הלכה · טור · מפרשים

בית יוסף

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בית יוסף

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בית-יוסף/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 30

אורח חיים 34

סימן א 34

סימן ב 39

סימן ג 41

סימן ד 51

סימן ה 58

סימן ו 58

סימן ז 62

סימן ח 66

סימן ט 75

סימן י 85

סימן יא 96

סימן יב 121

סימן יג 131

סימן יד 134

סימן טו 138

סימן טז 143

סימן יז 144

סימן יח 145

סימן יט 147

סימן כ 148

סימן כא 149

סימן כב 151

סימן כג 152

סימן כד 154

סימן כה 157

סימן כו 165

סימן כז 167

סימן כח 175

סימן כט 177

סימן ל 179

סימן לא 183

סימן לב 184

סימן לג 219

סימן לה 224

סימן לו 225

סימן לז 242

סימן לח 244

סימן לט 250

סימן מ 255

סימן מא 256

סימן מב 259

סימן מג 260

סימן מד 263

סימן מה 266

סימן מו 266

סימן מז 274

סימן מח 280

סימן מט 282

סימן נ 283

סימן נא 284

סימן נב 289

סימן נג 290

סימן נד 297

סימן נה 298

סימן נו 308

סימן נז 312

סימן נח 313

סימן נט 318

סימן ס 325

סימן סא 327

סימן סב 336
סימן סג 336
סימן סד 340
סימן סה 342
סימן סו 343
סימן סז 349
סימן סח 350
סימן סט 350
סימן ע 354
סימן עא 358
סימן עב 362
סימן עג 366
סימן עד 367
סימן עה 369
סימן עו 371
סימן עז 374
סימן עח 375
סימן עט 376
סימן פ 381
סימן פא 381
סימן פב 382
סימן פג 384
סימן פד 386
סימן פה 386
סימן פו 388
סימן פז 388
סימן פח 391
סימן פט 396
סימן צ 402
סימן צא 412
סימן צב 414
סימן צג 417
סימן צד 418
סימן צה 422
סימן צו 424
סימן צז 424
סימן צח 427
סימן צט 429
סימן ק 431
סימן קא 432
סימן קב 435
סימן קג 438
סימן קד 440
סימן קה 442
סימן קו 443
סימן קז 444
סימן קח 453
סימן קט 455
סימן קי 458
סימן קיא 463
סימן קיב 464
סימן קיג 466
סימן קיד 469
סימן קטו 480
סימן קטז 481
סימן קיז 481
סימן קיח 487
סימן קיט 488
סימן קכ 491
סימן קכא 493
סימן קכב 493
סימן קכג 495
סימן קכד 498
סימן קכה 507

סימן קכו 508
סימן קכז 512
סימן קכח 516
סימן קכט 537
סימן קל 537
סימן קלא 538
סימן קלב 543
סימן קלג 544
סימן קלד 547
סימן קלה 548
סימן קלו 560
סימן קלז 560
סימן קלח 562
סימן קלט 562
סימן קמ 565
סימן קמא 567
סימן קמב 571
סימן קמג 572
סימן קמד 575
סימן קמה 577
סימן קמו 577
סימן קמז 579
סימן קמח 583
סימן קמט 583
סימן קנ 585
סימן קנא 587
סימן קנב 591
סימן קנג 592
סימן קנד 605
סימן קנה 609
סימן קנו 609
סימן קנז 610
סימן קנח 610
סימן קנט 616
סימן קס 631
סימן קסא 642
סימן קסב 645
סימן קסג 657
סימן קסד 658
סימן קסה 661
סימן קסו 663
סימן קסז 663
סימן קסח 675
סימן קסט 688
סימן קע 689
סימן קעא 693
סימן קעב 697
סימן קעג 698
סימן קעד 704
סימן קעה 712
סימן קעו 716
סימן קעז 716
סימן קעח 723
סימן קעט 730
סימן קפ 736
סימן קפא 737
סימן קפב 739
סימן קפג 742
סימן קפד 747
סימן קפה 749
סימן קפו 750
סימן קפז 752
סימן קפח 755
סימן קפט 762

סימן קצ 764
סימן קצא 766
סימן קצב 766
סימן קצג 768
סימן קצד 774
סימן קצה 775
סימן קצו 777
סימן קצז 779
סימן קצח 782
סימן קצט 783
סימן ר 788
סימן רא 793
סימן רב 794
סימן רג 801
סימן רד 803
סימן רה 809
סימן רו 812
סימן רז 815
סימן רח 816
סימן רט 828
סימן רי 829
סימן ריא 834
סימן ריב 839
סימן ריג 841
סימן ריד 844
סימן רטו 845
סימן רטז 848
סימן ריז 853
סימן ריח 855
סימן ריט 857
סימן רכ 861
סימן רכא 863
סימן רכב 865
סימן רכג 865
סימן רכד 868
סימן רכה 871
סימן רכו 873
סימן רכז 873
סימן רכח 874
סימן רכט 875
סימן רל 875
סימן רלא 876
סימן רלב 877
סימן רלג 880
סימן רלד 882
סימן רלה 883
סימן רלו 889
סימן רלז 892
סימן רלח 893
סימן רלט 893
סימן רמ 894
סימן רמא 899
סימן רמב 899
סימן רמג 901
סימן רמד 903
סימן רמה 908
סימן רמו 915
סימן רמז 919
סימן רמח 920
סימן רמט 928
סימן רנ 931
סימן רנא 931
סימן רנב 932
סימן רנג 940

סימן רנד 956
סימן רנה 961
סימן רנו 962
סימן רנז 962
סימן רנח 970
סימן רנט 972
סימן רס 976
סימן רסא 976
סימן רסב 979
סימן רסג 979
סימן רסד 984
סימן רסה 988
סימן רסו 990
סימן רסז 995
סימן רסח 996
סימן רסט 998
סימן רע 1000
סימן רעא 1001
סימן רעב 1010
סימן רעג 1017
סימן רעד 1020
סימן רעה 1021
סימן רעו 1025
סימן רעז 1032
סימן רעח 1034
סימן רעט 1034
סימן רפ 1040
סימן רפא 1040
סימן רפב 1040
סימן רפג 1044
סימן רפד 1044
סימן רפה 1047
סימן רפו 1048
סימן רפז 1051
סימן רפח 1052
סימן רפט 1055
סימן רצ 1056
סימן רצא 1056
סימן רצב 1058
סימן רצג 1059
סימן רצד 1061
סימן רצה 1062
סימן רצו 1062
סימן רצז 1065
סימן רצח 1067
סימן רצט 1072
סימן ש 1076
סימן שא 1076
סימן שב 1103
סימן שג 1109
סימן שד 1118
סימן שה 1121
סימן שו 1128
סימן שז 1132
סימן שח 1142
סימן שט 1169
סימן שי 1173
סימן שיא 1180
סימן שיב 1188
סימן שיג 1192
סימן שיד 1201
סימן שטו 1212
סימן שטז 1220
סימן שיז 1227

סימן שיח 1236
סימן שיט 1258
סימן שכ 1267
סימן שכא 1277
סימן שכב 1285
סימן שכג 1289
סימן שכד 1296
סימן שכה 1304
סימן שכו 1318
סימן שכז 1324
סימן שכח 1325
סימן שכט 1343
סימן של 1345
סימן שלא 1349
סימן שלב 1356
סימן שלג 1357
סימן שלד 1359
סימן שלה 1374
סימן שלו 1377
סימן שלז 1383
סימן שלח 1386
סימן שלט 1392
סימן שמ 1396
סימן שמא 1399
סימן שמב 1400
סימן שמג 1401
סימן שמד 1404
סימן שמה 1405
סימן שמו 1416
סימן שמז 1420
סימן שמח 1420
סימן שמט 1421
סימן שנ 1424
סימן שנא 1425
סימן שנב 1426
סימן שנג 1427
סימן שנד 1429
סימן שנה 1430
סימן שנו 1434
סימן שנז 1436
סימן שנח 1442
סימן שנט 1451
סימן שס 1451
סימן שסא 1453
סימן שסב 1457
סימן שסג 1466
סימן שסד 1490
סימן שסה 1497
סימן שסו 1504
סימן שסז 1513
סימן שסח 1516
סימן שסט 1518
סימן שע 1519
סימן שעא 1530
סימן שעב 1533
סימן שעג 1542
סימן שעד 1542
סימן שעה 1544
סימן שעו 1548
סימן שעז 1551
סימן שעח 1552
סימן שעט 1554
סימן שפ 1554
סימן שפא 1557

סימן שפב 1562
סימן שפג 1573
סימן שפד 1574
סימן שפה 1574
סימן שפו 1575
סימן שפז 1582
סימן שפח 1584
סימן שפט 1585
סימן שצ 1585
סימן שצא 1585
סימן שצב 1589
סימן שצג 1593
סימן שצד 1594
סימן שצה 1596
סימן שצו 1597
סימן שצז 1598
סימן שצח 1602
סימן שצט 1611
סימן ת 1622
סימן תא 1622
סימן תב 1623
סימן תג 1624
סימן תד 1624
סימן תה 1627
סימן תו 1631
סימן תז 1632
סימן תח 1632
סימן תט 1635
סימן תי 1645
סימן תיא 1647
סימן תיב 1648
סימן תיג 1649
סימן תיד 1650
סימן תטו 1651
סימן תטז 1653
סימן תיז 1654
סימן תיח 1656
סימן תיט 1660
סימן תכ 1661
סימן תכא 1662
סימן תכב 1662
סימן תכג 1667
סימן תכד 1669
סימן תכה 1669
סימן תכו 1670
סימן תכז 1672
סימן תכח 1672
סימן תכט 1674
סימן תל 1677
סימן תלא 1678
סימן תלב 1681
סימן תלג 1682
סימן תלד 1686
סימן תלה 1689
סימן תלו 1690
סימן תלז 1692
סימן תלח 1694
סימן תלט 1698
סימן תמ 1701
סימן תמא 1704
סימן תמב 1706
סימן תמג 1720
סימן תמד 1723
סימן תמה 1727

סימן תמו 1730
סימן תמז 1731
סימן תמח 1741
סימן תמט 1743
סימן תנ 1744
סימן תנא 1746
סימן תנב 1759
סימן תנג 1764
סימן תנד 1768
סימן תנה 1770
סימן תנו 1784
סימן תנז 1788
סימן תנח 1791
סימן תנט 1794
סימן תס 1797
סימן תסא 1800
סימן תסב 1805
סימן תסג 1809
סימן תסד 1810
סימן תסה 1810
סימן תסו 1811
סימן תסז 1812
סימן תסח 1821
סימן תסט 1825
סימן תע 1825
סימן תעא 1825
סימן תעב 1828
סימן תעג 1832
סימן תעד 1840
סימן תעה 1841
סימן תעו 1847
סימן תעז 1847
סימן תעח 1850
סימן תעט 1851
סימן תפ 1852
סימן תפא 1853
סימן תפב 1856
סימן תפג 1856
סימן תפד 1858
סימן תפה 1861
סימן תפו 1861
סימן תפז 1862
סימן תפח 1864
סימן תפט 1865
סימן תצ 1868
סימן תצא 1870
סימן תצב 1871
סימן תצג 1871
סימן תצד 1872
סימן תצה 1873
סימן תצו 1877
סימן תצז 1879
סימן תצח 1888
סימן תצט 1903
סימן תק 1906
סימן תקא 1911
סימן תקב 1918
סימן תקג 1923
סימן תקד 1927
סימן תקה 1932
סימן תקו 1934
סימן תקז 1941
סימן תקח 1947
סימן תקט 1948

סימן תקי 1954
סימן תקיא 1957
סימן תקיב 1960
סימן תקיג 1964
סימן תקיד 1970
סימן תקטו 1979
סימן תקטז 1992
סימן תקיז 1993
סימן תקיח 1996
סימן תקיט 2009
סימן תקכ 2012
סימן תקכא 2013
סימן תקכב 2014
סימן תקכג 2016
סימן תקכד 2018
סימן תקכה 2020
סימן תקכו 2021
סימן תקכז 2029
סימן תקכח 2043
סימן תקכט 2045
סימן תקל 2046
סימן תקלא 2047
סימן תקלב 2055
סימן תקלג 2056
סימן תקלד 2059
סימן תקלה 2063
סימן תקלו 2064
סימן תקלז 2069
סימן תקלח 2081
סימן תקלט 2085
סימן תקמ 2092
סימן תקמא 2096
סימן תקמב 2099
סימן תקמג 2100
סימן תקמד 2102
סימן תקמה 2105
סימן תקמו 2112
סימן תקמז 2114
סימן תקמח 2121
סימן תקמט 2134
סימן תקנ 2135
סימן תקנא 2137
סימן תקנב 2149
סימן תקנג 2153
סימן תקנד 2156
סימן תקנה 2162
סימן תקנו 2163
סימן תקנז 2163
סימן תקנח 2164
סימן תקנט 2165
סימן תקס 2170
סימן תקסא 2175
סימן תקסב 2177
סימן תקסג 2184
סימן תקסד 2187
סימן תקסה 2189
סימן תקסו 2192
סימן תקסז 2195
סימן תקסח 2196
סימן תקסט 2203
סימן תקע 2205
סימן תקעא 2205
סימן תקעב 2205
סימן תקעג 2207

סימן תקעד 2208
סימן תקעה 2209
סימן תקעו 2222
סימן תקעז 2233
סימן תקעח 2234
סימן תקעט 2234
סימן תקפ 2243
סימן תקפא 2244
סימן תקפב 2246
סימן תקפג 2252
סימן תקפד 2253
סימן תקפה 2254
סימן תקפו 2259
סימן תקפז 2278
סימן תקפח 2280
סימן תקפט 2284
סימן תקצ 2288
סימן תקצא 2299
סימן תקצב 2309
סימן תקצג 2311
סימן תקצד 2312
סימן תקצה 2312
סימן תקצו 2312
סימן תקצז 2312
סימן תקצח 2313
סימן תקצט 2314
סימן תר 2314
סימן תרא 2315
סימן תרב 2317
סימן תרג 2317
סימן תרד 2318
סימן תרה 2320
סימן תרו 2320
סימן תרז 2321
סימן תרח 2327
סימן תרט 2328
סימן תרי 2328
סימן תריא 2329
סימן תריב 2332
סימן תריג 2337
סימן תריד 2344
סימן תרטו 2347
סימן תרטז 2347
סימן תריז 2351
סימן תריח 2354
סימן תריט 2361
סימן תרכ 2365
סימן תרכא 2366
סימן תרכב 2373
סימן תרכג 2375
סימן תרכד 2378
סימן תרכה 2382
סימן תרכו 2382
סימן תרכז 2388
סימן תרכח 2390
סימן תרכט 2391
סימן תרל 2401
סימן תרלא 2415
סימן תרלב 2423
סימן תרלג 2426
סימן תרלד 2430
סימן תרלה 2432
סימן תרלו 2433
סימן תרלז 2434

סימן תרלח 2436
סימן תרלט 2441
סימן תרמ 2447
סימן תרמא 2452
סימן תרמב 2453
סימן תרמג 2453
סימן תרמד 2455
סימן תרמה 2456
סימן תרמו 2463
סימן תרמז 2470
סימן תרמח 2472
סימן תרמט 2483
סימן תרנ 2489
סימן תרנא 2490
סימן תרנב 2504
סימן תרנג 2506
סימן תרנד 2506
סימן תרנה 2506
סימן תרנו 2507
סימן תרנז 2508
סימן תרנח 2508
סימן תרנט 2513
סימן תרס 2514
סימן תרסא 2514
סימן תרסב 2515
סימן תרסג 2517
סימן תרסד 2518
סימן תרסה 2520
סימן תרסו 2522
סימן תרסז 2522
סימן תרסח 2523
סימן תרסט 2524
סימן תרע 2525
סימן תרעא 2526
סימן תרעב 2531
סימן תרעג 2532
סימן תרעד 2534
סימן תרעה 2535
סימן תרעו 2537
סימן תרעז 2538
סימן תרעח 2540
סימן תרעט 2540
סימן תרפ 2541
סימן תרפא 2541
סימן תרפב 2541
סימן תרפג 2543
סימן תרפד 2543
סימן תרפה 2544
סימן תרפו 2544
סימן תרפז 2547
סימן תרפח 2548
סימן תרפט 2559
סימן תרצ 2563
סימן תרצא 2570
סימן תרצב 2576
סימן תרצג 2578
סימן תרצד 2579
סימן תרצה 2580
סימן תרצו 2582
סימן תרצז 2584
יורה דעה 2585
סימן א 2585
סימן ב 2594
סימן ג 2600

סימן ד 2601
סימן ה 2606
סימן ו 2608
סימן ז 2612
סימן ח 2612
סימן ט 2613
סימן י 2614
סימן יא 2617
סימן יב 2618
סימן יג 2619
סימן יד 2624
סימן טו 2627
סימן טז 2628
סימן יז 2634
סימן יח 2636
סימן יט 2647
סימן כ 2651
סימן כא 2654
סימן כב 2657
סימן כג 2661
סימן כד 2667
סימן כה 2682
סימן כו 2683
סימן כז 2684
סימן כח 2685
סימן כט 2696
סימן ל 2697
סימן לא 2700
סימן לב 2703
סימן לג 2707
סימן לד 2715
סימן לה 2721
סימן לו 2727
סימן לז 2738
סימן לח 2742
סימן לט 2745
סימן מ 2778
סימן מא 2780
סימן מב 2787
סימן מג 2790
סימן מד 2792
סימן מה 2796
סימן מו 2797
סימן מז 2800
סימן מח 2804
סימן מט 2812
סימן נ 2813
סימן נא 2814
סימן נב 2817
סימן נג 2824
סימן נד 2827
סימן נה 2828
סימן נו 2842
סימן נז 2850
סימן נח 2868
סימן נט 2876
סימן ס 2879
סימן סא 2880
סימן סב 2894
סימן סג 2897
סימן סד 2901
סימן סה 2918
סימן סו 2935
סימן סז 2944

סימן סח 2949
סימן סט 2955
סימן ע 2980
סימן עא 2990
סימן עב 2992
סימן עג 2994
סימן עד 3008
סימן עה 3008
סימן עו 3009
סימן עז 3016
סימן עח 3018
סימן עט 3020
סימן פ 3022
סימן פא 3025
סימן פב 3035
סימן פג 3042
סימן פד 3060
סימן פה 3071
סימן פו 3072
סימן פז 3079
סימן פח 3085
סימן פט 3085
סימן צ 3087
סימן צא 3099
סימן צב 3105
סימן צג 3118
סימן צד 3122
סימן צה 3126
סימן צו 3131
סימן צז 3137
סימן צח 3141
סימן צט 3152
סימן ק 3161
סימן קא 3164
סימן קב 3167
סימן קג 3169
סימן קד 3173
סימן קה 3177
סימן קו 3194
סימן קז 3195
סימן קח 3197
סימן קט 3198
סימן קי 3204
סימן קיא 3220
סימן קיב 3225
סימן קיג 3235
סימן קיד 3245
סימן קטו 3250
סימן קטז 3257
סימן קיז 3263
סימן קיח 3265
סימן קיט 3272
סימן קכ 3281
סימן קכא 3288
סימן קכב 3299
סימן קכג 3306
סימן קכד 3326
סימן קכה 3359
סימן קכו 3370
סימן קכז 3376
סימן קכח 3380
סימן קכט 3388
סימן קל 3405
סימן קלא 3414

סימן קלב 3423
סימן קלג 3436
סימן קלד 3440
סימן קלה 3452
סימן קלו 3476
סימן קלז 3477
סימן קלח 3481
סימן קלט 3491
סימן קמ 3499
סימן קמא 3500
סימן קמב 3513
סימן קמג 3524
סימן קמד 3528
סימן קמה 3529
סימן קמו 3535
סימן קמז 3541
סימן קמח 3542
סימן קמט 3548
סימן קנ 3550
סימן קנא 3550
סימן קנב 3557
סימן קנג 3558
סימן קנד 3561
סימן קנה 3562
סימן קנו 3566
סימן קנז 3567
סימן קנח 3573
סימן קנט 3575
סימן קס 3576
סימן קסא 3589
סימן קסב 3593
סימן קסג 3600
סימן קסד 3602
סימן קסה 3605
סימן קסו 3607
סימן קסז 3611
סימן קסח 3611
סימן קע 3635
סימן קעא 3639
סימן קעב 3639
סימן קעג 3654
סימן קעד 3667
סימן קעה 3671
סימן קעו 3675
סימן קעז 3678
סימן קעח 3701
סימן קעט 3704
סימן קפ 3718
סימן קפא 3722
סימן קפב 3728
סימן קפג 3734
סימן קפד 3742
סימן קפה 3754
סימן קפו 3758
סימן קפז 3766
סימן קפח 3779
סימן קפט 3788
סימן קצ 3828
סימן קצא 3882
סימן קצב 3888
סימן קצג 3895
סימן קצד 3903
סימן קצה 3928
סימן קצו 3936

סימן קצז 3952
סימן קצח 3957
סימן קצט 4005
סימן ר 4023
סימן רא 4024
סימן רב 4144
סימן רג 4147
סימן רד 4150
סימן רה 4159
סימן רו 4161
סימן רז 4166
סימן רח 4167
סימן רט 4170
סימן רי 4171
סימן ריא 4174
סימן ריב 4176
סימן ריג 4178
סימן ריד 4180
סימן רטו 4183
סימן רטז 4186
סימן ריז 4195
סימן ריח 4216
סימן ריט 4220
סימן רכ 4220
סימן רכא 4232
סימן רכב 4251
סימן רכג 4252
סימן רכד 4253
סימן רכה 4254
סימן רכו 4255
סימן רכז 4259
סימן רכח 4260
סימן רכט 4327
סימן רל 4330
סימן רלא 4331
סימן רלב 4332
סימן רלג 4344
סימן רלד 4344
סימן רלה 4372
סימן רלו 4375
סימן רלז 4381
סימן רלח 4385
סימן רלט 4390
סימן רמ 4397
סימן רמא 4407
סימן רמב 4409
סימן רמג 4426
סימן רמד 4433
סימן רמה 4438
סימן רמו 4444
סימן רמז 4451
סימן רמח 4452
סימן רמט 4454
סימן רנ 4457
סימן רנא 4460
סימן רנב 4465
סימן רנג 4469
סימן רנד 4476
סימן רנה 4477
סימן רנו 4477
סימן רנז 4484
סימן רנח 4488
סימן רנט 4495
סימן רס 4507

סימן רסא 4508
סימן רסב 4509
סימן רסג 4513
סימן רסד 4514
סימן רסה 4519
סימן רסו 4530
סימן רסז 4542
סימן רסח 4588
סימן רסט 4597
סימן רע 4603
סימן רעא 4605
סימן רעב 4611
סימן רעג 4613
סימן רעד 4615
סימן רעה 4619
סימן רעו 4625
סימן רעז 4633
סימן רעח 4633
סימן רעט 4634
סימן רפ 4636
סימן רפא 4639
סימן רפב 4642
סימן רפג 4648
סימן רפד 4652
סימן רפה 4653
סימן רפו 4654
סימן רפז 4662
סימן רפח 4664
סימן רפט 4670
סימן רצ 4675
סימן רצא 4675
סימן רצב 4676
סימן רצג 4683
סימן רצד 4685
סימן רצה 4706
סימן רצו 4710
סימן רצז 4715
סימן רצח 4722
סימן רצט 4723
סימן ש 4724
סימן שא 4732
סימן שב 4739
סימן שג 4740
סימן שד 4742
סימן שה 4742
סימן שו 4752
סימן שז 4755
סימן שח 4758
סימן שט 4760
סימן שי 4768
סימן שיא 4769
סימן שיב 4770
סימן שיג 4771
סימן שיד 4774
סימן שטו 4778
סימן שטז 4782
סימן שיז 4784
סימן שיח 4784
סימן שיט 4785
סימן שכ 4786
סימן שכא 4790
סימן שכב 4797
סימן שכג 4801
סימן שכד 4803

סימן שכה 4812
סימן שכו 4814
סימן שכז 4816
סימן שכח 4819
סימן שכט 4821
סימן של 4825
סימן שלא 4830
סימן שלב 4855
סימן שלג 4855
סימן שלד 4858
סימן שלה 4897
סימן שלו 4899
סימן שלז 4902
סימן שלח 4902
סימן שלט 4903
סימן שמ 4904
סימן שמא 4928
סימן שמב 4933
סימן שמג 4935
סימן שמד 4935
סימן שמה 4941
סימן שמו 4944
סימן שמז 4944
סימן שמח 4945
סימן שמט 4946
סימן שנ 4947
סימן שנא 4947
סימן שנב 4947
סימן שנג 4948
סימן שנד 4949
סימן שנה 4950
סימן שנו 4950
סימן שנז 4950
סימן שנח 4951
סימן שנט 4951
סימן שס 4951
סימן שסא 4952
סימן שסב 4954
סימן שסג 4956
סימן שסד 4958
סימן שסה 4963
סימן שסו 4963
סימן שסז 4964
סימן שסח 4965
סימן שסט 4966
סימן שע 4967
סימן שעא 4968
סימן שעב 4972
סימן שעג 4975
סימן שעד 4980
סימן שעה 4988
סימן שעו 4999
סימן שעז 5001
סימן שעח 5001
סימן שעט 5005
סימן שפ 5006
סימן שפא 5015
סימן שפב 5017
סימן שפג 5018
סימן שפד 5021
סימן שפה 5022
סימן שפו 5023
סימן שפז 5024
סימן שפח 5025

סימן שפט 5026
סימן שצ 5030
סימן שצא 5035
סימן שצב 5038
סימן שצג 5042
סימן שצד 5046
סימן שצה 5047
סימן שצו 5048
סימן שצז 5048
סימן שצח 5049
סימן שצט 5050
סימן ת 5055
סימן תא 5058
סימן תב 5061
סימן תג 5064
אבן העזר 5068
סימן א 5068
סימן ב 5074
סימן ג 5081
סימן ד 5086
סימן ה 5101
סימן ו 5109
סימן ז 5122
סימן ח 5135
סימן ט 5136
סימן י 5138
סימן יא 5144
סימן יב 5156
סימן יג 5158
סימן יד 5173
סימן טו 5173
סימן טז 5186
סימן יז 5190
סימן יח 5253
סימן יט 5254
סימן כ 5254
סימן כא 5256
סימן כב 5260
סימן כג 5265
סימן כד 5266
סימן כה 5268
סימן כו 5272
סימן כז 5275
סימן כח 5282
סימן כט 5301
סימן ל 5307
סימן לא 5313
סימן לב 5323
סימן לג 5324
סימן לד 5325
סימן לה 5328
סימן לו 5336
סימן לז 5338
סימן לח 5356
סימן לט 5379
סימן מ 5390
סימן מא 5399
סימן מב 5402
סימן מג 5412
סימן מד 5416
סימן מה 5423
סימן מו 5431
סימן מז 5442
סימן מח 5445

סימן מט 5446
סימן נ 5447
סימן נא 5457
סימן נב 5460
סימן נג 5461
סימן נד 5462
סימן נה 5463
סימן נו 5467
סימן נז 5469
סימן נח 5470
סימן נט 5471
סימן ס 5471
סימן סא 5476
סימן סב 5478
סימן סג 5485
סימן סד 5486
סימן סה 5488
סימן סו 5489
סימן סז 5497
סימן סח 5500
סימן סט 5509
סימן ע 5513
סימן עא 5524
סימן עב 5526
סימן עג 5529
סימן עד 5531
סימן עה 5536
סימן עו 5542
סימן עז 5547
סימן עח 5562
סימן עט 5565
סימן פ 5567
סימן פא 5576
סימן פב 5578
סימן פג 5580
סימן פד 5583
סימן פה 5583
סימן פו 5599
סימן פז 5603
סימן פח 5604
סימן פט 5610
סימן צ 5611
סימן צא 5630
סימן צב 5633
סימן צג 5639
סימן צד 5663
סימן צה 5665
סימן צו 5668
סימן צז 5686
סימן צח 5686
סימן צט 5696
סימן ק 5698
סימן קא 5711
סימן קב 5714
סימן קג 5720
סימן קד 5726
סימן קה 5730
סימן קו 5732
סימן קז 5736
סימן קח 5739
סימן קט 5740
סימן קי 5741
סימן קיא 5742
סימן קיב 5750

סימן קיג 5758
סימן קיד 5766
סימן קטו 5770
סימן קטז 5778
סימן קיז 5783
סימן קיח 5785
סימן קיט 5795
סימן קכ 5800
סימן קכא 5820
סימן קכב 5835
סימן קכג 5838
סימן קכד 5843
סימן קכה 5852
סימן קכו 5863
סימן קכז 5881
סימן קכח 5891
סימן קכט 5905
סימן קל 5927
סימן קלא 5951
סימן קלב 5955
סימן קלג 5963
סימן קלד 5965
סימן קלה 5982
סימן קלו 5985
סימן קלז 5989
סימן קלח 5992
סימן קלט 5999
סימן קמ 6014
סימן קמא 6023
סימן קמב 6072
סימן קמג 6090
סימן קמד 6108
סימן קמה 6114
סימן קמו 6121
סימן קמז 6122
סימן קמח 6125
סימן קמט 6129
סימן קנ 6131
סימן קנא 6132
סימן קנב 6132
סימן קנג 6137
סימן קנד 6139
סימן קנה 6151
סימן קנו 6166
סימן קנז 6176
סימן קנח 6184
סימן קנט 6187
סימן קס 6194
סימן קסא 6201
סימן קסב 6204
סימן קסג 6205
סימן קסד 6208
סימן קסה 6212
סימן קסו 6221
סימן קסז 6225
סימן קסח 6231
סימן קסט 6234
סימן קע 6273
סימן קעא 6288
סימן קעב 6293
סימן קעג 6305
סימן קעד 6314
סימן קעה 6317
סימן קעו 6323

סימן קעז 6325
סימן קעח 6338
חושן משפט 6348
סימן א 6348
סימן ב 6355
סימן ג 6360
סימן ד 6364
סימן ה 6365
סימן ו 6368
סימן ז 6369
סימן ח 6379
סימן ט 6383
סימן י 6386
סימן יא 6387
סימן יב 6390
סימן יג 6399
סימן יד 6404
סימן טו 6411
סימן טז 6417
סימן יז 6420
סימן יח 6425
סימן יט 6426
סימן כ 6428
סימן כא 6430
סימן כב 6430
סימן כג 6437
סימן כד 6438
סימן כה 6439
סימן כו 6450
סימן כז 6454
סימן כח 6456
סימן כט 6477
סימן ל 6483
סימן לא 6496
סימן לב 6499
סימן לג 6506
סימן לד 6518
סימן לה 6541
סימן לו 6547
סימן לז 6550
סימן לח 6563
סימן לט 6567
סימן מ 6584
סימן מא 6586
סימן מב 6593
סימן מג 6602
סימן מד 6613
סימן מה 6617
סימן מו 6629
סימן מז 6656
סימן מח 6658
סימן מט 6659
סימן נ 6665
סימן נא 6665
סימן נב 6672
סימן נג 6674
סימן נד 6674
סימן נה 6677
סימן נו 6682
סימן נז 6688
סימן נח 6688
סימן נט 6692
סימן ס 6692
סימן סא 6703

סימן סב 6710
סימן סג 6713
סימן סד 6714
סימן סה 6715
סימן סו 6727
סימן סז 6751
סימן סח 6770
סימן סט 6779
סימן ע 6789
סימן עא 6797
סימן עב 6806
סימן עג 6827
סימן עד 6834
סימן עה 6839
סימן עו 6856
סימן עז 6856
סימן עח 6862
סימן עט 6865
סימן פ 6874
סימן פא 6877
סימן פב 6881
סימן פג 6890
סימן פד 6891
סימן פה 6893
סימן פו 6897
סימן פז 6900
סימן פח 6918
סימן פט 6936
סימן צ 6942
סימן צא 6951
סימן צב 6956
סימן צג 6961
סימן צד 6967
סימן צה 6971
סימן צו 6976
סימן צז 6981
סימן צח 6994
סימן צט 6998
סימן ק 7003
סימן קא 7005
סימן קב 7009
סימן קג 7013
סימן קד 7022
סימן קה 7035
סימן קו 7039
סימן קז 7042
סימן קח 7049
סימן קט 7066
סימן קי 7071
סימן קיא 7079
סימן קיב 7088
סימן קיג 7089
סימן קיד 7092
סימן קטו 7097
סימן קטז 7107
סימן קיז 7107
סימן קיח 7112
סימן קיט 7113
סימן קכ 7118
סימן קכא 7120
סימן קכב 7126
סימן קכג 7134
סימן קכד 7139
סימן קכה 7140

סימן קכו 7144
סימן קכז 7153
סימן קכח 7155
סימן קכט 7159
סימן קל 7169
סימן קלא 7173
סימן קלב 7176
סימן קלג 7178
סימן קלד 7181
סימן קלה 7183
סימן קלו 7184
סימן קלז 7185
סימן קלח 7186
סימן קלט 7190
סימן קמ 7192
סימן קמא 7204
סימן קמב 7211
סימן קמג 7212
סימן קמד 7214
סימן קמה 7215
סימן קמו 7217
סימן קמז 7232
סימן קמח 7234
סימן קמט 7235
סימן קנ 7245
סימן קנא 7248
סימן קנב 7250
סימן קנג 7251
סימן קנד 7265
סימן קנה 7292
סימן קנו 7310
סימן קנז 7322
סימן קנח 7338
סימן קנט 7344
סימן קס 7345
סימן קסא 7347
סימן קסב 7350
סימן קסג 7358
סימן קסד 7365
סימן קסה 7371
סימן קסו 7372
סימן קסז 7372
סימן קסח 7374
סימן קסט 7376
סימן קע 7377
סימן קעא 7378
סימן קעב 7391
סימן קעג 7400
סימן קעד 7406
סימן קעה 7415
סימן קעו 7459
סימן קעז 7489
סימן קעח 7493
סימן קעט 7495
סימן קפ 7496
סימן קפא 7499
סימן קפב 7500
סימן קפג 7512
סימן קפד 7520
סימן קפה 7522
סימן קפו 7526
סימן קפז 7529
סימן קפח 7530
סימן קפט 7533

סימן קצ 7534
סימן קצא 7547
סימן קצב 7550
סימן קצג 7561
סימן קצד 7562
סימן קצה 7566
סימן קצו 7581
סימן קצז 7582
סימן קצח 7593
סימן קצט 7603
סימן ר 7607
סימן רא 7621
סימן רב 7622
סימן רג 7630
סימן רד 7637
סימן רה 7643
סימן רו 7666
סימן רז 7669
סימן רח 7731
סימן רט 7732
סימן רי 7738
סימן ריא 7742
סימן ריב 7746
סימן ריג 7749
סימן ריד 7751
סימן רטו 7771
סימן רטז 7779
סימן ריז 7788
סימן ריח 7790
סימן ריט 7804
סימן רכ 7807
סימן רכא 7817
סימן רכב 7818
סימן רכג 7822
סימן רכד 7825
סימן רכה 7827
סימן רכו 7830
סימן רכז 7833
סימן רכח 7845
סימן רכט 7849
סימן רל 7851
סימן רלא 7856
סימן רלב 7865
סימן רלג 7877
סימן רלד 7878
סימן רלה 7879
סימן רלו 7894
סימן רלז 7897
סימן רלח 7899
סימן רלט 7901
סימן רמ 7902
סימן רמא 7906
סימן רמב 7913
סימן רמג 7918
סימן רמד 7927
סימן רמה 7927
סימן רמו 7933
סימן רמז 7939
סימן רמח 7943
סימן רמט 7957
סימן רנ 7958
סימן רנא 7985
סימן רנב 7987
סימן רנג 7992

סימן רנד 8022
סימן רנה 8022
סימן רנו 8027
סימן רנז 8030
סימן רנח 8034
סימן רנט 8037
סימן רס 8042
סימן רסא 8051
סימן רסב 8052
סימן רסג 8063
סימן רסד 8066
סימן רסה 8068
סימן רסו 8070
סימן רסז 8072
סימן רסח 8080
סימן רסט 8083
סימן רע 8085
סימן רעא 8088
סימן רעב 8088
סימן רעג 8093
סימן רעד 8096
סימן רעה 8097
סימן רעו 8104
סימן רעז 8107
סימן רעח 8113
סימן רעט 8121
סימן רפ 8124
סימן רפא 8129
סימן רפב 8137
סימן רפג 8137
סימן רפד 8141
סימן רפה 8142
סימן רפו 8150
סימן רפז 8152
סימן רפח 8156
סימן רפט 8157
סימן רצ 8159
סימן רצא 8178
סימן רצב 8195
סימן רצג 8206
סימן רצד 8207
סימן רצה 8211
סימן רצו 8216
סימן רצז 8219
סימן רצח 8224
סימן רצט 8227
סימן ש 8227
סימן שא 8230
סימן שב 8233
סימן שג 8234
סימן שד 8239
סימן שה 8243
סימן שו 8246
סימן שז 8252
סימן שח 8254
סימן שט 8258
סימן שי 8260
סימן שיא 8266
סימן שיב 8268
סימן שיג 8280
סימן שיד 8282
סימן שטו 8283
סימן שטז 8284
סימן שיז 8285

סימן שיח 8287
סימן שיט 8288
סימן שכ 8289
סימן שכא 8291
סימן שכב 8293
סימן שכג 8295
סימן שכד 8296
סימן שכה 8297
סימן שכו 8299
סימן שכז 8299
סימן שכח 8300
סימן שכט 8301
סימן של 8301
סימן שלא 8303
סימן שלב 8306
סימן שלג 8311
סימן שלד 8319
סימן שלה 8323
סימן שלו 8326
סימן שלז 8328
סימן שלח 8334
סימן שלט 8337
סימן שמ 8341
סימן שמא 8347
סימן שמב 8351
סימן שמג 8352
סימן שמד 8352
סימן שמה 8354
סימן שמו 8354
סימן שמז 8362
סימן שמח 8363
סימן שמט 8366
סימן שנ 8367
סימן שנא 8372
סימן שנב 8373
סימן שנג 8376
סימן שנד 8379
סימן שנה 8384
סימן שנו 8386
סימן שנז 8391
סימן שנח 8396
סימן שנט 8398
סימן שס 8401
סימן שסא 8405
סימן שסב 8407
סימן שסג 8409
סימן שסד 8416
סימן שסה 8417
סימן שסו 8418
סימן שסז 8419
סימן שסח 8422
סימן שסט 8424
סימן שע 8430
סימן שעא 8433
סימן שעב 8434
סימן שעג 8435
סימן שעד 8438
סימן שעה 8440
סימן שעו 8447
סימן שעז 8447
סימן שעח 8447
סימן שעט 8450
סימן שפ 8452
סימן שפא 8454

סימן שפב 8455
סימן שפג 8456
סימן שפד 8457
סימן שפה 8458
סימן שפו 8459
סימן שפז 8463
סימן שפח 8463
סימן שפט 8474
סימן שצ 8480
סימן שצא 8489
סימן שצב 8498
סימן שצג 8499
סימן שצד 8501
סימן שצה 8504
סימן שצו 8505
סימן שצז 8510
סימן שצח 8511
סימן שצט 8512
סימן ת 8513
סימן תא 8515
סימן תב 8516
סימן תג 8516
סימן תד 8517
סימן תה 8518
סימן תו 8519
סימן תז 8519
סימן תח 8521
סימן תט 8522
סימן תי 8523
סימן תיב 8535
סימן תיג 8537
סימן תיד 8541
סימן תטו 8543
סימן תטז 8543
סימן תיז 8545
סימן תיח 8548
סימן תיט 8554
סימן תכ 8555
סימן תכא 8565
סימן תכב 8569
סימן תכג 8569
סימן תכד 8572
סימן תכה 8577
סימן תכו 8582

הקדמה

ברוך יי' אלהי ישראל אשר ברא עולמו לתכלית האדם ומכל מין האדם בחר לו עם סגולה יעקב חבל נחלתו ומרוב אהבתו לעם קרובו קרבנו לפני הר סיני והנחילנו על ידי מבחר המין האנושי משה רבינו ע"ה תורה ומצות חוקים ומשפטים צדיקים לטוב לנו למען נלך בדרכיו ונמצא חן בעיניו. ויהי כי ארכו לנו הימים הורקנו מכלי אל כלי ובגולה הלכנו וכמה צרות צרורות תכופות וצרות זו לזו באו עלינו עד כי נתקיים בנו בעונותינו ואבדה חכמת חכמיו וגו' (ישעיה כט יד) ואזלת יד התורה ולומדיה כי לא נעשית התורה כב' תורות אלא כתורות אין מספר לסבת רוב הספרים הנמצאים בביאור משפטיה ודיניה. וגם כי הם ע"ה כוונתם היתה להאיר מחשכנו נמשך לנו מתוך האור הטוב שנהנינו מהם ע"ה ספק ומבוכה רבה בהיות כל אחד מחבר ספר לעצמו וכופל מה שכבר כתב וחיבר מי שקדמו או כותב הדין בהיפך מה שכתבו חבירו ולא יזכיר דבריו כי תמצא כמה פוסקים מביאים דין אחד סתם כאילו הוא מוסכם בלי שום חולק וכשתחקור בדבר תמצא שגדולים חלוקים בו כמו שזה ברור במקומות אין מספר למי שעיין בספרי הפוסקים ועיין מקום דבריהם בגמרא ובפוסקים הקודמים:

ואם יאמר אדם בכל דין שיצטרך לחקור שרשו ומוצאו בדברי הגמרא והמפרשים והפוסקים כולם יכבד הדבר עליו מאד. כל שכן כי ילאה למצוא הפתח לדעת מקום הדין בתלמוד. כי עם היות שזיכנו הקב"ה לביאור הרב המגיד ז"ל ולחיבור רבינו ירוחם המורים לנו מקומות הדינים בתלמוד. המעיין בהם יבחין ויכיר חסרונו אם לא יהיה לו היקף גדול בתלמוד. וגם במקומות רבים יחפש ולא ימצא בדבריהם מורה מקום לאותו הדין. אם מגיד המשנה להיות הדין ההוא שלא על פי גירסת הרמב"ם ז"ל או שטתו. ואם רבינו ירוחם להיותו מקצר לפעמים מלהביא כל הדיעות הנאמרות בדין ההוא. אם להיותו כותב המורה מקום בקצת מקומות דרך כלל והמקום שמורה אליו הדין ההוא אינו חוזר אלא לחלק או חלקים מהכלל ההוא ולא לשאר. וילאה המעיין לבקש כל החלקים במקום ההוא אשר הורה אליו ולא ימצא. והגם כי ידע מקום הדין בגמרא יצטרך לעיין כל הסוגיא ההיא עם פירוש רש"י ותוספות ואח"כ לעיין בדברי הרי"ף והרא"ש והר"ן והמרדכי ואח"כ לעיין בהרמב"ם ושאר פוסקים וגם בדברי תשובות הגדולים הנמצאות אצלו לדעת אם הדין ההוא מוסכם מהכל או אם יש בו מחלוקת וכמה מחלוקות בדבר וכדברי מי ראוי להכריע. וזה דבר מבואר בעצמו שהוא דבר שאין לו קצבה:

ואם בדין הבא ליד האדם כך במי שרוצה לידע שרשי כל הדינים על בוריים ולהקיף דברי כל החולקים בהם וחלוקי דברי כל אחד ואחד מהם על אחת כמה וכמה שיבצר ממנו. שאפילו יעיין בכל דין ודין דברי הגמרא והמפרשים ודברי כל הפוסקים שהוא טורח גדול מאד השכחה מצויה באדם ומה גם בדברים רבי ההסתעפות ונמצא יגע לריק ח"ו: ואם יאמר אדם לבחור בספרי הקוצרים כסמ"ק והאגור והכל בו. באמת שזו דרך קצרה וארוכה כי מעולם לא יוכל לדעת שום דין כהלכתו. ובפרט בספר האגור כי בהרבה מקומות מביא לשון הטור כהוייתו והלשון ההוא צריך נגר ובר נגר דיפרקיניה והוא ז"ל מעתיקו כמו שמצאו. גם במקומות מביא פוסק אחד להתיר בלי שום חולק במקום שכל גדולי ישראל חולקים ואוסרים וגם הפוסק ההוא שמביא אותו הדין להתיר כתב שיש לגמגם בו. והוא ז"ל כתב דברי ההיתר ולא זכר דברי הגמגום הנזכר בדברי הפוסק ההוא עצמו. דוק במה שכתב בסימן תל"ד על גלגל המגלגל מים ובגלגל קבועים כלים קטנים נקובים בכונס משקה. ועיין במה שכתבתי עליו בטור יו"ד סימן ר"א ותשכח דהכי היא כמה דאמינא:

על כן אני הדל באלפי יוסף במוהר"ר אפרים במוהר"ר יוסף קאר"ו זלה"ה קנאתי לה' צבאות ונערתי חצני לסקל המסילה והסכמתי לחבר ספר כולל כל הדינים הנוהגים בביאור שרשיהם ומוצאיהם מהגמרא עם כל חילוקי סברות הפוסקים איש לא נעדר. ולא ראיתי לעשות ספר זה חיבור בפני עצמו כדי שלא אצטרך לכפול ולכתוב דברי מי שקדמני ולכן הסכמתי לסמכו לאחד מהפוסקים המפורסמים. ועלה בדעתי לסמכו לספר הרמב"ם ז"ל להיותו הפוסק היותר מפורסם בעולם. וחזרתי בי מפני שאינו מביא אלא סברא אחת והייתי צריך להאריך ולכתוב סברות שאר הפוסקים וטעמם. ולכן הסכמתי לסמכו לספר ארבעה טורים שחבר הרב רבינו יעקב בן הרא"ש ז"ל כי הוא כולל רוב דעות הפוסקים:

וזה משפט הספר ומעשהו לבאר הדין שכתב בעל הטורים אם הוא משנה או ברייתא או תוספתא או מימרא בתלמוד בבלי או ירושלמי או בסיפרא או בסיפרי או במכילתא ואם הוא מוסכם או אם הוא מחלוקת תנאים או אמוראים והמחבר פסק כאחד מהם ומאיזה טעם פסק כמותו. ואם מביא המחבר סברות פוסקים חולקים בדין ההוא יבאר טעם כל אחד מהסברות שרשה ומוצאה מהתלמוד. ואם המחבר ישמיט סברת איזה פוסק כמו שתמצא פעמים הרבה שהשמיט סברת הרי"ף או סברת הרמב"ם או סברת פוסקים אחרים יביא סברת הפוסקים הנשמטים וטעמם. ואם דברי איזה מהפוסקים ההם בין שמביאם המחבר בין שאינו מביאם אינם מובנים יבאר דבריהם. ובפרט דברי

הרמב"ם ז"ל כי בהרבה מקומות דבריו סתומים וחתומים הם מתבארים בספר הזה על פי מה שפירשו בו מגיד משנה והר"ן. ולפעמים יקשה על פירושו ויפרש בדרך אחרת והמעיין את אשר יבחר ירצה ויקרב. ובקצת מקומות שיש בדברי הרמב"ם שצריכים ביאור והמפרשים הנזכרים לא דברו בו יפרש דבריו. ואם המחבר הזה בעל הטורים מקשה על איזה מהפוסקים יתרץ קושיתו או תמיהתו. ואם נמצא איזה דין מחודש בדברי איזה פוסק או מפרש ולא הביאו המחבר יביאנו ויבאר טעמו:

נמצא שמי שיהיה ספר זה לפניו יהיו סדורים לפניו דברי התלמוד עם פירוש רש"י והתוספות והר"ן ופסקי הרי"ף והרא"ש והמרדכי והרמב"ם והגהותיו ומגיד משנה ורבינו ירוחם וספר התרומה ושבלי הלקט והרוקח ושערי דורא וספר התשב"ץ וספר העיטור ונמקי יוסף וסמ"ג וסמ"ק וארחות חיים ותורת הבית והגהות אשירי וספר המנהיג והאגור וספר בעלי הנפש להראב"ד ותשובות הרא"ש והרשב"א והר"י בר ששת וה"ר שמעון בר צמח ומהר"י קולון ותרומת הדשן. כל דבריהם מבוארים היטיב. ובקצת מקומות מאמרי הזוהר:

ולהיות כי כבר נודע שהרא"ש והמרדכי וסמ"ג וסמ"ק וספר התרומה והגהות מיימון כולם נמשכים אחר דברי התוספות על הרוב לכן אם בקצת מקומות לא אכתוב דעתם אל יחשדנו שומע כי כשאני כותב דעת התוספות איני צריך לכתוב דעת הקדושים הללו שסתמם כפירושם. והנה בא לידי קצת תשובות הרשב"א כתובות בעט ברזל ועופרת בדפוס וכתוב בתחלתן שהם תשובות הרמב"ן. וכשאני כותב מאותן תשובות אע"פ שאני יודע שהיא תשובת הרשב"א אני כותב כתוב בתשובות להרמב"ן לפי שספרי הדפוס מצויים ביד כל אדם ומי שירצה לעיין לשון התשובה עצמה יוכל לעמוד עליה:

והנה בא לידי ביאור רוב ספר אורח חיים לרבינו הגדול כמה"ר יצחק אבוהב ז"ל וביאור תחלת ספר אורח חיים ותחלת ספר יורה דעה לרב כמה"ר יעקב בן חביב ז"ל. והסכמתי לכתוב דבריהם בשמם. ובמקום שנ"ל לחלוק עליהם אכתוב מה שקשה לי על דבריהם ואכתוב דעתי והמעיין יבחר הטוב בעיניו. ולהיות ספר ארבע טורים מלא טעויות סופר בכמה מקומות אעיר על מקומות הטעות ואכתוב הלשון המתוקן כהלכתו על פי ספרים מוגהים ונכונים שהגהתי מהם:

ועלה בדעתי שאחר כל הדברים אפסוק הלכה ואכריע בין הסברות כי זהו התכלית להיות לנו תורה אחת ומשפט אחד. וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות תלמודיות הנה התוספות וחידושי הרמב"ן והרשב"א והר"ן ז"ל מלאים טענות וראיות לכל אחת מהדיעות. ומי זה אשר יערב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות.

ואיזהו אשר ימלאהו לבו להכניס ראשו בין ההרים הררי אל להכריע ביניהם על פי טענות וראיות לסתור מה שביררו הם או להכריע במה שלא הכריעו הם. כי בעונותינו הרבים קצר מצע שכלינו להבין דבריהם כל שכן להתחכם עליהם. ולא עוד אלא שאפילו היה אפשר לנו לדרוך דרך זה לא היה ראוי להחזיק בה לפי שהיא דרך ארוכה ביותר:

ולכן הסכמתי בדעתי כי להיות שלשת עמודי ההוראה אשר הבית בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הלא המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל אמרתי אל לבי שבמקום ששנים מהם מסכימים לדעת אחת נפסוק הלכה כמותם אם לא במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקין על הדעת ההוא ולכן פשט המנהג בהיפך:

ומקום שאחד מן הג' העמודים הנזכרים לא גילה דעתו בדין ההוא והשני עמודים הנשארין חולקין בדבר הנה הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי וסמ"ג ז"ל לפנינו אל מקום אשר יהיה שמה הרוח רוח אלהי"ן קדישין ללכת נלך כי אל הדעת אשר יטו רובן כן נפסוק הלכה:

ובמקום שלא גילה דעתו שום אחד מן הג' עמודים הנזכרים נפסוק כדברי החכמים המפורסמים שכתבו דעתם בדין ההוא. ודרך זו דרך המלך נכונה וקרובה אל הדעת להרים מכשול:

ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים אע"פ שאנו נכריע בהפך יחזיקו במנהגם כי כבר קבלו עליהם דברי החכם האוסר ואסור להם לנהוג היתר כדאיתא בפרק מקום שנהגו (פסחים נא א):

ולהיות סימני מפתחות ספר הטורים קצרות ביותר והרוצה לבקש דין אחד לפעמים לא יוכל להבחין אם הוא בסימן זה או בסימן אחר או אם מביא אותו דין בעל הספר. לכן ראיתי לעשות מפתחות אחרות שמזכירין כל הדינים הבאים בסימן ההוא בפרט. ואח"כ כתבתי רמזי כל הדינים המחודשים שהבאתי בביאור זה הנקרא ספר בית יוסף כדי שימצא כל אדם הדין שירצה בנקלה:

ותועלת ספר זה לחכמים מבואר. ולבוחרים בקיצור זה היא דרך ארוכה וקצרה. ואשר אין בו כח לעמוד יעיין בו להבין כוונת דברי המחבר ספר ארבעה טורים על בוריין. נמצא שספר זה מזון לכולא ביה. על כן קראתיו בית יוסף כי כשם שמבית יוסף היו נזונים הכל מזון הגוף כך יהיו נזונים מספר זה מזון הנפש. ועוד טעם שני כי זה חלקי מכל עמלי והוא ביתי בעולם הזה ובעולם הבא. ומהשם יתברך אשאל יעזרני על דבר כבוד שמו לסדר ספר זה מנוקה ומשופה מכל טעות ושגיאה. בו יתברך בטח לבי ונעזרתי ירחם

עלי ויחנני מתנת חנם כי חנוניו הם חנונים ומרוחמיו הם מרוחמים כדכתיב (שמות לג יט) וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם:

אורח חיים

סימן א

סעיף קטן א

יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וכו' פרט ד' דברים בעבודת הבורא יתברך משום דלכאורה נראה שאלו הדברים ד' שהם ב' דקל כנשר היינו רץ כצבי ועז כנמר היינו גבור כארי וא"כ יקשה על יהודה בן תימא למה כפל הענין במלות שונות זה פעמים לכך כתב דד' דברים הם כדמפרש ואזיל:

סעיף קטן ב

ומ"ש בעבודת הבורא יתברך משום דקצת דברים אלו נראה שהם הפך עבודתו יתברך שהעזות נאמר עליו עז פנים לגיהנם ועל הקלות ראש אמרו שמרגיל לערוה והמרוצה והגבורה נראה שהם טובים לעניני העוה"ז ואין לעבודתו יתברך עסק בהם ולכך אמר שכולם לעבודת השי"ת וכמו שמבאר:

סעיף קטן ג

ומ"ש והתחיל בעז כנמר לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתב' משום דקשה דלפי מה שמפרש קל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי על האיברים אלו היה לו להקדים ואח"כ הל"ל עז כנמר שאינו רומז לאבר מיוחד ועוד שלא היה ראוי להתחיל במדת עז אע"פ שהוא בעבודת הבורא יתברך לכך כתב שהטעם שהקדימו לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו וכו' ומשום דקשה היאך אפשר שיתבייש האדם מבני אדם לא יתבייש מהשי"ת שאתה אומר שימנע אדם לפעמים מלעשות מצוה מפני שלא ילעיגו עליו לכך אמר אל תתמה שהרי ריב"ז אמר לתלמידיו יהי רצון שתהא מורא שמים עליכ' וכו' כדאיתא בפרק תפלת השחר (ברכות דף כח:) וכיון שמצינו שלפעמים אדם ירא מעשות עבירה מפני ב"ו יותר ממה שהוא ירא מפני השי"ת משם נלמוד לענין עשיית מצוה שלפעמים אדם מניח מלעשותה מפני שהוא מתבייש מבני אדם יותר ממה שמתבייש מהשם יתברך שמניח מלעשות מצותו וזהו שכתב וכן הוא לענין הבושה וכו':

סעיף קטן ד

ומ"ש ע"כ הזהיר שתעיז מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש מפני שמדת העזות מגונה מאד כמו שנזכר ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפי' בעבודת השי"ת לדבר דברי עזות

כנגד המלעיגים כי יקנה קנין בנפשו להיות אפי' שלא במקום עבודתו יתברך לכך כתב ולא תבוש כלומר אני אומר לך שתעיז מצחך כנגד המלעיגים ואינו לדבר להם דברי עזות אלא לענין שלא תבוש מהם אף על פי שילעיגו עליך ומפני שעדיין יקשה שאין ראיה מריב"ז שלענין מורא מלעשות העבירה אפשר שירא האדם מבשר ודם פן יודיעו הדבר למלכות ויגרסו בחצץ שיניו תיכף ומיד משא"כ בהשי"ת שהוא ארך אפים אמנם אין לך אדם שיניח מלעשות מצות השי"ת מפני בושת בשר ודם לשיצטרך יהודה בן תימא להזהיר עליו לכך הביא ראיה מדוד המלך ע"ה שאמר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש הרי שהיה מתפאר שלא היה מתבייש מבני אדם בעשיית המצוה ולפי שקשה שאי אפשר לפרש כן שהרי דוד המלך ע"ה מלך היה ולא היה לו להתבייש מבני אדם כי מי הוא ואי זה הוא אשר ימלאנו לבו להלעיג עליו וא"כ ע"כ פירוש הפסוק כך ואדברה בעדותיך נגד מלכים מאן מלכי רבנן ולא אבוש כי אם לא הייתי מדבר בעדותיך נגדם הייתי בוש מהם לכך כתב אף כי היה נרדף ובורח בין העו"ג היה מחזיק בתורתו וכו' כלומר פסוק זה אמר כשהיה בורח בין העו"ג ואז היו מלעיגים עליו ועכ"ז לא היה מתבייש מהם. וא"ת אפילו כשהיה בורח בין העו"ג היה מכובד ביניהם ולא היו מלעיגים עליו לכך כתב אף כי היה נרדף כלומר אף על פי שהיה מכובד ביניהם מכל מקום להיותו נרדף היה מקום להלעיג עליו כשרואה אותו מחזיק בתורתו באמרם אליו יום יום הלא יראתך כסלתך וגו':

סעיף קטן ה

ומ"ש היה מחזיק בתורתו אפשר שטעמו מפני שמהפסוק אין נראה אלא שהיה לומד ולא שהיה עושה מצות לכך כתב היה מחזיק בתורתו ולומד כלומר כיון שהיה לומד ולא היה חושש מהמלעיגים הוא הדין שהיה מחזיק בתורתו ועושה המצות ולא היה חושש מהמלעיגים:

סעיף קטן ו

ומ"ש קל כנשר כנגד ראות העין וכו' לומר שתעצים עיניך מראות ברע מפני שאם אנו מפרשיים קל כנשר כנגד ראות העין נראה שמזהיר שיהיה קל בעיניו להביט ולראות מהרה קל חיש בכל מקום וזה עון פלילי לכך כתב כי הכוונה בהפך כי אם יפגע בדבר ערוה מהרה קל חיש יעצים עיניו מראות ברע:

סעיף קטן ז

ומ"ש כי היא תחלת העבירה בא לתת טעם למה שינה יהודה בן תימא מסדר דהע"ה שדוד סיים בעיניו ויהודה בן תימא התחיל בהם לכך נתן טעם ליהודה בן תימא מפני שהיא תחלת העבירה וכו':

סעיף קטן ח
ומ"ש ואמר גבור כארי כנגד הלב ואמר רץ כצבי כנגד הרגלים וכו' שזהו הסדר במה שאמרו העין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים ומה שהקדים יהודה בן תימא רץ כצבי לגבור כארי אפשר שטעמו לומר הוי קל לעצום עיניך מראות ברע כדי שתוכל להיות רץ כצבי לעבודתו שאם לא תעצים עיניך מראות ברע אולי לא תהיה רץ כצבי לעבודת בוראך אלא למרות עיני כבודו וזה ע"י הלב שהוא חומד וע"כ צ"ל שאם לא יכלת להזהר מראות ברע שתהיה גבור כארי לכוף לעבודתו יתברך. ועי"ל שלפי שקל כנשר הרצון בו קלות לעצום עיניו מראות ברע ורץ כצבי הוא לרוץ לעבודתו יתברך סמכן זה לזה כי גם זאת זה לעומת זה עשה האלהים זה קלותו לעצום עיניו וזה להיות קל ברגליו כאחד הצביים אשר בשדה לרוץ לעבודת בוראו:

סעיף קטן ט
ומ"ש כי הגבורה בעבודת השי"ת היא בלב נתן טעם מה ענין גבור כארי לענין הלב חומד ולפי שהלב חומד הוא בענין העבירות וגבור כארי הוא בעשיית המצות לכך כתב שתחזק לבך לעבודתו שבכלל זה עזיבת העבירות ועשיית המצות:

סעיף קטן י
ומ"ש ואמר רץ כצבי כנגד הרגלים שרגליך לטוב ירוצו כלומר זה ודאי לא נאמר אלא על עשיית המצות ואע"פ שמה שאמרו כלי המעשה גומרים נאמר על עשיית העבירות בכלל רגליך לטוב ירוצו הוא עזיבת העבירות שאם הוא הולך לעשות עבירות אין רגליו רצים לטוב:

סעיף קטן יא
ומ"ש וכן דהע"ה היה מתפלל על שלשתן אלא ששינה הסדר כלומר שינה מסדר שאמרו חכמים ז"ל העין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים והוא התחיל בכלי המעשה שהם הרגלים ואחר כך הלב ואחר כך העינים והטעם כי החכמים ז"ל התחילו מן הקודם אל המאוחר ודוד המלך התחיל להתפלל על המאוחר שהם כלי המעשה ואחר כך חזר להתפלל על סבותיו שהם הלב והעינים. ועי"ל שיהודה בן תימא שבא להזהיר את האדם הזהירו תחלה על העינים שהם הגורמים הראשונים לעבירות ואח"כ הזהיר על הרגלים שהם סוף המעשה כלומר העינים גורמים לרגלים וע"י מי ע"י הלב שאליו כיון בגבור כארי לכן צריך שתזדרז לעצום העינים כדי שלא תבא לידי כך ודהע"ה שהיה מתפלל לפני הקב"ה אילו היה מתפלל תחלה העבר עיני מראות שוא שוב לא היה צריך להתפלל על הלב ואילו היה מתפלל על הלב לא היה צריך להתפלל שוב על הרגלים שאם הלב נוטה לטוב שוב לא יחטאו כלי המעשה ע"כ התפלל תחלה על כלי המעשה כלומר

שאם גרם העון שראו העינים וחמד הלב ידריך רגליו לעבודתו ואח"כ התפלל שיטה לבו לעבודתו לבל יחמוד דבר איסור אף אם ראו העינים ואח"כ התפלל שיעביר עיניו מראות שוא:

סעיף קטן יב
ומ"ש לכן צריך האדם להתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו וכו' דברים פשוטים הם נמשכים מהקודם:

סעיף קטן יג
ומ"ש וטוב למי שמקדים שיכוין לשעות שמשתנות המשמרות וכולי בריש ברכות (ג.) אהא דאמרינן ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר הקב"ה אומר אוי שהחרבתי את ביתי וכו' כתב הרא"ש וראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג באותה שעה ולשפוך תחנונים על חורבן בה"מ כמו שנא' קומי רני בלילה לראש אשמורות:

סעיף קטן יד
וטוב לומר פרשת העקידה ופרשת המן ועשרת הדברות תנן בפ"ה ממסכת תמיד (לב:) אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברים ואע"ג דאמרינן בספ"ק דברכות (יב.) שבטלום מפני תרעומת המינים ופירש"י שלא יאמרו לע"ה אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מ"ש הקב"ה ושמעו מפיו בסיני איכא למימר דהיינו דוקא בצבור אבל ביחיד דליכא משום תרעומת המינים טוב לאמרם שע"י כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו בזה ופרשת העקידה כדי לזכור זכות האבות לפני הקב"ה וגם להכניע יצרו לעבוד השי"ת כמו שמסר יצחק נפשו ופרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה:

סעיף קטן טו
ופרשת. הקרבנות בפ"ב דתענית (כז:) ובס"פ בני העיר (מגילה לא:) אמר אברהם לפני הקב"ה שמא יחטאו ישראל לפניך ותעשה להם כאנשי דור המבול א"ל לאו א"ל במה אדע כי אירשנה א"ל קחה לי עגלה משולשת אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבה"מ קיים בזמן שאין בה"מ קיים מה תהא עליהם א"ל כבר תקנתי להם סדר הקרבנות שכל זמן שקורין בהן מעלה אני עליהם כאילו מקריבין לפני קרבן ואני מוחל להם כל עונותיהם ואמרינן בסוף מנחות (קי.) א"ר יצחק מ"ד זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם כל העוסק בתורה חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם:

סעיף קטן טז

ומ"ש אמנם פרשת הקרבנות טוב יותר לאומרה ביום וכו' כ"כ הרא"ש גבי פרשת התמיד וכתבו רבינו סי' מ"ז ומשמע לרבינו דה"ה לכל הקרבנות בין קבועים בין שאינם קבועים דטוב לאומרם ביום כיון שאין זמנם אלא ביום וכ"כ הכלבו:

סעיף קטן יז

ואחר פרשת חטאת לא יאמר כן לפי שאינה באה נדבה כלומר אבל אשם אע"פ שאינו בא בנדבה כיון דתנן בפ"ו דכריתות (כה.) רבי אליעזר אומר מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום אמרו על בבא בן בוטא שהיה מתנדב אשם תלוי בכל יום כבא בנדבה דמי ואע"ג דחכמים פליגי עליה כיון דבבא בן בוטא היה עביד בה עובדא כי אמר יר"מ שיהא זה חשוב כאילו הקרבתי אשם שפיר דמי ואשם ודאי אפשר דבכלל חטאת הוא כיון שאינו בא אלא על חטא ידוע ומאחר שכתב רבינו שאחר פרשת החטאת לא יאמר כן לפי שאינה באה נדבה ממילא משמע דה"ה לפרשת אשם ודאי שלא יאמר אחריה כן ואפשר דכיון דשם אשם אשכחן שבא בנדבה דהיינו אשם תלוי בכל אשם יכול לומר יהי רצון שיהא זה חשוב וכו' אפילו אם הוא אשם ודאי וראשון נראה יותר ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב שהאשם הוא כמו בא בנדבה לפי שאמרו בנדרים (י.) שהחסידים נודרים עצמם לנזיר כדי להביא קרבן א"כ נראה שיש לו לבא כמו נדבה עכ"ל וגם הרב מהר"י ן' חביב ז"ל כתב מה שמקשין שגם האשם אינו בא בנדבה אינו קושיא שהרי אשם נזיר בא בנדבת נזירות ע"כ ואע"פ שפרשת האשם הכתובה אצל פרשת החטאת ועולם ושלמים לאו אשם נזיר הוא משמע להו ז"ל דשם אשם חד הוא וא"ת מאחר שאינו אומר אחר קריאת פרשת חטאת י"ר שיהא זה חשוב וכו' אם כן למה כתב רבינו שקורא פרשת חטאת י"ל דהא ודאי קריאת פרשת חטאת מכפרת קצת אם חטא חטא שחייבין עליו חטאת ואפילו אם אינו יודע שחטא יקרא מספק ואם חטא תכפר עליו ואם לא חטא הא מיהא יתנו לו שכר כקורא בתורה: כתוב בספר א"ח פרשת העולה היא מתחלת ויקרא עד תחלת פרשת ונפש כי תקריב ועוד פרשת צו זאת תורת העולה עד לא תכבה. ופרשת חטאת ואם נפש אחת תחטא בשגגה. ופרשת אשם ואם נפש כי תחטא ועשתה: וכתב הר"י בר יקר טוב לומר עם הקרבנות פסוק זה ושחט אותו לפני המזבח צפונה לפני ה' והוא בפרשת ואם מן הצאן כדאמרינן בויקרא רבה אמר הקב"ה מעיד אני עלי שמים וארץ בין עו"ג בין ישראל בין עבד בין אמה בשעה שהן קורין מקרא זה צפונה לפני ה' אני זוכר עקידת יצחק בן אברהם: כתוב עוד שם יש נוהגים לומר אחר ברכת התורה פרשת כיור כי היא העבודה הראשונה ואח"כ אומר תרומת הדשן ואח"כ פרשת התמיד ואח"כ פרשת מזבח מקטר קטורת ופרשת סמני הקטורת ועשייתו

כי אחר הקרבת התמיד מקטירים הקטורת ואח"כ פרשת ברכת כהנים כי אח"כ מברכין את העם:

סימן ב

סעיף קטן א

וימהר לקום בזריזות ולא ילבש מיושב וכו' כמו שהיה מתפאר רבי יוסי וכו' הכי איתא בפרק כל כתבי (שבת קיח:) אר"י מימי לא ראו קורות ביתי אמרי חלוקי ופרש"י כשפושט חלוקו כמו שהוא לובשו דרך ראשו מכסה עצמו תחלה משום צניעות בסדינו מתחת ויושב במטתו ע"כ ואיני יודע היאך יתפרש זה על לא ראו קורות ביתי אמרי חלוקי ואפשר דה"ק לא ראו קורות ביתי מקום אמרי חלוקי כלומר הבשר שכנגד אמרי חלוקי שכשאימרא התחתונה עולה לצד הראש כשבא לפשוט חלוקו הולך ומתגלה בשרו אם לא יהא מכוסה מתחת א"נ ה"ק שכשהיה בא לפשוט חלוקו לא היה מהפכו מצד פנים לצד חוץ כמו שהוא דרך כשאדם אוחז בשולי חלוקו ומהפכו כלפי ראשו והיינו דקאמר אימרי חלוקי דאימרא היינו שפת החלוק שמצד פנים הסמוך לבשר שבו נראית התפירה יותר כדמשמע מדברי רש"י בפרק אלו קשרים גבי איזהו ת"ח זהו המקפיד על חלוקו להפכו והטעם שלא היה עושה כך משום דא"כ בהכרח היה מגלה קצת מגופו אלא היה פושטו כדרך שלובשו שצד התפירה לצד פנים שאז היה יכול לפושטו בענין שלא יראה גופו כלל ולפ"ז מ"ש כשפושט חלוקו כמו שהוא לובשו דרך ראשו מכסה את עצמו תחלה וכו' היינו לומר ששני דברים היה עושה האחד שהיה פושט חלוקו כדרך שלבשו שצד התפירות לצד פנים והשני שהיה מכסה את עצמו תחלה ומדברו רבינו בסימן רל"ט נראה שמפרש כן שכתב וז"ל וכשיגיע לחלוק לא יהפכנו ממטה למעלה שא"כ נמצא גופו ערום אלא יפשיטנו דרך ראשו ויכסה עצמו בסדינו מתחת ויכנס במטתו כמו שהיה מתפאר רבי יוסי ואע"ג דרבי יוסי לא איירי אלא בעת שפושט חלוקו יליף מיניה רבינו לעת שלובשו דכיון דמשום צניעות הוא מאי שנא:

סעיף קטן ב

וידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו וכו' כדאיתא בפרק אלו קשרים (שבת קיד.) הכי איתא בגמרא אמר רבי יוחנן איזהו ת"ח שמחזירין לו אבידה בטביעות עין זה המקפיד על חלוקו להופכו ופירש"י להופכו לבשה כשהיא הפוכה מקפיד עליו והופכו שמקפיד עליו שלא יראו התפירות המגונות ואימרי החלוק וכיון דהשתא לאו בדיני החזרת אבידה בטביעות עין עסקינן השמיטו רבינו מדברי רבי יוחנן:

סעיף קטן ג

וכשינעול מנעליו ינעול של ימין תחלה וכו' דאמר רבי יוחנן כתפילין כך מנעלים וכו' הכי איתא בפרק במה אשה יוצאה (שבת סא.) ואותבינן עליה מדתניא כשהוא נועל נועל של ימין תחלה אמר רב יוסף השתא דתנן הכי ואמר ר"י הכי דעבד הכי עבד ודעבד הכי עבד ופירשו התוספות דלא פליגי ר"י ובריית דר' יוחנן ה"ק אע"ג דימין חשובה לענין בוהן יד ובוהן רגל וכן לענין חליצה יכול לנעול של שמאל תחלה כיון דשמאל חשובה לגבי תפילין ובריית נמי קמ"ל דאע"ג דשמאל חשובה לתפילין יכול לנעול של ימין תחילה א"ל אביי דילמא ר"י הא מתניתין לא שמיע ליה ואי הוה שמיע ליה הוה הדר ביה וא"נ שמיע ליה וקסבר אין הלכה כאותה משנה אמר רב נחמן בר יצחק ירא שמים יוצא ידי שתיהן ומנו מר בריה דרבינא היכא עביד סיים דימינא ולא קטר וסיים דשמאליה וקטר והדר קטר דימיניה אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דלא קפיד ורבינו כתב כדרב נחמן בר יצחק דאמר ירא שמים יוצא ידי שתיהן אבל הפוסקים השמיטו דין זה ונ"ל שהטעם משום דס"ל דהלכה כרב יוסף דאמר דעבד הכי עבד ודעבד הכי עבד מדאמר רב אשי חזינא לרב כהנא דלא קפיד ומשמע דרב אשי נמי כרב כהנא ס"ל וכיון דבתראה הוא כוותיה נקטינן. ואפשר שמטעם זה השמיטו ג"כ הא דתניא התם פרק במה אשה יוצאה כשהוא חולץ חולץ של שמאל ואח"כ חולץ של ימין וליכא מאן דפליג עלה אלא מפני שהם סוברים דכי היכי דהא דתני כשהוא נועל נועל של ימין ואח"כ נועל של שמאל היינו לומר שאם רצה נועל תחלה ה"נ מאי דתני חולץ של שמאל לאו למימרא דשמאל דוקא חולץ תחלה אלא לומר שאם רצה חולץ של שמאל תחלה אבל רבינו דמשמע ליה דכי קתני נועל של ימין תחלה דוקא של ימין קאמר לדידיה כשהוא חולץ חולץ של שמאל נמי דוקא של שמאל קאמר ויש לתמוה למה השמיטו ואפשר שאע"פ שהוא מפרש דמאי דקתני נועל של ימין תחלה דוקא ימין מ"מ מאי דקתני חולץ של שמאל תחלה לאו דוקא היא דהא קתני התם נמי דרחיצה וסיכה של ימין תחלה ומ"ש חליצה דשמאל תחלה בדוקא אלא ודאי ה"ק אם רצה חולץ של שמאל תחלה ולא תימא כי היכי דנועל של ימין דוקא של ימין תחלה ה"נ כשהוא חולץ חולץ של ימין תחלה וטעמא משום דנעילה וחליצה חדא מילתא נינהו שזה תחלת הדבר וזה סופו שכל הנועל סופו לחלוץ וכיון שכבר הקדמנו הימין בתחלת הדבר דהיינו נעילה שוב אין קפידא אם בסוף הדבר דהיינו חליצה יקדים השמאל ומיהו רבינו יונה בספר היראה כתב שחולץ של שמאל בתחלה נראה שתופס הברייתא כפשטה דשל שמאל תחלה דוקא קאמר. ואיכא למידק לרב נחמן בר יצחק דפסק רבינו כוותיה היאך יוצא ידי שניהם הא כיון שנועל

של ימין תחלה הוי דלא כרבי יוחנן וכי הדר וקטר דשמאלא ברישא מאי הוי וי"ל דר"י נמי לא אמר להקדים שמאל תחלה אלא בקשירה דוקא דחשיבות שמאל בתפילין הוא בקשירה ואפילו את"ל דרבי יוחנן סבר דגם בנעילה יש להקדים של שמאל מכל מקום כיון שכל ראייתו של רבי יוחנן היא מתפילין דחשיבותא דשמאל בהו הוי בקשירה כיון שאנו מקדימין קשירת שמאל שפיר נפקינן מדרבי יוחנן וכך הם דברי התוספות וכתבו דלהאי טעמא במנעלים שאין בהם קשירה יש לנעול של ימין תחלה :

סעיף קטן ד
ויקום וילך בכפיפת קומה כדאיתא בפ"ק דקידושין (לא.) אריב"ל אסור לילך בקומה זקופה שנאמר מלא כל הארץ כבודו ופירש"י מלא כל הארץ כבודו משמע משתרבב ויורד למטה והזוקף קומתו נראה כדוחק:

סעיף קטן ה
ויכסה ראשו כדאיתא נמי התם בפ"ק דקידושין (שם):

סעיף קטן ו
ויבדוק נקביו דא"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה וכו' בפרק היה קורא (ברכות טו.) איתיה:

סימן ג

סעיף קטן א
ובכניסתו לבית הכסא יאמר התכבדו מכובדים וכו' הכי איתא בסוף מס' ברכות (ס:) ופירש"י אל המלאכים המלוים אותו הוא אומר שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וכתב ה"ר דוד אבודרהם בשם חידושי רב"ש שאין לומר זה אלא ירא שמים וחסיד שהשכינה שורה עליו אבל איניש אחרינא לא משום דמיחזי כיוהרא ע"כ ונראה שמפני זה נתבטל מלאומרו כלל בדורות הללו:

סעיף קטן ב
ויהא צנוע בבית הכסא פשוט שם:

סעיף קטן ג
ולא יגלה עצמו עד שישב ג"ז שם: אין נפרעין מעומד אלא מיושב:

סעיף קטן ד
וימשמש בפי הטבעת ואח"כ ישב ג"ז שם משמש ושב ואל תשב ותמשמש שכל היושב וממשמש אפי' עושין לו כשפים באספמיא באין עליו ופירש"י ממשמש בצרור או בקיסם לפתוח נקביו:

סעיף קטן ה

ויגלה מלפניו טפח וכו' בשילהי פ' מי שמתו (ברכות כג:) תני חדא כשהוא נפנ' מגל' לאחריו טפח ולפניו טפחיי' ותני' אידך לאחריו טפת ולפניו ולא כלום מאי לאו אידי ואידו באיש ולא קשיא כאן לגדולים כאן לקטנים ותסברא אי בקטנים לאחריו טפח למה לי אלא אידי ואידי בגדולים ול"ק הא באיש הא באשה ופירש"י ז"ל מאחריו טפח ולא יותר משום צניעות: מלפניו טפחיים משום קילוח מי רגלים הניתז למרחוק: אלא אידי ואידי בגדולים ומתוך שהוא דוחק עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים הלכך באיש מלאחריו טפח ומלפניו טפחיים באשה מלפניה ולא כלום עכ"ל: ובספרי רבינו וגם בספר אורחות חיים נפל טעות וכתוב לפניו במקום לאחריו ולאחריו במקום לפניו וכך צריך להגיה ויגלה מלפניו טפחיים ומלאחריו טפח. וכ"כ בפסקי הרא"ש וברמזים:

סעיף קטן ו

ודע דבאשה כתוב בפסקי הרא"ש מלפניה טפח ומלאחריה ולא כלום וטעות סופר הוא דכיון דבאשה ליכא קילוח מי רגלים כמו באיש וגם מקום הטלת מי רגלים הוא נוטה בה לצד אחר אינה צריכה לגלות מלפניה כלום ועכ"פ צריכה לגלות מאחריה לגדולים כדי שלא תטנף בגדיה כי היכי דשרינן באיש וצריך להגיה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום וכן כתוב ברמזים ובאורחות חיים:

סעיף קטן ז

וכשיושב יכוין שיהא פניו לדרום וכו' בסוף פ' הרואה (ברכות סא:) תניא הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום. ובגליל צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר ור' יוסי מתיר שהיה ר' יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה. ר' יהודה אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור בזמן שאין בהמ"ק קיים מותר. ר"ע אוסר בכ"מ ר"ע היינו ת"ק איכא בינייהו חוצה לארץ. ופירש"י לא יפנה מזרח ומערב אחוריו למזרח ופניו למערב ולא אחוריו למערב ופניו למזרח מפני שירושלים בארץ יהודה היא בצפונה של ארץ יהודה בגבול שבין יהודה לבנימין ויש מארץ יהודה הימנה למזרח עד סוף ארץ ישראל והימנה למערב עד סוף א"י שארץ יהודה על פני כל אורך א"י היא מן המזרח למערב כרצועה ארוכה וקצרה ואם יפנה מזרח ומערב יהיה פירועו לצד ירושלים או פירועו שלפניו או פירועו שלאחריו אבל צפון ודרום יפנה ובלבד שלא יפנה כנגד ירושלים ממש בדרומה של ארץ יהודה ובגליל שהיא בצפונה של ארץ ישראל לא יחזיר פניו צפון ודרום אלא מזרח ומערב. ובתר הכי אמרינן בגמרא רבה הוו שדיין ליה ליבני מזרח ומערב אזל אביי שדינהו צפון ודרום עאל רבה תרצינהו אמר מאן האי דקא מצער לי אנא כרבי עקיבא ס"ל דאמר בכל מקום אסור. ופרש"י הוו שדיין ליבני לבינים שישב עליה לפנות היו מתוקנות

וזקופות על צדיהן ראש אחד למזרח והשני למערב לבינה אחת לצפון ולבינה אחת לדרום והוא יושב על האחת ונכנה בינתיים נמצא הוא נפנה צפון ודרום ולא היה רוצה לפנות בבבל מזרח ומערב לפי שבבל במזרחה של ארץ ישראל עומדת שלא יהא פירועו לא מלפניו ולא מאחריו לצד א"י. ומשמע דהלכה כר"ע כיון דרבה סבר כוותיה ואביי דאפיך ליבני לאו משום דסבר דאין הלכה כר"ע אלא לראות אם במתכוין סדרם כן רבה אם לאו וכן פירש"י ז"ל. וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מהלכות בית הבחירה. וכן פסק בסמ"ג וכן נראה מדברי ריי"ף והרא"ש ז"ל. וכך הם דברי רבינו אלא שהיה לו לפרש דהא דאסור לפנות בין מזרח למערב ושרי בין צפון לדרום היינו בעיר העומדת במזרחה של א"י דומיא דבבל וכדפירש"י אבל עיר העומדת בצפונה של א"י דומיא דגליל או אם עומדת בדרומה של א"י הוי איפכא דבין צפון לדרום אסור ובין מזרח למערב מותר כדקתני ת"ק בהדיא ובגליל צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר וליכא למימר דר"ע כי אמר בכ"מ אסור לא קאי אלא אמזרח ומערב דקתני רישא ולא אצפון ודרום דאם כן כי מקשה רבי עקיבא היינו ת"ק הול"ל דהא איכא בינייהו דלתנא קמא ביהודה אסור מזרח ומערב ושרי צפון ודרום ובגליל הוי איפכא. ולר"ע בכ"מ מזרח ומערב אסור צפון ודרום מותר. וכן יש לתמוה על הרמב"ם שגם הוא כתב סתם דאסור לפנות בין מזרח למערב ומותר בין צפון לדרום. ומיהא אפשר לדחוק ולומר דלא אמזרח ומערב וצפון ודרום דעולם קאמר אלא אמזרח ומערב דמקדש שהזכיר קודם בסמוך קאמר דאסור וצפון ודרום דמקדש קאמר דשרי וארץ יהודה היה מזרחה או מערבה כנגד מערב ההיכל או מזרחו ומש"ה אסור לפנות שם בין מזרח למערב ומותר בין צפון לדרום וגליל היה צפונו או דרומו כנגד מערב ההיכל או מזרחו ומש"ה בין צפון לדרום אסור מפני שהוא כנגד מערב ההיכל או מזרחו ובין מערב ומזרח מותר לפי שאינו כנגד מזרח ומערב דהיכל אלא כנגד צפונו או דרומו וכן יש לדקדק מלשון ספר המצות גדול אם הנוסחא שבידינו אמיתית שכתוב בה אין קובעין בית הכסא וכו' מפני שההיכל במערב לפיכך לא יפנה אדם למערבו או למזרחו ע"כ. ומדקתני למערבו משמע דאמערב דהיכל קאי אלא שאני חוכך בנוסחא זו משום דאם כן הל"ל ג"כ ולא למזרחו אבל לדברי רבינו א"א לומר כן שהרי לא נזכר בדבריו לא היכל ולא מקדש ואפשר שסובר שר"ע כי אסר בכ"מ לא קאי אלא אמזרח ומערב דקתני ברישא וכמו שכתבתי לעיל וכי אקשי ר"ע היינו ת"ק הוי מצי לתרוצי דהא איכא בינייהו אלא דחדא מתרי מילי דאיכא בינייהו נקט והביאו לפרש כן מדחזינן דבירושלים לא הזכיר חילוק בין מקום למקום אלא סתים ותני המסיך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב אלא לצדדין ולפי זה טעמא דמילתא דלא יפנה אדם בכ"מ

מזרח ומערב הוא משום דשכינה במערב ומש"ה לזכר בעלמא בין מזרח למערב אסור בכ"מ באיזה רוח שיהיה וכן יש לדקדק מדברי רש"י גבי נותן מטתו בין צפון לדרום. וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב בפרק הנזכר וז"ל אסור לאדם לעולם שיפנה או שיישן בין מזרח למערב ואצ"ל שאין קובעין בית הכסא בין מזרח למערב בכל מקום מפני שההיכל במערב לפיכך לא יפנה לא למערב ולא למזרח מפני שהוא כנגד המערב אלא בין צפון לדרום נפנין וישינין עכ"ל . וזה נראה עיקר. ומ"ש דלא יישן בין מזרח למערב אפשר שהוא מהא דאיתא בפרק קמא דברכות (ה:) אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער וכו' ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום אלא דקשה לי היכי מסיים בה דא"ר חמא בר חנינא כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים דמשמע דלאו משום איסורא קאמר אלא כי היכי דלהויין ליה בנים זכרים. ואפשר שלא היה גורס דא"ר חמא אלא א"ר חמא ואבא בנימין משום דאיכא איסורא היה מצטער על הדבר ודרבי חמא מילתא באפי נפשה היא דאתא למימר שאם הוא נזהר בדבר זה הויין ליה בנים זכרים. ואפילו את"ל שהיה גורס דא"ר חמא אפשר שהיה מפרש דאבא בנימין משום איסורא היה מצטער ומייתי מדרבי חמא שנותנין שכר טוב לנזהר בדבר: ונראה מדברי הרמב"ם שאפילו האדם לבדו אסור לישן בין מזרח למערב אבל התוספות כתבו שם כל הנותן מטתו בין צפון לדרום ולא בין מזרח למערב ודוקא כשיישן עם אשתו מפני שהשכינה שורה בין מזרח למערב והיה הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש וכן משמע ומוכחא קראי עכ"ל. ואף על פי שהעולם נוהגים כדברי התוס' נ"ל שהוא מפני שאינם מעיינים בדברי הרמב"ם בהל' בית הבחירה אלא חד או תרי בדרא והנכון ליזהר כדברי הרמב"ם ז"ל שהוא עמוד ההוראה. ואמאי דקתני על מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום פירש"י ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום ונראה בעיני שהשכינה במזרח או במערב לפיכך נכון להסב דרך תשמישו לרוחות אחרות ע"כ: ולענין מטיל מים לפי מה שכתב רש"י שהטעם שלא יפנה מזרח ומערב הוא כדי שלא יהא פירועו שלפניו או של אחריו לצד ירושלים נראה דמטיל מים ופניו לצד מזרח שרי שמאחר שאינו צריך לפרוע אלא מלפניו הרי אין פירועו לצד ירושלים וכן נראה מדגרסינן בירושלמי תני המסיך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב משמע דבמסיך את רגליו הוא דאסור אבל מטיל מים מותר להחזיר אחוריו למערב ואיכא למידק דמשמע בירושלמי דמסיך את רגליו ואחוריו למערב דוקא הוא דאסור הא פניו כלפי מערב שרי ואם איתא דמטיל מים הוי איפכא דפניו כלפי מערב אסור ואחוריו למערב שרי ה"ל למיתני דין מטיל מים בהדיא דלא שמעינן מדין מסיך את רגליו. ונ"ל דירושלמי ה"ק לא מיבעיא דלא יתן פניו למערב דכיון

דמגלה מלפניו טפחיים פשיטא דאסור אלא אפילו אחוריו דאינו מגלה אלא טפח אסור ליתן למערב וממילא משמע דמטיל מים לא יתן פניו למערב אלא למזרח שרי. ולפ"ז באשה כיון דקי"ל שאינה מגלה מלפניה ולא כלום לעולם אפילו להסיך רגליה איכא למשרי בפניה למערב ואפשר דלא פלוג רבנן בין איש לאשה אבל לדברי הרמב"ם שכתב שמפני שההיכל במערב לא יפנה למערב ולא למזרח מפני שהוא כנגד המערב נראה שאין הטעם מפני שפירועו למערב אלא מפני שהוא נפנה במערב או ברוח שכנגדו ולפ"ז הדבר פשוט שאין לחלק בין איש לאשה ואי שרי להטיל מים אפי' פניו למערב שרי וכ"כ הוא ז"ל שם וכל המטיל מים מן הצופים ולפנים ישב ופניו כלפי הקדש או יסלק הקדש לצדדין הרי בהדיא דשרי להטיל מים ופניו למערב דהא אפילו מן הצופים ונפנים שרי וכ"ש חוץ לצופים והא דקאמר ישב ופניו כלפי הקדש אפשר דלרבותא קאמר דאף על פי שמלפניו הוא פורע טפחיים מותר לו להחזיר פניו כלפי הקודש אע"פ שהוא מן הצופים ולפנים ויותר נראה לומר דהרמב"ם לא חייש לפירוע אלא שלא יחזיר אחוריו לקודש ומפני כך מן הצופים ולפנים צריך שיחזור פניו כלפי הקודש אבל חוץ לצופים בכל ענין שרי להטיל מים. וכן נראה שהוא דעת רבינו שהשמיט דין מטיל מים משמע דבכל גוונא שרי ואע"פ שה"ל לכתוב דמטיל מים מן הצופים ולפנים יחזיר פניו כלפי הקודש וכו' כיון שאינו דין כולל בכ"מ לא חשש רבינו לכתבו: גרסינן בירושלמי תני המטיל מים ה"ז הופך פניו לצפון המסיך את רגליו ה"ז הופך פניו כלפי דרום ונראה דלפי פירש"י דחייש לפירוע חולק כבוד לימין ומטיל מים שצריך לגלות מלפניו טפחיים הופך פניו לצפון שהוא שמאל ובמסיך את רגליו שאינו צריך לגלות מלפניו כלום הופך פניו לדרום שהוא ימין ולהרמב"ם דלא חייש לפירוע אפשר דהאי תנא חייש לפירוע ולא קי"ל כוותיה א"נ מפרש דהאי תנא חולק כבוד לשמאל כדאשכחן דבסיום התפילה נותן שלום לשמאלו תחלה ומש"ה מטיל מים שאינו נמאס כ"כ הופך פניו כלפי צפון ומסיך את רגליו שהוא נמאס יותר הופך פניו כלפי דרום והפוסקים השמיטו הירושלמי הזה משום דכיון דבגמרא דידן קתני סתמא דצפון ודרום שרי משמע דככל גוונא שרי והופך פניו לאיזה רוח שירצה משתיהן:

סעיף קטן ח

ומיהו דוקא כשנפנה במקום מגולה אבל במקום שיש מחיצות כגון בית הכסא שבבית א"צ לדקדק כתב הרב הגדול מהר"י אבוהב ז"ל אבל במקום שיש לו מחיצות כמו בית הכסא שבבית ר"ל שאין המחיצות רחוקות זו מזו כמו חצר גדול עכ"ל. נראה שסובר הרב שמה שכתב רבינו כגון בה"כ שבבית דהיינו לומר דדוקא כשהמחיצות קרובות

דומיא דבית הוא דאין לדקדק אבל אם המחיצות רחוקות כמו בחצר גדול צריך לדקדק ולא נהירא אלא בכ"מ שיש בו מחיצות אפילו הם רחוקות הרבה שרי. והא דקאמר כגון ב"ה שבבית טעמא קא יהיב משום דכל שיש בו מחיצות דמי לבית והכי משמע ממה שכתב דוקא כשנפנה במקום מגולה דהיינו מקום שאין בו מחיצות כלל כמו בשדה דאילו מקום שיש בו מחיצות ואפילו הם רחוקות הרבה לאו מקום מגולה הוא והכי איתיה לדין זה בירושלמי דסוף ברכות ר"ע אוסר בכ"מ ובלבד במקום שאין בו כותל וכתבוה התוס' והרא"ש וכתב עליו הרא"ש הלכך בתי כסאות שלנו שיש להן מחיצות אין להקפיד עכ"ל ולא חילק בין מחיצות קרובות למחיצות רחוקות ובהדיא כתב שם הרשב"א ובלבד במקום שאין שם כותל כלומר בבקעה משמע דלא מפיק מכלל יש שם כותל אלא בבקעה בלבד ורבינו עצמו כתב ברמזים בלשון הזה ולא יפנה לצד מזרח או מערב וה"מ בשדה שאין שם מחיצות אבל בב"ה שבבית אין להקפיד הרי דלא קאמר דצריך לדקדק אלא בשדה שאין שם מחיצות כלל אבל במקום שיש מחיצות אפילו הם רחוקות הרבה משמע דהוי כב"ה שבבית ואין להקפיד. ונראה שמה שהזכירו הפוסקים מחיצות לאו דוקא דבמחיצה אחת לצד מערב סגי דכיון דכותל מפסיק בינו לבין רוח שבו הקפידא אע"פ ששאר רוחות מגולות לא איכפת לן מידי והכי דייק לישנא דירושלמי דקתני ובלבד מקום שאין בו כותל ולא קתני מקום שאין בו כתלים. והרמב"ם בפ"ז מהלכות בית הבחירה לא חילק בין מקום שיש שם כותל למקום שאין שם כותל נראה שהוא סובר דהא דתני בירושלמי ובלבד מקום שאין שם כותל סבר כר"י דאמר לא אסרו אלא במקום שאין שם גדר כדאיתא בגמרא דידן ולא קי"ל כוותיה משום דמשמע דשאר תנאי פליגי עליה ואף על גב דבירושלמי איתא להא דובלבד שאין שם כותל סמוך לדר"ע לאו למימרא דר"ע ס"ל הכי ואפילו את"ל דירושלמי סבר דרבי עקיבא אית ליה דר' יוסי בההיא כיון דבתלמודא דידן משמע דר"ע לא סבר לה כר"י בהא נקטינן כתלמודא דידן אליבא דר"ע דאסר בכ"מ ואפילו במקום שיש שם כותל ויש קצת ראיה לזה מעובדא דרבה סדר ליבני דמשמע דמקום שיש בו כותל הוה מדאמר על רבה תרצינהו ולא שייך לישנא דעיולי אלא למקום שיש בו מחיצות ואפ"ה היה מקפיד אף על פי שיש לדחות דמאי על דקאמר שנכנס תוך אותה שדה שהיתה מיוחדת לו לב"ה. וסוגיין דעלמא כדעת התוס' והרא"ש שלא נהגו להקפיד בב"ה שיש בו מחיצות:

סעיף קטן ט

וכשנפנה בשדה אם הוא אחורי הגדר יפנה מיד וכו' בסוף מסכת ברכות (סב:) אמר עולא אחורי הגדר יפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין חבירו שומע ופירש"י

דבעיטוש שלמטה קאמר. איסי בר נתן מתני הכי אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חבירו שומע ובבקעה כל זמן שאין חבירו רואהו ואותבי' עליה דאיסי בר נתן מדמשמע בברייתא שאע"פ שחבירו רואהו רשאי ליפנות ושני רב אשי מאי כ"ז שאין חבירו רואהו דקאמר איסי בר נתן כ"ז שאין חבירו רואה את פירועו אבל לדידיה חזי ליה. ופסקו הרי"ף והרא"ש בבקעה כאיסי בר נתן וכדשני רב אשי כ"ז שאין חבירו רואה את פירועו ובאחורי הגדר פסקו כעולא משום דמארי דתלמודא הוא טפי מאיסי בר נתן ואע"ג דרב אשי דבתראה הוא משני מילתיה וא"כ משמע דסבר כוותיה במאי דגלי דעתיה דסבר כוותיה פסקינן הכי אבל באחורי הגדר דלא גלי דעתיה רב אשי כמאן ס"ל נקטינן כעולא לגבי איסי בר נתן אבל הרמב"ם בפ"ה מהל' דיעות פסק כאיסי בר נתן גם באחורי הגדר משמע דס"ל דמאחר דחזינן דסבר רב אשי כוותיה בחדא באידך נמי סבר כוותיה. ורבינו כתב כדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל: ורבי' ירוחם כתב בני"ג אחורי הגדר יפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין קולו נשמע או שאין חבירו רואה את פירועו ע"כ. נראה שדעתו לפסוק כעולא לגבי איסי ומש"ה פסק כוותיה באחורי הגדר ומאי דשני רב אשי בבקעה מספקא ליה אי ס"ל כאיסי או אם לדבריו דאיסי קאמר וליה לא ס"ל. ואנו אין לנו לענין הלכה אלא דברי הרי"ף והרא"ש ז"ל דהוו תרי לגבי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן י

ולא יאנוס לדחוק עצמו יותר מדאי בס"פ המוציא יין (שבת פב.) האי מאן דעייל לב"ה לא ליתיב בהדיא ולא ליטרח טפי דהאי כרכשתא אתלת שיני יתיב דלמא משתמטי שיני כרכשתא ואתי לידי סכנה ופירש"י לא ליתיב בהדיא במהרה ובחוזק לפי שנפתח הנקב בחזקה וניתקין שיני הכרכשתא ויוצאת ולא ליטרח טפי פריימבר"א בלעז:

סעיף קטן יא

ויקנה ביד שמאל ולא בימין כך פשוט בס"פ הרואה (ברכות סב.) ושם מפורש הטעם:

סעיף קטן יב

ולא יקנח בחרס משום כשפים בס"פ המוציא (פב.) ובפ' כל הבשר (חולין קה:):

סעיף קטן יג

ולא בעשבים יבשים ג"ז בס"פ המוציא וטעמא משום דהמקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו התחתונות נושרות ופירש"י שיני הפה מכרכשתא:

סעיף קטן יד

ולא בצרור שקנח בו חבירו בסוף פרק הרואה י' דברים מביאים את האדם לידי תחתוניות ואחד מהן בצרור שקנח בו חבירו:

סעיף קטן טו
ויפנה בצניעות בלילה כדרך שעושה ביום בסוף פ' הרואה איזהו צנוע זה הנפנה בלילה כדרך שנפנה ביום ופירש"י כדרך שנפנה ביום לענין פירוע טפח וטפחיים ושאין נפרעין מעומד אלא מיושב:

סעיף קטן טז
ולא ישתין מעומד שלא יתזו ניצוצות על רגליו וכו' אם לא שיעמוד במקום גבוה או שישתין לתוך עפר תיחוח בר"פ כל היד (נדה יג.) ר"א אומר האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם אמרו לו לר"א והלא ניצוצות נתזין על רגליו ונראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו שהן ממזרים אמר להם מוטב שיוציא לעז על בניו ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום ופירש"י ניצוצות נתזין שאינו אוחז ואינו מטיל מים למרחוק כרות שפכה סריס אין מימי רגליו עושין כיפה תניא אידך אמר להן ר"א לחכמים אפשר יעמוד במקום גבוה וישתין או ישתין בעפר תיחוח ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום. ומסיק בגמרא דהא אמר להו ברישא ואמרו ליה אין לו מקום גבוה ועפר תיחוח מאי אמר להם מוטב שיוציא לעז על בניו ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום וכ"כ למה מפני שמוציא ש"ז לבטלה ובפרק כיצד מברכין (ברכות מ.) אמרינן דאין מי רגלים כלים אלא בישיבה או בעפר תיחוח או עומד במקום גבוה ומשתין במקום מדרון. ופירש"י אין מי רגלים כלים מן הגוף אלא בישיבה. לפי שכשהקילוח קרוב לפסוק הוא דואג שלא יפלו נצוצות על רגליו ומפסיק נראה שכשמשתין בישיבה ליכא ניצוצות ולכן כתב רבינו ולא ישתין מעומד וכו' אם לא שיעמוד במקום גבוה וכו' דמשמע שאם משתין מיושב אפי' אינו מקום גבוה ולא עפר תיחוח ליכא למיחש לנצוצות וכ"כ הרמב"ם פ"ד מהל' תפילין וקשה כי אמרו לו לר"א אין לו מקום גבוה ועפר תיחוח מאי לימא להו אפשר בישיבה ואפשר דאכתי הוו מצו למימר ליה א"א לו בישיבה כגון שהולך בשייירא ואין ממתינין לו מאי ומש"ה אמר להן דמוטב שיוציא לעז על בניו וכו':

סעיף קטן יז
ויזהר לבל יאחוז באמה וישתין כבר נתבאר בסמוך דר"א אמר הכי ואע"ג דרבנן פליגי עליה כבר כתבו התוס' שם ובפרק אמר להן הממונה (ל.) שחזרו חכמים והודו לדברי רבי אליעזר:

סעיף קטן יח
ומ"ש אם לא מעטרה ולמטה בר"פ כל היד שם א"ר אבהו א"ר יוחנן גבול יש לו מעטרה ולמטה מותר מעטרה ולמעלה אסור. ופירש"י עטרה שפה גבוהה מקפת את ראש הגיד:

מעטרה ולמעלה לצד הגוף: ועל מ"ש רבינו אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל אמר זה לפי שלפעמים אינה כנגד הארץ והוא בעת שהאמה קשוי שהוא כנגד הגוף ונכון הוא שאע"פ שהוא קשוי מותר לאחוז מן העטרה ולמטה כדמשמע בתוס' ר"פ כל היד ומש"ה הוצרך ללמדנו דמעטרה ולמטה היינו צד הארץ ואע"פ שבשעה שהוא בא לאחוז הוא מעטרה ולמעלה לא מיקרי מטה ומעלה אלא לגבי כשאינו קשוי:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו ואף אם הוא נשוי תימא דהא בר"פ כל היד גרסינן רב יהודה ושמואל הוי יתבי אאיגרא דבי כנישתא א"ל רב יהודה לשמואל צריך אני להשתין א"ל שיננא אחוז באמה והשתן בארץ והיכי עביד הכי והא תניא רא"א כל האוחז באמתו ומשתין כאילו מביא מבול לעולם אמר אביי עשאוה כבולשת כו' ה"נ כיון דבעית לא אתי להרהורי והכא מאי ביעתותא איכא אב"א ביעתותא דליליא ודאיגרא ופירש"י דלילא מתיירא שמא יפול ואב"א ביעתותא דרביה אב"א ביעתותא דשכינה ופירש"י דשכינה שורה בב"ה ואב"א אימתא דמאריה עליה דקארי שמואל עליה אין זה ילוד אשה ואב"א נשוי הוה דאמר ר"נ אם היה נשוי מותר ואב"א כי הא אורי ליה דתני אבא בריה דרבי בנימין בר חייא אבל מסייע בביצים למטה ואב"א כי הא אורי ליה דא"ר אבהו א"ר יוחנן גבול יש לו מעטרה ולמטה מותר מעטרה ולמעלה אסור. ומשמע דרב נחמן ורבי אבהו לא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא וא"כ רב נחמן שרי אפילו למעלה מעטרה דאל"כ מאי איריא נשוי אפילו אינו נשוי נמי וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפכ"א מהל' אישות ואם השתין מים לא יאחוז באמה וישתין ואם היה נשוי מותר הרי שהתיר לנשוי לאחוז באמה סתם ולא חילק מעטרה ולמטה לעטרה ולמעלה וכן נראה מדברי סמ"ק בסימן רצ"ב והייתי סובר לומר שטעות סופר הוא שנפל בספרי רבינו ושיש להגיה כך ויזהר לבל יאחוז באמה וישתין אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ אא"כ הוא נשוי אבל מצאתי שכתב בספר אבן העזר סי' כ"ג על דברי הרמב"ם ואני כתבתי בא"ח דאף נשוי אסור אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ ולפיכך נ"ל שהוא סובר דהא דאמר רב נחמן אם היה נשוי מותר פליגא אדרבי אבהו דרב נחמן לא מפליג בין מעטרה ולמטה לעטרה ולמעלה אלא בנשוי ורבי אבהו סובר דבין נשוי ובין שאינו נשוי מעטרה ולחטה מותר מעטרה ולמעלה אסור ופסק כרבי יוחנן. ויש לתמוה דכיון שהרא"ש בפרק כל היד והרי"ף בפרק שמונה שרצים כתבו לדרב נחמן ולדרבי אבהו משמע דס"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי מי דחקו לרבינו לפרש דפליגי אהדדי והרמב"ם השמיט בפכ"א

מהא"ב להא דא"ר אבהו מעטרה ולמטה מותר ואפשר דאיהו נמי ס"ל דרב נחמן ורבי אבהו פליגי אלא דפסק כרב נחמן משום דבתראה הוא: ואחר שכתבתי כל זה מצאתי לה"ר יונה שכתב בספר היראה וז"ל ואם ישתין מעומד יזהר שלא יאחוז באמה אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ ואף אם הוא נשוי כי אחרי אשר העונש גדול כ"כ שהוא כמביא מבול לעולם אם כן יש לו לאדם להתרחק ולקדש עצמו אף במותר לו וכן רבינו הקדוש מימיו לא הכניס ידיו למטה מאבנטו עכ"ל ונראה שרבינו נמשך אחריו וכתב אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ ואפי' אם הוא נשוי אלא שקיצר במקום שהיה לו להאריך ולפרש שמדת חסידות שנה כאן ולא מדת הדין: ואיכא למידק למה השמיטו הרמב"ם ורבינו הא דשרי לסייע בביצים מלמטה ונראה שסמכו על מה שכתבו שיזהר שלא יאחוז באמה וממילא משמע דמסייע בביצים שרי דלא אמרו אלא אמה וביצים לאו אמה נינהו ואע"ג דלחד מהנך שינויי אמרינן דהא דאמר שמואל אחוז באמה היינו לומר שיסייע בביצים התם שאני דשמואל לא דק בלישניה לפי שסמך על רב יהודה שהיה יודע דלאחוז באמה עצמה אסור ולא שרי ליה אלא לסייע בביצים אבל בעלמא ודאי פשיטא דביצים לא מיקרו אמה ואכתי איכא למידק למה השמיטו ההיא שינוייא דשנינן דהיכא דאיכא ביעתותא שרי הטעם משום דלא בקיאים בהי ביעתותא לא אתי לידי הרהור שהכל לפי גובה הגג וגם הכל לפי מה שהוא אדם דאיכא איניש דבכל דהו מיבעית ואיכא איניש דלא מיבעית כלל ועי"ל דכיון דשנינן בגווני אחריני לא פסיקא לן מלתא דליהוי טעמא דשריותא משום ביעתותא דדילמא לא הוי אלא משום חד מאינך טעמי. ונראה שמפני כך לא הזכיר הרא"ש בר"פ כל הידּ חילוק זה ול"ל אם כן היכי פסקינן כאינך שינויי דדלמא לא הוה טעמא דשריותא משום הנך טעמי אלא משום ביעתותא דלא פסקינן כהנך שינויי משום דשנינן להו הכא אלא משום דמימרי דאמוראי נינהו דאמרי בעלמא הכי כנ"ל לדעתם ז"ל אבל סמ"ק בסי' רצ"ב כתב דהיכא דאיכא ביעתותא שרי:

סעיף קטן כ

ולא ישהא צרכיו דאמרינן בפרק אלו הן הלוקין (מכות טז:) המשהה את נקביו עובר בלא תשקצו: כתוב בסמ"ג מל"ת סי' קכ"ו שהרי"ף היה מסופק אם היה נשוי אם מותר לאחוז באמה או דוקא להשתין אבל להתחכך אסור או שמא מותר להתחכך וכתבוהו הגהות מיימוני בפכ"א מה"א:

סימן ד

סעיף קטן א

וירחץ בנקיון כפיו ואע"ג דרחיצה בכל מידי דמנקי מהני לתפלה כמו שכתב בסמוך אין כוונתו פה לומר שירחץ בכל מידי דמנקי דאם כן לא שייך למימר ויברך על נט"י שהרי אינו מברך כן אלא כשרוחץ ידיו במים וגם לא שייך למימר וידקדק לערות עליהם ג"פ כי אם במים וגם לא שייך לומר ואם אין לו מים כיון דעד השתא איירי בין ביש לו מים בין באין לו כי אם מידי דמנקי אלא ברחיצה דמים איירי. ומ"ש בנקיון לישנא דקרא נקט כדכתיב ארחץ בנקיון כפי. ואפשר עוד לומר דנקיון שכתב כולל כל מידי דמנקי בין מים בין שאר דברים המנקין והדר קאמר שאם רוחץ במים יברך על נט"י וידקדק לערות עליהם ג"פ ואם אין לו מים ומקנח בשאר דברים המנקין יברך על נקיות ידים ופי' ראשון נראה עיקר: כתב הרא"ה דכל מים דפסולין לנט"י דוקא לסעודה אבל לתפלה כיון דסגי לן בכל מידי דמנקי מהני אפילו לכתחלה נמי מיהו לא מברך בהו כיון דלא איתקון לנטילה עכ"ל:

סעיף קטן ב

ויברך ענט"י בפרק הרואה (ברכות ס.) כי משי ידיה לימא ענט"י וכתב הרא"ש על זה לפי שידים של אדם עסקניות הם ואי אפשר שלא ליגע בבשר המטונף בלילה תקנו ברכה קודם שיקרא ק"ש ויתפלל: וכתב ר"י בני"ו ח"ו ומברך ענט"י ע"ש הכלי שנקרא אנטל ואף שלא נתקן הכלי אלא בשביל נטילת האכילה מ"מ לא ישנה הברכה. וכ"כ הרא"ש בסוף ברכות ואכתוב דבריו בסמוך:

סעיף קטן ג

וידקדק לערות עליהם ג' פעמים מפני שרוח רעה שורה על הידים ואינה סרה עד שיערה עליהם ג"פ וע"כ צריך למנוע מהגיע בידו קודם נטילה לפה ולחוטם וכו' בפרק שמונה שרצים (קח:) יד לעין תקצץ יד לחוטם תקצץ יד לפה תקצץ יד לאוזן תקצץ יד לחסודה פירוש מקום שמקיז דם תקצץ יד לאמה תקצץ יד לפי טבעת תקצץ יד לגיגית פי' המטילין בה שכר תקצץ יד מסמא יד מחרשת יד מעלה פוליפוס. ופירש"י יד לעין שחרית קודם שיטול ידיו: תקצץ נוח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמתו וכן כולן: יד לעין מסמא קודם נטילה. יד לאוזן מחרשת: יד לפה או לחוטם מעלה פוליפוס ריח החוטם והפה ול"נ דיד לאמה לאו לענין שחרית נקט לה אלא משום דמביא לידי קרי וכן יד לפי טבעת למשמש בה תדיר מביאתו לידי תחתוניות עכ"ל וטעמו של רש"י שכתב דיד לאמה ויד לפי טבעת לאו לענין נטילת שחרית נקט להו דאפילו אם נטל ידיו לא יגע באמה ולא ימשמש תדיר בפי הטבעת מדלא תני גבי יד מסמא וכו' ההיזק שעושה היד

לאמה או לפי הטבעת ולפ"ז יד לחסודה ויד לגיגית נמי לאו לענין נטילת שחרית נקט להו דאפילו אם נטל ידיו לא יגע בחסודה דמשמוש היד מזיק לחבורה ולא יגע בגיגית השכר מפני שמשמוש היד מפסידו ומש"ה לא נזכרו גבי יד מסמא וכו' ולכן רבינו לא כתב פה אלא שלא יגע לפה ולחוטם ולעינים ולאזנים ולא כתב שלא יגע באמה ובפי הטבעת ובחסודה ובגיגית משום דהכא בהיזק שעושה נגיעה בלא נטילת שחרית עסקינן והנך אפי' אם נטל ידיו מזקת הנגיעה: וגרסינן תו התם בסמוך תניא רבי נתן אומר בת חורין היא זו ומקפדת בנטילתו לנוטלו יפה עד שישפוך מים יפה ג"פ על ידיו: כתוב באורחות חיים בשם הר"מ שאין צריך ליטול ידיו מרביעית אלא לאכילה לפי שלפני התפלה אם אין לו מים יכול לקנח בכל מידי דמנקי:

סעיף קטן ד

ואם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בכל מידי דמנקי בפרק היה קורא (ברכות טו.) ומפרש טעמא משום דמי כתיב ארחץ במים ארחץ בנקיון כתיב בכל מידי דמנקי ואם צריך לחזור אחר מים בשעת תפלה כתב רבינו בסי' צ"ב ושם פירש הא דאמרינן בכל מידי דמנקי אם הוא בידים המלוכלכות בטיט או בידים של היסח הדעת:

סעיף קטן ה

ויברך על נקיות ידים כן כתב הרא"ש בסוף ברכות אהא דאמרינן כי משי ידיה לימא על נטילת ידים וז"ל לפי שידיו של אדם עסקניות הם וכו' תקנו ברכה קודם שיקרא ק"ש ויתפלל וראוי היה לברך על נקיות ידים אלא על שם שתקנו בנטילת ידים לאכילה מברך ענט"י לפי שצריך ליטול מן הכלי והכלי שמו נטלא בלשון התלמוד לכך תקנו נמי לברך ענט"י ונראה שאם אין לו מים ומנקה את ידיו בצרור ועפר שמברך על נקיות ידים שחייב אדם לנקות ידיו בשעת תפלה כדאמרינן לעיל דכתיב ארחץ בנקיון כפי עכ"ל. וכתב עוד על ברכות דשחרית מלשון שסדרום בגמרא משמע שיכול לברך כל אלו הברכות קודם נט"י וזהו סעד לדברי שלא תקנו נט"י אלא לק"ש ולתפלה וכ"כ הרשב"א בתשובה ומיהו כתב בתשובה הנזכר שאם ישן על מטתו ערום ידים עסקניות ופסולות להזכרת השם עד שינקה אותם בכל מידי דמנקי: ומשמע מדברי הרא"ש דלא בעינן כלי לנטילת שחרית כי היכי דבעינן לנטילת ידים לסעודה וכ"כ בהגהת מרדכי פרק אלו דברים. וכ"כ הר"ן בריש פרק כל הבשר. ומשמע דה"ה לשאר דברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה שאינם צריכים לנט"י דשחרית דנטילה זו אינה אלא משום נקיות בעלמא. אבל בתשובת הרשב"א כתוב שנשאל למה תקנו ברכת על נט"י בשחרית והשיב איברא כך נהגו בכל מקום לברך בשחרית על נט"י ומקפידין בכל תנאי נטילה כשעת סעודה. ואני לא מצאתי בשום מקום דבר ברור שיצטרך אדם ליטול ידיו שחרית דאי משום שיבתא

ובת חורין די ברחיצה ואי משום תפלה וק"ש די או ברחיצה או בנקיון עפר וצרורות כדאמרינן מידי ארחץ במים כתיב ארחץ בנקיון כתיב בכל מידי דמנקי וגם בברכות (שם) רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא אלא שיש לי קצת דמדומי ראיה לחייב הנטילה בכלי בשחר ממאי דאמרינן בפרק כל הבשר (חולין קו:) נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו כלומר מתנה שתעלה אותה נטילה אפילו בסעודה ואילו לאכילה נטילה בעינן ומדקאמר נוטל ידיו שחרית משמע דהכי קאמר באותה נטילה כשנוטל אדם ידיו שחרית יכול להתנות שתעלה לכל היום ואפילו לאכילה ועוד אמרינן פרק היה קורא הנוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע זו היא קבלת עול מלכות שמים שלימה מדקאמר נוטל ידיו ולא קאמר רוחץ ידיו כמו שאמר בערב שבת רוחץ פניו וידיו ורגליו משמע לכאורה שצריך בבוקר ליטול ידיו בכלי ואם תשאל מאי שנא תפלת השחר מתפלת המנחה וערבית י"ל לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך צריכים אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו ולשרתו ולברך בשמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותם הברכות שאנו מברכים בכל בוקר ובוקר ולפיכך אנו צריכים להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו עכ"ל וכן דעת ה"ר דוד אבודרהם שכתב וצריך שיהיו המים באים מכח אדם. וכן כתוב בספר הזוהר פרשת וישב על פסוק ויאמר האיש נסעו מזה ועוד כתובים שם בנטילת ידים שחרית חידושין שאינם נמצאים בפוסקים וז"ל ר"ש פתח ארחץ בנקיון כפי וכו' תא חזי רזא דמלתא הכי דלית בר נש בעלמא דלא טעים טעמא דמותא בליליא ורוחא מסאבא שריא על ההוא גופא מ"ט בגין דנשמתא קדישא איסתלקת מיניה דבר נש ונפקת מיניה ועל דנשמתא קדישא נפקת ואסתלקת מיניה שריא רוחא מסאבא על ההוא גופא וכד אהדרת נשמתא לגופא אתעברת ההוא זוהמא והא איתמר דידוי דבר נש זוהמא דמסאבו אשתאר בהו ועל דא לא יעבר בר נש ידוי על עינוי בגין ההוא רוחא מסאבא עד דנטיל להון וכד נטיל להון כדין הא אתקדש ואקרי קדוש והיך בעי לאתקדשא בעי חד כלי לתתא וחד כלי לעילא דיתקדש מההיא דלעילא וההיא דלתתא דיהיב בה זוהמא דמסאבו ביה דאכלי לקבלא מסאבו ודא לאתקדשא מיניה דא ברוך ודא ארור ולא בעיין אינון מיין דזוהמא לאושדא בביתא דלא יקרב בהו בר נש דהא בהו מתכנשי סטרא דילהון ויכול לקבלא נזקין מאינון מיין מסאבין ועד דיתעבר זוהמא מעל ידוי לא יברך ואוקימנא דבגין כך עד לא אתקדש בר נש ידוי בצפרא איקרי טמא כיון דאתקדש איקרי טהור ובגין כך לא יטול אלא מן ידא דאידכי בקדמיתא דכתיב והזה הטהור על הטמא דא איקרי טהור ודא איקרי טמא בגין כך חד כלי לתתא וחד כלי

לעילא דא קדישא ודא מסאבא ומאינון מיין אסור למיעבד בהון מידי אלא בעי לאושדא לון באתרא דבני נשא לא עברי עלייהו ולא ישדי לון בביתא דהא כיון דאתושדן בארעא רוח מסאבא אשתכח תמן ויכול לנזקא ואי אית מדרון תחות ארעא דלא יתחזון שפיר ולא יהיב להון לנשי חרשייא דיכלין לאבאשא בהו לבני נשא בגין דאינון מים דאתלטיין וקב"ה בעי לדכאה לון לישראל ולמהוי קדישין דכתיב וזרקתי עליכם מים טהורים וכו'. וקצת מזה כתב בפרשת מקץ על פסוק ויכר יוסף את אחיו. וכתב עוד וז"ל ותו דבעי ליה לבר נש לנטלא ידא ימינא בשמאלא בגין לשלטא ימינא על שמאלא וליסתחי ימינא בשמאלא בגין כך איהו נטילה. ועל דא מאן דנטיל ידוי יטול ימינא בשמאלא לאשלטא ימינא על שמאלא בגין דלא יהיב דוכתא ליצה"ר לשלטא עכ"ל. ויש לתמוה שבפ' ויקחו לי תרומה על פסוק ועשית שולחן כתב וז"ל מיא אינון מימינא ואיהו משמאלא ואינין חדוה מיד יהיב לשמאלא ואתדבקו ביה אינון מים וחדאן ליה ובתר אתכליל איהו בימינא ויתער לנוקבא בההיא חדוה וסימניך מאן דנטל מיא בידיה ימינא במנא קדמאה לארקא מיא בשמאלא איהו ולא משמאלא לימינא דהא מיא מימינא נטיל לון שמאלא ובגין כך לא אשתכחו מיא אלא מסטרא דשמאלא כיון דנטיל מיא בגויה הא אתערו לגבי נוקבא דאינון מים עכ"ל. ושני מאמרים אלו נראים כסותרים זה את זה ואפשר שיש חילוק בין נטילת ידים דשחרית לנטילת ידים דאכילה דבנטילת ידים דשחרית כיון שהם טמאות מסטרא מסאבא דשרייא עלייהו אי הוה נטיל בקדמיתא שמאלא בימינא היה נראה כאלו סטרא דימינא משמש לסטרא אחרא ולפיכך בעי לנטולי בקדמיתא ימינא משמאלא כמ"ש בפרשת וישב אבל בנט"י לאכילה שידיו הם טהורות ואינו נוטל אלא לתוספת קדושה צריך ליטול תחלה יד שמאל מיד ימין מהטעם שכתב בפרשת תרומה ויש לפרש שלעולם תחילה נוטל יד ימין מיד שמאל בין בנטילת ידים דשחרית בין בנטילת ידים דאכילה כמ"ש בפרשת וישב ומ"ש בפרשת תרומה מאן דנטיל מיא בידיה וכו' היינו לומר שנוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו כדי שיריק מים על יד ימינו. ומ"ש לא יטול אלא מן ידא דאידכי בקדמיתא ה"נ איתא בגמרא פרק שלשה שאכלו (ברכות נא.) אל תטול ממי שלא נטל ידיו שחרית: וכתוב עוד בתשובת הרשב"א הנזכר ומשכשך ידיו בתוך כלי בין בשחרית בין בשעת אכילה ושפיר דמי מדאמרינן בכיור ורחצו ממנו ולא בתוכו ש"מ הכא הוא דכתיב ממנו הא בעלמא אפי' בתוכו ש"ד וכאן וכאן מברך ענט"י ע"כ ואע"פ שדעת רבינו בסימן ק"ט שמשכשך ידיו בתוך הכלי לא עלתה לו נטילה לאכילה וכן דעת רוב הפוסקים. ומ"מ לענין נטילת שחרית אפשר שעלתה לו דכיון דלא אשכחן מהפוסקים מ"ד דליבעי כלי אלא הך תשובה והיא אומרת דשכשוך ידיו בכלי

מהני נקטינן הכי מיהו משמע דהיינו לצאת ידי חובת נטילת ידים שחרית כדי לקרות ק"ש ולהתפלל אבל להעביר רוח רעה השורה על ידיו לא סגי בשכשוך דלעולם אינה עוברת עד שיערה עליהם מים ג"פ ושיכשוך ידים בכלי אפילו כמה פעמים לא חשיב אלא פעם אחד שכיון ששכשך ידיו פעם אחד נטמאו כל מים שבכלי ותו לא מהני מידי שהרי הן כשופכין מ"מ אם שכשך ידיו ג"פ בג' מימות מחולפים נראה שאע"פ שאינם באים על ידיו דרך עירוי מהני דעירוי שכתב רבינו לאו דווקא שהרי בגמרא לא אמרו אלא בת חורין היא זו ומקפדת עד שירחוץ ידיו שלשה פעמים ושכשוך רחיצה מיקרי אבל מדברי הזוהר שכתבתי נראה דלא מהני להעביר הזוהמא אלא על ידי עירוי כלי דוקא: כתב הרא"ש בתשובות כלל רביעי שהמשכים ללמוד יברך ענט"י ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות עד ברכת התורה וברכת התורה בכלל וילמוד ופרשת התמיד לא יקרא עד שיאור היום וכן אשר נתן לשכוי בינה לא יברך אלא ביום ואם השכיב עצמו לישן קודם היום ונטל ידיו להתפלל אין צריך לברך ענט"י אם לא עשה צרכיו כי שינת עראי היא עכ"ל ונראה דא"צ לברך דקאמר לאו דוקא דנטילה נמי לא בעי כדיהיב טעמא משום דשינת עראי היא כלומר ולא חיישינן בה שמא נגע במקום המטונף ואם נגע במקום מטונף יתבאר בסימן ז' בס"ד אם צריך לברך ענט"י אם לאו: ומשמע שאם היה נעור כל הלילה אינו צריך ליטול ידיו כדי להתפלל לדעת מי שסובר דסתם ידים כשירות לתפלה שהרי כתב הרא"ש בסוף ברכות דאינו צריך ליטול ידיו שחרית אלא משום דידים עסקניות וא"א שלא ליגע בבשר המטונף בלילה וכיון דנעור הוא הרי אפשר שלא נגע בשום מקום מטונף וכי היכי דביום אין חזקתן שנגע במקום המטונף הוא הדין נמי בלילה אם הוא נעור וכן נראה ממ"ש בתשובה כלל רביעי שלא תקנוה אלא בבוקר כשידיו מטונפות דמשמע דווקא כשידיו מטונפות צריך נטילה הא אם אין ידיו מטונפות אפילו בבוקר אינו צריך נטילה והיינו כגון שהיה נעור כל הלילה ואפילו בישן שינת עראי בלילה כתב בתשובה שכתבתי בסמוך שאינו צריך לחזור וליטול וטעמא משום דלא חיישינן בשינת עראי שמא נגע במקום המטונף וגם למה שכתבתי בשם תשובות הרשב"א דטעמא דנט"י שחרית היא מפני שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב חדשים לבקרים וגו' האי טעמא נמי לא שייך אלא כשישן בלילה וכמ"ש במדרש בשר ודם מפקיד פקדון ביד חבירו ומחזירו לו בלוי ומקולקל וכמ"ש רבינו בסי' מ"ו ואם היה נעור כל הלילה הרי לא הפקיד פקדונו ביד הקב"ה וא"כ אינו נעשה כבריה חדשה באותו שחר ומיהו אם ישן שינת ערא' נראה דשייך ביה מפקיד פקדון ביד הקב"ה ומחזירה לו חדשה ואפשר שאפי' היה נעור כל הלילה צריך ליטול שחרית לפי טעם זה דכיון שתקנו

ליטול ידיו שחרית לא פלוג רבנן אבל להרא"ש שא"צ ליטול אלא מפני שנגעו במקום מטונף היכא דלא נגעו משמע דלא תקון כמה שכתבתי בסמוך:
ומיהו משום רוח רעה השורה על הידים נראה דגם להרא"ש אפילו היה נעור כל הלילה צריך ליטול ידיו דרוח רעה השורה על הידים בלילה משמע דלא תלוי בשינה כלל. אבל בספר הזוהר פרשת וישלח נראה שאין רוח רעה שורה על הידים אלא בשעת שינה שכתוב שם על פסוק ויותר יעקב לבדו דהא לית לן מאן דנאים בלילה בערסיה דלא טעים טעמא דמותא ונפקא נשמתיה מיניה וכיון דאשתאר גופא בלא נשמה קדישא רוחא מסאבא זמין ושריא עלוי ואסתאיב והא אוקימנא דלית ליה לב"נ לאעברא ידוי על עינוי בצפרא בגין דהא רוח מסאבא שריא עלייהו עכ"ל וכן משמע ג"כ מן המאמר שכתבתי לעיל שכתוב בפרשת וישב: ואם השכים ללמוד ונטל ידיו ואח"כ השכיב עצמו לישן קודם היום נראה דאפילו כדי להעביר רוח רעה אינו צריך לחזור וליטול ידיו דכיון שעברה פעם אחת על ידי נטילה ג"פ שוב אינה שורה באותה הלילה ואפשר שאע"פ שעברה ע"י נטילה ג"פ חוזרת ושורה וכן נראה מספר הזוהר שכתב בתחלת פרשת ויגש על מה שאחז"ל שדוד היה מנמנם כסוס רזא דמילתא דהא דוד מלכא חי וקים לעלם ולעלמי עלמין ודוד מלכא הוה נטיר כל יומוי דלא יטעום טעם מיתה בגין דשינתא חד משיתין דמיתה איהי ודוד בגין דוכתיה דאיהי חי לא הוה נאים אלא שיתין נשמי דעד שיתין נשמי חסר חד איהו חי מתמן ולהלאה טעים בר נש טעמא דמותא ושליט ביה סטרא דרוחא מסאבא ודא הוה נטיר דוד מלכא דלא יטעום טעמא דמותא ולא ישלוט ביה סטרא אחרא בגין דשיתין נשמי חסר חד איהו רזא דחיים דלעילא עד ס' נשמי דאינון ס' נשמי עילאין ואילין רזא דלהון דתליין בהו חיים מכאן ולתתא רזא דמותא איהו ועל דא דוד מלכא הוה משער שיעורא דליליא בגין דיתקיים בחיים ולא ישלוט ביה טעמא דמותא עכ"ל. משמע בהדיא שכל שישן שיתין נשמי צריך ליטול שהרי כשישן שיעור זה קאמר דשליט ביה סטרא דרוח מסאבא משמע דלא שאני לן בין ישן קודם לכן באותה לילה ללא ישן כלל וכיון דשליט ביה סטרא דרוח מסאבא פשיטא שצריך ליטול ידיו כדי להעבירה שאע"פ שנטל ידיו להעביר הרוח רעה ששרתה על ידיו ראשונה מה יועיל לרוח רעה ששרתה על ידיו אח"כ ולפ"ז אפשר דאפי' אם ישן ביום צריך ליטול ידיו דהא סתם אמרו כל דנאים שיתין נשמי שלטא ביה סטרא דרוח מסאבא ולא חילקו בין יום ללילה ואע"פ שבמאמרים שכתבתי דאיתא בפרשת וישלח כתוב דלית לך מאן דנאים בליליא על ערסיה דלא טעים טעם דמותא וכיוצא בזה כתוב במאמר שבפרשת וישב אפשר דלאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט שדרך בני אדם לישן בלילה ותדע דע"כ על

ערסיה שכתב בפרשת וישלח לאו דוקא דכיון דטעמא כיון דנשמתא נפקת מיניה שריא רוח מסאבא אפי' כי נאים בלא ערסא נמי וא"כ ה"ה דליליא דקאמר לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט וה"ה ליום ובהכי אתי שפיר הא דאמרינן בפרק הישן (סוכה כו:) אסור לישן ביום יותר משינת הסוס שהוא שיתין נשמי ומיהו יש לדחות ולומר דדוקא בישן בלילה אמרו לפי שאז הוא זמנו של סטרא מסאבא אבל ביום אין לו כח לשרות על האדם ומה שאסרו לישן יותר משיתין נשמי הוא כדי שלא לעורר כח ההוא סטרא ביום שאינו זמנה מ"מ אע"פ שמתעורר ע"י השינה אפשר שאין לו כח לשרות וצ"ע. אח"כ מצאתי כתוב באורחות חיים השכים קודם עמוד השחר ונטל ידיו י"א שצריך ליטול ידיו פעם אחרת כשיאור היום משום בת חורין השורה על הידים כל הלילה עד היום וכן צריך לשפוך עליהם מים ג"פ ע"כ נראה מדבריו שאפי' היה נעור עד הבוקר קאמר צריך ליטול ידיו פעם אחרת משום בת חורין: כתב הכלבו בסימן כ' בשם הר"ם שאינו מברך בבוקר כשנוטל ידיו על נט"י ואשר יצר עד בואו לב"ה ואם בירך קודם לכן אינו מברך פעם אחרת בבואו לבהכ"נ ותופס במקום שהניח עכ"ל ובספרד לא נהגו כן אלא כל אחד מברך בביתו על נט"י ואשר יצר ובב"ה מתחילין מאלהי נשמה ובסי' ו' יתבאר בס"ד: כתב ה"ר דוד אבודרהם נהגו לרחוץ פיהם מפני הרירין שבתוכו שצריך להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה וכ"כ בכלבו סי' א': כתב עוד ה"ר דוד אבודרהם שנהגו לברך ענט"י ואשר יצר בין עשה צרכיו בין לא עשה צרכיו מפני שרוח רעה שורה על הידים ועוד שהידים עסקניות וא"א שלא נגע בדבר מטונף בלילה ועוד דומיא דכה"ג שמקדש ידיו קודם העבודה וכן צריך שיקדש אדם ידיו קודם שיעבוד את הבורא יתברך כדי שיעבדנו בידים נקיות עכ"ל ואיני יודע מה טעם לברכת אשר יצר כשלא עשה צרכיו אבל ברכת ענט"י בבוקר ודאי משמע שצריך לברך אע"פ שלא עשה צרכיו וכ"כ רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל וכן נראה ממ"ש הרא"ש בפרק הרואה דמשום דידים עסקניות הן ואי אפשר שלא ליגע בבשר המטונף תקנו ברכה קודם שיקרא ק"ש ויתפלל וכ"כ ג"כ בתשובה כלל רביעי ומ"ש בסוף אותה תשובה ואם הוא נוטל ידיו כשרוצה להתפלל אם לא עשה צרכיו אינו צריך לברך ענט"י שלא תקנוה אלא בבוקר כשידיו מטונפות שממשמשות במקום הטינופת ועשה צרכיו צ"ל דהוי כאלו כתב או עשה צרכיו כלומר שלא תקנוה אלא בבוקר שידיו מטונפות שממשמשות במקום הטינופת או בשאר תפלות כשעשה צרכיו ונוטל ידיו להתפלל מיד וע"פ מ"ש רבינו בסימן ז' ולדברי הרשב"א בתשובה שכתבתי בסמוך אפי' לא נגע במקום מטונף נמי צריך לברך ענט"י: כתב הר"ד אבודרהם בסוף ספרו בשם ס' התשב"ץ שז' דברים צריכין נטילה לאחריהם ואלו הן הקם מן המטה

והיוצא מבית הכסא והיוצא מבית המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו והנוגע ברגליו והחופף את ראשו וכ"כ בכלבו בסי' כ"ד וכ"כ במרדכי פרק אלו דברים אלא שבמקום הקם מן המטה כתב ההולך בין המתים ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתבם בסימן ז' בשם אורחות חיים והוסיף עליהם מי שנגע במת ומי שמפלה כליו וי"א המשמש מטתו ואינו רוחץ ידיו מקולקלים אורחותיו וי"א אף הנוגע בכנה וי"א אף הנוגע בגופו בידו ואז"ל מי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל אם ת"ח הוא תלמודו משתכח ואם אינו ת"ח יוצא מדעתו עכ"ל: כתב המרדכי פרק אלו דברים וז"ל ועל הדברים הצריכים נטילה אשר שאלת אי סגי בנקיון בעלמא בלא מים דבר שאי אפשר להתברר בראיה ברורה אין לעשות פירוקא לסכנתא וטוב להחמיר ליטול במים וכן כתב בכלבו בסי' כ"ג: גרסי' בפרק ערבי פסחים (פסחים קיא:) גמרא ולא יפחתו לו מד' כוסות של יין דמסוכר ולא משי ידיה מפחיד שבעה יומי דשקיל מזייה ולא משי ידיה מפחיד תלתא יומי דשקיל טופריה ולא משי ידיה מפחיד חד יומא ולא ידע מאי קא מפחיד ופירש"י דמסוכר מקיז דם מן הכתפים: גרסי' בפ' ר"א דמילה (שבת קלג:) האי מאן דמשי אפיה ולא מנגב טובא נקטרו ליה חספניתא מאי תקנתיה לימשי טובא במיא דסילקא ופירש"י חספניתא פניו מתבקעות ואני אומר שהוא מין שחין והוא שכתוב בתורה ובחספניתא תרגום של חרס: כתוב בתשובת הרשב"א שנשאל כלשון הזה אנו צריכים ליזהר בתפלה או באכילה שלא ליגע במקום הטינופת איזה נקרא מקום הטינופת והשיב מסתברא שלא מקום הטינופת ממש אלא אפי' שוק וירך המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה וכן מחכך בראשו אבל מקומות מגולים בראשו ובפניו ובמקום מגולה שבזרועותיו אין זה מקום הטינופת שאין שם צואה וזיעה וכך אנו נוהגים עכ"ל:

סימן ה

סעיף קטן א

ויכוין בברכותיו פירוש המלות וכו' מבואר הוא:

סימן ו

סעיף קטן א

ויברך ברכת אשר יצר חלולים חלולים ולא יאמר חללים חללים בפ' הרואה (ברכות ס:) כי נפיק כלומר מב"ה לימא אשר יצר וכו' חללים חללים ופי' רש"י שאם יפתח אחד מן החללים כגון הלב או הכרס או המעים או אם יסתם אחד מהם מן הנקבים הפתוחים כגון הפה או החוטם או פי הטבעת יפתח קאי אחללים או יסתם קאי אנקבים ורבינו נראה שמפרש כן אלא שאין נראה לו לגרוס חללים ומשמע לי שטעמו משום דבחללים לא

שייך בריאה שהרי אין בו ממש אלא ע"י בריאת האבר שסביבותיו נמצא החלל ולפיכך גורס חלולים דהשתא קיימא בריאה אאיברים שהם חלולים וה"ק וברא בו נקבים נקבים דהיינו פה וחוטם ופי הטבעת וגם ברא בו איברים חלולים דהיינו לב וכרס ומעים ונ"ל דהא דכפל נקבים נקבים וכפל ג"כ חלולים חלולים משום דנקבים טובא הוו בגוף האדם וכן איברים חלולים טובא איכא בגוף האדם ולהורות על ריבויים כפלם ורש"י נראה שגורס יפתח קודם ליסתם וכן היא גירסת הרי"ף והרא"ש ולפ"ז אמאי דסליק מיניה קאי אבל הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות תפלה גורס יסתם קודם ליפתח:

סעיף קטן ב

אי אפשר להתקיים כדאיתא במסכת נדה פ' המפלת (נדה ל.) כ"ז שתינוק במעי אמו וכו' שאלמלא כן אינו יכול לעמוד רבינו קיצר כאן בדבר שהוא עיקרו של ענין דבגמרא הכי איתא שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת ורבינו אתא לאפוקי מהר"מ מרוטנבורק שכתב שאין לגרוס אפילו שעה אחת שהרי סותם את פיו הרבה שעות ויכול לחיות וכמו שכתבו הר"ד אבודרהם והכלבו בשמו והוא ז"ל בא ליישב דשפיר גרסינן אפילו שעה אחת וקאי אשעת יציאתו לאויר העולם שאז אם היה נשאר פיו סתום או טבורו פתוח אפילו שעה אחת אינו יכול להתקיים ואע"פ שאחר צאתו לאויר העולם סותם את פיו הרבה שעות ויכול לחיות כשיוצא ממעי אמו ופיו סתום אם ישאר כך אפי' שעה אחת אינו יכול להתקיים כדתניא יצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת ומשמע דבחדא מינייהו לא היה יכול לחיות אפילו שעה אחת ויש לשאול מאחר דשאם יסתם אחד מהם לא שייך אלא בנקב הפה בלבד למה הוא מזכיר בתחלה שברא בו נקבים נקבים שכולל כל הנקבים שבגוף האדם ונראה דאיידי דגבי שאם יפתח אחד מהם צ"ל חלולים חלולים שהרי כל האיברים החלולים אם יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת נקט נמי באם יסתם אחד מהם נקבים נקבים אע"ג דלא קאי שאם יסתם אחד מהם אלא אנקב דפה ולפ"ז פירוש הברכה כך היא אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים כלומר נקבים רבים כגון פה וחוטם ופי טבעת וגם ברא בו חלולים חלולים כלומר איברים רבים חלולים כגון לב וכרס ומעים שאם יסתם אחד מהם כלומר שבנקבים שנבראו בגוף האדם יש נקב אחד מהם שאם היה נשאר סתום בעת צאתו לאויר העולם לא היה יכול להתקיים אפילו שעה אחת והאברים החלולים אם היה נפתח אחד מהם איזה מהם שיהיה ג"כ לא היה אפשר להתקיים אפילו שעה אחת כך נ"ל לדעת רבינו וק"ל דשאם יסתם אחד מהם ר"ל אחד מיוחד מהם דהיינו פה ושאם יפתח אחד מהם ר"ל איזה מהם

שיהיה ועוד דשאם ישאר הפה סתום בעת צאתו לאויר העולם לא יהיה אפשר להתקיים אפילו שעה אחת נראה שאינו ענין לעשיית צרכיו ונראה לפרש בענין אחר שאם יסתם איזה מנקבי האדם או יפתח איזה מהאיברים החלולים אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת כלומר שגבול יש לאדם שיכולין נקביו ליסתם ולא ימות וכיון שעבר אותו הגבול אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת וכיון שבכלל הנקבים הוו פי טבעת ופי האמה ובכלל האיברים החלולים הוו המעיין שפיר הוי שבח זה מענין עשיית צרכיו ואפשר עוד שמאחר שאם יוצא לנקביו ביותר עד שאם עבר הגבול ימות בכלל שאם יפתח אחד מהם הוא והוי שאם יפתח אחד מהם מענין עשיית צרכיו ממש:

סעיף קטן ג

ומפליא לעשות כדאיתא במדרש כי גדול אתה ועושה נפלאות האדם דומה לנאד מלא רוח וכו' כן כתבו רש"י והתוס' בפרק הרואה והר"ד אבודרהם כתב שי"מ רופא כל בשר ע"ש הנקבים שברא בו להוציא פסולת מאכלו כי אם יתעפש בבטן ימות והוצאתו הוא רפואה וזהו רופא כל בשר ואומר ומפליא לעשות ע"ש שבורר בו הקב"ה טוב המאכל ודוחה הפסולת ונכון הוא: ועל מה שתקנו לומר אשר יצר את האדם בחכמה לא כתב רבינו למה רמזו לפי שבריאת האדם דבר ברור הוא שחכמה נפלאה היא ומדברי רש"י נראה דבחכמה רמזו למה שאמרו במדרש כי גדול אתה ועושה נפלאות וכו' שכתב וז"ל ומפליא לעשות כנגד שהגוף חלל כמו נאד וכו' והקב"ה ברא את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים הרבה ואעפ"כ הרוח בתוכו כל ימי חייו וזה פליאה וחכמה ע"כ והתוס' כתבו שתקנו כן משום דאיתא בתנחומא ויברך אלהים את האדם א"ר בון בחכמה שהתקין מזונותיו ואח"כ בראו והיינו דאמרינן בס"פ אחד דיני ממונות (סנהדרין לח.) לכך נברא בע"ש כדי שיכנס לסעודה מיד:

סעיף קטן ד

ואם הולך מיד לב"ה ורוצה להמתין מלברך על נט"י עד בואו לב"ה וכו' כבר כתבתי בסי' ד' בשם הר"ם שאינו מברך ענט"י כשנוטל ידיו עד בואו לב"ה ורבינו כותב כאן שברצונו תלוי הדבר שאם רצה מברך מיד ואם רצה ממתין עד בואו לב"ה וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שכן כתוב בסמ"ק וכתב על זה שיש לפקפק בו שמאחר שכל המצות צריך לברך עליהן עובר לעשייתן ולא התירו בנטילה אלא לפי שלא היה ראוי לברך קודם לפי שהידים מטונפות וא"כ להאי טעמא כיון שמברך קודם ניגוב הו"ל כקודם נטילה אך מן הדין הוא שמברך בסמוך כל מה שאפשר ואולי דעתו בזה שמאחר שאלו הברכות של שחרית אנו מברכים אותם בב"ה אם כן ברכת נטילה גם כן אם ירצה לחבר אותה עם האחרות אע"פ שלא יהיה במקומה יכול לעשותו ואע"פ שיש לחלק

בזה שברכת נט"י היא ברכת המצוה שלעולם צריך להקדימה והאחרות הם ברכות השבח יכול לאמרם אחר עשייתן כמו שכתבו הפוסקים על זה וגם הרא"ש בסוף ברכות ועוד דהא ניחא להההוא טעמא שכתב הרב לקמן שמה שאנו מסדרים אותם בבה"כ הוא בשביל ע"ה שאינם יודעים אותם ויענו אמן אבל להההוא טעמא שכתב שאנו עושים זה בשביל שאין הידים נקיות אין ראוי לעשות זה אלא שיש להשיב בזה שמאחר שהברכות האחרות אין אנו מברכין אותם מיד סמוך לנטילה ואנו מניחים אותם לב"ה זאת ג"כ תדחה עמהם שאין לחלק עכ"ל. והאגור כתב שנשאל מהר"י מולין איך יתכן שהאדם נוטל ידיו שחרית וממתין לברך על נטילת ידים עד ב"ה והלא הפסק הוא והשיב שאין לו כ"כ טעם מפורסם אבל נראה לו שדבר זה נתקן שימתין לסדרם בב"ה כדי שישמעו עמי הארץ ויענו אמן ויצאו בברכתו ואף על פי שלפעמים מברכים בב"ה אע"פ שאין שם מי שאינו בקי מ"מ לא חילקו ולי המחבר נראה שמי שמברך בשחרית ענט"י ואחר כך בב"ה לא יברך יפה עושה עכ"ל האגור. וכתב עוד שנשאל מהר"י מולין לקהלות אשכנז שנוהגין הזקנים בהשכמה בב"ה לברך ענט"י בקול רם ואחד הוא המברך וחביריו עונים אמן ואח"כ מברכין האחרים ג"כ פעם אחרת ענט"י בקול רם למה לא יצאו באמן שענו והשיב שאע"פ שענו אמן יכולין לחזור ולברך מאחר שהמתחיל לברך אינו מברך להוציא ואפילו אם הש"ץ יכוין להוציא מי שאינו בקי מ"מ המברכין אחריו אינם מכוונים לצאת ידי חובתן בברכתו ע"כ ולפי מה שכתבתי בסימן ד' בשם תשובת הרשב"א שבשחר תקנו שיטול אדם ידיו לפי שאז אנו נעשים כבריה חדשה וצריכים אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר ולפיכך אנו צריכים להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו יש לומר דכיון דנט"י לא אתיא אלא כדי להתקדש לברך ברכת ההודאה בתרייהו גרירא ומאחר שהן נסדרות בב"ה גם ברכת נט"י יכול לסדרה בב"ה ומיהו בני ספרד לא נהגו לברכה בב"ה אלא כל אחד מברך בביתו ענט"י ואשר יצר ובב"ה מתחילין מאלהי נשמה וכן עיקר:

סעיף קטן ה

אמנם אם יברך מיד ענט"י ואשר יצר י"א שצ"ל מיד אחריה אלהי נשמה וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה בכלל ד' סי' א' וז"ל ובבוקר לא יפסיק בין ברכת אשר יצר לאלהי נשמה כי היא סמוכה לה וכן דעת הגאוני' ולכך אינה פותחת בברוך:

סעיף קטן ו
וי"א שא"צ לומר מיד אחריה ומה שאינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת ההודאה וכו' כ"כ התוס' בפרק היה קורא (ברכות יד:) ובפ' שלשה שאכלו (ברכות מז.) ובפרק ערבי פסחים (פסחים קד:) גבי כל הברכות פותח בברוך וחותם בברוך וכן עיקר:

סימן ז

סעיף קטן א
וכל היום כשעושה צרכיו י"א שלקטנים מברך אשר יצר כלומר לא ענט"י ולגדולים ענט"י כלומר אשר יצר וגם ענט"י:

סעיף קטן ב
וי"א שבין לגדולים בין לקטנים מברך ענט"י ואשר יצר דכיון שצ"ל אשר יצר שהוא דבר של קדושה צריך לברך ענט"י. כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שמ"ש רבינו דכיון שצ"ל אשר יצר וכו' קאי לב' הסברות דתרוייהו סברי דכיון שהוא צריך לברך אשר יצר שהוא דבר של קדושה צריך להיות בידים נקיות כלומר ונוטל ידיו ומברך ענט"י אלא שלסברא ראשונה דוקא לגדולים אבל לקטנים טהור הוא וכתב שמפרש הוא כן מפני שמצא בספר המנהיג שעל סברא ראשונה נתן טעם זה וז"ל המנהיג וי"א דחילוק יש בין גדולים לקטנים דלקטנים מברך אשר יצר ולא ענט"י דהא אפילו לעבודה כשר היכא דלא שפשף כדמוכח בפרק אמר להם הממונה אבל בגדולים מברך על נט"י ואשר יצר דברכת אשר יצר דבר קדושה הוא והיוצא לגדולים אינו כדאי לברכה בלא נט"י עכ"ל: ודע דההיא דפרק אמר להם הממונה הכי איתא דאמתני' דתנן (כח.) זה הכלל היה במקדש כל המיסך את רגליו טעון טבילה כל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים אמרינן בגמרא (כט:) בשלמא רגלים משום נצוצות אלא ידים מ"ט א"ר אבא זאת אומרת מצוה לשפשף ומשמע שכל שהטיל מים ולא שפשף אינו צריך ליטול ידיו ולפ"ז מ"ש רבינו י"א שלקטנים מברך אשר יצר כלומר ולא על נט"י היינו דוקא כשלא שפשף שאינו טעון נט"י אבל אם שפשף שהוא טעון נט"י צריך לברך ענט"י כמו לגדולים ונראה שע"פ סברא זו כתב רבינו בסי' תע"ג גבי נט"י לטיבול בלילי פסחים והרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה מצד אחר כגון שיסך רגליו וישפשף משמע דה"ק יסיך רגליו או יטיל מים וישפשף ואילו לסברא שנייה אפילו לא שפשף נמי טעון נטילה דאם לא כן מאי איכא בין סברא ראשונה לשנייה: וכתב סמ"ג בסימן כ"ז מ"ע גרסינן בפ"ג דיומא ת"ר הלכה בסעודה אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת פירוש אותה ששפשף בה פוסק שם רבינו יעקב שהיוצא להשתין מים א"צ ליטול ידיו כלל אם לא שפשף בידיו והילכך אפילו שפשף בידיו אין טעון ברכה מידי דהוה אהיו ידיו מלוכלכות בטיט או

בצואה שאין צריך לברך ענט"י ואפילו אשר יצר לא היה מברך רבינו מאיר אבל רבינו יצחק היה רגיל לברך אשר יצר עכ"ל וכ"כ הגהות מיימון בפרק ז' מהלכות תפלה וכתבו שדעת מהר"ם כדעת ר"י ובסמ"ק סימן קע"ט כתב ורבינו תם פוסק שהיוצא להשתין א"צ ליטול ידיו כלל אם לא שפשף בידיו והילכך אפילו שפשף בידיו אין טעון ברכה דעל נט"י אבל ברכת אשר יצר מברך ובכלבו כתב שר"ת פוסק שהיוצא להשתין אפילו שפשף אין טעון ברכה מידי דהוה אידיו מלוכלכות בטיט ובצואה שאין צריך לברך ענט"י ור"י כתב אך ברכת אשר יצר צריך לברך עכ"ל וגם הרשב"א כתב בתשובות שמי שאומר שא"צ לברך אשר יצר לקטנים אינו אלא טועה שכל כך צריך האדם לקטנים כמו לגדולים ע"כ ולפי טעם זה בלא שפשוף נמי צריך לברך אשר יצר וכן נראה ממה שכתב הרא"ש בתשובה כלל ד' שהעושה צרכיו או הטיל מים אפילו מעט דמעט צריך לברך כיון שנפתחו נקביו ע"כ וכיון דמשום דנפתחו נקביו הוא צריך לברך לקטנים אפילו לא שפשף נמי צריך לברך אשר יצר ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב דמההיא דפרק אמר להם הממונה נראה שהמטיל מים אין צריך נטילה כשלא שפשף ולפי זה כשתמצא בפוסקים שאומרים למים קטנים צריך ליטול וכל שכן אם יאמרו צריך לברך כששפשף נאמרו הדברים אם לא יאמר הדבר בפירוש בשלא שפשף עכ"ל נראה לומר דלא אמר רבינו הגדול כן אלא לענין ברכת ענט"י אבל ברכת אשר יצר בלא שפשף נמי צריך לברך. ומ"ש הרא"ש בסוף מסכת תענית גבי ט"ב וכן כל היום אחר שעשה צרכיו יכול ליטול ידיו כדי שיוכל לברך ומיהו יזהר שלא יטול כל היד אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך ע"כ לאו למימרא דאינו מברך אשר יצר כשעשה צרכיו אא"כ ידיו מלוכלכות כגון ששפשף או קנח אלא ה"פ כל היום אחר שעשה צרכיו שיש לו לברך אשר יצר אם ידיו מלוכלכות וצריך ליטלם יכול ליטול כדי שיוכל לברך אבל אה"נ שאע"פ שידיו נקיות צריך לברך אשר יצר כל שעשה צרכיו וכמו שנתבאר ואע"פ שממה שאמרו בפרק אמר להם הממונה למדנו שהמטיל מים ולא שפשף א"צ ליטול ידיו כתוב בהגהות מיי' פ"ג מהל' שביתת עשור שצריך לרחוץ משום הכון וכ"כ באורחות חיים שצריך ליטול משום נקיות [וע"ל מזו סימן תרי"ב]:

סעיף קטן ג

ועל מ"ש רבינו וכ"ש אם בא ללמוד אחר גדולים שצ"ל ענט"י כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל דקאי לב' הסברות ולפיכך נקט מילתא דשוייא לתרווייהו שהם גדולים שאם לא היה חוזר אלא לסברת וי"א לבד ללמוד אחר קטנים מיבעיא ליה עכ"ל. ול"נ שאין מכאן הכרע דאפילו אם לא היה חוזר אלא לסברת וי"א עדיף טפי למיכתב וכ"ש אם

רוצה ללמוד אחר גדולים מלמיכתב אחר קטנים כי היכי דליתי במכל שכן טפי: וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שמה שכתב רבינו וכ"ש אם רוצה ללמוד אחר גדולים לא בא להשמיענו דבר זה שפשוט הוא לסברות אלו אלא משום דבעי למיכתב שהרא"ש לא היה מברך ענט"י אף ללמוד כתב שלאלו הסברות צריך לברך ענט"י במכ"ש דברכת אשר יצר ע"כ: ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב וכ"ש אם רוצה ללמוד אחר גדולים שצ"ל על נט"י דהא ברכת אשר יצר בכלל תלמוד תורה היא ומאי כ"ש דקאמר ואפשר דמשמע ליה שאפי' אם לא היה צריך לברך ענט"י קודם ברכת אשר יצר לא הוה ילפינן מינה לת"ת דאיכא למימר שאני ברכת אשר יצר שמאחר שהיא באה על עשיית צרכיו אין להפסיק בין עשיית צרכיו לה בברכה אחרת אבל לשאר ת"ת אה"נ שצריך לברך קודם לו ענט"י והשתא דקודם אשר יצר בעי לברוכי ענט"י שפיר קאמר דשאר ת"ת אתי במכל שכן ואל תתמה שכבר מצינו מי שמחלק בין ברכת אשר יצר לשאר ת"ת שהרי כתב המרדכי בפרק אלו דברים וז"ל שאל השואל אם צריך לברך ענט"י ואשר יצר על כל פעם שנפנה או לא והשיב לו אם הוא עומד לעסוק בתורה לאלתר או להוציא מפיו דבר שבקדושה או לילך לבית הכנסת מברך ענט"י ואשר יצר ואם יושב בטל די לו באשר יצר לפי צורך נקבים עכ"ל. הרי בהדיא דלברך ברכת אשר יצר לבד אינו מצריך לברך ענט"י וללמוד שאר ת"ת מצריך לברך על נטילת ידים והיינו מטעמא דפרישית וכיון דלהני סברות שכתב רבינו כדי לברך ברכת אשר יצר צריך לברך ענט"י כ"ש כדי ללמוד שאר ת"ת צריך לברך: ודע דסברא זו שכתב רבינו דמשום ברכת אשר יצר צריך לברך על נטילת ידים כתובה בתשובה המיוחסת להרמב"ן סימן קצ"ג בשם הראב"ד:

סעיף קטן ד

וא"א ז"ל לא היה מברך אף לגדולים רק אשר יצר אף כשהיה רוצה ללמוד אם לא כשעושה צרכיו וכו' והיה מתפלל אחריו מיד כך הם דבריו בפסקים פרק הרואה וז"ל כי משי ידיה אומר ענט"י לפי שידיו של אדם עסקניות הם וא"א שלא ליגע בדבר המטונף בלילה תקנו ברכה קודם שיקרא קריאת שמע ויתפלל מזה יש ללמוד דה"ה בתפלת מנחה ובתפלת ערבית אם עשה צרכיו ונטל ידיו מברך ענט"י אבל כל היום כשעושה צרכיו א"צ לברך כי אם אשר יצר דלא נתקנה ברכת על נט"י כי אם לסעודה ולתפלה כי הך דהכא עכ"ל. וכך כתוב בתשובה שכתב רבינו בשמו והיא בכלל ד' וז"ל אין לברך על נט"י אלא במקום שתקנוה חכמים כגון הנוטל ידיו לאכול וגם תקנוה בבוקר כשקם ממטתו וידיו מטונפות שממשמשות במקום הטינופת ויש לו להתפלל צריך ליטול כדכתיב ארחץ בנקיון כפי ותקנו ברכה וכיוצא בזה אם עשה צרכיו וקנח או

קטנים ושפשף ורוצה להתפלל יטול ידיו ויברך ענט"י אבל כל היום כשעושה צרכיו או מטיל מים אף אם רוצה ללמוד אין לו לברך ענט"י כי אם אשר יצר. וכתב עוד שם ואם הוא נוטל ידיו כשרוצה להתפלל אם לא עשה צרכיו א"צ לברך ענט"י שלא תקנוה אלא בבוקר כשידיו מטונפות שמשמשו במקום הטינופת ועשה צרכיו עכ"ל. וכבר כתבתי בסימן ד' דה"ק שלא תקנוה אלא בבוקר ואפילו לא עשה צרכיו וטעמא מפני שידיו מטונפות שנגעו במקום הטינופת וכן תקנוה בשאר היום אם עשה צרכיו ורוצה להתפלל מיד. וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שלדעת הרא"ש שכתב בפרק הרואה דברכת ענט"י דשחרית נתקנה מפני שחזקה שנגע בהם בבשר המטונף א"כ כשרוצה להתפלל איזו תפלה שביום אם נגע בבשר המטונף שבגופו צריך ליטול שהרי דומה לנטילה דשחרית ועשה צרכיו דנקט הרא"ש לאו דוקא דה"ה לנגע בבשר המטונף אבל אם היו ידיו מלוכלכות בטיט נראה שבזה לא חייב הרא"ש לברך ענט"י דאינו דומה לנטילה דשחרית אבל אם נגע בצואה פשיטא שצריך לברך שאף על פי שאין הנגיעה בגופו הרי היא הלכלוך היוצא מגופו עכ"ד ולפ"ז כל הנוגע בבשר מטונף שבגוף האדם או בטינוף היוצא מגופו צריך לברך ענט"י לדעת הרא"ש אם רוצה להתפלל מיד. ובסמ"ק סי' קע"ט כתוב שאם היו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה א"צ לברך על נט"י ורבותי היו מברכין כשהיו רוצים לעסוק בתורה וצ"ע בסמ"ג דברכת אשר יצר שמברך לקטנים הוי דבר שבקדושה ואפ"ה אינו מברך על נט"י וכן נמי בידים מלוכלכות בטיט וצואה עכ"ל: כתוב בתשבות המיוחסות להרמב"ן סי' קצ"ג מקובל אני ממורי הרב ז"ל שאין מברכין ענט"י אלא בשחר ובשעת אכילה וכן אנו נוהגים על פי מורי ונראין דבריו עכ"ל. ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב כן בשם תשובת הרשב"א וגם האגור כ"כ בשם הרשב"א ומשמע מדברי אותה תשובה וגם מתשובה שאחריה שאפי' אם רוצה להתפלל מיד תפלת מנחה או ערבית אחר עשיית צרכיו אינו מברך ענט"י דדוקא בשחר תקנו לברך לפי שאנו נעשים כבריה חדשה בכל בוקר משא"כ בשאר תפילות ועוד יתבאר בסי' צ"ב בס"ד. וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שכן כתב ג"כ ר"ת שאין לברך ענט"י אלא בבוקר אבל כל היום כולו אפילו כשירצה להתפלל אין עליו לברך ואפי' שיהיו הידים מלוכלכות עכ"ל. וכן הוא מנהג העולם שאין מברכין ענט"י אלא בשחר ובשעת אכילה בלבד אבל בשאר כל היום אם עשה צרכיו גדולים או קטנים ושפשף אם רוצה להתפלל מיד אינם מברכין על נט"י. ונוהגין לברך אשר יצר אפי' לקטנים ולא שפשף כדברי הפוסקים שכתבתי לעיל: אם אינו יודע שטנפו ידיו אבל הסיח דעתו מהם יתבאר בסימן צ"ב אם צריך ליטול ידיו לשאר תפלות שביום אם לא: אם היה נעור כל הלילה

אם צריך ליטול ידיו בבוקר אם לאו כתבתי בסימן ד': כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שכתוב בא"ח בשם גאון שאדם שהטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים ואח"כ נמלך והטיל מים פעם אחרת שחייב לברך ב"פ אשר יצר והביא ראיה ממה שאמר ברכות (כו.) טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים: כתב הרא"ש בתשובה כלל ד' ששאלוהו לפעמים כשאדם הולך לאכול או לבית הכנסת ובודק עצמו ומטפטף מעט אם ישר לברך והשיב שעושה צרכיו או הטיל מים אפי' מעט דמעט צריך לברך כיון שנפתחו נקביו וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שבא"ח כתוב בשם גאון וז"ל ואין שיעור להשתין מים כי אפילו לטיפה אחת חייב לברך שאם יסתם אותו הנקב מלהוציא הטיפה ההיא היה קשה לו וחייב להודות עכ"ל:

סימן ח

סעיף קטן א

ומיד אחר נטילת ידיו יתעטף בציצית מעומד כן כתוב בסמ"ק סי' צ' וטעמא משום דגמר לכם לכם מספירת העומר דכתיב ביה בקמה פי' בקומה. וכן כתב הר"ד אבודרהם וכ"כ בא"ח וכתב דהא דגרסינן בירושלמי כל הברכות מעומד על ברכת המצות קאמר ולא על ברכת הנהנין:

סעיף קטן ב

וסדר עטיפתו פירשו הגאונים ז"ל כעטיפת ישמעאלים שהיא עטיפה גמורה נראה שטעמם מדמברכינן להתעטף בציצית כדאיתא בפרק בתרא דתוספתא דברכות אלמא עיטוף בעינן ובפרק אלו מגלחין (מועד קטן כד.) אמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת הישמעאלים אינה עטיפה מחוי רב נחמן עד גובי דיקנא. ופירש"י מחוי רב נחמן. עטיפת ישמעאלים: גובי דיקנא. גומות שבלחי למטה מפיו:

סעיף קטן ג

ובעל העיטור כתב דלא בעינן כולי האי אלא כדרך שבני אדם מתכסין בכסותן וכו' נראה שטעמו מדאיתא בפרק אלו מגלחין דרב פליג עליה דשמואל ומשמע דס"ל דעטיפת הראש אע"פ שאינה כעטיפת הישמעאלים הוי עטיפה וקיי"ל דבאיסורין הלכה כרב לגבי שמואל ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שטעמו דלא בעינן עטיפת ישמעאלים אלא גבי אבילות אבל גבי ציצית שהתורה חייבה אותו בכסות שאדם מתכסה ככה יהיה החיוב נאמר שלשון להתעטף לשון כסוי הוא בזה הענין עכ"ל ואחר זמן רב בא לידי בעל העיטור וכתוב בו כלשון הזה רבותי הגאונים כתבו עטיפתם כעטיפת הישמעאלים עטיפה גמורה ומסתברא לן דעטיפת ישמעאלים לא הוזכרה אלא לגבי אבילות דאמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת הישמעאלים אינה עטיפה מחוי רב נחמן עד גובי

דיקנא פי' צריך לכסות פיו והתם הוא דכתיב לא תעטה על שפם מכלל דכ"ע מיחייבי ובמצורע כתיב על שפם יעטה ובמנודה קא מיבעיא לן אבל כ"ע לא מיחייבי בעטיפת הראש דא"כ יכסה פיו וכי ר"י בר אילעי שהי' מתעטף בסדינים המצוייצים (שבת כה:) וכן החתנים מי היו מתעטפים כ"כ ואף על גב דמברכין להתעטף ר"ל כיסוי דכתיב אשר תכסה בה שמנהג ב"א שמכסין בכסותן והולכין ועושין עסקיהם פעמים בגילוי הראש פעמים בכיסוי הראש עכ"ל וזה מבואר בדברי רבינו הגדול ז"ל:

סעיף קטן ד

ודרך העטיפה רחבה לקומת איש ג"ז מלשון בעל העיטור כלומר מפני שדרך עיטוף כך הוא ומלשון זה יש ללמוד דטלית קטן שלנו לא נפקינן ביה י"ח ציצית שהרי אין רחבו לקומת איש וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל ומיהו מאחר שכתב רבינו בסמוך שאם יש לו ציצית בחלוקו יכול ללבשו מיד וכו' יש ללמוד שהוא סובר דשפיר נפקינן בהני טליתות קטנים ידי חובת ציצית דכל בגד שיש לו ארבע כנפות חייב בציצית ומה שכתב ודרך העטיפה רחבה לקומת איש שר"ל רוחב הבגד לקומת איש לא אמר זה אלא על צד היותר טוב לא לעכב ע"כ ואפשר דה"ק דרך העטיפה רחבה לקומת איש ונמצא ששתי ציציות נופלים לו מצד ימין ושתים מצד שמאל וצריך שיחזור שתי הציציות לפניו ושתים לאחוריו ובטלית קטן ממילא הם שתי ציציות לפניו ושתים לאחריו ומשום הכי נקט רחבה לקומת איש משום דבהאי גוונא הוא שצריך לומר בה ומחזיר שתי ציציות לפניו וב' לאחוריו. וכתב במרדכי (פ"ק דף צ:) דהני טליתות קטנים שלנו אינם מן המובחר דלא מיקרי אשר תכסה בה ואף ראשו משמע קצת שצריך לכסות כדבעי' בפרק התכלת (מנחות מ.) שיעור טלית שהקטן מתעטף בו ראשו וגדול יוצא בו עראי וכו' משמע שצריך שיהא עליו שם מלבוש ראוי לכסות לכל הפחות לקטן וסימן לדבר שאנו מברכין להתעטף בציצית וכן באבל עטיפת הראש ולכך קורא רבי תגר על העושין בין בציצית בין בלא ציצית כי רפיא בידיה משום ספק מעשה להניח טלית בת ד' כנפות בלא ציצית ובעל א"ח כתב שמצא בתשובה שהעושה טלית כזה ומברך להתעטף עובר על לא תשא ובנ"י (ד' פ"ו) כתוב לסתור טענות אלו שמה שמברכין להתעטף אפשר שהוא לפי מנהגם אבל משורת הדין כל כסות של ארבע כנפות חייבת בציצית ויוצא בו ממצות ציצית אע"פ שאין בו לא כיסוי ולא עיטוף דרחמנא בגדיכם וכסותך קאמר וכל מלבוש וכסות במשמע ואי משום אשר תכסה בה ההוא לאו לכיסוי הגוף או עטיפת הראש אתא אלא לרבות כסות סומא או בעלת ה' והרי אמרו טלית שהקטן מתכסה בה וגדול יוצא בה עראי שהיא חייבת ומסתמא אין בה לגדול כדי עטיפת הראש וכיסוי רוב

גופו אלא ודאי כדאמרן וכן פשט המנהג בכל ישראל לעשות טליתות קטנים שלובשין שלא מיעטו מוראיתם אותו אלא כסות לילה או כסות סומא ולא כסות שתחת המקטור"ן וכ"פ הרב בעל הלכות ז"ל ואין להרהר בזה עכ"ל וכן הסכים בעל העיטור ובת"ה כתב בשם הר"ח א"ז שמהר"ם הורה לברך על ט"ק שיש לו בית הצואר ולובשין אותו ושאביו כתב דלא מיחייב דרך לבישה אלא דרך עיטוף מדמברכין להתעטף ומהך דא"ז ראיתי כמה ת"ח נהגו לתלות ט"ק ברצועה בצואר ומונח כל הטלית מאחריהם למעלה בכתפים רק שתי ציציות העליונות נכפלו לפניהם על החזה ולדעתם בדרך זה חשוב עיטוף ולא לבוש ונראה דבאותו דרך נמי לאו עיטוף מיקרי דעיטוף בכ"מ משמע עטיפת הראש ובימיהם היו רגילים בכסות המכסה הראש והגוף ולכך תקנו לברך להתעטף בציצית ולדידן דכל כסות שלנו אינו רק לכסות הגוף אין נראה כלל שתפטר מציצית דעיטוף לא כתיבה ולא רמיזא באורייתא ע"כ והאגור כתב בשם מהר"י מולין שע"פ א"ז נהגו קצת לעשות חתיכה מרובעת ברצועות אכן יש לעשות הכתפים רחבים מכאן ומכאן דלא ליתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה ומהר"י קולין כתב בסי' קמ"ט שאין לסמוך על מ"ש הר"ח בשם אביו דלא מיחייב דרך לבישה אלא דרך עיטוף שכבר נהגו כל ישראל לברך על אותן טליתות של ד' כנפות עשויות כעין גרוטיא וגם האגור כתב בשם מהר"י מולין על תואר צורת טלית קטן לא ראיתי נוהגין לעשות בו לולאות אלא כמנהגינו בבית הצואר וכן נהגו גדולי ארצנו ולא חשו על א"ו ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב ג"כ להעמיד דהני טליתות קטנים אע"פ שאין בהן עיטוף שפיר נפקינן בהו ידי חובת ציצית ובסוף דבריו כתב והרוצה לדקדק במצוה ולקיים מצות עטיפה בציציות שלנו יקח הציצית בשעת הברכה וישים אותו על ראשו רחבו לקומתו ובזה יצא קצת ידי חובתו וכיוצא בזה כתוב בתרומת הדשן וז"ל והנוהג בטלית שיש לו בית הצואר יעשנו קצת גדול שיוכל לכסות ראשו ורובו מאחריו ובשעת ברכה יעטפנו על ראשו ויפשילנו לאחוריו ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות ואח"כ ימשכנו מעל ראשו לפניו שיהיה נתלה בצוארו בבית הצואר של טלית וא"ת לפי דעת א"ז אין שום מצוה במה שהוא לבוש ציצית כשהוא בצוארו וי"ל דאין קפידא כל כך רק על תחלת חיוב המצוה לא על שיהוי המצוה והביא ראיה קצת לדבר:

סעיף קטן ה

ומחזיר ב' ציציות לפניו וב' ציציות לאחריו וכו' ג"ז מדברי בעל העיטור וכך כתב ברוקח וכתב דאיתא במדרש בפסוק והמים להם חומה שהכריז גבריאל למים שאחריהם הזהרו שעתידין להשליך כנף ציצית וקשר של תפילין לאחריהם ובהגהת מיי' סוף הלכות

ציצית מייתי ירושלמי דקאמר גבי קטן לא סוף דבר להתעטף אלא שיודע להשליך ב' כנפות לאחריו:

סעיף קטן ו

ומכסה ראשו שלא יהא בגילוי הראש ג"ז מדברי בעל העיטור ונראה דלאו למימרא שיכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש לגמרי שאין זה מענין מצות ציצית ועוד דהיאך הלך לעשות צרכיו וליטול ידיו בגילוי הראש אלא היינו לומר שאע"פ שראשו מכוסה דרך צנועים להטיל סודר או טלית על ראשם וכדאיתא בשלהי פ"ק דקידושין (כט:) משתבח ליה רב חסדא לרב הונא ברב המנונא דאדם גדול הוא א"ל לכשיבא לידך הביאהו לידי כי אתא חזייה דלא פריס סודרא א"ל מ"ט לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא ופירש"י דלא פריס סודרא כדרך הנשואין שהיו רגילין לכסות ראשם עכ"ל ופשיטא שלא היו הבחורים הולכים בגילוי ראש ממש אלא ודאי היינו סודר או טלית שפורסין על הראש לצניעות ולפי שכיסוי זה מכניע את לב האדם ומביאו לידי יראת שמים וכדאיתא בסוף מסכת שבת (קנו: וע"ש) דאמרה ליה אימיה לרב נחמן בר יצחק כסי רישך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא לכך כתב שיכסה ראשו בטליתו כדי שלא יהא בגילוי ראש מסודר או טלית שדרך ליתן על כסוי התחתון שבראש ואפשר דה"ק יכסה ראשו בענין שלא יהא בגילוי ראש מטלית של מצוה שצריך שיכסה ראשו בציצית לקיים מצות ציצית מן המובחר:

סעיף קטן ז

ויברך להתעטף בציצית בתוספתא דברכות פרק בתרא ועיין בסימן כ"ב: ולענין טלית קטן כתוב בכלבו שאין מברכין עליו להתעטף בציצית אלא על מצות (ובת"ה כתב הר"מ לברך להתלבש בציצית וכן כתב האגור בשמו דומיא דלהתעטף) וגם בנ"י כתוב שנהגו שלא לברך עליו להתעטף אלא נהגו לברך על מצות ציצית ואין לבטל המנהג עכ"ל. ורבי' הגדול מהרי"א ז"ל הקשה דכיון דקי"ל דעל לשעבר משמע וקי"ל דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן היאך יברך על מצוה זו בעל וכ"כ האגור בשם מהר"י מולין שיש מברכין על ט"ק להתעטף וכן משמע בא"ח ואין לחוש אם יש בו עיטוף כי נוסח הברכה היא כמו לישב בסוכה וכהנה רבות עכ"ל . ומ"ש שבא"ח משמע שמברכין על טלית קטן להתעטף הוא ממה שכתוב בסמוך שאם יש לו ציצית בחלוקו יכול ללובשו מיד וכו' ויברך להתעטף בציצית:

סעיף קטן ח

ונקראת ציצית על שם החוטין הנפרדים ממנה וכו' וע"כ צריך להפרידם זה מזה בפרק התכלת (מנחות מב.) ת"ר ציצית אין ציצית אלא ענף וכן הוא אומר ויקחני בציצית

ראשי אמר אביי וצריך לפרודא כי צוציתא דארמאי. ופירש"י כבלורית של עו"ג דבוקות מלמטה ופרודות מלמעלה וכתוב בעיטור בעודן תכלת קאמר להפריד תכלת לצד אחד ויפה לדקדק ולעשות זכר לתכלת עכ"ל:

סעיף קטן ט
ויכוין בהתעטפו וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן י
ויעיין הציצית קודם לכן שיהיו שלימים וכו' כ"כ הרא"ש בסוף הלכות ציצית וז"ל והחרד אל דבר ה' יבדוק הציצית קודם עטיפה כדי שלא יברך ברכה לבטלה ע"כ ואף על פי שכתב בתשובה כלל ב' סימן ט' שהעולם לא נהגו לבדוק כל הציציות בכל שעה שמתעטף משום דמוקמינן להו בחזקת כשרות כתב רבינו כדבריו בפסקים שהחרד אל דבר ה' יש לו לבדוק:

סעיף קטן יא
ומ"ש שאם נתקלקל אחד מהם היא ברכה לבטלה היינו לומר שאם נתקלקל ציצית של אחד מהכנפות אע"פ שהג' שלימים הויא ברכה לבטלה א"נ אחוט קאי וה"ק שאם נתקלקל חוט אחד כלומר שנפסק מעיקרו נפסל כל הטלית בכך וכמו שיתבאר בסימן י"ב בס"ד:

סעיף קטן יב
ואם ירצה להתעטף מיד בקומו וכו' או שיש לו ציצית בחלוקו יכול ללבשו מיד בלא ברכה כלומר לפי שידיו מטונפות ולכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו וכו' כן כתבו התוס' בפרק הקומץ רבה (מנחות לו.) וברי"פ היה קורא (ברכות יד:) גבי הא דאמרינן התם דרב מנח תפילין ומצלי וכ"כ הגה"מ בסוף הלכות ציצית בשם מהר"ם וטעמא משום דילפינן מתפילין שאם היה משכים לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו מניחן וכשיגיע הזמן ממשמש בהם ומברך עליהם כדאיתא בס"פ הקומץ רבה ופירש"י ממשמש בהו דהוי כאלו מניחן ואע"ג דקיי"ל שצריך לברך עובר לעשייתן כתב ה"ר יונה בפרק תפלת השחר גבי תפלת הדרך שמאחר שכ"ז שציצית ותפילין הם עליו הוא מקיים המצוה אע"פ שאינו עובר לעשייתן ממה שעבר מ"מ הוי עובר לעשייתן ממה שמקיים אח"כ:

סעיף קטן יג
ומתוך מה שאמר רבינו או שיש לו ציצית בחלוקו נראה שדרך טלית קטן ללבשו תחת בגדיו אבל ממה שאמר בסימן כ"ד כי עיקר מצותה על זכירת המצות ובכל שעה ובכל

רגע צריך שיזכור נראה שעיקר מצות טלית קטן ללבשו מלמעלה כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות וכך כתב נמ"י בשם הריטב"א (ועיין בנמ"י דף פ"ו ע"ב):

סעיף קטן יד

ומ"ש או אם יתעטף אח"כ בטלית אחרת יברך עליה ויכוין לפטור גם את זאת שלבש כבר נתבאר מתוך מה שאכתוב בסמוך בעז"ה:

סעיף קטן טו

ואם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות כולם חייבים בציצית ואם לבשם בבת אחת די להם בברכה אחת ואם מפסיק ביניהם צריך לברך על כל אחת ואחת זה דבר פשוט בעיני ובא"ח מצאתי שי"א שא"צ להטיל אלא בעליון ע"כ ואני אומר דסברא דחויה היא זו ולית דחש לה ומיהו מ"ש שאם לבשם בבת אחת די להם בברכה אחת נראה דהיינו דוקא כשהיה בדעתו מתחלה על כולם אבל אם לא היה בדעתו מתחלה על כולם צריך לברך על כל אחת ואחת אפי' לבשם זה אחר זה וכ"כ האגור בשם הרשב"א:

סעיף קטן טז

ומ"ש לכן מי שרגיל להתעטף בב"ה בטלית גדול וכו' בפרק התכלת (מנחות מג.) רב יהודה רמא תכלתא לפרזומא דאינשי ביתיה ומברך כל צפרא להתעטף ופריך מדרמא סבר מצות עשה שלא הזמן גרמא היא אמאי מברך כל צפרא וצפרא כלומר דכיון דלילה נמי זמן ציצית לא היה לו לברך אלא פעם ראשונה ומכאן ואילך כחד יומא אריכא דמי דהא אין לילה מפסיקו ומשני סבר לה כרבי דאמר תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם אי הכי כל שעתא נמי רב יהודה איניש צניע הוה ולא שרי לגלימא כולי יומא ופריך ומ"ש מצפרא ופירש"י ומ"ש מצפרא ליבריך כשהוא עומד ומתעטף בה באשמורת קודם היום ומשני כי משנה מכסות יום לכסות לילה ופי' רש"י שתי טליתות מצוייצות היו אחת ליום ואחת ללילה וכתב הרא"ש וקשה לי אמאי מברך בצפרא גם בערב היה צריך לברך כשמתעטף טלית של לילה והו"ל למימר ומברך צפרא ופניא וצ"ל דטלית של לילה לא היה פושטו ביום אלא מתעטף בגלימתו על טלית של לילה ורוב פעמים לא היה פושטה אף בלילה הילכך לא פסיקא ליה למימר דמברך בפניא ומכאן יש ראיה דאדם שהוא לבוש טלית קטן שהוא נושא כל היום וכשהוא מתפלל מתעטף בטלית גדול צריך לברך דחייב אדם לעשות ציצית בכל בגדים שלו שיש להם ד' כנפות וכל חד וחד באפיה נפשיה הוא אבל אם מתעטף בהם בזה אחר זה בלי הפסק מברך ברכה אחת על שתיהן עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם וכתב האגור בתחלה נהג מהר"מ שלא להתעטף בטלית קטן עד צאתו מבית הכנסת ואז הפסיק בדברים בטלים ולבשו ובירך אבל ה"ר משה פרנס כתב שחזר בו מהר"ם ולבשו בתחלה ולא היה מברך עד בואו לב"ה ונתעטף

בטלית גדול ונתכוון להוציא שניהם וכן הוא בא"ח. והא דר"מ פרנס מצאתי בתשובה אשכנזית ומסיים בה דאפילו משמוש והסתכלות בקטן א"צ אך דעתו היה על כל בגדיו המצוייצות אשר לבוש עד כאן ובתרומת הדשן לא הביא אלא מה שנהג הר"מ בתחלה שכתב וז"ל העתיק אחד מן הגדולים מתשובת הר"ח א"ז וז"ל אם סח בין טלית קטן לטלית גדול הוי הפסק וצריך לחזור ולברך ומהר"ם שלא הלך בקטן לב"ה אלא כשחזר לביתו בירך עליו נראה טעמו לפי שלפעמים לא היה צריך להסיח בין הטליתות וגם לא היה רשאי להסיח את עצמו בלא צורך לחייב את עצמו בברכה כיון שיוכל לפטור בברכה אחת ואז היה מסתפק אם יברך על הגדול הילכך היה ממתין אחר התפלה עד שהוא צריך להסיח ובאשר"י כתב מכאן יש ראיה דאדם הלבוש טלית קטן שהוא נושא כל היום וכשהוא מתפלל מתעטף בטלית גדול צריך לברך אבל אם מתעטף בזה אחר זה בלי הפסק מברך ברכה אחת על שתיהן והשתא אם באנו להשוות דברי מהר"ם ואשר"י צ"ל דהא דכתב אשר"י בזה אחר זה בלי הפסק לאו דוקא אלא ר"ל בלי היסח דעת כדכתב מהר"ם והיה נראה לומר דדוקא בעודו לבוש בטלית אחת אינו חייב לברך על השני אלא א"כ הסיח דעתו בין זה לזה אבל פושט את זה ורוצה ללבוש אחר מתחייב אפילו לא הסיח דעתו אמנם לשון הר"ח דלעיל לא משמע הכי דכתב היה ממתין עד אחר התפלה עד שהיה צריך להסיח משמע שאם לא היה מסיח אע"ג דמסתמא כבר פשט הטלית הגדול ביציאתו מב"ה ואפי' הכי אי לא הסיח לא הוה אמרינן כיון דפשט טלית הראשון אזל לה ברכה דידיה ולא מיפטר בה טלית שני אלמא בהיסח דעת תליא מלתא עכ"ל. ולי דברי הרא"ש ורבינו ירוחם נראין כפשטן דכל שמניח טלית קטן בביתו וטלית גדול בבה"כ צריך לחזור ולברך דהליכה מביתו עד בה"כ חשיב הפסק:

סעיף קטן יז

ואם פשט טליתו ולא הוה דעתו ללבשו מיד כשחוזר ולובשו צריך לברך אבל אם דעתו ללבשו מיד וכו' כלומר היכא דלא היה דעתו ללבשו מיד דבר פשוט הוא שמאחר שהסיח דעתו צריך לברך אבל היכא דהיה דעתו ללובשו אני מסתפק אם צריך לברך ומקום הספק הוא משום דקיי"ל דהוקשה כל התורה לתפילין כדאיתא בפ"ק דקידושין (לה.) ואמרינן בתפילין דכל אימת דממשמש בהו מברך פירוש אם זזו ממקומן וממשמש בהן להחזירן למקומן ואיכא למימר כשהסירן מראשו לגמרי צריך לברך במכל שכן דזזו ממקומן דכיון שהסירן מראשו לגמרי אע"פ שהיה דעתו להחזירן מיד ראוי לברך יותר מכשזזו ממקומן לבד ולא הוסרו לגמרי או דלמא זזו ממקומן דוקא הוא דטעון ברכה לפי שזזו שלא מדעתו אבל אם הזיזן ממקומן אדעתא להחזירן מיד אינו צריך לברך דכל

אדעתא להחזירן מיד לא חשיבא הזזה וה"ה דבמסירה לגמרי לא חשיבא הסרה וכתב רבינו שלזה דעתו נוטה וא"כ במסיר הטלית והיה בדעתו ללבשו מיד אינו צריך לברך זהו ביאור דברי רבינו אבל איני יודע מה עלה על דעתו להסתפק בכך דהא בהדיא אמרינן פ' לולב וערבה (סוכה מו.) דרבא הוה מקדים וקאי ועייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך וכי איצטריך זמנא אחריתי עייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך ומשמע ודאי שהיה מניח תפילין כל היום וכשמסיר אותם כדי ליכנס לבית הכסא ודאי היה על דעת לחזור ולהניחם מיד כשיצא ואפ"ה היה מברך וה"ה לציצית וכ"כ בשבולי הלקט וז"ל ציצית אע"ג דלא אשכחן דמיתסר בהיסח הדעת מברך עליה כל זמן שמתעטף כדמשמע פרק התכלת מעובדא דרב יהודה עכ"ל: כתב האגור נשאל מהר"י מולין על היוצא מבית הכנסת ומסיר טלית וחוזר ולובשו אם יש לו לברך והשיב דמהר"ם הצריך לחזור ולברך ומהר"ח חילק היכא דנשאר עליו ט"ק אז כשחוזר לא יחזור לברך עכ"ל . ולכאורה נראה דבמסיר טליתו ודעתו ללבשו מיד מיירי וא"כ הוא חולק על רבינו שנטה דעתו לומר דא"צ לברך ואפשר היה לומר דמהר"ם מיירי בשלא היה דעתו להחזירו מיד ומש"ה צריך לברך אבל אם היה דעתו להחזירו מיד לא היה צריך לברך וכדברי רבינו אלא שקשה דא"כ מ"ט דמהר"ח שחילק בין נשאר עליו ט"ק ללא נשאר דאטו אם לבש טלית בשחרית והסירו וחזר ולבשו במנחה לא יהא צריך לברך אם נשאר עליו טלית קטן דמה לי זה ומה לי הסירו שלא על דעת להחזירו מיד וכבר כתבתי בסמוך שנראה פשוט דאפילו בדעתו ללבשו מיד צריך לברך: וכתוב בנימוקי יוסף בשם הריטב"א שאם נפלה טליתו שלא במתכוון וחוזר ולובש ומתעטף י"א שאינו צריך לחזור ולברך וכן שמעתי בשם ה"ר יונה אבל מורי היה אומר שאף בזו חוזר ומברך ונ"ל כדבריו עכ"ל ודעת רבי' כדברי האומר שחוזר ומברך דהא יליף מתפילין ותפילין כל היכא דזזו ממקומן שלא במתכוין מברך עלייהו וכן כתבו תלמידי ה"ר יונה בסוף פ"ק דברכות גבי ברכת התורה שקבלה ביד ה"ר יונה מרבותיו שאפילו נפלו הציצית ממנו ולקחו מיד ונתעטף בו שמברך עליו ואף על פי שלא נתכוון להסירו מעליו עכ"ל והיכא דנפל רוב הטלית מעליו נראה דהוי כאלו נפל כולו ואפשר שכל שלא נפל כולו אינו צריך לברך כדאשכחן גבי תפלה דשאני לן בין נפל כולו לנפל מקצתו כמבואר בסימן צ"ז וזה נראה יותר:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו כגון שפשט אותו כדי ליכנס לבית הכסא לא שצריך לפשטו שהרי כתב רבינו בסימן כ"א שמותר ליכנס בו לבית הכסא אלא מיירי כגון שהוא מעוטף באופן שאינו יכול לעשות צרכיו עד שיפשוט טליתו:

סעיף קטן יט

והישן בטליתו בלילה אין צריך לברך עליו בבוקר. נראה שטעמו מפני שהוא סובר כדעת הרא"ש דכסות המיוחד ליום חייב בציצית אפי' אם לובשו בלילה ויש לברך עליו דהא דקי"ל לילה לאו זמן ציצית היא היינו דוקא בכסות המיוחד ללילה וכמו שכתב בסימן י"ח וכיון דגם בלילה חייב בציצית בכסות יום וגם חייב לברך עליו לא הויא לילה הפסק בין יום ליום אלא כיומא אריכתא דמי אבל ראיתי שכתב הרא"ש בתשובה כלל ב' סימן י"ג וששאללת הלן בטלית ובלילה כשעומד בבוקר אם חייב לסלקו מעליו ולהחזירו לברך עליו או די לו למשמש בו ולברך נראה לי שאין צריך לסלקו מעליו וכן מוכח בפרק התכלת דגרסינן התם רב יהודה רמא תכלתא לפרזומא דאינשי ביתיה ומברך בכל צפרא להתעטף בציצית ופריך מדרמא שמע מיניה מצות עשה שלא הזמן גרמא הוא אמאי מברך פירוש כיון דלילה זמן ציצית הוא אמאי היה מברך בכל בוקר כיון שלא עבר עליו זמן פטור ומשני כרבי דתניא תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם דברי רבי פי' בלילה היה פושטן ובבוקר כשהיה חוזר ולובשן היה מברך ומשמע דמעיקרא היה סבור שלא היה פושטן בלילה ולכך הקשה כיון דסבר לילה זמן ציצית אמאי היה מברך דאם היה פושטן בלילה מאי קשה ליה אם מברך בבוקר כשחוזר ולובשן אלמא לדידן דקיי"ל לילה לאו זמן ציצית הוא יש לברך בבוקר אף אם לא יפשוט טליתו ולכאורה טוב למשמשן בשעת ברכה עכ"ל משמע דס"ל דאע"ג דכסות המיוחד ליום חייב בציצית ומברכין עליו כיון דלילה לאו זמן ציצית היא שהרי גורם לפטור כסות המיוחד ללילה אפילו אם לובשו ביום הוי הפסק בין יום ליום וצריך לחזור ולברך לדעת הרמב"ם דלילה לאו זמן ציצית הוא כלל דבר פשוט הוא שצריך לברך עליו בבוקר ויש לתמוה על רבינו היאך כתב סתם א"צ לברך היפך ממה שסובר הרמב"ם וממה שכתב הרא"ש בתשובה: כתוב בהגהות מיימון פ"ג בשם ספר התרומה אדם המשכים קודם היום ונתעטף בציצית א"צ להסיר טליתו לכשיאיר היום כדי לברך אלא ממשמש בציצית ומברך כדתניא בסוף פרק הקומץ רבה (מנחות לו.) גבי תפילין היה משכים לצאת לדרך ומתייירא שמא יאבדו מניחן וכשיגיע זמן ממשמש בהן ומברך עליהן ע"כ וכן כתוב בסמ"ג וסמ"ק בהלכות תפילין וכ"כ המרדכי בהלכות תפילין בשם ר"צ ואע"פ שכתב שר"י חולק עליו בסוף הדברים כתב ומיהו נהגו כפירוש ר"צ ופוק חזי מאי עמא דבר עכ"ל ויש לדקדק בתשובת

הרא"ש שכתבתי בסמוך למה כתב ולכאורה טוב למשמש בהם בשעת ברכה והול"ל וצריך למשמש בהם בשעת ברכה כדאשכחן גבי תפילין אע"ג דלילה זמן תפילין אמרינן דכשיגיע הזמן ממשמש בהם ומברך עליהם ומשמע שצריך למשמש בהם וכן נראה מפי' רבינו שלמה ז"ל שכתב ממשמש בהו דהוי כאילו מניחן ושמא י"ל דהרא"ש מספקא ליה אי דוקא גבי תפילין דמצוה למשמש בהם אמרו ממשמש בהם ומברך אבל גבי ציצית שאין המשמוש בו מצוה א"צ למשמש בשעת ברכה או דלמא לא שנא ולכך כתב שטוב למשמש בשעת ברכה ועוד י"ל דתפילין כיון דלכתחלה אין מניחין אותם בלילה צריך למשמש בהם אבל ציצית שמניחין אותן לכתחלה בלילה אפשר דא"צ למשמש בשעת ברכה או דלמא לא שנא ולכך כתב שטוב למשמש בשעת ברכה: כתב הרמב"ם בסוף פ"ג שאם נתכסה בבגד שהוא חייב בציצית ולא הטיל בו ציצית ביטל מצות עשה ואם יש בזה חילוק בין שבת לחול אכתוב בסוף סימן י"ג בסייעתא דשמיא:

סימן ט

סעיף קטן א

כל מיני בגדים חייבים בציצית וציצית של צמר או של פשתי' פוטר כל המינים אבל שאר מינים כגון של משי או צמר גפן אינם פוטרין אלא א"כ יהא הציצית ממין הטלית דברי רבינו נכוחים דלכולי עלמא כל מיני בגדים חייבים בציצית אבל אי מיחייבי מדאורייתא או מדרבנן בהא איכא פלוגתא דגרסינן בפרק התכלת (מנחות לט:) אמר רחבא אמר רב יהודה חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ושל פשתן פוטרין בשל צמר חוטי צמר ופשתן פוטרין בכ"מ ואפילו בשיראין ופליגא אדרב נחמן דאמר רב נחמן השיראין פטורין מן הציצית איתיביה רבא לרב נחמן השיראין והכלך והסרקין כולם חייבים בציצית ומשני מדרבנן ה"נ מסתברא דקתני סיפא הן במינן פוטרין שלא במינן אין פוטרין אי אמרת בשלמא דרבנן היינו דמיפטרו במינן אלא אי אמרת דאורייתא צמר ופשתים הוא דפטר אי משום הא לא איריא כדרבא דרבא רמי כתיב הכנף מין כנף וכתיב צמר ופשתים הא כיצד צמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן שאר מינים במינן פוטרין שלא במינן אינם פוטרין ורב נחמן כדתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים והרב ר"י אלפסי פסק כרב נחמן וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מה' ציצית דטלית של שאר מינים אינם חייבין בציצית אלא מדרבנן וכשכתב שצמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן ושאר מינים במינן פוטרים שלא במינן אין פוטרים לא הביא דרשא דרבא דהכנף מין כנף משום דכיון דס"ל דמדרבנן הוא דמיחייבי לא אתי מקרא אלא תקנת חכמים

כך הוא וכדאמרינן אי אמרת בשלמא מדרבנן היינו דמפטרו במינן אבל התוס' כתבו שרש"י ור"ת פסקו כרבא משום דהוי בתראה וכ"כ המרדכי בשם ר"י וכן פסק סמ"ג וכן דעת הרא"ש ותמה על הרב רבי יצחק אלפסי למה פסק כרב נחמן כיון דרבים פליגי עליה רב יהודה ורחבא ורבא ואי משום דתנא דבי רבי ישמעאל אתי כוותיה הא איכא תנא דבי רבי ישמעאל אחריתא דאתי כוותייהו כדאיתא בגמרא ומ"מ כיון דהרב רבי יצחק אלפסי והרמב"ם קיימי בחד שיטתא הכי נקטינן: ודע דצמר סתם אינו אלא של רחלים לבד אבל של עזים נוצה מיקרי ושל גמלים אע"פ שנקרא צמר גמלים וכן צמר ארנבים נקרא צמר ארנבים צמר סתם לא איקרי והכי גרסינן בירושלמי פ"ב דכלאים צמר מה צמר שאין לו שם לווי אף כל שאין לו שם לווי מנין שאין לו שם לווי א"ר יוסי בן לוי דכתיב ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל ק' אלף כרים וק' אלף אילים צמר אין לך קרוי צמר אלא צמר אילים בלבד וא"כ לדברי הפוסקים כרב נחמן לא מיחייב בציצית מדאורייתא אלא טלית של פשתים או של צמר רחלים לבד וכן הא דאמרינן דצמר ופשתים פוטרין אפילו שלא במינן בצמר רחלים דוקא אמרו וכתב הרמב"ם בפ"ב דציצית דרחל בת עז צמרה פסול לציצית והכי איתא בפרק ב' דבכורות (יז.) שהכל מודים שצמרה פסול לתכלת ואמרינן נמי שהכל מודים שאין לוקין על צמרו משום כלאים וא"כ לא חשיב צמר כלל ואינו פוטר בציצית אלא במינו דוקא: ואהא דאמרינן דצמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן כתוב בהגהות מיימון פ"ג דהיינו דוקא יחדיו ולכך נוהגים לעשות בטלית של משי ציצית של משי והאגור כתב בשם מהר"י מולין דטלית של משי רבים נוהגין להטיל בה ציצית של צמר כלומר ולא ציצית של פשתים מפני מ"ש ספר מצות קטן שאין מטילין ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי אבל דעת הר"מ שצריך להטיל בה ציצית של משי דוקא ובת"ה כתוב שאחד מן הגדולים השיב דלא נהגו עלמא כהר"ם אלא כהרמב"ם דמתיר בהדיא וגם הוא העיד שכן נוהגין העולם וכן משמע מפשט דברי הפוסקים: וכתוב עוד בת"ה שראה חד מרבוותא דהוה ליה טלית של משי מצוייצת בג' ציצית של משי וחד של צמר וצריך עיון אי שפיר דמי בכה"ג דלא הכנף מין כנף הוא וגם לא גדילים תעשה לך מהם אינם לגמרי עד כאן לשונו:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו וציצית של צמר או של פשתים פוטר כל המינים מאחר שבזמן הזה אין לנו תכלת צריך לפרש דפוטר כל המינין דקאמר היינו כל שאר מינין בר מצמר ופשתים כלומר דציצית דצמר אינו פוטר לטלית פשתים וכן ציצית של פשתים אינו פוטר טלית

של צמר משום דהוי כלאים שלא במקום מצוה ואפשר דפוטר כל המינים כולם קאמר אפילו של צמר לפשתים ושל פשתים לצמר ולישנא דגמרא נקט דמיירי בזמן דאיכא תכלת וסמך על מה שכתב בסימן י"א ועתה שאין לנו תכלת אין לעשותם מכלאים אלא צמר לצמר ופשתים לפשתים:

סעיף קטן ג

וכתב הרמב"ם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית וכו' בפ"ב מהל' ציצית וכן פירש"י בפרק התכלת (מנחות מא:) אהא דתניא טלית אין פוטר בה אלא מינה אם אדומה היא יטיל שני חוטין אדומים וב' חוטין תכלת וכן שאר גוונים והרב מהרי"ן חביב ז"ל כתב על דברי רבינו כשנדקדק בלשון הרמב"ם לא נמצא בו מ"ש הרב בשמו ואעתיק פה לשונו אות באות טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה או משאר צבעונין עושה חוטי לבן שלה כעין צבעה אם ירוקה ירוקים אם אדומה אדומים היתה כולה תכלת לבן שלה משאר צבעונין חוץ מן השחור מפני שנראה כתכלת וכורך על הכל חוט אחד תכלת כדרך שעושה בשאר ציציות שאינם צבועים ע"כ כשנעריך סוף המאמר עם תחלתו יראה לי שעיקר כוונת הרמב"ם להזהיר בטלית שכולה תכלת שלא יהיו הציציות כולם מצבע תכלת או מצבע שחור הדומה לתכלת רק שיהא הלבן שבה לבן כמות שהוא או צבוע ירוק או אדום אמנם בטלית אדומה או ירוקה עושה לבן שבה אם ירצה מאותו צבע עצמו ואם לא צבעו כלל אלא שהניחו לבן כמות שהוא הוא טוב כי לא כיון הרמב"ם באומרו עושה לבן שבה כעין צבעה לומר שצריך דוקא כעין צבעה אלא לומר שרשאי לעשותה כעין צבעה מה שאין רשאי לעשות כן בטלית שכולה תכלת אלא מן ההכרח צריך שיהא בציצית ב' גוונים האחד פתיל תכלת השני חוטי לבן כמות שהן או צבועים ירוקין או אדומים והרי הרמב"ם כתב בתחלת פ' ראשון לשון זה ענף שעושין על הכנף ממין הבגד הוא הנקרא ציצית וכו' וזה הענף הוא הנקרא לבן מפני שאין אנו מצווין לצבעו ע"כ ואם כוונת הר"מ כמו שהבין ממנו בעל הספר שצריך מן ההכרח לצבוע הציציות מצבע הטלית איך הניח יסוד הרמב"ם שאין אנו מצווין לצבעו ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן זה ועם כל זה כוונתי לומר שאין אנו מוכרחים להבין בדברי הרמב"ם דין זה שיהא מוכרח לעשות הציצית מצבע הטלית ועל כל פנים לא דקדק הרב בעל הספר בהעתקתו כוונת הרמב"ם באמרו בשמו סתם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית שהיה לו לפרש זולת כשיהיה צבע הטלית תכלת כי בודאי יש מקום לטעות בזה למי שלא יעיין דין זה בספר הרמב"ם ז"ל ועתה שאין לנו תכלת העושה טלית תכלת יעשה כל הציציות לבן ולמה לא יעשה כן שיהיה הטלית ירוק או אדום שיהא כל הציצית לבן ובזה נסכים

עם סברות רבים מהפוסקים שאמרו שאין לחוש שיהו הציצית מצבע הטלות עכ"ל ולא ידעתי מי דחקו לפרש כן בדברי הרמב"ם בהיות דבריו מבוארים שכיון למה שכתב רבינו בשמו שאילו היתה כוונתו כמו שפירש בו הרב הנזכר הו"ל להקדים היתה כולה תכלת לבן שלה משאר צבעונין למה שכתב טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה וכולי עושה חוטי לבן שלה כעין צבעה ומ"ש בפ"א שזה הענף נקרא לבן משני שאין אנו מצווין לצבעו הדבר ברור שאין אנו מצווים לצבעו תכלת קאמר וכל שאר צבעונין מיקרי בשם לבן וכבר הרגיש הרב עצמו בזה ומפני כך כתב ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן וכיון שכן יש לתמוה אמאי מסכן נפשו לחלוק על פירוש רבינו בדברי הרמב"ם מאחר שרש"י סובר כן ושמא משום דסוגיין דעלמא שלא לצבען וגם כי הפוסקים לא כתבו כן טרח להעמיד דבריו כמותם ומ"מ מ"ש שלא דקדק בעל הספר באמרו בשם הרמב"ם סתם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית שהו"ל לפרש זולת כשיהיה צבע הטלית תכלת לעניות דעתי נראה שיפה דקדק בעל הספר דע"כ לא קאמר הרמב"ם אלא בזמן שהיה תכלת נוהג כדי שלא יהא נראה שלא הטיל לבן אלא תכלת לבד אבל האידנא דאין לנו תכלת אין חילוק בין צבע תכלת לשאר צבעונין והילכך טלית שכולה תכלת מטיל לה ציצית תכלת ושפיר דמי ואדרבא צריך הוא לעשות כן כדי שיהו הציצית מצבע הטלית כנ"ל. והתוספות הקשו על פירש"י מדאמרינן בריש ההוא פירקא מידי ציבעא גרים ותירצו דשמא משום זה אלי ואנוהו הוי והראב"ד תירץ בענין אחר ונראה מדבריו שגם הוא סובר שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית. אבל סמ"ג כתב דמדמקשי בגמרא (מ.) גבי סדין בציצית לא יהא אלא לבן יש ללמוד שהמטיל ציצית צבועים בטלית לבן אין לחוש דהא משמע שאינו חושש בצבע ועוד אומר בפ' התכלת (מנחות לח:) מידי ציבעא גרים ורש"י שפירש גבי טלית אין פוטר בה אלא מינה במין הצבע לא דק עכ"ל. וכתבוהו הגה"מ בפ"ג וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שמצא בתשובת הרשב"א שכתב על דין זה לא ראיתי לאחד מרבותי שחששו לזה כלל וכן נראה לי ע"כ וגם בת"ה סימן מ"ו כתב דלא נהגינן האידנא בשום מקום רק בציציות שהם לבינים ולא צבועים ואפילו בטלית קטן שהוא ממיני צבועים לא ראיתי מימי אחד שהיו מצויץ רק בציצית לבן ולא צבוע ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב בשם בעל העיטור שציציות של לבן קודמין לכל הצבעונים באיזה צבע שיהיה הטלית שכשאמרו מין כנף שיהיה הציצית ממין הכנף סתם טליתות שלהם היו לבנים אבל אם אין לנו לבן א"צ שיהיו הציצית מצבע הטלית ומ"מ כיון דהרמב"ם ורש"י סוברים שצריך שיהיו מצבע הטלית וגם התוספות והראב"ד

נראה שאינם חולקין נכון ליזהר בדבר וכן ראיתי המדקדקים נוהגים לעשות הציצית מצבע הטלית:

סעיף קטן ד

וכתב בספר המצות קטן ומיהו נכון ליזהר שלא לעשות ציצית של פשתן בשל משי בספרי סמ"ק שבידינו כתוב בלשון הזה הג"ה וכלאים בציצית אסור לגמרי לדידן שאין לנו תכלת טלית של פשתן פטור אפילו במינו מיהו נכון שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי ע"כ צמר ופשתים פוטרין במינן ושלא במינן ושאר מינין במינן פוטרין שלא במינן אין פוטרין עכ"ל והכלבו רגיל בהרבה מקומות לכתוב סתם דברי סמ"ק והגהותיו וכתב כאן כלשון הזה טלית של פשתן פטור אפילו במינו וצמר ופשתים בין במינן בין בשאינן מינן פוטרין ושאר מינין במינן פוטרין בשאינן מינן אין פוטרין והר"פ כתב נכון ליזהר שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי ורבינו נראה שלא היה גורס בספר מצות קטן כמו שהוא בספר מצות קטן שלנו דא"כ הוה ליה להקדים דטלית של פשתן פטור אפי' במינו כדי שיבא אח"כ מיהו נכון ליזהר שלא לעשות כמו שהוא בנוסחי דידן דסמ"ק אלא היה גורס בספר מצות קטן כגירסת הכלבו שעל מה שכתב דצמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן קאמר מיהו נכון ליזהר שלא לעשות שום ציצית של פשתן וכו' ובטעם ספר מצות קטן באזהרה זו כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל נראה שהוא לפי שלא יבא להטיל ציצית של פשתן בטלית של צמר לפי שמשי נראה מין צמר או אולי חששו לזה מפני שיש מי שסובר שציצית של פשתים אין לו מקום מן התורה ויש מי שסובר שמטילין ציצית של פשתן לטלית של פשתן ויש מי שסובר דמדאורייתא מטילין אבל חכמים אסרוהו וכמו שיתבאר בסמוך בסייעתא דשמיא ולפיכך כתב סמ"ק שדי לנו שניתן מקום לפשתן בשל פשתן אבל לא יהיה לו מקום להתיר בשאר המינים כמו צמר ע"כ. וק"ל על הטעם הראשון שהרי טלית של משי לא דמי לשל צמר ועוד שנראה מדברי הרב דבטלית של שאר מינים דלא דמי לשל צמר שרי להטיל ציצית של פשתן ובספר מצות קטן וכלבו כתוב מיהו נכון ליזהר שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי ומדקתני אפילו משמע דבכל טליתות אסר ושל משי לאו דוקא ורבינו לא חשש לכתוב אפילו משום דממילא משמע ועוד דאם איתא דלא אסרינן ציצית של פשתן בשל משי אלא משום דדמו לצמר הול"ל נמי שנכון ליזהר שלא לעשות ציצית של צמר בטלית של צמר גפן או קנבוס משום דדמו לשל פשתן ועל הטעם השני ג"כ קשה שמאחר שמדברי טעם זה נראה שסובר רבינו המחבר דלספר מצות קטן ציצית של פשתן פוטר בטלית של פשתן א"כ לית ליה

סברת האומר דציצית של פשתן אין לו מקום מן התורה וגם לא סברת האומר דאע"ג דמדאורייתא מטילין חכמים אסרוה שהרי כתב שדי לנו שניתן מקום לפשתן בפשתן דאלמא ס"ל דלספר מצות קטן עד היום ציצית של פשתן פוטר טלית של פשתן וא"כ על כרחין צ"ל דס"ל בשאר מינים לבד מצמר פטר אי מדאורייתא וכדרבא דדריש הכנף מין כנף וכו' אי מדרבנן וכדרב נחמן דפטר שאר מינים מציצית דאורייתא וא"א לומר שנאסרנו בשאר מינים ויהיה מותר בשל פשתן לכן נראה לי שסמ"ק פוסק כדעת ר"ת שטלית של פשתים פטור מלהטיל בו ציצית לא מיבעיא משל שאר מינים דהא לא פטרי שלא במינן ושל צמר נמי לא משום דהוו כלאים אלא אפי' מינו שהוא ציצית של פשתים דפטר ביה מדינא גזרו בו חכמים משום כסות לילה וזהו שכתב טלית של פשתים פטור אפילו במינו ומשום דמשמע שאין הפטור אלא בטלית של פשתן אבל ציצית של פשתים פוטר בשאר מינים כדינו לכך כתב מיהו נכון ליזהר שלא לעשות ציצית של פשתן אפילו בטלית של שאר מינים ונקט משי דהוא חד מאינך מיני וה"ה לשאר מינים וטעמא משום דחייש דלמא אתי להטיל ציצית בטלית של פשתן וגירסת הכלבו תתפרש ג"כ בדרך זה דכיון שאחר שכתב שטלית של פשתן פטור אפילו במינו כתב דצמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן משמע בהדיא דאע"ג דטלית של פשתן פטור מ"מ ציצית של פשתן פוטר בשאר מינים לכך כתב הר"פ שנכון ליזהר שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי מטעמא דפרישית:

סעיף קטן ה

אע"פ שהגאונים ור"ת אסרו לעשות אפילו ציצית של פשתן בטלית של פשתים רש"י והרב רבי יצחק אלפסי התירו ולזה הסכים א"א ז"ל בפרק התכלת (מנחות מ.) ת"ר סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבים והלכה כב"ה א"ר אליעזר ברבי צדוק והלא כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהין ופי' רש"י ב"ש פוטרין. דלא דרשי סמוכים למישרי כלאים בציצית והא דנקט לשון פטור וחיוב ולא נקט לשון אוסרים ומתירים משום דציצית חובה הוא לבגד ואפילו אינו לובשה ואיסור והיתר נמי בהא תליא וכיון דלב"ש פטור הו"ל כלאים שלא במקום מצוה ועובר עליהם משום כלאים: וב"ה. דמחייבי ליה בציצית דרשי סמוכים ואין כאן משום כלאים ומותר ללובשן ובטלית של צמר לב"ש אסור לעשות בה לבן של פשתן ותכלת של צמר אלא הלבן והתכלת של צמר והאי דנקט פלוגתייהו בסדין משום דפסיקא לן מלתא דאין בו ציצית בלא כלאים שעיקר מצות ציצית תכלת כתיבא ביה ותכלת עמרא הוא: מן המתמיהין. מתמיה את כל הרואין שאומרים כלאים הוא לבוש אדב"ה פליג רבי אליעזר ובתר הכי גרסינן א"ר א"כ

למה אסרוה ופירש"י א"כ דהלכה כב"ה למה אסרוה בירושלים ושקיל וטרי תלמודא בטעמא דמלתא ולבסוף מסיק רבא (שם:) שמא יקרע סדינו בתוך שלשה ויתפרנו והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי שרא רבי זירא לסדיניה רבי זירא אמר גזירה נמי משום כסות לילה ופירש"י שמא יקרע סדינו קודם לכן בתוך שלשה אצבעות לשפת הכנף דהיינו מקום הציצית ויתפרנו בחוטי פשתן ויניח סוף החוטין תלויין שם ואח"כ יתן בה שני חוטי תכלת ויצרף אותם שנים של לבן עמהם והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי ונמצא ציצית פסול והוו כלאים שלא במקום מצוה: שרא רבי זירא לסדיניה. התיר ציציותיו מסדינו שהיה של פשתן ונטלן משום שמא יקרעו כדרבא: משום כסות לילה. שמא יתכסה בו בלילה דפטור מציצית ונמצא נהנה מכלאים שלא בשעת מצוה ובפרק במה מדליקין (שבת כה:) איתא נמי להאי ברייתא גבי הא דאמר התם שהיו תלמידי ר' יהודה ברבי אילעי מחביאין ממנו כנפי כסותם לפי שהוא היה שונה בסדין בציצית הלכה כב"ה ואינהו סברי גזירה משום כסות לילה וגם שם פירש"י כמו שפירש בפרק התכלת והתוספות כתבו שכתב רש"י בתשובה שלא גזרו אלא על התכלת אבל במינו חייב ובשמעתין היה להם ציצית של מינו והיו מחביאין מר' יהודה לפי שהיה מחייב לעשות תכלת והיה סבור שעושים כב"ש מדאורייתא ואינהו סברי אפילו לב"ה אסור מדרבנן משם כסות לילה וקשה לר"י דבפרק התכלת מהדר לאתויי דציצית חובת טלית הוא ואמאי לא מייתי מהכא דלא קתני אוסרין ועוד דבה"ג פוסק דחובת גברא הוא מדמברכינן להתעטף ועוד דאמרינן בפ"ק דיבמות דאפי' מאן דלא דריש סמוכין בעלמא במשנה תורה דריש ואיך יתכן דלא דרשי ב"ש סמוכין ועוד דרב עמרם פסק כב"ש בו' דברים וחשיב הך חד מיניהו ועוד אמאי נקט סדין בציצית הוה ליה למינקט כלאים בציצית ונראה לרבינו תם דכ"ע דרשי סמוכין ובית שמאי פטרי מדרבנן משום כסות לילה או משום שמא יקרע ופטרי אפי' ממינו מדקתני סדין בציצית ולא קתני סדין בתכלת וב"ה מחייבין אפי' תכלת דלית להו הנך גזרות דבית שמאי וכב"ש קי"ל כדמוכח בסיפא דהך ברייתא ואומר ר"ת דאין לעשות טליתות של פשתן ולעשות בו ציצית אפי' מינו דכב"ש קי"ל דפטרי והמברך מברך ברכה לבטלה עכ"ל וסמ"ג וסמ"ק פסקו כדברי ר"ת וכתב הר"ן בפרק במה מדליקין שכן דעת הרז"ה וכתב הרא"ש בתשובה כלל ב' שכן נוהגים באשכנז ובצרפת שלא לעשות טלית של פשתן וכתב האגור שאפילו מבגד שמעורב פשתן עם צמר גפן אין עושין טלית אבל המרדכי בהלכות ציצית כתב בשם רבינו שמשון שנראה דוחק פר"ת דמנא לן לבדות הך גזירה מלבינו מינו אטו שאינו מינו ועוד רוב הגאונים פסקו בתשובות דשרי להטיל בפשתן מינו הילכך נראה כפי'

הקונטרס דב"ש פוטרין משום כלאים ואפשר דסברי כרבי דאמר שם (לח:) התכלת והלבן מעכבין זה את זה וכיון דליכא תכלת לבן נמי ליכא וניחא דנקט פוטרין דפטרי אפי' ממינה והאי דקטינא (שם מא.) י"ל דסבר כרבי ופטור אפי' ממינה כיון דלא מצי למירמי בה תכלת ור' זירא אי כרבי ס"ל לא הטיל בה אפי' מינה ואי כרבנן שרא התכלת כדי להטיל בה מינה ולהכי נקט סדין בציצית ולא נקט תכלת בסדין והשתא לא צריכין לפרש כדפ"ה דציצית חובת טלית ותימה לומר דרב קטינא יסבור כר' דאין הלכה כרבי מחביריו וכל שכן מרבותי וגם רבי זירא יישבנו בדוחק ועוד מצאתי בתיפרי כסותך פרט לסדין ושאלתי לרבי ואמר לי דאסמכתא היא עכ"ל והרא"ש בהל' ציצית כתב כל דברי רש"י והתוספות ואח"כ הביא דברי בעל העיטור שכתב בשם רבינו האיי שמעולם לא היה אחד מהגאונים שהורה להטיל חוטי כיתנא בגלימא דכיתנא ומאן דרמי להו עובר משום לא תשא:

סעיף קטן ו

והרי"ף כתב והאידנא דלית לן תכלת רמינן לסדין ציצית ממינה ושפיר דמי דאמרינן איבעיא להו של פשתן מהו שיפטר של צמר ת"ש דאמר רחבה א"ר יהודה חוטי צמר פוטרין בשל פשתן וחוטי פשתן פוטרין בשל צמר חוטי צמר ופשתן פוטרין בכ"מ ואפילו בשיראין הא למדת דחוטי פשתן פוטרין בשל פשתן ומהא נמי שמעינן הכי דא"ר אליעזר כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהין ומפרשינן טעמא לפי שאין בקיאין ולירמו ביה עשרה וכו' גזירה משום קלא אילן ואקשינן לא יהא אלא לבן כלומר דהא צמר לבן פוטר בפשתים ופרכינן ה"מ היכא דליכא מיניה אבל היכא דאיכא מניה לא כלומר דכיון דלשם לבן אפשר לתת חוטי פשתן לא רמינן לבן מצמר כדריש לקיש דאמר כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה וחזינן למקצת רבוותא דאסרי למירמי חוטי פשתים בטלית של פשתים ואיתלו בהא דאמרינן בריש יבמות סד"א כדרבא דרבא רמי כתיב הכנף מין כנף וכו' הא כיצד צמר פשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן וקאמרי מדקאמר סד"א כדרבא מכלל דלית הילכתא כרבא דפטר בפשתן אלא צמר לחוד הוא דפטר וקא אסרי ציצית דכיתנא בסדינא ומינייהו מאן דמחייב ליה מלקות והני רבוותא דס"ל הכי לא דייקא בשמעתא ולא ידעי מאי קאמרי רבנן ומהאי שמעתא גופא גמרינן דעבדין כיתנא בסדינא דהכי אמרינן בגמרא סד"א כי דוקיא דרבא דאמר הכנף מין כנף ואנן נמי נידוק כי דוקיא ונימא הכנף מין כנף וה"ק רחמנא עביד צמר לצמר ופשתים לפשתים וכי עבדת צמר לצמר אבל צמר לפשתים ופשתים לצמר לא כתב רחמנא צמר

ופשתים דאפילו צמר לפשתים ופשתים לצמר הא סברא דסמכא דסמכי עליה רבנן וש"מ דפשתים לפשתים כשר הוא לדברי הכל ולית בה פלוגתא ע"כ וכתב עוד שיש מי שמביא ראיה מדאמר ליה מלאכא לרב קטינא סרבלא בסיתוא סדינא בקייטא ציצית מה תהא עליה אלמא סדין פטור בציצית לגמרי דא"כ למה לא היה מטיל רב קטינא חוטי פשתן בציצת והוא ז"ל אומר שאין מכאן ראייה דהאי ציצית דקאמר ליה מלאכא לאו אלבן קאי דאפשר למעבדיה פשתן אלא אתכלת קאי דלא אפשר למעבדיה מפשתן דתכלת נמי איקרי ציצית דת"ר סדין בציצית ב"ש פוטרין וכו' וקאמר רבי אליעזר ברבי צדוק עלה והלא כל המטיל תכלת בסדינו וכו' ש"מ דהא דת"ר סדין בציצית אתכלת קיימי דצמר נינהו וגזרו ביה משום כסות לילה ומשום תעשה ולא מן העשוי אבל לענין לבן דפשתים בפשתים ליכא למיגזר וליכא בהא מילתא ספיקא רעוד דאיהו עדיף מצמר גפנים ושאר מינים דחיובא דידהו מדרבנן ופשתים בפשתים חיובא דאורייתא הוא ודעת הרמב"ם בפ"ג כדברי הריף:

סעיף קטן ז

והרא"ש כתב וז"ל ותמיה אני מהיכן אמרי רבוותא דחוטי פשתן לא פטרי בשל פשתן מדאורייתא כיון דכתיב בקרא צמר ופשתים גדילים תעשה לך וכן אי דרשי הכנף מן כנף א"כ כל דבר פוטר במינו וראיתי לבעל העיטור שכתב והשתא דקיימא לן כב"ה דסדין חייב בציצית מדאורייתא ורבנן הוא דגזרי משום כסות לילה כי היכי דתכלת ליכא פשתן נמי ליכא דקיי"ל כרבי יוחנן בן נורי דאמר אין לו תכלת מטיל לבן כלומר צמר לבן במקים צמר צבוע תכלת ולבן כדינו ובסדין ליכא למימר הכי הילכך פשתים לא פטר בטלית כלל והא דאמרינן בשיראין או צמר או פשתים רב נחמן דס"ל דשיראין דרבנן הוא דמתרץ הכי ומשום הכי מיפטרי בכל דהו אבל טלית דאורייתא לא מפטרא בלא תכלת או צמר לבן במקומו כי היכי דלא מיחסר ציצית אלא צבע חלזון ורב קטינא דלא רמי ציצית משום האי טעמא הוא ומסתברא לן דהיינו טעמא דרבנן קמאי דלא רמי ציצית של פשתן בטלית של פשתן ע"כ לשון בעל העיטור ופירוש זר הוא לפרש אין לו תכלת מטיל לבן דוקא צמר צבוע לבן דרבי יוחנן בן נורי היינו רבנן דפליגי ארבי בהך ברייתא וכו' ודבר פשוט הוא דמדאורייתא אין לאסור ציצית של פשתן לטלית של פשתן ואפשר שירדו לדעת ר"ת ואסרו מדרבנן ונראה שהרב רבי יצחק אלפסי נמי סובר כר"ת דב"ש דרשי סמוכים ואסרו לתת תכלת בסדין משום הנך גזירות דמפרש תלמודא מדהביא הך דר' זירא גזירה שמא יקרע סדינא וכו' אבל במינו מחייב ודייק דסדין בציצית היינו תכלת מדאמר רבי אליעזר ב"ר צדוק והלא כל המטיל תכלת וכו' ומשום דעיקר המצוה

היא תכלת קרי ליה ציצית בסתם אלא קשיא ליה לישנא דפוטרים דכיון דמחייב במינו ולא אסר תכלת אלא משום גזירה הול"ל אוסרין ומשום לישנא דפוטרין פי' ר"ת ואפי' במינו ואפשר דכשאמרו בית שמאי ובית הלל דבריהם בבית המדרש אמרו בית הלל דבריהם בתחלה ואמרו מחייבים ואפילו בתכלת מחייבי והשיבו ב"ש על דבריהם ואמרו דאיסורא איכא בתכלת מדרבנן וכששנו מחלוקתן הקדימו בית הלל דברי בית שמאי מפני ענותנותן שמקדימים כל פעם דברי ב"ש לדבריהם ואגב דב"ה שנו מחייבין שנו גם בדברי ב"ש פוטרין ולעולם במינו מחייבין וכדאי הוא הרי"ף לסמוך עליו ואפילו לדברי ר"ת גזירה רחוקה היא דגזרו במינו אטו תכלת ותכלת גופיה גזירה שמא יקרע או משום כסות לילה והאידנא דליכא תכלת לא שייכי הנך גזירות ולכך לא מחיתי באנשי ספרד שמתעטפין בטלית של פשתן שלא להרפות מצות ציצית בידם עכ"ל ולפי שראה רבינו שהרא"ש היפך ליישב דברי הרי"ף וגם כתב שכדאי הוא לסמוך עליו לפיכך כתב שהרא"ש הסכים לדברי הרי"ף ולי נראה שמלשון הרא"ש משמע שנראין בעיניו דברי ר"ת אלא שכדי שלא להרפות מצות ציצית ביד אנשי ספרד לא רצה להורות להם כמותו וכ"כ בהדיא בתשובה כלל ב' וז"ל וכן נוהגים באשכנז ובצרפת שלא לעשות טלית של פשתן ואני בבואי לארץ הזאת ראיתי שכולם לובשים טלית של פשתן ואמר לי לבי אם תאסור להם טלית של פשתן תבטל מהם מצות ציצית כי אינם נמצאים כל כך טליתות של צמר בארץ הזאת ואמרתי הנח להם כי נתלים באילן גדול שמתירו ועוד אף לפיר"ת אין לאוסרו בזמן הזה דעיקר טעם האיסור הוא דלמא אתי למירמי ביה תכלת שהוא עיקר המצוה ובכסות לילה או אם יקרע סדינו הו"ל כלאים שלא במקום מצוה אבל בזמן הזה שאין לנו תכלת ואין לנו היתר כלאים בציצית כלל לא שייך למיגזר כלל דלא שייך לדמותי לדבר שנאסר במנין דאין לו היתר אלא ע"י בית דין גדול ממנו בחכמה ובמנין דכיון שטעם האיסור ידוע אם נתבטל הטעם נתבטל האיסור ממילא דלא דמי לתקנת ריב"ז וכו' כל זה דקדקתי שלא לאסור לבני הארץ הזאת טלית של פשתן עכ"ל. הרי אתה רואה שהוא נדחק כדי להעמיד מנהג הארץ ההיא אבל סברתו הוא לאסור כדברי ר"ת לכן כל ירא שמים יש לו ליזהר שלא לעשות טלית של פשתן היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר ליה מוטב שיעשה טלית של פשתים ויברך עליו משיתבטל ממצות ציצית וכמו שנהג הרא"ש עם אנשי ספרד וכבר כתבתי דכיון דהרי"ף והרמב"ם סוברים דשאר מינים בר מפשתים וצמר רחלים לא מיחייבי בציצית מדאורייתא כמו שנתבאר בראש הסימן נכון שלא לעשות הטלית משום דבר אלא מצמר רחלים כי היכי דליקיים מצות ציצית מדאורייתא וכן כתב האגור בשם ה"ר ישעיה והר"י מולין שירא שמים יוציא נפשו

מפלוגתא ולא יעשה טלית אלא מצמר ומיהו היכא דלא אפשר ליה יעשה משאר מינים ובלבד שלא יעשה של פשתן כדי לחוש לכתחלה לדברי האוסרים ואי לא אפשר ליה יעשה אפילו של פשתים ומברך עליו בהסכמת הרי"ף. והרמב"ם והרא"ש ז"ל:

סימן י

סעיף קטן א

טלית שאין לה ארבע כנפות פטורה יש לה יותר מארבע חייבת ועושה לה ציצית בארבע כנפיה בפרק התכלת (מנחות מג:) ת"ר הכל חייבין בציצית כהנים וכו' נשים ועבדים ר"ש פוטר בנשים מפני שמצות עשה שהזמן גרמא הוא מ"ט דר"ש דתניא וראיתם אותו פרט לכסות לילה אתה אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לכסות סומא כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור הא מה אני מקיים וראיתם אותו פרט לכסות לילה ורבנן האי אשר תכסה בה מאי עבדי ליה מיבעי ליה לכדתניא על ד' כנפות כסותך ד' ולא ג' אתה אומר ארבעה ולא שלשה או אינו אלא ד' ולא ה' כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי בעלת ה' אמור ומה אני מקיים על ד' ארבע ולא שלש ומה ראית לרבות בעלת חמש ולהוציא בעלת שלש מרבה אני בעלת ה' שיש בכלל ה' ד' ומוציא אני בעלת ג' שאין בכלל ג' ד' ור"ש מאשר נפקא ופירש"י מאשר מריבוייא הרי דבין לרבנן בין לר"ש בעלת ה' חייבת אלא דמר נפקא ליה מאשר תכסה בה ומר נפקא ליה מאשר לחודיה וכן דעת הרי"ף והרא"ש וכן הכריעו התוס' וכ"כ סמ"ג וכ"פ הרמב"ם בפ"ג וכתבו שם ההגהות היינו כברייתא דהתכלת ולא כההיא דפ"ב דזבחים (יח:) דממעט בעלת חמש ובעלת שלש וכן פסקו התוס' וספר התרומה וכן משמע שלהי הקומץ רבה (מנחות לז.) ורא"ם פסק דפטורה וכן פסק רבינו שמחה דהא בסיפרי נמי איכא ברייתא דפטרה בעלת חמש כההיא דזבחים וסמי ההוא דהתכלת מקמי תרתי וכתב מהרי"ק בשורש קמ"ט דסברא זו פשיטא דדברי יחיד הם ואין לסמוך עליהם כלל. וכתב הרא"ש והא דתניא בסיפרי בפרשה ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם אף בעלי ג' ובעלי ה' ובעלי שש ובעלי ז' ובעלי ח' במשמע ת"ל ד' כנפות יצאו בעלי שלש ובעלי חמש ובעלי שש ובעלי שבעה ובעלי שמנה נ"ל דה"פ אי לא כתיב אלא על כנפי בגדיהם ה"א דכל כנפיים שיש לבגד אמרה תורה לעשות ציצית הן מעט הן הרבה ת"ל על ד' כנפות ונתמעטו מעט והרבה ובעלת ג' פסול אף אם הטיל ד' דעל ד' בעינן וליכא ונתמעטו בעלת חמש ויותר שאין להטיל בכל כנפים אלא בד' מהם עכ"ל וכן משמע בסוף פרק הקומץ רבה דאינו מטיל אלא בארבע דאהא דתנן ד' ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת רבי ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצות ובעי בגמרא מאי בינייהו ואמר רבא בר אהינא טלית בעלת

חמש איכא בינייהו פירש"י לת"ק דאמר מצוה אחת הן סבר ד' דוקא למצוה אחת וכי רבי רחמנא בעלת ה' להטיל ארבע כנפותיה רבייה ולא להטיל לכנף חמישי ומצות ציצית בד' כנפות ולרבי ישמעאל דאמר ארבעתן ד' מצות כי רבי רחמנא בעלת חמש נמי להטיל לכולהו רבייה דהא כל חדא מצוה באנפי נפשה ע"כ ובהדיא איפסיקא בגמרא הילכתא דלא כר' ישמעאל וכ"פ הרמב"ם בפ"ג שכתב על ד' כנפות כסותך בעלת ד' ולא בעלת שלש וכו' מפני שיש בכלל ה' ארבע לפיכך כשהוא עושה ציצית לבעלת חמש או שש אינו עושה אלא לד' כנפיה המרוחקות זו מזו מאותן החמש או השש בלבד שנאמר על ארבע כנפות כסותך וכתוב במרדכי בשם תוס' שנ"ץ דמדלא נקט תלמודא אלא בעלת חמש משמע דוקא בעלת חמש חייבת אבל בעלת שש פטורה אלא מדאמר בברייתא מרבה אני בעלת ה' שיש בכללה ארבע משמע דמהאי טעמא אפי' טובא ודברים תמוהים הם בעיני דאפי' לא תני שיש בכלל ה' ד' מהיכא תיסק אדעתין לחלק בין בעלת ה' לבעלת ו' ומ"מ לענין דינא כבר מבואר בדבריו דאפי' בעלת כנפים טובא חייבת כמבואר בברייתא דספרי וכך פשוט בדברי הרמב"ם והרא"ש וסמ"ג ז"ל:

סעיף קטן ב

יש לה ארבע וחתך א' באלכסון ועשאו שנים וכו' לא נפטרה בזה בסוף פרק הקומץ רבה (מנחות לז:) אמר רב שישא בריה דרב אידי האי מאן דבצריה לגלימיה לא עבד ולא כלום שוויה בעלת ה' ופירש"י דבצריה לגלימיה שחתך אחד מן הקרנות חתיכה כגון פגימה שנראית כשני קרנים: לא עבד כלום. לפוטרה מן הציצית: שוויה בעלת חמש. וחייבת:

סעיף קטן ג

או שהגביה כנפיה ותפרם בענין שלא נשאר בה כנף לא נפטרה בזה גם זה שם אמר רב משרשיא האי מאן דצייריה לגלימיה לא עבד ולא כלום מ"ט דכמאן דשרי דמי אמר רב דימי מנהרדעא האי מאן דחייטיה לגלימיה לא עבד ולא כלום אם איתא דלא מיבעי ליה ליפסוק ולשדייה. ופי' רש"י בלשון אחרון שתפס עיקר דצייריה לגלימיה קרנות טליתו כפל וקשר ודומה כאלו קיצען ואין לה ד' כנפות כדי להפקיעה מתורת ציצית: לא עבד כלום. לפטרה מציצית: מ"ט כמאן דשרי דמי. ובת ד' כנפים היא שסופה לחזור לתחלתה: מאן דחייטיה לגלימיה. כפל כנפותיה כאלו הן מקוצעות ותפר הכפלים שלא ישובו אפי' הכי לא עשה ולא כלום לפטרה מן הציצית דכל כמה דלא פסק ליה שמע מיניה מיבעי ליה ועדיין הם מן הטלית עכ"ל והרא"ש פי' על דצייריה לגלימיה שהגביה כנפי הטלית ותפרן ולא ידעתי למה שהרי על מאן דחייטיה לגלימיה הו"ל לפרש כן ורבינו כתב דתפרם לא פטר לה וכ"ש היכא דקשרם ולא תפרם דלא נפטרה:

סעיף קטן ד

היא של בגד וכנפיה של עור חייבת היא של עור וכנפיה של בגד פטורה מימרא דרבא בפ' התכלת (מנחות מ:) ויהיב טעמא משום דעיקר בגד בעינן. וכתב מהרי"ק בשורש קמ"ט בשם ה"ר מנוח דטעמא משום דכתיב אשר תכסה בה ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד ומשו"ה אזלינן בתריה בין לפטור בין לחיוב ע"כ. וכנפיה של עור פי' רש"י שנחתכו קרניה ותלה בהן עור ובהיא של עור כתב מהרי"ק בשורש קמ"ט דפשיטא דלא מיקריא הכי אא"כ רובה של עור ואע"ג דרב אחא פליג עליה דרבא ואמר בתר כנף אזלינן פסקו הפוסקים כרבא ואף על פי שהמרדכי כתב בשם תוספות שנ"ץ רב אחא אמר זיל בתר כנף אין להוכיח מכאן לפסול אותם טליתות שמחופים סביב הנקב בעור כדי שלא יתקלקל הבגד דהכא שאני שכל הכנף מעור וחברה לבגד וכתבו מהרי"ק בשורש קמ"ט ומסיים בה ורבינו יחיאל אומר דמ"מ טוב להחמיר משמע דסברי דהלכה כרב אחא וכתב עוד מהרי"ק בשורש הנזכר דמשמע מדברי בנו של רבינו חיים כהן דמספקא ליה אי הלכה כרב אחא או כרבא ואזיל כתרווייהו לחומרא עכ"ל וכיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל פסקו בפשיטות כרבא אין לנו לחוש לדברי החוששין להחמיר:

סעיף קטן ה

היה לה ג' כנפות ועשה בהם ג' ציציות ושוב עשה לה כנף רביעי ועשה גם בו ציצית פסולה גם זה שם אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא הטיל לבעלת ג' והשלימה לד' פסולה תעשה ולא מן העשוי ופי' רש"י הטיל ג' ציצית לבעלת ג' כנפים ואח"כ תלה בהן קרן רביעי ועשה בו ציצית פסולה דשלשה הראשונות עשויות מתחלה שלא כמצותה וכי הדר מתקנה איכא תעשה ולא מן העשוי:

סעיף קטן ו

היתה מרובעת וכפלה שם (מא.) ת"ר טלית כפולה חייבת בציצית ור"ש פוטר ושוין שאם כפלה ותפרה שחייבת תפרה פשיטא לא צריכא דנקטה בסיכי ופירש"י טלית כפולה שהיתה ארוכה כשתים וכפלה: ור"ש פוטר. שאם תפשט נמצאת ציציות באמצעיתה: שאם תפרה חייבת. דלא תפשט: דנקטה בסיכי. תפירה רחבה בשטי"ר. ובנמ"י כתוב כפלה שהיתה ארוכה מאד כשתים בראוי לה ואין ראוי ללבשה אא"כ כופלין אותה ור"ש פוטר דהו"ל כבגד שאינו ראוי ללבישה ושוים שאם תפרה לאחר שכפלה חייבת דהא חזיא לאיכסויי והרי"ף והרא"ש כתבו ברייתא זו ולא פסקו הלכה כדברי מי ונראה שסמכו דמן הסתם משמע דהלכה כת"ק וזהו שכתב רבינו ומלשון א"א ז"ל יראה שחייבת אע"פ שלא תפרה וגם רבינו ירוחם כתב טלית כפולה חייבת בציצית אפי' לא תפרה אבל הרמב"ם שכתב בפ"א אין כופלים את הטלית לשנים ומטילין ציצית

על כנפיה כמו שהיא כפולה אלא אם כן תפרה כולה ואפי' מרוח אחת נראה שסובר דהלכה כר"ש מדאיתא בגמרא רבה בר רב הונא איקלע לבי רבא בר רב נחמן חזייה דהוה מיכסי טלית כפולה ורמי ליה חוטי עילויה כפילא איפשיטה ואתא חוטא וקם ליה להדי רישיה אמר ליה לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא אתא שדייה ופירש"י איפשיטה. הטלית היו ציציות באמצעיתה שהיתה רחבה כפלים בקומתו והיתה כפולה והכפל מוטל על ראשו ושני הראשין של טלית למטה מאחוריו ושני ציציות היו בקרנות האחד ושנים בשני ראשין הכפל מקום שארכו כלה וכשנפשטה היו חבוי כולו בה ונמצאו שתי ציציות של כפל באמצע הטלית כנגד ראשו של רבא: לאו היינו כנף. דהא באמצעיתה עומדין ע"כ ומשמע ליה להרמב"ם דכי א"ל לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא היינו לומר דאפי' קודם שתפשט נמי כיון שעשויה ליפשט לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא דאל"כ הול"ל לא תפשוט אותה אלא תתעטף בה כשהיא כפולה והא דלא א"ל מעיקרא כי חזייה דמיכסי טלית כפולה לאו היינו כנף דכתיב באורייתא מפני שרצה להמתין עד שיפשטנה ויראה דקאי כנף להדי רישיה וכן משמע מדמסיים בגמרא בהאי עובדא איכסי גלימא אחריתי א"ל מי סברת חובת גברא הוא חובת טלית הוא זיל רמי לה ואם איתא אמאי איצטריך לאיכסויי לגלימא אחריתי הו"ל לכפול את זו ולאיכסויי בה וגם רבה בר רב הונא אמאי א"ל זיל רמי לה לא הול"ל אלא זיל כפלה אלא ודאי משמע דס"ל דהלכה כר"ש וכן פסק בנמ"י וברוקח דהלכה כר"ש ואפשר שגם דעת הרי"ף והרא"ש כן וסמכו על שכתבו האי עובדא דרבה בר רב הונא ורבא בר רב נחמן דמשמע מיניה דהלכה כר"ש ומ"ש הרמב"ם דבתפרה מרוח אחת סגי להטיל ציציות על כנפיה כמו שהיא כפולה נראה שלמד כן מדפרכינן אמאי דתניא ושוין שאם כפלה ותפרה שחייב פשיטא ושני לא צריכא דנקטה בסיכי וסובר הוא ז"ל דנקטה בסיכי היינו תפרה מרוח אחת אי נמי כיון דטעמא דאין מטילין בה ציציות כשהיא כפולה הוא משום דמיפשיטא וקם חוטא להדי רישא כל שתפורה מרוח אחת דליכא למיחש להכי שפיר דמי להטיל בה כשהיא כפולה וממילא משמע דהוא הדין לנקטה בסיכי דהיינו תפירה רחבה כדפירש"י דתפרה סתם קאמר ואפי' תפירה רחבה במשמע ואם נאמר דהרי"ף והרא"ש פוסקים כר"ש מה שלא כתבו הא דאוקימנא שאם כפלה ותפרה בדנקטה בסיכי היינו משום דכיון דמעובדא דרבה בר רב הונא ורבא בר רב נחמן משמע דלא קפדינן אלא דלא ליפשוט וליקום חוטא להדי רישא וכי נקטה בסיכי כיון דלא מיפשיטא דליקום חוטא להדי רישא פשיטא דמטילין בה ציציות כשהיא כפולה: ולענין הלכה כיון דדברי הרמב"ם מבוארים כר"ש והרי"ף והרא"ש אפשר לפרש דבריהם דהכי

נמי ס"ל הכי נקטינן דכל מאי דאפשר למעט במחלוקת עדיף טפי: ודע דהא דפטר ר"ש היינו מלהטיל בכנפיה הכפולים אבל בד' כנפיה הפשוטים צריך להטיל דאטו משום דכפלה איפטרא לה והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב אין כופלין את הטלית לשנים ומטילין ציצית על ד' כנפות כשהיא כפולה משמע דוקא על ד' כנפות כשהיא כפולה אין מטילין אבל על ד' כנפות הפשוטים מטילין:

סעיף קטן ז

היה לה ד' ציציות בארבע כנפות ועשה עוד אחרות וחתך את הראשונות כשרה באחרונות אהא דאמר רבא בפ' התכלת (מנחות מ:) הטיל לבעלת שלש והשלימה לד' פסולה משום תעשה ולא מן העשוי ופריך ומי אמרינן תעשה ולא מן העשוי והא"ר זירא הטיל למוטלת כשרה אמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי מתקיף לה רב פפא ממאי דגברא לאוסופי קא מכוין דלמא לבטולי קא מכוין ובל תוסיף ליכא מעשה איכא ופי' רש"י הטיל למוטלת שהיה לה ד' ציציות והטיל לה ארבע אחרים כשרה בהני בתראי ואף על גב דהדר פסקינהו לקמאי והא הכא דשלא לצורך עבדינהו בשעת עשייה ומכשרה בהו: אמר רבא. לעולם שלא לצורך מן העשוי קרינן ביה והכא להכי מכשרה בבתראי דקאי בבל תוסיף כי עבדינהו ולא הוי מעשה דכיון דעובר על דברי תורה לא מיקרי מעשה הילכך כי פסיק לקמאי היא הויא עשייתן דבתראי אבל שלא לצורך דבעלת שלשה שאינו עובר עליהן הוי מעשה לאקרויי ציצית העשויה בפסול ואיכא כשגמרה תעשה ולא מן העשוי: מעשה איכא. והדרא קושיא לדוכתא וז"ל הרא"ש הטיל למוטלת כשרה פירש"י שהיו לה ארבע ציצית והטיל לה ד' כשירה בהני בתראי אי פסקינהו לקמאי ואע"ג דהנך לאו לצורך עבדינהו בשעת עשייה ל"א הטיל למוטלת כשרה בהנך בתראי ואע"פ דכי עבוד בתראי אכתי לא בטיל קמאי ואשתכח דהנך ג' לאו ציצית נינהו דהא לא צריך להו וכי הדר עביד לרביעי ובטיל הנך קמאי לא קרינא בהו בהנך שלשה ראשונות שבאחרונות תעשה ולא מן העשוי דמפרש טעמא כיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה עכ"ל וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שהחילוק שבין לשון ראשון ללשון אחרון הוא דללשון ראשון אע"פ שעשה כל האחרונות שלא לצורך עכ"ז יכול לבטל הראשונות ולישנא אחרינא אמרינן שהרביעי צריך שיהיה לשם מצות ציצית ואע"פ ששלשה הראשונות עשאם שלא לצורך אין בכאן תעשה ולא מן העשוי וטעם דכיון דקאי בבל תוסיף לא קרינן ביה תעשה פירוש שלעולם שלא לצורך לאו מעשה הוא וא"כ לפ"ז מי שעשה איזה דבר שלא לצורך המצוה ואח"כ נתכוין לצורך המצוה אין זה כשר וקרינן ביה תעשה ולא מן העשוי כדאמרינן לעיל על החוטין היוצאים מן הבגד

אבל בכאן אם אנו מכשירין אלו הציציות האחרונות הוא לפי שנעשו בתוספת והו"ל כמוסיף על המצוה שהיתה בכאן ולפיכך הוא כשר מה שאין כן כשלא היה בכאן מצוה ועשה הדבר לתכלית אחר עכ"ל ולע"ד נראה שהחילוק שחילק בין לשון ראשון ללשון אחרון דללשון ראשון אע"פ שעשה כל הד' ציציות שלא לשם מצות ציצית כשרה וללשון אחרון צריך שיעשה הד' לשם מצות ציצית ליתיה מכמה טעמי חדא דלא בעינן כוונה לשם ציצית כמ"ש הרמב"ם עשאה ישראל בלא כוונה כשרה ועוד דכוונה לשם ציצית אינה מענין שמועה זו דשלא לצורך דאמרינן הכא לאו שלא בכוונת מצות ציצית היא כנראה מדברי הרב אלא שלא לצורך היינו שלא היה צריך להם בעת עשייתם שהרי היו שם ציציות אחרות ואין חילוק בין לשון א' ללשון ב' לענין הדין אלא בפירוש השמועה דללשון א' כל ארבעה ציציות כי עבדינהו בעוד הראשונים קיימים לאו לצורך נינהו ואפ"ה כי פסקינהו לקמאי כשרים משום דכיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה ופסיקת קמאי זו היא עשייתן וללשון אחרון אפילו לא היה עושה בעוד הראשונים קיימים אלא ג' ציצית והד' לא היה עושהו עד שחתך ד' הראשונים הוי פסלינן אי לאו טעמא דכיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה ולפי שאין חילוק בין לשון א' ללשון אחרון לענין הדין כלל כתבו רבינו ורבינו ירוחם דין זה סתם שאם חתך את הראשונות כשרה באחרונות ולא חילקו בין עשה הד' לשם מצות ציצית ללא עשאו ונראה מדברי הרא"ש שהוא פוסק כרבא דאמר דכיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה ותימא דהא אתקיף ליה רב פפא ולא אהדר ליה מידי ושמא י"ל דס"ל להרא"ש דטעמא דרבא משום דכיון דאי הוה מכוין לאוסופי לא חשיב מעשה ומשו"ה הויא קציצת ציציות הראשונות מעשה כי לא מכוין לאוסופי אלא לבטולי נמי לא חשיב מעשה וזהו דוחק ויותר נ"ל דס"ל להרא"ש דמכוין לאוסופי כ"ע לא פליגי דלא הוי מעשה וכשירה באחרונות ובמכוין לבטולי כ"ע לא פליגי דהוי מעשה והו"ל מן העשוי כי פליגי במטיל סתם דרבא סבר לאוסופי מכוין ורב פפא סבר לבטולי מכוין והא דאתקיף ליה רב פפא לאו לאהדורי קושיא לדוכתא אתא כדפירש"י אלא לומר שהיה קשה בעיניו דברי רבא דאמר דסתמא לאוסופי מכוין דדלמא לבטולי מכוין ורבא לא חש לאהדורי ליה מידי דכיון דמילתא דתלי בסברא הוא אבל מדברי רבינו שכתב וא"א ז"ל לא חילק נראה שלא היה מפרש דברי הרא"ש כך דא"כ הול"ל וא"א ז"ל כתב בהיפך דסתמו הוי כנתכוון להוסיף וכשר באחרונות ואם נתכוון לבטל פסול. ודברי רבינו שכתב וא"א ז"ל לא חילק הם סתומים דאפשר דלא חילק דקאמר היינו לומר דבכל גוונא מכשר ואפשר דהיינו לומר דבכל גוונא פוסל ומיהו מתוך מה שכתבתי יתבאר לך דהיינו לומר דבכל גוונא מכשר וז"ל ברמזים טלית שיש

לה ארבע ציציות והטיל בה ארבע אחרות כשירה בארבע האחרונים כשיסיר הראשונים עכ"ל וכן כתב רבינו ירוחם הטיל למוטלת כשירה ופירש"י שהיו לו ארבע ציצית והטיל לה ארבע אחרים כשירה אחר שפסק הראשונים: והיכא דפסקינהו לבתראי נראה דבכל גוונא כשירה בקמאי דדוקא כי בעינן לאכשורי בבתראי הוא דמפלגי בין נתכוון להוסיף לנתכוון לבטל משום דאיכא למימר בהו תעשה ולא מן העשוי אבל בקמאי שנעשו בהכשר כי נתכוון כשהטיל האחרונות להוסיף או לבטל מאי הוי ואפשר דאפילו לא פסקינהו לבתראי כשירה בקמאי וכן יש לדקדק מלשון רש"י שכתוב בספרים דידן הטיל למוטלת כשירה בהני בתראי ואף על פי דהדר פסקינהו לקמאי משמע דכי לא פסקינהו לקמאי יש להכשיר יותר ומיהו נראה דהיינו דוקא היכא דלא נתכוון להוסיף אבל אם נתכוון להוסיף פסולה כל היכא דקיימי תרווייהו אבל הרא"ש כתב בלשון רש"י על הטיל למוטלת כשירה דבהני בתראי כשירה אי פסקינהו לקמאי משמע דדוקא בפסקינהו לקמאי מכשר בבתראי אבל לא פסק לקמאי לא וכ"נ מדברי הרמזים ורבינו ירוחם שכתבתי:

סעיף קטן ח

והרמב"ם שכתב בפ"א הטיל ציצית על ציצית אם נתכוון לבטל את הראשונות וכו' א"א לומר שמפרש כפירש"י דהא לפירש"י כשנתכוון להוסיף כשירה וכשנתכוון לבטל פסולה ולהרמב"ם הוי איפכא ונראה שהוא מפרש דהא דאמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי היינו לומר דהטלת ציציות בתראי כיון דקאי עלייהו בבל תוסיף שפיר חשיב מעשה ולא קרינן ביה מן העשוי ולא דמי להטיל לבעלת ג' דחשיב מן העשוי משום דלא עבר בה משום בל תוסיף ולישנא בתמיה הוא כלומר השתא בבל תוסיף עבר בהטלת ציציות בתראי היכי אפשר לומר דלא הוי מעשה ורב פפא פליג עליה ואמר ממאי דהא דמכשירין בהטיל למוטלת במתכוין לאסופי הוא דלמא איפכא הוא דכי מכוין לאוסופי כיון דעבר בבל תוסיף ליכא מעשה בכשרות ושתי הציציות פסולים ואין להם תקנה משום דכיון דנפסלו הראשונים כשהטיל השניים בכוונת תוספת בטלה עשייתן הראשונה והוי כאילו נעשו בפיסול וכשחתך השניים הו"ל קמאי מן העשוי בפיסול וכ"ש אם חתך הראשונים שפסולים השניים שהרי תחלת עשיותן היתה בפיסול וכי מכשרינן בהטיל למוטלת בנתכוון לבטל את הראשונות דוקא הוא דמכשרינן דכיון דלא נתכוון להוסיף מעשה איכא כלומר מעשה העשוי בכשרות איכא בהטלת ציציות בתראי שמאחר שנתכוון לבטל הראשונות הוי מעשה חשוב כיון דיש בטלית זו ארבע כנפות הילכך לא דמי לבעלת שלשה ולפ"ז רב פפא ג"כ בא לחלק בין הטיל לבעלת שלש

להטיל למוטלת ונקטינן כוותיה: ולענין הלכה נראה דאע"ג דהרא"ש מפרש כפירש"י כיון דרש"י מפרש הוא ולא פסקן הוה ליה הרמב"ם והרא"ש ז"ל חד לגבי חד והלכה כהרמב"ם ז"ל דמסתבר טעמיה דבנתכוון לאוסופי פסול ובנתכוון לבטולי כשר ועוד שדברי רב פפא מיפרשי שפיר טפי אליביה ממאי דמיפרשי אליביה דרש"י: כתוב בהגהות מיימון נשאל לרבינו שמחה על קוט"א בת ארבע כנפות אמאי אינה חייבת בציצית ואמר הר"מ משום דאמרינן היא של עור וכנפיה של בגד פטורה אלמא בתר הגוף אזלינן ולא בתר הכנפים ה"נ קוטות שלנו כיון דגופן סתום אזלינן בתר הגוף לפטור ותו ראיה מדתני בספרי זוטא אשר תכסה בה פרט לחלוקים ופירש ר"י שעשאו סתום למעלה כמין חלוק עכ"ל ובספר כפתור ופרח פ"ס כתוב כלשון הזה כתב ר"מ מרוטנבורק שהבגדים שפתוחים מעט מלמטה בארבע כנפות שאין חייבים בציצית דבתר גופא אזלינן עכ"ל משמע שכל שאין רובו סתום בגד ארבע כנפות מיקרי וחייב בציצית ולא פטר הר"מ אלא כשרובו סתום דומיא דהיא של עור וכנפיה של בגד דמייתי מינה ראיה דודאי לא מיפטרא אלא דוקא בשרובה של עור וכ"כ מהרי"ק בשורש קמ"ט דלא פטר רבינו שמחה אלא דוקא בשרובה סתום אבל אם רובה פתוח חייבת והמרדכי כתב וז"ל כתוב בחיי עולם שיש ליזהר שלא יפתח אדם חלוק משני צדדיו דאיכא מ"ד במנחות דכל בגד שיש לו ארבע כנפות חייב בציצית עכ"ל ופי' מהרי"ק בשורש קמ"ט שמה שכתב דאיכא מ"ד היינו רב אחא דאזיל בתר כנף גבי היא של עור וכנפיה של בגד ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב בתחילת הסימן וז"ל טלית שאין לה ד' כנפים פטורה הנה הרב לא חילק באלו הכנפים באיזה דרך הם ונראה מסברתו שבכל ענין שיהיה בכאן אלו הד' כנפים אפילו שיהיו מחוברות מלמעלה ופרודות מלמטה שהן חייבות ולפיכך כתב הרב שהחלוק אם יש בה ד' כנפים חייבת בציצית וכ"נ ג"כ מסברת אורחות חיים שגוניל"א וקוט"א חייבים בציצית עכ"ל נראה שהוא ז"ל היה גורס בדברי רבינו שהחלוק אם יש לה ארבע כנפים חייבת בציצית אבל בספרים שבידינו ליתיה ואפשר שמפני שכתב בסימן ח' שאם יש לו ציצית בחלוקו יכול ללובשו מיד למד רבינו הגדול דס"ל שהחלוק אם יש בה ד' כנפים חייבת בציצית ואין משם ראיה דאיכא למימר דבחלוק שרובו פתוח איירי וע"כ צ"ל כן שהרי הוא ז"ל פסק כרבא דהיא של עור וכנפיה של בגד משום דבתר הגוף אזלינן ולא בתר כנפים וא"כ אם רוב החלוק סתום כיון דבתר הגוף אזלינן פשיטא דפטור והרשב"א (בתשובה סימן תל"ד) כתב ששאלוהו על מלבוש הנקרא גוניל"א שחותכין אותו מלפניו ומאחריו ודומה שיש לו ד' כנפים אם חייבת בציצית אם לאו והשיב אין נקרא בגד של ד' כנפים אלא בטליתות שכולם פתוחים והן הן יש להם ד' כנפים

אבל הבגדים שתפורים ומחוברים למעלה כגון גוניל"א או קוט"א אין זה כסות של ד' כנפים וכך היו נוהגים בראשונה בכל מקומותינו להיות כנפי אותם המלבושים ארבע ומעולם לא ראינו מי שחשש ומן הטעם שאמרתי ואותן שאמרת שמחמירין להטיל להם ציציות אין אלו מן המחמירין אלא מן המתמיהין עכ"ל: וכתב מהרי"ק בשורש קמ"ט שגם הרשב"א לא פטר אלא דוקא בשרוב הבגד סתום ומיעוטו פתוח למטה וכדברי רבא דאזיל בתר עיקר הבגד בהיא של עור וכנכיה של בגד אבל אם רובו פתוח ומיעוטו סתום חייב בציצית לדברי הכל ומשום הכי כתב הרשב"א כגון גוניל"א וקוט"א לומר דדוקא בכגון הני שהרוב סתום הוא דפטר ובהכי הרשב"א ורבינו שמחה מסכימים לדעת אחת ואם חצי הבגד סתום וחציו פתוח נ"ל דמטילין אותו לחומרא וחייבת בציצית ואין יוצאין בו בשבת: כתב מהרי"ק בשורש קמ"ט ע"ד הקאפ"ה שהיא פתוחה בענין שיש ד' כנפות שאם יקבעו בה אשטרינג"א לעשותה כסתומה כדי לפוטרה מציצית שאינו מועיל תיקון זה אם לא תהיה קבועה מחצי ארכה ולמטה לכל הפחות וגם שתהיה קבועה למטה מהחגור למען יהיה הרוב הסתום רוב הנראה לעינים דאל"כ יאסר משום מראית העין: כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל אלו הד' כנפים לדברי הכל צריך שיהיו מרובעות לא שיהיו עגולות וכ"כ בעיטור. וז"ל סיפרי כסותך פרט לתיג"א לתיכלת"א לתיפלטתי"ן לפי שאינן מרובעות כעין מחשי"א ואלגיפר"א שהן עגולים ואין להם קרנות: וכתב עוד ואלו הארבע כנפים אינם כוללות לכסות הראש כגון הביק"א שמביאין בזה הזמן שמבואר אמרו בסיפרי כסותך ולא של ראש עכ"ל: ובספר כפתור ופרח כתוב וז"ל כתוב בה"ג שדרו ממתיבתא דמצנפת אינה ראויה לציצית ובספרי ממעט סודר הראש מכסותך וכ"כ בספר א"ח וכתב עוד בספר כפתור ופרח ומסתברא שאין כל המצנפות שוות וזה שמצנפת ארצות המערב שמכסים ראשיהם מאמצעיתם ושני ראשיהם מושלכים על כתפיהם ועל גופם כגון זאת אין ראוי לפוטרה שהרי מתכסה בה אבל מצנפות ארץ כנען וארץ מצרים שמקפלין כולה בסיבוב כעטרה ולא יראה ממנה זווית תהיה פטורה עכ"ל וז"ל העיטור בסיפרי בה פרט למעפורת סודר שאין מתכסה בה ראשו ורובו עכ"ל ומדברי רבינו הגדול ודברי כפתור ופרח נראה דמפרשי מעפורת סודר הראש ואפילו מתכסה בה ראשו ורובו נמי פטור וכ"כ בפירוש בספר א"ת: סודר שנותנים על הצואר נראה שאם יש בו שיעור טלית חייב בציצית שאע"פ שאינו מכסה אלא הצואר אשר תכסה בה קרינן ביה דהא לא כתיב אשר תכסה בו כל גופך וכ"נ מדברי ספר כפתור ופרח שכתבתי בסמוך שחייב מצנפות ארצות המערב בציצית לפי שהן משולשלות על כתפיהם וגופם ואע"פ שהיה ראוי לפוטרם משום דעיקרם לכסות הראש נעשו אפ"ה מחייב להו מפני שיורדים על

כתפיהם וגופם ואע"פ שאינם מכסים כל גופם וכ"ש בהני סודרים שלא נעשו לכסות הראש כלל וכבר ראיתי המדקדקים מבני ארץ ישראל שהיו מטילין להם ציצית אבל בכל ארץ מצרים לא נהגו להטיל ושמא שמפני שסודריהם היו מקודם קצרים וצרים ואין בהם כדי לכסות ראשו ורובו של תינוק לפיכך לא נהגו להטיל בהם ציצית וגם עתה שהאריכום והרחיבום עד שיש בהם שיעור טלית ויותר נשארו במנהגם אבל יש לתמוה על הגדולים אשר שם איך לא הנהיגום עכשיו להטיל ציצית בסודרים שיש בהם שיעור טלית וכן יש לתמוה על בני ספרד שהיו נוהגים להביא חתיכת בגד כאמה או אמתים אורך מוטלת על כתפיהם למה לא היו מטילין בה ציצית שאע"פ שלפעמים היו מכסים בה ראשם לא מיפטרו משום כסות ראש כמו שכתבתי בסמוך בשם רבינו הגדול דביק"א פטורה מדתניא בסיפרי כסותך ולא של ראש דההיא דספרי במיוחדת לראש לבד אבל זו שמשמש גם כן לכסות הגוף ואדרבה רוב היום מביאה על הגוף לא מיפטרה משום כסות ראש ומיהו אפשר שעיקר הבאת חתיכת בגד זו אינו אלא כדי לכסות בה הראש בעת שהוא עולה לקרוא בתורה ולכן הוה ליה כסות הראש ופטורה אבל מ"מ כיון שאפילו בשעה שמכסה בה ראשו היא משולשלת על כתיפיו ועל גופו חייבת בציצית לפי מה שכתבתי בשם כפתור ופרח ומיהו נראה דלא ס"ל לבני ספרד כוותיה אלא כל שעיקרו עשוי לכסות הראש אע"פ שקצותיו יורדים על גופו פטור משום דהו"ל כסות הראש וזהו טעם בני ארצות המערב שאין מטילין ציצית במצנפותיהם ועפ"ז י"ל שנהגו בני ארץ מצרים שלא להטיל ציצית בסודרים שבצואריהם שמתחלה עיקר הבאתם לא היה אלא כדי לכסות בהם המצנפת בלכתם לקצוות העיר בין הישמעאלי' והם רוכבים כמו שהוא מפורסם למי שידע מנהג המקום ההוא הו"ל כסות הראש ופטור אלא שאנו רואים שגם הישמעאלים מביאים אותם ואע"פ שאינם צריכים לכסות מצנפותם ואפשר דטעמא דפטרי להו היינו משום דלא מיקרי כסות אלא דבר שהוא דרך לבישה או עיטוף אבל הני סודרים שאינם אלא דרך העלאה לא שהרי כתב המרדכי וז"ל ונ"ל שאין חייבים בציצית כלל אלא אותם שהם דרך לבישה ואשר תכסה בה משמע נמי דרך לבישה ואפילו דרך העלאה שחייב בכלאים הדעת נוטה לפטור דלא איתקש אלא ללבישה וכרים וכסתות נמי משמע בספרי דממעט מאשר תכסה בה ולא הודה לי ר' עכ"ל ואע"ג דלא הודה לו ר' נקטינן כמאן דפטר משום דמסתבר טעמיה ועוד י"ל שעיקר הבאת הסודרים ההם הוא להתעטף בהם סביבות הראש מפני הקור ולעשות צל על הראש בזמן החום ומשו"ה הו"ל כסות הראש ופטור. ועוד י"ל שעיקר הבאת הסודרים ההם הוא להשתמש בהם לכמה דברים לצרור בהם מעות להביא בהם פירות לקנח הזיעה לחגור בהם כשעושים שום

עבודת משא לקנח בהם את הידים לתפוש הידים בו וכן נקרא הסודר ההוא בלשון ערב שי"ד שהוא לשון חיזוק על שם שמחזיקים בו בידיהם אע"פ שנהנים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים כיון שעיקר הבאתם אינה לכך לא חשיבא ולא קרינן בה אשר תכסה בה ודמיא למוכרי כסות שמותרים להביא בגדי כלאים על כתפיהם למכור אע"פ שנהנים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים כדתנן במסכת כלאים פ"ט ומייתי לה בפרק במה מדליקין (שבת כט:) מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים אלמא כיון דאין עיקר הנחת בגדים אלו עליהם משום הנאת כיסוי אע"פ שנהנה לא קרינן ביה לא תלבש ה"נ לא קרינן ביה אשר תכסה בה: יש לדקדק במלבושים שלנו שהם פתוחים מלפניהם מלמעלה למטה שהרי יש להם ארבע כנפות שנים סמוך לצואר ושנים למטה סמוך לארץ למה אין מטילין בהם ציצית ומיהו במלבושים שלמטה יש לדחוק ולומר דכיון שאנו חוגרים אותם הו"ל כסתומים משם ולמעלה ודמי לקוט"א וגניל"א שכתבו הרשב"א ורבינו שמחה שהם פטורים ומזה הטעם יש לפטור גלימות שמביאים מארץ מצרים שהם פתוחות מלפניהם מלמעלה ומלמטה ובאמצע הם סתומות וכמדומה לי שעל המלבוש ההוא נתכוון בעל הספרא שהביא מהרי"ק בשורש קמ"ט וז"ל כגון אלו הבגדים החתוכות באמצע עד טבורו שיש להם קרנות אבל אינם מרובעים שבצד שיש בו שתי קרנות אין כנגדם שתים אחרות ובקצת נוסחאות מסיים אלא מצד אחר הם ע"כ שזהו תואר המלבושים ההם שבין שתי קרנות שלמעלה לשתי קרנות שלמטה מפסיק הסתימה שכנגד הטבור ונמצא שאין בצד מעלה אלא שתי קרנות לבד וכן בצד מטה ואע"פ שמהרי"ק כתב שנבוך על פירוש הספרא ולא עלה בידו פירוש נכון אפשר שמפני שלא ראה מלבוש בתואר כזה מימיו לא עלה בדעתו לפרש הספרא כן וכיון שמתפרש הספרא יפה במלבוש בתואר זה יש לסמוך על הספרא לפטרו אבל הני גלימות שלנו שאנו מביאים למעלה מכל הבגדים שהם פתוחים מלמעלה למטה ונמצא שיש להם ד' כנפות למה אנו פוטרין אותם מציצית ושמעתי שקצת מזקני ספרד היו עושים בה שתי קרנות עגולים דכל שאינם מרובעים לא חשיב כנפות כמו שכתבתי בשם העיטור ותימא גדול הוא בעיני שכל העולם לובשים אותם בקרנות מרובעות ולא ראיתי מי שפקפק בדבר זה מעולם ואין לומר שאנו סוברים כאביו של א"ז שכתבתי בסימן ח' דלא מחייב דרך לבישה אלא דרך עיטוף שכבר כתבתי שם בשם מהרי"ק שאין לסמוך על זה כלל ועוד דא"כ לא מצאנו ידינו ורגלינו בבית המדרש שאנו לובשים טלית קטן ומברכין עליו אע"פ שאין אנו מתעטפין בו והיאך נפטור הגלימות מציצית מטעם שאנו לובשים אותם דרך לבישה ולא דרך עיטוף וראיתי

כתוב בסוף ספר אחד תשובה יחידית בשם ה"ר ר' חסדאי ז"ל שהיה פוטר אותם משום דלא מיחייבי בציצית אלא חתיכה מרובעת כעין טלית שלנו ולא הביא טעם וראיה לדבריו ואם היה טעמו מפני שהיה סובר כאביו של א"ז שכתבתי בסמוך יקשה עליו מה שהקשיתי בסמוך ול"נ שהטעם שלא נהגו להטיל בהם ציצית משום דלא מיקרי כסות אלא הבא להגין על האדם מפני החום והקור זכר לדבר ואין כסות בקרה והגלימא אין לובשין אותה להגין אלא מפני הכבוד שהרי אפילו יש לאדם כמה מלבושים אינו יוצא לחוץ בלא גלימא ואע"פ שלפעמים נהנה מחומה היינו כיון שתחילת עשייתה אינו להתחמם בה לא חשיב כסות ופטור א"נ כיון שאם היינו מחייבים אותם בציצית היו נפסקין בכל עת הציצית התחתונים בדריסת הרגלים והיה צריך בכל עת לתקנם איכא למימר דלא חייבה תורה בכך דכל דרכיה דרכי נועם וכל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג: ועל דבר מלבושים קצרים שנוהגין באלו הארצות וקורין אותה מינטינ"ש והם פתוחים מלפניהם וגם פתוחים בשני הצדדים קצת ושני צדדים שלצד פנים חותכים ומסירים אותם משם בענין שנשאר צד האחורים עודף על צד פנים כשיעור פתיחת הצדדים נראה שאע"פ שיש להם ד' כנפים פטורים מאחר שרוב גופם סתום דדמי לגניל"א וקוט"א שפטרו הרשב"א ורבינו שמחה לפי הסברא שהביא מהרי"ק וכתבתיה בסמוך ואפשר שאע"פ שיהיו פתוחים מלמעלה למטה פטורים משום דאינם מרובעים שבצד שיש בו שתי קרנות אין כנגדם שתים אחרות:

סימן יא

סעיף קטן א

מצות ציצית בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח שני חוטים כפולים של צמר צבועים תכלת וכו' כן כתבו רש"י והתוס' בר"פ התכלת (מנחות לח.) וכ"כ הרא"ש והמרדכי וטעמם מדאמרינן בההוא פירקא (לט.) גבי גברא דמיכסי גלימא דכולא תכלתא גדיל שנים גדילים ד' ופירש"י אי הוה כתיב גדיל תעשה לך משמע שני חוטין דאין גדיל פחות משנים השתא דכתיב גדילים משמע ד' וא"ת מנלן דבעינן ב' חוטי לבן וב' חוטי תכלת דלמא לא קפיד קרא אלא דליהוו ארבעה חוטי ואפילו חד מהאי מינא ותלתא מהאי מינא כבר תירצו התוספות דכיון דתרי מיני בעי רחמנא סברא הוא שיהיו שוים אבל הרמב"ם כתב בפ"א ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע וכורכין אותו על הענף וחוט זה הוא הנקרא תכלת וכתב עוד ויהיה אחד משמונה החוטים חוט תכלת והשבעה לבנים והראב"ד כתב עליו טעות הוא זה אלא השנים של תכלת והשנים לבן וחכמי לוני"ל שלחו להרמב"ם יורנו מורנו ורבינו הלכה בתכלת יותר מבלבן שהוא מין כנף

בו מתחיל ובו מסיים ובכריכותיו איך ימעט והשיב להם יש לטוות חוט אחד מקצתו תכלת ומקצתו לבן ויש לו להכניס כל חוט בפני עצמו וכופלו עד שיהיו ז' חוטין לבן ואחד תכלת שנאמר פתיל תכלת פתיל אחד ולא פתיל שנים ולפי שהמצוה של תכלת שהוא הפתיל כולו תכלת לא נעשה מן הלבן אלא כריכה אחת בלבד סמוכה לכנף מין כנף ושאר החוליא עם החוליות כולן בתכלת חוץ מכריכה אחרונה שהיא בלבן הואיל והתחיל בו וכ"כ רבינו שמואל בן חפני ז"ל עכ"ל והתוספות כתבו בר"פ התכלת דבספרי משמע הכי דפתיל תכלת חד חוט אלא שהם סוברים דפליג אתלמודא דידן ובסמ"ג כתוב שנים של לבן וב' של תכלת או ג' של לבן ואחד של תכלת ונראה דלא בעי למיחש לפלוגתא במלתא דלא נפקא לן מידי בהאי זימנא וה"ק פירוש ד' חוטין בכנף למר ב' של לבן וב' של תכלת ולמר ג' של לבן ואחד קצתו תכלת: והשתא דליכא תכלת מטילין לבן כדתניא בפרק התכלת וראיתם אותו מלמד שמעכבין זה את זה כלומר הלבן את התכלת והתכלת את הלבן דברי רבי וחכ"א אין מעכבין וקי"ל כחכמים ובסימן זה יתבאר בס"ד כמה חוטי לבן אנו צריכים להטיל עכשיו שאין לנו תכלת:

סעיף קטן ב

ויהיו טווין לשם ציצית אבל אם לא היו טווין לשמן פסולים בפ' התכלת (מנחות מב:) ובריש סוכה (ט:) אמר רב יהודה אמר רב עשאה מן הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין פסולה מן הסיסין כשירה כי אמריתה קמיה דשמואל אמר אף מן הסיסין פסולה בעינן טוויה לשמה ופירש"י סיסין פקעיות כדוריות של חוט ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כשמואל וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"א חוטי הציצית בין לבן בין תכלת צריכים טוויה לשם ציצית ומ"ש אח"כ ציצית שעשה אותם העו"ג פסולה שנא' דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית אבל אם עשה אותם ישראל בלא כוונה כשירה צריך לומר דלא בטוויית חוטין קאמר דהא בעינן שתהא לשמה אלא בנתינת החוטין בכנף ותליית החוטים ועשיית הקשרים והחוליות דוקא קאמר שאם עשה ישראל שלא בכוונה כשר מדלא מצרכינן לשמה אלא בטוויה ועוד מדאמרינן בהתכלת אמר רב יהודה אמר רב ציצית שעשאם העו"ג פסול ואם איתא מאי איריא עשאה העו"ג אפילו עשאה ישראל שלא לשמה אלא ודאי לא אימעוט אלא העו"ג אבל עשאה ישראל שלא בכוונה כשר וכתוב בנמ"י בהלכות ציצית ונראין הדברים דשזירה נמי בעינן לשמה וכתב הרא"ש בסוף הל' ציצית גבי סדר עשיית הציצית וז"ל כתב בעל העיטור ומסתברא אם טוואן העו"ג ושזרן ישראל לשמה כשירים ולא מסתבר לי דהא אמר שמואל מן הסיסין פסולה וסיסין היינו פקעיות שנטוו שלא לשמן וסתם פקעיות אינם שזורים וצריך לשוזרן לציצית ופסולים משום שנטוו

שלא לשמן ואין מועיל להם אם שוזרן לשמה עכ"ל. וכתב המרדכי בהלכות ציצית שצריך להוציא בפיו בתחילת הטוויה שהוא עושה כן לשם ציצית א"נ יאמר לאשה טוי לי ציצית לטלית ותו לא צריך וכתוב בנמ"י העו"ג ואשת העו"ג לאו בני לשמה נינהו ואפי' ישראל עומד על גביו וזהו דעת הרמב"ם בעיבוד לשמה והרא"ש חולק עליו כמבואר בדברי רבינו סימן ל"ב: ודע שמה שכתב רבינו שצריך שיהיו טווין לשם ציצית וכל התנאים שכתב בסימן זה ל"ש בין זמן דאיכא תכלת לזמן דליכא תכלת חוץ משני דברים האחד דבזמן דאיכא תכלת הוה שרי כלאים בציצית על הדרך שיתבאר בסימן זה והשתא דליכא תכלת אסור. השני דבזמן דאיכא תכלת צריך לדקדק במנין החוליות והשתא אין מדקדקין במנינם ושיעור לשון רבינו כך מצות ציצית בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח שני חוטים כפולים של צמר צבועים תכלת ושני חוטים כפולין של צמר לבן או פשתן וצריך לדקדק בכריכה לעשות ו' חוליות כאשר הם מפורשים בגמרא ועתה שאין לנו תכלת אין לעשות מכלאים אלא צמר לצמר ופשתים לפשתים וגם אין צריך לדקדק בחוליות ומן הראוי היה לו לסדר כך לשונו ואח"כ יכתוב שיהיו טווין לשם ציצית ושיהיו שזורין וכל שאר דברים שכתב שהם נוהגים בין בזמן דאיכא תכלת בין בזמן דליכא תכלת: כתוב במרדכי בשם מהר"ם שיש להחמיר לנפץ הצמר של ציצית לשמה ולא ידעתי למה מאחר שלא אמרו בגמרא אלא בעינן טוויה לשמה מנין לו להחמיר בלא ראיה ושום אחד מהפוסקים לא כתב כן ולא ראינו מי שחשש לכך:

סעיף קטן ג

וצריך שיהיו שזורין כן משמע מדגרסינן בפרק בתרא דעירובין (צו:) א"ר יהודה א"ר אלעזר המוצא תכלת בשוק לשונות פסולים חוטין כשרים מ"ש לשונות דאמרי' אדעתא דגלימא צבעינהו חוטין נמי נימא אדעתא דגלימא שזרינהו פירוש טוואן בשזורין שזורין נמי נימא אדעתא דשיפתא דגלימא עייפינהו במופסקין דכולי האי ודאי לא טרחי אינשי ומשמע דטעמא משום דלציצית בעינן שיהיו שזורין הילכך כשמוצאן שזורין חזקתן לציצית נעשו וכ"כ הרא"ש בסוף הלכות ציצית בסדר עשיית ציצית וכתב דהכי איתא בסיפרי ועשו להם ציצית שומע אני שיעשה כמו שהוא ת"ל על ציצית הכנף פתיל תכלת בטווי ושזור אין לי אלא פתיל תכלת שטווי ושזור לבן מנין אתה דן הרי אמרה תורה תן תכלת ותן לבן מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור והר"ן בספ"ק די"ט כתב הני ראיות ולמד מהם דחוטי ציצית צריך שיהו שזורין ושלא כדברי האומרים שאין לשזור חוטי ציצית משום דזימנין דמיפרקי מהדדי והו"ל י"ו חוטין ובנמ"י כתוב ההיא דסיפרי ולמד ממנה שאם אין החוטים שזורים פסולה ובסמ"ג כתוב ג"כ ההיא דסיפרי אבל

הרמב"ם כתב בפ"א אחד חוטי לבן ואחד חוטי תכלת אם רצה לעשותם שזורין עושה אפילו היה החוט כפול משמונה חוטין ושזור עד שנעשה פתיל אחד אינו נחשב אלא חוט אחד. וכתב עליו הראב"ד זה טעות אלא צריך להיותן שזורין דיליף בסיפרי תכלת תכלת ממשכן מה להלן שזורין אף כאן שזורין ובעירובין נמי אמרינן המוצא תכלת בשוק וכו' אוקימנא בשזורין ומופסקין כעין שצריך לציצית וחכמי לוני"ל שלחו להרמב"ם על זה שכתב שאם רצה לעשותם שזורים עושה והלא ממשכן יליף תכלת תכלת בסיפרי מה להלן שזורים אף כאן שזורים והשיב להם זה שלמד שזורין ממשכן ר"ש הוא דסתם ספרי ר"ש ולפי שלא מצאתי שום אדם שיאמר דבר זה לא כתבתי כמותו ושא"כ יהיו שזורים ששה כמשכן כך נראה לי ואין לי סמך אחר בדבר זה עכ"ל. וא"ת הרי ההיא דפרק בתרא דעירובין דלא מצית למימר בה שהיא דחייה משום דר"ש היא כדאמרת בההיא דסיפרי דהא רב יהודה שהוא אמורא קאמר לה ואפילו את"ל דאליבא דר"ש קאמר ורבנן פליגי עליה מ"מ כיון דרביהודה קאמר לה סתם משמע דהכי ס"ל והו"ל למיפסק כוותיה כיון דלא חזינן שום אמורא דפליג עליה וי"ל שהרמב"ם מפרש דהא דאוקימנא בשזורין לאו למימרא דאי אפשר לציצית בלא שזורין אלא ה"ק כיון דלאריגה אין דרך לעשותם שזורין כלל ודאי הני לאו לאריגה נינהו אלא לציצית דלפעמים עושין אותם שזורין ומ"מ יש לתמוה עליו דכיון דלא אשכחן מאן דפליג על ההיא דספרי למה דחאה מהלכה מפני שהוקשה לו א"כ יהיו שזורין ששה כמשכן שהרי גם לפי דבריו שסובר שאינה אלא דברי ר"ש יקשה כן וצריך ליישב דמשום דרשא מפיק לאוקמינהו אשזורין שנים כי מוקמינן לה ככולי עלמא ג"כ נתיישב כך ועוד קשה לי על דבריו מי הגיד לו דההיא ברייתא דספרי דילפא שזורין ממשכן לא בעיא שזורין כמו במשכן עד שהוקשה לו שא"כ יהיה שזורין ששה כמשכן וכמדומה לי שמפני שראה חולשות הללו בדבריו כתב ואין לי סמך אחר בדבר זה ובעל מגדול עוז כתב שהרמב"ם סובר דההיא דספרי לא לעכב נאמרה נראה שהוא מפרש שמה שהשיב הרמב"ם וזה שלמד שזורין ממשכן ר"ש היא היינו לומר שאילו היה לעכב לא לישתמיט תלמודא בשום דוכתא למימר הכי ואין זה במשמע דברי הרמב"ם דא"כ למה הוצרך לומר דר"ש היא הא כיון דס"ל דלא לעכב נאמרה אפי' אי אתיא ככולי עלמא אתי שפיר שהרי כתב אם רצה לעשות שזורין עושה דהיינו לומר שאינו מעכב ומנהג כל ישראל לעשותן שזורין: וכתב הר"ן בספ"ק די"ט שאם נתפרקו משזירתן לית לן בה דהוה ליה כגרדומי ציצית דכשרים ומיהו משמע דבעינן שישתייר בשיזור כדי עניבה כדאמרינן בפרק התכלת גבי גרדומין ובנמ"י בהל' ציצית כתוב שנראין דברי ר"ת דכל דשזורין בתחלתן יפה אע"פ שנתפרדה

שזירחן ונעשו י"ו לא מיפסלי דהו"ל כגרדומי ציצית וכשרים וכן פסק בעל הלכות עכ"ל וכ"כ העיטור ולא הצריך שישתייר בשיזור כדי עניבה כמו שהצריך הר"ן ולענין מעשה להר"ן ז"ל שומעין שהוא רב מובהק אחרון. ועוד שאפשר שגם הם לא הכשירו אלא ע"י שיור ולא הוצרכו לפרש דמכיון שכתבו דהו"ל כגרדומי ציצית ממילא משמע:

סעיף קטן ד

ויהיו ארכן שלשה טפחים מארבע אצבעות בגודל בכל טפח בפרק התכלת (מנחות לט.) נויי תכלת שליש גדיל ושני שלישי ענף ובההוא פרקא לקמן (מא:) אהא דת"ר כמה חוטין הוא נותן וכו' וכמה תהא משולשלת כלומר תלויה הענף מן הגדיל בית שמאי אומרים ארבע ובית הלל אומרים שלשה. ושלשה שב"ה אומרים אחד מד' בטפח של כל אדם ופי' רש"י ושלשה שבית הלל אומרים שתהא כל אצבע אחד מד' בטפח כל אדם דהיינו מדת גודל ואסיקנא אמר רב פפא הילכתא ד' בתוך ג' משולשלת ד' וכתב הרא"ש פי' ד' חוטין יכניס בתוך ג' אצבעות בטלית ומשולשלת הציצית ד' אצבעות משמע שכל הציצית גדיל וענף אינו אלא ד' אצבעות ורש"י פי' משולשלת תלויה הענף לבד מן הגדיל ד' אצבעות אז הוי הציצית שש אצבעות ור"ת פי' דמשולשלת אגדיל קאי מלשון המשלשל דפנות שהוא לשון גידול וחיבור וכן מוכח בספרי דגדיל ד' בעינן והכי נהגינן לעשות ציצית י"ב אצבעות שליש גדיל ד' אצבעות ושני שלישי ענף ח' אצבעות עכ"ל והרמב"ם כתב בפ"א ואורך החוטין הח' אין פחות מד' אצבעות והיינו כדכתב הרא"ש דמשמע מפשטא דלישנא שכל הציצית גדיל וענף אינו אלא ד' אצבעות ורבינו סתם דבריו כדעת ר"ת שכתב הרא"ש דנהגינן כוותיה וכן כתוב גם כן בסמ"ג כדברי ר"ת מאחר ששנינו וג' שב"ה אומרים אחד מד' בטפח כל אדם שמעינן דאצבעות האמורים בשמועה זו בגודל הם וי"ב גודלים הם ג' טפחים ולכן כתב רבינו שיהיה אורכן ג' טפחים מד' אצבעות בגודל בכל טפח ושיעור אורך זה שכתב רבינו הוא אחר שתחבו בכנף וכפלו דכשהם פשוטים הוי אורכן ו' טפחים וכן מבואר בדבריו שכתב בסמוך ויתחבם בכנף ויכפלם ואז יהיו אורכם י"ב אצבעות שהוא שיעור אורך הציצית: וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בשם המנהיג שכדי שלא ימעיטו הקשרים בזאת המדה יאריכו אצבע יותר ואפשר שמפני כך כתוב בכלבו שיהא אורך החוטים י"ג אצבעות ויש לדקדק שהיה לרבינו להוסיף על אורך החוטים שתים או ג' אצבעות שהרי מקום תליית החוטים בכנף קודם שיתחיל לעשות גדיל הוי ממלא קשר גודל עד ג' אצבעות ואפשר שאותו חלק מהחוט כיון שהוא סמוך לבגד חשיב כגדיל ויותר נראה לומר דג' טפחים דקאמר היינו לבד מהחלק ההוא: כתב הרמב"ם בפ"א העושה לבן בלא תכלת לוקח חוט אחד מח'

החוטין וכורך אותו על שאר החוטין עד שלישן ומניח שני שלישיתן ענף ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן עכ"ל. ונראה שטעם מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן משום דדייק לישנא דאמרינן נויי תכלת שליש גדיל ושני שלישי ענף דמשמע דבזמן דאיכא תכלת דוקא דקדקו בכך ולא בזמן דליכא תכלת וטעם מי שמדקדק בכך מפני שהוא סובר דתכלת דקאמר לאו דוקא אלא עיקר מצוה נקט וה"ה להיכא דליכא תכלת דלבן במקום תכלת קאי:

סעיף קטן ה

ואם ירצה להוסיף באורכן יוסיף ג"ז בפרק התכלת (שם) שהקשו על ברייתא שכתבתי בסמוך מדתניא ציצית אין לה שיעור ומשני אין לה שיעור למעלה אבל יש לה שיעור למטה ופירש"י אין לה שיעור למעלה דכמה דבעי ליהוי ארוך: וכתב המרדכי שר"י הוה נוהג לעשותו ארוך משום גרדומין וכתב עוד ואם הוא ארוך יותר מדאי ראוי לקצרו ולא מיקרי תעשה ולא מן העשוי כיון שאינו עשוי בפסול ופשוט הוא:

סעיף קטן ו

ואחד מן החוטין יהיה ארוך יותר כדי שיכרוך בו הגדיל שם חוט של כרך עולה מן המנין וכתב הרא"ש פי' למניין ח' חוטין ועושה אחד מהם ארוך וכורך בו סביב השבעה:

סעיף קטן ז

ואם עשאה מן הקוצין וכו' שם (מב:) ובריש סוכה (ט.) אמר רב יהודה א"ר עשאה מן הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין פסולה ופירש"י בריש סוכה מן הגרדין פרנייי"ש שתולין בסוף הטלית מותר האריגה וגדל שם הציצית מינה ובה: מן הקוצין. חוטין שניתקו בשתי וקושרין אותן ותלויים ראשיהם בבגד לאחר שנארג וקרי להו קוצים ע"ש שבולטין כקוצים: מן הנימין. כגון טלית שתפרוה או שעשו בה אמרא במחט וראשי חוטי התפירה תלויים בה ומהם יגדלו הציצית פסולה הואיל ותלויים ועומדים כל אלה בבגד ולא נתלו בה לשם ציצית לאו עשייה לשמה היא והרא"ש כתב בהלכות ציצית קוצין היינו חוטים התלויים ביריעה ובולטין כמין קוצין ודרך לקוצצן: נימין. חוטין שמוציאין מן הבגד לתפור: גרדין. חוטים היוצאים בשפת הבגד פסולה משום דבעיא תלייה לשמה ע"כ משמע דלא מיפסלי אלא כשעשה מהם ציציות בעודם מחוברים מפני שלא נתלו לשם ציצית כלומר ואיכא משום תעשה ולא מן העשוי אבל אם קצצן או תלשן משם ואח"כ עשה מהם ציציות כשר אם היו טווין ושזורין לשם ציצית והרמב"ם מפרש בענין אחר שכתב בפ"א ואין עושין אותם לא מן הצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצין ביניהם ולא מן הנימין הנתלשין מן הבהמה ולא משיורי שתי שהאורג משייר בסוף הבגד אלא מן הגיזה של צמר או מן הפשתן ונראה שהטעם משום בזוי מצוה:

סעיף קטן ח
עשאה מצמר גזול פסולה בפ"ק דסוכה שם ממעט גזול מדכתיב ועשו להם משלהם וכתב הרמב"ם בפ"א ואין עושין אותן מצמר הגזול ואם עשה פסולים ובנ"י כתוב בהל' ציצית דלא מיפסל אלא כשגזל חוטין ממש אבל גזל צמר ועשאה חוטין כשירה דקניא ביאוש ושינוי הגוף אבל לכתחלה אסור משום שונא גזל בעולה ורמב"ם שכתב פסול אפשר דמיירי קודם יאוש א"נ אפי' אחר יאוש לא קני משום דהוי שינוי החוזר לברייתו: וכתב עוד נמ"י וחוטין שאולין כשרין דמסתמא על דעת הלואה הוא ואפי' לכתחילה וכ"כ בעיטור וז"ל חוטין שאולין הלואה היא דלא הדרי בעינייהו וכדידיה דמי:

סעיף קטן ט
המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית בפ"ג דעבודת כוכבים (מז.) בעיא דלא איפשיטא ולחומרא וכך כתב הרמב"ם בפ"א:

סעיף קטן י
אבל המשתחוה לפשתן נטוע כשר לציצית כ"כ הרמב"ם בפ"א ונתן טעם מפני שהרי נשתנה והוא נלמד ממה שאמרו בפ"ג דעבודת כוכבים (מו:) גבי משתחוה לקמה קמחה מהו למנחות:

סעיף קטן יא
ויעשה נקב באורך הטלית בתוך ג' אצבעות סמוך לקרן פי' יעשה נקב סמוך לסוף הבגד מרוחק מסוף הבגד כשיעור שיש ממלא קשר גודל עד סוף הציפורן וביושר הוא מודד לאורך הבגד וקרן קרי לסוף הבגד דהיינו שוליו ונראה שמפני שצריך להטיל הציצית סמוך לקרן ששם הוא כנף הבגד קרי ליה קרן ומ"מ ביושר הוא מודד וכתבתי זה לפי שראיתי מי שהיה רוצה לפרש דברי רבינו דקרן דקאמר היינו קרן זוית וממנו מודד באלכסון וטעות הוא בידו דא"כ מאי ויעשה נקב באורך הטלית דקאמר וגם מאי ובתוך רוחב הבגד אין לו שיעור שכתב בסמוך הרי כיון שהוא מודד מקרן זוית באלכסון לא שייך לאדכורי לא אורך ולא רוחב אלא ודאי לסוף האריג קרי קרן וביושר מודד מסוף האריג של אורך הבגד ולא מקרן זוית באלכסון וכ"נ מדברי סמ"ק שכתב ולא יניחנה למטה ממלא קשר גודל משום שנאמר על הכנף ואם היתה בקרן ממש היתה תחת הכנף ע"כ משמע דלסוף האריג למטה ממלא קשר גודל קרי קרן דאי תימא דקרן היינו אלכסון אינו ענין לתחילת דבריו וכן יש לדקדק מדברי הרמב"ם שכתב כיצד עושין את הציצית מתחיל מזוית הטלית שהוא סוף האריג ומרחיק ממנה לא יותר על שלשה אצבעות למעלה ולא פחות מקשר גודל עכ"ל ואם איתא דבאלכסון הוא מודד לא הוה שתיק מיניה לפרושי בהדיא ומ"ש מתחיל מזוית של טלית היינו לומר שצריך להטיל הציצית סמוך

לזוית ששם הוא כנף הבגד ומ"מ ביושר צריך למדוד וכן עמא דבר ואם מדד מקרן זוית באלכסון הציצית פסול לפי שהוא למטה ממלא קשר גודל שני חומשי מלא קשר גודל דהא קי"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא ומקום דין זה הוא בפרק התכלת (מנחות מא:) דגרסינן התם: (ב"ה) ת"ר כמה חוטין הוא נותן בש"א ד' ובה"א ג' וכמה תהא משולשלת בש"א ד' ובה"א ג' וג' שבה"א אחד מד' בטפח של כל אדם אמר ר"פ טפח דאורייתא ד' בגודל: ואמר רב פפא הלכתא ד' בתוך ג' משולשלת ד' פירש"י ד' חוטין נותן בתוך ג' אצבעות שלא ירחיק מן השפה יותר מג' אצבעות ונראה מדבריו שאם נתנו בסוף ג' אצבעות כשר דלא מיפסיל אא"כ נתנו למעלה מג' אצבעות וכך הם דברי הרמב"ם וסמ"ג ולפי זה מ"ש רבינו שעד כדי שלש אצבעות מהכנף הוא מקום ציצית הוי עד ועד בכלל דמרוחק שלשה אצבעות בצמצום כשר ואע"פ שכתוב ברוקח ולא ירחיק מן הכנף ג' אצבעות צריך לידחק בפירושו כי היכי דלא נפלוג ארש"י והני רבוותא וכתב הכלבו בשם הרי"ף על הני אצבעות פי' אצבע היינו גודל וכ"כ בהגהת סמ"ק וכ"נ מדברי הרוקח ומדברי המרדכי: (ב"ה) והוא מבואר בגמרא שכתבתי בסמוך: וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה' ציצית ובפ"ט מהלכות תפילין ובס"פ י"ז מהל' שבת כתב גם כן האצבע שמשערין בה בכ"מ הוא רוחב הגודל של יד וראיתי הרבה אנשים מודדין בג' אצבעות הסמוכים זה לזה ביד שהראשון נקרא אצבע והשני אמה והג' קמיצה וטעות הוא בידם ואין להם על מה שיסמוכו וכתב המרדכי אומר ר"ב שצריך לשער במקום רוחב הגודל ולא מראשו שהוא קצר: (ב"ה) והתוס' בפרק התכלת נסתפקו בדבר: וגרסינן תו התם (מב.) ת"ר הטיל על הקרן או על הגדיל כשירה ר"א בן יעקב פוסל בשתיהן כמאן אזלא הא דאמר רב גידל אמר רב ציצית צריכה שתהא נוטפת על הכנף שנאמר על כנפי בגדיהם כמאן כראב"י א"ר יעקב א"ר יוחנן וצריך שירחיק כמלא קשר גודל ופי' רש"י על הקרן על שפת חודו של קרן גדיל חוט עבה וחזק בבגד תחלה כדי שלא יהא נוח ליקרע ל"א גדיל אלו הן חוטין שבשתי בב' הצדדין וקורין אוריל"יש: שתהא נוטפת על הקרן. שתהא תולה ומכה על הקרן כלומר שיגביהנה למעלה מן השפה כדי שתהא תולה ונוגעת התלייה בקרן: שירחיק מלא קשר גודל. צריך שירחיקנה מן השפה מלא קשר גודל שיעור הציפורן עד פרק ראשון וסמ"ג כתב וז"ל המטיל ציצית בבגד לא יניחנו למעלה מג' אצבעות מפני שאינו נקרא כנף ולא יניחנו למטה ממלא קשר גודל משום שנאמר על הכנף ואם היה בקרן ממש א"כ היה תחת הכנף וגם לא יניחנו ממש בשפת הבגד שגודלין כדי שיהיה חזק ונקרא בלע"ז ליישיד"א שהרי על כנפי בגדיהם כתיב וזה אינו נחשב מן הבגד ע"כ נראה מדברי רש"י ומדבריו שסוף הבגד ממש פחות מכדי קשר גודל קרוי קרן ומכדי קשר גודל עד כדי ג'

אצבעות נקרא כנף ולמעלה מג' אצבעות קרוי בגד ולפ"ז מ"ש ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם וכן ונתנו על ציצית הכנף אינו ר"ל שיתנו הציצית למעלה מן הכנף אלא שיתנו אותו בכנף עצמו והילכך למטה מכדי מלא קשר גודל ולמעלה מכדי שלשה אצבעות דלא מיקרי כנף פסולה וכן הטיל על הקרן השנוי בברייתא פירושו הטיל בקרן דהיינו למטה מכדי מלא קשר גודל ועל הגדיל נמי פירושו בגדיל כלומר שאם היה הגדיל רחב יותר מכדי מלא קשר גודל ונתן הציצית בגדיל אע"פ שהוא למעלה מכדי מלא קשר גודל פסול. ובכלבו כתב אוחז מג' אצבעות על ג' אצבעות שאינו כנף פחות מכן ונוקב שם ונותנן בתוך הנקב עכ"ל נראה שסובר שמ"ש ונתנו על ציצית הכנף ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם פירושו שיתנו הציצית למעלה מהכנף ולפי שאין נקרא כנף פחות מג' אצבעות צריך ליתנו בסוף ג' אצבעות וקשה דא"כ כל שנתנו למטה מג' אצבעות יש לפוסלו כיון שאינו נתון למעלה מהכנף ונראה שהוא סובר כן ממה שלא כתב דבהרחיק כדי מלא קשר גודל סגי וקשה דבהדיא אמרינן בגמרא דכיון שהרחיק כדי מלא קשר גודל כשר ועוד קשה דלפי פי' זה הו"ל לאכשורי אפילו אם הציצית מרוחק יותר מג' אצבעות שהרי על הכנף הוא נתון ואמאי פסלינן ליה ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שהטעם שצריך שיהיו בתוך שלשה ושירחיק כדי מלא קשר גודל הוא מפני שאין נקרא בגד פחות מג' אצבעות ולפיכך צריך שיהיו בתוך ג' ומה שצריך שיהיה כמלא קשר גודל לפי שלא נקרא כנף אלא בשיעור זה ואם יש בכאן למטה משיעור זה אינו עוד כנף עכ"ל ולא הבנתי דבריו שאע"פ שאינו נקרא בגד פחות מג' אצבעות כנף דבגד מיקרי וקרא על כנפי בגדיהם קאמר ולא על בגדיהם ועוד דלפי טעמו כל שהרחיק פחות מג' אצבעות היה לנו לפסול והיאך הכשירו במרחיק מלא קשר גודל מפני כן דברי רש"י וסמ"ג נראים עיקר וכמו שפירשתי דבריהם ובביאור מהר"י ן' חביב ז"ל כתב טעם שיעור כמלא קשר גודל שמעתי כי יש באורך קשר גודל יותר מב' אצבעות ואינו עולה לג' אצבעות והרי אנו צריכים שלא יהא בקרן ממש כדי שיהא על הכנף וגם צריך שלא יכנס בבגד שלש אצבעות שלמים כי הוא שיעור חשוב להקרא בגד לענין טומאה וא"כ היה על הבגד ולא על הכנף ואין מקום לקיים על הכנף ולא תחת הכנף ולא בבגד רק שיהא הציצית תוך האצבע הג' קודם השלמתו ובזה יש לו ממש להקרא על הכנף כיון שהוא יותר מב' אצבעות ונקרא כנף ולא בגד כל עוד שלא הניחו למעלה מג' אצבעות שלימות שיש בהם שיעור בגד עכ"ל: כתב הרוקח נראה ברחב הנקב שבו החוטים שאין החוטים רחוקים מלא קשר גודל לית לן בה עכ"ל:

סעיף קטן יב

ואם היה רחוק מהכנף כמלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור מן הקרן כשר שם רבינא ורב סמא הוו יתבי קמיה דרב אשי חזייה רב סמא לגלימיה דרבינא דסתר ובצר ממלא קשר גודל א"ל לא סבר לה מר להא דרבי יעקב א"ל בשעת עשייה איתמר: ופירש"י דסתר וכו'. שנסתר ונרחב הגדיל וירד למטה עד שעמד פחות ממלא קשר גודל אי נמי נסתר הבגד מלמטה עד שנפחת מן השפה עד הנקב ממלא קשר גודל: בשעת עשייה. דר' יעקב ואנא נמי בשעת עשייה היה מלא קשר גודל:

סעיף קטן יג

ומ"ש טוב לעשות אמרא בשפת הבגד שלא ינתקו לכאורה נראה שזהו מ"ש במרדכי ובהגהת סמ"ק וטוב לעשות אמרא בטליתו כי בלא אמרא פעמים שחוטי הערב מתפזרין מן הטלית למטה גם פעמים שחוטי השתי בולטין בלא ערב ואז יש להסתפק מאיזה מקום יתחיל למנות השלשה אצבעות וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שלזה נתכוון רבינו ולא נהירא לי דהתם משמע דמיירי באורג בגד להטיל בו ציצית וקאמרי שטוב לעשות לו אמרא בשפתו כדי שלא יפרדו אח"כ חוטי ערב מן הבגד וישארו חוטי השתי או איפכא ויהיה מסופק מאי זה מקום יתחיל למדוד אם מהאריג הקיים או מהחוטין הבולטין אבל בענין מטיל ציצית ואח"כ נתקו חוטין ובצר ליה שיעורא לא איירי שהרי לא נזכר בדבריהם כלל ועוד דלא שייך למימר ביה ויסתפק מאיזה מקום יתחילו הג' אצבעות ומתוך לשון רבינו משמע דתקנתא למטיל ציצית בטליתו קאמר דכדי שלא ינתקו חוטין ויפחת השיעור טוב לעשות אמרא ונראה ודאי דבהכי מיירי מדכתב ואם היה רחוק מהכנף כמלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב וכו' ומ"מ טוב לעשות לו אמרא וכו' ואי אמאי דסמיך ליה שהכשיר בניתקו חוטי הערב קאי שייך שפיר למימר ומ"מ וה"ק אע"פ שאם אחר שהטילו בו ציצית ניתקו חוטין מהבגד ובצר ליה שיעורא כשר מ"מ טוב לעשות לו אמרא בשפת הבגד כדי שלא ינתקו כלומר ויבואו הרואים לומר שהוא פסול דכ"ע לא גמירי דינא או יאמרו שאחר שניתקו החוטים הטיל הציצית אבל אי אריגא קאי דקאמר ומרוחק מן הקרן כשיעור שיש מקשר גודל עד סוף הציפורן מאי ומ"מ דקאמר וא"כ דברים אלו שכתב רבינו דברי עצמו הם ואפשר שלמדם מדברי סמ"ק והמרדכי שכתבו לענין אורג טלית להטיל בו ציצית ומיהו כבר אפשר לדחוק ולפרש שדברים אלו דברי סמ"ק והמרדכי הם וסובר רבינו דלאו באורג טלית להטיל בו ציצית מיירי אלא תקנה כדי שלא ינתקו חוטין מן הבגד קאמרי ומה שכתבו ויש לספק מאיזה מקום יתחילו הג' אצבעות היינו לומר שהרואים יסתפקו מאיזה מקום יש למדוד כלומר

דאף בניתקו חוטים אחר שהטיל הציצית יסתפקו שמא פסול הוא ומ"מ מה שכתבתי תחלה נראה יותר:

סעיף קטן יד

ובתוך רוחב הבגד אין לו שיעור רק שלא יתנהו על החוטין שעושין בשפת הבגד דין זה לא מצאתי מבואר בשום מקום אלא שבאורחות חיים מצאתי כלשון הזה וצריך לתלות הציציות באורך הטלית ולא ברחבו עכ"ל ונ"ל שטעמו של רבינו לפי שהוא סובר דהא דתניא בפרק התכלת הטיל על הקרן או על הגדיל ראב"י פוסל קרן קרי לסוף אורך הבגד ותני דאם הטיל הציצית בסוף הבגד למטה ממלא קשר גודל פסולה דבעינן על הכנף וליכא והדר תני שאם הטיל הציצית על הגדיל שהוא השפה שבסוף רוחב הבגד לשני צדדיו אוריליי"ש בלע"ז פסולה מפני שאינו מעיקר הבגד וזה לשון שני של פירש"י ומשמע לרבינו דלא מיפסל בקרוב לשפת הבגד ברחבו אלא במטיל הציצית בגדיל עצמו אבל במטיל בבגד עצמו אע"פ שלא הרחיקו משפת רוחב הבגד כלל כשר וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שמ"ש רבינו שתוך רוחב הבגד אין לו שיעור היינו לומר דאין לו שיעור למטה כלומר שיכול להטילו סמוך לשפת הבגד אבל למעלה בהכרח הוא שיש לו שיעור מאחר שאין אנו יכולים להרחיק מן הקרן יותר מג' אצבעות וסמ"ג כתב המטיל ציצית בבגד לא יניחנו למעלה מג' אצבעות וכו' וגם לא יניחנו ממש בשפת הבגד שגודלין כדי שיהיה חזק שקורין בלע"ז ליישיד"א שהרי על כנפי בגדיהם כתיב וזה אינו נחשב מן הבגד והכי אמרינן בפרק התכלת הטיל על הקרן או על הגדיל ראב"י פוסל ע"כ נראה מדבריו שהוא מפרש כלישנא קמא דרש"י דעל הגדיל דקתני קאי נמי אאורך הבגד כלומר שאם הגדיל שבסוף אורך הבגד היה רחב והטיל בו ציצית אע"פ שהוא מרוחק יותר מכדי מלא קשר גודל פסול מפני שהוא נתון בגדיל שאינו נחשב מהבגד ולפ"ז אין מכאן ראיה לומר דבתוך רוחב הבגד אין לו שיעור דכיון דקתני הטיל על הגדיל בהדי הטיל על הקרן אלמא כי הדדי נינהו וכי היכי דהטיל על הגדיל מיפסיל גם ברוחב דכיון דטעמא דפיסולא דגדיל מפני שאינו נחשב מן הבגד מה לי אורך מה לי רוחב הכי נמי הטיל על הקרן בין באורך בין ברוחב פסול דכל שאינו מרוחק מלא קשר גודל בין באורך בין ברוחב קרן מיקרי ולא כנף וכ"כ מדברי בעל נמ"י שכתב והילכתא חוטין בתוך ג' אצבעות מן הכנף בין מן הצד בין מלמטה וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שכך סברת בעל העיטור שגם לרוחב הבגד צריך להרחיק כמלא קשר גודל וכתב הרב ז"ל שכן ראוי לעשות וכ"כ ה"ר יונה באגרת התשובה וז"ל צריך שירחיק מקום הנחת החוטים משפתי הטלית מזה ומזה קשר גודל ויזהר שיהיה בתוך ג' אצבעות עכ"ל: (ב"ה) וז"ל ספר

העתים מלשון הר"ם שמענו שא"צ להרחיק אלא לאורך הבגד לא לרוחב ויש מי שכתב שצריך להרחיק קשר מלא גודל ברוחב הבגד ובאורכו וכן המנהג עכ"ל: ונראה שאע"ג שרבינו מפרש דהטיל על הגדיל פסולה מיירי ברוחב הבגד לאו למימרא דדוקא במטיל בגדיל שברוחב הבגד הוא דמיפסל אבל מטיל בגדיל שבאורך הבגד כשר דכיון דטעמא מפני שאינו נחשב מן הבגד מאי שנא גדיל שברוחב מגדיל שבאורך. ומה שפירש דעל הגדיל שברוחב קאמר הוא מפני שהוא היותר מצוי שהרי אם באת לחתוך טלית מבגד שלם מאיזה מקום שתחתוך תמצא גדיל בשני צידי רחבו אבל בארכו לא תמצא גדיל אפי' מצד אחד אא"כ חתכת הטלית מראש הבגד או מסופו: ונראה דמלא קשר גודל שצריך היינו לבד מגדיל שהרי אינו נחשב מכלל הבגד ומיהו בנמ"י כתוב שאף הגדיל עולה עם הבגד לשיעור מלא קשר גודל ואפשר שטעמו משום דכיון דהטיל על הקרן והטיל על הגדיל מיתנו בהדי הדדי שוים הם וכי היכי דקרן דהיינו סוף האריג אע"פ שאם הטיל בו פסול כשהרחיק מתחילת הבגד מלא קשר גודל כשר הכי נמי בגדיל אע"פ שאם הטיל בו פסול כשהרחיק מתחילתו מלא קשר גודל כשר ומיהו אם אין הגדיל רחב ביותר טוב להרחיק מעיקר הבגד כמלא קשר גודל שנמצא שהוא תוך שלשה אצבעות לתחילת הגדיל דהשתא ממה נפשך כשר שאם הגדיל דינו ליחשב במדידה הרי אינו מרוחק שלשה אצבעות ואם דינו שאינו נחשב במדידה אלא מעיקר הבגד עצמו הוא שמודדין הרי הוא מרוחק ממנו כמלא קשר גודל ואחר שכתבתי זה מצאתי דין זה בסוף בבא קמא (קיט.) דתנן התם הכובס נוטל ג' חוטין והם שלו יתר מכאן לבעל הבית אם היה שחור ע"ג לבן נוטל את הכל והם שלו ופירש"י דרך אורג בגדי צמר לארוג חוטין ממין אחר בסוף הבגד והכובס נוטלן ומשוה הבגד ומייפהו ואם היה החוט שחור שארג בבגד לבן רשאי ליטול את הכל לפי שהשחור מגנה את הלבן ובגמרא (שם:) אמר רב יהודה הכל עולין למנין תכלת ויצחק ברי קפיד עלייהו ופירש"י הכל עולים למנין תכלת אותם ג' חוטים לא קצרן הכובס עולים למנין מלא קשר גודל שצריך להרחיק את תכלת של ציצית משפת הבגד וכתב הרשב"א הכובס נוטל שלשה חוטין שדרך האורגים שאורגים בסוף הבגד שנים ושלשה חוטים רחוק מן האריגה ועושים זה כדי להציל הבגד שלא תסתר אריגתו בראש הבגד על ידי הכביסה ואותם החוטים אם נשמטים משם בשעת הכביסה הכובס נוטלן והכל עולין למנין תכלת פירוש שצריך להרחיק מן הכנף כמלא קשר גודל ואותו אריג שבאותו הבגד עולה לשיעור קשר גודל ולהרחקת ג' אצבעות ויצחק בנו של רב יהודה היה מסתפק בדבר שהיה מקפיד בו ומן הספק היה נוטלו מן הבגד דשמא עולים ושמא אין עולים

ומ"מ כיון דרב יהודה אמר להדיא עולים אע"ג דרב יצחק בריה מקפיד קי"ל כרב יהודה ועולים עכ"ל:

סעיף קטן טו

וכתב בעל העיטור שאין שיעור לחוטין מלמעלה אם ירצה יוסיף כמו שירצה נראה שטעמו מדאמרינן בפרק התכלת (מנחות מב.) רב אחא בר יעקב רמי ד' ועייף להו מיעף רב ירמיה מדפתי רמי תמניא דאינון שיתסר כלומר שלאחר שהכניסם בטלית כופלם והם י"ו ומשמע ליה דטעמא משום דלית בתוספת חוטים בבל תוסיף דאע"ג דדרשינן גדיל שנים גדילים ד' היינו לומר שלא יפחות מד' חוטים אבל אם רצה מוסיף כל מה שירצה כדאשכחן (בסוכה לד:) גבי ערבי נחל דדרשינן ערבי שתים ונוהגין לשום הרבה בלולב וכ"כ המרדכי בתחילת הל' ציצית בשם תוס' שנ"ץ ומש"ה הוה רמי רב ירמיה תמניא אע"ג דבד' סגי ואפילו טובא נמי יכול להוסיף שכיון שניתן רשות להוסיף על ארבע חוטים שאמרה תורה תמניא כמאה ומאה כתמניא אחר זמן בא לידי ספר העיטור ומצאתי שכתב אהא דקאמר בפרק התכלת גבי ציצית אין לו שיעור למעלה דהיינו לומר שאם רצה להוסיף מוסיף בין במנין בין באורך:

סעיף קטן טז

ור"י פי' דעד ח' כפולים שהם י"ו יכול להוסיף טפי לא אהא דתנן (לח.) התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת פירש"י אע"ג דמצוה לתת שני חוטי תכלת ושני חוטי לבן בציצית אפ"ה אין זה מעכב את זה ואי עביד ארבעתן תכלת או ארבעתן לבן יצא וכתבו התוספות והרא"ש ולכאורה הוה משמע דאין זה מעכב את זה היינו שאם הטיל שני חוטים מין אחד יצא כי האי דתפילין של יד אינה מעכבת את של ראש ושל ראש אינה מעכבת את של יד ונהגו כפירש"י וכן מוכח בפרק התכלת גבי כל המטיל תכלת בסדינו בירושלים אינו אלא מן המתמיהין דהיכא דליכא תכלת בעי למירמי ארבע חוטי לבן ומיהו יש לדחות דאע"ג דבשני חוטי לבן לחוד איכא מצות ציצית אי רמי טפי ליכא איסור דאין זה מוסיף על המצוה דגדיל שנים גדילים ד' דדרשינן מיניה שני חוטי לבן ושני חוטי תכלת לאו למעוטי טפי קא אתי כדאשכחן גבי ערבי נחל דדרשינן ערבי שתים ונהגו לשום הרבה ערבות בלולב וכן פירש"י בפרק התכלת גבי טלית שכולה תכלת דקאמר עלה כאן בטלית בת ח' חוטים ופירש"י דאין כאן איסור בל תוסיף כיון שכל הח' בכרך אחד וקשה דבפרק אלו הן הנחנקין גבי זקן ממרא משמע דאם הוסיף בחוטים פסול וי"ל דכל מה שהוסיף מד' חוטים עד ח' לאו גורע הוא ולא מיפסיל בכך כדאשכחן דרב אחא בר יעקב רמי ד' ורב ירמיה מדפתי רמי תמניא ולא פליגי הני אמוראי אלא מר עביד הפחות ומר עביד היתר ובסנהדרין במוסיף על תמניא וקצת תימא דהיכי

משמע מקרא דאי בעי עביד הכי ואי בעי עביד הכי וצ"ל דאף זה במשמעות גדילים דאי עביד גדילים מתכלת ולבן שני חוטים מזה ושני חוטים מזה גדילים קרינן ביה ואי עביד מכל מין ומין גדילים כגון ד' חוטים תכלת וד' חוטים לבן גדילים קרינן ביה ולאו מוסיף הוא אבל אי רמי טפי הוי מוסיף וגרוע ועומד הוא ולעולם גדילים בעינן דהיינו ד' חוטין בין שיש בו שני מינים בין שאין בו אלא מין אחד כמו שפירש"י עכ"ל ונראה מדברים אלו שזה שכתב רבינו בשם ר"י דעד ח' כפולים שהם י"ו יכול להוסיף היינו מתכלת ולבן ד' חוטים כפולים שהם ח' מתכלת וכן מלבן וא"כ השתא דליכא תכלת עד ד' כפולים שהם ח' יכול להוסיף טפי לא ורבינו סתם במקום שהו"ל לפרש ואע"פ שאפשר לומר שסובר רבינו דכיון דבזמן דאיכא תכלת יכול להוסיף עד ח' כפולים שהם י"ו השתא דליכא תכלת לבן במקום תכלת ולבן קאי ויכול להוסיף עד ח' כפולים שהם י"ו הראשון נראה יותר ובתשובת הרשב"א מצאתי שנשאל אם הוסיף על ל"ב חוטים שבציצית אם פסול והשיב אם הוסיף ודאי פסול כדאמרינן בסנהדרין והא איכא בציצית שיש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ע"כ ואפשר דבזמן הזה דליכא תכלת מיירי וכמו שכתבתי לדעת ר"י ואפשר בזמן דאיכא תכלת נמי קאמר דלעולם אין מוסיפין על ל"ב בין הכל וכן נראה מדברי סמ"ק שכתב בסימן קע"ה שלא להוסיף על המצות כגון לעשות ה' חוטים בציצית שהם י' כפולים: והרמב"ם כתב בפ"א ואין לחוטי הענף מנין מן התורה ואח"כ כתב כיצד עושים את הציצית וכו' ומכניס שם ארבע חוטים וכופלם באמצע ונ"ל דהכי פירושא בתורה לא נתפרש מנין חוטי הענף אבל מדברי סופרים יש להם מנין ארבע חוטין כפולים כדאמרינן בהתכלת רב אחא בר יעקב רמי ארבע ועייף להו ורב ירמיה דהוה רמי תמניא פליג ארב אחא וסבר שמנין החוטים מדברי סופרים ח' שהם י"ו וכשמוסיף על המנין שקבעו סופרים עובר בבל תוסיף למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והיינו דאמרינן בפרק הנחנקין והא איכא ציצית דעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ואנן קיי"ל כרב אחא בר יעקב וא"כ כל שהטיל יותר מד' חוטין עבר בבל תוסיף ובנמ"י כתוב שי"א שמנין החוטין שיעור יש להם בין למעלה בין למטה ויהיו החוטין אחר שנכפלו ל"ב חוטין ויש לבעלי הקבלה בזה עיון גדול ועמוק עכ"ל וכיון דכל הני רבוותא פליגי על בעל העיטור כוותייהו נקטינן ואין להוסיף על ארבע חוטין כפולים שהם ח': רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בסימן י"ב דקדק מדברי הרמב"ם שכתב התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר דס"ל להרמב"ם שאם אין לנו תכלת נטיל שני חוטי

לבן ולא דק דהא להרמב"ם לא היו מטילין תכלת אלא חוט אחד מן הח' חוטין וא"כ כשמטיל לבן לבדו צריך להטיל ז' חוטים לבן לפחות ואפשר דח' חוטי לבן בעי ולא סגי בשבעה מפני שאין השביעי עומד אא"כ ראשו ארוך שיהא נכפל ליעשות חוט שמיני ובהדיא כתב הרמב"ם בפרק ההוא העושה לבן בלא תכלת לוקח א' מח' חוטים וכורך אותו על שאר החוטים הרי מפורש דבעושה לבן לבד בעינן ח' חוטין כפולים שהן ד' חוטים וכדברי רש"י ז"ל ומ"ש הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו לאו למימרא שלא יטיל יותר חוטים ממה שהוא מטיל מלבן בזמן דאיכא תכלת דגם כשעושה לבן לבדו צריך להטיל ח' חוטים. כמו שכתבתי:

סעיף קטן יז

ויחתוך ראשי החוטין ויתחבם בכנף יתבאר בסוף סימן זה בס"ד:

סעיף קטן יח

ומ"ש ויכפלם מדאמרינן בפרק התכלת (מנחות מב.) רב אחא בר יעקב רמי ארבע ועייף מיעף ומעייל להו בגלימא ואביק להו מיבק קסבר בעינן תמניא בגלימא כי היכי דבעינן במקום פתיל ופירש"י ועייף להו כופל לשמונה קודם שיתלם בציצית ומעייל להו בגלימא מכניס הכפל בנקב הטלית ואביק להו מיבק עונבן שחוזר ומכניס שני הראשין בתוך הכפל ותלוים בעניבה בטלית רב ירמיה מדפתי רמי תמניא דאינון שיתסר ולא אביק להו מר בריה דרבינא עביד כדידן ופי' רש"י כדידן מכניס ד' חוטין ואח"כ כופלם לשמנה הרי שלדברי הכל צריך לכפול החוטים וכ"כ התוס' בר"פ התכלת וז"ל ומה שאנו כופלים הארבע לח' סמכינן אהא דלקמן רב אחא בר יעקב רמי ד' ועייף להו מיעף וכו' ועוד תניא בסיפרי ב"ש אומרים ד' של צמר וד' של תכלת וא"ת היא גופה מנ"ל שצריך לכפלו ואי הוה מפרשינן עשה גדיל ופתלהו מתוכו היינו שצריך לכופלו כעין פתילה שהוא כפולה ניחא אבל בקונטרס לא פירש כן עכ"ל: ואז יהיו ארכם י"ב אצבעות כבר נתבאר זה בתחילת הסימן: ויקח ד' חוטים מצד אחד וד' חוטים מצד אחד ויקשור ב' פעמים זה על זה בפ' התכלת (נח:) אמר רבא ש"מ מדאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים צריך לקשר על כל חוליא וחוליא דאי ס"ד לא צריך כיון דאישתרי ליה עילאי אישתרי ליה כוליה ופירש רש"י מדאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים אמאי כיון דנפסק מקצת הגדיל מישתרי ההוא קשר שבסוף הגדיל וכיון דמישתרי הקשר מישתרי הגדיל ואין שם גדיל כלל אלא ש"מ יש קשר בכל חוליא הלכך כי משתרי ההוא קשר מתקיים הגדיל בשאר קשרים עילאי היינו ההוא קשר תחתון דמלמעלה למטה קא חשיב ודחי תלמודא דילמא דאיקטר ופירש רש"י כלומר ממאי דצריך לקשר בכל חוליא וחוליא דילמא הא דאמרי בני רבי חייא ה"ק אם קשר על כל חוליא וחוליא הוו

גרדומין כשרים אבל ברוב ציצית לא קא מכשרי גרדומין דרוב ציצית אין נקשרים על כל חוליא וחוליא ומשמע מדברי המרדכי דהלכה כרבא שכתב דאע"ג דתלמודא דחי ליה מ"מ רבא לא הדר ביה ואיתא תו בגמרא (לט.) אמר רבא ש"מ קשר העליון דאורייתא דאי ס"ד דרבנן מאי איצטריך למישרא סדין בציצית פשיטא התוכף תכיפה אחת אינו חיבור אלא ש"מ דאורייתא ופירש רש"י קשר עליון היינו נמי ההוא קשר למטה הלכה למשה מסיני כלומר קשר אחד בציצית מיהא דאורייתא ולהכי נקט עליון משום דמאן דלא עביד אלא חד קשר בסופו עביד ליה שמקיים את הגדיל והרמב"ם כתב וז"ל לוקח חוט אחד מן הלבן וכורך כריכה אחת על שאר החוטין מצד הבגד ומניחו ולוקח חוט התכלת וכורך בו שתי כריכות בצד כריכות של לבן וקושר ואלו השלשה כריכות הם הנקראים חוליא ומרחיק מעט וכו' ועושה חוליא ג' וכן עד חוליא אחרונה ומדלא הזכיר קושר אלא בחוליא ראשונה נראה לכאורה שאינו פוסק כי ההיא דאמר רבא צריך לקשר על כל חוליא וחוליא משום דדחינן ואמרינן דלמא דאיקטר ופוסק כי ההיא דאמר רבא קשר העליון דאורייתא ומפרש דעליון היינו עליון ממש כלומר אצל חוליא ראשונה שסמוכה לכנף ולפ"ז צ"ל שבסוף החוליות היה תוחב חוט של כרך בתוך הכריכה כדי שיתקיים הגדיל ויותר נראה לומר שהוא פוסק כי ההיא דאמר רבא צריך לקשר על כל חוליא וחוליא ומה שלא הזכיר קשר בכל חוליא מפני שסמך על מה שכתב כורך בו שתי כריכות וכו' וקושר ואלו השלשה כריכות הם הנקראים חוליא דמשמע דשלשה כריכות עם הקשר נקרא חוליא וכתבו התוס' שם גבי הפוחת לא יפחות מז' שבכל קשר קושר שני קשרים כי האחד לא יתקיים ולא חשיב קשר וכן כתבו הרא"ש והמרדכי וסמ"ג וכן נהגו: וכתוב במרדכי ועל הקשרים עצמם נוהג ר"ת ור"י לעשות מחוט של כרך הקשרים והיה תוחב ראש החוט באמצעית של הז' חוטים ומהדקן יחד ואומר רבי אלחנן דכה"ג לא מיקרי קשר של קיימא אם לא כשמקשר שני החוטים יחד בב' קשרים כדאמרינן בפרק אלו קשרים (שבת קיג.) ומיהו י"ל דכה"ג שאין כאן אלא ראש אחד מתקיים יותר אבל בשני ראשים זה הראש מושך אילך וזה אילך ועביד לאינתוקי ומיהו נ"ל דלא הוי קשר הואיל וקושר בו שאר חוטים ולעצמו היה מהני שהוא רק חוט של כרך אבל שאר החוטים אינם מתקיימין וכתוב שם עוד מיני קשרים אחרים ובסוף כתב ויש נוהגים לקשור בארבע שמכאן וארבע שמכאן בענין שקושרים הראשין בטלית וכן עושין כל הקשרים וכן נכון לעשות בעיני רבינו ע"כ: וז"ל הרא"ש וחולקין ח' חוטים ד' לכאן וארבע לכאן ועושין הקשר וכך הם דברי רבינו ומשמע שכל הקשרים בענין זה קושרים אותם וכמו שהעלה במרדכי שנכון בעיני רבינו:

סעיף קטן יט

ואחר כך יכרוך חוט הארוך סביב הז' ובזמן שהיה תכלת צריך לדקדק בכריכה לעשות ז' חוליות כאשר הם מפורשים בגמרא ר"פ התכלת שם א"ר הונא בר יהודה אמר רב ששת אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב תכלת שכרך רובה כשירה ואפילו לא כרך בה אלא חוליא אחת כשירה וכמה שיעור חוליא תניא רבי אומר כדי שיכרוך וישנה וישלש תנא הפוחת לא יפחות משבע והמוסיף לא יוסיף על י"ג הפוחת לא יפחות משבע כנגד ז' רקיעים והמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד ז' רקיעים ששה אוירים שביניהם תנא כשהוא מתחיל מתחיל בלבן הכנף מין כנף וכשהוא מסיים מסיים בלבן מעלין בקודש ולא מורידין ופירש"י מין כנף תחלה ואח"כ פתיל תכלת משום מעלין בקודש וכיון דאקדמיה קרא למין כנף שמע מינה חשוב הוא הלכך אי מסיים בתכלת ה"ל מוריד סוף הציצית מתחלתם:

סעיף קטן כ

ועתה שאין לנו תכלת אין לעשותה מכלאים וכו' אראש הסימן קאי שכתב בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח שני חוטים כפולים של צמר צבועים תכלת ושני חוטין כפולים של צמר לבן או פשתן ומשמע דבין בבגד צמר בין בבגד פשתים פטרי והכי איתא בפרק התכלת שם אמר שמואל משמיה דלוי חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ופירש"י אותם שני חוטים של לבן אם של צמר הם פוטרין בסדין של פשתן עם התכלת ואע"ג דליכא השתא מין כנף דהוי של צמר ובתר הכי איבעיא להו של פשתן מהו שיפטרו בשל צמר צמר בשל פשתים הוא דפטר דכיון דתכלת פטר לבן נמי פטר אבל פשתים בצמר לא או דילמא כיון דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך ל"ש צמר בפשתים ול"ש פשתים בצמר ת"ש דאמר רחבה א"ר יהודה חוטי צמר פוטרים בשל פשתן ושל פשתן פוטרים בשל צמר ובתר הכי (מ.) אמרינן דסדין בציצית פטור ויהיב טעמא גזירה משום קלא אילן ופירש"י צבע שדומה לתכלת ואי שרית תכלת בסדין אתי למירמי צמר צבוע בקלא אילן והוי כלאים שלא במקום מצוה ופריך בגמרא ולא יהא אלא לבן ופירש"י וקא פריך מאי איכפת לן אי רמי קלא אילן לא יהא האי קלא אילן אלא לבן בעלמא כלומר צמר לבן הא אמרן לעיל אין לו תכלת מטיל לבן. ומשני כיון דאפשר במינו לא כדריש לקיש דאמר ר"ל כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה וכתבו התוס' כיון דאפשר במינו לא ולעיל דאסיקנא דחוטי פשתן פוטרין בשל צמר היינו בהדי תכלת דמגו דתכלת פטר בשל פשתן לבן נמי פטר ואע"ג דאפשר במינו והאי דפשיטא ליה טפי דחוטי צמר פוטרין בשל פשתן היינו משום דבלא"ה איכא כלאים אי נמי מדאורייתא

שרי ורבנן הוא דגזור דכיון דאפשר לקיים שניהם אבל מדאורייתא שרי דכלאים ממש הותר אצל ציצית ולא משום דחייה והא דמסקינן לעיל דפטר היינו מדאורייתא א"נ מסקנא לא קיימא הכי עד כאן לשונם ובפרק אלו נערות (כתובות מ.) כתבו בשם ר"ת דכל ד' חוטין לבן ודאי אסור דאפשר במינו אבל ההיא דחוטי פשתן פוטרים בשל צמר ה"ק שני חוטי צמר פוטרים בשל פשתן דמגו דתכלת פטר שכבר נעשה כלאים על ידי תכלת שבו לבן של צמר נמי פטר ומגו דשני חוטי לבן של צמר פוטרין בשל פשתן שני חוטי לבן של פשתן נמי פוטרים בשל צמר אע"ג דלא נעשה התם כלאים על ידי תכלת שבו וכן כתבו בריש יבמות (ד:) וכן נראה שהוא דעת רבינו שכתב בתחלת הסי' בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח שני חוטין כפולים של צמר צבועים תכלת ושני חוטין כפולים של צמר לבן או של פשתן ומדכתב הכי סתמא משמע דלכל הבגדים מהני ואע"פ שהלבן הוא כלאים כיון דאית ביה תכלת שרי וכתבו עוד התוספות בפרק אלו נערות וז"ל וצ"ע אם שני חוטי לבן של פשתן ושני חוטי לבן של צמר מותר לתת בטלית של צמר או בטלית של פשתן דשמא לא הותרו שני חוטי לבן אלא דוקא במקום תכלת אבל שלא במקום תכלת לא או דילמא ל"ש דהא שני חוטי לבן של פשתן פוטרים בשל צמר אף על גב דהתם תכלת לא מעלה ולא מוריד דעל ידי אותו תכלת לא נעשה אכתי כלאים ובריש יבמות כתבו בפשיטות דדוקא במקום תכלת פטר אבל שלא במקום תכלת אסור כיון דאפשר במינו ורבינו אע"פ שכתב ועתה שאין לנו תכלת אין לנו לעשותם מכלאים צ"ל דלאו דוקא דהוא הדין בזמן דאיכא תכלת אם אינו מטיל תכלת אסור לעשותם מכלאים שהרי אפשר לקיים את שניהם אלא כדי לומר מלתא פסיקתא נקט עתה שאין לנו תכלת דבזמן הזה לא משכחת שום גוונא שיוכל לעשות מכלאים וכתב רבינו ירוחם חוטי פשתן פוטרים בבגד של צמר וכן בהיפוך דכלאים בציצית מותר ודוקא כשאינו מוצא ממינו אבל אם מוצא ממינו לא יטיל בו כלאים כדאמר ריש לקיש כ"מ שאתה מוצא עשה ולא תעשה וכו' ואינו נראה לי אלא אע"פ שאין מצוי לו ממינו מאחר שאפשר לקיים את שניהם אילו היה מצוי לו לא דחינן את לא תעשה והרמב"ם כתב בפרק ג' כסות של צמר עושין לבן שלה חוטי צמר וכסות של פשתן עושין לבן שלה חוטי פשתן ממינה ושאר בגדים עושה לבן של כל מין ומין ממינו ואם ירצה לעשות לבן של שאר מינים מצמר או מפשתים עושה מפני שהצמר והפשתים פוטרים בין במינם בין שלא במינם ושאר כל המינים במינם פוטרים שלא במינם אין פוטרים ומהו לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן או חוטי פשתן בכסות צמר אע"פ שהוא לבן לבדו בלא תכלת בדין הוא שיהא מותר שהשעטנז מותר לענין ציצית שהרי התכלת צמר הוא ומטילים

אותו לפשתן ומפני מה אין עושים כן מפני שאפשר לעשות הלבן שלה ממינה וכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם יכול אתה לקיים את שניהם מוטב וכו' ולכאורה נראה מדבריו שסובר שאע"פ שמטיל תכלת אינו מטיל לבן של צמר לפשתים ולא של פשתים לצמר כיון דאפשר במינו וא"כ לא קי"ל כשמואל דאמר חוטי צמר פוטרים בשל פשתן ולא כפשיטותא דבעיא דפשטינן לה מדאמר רחבה חוטי צמר פוטרים בשל פשתן ושל פשתן פוטרים בשל צמר אלא כדריש לקיש דאמר כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב וכו' וסובר דבזמן דאיכא תכלת נמי מיירי ריש לקיש ומדאורייתא קאמר שאע"פ שהתירה כלאים בציצית לא התירה אלא היכא דאי אפשר בענין אחר דהיינו להטיל תכלת בפשתים דאי אפשר לקיים בו מצות תכלת אלא ע"י שידחה לאו דכלאי' אבל לבן שבו כיון דאפשר להטיל בו ממינו לא דחינן לא תעשה דכלאים ואע"פ שכבר יש כלאים בטלית זו שהרי הטיל בה תכלת אין אומרים כבר נדחה כלאים בטלית זו ויהיה מותר להטיל גם הלבן מכלאים דכל מאי דאפשר למעוטי באיסורא ממעטינן אבל קשה דא"כ היאך כתב ואם רצה לעשות לבן של שאר מינים מצמר או מפשתים עושה דכיון דבזמן דאיכא תכלת מיירי אם עושה לבן של שאר מינים מפשתים כשמטיל בו תכלת נמצא שהוא כלאים במקום שהיה אפשר לקיים את שניהם שהרי היה אפשר לו לעשות חוטי לבן של צמר או ממינו דהשתא כשיטיל בו חוטי תכלת לית ביה איסור כלאים ועוד שמאחר שהוא סובר שטלית של שאר מינים פטורה מציצית מן התורה היאך מתיר לעשות לבן שלה של פשתן שהרי כשיטיל בה תכלת נמצא כלאים שלא במקום מצוה לכך נראה לי דבמטיל לבן לבדו מיירי ובהכי הוא דקאמר דכסות של צמר עושה לבן שלה של צמר וכסות של פשתן עושה לבן שלה של פשתן ושל שאר מינים עושה ממינו או מצמר או מפשתן ואחר כך כתב דלהטיל חוטי צמר בכסות כל פשתן או חוטי פשתן בכסות של צמר במקום דליכא תכלת אסור דהוי כלאים שלא במקום מצוה כיון שיכול לקיים את שניהם כשיטיל בו ממינו אבל טלית של פשתן שהטיל בה תכלת מותר לעשות לבן שלה של צמר כיון דבלאו חוטי לבן נמי אין אנו מקיימין את שניהם שהרי יש בה תכלת שהוא צמר ואין לומר שלא יטיל בה תכלת כיון שאפשר לקיים בה מצות ציצית בלבן של פשתן שמאחר שהתורה אמרה להטיל תכלת בציצית ולא מקיים מצות תכלת בטלית זו אלא ע"י כלאים הוי כאי אפשר לקיים את שתיהם דאתי עשה ודחי את לא תעשה. וא"ת ואמאי שרינן תכלת בטלית של פשתן שהרי אפשר לקיים את שניהם כשלא ילבש אלא טלית של צמר כבר תירצו התוספות בפרק אלו נערות שאין זה חשיב אפשר ולי נראה דקושיא מעיקרא ליתא דכיון

דדרשינן סמוכים למישרי כלאים בציצית אי אמרת דאין מטילין חוטי תכלת בטלית של פשתן א"כ כלאים דשרא רחמנא בציצית היכי משכחת לה ומיהו חוטי לבן של פשתן בשל צמר אע"פ שמטיל בו תכלת נראה דכיון שלא הוצרך לדחות לאו דכלאים מפני התפלת גם מפני הלבן לא ידחה שהרי אפשר לקיים שניהם ושלא כדעת ר"ת שכתבתי לעיל דאי הוה סבירא ליה להרמב"ם הכי לא הוה שתיק מיניה:

סעיף קטן כא

וגם אין צריך לדקדק בחוליות כבר כתבתי בסמוך הא דתניא בר"פ התכלת (שם) הפוחת לא יפחות משבעה חוליות כנגד שבעה רקיעים והמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד שבעה רקיעים וו' אוירים ביניהם ופירש רש"י ו' אוירים בין ז' רקיעים וע"ש שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע מדמי סידורה לסדור הרקיעים כדי לזכרו לטובה שאף צבעה כ"כ נזקק לציצית וכ"כ התוס' והרא"ש וכתבו עוד דהאידנא שאין לנו תכלת אין לדקדק במנין החוליות ומה"ט אין צריך לקשר על כל חוליא וחוליא כי הקשר הוא להכיר מנין החוליות וכתב הרמב"ם בפרק א' העושה לבן בלא תכלת לוקח אחד מח' חוטין וכורך אותו על שאר החוטין עד שלישן ומניח ב' שלישיתין ענף וכריכה זו אם רצה לכרוך אותה חוליות חוליות כעין שכורך בתכלת הרשות בידו וזהו מנהגינו ואם רצה לכרוך בלא מנין חוליות עושה כללו של דבר יתכוין להיות הכרוך שליש והענף שני שלישים ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן ואם כרך הלבן על רוב החוטין או שלא כרך אלא חוליא אחת כשירה עכ"ל. ומ"ש רבינו דברי הרמב"ם ומנהג הרא"ש ודברי בעל העיטור לאו משום דאיכא בינייהו פלוגתא לענין דינא שהרי הרמב"ם כתב שאם רצה לכרוך בלא מנין חוליות עושה ובה"ע ג"כ כתב שעכשיו אין לדקדק בכריכה ולא בא אלא ללמדנו שהרמב"ם היה נוהג לדקדק והרא"ש לא היה מדקדק ואע"פ שדברי בה"ע עד או לא כרך בה אלא חוליא אחת כשירה בכלל דברי הרמב"ם הם מה שכתב אלא עיקר מצותו וכו' הוא מדברי בה"ע ומשום דבעי למיכתב דברים אלו כתב תחלת דבריו:

סעיף קטן כב

ומ"ש הרמב"ם ואם כרך הלבן על רוב החוטין או שלא כרך אלא חוליא אחת כשירה כן כתב גם בתכלת והכי איתא בהדיא בגמר' ר"פ התכלת ומשמע דגדיל וענף בעי לעיכובא שאם כרכה כולה עד שלא נשאר בה ענף וכן אם הניחה כולה ענף ולא כרך בה אפי' חוליא אחת פסולה דגדיל וענף בעינן דאם לא כן מאי איריא כרך רובה אפילו כרך כולה נמי וכן מאי איריא אם לא כרך בה אלא חוליא אחת אפילו לא כרך שום חוליא נמי ורב ורבה בר בר חנה איפליגו בלא שייר בה ענף דגרסינן בר"פ התכלת דרב ורבה בר בר חנה הוו יתבי חלף ההוא גברא דמיכסי גלימא וגדילא מיגדל פירש"י כל הציציות היה

גדיל ולא שייר בה ענף כלל אמר רב יאי גלימא ולא יאי תכלתא רבה בב"ח אמר יאי גלימא ויאי תכלתא במאי קמפלגי רבה בב"ח סבר כתיב גדיל וכתיב פתיל או פתיל או גדיל ורב סבר לעולם פתיל בעינן וההוא גדילים למנינא אתא גדיל ב' גדילים ד' עשה גדיל ופותלהו מתוכו וכתוב בנמוקי יוסף בשם רש"י ופותלהו מתוכו כלומר שיהא הענף אחר הגדיל ולא שיעשה הגדיל בסוף החוטים והתוספות כתבו שם דבסיפרי דרשו ועשו להם ציצית שומע אני יעשה כולם גדילים תלמוד לומר ציצית הא כיצד כדי שתהא גדיל יוצא מן הענף וציצית מן הגדיל והא ברייתא קשיא לרבה בר בר חנה ע"כ וכתב המרדכי בשם ר"ש גבי כיון דאשתרי ליה עילאי אישתרי ליה כולה דכדברי רב עיקר ועל מאי דאמרינן ורב לעולם פתיל בעינן כתב פר"י דה"פ לעולם פתיל נמי בעינן וכו' והעלה דבעינן פתיל וגדיל ובחד לא מתכשר והכי עבדינן השתא והכא תנא בסיפרי פרשת שלח לך עכ"ל וכתוב בנמוקי יוסף אהא דאמרינן דאפי' לא כרך בה אלא חוליא אחת כשירה דהיינו דוקא כשעשה קשר אחר החוליא כדינו דחוליא בלא קשר אינו מתקיים ואין כאן גדיל עכ"ל:

סעיף קטן כג

ומ"ש אלא עיקר מצותה שיכרוך עד שיהיה בכריכה עם הקשר כקשר גודל וכו' ועוד יש מנהגות אחרות בעשייתו וכו' התוספות כתבו בריש פרק התכלת (שם) כתב ש"י שמה שאנו עושין ה' קשרים משום דשקולה ציצית כנגד כל המצות כלומר דציצית עולה ת"ר וח' חוטים וה' קשרים הרי תרי"ג וכן היה נוהג ר"ת לעשות אותן ה' קשרים ב' בסמוך לטלית וג' סמוך לפתיל משום מעלין בקודש ולא מורידין כלומר שהיה קושר אצל הכנף קשר אחד וכורך מעט וחוזר וקושר קשר שני וכורך כריכות הרבה ובסופם קושר ג' קשרים ובין קשר לקשר כריכה מועטת ומיהו לא מצינו שום סמך בתלמוד מה' קשרים וי"ל דהא דאמרינן צריך לקשר על כל חוליא וחוליא היינו אחד של לבן ואחד של תכלת שהם שתים והשתא כשאינו פוחת מז' עושה ה' קשרים סמוך לטלית קשר אחד ואחר ב' חוליות אחד של תכלת ואחד של לבן קשר אחד עד שמסיים ו' חוליות הרי ד' קשרים ואח"כ עושה חוליא שביעית של לבן ואח"כ קשר אחד הרי ה' קשרים והרב מהר"י ן' חביב ז"ל כתב בשם העיטור שטעם מנהגינו בה' קשרים הוא מפני שבזמן התכלת היו עושים ז' חוליות ג' כריכות בכל חוליא והחוליא הראשונה היתה בלבן וכן האחרונה ועל כל חוליא היו קושרים וא"כ יעלו כל קשירות אצל חוליות הלבן ה' כי בז' חוליות יש ח' קשרים א' בתחלה ואחד בסוף וו' באמצע וכיון דחוליות הלבן היו ד' א"כ היו קשריהם ה' וכל זה כפי מה שהיו נוהגים לקשור אחר כל חוליא מהז' אבל מן

התורה אינו אלא קשר העליון דהיינו קשר אחרון של צד הענף ובין כל חוליא אינו צריך קשר כי הכריכה הג' היו מכניסין תוך הגדיל כמנהגינו היום בכל חוליות והיא עצמה היתה קושרת התכלת או הלבן אבל למנהג מרווח היו עושין קשר ממש בין כל חוליא וחוליא וע"פ אותו מנהג אנו עושין היום ה' קשרים עכ"ל. והרא"ש כתב וז"ל והאידנא נהגו לעשות ד' אוירים שבין ה' קשרים שוים כל אחד רוחב אצבע גודל עם הקשר והוא נוי הציצית ומתקיים הגדיל יפה וחולקין ח' חוטים ד' לכאן וד' לכאן ועושין הקשר עכ"ל. ונ"ל דמשום דלמנהג ר"ת שהאויר שבין הקשרים אינו שוה אינו נוי הציצית וגם הגדיל שבין קשר שני לשלישי אינו עשוי להתקיים כל כך לפי שהוא מרובה קאמר הרא"ש דמנהג זה עדיף ממנהג ר"ת מפני שבמנהג זה הוי נוי הציצית ועשוי להתקיים ומנהג זה כתוב ג"כ בסמ"ג וגם רבינו ירוחם כתבו וסיים ביה ובאויר שבין קשר לקשר עושים כריכות קטנות כעין חוליות כל א' לפי מנהגו ואני קבלתי לעשות י"ג כנגד י"ג מדות של רחמים עכ"ל. ואני ראיתי שנוהגים לכרוך באויר ראשון ז' כריכות ובשני תשעה ובשלישי י"א וברביעי י"ג שעולים כל הכריכות מ' כמנין ה' אחד שעולה ל"ט ועם השם עולה מ' ונ"ל שטעמם לפי שהם סוברים דהא דתניא לא יפחות משבע ולא יוסיף על י"ג אכריכות שבין קשר לקשר קאי כפירוש אחרון שכתבו התוספות וכתבו נ"י ומש"ה מתחילין בז' דהפוחת לא יפחות משבע ועולים והולכים משום דמעלין בקודש וגומרים בי"ג שהיא תכלית העלייה שאין מוסיפים עליהם: כתב רבינו הגדול מהר"י ז"ל ור"ם כתב בתשובה דקשרים לא מעכבי אלא לכתחלה אבל בדיעבד שאין לו פנאי כגון בע"ש עם חשכה וכיוצא בה לא מעכבין ואם היה לו פנאי אינו רשאי לפחות ואם פוחת עובר על דעת חכמים עכ"ל:

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו וקושר ב"פ כבר כתבתי בסמוך שכן כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי וסמ"ג שבכל קשר קושר שני קשרים כי האחד לא יתקיים ולא חשיב קשר וכתבתי שם אופן הקשרים ומעשיהם:

סעיף קטן כה

ויהא זהיר לחתוך ראשי החוטין לעשותם ח' קודם שיכרוך שאם כרכן ואח"כ חתך ראשי החוטין פסולה בפ"ק דסוכה אמרינן דרב מכשר בתלאן ולא פסק ראשי חוטין שלהם ושמואל ולוי פוסלים ואקשינן עלה דרב מדתניא תלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהם פסולים וסליק בקושיא ופירש"י תלאן הציציות בכנפות הטלית חוט אחד כפול ד' ותוחבו בכנף וכופלו והרי הם ח' כפלים ופוסק ראשי החוטין שלהם ונעשים ח' חוטים ואם שכח ולא פסק עד שעשה כל הגדילים וקשריהם ונמצאו עשויים בפיסול דאין בה

אלא חוט אח' ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהם פסולה משום תעשה ולא מן העשוי שהרי בפיסול עשאם.

סעיף קטן כו

אבל אם תחבם בכנף ואח"כ חתכם כשירה רק שיחתכם קוד' כריכה כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל על זה אע"פ שכתב הרב זה הדבר בלא מחלוקת באדם וחוה פוסל ובספר המצות ג"כ אמר טוב הוא שלא יתחבם בבגד עד שיחתכם וכן ראוי לעשות וראוי להחמיר בזה שהעולם טועים מאד בזה שנמשכו אחר סברת הרב עכ"ל ואיני רואה במנהג העולם טעות כלל דלכ"ע מישרי שרי לחתכם אחר שתחבם בכנף כדמשמע בהדיא מפירש"י דלא אשר אלא היכא דשכח ולא פסקן עד שעשה כל הגדילים וקשריהם וכן נראה מדברי הרו"ף והרא"ש שכתבו תלאן וקשרן ואח"כ פסק חוטים שלהם פסולים דמשמע הא תלאם ופסק ראשי חוטין ואח"כ קשרן כשירה וכן נראה דברי הרמב"ם בפ"א וכן כתב הר"ן בהדיא להכשיר וכתב דהכי מוכח בגמרא ונראה דהיינו מדמקש' בגמרא וסבר שמואל לא אמרינן פסוקתן זו היא עשייתן והא תני שמואל הטיל לשני קרנות בבת אחת ואח"כ פסק ראשי חוטים כשר מאי לאו שקושר ואח"כ פוסק לא שפוסק ואח"כ קושר מאי למימרא מהו דתימא בעינן כנף בשעת פתיל וליכא קמ"ל ופירש"י הטיל לשני קרנות בבת אחת. שעשה ד' כפלים ארוכים כשיעור שתי ציציות ותוחב ראשו אחד בכנף זה וראשו אחד בכנף זה וכפל הראשין עד שהגיעו זה לזה לאמצע ארכה: מאי לאו שקושר. עשה הגדיל בזו ובזו ואח"כ פסק אמצעה ונעשו שתים ואע"פ שנעשו בפיסול דכולה קודם שנפסקה חוט א' הוא: בעינן כנף בשעת פתיל. שתולה בו הפתילים בעינן כנף אחד ולא שנים הרי בהדיא דהטיל הציצית ואח"כ פסק ראשי חוטים שלהם כשרים ובסמ"ג כתוב וקודם שיתחיל לקשור ולכרוך יחתוך ראשי חוטין שלהם שאם לא יחתוך עד לאחר קשירה וכריכה נמצא שנעשה בפיסול ע"כ הרי שלא פסל אלא כשפוסק ראשי החוטים אחר קשירה וכריכה אבל אחר שתחבם בכנף כ"ז שלא קשר ולא כרך שפיר דמי לפסוק ראשי החוטים ומ"ש וטוב שיחתכם קודם שיתחבם כלל לאו לעיכובא אלא עצה טובה קמ"ל כדי שלא ישכח מלחתכם עד אחר קשירה וכן יש לפרש מ"ש בספר אדם וחוה וז"ל פשוט בפ"ק דסוכה שצריך לחתוך ראשי החוטים בעניין שיהא כל אחד לבדו קודם שיתחבם בכנף ואם חתכן אחר שתלאן בכנף פסול דמשום עצה טובה קאמר שצריך לחתכם קודם שיתחבם בכנף ומיהו אינו נפסלה אלא אם כן קשרן ואח"כ חתכן והכי דייק ממה שכתב ואם חתכן אחר שתלאן בכנף ולא כתב ואם חתכן אחר שתחבן בכנף כדקתני רישא שצריך לחתוך ראשי החוטים קודם שיתחבם בכנף דתלאן משמע

שקשרם ג"כ אבל תחבן ולא קשרם לא מיפסל אם פסקן אז ומה שכתוב בכלבו ובספר אורחות חיים וצרוך למדוד החוטים תחלה ואח"כ פוסקן ביחד קודם שיתנם בכנף שאם לא פסקן קודם שיתנם בכנף פסולה והר"י כתב אם לא פסקן קודם שתחבן רק שלא קשרם כשרים ואם קשרם קודם פסיקה פסולה י"ל שמה שכתבו בשם הר"י הוא פירוש מה שכתב בתחלה שאם לא פסקן קודם שיתנם בכנף פסולה לומר דהיינו דוקא כשקשרן קודם פסיקה דלקשירה קרי נתינה בכנף ואין לפרש דהר"י לאיפלוגי על סברא קמייתא אתא דא"כ לסברא קמייתא כל שנתנן בכנף אע"פ שעדיין לא קשרן אם פסקן פסולה וכבר כתבתי דבגמרא משמע בהדיא דכל שפסקן קודם קשירה אע"פ שכבר היו נתונין בכנף בשעת פסיקה כשירה וכן מבואר בספר אורחות חיים שאחר שכתב הא דלעיל כתב וז"ל יש מי שכתב שאם ישאר מן החוט הארוך שעשה בו הכריכות אחר שעשה הקשרים שאסור לפסוק אותו משום תעשה ולא מן העשוי ובתשובת הגאונים כתוב דאין לחוש בו כלל כי מה שאמרו ה"מ בד' חוטים דאי לא פסיק להו חד אינון ואין כאן ציצית אבל בזה שאין מצוה לפסקו כי פסיק ליה מאי תעשה ולא מן העשוי איכא עכ"ל הרי דאפילו לדברי סברא ראשונה לא אסר לפסקו אלא אחר שעשה הכריכות אבל קודם שעשה הכריכות לית דין ולית דיין דלית ביה משום תעשה ולא מן העשוי: ונראה לי דכיון דקי"ל דאפילו לא כרך בה אלא חוליא אחת כשירה אם כרך בה חוליא אחת ואח"כ פסקן פסולה ומיהו דוקא בשקשר קשר אחד אבל אם לא קשר כלל לא משום דלא הוי מן העשוי דהא קי"ל קשר העליון דאורייתא הילכך כל שפסקן אחר הקשר ולא כרך או אחר שכרך ולא קשר כשירה אבל אם כרך חוליא וקשר אחריה אם פסק אח"כ פסולה ואע"פ שעדיין לא גמר הכריכות והקשרים משום דבהכי מתכשר חשיב שפיר מן העשוי ואע"פ שפירש"י תלאן לציציות וכו' ואם שכח ולא פסקן עד שעשה כל הגדילים וקשריהם נראה שלא פירש כן אלא לומר שאע"פ כן מכשיר רב אבל לשמואל כיון שעשה שיעור הכשר ציצית דהיינו חוליא אחת וקשר אחד כי פסיק להו בתר הכי הוי מן העשוי: והרמב"ם כתב בפ"א וז"ל תלה החוטים בין שתי כנפים מזו לזו וקשר כנף זה כהלכתה וכנף זה כהלכתה ואחר כך חתכן באמצע ונתפרדו זה מזה פסול שהרי בעת שקשרם היו פסולים לפי ששתי הכנפים מעורות זו בזו בחוטים שביניהם ובשעה שפסקן נעשו שתי ציציות נמצא עושה מן העשוי ע"כ משמע לכאורה שהוא מפרש דדוקא בתלה חוטין בין שתי כנפים הוא דפסלינן בתלאן ואחר כך פסק ראשי חוטין שלהם אבל בחוטים שאינם תלוים אלא בכנף אחד אע"פ שכרך וקשר ואח"כ פסק ראשי החוטים כשרה דאם לא כן לישמעינן דאפילו בתלאן בכנף אחד פסולה אבל קשה דכיון דטעמא משום תעשה ולא

מן העשוי בתלאן בכנף אחד נמי יש לפסול לכן נ"ל דגם בתלאם בכנף אחד פסול ומה שכתב תלה החוטים בין שני כנפים לפי שהוא מפרש שמה שאמרו בגמרא תלאן ולא פסק ראשי חוטים שלהם בתלה החוט בין ב' כנפים ואפ"ה מכשיר רב משום דקא סבר פסיקתן זו היא עשייתן והכי משמע מדאמרינן בגמרא וסבר שמואל לא אמרינן פסיקתן זו היא עשייתן והא תני שמואל הטיל לשתי קרנות בבת אחת וכו' והרמב"ם דרכו לכתוב הדין כמו שהוא שנוי בגמרא ולכך כתב דין תלה החוטים בין שתי כנפים כמו שהוא שנוי בגמרא לפי פירושו ומיניה נשמע להיכא דלא תלה אלא בכנף אחד לבד כיון דהוי ג"כ מן העשוי: כתוב בנ"י שנהגו לעשות בסוף כל חוט וחוט קשר כדי שיעמוד בשזירתו וכן כתב הרוקח וז"ל וקושרים כל חוט למטה שלא יחלקו ויראה כשנים ורבינו ירוחם כתב וצריך להפריד חוטי הענף זה מזה ונ"ל כי לפי זה נהגו לעשות בכל חוט מהם בראשו קשר א' כדי להפרידם זה מזה עכ"ל: כתוב בכלבו ובאורחות חיים וצריך לתלות הציצית באורך הטלית ולא ברחבו וכ"כ הרוקח ובהגהות מיימון כתוב וז"ל כתב רא"ם וצריך לתת הציצית לאורך הטלית ולא לרחבו דבעינן שתהא נוטפת על הכנף פירוש תלוי על הקרן ואי הוי ברחבו לא הוי נוטף שהרי כלפי הקרקע הוא תלוי וכן הנהיג מהר"ם לדקדק בו בטלית שיהא הציצית נוטף על הכנף בשעה שמעוטף בו האדם ויש כנף שהוא תולה הציצית בארכו ויש ברחבו הכל לפי מה שמתעטפים בו ושוב חזר בו ואמר דהכל נקרא נוטף על הכנף ולא אמעיט אלא שלא יהא הציצי' תלוי באלכסון על קרן זוית ורש"י פירש האי שתהא נוטפת על הקרן שתהא תולה ומכה על הקרן פי' שיגביה למעלה מן השפה כדי שתהא תלויה ונוגעת התלויה בקרן עכ"ל: כתוב במרדכי שמהר"ם כתב בתשובה שאין לעשות טלאי תחת הכנף דומיא דחליצה דבעינן מעל ולא מעל דמעל והוא ז"ל הקשה עליו והעלה שאין נראה לו כלל וגם לא נהגו איסור אפילו שלא במינו. והאגור כתב שאולי תלמיד טועה כתב כן בשם מהר"ם ולא אמרו מעולם וכתב עוד האגור שכתב הרשב"א בתשובה שאין לשום צנד"ל תחת הכנף והציצית דאין ליתן דבר המפסיק ע"כ ולא נהגו כן ע"כ לשון האגור. ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב על מה שכתב רבינו ומ"מ טוב לעשות אימרא בשפת הבגד הנה זאת האימרא אינה בנקב שהטיל בו הציצית שהרי לשם יש מי שפוסל ואמר שאין להטיל לשם שום דבר שהרי בעינן הציצית מין כנף כמו שכתוב באורחות חיים ולשם כתוב ג"כ יש מי שאומר שאין לחוש לזה שאע"פ כן קרינן הכנף מין הכנף והעיטור ג"כ יש לו זאת הסברא והביא ראיה לה מדאמרינן בגמרא שטלית מרובעת שנוכל להטיל ציצית על כנפיה כמו שהם כפולות הנה נראה שאע"פ שיתחברו בכאן שתי כנפות שנוכל לעשות זה ומזה דן לנדון שלפנינו

שנוכל להטיל באותו הנקב איזה בגד שנרצה לחזק הטלית או לנוי עכ"ל וזה לשון א"ח יש מי שכ' שאסור לתת שום בגד בנקבי הטלית שמכניסין בהן הציציות דכתיב הכנף מין כנף על כן מקיפין הנקב בפתיל או במשי ויש מי שכותב שאין לחוש בזה כלל כי אין עושים זה אלא לחזק הבגד כדי שלא יקרע וכן כתב הרב בעל התרומה וז"ל העור שאדם נותן בכנף לחזק מין כנף מיקרי שאינו שם אלא לחזק עכ"ל וכל העולם נוהגין לתת טלאי סביב הכנף בין שהוא מינו בין שאינו מינו ובארץ מצרים נוהגין לטלות חתיכת עור סביב הכנף ואפי' למאן דאמר דהיא של בגד וכנפיה של עור זיל בתר כנף ופטורה הכא חייבת דשאני התם שכל הכנף מעור וחברו לבגד וכ"כ המרדכי בשם תוס' שנ"ץ: וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל וז"ל בעל העיטור סובר דמאי דאמרינן על הקרן פסולה הוא משום דאמרי' בסיפרי שהיא בעלת ח' ואנן בעינן שיהיה בעלת ארבע ופירוש הדבר לדעתו הוא דמאי דאמרינן על הקרן פסולה הוא כעין ציצית שלנו שיש בטלית שמנה ציציות שהרי לכל צד שתהפוך הטלית אנו יכולים להשתמש באלו הציציות והרי הוא כאלו היו בכאן שמנה ציציות ולפיכך אמרינן בסיפרי שטעמו של דבר הוא משום ארבע ולא שמנה ומטעם זה פסל כל הציציות שאנו עושים בזה הדרך וכן נברר בשם רבותיו אלא דרך הציצית שנעשה שני נקבים בטלית ונטיל הציציות בתוכם ונוציא אותם לצד אחד ואז לא יהיו בכאן אלא ארבע ציציות ולא שמנה וכדי ליישב המנהג שלנו אמר שנפרש הא דאמרינן על הקרן פסולה משום ד' ולא ח' דהיינו כשנותן הציצית על הכנף באלכסון שהציצית נראה שהוא עשוי לכנף זה ולכנף זה וה"ל כב' כנפות וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל והמדקדק לעשות שני ציצית למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה יקיים מצוה כתקנה אלא שיש בכאן חורבה שכשהוא לובש כפי שהוא מחוייב בציציות ואינו עושה ואי לאו דמסתפינא הוה אמינא שיכול להטיל אלו הציציות כולם למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ויכול להתנות שאם אלו כתקנם האחרים אין בהם ממש ובהא ליכא בל תוסיף וצריך עיון עכ"ל ומעולם לא ראינו מי שחשש לדבר זה כלל וכבר אמרו בירושלמי כל מקום שהלכה רופפת בידך צא וראה מה הצבור נוהג ובכמה מקומות בתלמוד אמרו פוק חזי מאי עמא דבר והבא להחמיר על עצמו בכיוצא בזה מיחזי כיוהרא ואינו מן המחמירין אלא מן המתמיהין:

סימן יב

סעיף קטן א

ואם נפסקו כל חוטיה ונשתייר בהם כדי עניבה כשר ובלבד שישאר כדי שיוכל לענבם כולם ביחד וכו' בריש פרק רביעי דמנחות (לח.) תנן התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן

אינו מעכב את התכלת ובגמרא (שם) לימא מתניתין דלא כרבי דתניא וראיתם אותו מלמד שמעכבין זה את זה דברי רבי וחכ"א אין מעכבין ואסיקנא אמר רבא לא נצרכא אלא לגרדומין דאי איגרדום תכלת וקאי לבן או איגרדום לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים וכמה שיעור גרדומין כדי לענבם ובתר הכי (לט.) אמר רבה בר רב אדא אמר רב אם נפסק החוט מעיקרו פסולה. וי"מ דהך שינויא דגרדומין אליבא דר' היא דלרבנן אתיא מתניתין כפשטה דתכלת אינו מעכב את הלבן כלל אלא דדחיק תלמודא לאוקמי מתני' אליבא דרבי ובגרדומין ודוקא לרבי דאית ליה דמעכבין זה את זה ותרוייהו מצוה אחת מועיל השלם לחבירו כאלו כולם שלימים אבל לרבנן דלא מעכבי אהדדי הוו כשתי מצות ואי איגרדום חד וקאי אידך אין מועילין זה את זה ואין הלכה כרבי דרבי יוחנן בן נורי פליג עליה וקיימא לן הלכה כרבי מחבירו ולא מרבו והתוס' והרא"ש דחו סברא זו משום דלא מסתבר דתיהוי מילתא דבני ר' חייא בפלוגתא דרבי ורבנן אלא ככולי עלמא אתיא ומפני שנדחית סברא זו לא הזכירה רבינו: ועל הצעה זו דקי"ל כבני ר' חייא פירשו ב' פירושים הא' כתב הרא"ש בפסקיו וז"ל וי"מ אי איגרדום תכלת וקאי לבן היינו דנפסק החוט מעיקרו ולא נשתייר בו אלא כל שהוא דלרבי דס"ל מעכבין זה את זה מצוה אחת הן ומועיל השלם לחבירו אבל לרבנן דסברי דאין מעכבין זה את זה אלא בין יש לו תכלת בין יש לו לבן צריך שיתן ד' חוטין אם נפסק חוט מעיקרו פסול דכיון דנפסק במקום חיבורו בכנף לא נשארו כי אם ג' חוטים אבל אם נפסקו אפי' כל ארבעתן ונשתייר בהם כדי עניבה כשר והא דמייתי הא דבני רבי חייא אהא דאמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומין לא שיהא לגמרי כההיא דבני ר' חייא דבני ר' חייא אליבא דרבנן מצרכי לכל ארבעה חוטים כדי עניבה וגרדומי תכלת אכל ד' חוטי קאי דאיגרדום מקצתם ונשתייר מקצתם וכיוצא בו לרבא אליבא דרבי אי איגרדום חוטי תכלת לגמרי ואשתייר חוטי לבן שלימים או להיפך כשרים ולא מייתי ראיה מבני רבי חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והא דקאמר רבא נפסק חוט מעיקרו פסול לאו דוקא מעיקרו אלא כל שלא נשאר בו כדי עניבה נפסק מעיקרו קרי ליה כיון דלא נשאר בו כדי הכשר ופירוש זה עיקר דגרדומי תכלת דבני ר' חייא משמע דאיגרדום כל ארבעתן כי קורא לכל הציצי' תכלת כדקאמר (שם לט.) תכלת שכרך רובה כשרה וכן (שם מג.) רמי תכלתא לאינשי ביתי' וכן משמע לישנא דגמ' הילכך אפי' איגרדום כל ח' חוטים ונשתייר בהם כדי עניבה כשר ואם יש אפי' בחוט א' פחות מכדי עניבה פסול עכ"ל וע"פ פי' זה כתב רבינו ואם פסקו כל חוטיה ונשתייר בהם כדי עניבה כשר כלומר והיינו דאמרי בני רבי חייא גרדומי

תכלת כשרים והוא שיש בהם כדי לענבן דאפילו בנפסקו כולם מכשרי בני רבי חייא כשנשתייר בהם כדי עניבה דגרדומי תכלת דקאמרי היינו גרדומי כל חוטים שבציצית כי לכל הציצית קורים תכלת. ומ"ש ואם לא נשאר כדי עניבה אפי' בחוט א' שנפסק כולו פסול היינו דאמר רבה בר רב אדא אמר רב אם נפסק החוט מעיקרו פסולה ואע"פ שפירש"י מעיקרו ראש המחובר לטלית כבר כתבתי בשם הרא"ש דכל שלא נשאר בו כדי עניבה נפסק מעיקרו מיקרי וכך צריך לפרש דברי רבינו שסתם דבריו וכתב כלישנא דגמרא וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל וכתב עוד דטעמא שכתב רבינו נפסק כולו הוא כדי שלא נטעה לומר שהם ח' חוטים וכשיאמר חוט שהוא אומר על ראש א' מאלו הח' לכן אמר שכוונתו הוא על החוט כולו לכללו השני חלקים ע"כ. ומ"ש הילכך כיון שכל אחד כפול לשנים אם נפסקו ב' ראשים פסול שמא נפסק חוט אחד אבל אם לא נפסק אלא ראש אחד כשר פשוט הוא משמע דכשלא נפסק אלא ראש א' אף על פי שלא נשתייר מאותו ראש כדי עניבה מאחר שראש השני נשתייר כשר ולא עוד אלא אפי' אם נפסק גם הראש השני כשר והוא שנשתייר בו כדי עניבה דלא פסלינן בנפסקו ב' ראשים אלא כשלא נשתייר בשום אחד מהם כדי עניבה דאנן בכדי עניבה שנשתייר מכל החוט שהם שני הראשים סגי לן שאם לא תאמר כן זה שכתב רבינו אם נפסקו ב' ראשים פסול במאי עסקינן אי בנשתייר בהם כדי עניבה אמאי פסול הא אפילו נפסקו כל חוטיה אם נשתייר בהם כדי עניבה כשר ואי בשלא נשתייר בהם כדי עניבה למה לי נפסקו שני ראשים אפילו נפסק ראש א' נמי אלא ע"כ בפסיקת ראש א' לא מיפסל אפילו לא נשתייר ממנו אלא כל שהו עד שלא ישתייר בשום אחד משני הראשים כדי עניבה וכן נראה מה שכתב הרא"ש בפי' זה אבל לרבנן דסברי דאין מעכבין זה את זה וכו' אלא בין יש לו תכלת בין שיש לו לבן צריך שיתן ד' חוטים אם נפסק חוט מעיקרו פסול דכיון דנפסק במקום חיבורו בכנף לא נשארו כי אם ג' חוטין ע"כ הרי בהדיא דבנפסק חוט מעיקרו לא פסלינן אלא מפני שלא נשארו אלא ג' חוטים הא אם נשתייר קצת מהחוט הד' דהיינו ראש א' ממנו או קצתו כשר והוא שיהא השיור כדי עניבה ומ"ש אח"כ והא דאמר רב נפסק החוט מעיקרו פסול לאו דוקא מעיקרו אלא כל שלא נשאר בו כדי עניבה נפסק מעיקרו קרי ליה צ"ל דהיינו כשנפסקו שני ראשי החוט ולא נשתייר באחד מהם כדי עניבה אבל נשתייר בראש אחד מהם כדי עניבה אע"פ שבראש השני לא נשתייר כדי עניבה כשר והיכא דנפסק למעלה מהגדיל במקום חיבורו בכנף אע"פ שכל שני ראשי החוטים קיימים הוי כאילו ליתנהו לגמרי שהרי אינם נאחזים בטלית כלל וזהו שכתב הרא"ש דכיון דנפסק במקום חיבורו בכנף לא נשארו כי אם ג'

חוטים והיכא דנפסקו ב' ראשי החוט ולא נשתייר בשום ראש כדי עניבה ובצירוף שיור ב' הראשים יש כדי עניבה היה נראה להכשיר ואפשר היה לומר דמפני כך גבי סברת י"א כתב רבינו ואם נפסקו שני ראשים כשר אם יש בהם כדי עניבה דמשמע דאע"פ שאין בשום אחד משני הראשים לבדו כדי עניבה מאחר שבהצטרפות שניהם יש כדי עניבה כשר אלא שלא מצאתי מי שכתב כן ואיכא למימר דכל שאין בשום א' מראשי החוטים כדי עניבה אע"פ שבצירוף שניהם יש כדי עניבה כיון שאין כדי עניבה במקום אחד לא מינכר ולא חשיב כלל דכמאן דליתיה דמי והתוספות כתבו פי' אחר בסוגיא זו וז"ל לא נצרכה אלא לגרדומין וכו' משמע דאי איגרדום כולהו מיפסלי ואומר ר"ת דעכשיו שנותנין ד' חוטים ב' משום לבן ושנים משום תכלת וכופלן לח' צריך ליזהר דאם נפסקו ג' מן החוטים שמא הם מג' חוטים ונמצא שלא נשארו ב' חוטים שלימים וגם הרא"ש הזכיר סברא זו וזה לשונו לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדום תכלת וקאי לבן וכו' משמע דאי איגרדום תרוייהו פסילי אפילו נשאר בהם כדי עניבה ולכך היה אור"ת דעכשיו שנותנים ד' חוטים ב' משום תכלת ושנים משום לבן וכופלין אותו לח' אם נפסקו ב' מן הח' ונשאר בהם כדי עניבה כשר ואם נפסקו ג' פסול שמא לא נשאר בהם אלא חוט א' שלם וגם המרדכי הביא סברא זו וז"ל ואור"ת עכשיו שאנו נוהגים ד' פשוטים שהם ח' כפולים כנגד תכלת ולבן אם נפסקו ד' חוטים ויודע שהם שני חוטים שנכפלו שהם כנגד לבן או כנגד תכלת כשרים בכדי עניבה ואם אינו יודע פסול עד שיתברר לו ואפי' בג' חוטים איכא לספוקי דשמא נפסקו הני חוטים אחרים ולא נשאר רק אחד כהלכתו שלם והשאר גרדומין ופסולין וכן עשה מעשה ר"ת לפסול בג' חוטים מגורדמות עכ"ל. וגם בנ"י כתובה סברא זו וז"ל וי"מ כל שנשתייר שיעור עניבה כשרה ודוקא בב' חוטים לחוד כי לעולם צריך שישתיירו ב' חוטים שלימים מכל צד בכל כנף וכנף שיהא בהם י"ב אצבעות ודי בכך אע"פ שבשעת עשייה הוסיף בארכה עכ"ל ומדברי כולם נתבארו יפה דברי ר"ת דלדידיה לא מכשירין אלא כשנשתיירו ב' חוטים שלימים דהיינו ד' ראשים שכל אחד מהראשים ארוך י"ב אצבעות אז מכשירים כשנפסקו השני חוטים אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה דבני רבי חייא לא מכשרי אלא באיגרדום תכלת ונשתיירו ב' חוטי הלבן שלימים או איפכא אבל אם נפסקו ג' חוטים אף על פי שנשתייר בהם כדי עניבה פסולים כיון דאיגרדום חד מינא וקצת מהמין האחר ומפני כך כשנחתכו ג' ראשים חיישינן שמא כל ראש הוא מחוט א' ונמצא שאין כאן אלא חוט אחד שלם הילכך מספיקא פסול. אבל כשלא נחתכו אלא ב' ראשים מכשירים בנשתייר כדי עניבה שאפילו את"ל שכל ראש הוא מחוט א' עדיין יש ב' שלימים שלא נפסק מהם

כלום וסברא זו של ר"ת היא מה שכתב רבינו בשם י"א שאם נפסקו ג' חוטים פסולה אפילו נשתייר בהם כדי עניבה משום דהא איגרדום מין אחד וקצת מין אחר ואם לא נפסקו אלא ב' חוטים כשר דהיינו איגרדום לבן וקאי תכלת או איגרדום תכלת וקאי לבן דמכשרי ביה בני רבי חייא וא"ת אמאי מצריך בנפסקו שני ראשים שישתייר בהם כדי עניבה הא בלא שיעור כדי עניבה הוה לן לאכשורי ממה נפשך אם ב' ראשים הללו משני חוטים הם הרי נשתיירו הראשים השניים שמהצד האחר שיש בהם כדי עניבה ויותר ואם שני ראשים אלו הם חוט אחד אע"פ שלא נשתייר כדי עניבה כשר דהא לא פסל רבה בר רב אדא אמר רב אלא בנפסק חוט א' מעיקרו דמשמע שלא נשתייר בו כלום אבל אם נשתייר בו כל שהוא אע"פ שאינו כדי עניבה כשר וי"ל שסובר רבינו שמה שפירש הרא"ש דכל שנשתייר בו פחות מכדי עניבה נפסק מעיקרו קרי ליה לפר"ת נמי מפרש הכי ואע"פ שלא נתכרש בדבריו וכן צ"ל לדעת רבינו ירוחם שגם הוא כתב לדעת ר"ת אם נפסקו ב' מהח' ונשאר בהם כדי עניבה כשר נראה מדבריו שאם נשאר פחות מכדי עניבה פסול וטעמא משום דכל שנשתייר פחות מכדי עניבה נפסק מעיקרו קרי ליה והילכך כשנפסקו ב' ראשים חיישינן שמא מחוט א' הם ואם לא נשתייר בהם כדי עניבה ה"ל נפסק החוט מעיקרו ופסול. ומ"ש בנפסקו ב' ראשים אם יש בהם כדי עניבה כשר לאו למימרא שבכל ראש מהם צריך שיהיה כדי עניבה דהא בשיהיה בראש אחד מהם כדי עניבה סגי שאם ב' הראשים חוט א' הוא הרי יש בראשו האחד כדי עניבה ואם הם משני חוטים אפי' לא היה בשום אחד מהם כדי עניבה כשר שהרי נשתיירו הראשים השניים שיש בהם כדי עניבה ויותר וקשה בלשון רבינו דמפשטיה משמע שבא להשמיענו דנפסקו ב' ראשים ונשתייר בהם כדי עניבה כשר וזה לא היה צריך להשמיענו דהא עדיפא מינה אשמעינן לפי סברא זו דאפילו נפסקו ב' חוטים כשר אם נשתייר בהם כדי עניבה ועוד קשה דקאמר ולפ"ז אפילו נפסקו וכו' דמשמע דלסברא זו דוקא הוי דינא הכי אבל לא לסברא קמייתא והא בנפסקו ב' ראשים ונשתייר בהם כדי עניבה ליכא פלוגתא דלדברי כולם כשר הוא ואדרבא סברא קמייתא עדיפא דאפילו אם נפסקו כולם מכשירין בנשתייר בהם כדי עניבה. ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל תירץ וז"ל אבל נראה שמהיסוד שאמרנו יהיה מובן כמו שאתה רואה זאת הסברא בנויה על שאלו הד' חוטים שאנו נותנים השנים משום תכלת והשנים משום לבן ושהאחד יגין על חבירו וא"כ לפ"ז היה מקום לומר שיהיה יותר חומרא בב' ראשים מבשני חוטים שכשהם ב' חוטים ניכרים מתכלת ומלבן אז אנו רואים המין האחד שלם אבל כאן שאנו נותנים אלו הד' חוטים בעבור אלו המינים אין כאן מקום לומר זה תכלת וזה לבן וא"כ

בכל אחד מהם י"ל שמא הוא תכלת שמא הוא לבן והיה לנו לומר לפ"ז שכשנפסקו ב' ראשים שיהיה פסול אפי' שיהיה בהם כדי עניבה. ומ"ש ולפי זה ר"ל אפילו לזאת הסברא לא נפסל בב' ראשים אם יש בהם כדי עניבה עכ"ל ואינו מתיישב בעיני מתרי טעמי חדא שלא נזכר בדברי רבינו טעמו של ר"ת עד שיהיה מקום לומר דסד"א שיהיה יותר חומרא בב' ראשים מבשני רוטים ועוד שהרי ר"ת בזמן הזה דליכא תכלת איירי כמבואר בדברי התוספות והרא"ש והמרדכי שכתבתי וא"כ לא היה מקום לטעות בדבריו שיותר חומרא יהיה בב' ראשים מבשני חוטים. ועוד שאין פירושו בלשון ולפ"ז מכוון ומהר"י ן' חביב ז"ל כתב ביישוב דברי רבינו דמשום דלפי כי' ראשון שכתבתי שדחו אותו התוס' והרא"ש דהיינו דאי איגרדום חד וקאי אידך אין מועילין זה את זה נמצא דאם נפסקו ב' חוטים אע"פ שנשתייר בהם כדי עניבה פסול לכך כתב רבינו דלסברת ר"ת לא מחמרינן כולי האי אלא אפילו אם נפסקו ב' ראשים כיון שנשתייר בהם כדי עניבה אע"ג דאיכא לספוקי שמא מב' חוטים הם כשר משום דכל שהמין הא' שלם לא מיפסיל בפסיקת המין אחר אם נשתייר בו כדי עניבה ואע"פ שהאריך הרב הנזכר הרבה בענין זה מ"מ העולה מכלל דבריו ביישוב דברי רבינו הוא זה שכתבתי ואין דבריו נוחין לי דהיאך יתכן לומר שבא רבינו ליזהר שלא נטעה לומר לסברת ר"ת כדברי פי' שלא נזכר בדברי רבינו כלל ואפילו ברמז ולא עוד אלא שיסוד אותו פי' רחוק מיסוד פי' ר"ת כמטחוי קשת וכיון שכן לא היה צריך רבינו ליזהר בכך. ולכן נראה לעניות דעתי דבמה שכתב אפילו אם נפסקו שני ראשים כשר אם יש בהם כדי עניבה עד שיפסקו שלשה ראשים אתא לאשמעינן דבנפסקו שני ראשים בעינן שישתייר כדי עניבה. ולא תימא דפחות מכדי עניבה נמי כשר משום דאפי' תימא דתרי חוטי נינהו הרי נשאר מכל חוט הראש השני שיש בו כדי עניבה ויותר ואם אינן אלא חוט א' בכל שהוא שנשתייר ממנו כשר דאיכא למימר חיישינן שמא מחוט א' הם וכל שלא נשתייר ממנו כדי עניבה נפסק מעיקרו מיקרי וכדברי הרא"ש ועוד אשמעינן דבנפסקו שלשה ראשים פסול אפי' יש בהם כדי עניבה דחיישינן דלמא משלשה חוטים הם והכי פי' ולפ"ז אפי' כשנפסקו שני ראשים דכשר היינו אם יש בהם כדי עניבה דוקא ואם לאו פסול דחיישינן שמא חוט א' הם והא דסגי בנשתייר כדי עניבה דוקא בנפסקו שנים עד שיפסקו שלשה ראשים דאז אע"פ שיש בהם כדי עניבה פסול דחיישינן שמא משלשה חוטים הם ולפי' זה ניחא דליכא למימר דמדין נפסקו שני חוטים שמעינן להיכא דנפסקו ב' ראשים במכ"ש דאי מהתם הוה מכשרנא נפסקו ב' ראשים אפילו אין בהם כדי עניבה ואשמעינן דאפי' נפסקו שני ראשים לא מתכשר אלא כשיש בהם כדי עניבה וגם ליכא לאקשויי מאי ולפ"ז

דקאמר הא לסברת הרא"ש נמי הוי דינא הכי דאתא לאשמעינן דבנפסקו שלשה ראשים פסול אפילו נשתייר בהם כדי עניבה דאילו לפי' הרא"ש אפי' נפסקו כולם אם נשתייר בהם כדי עניבה כשר ומצאתי נוסחא שאין כתוב בה אפילו ואולי מחקוהו לפי שהיה קשה למעיינים לשון אפילו ובמה שכתבתי מתיישב יפה דה"ק לא מיבעיא כשנפסו שני חוטים שאינו כשר אלא אם נשתייר כדי עניבה אלא אפילו נפסקו שני ראשים אינו כשר אלא אם יש בהם כדי עניבה ורבינו ירוחם כתב נפסקו ב' חוטים אפילו נשאר בהם כדי עניבה פסול ואם נפסק אחד ונשאר בו כדי עניבה כשר כך פשוט בפרק התפלת ואיני מבין דבריו דבנפסקו ב' חוטים ונשאר בהם כדי עניבה אפילו לדעת ר"ת כשר והיאך כתב הוא דפסול ואפשר שדבריו ע"פ דעת המפרשים דהא דאמרינן אי איגרדום תכלת וקאי לבן וכו' אליבא דרבי היא אבל לרבנן אי איגרדום חד וקאי אידך אין מועילין זא"ז והוא מפרש דהיינו כי איגרדום חד מינא דוקא שהם ב' חוטים אבל אי לא איגרדום אלא חד חוטא אם נשתייר בו כדי עניבה כשר ומ"מ תמיהא לי דמאחר שהתוספות והרא"ש דחו סברא זו למה כתבה והמרדכי כתב שאין נראה לר"י פי' ר"ת אלא כשרים אפילו איגרדום כולהו דמה לי ב' מה לי כולם ועמא דבר מיניהו לקולא מינייהו לחומרא מיהו בסמ"ג תפס שיטת ר"ת עכ"ל והרא"ש כבר כתבתיו שבפסקיו תפס עיקר דאפילו נפסקו כולם אם נשתייר בהם כדי עניבה כשר וכן בסוף הוי ומאוקימתא דמתני' הוא דמשוינן פלוגתא ביניהו דלרבנן אתיא מתניתין כפשטא שאם אין לו לבן עושה תכלת ואם אין לו תכלת עושה לבן אבל לרבי דלא מצינו לפרושי הכי משום דס"ל שמעכבים זה את זה צריך לפרש מתניתין באיגרדום תכלת וכו' מיירי ולענין שיעור הגרדומים משמע שסובר הרמב"ם דאפי' לא נשאר אלא מין אחד והמין השני נפסק כולו לגמרי כשר דלישנא דגמ' דקאמר איגרדום לבן וקאי תכלת משמע ליה דאיגרדום לבן לגמרי ולא נשתייר ממנו כלו' והא דבעינן וכמה שיעור גרדומי' לאו אבני רבי חייא קאי אלא אהיכא דאיגרדום כולהו ציציות בין דתכלת בין דלבן דאז הוא דבעינן שישתייר כדי עניבה אבל היכא דלא איגרדום אלא מין אחד אפילו לא נשתייר ממנו כלום כשר נמצא לפי זה דהיכא שנפסקו חוטים של מין אחד לגמרי כיון שנשאר המין השני שלם כשר והיינו ההיא דבני רבי חייא וזהו מה שכתב הרמב"ם וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר ורבותא אשמעינן שאף על פי שהתכלת אינו אלא חוט אחד כשר וכל שכן שאם נפסק התכלת ונשתייר הלבן כשר והיכא דנפסקו כל החוטים אם נשתייר בהם כדי עניבה כשר והיינו דאמרינן וכמה שיעור גרדומים כדי לענבן וזהו מה שכתב הרמב"ם וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה

כשר. והיכא שנפסקו חוטים של מין א' ומהמין השני נפסק חוט א' פסול והיינו דאמר רבה בר רב אדא אמר רב נפסק החוט מעיקרו פסולה דע"כ לא מכשרינן בנפסק מין אחד לבד אלא כשהמין השני נשאר שלם אבל כשנפסק מהמין השני חוט אחד מעיקרו פסול וכן אם עשאו כולו ממין אחד אם נפסק חוט אחד מעיקרו פסול שכל שאין בציצית אלא מין א' בעינן שלא יפסק שום חוט מעיקרו וזהו מ"ש הרמב"ם ואם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה. ואפשר לומר ע"פ שיטה זו דבני רבי חייא כי אמרי גרדומי תכלת כשרים בנשתייר בהם כדי עניבה דוקא מכשרי דכי בעינן וכמה שיעור. גרדומין ומהדרינן כדי לענבן אבני ר' חייא קאי כדמשמע מפשטא דשמעתא ובנפסקו כל החוטים מיירי דאז בעינן כדי עניבה דכל החוטים קרוים תכלת וכמו שכתב הרא"ש ורבא דאמר לא נצרכא אלא לגרדומין דאי איגרדום תכלת וקאי לבן או איגרדום לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים הכי קאמר אי איגרדום תכלת לגמרי וקאי לבן או איגרדום לבן לגמרי וקאי תכלת כשר ומייתי ראיה מבני ר' חייא דאמרי גרדומי תכלת כשרים ואע"ג דאינהו בעו שישתייר בהם כדי עניבה שאני התם שנפסקו כל החוטים אבל הכא שמין אחד לא נפסק ממנו כלל אע"פ שהמין האחר נפסק לגמרי כשר דלא מייתי רבא ראיה מבני ר' חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו ולפ"ז מ"ש וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר היינו מאי דאמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומים דאי איגרדום לבן וקאי תכלת או איגרדום תכלת וקאי לבן כשר. ומ"ש וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר הוא מאי דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים. ויש לפרש בע"א שהרמב"ם מפרש דהא דאמר רבא אי איגרדום לבן וקאי תכלת או איגרדום תכלת וקאי לבן כשר היינו בנשאר מהם כדי עניבה דוקא וכדבני רבי חייא דאילו איגרדום לגמרי פסול הוא וכדאמר רבה בר רב אדא אמר רב נפסק החוט מעיקרו פסול ולפ"ז אין בדברי הרמב"ם אלא שני דינים. האחד היכא דאיגרדום אחד מהמינים ונשאר ממנו כדי עניבה וזהו מה שכתב וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף אלא שבכאן כתב הדין דרך כלל שאם נפסק מין אחד ונשאר השני כשר ובסוף הפרק פירש דהיינו דוקא בנשתייר כדי עניבה וזהו מ"ש וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר בהם אלא כדי עניבה כשר והיינו בשלא נפסק אלא ממין אחד והמין השני קיים וסמך על מה שבתחלת הפרק לא הכשיר אלא בנפסק מין אחד והמין שני נשאר שלם. הדין השני הוא מה שכתב ואם נפסק החוט מעיקרו פסולה והיינו דרבה בר רב אדא אמר רב ולפי דרך זה דעת הרמב"ם כדעת ר"ת ויש לפרש בע"א דשלשה דינים הם. האחד

כשנפסק מין אחד לבד אפילו נשתייר פחות מכדי עניבה כשר שמאחר שהמין השני קיים כולו בכל שהוא שישתייר ממין זה סגי וזהו שכתב וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר. ודייק לכתוב נפסק הלבן ונתמעט ולא כתב ונפסק מעיקרו והכי קאמר נפסק הלבן ונתמעט משיעור כדי עניבה ומ"מ קצתו נשתייר ומה שכתב עד הכנף הוא עד ולא עד בכלל כלומר שבמקום שתלו בכנף נשאר כל שהוא והיינו דאמר רבא לא נצרכא אלא לגרדומין דאי איגרדום לבן וקאי תכלת או איגרדום תכלת וקאי לבן כשר וגרדומין היינו שנשתייר קצת דאי לא נשתייר כלום נפסק מעיקרו מיקרי ואם נשתייר כדי עניבה מאי איריא קאי לבן או קאי תכלת אפי' איגרדום תרוייהו נמי כשר וכדאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים כשנשתייר בהם כדי עניבה כדאמרינן בגמרא ותכלת דאמרו בני ר' חייא היינו כל החוטים דכולהו קרי תכלת ולא מייתי רבא ראיה מדבני ר' חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו וכיון דבנפסקו כל החוטים מכשרי בנשתייר בהם כדי עניבה בנפסק מין אחד לבד יש להכשיר בנשתייר פחות מכדי עניבה. הדין השני היכא שנפסקו כל החוטים וזהו שכתב ואם כן נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר והיינו דבני ר' חייא וכמו שכתבתי בסמוך. הדין השלישי מ"ש ואם נפסק החוט מעיקרו אפי' חוט אחד פסול. ולענין הלכה מאחר שאין בדברי הרמב"ם הכרע נקטינן כסברא קמייתא שכתב רבינו שהסכימו בה ר"י והרא"ש ז"ל ומיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת ר"ת להחמיר:

סעיף קטן ב

ומה שכתב רבינו גבי כדי עניבה ובלבד שישאר כדי שיוכל לענבם כולם ביחד בפרק התכלת (מנחות לח:) אהא דאמרינן וכמה שיעור גרדומים כדי לענבן איבעיא להו כדי לענבן כולהו כהדדי או דילמא כל חד וחד לחודיה תיקו ונ"ל דהא דקאמר כדי לענבם כולהו כהדדי אחוטים המגורדמים קאי כלומר שהחוטים המגורדמים יכולים ליענב יחד ולא כמו שראיתי מצריכים שישאר כדי לענוב כל הח' חוטים יחד ולא מסתבר דלמה לנו שישאר בגרדומים כדי לענוב החוטים השלמים אלא בשנשאר כדי לענוב בו כל החוטים הגרדומים קרי כולהו כהדדי וכ"נ ממ"ש המרדכי על בעיא זו וז"ל פי' כולהו בהדי הדדי ר"ל ד' חוטים לפי' ר"ת דאיגרדום דוקא מין אחד כשר. ולפירש"י דאיגרדום כולהו כשר ר"ל לענוב כל הח' חוטים עכ"ל והא דקאמר או דילמ' כל חד וחד לחודיה לכאורה משמע דאם נשאר בחוט כדי ליענב הוא מיניה וביה סגי אבל מלשון סמ"ג נראה דהיינו לומר שנשאר בו כדי ליענב על חוט א' ולפי שלא נשאר בו כדי ליענב על כולם אלא על חוט אחד לבד קרי ליה כל חד וחד לחודיה שכתב וז"ל והוא שישאר מן החוט כדי לעשות

עניבה על שאר החוטים או על אחד מן החוטים שבזה מסופק התלמוד והמרדכי נראה שהוא מסופק איזה מפירושים אלו עיקר שכתב וז"ל לי הדיוט הכותב הנני מסופק אם הא דקאמר בגמרא או דילמא כל חד וחד לחודיה אם ר"ל כל חוטי הציצית כל אחד לחודיה צריך כדי עניבה וכן משמע הלשון או אם ר"ל כדי לענוב חוט אחד לבדו ובסמ"ג משמע חוט אחד לבדו עכ"ל וכתב הרא"ש דכיון דבעיין לא איפשטא אזלינן בה לחומרא אבל הרי"ף והרמב"ם לא הזכירו דין זה משמע דסברי דאזלינן בה לקולא וטעמא משום דסבירא להו דשיעור זה אינו אלא מדרבנן דאילו מדאורייתא בכל דהו סגי והכי נקטינן היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר טוב לחוש לדברי הרא"ש ז"ל: גרסינן בגמרא (שם) בעי רב אשי אלימי ולא מיענבי ואי הוו קטיני מיענבי מאי א"ל רב אחא כ"ש דמינכר מצותייהו ופירש"י אלימי עבים דאי הוו קטיני דקים הוו מיענבי שארוכים הם כ"כ אבל מפני עובי הוו קשים לענוב כ"ש דכשרים דהואיל ואילו היו דקים ארוכים כדי עניבה כ"ש כשהם עבים דמינכרא מצותייהו טפי וכתב העיטור ש"מ דאפילו לא נשתייר בו אלא כדי לכרוך בו ח' שערות כפולות כשר עכ"ל. ולי נראה דאלימי וקטיני בערך שאר ציציות שנוהגים העולם קאמר ולא לשער בשערות כפולים כדברי בעל העיטור והרא"ש כתב בעיא זו בפסקיו וגם רבינו ירוחם כתב דין זה אבל הרי"ף והרמב"ם השמיטוהו ורבינו נמשך אחריהם ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שאולי משום דאתי במכ"ש לא חשש להביאו אבל זה דוחק שהרי הרא"ש מביא אותו וגם העיטור ואדם וחוה עכ"ל ובלאו הכי קשה דאף על גב דתלמודא פשיטא ליה מ"מ אנן לא עדיפנן מרב אשי דאיבעיא ליה וא"כ ה"ל לכותבו כי היכי דלא תיבעי לן כדבעיא לרב אשי ואפשר שהשמיטו משום דלא בקיאים בשיעורא דעובי ודקות ויותר נראה לומר שהשמיטו משום דאתי במכ"ש וכדברי רבינו הגדול ואע"ג דמעיקרא הוה מיבעיא ליה לרב אשי בתר דשמע דאתיא במכ"ש קיבלה וכיון דלפום קושטא לכ"ע אתיא במכ"ש לא חששו לכתבו כדי לאפוקי דלא תיסק אדעתין כדהוה ס"ד דרב אשי מעיקרא והרא"ש ורבינו ירוחם חשו להכי וכתבוהו:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ורש"י פירש דבעינן כדי עניבה מן הענף ור"י פירש אפי' נחתך כל הענף וכו' בר"פ התכלת אהא דאמרינן וכמה שיעור גרדומים כדי לענבן כתבו התוס' מתוך פירוש הקונטרס דבסמוך גבי הא דמוכח רבא דצריך לקשור על כל חוליא וחוליא דאי ס"ד לא צריך הא דאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים כיון דאישתרי ליה עילאי אישתרי ליה כוליה ופי' לית ליה הא דאמרן לעיל כדי שיעור עניבה משמע דס"ל

דעניבה חוץ לקשר אחרון שבציצית ויתכן יותר לפרש דשיעור עניבה סמוך לכנף קאמר והשתא לא פליג אדלעיל וכן משמע קצת בסיפרי בפרשת גדילים בד"א בתחלה אבל בשיורי גרדומים כל שהו משמע דאגדילים קאי וגם הרא"ש כתב על הא דאמר רבא ש"מ צריך לקשר על כל חוליא וחוליא וכו' מכאן משמע קצת דכדי עניבה דקאמר לעיל לא בעינן שישייר בפתיל כדי עניבה אלא אפי' נפסק כל הפתיל ונשתייר בגדיל כדי עניבה מדקאמר כיון דאישתרי אישתרי כולה דאי נשאר כדי עניבה בפתיל לא משתרי הקשר ורש"י דחק לפרש דרבא לית ליה דבעי כדי עניבה ולא משמע כן וכן בסיפרי תני בפרשת גדילים בד"א בתחלתה אבל בשיריה ובגרדומים כל שהוא משמע דאגדילים קאי עכ"ל ולא ידעתי למה לא כתב רבינו שהרא"ש הסכים לדברי ר"י וסמ"ג ורבינו ירוחם כתבו כדברי התוספות והרא"ש שאפילו לא נשאר כדי עניבה אלא מהגדיל כשר וסמ"ק כתב ב' הסברות ולא הכריע והמרדכי כתב תחלה להכריע דבנשאר כדי עניבה מהגדיל כשר ואח"כ כתב בשם רבינו שמשון לדחות אותם ראיות והעלה ואין כח בידי להכשיר עד יבא מורה צדק עכ"ל ומנהג העולם כדברי רש"י ומיהו היכא דלא אפשר כגון שהוא במקום שאין ציציות מצוים לתקן כדאי הם ר"י והרא"ש לסמוך עליהם ועוד שיש לדבריהם ראיה מההיא דסיפרי וסוגיא דגמרא אתיא שפיר לשיטת':

סימן יג

סעיף קטן א

ארבע ציציות מעכבים זה את זה שכל זמן שאין בה כל הארבע אינה מצוייצת כהלכתה והיוצא בה לר"ה חייב חטאת אבל אם יש בה כל הארבע מותר לצאת בה וכו' בס"פ הקומץ רבה (מנחות כח.) תנן ד' ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת ר' ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצות ובגמרא (לז:) מאי בינייהו אמר רבינא דרב הונא איכא בינייהו דאמר רב הונא היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה בשבת חייב חטאת ופירש"י וכ"ע אית להו דרב הונא מיהו הטיל לשלש ולא לרביעי' לת"ק הויא מצוייצת שלא כהלכתה וחייב חטאת דה"ל ציצית משוי ולר' ישמעאל הויא מצוייצת כהלכתה דג' מצות מיהא איכא ואינו פסול ורב הונא בעשויה בפיסול ואסיקנא בגמרא דלית הלכתא כר' ישמעאל וכתב הרא"ש בתשובות כלל שני שראה לקצת רבותיו שהיו פושטים טלית שלהם כשהיו יוצאים לר"ה ושהוא סובר שחומרא שאין לה טעם היא דלמאי איכא למיחש אי חיישת שמא נפסקו החוטים ולא נשאר בהם כדי הכשר ציצית א"כ האיך בירך עליו בשעה שלבשו וא"ת שבדק כל ד' ציציות בשעת לבישה א"כ יבדוק בשעה שיוצא בו לר"ה והעולם לא נהגו לבדוק כל הציציות בכל שעה שמתעטף בטלית

משום דמוקמי להו בחזקת כשרות עד שיודע לו שנפסלו ועוד דציצית אינו נפסל בקל והעולם רגילים לתקנם אף קודם שיגיעו לידי פיסול הילכך מוקמינן להו אחזקתייהו לענין ברכה וכן לענין לצאת לר"ה מי שאינו רגיל לילך ארבע אמות (בלא ציצית) ראוי לו לסמוך על החזקה ולצאת בו ואם ירצה להחמיר יבדקם בשעת יציאה. וי"א שכל טליתות שלנו הוויין מצוייצות שלא כהלכתן ואינם יוצאים בהם לר"ה ואינם דברים של טעם דאם אינם מצוייצים כהלכתם היאך אנו מברכים עליהם אלא ודאי התורה אמרה שיש ליתן בכנף שני חוטים לבן ושני חוטים תכלת והלכה למשה מסיני שהתכלת אינו מעכב את הלבן והיה מספיק לנו בשני חוטים לבן אלא שאנו נותנים עוד שני חוטים זכר לתכלת ועוד אף לפי דבריהם שאינם מצוייצים כהלכתם מותר לצאת בו לר"ה כדאמרינן בפרק תולין (שבת קלט:) מתעטף אדם בכילה ובכסכסים ויוצא בה לר"ה ומ"ש מדרב הונא דאמר היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה בשבת לר"ה חייב חטאת ציציות לגבי טלית חשיבי ולא בטלי הני לא חשיבי ובטלי ופירש ר"ח דציציות חשיבא ולא בטלה כי דעתו לתקן שאר ציציות ולצרפם לזו שהיא כשרה הילכך לא בטלה הני כסכסים בטלי לגבי כילה וכן נמי טליתות שלנו שיש להם ד' ציציות אפי' אי חשבת להו אינם מצוייצות כהלכתן בטלו לגבי טלית עכ"ל וכבר הזכיר כן רבינו בסי' ש"א ובסוף דבריו כתב והר"מ היה מחמיר שלא לצאת בה וא"א ז"ל היה יוצא בה. בתשובו' להרמב"ן סי' ר"ט כתוב וז"ל מותר לילך בטלית קטן בר"ה בשבת וכדאי' פ' הקומץ רבה היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה בשבת חייב חטאת ופירש"י דוקא בטליתות שלהם שצבועים מתכלת הציציות חשיבי ולא בטלי לגבי טלית לכך חייב חטאת כשאינה מתוקנת כהלכתה דהוי משוי אבל לגבי דידן לא חשיבי ובטלי גבי טלית אמנם ר"ח פי' שאפי' בטליתות שלנו הציציות חשיבי שהם עשוים לשם מצוה ולא בטלי לגבי טלית אכן לשני הפירושים מותר לילך בטלית קטן כשהציצית מתוקנת כהלכתה. ומהר"ם היה מחמיר על עצמו מלילך בטלית קטן בר"ה בשבת דילמא מיפסק חד מהציציות וכן עמא דבר עכ"ל. וכתוב בנימוקי יוסף בסוף הלכות ציצית בשם הריטב"א וז"ל ויש חוששים לצאת בזמן הזה בשבת בטלית זה שאין בו עיטוף גמור והוא תחת הגלימא העליון שנראה כמשוי וכמלבוש כפול והגם כי אין לחוש לזה דמלבוש גמור הוא חשוב טוב הוא לעשות באמצעיתו אחיזות כעין סרבל וכן שמעתי שהיו נוהגים באשכנז ובצרפת וכן ראיתי רבים שהיו חוששים בדבר זה בשם הרב החסיד עכ"ל. ואיני יודע טעם חשש זה כלל דהא אמרינן בפרק תולין מתעטף אדם בכילה ובכסכסין ויוצא בה לר"ה ובפרק חבית (שבת קמז:) האוליירין מביאים בלורי נשים לבי בני ובלבד שיתכסה בהן ראשו

ורובו וכ"ש בהני טליתות שהם מלובשים ממש דשרי ואין טעם להצריך לעשות לה אחיזות: ובמרדכי סוף פרק חבית כתוב גם כן שמותר לצאת בטלית קטן בשבת רק שיהא מתוקן בציציותיו כדינו ור"מ לא נהיג לצאת בטלית קטן בשבת בר"ה לפי שהיה ירא שמא ניתקו החוטים של ציציותיו ונפסלו ובכלבו כתוב שרז"ל לא חשו ליה למהר"מ וכן נוהגים העולם לצאת בו לרשות הרבים וכדעת הרא"ש וכן דעת הרשב"א שכתב בתשובה שהרי"ף פסק כמ"ד אין התכלת מעכב את הלבן ונראים דבריו וכך אנו עושים מעשה כדבריו בין בחול בין בשבת עכ"ל וכן דעת הרמב"ם שכתב בפי"ט מה' שבת טלית המצוייצת כהלכתה מותר לצאת בה בין ביום בין בלילה שאין הציצית הגמור משוי אלא הרי היא מנוי הבגד ומתכשיטיו כמו האימרא וכיוצא בה ע"כ. וכיון דכל הני רבוותא מסכימים להתיר הכי נקטינן וכן נהגו העולם: גרסינן בס"פ הקומץ רבה (מנחות לז:) רבינא הוה קא אזיל בתריה דמר בר רב אשי בשבתא דריגלא איפסק קרנא דחוטיה ולא אמר ליה ולא מידי כד מטא לביתיה א"ל מהתם איפסיק א"ל אי אמרת לי מהתם שדיתיה והא אמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה תרגמא רב בר שבא בלאו דלא תסור ואיכא דאמרי מהתם אמר ליה א"ל מאי דעתיך למשדייה גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה והא תרגמא רב בר שבא בלאו דלא תסור ה"נ כרמלית דרבנן היא וכתבו ה"ה בפי"ט מהלכות שבת ונ"י בסוף הל' ציצית בשם הריטב"א ונראה שאפי' אם נודע לו כשהוא עומד בכרמלית שבשעה שיצא בו פסול היה לא קנסינן ליה מפני שלא בדקו דאפי' את"ל שהיה לו לבדקו ולא בדקו לא קנסינן ליה במקום דאיכא כבוד הבריות וכל שכן דלא אשכחן שחייבוהו חכמים לבדוק: ואפשר לומר דהא דאמרינן בגמרא דלא צריך למשדייה היינו דוקא בטליתות דידהו שהיו נושאים אותם במקום גלימא ואם היו פושטים אותם בשוק איכא משום כבוד הבריות אבל טלית דידן שאין לובשים אותו משום מלבוש אפילו אם יפשטנו אין בו משום כבוד הבריות והילכך אפי' בכרמלית דרבנן פושטו אם נפסל ואפשר דאפי' בטלית זה איכא זלזול אם יצטרך לפשטו בשוק א"נ כיון דמשום דבטליתות דידהו היה זלזול בפשיטתן ולא גזור רבנן בכרמלית לגבי טלית בשום טלית לא גזרו דלא פלוג רבנן בין טלית לטלית. וזה נראה שהוא דעת ה"ה ונ"י שכתבו דין זה סתם ולא חילקו בין טלית לטלית: כתוב במרדכי אומר ה"ר שלמה מדרוי"ש שאם נפסק לאיש חוט של טלית בשבת שאסור ללבשו עד שיתקן אותו שאם לובשו עובר בעשה והשיב ר"י דליתיה כדמוכח בשמעתין דאע"ג דאיפסיק לא הוה שדי בכרמלית דרבנן לכך נראה לר"י דמצות עשה דציצית אינו אלא להטיל בו ציצית כשילבשנו ולא אמר הכתוב בלשון לא תלבש בגד שיש לו ארבע

כנפים בלא ציצית דאז ודאי היה הדין עמו אלא מצות עשה גרידא להטיל בו ציצית ומ"מ אין הטלית אסור ללבוש וגם אין עובר כיון שאין עתה יכול להטיל בו שהוא שבת ובחול ודאי עובר כל שעה שלובשו בעשה להטיל בו ציצית עכ"ל. ובתשובות אשכנזית מצאתי כלשון הזה שאלת בני אם נפסק א' מהציציות אם מותר להתעטף ולברך בשבת המברך בו מוציא שם שמים לבטלה דקיימא לן דד' ציציות מעכבות זו את זו דלית הלכתא כר' ישמעאל ומיהו אם הלך אדם לבהכ"נ ומצא טליתו שנפסקו החוטים ואינה מצוייצת כהלכתה ומתבייש לשנות מנהגו לישב בפני הקהל בלא טלית אפשר דמותר להתעטף בלא ברכה כדאשכחן בהקומץ רבה בכרמלית דרבנן גדול כבוד הבריות עכ"ל. ואינו נ"ל דלא דמי יושב בפני הקהל בלא טלית לפושט טליתו בשוק:

סימן יד

סעיף קטן א

עשאה כותי פסולה ואשה כשרה לעשותה בפרק התכלת (מנחות מב.) א"ר יהודה אמר רב מנין לציצית כותי שהיא פסולה שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית בני ישראל יעשו ציצית ולא הכותי וכתבו התוס' והרא"ש שם ובפרק השולח משמע דוקא כותי דכתיב בני ישראל אבל אשה כשרה לעשות ציצית ולא אמרינן כל שאינו בלבישה אינו בעשייה וכמו שהיה אומר ר"ת דגבי תפילין דוקא הוא דדרשינן הכי משום דכתיב וקשרתם וכתבתם ודרשינן כל שישנו בקשירה ישנו בעשייה וכתב הרא"ש בגיטין בפרק השולח דהכי משמע מדמכשרינן סוכת גנב"ך ובפרק הספינה אמרינן דנפקא בת קלא ואמרה מאי עבידתייהו בהך קרטליתא דדביתהו דרבי חנינא בן דוסא היא דעתידה למשדי תכלתא לצדיקי לעלמא דאתי וכן פסק סמ"ג והמרדכי כתב יש מפרשים דנשים פסולות לעשות ציצית מידי דהוה אתפילין דדרשינן כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה ואור"י דליתא מדממעטינן דוקא כותים אלמא דנשים כשירות לעשות ציצית דבני ישראל מיקרו אי לאו דהו"ל מצות עשה שהזמן גרמא אלא דוקא גבי תפילין דגלי קרא וכן מנהג שהנשים עושות ציציות ומיהו מצאתי שמהר"ם היה מקפיד להניח לנשים לעשות לפי שמי שפטור מן הדבר אינו פוטר אחרים ונ"ל דהיינו לכתחלה דאל"כ תקשה מסוכת גנב"ך דכשרה וגרסינן בפרק הספינה ארגז גנוז לאשתו של ר' חנינא בן דוסא דשדיא תכלתא לצדיקים לעתיד לבא ובהגה"מ פ"א כתב ציצית שעשה כותי פסול מכאן פסק רבי' יהודה ור"י שהנשים יכולות לעשות ציצית מדאינו ממעט אלא כותי וכן הורה רבי' יהודה לאשתו אבל בשם מהר"ם מצאתי דאין להן לעשות ציצית משום דכתיב בני ישראל ועשו להם ציצית אבל שאר תקוני הטלית וטויית ציצית יכולות לעשות וכן

בתוס' פסק ר"ת דכל מצוה שאין האשה חייבת בה כגון לולב וציצית אינה יכולה לעשות לנו מדאמרינן בהשולח כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכן היה מעשה שר"ת פסל טליתות שהטילה להם ציציות והא דאמרינן בפרק אין מעמידין מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפילין על ידו לא שהיתה קושרת אלא שהיתה מסייעה לו לקושרן א"נ לא אסר לאשה אלא תיקון הדבר כגון כתיבה ותיקון הציצית ואגודת הלולב אבל קשירה לאו תיקון המצוה היא ומציא עבדא ע"כ וכן נ"ל דטוויית ציצית שרי לה בפ' הספינה הרמ"ך ובספר התרומה פסק דנשים יכולות לעשות ציצית עכ"ל. ולענין הלכה נהוג עלמא כדברי המכשירים דרובא נינהו וגם כי טעם נכון יש להם: כתב הרמב"ם בפ"א מהל' ציצית ציצית שעשאה כותי פסולה אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשירה וכבר כתבתי בסימן י"א שע"כ היינו דוקא בתליית החוטים ועשיית החוליות והקשרים דאילו טוויה ודאי בעינן שיהיה לשם ציצית כדאיתא בפרק התכלת (מנחות מב:) ובריש סוכה (ט.) וטעמו משום דאם איתא דבעינן עשיית ציצית נמי לשמה היכי אמרינן ציצית שעשאה כותי פסולה מאי איריא כותי אפי' בישראל נמי אם עשאה שלא לשמה פסולה ועוד דאם כן למה לי דרשא דבני ישראל יעשו ולא כותי תיפוק ליה מהיכא דמפיק דבעינן טויה לשמה אלא ודאי לא מיפסלא אלא בכותי דוקא אבל בריש סוכה אהא דא"ר יהודה אמר רב עשאה מן הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין פסולה פירש"י דטעמא משום דלא נתלו בה לשם ציצית וכ"כ הרא"ש בה' ציצית אלמא תלייה לשמה בעינן ואפשר נמי דחוליא אחת וקשר אחד דצריכי מדאורייתא צריך שיעשם לשם ציצית ולהרמב"ם לא תקשי מהא שהוא מפרש הא דעשאה מן הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין בצמר ולא לענין תלייה לשמה וכמו שכתבתי בסי' י"א. ומיהו איכא למידק עליה דהרמב"ם מנא ליה למיפסק דעשאה ישראל בלא כוונה כשירה אי משום דאם איתא דבעינן כוונה לשמה מאי איריא כותי דנקט אפילו ישראל שלא בכוונה נמי לאו ראיה היא דרב לטעמיה דלא מצריך טווייה לשמה דהא מכשר בעשאה מן הסיסין כדאיתא בפרק התכלת ובריש סוכה ואם כן לא בעי לשמה כלל ומ"ה לא פסיל אלא בעשאה כותי דוקא אבל לדידן דקיי"ל דמן הסיסין פסולה משום דבעינן טוויה לשמה אימא דכל עשיית ציצית בעינן שיהא לשמה ואפשר דמשמע ליה דאם איתא דשמואל פליג ואמר דאפי' עשאה ישראל שלא לשמה פסול הו"ל לרב יהודה לומר כי אמריתה קמיה דשמואל אמר מאי איריא עשאה כותי אפי' עשאה ישראל שלא לשמה נמי פסול וכדאמר גבי עשאה מן הסיסין וכיון דלא אשכחן דאמר הכי משמע דלשמואל נמי עשאה ישראל שלא לשמה כשירה ולא פליג אלא בטוויה לחוד ועוד יש להוכיח כן דאם איתא דשמואל

הוה פליג עליה דרב בהא הכי הו"ל לרב למימר ציצית שעשאה ישראל שלא לשמה כשירה כלומר ולאפוקי משמואל דפסל ועוד דהאי דרשא דבני ישראל ועשו משמע דכ"ע צריכי למידרשה ואם איתא דעשיה שלא לשמה פסולה למה ליה לקרא לאשמעינן דוקא ישראל ולא כותי כיון דכותים לאו בני לשמה נינהו אלא ודאי בעשייה לא בעינן לשמה אבל בעינן שיעשה ע"י ישראל ולא ע"י כותי כנ"ל לדעת הרמב"ם. ולענין הלכה יש לחוש לדברי רש"י והרא"ש לעשותו בכוונה והיכא דעשאו שלא בכוונה ואין ציציות מצויים לתקנו כדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו: כתוב בסמ"ק עשיית ציצית כשירה בכל ולפי' אין לברך לעשות ציצית ונראה שטעמו מדאמרינן בגמרא א"ל רב מרדכי לרב אשי אתון הכי מתניתו אנן הכי מתנינן לה א"ר יהודה אמר רב מנין לציצית בכותי שכשרה שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית ועשו להם אחרים וסובר דנקטינן כהאי לישנא כיון דשמעיה רב אשי ושתק אלמא קיבלה מיניה ולמד שאין לברך לעשות ציצית מדאמרינן תו בגמרא דרב חסדא רמי ומי אמר רב ציצית א"צ ברכה בשעת עשייה והאמר רב ציצית בכותי פסולה ומפרש בגמרא דקסבר רב חסדא דכל מצוה שפסולה בכותי בישראל צריך לברך וכל שכשרה בכותי בישראל א"צ לברך ומאחר שהוא פוסק דציצית בכותי כשר א"כ אין לברך לעשות אבל קשה שלא היה לו ללמוד זה מכאן דהא אסיקנא דתפילין הויא תיובתא דרב חסדא אלא כל מצוה שעשייתה גמר מצוה כגון מילה אע"ג דכשרה בכותי בישראל צריך לברך וכל שאין עשייתה גמר מצוה בישראל א"צ לברך ואל יקשה בעיניך לומר דספר מצות קטן סובר דציצית בכותי כשירה היפך דעת כל הפוסקים שרבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב בס"ס ך' שבעל העיטור סובר כן ומיהו ודאי לענין הלכה לא קיי"ל הכי אלא דציצית בכותי פשיטא דפסול ובישראל שלא לשמה להרמב"ם כשר ולרש"י והרא"ש פסול. ואפשר דה"ק סמ"ק כיון שעשיית ציצית כשירה גם בנשים שהן פטורות ממצוה זו אין לברך לעשות דהיאך יברך על עשייתה כיון שאפילו מי שאינו מחוייב בה כשר לעשותה אבל אין הכי נמי דבכותי פסולה וכדברי כל הפוסקים ומ"מ תפילין הוו תיובתיה שאם נעשו ע"י נשים פסולים ואינו מברך על עשייתם:

סעיף קטן ב

השואל טלית מחבירו פטור מלהטיל בה ציצית בפרק כל הבשר (חולין קי:) ובפ' התכלת (מנחות מד.) מימרא דרב יהודה ובר"פ ראשית הגז (חולין קלו.) כסותך למה לי לכדרב יהודה דאמר טלית שאולה כל ל' יום פטורה מן הציצית ומשמע דהני ל' יום צריך שיהיו רצופים שלא החזיר בינתיים כלל וכ"כ בנמ"י בהל' ציצית בשם הריטב"א. וכתבו התוס' והרא"ש בפכ"ה דמדאורייתא פטורה לעולם כדקאמר בראשית הגז כסותך ולא

של אחרים אלא לפי שנראית כשלו חייבוהו חכמים מל' יום ואילך דאין דרך לשאול יותר מל' יום וכתבו עוד לברך על טלית שאולה נראה דטוב שלא לברך ואע"פ שהיה אומר ר"ת דנשים מברכות אסוכה ולולב אע"ג דפטורות והביא ראיה מדרב יוסף וכו' מ"מ לא דמי לטלית שאולה וכו' ואעפ"כ המברך לא הפסיד וסמ"ג כתב כדבריהם וכ"כ בספר מצות קטן ובנמ"י כתוב שנהגו לברך על טלית שאולה מצוייצת ואח"כ כתב וכיון שגדולי רבותינו הצרפתים חוששין מלברך בטלית שאולה מצוייצת תוך ל' יום ראוי לחוש לדבריהם שלא לברך עכ"ל. והרא"ש כתב עוד בפרק כל הבשר ול"נ דהא דטלית שאולה מיירי ששאל טלית שאינה מצוייצת אבל השואל טלית מצוייצת אדעתא דהכי השאילה לו שיברך עליה ואם אי אפשר לו לברך אא"כ תהיה שלו הוי כאילו נותנה לו במתנה על מנת להחזירה מידי דהוה אשואל חלוק ומת לו מת אין רשאי לקרוע ואם הודיעו שהוא הולך לבקר את החולה קורע משום דהוי כאילו הרשהו ובריש הלכות ציצית על כסות יום אם חייב בציצית בלילה כתב הרא"ש שראה באשכנז לפני י"ה כשמשכימים שש"צ מתעטף בטלית של אחר כדי להפטר מהברכה משום טלית שאולה משום דמספקא להו בטלית שלו אם צריך לברך או לא. ואח"כ כתב דנראה לו דטועים הם דהא דטלית שאולה פטורה מהציצית היינו השואל מחבירו טלית שאינה מצוייצת עד ל' יום פטור מלהטיל בה ציצית שנאמר גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אבל בכסות שאינה שלך לא חייבתך התורה לעשות גדילים אבל השואל מחבירו טלית מצוייצת צריך לברך וכן מצאתי שכתב בעל העיטור ז"ל עכ"ל. ולענין הלכה נראין דברי הרא"ש וכן נהגו:

סעיף קטן ג

וליטול טלית חבירו בלא דעתו וכו' ז"ל ספר מצות קטן יש לברך על טלית חבירו אפילו בלא מתנה רק שיתן לו חבירו רשות ואפילו בלא רשות נמי דמסתמא ניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממוניה מיהו טלית מקופל ומונח צריך ליטול רשות. והמרדכי כתב על זה ולי אני הדיוט נ"ל דאי מקפלו כבתחלה שרי או שמא כיון שהבעל מקפלו גלי דעתיה שמקפיד בדבר מלהשאילו עכ"ל ובנמוקי יוסף כתוב ובמקום שנהגו להניח טליתותיהן בבית הכנסת אם בא אדם להתעטף בו לפי שעה ולהחזירו במקומו מותר ולא חשוב שואל שלא מדעת גזלן הוי כיון דליכא הכא חשש כילוי קרנא ניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממוניה משא"כ בספרים דשמא יבא לקרות בהם הרבה עד שיקרע מרוב משמוש ור"י כתב וז"ל ואותם שלוקחים ציצית שמוצאים בב"ה בלא ידיעת בעליהם מותר דאמרינן ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בין בגופיה בין בממוניה ובלבד שיחזירנו

שם מקופל כמו שהיה שאם לא החזירו מקופל ודאי לא ניחא ליה למאריה והו"ל שואל שלא מדעת והוי גזלן ועליה אמר הכותב ובוצע ברך נאץ ה' עכ"ל וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שכתב בפרק כל הבשר ונהגו להתעטף בטליתו של חבירו אפי' בלא ידיעה וסמכו על זה דניחא ליה לאיניש דלעביד מצוה בממוניה ואם מצאה מקופלת יחזור ויקפלנה כבראשונה דאי לאו הכי לא ניחא ליה עכ"ל וכן עמא דבר:

סעיף קטן ד

טלית של שותפין חייבת בציצית כתב ר"י אפשר שהטעם משום דכתיב ועשו ל' רבים ולא כתיב שם לך כמו בסוכה ומעשר בהמה למעט של שותפין עכ"ל נראה מדבריו דאשתמיטתיה סוגיין דר"פ ראשית הגז דאמרינן ציצית אע"ג דכתב רחמנא כסותך דידך אין דשותפות לא כתב רחמנא על כנפי בגדיהם ואלא כסותך למה לי לכדרב יהודה דאמר טלית שאולה פטורה מן הציצית כל שלשים יום:

סימן טו

סעיף קטן א

מותר להתיר ציציות מטלית זה וליתנם באחר בפרק התכלת (מנחות מא.) ובפרק במה מדליקין (שבת כב:) רב אמר אין מתירין מבגד לבגד ושמואל אמר מתירין מבגד לבגד אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מתלת דעביד כשמואל וחד מינייהו הא דמתירין מבגד לבגד וכתבו התוס' בפ' במה מדליקין דאפילו שמואל לא שרי להתיר הציציות מבגד זה אלא כדי להניחם בבגד אחר אבל שלא להניחם בבגד אחר לא ומה שנהגו להתיר ציצית מטליתות של מתים לא קשיא דדוקא בטלית שהוא בר חיובא אין מתירין ותניא בפרק התכלת טלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור וכו' ושוים שמביא תכלת ממקום אחר ותולה בה ובלבד שלא תהא מופסקת וכתבו הרי"ף והרא"ש ופי' רש"י ושוים שמביא תכלת מתיר ציצית מטלית אחרת ותולה בה דהכא ליכא ולא מן העשוי דהא צריך לחזור ולכרכה ולתקנה כאן כבתחילה: ובלבד שלא תהא מופסקת. שיהו כל חוטיה שלימים עכ"ל ומשמע דאיצטריך למיתני ובלבד שלא תהא מופסקת משום דסד"א אע"פ שנפסק בעודו בכנף הראשון כיון שנשתייר בו כדי עניבה והיה כשר בעודו שם גם כשקבעו בכנף שני ליתכשר קמ"ל דכיון דתחלת קביעותו בכנף זה הוי בחוט מופסק אע"פ שיש בו כדי עניבה פסול ותימא דא"כ למה לא כתבו הרמב"ם ורבינו ירוחם דין זה וא"א לומר שהם מפרשים בהפך דלא אתא למעוטי אלא היכא דאיגרדום ולא נשתייר בו כדי עניבה דלא תימא כיון דמכח כנף אחר אתי ליתכשר קמ"ל דכ"ש הוא

אם במקומו אע"פ שתחלת קביעותו שם היה בכשרות עכ"ז פסול בכנף שני שתחלת קביעותו בפיסול עאכ"ו:

סעיף קטן ב

אבל אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא עם הציצית וכו' ברייתא בפרק התכלת (שם י) טלית שנקרעה חוץ לשלש וכו' ושוין שלא יביא אפילו אמה על אמה ממקום אחר ובה תכלת ותולה בה ופי' רש"י ממקום אחר מטלית אחר ויש בה תכלת ותולה בה משום דעל כנפי בגדיהם בעינן וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה וכ"כ הרא"ש ולא הבנתי מ"ש רבינו הגדול מהרי"א וז"ל אבל אינו יכול ליקח כנף וכו' הרא"ש פי' טעמו של זה משום תעשה ול"נ שהרי כבר נעשה לשום מצוה ע"כ שדברי הרא"ש פשוטים הם דלא משום תעשה פסיל ליה אלא משום דבעינן כנפי בגדיהם כלומר שיהא הכנף מבגד זה בשעת עשייה וליכא וכתב המרדכי ודוקא להביא ממקום אחר אבל אם הוא נקרע למעלה משלשה ועדיין מחובר לבגד מותר לתפור ופשוט הוא דשפיר קרינן ביה כנפי בגדיהם ומיהו נמ"י פי' דטעמא משום תעשה ולא מן העשוי שכתב וז"ל ושוין אפי' למ"ד חוץ לשלש יתפור לפי שלא נתבטל הכנף הכא מודה שלא יביא אפי' אמה על אמה ממקום אחר ויניח בטליתו ואם היה מקום ציצית קיים ונקרע שאר רוב הטלית דהו"ל תעשה ולא מן העשוי: כתב הרשב"א שאלת טלית מצוייצת כהלכתה שחלקוה לשתים ובכל חלק יש בו שיעור להתעטף ונשארו לכל חלק מהציציות אחת או שתים יש בהם משום תעשה ולא מן העשוי מדתניא הביא כנף שיש בה ציצית ותפרה על הבגד אפי' יש בכנף אמה על אמה פסולה שנאמר ועשו להם ציצית ולא מן העשוי ואם נאמר דהתם דוקא משום דצורפה לאחרת ואין רצונו להתעטף באותו כנף לבדו: תשובה אין בזה משום תעשה ולא מן העשוי שאם אתה אומר כן טלית שנקרע ממנה קצתה תהא פסולה אא"כ התיר לו כל ציציותיו דכיון שהלכו להם מקצתן שהכשירוה מתחילה כשנתלה בה ציציות אחרים לתשלום הד' הוו להו קמאי מן העשוי וליתא דהא תניא טלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור תוך שלש ר"מ אומר לא יתפור וחכ"א יתפור ושוים שלא יביא אפילו אמה על אמה ובה תכלת ויתלה בה ושוים שמביא תכלת ממקום אחר ותולה בה ציציות אלמא של שאר הכנפים לא נפסלו משום תעשה ולא מן העשוי אע"פ שנקרע וניטל מקצתה וכיון שכן מה לי אם נקרע מקצתה או חלוקה לשתים הכל דין וטעם אחד וכאן וכאן כשר דאין כאן משום תעשה ולא מן העשוי עכ"ל:

סעיף קטן ג

תלה החוטים בין שני כנפים מזו לזו וכו' הטעם פשוט שהוא פסול משום תעשה ולא מן העשוי ומאחר שכתב רבינו בסוף סימן י"א דאפילו בכנף אחד אם כרך ואח"כ פסק

ראשי החוטים פסולה לא היה צריך לכתוב דהיכא דתלה החוטים בין שני כנפים וכו' פסולה דכ"ש הוא אלא שנמשך אחר לשון הרמב"ם:

סעיף קטן ד

נקרעה הטלית תוך ג' אצבעות לכנף וכו' בפרק התכלת (שם) א"ר יהודה טלית שנקרעה חוץ לג' יתפור תוך ג' לא יתפור תניא נמי הכי טלית שנקרעה חוץ לג' יתפור תוך ג' ר"מ אומר לא יתפור וחכ"א יתפור כך היא גירסת ספרים דידן וגירסת הרי"ף והרא"ש ותמיהא לי היכי קאמר תנ"ה דאדרבא מהכא משמע דלא כרב יהודה דהא כרבנן קיי"ל ולנמ"י ניחא דגריס רמ"א יתפור וחכ"א לא יתפור אבל לשאר ספרים קשיא ומצאתי שכתוב בהגהות מיימון החדשות דשפיר מייתי ראיה מר"מ אע"ג דרבנן פליגי עליה משום דהלכה כר"מ בגזירותיו ופי' רש"י חוץ לג'. למעלה מג' אצבעות משפת הכנף: יתפור. ולא חיישינן דילמא פייש מידי מחוט התפירה ויניחנו ויוסיף עליו ז' חוטים לשם ציצית ואיכא משום תעשה ולא מן העשוי דהא חוץ לג' לא חזו לתלות ציצית: בתוך ג'. דראוי להניח שם ציצית לא יתפור דחיישינן להכי כדפרשינן וכתב עליו הרא"ש ולפ"ז יראה דטלית של צמר שנקרעה תוך ג' מותר לתפור האידנא דאין דרך לתפור בחוטים של צמר אלא בחוטי קנבוס ואינם ראוים לציצית ורב עמרם פי' חוץ לג' יתפור כיון דאית ביה ג' על ג' אית ביה תורת בגד תוך ג' לית ביה תורת בגד וכמאן דליתיה דמי ואע"ג דתפריה כמאן דפסיק חשיב ולא רמינן ביה ציצית ואי עביד ביה ציצית לא פטר ליה לטלית עכ"ל: ובתשובות כלל שני כתב דהא דאמרינן טלית שנקרעה תוך ג' אסור לתפרה טעמא משום דשמא ישייר מחוט התפירה ויעשה מהם ציצית והוי תעשה ולא מן העשוי הילכך אפילו קרע כל דהו אסור לתפרו כשהוא בתוך ג' מן הכנף שהוא מקום תליית הציצית ע"כ נראה שהוא תופס פי' רש"י עיקר ורבינו ירוחם כתב אבל אם נקרע ונשתייר כל שהוא כשר. ונראה דלא קאי אפירש"י דהא אפילו בנקרע כל שהוא איכא למיחש דילמא פייש מידי מחוט התפירה וכו' אלא אפירוש ר"ע קאי וס"ל דע"כ לא קאמר דלא יתפור אלא בנקרע כולו דכיון דלא נשתייר בו כלום כשתפרו כמאן דפסיק חשיב אבל נשתייר כל שהוא אם תפרו כשר דלא חשיב כמאן דפסיק וכן נראה מדברי המרדכי גבי ושוין שלא יביא אמה על אמה ממקום אחר וכו' והתוס' שם גבי סדין בציצית דאמרינן גזירה שמא יקרע סדינו בתוך ג' כתבו דהיינו שנקרע הכנף שהציצית תלוי בה ולא נשתייר ג' דהוי כאילו נפסק לגמרי אבל אם נשתייר בו ג' לדברי הכל חיבור מעליא הוא עכ"ל ומשמע דהיינו כפירוש ר"ע ולפ"ז תוך ג' וחוץ לג' לא קאי ארוחב הטלית דל"ש לן בין נקרע תוך ג' ברוחב הטלית לנקרע חוץ לג' אלא אאורך כלומר שאם נשאר שלם

חוץ לג' יתפור דכיון דאיכא ג' אצבעות שלם לא חשיב כפסיק אבל אם כל השלם הא תוך ג' כיון שאין בשלם ג' כפסיק דמי ולא יתפור וכ"כ הרא"ש ורבינו ירוחם ומשמע דלפירוש ר"ע כל שנקרע תוך ג' דמיפסיל אפילו תפרו לא מיבעיא דאין להכשיר ציצית שהיה תלוי בו באותה שעה דהא אית ביה משום תעשה ולא מן העשוי בפיסול אלא אפילו הטיל בו ציצית אחר שתפרו פסול משום שחתיכה זו כיון שנפסקה אע"פ שתפרה תו לא חשיבא מבגד זה וכ"כ הרא"ש ורבינו ירוחם. ובנמ"י כתב בשם ר"ע טלית שיש בו ציצית ונקרע הכנף סמוך לציציות אם הוא חוץ לג' יתפור שהרי לא נתבטל הציצית כיון שנשאר שיעור שלם להיות כנף דהיינו ג' על ג' תוך ג' אם נקרע תוך ג' בטל הציצית מיד שלא נשתייר בו שיעור כנף וכשחוזר ותופרו הו"ל תעשה ולא מן העשוי עכ"ל ומשמע דתוך ג' וחוץ לג' הוא מפרש שברוחב הבגד קאמר כפירש"י אלא דלרש"י כל שנקרע תוך ג' אפי' תפרו ואח"כ הטיל בו ציצית פסול ולר"ע לא נפסל אלא ציצית שהיה בו בעת שתפרו אבל ציצית שהטיל בו אחר שתפרו כשר ולזה נוטים דברי הרמב"ם שכתב בפ"א נפסק הכנף שיש בה ציצית חוץ לשלש אצבעות תופרה תוך ג' לא יתפור משמע דדוקא לפסול ציצית שיש בה בשעת קריעה קאמר. וכיון דהרמב"ם סבר כר"ע הכי נקיטינן ומיהו היכא דאפשר נכון לחוש לדברי רש"י. ורבינו כתב מימרא דרב יהודה סתם ולא פירש בה דבר ולא ידעתי למה: וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל על דברי רבינו פי' שנקרע מכל וכל ובזה יתיישב עם מה שאמרנו למעלה שאם היה רחוק כמלא קשר גודל וניתק שאין לחוש בזה שהנה לשם מדבר כשנשאר מהקרן שיעור מה וכאן מדבר כשנקרע מכל וכל וכך תמצא באורחות חיים עכ"ל ויש לתמוה דמה ענין דין זה לדין דלמעלה דלפירש"י כיון דטעמא דהכא משום דשמא ישתייר מחוט התפירה ויוסיף עליו שבעה חוטים לשם ציצית היא אפי' בנקרע כל דהו איכא למיחש להכי וכמ"ש הרא"ש בתשובה ולפי' התוספות לא קפדינן הכא לחלק בין נקרע תוך ג' ברוחב הבגד לנקרע חוץ לג' שאם נשאר באורך הבגד ג' אצבעות שלמים אפי' נקרע תוך ג' ברוחב הבגד כשר ואם לא נשארו ג' שלימים אפי' אם הקרע למעלה מג' ברוחב הבגד פסול ולפי' ר"ע שכתב נמ"י לא קפדינן אלא אם יש בקרע שיעור כנף או לא ומשום תעשה ולא מן העשוי ומה ענין זה לאם היה רחוק כמלא קשר גודל וניתק ועוד דמנא ליה דלפי' זה לא מיפסל אא"כ נקרע מכל וכל דילמא בנקרע רובו נפסל כדאשכחן בכל דוכתי דרובו ככולו ומיהו בהא איכא למימר שהוא ז"ל מפרש כדברי רבינו ירוחם שכתב שאם נקרע ונשתייר כל שהוא כשר ואע"פ שאין פירושו מוכרח ומ"מ שאר תמיהות שתמהתי עליו צריכים יישוב: והיכא דנקרע מנקב שהציצית תלוי בו ולמטה אם אחר הטלת הציצית נקרע אותן ציצית שהיו

שם בשעת הקרע כשר כיון שתחלתן נעשה בכשרות וכמו שנתבאר בסימן י"א גבי נתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור מן הקרן דכשר: ואם נקרע ונשתייר ממנו כל שהוא ותפרו ואח"כ הטיל בו ציצית לדעת רש"י אם הוא של צמר כשר דלשמא ישייר מחוט התפירה ליכא למיחש כמבואר בדברי הרא"ש ומשום דנפסק ליכא למפסליה דתפירה הויא חיבור ולא דמי למאן דחייטיה לגלימיה שכתבתי בסימן י' דלא עשה כלום דשאני התם דכיון דלא פסק הכנפים גלי דעתיה דסופיה למישרינהו ואם הוא של שאר מינים שדרך לתפור בחוטים של אותו המין לא יתפור דאיכא למיחש שמא ישייר מחוט של התפירה ולפי' ר"ע שכתבו הרא"ש ורבינו ירוחם נראה דבין של צמר בין של שאר מינים יתפור דהא לא פסל אלא משום דלא נשתייר תורת בגד הא לאו הכי משמע דשפיר הוי תפירה חיבור וכן נראה לדעת נמ"י אליבא דר"ע דכל שתפרו ואח"כ הטיל בו ציצית כשר בין בטלית של צמר בין בטלית של שאר מינים מיהו היכא דנקרע לגמרי ותפרו ואח"כ הטיל בו ציצית איכא לספוקי לכולהו פירושי אי מהניא בהו תפירה אי לא: כתוב בהגהות מיי' פ"א בשם מהר"ם ויש ליזהר אותם שתופרין חתיכות מעיל בכנפי הטלית שלא תהא שום תפירה שתופרין ומחברין אותה לטלית למטה משלשה ולמעלה ממלא קשר גודל אלא התפירה התחתונה ושבצדדים תהיה בסוף הטלית פחות ממלא קשר גודל והתפירה העליונה שבצדה השנית יהיו מרוחקים מסוף הטלית יותר מג' וכתב בתרומת הדשן על מה שנוהגים לתפור סביב הנקב שהציצית תחוב בו בחוטי משי כדי שלא יתרחב הנקב וישמט הציצית ממקמו דאין קפידא משום תוך ג' לא יתפור דלפי' רב עמרם כיון שהטלית שלם ואינו תופרה אלא כדי לחזק הנקב לא שייך טעמא דכמאן דפסיק דמי. ולפירש"י כיון שתופר טלית של צמר במשי שאינה ראויה לציצית שרי. והא דמהר"ם יש לומר דאירי בטלית של משי ותופר פסקי המעיל במשי דחוט התפירה ממין הטלית ואיכא למיחש שמא יצרפנו עם שאר חוטי הציצית: וכתוב עוד בתרומת הדשן דנראה דאפי' אם תופר טלית של משי בחוטים של משי אלא שצבועים החוטים אדום או ירוק אין להקפיד כה"ג דה"נ ליכא למיחש שיצרפנו עם החוטים הואיל ולא נהגינן כלל האידנא בשום מקום רק בציצית שהם לבנים ולא צבועים ואפילו בטלית קטן שהוא ממיני צבעים לא ראיתי מימי אחד שהיה מצויין רק בציצית לבן ולא צבוע ואע"ג דאין קפידא בצבע כלל הואיל ולא נהגו כן נראה דליכא למיגזר ביה שמא יצרפנו עם החוטים עכ"ל:

סימן טז

סעיף קטן א

שיעור טלית להתחייב בציצית וכו' ברייתא בפרק התכלת (מנחות מ:) טלית שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו והגדול יוצא בה דרך עראי חייבת בציצית אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו אע"פ שהגדול יוצא בה עראי פטורה ופירש"י וגדול יוצא בה עראי שאינו בוש לצאת בה לשוק ובנמוקי יוסף כתוב טלית שהקטן המתבייש לצאת לחוץ בלא כסות מתכסה בה ראשו ורובו חייבים דכסותו קרינן ביה והרמב"ם כתב בפ"ג ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו ולילך עמו וכתב הראב"ד יפה אמר שלא בכל קטן משערין אלא בזה שיכול לילך לבדו שהרי אמרו והגדול יוצא בו עראי אלמא דלא בכל קטן משערינן ע"כ. ורבינו שכתב שהוא בן ט' שנים משמע דהיינו דלא כהרמב"ם דהא פחות מבן ט' נמי מתהלך לבדו בשוק ואפשר שרבינו מפ' דה"ק הרמב"ם קטן המתהלך לבדו בשוק עם טליתו ואינו צריך אחר לשמרו שלא יאבד הטלית וכדמשמע מדברי סמ"ג וסובר רבינו דכל שהוא פחות מבן ט' צריך לשמרו שלא יאבד הטלית: כתוב באורחות חיים כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן פי' באורך וברוחב: כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל דהא דקתני שהגדול יוצא בו עראי פירושי קא מפרש שזה הכסות חייב מפני שהגדול יוצא בה עראי לא מפני שהקטן מחויב שהרי הקטן פטור ולפיכך אמר בברייתא אין הקטן וכו' ולא פירש אין הגדול שהוא אינו תנאי ולפיכך כל טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו הוא חייב בלא תנאי אחר כן תמצא בהרמב"ם שלא הזכיר שיעור אלא קטן לבד וכן בסידור ר"ע עכ"ל וכך כתב הר"י ן' חביב ז"ל וכתב עוד וז"ל שהזכיר והגדול יוצא ברישא דברייתא כדי להזכירו בסיפא ויאמר אע"פ שגדול יוצא בה שאם לא יאמר גדול יוצא כלל רק שיתלה הדבר בקטן יכול להתכסות וכו' היה מקום לחשוב שאע"פ שלא יתכסה בו הקטן יתחייב אם גדול יוצא בה באקראי ע"כ הזכירו בראשונה להודיענו כי לעולם לא יתחייב עד שיהא ראוי לכסות קטן וכו' אחר שכתבתי זה עיינתי בלשון הברייתא ופירושה וראיתי כי לפי האמת אין לנו צורך מאלה הפלפולים כי לא נאמר בה לשון זה שיעור טלית להתחייב בציצית אלא ת"ר טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו וכו' הכוונה האמיתית לזאת הברייתא להורות מה יעשה הגדול היוצא באקראי בטלית קטנה אם יתחייב בציצית או לא ואמר שאם דרך הקטן לכסות בו ראשו ורובו אז יתחייב הגדול שיצא בה באקראי אבל אם אין הקטן מתכסה בה ויצא בה הגדול באקראי פטורה ויכול לצאת בה בלא ציצית וראיה מוכרחת לזה הפירוש מלות קצרות שראיתי בנמ"י בפי' זאת הברייתא והם

אלה: חייבת כסותו קרינן ביה: פטורה דלא כסותו הוא ע"כ והרב המחבר לא דקדק בלשונו וחזר לכתוב הברייתא ול' הרמב"ם וכאן מקום הטעות כי הרמב"ם העתיק כוונת הברייתא במלות קצרות ע"כ לא הוצרך להזכיר גדול יוצא לא בתחלה ולא בסוף ואין מקום לטעות בלשונו כי הוא זה כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית היא כסות שיש בה ד' כנפים ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק וא"צ אחר לשמרו הרמב"ם דבר מלות קצרות מדוייקות לתת דין על הטלית אז א"צ להזכיר רק התנאי שהקטן מתכסה בה וכו' והברייתא היא פסק דין להורות לגדול היוצא מה יעשה בה והכוונה אחד אלא שרבינו יעקב רצה להתחיל בלשון הר"ם ולסיים בלשון הברייתא ובזה נתן מכשול לפנינו בלשונו לפלפל חוץ מן האמת עכ"ל וכתבתי זה ללמד דעת לתלמידים שלא ימהרו לפלפל בדברי הפוסקים עד שיראו מקום מוצא הדין:

סימן יז

סעיף קטן א

סומא חייב בציצית ונשים ועבדים פטורים בפרק התכלת (מנחות מג.) ת"ר הכל חייבים בציצית כהנים לוים וישראלים גרים נשים ועבדים ר"ש פוטר בנשים מפני שמצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות מ"ט דר"ש דתניא וראיתם אותו פרט לכסות לילה אתה אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לכסות סומא כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור הא מה אני מקיים וראיתם אותו פרט לכסות לילה ומה ראית לרבות כסות סומא ולהוציא כסות לילה מרבה אני כסות סומא שישנה בראיה אצל אחרים ומוציא אני כסות לילה שאינה בראיה וכתב הרי"ף בריש הלכות ציצית דקי"ל כר"ש וכן כתב שם הרא"ש בשם ר"ת והביא ראיה מכמה דוכתי וכ"פ הרמב"ם בפ"ג ואע"ג דאשר תכסה בה איצטריך לחייב טלית בעלת ה' כנפים כמו שכתבתי בריש סימן י' הא אמרינן בגמרא דלר"ש מאשר נפקא ופירש"י אשר רבויא הוא ואייתר תכסה בה לרבות כסות סומא:

סעיף קטן ב

וטומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק כ"כ הרמב"ם בפ"ג פשוט הוא דכיון דמצוה דאורייתא היא חייבים מספק:

סעיף קטן ג

וכתב הרמב"ם יתעטפו בלא ברכה כ"כ בפרק הנזכר. ומ"ש והוא הולך לשיטתו שפירש שנשים אין יכולות לברך בדבר שהן פטורות ג"ז בפרק הנזכר וכתבו שם הגהות שכן דעת רש"י:

סעיף קטן ד

אבל ר"ת כתב שיכולות לברך אע"פ שהן פטורות כ"כ בשמו התוס' והרא"ש בפ"ב דר"ה (לג:) ובפ"ק דקידושין (טז:) וכתבו הראיות שיש לדבריו וקצת דיחויות והר"ן בפ' בתרא דר"ה ובפ"ב דסוכה הסכים לדברי ר"ת דמברכות דהא נוטלות עליהם שכר מדאמר ר' יוסי בר' תנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה ומדקאמר גדול אלמא מי שאינו מצווה ועושה נמי יש לו שכר הילכך בכלל מצוה הן ומברכות ולא תימא הואיל ולא נצטוו היאך יאמרו וצונו דכיון שהאנשי' נצטוו ואף הן נוטלות שכר שפיר יאמרו וצונו ובדברי הרא"ש אין הכרע ותמהני על הרמזים שכתבו בפרק בתרא דר"ה ואשה יכולה לברך על מ"ע שהזמן גרמא ובפ"ק דקידושין כתבו פסק בה"ג דנשים יכולות לברך על כל מצוה שהזמן גרמא ונדחו ראיותיו ע"כ. ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ז"ל דספק ברכות להקל: כתב האגור בשם מהר"י מולין דנשים הלובשות ציצית שטות הוא ומיחזי כיהורא ואחת היתה בשכונתינו שהיתה לובשתו עכ"ל:

סעיף קטן ה

קטן היודע להתעטף וכו' ברייתא בס"פ לולב הגזול (סוכה מב:) וכתבו הגהות מיי' בפ"ג דאיתא בירושלמי לא סוף דבר של עיטוף אלא שיודע להשליך שתי כנפות לאחוריו ושתים לפניו בשעת ק"ש:

סימן יח

סעיף קטן א

לילה לאו זמן ציצית הוא כבר כתבתי בסימן שקודם זה דקי"ל כר"ש דפטר כסות לילה מציצית וכתב הרא"ש בריש הלכות ציצית שהיה אומר ר"ת דהא דקאמר פרט לכסות לילה היינו כסות המיוחד ללילה אבל כסות המיוחד ליום אין בו משום כלאים אפילו אם לובשו בלילה דלגמרי התיר הכתוב כלאים בציצית ואין בו משום כלאים כלל אפילו אם לובשו בלילה והביא ראיות מתלמודא דידן ומספרי והעלה הילכך נראה דכלאים בציצית שרי בטלית של איש בין לאיש בין לאשה בין ביום ובין בלילה ואפ"ה חשיב מ"ע שהזמן גרמא כיון דכסות לילה פטור ועוד דטלית של יום נמי אם נפסק בלילה שרי ולא מיחייב עד היום וכתב הרא"ש על זה יראה לי דהני תרי שינויי סתרי אהדדי דלשינוייא קמא המתעטף בלילה בכסות יום חייב לברך מדלא משכח דהוי מ"ע שהזמן גרמא אלא משום דכסות לילה פטור ומשמע הא כסות יום חייב אפילו בלילה ולאידך שינוייא משמע דכסות יום אין מברכין עליו בלילה מדקאמר שאם נפסק בלילה שאינו חייב לתקנו עד היום ונ"ל כשינוייא קמא דכי היכי דכסות לילה פטור אפילו ביום ה"נ כסות יום חייב אפילו בלילה וכ"כ בספר המצות שריצב"א היה מברך בליל יוה"כ כשהיה

מתעטף בטליתו וכן משמע בירושלמי דפ"ק דקידושין עכ"ל וזהו שכתב רבינו וא"א ז"ל פירש שאינו ממעט אלא כסות המיוחד ללילה וכו' אבל הרמב"ם כתב בפ"ג כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה שאינה זמן חיוב ציצית ונמצא עובר על לא תעשה בעת שאין שם מצות עשה ונראה מדבריו שאפילו בכסות המיוחד ליום יש בו משום כלאים אם לובשו בלילה שהרי כתב גזירה שמא יתכסה בה בלילה משמע דאכסות יום קאי שאל"כ הול"ל גזירה משום כסות לילה כלישנא דגמרא ועוד שכתב אח"כ מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת ואע"פ שאינו זמנה ובלבד שלא יברך ומאימתי יברך על ציצית בשחר וכו' הרי שסתם וכתב שאינו מברך על ציצית בלילה ומברך עליו בשחר ולא חילק בין כסות המיוחד ליום לכסות המיוחד ללילה וכמ"ש רבינו בשמו ונ"ל שמה שכתב מותר ללבוש ציצית בלילה בשאין בו כלאים היא ואיצטריך לאשמועינן דאע"ג דלילה לאו זמן ציצית היא מותר ללבוש טלית שיש בה ציצית ולא עבר משום בל תוסיף ותו אשמועינן דבשבת מותר לצאת בטלית מצוייצת אפילו בלילה דלאו זמן ציצית היא משום דציציות אינם משוי אלא מנוי הבגד ותכשיטיו וכמ"ש בפי"ט מהל' שבת ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב וז"ל כתב הרמב"ם מותר ללבוש ציצית בלילה פי' אפילו שיהיה בו כלאים בזמן שהיה תכלת דכיון שהותר בזה הטלית כלאים שהוא מיוחד ללבישה כל זמן שהוא רוצה ללבשו הותר עכ"ל ותמהני עליו שהרי כתב כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזרה שמא יתכסה בה בלילה וכו' ואפי' בכסות המיוחד ליום מיירי כמו שהוכחתי בסמוך וא"כ הרי בהדיא דטלית שיש בה כלאים אסור להתכסות בה בלילה בין אם הוא כסות המיוחד ליום בין אם הוא כסות המיוחד ללילה ועוד שהרי כתב דכסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזרה שמא יתכסה בה בלילה ומשמע דמהאי טעמא גופיה אין עושין לטלית של צמר חוטי לבן של פשתן וכ"ש הוא דהא אפשר לקיים בו מצות תכלת בלא כלאים וכיון דביום אסרו כלאים בציצית משום גזירה שמא יתכסה בה בלילה היאך אפשר לומר שמותר ללבוש בלילה טלית שיש כלאים בציציותיה אלא ודאי כדפי' עיקר: כתב בהגהות מיי' שרש"י פי' כדברי הרמב"ם ורבינו שמשון פי' כר"ת וכן רא"ם. ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דרב מובהק הוא וכ"ש דרש"י ס"ל כוותיה ועוד דספק ברכות להקל:

סעיף קטן ב

ומ"ש הרמב"ם ומאימתי יברך על הציצית בשחר וכו' לא מצאתי כן בהדיא אלא שאפשר שלמד כן ממה שנתנו שיעור זה לזמן ק"ש בפ"ק דברכות וה"ר יונה שם גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים כתב וז"ל וציצית שמצותו ביום אפשר שזמן התחלתו הוא

ג"כ משיראה את חבירו ויכירנו או אפשר שזמנו משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה והמרדכי כתב בפ"ב דמגילה דציצית כיון דלא כתיב ביה יום בהדיא אלא וראיתם אותו בראיה תליא מילתא ומעמוד השחר שרי לכתחלה וכן עמא דבר עכ"ל. כתוב בכתבי מהר"ר ישראל סי' קכ"א שאחר תפלת ערבית אע"פ שעדיין הוא יום אינו מברך עליו: כתוב בתשב"ץ בליל יה"כ מתעטף בטליתו מבעוד יום ומברך משום דלילה לאו זמן ציצית הוא אבל כשהוא מתפלל סליחות קודם שיעלה עמוד השחר מתעטף בטליתו ואינו מברך וכשהיום מאיר ממשמש בטליתו ומניח על ראשו ומברך עכ"ל: כתב מהרי"א ז"ל והנה זאת הציצית שלנו שאנו עושים לשם מצוה ולא לשם מלבוש כמו שכתב הר"י למטה שמזה הטעם אנו חייבים לפשוט אותו בהכנסת בית הקברות א"כ בלילה אפילו לסברת הרא"ש יראה שאין בו חיוב כיון שלילה פטור מן הציצית וצ"ע עכ"ל ואינו נ"ל שאע"פ שאין אנו עושים אותו לשם מלבוש מ"מ מלבוש הוא ומה שאנו עושים אותו לשם מצוה מהני לומר שהוא כסות המיוחד ליום וא"כ לדעת הרא"ש גם בלילה יש בו חיוב ציצית:

סעיף קטן ג

וסדינין אע"פ שאדם ישן בהם בבוקר וכו' כ"כ הרא"ש בסוף הל' ציצית בסדר עשיית הציצית וכתוב בהגה"מ פ"ג אבל כסות לילה ביום חייב יש לחוש בסדינים שיש להם ד' כנפות ומתכסין בהם בבוקר והם חייבים בציצית ושמעתי שרבינו אליהו היה עושה להם ציצית מיהו פירש שר"ת פטר סדין בציצית אפילו כשהיא כסות יום עכ"ל. ומנהג פשוט שלא להטיל ציצית לסדינין בין הם של פשתן בין הם של צמר ולא פקפק אדם בדבר:

סימן יט

סעיף קטן א

אין חיוב ציצית אלא בטלית שרוצה ללבוש אבל מה שאינו רוצה ללבוש פטור הילכך אין לברך בעשייתו וכו' בפ' התכלת (מנחות מב.) רב נחמן אשכחיה לרב אדא בר אהבה דרמי חוטי וקא מברך לעשות ציצית א"ל מאי ציצי שמענא הכי אמר רב ציצית אינה צריכה ברכה ופירש"י מאי ציצי. לגלג עליו: אינה צריכה ברכה. בשעת עשייה ואמרינן בתר הכי דרב חסדא רמי דרב אדרב ומי אמר רב ציצית אינה צריכה ברכה והאמר רב וכו' ואסיקנא דבהא קא מיפלגי רב נחמן ורב חסדא אליבא דרב דרב חסדא סבר ציצית חובת טלית היא הילכך עשייתה היא גמר מצותה ורב נחמן סבר חובת גברא היא ועטיפתה זו היא מצותה. וכתבו הרי"ף והרא"ש והילכתא כרב דאמר חובת גברא היא דהא אנן לא מברכינן לעשות ציצית הילכך הא דאמר שמואל כלי קופסא חייבים בציצית

ליתא והכי כתב בעל הלכות ואיכא מ"ד הלכה כשמואל דאמר חובת טלית היא ואנן כתבינן מאי דסבירא לן ע"כ והרמב"ם פסק בפ"ג כדברי הרי"ף והרא"ש דחובת גברא היא וכיון ששלשה עמודי ההוראה מסכימים דחובת גברא היא אין לספק בדבר: גרסי' בגמרא (מא:) מודה שמואל בזקן שעשאה לתכריכין שפטורה מ"ט אשר תכסה בה אמר רחמנא והאי לאו לאיכסויי עבידא וכתוב בנמ"י ואע"פ שלובש אותה לפעמים בחייו כיון שאין עיקר עשייתה לאיכסויי מחיים הו"ל ככסות לילה שפטורה אפילו ביום ע"כ ואפילו להרמב"ם שמחייב ציצית לכל כסות שלובש ביום ואע"פ שהוא מיוחד ללילה שאני הכא דכיון דכתיב על ד' כנפות כסותך משמע דוקא כסות המיוחד לאדם חי יצא זה שאינו מיוחד לכסות אדם חי דהוה ליה כאילו אין כסות כלל ופטור:

סימן כ

סעיף קטן א

הלוקח טלית מצוייצת מישראל או מתגר א"י כשירה אבל אם לקחו מא"י שאינו תגר פסולה ברייתא פרק התכלת (מנחות מג.) ופי' בנמ"י מן התגר הקבוע ומוחזק ליקח מישראל ולמכור דחזקה דלא מרע נפשיה להפסיד סחורתו ולוקח מן המומחה ולאו למימרא דבתגר שעסקו הוא ליקח טליתות מצוייצות מישראל ולחזור ולמכרם עסקינן דבתגר דשאר סחורות דלאו טליתות מצוייצות נמי מהימן שהוא מוחזק שאינו משקר שאם ימצא בדאי בדבר אחד שוב לא יאמינוהו וכן משמע מדברי רש"י וכתב עוד בנמ"י דממי שאינו תגר פסולה שאם צבועה היא חיישינן שמא הוא צבעה ואם חוטיה לבן שמא הוא עשאם וציצית שעשאם א"י פסולה וכ"כ ר"י אבל רבינו הגדול מהרי"א הקשה על זה דדוקא גבי תכלת נחוש לקלא אילן דמשום דתכלת דמיו יקרים מזייף אבל בלבן משום ריוח דעשייה שהוא דבר מועט אינו עושהו אלא ע"י ישראל והנה לפי סברת בעל העיטור הוא חולק על זה שהוא סובר שהא"י יכול לעשות ציצית שבכאן לא כתב יעשו אלא ועשו משמע ועשו אחרים עכ"ל ומה שהקשה דגבי לבן לא מזייף מפני שהוא ריוח מועט ולא דמי לריוח דקלא אילן שמוכרו לשם תכלת בדמים יקרים י"ל דאיכא טעמא אחרינא להיפך דתכלת כיון שאפשר לבודקו והו"ל למימר דלא מזייף ואפ"ה חיישינן כל שכן בעשיית ציצית שא"א לבדוק ועוד דהא בגמרא לא הזכירו תכלת אלא טלית מצוייצת ומצוייצת בלבן נמי משמע ואע"פ שרש"י פירשה לענין תכלת לאו לאפוקי היכא דכולה לבן אלא חדא מינייהו נקט ומ"ש דלבעל העיטור מותר ליקח טלית מצוייצת בלבן מא"י שאינו תגר מפני שהוא מכשיר עשיית ציצית בא"י אינו נראה כלל דע"כ לא מכשר בעל העיטור אלא עשייתם דהיינו תליית החוטים בכנף וכריכת החוליות

והקשרים אבל טויית החוטים או שזירתן מודה דבעינן לשמה וכמ"ש בסי' י"א וא"י לאו בני לשמה נינהו:

סעיף קטן ב

ואין מוכרין טלית מצוייצת לא"י גם זה ברייתא שם ובעי' בגמרא (שם) מ"ט הכא תרגימו משום זונה רב יהודה אמר שמא יתלוה עמו בדרך ויהרגנו ופי' רש"י משום זונה דילמא הויא ליה זונה ישראלית וסבורה ישראל הוא ומיבעלה ליה ועברה משום לא תתחתן בם ל"א משום זונה כותית דילמא יהיב לה ההוא א"י באתננה ואמרה דישראל יהב ואתו למחשדיה. שמא יתלוה ישראל עם הא"י הזה וסבור ישראל הא דהא יש לו ציצית ויהרגנו (לפי שהיו חשודים על שפיכות דמים בימים הקדמונים). והרמב"ם לא כתב אלא טעמו של רב יהודה לפי שהוא יותר מצוי ויותר חמור: וכתוב בנמ"י דלאו דוקא למכור אלא אפי' למשכן ולהפקיד ולתת אסור אא"כ הוא לפי שעה דליכא למיחש להא: כתב ר"י אין אדם רשאי למכור טלית מצוייצת לא"י אא"כ התיר ציציותיה ונראה דאתא לאשמועינן שאחר שהתיר ציציותיה מותר שאע"פ שנקבי קביעות הציציות קיימין ליכא למיחש שיטעו בו לומר שהוא יהודי מאחר שאין בהם ציציות: כתב הרמב"ם בפ"ב המוצא תכלת בשוק אפילו מצא חוטין פסוקין ושזורין פסולין וחכמי לוניל תמהו עליו דהא בהדיא אסיקנא בפ' המוצא תפילין שאם הם מופסקין ושזורין כשרים והשיב שטעו בהעתקת נוסחא שלו וכך צריך לתקן אפי' מצא חוטין פסוקין פסולין שזורין כשרים והרי"ף והרא"ש השמיטו דין זה וגם רבי' לא הזכירו ונראה דטעמא מפני שהם סוברים דבתכלת דאיתמר איתמר אבל בלבן אין לנו ואפשר שגם הרמב"ם סובר כך שהרי לא כתב כן אלא בתכלת אע"פ שיש לדחות דלישנא דגמרא נקט:

סימן כא

סעיף קטן א

ציצית אין בהן משום קדושה דתשמישי מצוה הן ויכול לזורקן בפרק בני העיר (מגילה כו:) ת"ר תשמישי מצוה נזרקים כו' תשמישי קדושה נגנזין ואלו הם תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית ומשמע לרבינו דאפילו בעודן במצותן תניא דנזרקין אבל בשאלתות כתב בפ' שלח אסור לבני ישראל למיעבד צרכיהון וכו' כלומר ולפי דבריו הא דת"ר דנזרקין כשעברה מצותן דוקא היא כגון חוטי ציצית אחר שנפסקו וסוכה ולולב ושופר אחר שעבר זמן מצותן אבל כל שלא עבר זמן מצותן אסור להשתמש מהם כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו דילפינן מדם דאמר ביה קרא ושפך וכסה במה ששפך דהיינו ביד בה יכסה אבל לא יכסה ברגל שלא יהו מצות בזויות עליו כדאי' בפ' כיסוי הדם (פז.)

וכתב רבינו שאפשר לחלק בן כיסוי הדם לנהנה מן המצוה דדוקא בכיסוי הדם שעשיית המצוה הוא הכיסוי אם יעשנו ברגל שייך לומר שהמצוה בזויה עליו אבל אם עושה המצוה דרך כבוד אם נהנה ממנה אח"כ אין כאן משום ביזוי מצוה והעלה שטוב להחמיר כלומר מדרך חומרא בעלמא ולא מדינא. ותמהני עליו היאך סתר דברי השאלתות בדחייה בעלמא דאיכא למימר כשנהנה מהמצוה היא בזויה בעיניו וכיון דחזינן דקפיד רחמנא גבי דם שלא יהו מצות בזויות עליו ילפינן מיניה לכל ביזוי מצוה ואפילו ביזוי כל דהו ועוד דלפי דבריו מאיזה טעם אסור לאורוחי בהושענא ולמיכל אתרוג דמצוה ולהסתפק מנויי סוכה כל שבעה ולהשתמש מנר חנוכה ושרי לאישתמושי בחוטי ציצית דאי טעמא דהני משום דאיתקצו למצוותייהו חוטי ציצית נמי איתקצי למצוותייהו וא"כ ע"כ צ"ל דהא דת"ר נזרקין בשעבר מצותן דוקא היא וכן פי' שם הר"ן וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א בשם העיטור וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג שכתב נפסקו לו חוטי לבן או תכלת זורקן לאשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה משמע דוקא בשנפסקו אבל אם לא נפסקו לא ובהדיא אמרינן בפרק במה מדליקין (שבת כב.) דטעמא דאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה היינו כדי שלא יהו מצות בזויות עליו כמו גבי דם ואיבעיא לן מהו להסתפק מנויי סוכה כל ז' ואמר רב יוסף אבוהון דכולהו דם הרי מפורש שההנאה מדבר מצוה עד שלא עברה מצותו חשיב ביזוי מצוה וילפינן ליה שפיר מדם כדברי השאלתות הילכך הכי קי"ל מדינא בלא פקפוק כלל: כתב האגור בשם הגהות מרדכי כל המגרר ציציותיו עליו הכתוב אומר וטאטאתיה במטאטא השמד: ועל מ"ש רבינו בשם השאלתות ואתרוג דמצוה למיכליה כתב רבינו הגדול מהרי"א פי' אע"ג דמן הדין הוא שאם האתרוג גדול שיכול לאכול ממנו ובתנאי שישאר בו כביצה אין לעשות זה עכ"ל ואיני מבין דבריו דהא אמרינן בפ' לולב הגזול (סוכה לו:) ר' חנינא מטביל ונפיק ביה וכתב הרא"ש דאע"ג דאתרוג דאתקצאי למצותי' אסור באכילה כיון שנשאר בו שיעור לצאת בו היתר מכשיעור לא אתקצאי וכן כתבו התוס' בפרק לולב וערבה (סוכה מו:) וכ"כ רבינו בסימן תרמ"ט והם הדברים שכתב הרב ז"ל שאם האתרוג גדול יכול לאכול ממנו כו' ואם איתא דאין לעשות זה היכי הוה עביד רבי חנינא הכי הילכך ודאי נראה דכל כה"ג פשיטא דשרי והא דקאמר בשאלתות ואתרוג דמצוה למיכליה היינו כשאין בו יותר מכביצה או אפילו גדול כמה אם בא לאכלו ביום ראשון שכולו מוקצה למצוה דהא אין יוצאים בחסר א"נ אפילו בשאר ימים וכגון שהקצהו למצוה סתם וההיא דר' חנינא בשהקצהו כולו ליום ראשון ומקצתו לשאר ימים וכמו שכתבו התוספות בפרק לולב וערבה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו שמותר ליכנס בציצית לבית הכסא כ"כ הרמב"ם בפ"ג וכ"כ רבינו ירוחם וכן כתוב בנמ"י בהלכות ציצית בשם גאון והביא הוא ז"ל ראיה לדבר מדאמרינן בפרק התכלת (מנחות מב.) דרב יהודה הוה מברך כל צפרא להתעטף בציצית משום דקסבר כל זמן שמניחה מברך עליה והא דלא הוה מברך אלא בצפרא משום דלא הוה שדי לגלימיה מיניה כוליה יומא ש"מ שמותר לעשות צרכיו בטלית מצוייצת דאל"כ היה צריך לסלקו כשעושה צרכיו ונמצא שהיה מברך עליו כמה פעמים ביום ומ"ש רבינו בסימן ח' כגון שפשט אותו ליכנס לבית הכסא כבר כתבתי שם דהתם כשהוא מעוטף בענין שאינו יכול לעשות צרכיו עד שיפשוט טליתו: כתב הר"ן בפ' כל הצלמים בשם הראב"ד דטליתות של מצוה אדם בודל מהם ואינו מותר לקנח עצמו בהם ולא לייחד אותם לתשמיש המגונה אלא הוא זורקן והם כלין: כתוב בכלבו שנהגו שלא לשכב בטלית שיש בו ציצית גם נהגו שלא יכבסנו א"י וכל זה כדי שלא והיו מצות בזויות עליו עכ"ל וכ"כ בספר אורחות חיים בשם ה"ר אשר ולא ראינו ולא שמענו מי שהקפיד בזה מעולם:

סימן כב

סעיף קטן א

העושה ציצית לעצמו מברך שהחיינו בתוספתא דברכות פרק אחרון וכתבוהו התוס' בפרק התכלת (מנחות מב:) ובנמ"י בהלכות ציצית וכתב עליה ואם לא אמר בשעת עשייה אומר בשעת עטיפה ראשונה דהכי איתא בסוכה ולולב כדאיתא בדוכתייהו וכ"כ הרמב"ם בפי"א מה' ברכות כל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר וכו' וכן כל מצוה שהיא קנין לו כגון ציצית ותפילין וכו' וכן מצוה שאינה תדירה וכו' כגון מילת בנו וכו' מברך עליהם בשעת עשייתה שהחיינו ואם לא בירך על סוכה ולולב וכיוצא בהם שהחיינו בשעת עשייה מברך עליהם שהחיינו בשעה שיוצא ידי חובתו בהן וכן כל כיוצא בהן. ויש לתמוה על רבינו שכתב גבי ציצית שמברך שהחיינו ולא כתב כן גבי תפילין ורבינו הגדול מהרי"א כתב דס"ל לרבינו דלא קיי"ל כההיא תוספתא אלא אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שהיא מזמן לזמן כדמשמע ממ"ש בהל' פסח סימן תל"ב גבי ביעור חמץ ומשום הכי לא כתב בתפילין שיברך שהחיינו ומ"ש בציצית שיברך שהחיינו אינו מטעם המצוה אלא מטעם קנה כלים חדשים וכ"כ בעל העיטור וז"ל ציצית לא קביע ליה זמן ולא מברכין עליה שהחיינו ומסתברא לן בשעה שקנה טלית ועושה בו ציצית מחדש מברכין שהחיינו דלא גרע מכלים חדשים עכ"ל:

סעיף קטן ב
נתעטף בו מברך להתעטף בציצית גם זה בתוספתא דברכות פרק אחרון: וכתוב באורחות חיים אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחד כולם מברכין או אחד יברך והאחרים יענו אמן (וכ"כ אבודרהם ולכן נהגו בב"ה שאחד מברך בקול רם להוציא את שאינו בקי וכן בתפילין וכ"כ ד"מ לעיל סי' ח'):

סימן כג

סעיף קטן א
ההולך בבית הקברות צריך להגביה הציצית וכו' כדאיתא בברכות פ' מי שמתו (ברכות יח.) ר' חייא ורבי יונתן הוו אזלי ביני קיברי וכו' וכתבו תלמידי ה"ר יונה דמדחזינן שלא חששו אלא שלא ישליכה על הקברים שמעינן שמותר ללבשו אלא שיש לו ליזהר להגביה הציציות ולא דמי להא דת"ר לא יהלך אדם בבית הקברית ותפילין בראשו דשאני ציצית שהוא תלוי במלבוש ואינו יכול להסיר המלבוש שלובש בשעה שהולך בבית הקברות מיהו אפשר לומר דדוקא בציצית שמטיל במלבוש שלובש לצורך עצמו כמו שהיה מנהגם באותו זמן כגון זה אמרינן דמותר וסגי ליה בדלייי' אבל בטליתות שאינם מכוונים בהם למלבוש אלא לקיים מצות ציצית בלבד יש לו ליזהר שלא יהלך בהם בבה"ק משום לועג לרש מפי מורי עכ"ל וכ"כ שם הרא"ש בשמו: ודע דבגמרא אמרינן דהא דתניא לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו וכו' דוקא תוך ד' אמות הוא דאסור אבל חוץ לד' אמות שרי ומשמע בגמרא דבית הקברות לאו דוקא דאפי' חוץ לבה"ק תוך ד' אמות של מת אסור וכ"כ רבינו בסימן מ"ה ובזמן הזה שמסירין הציצית מטלית המת בבית נראה דאיכא למיחש בכתפים אם לובשים טלית שיש בה ציצית משום לועג לרש שהרי כתב הרא"ש בהל' ציצית שי"מ ההיא שעתא כשמוליכין אותו לקבר רמינן ליה משום דאיכא לועג לרש שהמכתפים אותו יש להם ציציות והוא אין לו: ואיכא לעיוני בטלית קטן שאדם לובש מתחת למדיו אם מותר ליכנס בו לבה"ק דאפשר דע"כ לא קאמר ה"ר יונה אלא בלובשו על בגדיו דמיתחזי אבל כשלובשו תחת בגדיו כיון דלא מיתחזי ליכא משום לועג לרש אלא דא"כ בטליתות העשויים למצוה נמי ה"מ ה"ר יונה לאיפלוגי בין לובשן תחת בגדיו ללובשן על בגדיו ומיהו איכא למימר דלא חש לכתוב כך בהדיא משום דממילא משמע דכיון דטעמא דאיסורא משום לועג לרש כל היכא דלא מתחזי ליכא משום לועג לרש ויש קצת ראיה לזה מדקתני לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו ולא קתני בתפילין או ותפילין בזרועו אלמא דתפילין בזרועו כיון דמכוסה לית בהו משום לועג לרש ולפ"ז אם לובש הטלית על בגדיו נראה שמכניס הציצית תחת

כסותו ונכנס בבה"ק דכיון דלא מיתחזי תו ליכא משום לועג לרש. אחר שכתבתי זה מצאתי בתשובת הרשב"א וז"ל עוד אמרת בההיא דאמרינן בפרק מי שמתו לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו דנראה לך דוקא מגולין אבל מכוסין לית לן בה וראייתך מההיא דרבי חייא ור' יונתן הוו אזלי בבה"ק והוו תכלתא דר' יונתן שדיין עלוי קברי א"ל ר' חייא דלייה שלא יאמרו וכו' ופירש"י דלייה הגביהו דאלמא כל שאינו מגרר טליתו על הקברים מותר. תשובה אפשר מה שאמרת אלא שתצטרך לומר דלייה וכסייה קאמר שאילו נראית התכלת הרי היא כתפילין שבראשו עכ"ל. ואע"פ שהגהות מיי' כתבו בסוף הלכות ציצית אבל אדם שרגיל בטלית קטן יסירנו מעליו קודם שילך לבה"ק ולא מהני מה שמגביה אותו כמו בתפילין דאסרי תפילין בראשו אפילו מכסן כדאי הוא החילוק שכתבתי לסמוך עליו: וראיתי קצת לומדים שכשהיו נכנסין לבה"ק היו קושרים שני ציציות שבשתי כנפים זה עם זה והיו אומרים דבהכי מיבטל מיניה מצות ציצית ולי נראה שלא עשו כלום דקשר זה אינו מעלה ואינו מוריד שאם דעתם דבהכי מיבטל מיניה שם ד' כנפות ופטורה מן הציצית ליתא דהא איתא בס"פ הקומץ רבה (מנחות לז:) האי מאן דצייריה לגלימיה לא עבד ולא כלום מ"ט דכמאן דשרי דמי ופירש"י בלשון שתפס עיקר קרנות טליתו כפל וקשר ודומה כאילו קיצען ואין לה כנפות כדי להפקיע מתורת ציצית לא עשה כלום לפטרה מציצית וכיון דבקושר הקרנות עצמם לא מיפטר מציצית כ"ש כשאינו קושר אלא הציציות ואם דעתם לומר דכיון דקשורים הם הציציות הו"ל כאלו הם א' ואין בטלית זו ד' ציציות קשה דכי היכי דקשירה זו לא מבטלא שם ד' כנפות ה"נ לא מבטלא שם ד' ציציות והא פשיטא דליכא לדמויי לתלאן ולא פסק ראשי חוטין שלהם דפסלי' בריש סוכה (יא.) דשאני התם שלא נפסקו מעולם ועוד דהתם אפי' אם פסקן אח"כ מיפסלי משום תעשה ולא מן העשוי וכמו שנתבאר בס"ס י"א וא"כ אינו ענין לדין זה. ועוד קשה דלפי דבריהם נמצא שלובשים בגד שיש בו ד' כנפות בלא ציצית ומורי הרב ר' יעקב אבן חביב ז"ל כתב דאפשר שהטעם שנהגו בזמה"ז ליכנס בבה"ק וציצית בבגדיהם לפי שסמכו על מה שפי' ה"ר אהרן הלוי בההוא דא"ל דלייה וכו' וז"ל והשתא ודאי לא אסרינן משום לועג לרש דהא לא מדכרי להאי טעמא כלל ולא אסרינן ליה משום דלבוש טלית בבה"ק וכדאמרי' לעיל לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו כו' דהתם מצוה מיוחדת בפני עצמה אבל כאן שהיא מצוה שבטליתו אין אומרים שלא ללבוש טליתו מש"ה לא אשכח ליה לאיסורא שום טעמא אלא דא"ל למדלייה דלא לירמי תכלתא על קברי ע"כ. וכתב שאפשר שדעת הרא"ה לחלוק על ה"ר יונה ולומר דאפילו בזמן הזה שאין אנו מכוונים בהם למלבוש אלא למצוה מכל מקום כיון שהמצוה תלויה

במלבוש כדכתיב על כנפי בגדיהם לית ביה משום לועג לרש עכ"ל והדבר ברור שאין הדברים אלו מוכרחין דהא שפיר אפשר לומר דלא פליג הרא"ה אה"ר יונה ואם כן מהי תיתי לן לומר דפליג עליה ויותר נכון לומר כמו שכתבתי לעיל דכל שהוא מתחת למדיו מודה ביה הר"י ז"ל:

סימן כד

סעיף קטן א

אע"פ שאין אדם חייב לקנות טלית בת ד' כנפות וכו' גמ' בפ' התכלת (מנחות מא.) מלאכא אשכחיה לרב קטינא א"ל סדינא בקייטא סרבלא בסיתוא ציצית מה תהא עליה א"ל ענשיתו אעשה א"ל בזמן דאיכא ריתחא ענשינן וכתב המרדכי בשם תוס' שנ"ץ פי' מי שיש לו טלית בת ד' כנפות ומחזר עלילות כדי להפטר מן המצוה נענש ודוקא בימיהם שהיו רגילים בטליתות בת ד' כנפים אבל אנחנו אין דרכינו בבגדים ד' כנפים אפי' בעידן ריתחא לא מיענשי ומיהו מצוה מן המובחר היא כדאמרינן סוטה (יד.) לא נתאוה משה ליכנס לארץ משום פירותיה אלא כדי לקיים מצות התלויות בה ומתן שכרה מרובה כדאמרינן ששקולה כנגד כל המצות עכ"ל וכ"כ בסמ"ג אמרינן בפרק התכלת (מנחות מד.) מי שאין לו ציצית עובר בה' עשה ופירש"י ה' ועשו ונתנו וראיתם והיה גדילים כלומר שהוא מפסיד ה' עשה הללו ובפרק ע"פ (קיג:) ת"ר ז' כמנודין לשמים וחד מינייהו מי שאין לו ציצית בבגדו ובפ"ג שאכלו (מז:) קורא אותו עם הארץ ונ"ל דהיינו דוקא כשיש לו בגד של ד' כנפות ואין בו ציצית:

סעיף קטן ב

וגדול עונש המבטל עתה ממה שהיה עונשו בזמן שהיה תכלת מצוי וכו' בפ' התכלת (מנחות מג:) תניא ר"מ אומר גדול עונשו של לבן מעונשו של תכלת וכו':

סעיף קטן ג

כתב בעל העיטור ואותם שמקבצים הציציות בשעת ק"ש וכו' כתב בהגהות מיי' ספ"ג במדרש שוחר טוב יש בהא דכל עצמותי תאמרנה אמר דוד לפני הקב"ה אני משבחך בכל איברי וכו' עד ידי שמאלית בה אני קושר תפילין של יד ובה אני אוחז ציצית בזמן ק"ש בחזה אני משים הציצית כנגד לבי בזמן שאני קורא ק"ש שנאמר והיו הדברים האלה על לבבך וגו' מכאן ראיה שמצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית כנגד לבו בזמן ק"ש עכ"ל. וגם המרדכי כתב בס"פ לולב הגזול בשם הירושלמי דקטן שיודע לאחוז בציצית כשורה בשעת ק"ש מחנכין אותו בציצית ע"כ: כתב ה"ר דוד אבודרהם בדיני ק"ש בשם רב נטרונאי גאון שהאוחז בציציותיו בידו כשהוא קורא את שמע יהירותא הוא שכל דבר שאין האדם מחוייב בו ועושה אותו ברבים במדת חסידות וכל העם אינם עושים

אותו הוא מתחזי כיוהרא עכ"ל ועכשיו שנהגו בהם קצת בני אדם תו לא מיחזי כיוהרא וז"ל ספר א"ח אמר רב נטרונאי גאון האוחז בציציותיו בידו כשקורא את שמע יהירותא היא וכ"כ נמי רב משה גאון וביאר עוד וכי מאחר שהתבונן בציציותיו בשעת עטיפתו ובירך עליהן לאח"כ למה יאחזן בידו אלא מעתה כשמגיע לוקשרתם צריך נמי לאחוז תפילין ואם תאמר יאחוז וכשמגיע לוכתבתם צריך לבא ולהניח ידו על מזוזתו הילכך העושה כן צריך ללמדו ולהשביעו שלא יעשה כן ע"כ. והר"י החסיד כתב צריך לעיין בהם כשמגיע לוראיתם אותו עכ"ל א"ח וכיון שאחר דברי הגאונים האלה הביא דברי ה"ר יונה נראה שכדבריו הוא תופס עיקר ומה שהקשה הגאון א"כ כשמגיע לוכתבתם צריך לבא ולהניח ידו על מזוזתו י"ל שמצות שבגופו שאני שהם מזומנות לפניו. ורבינו כתב בסוף סימן ס"א כדברי ה"ר יונה ז"ל וכ"כ המנהיג להגביה כנפי הטלית להראות הציצית באמרו והיה לכם לציצית וראיתם אותו לזכרון תרי"ג מצות וציצית לשון מציץ מן החרכים. וכתוב בסמ"ק מצוה להסתכל בציצית דכתיב וראיתם אותו. והריב"ש כתב בתשובותיו ח"ב סי' קכ"ו שאלת כי נהגת להסתכל בציצית בשעת ק"ש כשאתה מגיע לוראיתם אותו מפני שראית כן לה"ר יונה בספר היראה וגם בספר עמודי גולה מונה מצוה לעצמה להסתכל בציציותיו ואמרת כי יש לועגים עליך ונסמכים למה שמצאו תשובה לרב נטרונאי ז"ל שמלמדין למי שעושה כן שלא יעשנו שא"כ כשמגיע לוקשרתם נאמר שיאחז תפילין וכשמגיע לוכתבתם נאמר שהוא צריך שיבא לביתו ויניח ידו על מקום המזוזה. תשובה עם היות שנראה שאין ראוי שתמנה הראיה מצוה לעצמה כמ"ש בספר עמודי גולה כי אין זה כי אם נתינת טעם למצוה כמו שארז"ל וראיתם אותו ראיה מביאה לידי זכירה זכירה מביאה לידי עשייה וטעם המצוה אין ראוי שתמנה מצוה לעצמו ושאר מוני המצות לא מנו הראיה מצוה לעצמה אבל כיון שהראיה היא תכלית ראשון למצוה זו כדי שיבא לתכלית האחרון שהוא קיום המצוה טוב וראוי להסתכל בציצית בשעת העטיפה כשמברך עליה וכן אני נהג ואתה שנהגת להסתכל בה בשעת ק"ש כשאתה מגיע לוראיתם אותו אל תניח מנהגך כי מנהג יפה הוא וחבובי מצוה הוא וכן היה נוהג מורי החסיד הרב ר' פרץ הכהן ז"ל ומה שהקשו שא"כ יעשו כן בתפילין יעשה ויעשה שהרי חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה כדי שיהא זריז בהם כדאמרינן בפ"ק דשבת (יב:) חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה ק"ו מציץ ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהן כמה אזכרות עאכ"ו ואם כשמגיע לוקשרתם אותם ממשמש בהם כ"ש שהוא מנהג יפה וה"ר יונה כ"כ בספר היראה גם בתפילין ומה שהקשו יעשו כן במזוזה

אינו ענין שאם אמרו במה שהוא לבוש ומזומן לפניו לא אמרו במה שהוא קבוע בכותל ואינו לפניו ועוד שבציצית הזכיר הכתוב הראיה כדי שיבא לידי זכירה ובתפילין ג"כ שהמשמוש בהם מצוה כדי שיהא זריז בהם ואם עושה כן כשמזכיר וקשרתם משום חבוב מצוה כ"ש שמפליא לעשות אבל במזוזה אינו כן ולכן אחוז במנהגך אל תרף והמלעיגין עליך בזה לא יפה הם עושים עכ"ל וכתב הר"ם מריקנ' בסוף פרשת שלח לך כשמסתכל בציצית אז מסתכל בב' ציציות שלפניו שבהם י' קשרים רמז להויות עכ"ל ואני שמעתי עוד שכל אחד מהציציות יש בו ה' קשרים וח' חוטין כמנין אחד וכשמחבר ב' ציציות שלפניו להסתכל בהם עולים כ"ו כמנין שם ההוי"ה:

סעיף קטן ד

גדולה מצות ציצית ששקולה נגד כל המצות וכו' ברייתא בפרק התכלת שם וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן ופירש"י שקולה מצוה זו מדכתיב את כל מצות ה' ועוד דציצית בגימטריא ת"ר וה' קשרים וח' חוטים הרי תרי"ג ע"כ ודברי רבינו משתמעי שהכל ענין אחד וצ"ל שרבינו השמיט מלת ועוד שלא במתכוין:

סעיף קטן ה

רשב"י אומר כל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה וכו' גם זה שם ופירש"י כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם ואותו תעבוד:

סעיף קטן ו

ר"ל אמר כל הזהיר במצות ציצית זוכה שמשמשין לו שני אלפים ות"ת עבדים שנאמר אשר יחזיקו עשרה אנשים וגומר בפרק במה מדליקין (שבת לב:) ופי' רש"י בכנף איש יהודי בשכר הכנף יחזיקו בכנף י' אנשים מכל לשון הרי ת"ש לשבעים לשון וד' כנפות יש לו הרי אלפים ות"ת וכתוב בנמ"י וזה מפני שיכירו בזמן ההוא כמה גדולה מצוה זו וכי היא שהגינה עלינו בגולה ומביאה אותנו לחיי העוה"ב:

סעיף קטן ז

בכל עת יהיו בגדיך לבנים זו מצות ציצית וכו' בס"פ שואל (שבת קנג.). ופי' רש"י זה ציצית. שמלובן הבגד: אלו תפילין. שהם שם הטוב משמן טוב דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ותניא (ברכות ו.) ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש:

סעיף קטן ח

ראב"י אומר כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וכו' וציצית בבגדו מובטח לו שלא יחטא וכו' בפרק התכלת (מנחות מג:) ופי' רש"י והחוט המשולש תפילין וציצית ומזוזה כלומר דתפילין דראש ודזרוע לא חשיבי אלא כחד ופי' רש"י עוד סביב ליראיו ויחלצם

מחטא ונראה שכתב כן משום דקשיא ליה מאי מייתי ראב"י מהאי קרא דחונה מלאך ה' סביב ליראיו דלא מיירי במקיימי מצות אלא ביראת שמים וגם ויחלצם משמע שמצילם מפגעי העולם הזה לכך פירש דהני יראים הם החרדים אל דבר ה' לקיים מצותיו והאי דקאמר ויחלצם היינו לומר שמחלצם מן החטא: טלית קטן אם טוב ללבשו על המלבושים או מתחת למדיו נתבאר בסימן ח':

סימן כה

סעיף קטן א

ואחר שנתעטף בציצית יניח תפילין מיד מתוך דברי רבינו נראה שבתחלה מתעטף בציצית ואח"כ מניח תפילין וכ"כ בנמ"י בהלכות ציצית דמצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות ראוי להקדים ועוד שהיא תדירה יותר שנוהגת בין בחול בין בשבת וי"ט ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וכן מצאתי לה"ר יונה בספר היראה עכ"ל ואח"כ כתב וז"ל ומ"מ אותם שמתעטפים בטלית גדול כיון שאין דרך להתעטף אלא אחר כל המלבושים ושנתנו מקטוריהם בראשיהם מצות תפילין באה לפניהם תחלה ומברכין עליהם תחלה לפי שאין מעבירין על המצות ואפי' אותם שאין נוהגים אלא בטלית קטן ראוי ללבוש אותו על מלבושיהם לקיים בו יפה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם עכ"ל ואין מבין דבריו היאך באה מצות תפילין לפניו על ידי שלבש כל מלבושיו ושנתן מקטורן בראשו לשאם יאחר הנחתם לעטיפת ציצית יהיה מעביר על המצות ומ"ש בשם ספר היראה הוא בטלית קטן אבל בטלית גדול אחר הנחת תפילין כתב שמתעטף בו וכתב האגור בשם ספר הזוהר שאיסור גדול מי שמניח תפילין קודם לבישת הציצית עכ"ל ונראה לי שכתב כן משום דאיתא בספר הזוהר בסוף פרשת במדבר סיני בשעתא דבר נש קאים בעי לדכאה גרמיה בקדמיתא לבתר יקבל עליה האי עול לפרשא על רישיה פרישו דמצוה לבתר אתקשר קישורא דיחודאי דאינהו תפילין ושמעתי בשם גדולי מקובלי ספרד ז"ל שמי שאין לו טלית קטן ודאי יניח טלית ואח"כ תפילין אבל מי שלבש טלית קטן יניח תפילין תחלה ואח"כ יתעטף בטלית גדול ונותנים טעם לשבח שהרי כיון שלבשו טלית קטן ואח"כ הניחו תפילין הרי כבר קיימו דברי הזוהר ואם היו רוצים לקרות ק"ש ותפלה בלא עטיפת טלית אחר היו רשאים שהרי כבר מצות ציצית ותפילין עליהם ואם אח"כ מתעטפים בטלית אחר או בכמה טליתות אינם ענין למצות תפילין ונהגו העולם להתעטף בציצית תחלה ולפי מנהגם הנותנים כיס של תפילין והטלית לתוך כיס אחד צריכים ליזהר שלא ישימו כיס התפילין למעלה כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם עטיפת ציצית כדי שלא יעביר על המצות דאע"ג דגבי

תפילין אם פגע בשל ראש תחלה יסלקנה ויניח של יד תחלה כמו שיתבאר בסימן כ"ח בס"ד שאני התם דכתיב והיו לאות על ידך והדר לטוטפות בין עיניך ודרשינן נמי מקרא דכל זמן שבין עיניך יהיו שתים ומש"ה מוטב שיעביר על המצוה משיעבור אמאי דכתיב באורייתא אבל הכא דאין לנו דמצות ציצית קודמת אלא מאסמכתא בעלמא מוטב שתדחה אסמכתא זו משיעבור על המצוה: והדרך הנכונה לברך על טלית קטן ואח"כ יניח תפילין של יד ושל ראש ואז יבא לב"ה ויתעטף בטלית גדול ובזה יצא ידי חובת רשב"י שכתב בספר הזוהר פרשת ואתחנן שצריך שיהא לבוש ציצית ותפילין בצאתו מפתח ביתו לילך לב"ה ומאן דעייל לבי כנישתא כד נפיק מתרעיה ולא תפילין ברישיה וציצית בלבושיה ואמר אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך קב"ה אמר אן הוא מוראי ודא אסהיד סהדותא דשיקרא ע"כ וכך הם דברי ה"ר יונה בספר היראה שכתב ויהיה לו טלית קטן וילבש אותו מיד בלא ברכה אם לא רחץ ידיו ואח"כ כתב וירחץ בנקיון כפיו ויברך מיד על מצות ציצית בטלית שלבש אם לא בירך בהתעטפו ואח"כ יניח תפילין ויבא לבית הכנסת וישב במקומו אם יש לו עוד טלית יתכסה בו ויברך להתעטף בציצית:

סעיף קטן ב

דאמר רבי יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה וכו' ואמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין וכו' עד ואסובבה את מזבחך ה' בפ"ב דברכות (יג: יד.) ופירש"י כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. לישנא מעליא: כאילו הקריב עולה בלא מנחה. שחייבו הכתוב להקריב עמה שנאמר ועשירית האיפה וגומר אף הקורא ואינו מקיים אינו גומר המצוה: נסכים. הוא היין המתנסך ע"ג המזבח אחר העולה והזבח כדכתיב ונסכיהם חצי ההין וגו' וה"ה דמצי למימר כאילו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים דהא עולה נמי טעונה נסכים אלא לישנא דקרא נקט עולה ומנחה זבח ונסכים וה"ר יונה כתב הפירוש הנכון כך הוא דעולא ס"ל דכיון דהוא קורא וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך ואינו מניחם נמצא שמעיד עדות שקר על עצמו שמה שאומר אינו אמת ואע"פ שעשה המצוה שיצא ידי ק"ש אפ"ה עבר עבירה מצד אחר שהעיד עדות שקר על עצמו ור"י ס"ל שאפי' המצוה עצמה אינה נעשית שלימה כיון שלא קבל עליו עול מלכות שמים דהו"ל כמי שמקריב תודה בלא מנחה וכו' כיון שקורא בלא קבלת מלכות שתים עכ"ל: ועל הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה וכו' כתב טעם הדבר מפני שבתפילין שבראש אדם משעבד לבורא יתברך הנשמה שהיא במוח ובתפילין שבזרוע אדם משעבד גופו ומפני כך ציוה לשום אותה כנגד הלב שהלב הוא עיקר התאוות והמחשבות בזה יזכור את הבורא וימעיט הנאותיו. ובמזוזה משעבד אדם ממונו אלא שלא הזכירו בכאן

המזוזה מפני שמצותה נעשית בשעה אחרת וכשקורא ק"ש ומתפלל בענין שמשעבד לו נשמתו וגופו זו היא מלכות שמים שלימה ע"כ: וכתב עוד ומדאמרינן ומתפלל משמע שגם בתפלה צריך שיתפלל ותפילין בראשו: כתבו הגהות מיימון בפ"ד בשם העיטור כך ראינו שהגאונים וכל ראשי הישיבות שאין חולצין עד כימי השמים על הארץ דערבית ע"כ ונראה שהיו מניחים אותם עליהם כל היום ולא היו חולצים עד אותה שעה ועכשיו נהגו העולם להניח תפילין עליהם עד אחר קדושת ובא לציון ושמעתי שנכון להסירם בשעה שאומר יר"מ שנשמור חוקיך ובמצותיך וכו' משום ההיא דבני מערבא שהיו מברכין על חליצת תפילין אקב"ו לשמור חוקיו ואע"ג דס"ל שאין לברך על חליצתן כמו שיתבאר בסי' כ"ט מ"מ כיון דבהא מילתא ליכא ברכה ש"ד למעבד רמז לסברת בני מערבא ונ"ל דאין טעם וריח בדבר זה דכיון דאידחיא לה סברת בני מערבא למה נעשה רמז לה והעושה רמז לה נראה שסובר דלא אידחיא לגמרי: וביום שיש ס"ת נוהגים העולם שלא לחלוץ תפילין עד שיסלקו ס"ת ויניחוהו בהיכל וסמכי לה מדכתיב ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם וביום ר"ח נהגו העולם לחלוץ תפילין קודם תפלת מוסף ושמעתי שהטעם משום דבאותה תפלה אומרים כתר ואין נכון להיות באותה שעה כתר דתפילין כעין מה שאכתוב בסימן ל"א בשם הזוהר במדרש שה"ש על הנחת תפילין בחוה"מ וכיון שבתפלה זו אומרים כתר אפילו כשמתפלל בלחש ראוי שלא יהיו עליו:

סעיף קטן ג

ונקראים תפילין לשון פלילה שהן אות ועדות לכל רואינו וכו' כן כתב הרא"ש בריש הלכות תפילין:

סעיף קטן ד

ויניח של יד תחילה בס"פ הקומץ (מנחות לו.) תנא כשהוא מניח מניח של יד תחלה ואח"כ מניח של ראש וטעמא משום דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך ובסי' כ"ח יתבאר שאפילו פגע בשל ראש תחילה יסלקנה ויניח של יד תחילה:

סעיף קטן ה

ויברך אקב"ו להניח תפילין ואחר כך של ראש ויברך על מצות תפילין בס"פ הקומץ (שם) אמר רב חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך סח אין לא סח לא והא שלח רב חייא בריה דרב הונא משמיה דר' יוחנן על תפלה ש"י אומר אקב"ו להניח תפילין ועל תפלה של ראש אומר אקב"ו על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרווייהו לא סח מברך אחת סח מברך שתים ופירש"י סח מברך שתים כדשלח ר' חייא לא סח אין מברך אלא על של יד בלבד וכן נראה שהוא דעת הרי"ף וכ"פ הרמב"ם אבל התוספות כתבו שר"ת פי' לא סח מברך אחת על של ראש על מצות תפילין סח מברך שתים על

של ראש שצריך לחזור ולברך להניח וכ"כ בשימושא רבא וכתב סמ"ג שמצא בילמדנו כדברי ר"ת ולא כדברי המפרשים לא סח מברך אחת כלומר יוצא בברכה שבירך על של יד אע"פ שישנו בירושלמי תלמוד שלנו עיקר עכ"ל וכ"כ הרא"ש דכדברי ר"ת מסתבר שעיקר תיקון הברכות כך היתה בתחלת הנחתם תקנו לברך להניח וקאי נמי על של ראש וכשמניח של ראש מברך על מצות שזו היא גמר המצוה הילכך אם סח והסיח דעתו צריך לחזור ולברך גם להניח וכן אם מניח תפילין של ראש לבדו יברך שתים וכתב שרוב הגאונים הסכימו כן וכתב עוד שבילדותו היה מברך ברכה אחת משום דכיון דפליגי ביה רבוותא טוב יותר שלא לברך דברכות אינם מעכבות ממה שיברך ברכה לבטלה עד שלמד מנחות ונראה לו לפום ריהטא דגמרא שיש לברך שתי ברכות וכן היה נוהג הר"מ ע"כ והאגור כתב וז"ל ואני המחבר מצאתי בספר הזוהר בפרשת פנחס מאמר דרשב"י דאין לברך על שניהם אלא ברכה אחת וז"ל אר"ש תפילין אינון על מוחא לקבל זכור ותפילין דדרועא שמאלא על לביה לקבל שמור ומה זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו אף הכא ברכה אחת לתרווייהו ולא צריך לאפרשא בשהייה בעלמא בין דא לדא כמה דאוקמוה ואני תמהתי על הני רבדבי החולקים על רשב"י אם היה שידעו מאמר זה ומ"מ העולם נוהגים לברך שתים עכ"ל ואיני יודע למה תמה על זה יותר מכמה דינים שמצינו שכתב רשב"י בספר הזוהר הפך ממסקנא דתלמודא ואין הפוסקים כותבים אלא מסקנא דתלמודא וטעמא משום דאפילו אם היו יודעים דברי רשב"י לא הוו חיישי להו במקום דפליג אתלמודא דידן והמפרשים דלעולם צריך לברך שתים משמע להו דבהדיא קאמר תלמודא הכי ולפיכך פסקו כן כל שכן שבימי הפוסקים עדיין לא נגלה ספר הזוהר הקדוש בעולם ועוד שאין המאמר ההוא מכריע שלא לברך אלא ברכה אחת דהא אפשר דאיהו נמי סבר דמברך שתים ומ"ש אף הכא ברכה אחת לתרווייהו היינו לומר דברכת להניח קאי נמי אשל ראש ומש"ה אין להפסיק ביניהם והרב מהרי"ן חביב כתב ששמע מקובלים אומרים שמצאו בספר הזוהר שאסור לברך שתים ושהראוהו לו רבים מהם אותם המאמרים וראה שאין בהם עזר כל כך לקיים מה שאומרים בשמם ושמקובל אחד הראה לו מאמרים שאפשר לקיים מהם שראוי לברך שתים והוא ז"ל כתב שהיה נוהג לברך שתים כדברי ר"ת ולהציל עצמו מספק ברכה לבטלה היה אומר אחר הברכה בשכמל"ו ואע"פ שאין משיבין את הארי אין דבר זה נראה בעיני שיביא האדם עצמו לידי ספק ברכה לבטלה ויסמוך על שיאמר בשכמל"ו וכתב הר"ן בסוף ר"ה בשם הרז"ה דהיינו טעמא דאמרינן סח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו משום דאע"ג ששתי מצות הן כיון דכתיב בתפילין של יד ושל ראש והיו לאות על ידך ולזכרון בין עיניך צריך זכירה

שיהא תוכף תפילה של ראש לתפילה של יד כדי שתהא הויה אחת לשתיהם ואם הסיח דעתו והפליג בדברים ביניהם עבירה היא בידו לפיכך חוזר ומברך ברכת תפלה של יד וממשמש בתפילין של יד ומחזק את הקשר ועוד מברך ברכה שנייה על של ראש ותוכף שתי המצות זו לזו עכ"ל והרשב"א כתב בתשובה כדברי קצת הגאונים והרי"ף שאמרו שאין מברכין אלא ברכה אחת על שתיהם וכן אנו נוהגים ע"כ וכן הלכה מאחר שהרי"ף והרמב"ם ז"ל מסכימים בכך וכ"ש שרש"י והרשב"א סוברים כן וכן נהגו העולם שלא לברך אלא ברכה אחת לבד: כתב האגור פסק מהר"י מולין שיש לברך להניח בקמ"ץ תחת הה"א אבל לא בפת"ח ובדגש אף כי אין חילוק במשמעות מ"מ ראוי לברך בלשון הכתוב להניח בקמ"ץ כמו להניח ברכה אל ביתך:

סעיף קטן ו

ומברך משעה שמתחיל להניחם וכו' (שם לה.) אמר רב הונא תפילין מאימתי מברך עליהם משעת הנחתם ואסיקנא דה"ק משעת הנחה עד שעת קשירה ופי' רש"י דכיון דעדיין לא קשרן עובר לעשייתן הוא והרא"ש כתב משעת הנחתם פירוש משיתחיל להניחם עד שיהדקם בזרועו ובראשו כדי שתהיה הברכה עובר לעשייתן וכ"כ הרב רבינו יונה בפרק תפלת השחר גבי תפלת הדרך והרמב"ם כתב וכל המצות כולם מברך עליהם עובר לעשייתן לפיכך צריך לברך על תפילה של יד אחר הנחה על הקבורת קודם קשירתן שקשירתן זו היא עשייתן ע"כ ויש לדקדק היכי קאמר דמשום דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן לפיכך צריך לברך אחר הנחה דאדרבא אם יברך קודם הנחה הוי מברך טפי קודם לעשייתן וי"ל דבעי' שיברך קודם עשייתן בסמוך וקשירתן זו היא עשייתן וכשמברך אחר הנחה וקודם קשירה הוי שפיר קודם לעשייתן אבל לא יברך קודם הנחה משום דהו"ל קודם דקודם ועי"ל שמה שכתב לפיכך צריך לברך אקודם קשירתם קאי ולא אאחר הנחה ולא אתא לאשמעינן אלא דלא נימא הנחתם זו היא עשייתן וצריך לברך קודם הנחה דליתא אלא קשירתן זו היא עשייתן ולפיכך יכול לברך קודם קשירתם אע"פ שהוא אחר הנחתם ומ"ש צריך לברך ה"ק לפיכך קודם קשירתם הוא דצריך לברך כדי שלא יהא מברך אחר עשייה ולפ"ז אם רצה לברך קודם הנחה מעת שהמצוה מזומנת לפניו לעשותה הרשות בידו דהא דת"ר מאימתי מברך עליהם משעת הנחתם לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אלא לומר שאף משעת הנחתם ואילך יברך דשפיר חשיב עובר לעשייתן ואפשר שזה היה דעת רבינו ירוחם שכתב ומברך עליהם קודם הנחתם דהיינו עובר לעשייתן אבל מדברי הרא"ש והר"ן בפרק לולב הגזול נראה כמו שכתבתי בתחלה דאינו יכול לברך קודם הנחה וכן ראוי לנהוג:

סעיף קטן ז

ולא יפסיק ביניהם לדבר ג"ז שם תנא סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה ופירש"י סח בין תפילה לתפילה זלא בירך על של ראש אלא סמך על ברכה ראשונה וכתבו התוס' מתוך פירושו משמע דאם סח ובירך שרי וליכא איסורא אלא אדרבא מצוה ושכר ברכה ואין כן דעת כל הפוסקים אלא שבכל ענין אסור לדבר אפילו חוזר ומברך ומ"ש רבינו אפי' לענות אמן יהא שמיה רבא מברך וקדושה כ"כ הרא"ש ז"ל וכתב עוד ובהלכות תפילין עתיקתא כתוב סח בין תפילה לתפילה אם סח שיחת חולין חוזר עליה מעורכי המלחמה אם בקדושה ואמן יש"ר סח אין חוזר עליה מעורכי המלחמה ואע"פ שאינו חוזר עליה מעורכי המלחמה נהי דאין העבירה גדולה כ"כ איסורא איכא שגורם לברך ברכה שאינה צריכה כדמוכח בפרק בא לו (יומא ע.) ובפרק ואלו נאמרין (סוטה מא.) אבל במרדכי כתוב בשם ר"ת שאם ענה קדיש וברכו בנתיים אין זה הפסק אחרי שאין יכול להניחה עד שיענה עם הציבור ואין הפסק אחרי שצורך הוא זה לו וצריך להקדימו עכ"ל. ונראה מדבריו שצריך להפסיק לענות קדיש וקדושה ואינו צריך לחזור ולברך והאגור כתב בשם הרשב"א שיכול להפסיק בין של יד לשל ראש לענות קדיש וקדושה אבל צריך לחזור ולברך על של ראש ואפי' הפסיק ושמע דשומע כעונה ע"כ וזה על דעת האומרים שאם היה עומד בתפלה ושמע קדיש אינו שותק לשמוע דחשיב להו הפסק אבל לדידן דנקטינן כדברי האומרים דשותק ושומע כמו שיתבאר בסי' ק"ד ה"נ שותק ושומע ולא חשיב הפסק ואחר שכתבתי זה באה לידי תשובת הרשב"א וכתוב בה כלשון הזה מסתברא שלא אמרו עבירה היא בידו אלא במפסיק בדברי הרשות אבל לאמן יהא שמיה רבא אם הפסיק אין זה כעובר עבירה ומיהו אם הפסיק וענה מסתברא שמברך על של ראש דמ"מ הרי הפסיק בין הברכה והמעשה דשל ראש מצוה בפני עצמה היא אבל בשחיטה בין בהמה לבהמה לא מסתברא לחזור ולברך אחר שהתחיל בשחיטה שהרי אין הפסק בין הברכה והמעשה ומ"מ אפשר שאינו צריך לפסוק כאן וכאן לענות אלא שותק ושומע דשומע כעונה ואפי' לכתחלה ולפיכך מסתברא כמ"ד דבתפלה אינו רשאי אפי' לשתוק דשתיקתו כענייתו עכ"ל וכבר כתבתי דלענין הלכה שותק ושומע והוי כעונה לענין לצאת י"ח ענייה אבל לענין שיחשב הפסק לא הוי כעונה: וכתוב עוד במרדכי ודוקא אור"ת אם סח דברים בטלים אבל סח בצורך תפילין אין חוזר ומברך כדאמרינן בברכת המוציא: כתוב בכתבי מה"ר ישראל סי' ק"ז לסמ"ק שכתב דבח"ה טוב להניח תפילין בלא ברכה אעפ"כ אסור לדבר ולהסיח בין תפילה לתפילה דהא דאמרינן סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו אין הטעם דוקא

משום דמביא עצמו לברכה שאינה צריכה לו אלא בלא זה יש עבירה להסיח ע"כ והביא ראיות לדבר:

סעיף קטן ח

וראיתי לא"א ז"ל שמיד אחר שקשר של יד על הזרוע היה מניח של ראש וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה ונתן טעם מפני שברכת תפילה של יד שייכא גם על התפילה של ראש וכריכת הרצועה סביב הזרוע אינה ממצות הנחת תפילין וכ"כ ר"י בשם המפרשים ורבינו שכתב שהטעם מפני שברכה שניה חוזרת גם על של יד נראה דהיינו לומר דכיון דברכת על מצות היא על גמר המצוה וכמו שכתבתי לעיל בשם הרא"ש א"כ קיימא גם על של יד ומ"מ איני יודע למה שינה דברי הרא"ש: יש נוהגין לתקן תפילה של יד וקודם שיניחוהו לוקחים של ראש ומתקנים אותו כדי שלא יצטרכו להפסיק בין הנחת תפילה של יד להנחת תפילה של ראש בתקון תפילה של ראש וכתבו רבינו הגדול מהרי"א ז"ל והרב מהר"י חביב ז"ל דטעות הוא בידם לפי שהן מעבירין על המצוה וצריך למחות בידם וללמדם שאחר שיניחו של יד יקחו של ראש ויתקנוהו ויניחוהו דאותו תיקון כיון דצורך הנחה הוא לא הוי הפסק וראיתי בתשובת ה"ר יוסף גיקטליא ז"ל שעל פי הקבלה אסור להוציא תפילה של ראש מהתיק עד שתהיה תפילה של יד מונחת:

סעיף קטן ט

וכל שעה שמניחן ביום מברך וכו' בפרק לולב וערבה (סוכה מו.) תניא תפילין כל זמן שמניחם מברך עליהם דברי רבי וחכמים אומרים אינו מברך אלא שחרית בלבד איתמר אביי אמר הלכה כר' ורבא אמר הלכה כרבנן אמר רב מרי חזינא לרבא דלא עביד כשמעתיה אלא מקדים וקאי ועייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך וכי איצטריך זמנא אחרינא עייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך אמר מר זוטרא חזינא לרב פפי דכל אימת דמנח תפילין מברך רבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי בהו מברכי וכתבו כל זה הרי"ף והרא"ש בהל' תפילין ופי' רש"י דממשמשי בהו דקי"ל חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ק"ו מציץ וכ"כ התוס' וסמ"ג וסה"ת ונמ"י ונראה מדבריהם שאע"פ שלא נשמטו ממקומם מברך עליהם כל זמן שממשמש בהם אבל הרא"ש כתב כל אימת דממשמשי בהו מברכי פירש ר"י כשממשמשים בהם להחזירם למקומם אם נשמטו ממקום הנחתם וכן כתבו רבינו ורבינו ירוחם וכתבו התוס' דלא איתפריש מאי מברך כשממשמשים בהם אם מברך לשמור חוקיו כמו שמברכין בתר דמסלקי תפילייהו או להניח כמו שמברכין בשעת הנחה דהכא הרי מונחין ועומדין ומסתברא דמברכין לשמור חוקיו כמו דמברכין בתר דמסלקי תפילייהו עכ"ל ותמהני דהיאך יברך לשמור חוקיו על משמוש תפילין דלא כתיב בהו שמירת חק ולפר"י

שכתב הרא"ש דבנשמטו ממקומם דוקא קאמר דמברכי משמע דפשוט שמברך עליהם כמו שמברך עליהם בשעת הנחתם דכיון שנשמטו ממקומם כשמחזירם הוי כמניחם מעיקרא והרמב"ם כתב תפילין כל זמן שמניחם מברך עליהם ואפילו חולץ ולובש כמה פעמים ביום ולא כתב דכל אימת דממשמש בהו צריך לברך ונראה שהוא מפרש כפר"י שכתב הרא"ש דלא מברך אלא כשנשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומם וזה לא הוה צריך לכתוב דכיון שנשמטו ממקומם כשמחזירם למקומם הנחה גמורה היא ובכלל כל זמן שמניחם מברך עליהם הוא ולפ"ז כי אמרינן דרבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי בהו מברכי לאו לאשמעינן דבשעת משמוש צריך לברך איתמר דמשמוש כשנשמטו ממקומם היינו הנחה דמעיקרא ולא איצטריך אלא לאשמעינן דרבנן דבי רב אשי נמי כרבי ס"ל דכל אימת דמנח להו מברך עלייהו ואם נפשך לומר שהוא מפרש כפירש"י והתוס' דכל אימת דממשמשי בהו אפי' לא נשמטו ממקומם מברכי עלייהו צ"ל שהוא מפרש שהיו מברכין לשמור חוקיו כמו שכתבו התוס' וכיון דס"ל דבשעת סילוק תפילין אין מברכין לשמור חוקיו גם כשממשמשים אין מברכין ומפני כך השמיטו ואחר שכתבתי כל זה מצאתי להר"ן שכתב בפ' לולב וערבה וז"ל כל אימת דממשמשי בהו מברכי כתבו בתוס' דלא איתפרש מאי מברך דלא מסתבר שהיו מברכין להניח כמו שהיו מברכין קודם הנחה דהכא הרי הם מונחים ועומדים וכתבו דמסתברא דמברכין לשמור חוקיו כי היכי דמברכי בני מערבא בתר דמסלקי תפילייהו ולא ידעתי מהו דהא מפרש בירושלמי דאתי כמ"ד בחוקת תפילין הכתוב מדבר כלומר דלילה לאו זמן תפילין וקרא ה"ק ושמרת את החוקה וגו' מימים ימימה כלומר שלא יהיו עליך אלא ביום ומש"ה שייך למימר חוקיו אבל בעידנא דממשמשי בהו היכי שייך למימר בהו הכי לפיכך נ"ל שהיו מברכין עליהן לשמור את התפילין כלומר מהיסח הדעת או כיוצא בזה ולא ידעתי למה השמיטוה פוסקי ההלכות להא דרבנן דבי רב אשי ואפשר משום דאינהו הוה קים להו בתוך כמה שיעור של זמן אדם חייב למשמש בהם אבל אנן דלא קים לן אם נברך כל שעה שממשמש בהם אפשר שממשמש שלא בשעת חיוב ונמצינו מברכין לבטלה וי"מ דכל אימת דממשמשים היינו כשיצאו ממקומם להחזירם למקומם עכ"ל ומ"מ איני יודע למה כתב שהשמיטוה פוסקי הלכות שהרי"ף והרא"ש אע"פ שלא כתבוה בפרק לולב וערבה כתבוה בהלכות תפילין: כתב רבינו בסימן ח' די"ל דהא דכל אימת דממשמש בהו מברך היינו כשזזו ממקומם ולא ידע שלא היו במקומם אבל אם הזיזן ממקומם אדעתא להחזירם מיד לא היה צריך לברך וזה דעתי עכ"ל ומשמע מדבריו שם דבהסירם על דעת להחזירם מיד כגון שהסירם כדי להכנס לבית הכסא נמי סובר

דאינו צריך לברך וכבר כתבתי שם שאין הדבר כן דודאי צריך לברך כדאיתא בפרק לולב וערבה בעובדא דרבא ומשמע דבנשמטו ממקומם דינן שוה להסירם ממש דהא כל אימת דממשמשי בהו כשנשמטו ממקומם צריך לברך עליהם כאילו הוסרו ממש: כתוב בתשובת מהרי"ק קל"ג וז"ל עוד בקשתיך להודיעני דעתך הרחבה בענין מי שמניח תפילה של יד ובירך עליה ובעוד שהוא מהדק הרצועות על זרועו ובתחלת ההידוק נפסק הקשר של יד והוצרך לעשות קשר אחר אמנם לא הסיח דעתו ועשה קשר אחר האם יצטרך לחזור ולברך על של יד אחר שנעשה הקשר החדש וחזר והניח תפילין של יד או לא עכ"ל ותשובה לא נכתבה שם ונראה שאם היה נפסק אחר הידוק וקשירה אפילו פעם אחת על הזרוע והקציצה לא הוה מיבעיא ליה שממה שכתבתי בסמוך דכשחולץ תפילין על דעת לחזור ולהניחם מיד צריך לחזור ולברך הוה מיפשטא דאע"ג דלא אסח דעתיה מינייהו צריך לחזור ולברך ואפשר דאפילו בהידוק לחודיה הוה פשיטא ליה דצריך לחזור ולברך דבהידוק לחוד בלא שום קשירה נעשית מצות הנחה וכי הדר מנח להו חוזר ומברך ולא מיבעיא ליה אלא משום דנפסק בתחילת ההידוק דכיון דאכתי לא הויא הנחה נמצא דברכה שבירך תחלה עדיין לא חלה על שום מצוה וכיון שלא הסיח דעתו ממנה חיילא שפיר על הנחה שנייה ולזה הדעת נוטה שמאחר שלא הפסיק בדבר שאינו מענין התפילין עלתה לו ברכה אח"כ מצאתי כתוב בספר אורחות חיים כלשון הזה כתב הראב"ד ז"ל בתשובה שאם הותר של יד קודם הנחת תפילה של ראש מהדק ואין צריך לחזור ולברך עליה אבל אם הניח של ראש ואח"כ הותר של יד מהדק ומברך עכ"ל: כתוב בא"ח בשם העיטור שמותר לברך על תפילין שאולין אבל לא על גזולין דבוצע ברך נאץ ה' עד שיהא בהם יאוש ושנוי רשות:

סימן כו

סעיף קטן א

ואם אין לו אלא אחת בין של ראש בין של יד מניחה ומברך וכו' משנה בפרק התכלת (מנחות לח.) תפלה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומברך על של יד כשהיא לבדה אחת ועל של ראש כשהיא לבדה שתים כ"כ הרא"ש לפי סברתו שפסק כר"ת שמפרש דסח מברך שתים אשל ראש קאי וכ"כ המרדכי שהורה ר"י ע"פ פר"ת אבל לדעת רש"י והרי"ף והרמב"ם שמפרשים דסח מברך שתים קאי לשניהם כלומר דמשום דסח צריך לברך על של ראש על מצות אבל א"צ לחזור ולברך להניח היכא דאינו מניח אלא של ראש נמי אינו מברך אלא על מצות לבד וכ"כ הרמב"ם

בהדיא ויש לתמוה על נמ"י שנראה שסובר כר"ת דסח מברך שתים קאי אשל ראש היאך כתב שאם אין לו אלא תפלה של ראש אינו מברך עליה אלא על מצות לבד וסמ"ג וסמ"ק וסה"ת סוברים כר"ת ומשמע מדבריהם דכשאין לו אלא של יד נמי מברך עליה שתי ברכות ואפשר שטעמם משום דסברי שברכת להניח היא ברכת תחילת עשיית המצוה וברכת על מצות היא ברכת סוף עשיית המצוה ומהאי טעמא כשאינו מניח אלא של ראש או כשסח בין תפילה לתפילה מברך שתים על של ראש והילכך כשאינו מניח אלא של יד נמי צריך לברך עליה שתים דכל שאינו מניח אלא תפילה אחת הנחתה היא תחילת המצוה וסופה וכבר כתבתי בסימן שקודם זה שהלכה כדברי רש"י והרי"ף והרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ג

ואפילו אם יש לו שתיהם ויש לו שום אונס שאינו יכול להניח שתיהם כגון שצריך לצאת לדרך וכו' שם (מד.) אמתניתין דתפילה של יד אינה מעכבת של ראש וכו' אמר רב חסדא ל"ש אלא שיש לו אבל אין לו מעכבת אמרו לו אמרת אמר להו לא אלא מאן דלית ליה תרי מצות חד מצוה נמי לא לעביד ומעיקרא מאי סבר גזירה שמא יפשע ופירש"י ומעיקרא דאמר מעכבת מאי סבר שמא יפשע אי אמרינן דאינה מעכבת יפשע ולא יקנה האחרת עכ"ל ודבר פשוט הוא דנקטינן כסברא בתרא דרב חסדא דבין יש לו שתיהם בין אין לו אלא אחת מהם אינם מעכבות זו את זו ואע"פ שבפי' המשנה להרמב"ם כתוב כלישנא קמא דרב חסדא דדוקא כששתיהם בידו הוא דאין מעכבות זו את זו אבל אם אין בידו אלא אינם מעכבות תלמיד טועה כתב כן מבחוץ וטעו הסופרים וכתבוהו בפנים דבנוסחת הערבי ליתא וכ"נ ממ"ש בחיבורו סתם תפלה של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש ולא חילק בין יש לו לאין לו וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים וכ"כ הרא"ש בהדיא וז"ל הילכך בין יש לו בין אין לו אינם מעכבות ויכול להניח זה בלא זה כגון היכא דאיכא שום אונס וכגון שהולך בדרך ואינו יכול להתעכב ולהניח של יד מניח של ראש ולא חיישינן למה שאמרו כל זמן שהם בין עיניך יהיו שתים עכ"ל ונראה שכתב כגון היכא דאיכא שום אונס משום דאם יש לו שתיהם ודאי שאסור להניח של ראש קודם של יד וכ"ש לבטל שום אחת מהם אם לא מפני האונס ומ"מ נראה שאם לא הניח אלא אחת מהם אע"פ ששתיהן בידו ולא היה לו שום אונס יצא ידי אותה מצוה שקיים ובהגהת סמ"ק כתב ודוקא שאין לו אבל יש לו מעכבים ואי אפשר לומר דמעכבין לענין שלא יצא ידי חובת אותה שהניח קאמר שאע"פ שביטל המצוה בלא אונס מ"מ מצוה דעבד עבד אלא צ"ל דמעכבין דקאמר היינו לומר שאסור לו לבטל שום אחת מהם

ויש לדקדק בלשון רבינו שכתב ואפילו אם יש לו שתיהם וכו' דמשמע דיותר ראוי לומר שלא יעכבו זו את זו כשאין לו אלא אחת מכשיש לו שתיהם ובגמרא משמע איפכא דהא הוה ס"ד דרב חסדא כשאין לו מעכבות וכשיש לו אינם מעכבות ונ"ל דלמאי דהוה ס"ד דרב חסדא דגזרינן שמא יפשע עדיף כשיש לו שתיהם דליכא למיגזר בה מידי אבל לדידן דלא גזרינן שמא יפשע כי לית ליה אלא חדא פשוט הוא שיניחנה כיון דתרי מצות נינהו דאטו מאן דלית ליה תרי מצות חדא מצוה נמי לא לעביד אבל כששניהם בידו ה"א דכמצוה אחת חשיבי כיון ששתיהם מצויות בידו וכל שהניח אחת בלא חבירתה לא יצא קמ"ל:

סימן כז

סעיף קטן א

מקום הנחתם של יד בזרוע שמאל בס"פ הקומץ (מנחות לו:) ת"ר ידך זו שמאל ומייתי לה מדכתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ורבי נתן יליף לה מקרא אחרינא ומ"ש בגובה הבשר שבפרק שבין הקנה לכתף גם זה שם על ידך זו קיבורת וכתבו התוס' והרא"ש קיבורת ל' קיבוץ בשר כמו קיבורא דאהיני ויש שהיו אומרים דהא דאמרינן בגמרא דבגובה של יד הוא מקום הנחת תפילין היינו גובה בשר הסמוך ליד והוא בין היד והמרפק הנקרא קוד"א ובסה"ת כתוב שיש שמניחים אותם במקום ההוא ור"ת אומר דע"כ הוא גובה הבשר שבזרוע שהוא בין הכתף והמרפק הנקרא קוד"א דהא משמע בכל דוכתא שמצות תפילין בזרוע ואותו עצם שבין יד לקוד"א אינו קרוי זרוע אלא קנה ועוד הביא כמה ראיות והסכימו הפוסקים לדבריו והרמב"ם אע"פ שהוא קורא לעצם שבין יד לקוד"א זרוע ולעצם הסמוך לכתף קורא מרפק מ"מ לענין הנחת תפילין דעתו כדעת ר"ת שכך כתב ושל יד קושר אותה על שמאלו על הקיבורת והוא הבשר התפוח שבמרפק שבין פרק הכתף ובין פרק הזרוע: כתוב בסמ"ק וצריך להניחם במקום גובה של זרוע וזהו בעצם שבין האציל שקורין קובד"ו ובין השחי שקורין שובק"ו וכתוב בהגהה על זה ומיהו אין כולו כשר להניח כי אם חצי הזרוע של צד הקובד"ו כדאיתא בשימושא רבא פלג זרוע: (ב"ה) ואין לסמוך על זה ולהניח בו תפלין בכל חצי הזרוע כי אם במקום התפוח כל' הרמב"ם ורבינו שהוא כל' הגמרא זו קיבורת: גרסינן בגמרא שם (לז:) על ידך זו גובה שביד או אינו אלא על יד ממש אמרה תורה הנח תפילין ביד והנח תפילין בראש מה להלן בגובה שבראש אף כאן בגובה שביד ר"א אומר אינו צריך הרי הוא אומר והיה לך לאות לך לאות ולא לאחרים לאות פירש"י ולא לאחרים לאות שלא יראו החוצה ואי בכף מתחזי לכ"ע רב אשי הוה יתיב קמיה דאמימר הוה ציריא בידיה וקא מיתחזין תפילי א"ל לא

סבר לה מר לך לאות ולא לאחרים לאות א"ל במקום לך לאות איתמר ופירש"י הוה ציריא בידיה. מכה היתה לו אצל הקיבורת ונקרע חלוקו שם כדי שלא תדחק המכה והיו נראים התפילין דרך הקריעה: במקום לך לאות איתמר. מקום שברוב בני אדם אין נראה לאחרים דהיינו קיבורת ולעולם אם נקרע שרי וכתבו זה סמ"ג וסמ"ק:

סעיף קטן ב

ויטה אותם מעט לצד ימין וכו' (שם) ר"ח ורב אחא בריה דרב אויא מכוין ומנח ליה להדי ליביה וכתב הרמב"ם שכשעושה כך נמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך: גרסינן בגמרא (לה:) שקשר של תפילין צריך להיות כלפי פנים ופי' בנמ"י דבשל יד מירי שלא יהא הקשר מבחוץ לסוף הזרוע אלא מבפנים שהוא כנגד הלב ושאר מפרשים פירשו דבשל ראש מירי ויתבאר בסימן זה בס"ד. ומהר"י אבוה"ב כתב דהא דאמרינן בגמרא קשר של תפילין צריך שיהא למעלה ולא למטה לפנים ולא לאחור פי' רבינו האי בתפילין של יד ונראה ממ"ש העיטור בשמו שגם לסברא זו הקשר יהיה לצד ימין והתפלה יהיה למעלה ולא בא לומר אלא שלא יעשה המעברתא כל כך גדולה שיטה הרבה למטה כשיקשור התפילה אלא שלא תהיה גדולה אלא כדי שתכנס בה הרצועה ואז יהיה הקשר סמוך לתפילה ויהיה הקשר והתפילין בגובה אבל בעל המאור כתב וצריך שיהא הקשר מלמעלה ולמטה ממנו מעט בעיגול הזרוע תהיה התפילה ששם לב האדם הנה נראה מזה שצריך שיהיה הקשר למעלה לצד שמאל והתפילה למטה לצד ימין ובעל העיטור כתב עוד דבמנהגא תליא מילתא וכתב שנהגו שיהא הקשר נוטה מעט לצד ימין עכ"ל והרב מהרי"ץ חביב ז"ל כתב שני המנהגים האלו ראיתי בעיני וכל אחד מהם בנוי על יסוד שוה לשניהם והוא שלעולם עושים קשר של יד בקצה האחד של הרצועה ואח"כ התפילה ברצועה ועל יסוד זה יש המנהגים יש שמכניסים התפילה ומתחיליו בקצה האחר של הרצועה ומעביר במעברתא של תפילה כל הרצועה עד שמגיע לקשר אשר הוא בסוף האחר ואז תשאר התפילה למטה והקשר למעלה ר"ל שהתפילה היא יותר פנימה וקרוב ללב מהקשר ואת זה ראיתי בימי חרפי ואח"כ ראיתי מנהג אחר גם הוא בנוי על היסוד הנזכר אבל אינם עושים כמנהג הראשון להכניס ראשונה בתפילה קצה הרצועה האחר שאין בו קשר רק עושים באופן שלעולם ישאר הקשר יותר תחתון וקרוב אל הלב מהתפילה (ולעשות) והמדקדקין שלא להכניס הרצועה תוך המעברתא כשיתחילו להכניס ראשונה קצה הרצועה האחר שאין בו קשר רק מכניסים כפל הרצועה הנמשך אחר עשיית הקשר תוך המעברתא ונשאר הקשר והיו"ד אשר בו למטה מהתפילה אבל כניסת הרצועה תוך כפל הקשר תבוא למעלה מהתפילה וזה נראה לעין

המנהג הזה ראיתי נוהגים כותבי תפילין מדקדקים ושמעתי שהיו נוהגין כן במאמר ארי הגדול הרב רבינו יצחק די ליאון ז"ל וכן נוהגים עתה ואין ספק שהיה מדקדק בזה כדי לקיים דברי הגאון כמו שכתובים למעלה עכ"ל ובסוף דבריו כתב עוד כי זה המנהג השני הוא הנכון: כתוב בתה"ד דבקצת מקומות נוהגים לתקן קשר של תפילין של יד בענין שכשמניחים אותן בזרוע המעברתא שבה הרצועה עוברת מונתת לצד הכתף והקציצה לצד היד ובקצת מקומות נוהגים לתתן איפכא שהקציצה מונחת לצד הכתף והמעברתא לצד היד וכתב דאין קפידא בדבר כולי האי עכ"ל ועכשיו נהגו כל העולם כמנהג ראשון שהמעברתא לצד הכתף והקציצה לצד היד:

סעיף קטן ג

לא יהא דבר חוצץ ביניהם לבשרו כ"כ הרא"ש וז"ל מדגרסי' בערכין (ג:) והני כהני הואיל וליתנהו במצוה דיד דכתיב ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו ש"מ דתפילין נמי אבישרא מנח להו בלא חציצה ואמרינן בפ"ב דזבחים (יט.) שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין אלמא שאין יכול להניח על המצנפת ע"כ וכ"כ ג"כ בתשובה שצריך שלא יהא דבר חוצץ בין תפילין לראשו ובין תפילין לזרועו וטעמא משום דכתיב לאות על ידך שלא יהא דבר חוצץ בינו לידו כדדרשינן ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו וכן דרשינן לטוטפות בין עיניך שלא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבין עיניך אבל הר"ן אהא דתנן בפ' הקורא את המגילה עומד נתנם על בית יד אונקלי ה"ז דרך החיצונים כתב דהיינו שנתן תפילה של יד על חלוקו מבחוץ כנגד הקיבורת לא על בשרו ממש ועבדי הכי משום דכתיב לאות על ידך וכיון שהן לאות סבורין הן שראוי שיראו לכל ולא דרשי והיה לך לאות ולא לאחרים לאות מכאן דקדק הרשב"א דתפילה של ראש מותר לתת אותה על כובע או על כיסוי הראש דהא בשל יד לא אסרו ליתן אותה ע"ג אונקלי אלא משום דכתיב בה לך לאות הא לאו הכי שרי ואילו תפילה שבראש אדרבא כתיב בה וראו כל עמי הארץ כדאמרינן בעלמא אלו תפילין שבראש והא דאמרינן מקום יש בין ציץ למצנפת להניח בו תפילין אפשר דהיינו משום דאסור לתת כלי אחר של מצוה על המצנפת עכ"ל. והריב"ש כתב בתשובה למה שאתה חושש מהנזילות אפשר לך למיעבד כרשב"א ז"ל שכתב דתפילה של ראש מותר להניחה על כובעו או על כסוי הראש ודייק לה מדאסרו תפילה של יד משום לך לאות וכו' אלא שעדיין קשה לי דבפ' כל הצלמים (עבודה זרה מד.) גבי עטרת מלכים שהיה מניחה במקום תפילין מקשה נמי דהא בעי לאנוחי תפילין ואיצטריך לשנויי מקום יש בראש להניח שתי תפילין אבל ראיתי נוהגים להניח על הכובע לפי סברת הרשב"א

ז"ל והר"ן כתב סברתו זאת בלי שום חולק עכ"ל. ובתשובות הרשב"א מצאתי שתירץ קושיית הריב"ש מעטרת מלכים וכתב ז"ל ועטרת דוד שאני דאילו לא היה שם מקום מגולה לא היה אפשר להניח תפילין על עטרה כנגד מקום שמוחו של תינוק רופס ומ"מ לא כתב שיהא דעתו כך בבירור כמ"ש הר"ן בשמו אלא שמתוך טענה זו בא לידי ספק זה שהרי כתב וז"ל ואם על תפילה של ראש אתה אומר זו מסופקת היא בידי מכמה שנים אע"פ שלא ראיתי לאחד מן הראשונים ז"ל שנסתפק בזה אלא נראה דעת כולם שאין נותנים אותה על הבגד שבראש כדי שלא תהא חציצה בין תפילה לראש וזהו שהביאני לידי ספק זה לפי שלא אמרו אפי' בשל יד שאין נותנים אותה על יד אונקלי משום חציצה אלא משום לך לאות הא לאו הכי שרי ואילו בשל ראש לא כתיב לך לאות וכו' ועוד מצאתי תשובה אחרת להרשב"א על ששאלוהו רצועה של יד אם יש עכוב להניחה מבפנים על הבשר כדרך שמניחים תפילה עצמה על הבשר או שדינה כרצועות של ראש שמניחים אותם על הבגדים מבחוץ אע"פ שהתפילה עצמה מניחים על הראש ממש והשיב מנין לך שתפילה של ראש צריך להניחה על הראש ממש אני אומר שאפי' על הבגד שעל ראש ומנ"ל דלא ועוד תדע לך שהרי תפילה של יד לא למדנו עליה אלא מפני שכתוב בה לך לאות ודרשינן במקום לך לאות ולא לאחרים אבל תפילין של ראש מנ"ל אדרבה כתיב בהו וראו כל עמי הארץ וכו' דמיניה דרשינן אלו תפילין שבראש ואי משום דכתיב בהו בין עיניך אינו אלא לסיים להם מקום וכולי ותדע לך עוד שהרי שנינו נתנה על מצחו וכו' נתנה עליד אונקלי שלו הרי זה דרך החיצונים וקי"ל לך לאות ולא לאחרים לאות וכו' ובסוף דבריו כתב ומעתה אין לנו ראיה לרצועות של יד מרצועות של ראש מ"מ כך נראין הדברים ומתפילין של יד עצמם הן מוכרעים שהרי הקציצה צריכה שתהיה במקום שדרכו להיות מכוסה עד שהיה רב אשי סבור צריך להיות מכוסה לעולם דגרסינן התם ר"א הוה יתיב קמיה דאמימר הוה ציריא בידיה וכו' ומעתה לא היו מתירין להיות הרצועה נראית מבחוץ והלא היא עוברת על היד ונכרכת באצבע אלא שלא הקפידה התורה להיות במקום לך לאות על הרצועה אלא על הקציצה כן נ"ל להלכה אבל למעשה בין בשל ראש בין בשל יד רואין אנו מה שהרבים נוהגים ונהוג כן וכמו שאמרו בירושלמי בכיוצא בזה כל הלכה שהיא רופפת בידך ואינך יודע מה טיבה צא וראה מה צבור נוהגין ונהוג כן עכ"ל ותשובה זו כתובה בספר א"ח ומאחר שהרשב"א עצמו לא סמך על עצמו לענין מעשה צ"ל שגם הר"ן לא נתכוין אלא ללמדנו דמהכא אפשר למילף שמותר ליתן דבר חוצץ בין תפילין לראשו אבל לא שיהא כן הלכה למעשה. והריב"ש נראה שלא ראה תשובת הרשב"א אלא דברי הר"ן שכתב בשמו ראה

ותפס אותם כפשוטן ומ"מ אדם שהוא עלול לנזילות ואם לא תתיר לו להניחה על הכובע לא יניחה כלל יש לסמוך על דברים הללו דמוטב שיניחה על הכובע כיון דאפשר דנפיק בהכי משיתבטל ממצות תפילה של ראש ואפשר שזה היה טעמו של הריב"ש ואע"פ שראה תשובת הרשב"א שלא כתב כן אלא להלכה ולא למעשה הורה הוא ז"ל כן למעשה מפני דמוטב שיניחה על הכובע משיתבטל מלהניח תפלה של ראש מיהו נ"ל שיכסה כדי שלא ילמדו הרואים להניחה על הכובע בלא סבה מספקת אח"כ מצאתי בקיצור תשובת הרשב"א בלשון הזה כתב הרשב"א דמותר להניח תפלה של ראש ע"ג כובע למי שחש בראשו ויש אוסרים ומביאים ראיה מר' יוחנן דלא הוה מנח תפילי בסיתוא מפני הקרירות ואי שרי לאנוחי ע"ג כובע למה היה נמנע עכ"ל ונ"ל לדחות ראיית האוסרים דע"כ לא שרי להניחם בהפסק אלא ע"ג כובע דק הסמוך לראש אבל ע"ג כובע גדול או על המצנפת לא משום דא"א להניחה על גביהם כנגד מקום שמוחו של תינוק רופס וכמ"ש הרשב"א עצמו גבי עטרת מלכים ור' יוחנן כיון שהיה צריך להסיר הכובע הגדול או המצנפת כדי להניחם היה מזיק לו הקרירות ומ"ה לא הוה מנח להו בסיתוא:

סעיף קטן ד

ואטר יד ימינו מניח בשמאלו שהוא ימין של כל אדם בס"פ הקומץ (מנחות לז.) ת"ר אטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו ופירש"י ימין של אטר הויא שמאל לדידיה הואיל ורוב כחו בשמאלו והתניא מניח בשמאלו שהוא שמאל כל אדם אמר אביי כי תניא ההיא בשולט בשתי ידיו וכתב הרא"ש דדרשינן וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין ואדם הכותב בשמאל ושאר רוב מעשיו עושה בימין או כותב בימין ושאר רוב מעשיו עושה בשמאל כתב בעל התרומה זה הכלל יניח תפילין ביד תשות כח כרב אשי דדריש ידכה יד כהה ולא אזלינן בתר כתיבה עכ"ל. וכן נראה שהוא מסקנת המרדכי ובהרגיל עצמו לעשות שום דבר ביד שמאל כתב דלא הוי הרגלתו כלום למיקרי אטר אא"כ נולד כן מדלא מוקי מתני' דפ' הבונה (שבת קג.) כשהרגיל עצמו לכתוב בשמאל ויש לדחות היינו הך דמשני בשולט בשתי ידיו ומיהו נראה לר"ן דבעיקר כח תליא מילתא ע"כ ובסמ"ק כתוב ואדם השולט בשתי ידיו מניח ביד שמאלו כדרך כל אדם אבל השולט בשמאלו בכל דבר מניח תפילין בימינו אבל אם הוא שולט גם בימינו בכתיבה הוי כמו שולט בשתי ידיו ומניח בשמאל וכתוב על זה בהגהה ולכך היה אומר מורי ה"ר יחיאל דאדם שהוא אטר יד ימינו שרגיל לכתוב גם בימין אז יניח בשמאל עצמו דעיקר תלוי בכתיבה כדאמרינן מה כתיבה בימין אף קשירה בימין וכשהוא מניח אותם בשמאל הוא קושרן ומהדקן ביד ימינו עכ"ל. ונכתבה הגהה זו בהגהות מיימון ואע"פ

שהרא"ש נראה שסובר כבעה"ת רבינו נראה לו יותר דברי רבינו יחיאל: מ"כ ששאלת אדם שיש לו מכה בזרועו היכן מניח תפילין הא מסקינן בר"פ המוצא תפילין מקום יש בזרוע להניח שני תפילין:

סעיף קטן ה

והרצועה יכרוך אותה סביב זרועו עד שיגיע לאצבע האמצעי בס"פ הקומץ (מנחות לו:) אהא דאמר רב פפי גרדומי רצועה כשרים ולא היא וכו' מכלל דאית להו שיעורא וכמה שיעורא אמר רמי בר חמא אמר ר"ל עד אצבע צרדא רב כהנא מחוי כפוף רב אשי מחוי פשוט רבה קטיר להו ופשיט שדי להו רב אחא בר יעקב קטיר ליה ומתלית ליה וכתבוה תוס' והרא"ש מתוך פירש"י משמע דהני אמוראי מיירי ברצועה של ראש ובערוך כתב בערך צרדא דכתיב בילמדנו פרשת בא אל פרעה דשיעור רצועה של יד אמר ר"ל עד אצבע צרדא ומאי צרדא אמצעי וכתב הרא"ש ולפי המכילתין פשוט היינו שתגיע הרצועה עד אצבע צרדא כשידיו פשוטות וכפוף היינו שתגיע הרצועה עד אצבע צרדא כשכופף אצבעותיו על פס ידו והרמב"ם כתב בפ"ג ואורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח רצועה אחת על אצבעו אמצעי' ויכרוך ממנה על אצבעו ג' כריכות ויקשור עכ"ל וכ"כ סמ"ג בשם הרי"ף וכן משמע מדברי שימושא רבא וכתב המרדכי שנ"ל שמפרשים הכי רבה קטיר להו כלומר קושר רצועה באצבע צרדא רב אחא בר יעקב קטר ג"כ באצבע צרדא ומתלית פי' גודל סביב אצבעו ג"פ א"נ מתלית כמו משליש והיא היא ע"כ והם תופסים עיקר כרב אחא. ולא נזכר בדברי הפוסקים כמה פעמים צריך לכרוך הרצועה על הזרוע והעולם נוהגים לכרוך ו' או ז' כריכת: בספר הזוהר בפרשת פנחס על פסוק שמע ישראל יו"ד איצטריך די לא יעדא כלל מגו תפלה של יד דלא יעביד פרודא והאריך בטעם הדבר ובסוף כתב דמאן דרחיק ליה ירחקון ליה מעידונא דלעילא ועל דא כתיב כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו:

סעיף קטן ו

ומקום תפלה של ראש מהתחלת עיקרי השער במצחו וכו' בס"פ הקומץ (מנחות לז.) בין עיניך זה קדקד היכא אמרי דבי ר' ינאי מקום שמוחו של תינוק רופס ובתר הכי בעי גובה שבראש מנ"ל דת"ר בין עיניך בגובה של ראש אתה אומר בגובה של ראש או אינו אלא בין עיניך ממש נאמר כאן בין עיניכם ונאמר להלן בין עיניכם למת מה להלן בגובה של ראש מקום שעושה קרחה אף כאן בגובה של ראש מקום שעושה קרחה וכתב הרא"ש ע"ז והא דאמרינן לעיל במקום שמוחו של תינוק רופס לאו דוקא קאמר שיניח במקום המוח ולא יותר אלא מקום הנחת תפילין ממקום שמתחיל השער דהיינו מקום שעושה קרחה עד מקום שמוחו של תינוק רופס נמשך מקום הנחתן והיינו דאמרינן

מקום יש בראש להניח בו ב' תפילין והא דקאמר לעיל מקום שמוחו של תינוק רופס ה"ק עד מקום שמוחו וכו' וכן מוכח בירושלמי דהמוצא תפילין וכ"כ המרדכי וכ"כ בספר התרומה אבל הרמב"ם כתב מניחין אותן על הקדקד שהוא סוף השער שכנגד הפנים והוא המקום שמוחו של תינוק רופס בו ונראה שהוא סובר שבמקום עיקרי השער רופס מוחו של תינוק והא דאמרו מקום יש בראש להניח שני תפילין אפשר דלא זה על זה קאמר אלא סמוכים זה אצל זה ברוחב הראש שכנגד בין העינים א"נ זע"ז ומקום הנחת שני תפילין מוח התינוק רופס וזה נראה יותר כי היכי דלא נשוויה חולק בהדי הרא"ש והספר התרומה בענין דינא:

סעיף קטן ז

וצריך שיהא הקשר מאחורי הראש וכו' בס"פ הקומץ (מנחות לה:) א"ר יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה ופירש"י למעלה בגובה הראש ולא למטה בצואר וז"ל הרמב"ם ויהיה הקשר בגובה העורף שהוא סוף הגולגולת:

סעיף קטן ח

ושיהא מול עורף ממש מכוון באמצע הראש וכו' גם זה שם וצריך שיהא כלפי פנים ופירש"י ממול עורף ולא בצידי הראש וכ"כ הרא"ש וכתב האגור ורבינו אליקים פירוש שלא יהא מכוון כנגד העורף אלא מצדד לצד אחר ולא נהגו כן עכ"ל: וכתב הרמב"ם ז"ל צריך לכוין אותם באמצע כדי שיהיו בין העינים ונראה שטעמו מהא דאמרינן צריך שיהא כלפי פנים וכדפירש"י והרא"ש ז"ל דכיון דהקשר ממול עורף ממילא הקציצה היא בין העינים ובלאו הכי צריך לעשות כן לקיים קרא דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך:

סעיף קטן ט

וצריך שיהא נויו שהוא המקום שנראה כעין דלי"ת לצד חוץ וכו' שם ונוייהן לבר ופירש"י הצד של הקשר שנראה בו הדלי"ת יהא נראה מבחוץ ל"א נוייהם של רצועות שהם חלקות לצד אחד וצבועות שחורות והוא נוייהם וראיה לדבר מדאמרינן איתהפכא ליה הרצועה דתפילין א"ל לא סבר לה מר ונוייהם לבר וכתב הרא"ש ע"ז ומיהו גם על הקשר קאי כדמוכח בפ' המוצא תפילין וכן פי' בערוך וכ"כ המרדכי וכתב עוד אי קאי ארצועות של ראש כ"ש אקשר של יד ועוד דלא אשכחן חילוק בין של ראש לשל יד ואין בידי להקל וטוב להחמיר עכ"ל גרסינן בפ' ואלו מגלחין (מועד קטן כה.) דרב הונא איתהפכא ליה רצועה דתפילין ויתיב עלה ארבעין תעניתא ובהלכות תפילין כתב הרא"ש וז"ל תשובת גאון רצועה דרב הונא איתהפכא ויתיב ארבעין יומין בתענית בשל יד או בשל ראש הכי גמירנא מרבוותא דשל ראש היתה ורב הונא דיתיב בתעניתא לא משום דחובה הוה תשובה אחרת מאן דאפיך רצועה של ראש או של יד מחייב למיתב

בתעניתא דפושע הוא וצריך תענית אבל לחייבו מ' תעניות כרב הונא לא ומרוב חסידות הוא דעבד עכ"ל ורבינו נראה שסבר כדברי התשובה הראשונה ולפיכך לא כתב שיזהר שלא יתהפכו הרצועות אלא בשל ראש אבל הרמב"ם כתב בפ"ג ולעולם יזהר להיות פני הרצועה למעלה בעת שקושר אותם על ידו ועל ראשו כתב מהר"י אבוה"ב ז"ל דלישנא דהרמב"ם דייק דלא קפדינן אלא שלא תתהפך הרצועה בשעת הנחה אבל אם הניחה כתקנה ואח"כ נתהפכה אינו נקרא פושע עכ"ל ונ"ל שאין זה דקדוק דכל שמניחה כתקנה אינה עשויה להתהפך מעצמה:

סעיף קטן י

וישלשל הרצועות שיהיו תלויין לפניו ויגיעו של ימין עד הטבור וכו' עד סוף הסימן דברי הרא"ש בסוף הל' תפילין והמרדכי וסמ"ג והתרומה כתבו בשם שימושא רבא ובשם הרי"ף כסברא הראשונה וכ"כ בסמ"ק והתוספות כתבו בס"פ הקומץ שי"א שתגיע ראש האחד עד טיבורו וראש השני עד הלב ושמא שום מדרש יש ע"כ וכבר כתבתי לעיל בסימן זה שדעת רש"י דהא דאמרינן בס"פ הקומץ וכמה שיעורייהו אמר רמי בר חמא אמר ר"ל עד אצבע צרדא ארצועות של ראש קאי ופי' דצרדא היינו אצבע הסמוך לגודל ואמאי דפליגי אמוראי בה דמר מחוי כפוף ומר מחוי פשוט פירש"י כפוף כמה שיכול לפשוט מאצבע עד אמה פשוט כמה שיכול לפשוט מגודל ועד אצבע דלגבי פשיטת אצבע מגודל הוי פשיטת אמה מאצבע בכפיפה לפי שמאצבע לגודל מתפשט יותר הרבה מבין אצבע לאמה והתוס' חלקו עליו ופירשו דאצבע צרדא היא אצבע ארוכה שקורין אמה ולפ"ז פשוט היינו מגודל עד אמה וכפוף מאצבע עד אמה ובערוך פי' דכפוף היינו מעיקר גודל עד ראש אצבע כשהן דבוקות זו בזו ופשוט מראש אצבע עד ראש גודל כשהן פשוטות עכ"ל התוס' והרמב"ם כתב בפ"ג שאורך השתי רצועות עד שיגיעו לטבור או למעלה ממנו מעט ואהא שכתבתי בסימן זה דאיתא בהקומץ גבי רצועות רבה קטר להו ופשיט ושדי להו רב אחא בר יעקב קטר להו ומתלית להו מר בריה דרבינא עביד כי דידן פירש"י רבה. כשמניח תפילין קשר ליה ברישיה ושירי הרצועות פשיט ושדי להו ותולין על כתפו מאחוריו: ומתלית להו. לרצועות התלויות היו גודלן ומשלשלן: כי דידן. כמנהג שלנו וכתבו התוס' דפשיט ושדי להו על כתפיו מלפניו עכ"ל וז"ש רבינו וישלשל הרצועות שיהיו תלויין לפניו:

סעיף קטן יא

ובשיעור רוחב הרצועות כתב המרדכי וז"ל בסמ"ג כתוב רוחב הרצועה יותר מחטה ופחות מכשעורה ואם פיחת או יתר לית לן בה ע"כ (ועי' במרדכי ה"ק דף צ"ח ע"ב בשם ר' יהודה חסיד סמך אורך ורוחב של תפילין) ומיהו מתוך סמ"ק משמע דאם פיחת פסול

עכ"ל וגם מדברי הרמב"ם נראה שאם פיחת פסול שכתב רחבה כאורך השעורה ואם היתה רחבה מזה השיעור כשירה ובסוף הפרק כתב ושירי הרצועה פסולים עד שיהא ארכה ורחבה כשיעור או יתר:

סעיף קטן יב

ודע שמ"ש רבינו ואם פיחת או הוסיף אינו מעכב אשיעור ארכן נמי קאי וכך הם דברי הרא"ש אבל לא פי' כמה יפחות ויפסל ומשמע שאפילו נשתייר כל שהוא כשר והמרדכי כתב שאם נפסקו הרצועות או נזדמנו שאינם ארוכות כ"כ כדאי רש"י לסמוך עליו וכבר כתבתי בסמוך שהרמב"ם פוסל כשפיחת מהשיעור בין באורך בין ברוחב וכן הלכה היכא דאפשר למצוא אחרת כתקנה: כתבו התוס' בס"פ הקומץ (מנחות לה.) דמדאמרינן בגמרא תפילין מאימתי מברך עליהם משעת הנחה עד שעת קשירה היה מדקדק רבינו אליהו שצריך לקשור תפיליו בכל יום ור"ת אמר שא"צ ועד שעת קשירה דאמרינן היינו הידוק שמהדקו ומצמצמו בראשו וכל הפוסקים הסכימו לדעת ר"ת ודלא כרבינו אליהו: כתב האגור וז"ל כתב הרוקח שיש לגלח השער שעל הצואר כדי שתהיה הרצועה נוגעת בבשרו ולא נהגו כן עכ"ל: כתוב במרדכי כתב בשימושא רבא צריך לכסויינהו כדי שלא יראו דכתיב לך לאות ולא לאחרים לאות ור"ן אומר דהני של ראש קרי ליה וראו וכו' לפי שהם במקום גילוי בראש אבל של יד הם בזרועו תחת לבושו כדדרשינן לך לאות ולא לאחרים לאות ותו דשי"ן איכא בראש ויו"ד ודלי"ת לא הוזכר בשום מקום כדפי' לעיל ומ"מ ודאי טוב שיראו מדכתיב וראו וכתיב נמי וראית דאוקימנא אקשר ויש לפרש דשימושא רבא מודה שצריך לראות הקשר ומיהו עתה חיישינן ליוהרא ומכסין אותה אע"פ שאין נכון עכ"ל ומדברי בעל התרומה נראה דלא אייירי שימושא רבא אלא בתפילה של יד דוקא וכך הם דברי אורחות חיים שכתב וז"ל תפילין של יד צריך לכסותן דכתיב לך לאות ולא לאחרים לאות אבל של ראש טוב להיותם גלוים ונראים דכתיב וראו כל עמי הארץ וכו' וא"ר אליעזר אלו תפילין של ראש עכ"ל וכתב עוד בספר א"ח בשם רבינו האי מנהג הגאונים והחכמים ואבי בית דין שמניחים אותו בגילוי אבל תלמיד בפני רבו אין מדרך ארץ לגלות תפילין בפניו שלא ישוו עצמם לרבותם בפניהם ונראים כעזי פנים וחוששין לעונש מפני שתפילין דרך כבוד דכתיב וראו כל עמי הארץ וגו':

סימן כח

סעיף קטן א

וימשמש בהן כל שעה בס"פ הקומץ (מנחות לו:) חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ק"ו מציץ ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח

דעתו ממנו תפילין שיש בהם אזכרות הרבה עאכ"ו ובסימן ס"א כתב רבינו שכשיאמר וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפילין של יד וכשיאמר ולטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש וכן נהגו:

סעיף קטן ב

וימשמש בשל יד תחלה וכו' בפ"ג דיומא (לג:) אמר ריש לקיש אין מעבירין על המצות אמר רבא ש"מ מדר"ל עבורי דרעא אטוטפתא אסור וכתבו החוס' שם ובס"פ הקומץ שהרב ר' אליהו פי' דלענין משמוש קאמר דבשל יד ממשמש תחלה דפגע בהו ברישא וכ"כ הרא"ש והמרדכי בה' תפילין ואע"פ שיש פי' אחר בהאי מימרא דרבא כדבסמוך כתב רבינו גם כדברי הפי' הזה משום דאפשר דתרוייהו איתנהו.

סעיף קטן ג

וכשמסירם יסיר של ראש תחלה בס"פ הקומץ (מנחות לו:) תנא כשהוא מניח מניח של יד תחלה וכשהוא חולץ חולץ של ראש תחלה וטעמא משום דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך כ"ז שבין עיניך יהיו שתים: כתוב בספר מערכת האלהות שצריך לחלוץ תפילין של ראש מעומד:

סעיף קטן ד

ויניחם בתיקן ואח"כ יחלוץ של יד ויניחה עליה כדי שכשיבא להניחם ימצא של יד תחלה ויניחם אהא דאמר רבא עבורי דרעא אטוטפתא אסור משום דאין מעבירין על המצות פירוש רש"י כשנוגע בתפילין של יד תחלה אסור להעבירו ולהניח של ראש וכתבו הרא"ש והמרדכי בהלכות תפילין שקשה על פירושו דאטו לית ביה איסור אלא משום דאין מעבירין על המצות והלא משנה הוא סדר הנחתן האמור בפסוק ופר"ת בשם ר"ח שאמר בשם רב האי עבורי דרעא אטוטפתא אסור להעביר ולהקדים ולתת של זרוע בתיק תחלה ולתת עליה של ראש כי אז יהיה זקוק להעביר על המצות כשיניח תפילין כי יצטרך להסיר של ראש שפוגע תחלה בהם ולהניח של יד קודם של ראש הילכך צריך להניח בתיק תחלה של ראש ועליה של יד וכן כתבו התוס' בס"פ הקומץ ובפ"ג דיומא ולפ"ז אם אירע שפגע בשל ראש תחלה צריך להעביר על אותה מצוה ויניח של יד תחלה וכ"כ הרא"ש בהדיא בתשובה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל ודלא כנמ"י שכתב שיניח של ראש תחלה ולא יעבור על המצות וכבר כתבתי בסימן כ"ה שיש למחות ביד המוציא תפלה של ראש קודם הנחת תפילה של יד כדי שתהיה תפילה של ראש מתוקנת ומזומנת לפניו להניחה סמוך לשל יד: כתב הרב ר' דוד אבודרהם בשם גאון שמנהג החכמים לנשק התפילין בשעת הנחתן ובשעת חליצתן וכ"כ בספר א"ח:

סימן כט

סעיף קטן א

ולא יברך אקב"ו לשמור חוקיו כשמסירם שאין הלכה כבני מערבא וכו' בס"פ הקומץ (מנחות לו:) תנא ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וי"ט דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר לא נאמרה חוקה זאת אלא לענין פסח בלבד ומפרש בגמרא דקסבר ר"ע לילה זמן תפילין אבל שבתות וימים טובים לאו זמן תפילין ונפקא ליה מדכתיב והיה לך לאות יצאו שבתות וי"ט שהן גופן אות וכתב הרא"ש בהל' תפילין על ברייתא זו הא דאמרינן בפרק בא סימן (נדה נא:) ובפרק כיצד מברכין (ברכות מד:) דבני מערבא מברכין בתר דמסלקו תפילייהו לשמור חוקיו היה אומר ר"ת שהיו מברכין כשהיו מסלקין אותן סמוך לשקיעת החמה משום דיש מצוה בסלוקן כדדרשינן הכא ושמרת את החוקה ימים ולא לילות ואמרינן המניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בעשה ואמרינן נמי בירושלמי פ' היה קורא על מילתא דבני מערבא דמברכי לשמור חוקיו כמ"ד בחוקת תפילין הכתוב מדבר אבל למ"ד בחוקת פסח הכתוב מדבר לא הילכך האידנא אין לברך לשמור חוקיו אפי' כשמסלקן סמוך לשקיעת החמה דמסקינן דלילה זמן תפילין הוא אלא שאין מורין כן ושמרת את החוקה בחוקת הפסח הכתוב מדבר ואפי' כשמסלקן בערב שבת סמוך לשקיעת החמה אין לברך דהא דשבת לאו זמן תפילין הוא לאו מושמרת נפקא אלא מוהיו לך לאות עכ"ל וכיוצא בזה הם דברי התוס' בפרק בא סימן ובפ' כיצד מברכין והם הם דברי רבינו והדבר מבואר שישוב לשונו כך הוא שאין הלכה כבני מערבא שהיו מברכין לשמור חוקיו והטעם שאין הלכה כמותם הוא מפני שטעמם היה משום דקסברי לילה לאו זמן תפילין הוא ודורשים אותו מושמרת את החוקה הזאת וגו' ולפיכך היו מברכין לשמור חוקיו כשמסלקין אותם סמוך לשקיעת החמה אבל אנן קיימא לן לילה זמן תפילין הוא וקרא דושמרת את החוקה לא מיירי במצות תפילין אלא במצות הפסח הילכך אין לברך אף כשיסירם בלילה כדהוו סברי בני מערבא ואפי' בע"ש בין השמשות דלכ"ע צריך לסלקן אז דהא שבת לאו זמן תפילין הוא לדברי הכל עכ"ז אין לברך משום דמה שצריך אז להסירם לאו מושמרת את החוקה ילפינן ליה אלא משום דכתיב בהו והיו לאות על ידך יצאו שבתות וי"ט שהן גופן אות: ואיכא למידק דמ"מ נברך ברכה מעין קרא דוהיו לאות על ידך וי"ל דלא שייך לתקן ברכה אלא למאן דסבר דושמרת את החוקה במצות תפילין מיירי משום דכיון דכתיב בהו לשון שמירה משמע דה"ק השמר לך פן תניחם אלא בימים דוקא ולא בלילות ואם כן מחוייב הוא לסלקן בלילה והילכך שייך

שפיר לברך עלייהו אבל מוהיו לך לאות כיון דלא נאמר בו לשון שמירה משמע דה"ק קרא בימים שאינם אות אתה חייב להניח ולא בימים שהן גופן אות ואין במשמע זה איסור להניחם בימים שהם גופן אות וא"כ לא שייך לברך מעין קרא דוהיו לך לאות וזהו שכתב רבינו הילכך אין לברך כלל כלומר לא ברכה דלשמור חוקיו ולא ברכה דמעין קרא דוהיו לך לאות ובהכי ניחא דאע"ג דממעטינן לילה מציצית משום דכתיב וראיתם אותו לא מיתסר ללובשו בלילה והיינו טעמא דכיון דלא כתיב ביה לשון שמירה משמע דה"ק ביום שהוא עת ראייה אתה חייב ללבוש ציצית ולא בלילה שאינו עת ראייה ואין במשמע זה איסור ללובשו בלילה וכדברי תירוץ זה נראה מדברי התוס' בפרק בא סימן וכ"נ מדברי ספר התרומה ומדברי המרדכי ולפ"ז צ"ל שמה שכתב רבינו דבערב שבת בין השמשות צריך להסירם לא משום דאסור להניחם הוא אלא משום דכיון דאינו זמן חיובם צריך להסירם דחיישינן דילמא נפיק בהו לר"ה ואע"ג דמדאורייתא לא מיתסר למיפק בהו לא הוי גזירה לגזירה דכיון דאין לו צורך כלל להניחם אפילו למידי דרבנן חיישינן ועי"ל דלית לן לברוכי שום ברכה דליתא בתלמודא וכיון דלא אידכר בגמרא שום ברכה בסילוק תפילין אלא ברכת לשמור חוקיו וההיא ברכה אוקימנא דאתיא דלא כהילכתא תו לית לן לתקוני מדעתין שום ברכה וכן נראה ממה שכתבו התוס' בפרק כיצד מברכין וז"ל אע"ג דאנן קיי"ל דשבת וי"ט לאו זמן תפילין דדוקא לדידהו דס"ל חוקה קאי אתפילין מברכין עכ"ל משמע שהם סוברים דאי לא מברכין לשמור חוקיו משום דלדידן לא קאי חוקה אתפילין לית לן לברוכי שום ברכה ויש ליישב דבריהם ע"פ תירוץ ראשון דה"ק דכל היכא דלא כתיב כעין קרא דושמרת את החוקה לא מברכין שום ברכה כלל ומ"מ אלישנא דשמירה הוא דקפדי א"נ דלישנא דחוקה נמי משמע להו דהוי כלישנא דשמירה דחוקה לישנא דקפידא הוא וכדאמרינן בעלמא כ"מ שנאמר חוקה לשון עיכוב הוא וה"ק דוקא בימים תניחם ולא בלילות ומשמע דאסור להניחם בלילה למאן דאמר במצות תפילין הכתוב מדבר: והרמב"ם אע"פ שפסק דלילה לאו זמן תפילין הוא וכתב שכל המניחן בלילה עובר בלאו שנאמר ושמרת את החוקה הזאת וגו' וכל מקום שנא' השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה לא כתב דבתר דמסלק לתפילין יברך ואפשר שטעמו משום דמשמע דבני מערבא דוקא הוו מברכי ולא בני בבל וטעמייהו משום דאע"ג דס"ל לילה לאו זמן תפילין היינו אם מניחם בתחלה אבל אם היו עליו מבע"י ולא סילקן משחשיכה אינו עובר וכמו שיתבאר בסימן שאחר זה וכיון שלא נתחייב לסלקן משחשיכה משום ושמור את החוקה הזאת וגו' לא שייך לברך לשמור חוקיו ואנן בתר בני בבל גרירין בפסקי דינין דידן ואע"ג דבתרבא דאייתרא פסק דשרי

ודלא כבני בבל התם שאני דלא אסרי ליה בני בבל אלא ממנהגא בעלמא ומודו דלדינא מישרא שרי אבל במאי דסברי בני בבל דהוי דינא הכי פשיטא דכוותייהו נקיטינן:

סעיף קטן ב

וראיתי כתוב על שם רב האי גאון הרשות בידו אם ירצה לברך ואני תמה דודאי כיון שאינו חייב לברך אם יברך הוי ברכה לבטלה נראה שיש ליישב דעת הגאון דמספקא ליה אם הלכה כמ"ד לילה לאו זמן תפילין או כמ"ד זמן תפילין הוא והילכך דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ועוד י"ל שלא אמר הגאון שהרשות בידו לברך אלא כשתסלקן בע"ש ועי"ט וס"ל דאיסורא נמי איכא אם מניחם בשבת וי"ט דקרא דוהיו לך לאות משמע ליה דממעט שבתות וי"ט לומר דאסור להניח תפילין בהם וכיון שכן אם רצה לברך ברכה מעין קרא דוהיו לך לאות מברך ואם לא רצה לברך כיון דלא אשכחן לה בהדיא בגמרא אינו מברך אי נמי מספקא ליה אי שבתות וי"ט דממעטינן להו מוהיו לאות על ידך אי ממעטינן להו לומר דאינו חייב להניח בהם תפילין אבל איסורא ליכא וא"כ אינו צריך לברך או אי ממעטינן להו לומר דאיסורא נמי איכא וא"כ צריך לברך והילכך הרשות בידו אי נמי דכיון דבני מערבא הוו מברכי אע"ג דאנן לא סבירא לן כוותייהו הבא לברך אין מוחין בידו כיון שיש לו אילן גדול להתלות בו:

סימן ל

סעיף קטן א

זמן הנחתם בבוקר משיראה את חבירו וכו' בפ"ק דברכות (ט:) אחרים אומרים משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו אמר אביי לתפלה כאחרים ופי' רש"י לתפלה להניח תפילין והרי"ף והרא"ש גורסין בהדיא לתפילין כאחרים וכתב ה"ר יונה והטעם שתלו אותו בשיראה את חבירו משום דבתפילין כתיב ראיה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וכתבו התוס' דאיתא בירושלמי אהא דאמרינן משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו במה אנן קיימין אי ברגיל אפילו ברחוק טפי חכים ביה ואי בשאינו רגיל אפילו בקרוב לגביה לא חכים ביה תיפתר ברגיל ואינו רגיל וכתבוהו הר"ש וה"ר יונה ולפיכך כתב רבינו הרגיל עמו קצת:

סעיף קטן ב

אע"ג דקיי"ל לילה זמן תפילין אלא שאין מורין כן בסוף פ' הקומץ (מנחות לו:) אמרינן דהכי סבר רב אשי ופירש"י דטעמא דאין מורין כן שמא ישכחם ויישן בהם. ומ"ש רבינו היינו לענין שאם היו בראשו וחשכה שאין צריך לחלצן אבל לכתחלה אין להניחם קודם הזמן הזה כ"כ הרא"ש בשם בעל התרומה ולמד כן מדתניא בס"פ הקומץ (שם.) עד מתי מניחם עד שתשקע החמה ר' יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק וחכ"א עד זמן

שינה ומודים חכמים ור' יעקב שאם חלצן ליכנס לבית המרחץ ולבית הכסא ושקעה החמה שוב אין מניחם אלמא חכמים ור' יעקב דסברי לילה זמן תפילין מדשרו להניחם בראשו עד זמן שינה מודים לת"ק דאין מניחם לכתחלה משתשקע החמה והרמב"ם אע"פ שפסק כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא והמניחן בלילה עובר בלאו כתב שאם הניחן קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר ואין מורין כן וטעמא משום דאיתא בס"פ הקומץ אמר רבינא הוי יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך ולא סליק תפילי ואמינא ליה לשמרן קבעי מר ואמר לי אין וחזיתיה לדעתיה דלא לשמרן הוה בעי קסבר הלכה ואין מורין כן ומאחר דס"ל דהלכה כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא הוצרך לפרש דהיינו דוקא לענין שלא יניחם לכתחלה אבל אם כבר הם בראשו אינו חייב לחלצם כי היכי דלא תיקשי הילכתא אעובדא דרב אשי ובפלוגתא דרבי יעקב וחכמים כתב המרדכי דקי"ל כחכמים וכתוב בסה"ת והאי שקיעה דאסור להניחם מדרבנן היינו סוף שקיעה סמוך לצאת הכוכבים וכ"כ במרדכי ודע דבגמרא אמרינן א"ר אלעזר אם לשמרן מותר ופירש"י לשמרן שלא יאבדו מותר להניחם אפילו לאחר שקיעת החמה ומשמע מדבריו דלהניחם לכתחלה שרי כדי לשמרם וכ"כ הרא"ש אהאי עובדא דרב אשי שגירסת הרי"ף וחשך ולא סליק תפילי אבל בגמרא גרסינן בכל הספרים וחשך והוה מנח תפלי וכן פירש"י אם לשמרן שלא יאבדו מותר להניחן לאחר שקיעת החמה עכ"ל אבל הרמב"ם כתב ואם לא חלץ תפילין משקעה החמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר משמע דסבר דלא שרי כדי לשמרן אלא שלא לחלצן אבל להניחם לכתחלה לא וכדגריס הרי"ף בעובדא דרבינא ורב אשי דלא סליק תפילי וא"ל לשמרן קא בעי מר אלמא דשלא לסלקן הוא דשרי כדי לשמרן אבל להניחם לכתחלה לא וכן דעת כל הפוסקים שלא הזכירו הא דלשמרן שרי דשלא לסלקן בלאו לשמרן נמי שרי וכבר כתבו זה ולהניחן לכתחלה אפילו כדי לשמרן אסור ולפ"ז לא קי"ל כר' אלעזר דאמר אם לשמרן מותר ומיהו אפשר דאע"ג דסברי דלשמרן מותר להניחן לכתחלה לא כתבו כן לפי שסמכו על מה שכתבו שאם היה צריך לילך לדרך מותר להניחן קודם זמנם ומשמע להו דטעמא דשרי משום דהוי כדי לשמרן ומ"מ יש לתמוה על מה שפי' הרא"ש בגי' הספרים וחשך והוה מנח תפילי שהיה מניחם בתחלה אחר שקיעת החמה דמאחר דאמר רבינא וחזיתיה לדעתיה דלאו לשמרן הוה בעי קסבר הלכה ואין מורין כן א"כ אפי' שלא לשמרן מותר להניחם בתחלה אחר שקיעת החמה אלא שאין מורין כן וזה שלא כדברי הפוסקים ולכן נראה דספרים דגרסי והוה מנח תפילי לא שהיה מניחם אחר חשיכה אלא שלא סלקן משחשכה וה"ק הוה מנח תפילי כלומר שהניח מלסלקן

ומש"ה אמרינן דהוי הלכה ואין מורין כן אבל להניחם בתחלה פשיטא דאסור אם לא כדי לשמרם לפי מה שפירש"י בדברי ר"א ומיהו מדברי ה"ר יונה בפ"ק דברכות גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים משמע דלהניחן בלילה בתחלה נמי הוי הלכה ואין מורין כן והרמב"ם מאחר שכתב מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר תימא למה כתב אח"כ ואם לא חלץ תפילין מששקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר דמאי איריא לשמרן אפילו שלא לשמרן נמי. ואפשר דמשום דלעיל כתב דהא דשרי שלא לסלקן משחשכה הוי הלכה ואין מורין כן כתב אח"כ דהיינו דוקא כשאינו מתכוין לשמרן אבל אם הוא מתכוין לשמרן מותר ומורין כן וזהו שכתב גבי לשמרן מותר סתם ולא כתב שאין מורין כן וכבר כתבתי שהוא מפרש דהא דאר"א אם לשמרן מותר דלא להניחם בתחלה קאמר אלא להניח מלסלקן ומדקאמר סתמא מותר משמע דאורויי נמי מורינן וכן משמע בעובדא דרבינא ורב אשי דכי א"ל לנטרינהו בעי מר א"ל אין ולא בעא למימר ליה דבלא לשמרם נמי שרי אלמא דכשאינו מתכוין לשמרן דוקא הוא דאמרינן אין מורין כן אבל לשמרם מותר ומורין כן ואע"פ שיש לדחות ולומר דאין ה"נ דאפי' לשמרן אין מורין כן והא דא"ל רב אשי אין היינו משום דרבינא הוה ידע דלשמרן שרי דהא א"ל לשמרן קא בעי מר וכל כה"ג לאו הוראה היא אבל אי לא הוה ידע לא הוה מודי ליה דשרי אפי' לשמרן מ"מ סובר הרמב"ם דכיון שהודה למאי דא"ל לשמרן בעי מר הויא הוראה ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים שאין להניחם בתחלה בלילה הכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ואם צריך לילך לדרך יכול להניחם קודם זמנם בלא ברכה וכו' ברייתא בס"פ הקומץ (מנחות לו:) היה רוצה לצאת לדרך מניחן וכשיגיע זמנן ממשמש בהם ומברך וכתבוה הר"ף והרא"ש אבל הרמב"ם השמיטה ואפשר שהוא סובר דאתיא כמ"ד לילה זמן תפילין הוא והא דקתני עד שיגיע זמנם היינו זמנם מדרבנן שגזרו שלא להניחם בלילה וכיון שהוא פוסק כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא בטלה לה מהלכה לפי דעתו:

סעיף קטן ד

והר"פ כתב כיון דקי"ל דלילה זמן תפילין הוא וכו' כ"כ בהגהת סמ"ק וטעמו של הר"פ היפך מהרמב"ם שהר"פ סובר דההיא ברייתא אתיא כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא ומש"ה אינו מברך מיד אבל למאן דאמר לילה זמן תפילין הוא מברך מיד: וכתוב בסמ"ק דהא דשרי למשכים לצאת לדרך להניחם מיד במתירא שמא יאבדו הוא ובהגהה כתב ונראה דאפי' בלא חששא דשמא יאבדו מותר להניחם לכתחלה קודם היום בהשכים ויצא לדרך דליכא למיחש שיישן כיון שהשכים לצאת עכ"ל ואפשר דמטעם

זה כתבה הרי"ף אע"ג דמשמע דס"ל דאין מניחין תפילין בתחלה בלילה דהכא שאני דכיון דהשכים ויצא לדרך ליכא למיחש שיישן בהם. ולענין הלכה כיון דכתבוה הרי"ף והרא"ש להאי ברייתא הכי נקטינן:

סעיף קטן ה

היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה יניח ידו עליהם וכו' בספ"ק דיום טוב (טו.) ופירש"י היה בא בדרך בע"ש: מניח ידו עליהם. שלא יראום וחכמים התירו להכניסם לעיר דרך מלבוש דהוא העברה כלאחר יד משום בזיון אבל התוס' פירשו דבחול מיירי דכיון דשקעה עליו חמה יש לו לסלקן דקי"ל לילה לאו זמן תפילין הוא וא"ת אי מיירי בחול אמאי אינו מביא אותם בידו וי"ל דלמא מישתלפי מידיה עכ"ל ורבינו סובר דבחול מיירי וכדברי התוס' ומיהו מאי דצריך לסלקן לאו מטעמייהו דהא איהו פסק כמ"ד לילה זמן תפילין הוא אלא טעמא כדי שלא יטעו הרואים ויבואו להניחם לכתחלה בלילה ומהאי טעמא אמרו שצריך להניח ידו עליהם כדי שלא יראו אותם:

סעיף קטן ו

היה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקידש עליו היום וכו' גם זה שם ופירש"י בית המדרש בשדה היה ואינו משתמר ומפרש בגמרא דאם יש בית המשתמר סמוך לבית המדרש שחולצם ומניחם שם ולא יביאם בראשו עד ביתו ורבינו סמך על מ"ש כן בסמוך גבי היה בא בדרך דממילא משמע דה"ה להיה יושב בבית המדרש דמאי שנא ומיהו איכא למידק דרבינו משמע דמוקי להא בחול שאל"כ לא הו"ל לכתבה בסימן זה אלא בסימן שאחריו וכן משמע מדברי הרמב"ם שכתבה גבי דיני הנחת תפילין בלילה ותימא דלישנא דקידש היום לא שייך בחול והתוס' אע"פ שחלקו על רש"י בההיא דהיה בא בדרך ופירשוה בחול בהא מודו דבע"ש היא מדקתני וקידש עליו היום ואפשר שהרמב"ם ורבינו סוברים דאע"ג דבחול מיירי נקט לישנא דקידש היום לאשמעינן דמשעה שקידש היום בערבי שבתות הוי לילה לענין הנחת תפילין וע"כ צ"ל כן לדברי התוס' שמפרשים ההיא דהיה בא בדרך בחול מדקתני בה ושקעה עליו חמה ולא קתני וקידש עליו היום ובברייתא דמייתי התם רב הונא קתני גבי היה בא בדרך נמי וקידש עליו היום ועוד י"ל דאה"נ דס"ל דבשבת מיירי ורבינו כבר הזכיר בסימן שקודם זה דאסור להניח תפילין בשבת ומפני שדין היה בא בדרך ודין היה יושב בבית המדרש נשנו סמוכים בגמרא כתב דין היה יושב בבה"מ כאן ולא המתין מלכתבו עד סימן שאחר זה והרמב"ם ג"כ כתב בתחלת דבריו זמן הנחת תפילין ביום ולא בלילה וכן שבתות וימים טובים אינן זמן תפילין ופירש דיני הנחת תפילין בלילה ואח"כ כתב דין היה יושב בבית המדרש דשייכא להנחת תפילין בשבת ואע"פ שכתב אח"כ דין דשייך להנחת תפילין בלילה

איכא למימר דאיידי דכתב דין הנחת תפילין משתשקע החמה סמך לו דין היה בא בדרך ושקעה עליו חמה וסמך לדין זה דין היה יושב בבית המדרש לפי שבגמרא הוא סמוך לו וע"פ דרך זה אפשר שדין היה בא בדרך ושקעה עליו חמה בשבת מיירי וכמו שכתוב בקצת נוסחאות הרמב"ם היה בא בדרך ושקעה עליו חמה וקדש היום ומה שהכניסו בתוך דיני הנחת תפילין בלילה מפני שרצה לסמוך דין היה בא בדרך ושקעה עליו חמה לדיני הנחת תפילין משתשקע החמה: כתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן קכ"א שמי שלא הניח תפילין עד אחר תפלת ערבית שאסור לו להניחם אז הואיל ועשה אותה לילה בתפלתו דתרי קולי לא עבדינן:

סימן לא

סעיף קטן א

שבת ויו"ט לאו זמן תפילין הן פשוט בס"פ הקומץ (מנחות לו:):

סעיף קטן ב

וחולו ש"מ יש מסתפקין בו וכו' התוס' בס"פ הקומץ (מנחות לו:) כתבו אהא דאמרינן יצאו שבתות וי"ט שהם עצמם קרויים אות לאו משום דאסירי בעשיית מלאכה דאפי' חול המועד דשרי בעשיית מלאכה איכא אות בפסח דאסור באכילת חמץ ובסוכות דחייב בסוכה ומיהו בפרק בתרא דמ"ק משמע דחולו של מועד חייב בתפילין ומיהו לאו ראיה היא דהנך תנאי לטעמייהו דאית להו שבת זמן תפילין הוא ואח"כ הביאו ראיה מירושלמי דחוה"מ חייב בתפילין והרא"ש כתב כל זה וכתב הילכך מסתברא לפרש גמרא דילן דלא פליגא אירושלמי ונפרש ימים טובים דומיא דשבתות דאות שלהן שמירת שבת מעשיית מלאכה וכתב עוד בשם ספר העתים כתוב בשם גאון שאסור להניח תפילין בחה"מ והרא"ש דחה דבריו ואח"כ כתב ויש שמניחין תפילין בלא ברכה והמברך לא הפסיד ע"כ והמרדכי כתב בשם ר"י דנראה ראיה גמורה מן הירושלמי דח"ה חייב בתפילין וכתב עוד ובסמ"ק וכן בס"ה פי' דיש להניח בלא ברכה ומיהו מהר"ם היה מברך עליהם מההיא דירושלמי שהבאתי עכ"ל והרשב"א כתב בתשובה שאין מניחין תפילין בח"ה וכן דעת התוס' והראב"ד ז"ל וכן אנו נוהגים עכ"ל ועכשיו נהגו כל בני ספרד שלא להניחם בחה"מ ושמעתי שמקודם היו מניחים אותם בח"ה כדברי הרא"ש ואח"כ מצאו שכתב רשב"י במאמר אחד שאסור להניחם בח"ה וע"כ נמנעו מלהניחם בח"ה וכ"כ מורי דודי הה"ר יצחק קארו ז"ל בתשובה והמאמר ההוא איתא במדרש הנעלם לשיר השירים על פסוק לריח שמניך טובים וז"ל רב המנונא סבא הכי אמר אלין אינין ימים דאקרון טובים ואינון תפילין דרישא דקב"ה מנח להון ועל דא אקרון

טובים בגין דאינון נהרין ברישא דקודשא עילאה ובכל אתר ימים טובים אינון תפילין דרישא דקב"ה מנח להון חולו של מועד דלא איקרי יו"ט אלין תפילין דדרועא דהא לית לה לסיהרא מגרמה כלום אלא מנהירו דיו"ט תפילין דדרועא דאיהו תפילין של יד לא נהירא אלא מגו נהירו דתפילין של ראש תפילה דרישא י"ט תפילה דדרועא חולו של מועד ושפיר קאמר והכי איהו ועל דא חולו של מועד אינון לענין עבידתא בגוונא דיו"ט ואיצטריך חדוא בגוונא דיליה ובגיני כך באלין יומין דאינון תפילין דמרי עלמא אסור לאנחא שאר תפילין דהא אלין יומין דאינון תפילין עילאין שראן על רישיהון דישראל קדישין רבי אלעזר שאיל לר' שמעון אבוי תינח תפילין דרישא דשריין על רישיהון דישראל קדישין בי"ט תפילין דדרועא דאיהו חולו של מועד היך אנן אחידן לה א"ל בגין דאנן אחידן לה ואיהי יד כהה אסור למיעבד עיבידתא בסטרא דילה ואיצטריך למיעבד חדוא בסטרא דתפילין דרישא ועמא קדישא אחידן תפילין ושרייא עליה בי"ט ובחולו של מועד ואסור לאעברא תפילין דמארי עלמא ולאנחא תפילין אחרנין דאינון דוגמא ודיוקנא לתתא למלכא דבעי לנטרא לעבדיה א"ל עביד דיוקנא דחותמא דילי כל זימנא דההוא דיוקנא יתחזי עלך כולי עלמא יזועון וידחלון מינך לבתר מגו רחימו עילאה דקא רחים ליה מלכא יהב בידיה חותמא דגושפנקא עילאה דיליה כיון דאחיד חותמא עילאה דמלכא בידיה שביק מיניה ההוא דיוקנא דאיהו עבד אי ההוא עבדא דחי חותמא עילאה דמלכא בגין ההוא חותמא דאיהו עבד ודאי בר קטולא הוא ההוא עבדא בגין דאיהו עביד קלנא בחותמא דמלכא ולא חייש ליה ובגיני כך אסור לעמא קדישא לדחייה חותמא דמלכא עילאה דשרא עלן בגין דיוקנא דאנן עבדין האי במועד ובחולו של מועד וכ"ש בשבת דכלה שרא עלן ומאחר שבתלמודא דידן לא נתבאר דין זה בפירוש מי יערב לבו לגשת לעבור בקום עשה על דברי רשב"י המפליג כל כך באיסור הנחתם:

סימן לב

סעיף קטן א

מצות תפילין שיכתוב ארבע פרשיות שהם קדש לי וכו' פשוט במכילתא ובפרק הקומץ (מנחות לד:) ומ"ש כל אחת ואחת בקלף לבד היינו בתפילין של ראש אבל בשל יד כותבה כולה בקלף אחת כדאיתא בפרק הקומץ וכ"כ רבינו לקמן:

סעיף קטן ב

ויכתבם בכתב מיושר נראה דהיינו משום דכתיב זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות ומטעם זה כתב במרדכי שיכתוב כתיבה גסה שלא יהא נמחק מהר וכתב מיושר נראה

שר"ל כתב מאושר כלומר יפה ואפשר דהיינו לומר שיכתוב השיטות ישרות ולא עקומות וכן משמע מדברי הרא"ש בסדר תיקון תפילין:

סעיף קטן ג

ובדיו בפ' הבונה (שבת קג:) תניא כתב שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו ובירושלמי פ"ק דמגילה הללמ"מ שיהיו כתובין בעורות בדיו וכתבו הרמב"ם בפ"א וכתבו התוס' בפ"ב דמגילה (יח:) ובפ"ב דגיטין (יט.) ובפרק במה מדליקין (שבת כג.) שאומר ר"ת דדיו שמתקנים בעפצים לא מיקרי דיו מדתנן בפ"ב דגיטין בכל כותבין בדיו ואמרינן בגמרא תאני ר' חייא כתבו במי טריא ואפצא כשר משמע שר' חייא בא להוסיף על המשנה מכלל דאפצא לאו היינו דיו דמתני' וכ"כ בסמ"ג סי' כ"ה ובס"ה סימן קצ"ח והרא"ש כתב בהל' ס"ת דאינה ראיה דמי אפצא לחודיה אינו נקרא דיו אבל כשמערבין בו קומוס שקורין גומא בלע"ז נקרא דיו וראוי לכתוב בו אפי' על קלף מעופץ והרמב"ם בפי' המשנה בפ"ב דסוטה כתב שמי שאומר שס"ת הכתוב באלחיב"ר פסול הוא טועה והאריך בטעם הדבר וביאר שם המעתיק שאלחיב"ר הוא של עפצים ומטילים בתוכו קנקנתום ובפ"א מהל' תפילין כתב כיצד מעשה הדיו מקבצין העשן של שמנים או של זפת או של שעוה וכיוצא בהם וגובלים אותו בשרף האילן ובמעט דבש ולותתין אותו הרבה ודכין אותו עד שיעשה רקיקין ומיבשין אותו ומצניעין אותו ובשעת כתיבה שורהו במי עפצא וכיוצא בו וכותב בו שאם תמחקנו יהיה נמחק וזהו הדיו שמצוה מן המובחר לכתוב בו ספרים תפילין ומזוזות ואם כתב שלשתן במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק כשרים א"כ מה מיעטה ההלכה שנאמר למשה מסיני שיהיו כותבים בדיו למעט שאר מיני צבעונין כגון האדום והירוק כיוצא בהם שאם כתב בספרים או בתפילין או במזוזות אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים או בזהב הרי אלו פסולים עכ"ל וכתבו שם ההגהות בשם התוס' ורבינו שמחה שהעיקר נראה שבכל דבר שיעשה אדם דיו בדבר שיתקיים ויהא ניכר על הקלף דיו הוא וכותבים בו ספרים תפילין ומזוזות עכ"ל. וזהו כדברי הרמב"ם והרא"ש וכן נהגו העולם לכתוב ספרים תפילין ומזוזות במי עפצא וקנקנתום: ומתוך דברי הרמב"ם למדנו דהא דתניא כתב את האזכרות בזהב יגנז לאו דוקא אזכרות דאפילו באות אחת משאר תיבות נמי מיפסל וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ב ח"ב ונראה דהא דקתני אזכרות משום דהוה ס"ד דמשום דחשיבי עדיף לכתבם בזהב מבדיו קמ"ל דכל שלא כתבן בדיו פסול וכ"ש לשאר אותיות: וכתב בנמ"י כתב את האזכרות בזהב כלומר שזרק זהב על כתב השמות שנכתבו בדיו אפ"ה פסול דס"ל כתב העליון כתב ומבטל התחתון עכ"ל ונ"ל דהיינו דוקא שאינו יכול להעביר את הזהב אבל אם

יכול להעבירו יעבירנו וישאר כתב התחתון מיהו באזכרות נראה דאסור להעבירו משום דהוי כמוחק את השם ולפ"ז משו"ה נקט אזכרות דבהני הוא דאמרינן יגנז דאין לו תקנה אבל בשאר תיבות אינו צריך ליגנז דמעביר הזהב וחוזר לכשרותו:

סעיף קטן ד

כתיבה תמה בפרק הקומץ (מנחות לד:) וכתבתם שיהיה כתיבה תמה בפ' הבונה (שבת קג:) וכתבתם שיהיה כתיבה תמה שלא יכתוב אלפין עיינין וכו' ופירש"י תמה שלם כהלכתה:

סעיף קטן ה

שיהא מוקף גויל בפ' הקומץ (מנחות לד:) כל אות שאין גויל מקיף לה מד' רוחותיה פסולה ואע"ג דתפילין אינן נכתבין אלא על הקלף נקט רבינו לישנא דאיתמר בגמרא ואע"ג דבגמ' גופא גבי תפילין אמרינן לא נצרכא אלא להא דאמר רב יהודה כל אות שאין גויל מקיף לה וכו' רב יהודה כי אמרה לגבי ספר תורה אמרה ומשו"ה נקט גויל ולקמן גבי ניקב בתוך האות וגבי גרירת דבק אות לאות יתבאר דין זה דבעינן שתהא האות מוקפת גויל בס"ד: וכתב המרדכי די"ל דלא מיפסל בדיעבד כשאינו מוקף גויל אלא דוקא באותיות של שם ואין כן דעת הפוסקים שכתבו דין זה סתם ולא חילקו בין אותיות של שם לשאר אותיות וכך הוא פשט לישנא דגמרא ונראה שטעם המרדכי משום דאמרינן במ"ס עירב האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו ומשמע ליה דהשם דקתני קאי נמי אעירב האותיות ושמו של הקב"ה קאמר אבל בסה"ת מפרש דהשם לאו שמו של הקב"ה קאמר אלא תיבה קרוי שם שכתב בסימן ר"ה א' שהפסיק באמצע השם פירוש שחילק תיבה אחת לשתים:

סעיף קטן ו

מתוייג כראוי דין התגין כתב רבינו בסי' ל"ו:

סעיף קטן ז

ולא יחסר אפי' קוצו של יו"ד פשוט בפרק הקומץ שם.

סעיף קטן ח

וצריך שיכתוב בימינו כ"כ בס"ה סימן ר"ה מדאמרינן בס"פ הקומץ (מנחות לז.) וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין ואפילו דיעבד פסול אם כתב בשמאל דהא תנן בפרק הבונה (שבת קג.) הכותב בין בימינו בין בשמאלו שתי אותיות ופריך הא אין דרך כתיבה בשמאל ומשני בשולט בשתי ידיו אבל באטר אשמאל דעלמא חייב ולא אימין ובענין זה צריך לכתוב ס"ת תפילין ומזוזות ומגילה דנאמר בכולהו כתיבה דאין לומר דדוקא בשבת דגמרינן ממשכן אינו מועיל כלאחר יד אבל בעלמא כשר אין

סברא לומר כן שיכתוב ס"ת תפילין ומזוזות כהלכתן בשבת ולא יהיה חייב אמנם גבי שחיטה כתיב וזבחת ותנן (חולין לא.) נפלה סכין ושחטה פסולה הא הפילה כשירה אפילו כלאחר יד ואפ"ה פטור בשבת משום דהוי כלאחר יד עכ"ל ובפסק כתב וצריך לכתוב בימינו ואיטר בשמאל של עולם שהוא אליו ימין ושולט בשתי ידיו יכתוב בימין העולם וגם הרא"ש כתב בסדר תיקון תפילין שצריך שיכתבם בימינו אא"כ הוא אטר וכ"פ בסמ"ג ובספר אורחות חיים ולא כתבו אם הם פסולים בדיעבד בשכתבם בשמאל וכך הם דברי רבינו סתומים ג"כ אבל בהגהות מיי' פ"ב כתוב בשם סמ"ק שאם כתב בשמאל פסול אפילו בדיעבד:

סעיף קטן ט

וא"צ לשרטט בכל שיטה ושיטה בפ"ב דמגילה (יח:) ובפ' הקומץ (מנחות לב:) והלכתא תפילין לא בעו שרטוט וכתב הרמב"ם בפ"א שהטעם לפי שהם מחופין ותניא בהקומץ (שם) ס"ת שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהם מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ופריך הא מורידין עושין והא מזוזה בעיא שרטוט וכתבו התוס' וא"ת ודילמא במשרטטי וי"ל דלא היו רגילין לשרטט ס"ת ותפילין כיון דלא בעו שרטוט כדאמרינן בירושלמי פ"ק דשבת כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ומהא דאמרינן במסכת סופרים (פ"א) מסרגלין בקנים וכל יריעה שאינה מסורגלת פסולה אין ראיה דדילמא בשרטוט העליון איירי דאי אפשר לכתוב שלשה תיבות או ארבעה בלא שרטוט וכ"כ הרא"ש בהל' ס"ת וסה"ת כתב בסימן קצ"ו תפילין אינן צריכין שרטוט וא"ת הא אמרינן בריש גיטין ב' כותבין בלא שרטוט ג' אין כותבין פי' רבינו יעקב היינו שיטה עליונה או לכל היותר בגליון מארבעה צדדין ובאמצע יכתוב הרבה שורות בלא שרטוט וכן כתב בסמ"ג וצריך לשרטט התפילין ארבעה שרטוטין סביב הגליון אבל א"צ בין שיטה לשיטה וכן כתב המרדכי בפרק הקומץ וכ"כ בסמ"ק ובהגהות מיי' פ"א וכתב האגור א"ז אינו פוסל אם שרטט בין שיטה לשיטה בתפילין וה"ר שמחה פוסל עכ"ל ואיני יודע מהיכן עלה על הדעת לפסול בכך דהא לא אמרו אלא אין צריכין שרטוט ואע"פ שנקרא הדיוט לא יפסל מפני כך. ומיהו מצאתי למהר"י אבוהב שכתב בשם העיטור דלחד פירושא שרטוט בתפילין מילתא יתירתא היא ופסולה ע"כ ומ"מ הדבר מבואר שאין כן הסכמת הפוסקים:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ואם ירצה לשרטט הרשות בידו הוא תמוה בעיני שהרי הספרי' הנזכרים כתבו שנקרא הדיוט ואפשר שלמד כן ממה שכתב בסה"ת אחר שכתב דברי ר"ת אמנם מורי רבינו פירש דכאמיתה של תורה וכו' ודוחק לומר דמיירי בשיטה עליונה דוקא וגם

תפילין לא מיקרי הדיוט אם משרטטין כיון שעושה השרטוטין כדי לכתוב ביושר ולא משום חומרא על דבר שלא יכול לבא לידי איסור עכ"ל ומשמע ליה דהכי קאמר דלא אמרו בירושלמי הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט אלא כשעושה אותו בדרך חומרא אבל הכא שאינו מכוון לכך שהרי אינו דבר איסור דשייך ביה חומרא ואינו משרטט אלא כדי לכתוב ביושר שאע"פ שהוא יודע ליישר השיטה בלא שרטוט יותר נאה ויותר ישר הוא כשהוא משורטט אינו נקרא הדיוט:

סעיף קטן יא

ומ"ש ומי שאינו יודע ליישר השיטה בלא שרטוט טוב הוא שישרטט ליישר הכתב כ"כ הרא"ש בהל' ס"ת ובסדר תיקון תפילין וכ"כ המרדכי אם אין הסופר יכול לכוין בלא שרטוט יכול לשרטט כל השורות וכן עושים עתה שמשרטטין כל השורות ואין בזה הדיוטות ואדרבא הו"ל זה אלי ואנוהו עכ"ל: כתב באורחות חיים לא ישרטט בשום צבע למעוטי אבר וכ"כ בסה"ת ובהגה"מ פ"א וז"ל במ"ס אומר מסרגלין בקנה אומר מורי לאו לאפוקי סכין קאמר אלא לאפוקי בעופרת וכיוצא בו שהשרטוט ע"י צבע או שחור או אדום עכ"ל:

סעיף קטן יב

ויכתוב על הקלף בפ' המוציא יין (שבת עט:) משמע דהוא מסקנא דגמרא הא דתניא הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ומזוזות על דוכסוסטוס לא למצוה בלחוד הוא אלא לעיכובא לומר דתפילין דוקא על הקלף אבל על דוכסוסטוס ועל הגויל פסולים וכן משמע בפרק הקומץ (מנחות לב.) וכך הוא הסכמת כל הפוסקים ולאפוקי מהמרדכי שכתב בהלכות קטנות ותניא שינה פסול לא קי"ל הכי אלא כר' אחאי קי"ל דתניא בפרק המוציא ובפרק הקומץ שינה בזה ובזה פסול ור' אחאי מכשיר וכוותיה קי"ל דמוקמינן בפרק המוציא דרב קאי כוותיה עכ"ל ודע דבההיא ברייתא דקתני הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ומזוזה על הדוכסוסטוס מסיים בה קלף במקום בשר ודוכסוסטוס במקום שער: ונחלקו המפרשים בפירוש קלף ודוכסוסטוס שהר"ן כתב בפ' המוציא יין בשם הרמב"ם שהעור בשעת עיבודו חולקין אותו לשנים והחלק הדבוק לבשר נקרא קלף וכותבים בו במקום בשר ממש והחלק שלצד השער הוא הנקרא דוכסוסטוס וכותבים בו במקום שער ממש וכתב שכן דעת הרמב"ם וכן דעת הרשב"א בתשובה וכתב הר"ן שלפי סברא זו צריכים כותבי תפילין לגרור יפה הקלפים לצד השער כדי שמה שישאר יהיה תורת קלף עליו אבל התוספות כתבו שם בהפך שהחלק החיצון שהוא לצד השער הוא הנקרא קלף והפנימי הדבוק לבשר נקרא דוכסוסטוס ולפ"ז כי אמרינן דכותבין על הקלף במקום בשר היינו במקום היותר קרוב לבשר ודוכסוסטוס במקום שער היינו במקום

היותר קרוב לשער נמצא שכותבין בשניהם במקום חיבורם כשהם דבוקים זה בזה וכ"כ המרדכי שם בשם רש"י והר"ן בשם הערוך וכן כתב הרא"ש בהל' ס"ת וכן כתוב בספרי הרמב"ם שלנו בפ"א וכ"כ בספר התרומה סי' קצ"ד וסמ"ג סי' כ"ד והגהות מיימון בפ"א וכתבו התוס' על זה וקלפים שלנו יש להם דין קלף וכותבין עליו לצד בשר ודלא כאומרים שקלפים שלנו הם דוכסוסטוס לפי שמגררים האומנים המתקנים אותו קליפתו העליונה ונשאר הדוכסוסטוס דא"כ היאך כותבים עליהם תפילין דמסקינן הכא דתפילין דוקא על הקלף עכ"ל וכן כתבו כל הני רבוותא שכתבו דברי התוס' וצ"ל שהטעם מפני שמה שמגררים קליפתו העליונה שבמקום שער אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו להחליקו ואפילו אם היו חולקין העור לשנים היה צריך לגרר ממנו כך ומצד הבשר גוררים הם הרבה עד שלא נשאר אלא הקלף לבד:

סעיף קטן יג

שהוא מעובד לשם תפילין הא ודאי פשיטא שצריך עיבוד דאנן על הקלף בעינן שיהו נכתבין וכל שאינו מעובד עור מקרי ולא קלף ואע"ג דבפ"ב דמגילה (יט:) פסלינן דיפתרא דהיינו עור דמליח וקמיח ולא עפיץ ועיבוד שלנו אין בו עפצים כבר כתבו שם התוס' והרא"ש והר"ן שהסיד שאנו נותנים בקלפים שלנו מהני כעפצים וכתבו רבינו בהלכות ס"ת ומ"ש שהעיבוד צריך שיהיה לשם תפילין היינו מדאיתא בפ' הניזקין (גיטין נד:) ההוא דאתא לקמיה דר' אבהו א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני גוילים שבו לא עיבדתים לשמה ופסלה רבי אבהו ובפרק נגמר הדין (סנהדרין מז:) אפליגו אביי ורבא דאביי אמר הזמנה מילתא היא ורבא אמר לאו מילתא היא ואוקימנא להו שם (מח:) כתנאי דתניא ציפן זהב או שטלה עליהם עור של בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות אע"פ שלא עבדן לשמן רשב"ג אומר אף עור של בהמה טהורה פסולות עד שיעבדן לשמן פירש"י אע"פ שלא עבדו לעור זה לשמו דהזמנה לאו מילתא היא ולא איכפת לן בה וכתבו התוס' וקשה לר"ת דקי"ל בהזמנה הלכה כרבא ובעיבוד לשמה קי"ל כרשב"ג כדמוכח בפ' הניזקין בההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו וכו' ואין לחלק בין עור של תפילין לגויל של ס"ת דהא שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני ומפרש ר"ת דרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא סבר כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה משום דלא סגי בהזמנה וכתב כל זה באורך המרדכי בהלכות קטנות ועפ"ז כתוב באגור ובא"ז כתב תפילין לכתחלה צריכין עבוד לשמה ובדיעבד אם לא עבדן לשמן לפירש"י כשרים ולפי דעת ר"ח ור"ת פסולות וכן עמא דבר עכ"ל. ודעת כל הפוסקים שאם עבדן שלא לשמן פסולים וכדעת ר"ח ור"ת: ודע שכתב הרא"ש בהל' ס"ת שה"ר ברוך נסתפק אם צריך להוציא בשפתיו שהוא מעבדו

לשם ס"ת או תפילין או אם סגי במחשבה הילכך טוב להוציא בשפתיו בתחלת העיבוד ותו לא צריך וכ"כ סמ"ג בסי' כ"ה וכן כתב הגהות בשמו בפ"א ולא כתבו כאן רבינו לפי שסמך על מ"ש בהל' ספר תורה: ואם עבד לשם מזוזה נראה דודאי לא מהני לכתוב בו תפילין ולא מיבעיא לדברי האומרים מזוזה אינה צריכה עיבוד דכי עיבד לשמה לאו כלום הוא אלא אפילו לדברי האומרים מזוזה צריכה עיבוד לא מהני משום דקדושת תפילין חמורה מקדושת המזוזה כדאיתא בפ' הקומץ (מנחות לב.) אבל אם עיבד לשם ס"ת מהני לכתוב בו תפילין דקדושת ס"ת חמורה מקדושת תפילין כדאמרינן בפ' מי שמתו (ברכות כה: כו.) דבית שיש בו תפילין מותר לשמש בו ע"י שיניחם כלי בתוך כלי ובס"ת אסור עד שיוציאנו ואם אין לו בית אחר צריך לעשות מחיצה גבוה י' טפחים:

סעיף קטן יד

ומ"ש שצריך שיכתוב לצד הבשר ואם כתב לצד השער פסול כבר כתבתי דבברייתא פ' המוציא יין (שבת עט:) ופ' הקומץ (מנחות לב:) תני קלף במקום בשר דוכסוסטוס במקום שער ומשמע התם דאם שינה פסול ובירושלמי פ"ק דמגילה תניא הל"מ שיהיו כותבין בעורות וכו' וצריך שיהא כותב על הגויל במקום שער ועל הקלף במקום נחושתו כלומר בצד תחתון שלו דהיינו במקום בשר ואם שינה פסול ודלא כמ"ש התוס' בהקומץ לחד שינוייא דאם שינה וכתב בקלף במקום שער ובדוכסוסטוס במקום בשר כשר שכל הפוסקים חולקים עליהם והסכימו לפסול:

סעיף קטן טו

ואם עבדו כותי כתב הרמב"ם בפ"א שהוא פסול אפילו א"ל ישראל לעבד לשמו משום דכותי אדעתא דנפשיה עביד והרא"ש כתב בהלכות ס"ת בשם ה"ר ברוך שאם הכותי מעבדו וישראל עומד על גביו וסייעו מסייע זה יש בו ממש דכותי אדעתא דישראל עביד וכתב עוד ונהגו העם כמ"ש ה"ר ברוך כי אין עבדנין ישראל בכל המקומות וכן הדעת מכרעת וכן דעת בעל העיטור דסגי בכותי שיעבדנו לשמו ורבינו לא הזכיר שהישראל יסייע משמע דס"ל דמסייע דנקט ה"ר ברוך לאו דוקא ואפילו את"ל דדוקא קאמר כיון שבעל העיטור הכשיר עיבוד כותי לשמו ולא הזכיר שיסייע הישראל פסק כמותו ויותר נראה לומר שסמך על מ"ש בהל' ס"ת דברי ה"ר ברוך והזכיר ישראל מסייע וגם כתב בשם רב נטרונאי וכשמעבדו לשם ס"ת יסייע עמו מעט ואע"פ שגם שם כתב דברי בעל העיטור משמע דכה"ר ברוך ורב נטרונאי נקיטינן ולא הביא דברי בעל העיטור אלא לאפוקי מהרמב"ם דפסל עיבוד כותי ואפשר שבעל העיטור עצמו סובר שיסייע ישראל עמו אע"פ שלא נתפרש בדבריו וכ"כ בסמ"ג סי' כ"ה וצריך שיתן העורות בעיבוד לשמן או יסייע לכותי בשעת עיבוד לשמן וכ"כ בהגה"מ פ"א: כתוב בהגה"מ פ"א מה'

תפילין וכשמסמנין הנקבים במרצע כעין אותיות אע"פ שהרבה נקל לכותי לזייף שיתן את הנקובים על שאינם נקובים וינקוב במרצע דרך הנקבים כמו שעשה הישראל מ"מ אין חוששין לזיוף דמירתת הכותי פן יכיר הישראל בטביעות עין שנתן בסימנן וכן פר"י ע"ש: עור שנעבד שלא לשמו אם יש תיקון לחזור לעבדו לשמו כתב רבינו בהל' ס"ת:

סעיף קטן טז

ויהיה הקלף מעור בהמה חיה ועוף טהורים אפילו מנבילה וטריפה שלהן אבל לא מעור בהמה חיה ועוף הטמאים פשוט בפרק שמונה שרצים (קח.):

סעיף קטן יז

ולא מדג אפילו הוא טהור שם בעיא דלא איפשטא ופסק לחומרא וכ"פ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן יח

ויהיה שלם שלא יהיה בו נקב שאין הדיו עובר עליו (שם) ובפרק העור והרוטב (חולין קיט:) כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב משמע הא אם אין הדיו עובר עליו הוי נקב. וכתב הר"י אסכנדרני בסי' ל"ו פי' נקב קטן כחודה של מחט עד כשמעביר עליו הקולמוס בדיו נסתם שאין האות נחלקה בו לשנים אינו נקרא נקב וכותבין על גביו אבל אם הוא גדול שהאות נראית בו חלוקה לשנים ודאי נקב הוא עכ"ל: וכתב עוד הר"י אסכנדרני הסופרים הזריזים עושים ג' מיני קלפים העב ביותר לכתוב בו פרשת שמע שהיא קטנה והדק ממנו לפרשת והיה כי יביאך שהיא יותר גדולה ולפרשת קדש ולפרשת והיה אם שמוע שהן ארוכות עושין קלף דק מאוד ובזה יתמלאו הבתים בשוה וזהו נוי לתפילין עכ"ל:

סעיף קטן יט

ואם לאחר שנכתב ניקב בתוך האות כשר בפ' הקומץ (מנחות כט.) אמר אשיאן בר נדבך ניקב תוכו של ה"א כשר יריכו פסול: ופירש"י תוכו. רגל פנימי: יריכו. רגל ימיני: ל"א תוכו הגויל והחלק שבתוכו והרמב"ם כתב בפ"א מה' תפילין כלשון אחרון וכ"כ בסה"ת סימן ר"ד שלשון אחרון עיקר דלשון תוכו משמע אמצעיתו דהיינו חללו דלאידך לישנא שפירש"י תוכו רגל שמאלי שהוא בפנים לא נכון הוא דמה לי ימין מה לי שמאל אבל הרא"ש כתב בהל' ס"ת שלשון ראשון עיקר דלפירוש שני קשה אמאי נקט תוכו של ה"א טפי משאר אותיות ואעפ"כ כתב רבינו כלשון שני משום דאיכא למימר חדא מהאותיות שיש להם תוך נקט ואפשר שגם הרא"ש מודה דניקב חלל שבתוך האות כשר ולא כתב לשון ראשון עיקר לדחות דינו של לשון שני אלא לומר דעל מילתיה דאשיאן בר נדבך מתיישב טפי לשון ראשון מלשון שני:

סעיף קטן כ

י"א אפילו ניקב כל תוכו ובירושלמי משמע שצריך גם בפנים מוקף גויל ובסה"ת וסמ"ג ובמרדכי בפרק הקומץ והגה"מ פ"א כתבו דמשמע דהא דאמר אשיאן ניקב תוכו של ה"א כשר אפי' הנקב ממלא כל החלל אבל בירושלמי פ"ק דמגילה פוסל אם אין גויל מקיף האות מבפנים: ומ"ש רבינו הילכך אם ניקב כל תוכו פסול אפשר שהוא סיום דעת הירושלמי כלומר בירושלמי משמע שצריך גם בפנים מוקף גויל ולפי זה אם ניקב כל תוכו פסול ואפשר שהוא לישנא דנפשיה שפוסק לפסול כיון דבירושלמי פוסל ובתלמוד דידן אינו מבורר ההכשר בהדיא אבל הרמב"ם כתב סתם ניקב בתוך האות כגון תוך ה"א או תוך מ"ם וכן בשאר אותיות כשר ולא חילק בין נקב ממלא כל החלל להיכא דאינו ממלא וגם במרדכי פ' הקומץ אחר שהביא הירושלמי כתב ומיהו תלמודינו לא בעי היקף גויל בפנים וכל רבותינו שוין בדבר עכ"ל. וכן כתב סה"ת שתלמוד שלנו מכשיר לגמרי. ויש לדקדק בלשון רבינו למה כתב י"א אפי' ניקב כל תוכו כשר שהרי כל הפוסקים הושוו לומר דתלמודא דידן מכשר אפילו ניקב כל תוכו וצריך לומר דמשום דלישנא קמא דרש"י דלא איירי תלמודא בהכי כלל אין לנו אלא דברי הירושלמי דלא מכשר אא"כ מוקף גויל מבפנים ולישנא בתרא דמיירי בהכי משמע דאפילו ניקב כל תוכו כשר קאמר י"א אפי' ניקב כל תוכו דהיינו התופסים לשון שני עיקר:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו ניקב ברגל הפנימי של ה"א אפילו לא נשאר ממנו אלא כל שהו כשר היינו כלישנא קמא שכתבתי בסמוך שפירש"י אהא דאמר אשיאן ניקב תוכו של ה"א כשר וכתב הרא"ש שהוא עיקר ואשמועינן דאין שיעור לרגל הפנימי רק כשנשאר בו כל דהו ואע"פ שכל שאר הפוסקים כתבו שלשון שני עיקר רבינו כתב דעת הרא"ש לפסק הלכה משום דרביה הוא ומיהו אנן לענין הלכה לא דחינן כל הני רבוותא מקמי הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן כב

ניקב רגל הימיני אם נשאר ממנו מלא אות קטנה כשר ואם לאו פסול שם אהא דאמר אשיאן ניקב יריכו פסול אמרינן בגמרא אמר רבי זירא לדידי מיפרשא לי מיניה דרב הונא אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאו פסול וכתב המרדכי בהקומץ דהאי שיעורא הוי לאות ה"א ודכוותא דוקא אבל אותיות פשוטות שאין להם אלא ירך אחד כגון וי"ו זיי"ן נו"ן פשוטה אי אינקיבו או איפסיקו אין שיעוריהם באות קטנה דאדרבא אם לא נשאר רק כשיעור י' פסול אלא בהיכר תינוק דלא חכים ולא טיפש וכתב עוד וכל הפשוטות יכול להיות דפסולות אפילו אי קרי ליה תינוק דלא חכים ולא טיפש כלומר דכל הניכר ונראה לעין בפשוטות שלא נשתייר בו שיעור אות אפי' קרי ליה תינוק דלא

חכים ולא טיפש לא משגיחין ביה ומ"ש תחלה הוא פשוט והכי מפורש בהדיא בהקומץ דגבי איפסיק כרעי' דה"א אמרי' אם נשתייר מלא אות קטנה וגבי איפסיק וי"ו אמרי' אייתי ינוקא ומיהו כבר אפשר לפרש דשיעור דמלא אות קטנה הוי גם לאותיות פשוטות שאין להם אלא ירך אחד ומאי מלא אות קטנה מלא אות דידה כלומר מלא וי"ו קטנה או נו"ן קטנה וניכר יפה שהיא וי"ו או נו"ן:

סעיף קטן כג

ואם נפסק אחד מהאותיות אם תינוק דלא חכים ולא טיפש יודע לקרותו כשר ואם לאו פסול שם רמי בר תמרי איפסיק ליה וי"ו דויהרוג בנוקבא ופירש"י וי"ו אירע במקום נקב ונראה כעין יו"ד אתא לקמיה דר"ז א"ל זיל אייתי ינוקא דלא חכים ולא טיפש וגו' וכתבו התוס' והמרדכי שדלי"ת הנראית כמו יו"ד יש להכשיר ע"י קריאת תינוק דלא חכים ולא טיפש וכבר כתבתי בסמוך שבדבר הפשוט אפי' אי קרי ליה ינוקא כהילכתא פסול הוא וכ"כ מהר"י קולון בסי' ש"ט וכמו שאכתוב בסימן ל"ו כתב ה"ר מנחם המאירי ניקב יריכו והוא איזה רגל שבה"א הן ימיני הן שמאלי נזכרו בו ב' תיקונים אחד נשתייר בו כמלא אות קטנה והב' כל דינוקא לא חכים ולא טיפש קוראו כתקונו ונראין הדברים על ב' תיקונים אלו שעל שני מיני נקבים הם כי תחלה דברו בנקב שהפסיק שפת רוחב הרגל שהוא עבה וניקב מקצתו מצד רחבה בשפת הרוחב אבל ארכו נשאר קיים מצד רוחב הצד האחר וקאמר דמאחר שנשתייר בארכו בלא נקב כמלא אות קטנה ר"ל דקה כגון וא"ו או יו"ד כשרה שהרי אם עשה רגל מתחלתו דק כשר ואח"כ דברו בשניקב באמצעית הרגל עד שנפסק הרגל צדו העליון מן התחתון ותיקון זה תלוי בשיהא הנקב דק כ"כ שאין ההפסק מונע הקריאה המתוקנת לתינוק בינוני עכ"ל: מצאתי כתוב בסדר גט אשכנזי בהקומץ רבה גרסינן גבי וי"ו דויהרג אייתי תינוק דלא חכים ולא טיפש ופי' התוס' דאי חכים מבין שגידף היא כלפי מעלה לאמר ייהרג ויאמר ויהרוג ויש ללמוד מכאן שיכול להראות לתינוק כל השורה וא"צ לכסות שאר האותיות: וא"ת והיכי מכשירין באיפסוק שום אות בנוקבא והא אמרינן בהקומץ (כט.) כל אות שאין גויל מוקף לה מד' רוחותיה פסולה וי"ל דלא איתמר אלא לפסול היכא שנדבקה באות אחרת אבל היכא דאיפסיק בניקבא לא והכי דייק לשון רש"י שפירש שאין גויל מוקף לה שמדובקת באות אחרת וגבי איפסיק וי"ו דויהרוג בניקבא כתב וי"ו דויהרוג אירע במקום נקב משמע דבשעת כתיבה פגע בנקב ואפ"ה כשר אי ינוקא דלא חכים ולא טיפש קרי ליה ויהרוג ועי"ל דהא דמכשרינן באיפסיק בניקבא הייינו דוקא בנפסק אחר שנכתב דכיון דכשנכתב היתה כשירה שהיה גויל מקיפה מארבע רוחותיה אם ניקבה אח"כ כשרה כיון שתחלתה היה

בכשרות אבל כשבתחלת כתיבתה היה שם נקב ונפסקה בו אע"פ שיש בה שיעור אות פסולה משום דמעולם לא הקיפה גויל. וכן נראה בהדיא מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"א. בתשובות הרב רבי לוי ן' חביב ז"ל כתוב הלכה למעשה בימי הסופר המובהק הרב רבי יוסף הכהן נשמתו עדן באו לפני פעמים רבות תפילין שרגל הכ"ף פשוט שלהם היה מגיע לסוף הקלף בלי היקף גויל מתחלתם ופסלתי אותם לפני הרבנים הזקנים נ"ע ע"כ סברת קצת פוסקים שכתבו כן בפירוש ולא היה פוצה פה וחולקים בדבר כלל ואע"פ שמדברי הרמב"ם אין לנו הכרח חזק לפסול מפני שכשמנה הדברים הפוסלים לא הזכיר דבר מזה אלא שנגעה אות באות הרי הירושלמי שהביא בעל ההגהה שצריך היקף גויל תוך האות כשניקב העור שם וכ"ש שצריך היקף גויל בכל צדדי האות מבחוץ וכן הוא מבואר שם בירושלמי והרב המאירי בספרו קרית ספר כתב בהדיא אם ניקב קודם כתיבה אם הדיו אינו עובר עליו פסול אבל אם ניקב אחר שכתבו אמרו על זה בגמרא ניקב תוכו של ה"א כשר ירכו אם נשתייר בו כמלא אות קטנה כשר ואם לאו פסול ואמרו עוד רמי בר תמרי איפסיק ליה וי"ו דויהרוג וכו' ע"כ נראה שלדעתו גם לדעת הרמב"ם כן הוא הדין מדלא הביא סברתו כלל גם בדברי טוא"ח יש לדייק שדעתו היא כן גם הרמ"ה בפ"ב דגיטין כשבא לבאר שאין דיבוק האותיות פוסל בגט תפס במוחלט שחסרון היקף גויל מצד שניטל הגויל פסול בתפילין וס"ת כמו חסרון גויל מצד דיבוק האותיות עכ"ל:

סעיף קטן כד

כתוב בסמ"ק שאם נפלה טיפת דיו קודם שנגמר האות וכו' ז"ל סמ"ק אם נפלה טיפת דיו קודם שנגמר האות ולא היתה האות ניכרת ואח"כ נטל הדיו או כמו כן אם לא היתה מוקפת גויל בתחילת עשייתה דאמרינן דפסולה ואח"כ נטל הדיו הוי כחק תוכות ופסולה אבל אם כבר נכתבה כתקנה ואח"כ נפל הדיו עליה יטלנה כדאמרינן בירושלמי עכ"ל והירושלמי הזה הוא בפרק היה קורא והכי איתא התם עירב האותיות אית תני כשר ואית תני פסול מ"ד כשר מלמטה מאן דאמר פסול מלמעלה כגון ארצנו תפארתנו אבל ארצך ותפארתך צריכא וכתבו הרשב"א בתשובה ופירש דהכי קאמר מלמעלה פסול לפי שעד שלא נעשית אות נפסלה צורתה והילכך אם בא לגרור הרי זה כחק תוכות שלא נעשית אות מעולם עד עכשיו שהוא גורדו אבל כשנדבקו מלמטה לו של תפארתנו וארצנו אחר שנגמרה צורת האות הוא שנדבקה ומתחלתה כשרה היתה ואם בא עכשיו לגורדה אין זה כחק תוכות והילכך אפילו אינו גורד כל שהוא יכול לגרוד כשר וכדרבי זירא דאמר (מנחות קג:) כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו אבל ארצך ותפארתך שהכ"ף דבוקה באמצעית רגלה עם התי"ו צריכא כלומר ספק דאיכא למימר דאף היא

אינה אות עד שיגמר רגל האות שבה לגמרי ואיכא למימר דינו כלמטה וכשר עכ"ל וכן הוא בתשובות המיוחסות להרמב"ן סימן רל"ז ונראה שסמ"ק היה מפרש כן הירושלמי ומשו"ה כתב אם לא היתה מוקפת גויל בתחלת עשייתה דאמרינן דפסולה ואח"כ נטל הדיו הוי כחק תוכות ופסולה כלומר שאם נדבקה האות קודם שתגמר דהיינו בתחלת עשייתה פסולה ולא סגי כשיפריד בין הב' אותיות הדבוקות דהוי חק תוכות וצריך לגרוד כל האות הנדבק ומדאמרינן בירושלמי הזה דכל שנעשית כל האות בכשרות שוב אינה נפסלת אם נדבקה למד משם סמ"ק להיכא שנגמרה האות ואח"כ נפל בה טיפת דיו דיכול ליטלו ולא מיפסיל משום חק תוכות ועוד אכתוב בדין הירושלמי הזה בסמוך בס"ד:

סעיף קטן כה

וא"א פסל גם בזה שכתב בפ"ב דגיטין אם נפלה טיפת דיו לתוך האות ואינה ניכרת האות אינו יכול להעביר הדיו ולתקן האות דהו"ל חק תוכות וכ"כ בספר התרומה סימן ר"ה והיכא שנפלה טיפת דיו בתוך חלל אות בי"ת והיא עתה כמו פ"א אז אין שם בית עליה או טיפת דיו נפלה בחלל אות אחרת ואין שמה עליה אין תקנה למחוק הטיפה כמו חק תוכות דפסול כדאמרינן בגיטין (כ.) וכתב ולא וחקק ומוקי לה בחק תוכות או טעה יכתב דלי"ת במקום רי"ש או בי"ת במקום כ"ף אין תקנה למחוק החג לתקן האות וכ"כ בסמ"ג ובהגהות מיי' פ"א:

סעיף קטן כו

וכיוצא בזה כתב א"א ז"ל מ"ם פתוחה שנדבקה פתיחתה ונסתמה וכו' כ"כ בתשובה כלל ג' וכ"כ בסה"ת וסמ"ג וממה שכתב רבינו אין תקנה לגרוד הדבק ולפתחה נראה דדוקא האי תיקון לית לה אבל א"צ לגרדה כולה וסגי כשיגרוד כל החרטום ותשאר כצורת נו"ן כפופה ואח"כ יכתוב מה שגרד והוי שפיר חק ירכות וגם בספר התרומה כתב אין תקנה למחוק הדבקות בתער דהו"ל חק תוכות וכיוצא בזה כתוב בסמ"ג וכ"נ מדברי ת"ה סי' מ"ח וכן מבואר בתשובות הרשב"א והיא בתשובות המיוחסות להרמב"ן ז"ל סי' רל"ו וכן הורו גדולי הדור מהרי"ן חביב ומה"ר לוי בנו והסכימו כל חכמי שלוניק"י ז"ל לדבריהם ואע"פ שמה"ר דוד הכהן ז"ל חלק עליהם בתשבה והאריך להוכיח שצריך לגרוד כל האות אנו אין לנו אלא דברי הרבנים הנזכרים ז"ל דמסתבר טעמייהו ולפ"ז מ"ש הרא"ש בתשובה מ"ם פתוחה שנדבקה פתיחתה ונסתמה ימחוק כולה ויכתוב אחרת במקומה צ"ל דכיון שמוחק עד שמבטל צורתה מוחק כולה מיקרי ורבינו בהל' ס"ת כשכתב תשובת הרא"ש לא כתב ימחוק כולה וז"ל שם כתב א"א ז"ל בתשובה מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה אינו מועיל לגרוד הדבק ולפותחה דכיון שאינו עושה

מעשה בגוף האות שנשאר אלא גורד הסתימה ובזה נעשה האות הו"ל כחק תוכות עכ"ל משמע דכל שהוא עושה מעשה בגוף האות שנשאר אע"פ שלא מחקה כולה הוי שפיר חק יריכות ולפ"ז אם עשה רי"ש כעין דלי"ת יגרוד הירך לבד או הגג לבד ויחזור ויכתבנו כעין רי"ש ושפיר דמי דמאחר שביטל צורת האות לא הוי חק תוכות אלא שיש לפקפק ולומר דלא דמי למ"ם פתוחה דהתם כיון שצורת נו"ן שבה נעשה בהכשר כיון שגרד החרטום שנדבק וכתבו כשר אבל גבי עשה רי"ש כעין דלי"ת שבין הגג ובין הירך נעשו בפיסול אפשר דלא סגי בגרידת אחד מהם וצריך שיגרוד את כולה וכ"נ מדברי תשובת הרשב"א ואע"פ שאותה תשובה הוא ע"פ הירושלמי והפוסקים פסקו שלא כדברי הירושלמי כמו שיתבאר בסמוך בס"ד היינו משום דסברי דנגיעה פוסלת בין למעלה בין למטה וסברי דמועיל תיקון בנגיעת אות לאות אבל היכא דלא מהני תיקון אפשר דסברי שכל מה שלא נעשה בהכשר צריך לגרוד דטעמא דמסתבר הוא והכי נקטינן: כתוב בתשובות הר"י בן הרא"ש שאלת עי"ן שנכתבה במקום וי"ו מהו למחוק קצתה ותשאר וי"ו: תשובה לדעתי זה תלוי במה שכתב א"א בתשובה שמחלק בין חק תוכות לחק ירכות כי צריך שיכתוב גוף האות ולא שימחוק מקצת אחת וישאר הנשאר אות אחרת עכ"ל:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבינו ובגרידת דבק אות לאות כתב שמותר כלומר סמ"ק הכשיר בהיתה עשויה כתקנה ונפל בה דיו כשיטול הדיו ופסל בשלא היתה מוקפת גויל מתחלתה והרא"ש כתב בשתיהן להיפך דבהיתה עשויה כתקנה ונפל בה דיו ונטלו פסול ובגרידת דבק אות לאות הכשיר סתם בסדר תיקון תפילין ולא חילק בין נדבקה מתחלתה לנדבקה אחר שנגמרה ולדברי הירושלמי שכתבתי בסמוך לפי מה שפירש בו הרשב"א אם נדבקה האות קודם שתגמר לא סגי לה בגרידת דבק ואם נדבקה אחר שנגמרה אינה צריכה לא לגרוד ולא להפריד וז"ל סמ"ג וכל אות ואות צריך שתהא מוקפת גויל מד' רוחותיה ואם נגעה אות לחבירתה יועיל תיקון ולא מיקרי חק תוכות אבל בירושלמי מכשיר נגיעה אות לאות מלמטה ופוסל נוגעות מלמעלה ומסופק אם נוגעות באמצע עכ"ל אבל המרדכי בפ' הקומץ כתב הירושלמי הזה ואח"כ כתב אמנם בתלמודנו לא מפליג בין נוגע למטה או למעלה ופוסל בכל ענין אם אינה מוקפת גויל מד' רוחותיה וכתב המרדכי בשם רבינו שמשון שכ"כ רבינו אלחנן דאין לסמוך על הירושלמי וצריך היקף בין למעלה בין למטה וכ"פ בסה"ת שאם נוגעת אות לחבירתה מלמעלה או מלמטה פסולה ותיקון מועיל בה ולא דמי לחק תוכות וכ"כ בהגהות מיימון וכ"כ האגור בשם מהר"ם וכ"נ שהוא דעת

הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שלא הזכירו הירושלמי הזה כלל וכן הלכה: והיכא שנגעו רגלי הה"א והקו"ף למעלה שהוא פסול לדעת רוב הפוסקים כמו שיתבאר בסימן ל"ו בס"ד כתב המרדכי בהקומץ דלא מהני אם הפרידו בסכין ואח"כ כתב שחזר בו הר"ץ והכשיר והגאון מהר"י קולון כתב בסי' צ"ח שבא"ז ויורה דעה משמע דס"ל דלא מהני וכדברי ר"ץ הראשונים וכ"כ האגור בשם מהר"ם דלא מהני וכן כתב הרשב"א בתשובה רגל הקו"ף הדבוק גורדין הרגל וחוזרין וכותבים וא"צ לגרוד כל האות כי הגג כדין נכתב וכ"כ בתשובה להרמב"ן סי' רל"ו וכ"כ בתרומת הדשן סי' מ"ח וטעמא דלא מהני הפרדה כשרגלי הה"א והקו"ף נוגעים למעלה כי היכי דמהני בנגיעה אות לאות משום דהתם אין הפיסול בצורת גוף האות וגבי רגלי הה"א והקו"ף הפיסול הוא בגוף צורת האות: ואם נגע רגל האל"ף בגג האל"ף או פני האל"ף בפני הגג שתחתיה וכדומה לזה כתב האגור כולן פסולים ואין תקנה במחיקה או בהפרדה שנקרא חק תוכות ופשוט הוא ומיהו בגרידה מה שנעשה בפיסול סגי כמו שכתבתי בסמוך גבי רגל הה"א והקו"ף שנוגעים למעלה מיהו אם כבר כתוב לפניו אין תקנה לחזור ולתקנה משום דהו"ל כתובין שלא כסדרן: אם גוף יוד"י השי"ן והעי"ן והפ"א והצד"י נוגעים בגוף האות יותר מבמקום דיבוקן יתבאר בסימן ל"ו: כתוב בהגה"מ פ"א אם נדבקו האותיות יחד מותר לתקנם ולא הוי חק תוכות מ"מ אם כתב לפניו אח"כ אין תקנה לתקנם דמאחר דכתב אין שמה עליה אם אח"כ יתקנם התיקון הוא עיקר כתיבתן והוי שלא כסדרן ובפ"ב כתב בשם הרמ"ך והנה הר"ם פסל לתפילין בשביל שלא היו מקצת יודי"ן שעל האלפי"ן ושעל השיני"ן ושעל העייני"ן ומקצת רגלי התוי"ן נוגעים לגוף האות ואמר דלא גרע מקוצו של יו"ד דמעכב ובעינן כתיבה תמה ושלימה ולא שבורה אכן שוב אמר שיכול לתקנה רק כשנעשו תחילה דתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרות אותן אז יכול לתקן תיקונים אלו וכה"ג אפילו אחר שנכתבו כל הפרשיות ולא הוי שלא כסדרן עכ"ל ודברים הללו של הר"ם שאמר שיכול לתקנם כתב הגאון מהר"י קולון בשורש ס"ט ובעל ת"ה בסי' מ"ח ונראה דהרא"ש נמי סבר דאחר שנכתבו כל הפרשיות יכול להפריד אותיות הדבוקים ולא הוי שלא כסדרן מדכתב בסדר תיקון התפילין וכל פרשה ופרשה אחר שיכתבנה יקראנה וכו' ואם אות נוגעת בחבירתה יגרוד ביניהם ויפרידם זו מזו וכתבו רבינו בסמוך אלמא דאחר שכתב כל הפרשה יכול להפריד אותיות הדבוקות וכ"נ ממ"ש ואם יתר אות אחת יש תקנה שיגרוד אותה אבל אם חיסר אין תקנה כי אין תולין בתפילין ונמצא כתיבתן שלא כסדרן ואמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו עכ"ל וכ"כ ג"כ הרמב"ם דאלמא כל שאינו כותב בידים אלא ע"י גרידה נתקן לא הוי כותב שלא כסדר

והכי דייק לישנא דקתני כתבן שלא כסדרן דמשמעבכותב שלא כסדרן הוא דיגנזו אבל גורד שלא כסדר לא ומיהו היכא דרגל ה"א וקו"ף נוגעין למעלה כתב הרא"ש בהל' ס"ת דבתפילין אין להם תקנה לפי שצריך לכתבן כסדרן ובעל ת"ה כתב בסי' מ"ח די"ל דלא פליג אהר"ם דשאני הני דאין להם תקנה במחיקה לחודה שיפרידנה מגגה משום דהוי חק תוכות ואפי' בס"ת דלא קפדינן אכסדרן פסול אלא אם בא לתקן צריך לכל הפחות למחוק כל הרגל ולחוור ולכתוב וכה"ג ודאי הוי כתיבה שלא כסדרן אבל ביודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן והעייני"ן ורגלי התוי"ן שאינן נוגעין לגוף האות אפשר דס"ל להרא"ש נמי כהר"ם דמצי לתקן ולא הוי שלא כסדרן ואע"פ שכתב דאכישר דאשר"י קאי נמי אהא דכתב בתר הכי דצריכין היודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן להיות דבוקים ור"ל דבהני נמי א"א לתקן בתפילין ופליג אמהר"ם מ"מ מדבריו משמע שיותר נראה לו לומר דלא פליג וז"ל הר"י אסכנדרני אם כתב בתפילין ומזוזות אות אחת חלוקה לב' אותיות כגון צד"י שכתבה יו"ד נו"ן או שי"ן שכתבה ע"ין יו"ד או חי"ת שני זייני"ן אינו יכול לחברם אח"כ שנמצאו כתובים שלא על הסדר וכ"כ הרא"ש על ה"א וקו"ף שדבקו בתפילין שאין להם תקנה בתיקון כי צריך לכתבן כסדרן הרי שפסל לתקן אפי' הקו"ף אע"פ שאין דיבוקה מדמה אותה לאות אחרת כ"ש פירוד שמדמה לשתי אותיות אבל אם היה הפירוד בשאר אותיות שאין פירודן מדמה אותן לאות אחרת כגון אות תי"ו או אל"ף שלא חיברן יש שפסקו שנראה שיכול לחברן ואין בזה משום שלא כסדרן כיון שקודם שנתקנו היה להם שם אותה האות ולא שם אחר כיון שקודם תקנתן ינוקא דלא חכים ולא טיפש מצי קרי להו אלא שלא נדבקו כדינא והביאו ראיה מירושלמי פ"ק דמגילה תולין בספרים ואין תולין בתפילין ומזוזות דבעינן בהו והיו שיהיו נכתבות על הסדר משמע מהכא תליה דוקא הוא דמיפסל אבל לתקן אות בעלמא ש"ד עכ"ל: כתב המרדכי בס"פ הקומץ שכתב רבינו שמשון ודלא כפר"י שמתיר להפריד אותיות של שם ורבינו כתב בהל' ס"ת סי' רע"ו דיכול להפריד וא"צ אח"כ להעביר עליו קולמוס לקדשו והם דברי הרא"ש בתשובה וכדאי הם ר"י והרא"ש לסמוך עליהם: אותיות ותיבות שנמחקו קצת כתוב בתה"ד שאם רישומן ניכר כל כך שיוכל תינוק דלא חכים ולא טיפש לקרותם יפה שרי להעביר קולמוס על הכתב להיטיבו ולחדשו שלא יתמחק יותר כיון דעכשיו הכתב כשר הוא ומה שיוסיף עליו אינו אלא לשמרן שלא יתקלקלו לא חשיבא כתיבה שלא כסדרן: וכתב הר"י אסכנדרני שמצא כתוב בו בשם הרא"ש וכתב על זה אבל מי שכותב דלי"ת דומה לרי"ש אין יכול לתקנה אח"כ בקולמוס דאין כאן כתיבה על הסדר כיון שלא נעשית בתחלה כתקנה וכן אם כתב חי"ת כעין ה"א שוב אינו יכול לדבקה ולתקנה

בדבר מועט שמאחר שאין שם האות המיוחד לו נרשם בו מתחלה נמצאת כתובה שלא כסדרן כתב הריב"ש בתשובה שלדעת הרמב"ן בפ"ב דגיטין בס"ת תפילין ומזוזות אם נכנס ראש הלמ"ד באויר הה"א או החי"ת אפילו בלא נגיעה פסול ודברי הרמב"ן כתב הר"ן בפירוש ההלכות בפרק הנזכר:

סעיף קטן כח

ובהתחלת הכתיבה יאמר אני כותב לשם קדושת תפילין ואין די במה שיחשוב כך ומלבד זה צריך לכתוב כל האזכרות לשם קדושת השם בתחלת הלכות ספר תורה כתב הרא"ש שה"ר ברוך נסתפק אם צריך להוציא בשפתיו שהוא מעבדו לשם ס"ת או סגי במחשבה הילכך טוב הוא להוציא בשפתיו ותו לא צריך וכן כשמתחיל לכתוב ס"ת יאמר ספר זה אני כותב לשם קדושת תורת משה ותו לא צריך אמנם בשעת האזכרות צריך שיחשוב לשם קדושת השם כדאמרינן בהניזקין (נד:) כל ספר שאין האזכרות שבו כתובין לשמן אינו שוה כלום אלמא אע"פ שכל כתיבת התורה בעינן לשמה יש מעלה אחרת בכתיבת השם ובריש הלכות תפילין כתב וצריך שיאמר שכותב לשמן והאזכרות יכתוב לשם קדושת השם ע"כ וכ"כ בסמ"ג סימן כ"ה וכתיבה נמי לשמה צריך מדאמרינן בהניזקין (שם) אזכרות שלו לא כתבתים לשמן וכו' ואמרינן בפרק השולח (גיטין מה:) גבי רשב"ג שמתיר ליקח ס"ת שכתבו א"י ומקשה עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי בתמיה. וכשיכתוב צריך שיאמר בפירוש בתחלת הכתיבה שיכתוב הכל לשם תורת ישראל ואזכרות שלו לשם קדושה כי שמא אין די במחשבה וכן כתוב בסה"ת ומ"ש הרא"ש בשעת האזכרות צריך שיחשוב לשם קדושת השם נראה דלאו דוקא שצריך הוא להוציא בשפתיו בשעת כתיבת האזכרות כמו שצריך בתחילת הכתיבה דמאי שנא ואע"פ שרבינו ג"כ כתב בהלכות ס"ת בכל פעם שכותב שם צריך לחשוב שכותב לשם קדושת השם לישנא דהרא"ש נקט ולאו דוקא וז"ל ספר ארחות חיים כשכותב אחד מהאזכרות צריך שיכוין לכתוב אותם לשם השם אלהי ישראל ושיוציא בשפתיו ואם לא עשה כן אין להם תקנה ולפי דעת בעל התרומות אינו צריך שיאמר בפירוש אלא בתחלת הכתיבה אבל מחשבה ודאי בעי על כל שם ושם וכן דעת הרמב"ם ז"ל עכ"ל. ויש לתמוה עליו שכתב כן בשם הרמב"ם שהרי הרמב"ם דבריו סתומין כדברי הגמרא ואין בהם הכרע וגם מ"ש בשם בעל התרומה אינו מכוון שהרי מסופק הוא אי סגי במחשבה: כתב הר"י אסכנדרני יש מי שפסק שצ"ל כן בהתחלת כתיבת כל פרשה ע"כ ואין נראה כן מדברי הפוסקים אלא כשיאמר בהתחלת כתיבת כל הפרשיות סגי: כל משפטי כתיבת השם כתב רבינו בספר יו"ד סימן רע"ו ושם יתבאר בס"ד:

סעיף קטן כט

וצריך לדקדק בחסרות ויתירות כו' עד ויפרידם זו מזו הכל ל' הרא"ש בסדר תיקון תפילין וכתיבתן ומ"ש ואם יתר אות אחת יש לה תקנה שיגרוד אותה פשוט הוא ומ"ש אבל אם חיסר אין לה תקנה שאין מגיהין בתפילין וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א: וכתב הר"י אסכנדרני ז"ל סופרי תפילין כתבו שצריך לנסות הקולמוס קודם שיתחיל לכתוב הפרשה שלא יהא עליו דיו יותר מדאי ויפסיד וכן יזהר קודם שיכתוב כל שם ושם בתפילין ומזוזה לקרות כל מה שכתב כדי שלא יבאו לידי גניזה על ידו. ואחר שישלים הפרשה יקראנה כולה בדקדוק היטב ואח"כ יכתוב פרשה שניה וכן בשניה יבדוק בין כל שם ושם וכשישלימנה יחזור על כולה קודם שיתחיל שלישית וכן ברביעית ולמה יחזור לדקדק ולהגיה כל פרשה אחר שישלימה מפני שאם ימצא טעות בשום פרשה לא היא לבדה נפסלת אלא כל מה שאחריה ג"כ נפסל על ידה משום דא"כ היה שלא כסדרן ופסולות משום דכתיב והיו בהוייתן יהו וי"א שראוי להקדים ג"כ פרשת של יד קודם לשל ראש מפני שמוקדמים בפסוק ומיהו אם לא הקדים לא פסול וכ"כ בב"ש וכתב עוד דקשר של ראש יעשה קודם של יד כסדר אותיות שהשי"ן נעשה ראשון ואח"כ הד' ואח"כ הי' ומלבד מה שקרא כל פרשה לעצמו כמה פעמים יחזור ויקראנה בעת שמניחה בבית שמא תתחלף לו פרשה בפרשה עכ"ל ומ"ש שיזהר קודם שיכתוב כל שם לקרות כל מ"ש וכו' כ"כ המרדכי בשם א"ז ומ"ש וצריך לדקדק בתיקון גוף האותיות הוא מה שיבואר בסימן ל"ו:

סעיף קטן ל

ומ"ש ואם נוגעות יגרוד ויפרידם זו מזו נתבאר בסמוך וז"ל ארחות חיים בשם ה"ר יונה מצאתי שאם השמיט הסופר אות א' או לא עשה צורת האות כתקנה שלא יוכל לגרוד אותה ולתקנה אם לא יגרוד כל מה שכתב מן הטעות ולמטה אבל אם גרד כל מ"ש מן הטעות ולמטה ש"ד ובלבד שלא יגרוד אחד מן השמות שאינם נמחקים ע"כ וכתב הרמב"ם מותר לכתוב השם על מקום הגרד ועל מקום המחק בס"ת תפילין ומזוזה ובעל התרומה אוסר לכתוב שום כתיבה על מקום הגרד בתפילין עכ"ל אורחות חיים: וז"ל ספר התרומה תניא גבי ס"ת טעה בשם גורד מה שנכתב וכותב השם על הגרד ר' יוסי אומר מוחק וכותב על המחק כשהוא לח שייך לומר מוחק וכשהוא יבש שייך לומר גורד ר' יצתק אומר תולין ובירושלמי דסוף פ"ק דמגילה אמרינן תולין בספרים ואין תולין בתפילין ומזוזות ולא מפליג בין שם לשאר תיבות א"כ אסור להגיה שום אות בתפילין ומזוזות וגם שלא לכתוב לא על המחק ולא על הגרד דהא לעיל בהלכות ס"ת לא נתבאר איזה עדיף עכ"ל. ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם דלא שבקינן פשיטותיה דהרמב"ם

משום ספיקיה דבעל התרומה: וכתב הר"י אסכנדרני ז"ל וכשבא למחוק לא ימחוק בעודו לח אלא אחר שיתייבש בטוב אצל האש כי אז ימחק בטוב ובקל ולא ישאר לו רושם אח"כ כשיכתוב עליו וכתב עוד מ"מ יש מחקים שפוסלין כגון שהיתה תיבה שדינה להיות חסרה וכתבה הסופר מליאה שעכשיו אם גרד אות היתר נחלקה התיבה לשנים ופסולה ואל יקשה לך מוי"ו דחמור דהוה גהיט מתפילי דרבא דאיתא בהרואה (נו.) דמשמע דכשרים היו התפילין מדמונה זו בכלל הרעות שגרם בר הדיא ע"י פתרונותיו ואם איתא טבא היא ליה שמנעו מלהניח תפילין פסולים דהתם הסופר אחר שכתבו מלא הרגיש בעצמו שקלקל ומחק היתר וכתב רי"ש דחמור על מקום המחק אמנם אם אירע בזה לתפילין אחר שיצאו מיד הסופר לפעמים אפשר לתקן ולפעמים אין להם תיקון כיצד בפרשה ראשונה אמר שאר זבח שדינם להיות חסרים וכתבן מלאים ולא תקנם מתחלה אין להם תיקון אח"כ שנמצאת תיבה נחלקה לשתים ואם ימחוק רגל הרי"ש ואחורי הבי"ת וידחיק אותם למקום האות שנמחקה פסולים מפני שבמחיקת רגל הרי"ש והבי"ת ביטל צורתן וכשחזר וכתבן נמצאו כתובים שלא כסדרן ופסולין והה"נ למאדך לטטפת מזוזת שבשמע ובפרשת והיה אם שמוע נתן הטבה אתם חסר וי"ו אלו וכיוצא בהם אין בהן תיקון כלל אמנם במה שאפשר למחוק היתר ולהמשיך האות הסמוכה לה מבלי שיקלקל צורתה הראשונה זה ודאי מותר כגון שהיה התיקון תלוי בבי"ת או בכ"ף או בדלי"ת או ברי"ש שאפשר להמשיכן מעט למלאות מקום הגרידה לפי שאין צריך לגרוד מהאות ההוא כלל אלא להאריכה מעט ובאותו האריכות אין האות מתקלקל בזה כגון לאבותיך שכתבו מלא בוי"ו מוחק הוי"ו וממשיך הבי"ת מעט וכן העבודה שכתב מלא בוי"ו או יביאך שכתב ביו"ד וכן כיוצא בהן אמנם יש להסתפק במצות הראשון אם כתבו מלא ומחק אח"כ הוי"ו אם מועיל אריכות הצד"י למטה אח"כ או דילמא כל עוד שאינו מאריך האות למעלה נחשבת כשתי תיבות אע"פ שדבוקה מלמעלה וכן נותן שמשפטו להיות חסר וכן הוצאך אם כתבו מלא ביו"ד בין צד"י לאל"ף ומ"מ כל שנראית כשתי תיבות הרי זה פסולה עכ"ל:

סעיף קטן לא

וצריך שיכתוב מתוך הכתב וכו' ומיהו מפני שהסופרים רגילים באלו הד' פרשיות וכו' יכולים לכותבם בע"פ שלא מן הכתב פ"ב דמגילה (יח:) ופרק הקומץ (מנחות לב:) אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב ומסקינן דתפילין ומזוזות נכתבין שלא מן הכתב מ"ט מיגרס גריסין ופירש"י שגורות הן בפי הכל ויש לתמוה על רבינו למה כתב כאן צריך שיכתוב מתוך הכתב כיון דאסיקנא דתפילין נכתבין שלא מן הכתב וכמו שכתב הוא

עצמו בסמוך ואפשר לומר שכתב כן ללמדנו שאם נמצא איזה סופר שאין פרשיות הללו שגורות בפיו אסור לו לכתוב אות אחת אפילו אותו מקצת ששגור בפיו שלא מן הכתב:

סעיף קטן לב

ושיקרא כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה כ"כ בסה"ת סי' קצ"ח וטעמא משום דאיתא בפרק הקומץ (מנחות ל.) עד וימת משה הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב ואע"פ שיש ספרים שאין כתוב בהם רק ומשה כותב מ"מ לספרים דגרסי משה אומר צריך ליזהר שלא יהא אחר מקרא אותו והוא כותב על פיו עד שיחזור הוא אחריו בפיו וכן לתפילין ומזוזות והמתע"ב עכ"ל וכ"כ התוספות וסמ"ג כתב סתם ואסור לאדם אחר להקרות לסופר אלא א"כ חוזר הכותב וקורא בפיו קודם שיכתוב שלא יטעה כדגרסינן בפ"ק דב"ב (טו.) הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב וכ"כ המרדכי בפרק הקומץ בהל' קטנות וכ"כ בסמ"ג ובהגהות מיי' ומשמע מדברי סמ"ג דהיינו לכתחלה אבל בדיעבד אינו נפסל בכך והר"י אסכנדרני כתב על דברי רבינו ושיקרא כל תיבה וכו' הרב כתב סתם אבל בסמ"ג מוקי לה במי שכותב מפי אחר ואינו מעתיק מתוך ספר ונראה דהה"נ למי שכותב על פה ואינו מעתיק מתוך ספר ואולי שמפני זה נקט לה הרב סתמא משום דרוב כותבי תפילין ומזוזות כותבין אותם ע"פ עכ"ל: כתב בפ"ק דמס' סופרים אינו רשאי לכתוב אלא א"כ יודע לקרות וכתבו המרדכי בסוף הל' תפילין:

סעיף קטן לג

וכתב בסמ"ק שצריך להניח חלק למעלה וחלק למטה כמלא אטבא דספרי בפרק הקומץ (מנחות לב.) אמרינן הכי גבי מזוזה וכתב הרא"ש בהלכות מזוזה פירשו הגאונים שהוא כחצי ציפורן ובסה"ת סימן כ"ה כתב שי"א הטעם משום לכתוב צואר למ"ד בשיטה עליונה וכ"ף וצד"י פשוט בשיטה אחרונה ואם כן בתפילין נמי צריך ריוח מהאי טעמא ע"כ וזהו דעת הרא"ש שכתב בסדר תיקון התפילין וצריך שיניח חלק למעלה כדי גגה של למ"ד ולמטה כשיעור הכ"ף והנו"ן ע"כ ומפני שלא הזכיר אטבא דספרי ולא כחצי ציפורן עלה על דעת רבינו שהוא שיעור אחר ולכן כתב וא"א ז"ל כתב שא"צ להניח חלק למעלה אלא כדי גגה של למ"ד וכו' ואין הדבר כן אלא הכל שיעור אחד כמו שכתבתי ובא"ח כתוב צריך להניח מלמעלה ולמטה כמלא אטבא דספרי ושיערו הגאונים כמלא אחיזת חצי ציפורן י"א שצריך להניח מלמעלה אחר השלמת למ"ד ומלמטה אחר השלמת צד"י וי"א דלא צריך אלא שיעור מצומצם וה"ר יונה פסק כדעת הראשון עכ"ל:

סעיף קטן לד

ובתחלתן וסופן א"צ להניח כלל וכ"כ הרא"ש בסדר תיקון התפילין וקשה שבהל' מזוזה כתב ויראה שצריך להניח בתחלתה כדי לגול היקף כיון שנכרכת מאחד כלפי שמע כמו

בס"ת למ"ד לתחלתו הוא נגלל ומ"ש תפילין שא"צ להניח כלל וכ"כ בא"ח שהר"י בר שניאור מצריך בתפילין להניח בתחילה כדי לגול כל היקף ואפשר שטעמו של הרא"ש מפני שכתוב בסה"ת סימן ר"ה דגבי מזוזה א"צ ריוח בתחלתה מדנהגו העולם לכתוב במזוזה לצד שחור שד"י כנגד חלק בין פרשת שמע לוהיה אם שמוע ועושים נקב קטן בקנה חלול שהמזוזה בתוכו ונקב יש בעץ כדי שיהא שם שד"י נראה מבחוץ ואם צריך גליון חלק בתחלתה כדי לגול הקיפה א"כ אין השם נראה מבחוץ וה"ה בתפילין שא"צ עכ"ל וכ"כ המרדכי בשם ר"ץ ומתוך שראה הרא"ש דבמזוזה שנתפרש בה בגמרא שיעור ריוח למעלה ולמטה ולא נהגו העולם להניח כלל בתחלה כתב בסדר תיקון תפילין דא"צ להניח כלל בתחלה בתפילין ובסוף אפי' במזוזה סובר שא"צ להניח שהרי לא כתב דנראה שצריך להניח אלא בתחלתה וכדיהיב טעמא מפני שנגללת לתחלתה:

סעיף קטן לה

ויעשה השורות שוות שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת כ"כ הרא"ש בסדר תקון התפילין וכ"כ בסמ"ג וסמ"ק וכ"כ בסה"ת סי' ר"ה וז"ל וצריך שיהיו כתיבת השיטין שוה באורך דאע"ג דגבי מזוזה שלש שתים וא' שהולך ומקצר השיטין ואם עשה כמו שורה אחת גדולה ואחת קטנה הכל כשר שמא בתפילין אינו כן עכ"ל:

סעיף קטן לו

ולא יכתוב ג' אותיות חוץ לשיטה כן כתוב בסמ"ק ובהגהות מיי' פ"ב וטעמא מדאמרינן בהקומץ (ל.) דבס"ת אם נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות לא יכתוב שתים בתוך הדף וג' חוץ לדף אלא כותב ג' תוך הדף ושתים חוץ לדף משמע להו דה"ה לתפילין וביאור דברי רבינו כך הוא בתחלה כתב שיזהר שיעשה השורות שוות שלא תהא יוצאה שום שיטה אפילו אות אחת יותר מחברותיה ואח"כ כתב שאם יהיה מוכרח לעשות שום שיטה יוצא מחברותיה יזהר שלא יהיו ג' אותיות חוץ לשיטה ומיהו ה"מ לכתחלה אבל בדיעבד נראה דלא מיפסלי בהכי דהא ס"ת לא מיפסיל בהכי כמבואר בדברי רבינו בספר יורה דעה סימן רע"ג ובדברי הרמב"ם בפ"ז: ודע דהא דשרי לכתוב ב' אותיות חוץ לשיטה דוקא כשאינם תיבה אחת אבל אם הם תיבה אחת כגון את או על וכיוצא בהן לא יכתוב חוץ לשיטה כמבואר בטוי"ד סימן רע"ג ועוד נתבאר בטור הנזכר סימן רע"ו שאותיות השם צריך שיהיו כולם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף: רע"ג וכ"כ ב"י:

סעיף קטן לז

ויעשה כל פרשיותיה פתוחות חוץ מפרשה אחרונה שיעשנה סתומה כ"כ הרא"ש בסדר תיקון תפילין וכ"כ המרדכי וספר א"ח וכ"כ הרמב"ם בפ"ב וז"ל וצריך ליזהר בפרשיות שאם עשה הסתומה פתוחה או הפתוחה סתומה פסולין ושלשה פרשיות הראשונות

כולן פתוחות ופרשה אחרונה שהיא והיה אם שמוע סתומה עכ"ל וקשיא לי מדאמרינן בהקומץ (לב.) דמזוזה עושה פרשיותיה סתומות ואם עשאן פתוחות כשירה מפני שאינה סמוכה לה בתורה והשתא בתפילין בשלמא פרשת קדש ופ' והיה כי יביאך שהן סמוכות זו לזו בתורה דין הוא שאם שינה פסול אבל שמע ופרשת והיה אם שמוע כיון שאינן סמוכות בתורה אמאי פסול אם שינה ושמא כיון דבקצת פרשיות אם שינה פסול לא מפלגינן בינייהו. ומ"ש רבינו דפתוחה היינו שישאיר בסוף השיטה חלק כדי ג' תיבות של ג' אותיות כלומר והפרשה שאחריה יתחיל בראש שיטה ואז נקראת פרשה זו המתחלת בראש שיטה פרשה פתוחה הוא בין לדברי הרמב"ם בין לדברי הרא"ש אבל מ"ש או בתחלתו דהיינו לומר שאם לא נשאר בסוף שיטה חלק כשיעור לכתוב ט' אותיות לא יתחיל פרשה שאחריה בראש שיטה אלא יניח חלק כדי לכתוב ט' אותיות ושם יתחיל זהו דוקא לדעת הרא"ש בהל' ס"ת אבל לדעת הרמב"ם בפ"ז כל כה"ג סתומה היא ונהגו שפ' קדש לי ופ' והיה כי יביאך ופ' שמע מתחילין בראש שיטה ובסוף פ' קדש לי ובסוף פ' והיה כי יביאך מניחין חלק כדי לכתוב ט' אותיות ובכוף פרשת שמע אין מניחין חלק כלל ואם מניחין הוא פחות מכדי לכתוב ט' אותיות ופרשת והיה אם שמוע מתחילין באמצע שיטה עליונה ומניח לפניה חלק כדי לכתוב ט' אותיות ונמצא שג' פרשיות הוו פתוחות בין להרמב"ם בין להרא"ש ובפרשה אחרונה נוהגים כדברי הרמב"ם ודלא כהרא"ש משום דא"א לעשותה שתהיה סתומה לדעת שניהם ותפסו דברי הרמב"ם עיקר: וכתב ה"ר אברהם אסאן הסופר ז"ל שהרב הגדול מורינו כמה"ר יצחק דיליאון ז"ל בהסכמת חכמי דורו פסל כל התפילין שהיו בספרד שהיו פרשיותיהם ע"פ דעת הרא"ש מפני שהס"ת היו פתוחות וסתומות שלהם ע"פ דעת הרמב"ם נמצא שהעולה לקרות בתורה עם תפילין שפרשיותיהם כדעת הרא"ש הוא מעיד כנגד הס"ת ונעשית תורה כשתי תורות ח"ו עכ"ל: וכתב מהר"י אבוהב ז"ל שאע"פ שפרשת קדש אין ניכר שהיא פתוחה לפי שאין כתוב קודם לה דבר באינך דאפשר לתקוני מתקנים ופרשת קדש תקרא פתוחה לפי שהיא התחלת התפילין ואין קודם לה דבר וכ"כ מהרי"ן חביב ז"ל שמצא בקרית ספר לה"ר מנחם לבית מאיר שהפרשיות שבראשי הספרים שבתורה אין מקום לכללם לא בפתוחות ולא בסתומות לפי שהם תחלת ספר ע"כ וכן יש לדקדק מדשתק הרמב"ם מלזכרם והתחיל יהי רקיע פתוחה וכן בואלה שמות התחיל מויקם מלך חדש וכן בשאר ספרים לא זכר הפרשיות הראשונות וכן בנדון שלנו כיון שהתחלת התפילין מפרשת קדש אין צורך לעשות בה סימן אחר לפתיחתה רק שיתחיל לכתוב בראש שיטה ראשונה של עמוד ראשון וגלוי וידוע לכל שהיא פתוחה כיון דבין

להרמב"ם בין להרא"ש תחלת שיטה הוא סימן פתוחה וראוי ליזהר בסיום פרשת קדש ובסיום פרשת והיה כי יביאך שתהיה כל אחת מהם באמצע שיטה ופתוחות והיה כי יביאך יהיה נודע מב' תנאים הא' כי מימים יתומה סוף קדש יהיה באמצע שיטה ר"ל שישאר חלק כדי ט' אותיות הב' שיתחיל והיה כי יביאך בראש שיטה ראשונה של עמוד שני וכן סוף פרשת והיה כי יביאך באמצע שיטה ופרשת שמע בראש שיטה ראשונה של עמוד ג' הנה נתבאר מזה דרך ישרה לעשות סימן פתוחה בכל אחת מג' פרשיות הראשונות והוא שוה אליבא דהרמב"ם והרא"ש אמנם לעשות פרשת והיה אם שמוע סתומה אליבא דתרוייהו הוא נמנע מפני שכיון שאינו יכול לכתוב בעמוד אחד סוף שמע והתחלת והיה אם שמוע אם כן לדעת הרמב"ם הוא הכרח שיתחיל והיה אם שמוע מאמצע שיטה ולדעת הרא"ש זהו ציור פתוחה ויצטרך לדעתו שבעמוד והיה אם שמוע יניח שיטה א' חלק בתחילת העמוד ואח"כ בשיטה שניה לא יתחיל בראש שיטה והיה אם שמוע והמנהג היותר מרווח שראוי לנהוג ללכת שרוב הגליות נהגו כמותו בדבר זה להתחיל פרשת והיה אם שמוע באמצע שיטה ראשונה של עמוד אחרון כי זה ציור סתומה לדעתו הרמב"ם ועכ"פ צריך ליזהר כשיסיים ובשעריך שהוא סוף פרשת שמע שלא יעשה כמו בסוף ב' הפרשיות הקודמות שמסיים בהן באמצע שיטה כדי להורות על פתוחות הפרשיות הסמוכות להן אבל ובשעריך שבסוף שמע יהיה בסוף השיטה ממש להורות על סתימת פרשת והיה אם שמוע וכתב עוד שאע"פ שלדעת הרא"ש זו היא צורת פתוחה אין לחוש מפני כך לעשות שני זוגי תפילין דכל כה"ג סמכינן על בעל העיטור שכתב שכל ד' פרשיות שבתפילין יעשה פתוחות: כתב בהגהת סמ"ק בשם רבינו יחיאל דבשל ראש שהם ד' קלפים אין להקפיד בסדר כתיבתן מיהו נהגו ג"כ להקפיד כותבי תפילין עכ"ל וכתבו האגור וכ"כ בכלבו בשם הר"ף וכ"כ בספר א"ח וכתב מהר"י אבוהב ז"ל שמטעם שמחלקים בין של ראש לשל יד בזה הוא מפני שמאחר דשל ראש הם בד' קלפים אין ניכר בהם אם הם פתוחות או סתומות ע"כ ואיני יודע מה ענין היכר פתוחות וסתומות לענין כתיבה כסדרן ולענין דינו של רבינו יחיאל דבר תימה הוא בעיני דכיון דתניא במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו הא נמי שלא כסדרן הוא וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שלא חילקו בין של ראש לשל יד בכך ובהדיא כתב רבינו בסימן ל"ד גם לר"ת צריך לכתבן כסדר שהם כתובים בתורה שהוא קדש והיה כי יביאך וכו' וכן כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי וסמ"ג והתרומה ז"ל וכן הלכה:

סעיף קטן לח
ויעשה ד' בתים מעור אחד בפרק הקומץ (מנחות לד:) תניא כותבן על ד' עורות ומניחן בד' בתים בעור אחד וכתוב בספר התרומה פי' שיהיו הד' בתים מחוברים יחד מעור אחד או שמא מד' עורות ובלבד שיהיו תפורים זה לזה וטוב ונכון לעשותן מעור אחד עכ"ל:

סעיף קטן לט
ומ"ש מעור בהמה חיה ועוף טהורים בפרק ב"מ (כח:) לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד למאי הלכתא לתפילין תפילין בהדיא כתיב בה למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך אלא לעורן ופירש"י לעורן עור דפוס שלהן שהכתבים של פרשיות מונחין בו ופריך והא אמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני ופירש"י וכיון דאות של שם נכתב בקמטין שלו מותר בפיך בעינן ומקרא נפיק ואסיקנא אלא לרצועות:

סעיף קטן מ
ומ"ש אפילו מנבילה וטריפה שלהן בפ' שמונה שרצים (קח.) אמרינן דנבילות וטריפות דטהורות מן המותר בפיך הוא וכותבין על עורות שלהן:

סעיף קטן מא
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שא"צ עיבוד לשמן כ"כ בפ"ג דעור שמחפין בו אינו צריך עיבוד כלל דאפי' עשהו מצה כשר ומקומות הרבה נהגו לעשות אותן בעור מצה:

סעיף קטן מב
ומ"ש רבינו שהרא"ש כתב שצריך עיבוד לשמן בהל' תפילין אהא דת"ר ציפן זהב או שטלה עליהם עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות ואע"פ שלא עיבדו לשמה רשב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדנו לשמן כתב הרא"ש בהלכות ס"ת כתבתי דהלכה כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה הילכך הקלף והרצועות ועור הבתים כולם צריכין עיבוד לשמן וכ"כ סמ"ג וכ"כ בסה"ת וז"ל וכן עור הבתים והרצועות צריך עיבוד לשמן דברייתא דציפן זהב בעור הבתים מיירי ולהרמב"ם צ"ל שהוא מפרש דאע"ג דרישא דברייתא מיירי בעור הבתים סיפא מיירי בקלף שנכתבים בו וברצועות ולא בחפוי כיון דלחפות הבתים א"צ עיבוד דכל שהוא מעור מצה הוא יותר חזק אין לומר שיהא צריך עיבוד לשמה: ב"ה א"נ שהוא פוסק כת"ק: ולענין הלכה כיון דרבים פליגי עליה דהרמב"ם וגם כי פשטא דברייתא משמע כוותייהו הכי נקטינן ומיהו היכא דלא אפשר למצוא חיפוי הבתים מעובד לשמה מוטב לסמוך על דברי הרמב"ם מלהתבטל ממצות תפילין:

סעיף קטן מג

וכתוב בסה"ת שיכול לעשותן מקלף שגם הוא נקרא עור דהא תניא יכתבם על ד' עורות ומעור שליל אע"ג דחשוב כבשר לענין טומאה וטעמא משום דלא גרע מעור עוף דכשר כדאיתא בפרק שמונה שרצים (שם) אע"ג דלגבי טומאה חשיב כבשר וכתב עוד שי"א דעור שליל הוא יותר הגון למצוה כי לא נעבדה בו עבירה שלא היה בו תשמיש של זכר ונקיבה וכ"כ סמ"ג והמרדכי (וכ"ה בהג"מ תפילין):

סעיף קטן מד

ויהיו מרובעין בפרק הקומץ (מנחות לה.) תניא תפילין מרובעות הל"מ אר"פ בתפרן ובאלכסונן ופירש"י ובאלכסונן שיהא ריבוען מכוון ארכו כרחבו כדי שיהא להם אותו אלכסון שאמרו חכמים כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונן ולא יהא ארכו יתר על רחבו שאפילו יש להם זויות פסולים וכתבו התוספות יש שאינם מרבעים אלא מקום מושבם ושמא צריך הבתים של ראש מרובעים כשארבעתם דבוקים וכן בית של יד ובדברי הרמב"ם מבואר בפ"ג שהבתים צריך שיהיו מרובעים שכתב במעשה התפילין ליקח עץ מרובע ארכו כרחבו כגבהו ואם היה גבהו יותר על רוחבו או פחות ממנו אין בכך כלום ואין מקפידין אלא על ארכו שיהא כרחבו והרא"ש כתב דפוס של ד' בתים של ראש וכן דפוס של יד יהא מרובע וגם למטה בית מושבן יהא מרובע וכ"נ מדברי רש"י וכ"כ בסה"ת ובסמ"ג וכתבו שאין ראיה גמורה מתוך ההלכה שיצטרך שיהיו מרובעין כשהן ארבעתן יחד מ"מ מוכיח בשימושא רבא שהן מרובעות דקאמר מייתי אעא טבא תרתין אצבעי על תרתין אצבעי אבל בבית אחד לבדו אינו צריך ריבוע וגם בגובה הבתים אין קפידא בריבוע וכן תפילין של יד יש להם דין זה וצריך ריבוע בתפירה וכן בעור התיתורא וכן בגוף רוחב הבית בראשו עכ"ל וכתבוהו הגהות מיי' בפ"ג וז"ל המרדכי תפילין מרובעות הל"מ לכאורה משמע דקאי אגוף הבתים בין אשל יד בין אשל ראש לאפוקי מאותם שעושים של יד בדפוס עגול מלמעלה רק שמרבעים התיתורא מלמטה ואדרבה ע"כ הברייתא מיירי בגוף הבתים שהם עיקר התפילין ומתוך הגי' דרי"ף משמע דשל יד אינה לגמרי מרובעת דארכן חצי אצבע אמה ורחבן כרוחב אצבע ומשמע דהא קרי ריבוע שיש להם זויות ואין נראה אלא לגמרי מרובעין כיון דלא אשכחן בהדיא אין להקל בדבר אלא ע"פ ראיה ברורה עכ"ל: מצאתי בתשובה אשכנזית אע"ג דגבי ציצית קי"ל שאם ניתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר כשיעור מן הקרן כשר דהיינו דוקא בציצית דכתיב ועשו להם ציצית כלומר בשעת עשייה דוקא קפיד קרא אבל תפילין מרובעות הל"מ וכל שעתא בעינן שיהיו מרובעות עכ"ל:

סעיף קטן מה

ושחורים ואם עשאן מצבע אחר כשרים בפרק הקומץ שם אהא דאמרינן רצועות שחורות הל"מ כתבו התוס' יש עושים בתים של תפילין מעור לבן דלא נאמר שחורות אלא ברצועות וכ"כ האגור בשם הרשב"א וכ"כ הרא"ש וכתב עוד מ"מ נוי תפילין הוא שיהיה הכל שחור ובספר התרומה רצועות שחורות הל"מ ושמא ג"כ עור הבתים צריך להיות שחור והמרדכי כתב שדקדק ר"י מהגמרא שהקציצה בעינן שחור כמו הרצועות:

סעיף קטן מו

ויהיה החריץ ניכר בין בית לבית בפרק הקומץ (שם) אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר רב דימי אמר כיון דמינכר תו לא צריך ופירש"י וצריך שיגיע חריץ שבין בית לבית עד מקום התפר למטה כלומר עד בית מושבו דהיינו תיתורא והרא"ש כתב שי"מ שחריץ של שי"ן דהיינו חודה של שי"ן למטה יגיע עד איחוי התפר וכפירוש זה נראה ונהגו כשני הפירושים להגיע חריץ השי"ן וחריץ הבדלת הבתים עד התפירה לחומרא כאביי דלא כרב דימי עכ"ל וכתב הרמב"ם שאם לא היה החריץ מגיע למקום התפר כשר והוא שיהא ניכר החריץ כדי שיהיו ד' ראשיה נראים לכל וטעמו מדתניא בהקומץ ואם אין חריצן ניכר פסולות משמע דכל שהוא ניכר כשר בכל גווני וא"כ כי אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר למצוה אמר כן ולא לעכב ואע"פ שהמרדכי נסתפק בזה הרמב"ם פשיטא ליה:

סעיף קטן מז

וכה יעשה יקח דפוס של עץ וכו' עד ועושה תיתורא ומעברתא כדרך שעשה בשל ראש הכל הוא לשון הרא"ש בסדר תיקון תפילין ומ"ש ריבוע גמור באלכסון כלומר לערך אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא וכתב שם עוד שר"י דקדק דשיעור רוחב תפילין הוה לכל הפחות יותר מאצבע דאם לא היו רחבות אלא אצבע א"כ יש מקום בראש להניח ג' תפילין וא"כ למה שנינו בפרק המוצא תפילין (עירובין צה.) שמכניסן זוג זוג ולא ג' ג' וטעמא דשימושא רבא כיון דאמרינן מקום יש בראש להנית ב' תפילין וציץ היה רחב שתי אצבעות ומונח במקום תפילין ושערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפילין מסתמא אותו מקום של תפילין היו שתי אצבעות כרוחב הציץ והאידנא שאין עושים הבתים רחבים ב' אצבעות לפי שהתיתורא והמעברתא רחבים ואם היו הבתים רחבים ב' אצבעות מלבד התיתורא והמעברתא לא היה מקום בראש להניח ב' תפילין וחזינא בפרק המוצא תפילין דעם התיתורא והמעברתא יש מקום בראש להניח ב' תפילין ה לכך נהגו לעשות אורך ורוחב הבתים בלא שיעור וגם גבהן עכ"ל וכתב המרדכי בשם רבינו שמשון שיש להחמיר בדבר אחרי שלא נתבאר השיעור מפי התלמוד שאל

אביך ויגדך ויש לחוש לדברי הגאונים וכ"כ בסמ"ג והתרומה שרוחב הבתים לכתחלה ב' אצבעות כדאיתא בשימושא רבא ולא נהגו כן וזה לשון העיטור דכתב בשימושא רבא לשל ראש מייתי אעא תרי אצבעי על תרין אצבעי ובשל יד מרובע אורכא דידיה כחצי אורכא דאצבע ופותיא דידיה כפותיא דאצבע בכל הני מילי תמיה לן ומסתברא כרבינו אלפסי שלא קבען בהלכותיו ומדת קומתו לא שמענו ואם רצה לעשות קומתן כרחבן או פחות או יותר יעשה עכ"ל ובספר א"ח אחר שהביא דברי התוס' כתב וז"ל רב האי כתב דפוס של תפילין אין לו שיעור יש שעושה גבהו שלשה אצבעות ויש מוסיף ופוחת וכן מנהג הגאונים והחכמים ואבות ב"ד כיון שמניחים אותן בגילוי ויש להם שבח להניחן מניחים אותן גבוהים יותר מג' אצבעות וכן הנהיג הרב המובהק במקומינו כמנהג הגאונים אבל החכמים והתלמידים ותלמיד בפני רבו שאין מדרך ארץ לגלות תפילין בפני רבותיו מניחין תפילין קטנות כשיעור אצבע ומחצה תחת מצנפת שלהם מפני דרך ארץ שלא ישוו עצמם לרבותם בפני רבותם ונראין כעזי פנים וחוששין לעונש מפני שהתפילין דרך כבוד דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' וכו' ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש עכ"ל: ומ"ש רבינו ובעודו לח יעשה כמין שי"ן בולטת וכו' בפרק הקומץ (שם) אמר אביי שי"ן של תפילין הל"מ וכתבו התוס' בשם שימושא רבא דשי"ן דימינא ג' רישי ודשמאלא ד' רישי ואי אפיך לית לן בה וכתב הרא"ש דימינא ושמאלא דמניח קאמר וכ"כ המרדכי והמנהיג וכ"כ הרמב"ם וכ"כ בסה"ת ומ"ש נמ"י דשי"ן של צד ימין היא של ד' ראשים ושל שמאל של ג' ראשים צ"ל דימין ושמאל דקורא קאמר וז"ל סמ"ג אמר אביי שי"ן של תפילין הל"מ יעשה מימין הקורא בקמט עור דפוס הבית שי"ן וכן מכאן ומכאן דימינא תלת רישי דשמאלא ד' רישי כי' שני יודי"ן יעשה בתוכה כדאי' בשימושא רבא עכ"ל וכתוב בספרי הדפוס על זה ואני הנקדן אומן לעשות תפילין קשה בעיני פי' זה של שני יודי"ן לפי הטעם ששמעתי על ב' שיני"ן מג' רישי ומד' רישי שהוא כנגד ב' כתיבות שיש לנו כתב הלוחות וכתב ס"ת כתב הלוחות היה כתיבה שוקעת שנאמר חרות על הלוחות הרי שכל האותיות היו מן האויר נמצא שיש לשי"ן ד' דפנות לג' אוירות היא שי"ן לד' ראשי"ן של קמטים ונעשה שי"ן מג' אוירות ואם היו שם שני יודי"ן לא תהיה בגופו שי"ן לפי שהראש אמצעי צריך שיגיע עד שולי הבתים בכתיבה נפרדים (ספרדים) וכן לשוקעת והשניה כתיבה בולטת היא כתב ס"ת שכתבו משה שהוא בולט על הקלף לפיכך שי"ן של ד' ראשין כנגד שי"ן של קדש היא ראשונה לבתים כמו שכתב הלוחות קודם לכתב ס"ת ועוד שהוא כתב הבורא ראוי להיות ראשון וכן קבלתי מכל מלמדי כי קדש כנגד שי"ן לד' ראשין ואם כדברי המחבר נאמר שכתב

הלוחות על ימין המניח ומ"מ קבלתי שאין קפידא בהם ואין פסול אם החליף עכ"ל: כתוב בא"ח לפיכך עושין שי"ן יותר משאר אותיות כדי לרמוז הימים שאדם מניחם בשנה שהם ש' וכתב עוד יזהר שלא לעשות השי"ן בדפוס שאם עשאה לא יצא מפני שהוא כחק תוכות וכ"כ ה"ר יונה והרשב"א עכ"ל ומדברי הרמב"ם והרא"ש ורבינו נראה קצת לדקדק כן שלא כתבו שיעשה השיני"ן בדפוס ושמעתי שהאשכנזים נזהרים בכך שמקמטים העור במלקט ע"י כפילה שכופל מהעור עד שנעשים סעיפי השיני"ן בחקיקת ירכות אבל אנו נוהגים לעשות השיני"ן בדפוס וגם בא"ח כתוב שי"א שאין לחוש בזה ופוק חזי מאי עמא דבר עכ"ל: כתב הר"י אסכנדרני ז"ל הטעם הנכון לשי"ן של תפילין מפני ששם ההי"ה בא"ת ב"ש עולה ש' והיינו מצפ"ץ וע"כ נאמר וראו כי שם ה' נקרא עליך שאין נראה מבחוץ אלא השיני"ן: ומ"ש רבינו והשיני"ן ימשוך למטה וכו' כבר נתבאר בסמוך: ומ"ש והעור של דפוס יניח ארוך מצד אחד ויכפלנו על הבתים ויתפרנו עם העור הנשאר וכו' והוא הנקרא תיתורא בפ' הקומץ (שם) האי תיתורא דתפילי הל"מ וכתב הרא"ש פי' תיתורא הוא עור הנכפל למטה לכסות פי הבתים והוא בית מושב של תפילין ונראה כעין דף של גשר ומלשון רש"י משמע שהבתים והתיתורא של עור אחד הן והעולם לא נהגו כן לפי שעור הבתים דק ועור התיתורא עב וחזק וכופלים אותו לשנים ועושים נקב מרובה בכפל העליון ומכניסין בו הבתים והכפל התחתון מכסה את פי הבתים עכ"ל ובמרדכי כתוב שקשה לר"י על פירש"י ושנראה לו כפי' הגאונים שמביא עור רחב וכופל העור תחת התפילין להיות להם גשר וזהו כמו שנהגו העולם וזהו שכתב רבינו ויש שלוקחין עור עב וחזק וכופלין אותו לשנים וכו':

סעיף קטן מח

ומ"ש ובאותו העור שהניח ארוך מצד אחד יעשה המעברתא גם זה שם האי מעברתא דתפילין הל"מ ופירש"י דהיינו כשכופל עור התיתורא בצד השלם ומניח בו באמצע להכניס בו הרצועות ונקרא מעברתא על שם שהרצועות עוברות בתוכו ואינם קבועות בתוכו ומעבירן מצד זה לצד זה:

סעיף קטן מט

ומ"ש שחותך המעברתא משני צדדין וכו' כבר כתבתי שהוא לשון הרא"ש וגם בספר התרומה כתוב כן:

סעיף קטן נ

ויגלול כל פרשה מסופה לתחלתה כ"כ הרמב"ם בפ"ג וכן כתבו הרא"ש והמרדכי וסה"ת וכתבו דטעמא משום דילפינן ממזוזה דאמרינן בהקומץ (לא:) כורכה מאחד כלפי שמע:

סעיף קטן נא

ויכרוך על כל פרשה שער של בהמה טהורה בפרק ב"מ (כח:) ובפרק שמונה שרצים (קח.) תניא הל"מ הוא שתפילין נכרכות בשער בהמה וחיה טהורים וכתב בשימושא רבא שצריך שיהיה שער זה של עגל כדי שיזכור מעשה העגל ולא יחטא דכתיב המעט לכם עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו וכתב הרמב"ם שכך נהגו. וכתב הר"י אסכנדרני ז"ל אם לא מצא של עגל יעשה בשל פרה או של שור וירחוץ השער היטב בתחלה עד שיהיה נקי: וכתוב בספר הזוהר פ' בא ששער זה צריך שיראה חוץ לבתים והאריך בסוד הענין וכתב מאמר זה ה"ר מנחם מריקנט בסוף פ' בא אל פרעה:

סעיף קטן נב

ויש כורכין על כל פרשה קלף קטן כתב הרא"ש דאיתא בשימושא רבא שנותנין על קלף הפרשיות קלף אחר וכורכו בו ושמא בשל יד קאמר אם כתבו בד' עורות דאיכא מ"ד צריך לדבק ע"כ והרמב"ם כתב שכורכין הפרשיות במטלית וכתב שאם לא כרך פסולים וטעמו מדגרסי' בירושלמי פ"ק דמגילה הל"מ שיהיו כתובין בעורות וכו' וטולים במטלית וסובר הרמב"ם דהיינו לומר שכורכין מטלית על פרשיות התפילין ומאחר שהוא הל"מ ודאי שהוא מעכב אבל הרא"ש כתב בסדר תיקון תפילין ותימא הוא דכריכת מטלית תעכב ובצרפת ובאשכנז לא נהגו לכרוך עליהם לא מטלית ולא קלף אלא כורכין שער סביבותם והירושלמי דפ"ק דמגילה כתב בעה"ת דאין ראיה משם דלא איירי בהכי אלא מיירי כשיש קרע בקלף וקאמר שישימו מטלית או קלף על הקרע וידביקנו בדבק וכן מוכח במס' סופרים (סוף פ"ב) עכ"ל: והמרדכי כתב שיש שהיו רוצים לפסול כשכורך קלף או מטלית על הפרשיות משום דאין בית החיצון רואה את האויר ואין לפסול מהאי טעמא וכו' ובסוף דבריו העלה פוק חזי מאי עמא דבר דהלכה רופפת בידי וכבר נהגו כשימושא רבא וכתב הרמב"ם שבתחלה כורכים הפרשה במטלית ועל המטלית שער. וכתב סמ"ג עליו ודבר זה להפך בירושלמי דמגילה פ"ק הל"מ שיהיו כתובין בעורות וכו' וכורכין בשער וטולין במטלית וכן הוא בשימושא רבא וי"ל לדעת הרמב"ם דכיון דמוטב לכרוך השער על המטלית מלכרוך השער על הפרשה ואח"כ לטלות במטלית דאז לא יהיה המטלית מיושב על הפרשה כמו שהוא כשכורך השער מעל למטלית יש לנו לומר דירושלמי ושימושא לא אתו אלא לאשמועינן שצריך שיהא שם כריכת שער וטלייית מטלית אבל לא לענין שיהא קפידא על הסדר וכ"כ בסמ"ק וא"ח והגה"מ פ"ג ובכלבו דאין קפידא על כריכת המטלית אם תהיה קודם כריכת השער או לאחר כן וכתב האגור ומנהג לעשות כדברי שניהם כורכין בשער מתחלה וטולין במטלית או בקלף וחוזרין וכורכין ע"כ: כתוב בסמ"ק ובא"ח ובהגה"מ פ"ג שיש שמקפידין שאין כורכין אותן אלא

בקלף כשר ע"כ ואיני מוציא להם טעם דהא בברייתא טולין במטלית תניא ובמטלית לא שייך כשר ופסול וא"כ כל קלף חזי שפיר לכרוך ומיהו אפשר לומר דכל מילי דתפילין בעינן מן המותר בפיך והילכך אם בא לכרכן בקלף צריך שלא יהא מדבר פסול אבל במטלית דלא שייך בו פסול ש"ד:

סעיף קטן נג

ויתן כל פרשה ופרשה בבית שלה שתהא זקופה בבית וכו' כן כתב הרא"ש בסדר תיקון תפילין וכ"כ המרדכי וז"ל ומכניסן מעומד בבתים ראש הפרשה תחלה דרך הנקב כדי שיהו ראויין לקרות כמו שהן מונחין והתוספות כתבו בפרק הקומץ (מנחות לג.) גבי מזוזה וכן פרשיות של תפילין נמי היה אומר ר"ת שיניח מושכב ולא מעומד ומשמע דלפירש"י אינה מניחה אלא מעומד וכן נראה מדברי המרדכי שם שזהו דעת רש"י וכיון דכל הני רבוותא חולקים על רבינו תם כוותייהו נקטינן וכתב הר"י אסכנדרני ז"ל קודם שיניח כל פרשה בבית שלה יעיין ויסתכל להיכן תחלת הקלף שהוא פתיחת הפרשה נוטה כי זה הכלל שתהא פתיחת הפרשה לעולם לצד ימין בהכנסת הפרשיות לבתים דבכה"ג יעמדו האותיות כהלכתן כי אם תהיה הפתיחה לצד שמאל בהכנסת הפרשיות לבתים אז יעמדו האותיות הפוכות הרגלים למעלה וראשיהם למטה עכ"ל וכתוב בתרומת הדשן סימן מ"ט דכיון דאמרינן שצריך שהפרשיות יהיו מונחין כסדרן כנגד הקורא קפדינן בהו שראשי הפרשיות מונחין כך בבתים שיהא פונה כלפי חוץ נגד הקורא אם היה בא לפתחו ולקרות בהם יהיו מונחים לפניו כהלכתן ע"כ וכ"כ בא"ח צריך להעמיד הפרשה מעומד הגליון עליון תחלה שזהו שורה עליונה וגליון התחתון לצד פה הדפוס ע"כ. ובסמוך אכתוב שדעת העיטור שאין לחוש לזקופות וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם ז"ל שלא הזכיר דבר זה ומ"מ נכון לחוש לכתחלה לדברי הנך רבוותא שמצריכין להכניסן זקופות:

סעיף קטן נד

ואם כתב כל הד' פרשיות בקלף אחד כשירים אפילו אין ריוח ביניהם ובלבד שיהא חוט או משיחה בין כל בית ובית בהקומץ (לד:) תניא כתבן בעור א' והניחן בד' בתים בעור אחד יצא וצריך ליתן ריוח ביניהם דברי רבי וחכמים אומרים אין צריך ושוין שנותן משיחה או חוט בין כל אחת ואחת ופי' רש"י וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתבם שלאחר שכתבן בעור אחד חתך מלמעלה העור כעין ארבע אצבעות והניחם בארבע בתים והיה מדובק למטה עור אחד כדי שתהא פרשה אחת בבית אחד ביניהם בתוך הד' בתים של עור האחד שנותן חוט או משיחה בין כל בית ובית עכ"ל ורבינו ירוחם כתב ואם כתבם בעור אחד כשרים אפילו אין ריוח ביניהם אם נתנם בארבעה בתים ולפ"ז צ"ל דהא

דאמר ר' צריך שיתן ריוח ביניהם לא אכתיבה קאי דלחכמים נמי צריך ליתן ריוח בין פרשה לפרשה כדי שיוכל להכניסם בד' בתים אלא לומר שצריך ליתן ריוח גדול בין בית לבית וחכ"א א"צ כל כך אלא סגי בחוט או במשיחה בין כל אחת ואחת וכן פירש בנמ"י אבל למה שפירש"י וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתבם קשה דמשמע דהיינו לר' אבל לחכמים אינו צריך להניח ריוח כלל וא"כ א"א להכניסן בד' בתים ואפשר שמה שכתב רש"י וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתבם לא קאי אמאי דאמר רבי וצריך ליתן ריוח ביניהם אלא דברי רש"י הם שאומר כן בין לרבי בין לחכמים ומ"ש ביניהם בתוך הד' בתים של עור האחד קאי אמאי דאמר רבי צריך ליתן ריוח ביניהם ובהכי אתי שפיר דלדברי הכל צריך להניח ריוח בין הפרשיות כשיכתבם כדי שיוכל ליתן בד' בתים לא נחלקו אלא בריוח שבין בית לבית דלרבי צריך ריוח גדול ולחכמים סגי בחוט או במשיחה וקי"ל כוותייהו: ומהר"י אבוהב ז"ל כתב שזאת הברייתא א"א לישבה בשלא יהיה ריוח ביניהם ושנשים אותה בד' בתים ויהיו כס"ת בהיכל וכן כתב בה"ע שמברייתא זו יראה שאין לחוש לזקופות אע"פ שבעל התרומות חשש לזה וכן כתב מהר"י ן' חביב וז"ל ויתן כל פרשה בבית שיהיה זקופה וכו' אם הדין הזה מעכב הלא יש סתירה למה שכתב סמוך לו ואם כתב ד' פרשיות בקלף א' וכו' כי הוא מן הנמנע להיות כולם בקלף א' אם הם מונחות זקופות כס"ת בהיכל כי היאך יוכל להוציא הפרשה מן הבית האחד ושתעבור אל בית הסמוך לו אם היא זקופה אבל אם אינם זקופות אלא פשוטות יכול להניח יפה פרשה ראשונה בבית הא' ובסוף הפרשה יהיה כפל מעט ומשם יוציאה לבית הב' וכן אל הג' וכן אל הד' בעבור זה הוא מן ההכרח לומר כי מה שאמרו שתהיה זקופה כס"ת הוא מצוה מן המובחר ואז כל פרשה ופרשה נכתבת בקלף אחד: (ב"ה) אבל בדיעבד אפי' כתבן בקלף אחד כשר וכו': כשר ואז לא יוכל להניח הפרשה בביתה זקופה וכ"כ בה"ע על אותה ברייתא דתניא יכול יכתבם וכו' הא כיצד כותבם בד' עורות ומניחם בד' בתים בעור אחד ואם כותבם בעור אחד יצא אמר מזאת הברייתא יראה שאין לחוש לזקופות ובעל התרומה חושש ומקפיד בשיהיו זקופות וכן ראוי לנו לדקדק ולעשות כן כיון שאנו כותבין על ד' עורות לעולם ולא דקדק הרב המחבר בשסידר אלו השני דינים זה אחר זה ולא פי' דבריו כמו שאמרתי אבל הרא"ש כשכתב בקצור תיקון תפילין כתב שם ואחר שיכרוך שער וכו' יכניסנה שתהיה זקופה וכו' ולא כתב כאן ואם כתבן בעור אחד וכו' עכ"ל והרמב"ם השמיט הא דכתבן בעור א' והניחן בד' בתים וצריך טעם למה:

סעיף קטן נה
ובשל יד כותב ד' הפרשיות שכתב בשל ראש בקלף אחד ברייתא בפרק הקומץ ושמעינן הכי מדכתיב והיה לאות על ידך דמשמע אות א' כלומר בית א'. ומ"ש וגולל אותן מסופן לתחלתן כבר כתבתי הטעם גבי תפילין של ראש:

סעיף קטן נו
ואם כתבם על ד' קלפים והניחם בבית אחד יצא פשוט שם: ומ"ש

סעיף קטן נז
וא"צ לדבקם שם פלוגתא דר' יהודה ור' יוסי ואמרינן בגמרא דחזר ר' יהודה והודה לרב"י יוסי דאמר א"צ לדבק וכתב האגור בשם ה"ר יהודה החסיד ובשם הרוקח שיכול לתפרם ומהר"ם הצריך לדבקם בדבק עכ"ל ונ"ל דלמצוה הוא דמצרכי הכי ולא לעיכובא שהרי חזר רבי יהודה והודה לרבי יוסי דאמר א"צ לדבק: ודע דאמרינן התם בברייתא אם אין לו תפילין של יד ויש לו ב' תפילין של ראש טולה עור על אחת מהם ומניחם ופירש"י ויש לו שני זוגות תפילין של ראש העשויים בד' בתים טולה על אחת מהם על הד' בתים מכסה עור א' ונראים כבית אחת וכתבו הרמב"ם ז"ל בפ"ג ורבינו שכתב והניחם בבית אחד לא דק ואין לומר דכיון דטולה עליו עור מלמעלה ואינו נראה מבחוץ אלא בית אחד מש"ה קאמר והניחם בבית אחד א"נ שהוא סובר שאע"פ שהם ד' בתים צריך שיהיו הפרשיות מונחות בבית אחד דכל זה אינו במשמע לשונו וגם מדברי רש"י והרמב"ם לא משמע הכי אלא אע"פ שהם מונחות בד' בתים כמו שהיו מקודם כיון שטולה עליהם עור אחד כשר ועוד שעכ"פ יש קיצור בלשון רבינו שלא כתב הא דטולה עליהם עור ובסי' מ"ב יתבאר דהא דשל ראש עושים אותה של יד דוקא בחדשות אבל לא בישנות:

סעיף קטן נח
ואם ציפה הבתים בזהב או שעשאם מעור בהמה טמאה פסולים ברייתא בפרק נגמר הדין (סנהדרין מח:) ציפן זהב או שטלה עליהם עור של בהמה טמאה פסולות ופי' רש"י ציפן זהב לתפילין: פסולות. דהל"מ היא: טלה עליהם. ל' טלאי כלומר חיפן בעור בהמה טמאה: פסולות. דכתיב בהם למען תהיה תורת ה' בפיך וכתב המרדכי בהל' תפילין דבעור של גוף הבתים איירי ומשמע מדבריו שאם עשה עור הבתים מבהמה טהורה ואח"כ ציפן זהב או חיפן בעור בהמה טמאה כשר הוא וכן נראה מלשון רבינו גבי עור בהמה טמאה שכתב או שעשאן מעור בהמה טמאה אלא שצריך טעם למה בציפה הבתים בזהב פסול דמאי גריעותיה דזהב טפי מעור בהמה טמאה והא דמשמע מדברי המרדכי שאם עשה הבתים מעור בהמה טהורה אע"פ שציפם אח"כ בזהב או בעור בהמה טמאה כשרה נראה מדבריו שהיינו דוקא כשהשיני"ן נראין וכ"כ לקמן בשם

רב שרירא דהא דבעינן בית החיצון שיהא רואה את האויר משום אויר השיני"ן הוא ואח"כ חזר המרדכי עצמו ומיהו קצת נראה הלשון שרוצה לומר עור אחר טולה דבעי למימר עור על גבי עור הבתים וכ"נ מדברי בעה"ת וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל וגם רבינו אפשר שכן דעתו אלא דלא דק בלישניה:

סעיף קטן נט

ואחר שעשה התיתורא מרובעת וכו' יתפור אותו בגידי בהמה טהורה ברייתא בפ' במה מדליקין (שבת כח:) ובפ' שמונה שרצים (קח:) כותבין תפילין ע"ג עור בהמה טהורה וחיה טהורה והלכה למשה מסיני שהתפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן אבל אין כותבין ע"ג עור בהמה טמאה ואין נכרכות בשערן ואין נתפרות בגידן ובפ' אלו הן הגולין (מכות יא.) אמרינן תפילין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין ואם תפרן בפשתים פסולים וכתב האגור בשם מהר"י מולין שאין לקנות גידין לתפור התפילין מן הנכרי דשקלי נמי מבהמה טמאה וספיקא דאורייתא הוא וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי: וכתוב בשימושא רבא ואיכא דאמרי בגידי שור איבעיא להו תפרן בגידי בהמה דקה מהו פלוגתא הוא ולא איפשיטא לן וכיון דלא איפשיטא לן עבדינן לחומרא ואיכא דאמרי משמיה דרב יוסף מותר עכ"ל וכ"כ בנמ"י שאין תופרין אלא בגידי שור ולא בשל בהמה דקה ולא משמע כן בתלמודא אלא כל גידי בהמה וחיה טהורה כשרים וכן נראה שהיא דעת כל הפוסקים שכתבו סתם שיתפור בגידי בהמה טהורה ולא חילקו בין גסה לדקה ואע"פ שבספר התרומה כתב אמר רב פפא ובגידי שור לא לעכב אמר כן והעיטור כתב גבי הא דאמרינן גבי ס"ת קרע הבא בתוך ב' שיטין יתפור וכו' וה"מ בגידין אבל בגרדין לא והן הנימין שנשתיירו מן הבגד ובנ"א אבל בגררין לית לן בה והן טליידור"ש שעושין מן הקלף וכיון דמינו הוא מותר ומסתברא לן שהן כגידין עצמן ותופרין בהן ס"ת עכ"ל ונראה דבמקום הדחק שאין גידין מצויין יש לסמוך על בה"ע שלא להתבטל ממצות תפילין ותופרין בטליידור"ש שעושין מהקלף עד שיזדמנו להם:

סעיף קטן ס

ומ"ש רבינו בתפירה מרובעת בפרק הקומץ (מנחות לה.) תפילין מרובעת הל"מ אמר רב פפא בתפרן ובאלכסונן ופירש"י בתפרן בתפירתן ישמור את ריבוען שלא ימשוך חוט התפירה יותר מדאי שלא יכווצו ויקצר רחבו וכתב הרא"ש משמע מתוך פירושו שעיקר הריבוע על הבתים ומושבן ונהגו לרבע גם התפירה. וכתב עוד ותופרן סמוך לבתים כדי שיהיו מהודקין יחד הבתים ומשיירין מן התיתורא סביב התפירה ויש שתופרין יחד שתי כפולות של התיתורא במקום שפתה כדרך תופרי בגדים מבלי שיור כלל חוץ לתפירה ולפ"ז ריבוע התיתורא והתפירה הכל אחד הוא ואפשר שרש"י היה סובר כן ולכך לא

הזכיר ריבוע בתפירה אלא הזהיר שלא יקלקל רחבן ע"י התפירה דכיון שהתפירה היא בשפה אם ימשוך החוט יותר מדאי יקלקל את הריבוע וכן משמע בירושלמי ונראה יותר טוב כמו שנהגו לתפור סמוך לבתים ולשייר מן התיתורא חוץ לתפירה שמתוך זה יהיו הבתים מהודקים יפה וכל הבית נשמר יפה עכ"ל וכתב המרדכי ויזהר שלא יתפור הכתב עם העור וע"פ מה שנהגו לתפור סמוך לבתים הוצרך להזהיר כן: כתב הר"י אסכנדרני ז"ל כיצד יעשה שתהא התפירה מרובעת תחלה מרבע עור התיתורא מלמעלה ומלמטה ויתקן ממנו המעברתא משני הצדדין מכאן ומכאן בענין שיהא ניכר ריבוע התיתורא ובכפל העליון של התיתורא ינקב נקב מרובע מקום הכנסת הבתים בריבוע גמור וקודם שיכניס הבתים בארובה צריך שיתקן מקום התפירה שיהא בריבוע והוא שיעשה ד' נקבים בד' זויות הארובה וישער מנקב לנקב שיעור שוה כמנקב לחבירו עד שיהיו הד' נקבים שבד' הזויות עומדות על קצב א' וכן אלכסונן צריך שיהיה בריבוע והוא כשיקח מחוגה ויעשה עיגול על ד' הנקבים שבד' הזויות אם ימצא שלא עבר היקף המחוגה חוץ לא' מהם או לפנים ממנו אז יכיר שאלכסונן בשוה ואם מצא שעבר חוצה לו או לפנים ממנו אז יכיר שאין אלכסונן שוה ויחזור ויכוין עד שלא יעבור סיבוב המחוגה מא' מד' הנקבים לא לפנים ולא לחוץ וכשימצא הד' הנקבים עומדים בשיווי אז יעשה ד' שרטוטין מכוונים מנקב לחבירו ובאלו הד' שרטוטין יעשה התפירה ואז תהיה מרובעת כהלכה וכן יש לו לעשות בריבוע הארובה ובריבוע התיתורא לנסות הריבוע במחוגה בריבוע זויות כאשר כתבתי ואחר שהכניס הבתים בארובה ישים קלף א' כשיעור רוחב הארובה לכסות פיהם של פרשיות למטה עכ"ל:

סעיף קטן סא

ומ"ש רבינו ויעשה ג' תפירות בכל צד שיהיו בין הכל י"ב תפירות כן כתב בשימושא רבא וכתוב שם שאם עשה י' תפירות או י"ד שפיר דמי ומשמע מדבריו שאם פיחת מי' פסול אבל המרדכי כתב שאם פיחת או הוסיף לא פסל וכן נראה מדברי הרמב"ם ומדברי כל הפוסקים ז"ל:

סעיף קטן סב

וחוט התפירה יהיה סובב מב' רוחות כ"כ הרמב"ם והרא"ש ונ"ל שהם מפרשים כן על מה שאמרו בשימושא רבא על מספר התפירות בר מדעייל ונפיק ובספר התרומות פי' דבר מדנפיק ועייל היינו מלבד תחיבתו הראשונה שתוחב המחט בעור להתחיל התפירה היא אינה מן החשבון וכ"כ המרדכי בשם רבינו שמשון: כתב הר"י אסכנדרני על דברי שימושא רבא פי' כל תפירה תהא מסובבת משני צדדין פנים ואחור ונמצא תופר בשני

מחטין אחת יוצאת לאחור ואחת נכנסת לצד פנים: וכתב עוד י"ב תפירות אלו צריך שיהיו כולן בחוט א' ולא יפסק החוט ואם נפסק פסולים עכ"ל ואיני יודע מנין לו:

סעיף קטן סג

ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית בהקומץ (לד:) תניא ושוין שנותן משיחה או חוט בין כל א' וא' וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי דאע"ג דמשמע דלא קאי אלא לכתבן בעור א' נוהגים לעשות כן אפילו כשהם כתובים על ד' עורות וכתוב במרדכי בשם רבינו שמשון שכן עיקר ומדברי הרמב"ם נראה שסובר דאכתובים בד' עורות נמי קאי וכתב שמנהג פשוט להעביר גיד מגיד התפירה וז"ל ספר התרומה על מ"ש בשימושא רבא בר מדעייל ונפיק עוד יש לפרש מלבד מה שתופר בין בית לבית תיתורא ועור הבית כדי להבדיל הבתים בטוב כדאמרינן בהקומץ ושוין שנותן חוט או משיחה בין כל א' וא' אלמא צריך ליתן חוט ומשיחה בין בית לבית לתפור עור עליון בין הבתים עם עור התחתון שהוא התיתורא כדי להבדיל זה מזה ואע"ג שיש לומר היינו דוקא כשהפרשיות כתובים על קלף א' מ"מ אין להקל בכך ע"כ וכ"כ בסמ"ג וסמ"ק כתב נראה שא"צ להעביר חוט של תפירה בין הבתים אלא כשכתבן על נייר אחד דוקא וז"ל א"ח יש מחמירין להעביר חוט התפירה בין הבתים ונראה כי א"צ כי די לו שיעביר חוט א' או משיחה דלא בעינן גידים אלא לתפירה וי"א דא"צ כלל להעביר דזה לא נאמר אלא כשהן לחין שלא יתדבקו ולא יהא חריצן ניכר עכ"ל:

סעיף קטן סד

ואם נפסקה התפירה בג' מקומות צריך לתפור פעם אחרת כ"כ הרא"ש בסדר תיקון תפילין וכתוב בספר התרומה וסמ"ג דהיינו דאיתא בירושלמי פרק קמא דמגילה רבי זעירא איפסיק גידא דרצועתא שאל לרב הונא ורב קטינא ושרון ליה איפסק זמן תנינות ושרון ליה דלא מן אולפן פי' שלא היה מן הדין ובדוחק כיון דהתפירה בשני מקומות גנאי היא וסמ"ג כתב ואני קבלתי דברצועה שנתפרה בגידים קאי וספר התרומה כתב דנראה דבמקום גידא דרצועתא גרסינן גידא דתפילתא וכתב עוד ובשימושא רבא ובה"ג של רב אלפס כתוב ואם נפסקו ג' חוטין בתפרן פסול דאע"פ שהתירו ההפסק בשני מקומות בדוחק כדקאמר דלא מן אולפן בג' מקומות לא יתירו עכ"ל והרמב"ם כתב בפרק ג' תפילין שנפסקו התפירות שלהם אם היו ב' התפירות זו בצד זו או שנפסקו ג' תפירות אפילו זו שלא כנגד זו הרי אלו פסולות בד"א בישנות אבל בחדשות כל זמן שפני טבלן קיימת כשרות ואלו הן החדשות כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נכרת הרי אלו חדשות ואם אין ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק הרי אלו ישנות עכ"ל נראה שהוא סובר דהא דאיתא בהקומץ (לה.) אמר רב הונא תפילין

כ"ז שפני טבלן קיימת כשרה ורב חסדא אמר נפסקו שתים כשרה וכו' בנפסקו התפירות איתמר והמפרשים אינם מפרשים כן ויתבארו דבריהם בסימן שאחר זה בס"ד ולענין הלכה במקום דלא אפשר יש לסמוך על דברי המיקל כדי שלא יתבטל ממצות תפילין:

סעיף קטן סה

ויעשנו כמין דלי"ת מדברי רש"י בהקומץ (לה:) משמע שלא היתה נראית צורת דלי"ת בקשר אלא לצד חוץ לבד דאהא דאמר רב נחמן בר יצחק ונוייהן לבר פירש שהצד של הקשר שנראה בו הדלי"ת יהא נראה מבחוץ משמע דמצד פנים אינו נראה בו דלי"ת ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדלי"ת נראית מב' צדדין ומיהו משמע שאין קפידא בדבר וזה לשון הר"י אסכנדרני ז"ל ויעשנו כמין דלי"ת כ"כ בשימושא רבא והיכי עביד לה דעייף לתרתי רישי דרצועה וכו' פי' שישים התפילין על ארכובותיו ויחזרו הרצועות כלפי פניו ויקח הרצועה שמצד שמאלו בהיות התפילין נגדו על ארכובתו ויעשנה כעניבה ושל ימין יעשה בה כמו כן ומכניס העניבה השמאלית בשל ימין וכופל הרצועה מתחת העניבה ב' פעמים כי בזה תהא מלמטה צורת דלי"ת ממש מלבד הריבוע העליון ואם יכפול הרצועה פעם אחד בלבד תצא הקשירה מלמטה דמות שתי וערב ע"כ יכפלוה ב' פעמים ואז יקח הרצועה שמצד השני ומכניס אותה לתוך העניבה ותוחב ומהדק ויצא לו ממנו צורת דלי"ת עכ"ל וז"ל א"ח תניח הבתים בין ברכיך מבחוץ ותקח הרצועה הימנית בידך הימנית והשמאלית בידך השמאלית ותזהר שתהיה מעט ארוכה מהימנית ותקח מדת ראשך בחוט ובסוף מדת ראשך תכפול ב' הרצועות וכשתכפול אותן תזהר שתצאן ראשי הרצועות מבחוץ ולא מבפנים כנגד גופך עד שתחזיר ראש הרצועה מבחוץ כשהיה ואח"כ תשים הכפולה שבידך שמאלית תוך הכפולה שבידך הימנית ואח"כ תקח ראש הרצועה הימנית תעבירנה תוך הכפולה של רצועת שמאל שיוצאת למעלה ותחזיר הרצועה למקומה וזאת ההעברה כדי שלא ישאר בקשר שתי וערב ואח"כ תעשה הקשר כעין דלי"ת פנים ואחור והרצועות עצמם יראו לך הדרך עכ"ל ובסמוך אכתוב לשון העיטור בזה:

סעיף קטן סו

יעשה קשר קטן כצורת יו"ד להשלים אותיות של שדי עם השי"ן שבבתים של ראש והדלי"ת שבקשר כן פירש"י בהקומץ (לה:) אהא דאמרינן קשר של תפילין הל"מ ואע"פ שהתוס' והרא"ש והמרדכי וסמ"ג כתבו דנראה דדלי"ת ויו"ד של תפילין לאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מאותיות השם סתם רבינו דבריו כדברי רש"י:

סעיף קטן סז

ויש שחותכין בסוף הרצועה אצל הקשר כצורת יו"ד כ"כ הרא"ש בסדר תיקון תפילין וז"ל העיטור לרבינו האי קשר של תפילין שבראש מכניס רצועה בעניבה שיהא ב' רצועות שוין ומאריך רצועה של שמאל וכופל ב' רצועות למטה ונוייהן לחוץ ומכניס של שמאל בימין ולוקח רצועה של שמאל מלמטה וניתנה מלמעלה ומביא ראשי רצועות בימין ומכניס בעניבה של שמאל ומהדק ונעשה כעין דלי"ת נמצא רצועה ארוכה לימינו ושל יד מכניס רצועה בעניבה שיהא ביה רצועה מימין לשמאל וכופל ראש רצועה מלמעלה ומאריך עליו ומוציאין משמאל ומחזירו מלמטה ג"פ מימין לשמאל ומכניסו בעניבה כעין יו"ד עכ"ל וז"ל הר"י אסכנדרני יכפול עור הרצועה וקושרו לבדו על השני ויכניס הקצה השני בתוך הקשר ונעשה יו"ד עכ"ל:

סעיף קטן סח

ונוהגים להעביר עור על הבית יד לרוחב הזרוע וכו' אהא דאמרינן בהקומץ (שם.) מעברתא דתפילין הל"מ כתבו התוס' והרא"ש והמרדכי וסמ"ג והתרומה שי"מ דהיינו רצועה קטנה שמעבירין למעלה על תפילין של יד וכתבו שאין לפוסלו משום בית החיצון שאינו רואה את האויר דלא מיקרי אינו רואה את האויר בכה"ג אא"כ חיבר להם בית אחר ועוד דאינו רואה את האויר לא שייך אלא בתפילין של ראש שהם ד' בתים ושינה אחד מן הבתים ממקומם אבל בתפילין של יד שהן בית אחד לא וכן נמצא בתשובת הגאונים ומ"מ כתב המרדכי יש לספק בדבר והרא"ש כתב שהאידנא נהגו לעשות כן ובסדר תיקון תפילין כתב שאין נ"ל פירוש זה והסופרים נהגו כן לפי שתפלה של יד גבוהה וקצרה ומשימין אותן תחת הבגדים ומתנדנדים ונפסדים ומתקלקלים על כן העבירו רצועה זו עליהן לחזקן עכ"ל. והאידנא לא נהגו להעביר רצועה זו:

סימן לג

סעיף קטן א

ואם נתקלקל העור של שתי בתים מבתי הראש זה אצל זה וכו' בפרק הקומץ (מנחות לה.) אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלן קיימת כשרות רב חסדא אמר נפסקו שתים כשרות ג' פסולות אמר רבא הא דאמרת שתים כשרות לא אמרן אלא זה שלא כנגד זה אבל זה כנגד זה פסולות וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בחדתתא אבל בעתיקתא לית לן בה א"ל אביי לרב יוסף היכי דמיין חדתתא והיכי דמיין עתיקתא א"ל כל היכי דכי מיתלי ביה בשלחא והדר חלים עתיקתא אינך חדתתא א"נ כל היכי דמיתלי במיתנא אתיא אבתריה חדתתא אינך עתיקתא ופירש"י טבלא. זהו עור של בתים: שתים. ב' דפנות בשני בתים: זה שלא כנגד זה. כגון שנפסק בית ראשון ובית שלישי ואחד שלם ביניהם זה כנגד

זה שני בתים הסמוכים ל"א זה כנגד זה בתוך אויר חריץ אחד נפסק דופן בית זה ודופן בית שכנגדו זה שלא כנגד זה שנפסק זה באויר אחד וזה באויר אחר שאין קרע רואה את חבירו שהבית מפסיק ביניהם: בחדתתא. ונפסקו ודאי עור מקולקל הוא: דמתלי בשלח'. כשאוחז בעור ומתפשט: והדר חלים. כשמניחן חוזר וכווץ: אי נמי כל היכא דמתלי במיתנא כשאוחז אדם ברצועה התלויה בהם ואתו תפילין אבתריה ואינם ניתקין חדתתא ואידך שניתקין עתיקתא ל"א אתיא אבתריה שמתפשט העור הוי חדתתא אע"ג דהדר חלים והרא"ש כתב כפירוש ראשון דזה שלא כנגד זה היינו שנפסק עור בית אחד והאחר שלם והשלישי נפסק וגם המרדכי כתב שפי' זה עיקר וכן פי' בנמ"י וז"ל כל זמן שפני טבלן קיימת טבלן עור של בתים ואע"פ שנקרע העור שבין בית לבית כיון שלמעלה לא נקרע כשרים שתים כשרות ג' פסולות אם כל אויר ואויר שביניהם שהם שלשה אוירים נקרעו פסולים אע"פ שאין הקרע עולה למעלה והרא"ש גורס כמו שכתבתי אבל הרי"ף גורס וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתתא לית לן בה וכך היא גירסת הרמב"ם אלא שפירש בעיקר המימרא פי' אחר כמו שנתבאר בסימן שקודם זה וע"פ גירסא זו פירש בנמ"י בעתיקתא יש לחוש שיקרעו במהרה מרוב יושנן בחדתתא אם היה העור שהבתים מכוסים בהם חדש אע"פ שנקרעו זה כנגד זה כשרים שהעור הוא חזק ולא יקרע יותר ורבינו כתב כדברי הרא"ש וכלישנא בתרא דגמרא דקאמר היכא דמיתלי במיתנא אתי אבתריה חדתתא ואידך עתיקתא וממ"ש כל זמן שעור מושב הבתים נראה שהוא מפרש דפני טבלן היינו התיתורא ומדברי נמ"י נראה דהיינו עור הבתים מלמעלה ול"נ דפני טבלן קיימת היינו לומר דבעינן שיהיו שלמים מכל שאר צדדין דלא מכשרינן אלא כשנקרעו בין בית לבית דוקא: וכתב המרדכי לפי' ראשון שבקונדריס בעינן שיהיו שני בתים הסמוכים זה לזה שלימים בלי קרע וכן אם הקרע של זה למטה לצד תיתורא ושל זה למעלה לצד בית משמע הלשון שפסול וכ"ש שיש לפסול מה שרגילין כותבי תפילין כשעושים הד' בתים ונותנים אותם בדפוס וחותכין מן העור בין בית לבית כדי שלא יהא נכווץ ובולט ומחביא מקום החתך מבפנים כדי שיראה מבחוץ שלם:

סעיף קטן ב

והרמב"ם כתב בכה"ג על ענין התפירות וכו' רבינו כתב בשמו דפסל בחדשות ומכשר בישנות וכגי' הרא"ש ואין הדבר כן אלא מכשר בחדשות ופסל בישנות כגי' הרי"ף וכמבואר בלשון הרמב"ם שכתבתי בסוף סימן שקודם זה:

סעיף קטן ג
ועור הרצועות צריך שיהא מעור בהמה חיה ועוף הטהורים בפ' במה מדליקין (שבת כח:) תני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ואסיקנא דלרצועות קאמר:

סעיף קטן ד
ומ"ש ומעובד לשמה כ"כ הרמב"ם בפ"ג: (ב"ה) היה נ"ל שטעמו מדקפדינן בהו וכו': וטעמו מדקפדינן בהו שיהיו מעור טהורות ה"ה דבעינן עיבוד לשמה וכ"כ בסה"ת סי' ק"נ: (ב"ה) ואין זו טענה דהא עור שמחפין בו אע"פ שצריך שיהיה מעור בהמה טהורה כתב הרמב"ם שא"צ עיבוד לשמה: כתב המרדכי דרצועות בין שעשאן מקלף בין שעשאן מעור ש"ד:

סעיף קטן ה
ושיהיו שחורות מצד החוץ ומצד הפנים איזה צבע שיהיה חוץ מאדום בפרק הקומץ (מנחות לה.) א"ר יצחק רצועות שחורות הל"מ ואוקימנא לה מבחוץ אבל מבפנים מאיזה צבע שירצה יעשה חוץ מאדום משום גנאי וד"א ופירש"י גנאי שמא יאמרו גרדום הוא ומדם חטטיו נצבעו והאדימו הרצועות: וד"א. שמא יאמרו אשתו נדה בעל ונצבעו בדם:

סעיף קטן ו
וכתוב בס"ת שצריך שישחירם ישראל לשם תפילין ואין להשחירם על ידי נכרי בסי' קצ"א כתב בפנים שיש להסתפק אם נכרי יכול להשחירם לבדו וכמו שאר תיקוני עור או שמא כיון דרצועות שחורות הל"מ צריך השחרה לשמה ואסור בנכרי כמו גבי ציצית דבעינן טוייה לשמה וגם צביעה לשמה והמחמיר תע"ב ובמפתחות כתב סתם שלא ישחירם נכרי אלא ישראל כמו טוייה דציצית וצביעה דבעינן לשמה:

סעיף קטן ז
וכתב הרמב"ם שאם לא יעשה הבתים שחורים יעשה הרצועה מצבע הבתים צ"ל דאחורי הרצועה קאמר דאילו פני הרצועה א"א לעשותם אלא שחורות דהא הל"מ נינהו וכתב הרמב"ם ונוי הוא לתפילין שיהיו כולם שחורות הקציצה והרצועה כולם כלומר שגם אחורי הרצועה יעשה שחור ולא נהגו כן:

סעיף קטן ח
ואם נפסקה הרצועה מה שמקיף ממנה הראש או הזרוע אין להם תקנה וכו' בפרק הקומץ (שם) אביי הוה יתיב קמיה דרב יוסף איפסיק רצועה דתפילי א"ל מהו למיקטריה א"ל וקשרתם כתיב שתהא קשירה תמה א"ל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למתפריה ועייליה לתפירה לגאו א"ל פוק חזי מאי עמא דבר ופירש"י קשירה תמה. שתהא הקשירה נאה ואם יש קשר אחר ברצועה לבד מקשר שקושרים בראש תו לא הויא קשירה יפה ל"א קשירה תמה רצועה שלימה ול"א קשורה: ועייליה לתפירה לגאו.

שלא יראה ויהא כשלימה משמע שר"ל שיתפור מצד פנים ובהגהות מיימון מפרש שהופך מקום התפירה בתוך המעברתא כדי שלא תהא נראית כלל ועל מאי דא"ל פוק חזי מאי עמא דבר פירש"י וכיון דאין נוהגין כן לא תעשה וכן דעת הרמב"ם בפ"ג והתוס' והרא"ש כתבו שר"ת מפרש דלהקל פשט ליה והרא"ש כתב דבשימושא רבא משמע כפר"ת אבל בהגהות מיי' כ' דבשימושא רבא פסק להחמיר ובסה"ת כתוב שאין להקל בלא ראיה וסמ"ג והמרדכי נטו לדעת ר"ת וכתוב בא"ח רצועה שנפסקה בשם ה"ר ש"ט פלכו שמעתי שתופרם אפילו בפתיל והרשב"א כתב דהולכין בה להחמיר כפירש"י וכן כתב בעל העיטור שאין לה תקנה אלא גניזה עכ"ל והרא"ש כתב בירושלמי פ"ק דמגילה רבי ירמיה איפסיק ליה רצועה דתפילי שאל לרבי אבא בר ממל א"ל וקשרתם קשירה תמה ולא הזכיר שם תפירה ועוד כתוב שם ר' זעירא איפסיק ליה גידא דרצועה משמע שנפסקה הרצועה ותפרה בגידים ונפסק הגיד והתיר לו לחזור ולקשור הגיד איפסיק ליה תנינות שרא ליה ולא מן אולפן פי' שלא מן הדין אלמא מותר לתפור הרצועה שנפסקה ואית דגרסי גידא דתפילין ומיירי בתפירה מרובעת שבתיתורא כלומר ולפ"ז אין מכאן ראיה לפיר"ת וכתב עוד הרא"ש בשם תשובת גאון דרצועה ליכא תפירה כלל בגוה אלא גונזה וכתב עוד על זה ומיירי ברצועה המקפת הראש והזרוע דהתם בעינן קשירה תמה אבל הרצועות התלויות למטה לא שייך בהו קשירה שנאמר וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך דוקא על היד ועל הראש הוא דכתיב קשירה למעוטי קשירה שאינה תמה אבל רצועות התלויות לא שייך לאסור בהן קשירה ותפירה דהא בעי רב דימי למימר דאם לא נשתייר ברצועות אלא כל שהוא חוץ לקשר כשירות עכ"ל וכתוב בת"ה שהוא מסופק בדעת הרא"ש אי ארצועה המקפת הקיבורת דוקא קאמר דהיינו מקום שהצריך בו הכתוב קשירה או על כל שיעור רצועה דהיינו כשיעור שיש מן הקיבורת עד האצבע וכדי שיכרוך באצבע ג"פ ובסה"ת משמע בהדיא דתוך שיעור רצועות היד דהיינו כדי שתגיע עד אצבע אמצעי ויכרוך בו ג"פ אם נפסק אין להם תקנה לרבינו תם בקשירה ולרש"י אפי' בתפירה ולפי דבריו אפשר דה"ה לרצועות הראש שאין להם תקנה אם נפסקו תוך שיעורן דהיינו של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה ובת"ה העלה דאין לאסור ברצועה של יד באורך השיעור שמן הקיבורת עד אצבע האמצעי וכפי מה שיוכל לכרוך ג"פ סביב האצבע אלא אם היה פושט הרצועה מן הקיבורת עד האצבע בלא כריכה סביב הזרוע אבל כל יתרון האורך שהוא בשביל שכורך הרצועה כמה פעמים סביב הזרוע כמו שרגילים העולם באותו יתרון אין להקפיד אקשירה ותפירה כלל דאינו מן הצורך וכן הוריתי כמה פעמים להתיר עכ"ל. ורבינו ירוחם כתב ראיתי לרבותי

שמתירין ברצועות התלויות לתפור בגידין מבפנים אבל לא לקשור ולפי מה שכתבתי בשם הרא"ש בקשירה נמי שרי וכמ"ש רבינו: וז"ל הרמב"ם בספ"ג רצועה שנפסקה אין קושרין אותה ואין תופרין אותה אלא מוציאה וגונזה ועושין אחרת ושיורי הרצועה פסולים עד שיהא ארכה ורחבה כשיעור או תופר עליו עכ"ל משמע דסבירא ליה דתוך כשיעור לא מהני קשירה ותפירה ולענין הלכה היכא דאפשר חוששין למחמיר אבל היכא דלא אפשר מוטב לסמוך על דברי המיקל מלהתבטל ממצות תפילין:

סעיף קטן ט

לד סדר הנחתן בבתים וכו' בפרק הקומץ (מנחות לד:) ת"ר כיצד סודרן קדש לי והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והתניא איפכא אמר אביי לא קשיא כאן מימינו של קורא כאן מימינו של מניח והקורא קורא כסדר אמר רב חננאל אמר רב החליף פרשיותיה פסולות ואסיקנא דבאיזה ענין שהחליפן אפי' גוייתא לגוייתא ובריתא לברייתא קאמר דפסולות ופירש"י כאן מימינו של קורא וכי'. כשהקורא עומד כנגד מניח הוי ימינו של זה לשמאל של זה: והקורא קורא כסדרן. כסדר שהן כתובים בתורה מוקדם ומאוחר מאוחר הילכך הא דקתני לעיל קדש והיה כי יביאך מימין מימינו של קורא קאמר דהשתא כשהוא קורא כדרכו מימינו לשמאלו ונמצא קוראן כסדרן והא דתני איפכא דמשמע קדש והיה כי יביאך משמאל משמאל המניח קאמר דהוא ימין של קורא וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי דקשה לר"ת אמאי פלגינהו לקרות שתים הראשונות מימין ושתים האחרונות משמאל הו"ל ראשונה מימין וכל האחרות משמאל או איפכא שלשה ראשונות מימין ורביעית משמאל כדקאמר (מנחות צח.) גבי נר מערבי לפיכך פי' ר"ת קדש והיה כי יביאך מימין של קורא ומשמאל של קורא הוי שמע מבחוץ ואחריה והיה אם שמוע מבפנים וכן פר"ח ורבינו האי והא דקאמר הקורא קורא כסדרן לא כמו שפירש"י כסדר שכתובות בתורה אלא כפיר"ת שהוא סיום הברייתא דכיצד סודרן מפני שתירץ התלמוד כאן מימינו של קורא כאן מימינו של מניח ולא פי' איזהו נעמיד בקורא ואיזו נעמיד במניח פי' שהקורא קורא כסדרן שהן כתובות בברייתא ראשונה:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ומיהו גם לר"ת צריך לכותבן כסדר שהן כתובות בתורה וכו' כ"כ התוס' והרא"ש והמרדכי וכ"כ בסמ"ג והתרומה אבל סמ"ק כתב ומיהו בשל יד לא נחלקו ובהגהה תמה עליו ומשדכתא (ומפרש צ"ל) ר"ל דאין קפידא בדיעבד דהא דתניא החליף פרשיותיה פסולה על של ראש קאי כדמשמע בגמרא ע"כ ואין כן דעת הפוסקים אלא

בין בשל יד בין בשל ראש אם כתב שלא כסדר שכתובות בתורה פסולים וכ"כ בזה בסימן ל"ב:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש לעשות ב' זוגות תפילין כ"כ בסמ"ג וסמ"ק והתרומה וכתוב עוד בסמ"ג והתרומה שאם אינו יודע לכוין המקום ולהניח שניהם יחד יניח כדברי האחד של יד ושל ראש ויסלקם מיד ויניח אחרים על סמך ברכה ראשונה ואע"פ שמפסיק בין של יד לשל יד בברכת תפילין הראש זה טוב יותר מלהניח לגמרי שלא להניח כלל עכ"ל ובשימושא רבא כתב כסדר רש"י וכ"כ הרמב"ם וכתב סמ"ג והמרדכי ששלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישינים מאד כסדר הרמב"ם ורש"י והרשב"א בתשובה האריך בדבר זה ודחה דברי ר"ת והעמיד דברי רש"י והרמב"ם ובסוף התשובה כתב סוף דבר דעתי נוטה כרש"י והרמב"ם ועליהם אנו סומכים ועושים מעשה וכן היו נוהגים ה"ר יונה והרמב"ן ועושין מעשה בעצמן עכ"ל ותשובה זו תמצא בתשבות להרמב"ן סימן רל"ד:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו וכתב א"א ז"ל לפי שנחלקו בו גאוני עולם וכו' עד שלא יתן של זה בזה בפסקיו בהל' תפילין כתב כן וכ"כ בא"ח בשם הר"י מקורבי"ל: ומצאתי בתשובה אשכנזית כלשון הזה שני זוגי תפילין לא חזינן רבנן קשישי ז"ל דעבדי הכי וגופא אזיל בתר רישא וסמכינן על מ"ש סמ"ג בההוא דקבר יחזקאל גם ר"ת עשה שאלת חלום על ככה וכמדומה הואיל ולא נהגו מיחזי כיוהרא ואין ליטול את השם אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות מה שלא היו כן כל אותם שראיתי נוהגין כן והנוהגין כן טוב להניחם בבת אחת ואם עכ"פ לא יוכל להניחם בבת אחת נראה לברך על של רש"י הואיל ונוהגים כוותיה ושל ר"ת אינם אלא כדי לצאת ידי כולם וכה"ג עבדינן בליל פסח דמברכין אמצה לחוד כרבנן והדר עבדינן כריכה בלא ברכה כהלל וכן מאן דקרי מגילה בי"ד ובט"ו מברך בי"ד כרובא דעלמא ונראה דשל רש"י יהיו עליו בשעת ק"ש ותפלה כיון דנהוג עלמא כרש"י לא יפרוש מן הציבור לעשות אגודות ואחר תפלה יניח של ר"ת ואם ידאג שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו יקרא בהם שמע והיה אם שמוע עכ"ל:

סימן לה

סעיף קטן א

נהגו במנין השיטין ע"פ הקבלה לכתוב בשל יד ז' שיטין בכל פרשה ופרשה ובשל ראש ד' שיטין ואם שינה לא פסל ואלו הן ראשי השיטין וכו' כ"ז הסימן הוא לשון הרא"ש בסדר תיקון התפילין והוא מספר התרומה ואל יקשה עליך שכתב בשל יד ז' שיטין

ואח"כ כ' תיבות יתירות דאת היום חד ריש שיטה הוא וכן כי הקשה וכן ובכל נפשכם וכן ה' בכם וכן אשר ה' וכן בין עיניכם וכן ביתך ובשעריך ובשל ראש כתב רבינו פרשה ראשונה ששיטה רביעית יד וטעות סופר הוא כי אין תיבת יד בכל אותה פרשה וצריך להגיה זה במקום יד וכן הוא בפסקי הרא"ש ובסה"ת ובהגהות מיי' ובפרשה שניה הראשי שיטין הן א' והיה ב' וכל פטר חמור ג' ה' ממצרים מבית עבדים ד' כל פטר רחם הזכרים ובפרשת שלישית כ' בשיטה שלישית לבבך וצריך להגיה ולכתוב במקומו לבניך ובפרשה רביעית כתב בשיטה רביעית על בניכם וכ"כ הרא"ש אבל בסה"ת ובהגהות מיי' כתוב במקומו את בניכם: כתב המנהיג אהא דתניא (מנחות לד:) א"ר יוסי מודה לי ר' יהודה ברבי שאם אין לו תפלה של יד ויש לו שתים של ראש שטולה עור על אחד מהם ומניח מכאן יראה לי שד' הבתים של ראש צריך לרבען למעלה מכל צד שיהא שוין לריבוע הבית של יד וכן שוים בענין השיטין אע"פ שקבלתי מרבותי דשל יד בכל פרשה ז' שיטין ושל ראש ד' שיטין בכל פרשה מדקאמר טולה מכלל שהן שוין בכל ענין ואין חילוק ביניהם כלל עכ"ל ודבר מבואר הוא שאין כאן הכרע כלל לבטל קבלת רבותיו וקבלת כל הני רבוותא:

סימן לו

סעיף קטן א

אלו האותיות שצריך לדקדק בכתיבתן שבקל אדם טועה בהם האל"ף צריך ליזהר בנקודה שעליה וכו' עד שלא תהא נראית כמ"ם סתומה כל אלה דבר הרא"ש בהלכות ס"ת והביא ראיה על כל דבר ודבר וקצת דברים אלו כתובים בספר א"ח בשם תשובת הרשב"א וז"ל המ"ם וסמ"ך שבס"ת תפילין ומזוזות צריכות להיות מדובקות וסמוכות לגמרי מפני שאמרו רז"ל מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין וכן האל"ף והשי"ן שאם אינו כן אינם אות א' והקו"ף צריך שלא יהיה דבוק מפני שאמרו בהבונה (קד.) מאי טעמא כרעא דקו"ף תליא ע"כ וכתב בתשובות הרשב"א שכ"כ הרמב"ן ז"ל וכ"כ הר"ן בפרק הבונה וכן כתב הריב"ש בתשובה סימן ק"ך וכתב עוד שם שמעתי שיש מי שהורה שאם אות ה"א נתחבר לגג של מעלה לא פסול בדיעבד והביא ראיה מדאמרינן בהקומץ רבה (כט:) אמר רב אשי חזינא לספרי דוקני דתלי לכרעא דה"א ומדקאמר ספרי דוקני נראה שאינו לעיכובא אלא למצוה מן המובחר ואין זה נכון בעיני שהרי נזכר זה בברייתא שלא יעשה ההי"ן חתי"ן והוכחתי למעלה דלעיכובא קאמר וכן נראה ממה שאמר הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' תפילין והראיה ההיא יש לי לדחותה בשני פנים וכו' עכ"ל ובסימן קמ"ו כתב שחיבור רגל הקו"ף בגג שלמעלה פסול כמו חיבור רגל הה"א

לגג שלמעלה ואע"ג שמדברי מהר"י קולון בסי' ע"א נראה שאין לפסול אם רגלי הה"א והקו"ף נוגעים בגגם כבר כתב בסי' צ"ח שר"פ וא"ז והטור לא ס"ל הכי ומאחר שרוב מנין ורוב בנין פוסלין הדבר ברור דהכי נקטינן: ומצאתי כתוב על מאי דאמרינן חזינא לספרי דוקני דחטרי לגגה דחי"ת יש לתמוה על הסופרים שאין חוששין לזה אלא בחי"ת דוחרה שהרי בכולן צריך זה התיקון וכ"כ בסמ"ג ואולי חששו לזה בעבור שיסתלק חרון אף שעשו אותה גבוה למעלה אבל בחתי"ן אחרות עשו כדברי רש"י ונ"ל כי האמת שאינו פוסל שהרי לא אמרו אלא חזינא לספרי דוקני שנראה שהמדקדקים עושים זה לא שנראה להכרח לעשיית האות ומ"מ טוב הוא לעשות בכולם עכ"ל ודע שמצאתי קונדריס לחכם אחרון שמו ה"ר יצחק ברוך שאמר מדבר בדרך ארוכה בצורת האותיות וייטבו דבריו בעיני ולכן ראיתי להעתיקו פה וז"ל:

אל"ף תהיה נקודה העליונה כעין יו"ד ועוקץ קטן עליה ויהיה פניה עם העוקץ הפוך כלפי מעלה ויהיה ירך היו"ד דבוק אל גג הגוף באמצע הגג ויהיה סוף הגג עקום למעלה מאחוריו קצת והנקודה שלמטה תהיה רחוקה מן ראש של הגוף כשיעור עובי קולמוס וחצי ולנקודה התחתונה יהיה עוקץ קטן למטה לצד ימין ויהיה עוקץ שמאל של נקודה עליונה מכוון כנגד עוקץ ימין של נקודה תחתונה:

בי"ת תהיה מרובעת ויהיה לה עוקץ חד למעלה לצד ימין נוטה לצד אל"ף ועקב עב למטה ומקל קטן למעלה בצד שמאל על פניה:

גימ"ל יהא ראשו וגופו דומה לזיי"ן ראשו עב ורגל ימין יורד למטה מעט יותר מירך שמאל והירך יהיה משוך עב וקצת בשיפוע וקצת נמוך וג' תגין על ראשו:

דלי"ת יהיה גגה ארוך ורגלה קצרה ולצד ימין יהיה לה עקב טוב ורגלה פשוט קצת בשיפוע כנגד גימ"ל ועוקץ כצד שמאל בולט על פניה כמעלה ואותו עוקץ לא יהיה ארוך:

ה"א יהיה כמו דלי"ת רק שנקודה תלויה בה ואותה נקודה לא תגע למעלה בגגה ולא תהיה הנקודה משונה אלא תהיה למעלה דק ולמטה עב מעט עקומה למטה לצד הימין ולא תהיה הנקודה רחוקה מגגה יותר מעובי קולמוס ולא יהיה סמוכה לגג עד שאדם בינוני לא יוכל להכיר החלק שביניהם ברחוק ד' אמות ולא יהיה הנקודה נגד אמצע הגג אלא תהיה בצד שמאל נגד סוף הגג ומקל קטן בצד שמאל למעלה על פניה:

וא"ו תהיה עגול לצד ימין כמו ר' אך ראשה קצר כמו יו"ד ופניה שוים ורגלה ארוך כעובי ב' קולמוסים ופשוט תחתיה בשוה לא שבור באמצע אלא עוביה מתמעט והולך מעט מעט עד שתהיה חדה למטה:

זיי"ן ראשה יהיה עב ומרובע ועובר על גופה משני צדדין וג' תגין על ראשה:

חי"ת תהיה כמו שני זייני"ן רחוקים זו מזו כעובי קולמוס ומחוברים בגג גבוה יחדיו אבל הזיי"ן שבצד ימין יהיה ראשו עגול לצד ימין ומקל קטן יהיה עליה בצד שמאל:
טי"ת יהיה ראשו הימין קצת ארוך ומשפיל ראשו קצת ויהיה למעלה עגול ולא משוך בשוה ועוקץ פניו משוך למטה לתוכה והראש השני לצד שמאל יהיה דומה ממש לזיי"ן והרגל משוך בשוה למטה וג' תגין על ראש השמאל:
יו"ד יהיה ראשה ופניה שוים ויהיה לה לצד ימין ירך קטן ועקום ותג בצד שמאל על פניה וכנגדו עוקץ קטן יורד למטה אבל העוקץ יהיה קצר מן התג וגם קצר יותר מירך הימיני:
כא"ף תהיה עגולה מכל צד ופניה למעלה ולמטה שוים (וחללה כעובי קולמוס): ל' גגה קצר ויריכה יהיה ארוך ובעקמומיתה תהיה עגולה (יריכה יהיה אורך ג' קולמוסים באורך גגה).
למ"ד גופה וראשה יהיה עגול לצד ימין למעלה אבל לצד שמאל יהיה לה זוית וראשה יהיה כפוף לפניה ועל ראשה ב' עוקצים קטנים וזנבה יהיה עב וכפוף לפניה היטב:
מ"ם תהיה למעלה לצד ימין עגולה אבל למטה יהיה לה זוית אבל לא יהיה לה עקב כעין בי"ת וגגה יהיה למעלה שוה ולא עגול ויהיה גגה ארוך עד כנגד מושבה התחתון והנקודה שבצד שמאל יהיה משוך עם אליה וכמעט בשוה באלכסון קטן ולא הרבה והחרטום יוצא למטה מן הנקודה כאורך שני קולמוסים ויגיע עד כנגד מושב התחתון ולא יגע בו: ם תהיה עגולה למעלה לצד הימין ולמטה יהיה לה זוית לימין ולשמאל ויסתום אותה לגמרי וגגה יהיה עובר חוץ לסתימה כשיעור עובי קולמוס:
נו"ן יהיה ראשה כמו ראש זיי"ן והגרון עב וקצת ארוך ומושבה משוך לצד שמאל יותר מן הראש היטב ובעקמומיתה יהיה לה קצת עקב אמנם תהיה שמה עגולה: ן כעין זיי"ן אך שהיא ארוכה:
סמ"ך תהיה גגה למעלה ארוכה ולמטה מושבה קצר ותהיה עגולה למעלה לצד ימין ולמטה עגולה לצד ימין ולצד שמאל ויסתום אותה לגמרי וגגה למעלה יהיה עובר חוץ לסתימה כשיעור עובי קולמוס:
עי"ן יהיה אות הראשון כעין יו"ד שפניה קצת כלפי מעלה וגופה משוך תחתיה בעמידה קצת ובה תהיה זיי"ן עומדת בשוה ונוגעת ביריכה למטה מחציה:
פ"א לא יהיה לה עקב למעלה אבל יהיה לה זוית קטן אבל תהיה משוכה קצת לאחריה שתהא עגולה מבחוץ וכן למטה תהיה עגולה אבל מבפנים יהיה לה זוית כמו בי"ת ויהיה לה עוקץ על פניה לצד שמאל ויורד למטה אל הנקודה שבתוכה והנקודה תהיה למטה

לצד שמאל עגולה ותלויה באותו עוקץ אבל לא תגע הנקודה בשום מקום יותר: ף יהיה לה זוית קטן ומשוך קצת לאחריה כמו הכפופה ורגלה ארוך:
צד"י יהיה הראש הראשון כעין יו"ד שפניה קצת כלפי מעלה וידביק ירך האות למטה עב באמצע צואר צד"י למעלה מן ירך הצד"י וראשה השני יהיה כמו זיי"ן והצואר יהיה קצת עב וקצת ארוך ומושבה משוך לצד שמאל יותר מן שני הראשים היטב ובעקמומית תהיה עגולה וג' תגין על ראשה: ץ פשוטה יהיה ראשה כמו הכפופה וגופה ארוך עד שיורד יריכה מן דיבוק היו"ד אליה כעובי ב' קולמוסים וחצי:
קו"ף יהיה גגה שוה ואחוריה יהיה יריכה עקום היטב ותלוי בה רגל ולמעלה יהיה הרגל קצת עב ומתמעט והולך ולא יגע למעלה בגג ולא יקרבנו אל הגג עד שאדם בינוני ברחוק ד' אמות לא יוכל להכיר החלק ולא ירחיקנו מן הגג יותר מעובי קולמוס ומקל קטן לצד שמאל על פניה:
רי"ש תהיה עגולה לגמרי מאחוריה ופניה שוים וגגה ארוך ויריכה קצר:
שי"ן ראשה הראשון יהיה כמו יו"ד שפניה כלפי מעלה וימשוך הגוף בשיפוע למטה עד כנגד ראש הג' והראש הב' יהיה כמו כן כמו יו"ד שפניה למעלה ועוקץ קטן עליה וימשוך יריכה למטה בשיפוע לצד שמאל עד מקום חיבור ראש הג' למטה אל גופה שיהיו ג' ראשים מחוברים למטה במקום אחד וכנגד זה יהיה חד למטה וראש הג' יהיה כמו זיין וג' תגין על ראשה ולא יגעו הראשים זה בזה:
תי"ו תהיה כמו דלי"ת ממש ויריכה יהיה כמו דלי"ת הפוכה ויהיה סוף יריכה כנגד סוף גגה:
אל"ף מ"ש שעוקץ היו"ד שעל האל"ף הפוך קצת כלפי מעלה זה מפורש באלפא ביתא דרבי עקיבא מפני מה יו"ד שעל האל"ף זקוף למעלה מפני שצופה להקב"ה ומעידו שהוא אחד. ותג קטן שעל היו"ד רומז לסוד ויריכה יהיה דבוק לאמצע הגג כי כן הקבלה מרבי יהודה החסיד ז"ל וסוף גגה כתב הרא"ם שיהיה עקום מדאמרינן בהבונה (קג:) לא יעשה אלפי"ן עייני"ן פי' שלא יעשנה ממש עקום וגבוה כמו ראש שמאלי ואע"ג דלא היה דומה ממש לעי"ן מ"מ חשוב דומה לעי"ן ומדהוצרך להזכיר שלא יעקם הרבה ויעשה אלפי"ן עייני"ן ש"מ שהוא דומה קצת ושבנקודה התחתונה יהיה עוקץ קטן למטה לצד ימין מפני שתמונתה כמו יו"ד שתלוי בתג שלה בגוף האל"ף וכן מצאתי תארה בספרים ישינים וג"כ הוא לפי הסוד והעוקצים יהיו משתוים וזה כנגד זה רומז לסוד:
בי"ת מרובעת מפני הסוד ויהיה לה מקל על פניה בצד שמאל ועוקץ קטן למעלה בצד ימין נוטה לצד האל"ף כדאמרינן בירושלמי דחגיגה מפני מה יש לבי"ת שני עוקצים

אחד למעלה ואחד לאחוריו אומר לבי"ת מי בראך מראה להם בעוקצה של מעלה ומה שמו מראה להם בעוקצו שמאחוריה לצד אל"ף ר"ל אחד שמו ע"כ יהיה העוקץ נוטה לצד ימין והעוקץ שעל פניה נהגו הסופרים לעשותו כמין מקל לנוי ויהיה לה עקב עב למטה כי תמונתה כמו דלי"ת תוך גרון של וא"ו ע"כ צריך שיהיה לה זוית למעלה שיהיה כדלי"ת ועקב טוב למטה שיהיה במקום ראשה של וא"ו:

גימ"ל תהיה גופה כמו זיי"ן כי כן קבלנו אשר כל ראשי שמאל שבאותיות שעטנ"ז ג"ץ דומה לזיי"ן ע"כ נקראו התגין זיינין ויהיה ראשה עב ורגל ימין דק ויורד מעט למטה יותר מירך שמאל. כדאמרינן בפרק הבונה שלא יעשה גימל"ן צדי"ן פי' אם היה ראש העליון דק והרגל של מטה עב או אם ימשך ירך שמאלי הרבה בשיפוע למטה שיהיה שוה לרגל ימין באחד מאלה כשתהפכנה תהיה דומה לצד"י פשוטה ומדהוצרך להזהיר שלא יעשה הירך בשיפוע הרבה שמע מינה שהוא בשיפוע מעט ומדהזהיר שלא יהיה יריכה ורגלה יורדין בשוה למטה שמע מינה שאין רגל ימין יורד הרבה למטה ומהכא שמעינן שירך שמאל יורד קצת למטה אבל לא הרבה וגם לא יהיה עקום אלא ימשוך בשוה ויגביהנו קצת כנגד הדלי"ת כדאמרינן בפרק הבונה (שבת קד.) מאי טעמא פשטא כרעיה דגימ"ל להדי דלי"ת הרי משמע שהוא פשוט ולא עקום וגבוה קצת ומסיק דרך גומל חסדים לרוץ אחר דלים פי' כך מגביה הגימ"ל יריכה ויהיה ירך משוך עב אל הגוף כי תמונתה שתהיה נראית כמין נו"ן כפופה ומהאי טעמא נמי לא ירד רגל ימין הרבה והירך יהיה נמוך כדי להסמיך אות אצל ראשו כי כתב החסיד כשיכתוב ארצנו יכתוב הוי"ו תוך הנו"ן ש"מ שצריך להסמיך הראשים וא"כ כשיכתוב ארצך טוב לעקם צואר הצד"י מעט לצד ימין כדי שיקרב קצת הכא"ף הפשוט לראש הצד"י אבל בלי צורך לא יעקם שום אות כי כן קבלנו שיהו כולם בעמידה פשוטים ולא מוטים לא לימין ולא לשמאל:

דלי"ת יהיה גגה ארוך ורגלה קצר שאם יהיה רגלה ארוך מגגה יהיה דומה לכא"ף פשוטה ועקב טוב לצד ימין ואינו די שיהיה לה זוית חד כי תמונתה כמו שני ווי"ן סגורים ויהיה העקב כנגד ראש וי"ו האחד והעוקץ שעל פניה כנגד ראש וי"ו השניה ורגלה פשוטה בשיפוע קצת לצד ימין כדאמרינן בהבונה מאי טעמא פשטא כרעיה דדלי"ת להדי גימ"ל דלימצי ליה נפשיה פי' העני לגומל חסד וא"ל דאין ר"ל שיהיה בשיפוע אלא קאי על מה שכרעיה בצד ימין ולא בצד שמאל דהא זה אמר אח"כ מ"ט מהדר אפיה דדלי"ת מגימ"ל דליתן ליה בצנעא א"כ הא דאמר פשטא כרעיה ר"ל שהירך בשיפוע לצד גימ"ל וכן משמע לשון פשטא כרעיה:

ה"א לא תהיה עגולה כמו ריש"ש דאמרינן בהקומץ (כט:) מפני מה ברא הקב"ה העולם הזה בה"א מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יצא ומ"ט תליא כרעיה דאי הדר בתשובה מעיילין ליה ומ"ט אית ליה תגא אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמוני ופר"ת דמיירי בעוקץ שמאחוריה ותגא פירושו כי הא דאמרינן בעירובין (יג.) דילמא יתבא זבוב אתגא דדלי"ת ומשוי ליה ריש. ומיהו בהגהות מיימונית כתב מדמשני אני קושר לו כתר משמע כפירש"י שכתר שעל פניה מיירי ואף ר"ת צריך להודות דיש לה על פניה כדאמרינן בירושלמי דחגיגה ה"א יש לה נקודה למעלה מלמד שעתידים לעלות פירוש היורדין למטה ומ"מ צריכין אנו לקיים גם דברי ר"ת שהרי הרוקח קבל שהה"א יש לה זוית מאחריה ועוד שתמונתה כמו דלי"ת ויו"ד ומה"ע כתבתי שתהיה הנקודה למעלה דק ולמטה עב ועקומה קצת לצד ימין ולא לצד שמאל פן תדמה לתי"ו והנקודה תהיה כנגד סוף הגג מפני שאם ידבק למעלה תהיה דומת לחי"ת כדאמרינן בהבונה (קג:) לא יעשה ההי"ן חית"ן אלמא שדומין קצת ואילו יהיה הנקודה באמצע לא ידמו כלל:

וא"ו תהיה עגולה לצד ימין שלא תדמה לזיי"ן ואע"פ שראש הזיי"ן עובר מב' צדדין מ"מ חיישינן פן תינוק דלא חכים ולא טיפש יקראהו זיי"ן ויהיה פסול וראשה יהיה קצר שלא תדמה לריש ופניה שוים שאם הי' באלכסון לא היה כתיבה תמה כ"א שבורה ורגלה ארוך שלא תדמה ליו"ד ופשוט בשוה שלא תהיה כמו כתיבה שבורה באמצע דקה רק תמה ושלימה ומתמעטת עביה וזה רומז לסוד:

זיי"ן ראשו מרובע ועובר מב' צדדין הכל מפני הסוד ולא יהיה רגלה ארוך שלא ו' תדמה לנו"ן פשוטה:

חיי"ת והיו שני רגליה דומים לשני זייני"ן ממש ולא כמו דלי"ת וזיי"ן דאמרינן בהבונה דאי נטל גגה דחי"ת ומשוי ליה תרי זייני"ן וגגה גבוה באמצע דאמרינן בהקומץ (כט:) חזינא להו לספרי דוקני דחטרי לגגיה דחי"ת כלומר חי ברומו של עולם ופיר"ת שהוא מל' חטוטרות גמל ופי' גג גבוה באמצע אבל רש"י פי' חוטרא מקל והוא מצד שמאל ואנו עושים כדברי שניהם והא דאמרינן באלפא ביתא דר' עקיבא חי"ת מפני מה אין קושר כתר מפני שבעלי חטא יש להם בושת משמע שאין לה מקל תירץ בהגהות מיימונית מקל שבצד שמאל שרגילים הסופרים אף בלא חיובא אין ידוע שהוא כתר מחוייב ומשם דקדק בהגה"ה שאין לעשות לה עוקץ בצד ימין ויהיה שמה הקרן עגול בלא זוית ועובי קולמוס תהיה בין ב' זייני"ן כדי שתהא החי"ת מרובעת ארכה כרחבה:

טי"ת יהיה ראשה קצת ארוך כי תמונתה כמו כא"ף וזיי"ן ומשפיל ראשו קצת מפני שגם גופה משוך תחתיו באלכסון ואז תיטב תמונת הכא"ף ועוד שאז יעשה הראש עגול למעלה ולא יהיה ראוי להושיב כתרי התגין שאם ראש ראשון שוה והגון להתגין כמו ראש השני לא היו מדלגין עליו להושיב כתרי התגין על ראש הב' דומיא דאין מעבירין על המצות והיינו טעמא שהיודי"ן שבצד ימין בעי"ן וצד"י ושי"ן כולם פניהם כלפי מעלה ועוקץ פני הראש משוך מעט לתוכו כי כן הכריע ר"ת מדהזכיר פ' הבונה שלא יעשה טתי"ן פאי"ן אלמא שהם דומים קצת וכן משמע באלפא ביתא דר"ע מפני מה טי"ת טמון ידו וזקוף ראשו שכל הנותן פרוטה לעני יתן לו בסתר אבל לא יכוף אותו הרבה פן ידמה לגמרי לפ"א:

יו"ד תהיה ראשו ופניו שווין כדי שיראה שהיא כתיבה ולא משיטה ויהיה לה רגל קטן ולא יהיה גדול פן תדמה לרי"ש והרגל יהיה עקום להיטיב צורתו וכן משמע ל' רש"י בסמוך ותג על פניה ועוקץ קטן יורד למטה כדאמרינן בהקומץ (שם.) אפילו קוצו של יו"ד מעכב ופי' רש"י דזהו רגל ימין שכפוף וקשה פשיטא דזהו גוף האות ועוד דזה של צד ימין נקרא רגל לכך פי' ר"ח שראש שמאל של יו"ד כפוף למטה אלמא שרש"י ור"ת מצריכים רגל לצד ימין וגם מה שפיר"ת שראש שמאל כפוף למטה ודאי על זה לא פליג רש"י דאמרינן בפסיקתא מה יו"ד יש לה נקודה אחת למטה רמז לרשעים שיורדים ונקודה אחת למעלה רמז שעתידין לעלות משמע שיש לה עוקץ מלמטה וכנגדו תג מלמעלה והעוקץ של מטה יהיה קצר יותר מן הרגל פן תדמה לחי"ת ומהאי טעמא נמי יעקם רגל היו"ד:

כא"ף כפופה קבלת החסיד שתהיה עגולה מכל צד ולא יהיה לה שום זוית ופניה יהיה למעלה ולמטה שוים כדי שיהיה ניכר שהיא כתיבה ולא משיטה: כא"ף פשוטה גגה קצר שלא תדמה לרי"ש לכן לא ימשיך אותה בסוף השיטה לעשותה ארוכה כלל ואע"ג דבהגהות מיימונית פי' דאין למשוך שום אות כלל זהו דוקא למצוה אבל אי עביד לא פסל דהא הלכה רווחת בישראל דבגט מאריכין אותיות כדת משה וישראל אבל כא"ף פשוטה אי מאריך גגה יותר מרגלה פסול וכן אם האריך החי"ת עד שנשתנה צורת הזייני"ן פסול וכתב רא"ם שכל הפשוטות צריכות להיות ארוכות כשיעור שאם נכפלו יהיו כפופות ומה"ט לא יעשה לכא"ף פשוטה זוית למעלה אלא תהיה עגולה כמו רי"ש שאם כופפין אותה שתיעשה כא"ף כפופה דאין חילוק ביניהם רק שזו פשוטה וזו כפופה:

למ"ד יהיה צוארה מלבד ראשה ארוך כעובי ב' קולמוסים וראשה עגול לצד ימין ולצד שמאל זוית לראשה מפני שכתב הרוקח שיש לכתוב למעלה מגוף למ"ד כעין וי"ו ותמונת

למ"ד כמו כא"ף כפופה ועליה וי"ו ומה"ט כתבתי שיהיה זנבה עב וכפוף היטב לפניה ושמעתי קוראי תגר אם יהיה הזנב עב יהיה הכתיבה שבורה ולא תמה וליתא כי הכא"ף עצמה תוכיח שדקה באמצעיתה וכן צואר הלמ"ד עצמה דקה בין ראשה לגופה וכן קבלנו שזנבה יהיה עב ומסכים לאשר פירשתי שתמונתה כמו כא"ף ומהאי טעמא תהיה עגולה מאחריה וכן כתב החסיד שאין זוית ללמ"ד וראשה כפוף לפניה ועל ראשה שני עוקצים מפני הסוד:

מ"ם פתוחה תהיה למעלה לצד ימין עגולה כאשר כתב בהגהת מיימונית ולמטה יהיה לה זוית ולא עקב שהרי תמונתה כמו כא"ף ואע"פ שיש לה זוית למטה מ"מ כיון שהיא עגולה למעלה ואין לה עקב למטה דמי טפי לכא"ף או לבי"ת (מלבי"ת) כי הב' יש לה עוקץ למעלה ולמטה עקב והזוית למטה אינו מהפך תארה שהרי בכתיבה המאושרה נהגו הסופרים לעשות לכא"ף כמין זוית אבל אין לעשות המ"ם גם למטה עגולה כי מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה שוים ואם יהיה שמה עגולות שמא תדמה הסתומה לתינוק דלא חכים ולא טיפש לסמ"ך כי האותיות צריכות להיות ניכרות להדיא וגגה יהיה למעלה שוה ולא עגול ויהיה ארוך עד כנגד מושבה גופא שתהא מרובעת לסוד רמוז ועוד כי תמונתה כא"ף וא"ו. ועוד כדי שתדמה למ"ם סתומה ומהאי טעמא יהיה הנקודה משוך כמעט בשוה כדי שלא יהיה הכגם שביניהם גדול כשיעור שיתרחב מחמת פתחה כי פניה של מ"ם סתומה וי"ו עומדת ופניה של מ"ם פתוחה וי"ו מוטה קצת כי בתמונת שניהם וי"ו. והחרטום עובר כי כן קבלת החסיד תארו כמו ראשו של תרנגול ששכתו עובר מתחת לכרבלתו. וארכו שני קולמוסים כי תמונת הנקודה והחרטום וי"ו כדפרישית ויהיה כנגד מושב התחתון כדי שיהא ראוי לסתום: מ"ם סתומה כתב בהגהת מיימונית שתהיה עגולה למעלה בצד שמאל (ימין) כמו מ"ם פתוחה וכן עיקר אע"ג דרוב סופרים המומחים כותבין אותה מרובעת מ"מ מפני שרבינו שמחה כתב בשם החסיד שאותית עיכ"ל סק"ר אין להם זויות ואותיות בדה"ם פף"ת יש להם זויות והבינו שר"ל שיש להם זויות מכל צד כדי שיהיה צורת מ"ם סתומה מופרדת הרבה מצורת סמ"ך ולפי זה הוצרכה גם מ"ם פתוחה להיות מרובעת למעלה כי לעולם צריכות להיות דומים זו לזו בכל היכולת דמ"ש מכא"ף כפופה וכ"ף פשוטה ומפ"א כפופה ופ"א פשוטה שדומות להדדי וכן משמע מתוך דברי רא"ם בס"י שיהיו כך דומות להדדי ודברים אלו דברי טעם הם וראוי לסמוך עליהם והנה אדרבה מדברי רבינו שמחה שכתב משם החסיד כדלעיל ראיה לדברי שהמ"ם עגולה למעלה שהרי מ"ם פתוחה דלגו עליה ולא הזכירו שיהיו לה זויות אף הוא מודה לדברי הגהות מיי' שהמימי"ן עגולות למעלה לצד ימין ומפני שמ"ם

פתוחה עגולה למעלה אע"ג שלמטה יש לה זויות לא הזכיר רבינו שמחה והחסיד לא לגבי אותיות שיש להם זויות ולא לגבי אותיות שאין להם זויות אבל מ"ם סתומה אע"ג דלפ"ז בצד אחד עגולה כיון דבשני צדדין יש לה זויות הזכירה עם אותיות שיש להם זויות וכן הוא בהדיא בספר התמונות שמ"ם פתוחה ומ"ם סתומה למעלה עגולות וכתב תמונת שתיהם כא"ף וי"ו הרי ע"כ אין להם זויות בכל צד לכן ודאי שהיא עגולה למעלה ותהיה סתומה לגמרי וכן הסמ"ך כדאמרינן מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדות וגגה יהיה עובר מחוץ לסתימה כשיעור עובי קולמוס כי זה שיעור הנקודה של מ"ם פתוחה דלעולם יש לדמות כדפי' וכ"כ הרוקח שעמוד העליון יעבור מעט ועוד שצריך שתהא תמונת וי"ו כפופה כדפרישית:

נו"ן יהיה ראשה כמו זיי"ן והראש קצר ומושבה משוך לצד שמאל היטב יותר מן הראש שלא תדמה לבי"ת וצוארה קצת ארוך כדי להסמיך אותה אצל ראשה ויהיה לה קצת עקב שהרי תמונתה כמו זיי"ן עומדת תוך וי"ו ותהיה שמה עגולה כי כתב רא"ם כל האותיות כפופות צריכות להיות עגולות למטה שאם תפשטנה תהיה פשוטה וכן משמע בפרק הבונה (שבת קד:) דהיא עגולה דאמרינן נתכוין לכתוב אות אחת ועלו בידו שתים ופר"ח נתכוון לכתוב טי"ת ולא הדביק יריכו לצד ימין וכתב נו"ן זיי"ן: נו"ן פשוטה תואר צורתה כמו זיי"ן אך שהיא ארוכה כשיעור שתהיה ראויה להעשות נו"ן כפופה:

סמ"ך תהיה עגולה מכל צד שלא תדמה למ"ם סתומה והנה מקצת סופרים עושים סתימתה בסוף גגה ושגגו כי אין חילוק בין מ"ם סתומה לסמ"ך רק שזו בעלת זויות ולזו אין לה זויות ע"כ גגה עובר כעובי קולמוס כמו מ"ם סתומה. וכן בהדיא בסה"ת שגם תמונתה כא"ף וי"ו:

עי"ן יהיה ראש הראשון כעין יו"ד שפניה מעט כלפי מעלה כדפירש' גבי אות טי"ת וגופה תהיה בעמידה כדי שנוכל להסמיך אות אצלה וראש השני הוא כמו זיי"ן כדפי' ועומד בה ולא מוטה כדפי':

פ"א כפופה יהיה לה זויות למעלה מבפנים ומבחוץ כמו שכתב החסיד שפף"ת יש להן זויות גם בזה שגגו הסופרים לעשות לפ"א זויות למטה ואינו כן שהרי הרוקח כתב משם החסיד עצמו שלובן של פ"א יהיה כמו בי"ת ומדלא אמר סתמא שהפ"א כמו בי"ת ש"מ דוקא הלובן כמו בי"ת אבל מבחוץ איננו כמו בי"ת ועוד שכבר פירשתי שהרא"ש כתב שכל הכפופות עגולות למטה. וכ"כ בהגהת מיי' שפ"א צריך להיות כמו כא"ף ועוד שספר התמונות כתב ג"כ בהדיא שתמונת פ"א כמו כא"ף ע"כ אין לעשות כלל זויות למטה מבחוץ כי אם מבפנים וזה יעשה על ידי שיתפוס הקולמוס באלכסון וכאשר

תמשך לאחוריה מעט וכשאין לה זויות למטה תחשב תמונת כא"ף אע"פ שיש לה זויות למעלה שהרי בכתיבה המאושרת נהגו הסופרים לעשות הכא"ף כפ"א לנוי ותהיה רתבה קולמוס וחצי כדי לתלות בה הנקודה מבפנים שלא תגע ויהיה לה עוקץ על פניה ותהיה הנקודה תלוי בה כי הנקודה ומשך העוקץ יהיה כתמונת וי"ו ומהאי טעמא פירשתי שהנקודה למטה לצד שמאל תהיה עגולה: פ"א פשוטה יהיה לה זוית קטן למעלה אבל תהיה משוכה לאחוריה כמו כפופה שאם תכפכנה תהיה מאחוריה כמו כא"ף:

צד"י כפופה ראשה הראשון יהיה כפוף קצת למעלה כדפרי' וירכה ידביק באמצע צוארה ויזהר שלא ידביקנה למטה פן תראה תארה לעי"ן וראשה השני כמו זיי"ן כדפרישי' וצוארה קצת ארוך כדי להסמיך אות אצל ראשה ומושב המשוך לצד שמאל היטב כי תואר גופה קבלנו שהיא כמו נו"ן ובעקמומיתה תהיה עגולה כדפי': צד"י פשוטה יהיו ראשיה כמו של צד"י כפופה וירכה תרד למטה מן דיבוק הראשון כדי שיהא ראוי לעשותה צד"י כפופה:

קו"ף כתב החסיד מדבעיא בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסו:) קפל מלמעלה וספל מלמטה מהו מי חיישינן לזבוב או לא כלומר שמא היה למטה כתוב גם קפל וזבוב משכה רגל הקצר נגד רגל הארוך עד שנראה כמו ספל אלמא שדרך לעקם רגל ימין עד דאפשר לזבוב לדבקו לרגל שמאל ומהאי טעמא יש למשוך רגל שמאל קצת באלכסון כנגד רגל ימין. וכן מוכח בספר התמונה שרגל ימין יהיה עקום היטב כי תמונת רגלה כמו כא"ף והרגל השמאלי תלוי בה כדאמרינן בהבונה (קד.) מאי טעמא תלוי כרעיה דקו"ף אמר הקב"ה לרשע אם חוזר בו ליעול בהאי גיסא ואותו רגל יהיה למעלה עב ולמטה דק כי תמונתו כמו נו"ן פשוטה ומהאי טעמא יהיה שיעור ארכה כאורך עובי ג' קולמוסים וחצי כדי שיהיה ראוי לכוף ולעשות נו"ן עקומה וישאר צוארה שני קולמוסים ומושבה קולמוס וחצי ואע"פ שפירש שראוי להיות אורך נו"ן פשוטה כעובי ד' קולמוסים הכא לא יאריך בו יותר כדמוכח בפ' גט פשוט (בבא בתרא קסו.) שקרוב צורתה לצורת סמ"ך כדפי' אלמא שאין דרך להאריך רגל ימין וכדי לקיים דברי שניהם יעבור רגל ימין לפני השמאל כעובי שני קולמוסים. ותג לצד שמאל על פניה כדאמרינן בהבונה מ"ט מהדר תגיה דקו"ף לגבי רי"ש אמר הקב"ה לרשע אם אתה חוזר בך אני קושר לך כתר ולשון תג וכתר משמעו מקל ולא גוף האות כדפי':

רי"ש תהיה עגולה ממש מאתוריה שלא תדמה לדלי"ת ופניה שוים שלא תהיה כתובה משיטה וגגה ארוך וירכה קצר שלא תדמה לכ"ף פשוטה:

שי"ן ראש הראשון כמו יו"ד שפניה מעט כלפי מעלה כדפירשתי וראש האמצעי יש עושין אותו כמין זיי"ן אך רבינו שמחה והרוקח ור"ם כולם הסכימו שראש האמצעי ג"כ כמו יו"ד. וכן קבלנו תמונת ראש הראשון עם גופו כמו וי"ו והאמצעי כמו יו"ד והג' כמו זיי"ן כדפרי' ויהיה צירופו זי"ו ורומז לסוד ושל ראש האמצעי עוקץ קטן למעלה גם רומז לסוד: וכתב הרוקח לדבק ראש האמצעי לצד שמאל למטה ואז יהיו הג' ראשים מחוברים למטה במקום א' ועומדים על רגל אחד ושמה יהיה חד למטה דאמרינן בפרק הבונה מ"ט אמת מלבן לבוני ושקר לא מלבן לבוני ומשני קושטא קאי שקרא לא קאי ושקר אין לו רגלים מכ"ש שאין לו מושב אלא חד יהיה ויעמוד השי"ן על רגל אחד כמו הקו"ף והרי"ש:

תי"ו כתב הרוקח שיהיה תואר צורתה דלי"ת קטן הפוכה בתוך דלי"ת גדול אמנם בספר התמונות כתוב תארה כמו וי"ו בתוך דלי"ת ונהגו כל הסופרים המומחים שראיתי כדברי הרוקח ואמרינן בירושלמי אם הלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. ורגל שמאל יגע למעלה כי כל האותיות שלימות גוף אחד כדפרישית ורגל ימין יהיה קצר שאם יהיה ארוך שמא תדמה לתינוק דלא חכים ולא טפש לפ"א פשוטה. עד כאן לשון הקונדרסים שמצאתי והרבה מדבריו נמצא בספרי הפוסקים וכבר כתב הוא עצמו קצת דברים בשם הפוסקים ואשר לא כתב שם אמרם אכתוב באיזה ספר מהפוסקים הם כתובים: ומ"ש בעוקץ של האל"ף וילמד כן מתוך מאי דאיתא בא"ב דר' עקיבא כן למד משם ג"כ סה"ת וז"ל משמע שעשוי כעין יו"ד וגם צריך שלא יהא נמשך ושפל לצד מטה אלא זוקף כלפי מעלה וכ"כ. בהגהת מיי'. וכ"כ האגור נקודה ראשונה העליונה כדין יו"ד ופניה באמצע הגג כלפי מעלה וכ"כ החסיד ע"כ:

ומ"ש וירכה יהיה דבוק לאמצע הגג כן כתב האגור וז"ל וידבק הרגל באמצע הגג וכן רגל היו"ד שהיא למעלה וכו' ואם היה נוגע הרגל בגג האל"ף למטה או היו"ד שלמעלה נוגעת אל הגג למטה בצד שמאל פסול עכ"ל: וז"ל הר"י אסכנדרני אם הדביק גוף יו"ד שלמעלה או גוף יו"ד שלמטה בגוף האל"ף פסולה שאין להדביקן בוי"ו האמצעי אלא בדקות שבהן לא בגופן ואם הדביקן בגופן שנפסלו אין די להן במחיקות דבק דהוי כחק תוכות אלא צריך לגרוד כל היו"ד שנדבקה ולתקנה לכתחלה עכ"ל: וכן יש ליזהר ביו"ד השיני"ן והעייני"ן והפאי"ן והצדי"ן שלא יגעו באות אלא במקום דיבוקן לבד ואם נגעו נפסלו וצריך לגרוד כל היו"ד שנדבק ולתקנה לכתחלה:

ומ"ש שסוף גגה יהיה עקום כ"כ בסמ"ג ובהגהות מיי' ובמנהיג ובאגור וכ"כ הר"ן בפרק הבונה ואע"פ שלדברי ספר התרומה והרא"ש אין הכרע מההוא שכתב בסה"ת גבי אות

גימ"ל דהא דאמרינן שלא יכתבו לאלפי"ן עייני"ן לא מפני שדומות זו לזו קאמר אלא משמיענו שאע"פ שר' חייא קורא לאלפי"ן עייני"ן וקמ"ל אע"פ שמחליפין קריאתן אין מחליפין כתיבתן וכ"כ הרא"ש בהל' ס"ת כיון דלאינך רבוותא יש הכרע משם צריך לדקדק בדבר: ומ"ש שהבי"ת יהיה לה מקל על פניה לצד שמאל ועוקץ קטן למעלה כדאמרינן בירושלמי כן כתבו הרא"ש והגהות מיי' והאגור ונזכר בדברי רבינו:

ומ"ש ויהיה לה עקב למטה כ"כ האגור: ומ"ש באות גימ"ל שיהיה ראשה עב ורגל ימין דק ויורד מעט למטה יותר מירך שמאל כ"כ בסה"ת ובהגהת מיימון ובאגור: ומ"ש והירך יהיה נמוך כדי להסמיך אותו אצל ראשו כן כתב האגור: ומ"ש שאות דלי"ת רגלה פשוטה קצת בשיפוע לצד ימין כדאמרינן בפ' הבונה וכו' כ"כ בספר המנהיג: ומ"ש שאות ה"א אית לה תגא ונחלקו בפירושו רש"י ור"ת כן כתבו הרא"ש וסה"ת והגהות והאגור וגם רבינו כתבו וכתב שטוב לעשות כדברי שניהם: על מ"ש הרוקח שקיבל מרבותיו שה"א יש לה זוית מאחריה כדלי"ת ולא עגולה מאחריה כרי"ש כתב הר"י אסכנדרני ראיה לדבריו מדתניא במסכת ס"ת (פ"ה) היה צריך לכתוב את השם וטעה והטיל בתוכו דלי"ת מוחק ה"א אחרונה ויכתוב הדלי"ת ה"א עכ"ל:

כתב המנהיג וי"ו צריך לכתבה כאנקליות מדכתיב עשה ווים לעמודים: ומ"ש והנקודה תהיה כנגד סוף הגג כ"כ האגור: ומ"ש באות חי"ת כתבו הרא"ש וסה"ת והגהות והאגור והזכירו רבינו: ומ"ש ואנו עושים כדברי שניהם כ"כ בסה"ת והגהות והאגור וכ"כ במרדכי בפ' הקומץ וז"ל ר"ת היה אומר לעשות שניהם מקל בראשה דרך כתיבתה וגם כדפירש' גבי גבוהה באמצעיתה וגם לא מיפסל בהכי אפי' אינה נעשית כדרך כתיבתה כיון דקרי לה תינוק דלא חכים ולא טיפש: וז"ל הר"י אסכנדרני חי"ת היא מהאותיות המרובעות על כן אין להאריך אותה בסוף שיטה דאי הכי לא הויא שני זייני"ן וכן אין לעשותה כמין דלי"ת וזיי"ן וכתב בספר יראים יעשה כרש"י וכר"ת ואין בתוספת זו קלקול לאות ואי משום הא דאמרינן באותיות דר"ע חי"ת אין קשור לה כתר פי' שאינו מחוייב לעשות כן ובלבד שיעשנה בסוף הגג לצד שמאל שתהא נראה כמו ראש רגל שמאל ולא למעלה ככתר על גגה ולא יאריך בגגה כלל ואם האריך פסולה ובתפילין אין לה תיקון עכ"ל:

ומ"ש באות טי"ת שעוקץ פני הראש משוך מעט לתוכו כ"כ הרא"ש וסה"ת וסמ"ג והמנהיג והגהות והאגור וגם רבינו כתבו וכ"כ הר"ן בפרק הבונה: ומ"ש באות יו"ד דברי רש"י ור"ת כן כתבוהו כל הספרים הנזכרים וכ' מהר"י קולין בסימן ס"ט וע"ד קוצו של יו"ד פשיטא שיש לחוש לדברי ר"ת שהביא ראיה לדבריו וגם כל הפוסקים האחרונים

הביאוהו דבריו לפסק הלכה: וכתב האגור יו"ד הרגל יעשה קצר ועקום כלפי שמאל שלא תדמה לוי"ו וכתב עוד השני קוצות יעשה ביו"ד בטרם יתחיל לכתוב אות אחרת כי פסולה היא בלא אלו השני הקוצות לדברי ר"ת עכ"ל כלומר ואם כתב אות אחר תחלה ואח"כ עשה הקוצות הוי כתב שלא כסדרן ויגנזו: וז"ל הר"י אסכנדרני נמצא בהגהות מיימון שמעתי שקוץ היו"ד מעכב לר"ת מ"מ בתפילין ומזוזה אם לא עשאן לא פסל מאחר ששם יו"ד עליה אפילו בלא אותו קוץ שמצד שמאל אבל ברגל של צד ימין אם לא עשאה בתחלה אין לתקנה אח"כ בתפילין ומזוזות משום שאין נקרא יו"ד בלא אותו רגל ונמצא כותבן שלא כסדרן עכ"ל:

ומ"ש בכא"ף פשוטה שלא ימשוך אותה בסוף השיטה לעשותה ארוכה כ"כ האגור: וכתב עוד בשם החסיד שצריכה להיות ארוכה כפלים כגגה: ומ"ש שכל הפשוטות צריכות להיות ארוכות כשיעור שאם נכפלו יהיו כפופות כ"כ בעל התרומה והגהות והאגור והמרדכי בהקומץ וכן כתב המנהיג וז"ל מדקאמר בפרק הבונה (שבת קג:) שלא יכתוב כפופין פשוטין משמע שאין להאריך הפשוטות יותר מכפיפת הכפופות: ומ"ש שכא"ף פשוטה תהיה עגולה למעלה כמו ריש כ"כ התרומה והגהות והאגור: וכתב הר"י אסכנדרני יש מי שכתב שאם כתב הכא"ף פשוטה בזוית כמו דלי"ת שהיא פסולה ובתפילין ומזוזות לא יועיל בה תיקון כמו הדלי"ת שכתבה במקום ריש דתיקונם מיקרי חק תוכות עכ"ל:

ומ"ש באות למ"ד יהיה הזנב עב וגם מ"ש ועל ראשה שני עוקצים קטנים כן כתב האגור: כתב המנהיג למ"ד צריך לפרוח באויר בצוארו למעלה כלפי פניו מדפירש"י בחלק (קו:) גבי מגדל הפורח באויר בעוקץ הלמ"ד שבולט לפניה: ומ"ש שתהיה עגולה מאחריה גם האגור כתב בשם החסיד שהלמ"ד מהאותיות שאין להם זויות: וז"ל הר"י אסכנדרני ותהיה עגולה מאחריה לצד ימין אבל לצד שמאל מקום חיבור גופה וצוארה צריך שיהיה לה זוית בין סוף הוי"ו שיורד בדקות לצורת כ"ף עכ"ל. וכתב עוד ששני תגין שעל ראשה רמז לחסד ודין וע"כ הימיני גדול: ומ"ש שמ"ם סתומה תהיה עגולה למעלה לצד שמאל והסופרים כותבין אותה מרובעת והאגור כתב שתהא מרובעת מכל וכל וכדברי הסופרים וגם בספר התרומה כתוב מ"ם סתומה צריכה להיות מרובעת מארבע רוחותיה מדאמרינן מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין ע"כ ויש לדחות דמד' רוחותיה דקאמר לא לענין שתהא מרובעת אלא לענין שתהא סתומה מד' רוחותיה תדע שהרי הראיה שמביא אינה לענין הריבוע אלא לענין הסתימה:

ומ"ש בשם החסיד האותיות שיש להם זויות ושאין להם זויות באגור כתוב בנוסח אחר וז"ל והחסיד כתב אלו האותיות שיש להם זויות בדהח"ם פף"ת ואלו שאין להם זויות טו"כ לסק"ר: ומ"ש ותהיה סתומה לגמרי וכן הסמ"ך כן כתבו התרומה והגהות והאגור והר"ן בפרק הבונה: ומ"ש שאות נו"ן כפופה ראשה כמו זיי"ן כן כתב האגור וז"ל וכתוב ראשה עב והגרון עב והמושב למטה ארוך יותר מראשה שלא תדמה לבי"ת עכ"ל וצ"ל שמה שכתב והגרון עב היינו לאפוקי שלא יהיה דק ביותר דהא ודאי פשיטא שאינו ר"ל שיהיה כ"כ עב כמו ראשה: ומ"ש דנו"ן פשוטה תואר צוותה כמו זיי"ן כ"כ הר"ן בפרק הבונה אהא דאמרינן שלא יכתוב זייני"ן נוני"ן נוני"ן זייני"ן וז"ל ומכאן שצריך הקו הארוך של נו"ן פשוט באמצע ראשה הגס כצורת זיי"ן ואל יסמוך הקו הארוך בקצה ראשו כעין וי"ו שא"כ הו"ל לומר ווי"ן נוני"ן נוני ן ווי"ן:

ומ"ש באות סמ"ך שתהיה עגולה ושגגה עובר ז"ל הר"י אסכנדרני הסמ"ך צריך שתהיה מלמעלה גגה שוה והיא מחוברת משתי אותיות כא"ף כפופה דבוקה עם וי"ו בסופה ע"כ צריך שתהא עגולה מג' רוחותיה ומלמעלה שוה בגגה כמו גג כא"ף ולמטה מושב קצר ויסתום אותה לגמרי וגגה למעלה יהיה עובר חוץ לסתימה כשיעור גג הוי"ו וארכה ורחבה כמו בי"ת רק שעובר חוץ מהסתימה כגג וי"ו עכ"ל: ומ"ש באות עי"ן כן כתב האגור בשם החסיד: ומ"ש שפ"א כפופה תהיה עגולה מלמטה כ"כ האגור בשם רא"ם וכתב שכך הוא ג"כ לפי הקבלה אמנם הרוקח כתב בהדיא בשם החסיד שצריך לעשות הפ"א מרובעת כמו הבי"ת ולא עגול כמו כא"ף וכן הפ"א פשוטה דינה להיות מרובעת וכן נוהגים הסופרים עכ"ל וכבר אתה רואה שבעל הקונדריס הזה כתב דאדרבא מדברי הרוקח איכא למידק דמבחוץ תהיה עגולה: ולענין פ"א פשוטה כתב האגור יש לכתבה עגולה כמו ריי"ש אבל לפי קבלת החסיד צריכה להיות מרובעת כמו פ"א כפופה והנקודה שבפנים ראשה הפוכה כנגד פנים ולא כנגד חוץ עכ"ל והגהות מיי' כתבו שהפ"א פשוטה צריכה להיות עגולה למעלה כמו שרגלי הפ"א כפופה למטה: וז"ל הר"י אסכנדרני יזהר בנקודה שבתוכה שלא תהיה הפוכה לצד חוץ פן תדמה לתי"ו:

ומ"ש בצד"י כפופה ופשוטה רוב דבריו הם באגור: וז"ל הר"י אסכנדרני ידביק היו"ד לצואר הנו"ן ולא למטה שלא תדמה לעי"ן וראשה השני צריך שיהיה כראש הזיי"ן שנוטה לכאן ולכאן וימשוך מושבה לצד ימין קצת ובמקום כפיפתה תהא עגולה עכ"ל: ומ"ש בקו"ף כי רגל ימיני עקום היטב כ"כ האגור: וז"ל הר"י אסכנדרני רגל שמאל היינו כרעיה דקו"ף התלוי יש למשוך אותו קצת לצד ימין באלכסון קצת עכ"ל: ומ"ש ושיעשה תג לצד שמאל כ"כ סה"ת והאגור: ומ"ש באות ריש שיכתבנה עגולה וגגה ארוך וירכה

קצר כן כתב האגור וטעם שצריך להיות גגה ארוך כדי שלא תדמה לוי"ו: ומ"ש באות שי"ן בראש האמצעי גם האגור כתב שרבינו שמחה וסמ"ג והרוקח כתבו שצריך להיות כמו יו"ד: ומ"ש בשם הרוקח שג' הראשים יעמדו על רגל אחד כ"כ הר"ן בפרק הבונה הא דאמרינן שקרא אחד כרעא וז"ל ומכאן צריך לעשות השי"ן חד ולא לעשותו רחב וכ"כ המנהיג: ומ"ש באות תי"ו שרגל שמאל יגע למעלה כ"כ המנהיג וז"ל ותי"ו נראה שהיא סתומה ככתיבת ספרדים שאם היא פתוחה ככתיבת צרפתים הו"ל לתת טעם בתלמוד (שבת קד.) בפתיחתו כמו שנתן להק' עכ"ל

סעיף קטן ב

וכך הם דברי רבינו שכתב שכל האותיות צריכים להיות גולם אחד חוץ מהקו"ף והה"א: כתב המרדכי בפ' הקומץ כל אותיות כפופות שעשאן עגולים מצד ימין בלא עוקץ כשרים ע"כ ומשמע דלכתחלה אין לעשותן עגולות ותימא שקצת כפופות יש שצריך עכ"פ לעשותן עגולות ואם לאו פסול שהרי כא"ף אם לא עשאה עגולה הרי היא דומה לבי"ת וכן שאר אותיות כפופות משפטן לעשותן עגולות מצד ימין בלא עוקץ:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו שאם רגלי הה"א והקו"ף הם נוגעים פסולים כבר נתבאר בראש סימן זה:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ובכל אות שיש בה ספק מייתינן ינוקא דלא חכים ולא טיפש. מהר"י קולון ביארו יפה שכתב בשורש ס"ט על יוד"י האל"ף והפ"א שאינן נוגעות פשיטא שאין להכשירו ע"י קריאת תינוק שלא נאמרו דברים אלו אלא היכא שנפסקה האות ובציר ליה שיעור כגון וי"ו קטיעה שאנו מסופקים אם הגיע לאורך וי"ו או אם כשיעור יו"ד ולכך תועיל קריאת התינוק דגילוי מילתא בעלמא הוא דאורך וי"ו יש לה מדלא קראה יו"ד אבל היכא דפשיטא לן שאין האות בצורתה מה תועיל בראיית התינוק ועינינו הרואות שאין האות בצורתה ואע"ג שר"מ השיב שאין תפילין ומזוזות נפסלין משום שלא כסדרן בתיקון האותיות הנפרדות ותלה הטעם בקריאת התינוק היינו דוקא להחשב כסדרן מאחר שעיקר צורת האותיות נעשו כסדרן אבל להכשיר בלא תיקון משום קריאת התינוק לא עלה על דעתו וכ"כ ה"ר יצחק בר ששת זללה"ה בתשובה: מצאתי כתוב אם חוטרא דחי"ת למעלה אינם נוגעים זה לזה אך מ"מ אין ניכר להדיא פרידתה והראינו לתינוק חכם וקראו כב' זייני"ן ואין התינוקות מורגלין באלו דאפילו המוכשר כתיקונו קורין לו ב' זייני"ן נראה דשרי לתקן כי היכי דשרי מהר"מ לתקן כשאין גוף האות נוגע ואי משום דתינוק לא קרי היינו משום שאין מורגל בחיתי"ן דחוטרא ודאי אי הוה מופרד להדיא

עד שנראה כשני זייני"ן ונשתנה צורת האות אהא לא הוה דייקינן מאין תולין דגרע דאין כאן אות:

סעיף קטן ה

ואלו הן האותיות שצריך לתייג א"ר כל אלפא ביתא דאתוותא דתגי אתה מוצא בתפילין ואלו הן וכו' עד צד"י דהארץ ג' ג' תגי. הכל לשון שימושא רבא וכתבוהו הרא"ש וסה"ת והגה"מ ויש קצת חילוף בספרי רבינו שכתב בהם ח' של חמץ חד תגא והרא"ש וספר התרומה כתבו ד' תגי וכתב הר"י אסכנדרני שכך הוא הנוסחא הנכונה וטעות נפל בספרי רבינו . ובשי"ן דאשר כתוב ב' תגי ובקצת נוסחאות ה' תגי והוא הנכון כי כ"כ הרא"ש וסה"ת ובפרשה והיה כי יביאך כתב ח' דלשלחנו ג' תגי וכ"כ בסה"ת אבל הרא"ש כתב ח' דלשלחנו ד' תגי . ובסוף פרשה זו כתב ט"ט דלטוטפות ה' תגין וכ"כ הרא"ש אבל בסה"ת ובהגהות ליתיה כלל ובפ' שמע כתוב ט"ט דלטוטפות ג' תגין וכ"כ סה"ת והגה"מ אבל הרא"ש דילגו:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ולא היה לו להזכיר שעטנ"ז ג"ץ בכלל תגין האחרים וכו' כבר יישבו בעל התרומה שכתב בהל' ס"ת שעטנ"ז ג"ץ אלו שבע אותיות הם צריכות ג' זייני"ן בכל הספר תורה צריך לשי"ן לראש שלישי ג' תגין וכן לעי"ן וטי"ת וצד"י לראש שני ב' תגין אבל בראש ראשון של אות א"צ כלום והא דאמרינן בשימושא רבא דתפילין שעטנ"ז ג"ץ צריכין זיינין וחשיב ש' ע' של שמע משמע דשאר שי"ן עי"ן אינו צריך כלום התם מיירי בתגינין גדולים שהם כעין מקלות. וגם מיירי בכל ג' ראשי השי"ן צריך תגין וכן בשני ראשי עי"ן וטי"ת וצד"י ובהל' תפילין כתב על דברי שימושא רבא והני זייני"ן המפורשים כאן היינו תגינין גדולים אבל תגינין קטנים כ"מ שאלו האותיות שעטנ"ז ג"ץ יש צריכות זיונין כדאיתא בהקומץ (כט:) וכ"כ בהגהות ויתיישב עוד במ"ש בהגהות בשם רא"ם וכן במרדכי דזיונין של שעטנ"ז ג"ץ לא בתגין אלא פירושו שלא יעשה ראשיהם עגול אלא משוך דלא איירי בהקומץ אלא בגוף האותיות:

סעיף קטן ז

וא"א ז"ל כתב וכו' בגמרא דידן לא הזכירו אלו התגינין ולא מסתבר כלל לפסול בחסרון אלו התגינין וגם בסה"ת כתב ומיהו בתלמוד שלנו לא מצינו כל זה ואין לסמוך על השימושא רבא במקום שהתלמוד חולק עליו וכתב כמו כן שם ואי כתבינהו אגויל שפיר דמי והא ליתא דפריך בפרק המוציא יין (שבת עט:) תפילין אגויל מי כתבינן עכ"ל וכן כתב בהגהות ורבינו כתב בספר י"ד על דברי הרא"ש וכיון שנתן טעם לדבריו בשביל שאינם מוזכרים בתלמוד מכלל דבחסרון תגי שעטנ"ז ג"ץ שמוזכרים בתלמוד פסול ע"כ

וכן יש לדקדק מדברי בעל התרומה וגם בהגהות ובאגור כתוב שר"ת כתב אם לא זיין שעטנ"ז ג"ץ פסולין דלא גרע מקוצו של יו"ד מיהו לפי מה שכתבתי בסמוך בשם רא"ם לא מיפסלי בחסרון תגין כל שלא עשה ראש אותיות אלו עגול אלא משוך וכ"כ מדברי הרמב"ם ז"ל דלא מיפסלי בחסרון תגין והכי נקטינן היכא דאין נמצא מי שידע לעשות תגין:

סעיף קטן ח

ומ"ש הילֿ טוב שיעשה כולם כי אין פסול בשינוי וכו' הוא לשון הרא"ש וא"ת היאך נמשך ממה שאין פסול בתוספת שהוא טוב שיעשה כילם שגם כשלא יעשה שום אחד מהם הוא טוב מאחר שאין פסול בגרעון וי"ל דה"ק כיון שאין פסול בתוספת טוב שיעשה כולם ויקיים דברי האומרים לעשותם: כתב סמ"ג על שעטנ"ז ג"ץ צריך בכל אות ג' זיונין בצד שמאל ויש סומכים על קרנות האותיות ומקל אחד באמצע ורבינו כתב בספר יו"ד שעטנ"ז ג"ץ בכל מקום שיבא אחת מאלו צריך לעשות לה ג' זיונים אחד מימין ואחד משמאל ואחד למעלה וי"מ שלשתן זקופין למעלה וכן נוהגים עכ"ל. והפירוש הראשון כתבו רש"י במסכת שבת ס"פ הבונה (שבת קה:) והפי' השני כתבוהו התוס' בפרק הקומץ (מנחות כט:) ונמ"י פי' בהלכות ס"ת ג' ג' זיינין לכל ראש וראש כגון השי"ן שיש לה ג' ראשין יעשה לה ט' תגי"ן ובעי"ן ו' תגין ובנו"ן וזיי"ן שאין להם אלא ראש אחד ג' תגין ע"כ: כתב האגור אני המחבר נוהג לעשות התגין משעטנ"ז ג"ץ כמו שלש זייני"ן ולא די בתגין כי כן אומר שצריך לזיין אותיות של שעטנ"ז ג"ץ וכן נוהגים בספרד ע"כ וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב שהתגין הם כמו זייני"ן זקופות על האות: כתב רש"י בהקומץ (שם) על הא דשעטנ"ז ג"ץ צריכות ג' זיונין דה"ה לצד"י כפופה ולנו"ן פשוטה: כתב הר"י אסכנדרני מהאותיות שיש להם גג יש לתייג מהם בכ"מ ה' וסימנה בדיק"ה והתג לכל אחד בסוף גגה בשמאל לא כסופרי הזמן הזה שנותנין תג ע"ג כל אחד מהן ואות חי"ת מחלוקת רש"י ור"ת שרש"י מצריך לה תג בסוף גגה כאחרים ולא באמצע כמו שכותבים הסופרים ור"ת אומר שאין לעשות לה גג אבל עושה לה חטוטרת וי"א שסימן אותיות שיש להם תגא הבק"י בלבד אבל דלי"ת וחי"ת אינם בכלל שלא נמצא בשום מקום שיש לתייגם ויש שכתבו אע"פ שדלי"ת לא נמצא בפירוש מאחר שמצינו בפירוש שיש לתייג הה"א וכל ה"א תחילתה כתובה דלי"ת אם כן יש לתייג הדלי"ת כה"א עכ"ל:

סעיף קטן ט

ואלו הן חסרות ויתרות שכתב הרמב"ם פרשה ראשונה קדש לי כל בכור וכו' הוציא מלא וי"ו כ"כ הרא"ש ג"כ אבל בספרי הרמב"ם שבידינו כתוב סתם הוציא מלא וכן מצאתי מוגה בספרי רבינו וכן נוהגים לכותבו מלא וי"ו ויו"ד ומ"ש יצאים חסר וי"ו כן כתב ג"כ

הרא"ש וכן נוהגים לכותבו חסר וי"ו לבדה אע"פ שגם בזה כתב הרמב"ם סתם יצאים חסר וכן מצאתי מוגה בספרי רבינו:

סעיף קטן י

ומ"ש בפרשה שנייה ולאבותיך חסר בספרי הרמב"ם כתוב חסר וי"ו ומלא יו"ד וכן נוהגים לכותבו חסר וי"ו ומלא יו"ד והרמב"ם וסמ"ג כתבו בסוף פרשה זו בחזק חסר והרא"ש ורבינו דילגוהו:

סעיף קטן יא

ובלטטפת השלישי נחלק עליו ר"ת ואומר שגם הוא חסר שני ווי"ן. כן כתב הרא"ש בסדר תיקון תפילין שבלטטפת השלישי חלק עליו ר"ת ואמר שגם הוא חסר שני ווי"ן וכן כתבו התוס' בהקומץ (לד:) ובפ"ק דסנהדרין (ד:) דבפ' והיה כי יביאך כתוב ולטוטפת ובפרשת שמע ופרשת והיה אם שמוע כתוב לטטפת והרא"ש בתחלת הל' תפילין כתב כדברי ר"ת ואע"פ שבקצת ספרים שלנו כתוב בטעות הנוסחא האמיתית היא בשמע ובוהיה אם שמוע כתיב לטטפת חסר שני ווי"ן ובוהיה כי יביאך כתיב ולטוטפת אבל בין פ"א לתי"ו אין כתיב וי"ו. ובסדר תיקון תפילין להרא"ש כתוב ובאלו הג' פרשיות כתוב בהם ולטוטפת וע"כ לומר דטעות סופר יש כאן דהא דלא כמאן ועוד שנמצא סותר דבריו שכתב בתחלת אותן הלכות לכן נראה שצריך להגיה באלו השתי פרשיות כתוב בהם לטטפת ובוהיה כי יביאך כתוב ולטוטפת: כתב המנהיג שיש מחלוקת בלטוטפות ובמזוזות קדמאי ובתראי הי מינייהו מלא והי מינייהו חסר וטוב לעשותם מלאים כדאמרינן בהקומץ (כט:) ל"ש אלא בחסרות אבל ביתירות לית לן בה עכ"ל וטעות הוא בידו שהרי כתבו שם התוס' יש טועים כשמסופקים בתיבה אם מלאה או חסרה שעושים אותה מלאה משום דיתרות לית לן בה ולאו מילתא היא דהכא מיירי ביתרות שגרדן דלא אמרינן דמיחזי כמנומר ע"כ וכן פירש"י וכן דעת כל הפוסקים ז"ל:

סימן לז

סעיף קטן א

גדולה מצות תפילין שכל המניחן מאריך ימים וכו' בפרק התכלת (מנחות מד:) ופירש"י ה' עליהם אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו:

סעיף קטן ב

ואמר רבא כל המניח תפילין וכו' עד שכל עונותיו נמחלין הכל בשימושא רבא:

סעיף קטן ג

וכל מי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן. בפ' קמא דר"ה (טו.) וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי בשם ר"ת דוקא הנמנע מלהניחן בשביל שהמצוה בזויה עליו

אבל אם ירא להניח תפילין משום דבעי גוף נקי והוא ירא שמא לא יזהר בקדושה ובטהרה לא ופירש הרא"ש שם אע"ג דעבירה היא דבקל יכול ליזהר בשעת ק"ש ותפלה מ"מ לא מיקרי בהכי פושעי ישראל בגופן אבל מתוך דברי רבינו דאהא דמי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן כתב לכן צריך כל אדם ליזהר בהם נראה שאין מפרש כפיר"ת אלא כל מי שאין מניחן מאיזה טעם שיהיה הוא בכלל פושעי ישראל בגופן דאילו לפירוש ר"ת כל שאינו נמנע מלהניחם משום ביזוי לא הוי בכלל פושעי ישראל ואין לומר דה"ק כיון דמצות תפילין חשובה כ"כ שמי שאינו מניחן משכחת לה שיהא בכלל פושעי ישראל דהיינו כשנמנע מלהניחן משום ביזוי הילכך צריך להיות זריז בהם דמאי איריא תפילין כל המצות נמי אם נמנע מלעשותן משום ביזוי הוי בכלל פושעי ישראל דתפילין דנקט בגמרא לדוגמא נקטה וה"ה לאינך ומיהו אפשר דשאני תפילין דהוי בכלל פושעי ישראל בגופן לפי שמניחן סמוך לגופו משא"כ בשאר מצות ומש"ה כי מימנע מינייהו משום ביזוי אע"ג דהוי בכלל פושעי ישראל מ"מ בכלל פושעי ישראל בגופן לא הוי ואעפ"כ מפשט דברי רבינו נראה דלא ס"ל כפי' ר"ת אלא בכל גוונא הוי פושע כשאינו מניח תפילין אפילו אינו נמנע מלהניחן משום ביזוי וכן נראה מדברי רבינו ירוחם ואפשר שזה גם כן דעת הרא"ש שבהל' תפילין כתב סתם דפושעי ישראל בגופן הוי קרקפתא דלא מנח תפילין: וכתב עוד הרא"ש שנו חכמים ליום הדין אם זהיר במצות תפילין כף זכות מכרעת ואם פשע בהן כף חובות מכרעת שאין לך גדול שבכל מצות עשה שבתורה יותר ממצות תפילין שהוקשה כל התורה כולה לתפילין שנא' למען תהיה תורת ה' בפיך לכך צריך כל אדם שיהא זהיר במצות תפילין ומה שהיא רפויה ביד קצת אנשים היינו כדא"ר שמעון בן אלעזר (שבת קל:) כל מצוה שלא מסרו ישראל עצמם עליה בשעא השמד עדיין היא מרופה בידם והא דאמרינן בירושלמי מפני מה לא החזיקו בה מפני הרמאים ה"פ מפני מה לא החזיקו העולם להיות מניחין תפילין כל היום כשרים ונאמנים בעיניהם כן היה הדבר ראוי ששם ה' נקרא עליו. מפני הרמאים שהם הרשעים ומניחין תפילין לרמות בהם העולם ולכאורה נראה שביאור דבריו כמ"ש רבינו ירוחם וז"ל פי' שלא החזיקו בהם להניחן כל היום מפני הרמאים אבל בשעת תפלה כל אחד מישראל נקרא מפושעי ישראל אם לא יניחם ע"כ אבל כשתדייק דבריו משכחת שדברי הרא"ש הם כמו שכתבו התוס' בפרק במה טומנין (שבת מט.) דה"פ מפני מה לא החזיקו נאמנות באדם המניח תפילין וקאמר מפני הרמאין שהיו מניחין תפילין לרמות בני אדם וכ"כ בסה"ת:

סעיף קטן ד
וכתב עוד הרא"ש דהא דאמרינן (שם) תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים לא שיהא צדיק כאלישע אלא שיוכל ליזהר משינה ומהפחה כמוהו דכיון שאירע לו נס בתפילין מסתמא היה שומרן בטהרה וכן פי' התוס' והר"ן בפרק במה טומנין וכתב הרא"ש והאידנא שאין רגילין להניחן אלא בשעת תפלה בקל יכול אדם ליזהר באותה שעה וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ה
קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין לחנכו ברייתא בס"פ לולב הגזול (סוכה מב.) ופי' רש"י לשמור תפילין שלא יכנס בהם לב"ה ובס"ה כתב דהיינו שיהא נקי לשמור אותם בטהרה כאלישע בעל כנפים כלומר שלא יישן בהם ולא יפיח בהם וכ"כ סמ"ק: כתב העיטור מסתברא לן דהאי קטן גדול בן י"ג שנה ויום א' הוא והביא ראייה לדבריו ואינה כדאי להוציא הברייתא מפשוטה דמשמע דקטן ממש קאמר וכ"נ דעת כל הפוסקים שכתבו קטן סתם דמשמע דבקטן ממש מיירי:

סימן לח

סעיף קטן א
חולה מעים בפרק כל הבשר (חולין קי:) מימרא דרב יהודה וכתב הרא"ש בתשובה כלל ד' סי' א' שמי שבריא לו שאינו יכול להתפלל בלא הפחה מוטב שיעבור זמן התפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי בשעת ק"ש בין אהבה וק"ש יניח תפילין ויברך דאנוס הוא דעדיף מעובדא דרב (ברכות יד:) דאמר שלוחא הוא דעוית: (ב"ה) וכתבו רבינו בסימן פ': כתב המרדכי שחולה פטור מן התפילין והביא ראיה לדבר ותימא א"כ אמאי נקט ר' יהודה חולה מעים לימא סתם חולה ומצאתי (בשם א"ח בשם הר"ם): (ב"ה) כצ"ל מצאתי להרמב"ם מצטער ומי שאין דעתו מיושבת פטור שהמניח אסור להסיח דעתו מהם עכ"ל ולפ"ז אפשר לפטור כל חולה אם הוא מצטער ור' יהודה דנקט חולה מעים אפי' באינו מצטער:

סעיף קטן ב
ונשים ועבדים פטורים משנה בפרק מי שמתו (ברכות כ.) ויהיב טעמא בגמרא משום דהוי מ"ע שהזמן גרמא וכל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות: וכתב הרא"ש בהל' תפילין ואע"ג דקיי"ל כר"ע דאמר (עירובין צו.) לילה זמן תפילין מ"מ שבת ויו"ט לאו זמן תפילין: כתב הכלבו בשם הר"ם שאם רצו הנשים להניח תפילין אין שומעין להם מפני שאינן יודעות לשמור עצמן בנקיות עכ"ל. ובספר א"ח הקשה עליו מדאמרינן בר"פ המוצא תפילין (שם) דמיכל בת כושי (פי' שאול) היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים

ול"נ שטעם הר"ם כמו שכתבו התוס' דאיתא בפסיקתא שמיחו בה חכמים ופירשו הם דטעמא משום דתפילין צריכין גוף נקי ונשים אין זריזות ליזהר והר"ם רצה לחוש לדברי הפסיקתא: וכתב עוד הכלבו בשם הר"ם ועל הבחורים ששאלת אשר מהרהרים אפילו בשעת קריאת שמע לא יניחו תפילין ואפי' חולי מעים אסור להניחם וכל שאינו יכול לשמרם שלא יפיח בהם אסור כל שכן שלא ינהג בהם קלות ראש בתאות נשים עכ"ל ותמהני דהא תניא בפ"ב דסוכה (כו:) רבי יוסי אומר הילדים לעולם חולצין מפני שרגילים בטומאה ופירש"י שרגילים בטומאה קס"ד שמא יראו קרי שההרהור מצוי בהם ומתמה תלמודא לימא קסבר רבי יוסי בעל קרי אסור להניח תפילין אמר אביי בילדים ונשותיהם עמהם עסקינן שמא יבאו לידי הרגל דבר הרי בהדיא דמשום הרהור לא מיתסר ואפשר לומר דהר"ם מפרש דקס"ד דמפני שרגילים בטומאה היינו שהן בעלי קריין ובעל קרי אסור להניח תפילין ומשו"ה מתמה דבעל קרי ודאי חייב בתפילין ומיהו בעוד שהם עליו צריך שלא יהרהר ואם אינו יכול להעמיד עצמו מלהרהר בשעה שהן עליו לא יניח ובספר א"ח כתוב על הא דהר"ם וכן משמע מירושלמי שמפרש גוף נקי ממחשבה רעה עכ"ל ולי נראה דאין לפטרם ממצות תפילין מפני כך אלא יש לכופם בדברים ולמשוך לבם ליראת שמים כדי שיסיחו לבם מדברי הבאי המזיקים לגוף ולנפש ויפנו לבם לקבל עליהם עול מלכות שמים: כתב הרא"ש דאיתא בספר העתים סומא פטור מן התפילין ומן הציצית דכתיב וראיתם אותו פרט לסומא והוא ז"ל חלק עליו וכתב דליתא דוראיתם אותו בציצית הוא דכתיב:

סעיף קטן ג

אבל ביום ראשון פטור מכאן ואילך חייב אפי' באו פנים חדשות בפרק ואלו מגלחין (מועד קטן כא.) אסיקנא דהלכה כר' יהושע דאמר אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין משני ושני בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות חולץ ורבא פליג ואמר כיון שהניח בשני שוב אינו חולץ לפנים חדשות והילכתא כוותיה דבתרא הוא ובפ"ב דסוכה (כה:) אמרינן אבל חייב בכל המצות חוץ מתפילין וה"מ ביום ראשון דכתיב ואחריתה יום מר וכ"כ הרי"ף בפ' ואלו מגלחין וז"ל ומסקנא אינו אסור אלא ביום ראשון לבד דעיקר מרירא חד יומא הוא דכתיב ואחריתה כיום מר וכיון שהניח יום שני שוב אינו חולץ ואפי' באו פנים חדשות וכתב עליו הרא"ש מ"ש הרי"ף דאינו אסור לא יום ראשון בלבד לפי שיום ראשון כולו אסור אבל שני אינו אסור אלא מקצתו דאמרינן אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין משני ושני בכלל מותר פירש"י דשני ימים אסור מקצת שני ככולו וכה"ג אמרינן בפ"ב דסוכה וה"מ יום ראשון אבל יום

שני לא קא חשיב משום דמקצת היום ככולו ויראה דמיד בהנץ החמה אמרינן מקצת היום ככולו ע"כ ונראה מדבריו דאע"ג דס"ל לילה זמן תפילין הוא כיון שאסור להניחם בתחלה אין הלילה עולה לו וצריך להמתין עד הנץ החמה והר"ן כתב בפ"ב דסוכה ג"כ דכי אמרינן וה"מ ביום ראשון ה"ק ה"מ דמיפטר כוליה יומא ביום ראשון אבל בשאר ימים לא מיפטר כוליה יומא דאפי' במקצת שני חייב אלא שמדברי הרי"ף נראה דלא מיתסר ביום שני כלל ואף הרמב"ם כתב כן וכתב הרמב"ן בספר תורת האדם דאפשר דהיינו טעמא לפי שאין מניחין תפילין בלילה דלילה לאו זמן תפילין הוא ואפ"ה עולה הוא למקצת היום ונמצא שאינו אסור ולא נפטר מלהניח תפילין אלא יום א' בלבד שהרי ביום השני בשחרית חייב בהן וכתב הר"ן ועדיין אין זה מחוור לי שא"כ לא הול"ל אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין עכ"ל ונראה שטעמו משום דכיון שאמרו ב' ימים הראשונים אסור להניח תפילין את"ל דלא מיתסר אלא יום א' וליל שני כיון דלילה לאו זמן תפילין א"כ לא נאסר אלא יום א' בלבד ולי נראה די"ל דאע"ג דלילה לאו זמן תפילין הוא מטעם שמא ישן בהן אבל מיתסר נמי מטעם אבילות:

סעיף קטן ד

תשעה באב חייב בהן כ"כ הרא"ש בפ"ב דתענית דלא חמיר ט"ב משאר ימי אבילות וכתב עוד ור"מ כתב דבט"ב אין להניח תפילין כמו ביום ראשון דאבל דאין יום יותר מר ממנו יום קביעות בכיה לדורות ואפשר שדחק למצוא סמך למנהג אשכנז אבל לכאורה נראה כמו שכתבתי למעלה ע"כ וכתבו רבינו בסי' תקנ"ה:

סעיף קטן ה

חתן ושושביניו וכל בני חופה פטורים מתפלה ותפילין וכו' בפ"ב דסוכה (כה:) ת"ר חתן והשושבינין וכל בני חופה פטורים מן התפלה ומן התפילין וחייבים בק"ש משום רבי שילא אמרו חתן פטור ושושבינין וכל בני חופה חייבים ופי' רש"י פטורין מן התפילין משום דשכיח שכרות וקלות ראש והרמב"ם לא כתב דחתן פטור מן התפילין ואפשר שהוא בכלל מה שכתב מצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו ונכונה פטור מן התפילין. ואהא דרבי שילא כתב הרא"ש דלא קאמר דשושבינין ובני חופה חייבים אלא בק"ש דוקא אבל בתפלה ותפילין מודה דפטורין ופסק הרא"ש הלכה כרבי שילא ולפ"ז נראה שמ"ש רבינו בק"ש לא קאי אלא אשושבינין ובני חופה ולא אחתן ויותר נראה לומר דגם אחתן קאי והטעם משום דרבי שילא דפטר לחתן היינו מפני שאי אפשר לו לכוין דעתו וא"כ היינו לדידהו שהיו מכוונים אבל בזמן הזה שאפי' שאר כל אדם אינו יכול לכוין גם החתן חייב וכמ"ש בסי' ע':

סעיף קטן ו

וכותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהם וכו' שם (כו.) א"ר חנינא בן עקיבא כותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהם וכל העוסקין במלאכת שמים לאתווי מוכרי תכלת פטורין מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל המצות האמורות בתורה לקיים דברי רבי יוסי הגלילי שהיה אומר כל העוסק במצוה פטור מן המצוה וצ"ל דבשעה שהן עוסקין במצותן דוקא קאמר שלא יפסיקו ממצותן כדי לעשות מצוה אחרת אבל בשעה שאינם עסוקין במצותן הרי הן כשאר כל אדם וחייבין בכל המצות וכמו שכתבו שם התוס' והרא"ש והר"ר נסים גבי הא דתנן שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה ולפי מ"ש הם ז"ל שם היינו דוקא כשהוא בענין שאם יניחו תפילין או יקראו ק"ש או יקיימו אחד משאר מצות תיבטל המצוה שהם עסוקים בה כגון שאדם אחד רוצה לפרוש בים או בשיירא עכשיו ורוצה לקנות תפילין או תכלת וא"א לו להמתין עד שסופר או התגר יקיים המצוה הבא לידו אבל אם אפשר לו להמתין יעשה הסופר או התגר מצוה הבאה לידו אם היא מצוה עוברת ואח"כ יחזור לכתוב ספרים תפילין ומזוזות או למכרן וכ"כ רבינו ירוחם על ברייתא זו ודוקא כשמתבטלין ממלאכתן בשעה שיתעסקו במצוה אחרת אבל אין כן דעת הר"ר ניסים שהוא כתב שם שהעוסק במצוה פטור מן המצוה אע"פ שהוא יכול לקיים את שתיהם לפי שכל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אע"פ שאפשר ומיהו מודינא ודאי שכל שא"צ לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם דבכה"ג ודאי יצא ידי שתיהן ומהיות טוב אל יקרא רע עכ"ל וכדברי הר"ר ניסים כתוב שם בהגהת אשירי בשם א"ז ואפשר לומר דלא פטרה ברייתא זו לכותבי ספרים וכולי אלא ממצות הנחתם כל היום אבל בשעת ק"ש ותפלה חייבין הם להניחן כדי לקבל עליהם עול מלכות וכ"כ ה"ר יונה אהא דפטר במכילתא לקורא בתורה מן התפילין: (ב"ה) ור"י גריס בברייתא זו ותגרי תגריהם ופי' דהיינו הקונים מן הסוחרים יחד למכור על יד על יד: וכמו שאכתוב בסמוך והרי"ף כתב ברייתא זו אבל הר"ר משה בר מיי' השמיטה ואיני יודע למה ואפשר שטעמו משום דאיתא בירושלמי פ"ק דברכות ר' יוחנן בשם רשב"י כגון אנו שעוסקים בת"ת אפי' לק"ש אין אנו מפסיקין ר' יוחנן אמרה על גרמיה כגון אנו שאין אנו עסוקים בת"ת אפילו לתפלה אנו מפסיקין א"ר יוסי קומוי ר' ירמיה אתיא דר' יוחנן כר' חנינא בן עקיבא דתניא כותבי ספרים תפילין ומזוזות מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה רבי חנינא בן עקיבא אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפלה ולתפילין ולשאר כל מצותיה של תורה ולא מודי רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב ולית ליה לרשב"י הלמד על מנת

לעשות ולא הלמד על מנת שלא לעשות וכו' טעמא דרשב"י זה שינון וזה שינון ואין מבטלין שינון מפני שינון (ופי' הרא"פ בירושלמי וז"ל זה שינון ק"ש דכתיב ושננתם וזה שינון ת"ת נמי דרשינן מהאי כדאמר ושננתם שיהיו ד"ת מחודדים בפיך ע"כ) וכיון דלדברי הירושלמי לדעת הכל אין כותבי ספרים כו' פטורין מן התפילין דע"כ לא פטר ת"ק אלא מן התפלה מפני שהיא מדרבנן אבל לכל מצוה דאורייתא מפסיקין כדרך שמפסיקין לק"ש לא רצה לפסוק כהא דתניא בגמרא דידן דפטורין מן המצות דאפשר דשום תנא דס"ל כר"י הגלילי קתני לה ופליגי עליה חכמים:

סעיף קטן ז

כתב הר"ר משה בר מיימון המצטער וכו' בפ"ד וז"ל מצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו ונכונה עליו פטור מן התפילין שהמניח תפילין אסור להסיח דעתו מהם וכתב ה"ר מנוח אע"ג דבשאר מצות אמרינן (שם כה:) דמצטער איבעי ליה ליתובי דעתיה הכא שאני משום היסח הדעת:

סעיף קטן ח

גרסינן במכילתא לזכרון בין עיניך מכאן אמרו המניח תפילין כקורא בתורה וכו' עד ואינהו בגמרא עסקי כל זה כתב הרא"ש בסוף הלכות תפילין והא דגרסינן במכילתא כתבו התוס' בפ"ק דר"ה (יז.) גבי קרקפתא דלא מנח תפילין וגם הרב רבינו ניסים כתבה שם וכתב דאפשר דטעמא דמלתא משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אי נמי שהעוסק בתורה אינו צריך אות שדברי תורה הן עליו לאות והמרדכי כתב בהלכות תפילין ושמא מה שאומר במכילתא שהוא פטור היינו בשעה שעוסק בתורה וה"ר יונה כתב בפרק היה קורא דלא בא במכילתא לפטור שלא יניחם כלל בשעת ק"ש ותפלה שזה צריך הוא כדי לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה אלא החיוב של כל היום הוא שפוטר למי שעוסק בתורה ולפי דבריו שפיר נקטינן כברייתא זו וליתא לקושיא דרב שמואל בר חפני דרבנן קשישי בשעת תפלה הוו מנחי להו ובהא לא אירי במכילתא ולדברי המרדכי וסברא קמא דהרב רבינו ניסים נמי אתי שפיר דרבנן קשישי לא היו פוסקים מלימודם כדי להניח תפילין דהא בשעת תפלה הוא דמנחי להו ובמכילתא לא פטר אלא שלא יפסוק מלימודו אפי' אם תמצא לומר דרבנן קשישי הוו פסקי מלימודם כדי להניח תפילין ל"ק דמכילתא מיירי במי שתורתו אומנתו כגון רשב"י וחביריו אבל מי שאין תורתו אומנתו כ"כ לא מיפטרי וכדאיתא בפ"ק דשבת (יא.) וגם בירושלמי שהבאתי בסמוך. ועוד י"ל דאפי' רשב"י וחביריו אם רצו להניח תפילין מברכין עליהם דהא דפטירי היינו אם לא רצו להפסיק אבל אם באו להפסיק חיובי מחייבי ומברכין

עליהם והרוקח כתב בסימן שס"ט על המכילתא דאין לומר פטור ממש אלא מעלין עליו כאילו שונה בתורה וכל שכן שאם שונה בתורה ששכרו כפול ע"כ:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו על דברי בעל העיטור ואין נ"ל לחלק דהא לענין ברכות התורה קאמר בפ"ק דברכות דאית להו חד דינא ויש ליישב דבעוסק בתורה שבכתב שנזכר בה יציאת מצרים כמה פעמים הרי הוא זוכר על ידה יציאת מצרים ואינו צריך זכרון אחר משא"כ כשהוא עוסק בתלמוד ומ"מ אין דברי בעל העיטור נראין:

סעיף קטן י

אמר רבא אסור למיחלץ תפילין קמי רביה וכו' עד והדר כרכי תלמידי' בשימושא רבה והא דא"ר יוחנן דוירם יד במלך היינו שחלץ תפילין בפניו איתא בפרק חלק (סנהדרין קא:) וכתבו הרב רבי' משה בר מיי' בפ"ה מה' ת"ת ורבינו בטוי"ד סי' רמ"ב ופירש"י שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכות ולחלוץ שלא בפניו ע"כ וכתב עוד דטעמא מפני שהוא מגלה הראש והוא זלזול לפני המלך: וכתב רבי' הגדול מהרי"א ז"ל ומזה הטעם נראה בשימושא רבא שהתלמיד עושה חוצפא כשמגלה ראשו אבל אין מתיישב לי מה שאמרו עד שיחלוץ רבו שבכאן עכ"פ יש עזות אם הטעם הוא זה ואולי חששו לטעם אחר מפני שפורק ממנו עול מלכות שמים ואין ראוי לעשות זה בפני רבו עד שיראה רבו עושה כן ועוד שיש בזה כמורה הלכה בפני רבו כשחולץ מורה שהגיע זמן שאינו חייב בהם ואין ראוי לעשות כן אלא בהוראת רבו עכ"ל. ולפי טעם שני שכתב אינו אסור אלא כשחולצן סמוך לשקיעת החמה שנראה כמורה שכבר הגיע זמן חליצת תפילין ומיהו לענין מעשה יש לחוש לדברי רש"י ז"ל:

סעיף קטן יא

אמר רבא לא כשר לאנוחי תפילין אלא למאן דקרי וכו' עד והוא דידע לתרגומי בכולהו גם זה בשימושא רבה וכתוב בסה"ת אמנם בתלמוד שלנו לא מצינו כל זה אלא אדרבא בפרק לולב הגזול (סוכה מב.) גרסינן קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין אע"ג דלא למד במשנה וכן כתוב התם אי כתבינהו אגויל שפיר דמי וליתא דאילו בפ' המוציא יין (שבת עט:) פריך תלמודא תפילין אגויל מי כתבינן ואין לסמוך עליהם במקום שהתלמוד שלנו חולק עליהם וגם ספר א"ח כתב על דברי שימושא רבא כדברי בעל התרומה והרא"ש כתב בשם ה"ר ברצלוני מ"ש בשם רבא לא כשר לאנוחי תפילין אלא מאן דקרי תורה נביאים כתובים האי מימרא ליתא בכולי תלמודא ולא אשכחינן לה כלל ואיכא נמי מאן דבעי למימר שגם הוראה זו אינה עיקר דהא קיי"ל כל בר ישראל שיודע לשמור תפילין חייב בחינוכן ומ"ש בתלמוד תמניא מתיבי מנ"ל דתנן שמואל

הקטן אומר וכו' ה"פ דתנן דכשהוא בן עשר הוא מתחנך למשנה ודאי כשהוא בן י"ג כבר קרא בתלמוד ח' מתיבתא כמו (ברכות כ.) אנן מתנינן תליסר מתיבתא בעוקצין עכ"ל ורבי' שכתב דברי שימושא רבא אפשר דס"ל שאין קושיא מההיא דקטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין דהא איכא לאוקמא דוקא בדגמיר אבל אי לא גמיר לא אי נמי לענין הנחתן עליו כל היום איירי בשימושא רבא ובפרק לולב הגזול אייר לענין הנחתן בשעת ק"ש ותפלה בלבד אבל כל הפוסקים השמיטו דברי שמושא רבא בזה:

סעיף קטן יב

היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת וכו' בירושלמי שילהי מגילה איפליגו שמואל ורב הונא במילתא ואע"ג דאמרינן התם מתניתא מסייע לשמואל דאמר מזוזה קודמת תפילין שבלו עושין אותה מזוזה שבלתה אין עושין אותה תפילין למה שמעלין בקודש ולא מורידין כתב הרא"ש בהל' תפילין דמסתברא דהלכה כרב הונא דאמר תפילין קודמים דמצוה דגופיה עדיף ואין לתמוה היאך דחה סייעתא דברייתא בסברא בעלמא דההיא סייעתא לאו כלום היא משום דההיא ברייתא אתיא דלא כהלכתא דבפרק הקומץ (מנחות לב.) תניא איפכא ספר תורה שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהם מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. בר"פ ואלו מגלחין (מועד קטן טו.) מנודה ומצורע איבעיא לן מה הן בתפילין ולא איפשיטא וכתב בעיטור דאסור:

סימן לט

סעיף קטן א

תפילין שכתבן עבד או אשה או קטן וכו' ברייתא בפרק השולח (גיטין מה:) ויליף לה מדכתיב וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה וכתב במרדכי דקטן אפי' הגיע לחינוך אם כתב תפילין פסולין דליתיה בקשירה מדאורייתא ובההיא ברייתא מני נמי מסור והרמב"ם כתבו גם כן ונתן טעם שכל שמוזהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכותב כלומר ומומר ומסור כיון שפרקו עול אינם מאמינים במצות וכך הם דברי רש"י ובהל' תפילין כתוב בנמ"י מסור ישראל ומשמע דהאי מומר במומר לכל התורה הוא אי נמי במומר למצוה אחת והוא שיהא להכעיס אבל מומר למצוה אחת לתיאבון משמע דלאו פורק עול הוא ואיכא למידק האי מסור היכי דמי אי להכעיס בכלל ישראל מומר הוא ואי לתיאבון מאי שנא משאר עבירות דלא הוי פורק עול כשהוא עובר על מצוה אחת לתיאבון ואפשר דמסור לתיאבון נמי הוי פורק עול דשאני מסור דחמיר טובא או אפשר דמסור נמי דוקא שלא לתיאבון הוא דהוי פורק עול ואיצטריך סד"א כיון דמסור לא כתיב בהדיא באורייתא דהא לא נפיק אלא מלא

תעמוד על דם רעך אפי' שלא לתיאבון לא מיקרי פורק עול קמ"ל ולפי זה אפשר דמשום הכי השמיטו רבינו דהשתא כולי עלמא קים להו שהמסור מהעבירות החמורות היא ובכלל ישראל מומר לע"ג הוא והרב רבינו ניסים כתב בפרק השולח שנראה מדברי רש"י ומדברי הרב רבינו משה בר מיי' דמסור וישראל מומר מדאורייתא מיפסלי ואחרים פירשו דמדינא אתנהו בקשירה אלא מדרבנן כיון שפרק מעליו עול מצות אפילו לא הוי מומר אלא למצוה אחת דשביק היתרא ואכיל איסורא עשאוהו מדבריהם כאילו אינו בקשירה עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו וכל הפסול לכתבן פסול בכל תיקון עשייתן כן כתב הרב רבינו משה בר מיימון בפרק ג' וז"ל אין עושין תפילין אלא ישראל שעשייתן ככתיבתן מפני השי"ן שעושין בעור לפיכך אם עפץ עו"ג או תפרן פסולות וה"ה לכל הפסול לכתבן שלא יעשה אותם עכ"ל ואיכא למידק מאחר שכתב דטעמא דפסולה מפני השי"ן לא יפסל ע"י עו"ג אלא עשיית השי"ן לבד וצ"ל דכיון דיש בעשייתן דבר שהוא ראוי ליפסל אם נעשה ע"י הפסול אין לחלק בין קצת עשייה לקצת עשייה:

סעיף קטן ג

כתבן אפיקורס יגנזו בפרק השולח (שם) א"ר נחמן נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף כתבו עו"ג יגנז נמצא ביד אפיקורס יגנז נמצא ביד עו"ג אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו ס"ת שכתבו עו"ג תניא חדא ישרף ותניא אידך יגנז ותניא אידך קורין בו ל"ק הא דתניא ישרף ר' אליעזר היא דאמר מחשבת עו"ג לע"ג והא דתניא יגנז האי תנא הוא דתני רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ומסור ועו"ג ועבד ואשה וקטן וכותי וישראל מומר פסולים שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה והא דתניא קורין בו כי האי תנא הוא דתניא לוקחין ספרים מן העו"ג מ"מ ובלבד שיהיו כתובין כהלכתן. ופירש"י אפיקורס. אדוק לע"ג: ישרף. דודאי לשם ע"ג כתבו: נמצא ביד אפיקורס יגנז. ספק כתבו ספק מצאו וכשר הוא נמצא ביד עו"ג אמרי לה יגנז מספיקא שמא הוא כתבו ואמרי לה קורין בו דספק ספיקא הוא דשמא ישראל כתבו ואת"ל הוא כתבו שמא למכור לישראל כתבו ולא לשם ע"ג והתוס' כתבו דאין נראה דרב נחמן דקאמר כתבו עו"ג יגנז היינו אפילו כתבו למכור לישראל דלקמן מפרש טעמא משום דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה אלא טעמא דאמרי לה קורין בו משום דאיכא למיתלי טפי שישראל כתבו שאין דרך עו"ג לכתוב ורבינו כתב כאן דתפילין שכתבם אפיקורס יגנז ובהל' ס"ת כתב ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף: וגם רבינו ירוחם כתב גבי תפילין כתבן עו"ג אפיקורס יגנזו וגבי ס"ת

כתב ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף ונראה שדעתם לפסוק הלכה כרב נחמן דס"ת שכתבו אפיקורס ישרף אבל בתפילין ומזוזות נקטינן כרב המנונא בריה דרבא מפשרוניא דאמר שאם כתבו יגנזו דכיון דרב נחמן לא הזכיר אלא ס"ת משמע דדוקא בס"ת הוא דאמר ישרף אבל לא בתפילין ויש ליתן טעם בדבר דס"ת גם האפיקורסים כותבים אותו לצורך עצמן להתלמד בו הילכך ודאי לשם ע"ג כתבו אבל תפילין ודאי לצורך ישראל כתבן הילכך איכא למימר דלא לשם ע"ג כתב ומשום הכי לרב נחמן נמי לא ישרפו אלא יגנזו ואפשר שזה היה דעת הרי"ף והרא"ש שכתבו בהל' ס"ת הא דא"ר נחמן ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף ובהל' תפילין כתבו תני רב חיננא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ישרף ותניא חדא יגנזו ומשמע דכיון דפלוגתא דתנאי היא ולא הכריעו כדברי אחד מהם שהלכה כמ"ד יגנזו אע"ג דבס"ת סברי דהלכה כמ"ד ישרף לא נמנעו מלכתבו בהל' תפילין עם דין תפילין ומזוזות מפני שסמכו על מה שכתבו בה' ס"ת הא דא"ר נחמן נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף אבל הרמב"ם כתב בפ"א ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ישרפו משמע דס"ל דר"נ ס"ת דנקט לאו דוקא אלא ה"ה לתפילין ומזוזות ויש לתמוה על הרי"ף והרא"ש שכתבו דתני רב חיננא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ישרף דרב חיננא לא חלק בין אפיקורס לעו"ג ומסור ועבד וכו' ובכולהו תני פסולין סתם והם כתבו דבאפיקורס תני ישרף ובאינך תני פסולין סתמא ועוד דבתפילין ומזוזות לא אשכחן מ"ד בהדיא ישרף דאע"ג דגבי ס"ת תני חדא ישרף ואפשר לומר דס"ת לאו דוקא אלא ה"ה לתפילין ומזוזות ומפני כך כתבו וס"ת ותפילין ומזוזות תני חדא ישרף מ"מ קשה למה שהוכחנו דמשמע מדבריהם שהם סוברים דרב נחמן דוקא בס"ת הוא דאמר ישרף ולא בתפילין ומזוזות ודוחק לומר שגירסא אחרת היתה להם בהא דתני רב חיננא בריה דרבא מפשרוניא דבפרק התכלת (מנחות מב:) נמי איתא להא מתניתא והיא שנויה כמו שכתבתי דאיתא בפרק השולח ועוד שהרא"ש עצמו כתבה בפ' השולח כגירסת ספרים דידן בגמרא ולכן נראה לי שהם סוברים דכי אמר רב נחמן ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף ה"ה לתפילין ומזוזות ואע"ג דרב חיננא כייל אפיקורס בהדי עו"ג ומסור ועבד ובכולהו תני פסולין מ"מ כיון דאיהו תני לכולהו פסולין תלו הדבר בו וכתבו על אפיקורס תני חדא ישרף ותני חדא יגנז ומשמע דס"ל כמאן דאמר ישרף ואע"פ שלא הכריעו בהלכות תפילין הלכה כדברי מי סמכו על מה שכתבו בהלכות ס"ת דברי רב נחמן דאמר ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף וכבר נתבאר מדבריהם בהל' תפילין שהם סוברים דתפילין ומזוזות וס"ת שוים הם הילכך כולם היכא דכתבן אפיקורס ישרפו וכדעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ביד עו"ג כשרים כבר כתבתי שהיא ברייתא שם נמצא ביד עו"ג אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו כתב הר"ן דלפי גירסא זו משמע דנקטינן כלישנא בתרא דקורין בו. וכ"פ הרמב"ם בפ"א וטעמא משום דשכיח טפי שישראל כתבו לפי שאין דרך עו"ג לכתוב אבל הרי"ף כתב אמרי לה קורין בו ואמרי לה יגנז דחיישינן שמא עו"ג כתבו נראה שהוא פוסק דיגנז ומיהו אפשר שאם הוחזק שבזזו עו"ג ספרי יהודים דתולין דאותם ספרים שלהם היו וקורין בהם שבכהאי גוונא שכיח טפי עכ"ל הר"ן והרא"ש גורס כגירסת הרי"ף ופסק ברמזים דס"ת שנמצא ביד עו"ג יגנז וכ"כ רבינו ירוחם בדיני ס"ת דאזלינן לחומרא שמא עו"ג כתבו וכ"כ ג"כ רבי' בה' ס"ת ותימא איך פסק כאן דכשרים ואפשר שהוא סובר דהא דמחמרינן ואמרי' יגנז היינו דוקא גבי ס"ת שהעו"ג עשויים לכתוב ס"ת לצורך עצמן להתלמד בו הילכך איכא למיחש שמא כתבו עו"ג ומשו"ה אמרינן יגנז אבל תפילין שאין העו"ג עשויין לכתבן לפי שאינן צריכין להם לא אזלינן בהו לחומרא אלא נקטינן כמאן דמכשר ואע"ג דבנמצאו ביד אפיקורס אמרינן יגנזו התם היינו טעמא משום דדרך אפיקורס לכתוב איכא למיחש שמא כתב הוא עצמו אבל עו"ג לא שכיח שיכתוב נהי דבס"ת חיישינן לחומרא אבל בתפילין דאפי' אי משתכח מאן דידע לכתוב לא שכיח שיכתוב תפילין כיון שאין לעו"ג צורך בהם לא חיישינן להו וכשרים:

סעיף קטן ה

ואין לוקחין אותם ולא שאר ספרים ביותר מכדי דמיהם משנה שם ומפרש טעמא בגמרא שלא להרגיל אותן לגנבן ולגזלן ואמרינן התם בברייתא בגמרא דהא דאין לוקחין אותם ביותר מכדי דמיהם היינו דוקא טובא אבל דבר מועט יותר מכדי דמיהן לוקחין ורבינו כתבו בהל' ס"ת סי' רפ"א ולכן לא חשש להאריך כאן:

סעיף קטן ו

ואין נקחין אלא מן המומחה וכו' ברייתא בפ' התכלת (מנחות מב:) תפילין יש להם בדיקה ואינן נקחין אלא מן המומחה ופי' רש"י יש להם בדיקה אדם יכול לבדקן בחסירות ויתרות אעפ"כ אינן נקחין אלא מן המומחה היודע שצריכין עיבוד לשמה והתוס' והרא"ש הקשו עליו ופירשו הם דלעיבוד שלא לשמה לא חיישינן דהכל בקיאין בזה והא דאין תפילין נקחין אלא מן המומחה היינו הבקי בחסירות ויתירות דחיישינן שמא יתעצל בבדיקתן וטורח הוא לו להסיר התפירה ולחזור ולתופרן והא דתניא בפ' בתרא דעירובין (צז.) אמר ר"ח א"ר הלוקח תפילין מן השוק בודק שתים של יד ואחד של ראש או איפכא התם בשלקחן בדיעבד שלא מן המומחה והכי תניא בתוספתא דעבודת

כוכבים אין לוקחין תפילין אלא מן המומחה מי שלקח ממי שאינו מומחה ומצא בידו שנים או ג' צמדים בודק ממנו תפלה אחת של ראש או של יד בצמד הראשון וכן בשני וכן בשלישי וכן ברביעי עכ"ל וכ"כ ר"י וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם כתב בפ"ב הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה צריך לבדקן לקח ממנו מאה קציצות בודק מהם ג' קציצות או ב' של ראש ואחד של יד או ב' של יד ואחד של ראש אם מצאם כשרים הוחזק זה האיש והרי כולם כשרים ואין השאר צריך בדיקה ואם לקחן צבתים צבתים כולם צריכות בדיקה שחזקת הצבתים מאנשים הרבה לקוחים ע"כ ומ"ש אם לקחן צבתים צבתים כולם צריכות בדיקה היינו לומר דכל הצבתים צריכות בדיקה אבל כיון שבדק מהצבת ב' של ראש ואחת של יד או שתים של יד ואחת של ראש כל קציצות שבאותו צבת בחזקת כשרים ודברי הרמב"ם פשוטים בפ' המוצא תפילין ולא ידעתי למה השמיטום הפוסקים: כתב הרא"ש בתשובה על המוכר תפילין ואמר שהיו של אדם גדול שהוא נאמן דעד אחד נאמן באיסורין היכא דלא אתחזק איסורא ומסתמא אותו אדם גדול לא הוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן:

סעיף קטן ז

ותפילין שהוחזקו בכשרות אין צריכין בדיקה לעולם בפ' התכלת (מנחות מג:) כתבו התו' דאיתא במכילתא נאמר כאן מימי' ימימה ונאמר להלן ימים תהא גאולתו מה להלן י"ב חדש אף כאן מגיד שצריך לבדוק תפילין אחת לי"ב חדש דברי ב"ה ב"ש אומרים א"צ בדיקה שמאי אומר אלו תפילין של אבי אימא ובירושלמי פ' המוצא תפילין נמי תניא תפילין צריך לבדקן לי"ב חדש דברי רבי רשב"ג אומר א"צ וכל הני דמצרכי בדיקה ס"ל בחוקת תפילין הכתוב מדבר ולא קי"ל הכי מיהו בשימושא רבא איכא שצריכין לבדקן פעמים בשבוע והני בדיקות לא הוי משום חסירות ויתירות אלא שמא בלו ונתקלקלו וכל זה כתב הרא"ש וכתב שיש קצת סעד לדברי שימושא רבא מדאמרינן ביומא (יא.) דמזוזה נבדקת פעמים בשבוע ומיהו כתב שיש לחלק בין מזוזה לתפילין והרמב"ם כתב בפ"ב דאפילו אחר כמה שנים אינו צריך לבדקן שכל זמן שחיפויין שלם הרי הם בחזקתן ואין חוששין להם שמא נמחקה אות מתוכה או שניקבה הלל הזקן היה אומר אלו משל אבי אימא עכ"ל והוא בירושלמי פ' בתרא דעירובין וכתב רבינו ירוחם שכן נראה עיקר וכן פסק ברמזים והכי נקטינן. מ"ש רבינו בשם השאלתות בפרשה בא מקומו:

סעיף קטן ח

ומ"ש בשם ר"ע אפי' לד' או לה' שנים אינם צריכין בדיקה נראה דצריך להגיה אפי' למ' או לנ' שנה שכך כתוב בא"ח שמצא בתשובת הגאונים: וכתב עוד בא"ח ואם אינו מניחן אלא לפרקים בודאי צריכים בדיקה ב"פ בכל שבעה שנים עכ"ל: כתוב עוד בא"ח בשם

רב יוסף גאון במקום שאין שם מי שיודע לתפור תפילין ולבדקן ויש אצלם ישנות יניח אותם בלא בדיקה הואיל ואי אפשר לבדקם ולא לעשותם ואע"ג דמצוה כתקנה לא עביד דשכר מצות תפילין איכא עכ"ל:

סימן מ

סעיף קטן א

אסור לתלות תפילין בין ברצועה בין בבתים וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כד.) א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו מיתיבי התולה תפיליו יתלו לו חייו ל"ק הא ברצועה הא בקציצה ואב"א ל"ש רצועה ול"ש קציצה אסור וכי תלה רבי בכיסתא תלא ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כשינוייא בתרא:

סעיף קטן ב

בית שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי וכו' שם בסוף הפרק (כה:) תניא בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או יניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפי' י' מאני כחד מאנא דמו ופירש"י אפי' י' מאני וכולם כליין כחד מנא דמו ומשמע שאם שני הכלים לא הוו כליין טפי עדיף וכן נראה מדברי הפוסקים אבל מדברי הרב ר' יונה נראה דכי הוו תרוויהו אינן כליין נמי אפי' י' מאני כחד מנא דמו ונראה דל"ש לן בין עליון כליין ותחתון אינו כליין להיכא דהוו איפכא בכל גוונא שרי:

סעיף קטן ג

ואפי' נתנן כלי בתוך כלי אסור להניחן תחת מרגלותיו גם זה פשוט שם דתחת מרגלותיו אסור מפני שנוהג בהם מנהג בזיון:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל תחת מראשותיו בין כר לכסת מותר אפי' אם אשתו עמו שם בעיא דאיפשטא ואע"ג דאיתותב אסיקנא דהכי הילכתא ואמרינן בגמרא והיכא מנח להו א"ר ירמיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו כלומר אבל כנגד ראשו אסור מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ותמהני על רבינו שהתיר סתם בין כר לכסת ולא חילק בין כנגד ראשו לשלא כנגד ראשו וכתב ה"ר יונה דכנגד ראשו אסור בכל ענין אפי' כלי בתוך כלי ואפי' אין אשתו עמו ושלא כנגד ראשו אם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי דהיינו כלי אחד והכר שהוא כלי שני ואם אין אשתו עמו אפי' בכלי אחד דהיינו בין הכר והכסת סגי ודקדק כן מסוגיית הגמרא ואח"כ כתב אבל רבינו משה לא כתב כן שהוא לא חילק בין אשתו עמו לאין אשתו עמו ובכל ענין אמר שצריך כלי בתוך כלי לחומרא עכ"ל ול"נ דאפשר דמשום דבאשתו עמו עסיק הרמב"ם משו"ה נקט אם הניחם כלי בתוך כלי אבל אין ה"נ

דלהרמב"ם נמי כשאין אשתו עמו לא בעינן כלי בתוך כלי ומדברי הרמב"ם בפ"ד נראה דלא ס"ל כה"ר יונה דאמר שהכר חשוב כלי אחד אלא שצריך להניחם כלי בתוך כלי קודם שיניחם בין כר לכסת וכן הלכה: והא דאמרינן דבאשתו עמו בעינן כלי בתוך כלי נראה דכשרוצה לשמש דוקא הוא וכשאינו רוצה לשמש מיקרי אין אשתו עמו ואין לומר דאע"פ שאין בדעתו לשמש כיון שאשתו עמו בעי כלי בתוך כלי דחיישינן שמא ימלך לשמש וישכח התפילין דא"כ כי תניא בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם ליתני אסור להיות אשתו עמו במטה אלא ודאי כדאמרן: ולהניחן במטה כנגד צדו כתב ה"ר יונה דאזלינן לחומרא ודיינינן ליה כתחת מרגלותיו:

סעיף קטן ה

שכח ושמש מטתו בתפילין לא יאחז לא ברצועה ולא בבתים וכו' ברייתא בפ' הישן (סוכה כו.) ומסיים בה מפני שהידים עסקניות הן ופירש"י ושמא נגעו במקום הטינופת:

סעיף קטן ו

ישן בהם וראה קרי אוחז ברצועה וכו' גם זה ברייתא שם ופירש"י צריך לסלקן מראשו בעוד הקרי עליו כלומר דאילו אחר שקנח הקרי אע"פ שהוא טמא מותר להניחם כדמשמע התם בגמרא ונראה שהטעם שהתירו לו שיאחז ברצועה משום דליכא למיחש כולי האי שמא נגעו במקום הטינופת ואעפ"כ כיון שאפשר לחלצם ע"י רצועה לא שרי ליה שיגע בבתים א"נ משו"ה התירו לו לאחוז ברצועה קודם שיטול ידיו דטפי עדיף הא משישהם עליו עד שיטול ידיו:

סעיף קטן ז

הנכנס לסעודת קבע וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כג:) א"ר יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ואח"כ נכנס ופליגא דרבי חייא דאמר מניחן על שולחנו וכן הדור לו ועד אימת א"ר נחמן בר יצחק עד זמן ברכה. ופירש"י חולץ תפיליו. שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו: וכן הדור לו. שיהיו מזומנים לו ויחזור ויניחם בשעת ברכה וכתבו הרי"ף והרא"ש וכן הלכה כלומר כר' חייא וכדרב נחמן בר יצחק וכן פסק הרמב"ם בפ"ד ומשמע דלאכילת קבע דוקא צריך לחלצן אבל לא לאכילת עראי והכי איתא בהדיא בירושלמי פ"ב דברכות וכן כתב המרדכי וכן כתב הרמב"ם:

סימן מא

סעיף קטן א

הנושא משוי של ד' קבין בראשו ותפילין בראשו וכו' בר"פ המקבל (בבא מציעא קה:) אמרי דבי ר' ינאי לתפילין ד' קבין מאי היא דתניא היה נושא משוי על ראשו אם תפיליו רוצצות אסור ואם לאו מותר באיזה משוי אמרו במשוי של ד' קבין תני רבי חייא המוציא

זבל על ראשו ותפיליו בראשו הרי זה לא יסלקם לצדדין ולא יקשרם בידו שהוא נוהג בהם מנהג בזיון אבל קושרן על זרועו במקום תפילין משום ר' שילא אמרו אפי' מטפחת שלהם אסור להניח על הראש שיש בו תפילין וכמה אמר אביי ריבעא דריבעא דפומבדיתא. ופי' רש"י רוצצות. מתמעכות תחת המשא: ואם לאו. שהוא קל או שאינו מוטל עליהם: באיזה משוי. הוי רציצה: ריבעא דריבעא. רביע ליטרא דבר מועט ע"כ ולכאורה משמע דהא דאמרו משום רבי שילא פליגא אדתני דבי ר' ינאי ואדתני ר' חייא וקיי"ל כר' שילא משום דאביי דבתרא הוא משמע דס"ל כוותיה מדמפרש למילתיה וכן דעת הרב ר' יונה בפרק מי שמתו וזהו דעת הרמב"ם שכתב בפ"ד הנושא משאוי על ראשו חולץ תפילין של ראש עד שיסיר המשוי ואפי' מטפחת אסור להניח על הראש שיש בו תפילין אבל צונף הוא מצנפתו על תפילין והרי"ף והרא"ש בפרק מי שמתו ובהלכות תפילין כתבו דברי רבי שילא וכתבו גם דברי רבי ינאי ודברי רבי חייא וה"ר יונה כתב תימה הוא על הרי"ף שהביא הברייתא של מעלה באיזה משאוי אמרו במשאוי של ד' קבין דהא הכא פסק הלכה כאביי לחומרא דאפילו ריבעא דריבעא דפומבדיתא אסור ולי נראה שהם סוברים דלא פליג רבי שילא אדרבי ינאי ור' חייא דאל"כ לא הוה להו לכתוב דברי כולם סתם בלא שיפסקו הלכה כדברי מי. ורבינו הגדול מה"ר יצחק אבוהב ז"ל כתב ואולי י"ל שאין אלו המאמרים חולקים שמה שאמרו הנושא משאוי הוא כשזה האיש נושא משאוי על ראשו בדיעבד וכיון שנשא לא מטרחינן ליה שיעזבנו אם אין התפילין נדחקין מפני משוי ואפשר ג"כ שאפי' לכתחלה יש לחלק בזה שמי שמשתכר במשוי יש לו מקום לעשות זה אם אין התפילין נדחקין משא"כ למי ששם משאוי על ראשו ללא תכלית עכ"ל. ול"נ דאפשר שמפרשים דרבי ינאי ור' חייא מיירי במי שהיה נושא משוי על ראשו ורוצה להניח תפילין וקאמר רבי ינאי שאם הוא פחות מד' קבין מותר ואם הוא ד' קבין אסור ורבי חייא תני דהא דשרי להניח תפילין בעוד המשוי על ראשו דוקא במשוי דלאו זבל אבל אם היה מוציא זבל על ראשו אפילו אם אינו אלא דבר מועט אסור להניח תפילין על ראשו אז מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ורבי שילא איירי היכא שהתפילין מונחין כבר בראשו וקאמר דאסור לתת עליהם אפי' מטפחת שלהם משום דהוי בזיון ולא דמי להיכא שקדם המשוי לתפילין דשרי כדר' חייא וכן יש לדקדק מדברי רש"י שכתב אדרבי שילא אסור להניח שום משוי על הראש בשעה שתפילין במקומן וכענין זה אפשר ליישב גם דברי רבינו אלא שבקצת ספריו כתוב המוציא זבל בראשו אסור לו להניח תפילין בראשו (ושכח שהיו בראשו וכו') ולפי אותה גירסא נראה לומר דסבר רבינו דמפרשי הרי"ף והרא"ש דרבי ינאי מיירי במניח משוי על אמצע ראשו ואינו

נוגע בתפילין כלל פחות מד' קבין שרי אבל ד' קבין אסור אע"פ שאין נוגעות משום דסתם משוי ד' קבין שאדם נושא בראשו הוי תפילין רוצצות והילכך גזרו בהו רבנן אפי' כשאינן נוגעות ואתא רבי חייא למימר דהא דשרי רבי ינאי משוי פחות מד' קבין כשאינו נוגע בתפילין בשאר משוי דוקא הוא אבל זבל אפי' כל שהוא אסור ואתא רבי שילא למימר דהא דשרי רבי ינאי משוי פחות מד' קבין היינו דוקא כשאין המשאוי על התפילין כלל אבל אם המשאוי על התפילין אפי' מטפחת שלהם אסור. וה"ר יוסף אסכנדרני ז"ל כתב וז"ל הנושא משוי של ד' קבין בראשו א"א לומר שמשוי זה על ראשו למעלה דא"ה מה לי לפניו מה לי לסלקן לצדדין הרי המשא מ"מ על ראשו אלא ה"פ שהיה המשא קשור לו בחבל על ראשו והמשא מופשל לו מאחוריו על גבו וקשור הוא מראשו לגבו בחבל כדרך שעושים נושאי משאות ואמר שאם היה משאוי זה ד' קבין והתפילין נדחקין מפני המשאוי כלומר שהחבל שעל ראשו שהמשאוי תפוס בו דוחק בו את התפילין ה"ז אסור ואם לאו פי' שהיה המשוי פחות מד' קבין או שהיה ד' קבין ואין התפילין נדחקין בו מותר ואם היה משאוי זה שאחוז בראשו ובחבל משוי של זבל אפי' לא היו התפילין נדחקין מחמת החבל וגם היה פחות מד' קבין הרי זה אסור מפני הזלזול ואם שכח שתפילין בראשו ונשא משוי זה של זבל הקשור בראשו ובחבל ומופשל על גבו ולכשנזכר שהוא זבל רצה לסלק הקציצה לאחד מב' צידי הראש ימין ושמאל מפני שכובד הזבל הקשור במשא הוא על מוקדם הראש מקום הנחת תפילין ולכך רצה לסלק התפילין לצדדין וחשב דבכה"ג יהיה מותר ע"כ כתב שגם אם יעשה כן הרי הוא עדיין באיסור שעדיין יש בדבר זלזול אלא מה יעשה יסירם מראשו ויקשרם בזרועו מקום הנחת תפילין של יד דהיינו בשמאל שהרי אינו משתמש בשמאל כמו בימינו בעת שפורק המשא ויזהר ממנו וכל זה בנושא משאוי כעין שאמרנו בחבל שבראשו אבל אם היה המשוי מונח על ראשו ולא מופשל לאחוריו בחבל אסור בכל ענין אע"פ שאין התפילין נדחקין שכל עוד שתפילין בראשו אסור להניח עליו אפי' סודר שצורר בו תפילין וכו' עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אבל דבר שדרכו ליתן בראשו כגון מצנפת או כובע מותר כבר כתבתי בסמוך שהרמב"ם כתב אבל צונף הוא מצנפתו על תפילין והסכימו לדבריו ה"ר יונה והרא"ש ויהיב טעמא שלא אסרו אלא מטפחת שנראה גנאי לתפילין לפי שאינו דרך מלבוש אבל דבר שדרכו ליתן בראשו ליכא גנאי:

סימן מב

סעיף קטן א

אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד וכו' בפרק הקומץ (מנחות לד:) תניא אם אין לו תפילין של יד ויש לו שני תפילין של ראש טולה עור על א' מהן ומניחה כלומר דכשטולה עור א' עליה נראה כבית אחד איני והא שלח רב חנניא משמיה דרבי יוחנן תפלה של יד עושין אותה של ראש ושל ראש אין עושין אותה של יד לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה לא קשיא הא בעתיקתא הא בחדתא ופירש"י תפילין של ראש חמורה קדושתן שרובו של שדי נעשה בשל ראש שי"ן דלי"ת אבל בשל זרוע ליכא אלא יו"ד: בעתיקתא. שכבר נקשרו בראש אסור להורידן ולעשותן של יד וכבר כתבתי בדין זה בסי' ל"ב:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואפי' ליקח רצועה מהם וליתן בשל יד אסור כ"כ הרמב"ם בפ"ג: כתב רבינו ירוחם דאפי' בעתיקתא אם התנה יכול לעשות של יד משל ראש וכ"כ מהר"י ז"ל בשם אורחות חיים ואכתבנו בסמוך:

סעיף קטן ג

סודר דאזמניה למיצר ביה תפילין וכו' עד סוף הסימן מימרא דרב חסדא בפרקו מי שמתו (כג:) ובפרק נגמר הדין (סנהדרין מח.) וכתב המרדכי בפרק בני העיר ואזמניה פי' לעולם ולא לפי שעה אז כי צר ביה חד זימנא קדיש ומשמע דאי צר ביה חד זימנא אדעתא למיצר ביה לעולם היינו אזמניה וצר ביה וכ"נ מדברי הרמב"ן בתורת האדם לגבי קבר: כתב רבינו הגדול מה"ר יצחק אבוהב ז"ל בשם א"ח דתפילין של ראש דאתני עלייהו מותר לעשותן של יד אפי' הם ישנים וכתב שדקדק כן מדאמרינן בגמרא ולמאן דאמר הזמנה מילתא היא דאתני עלייהו וכתב דנראה שהוא הדין אם התנה על סודר דצר ביה תפילין מהני כלומר אפילו אזמניה למיצר ביה תפילין אלא שהתנה שיוכל להשתמש בו כשירצה אח"כ בא לידי ספר א"ח וכתוב שם כלשון הזה כתב הרמב"ם תפלה של ראש אין עושין אותה של יד וכו' בד"א בשלבשן אדם אבל תפילין של ראש שלא לבשן אדם אם רצה להחזירן של יד מותר וכיצד הוא עושה טולה עליה עור עד שיעשה אותה אחת וקושרה על ידו וכן נמי דעת הרי"ף אבל בעל התרומה והר"י מקורביל לא עשו שום חילוק בדבר שכתבו הדבר בסתם מי שיש לו ב' תפילין של ראש טולה עור על אחד מהם ומניחו בזרועו עכ"ל ולפי שראה רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל דא"א לתפוס דבריו לדעת הבעל התרומה והר"י מקורביל כפשוטם דא"כ הם הפך הגמרא הוצרך לפרש דבאתני עלייהו מיירי אלא דאכתי קשה דא"כ משמע דהרמב"ם אפי' בדאתני עלייהו

אסר ומנא ליה לומר שסובר הרמב"ם כן: (ב"ה) ועוד דבגמרא אמרינן אפילו למ"ד הזמנה מילתא היא אי אתני עלייהו שפיר דמי:

סימן מג

סעיף קטן א

אסור ליכנס לבה"כ קבוע להשתין בתפילין שבראשו וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כג.) איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע להשתין מים ופירש"י בה"כ קבוע שיש בו צואה וכל בתי כסאות שבתלמוד על פני השדה הם בלא חפירה ואסיקנא דאסור שמא יפנה בהם ואמרי לה שמא יפיח בהם וכתב הרא"ש בה"כ עראי פשיטא דמותר ולא מיבעיא ליה אלא בה"כ קבוע אי חיישינן שמא יפנה בהם ואע"ג דתניא לקמן הנכנס לבה"כ חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס לא משום הכניסה צריך לחלוץ אלא משום שרוצה לעשות צרכיו ומתוך קושיא זו היה גורס רבינו האיי מהו שיכנס אדם לבה"כ צנוע פי' שסופו להיות קבוע ולאו קושיא היא כדפרישית ובתר הכי תניא הנכנס לבה"כ קבוע חולץ תפיליו ברחוק ד"א ומניחן בחלון הסמוך לר"ה ונכנס וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן דברי ב"ש ובה"א אוחזן בידו ונכנס רבי עקיבא אומר אוחזן בבגדו ובידו ונכנס ולא יניחם בחורים הסמוכים לר"ה שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד ותו תניא (שם:) לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אמר רבא אמר רב ששת לית הלכתא כי האי מתניתא דב"ש היא דאי ב"ה השתא בה"כ קבוע שרי בה"כ עראי מיבעיא ופירש"י לית הלכתא כי הא מתניתא דקתני לא ישתין בתפילין ומני ב"ש היא דאמרי לעיל מניחן בחלון הסמוך לר"ה ולא יכניסם בידו דאי בה"כ הא אמרי לעיל אוחזן בידו ונכנס מיתיבי דברים שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן מאי לאו תפילין א"א בשלמא ב"ה התרתי לך כאן קבוע אסרתי לך כאן בה"כ עראי אלא א"א ב"ש הא לא שרו ליה מידי ותיובתא דרבא א"ר ששת תיובתא מ"מ קשיא השתא בה"כ קבוע שרי בה"כ עראי לא כ"ש ה"ק בה"כ קבוע דליכא ניצוצות שרי בה"כ עראי דאיכא ניצוצות אסור ופירש"י בה"כ עראי כגון להשתין שאין אדם הולך בשבילם לבה"כ והפעם הזאת נעשה המקום הזה בה"כ תחלה וכתב הרא"ש הנכנס לבה"כ חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס פי' הנכנס לעשות צרכיו אבל בכניסה לחוד אין צריך לחלוץ מדקא מיבעיא ליה לעיל מהו ליכנס לבה"כ קבוע וישתין ולהכי לא תני בברייתא בה"כ קבוע דאפי' אינו קבוע אם נכנס לעשות צרכיו צריך לחלוץ ע"כ ונראה דלעשות צרכיו דקאמר היינו גדולים דוקא דאילו קטנים בבית הכסא עראי מישרא שרי לדעתו בתפילין בראשו דאהא דתניא ולא ישתין בהם מים כתב ה"ר יונה

בפ' מי שמתו והרא"ש בהל' תפילין ודוקא בעודן בידו אבל בראשו מותר להשתין בהם בב"ה עראי דליכא חשש ניצוצות כיון שהם בראשו ומשום חשש שמא יפנה בהן נמי ליכא כיון דב"ה עראי הוא ליכא למיחש שמא יפנה בהם וכ"כ התוס' בפ' מי שמתו וכן דעת סמ"ג והתרומה אבל מדברי הרמב"ם בפ"ד נראה שאסור להשתין בעודן בראשו בין בבה"כ קבוע בין בבה"כ שאינו קבוע וכבר השיגו הראב"ד ומ"מ לענין מעשה נכון ליזהר כדברי הרמב"ם ז"ל: וכתב בסה"ת דכשהן בידו דוקא הוא דאסרו להשתין משום ניצוצות אבל בחיקו אם חגור חגורו או בבגדו ובידו פשיטא דשרי בין להשתין בין לפנות דהא ליכא למיחש משום ניצוצות: ואהא דאמרינן דתפילין בבגדו ובידו שרי בבית הכסא קבוע משום דליכא ניצוצות כתב הרא"ש וא"ת היאך אפשר בה"כ בלא ניצוצות והלא א"א לגדולים בלא קטנים וי"ל דבבה"כ קבוע עושה צרכיו מיושב וכלים מי רגלים וליכא ניצוצות אבל כשמשתין מעומד אינם כלים ואיכא ניצוצות ומצוה לשפשף שלא יראה ככרות שפכה וכיוצא בזה כתב ה"ר יונה וכ"כ הרמב"ם בפ"ד ואין מי רגלים כלים אפי' בבה"כ קבוע אלא בישיבה ואם הוא עפר תיחוח אפי' בעמידה היה במקום קשה יעמוד במקום מדרון כדי שלא ינתזו עליו וזהו שכתב רבינו אסור להשתין בהם מעומד כלומר דוקא מעומד אסור משום דאיכא ניצוצות אבל בבה"כ קבוע אע"פ שמטיל מים כיון דמיושב הוא ליכא ניצוצות וא"ת דמשמע דכשהן בידו לא אסרו אלא דוקא להשתין בבה"כ שאינו קבוע משום דחיישינן שיבא לשפשף הניצוצות בידו שהתפילין בה אבל ליפנות שרי בכ"מ ואמאי לא חיישינן שמא יבא לקנח ביד שהתפילין בה וי"ל דמש"ה אמרינן בגמרא אוחזן בימינו דליכא למיחש שמא יקנח בה דאסור לקנח בימין כדאיתא בהרואה (סב:) משא"כ בשפשוף ניצוצות דשרי אפי' בימין כ"כ נמ"י וכן נראה מדברי בעל מגדל עוז:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו חולצן ברחוק ד"א ולא חילק בין בה"כ קבוע לאינו קבוע כ"כ הרמב"ם ואע"ג דגרסינן בגמרא הנכנס לבה"כ חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס א"ר אחא בר רב הונא אמר רב ששת לא שנו אלא בה"כ קבוע אבל בה"כ עראי חולץ ונפנה לאלתר וכשהוא מניחן מרחיק ד"א מפני שעשאו בה"כ קבוע משמע דסברי דלא קי"ל הכי וכן דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל שהשמיטוהו וצריך טעם למה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו וגוללן כמין ס"ת ואוחזן בימינו ובבגדו כנגד לבו. שם א"ר מיאשא בר בריה דריב"ל הלכה גוללן כמין ס"ת ואוחזן בימינו כנגד לבו ופירש"י גוללן ברצועות שלהן והרמב"ם כתב גוללן בבגדו וסובר דהלכה כר"ע דאמר אוחזן בבגדו וכן דעת ה"ר יונה

וכן נראה מדברי בעל התרומה וכך הם דברי רבינו אבל המרדכי כתב דמדאמר רב נחמן שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח משמע קצת שהם בידו בלא שום בגד וכן כתב סמ"ג: ובנכנס לבה"כ קבוע לא כתב רבי' נותנם לחבירו ונראה שטעמו מדאמרינן בגמרא (ברכות כג.) דר"י ור"נ כי הוי בעו למיעל לבה"כ לא הוו יהבי תפילין לתלמידייהו אמרי כיון דשרינהו רבנן ננטרן ופירש"י אכניסם עמי וישמרוני מן המזיקין ואית דגרסי לא נטרח כלומר לא ניתן טורח לתלמידים וה"ר יונה כתב שי"מ ננטרן אשמור אותם אני בעצמי וכתב המרדכי דמכאן למד בה"ג שאין לאדם ליתן תפילין לחבירו כשהולך לבה"כ וכ"כ הגה"מ בשם השאלתות וכ"כ סמ"ג ומשמע שהם מפרשים כיון דשרינהו רבנן ננטרן כלומר אשמור אותם אני בעצמי וכמו שפירש ה"ר יונה שנראה שסובר רבי יוחנן שמצוה לשמרם הוא בעצמו ומפני כך למדו דאין ליתן לחבירו התפילין אלא הוא עצמו ישמרם ואי נמי כדפירש"י ישמרוני מן המזיקין ומש"ה למדו דאין לו ליתנם לחבירו אלא יכניסם עמו כדי שישמרוהו אבל אין לומר דגרסי לא נטרח כלומר לא ניתן טורח לתלמידים דא"כ מאי אין לאדם ליתן תפילין לחבירו דקאמרי דמשמע דאין ראוי לעשות כן ומיהו יש לדחוק ליישב דה"ק אין לאדם ליתן תפילין לחבירו דכיון שהוא עצמו יכול להכניסם עמו אין לו להטריח על חבירו שלא לצורך:

סעיף קטן ד

ובלילה או סמוך לחשיכה שאין שהות להניחם עוד אחר שיצא עושה להם כיס טפח וכו' ג"ז שם אמר ר' יעקב בר אחא א"ר זירא ביום גוללן כמין ס"ת ובלילה עושה להן כיס טפח ומניחן אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ל"ש אלא שיש שהות ביום ללובשם אבל אם אין שהות ביום ללובשם עושה להם כמין כיס טפח ומניחן אמר אביי ל"ש אלא שהניחן בכלי שהוא כליין אבל הניחן בכלי שאינו כליין אפי' פחות מטפח כך גירסת הרי"ף והרא"ש ואע"פ שבקצת נוסחאות בגמרא המימרות מהופכות גירסא זו עיקר וכתב ה"ר יונה שרבינו האיי פירש דבנכנס לבה"כ מיירי וה"ק כשנכנס ביום וצריך לחלוץ אותם כדי שלא יכנס עמהם לבה"כ גוללן כמין ס"ת וא"צ להניחם בכלי כיון שצריך לחזור ולהניחן מיד אבל כשנכנס בלילה עושה להם כיס טפח ומניחן בתוך הכלי ומצניען כיון שאין לו ליטלם ועלה אמרינן ל"ש דביום גוללן כמין ס"ת וסגי להו בהכי אלא כשיש שהות ביום ללובשן דכיון שעוד היום גדול ויכול עדיין לקיים את המצוה לא נטריח אותו לתת אותם בתוך הכיס אבל אם לאחר שיצא מבה"כ אין שהות ביום ללובשן אין לו להניחם כך ללא צורך אלא עושה להם כיס טפח ומניחן בתוכו ומצניען וכיוצא בזה הוא דעת הרמב"ם שכתב היה לבוש בתפילין והוצרך לבה"כ לעת ערב ולא נשאר מן

היום כדי ללובשן אחר שיצא לא יכנס בהם גלולין בבגדו ואפי' להשתין מים בבה"כ הקבוע אלא כיצד יעשה חולצן ומניחן בכליין אם היה בו טפח או בכלי שאינו כליין אע"פ שאין בו טפח ואוחז הכלי בידו ונכנס וכן אם הוצרך בלילה מניחן בכלי ואוחז הכלי בידו ונכנס וכך הם דברי רבינו ורש"י פי' דהא דקאמר בלילה עושה להם כיס טפח היינו כשהוא חולצן בביתו ע"מ להצניען עד הבקר עושה להם כיס טפח דחללו טפח דחשיב הכלי אהל להפסיק בינם לקרקע:

סעיף קטן ה

וכל זה מיירי בבה"כ שבשדה אבל שבבית לא יכניסם כלל כ"כ בס"ה וז"ל והיינו דוקא כשהוא בשדה שירא להניח תפיליו שם מפני עוברי דרכים ומפני העוברים כדמפרש התם אבל אם הוא בבה"כ שבביתו לא יהיו עליו כיון שיכול להניחן במקום המשתמר ע"כ וגם רבינו ירוחם כתב דבבה"כ שבבית לא יכניסם אם נכנס ליפנות. ולהכניסן לבה"כ וא"צ לעשות צרכיו כתב רב האי שאסור והתוס' כתבו דאפי' בבה"כ קבוע מותר כיון שאינו עושה צרכיו ע"כ וכבר כתבתי בתחילת סימן זה שדעת הרא"ש ג"כ להתיר ומ"מ נכון ליזהר כדעת רבינו האיי:

סעיף קטן ו

ואם שכחם בראשו ועשה בהם צרכיו וכו' מימרא דרב הונא בפרק מי שמתו (ברכות כה.): מצאתי כתוב פסק הרשב"א בתשובה דמותר לרופא ליקח עביט של מי רגלים בידו ותפילין בראשו דהא בבה"כ עראי מותר להשתין כשהן בראשו עם היות שאסרה תורה כנגד העמוד ואפי' בבה"כ קבוע היינו מתירים אי לאו דחיישינן שמא יפנה כ"ש הכא שהוא מותר דקיל הרבה מאד מ"מ בעל נפש לא יסמוך על זה ע"כ:

סימן מד

סעיף קטן א

אסור לישן בהם אפי' שינת עראי וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כג:) ת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי וכתבו ה"ר יונה והרא"ש דוקא כשהם בידו אבל כשהם בראשו מותר לישן בהם שינת עראי כדאמרי' בסוכה (כו:) הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח אבל כשהם בידו אפילו לישן בהם שינת עראי אסור שמא יפלו וא"ת והיאך שינת עראי מותר והלא אסור להסיח דעתו מהם ובשעה שמתנמנם מסיח דעתו מהם וי"ל דלא הוי היסח דעת אלא כשעומד בקלות ראש ובשחוק אבל כשהוא מתנמנם אין כאן היסח דעת כי הוא שוכח הבלי העולם ואין כאן קלות ראש ע"כ גרסינן בפרק הישן (סוכה כו.) תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך בין קבע בין עראי ותניא אידך

לא קבע ולא עראי לא קשיא הא דנקט להו בידיה הא דמנחי ברישיה הא דפריס סודרא עלייהו וכמה תני רמי בר יחזקאל כדי הילוך מאה אמה ופירש"י דנקיט להו בידיה. לא קבע ולא עראי שמא יפלו מידו: דמנחי ברישיה. עראי מותר וקבע אסור שמא יפיח: דפריס סודרא עלייהו. הניחם אצל מראשותיו בין קבע בין עראי דלא נתנה תורה למלאכי השרת ותו איתא התם ת"ר אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה ואין ישנין שינת עראי חוץ לסוכה מ"ט אמר רב אשי גזירה שמא ירדם א"ל אביי אלא הא דתניא ישן אדם שינת עראי בתפילין אבל לא שינת קבע ליחוש שמא ירדם אלא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן במניח ראשו בין ברכיו רבא אמר אין קבע לשינה ופירש"י ירדם. שמא תחטפנו שינה וישן קבע: בין ברכיו. דודאי לא ירדם: רבא אמר לשמא ירדם לא חיישינן. הילכך בתפילין שרי וסוכה היינו טעמא דאסור שינת עראי לפי שאין קבע לשינה ואין בה חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה שאין אדם קובע עצמו לשינה שפעמים אינו אלא מנמנם מעט ודיו בכך הילכך זו היא שינתו וגבי תפילין דטעמא שמא יפיח בהם ולאו משום איסור שינה בניים פורתא לא אתי לידי הפחה ע"כ וכתב הר"ן בשם הרז"ה דכהנך תלת ברייתות דלעיל דאוקימנא להו חדא בדנקיט להו בידיה וכו' קי"ל אע"פ שלא כתבן הרי"ף בהלכותיו וראיתי אחד מחכמי הדור שכתב דלא סמכי' אהני מתנייתא אלא אדרבי ינאי סמכינן דאמר שבת (מט:) תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים וכדפירשו אביי ורבא שלא יפיח בהם ושלא יישן בהם וכל שינה במשמע בין קבע בין עראי וכתב עליו הראב"ד שיפה כתב אותו חכם אלא שלא פירש כל צרכו והטעם לפי שאין אנו יכולים לשער כדי הילוך ק' אמה הילכך אין ישנין בהם כלל כשהם בראשו וכ"ש כשהם בידו אבל דפריס סודרא עלייהו ומניחן בצדו מותר לישן כל שינה כדאיתא בברכות (כד.) מניחם בין כר לכסת שלא כנגד ראשו ודבר זה כבר הזכירו הרב בברכות ואין צורך לאלו הברייתות עכ"ל כלומר וגם הא דתניא דכי נקיט להו בידיה לא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי כבר הזכירם בפרק מי שמתו ת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי וה"ר יונה והרא"ש שפסקו דכשהם בראשו ישן בהם שינת עראי כמו שכתבתי לעיל תימה למה לא כתבו שיעור שינת עראי כמה היא ואפשר דסברי דלא קי"ל כברייתא דתני יישן בהן שינת עראי אבל לא שינת קבע אלא כי הא דתניא התם הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח בלילה חולץ ואינו מניח ופירש"י לפי שביום אין דרכו לישן עם אשתו ולא לישן קבע מש"ה רצה מניח אבל בלילה חולץ אפי' לשינת עראי דילמא מימלך וישן קבע והטעם שפסקו כברייתא זו משום דמשמע התם דרבי יוסי סבר הכי והילכתא כותיה דנימוקו עמו והביאני לומר כן מפני שכשרצו

ה"ר יונה והרא"ש להביא ראיה דכשהם בראשו ישן בהם שינת עראי הביאו הא דתניא הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח ולא הביאו מדאוקימנא הא דתניא ישן בהם שינת עראי במנחי ברישיה ולפי זה צ"ל דהא דמפרשי ר' יוחנן ורבא בהאי ברייתא דישן בהם שינת עראי לאו משום דס"ל כוותיה ולא באו אלא ליישב דלא ליקשי ברייתא זו וברייתא דקתני אין ישינין עראי חוץ לסוכה אהדדי ולפי שיטה זו צ"ל שמה שכתבו ה"ר יונה והרא"ש דכשהם בראשו ישן בהם עראי כדאמרינן בסוכה הנכנס לישן ביום וכו' ה"פ מותר לישן בהם שינת עראי דהיינו שינת יום כדאמרינן בסוכה וכל שינת יום הוי עראי וכל שינת לילה הוי קבע והרמב"ם כתב בפ"ד תפילין צריכין גוף נקי שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהם עליו לפיכך אסור לישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אלא אם הניח עליהם סודר ולא היתה עמו אשה ישן בהן שינת עראי וכיצד הוא עושה מניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן היו תפיליו כרוכין בידו מותר לישן בהם אפי' שינת קבע עכ"ל ומתוך דבריו נראה שהוא מפרש הא דאוקימנא הנך תלת ברייתות חדא בדנקיט להו בידיה וחדא בדפריס סודרא עלייהו וחדא בדמנחי ברישיה דהיינו הא דקתני ישן בהן בין קבע בין עראי בדנקיט להו בידיה כלומר שהם כרוכין יפה בידו דליכא למיחש שמא יפלו כשישן ולא דמי להא דת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם כו' דההיא אחיזה בעלמא בלא כריכה והא דקתני לא קבע ולא עראי בדמנחי ברישיה והא דקתני ישן בהם שינת עראי אבל לא שינת קבע בדמנחי ברישיה ופריס סודרא עלייהו ובשיעור שינת עראי משמע ליה דר' יוחנן פליג אדתני רמי בר יחזקאל ומשמע ליה דרבא לא איפליג עליה דרבי יוחנן אלא במאי דמשמע מדבריו דהא דקתני אין ישנין עראי חוץ לסוכה כשאינו מניח ראשו בין ברכיו הוא אבל אם מניח ראשו בין ברכיו ישנין חוץ לסוכה דליתא דלגבי סוכה אפי' מניח ראשו בין ברכיו לא יישן חוץ לסוכה משום דאין קבע לשינה כלומר שאין אדם קובע לשינה שפעמים שאינו מנמנם אלא מעט ודיו בכך הילכך זו היא שינתו אבל במאי דמפליג בתפילין בין מניח ראשו בין ברכיו לאינו מניח מודה ליה כנ"ל ובהגהות מיי' כתב בשם הרמ"ך שלדעת הרמב"ם הא דת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי צריך לדחוק ולפרש דלא יישן לא קאי אלא יאחז דרישא אלא מלתא באפי נפשה היא עכ"ל ואין צורך לדחוק בכך אלא ההיא ברייתא בשאינן כרוכין בידו היא כדפרישית עוד כתב שם שינת עראי בפרק הישן פירש כמה שינת עראי כדי שיהלך אדם ק' אמה ואין לומר כן לדעת הרמב"ם דאם כן לא הוה שתיק מיניה אלא ודאי כמו שכתבתי עיקר:

כתב העיטור הא דאמרינן שלא יפיח בהם דוקא כשהן בראשו אבל כשהן בנרתיקן לא קאמר ופשוט הוא:

סימן מה

סעיף קטן א

אסור ליכנס בהם לבית הקברות או לתוך ד"א של מת כשהן בראשו פשוט ר"פ מי שמתו (ברכות יח.) וטעמא משום דהוי לועג לרש וכבר כתבתי בסי' כ"ג דמשמע דדוקא תפילין של ראש אסור משום דמתחזו אבל תפילין שבזרועו כיון דמיכסו לית בהו משום לועג לרש ושרי ושל ראש נמי אם כסה אותם לית לן בה:

סעיף קטן ב

בבית המרחץ בבית החיצון יכול להניחם לכתחלה וכו' עד סוף הסימן ברייתא בסוף פ"ק דשבת (י:) ובית החיצון הוא מקום שבני אדם עומדים שם לבושין ובית האמצעי הוא מקום שמקצת בני אדם עומדים שם לבושין ומקצתם עומדים שם ערומים ובית הפנימי הוא מקום שכולם עומדים שם ערומים:

סימן מו

סעיף קטן א

ואחר שהניח תפילין בראשו יסדר הברכות שתקנו על סדור העולם והנהגתו אע"ג דמלישנא דגמ' משמע שצ"ל כל אחת ואחת בשעתה דה"ג בברכות פ' הרואה (ברכות ס:) כי מתער משינתיה לימא אלהי נשמה שנתת בי וכו' כבר כתב רבינו בסי' ו' למה אינה פותחת בברוך ומ"ש בברכת הנותן לשכוי בינה פירוש הלב נקרא שכוי וכו' כ"כ ה"ר יונה שם והרא"ש כתב וז"ל והלב נקרא שכוי בלשון המקרא דכתיב מי נתן לשכוי בינה והלב הוא המבין וע"י הלב אדם מבחין בין יום ובין לילה ומפני שתרנגול מבין ג"כ קורין לתרנגול שכוי:

סעיף קטן ב

וכי אסר המייניה כתב ה"ר דוד אבודרהם בשם הראב"ד דהיינו כשלובש המכנסיים אבל הרמב"ם כת' דהיינו כשחוגר חגורו וז"ל הרא"ה כי אסר המייניה פי' הוא האבנט שהוא צריך לאזור כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה. כי פריס סודרא על רישיה לימא עוטר ישראל בתפארה כתב ה"ר דוד אבודרהם שלא נהגו לאמרה באותן הארצות שאינם מניחים מצנפת לפי שברכה זו נתקנה לפי שהיו עוטרים מצנפת ועכשיו נהגו כל העולם לאמרה אע"פ שאינם עוטרים מצנפת וכן דעת התוס' שכתבו כי פריס סודרא על רישיה וה"ה לכל כובע ולכל כיסוי ונ"ל שטעם ברכה זו לפי שאסור להלך בגילוי הראש כדמשמע בפרק כל כתבי (שבת קיח:) ואפילו לדברי המפרש שאינו אסור לילך בגילוי

הראש מ"מ מודה דמדת חסידות הוא שלא לילך בגילוי הראש כמו שיתבאר בסימן צ"א בס"ד (ובס"ה בר"מ בנשא דקכ"ב ב"נ אסור למיזל ד"א בגלויא דרישא משום דמסתלקי חיי מיניה) ולפי שישראל הם המצווין בכך כדי שיהא מורא שמים עליהם אנו מברכים עוטר ישראל ונקט ל' עיטור כלומר דרך מעלה צונו בכך משום דכתיב והיית עטרת תפארת ביד ה' סיים בתפאר': אע"ג דקי"ל דברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך ברכות הללו פותחות בברוך וכתבו התוס' בפ"ג שאכלו (מו:) דטעמא משום דמעיקרא לא נתקנו לברכן סמוכות זו לזו כי שמע תרנגול כי אסר המייניה וכן כולן ועוד דהוו קצרות קצרות והויין כברכת הפירות:

סעיף קטן ג

וכן צ"ל ויהי רצון בוי"ו וכו' כלומר כן צ"ל כמו שכתבתי ויהי רצון והטעם מפני שברכה אחת היא עם המעביר חבלי שינה שאם היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך:

סעיף קטן ד

ועל כן אין לענות אמן אחר המעביר שינה וכו' וכ"כ התוס' בפ"ג שאכלו וכתבו עוד וא"ת והלא כל הברכות צ"ל בחתימתן מעין פתיחתן ובהאי ברכה ליכא וי"ל דשפיר הוה מעין פתיחה סמוך לחתימה מהמעביר שינה דסמוך לחתימה איכא ותגמלני חסדים טובים והיינו גמילות חסדים שהקב"ה מעביר שינה מן האדם ומחדש כחו כדאמרינן במדרש חדשים לבקרים וכו' והיינו כעין פתיחתה עכ"ל וז"ל הכלבו המעביר שינה י"א שהברכה הזאת פותחת בברוך ואינה חותמת בברוך וי"א שאותה ברכה ויהי רצון הכל ברכה אחת ופותחת בברוך וחותמת בברוך וענינה הודאה לש"י על המנוח והמרגוע שנתן לאדם מעמלו ויגיעו ע"י השינה ועל התועלת שהועילו בשינה לעכל מאכלו והיא מטבע ארוך עכ"ל: כתב הרא"ש ברוך גומל חסדים טובים לעמו ישראל ול"ג בא"י דלאו חתימה היא לומר שם עכ"ל אבל הרמב"ם ורבינו גורסים בא"י וכן המנהג ובנוסחת הרמב"ם גומל חסדים טובים ובנוסחת רבינו מסיים בה לעמו ישראל:

סעיף קטן ה

ולפי סדר הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת בשעתה ולפי שאין הידים נקיות תקנו לסדרם בב"ה כ"כ הרא"ש וכתב עוד והא דאמרינן כל הברכות מברכין עובר לעשייתן היינו ברכות המצות שאומר בהם וצונו צריך לברך להקב"ה תחלה על מה שצונו וקרבנו לעבודתו אבל ברכה של הודאה ושבח כגון אלו יכול לברך אח"כ וטעם זה כתב הר"ן בספ"ק דפסחים וסיים בו שאע"פ ששמע התרנגול בחצות לילה מברך עליו בשחר דכיון דלאחר מכן מברך לא נתנו חכמים בהם שיעור תכיפה ומיהו בירושלמי אמרי' גבי ברקים היה יושב בב"ה וכו' נראה מזה שאין ברכות השבח אלא בתוך כדי

דיבור של ראיה ושמיעה אלא י"ל שסדר ברכות הללו ברכות השבח על מנהגו של עולם ואפילו לא שמע שכוי מברך עליו וכן בכולן עכ"ל ומ"ש שאפילו לא נתחייב בהן מברך יתבאר לקמן בס"ד: ועל מ"ש רבינו וגם מפני שרבים מעמי הארצות שאינם יודעים אותן וכו' אבל ודאי חובה היא על כל יחיד ויחיד לברך אותן כתב מהר"י אבוהב ז"ל הכוונה לומר שלא נחשוב שמאחר שאין מברכין אלו הברכות בזמנן שכבר נדחו כיון דאידחו אידחו אמר שאין זה מן הדין אבל חובה על כל יחיד לברך ורמז עוד בזה שאינו יוצא כשאחר מברך אותם אם לא יכוין הוא לברכה לפטור עצמו ע"כ ולי נראה שר"ל דסד"א שלא נתקנו לברכן אלא בציבור שאחד מברך וכולם עונים אמן אבל לא ביחיד קמ"ל וברכת נ"י אם אומר אותה בשעת נטילה או אם ממתין עד בית הכנסת נתבאר בסימן ו' גם שם כתבתי טעם למה שנהגו באשכנז שאחד מברך וחביריו עונין אחריו אמן וחוזרין ומברכין לעצמם הברכות שענו אחריהם אמן:

סעיף קטן ו

דתניא היה רבי מאיר אומר מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום בפרק התכלת (מנחות מג.) ומנין ק' ברכות כך היא בלילה כשהולך לישן מברך המפיל חבלי שינה ובשחר מברך נטילת ידים ואשר יצר ועוד מברך ט"ו ברכות מאלהי נשמה עד הגומל חסדים טובים וג' ברכות על התורה וברכת ציצית וברכת תפילין וברוך שאמר וישתבח וברכות ק"ש שחרית וערבית שבע הרי ל"ב ונ"ז ברכות בג' תפלות ובשתי סעודות שהוא סועד אחת ערבית ואחת שחרית יש ט"ז ברכות ח' בכל סעודה אחת כשנוטל ידיו וברכת המוציא וד' ברכות שבבה"מ וכשהוא שותה מברך לפניו ולאחריו הרי ק"ה ברכות אדם מברך בכל יום ואם הוא מתענה חסרו ח' מסעודה אחת שאינו סועד ונמצא שאינו מברך אלא צ"ח ויש לו להשלימן כשיניח ציצית ותפילין לתפלת המנחה ויברך עליהם ובשבת חסר בכל תפלה י"ב ברכות וברכת התפילין הרי ל"ז וכנגדם אנו מוסיפין ברכה אחת מעין ז' וקידוש ותפלת מוסף שיש בה ז' ברכות וסעודה ג' שיש בה ח' ברכות הרי י"ז חסרו עדיין עשרים להשלים ק"ה שאנו מברכין בכל יום נמצא שלהשלים ק' ברכות חסרים עדיין ט"ו ברכות וכבר אמרו בפ' התכלת דממלא להו באספרמקי ומגדים פי' מיני בשמים ומיני פירות וכתוב בשבולי הלקט בשם גאון דמשלימין הברכות עשרים בשבת שקורין בתורה ז' בשחרית וג' במנחה ומברך כל אחד אחת לפניה ואחת לאחריה הרי כ' ברכות והמפטיר מברך ז' וכן כתוב בהג"מ פ"ז מהל' תפלה בשם רא"ם דברכות שמברכין הקוראים בתורה וברכות המפטיר עולין לשומעיהן לחשבון וכ"כ הרא"ש בס"פ הרואה ומשמע מדברי ההגהות שם דדוקא כששומעין אותן ועונין אחריהם אמן

ולי נראה דאפילו אם אומרים אותה בלחש כיון שהשומעים יודעים איזו ברכה הוא מברך ומכוונים לצאת בה ידי חובתם ועונין אחריה יוצאים כדאמרי' בפ' החליל שבב"ה של אלכסנדריא היו מניפין בסודרין להודיע שסיים ש"ץ הברכה ויענו אמן אלמא שהיו עונים אמן אף ע"פ שלא שמעו הברכה דכיון שיודעין איזו ברכה סיים די בכך וכמו שכתב רבינו בסימן קכ"ד וכיון שיכול לענות אמן אע"פ שלא שמע משמע דהכי נמי נפיק ידי חובת אותה ברכה בכך ואם הוא מתענה בשבת חסר ט"ו ברכות שבשתי סעודות וט"ו ברכות שחסרים בכל שבת הרי ל"א וכשתחשוב כנגדם כ' ברכות שמברכים הקוראים וז' שמברך המפטיר הרי כ"ז עדיין חסרו ד' וצריך להשלימם בברכת ציצית במנחה ובברכת ציצית בשחר על טלית קטן ובברכות הריח ולדעת האומרים דאין מברכים על התורה אלא ב' ברכות דהערב נא אינה אלא סיום ברכה ראשונה נכניס במקומה ברכת המקדש שמו ברבים וסמ"ג כתבה במנין הברכות:

סעיף קטן ז

ויש עוד ג' ברכות שצריך לברך שלא עשני עו"ג שלא עשני עבד שלא עשני אשה בפרק התכלת (שם) ופריך התם היינו עבד היינו אשה ומשני עבד זיל טפי ופירש"י היינו אשה דלענין מצות אשה ועבד שוין דגמרינן לה לה מאשה: זיל טפי אפ"ה מזולזל העבד יותר מן האשה ע"כ. ומשמע מדבריו דהני ברכות על חיוב המצות הן דעו"ג לא נתחייב במצות כלל ואשה ועבד אע"פ שנתחייבו בקצת מצות לא נתחייבו בכולן ויש להקדים שלא עשני עבד שבתחלה אנו מברכין שלא עשני עו"ג שאינו בר מצות כלל ואח"כ אנו מברכין שלא עשני עבד אע"פ שישנו בקצת מצות זיל טובא והוא חשוד על הגזל כדתנן (אבות פ"ב) מרבה עבדים מרבה גזל גם דומה לעו"ג שאין לו זכות אבות ועוד שאסור בבת ישראל ואח"כ אנו מברכים שלא עשני אשה שאע"פ שהיא חשובה מן העבד מ"מ אינה חייבת בכל המצות. וכתב ה"ר דוד אבודרהם שהשיב הרמב"ם שברכות אלו אינם אלא על תחלת ברייתו של אדם לפיכך הגר לא היה מברך שלא עשני עו"ג כל שלא היתה הורתו ולידתו בקדושה אבל השבוי מברך שלא עשני עבד שלא תקנו ברכה זו מפני העבדות עצמה אלא מפני שאין העבד חייב במצות כישראל ואינו ראוי לבא בקהל ופסול לכמה דברים וכן כתוב בספר ארחות חיים:

סעיף קטן ח

וראיתי בסידורי ר"ע כיון שבירך זוקף כפופים וכו' ואיני יודע למה דהא בגמרא מפרש כל אחת למה נתקנה ונראה שיש ליישב שאף על פי שצריך לברך שתי ברכות אלו צריך לברך תחלה ברכת מתיר אסורים וכדאיתא בגמרא כי תריץ יתיב לימא מתיר אסורים כי זקיף לימא זוקף כפופים כלומר כשיושב על המטה ומותח עצמותיו מברך מתיר

אסורים מפני שמניע עצמותיו שהיו כל הלילה ככפותים וכשעומד על עמדו מברך זוקף כפופים מפני שהיתה קומתו ככופה כל הלילה ואם בירך תחלה זוקף כפופים קאמר ר"ע שלא יברך אח"כ מתיר אסורים שלפי שבכלל זקיפת הקומה היא תנועת האברים ולמה יחזור לברך פעם שנית על זה וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל וה"ר דוד אבודרהם כתב שברכת מתיר אסורים אינה נזכרת בגמרא ונראה מפני שראה דברי רב עמרם כתב כן לפי שפירשה כמו שפירשה רבינו וליתא אלא לר"ע נמי היא נזכרת בגמרא וכמו שכתבתי וכן נוסחא דידן בגמרא:

סעיף קטן ט

עוד ברכה אחת יש בסידורי אשכנז הנותן ליעף כח ונתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב וכו' אע"פ שיש סמך יפה לברך ברכה זו מאחר שלא נזכרה בתלמוד איני יודע איך היה רשות לשום אדם לתקנה ומצאתי שכתב האגור שראה מקטרגים עליה מטעם זה והרמב"ם וסמ"ג והרוקח לא הזכירוה והכי נקטינן: בקצת סדורים יש ברכה אחרת שאינה נזכרת בגמרא והיא מגביה שפלים וכתב ה"ר דוד אבודרהם והטעם כמו שפירשנו בברכת זוקף כפופים ולא הבנתי דבריו דא"כ שני ברכות על ענין אחד ל"ל ואם כוונתו לומר שבמקום זוקף כפופים מברך מגביה שפלים מאיזה טעם נשנה הברכה שהוזכרה בגמרא לכך נראה בעיני דאין לברך ברכה זו כלל והמברך אותה טועה הוא ואע"פ שאחר שכתבתי זה מצאתיה בספר העיטור במקומי אני עומד שאין לברך אותה וכן כתב בשבולי הלקט שר"ע גאון הסיר מגביה שפלים וכתב בעיטור המברך סומך נופלים טעות הוא: כתב האגור ראיתי בסידור טליאני וקטאלני וספרדים הרבה ברכות שלא הוזכרו בגמרא ולא בפוסקים ואין להם ראיה:

סעיף קטן י

וכל הברכות שהם על סדור העולם והנהגתו וכו' אין לחסר מהם אפילו לא שמע קול תרנגול או לא הלך על הארץ אבל אותם שהם על הנאותיו לא יברך אלא אם כן נהנה וכו' כן כתבו התוס' והרא"ש בס"פ הרואה (ברכות ס:) שאע"פ שלא שמע קול התרנגול יכול לברך הנותן לשכוי שאינה אלא הודאה למקום שנתן לנו בינה וברא לנו כל צרכינו דאף אם ישן אדם בבית אפל יבחין ביאת היום ע"י קול התרנגול וכתב עוד הרא"ש כל הנך ברכות שהם להנאתו כמו מלביש ערומים ועוטר ישראל ושעשה לי כל צרכי אם אין נהנה מהם כגון ששוכב על מטתו ערום אינו מברך אותם עכ"ל ומשמע לרבינו דברכת רוקע הארץ וברכת המכין מצעדי גבר הוו על סידור העולם כמו הנותן לשכוי והכלבו כתב שפשט המנהג באותם הארצות לאמרם על הסדר וכן הנהיגו רב נטרונאי ורב עמרם ושאר הגאונים לסדר את כולם אפילו לא עשה המעשה שלא על עצמו בלבד

הוא מברך אלא על כל העולם מברך את השם שעשה כל הטובות והחסדים האלו תמיד לכל עכ"ל ומשמע מדבריו שאפי' ברכות שהם על הנאותיו מברך אע"פ שלא נתחייב בהם והרמב"ם קרא תגר על המנהג שכתב בפ"ז מהלכות תפלה נהגו העם ברוב עירנו לברך ברכות אלו זו אחר זו בב"ה בין נתחייבו בהם בין לא נתחייבו וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך ברכה אא"כ נתחייב בה עכ"ל ונראה שדעתו לומר שהמנהג הזה טעות משני פנים האחד מפני שאין ראוי לעשות כן לברכן אחר שעבר זמנן אלא כל ברכה וברכה יברך בזמנה האמור בגמרא השני שהם מברכין אותם בין נתחייבו בהם בין לא נתחייבו ואין לברך שום ברכה מהם אם לא נתחייב בה וכבר כתבתי לעיל טעם למה מברכין ברכות אלו אחר עשייתן והגה"מ כתבו בפ"ז בשם התוס' ואפילו לא שמע קול התרנגול מברך שאין הברכה אלא על האורה שהתרנגול מבחין ונהנה מן האור ולא אמרו שמע קול התרנגול אלא לאפוקי מדבר דליכא תרנגול לא לו ולא לאחרים א"נ לאפוקי חרש וכן סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו עכ"ל והר"ן כתב בפ"ק דפסחים שסדר ברכות הללו שמברכין בשחרית בב"ה ברכות השבח הן על מנהגו של עולם ואפילו לא שמע שכוי מברך עליו וכן בכולן ומנהגן של ישראל תורה היא כך כתב הרמב"ן בליקוטיו אבל הרמב"ם כתב שכל ברכה מהם שלא נתחייב בה אינו מברך אותה וזה שנהגו לברך ברכות אלו כולן זה אחר זה בב"ה בין נתחייבו בהם בין לא נתחייבו בהם טעות הוא בידם עכ"ל הר"ן ז"ל וכיון דאיכא פלוגתא במילתא אין לברך ברכה אא"כ נתחייב בה ונ"ל שטוב לאומרה בלא הזכרת השם:

סעיף קטן יא

ובסידורי אשכנז כתוב אחר י"ר רבון העולמים וכו' בסידורים שלנו כתוב אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב מלפניך וכו' ופרשת העקידה ואח"כ רבש"ע כשם שכבש רחמיו וכו' ואחר כך משנת אלו דברים שאדם עושה אותם וכו' ואחר כך כתוב לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר רבון העולמים ואדוני האדונים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנוניו לפניך וכו' וכתוב בשבולי הלקט תניא בסדר אליהו רבה העטופים ברעב בראש כל חוצות אין רעב אלא מד"ת שנאמר לא רעב ללחם וגו' ועל אותו הדור הוא אומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת וכו' כי על רחמיך הרבים וכו' וקדמונינו ז"ל הנהיגו לאומרו בכל יום קודם שיתחילו הזמירות ורבינו שלמה הנהיג שלא לומר ירא שמים בסתר מפני שתוהין לומר וכי בסתר יהא אדם ירא ולא בגלוי ומתחילין רבון העולמים וגאון אחר כתב שהגון לאומרו שהרי לדעתינו הוקבע שבא לזרז האדם להיות ירא שמים ואפילו

בסתר ולדבר אמת אפי' בלבבו וה"ר בנימין אחי אמר שראוי לומר בסתר שלא אמרו אבא אליהו אלא כנגד דורו של גזירות אחר שגזרו שלא לקרות ק"ש ולא היו יכולין להיות יראין בגלוי וז"ש וחייבין אנו לומר לפניך תמיד שמע ישראל וע"כ הוא אומר ברוך מקדש שמו ברבים לפי שבשעת הגזירות אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר ע"כ אין לנו לשנות ע"כ וכתב עוד שם זרע יצחק יחידך י"א ידידך ויש מדלגין יחידך ואומרים זרע יצחק שנעקד על גבי מזבח לפי שלא מצינו שנקרא יצחק יחיד להקב"ה אלא לאברהם ויש מדקדקים ואומרים יחידו והוא מוסב לאברהם שנזכר למעלה וה"ר בנימין כתב שאין לשנות ופירש יחידך בשמך שקראת לו אבל אברהם ויעקב לא היו יחידים בשם אחד או יש לפרש על שנתייחד בקרבן ע"כ:

סעיף קטן יב

ורבינו יהודה החסיד היה רגיל לומר אחריו בשכמל"ו והיה מכוין לצאת בו ידי חובת ק"ש כלומר דכשאינו אומר אלא שמע ישראל לבד נראה שאינו אלא ספור דברים שאומרים ישראל כשמייחדים אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכוין עכשיו לייחד ומש"ה מברך שם כבוד מלכותו דאל"כ למה לו לומר בשכמל"ו ועל מ"ש משום שפעמים כשעושים קרובץ מתעכבים מק"ש עד אחר זמנה וכו' יש לדקדק מדגרסינן בירושלמי פ"ק דברכות ר' יוסי ורבי אחא נפקין לתעניתא אתו ציבורא מקרי שמע בתר תלת שעין בעא רבי אחא מימחיה בידיהון א"ל ר' יוסא ולא כבר קראו בעונתה כלום הם קורין אותה אלא לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה א"ל מפני הדיוטות שלא יהו אומרים בעונתה היו קורין אותה דאלמא אין לקרות ק"ש שלא בעונתה אע"פ שכבר יצאו ידי חובת קריאתה ושמא י"ל דכיון דאמר בעא ר' אחא מימחיה בידיהון משמע דבעא למימחא ולא מיחה וכיון שכן אנן נמי אי מקרי לן הכי לא מחינן בהו א"נ אע"פ שימחו בידם לא ישמעו להם וכמו שכ' רבינו בסי' ס"ח בשם הרמ"ה:

סעיף קטן יג

ומ"ש כדאיתא בברכות שמע ישראל וכו' זו היא ק"ש של ר' יהודה הנשיא הוא בר"פ היה קורא (ברכות יג:) והטעם לפי שהיה לומד עם תלמידיו כשהיה מגיע זמן ק"ש לא היה רוצה להפסיק מלמודו אלא לקרות פסוק ראשון בלבד דהוי דאורייתא: וכתב הרא"ה בגמרא מספקא לן אם חוזר וגומר לאחר שעמד מבית המדרש או לא ואמרינן דר"ש ב"ר אומר חוזר וגומר פי' חוזר וגומר בברכות ואע"ג דהא נפיק ליה ידי ק"ש דאורייתא הילכך אנן קרינן בצפרא רבש"ע וכו' ומיחדים שמך פעמים בכל יום ואומרים שמע ישראל וכו' ונפקי ביה ידי ק"ש דאורייתא אפ"ה קרי בתר הכי שמע דרבנן בברכות דרבנן מיהו לא מחוור שפיר דאילו רבינו הקדוש משום דוחקא דגירסיה הוה עביד הכי ומשום דתורתו

אומנתו וטפי עדיף לציבורא למימר ברכות ק"ש אק"ש דאורייתא הילכך הכי מיבעי ליה למימר ומיחדים את שמך פעמים באהבה ואומרים ה' אלהינו ה' אחד וכן קבלתי מפי מורי רבינו עכ"ל וכ"כ באהל מועד בשם הרמב"ן ז"ל ועכשיו נהגו העולם לומר פסוק ראשון של ק"ש כרבי יהודה הנשיא משום דק"ש בציבור הוי אחר הנץ החמה ולכך קורין אותו פסוק קודם שמא שעת קריאת אותו פסוק יהיה קודם הנץ החמה ואפילו אם יהיה אחר הנץ מ"מ טוב למהר ולהקדים ק"ש דאורייתא כל מה שאפשר וגדולה מזו נראה מהירושלמי שכתבתי בסמוך שהיה מנהגם בציבור לקרות קריאת שמע בזמנה ואח"כ חוזרים וקורין אותה עם ברכותיה ואע"פ שבתחלה קראוה כולה והטעם לפי שאינו מברך אקב"ו לקרוא את שמע אלא ברכות השבח הן וגדולה מזו ומזו מצאתי להרשב"א בתשובה וז"ל הא דתנן (שם.) היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא מסתברא דחוזר ואומר ברכות בפני עצמן ואע"פ שאינו קורא ק"ש שהברכות לא נתקנו על ק"ש תדע שהרי אינו מברך על ק"ש וכ"כ בא"ח בשמו דהא דתנן (כב.) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא דמסתברא שחוזר ואומר ברכות בפני עצמן מהטעם הנזכר הילכך מנהג דידן מנהג ותיקין הוא:

סעיף קטן יד

אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' ונתקנה ע"פ הירושלמי:

סעיף קטן טו

ואינה פותחת בברוך שאינה אלא ברכת הודאה כ"כ התוס' בפרק ע"פ (קד:) ובריש פרק שלשה שאכלו (ברכות מו:) ונראה מדבריהם שמזכיר בה שם בחתימתה אבל הרמב"ם בסדר התפלות לא הזכיר בה שם:

סעיף קטן טז

והוקשה לי על זה הסדר לומר פסוקים קודם ברכת התורה ונהגתי בעצמי וכו' כתב האגור בשם מהר"ם דהא דצריך לברך כשהוא משכים היינו דוקא כשלומד אבל אם מתפלל תחנונים אין צריך לברך והראב"ד כתב צריך לברך כמו כן על מקרא וכתובים ופסוקים מכלל מקרא הם וכן פסק מהר"י מולין עכ"ל בסימן ב' ואח"כ כתב בסימן צ"ה שמהר"י כתב בתשובה שאין לחוש אם אומר פסוקים קודם ברכת התורה כיון שאינו אומר אותם דרך לימוד אלא דרך בקשה וריצוי וכתב שכך נוהגים באשכנז ובספר א"ח כתוב בי' ימי תשובה כשקמים קודם היום לסליחות כך מנהגינו לברך ברכת התורה ולשנות הלכה אחת ממשנת איזהו מקומן או ממשניות אחרות ואח"כ תהלה לדוד כי הכתובים תורה הם והם בכלל מה שאמרו למקרא צריך לברך עד כאן:

סימן מז

סעיף קטן א

ברכת התורה מאד צריך ליזהר בה כדאיתא בנדרים פרק בתרא (פא.) מפני מה ת"ח אין מצויין לצאת מבניהם ת"ח רבינא אמר מפני שאין מברכים בתורה תחלה כלומר בתחלת עסקם בתורה בכל יום ותלמידי חכמים מתוך שהם זהירים לעסוק בתורה ורגילין בה אינם זהירים לברך כשפותחין לא מיקיימא ברכתם כדכתיב ונהיה אנחנו וצאצאינו לומדי תורה כך כתב שם המפרש ורבי' הגדול מהרי"א ז"ל כתב שהטעם שאינם זוכים לבנים ת"ח מפני שאין מברכין בתורה הוא לפי שמאחר שאין מברכין על התורה מורה שאין קורין אותה לשמה אלא כאומנות בעלמא לפיכך אין זוכין לשלשלת הנמשך לעוסק בתורה לא ימושו מפיך וגו' ועל מה שאמר מאי ניהו וכו' לומר שאין מברכין בתורה תחלה כתב שם הר"ן בשם ה"ר יונה דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחלה אבדה הארץ דאם איתא דעל עזבם את תורתי כפשטיה משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכים בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלים בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכוונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויים למי שאמרן עכ"ל הר"ן ז"ל:

סעיף קטן ב

וצריך לברך למקרא למדרש ולמשנה ולתלמוד הכי אסיקנא בספ"ק דברכות (יא.) כתב ה"ר דוד אבודרהם שאם השכים לכתוב בד"ת קודם תפלה חייב לברך ברכת התורה כמו ללמוד רק שלא יהא כותב בדברי הרשות: (ב"ה) ועיין בדברי האגור שכתוב לקמן: ובסימן שקודם זה כתבתי אם יכול לומר פסוקים דרך ריצוי ותחנונים עד שלא בירך ברכת התורה:

סעיף קטן ג

וזו נוסחה אקב"ו על ד"ת פשוט שם וכתב הרא"ש ויש מקומות שאומרים לעסוק בד"ת וה"ר יונה כתב שבנוסחאות מדוייקות מצא על ד"ת וכתב ה"ר דוד אבודרהם שיותר נכון לומר על ד"ת לפי שהוא כולל עסק הלימוד ועשיית המצות וכן כתב אבן הירחי כלו' דאילו לעסוק בד"ת אינו אלא על קריאת התורה ול"נ דיש לדחות דאדרבה מהאי טעמא גופיה עדיף טפי לברך לעסוק בד"ת שהיא ברכה מיוחדת לקריאת התורה שהוא בא לעסוק בה עכשיו מלברך על ד"ת שכולל ג"כ עשיית המצות שאינו בא עכשיו לעשותם

ולכשיעשם מברך על כל מצוה ברכה המיוחדת לה ומ"מ נוסחת הרמב"ם היא על דברי תורה:

סעיף קטן ד

הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך וכו' ג"ז שם ורבי יוחנן אמר הערב נא ה' אלהינו וכו' בא"י המלמד תורה לעמו ישראל רב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים וכו' בא"י נותן התורה א"ר פפא הילכך נימרינהו לכולהו ומ"ש שיש חותמין בברכת הערב נא בא"י נותן התורה כ"כ הרא"ש שם ומ"ש ואין לחתום בא"י למדני חקיך שאינו לשון ברכה והודאה לשעבר וכו' כ"כ שם רש"י והתוס':

סעיף קטן ה

ומ"ש ויש לומר והערב נא בוי"ו כי ברכה אחת היא עם לעסוק בד"ת שאילו היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך כ"כ התוס' בפרק ג' שאכלו (מו.) ובפ' ע"פ (קד.) ובפ"ק דכתובות (ח.) בשם ר"ת וכ"כ הרא"ש בספ"ק דברכות וז"ל ולפי מה שרגיל ר"ת לפרש דכל היכא שהברכות קצרות אפילו ברכה הסמוכה לחבירתה פותחת בברוך כמו ברכות של הבדלה וברכות של חופה א"כ היה צריך לברכת הערב נא שתהא פותחת בברוך שאותה שלפניה קצרה לכך היה אומר ר"ת שאין זה כי אם סיום ברכה ראשונה והיה אומר והערב נא עכ"ל וכ"כ ה"ר יונה והמרדכי אבל הרמב"ם בפ"ז מה' תפלה כתב שג' ברכות הן ולכן כתב הערב נא בלא וי"ו וכתב הרשב"א שכן דעת בעל המאור וגם התוס' כתבו בפ' ע"פ על דברי ר"ת ומיהו בירושלמי פריך והרי הבדלה ומשני ר' הוה מפזרן פירוש מקשה היכי אמרת דברכה הסמוכה לחבירתה אינה פותחת בברוך והרי הבדלה שיש בה כמה ברכות ואפ"ה פותח בה בברוך ומתרץ שאני ברכות הבדלה שרבי היה מפזרן כלומר שלא היה אומרן על הכוס אלא כל אחת לבדה ש"מ דאי לאו דרבי מפזרן לא היה פותח בה בברוך משום דברכה סמוכה לחבירתה מקריא ואע"ג דהויא עם מטבע קצרה וכן כראה מדברי רש"י בפ"ק דכתובות (שם. ד"ה שמח תשמח) גבי ברכת חתנים דמטבע קצר נמי ברכה הסמוכה לחבירתה אינה פותחת בברוך וכתב ה"ר דוד אבודרהם שכן עיקר כיון שהלשון משתנה ומדבר להבא וכן נוהגים לאומרה בלא וי"ו עכ"ל ומ"מ דעת רש"י בברכת והערב כדעת ר"ת שאינה ברכה בפני עצמה שכתב ורבי יוחנן מסיים בה הכי דבעי פתיחה בברוך וחחימה בברוך ולענין מעשה נראה לומר והערב עם וי"ו שהרי לדברי האומרים שהיא ברכה אחת אם חיסר הוי"ו הוי מפסיק באמצע הברכה ולדברי האומרים שהיא ברכה בפני עצמה אע"פ שאמרו עם וי"ו אין בכך כלום: כתב ה"ר יונה ברכת אשר בחר בנו פותחת בברוך מפני שדרך הוא לאומרה בפני עצמה כשמברכין על התורה: כתוב בתשובת הרשב"א שאלה כשאנו מברכים על התורה

בכל בקר למה אין אנו מברכים לאחריה תשובה קריאת התורה מצוה ואין מברכין על המצות לאחריהם וכמו שאמרו בפרק בא סימן (נדה נא:) ואל תשיבני מקריאת התורה בב"ה שמברכין לאחריה דהתם תקנת משה ועזרא היא ועל התקנות מברכין לפניהם ולאחריהם וכדמברכים בהלל ומגלה עכ"ל ול"נ דאפילו אם היו מברכים לאחר המצוה לא קשיא דכיון דמצת הגיית התורה היא כל היום וכל הלילה ואין שעה שאינו חייב לעסוק בתורה לא שייך לברך לאחריה.

סעיף קטן ו

ואם בא ללמוד מיד אחר ק"ש וברכותיה שחרית אין צריך לברך וכו' בסוף פ"ק דברכו' (שם) א"ר יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה ופירש"י שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד וכו' וכתבו התוס' בירושלמי יש הא דאמרינן שכבר נפטר באהבה רבה והוא ששנה על אתר פי' לאלתר שלמד מיד באותו מקום ושואל ר"י כגון אנו שאין אנו לומדים מיד לאחר תפלת השחר אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת כשאנו מתחילים ללמוד והשיב ר"י דלא קי"ל כאותו ירושלמי ועוד אפי' לפי הירושלמי דוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה דעיקר אהבה רבה לק"ש נתקן ובשביל כך אינו נפטר מברכת התורה אלא אם ילמוד מיד וגם לא יעשה היסח דעת אבל ברכות המיוחדות לברך על התורה פוטרות כל היום וא"ת מ"ש מסוכה שאנו צריכים לברך על כל סעודה לישב בסוכה ויש לומר דשאני תורה שאינו מייאש עצמו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה והצרפתים נהגו לומר פסוקים וברכת כהנים וגם אלו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהן שהיא ברייתא מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר אבל א"צ כמו שכתבתי כבר עכ"ל וכן כתבו ה"ר יונה והמרדכי דדוקא כשנפטר באהבה רבה בעינן שילמוד לאלתר אבל כשבירך ברכת התורה אפילו אינו לומד עד אחר כמה שעות אינו צריך לחזור ולברך וק"ל דמ"ש מברכת המוציא שאם הפסיק בין ברכה לאכילה צריך לחזור ולברך ומשמע שכן הדין בברכות המצות שאם הפסיק בין הברכה לעשיית המצוה צריך לחזור ולברך ונראה לי דשאני ברכת המוציא שאין הברכה באה אלא על הנאת האכילה וכן ברכת המצות אינן באות אלא על עשיית המצות והאכילה והמצות אינם דברים שצריך לעשותן תמיד ומש"ה כשעושה אותם צריך שלא יפסיק ביניהם להוכיח שהברכה חוזרת על האכילה או על עשיית המצוה אבל ת"ת כיון שאדם מחוייב שלא להפסיק מלהתעסק

בו כלל כשבא ללמוד כמה שעות אחר שבירך לא מוכחא מילתא שקורא בלא ברכה דאיכא למימר כשהשכים בירך ושנה לאלתר ועי"ל דאכילה ועשיית המצות כיון שאם רצה שלא לעשותן עד אחר שעה הרשות בידו כשמפסיק בין ברכה לאכילה או לעשיית המצוה נראה שאותה ברכה אינה חוזרת על אותה אכילה או אותה עשייה אבל ת"ת שחייב לעסוק בו תמיד כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא הוי הפסק מאחר שבאותו זמן שהפסיק היה מחויב ללמוד וא"ת למה לו לירושלמי לומר על הנפטר באהבה רבה שצריך שילמוד מיד שהרי לעולם הוא לומד שהרי קורא ק"ש אחר אהבה רבה ואפשר לומר דכבר אפשר שאינו קורא ק"ש סמוך לאהבה דהא איכא מ"ד בספ"ק דברכות (שם) דהא דתנן אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ברכה אחת היינו יוצר אור וא"כ אחר ק"ש אומר אהבה רבה וכל כה"ג איצטריך הירושלמי לאשמועינן שאין ברכת אהבה רבה פוטרת מברכת התורה אלא כשלמד מיד דוקא ועי"ל דק"ש ותפלה לא חשיבי לימוד לענין זה דדברי תחנונים ותפלה לחוד ודברי ת"ת לחוד וק"ש כדברי תפלות הוא: ומשמע מדברי הני רבוותא שהנפטר באהבה רבה ולמד מיד והפסיק אינו צריך לחזור ולברך כל היום וכ"כ הרא"ש בהדיא ומצאתי שכתב הרשב"א בשם הראב"ד יש גירסות שגורסין והוא שקרא על אתר ולאותה גירסא כל שקרא ק"ש סמוך לאהבה רבה יצא ידי ברכה כל היום לפי שכבר בירך על התורה פעם אחת בבוקר אבל לספרים דגרסי והוא ששנה על אתר אין הברכה מוציאתו אלא מידי קריאה הסמוכה לה הא אם הפסיק וחזר וקרא צריך הוא לחזור ולברך והרא"ש כתב כדברי ר"י וז"ל בירושלמי מסיק והוא ששנה על אתר ונראה דהיינו בברכה של אהבה רבה דלא מתחזי לשם ברכת התורה אלא בשונה על אתר ואם שנה לאלתר אז נראית ברכה לשם עסק התורה כמו לשם ק"ש ואז לא יצטרך לברך כל אותו היום אפילו יפסוק ללמוד ויחזור וילמוד וכן המברך על התורה ולמד אין צריך לחזור ולברך אם הפסיק באמצע לכך הוצרך לומר והוא ששנה על אתר על הנפטר באהבה רבה ולא על המברך ברכת התורה דאי לא תימא הכי ה"ל להשמיענו בעלמא דהפסק שבאמצע עסק דהוי הפסק וצריך לחזור ולברך כ"ש הנפטר באהבה רבה ואף את"ל דאין חילוק בין הנפטר בברכת התורה לנפטר באהבה רבה מ"מ מסתבר שבני אדם שרגילים תמיד לעסוק בתורה ואפי' כשיוצאי' לעסקיהם ממהרים לעשות צרכיהם כדי לחזור וללמוד ותמיד דעתם על לימודם לא חשיבא הפסק לענין ברכה ואף אם לומד בלילה הלילה הולכת אחר היום ואין צריך לברך כל זמן שלא יישן לכך מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך עכ"ל וכתב עוד כיוצא בזה שאל ר"י את ר"ת

אם צריך לברך על השינה בסוכה והשיב לו שכל מצות סוכה שמקיים אדם מסעודה לסעודה כגון שינה וטיול ברכת לישב בסוכה שבירך על הסעודה פוטרתו מלברך עליהם ולדבריו אפילו הסיח דעתו מלישן כגון שיצא למלאכתו ושוב נמלך אין צריך לברך כ"ש מי שדעתו טרוד על למודו אם יצא למלאכתו ולעסקיו לא הוי הפסק ע"כ מדבריו משמע שהוא סובר דלא אמרו והוא ששנה על אתר אלא דוקא כשנפטר באהבה רבה אבל אם בירך ברכת התורה לא בעינן שישנה על אתר והיכא שנפטר באהבה רבה ושנה על אתר והפסיק וכן אם בירך ברכת התורה ולמד בין על אתר בין אחר כמה שעות והפסיק אח"כ כשחוזר ללמוד אינו צריך לחזור ולברך ואע"פ שכתב ואף את"ל דאין חילוק בין הנפטר בברכת התורה לנפטר באהבה רבה לאו למימר דס"ל דאין חילוק ביניהם אלא לאשמועינן דאפילו איכא מאן דסבר שאין חילוק ביניהם מ"מ בבני אדם שרגילים תמיד לעסוק בתורה וכו' לא חשיב הפסק אבל לעולם איהו ז"ל ס"ל דברכת התורה אף על פי שאינו שונה מיד אינו צריך לחזור לברך אפילו הפסיק וכדברי התוספות וכן נראה מדברי רבינו ירוחם שכתב דברי התוספות בזה וכתב דברי הרא"ש בלימוד הלילה ובישן ביום ולא כתב שהרא"ש חולק על התוס' כלל אבל מדברי רבינו נראה שהוא תופס עיקר דאין חילוק בין נפטר באהבה רבה למברך ברכת התורה לעולם בעינן שישנה על אתר וכדברי האת"ל שהרי כתב או שבירך ברכת התורה והתחיל ללמוד והפסיק אחר כך בלימודו אינו צריך לברך כל היום משמע דמצריך ללמוד מיד דאל"כ לישמעינן שאע"פ שהפסיק בין ברכה לקריאה ויצא לעסקיו כשבא ללמוד אינו צריך לחזור ולברך כי היכי דצריך לחזור ולברך כשנפטר באהבה רבה ומכ"ש הוה שמעינן דהיכא דהתחיל ללמוד והפסיק דאינו צריך לחזור ולברך אלא ודאי דעתו לומר דגם בברכת התורה צריך שישנה על אתר וכן ביאר דבריו רבינו הגדול מהרי"א ז"ל אלא שלא נראה בעיניו דברי רבינו שהרא"ש לא אמר כן אלא בדרך את"ל אבל לקושטא דמילתא בברכת התורה אינו צריך לשנות על אתר ולי נראה דרבינו נמי סובר שיש חילוק בין נפטר באהבה רבה למברך ברכת התורה דבנפטר באהבה רבה דוקא אמרינן שצריך לשנות על אתר אבל בברכת התורה אין צריך שהרי לא כתב דבעינן שילמוד מיד אחריה אלא בנפטר באהבה רבה אבל כשמברך ברכת התורה כתב והתחיל ללמוד ולא כתב מיד וה"ק אם נפטר באהבה רבה ולמד מיד או שבירך ברכת התורה והתחיל ללמוד בין סמוך בין מופלג והפסיק אחר כך בלימודו אינו צריך לברך כל היום ולא איצטריך ליה לאשמועינן דבברכת התורה אינו צריך ללמוד מיד דמדלא כתב כן אלא גבי נפטר באהבה רבה משמע ממילא דבברכת התורה לא בעינן שילמוד מיד ואשמעינן דבין באהבה רבה בין בברכת התורה אם שנה והפסיק אינו צריך

לחזור ולברך ולא תימא די שתעלה לו ברכה לפעם ראשונה שילמוד אבל אם הפסיק יצטרך לחזור ולברך קמ"ל ומדברי הרמב"ם בפ"ז מהל' תפלה נראה דבברכת התורה נמי צריך ללמוד מיד כעין שאר מצות שאינו מפסיק בין ברכתה לעשייתה וכמנהג הצרפתים שכתבו התוס' וכן נוהגים לומר בסמוך פרשת ברכת כהנים: והיכא שבירך אהבה רבה קודם ברכת התורה כתב מהר"י אבוהב ז"ל בסי' נ"ב שנסתפק הרשב"א אם יכול לומר ברכת התורה מאחר שאמרו שנפטר באהבה רבה מברכת התורה והנה לדעת רבותינו הצרפתים שכתבכו שזו פוטרת כל היום מה שאין כן באהבה רבה יש לברך אותה עכ"ל:

סעיף קטן ז

ואם ישן כתב א"א ז"ל בתשובה שאף ביום אם ישן שינת קבע וכו' גם בפסקים כתב כן וכמו שכתבתי בסמוך אלא מפני שסוף דברי התשובה לא כתב בפסקים כתב רבינו כל הדברים בשם התשובה: וכתוב בהגהות מיימון פ"ז מהל' תפלה בשם רבינו שמחה ששינה ומרחץ מפסיקים ואם בא ללמוד אחריהם צריך לברך שהן היסח דעת כי א"א לו ללמוד כשהוא ישן או במרחץ או בבית הכסא מיהו הר"ם כתב שלא היה רגיל לחזור ולברך אלא אחר הפסק של שינת קבע לפי שאינו מסיח דעתו מללמוד אפילו בהפסק מרחץ ובית הכסא עכ"ל והאגור כתב טעם אחר לפי שאף כשהוא נפנה צריך ליזהר בדינים כמו בגילוי טפח וכיצד יקנח: (ב"ה) וכן נהגו שלא לחזור ולברך אחר מרחץ ובית הכסא: וכתב עוד האגור שאביו ז"ל הנהיג שלא לברך ביום אפילו אחר שינת קבע וכן ראוי לעשות כי המיקל בברכות במקום שיש מחלוקת ה"ז לא הפסיד כי הברכות אינן מעכבות עכ"ל. ויש לתמוה דהא בין להרא"ש בין לרבינו שמחה בין להר"ם שינה הוי הפסק ולא חזינן מאן דפליג עלייהו וא"כ היאך הנהיג האב דלא כמאן והבן יפה מכח האב משום דיש מחלוקת בדבר ואנן לא אשכחן מאן דפליג בהא ואפשר שטעמם משום דלר"ת אפילו שינת כל הלילה לא הוי הפסק כמו שאכתוב בסמוך ואע"פ שאין הלכה כמותו מפני שכל הפוסקים חולקים עליו היינו בשינת לילה אבל בשינת יום מיהו יש לחוש לדבריו וכן נוהגים העולם שלא לברך ביום אפילו אחר שינת קבע:

סעיף קטן ח

והמשכים בבקר ללמוד קודם שילך לב"ה יש לו לברך ברכת התורה כ"כ הרא"ש ספ"ק דברכות וגם בתשובה שכתב רבי' בסמוך לקמן אבל המרדכי כתב שם שהר"ם אומר שאינו צריך לברך לפי שברכת התורה של אתמול פוטרת עד שחרית אחר וכ"כ ה"ר יונה שם והתוס' כתבו כן בשם ר"ת וכתבו דלא נהירא ובכתבי מה"ר ישראל סי' קכ"ג כתב שהוא ודודו ז"ל היו נוהגים לברך וגם האגור כתב שר"ת היה יחיד בדבר זה וכל הפוסקים אומרים שיש לברך וכן נוהגים העולם ומ"ש וכשקורא פרשת התמיד בב"ה אין

לו לחזור ולברך וכו' כ"כ הרא"ש בספ"ק דברכות וכ"כ הרשב"ם שם בשם התוס' וכ"כ הגהות מיימון בפ"ז מה' תפלה ולא כדברי תלמידי רש"י שהיו אומרים בשמו שכשהיה משכים לקרות היה מברך ברכת התורה וכשהיה בא לבית הכנסת היה חוזר ומברך ומדמהו לקורא בתורה ומברך בב"ה אע"פ שכבר בירך דשאני התם שהברכות נתקנו לפך ואפילו בירך מיד ברכת התורה ולא הפסיק כלום חוזר ומברך כמו שתקנו ברכה לאחריה וכמו שתקנו ברכת אשר בחר להפטרה:

סעיף קטן ט

כתב א"א ז"ל המשכים ללמוד קודם עמוד השחר יברך על נטילת ידים ואשר יצר ואלהי נשמה וכו' כן כתב בתשובה כלל ד' וכן כתב ה"ר דוד אבודרהם בשם מחזור ויטרי ואבן הירחי: כתוב האגור שמי שמהרהר בלבו תורה קודם שבירך ברכת התורה שפיר דמי דהרהור לאו כדיבור דמי לענין ברכה כמו לענין ק"ש ותפלה וכן פסקו התוס' בפרק מי שמתו (ברכות כ:) דהלכה כרב חסדא דהרהור לאו כדיבור דמי וכן לענין בעל קרי מותר להרהר בק"ש: וכתב עוד האגור בשם מהר"י מולין דנשים מברכות ברכת התורה אע"פ שאינן חייבות ולא עוד אלא שהמלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות זהו בתורה שבע"פ אבל לא תורה שבכתב ואע"פ שלשון ברכה לעסוק בדברי תורה משמע תורה שבע"פ מ"מ אין לשנות מטבע הברכות ועוד כי הן מברכות על קריאת הקרבנות ותפלה כנגד קרבנות תקנום והן חייבות בתפלה ואם כן חייבות ג"כ בקריאת העולה והקרבנות וכל שכן לדברי סמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכין להן ע"כ:

סימן מח

סעיף קטן א

וקבעו לקרות פרשת התמיד כדאיתא במדרש בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם וכו' הכי איתא בפ' בתרא דתענית (כו:) ובסוף פרק בני העיר (מגילה לא:) וכתבתיו בסימן א':

סעיף קטן ב

ובסידור רב עמרם כתב פרשת ברכת כהנים אחר ברכת התורה קודם פרשת התמיד וכן אנו נוהגים והטעם שאנו אומרים פ' ברכת כהנים נראה שהוא מפני שאנשי משמר היו אומרים אותה בכל בקר וכמו שכתבו התוספות בספ"ק דברכות (יא:):

סעיף קטן ג

ויש נוהגים לומר אחריה סדר המערכה שזה נוסחה אביי מסדר סדר מערכה וכו' והיא בפ"ג דיומא (לג.) ופירש רש"י אביי מסדר סדר מערכה. מנה סדר עבודות של כל יום ויום: משמיה דגמרא. דכוליה ישיבה דרבנן דבי מדרשא: ואליבא דאבא שאול. דאמר

בפ"ק (יד:) הטבת כל הנרות קודמות לכל הקטרת: מערכה גדולה. שעליה הקטירו כל הקטרות קודמת לסדר לפני המערכה שניה שעושין בקרן מערבית דרומית משוך מן הקרן ארבע אמות לצד צפון שממנה חותין גחלים להכניס למזבח הפנימי שחרית וערבית להקטיר עליה קטרת תמיד פרס שחרית ופרס בין הערבים: לסידור שני גזרי עצים. שמסדרין על מערכה גדולה: לדם התמיד. לשחיטה ולזריקה: קטרת. על מזבח הפנימי: קודמת לאברים. להקטיר אברי התמיד על מזבח החיצון: למנחה. מנחת נסכים של תמיד דכתיב ועשירית האיפה סולת למנחה: לנסכים. לנסך יינו של תמיד: ונסכים למוספים. אם שבת הוא: שנאמר והקטיר עליה חלבי השלמים. ודריש ליה לשם השלמה עליה על העולת תמיד של שחר האמור בראש המקרא שנאמר וערך עליה העולה והקטיר והוסיף והשלים אחריה כל הקרבנות ולא על של בין הערבים שהוא אחרון כל הקרבנות ע"כ ואע"פ שהרמב"ם בפ"ז מהל' תמידין ומוספין פסק כרבנן דפליגי אאבא שאול ואמרי קטרת מפסיק בין הטבת חמש להטבת שתים ושחיטת התמיד וזריקתו קודם להטבת חמש וכן נראה דעת סמ"ג בסימן קצ"ב וכתבו עוד והמדשן את המזבח מדשנו בשעה שהשוחט שוחט את התמיד ולפ"ז היה ראוי לסדר כך וסידור שני גזרי עצים קודם לדישון מזבח הפנימי ודם התמיד ודישון מזבח פנימי ודם התמיד קודם להטבת ה' נרות והטבת חמש נרות קודם לקטרת וקטרת קודם להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות קודם לאברים ואברים לחביתין וכו' מאחר שמצאו העולם שאביי סדר הסדר אליבא דאבא שאול משמע דס"ל דהכי הלכתא ולכן לא רצו לשנות הסדר ההוא:

סעיף קטן ד

ואין לחוש אם יקרא פרשת התמיד שנית עם הציבור כלומר ולא תימא דהוא כמקריב שני תמידין בשחרית דהוי כמוסיף על המצות דבקריאה בעלמא ליכא משום בל תוסיף: ובעל המנהיג השיב על המנהג וכו' ז"ל המנהיג ואשר כתב ר"ע לשבת וביום השבת לר"ח ובראשי חדשיכם וכן מנהג פרובינצ"א וספרד לא יתכן דהיאך נזכיר קרבן המוספין קודם לתמיד השחר ועל מקומן הן נזכרין במוסף וצא ולמד משעירי הרגלים שאינן נזכרין כי אם בתפלת המוסף בלבד עכ"ל. ורבינו טען עליו על הטעם הראשון שמוסף זמנו כל היום ואינה טענה שאע"פ שזמנו כל היום מכל מקום לכתחלה צריך להקדים של שחר למוספין ועל מ"ש המנהיג וצא ולמד משעירי הרגלים י"ל דשאני מוספי הרגלים שגם בתפלת המוספין אין אומרים אותן מפני שאין רגילים בהם ויבואו לטעות ובכלבו כתוב שאין מוסיפין בר"ח פרשת ובראשי חדשיכם ולא במועד פרשת המועד לפי שקורין אותה בתורה אבל פרשת התמיד שאין קורין אותה בתורה שאין בכל יום ספר תורה ולא

מוסף שבת לפי שאין בו אלא שני פסוקים לכך נהגו לאומרה בכל יום ופרשת שבת בכל שבת עכ"ל וכן נהגו:

סימן מט

סעיף קטן א

ומה שקורין פרשת התמיד על פה וכן פסוקי דזמרה אע"ג דקי"ל דברים שבכתב וכו' בפרק הניזקין (גיטין ס:) ובתמורה פרק יש בקרבנות (תמורה יד:) אמרינן הכי וטעמא משום דאיכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון יתרות וחסרות וקרי ולא כתיב ודכוותייהו ואי אמרת להו על פה בציר להו וכתבו התוס' בפרק יש בקרבנות וא"ת היכי אמרינן מזמורים ע"פ וי"ל דאין להקפיד רק מ"ש בחומש אמנם קשה היכי קרינן ויושע וק"ש וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתן והמרדכי כתב בפרק הניזקין וא"ת והיאך קרינן שירת הים ופ' הקרבנות בב"ה בע"פ והלא דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ ואומר ר"ת דהני מיגרס גריסן תדע דאמרי' תפילין ומזוזות נכתבין שלא מן הכתב דמיגרס גריסן והא דאמרינן ביומא (סח:) ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ התם נמי טעמא כדפרישית דאין גוללין ס"ת בצבור ולהביא ס"ת אחר א"א משום פגמו של ראשון. וה"ר יונה כתב בפ"ק דברכות אהא דתנן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה ויש לשאול מה בא להשמיענו ותירץ ה"ר שלמה מן ההר דאתא לאשמועינן שאע"פ שדברים שבכתב לא ניתנו לאומרם ע"פ ק"ש יכול לקרות ע"פ ואע"פ שאינו קורא אותה לשם חובה דכיון שניתנה לאמרה ע"פ לחובה יכול לאמרה אפי' שלא לחובה כל הפעמים שירצה ומזה הטעם התקינו לומר פרשת הקרבנות ע"פ בכל יום מפני שהיא חובה כדאמרינן במדרש אמר אברהם אבינו במה אדע כי אירשנה כלומר באיזה זכות יתקיימו להם הבטחותיך אמר ליה בזכות הקרבנות שנאמר קחה לי עגלה משולשת וכו' תינח בזמן שבית המקדש קיים כזמן שאין בית המקדש קיים מאי יאמרו לפני פרשת הקרבנות ומעלה אני עליהם כאילו בנו ב"ה והקריבו עליו קרבן ומזה הטעם אומרים בהרבה מקומות פרשת ברכת כהנים דכיון שחובה לומר בכל יום ברכת כהנים ע"פ בשעת נשיאת כפים יכול לאמרה אפי' שלא במקום חובה ומזה הטעם אמרו ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ דכיון שהוא מענין הקרבנות ומצינו שמצוה לומר פ' הקרבנות על פה כדאמרינן לעיל לא חששו בקריאתה אפילו כשאינו לחובה כללו של דבר כל פסוק שניתן למצוה או לחובה לאמרו על פה יכול לאומרו כמה פעמים שירצה אפילו בשעה שאין בו מצוה כלל ואין בזה משום דברים שבכתב לא ניתנו לאומרם ע"פ הואיל וניתנו לאומרם פעם אחת ע"כ. והכלבו כתב על פרשת

התמיד וברכת כהנים שנהגו לאומרם ע"פ אע"ג דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ משום עת לעשות לה' נהגו בו היתר שאי אפשר לכל אחד להביא לו ספר לקרות בו בכל בקר ובסימן י"ג כתב שמזמור יענך ה' ביום צרה אומר אותו בלחש רק פסוק ראשון לפי שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ וטעם זה בק"ש שאנו אומרים בלחש וכן כמה פסוקים ובשביל פסוקים ב' או ג' הואיל והן שגורין אין לחוש יש אומרים שאין אסור לומר ע"פ אלא בניגון הטעמים ובירושלמי מפרש דברים שבכתב וכו' שזהו דוקא בס"ת שמא יאמרו חסר משם אבל בתפלה אין לחוש כלל והרי"ף כתב דוקא להוציא אחרים י"ח אמרינן דברים שבכתב אבל גבי עצמו לא כדמפרש בתוס' עכ"ל. וה"ר דוד אבודרהם כתב אצל הקרבנות החילוק של הירושלמי דהא דאמרי' דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ שהוא בקורא בתורה שמא יאמרו חסר משם אבל בתפלה אין לחוש:

סימן נ

סעיף קטן א

וקבעו לשנות משנת איזהו מקומן ובריייתא דר' ישמעאל וכו' משום הא דאמר רב ספרא לעולם ישלש אדם וכו' הא דרב ספרא איתא פ"ק דקידושין (ל.) וכתבו שם התוס' והרא"ש שעל כן תיקן בסדר רב עמרם כמו שאנו נוהגים לומר בכל יום קודם פסוקי דזמרה מקרא ומשנה ותלמוד ור"ת פירש שאנו סומכין אהא דאמרינן בסנהדרין בבל בלולה במקרא ובמשנה ובתלמוד דתלמוד בבלי בלול מכולם: וכתב הרא"ה שתיקנו לשנות פרק איזהו מקומן לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת והיא משנה ברורה למשה מסיני עכ"ל: וכי כל מקום מוקטר מוגש אלא אלו תלמידי חכמים שעוסקים בעבודה בכל מקום וכו' בסוף מסכת מנחות (קי:): בזמן הזה נוהגים לומר אחר ברייתא דרבי ישמעאל וכו' הודו לה' קראו בשמו וכו' ופסוקים אחרים וכתוב בספר א"ח שהטעם לפי שכל השנים שהיה הארון ביריעה תיקן דוד שיהיו אומרים זה המזמור כמו שמפורש בספר יוחסין ומפורש בסדר עולם כי בתמיד של שחר אומר מהודו לה' עד ובנביאי אל תרעו ובתמיד של בין הערבים מן שירו לה' עד והלל לה' רוממו ה' אלהינו וכו' ושאר פסוקי דרחמי כגון ה' צבאות עמנו וכו' ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך וכו' כדאמרינן בירושלמי אל יהי פסוק זה זז מפיך ה' צבאות וחביריו ויש במזמור זה י' לשונות של הודאה כנגד י' מכות שהביא הקב"ה על המצרים וי' ניסים לאבותינו על הים ובשבתות ויו"ט מוסיפים אחר הודו לה' השמים מספרים רננו צדיקים לדוד בשנותו תפלה למשה יושב בסתר הללו את שם ה' ויש מקומות מסדרין אלו המזמורים בסידור אחד ומוסיפין מזמורים אחרים

ויש מקומות מתחילין אחר הודו לה' ה' מלך ה' מלך וכן מנהגינו ונהגו לכופלו בכל ספרד ונראה הטעם להודיע ייחוד מלכותו בשבת ליום שכולו שבת ואחרים אומרים פסוקים מקובצים ויש מקומות מתחילין ברוך ה' אלהי ישראל ואחריו אומרים ברכו ה' מלאכיו וכו' ויש מקומות שאומרים אחר הלל הגדול בשבת ברוך שאמר ובחול אומרים אותו לאחר הודו לה' ויש מקומות אומרים ברוך שאמר קודם הודו לה' בין בחול בין בשבת עכ"ל. ומנהגינו לומר ב"ש אחר ה' מלך ומזמור השמים מספרים ובשבת אחר הלל הגדול ומשמע מדברי א"ח שאין אומרים מזמור השמים מספרים בחול וכן נראה מדברי הזוהר פרשת תרומה דף קל"ו וקל"ז וע"ש אבל העולם נוהגים לאומרו: ונוהגים עכשיו לומר בכל יום ה' מלך ה' מלך וכו' פעמים בעמידה וז"ל שבולי הלקט מה שנהגו לומר ה' מלך בעמידה בזמירות בשבתות וי"ט כתב ה"ר בנימין הטעם לפי שנמצא בהגדה מלאך אחד עומד שחרית באמצע הרקיע ופותח ואומר ה' מלך ה' מלך וכו' וכל גדודי מעלה עונין אחריו עד שמגיעין לברכו וכשם שהמלאכים אומרים אותו בעמידה כך אנו ראויים לאומרו בעמידה ובחול לפי שמתבטלין ממלאכתן וצריכין למעשה ידיהם ואין להם פנאי לא נהגו לאומרו בעמידה ומה שחומר במ"ס שאומרים אותו בפסח בעמידה לאו לאפוקי שאר י"ט ובשבתות אלא לאפוקי ימות החול ויש שא"א אותו בחול כלל עכ"ל ומה שאומרים אותו פעמים נראה שהוא ע"פ מ"ש בתיקונים כשבא לפרש הסודות הנרמזים בשבח זה אמר ובגין דא כפל לון תרין זימנין ויש נוהגים לאומרו ג"פ ואין להם על מה שיסמוכו: ומ"ש משום הא דאיתא בפרק כל כתבי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום ומסקינן כי קאמר בפסוקי דזמרה ופירש"י פסוקי דזמרה שני מזמורים של הלולים הלל את ה' מן השמים הללו אל בקדשו עכ"ל ובשבולי הלקט כתוב דבמסכת סופרים מפורש דהיינו מתהלה לדוד עד סוף תהלים:

סימן נא

סעיף קטן א
ברוך שאמר צ"ל בניגון ובנעימה וכו' וכן דרש ר' שמלאי בפ"ק דע"ז (ז:) ובפ' א"ע (לב.):

סעיף קטן ב
וקבעו ברכה זו לפניהם ואחת לאחריהם והיא ישתבח כ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק אין עומדין:

סעיף קטן ג
ואם סיים ב"ש קודם שיסיים החזן יש לו לענות אמן על ברכת החזן זה נלמד מדברי הרא"ש וגדולה מזו כתב רבינו בסימן נ"ט בשמו שכשהיה מגיע לסוף ברכה מברכות ק"ש היה ממהר לסיים לענות אמן אחר ברכת החזן ומה שלא כתב כאן שימהר לסיים

כדי שיענה אמן אחר ש"ץ נראה משום דלא קאמר הרא"ש שחייב אדם שיסיים מהרה כדי שיענה אמן אלא שהוא היה נוהג כך אבל שאר כל אדם הרשות בידו אם ירצה למהר לסיים ואם לא ירצה למהר לא ימהר ומ"מ כשיסיים קודם החזן יש לו לענות אמן אחריו ומיהו לדעת החולקים לומר שאין לו לענות אמן אחר ברכת הבוחר בעמו ישראל לפי שאין להפסיק בין הברכה והדבר שמברכין עליו וכמו שאכתוב בסימן נ"ט בס"ד ה"נ אם סיים קודם החזן אינו עונה אמן אחריו מיהו אפשר דהכא שאני דפסוקי דזמרה נינהו ואמן שבח הוא וכעין זמרה ולא הוי הפסק:

סעיף קטן ד

ואחר ישתבח יש לו לענות אמן על ברכת עצמו כיון שהוא סיום ברכה לסוף פסוקי דזמרה בר"פ שלשה שאכלו (ברכות דף מה:) תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו ה"ז משובח ותניא אידך ה"ז מגונה ל"ק הא בשאר ברכות הא בבונה ירושלים וכתבו התוספות פר"ח וה"ג די"מ אחר כל ברכה וברכה כגון אחר ישתבח וכיוצא בו ומיהו פוק חזי מאי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דבה"מ עכ"ל וכתב מהר"י קולון בשורש מ"ב שכן היה הוא נוהג וכן ראה רבים נוהגים אבל הרא"ש כתב סתם דברי ר"ח וה"ג דלאו דוקא נקט בונה ירושלים אלא כל סיום ברכה כעין בונה ירושלים וכעין ישתבח דהוי סיום לסוף פסוקי דזמרה וכן נראה מדברי הרי"ף וכן דעת רש"י וה"ר יונה דה"ה לסוף שאר ברכות וכתב עוד ה"ר יונה והטעם מפני שכשאומר אמן בסוף כל הברכות מודה שכבר גמר כל הברכות ואין לו לומר יותר אבל כשעונה אמן בסוף כל ברכה וברכה ה"ז בור שמראה בכל פעם ופעם שמסיים וחוזר ואומר אח"כ ברכה אחרת ע"כ וגם הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות כתב דה"ה לסוף שאר ברכות מיהו כתב דה"מ כשאומר בסוף ב' ברכות או יותר אבל כשאינו אומר בסוף אלא ברכה אחת אינו עונה אמן אחריה ולפי דבריו אין עונין אמן אחר ישתבח ולא אחר יהללוך וכתב רבינו בסימן רט"ו שהרא"ש היה נוהג כהרמב"ם אבל אין העולם נוהגים כן אלא לכל ברכה שהיא בסוף אע"פ שאינה אלא ברכה אחת כגון ישתבח או יהללוך עונין אחריהם אמן אלא שלפי זה היה ראוי שהקורא בתורה או המברך על כל דבר יענה אמן אחר עצמו בברכה אחרונה ולא נהגו כן ומיהו בישתבח איכא למימר שטעמא מפני מ"ש הכלבו בשם ה"ר שמעיה שצריך לענות אמן אחר ישתבח קודם שיתחיל יוצר אור דברכות פסוקי דזמרה דרבנן וברכות ק"ש דאורייתא אבל ביהללוך לא שייך טעם זה ואפשר לומר דשאני ישתבח ויהללוך שהם באים על פסוקי דזמרה והלל ונוסח הברכות ההם היא שבח והילול הילכך הוו להו כאילו הן סמוכות ותכופות לברכה ראשונה וכיון שהן

כשתי ברכות סמוכות זו לזו עונה בסופן אמן כנ"ל ואח"כ מצאתי להה"ר לוי ן' חביב ז"ל שכתב וז"ל השתא מנהגא דידן לא אתי כחד כדעת המנהג שכתבו התוס' דנהוג עלמא לא אתיא שהרי אנו עונים אחר סיום י"ח גם אחר ישתבח ואחרות וכרש"י לא אתיא שהרי אין אנו עונים אמן אחר הפירות ולא אחר ברכת התורה ואחרות וכהרב רבינו משה בר מיימון לא אתיא שהרי אנו עונים אמן אחר ישתבח ואחר יהללוך ולכך נראה לי לומר שעוד יש סברא אמצעית ועל פיה הוא מנהגינו והיא סברת הרא"ש כפי מה שהבין בעל הטור גם כפי מ"ש ברמזים והוא כי לומר דדוקא אחר בונה ירושלים יענה אמן ולא אחר שום ברכה אחרת אי אפשר מכח ההכרח שהזכירו התוספות וגם כתבו הרא"ש ולומר דהוא הדין אחר כל ברכה שהיא סיום ענין הוא דוחק דאם כן למה יחדה הגמרא בונה ירושלים ולכן סברת הרמב"ם היא אמת שצריך שיהא דומה לבונה ירושלים כשיהיה שם ב' ברכות או ג' סמוכות אבל נראה להרא"ש כי זה יצטרך דוקא בדבר שאין אחיזה לברכה הראשונה עם האחרות כגון ברכת הנהנין שיכול להפסיק ולדבר כמה שירצה אחר תחלת הנאה ואם כן היאך יענה אמן אחר ברכה אחרונה שאין לומר שהיא סיום ברכות כיון שהיא ברכה אחת לבדה אבל אם היא מדובקת עם הראשונה ואינו יכול להפסיק בנתים הרי היא כאילו אמר ב' ברכות סמוכות ויענה אמן אחריהם זו היא סברת הטור למדה מהרא"ש גם מנהג ספרד שהחזיקו להרא"ש לרבן ע"פ זה הוא מיוסד ולכן אחר ישתבח ואחרי יהללוך עונין אמן וכן אחר שומר את עמו ישראל ואחר הפורס סוכת שלום אבל אחר גאל ישראל נהגו שלא לענות אמן ע"פ הזוהר ולפ"ז מ"ש רבינו יעקב בסי' רט"ו והרמב"ם כתב שאין לענות אמן וכו' אע"פ שדברי הרמב"ם הם כוללים בכ"מ כוונתו לבד לתפוס דבריו בענין דומה לזה והוא ברכת הפירות ועל זה אמר שהרא"ש היה נוהג כהרמב"ם עכ"ל:

סעיף קטן ה

לכן צריך ליזהר שלא להפסיק ביניהם בדיבור כ"כ הרי"ף בפרק אין עומדין וכ"כ ג"כ הרא"ש שם ונראה מדברי הכלבו סי' ד' שאע"פ שלעניני מצוה יכול להפסיק בין ישתבח ליוצר כמו שכתב רבינו בסי' נ"ד בשם ר"ע בין ברוך שאמר לישתבח לא יפסיק ואם מפסיק בין פסוקי דזמרה לישתבח בברכת עטיפת ציצית אכתוב בסי' נ"ג בס"ד וכתב ה"ר דוד אבודרהם שהר"ם כשהיה צריך להפסיק בין ב"ש לישתבח היה אומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל לה' וברוך ה' לעולם אמן ואמן וברוך ה' מציון וברוך ה' אלהים אלהי ישראל וברוך

שם כבודו לעולם וכו' וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק היה אומר גם אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה:

סעיף קטן ו

וצריך לכוין בתהלה לדוד דאמר ר' אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום וכו' בפרק קמא דברכות (ד:) ומפרש טעמא משום דאתי באל"ף בי"ת וגם כתוב בו פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון וכתב ה"ר יונה בפרק אין עומדין דכיון דעיקר אמירתו הוא מפני זה הפסוק אומרים הגאונים שצריך לכוין באמירתו ואם לא כיון צריך לחזור ולאומרו פעם אחרת ונראה שאע"פ שלא כיון בכולו כיון שבאו בפסוק פותח את ידך סגי וכתוב בספר אהל מועד האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא פירוש שמצוה זו מכרעת אבל משום מצוה זו בלבד אינו בן העולם הבא ע"כ:

סעיף קטן ז

ונהגו לומר קודם לכן אשרי יושבי ביתך משום דילפינן מינה שצריך אדם לישב שעה אחת קודם שיתפלל בפ' א"ע (לב:) תניא המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם שיתפלל דכתיב אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה ופירש"י יושבי ביתך והדר יהללוך וכתבו התוספות ולפיכך תקנו לומר זה הפסוק קודם תהלה לדוד לאפוקי מהני דאמרי אשרי הרבה:

סעיף קטן ח

ואחריו נהגו לומר ואנחנו נברך יה וכתב ר"ע לשלשולי הללויה בתר הללויה וכו' כ"כ הכלבו בשם בעל האשכול וכתב הרב בשם מרן הלוי שהטעם שנהגו לומר פסוק זה לפי שאחז"ל כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב לפיכך אחר שאמרנו תהלה לדוד אנו אומרים ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם כלומר שנזכה לאומרו לעולם הבא ע"כ ואני הכותב מצאתי שאין להוסיף פסוק ואנחנו נברך יה וטעות הוא ביד המוסיפים אותו חדא שלא אמרו דוד ועוד שמצינו שאמרו חכמים (שם י:) כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח באשרי וסיים באשרי אף כאן אנו יכולים לומר שפתח בתהלה לדוד וסיים בתהלת ה' ידבר פי ואין ראוי להוסיף יותר ועוד אין ראוי לסיים בהללויה לפי שה' מזמורים סמוכים אחריו ופותחים בהללויה וחותמים בהללויה והם י"פ הללויה כנגד י' הלולים שאמר דוד בספר תהלים נצוח ניגון שיר וכו' ואם מסיימים תהלה לדוד בהללויה יהיו יותר והדין טעמא דמסתבר שהרי כמה פעמים אנו אומרים תהלה לדוד בלא שאר המזמורים ואעפ"כ אנו מוסיפים אותו בכל פעם ופעם עכ"ד הכלבו ונראה שמה שכתב והדין טעמא דמסתבר הוא דברי הכלבו הם וחוזר לדברי מרן הלוי כלומר דלטעם בעל האשכול לא היה לנו להוסיף פסוק זה אלא כשאנו אומרים אותו

עם המזמורים שפותחים וחותמין בהללויה ולא בשאר פעמים וכן מבואר בהדיא בספר א"ח ונראה דגם לטעמא דבעל האשכול י"ל דכיון שכשאומרו עם הללויה תקנו להוסיף פסוק זה גם כשאומרו לבדו לא ראוי לחסרו שלא לחלק בקריאת מזמור זה בין פעם לפעם ודע שטעם זה דמרן הלוי כתוב ג"כ במנהיג:

סעיף קטן ט

ובספרד נוהגים לכפול סוף פסוק של כל מזמור ומזמור זה היה בזמנו אבל עכשיו לא נהגו לכפול אלא פסוק אחרון שבסוף כל המזמורים שהוא כל הנשמה תהלל יה כדי להודיע שנגמרו המזמורים של סוף תילים וכ"כ ה"ר דוד אבודרהם שאין לכפול אלא פסוק זה וכתב עוד וכן בשירת הים כופלין פסוק ה' ימלוך לעולם ועד מפני שהוא סוף השירה ואם לא היו כופלין אותו לא היה נראה שהוא סוף השירה וכתב בא"ח שי"א שאין כופלין אותו משום דהוי כאומר שמע שמע ע"כ ויש נוהגים לאמרו פ"א בלשון הקודש ופ"א בלשון תרגום וזה נכון יותר ולפי מה שאכתוב בסמוך בשם א"ח אין לכופלו כלל: כתוב בספר א"ח בשם ה"ר נתן אותם בני אדם שאומרים פסוקים במרוצה כשיש לו מנין לא יאות עבדין שמקצרין שבחו של מקום בשביל שאלת צרכם היש מושל שיתרצה בכך: כתוב בספר א"ח שמזמור לתודה מצוה למשוך אותו בנגינה ולנגן כדאמרינן כל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה: וכתב עוד בשבת אחר ברוך שאמר אומר מזמור שיר ליום השבת ומזמור ה' מלך גאות לבש וביו"ט מתחילין טוב להודות ואחר מזמור לתודה אומר בחול יהי כבוד ובשבת אומר יהי כבוד אחר ה' מלך גאות לבש ומסדרים עם יהי כבוד פסוקים אחרים ויש בהם כ"א אזכרות כנגד כ"א פסוקים שבתהלה לדוד: וכתב עוד מה שנהגו לסיים פסוקי דזמרה בשירת הים לפי שיש ע"ב אותיות של קדושה י"ח פעמים שם בן ד' אותיות לבד משם מקדש ה' שהוא בא"ד שעולים ע"ב אותיות כנגד ע"ב שמות אבל לא תמצאם בגוף השירה אבל הם בכל הפסוקים של מעלה מן ויהי באשמורת הבקר ולפי שאין אנו נוהגים להתחיל רק מן התשועה נהגו לומר אחר תשלום השירה כי לה' המלוכה וכו' להשלים אותם השמות החסרים ואח"כ והיה ה' למלך ר"ל כי לעתיד לבא יבאו כל השמות הקדושים לאחד ויהיה ה' אחד ושמו אחד ומזה הטעם אין צריך לכפול ה' ימלוך ואם יכפלו אותו יוסיפו שם אחד ויהיו י"ט וכל המוסיף גורע עכ"ל: וכתב עוד יזהר לומר מי כמוכה נאדר בקדש בכ"ף דגושה שאל"כ נמצא מחרף כאומר ה' מיכה ומיכה הוא האיש שגנב השם ועשה העגל שנאמר ועבר בים צרה ואין להקשות מפסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך שהיא רפוי שזה לא נאמר על הים ואין להזכיר עליו מיכה וכן יקרא ידמו כאבן הכ"ף דגושה שלא יהא נראה כאומר ידמוך אבן

וכן עם זו גאלת הגימ"ל דגושה שאם יהיה רפויה נראה כאומר ל' מגואל ונמצא מחרף ב"מ עכ"ל:

סימן נב

סעיף קטן א

ואם בא לב"ה ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה על זה שאלו לרב נטרונאי וכו' כ"כ סמ"ק בשם רב נטרונאי וסמ"ג והג"מ בשם רב משה גאון וכתוב בהגהת סמ"ק צ"ע גבי הא דאמרינן יהא חלקי מגומרי הלל משמע שר"ל דצ"ל גם הללויה הללו את ה' מן השמים וגם בהגהות מיימונית כתוב בשם ס"ה שאומר אשרי ומדלג ואומר הללו את ה' מן השמים והללו אל בקדשו וחותם בישתבח ע"כ ונראה שטעמם משום דבפרק כל כתבי (שבת קיח:) אהא דא"ר יוסי יהי חלקי מגומרי הלל בכל יום ואוקימנא בפסוקי דזמרה ופירש"י פסוקי דזמרה שני מזמורים של הלולים הללו את ה' מן השמים הללו אל בקדשו אבל ה"ר יונה והרא"ש כתבו בפ' אין עומדין בשם רב עמרם שאם אין שהות לומר אלא תהלה לדוד לבד סגי לומר קודם לו ב"ש ואחריו ישתבח שאע"פ שתקנו לומר מתהלה לדוד עד כל הנשמה כיון שעיקר התקנה נראה שלא היתה אלא מפני זה המזמור די לו בזה המזמור כדי שיאמר ק"ש ויתפלל עם הצבור:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו וכתבו בשם ה"ר יונה שאמר בשם רבותיו שאם נכנס בשעה שש"צ מתחיל יוצר וכו' הם דברי הרא"ש בפרק הנזכר וכ"כ שם תלמידי ה"ר יונה: ומ"ש רב נטרונאי ולא יאמר אותם אחר תפלה כל עיקר דהיינו דוקא בברכה לפניהם ולאחריהם אבל בלא ברכות יכול לאמרם ולואי דלימרינהו כולי יומא וכ"כ הרשב"א בתשובה לסברת הגאונים אם יתפלל עם הצבור מעתה אינו יכול לחזור ולומר פסוקי דזמרה עם הברכות משמע בהדיא שלא הקפידו הגאונים שלא יאמר הזמירות אחר התפלה אלא דוקא עם הברכות ובעל האגור ר"ל דרב נטרונאי אינו חולק על ה"ר יונה דדוקא כשאמר מתחלה ב"ש ותהלה וישתבח אז אין לומר הזמירות אחר התפלה אבל כשאין לו שהות לומר דבר אפשר דמודה שיאמרם אחר התפלה ולישנא דרב נטרונאי דקאמר ולא יאמר אותם אחר התפלה כל עיקר דייק דלא כוותיה אלא ודאי טעמיה דרב נטרונאי משום דפסוקי דזמרה הוו סידור שבחי הקב"ה ואין לסדרם אלא קודם תפלה כדדרש ר' שמלאי בפ"ק דע"ז (ז:) אבל אחר תפלה לא והיינו דוקא בברכה אבל שלא בברכה לית לן בה כדפרישית וכתוב בתשובת הרשב"א אנו נוהגים כדברי הגאונים שקבלתם תורה היא וכ"כ האגור בשמו וכן ראוי לנהוג דכיון דספק במידי דברכות הוא יש לחוש דילמא קי"ל כדברי הגאונים

ונמצא מברך ברכה לבטלה: וכ' מהרי"א דלדברי כולם הברכות שאנו מברכין בבקר יכול לאמרם אחר תפלתו: והרשב"א נסתפק אם יכול לברך ברכת התורה אחר אהבה רבה מאחר שאמרו שנפטר באהבה רבה מברכת התורה והנה לדעת רבותינו הצרפתים שכתבו שזו פוטרת כל היום משא"כ באהבה רבה יש לברך אותה עכ"ל וכבר כתבתי זה בסי' מ"ז:

סימן נג

סעיף קטן א

ועומד ש"צ ומתחיל ישתבח כ"כ הגהות מיימון בפ"ז מה"ת המספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו ולכך נהגו לומר ישתבח מעומד כמו יוצר שהרי אסור להפסיק בנתים וכ"כ הכלבו בסימן כ"ז בשם רב עמרם שיש לחזן לומר ישתבח בתפלת שחרית לפני התיבה מעומד כדי לומר עליו קדיש וכתב מהרי"ן חביב על זה ובתנאי שכבר בירך הש"צ ב"ש וגם קרא פסוקי דזמרה וכ"כ מהרי"א על דברי רבינו אל תטעה בזה לומר שמתחיל ישתבח אע"פ שלא אמר פסוקי דזמרה שזה א"א אבל מ"ש בזה הוא מ"ש ר"ע שיש לחזן לומר ישתבח על התיבה כדי שיאמר עליו קדיש כלומר והוא שאמר החזן ג"כ ב"ש ופסוקי דזמרה שאל"כ היאך יאמר ברכה זו לבדה והאומרה לבדה אינו אלא טועה דמאחר שהיא סמוכה לחברתה היאך יאמר אותה בלא חברתה וגם היאך יאמר אותה בלא פסוקי דזמרה שעליהם ניתקנה ואע"ג שבספ"ק דברכות (יב.) איכא מ"ד שהיו אומרים ברכת אהבת עולם לבדה קודם שיקראו את שמע ושיברכו יוצר אור לא ילפינן מהתם דהיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר וכיון דלא אשכחן ליה בשום פוסק אין לשנות מסדר שסדרום ותקנום כנ"ל: כתבו התוספות בפרק הרואה (ברכות נט.) אהא דאמרינן גבי ברכת הגשמים הילכך נימרינהו לתרווייהו רוב ההודאות ואל ההודאות ולפיכך תקנו בישתבח אחר סיום הברכה ברוך אתה ה' אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות: כתב הכלבו בסימן ה' עומד החזן ומתעטף בציצית ומברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית ויורד לפני התיבה ופותח ישתבח ע"כ ואיני יודע מי דחקו להפסיק בברכת עטיפת ציצית שלא לצורך והל"ל שיברך על עטיפת ציצית קודם ב"ש:

סעיף קטן ב

וצריך שיהיה שליח צבור הגון דכתיב נתנה עלי בקולה וגו' זה ש"צ שאינו הגון וכו' בפרק ב' דתעניות:

סעיף קטן ג

ואיזהו הגון זה שהוא ריקן מעבירות ופרקו נאה וכו' גם זה שם ומפ' בגמרא מאי פרקו נאה שלא יצא לו שם רע בילדותו. ופי' רש"י אפי' כשעמד על בחרותו היה נאה בלי שם רע: ושפל ברך. פירש רש"י עניו: ומרוצה לעם. נוח לבריות ומסכימים לתפלתו: נעימה. בסומי קלא שמושך הלב: ורגיל לקרות וכו'. שיהו הפסוקים של תפלה סדורים בפיו: ז"ל שבולי הלקט בפסיקתא רבתי דעשר תעשר כתיב כבד את ה' מהונך קרי ביה מחינך שאם היה קולך ערב והיית עומד בבה"כ עמוד וכבד את ה' בקולך נבות היה קולו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסים לשמוע קולו פעם אחת לא עלה והעידו עליו אותם העדים בני בליעל ואבד מן העולם מי גרם לו שלא עלה לירושלים לכבד את ה' במה שחננו ולמה שכבר אמרה תורה ולא יחמוד איש ארצך וגו' ואילו עלה לא איבד נפשו בעד חמדת כרמו עכ"ל:

סעיף קטן ד

ואין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו אבל מי שהביא ב' שערות יכול לירד לפני התיבה ובלבד שיהא באקראי בספ"ק דחולין (כד:) ת"ר נתמלא זקנו ראוי להיות ש"ץ לירד לפני התיבה וכתבו הרשב"א והר"ן דהיינו דוקא למנותו ש"צ קבוע אבל דרך עראי כשאין שם אלא הוא כל שהוא בן י"ג ויום א' יורד לפני התיבה וכדתנן בפרק הקורא את המגילה עומד (כד.) גבי קטן אינו יורד לפני התיבה ואינו נושא את כפיו מכלל דכל שהוא גדול יורד והיינו דרך עראי וכ"כ הרא"ש בפרק הקורא את המגילה וגם בתשובה כלל ד' כתב בן י"ג יכול להתפלל באקראי. וכתוב בכלבו בשם הרב רבי נתן אין איש רשאי לירד לפני התיבה אפילו באקראי בעלמא עד שיביא שתי שערות ויגדילו כדי לכוף ראשן לעיקרן דבלאו הכי לא מיקרי איש ואנן בעינן תפלת איש שנאמר מדוע באתי ואין איש עכ"ל: וכתב הרשב"א בחידושיו בסוף פ"ק דחולין ואיכא למידק דהכא משמע דאינו ראוי לירד לפני התיבה עד שתתמלא זקנו ואילו בפרק הקורא עומד תנן קטן פורס על שמע אבל אינו יורד לפני התיבה ואינו נושא את כפיו עד שיביא שתי שערות אלמא משהביא שתי שערות יורד לפני התיבה ונושא כפיו אע"פ שלא נתמלא זקנו וי"ל דהכא אין ראוי קאמר כלומר אינו ראוי שימנו אותו הצבור עליהם בקבע ומשום כבוד הצבור אבל לישא את כפיו או לירד לפני התיבה לעתים בשלא מינוהו עליהם בקבע נושא ויורד לפני התיבה ודיקא נמי דהכא קתני ראוי להיות ש"ץ ולא קתני כשר או יורד לפני התיבה והתם לא קתני אינו ראוי אלא אינו נושא עד שיביא שתי שערות ובסדר רב עמרם ז"ל שהשיב רב נטרונאי כך ראינו שזה שאמרו חכמים אינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו עד שתתמלא זקנו כך מצוה מן המובחר וכמה דאפשר למיהוי גברא מליא טפי עדיף מן

ינוקא אבל ודאי במקום מבטל קדושה וברוך וימלוך ויהא שמיה רבא וכו' אפילו בן י"ג ויום אחד בדלא אפשר נעשה ש"ץ דקאמרינן (ר"ה כט.) זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן טעמא שלא הגיע לכלל המצות אבל בן י"ג ויום אחד כי לא אפשר שפיר דמי עכ"ל הרשב"א ז"ל. וכן כתב הרמב"ם בפרק ח' מהלכות תפלה וז"ל ומי שלא נתמלא זקנו אע"פ שהוא חכם גדול לא יהא ש"צ מפני כבוד הצבור אבל פורס על שמע משביא שתי שערות אחר י"ג שנה עכ"ד. ולפ"ז אם רצו הצבור למחול על כבודם נראה שהרשות בידם אבל הרא"ש כתב בתשובה כלל ד' שמי שלא נתמלא זקנו יכול להתפלל באקראי כאחד מבני העיר שמתפלל כשיעלה על לבו ובלבד שלא יתמנה מפי הצבור או מפי ש"ץ הממנה אותו להקל מעליו ולהתפלל בעדו לשעות וזהו שכתב רבינו אפילו יש אחד ממונה אלא שממנה זה תחתיו להתפלל במקומו לעתים ידועים משמע שאע"פ שהצבור מוחלים על כבודם אין למנותו וכן נראה ג"כ מדברי הרא"ש שכתב רבינו: והיכא שהוא גדול בשנים אלא שאינו בעל זקן אפשר דראוי להתמנות לש"ץ שכל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו נתמלא זקנו קרינן ביה וכן יש לדקדק ממ"ש הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות תפילין כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו משמע דדוקא כשלא נתמלא זקנו מחמת נערות קאמר דלא ישא את כפיו הא אם הוא גדול שראוי שתתמלא זקנו אע"פ שאין לו זקן כלל נושא את כפיו ואע"ג דכל שלא נתמלא זקנו אינו נושא את כפיו האי כנתמלא זקנו חשיב ומצאתי סמך לדברי במסכת סופרים פי"ד והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו עד שיהא בן עשרים שנה ובעל זקן אבל אין לו זקן והוא בן עשרים אע"פ שנראה כסריס ויש אומרים אפילו סריס עצמו מותר אבל אם עלה זקנו אפילו מבן י"ח מותר לעבור לפני התיבה ולישא כפיו ע"כ: וכתוב בנ"י פרק הקורא עומד בשם הגאונים דמי שאין לו רק זקן מועט כיון שהוא בן שנים כמי שנתמלא זקנו דמי: וכתב הכלבו שאין רשאי להיות ש"ץ קבוע עד שתתמלא זקנו התחתון ע"כ משמע מדבריו שנתמלא זקנו דקתני היינו זקן התחתון ולא משמע כן מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם וסתם זקן היינו העליון: והתוספות כתבו בספ"ק דחולין (כד:) דהא דת"ר נתמלא זקנו ראוי להיות ש"ץ היינו ליעשות ש"ץ קבוע להתפלל בתעניות ומעמדו' דוקא. ולכאורה משמע מדבריהם שבשאר ימות השנה אע"פ שלא נתמלא זקנו ראוי להיות ש"ץ אבל בס"פ לולב הגזול (סוכה מב:) כתבו דההיא דחולין כגון ליעשות ש"ץ קבוע ולירד לפני התיבה בי"ה ובתעניות ובמעמדות זה עולה כדברי הרא"ש והרשב"א והר"ן ז"ל: ומדברי רבינו ודברי המפרשים שכתבתי משמע בהדיא שקטן אינו רשאי לירד לפני התיבה אפילו באקראי בעלמא ויש לתמוה על מה

שנהגו שקטן יורד לפני התיבה במוצאי שבתות להתפלל תפלת ערבית ואפשר לומר דלא הקפידו חכמים אלא בתפלת שחרית שיש בברכת יוצר ובתפלה קדושה וגם שצריך ש"ץ לחזור התפלה להוציא הרבים י"ח וקטן כיון דלאו בר חיובא הוא אינו מוציאם כדתנן כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח ושמעתי שהרב ה"ר יוסף אבודרהם קרא תגר על מנהג זה שנהגו הקטנים לירד לפני התיבה במוצאי שבתות והסכים על ידו הרב הגדול מה"ר יצחק די ליאון ז"ל לבטל המנהג ומצאתי להרשב"א שכתב בתשובה בשם הראב"ד דטעמא דתנן דקטן אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה דכיון דברכות ותפלות דרבנן נינהו וקטן שהגיע לחינוך דרבנן ה"א אתי דרבנן ומפיק דרבנן קמ"ל דמשום כבוד הצבור לא עבדינן גנאי הוא לצבור שהקטן מוציאן עכ"ל. ולפי טעם זה יש מקום למנהג לומר שהצבור מוחלים על כבודם ואפי' למאי דפירש"י דטעמא דמתניתין משום דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח איכא למימר דתפלת ערבית שאני דרשות היא:

סעיף קטן ה

וז"ל א"א ז"ל מה שכתב שנהגו באלו המקומות וכו' בתשובות כלל ד': כתב מהר"י אבוהב ז"ל שלם שלם מלקרב זרע רחוקים פי' דבר הגון ונאה לקרב לשם מאלו הרחוקים מעיני העם שאינם בעלי יחס ובמקצת ספרים שהנוסחא שלום שלום לקרוב מזרע רחוקים יראה שפירשו כאז"ל שלום שלום לרחוק ונתקרב שהוא נאמר על הבעל תשובה ג"כ לומר בכאן שהוא קרוב לשם שהוא ממשפחה בזויה יותר מזרע שהוא ממשפח' מיוחסת והוא רשע: כתב הרשב"א שאלת ש"צ שקולו ערב ומאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו ערב ומתנאה בכך אם ראוי למחות בו תשובה דברים אלו אחר כוונת הלב הם אמורים אם ש"צ זה שמח בלבו על שנותן הודאה לשי"ת בנעימה תע"ב שאחד מהדברים המחוייבים לש"צ שיש לו נעימה כדתניא בפ"ב דתעניות (טז.) ר' יהודה אומר מרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב וכו' אבל צריך להתפלל בכובד ראש ועומד באימה כדאיתא בפרק אין עומדין (ברכות ל:) לפיכך ש"צ זה אם שמח ועומד ביראה הרי זה משובח אבל אם מכוין להשמיע קולו ושמח בקולו הרי זה מגונה ועליו נאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב עשה ובכמה מקומות אמרו לקצר מפני טורח הצבור עכ"ל:

סעיף קטן ו

אין ממנין לעגי שפה וכו' ברייתא בפ' הקורא את המגילה עומד (כד:) אין מורידין לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנשי בית שאן מפני שקורין לאלפין עייניו ולעייניו אלפין:

סעיף קטן ז
וצריך שיהיה לבוש ומעוטף כדתנן פוחח אינו עובר לפני התיבה גם זה שם: פוחח פורסאת שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו וכתוב בערוך דפוחח היינו שלבוש בגד קרוע ואין בבגדיו בתי ידים אלא ידיו ערומות:

סעיף קטן ח
סומא יכול לירד לפני התיבה משנה שם סומא פורס על שמע ומתרגם רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע ופסקו הפוסקים כת"ק ורבינו ירוחם כתב שאינו עובר לפני התיבה נראה שהיה מפרש מתניתין דפורס על שמע דוקא תנן אבל הרמב"ם כתב בפרק שמיני מהל' תפלה הסומא פורס על שמע ונעשה ש"צ נראה שמפרש דה"ה דיורד לפני התיבה ופורס על שמע איצטריכא ליה לאפוקי מדר"י וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ד' דסומא חייב בכל המצות וגם הוא נהנה מן האור הילכך אפילו לא ראה מאורות מימיו פורס על שמע ומתפלל ובלבד שלא יקרא בתורה על פה ע"כ:

סעיף קטן ט
היורד לפני התיבה ואינו ש"צ קבוע צריך לסרב וכו' ברייתא בפרק אין עומדין (ברכות לד:) העובר לפני התיבה צריך לסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח כיצד יעשה ראשונה מסרב וכו'. ומפרש רבינו דהיינו במי שאינו ש"ץ קבוע דאילו ש"ץ קבוע אין לו להמתין שיאמרו לו כלום אלא הוא מעצמו יעלה ואדרבה אין ראוי לו להמתין שיאמרו לו שיעבור לפני התיבה שנראה שאינו סומך על דיבור הציבור שמינוהו לכך וכתב הרא"ה אהא דצריך לסרב ומיהו הכל לפי המפייס והמתפייס שאם המפייס אדם גדול אין מסרבין בו כלל:

סעיף קטן י
ואם טעה ש"צ וצריכים להעמיד אחר תחתיו אותו שמעמידים תחתיו לא יסרב משנה שם:

סעיף קטן יא
האומר איני יורד לפני התיבה מפני שבגדי צבועים וכו' משנה בפרק הקורא את המגילה עומד (כד:) האומר איני עובר לפני התיבה בצבועים אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ובגמרא מ"ט חיישינן שמא אפיקורסת נזרקה בו ופירש"י שדרך אפיקורסים להקפיד בכך וכתב הרמב"ם בפ"י מהלכות תפלה דלא יעבור באותה תפלה דוקא. וכתב עליו הריב"ש בתשובה דעת הרב שאין חוששין לו לעולם ודי לחוש לו לשעתו באותה תפלה אבל לא שנחזיקהו באפיקורס לעולם ובתפלה אחרת

שלא ראינוהו שהקפיד וכתב ה"ר יהונתן שמא אפיקורסת נזרקה בו אע"פ שנותן טעם לדבריו ומראה פנים שלכבוד המקום הוא אומר דרך ענוה הוא אוחז ללבוש לבנים כיון שהצבור מבקשים ממנו כדי שיתפלל להם אין ראוי להיות סרבן עכ"ל: כתוב במרדכי פ"ק דמגילה שבעיר ווירצבורק היו מונעים לגר מהיות ש"ץ מפני שאינו יכול לומר אלהי אבותינו מדתנן פ"ק דבכורים גר כשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל וכשהוא בבהכ"נ אומר אלהי אבותיכם ורבינו יואל התיר דגרסינן בירושלמי בגמרא דהך מתניתין תני בשם רבי יהודה גר עצמו מביא וקורא מה טעם כי אב המון גוים נתתיך מכאן ואילך אתה אב לכל האומות ריב"ל אמר הלכה כרבי יהודה אתא עובדא קומוי דרבי אבהו והורה כר' יהודה וכיון שהאמוראים פוסקים כר"י ודלא כמתניתין הכי נקטינן וכל זה כתבו ג"כ הגהות מיימונית בפ"ח מהל' תפלה והוא מדברי התוספות בפרק הספינה (בבא בתרא פא.) שכתבו שנחלקו ר"ת ור"י בדבר ודעת ר"י להתיר ופסק הר"ן בפרק הספינה כדברי ר"י וכתב שלזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' בכורים: כתב האגור כל המתרצה להיות ש"ץ שלא מתוך אגודה אחת אין רוח חכמים נוחה הימנו ויחיד מוחה בחזנות וה"ר משה בן חסדאי חולק מספר א"ז עכ"ל. ומהר"י קולון כתב בשורש מ"ד שהתפלה הוא של הקהל שהיא במקום התמידין שהיו באים משל צבור ואין ראוי שיהיה אדם שלוחם להקריב קרבנם שלא מדעתם ורצונם ומטעם זה פסק רבינו שמחה דאפילו יחיד יכול לעכב את החזנות ולומר איני חפץ שיהיה פלוני חזן אם לא שכבר הסכים עליו מתחלה והילכך אם אחד רוצה לומר תפלה בשביל אביו ואחד רוצה לומר בשביל אחר מי שירצו הקהל שיאמר התפלה הוא יזכה בו ולא האחר: כתב המרדכי בפרק החובל שהשיב רבינו מאיר על החזן שהיו רוב הצבור חפצים בו ומקצת לא נתרצו ונעשה ע"פ השר של עיר שביקש הממאנים להתרצות לא טוב עשית להמנות ע"פ השר ובארצינו היו מקפידין על דבר זה וכבר נעשה בימי אבי העזרי שנתמנה חזן והלך אחד ונתכוון לכבדו וגרם שהגמון שלח אחריו ולקח מצנפת שעל ראשו ונתן עליו ואמר הילך החזנות וכעס מיד אף כנגד ההגמון העיר ואמר אדוני אין דיני לקבל ממך עבודת בוראנו ולא קבל עליו וסברנו שקנס גם את היהודי גם בנדון זה החזן עליו לתקן עכ"ל: כתוב בתשובת הרשב"א סימן ת"נ ששאלוהו איזה עדיף ש"ץ בשכר או בנדבה והשיב יותר ראוי להיות בשכר לפי שבמקום שהוא לוקח שכר ברור מן הקהל אין פרץ ואין צוחה שאין אחד שאינו הגון רשאי לפשוט רגלו להתפלל ואם היה בנדבה הרשות נתונה לכל ובפרוץ הדבר יעלה מי שאינו הגון לפיכך הוצרכו לתקן שבימים קדושים באשמורות ור"ה ויום הכפורים לא יהא רשות בידם

לעלות לדוכן ולהתפלל אלא ברשות הקהל וכן בתקיעת שופר ולדברי החולק משוי לכל הקהלות כטועין שבכ"מ שוכרין ש"ץ וגם הש"ץ נזהר בתפלתו ובתיקוניו למען ששכיר הוא ובתשובה אחרת כתב ולענין ש"ץ ששאלת אם נותן זה כזה אם שכיר הוא שוכרין אותו מקופת הקהל שאע"פ שהוא מוציא את הדל כעשיר מ"מ אין יד העני משגת כיד העשיר וכל מה שהוא תקנת הציבור ונעשית על ידי ממון נותנין לפי ממון שאם אין אתה אומר כן אלא שפורעין זה כזה לפי שאלו נהנין כאלו א"כ אף אנו נאמר דמי שאינו בקי יפרע הכל שהרי הוא מוציא את שאינו בקי ואינו מוציא את הבקי ע"כ ורבינו ירוחם כתב בספר מישרים נכ"ט ח"ג תשובת רב האי על זה וז"ל כי שתי הסברות שהזכרת בשאלותיך מהיות השכר נחלק לפי נפשות בשוה כגון מחצית השקל או לפי ממון כגון הצדקות ושאר עולי הקהל שתי הסברות הם נכונות ואע"פ שהן סותרות זו את זו השכל יכריע ביניהן כי התפלה לפי שהיא כנגד תמידין ומוספין ושאר קרבנות צבור וכל אלו אינן באות מן הנדבה אלא ממחצית השקל כמו שיתבאר במסכת שקלים נתחייב מזה כי שכר החזן שהתפלה נגמרת בשבילו למי שאינו יודע להתפלל או למי שהוא יודע ג"כ מהדברים שהן דוקא לצבור ולא ליחיד כגון הקדושה והקדישין וכיוצא בהם כל זה יש לו להיות לפי נפשות בשוה אבל לפי ששכר החזן בזמננו זה אינו בשביל חובות התפלה הצריכה בלבד אלא שרובה בשביל שיתעסק בהם בהספדות ובקרובות בחופות ובמועדים וכיוצא בזה מתפארת ההמון ועוד כי בתפלות המחוייבות לא די להם בחזן שאין קולו ערב אלא מוסיפין בשכר החזן כשמוצאין אותו יודע נגן בנעימות וכיוצא בזה ויתחייב לפי זה שיהיה שכר החזן נחלק על ב' הדברים כיצד משערין כמה היו נותנין בשכר החזן אלו היה די להם ממנו בתפלות המחוייבות כגון תמידין ומוספין ומוספי המועדים כגון תחנונים בתעניות וקינות בט' באב והסליחות בלילי המשמרות וסדר י"ה לילו ויומו שאע"ג שאינן מעיקרי החיובים ואינם ג"כ מהדברים שיש להם גבול ידוע ערכם בעיני אצל התפלה המחוייבת בערך הנדבות הן התמידין והמוספין שהיו באות הכל מתרומת הלשכה שהיתה ממחצית השקל ואח"כ רואים כמה הם מוציאים בשכר זה החזן שרוצים לברור להם למתעסק בשני הענינים בחובת הדת ובמנהג הציבור ממה שביארתי ומחלקין אותו על הקהל ממי שהוא בר מצוה ומה שמוסיפין על זה השיעור משכר החזן צריך לחלקו לפי ממון כמו שאר עולי הקהל כי התפארת והנדיבות בכגון אלו הדברים שאינם הכרחיים הם הולכים אחרי הממון אין ספק אצלי כי שכר החזן הפשוט שאינו צריך לבטל מלאכתו אלא בעת התפלה החובה ואינו מלוה מת ולא מספידו ולא להיות לחופת חתן ולא אבילות אבל אינו משכר החזן שהוא מספיק לכל

אלה חלק קטן וזהו שמכרעת סברתי בשתי פנים אלו והשם יודע האמת ויראנו מתורתו להדריכנו בדרך אמת עכ"ל: כתב הרא"ש בתשובה כלל ו' ציבור שיש להם ליתן לרב או לש"ץ אם הוא רב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראה ודינים ת"ח קודם ואם לאו ש"ץ עדיף טפי להוציא הרבים י"ח עכ"ל וכתבו רבינו בי"ד סי' רנ"א: כתב הרשב"א בתשובה שחזן אין מסלקין אותו מאומנתו אלא א"כ נמצא בו פיסול ויש ראיות לדבר ועוד דתנן (גיטין נט.) מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ואוקימנא בגמרא משום חשדא ומיהו כתב שבזמנו נהגו למנות אנשים על צרכי הצבור לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ויכנסו אחרים תחתיהם בין לחזן ובין לקופה של צדקה וכן על המס ושאר מינויים הצריכים לצבור בין שנוטלים עליהם שכר בין שאינן נוטלים עליהם שכר אפילו לא קבעו להם זמן סתמן כפירושן אחר שנהגו כך והמנהג כהלכה הוא ואם מפני החשד כיון שנהגו לבא חליפות נסתלק החשד שכשרים שבדורות נושאים במשא העם ובצרכי הצבור ואח"כ מסתלקין ובאים אחרים תחתיהם א"כ דין ממון אין כאן חשד אין כאן עכ"ל ותשובה זו בסוף ספר הכלבו: בסוף ספר הכלבו תמצא שאלות ותשובות על ש"ץ אימתי ראוי להעבירו ואימתי ראוי להכשירו:

סימן נד

סעיף קטן א

ישתבח אינו פותח בברוך לפי שהוא סמוך לב"ש ששניהם נתקנו על פסוקי דזמרה וכו' כ"כ הרי"ף והרא"ש בפ' אין עומדין ששניהם נתקנו על פסוקי דזמרה וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' תפלה ומכאן יתבאר לך שאין לומר ישתבח אלא מי שאמר ב"ש וקצת פסוקי דזמרה וכמו שכתבתי בסי' נ"ג:

סעיף קטן ב

ואז עונין הקהל אמן וכתב א"א ז"ל שאין לענות אחר מלך מהולל בתשבחות כו' בתשובות כלל ד' ופשוט הוא וכבר כתבתי בסי' נ"א שאע"פ שהרמב"ם סובר שאין עונין אמן אלא כשאומר בסוף שני ברכות או יותר סמוכות זו לזו אבל היכא שאינו אומר בסוף אלא ברכה אחת כי הכא שאינו אומר בסוף פסוקי דזמרה אלא ברכה אחת לבד אינו עונה אמן נהגו העם לענות אמן אחר ישתבח כדברי הרא"ש וכתב מהרי"א ז"ל בשם א"ח דעניית אמן לא הוי הפסק שמה שאנו עונים אמן לפי שסיימנו פסוקי דזמרה שהם דרבנן ואנו מתחילין ק"ש שהיא מדאורייתא וכ"כ בכלבו:

סעיף קטן ג

וכתב רב עמרם ולאלתר מיבעי ליה לאיניש לאתחולי בפריסת שמע ויוצר אור ואסור לאשתעויי וכו' כ"כ ג"כ הרי"ף והרא"ש בפרק אין עומדין דמיבעי ליה לאיניש דלא

לאשתעויי מכי מתחיל ב"ש עד דמסיים י"ח וכתב הכלבו הטעם לפי שב"ש נתקן עם התפלה להסדיר שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל וכיון שכן הוא אינו דין לדבר בין סידור השבח והתפלה אמנם בעניני מצות כגון לפסוק צדקה לעניים או לדבר צדקה אחרת מותר לספר אחר ישתבח ורבינו ירוחם כתב שיש מי שסובר שבין ישתבח ליוצר יכול לדבר ודברי הרי"ף והרא"ש עיקר וכ"כ הגהות בפ"ז מהל' תפלה. גרסינן בירושלמי המספר בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזר עליה ממערכי המלחמה: אם מפסיק בין פסוקי דזמרה לישתבח בברכת עטיפת ציצית כתבתי בסי' ג"ן:

סימן נה

סעיף קטן א

ואומר קדיש כתב האגור בסי' צ"ח וז"ל השיב הראב"ד טעם על הקדישים שאומרים בתפלה אחד אחר פסוקי דזמרה שיש לשם הפסק דפסוקים וקדיש אחר סיום תפלת י"ח שהיא מצוה בפני עצמה ואינה דבוקה לאחריה וקדיש אחר קריאת התורה כי הוא מצוה בפני עצמה בכניסה וקדיש אחר הקדושה והיא דבר שבקדושה וקדיש אחר אמירת מזמור או פרק או אגדה או משנה כדאמרינן בסוטה (מט.) עלמא קאי אקדושתא דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא וקדיש אחר אשרי למנחה שהיא מצוה בפני עצמה שכל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב וקדיש אחר ברכות ק"ש של ערבית כי תפלת ערבית רשות ויש שהולכים להם קודם י"ח ולא ישמעו קדיש וקדיש לאחר תפלת ערבית שכבר נשלמה התפלה ואין פוחתין מז' קדישים בכל יום והגאונים כתבו ע"ש שבע ביום הללתיך עכ"ל בשבלי הלקט:

סעיף קטן ב

ואין אומרים אותו בפחות מי' דכל דבר שבקדושה וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כא:) ובפרק הקורא את המגילה עומד (כג:) פשוט שכל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי':

סעיף קטן ג

ומ"ש מיהו אם התחילו בי' ויצא אחד מהם גומר ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין כפיהן ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה התחילו בי' והלכו להם מקצתם גומר ועליהם הוא אומר ועוזבי ה' יכלו וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מה"ת וכתב דה"ה לקדיש ולקדושה שאם התחילו לאמרם בי' ויצאו מקצתן גומר וכתב הר"ן דהא דאמרינן בירושלמי שאם התחילו והלכו להם מקצתן גומר מסתברא דוקא בשנשתיירו רובם וה"ר דוד אבודרהם הביא תשובת שאלה להרמב"ם וז"ל התחילו בי' ברכת יוצר והלכו להם מקצתן משלימין ואומרים הקדושה של יוצר וכן בקדושה של תפלה אבל קדיש לא יאמר עד שיהיו שם

עשרה שאין הקדיש חלק מאשר התחילו בו בי' עכ"ל וכן כתב הר"ן בפרק הקורא את המגילה עומד דהא דפסיק להו מתני' בתרתי אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה לאשמועינן שאע"פ שאמרו ברכה ראשונה בי' אין עוברין לפני התיבה דהיינו להתפלל תפלה מעומד בפחות מי' ולא תימא אינו אלא גמר וכיון שהתחילו בי' גומרין קמ"ל דלא וכן הוא בירושלמי ע"כ וכ"כ בשבלי הלקט בשם רב ניסים גאון ושכן משמע בירושלמי וכתב הרשב"א שאלה הא דאמרינן בירושלמי אם התחילו אין מפסיקין מי אמרינן אפילו התחילו באבות גומר אפילו קדושה תשובה מסתברא ודאי דאומר קדושה והביא ראיה לדבר ובתרומת הדשן (סי' טו) כתב שאם התחילו להתפלל י' בשחרית ולאחר קדושה יצאו מקצתם רשאים הנשארים לגמור סדר קדושה וקדיש שכל זה מגמר תפלת י"ח הוא לכך אין ש"ץ אומר קדיש שלם עד אחר סדר קדושה ואותו קדיש שלם חוזר אתפלת י"ח שהרי אומר תתקבל וכן שמעתי שאחד מן הגדולים הורה כך שאם התחילו התפלה בעשרה רשאים לגמור סדר קדושה וקדיש שאח"כ שלא בי' אמנם נראה שאם התחילו בשחרית לומר קדיש וברכו ויוצר בי' והלכו מקצתם וכן בערבית כה"ג אין להתפלל שוב י"ח לפני התיבה ושיאמר ש"ץ קדושה וקדיש אח"כ או בערבית של מוצאי שבת סדר קדושה וקדיש שאח"כ דק"ש וברכותיה לחוד ותפלה לחוד וכ"נ נמי דאם התחילו בתפלה בי' ביום הכניסה וקודם קריאת התורה הלכו מקצתם אין קוראים בתורה שאע"פ שאין מתחילין בקדיש שלם עד לאחר קריאת התורה קריאת התורה בציבור חשיבא מילתא בפני עצמה דהא במנחה קורין קודם התפלה ולא דמי לסדר קדושה דמענין תפלה ושבח היא י"ל דבתר תפלה גרירא ואין ראיה לגמרי מהמתנת קדיש שלם דהא קמן יום תפלת המוספין אומרים קדיש שלם מיד אחר תפלת שחרית מפני שיש בלא"ה קדיש שלם לאחר תפלת המוספין שחוזר וקאי ג"כ על סדר קדושה וקריאת התורה:

סעיף קטן ד

ואלו היו"ד צריך שיהיו כולם בני חורין וגדולים שהביאו ב' שערות בפ' ג' שאכלו (מז:) אמר ריב"ל אע"פ שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לי' ואמר ריב"ל ט' ועבד מצטרפין מיתיבי מעשה בר' אליעזר שנכנס לב"ה ולא מצא י' ושחרר עבדו והשלימו לי' שחרר אין לא שחרר לא תרי איצטריכו שחרר חד ונפיק בחד וכתבו התוס' שר"ת פסק כריב"ל דקטן ואפי' מוטל בעריסה עושין אותו סניף לי' פירוש לבהמ"ז וה"ה לתפלה דאע"ג דאמרי' התם ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר ר"נ קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו בהא לא פליג דכי בעי יודע ה"מ

לזימון ג' אבל לסניף לי' מודה לריב"ל דסניף לי' וה"ה נמי לתפלה דודאי ריב"ל לענין תפלה נמי קאמר מדפריך מעובדא דר"א דמיירי בתפלה וכתבו הרא"ש והמרדכי שכן פירש רבינו האיי דקטן עולה למנין י' ונראה דהיינו טעמא דאפי' מוטל בעריסה מצטרף דכל בי עשרה שכינתא שריא דמונקדשתי בתוך בני ישראל אומרים קדושה בי' ל"ש גדולים ל"ש קטנים קרינן ביה בתוך בני ישראל ובלבד שיהו ט' גדולים אבל טפי מאחד לא כדאמרינן גבי עבד דטפי מאחד ליכא ליקרא דשמיא לצרפו ועבד נמי איתיה בכלל ונקדשתי דשכינתא שריא אכל מחוייבי בני ברית ובספר המנהיג כתב דברי ר"ת סתם וכתב עוד בשם הרז"ה שמעתי שהיה מתיר שני תינוקות לי' והיה מדקדק מדקאמר עושין אותו סניפין לי' ולא אמר סניף ולא נהירא עכ"ל והתוס' והרא"ש והמרדכי כתבו שאע"פ שהתיר ר"ת לעשות קטן סניף לי' הוא עצמו לא היה עושה מעשה לצרפו וכתב הריב"ש בתשובה אפי' לדברי המתירין לעשות קטן סניף לתפלה צריך שיהיה בן דעת ויודע למי מברכין ולמי מתפללין ושיהא בן ט' או בן י' או לכל הפחות גדול מבן ו' אבל קטן מבן שש אפילו הוא חריף ויודע למי מברכין ולמי מתפללין אינו כלום שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות והרי הוא כמי שאינו בן דעת עכ"ל וז"ל א"ח שמענו שה"ר שמשון נידה אנשי כפר קטן על שבעטו בהוראתו והיו מתפללין בסניף קטן אח' והרב כתב נראה שעושין סניף מקטן א' בשעת הדחק כמו אם אין בעיר מנין וכן דעת הראב"ד וכן נהגו בהרבה מקומות עכ"ל וכ"כ הכלבו בשם הר"פ וגם בהגה"מ פ"ה מה' ברכות כתוב כן והפריז על המדה עוד בכלבו לומר שנהגו כל ישראל לעשות קטן סניף ואפילו שנים ובשעת הדחק אפילו ג' וכתב הרא"ש שהר"י חולק על מה שהתיר ר"ת וכתב דמסתברא ליה דריב"ל סבר כרב אשי דפליג על מר זוטרא לעיל בריש פירקין (מה:) גבי קורין ומזמנין עליו דמיקל טפי בי' מבזימון ג' והתם פסקינן כמר זוטרא דמחמיר בי' הילכך אין הלכה כריב"ל והעלה הרא"ש המחוור שבכולן אין עושין קטן סניף לי' לברכת המזון ולתפלה עד שיביא שתי שערות וכן העלה המרדכי בשם ראבי"ה שכיון שנחלקו גאוני עולם ראוי להחמיר לכל ירא השם שלא יצטרף לא לזימון ולא לתפלה וכן כתבו הגה"מ בפ"ה מהל' ברכות. וכ"כ סמ"ג בשם ר"י וכן דעת ה"ר יונה דלקדיש ולקדושה ולברכו צריך שיהו כולם בני מצוה וכ"כ הרשב"א בתשובה וז"ל אין מצטרפין קטן לתפלה ולקדיש ולברכו עד שיהא בן י"ג והוא שהביא שתי שערות גמורות או לפחות שהוא מפריח כלומר שהפריח ב' שערות אע"פ שלא נגמרו שאין בהם לכוף ראשן לעיקרן וכשמדקדקין בו ויודע למי מברכין וזהו שנקרא פורח בפ"ג שאכלו דהלכתא כר"נ דאמר (שם מח.) קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו וקראוהו קטן לפי שלא גדלו סימניו לגמרי ע"כ ובתשובה

אחרת כתב יש מי שאומר שמצטרף כל שהוא פורח כדרך שהוא מצטרף לי' בברכת המזון וי"א שאינו מצטרף לתפלה עד שיהא גדול ממש ולזה דעתי נוטה וכ"כ הראב"ד לתפלה בעינן גדול ממש והכי איתא בב"ר פ' וירא יעקב כי יש שבר במצרים וכ"כ הגאון ז"ל עכ"ל וכך הם דברי רבינו שכתב שצריך שיהיו כולם בני חורין וגדולים שהביאו ב' שערות וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מה' תפלה. ומשמע שאם לא הביא ב' שערות אינו משלים מנין אפילו גדול כמה עד שיצאו רוב שנותיו שאז יתברר שהוא סריס וכדאיתא בפרק יוצא דופן (נדה מז:) ואם נראו בו סימני סריס קודם לכן דינו כגדול כדאיתא בפרק הערל (יבמות פ.) ונתבארו דברים אלו בטור אבן העזר סי' קע"ב ובדברי הרמב"ם פ"ב מה"א ובסי' קצ"ט אכתוב בס"ד שנראה שדעת הרא"ש אע"פ שהוא קטן מצטרף לכל דבר אם הביא שתי שערות אך כמו שכתבתי לעיל שדעתו לומר קטן כלל כלל לא כך נראה לכאורה מדבריו וכ"כ מהר"י קולון בשורש מ"ט שזה דעת הרא"ש וכ"כ הרשב"א בתשובה שכתבתי בסמוך וכתב מהר"י קולון בשורש מ"ט מ"ש בספר המחכים דסוגיא דעלמא לא עבדי כך היינו להצריך ב' שערות אבל מ"מ צריך להיות בן י"ג שנה לדברי המחכים ופוסקים אחרונים כמו הרא"ש ובנו ה"ר יעקב בטור א"ח לכך נלע"ד שאין ראוי לעשות כלל קטן סניף לי' דתפלה מאחר שר"ת לא רצה לעשות מעשה ורבי יצחק כמו כן הלך לשיטתו והאחרונים גם הם הסכימו לדבריהם וכ"כ רבינו יהודה מפא"ריז וכן בסמ"ג כתבו שאין לעשות פחות מי"ג סניף לי' לכן אין להקל בדבר עכ"ל וכ"כ הריב"ש בתשובה רואה אני את דברי הרמב"ם שלא התיר לתפלה כי אם כולם גדולים עכ"ל וכיון דהרא"ש והרשב"א וכמה רבוותא מסכימים לדעת זו הכי נקטינן: וכתוב במרדכי בשם ר' שמחה דעבד ואשה מצטרפין לתפלה ולברכת המזון בי' ופשוט הוא שזהו לפר"ת דפסק כריב"ל בעבד אחד מצטרף וסובר רבינו דה"ה לאשה דבכל דוכתא אשה שוה לעבד וכיון דר"ת בעצמו לא רצה לעשות מעשה מי יקל בדבר וכן נהגו העולם שלא לצרף אשה כלל:

סעיף קטן ה

ויש שמתירין לצרף קטן עם ט' ע"י חומש שנותנין בידו כן כתבו שם התוס' שיש שעושין כן ואור"ת דמנהג שטות הוא דאטו חומש גברא הוא ועוד דלא חזינא בשום דוכתא דמהני אלא בעובדא דעיבור השנה כשעולין בעליה בפירקי ר"א דקאמר בג' מעברין את השנה ר' אליעזר אומר בי' ואם נתמעטו מביאין ס"ת ועושין עגולה וכו' ואין מזכיר שם שיהא הקטן אוחז הס"ת והתם נמי לא קאמר אלא ס"ת העשויה בגליון אבל חומשין שלנו לא וכן כתבו הרא"ש והמרדכי וכתב עוד הרא"ש מה שיש בירושלמי קטן וס"ת עושין אותו

סניפין היינו קטן או ס"ת וס"ת היינו כעין ט' וארון דאמרינן בגמרא דידן ולית הלכתא הכי ויש ירושלמי שכתוב בהם קטן וס"ת עושין אותן סניף וזה משמע קצת כמנהג העולם או שמא ר"ל קריאת התורה שעולין למנין שבעה ובסוף דבריו העלה המחוור שבכולן אין עושין קטן סניף לי' לברכת המזון ולתפלה עד שיביא שתי שערות וממילא משמע דס"ל דלא מהני נתינת חומש או ס"ת ביד הקטן וכן דעת המרדכי והגהות מיימון פ"ח מהלכות תפלה: כתוב בהגהת מיימון בפ"ח בשם הר"ם שאם התחיל א' להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם ואין כאן אלא ט' שיוכלו לענות אפ"ה מצטרף עמהם דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל אכל י' דבני קדושה נינהו שכינה שריא ותדע מקטן המוטל בעריסה דמצטרף לריב"ל ואפי' למאן דפליג זהו משום דלא ידע למי מברכין ולאו בר קדושה הוא אמנם טוב והגון להמתין עד שיגמור תפלתו כדי שיזכה גם הוא לענות עמהם ואפי' יש שם י' בלא הוא נכון להמתינו כדי שיזכה גם הוא כדפירש"י ובלבד שיהא שהות להתפלל עכ"ל ומכאן למד מורי הרב הגדול מה"ר יעקב בי רב זללה"ה שאם היה א' ישן מצטרף עם ט' לקדיש ולקדושה דכיון דאיכא י' דבני קדושה נינהו שפיר שריא שכינתא עלייהו. ואח"כ מצאתי שכתב האגור בסי' רס"ז וז"ל נשאל גדול הדור מהר"י מולין על עשרה שהיו בב"ה וישן אחד מהם אם יכולים להתפלל אע"פ שהוא ישן והשיב הא ר"ת צירף עם תינוק המוטל בעריסה ונהי דכתב הרא"ש דצריכי י' דצייתי מ"מ חזינן דנהגו עלמא לצרף אע"פ שמשיחין שיחת חולין אע"ג דלבי מגמגם דשמא [לשון הגמרא ביבמות קד.] כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו עכ"ל וכדאי הוא מורי ז"ל לסמוך עליו: כתוב בתשובת מהרי"ל חרש שמדבר ואינו שומע אם יש לצרפו לי' לא ידענא מאי קא מיבעיא ליה למר הא קי"ל הרי הוא כפקח לכל דבריו כדתניא בריש חגיגה (ב:) ואי משום (דיבור) דבור הוא מאי נפקא מינה הואיל ובר דעה הוא ובר מצוה הוא אכל בי י' שכינתא שריא עכ"ל: מצאתי כתוב בתשובה אפילו אלם חייב במצות והרי הוא כפקח לכל דבריו ומצטרף לי' אע"ג דלא עני בהדייהו עכ"ל וכמדומה לי שתשובה זו הוא ממהר"ם זצ"ל דבשומע מיירי דאילו אינו שומע ואינו מדבר זהו חרש שדברו בו חכמים בכל מקום ודינו כדין שוטה וקטן לכל דבריו: כתב המרדכי בהגהות יבמות דאין מצטרף הקטן לדבר שבקדושה עד שיהא בן י"ג וחדש העיבור בכלל כדמשמע פרק השואל (קב:) גבי ההיא דמרחץ וגבי משכיר בית לחבירו וכדאמרי' בירושלמי דחזרת בתולים תוך ג' שנים לבתולה ואיחור סימנין תלויין בעיבור השנה דכתיב אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי עכ"ל: כתוב בספר האגור בחידושיו שאם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון משנה מעוברת ונער אחר נולד באדר השני א' בו ושנת י"ג אינה מעוברת אותו שנולד בכ"ט באדר הראשון צריך

להמתין עד כ"ט ימים לחדש אדר בשנת י"ג ואותו שנולד אחריו באחד באדר השני יהיה בר מצוה באחד לאדר בשנת י"ג כי כבר השלים י"ג כי חדשים אתה מונה לשנים ואי אתה מונה ימים לשנים וא"כ זה השלים שנותיו י"ג באחד באדר עכ"ל. ונראה ללמוד כן מהא דגרסי' בערכין בפ' המוכר את שדהו (לא:) א"ר אבא בר ממל מכר שני בתי ערי חומה אחד בט"ו באדר ראשון ואחד באחד באדר השני זה שמכר לו באדר השני כיון שהגיע יום אחד באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה זה שמכר לו בט"ו של אדר הראשון לא עלתה לו שנה עד ט"ו באדר של שנה הבאה וא"ר אבא בר ממל נולדו לו שני טלאים א' בט"ו של אדר ראש ן וא' בא' באדר השני זה שנולד בא' באדר השני כיון שהגיע יום א' באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה זה שנולד לו בט"ו באדר הראשון לא עלתה לו שנה עד ט"ו באדר של שנה הבאה ופירש"י נולדו לו שני טלאים והם בכורות ומוזהר להקריבן בתוך שנתן דכתיב תאכלנו שנה בשנה עד כאן ואין לומר דשאני גבי בתי ערי חומה דכתיב תמימה ובכור יליף מיניה בג"ש דשנה שנה כדאיתא בגמ' אבל להשלמת י"ג לא שהרי כתוב בהגהות מרדכי שכתבתי בסמוך דחודש העיבור הוי בכלל וא"כ כי היכי דליכא למימר בבתי ערי חומה ובכור דאותו של ט"ו באדר ראשון משלים שנה לט"ו בשבט ה"נ לענין השלמת י"ג שנה אותו שנולד בכ"ט לאדר ראשון לא אמרינן דמשלים שנה בכ"ט לשבט אלא צריך להמתין עד כ"ט באדר: כתב בספר המנהיג סי' ע"ט ואדם שהוא עבריין ולא נדוהו הקהל מאצלם (בעת שהיה יכולת הקהל להחרים) נמנה למנין י' וחייב בכל המצות דכתיב בעכן (יהושע ז) חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא דבקדושתיה קאי ולא יצא מכלל ישראל אבל אם נדוהו מאצלם אינו מצטרף לי' ולא לכל דבר שבקדושה שאם מצטרף מה הועילו בתקנתם שהבדילוהו מאגודתן כך כתב רש"י עכ"ל וגם הגהות מיימון כתבו דברים אלו בפ"ו מהלכות ת"ת בשם הרוקח וז"ל הרשב"א בתשובה מי שנידוהו על עבירה אינו מצטרף לי' ולא מזמנין עליו בשלשה שהעבריינים אין מזמנין עליהם ואין מצטרפין ולא מחמת החרם שא"כ אפי' נידוהו על עסקי ממון כן אלא מחמת שנעשה עבריין בעבירה חמורה שהוחרם עכ"ל . וז"ל הריב"ש בתשובה דוקא במנודה הוא שכתב הרמב"ם שאין מזמנין עליו ואין כוללין אותו בי' לכל דבר שצריך י' אע"פ שלא נזכר זה בפרק אלו מגלחין (מועד קטן טו.) לפי שזה הוא לשון נידוי כלומר ריחוק שמבדילין ומרחיקין אותו אבל מי שעבר עבירה ולא נתנדה לא מצינו שלא יצטרף לי' וכ"כ בפי' לר"מ מרוטנבורק שהעבריין שעבר על גזירת הציבור אם לא נדוהו נמנה למנין י' עכ"ל ובתשובה אחרת כתב וז"ל מה שכתבת שאתה נמנע מלהתפלל עם הציבור בעוד האיש ההוא שמעל בחרם בב"ה הנה זאת חומרא יתירה שלא קבלו עליהם

הקהל אלא שלא יצטרף בי' או שלא יתפללו עמו תוך ד' אמותיו אבל חוץ לד"א לא ואין זה איסור לא מדין התלמוד לא במנודה ולא במוחרם וגם לא בקבלת הקהל ודאי שאם הקהל קיבלו זה עליהם והיו מחמירים עליו יותר ממה שאסור מדין התלמוד במנודה או במוחרם שיש להם לעשות כקבלתם ויכולים להחמיר ולקבל מה שירצו כדגרסינן במ"ק (טו.)לדאכיל ושתי וקאי בד"א דיליה וכו' אבל כאן לא קיבלו עליהם זה אבל אם אתה עושה כן כדי לפרסמו ולמען יתנהגו בו הקהל כדין מנודה ומוחרם הנה זה ראוי לאיש כמוך להסיר מכשול מדרך והדורים לישר עכ"ל:

סעיף קטן ו

וצריך שיהיו כולם במקום אחד וש"צ עמהם זה מתבאר מתוך מה שיבא בסמוך:

סעיף קטן ז

והעומד תוך הפתח מן המשקוף ולפנים וכו' בס"פ כיצד צולין (פסחים פה:) תנן מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ ופירש"י אגף קרי כל מקום הגפת הדלת שהוא חופף ונוקש שם כשסוגרו דהיינו משפה הפנימית של עובי הפתח עד מקום הנקישה מן האגף ולפנים דהיינו תוך העיר ממש כלפנים ואוכלים שם קדשים קלים מן האגף ולחוץ כלחוץ דהיינו מקום הנקישה ואגף עצמו לא ידעינן השתא אי כלפנים אי כלחוץ ובגמרא מפרש ליה. ואמרינן עלה בגמרא אמר רב יהודה אמר רב וכן לתפלה ופירש"י העומד מן האגף ולפנים מצטרף לי' והעומד חוץ לפתח אינו מצטרף ואע"ג דאמרינן עלה בגמרא ופליגא דריב"ל דאמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים וכתבו התוס' דמשמע בפ' ואלו נאמרים (סוטה לח:) דהלכה כריב"ל ובפ' כל גגות (עירובין צב.) משמע דמחיצה מפסקת לצירוף ומתוך כך פירשו בענין אחר מ"מ גם הם מודים דמחיצה מפסקת לצירוף מההיא דפ' כל גגות וא"כ לדידהו מן האגף ולפנים כלפנים וכו' הוי לתפלה אליבא דכ"ע: ובגמרא מקשה רישא דמתני' אסיפא דמרישא משמע דאגף עצמו כלחוץ ומסיפא משמע דאגף עצמו כלפנים ופרש"י אגף עצמו עובי השער מן הנקישה ולפנים ומשני לא קשיא הא בשערי עזרה הא בשערי ירושלים כלומר דשערי ירושלים לא נתקדש עוביין מפני שמצורעים מגינים תחתיהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים שערי עזרה נתקדש עוביין ומשמע לכאורה דלענין צירוף לדבר שבקדושה אגף עצמו כלפנים דאי לאו דבעלמא הוי כלפנים לא היו מקדשין אותו בשערי עזרה וגם בשערי ירושלים אי לאו מפני המצורעים היו מקדשין אותו מהאי טעמא אבל רבינו ירוחם כתב העומדים באסקופת ב"ה בעובי הפתח נ"ל שאין נמנין מן הי' שלפנים בב"ה שהרי אין אותו המקום מכלל הבית וראיה מפסח דכתיב לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ואמרינן בפסחים מן האגף ולפנים כלפנים פי' אגף עובי הפתח מן האגף

ולחוץ כלחוץ והאגף עצמו שהוא עובי הפתח כלחוץ עכ"ל וכן כתב הרמב"ם בפ"ט מה' קרבן פסח לענין הוצאת בשר ק"פ מחבורתו דאגף עצמו כלחוץ ומשמע דילפינן מיניה לענין תפלה כדברי רבינו ירוחם: תנן תו בפרק כיצד צולין (שם) החלונות ועובי החומה כלפנים ופירש"י החלונות שבחומות ירושלים ועובי ראש החומה בגובה כלפנים ואע"ג דעובי השערים לא אמרן הכי התם כדמפרש טעמא בגמרא מפני המצורעים וגם בזה כתב הרמב"ם דלענין קרבן פסח קאמר ואיתא תו התם בגמרא גגין ועליות לא נתקדשו וכתב ר"י שנ"ל שבכל זה ה"ה לב"ה דגגין ועליות אינם בכלל בית והחלונות ועובי הכתלים כלפנים ומשמע לי דהאי דחלונות ועובי הכתלים כלפנים כשראשו ורובו בחלון או על עובי הכותל הנראה מתוך הבית ומצאתי שכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב בשם גאון דמכניס ראשו בחלון מצטרף עמהם למנין י' ולא חילק בכך. וכן כתב בא"ח וז"ל כתב רבינו האיי מי שעומד אחורי ב"ה וביניהם חלון אפי' גבוה כמה קומות אפי' אינו רחב ד' ומראה להם פניו משם מצטרף עמהם לי' עכ"ל:

סעיף קטן ח

ואם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ וש"ץ תוך הפתח היה אומר א"א ז"ל שהוא מצרפן נראה שלמד כן מדין צירוף לזימון שאם המברך יושב על מפתן הבית הוא מצרפן כמו שיתבאר בסי' קצ"ה בס"ד:

סעיף קטן ט

ואם חצר קטנה נפרצה במילואה לגדולה וכו' בגדולה וכו' בפ' כל גגות (עירובין צב:) ט' בגדולה ואחד בקטנה מצטרפין ט' בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין וכתבו התוס' והרא"ש ט' בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין וה"ה לחמשה בקטנה וה' בגדולה אין מצטרפין ואגב דנקט ברישא ט' בגדולה נקט נמי ט' בקטנה בסיפא ומ"ש וכן לענין ש"ץ היה ש"ץ בקטנה וכו' פשוט שם ופירש רש"י דכי ש"ץ בגדולה וצבור בקטנה אין יוצאין ידי חובתן דציבור דקיימי בקטנה לא מצינן למימר דשייכי אבתריה דרובא בתר חד לא משתדו וזהו שכתב שאין הציבור נגררים אחריו ופירוש נפרצה במילואה לגדולה שנפרצה קטנה במקום חיבורה לגדולה ונפל כל אותו כותל שהיה מפסיק ביניהן ובגדולה נשארו משארית כותל זה שנפל פסים מכאן ומכאן ולפיכך הגדולה היא כמופלגת מן הקטנה ואין הקטנה מופלגת מן הגדולה אלא הרי היא כקרן זוית שלה: כתב ר"י נ"ל כי אין להביא מכאן ראיה לאותם העומדים בעזרה ורובם היו עומדים בב"ה שיצטרפו שזה מיירי שנפרצה במילואה הקטנה אבל בב"ה יש מחיצות ביניהם והפתח כמו כן הוא כמו מחיצה עכ"ל ופשוט הוא: כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בענין צירוף התיבה שמצטרף החזן להשלים לי' ראיתי מי שמפקפק בזה שנראה שהתיבה היא כמו

עליה ואינו מצטרף אבל נראה שהיא בטילה לגבי ב"ה שאינה אלא כמו תשמיש ב"ה והיא כתל ועפר שהוא בב"ה גבוה שמצטרף והנה המחיצות שיש לתיבה אינן אלא לנוי לא להבדל מחיצה בפני עצמה וכך נהגו העם הנה עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה שהטעם מפני שאע"פ שהוא גבוה י' ורחבה ד' ויש לה מחיצות גבוהות אינה עומדת לתשמיש בפני עצמה אלא לתשמיש בית הכנסת ורגלי בית הכנסת בתוכה וה"ל כתיבה שמניחין בה ס"ת שאפי' היא גבוהה כמה אינה מפסקת כדאמרי' בפ' אלו נאמרין (סוטה לח:) ובפרק החליל (סוכה נא:) בימה גדולה של עץ בנויה באמצע וחזן הכנסת עומד עליה וסמ"ק כתב בסי' רפ"ב גבי ה' ששרויין בטרקלין אם יש ביניהם מחיצות המגיעות לתקרה צריך עירוב לכל אחד ואחד אין מגיעות לתקרה עירוב אחד לכולן דמכאן יש לסמוך לענין השלמת י' לתפלה דלא הוי הפסקה אותן מחיצות העומדות סביב סביב לבימה שקורין אולמבר"א וכן באותם המחיצות העומדות מימין ושמאל לתיבה אע"פ שהן גבוהות י' כיון שאינן מגיעות לתקרת הגג מותרות עכ"ל:

סעיף קטן י

אבל אם היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש או קדושה אפי' מי שאינו עמהם יכול לענות אחריהם וכו' כן כתבו התוספות בס"פ כיצד צולין (פסחים פה:) ובס"פ ראוהו בית דין (ראש השנה כז:) וכן כתב הר"ן והמרדכי שם וכן הסכים הרשב"א בתשובה וכתב שכן דעת הראב"ד ז"ל ולאפוקי מדברי החולקים בזה מההיא דציבור בקטנה וש"ץ בגדולה אין יוצאין ידי חובתן דההיא לענין צירוף איתמר אבל כל שיש עם הש"ץ י' כל השומע קולו עונה קדיש או קדושה וראיה מדריב"ל דאמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. וכתב מהר"י אבוהב ז"ל שיש חולקים בזה שכתב רבינו שאפילו מי שאינו עמהם יכול לענות אחריהם וכו' ומ"מ כתב שהסכמת רוב הפוסקים כדברי רבינו מיהו כתב דאיתא בירושלמי שהשומע בביתו קדיש אין לו לענות אם יש באמצע מקום מטונף ובשם רב אחא כתב והוא דליכא טינוף מפסיק בהדיא והוא דליכא כותי מפסיק בהדייהו כך כתוב בא"ח עכ"ל: כתוב בהגהת מיימון פרק י"א מהלכות תפלה פסק ר"מ דעיר דאין בה אלא עשרה ואחד מהם רוצה לצאת בימים הנוראים שכופין אותו לישאר או להשכיר אחר במקומו כיון דמנהג בכל נפוצות הגלות שאפילו אותם שאין להם מנין שלם שוכרין אחד או שנים או הולכים למקום מנין הוי דומיא דב"ה וס"ת דכופין בני העיר זה את זה אבל יש אחר בלא הוא אין יכולים לכופו שישאר או ישכיר אחר תחתיו ולא חיישינן שמא יצטרך אחד לנקביו ויצטרכו להמתין דא"כ אין לדבר סוף ואם ילכו שנים מן הקהל וישארו ט' אלו שנים ישכירו

אחד בשותפות במקומם ושניהם יתנו בשוה אפילו אחד עני ואחד עשיר כיון דכל אחד חייב להשלים המנין עני כמו עשיר ושכר החזן על היוצאים כעל הנשארים ושוב כתב דהשלמת המנין ושכר החזן לפי שבח ממון הן גובין כי על עסקי ממון הוא שלא יצטרכו לצאת מבתיהם להניח ממונם וחובותיהם ושוב כתב שגובין חציו לפי שבח ממון וחציו לפי שבח נפשות ע"כ ופסק זה דהר"ם כתב המרדכי בפ"ק דבתרא אלא שלא כתב דגובין חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות ולענין הלכה נ"ל דכן עיקר לגבות חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות: וכתב מהר"י קולון בשורש קי"ג ועל דבר שכירות המנין בימים הנוראים אני בעניותי איני רואה להכריח אם לא כשהם כבר שמונה או תשעה ואין חסר כי אם אחד או ב' כדמשמע מתוך תשובת מהר"ם ומביאה המרדכי בפ"ק דבתרא אמנם אם מנהג קבוע ומפורסם הוא במדינה שכופין להשכיר אפי' בחסרון שלשה או ארבעה פשיטא שיש לילך אחר המנהג: כתוב בכתבי מה"ר ישראל סי' רמ"ג דמתשובת מהר"ם משמע דלא כייפינן להשכיר להשלים מנין אלא דוקא בימים הנוראים וכגון שאין חסרים להם רק ב' או ג' וכן דומה לי שאין המנהג בשאר השנה לכוף אא"כ יש להם מנין מיושבי העיר כופין לשכור ש"ץ או כגון ג' או ד' עשירים ויש להם תמיד משרתים ומלמדים למלאות המנין בכי האי גוונא כופין ולא בעיר שיש בה רק ד' או ה' בני ברית:

סעיף קטן יג

וצריך שיהיו כולם במקום אחד ושליח ציבור עמהם — זה מתבאר מתוך מה שיבוא בסמוך.

והעומד תוך הפתח מן המשקוף ולפנים וכו' — בסוף פרק כיצד צולין (דף פה:) תנן: מן האגף ולפנים כלפנים, מן האגף ולחוץ כלחוץ. ופירש רש"י: אגף קרי כל מקום הגפת הדלת, שהוא חופף ונוקש שם כשסוגרו, דהיינו משפה הפנימית של עובי הפתח עד מקום הנקישה. מן האגף ולפנים, דהיינו תוך העיר ממש, כלפנים, ואוכלים שם קדשים קלים. מן האגף ולחוץ כלחוץ, דהיינו מקום הנקישה, ואגף עצמו לא ידעינן השתא אי כלפנים אי כלחוץ, ובגמרא מפרש ליה. ואמרינן עלה בגמרא, אמר רב יהודה אמר רב: וכן לתפילה. ופירש רש"י: העומד מן האגף ולפנים מצטרף לעשרה, והעומד חוץ לפתח אינו מצטרף, ואף על גב דאמרינן עלה בגמרא: ופליגא דרבי יהושע בן לוי, דאמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. וכתבו התוספות דמשמע בפרק ואלו נאמרים (סוטה לח ב) דהלכה כרבי יהושע בן לוי, ובפרק כל גגות (עירובין צב א) משמע דמחיצה מפסקת לצירוף, ומתוך כך פירשו בעניין אחר; מכל מקום גם הם מודים דמחיצה מפסקת לצירוף, מההיא דפרק כל גגות. ואם כן, לדידהו מן האגף

ולפנים כלפנים וכו' הוי לתפילה אליבא דכולי עלמא. ובגמרא מקשה רישא דמתניתין אסיפא, דמרישא משמע דאגף עצמו כלחוץ, ומסיפא משמע דאגף עצמו כלפנים. ופירש רש"י: אגף עצמו. עובי השער מן הנקישה ולפנים. ומשני לא קשיא, הא בשערי עזרה, הא בשערי ירושלים. כלומר, דשערי ירושלים לא נתקדש עוביין, מפני שמצורעים מגינים תחתיהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים; ושערי עזרה נתקדש עוביין. ומשמע לכאורה דלעניין צירוף לדבר שבקדושה – אגף עצמו כלפנים, דאי לאו דבעלמא הוי כלפנים לא היו מקדשין אותו בשערי עזרה, וגם בשערי ירושלים אי לאו מפני המצורעים היו מקדשין אותו מהאי טעמא. אבל רבינו ירוחם כתב: העומדים באסקופת בית הכנסת בעובי הפתח, נראה לי שאין נמנין מן העשרה שלפנים בבית הכנסת, שהרי אין אותו המקום מכלל הבית. וראיה מפסח, דכתיב (שמות יב מו): "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה", ואמרינן בפסח שני: "מן האגף ולפנים כלפנים". פירוש אגף, עובי הפתח. מן האגף ולחוץ כלחוץ, והאגף עצמו שהוא עובי הפתח כלחוץ, עכ"ל. וכן כתב הרמב"ם בפ"ט מהלכות קרבן פסח (ה"א) לעניין הוצאת בשר קרבן פסח מחבורתו, דאגף עצמו כלחוץ, ומשמע דילפינן מיניה לענין תפילה כדברי רבינו ירוחם:

תנן תו בפרק כיצד צולין: החלונות ועובי החומה כלפנים. ופירש רש"י: החלונות שבחומות ירושלים ועובי ראש החומה בגובה, כלפנים. ואף על גב דבעובי השערים לא אמרן הכי, התם כדמפרש טעמא בגמרא מפני המצורעים. וגם בזה כתב הרמב"ם (שם) דלעניין קרבן פסח קאמר. ואיתא תו התם בגמרא: גגין ועליות לא נתקדשו. וכתב רבינו ירוחם, שנראה לו שבכל זה הוא הדין לבית הכנסת, דגגין ועליות אינם בכלל בית, והחלונות ועובי הכתלים כלפנים. ומשמע לי דהאי דחלונות ועובי הכתלים כלפנים, כשראשו ורובו בחלון או על עובי הכותל הנראה מתוך הבית. ומצאתי שכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב בשם גאון, דמכניס ראשו בחלון מצטרף עמהם למניין עשרה, ולא חילק בכך. וכן כתב בארחות חיים וזה לשונו: כתב רבינו האיי: מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה, עכ"ל:

סימן נו

סעיף קטן א

יתגדל ויתקדש הוסד ע"פ המקרא והתגדלתי והתקדשתי וכו' ור"י פירש הטעם לפי שהיו רגילין לומר אותו אחר הדרשה וכו' כ"כ התוס' ברפ"ק דברכות (ג.) על הא דבשעה שישראל עונין אמן יהא שמיה רבא מברך הקב"ה מנענע בראשו וכו':

סעיף קטן ב

ועונין הציבור בכוונה שלימה וכו' וגם בכאן מפרשים שמיה רבא על השם שלם וכו' בריש ברכות (שם) אהא דהקב"ה מנענע בראשו ואומר אוי לבנים וכו' כתבו התו' בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה הגדול מבורך מכאן יש לסתור מה שפי' במחזור ויטרי יש"ר שזה תפלה שאנו מתפללים שימלא שמו כדכתיב כי יד על כס יה שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק ופירושו כך יהא שם יה רבא מבורך כלומר שאנו מתפללים שיהא שמו גדול ושלם ומבורך לעולם הוה תפלה אחרת כלומר ומבורך לעולם הבא וזה לא נראה מדקאמר הכא יהא שמו הגדול מבורך משמע דתפלה אחת היא ואינו ר"ל שיהא גדול ושלם אלא יהא שמו הגדול מבורך וכתבו עוד וגם מה שאומרים העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבת גדול היא ע"כ נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים (כדאי' בשבת יב.) ויהיו מתקנאים בנו וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי אלא נראה כדאמרינן בסוף סוטה (מט.) אין העולם מתקיים אלא אסידרא דקדושתא ואיהא שמיה רבא דבתר אגדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כלום לשון הקדש לכך תקנוה בל' תרגום שהיו הכל מבינים עכ"ל:

סעיף קטן ג

אהא דאמרי' שצריך לענות אמן יש"ר בכל כחו כתב ה"ר יונה בפ' מי שמתו כלומר בכל כח כוונתו ומפני שיש בני אדם שאין הכוונה שלהם מתעוררת אלא ע"י הכח אמר בכל כחו אבל אין צריך לתת קולות גדולות שיתלוצצו ממנו בני אדם וכן פירש"י בפ' כל כתבי (שבת קיט:) בכל כחו בכל כוונתו והתוספות כתבו שם ר"י אומר דיש בפסיקתא במעשה דרבי ישמעאל בן אלישע כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ואומרים אמן יש"ר מברך בקול רם מבטלים גזרות קשות עכ"ל נראה שצריך לענות בקול רם והכי איתא בספר הזוהר וגם כתוב שם טעם למה נתקן בלשון ארמי וז"ל בפרשת תרומה תא חזי קדושתא דא לאו איהי כשאר קדושתי דאנן משלשין אבל קדושה דא סליק בכל סטרין לעילא ותתא ובכל סטרי מהימנותא ותבר מנעולין וגושפנקין דברזלא וקליפין בישין לאסתלקא יקרא דקב"ה על כלא ואנן בעינן למימר לי' בלישנא דסטרא אחרא ולאתבא בחילא תקיף אמן יש"ר מברך בגין דיתבר חילא דסטרא אחרא ואסתלק ביקריה יקרא דקב"ה על כולא וכד אתבר בקדושתא דא חילא דסטרא אחרא קב"ה אסתלק ביקריה ואדכר לבנוי ואדכר לשמיה ובגין דקב"ה אסתלק ביקריה בקדושתא דא איהו בעשרה ובלישנא דא על כרחיה דסטרא אחרא אתכפייא ואתבר חיליה ואסתלק יקרא דקב"ה

ותבר מנעולין וגושפנקין דשלשלאי תקיפין וקליפין בישין ואדכר קב"ה לשמיה ולבנוי זכאין אינון עמא קדישא דקב"ה יהב לון אורייתא חדישא למזכי בה לעלמא דאתי ומכאן יש להתבונן כמה יש לכוין בקדיש וכמה יש להשתדל לענות אותו והכי מוכח עוד שם בפרשה הנזכר שכתב וז"ל ובגין דחמינא ליה יומא חד דדלג מאגרא חדא למשמע קדיש בהדי ציבורא סליק ברעותי למיסב ליה ברתי נפקא ציבורא מבי כנישתא ויהיבנא ליה ברתי דאמינא בדלוגא דא למשמע קדיש גברא רבא איהו באורייתא: כתב הרמב"ם בסדר התפלות נוסח הקדיש יתגדל ויתקדש וכו' בעגלא ובזמן קריב ואמרו איש"ר מברך וכו' בעת שיאמר ש"צ יתגדל ויתקדש שמיה רבא כל העם עונין איש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיא וכשהוא אומר יתברך כל העם עונין אמן וכשהוא אומר בריך הוא כל העם עונין אמן וכשהוא אומר בסוף ואמרו אמן כל העם עונין אמן עכ"ל: כתב ה"ר דוד אבודרהם יש אנשים שעונין אמן יש"ר מברך וכו' עד ואמרו אמן ואני קבלתי מרבותינו שאין לענות אלא איש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיא בלבד וכ"נ מדברי רבינו סעדיה וכ"כ בשם הרא"ש והטעם כי יש עד עלמיא ז' תיבות וכ"ח אותיות ומלת אמן אינה מן המנין כי הוא עונה על מה שאמר ש"צ יתגדל ויתקדש ולפ"ז צ"ל ולעלם עלמיא כדי שיהיו כ"ח אותיות ועוד כי כן הוא לשון הפסוק ויחסנון מלכותא עד עלמא ועד עלם עלמיא וגם הכלבו כתב ג"כ שיהיו כ"ח אותיות ושעל זה אמרו כל העונה איש"ר בכל כחו ולפיכך צריך ליזהר שלא לומר ולעלמי עלמיא כי יהא בו כ"ט אלא ועלמי עלמיא עכ"ל ורבינו הגדול מהרי"א כתב שיאמר לעלם לעלמי עלמיא בלא וי"ו כדי שלא יהיו אלא כ"ח ולי נראה שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים בשביל שום דרשה וכיון שקבלנו מקדמונינו לומר ולעלמי עלמיא כל המשנה ידו על התחתונה ושמעתי שיש מקיימים גירסת ולעלמי עלמיא עם מה שאמרו שצריך שלא יהיו יותר מכ"ח אותיות ואומרים כי תיבת שמיה חסר יו"ד כי כן הוא בדניאל להוי שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא: ולענין מ"ש שאין לענות אלא עד עלמיא כ"נ ג"כ בספר הפרדס לרש"י ז"ל ומדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב וז"ל מצאתי כתוב שעניית הקדיש י"א שאין אנו מחוייבים לענות אלא עד עלמיא ולזה אמרו שיש בעניית הקדיש ז' תיבות וכ"ח אותיות כמו שיש בפסוק ראשון של תורה ובפסוק שלפני י' הדברות ולזה רמזו באמרם העונה אמן יש"ר בכל כחו לכוין בכ"ח אותיות ומנין אותיותיו כ"ח ולכן צריך לאמרו בכח וי"א שצריך לענות בקדיש כ"ח תיבות לקיים מה שנאמר כח מעשיו הגיד לעמו וכ"ח תיבות יש מאיש"ר מברך עד דאמירן בעלמא ומצאתי כתוב בסידור שכולל דברי הגאונים שמי שעונה קדיש אם לא יאמר אלא עד עלמיא די אבל אם

יאמר יתברך צריך להשלים הקדיש ולא יאמר אחריו אמן שמה שהחזן אומר ואמרו אמן הוא אזהרה לכל יחיד שאם הגיע עד האמורות בעולם שיאמר אחריו אמן אבל כשיאמר ואמרו אמן א"א אלא החזן יאמר כן ונראה שמאחר שיש מחלוקת בזה עד כמה מחוייב לענות כשיפסוק בק"ש וברכותיה לענות קדיש לא יענה אלא עד לעלמי עלמיא שאולי הא' הוי הפסק ואם לאו יש לו לענות עד האמורות בעולם ויאמר אחריו אמן עכ"ל וק"ל לדברי האומרים שאין לענות אלא עד עלמיא מדאיתא במדרש א"ר אלעזר ב"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי אליהו ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונים אמרתי לו מה אלו טעונים א"ל אף וחימה למה לעשות נקמה באף וחימה ממי שמספר בין קדיש לברכו בין ברכה לברכה בין פרק לפרק בין איש"ר ליתברך ומאחר שאסור לספר בין יש"ר ליתברך משמע שצריך לומר יתברך דדוחק לומר שהמדרש מיירי בש"צ עצמו ואפשר שאע"פ שאין היחיד עונה אלא עד עלמיא מ"מ צריך לכוין ולשמוע מפי ש"צ כל הקדיש עד סוף ובעוד שהש"ץ מאריך איש"ר אע"פ שכבר ענה אותו היחיד אסור לספר והיינו דקאמר בין איש"ר ליתברך ומ"מ נראה שצריך ליזהר גם היחיד שלא להפסיק בין עלמיא ליתברך שהרי המדרש סתמא קאמר אח"כ מצאתי לה"ר יוסף גיקאטלייא ז"ל שאלת מה שכתבו קצת פוסקים בענין קדיש שאין עונין אלא עד עלמיא ולא עוד אם האמת אתם וראוי לעשות כך או לא מפני שיש אנשים אחרים שסומכים עלמיא ליתברך איזה כת מאלו צודקת תשובה אוי להם הפתאים אשר עברו ונענשו ודאי המפריד בין עלמיא ליתברך כאילו הפריד וקיצץ במקום דליכא קיצוץ ואין צריך להפריד ח"ו אלא מדבק עלמיא ליתברך והאריך בטעם הדבר:

סעיף קטן ד

ואני תמה על מנהג ספרד שאומרים למעלה מכל הברכות וכו' בל' הקדש למה מפסיקים באמצע לומר בל' הקדש וא"ת גם לדברי ר"ע קשה למה מפסיק באמצע לומר בלשון הקדש יתברך וישתבח ויתפאר וכו' כבר תירץ ה"ר דוד אבודרהם כי השבח לא היו יכולים לשנותו ללשון תרגום וא"ת היאך אמר שמפסיקים באמצע לומר בלשון הקדש שהרי למעלה מכל הברכות וכו' בסוף הקדיש הוא נ"ל שמפני שאחר הקדיש אומרים תתקבל או על ישראל או יהא שלמא רבא וכולם בלשון תרגום שייך שפיר לומר שמפסיק בלשון הקדש בין תרגום שבקדיש ובין תרגום שאחריו. ז"ל שבה"ל יש בקדיש י' לשונות של שבחות אלו הם יתגדל ויתקדש יתברך ויתפאר ויתרומם ויתנשא וישתבח ויתעלה ויתהלל ויתהדר וי"א שהן כנגד י' מאמרות שבהם נברא העולם וזהו שאומרים בעלמא דברא כרעותיה ומפני מה הפסיקו בין יתגדל ויתקדש לשאר שבחות מצינו באגדה שי'

דברות כלולים בי' מאמרות ובקדיש י' שבחות כנגד י' מאמרות וכשם שהיה הפסק בין ב' דברות ראשונות לח' אחרונות שב' הראשונות מפי הגבורה והח' מפי משה לכן הפסיק בין ב' שבחות ראשונות לח' אחרונות: וכתובעוד שם מצאתי בשם רבינו האי גאון שהגון לומר ויתקלס לפי שהקדיש נאמר על העתיד שיצא ה' ונלחם וכו' ויתקלס הוא לשון זיון וכובע נחשת תרגומו קולסא דנחשא ובשם רבינו יהודא גאון שא"א ויתקלס לפי שאנו מוצאים אותו בלשון גנאי וכן מנהג פשוט אצלינו שא"א אותו עכ"ל:

סעיף קטן ה

מנין הכריעות שבקדיש כתב רב נחשון שהם ד' של חובה וכו' לשון רבינו אינו מבורר יפה וז"ל הכלבו וכשאומר החזן יתגדל כורע וכן ביהא שמיה רבא וכן ביתברך וכן בבריך הוא וכן באמן וכן כתב ה"ר דוד אבודרהם ז"ל ובספר הפרדס כתוב ד' כרועות כורעין בקדיש ואלו הם יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דברא כל זה בכריעה אחת בעגלא ובזמן קריב כורע ועונים יהא שמיה וכשמתחיל לומר התחלת ז' שבחות יתברך וישתבח וכו' שמיה דקב"ה בכולן הוא כורע וכשיגיע לתושבחתא ונחמתא כורע כל אלו כריעות של השתחויה הן וכריעה של עושה שלום במרומיו היא של רשות עכ"ל. והעולם נהגו כמו שכתבתי בשם הכלבו: נהגו שאותו שאומר קדיש פוסע לאחריו ג' פסיעות לאחר שסיים הקדיש וכתב בתרומת הדשן סימן י"ג שפוסע מקודם ג' פסיעות ואח"כ מתחיל בעושה שלום ומביא ראיה לדבר:

סימן נז

סעיף קטן א

ואומר ש"ץ ברכו את ה' המבורך וכו' אבל ה"ר יהודה ברצלוני כתב שצריך לחזור בס"פ ג' שאכלו אמרינן בירושלמי שמואל אמר אני איני מוציא עצמי מן הכלל התיבון הרי הקורא בתורה אומר ברכו א"ר אבין מכיון דהוא אומר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל וכתבו שם ה"ר יונה והרא"ש ה"ר יהודה ברצלוני כתב בשם רבינו סעדיה שהעולה לס"ת אחר שאמר ברכו והעונין אומרים ברוך ה' המבורך לעולם ועד גם הוא יש לו לחזור ולומר ברוך ה' המבורך כי היכי דאמרי' לעיל דהמברך ברכת המזון חוזר למקום שפסק ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו כמו שאמרו האחרים ה"נ חוזר ואומר מה שאמרו האחרים ואע"פ שאומר המבורך לא הוציא עצמו מן הכלל דה"נ המברך כשאומר נברך לא הוציא עצמו מן הכלל אפ"ה חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ע"כ ומשם נלמוד לש"ץ ונהגו העולם כדברי ה"ר יהודה ברצלוני ז"ל:

סעיף קטן ב
וז"ל א"א ז"ל שכתב על זה בתשובה כלל ד' סי' י"ט ומיהו הרמב"ם לא כתבו וכתב ה"ר דוד אבודרהם שגם ר"ע ורבינו סעדיה לא כתבוהו: כתב בספר המנהיג שדבר פשוט הוא שאחר שאמר החזן קדיש וברכו כאילו התחיל ביוצר אור ואין לספר אף בצרכי רבים ולהוציא מאותם המקומות שצועקים על חביריהם בצבור בזה ואח"כ מתחיל החזן והוא רחום יכפר עון שהרי הם מפסיקים בין סדור השבח לתפלה לצרכי יחיד ולא יתכן עכ"ל:

סימן נח

סעיף קטן א
וקורין ק"ש ומברכין שתים לפניה ואחת לאחריה וכו' משנה בספ"ק דברכות (יא.) בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ומ"ש וסמכום על פסוק שבע ביום הללתיך הוא בירושלמי פרק היה קורא:

סעיף קטן ב
מאימתי זמנה משיראה חבירו הרגיל עמו וכו' שם במשנה (ט:) מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר"א אומר בין תכלת לכרתי ובגמרא תניא ר' מאיר אומר משיכיר בין זאב לכלב וכו' אחרים אומרים משיראה את חבירו רחוק ד"א ויכירנו אמר רב הונא הלכה כאחרים ואמרינן בירושלמי שיראה את חבירו וכו' במה אנן קיימין אי ברגיל אפילו ברחוק טפי חכים ביה ואי בשאינו רגיל אפי' בקרוב לגביה לא חכים ביה תפתר ברגיל ואינו רגיל כהדין אכסניא דאתי לקיצין וכתבוהו התוספות והרא"ש וזהו שכתב רבי' משיראה חבירו הרגיל עמו קצת מרחוק ד"א ויכירנו:

סעיף קטן ג
ומ"ש ונמשך עד סוף ג' שעות ג"ז שם במשנה וגומרה עד הנץ החמה ר' יהושע אומר עד ג' שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות ובגמרא (י:) אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהושע: כתוב בהגהות מיימוניות שרבינו שמחה כתב דעד תחלת שעה ג' קאמר והם דחו דבריו והעלו דעד סוף שעה ג' קאמר וכן מוכח בירושלמי וכן פירשו התוספות במסכת ע"ז דף ע"ב וכן הסכים הר"ם ע"כ וכן העלה סמ"ג וכ"כ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ד
ומ"ש ומצוה מן המובחר לקרותה כותיקין שם (ט:) אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כוותיקין דאמר רבי יוחנן וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה תניא נמי הכי וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום וכתב ה"ר יונה שאע"פ שוותיקין היו קורין אותה סמוך להנץ החמה מודו דזמן התחלת קריאתה קודם הוא דהלכה כאחרים שאמרו משיראה את חבירו ברחוק ד"א דהא רב

הונא דהוא בתראה פסק הכי ואביי נמי הכי ס"ל אלא שבא לומר שהוותיקין מתוך שהיו מדקדקין במצות והיו רוצים לסמוך גאולה לתפלה היו גומרים אותה עם הנץ החמה כדי שיתפללו מיד כשתנץ החמה ויסמכו גאולה לתפלה ואם היו מתחילין לקרותה מיד כשיכיר את חבירו היה הרבה בין זה השיעור ובין הנץ החמה והיה להם להתאחר אחר ק"ש ולהמתין עד שתנץ החמה ונמצא שלא היו יכולים לסמוך גאולה לתפלה ומתוך כך היו צריכים לקרותה סמוך להנץ החמה אבל לאדם אחר שאינו חושש לסמיכות גאולה לתפלה מודו שיכול לקרותה לכתחלה משיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו וקודם לכן אין לו לקרותה אלא בדיעבד או בשעת הדחק עכ"ל וכ"כ ג"כ הרא"ש דהא דאמר אביי לק"ש כוותיקין היינו למצוה מן המובחר אבל מודה הוא דתחלת זמן קריאה הוא משיכיר בין תכלת ללבן כסתמא דמתני' ע"כ וכ"כ הרשב"א ומה שכתבו הרא"ש והרשב"א דתחלת זמן קריאה הוא משיכיר בין תכלת ללבן נראה דלא פליגא על מה שפסק ה"ר יונה כאחרים דאמרי משיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו דשניהם שיעור אחד הוא כדאמרינן בירושלמי אלא שמדברי הרשב"א גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים נראה דלאו שיעור אחד נינהו והגהות מיימונית כתבו לק"ש כוותיקין וכן פסק ר"י אלפס והא דתנן (ביומא לז.) אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות יוצאות ממנה וידעו כל העם שהגיע זמן ק"ש משמע שזמן ק"ש הוא אחר הנץ החמה היינו לצבור שאין כל אדם יכול לעמוד עם הנץ החמה ודלא כר"ת שפי' שזמן ק"ש הוא דוקא אחר הנץ החמה מכח ההיא מתני' דאייתי ופי' שוותיקין לא עשו כדין ופי' שאביי עצמו סובר שזמנה הוא אחר הנץ החמה ולא הזכיר זמן של וותיקין אלא לאפוקי מאחרים דאמרי זמנה משיכיר את חבירו ברחוק ד"א וכן פסק ר"ש ודלא כר"ת שפירש וותיקין עצמם לא היו קורין עד אחר הנץ החמה וכן פסק ר"י וראב"ה פסק כר"ת עכ"ל וראיות ר"ת והחולקים עליו נתבארו יפה בתוס' ס"פ א"ל הממונה (שם:) ובסמ"ג ודברי התוס' שם נוטים לדברי החולקים על ר"ת וכן כתבו בפ"ק דברכות (ט:) סתם כדברי ה"ר יונה והרא"ש ז"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"א מהל' ק"ש וכיון דרוב הפוסקים סוברים כן הכי נקטינן:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם היינו לומר דאיהו נמי סובר דמצוה לקרותה קודם הנץ ולאפוקי מר"ת ומיהו מ"ש רבינו שזמנה משיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו לא נזכר בדברי הרמב"ם ומשמע לי שהוא מפ' דרב הונא ואביי פליגי דרב הונא אמר הלכה כאחרים לק"ש ואביי אמר לתפילין דוקא הלכתא כוותייהו אבל לק"ש לא אלא כוותיקין

ופסק כאביי דבתרא הוא ונראה שכן הוא דעת הרי"ף שכתב אמר רב הונא הלכה כאחרים אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כוותיקין דא"ר יוחנן וותיקין היו גומרין אותה וכו' וכן הלכתא ומדכתב וכן הלכתא מכלל דס"ל דפליגי א"נ לא פליגי משמע ליה דאביי מפרש דברי רב הונא דלא אמר הלכה כאחרים אלא לתפילין אבל לק"ש כוותיקין:

סעיף קטן ו

ועל מה שכתב רבינו בשם הרמב"ם ושיעור זה כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה השמש כתב מהר"י אבוהב ז"ל אל יקשה בעיניך היאך קרא הרב לזה הזמן מעט שהנה עליית השמש דהרמב"ם רוצה לומר לאחר שיעלה גוף השמש כולו והנץ החמה הוא מיד כשיתחיל גוף השמש להעלות עכ"ל. ובנוסחא אחרת מצאתי בדברי הרמב"ם כתוב במקום שיעור שעה אחת עישור שעה אחת: כתב ה"ר יונה שאם לא קרא אותה קודם הנץ יש לו להקדים ולקרותה במהרה כל מה שיוכל והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן ז

ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה וכו' בפ"ק דברכות (שם) איזהו בן העוה"ב זה הסומך גאולה לתפלה והתם נמי אמרינן כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל אותו היום ואיתא תו התם דרב ברונא זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסק חוכא מפומיה כוליה יומא וכתבו התוס' על זה וא"ת והלא כל העולם סומכים גאולה לתפלה ומאי רבותיה דרב ברונא דלא פסיק חוכא מפומיה וי"ל דה"ק כל הסומך גאולה לתפלה כוותיקין שקורין ק"ש קודם הנץ החמה ותפלה לאחר הנץ וכ"כ הרא"ש ז"ל ועוד יתבארו דיני סמיכות גאולה לתפלה בסימן ס"ו ובסימן קי"א:

סעיף קטן ח

מי שהוא אנוס כגון שצריך להחזיק בדרך או כיוצא בו יכול לקרותה עם ברכותיה אחר שיעלה ע"ה וכן אם קראה מיד וכו' שם (ח:) תניא רשב"י אומר פעמים שאדם קורא ק"ש ב' פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בהם ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה ומפרש טעמא בגמרא משום דכיון דאיכא דקיימי אחר שעלה ע"ה זמן ק"ש דיום הוא דובקומך כתיב והא קיימי א"ר אחא בר חנינא אמר ריב"ל הלכה כרשב"י וכתב הרי"ף דהיינו בדיעבד א"נ בשעת הדחק כגון מי שמשכים לצאת לדרך וכיוצא בו אבל לכתחלה לא וכן כתב הרמב"ם וכן נראה מדברי הרא"ש וא"ת הא תניא בס"פ תפלת השחר (ברכות ל.) השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע וכו' וכשיגיע זמן ק"ש קורא אלמא אפילו ביוצא לדרך אחר שיעלה ע"ה אינו קורא עד שתנץ החמה דמדקתני שופר ותוקע לולב ומנענע ודאי לאחר שיעלה ע"ה היא תירץ הרשב"א דהא דאמרי' שאם היה משכים לצאת לדרך קורא

משעלה ע"ה דוקא ביוצא לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו פרשה ראשונה ואפי' עד על לבבך ומש"ה שרינן ליה לקרות משעלה ע"ה וההיא דס"פ ת"ה ביוצא בשיירא א"נ במקום שאין שם גדודי חיות ולסטים וה"ר יונה כתב דהא דשרינן לקרות במשכים לדרך כשהשיירא הולכת במהרה ולא ימתינו לו כלל היא הא לאו הכי ממתין מלקרות עד שתנץ החמה כברייתא דס"פ ת"ה וכתב מהר"י אבוהב ז"ל שדקדק רבינו במה שכתב שצריך להחזיק בדרך ולא כתב לצאת לדרך משום דלישנא דלהחזיק משמע שהוא נחפז ללכת במרוצה בענין שאין לו מקום לקרות ק"ש כתקנה כלומר שהוא בדרך שהוא בענין שלא יוכל לכוין דעתו וכתב עוד הרשב"א ואי קשיא הא דתניא במס' יומא (לז:) הקורא עם אנשי משמר לא יצא מפני שהן מקדימין ואנשי משמר בודאי לאחר עלות השחר היו קורין ואפ"ה קתני שהקורא עמהם לא יצא איכא למימר דההיא ליתא וא"נ איתא היינו לומר שלא יצא ידי מצוה מן המובחר וא"נ אפשר במי שקורא שלא בשעת הדחק אלא מדעת שלא יצא כלל וצריך לחזור ולקרות בעונתה אבל הרי"ף והרמב"ם כתבו דבדיעבד אפילו שלא בשעת הדחק יצא וכדברי רבינו. וכתב עוד הרשב"א כשקורא בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר אע"ג דמברך יוצר אור אין בכך כלום דמכיון שעלה ע"ה שפיר מיקרי יוצר אור וכאנשי משמר ומ"ש רבינו והוא שלא יהא רגיל לעשות כן פשוט הוא שכיון שלא התירו כן אלא בדיעבד או בשעת הדחק אין לאדם להיות רגיל לעשות כן שלא מדוחק: וכתבו התוס' דהא דנקט רשב"י לאחר שעלה עמוד השחר ל"ד מיד הוא דהא צריך להמתין לכל הפחות שיעורא דמתניתין עד שיכיר בין תכלת לכרתי ונראה שכתבו כן משום דמשמע להו דהא דרשב"י שלא בשעת הדחק היא דאילו בשעת הדחק תיכף שעלה ע"ה קורא את שמע וכ"כ הרשב"א ולענין קריאה של שחר מעמוד השחר עד שיכיר בין תכלת ללבן לכתחלה לא יקרא ומיהו בשעת הדחק כמי שמשכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יכול לעמוד ולכוין אפילו לפרשה ראשונה ואפילו עד על לבבך הרי זו מותר לקרות משעלה עמוד השחר וכך הם דברי ה"ר יונה גבי מאימתי קורין את שמע בשחרית אבל תימא אם כן מנין להם לתוספות דקודם שיכיר בין תכלת לכרתי יכול לקרות ק"ש בשעת הדחק כיון דהא דרשב"י ס"ל דמיירי משיכיר בין תכלת לכרתי לכך צריך לומר שהם סוברים דהא דרשב"י בשעת הדחק היא ואפ"ה לא יקרא עד שיכיר בין תכלת לכרתי דמתני' הכי קתני מאימתי קורין את שמע בשעת הדחק משיכיר בין תכלת לכרתי אבל אין כן דעת ה"ר יונה והרשב"א אלא שיעורא דמתני' בשלא בשעת הדחק היא ודרשב"י בשעת הדחק ומשום הכי הוי תיכף משעלה ע"ה וכן מבואר בדברו רבינו וכן נראה מדברי הרי"ף והרמב"ם

שמיד שעלה ע"ה קורא בשעת הדחק וכן הלכה: ודע דבגמרא (ח.) איתא תו רשב"י אומר משום ר"ע פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא בה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה וכתב הרא"ש כיון דיוצא י"ח בקריאה של ערבית אחר שיעלה ע"ה אמאי תני רשב"י פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ בלילה אחת קודם ע"ה לישמעינן רבותא טפי דיוצא בק"ש של ערבית אחר שיעלה ע"ה ונראה לפי שרוצה להשמיענו שקורא אדם ק"ש ב"פ סמוכים זה לזה ויוצא בהם י"ח אחת של יום ואחת של לילה ולהכי הוצרך לומר באותו של ערבית קודם שיעלה ע"ה דאם אירעו אונס שלא היה יכול לקרות בלילה וגם צריך להחזיק בדרך ואינו יכול לקרות בזמנו לא מסתבר שיקרא של ערבית ושל שחרית אחר שיעלה ע"ה אע"פ שיכול לקרות של ערבית לבדה אחר שיעלה עמוד השחר ולהכי תני אחת קודם שיעלה עמוד השחר עכ"ל ונראה דכל שנאנס ולא קרא של ערבית עד שעלה עמוד השחר וצריך להחזיק בדרך ואינו יכול לקרות של שחרית בזמנה קורא של ערבית ואולי אח"כ יכול לקרות של שחרית אבל אם יקרא עכשיו של שחרית ולא של ערבית נמצא שהוא מפסיד של ערבית בידים שתיכף שתנץ החמה שוב אינו יוצא י"ח של ערבית וכ"כ רבינו ברמזים. ואיני יודע למה השמיט רבינו דין זה ולא הזכירו לא בדיני ק"ש של שחרית ולא בדיני ק"ש של ערבית ואפשר שמפני שאח"כ כתב הרא"ש והא דלא נקט פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ קודם הנץ החמה ויוצא בשל יום ושל לילה דהוי רבותא טפי א"ל דאתא לאשמועי' שאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ החמה א"נ כדפרישית לעיל שאם היה אנוס בפעם אחת על של ערבית ועל של שחרית אינו יכול לקרות שניהם ע"כ משמע לרבינו דרפויי מרפייא ביד הרא"ש דין זה:

סעיף קטן ט

אע"פ שזמנה נמשך עד סוף שעה ג' אם נאנס ולא קרא וכו' שם (ט:) במשנה וגומרה עד הנץ החמה ר' יהושע אומר עד ג' שעות הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ובגמרא מאי לא הפסיד שלא הפסיד הברכות תניא נמי הכי הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך לפניה ולאחריה וכתב הרא"ש יש להסתפק אם רוצה לומר עד חצות כשיעור תפלה אליבא דרבנן או עד ד' שעות אליבא דר' יהודה או אפילו כל היום כולו לא הפסיד ורב האיי גאון ז"ל כתב אף כל שעה ד' אע"פ שאינה עונתה מברך שתים לפניה ואחת לאחריה משמע דוקא שעה ד' שהיא זמן תפלה לר"י אבל מכאן ואילך הפסיד שכר הברכות ואם בירך עובר על לא תשא עכ"ל אבל הרמב"ם כתב שמברך לפניה ולאחריה כל היום אפי' איחר וקרא אחר ג' שעות ומשמע דה"ק

אפילו איחר במזיד או בפשיעה ולא קרא עד אחר ג' שעות מברך לפניה ולאחריה כל היום ורבינו שכתב אם נאנס ולא קרא יכול לקרותה עם ברכותיה כל שעה ד' אם בדוקא נקט נאנס לומר דאם לא נאנס לא איני יודע זו מנין לו ואפשר דלא נקטיה בדוקא אלא אורחא דמלתא נקט שאין דרך להתאחר מלקרוא ק"ש עד אחר ג' שעות אם לא מחמת אונס: כתב הרמב"ם בפי' המשנה פ"ק דברכות ודע כי אלו השעות הנזכרים בכל המשנה הן השעות הזמניות וענין הזמניות הוא השעות שיש י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה ושאמר עד ג' שעות כאילו אמר עד כלות רביע יום אחר שיהיה היום יום תקופת תמוז או תקופת טבת. וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל הנה מבואר לפי זה שיש לנו להזהר בימי החורף למהר לקרוא ק"ש מאחר שהיום קטן ורביע היום הוא קצר: קרא ק"ש בלא ברכות אם מותר לו לחזור ולקרוא כתבתיה בסימן מ"ו: כתב הכלבו טעה בק"ש של שחרית י"א שאין לה תשלומין בערבית ולא של ערבית בשחרית ורבינו חיים כתב דק"ש שוה לענין תפלה עכ"ל:

סימן נט

סעיף קטן א

ברוך א"י אמ"ה יוצר אור וכו' היא ברכה ראשונה ותקנו לומר ובורא חושך כדי להזכיר מדת לילה ביום וכו' פשוט בספ"ק דברכות (יא:) וכתבו תלמידי ר"י שהטעם שהתקינו להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה לאפוקי מההוא מינאה דאמר מי שברא אור לא ברא חושך ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל נתן טעם אחר והוא שאם לא היינו מזכירים מדת לילה ביום היה נראה שהחשך רע ואינו כן שהכל עשה יפה בעתו ע"כ. ולפי דבריו לא היינו צריכים להזכיר מדת יום בלילה אלא איידי דמדכרינן מדת לילה ביום:

סעיף קטן ב

ואם טעה ואמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר מיד וכו' שם (יב.) שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ופרש"י פתח ביוצר אור. כלומר אדעתא דלימא יוצר אור: וסיים במעריב ערבים. כשאמר מלך העולם נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים וכתב הרשב"א שלא כ"כ רש"י אלא באשגרת לישן ומשום דנקט כסא דשיכרא דוקא באדעתא פי' נמי הא באדעתא ול"ד דכל עצמנו אין אנו צריכים להעמידה דוקא באדעתא אלא משום דברכת הפירות כיון שהיא קצרה כ"כ אילו פתח בהדיא בדחמרא היא כולה ברכה בדחמרא דפתיחתה וחתימתה באים כאחד אבל בברכת המאורות שהיא מטבע ארוך אע"פ שפתח ואמר בהדיא המעריב ערבים אכתי צריכה היא לחתימה ויש בחתימה עדיין לתקן כי אזלינן

בתר חתימה עכ"ל: והרא"ש פי' שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים שאמר יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים וגם מסיים בא"י אמ"ה המעריב ערבים ע"כ. ודברי רבינו נראה שהם ע"פ פי' הרא"ש ויש לדקדק בדבריו שממה שכתב ונזהר מיד ואמר יוצר אור וגם סיים כדין בא"י יוצר המאורות יצא משמע שאם חיסר אחד מהם שאמר יוצר אור ולא חתם יוצר המאורות או שחתם יוצר המאורות ולא אמר יוצר אור לא יצא. ומדכתב אבל אם לא סיים כדין לא יצא משמע הא אם סיים כדין דהיינו שחתם יוצר המאורות אע"פ שלא הזכיר בתחלה יוצר אור יצא ובסיפא נמי איכא למידק דמדכתב או שאמר יוצר אור וכו' אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים במעריב ערבים לא יצא משמע שאם חיסר אחד מהם שלא הזכיר תחילה אשר בדברו מעריב ערבים אע"פ שבסוף חתם במעריב ערבים יצא או שחתם ביוצר המאורות אע"פ שבתחלה אחר יוצר אור הזכיר אשר בדברו מעריב ערבים יצא וממה שכתב אח"כ אבל אם סיים יוצר המאורות יצא משמע הא אם סיים מעריב ערבים אע"פ שבתחלה אמר יוצר אור ולא הזכיר כלל מעריב ערבים לא יצא ונ"ל דלעולם בעינן תרווייהו שיחתום יוצר המאורות וגם שיזכיר תחלה יוצר אור ואם חיסר אחד מהם לא יצא ומ"ש אבל לא סיים כדין היינו אפי' חתם יוצר המאורות ולא הזכיר תחלה יוצר אור שכל שאחר שאמר אשר בדברו מעריב ערבים לא אמר יוצר אור לא סיים כדין מיקרי וזהו שדייק רבינו ולא כתב אבל אם לא סיים יוצר המאורות כדקתני סיפא אבל אם סיים יוצר המאורות אלא סתם וכתב אם לא סיים כדין ללמד שאם לא הזכיר תחלה יוצר אור אע"פ שאח"כ חתם יוצר המאורות לא יצא ולפי זה כשאמרו בברייתא זו זה הכלל הכל הולך אחר החיתום להזכרת יוצר אור נמי קרי חיתום שהרי אחר אשר בדברו מעריב ערבים הוא מזכירו הילכך כל מה שפתח במעריב ערבים צריך שיזכיר אח"כ יוצר אור וגם יחתום יוצר המאורות וכל שחיסר אחד מהם לא סיים כדין מיקרי ולא יצא ואם פתח ביוצר אור כל שחתם יוצר המאורות סיים כדין מיקרי שאף ע"פ שהזכיר מעריב ערבים אחר יוצר אור כיון שבתחלה הזכיר האור וגם בסוף חתם בו יצא אבל אם חתם במעריב ערבים אע"פ שבתחלה אחר יוצר אור לא הזכיר כלל מעריב ערבים לא יצא כיון שסיים שלא כדין והכל הולך אחר החיתום וזה שכתב רבינו או שאמר יוצר אור וכו' אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים במעריב ערבים לא יצא ה"ה נמי אפי' לא הזכיר אשר בדברו מעריב ערבים כלל כיון שסיים במעריב ערבים לא יצא ולא נקט אשר בדברו מעריב ערבים אלא לאשמועינן דאפ"ה אם חתם ביוצר המאורות יצא ואיפשר לפרש דברי רבי' איפכא דבחתימת יוצר המאורות סגי אפילו פתח במעריב ערבים ולא הזכיר אחריו יוצר אור כלל שהכל הולך אחר החיתום והא דכתב גבי פתח

במעריב ערבים ונזכר מיד ואמר יוצר אור ה"ה דאפי' לא אמר כלל יוצר אור כיון שחתם יוצר המאורות יצא ולא כתב ונזכר מיד ואמר יוצר אור אלא משום סיפא דקתני אבל אם לא סיים כדין לאשמועי' דאפ"ה אם סיים שלא כדין דהיינו שחתם מעריב ערבים לא יצא וכן מה שכתב גבי פתח ביוצר אור שאמר אשר בדברו מעריב ערבים ה"ה שאפי' אם לא אמר אשר בדברו מעריב ערבים כלל כיון שחתם במעריב ערבים לא יצא ולא כתב שאמר אשר בדברו מעריב ערבים אלא משום סיפא דקתני אבל אם סיים יוצר המאורות יצא לאשמועינן שאע"פ שסמוך לפתיחת יוצר אור אמר אשר בדברו מעריב ערבים כיון שחתם ביוצר המאורות יצא. אי נמי אורחא דמילתא נקט בתרווייהו דאין דרך לחתום יוצר המאורות אלא כשאמר קודם לכן יוצר אור וכו' וכן אין דרך לחתום במעריב ערבים אלא כשאמר קודם לכן אשר בדברו מעריב ערבים:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' גבי פתח במעריב ערבים ונזכר מיד ואמר יוצר אור וגבי פתח ביוצר אור לא כתב ואמר מיד אשר בדברו מעריב ערבים נראה דהיינו משום דברישא שהוא יום וטעה ופתח במעריב ערבים צריך לומר מיד שתיכף שהוציא מפיו אשר בדברו מעריב ערבים עשוי הוא להרגיש שטעה ואמר מיד יוצר אור אבל בסיפא שפתח כהוגן ואח"כ טעה אינו עשוי לטעות מיד ולכך לא כתב בו מיד: והא דנקטינהו רבינו שלא כסדר ששנויים בברייתא דבברייתא קתני ברישא פתח ביוצר אור ורבינו נקט ברישא פתח במעריב ערבים נראה שטעמו משום דבעא למיפתח באם טעה:

סעיף קטן ד

יוצר משרתים ואשר משרתיו וכו' תקנו לומר כך משום הא דאמרינן בפרק אין דורשין (חגיגה יג:) וכו' כן כתבו התוספות שם: כתוב בא"ת בשפה ברורה ובנעימה קדושה כ"כ בפרקי היכלות וכן שמעתי מגדולי הדור שאומרים כן עכ"ל:

סעיף קטן ה

קדושה שביוצר כתב הרמב"ם שאין היחיד אומר אותה כ"כ בפ"ז מהלכות תפלה וז"ל סדר תפלות כך הוא וכו' וקורא אח"כ שמע ומברך לפניה ולאחריה ומדלג קדושה מן הברכה ראשונה שלפניה שאין היחיד אומר קדושה וכתוב בתשובת הרשב"א שבתשובה כתב ואמר שקדושה שביוצר יחיד אומר אותה וגם רבי' ירוחם ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתבו שבנו של הרמב"ם העיד על אביו ז"ל שכתב בכתב ידו בתשובה אחת שהיחיד יכול לאומרה שאע"פ שכתב במדע שאין היחיד יכול לאומרה אחר כך חזר בו ותפס שיטת הרא"ש ע"כ והכלבו כתב שמאחר שבתשובה כתב הפך ממ"ש בחיבור נראה שסובר שהוא הלכה ואין מורין כן. ובא"ח כתוב שבנו של הרמב"ם העיד על אביו

שחזר בו הלכה למעשה ועל זה אנו סומכים עד כאן לשונו. ובסמוך אכתוב דעת הרשב"א ז"ל בפ' הקורא את המגילה עומד (כג.) אהא דאין פורסין על שמע בפחות מי' כתב הר"ן ושמעי' ממתני' שאין היחיד אומר קדושה של יוצר אבל סדר קדושה של ובא לציון אומר דהא קראי בעלמא הוא דקא מסדר עכ"ל וכן הסכים רבינו ירוחם וכ"כ המנהיג וז"ל בשפה ברורה ובנעימה לאל ברוך נעימות יתנו כך לומר ביחיד שלא להזכיר קדוש וברוך וכ"כ רב נטרונאי ז"ל וי"א כך עונים באימה ואומרים ביראה קדוש וברוך לאל ברוך וכו' ולא יתכן ע"כ והאגור כתב בשם שבלי הלקט שה"ר אליעזר מווירונא גורס עונים ביראה ואומרים קדוש וברוך לאל ברוך וה"ר ברוך כתב האומר עונים ביראה ואומרים קדוש וברוך לא יפה עושה משום שאותה כת שאומרת קדוש אינה אומרת ברוך כדאמרינן בפרק גיד הנשה (חולין צא:) אלא הכי לימא עונים ביראה ואומרים קדוש והאופנים וכו' משבחים ואומרים ברוך ואינו גומר הפסוקים ומתחיל לאל ברוך וזה עיקר עד כאן:

סעיף קטן ו

וא"א ז"ל כתב שיחיד יכול לאומרה שאינו בא עתה לקדש וכו' כן כתב בפרק הקורא את המגילה עומד ובפ' מי שמתו ותלמידי ה"ר יונה כתבו בפ' מי שמתו ולענין קדושה של ברכת יוצר וקדושה של ובא לציון אם צריך עשרה אם לאו נחלקו בו המפרשים י"א דבכלל דבר שבקדושה הוי ואין אומרים אותן בפחות מעשרה אבל רבני צרפת ומקצת הגאונים אומרים שמותר היחיד לאומרן דלא הוי בכלל דבר שבקדושה אלא נקדישך שאנחנו מקדישין אותו ובכיוצא בזה אמרו שאין לנו לעשותו בפחות מעשרה אבל קדושה של יוצר שאין אנו מקדישין אותו אלא מזכירין הקדושה שאומרים לו משרתיו מותר ביחיד דאינו אלא כמו סיפור וכן ג"כ ובא לציון כיון שאינו אלא פסוקים בעלמא שאנו אומרים אותם אין בכך כלום ולזה נוטה דעת מורי הרב עכ"ל: וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל על מ"ש רבינו דאיתא במסכת סופרים שהיחיד אומר אותה הנה חיסר בכאן התנאי שאומר שם ובלבד שיהיה בן י"ג שנה ואורחות חיים והכלבו כתבו הא דמ"ס דובלבד שיהא בן י"ג וז"ל מ"ס פט"ז קטן שאינו פורס את שמע אינו יכול לומר קדוש ביוצר ביחיד אבל בציבור עונה עמהם וגדול פורס את שמע יכול לומר לפי שהוא כסודר אבל קדוש של עמידה כיון שצריך לומר נעריצך ונקדישך אינו מן הדין לאומרו פחות מי' ואין קטן עולה מן המנין עכ"ל ומנהג העולם כה"ר יונה והרא"ש ז"ל ואפילו פחות מבן י"ג אומר אותה אבל בספר הזוהר כתוב שאין היחיד אומר קדושת יוצר ואפילו קדושת ובא לציון שבלשון הקדש אין היחיד אומר אותה וז"ל בפ' תרומה קדושה דא דקא מקדשי מלאכי עילאי לאו איהו ביחיד והא אוקימנא כל קדושה דאיהי בלשון הקדש

יחיד אסור ליה למימר לה תרגומא לעולם ביחיד ולא בסגיאין וסימנך לרזא דא שנים מקרא ואחד תרגום שנים לישנא דסגיאין איהו דודאי קדושה בלשון הקודש אסור איהו ביחיד קדושת תרגום אסור איהו בסגיאין אלא ביחיד לעולם אחד תרגום תנינן ולא תרין ולא יתיר תרגום אתא למעוטי והכי איצטריך לשון הקדש אתא לרבויי והכי איצטריך דמעלין בקודש ולא מורידים ובתרגום מורידים ולא מעלין אחד תנינן ולא יתיר ולא מעלין כלל עכ"ל. ומכאן תבין שהטעם שאנו אומרים קדושת תרגום שבובא לציון בלחש הוא מפני שדבר שהוא בלשון תרגום אין לאומרו ברבים ולכן אומר אותה כל יחיד בפני עצמו. ואע"פ שהעולם נהגו לומר קדושת יוצר ביחיד נלע"ד שמאחר שאין דבר זה מפורש בתלמוד יש לנו לתפוס כדברי הזוהר וכמו שכתבתי בסימן ל"א בדין הנחת תפילין בחול המועד וכן דעת הרשב"א ז"ל שכתב ששאלוהו על מ"ש הרמב"ם בחיבור שהיחיד מדלג הקדושה מברכת יוצר ובתשובה כתב שיחיד אומר אותה על איזה מהם נסמוך והשיב פשוטן של דברים כמו שכתוב בחיבור ולפי שדרך כלל אמרו כל דבר שבקדושה לא יהא אלא בתוך י' ונראה לי שבמחלוקת זה נחלקו רב הונא וריב"ל בפ' מי שמתו (ברכות כא:) גבי הנכנס לב"ה ומצא ציבור שמתפללין ואמרי' במאי קא מיפלגי מ"ס יחיד אומר קדושה וכו' והילכך אפי' קדושה שביוצר אין היחיד אומרה ומיהו במ"ס אמרו כדברי תשובת הרב ואפילו כן אין סומכין עליו בכך אלא על הגמרא שלנו ושמעתי משמן של גדולי החכמים שאותה קדושה שביוצר כיון שהוא מזכיר סדר קדושות שמלאכי השרת אומרים אם בא לאומרה כקורא במקרא בנעימה אומר ואנחנו אין אומרים אותה כלל וכל דבר שכיוצא בו הנכון שבהן לנהוג בו במניעה דשב ואל תעשה שאני ע"כ ובתשובה אחרת כתב על י"ג מדות ביחיד אם בא לאומרן דרך קריאה בעלמא אומרן כדרך שאומרין אף האופנים וקראי דקדושה דרך קריאה ע"כ וכתוב בהגהות מיימונית פ"ז מהלכות תפלה וז"ל ויש שאינו רוצה לאומרה ולא לדלגה ואומר קדוש וברוך לאל ברוך וכו' פ"ק דברכות (ג:) תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה וכו' ולא עוד אלא בזמן שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם הקב"ה מנענע בראשו וכו' יש קורין ברייתא זו כשאין מתפללין ביי בשביל שיש בה קדיש ומתני' דג' שאכלו שיש בה ברכו ובריית דר"פ גיד הנשה (חולין צא:) שיש בה קדושה דתניא חביבין ישראל וכו' ויש קורין פרשת (ישעיה ו') בשנת מות המלך עזיהו עכ"ל. ובספר הפרדס כתוב בשם גאון שיחיד אינו אומר קדושה דסידרא אלא אם ת"ח הוא יעסוק בשמועות כגון ג' כתות של מלאכי השרת אומרים שירה בכל יום שיש בה שבח ואם אינו ת"ח יעסוק במקרא שיש בה קדושה דסידרא כגון שרפים עומדים ויש

חכמים שאומרים כיון שהן מקראות אומרן הילכך נהגו יחיד האומר קדושה דסידרא קורא הפסוקים בטעמן כדרך שהתינוקות קורין לפני רבן עכ"ל. ורבינו כתב דברים אלו בסימן קל"ב. וכ"כ בת"ה סימן ח' דקדושה שביוצר ובסדר קדושה יש ליחיד לאמרו בניגון ובטעמים ותו אין קפידא אפילו למ"ד אין היחיד אומר אותם וכבר נזכר זה בתשובת הרשב"א שכתבתי בסמוך וכן ראוי לנהוג והרוקח בסימן שס"ב כתב כמה ברייתות שמוזכר בהם קדיש וקדושה וברכו ואמן לומר אותם מי שמתפלל ביחיד:

סעיף קטן ז

ונוהגים באשכנז לחתום כאמור לעושה אורים גדולים וכו' אור חדש על ציון וכו' במנהיג כתוב יש מקומות שאומרים לעושה אורים גדולים ואור חדש בציון תכין כדבר שנאמר (ישעיה ס') קומי אורי וגו' ובדברי קדשך כתוב לאמר אל ה' ויאר לנו בא"י יוצר המאורות ולא יתכן לחתום על אור העתיד כי אם על אור הבריאה דאמרינן בערבי פסחים (קד.) שצריך לסמוך לחתימה מעין פתיחה ומעין חתימה לכך צריך לומר אחרי המקראות ותיקן מאורות לשמח עולמו בא"י יוצר המאורות וכ"כ רב סעדיה ורב נטרונאי ז"ל עכ"ל ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב בשם ספר המנהיג שאין לומר ותיקן מאורות לשמח בהם עולמו שאין המאורות לשמח בהם העולם אלא להאיר על הארץ:

סעיף קטן ח

וא"א ז"ל כתב בתשובה דהוי שפיר מעין החתימה וכו' כלל ד' סימן כ'. ומ"ש רבינו וכן דעת רב שרירא גאון היינו לומר שגם הוא סובר שיכול לומר אור חדש על ציון תאיר כדסבר הרא"ש אבל אין טעמיהם שוין דלהרא"ש הוי טעמא משום דיוצר אור קאי אאור שנגנז והיינו אור חדש שעתיד להאיר בציון ולרב שרירא יוצר אור הוא אור שאנו משתמשים בו ואע"פ שאין זה אור חדש העתיד להאיר בציון כשאומר סמוך לחתימה אור חדש על ציון תאיר אין בכך כלום דכיון שמזכיר שם אור בעלמא הויא שפיר מעין פתיחה ואין אנו מדקדקין איזה אור הוא:

סעיף קטן ט

כתב א"א ז"ל בתשובה כלל ד' סי' י"ט ונראה שטעמו מפני שהיה רוצה לענות אמן אחר ברכת ק"ש ולענות אחר ברכת עצמו א"א דהא תניא בפרק שלשה שאכלו דהוי בור ולשתוק לגמרי בכל הברכה ולשמעה מפי ש"צ כדי לענות אחריו אמן היה חושש שמא באמצע הברכה היה פונה לבו לדברים אחרים ונמצא שהפסיד הברכה וכתב בתשובה ההיא אבל כשאדם קורא בפיו אף אם קרא מקצתה בלא כוונה יצא כדאמרינן בפ"ב דברכות (יג:) ע"כ מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך קריאה בלא כוונה ואמרינן בירושלמי מחזיקנא טיבותא לרישי דכי מטא למודים כרע מנפשיה ע"כ וכבר היה אפשר לו לעשות

בדרך אחרת שיאמר עם החזן תיבה בתיבה עד שיגיע לחתימה ואז ישתוק ויענה אחר חתימת החזן אמן וכמו שכתבו תלמידי ה"ר יונה בפ' שלשה שאכלו שכך נוהג רבו בר"ה וי"כ אלא דאיכא למימר שאע"פ שהוא אומר כל הברכות כל שאינו חותם בפיו אם באמצע הברכה פנה לבו לדברים אחרים הוי הפסק וה"ר יונה שאני דרב גובריה ולא היה חושש שיפנה לבו לדברים אחרים. ועי"ל דברכות ר"ה וי"כ שאני שש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן הילכך ס"ל לה"ר יונה שאע"פ שבאמצע הברכה פנה לבו לדברים אחרים ש"ץ מוציאו אבל בשאר ברכות לא. ומ"מ קשה לי על תשובת הרא"ש דשמע מינה שאם לא היה חושש שמא יפנה לבו לדברים אחרים לא היה מברך בפיו כלל אלא היה סומך לצאת בשמיעתו מש"ץ ואמאי הא אסיקנא בסוף ר"ה (לד:) דאין ש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן אלא בברכות ר"ה ויה"כ בלבד ומשמע שצריך שיכוונו לדברי ש"ץ שהרי כתב הרא"ש וש"מ דהלכה כר"ג בברכות של ר"ה וי"ה בלבד אבל בשאר ימות השנה לא אלא כשם שש"צ חייב כך כל בקי ובקי חייב וכן הלכתא. ועם שבשדות דאניסי ולא מצי למיתי לבי כנישתא בר"ה וי"ה ש"צ מוציאן אבל דעיר אין מוציאן י"ח עד דאתו לבי כנישתא ושמעו מש"צ מתחלה ועד סוף ע"כ וא"כ בשאר ברכות דלאו דר"ה וי"ה אפי' שמע מש"צ מתחלה ועד סוף אין ש"צ מוציאו ושמא י"ל דהיינו דוקא בברכות דתפלה דרחמי נינהו אבל בברכות דק"ש וכיוצא בהן בשומע מש"ץ יוצא והוא שיכוין לכל דבריו וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות ברכות ואין להקשות אפי' אם לא היה חושש שיפנה לבו לדברים אחרים למה היה סומך על ברכת ש"ץ ולא היה מברך בפיו די"ל דלאו בקביעות קאמר אלא לומר דאם לא מפני חשש זה לפעמים היה סומך על ש"ץ אבל מפני חשש זה אינו סומך עליו בשום פעם. ואחר שכתבתי כל זה מצאתי לרוקח שכתב בסי' רי"ח בר"ה וי"ה דאוושי ברכות שומע מפי ש"ץ כל התפלה ויוצא ואע"פ שש"ץ מוציאו מצוה מן המובחר שיהא היחיד מתפלל בעצמו שיש בהם כמה מילי דרחמי כייף איניש ליביה ומכוין אבל אהבה רבה דאית בה רחמי דתורה מצוה לשמוע ע"כ ולפ"ז אפשר דמטעם זה היה חפץ הרא"ש לשמוע ברכת אהבה רבה מפי ש"צ אם לא שהיה חושש שמא באמצע הברכה יפנה לבו לדברים אחרים: ומשמע מדברי תשובה זו שגם אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה היה עונה אמן אבל ה"ר יונה כתב בשם ר"מ שאין לו להפסיק כלל דכיון שאומר הברכות על ק"ש אין לו להפסיק בין הברכה והדבר שמברכים עליו וכן הסכימו דעת הרמ"ה והרמב"ן ז"ל עכ"ל. וטעמו של הרא"ש אפשר שהוא מפני שאין ברכה זו על ק"ש שהרי אין אנו מברכין אקב"ו על ק"ש הלכך לא הוי אמן הפסק בין הברכה כק"ש א"נ דע"כ לא אמרי הני רבוותא שאין לו

להפסיק אלא כשעונה אמן אחר ברכת עצמו אבל כשעונה אמן אחר ש"צ לא הוי הפסק וכ"כ רבינו בסימן ס"א בשם הרמ"ה שאם הקדים וסיים הבוחר בעמו ישראל באהבה קודם ש"צ יכול לענות אמן כשמסיים ש"צ דלאו עונה אמן אחר ברכותיו הוא אלא אחר ש"צ והפסקה ליכא דלא גרע משאלת שלום דמפסיקין בין ברכה שנייה לשמע. מ"מ לא נהגו העולם כדברי הרא"ש ואינם עונין אמן כלל אחר שום ברכה מברכות ק"ש אלא אומרים עם ש"צ מלה במלה כל הברכה וחתימתה ושוב אין להם לענות אמן דא"כ ה"ל עונה אמן אחר ברכותיו וכ"כ מהרי"ק בשורש מ"ב שהוא לא היה נוהג כמנהג הרא"ש בזה. וגם מדברי הרמ"ה שכתבתי יש ללמוד שא"צ למהר לסיים קודם ש"צ אלא שאם אירע שסיים קודם ש"צ עונה אחריו אמן:

סעיף קטן י

ואם טעה ש"צ בברכת יוצר וכו' ירושלמי בפרק אין עומדין בטטי אישתתק באופנים אתון ושאלין לרבי אבון אמר לון בשם ריב"ל זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק אמרי ליה והא תנינן מתחלת הברכה שטעה בה אמר לון כיון דעניתון קדוש קדוש כמו שהיא תחלת ברכה דמי וכתבוהו שם ה"ר יונה והרא"ש ז"ל. וכ"כ הגהות מיימונית בהלכות תפלה פ"י בשם סמ"ק. ואיני יודע למה השמיטו הרמב"ם ז"ל ומצאתי בתשובה להרשב"א שכתב ההיא דאישתתק באופנים לא משגחינן ביה אי אתיא דלא כגמרין עכ"ל ואפשר שזה היה טעמו של הרמב"ם דאם איתא דהוה ס"ל לתלמודא דידן הכי לא הוה שתיק מיניה. ולענין מעשה הרוצה לסמוך על הירושלמי כיון שכתבוהו הנך רבוותא אין מוחין בידו:

סימן ס

סעיף קטן א

ברכה שנייה פליגי בפתיחתה וכו' בספ"ק דברכות: ומ"ש והגאונים הכריעו וכו' כ"כ התוס' והרא"ש ז"ל אבל הרמב"ם כתב בשניהם אהבת עולם וכדברי הרי"ף וכן מנהג בני ספרד:

סעיף קטן ב

וברכות אלו דוקא לכתחלה צריך לאומרם וכו' ברפ"ב דברכות ? תנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא וכתב הרא"ש ע"ז ואע"פ שלא קראה בברכותיה יצא וכן פי' ר"ח ואמרינן נמי בירו' א"ר אבא זאת אומרת ברכות אינם מעכבות זו את זו ורב האי גאון כתב דאין סדרן מעכב אבל צריך לקרות את שתיהן ודייק מדקאמר תלמודא לעיל בספ"ק (יב:) לעולם דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור וכי מטא זימנא אמר ומאי ברכות אינם מעכבות לקדם אלמא סתמא דתלמודא ס"ל דסדרן אינו מעכב

אבל אם לא אמר כלל מעכב והא דדייק בירושלמי דברכות אינם מעכבות היינו ביחיד אבל בציבור מעכבין כההיא דלעיל דקתני אמר להן הממונה עכ"ל וגם הרשב"א כתב בספ"ק דברכות אהא דאמרינן מאי ברכות אינם מעכבות זו את להקדים פוסק רבינו האי גאון כך דסדרן אינו מעכב אבל ודאי צריך הוא לקרות את שתיהן והא דתנן היה קורא בתורה וכו' דשמעת מינה שאין הברכות מעכבות דהא התם לא קרא ברכותיה דהא קורא להגיה כדאוקי לה התם והכי דייק מינה התם בירושלמי תירץ רבינו האי דהכא בציבור וכדקתני אמר להם הממונה והתם ביחיד ויש מקצת הגאונים שאמרו דבין ביחיד בין בציבור אין מעכבות כסתם מתני' דהיה קורא דלא חלקה בין יחיד הקורא לציבור הקורין וכן נראה בעיני כדבריהם עכ"ל ומתוך דברים אלו יתבאר לך שאין דברי רבינו מכוונים שסתם וכתב בדברי רבינו האי אלא לענין זה קאמר בירושלמי שאינן מעכבות שאם שינה הסדר וכו' א"א לפרש כן על הירושלמי שמדייק ממשנת היה קורא זאת אומרת ברכות אין מעכבות והא ודאי אי איכא למשמע מההיא מתני' שלא אמר הברכות הוא דאיכא למשמע ולא כשאמרן אלא שלא אמרן על הסדר אלא חילוקו של רבינו האי דההוא דירושלמי ביחיד אבל בציבור מעכבין אלא שכתב עוד דבציבור דמעכבין היינו אמירתן אבל סדרן אינו מעכב כדאמרינן בתלמודא דידן ספ"ק דברכות ומשמע מדבריהם דלמ"ד ברכות מעכבות זו את זו כלומר שאם לא אמר אלא ברכה אחת חבירתה מעכבתה ואף ידי זו שבירך לא יצא וה"ה נמי אם קורא ק"ש בלא ברכותיה אף ידי ק"ש כתקנה לא יצא ולמ"ד ברכות אינם מעכבות זו את זו אם קרא ק"ש בלא ברכותיה ידי ק"ש מיהא יצא: וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שהגאונים והרשב"א הסכימו שבין ביחיד בין בציבור צריך לקרות הברכות ע"כ: וכן מצאתי להרשב"א שכתב בתשובה הקורא ק"ש בלא ברכותיה יצא דברכות אין מעכבות ומיהו מסתברא שחוזר ואומר ברכות בפני עצמן בלא ק"ש ואע"פ שברכות לפני קריאתה נתקנו לאו ברכות של ק"ש הן כדי שתאמר היאך יברך וכן הסכימו הגאונים שהרי אינו מברך אקב"ו לקרות את שמע ולפיכך אע"פ שיצא ידי קריאה ידי ברכות לא יצא וחוזר וקורא ברכות בפ"ע והביא ראיה לדבר וכבר כתבתי זה בסימן מ"ו:

סעיף קטן ג

והא דתנן אם כיון לבו יצא לא שכיון לקרות וכו' רבינו הביא משנה זו לעיל לענין ברכות אינן מעכבות ועכשיו בא לפרש הא דקתני אם כיון לבו יצא מה כוונה היא זו דבגמרא אמרינן ש"מ מצות צריכות כוונה ודחי אם כיון לבו לקרות והא קא קרי בקורא להגיה ופירש"י ש"מ מצות צריכות כוונה. שיהא מתכוין לשם מצוה ותיקשי לרבא

דאמר במסכת ר"ה (כח.) התוקע לשיר יצא: כיון לקרות. אבל לצאת ידי מצוה לא בעינן שיהא מתכוין אלא לקרות בתורה בעלמא: הא קא קרי. הא בקורא קא עסיק תנא ואתי דקתני היה קורא בתורה: בקורא להגיה. את הספר אם יש בו טעות דאפילו לקריאה נמי לא מתכוין והתוס' תמהו על פי' זה וכתבו נראה בקורא להגיה שאינו קורא התיבות כהלכתן ובניקודן אלא ככתבן קרי כדי להבין בחסרות ויתרות כמו לטטפת מזוזות ואם כיון לבו לאו דוקא אלא כלומר לקרות כדין כנקודתן וכהלכתן וה"ר יונה פירש דקורא להגיה היינו שהיה מגיה ודרך המגיה הוא כשמביט בב' הספרים לתקן מהאחד לחבירו שפעמים מזכיר התיבות והפסוקים כמו שזה גם כן דרך הסופר לבטא בשפתים וקאמר שאם היה קורא בענין זה מתחלה ונתכוין אח"כ כשהגיע לפ' ק"ש לקרות כל הפסוקים כדינן יצא ע"כ. ורבינו כתב כפי' התוס'. וז"ל הרמב"ם בפ"ב הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא י"ח והשאר אם לא כיון לבו אפילו היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון עכ"ל וכבר בארתי טעמו בביאור לספר אהבה:

סעיף קטן ד

ובה"ג פסק דמצות צריכות כוונה כלומר שיתכוין לצאת בעשיית אותה מצוה וז"ש עוד וצריך שיכוין לצאת ומ"ש וכן כתב א"א ז"ל בפ"ב דר"ה פסק דהלכה כמ"ד מצות צריכות כוונה ובסימן תקפ"ט יתבאר בס"ד דברי הפוסקים כהרא"ש ודברי החולקים עליו:

סימן סא

סעיף קטן א

ויקראנה ביראה ובכוונה כתב רב עמרם לשוייה איניש לק"ש כפרוטגמ' חדשה כלומר שלא תהיה בעיניו כדבר שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו חביב אצלו וכך אמרו חז"ל על אשר אנכי מצוך היום בכל יום יהיו בעיניך כחדשים:

סעיף קטן ב

ומ"ש והכי איתא במדרש עד אלא בלכתך בדרך במדרש רבה פסקא שור או כשב ואע"פ שהמדרש הזה נראה שבא להקל בקריאת שמע שא"צ לקרותה כפרוטגמא של מלך יליף מינה שפיר שצריך לקרותה באימה וביראה וברתת ובזיע משום דכי קאמר אבל הקב"ה אמר לישראל קראו ק"ש הרי לא הטרחתי אתכם וכו' לא מיעט אלא שא"צ לקרותה לא עומדים ולא פרועי הראש כמו שדרך לקרות פרוטגמא אבל שאר דברים דקאמר ברישא שדרך לקרות פרוטגמא של מלך דהיינו באימה ביראה ברתת ובזיע מיהא צריך:

סעיף קטן ג

יש נוהגים לומר תחלה אמ"נ ויש שמוסיפין אמן אמ"נ ונותנים טעם לדבריהם שק"ש יש בה רמ"ח תיבות וכו' אלא שחסר ארבע וכו' זה אינו מדוקדק שהרי אינם חסרים אלא ג' תיבות שבשמע ובשכמל"ו יש י"ב תיבות ומואהבת עד ובשעריך מ"ב ומוהיה אם שמוע עד כימי השמים על הארץ קכ"ב ובפרשת ציצית ס"ט הרי רמ"ה נמצא שלא חסרו אלא ג' תיבות ובאמ"נ סגי והאומרים אמן הוא על סוף ברכת הבוחר וכ"כ במנהיג וכ"כ האגור בשם הרוקח וכתב האגור באשכנז וצרפת נוהגים לומר אמ"נ ולא אמן וגם מהר"י קולון כתב בשורש מ"ב שכן היה הוא נוהג וכתב עוד האגור שבספר הפרדס לרש"י ובטעמי ה"ר יהודה החסיד כתוב שאומרים אמ"נ ע"כ והגהות מיימוני כתבו בפרק ראשון מהלכות ברכות שאין לאומרו ונ"ל שאע"פ שהרמ"ה סתר מנהג זה משום דליתא במתניתין ולא בגמרא מ"מ נראה שמנהג קדמון היה אלא שאח"כ בטלוהו כדי שלא יפסיק בין הבוחר בעמו ישראל לשמע ותקנו במקומו שיחזור ש"צ ה' אלהיכם אמת דהכי איתא בספר התיקונים תיקון י"א ואיהי כלילא מד' פרשיות דקריאת שמע דאינון רמ"ח עם אמ"נ ובגין דלא עבדין הפסקה תקינו לאחזרא שליחא דצבורא ה' אלהיכם אמת ע"כ וכן נהגו בני ספרד שלא לומר אמ"נ ולהשלים הג' תיבות חוזר ש"ץ ה' אלהיכם אמת שבתחלה מסיים פרשת ציצית ואומר אמת וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת וכ"כ בספר הזוהר בסוף פרשת וירא אליו ה' דבק"ש אית רמ"ח תיבין עם ה' אלהיכם אמת וכ"כ במדרש הנעלם פתח רבי יהודה ואמר רפאות תהי לשרך וכו' התורה היא רפואה לגוף ולעצמות בעה"ז ובעה"ב דאמר רבי נהוראי אמר רבי נחמיה בק"ש רמ"ח תיבות כמנין איבריו של אדם והקורא ק"ש כתקונה כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בו ודא רפאות תהי לשרך אדהכי מטא ההוא ינוקא לעי מאורחא ויתיב קמייהו שמע אילין מילין קם על רגלוי ואמר והלא בק"ש אין שם אלא רמ"ה תיבות אמר ליה רבי חייא תיב ברי יתיב אמר ליה ברי שמעת מהאי מידי אמר כך שמענא מאבא בק"ש יש רמ"ח תיבות חסר תלת למנין איבריו של אדם מאי תקנתיה תקינו שיהא ש"צ חוזר ג' תיבות ומאי נינהו ה' אלהיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות על הקהל וכדי שלא יפסיק לאמת לא פחות ולא יותר משלש אדהכי אתא ר' יהודה בריה דר' פנחס ויתיב א"ל במאי עסקיתו אמרו ליה במילי דק"ש הכי והכי אמר ההוא ינוקא אמר ודאי הכי אר"י בן נורי ורבי יוסי בן דורמסקית משמיה דרבי עקיבא חסידים הראשונים תקנו קריאת שמע כנגד עשרת הדברות וכנגד מנין איבריו של אדם והא חסרו מהם שלש למנין איבריו של אדם תקנו שיהא ש"צ חוזר ומשלים אותם ומאי נינהו ה' אלהיכם אמת. בתפלה

תקנו ג' ברכות ראשונות וג' ברכות אחרונות בקריאת שמע שלש שמות בראשונה ה' אלהינו ה' אחד שלש שמות באחרונה ה' אלהיכם אמת וכל האומר ק"ש כה"ג בידוע שאינו נזוק כל אותו היום וכל האומר ק"ש שלא עם הציבור אינו משלים איבריו מפני שחסרו הג' תיבות שש"צ חוזר מאי תקנתיה יכוין בט"ו ויו"ן דבאמת ויציב ועם כל דא היה קורא עליו אבא מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות אותם שלשה תיבות דקריאת שמע ששליח ציבור חוזר לא יוכל להמנות אותם לתשלום רמ"ח כשאר הציבור עכ"ל ושמעתי שענין הכוונה בט"ו ויו"ן הוא לפי שט"ו פעמים וי"ו עולה צ' ושם ההויה עולה כ"ו ועם ד' אותיותיו עולה ל' וג"פ שלשים עולה צ' הרי שמכוין בט"ו ויו"ן לשלשה שמות ורבינו הגדול מהר"ר יצחק אבוהב ז"ל כתב מצאתי בארחות חיים שי"א ב"פ להיות לכם לאלהים ועוד שם שאע"פ שלא יחזור ביחיד מאחר ששומע מש"צ שומע כעונה אבל ברוב המקומות אין חוזרין להיות לכם לאלהים אלא מי"י אלהיכם אמת ש"צ חוזר ובזה נשלם רמ"ח שאמת מן המנין אבל אין היחיד חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת כדאיתא בגמרא אלא בחזרת שליח ציבור ששומע ממנו יצא ועל זה אמרו במדרש רות מעוות לא יוכל לתקון זה מי שאינו קורא קריאת שמע עם הציבור שנראה שאין מקום להשלים רמ"ח אלא עם ש"צ עכ"ל. ומ"ש אבל אין היחיד חוזר וכו' כדאיתא בגמרא איני יודע היכן הוזכר כן בגמרא ואיפשר לדחוק שכיון למאי דאיתא בפרק היה קורא (ברכות יד:) אינו חוזר ואומר אמת וסובר הרב ז"ל שגם זה בכלל אינו חוזר ואומר אמת והיינו ליחיד אבל לשליח ציבור ש"ד: ויש מקשים על מנהג זה שהשליח ציבור חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת מדאיפליגו רבי יוחנן ורבא בפרק היה קורא אם חוזר ואומר אמת והלכה כרבא שאינו חוזר ואומר אמת ואמרינן נמי התם ההוא דנחית קמיה דרבא שמעיה רבא דאמר אמת אמת תרי זימני אמר כל אמת אמת תפסיה להאי ופירש"י ריהטא של אמת תפסתו לזה משמע דאין לומר תרי זימני אמת אפילו לש"צ וי"ל דשאני התם שהיה מזכיר אמת תרי זימני בלא הפסק אבל הכא שחוזר ואומר ה' אלהיכם אמת שפיר דמי ותדע דהא ההוא דנחית קמיה דרבא דשמעיה דאמר אמת אמת בלא הפסק הוא מדמייתי לה אפלוגתא דחוזר ואומר אמת או אינו חוזר וההיא פירש בה ה"ר יונה שאמר ה' אלהיכם אמת וממתין שיסיים החזן ק"ש וקאמר דכשיגיע החזן לאמת אינו חוזר ואומר אמת הרי דכשאינו מפסיק בין אמת לאמת היא וגם למה שפי' דכשאמר ה' אלהיכם אמת ופסק מפני היראה או מפני הכבוד וקאמר דאינו חוזר ואומר אמת אע"פ שהפסיק ביניהם בדברים אחרים איכא למימר דמפסיק מפני היראה או מפני הכבוד לא שכיח בש"ץ אלא ביחיד ויחיד ודאי אינו חוזר ג' תיבות הללו וכמו שנתבאר לעיל הילכך לא אמר רבא כל

אמת אמת תפסיה אלא כשאינו חוזר לומר אלא תיבת אמת לבד וכדמוכח לישנא דרבא כל אמת אמת תפסיה להאי ופירש"י ריהטא של אמת תפסתו לזה והא לא שייך אלא באומר ב"פ אמת בלא הפסק תיבה אחרת אבל אם חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת שפיר דמי וא"ת סוף סוף מההוא דנחית משמע שלא היו נוהגים לחזור ה' אלהיכם אמת וגם מדאמר רבא כל אמת אמת תפסיה להאי ולא א"ל אמאי לא אהדרת ה' אלהיכם אמת י"ל דההוא דנחת טועה הוה ורבא ה"ק כל אמת אמת תפסיה להאי כלומר דלא ה"ל לאהדורי אמת לחוד אלא ה' אלהיכם אמת ואת"ל דרבא לא הוה אמר דליהדר מידי איכא למימר שרבא היה נוהג לומר אמ"נ כמנהג הקדמונים וא"כ אינו צריך לחזור שום תיבה אבל מאן דלא נהיג למימר אמ"נ מודה רבא שצריך לחזור ה' אלהיכם אמת הילכך אנן דלא אמרינן אמ"נ אפילו לרבא צריך לחזור ה' אלהיכם אמת. ונמצא כתוב בספר הפליאה שש"צ חוזר אני ה' אלהיכם והיה במצרים מי שהיה נוהג כדבריו וגערו בו הנגיד הגדול כמהר"ר יצחק הכהן ז"ל ומורי הרב הגדול מהר"ר יעקב בי רב ז"ל וכל גדולי הדור הנמצאים בעת ההיא וגם בקוסטאנטינא גער הרב הגדול מהר"ר אליה מזרחי ז"ל וכל גדולי הדור במי שהיה נוהג כן ואח"כ ראיתי מי שהיה אומר שכספר הפליאה יש לנהוג שבספרים מדוייקים מהזוהר נמצא כדבריו וזה טעות גמור שבשלשה מקומות שכתבתי שהביאו שלשה תיבות הללו בכולן כתוב בסיגנון אחד ה' אלהיכם אמת וכ"ה בכל הנסחאות שראינו וששמענו וכ"כ ג"כ הרב רבי דוד אבודרהם והביא מאמר זה שבמדרש רות וכתב בו שחוזר ה' אלהיכם אמת וכן נוהגין העולם לכן כל המשנה ידו על התחתונה וגוערין בו ומבטלין את דבריו ומקיימין מנהג אבותינו שהוא ע"פ ספר הזוהר והם שקבעו מנהג זה ודאי דקדקו בדבר ומצאו שזהו אמת ויציב:

סעיף קטן ד

כתב ר"ע וצריך להפסיק בין תיבה לתיבה דעל ההיא דאנשי יריחו כורכין את שמע שלא ברצון חכמים מפרש בירושלמי שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה כן כתב בקצת ספרי רבינו וכן נראה שהיה גורס רבינו הגדול מהרי"א ז"ל וכתב ע"ז הירושלמי הזה נראה שאינו מסכים עם גמרא שלנו שבגמ' (ברכות טו:) לא אמרו אלא צריך שיתן ריוח בין הדבקים כגון על לבבך וכו' אלא שי"ל שהוא יותר הפסק ממה שאמר בכאן שמפסיק בין תיבה לתיבה ע"כ:

סעיף קטן ה

וצריך להאריך בדלי"ת דאחד וכולי בריש פרק היה קורא תניא סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו ואמר רב אחא בר יעקב ובדלי"ת אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דר' חזייה דהוה מאריך

טובא אמר ליה כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות תו לא צריכת. ופירש רש"י ובדלי"ת. ולא בחי"ת דכל כמה דאמר אח בלא דלי"ת לא משתמע מידי ומה בצע בהארכתו אבל בדלי"ת יאריך עד כשיעור שיעשנו יחיד בשמים ובארץ ובארבע רוחות: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. בשביל אריכות הדלי"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פתח ואין זה כלום. דאמליכתיה למעלה וכו'. שהארכת שיעור שתחשוב בלבך ה' אחד בשמים ובארץ ובד' רוחות וכתבו תלמידי ה"ר יונה אומרים רבני צרפת דמכאן נראה שצריך להאריך מעט בחי"ת כשיעור שימליכהו בשמים ובארץ ובדלי"ת יאריך גם כן כשיעור שימליכהו בארבע רוחות העולם והכי משמע במנחות (כט:) דאמר התם חטריה לגגיה דחי"ת כלומר חי הוא ברומו של עולם כלומר עושין כמו תג למעלה באמצע הגג להודיע שהוא חי ושהוא ברומו של עולם מושל על הכל נראה שצריך בקריאה להמליכו בחי"ת בשמים ובארץ להודיע שהוא חי ברומו של עולם ובדלי"ת להמליכו בארבע רוחות העולם כנגד הדלי"ת וי"א שבשעה שמאריך ימליך אותו במחשבה ודיו וי"א שירמוז בעיניו בשעה שממליכו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם ולזה נוטה דעת מורי מדאמרינן בגמרא (שם יג:) דרבי כשהיה לומד לתלמידיו לא היה רוצה להפסיק אלא היה מעביר ידיו ע"ג עיניו וקורא שמע ישראל וכו' וחוזר ושונה ומה שהיה מעביר ידיו ע"ג פניו היה מפני שלא יראו הרמיזות שהיה עושה לכל צד דהכי איתא בגמרא א"ל רב לרבי חייא לא חזינא לרבי דמקבל עליה עול מלכות שמים א"ל בר פחתי בשעה שמעביר ידיו ע"ג עיניו מקבל עליו עול מלכות שמים עכ"ל והרא"ש כ' דאין ראיה משם שלפי שהיה יושב בתוך הציבור היה מעביר ידיו על גבי עיניו כדי שיוכל לכוין ואע"פ שכתב הרא"ש כן כתב רבינו דמ"מ היה אומר שאין בזה משום לא יקרוץ ולא ירמוז: כתב במ"ק צריך לכוין באל"ף שהוא אחד ובחי"ת שהוא יחיד בז' רקיעים ובארץ הרי ח' והדלי"ת רמז לד' רוחות ולעתיד יאמרו כל העולם שהוא אחד:

סעיף קטן ו
ירושלמי בפ"ב אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שידגיש בדלי"ת וכו' ונראה שעל פי זה הירושלמי נוהגים העולם להדגיש הדלי"ת יותר מדאי ואין צורך אלא כל שמדגיש בה קצת סגי דתו לא דמיא לרי"ש:

סעיף קטן ז
ולא יחטוף בחי"ת וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ח
ולא יאריך באל"ף וכו' כן כתב הרא"ש בר"פ היה קורא והוא בירושלמי:

סעיף קטן ט
יש מפרשים מדקאמר ובלבד שלא יחטוף בחי"ת אלמא שצריך להאריך בה וכו' כ"כ זה בסמוך בשם ה"ר יונה:

סעיף קטן י
האומר שמע שמע פי' ב"פ משתקין אותו וכו' בס"פ אין עומדין (ברכות לג:) תנן האומר מודים מודים משתקין אותו ובגמרא אמר ר' זירא כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מיתיבי הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה מגונה הוא דהוי שתוקי לא משתקינן ליה ל"ק הא דאמר מילתא מילתא ותני לה הא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה ופירש"י מילתא מילתא ותני לה. תיבה תיבה חוזר ושונה מגונה הוי שתוקי לא משתקין ליה שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלוצץ אמר פסוק שלם ותני ליה משתקין ליה דמיחזי כשתי רשויות והתוספות כתבו שבה"ג ובפר"ח מפרשין איפכא פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי אך לשון התלמוד לא משמע כפי' עכ"ל. והרי"ף כתב כפי' ה"ג ור"ח וכן כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' ק"ש ונכון ליזהר מלכפול מילתא ולא פסוקא: כתב הכלבו ודוקא בפסוק ראשון אבל מכאן ואילך אין לחוש וכ"כ סמ"ק בסימן ק"ד: כתוב באהל מועד האומר אמן אמן כאומר שמע שמע ואיני יודע מניין לו ועוד דהא קרא כתיב אמן ואמן ואע"ג דהתם כתיב באמן תנינא וי"ו נראה דאפי' בלא וי"ו נמי אין קפידא אי אמר אמן אמן תרי זימני:

סעיף קטן יא
ואם כופל כל הפרשה אין לחוש כן כתוב בסמ"ק וז"ל ואם כפל כל הפרשה כולה אין להקפיד כדאשכחן דר' זירא קרי והדר קרי ובהגהות מיימונית פ"ב מה' ק"ש אבל אם קרא כל הפרשה וחזר וקראה מזה לא דיבר כלום ובירושלמי יש ר' זעירא קרא וחזר וקרא ושמא התם דילמא דוקא על מטתו שרי ובמקום אחר מצאתי בירושלמי זאת אומרת בציבור אבל ביחיד מותר כה"ג עכ"ל וכן כתב סמ"ג והה"ר מנוח כתב וה"ה שאם כפל כל הפרשה שמשתקין אותו ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב וז"ל כתב בה"ג דוקא על מטתו יכול לכפול כל הפרשה אבל במקום אחר לא אבל הרב אמר שהדין שוה בהם אבל עכ"פ צריך לחוש אפי' בהכפל הפרשה שמי יאמר לנו שמה שהיה כופל כל הפרשה ר"ל אפילו פסוק ראשון שמא מה שהיה חוזר וקורא הוא מפסוק ראשון ואילך עכ"ל וראוי לחוש לדבריו:

סעיף קטן יב
וכתב ר"י שצריך לשתק אותם שאומרים באשמורו' שמע שמע התוספות כתבו בפרק אין עומדין (ברכות לד.) אותם בני אדם שאומרים ב' או ג"פ שמע ישראל בי"ה משתקין

אותם לפר"י ולפר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש רק כשקורא ק"ש בעונתה ומקבל עליו עול מלכות שמים ומ"מ טוב שלא לומר ע"כ והרא"ש כתב על פירש"י ולפיכך אותם בני אדם שאומרים בי"ה אחר סיום תפלת נעילה ב"פ או ג' שמע ישראל משתקין אותם דמיחזי כשתי רשויו' עכ"ל וה"ר יונה כתב דלפי פירש"י קשה מה שנהגו לכפול בסליחות פסוק של שמע ישראל אלא שאומרים שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם מכמה שנים ואומרים אותו כל הקהל מוכח מילתא שאינם עושים לכוונת שתי רשויות ולא חיישינן להכי עכ"ל ומה שטען להתיר מטעם שאומרים אותו כל הקהל קשה בעיני דבירושלמי שכתב רבינו בסמוך משמע איפכא דקאמר דבציבור דוקא חששו לשתי רשויות וא"כ כל שאומרים אותו הקהל איכא למיחש טפי ושמא י"ל דהתם כשאומר אותו יחיד בציבור אבל כשהקהל כולו אומרים אותו ליכא למיחש למידי ולענין הלכה נקטינן כהנך רבוותא דאסרי: ולענין ה' הוא האלהים כתבו שם התוס' מה שאומרים אותו ז"פ בי"ה וביום ערבה כנגד ז' רקיעים משבחים לבורא שהוא דר למעלה משבעה מנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא (מלכים א' י"ח) ב"פ ה' הוא האלהים גבי אליהו וכן כתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן יג

וצריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת בס"פ מקום שנהגו (פסחים נו:) אהא דתנן שאנשי יריחו היו כורכין את שמע שלא ברצון חכמים אמרינן בברייתא בגמרא כיצד היו כורכין אומר שמע ישראל וכו' ולא היו מפסיקין דברי רבי מאיר ר' יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים בשכמל"ו ופירש"י ולא היו מפסיקין בין אחד לואהבת אף על פי שצריך להאריך באחד ולהפסיק בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים שכל אחד מקבל עליו ואומר אחד הוא אלהינו בפסוק ראשון ופסוק שני ל' צוואה הוא ופי' ה"ר יונה דבריו בפרק היה קורא דלר"מ לא היו מפסיקין כלל בין אחד ובין ואהבת שלא היו אומרים בשכמל"ו וגם לא היו מאריכים בדלי"ת ורבי יהודה אמר מפסיקין היו כלומר מאריכין היו בדלי"ת אלא שלא היו אומרים בשכמל"ו וסובר רבינו דמכיון דחזינן דצריך להפסיק בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים לדידן דאמרינן בשכמל"ו צריך להפסיק בינו לואהבת דבשכמל"ו מכלל קבלת מלכות שמים הוא והרוקח שכתב שצריך להפסיק בין ה' אחד לברוך שם סובר דברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אינו כל כך קבלת מלכות שמים כמו פסוק ראשון:

סעיף קטן יד

וכן צריך להפסיק בין היום לעל לבבך וכו' גם זה שם רבא אמר מפסיקין היו אלא שהיו אומרים היום על לבבך ולא מחר על לבבך:

סעיף קטן טו
ומ"ש ומהאי טעמא נמי צריך להפסיק בין אשר אנכי מצוה אתכם היום ובין לאהבה כלומר דלא לישתמע היום לאהבה ולא למחר לאהבה:

סעיף קטן טז
ירושלמי צריך להפסיק בין נשבע לה' וכו' בפרק היה קורא:

סעיף קטן יז
ומ"ש וצריך להתיז זיי"ן של תזכרו כ"ז שם וכתב הרד"ק בספר מכלול אמרו רז"ל צריך להתיז זיי"ן של תזכרו שאם לא תחזק קריאתה תדמה קריאת הזיי"ן לקריאת הסמ"ך כי כן תכוון קריאת הסמ"ך עם התי"ו הדגושה ועוד כי הזיי"ן הנחה ואחריה כף תדמה לקריאת הסמ"ך והזהירו על זכרו ולא הזהירו על וזכרתם מפני כי תזכרו יש בו שתי עילות לדמות הזיי"ן לסמ"ך מפני התי"ו שלפניה והכ"ף שלאחריה לפיכך צריך להזהר בו יותר וזכרתם אין אלא עילה אחת ועי"ל כי הזהירו על תזכרו והוא הדין על וזכרתם עכ"ל:

סעיף קטן יח
ומ"ש וידגיש יו"ד דשמע ישראל שלא תבלע וכן יו"ד דוהיו נזכר בדברי הראב"ד שכתב רבינו לקמן בסמוך ופשוט הוא:

סעיף קטן יט
ומ"ש וצריך ליתן ריוח בין וחרה אף וכו' כ"כ הרא"ש בפרק הנזכר:

סעיף קטן כ
ומ"ש וצריך ליתן ריוח בין תיבה שתחלתה כסוף האות שלפניה וכולי שם בגמרא ופירש רש"י כשהתיבה השניה מתחלת באות שתיבה שמלפניה נגמרת הוא קורא אותם שתי אותיות כאות אחת אם אינו מתעסק ליתן ריוח ביניהם: וכתב הרד"ק בספר מכלול מה שאמרו רבותינו שצריך ליתן ריוח בין הדבקים כגון בכל לבבך בכל לבבכם לא אמרו להפסיק שלא לתת מקף בין שני הלמדי"ן כאשר הוא אלא אע"פ שיקראה במקף יתן ריוח והבדל בלשון שידמה כי שני למדי"ן קרא כי הנה בכל הוא נקוד בקמץ מפני המקף ואם יקרא אותו בלא מקף יהיה נקוד בחולם וזה לא אמרו רבותינו ז"ל להחליף התנועות אשר נתנו למשה מסיני עכ"ל וכתבו הרב ר' דוד אבודרהם ז"ל:

סעיף קטן כא
ומ"ש וצריך ליזהר בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק וכו' כ"כ הרב רבי יונה בספר היראה. וכתוב בהגהות מיימונית בראש כ"ב מה' ק"ש שכן נהגו:

סעיף קטן כב
ומ"ש ולא בק"ש בלבד אלא אף בפסוקי דזמרה ובתפלה כולי כ"כ הרב רבינו יונה בספר היראה: והרב רבי דוד קמחי כתב שבכל עת שיקרא אדם בתורה נביאים וכתובים צריך

ליזהר אבל הזהירו בק"ש והוא הדין לכל קריאה ומה שהזכירו בק"ש הוא לשתי עילות האחת מפני שיש באותם הפרשיות יחוד השם וקבלת עול מלכות שמים והאחרת שכל ישראל קוראים אותם פעמים ביום חכמים ועמי הארץ לפיכך היו צריכים להזהיר עליהם מפני עמי הארץ שאינם בקיאים בקריאה עכ"ל:

סעיף קטן כג

כתב הרמב"ם צריך לדקדק שלא ירפה החזק וכו' בראש"ש פ"ב והראב"ד כתב לא ידעתי בנד הנח מה הפסד יש בו וכו'. ודברי הרמב"ם נראין כפשוטים בעיני שבי"ת שניה שבלבבך נקודה בשב"א ומשפטה להיות נחטפת ואז היא נחה ואם יקראנה כאילו היא נקודה בנקודת ציר"י אז היא נדה ואין לשנות בקריאתה מכמו שקבלנו נקודה. ומה שכתב שהוא מניד אותה כדי שלא תראה וי"ו לא מן השם הוא זה שגם כשהוא חוטף אותה יכול לחטפה בענין שתראה בי"ת ולא וי"ו ולכן אין לשנות קריאת שום אות מכמות שהוא נקוד ולענין שיטעים יו"ד של ישראל בהא לא איירי הרמב"ם ומודה הוא דשפיר דמי להטעימה:

סעיף קטן כד

כתב ה"ר יונה שצריך לקרותה בטעמיה וכו' בפרק היה קורא כתב ולא היו מפסיקין כלומר שלא היו קורים אותה בנחת עם הטעמים שלה כמו שאנו נוהגים היום שמצות ק"ש הוא לקרותה עם הטעמים שלה ע"כ וסובר רבינו דבטעמים הכתובים בתורה קאמר ואיפשר דלא בעי שיקראנה בטעמים הכתובים בתורה ומה שאמר צריך שיקראנה בטעמים היינו לומר שיפסוק במקום שראוי לפסוק כדי שיהא טעם והבנה לדבריו והכי דייק מ"ש שלא היו קורין אותה בנחת עם הטעמים שלה שכשאין אדם קורא בנחת לפעמים משתנה הבנת דבריו ועוד יש לדייק כן ממ"ש כמו שאנו נוהגים היום ולא ראינו ולא שמענו שום מקום שנוהגים לקרותה בטעמים הכתובות בתורה אלא שעכשיו מקרוב נהגו קצת חזנים לקרותה בטעמים הכתובות בתורה וכן ראוי לנהוג מאחר שרבינו מפרש כן:

סעיף קטן כה

וכשיאמר וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפילין של יד וכו' נתבאר יפה בסימן כ"ד: כתב ה"ר יונה בפ' היה קורא התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי ר"ל שיאמר בשכמל"ו בלחש ואח"כ יאמר כל השאר בקול רם אם ירצה וכן נוהגים היום בהרבה מקומות ומנהג יפה הוא אלא שיש לחוש מפני עמי הארץ שירגילו עצמם לדבר בנתים והרשב"א כתב בתשובה מקומות יש שקורין בקול רם ויש שקורין בלחש שלא הקפידו בגמרא אלא על בשכמל"ו לאומרו בלחש מפני שמשה לא אמרו:

סימן סב

סעיף קטן א
אע"פ שצריך לדקדק באותיותיה קראה ולא דקדק באותיותיה יצא בפרק היה קורא (ברכות טו.) פלוגתא דר' יהודה ור' יוסי ואיפסיקא הילכתא בגמרא כמאן דמיקל:

סעיף קטן ב
דאמר רב חמא בר חנינא כל הקורא ק"ש באותיותיה וכו' (שם:) וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל אולי הטעם שמצננין לו גיהנם שמאחר שהוא מעורר עצמו בזה ומניע חום טבעי לדקדק באותיותי' בשכר זה החום הטבעי מצננין לו חום אחר שהוא בגיהנם:

סעיף קטן ג
ונקראת בכל ל' בר"פ היה קורא (ברכות יג.) ת"ר ק"ש ככתבה דברי רבי וחכמים אומרים בכל לשון ובפרק אלו נאמרין (סוטה לב.) סתם לן תנא כחכמים. וכתב הכלבו בשם הרי"ף דה"מ בציבור אבל ביחיד לא כדאמר ר' יוחנן (שבת יב:) אל ישאל אדם צרכיו בל' ארמי ע"כ ואיני יודע מה שאלת צרכים יש בק"ש הילכך אין נראה לחלק בין יחיד לציבור וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים שלא חילקו בין יחיד לציבור:

סעיף קטן ד
וכתב הרמב"ם הקורא בכל לשון וכו' בפ"ב מהלכות ק"ש פשוט הוא:

סעיף קטן ה
וצריך להשמיע לאזנו וכו' בפרק היה קורא (ברכות טו.) תנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא ואיפסיקא בגמרא הלכתא כמאן דמיקל ובפרק מי שמתו (ברכות ך:) אמתניתין דבעל קרי מהרהר בלבו אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדיבור דמי ורב חסדא אמר הרהור לאו כדיבור דמי וכתב שם הרא"ש ר"ח פסק הלכה כרב חסדא ואין יוצא ידי חובתו בק"ש בהרהור עד שיוציא בשפתיו אע"פ שאינו צריך להשמיע לאזנו כדפסק רב חסדא גופיה בפ"ב וכ"כ ה"ר יונה ג"כ: כתוב בא"ח לפי דעת הירושלמי נראה שאם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו יצא שנאמר אמרו בלבבכם וכו': כתב הכלבו במדרש שצריך ש"ץ להשמיע קולו בשמע ישראל כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד ואם אמרו יחיד כבר צריך לחזור ולאמרו עם ש"ץ וכן אם לא אמרו עדיין ע"כ:

סימן סג

סעיף קטן א
וקורא אותה בין מהלך בין עומד בין יושב בפ"ק דברכות (י:) תנן ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים כל אדם קורין

כדרכן שנאמר ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר בשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין ובשעה שדרך בני אדם עומדין ופי' רש"י כדרכן או בקימה או בשכיבה או בישובה או מהלך ותנן תו (שם) א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטים א"ל כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה ומ"ש חוץ מפרקדן מימרא דרב יוסף ברפ"ב דברכות (יג:) ופירש"י שוכב על גבו ופניו למעלה והרמב"ם נראה שמפרש שבין פניו למעלה בין פניו למטה נקרא פרקדן:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו אינו ממש על גביו אלא מוטה על צדו לא יקרא וכו' ואם הוא שמן ובעל בשר וכו' (שם) פרקד' לא יקרא את שמע מיקרי הוא דלא ליקרי הא מיגנא שפיר דמי והא ריב"ל לייט אמאן דגני אפרקיד אמרי מיגנא כי מצלי ש"ד מיקרי אע"ג דמצלי נמי אסור והא רבי יוחנן מצלי וקרי שאני ר"י דבעל בשר הוה ופירש"י מיגנא. ליישן: כי מצלי ש"ד. כשהוא מוטה על צדו מעט ש"ד אבל מיקרי ק"ש אפילו מצלי נמי אסור שמקבל עליו מלכות שמים דרך שררה וגאוה ובפרק מי שמתו (ברכות כד:) אהא דתניא שנים שהיו ישנים בטלית אחת זה מחזיר פניו לכאן וקורא כתב ה"ר יונה ואיכא למידק דהיכי אמרינן מחזיר פניו וקורא והיאך יכול לקרות ק"ש והוא שוכב מוטה על צדו דהא אמרינן מיקרי אע"ג דמצלי אסור ומאי דאמרי' מטין וקורין זהו במיושב אבל בהטייה בשכיבה לא אמרו והיכי אמרינן הכא דשרי ואית דאמרי דכי אמרינן מיקרי אע"ג דמצלי אסור זהו בהטייה כמו פרקדן ששוכב על קדקדו ומוטה מעט אבל זה שמוטה על צדו לגמרי מותר והנכון יותר לתרץ דכיון דחזינן דהיכא דאיכא טירחא שרי כדאמרינן ר"י מצלי וקרי משום דהוה בעל בשר והוה ליה טירחא הכא נמי התירו לו בהטייה משום דהוה ליה טירחא כיון שפשט את בגדיו לחזור וללבשן עכ"ל אבל הרמב"ם כתב כל אדם קורין כדרכן בין עומדין בין מהלכין בין שוכבין בין רוכבין על גבי בהמה ואסור לקרות ק"ש והוא מוטל ופניו טוחות בקרקע או מושלך על גבו ופניו למעלה אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו ואם היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צדו או שהיה חולה נוטה מעט לצדו וקורא נראה שדעתו לומר דכי אמרי' מיקרי אע"ג דמצלי אסור היינו בפרקדן המוטה מעט אבל מוטה על צדו לגמרי מותר לקרות את שמע וכסברת אית דאמרי שכתבו תלמידי ה"ר יונה וכך נראה מדברי רש"י וכך נוטים דברי רבינו:

סעיף קטן ג

כתב ר"ע מי שרוצה להחמיר לעמוד וכו' טעמו משום דאם ביום הוא עובר על דברי ב"ה ונראה שעושה כדברי ב"ש שאמר בבקר יעמדו ואם בלילה הוא אף כדברי ב"ש לא עשה ומ"ש ונקרא עבריינא הוא מדאמרינן בפרק כירה (שבת מ.) מאן דעבר אדרבנן שרו

למיקריה עבריינא: ומ"ש שמצותה מיושב נ"ל שה"ק שמצותה אף מיושב כלומר ולא כדאמרי ב"ש דביום אין מצותה אלא מעומד:

סעיף קטן ד

ומיהו אם קורא מהלך עומד בפסוק ראשון אין לפרש דקאי למאי דסמיך ליה וה"ק אע"פ שמי שרוצה לעמוד כשהוא יושב לא יאות עביד מ"מ אם קורא מהלך צריך לעמוד דלעמוד דרישא הוא לאפוקי מיושב והאי לעמוד אינו אלא לאפוקי מהלך כמו שיתבאר בס"ד אלא נראה דארישא קאי שכתב שקורא אותה מהלך ומש"ה כתב דמ"מ צריך לעמוד בפסוק ראשון ולפי מה שפירשתי שמצותה אף מיושב איפשר דלמאי דסמיך ליה קאי דמשמע שמצותה בין יושב בין עומד בכל ענין שיזדמן לו אינו יכול לשנות משום הכי כתב ומיהו אם קורא מהלך צריך לעמוד:

סעיף קטן ה

והא דצריך לעמוד איתא בר"פ היה קורא (ברכות יג:) אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה עד על לבבך בעמידה מכאן ואילך לא ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה וכתבו הרי"ף והרא"ש בירושלמי מפרש לא שאם היה יושב עומד אלא אם היה מהלך עומד וכן משמע מפרש"י וכן כתבו התוס' וכתבו דאע"ג דב"ה אמרי כל אדם קורא כדרכו מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד כשהוא מהלך לפי שאינו מיושב כ"כ ואין יכול לכוין כשהוא מהלך כמו עומד וכתב הרי"ף דלית הילכתא לא כר"נ ולא כר"י דקי"ל הלכה כרבא דהוא בתרא דפסק הלכה כרבי מאיר דלא צריך כוונה אלא בפסוק ראשון בלבד הילכך אין צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון בלבד וכן פסק הרמב"ם וכן פסקו התוספות וכתבו דהכי איתא בתנחומא:

סעיף קטן ו

ומ"ש כתב שצריך לעמוד עד על לבבך וכן כתב הראב"ד. אחר שכתב הרא"ש דברי הרי"ף כתב והראב"ד כתב משום גאון דמהלך צריך לעמוד עד על לבבך כדאמרינן בפרק קמא דיומא (יט:) דבפרק ראשון אין לו לרמוז בעיניו וכ"כ הרי"ף לקמן דאסור לרמוז בכל הפרק משום דחשיב קריאת עראי וכן כמי צריך עמידה משום דלא ליחשב קריאת עראי והא דלא בעי עמידה בכל הפרשה משום דפסוק דבתריה כתיב ובלכתך בדרך אומר דקורא במהלך עכ"ל וכיון שהרי"ף והרמב"ם והתוספות הסכימו דאין צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון הכי נקטינן:

סעיף קטן ז

ועיקר מקום הכוונה הוא פסוק ראשון כבר נתבאר בסמוך ומה שכתב הילכך אם אחר שקרא פסוק ראשון נרדם וכו' בריש פרק היה קורא (שם) אמר שמע ישראל וכו' ה' אחד

ונאנס בשינה יצא א"ל ר"נ לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן וכתב הרא"ש הא דקאמר נאנס בשינה ר"ל שהוא מדומדם ואינו יכול לקרות בכוונה מכאן ואילך וכן הא דאמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן כלומר הקיצני משינתי עד שאוכל לכוון טפי לא תצערן אף אם אקרא בלא כוונה לא תצערן להקיצני דמילתא דפשיטא היא שצריך לקרות כולה וכן כתב הרב רבי' יונה וכתב שכן דעת רבינו האיי ז"ל והרמב"ם בפרק ב' העתיק לשון הגמ' כמנהגו ואין בדבריו הכרע ומ"מ ממה שכתב אח"כ בפרק הנזכר קראה מתנמנם יצא ובלבד שיהא ער בפסוק ראשון נראה שמה שכתב בראש הפרק היה ישן מצערין אותו ומעירין אותו עד שיקרא פסוק ראשון היינו שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש ולא מתנמנם ומ"ש ומכאן ואילך אם אנסתו שינה אין מצערין אותו היינו לומר שאין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש שאע"פ שהוא קורא מתנמנם יצא אבל אם לא קרא השאר כלל ודאי לא יצא: כתב הרמב"ם הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו והשאר אם לא כיון לבו יצא אפילו היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות עד כאן וכתב הרשב"א בפרק היה קורא דלכ"ע פסוק ראשון צריך כוונה ואפי' בדיעבד ואפי' למ"ד מצות אין צריכות כוונה דהתם בכוונה לצאת הדברים אמורים אבל צריך כוונת ענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב וכענין שאמרו ג"כ בברכה ראשונה של תפלה בשילהי פרק אין עומדין (ברכות לד:) והטעם שבשאר מצות שהן מצות עשייה כל שעשה מצותו אע"פ שלא נתכוון לה הרי קיים מצות עשייתו אלא שאין זה מן המובחר וכ"ש שיצא אם כיון לצאת אע"פ שהרהר באמצע המצות אבל אלו שהן קבלת מלכות או סידור שבחים אינו בדין שיהא לבבו פונה לדברים אחרים וזו היא שחילקו בין ברכה ראשונה לשאר הברכות או בין פסוק ראשון לשאר שאם הדברים תלויים במצות צריכות כוונה או אין צריכות מה לי ברכה ראשונה מה לי שאר ברכות עכ"ל:

סעיף קטן ח

הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו' בספ"ק דיומא (יט.) ואוקימנא דהיינו בפסוק א' דוקא ובפרק היה קורא (ברכות טז.) רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל לרבא תנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך אלמא לא בעי כוונה ורמינהו הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו ומשני הכי אמר רב ששת והוא שבטלים ממלאכתן וקורין והתניא בה"א עוסקין במלאכתן ל"ק כאן בפ' א' כאן בפ' ב' וכתב הרי"ף האי פירוקא לדברי ר' יוחנן הוא דס"ל דבעי כוונה בכוליה פ' א' אבל לרבא לאו משום דבעי כוונה בכוליה פ' א'

הוא דאמרי' דבטילין ממלאכתן אלא משום דלא לישוו לה עראי הוא כי הא דגרסינן בפ"ק דיומא הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו' ואוקימנא בפ' א' ופרשי לה משום דקא משוי לה עראי ה"נ אי לא בטיל ליה ממלאכה קא משוי לה עראי וכ"כ הרא"ש ז"ל וכתב הרשב"א בשם הרי"ץ גיאות דטעמא משום דכיון דעוסק במלאכתו אם אי אתה מצריכו כ"כ נמצאת מצוה קלה עליו הילכך בטל ממלאכתו עד סוף פ' א' ואח"כ יחזור למלאכתו ורמיזה וקריצה כעסק מלאכה דמי וכ"כ הרמב"ם ז"ל ודלא כדמשמע מדברי התוס' דלרבא דקי"ל כוותיה אינן צריכין ליבטל ממלאכתן אלא בפסוק ראשון:

סעיף קטן ט

ומ"ש אבל אין צריכים לירד לא הן ולא בעל הבית כלומר אע"ג דלגבי תפלה יש חילוק בינם לבעל הבית שהם אינם צריכים לירד ובעל הבית צריך לירד כמו שיתבאר בסי' צ' לגבי ק"ש אין חילוק ביניהם דמדמפליג בר"פ היה קורא בין בעל הבית לאומנין בתפלה ולא מפליג בק"ש ש"מ דלק"ש דינם שוה: וכתב ה"ר יונה דמהכא שמעינן דמפרק ראשון ואילך אינו אלא מדרבנן דאם איתא שהוא מן התורה ה"ל למיחש דלא לישוו עראי לכל הפרקים כי היכי דחיישינן בפ' א' והביא עוד ראיות לדבר ומתוך מה שנתבאר בסי' זה נראה שפסוק ראשון בלבד הוי דאורייתא ומה שהחמירו בפ' א' יותר מבשאר פרקים מפני שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים וכדאמר ר"י בן קרחה (שם יג.) למה קדמה פרשת שמע לפרשת והיה אם שמע:

סעיף קטן י

ירושלמי הכתף אע"פ שמשאו על כתפו וכו' בפרק היה קורא:

סימן סד

סעיף קטן א

קראה למפרע לא יצא משנה בפ' היה קורא (ברכות טו.):

סעיף קטן ב

כתב הרמב"ם בד"א בסדר הפסוקים וכו' בפ"ב מהלכות ק"ש ומ"ש רבינו אף ע"ג דתנן למה קדמה וכו' ואע"ג דתנן בין ויאמר לאמת ויציב וכו' כ"כ ה"ר יונה והרא"ש בפ' היה קורא:

סעיף קטן ג

קרא פרשה וטעה בה וכו' בפרק היה קורא (ברכות טז.) תני תנא קמיה דר"י קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה יחזור לראש הפרק וכתב הרא"ש היינו דוקא שאינו יודע להיכן טעה אבל אם ידע שאמר זה הפרק ונזכר שדילג פסוק אחד ותיבה אחת אינו צריך

להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך והכי תניא בתוספתא וכך הם דברי ה"ר יונה ז"ל וכ"כ התוס' וכ"נ מדברי רש"י ז"ל:

סעיף קטן ד

טעה בין פרק לפרק וכו' (שם) בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון ופרש"י לפרק ראשון להפסק ראשון והיה אם שמוע אבל הרמב"ם כתב נעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע איזו פרשה השלים ואיזו צריך להתחיל חוזר לפרשה ראשונה שהיא ואהבת ונראה שטעמו משום דצריך להפסיק בין לעולם ועד לואהבת כמו שנתבאר בסי' ס"א א"כ זהו הפסק ראשון שצריך לחזור לו ומאחר שברור לו שכבר קרא פרשה אחת מק"ש א"א שלא קרא עד לעולם ועד ולכך א"צ להתחיל מתחלת שמע זה נ"ל ברור לדעת הרמב"ם ואין צריך לידחק במה שנדחק בו רבינו הגדול מהרי"א ז"ל:

סעיף קטן ה

טעה בוכתבת' ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה וכו' וה"מ שלא התחיל למען ירבו ימיכם וכו' (שם) בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה א"ל ר"י לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו אבל אם פתח בלמען ירבו סירכיה נקט ואתא ומדברי כל הפוסקים נראה שמפרשים כמו שכתב רבינו אבל רש"י פי' סירכיה נקיט אין לטעות מכאן עד אמת ויציב וא"צ לחזור אלא לאמת שהפרשה שגורה בפיו וכתב עליו הרשב"א נ"ל מלשונו שהוא מפרש שאם מצא עצמו בלמען ירבו ולמטה והוא מסתפק אם קרא מה שלמעלה ממה שהוא מוצא בעצמו כגון שמוצא עצמו בועשו להם ציצית ואינו יודע אם קרא תחלת הפר' אם לאו חזקה אמרה כיון שהוא זכור שאמר למען ירבו ימיכם לפי שכל אותה פ' שגורה בפיו עד אמת ויציב וחזקה סירכיה נקט בה ולא השמיט ממנה כלום ומכלל דברים אלו שאם מצא עצמו באמצע שאר פרשיות והוא מסתפק אם אמר מה שלמעלה ממנו אם לאו צריך הוא לחזור עד המקום שהוא ברור לו שקרא לפי שאין שאר הפרשיות שגורות בפיו כ"כ ושמא השמיט בהם וכעין ראיה לדבריו מדנקט למען ירבו ימיכם דאל"כ ה"ל למימר מצא עצמו באמצע פרשה חזקה סירכיה נקט ואתא ומ"ש למען ירבו דנקט ומיהו לא מסתברא דה"ה ודאי לכל שאר פרשיות אם מצא עצמו בהם שהוא חזקה שאמר כל שלמעלה ממנו משום דסירכיה נקט ולמען ירבו דנקט משום טעה בין כתיבה לכתיבה נקט ליה כלומר אם ידע שאמר כתיבה ומסופק אם ראשונה אם שנייה אם אחריה אמר למען ירבו חזקה מכתיבה שנייה סליק וסירכיה נקט ותדע לך דמ"ש פרשת ציצית שתהא שגורה יותר משאר הפרשיות אדרבה שאר הפרשיות שגורות יותר שנוהגים בכל מקום בין ביום בין בלילה ועוד דגרסינן בירושלמי גבי האי

עובדא דר"א נחית וסליק אמר לון כן א"ר יוחנן קרא ומצא עצמו בלמען חזקה כיון רבי אילא בשם ר' אחא רבה נתפלל ומצא עצמו בשומע תפלה חזקה כיון עכ"ל:

סימן סה

סעיף קטן א

קראה סירוגין אפילו שהה כדי לגמור את כולה יצא בפרק מי שמתו (ברכות כב:) ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל להיכן חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר למקום שפסק אמר רב אשי דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש והתם בדלא שהה קא מיפלגי וכתב הרי"ף בשם רבי' האיי דהלכה כמ"ד למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובתר הכי (כד:) אמר ר' אבהו הוה אזיל בתריה דר' יוחנן והוה קרי ק"ש כי מטא במבואות המטונפות אישתיק א"ל לר' יוחנן להיכן אהדר א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש ומפרש בגמרא דה"ק ליה לדידי לא סבירא לי לדידך דסבירא לך אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש וכתב שם הרי"ף וכשהוא חוזר חוזר למקום שפסק ואע"פ ששהה כדי לגמור את כולה והכין מסקנא בסוף מסכת ר"ה וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגילה אבל בתפלה בלחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה' ק"ש אבל התוספות (כב:) כתבו אהא דאמר רב אשי דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש משמע דהכי הלכתא וכן לקמן בהדיא א"ר אבהו חוזר לראש ותימא דבמס' ר"ה (לד:) אמר ר' יוחנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא אלמא תקיעות מצטרפות אע"ג דשהה כדי לעשות כולה וכן במגילה (יח:) נמי אמר רב אין הלכה כרבי מונא דאמר אם שהה חוזר לראש דקאמר נקוט דרב ביבי בידך ואומר הר"ם מקוצי דודאי היכא דשהה באמצע כדי לגמור את כולה בלא דיחוי ואונס אלא שהה מעצמו ואם היה רוצה מעצמו היה יכול לגמור בכה"ג אין חוזר לראש כי ההיא דמגילה וכן ההיא דר"ה דשמע ט' תקיעות בט' שעות ביום אבל היכא דשהה מחמת שהיו מים שותתין על ברכיו ולא היה יכול להתפלל באותה שעה דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש והשתא ניחא דקא"ל ר' יוחנן לר' אבהו לדידי לא סבירא לי כלומר לא סבירא לי להפסיק הלכך לא היה צריך לחזור לראש אבל לדידך שהפסקת דסבירא לך שאין המקום ראוי לקרות אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד ז"ל וכן פסק שם הרא"ש ז"ל ורבי' סתם דבריו כאן ובסי' ע"ח כדעת הרא"ש וכ"כ בסי' פ"ה בשם ר"י ושם כתב שהרי"ף חולק בדבר וה"ר יונה כתב בשם רבני צרפת דאפילו בתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק.

ולא חילק בין שהה מחמת אונס או שלא מחמת אונס וכבר כתבתי א שכן דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל וכן הלכה: כתוב בהגהות מיימון פ"ב ראבי"ה כתב דאין לחלק בין הפסק שתיקה להפסק דיבור:

סעיף קטן ב

קראה ונכנס לבה"כ ומצא צבור שקורין צריך לקרות עמהם פסוק א' וכו' כ"כ הרא"ש בפ' מי שמתו אהא דאמרינן אלא מאי הרהור לאו כדיבור דמי למה מהרהר א"ר אלעזר כדי שלא יהיו כל העולם עסוקים והוא יושב בטל מכאן כתב בה"ג קרא ק"ש ובא לב"ה ומצא שקוראים ק"ש קורא פסוק ראשון עמהם ובת"ה סי' ג' כתוב שאם הוא עומד בברכות של ק"ש כשהצבור קורין את שמע אין לו להפסיק כלל דמשמע דלא הוי קפידא אלא שלא יהא יושב ובטל ומי שעוסק בברכות ק"ש עצמה פשיטא דלאו בטל הוא אלא אפי' אם עוסק בשאר דברי שיר ושבח לא מיקרי בטלה וכדכתבו הגאונים אהא דאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה ולכך היה נראה דאפילו בין ברוך שאמר לישתבח אין לו להפסיק כדי לקרות פסוק ראשון עם הצבור משום דכיון דאינו יושב ובטל אינו חייב לקרות וא"כ למה יפסיק דהא אסור לאשתעויי בין ב"ש לישתבח אמנם נראה דאינו ראיה דכיון שאינו פוסק אלא כדי לקבל עליו עול מלכות שמים עם הצבור שפיר דמי מ"מ ראיתי בני אדם מן המדקדקים כשהיו עומדים בק"ש ובברכותיה שהיו עוצמים עיניהם והיו מנגנים בתיבה אחת או שתים שהיו אומרים בלאו הכי באותו פעם בניגון הצבור בפסוק ראשון כדי שיהא נראה כאילו קורא עמהם ע"כ: כתב הרוקח בסי' ש"ב אם קרא ק"ש שהתפלל בביתו או בבית האבל ובא לבית הכנסת יקרא כל הק"ש עם הצבור ויקבל שכר כקורא בתורה עכ"ל ונראה דהיינו דרך עצה טובה אבל לענין שלא יהא נראה כאילו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבירו בפסוק ראשון סגי וכדברי בה"ג:

סימן סו

סעיף קטן א

בין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד וכו' בפרק היה קורא (ברכות יג:) איפליגו ר"מ ורבי יהודה במתניתין ופסקו הפוסקים כר"י דאמר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו באמצע הפסוק הוא ממה שאמרו בירושלמי ע"כ באמצע הפרשה אפילו באמצע הפסוק ר' ירמיה מרמז רבי יונה משתעי רב הונא בשם רב יוסף ודברת בם מכאן יש לך רשות לדבר וכתבו הרא"ש ומשמע לרבינו דרב הונא מייתי מודברת בם להתיר לדבר אפילו באמצע הפסוק ואם כן ה"ל ר' ירמיה יחיד לגבי רבי יונה ורב הונא

ולית הלכתא כוותיה ומיהו מצאתי כתוב דבאמצע פסוק שמע ישראל אין להפסיק כלל שאין דבר גדול כקבלת מלכות שמים ע"כ ונ"ל דה"ה לבשכמל"ו שגם הוא מכלל הייחוד ומטעם זה אין להפסיק בין פסוק שמע ישראל לבשכמל"ו. ומ"ש רבינו ופרש"י מפני היראה אדם שירא ממנו וכו' ולא נהירא לא"א ז"ל דהא מילתא דפשיטא וכו' כלומר ולמה לתנא למיתני שואל מפני היראה ופירש הוא יראת אביו או רבו וכו' וגם הרשב"א תמה על דברי רש"י והרמב"ם ופי' הוא כדברי הרא"ש וכתב עוד דמי שגדול ממנו בחכמה אע"פ שאינו רבו הוי בכלל מפני היראה:

סעיף קטן ג

ולענין להפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו נחלקו הפוסקים וכו' מדברי רבי' נרא' שלא היה גורס בסמ"ק אלא קדיש ואמן של האל הקדוש ואמן של שומע תפלה ומשמע ליה דדוקא להני קאמר דמפסיקין אבל לא לקדושה ולברכו ומפני כך כתב אחר זה וי"א שפוסק לכל כלומר גם לקדושה ולברכו אבל בנוסחי דידן כתוב בהדיא בסמ"ק דפוסק לקדיש ולקדושה וברכו. אבל ק"ל דודאי משמע דמ"ד דמפסיקין בהנך אמנים כ"ש דמפסיקין לקדיש ולקדושה וברכו לכך נ"ל שצריך לגרוס בדברי רבינו כסדר הזה י"א אע"פ ששואל מפני היראה וכו' אינו פוסק דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר וי"א שפוסק לכל אפי' באמצע דלא גרע ממה שפוסק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד ולזה הסכים א"א ז"ל ובסמ"ק כתב ועונין קדיש ואמן של האל הקדוש ואמן של שומע תפלה בכ"מ ע"כ דהשתא כשכתב וי"א שפוסק לכל היינו דוקא לקדיש ולקדושה ולברכו אבל לא להנך אמנים ובזה הוא מה שהסכים הרא"ש ואחר כך כתב שסמ"ק מוסיף עוד לומר דלהנך אמנים נמי מפסיקין וז"ל הרא"ש בפרק היה קורא והא דאמרינן באמצע שואל מפני היראה נחלקו בו רבותינו בענין הפסקה בק"ש וברכותיה לקדיש ולקדושה וברכו אם פוסק אם לאו יש מי שאומר שאע"פ ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד אפ"ה אינו פוסק לקדיש ולקדושה דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר ורוב המפרשים הסכימו שפוסק אפי' באמצע הפרשה דלא גרע ממה שפוסק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד וכן הסכים ה"ר יונה והביא ראיה מדפליגי לקמן אם מפסיק בתפלה לקדיש וקדושה אם לא אע"ג דמסיק הלכתא כמ"ד אינו מפסיק מ"מ כיון דחזינן דבתפלה דאפילו המלך שאל בשלומו לא ישיבנו נחלקו אם מפסיק לקדיש מכלל דבק"ש וברכותיה דקי"ל דמפסיק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד פשיטא להו לכולהו דמפסיק הילכך לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק אפילו באמצע הפרק וכן דעתי מסכמת אף ע"פ שנשאתי ונתתי בדבר

בפני הר"מ והסכימה דעתו שאין להפסיק ע"כ והתוספות כתבו כדברי הרא"ש וכ"כ המרדכי בשם אבי העזרי וכ"כ הרשב"א בתשובה דבר פשוט הוא שמפסיקין שהרי שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד וכתב בשה"ל נראה שאם שכח להניח תפילין וציצית שיכול להפסיק בין הפרקים ולהניחן שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו עכ"ל וכ"כ בא"ח (ונ"ל שלא יברך עליהם עד שיגמור תפלתו ואז ימשמש בהם ויברך עליהם וכמו שאכתוב בסמוך בענין הנחת תפילין בין גאולה לתפלה): [ב"ה על כל זה צריך להעביר הקולמוס וכצ"ל וכ"כ רבינו ס"ס פ' וכתב שיברך עליהם והם דברי הרא"ש בתשובה]: כתבו תלמידי ה"ר יונה דלמודים נמי מפסיק בכ"מ ולענות בין לקדיש בין לקדושה בין למודים אלא בתפלה בלבד שאסור לדבר בה כלל וגרסינן בירושלמי ודברת בם בם יש לך רשות לדבר ולא בתפלה וכתבו עוד תלמידי ה"ר יונה אבל נראה למורי הרב דדי בשישחה בלבד שאם יאמר יוצרנו יוצר בראשית וכו' ה"ל הפסקה גדולה ע"כ ומדכתב דדי בשישחה בלבד משמע שאפילו מלת מודים לא יאמר שאם היה אומרה היה צריך לגמור והוי הפסקה גדולה הלכך לא יאמר כלום אלא שוחה בלבד ודיו ויותר נ"ל שדעתו ז"ל שיאמר מלת מודים דאל"כ מאי מפסיק דקאמר הא שחייה לחוד לא מיקרי הפסק וכ"נ מדברי הר"ד אבודרהם שכתב בשם ה"ר יונה שפוסק למודים וכתב עוד וכשפוסק לברכו ולמודים י"א שא"א אלא ברכו בלבד וכן במודים שא"א אלא מודים בלבד ושוחה וי"א שאומר בברכו ישתבח ויתפאר וכו' וכן מודים דרבנן עכ"ל ובת"ה הכריע שפוסק ואומר מודי' ולא סגי בשחייה לבד אך לא ביאר אם יאמר כל מודים דרבנן או אם לא יאמר אלא תיבת מודים בלבד והלכה למעשה נראה לי שלא יאמר אלא תיבת מודים:

סעיף קטן ד

והא דכתב סמ"ק דמפסיק לענות אמן של האל הקדוש ושל ש"ת למד כן מדאמרי' בירושלמי פרק תפלת השחר לא התפלל שחרית ובא ומצאן שמתפללין של מוסף אם יודע שאם יתחיל יגמור עד שלא יגיע ש"צ לענות אחריו אמן יתפלל ואם לאו לא יתפלל באיזה אמן אמרו תרין אמוראין ח"א באמן של האל הקדוש וח"א באמן של ש"ת אמר רבי פנחס ולא פליגון מ"ד באמן של האל הקדוש בשבת ומ"ד באמן של ש"ת בחול. וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל והטעם באלו יותר מבאחרים מבואר אמן של האל הקדוש לפי שהוא סיום שבח של ג' ראשונות. של ש"ת לפי שהוא סיום האמצעיות והיא ג"כ ברכה כוללת והא דלא חשיב אמן של ג' אחרונות שלבסוף לפי שזה עונה היחיד אחר סיום י"ח ברכות ולפיכך אין לו להפסיק מפני זה מאחר שהוא בעצמו יאמר אותו עכ"ל.

ותלמודא דידן משמע דפליג אירושלמי כמו שאכתוב בסי' ק"ט בס"ד ולפיכך לא כתבוהו הפוסקים:

סעיף קטן ה
כתב בעל המנהיג שאם היה קורא את שמע וקראו החזן לעמוד בתורה צריך לעמוד וכו' הרשב"א בתשובה חולק על זה שכתב כהן שקראו אותו לקרות בתורה והוא קורא את שמע אינו רשאי להפסיק ואכתבנה בסי' קל"ה ולענין הלכה אנו אין לנו אלא דברי הרשב"א דרב מובהק הוא:

סעיף קטן ו
ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשנייה וכו' משנה בפ' היה קורא (שם):

סעיף קטן ז
ומ"ש בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק הם דברי רבי יהודה שם ואיפסיקא בגמרא (יד.) הלכתא כוותיה ומפרש בגמרא דטעמא דרבי יהודה משום דכתיב וה' אלהים אמת כלומר ולפיכך אין מפסיקין בין ה' אלהיכם לאמת:

סעיף קטן ח
וכתב הרמב"ם לא יפסיק כדין בין פרק לפרק וכו' בפ"ב והרב רבי יונה כתב שהנכון כמו שפירשו רבני צרפת שאינו מפסיק כלל והרא"ש נסתפק בדבר ובסוף כתב מיהו נראה מדמפרש טעמא משום וה' אלהים אמת דלא יפסיק כלל אלא אומר אמת ויציב ואח"כ יפסיק כמו באמצע הפרק משמע מדבריו שהוא סובר דכיון דיציב ג"כ הוא אמת אין להפסיק בינו לה' אלהיכם אלא במלת אמת אבל רבינו לא הזכיר ויציב ונראה שסובר דלאו בדווקא נקט הרא"ש ויציב:

סעיף קטן ט
ואם אמר ה' אלהיכם אמת כדי שלא להפסיק וכו' (שם:) חוזר ואומר אמת או אינו חוזר רבי יוחנן אמר חוזר רבא אמר אינו חוזר ופסקו הפוסקים כרבא ופירש ה"ר יונה דמיירי היכא שפסק מפני היראה או מפני הכבוד אחר שאמר אמת או שסיים ק"ש קודם החזן וסמך ה' אלהיכם עם אמת והמתין שיתחיל החזן ושיאמר עמו א"צ לחזור ולומר פעם אחרת אמת אלא מתחיל מויציב ואילך או ממקום שפסק:

סעיף קטן י
וגומר כל הברכה וחותם בא"י גאל ישראל ואומר אמן אפי' יחיד אחר ברכותיו וכו' כ"כ הרא"ש בריש פרק שלשה שאכלו גבי הא דתניא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח דאוקימנא דהיינו בבונה ירושלים שר"ח וה"ג פירשו דלאו דוקא נקט בונה ירושלים אלא ה"ה כל סיום ברכה כעין ישתבח וכן יהללוך וסוף י"ח ברכות וכן אמן אחר גאל ישראל ואין בזה הפסק כיון דצריך הוא לאומרו וכן פירש רש"י בבונה ירושלים

שהוא סוף הברכות ה"ז משובח וכן בסוף ברכות דק"ש שחרית וערבית וכן דעת הרב רבינו יונה ז"ל אבל הרמב"ם כתב בפרק א מהלכות ברכות שאין עונה אמן אלא אחר שאומר ב' ברכות או יותר בסוף וא"כ אחר גאל ישראל דשחרית אין עונה אמן לפי שאין שם אחר ק"ש אלא ברכה אחת בלבד וכן כתב הרב רבינו יונה ז"ל בשמו ולפי זה מה שכתוב בספרים שלנו פ"ט מה' תפלה עד שמברך גאל ישראל אמן ט"ס הוא וכן מצאתי בספר מדוייק שלא היה כתוב בו אמן ויש לתמוה על רבינו שכתב בסימן רט"ו שהרא"ש היה נוהג כהרמב"ם וכיון שהרמב"ם סובר שאינו עונה אמן אחר עצמו אלא אחר ב' ברכות דלבסוף היאך כתב הרא"ש עונה אמן אחר גאל ישראל דשחרית שאינה אלא ברכה אחת דלבסוף וכן אחר ישתבח ויהללוך. ובמה שכתבתי בסי' נ"א נתיישב זה ועכשיו נהגו העולם שלא לענות אמן אחר גאל ישראל ולאו משום דסברי כהרמב"ם דאם כן לא היה להם לענות אמן אחר ישתבח ולא אחר יהללוך אלא טעמא משום דחשבי ליה הפסק בין גאולה לתפלה וכבר כתבתי בסי' נ"א שעל פי הזוהר נהגו שלא לומר אמן אחר גאל ישראל ואין להביא ראיה לדברי האומרים שצריך לענות אמן אחר גאל ישראל ולא הוי הפסק ממאי דאמרו רבנן אומר ש"ץ גאל ישראל והן עונין אמן וכמו שכתב רבינו בסימן קכ"ד בשם ר"ע דהתם בברכת גואל ישראל שבתפלה קאמר שהרי הזכיר שם קודם לכן ברכת מחיה המתים ואח"כ ברכת גאל ישראל ואח"כ בונה ירושלים וזהו סדר ברכות שבתפלה:

סעיף קטן יא

ומתחיל להתפלל מיד ולא יפסיק כדי שיסמוך גאולה לתפלה שהוא מצוה ואף ע"פ שעיקר המצוה היא כשקורא ק"ש סמוך להנץ וסומך לה התפלה מיד בהנץ כמו שנתבאר בסימן נ"ח מ"מ גם כשקורא ק"ש אחר הנץ מצוה לסמוך גאולה לתפלה ואסור להפסיק ביניהם:

סעיף קטן יב

ומ"ש רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין קודם ק"ש ופו' בפרק היה קורא (ברכות יד:) רב משא ידיה וקרא ק"ש ומנח תפילין וצלי והיכי עביד הכי והתניא וכו' ואסיקנא שלוחא הוא דעוית ופירש"י השליח קלקל שאיחר להביא לו תפילין מעיקרא וחשיב דלא אזיל והגיע זמן ק"ש והוזקק לקרות כדי שלא יעבור הזמן וכי מטי שלוחא דתפילין אנחינהו וכתבו התוס' והמרדכי דמהכא משמע שמותר להניח תפילין בין גאולה לתפלה וכן בטלית מניח אדם טליתו בין גאולה לתפלה וכן מצינו שר"י בר יהודה שלח אחר טליתו ושהה השליח וכבר קרא ק"ש בברכותיה ונתעטף בטליתו וגמר י"ח והביא ראיה מהא דרב מ"מ יש לחלק בין תפילין לטלית דעיקר ק"ש ותפלה שייכי בתפילין כדאמר עולא

(שם) כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו ותפלה נמי כדאמרן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל אבל ציצית שאינו אלא חובת טלית שאם אין לו טלית פטור מציצית ויכול לקרות ק"ש בלא ציצית ודאי דהויא הפסקה והר"מ מקוצי היה אומר דאפילו מכאן אין ראיה דמצי למימר דהניח תפילין בלא ברכה ולאחר י"ח משמש בהם ובירך עליהם ע"כ ודעת ה"ר יונה והרא"ש והרשב"א ז"ל כדברי התוספות שמחלקים בין טלית לתפילין אלא שמדברי התוספות נראה דתפילין מיהא שמותר להניחם מותר לברך עליהם ג"כ מיד שהרי הר"מ מקוצי בא לחלוק עליהם בזה. וכן נראה בהדיא מדברי הגהות מיימון בפ"ב מה' ק"ש והרא"ש והרשב"א לא הזכירו הברכה כלל ואם נאמר שהם סוברים כדברי הר"מ מקוצי צ"ל שמה שכתבו שלא יפסיק להניח טלית היינו כשסיים כבר גאל ישראל דכל שמתעכב בהנחת הטלית הוא מפסיק בין גאולה לתפלה אבל קודם שגמר גאל ישראל יכול להניח טלית בלא ברכה בעודו קורא ק"ש וברכותיה שהרי בעוד שהוא קורא ק"ש מותר לו לעסוק במלאכתו חוץ מבפרק ראשון כמו שנתבאר בסימן ס"ג ומדברי רבינו נראה דלתפילין מותר להפסיק ולברך ודלא כהר"מ מקוצי ולטלית לא יפסיק לברך עליו אבל להניחו בלא ברכה משמע דשרי מיהו נ"ל דהיינו דוקא קודם שיגיע לגאל ישראל אבל אחר שגמר גאל ישראל צריך הוא לסמוך גאולה לתפלה ואינו מפסיק ביניהם בהנחת טלית אפילו בלא ברכה ולענין מעשה נ"ל כדברי הר"מ מקוצי הילכך כל שלא גמר גאל ישראל מניח תפילין וציצית ואין מברך עליהם עד אחר שיתפלל שאז ימשמש בהם ויברך ואם גמר גאל ישראל מניח תפילין ואין מברך עליהם עד אחר תפלה אבל טלית אינו מניח: כתב הרא"ש בתשובה כלל ד' שמי שיודע שלא יוכל להעמיד עצמו בלא הפחה כדי שיקרא ק"ש ויתפלל אבל נראה לו שיוכל להעמיד עצמו בשעת ק"ש לבד בין אהבה לק"ש יניח תפילין ויברך דאנוס הוא וכתבו רבינו בסי' פ': כתבו התוספות והמרדכי ר"פ היה קורא דמשמע בפרק אין עומדין דאין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה וכתב בת"ה דדברים אלו מגומגמים מאוד ואין לסמוך עליהם משום דדייקינן ובדקינן בכל פרק אין עומדין ולא אשכחן רמז מזה ומ"מ העלה דקשה לסתור דבריהם מפני כך ואף כי אשר"י כתב דמהר"ם לא הסכים דשרי לענות אפילו בק"ש וברכותיה ונהי נמי דאנן לא נהיגינן כוותיה בהא אלא כדברי המתירים מ"מ הבו דלא לוסיף עליה בין גאולה לתפלה עכ"ל ואע"פ שהרוקח כתב בסי' שכ"א אם אומרים קדיש או ברכו או קדושה יכול לאומרו בין גאל ישראל לתפלה מהר"י קולון כתב בסי' מ"ב שנראה מתוך דברי ר"ת שאין לענות שהרי כתבו בשמו שהיה ממתין בשירה חדשה כדי

לענות קדיש או ברכו ולא היה רוצה לסיים ברכת גאל ישראל שלא להפסיק בין גאולה לתפלה ע"כ וכדברי ר"ת יש לנהוג הלכה למעשה. ועוד יתבארו דיני סמיכות גאולה לתפלה בסי' קי"א:

סעיף קטן יג

ואיתא בירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים וכו' ספ"ק דברכות:

סעיף קטן יד

והיינו דאמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב וכו' בספ"ק דברכות (יב.) ופי' רבינו דלאו למימרא דלא יצא ידי חובת ק"ש דהא ברכות אינם מעכבות אלא היינו לומר שלא יצא י"ח המצוה כתקנה ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב דלרבינו האיי דאמר ברכות מעכבות כמו שכתב רבינו בסימן ס' לא יצא ידי חובתו ממש קאמר ונדחק ביישוב דבר זה ולי נראה דאה"נ דלרבינו האיי לא יצא י"ח ממש קאמר אלא שרבינו מתוך שהוא סובר דברכות אינם מעכבות פי' דברי רבה בר חיננא כך: כתב הרוקח בסי' שכ"א שאם אין פנאי לאדם להתפלל יקרא ק"ש בעונתה עד אני ה' אלהיכם אמת ולא יאמר אמת ויציב אחר שאמר אני ה' אלהיכם אמת מפני שעת הדחק מוטב להרחיק כדי לסמוך גאולה לתפלה דאמרינן בירושלמי דפ' תפלת השחר ר' יוסי מצלי בתלת שעין ביממא וכן ר' חייא בר אבא וכן ר' ברכיה ומקשי ואמר כבר קיבל עליו עול מלכות שמים בעונתה ומשמע ברכה אחרונה לא בירך ובפ' תפלת השחר (ברכות ל.) מר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף מלהתפלל מעומד עכ"ל:

סימן סז

סעיף קטן א

ספק אם קרא ק"ש וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כא.) אמר ר"י אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר מ"ט ק"ש דרבנן אמת ויציב דאורייתא ור"א אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל וכתבו הרי"ף והרא"ש דלית הלכתא כשמואל דאמר ק"ש דרבנן דקי"ל ק"ש דאורייתא וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה' ק"ש וכתב שכשהוא מסופק אם קרא אם לאו שהוא צריך לחזור ולקרות וצריך לברך לפניה ולאחריה וכן דעת ה"ר יונה שכל דבר שהוא ספק של תורה מברכין עליו והביא ראיה לדבר ולאפוקי מדברי האומרי' דכיון דברכו' מדרבנן נינהו משום ספיקא דרבנן אינו חוזר ומברך: ומ"ש רבינו אבל אם יודע שקראה אלא שמסופק אם בירך וכו' כ"כ ג"כ הרמב"ם וטעמא משום דהוי ספיקא דרבנן ולקולא וכן כתב הרא"ש אהא דאמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא משום דק"ש דרבנן

מכאן פסק בשאלתות דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן א"צ לחזור ולאמרן וה"ר מנוח כתב עוד טעם אחר משום דהוי ספק לא תשא ולחומרא: כתוב בא"ח בשם הרשב"א שאם נסתפק לו אם אמר אמת ויציב אפילו יודע שקרא ק"ש חוזר וקורא אמת ויציב לפי שהיא מן התורה עכ"ל וכבר נתבאר בסמוך שאין כן דעת הפוסקים:

סימן סח

סעיף קטן א

בענין ההפסקה שמפסיקין בברכות שמע לומר קרוב"ץ הפיוטים שהיו נוהגים לומר באמצע ברכות ק"ש היו קורים אותם קרוב"ץ ושמעתי כי הוא ראשי תיבות "קול "רנה "וישועה "באהלי "צדיקים וכתב רבינו שראוי היה שלא להפסיק באותם פיוטים בברכות ק"ש ותשובת הרמ"ה שכתב רבינו מבוארת:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכן כתב הרמב"ם ז"ל ברכות אלו עם שאר הברכות אין אדם רשאי לפחות מהם ולא להוסיף עליהם בפרק א' מהל' ק"ש:

סעיף קטן ג

ומ"ש אמנם נוהגים בכל המקומות לומר בהם קרוב"ץ זהו בזמנו אבל בזמן הזה אין נוהגין כן:

סעיף קטן ד

ומ"ש וגם הראשונים אשר תקנום היו גדולי עולם כמו רבי אלעזר הקליר וחביריו וכ"כ הרא"ש ס"פ אין עומדין והרשב"א בתשובה:

סעיף קטן ה

ומ"ש שר"ת דחק לפרש ההיא דבמקום שאמרו לקצר וכו' כדי לקיים המנהג מבואר יפה בדברי הרב רבי יונה בסוף פרק קמא דברכות:

סעיף קטן ו

ומ"ש ומ"מ טוב ויפה הדבר לבטלה למי שאפשר כי היא סיבה להפסיק בשיחה בטילה וכו' דבריו ברורים הם:

סעיף קטן ז

ומ"ש גם פירוש רבינו תם שפי' לקיים המנהג לא ישר בעיני אדוני אבי הרא"ש זכרונו לברכה לא מצאתי להרא"ש שכתב כן ואפשר שעל פה היה אומר כן:

סימן סט

סעיף קטן א

תנן בפרק הקורא את המגילה עומד (כג:) אין פורסין על שמע בפחות מי' אותם שבאו לבהכ"נ אחר שקראו הצבור שמע וכו' כן פי' רש"י והתוס' והרא"ש ודבריהם סתומים

קצת והר"ן כתבם מבוארים יפה וז"ל אין פורסין על שמע פירש"י כגון שהיו כאן י' בני אדם שהתפללו כל אחד בפ"ע ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו ומתחיל ביוצר עכ"ל ולדברי האומרים שאין יחיד אומר קדושה שביוצר היו אומרים ברכת יוצר מפני קדושה שבה שאינם רשאים לאמרה ביחיד אבל לדברי האומרים דקדושה שביוצר יחיד אומר אותה צ"ל שלא היו פורסים על שמע אלא מפני שהם צ"ל קדיש וברכו וכיון שהש"צ אומר ברכו עכ"פ צריכים לברך שום ברכה שאל"כ היו נראים כאילו הם כופרים ח"ו שאומר להם לברך ואינם חפצים ולכן אומרים ברכה ראשונה של ברכות ק"ש וכן כתב רבי' הגדול מהרי"א ז"ל וכתב הר"ן שגם לדברי המפרשים דאין פורסין היינו לומר דאין מתחילין בברכות ק"ש שיברך האחד ויצאו בברכתו אלא בי' מפני דבר קדושה שבהם דהיינו בשפה ברורה וכו' אף בברכות ק"ש דערבית אין פורסין בפחות מי' ואע"פ שאין בה קדושה דלא פלוג רבנן בתקנתייהו וה"ר יונה בפרק מי שמתו כתב פי' אחר בשם ר"מ שאע"פ שאמרו ר"ה (לה.) שעם שבשדות דאניסי ולא מצו למיתי לבי כנישתא ש"צ מוציאן י"ח מתפלה אפ"ה מק"ש אינם נפטרים אלא באמירה ובעניית אמן אינו פוטר אלא בי' ולפיכך אין פורסין על שמע כדי לפטור את השומעים בעניית אמן אלא בי' שאל"כ אין העניות אמן כלום:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ויש מוסיפין עוד לאחר שסיימו ברכה ראשונה לומר אבות וגבורות וכו' מתני' הכי איתא אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה בפחות מי' ובתחילה פי' אין פורסין על שמע והשתא מפרש אין עוברים לפני התיבה וכתב דהיינו שמוסיפים לומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש ובסמוך אכתוב אם יכולים להפסיק שם או אם צריכים לגמור התפלה:

סעיף קטן ג

והיה אומר ר"ת שצריך שיהיו ז' שלא שמעו קדיש וברכו וכו' כ"כ שם התוספות והרא"ש והר"ן וטעמייהו משום דאיתא במ"ס (פ"י) רבותינו שבמערב אומרים בז' ונותנים טעם לדבריהם דכתיב בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' דאיכא ז' תיבות וי"א אפילו בששה משום דברכו ששי הוא ובספר הישר כתב אגדה בה' משום דליכא אלא ה' תיבות עד ברכו וכתבו התוספות עוד ונ"ל אפילו בג' שלא שמעו וה"פ דקרא בפרוע פרעות בישראל שלא עשו מה שמוטל עליהם לעשות אז יתנדב העם לברך את ה' וליכא אלא ג' תיבו' עד בהתנדב עכ"ל: והרמב"ם כתב בפ"ח מה' תפלה וכיצד הוא תפלת הצבור יהיה אחד מתפלל והכל שומעין ואין עושין כן בפחות מי' גדולים ובני חורין וש"צ אחד מהם ואפילו היו מקצתן שכבר התפללו ויצאו י"ח משלימין להם לעשרה והוא שיהיו רוב הי'

שלא התפללו וכן א"א קדושה וכו' וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל שומעין ועונין אחריו אמן אלא בי' וזהו הנקרא פורס על שמע עכ"ל נראה שסובר דששה בעינן:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ותלמידי רש"י כתבו בשמו שאפי' בשביל אחד וכו' ג"ז כתבו התוס' והרא"ש והר"ן והרא"ש כתב אח"כ ועוד במ"ס כתוב במקום שיש ט' או י' ששמעו בין ברכו בין קדיש ולאחר התפלה עמד א' שלא שמע בין אלו ואמר ברכו או קדיש וענו אלו אחריו יצא י"ח ור"י אומר שלא רצה ר"ת לפרוס על שמע כיון ששמעו כולם קדיש או ברכו חוץ ממנו אפילו הוא עצמו לא רצה לומר ברכו ושמא לישנא דמ"ס לא משמע אלא דיעבד ולא נ"ל לחלק בענין זה בין לכתחלה בין דיעבד וההיא דרבותינו שבמערב פליגי את"ק וסברי דלכתחלה אומרים ברכו בז' וסברא גדולה היא דלמה לא יצטרפו ט' ששמעו עם היחיד שלא שמע שיאמר הוא דבר שבקדושה הרי הוא מקדש את ה' בי' עכ"ל וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שכך נהגו העולם לעשות אבל יש להזהר שלא יאמר ברכו אם לא יהיה שם אפילו יחיד שרוצה לברך על שמע ע"כ כלומר שאל"כ יהיו נראים ח"ו שש"צ אומר להם ברכו ואין בהם גם אחד שיברך כתב האגור בשם סמ"ק והרוקח שאומר רבינו טוביה שרבים נהגו להתפלל אפילו בשביל יחיד וראיה מאבל וחתן וכך הוא במחזור ויטרי ובשאלתות רב אחאי וכתב עוד האגור באשכנז נהגו בכ"מ לפרוס את שמע אפילו על אחד שלא שמע ואפי' שמע הפורס ע"כ וכתב הריב"ש בתשובה שכ"נ שנטה לזה הר"ן בפי' ההלכות:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו והכי איתמר נמי במ"ס פשוט הוא דאעיקרא דמילתא קאי דהיינו דאפילו בשביל אחד שלא שמע קדיש וברכו פורסין על שמע דאילו מה שכתב שאפי' אותו שכבר שמע יכול לחזור ולפרוס ליתיה במ"ס דהא לא קאמר שם שעומד ואומר קדיש וברכו אלא אותו שלא שמע ולרש"י לא תיקשי מהא דמ"ס דקתני ועמד אחד שלא שמע דא"ל דה"ה אפילו שמע אלא אורחא דמילתא נקט שאותו שלא שמע הוא שעומד ואומר קדיש וברכו:

סעיף קטן ו

וכתב הרא"ש על דברי רש"י שהטעם שאפילו אותו ששמע יכול לפרוס בשביל האחד שלא שמע הוא כדאשכחן בש"צ שאע"פ שהתפלל חוזר ומתפלל בקול רם אע"פ שכולנו בקיאים עכשיו ואין כ"כ ראיה מי"ח דשאני י"ח דאמר ר' יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום ועוד החזן מסדר התפלה פעם שנית כדי שיענו הקהל קדושה וגם מצוה לענות מודים וגם התוספות כתבו דאין ראיה כ"כ דשאני הי"ח ברכות שהרי אם היה מתפלל

מתחלה בקול רם שמא לא יכוונו לבם להגיע עם ש"צ במקום קדושה ומודים ע"כ ואע"פ שדחו הראיה קצת כתבה רבינו לפסק הלכה מפני שלא דחאו לגמרי ואפילו אם היתה נדחית ראייתו לגמרי כיון שלא נחלקו עליו ש"ד לכתוב דבריו לפסק הלכה. ולענין מעשה יש לחזור אחר ו' שלא שמעו ואם אינם נמצאים כדאי הוא רש"י לסמוך עליו בשעת הדחק. ונראה שאפילו אם אותו שלא שמע הוא בקי לירד לפני התיבה ולפרוס יכול אחר ששמע להוציאו דהא אע"פ שיש בצבור מי שלא התפלל והוא בקי לירד לפני התיבה ולהתפלל אינו יורד אלא הש"צ אע"פ שכבר התפלל לעצמו ומיהו לפי מ"ש רבינו בסי' רע"ג בשם בה"ג שמי שקידש לאנשי ביתו ובא אצל אנשים אחרים שאין יודעים לקדש מקדש להם אבל אם יודעים לקדש אינו מקדש להם איכא למימר דה"נ אם יש באותם שלא שמעו בקי אין אותו ששמע מוציאו וכן ראוי לעשות: וכתוב בס' המנהיג ולאחר שיתחיל ש"ץ ברכו ויוצר אור ובאים בני אדם לב"ה בשחרית לא יאמר להם ש"צ ברכו עד אחר התפלה ולא בין גאולה לתפלה דבעי תיכף לגאולה תפלה אבל בערבית דקי"ל תפלת ערבית רשות וכבר אנו מפסיקין בין גאולה לתפלה בפסוקים יכול לומר ברכו והוא דענו בתריה ברוך ה' המבורך ודמסדרי ק"ש כתיקון חכמים בב' לפניה וב' לאחריה אבל אם לאחר ברכו באים מיד ולא פתח החזן ביוצר אור והם לא פרסו שמע יחזור ויאמר להם ברכו ויפרסו על שמע דה"ל סדור השבח לפניה אבל אם קראו את שמע לא יאמר להם ברכו כלל בתשובות הגאונים ומנהג פרובינצא בני אדם המתאחרים לבא לב"ה וכבר התפללו הכל יעמוד אחד שלא התפלל ויוציאם י"ח כחזן אע"פ שכבר יצאו כולם חוץ מאלו ובצרפת אף אם התפלל פורס להם על שמע לומר קדיש וברכו ויפתח ביוצר אור וקדושה עד יוצר המאורות וידלג ויאמר תפלת הלחש בקול רם בעבור קדושה וישלים הכל עכ"ל ורבינו הגדול מהרי"א כתב ראיתי בפי' רש"י שאלו בני האדם כבר התפללו והם חוזרים פעם אחרת לברך בעבור שלא שמעו קדיש וברכו וקדושה מעומד ומפסיק וכתב הוא שלא יתכן זה שמאחר שהתחיל עליו לגמור התפלה שלא נתקנה להפסיק בברכותיה שכבר סדרום ע"פ המקראות כולם ואני מסופק בזה בפירוש רש"י וגם בדברי המחבר אם הם סוברים שיכול להפסיק או לא אבל נראה שעכ"פ מאחר שכבר התפללו האנשים ואינם חוזרים לזה אלא כדי לשמוע סדר הקדושה כולם יכולים להפסיק חוץ מן המתפלל שבזה י"ל שיפסיק או שלא יפסיק וראוי להחמיר ויש לעיין ג"כ אם יכול להיות זה אפילו לכתחלה במי שרוצה לצאת לדרך ביחיד ורוצה לשמוע קדיש וקדושה קודם שיצא אם יכול לומר לכתחלה קדיש וברכו וברכת יוצר ותפלה כשיגמור אותה למי שסובר כך ואח"כ יחזור ויקרא ק"ש ושאר הברכות ולא נחוש לסמיכת גאולה

לתפלה מאחר שעושה לשמוע סדר קדושה שיוכל לעשותו ואי משום שמפסיק בברכות כבר אמרנו שברכות אינם מעכבות עכ"ל ובס' שה"ל כתוב כדברי המנהיג וכדאי הם לסמוך עליהם בשעת הדחק: סומא שלא ראה מאורות מימיו יכול לפרוס על שמע וכו' כבר נתבאר בסי' ג"ן:

סימן ע

סעיף קטן א

נשים ועבדים פטורים מק"ש וכן קטנים לר"ת דוקא כשלא הגיעו לחינוך וכו' משנה פרק מי שמתו נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ונחלקו שם רש"י ור"ת בקטנים אם דוקא בשלא הגיעו לחינוך או אפי' אם הגיעו לחינוך: כתוב באהל מועד נראה דעבד ואשה חייבים הם בקבלת הייחוד דהיינו פסוק ראשון:

סעיף קטן ב

חתן הכונס הבתולה פטור וכו' משנה בפרק היה קורא (פז.) חתן פטור מק"ש בלילה הראשון עד מ"ש אם לא עשה מעשה ומפרש בגמרא (שם) דכונס את הבתולה דוקא הוא דפטור אפילו בשעה שאינו עוסק במצוה משום דטריד אבל כונס את האלמנה חייב דהא ליכא טירדא ומי שטרוד מפני שטבעה ספינתו בים וכיוצא חייב דלא מיפטר אלא כשטרוד טירדא דמצוה וטעמא דלא מיפטר כונס את הבתולה אלא עד מ"ש מפני שמאותו זמן ואילך כבר נתקררה דעתו וכתב ה"ר מנוח בשם הראב"ד דהא דפטור כונס את הבתולה דוקא בלילות שהוא מתייחד עמה אבל אם היתה נדה או חולה או שלא היה מקום לייחוד חייב וכתב עוד דמדברי הרמב"ם משמע דפטור גם בימים אבל אפשר דלא מיפטר אלא בלילות אבל לא בימים דישראל קדושים הם (כדאיתא שבת פו) ומסח דעתיה מינה ואין כאן טירדא והכי מסתברא עכ"ל ורבינו כתב כדמשמע מדברי הרמב"ם ז"ל וכ"כ בהגהות מיימונית בשם התוספות:

סעיף קטן ג

ועל מ"ש רבינו שזמן הפטור הוא ד' ימים וד' לילות תמה רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שהרי אינם אלא ג' ימים כלומר שבתולה נשאת ליום הרביעי וכבר קרא ק"ש בשחר קודם נישואיו והשתא לא משכחת עד מ"ש אלא ג' ימים שהוא פטור וכ"כ תלמידי ה"ר יונה ואולי שבוש היא שנפל בספרים ע"כ ואפשר לומר שרבינו סובר שכיון שעתיד לכנוס ביום ד' גם מהשחר הוא טרוד ופטור מק"ש אע"פ שעדיין לא כנס ועי"ל שמנהגם היה לכנוס את הבתולה בליל ד' אחר ת"ע כמו שנוהגים במצרים עוד היום והשתא הוי שפיר ד' ימים וד' לילות:

סעיף קטן ד

ואם רצה חתן להחמיר על עצמו ולקרות קאמר ת"ק הרשות בידו ורשב"ג אומר שאינו רשאי משנה (ברכות טו:) ופסק הרא"ש כרשב"ג והרי"ף כת"ק וכן דעת הרמב"ם כמו שכתב רבינו בסמוך ופלוגתייהו תליא במאי דאמרינן בגמרא (יז:) על האי מתניתין למימרא דרשב"ג חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי ליוהרא והא איפכא שמעינן להו דתנן (פסחים נד:) מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושים וכו' קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דרשב"ג אדרשב"ג אמר רבי יוחנן מוחלפת השטה רב שישא בריה דרב אידי אמר לעולם לא תחליף ולא קשיא וכו' הרא"ש סבר דהלכה כרב שישא בריה דרב אידי דבתרא הוא וא"כ הלכה כרשב"ג דאמר שאינו רשאי דכ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו והרי"ף והרמב"ם סברי דהלכה כר"י דהוא מארי דתלמודא טפי מרב שישא בריה דרב אידי וכיון דרבי יוחנן אמר מוחלפת השטה א"כ רשב"ג הוא דאמר רשאי והלכה כוותיה ומ"ש הרי"ף והלכה כת"ק לפי מאי דמתניא מתני' לת"ק רשאי הוא דאמר הכי וטעמא משום דלפום קושטא האי הוא סברא דרשב"ג וקי"ל כוותיה והתוס' פסקו כרשב"ג אליבא דרב שישא בריה דרב אידי ואח"כ כתבו ומיהו אנן שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם חתן יש לקרות דאדרבה נראה כיוהרא אם לא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה ע"כ וזהו שכתב רבינו וכ"ש האידנא שאין שאר כל אדם יכולים לכוין וכו' וביאור דברי רבינו כך הוא והרי"ף פסק כת"ק ונראין דבריו דאפי' באותו זמן רשאי וכ"ש האידנא שאין שאר כל אדם יכולים לכוין וכו':

סעיף קטן ה

והרמב"ם כתב כל מי שפטור מלקרות ק"ש אם רצה להחמיר על עצמו וכו' בפ"ד מה' ק"ש ונראה שהביא רבינו דברי הרמב"ם לומר שגם הוא פסק כת"ק והעתיק לשונו כמות שהוא ואפשר לומר שהביא דברי הרמב"ם לומר שכשם שבאותו זמן הוא מחלק בין אם דעתו מיושבת כשאר בני אדם לאינה מיושבת ה"ה בזמן הזה אם היה מבוהל ותמה ואינו יכול לכוין דעתו כמו שאר בני אדם אינו רשאי לקרות ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב הר"ם עודף על הסברא שהרי אפילו באבל הוא אומר שאם רצה להחמיר על עצמו ולקרות קורא הפך ממה שכתב הרב להלן וה"ל להביא הר"ם להלן במחלוקת אלא שסמך על מה שכתבו בכאן עכ"ל ואע"פ שאמת הוא דמשמע מדברי הרמב"ם דמי שמתו מוטל לפניו אם רצה לקרות קורא מ"מ לא מסתבר למימר שלא כתב רבינו דבריו כאן אלא ללמוד דבר זה כיון שעדיין לא הזכיר רבינו דין מי שמתו מוטל לפניו אלא ודאי ללמוד כמו שכתבתי כתב דברי רמב"ם בכאן ואגב גררא נלמוד מדבריו דגם אמי שמתו מוטל לפניו קאמר שאם רצה לקרות קורא דבכלל כל מי שהוא פטור מלקרות ק"ש הוא וכיון

דהרי"ף והרמב"ם ז"ל הסכימו דהלכה כת"ק הכי נקטינן וכ"ש לפי מה שנתבאר שבזמן הזה אפילו הפוסקים כרשב"ג מודו: תנן בפ"ק דשבת (ט:) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקימנא לה (יא.) בד"ת כדתניא חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקין לק"ש וכתב הרמב"ם בפ"ב מהל' ק"ש היה עוסק בת"ת והגיע זמן ק"ש פוסק וקורא ומברך לפניה ולאחריה ובר"פ היה קורא (ברכות יג:) ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא ק"ש של ר"י הנשיא פירוש שהיה שונה לתלמידיו מקודם זמן ק"ש וכשהגיע הזמן היה מפסיק וקורא פסוק ראשון לבד וחוזר ללימודו ואיפליגו התם אמוראי אם היה חוזר וגומרה אח"כ אם לאו וכתב הרא"ש מילתא דפשיטא היא שצריך לקרות את כולה ומ"ד אינו גומרה מיירי כשעבר זמן הקריאה קודם שגמר לימודו וא"ת כיון דבעינן שיקרא את כולה למה לא הפסיק לקרותה דאפילו מי שתורתו אומנתו תנן דמפסיק לק"ש וי"ל דה"מ אדם הלומד לבדו אבל מי שלומד תורה ברבים אין לו להפסיק עכ"ל ורבינו לא חשש לכתוב דמפסיקין מת"ת לק"ש לפי שסמך על מה שכתב בסימן ק"ו דכל מי שאין תורתו אומנתו כרשב"י וחביריו מפסיק בין לק"ש בין לתפלה אבל מ"מ היה לו לכתוב שמי שלומד תורה לרבים אינו מפסיק אלא לפסוק ראשון בלבד ואפי' אם יעבור זמן ק"ש בעוד שהוא לומד ורבינו ירוחם כ"כ בח"ב בשם התוס' ואפשר שרבינו סובר דהא דאמרינן שמי שמלמד תורה לרבים אינו מפסיק דוקא כשהוא בענין שאם יפסיק לקרוא את שמע יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ וכמו שכתב ה"ר יונה בפ"ק גבי הא דתניא אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער על ב' דברים ולפי שעכשיו אינו מצוי שיתבטלו מללמוד בסבת הפסק לק"ש לא חשש רבינו לכתבו: גרסינן בירושלמי ריש פרק אין עומדין העוסק בצרכי צבור כאילו עוסק בד"ת ונראה מדברי הרמב"ם שהוא מפרשו לענין שלא להפסיק מצרכי צבור לק"ש שכתב בפ"ב היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהן ויקרא אם נשאר עת לקרות: כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש היה עוסק באכילה או שהיה במרחץ או שהיה עוסק בתספורת או שהיה מהפך בעורות או שהיו עוסקין בדין גומר ואחר כך קורא ק"ש ואם היה מתירא שמא יעבור זמן קריאה ופסק וקרא ה"ז משובח וכתב עליו הראב"ד לא כי אלא מפסיק וקורא ואע"פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן התורה ואם אין שהות אפילו לתפלה דרבנן מפסיק ואיתא להא מלתא בפרק לולב הגזול ורמוזה נמי במסכת ברכות (יג:) עכ"ל וביאור הדברים דתנן בפ"ק דשבת (ט:) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס לא למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובפרק לולב הגזול (סוכה לח.) תנן מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול לכשיכנס לביתו יטלנו על

שולחנו כלומר אם שכח ולא נטל קודם אכילה צריך להפסיק הסעודה וליטול לולב ובגמרא אמרו נוטלו על שולחנו למימרא דמפסיק ורמינהו אם התחילו אין מפסיקין א"ר ספרא הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום אמר רבא מאי קושיא דילמא הא דאורייתא הא דרבנן אלא אמר רבא אי קשיא הא קשיא לכשיכנס לביתו יטול על שולחנו אלמא דמפסיק והדר תני לא נטל בשחרית יטול בין הערבים אלמא לא מפסיק אמר רב ספרא ל"ק הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום א"ר זירא מאי קושיא דילמא מצוה לאפסוקי ואי לא מפסיק יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב אלא אמר (רבא) [רבי זירא] לעולם כדקאמר מעיקרא ודקשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הכא בי"ט שני דרבנן עסקינן ודיקא נמי דקתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב דאי ס"ד בי"ט ראשון מי שרי ופירש"י אלא אי קשיא דאיצטריך רב ספרא לשנויי היא גופא קשיא: אלא אר"ז לעולם. כי איצטריך ר"ס לשנויי משום קושיא קמייתא איצטריך והראב"ד ז"ל סובר דכתירוצא דאמר רבא הא דאורייתא הא דרבנן קי"ל דהא אסיק רבי זירא דהכא בי"ט שני דרבנן ומש"ה אוקמה רב ספרא בדליכא שהות אבל אי איכא שהות אינו מפסיק הא בדאורייתא אע"ג דאיכא שהות מפסיק ולפיכך כתב לא כי אלא מפסיק וכו' ודעת הרמב"ם דכיון דלמסקנא בדרבנן שאני לן בין יש שהות לאין שהות ה"ה בדאורייתא ומאי דאוקמה ר' זירא בי"ט שני לאו משום דס"ל הכי אלא ה"ק ואי הוה קשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הוה מצי לתרוצי דהכא בי"ט שני ומ"ש דיקא נמי אינו מסקנא אלא ר"ז הוא דקאמר לרבא הוה לך למידק דמתני' בי"ט שני מדקתני מי שבא בדרך אבל ר"ז ס"ל דאפילו בדאורייתא אי איכא שהות אין מפסיקין ומתני' בין בי"ט ראשון בין בי"ט שני ומאי דקתני מי שבא בדרך היינו ע"י עירובו או ע"י בורגנין או שלא היה בגירסתו של הרמב"ם דיקא נמי א"נ שהרמב"ם סובר כדברי הר"ן שהעלה כל שהתחיל קודם זמן חיובו אפילו בדאורייתא אינו מפסיק אי איכא שהות ובודאי שלשון הרמב"ם כך מוכח דבהתחיל מקמי דמטא זמן חיוביה עסקינן שכתב היה עוסק בת"ת והגיע זמן ק"ש וכו' היה עוסק באכילה וכו' וכן מאי דאר"ז מצוה לאפסוקי אע"ג דבלשון דילמא אמריה הלכתא היא דמכח אותה קושיא הדר מדרבא ואמר לעולם כדקאמר מעיקרא ולכך פסק גבי ק"ש דכיון שיש שהות גומר ואח"כ קורא וכן מצוה לאפסוקי כדי שלא ישכח ויעבור זמן הקריאה וזהו שכתב ואם היה מתירא וכו' ופסק ה"ז משובח: וכתב עוד שם מי שירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות קודם שתנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם היה מתירא שמא תנץ החמה קודם שיקרא יתכסה במים שהוא עומד בהם ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים שריחם רע ולא במי המשרה ולא במים צלולין מפני שערותו נראית

בהם אבל מתכסה הוא במים עכורין שאין ריחן רע וקורא במקומו ודברים אלו פשוטים בפרק מי שמתו (ברכות כב:) וקצת דברים אלו כתב רבינו בסימן ע"ד וקצת בסימן פ"ו:

סימן עא

סעיף קטן א

מי שמת לו מת שמוטל עליו לקוברו וכו' בברכות ר"פ מי שמתו (ברכות יז:) מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ואסיק רב אשי בגמרא (יח.) דכל שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי:

סעיף קטן ב

ומ"ש או אפילו אינו מוטל עליו לקברו וכו' התוס' והרא"ש כתבו שם ובפרק אלו מגלחין כתב ר"י כשנפטרה אמו הודיעו לר"ת אחיה שהיה בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין קודם קבורה ואמר לנו טעם מאחר שיש לה בעל שהיה מתעסק בקבורתה אינו אסור בבשר ויין כיון שאינה מוטלת עליו כדרך הירושלמי ואיני יודע אם היה רבינו מיקל בכך אם היה בעיר עמה ע"כ. והרשב"א כתב בתשוב' כדברי ר"ת וז"ל הטעם בזה שכל שמוטל עליו לקברו הוא צריך להתעסק בצרכיו בתכריכין ובענינים אחרים הצריכים לו ואלו שאין מוטל עליו לקברו כגון שמתה לו אחותו והיא נשואה שמוטלת על בעלה לקברה הוא אינו נמנע מלהסב ומלאכול בשר ומלשתות יין וכן כל כיוצא בזה ע"כ ומפשט דבריו נראה דאפילו אם הוא עמה בעיר קאמר והרא"ש כתב על דברי ר"ת ונ"ל סברא חלושה וקלושה דא"כ אחי המת יאכלו בשר וישתו יין כיון שבניו יורשים ממונו חייבים בקבורתו אלא ודאי לא פלוג רבנן אלא כל המתאבלים אוננים וכולם קרואים מוטל עליו לקוברו ואפילו אינו בעיר דלא בעינן מוטל לפניו עכ"ל ולמד רבינו דין פטור ק"ש מאכילת בשר ושתיית יין דבתרוייהו תני מי שמתו מוטל לפניו והילכך דינם שוה ופסק כדברי הרא"ש דאסר ליה בבשר ויין וה"ה דפטור מק"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו פטור מק"ש עד שיקברנו מפני שאין דעתו פנויה לקרות עד שיקברנו וכיון דהרמב"ם והרא"ש בחדא שיטה אזלי הכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות אינו רשאי כבר כתבתי בסימן שקודם זה דמדברי הרמב"ם נראה שהוא רשאי וכ"נ מדברי רש"י בר"פ מי שמתו אבל התוס' וה"ר יונה והרא"ש חלקו עליו וכתבו דאינו רשאי והביאו ראיה מהירושלמי וה"ר יונה והרא"ש הביאו עודראיה מגמרא דידן ובהגהות מרדכי כתב ר"י פי' דאסור לברך וכן איתא בירושלמי אם רצה להחמיר אין שומעין לו מפני כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא משאו פירוש מיבעיא ליה אמאי אין שומעין לו מפני כבוד המת או מפני שאין

לו מי שישא משאו ונ"מ היכא דיש לו מי שישא משאו דא"ת מפני כבודו של מת אסור וא"ת מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו וכתב ראבי"ה כיון דלא איפשטא על זה סומכים שמתפללים והולכים לב"ה במקום שיש קרובים שיתעסקו בו. ורבינו כתב כדברי התוספות וה"ר יונה והרא"ש שכתבו סתם שאינו רשאי ולענין הלכה נראה דכיון דבירושלמי מספקא להו היכא דיש מי שישא משאו אם רשאי להחמיר על עצמו וספיקא במידי דרבנן הוא דהא מדאורייתא ליכא איסורא במילתא הרוצה להחמיר על עצמו היכא שיש לו מי שישא משאו אין מוחים בידו וזה טעם דברי ראבי"ה וכ"ש דלהרמב"ם ורש"י ז"ל רשאי להחמיר על עצמו וכדאי הם לסמוך עליהם שלא למחות ביד הרוצה להחמיר על עצמו היכא שיש לו מי שישא משאו מיהת:

סעיף קטן ד

ומ"ש אפי' אם יש לו מי שמשתדל בשבילו וכו' וה"מ בחול אבל בשבת וי"ט חייב וכו' הוא מדתניא בפ' אלו מגלחין (מועד קטן כג.) מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר וכו' ואינו מברך ואינו מזמן וכו' ופטור מק"ש ומן התפלה ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיסב ואוכל בשר וכו' ומברך ומזמן וכו' וחייב בכל מצות האמורות בתורה וכתב שם הרא"ש רש"י פירש במסכת ברכות אינו מברך אין צריך לברך משמע שאם רצה לברך הרשות בידו ולא משמע כן בפרק מי שמתו דקאמר דחוץ לד"א נמי אסור אלמא דיש בדבר איסור וי"א דהא דמשמע דאסור לברך היינו כשצריך לעסוק בצרכי המת אבל אם כבר עסק או שיש לו עוסקים אחרים יכול לברך ובירו' לא משמע הכי דגרסי' התם אינו אוכל כל צרכו ואינו אוכל בשר וכו' ואחרים שברכו אינו עונה אחריהם אמן ובעניית אמן אינו מתבטל מצרכי המת ואפ"ה אסור ועוד אמרי' בפרק מי שמתו (ברכות יט.) אין המת מוטל לפניהם הם יושבין וקורין והוא יושב ודומם ואינו עוסק בצרכי המת מדקתני והוא יושב ודומם הא יכול לכוין בפסוק ראשון של שמע וקאמר דאינו קורא הילכך נראה שאסור להתפלל וכ"מ בירושלמי דגרסינן התם תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבוד המת או מפני שאין לו מי שישא משאו אי תימא מפני כבוד המת אסור אי תימא מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו מי שישא משאו והתניא פטור מנטילת לולב תפתר בחול המועד והתניא פטור מתקיעת שופר מה אית לך למימר בחול ולא בי"ט אמר רבי חנינא מכיון שהוא זקוק להחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכין כמי שנושא משאו דמי מיהו בהא פליג ירושלמי אגמרא דידן דמשמע התם דאפילו בשבת כיון דמחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכין דחלה עליו אבילות והכא אמרינן דבשבת חייב בכל מצות האמורות בתורה וה"ה בי"ט וי"א דגמרא

דידן איירי בשחרית והתם איירי לעת ערב דשייך אז למימר דמחשיכין על התחום ולא בשחרית ול"נ דל"ק דודאי בחול שיכול לעשות צרכי המת אע"פ שאינו עסוק יש עליו דין אנינות מפני כבודו של מת שיהא לבו פנוי לחשב על צרכי המת ויחשוב בהם תמיד אבל בשבת וי"ט שאין יכול לעשות לצורך המת אלא להחשיך בעלמא דוקא בשעה שהוא מחשיך פטור אבל כל היום חייב והא דקתני פטור מתקיעת שופר היינו בשעה שהוא מחשיך ולישנא משמע הכי מכיון שהוא זקוק להחשיך משמע בשעה שהוא עסוק להחשיך ובי"ט שני דנקבר על ידי ישראל כחול שויוהו רבנן ונוהג דין אנינות ובי"ט ראשון אם רוצים לקוברו בו ביום ע"י כותים כיון שהוא צריך להמציא להם צרכי ארון ותכריכין יראה דלא גרע ממחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכין ופטור עכ"ל רבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ומ"ש דבשבת וי"ט חייב עד הערב שיכול להחשיך על התחום ולהתעסק בצרכי קבורה היינו לומר שאם לע"ע הוא מחשיך על התחום הוא פטור אבל אם אינו מחשיך על התחום לע"ע נמי חייב ואע"פ שמפשט דברי רבינו אינו נראה לפרש כן אלא דאע"פ שאינו מחשיך על התחום כיון שהוא יכול להחשיך פטור וכסברת י"א שהזכיר הרא"ש ובפרק מי שמתו כתבה ג"כ ולא נחלק עליה וגם ה"ר יונה כתבה שם מ"מ נראה יותר שסתם דבריו כמסקנת הרא"ש בפרק ואלו מגלחין שהוא עיקר מקום דין זה ונראה שמזה הטעם לא הזכיר בפרק מי שמתו ברמזים דין זה שכיון שבמקום שהוא עיקר מקום הדין כתב סברתו לא חיישינן למה שכתב בפרק מי שמתו שאינו עיקר מקומו ועוד שהרי רבינו בטור י"ד סימן שמ"א כתב ובשבת וי"ט אוכל בשר ושותה יין ומברך וחיוב בכל המצות ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת חל עליו אנינות ליאסר בכולן משעה שמחשיך ע"כ ואם היינו מפרשים דבריו כאן כפשטן יקשה דידיה אדידיה הילכך צריך לפרש כמו שכתבתי וקיצר כאן וסמך על מ"ש בהדיא בטור י"ד שהוא עוקר מקומו ומטעם זה קיצר ג"כ עוד במ"ש דבי"ט חייב ולא חלק בין י"ט ראשון לשני ובי"ט ראשון עצמו בין אם רוצה לקוברו בו ביום ע"י כותים לאינו רוצה לקוברו בו ביום וסמך על מ"ש חילוקים אלו בטור י"ד ואפשר לומר עוד דכיון דלא שייך למימר דבי"ט ושבת לע"ע פטור או חייב אלא בשאר מצות אבל לא לק"ש דלע"ע לאו זמן ק"ש הוא דשל שחר כבר עבר זמן חיובה ושל ערב אכתי לא מטא זמנה לא הוה ליה לרבינו לכתוב כאן אלא וה"מ בחול אבל בשבת וי"ט חייב אלא דמשום דלא נלמוד מכאן לכל המצות שחייב בהם כל יום שבת וי"ט אפי' בשעה שמחשיך על התחום לכך כתב חייב כל היום עד הערב וכו' וכיון שלא כתב כאן אלא מה שצריך לדיני ק"ש לא חשש לברר דבריו וסמך על מ"ש בטור י"ד שהוא עיקר מקומו:

סעיף קטן ה
המשמר המת אפילו אינו מתו פטור ברייתא בר"פ מי שמתו (ברכות יח.) וכתב הר"ן בפ' הישן שאע"פ שהוא יכול לקיים מצות בעודו משמר פטור מפני שכל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אע"פ שאפשר והיינו טעמא דחופר כוך למת פטור אע"פ שדרכן של חופרין דבתר דמחו בה טובא מפשי פורתא ואע"ג דבעידנא דמפשי אפשר לקיים המצות פטור מטעמא דאמרן ומיהו מודינא ודאי שכל שאינו צריך לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם דבכה"ג ודאי יצא ידי שתיהן מהיות טוב אל יקרא רע ע"כ ומיהו לדעת התוספות והרא"ש שם היכא שאפשר לו לקיים שתי המצות צריך לקיים את שתיהן:

סעיף קטן ו
היו ב' משמרין זה משמר וזה קורא ברייתא פרק מי שמתו (שם) היו ב' זה משמר וזה קורא וזה משמר וזה קורא ותני תו בברייתא בן עזאי אומר היו באים בספינה מניחו בזוית זו ומתפללין שניהם בזוית אחרת ואמרינן בגמרא מאי ביניהו אמר רבינא חוששין לעכברים איכא בינייהו ופירש"י ת"ק חייש לעכברים אפילו בספינה ומשמע ודאי דהלכה כת"ק ומשום כן לא חילקו הפוסקים בין ספינה לשאר מקומות:

סעיף קטן ז
וכן החופר קבר למת פטור ברייתא בפ' היה קורא (ברכות יד:) ומפורש שם שאם היו ב' זה חופר וזה קורא ולא הוצרך רבינו לכתוב כן לפי שמדין היו שנים משמרים שכתב בסמוך נלמד כן ונראה דהיינו בחופר כוך שהוא חופר בכותל הסלע שהחופר מוציא הוא בעצמו העפר אבל בקברות דידן שהם בעומק כעין בור שצריך שנים אחד לחפור ולשום העפר בתוך הקופה ואחד מלמעלה להוציא הקופה עם העפר וגם יכולים ב' או ג' לחפור בבת אחת כל הצריכים לעשות ביחד פטורים וכך הם דברי הרמב"ן בתורת אדם וכתבם רבינו בטור י"ד סימן שס"ה ואם יש אחד או ב' נוספים אותו הא' או שנים קורין ואח"כ באים להתעסק בקבר ונשמטין מהמתעסקין כמספרם וקורין וחוזרין אלו להתעסק ונשמטין אחרים עד שנמצא שקראו כולם ולא נתבטל שום דבר מעסק הקבר כלל:

סעיף קטן ח
וכל אדם אסור לקרות בבה"ק או בתוך ד' אמות של מת בפרק משוח מלחמה (סוטה מג:) כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן מת תופס ד' אמות לקריאת שמע ובריש פרק מי שמתו (ברכות יח.) קאמר דה"ה לבה"ק ומשמע מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ק"ש

שאם קרא בצד המת או בבה"ק יחזור ויקרא וחלק עליו הראב"ד ואנו אין לנו אלא דברי הרמב"ם ז"ל:

סימן עב

סעיף קטן א

נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן וכו' משנה ר"פ מ"ש (יז.) נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שהמטה צריכה להן פטורים ואת שאין המטה צ"ל חייבים ופירש"י וחילופיהן. שכן דרך שמחלפין לשאת לפי שהכל חפצים לזכות בו. את שלפני המטה. שיתעסקו בו כשתגיע המטה אצלם: ושלאחר המטה. הואיל ואין צריכה להם חייבים שכבר יצאו י"ח מן המת נראה מדבריו שהוא סובר דהא דקתני את שלמטה צורך בהם היינו שלפני המטה והא דקתני את שאין למטה צורך בהם היינו שלאחר המטה והכי קאמר נושאי המטה וחילופיהן וכו' שלפני המטה ושלאחר המטה זהו משפטם דשלפני המטה כיון שיש למטה צורך בהם פטורין ושלאחר המטה כיון שאין למטה צורך בהם חייבים וכפירש"י כתב ה"ר יונה בשם הירושלמי והמרדכי כתב ה"ג רש"י שלפני המטה צורך בהם פטורים ושלאחר המטה אפילו צורך בהם חייבים לקרות והיינו טעמא דכיון שנשאו אותו אין טרודין כל כך במצוה ומדברי רבינו כאן ובסי' ק"ו נראה שהוא מפרש נושאי המטה וחילופיהן וכו' בין אותם שהם לפני המטה בין אותם שהם לאחריה אם יש למטה צורך בהם אלו ואלו פטורים ואם אין למטה צורך בהם אלו ואלו חייבים ומדברי הרמב"ם בפ"ד מה' ק"ש נראה שהוא מפרש דהכי קאמר נושאי המטה וחילופיהן וכו' בין אותם שהם לפני המטה בין אותם שהם לאחריה מאחר שלמטה צורך בהם פטורים ומאי דקתני סיפא ואת שאין למטה צורך בהם חייבים ה"ק ושאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם חייבים ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם ז"ל וכתב ה"ר יונה על חילופי חילופיהן ואע"פ שיש שהות לאחרונים לקרוא בעוד שנושאין הכת השניה אפ"ה פטורים מפני שפעמים נמלכין שאותה כת שלישית בשנים יסעו ומשום כך אין להם להתחיל:

סעיף קטן ב

לפיכך אין מוציאין את המת סמוך לק"ש וכו' שם (יט.) ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין וכתב ה"ר יונה שי"מ דסמוך לק"ש מיקרי חצי שעה כמו סמוך למנחה דפרק ע"פ (צט:) אבל מהירושלמי נראה דאין השיעור חצי שעה אלא היינו לומר שאין מוציאין אותו אלא שישערו שיוכלו להוציאו ולקוברו קודם זמן ק"ש וכן פי' הרא"ש וכיון שהרא"ש מסכים לדברי הירוש' הכי נקטינן וכתב עוד ה"ר יונה

ואם כבר הגיע זמן ק"ש יש להם להתאחר זמן שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל וכתב עוד דלכאורה נראה דה"ה לק"ש של ערבית אין מוציאין את המת סמוך לה אבל אפשר שאין להחמיר בק"ש של ערבית כיון שזמנה כל הלילה:

סעיף קטן ג

ועל מה שכתב רבינו אם הוא בענין שאין יכולים לקרות קודם כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל נראה שפירוש זה הלשון כמו שאומר בירושלמי אין מוציאין את המת סמוך לק"ש אלא אם כן הקדימו שעה אחת או איחרו שעה אחת כדי שיקראו ויתפללו שהנה פי' סמוך משמע קודם הגעת זמן ק"ש או לאחר שהגיע והנה לאחר שהגיע זמן ק"ש למה לא נוציא אותו אם כבר קראו ק"ש לפיכך אמר שאם יהיה זה הסמיכות לאחר זמן ק"ש כ"כ סמוך שלא היה להם מקום לקרות קודם לא נוציא אותו אבל אם הוא מופלג נוציא עכ"ל נראה שהוא ז"ל מפרש דאין מוציאין את המת סמוך לק"ש דקאמר אחר שהגיע זמן ק"ש הוא ולישנא לא משמע הכי אלא קודם לזמן ק"ש קאמר דאין מוציאין ול"נ שיש להגיה בדברי רבינו ולכתוב לקוברו במקום לקרות וכ"מ בספר ישן וכ"כ הוא ז"ל בטור י"ד סי' שנ"ח ועכשיו אין צריך לידחק במה שנדחק בו רבינו הגדול ז"ל:

סעיף קטן ד

והא דאמרינן: שאם התחילו אין מפסיקין — היינו לומר שלא יפסיקו מלהוליכו עד שיקראו כולם, אלא יוליכוהו ולא יפסיקו את שלמיטה צורך בהם. אבל אותן שאין למיטה צורך בהם הא תנן דחייבים, וכמו שנתבאר בסמוך:

סעיף קטן ה

והרמב"ם כתב ואין מוציאין את המת וכו' אא"כ היה אדם חשוב בפ"ד מה' ק"ש. ומ"ש וא"א ז"ל לא חילק וכו' דברי הרמב"ם פשוטים הם בגמרא דפריך אהא דתניא אין מוציאין את המת סמוך לק"ש איני והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש אדם חשוב שאני והשמיטוהו הרי"ף והרא"ש ז"ל וצריך טעם למה ואפשר דמשום דטעמא דאדם חשוב משום דאין כבודו שיתעסקו בשום דבר ואפי' בק"ש עד שיקברוהו בכבוד כמו שכתב הרמב"ן בתורת האדם ואדם חשוב כי האי שיהא ראוי שלא יתעסקו אפי' בק"ש עד שיקברוהו לא שכיח בדורותינו לפיכך השמיטוה:

סעיף קטן ו

העם העוסקים בהספד וכו' עד והאונן יושב ודומם ברייתא בר"פ מי שמתו (ברכות יט:) ופירש"י אין המת מוטל בפניהם שהמת בבית אחר והם מספידין אותו כאן ויש מפרשים שנתון לצד אחר: וכתבו תלמידי ה"ר יונה בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אית דאמרי דוקא קורין משום דק"ש דאורייתא אבל תפלה שהיא מדרבנן א"צ

ואומר מורי דה"ה לתפלה נמי נשמטים אחד א' ומתפללין ומביא ראיה מהתוספת' ע"כ ואע"פ שהרמב"ן כתב שאין מתפללין כיון דה"ר יונה מביא ראיה מהתוספתא כוותיה נקטינן:

סעיף קטן ז

העם העוסקים בהספד וכו' עד והאונן יושב ודומם — ברייתא בריש פרק מי שמתו (דף יט:). ופירש רש"י: אין המת מוטל בפניהם. שהמת בבית אחר והם מספידין אותו כאן. ויש מפרשים שנתון לצד אחר. וכתבו תלמידי ה"ר יונה: בזמן שהמת מוטל לפניהם, נשמטין אחד אחד וקורין. אית דאמרי דווקא קורין, משום דקריאת שמע דאורייתא, אבל תפילה שהיא מדרבנן אין צריך. ואומר מורי דהוא הדין לתפילה נמי נשמטים אחד אחד ומתפללין, ומביא ראיה מהתוספתא, עד כאן. ואף על פי שהרמב"ן כתב שאין מתפללין, כיון דה"ר יונה מביא ראיה מהתוספתא, כוותיה נקטינן:

ומה שכתב רבינו: ודווקא העם הבאים לשמוע ההספד אבל החזנים המספידים פטורין ודוקא ביום הראשון וכו' — הוא מדכתב הרא"ש בפרק מי שמתו: ירושלמי: כל העוסקים בהספד פטורין מן הקריאת שמע, ואין מפסיקין לתפילה. מעשה היה והפסיקו רבותינו לקריאת שמע ולתפילה. והתנן: אם יכולים להתחיל ולגמור? מתניתין ביום הא', ומה דתני תנא – ביום השני. וסובר רבינו, ד"כל העוסקים בהספד" היינו החזנים המספידים. ואף על גב דההוא ירושלמי א"קברו את המת וחזרו" קאי, למד משם רבינו במכל שכן להיכא דלא נקבר המת שהספדנים עצמם פטורים; ומה שאמרו "ומשם ואילך", היינו מיום שני דקבורה ואילך.

אבל קשה, שכיון שהחזנים אינם מפסיקים, היכי אמרינן בגמרא: "כשאין המת מוטל לפניהם, הם עומדין ומתפללין, והוא מצדיק עליו את הדין ואומר: רבון העולמים" וכו'; ומשמע דביום ראשון הוא, שעדיין לא נקבר המת. וכיון שהחזנים עוסקים בהספד, למה יאמר "ריבון העולמים" וכו' עכשיו יותר מכשאינם מתפללים? ועוד, היאך אפשר שהחזנים יעסקו בהספד בעוד שהעם קורין? שנמצאו מבטלין את העם מכוונתם.

ועוד, שרבינו כתב ברמזים כלשון הזה: כל העוסקים בהספד פטורים מקריאת שמע, והחזנים הסופדים ביום ראשון פטורים, מכאן ואילך חייבים, עכ"ל. ואם "כל העוסקים בהספד" האמור בירושלמי פירושו דווקא החזנים המספידים, היאך כתב: "כל העוסקים בהספד פטורים והחזנים הסופדים" וכו', דמשמע שכל העם העוסקים פטורים? ועוד, דהיאך סתם וכתב: "כל העוסקים בהספד פטורים"? דאי קודם שנקבר המת, הא בהדיא תניא: "בזמן שהמת מוטל לפניהם, נשמטין אחד אחד וקורין" וכו'. ואי אחר שנקבר, הא

תניא: "שורה הרואה את הפנים פטורה, ושאינה רואה את הפנים חייבת", וכמו שכתב הוא בעצמו שם בסמוך, והיאך חזר וכתב סתם: "כל העם העוסקים בהספד פטורים"? אלא שבזו יש לומר, דלא קרי "עוסקים בהספד" כי אם לשורה הרואה את הפנים, וסמך על מה שכתב כבר.

אבל עוד קשה בדבריו, ד"בכל העם העוסקים בהספד" כתב סתם "פטורים", ולא חילק בין יום ראשון ליום שני, ומשמע דגם ביום שני פטורים; ובחזנים המספידים כתב דאינם פטורים אלא ביום ראשון דווקא, והוה ליה יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא! ועוד, דפשט הירושלמי משמע דאמאי דקתני דהפסיקו לקריאת שמע פריך מדתנן: "אם יכולים להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו", אלמא אין מפסיקין מן ההספד לקריאת שמע, ושני דמתניתין דקתני "אין מפסיקין מן ההספד לקריאת שמע" מיירי ביום ראשון, והא דקתני דהפסיקו לקריאת שמע מיירי ביום שני. ומאחר דמתניתין דקתני "אם יכולים להתחיל ולגמור" וכו' דאוקימנא דווקא ביום ראשון לא בחזנים דווקא מיתניא אלא בכל העם, וכמו שכתב רבינו עצמו כאן, אם כן היאך בחזנים חילק בין יום ראשון ליום שני ולא בשאר העם?

ואין לומר שרבינו מפרש, דכי פריך מ"אם יכולים להתחיל ולגמור" אמאי דתני "כל העוסקים בהספד פטורים מן הקריאת שמע" פריך, שהרי שנינו: "אם יכולים להתחיל ולגמור יתחילו", ושני דמתניתא דקתני "כל העוסקים בהספד פטורים מקריאת שמע" ביום ראשון, והא דתני מתניתין "אם יכולים להתחיל ולגמור" מיירי ביום שני, ואף על גב ד"קברו את המת וחזרו" קתני, איכא למימר דמיירי בקברוהו בעיר אחרת ושהו מלחזור עד יום שני. ומפרש רבינו, ד"כל העוסקים בהספד" היינו החזנים המספידים, וקתני בהו דביום ראשון פטורים. דאכתי קשה, היאך כתב ברמזים: "כל העוסקים בהספד פטורים, והחזנים הסופדים" וכו', דמשמע שכל העם העוסקים פטורים? וגם יקשו עליו כל הקושיות שהקשיתי בסמוך. ועוד, דאם כן מאי פריך מדתנן: "אם יכולים להתחיל ולגמור" וכו'? דאדרבה מהתם משמע דהעוסקים בהספד פטורים, דקתני סיפא: "ואם לאו לא יתחילו", וכשהם הולכים בדרך ואינם עסוקים בהספד הוא דקתני "אם יכולים להתחיל ולגמור יתחילו". ועוד, דלישנא ד"מתניתא" בדברי הירושלמי נאמר על המשנה, ולישנא "דתני תנא" נאמר על הברייתא, והיינו כפירושא קמא. ועוד, דאם כן שקיל וטרי הירושלמי על דברי תנא קמא ופסק רבינו כוותיה; ואמאי? והא כיון דתנא בתרא מעשה קתני, הוה ליה למיפסק כוותיה, דהא קיימא לן בכל דוכתא "מעשה רב". הילכך פירושא קמא עיקר. אבל קשה כל הנך קושיות.

ויש לדחוק וליישב דברי רבינו כאן, דהחזנים המספידים, בשעה שהעם קורין, כשאין המת מוטל לפניהם הם דוממים, ואפילו הכי פטורים מפני שהם טרודים להרהר בעניין ההספד לראות באיזה עניין יספידו. אך על מה שכתוב ברמזים קשה. והרמב"ם לא הזכיר דברי הירושלמי הזה כלל:

סעיף קטן ח

קברו את המת וחזרו וכו' משנה וגמרא בר"פ מי שמתו (ברכות יז:) ומ"ש רבינו אל מקום שעומדים שם האבלי' לעשות שורה פי' היה להם מקום מיוחד והוא רחוק קצת מבה"ק ובשובם מלקבור המת היו הולכים האבלים והקהל עד המקום ההוא ועומדים שם האבלים ומנחמים אותם ואם יכולים להתחיל ולגמור קודם שיגיעו לאותו המקום יתחילו וכו' כתב רבינו הגדול מה"ר יצחק אבוהב ז"ל שנראה מפירש"י דהכי קאמר אם יכולים להתחיל ולגמור פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו ויגמרו כולה ובאמת לישנא דיתחילו הכי משמע: וכתב הרמב"ם קברו את המת וחזרו וכו' ואם לאו לא יתחילו אלא ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות נראה מדבריו דביש שהות ביום לקרות אחר שינחמו את האבלים עסקינן הא לאו הכי בכל גוונא יתחילו:

סעיף קטן ט

העומדים בשורה לנחמו שורות הפנימים וכו' משנה שם (יז:) העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבים ובגמרא ת"ר שורה הרואה את הפנים פטורה ושאינה רואה את הפנים חייבת ר"י אומר הבאים מחמת האבל פטורים מחמת עצמם חייבים ופסק כת"ק וכן פסק הרמב"ם ז"ל:

סימן עג

סעיף קטן א

שנים שהיו ישנים בטלית אחת לא יחזיר זה פניו וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כד.) בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה שנים שהיו ישנים בטלית אחת מהו שיחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש ויחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש א"ל הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו מתקיף לה רב יוסף אשתו ולא מיבעיא אחר אדרבה אשתו כגופו אחר לאו כגופו מיתיבי ב' שהיו ישנים בטלית אחת זה מחזיר פניו וקורא ק"ש וזה מחזיר פניו וקורא ק"ש ותניא אידך היה ישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו לא יקרא ק"ש אלא א"כ היתה טלית מפסקת ביניהם ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר בשלמא לרב יוסף לא קשיא הא באשתו הא באחר אלא לשמואל קשיא אמר לך שמואל ולרב יוסף מי ניחא והא תניא היה ישן במטה ואשתו ישינה בצידו לא יחזיר פניו ויקרא אא"כ היתה טלית מפסיק ביניהם אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי היא לדידי נמי אחר תנאי

היא ופסק הרי"ף כר"י דאשתו כגופו ומותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחר לאו כגופו הוא ואסור וכן פסק הרמב"ם והרא"ש הביא פסק הרי"ף ואח"כ כתב שר"י סובר דכיון דלא איפסיק הלכתא לא כשמואל ולא כר"י עבדינן לחומרא כברייתא דפליגא אדר"י ולא יקרא אפי' באשתו עמו אם אין טלית מפסיק בינו לבינה כיון דאשכחן ברייתא דלא כוותיה סמכינן אברייתא דאילו היה האמורא יודע אותה ברייתא לא היה פליג עלה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ורש"י פסק דאף באשתו אסור וכו' ט"ס הוא וצריך להגיה במקומו ר"י וכ"מ בספר מוגה ומתוך דברי הברייתות שכתבתי יתבאר לך שמ"ש רבינו לא יחזיר זה פניו לכאן ויקרא אא"כ היה טלית מפסיק ביניהם לאו למימרא דתרתי בעינן חזרת פנים והפסקת טלית אלא בהפסקת טלית סגי ואפילו אם לא יחזיר פניו וכתב הרמב"ם שא"צ הפסק טלית אלא ממתניו ולמטה וכן בדין דממתניו ולמעלה אע"פ שנוגע בשר זה בבשר זה לא אתיא לידי הרהור ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם ז"ל מסכימים לפסוק הלכה כרב יוסף הכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ועד כמה חשובים קטנים בתינוק עד שיהיו לו י"ב שנים וכו' שם אמר מר אם היה בניו ובני ביתו קטנים מותר ועד כמה א"ר חסדא תינוקת בת ג' שנים ויום א' ותינוק בן ט' שנים ויום א' א"ד תינוקת בת י"א שנה ויום א' תינוק בן י"ב שנה ויום אחד אידי ואידי דאיכא שדים נכונו ושערך צמח והרי"ף והרא"ש כתבו סתם כלישנא בתרא וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהל' ק"ש וכתב עוד הרמב"ם דדוקא לי"ב ולי"א בעינן שדים נכונו ושערך צמח אבל כשהגיע תינוק לי"ג ותינוקת לי"ב אע"פ שלא הביאו אלו הסימנים כבר יצאו מתורת קטנים ואין קורא עמהם בלא הפסקה והסכימו לדבריו ה"ר יונה והרא"ש וכתבו עוד מיהו אם הביאו סימנים אלו קודם י"א לתינוקת וי"ב לתינוק לא חיישינן להו ומותר וכתב בהגהת אשירי בשם א"ז דהא דשרינן בבניו הקטנים אפילו כשנוגעין ערותן זה בזה שרי ודבר תימה הוא להתיר כולי האי וקצת יש להחמיר לאסור ממ"ש ה"ר יונה בפרק מי שמתו גבי כותי:

סימן עד

סעיף קטן א

היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו וכו' פלוגתא דת"ק וי"א בס"פ מי שמתו (ברכות כד:) וכתבו התוספות והרא"ש שה"ר שמעיה כתב בשם רש"י דהלכה כת"ק ומיהו בסמוך משמע דאסור וכ"פ הרי"ף והרמב"ם דאסור וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד ואע"פ שתמה עליו בסוף דבריו כתב כבר הורה זקן וראוי לחוש לדבריו עכ"ל וכיון

שהרי"ף והרמב"ם ור"ח והתו' והראב"ד והרא"ש מסכימים לאסור כי"א פשיטא דהכי נקטינן וכתב הרא"ש וכן היה נוהג ר"ת כשהיה רוחץ בחמין צלולין והיה רוצה לשתות מכסה בבגד ממטה ללבו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה וכתב בת"ה סי' י' בשם א"ז דדוקא בבגד אבל בידים לא הוי כיסוי:

סעיף קטן ב

ומ"ש הילכך היה רוחץ במים צלולים אל יתכסה בהם וכו' שם אהא דתנן (כב:) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא פריך בגמרא (כה:) והרי לבו רואה את הערוה ומשני במים עכורים שנו דדמו כארעא סמיכתא:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואין ריחן רע פשוט הוא ולא היה צריך לכתבו אלא מפני ששנינו באותה משנה ולא יתכסה במים הרעים ולא במי משרה כתבו: וכתב הרשב"א והלא לבו רואה את הערוה כלומר שהוא עם הערוה בתוך המים אבל לעיניו רואות את הערוה ליכא למיחש דכיון שעיניו חוץ למים ומסתכל בחוץ אינו רואה הערוה ואוקימנא בעכורין הראב"ד ז"ל עכ"ל וכן כתב ה"ר יונה ז"ל ומ"ש דלעיניו רואות את הערוה ליכא למיחש וכו' מבואר דהיינו לומר דכיון דאינו מסתכל בה אע"פ שהוא יכול לראותה מותר: וכתב ה"ר יונה בשם רבני צרפת שאם האדם מחבק גופו בזרועותיו דייניגן ליה כהפסקה מבגד ומותר ואפילו לפי מה שכתבתי בסמוך בשם א"ז ות"ה שאם מכסה לבו בידיו כדי שלא יהא רואה את הערוה לא חשיב כיסוי אפשר דמודו בהא דשאני כיסוי ביד דכיון דלב ויד חד גופא אינון אין הגוף יכול לכסות את עצמו אבל לענין הפסק אפשר דמפסיק אע"ג דחד גופא אינון: כתב בא"ח נראה שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק אע"פ שאינן מפסיקות למטה מן החזה לפי שערותן למטה מאד ואין לבן רואה את הערוה ולא בעינן טוחות בקרקע אלא כשהן ערומות כדי שתתכסה ערותן עכ"ל:

סעיף קטן ד

וכן אם לבו רואה את ערות חבירו אסור:

סעיף קטן ה

ושאר איבריו שרואים אותה אפילו עקבו וכו' בס"פ מי שמתו (שם) איפליגו אמוראי בעקבו נוגע או רואה את הערוה ואסיקנא והלכתא נוגע אסור רואה מותר וכתבו התוס' וטעמא דגזרינן נוגע עקבו שמא יגע בידו וכתב ה"ר יונה והרא"ש וה"ה לכל האברים הנוגעים בערוה והא דנקט עקבו מפני שהעקב עומד כנגד הערוה וכ"כ בא"ח בשם הראב"ד דה"ה לשאר האברים אפילו ירכותיו שהערוה שוכבת עליהם צריך להפסיקן

בבגד או להרחיבן שלא יגעו בערוה בשאינו לובש מכנסים עכ"ל ומשמע לי דלא מיקרי ערוה לענין זה אלא הגיד עצמו דאי נגע בידיו אתו לידי הרהור ומפני הידים גזרו בשאר אברים אע"ג דלא אתי בנגיעתן לידי הרהור אבל בנגיעה דכיס לית לן בה דאפילו אי הוה נגע בה בידיו לא אתי לידי הרהור: וכתב רבינו ירוחם דה"ה להתפלל בעינן שלא יהיו איבריו נוגעים בערוה:

סעיף קטן ו

ומ"ש אם נוגע בערות חבירו אסור יש ללמוד כן במכ"ש מדין שנים שהיו ישנים בטלית אחד לא יחזיר זה פניו לכאן ויקרא וזה פניו לכאן ויקרא אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם:

סעיף קטן ז

היתה טליתו חגורה לו על מתניו וכו' מימרא דרב הונא בס"פ מי שמתו (ברכות כד: וכה.) ותניא כוותיה היתה טליתו חגורה על מתניו מותר לקרוא ק"ש אבל לתפלה עד שיכסה את לבו ופירש"י חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש אבל לתפלה צריך הוא לראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה אבל ק"ש אינו מדבר לפני המלך:

סימן עה

סעיף קטן א

טפח המגולה באשה וכו' — בסוף פרק מי שמתו (דף כד.), אמר ר' יצחק: טפח באשה ערוה. למאי? אילימא לאיסתכולי בה, והאמר רב ששת: כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף? אלא באשתו ולקריאת שמע. אמר רב חסדא: שוק באשה ערוה, אמר שמואל: קול באשה ערוה, אמר רב ששת: שיער באשה ערוה. ופירש רש"י: שוק. באשת איש: ערוה. להסתכל, וכן באשתו לקריאת שמע. והוה תמיהא לי, מאי קא משמע לן רב חסדא? כל מקום שדרך לכסותו הוה ערוה, ומאי איריא שוק? עד שמצאתי להרשב"א שכתב: הא דאמר ר' יצחק טפח באשה ערוה, ואוקימנא באשתו ולקריאת שמע, פירש הראב"ד דאפשר דווקא ממקום צנוע שבה, ועלה קא אתי רב חסדא למימר דשוק באשה מקום צנוע וערוה היא, ואפילו לגבי בעלה, ואף על פי שאינו מקום צנוע באיש. אבל פניה ידיה ורגליה, וקול דיבורה שאינו זמר, ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה, אין חוששין להן מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד, עכ"ל. ורבינו נראה שהלך בשיטה זו, וזהו שכתב: טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו, דמשמע דבמקום שאין דרכה לכסותו, כגון פניה או ידיה, לית לן בה; ואחר כך כתב: וכן אם שוקה מגולה אסור, כלומר שאף על פי שאינו מקום צנוע באיש הוי ערוה באשה.

והרא"ש כתב גם כן אהא דטפח באשה ערוה: דווקא בדבר שרגיל להיות מכוסה באשה. וכתב עוד: ודווקא באחריני, אבל בעצמה הא אמרינן לעיל: האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה. וכן כתב הרשב"א: שוק באשה ערוה, ודווקא לאחרים ולאנשים, משום הרהור, אבל לעצמה לא, דהא קתני: האשה יושבת וקוצה לה חלתה: וכתב הרא"ש עוד, אמאי דאמרינן: קול באשה ערוה, פירוש לשמוע ולא לעניין קריאת שמע, ולכן השמיט רבינו קול באשה. אבל המרדכי כתב בשם רבינו האיי דכל הני לעניין קריאת שמע, וכן כתוב באוהל מועד דקול זמר אפילו באשתו ערוה, וכן כתב הגהות מיימון בשם רבינו תם. אלא שכתב המרדכי בשם רא"ם: הילכך אסור לומר דבר שבקדושה בשמיעת קול שיר של אשה, ועת לעשות לה' הפרו תורתך, הילכך אין אנו נזהרים מללמוד בשמיעת שיר נשים ארמאות, עכ"ל. וה"ר יונה כתב גם כן דקול באשה ערוה – לקריאת שמע הוא. והני מילי בשעה שמנגנת, אבל בשעה שמדברת כדרכה מותר. ואפילו בשעה שמנגנת, אם הוא יכול לכוין ליבו לתפילתו בעניין שאינו שומע אותה ואינו משים לב אליה, מותר, ואין לו להפסיק קריאתו. וכן כשמגולה טפח אינו אסור אלא כשמסתכל בה, אבל בראייה בעלמא מותר, עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר כ"כ הרא"ש והמרדכי והגהות מיימון וכתבו עוד הגהות דה"ה לכל קול הרגיל בה לא חיישינן: כתב הרא"ש והרי"ף שלא הזכיר מכל זה כלום כתב הראב"ד דאפשר דמשום דאמרינן לעיל עגבות אין בהם משום ערוה סבר הרב דכ"ש טפח ושוק ושער וקול וכתב הוא ז"ל דלא מן השם הוא זה אלא הכא משום דמטריד וברואה ועגבות הא פרישנא דוקא דנפשיה ובאשתו בשאינו רואה ואע"פ שנוגע דכל שאינו רואה משום נגיעה לבד לא מטריד הואיל וגס בה עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש כל גוף האשה ערוה לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא ואפי' אשתו ואם היה מגולה טפח מגופה לא יקרא כנגדה עכ"ל והשמיט קול ושער משום דמשמע ליה דלשמוע ולהסתכל קאמר ולא לענין ק"ש וכמו שכתב הרא"ש בקול ודקדק לומר אם היה מגולה טפח מגופה לרמוז למה שנתבאר בסמוך דידיה ופניה וכ"מ שאין דרך לכסותו שרי דהא לא שייך לומר מגולה אלא במקום שדרך להתכסות ולענין הלכה נראה דנקטינן כדברי הרמב"ם ומיהו טוב ליזהר לכתחילה ממראית שער ומשמיעת קול זמר אשה בשעת ק"ש:

סעיף קטן ג

אסור לקרות כנגד ערוה פשוט בס"פ מי שמתו (ברכות כה:) וכתב הרמב"ם דה"ה כנגד ערות קטן דאסור וה"ר יונה כתב בסוף פרק מי שמתו שיש נוהגים לכסות ערות הקטן

בשעה שמלין אותו וי"א שאין צורך לזה ובסוף דבריו כתב דנראה דודאי בקטן כ"כ לא דיינינן ליה ערוה ואין צריך לכסותו בשעת ברכה והרא"ש כתב דברי ה"ר יונה והוסיף וכתב וגם נראה כיון דלתקוני המילה קא אתי קרינא ביה שפיר והיה מחנך קדוש ואין בו אותה שעה משום לא יראה בך ערות דבר ורבינו כתב בטור י"ד סימן רס"ה בשם בעל העיטור שאין צריך לכסות דלא הוי ערוה כל זמן שאינה ראויה לביאה וכ"כ הכלבו בשם הרי"ף וכתב רבינו ירוחם שהרוב מסכימים לדברי ה"ר יונה ע"כ ולי נראה דכיון דהרמב"ם ס"ל דאסור והרא"ש נמי אפשר דסבר דבק"ש אסור דהא לא שייך בה ההוא טעמא שהוסיף הילכך יש להזהר לכתחלה מיהא מיהו אם קרא כנגד ערות קטן שאינו ראוי לביאה אין מחזירין אותו דכדאי הם הנך רבוותא לסמוך עליהם:

סעיף קטן ד

ערוה בעששית ורואה אותה וכו' ג"ז פשוט שם ומפרש טעמא משום דכתיב ולא יראה בך ערות דבר והא קא מתחזיא: וכתב הרמב"ם דאסור לקרות כנגד הערוה עד שיחזיר פניו משמע דבהחזרת פנים סגי אע"פ שהיא סמוכה לו דהא לא תלה רחמנא ערוה אלא בראיה ומה"ט נראה שבלילה או אם הוא סומא או אם עוצם עיניו אפילו ביום שרי ולא דמי לצואה דאפילו סומא ובלילה אסור לפניו כמלא עין הרואה ביום כמ"ש בסימן ע"ט דשאני ערוה דלא תליא רחמנא אלא בראיה וכ"נ ממה שכתבתי בתחלת סימן שלפני זה גבי רוחץ במים צלולים בשם הרשב"א וה"ר יונה ואע"פ שהרוקח כתב בסימן שכ"ד ואם ערוה כנגדו אפילו יעצים עיניו אסור לו לקרות ק"ש או להתפלל כדאי הם הני רבוותא לסמוך עליהם:

סימן עו

סעיף קטן א

צואה בעששית מותר לקרות כנגדה וכו' פשוט בס"פ מי שמתו (ברכות כה:) ומפר' טעמא משום דצואה בכיסוי תליא מילתא דכתיב וכסית את צאתך והא מכסיא:

סעיף קטן ב

צואה בגומא וכו' ואם היה סנדלו נוגע בה אסור שם אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש בעא מיניה מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו וכתב הרא"ש מניח סנדלו עליה וקורא ולא אמרי' דסנדל בטיל לגבי גופו ולא חשיב כיסוי. צואה דבוקה בסנדלו מהו פי' שהסנדל נוגע בצואה מהו תיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג מה' ק"ש וה"ר יונה פי' בצואה בגומא פורס סנדלו עליה ומותר דכיון שאין ריח רע מגיע אליו כאילו היתה מכוסה בכלי דמי ומותר אפי' נוגעת בסנדלו ומאי דבעי מר בריה דרבינא דבוקה בסנדלו מאי מילתא באפי נפשה היא ור"ל

היכא דהולך בדרך או עומד במקום אחד ונדבקה ממש הצואה בסנדלו מאי תיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא ואע"פ שכשנוגעת בסנדלו מותר כשנדבקה ממש אסור ורבינו כתב כדברי הרמב"ם והרא"ש ז"ל וכן הלכה:

סעיף קטן ג

העבירו צואה לפניו וכו' שם פלוגתא דאביי ורבא והלכתא כרבא דאסור:

סעיף קטן ד

ופי חזיר כצואה עוברת דמי שם מימרא דרב פפא ואקשינן פשיטא ופירש"י פשיטא דפי חזיר אינו בלא צואה ומהדרינן לא צריכא אע"ג דסליק מנהרא וכתב ה"ר יונה כלומר שאין הרחיצה מועלת לו דכיון שדרכו ללכלך פיו כל היום מצואתו לא רוחץ ודייקינן ליה כגרף של רעי ודע שהרמב"ם כתב גבי צואה עוברת פי חזיר אסור לקרות כנגדן עד שיעברו ממנו ד' אמות נראה מדבריו שאע"פ שהם עוברין לפניו כיון שהרחיקו ממנו ד"א שרי ולא דמי לצואה העומדת במקום אחד שצריך להרחיק ממנו לפניו כמלא עיניו דהני כיון שעוברין והולכין להם בהרחקת ד' אמות שרי וכ"כ רבינו הגדול מהר"ר יצחק אבוהב ז"ל אלא שלא מצאתי גילוי לזה בגמרא לכך נ"ל דבלאחריו מירי ומש"ה סגי כשיעברו ממנו ד"א אבל מלפניו צריך להרחיק מלא עיניו וכן נראה מדברי רבינו שכתב כאן אסור לקרות כנגד' סתם וסמך על מה שכתב בסימן ע"ט שיעור ההרחקה שהוא צריך להרחיק:

סעיף קטן ה

היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו וכו' שם איתמר צואה על בשרו או שהיו ידיו בב"ה רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש ורב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש. ופירש"י ידיו בב"ה. מחיצה יש בינו לב"ה ופשט ידיו לפנים מן המחיצה ומפרש בגמרא דטעמא דרב הונא משום דכתיב כל הנשמה תהלל יה וטעמא דרב חסדא משום דכתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך ופירש"י כל הנשמה הפה והחוטם בכלל ההילול ולא שאר אברים: וכתב הרא"ש צואה על בשרו או שהיו ידיו בבה"כ פי' שהיתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדו או שהכניס ידו דרך חור לבה"כ ואינו מריח ריח רע ופסק ר"ח כרב חסדא דאסור אע"ג דרב חסדא תלמידיה דרב הונא אזלינן לחומרא וכן פסק בא"ז והרי"ף כתב דקי"ל כרב הונא חדא דהוא רביה דרב חסדא ועוד דמקשינן מיניה בפרק אמר להם הממונה (יומא ל.) דאמר רב פפא צואה במקומה אסור לקרות ק"ש פירוש צואה בפי טבעת היכי דמי אי דנראית פשיטא ואי דלא נראית לא ניתנה תורה למלאכי השרת לא צריכא יושב נראית עומד אינו נראית מ"ש מצואה על בשרו במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא מדקא מקשה מיניה ש"מ דהלכתא היא וכתבו ה"ר יונה והרא"ש וכן

מסתברא וי"א דהא דשרי רב הונא צואה על בשרו לא איירי אלא בצואה שעמדה על בשרו במקום המתכסה מאליו בלא מלבושים כגון בין אצילי ידיו וכיוצא בו אבל במקום הנראה אין כיסוי המלבוש מועיל ודייקי מדפריך התם אי דנראית פשיטא מהיכא פשיטא ליה הא רב הונא שרי דכיון דמכוסה בבגדיו ואי משום שהיא במקומה אכתי לא אסיק אדעתיה דבמקומה אסירא טפי והרי"ף והרמב"ם גורסים ידיו מטונפות מבה"כ ולא נהירא גירסא זו דהיכי שרי ליה רב הונא כיון שהצואה נראית ואי מיירי ביבישה אפ"ה היה אסור דאמרינן צואה כחרס אסורה והוסיף ה"ר יונה וכתב ז"ל והרמב"ם רצה ליזהר מזו הקושיא וכתב היתה טיפת צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבה"כ כלומר שאין בו ממשות אלא לכלוך בעלמא שנתפשט בבשרו או ידיו מטונפות ומתוך קטנותו ויבשותו נדון אותו כאילו אין שם צואה כלל ואפ"ה אינו מתקבל דאם איתא דאיירי בענין זה למה היה אוסר רב חסדא מטעם כל עצמותי תאמרנה דכיון שהוא כ"כ מועט ויבש שאנו דנין אותו כאילו אין שם צואה כלל נמצא שכל עצמותיו נקיים ורב הונא נמי לא הוצרך להתיר מטעם כל הנשמה תהלל יה שאפילו בלא זה מותר כיון שאין בו ממשות עכ"ל: והרשב"א כתב וז"ל הקשה הראב"ד מ"מ הא בעינן מחנך קדוש וליכא ותירץ כיון דיבשה והלך ריחה דלא נפיש זוהמא בטלה על גב גופו דומיא דמלמולי זיעה שנעשו על גופו של אדם ומסתברא דאפי' כשאינה יבישה ואי משום מחנך קדוש כל שהיא מכוסה ליכא משום מחנך קדוש כדאמרינן לקמן צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש ובדבוקה בסנדלו דלא איפשיטא להו היינו משום דזימנין דמגליא כשהוא מהלך והדין נותן שלא הקפידה תורה במחנה קדוש אלא כשאינו מכוסה הא במכוסה מישרא שרי דכתיב ושבת וכסית את צאתך ולקמן נמי אמרי' צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה מ"ט צואה בכיסוי תליא מילתא והא מכסיא כנ"ל עכ"ל: והרמב"ם כתב לפסוק כרב הונא ואח"כ כתב וכמה גאונים הורו שאסור לו לקרות אם היו ידיו מטונפות וכך ראוי לעשות עכ"ל:

סעיף קטן ו

היה לפניו מעט צואה יכול לבטלה ברוק וכו' שם אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה ופירש"י רוקק עליה ומכסה אותה ברוק:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואין הביטול מועיל אלא לפי שעה ירושלמי כתבו שם הרא"ש רבי זירא ורבי אבא יתבין וחזיין צואה רבי אבא רקיק עלה אמר רבי זירא כמין ימא לטיגנא כלומר אין ביטול הרוק מועלת אלא לשעה מועטת כמהלך מן הים לטיגנא שהוא דבר מועט ואח"כ חזרה הצואה למקומה וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד:

סעיף קטן ח

ספק אם צואה עמו בבית וכו' בס"פ מי שמתו (ברכות כה.) אמר רב יהודה ספק צואה בבית מותרת באשפה אסורה ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותרין סבר לה כי הא דאמר רב המנונא לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד כלומר כנגד עמוד הקילוח וכדרבי יונתן דר"י רמי כתיב ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ כלומר לא הצריכו כיסוי וכתיב ויתד תהיה לך וגו' וכסית הא כיצד כאן בגדולים כאן בקטנים אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפל לארעא שרי ורבנן הוא דגזרו בהו וכי גזרו בהו רבנן בודאן אבל בספיקן לא גזרו:

סעיף קטן ט

ואם קרא במקום הראוי להסתפק וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כב:) ת"ר המתפלל ונמצאת צואה במקומו אע"פ שחטא תפלתו תפלה אמר רבא האי זבח רשעים תועבה הוא וכתב הרא"ש נראה דמיירי במקום שראוי להסתפק ולתלות שיש שם צואה הילכך פשע מתחלה ולכך תפלתו תועבה אבל אם אינו מקום שראוי להסתפק לא מיקרי זבח רשעים ואם התפלל תפלתו תפלה ואין צריך לחזור לברך ולהתפלל וכן כתבו התוס' וה"ר יונה והרשב"א ז"ל ואע"פ שדין זה בתפלה איתמר בגמרא למד ממנו רבינו לענין ק"ש וכתבו התוס' והרא"ש בפ' הדר (עירובין סד.) אהא דאמרינן שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה צ"ע אם יש להשוות ברכות לתפלה לענין צואה ושכור דע"כ לאו לכל מילי דמו שהרי שתוי אל יתפלל לכתחלה עד שיפיג יינו ושתוי מברך לכתחלה ברכת המזון וכל הברכות כדאיתא בירושלמי ואכלת ושבעת ואפילו מדומדם: וכתבו עוד התוספו' ומיהו משום מי רגלים פשיטא דא"צ לחזור ולברך אפילו אם תאמר דמשוינן ברכות לתפלה בצואה תניא ומי רגלים לא חמירי כמו צואה דהא אמרינן בסוף פרק מי שמתו לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפל לארעא שרי ורבנן הוא דגזרו בהו וכו': דין היה קורא וראה צואה כנגדו כתב רבינו בסימן פ"א:

סימן עז

סעיף קטן א

מי רגלים אסור לקרות כנגדן עד שיטיל לתוכן רביעית מים בסוף פ' מי שמתו (ברכות כב:) תנן ולא יתכסה במים הרעים ולא במי משרה עד שיטיל לתוכן מים ומפרש בגמ' (כה:) ה"ק לא במים הרעים ולא במי משרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ויקרא ואיפליגו בברייתא כמה מים יטיל לתוכן דת"ק אמר כ"ש ורבי זכאי אומר רביעית ואמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעית דמיא כרבי זכאי:

סעיף קטן ב
ומ"ש ל"ש ע"ג קרקע או בכלי פשוט הוא גם מ"ש ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להם כ"כ הרשב"א ופשוט הוא דעביט אפי' אין בו מי רגלים אסור לקרות כנגדו ואינו מועיל בנתינת מים להכשיר הכלי עצמו כמו שיתבאר בסימן פ"ז בס"ד:

סעיף קטן ג
ומ"ש ל"ש היו הם בכלי תחלה וכו' שם אמר רב נחמן מחלוקת בסוף אבל בתחלה כל שהן ורב יוסף אמר מחלוקת בתחלה אבל בסוף ד"ה רביעית ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב יוסף דבין בתחילה בין בסוף שיעורן רביעית וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם ז"ל שסתם דבריו וכן פסק הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ד
וכתב הרמב"ם רביעית למי רגלים של פעם אחת וכו' בפ"ג מהל' ק"ש כתב וז"ל נתן רביעית מים לתוך מי רגלים של פעם אחת מותר לקרות עמהם בתוך ד' אמות. ומשמע מדבריו שאם הם מי רגלים של ב"פ צריך ב' רביעיות ואם שלש שלש וכ"כ הרא"ש שהוא דעת הרמב"ם ז"ל ומדהביא דבריו ולא חלק עליהם משמע דהכי ס"ל אבל הרשב"א כתב כמה יטיל לתוכן מים כ"ש ר' זכאי אומר רביעית פירוש אפילו היו מי רגלים עצמן הרבה דהא דומיא דכל שהוא דאמר ת"ק קאמר ר' זכאי רביעית והיינו דא"ל רב יוסף לשמעיה עייל לי רביעיתא דמיא במשיכלא כלומר דבהכי סגי ואפילו מטיל לתוך משיכלא מי רגלים מרובין ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם והרא"ש ז"ל: בסימן פ"ב כתב רבינו כמה יהיו נבלעים בקרקע המי רגלים ויהי' מותר לקרות ק"ש כנגדם:

סימן עח

סעיף קטן א
היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כב:) ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל ואע"ג דלענין תפלה איתניא למד משם רבינו לענין ק"ש וכתב הרא"ש ממתין עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל פסק הר"ר יוסף בר ר' משה דאפילו נפלו על בגדיו כיון דעביד טיף טיף נבלעים מהרה כדאמרינן לקמן מי רגלים שנבלעו בבגד או בקרקע ואין בהם כדי להטפיח מותרים ונראה דאפילו יש בהם טופח כדי להטפיח מותרים דמדאורייתא אינו אסור אלא כנגד העמוד בלבד ורבנן הוא דגזור וכיון שכבר הוא עומד בתפלה לא גזור ואוקמוה אדאורייתא וכן דעת ה"ר יונה ז"ל וכ"כ התוספות וזה לשון הרשב"א מסתברא לי דאינו צריך להרחיק ממקום המים כלל מדלא קתני ומרחיק עד שיזרוק לאחריו ד"א כדקתני בראה צואה כנגדו וטעמא דמילתא משום דבצואה בעינן מחנך קדוש אבל מי רגלים

אינו אסור מדאורייתא אלא כנגד עמוד בלבד והילכך אם לא התחיל מרחיק מדרבנן אבל בעומד בתפלה לא ועוד נראה שאפילו בא לפסוק ולהרחיק אסור עכ"ל. ודבר פשוט הוא שבתפלה דוקא קאמר אבל לק"ש אפילו אם התחיל כבר מרחיק כדי לגמור הקריאה שהרי יכול לקרות ק"ש והוא מהלך: והגהות מיימון החדשות כתבו בפ"ד מהל' תפלה וכשחוזר להתפלל צריך להתרחק מן המי רגלים ד"א ואותם מים וניצוצות שעל ברכיו ורגליו ואי אפשר לקנחם צריך לכסות בבגדים אשר לא נתזו המים עליהם כדמשמע בפ' א"ל הממונה (ל.) ובתוס' עכ"ל ולענין הלכה נקטינן כדברי הרשב"א דרב מובהק הוא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש וכו' נתבאר בסי' ס"ה:

סימן עט

סעיף קטן א

היה רע שיש לו עיקר וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כה.) איתמר ריח רע שיש לו עיקר רב הונא אמר מרחיק ד"א וקורא ק"ש ורב חסדא אמר מרחיק ד"א ממקום שפסק הריח ותניא כוותיה דר"ח וכתב הרא"ש דאף על גב דאסיקנא דלית הלכתא כההיא מתניתא היינו בצואת כלבים וחזירים דפליגא אידך ברייתא עלה אבל בהא דריח רע שיש לו עיקר דלא פליגא עלה נקטינן כוותה והלכה כר"ח וכן דעת ה"ר יונה וכן פסק הרשב"א אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מה' ק"ש ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד"א וקורא אם פסק הריח ואם לא פסק הריח מרחיק עד מקום שפסק הריח והראב"ד השיגו דהא תניא כוותיה דר"ח וכדברי ה"ר יונה והרא"ש והרשב"א וכ"כ רב האיי גאון והרמב"ם נראה שסובר דכיון דאידחי קצת מההיא ברייתא דאתיא כוותיה דר"ח הויא לה כמשבשתא ותו לא מהני סיועא דידה אפילו במאי דלא אידחי בהדיא והדרינן לכללין דאין הלכה כתלמיד במקום הרב הילכך הלכה כרב הונא דרביה דר"ח הוא ובעל מ"ע כתב שהרמב"ם היה גורס בדר"ח עד מקום שיכלה הריח והרי"ף כתב הא דתניא כוותיה דר"ח ואחר כך כתב אמר רבא לית הילכתא כי הא מתניתא אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים כל זמן שיש בתוכן עורות. ומשמע ודאי שהוא ז"ל פוסק כרב חסדא דאל"כ למה לו לכתוב תניא כוותיה דר"ח לכתוב מתניתא בתרייתא דאייתי רבא בלחוד אלא ודאי משום דס"ל דהלכה כר"ח כתב הא דתניא כוותיה ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש וה"ר יונה והרשב"א ז"ל מסכימים דהלכה כר"ח הכי נקטינן וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ב
ומ"ש כגון צואת אדם מסרחת נראה דהיינו לאפוקי צואת קטן שאע"פ שהיא של אדם כיון שאינה מסרחת א"צ להרחיק ממנה כמו שיתבאר בסי' פ"א:

סעיף קטן ג
ומ"ש לחלק בין אם היא מלאחריו לכשהיא מלפניו שם אהא דתנן כמה ירחיק מהם ומן הצואה ד"א אמות אמר רבא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וכתב הרמב"ם דמצדיו דינו כמאחריו וכ"כ סמ"ג:

סעיף קטן ד
ומ"ש אפילו אם הוא תותרן שאינו מריח צריך להרחיק וכו' כ"כ שם הרא"ש והוא נלמד ממה שיבואר בסמוך דכשהיא מלפניו אפילו בלילה שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאילו היה ביום לא היה יכול לראותה דאיתא בירושל' וכתבוהו שם ה"ר יונה והרא"ש והמרדכי והרשב"א ולמדו מכאן ה"ר יונה והרשב"א דה"ה לסומא שאע"פ שאינו רואה אם הוא במקום שאילו לא היה סומא היה רואה אותה אסור: וריח רע שיש לו עיקר פירש הרשב"א דהיינו צואה מגולה ופשוט הוא:

סעיף קטן ה
היתה במקום גבוה י' טפחים וכו' ברייתא שם אם היה מקום גבוה י' טפחים או נמוך י' טפחים ישב בצדו וקורא ק"ש:

סעיף קטן ו
ומ"ש או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר וכו' כ"כ הרא"ש שם וז"ל אבל כשהוא גבוה י' או נמוך י' כשהוא רואה אותה מותר דכיון שהוא במקום מיוחד לעצמו קרינן ביה והיה מחניך קדוש ולפ"ז נראה דאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפילו רואה אותה אפילו בתוך ד"א אם אין הריח מגיע אליו רשות אחרת היא דפתח כנעול דמי וה"ל כצואה בעששית ע"כ וכנ"ל לדקדק מדין חצר קטנה שנפרצה לגדולה כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ואע"פ שהרשב"א כתב דהא דתניא היה מקום גבוה י' או נמוך י' יושב בצדה וקורא כשאינו רואה את הצואה הוא דאילו ברואה אותה לעולם אסור נ"ל כדברי הרא"ש ז"ל עיקר ומיהו לכתחלה טוב ליזהר כדברי הרשב"א:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו אבל אם יש לה ריח לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות אהא דאם היה מקום גבוה י' וכו' כתב הרמב"ם בפ"ג והוא שלא יגיע לו ריח רע וה"ר יונה כתב רבני צרפת אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה ה"נ מועילה לריח אבל רבינו משה אומר דכיון שהריח מגיע אליו אין ההפסקה מועילה כלל ולפי דבריו צריך ליזהר כשמתפלל בביתו ומריח ריח ממקום אחר שיפסיק וישהה עד שיעבור הריח ע"כ וגם

הרא"ש כתב י"מ כי היכי דהפסקה מועלת לצואה ה"נ מועלת לריח רע ורבי' משה כתב כיון שהריח מגיע אליו אין ההפסקה מועלת כלל ורבי' סתם דבריו כדעת הרמב"ם וכן הלכה:

סעיף קטן ח

חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה וכו' פשוט בפרק כל גגות (עירובין צב:) וטעמא דמילתא דקטנה כיון שנפרצה במילואה לגדולה לא חשיב' בית בפני עצמה אבל הגדולה כיון שכותליה עודפין על של קטנה מצד זה ומצד זה חשיבא כבית בפני עצמה ומכאן נראה לדקדק שאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפילו רואה אותה ואפילו בתוך ד' אמות כמו שכתבתי בסמוך בשם הרא"ש דהא הכא בכה"ג עסקי' כלומר שרואה אותה או שאינו מרוחק ממנה ד' אמות דאל"כ אפילו הוא עם הצואה בבית אחת שרי ואפ"ה כשצואה בקטנה מותר לקרות בגדולה וע"כ טעמא מפני שמאחר שהוא במקום מיוחד לעצמו קרינן ביה והיה מחניך קדוש:

סעיף קטן ט

צואת כלב וחזיר וכו' בס"פ מי שמתו (ברכות כה:) תניא לא יקרא אדם ק"ש כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבי' ולא כנגד צואת חזירי' ולא כנגד צואת תרנגולי' ובתר הכי אמר רבא לית הלכת' כי הא מתנית' אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים בזמן שנתן עורות לתוכן ופירש"י דנתינת עורות לא קאי אלא אצואת כלבים וחזירים אבל צואת אדם בלא נתינת עורות נמי אסור וכן דעת כל הפוסקים:

סעיף קטן י

ומ"ש ואם יש בה ריח מרחיק עד מקום שיכלה הריח נראה שהוא נלמד מדין נבלה המסרחת שיתבאר בסמוך ולפ"ז עד מקום שיכלה הריח שכתב רבינו לאו דוקא דהא צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח כמו שנתבאר בריש סימן זה:

סעיף קטן יא

צואת חמור הרכה לאחר שבא מן הדרך וצואת חתול ונמיה ונבלה מסרחת וכו' ירושלמי כתבו הרא"ש שם מרחיקין מגללי בהמה ד"א ר' שמואל בר חסדא אמר ברכים ובלבד בשל חמור ר' חייא בר אבא אמר ובבא מן הדרך ולוי אמר מרחיקין מצואת חזיר ד"א מצואת הנמיה ד"א מצואת התרנגולים ד"א א"ר יוסי בר אבין בשם רב הונא ובלבד באדומים ר' ירמיה בשם ר' זעירא אמר נבלה שמסרחת ד"א א"ר חנינא מתניתין אומרת כן כמה ירחיק מהם ומן הצואה ד' אמות א"ר שמלאי תפתר במשרה של כובסין א"ר אם במשרה תנינא ולא במים הרעים ולא במי משרה וכתב הרא"ש מתוך הירושלמי הזה

משמע דא"צ להרחיק מצואת בהמה אלא בחמור כשבא מן הדרך ודלא כרבינו משה שלא התיר אלא כנגד מי רגלים של בהמה וי"א שצריך להרחיק מצואת חתול לפי שריחה רע מאד ודינה כמו צואת נמיה אלא שהזכיר נמיה בירושלמי לפי שהיו רגילים בתוך הבית כמו שאנו מגדלים עכשיו חתולים עכ"ל. וגם ה"ר יונה למד מירושלמי זה שאינו אסור לקרות כנגד שום בהמה אלא בחמור הבא מן הדרך שיש לצואתו ריח רע הרבה אבל שאר בהמות אע"פ שיש להם ריח רע מיד אחר היציאה אין הריח רע כ"כ ומותר לקרות ק"ש כנגד הצואה שלהן. וצואת חתול כיון שריחה רע מאד דינה כצואת הנמיה ורבינו משה לא התיר אלא כנגד מי רגלי בהמה ותימה הוא למה החמיר כ"כ ולא התיר אפילו כנגד הצואה שלהם שהרי בירושלמי התירו בפירוש גללי בהמה כדכתבינן עכ"ל ואע"פ שאומר בירושלמי זה שמרחיקין מצואת חזיר ולא חילק בין יש בתוכה עורות לאין בה כיון דאמר רבא בגמרא דידן דהלכתא כברייתא דקתני דלא אסור אלא היכא דנתן לתוכה עורות הכי נקטינן: וכתב הרשב"א בשם הראב"ד שלא נאמרו הפירושים הללו אלא ביבשים אבל ברכים כולם אסורים והוא ז"ל כתב שאינו מחוור בעיניו דהא גללי בהמה פירשו בהדיא ברכים ובלבד בשל חמור ובבא מן הדרך ומינה דכולהו נמי ברכים ואפ"ה שרי עכ"ל וכתב בא"ח שי"א דכל דבר שחיותו בפת אסור לקרות כנגד צואתו כגון כלבים וחזירים וכל שאין חיותו בפת מותר ול"נ דהרמב"ם לא בכל צואה של בהמה אסר אלא באותם שיש להם ריח רע שהרי ז"ל בפ"ג צואת האדם וצואת כלבים וצואת חזירים בזמן שיש בתוכן עורות וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור לקרות ק"ש כנגדן וכן כנגד מי רגלים של אדם אבל מי רגלים של בהמה קורין כנגדן ע"כ הרי מפורש דלא אסר אלא בצואה שריחה רע דוקא ומה שדקדקו הרא"ש וה"ר יונה ממה שלא התיר אלא כנגד מי רגלי בהמה אינו דקדוק דלפי שכתב דכנגד מי רגלי אדם אסור כתב דכנגד מי רגלי בהמה מותר אבל דין צואת בהמה כבר ביאר דבריו דלא אסור אלא בשריחה רע ונ"ל שאפשר שמה שלא כתב הרמב"ם שצריך להרחיק מנבלה מסרחת היינו משום דבכלל צואה שריחה רע היא ובזה נסתלק מעליו מה שהשיגו הראב"ד למה השמיט מה שאמרו בירושלמי דמי רגלים של חמור הבא מן הדרך וצואת תרנגולים אדומה אסור לקרות כנגדם שי"ל דבכלל צואה שריחה רע הוא ואע"פ שכתב דכנגד מי רגלי בהמה מותר ולא חילק י"ל דכיון דגלי לן דצואה שריחה רע אסור מינה נילף דכי שרי מי רגלי בהמה בשאין ריחה רע דוקא הוא: ואיתא בברייתא ס"פ מי שמתו דאין קורין ק"ש כנגד אשפה שריחה רע ורבינו שלא כתבו נראה שסמך על מ"ש שמרחיקין מנבלה מסרחת ובלאו הכי י"ל דטעמא דאין קורין כנגד אשפה שריחה רע היינו משום דמצואה ומי

רגלים יש בהם ריח רע וכבר ביאר רבי' שצריך להרחיק מדברים אלו ואשפה שריחה רע בכללן הוא:

סעיף קטן יב
וכתב אחי ה"ר יחיאל ההולך בדרך יכול להתפלל וכו' כ"כ גם כן ה"ר יונה ז"ל שם:

סעיף קטן יג
ומ"ש ובסמוך לעיר יש אומרים שיש לחוש וכו' כך הוא דעת ה"ר יונה ז"ל:

סעיף קטן יד
צואת תרנגולים ההולכים בבית וכו' שם אהא דתניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים וחזירים כל זמן שיש בתוכן עורות כתב הרא"ש פירש"י לית הלכתא כי הך מתניתא דלעיל דאסרה צואת חזירים בזמן שאין בהן עורות משמע אבל בצואת תרנגולים לא איירי ולא פליג אמתניתא דלעיל ומיהו נראה דמדהזכירה זו הברייתא צואת אדם הוא דאסירא בכל ענין צואת כלבים וחזירים דוקא במקום שיש בהם עורות וצואת תרנגולים ושאר בהמות לא הזכיר משמע שאין בהם איסור כלל ואפילו את"ל לאסור צואת תרנגולים דוקא בלול שלהם שיש בו סרחון אבל הגדלים בבית ואין שם כי אם מעט אין לאסור ע"כ וכ"כ התוס' והמרדכי וכ"כ הגהות מיימון פ"ג מהלכות ק"ש וכן כתב הרב רבינו יונה. ומיהו כתב דהא דשרי כשאינן בלול שלהן דוקא כשאין ריח רע מגיע אליו ומשמע הא אם ריח רע מגיע אליו אסור וכן בדין דהא לא גרע מאשפה שריחה רע ומנבלה המסרחת: בירושלמי אמרינן דמרחיקין מצואת תרנגולים ד"א ובלבד באדומים ונסתפקו התוספות בס"פ מי שמתו בפירושו והרשב"א כתב דנ"ל דתרנגולים אדומים קאמר דאי בצואה אדומה קאמר הל"ל ובלבד באדומה אלא דקים להו שצואת האדומים קשה מן האחרים אבל ה"ר יונה פי' דבצואה אדומה קאמר שהיא מסרחת יותר מן האחרות ולענין הלכה נ"ל דנקטינן כהרמב"ם זכרונו לברכ' על פי מה שפירשתי דבריו:

סעיף קטן טו
ריח רע שאין לו עיקר וכו' בס"פ מי שמתו (שם) בעו מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר מהו א"ל אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי וה"מ בד"ת אבל בק"ש לא וד"ת נמי לא אמרן אלא דחבריה אבל דידיה לא ופירש"י והני גנו. ואע"פ שדרך הישינים להפיח: וה"מ לגרסא. משום דלא אפשר: אבל לק"ש. יצא לחוץ ויקרא: אבל דידיה. הפיח הוא עצמו ממתין עד שיכלה הריח ובא"ח כתב בשם רשב"א דריח רע שאין לו עיקר היינו צואה מכוסה: וכתב הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן א' שהמפיח בשעת לימודו אף ע"פ שאין צריך להרחיק ימתין עד שיכלה הריח: כתב המרדכי י"מ דבתי כסאות שלנו שהם

בעומק אם יש בהם מחיצה המפסקת הוי כמו ריח רע שאין לו עיקר וכמו בתי כסאות דפרסאי דלקמן עכ"ל ודין בתי כסאות דפרסאי יתבאר בסימן פ"ג בס"ד: בסימן פ"ז יתבאר דהא דאמרי' ריח רע שיש לו עיקר מלאחריו ד"א היינו אפילו אם הם עמו בבית דלא קיימא לן כרשב"א דאמר כל הבית כולה כד"א: וגם שם יתבאר דין גרף ועביט כשהם לאחר המטה או תחתיה ומשם נלמוד לצואה ומי רגלים כשהם לאחר המטה או תחתיה:

סימן פ

סעיף קטן א

מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח וכולי כל סימן זה הוא דברי הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן א':

סימן פא

סעיף קטן א

קטן שיכול לאכול כזית וכו' בס"פ לולב הגזול (סוכה מב:) יכול לאכול כזית דגן מרחיקין מצואתו וממי רגליו ד"א אמר רב חסדא והוא שיכול לאכלו בכדי אכילת פרס א"ר חייא בריה דר' ייבא ובגדול אע"פ שאינו יכול לאכלו בכדי אכילת פרס דכתיב ויוסיף דעת יוסיף מכאוב. ופירש"י כזית דגן כל ה' המינים קרוי דגן: מרחיקין מצואתו. משאכל כזית מאלו בכל ענין אכילה שצואת מינים הללו מסרחת: ד"א. לענין ק"ש ותפלה: והוא שיכול לאכול. כזית זה: בכדי אכילת פרס. לבינוני גדול אבל אם צריך זה הקטן לשהות יותר מכאן ה"ז כאוכל עכשיו חצי זית ולמחר חצי זית שכן הלמ"מ שאין אכילה מצטרפת לשהייה ארוכה מזו: מכאוב. מסריח עכ"ל ונראה מדברי רש"י שאם קטן זה לא אכל עדיין כזית דגן אין מרחיקין מצואתו ואפי' הוא בן כמה שנים ונראה עוד מדבריו לכאורה שאע"פ שאכל כזית דגן אם עברו ימים רבים עד שאא"ל שצואה זו היא מאותו דגן שאכל אין מרחיקין ממנו שהרי תלה הטעם בשצואת מינים הללו מסרחת אלא שלא פי' כמה ימים יעברו על אכילת הדגן ולא נצטרך להרחיק מצואתו ומי רגליו אבל אין נראה כן מדברי הפוסקים אלא מכיון שהגיע לשיכול לאכול כזית דגן בכדי אכילת פרס אע"פ שעדיין לא אכל דגן כלל מעולם מרחיקין מצואתו ומי רגליו שכל שהגיע לכלל זה צואתו מסרחת:

סעיף קטן ב

היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה מאחריו וכו' ברייתא בפרק מי שמתו (ברכות כב:) גמרא היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי וכו' ואע"ג דההיא ברייתא לענין היה עומד בתפלה מיתני' למד ממנה רבינו להיכא דהיה קורא ק"ש וכתב הרשב"א

מסתברא שאינו חוזר לראש אלא למקום שפסק ואם התפלל תפלתו תפלה ודייקנא לה מדקתני מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו ולא קאמר תפלתו תועבה כדקאמר בנמצא צואה במקומו בודאי יש הפרש בין ראה צואה כנגדו ובין נמצאת במקומו דבמקומו כיון דבעינן מחנך קדוש היה לו לבדוק אבל כנגדו דליכא אלא משום לא יראה בך וזה לא ראה אותה כשהתחיל לא פשע בכלום שלא הטריחו לבדוק כמלא עיניו ואי משום לא יראה בך זה לא ראה עד עתה עוד אני סבור דאפילו בנמצאת צואה במקומו א"צ לחזור ולהתפלל אלא במקום שדרכו להניח שם לעתים גרף של רעי משום דאז נקרא פושע כשלא בדק וכיון שחטא תפלתו תועבה אבל כשנמצאת במקום שאין דרכה בכך אין זה פושע ואין תפלתו תועבה עד כאן ונראה דגם לפי מ"ש עוד אני סבור וכו' בראה צואה כנגדו אינו חוזר לראש ואם התפלל תפלתו תפלה ואע"פ שהוא מקום שדרכו להמצא שם צואה בכדי שיראנה שלא הטריחוהו לבדוק כמלא עיניו דהא דייק לה מדלא קאמר תפלתו תועבה כדקאמר בנמצאת צואה במקומו וכיון דבנמצאת במקומו א"צ לחזור ולהתפלל אלא במקום שדרך להמצא שם צואה בכה"ג גופיה בראה צואה כנגדו תפלתו תפלה אבל ה"ר יונה כתב דההיא דראה צואה כנגדו נמי במקום שלא היה לו לתת אל לבו שהיה שם צואה היא ומש"ה לא אמרו שיחזור ויתפלל ומשמע מדבריו שאם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה תפלתו תועבה כמו בנמצאת צואה במקומו. ולענין הלכה נראה דנקטינן כהרשב"א דבתרא הוא:

סימן פב

סעיף קטן א

לענין צואה כמה תהא לחה ויהא אסור לקרות כנגדה אסיקנא וכו' בס"פ מי שמתו (ברכות כה.) אמר רבא הלכתא צואה כחרס אסורה ומי רגלים כל זמן שמטפיחין:

סעיף קטן ב

ומ"ש פי' טופח כדי להטפיח כ"כ הרא"ש שם וז"ל מי רגלים כל זמן שמטפיחין היינו טופח להטפיח כת"ק דר' יוסי כך פי' גאון ז"ל עכ"ל ביאור הדברי' דבגמרא אמרינן לימא כתנאי נבלעו מותרים לא נבלעו אסורים רבי יוסי אומר כל זמן שמטפיחין מאי נבלעו ומאי לא נבלעו אילימא נבלעו דאין מטפיחין וכו' ר' יוסי היינו ת"ק אלא נבלעו דאין רישומן ניכר לא נבלעו דרישומן ניכר ואתא ר"י למימר כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי לא דכ"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי והכא בטופח ע"מ להטפיח א"ב ופירש"י ת"ק בעי ע"מ להטפיח ור' יוסי מחמיר ומשמע לגאון שהביא הרא"ש דאית לן לאוקומי מסקנא דרבא כת"ק וטעמא משום דאי תימא

דאתי כרבי יוסי א"כ אמאי דחי לא דכ"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור וכו' הא כי הוה מוקמינן נבלעו דאין רישומן ניכר וכו' הוה אתי כר"י אלא ודאי היינו טעמא דדחי כי היכי דליתי כת"ק והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות ק"ש מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדה משמע שפוסק דכל שטופחין אף ע"פ שאין בהם כדי להטפיח אסור וכדמשמע פשטא דלישנא דרבא והא דאמרי' בטופח ע"מ להטפיח איכא בינייהו ה"פ דת"ק לא בעי ע"מ להטפיח וה"ק נבלעו דאין מטפיחין כלל אע"פ שרישומן ניכר מותר לא נבלעו אלא הם מטפיחין אסור ר"י אומר כל זמן שמטפיחין מותר עד שיהא בהם ע"מ להטפיח והשתא א"ש רבא כת"ק דר' יוסי ואע"ג דלישנא דרבא כלישנא דר"י כיון דר"י קאי את"ק אית לן לפרושי דע"מ להטפיח קאמר. ועי"ל דהא דקאמר לימא כתנאי לא ארבא קאי אלא אאמוראי דאיפליגו לעיל דמר אמר כ"ז שמטפיחין ומר אמר כ"ז שרישומן ניכר ודחי לא דכ"ע רישומן ניכר שרי ומטפיחין אסור ובטופח על מנת להטפיח הוא דאיפליגו דת"ק לא בעי על מנת להטפיח ור"י בעי ומ"ד כל זמן שמטפיחין כת"ק ואע"ג דהשתא נמי לא אתי ככ"ע במאי דאמר דרישומן ניכר שרי מיהא אתי ככ"ע ומ"ד רישומן ניכר אסור ע"כ מוקי לה כתנאי ואתי כת"ק ומ"מ לרבא ליכא לאקשויי לימא כתנאי דאיהו מסקנא דהלכה קאמר דהויא כל זמן שמטפיחין ובין נימא דאתי כר"י בין נימא דאתי כת"ק ל"ק דאתא לאשמועינן דהלכתא כההוא תנא הילכך אין לנו לפרש מטפיחין דאמר רבא אלא כפשוטו דהיינו מרטיבין היד ואפילו אין בו ע"מ להטפיח ואי אתי נמי כר"י כפירושו של רש"י וא"נ למאי דבעי תלמודא דאתי ר"י למימר כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי אשמועינן דהלכתא כוותיה אע"ג דיחידאה הוא ואי אתי כת"ק וכפי הפי' שפירשתי אשמועינן דאע"פ דר"י נימוקו עמו לית הלכתא כוותיה בהא וסמ"ג כתב אם המי רגלים נבלעו בקרקע ואין רישומן ניכר מותר לקרות כנגדן עכ"ל ויש לתמוה עליו איך פסק היפך מסקנא דרבא ולענין הלכה נ"ל דנקטינן כהרמב"ם דכל זמן שטופחין אע"פ שאין בהם כדי להטפיח אסור ואע"פ שבקצת נוסחאות כתוב בספרי הרמב"ם כמו שכתב סמ"ג הדבר ברור שנוסחא מוטעת היא:

סעיף קטן ג

ומ"ש והיכי דמי צואה כחרס ואסיקנא דאפילו אם היא יבשה כ"כ וכו' שם היכי דמי צואה כחרס איתמר ארבב"ח אר"י כל זמן שזורקה ואינה נפרכת וא"ד כל זמן שגוללה ואינה נפרכת ופירש"י היבשה נפרכת היא יותר מן הלחה א"ד חומרא היא אע"פ שאם זורקה נפרכת הואיל ואינה נפרכת בגלגול לחה היא וכתב הרא"ש דקי"ל כלישנא בתרא

דמחמיר וכך הם דברי רבינו וה"ר יונה פי' בהיפך שאע"פ שאם גוללה נפרכת אפשר שזורקה ואינה נפרכת לפי' זה הוי לישנא בתרא לקולא וכתב שיש פוסקים כלישנא בתרא לקולא והוא ז"ל כתב דכיון דאיסורא דאורייתא הוא הלכה כלישנא דמחמיר והילכך כל זמן שזורקה ואינה נפרכת אסור וכן פסק הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ג מה' ק"ש אם היתה יבשה יותר מחרס עד שאם זורקה תתפרך הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה וכתב ה"ר מנוח דהא דשרי בתתפרך דוקא כשאין לה ריח רע שאל"כ אע"ג דעפרא בעלמא ריח רע שיש לו עיקר הוא ע"כ ולענין הלכה נ"ל דנקטינן כהרמב"ם וה"ר יונה ז"ל:

סימן פג

סעיף קטן א

כשם שאסור לקרות כנגד צואה כך אסור לקרות כנגד ב"ה וכו' בס"פ מי שמתו (ברכות כו.) אהא דתנן כמה ירחיק מהם ומן הצואה ד"א אמר רבא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק כמלא עיניו איני והאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם כנגד ב"ה ומתפלל הב"ע בב"ה שאין בו צואה כלומר שפינו אותה איני והאמר ר' יוסי בר חנינא ב"ה שאמרו אע"פ שאין בו צואה אלא הב"ע בחדתי והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו לב"ה מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא והרי"ף לא הזכיר בעיא זו דרבינא ומשמע דס"ל דנקטינן לקולא ומפני כך לא הזכירה דמהי תיתי לן לומר דיש זימון וכתבו ה"ר יונה והרא"ש דטעמיה משום דהוי ספיקא במילתא דרבנן דלא אסרה תורה אלא בב"ה ישן עצמו אבל בב"ה חדש שאין בו צואה אינו אסור אלא מדרבנן ומיבעיא לן בהזמנה בעלמא אי חיישינן לבזיון או לא ולא איפשיטא ולקולא והסכים ה"ר יונה לדעת הרי"ף דבחדש אפי' בתוכו מותר אבל הרא"ש כתב מיהו נראה מדקאמר ר"ח לעיל מתפלל אדם כנגד ב"ה דלית ביה צואה ומוקי לה בחדתי משמע דבתוכו אסור ומפני זה כתב רבינו דהרא"ש סבר דנקטינן לחומרא אבל רבי' ירוחם כתב בשם הרא"ש דלקולא נקטינן לפי שראה שנתן הרא"ש טעם לדברי הרי"ף עלה על דעתו דהכי סבירא ליה ולא חשש למ"ש אח"כ מיהו נראה מדקאמר ר"ח לעיל מתפלל אדם וכו' ודברי רבינו ירוחם תמוהים שהרי כתב קודם לכן דב"ה חדש בתוכו אסור וכ"כ הרא"ש ע"כ והיאך כתב אח"כ בשם הרא"ש דלקולא נקטינן ודעת הרמב"ם להחמיר שכתב בפ"ג מהל' ק"ש ב"ה החדש שהוכן ועדיין לא נשתמש בו מותר לקרות ק"ש כנגדו אבל לא בתוכו. ומאחר שהרמב"ם והרא"ש ז"ל מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: כתב ה"ר יונה דוקא ישן אבל חדש לא כלומר אע"ג

שאין בו עכשיו צואה כיון שהיה אסור מתחלה אסור הוא מן התורה משום והיה מחניך קדוש וכל דבר שאסור מן התורה ה"נ אסור כנגד ד"א שלו עכ"ל:

סעיף קטן ב

ואם אמר בית זה יהיה לב"ה ואמר על בית אחר וג"ז וכו' בפ"ק דנדרים (ז.) בעי רבינא יש יד לב"ה או לא ה"ד אילימא דאמר הדין ביתא ליהוי ב"ה והדין נמי ההיא ב"ה נמי הוי אלא כגון דאמר הדין ולא אמר נמי מאי הדין דאמר והדין נמי לב"ה או דילמא מאי והדין לתשמישא בעלמא קאמר מכלל דפשיטא ליה לרבינא דיש זימון לב"ה והא מיבעיא ליה הזמינו לב"ה מהו חדא מגו חדא קא מיבעיא ליה זימון מועיל או אינו מועיל את"ל יש זימון יש יד או אין יד וסלקא בתיקו. ולדברי הפוסקים דאין זימון לב"ה פשיטא דשרי בכל גוונא אבל לדברי הרמב"ם והרא"ש שסוברים דיש זימון כי אמר והדין ביתא נמי ודאי אסור ואי אמר והדין ביתא ולא אמר נמי מספקא לן ומשום דספיקא במידי דרבנן י"מ דקורא בו לכתחלה דנקטינן לקולא והרמב"ם נראה שסובר דאע"ג דמשום דספיקא דרבנן הוא נקטינן לקולא היינו דוקא לענין בדיעבד אבל לכתחלה צריך לחוש בדבר ולפיכך כתב בפ"ג מהל' ק"ש היו שני בתים זימן אחד מהם לב"ה ואמר על השני וזה הרי השני ספק אם הזמינו לכך אם לא לפיכך אין קוראין בו לכתחלה ואם קרא יצא אמר גם זה הרי שניהם מזומנים ואין קורין בהם עכ"ל. ונקטינן כוותיה:

סעיף קטן ג

אמר רבא הני בתי כסאות דפרסאי וכו' בס"פ מי שמתו (כו'.):

סעיף קטן ד

ומ"ש רבי' בשם רש"י שפיהן ברחוק ד' אמות מן הגומא בנוסחי רש"י דידן אינו כתוב ד"א אלא ופיהן רחוק מן הגומא:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בשם ר"י דאין ראוי לקרות בהם כ"כ הרא"ש וכ"כ ג"כ ר"י וכתב דהא דהוה שרי בדפרסאי דוקא כשאין בהם ריח רע ופשוט הוא וכן הא דכתב ר"י דבשלנו אין ראוי לקרות בהם אע"פ שאין בהם ריח רע היא דאם יש בהם ריח רע איסורא נמי איכא וה"ר יונה כתב בשם רבני צרפת דבשלנו כיון שמי רגלים מצויין שם תמיד לא דיינינן להו כסתומות ואסור ורבינו האיי כתב שאותם שלהם היו עשויים במדרון בענין שהמים יורדים מיד ולפיכך דיינינן להו כסתומות ומותר אבל בהני דידן שאינם במדרון אסור ע"כ ובהגה"מ כתב אפילו להרהר בד"ת אסור בב"ה ונראה שאין לחלק בזה בין בתי כסאות שלהם המגולים לבתי כסאות שלנו המכוסים דהא אמרינן גדולה מזו ב"ה שאמרו אע"פ שאין בו צואה עכ"ל וכ"כ בפסקי תוס' סנהדרין פרק כ"ג: כתב המרדכי בס"פ מי שמתו

אמר רפרם עומד אדם כנגד ב"ה ברחוק ד"א וקורא נשאלתי על בני אדם שיש להם ספסל נקוב בחדרם ונפנין עליו אם מותר לקרוא ק"ש והתרתי להם והבאתי ראיה מכאן דכיון שאין צואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תדיר מכוסה בדף עכ"ל נראה מדבריו דספסל נקוב זה דין ב"ה יש לו ולפ"ז צריך להרחיק ממנו ד"א: משמע לי דהא דאסרינן לקרות ק"ש כנגד ב"ה דוקא בבית הכסא שאין לו מחיצות כמו בתי כסאות שבזמן חכמי התלמוד אבל אם יש לו מחיצות כמו בתי כסאות דידן אף על פי שיש בו צואה קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש דכיון דמחיצה מפסקת הוי רשות בפ"ע וראיה מדאקשינן עליה דרבא דמרחיק מצואה שלפניו מלא עיניו מדאמר רב חסדא עומד אדם כנגד ב"ה ומתפלל ואי בב"ה שיש לו מחיצות מאי קושיא שאני התם שיש לו מחיצות אלא ודאי סתם בית הכסא דידהו הוא בלא מחיצות וא"כ כי אר"ח עומד אדם כנגד ב"ה הוה ליה צואה לפניו וקאמר דקורא כנגדה ופליגא דרבא דאמר מרחיק מלא עיניו. ואפשר דאפילו במחיצות שאינן גבוהות י' כל שאין קרקע הבית (כסא) נראה לו שרי לקרות כנגדה דדמי לכפה כלי על הצואה או מי רגלים דשרי לקרות בסמוך להם ואע"ג דאיכא למימר שאני ב"ה דחמיר שאע"פ שאין בו צואה אסור לקרות כנגדו מ"מ כיון שיש בו מחיצות המעכבות מלראות קרקע הב"ה הדעת נוטה להתיר לקרות כנגדו: כתב הרמב"ם בפ"ג כל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא:

סימן פד

סעיף קטן א

מרחץ חדש שלא רחצו בו וכו' כל סימן זה הוא בפ"ק דשבת (י.) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בס"פ מי שמתו והרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש ופ"ד מהל' תפילין ואיתא בגמרא שם ובס"פ מי שמתו (ברכות כו.) דמרחץ שאמרו אע"פ שאין שם אדם כלומר שמאחר שנשתמשו בו אע"פ שעכשיו אין בו אדם מאיס בית הפנימי ואין קורין בו דהוי כמו ב"ה שאע"פ שפינו הצואה ממנו אין קורין בו:

סימן פה

סעיף קטן א

לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא את שמע וכו' מחלוקת ברייתות ואמוראים בס"פ מי שמתו (ברכות כד:) ופסקו כל הפוסקים כדברי האוסר ולאו דוקא לקרות אלא אפילו להרהר אסור דהכי אמרינן התם ובפרק כירה (שבת מ:) ארבב"ח אמר רבי יוחנן בכ"מ מותר להרהר בד"ת חוץ מבית המרחץ ובה"כ ותמהני על ה"ר יונה שכתב בפרק היה קורא אהא דתניא לא יברך אדם בה"מ בלבו שמי שנתחייב בברכה ואינו

יכול לאומרה שאין ידיו נקיות או שעומד במקום שאינו נקי כגון החולה שאין מטתו נקיה ואינו יכול לבטא בשפתיו התפלה יש לו להרהר הברכה או התפלה שנתחייב ואע"פ שאינו יוצא ידי חובתו אלא באמירה ה' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה עכ"ל ואפשר דלאו בידים מטונפו' או מקום מטונף ממש קאמר אלא כשהידים או המקום אינם נקיים אבל טינוף אין בהם ואילו לא היה אנוס היה צריך לנקות ידיו והמקום כדי שיוכל להוציא בשפתיו והשתא שהוא אנוס וא"א לנקותם אינו רשאי להוציא בשפתיו ומ"מ יכול להרהר בהם כיון שאין שם טינוף גמור כנ"ל לדחוק כדי ליישב דבריו: וכתב ה"ר מנוח בירושלמי אמרינן דמותר להרהר בד"ת בבה"כ ולא פליג אגמרא דידן דכי אמרי' אסור להרהר ה"מ לכתחלה כלומר לשום מחשבתו ולבו לחשב בד"ת אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו מותר עכ"ל ומבואר הוא בגמרא דידן דגרסינן בפרק טבול יום (זבחים קב:) אמר רבא האי דינא מרבי אלעזר בר"ש גמירנא דאמר בבה"כ והיכי עביד הכי והארבב"ח א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובה"כ לאונסו שאני ופירש"י לאונסו שהיתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה על כרחו: כתב הרמב"ם בפרק ג' מהלכות ק"ש ולא ק"ש בלבד אלא כל ענין שהוא מדברי הקודש אסור לאמרו בבית המרחץ ובבה"כ ואפי' אמרו בלשון חול ולא לאמרו בלבד אלא אפילו להרהר בלבו בד"ת בבה"כ ובבית המרחץ ובמקום הטנופת והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים אסור דברים של חול מותר לאמרן בלשון הקודש בבה"כ וכן הכנויים כגון רחום נאמן וכיוצא בהם מותר לאמרן בבה"כ אבל שמות המיוחדים והם שמות שאינן נמחקין אסור להזכירם בב"ה ובבית המרחץ ישן ואם נזדמן לו להפריש מן דבר האסור בבית המרחץ או בבה"כ מפריש ואפילו בלשון קודש ובעניני קודש עכ"ל ומ"ש דכל ענין שהוא מדברי הקודש אסור לאמרו בבית המרחץ ובבה"כ וכו' ולא לאמרו בלבד אלא אפילו להרהר בלבו וכו' נתבאר בסמוך ומ"ש ואפי' אמרו בלשון חול וכן מ"ש דברים של חול מותר לאמרן בלשון הקודש אם נזדמן לו להפריש מן דבר האסור מפריש וכו' בפרק כירה (שם) ומ"ש וכן הכנויים כגון רחום ונאמן וכיוצא בהם מותר לאמרן בבה"כ מימרא דרב בפרק קמא דשבת (י:): כתוב בא"ח גרסינן בירושלמי שואלין הלכות בית המרחץ בבית המרחץ והל' בה"כ בבה"כ כהדא רשב"י על מסחי עם ר"מ א"ל מהו שנדיח א"ל אסור מהו שנקנח א"ל אסור והרמב"ם כתב מסתברא דגמרא דילן לא שריא אלא לאפרושי מאיסורא ומעשה דר"מ לאו הכי הוה כדמייתי בירושלמי אלא כדאמרי' בגמרא דילן פ' כירה בקש להדיח לו קרקע א"ל אין מדיחין וכו' עכ"ל:

סעיף קטן ב
וכשיחזור פסק הרי"ף חוזר למקום שפסק אפי' שהה כדי לגמור את כולה ור"י פסק אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש דודאי היכא שהפסיק באמצע בלא אונס וכו' כבר נתבאר בסימן ס"ה:

סימן פו

סעיף קטן א
הרוחץ במים סרוחים או במי משרה וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כב:) תנן לא יתכסה במים הרעים ולא במי משרה עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ד"א ובגמרא (כה:) וכמה מיא רמי ואזיל אלא ה"ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ופירש"י מים הרעים סרוחים ומשמע לרבינו דכי קתני כמה ירחיק מהם קאי אמים הרעים ומי משרה ומי רגלים ויש לתמוה על הרמב"ם שלא הזכיר זה בהלכות ק"ש ולכן נ"ל שהוא מפרש דהא דקתני כמה ירחיק מהם לא קאי אלא אמי רגלים בלבד וכ"נ מדבריו בפירוש המשנה ומיהו לפי מ"ש בסי' ע"ט דאפשר דבכלל דברי הרמב"ם הוא להרחיק מנבלה המסרחת אפשר דה"ה למים הרעים ומי משרה וכדברי רבינו:

סימן פז

סעיף קטן א
גרף של רעי ועביט של מי רגלים הן כצואה וכו' בס"פ מי שמתו (ברכות כה:) ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן אע"פ שאין בהם כלום ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים ומדקתני גבי מי רגלים עד שיטיל לתוכן מים משמע דבגרף ועביט לא מהני נתינת מים וכ"כ ה"ר יונה והרשב"א והרא"ש. וכתב הרא"ש דטעמא דכיון דמיוחדים לכך ה"ל כבה"כ ואפי' אין בהם ריח רע וכ"כ הרמב"ם: וה"ר יונה כתב דטעמא דלא מהני בהו נתינת מים כדמהני במי רגלים משום דדייניגן להו כמו צואה ואסור מן התורה מוהיה מחניך קדוש אבל מי רגלים אינם אסורים אלא מדרבנן דלא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הילכך סגי להו בנתינת מים ול"נ ליתן טעם אחר דמי רגלים היינו טעמא דשרו בנתינת מים משום דצלולים הם ומתערבים במים ומתבטלים משא"כ בגרף ועביט שמה שבלוע בהם אינו מתערב במים כדי שיתבטל הילכך לא מהני להו נתינת מים והמרדכי נסתפק בדין זה שכ' אסור לקרות ק"ש כנגדן הואיל ומיוחדים לכך אע"פ שאין בתוכן כלום ואפי' רביעית מים אפשר דלא מהני להו וכ"כ התוס':

סעיף קטן ב
ומ"ש לפניו מלא עיניו ולאחריו ד"א וכו' שם בברייתא שצריך להרחיק מהם ד"א ופשוט הוא דכיון דכצואה דיינינן להו היינו דוקא מאחריו אבל לפניו כמלא עיניו. וכ"כ בספר אהל מועד ומ"ש בהרחקת אחריו ד"א ממקום שכלה הריח הוא ע"פ מה שנתבאר בראש סימן ע"ט:

סעיף קטן ג
ומ"ש אם הם של חרס או עץ וכו' רש"י פי' שם דגרף ועביט שניהם של חרס וכתבו התוס' משמע לפירושו אבל כלי דלא בלע כגון זכוכית אפשר דשרי ובלבד שיטיל בהם רביעית מים וכ"כ המרדכי והרשב"א כתב וז"ל בתוספות נסתפקו בכך והם הקלו דדוקא בכלי חרס דבכל התלמוד גרף של רעי היינו של חרס אבל של עץ ושל זכוכית ושל מיני מתכות שרי עכ"ל והרא"ש כתב דמסתבר דבעץ אסור מפני שהוא מובלע בתוכו ומלא זוהמא אבל בשל זכוכית מותר וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ד
ומ"ש שאם הן של חרס מצופין מותר נראה שלמד כן ממ"ש ה"ר יונה בשם רבני צרפת דשל מתכת כגון שלנו שמקצתן של זכוכית מותר מפרש רבינו דמקצתן של זכוכית היינו של חרס המצופין בזכוכית שמקצתן שלצד חוץ הוא של חרס ומקצתן שלצד פנים הוא של זכוכית: ומה שהצריכו התוס' והמרדכי להטיל רביעית מים בשל זכוכית לא כתבוהו המפרשים והפוסקים משמע דס"ל דנתינת מים לתוך גרף ועביט אינו מעלה ואינו מוריד ומיהו נראה שצריך שיהא רחוץ יפה וכ"כ בספר אהל מועד אם רחץ הכלי במים יפים אם הכלי של מתכת או של זכוכית מותר אע"פ שמיוחד לכך והוא שלא יצא ריח ממנו עכ"ל. ולפי דברי הרמב"ם והרא"ש דמדמו גרף ועביט לבה"כ נראה דגם של זכוכית אסור שהרי בה"כ הוא ומיהו אפשר לומר דכיון דלא בלע כלל אין דין ב"ה עליו. וכיון דשאר פוסקים ומפרשים כתבו להתיר נקטינן כוותייהו להתיר בשל מתכת או של זכוכית או של חרס מצופה:

סעיף קטן ה
כתב אבי העזרי שאם כפאו על פיו מותר וכו' שם במרדכי ואפילו אם כפאו על פיו יש שאמרו מרחיק ממנו מפני שנבלע בו ומאיס והוי כמו צואה הדבוקה בסנדלו ולראבי"ה נראה להתיר דהא מכוסה הוא ולא עדיף מצואה בעששית ולא דמי לצואה בסנדלו. ורבינו סובר כסברא קמא והלכתא כוותיה דמסתבר טעמיה: מצאתי כתוב באהל מועד שאם הגרף או העביט בתוך כלי אחר מותר וכ"כ הרי"ץ גיאת וטעמא דמסתבר הוא:

סעיף קטן ו
ואם הגרף והעביט בבית בהא פליגי ביה תנאי וכו' בס"פ מי שמתו (שם) ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן בין לפני המטה בין לאחר המטה רשב"ג אומר לאחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ד"א וקורא רשב"א אומר אפילו בית ק' אמה לא יקרא עד שיוציאם או עד שיניחם תחת המטה דס"ל לרשב"א כל הבית כד"א דמי ואיפליגו אמוראי אם הלכה כרשב"א דאמר כל הבית כד"א וכתבו ה"ר יונה והרא"ש שר"י בן גיאת פסק הלכה כרשב"א דכל הבית כד"א והם דחו דבריו דכיון דרבא פסק בגמרא דאין הלכה כרשב"א הכי נקטינן וכן פסק הרי"ף וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם וכיון שהם ז"ל הסכימו כן פשיטא דהלכתא כוותייהו: ולענין מחלוקת רשב"ג ורבנן כתב הרא"ש שהגאון מפרש דהא דבעי רב יוסף מרב הונא מטה פחות מג' כלבוד דמי וכו' ואסיק רבא פחות מג' כלבוד דמי עשרה רשותא אחריתי היא מג' ועד י' היינו דבעי רב יוסף מרב הונא ולא פשיט ליה ולחומרא אליבא דרשב"ג קאי דקאמר מטה חוצצת ומשום הכי פסק הלכה כוותיה: וכתב ה"ר יונה שפי' הגאון שמנהגם היה שמטותיהן כולן סתומות ומיבעיא ליה כשהגרף עומד לאחר המטה וגובה המטה פחות מי' ומש"ה קאמר י' לא קא מיבעיא לי דודאי מחיצה היא והוא ז"ל השיב על הגאון דהא מילתא דפשיטא די' מחיצה גמורה היא ולא היה צ"ל י' לא קא מיבעיא לי ולפיכך כ' שנראה דאפילו במטה שאינה סתומה מירי ומשום הכי הוצרך לומר י' לא קא מיבעיא לי לאשמועי' שאע"פ שאפשר לראותה אפ"ה כיון שיש בגובה המטה י' לית לן בה ור"י כתב וגאון פי' דמיירי לאחר המטה שאמרנו שקורא מיד שאם היה פחות מג' טפחים סמוך למטה מחובר למטה היא ולא יקרא ואם רחוקים מן המטה י' רשות אחרת היא ומותר מג' עד י' בעיא דלא איפשיטא ולחומרא ע"כ ואח"כ כתב דאפילו לדעת הרי"ף שנראה שפוסק כת"ק אם מרוחק הגרף מהמטה י' טפחים מותר דרשות אחרת היא עכ"ל ודבריו תמוהים בעיני. ורש"י פי' בעיא זו דאמאי דאמר רשב"א עד שיניחם תחת המטה קאי וה"ק פשיטא לי במניחן תחת המטה ורגליה קצרים שאין הימנה ולקרקע ג' טפחים כלבוד דמי והרי הן כטמונים. י' ודאי לא קא מיבעיא לי דנראה כאילו אינם תחתיה מאחר שיש הפסק גדול כ"כ אין זה כיסוי ומיבעיא ליה בגבוה מג' ועד י' אי הוי כיסוי או לא ולא איפשיטא ולחומרא ומתוך מ"ש יתבאר לך שמה שכתוב בספרי רבינו פסק גאון כרשב"א ט"ס הוא וצריך להגיה כרבן שמעון בן גמליאל וכן מצאתי בספרים מדוייקים:

סעיף קטן ז
ומ"ש למעלה מי' כאילו הוא ברשות אחרת נ"ל שצריך להגיה אחת במקום אחרת:

סעיף קטן ח

ומ"ש ולא חשיב כמכוסה תחתיה תיבת תחתיה נראית כמיותרת והרי"ף לא הזכיר בעיא זו כלל ותמה עליו ה"ר יונה והרא"ש כתב שנראה שטעמו של הרי"ף מפני שהוא מפרש דבעיא זו קאי ארשב"ג וכדברי הגאון ואיהו סבר דהלכתא כת"ק ול"נ דאפילו אי הוה ס"ל הלכה כרשב"ג לא הוצרך לכתוב בעיא זו משום דהוה מפרש כפי' הגאון וכפי מה שפירש ה"ר יונה דהשתא כיון דמג' ועד י' לא איפשיטא ולחומרא מחיצה עשרה פשיטא לן דהויא הפסק ופחות מי' לא חשיבה מחיצה ולא איצטריך לאשמעינן והרמב"ם ג"כ לא הזכיר בעיא זו כלל ואפשר שדעתו פמ"ש שהוא דעת הרי"ף או אפשר שהוא מפרש כפירש"י וכיון שכתב שאם כפה על הצואה כלי או על מי רגלים אע"פ שהן עמו בבית הרי אלו כקבורין ומותר לקרות כנגדן וכיון דקי"ל דפחות מג' כלבוד דמי כשאין המטה גבוה ג' הרי הן כקבורין ושרי וכן פירש ה"ר מנוח וכתב מיהו אע"ג דמפלגינן במטה בין גבוה ג' או פחות בכלי לא שאני לן דבכל גוונא חוצץ ע"כ ודוחק נראה לפרש כך דא"כ למה החליף דין מטה בדין כלי וכ"ש שאין דינם שוה לכך נ"ל שדעת הרמב"ם כמו שכתבתי שהוא דעת הרי"ף ז"ל: ודע שכתב ברמזים אם הגרף תחת המטה מותר דחשיב כטמון וכגון שהמטה אינו גבוה ג' טפחים והרי"ף אסר עכ"ל ואיני יודע למה כתב כן שאע"פ שהרי"ף יפרש כפירוש הגאון מנין לנו שיחלוק על דין זה דמאחר דקי"ל כל פחות מג' כלבוד דמי כל שאין המטה גבוה ג' טפחים כטמון דמי ואיכא למימר דליכא מאן דפליג דשרי:

סימן פח

סעיף קטן א

כל הטמאים קורין בתורה וקורין שמע ומתפללין וכו' בס"פ מי שמתו (ברכות כו.) תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר וכתבו הרי"ף והרא"ש מהא מתניתין שמעינן דזבים וזבות נדות ויולדות כולהו חייבים בתפלה דדייקינן טעמא דזב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע הוא דצריכי טבילה הא זב שלא ראה קרי ונדה שלא פלטה שכבת זרע א"צ טבילה לד"ה וכן הלכה. וטבילת בעל קרי לד"ת היא תקנת עזרא כדאיתא בס"פ מרובה (פ"ב) ונתן רבינו טעם לדבר לפי שבא מקלות ראש והכי מוכח בפרק מי שמתו:

סעיף קטן ב

והאידנא שרי דאמר רב נחמן נהוג עלמא כר"י בן בתירה בד"ת וכו' בפרק ראשית הגז (חולין קלו.) ובפרק מי שמתו (ברכות כב.):

סעיף קטן ג
ואהא דתני ר"י בן בתירא שאין ד"ת מקבלים טומאה כתבו תלמידי ה"ר יונה בפ' מי שמתו י"מ דל"ש ק"ש ל"ש קריאה אחרת לכל מילי אמרינן דאין ד"ת מקבלין טומאה ואין זה נכון דבודאי לא אמרו אלא בק"ש בלבד אבל בשאר ד"ת אסור דהא אמרינן כי דבר ה' בזה וגו' זה הקורא ד"ת במבואות המטונפות והחמירו בזה יותר משאר כריתות דבכל שאר כריתות הכרת מכפר ובזה אינו מכפר אלא אע"פ שנכרת עונה בה עכ"ל ודבריו תמוהים הם בעיני דמשמע מדבריו שלא אסרו לקרות במבואות המטונפים אלא ד"ת אבל ק"ש לא דאין ד"ת מקבלין טומאה והא ודאי כשגגה שיוצאה מלפני השליט היא דהא בפ' מי שמתו (ברכות כד:) גבי ההיא דמבואות המטונפים תניא בהדיא לא יקרא ק"ש ועוד דאין ד"ת מקבלים טומאה משמע כל ד"ת דאל"כ לא הל"ל אלא אין ק"ש מקבלת טומאה ועוד דר"י דאמר אין ד"ת מקבלים טומאה מקרא מייתי לה דכתיב הלא כה דברי כאש מה אש אינו מקבל טומאה אף ד"ת אינם מקבלים טומאה וכי היכי דשייכא האי דרשא בק"ש ה"נ שייכא בשאר ד"ת ועוד דאם איתא דמבואות המטונפות מותר לקרות ק"ש ה"ה דבמקום שיש בו צואה ומי רגלים נמי שרי דמ"ש וא"א לומר כן דהא סוגיין בכוליה פרק מי שמתו דאסור לקרות ק"ש במקום שיש בו צואה ומי רגלים או גרף או עביט עד שירחיק מאחריו ד"א ומלפניו כמלא עיניו ואדרבא ק"ש חמור משאר ד"ת לענין ריח רע שאין לו עיקר כמו שנתבאר בסימן ע"ט הילכך ודאי לא שאני לן בין ק"ש לשאר ד"ת דבכולהו במקום שיש בו צואה או טינופת אסור משום והיה מחניך קדוש ומה שאמרו אין ד"ת מקבלין טומאה היינו במקום שאין בו שום טינוף כלל וגם האדם הקורא נקי מטינוף אלא שהוא טמא שנגע בשום טומאה או שיצתה טומאה מגופו כגון שהוא זב או בעל קרי בהא אמרינן דאין ד"ת מקבלין טומאה ובין ק"ש בין ד"ת מותר לקרות וזה היה פשוט אצלנו בשאר טמאים ומתקנת עזרא היינו אוסרים לבעל קרי ואתא ר"י ב"ב והתירו וקרא דהלא כה דברי כאש אסמכתא בעלמא הוא דהא עזרא נמי ידע דאין ד"ת מקבלין טומאה ואפ"ה גזר על בעל קרי וכבר כתבו התוספות בס"פ מרובה (שם) וה"ר יונה בפרק מי שמתו והרמב"ם בסוף הל' ק"ש טעם לדבר היאך היה כח לר"י ב"ב לבטל תקנת עזרא:

סעיף קטן ד
וכן כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא כר"י ב"ב ג"ז בפרק מי שמתו:

סעיף קטן ה
ומ"ש ולאו דוקא לטבילותא אלא ה"ה נמי רחיצה בט' קבין לא בעי דהא ר' יהודה לא מצריך אפילו רחיצה וכו' בפרק מי שמתו אהא דתניא מעשה בתלמיד אחד שהיה

מגמגם למעלה מר"י ב"ב אמר לו בני פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלים טומאה כתב הרשב"א מהכא דר"י בן בתירה לא מצריך אפילו נתינת תשעה קבין והא דאמרינן נהוג עלמא בטבילותא כר"י לאו למימרא דטבילותא דוקא קאמר אלא משום דאינך מצרכי טבילה קאמר הכא דטבילה להקל ואפי' בט' קבין נהגו להקל:

סעיף קטן ו

כתב רב אלפס איכא מ"ד הא דאמרינן בטלוה לטבילותא בין לד"ת בין לק"ש ותפלה וכו' עד אינן מתפללין עד שירחצו הכל דברי הרי"ף בפרק מי שמתו וכ"כ הרא"ש ג"כ שם וכתב ה"ר יונה דהא דקאמר רב האיי אין מתפללין עד שירחצו אפשר היה לומר שכוונתו לומר שירחצו במ' סאה אבל הרי"ף כתב ולא טבילה דוקא אלא רחיצה בט' קבין ואע"פ שמה שהזכיר הרי"ף ט' קבין אינו על דברי רבינו האיי אלא אליבא דאיכא מ"ד ה"מ לד"ת אבל לתפלה צריך טבילה משמע לה"ר יונה דהרי"ף שהביא דברי רבינו האיי אחר שתי סברות שנאמרו בפירוש בטלוה לטבילותא לאו לאיפלוגי על בטלוה לטבילותא אתא אלא לומר שאע"פ שאין הכרח לאחת משתי הסברות נהגו העולם כאחד מהם דהיינו ההיא דסברה דלתפלה מיהא בעי רחיצה בט' קבין והכי דייק ממ"ש עד שירחצו ולא כתב עד שיטבלו ולפ"ז האי סברא פליגא על הסברא שכתב רבינו בתחלה דהא דאמר זעירי בטלוה לטבילותא ל"ד טבילותא אלא הוא הדין רחיצה בט' קבין נמי לא בעי. ואם היה רבינו מפרש דברי רבינו האיי כן יש לתמוה על רבינו שכתב ב' הסברות סתם כאילו אין מחלוקת ביניהם: ומ"ש בשם ה"ר ישעיה שאין חילוק בין ק"ש לתפלה היינו לומר דכי היכי דלק"ש לא בעי שום רחיצה כך לתפלה נמי לא בעי מידי וזהו שכתב בסמוך וכ"כ בה"ג והשתא נהוג עלמא דקרי בעל קרי בתורה בק"ש ותפלה וכו':

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ונראה כיון דתלי במנהגא אזלינן בכל דוכתא בתר מנהגא וכו' הם דברי עצמו והביא ראיה ממה שכתב הראב"ד לא נהוג עלמא כר' יהודה אלא בטבילה וכו' ועד סוף הסי' הכל הוא לשון הראב"ד וביאור דבריו כלומר אע"ג דר' יהודה לא מצריך אפי' רחיצה כדמשמע ממאי דאמר פתח פיך ויאירו דבריך וכמו שכתבתי לעיל זעירי לא אמר דבטלוה אלא לטבילותא אבל לא לרחיצה שאע"פ שלא היו טובלין היו רוחצין בט' קבין ואע"פ דביומי דזעירי לא נהוג כר' יהודה אלא בענין טבילה אבל לא בענין רחיצה מיהו בכל מקומותינו נהוג כוותיה כלומר כר' יהודה גם בענין רחיצה בט' קבין דלא צריך ומשום דאיכא לאקשויי כיון דזעירי דאמר דנהוג כר' יהודה לא אמר דנהוג כוותיה אלא לבטל טבילותא אבל לבטל רחיצה לא נהוג כוותיה מהיכא תיתי לן לבטל גם הרחיצה לכך כתב שסמכו על הירושלמי דגרסינן התם בפרק בתרא דיומא אהא

דתנן י"ה אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובתשמיש המטה אתמהה ברחיצה הוא אסור בתשמיש המטה לא כל שכן תפתר במקום שאין טובלין והכי איתא נמי בפ"ק דתענית ומפרש הראב"ד דהכי פריך כיון דתני אסור ברחיצה למה הוצרך לשנות דאסור בתשמיש המטה דכיון שאם שימש מטתו א"א לו להתפלל עד שירחץ והוא אסור ברחיצה לא היה צריך לשנות שאסור בתשמיש ומשני במקום שאין טובלין לקירויין איצטריך לאשמועינן דאסור בתשמיש ומקום שאין טובלים דקאמר על כרחך לומר דהיינו שאינם רוחצים כלל דאל"כ מאי משני הא אע"ג דאינם טובלים מאחר שהם רוחצים הדרא קושיין לדוכתא כיון דתני אסור ברחיצה ל"ל למיתני אסור בתשמיש אלא ודאי מקום שאינם טובלים ולא רוחצים קאמר אלמא יש מקומות שנוהגים שלא לרחוץ כלל כמו שאנו נוהגים וגם הרשב"א הביא בפרק מי שמתו ירושלמי זה ופירשו כמו שפירש הראב"ד שיש מקומות שאינם רוחצים כלל וכן נהגו בכל מקומותינו ע"כ והרמב"ם כתב בסוף הלכות ק"ש שנהגו כל ישראל לקרות בתורה ולקרות ק"ש והן בעלי קריין ובפ"ד מה' תפלה כתב שעזרא תיקן שלא יקרא ב"ק בד"ת עד שיטבול וב"ד שעמדו אח"כ התקינו אף לתפלה שלא יתפלל ב"ק עד שיטבול וכבר בטלה תקנה זו של תפלה לפי שלא פשטה בכל ישראל ולא היה כח בציבור לעמוד בה ואח"כ כתב מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים משום הכון לקראת אלהיך בד"א בבריא או בחולה שבעל אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג וכן זב שראה קרי ונדה שפלטה ש"ז אין בהם מנהג אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהם ומתפללים עכ"ל ומה שחילק בין בריא לחולה נראה שסמכו בזה על מאי דאסיקנא בפרק מי שמתו אמר רבא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ' סאה ובריא לאנסו ט' קבין אבל חולה לאנסו פטור מכלום ופירש"י דמרגיל היינו שממשיך הקרי עליו כלומר שמשמש מטתו ע"כ וכיון דקי"ל דבטלוה לטבילותא וס"ל לבני שנער וספרד דלא בטלו אלא לד"ת אבל לתפלה נהי דבטלוה לטבילה רחיצה בט' קבין מיהא בעי א"כ בריא בין מרגיל בין שאינו מרגיל וחולה המרגיל צריכים רחיצה בתשעה קבין דרחיצה בתשעה קבין אחר התקנה כטבילה קודם התקנה וחולה לאנסו פטור מכלום דבזמן התקנה נמי היה פטור והוה תמיהא לי כיון דקי"ל דבטלוה לטבילותא היאך רבא דבתרא הוה אסיק הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ' סאה ומצאתי להרשב"א שכתב משום דאיכא מאן דמחמיר בה ולא נהוג כר"י ב"ב קא פסיק רבא הכא הלכתא מאי לומר דאפילו מאן דלא נהיג כר"י ב"ב ועביד כתקנתא דעזרא ותקנתא דרבנן דבתר עזרא בחולה המרגיל בריא לאנסו לא צריך אלא תשעה קבין וחולה לאנסו פטור מכלום עכ"ל: וכתב רבינו בסימן רמ"א ויש

חסידים ואנשי מעשה שהיו מחמירין על עצמן וטובלין לקריין להתפלל וחומרא יתירא היא זו שאף להרי"ף שכתב שיש מצריכים טבילה לתפלה ל"ד טבילה אלא רחיצה בט' קבין ואני כתבתי למעלה שא"צ לא טבילה ולא רחיצה והמחמיר תע"ב ע"כ: והוי יודע דהני מ' סאה שהתקין עזרא לבעל קרי אפילו כולם מים שאובין כשרים וכדתנן במסכת מקואות ר"פ ח' מקואות העכו"ם שבחוצה לארץ כשרים לבעלי קריין אפילו נתמלאו בקילון וכן פי' שם הרמב"ם וה"ר שמשון ובפ' מי שמתו תניא בעל קרי שנתנו עליו ט' קבין מים טהור בד"א לעצמו אבל לאחרים כלומר ללמוד לאחרים מ' סאה רבי יהודה אומר מ' סאה מ"מ ואיפליגו אמוראי במילתיה דרבי יהודה ח"א לא שנו אלא בקרקע אבל בכלים לא וחד אמר אפילו בכלים נמי ופריך בגמרא בשלמא למ"ד אפילו בכלים היינו דקתני ר"י אומר מ' סאה מ"מ אלא למ"ד בקרקע אין בכלים לא מ"מ לאיתויי מים שאובים אלמא דלכ"ע מים שאובים כשרים אלא דמר מכשר אפילו לטבול בעודם בכלי ומ"ס שאע"פ שהן שאובין בעינן מיהא שיהיו בקרקע כעין טבילה. וגרסינן בפ"ב דגיטין (טז.) אמר רב פפא הרי אמרו בעל קרי החולה שנפלו עליו ט' קבין מים טהור בעי רב פפא חציו בטבילה וחציו בנתינה מאי תיקו ופירש"י ב"ק וכו' טהור לד"ת דעזרא תיקן טבילה לבעלי קריין קודם שיעסקו בתורה והקלו על החולה בנתינת ט' קבין אפילו שאובין במסכת ברכות אבל לטהרו ליכנס במקדש בעינן מ' סאה: וחציו בטבילה. שנכנס חציו לתוך המקוה ועל חציו נתן ט' קבין שאובין ע"כ וכיון דמידי דתקנתא דרבנן הוא נקטינן לקולא ואע"ג דתקנת עזרא ליתא האידנא כתבתי זה משום דנ"מ למי שקיבל עליו לנהוג כתקנת עזרא: ותשעה קבין שאמרו דוקא כששופכם עליו אבל לטבול בתוכם לא מהני מידי בין אם הם בכלי או בקרקע דגרסינן בפרק מי שמתו ר' זירא הוה יתיב באגנא דמיא בי מסותא א"ל לשמעיה זיל ואייתי ט' קבין ושדי עילואי א"ל רבי חייא בר אבא ל"ל למר כולי האי והא יתיב מר בגווייהו א"ל כמ' סאה מה מ' סאה בטבילה ולא בנתינה אף ט' קבין בנתינה ולא בטבילה וכתב ה"ר יונה בפרק מי שמתו רחיצת ט' קבין צריך להטילם עליו בכלי שיוכל להריקם ממנו בלא שום הפסקה וכן מוכיח במשניות של טהרות עכ"ל ומפשט דבריו נראה לכאורה דבעינן שכל הט' קבין יהיו מכלי אחד ואינו כן דהא תנן בפרק ג' דמקואות בעל קרי החולה שנפלו עליו ט' קבין מים וטהור שנפלו על ראשו ורובו ג' לוגין מים שאובין מכלי אחד מב' ומג' מצטרפין ומד' אין מצטרפין בד"א בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון ופירש רבינו שמשון ט' קבין. בפרק מי שמתו תניא בעל קרי החולה שנפלו עליו ט' קבין מים טהור ואמרינן התם בנתינה ולא בטבילה ואשמעינן מתניתין דמכלי אחד או שנים או ג' ובזמן שמתחיל השני עד

שלא יפסיק הראשון מצטרפין מד' אין מצטרפין עכ"ל וגם הרמב"ם פ"ג דמקואות כתב כבר ביארנו בברכות שבעל קרי אם יהיה חולה וראה קרי לרצונו וכו' הנה הוא יספיק לו מן הטהרה לענין התפלה שישפוך על עצמו ט' קבין ואמרו שם שאלו הט' קבין שיטהר בהם ב"ק לתפלה או הג' לוגין שיטמא הטהור לתרומה צריך שיהיה שפיכתן מג' כלים לפחות ויהיה בזה אחר זה ולא יפסיק שפיכת אחד מהם עד שיתחיל הבא אחריו ואז יצטרפו ויטהר הבעל קרי ויטמא הטהור ואם היה מד' ולמעלה אין מצטרפין לא לטהר ולא לטמא עכ"ל: ודע ששיעור ט' קבין מדדתי ומצאתי שהוא ארבע קלונדרינוש וחצי: כתוב בהגה"מ פ"ד בשם ראבי"ה הנשים נהגו טהרה ופרישות בעצמן בעת נדותן שאין הולכות לבה"כ ואף כשמתפללות אין עומדות בפני חבירותיהן. וכן ראיתי בדברי הגאונים וכשר המנהג כדאמרינן בבעל קרי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה וכל המחמיר בה מאריכין ימיו ושנותיו וה"ה באחרים עכ"ל. וכתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן קל"ב שהוא התיר בימים הנוראים וכה"ג שרבות מתאספות לב"ה לשמוע תפלה וקריאה שילכו לב"ה וסמך ארש"י שמתירו מפני נחת רוח לנשים כי היו להן לעצבון רוח ולמחלת לב שהכל מתאספין להיות בציבור והמה יעמדו חוץ עכ"ל. והשתא נשי דידן לא נהוג להמנע כלל מליכנס לב"ה וכתב ר"י בנתיב כ"ו ח"ג שראה אנשים ונשים טועים לומר שהיולדת צריכה ליזהר מליכנס בב"ה עד שיעברו מ' לזכר ופ' לנקבה ומנהג בטעות הוא וצריך למחות בידן:

סימן פט

סעיף קטן א

זמן תפלת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר וכו' ריש פרק ד' דברכות (כו:) תנן תפלת השחר עד חצות רבי יהודה אומר עד ד' שעות ומסיק בגמרא (כז.) דהלכתא כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה ואסיקנא דעד סוף ד' שעות קאמר וגרסינן בגמרא (כו.) ורמינהי מצותה כלומר של ק"ש עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כלומר ומשמע ליה דאין זמנה אלא עם הנץ החמה דוקא והיכי קתני מתניתין עד חצות או עד ד' שעות ומשני כי תניא ההיא לותיקין ופירש"י לותיקין המקדימים למצות ומחזרים לעשות דבר בזמנו ומצותו מקדימים לאחר הנץ החמה להתפלל וכי תנן במתני' למאחרים שלא יאחר יותר שמשם ואילך עבר הזמן וכתב שם הרא"ש תפלת השחר עד חצות וכו' ותחלת זמנה יראה משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח מידי דהוה אתמיד של שחר אע"ג דעיקר מצותה עם הנץ החמה כדכתיב ייראוך עם שמש מ"מ אם התפלל בזו השעה יצא והתנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא היא

כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד הוא הדין לכל זמן המוקדם עכ"ל וגם התוס' כתבו בשם ר"ח גבי עובדא דאבוה דשמואל ולוי דבסמוך שזמן תפלת השחר מתחיל משעלה ע"ה וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ג מה' תפלה תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה ואח"כ כתב המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא י"ח וחוזר ומתפלל אותה בזמנה ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שיעלה ע"ה יצא ור"י כתב זמן תפלה משיכיר את חבירו ברחוק ד"א ומצוה מן המובחר שיתפלל אחר הנץ החמה מיד ועוד פשוט בתפלת השחר דאם התפלל משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח יצא ונראה שהוא סובר דהא דאמר אביי בפ"ק דברכות (ט.) לתפלה כאחרים דאמרי משיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו להתפלל קאמר ונ"ל ג"כ שהוא סובר דמשיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו ומשעלה ע"ה זמן אחד הוא כי היכי דלא תיקשי הא דאביי על מ"ש הרא"ש בר"פ תפלת השחר ולא ידעתי מי הכניסו לר"י בזה שהרי פירש"י דבזמן הנחת תפילין איירי ולא בזמן תפלה וכן פירש ה"ר יונה ז"ל:

סעיף קטן ב

ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא כ"כ שם הרי"ף והרא"ש ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה וכ"כ הרמב"ם ז"ל ונראה שלמדו כן מדפריך בגמרא אהא דתנן ת"ה עד חצות ותו לא והא"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים ומשני כוליה יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה דמשמע מהכא שאע"פ שעבר זמן התפלה כוליה יומא יהבי ליה שכר תפלה דלא גרע קודם חצות לרבי יהודה מאחר חצות לכ"ע ולפ"ז צ"ל שמה שכתבו הרי"ף והרא"ש אע"ג דליתא לדרבנן וכו' לאו למימרא דמכח סברת רבנן ילפינן הכי אלא הכי קאמר אע"ג דליתא לדרבנן וא"כ הוה משמע למימר דאחר ד' שעות לא יתפלל כלל ליתא אלא מתפלל ושכר תפלה מיהא יהבי ליה דלא גרע ממתפלל אחר שהגיע תפלת המנחה וגם כן נראה לי דעד חצות שכתבו הפוסקים לאו דוקא דעד זמן תפלת המנחה הוא מתפלל והולך ואין להקשות דאם כן הל"ל שאם התפלל אחר ד' שעות עד הלילה אע"פ שאין לו שכר תפלה בזמנה וכו' דאיכא למימר דשאני אחר זמן המנחה שצריך להתפלל תפלת המנחה קודם וכבר נתבאר זה בדבריהם במקומו ולפי שיטה זו היה נראה לומר דאחר ד' שעות אינו מתפלל אא"כ נתאחר מלהתפלל בטעות או באונס אבל אם הזיד ולא התפלל קודם ד' שעות אינו מתפלל אח"כ דכיון

דמדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים ילפינן לה דיו לבא מן הדין להיות כנדון דדוקא בטעה איתמר אבל אם הזיד אין לו תשלומין אלא שהרמב"ם כתב ואם עבר או טעה והתפלל אחר ד' שעות עד חצות היום יצא י"ח תפלה אבל לא יצא י"ח תפלה בזמנה וכך הם דברי רבינו ולפיכך נראה לומר דלא ילפינן דין אחר ד' שעות מדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים דאיכא למימר שאני התם שהוא זמן תפלה מיהא אלא מדאמרי רבנן עד חצות ילפינן לה כי היכי דלא נשווי כ"כ פלוגתא בין רבי יהודה ורבנן דלרבי יהודה אם התפלל אחר ד' שעות לא יהבי ליה שכר תפלה כלל ולרבנן מתפלל והולך עד חצות ויהבי ליה שכר תפלה בזמנה הילכך ממעטינן בפלוגתייהו דלכ"ע מד' שעות עד חצות שכר תפלה יהבי ליה בין בשכח בין בהזיד אלא דלרבי יהודה לא יהבי ליה שכר תפלה בזמנה ולרבנן יהבי ליה שכר תפלה בזמנה ולפ"ז בדוקא כתבו הפוסקים עד חצות דמחצות ולמעלה עד זמן המנחה כיון דלאו זמן תפלה הוא כלל אינו מתפלל בשום ענין ואם התפלל אפשר דברכה לבטלה הוי ואחר שכתבתי כל זה מצאתי להרשב"א שכתב בר"פ תפלת השחר אהא דאסיקנא טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים וכו' מיהו דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עוסק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו אבל שלא בזמן תפלה לא שאם לא כן מאי מתפלל ערבית שתים ומתפלל מנחה שתים דקאמר לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות אי נמי טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה הוי ליה למימר עכ"ל וזה מחזיק ביד הדרך השני:

סעיף קטן ג

וכיון שהגיע זמן תפלה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו וכו' בפרק היה קורא (ברכות יד.) א"ר כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב תרגומא ר' אבא במשכים לפתחו וכתבו תלמידי ה"ר יונה בשם רבני פרובינציא דאפילו במשכים לפתחו אינו אסור אלא כשמזכיר לו שלום משום דשמו של הקב"ה שלום אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב כיון שאינו מזכיר לו שלום ונראה למורי הרב נר"ו שאפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות לעסק מעסקיו או לשום ענין אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה אפילו זה הלשון אסור עכ"ל ור"י כתב פירוש שלום כמו כריעה אבל שלום בפה מותר כמו צפרא דמרי טב וכיוצא בו ואפילו כריעה אינה אסורה אלא במשכים לפתחו אבל אם פגע בו בשום מקום או בבה"כ מותר וכ"כ גאון בתשובה ע"כ ואמאי דאמרינן תו בגמרא שאסור לעשות חפציו קודם שיתפלל כתב הרשב"א כלומר ואפילו במוצא חבירו בשוק כדי

שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל וכתב הראב"ד דהיינו שנהגו לומר צפרא דמרי טב כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל ומפני שהוא משנה בלשון יזכיר ע"כ וכ"כ בא"ח וכתב עוד בא"ח ובאותן המקומות שנהגו לתת שלום איש לחבירו אחר שאומרים האל הקדוש נראה שמכאן יצא להם המנהג דע"כ נאסרו אם לא בשינוי דברים ומכאן ואילך הותרו וכתב עוד ובתשובה דקמאי לא חשו חכמים אלא בענין כריעה אבל בלא כריעה לא חשו ונותן שלום בכל לשון שירצה בין בדרך בין בבית הכנסת ואין בכך כלום והכריעה איסור גמור אפילו בלא נתינת שלום קודם שיתפלל אבל אם התחיל לברך הברכות כיון שקיבל עליו עול מלכות שמים בברכות אין לחוש כ"כ עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ואסור לו להתעסק בצרכיו (שם) אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל וכתוב בת"ה שראה רבים מן המדקדקים שהיו נמנעים ללכת לצרכיהם בשחרית עד שהיו נכנסים תחלה לבה"כ ואומרים שירות ותשבחות ואח"כ הולכים לעשות חפציהם והוא כתב דמפשטא דגמרא משמע דלא שפיר קא עבדי דאתפלת י"ח שנקבע עיקר לעבודת הקב"ה קפיד תלמודא להקדים אותה לעשיית חפציו:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו או לילך לדרך כתב עליו רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שהוא שלא בדקדוק שהרי להלן כותב המחבר המחלוקת שיש בזה ויש מי שסובר טוב הוא שיתפלל (בזמנה משיתפלל) בבית אבל בכאן תפס לו סברת הרא"ש שאומר שתפלת הבית עדיף עכ"ל ואינו נראה בעיני דלא דמי דההיא דלקמן כשהשיירא הולכת וא"א לו להתעכב עד שיגיע זמן תפלה ויתפלל והכא בשהרשות בידו להתעכב אלא שהוא רוצה למהר דרכו ולילך קודם שיתפלל וקאמר שאסור לו לילך קודם שיתפלל לפי שסובר שהוא בכלל עושה חפציו קודם שיתפלל והא דאמרינן בפרק היה קורא (שם) כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו לאו למימרא שאם לא התפלל קודם שאין הקב"ה עושה לו חפציו אבל איסורא ליכא אלא איסורא נמי איכא כיון שעושה חפציו קודם שיתפלל:

סעיף קטן ו

ולא לאכול ולא לשתות ואם עשה כן עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך וכו' פשוט בפרק קמא דברכות (י:):

סעיף קטן ז

ומ"ש בשם אבי העזרי שמותר לשתות מים וכו' כתבוהו שם הרא"ש והמרדכי וכ"כ בהגהות מיימוניות פ"ו וכתבו עוד בשם סה"מ שאם הוא צמא הרבה שטוב יותר שישתה

מים משיצטער בתפלתו וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל דמש"ה שינו הפסוק ואמרו אל תקרי גויך וכו' מפני שאם היינו תופסים הפסוק כמו שהוא היה אסור לשתות מים שהרי צורך הגוף הן והשתא דקרינן גאיך במקום גויך כיון שאין במים גאוה שרי. וכן משמע מדברי הגהות מיימוניות ונ"ל שהטעם שהיה כח ביד חכמים לשנות הפסוק ממשמעותו היינו מפני שזה שאסור לאכול ולשתות קודם שיתפלל אינו מדאורייתא אלא חכמים אסרוהו ולא נראה להם לגזור אלא במידי דהוי דרך גאוה דוקא וכי בעי לאסמוכי אקרא ראו שלפי פשוטו משמע לאסור אף במים ולכך הוצרכו לומר אל תקרא גויך אלא גאיך: וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל דלדעת אבי העזרי מותר לאכול ולשתות אוכלין ומשקין לרפואה קודם שיתפלל דכיון דלרפואה הוא דאכיל ושתי להו ליכא משום גאוה וכתב הכלבו שי"א דאף מים אסור כיון שרצונו ונפשו מלא ממה שהוא צריך. ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כ"כ בשם א"ח שאפילו מים או לרפואה אסור והוא ז"ל כתב שאין נראה בעיניו אלא כדברי אבי העזרי עיקר והכי נקטינן. ומצאתי כתוב בשם רבינו טוביה דוקא בחול אבל בשבתות וימים טובים שצריך לקדש על שלחנו קודם אכילה אסור לשתות עכ"ל. וכ"כ בא"ח בשם הר"מ וזכורני שראיתי כתוב בספר אחד שמתיר לשתות אפילו בשבת וי"ט ולא מיתסר מפני שלא קידש משום דכל שלא התפלל אכתי לא מטי זמן קידושא ב"ה והוא מ"ש רבינו שהיה נוהג הרא"ש וזה נראה עיקר וכ"ש שיש פוסקים שמתירים לשתות מים קודם קידוש כמו שיתבאר בסימן רע"א: כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' תפלה הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכולת לכוין את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה ולפי מ"ש רבינו בסימן צ"ח בשם הר"מ אהא דכל שאין דעתו מיושבת עליו לא יתפלל שאין אנו נזהרים עתה בכל זה לפי שאין אנו מכוונים כ"כ בתפלה אפשר דהני נמי יתפללו ואח"כ יאכלו וישתו ומיהו אם רצו הצמא והרעב לסמוך על דברי הרמב"ם ז"ל הרשות בידן:

סעיף קטן ח

ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר כתב הרמב"ם שא"צ להפסיק נראה שספר הרמב"ם מוטעה נזדמן לרבינו דבנוסחאי דידן בפ"ו מהלכות תפלה לא כתב שא"צ להפסיק אלא בתפלת המנחה אבל לא בתפלת שחרית או אפשר שנתחלף לרבינו בין הרמב"ם להרשב"א דהרשב"א משמע דסבר הכי כמו שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן ט

וא"א ז"ל כתב בשם ר"י שצריך להפסיק בפ"ק דברכות וטעמא משום דאע"ג דאמרינן בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקין שאני הכא דאסמכוה אקרא ואיכא לאו דלא תאכלו על הדם וכ"כ ה"ר יונה ז"ל אבל הרשב"א כתב אהא דאל תקרי גויך אלא גאיך

ודוקא כשאכל לאחר שהגיע זמן התפלה אבל התחיל קודם לכן א"צ להפסיק וכ"כ בתוס' עכ"ל:

סעיף קטן י

ואפילו ללמוד פירש"י שאסור משהגיע זמנה כך פי' בריש ברכות (ה:) על הא דתני אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער וכו' על תפלתי שתה' סמוכה למטתי וכתבו התוס' לא ידעתי מנא ליה אבל יש ראיה דשרי ללמוד קודם מדאמרינן בפ"ב רב מקדים וקאי ומשי ידיה ומברך ומתני פירקיה וקרי ק"ש כי מטא זמן ק"ש וכו' והרא"ש כתב על דברי רש"י ותימה הוא מנ"ל הא ואפשר דמיירי באדם שמתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל ליילך לבה"כ דאיכא למיחש דילמא מיטריד בגירסיה ויעביר זמן תפלה וק"ש ע"כ וה"ר יונה כתב ואפי' לדברי רש"י אין לאסור אלא כשלומד לעצמו מפני שיכול להתפלל תחלה ולחזור ללימודו אח"כ אבל במי שמלמד לאחרים ודאי מותר כיון שהשעה עוברת דזכות רבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ שכן מצינו ברבינו הקדוש שהיה מלמד לתלמידיו וכשהיה מגיע זמן ק"ש היה מעביר ידיו ע"ג עיניו וקורא ק"ש וחוזר ללימודו ואח"כ היה מתפלל ולא היה חושש אע"פ שהגיע התחלת זמן התפלה ולא חיישי' שמא ישכח ויעבור השעה דכיון שהתפלה דרך הוא להתפלל אותה בכל יום יתן לבו לדבר ויזכור ויתפלל: אם מפסיקין מת"ת לתפלה יתבאר בסימן צ' בס"ד: מה מלאכות אסור להתחיל סמוך לתפלה כתב רבינו בסי' רל"ב אצל תפלת המנחה: וכתב הרמב"ם בפ"ו מותר להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לשחרית מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי שרוב העם נכנסין שם ביום אבל בשחר דבר שאינו מצוי לא גזרו בו עכ"ל: אע"פ שעיקר מצותה עם הנץ החמה מי שהוא אנוס כגון שצריך להשכים לדרך וכו' כי הא דאבוה דשמואל ולוי כי היו בעו מקדמי ומיזל וכו' בס"פ תפלה השחר (ל.) אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורתא הוו מקדמי ומצלי וכי מטי זמן ק"ש קרו כמאן כי האי תנא דתניא השכים לצאת לדרך מביאים לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגלה וקורא וכשיגיע זמן ק"ש קורא השכים לישב בקרון מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה ופירש"י קורא ק"ש ימתין עד שיגיע זמן ק"ש ויקרא ואח"כ יתפלל במאי קא מיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף ופירש"י תפלה מעומד עדיף שיכול לכוין לבו לפיכך היו מקדימין להתפלל מעומד בביתם שלא יצטרכו להתפלל בדרך במהלך ופי' עוד דהוו מקדמי קודם היום. וכתבו התוס' והרא"ש דלא נהירא דא"כ לא היו יוצאים כלל דעדיין אינו יום לכך נראה כפר"ח דמשעל' עמוד

השחר קאמר והוו מקדמי קודם הנץ החמה ועדיין אינו עיקר זמן תפלה וכתב הרשב"א בפ"ק דברכות דהאי ברייתא ביוצא בשיירא א"נ במקום שאין שם גדודי חיות ולסטים דאל"כ ק"ש היה לו לקרות משעלה עמוד השחר כמבואר בסימן נ"ח ואע"פ שאינו מהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל קודם צאתו משום דכולה תפלה בעיא עמידה וכוונה בדאפשר ואפשר שלא יזדמן לו בדרך אבל ק"ש שא"צ אלא פסוק ראשון וא"נ עד על לבבך מזדמן הוא לו בסתם דרכים הילכך מתאחר הוא למצוה מן המובחר עד זמן המקרא וא"ת מדקתני מביאין לו שופר ותוקע אלמא בי"ט עסקינן והיכי קתני ביה השכים לצאת לדרך תירץ הרשב"א דבמשכים לצאת לדרך תוך התחום עסקינן וא"נ חוץ לתחום וע"י בורגנין:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ופסק ר"ח כאבוה דשמואל ולוי כ"כ שם התוספות ואחר כך כתבו ומיהו מדקאמר רב אשי לא חזינא לרבנן קשישי דקא עבדי הכי משמע דאין הלכה כמותם כלומר דאיתא בגמרא רב אשי בשבתא דריגלא מצלי בהדי ציבורא ביחיד מיושב וכי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי ופירש"י שבעוד שהצבור שומעין מה שלחש לתורגמן היה מתפלל והוא יושב במקומו א"ל רבנן ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי א"ל לא חזינא לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי וכ"כ הרא"ש שהוא דעת בה"ג לפסוק כרשב"א והרשב"א כתב בשם רבינו האיי דאיכא למימר דבשבתא דריגלא קאמר דלא עבדי רבנן קשישי הכי אבל היכא דצריך לצאת עביד ומשקלא מילתא ודת"ק עדיף משום דרשב"א יחיד הוא והרא"ש ג"כ כתב בשם ר"ח דרב אשי לא פליג עלייהו ולא חזינא לרבנן קשישי קאמר והיינו טעמא דמהלך בדרך אינו יכול לכוין הילכך טוב יותר שיקדים ויתפלל מעומד אבל רב אשי היה מתפלל מיושב לכך לא היה רוצה להקדים ועוד דעיקר תפלתו היתה מעומד והעלה הרא"ש דהכי מסתבר וכיון דהרשב"א והרא"ש ז"ל מסכימים דהלכה כת"ק הכי נקטינן:

סימן צ

סעיף קטן א

המתפלל צריך שיכין מקום לתפלתו וכו' דתניא לא יעמוד אדם ע"ג מטה וכו' בספ"ק דברכות (י.) וכתב ה"ר מנוח שאם כוונתו להשמיע לצבור אפילו ע"ג כסא וספסל מותר וכ"כ בס' אהל מועד וכ"כ רבי הגדול מהרי"א ז"ל והכלבו בשם רב מתתיה וכ"כ רבינו ירוחם בשם רב חנוך גאון וכ"כ ה"ר דוד אבודרהם אצל חזרת ש"צ התפלה ובתוספ' דברכות פ"ג לא יעמוד אדם ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל ולא ע"ג מקום גבוה ויתפלל אם היה זקן או חולה הרי זה מותר:

סעיף קטן ב
וכתב הרמב"ם שלא יהא גבוה ג' טפחים בפ"ה מהל' תפלה וטעמא משום דכל פחות מג' כארעא סמיכתא הוא ושרי וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל דהא דתניא לא יעמוד ע"ג מטה וכו' ואח"כ אמר ולא על מקום גבוה ולא כללם בחדא מחת' בשיאמר לא על מקום גבוה יראה שבא להודיענו שע"ג מטה או ע"ג ספסל או ע"ג כלי אפילו שלא יהיה גבוה ג' טפחים לא יתפלל עליהם לפי שיש לחוש לטירדא שהוא טרוד שמא יפול ולא יתכוין בתפלתו ואח"כ אמר ולא על מקום גבוה ואפילו שלא יהיה כלי אלא קרקע עולם ע"כ ואח"כ כתב דבא"ח כתב שלא הקפידו אלא בגבוה י' אבל בפחות מי' לית לן בה ע"כ ואנו אין לנו אלא דברי הרמב"ם ז"ל דאסר כגבוה ג' טפחים:

סעיף קטן ג
וכתב עוד היה גבוה ג' ויש בה ד"א וכו' וכן אם היה מוקף מחיצות וכו' עד כיון שחלק רשות לעצמו בפ"ה מהל' תפלה:

סעיף קטן ד
האומנין שעושין מלאכה לב"ה יכולין להתפלל בראש הזית וכו' בפרק היה קורא ת"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ושאר כל האילנות יורדין למטה ומתפללין ובעה"ב בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו. ופירש"י מתפללין בראש הזית ובראש התאנה בזמן שעוסקין בהם מפני שענפיהם מרובים ויכולים לעמוד שם שלא בדוחק ואין שם פחד ליפול לפיכך מתפללין בראשן אבל בשאר אילנות אין מתפללין: בין כך ובין כך. כלומר בין מתאנה בין משאר אילנות: יורד ומתפלל. דהא אינו משועבד למלאכה שהוא ברשות עצמו: לפי שאין דעתו מיושבת עליו. מבעיתותא ואם הקלו אצל פועלים מפני ביטול מלאכה לא הקלו אצל בעה"ב וכתב הרא"ש לפי שאין דעתו מיושבת עליו הא לאו הכי מצי להתפלל ולא דמי להא דאמרינן לא יעמוד ע"ג כסא וכו' דכיון דעולה באילן לעשות מלאכתו הוי כאדם שעולה לעלייה ומצי להתפלל אלא שאין דעתו מיושבת עליו:

סעיף קטן ה
ומה שמפרש בירושלמי לפי שטרחתן מרובה כתבו תלמידי ה"ר יונה שנאמרו בו כמה פירושים והנראה למורי יותר נכון שמפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות יש טורח גדול בעלייתן ובירידתן ויתבטלו ממלאכתן בה ולפיכך אמרו שיתפללו לשם אבל בשאר אילנות דליכא ביטול ירדו ע"כ ולפי' זה נתכוון רבינו:

סעיף קטן ו
וצריך שיהיו חלונות פתוחים לו דאמר רחב"א אמר ר"י לא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות וכו' בס"פ אין עומדין (ברכות לד:) ופירש"י שהחלונות גורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע ולפ"ז צריך שיהיו פתוחין לאותו רוח שיתפלל וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מה' תפלה וצריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן ותלמידי ה"ר יונה כתבו אפשר לומר שהטעם הוא מפני שע"י ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי א"נ רוצה לומר שיהיו פתוחים החלונות כנגד המזרח כדאיתא בקרא כנגד ירושלים מפני שעל ההבטחה הזאת יכוין בתפלתו כנגד המקום יותר ותהיה תפלתו רצויה ומקובלת ע"כ ומה שיש לדקדק על זה אכתוב בסי' צ"ד בס"ד: ולענין מספר החלונות שצריך להיות בבהכ"נ לא נתפרש בתלמוד ולא בדברי הפוסקים אבל בספר הזוהר כתב בפרשת אלה פקודי שצריך להיות בו י"ב חלונות לסבת סוד נכמס:

סעיף קטן ז
ולא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה דאמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא גם זה שם בס"פ אין עומדין ופירש"י הטעם שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב שמאחר שהוא במקום מגולה ואינו לפני בוראו להסתתר במקום נסתר אף ע"פ שאין נעלם מנגד עיניו הרי זה עז פנים והתוספות כתבו וא"ת הא כתיב ויצא יצחק לשוח בשדה וי"ל דהתם מיירי בהר המוריה א"נ בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילים שם בני אדם לעבור והולכי דרכים עכ"ל ותימה דלתירוץ שני משמע דהוי טעמא כדי שלא יפסיקוהו עוברי דרכים ואין זה טעם לקוראו חצוף:

סעיף קטן ח
והא בחורבה פשוט בריש ברכות (ג.) דמפני ג' דברים אין נכנסין לחורבה להתפלל מפני החשד ומפני המפולת ומפני המזיקין:

סעיף קטן ט
ולא אחורי ב"ה דאמר רבי חלבו המתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע וכו' גם זה בפ"ק דברכות (ו.) וכתב הר"י פירש"י שהפתחים של בתי כנסיות שלהם היו פתוחים בכותל מערבי ופונים כנגד ההיכל שעומד בכותל מזרח ואחורי ב"ה קורא אותו הצד שהפתחים פתוחים בו דהיינו המערב וכשמתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע מפני ג' דברים האחד מפני שכולם בפנים והוא בחוץ ועוד שאותם בב"ה מתפללין כלפי מזרח והוא מתפלל ופניו כלפי המערב ועוד שאחוריו כלפי ב"ה וה"ה כשעומד בב"ה אין לו להתפלל למערב אלא

שאינו נקרא רשע כיון שעומד בב"ה ומשתתף עם הצבור אבל אם היה עומד מבחוץ לצד כותל מזרח אע"פ שאחוריו כלפי כותל מזרחי של ב"ה כיון שמתפלל ופניו כלפי מזרח כמו שהצבור מתפללין אינו נקרא רשע וכשהוא אחורי ב"ה ומהדר אפיה לבי כנשתא הואיל ומתפלל פניו כלפי מזרח כמו הצבור אע"פ שעומד בחוץ לית לן בה וכתב עוד ה"ר יונה שר"י מפרש בהפך דאחורי ב"ה היינו אחורי כותל מזרחי שאין שם פתחים וכשעומד אחורי אותו כותל ואחוריו כלפי הכותל אע"פ שפניו כלפי רוח מזרחית נמצא שמתפלל לרוח שכל הצבור מתפללין נקרא רשע מפני שני דברים מפני שכל הצבור בפנים והוא בחוץ ומפני שאחוריו כלפי ב"ה וכי מהדר אפי' לבי כנישתא כיון שפניו כלפי כותל מזרחי אע"פ שעומד בחוץ ונמצא שהוא מתפלל כלפי רוח מערב וכל הקהל כלפי מזרח לית לן בה כיון שפני כל הקהל כלפי כותל מזרחי ששם ההיכל ופניו ג"כ כלפי אותו כותל והביא ראיה לפי' זה מדתניא בפרק ת"ה (ל.) היה עומד אחורי הכפורת יראה עצמו כאלו עומד לפני הכפורת כלומר יחזיר פניו לקיר מערבי ששם הכפורת ויראה בלבו כאילו היה עומד בפנים עם ישראל ועומד לפני הכפורת עצמו ומדברי התוס' נראה שהם סוברים שרש"י מפרש דאחורי ב"ה היינו אחורי הכותל שאין שם פתחים ודחו דבריו ופירשו הם דאחורי ב"ה היינו הכותל שפתוחים בו הפתחים וכמו שכתב ה"ר יונה לדעת רש"י ודברי רבינו כפי' הזה שהסכימו בו התו' וכתבו ה"ר יונה בשם רש"י וכתב עוד ה"ר יונה ולדברי הכל אם עומד בחוץ לצד צפון או לצד דרום ואחוריו לב"ה נקרא ג"כ רשע מפני שכולם בפנים והוא בחוץ וחוזר אחוריו לב"ה מיהו אם פניו לב"ה ד"ה לא נקרא רשע אע"פ שעומד בחוץ כיון שפניו כלפי ב"ה ואע"פ שנמצא שאינו מתפלל לרוח מזרח כשאר הקהל אין לחוש כיון שאינו מתפלל למערב הפך ממה שמתפללין הקהל ע"כ: והגהת מיימון כתבו בפ"ה נמצא פי' ר"י איפכא מפרש"י ופרש"י איפכא מפר"י לכן יש להחמיר כדברי שניהם וא"כ העומדים חוץ לב"ה למזרח או למערב אל יהפוך פניו למזרח או למערב דאם כן הוי כדו בר לאחד מן הפירושים אלא יהפוך פניו לצפון או לדרום עכ"ל סמ"ק וי"מ אחורי כמו חוץ כמו (ש"ה ב) הנה זה עומד אחר כתלינו ולפ"ז אף לצדדין אסור עכ"ל (ונראה דכיון שדברי י"מ לא נמצא בדברי הפוסקים לא חיישינן להו וכבר כתבתי בסמוך בשם הר"י הפך סברת י"מ וכדברי הר"י נקטינן) ב"ה צריך להעביר הקולמוס על כל זה. וז"ל א"ח בשם רבינו האיי אם היו פניו כלפי ב"ה וכנגד א"י יתפלל אחורי ב"ה אם ירצה אבל כשמחזיר פניו כנגד א"י ונמצאו מוחזרות מב"ה וכן אם החזיר פניו לב"ה והם מוחזרות מא"י אין לו להתפלל מכאן אתה למד שאסור להתפלל בעזרות שבמזרח אלא לצד צפון או לצד דרום שאם התפלל למזרח העזרה

אחוריו לב"ה ואם לצד ב"ה אחוריו כלפי א"י עכ"ל ונשאל הרמב"ם על מדרש העומד לצדדי ב"ה אם רשאי להתפלל ואחוריו לב"ה ופניו לרוח שהצבור מתפללין בו והשיב כל החצרות הסמוכות לב"ה שנמצא הכותל בינם ובין ב"ה מותר להתפלל באותם החצרות בין יחיד בין צבור בין שיהיו פני המתפלל מכוונות כנגד כותל ב"ה בין שיהיה כותל ב"ה כנגד אחוריו ולא חלק אדם בזה לעולם ולא עלה על לב חכם ששמענו שמעו שיש בזה שום איסור בעולם דמימרא דרב הונא אינו אלא בב"ה העומד לרחבה ופנוי מכל סביביו נמצא העומד אחורי ב"ה הזה ומתפלל ואחוריו לב"ה מזלזל ב"ה והרי הוא כאותם שאמר בהם אחוריהם אל היכל ה' שהרי ב"ה עומד באמצע כמגדל וכל ב"ה מקדש הוא אבל בתוך ביתו ומתפלל כנגד א"י כראוי ואחוריו אל כותל ביתו שהוא כותל ב"ה אין בזה זלזול ולא יראה כמי שמחזיר פניו מכנגד ההיכל שאין הדבר ניכר וראיה לדבר המעשה שהביא על הדין מימרא דההוא גברא דהוה מצלי וכו' חלף ההוא טייעא חזייה וכו' וכי בתוך ביתו היה עומד אלא בדרך היה בתוך הרחוב ולפיכך כשעבר הערבי בדרך וראה אותו שהחזיר פניו כנגד א"י ונמצאו אחוריו לב"ה הרגו וזה דבר פשוט וידוע לכל בכ"מ החצרות סמוכים לב"ה והעם מתפללין שם לכל רוח שתהיה כנגד א"י עכ"ל:

סעיף קטן י

ואפילו לעבור אחורי ב"ה בשעה שהצבור מתפללין אסור וכו' עד דשמא יכנס בפתח אחרת או בב"ה אחרת בפ"ק דברכות ובפרק הרואה וכתב רבינו ירוחם וכמו כן דוקא שאינו הולך רכוב וטעמו משום דבקצת נוסחי איכא בפרק הרואה ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא אבל רכיב חמרא לית לן בה כלומר דכשהוא רוכב נראה שמפני שהוא טרוד בשמירת בהמתו אינו נכנס ולא מיחזי ככופר. וכתב הר"י דלד"ה האי אחורי ב"ה היינו הצד שבו הפתח דכיון שעובר על הפתח ואינו נכנס נראה כפורק מעליו עול התפלה דאילו כשעובר מהצד שאין בו פתח ליכא למחשדיה:

סעיף קטן יא

לא יתפלל אדם אלא בב"ה עם הצבור דא"ר יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת וכו' בפרק קמא דברכות (ח.) ומפרש רבינו דבב"ה דקאמר היינו עם הצבור ומשמע מדבריו שאם אינו מתפלל עם הצבור לא שאני לן בין מתפלל בב"ה למתפלל בבית אחר אבל הר"י כתב בשם הגאונים שאפילו כשאין הצבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בב"ה מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפלת צבור ועוד יתבאר בסימן זה כמה מילין צריך אדם לילך כדי להתפלל עם הצבור:

סעיף קטן יב
ואמר רב נחמן אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת צבור ובצבור שנו בפרק תפלת שחר (כח:) וכתב ה"ר יונה כלומר כשעומד בב"ה אין לו להקדים ולהתפלל אלא ימתין כדי שיתפלל עם הצבור שתפלת הרבים היא רצויה יותר לפני המקום אלא אם רואה שהשעה עוברת ואין הצבור מתפללין מתפלל הוא בפ"ע ע"כ וגם הכלבו כתב דכדי להתפלל תפלה בעונתה שרי ורבינו כ' בסי' תר"ך שהרא"ש כשהיה רואה שהיו מתאחרין בי"ה היה מתפלל מוסף יחיד כדי להתפלל בזמנה ואע"פ שאין בדבריו הכרע אם היה מתפלל בצבור או שלא בצבור נלמוד מדברי ה"ר יונה דאפילו בצבור שרי:

סעיף קטן יג
ואפי' הוא אנוס שאינו יכול לילך לב"ה טוב לו לכוין השעה וכו' בפ"ק דברכות (ז:) א"ל רב יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי אמר ליה לא יכילנא ופירש"י תש כחי ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר א"ל מאי כוליה האי א"ל דא"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין:

סעיף קטן יד
אמר ר"ל כל שיש לו ב"ה בעירו וכו' עד וכשיצא ממנה אסור לרוץ הכל בפ"ק דברכות (ו: ח.):

סעיף קטן טו
ומותר לרוק בה פשוט בס"פ הרואה (ברכות סב:) וכ"כ הרמב"ם בפ' י"א מהלכות תפלה:

סעיף קטן טז
ומ"ש ומיהו מפני הכבוד דורסו ברגליו וכו' בפרק מי שמתו כתבוהו הר"י והרא"ש בס"פ הרואה ריב"ל אמר הרוקק בב"ה כרוקק בבת עינו ר' יונתן רקק ושייף וכתב הרשב"א בפ' מי שמתו וליתא לדריב"ל דהא אסיקנא בפ' הרואה שהוא מותר ומ"מ צריך לשפשף כר' יונתן דבהא לא איירי תלמודא דידן:

סעיף קטן יז
ומ"ש או מכסהו בגמי כ"כ הר"י בפרק מי שמתו שאם יש בב"ה תבן או גמי רוקק עליו וא"צ לשפשף שהרי הרקיקה מכוסה בגמי וכ"כ שם הרשב"א בשם הראב"ד ז"ל:

סעיף קטן יח
אמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לב"ה כדי שימנה עם י' ראשונים וכו' בפ' ג' שאכלו (מז:):

סעיף קטן יט
אמר ריב"ל לבניו אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא וכו' בפ"ק דברכות (ח.):

סעיף קטן כ
שנים שנכנסו לב"ה וסיים אחד תפלתו קודם חבירו וכו' שם (ה:) וכתב הר"י דה"ה אם נכנסו הרבה בני אדם לב"ה אע"פ שלא נכנסו ביחד שאותם שנשארו אחרונים יש לאחד להמתין לחבירו מיהו אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו אין חבירו חייב להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס איגלאי מילתא דאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם ישאר יחידי וכתב עוד וכי אמרינן שחבירו חייב להמתינו דוקא כשאינו מאריך בדבר אחר אלא בתפלתו אבל אם הוא מאריך בבקשות ובדברים אחרים אין חבירו חייב להמתינו בשום ענין עכ"ל ומה שפירש רבינו בשם ר"ח כ"כ הר"י בשמו וכן כתבו התוס' בשם ר"ת והרי"ף כתב הא פירשוה רבנן ואוקמוה בתפלת ערבית שאם הניחו יחידי ויצא חוששין שמא יבא לידי סכנה:

סעיף קטן כא
ומ"ש ור"י היה ממתין אף בשלנו ביום מדברי התוס' נראה דמשום חומרא בעלמא היה עושה כן וגם המרדכי כתב ור"י היה מחמיר אף בבתי כנסיות שלנו והיה מאריך בתפלתו עד שיצאו כולם ואם בתוך כך היה אדם בא בב"ה היה מעיין בספר עד שגמר תפלתו ונכון אף לנו להחמיר עכ"ל אבל ה"ר יונה כתב דנראה שאפילו בבתי כנסיות שבעיר יש זה הדין שדרך העולם כשאדם עומד יחידי בתפלה תפלתו מתבלבלת:

סעיף קטן כב
גרסינן בפסחים בפרק אלו עוברין (פסחים מו.) ואיתיה נמו בפרק העור והרוטב (חולין קכב:) ודין אם צריך לחזר אחר מים לנטילה בשעת תפלה יתבאר בסי' צ"ב בס"ד: מציאתי כתוב בשם ספר אגודה לתפלה אם יש עשרה עד ד' מילין ימתין וכ"ש שלא ישכים אדם ללילך מן העיר שמתפללין שם בי' אם יכול לבא למחוז חפצו בעוד היום ושלא יהא צריך ללילך יחידי אחר התפלה:

סעיף קטן כג
וה"מ להמון העם וכו' אדלעיל קאי שכתב לא יתפלל אדם אלא בב"ה עם הצבור ועי"ז גלגל כמה דיני תפלת ב"ה והשתא קאמר דה"מ שצריך להתפלל בב"ה עם הצבור להמון העם אבל מי שיש לו מדרש קבוע בתוך ביתו שלומד בו מצוה להתפלל בו. א"נ אמאי דסמיך ליה קאי שכתב שצריך להשתדל בכל כחו להתפלל עם הצבור וקאמר דה"מ להמון העם אבל מי שיש לו מדרש קבוע מצוה להתפלל בו ביחיד מלהתפלל בב"ה עם הצבור דר' אמי ור' אסי אע"ג דהוו תליסר כנישתא בטבריא וכו' כדאיתא בפ"ק דברכות (ח.) וכתב ה"ר יונה פירשו רבני צרפת שאפי' בלא י' היו עושין כן מפני שיותר נכון להתפלל יחידי במקום ששם קביעות התורה יום ולילה מלהתפלל בב"ה עם הציבור אבל

הרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות תפלה והוא שיתפלל שם תפלת הצבור כלומר בי' וא"ת א"כ מאי רבותיה דבית המדרש תירץ ה"ר יונה שאע"פ שבב"ה היו מתקבצים הרבה בני אדם וברוב עם הדרת מלך אפ"ה היו רוצים יותר בי' בלבד בבית המדרש מלהתפלל בב"ה עם רוב עם וכתב עוד שאפי' לדעת הרמב"ם א"צ עשרה אלא למי שדרכו ללכת מביתו ללמוד למקום אחר דכיון שדרכו להתבטל מלימודו בשעה שהולך ללמוד יש לו להתפלל בי' או ללכת לב"ה אבל מי שלומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת לב"ה אם לא ימצא י' מפני שנמצא מתבטל מלימודו בשעת הילוכו וטוב לו שיתפלל יחידי משיתבטל כלל והביא ראי' לדבר:

סעיף קטן כד

ומיהו א"א ז"ל כתב בתשובת שאלה וז"ל טוב להתפלל עם הצבור בעשרה וכו' בכלל ד':

אם מפסיקין מת"ת לתפלה כתב רבינו בסימן ק"ו:

סעיף קטן כה

ויקבע מקום לתפלתו וכו' דאמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו בפרק קמא דברכות (דף ו'):

סעיף קטן כו

ומ"ש ואין די לו במה שיקבע לו ב"ה שיתפלל בו תדיר וכו' כן כתב שם הרא"ש וז"ל לא בעי למימר שיהא רגיל להתפלל בב"ה אחד אבל אם הוא מתפלל באחת בב' מקומות שפיר דמי דאמרינן בירושלמי פרק תפלת השחר א"ר תנחום בר חייא צריך אדם לייחד לו מקום בב"ה שנאמר ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים השתחוה לא נאמר אלא ישתחוה וכ"כ הגהות מיימון פ"ה ודלא כה"ר יונה שכתב הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו לא אמרו זה במקומות של ב"ה דכיון שכולם מקום תפלה היא אין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזוית זו אלא ר"ל שקובע מקום לתפלתו בביתו שפעמים שאינו יכול לילך לב"ה מתפלל בביתו ומייחד מקום ידוע לכך עכ"ל וכיון דהרא"ש והגהות מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן כז

ולא ישב מיד אצל הפתח אלא יכנס שיעור ב' פתחים דאמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שיעור ב' פתחים וכו' בפ"ק דברכות (ח.) ופירש"י ב' פתחים רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשאוי עיכוב ב"ה ויהיה מזומן סמוך לפתח לצאת וכתוב בא"ח יכנס שיעור ב' פתחים שהם ח' טפחים דשיעור פתח אחד ד' טפחים וכתב ה"ר יונה ודוקא בימיהם שלא היה מקום מיוחד לכל אחד ואחד אבל עכשיו שכל אחד מכיר את מקומו אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום שדבר ידוע הוא שאינו

יושב שם אלא דרך קביעות ולפי דרך זה נראה שמי שאין לו מקום ידוע אצל הפתח שאין לו לשבת שם ואית דמפרשי שישהה בזה השיעור והרא"ש כתב י"מ שלא ימהר ויתפלל מיד כשנכנס אלא ישהה שיעור ב' פתחים אבל אם יושב סמוך לפתח שפיר דמי ומיהו בירושלמי פרק אין עומדין גרסינן רב חסדא אמר זה שנכנס לב"ה צריך ליכנס לפנים מב' דלתות מ"ט אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום:

סעיף קטן כח

ומ"ש רבינו בשם הר"מ כ"כ הגהות מיימון החדשות בפ"ח מהלכות תפלה ונראה שהר"מ מפרש דשיעור שני פתחים רוחב קאמר כפירש"י ולאו מטעמיה אלא טעמא מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין ומש"ה כתב דלא אמרן אלא בב"ה הפתוח לר"ה אבל אם אינו פתוח לר"ה לית לן בה וכתב רבינו דמהירושלמי משמע דלעולם צריך ליכנס שיעור ב' דלתות ולא חילק בין פתוח לר"ה לפתוח למקום אחר והיינו דלא כהר"מ וגם משמע מהירושלמי שהמימרא היא כפשטה דשיעור רוחב ב' פתחים קאמר ולא שישהא שיעור ב' פתחים כדברי הי"מ ולענין הלכה נכון לחוש לכל הפירושים:

סעיף קטן כט

וצריך שלא יהא שום דבר חוצץ בינו לבין הקיר פשוט בפ"ק דברכות (ה:) ומשמע התם דמטה חוצצת וכתבו התוס' דמילתא דקביעא כגון ארון ותיבה אין זה הפסק אבל מטה נראה שאין זה קבוע ע"כ ונראה דהיינו דוקא מטה שבזמן חכמי התלמוד שהיא לישיבה אבל מטה דידן העשויה לשכיבה הויא קבע: וכתב ה"ר דוד אבודרהם בשם חידושי דב"ש דוקא דבר שהוא חוצץ כגון הפסק מטה שהוא מקום חשוב שרחבו ד' וגבהו י' אבל דבר מועט אינו נקרא הפסק שא"כ היאך מתפללים בב"ה לפני הספסלין שיושבין בהן וכ"כ בא"ח בשם הראב"ד וכתב עוד הר"ד אבודרה"ם שנשאל הרמב"ם מהו הדבר הנקרא חוצץ בינו ובין הקיר ולמה מנעוהו ואם בכלל החציצה הזאת כלי מילת שתולין אותן על כותלי הבית לנוי ובהם צורות שאינן בולטות אם זה בכלל האיסור או לא והשיב שהטעם שהצריכו להתקרב אל הקיר בעת התפלה הוא כדי שלא יהא לפניו דבר שיבטל כוונתו והבגדים התלויים אינם אסורים אבל אינו נכון שיבדיל בינו ובין הקיר ארון ושקים וכיוצא בהם מכלי הבית כי הדברים האלו מבלבלים הכוונה והבגדים המצויירים אע"פ שאינן בולטות אין נכון להתפלל כנגדן מהטעם שאמרנו כדי שלא יהא מביט בציורם ולא יכוין בתפלתו ואנחנו רגילים להעצים עינינו בעת התפלה בזמן שיקרה לנו להתפלל כנגד בגד או כותל מצוייר עכ"ד:

סעיף קטן ל

ומ"ש רבינו דבעלי חיים חוצצין לא ביאר רבינו אם אדם הוא בכלל ב"ח ומפסיק אבל המרדכי כתב דאינם חוצצין כדאמרינן בפרק אלו נאמרין (סוטה לח:) מענין ברכת כהנים פשיטא אריכי באפי גוצי לא מפסקי וכ"כ רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל ודקדק כן מדאמרינן לא יתפלל אדם אחורי רבו משמע דוקא אחורי רבו אבל אחורי אדם אחר לית לן בה עכ"ל ראיה טובה היא ב"ה וכ"כ בהדיא בירושלמי פ"ב דר"ה ואכתבנו בסימן ק"כ: אבל בספר הפליאה כתב שצריך ליזהר מלהתפלל אחרי] שום אדם וטוב לחוש לדבריו:

סעיף קטן לא

ולא יתפלל בצד רבו ואחוריו בפרק תפלת השחר (ברכות כז:) אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו ופירש רש"י כנגד רבו. אצל רבו ומראה כאלו הם שוים: אחורי רבו. נמי יוהרא הוא והתוס' כתבו די"מ דטעמא דאחורי רבו מפני שנראה כמשתחוה לרבו וה"ר יונה כתב דבגמרא משמע דטעמא דאחורי רבו מפני ההפסקה כי שמא יצטרך רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק:

סעיף קטן לב

ומ"ש וכ"ש שלא יתפלל לפניו ואחוריו לרבו פשוט הוא שזה יותר ביזוי וכ"כ רבי' יונה ז"ל.

סעיף קטן לג

ומ"ש ואם הרחיק ד' אמות מותר כ"כ שם הרב רבי יונה והרא"ש ונראה דילפי לה מדאיתא התם בסמוך אסור לעבור כנגד המתפללין איני והא רב אמי ורב אסי עברי רב אמי אמי ורב אסי חוץ לד"א הוא דעברי אלמא דכל חוץ לד' אמות חשיב כרשות אחר בפ"ע ומיהו משמע מדבריו דלא מהני ריחוק ד' אמות אלא להתפלל אחורי רבו או כנגדו אבל להתפלל ואחוריו לרבו אפילו רחוק כמה לא: ואמרינן שם בגמרא דרבי ירמיה צלי אחורי דרב ואותביניה מדא"ר יהודה א"ר אל יתפלל אדם אחורי רבו ומשני שאני רבי ירמיה דתלמיד חבר הוה ומיהו משמע לי דלהתפלל ואחוריו לרבו אפי' תלמיד חבר נמי לא דביזוי גדול הוא: וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל בשם בעל המאורות דהא דאמרינן שלא יתפלל אחורי רבו דוקא כשהוא ביחיד אבל בצבור אם הוא כך סידור ישיבתן אין כאן חששא שמקבל אותו כאלוה עכ"ל וכ"כ באהל מועד וסיים בה ולמי שמפרש אחורי רבו לפי שמצערו שאחר שיסיים אינו יכול לפסוע ג' פסיעות אם זה הוא הטעם אין הפרש בין ביחיד בין בב"ה עד כאן לשונו. ולענין הלכה יש לחוש לזה אפילו בצבור:

סעיף קטן לד
וצריך שיהא המקום נקי מצואה ומי רגלים וכו' בכולם הוי דינא כמו בק"ש כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה כללו של דבר כ"מ שאין קורין בו ק"ש אין מתפללין בו וכשם שמרחיקין מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לק"ש כך מרחיקין לתפלה עכ"ל ויש קצת דינים שנאמרו בגמרא לענין תפלה וכתבם רבינו בדיני ק"ש כדי שיהיו כל דינים אלו מצויים במקום אחד:

סעיף קטן לה
אם היה עומד בתפלה והשתין תינוק בב"ה נראה שיצא מב"ה וגומר תפלתו ולא יפסיק וישתוק עד שיביאו מים ויטילו על המי רגלים דשמא ישהא כדי לגמור את כולה ויצטרך לחזור לראש וכ"כ הרוקח בסימן שכ"ד וז"ל תינוק השתין בב"ה ויצא רש"י מב"ה והתפלל דקי"ל הפוסק באמצע תפלתו אם לא שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק ואם לאו חוזר לראש היה עומד בתפלה וצואה לפניו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחריו ד"א ואם אי אפשר לפניו ילך לצדדיו עד שירחיקנה ד"א עד כאן לשונו: ב"ה ולפי מה שפסקתי בסימן ס"ה בשם קצת פוסקים שאפילו שהה כדי לגמור את כולה (אח"ל) א"צ לצאת מב"ה: כתוב בת"ה שמי שהוא בדרך קרוב למלון אם יוכל להסתלק מן הדרך כל כך שקרוב הדבר לגמרי שלא יבואו עוברי דרכים ויפסיקוהו שפיר טפי להתפלל בדרך מלהתפלל במלון בעיר שכולה א"י מפני שבעיר הרבה דמותים של ע"ג ובתי ע"ז וכמעט אין מלון שלא תמצא בה הרבה דמותים של ע"ג אמנם אם אין בירור שלא יפסיקוהו עוברי דרכים בשדה גם שאפשר לו למצוא חדר או קרן זוית במלון שיוכל להתפלל שם בלב פנוי ולא יבלבלוהו בני הבית אז שפיר טפי להתפלל במלון:

סימן צא

סעיף קטן א
בגדיו כיצד וכו' דתניא היה טלית של בגד או של עור וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כד: כה.) ופירש"י היתה טלית חגורה על מתניו. לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש. אבל לתפלה. צריך הוא לראות את עצמו כאילו עומד לפני המלך ולעמוד באימה אבל לקריאת שמע אינו מדבר לפני המלך:

סעיף קטן ב
כתב הרמב"ם ז"ל לא כיסה את לבו וכו' בפ"ד מהלכות תפלה:

סעיף קטן ג
וגרסינן בפ"ק דשבת (ט:) למ"ד תפלת ערבית רשות כיון דשרא המייני' וכו' וכתב בה"ת מכאן יש ללמוד שצריך אדם לאזור אזור בשעת התפלה וכו' כ"כ שם הר"ן וכ"פ הגהות

מיימונית בפ"ה מהלכות תפלה אבל התוס' והרא"ש כתבו שם מכי שרא המייניה לא מטרחינן ליה מכאן נראה שצריך לאזור חלציו כשמתפלל ובמחזור ויטרי כתב שאין צריך דהא שצריך לאזור חלציו היינו משום שלא יהא לבו רואה את הערוה ואנן אית לן אבנט ומכנסים ולהם לא היה להם מכנסים ועכ"ז כתב הרא"ש ומיהו מצוה לאזור משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכתב הר"ן מיהו דוקא לענין תפלה דהיינו י"ח אבל שאר ברכות דיין בלא חגורה דהא חברין בבלאי הוו שרו המייניהו ומברכים המוציא וברכת המזון והגהות מיימוניות כתבו בפ"ה מהל' תפלה בשם סמ"ק דהא דאמרינן דאסור להתפלל בלא חגורה ה"מ תפלה כגון י"ח אבל לענין ק"ש ושאר ברכות אין לחוש בחגורה רק שלא יהא לבו רואה ערותו שיהא לו מכנסים כדמשמע בפ"ק דשבת שהיו רגילים להסיר חגורותיהם בשעת סעודה אע"פ שמברכין ברכת המוציא וברכת המזון מיהו לבו רואה את הערוה אף בשאר ברכות אסור ודלא כרש"י שפירש בברכות דמותר ע"כ וכתב רבינו ירוחם שיש מי שכתב שמי שרגיל לחגור כל היום אם התיר חגורתו קודם תפלה צריך לחזור ולחגור אבל מי שהולך בכל היום בלא חגורה אין צריך לחגור לתפלה:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ויכסה ראשו הכלבו כתב בסימן י"א כתב הר"ם שאינו אסור לילך בגילוי הראש כי מה שאמרו בפרק כל כתבי (קיח:) תיתי לי דלא סגינא ד"א בגילוי הראש ר"ל שזו מדת חסידות והרי"ף כתב שיש למחות שלא ליכנס בב"ה בגילוי הראש ורבינו ירוחם כתב בסוף נתיב ט"ז שאסור לברך בגילוי הראש ובמס' סופרים פי"ד כתב פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים או מי שראשו מגולה פורס את שמע וי"א בכרעיו ובגדיו פרומים פורס אבל לא בראשו מגולה אינו רשאי להוציא הזכרת השם מפיו ע"כ נראה שהוא מחלוקת אם מותר לברך בגילוי הראש או אם אסור וכיון דרבינו ירוחם פסק כמ"ד אסור הכי נקטינן: וכתוב בת"ה שכובעים הקלועים מקש חשיבי כיסוי לראש להתפלל בהם אבל הנחת היד על הראש לא חשיב כיסוי וכתב דטעמא משום דהראש והיד חד גוף אינון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו ולפי דבריו משמע שאם אחר מניח ידו על ראשו של זה חשיב שפיר כיסוי:

סעיף קטן ה

וכתב הרמב"ם לא יעמוד בתפלה באפונדתו וכו' בפ"ה מהלכות תפלה ונראה מדבריו שאם דרך אנשי המקום לעמוד יחפים בפני הגדולים כמו בארץ הערב שרי להתפלל יחף אבל בהגהות מיימונית כתוב אסור להתפלל בלא מנעלים דאמרינן בחגיגה (יג:) לאו אורח ארעא לגלויי כרעיה קמיה מריה עכ"ל ולא חילק בין מקום למקום ומיהו אפשר דבמקום שנהגו לעמוד יחפים בפני הגדולים אינו בכלל זה דהא חזינן דאורחייהו

לגלויי כרעייהו קמי מרייהו ולא אמרינן בהו דבטלה דעתן וכן נהגו העולם בכל ארץ הערב להתפלל יחפים: כתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר דרך כל החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים:

סימן צב

סעיף קטן א
גופו כיצד דתניא היה צריך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל מימרא דר' שמואל בר נחמני בס"פ מי שמתו (ברכות כג:):

סעיף קטן ב
וכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ואמר רב אשי וכו' גם זה שם:

סעיף קטן ג
ומ"ש אם התפלל תפלתו תועבה ברייתא שם:

סעיף קטן ד
ומ"ש וצריך לחזור ולהתפלל כ"כ הרמב"ם ופשוט הוא שמאחר שתפלתו תועבה לא עלתה לו אותה תפלה:

סעיף קטן ה
ומ"ש וה"מ שאינו יכול לעמוד על עצמו שיעור הילוך פרסה וכו' בפ' מי שמתו על ברייתי' דתני' ואם התפלל תפלתו תועבה אמר רב זביד לא שנו אלא שאינו יכול לעמוד על עצמו אבל יכול לעמוד על עצמו מותר ועד כמה אמר רב ששת עד פרסה זו היא גירסת הרי"ף וכתב ה"ר יונה ואינו נכון דודאי אע"פ שיכול לעמוד על עצמו כיון שצריך לנקביו אינו מותר לכתחילה כדאמרינן באידך ברייתא הנצרך לנקביו לא יתפלל ומשמע אע"פ שיכול לעמוד על עצמו אלא כך היא הגירסא בספרים המדוייקים אבל יכול לעמוד על עצמו אם התפלל תפלתו תפלה וכ"כ הרמב"ם וכן הסכים הרא"ש וזהו שכתב רבינו אבל לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה יפה. וכיון דכל הני רבוותא מסכימים בכך הכי נקטינן והרשב"א בתשובה אע"פ שהוא גורס כגירסת הרי"ף כתב אם קודם שיתחיל להתפלל הרגיש בעצמו אסור לו להתפלל עד שיעשה צרכיו ואם התפלל לא יצא דתפלתו תועבה והוא שלא יכול לעמוד על עצמו כשיעור פרסה ודוקא כשהיה צריך לנקביו קודם שהתחיל להתפלל אבל אם לא היה צריך לנקביו כלל כשהתחיל להתפלל ושמש נקביו קודם לכן ובאמצע תפלתו נתעורר לו תאוה לא יפסיק ואם בשעת ק"ש וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים ויכול להעמיד על עצמו קורא כדרכו ואם רצה להרחיק ולהטיל את המים אפשר לו לעשות כן עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש וכן יסיר כיחו וניעו וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהל' תפלה: דין מי שברי לו שאינו יכול לעמוד מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה נתבאר בסי' פ':

סעיף קטן ז

ואחר שבדק עצמו יפה ירחץ ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם וה"מ שיש לו עוד שהות להתפלל וכו' בפ' היה קורא (ברכות טו.) א"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמין א"ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לק"ש אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה וה"מ לקמיה אבל לאחוריה אפילו מיל אינו חוזר וש"מ מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר כך היא גירסת גמרות דידן וכן היא גירסת הרי"ף וכ"כ הרשב"א בשם רבינו האיי וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מה' תפלה אלא שנראה שהיה גורס בלאחריו יותר ממיל אינו חוזר הא מיל חוזר. ופירש"י טעמא דשאני לן בין ק"ש לתפלה משום דק"ש זמנה קבוע שמא יעבור הזמן אבל לתפלה דכל יום זמנה היא צריך למהדר אמיא והקשה עליו הרשב"א ופירש הוא דבק"ש שהיא דאורייתא לא החמירו עליו למהדר אמיא כמו שהקלו בה לגבי בעל קרי לפי שאין ד"ת מקבלין טומאה אבל לתפלה החמירו עד פרסה אבל התוס' כתבו דל"ג וה"מ לק"ש אבל לתפלה מהדר וכו' דבין לק"ש בין לתפלה קא לייט ר"ח אמאן דמהדר אמיא דמ"ש ק"ש מתפלה דאע"ג דק"ש דאורייתא ותפלה דרבנן עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה והביאו ראיה מדאמרינן בפרק מי שמתו (ברכות כב.) בטלוה לנטילותא כרב חסדא דלייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא ומדלא הזכיר שם ק"ש משמע דבכל ענין קאמר וההיא דאמרינן פרק אלו עוברין לגבל ולתפלה ד' מילין וה"מ מלפניו וכו' כבר פירשה רש"י דלהתפלל בעשרה קאמר וכן דעת המרדכי וה"ר יונה והרא"ש שאין חילוק בין ק"ש לתפלה בענין זה ורבינו מאחר שאינו גורס כגירסת הרי"ף שהרי לא חילק בין לפניו ובין לאחריו וגם דבהא דאמר ר"ל בפרק אלו עוברין (פסחים מו.) לגבל ולתפלה ד' מילין וכו' כתב בסימן צ' שפירש"י עיקר וכדברי התוס' לא היה לו לכתוב שצריך לחזר אחריהם דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא ומשמע דלא להדר בתרייהו כלל וכבר תמה רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל על דברי רבינו בזה ולע"ד נראה שרבינו מפרש דהא דלייט ר"ח אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא לאו אתחלת זמנה קאמר כמו שפי' ה"ר יונה שכיון שהגיע הזמן לא יחזור בעבור המים לא לתפלה ולא לק"ש דאין זה סברא שמאחר שמצוה לרחוץ ידיו במים כדי שיתפלל צריך לחזר אחריהם כדרך שהוא מחזר אחר שאר מצות שאע"פ שאמרו מי

כתיב ארחץ במים היינו לומר שאינן מעכבין אבל ודאי כל היכא דאפשר במים מצוה לחזר אחריהם והיינו כשיש לו עוד שהות להתפלל אבל אם חושש שאם יחזר אחר המים שמא יעבור זמן התפלה לא יחזר אחריהם אלא ינקה ידיו בכל מידי דמנקי ואהא הוא דלייט ר"ח אמאן דמהדר אמיא דבעידן צלותא דקאמר היינו סוף זמן צלותא וכ"נ ממ"ש בסימן רל"ג וז"ל כתב ר"ע כשיבא להתפלל יטול ידיו אין לו מים ליטלם אם יודע שיהיו לפניו עד ד' מילין והוא בדרך ימתין עד מקום המים אפי' אם יעבור זמן התפלה אבל יותר מד' מילין יתפלל מיד ואל יעבור זמן התפלה וה"מ לפניו אבל לאחריו פחות ממיל חוזר אבל מיל אינו חוזר והתוס' כתבו דאין לו להעביר זמן התפלה כדי ליטול ידיו במים ואם אין ידיו נקיות יקנחם בעפר או בצרור וכן לאחריו א"צ לחזור כלל כדי ליטלם אפי' יש לו זמן עכ"ל ומדכתב בשם התוס' דאין לו להעביר זמן התפלה כדי ליטול ידיו במים משמע שכל שאינו מעביר זמן התפלה מצוה לחזר אחריהם כדרך שמחזרים על שאר מצות ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרשב"א בשם רבינו האיי מסכימים לחלק בין ק"ש לתפלה הכי נקטינן: דין מים שאינם ראוים לנט"י לסעודה כתבתי בסימן ד':

סעיף קטן ח

וכתב אבי העזרי הא דאמרי' בכל מידי דמנקי ה"מ דלא אסח דעתיה וכו' כ"כ המרדכי בשמו בפרק היה קורא וכ"כ ג"כ הגהות מיימיניות בשמו בפ"ד מהלכות תפלה:

סעיף קטן ט

וי"א אדרבה צריך שלא יהו מלוכלכים ועל היסח הדעת אין לחוש וכו' נראה שזהו דעת הר"ן שכתב בפ' ערבי פסחים אהא דאמרי' נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול ב' דידים של היסח דעת כשרות לברכה ולתפלה אבל מדברי רבינו בסי' רל"ג נראה שסובר דידים של היסח דעת צריכים נטילה לתפלה אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך וגם הרמב"ם כתב בפ"ד מהל' תפלה שאחד מהדברים המעכבים את התפלה היא טהרת הידים ואח"כ כתב טהרת ידים כיצד רוחץ ידיו במים עד הפרק ואח"כ יתפלל בד"א שאינו מטהר לתפלה אלא ידיו בלבד בשאר תפלות חוץ מתפלת שחרית אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואח"כ יתפלל נראה מדבריו דבכל התפלות צריך לרחוץ ידיו אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך כשם שהוא צריך ליטול ידיו לאכול פת ובפ"ו מהל' ברכות כתב כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לק"ש בין לתפלה מברך תחלה אקב"ו על נט"י ע"כ וכיון דהרמב"ם ורבינו ואבי העזרי מסכימים דידים של היסח דעת צריכים נטילה לתפלה אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך הכי נקטינן ומיהו לענין ברכה לא ראיתי נוהגים לברך ענ"י לשום תפלה חוץ מנטילת שחרית לבד וטעמא דמסתבר הוא כיון דאיכא מ"ד שא"צ ליטול ספק ברכות להקל: ועל מ"ש הרמב"ם שצריך לתפלת

שחרית לרחוץ פניו ידיו ורגליו כתב הראב"ד לא ידעתי רגליו למה. וכתב בעל מגדל עוז שכתב כן מדתניא בס"פ במה טומנין (שבת נ:) רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונהו משום שנא' כל פעל ה' למענהו. ולא נהגו כן העולם משום דההיא ברייתא איכא לפרושי דלאו לענין תפלה איתניא וכדפי' רש"י התם: כתוב בתשובה להרמב"ן סימן קצ"ה מי שעומד בתפלה ונזכר שנגע במקום מטונף די בנקיון עפר או צרורות או מחכך ידיו בכותל ואינו צריך לברך וכל שנגע שלא במקום טינופת א"צ כלום ואיזהו מקום טינופת לדבר זה מסתברא שלא במקום הטינופת ממש אלא אפי' שוק וירך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש מלמולי זיעה וכן מחכך בראש אבל מקומות מגולים בפניו ומקומות מגולים שבזרועותיו אין זה מקום הטינופת שאין שם מלמולי זיעה וצואה וכן אנו נוהגים ע"כ והיא מתשובת הרשב"א: כתב הכלבו בשם ה"ר יצחק בשעת תפלה ובשעת ת"ת יזהר שלא יגע בבשרו בידי' כי אם עד הפר' העליון הנקרא קובדו ובצוארו עד החזה:

סעיף קטן י

גרסי' במגילה פ' בני העיר (מגילה כז:) המשתין לא יתפלל עד שישהה וכו' כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק מי שמתו:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואיתא נמי הכי בירו' גבי רקיקה הרוקק לא יתפלל וכו' כ"כ שם ה"ר יונה ז"ל וכתב עוד ודוקא לרצונו אבל אם נזדמן לו רוק מותר כדבעינן למימר לקמן:

סעיף קטן יב

וטוב ליתן צדקה קודם תפלה דר"א הוה יהיב פרוטה לעני וכו' בפ"ק דב"ב (י.):

סימן צג

סעיף קטן א

ובבואו להתפלל ישהא מעט קודם שיקום להתפלל דתנן חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת וכו' משנה בר"פ אין עומדין (ברכות ל:):

סעיף קטן ב

ומ"ש ושעה אחת אחר התפלה וכו' עד אלא מתוך שמחה הכל שם (לא. לב:) ופירש"י מתוך שמחה כגון דברי תנחומין של תורה כגון סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שהוא של שבח ותנחומין כגון רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו וכגון מקראות הסדורות בתפלת ערבית כי לא יטוש ה' את עמו וכיוצא בהם:

סעיף קטן ג
ומ"ש ולכך נהגו לומר אשרי ופסוקי דזמרה קודם תפלה וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש והמרדכי:

סעיף קטן ד
ומ"ש אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה שם (לא.) אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה ופירש"י הלכה פסוקה שאינה צריכה עיון שלא יהא מהרהר בה בתפלתו:

סעיף קטן ה
ירושלמי ר' ירמיה אומר לא יעמוד אדם להתפלל אלא מתוך הלכה כתבו הרא"ש שם:

סעיף קטן ו
ומ"ש העוסק בצרכי ציבור כעוסק בתורה דמי ג"ז ירושלמי כתבו הרא"ש שם:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו שיש מפרשים אותו לענין שא"צ לפסוק כדי להתפלל כ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו מהל' תפלה וכ"נ מדברי סמ"ג סימן י"ט:

סימן צד

סעיף קטן א
ובקומו להתפלל יחזיר פניו למזרח דתניא סומא ומי שאינו יכול לכוין הרוחות וכו' עד תל שהכל פונים בו הכל בפרק תפלת השחר (ברכות ל.) ובפרק לא יחפור (בבא בתרא כה:) א"ל ר' חנינא לר' אשי כגון אתון דיתביתו בצפונה של א"י אדרימו אדרומי:

סעיף קטן ב
ומ"ש וכהך שמעתתא קי"ל ולא כההיא דב"ב וכו' עד שאנו יושבים במערבה של א"י כ"כ התוס' והרא"ש בפרק תפלת השחר וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל ותימה על המנהג שאנו נוהגים להתפלל לצפון ולדרום ולא היה לנו להתפלל אלא למזרח כדברי המחבר ונראה שיש לנו להחזיר הפנים בצד המזרח כשאנו מתפללין לצפון ולדרום כדאמרינן בפרק לא יחפור דמצדד אצדודי פי' שהמתפלל לצפון ולדרום יש לו להטות פניו לצד א"י עכ"ל ומיהו רש"י פירש דמצדד אצדודי מעט לצד הדרום משמע שפניו כלפי מזרח והוא מצדד כלפי דרום כדי שיחכים או כלפי צפון כדי שיעשיר ועכ"ז כיון דאשכחן דמצדד אצדודי מהני יש ללמוד משם למתפלל כלפי צפון או דרום דסגי בשיצדד פניו כלפי א"י וכ"כ סמ"ג גרסינן בפ"ב דב"ב אתון דיתביתו לצפונה דא"י אדרימו ואנו יושבים במערב א"י ומכוונים למזרח כנגדה ואע"פ דאמר מר הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין מ"מ צריך לצדד פניו למזרח כדמסיק התם עכ"ל: כתב ה"ר יונה בפרק תפלת השחר היה עומד בח"ל יכוין את לבו כנגד א"י לא תימא כנגד א"י בלבד אלא כנגד

א"י וכנגד ירושלים וכנגד המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים וכשעומד בירושלים א"צ לכוין כנגד ירושלים שהרי כבר עומד בתוכה אבל יש לו לכוין כנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים:

סעיף קטן ג

היה רוכב על החמור א"צ לירד ולהתפלל וכו' בפ' תפלת השחר (ברכות ל.) ת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן התפלה אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבא ואיתימא ריב"ל הלכה כר' וכתבו התוס' הלכה כרבי שלא ירד למטה ואפילו שלא במקום סכנה ואפילו במהלך מתפלל וא"צ להחזיר פניו כנגד ירושלים וכ"כ המרדכי והרא"ש ודלא כה"ר יוסף שפי' דאיירי במקום סכנה וגם הרשב"א כתב דמשמע דלא נחלוק בין מהלך במקום גדודי חיה ולסטים ובין מהלך שלא במקום גדודי חיה וכן משמע דל"ש ראשונות ואחרונות ל"ש אמצעיות דהא לא מפליג בהו כלל וכן נמי ל"ש בין בעי למיזל באורחא רחיקתא ובין בעי למיזל אפילו קליל ואפילו בתוך התחום כדמשמע מההיא דתניא בסמוך השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע וכו' ומדקתני שופר ותוקע אלמא ביום טוב עסקינן וא"כ היכי משכים לצאת לדרך אלא דע"כ במשכים לצאת בתוך התחום ואוקימנא פלוגתא בתפלה מעומד אף מהלך דאלמא לעולם א"צ לעמוד כלל אלא דההיא איכא לדחויי במהלך חוץ לתחום וע"י בורגנין עכ"ל: וכתב הרוקח היה רוכב על החמור יושב ומתפלל יכול יחזיר פניו אין יכול לכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים. וטעמא דר' פירש"י מפני שקשה עיכוב הדרך וכ"כ הרא"ש ולפ"ז אם קדם הוא את השייירא ועבר אותה וצריך להמתין להם אם יש לו מי שיאחז בהמתו ירד שהרי אינו קשה בעיניו עיכוב הדרך דבין כך ובין כך צריך הוא להמתין אבל ה"ר יונה כתב דטעמא דר' מפני שבירידה ובעליה תתבלבל מחשבתו ולא יוכל לכוין ולפי טעם זה אע"פ שהוא צריך להתעכב ולהמתין השייירא לא ירד: וז"ל ר"י ההולך בדרך ומתפלל י"ח אין לו לעמוד מדרכו שאם יאחר דרכו לא יהא דעתו מיושבת עליו כ"כ המפרשים וכ"כ הרא"ש ונ"ל כי הכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו ויישוב דעתו עכ"ל ודברים נכונים הם: ומשמע מדברי התוספות והרא"ש והמרדכי שיתפלל בעודו רוכב ומהלך וא"צ להתעכב כלל וכבר כתבתי בסמוך בשם הרשב"א דמדפסקינן הלכה כרבי משמע דל"ש ראשונות ואחרונות לא שנא אמצעיות דהא לא מפליג בהו כלל אבל ה"ר יונה כתב שצריך לעכב הבהמה דאמרינן בפ"ק דקידושין (לג:) רכוב כמהלך דמי וכי היכי דמהלך על רגליו אינו יכול להתפלל כשהוא מהלך אלא יש לו לעמוד ה"ה נמי

ברוכב תדע דהא אמרינן לעיל הביננו מעומד מיהו אפשר שאם השיירא הולכת יתפלל בלא עיכוב הבהמה שהתפלה כיון שתלויה בכוונה ובישיבת האברים בנחת אין לדמות הליכה ברגליו שיש לו עמל בהליכתו ולא יוכל לכוין כלל להליכת בהמה שעומד עליה בנחת ובדיעבד אם השיירא הולכת מותר ובלבד שיעכב אותה באבות מפני שבאבות אפילו בדיעבד אמרו שצריך כוונה ואם לא כיון צריך לחזור ולהתפלל עכ"ל ולשון בדיעבד שכתב גבי שיירא הולכת קשה בעיני ונראה דהיכא שא"א לו להתעכב מפני שהשיירא הולכת קרוי דיעבד ולענין הלכה נראה שאם אפשר לעכב הבהמה באבות יעכב ואם הוא במקום סכנה אפילו באבות לא יעכב: והיכא שהתפלל והוא מהלך יתבאר בסמוך שכשיגיע למקום תחנותו צריך לחזור ולהתפלל מעומד: כתוב באהל מועד הרוכב א"צ לירד למטה אלא מתפלל כשהוא רוכב ואפילו במהלך ברגליו מותר להתפלל בדרך אלא שיש מחמירין לעמוד באבות וכתבו התוס' דמשום כך אמרו דהביננו מעומד משום דהואיל ואין בה אלא כעין שבעה ברכות לא דמיא למתפלל י"ח ומתוך דבריהם נלע"ד שהיוצא לדרך בי"ט שני ללוות המת או שיצא באונס אין מתפלל ז' ברכות של י"ט אלא מעומד דלא גמרינן ז' ברכות מי"ח עכ"ל: ומ"ש רבינו וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון יושב ומתפלל נראה שלמד כן מדתניא בפרק תפלת השחר (ברכות ל.) השכים לילך בקרון או בספינה מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ואח"כ מתפלל ואמרינן במאי קא מיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומ"ס מיסמך גאולה לתפלה עדיף אלמא דכשיושב בקרון או בספינה מתפלל מיושב וטעמא דקרון מפני שא"א לעמוד מפני שמתנועע לכאן ולכאן והאי טעמא שייך נמי בספינה ורש"י כתב דטעמא דספינה משום ביעתותא דמיא. וז"ל א"ח היה יושב בספינה או בעגלה כתב הריא"ג אם יכול לעמוד בהגיעו למקום הכריעות עומד כדי שיהא כורע מעומד ומפסיע ג' פסיעות ואע"פ שיושב בכל התפלה שפיר דמי ואם אי אפשר מתפלל כל תפלתו בשבתו עכ"ל: כתב הרמב"ם בפ"ה היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד יעמוד ואם לאו ישב במקומו ויתפלל חולה מתפלל אפילו שוכב על צדו והוא שיוכל לכוין את דעתו ובהג"מ החדשות כתוב רש"י היה נוהג שלא התפלל בשעת חליו אלא ק"ש בלבד קרא וכ"כ בכלבו וכתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן נ"ז דרש"י לא היה מתפלל בחליו רק ק"ש והרמב"ם כתב דהחולה מתפלל בשכיבה על צדו ודאי דליכא מאן דפליג דאנוס מצי להתפלל מיושב כדמוכח בפרק תפלת השחר אלא רש"י היה חולה כ"כ שלא היה יכול לכוין בתפלתו ובק"ש שא"צ לכוין רק בפסוק א' קרא והרמב"ם איירי שאינו חולה כ"כ עכ"ל ובסי' ק"ח יתבאר אם אחר כך משלים תפלתו: כתוב בא"ח בשם

פסיקתא אם אין אתה יכול התפלל על מטתך אם אין אתה יכול ואתה אנוס מחולי או מד"א אמור בלבבך שנאמר אמרו בלבבכם: כתוב בא"ח בשם רש"י שמי שהיו לו עכו"ם מכאן ומכאן ומתיירא שמא יפסיקו תפלתו או יפסידו מקחו שישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו ואע"פ שצריך לעשות ג' פסיעות בסוף התפלה יושב ומתפלל וכורע עכ"ל וכ"כ בשבלי הלקט בשם רבינו האי שכיון שמתיירא לעזוב מקחו אין דעתו מיושבת עליו מתפלל יושב ופטור מג' פסיעות וכריעות כורע עכ"ל: נראה שיש ליזהר שלא לסמוך עצמו לעמוד או לחבירו בשעת תפלה דהוי לה עמידה מן הצד ולאו עמידה היא כמו שיתבאר בסימן קמ"א בס"ד וכ"כ הגהות מיימוניות בפ"ה: גרסינן בפרק תפלת השחר (שם.) רב אשי מצלי בהדי ציבורא ביחיד מיושב כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד ופירש"י בשבת הרגל היו העם הולכים לבית המדרש וכשמגיע זמן ק"ש קורין והדרשן דורש והעם נשמטין ומתפללין איש איש לבדו ורב אשי היה ראש ישיבה במתא מחסיא ודרש והוא לא היה מתפלל קודם בית המדרש אלא כשמגיע זמן ק"ש לוחש הרבה יחד למתורגמן העומד לפניו ובעוד שהמתורגמן משמיע לרבים הוא קורא את שמע וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מיושב שלא היה רוצה לצאת שלא להטריח את הציבור לעמוד מפניו ע"כ. למדנו מכאן שמי שהיה מוכרח להתפלל מיושב כשיוכל יחזור להתפלל מעומד מיהו אפשר היה לומר דהיינו דוקא כגון רב אשי שהיה מכוין בתפלתו אבל כגון אנו שאין אנו מכוונים בתפלתינו לא יחזור להתפלל דקרינן ביה למה לי רוב זבחיכם וכמ"ש רבינו בסימן ק"ן בשם הרא"ש אלא שהתוספות כתבו שם גבי אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא וכו' משמע די"ח ברכות מותר להתפלל בדרך כשמהלך וא"צ לעמוד וא"ת ומאי שנא מהביננו דמסקינן לעיל דמעומד דוקא וי"ל דשאני הביננו שהיא קצרה ואין כאן ביטול דרך כ"כ כמו בי"ח ברכות ועוד פי' הר"מ דהכא כי הדר לביתיה מצלי מעומד כדאמרינן בסמוך רב אשי מצלי בהדי ציבורא ביחיד מיושב כדי לקרות ק"ש בעונתה וכי הדר לביתיה מצלי מעומד עכ"ל ונראה מדבריהם שמי שמתפלל מיושב מדינא חייב לחזור ולהתפלל מעומד. ומשמע מהא דרב אשי שמי שהתפלל מיושב כשחוזר להתפלל מעומד א"צ לחדש דבר בתפלתו דהא סתמא קאמר הדר ומצלי מעומד משמע דמצלי תפלה הנהוגה בלי תוספת ומגרעת:

סימן צה

סעיף קטן א

ויכוין רגליו זה אצל זה וכו' בפ"ק דברכות (י:) א"ר יוסי בר חנינא משום רשב"א המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה ופירש"י ורגליהם רגל נראים כרגל אחד וכתב ה"ר יונה כלומר צריך שיחבר אותם זה אצל זה בכיון כאילו אינם אלא אחד:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ירושלמי זה שעומד בתפלה צריך להשוות רגליו ר' לוי ור' סימון חד אמר כמלאכי השרת וכו' כתבו שם ה"ר יונה וכתב שהתלמוד שלנו סובר כמ"ד כמלאכים הילכך צריך שיכוין את רגליו זה כנגד זה כדי שידמו רגל אחד ולפ"ז לא היה לרבינו לכתוב הירושלמי הזה כיון דלא נפקא לן מיניה מידי ונראה שרבינו סובר שאין הכרע מתלמודא דידן דצריך שיכוין רגליו קאמר ואפשר דכהנים קאמר דעקב בצד גודל נמי רגליו מכוונים מיקרי ומ"מ מאחר שנהגו העולם לכוין רגליהם כמלאכים ה"ל לרבינו לכתוב דעמא דבר כמ"ד כמלאכים ורבינו לא חשש לדברי ה"ר יונה ולא למנהג העולם ואדרבה משמע מדבריו שהוא סובר כמ"ד ככהנים דהא סתם לן כוותיה בסימן צ"ח שכתב והשוואת הרגלים ככהנים בשעת העבודה ומיהו יש לדחוק ולומר דאפילו אליבא דמ"ד כמלאכים קאמר דלא נחית לגוונא דכיוון הרגלים אלא לומר מה שצריך לכוין רגליו הוא כדי לדמות לכהנים בשעת עבוד' מיהו האי כיוון כדאיתיה והאי כדאיתוה:

סעיף קטן ג

ועל מ"ש רבינו כאילו רגליהם שוין זה אצל זה כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל פי' שהרי בכאן לא היו שוין אבל נראה כאילו הם שוין ועל כל פנים הלשון מגומגם שאין בכאן שיווי עכ"ל ובמה שכתבתי בסמוך יתיישב זה וכתב עוד ה"ר יונה ויש שנוהגים לתת ריוח למעלה אצל האצבעות משום דכתיב כף רגליהם ככף רגל עגל ואין זה כלום שהרי בתלמוד לא הזכירו אלא שיכווין אותם ויסמכם בענין שידמו אחד עכ"ל. והטעם שצריך לכוין את רגליו נראה שהוא לפי שכיון שעומד לדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאילו הוא מלאכי השרת ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב טעם אחר שהוא רמז שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה': וכתב בת"ה דיראה דשפיר דמי ליחיד לכוין את רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"ץ דכיון דאמרינן נקדש את שמך כשם שמקדישים אותו בשמי מרום ובשמים מקדישים ברגל ישרה יש לנו להתדמות להם בכל היכולת ואין בזה משום יוהרא והדיוטות אלא במדה ישרה:

סעיף קטן ד
וצריך שיכוף ראשו מעט וכו' בפרק מצות חליצה (יבמות ק"ה:) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק אין עומדין כתוב אחד אומר והיו עיני ולבי שם כל הימים וכתוב אחד אומר נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים והעלו שם בגמרא שהמתפלל צריך ליתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו וא"ת היכי אמרינן שצריך שיתן עיניו למטה והא אמרינן בפ' אין עומדין (ברכות לד:) אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל מפני קושיא זו פירשו תלמידי ה"ר יונה דטעמא דבית שיש בו חלונות אינו אלא כדי שיהא הבית מתוקן באויר טוב אבל לרש"י שפירש שהחלונות גורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע קשה וי"ל שמ"ש שיסתכל כלפי שמים אינו ר"ל שיהיו עיניו תלויות למעלה כל זמן התפלה אלא שעל דרך העברה אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבבו ע"כ:

סעיף קטן ה
כתב הרמב"ם מניח ידיו על לבו כפותין וכו' בפ"ה וטעמו מדאמרי' בפ"ק דשבת (י.) רבא שדא גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מאריה והא דא"ר אשי חזיתיה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדא גלימיה ופכר ידיה וכי איכא שלמא בעלמא לביש ומתכסה ומתעטף אמר הכון לקראת אלהיך ישראל משמע ליה דלעולם הוה פכר ידיה ולא היה משנה מצערא לשלמא אלא בענין המלבושים בלבד:

סעיף קטן ו
ומ"ש שיהיו הימנית על השמאלית מסברא דנפשיה כ"כ ואפשר שהוא רמז להכנעת יצה"ר שהוא נרמז בצד שמאל: וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שהכל כמנהג המקום שיש מקומות שחובקין היד והזרוע ימין תחת אציל שמאל ושמאל תחת אציל ימין כמדברים עם המלך וזהו מנהג ארץ אדום ויש מקומות שחובקין ידיהן באצבעותיהן ויש מקומות משימים ידיהם לאחוריהם וכן מנהג ארץ ישמעאל ומכוונים לרמוז כאילו אין להם ידים כלומר שאין להם יכולת זולתו ע"כ:

סעיף קטן ז
ומ"ש הרמב"ם ולא יניח ידיו על חלציו אפשר שכ"כ מסברא דנפשיה לפי שהוא דרך יוהרא ואפשר שהוא פירוש למה שאמרו בפרק מי שמתו (ברכות כד:) שלא יניח ידו על סנטירו וכדברי הערוך שפירש לא יניח ידו על צדו סנטרו כמו סטרו כמו צלע והנו"ן יתירה כלומר שלא יניח ידיו על כסליו שנראה שעומד בקלות ראש. ויש גירסא אחרת בזה ואכתבנה בסי' צ"ז בס"ד:

סימן צו

סעיף קטן א

ולא יאחוז בידו תפילין וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כג:) ובס"פ לולב הגזול (סוכה מא:) ופירש"י תפילין וס"ת מפני שטרוד במחשבתו שלא יפלו מידו ויתבזו ואין דעתו מיושבת עליו בתפלתו וסכין מתירא שמא יפול ויתקע לו ברגלו וקערה מלאה ומעות שלא יתפזרו וככר שאם יפול יהיה נמאס. ואמרינן בס"פ לולב הגזול דאמימר הוה מצלי ולולב בידו ואותיבנא מהא דתניא לא יאחז בידו תפילין וכו' ושני התם לאו מצוה וטריד בהו הכא מצוה נינהו ולא טריד בהו ופירש"י לאו מצוה לאוחזן והויין עליו למשא לפיכך טרוד במשאם וכבד עליו משאם ושמירתם הכא נטילתו ולקיחתו מצוה היא ומתוך שחביב מצוה עליו אין משאה ושימורה כבד עליו ולא טריד ולפי זה שאר דברים שאין בהם הפסד אם יפלו מידו מותר להתפלל בעודן בידו. וה"ר יונה כתב בפ' מי שמתו דאית דמפרשי דסכין וקערה וכל הני דנקט לאו דוקא אלא אורתא דמילתא נקט וה"ה שאין לו ליטול בידו שום דבר בשעת התפלה אלא לולב בלבד דמשום חבובי מצוה לא ימעט בזה כוונת התפלה: וכתב בת"ה דס"ת דקתני לאו דוקא דה"ה לכל כתבי הקדש ואפילו מחזורים ותפלות ועם כל זה התיר לאחוז מחזור או תפלה בידו להתפלל בהם דכיון שאינו אוחז אותם אלא כדי להתפלל בדיוק ליכא למימר שלבו טרוד עליו כמו גבי אוחז תפילין בידו או ס"ת בזרועו דהתם אינו תופסו רק לשמירה ולא לעשות בהם מצוה עכשיו אבל הני הואיל ותופסם לשם תפלה עצמו כדי להתפלל בעיון ובדיוק יפה אין משאם כבד עליו ולא טריד דדמי ללולב משום דלקיחתו מצוה אמרינן דמתוך שחביב עליו אין משאם ושמירתם כבד עליו ולא טריד ע"כ וכן דעת ה"ר יונה שמותר לאחוז מחזור ותפלות בידו בשעה שמתפלל שאפילו ליטלו אחר שהתחיל להתפלל התיר כמו שאכתוב בסימן שאחר זה בס"ד:

סימן צז

סעיף קטן א

ולא יגהק ויפהק ואם עשאו לרצונו הרי זה מגסי הרוח פשוט בס"פ מי שמתו (ברכות כד.) ופירש"י גיהוק. פעמים שאדם מוציא מגופו לפיו נפיחה וריחה כריח המאכל שאכל. פיהוק תוך מלקוחיו פותח להוציא רוח הפה מלא כאדם שרוצה לישן או שעומד משינה ויש שדורשין גיהק נוטריקון גו הקים פיהק פה הקים והנה לפי' ראשון גיהוק בלע"ז ריגולדא"ר פיהק בוסטיזא"ר ולפירוש שני גיהק בלע"ז דישפיריזא"ר ופיהק כמו לפי' ראשון:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו ואם צריך לעשותן מתוך האונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו ג"ז שם וכשהוא מפהק יניח ידו על סנטירו ופירש"י סנטרו מנטון בלע"ז שלא תראה פתיחת פיו:

סעיף קטן ג
ומ"ש ולא יניח ידו על סנטרו כדרך גסי הרוח על מה שכתבתי בסמוך כתב הרא"ש שהרי"ף גורס לא היה מניח ידו על סנטרו בשעת תפלה מפני שנראה כגסי הרוח וא"ת היאך רבינו מזכה שטרא לבי תרי שבסמוך כתב שאם צריך לפהק יניח ידו על פיו וזה כגירסת רש"י שהיא יניח ידו על סנטרו ואח"כ כתב ולא יניח ידו על סנטרו כגירסת הרי"ף וי"ל דאע"ג דסבר שגירסת הרי"ף עיקר מ"מ כשמפהק צריך להניח ידו על פיו מדאיתא בירושלמי פ' מי שמתו א"ר חנינא אני ראיתי את רבי מפהק ומעטש ונותן ידיו על פיו וכתבוהו שם ה"ר יונה והרא"ש אבל קשה למה לו לרבינו לכתוב ולא יניח ידיו על סנטרו מאחר שכבר כתב בסימן צ"ה בשם הרמב"ם ואל יניח ידיו על חלציו ואפשר שרבינו אינו מפרש סנטרו סטרו כמו שכתבתי בסי' צ"ה לדעת הרמב"ם אלא מפרש דסנטרו היינו לחי התחתון וכן פירש"י בסוף מכות (כ.) על פאות הזקן ואחת למטה שער שבין השבולת באמצע הסנטר שלועזין מנטון וכן פי' ג"כ בפרק מי שמתו דסנטרו היינו מנטון ולפי פירוש זה על גירסת הרי"ף ה"ק לא יניח ידו על לחיו ויסמוך לחיו על ידו שכן דרך גסי הרוח לעשות וכן מצאתי שכתב רבינו ירוחם וז"ל ור"י גריס לא יניח ידו על סנטירו הנקרא ברבילי"א בלע"ז:

סעיף קטן ד
ואסור לו לרוק אם אפשר לו וכו' עד זורק לאחריו פשוט בפרק מי שמתו (שם:) וכתב הרמב"ם בפ"ד זורקו בידו לאחוריו ואפשר דידו לאו דוקא דה"ה שהופך פניו לאחוריו ורוקק ויותר נראה לומר דדוקא נקט זורקו בידו לאחריו אבל לא יהפוך פניו לאחריו וירוק שכן דרך גסי הרוח וכן מצאתי שכתב ה"ר מנוח שהרמב"ם מפרש פתקיה לאחוריה שאמרו בגמרא גבי רוק כמו פתקיה ת' פרסי אבל לא בפיו משום קלות ראש ע"כ אבל קשה לי דמשמע שהאיסטניסות שלו היא שאין דעתו סובלת שיהא רוק מובלע בכסותו א"כ היאך אפשר שהוא איסטניס מלהבליע הרוק בכסותו ואינו איסטנים מליגע בו בידו. ואפשר דזורקו בידו לא שיגע ידו ברוק אלא ע"י סודר ונראה שאם אין בידו סודר והוא איסטניס מליגע בו בידו זורקו בפיו לאחוריו. אבל ה"ר יונה פי' שמה שאמרו שאם הוא איסטניס זורקו לאחוריו אין האיסטניסות מפני שהרוק מובלע בכסותו אבל האיסטניסו' שיש לו הוא שאינו יכול לשהות עצמו עד שיבליענו בכסותו. ומפרש בירושלמי שהטעם שהתירו לו לרוק בתפלה כדי שיהא כוסו נקי כלומר כדי שלא יצער בתפלה ונמצא טרוד

וכ"כ הרמב"ם וגם ה"ר יונה כתב אם אינו יכול לעמוד בלא רקיקה מותר לו לרוק שיותר טוב הוא שישב בנקיות משיהיה בקוצר רוח וכיון שאינו עושה דרך גאוה וטיול מותר לרוק כדי שיכוין דיבורו כראוי:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו או לשמאלו אבל לא לפניו ולא לימינו פשוט בירושלמי פרק מי שמתו. ומשמע לכאורה דלאחוריו ולשמאלו שוים הם וכן נראה מדברי רבינו אבל מדברי ה"ר יונה נראה דהיכא דאפשר לרוק לאחריו אינו רוקק לשמאלו שכתב על הירושלמי ולמדנו דהיכא דא"א ליה לאחוריו אף לשמאלו מותר וכתבו עוד תלמידי ה"ר יונה ולכאורה נראה דלאו שמאלו דוקא אלא ימינו שהוא שמאלו של הקב"ה כדאמרינן (יומא נג.) גבי שלש פסיעות. ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב דמדברי רבינו לא משמע כן אלא ימין ושמאל דידיה קאמר והוקשה לו מאי שנא מדין ג' פסיעות שחולק כבוד יותר לשמאלו מפני שהוא ימין דשכינה והניח הדבר בצריך עיון. ומורי אבי מהר"ר אפרים קארו ז"ל כתב שמעתי שהטעם משום דכיון דקי"ל (סוכה ה.) מעולם לא ירדה שכינה למטה מי' א"כ אין השכינה כנגד המתפלל ולפיכך חלקו כבוד לימין דידיה ברקיקה שהיא בשעת התפלה אבל כשפוסע ג' פסיעות האדם מרחיק עצמו ממקום תפלתו והוא כנגד השכינה ולפיכך נותן שלום לשמאלו תחלה שאז הוא כנגד ימינו של הקב"ה . והרמב"ם לא הזכיר אלא זורקו לאחוריו בלבד ונראה שטעמו משום דכיון דבתלמודא דידן לא כתב אלא זורקו לאחוריו משמע דלא שרי אלא לאחוריו אבל לא לצדדיו לא שנא לימין לא שנא לשמאל. ונ"ל דכן הלכה: כתב ה"ר יונה שאפילו אם יהיה בב"ה תבן או גמי אין לו בשעת התפלה לרוק עליו ולומר שהוא כמו כיסוי שאין התבן או הגמי מועיל אלא לענין ישיבת ב"ה בשעה שאינו מתפלל שכיון שיושב שם א"צ לשפשפו שהרקיקה עצמה מותרת ואפילו שפשוף א"צ אלא מדרך מוסר בלבד אבל בשעת התפלה שאסרו לרוק אין לו לעשות בשום ענין אלא כשהוא אנוס ולאחריו או לצד שמאל כדכתבינן עכ"ל:

סעיף קטן ו

ואם כינה עוקצתו ימשמש בגדיו וכו' בפרק מי שמתו א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שגיהק וכו' וממשמש בבגדו אבל לא היה מתעטף ופירש"י ממשמש בבגדו להעביר כינה העוקצתו אבל לא היה מתעטף אם נפלה טליתו כשהוא מתפלל לא היה נוטלה ומתעטף שלא להפסיק דתרי מילי נינהו והתוס' וה"ר יונה והרא"ש כתבו פירש"י וכתבו עוד שר"ח פי' דחדא מילתא היא פי' היה ממשמש בבגדו ומתקנו שלא יפול מעל ראשו אבל אם נפל לגמרי לא היה מתעטף בו דחשיב ליה הפסקה אם מתעטף כיון שנפל לגמרי אבל לתקן קצת שלא יפול לא הוי הפסקה וכן נראה שמפרש הרי"ף שכתב ואסור

להתעטף ולהניח ידו על סנטרו ולא הזכיר שממשמש בבגדו ואם היה סובר כפירש"י ה"ל לכותבו להשמיענו שלא יסיר הכינה בידו אלא ממשמש בבגדו בלבד אבל לפירוש רבינו חננאל לא הוצרך לכתבו דמאחר שכתב דלהתעטף אסור ממילא משמע דעיטוף דוקא הוא דאסור אבל משמוש שרי ומאחר שהתוס' והר"ר יונה והרא"ש כתבו ב' הפירושים נראה שהם סוברים שיש לחוש לדברי שניהם ולכן כתב רבינו ג"כ דברי שניהם לפסק הלכה ובפרק ב' נזירים (נזיר נט.) גרסינן בעא מיניה רב מרבי חייא מהו וכו' איכא דאמרי לתפלה בעא מיניה בבגדו מאי א"ל אסור ולית הלכתא כוותיה. ופירש"י מהו לחוך בבגדו כדי שיפלו כינים ממנו. ולית הלכתא כוותיה דכיון דאינו נוגע בבשרו מותר: וכתב ה"ר יונה דכיון דאסור להתעטף בעודו מתפלל נראה שאין ראוי ליקח תפלות ולא שום דבר אחר משעה שהתחיל להתפלל ואפשר שבתפלות כיון שהם לצורך התפלה אם הכינם מתחלה במקום שידוע אצלו שיהיו מוכנים מותר . כתב ה"ר יונה בפרק מי שמתו דגרסינן בירושלמי בההוא פירקא כל עמא מודו בהדין דרקיק אינטליון דו אסור ופירש רבינו שמואל הנגיד שרצה לומר שדברי הכל היכא שרוקק כמו המטייל הזה שאינו עושה לצורך אסור ויש שגורסין איצטלין ומפרשים דר"ל כולי עלמא מודו שאם הבליעו באצטליתו דהיינו הבגד העליון כיון שהרוק נראה אסור:

סעיף קטן ז

היה לו משוי של ד' קבין על ראשו וכו' ברייתא במציעא פרק המקבל (בבא מציעא קה:) וכתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק מי שמתו הנושא משוי על כתפו והגיע זמן תפלה פחות מד' קבין מפשילן לאחריו ומתפלל ד' קבין מניח ע"ג קרקע ומתפלל וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש. ופירש"י מפשילן לאחריו. שאין כובדן מונע מלכוין לבו והרמב"ם גורס על ראשו ולפי גירסא זו נראה דלא אמרו להפשיל לאחריו אלא במשוי שעל ראשו אבל לא במשוי שעל כתפו. ורבינו שלא הזכיר הפשלה לאחוריו נראה שהוא מפרש דהא דקתני מפשילו לאחריו לאו למימרא שצריך שיפשילנו לאחריו ממש אלא היינו לומר שמתפלל ועודו עליו:

סימן צח

סעיף קטן א

מחשבתו כיצד דתניא המתפלל צריך שיכוין את לבו וכו' ברישׁ פרק אין עומדין (ברכות לא.):

סעיף קטן ב
ויסיר הכוונה ויסיר כל המחשבות הטורדות וכולי הם דברי רבינו ראוים אליו וקצתם מדברי סמ"ק: כתוב בא"ח צריך בשעת תפלה שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש:

סעיף קטן ג
ולא יתפלל לא במקום שיש בו דבר שמבטל כוונתו ולא בשעה המבטלת כוונתו דא"ר חייא בר אשי כל שאין דעתו מיושבת עליו וכו' עד בביתא דאית ביה הרסנא בעירובין פ' הדר (עירובין סה.):

סעיף קטן ד
ומ"ש בשם הר"מ אין אנו נזהרים עתה בכל זה וכו' כ"כ הגהות מיימוניות בפ"ד מהל' תפלה בשם התוס': אם חולה יכול להתפלל בימי חוליו כתבתי בסימן צ"ד:

סעיף קטן ה
ויתפלל דרך תחנונים כרש שמבקש בפתח ובנחת ושלא תראה עליו כמשוי וכו' בפרק תפלת השחר (ברכות כח:) תנן ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ובגמ' (כט.) מאי קבע א"ר יעקב בר אידי א"ר הושעי' כל שתפלתו דומה עליו כמשוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בל' תחנוני' וכתב ה"ר יונה בשם רבינו האיי דרבנן סברי שאע"פ שתפלתו דומה עליו כמשוי ואינו מתפלל כמי שצריך הדבר אלא כמי שמתפלל מפני החיוב בלבד אפ"ה כיון שאומרה בנחת כמי שמבקש רחמים על עצמו הוא ונראה דסבירא להו לרבנן שאע"פ שלא יתפלל כמי שדומה עליו כמשוי אלא שמתפלל כמי שצריך לו הדבר ביותר אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה ור' הושעיא ס"ל בהיפך ורבינו כתב שיתפלל בלשון תחנונים וגם שלא תדמה עליו כמשוי דלכתחלה תרווייהו בעינן אליבא דכ"ע: ומ"ש רבינו ואחר שיעשה כל זה מובטח לו שתתקבל תפלתו וכו'. הם דברי עצמו:

סעיף קטן ו
ומ"ש והשוואת הרגלים ככהנים ביארתיו בסי' צ"ה:

סעיף קטן ז
ומ"ש ושלא יחוץ דבר בינו לבין הקיר נתבאר בסי' צ':

סעיף קטן ח
ומ"ש שלא יחוץ דבר בינו לקרקע איני יודע מהיכן למד כן וגם הוא לא הזכיר כן בסימנים דלעיל אצל הדברים שצריך ליזהר מהם בשעת תפלה ושמא אפשר לדחוק ולומר שנתכוון למאי דאמרינן (ברכות י:) שלא יעמוד במקום גבוה ויתפלל אע"פ שלא מטעם חציצה אמרו כן אלא לפי שאין גבהות לפני המקום מ"מ כיון שכל שהוא גבוה

פחות מג' טפחים מותר להתפלל בו משום דהוי כארעא סמיכתא אומר רבינו דאפשר לדמות ולומר דבגבוה ג' דאסור הוי טעמא משום דדמי לחציצה:

סעיף קטן ט
ומ"ש ואל יחשוב ראוי הוא שיעשה הקב"ה את בקשתי וכו' כ"כ סמ"ק:

סעיף קטן י
ומ"ש דאדרבה זהו המזכיר עונותיו וכו' פשוט בפ"ק דר"ה (טז:) ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם וחד מינייהו עיון תפלה ופירש"י והתוס' דה"פ שמתאמץ לכוין לבו ובוטח שתהא תפלתו נשמעת ועל ידי כך מפשפשים במעשיו לומר בטוח הוא בזכיותיו:

סימן צט

סעיף קטן א
שכור אל יתפלל וכו' עד כל שיכול לדבר לפני המלך פשוט בעירובין פרק הדר (עירובין סד.) זולת מ"ש ואפילו אם עבר זמן התפלה דחשיב כשוגג שהם דברי עצמו והטעם לומר שאם היה חשיב כמזיד אין לו תשלומין כמו שיתבאר בסימן ק"ח וכן משמע מדברי סמ"ק סימן י"א דשכור חשוב טועה ואם הפסיד תפלה אחת מפני שכרותו יש לה תשלומין ונראה שיש ללמוד דשכור חשוב כשוגג ולא כמזיד מדאמרינן בפ"ק דברכות (ט.) ההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דריב"ל אתו לקמיה דריב"ל אמר כדאי הוא רשב"י לסמוך עליו בשעת הדחק כלומר דאמר רשב"י שאחר שעלה עמוד השחר יוצא ידי חובת ק"ש של ערבית והיכא דהזיד ולא קרא כתבו הפוסקים שאינו יוצא ידי חובתו אחר שיעלה עמוד השחר וכדתנן (שם ב.) ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר אלמא שכור כאונס חשיב ולא כמזיד ויש להקשות על זה מדתנן שם בפ"ק דברכות מעשה ובאו בניו של ר"ג מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות אלמא דאילו עלה עמוד השחר לא היו חייבים לקרות כלומר ואם קראו לא יצאו ידי חובתם כאילו הזידו ולא קראו וי"ל שהרא"ש כתב ובניו של ר"ג לא היו אנוסים אלא נמשך לבם אחר המשתה וכ"כ ג"כ הרשב"א ונראה שהם סוברים לחלק בין שכרות דבני ר"ג לשכרות הנהו זוגא דרבנן שאלו לא היו אנוסים ואלו היו אנוסים ומשמע שהטעם לפי ששכרותן של בני ר"ג היה במשתה הרשות ושכרות הנהו זוגא דרבנן היה במשתה של מצוה כדקאמר דאשתכור בהלולא דבריה דריב"ל אלא דאכתי קשה דא"כ ה"ל לרבינו לחלק כאן בין נשתכר במשתה הרשות לנשתכר במשתה של מצוה ונ"ל שרבינו סובר שהחילוק שבין בני ר"ג להנהו זוגא דרבנן הוא שבני ר"ג היו משתכרים והולכים כל הלילה וכדמשמע מדקתני ובאו בניו מבית המשתה דמשמע שתיכף שגמרו המשתה באו ומש"ה א"ל ר"ג אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות אבל אם

עלה עמוד השחר לא דכיון שהייתם נעורים היה לכם להפסיק המשתה ולקרות ק"ש קודם שיעלה ע"ה דאע"ג דשכורים נינהו יכולים הם לקרות ק"ש דלא נאסר השכור אלא בתפלה בלבד ואע"ג דבירושלמי פ"ק דתרומות אמרינן דחד חסיד שאל לאליהו מהו שיקרא את שמע א"ל ולא יראה ערות דיבור ומשמע דאשכור קאי אכתי איכא למימר שבעוד שהיו שתויים שהיו עדיין ראויים לדבר לפני המלך היה להם להפסיק ולקרות ק"ש ועוד דבההוא ירושלמי יש נסחאות שכתוב בהם ערום מהו שיקרא את שמע וא"כ אין משם הוכחה לשכור אבל הנהו זוגא דרבנן מתוך המשתה ישנו ונרדמו וכן פירש"י וכיון שחטפתם שינה ה"ל אנוסים ומש"ה א"ל ריב"ל שיצאו י"ח בקריאה אחר שעלה עמוד השחר כרשב"י אבל בתפלה בין ישנו מתוך המשתה בין היו נעורים ה"ל אנוסים שהרי ליכא למימר בהו כשהיו נעורים יפסיקו המשתה ויתפללו דשכור אל יתפלל ומ"מ קשה שהרי בתפלה יש לחלק בין התחיל קודם שהגיע זמן תפלה להתחיל אחר שהגיע דכל שהתחיל במשתה אחר שהגיע זמן התפלה יש לדונו כמזיד מפני שהיה לו להתפלל תחלה ואפשר שמאחר שהיה סבור שיש שהות להתפלל אח"כ לא מיקרי מזיד וכן מוכיחין דברי נימוקי יוסף שאכתוב בסי' ק"ח בס"ד:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו מ"מ לכתחלה לא יתפלל יש לדקדק בו שמאחר שכ' בתחלה שתוי אל יתפלל היכי שייך למימר ומ"מ לכתחלה לא יתפלל דמאי מ"מ דמשמע דממאי דאמר מעיקרא לא משמע הכי ונראה דמשום דממאי דכתב שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך משמע דשתוי היינו ששתה יין הרבה שהרי אין בינו לשכור אלא שזה יכול לדבר לפני המלך וזה אינו יכול לדבר לפני המלך ומשמע שאם לא שתה אלא מעט יין מותר להתפלל לכתחלה לכך אומר מ"מ כלומר אף על פי שממה שחילקתי בין שכור לשתוי נראה שאם שתה יין מועט מותר להתפלל לכתחלה מ"מ אפילו אם לא שתה אלא כדי רביעית לא יתפלל לכתחלה ואפשר עוד לומר דה"ק שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך ואף על פי שיכול לדבר לפני המלך מכל מקום לא יתפלל לכתחלה הואיל ושתה יין אפילו לא שתה אלא כדי רביעית וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ודרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין וה"מ כששתה רביעית וכו' פשוט בפ' הדר (שם):

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו בשם בה"ג כ"כ סמ"ג ג"כ: כתב המרדכי בפ' הדר שכור אל יתפלל וכו' אף על גב שאין אנו נזהרים עתה בשתוי משום דבלאו הכי אין אנו מכוונים כ"כ בתפלה

בזמן הזה . והגהות מיימוניות כתב בפ"ד מהל' תפלה פירשו התוס' דהשתא אין אנו נזהרים משום חד דבכל הני שמעתתא כי בלאו הכי אין אנו מכוונים כל כך בתפלה מיהו השכור שתפלתו תועבה צריך ליזהר עכ"ל. ובת"ה סי' מ"ב כתב אהא דאמרינן (שם) שתה רביעית יין אל יורה דלפי משמעות התלמוד היה נראה לחלק בין יינות שלנו ליינות שלהם שהיו חזקים הרבה ומשכרים אך קשה לי דא"כ סמ"ג וסמ"ק ואשר"י שכתבו פסק זה דשתה רביעית יין אל יורה בסתם ולא חילקו ביינות וכי לא כתבוהו לצורך זמנינו וארצותינו שאין בהם יינות חזקים כל כך ואפשר דמשום הכי לא חילקו לפי שלא ידעו שיעור בדבר ביינות שלנו דהא פשיטא שאם ישתה ממנו הרבה דמשכר ליה ולפי שלא ידעו שיעור בדבר כמה ישתה ויהיה אסור להורות סתמו דבריהם אבל לעולם י"ל דברביעית שהוא דבר מועט אין לאסור ביינות שלנו עכ"ל ומדבריו לגבי הוראה יש ללמוד לענין תפלה: כתב באהל מועד בשם הגאונים שכל אחד שהוא שתוי סגי ליה לפי מה שמרגיש בנפשו שיפוג יינו עכ"ל:

סימן ק

סעיף קטן א

וצריך להסדיר תפלתו קודם שיתפלל וכו' סוף מסכת ר"ה (לה.) מימרא דר' אלעזר א"ר אבא מסתברא מילתיה דרבי אלעזר בברכות של ר"ה ויה"כ ושל פרקים אבל דכל השנה לא איני והא רב יהודה מסדר צלותיה ומצלי שאני ר"י כיון דמתלתין לתלתין יומין הוא מצלי כפרקים דמי וסובר הרמב"ם שביום ל' ליום שהתפלל היה חוזר להתפלל מפני כך כתב דשל ר"ח צריך להסדיר. והרי"ף והרא"ש כתבו וכמה הוא של פרקים מל' יום ולהלן ומשמע לרבינו דהיינו שיעברו ל' יום שלימים שלא התפלל אותה תפלה ולפי זה בר"ח א"צ להסדיר שהרי לא תמצא שיעברו ל' יום שלא יתפלל תפלת ר"ח ודברי רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל בזה מגומגמים בעיני ולכן לא כתבתים ומ"מ מ"ש רבינו שהרא"ש חולק על הרמב"ם אינו מוכרח דהא איכא לפרושי דמל' יום ואילך היינו כשחוזר להתפלל ביום תשלום ל' שהתפלל אותה תפלה צריך להסדיר וזהו מר"ח לר"ח וכדברי הרמב"ם ז"ל: כתב ה"ר מנוח דהא דצריך להסדיר תפלתו דוקא כשקורא ע"פ אבל כשכתובה לפניו לא וצ"ע עכ"ל ונראה דאפילו כשכתובה לפניו צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות:

סימן קא

סעיף קטן א

תנו רבנן המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות וכו' בס"פ אין עומדין (ברכות לד:) המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן אם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת אהייא א"ר חייא א"ר ספרא משום חד דבי רבי באבות ומימרא דר' אלעזר היא בס"פ תפלת השחר (ברכות ל:) וז"ל לעולם ימוד אדם עצמו אם יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל ולא נזכר בדברי ר"א חילוק בין אבות לשאר ברכות כלל אלא שהתוס' והרא"ש כתבו בס"פ אין עומדין יכוין לבו באחת מהן והא דאמרינן בפרק תפלת השחר לעולם ימוד אדם דעתו אם יכול לכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל יש לפרש התם נמי באחת מהן ובאבות כדאמרינן הכא וכ"כ סמ"ג ורבינו כתב דברי ר' אלעזר אם יכול לכוין באבות כאילו הוא מדברי ר' אלעזר לפי שמאחר שאנו מוכרחין לפרש כן בדבריו ז"ל כאילו אמר כן בהדיא ומכל מקום לשון רבינו אינו מכוון שכ' דאמר ר' אלעזר שנראה שמדברי ר' אלעזר אנו לומדים לברייתא אדרבה מהברייתא אנו לומדים לדברי רבי אלעזר לכך נראה שצריך למחוק הדלי"ת ולגרוס אמר רבי אלעזר דמימרא באפי נפשיה היא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם התפלל ולא כיון באבות יחזור ויתפלל בס"פ תפלת השחר (שם) א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי כלומר שהתפלל תפלת המוספין ביחיד ודלא כר' אליעזר בן עזריה דאמר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר א"ל ר' ירמיה לר' זירא ודילמא מעיקרא לא כוין דעתיה ולבסוף כוין דעתיה וכתב שם הרא"ש מכאן משמע דמי שלא כיון דעתו לכל הפחות באבות שצריך לחזור ולהתפלל וגם ה"ר יונה כתב בס"פ תפלת השחר גבי היה רוכב ע"ג בהמה שבאבות צריך כוונה אפי' בדיעבד ואם לא כיון צריך לחזור ולהתפלל: כתוב בסמ"ק אם אינו יכול לכוין בכל ברכות י"ח יכוין באבות ומודים ואם אינו יכול לכוין בשניהם יכוין באבות עד כאן וצריך תלמוד מנין לו דעדיף מודים טפי משאר ברכות:

סעיף קטן ג

כתב ה"ר אליעזר שירגיל אדם עצמו וכו' עד בתפלת חנה כ"כ בהגהות מיימונית בפ"ד מהלכות תפלה בשם הרוקח:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן קי"ג פעמים לב בחומש וכו' כ"כ הרוקח:

סעיף קטן ה
אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה וכו' בר"פ אין עומדין (ברכות לא.):

סעיף קטן ו
ומ"ש ותניא המשמיע קולו בתפלתו וכו' המגביה קולו בתפלתו וכו' ברייתא בס"פ מי שמתו (ברכות כ:):

סעיף קטן ז
ומ"ש י"א הא דאמר שלא ישמיע קולו בתפלתו וכו' ז"ל הרשב"א בר"פ אין עומדין (שם) מכאן למתפלל שלא ישמיע קולו בתפלתו מסתברא שלא ישמיע לאחרים כלומר שלא יאמר בקול רם וכדתניא בפ' מי שמתו כל המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה אבל להשמיע לאזנו רשאי ומצוה לכתחלה כדאמרינן בירושלמי פרק היה קורא תניא המתפלל ולא השמיע לאזנו יצא למי נצרכה לר' יוסי היידן ר' יוסי (פירוש איזה ר' יוסי הוא) ר' יוסי הדא הוא (כלומר הך ר' יוסי הוא) דתנינן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא דאלמא בדיעבד הוא דיצא הא לכתחלה צריך להשמיע לאזנו כק"ש אלא שמצאתי בהיפך בתוספתא דמכילתין בפ"ג יכול יהא משמיע קולו לאזנו פירש בחנה והיא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע ע"כ ורבינו הסכים לדברי הירושלמי ומשמעותא דגמרא דידן ודחה מפניהם דברי התוספתא וכ"כ בהגהות מיימונית פ"ה וכן הלכה: ב"ה ומ"מ מזוהר שכתבתיו סימן קמ"א מסכים לדברי התוספתא וראוי לחוש לו: כתב באורחות חיים בשם פסיקת' אם אין אתה יכול התפלל על מטתך אם אין אתה יכול ואתה אנוס מחולי או מדבר אחר אמור בלבך שנאמר אמרו בלבבכם:

סעיף קטן ח
אמר רב הונא לא שנו שלא יגביה קולו אלא שיכול לכוין בלחש וכו' עד דאתי למיטרד ציבורא בס"פ מי שמתו (ברכות כד:):

סעיף קטן ט
ואם משמיע קולו כשמתפלל בביתו וכו' כדאיתא בירושלמי בר"פ תפלת השחר ודברי הרשב"א בר"פ אין עומדין בפירוש הירושלמי הזה כדברי רבינו ולפי גירסת המרדכי שאכתוב בסמוך שגורס כי היכי דילפין מיניה הדבר מבואר כדברי רבינו וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל הנה המחבר פי' זה המאמר שאמר עד דילפון מיניה בני ביתיה שהוא היה עושה לתכלית זה ופירוש עד כלשון כדי והאמת הוא כך שאם לא יהיה פירוש המאמר אלא שהוא היה מגביה הקול עד שהיה נמשך מזה במקרה דילפין מיניה בני ביתיה הנה לא היה עושה כשורה שהרי הגבהת הקול הוא מגונה עכ"ל ואיני יודע

מה הכרח הוא זה שהרי לעולם אפשר לפרש שהיה מגביה קולו עד שהיה נמשך מזה במקרה דילפין מיניה בני ביתיה אע"ג דתניא המגביה קולו בתפלתו ה"ז מנביאי השקר הא איתמר עלה דאם אינו יכול לכוין בלחש מותר והוא שלא יהאבצבור ורבי יונה שלא בצבור הוה וכן פירשו ה"ר יונה והרא"ש בפרק מי שמתו: בר"ה וי"ה נוהגים העולם להשמיע קולם בתפלתם והוה תמיהה לי טובא היאך נתפשט המנהג הזה וראיתי בימי חורפי בספר הפליאה שהיה קורא תגר על מנהג זה ואח"כ מצאתי בפסקי התוס' שילהי ר"ה וז"ל ברכות דר"ה מתוך דאין רגילים בהם משמיעים קולם וגם יש בהם ברכות ארוכות ומטעה אחד את חבירו לפיכך ש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם עכ"ל הרי שנותנים טעם למה שנהגו להשמיע קולם שהוא מפני שאינם רגילים בהם. ואפשר לתת טעם אחר לפי שהם ימי תשובה משמיעים קולם כדי לכוין יותר ואיידי דחביבי להו יהבי דעתייהו ואינם מטעים זה את זה אע"פ שמשמיעים קולם. ואחר שכתבתי זה מצאתי במרדכי דמס' יומא אע"פ שכל ימות השנה מתפללים בלחש כדילפינן פרק אין עומדין מקראי דחנה וקולה לא ישמע מיהו בר"ה וי"ה אומר בקול רם כדי שילמדו זה את זה ולהטעות לא חיישינן כיון שמצויים בידם מחזורים ותפלות כדאמרינן בירושלמי בפרק תפלת השחר ר' יונה כד הוה מצלי בביתיה הוה מצלי בקלא כי היכי דילפין מיניה בני ביתיה וכד הוה מצלי בבי כנישתא הוה מצלי בלחישא כי היכי דלא ליטעי אינשי וזה היה בשאר ימות השנה ואע"ג דאמרינן בפרק אלו נאמרין (סוטה לב.) שמתודה בלחש שלא לבייש עוברי עבירה אנו בזמן הזה כולנו וידוי אחד מתודים ואין כאן בושת עכ"ל:

סעיף קטן י

ויכול להתפלל בכל לשון שירצה במס' סוטה ריש פ"ז (לב:) תנן ואלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר וק"ש ותפלה וכתב הרי"ף בר"פ היה קורא והא דקתני תפלה בכל לשון ה"מ בצבור אבל ביחיד לא דא"ר יהודה אמר רב (שבת יב:) לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי וא"ר יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירים בל' ארמית: וכתב ה"ר יונה כיון דאסיקנא דתפלה ביחיד אינה נאמרת אלא בלשון הקודש תימה הוא על המנהג שנהגו בכל העולם שהנשים מתפללות בשאר לשונות שכיון שחייבות בתפלה לא היה להן להתפלל אלא בלשון הקודש ורבני צרפת רוצים לתת טעם למנהג ואומרים שכשיחיד מתפלל התפלה בעצמה שמתפללין אותה הצבור כמו תפלת הצבור דייניגן ליה ויכול לאומרה יחיד בלשון אחרת ומאי דא"ר יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי זהו כששואל צרכיו כגון שמתפלל על החולה או על שום צער שיש לו בביתו וכיוצא בזה אבל תפלה

שהיא ידועה לצבור אפי' כשמתפלל אותה בביתו כמתפלל בצבור דמי ואם אינו יודע לה"ק יכול לצאת בכל לשון והטעם שצרכי צבור שואלין בכל לשון משא"כ בצרכי יחיד מפני שהצבור אינם צריכים מליץ לפני הקב"ה אבל היחיד צריך אליו כענין שנאמר אם יש מלאך מליץ וגו' ומלאכי השרת אינן נזקקין אלא ללה"ק ע"כ והרא"ש כתב כל זה ואח"כ כתב ול"נ דאינו קשה דדוקא בלשון זה קאמר רב יהודה דלא ישאל אדם צרכיו וכן הקשו בתוס' (שם) הא דקאמר שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמית והלא אפי' מחשבות לב האדם יודעים ומכירים אלא לשון זה מגונה בעיניהם להזקק לו עכ"ל הרא"ש כלומר דלא אתא רב יהודה למעוטי אלא לשון ארמי בלבד לפי שהוא מגונה בעיני המלאכים ולפיכך אין נזקקין לו אבל שאר לשונות אינן מגונים בעיניהם ונזקקין להם הילכך שפיר דמי לשאול אדם צרכיו בהם:

סימן קב

סעיף קטן א

אני האשה הנצבת עמכה בזה מכאן שאסור לישב בתוך ד"א של תפלה בר"פ אין עומדין (ברכות לא:):

סעיף קטן ב

ומ"ש ובין מלפניו בין מלאחריו בין מן הצדדין צריך להרחיק ד"א כ"כ שם התוס' והרא"ש והמרדכי:

סעיף קטן ג

ומ"ש הנצבת עמכה שהיה עומד כמותה כך פירש"י כלומר לפי שהיה בתוך ד' אמותיה היה אסור לישב ולפיכך היה נצב על עמדו כמותה אבל התוס' כתבו עמך משמע בתוך ד' אמות ומשום דכתיב עמכה מלא בה"א דייק כלומר שלא היה יושב בתוך ד"א שלה כי אם בחמישית ע"כ ולפ"ז הנצבת לאו ללמד על עלי אתא שהרי עלי יושב היה שמפני כך הוצרך להרחיק ד"א שאם היה עומד לא היה צריך שלא אסרו אלא לישב אבל לעמוד ודאי שרי:

סעיף קטן ד

וכתבו הגאונים דוקא כשיושב בטל וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש והרשב"א והמרדכי ז"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו דמשמע מדבריהם שאם עוסק בתורה אסור שלא הזכירו אלא ק"ש וברכותיה נראה שאינו ר"ל דדוקא ק"ש וברכותיה אבל אם עוסק בשאר ענייני תפלה לא דא"כ וכיוצא בהם שכתבו הגאונים לאתויי מאי אלא ודאי כל שעוסק בדברי שיר ושבח וברכות הנאמרים לפני התפלה או לאחריה כעוסק בק"ש וברכותיה דמי וכ"כ בהגהות מיימון

פ"ה בשם הגאונים דאם הוא עוסק בתפלה או בק"ש או בשאר דברי שיר ושבח מותר וא"צ להרחיק כלום וכן פסקו כל רבותינו ע"כ וכ"כ בתה"ד סימן ג' ואפשר שאפילו אם עוסק בפרק איזהו מקומן שנהגו לקרוא שחרית חשוב כעוסק בתפלה שכיון שנהגו לאומרו קודם תפלה מעניני תפלה הוא חשוב וכ"נ מדברי ה"ר יונה שכתב וז"ל ואמרו הגאונים דכי אמרינן שאסור לישב בתוך ד"א של תפלה דוקא כשאינו קורא ק"ש או פסוקים אחרים אבל אם קורא שום דבר אין בכך כלום ע"כ ורבינו ירוחם כתב נראה כי אם היושב קורא קרבנות או פסוקי דזמרה שאסור ויש מי שכתב שאפי' אין היושב קורא אלא פסוקי דזמרה מותר עכ"ל וז"ל אהל מועד אסור לישב בתוך ד"א של תפלה ופירשו הגאונים שאם היה עוסק בתפלה או קורא שמע מותר ודוקא מן הצד אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור ואפילו עוסק בק"ש:

סעיף קטן ו

ומה שטען רבינו דאם עוסק בתורה אסור לישב אצל המתפלל מפני שהטעם שאסור לישב מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו וכו' אבל כשהוא עוסק בתורה אכתי איתא האי טעמא יש לדחות דלא אמרו אלא ביושב ודומם אבל כשיושב וקורא בתורה ה"ז מקבל עליו עול מלכות שמים דכיון דמי שתורתו אומנתו אינו מפסיק מת"ת לתפלה כל שעוסק בתורה כמתפלל דמי ועדיף מיניה:

סעיף קטן ז

ומה שטען מעלי דמסתמא לא היה עומד בטל מת"ת כדאמרינן (שם כד:) אסור לת"ח לעמוד במקום הטינופת וכו' י"ל שאין זו ראיה דהא לא אמרו שאסור לת"ח לעמוד בלא ת"ת אלא היינו לומר דמסתמא חזקה לת"ח שאינו יכול להעמיד עצמו מד"ת ולכן אסור לו לעמוד במקום הטינופת מפני שלא יוכל להעמיד עצמו מד"ת ונמצא עוסק בתורה במקום הטינופת אבל כל שעומד במקום טהרה עוסק בתורה כשירצה ויעמיד עצמו כשירצה ואפילו את"ל דכי אמרינן שא"א לו בלא ת"ת היינו לומר שאסור לו לעמוד בלא ת"ת איכא למימר דלאו למימרא שצריך שיוציא בשפתיו אלא בהרהור בעלמא סגי ליה והרהור אסור במקום הטינופת וכך אמרו בהדיא בפ' מי שמתו ת"ח אסור לעמוד במקום הטינופת לפי שא"א לו בלא הרהור תורה ועלי היה מהרהר בד"ת ולא היה מוציא בשפתיו ומפני כך אסור לו לישב בתוך ד"א של מתפלל אבל אם היה עוסק בתורה והוציא הדברים בשפתיו היה מותר לו לישב ומ"מ מאחר שהגאונים לא הזכירו אלא ק"ש וברכותיה וכיוצא בהם הוה משמע דדוקא דברי' שהם מתיקוני התפלות אבל שאר ד"ת לא אלא שמצאתי לסמ"ג שכתב וז"ל כתב מורי רבינו יהודה בשם תשובת הגאונים דוקא כשהיושב בטל אבל אם עוסק בתפלה או עוסק בתורה ש"ד עכ"ל וגם סמ"ק כתב

בסי' י"א שאם עוסק בתורה ש"ד. ומתוך כך נראה דלא הזכירו הגאונים ק"ש וברכותיה וכיוצא בהם אלא משום דאורחא דמילתא הכי הוא שבעוד שזה מתפלל חבירו עוסק במילי דתפלה אבל אה"נ שאם הוא עוסק בד"ת אע"פ שאינם ענין לתפלה וק"ש ש"ד: כתוב בא"ח וז"ל כתב הרב בעל התמיד שאם היושב בצד המתפלל חלוש ואינו יכול לעמוד כ"כ עד שיגמור האחר תפלתו נראה שמותר לו לישב ע"כ ודבריו דברי תימה וצ"ע עכ"ל ול"נ דאין תימה דחולשתו מוכחת עליו שמפני כך ישב:

סעיף קטן ח

ואם היושב ישב כבר ועמד זה בצדו היה אומר א"א ז"ל שא"צ לקום וכו' דבר זה לא מצאתיו בפסקי הרא"ש ולא בתשובותיו ואפשר שהיה מורה כן לשואלים ולא נכתב בספר וכן מוכיח לשון רבינו שכתב היה אומר א"א ז"ל ואם היו דברי הרא"ש כתובים על ספר הול"ל כתב א"א ז"ל: ועל מ"ש רבינו שיש להשיב דהא ילפינן מעלי וכו' כתב רבינו הגדול מהרי"א הנה זאת הקושיא היא בנויה על שעלי היה עומד אבל לפי' שהראיה היא מה"א היתירה ועלי היה יושב אין בכאן קושיא והרא"ש פי' בפסקיו כדרך המחבר ומזה הצד הוא מקשה ונראה עכ"פ שיש להשיב שהנה הרא"ש לא אמר אלא שמי שבא להתפלל תוך תחומו של חבירו שאין חבירו חייב לעמוד אבל עכ"פ אינו עושה כשורה שנכנס לתוך מקומו של חבירו ונראה שחבירו הוא כופר כשאינו מתפלל ומזה הצד היושב אם הוא מדקדק בדקדוק מצוה היה לו לעמוד בדרך שלא יהיה בכאן צד גנות למתפלל שלא עשה כשורה וגם לו שלא יהא נראה בצד מה ככופר ומזה הצד עמד עלי שהרי לאיש כמוהו היה לו להחמיר עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש הרב שהרא"ש פי' בפסקיו כדברי המחבר כלומר שעלי היה בתוך ד' אמותיה של חנה ולפיכך היה עומד הוא ממ"ש הרא"ש ז"ה בגימטריא תריסר הוו ומשמע שעלי היה עומד בתוך י"ב ולפיכך היה עומד על עמדו כדמשמע מהנצבת דאילו היה חוץ לי"ב היה מותר לו לישב ואני אומר שאין הכרע לומר דהרא"ש סבר דעלי עומד היה ממה שכתב דזה תריסר הוו דלעולם אימא דסבר דעלי יושב היה ולא עומד וה"ק מפני שהיית מרוחק ממני שיעור זה דהיינו י"ב אמות היית יכול לישב אפילו אחר שהתחלתי להתפלל אבל אם היית בתוך י"ב אמות לא היית רשאי לישב אילו הייתי מתפללת תפלה:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו שיש להשיב דהא ילפינן מעלי והוא היה יושב תחלה וכו' אין זו קושיא דהא איכא למימר דהא דכתיב ועלי יושב לאו למימרא שהיה יושב ממש אלא לעמידה נמי קרי ישיבה כלומר שנתעכב כמו ותשבו בקדש ואפשר דנקט לשון ישיבה כדי לדרוש

מה שדרשו חז"ל (במדרש שוחר טוב) יושב ישב כתיב מלמד שבאותו יום מינו אותו כהן גדול:

סעיף קטן יא
ואסור לעבור כנגד המתפללים וכו' בר"פ תפלת השחר (ברכות כז.) רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בע"ש והוה מצלי רב ירמיה בר אבא אחוריה דרב וסיים רב ולא פסקי' לצלותיה דרב ירמיה שמע מיניה תלת וכו' ושמע מיניה אסור לעבור כנגד המתפללים מסייע לריב"ל דאמר אסור לעבור כנגד המתפללים איני והא רב אמי ורב אסי חלפי רב אמי ורב אסי חוץ לד"א הוא דחלפי ופירש"י ולא פסקיה לצלותיה כלומר לא הפסיק בין רב ירמיה ולכותל לעבור לפניו ולילך ולישב במקומו אלא עמד על עמדו:

סעיף קטן יב
ומ"ש ודוקא לפניהם אבל בצדיהם מותר וכו' כ"כ ה"ר יונה שם וז"ל אסור לעבור כנגד המתפללים ודוקא כנגד פניהם אבל בצדם לא חיישינן להעברה בעלמא:

סעיף קטן יג
ומ"ש שמותר לעמוד נלמד ממה שכתב לעיל בתחילת סימן זה דלא אסרו אלא לישב אבל לא לעמוד ומשם יש ללמוד דכ"ש דלעבור שרי: כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שבא"ח דקדק מעובדא דרב ירמיה בר אבא שאם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו שאסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם יעשה זה הרי הוא עובר כנגד המתפלל ונראה שצריך לדקדק בזה אפי' אם האחרון התחיל להתפלל אחריו מאחר שכבר התחיל עכ"ל. וכ"נ מדגרסינן בירושלמי פ"ב דר"ה רבי חייא בר בא הוה קאים מצלי עאל רב כהנא וקם ליה מצלי מן אחורוי מן דחסל ר' חייא בר אבא צלותיה יתיב ליה דלא מיעבור קומוי רב כהנא דמאריך בצלותיה מן דחסל רב כהנא א"ל הכי אתון נהיגין גביכון מצערין רבריבכון א"ל ר' אנא מדבית עלי וכתיב על דבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם בזבח ובמנחה אין מתכפר לו אבל מתכפר לו בתפלה:

סימן קג

סעיף קטן א
היה עומד בתפלה ונתעטש וכו' פשוט בפרק מי שמתו (ברכות כד:):

סעיף קטן ב
ומה שכתב ביקש להתעטש וכו' גם זה שם ביקש להתעטש מהלך אחריו ד"א וכו' וכשיכלה הריח אומר יצרתנו וכו' ומתפלל וכתב ה"ר יונה והרא"ש כתב בה"ג חוזר לתפלתו ונראה שבא להשמיענו שחוזר למקום שפסק וכ"כ התוס' וז"ל הרמב"ם ביקש

להוציא רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו מהלך אחריו ד"א וכו' ופשוט הוא שאין לו להוציא רוח בשום פנים אלא א"כ אינו יכול להעמיד עצמו: וכתב ה"ר יונה מהלך לאחריו ד"א ומתפלל לכאורה משמע דמש"ה אמר לאחריו מפני שצריך שיהיו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל ואם היה מהלך לפניו היה מניחו לאחוריו ודומה כמי שפוסק לגמרי שאין כוונתו לחזור לתפלתו ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שמה שכתב שילך לאחוריו ולא לפניו י"ל שדיבר בנהוג שהמתפלל מתפלל סמוך לכותל ואין לו מקום לפניו אבל קשה למה לא אמר לצדדיו וי"ל שבא להודיענו שירחיק עצמו ממקום שכינה וזה לא יהיה בהרחקה אמיתית אלא לאחריו עכ"ל. ולפי דברי ה"ר יונה שנתן טעם מפני שצריך שיהיו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל וכו' הדבר פשוט דלצדדים כיון שאין פניו מכוונים כנגד המקום שהתחיל להתפלל ממש דומה כמי שפוסק לגמרי שאין כוונתו לחזור לתפלתו:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו כשיכלה הריח חוזר למקומו כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שהטעם הוא מפני שצריך שיחזור למקום שהתחיל להתפלל שהרי צריך שיהיה מקום מיוחד לתפלה ע"כ ואני אומר דאפי' לדברי מי שסובר שלא אמרו אלא שצריך להיות לו ב"ה מיוחד אבל לא בעי מקום מיוחד להתפלל בו וכמו שכתבתי בסי' צ' שאני הכא שהתחיל כבר להתפלל וכבר קבעה השכינה מקום שם וכשביקש להתעטש נתרחק ממקום שכינה ולכך צריך הוא לחזור למקום שקבע לשכינה ולסיים שם תפלתו וגם הרמב"ם כתב שחוזר למקומו אלא שלא כתב שיחזור למקומו עד שיאמר רבון העולמים כו' ורבינו כתב שיחזור קודם שיאמר רבון העולמים ונקטינן כדברי הרמב"ם זכרונו לברכה: ואם היה עומד בתפלה והיו מים שותתים על ברכיו אמרינן בגמרא שממתין עד שיכלו המים וחוזר וכמו שנתבאר בסימן ע"ח ולא הצריכו שיאמר רבון העולמים יצרתנו נקבים וכו' וכתב ה"ר יונה שהטעם מפני דגבי מים שותתין על ברכיו איגלאי מילתא דפושע הוא מעיקרא דצריך לנקביו היה מתחלה ולא נבדק והאי רבון העולמים יצרתנו וכו' לא נתקן אלא במבקש להתעטש שהוא אנוס בו והיינו דאמרינן ביה גלוי וידוע לפניך חרפתינו וכלימתינו להודיע שאנוס היה ואינו יכול ליזהר ממנו: וכתוב בת"ה שנשאל היאך לא ראינו בזמנינו אפילו מן המדקדקים מי שנהג ועשה כדין זה דביקש להתעטש מרחיק ד"א וכו' והשיב ששמע מאחד מהגדולים שכשהוצרך לכך היה מאנס עצמו שלא להוציא רוח עד גמר התפלה וכ"נ מדברי הרמב"ם ואפשר שהטעם משום דלא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשהה לגדולים או לקטנים אבל להפחה בעלמא לא אסרו ומ"מ מי שאינו יכול

להעמיד עצמו לא ידענא שפיר צד היתר שלא ירחיק ד"א אלא מטעם שהיה מתבזה ומתבייש בדבר מפני הצבור שירגישו בדבר וכ"ש אם הוא ש"צ שיתבזה ויתבייש ביותר אם ירגישו רבים שאין גופו נקי בעמדו לפני הקב"ה וגדול כבוד הבריות ונראה דא"צ נמי לומר נוסח דרבון העולמים דשמא לא נתקן אלא במרחיק ממעמדו שאז מורגש ונראה בושתו וכלימתו כדמשמע קצת הנוסח ולפי טעם זה הא דחייבו חכמים להרחיק ד"א ולומר רבון העולמים וכו' אייריי דוקא במתפלל ביחיד דליכא התם ביזוי וזילותא וקצת נמי יש להוכיח דמשום זילותא וביזוי כה"ג לא חיישינן לאיסור דרבנן מהא דפ' במה מדליקין (שבת לג.) רבא אנסי ליה בעידניה בע"כ פי' התלמידים שהיה להם עת קבוע לפניו אנסוהו שהשהה נקביו ואמרינן נמי בפרק הבא על יבמתו (יבמות סד:) דכמה סבי איעקר מפירקיה דרב הונא ע"י שהשהו נקביהם לקטנים ומסתמא לא היו תוקפים ומחזיקים לשהות אלא מחמת כיסופא וזילותא למיזל לצרכיהם מקמי דרבים ולא חשו לאיסור בל תשקצו וה"ה בנדון דידן ומ"מ קשה הדבר מאד לבדות חילוקים מן הדעת שאינם אפי' רמוזים בתלמוד ופסק הגאונים עכ"ל:

סעיף קטן ד
המתעטש בתפלתו למטה סימן רע לו למעלה סימן יפה לו וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כד:): מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה כתב רבינו משפטו בסימן פ':

סימן קד

סעיף קטן א
ולא יפסיק בתפלתו ואפילו המלך שואל בשלומו וכו' משנה בפרק אין עומדין (ברכות ל:):

סעיף קטן ב
ומ"ש וה"מ מלך ישראל וכו' שם:

סעיף קטן ג
ומה שפירש דאם אפשר לו לקצר היינו שיאמר תחלת הברכה וסופה כן פירש שם ה"ר יונה ז"ל:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם אפשר לו לינצל ממנו במה שיטה מן הדרך וכו' ה"ר יונה והרא"ש הביאו בפרק אין עומדין ירושלמי היה עומד ומתפלל בסרטיא ופלטיא ה"ז מעביר מפני החמור או מפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו וכתבו עליו משמע דהיכא שיכול להנצל בשיתרחק לצד אחר אין לו להפסיק ולדבר ומה שאמרו גבי מלכי עכו"ם פוסק משום

דכיון שיש להשיב שלום א"א בלא דיבור אבל אם מתחלה היה יכול להתרחק לצד אחר וינצל בזה יתרחק כדי שלא יצטרך להפסיק בדיבור:

סעיף קטן ה
היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו וכו' ירושלמי כתבתיו בסמוך:

סעיף קטן ו
אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו וההיא דרבי עקיבא (שם לא.) כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו וכו' בתחנוני' שלאחר תפלה היה כן פירשו ה"ר יונה והרא"ש ר"פ אין עומדין אע"פ שלא נראה פירוש זה בעיני התוספות:

סעיף קטן ז
אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק משנה שם וכתב ה"ר יונה ואע"פ שאין לו להפסיק ולדבר אפ"ה יכול ללכת כדי שישליכנו מעליו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום:

סעיף קטן ח
ומ"ש ודוקא נחש אבל עקרב פוסק שם בגמרא (לג.) ומפרש בירושלמי מ"ט דמחייא וחזרה ומחייא:

סעיף קטן ט
ומ"ש ונחש נמי אם ראה שהוא כעוס וכו' ירושלמי כתבוהו שם התוספות וה"ר יונה והרא"ש זכרונו לברכה:

סעיף קטן י
ומ"ש ואם ראה שור בא כנגדו פוסק דתני רבי אושעיא מרחיקין משור תם וכו' גם זה שם וכתב ה"ר יונה ואפשר שזה היה בשוורים שלהם שהיו מזיקים אבל בשוורים שלנו המסורסים אין צריך לפסוק:

סעיף קטן יא
ובכל מקום שפוסק חוזר לתחלת ברכה וכו' עד חוזר לרצה כ"כ התוס' והרא"ש בפרק אין עומדין אהא דאמרינן לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק והרשב"א כתב אם שהה כדי לגמור את כולה נראה שהוא חוזר לראש לפי מה שפסק הרי"ף בפרק מי שמתו אבל לפי מה שכתב הראב"ד דבתפלה נמי אינו חוזר לראש אלא בגברא דחוי' כההיא דמים שותתים לו על ברכיו ר"פ מי שמתו ה"נ כיון דלאו גברא דחויא הוא אינו חוזר אלא למקום שפסק ואפילו באמצע ברכה כק"ש דפוסק באמצע ברכות לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד שאינו חוזר לראש הברכה אלא למקום שפסק כנ"ל ותמהני על התוספות שכתבו שחוזר לראש הברכה עכ"ל וכבר נתבאר בסימן ס"ה דבתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש אפי' בגברא דלאו דחויא וכתב הרשב"א בר"פ

היה קורא דאהא דאמרינן שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש איתמר בירוש' בקורא משערין או בכל אדם משערין ואסיקו דבקורא משערין עכ"ל והיכא דלא שהה כדי לגמור את כולה נקטינן כדברי התוספות והרא"ש ז"ל שחוזר לראש הברכה ולא דמי לפוסק בק"ש באמצע ברכות להשיב מפני היראה וכו' דהא ודאי תפלה חמירא: כתב ה"ר דוד אבודרהם וז"ל כתב ה"ר גרשום ב"ר שלמה נשאל לפנינו אם שח בתפלה אם צריך לחזור אם לאו ואם חוזר אם יחזור לראש או לאותה ברכה ששח בה והשבנו שצריך לחזור לראש כי כל י"ח ברכות כברכה אחת דמי עכ"ל וכ"כ בא"ח בשם הראב"ד ומתוך מה שכתבתי יתבאר שאין דעת הפוסקים כן ואע"פ שיש לחלק דהני הפסקות הוו ברשות והך הויא שלא ברשות מ"מ נראה דאינו ענין לחייבו לחזור לראש ומ"ש דכל י"ח ברכות כברכה אחת דמו ליתא דלא אמרינן אלא דג' ראשונות חשובות כאחת וכן ג' אחרונות הילכך ליתא להא דה"ר גרשום אלא דין שח בתפלה לענין חזרה כדין שאר הפסקות שנתבארו בסמוך:

סעיף קטן יב

בקצת נוסחאות נשלם בכאן הסימן וטעות סופר הוא וצריך להוסיף כאן מואינו פוסק לאמן יהא שמיה רבא הכתוב בסימן ק"ו עד סוף הסימן וכך הוא במפתחות: ואינו פוסק לאמן יהא שמיה רבא בעיא דאיפשטא בפרק מי שמתו (ברכות כא:): וכתב רבינו בסימן קכ"ב ולאחר שיסיים י"ח ברכות וקודם אלהי נצור יכול לענות קדושה קדיש וברכו שאלהי נצור אינו אלא מהתחנונים שלאחר התפלה:

סעיף קטן יג

וכתב ר"ח שישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ וכו' כ"כ רש"י בס"פ לולב הגזול (סוכה לח:) אהא דאמרי' דשומע כעונה ובפרק מי שמתו (ברכות כא:) כתבו התוס' שר"ת ור"י היו אומרים דאדרבה אי שומע כעונה הוי הפסקה אם שותק וה"ר יונה והרא"ש כתבו מחלוקת זו בפרק מי שמתו ולא הכריעו ובסוף דבריו כתב ה"ר יונה ודבר שתלוי בעמודי עולם אין לנו כח להכריע ביניהם ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ובלבד שיכוין לבו לשמים. והתוס' כתבו בפרק מי שמתו ונהגו העולם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג וגם הר"ן כתב בס"פ לולב הגזול שדברי רש"י עיקר וכן הלכה:

סימן קה

סעיף קטן א

המתפלל שתי תפלות זו אחר זו וכו' בס"פ תפלת השחר (ברכות ל:) כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא ח"א כדי שתתחונן דעתו עליו וח"א כדי שתתחולל דעתו עליו ופירש רש"י שתתחונן דעתו. שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון

תחנה: שתתחולל. לשון חילוי והיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי וכתבו התוס' דהיינו כדי שיהלך ארבע אמות וכן כתב הרב רבינו יונה זכרונו לברכה:

סימן קו

סעיף קטן א

כל הפטורים מק"ש וכו' פטורים מן התפלה פשוט הוא דכיון דפטורים מק"ש דאורייתא כ"ש מתפלה שהיא מדרבנן:

סעיף קטן ב

ומ"ש ועודף עליהם חילופי נושאי המטה וכו' פשוט במשנה ריש פרק מי שמתו (ברכות יז:) ופירש רש"י פטורין מן התפלה דלאו דאורייתא היא ורבותינו פירשו לפי שיש להם עוד שהות ול"נ שאין זה לשון פטור וה"ר יונה כתב שהטעם היותר נכון מפני שבתפלה צריך להתפלל מעומד ואינם יכולים לשהות כ"כ אבל ק"ש שיכולים לאמרה בעוד שמהלכין די לעמוד בפסוק ראשון שלא יתעכבו בו אלא מעט וחייבין: כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' תפלה כל המלוין את המת אע"פ שאין למטה צורך בהם פטורין מן התפלה ונראה שלמד כן מדתנן בפ' מי שמתו (שם) נושאי המטה וחילופיהם וחילופי חילופיהם את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שהמטה צריכה להם פטורים ואת שאין המטה צריכה להם חייבים אלו ואלו פטורים מן התפלה ופירש הרמב"ם בפירוש המשנה ואם לא יהיו מן המזומנין לשאת המטה ולא מן העוזרים אבל בא ללוותם בלבד הוא חייב בק"ש והכל פטורים מן התפלה והטעם מפני טרדת הלב עכ"ל. אבל א"נ מדברי רבינו שיהיו פטורים אלא נושאי המטה דוקא בין שהם לפניה או לאחריה אבל שאר המלוים חייבים הם ופשטא דמתני' הכי משמע דאלו ואלו לא קאי אלא אנושאי המטה בין שהם לפניה או לאחריה שנזכרו בראש המשנה ולא אשאר מלוים שלא נזכרו. ודעת הרמב"ם דאף על גב שהיו מנושאי המטה כיון שעכשיו אין למטה צורך בהם אין חילוק בינם לשאר המלוים:

סעיף קטן ג

ונשים ועבדים חייבים בה וקטנים שהגיעו לחינוך וכו' משנה שם (כ.) נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבים במזוזה ובתפלה ובברכת המזון ומפרש טעמא בגמרא משום דתפלה רחמי נינהו ופירש"י וחייבים בתפלה. דתפלה רחמי היא ומדרבנן ותיקנוה אף לנשים ולחינוך קטנים:

סעיף קטן ד

ובעל קרי י"א אף על פי שאינו צריך אפילו רחיצה בתשעה קבין לק"ש צריך הוא לתפלה וכו' כבר נתבאר כל זה בסימן פ"ח:

סעיף קטן ה
מי שתורתו אומנתו כגון רשב"י וחביריו וכו' בפ"ק דשבת (יא:) תנן מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקימנא לה בד"ת כדתניא חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה א"ר יוחנן לא שנו אלא כגון רשב"י וחביריו שתורתן אומנתן אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה וכתב הר"ן בשם ספר המאור דבליכא שהות ביום עסקינן ואפי' הכי כגון רשב"י וחביריו אין מפסיקין והיינו דא"ר יוחנן אבל כגון אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה ואי בדאיכא שהות כגון אנו למה מפסיקין וכי אסור לעסוק בתורה קודם אלא ודאי כדכתיבנא עכ"ל. וכ"נ מדברי התוס': עוסק בצרכי ציבור אם מפסיק לתפלה נתבאר בסי' צ"ג:

סעיף קטן ו
בקצת נוסחאות היה כתוב כאן ואינו פוסק לאמן יהא שמיה רבא וכו' וטעות סופר הוא וצריך ליכתב בסוף סימן ק"ד ושם ביארתיו:

סימן קז

סעיף קטן א
אמר ר' אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל לא יחזור ויתפלל ר' יוחנן אומר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו בפרק מי שמתו (ברכות כא.) ואיתא תו התם וא"ר יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה וא"ר יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לב"ה ומצא ציבור שמתפללין אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל ואם לאו אל יחזור ויתפלל וצריכא דאי אשמועינן קמייתא ה"מ יחיד ויחיד ציבור וציבור אבל יחיד לגבי ציבור כמאן דלא צלי דמי קמ"ל ואי אשמועינן הכא משום דלא אתחיל בה אבל התם דאתחיל בה אימא לא צריכא ופירש"י יחיד ויחיד. כשהתפלל תחלה היה יחיד וכששכח שהתפלל והתחיל להתפלל היה ביחיד או ציבור וציבור בין בראשונה בין בשנייה היה עם הציבור כגון י' אחר י' וזה עמהם בשתיהם ששכח שהתפלל עם הראשונים וכתבו התוס' אומר ר"י דהלכה כר' יוחנן ודוקא בספק התפלל אבל ודאי התפלל לא תדע דהא מסתמא לא פליג אהא דא"ר יהודה אמר שמואל בסמוך ונזכר שהתפלל פוסק וכו' וכן אם יכול לחדש דבר בתפלתו וסובר רבינו דלדעת ר"י הא דר' יוחנן בלא חידוש הוא ולפיכך דוקא בספק התפלל הוא דחוזר ומתפלל אבל בודאי התפלל לא ואילו ע"י חידוש אפילו ודאי התפלל נמי וכדא"ר יהודה אמר שמואל אם יכול לחדש דבר בתפלתו יחזור ויתפלל ובודאי התפלל אייריי כדמשמע לישנא דהתפלל ונכנס לב"ה וכל שמחדש בה דבר אפי' ביחיד נמי חוזר ומתפלל אם ירצה ואפי' אם התפלל כבר ודאי והא דנקט ציבור לאשמעינן דלא אמרינן יחיד לגבי ציבור כמאן דלא

צלי דמי ולא צריך חידוש אלא אפי' מצלי בצבור צריך חידוש וזהו שכתב בכלל העולה מדברי כולם שאין חילוק בין מצא ציבור שמתפללים אם לאו לעולם אל יתפלל אלא ע"י חידוש וכן משמע ודאי שהיא סברת ר"י מדכתב דמסתמא לא פליג ר' יוחנן אהא דא"ר יהודה אם יכול לחדש דבר בתפלתו ומש"ה פי' דהא דרבי יוחנן בספק התפלל הוא ומאי קושיא דרבי יוחנן בודאי התפלל הוא ביחיד ודרב יהודה דאם יכול לחדש בה דבר בציבור דוקא אלא ודאי סבר ר"י דלא שאני לרב יהודה בין ציבור ליחיד והא דא"ר יהודה התחיל להתפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק היינו אפי' אם יכול לחדש בה דבר משום דכי אמרינן שהחידוש מועיל ה"מ כשמתחיל לדעת כן אבל כשמתחיל מתחלה לדעת חובה אין חידוש מועיל לו אח"כ ולפיכך פוסק: ואם תאמר אמאי לא פירש ר"י דרבי יוחנן בודאי התפלל הוא ועל ידי חידוש וכדמשמע מדקאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו דבהתפלל ודאי אמר שמתפלל וחוזר ומתפלל כל היום כולו ואתי כי הא דאמר רב יהודה התפלל ונכנס לב"ה אם יכול לחדש בה דבר יתפלל ונ"ל דכיון דלאפלוגי אדר' אלעזר אתא משמע דהלואי שיתפלל כל היום דקאמר רבי יוחנן דומיא דלא יחזור ויתפלל דקאמר רבי אלעזר וכי היכי דלא יחזור ויתפלל דקאמר רבי אלעזר מסתמא בלא חידוש הוא ה"נ הלואי שיתפלל דקאמר רבי יוחנן בלא חידוש הוא: ורבינו האי גאון כתבו ה"ר יונה והרא"ש שהוא מפרש דהא דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו היינו דוקא ע"י חידוש אבל בלא חידוש אסור והביא ראיה מדאמר רב יהודה התפלל ונכנס לב"ה אם יכול לחדש דבר בתפלתו יתפלל וכו' אלמא שלא התיר להתפלל אלא בחידוש והא דנקט צבור לא מפני שביחיד א"צ חידוש אלא לרבותא נקט ציבור דלא אמרינן יחיד לגבי ציבור כמאן דלא צלי דמי ולא צריך חידוש אלא אפי' בציבור צריך חידוש והביא ה"ר יונה ראיות לדברי רבינו האיי וכתבו עוד דלדעת רבינו האיי דוקא כשיודע ודאי שהתפלל וחוזר ומתפלל בנדבה צריך לחדש דבר בתפלתו אבל בספק התפלל ספק לא התפלל שחוזר ומתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה והא דאמר רב יהודה פוסק ואפילו באמצע ברכה אע"פ שיכול לחדש בה דבר היא וטעמא משום דאין החידוש מועיל אלא כשהתחיל מתחלה ע"ד כן אבל כשהתחיל לדעת חובה אין חידוש מועיל לו אחרי כן עכ"ד: והנך רואה שלפי זה דעת ר"י ודעת רבינו האי שוים הם לענין הדין דכל שפסק לו אם התפלל אם לא התפלל חוזר ומתפלל ואינו צריך לחדש כל שברי לו שהתפלל אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש ובחידוש מיהא חוזר ומתפלל כל פעמים שירצה ואם התחיל להתפלל ע"ד שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק אפילו באמצע ברכה אע"פ שיכול לחדש בה דבר ובכל ה"מ לא שאני לן בין מתפלל בציבור

למתפלל ביחיד כלל ונמצא שאין חילוק ביניהם אלא בפירוש מימרא דרבי יוחנן דלר"י מיירי בספק התפלל ובלא חידוש ולרבינו האי מיירי בודאי התפלל ובחידוש וכמימרא דרב יהודה דאם יכול לחדש בה דבר וספק התפלל דלא בעי חידוש מסברא גמרינן לה דאין לך חידוש גדול מזה וכיון דבענין הדין שוים הם תימא על רבינו שכתב פירוש ר"י ופירוש רי"ף ופירוש רבינו האי דמשמע ששלשתם חלוקים זה על זה וכ"ת דלא כתב דברי ר"י ורבינו האי משום דאיכא בינייהו לענין דינא אלא לאשמועינן פלוגתייהו בפי' מימרא דרבי יוחנן ליתא דהא אין דרך רבינו להתעסק אלא במאי דנפקא לן לענין דינא לא במאי דנפקא לן לענין פירוש השמועה ולא לענין דינא ועוד שלא ה"ל להפסיק בסברת הרי"ף בין פירוש ר"י ופי' רבינו האיי כיון דלתרוייהו סליק דינא בחד גוונא ועוד שכשכתב ואם אינו יודע לחדש דבר וגם ברי לו שהתפלל ורוצה להתפלל אדעתא דנדבה לרב האי אין להתפלל נדבה בלא חידוש ה"ל לכתוב לרבינו האיי ולר"י אין להתפלל נדבה בלא חידוש ועוד קשה על זה שהרי רש"י סובר כסברא זו בענין הדין אלא שבענין פירוש המימרות חלוק על כל המפרשים שהוא מפרש דרבי יוחנן אפילו בודאי התפלל היא וקאמר דמתפלל כל היום ואפילו בלא חידוש ופליג אדרב יהודה דאמר אם יכול לחדש בה דבר יתפלל ואם לאו אל יתפלל שכתב בה"ג פסק הלכה כשמואל בודאי וכרבי יוחנן בספק כלומר דכשודאי התפלל אינו יכול לחזור ולהתפלל אלא בחידוש ובספק התפלל מתפלל בלא חידוש ואם איתא דרבינו נחית לכתוב פירושי המימרות אע"ג דלא נפקא לן מינייהו לענין דינא מידי ה"ל לכתוב גם פירוש זה: ומצאתי להרא"ש שכתב בתשובה דברי ר"י ודברי הרי"ף ודברי רבינו האיי כמו שכתבם רבינו וכ"כ רבינו ירוחם ונראה מדבריהם שלא היו גורסים בדברי ר"י דלא פליג אדרב יהודה אלא אמאי דאמר פוסק ואפי' באמצע ברכה אבל אמאי דאמר אם יכול לחדש דבר בתפלתו פליג ואמר דכל שודאי התפלל אינו חוזר ומתפלל ואפילו ע"י חידוש ולפי זה טובא איכא בין ר"י לרבינו האיי אלא שקשה מאי אולמיה דחד מימרא דרב יהודה טפי מאידך דאחדא אמרינן דלא פליג ואחדא אמרינן דפליג ועוד שכתב רבינו דלדברי הכל אם יודע לחדש דבר מתחיל לכתחלה פעם אחרת וכאידך דרב יהודה ונמצא שהוא פוסק כרבי יוחנן וספק התפלל דמתפלל בלא חידוש וכדרב יהודה דאמר שאם יכול לחדש דבר אפי' ודאי התפלל חוזר ומתפלל וא"כ ליכא פלוגתא בין ר"י ורבינו האיי בענין דינא. והדרא קושיין לדוכתא וצ"ע:

סעיף קטן ב

והריף נראה שמפרש דרבי יוחנן לא פליג אדרב יהודה כלל ומאי דאמר ר' יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו בודאי התפלל נמי היא ובלבד שיתפלל ביחיד ובתורת נדבה אבל אם התחיל להתפלל אדעתא דחובה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפי' באמצע ברכה וכדאמר רב יהודה מפני שאם בא לגומרה נמצא כמי שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום בל תוסיף ופי' ה"ר יונה דבלא חידוש קאמר רבי יוחנן דמתפלל יחיד נדבה לדעת הרי"ף וכ"כ מדברי הרא"ש בתשובה כלל ד' וכמו שאכתוב בסוף סי' זה בס"ד. ואח"כ כתב הרי"ף הא דאמר רב יהודה התפלל ונכנס לב"ה וכו' אם יכול לחדש דבר בתפלתו וכו' ופירש ה"ר יונה דלהרי"ף מש"ה נקט ציבור לאשמועינן דדוקא בציבור צריך חידוש מפני שנראה כמתפלל עמהם לשם חובה אבל ביחיד לא עכ"ל. ול"נ דא"כ לא הוה שתיק הרי"ף מלאתויי האי מימרא דרב יהודה אצל מה שפירש דההיא דרבי יוחנן ביחיד היא אבל בציבור בין אדעתא דחובה בין אדעתא דרשות אסור ומדמייתי לה באנפי נפשה משמע דאינה ענין לחלק בין ציבור ליחיד ועוד קשה לפירוש ה"ר יונה אם מתפלל עם הציבור חשיב כציבור עצמו כי מחדש דבר בתפלתו מאי הוי הא ציבור אפי' מחדשים כמה בתפלתם אסור להרי"ף ואם אינו חשוב כציבור אפי' אינו מחדש דבר נמי ש"ד ודוחק לומר שאע"פ שמתפלל עם הציבור חשיב כיחיד ויכול להתפלל נדבה אלא שכדי להורות שאינו חשיב מכלל הצבור הוא מחדש דבר בתפלתו שמאחר שתפלתו משונה מתפלת הציבור מוכחא מילתא שמפני שהוא יחיד מתפלל תפלת נדבה ולא אתו למיטעי להתפלל תפלת נדבה בציבור ויותר נראה לפרש דהרי"ף לא קאמר דר' יוחנן שרי להתפלל תפלת נדבה ליחיד אלא במחדש בה דבר אבל אם אינו מחדש לא והיינו דאמר רב יהודה אם יכול לחדש בה דבר יתפלל ואם לאו אל יתפלל ונקט ציבור לרבותא דלא תימא יחיד לגבי ציבור כמאן דלא צלי דמי ולא ליצטריך חידוש קמ"ל וכן דעת הרמב"ם בפ"א מה"ת שאין היחיד מתפלל נדבה אלא בחידוש ומשמע דכהרי"ף ס"ל שהרי כתב שאין הציבור מתפללין נדבה כלל ושיחיד לא יתפלל מוסף שתים וגם כתב שבתפלת נדבה צריך שיחדש בה ובפ"י מה"ת כתב מי שנסתפק לו אם התפלל או לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אא"כ התפלל תפלה זו על דעת שהיא נדבה שאם ירצה יחיד להתפלל כל היום תפלת נדבה יתפלל מי שהיה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק אפי' באמצע ברכה ואם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחלה אלא על דעת שאינה חובה עכ"ל הרי שהוא סובר דהא דאמר ר' יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו לא פליגי אדרב יהודה כלל וכדעת הרי"ף ורבינו

א"א לומר שהוא מפרש דברי הרי"ף כפי' ה"ר יונה דא"כ היאך כתב דלדברי כולם אין חילוק בין אם מצא ציבור שמתפללין אם לאו לעולם אל יתפלל אלא ע"י חידוש שהרי לפי' ה"ר יונה כשאינה בצבור מתפלל אפילו בלא חידוש וגם א"א לומר שהוא מפרש דברי הרי"ף כמו שפירשתי והוכחתי מדברי הרמב"ם שהרי לדברי הרמב"ם לעולם אינו מתפלל נדבה אלא ע"י חידוש ואילו רבינו כתב שאם אינו יודע לחדש דבר וגם ברי לו שהתפלל ורוצה להתפלל אדעתא דנדבה לרי"ף יכול להתפלל לכן נ"ל שרבינו מפרש דברי הרי"ף דיחיד כל שמוסיף להתפלל בתורת נדבה אפי' בלא חידוש ש"ד והיינו דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו וכל שמוסיף להתפלל בתורת חובה אסור והיינו דאמר רב יהודה פוסק ואפי' באמצע ברכה ואם רוצה להוסיף תפלה שלא בתורת חובה וגם בלא תורת נדבה אם מחדש בה דבר ש"ד שאע"פ שלא נתכוין לתורת נדבה כיון שחידש בה דבר חשיבא כולה תפלה כחידוש והויא לה נדבה ואע"פ שפי' זה דחוק מ"מ נראה שהוא מוכרח בדברי רבינו: ועל מ"ש הרי"ף והלכתא כר' יוחנן ומפרשי רבנן ה"מ ביחיד ואדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור כתב ה"ר יונה כלומר כי אמרינן דספק התפלל ספק לא התפלל חוזר ומתפלל דוקא אדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור דודאי אדעתא דחובה אינו חוזר ומתפלל כדכתבינן וכתב עוד וזה הלשון שכתב הרי"ף אינו מכוון דכיון שהוא מסופק אם התפלל אם לא התפלל היאך יתפלל אדעתא דחובה ואם בא לשאול היאך יעשה נאמר לו שהרשות בידו אם ירצה יתפלל ואם ירצה יניח והיאך אמר אסור ע"כ ונראה שמפני שהוא סבור דמילתא דפשיטא היא שאין אדם מתפלל בתורת חובה יותר מהתפלות הקבועות ואין מי שיטעה בכך כמו שכתב אצל דעת רבינו האיי וא"כ לא היו צריכין רבנן לפרש שאם מתפלל תפלה נוספת אדעתא דחובה אסור שהרי אין לך מי שיעלה על דעתו להתפלל תפלת נוספת אדעתא דחובה לכך פי' דאספק התפלל הוא דמפרשי רבנן דאדעתא דחובה אסור וכתב שאין הלשון מכוון דכיון שהוא מסופק וכו' ול"נ דאי מפרשי רבנן קאי אספק התפלל ספק לא התפלל הלשון מכוון יפה דה"ק מפרשי רבנן שאם הוא סבור דבספק התפלל ספק לא התפלל חייב לחזור ולהתפלל ולכן חזר והתפלל אדעתא דחובה איסורא עבד ואי קאי הא דמפרשי רבנן אודאי התפלל לא קשיא מידי והכי קאמרי אע"ג דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו היינו דוקא אדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה כגון ששכח שהתפלל והתחיל להתפלל ונזכר באמצע תפלה שכבר התפלל אסור לו לגמור וכדא"ר יהודה פוסק ואפי' באמצע ברכה משמע דמפרשי רבנן קאי אכל מאי דקא"ר יוחנן בין לספק התפלל בין לודאי התפלל וכדפרישית: וכתב הרשב"א דר' יוחנן כי קאמר הלואי

שיתפלל אדם כל היום כולו אדר' אלעזר קאי דאמר אינו חוזר ומתפלל כלומר אינו רשאי לחזור ולהתפלל דדילמא כבר התפלל ואיכא משום בל תוסיף וקאמר ר' יוחנן אם רצה חוזר ומתפלל דתפלה רחמי נינהו והלואי שיתפלל ויבקש רחמים כל היום כולו ומיהו מתפלל ומתנה אם לא נתפלל זו לחובתו ואם נתפלל תהא לנדבתו:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו נמצא העולה בידינו מדברי כולם מי ששכח שהתפלל והתחיל להתפלל ונזכר באמצע שהתפלל פוסק אפילו באמצע ברכה כבר נתבאר דהיינו

סעיף קטן ד

מימרא דרב יהודה ונתבאר ג"כ שאע"פ שיכול לחדש בה דבר פוסק מאחר שהתחיל בתורת חובה ולפי מה שכתבתי לעיל פוסק דקאמר היינו שחייב לפסוק אבל הרשב"א כתב שאינו מיחוור בעיניו דכיון דר' יוחנן מודה שיכול להתפלל בתורת נדבה אין כאן משום בל תוסיף ואפי' את"ל דלרבי יוחנן אסור להתפלל ב"פ דרך חובה מ"מ עכשיו שנזכר בשעת תפלה יכוין דעתו להיות תפלתו תחנונים ונדבה ויסיים כולה בנדבה ובירו' עביד ליה בהדיא פלוגתא דר"י בהא דנזכר בשעת תפלה ואמר דלר"י מסיים דהלואי שיתפלל כל היום כולו ולפיכך לדידן דקי"ל כר"י א"צ לפסוק אלא גומר כל תפלתו ובלבד שיתכוין מכאן ואילך לנדבה עכ"ל. וכבר נתבאר במה שכתבתי שאין כן דעת כל הפוסקים והלכה כרבים: ומ"ש ואם יודע לחדש דבר מתחיל לכתחלה פעם אחרת וכו' ואין חילוק בין אם מצא ציבור מתפללים אם לאו וכו' כבר נתבאר בסמוך ותיכף שכתב רבינו לעולם אל יתפלל אלא ע"י חידוש ה"ל לכתוב ואם אינו יודע לחדש דבר וגם ברי לו שהתפלל וכו' אלא שכיון שהזכיר חידוש דבר בתפלתו רצה לפרש מיד מה נקרא חידוש דבר בתפלתו:

סעיף קטן ה

ומ"ש י"א שצריך חידוש בכל ברכה וברכה וכו' וי"א דסגי בדבר א' וכו' דברים מבוארים הם והרמב"ם כתב בפ"א מה"ת וז"ל וצריך שיחדש דבר בכל ברכה וברכה מן הברכות האמצעיות מעין הברכה ואם חידש אפילו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה וכתב עוד וג' ראשונות וג' אחרונות לעולם אין מוסיפין בהן ולא פוחתין מהן ולא משנין בהן דבר והכי נקטינן:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב לא ברירא לי שפיר פירושא דהאי מילתא וכו' לא מצאתי דבר זה לא בפסקים ולא בתשובות ולא ראיתי מי שפירש כן ומה שהקשה מי הוא שאינו

יכול לחדש דבר באחת מכל הברכות וכו' לאו קושיא דיש כמה בני אדם שאינם יודעים לומר אלא התפלה השגורה בפי כל אדם:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם אינו יודע לחדש דבר וכו' להרי"ף יכול להתפלל ולרבינו האי אין להתפלל נדבה בלא חידוש כבר נתבאר:

סעיף קטן ח

ומה שכתב להרי"ף יכול להתפלל חוץ מן המוסף מבואר בדבריו הטעם שאפילו יחיד אינו מתפלל תפלת המוספין נדבה לפי שאינו מתנדב קרבן מוסף וכתבו רבינו לעיל וכתבו ה"ר יונה והרא"ש שיש מקשים עליו שאע"פ שאינו מתנדב קרבן מוסף מ"מ מקריב עולות שהם קרבן מוסף כמו יחיד שאין מקריב תמיד אלא מתנדב עולה כמו התמיד שהיה עולה ומתרצים מפני שעיר חטאת שבמוסף שאינו בא בתורת נדבה מיהו קשה ממוסף של שבת שאין בו שעיר ואמאי קאמר על כל מוסף סתם וי"ל שאע"פ שיכול להביא קרבנות של מוסף שבת בתורת נדבה מ"מ אינו יכול להביאה בשבת דהא קי"ל (ביצה כ:) דנדרים ונדבות אינם קרבים בשבת ולפי תירוץ זה אפי' תפלת יוצר אין לו להתפלל נדבה בשבת לפי שאין שום קרבן קרב נדבה בשבת עכ"ל ולפ"ז יש לתמוה על רבינו שכתב להרי"ף יכול להתפלל חוץ מן המוסף וי"א שגם בשבת אין להתפלל נדבה וכו' שנראה שמה שאין מתפלל נדבה בשבת הוא סברא בפני עצמה ואינו אלא מה שפירשו בדעת הרי"ף וכבר תמה עליו רבינו הגדול מהרי"א וכתב שאין לשונו מיחוור ואפשר שטעם רבינו מפני שאע"פ שפירשו כן לדברי הרי"ף משום מאי דקשיא להו עליה מ"מ כיון שלא כתב הוא כן בפי' יש הוכחה לומר דלא סבר הכי ומאי דקשיא עליה יתרץ בענין אחר ונמשך רבינו אחר דברי הרמב"ם שפתב בפ"א מה"ת אין ציבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הציבור מביאין קרבן נדבה ולא יתפלל אפי' יחיד מוסף שתים אחת חובת היום ואחת נדבה לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף ויש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות וימים טובים לפי שאין מקריבים בהם נדבה אלא חובת היום בלבד ע"כ ומשמע מלשונו דלשאר גאונים שלא הורו כך אע"פ שסוברים שאין יכול להתפלל תפלת מוסף נדבה מ"מ מתפלל בשבתות וימים טובים תפלת נדבה אף על פי שאין מקריבין בהם קרבן נדבה ומה שהקשו ה"ר יונה והרא"ש ממוסף שבת שאין בו שעיר י"ל דכיון דבכל המוספין אית בהו שעיר ומש"ה אין מתפללין תפלת מוסף נדבה לא ראו חכמים להוציא תפלת מוסף שבת מכלל שאר תפלות המוספין ומטעם זה בשאר תפלות דלאו דמוספין כיון דבכל ימות השנה מתפלל אותם נדבה לפי שיכולים להביא בהם קרבן נדבה גם בשבתות וי"ט שאין מביאין בהם קרבן נדבה מתפללים בהם

תפלות אלו בתורת נדבה שלא ראו חכמים להוציא שבתות וימים טובים מכלל כל ימות השנה בדבר שאין בו איסור שאינו אלא דוגמא בעלמא נמצא דתפלת מוסף לעולם אין מתפללין אותה נדבה ושאר תפלות לעולם יכולים להתפלל אותם נדבה ואפי' בשבתות וימים טובים לדעת הרי"ף ז"ל ומ"ש הרי"ף והרמב"ם ז"ל שאין צבור מתפללים תפלת נדבה לפי שאין צבור מביאין קרבן נדבה אע"פ שמצינו צבור מביאין קרבן נדבה בקיץ המזבח וכדתנן בפ"ד דשקלים (ז.) דמותר תרומת הלשכה או מותר נסכים לקיץ המזבח דכיון דאין מקריבין קיץ המזבח אלא כשהמזבח בטל וברוב הימים אין המזבח בטל משאר קרבנות אע"ג שלעתים רחוקות בקצת ימים הוא בטל ואז מקריבים קיץ אותם ימים בטלים לגבי כל שאר ימים והוי כאילו אין הצבור מביאין עולת נדבה כלל ולזה נראה שנתכוון הראב"ד במה שכתב בהשגות מצינו קרבן נדבה בצבור והיא עולה הבאה מן המותר שהיא קיץ המזבח אלא שלא היתה מצויה ע"כ כלומר שלא היתה מצויה לפי שאין המזבח בטל שיצטרך להקריב קיץ אלא לעתים רחוקות ואותם ימים בטלים לגבי כל שאר ימים ובהכי ניחא מה שהקשה ה"ר יונה שהצבור מביאין קרבן נדבה כדתנן מותר שקלים לקיץ המזבח וכתב דליכא לדחויי דמן המותר דוקא היו מביאים נדבה דמסתמא אם לא היה שם מותר היו עושים נדבה כדי שלא יהיה המזבח בטל עכ"ל דאפי' את"ל דכדבריו כן הוא שאם לא היה שם מותר היו עושים נדבה כדי שלא יהיה המזבח בטל כיון שלא יארע כן אלא לעתים רחוקות הוי כאילו אין הציבור מביאין קרבן נדבה ורבינו הגדול מהרי"א תירץ בע"א שמאחר שלא היו מקריבין אותם קרבנות כדי להקריב קרבן נדבה אלא כדי שלא יהיה המזבח בטל לא חשיבי מקריבים קרבן נדבה ע"כ ובמה שכתבתי נתיישב ג"כ מה שהקשו בעל השלמה וה"ר מנוח מדתניא בסיפרא תקריבו מלמד שהציבור מקריבין עולת נדבה ותירץ דההיא במותר תרומת הלשכה אבל אין מביאין שקלים לכתחלה שתהא כוונתם לעולת נדבה והשתא לא צריכינן לאוקמא בהכי דאפילו אי מצו ציבור להביא שקלים לכתחלה לעולת נדבה כיון דמילתא דלא שכיחא הוא הוי כאילו אינם מביאים קרבן נדבה כלל כנ"ל ליישב דברי הרי"ף. ומתוך כך נתיישב מה שכתב רבינו וי"א שגם בשבת אין להתפלל נדבה וכו' כאילו היא סברא בפני עצמה ולא נאמרה לדעת הרי"ף אבל אי קשיא בדברי רבינו הא קשיא למה לא כתב שום חולק על הרי"ף במ"ש שהיחיד אינו יכול להתפלל תפלת מוסף נדבה והרי כתבו ה"ר יונה והרא"ש שרבינו האיי סובר שיכול להתפלל תפלת מוסף נדבה. אחר שכתבתי כל זה מצאתי להר"ר אבודרהם שכתב בתחלת ספרו תשובה להרי"ף וכתוב בה שאין הדבר נכון לומר שאין מתפללין תפלת נדבה בשבת דהואיל ויחיד מתפלל

נדבה בכל יום מתפלל נדבה אפי' בשבת לפי שאין מניעת קרבן נדבה בשבת אלא משום חילול שבת ואין חילול בתפלה ע"כ הרי מבואר שאינו נכון בעיני הרי"ף לומר שאין יחיד מתפלל תפלת נדבה בשבת וכדמשמע שסובר רבי' לדעת הרי"ף: והוי יודע שהראב"ד כתב בהשגות טעם אחר במה שאמרו שלא יתפלל יחיד תפלת המוספין נדבה וכן במה שאמר הגאון שאסור להתפלל נדבה בשבתות וי"ט דרבי יוחנן לא אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום אלא י"ח שהיא תפלת רחמים ובקשה ושוהה ביניהם כדי שיתחולל דעתו עליו ויתכוין עליו דעתו לבקש רחמים אבל תפלת שבת וי"ט שאינה אלא הודאות לא ואם יודה ויחזור ויודה ברכה לבטלה היא וכן ברכות דיוצר וברכות דערבית וברכת המצות וברכת הפירות והדומה להן ע"כ כלומר וכן תפלת המוספין אינה אלא שבע ברכות ואין בהם בקשת רחמים ונראה שאע"פ שבתפלות מוספין אנו מבקשים שיעלנו בשמחה לארצנו וג' אחרונות הם בקשת רחמים כיון שאין שם בקשות אחרות לא חשיבי בקשת רחמים כיון דלא הויא כתפלת י"ח שהוא מבקש רחמים על כמה ענינים וה"ר יונה כתב בפרק מי שמתו שהוא סובר שאין יחיד מתפלל תפלת מוסף מטעם זה שכתב הראב"ד שלא אמרו להתפלל נדבה אלא י"ח שיש בה בקשת רחמים וכתב ולפ"ז תפלת שחרית דשבת אינו מתפלל נדבה כיון שאינה אלא שבח אלא שאפשר לומר שאע"פ שהיא שבח כיון דנתקנה כנגד תפלת י"ח שהוא רחמים דיינינן לה כתפלת רחמים ויכול להתפלל אותה נדבה:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ולזה הסכים א"א ז"ל שכתב בתשובה הילכך אני אומר וכו' בכלל ד' הביא דברי רבינו האי והראיות שהביא ה"ר יונה לדבריו ואח"כ כתב הילכך אני אומר שיש לאדם ליזהר שלא יתפלל נדבה בלא חידוש כלומר ודלא כהרי"ף דלא מצריך חידוש ואני כתבתי בסמוך דנ"ל לפרש דברי הרי"ף דמצריך חידוש ובין שיהיה דעת הרי"ף כן או לא כיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים דצריך חידוש הכי נקטינן ולענין מה נקרא חידוש כבר כתבתי דנקטינן כדברי הרמב"ם ז"ל ונקטינן דאין ציבור מתפללים תפלת נדבה כלל ולפיכך היחיד אינו מתפלל תפלת המוספין נדבה וכדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל ובשבת וי"ט כיון די"מ דלדעת הרי"ף אינו מתפלל תפלת נדבה כלל והרמב"ם ז"ל כתב דיש גאונים שסוברים כן הכי נקטינן דלמעט מלהתפלל נדבה במקום ספק עדיף טפי:

סעיף קטן י

ומה שהביא רבינו תשובת הרא"ש דבר פשוט הוא שאינו מביא ראייה ממנה אלא ממה שכתב שלא יתפלל נדבה בלא חידוש:

סעיף קטן יא
ומ"ש עוד וגם צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר וכו' הם תשלום דברי תשובת הרא"ש שכתב מסברת עצמו ואינם ענין לחידוש דבר בתפלה ודברים נכונים הם:

סימן קח

סעיף קטן א
טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה ב' פשוט בר"פ תפלת השחר (ברכות כו.):

סעיף קטן ב
ומ"ש הראשונה מנחה והשנייה לתשלומין כלומר דלעולם צריך להתפלל תחלה תפלה של עכשיו ואח"כ של תשלומין ואם היפך לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין וצריך לחזור ולהתפלל אותה אחר תפלה של עכשיו שם גבי טעה ולא התפלל מנחה בשבת:

סעיף קטן ג
טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' וכן אם טעה ולא התפלל מנחה וכו' פשוט שם וז"ל סמ"ק טעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתים לאחר שיתפלל תפלת יוצר וי"ח ברכות יתחיל אשרי ואח"כ יתפלל תפלת י"ח בשביל תפלת ערבית אמנם לא יתפלל ברכות של ק"ש של ערבית טעה ולא התפלל מנחה יתפלל ערבית שתים ותפלל אשרי וי"ח ברכות בשביל מנחה אחר שיתפלל תפלת ערבית: ב"ה ועיין במה שכתבתי בסימן רל"ד :

סעיף קטן ד
כתב בה"ג טעה ולא התפלל וכו' ופירש רבינו דבריו דדוקא בשלא עבר יומו קאמר דאי עבר יומו אינו חוזר להתפלל תפלה שלישית אבל ה"ר יונה כתב שי"א שאפילו לא התפלל תפלות הרבה יש לכולן תשלומין והן אומרים שמי שהיה תפוס בבית אסורים או חולה כשיצא מבית האסורים או כשיתרפא יתפלל כל התפלות שהפסיד וכן הוא דעת הרשב"א בחידושיו וגם בתשובותיו: וכתב עוד הרשב"א ומיהו דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עוסק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו אבל שלא בזמן תפלה לא שאל"כ מאי מתפלל ערבית ב' ומתפלל מנחה שתים דקאמר לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות א"נ טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה הול"ל עכ"ל: כתב האגור דלה"ג אם שכח ולא התפלל ערבית ושחרית מתפלל מנחה ג' מתפלל של מנחה ואח"כ שחרית ואח"כ ערבית:

סעיף קטן ה
אבל רשב"ם כתב שאין תשלומין אלא כשנזכר בזמן תפלה ראשונה שאחריה וכו' כן דעת התוספות והרא"ש וה"ר יונה והטעם מפני שלא מצינו לחכמים שתקנו שיחזור ויתפלל אלא כשעבר זמן תפלה אחת בלבד וכן פסק הרמב"ם ז"ל. וכיון דהרמב"ם והרא"ש

מסכימים לדעת אחת וגם ה"ר יונה סבר כוותייהו הכי נקטי': וכתב ה"ר יונה מיהו אם ירצה להתפלל אותם בתורת נדבה ושיחדש בהם שום דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן:

סעיף קטן ו

טעה בתפלת מוסף אין לה תשלומין שם בתוס' לא בעי אם טעה ולא התפלל מוסף דהא ודאי אינו מתפלל בערבית דהיאך יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן קרבן מוסף וגם לא תקנו ז' ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו ומזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות דרחמי נינהו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחת וכ"כ ה"ר יונה והרשב"א והרא"ש ומיהו כל זמן שלא חשכה עדיין זמן תפלת מוסף הוא וכדתנן ושל מוספין כל היום ואע"פ שהתפלל תפלת המנחה קודם אין בכך כלום דהא לכתחלה נמי זימנין דמקדים תפלת מנחה לתפלת המוספין כמו שמבואר בסימן רפ"ו. והרשב"א אע"פ שדעתו נוטה לדעת האומרים דאפילו בתפלה שאינה סמוכה לה יש לה תשלומין כתב בתשובה דתפלת המוספין אין לה תשלומין כל שעבר יומו משום דאינו יכול להזכיר קרבן המוסף שכבר עבר יומו למה יחזור ועוד דאין קרבן בלילה:

סעיף קטן ז

והא דיש לתפלה תשלומין דוקא בשטעה או נאנס אבל אם הזיד מעוות שאינו יכול לתקון הוא גם זה שם בגמרא:

סעיף קטן ח

ומ"ש ומיהו יתפלל נדבה אם ירצה ויש לו שכר תפלה דרחמי שם כתב הרא"ש בשם גאון מעוות שאינו יכול לתקון היא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא אבל שכר מצוה לית ליה משמע דאם רוצה לחזור ולהתפלל שתים לתשלומין שביטל רשאי ושכר תפלה רחמי אית ליה ע"כ וכ"כ הרשב"א ג"כ בשם רבינו האי גאון ונראה שאע"פ שאינו מחדש בה כלום חוזר ומתפלל אם רצה מאחר שאילו טעה ולא התפלל תפלה זו בשוגג היה חייב לשלמה בזמן תפלה שאחריה כשהזיד ולא התפלל אותה נהי דאינו חייב לשלמה בזמן תפלה שאחריה מ"מ אם רצה להתפלל אותה שכר תפלה דרחמי אית ליה ואין כאן מקום לחידוש כלל:

סעיף קטן ט

טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל ערבית שתים של שבת ברייתא שם:

סעיף קטן י

ומ"ש ואם טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל מ"ש ב' ולקמן בסדר מ"ש יתבא' זה הוא בסימן רצ"ב:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואם טעה ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה בר"ח או שהתפלל במנחה בשבת תפלה של חול י"א שמתפלל ערבית ב' וכו' גם זה נתבאר בסימן רצ"ב וגם בסימן תכ"ב: כתוב בנ"י פרק כיצד הרגל שהרמ"ה כתב לענין נזקין שאדם אנוס לגבי שכחה וכתב דלדברי הרמ"ה נראה ברור דמי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה לו השעה שאינו נקרא מזיד ופושע אלא הרי הוא בכלל טעה ולא התפלל שמתפלל שתים לתשלומין ומיהו לענין תפלה יש לחוש יותר מפני שאחז"ל (שבת ט:) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו' וכיון שזה אינו רשאי לומר אני אעשה ולא אעבור כשעושה הרי הוא כפושע עכ"ל ודבריו הראשונים עיקר דלא מיקרי מזיד אלא כשמבטל התפלה בשאט בנפש בלי שום טירדא: כתוב בתרומת הדשן שנשאל על מי שהלך אצל א"י מחמת חוב שיש לו והאריכו עמו בדברי ויכוח ופשרות ולא היה יכול ליפטר מהם אא"כ בא לידי הפסד באותו חוב ונזקק לשהות עמהם עד שעבר זמן תפלת המנחה אי דייניגן ליה כמזיד לענין להתפלל ערבית שתים או לא והשיב נראה דכה"ג לאו מזיד מיקרי ודמי לאונס והביא כמה ראיות דכל היכא שמבטל המצוה לצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד מיקרי אונס וכן מבואר בדברי הרמב"ם בפ"ג שמי שהיה טרוד וע"י כך לא התפלל תפלה אחת בזמנה יש לה תשלומין ובסי' צ"ט נתבאר דשכור חשיב טועה ואם הפסיד תפלה אחת יש לה תשלומין: כתוב בא"ח מהא דאמרינן אם הבדיל בשתיהן יצא דקדק ה"ר יונה דכל הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה:

סימן קט

סעיף קטן א

הנכנס לב"ה ומצא ציבור מתפללין וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כא:) א"ר הונא הנכנס לב"ה ומצא ציבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל ריב"ל אמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל במאי קא מיפלגי מ"ס יחיד אומר קדושה ומ"ס אין יחיד אומר קדושה וכן אמר רב אדא בר אהבה מנין שאין יחיד אומר קדושה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל ופסקו הפוסקים כריב"ל דאין היחיד אומר קדושה ומשמע לכאורה דריב"ל לא חייש למודים כלל וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"י מה"ת שכתב הנכנס לב"ה ומצא ציבור שמתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה יתפלל וכו' ולא הזכיר שיגיע ש"ץ למודים אבל מדברי התוס' והרא"ש משמע דצריך

נמי שיגמור קודם שיגיע ש"צ למודים שהרי פירשו דברי רב הונא וכתבו מנהגו של ר"ת כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ולכן כתב רבינו ואם נכנס אחר קדושה אם יכול להתחיל ולגמור וכו' ונראה שסוברים דרב הונא הוא דפליג אדריב"ל דלא בעי שיגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה אבל ריב"ל לא פליג אדרב הונא דמודה הוא דבעינן נמי שיגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים וטעמא דרב הונא פירש"י משום דאע"ג דיחיד אומר מודים אם אינו אומרו עם הציבור הרואה את כולם כורעים והוא אינו כורע נראה ככופר במי שחביריו משתחוים לו:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו וה"ה נמי אם יכול להגיע למודים או לאחת מן הברכות ששוחין וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש כתב סמ"ק אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים יתחיל ואם לאו אל יתפלל ואם שעה עוברת ש"ד וכן כתב הגהות מיימון:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם צריך להתחיל וכו' כ"כ שם התוספות והרא"ש שהיה מנהגו של ר"ת וגם ה"ר יונה כתב מנהגו של ר"ת אלא שמשמע מדבריו שאין חילוק בין עומד באמצע ברכה לעומד בתחלתה או בסופה לעולם שוחה כדי שלא יראה כפורש מן הציבור וכתב עוד ה"ר יונה והוא שלא יאמר שום דבר אלא שישחה בלבד:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ומיהו לכתחלה אין לעשות כן וכו' פשוט הוא מדאמרינן דאם אינו יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים לא יתפלל ולא סמכינן שישחה באמצע ברכה וכ"כ שם התוס' והרא"ש ועוד אכתוב בזה בסי' קי"ג בס"ד:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן לענין קדושה אם הוצרך להתפלל כשיגיע עם ש"ץ לנעריצך וכו' כ"כ שם הרי"ף בשם רבינו האיי וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה"ת וגם התוס' כתבו שם וז"ל לכשיגיע ש"ץ לקדושה יאמר עם הש"ץ נקדש וכל הקדושה משלם יכול לענות עם הציבור דאין זה קרוי יחיד וכ"כ ה"ר יונה והרא"ש והמרדכי והגהות מיימון: מצאתי כתוב בשם הגאונים המתפלל כשיגיע ש"ץ לקדושה אומר עמו נקדישך מלה במלה ולא מיבעיא אם התפלות שוות אלא שאפי' תפלת היחיד יוצר ותפלת הציבור מוסף. וכתב בתשובת הרשב"א יחיד העומד בתפלה וכשהגיע לקדושה היו הציבור אומרים קדושה דסדרא דבר ברור הוא שאין אומר קדושה עמהם חדא שאין סדר הקדושות אחת ועוד כי לולי שאמרה הגאון שהמתפלל בשעה שש"ץ יורד לפני התיבה שיכול לומר עמו מלה במלה לא היה בנו כח לומר כן ואף הגאון לא אמרה אלא כשעומד במקום אחד עם ש"ץ אבל כשזה

עומד בתפלתו וש"ץ בסדרא דקדושה לא וכ"ש שאין סדר הקדושות אחת ע"כ ומכאן יש ללמוד להא דבסמוך דיחיד מתפלל יוצר וש"צ מוסף והגיע לכתר דאינו אומר עמו ומיהו ישתוק ויכוין בלבו דשומע כעונה: כתב המרדכי בפרק מי שמתו פסק ר"י דלא יתחיל להתפלל אא"כ יודע שיכול לגמור עד שלא יגיע ש"ץ ליהא שמיה רבא דלא גרע מקדושה ומודים: גרסינן בירושלמי פרק תפלת השחר בא ומצאן מתפללין אם היה יודע שאם יתחיל יגמור עד שלא יגיע ש"ץ לענות אחריו אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל באיזה אמן אמרו פליגי ביה תרי אמוראי חד אמר באמן של האל הקדוש וחד אמר באמן של שומע תפלה ולא פליגי כאן בחול כאן בשבת ע"כ וטעם חילוק שני אמנים אלו מהשאר כתבתי בסימן ס"ו. וירושלמי זה כתבוהו בפרק מי שמתו התוס' והרא"ש והמרדכי ועכ"ז לא פסקו רבינו ונ"ל הטעם משום דכיון דחזינן בגמרא דידן לא מצרכינן שיגמור אלא עד שלא יגיע לקדושה או למודים משמע דאהנך אמנים לא חיישינן טפי מבשאר אמנים אבל מדברי ת"ה בסימן י"א נראה דנקטינן כירושלמי הזה שכתב שנשאל על מה שכתבו הפוסקים שיכול להתחיל ולהתפלל עם ש"ץ מתחלת י"ח ולומר עמו מלה במלה כל הקדושה כמו שש"ץ אומר וכן במודים יכול שיגיע עם ש"ץ למודים ויכרע עמו וש"ד והשתא נהי דקדושה ומודים מתוקנים היאך מתוקן אמן דהאל הקדוש ואמן דשומע תפלה והשיב שאחד מהגדולים השיב על אמן דהאל הקדוש שיכוין ג"כ לומר לדור ודור עם הש"ץ ותו לא בעי לענות אמן כמו ש"צ עצמו ועוד תירץ הא דמודים איירי בשבת או בי"ט דליכא שומע תפלה אפס המדקדק באשיר"י נראה דמשתכח ליה פירכא אהך שינויא אמנם נראה להביא ראי' לסברא קמייתא מהא דכתב א"ח בסי' נ"ט שאביו הרא"ש היה ממהר לגמור הברכ' בתתימתה קודם שיגמור הש"ץ כדי לענות אמן אחר ברכת ש"ץ אבל אם היה גומר עם הש"ץ לא היה רשאי לענות אמן משום דהוי עונה אמן אחר ברכותיו הא קמן אע"ג דאינו עונה אלא אחר ש"ץ הואיל וגם הוא חותם ברכה חשיב עונה אמן אחר ברכותיו והיא הסברא בנידון דידן וחשיב כאילו הוא עצמו חותם בהאל הקדוש ובשומע תפלה ותו לא צריך לענות אמן ואדרבה הוא מגונה אם עונה עכ"ל ולפ"ז המתחיל להתפלל עם ש"ץ צריך לומר עמו מלה במלה הקדושה וברכת האל הקדוש וברכת שומע תפלה וגם יכוין שכשיגיע ש"ץ למודים יגיע גם הוא למודים או להטוב שמך ולך נאה להודות כדי שישחה עם ש"ץ במודים וזה שרצה בת"ה להביא ראיה מדברי א"ח שאע"פ שהוא עונה אחר ש"ץ הואיל וגם הוא חותם הברכה חשיב עונה אמן אחר ברכותיו כ"נ מדברי ה"ר יונה בפ"ג שאכלו גבי הא דת"ר אין עונין לא אמן

חטופה וכו' ולא יזרוק ברכה מפיו: מי ששמע קדיש או קדושה בעודו מתפלל נתבאר משפטו בסימן ק"ד:

סימן קי

סעיף קטן א

רבן גמליאל אומר מתפלל אדם בכל יום שמונה עשרה רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה משנה בפרק תפלת השחר (ברכות כח:) ובגמרא (כט.) מאי מעין י"ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך וכו' ופירש"י מעין כל ברכה. אומר בקוצר ומברך על כל אחת ואחת: הביננו. ואינו מברך אלא שומע תפלה בכל הברכות שבין ג' ראשונות לג' אחרונות ומשמע בגמרא דהלכה כשמואל דסוגיין בכוליה פירקא מדבר בהביננו אלמא הכי קי"ל וכן פסקו כל הפוסקים:

סעיף קטן ב

ותפלת הביננו פירש"י הביננו כנגד אתה חונן ומול את לבבינו נגד השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם בנאות ארצך לשון נוה כמו בנאות דשא והוא כנגד ברכת השנים והתועים על דעתך העוברים על דבריך ישפטו כנגד צדקה ומשפט ל"א והתועים במשפט על דעתך ישפטו השיבם ללמדם לשפוט בדבריך וה"ר יונה כתב והתועים במשפט על דעתך ישפטו לא ע"פ מזלם אלא אתה בעצמך תשפוט אותם ואם מזלם לטובה תהפוך אותו לרעה וקשה לזה הפי' דמה שייכות יש לזה עם ברכת השיבה שופטינו ע"כ נראה יותר נכון שר"ל והתועים שהם ישראל המשיחים דברים בזה הגלות הארוך שעזב הקב"ה אותם ואינו משגיח בם י"ר שישפטו בדעתך כלומר בידיעתך אשר היא החמלה והחנינה מלשון וידע אלהים וזהו ממש מה שנזכר בברכת השיבה שיסיר ממנו היגון והאנחה שיש לנו בגלות וימלוך עלינו לבדו ברחמים בצדק ובמשפט והם דרכיו הטובים שאנו תועים עתה מהם עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו דבתפלת הביננו אומר ג' ראשונות וג' אחרונות וגם מ"ש שצריך לאומרה מעומד פשוט שם (ל.) אהא דאמרינן מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה וכתב הרא"ש אהא דאסיקנא הביננו מעומד ואע"ג דאמרינן לקמן גבי השכים לצאת לדרך רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל ולא חייש לתפלת י"ח מעומד היינו טעמא כיון שהן י"ח ברכות ואם היה צריך להתעכב בהם יהיה לבו טרוד מחמת העיכוב ולא יכול לכוין אבל הביננו אין בה אריכות דברים כ"כ ויכול לכוין מעומד:

סעיף קטן ד

וכל השנה יכול להתפלל אותה חוץ מבימות הגשמים וכו' שם (כט.) מימרא דרב ביבי בר אביי ואתקיף ליה מר זוטרא ונכלליה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר ומשני אתי לאיטרודי כלומר לטעות ונ"ל דהא דחיישינן שיטעה יותר בתפלת הביננו מבתפלת י"ח הוא מפני שאדם עשוי לטעות ביותר בדברים קצרים שבקל אדם יכול לדלג ב' או ג' תיבות או להוסיף אותם:

סעיף קטן ה

ומ"ש וחוץ ממ"ש וי"ט וכו' שם מימרא דשמואל ואתקיף לה מר זוטרא ונכלליה מכלל הביננו ה' אלהינו המבדיל בין קודש לחול ואע"ג דגבי שאלה בברכת השנים חיישינן דילמא אתי לאיטרודי הכא כיון דבתחלת צלותא היא לא מיטריד ופירש רש"י בתחלת התפלה אדם יכול לכוין דעתו יותר מן האמצע ואסיקנא בקשיא וכתב הרשב"א בשם רב האיי דאע"ג דסלקא בקשיא לא אידחיא ליה כיון דלא סלקא בתיובתא והוא ז"ל כתב דמסתברא דאפילו במ"ש וי"ט וכן פסק הר"י בן גיאת כאתקפתיה דמר זוטרא אבל הרי"ף והרא"ש וה"ר יונה פסקו כדברי רבינו האיי וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה"ת וכן הלכה וה"ר יונה נתן טעם לדבר דאפשר לתרץ הא דאתקיף עליה מר זוטרא דמש"ה לא תקינו מעין הבדלה מפני שהבדלה אינה ברכה בפני עצמה אלא שאנו כוללים אותם בברכת אתה חונן ואם היה אומר מעין הבדלה היה נראה שהבדלה היא ברכה בפני עצמה כיון שתיקנו מעין הבדלה כמו שתיקנו מעין שאר ברכות:

סעיף קטן ו

ומ"ש וה"מ בשעת הדחק כגון שהוא בדרך וכו' כ"כ שם הרי"ף והרא"ש וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה"ת וכתב ה"ר יונה בפ"ק דברכות ונראה שאם עומד במקום שהוא טרוד ורואה שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה כ"כ אפי' בעיר מתפלל הביננו בימות החמה. ואיתא תו התם בגמרא (שם) לייט עליה אביי אמאן דמצלי הביננו וכתבוה התוס' והכי קי"ל ויש ספרים דמסקי ה"מ במתא אבל בדרך שרי כדמשמע במכולתין גבי רבי יוסי ובהגהות מיימון פ"ב מפר"י דקי"ל כאביי דלייט אמאן דמצלי הביננו ולא כהרבה אמוראים החולקים עליו אמנם בסמ"ג כתב כרבינו המחבר וכתב אף על גב דלייט אמאן דמצלי הביננו הני מילי למי שמרגיל עצמו לעשות כן תמיד בלא שום טעם ואונס כלל עד כאן. וכבר נתבאר בסמוך שדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ותר"י זכרונם לברכה שאמר הביננו וכן הלכה: ב"ה בשעת הדחק בימות החמה:

סעיף קטן ז
כתב הרמ"ם הפועלים שעושין מלאכה אצל בעל הבית וכו' דברי הרמב"ם הם בפ"ה מה"ת ומלשון רבינו נראה שהוא סובר שהם דברי עצמו ואינו כן אלא תלמוד ערוך הוא בפרק היה קורא והכי איתא התם תנו רבנן הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל ב"ה קורין ק"ש וכו' ומתפללים תפלה של י"ח אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהם והתניא מעין י"ח ואסיקנא לא קשיא כאן כשעושין בשכרן כאן כשעושין בסעודתן ומיהו כתבו הגה"מ בפ"א מהלכות ברכות דהאידנא אדעתא דהכי משכירין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם:

סעיף קטן ח
ההולך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה וזה נוסחה צרכי עמך ישראל מרובים וכו' בפרק תפלת השחר (ברכות כח:) תנן ר' יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואיפליגו תנאי בברייתא בגמרא (כט:) בנוסח תפלה זו ואסיקנא בגמרא דהלכה כמ"ד צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה וכו' ופירש"י ודעתם קצרה ואינם יודעים לפרש צרכיהם:

סעיף קטן ט
ומ"ש ואינו צריך לג' ראשונות ולא לג' אחרונות ואומרה כשהוא מהלך וכשיגיע לביתו צריך להתפלל פעם אחרת ג"ז שם (ל.) וכתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך ואם יכול לעמוד עומד וכשיגיע ליישוב ותתקרר דעתו חוזר ומתפלל תפלה כתקנה י"ח ברכות ע"כ ואם עבר זמן שתי תפלות נתבאר בסי' ק"ח שאין תשלומין לתפלה ראשונה:

סעיף קטן י
היוצא לדרך יתפלל תפלת הדרך וזה נוסחה יהי רצון מלפניך וכו' ג"ז בס"פ תפלת השחר (ברכות כט:):

סעיף קטן יא
ומ"ש וצריך לאומרה בלשון רבים שם אמר אביי לעולם לישתתיף איניש נפשיה בהדי ציבורא היכי נימא ירמ"ה אלהינו שתוליכנו לשלום וכו' ופירש"י שמתוך שמתפלל אותה בלשון רבים תפלתו נשמעת:

סעיף קטן יב
מ"ש ומעומד שם (ל.) והיכי מצלי לה רב חסדא אמר מעומד רב ששת אמר אפילו מהלך רב חסדא ורב ששת הוו אזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי א"ל רב ששת לשמעיה מאי קא עביד רב חסדא א"ל קאי ומצלי א"ל אוקמן נמי ואצלי מהיות טוב אל תקרי רע ופירש"י הואיל ואני יכול להתפלל מעומד שהרי חבורתי עומדת לא אקרא רע להתפלל

מהלך ואע"פ שמותר וכתבו הרי"ף והרא"ש וכדברי רב חסדא עדיף טפי דהא רב ששת נמי קאי ומצלי והתוס' כתבו וקי"ל כרב ששת ומיהו בתוס' פסקו כרב חסדא וכן הרי"ף פי' דרב חסדא עדיפא ליה טפי וה"ר יונה כתב בשם רבני צרפת דהלכה כרב ששת דלא עבד רב ששת עובדא כוותיה דרב חסדא משום דסבר דהכי הלכתא אלא משום מהיות טוב אל תקרי רע אבל מן הדין סגי ליה במהלך עכ"ל וכן דעת הרשב"א ול"נ דאף הרי"ף והרא"ש לא אמרו דרב חסדא עדיף טפי אלא בדאפשר ליה כגון שבני חבורתו ממתינים לו וכעובדא דרב חסדא ורב ששת ומשום מהיות טוב אל תיקרי רע אבל מן הדין סגי ליה במהלך וכדרב ששת: כתב ה"ר יונה בפרק תפלת השחר בתפלת יוצא לדרך נחלקו המפרשים י"א שאם היה רכוב א"צ לירד דלא עדיפא מתפלת י"ח דאמרינן דלא ירד וי"א שיתכן לומר דבתפלת י"ח דצריכה כוונה יותר אמרו שלא ירד לפי שאין דעתו מיושבת עליו אבל בתפלה זו שאינה צריכה כוונה כ"כ צריך לירד עכ"ל וסברא ראשונה נראית יותר:

סעיף קטן יג

ואין צריך לומר אותה אלא פעם אחת ביום אפילו אם ינוח בעיר וכו' כ"כ הכלבו בסימן פ"ז בשם הר"מ וכתב עוד אבל אם דעתו ללון בעיר ואח"כ נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת:

סעיף קטן יד

ומה שאינה פותחת בברוך פר"י לפי שאינה אלא תפלה בעלמא וכו' כ"כ התוספות בפרק ע"פ (קד.):

סעיף קטן טו

והר"מ מרוטנבורק כשהיה יוצא לדרך בבקר וכו' ז"ל הכלבו בסימן פ"ז שאלו אל הר"מ נ"ע למה תפלת הדרך חותמת בברוך הואיל ואינה פותחת בברוך והשיב שהוא סומך אותה לעולם לאחת מן הברכות הפותחת בברוך כגון לאחת מאותן ברכות דאשר נתן לשכוי בינה ע"כ וה"ר יונה כתב בריש ברכות דטעמא משום דכל ברכה שבמקומה היא סמוכה לחבירתה כשאומר אותה בפני עצמה אומרה כמו שהיא במקומה שחותמת ואינה פותחת ותפלת הדרך נמי כיון שבתפלת י"ח ברכות שומע תפלה סמוכה לחבירתה ואם עכשיו אינה סמוכה לחבירתה לא חיישינן להכי:

סעיף קטן טז

ויש לומר אותה אחר שהחזיק בדרך ואין לאומרה אא"כ יש לו לילך פרסה וכו' בס"פ תפלת השחר (שם) אימת מצלי אמר רב חסדא משעה שאחז בדרך ועד כמה אמר רב חסדא עד פרסה פירש"י ועד כמה זמנה להתפלל עד פרסה אבל לא לאחר שהלך פרסה

ובה"ג מפרש עד כמה יבקש לילך שיהא צריך להתפלל עד פרסה אפילו אין לו לילך אלא עד פרסה אבל דרך פחות מפרסה א"צ להתפלל תפלה זו וכתב הרא"ש ונראה פי' ה"ג עיקר אם יש לו עדיין ללכת הרבה למה לא יברך אבל כשיש לו ללכת פחות מפרסה בקרוב לעיר לא הוי מקום סכנה וא"צ לברך וה"ר יונה כתב שהפירוש הנכון הוא דעד כמה הוי אחיזת הדרך להתפלל אותה לכתחלה לאחר שיצא מן העיר בתוך הפרסה הראשונה ואם שכח ולא אמר אותה בתוך הראשונה אומר אותה אח"כ על מה שיש לו ללכת כל זמן שרב ממנו הדרך עד שיתקרב למקום שהולך ורבינו תפס עיקר כפי' בה"ג וכמו שהסכים הרא"ש ולכן כתב שאין לאומרה אא"כ יש לו לילך פרסה וכן אם שכח מלאומרה יאמר אותה כל זמן שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון ומשמע ליה לרבינו דהא דאמרינן בגמרא דעד כמה עד פרסה לומר דבפחות מפרסה לא היינו לומר אותה בברכה אבל אם רוצה לומר תפלה זו בלא ברכה הרשות בידו וכ"כ בכלבו סימן פ"ז ובתוך פרסה יתפלל ויחתום ולאחר פרסה יתפלל ולא יחתום וכ"כ הגהות מיימון בפ"י מהלכות ברכות בשם סמ"ק: וכתב ה"ר יונה שיש מקשים על פי' בה"ג דבדרך פחות מפרסה א"צ להתפלל תפלה זו מדאמרינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה ותירץ דאפשר דההיא דירושלמי לא בקרוב לעיר מירי אלא בהולך בדרך בין הכפרים שהכל הוא בחזקת סכנה: והרמב"ם לא הזכיר תפלת הדרך אלא שכתב בפ"י מהלכות ברכות שכשיצא מן העיר בשלום יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמיכני לשלום ותצילני מכף אויב ואורב בדרך ע"כ ויש לתמוה למה לא הזכיר בה חתימה וגם למה לא כתב דמצלי לה משאחז בדרך עד פרסה:

סעיף קטן יז

הנכנס לבה"מ יתפלל שלא תארע תקלה על ידו ויאמר יר"מ וכו' וביציאתו יודה ויאמר מודה אני לפניך וכו' שם וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל תלמידי ר"י פירשו ואל יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם כלומר היה מתפלל שלא יכשלו החברים וימשוך מזה רעה שיהא שמח בכשלונם והיה נראה שהול"ל מהם ולפי הנראה היה מתפלל שיהיה לו שמחה וגילה בהם שהתורה היא שמחה לעוסקים בה:

סעיף קטן יח

ועל מה שאומר אני רץ והם רצים וכו'. כתב ה"ר יונה וא"ת למה הוצרך לחזור זה והלא הוא בכלל מה שאמר תחלה אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר י"ל שהוא דבר בפני עצמו ור"ל כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום ומתקרב למיתה ומפני זה אני מכין צידה לדרך כדי שאזכה לחיי העולם

הבא אבל הם אינם מרגישים במיתתם כלל ואינם מכינים צידה לדרכם: תפלת הדרך ותפלת הנכנס לב"ה והודאת יציאתו מב"ה היו ראויים ליכתב לקמן בסימן ר"ל כי מעין אותם תפלות והודאות הם ולא כתבם רבינו כאן אלא לפי שהם בפרק תפלת השחר כמו ששאר דברים שבסימן זה הם באותו פרק ותפלת היוצא מן הכרך והנכנס לכרך שהם בפרק הרואה כתבם רבינו בסימן ר"ל:

סימן קיא

סעיף קטן א

ויסמוך גאולה לתפלה שלא יפסיק ביניהם כלל דהעיד ר' יוסף בן אליקים וכו' בפ"ק דברכות (ט:) ונתבאר בסי' נ"ח דהא דאינו ניזוק כל אותו היום היינו כשקורא ק"ש מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיים אותה וברכותיה כוותיקין עם הנץ החמה ויסמוך לה התפלה מיד בהנץ החמה: וכל דיני סמיכות גאולה לתפלה נתבארו בסימן ס"ו:

סעיף קטן ב

ירושלמי תיכף לגאולה וכו' בפ"ק דברכות: וכתוב בהגהות אשיר"י פ"ק דברכות דבשבת א"צ לסמוך גאולה לתפלה הואיל דנפקא לן מיענך ה' ביום צרה דכתיב בתריה יהיו לרצון אמרי פי ובשבת לאו יום צרה הוא ע"כ ואין דבריו נראין דההוא קרא סמך בעלמא ובלאו ההוא קרא צריך לסמוך גאולה לתפלה ועוד דתפלת שבת במקום תפלת חול דענייה בעת צרה היא:

סעיף קטן ג

אבל אמן אחר גאל ישראל לא הוי הפסק ומצוה לענותו וכו' נתבאר בסימן ס"ו שפשט המנהג ע"פ הזוהר שלא לענות אמן בין גאולה לתפלה ושם נתבאר ג"כ אם יכול להפסיק כדי להניח טלית ותפילין:

סעיף קטן ד

ויש נוהגים לומר קודם פסוקים כגון שומע תפלה וכו' ואין לאומרם דהוי הפסק כ"כ ההגהות מיימוניות בפ"ב מה"ת וכן כתב המרדכי פ"ק דברכות ופשוט הוא ודקדק רבינו לכתוב אבל במוסף ובמנחה אם ירצה לומר פסוקים יאמר כלומר אבל בערבית לא מפני שגם בערבית מצוה לסמוך גאולה לתפלה וכ"כ הכלבו בשם הר"מ וכן משמע מדברי התוס' בפ"ק דברכות:

סעיף קטן ה

אבל ה' שפתי תפתח לא הוי הפסק דא"ר יוחנן בתחלה הוא אומר ה' שפתי תפתח וכו' בפ"ק דברכות (ט:) וכתב ה"ר יונה פירוש זה הפסוק דבוק עם הפסוק שאחריו שאומר כי לא תחפוץ זבח ואתנה וגו' ואמר אותו דוד כשהיה מתפלל על חטא בת שבע שחטא

בה במזיד ועל המזיד אין מביאין קרבן וע"כ היה מתפלל לבורא תסייעני שאוכל לכוון בתפלתי ולספר מהללך כדי שתהיה תפלתי מקובלת שכיון שלא תחפוץ זבח על המזיד תהיה תפלתי כפרה במקום קרבן ועכשיו ג"כ שאין לנו ב"ה ואין אנחנו מקריבים קרבנות אנו אומרים אותו על אותו ענין שתהא תפלתנו מקובלת ורצויה במקום זבח וקרבן ומפני שנתקן על ענין התפלה אמרו דכתפלה אריכתא דמיא עכ"ל ונראה מדבריו שיש לגרוס כתפלה אריכתא דמיא וכן גירסת ספרים שלנו ורבינו שכתב כגאולה אריכתא לא דק: כתב בכתבי מה"ר ישראל סי' ק"י החזן כשמתחיל י"ח בקול רם נראה שיש לו לחזור ולומר ה' שפתי אבל שומע תפלה הואיל וכבר אמר קודם תפלתו א"צ לחזור ולומר אפילו במנחה ומוסף ומסתמא ה"ה שחרית וערבית שלא אמרו תחלה קודם תפלת עצמו דלא מפלגינן: כתב הרשב"א בתשובה להתפלל תפלת השחר קודם ק"ש אם מצא ציבור מתפללין כדי שיתפלל עם הציבור כמו שאמר רבינו האי בתפלת הערב אומר אני שלא אמר הגאון אלא בתפלת הערב הואיל והיא רשות אבל בשחר מיסמך גאולה לתפלה טפי עדיף וכן נהגו בכל ישראל ע"כ:

סימן קיב

סעיף קטן א

גרסינן בפ"ק דמגילה תניא ק"כ זקנים וכו' כך מצאתי הגירסא בספרי רבינו וט"ס הוא וצריך להגיה גרסינן בפ"ב דמגילה (יז:): כתוב בשבלי הלקט מצאתי אגדה מאי על הסדר זה סדר עולם שכך מצינו י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותקנום כסדרן כשניצל אברהם מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו מגן אברהם. כשנעקד יצחק אמרו מחיה המתים. כשבא יעקב ופגע בשערי רחמים והקדיש שמו של הקב"ה אמרו האל הקדוש. כשלמד גבריאל את יוסף ע' לשון אמרו חונן הדעת. כשעשה ראובן מעשה בלהה ונקנסה עליו מיתה ושב בתשובה וחיה דכתיב יחי ראובן ואל ימות אמרו הרוצה בתשובה. כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאוה ותשרף ואמר צדקה ממני ונסלח לו אותו עון אמרו חנון המרבה לסלוח. כשאמר הקב"ה במצרים לישראל וגאלתי אתכם אמרו גואל ישראל. כשריפא רפאל את אברהם אמרו רופא חולי. כשזרע יצחק ומצא ק' שערים אמרו מברך השנים. כשבא יעקב למצרים ונתקבצו השבטים עם יוסף אמרו מקבץ נדחי עמו ישראל. כשאמר הקב"ה למשה ואלה המשפטים אמרו מלך אוהב צדקה ומשפט. כשטבעו המצרים בים סוף אמרו שובר אויבים ומכניע זדים. כשאמר הקב"ה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך ובטח על דברו ואח"כ נתקיים אמרו משען ומבטח לצדיקים. כשבנה שלמה ב"ה אמרו בונה

ירושלים. כשעברו ישראל בים סוף ואמרו שירה אמרו מצמיח קרן ישועה. כשנאנחו ישראל ויזעקו ושמע ה' נאקתם כדכתיב וישמע אלהים את נאקתם אמרו שומע תפלה. וכשירדה שכינה במשכן אמרו המחזיר שכינתו. כשהכניס שלמה הארון לפני ולפנים ונענה נתן הודאה ושבח אמרו הטוב שמך ולך נאה להודות. כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים להם ונתתי שלום בארץ אמרו המברך את עמו ישראל בשלום ע"כ. ובספר א"ח כתובה אגדה זו יותר באורך וכתב שם שהמחזיר שכינתו לציון אמרו כשחזרה שכינה בבית שני:

סעיף קטן ב

ואמר רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות וכו' בס"פ אין עומדין (ברכות לד.):

סעיף קטן ג

ומ"ש שפירשו בה"ג ור"י דדוקא צרכי יחיד אין לשאול בהם אבל צרכי ציבור שרי כ"כ שם התוס' והרא"ש בשם ר"ח ורב האי וכ"כ התוס' בפ"ק דע"ז (ח.) והרשב"א כתב בשם ר"ה דג' אחרונות הן עצמן שאלת צרכי רבים נינהו ומיהו אעפ"כ ג' ראשונות לשבח הן אמורות ואין בהם מקום תביעת צורך לא ליחיד ולא לציבור ולא מהוגן לרבנן אפי' מאן דאמר זכרנו לחיים באבות ומאן דאמר זכור רחמיך בהודאה ואפילו מאן דאמר בחנוכה ופורים כמו שעשית נסים לראשונים כן תעשה נסים לאחרונים והני מילי לא רגילי במתיבתא למימרינהו וכ"כ ג"כ בשם בה"ג ואח"כ כתב ויש מן הגאונים שהתירו בו צרכי צבור וכן ודאי נראה דמ"ש מיעלה ויבא דאמרי' בעבודה וזכרנו לחיים איתיה נמי במסכת סופרים עכ"ל. וכ"כ ה"ר יונה דצרכי צבור שואלין וז"ל הרא"ש לא ישאל אדם צרכיו פר"ת ור"ח דדוקא בצרכי יחיד אבל בצרכי צבור שרי דהא כולהו ג' אחרונות צרכי צבור נינהו ועם מה שהעבד מסדר שבחו של רבו וכו' ומטעם זה נהגו לומר קרוב"ץ בג' ראשונות וכן רבי אלעזר הקליר שהיה מא"י מקרית ספר ובימיו היו מקדשים ע"פ הראיה שהרי לא תיקן שום קרוב"ץ ליום שני וי"א שתנא הוא כדאמרינן בפסיקתא כד דמיך ר' אלעזר ב"ר שמעון קראו עליו דורו מכל אבקת רוכל דהוה תנא קרובץ דרשן ופייטן והוא תיקן קרוב"ץ לאמרם בג' ראשונות ועוד שאנו אומרים יעלה ויבא ועל הנסים בג' אחרונות אלמא צרכי צבור שאני עכ"ל וכ"כ הר"ן בריש פ' בתרא דר"ה בשם הרי"ץ גיאות דצרכי רבים שרי ומפני כך נהגו בר"ה לומר זכרנו ומי כמוך ובחנוכה ופורים כן עשה עמנו נסים ופלא. וכ"כ בהגהות מיימון פ"ו בשם ר"ת דצרכי רבים שואלים ומטעם זה נהגו לומר קרוב"ץ בג' ראשונות וכן הסכימו רבינו יוסף ורבינו אליהו הזקן והקליר שהיה תנא ועליו יש לסמוך וכן נהגו כל רבותינו והתירו לומר זכרנו ומי כמוך ודלא כה"ג שכתבו דאית מרבנן שנהגו דלא למימר זכרנו בר"ה אמנם על הקרוב"ץ שבג' ראשונות

כתב ר"ח דלאו שפיר עבדי ורבינו שמחה הביא מהא דאמרינן בסדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עמהם אבל לא ידענו על מה אנו סומכין שאנו מפסיקין בין גבורות לקדושת השם עכ"ל וכבר נתבאר בסי' ס"ח שהמנהג הנכון שלא לומר קרוב"ק:

סימן קיג

סעיף קטן א
ברכה ראשונה והיא אבות תניא מנין שאומרים אבות וכו' בריש פ"ב דמגילה (יז:) ופירש"י הבו לה' הזכירו לפניו את אילי הארץ הבו לה' כבוד שמו סיפיה דקרא בהדרת קדש:

סעיף קטן ב
ופותחין באלהי אברהם דאמר ר"ל ואעשך לגוי גדול וכו' (בפרק ע"פ קיז:):

סעיף קטן ג
ואע"ג שאין מלכות בפתיחתה י"א אלהי אברהם הוי כמו מלכות וכו' כ"כ התוס' והרא"ש בפרק כיצד מברכין (ברכות מ:):

סעיף קטן ד
ומ"ש וי"א האל הגדול הגבור והנורא הוו כמו מלכות דלאו דוקא לשון מלכות בעינן וכו' כ"כ שם הרא"ש:

סעיף קטן ה
וכשאומר ברוך אתה ישחה דתניא אלו ברכות ששוחין בהם וכו' בס"פ אין עומדין (ברכות לד.) ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה וכתבו התוס' וא"ת וישחה ומה בכך וי"ל שלא יבאו לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים וכתבו עוד ט"א משום דמיחזי כיוהרא כלומר שמחזיק עצמן יותר כשר משאר הציבור וכ"כ ה"ר יונה:

סעיף קטן ו
ומ"ש ודוקא בתחלת הברכות וסופן אבל באמצעיתן יכול לשחות כן משמע מדקתני אם בא לשוח בסוף כל ברכה ובתחלת כל ברכה ולא קתני אם בא לשוח בשאר ברכות מלמדין אותו שלא ישחה וכ"כ הר"י בשם המפרשים וכ"כ בהגהות מיימון פ"ה ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל הקשה שבסי' ק"ט כתב שלא יתחיל להתפלל אפי' שיוכל לשחות כשיגיע ש"צ למודים אם לא יהיה מכוין בתפלתו שיגיע לאחת מן הברכות ששוחה בסופן אבל באמצעיתן לא אם לא יהיה מצד ההכרח שצריך לסמוך גאולה לתפלה

ובכאן נראה שאומר שיכול לשחות באמצע בכל ענין שירצה ותירץ דלפיכך י"ל שזה דוקא כשהוא שוחה בתפלה מראש ועד סוף יש לו רשות לשחות אבל שישחה באמצע ברכה לתכלית מה זה אין לו לעשות עכ"ל ול"נ דמפשט לשון רבינו משמע ודאי דבכל גוונא יכול לשחות באמצע הברכות שהרי כתב בסמוך הילכך אותם שנוהגים לשחות בר"ה ובי"ה כשאומרים זכרנו ומי כמוך צריכים לזקוף כשיגיעו לסוף הברכה ומשמע שלא היו שוחים כי אם באותם ברכות בלבד לכך אני אומר דהא ודאי יכול לשחות בין באמצע ברכה אחת בין באמצע כמה ברכות דכל שאינו שוחה בתחלת ברכה או בסופה ליכא למיחש דמיעקרא תקנת חכמים ומ"ש בסי' ק"ט שאם יכול להגיע למודים או לאחת מן הברכות ששוחין כשיגיע ש"ץ למודים יתפלל אבל אם אינו יכול להגיע אלא באמצע ברכה לא יתחיל להתפלל אא"כ צריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפלה י"ל דהתם טעמא משום דחיישינן דשמא לא יוכל לצמצם שיהיה באמצע ברכה כשיגיע ש"ץ למודים אלא יהיה בתחלת ברכה שאין שוחין בה או בסופה וכשהוא מכוין להגיע למודים או לאחת מן הברכות ששוחין בהם אע"פ שלא יכול לצמצם אם יהיה באמצע ברכה ישחה וש"ד דכיון שהוא מכוין להגיע למקום ששוחין בו חששא רחוקה היא לחוש שמא לא יגיע למקום ששוחין וגם לא יהיה באמצע ברכה אלא יהיה בתחלת או סוף ברכה שאין שוחין בה ועי"ל דאע"ג דיכול לשחות באמצע הברכות לפי שאינו מקום שחייה התם שאני דכיון שכל הקהל שוחים אז אם הוא עומד באמצע ברכה מיחזי כאילו הוא מחויב לשחות במקום ההוא ומאן דחזי להאי דכרע באמצע אותה ברכה אתי למיטעי לשחות באמצע אותה ברכה ומש"ה כל היכא דאכשר ליה לא יתחיל להתפלל על מנת לשחות עם ש"ץ במודים באמצע ברכה:

סעיף קטן ז

ומ"ש הילכך אותם שנוהגים לשחות בר"ה ובי"ה וכו' צריכין לזקוף כשיגיעו לסוף הברכה כ"כ התוס' בספ"ק דברכות (יב:) ובפ' אין עומדין (ברכות לא.) וכן כתב בסמ"ק וכתב דטעמא דזוקפין בסוף הברכה להודיע שאין כורעין בברכות הללו אלא שנהגו באמצעיתן משום דרחמי ניהו: כתב רבינו ירוחם בנתיב י"א הכורע כשאומר וכל קומה לפניך תשתחוה נ"ל שהוא מגונה כדאמרינן בפ' אין עומדין הכורע בהודאה דהלל ובה"מ ה"ז מגונה וכתב ה"ר יונה בס"פ אין עומדין דה"ה דאין לשחות כשאומרים בנשמת כל חי ולך לבדך אנחנו מודים שאין לכרוע אלא דוקא במקומות שתיקנו חכמים:

סעיף קטן ח

אמר ר' תנחום אריב"ל המתפלל צריך שיכרע וכו' עד והוא דמצער נפשיה בפרק תפלת השחר (ברכות כח:) והרי"ף והרא"ש כתבו כל זה בסוף פ' א"ע:

סעיף קטן ט
ומ"ש רבינו ופירש"י שיכרע עד שיראה ב' קמטים וכו' אינו מבואר יפה בדבריו וז"ל רש"י איסר ב' קמטים אחד מלמטה ואחד מלמעלה וכאיסר רוחב בשר באמצע וכתב ה"ר יונה פירש רש"י דכ"כ צריך לשחות שחבירו העומד כנגדו לא יוכל לראות כנגד לבו אלא שיעור איסר והערוך פירש כשכופף אדם מתקפל טבורו בתוך מעיו ונראה הסחוס והוא צפו"נפש שבשילהי החזה באמצעיתו בולט והוא כשיעור איסר וכתבו ג"כ הר"י:

סעיף קטן י
ומ"ש ורבינו האי פי' שיכוף ראשו כאגמון וכו' כתב הרשב"א וז"ל פ"י רבינו האי שיכוף את ראשו כאגמון שאז רואה איסר שהוא מונח בארץ כנגד לבו ולא שיחצה קומתו לב' חלקים ויכופנה כשהיא מוצנת וזהו שכתב רבינו בסמוך אצל מה שפי' רבינו האי בכרע כי חיזרא וזהו שפי' בפירושו שיראה איסר כנגד לבו: כתוב בהגהות אשיר"י בפרק תפלת השחר הכורע כיון שהרכין ראשו ומראה כורע דיו ומיהו מאן דטרח וכורע טובא טפי עדיף ואין לשוח כ"כ עד שיהא פיו כנגד חגורו של מכנסים עכ"ל וגם התוס' כתבו בספ"ק דברכות בשם הירושלמי שלא ישוח יותר מדאי וכ"כ סמ"ג וסמ"ק וכ"כ הגהות מיימון בפ"ה וכ"כ בא"ח ואע"פ שבסי' קכ"ז כתוב הירושלמי הזה לענין מודים דרבנן מדברי הספרים הנזכרים נראה שמפרשים אותו גם לכל כריעות שבתפלה:

סעיף קטן יא
וכשיזכיר ה' יזקוף דאמר רבא בר חיננא סבא משמיה דרב כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם וכו' עד זקיף כחויא בסוף פ"ק דברכות (שם):

סעיף קטן יב
ומה שפירש בשם רבינו האיי כתב הרא"ש שם:

סעיף קטן יג
האל הגדול הגבור והנורא אין להוסיף עליו כדאיתא בפרק אין עומדין (ברכות לג:) ההוא דנחית וכו' כתב הרמב"ם בספר המורה ח"א פ' צ"ט על זה המאמר לא אמרו משל למלך ב"ו שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב ומקלסין אותו במאה שהיה מורה זה המשל על ששלמיותיו יתברך יותר מאלו השלמיות אשר ייחסו לו כי הם ממיניו ואין הענין כן כמו שביארנו במופת אבל חכמת זה המשל הוא אמרו דינרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף להורות שאלו שהם אצלנו שלמיות אין אצלו יתברך ממינם דבר אלא כולם חסרות בחקו יתברך כמ"ש וביאר בזה המשל והלא גנאי הוא לו:

סעיף קטן יד
ומ"ש רבינו בשם ר"י דדוקא בתפלה קאמר אבל בינו לבין עצמו לית לן בה כ"כ שם הרא"ש וכן דעת בעל שבולי הלקט וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שטעמו של ר"י שפי'

דדוקא בתפלה קאמר וכו' מפני שכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו ואומר תוארים נראה שאינו אומרם אלא לפי שאלו התוארים צריכים לבקשתו משא"כ בתפלה שהרי בזאת הברכה הראשונה לא באו בכאן התוארים אלא כדי להזכיר שבחו של השם ית' שהרי עדיין אין אנו שואלים שום צורך והרשב"א כתב בשם רבינו האיי כפי' ר"י וז"ל כתב רבינו האיי דה"מ בתפלה שאין מקלסין בתפלה יותר מדאי אבל בחוץ התפלה כ"ז שאינו טועה יקלס ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ט מה"ת ובספר המורה ח"א פ' נ"ט האריך בזה לגנות המשוררים והמליצים המרבים בתוארים לשי"ת ונראה שנהגו העולם כדברי ר"י דאילו לפי' הרמב"ם יש ליזהר מלומר מה שכתב בכתר מלכות כי אתה אחד ואתה חי ואתה גבור ואתה קיים ואתה גדול ואתה חכם ואתה אלוה וכן כל התוארים שכתובים בבקשת שמע קולנו ולא ראינו ולא שמענו מי שנמנע מלאמרם: וכתב ה"ר יונה על ההוא דנחית וכו' י"מ דדוקא בשמות התואר כגון אלו אין לו להאריך אבל בדברים של שבח אם משבח למקום שעשה עמנו נסים ונפלאות ומספר אותם אינו אסור ונראה שאפי' בזה הענין אין לו להאריך על מה שתקנו חז"ל יותר מדאי דהא אמרינן (מגילה יח) כל המספר בשבחו של מקום יותר מדאי נעקר מן העולם ואפשר לומר שלא אמרו זה אלא כשחותם בו בברכות שכל הברכות הם תואר כגון מחיה מתים רופא חולים גואל ישראל אבל כשאינו חותם על השבח בברכה אין בכך כלום. והנכון כדי לצאת מספק זה שמי שירצה להאריך בשבח המקום ב"ה שיאמר אותו בפסוקים וכיון שאומר פסוקים אם משבח למקום דרך קריאת הפסוקים אין בכך כלום עכ"ל: מצאתי כתוב על שם הרא"ה אע"ג דשתיקותא מעליותא כלפי שמיא ה"מ באדכורי שבחא בדידיה דרחמנא כגון אדיר ונורא ואמיץ דאנן לית לן דעה לאדכורי שבחיה אבל לספר נפלאותיו ונסיו וגבורותיו כל המוסיף ה"ז משובח וזהו כל ספר תילים בתשובות ע"כ: כתב ה"ר דוד אבודרהם יש אנשים שמנו התיבות שיש בכל ברכה וברכה מי"ח והביאו פסוקים על כל ברכה מענינה שעולין תיבותיהן כמנין תיבות הברכה וכן עשיתי אני בראשונה מנין כזה ואח"כ נ"ל שאין לו יסוד ולא שורש כי לא תמצא מקום בעולם שאומרים י"ח בענין אחד תיבה בתיבה אלא יש מוסיפין תיבות ויש גורעין וא"כ המנין הזה אינו מועיל אלא למי שעשאו ולא לזולתו ולמה נטריח על הסופרים לכותבו:

סימן קיד

סעיף קטן א

ברכה שנייה אינה פותחת בברוך וכו' ומזכירים בה גבורות גשמים וכו' כדתנן מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים בפ' אין עומדין (ברכות לג.):

סעיף קטן ב
ומ"ש וטעמא משום שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך גשמים חיים לעולם שם בגמרא מ"ט א"ר יוסף מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים:

סעיף קטן ג
ומתחילין להזכיר בתפלת מוסף של יום ראשון וכו' בריש תעניות (ב.) איפליגו תנאי במילתא ואסיקנא בגמרא דהלכה כרבי יהודה דאמר העובר לפני התיבה בי"ט האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר בי"ט הראשון של פסח הראשון מזכיר ואחרון אינו מזכיר פי' שהיה מנהגם שהעובר לפני התיבה בתפלת מוסף אינו אותו שעבר בתפלת שחרית ולאותו שעובר בתפלת שחרית קרי ראשון ולאותו שעובר בתפלת מוסף קרי אתרון ואסיקנא בגמרא דאנן דאית לן תרי יומי מתחיל במוספין של יום שמיני חג עצרת ומזכיר גשם ושוב אינו פוסק מלהזכיר:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואיתמר בירושלמי וכו' שם ז"ל הרא"ש בירושלמי פריך ויזכיר מבערב דכיון דעברו ימי החג ואין הגשמים סי' קללה ראוי היה שיתחיל מיד מבערב כלומר וה"ה דפריך נמי אי"ט ראשון של פסח שיתחיל להזכיר מבערב כיון שכדי שיצאו המועדות בטל הפסיקו ההזכרה ומשני לית כל עמא תמן כלומר אין כל העם מצויין בערב בב"ה נמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר ויהא אגודות אגודות. ותו פריך יזכיר בשחרית אף הוא סבור שהזכיר בערב והוה הוא מדכר מגו דאיהו חמי לון דלא מדכרי בקמייתא ומדכרי בבתרייתא אף הוא יודע שלא הזכירו מבערב פירוש שאם יהיו מזכירין בבקר יהיה סבור שגם מבערב הזכירו ולשנה הבאה יזכירו מבערב ועוד מפרש טעם אחר בירושלמי ר' חגי בשם רבי פדת אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ נ"ל דהאי טעמא קאי אפירכא תנינא דפריך ויזכיר בשחרית וקאמר שאין ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"צ פי' שיאמר קודם תפלת מוסף בקול רם משיב הרוח ומוריד הגשם והאי אי אפשר בבקר לפי שאינו יכול להפסיק בין גאולה לתפלה ותו גרסינן בירו' הדא דתימא אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"צ בגשם קמון לצלותא כמו שהזכיר ש"ץ פי' הבא לב"ה ועמדו העם להתפלל מוסף ולא שמע שאמר משיב הרוח ומוריד הגשם מזכיר אף ע"פ שלא שמע מפי ש"ץ וכן כתב ראבי"ה דאסור ליחיד להקדים תפלתו לתפלת הצבור אף אם היה אנוס או חולה לפי שאסור להזכיר עד שיזכיר ש"ץ בין בלחש בין בקול רם עוד מפרש בירושלמי טעם אחר ר' אבין בשם ר' יוחנן טעמא דר' יהודה כדי שיצאו המועדות בטל מפני שהטל יפה לעולם ופירש הרא"ש והאי טעמא קאי אהזכרה ולא אהפסקה כי בי"ט הכל באים לב"ה בערב כי אין עושין מלאכה בח"ה ולכך אין מספיק טעם הראשון ולכך מפרש כדי

שיזכיר טל במועדות גם בערבית ובשחרית עכ"ל וכל זה כתב ג"כ המרדכי שם ופי' קמון לצלותא כמו שהזכיר ש"ץ קמון לצלותא והתפלל כל אחד וא' בלחש ויחיד בא לב"ה עד שלא גמרו בלחש את תפלתם ורוצה להתפלל ולהזכיר עד שלא יגמרו את תפלתם ועד שלא יתחיל ש"ץ להתפלל בקול רם ולהזכיר אין להמתין לש"ץ דכיון דקמון לצלותא כמו שהזכיר ש"צ שהשליח וגם כל העם הזכירו כבר בלחש ומפורסם הדבר ויש נוהגין שלאחר קריאת התורה והקדיש אומר מיד ש"ץ בקול רם משיב הרוח ומוריד הגשם ואז מתפללים הקהל ומזכירים:

סעיף קטן ה

ומ"ש שאסור ליחיד להקדים תפלתו לתפלת הצבור כשאינו מתפלל בציבור איצטריך לאשמועינן דאי בצבור בכל ימות השנה נמי אסור להקדים תפלתו לתפלת הציבור כמו שכתבתי בסימן צ': וכתב הר"ן בריש תענית בהא דקאמר בירושלמי אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ היינו דוקא בגשם אבל בטל אם רצה להזכיר יחיד יזכיר כדאיתא התם וז"ל הירושלמי רבי חגי בשם רבי פדת אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ רבי סימון בשם ריב"ל בש"ץ הדבר תלוי א"ר מנא קומי רבי חגי מהו פליג א"ל לא דא דאת אמר בש"ץ הדבר תלוי יחיד אם רצה להזכיר מזכיר בטל ודא דאת אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ בגשם ונ"ל דבש"ץ הדבר תלוי היינו לומר שאף הציבור לא יזכירו עד שיזכיר ש"ץ ומ"מ זה מבואר שלא כדברי רבינו שכתב בשם פירוש הראב"ד אסור להזכיר עד שיכריז ש"ץ משיב הרוח ומוריד הגשם או ומוריד הטל דבמוריד הטל אם רצה היחיד להזכיר קודם שיכריז ש"ץ מזכיר ואין בכך כלום: וכתב הרא"ש שבסדר רב עמרם כתב שאחר שהזכיר ש"ץ במוסף מתחילין העם להזכיר בתפלת המנחה ודייק כן מלישנא דמתני' ולא נהוג עלמא כך וגם ר' אליעזר ור' יהושע לא הזכירו בדבריהם חילוק בין ש"ץ לשאר העם ור' יהודה לא נחלק עליהם אלא בזמן הזכרה ולא בא לחדש ד"א עכ"ל: וכתב הרא"ש בתשובה שתמה למה באשכנז וספרד פוסקין מלשאול ולהזכיר בי"ט ראשון של פסח כיון שא"א לתבואה להתקיים זולתי במטר שבין פסח לעצרת ולמה לא ישאלו ויזכירו עד עצרת וההיא דבני נינוה דא"ר בספ"ק (יד:) דכיחידים דמו בשומע תפלה היינו דוקא בבני עיר אחד אבל ארץ שהיא רחבת ידים מודה רבי ששואלין ומכריזין דהזכרה נמי ריצוי שאלה הוא דאמר רבי יוחנן (שם ד:) כל זמן שהוא שואל הוא מזכיר ושהרמב"ם כתב בפירוש המשנה פ"ק דתענית כדבריו והמדקדק בדבריו בחיבורו ימצאם מכוונים כדבריו שבפירוש המשנה ואז אכתוב בזה בסימן קי"ז בס"ד.

ומ"מ נראה מדבריו באותה תשובה שלא קבלו ממנו וכן נוהגים בכל העולם להפסיק מלשאול ומלהזכיר בי"ט הראשון של פסח אע"פ שעדיין צריכים ביותר לגשמים:

סעיף קטן ו

תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר שם (ג.) ואמרינן עלה בגמרא מאי טעמא א"ר חנינא לפי שאינם נעצרים. וכתב הר"ן פירשו בו דתרתי קאמר לא חייבו חכמים להזכיר בזמנם טל בימות החמה ורוח בימות הגשמים ואף אם בא להזכיר שלא בזמנם מזכיר ואין בכך כלום שכיון שאין נעצרים אין הזכרתו מעלה ולא מורדת בשום זמן ולא משמע לי הכי דא"כ על מה נהגו עכשיו להזכיר רוח בימות הגשמים ולשאול טל בין בימות החמה בין בימות הגשמים מאחר שאין סמך להזכרתן כלל לפיכך נראה דה"ק טל ורוחות כיון שאין נעצרין לגמרי אע"פ שפוחתים ומוסיפין ואיכא טל ברכה נמי דמיעצר כדאיתא בגמ' (שם:) לא חייבו חכמים להזכיר דאין החיוב אלא במה שהוא נעצר לגמרי ואעפ"כ אם בא להזכיר כדי שיתוספו בזמן הראוי להם מזכיר וזכור לטוב. וכתב רבינו שבאשכנז לא היו מזכירים לא טל ולא רוח בימות החמה ונראה שטעמם מדאמרינן בגמרא א"ר חנינא בימות החמה אם אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו משמע דלכתחלה אין לו להזכיר משיב הרוח ומשמע להו וה"ה למוריד הטל דבהדי הדדי מיתנו:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ונוהגים בספרד להזכיר אף בימות החמה קאי אטל כלומר באשכנז אין מזכירין אלא בימות הגשמים שאומרים מוריד הגשם אבל בימות החמה אין מזכירין לא טל ולא גשם ובספרד נוהגים להזכיר בין בימות החמה בין בימות הגשמים בכל זמן הדבר הראוי להזכיר בימות החמה מוריד הטל בימות הגשמים מוריד הגשם והתוספות כתבו בפרק תפלת השחר (ברכות כט:) גבי הא דאדכר אחר שומע תפלה הא דאמרינן בירושלמי ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר כלומר שאם הזכיר טל בימות הגשמים אף על פי שלא הזכיר גשם אין מחזירין אותו וכמו שיתבאר וכתבו על זה לכך יש בני אדם שאומרים כל שעה טל כלומר בימות החמה שאם ישכחו מלומר בימות הגשמים מוריד הגשם חזקה שאמרו מוריד הטל כמו שהם רגילים בימות החמה ואין מחזירין אותם ע"כ והרי זה מבואר כמנהג בני ספרד ודע דבגמרא גרסינן תו תנא בעבים וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר וכתב הר"ן וצריך לתת טעם למנהגנו שהרי בטל וברוחות ובעבים שנינו בשוה לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר ואנו משנין כל אחד מחבירו שאנו מזכירים הרוח בימות הגשמים בלבד ולא שואלים אותו כלל ושואלין את הטל בין בימות החמה ובין בימות הגשמים ואין מזכירין אותו בימות

הגשמים ועבים אין שואלין ולא מזכירין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ונ"ל דהיינו טעמא דאע"ג דאמרינן בטל וברוחות אם בא להזכיר מזכיר אין דינן שוה שהטל מתבקש בין בימות החמה בין בימות הגשמים כדאמרינן בגמרא (שם ד.) שאמר הקב"ה לישראל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר אהיה כטל לישראל ורוח אינו כן שאינו מתבקש אלא בימות הגשמים כדי לנגב לחות הארץ שהיא מרובה אבל בימות החמה לא וראיה לדבר מדאמרינן בסמוך בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו אלמא אינו מתבקש בימות החמה דאם איתא דמתבקש פשיטא דאין מחזירין אותו דאדרבה כשהזכירו זכור לטוב ולפיכך נהגו לומר טל בתפלה בין בימות החמה בין בימות הגשמים ולא נהגו לומר רוח אלא בהזכרה בימות הגשמים וזה שנהגו בימות הגשמים לומר טל בשאלה ולא בהזכרה ורוח בהזכרה ולא בשאלה כדי לעשות היכר ולידע שמצות הזמן במטר ולא בטל ורוח ואילו הוזכרו שניהם בהזכרה ובשאלה לא היה נודע איזה מהם עיקר ולפיכך טל ורוחות שאין הזכרתן חיוב לא הנהיגו להזכירן אלא בימות הגשמים או בהזכרה או בשאלה ולא בשתיהן ומן הטעם שכתבתי. ולפי שהטל מתבקש לעולם מה שאין כן ברוח יחדו מקומו בשאלה שהוא מקום יותר עיקרי ורוח שאינו מתבקש כ"כ הנהיגו לאמרו בהזכרה ומה שלא הנהיגו להזכיר בעבים כלל אפשר שהוא מפני שאין תועלתן ניכר לבריות ואם יאמרו מעלה עננים ומוריד הגשם יראה להם שהיא לשון יתר ושלא לצורך ואפשר דתנא דברייתא קמייתא לא מודה לבתרייתא בעבים שאם בא להזכיר מזכיר דאפשר דס"ל בהו דאינו מזכיר כלל מפני שאין ברצוי רבויין תועלת אבל ליכא למימר דברייתא בתרייתא נמי פליגא אקמייתא בטל שהרי טל דבר המתבקש לעולם הוא ולפיכך הנהיגו בתפלה טל ורוחות על הדרך שכתבתי ולא הנהיגו להזכיר עבים עכ"ל:

סעיף קטן ח

ואם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו. מימרא דרבי חנינא שם ובסמוך יתבאר אם היינו דוקא כשהזכיר גשם ולא טל או אפילו כשהזכיר טל ג"כ וכתב ה"ר יונה בפרק תפלת השחר שאפי' במקום שצריכין הגשם בימות החמה אם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו שאם הם צריכים לגשמים ישאל אותה בשומע תפלה ולא ישנה ממטבע חכמים וכדאמרינן בפ"ק דתענית גבי בני נינוה וכתב הר"ן בריש תענית על ירושלמי דהתפלל ואינו יודע מה הזכיר איכא למידק בימות החמה למה מחזירין אותו כל ל' יום אם הזכיר גשם והלא אינו סימן קללה אא"כ יצא ניסן ואע"פ שהוסיף ואמר מה שלא נתקן הרי מעביר הרוח ומפריח הטל שלא נתקן ואם אמר אין מחזירין אותו י"ל

שכיון שרוב הזמן שפוסק מלהזכיר גשם הוא סימן קללה לא פלוג רבנן ואמרו שמשעה שפוסק מלהזכיר גשם אם הזכיר מחזירין אותו:

סעיף קטן ט

ומ"ש וחוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה וכו' כ"כ שם הרא"ש וכן כתב המרדכי בשם ראבי"ה. והרמב"ם כתב בפ"י מה"ת אם טעה בימות החמה ואמר מוריד הגשם חוזר לראש משמע מדבריו דלעולם חוזר לראש התפלה ומ"מ נדחו דברי המרדכי שכתב נראה לר' דלא מחזירין אותו לראש הברכה אלא כלומר גוערין בו ומוחין בו שלא יאמר יותר דתימה הוא לומר מחזירין לראש הברכה כי מה יועיל הלא כבר אמר אותו עכ"ל ולפסוק הלכה בין הרמב"ם והרא"ש נראה לפסוק כהרא"ש דראבי"ה מסייע ליה ועוד שדברי הרמב"ם אינם מבוארים בפי':

סעיף קטן י

ומ"ש ואם לא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים מחזירין אותו ג"ז מימרא דר' חנינא שם:

סעיף קטן יא

ומ"ש וה"מ שלא הזכיר טל אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו הרי"ף הביא שם ירושלמי רבי זעירא בשם ר' חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו ופריך בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והא תניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר וכתבו הרא"ש בפ' ת"ה ופירש כלומר אם לא הזכיר כלל מחזירין אותו אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו ואע"פ שהר"ן תמה על הרי"ף שפסק כירושלמי הזה דמשמע דתלמודא דידן פליג עליה וכתב שגם הראב"ד היה חוכך בו כבר כתב בשם הראב"ד שכיון שהגאון רבי יצחק כתבו אין בידינו לדחותו וגם מתוך מ"ש שם בשם הרמב"ן משמע שגם הוא פוסק כן וכן פסק הרמב"ם בפ"י מה"ת ותמיהא לי כיון דתנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר היאך הזכרת הטל עולה במקום מה שחייב להזכיר גשם וצ"ל שכיון שבגבורות אין אנו שואלים אלא מזכירים לשבח להקב"ה נהי דלכתחלה צריך לשבחו שהוא מוריד הגשם שהוא דבר הנעצר וצריך להתפלל עליו מ"מ בדיעבד אם שבחו בטל אע"פ שמתוך שאינו נעצר א"צ להתפלל עליו מאחר ששיבח מיהא בדבר שהוא צורך העולם אין מחזירין אותו אבל כשלא שיבח לא בטל ולא במטר מחזירין אותו:

סעיף קטן יב

והא דאמרינן דאם הזכיר טל ולא הזכיר מטר אין מחזירין אותו היינו דוקא בהזכרת גבורות אבל בשאלה בברכת השנים מחזירין אותו וכמו שיתבאר בסי' קי"ז בס"ד: ואמאי

דאמר רבי זעירא בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו פריך והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר ומשני לא דמי ההוא דמצלי ומיקל להההוא דלא מצלי ולא מיקל ופי' הרא"ש בפ' תפלת השחר דקס"ד דמאן דפריך דהא דקאמר בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו משום דלא הזכיר טל הוא דמחזירין אותו ולהכי פריך כיון דלא חייבוהו חכמים להזכיר אמאי מחזירין אותו ומשני דלא דמי ההוא דמצלי ומיקל להההוא דלא מצלי ולא מיקל כלומר הא דמחזירין לא בשביל שלא הזכיר טל אלא לפי שעומד בשעה שאין מזכירין אלא טל דהיינו בקיץ והזכיר גשם שהוא סימן קללה והיינו דלא דמי ההוא דמצלי ומיקל כלומר שהזכיר גשמים שלא בעונתן להההוא דלא מצלי ולא מיקל כלומר שאינו אומר לא טל ולא מטר וכן פי' הר"ן בריש תענית וכתב שהרמב"ן אומר שאין פי' הירושלמי ברור בכך שאילו היה המתרץ בא לתרץ ולומר דלא משום דלא אדכר טל מחזירין אותו אלא משום דאדכר גשם ואפי' כשהזכיר טל וגשם קאמר דמחזירין אותו לא היה נופל על זה לשון לא דמי אלא טעמיה דרבי חנינא משום דמיקל ולפיכך פי' דמיקל לשון קללה הוא והא דקאמר לא מצלי ומיקל ולא אמר דטעמיה דר' חנינא משום דמיקל היינו משום דמתרץ גופיה ס"ל דמשום שלא הזכיר טל והזכיר גשם הוא דמחזירין אותו אבל הזכיר שניהם אין מחזירין אותו שאין הגשמים סימן קללה אלא כשלא ירדו גשמים קודם לכן הא כשירדו סימן ברכה הם כדאיתא בירושלמי ומיהו כשהניח להזכיר טל שהוא דבר המתבקש בעולם והזכיר גשם שהוא לפעמים סימן קללה אחר שיצא ניסן והכתוב מזכירו לקללה הלא קציר חטים וגו' מחזירין אותו ונמצאת אומר לפי זה דכי אמרינן דבימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו דווקא כשלא הזכיר טל אלא סירכא דימות הגשמים כפשטא דמלתא אבל הזכיר טל וגשם אין מחזירין אותו ע"כ ורבינו סתם דבריו כדברי הרא"ש וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם בפ"י מהלכות תפלה וכן הלכה:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו בשם אבי העזרי שאין צריך לחזור לראש הברכה וכו' כתבו הרא"ש בריש תענית וכתב עליו ול"נ דהא דקאמר לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו כשסיים כל הברכה וכו' כלומר שאבי העזרי סובר דכי אמרינן דכשלא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים מחזירין אותו אפילו כשלא סיים הברכה קאמר דמחזירין ואומר משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים בחסד וכו' והרא"ש סובר שלא אמרו מחזירין אותו אלא כשסיים כל הברכה ולא הזכיר גשם ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר במקום שנזכר ומיהו במ"ש אבי העזרי דאמר מוריד הגשם בימות החמה

ונזכר קודם שסיים הברכה שצריך לחזור לראש הברכה בהא ודאי לא פליג עליה וכבר כתבתי בסמוך שכ"כ הרא"ש בפירוש:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו וכתב א"א ז"ל נ"ל הא דאמרינן לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו כשסיים כל הברכה וכו' דמשמע דלא פליג הרא"ש על אבי העזרי אינו מדוקדק ושיעורו וא"א ז"כ כתב שהרי חולק הוא על אבי העזרי כמו שנתבאר אלא שאין דרכו של רבינו לדקדק בכך דוק ותשכח בטור זה סימן תרמ"ג והרמב"ם כתב והול"ל כתב הרמב"ם ובסי' תרצ"א ור"ת כתב כיון שנקראת ספר וכו' והול"ל כתב ר"ת ובסימן תרצ"ב וב"ה כתב כיון שברכה אחרונה במנהג תליא מילתא וכו' הול"ל כתב ב"ה וכאלה רבות עמו. ור"י כתב דברי אבי העזרי בלא מחלוקת ואפשר שהוא סובר שאע"פ שכתב הרא"ש ול"נ דהא דקאמר לא אמר מוריד הגשם וכו' דרך סברא אמר כן ולא לחלוק על אבי העזרי ומתוך מה שנכתוב בסמוך יתבאר לך שאין דברים הללו אמורים אלא בשלא הזכיר לא גשם ולא טל שאילו הזכיר טל אע"פ שלא הזכיר גשם אפי' נזכר עד שלא סיים הברכה אינו צריך לחזור: ואם סיים ברכת מחיה מתים ולא הזכיר הגשם ועדיין לא התחיל אתה קדוש אם צריך לחזור אם לאו יתבאר בסמוך בס"ד: והרמב"ם בפ"י מה"ת כתב סתם מי שטעה בימות הגשמים ולא אמר מוריד הגשם ולא מוריד הטל חוזר לראש ולא חילק בין נזכר קודם שסיים הברכה לנזכר אחר שסיים הברכה לעולם חוזר לראש ומשמע דלראש התפלה קאמר וכבר כתבתי בסמוך דבהא נראה לפסוק כדברי ראבי"ה והרא"ש שחילקו בין נזכר קודם שסיים הברכה לנזכר אחר שסיים הברכה:

סעיף קטן טו

ואם טעה ולא הזכיר גבורות גשמים ונזכר קודם שומע תפלה וכו' בפ' תפלת השחר כתבו ה"ר יונה והרא"ש שיש פוסקים כמו הירושלמי משום דלפי גירסתם בגמרא דידן לא היה תלמוד שלנו חולק על הירושלמי והם ז"ל כתבו דבספרים מדוייקים גירסת גמרא דידן כמ"ש רבינו וכך היא גירסת הרי"ף ולפ"ז תלמוד שלנו חולק על הירושלמי דמדקאמר תקנתא דשומע תפלה גבי ברכת השנים ולא גבי תחיית המתים משמע דכשלא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים אין לו תקנה לאומרה בשומע תפלה וכ"כ התוס' בפ' תפלת השחר וטעמא משום דהזכרה שאינה אלא שבח לא שייכא בשומע תפלה שהיא תחנונים ובקשת צרכים וכ"כ הרי"ף בפירוש בפ"ק דתענית וכ"כ שהוא דעת הרמב"ם בפ"י מה"ת וכן דעת ההגהות והכי נקטינן:

סעיף קטן טז

כתב אבי העזרי אם שכח להזכיר עד שסיים מחיה המתים ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי בריש תעני' בשם אבי העזרי וכ"כ הגהות מיימון בפ"י מה"ת בשם סמ"ק וכתבו המרדכי והגהות מיימון דמספקא ליה אי חתים אם לא חתים ומספיקא לא חתים ונ"ל דאלא הזכיר של ר"ח בבה"מ קאי דאסתפק לן בגמרא אי לא חתים והילכך מספיקא לא חתים סבר דה"ה לתפלה ומפני כך לא הזכיר הרא"ש בדברי אבי העזרי חתימה כלל ותימה דכיון דבפ"ג שאכלו (מט.) אמרינן דכשטעה ולא הזכיר של שבת ויו"ט בבה"מ אומר ברוך שנתן וכו' וחותם הכי הול"ל גבי תפלה דהא תפלה דחובה הוא לבה"מ דשבתות וי"ט דמיא דחובה למיכל בהו ולא לבה"מ דר"ח דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל כדאיתא בפ' ג' שאכלו ואפשר דהזכרה דבה"מ שאני דמאחר דסמוך להזכרה הוא חותם בברכת הארץ בונה ירושלים כשצריך לאמרה אחר סיום ברכת בונה ירושלים צריך לחתום בה ג"כ בשבתות וי"ט אבל הזכרה דתפלה מאחר שאינו חותם סמוך לה בברכה גם כשמזכיר אחר שסיים תחיית המתים אינו חותם בברכה ומצאתי כתוב ולמה לא תקנו ברכה בפני עצמה במקום שנזכר כמו בברכת המזון שאם שכח קובע ברכה אחת של שבת אומר הר"ם מפני שהיה הפסק אם יברך ולא דמי לברכת המזון דהתם כבר סיים הברכה דהטוב והמטיב ביבנה תקנוה ע"כ:

סעיף קטן יז

ומ"ש וכן ביעלה ויבא וכו' הם ג"כ דברי אבי העזרי שלמד ג"כ מההיא דפ"ג שאכלו: ודע שה"ר יונה בפרק תפלת השחר חולק על דין זה שכתב אהא דאמרי' טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו היה אומר רבינו הקדוש שאע"פ שסיים ברכת אתה חונן כל זמן שלא התחיל בברכה אחרת חוזר לראש הברכה ומבדיל בה כאילו עומד עדיין באמצע הברכה דייניגן ליה ור"י הזקן אומר כיון דכבר סיים כל הברכה ולא נזכר כמי שטעה והתחיל האחרת דייניגן ליה ואין מחזירין אותו ולזה נוטה יותר דעת מורי עכ"ל. והתוספות כתבו בס"פ הנזכר (ל:) היה אור"י לכל דבר שאמרו חכמים אין מחזירין אותו אפי' לא עקר רגליו אלא שסיים אותה ברכה שתקנו בה לאמרה אין מחזירין אותו ול"נ לרבי' אלחנן וכו' וה"נ יחזור באותה ברכה אם לא התחיל בברכה שלאחריה: ב"ה והרא"ש כתב שם נראה דכל אותן אין מחזירין כגון על הנסים ויעלה ויבא דליל ר"ח ועננו וכיוצא בהם כיון דסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר ואם יחזור הוי ברכה לבטלה וכתב עוד שה"ר יונה הביא ראיה דאין לחזור מהא דאמרינן טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה משמע דמיד שסיים ברכת עבודה דייניגן ליה כטעות ולכך אמר לשון חוזר אע"פ שלא התחיל עדיין ברכה אחרת עכ"ל ויש לתמוה

על רבינו שכתב דברי אבי העזרי סתם בלי שום חולק אלמא הכי ס"ל ובסי' רצ"ד כתב על דברי ה"ר אלחנן וא"א כתב דלא מסתברא כלל כיון שאם עקר רגליו אינו חוזר לראש גם אם סיים הברכה אינו חוזר לעבודה ע"כ ומשמע מדבריו שם דכוותיה ס"ל ושמא י"ל שהוא סובר דנהי דבדברים שאין מחזירין אותו חשיב סיום הברכה כטעות ואינו חוזר בדברים שמחזירין אותו לא חשיב כטעות ומפני כך כתב הרא"ש בפ"ק דתענית דברי אבי העזרי ולא חלק עליהם ואע"פ שהביא בפרק תפלת השחר דברי הר"י דדייק מדקאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה דמשמע דאפילו בדברים שמחזירין אותו קאמר דסיום ברכה חשיב כטעות איכא למימר שלא הביא דבריו אלא לסתור דברי ה"ר אלחנן דקאמר דאף לענין דברים שאין מחזירין לא חשיב סיום הברכה כטעות ומ"מ איהו לא סבר כוותיה אלא לענין דברים שאין מחזירין בלבד וכן משמע מדכתב נראה דכל אותן שאין מחזירין כגון על הנסים וכו' כיון דסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר ולפ"ז צ"ל שמ"ש רבינו בסמוך בשם הרא"ש אם שכח ולא הזכיר עד שסיים הברכה חוזר לראש להתחיל הברכה שאחריה קרי סיים הברכה דכל זמן שלא התחיל ברכה שאחריה לא חשיב סיום ברכה זו ואע"פ שבסי' תכ"ב כתב רבינו בר"ח וחש"מ ערבית ושחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ואם נזכר קודם שיסיים כ"ז שאינו מתחיל מודים אומרו במקום שנזכר וקתני ערבית דר"ח דקי"ל דאין מחזירין עליו ואפ"ה כתב שאם נזכר קודם שיסיים כ"ז שאינו מתחיל מודים אומרו במקום הנזכר י"ל דהתם אשחרית ומנחה דר"ח ואכל תפלות דחש"מ קאי ולא לערבית דר"ח דהתם חשיב סיום הברכה כטעות ואינו אומר מעין המאורע כלל ותדע דהא מאי דכתב אם לא אמר מחזירין אותו ע"כ לא קאי אערבית דר"ח הא נמי דכוותה וכ"נ ממ"ש הרמזים בפ"ק דתענית סתם כדברי אבי העזרי ובפרק תפלת השחר כתבו כל אותן שאין מחזירין אותו כגון על הנסים וכו' כיון שסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה אחרת אינו חוזר. ולענין הלכה נראה דהכי נקטינן כיון שהרא"ש מכריע כן:

סעיף קטן יח

וכתב עוד בכל מקום שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה ה"מ שטעה בשוגג וכו':

סעיף קטן יט

ירושלמי המתפלל ואינו יודע אם הזכיר וכו' בפ"ק דתענית התפלל ואינו יודע מה הזכיר אר"י עד ל' יום מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שהוא צריך מזכיר ופי' הר"ן דמיירי כגון שהוא עומד בטל ומתפלל ואינו יודע אם הזכיר גשם או לא שאילו הזכיר גשם מחזירין אותו ואר"י כל ל' יום מה שהוא למוד מזכיר ומסתמא הזכיר גשם כמו

שהוא למוד להזכיר בימות הגשמים ומש"ה מחזירין אותו אבל א"א לפרש דמיירי במי שהוא עומד בגשם שאפילו הזכיר מה שהוא למוד בימות החמה דהיינו טל ולא גשם אין מחזירין אותו ע"כ. אבל רבינו מפרש דמיירי בין בעומד בימות החמה בין בעומד בימות הגשמים וכ"נ מדברי הרא"ש והמרדכי בריש מסכת תענית וכך הם דברי סמ"ק ונראה דלמנהג אשכנז מיירי שאינם מזכירין בימות החמה לא טל ולא מטר והילכך כשעומד בימות הגשם תוך ל' יום חזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר וא"כ חזקתו שלא הזכיר לא טל ולא מטר וצריך לחזור כמו שנתבאר ואם עומד בימות החמה תוך ל' יום חזקה שהזכיר גשם כמו שהוא למוד והילכך צריך לחזור. והר"ן איירי למנהג ספרד דבימות החמה מזכירין טל ומש"ה לא מצי לאוקמא דמיירי בעומד בימות הגשמים: וכתב הר"ן איכא למידק בימות החמה נמי למה מחזירין אותו כל ל' יום אם הזכיר גשם והלא אינו סימן קללה אא"כ יצא ניסן ולא ירדו גשמים קודם לכן יש לומר כיון שרוב הזמן שפוסק מלהזכיר גשם הוא סימן קללה לא פלוג רבנן ואמרו שמשעה שפוסק מלהזכיר גשם אם הזכיר מחזירין אותו: ז"ל ספר אה"מ נסתפק אם הזכיר גשם או שאלת מטר כל ל' יום הולך אחר הרגל לשונו ואפילו יחיד שהוא בציבור שעדיין יכול לשמוע מש"צ חוזר ומיהו רבים מהגאונים יש שאמרו דיחיד שטעה כשהתפלל יוצא הוא כששומע מש"צ והוא שיהא שם מתחלה ועד סוף וכן בכל דבר שצריך לחזור אם יכוין לש"צ יצא ע"כ ויתבאר זה בסימן קכ"ד:

סעיף קטן כ

והר"ם ז"ל היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת אתה גבור צ"פ וכו' כ"כ סמ"ק וכתב הר"ד אבודרהם שטעמו של ה"ר פרץ משום דשאני גשם שהדבר תלוי בהרגל לשונו ואע"פ שהרגיל לשונו לומר מתחלת אתה גבור עד משיב הרוח לבדו בלא ברכה ראשונה דמגן לא הוי חזקת הרגל כשמתחיל להתפלל בסדר ברכת מגן ואח"כ אתה גבור. ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שטעמו של הר"ף משום דלא דמי דהתם שהוא לטבע רע שזה נגחן הנה כשיעשה הנגיחה בקרוב מורה שהוטבע בו זה בקנין מה שאין כן אילו היה עושה אותם בהרחקה שיש לנו לומר בכל אחד מהם מקרה הוא אבל כאן הדבר תלוי בהרגל הלשון והלשון אינו מורגל כ"כ כשיעשה דבר אחד בקירוב והרא"ש נוטה לסברת הר"ם ונראה כדבריו שהרי הרגל הלשון אינו אלא מצד הטבע המורגל באדם והרי הוא כמו שור שנגח עכ"ל. וכיון דכתב רבינו דהרא"ש היה נוטה לסברת הר"ם וגם בסמ"ק לא הביא אלא דברי הר"ם הכי נקטינן:

סעיף קטן כא
ואלו ג' ברכות חשובות כאחת ובכל מקום שטעה בהן חוזר לראש בס"פ אין עומדין (ברכות לד:) א"ר הונא טעה בג' ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר ומשמע דבראשונות ואחרונות ליכא פלוגתא וכן פסקו כל הפוסקים וכתב המרדכי בס"פ אין עומדין וטעמא שכיון שכולן שבח הן כחדא ברכה דמו:

סימן קטו

סעיף קטן א
ברכה רביעית אתה חונן ומה ראו לומר בינה אחר קדושה דכתיב כי בראותו ילדיו וגו' והקדישו את קדוש יעקב וסמיך ליה וידעו תועי רוח בינה בפ"ב דמגילה (יז:):

סעיף קטן ב
ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב השמן לב העם הזה וגו' גם זה שם:

סעיף קטן ג
ומ"ש ויש בה ט"ו תיבות וכו' הם דברי עצמו:

סעיף קטן ד
ומ"ש ומן הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה וכו' כלומר שבעה רקיעים יש ביניהם ששה אוירים ומן הארץ ועד רקיע תחתון אויר אחד ומרקיע העליון עד כסא הכבוד אויר אחד הרי ט"ו בין אוירים ורקיע מהארץ עד כסא הכבוד:

סעיף קטן ה
ומה שכתב שמן הארץ עד הרקיע מהלך ת"ק שנה ועוביו של רקיע ת"ק שנה אין הכוונה לומר שיש שום רמז בשיעור ת"ק שנה אלא היינו לומר שט"ו מרחקים אלו שוים זה כזה:

סעיף קטן ו
ומה ראו לומר סליחה אחר תשובה דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח גם זה בפ"ב דמגילה:

סעיף קטן ז
ומה ראו לומר גאולה בשביעית וכו' עד סוף הסימן הכל שם ופירש"י שבוע שבן דוד בא בו חלוק משאר שנים כדאמרי' בפ' חלק שנה ראשונה רעב ולא רעב וכו' עד ובשביעית מלחמות ובמוצאי שביעית בן דוד בא: אתחלתא דגאולה היא ואע"ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד דהא ברכת קבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו אפ"ה כיון דשם גאולה עלה קבעוה בשביעית:

סימן קטז

סעיף קטן א
שמינית רפאינו ומה ראו לומר רפואה בשמינית א"ר אחא מתוך שניתנה מילה בשמיני וכו' בפ"ב דמגילה (שם):

סעיף קטן ב
ומ"ש וגם כדי לומר גאולה בשביעית שינו סדר הפסוק וכו' הם דברי עצמו:

סעיף קטן ג
אע"ג דתניא כל הכתוב לרבים אין מכנין אותו ליחיד וכו' תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בס"פ הקורא את המגילה עומד:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דהיינו במתרגם המתרגם הפסוקים כן משמע מתוך מ"ש שם בסמוך המתרגם פסוק כצורתו ה"ז בדאי אלמא דבמתרגם עסקינן:

סעיף קטן ה
ומ"ש בשם ה"ר יונה כתבו הרא"ש שם וכתב דמילתא דסברא הוא: ב"ה וכתבו ר"י בנתיב ב':

סימן קיז

סעיף קטן א
תשיעית ברכת השנים ומה ראו לאמרה בתשיעית וכו' בפרק ב' דמגילה (שם) ופירש רש"י שבור זרוע רשע אלו המייקרין את התבואה ומפקיעין את השער וממאי דבמפקיעי שערים כתיב דכתיב בההיא פרשתא יארוב במסתר כאריה בסוכו יארוב לחטוף עני וכי הלסטים אורב את העני ולא את העשיר הוא אורב אלא במפקיעי שערים הכתוב מדבר שרוב דעתם לעניים הוא וקא בעי דוד רחמי עלה דמילתא שבור זרוע רשע ותן שובע בעולם ובכך זרועו שבור ורע תדרוש רשעו בל תמצא וזה שהיה בדעתו להיות רשע כשתדרוש רשעו לא תמצא עולה שלא הספיק לעשותה:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו דאשרי האיש ולמה רגשו שתי פרשיות הן כ"כ רש"י שם וז"ל בפרשה תשיעית אמרה וא"ת שמינית היא אשרי ולמה רגשו תרתי פרשתא היא והתוס' הקשו עליו מדאמרינן בפ"ק דברכות דאשרי ולמה רגשו חדא פרשה היא וצ"ל דלמנצח עלמות ולמה ה' תעמוד ברחוק תרתי נינהו עכ"ל:

סעיף קטן ג
ובאשכנז אין משנין בה כלל אלא אומרים בימות הגשמים ותן טל ומטר וכו' נראה דתרתי קאמר חדא דבאשכנז אין משנין בנוסחתה מימות החמה לימות הגשמים ולא כמנהג ספרד שבימות החמה אומרים ברכנו ובימות הגשמים ברך עלינו ועוד שבאשכנז אין

שואלין בימות החמה לא טל ולא מטר ובספרד נוהגים לשאול טל בימות החמה ומייתי ראיה לקמייתא שאין משנין מברך עלינו לברכנו מלישנא דגמרא דאמר שאלה בברכת השנים אלמא אין שינוי אחר בה אלא שמזכירין בה שאלה:

סעיף קטן ד
ומ"ש דטל לא מיעצר מימרא בריש תענית (ג.):

סעיף קטן ה
ומתחילין לשאול ששים יום אחר תקופת תשרי בריש תעניות (י.) תניא חנניא אומר ובגולה עד ששים יום בתקופה:

סעיף קטן ו
ומ"ש דאסיקנא דיום ששים כלאחר ששים גם זה שם: וכתב בהגהות מיימון פ"ב וקי"ל דיום תקופה מתחיל נמצא כשעברו נ"ח ימים מן התקופה שואלין בתפלת ערבית שהוא תחלת נ"ט: וכתב הר"ד אבודרהם ויום ס' יבוא בכ"ב מנובי"מברי (ד' דעצעמ') אם היה אותו פיברי"ר מכ"ח יום אבל אם היה פיברי"ר מכ"ט יום תהיה השאלה בכ"ג נובי"מברי (ה' דעצעמ') כי תקופת תשרי לעולם שבעה ימים קודם (ד' או ה' אקט"ברי):

סעיף קטן ז
ומ"ש בשם אבי העזרי דהנך ס' מנינן להו מעת לעת כן כתבו שם הרא"ש והמרדכי בשמו:

סעיף קטן ח
ומ"ש בשמו עוד שאם נפלה התקופה בג' שעות מן היום וכו' כ"כ שם המרדכי:

סעיף קטן ט
ומ"ש שהרא"ש כתב על דבריו ולא נהגו כן וכו' גם מ"ש תמהני למה אנו נוהגין כבני גולה וכו' הכל שם: ומ"ש מ"מ דבר התלוי בארץ למה ננהוג כמותם פירוש דבר שתלוי בארצות שיש ארץ שצריכה מטר בזמן שחברתה אינה צריכה וכן ביאר יפה בתשובה וז"ל דאע"ג דתניא חנניה אומר ובגולה עד ס' בתקופה ואנן כל מילתא אזלינן בתר חכמי בבל ועבדינן כוותייהו היכא דפליגי אהדדי חכמי בבל וחכמי ארץ ישראל דתלמוד בבלי חשבינן עיקר ה"מ בדבר איסור והיתר וחיוב ופטור וטומאה וטהרה אבל בדבר התלוי בצורך השעה ואין בו שינוי לעבור על ד"ת ראוי לילך אחר השנים והמקומות והזמן דבבל שוכנת על מים רבים ולא צריכים גשמים עד ס' לתקופה או היה זמן הזרע מאוחר בבבל אבל בארץ אשכנז שזמן הזרע הוא מחצי תשרי ואילך הדבר ידוע שאם לא ירדו גשמים מיד אחר הזרע שהוא מתקלקל שהעופות והעכברים יאכלוהו כולו למה לא נעשה כבני א"י ששואלים את הגשמים בז' במרחשון כר"ג כי בדבר זה אין מחלוקת בין בני בבל ובין בני א"י שיתנו אלו טעם לדבריהם שראוי לעשות כך ואלו נותנים טעם שראוי לעשות כמותן אלא שבבבל היו עושים כפי הצריך להם והמשנה

שאומרת ששואלין במרחשון נשנית בא"י כפי הצריך להם ע"כ וכ' עוד באותה תשובה שכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה דפ"ק דתענית שמ"ש ר"ג בז' במרחשון שואלין את הגשמים אינו אלא בא"י ובארצות שאוירם כאוירה אבל בשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשמים באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא שבעה במרחשון ובחבורו כ' מז' ימים במרחשון שואלים את הגשמים בברכת השנים כל זמן שמזכיר גשם בד"א בא"י אבל בשנער ובסוריא ובמצרים ובמקומות הסמוכים לאלו והדומים להם שואלים הגשמים ביום ס' אחר תקופת תשרי ומקומות שהם צריכים לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלים את הגשמים בעת שהם צריכים להם בשומע תפלה ולפום ריהטא משמע שבפי' המשנה סותר מ"ש בחבורו כי בפירוש המשנה כתב ובשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשם באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא ז' במרחשון אלמא ששואלים בברכת השנים ובחיבורו כתב שאיי הים שואלים בשומע תפלה והמדקדק בדבריו ימצאם מכוונים כי בפי' המשנה כתב ארצות לפי שיש חילוק בין א"י לבבל לענין שאלה והזכרה מזה נלמוד שאין נקראים רבים אלא ארץ אחת ואותם אומרים בזמן הצריך להם שאלה בברכת השנים אבל בחיבורו כתב מקומות שהם צריכים גשמים בימות החמה כגון איי הים ואינם נקראים ארץ בפני עצמן הילכך כיחידים דמו ואומרים בשומע תפלה ע"כ. ודעת הר"ן נוטה קצת לדעת הרא"ש לענין הדין אע"פ שבפי' דברי הרמב"ם נראה שהוא חולק עליו שכתב בפ"ק דתענית ואיכא למידק היכי פסק ר"א הלכה כר"ג דאמר בז' במרחשון שואלים את הגשמים דהא ר"ג לא אמר הכי אלא מפני תקנתן של עולי רגלים והאידנא בתר חורבן ליכא למיחש לתקנתייהו איכא למימר דבגמרא אמרינן דהיכא דאית ליה פירות בדברא אין שואלין עד ז' במרחשון ומשום הכי פסקינן הלכה כר"ג לומר שכיון שהוקבע זמן זה לבני א"י אף כל מי שיראין מירידת גשמים משום פירי דדברא וכיוצא בו מאחרין השאלה עד ז' במרחשון וכבר כתבתי בחידושי שנראה מדקדוק סוגיית הגמרא דבאתרא דלית להו פירי בדברא ואינו מקום טבענית אלא צריך גשמים כגון א"י שואלים תיכף אחר החג ונמצאת אומר שכל המקומות שוין לה להזכרה מי"ט האחרון של חג אבל בשאלה נחלקו לג' דינים כפי חילוק המקומות שבא"י ובכל המקומות הצריכים למטר כיוצא בה ואין להם פירי בדברא שואלין ומזכירין בי"ט האחרון של חג והיכא דאית להו פירי בדברא מאחרין את השאלה עד ז' במרחשון ובבל שהיא טבענית הרבה עד ס' בתקופה זהו הדרך היותר מתחוור בעיני וכבר נהגו ג"כ בקצת מקומות לשאול בז' במרחשון אבל מה אעשה והרי"ף לא הזכיר בהלכותיו פירי דדברא כלל וכתב הא דאמר רבי אלעזר

הלכה כרבן גמליאל וכתב גם כן בגולה עד ס' בתקופה נראה שאין לו אלא שני זמנים הללו ושבא"י מאחרין לשאול אפי' בזמן הזה עד ז' במרחשון ואף הרמב"ם כתב בפ"ד מהל' תפלה בז' ימים במרחשון שואלין את הגשמים בברכת השנים כל זמן שמזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בד"א בא"י אבל בשנער וסוריא ומצרים ומקומות הסמוכים לאלו והדומים לאלו שואלים את הגשמים ביום ששים אחר תקופת תשרי וכבר פירשתי סוגיית הגמרא בחידושי ע"פ דרכם ומדבריהם צ"ל דכי איפסיקא הלכתא כר"ג היינו אפילו לאחר חורבן לפי שהיו מתאספים מכל הסביבות ברגל בירושלים כמו שעושים גם היום ומפני עולים הללו ראוי שנאחר השאלה שהיא היתה עיקר התקנה אבל לא סגי כ"כ שנאחר את ההזכרה ולפ"ז אין לנו דין ג' של פירי דדברא כלל ועמדנו על שני דינים בלבד דבא"י נקטינן בזמן הזה בהזכרה כרבי יהודה ובשאלה כר"ג ובגולה כרבי יהודה בהזכרה ובשאלה עד ס' בתקופה עכ"ל:

סעיף קטן י

ושואלין עד תפלת המוסף של יום טוב הראשון של פסח וכו' אינו מדוקדק שהרי בתפלת י"ט לא שייך לאדכורי בהו שאלה וה"ל כאילו כתב ושואלין עד תפלת המנחה של ערב י"ט הראשון של פסח ומשם ואילך פוסקין מלשאול:

סעיף קטן יא

ויחידים הצריכין למטר אח"כ שואלים אותו בשומע תפלה אפילו בעיר אחת גדולה כנינוה וכו' בספ"ק דתעניות (יד:) שלחו ליה בני נינוה לר' כגון אנן דצריכינן מיטרא אפי' בתקופת תמוז כיחידים דמינן ובשומע תפלה או כציבור דמינן ובברכת השנים שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה ופסקו כן כל הפוסקים וכתב הרב רבינו נסים ואע"ג דאמרינן בפ"ק דע"ז (ח.) שאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים שאני מטר שהוא מזיק לרוב העולם בתקופת תמוז כדכתיב (שמואל א י"ב:י"ז) הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאול לכם וגו' ע"כ ול"נ דלא דמיא כלל להההיא דע"ז דהתם אינו משנה ממטבע הציבור אלא שמוסיף מעין מה ששואלים הציבור הילכך אומרה בברכת השנים אבל הכא שהוא משנה ממטבע הציבור שהרי אינם שואלים מטר ומי ששאלו מחזירין אותו אינו בדין שיהיו היחידים משנין מטבע הברכה מפני צורך עצמן וישאלו מטר באותה ברכה עצמה:

סעיף קטן יב

ומ"ש אבל ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה וכו' כתב א"א ז"ל שיכולים לשאול בברכת השנים כבר כתבתי תשובה זו בסמוך וכתב באותה תשובה שלא נתקבלו דבריו וגם

מדברי הר"ן שכתבתי לא משמע לחלק בכך וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שמאחר שהרא"ש כתב באותה תשובה שאע"פ שהוא יחיד היה יכול לשאול מאחר שזה הדבר הוא צרכי רבים אלא כדי שלא יהא נראה שהם כאגודות אגודות נראה מכאן ראיה שאם היחיד טעה ושאל גשם בזמן שהיה מן הדין לשאול טל שלא יחזור מאחר שהאמת נראה כדברי הרא"ש ואפי' ביחיד יש לו מקום להתפלל אלא מהסברא הנזכרת היכא שהתפלל בדיעבד שאין בכאן זאת החורבה נראה שאין לו לחזור וצ"ע עכ"ל ולע"ד היה נראה שכיון שלא נתקבלו דברי הרא"ש וכל העולם לא נהגו כן ה"ל סוגיין דעלמא דלא כהרא"ש והילכך הטועה ושאל גשם צריך לחזור אפילו בארץ שכולה בכללה צריכה גשם בימות החמה ומ"מ כיון שהרב פסק עלינו את הדבר מי יקל ראש כנגדו ולכן ראוי לצאת מידי ספק ולחזור ולהתפלל בתורת נדבה וכמ"ש ה"ר יונה גבי טעה במנחה בשבת ולא הזכיר של שבת וכתבו רבינו בסי' רצ"ב:

סעיף קטן יג

ואם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו כבר נתבאר בסי' קי"ד שכל שהזכיר גשם בימות החמה מחזירין אותו וכ"ש כששאל דהוי מיקל טפי ולדברי המפרש שאם הזכיר טל ומטר אין מחזירין אותו צ"ל דהיינו דוקא בהזכיר אבל בשאלה מודה שכל שהזכיר מטר אע"פ שהזכיר ג"כ טל דמחזירין אותו:

סעיף קטן יד

ומ"ש וכן אם לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו אפילו ששאל טל אע"פ שבהזכרה אינו כן כדפרישית לעיל בפרק תפלת השחר תניא טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים מחזירין אותו ובריש תעניות כתב הרי"ף ירושלמי היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר וכתב הר"ן בשם הרמב"ן דהבו דלא לוסיף עלה דבהזכרה הוא דאיתמר ואין דנין כן בשאלה לפי שיש שבח והודאה במה שאינו נעצר כמו שיש במה שהוא נעצר לפיכך הזכרה של ריצוי וגבורת גשמים עומדת במקומה אבל היאך יתכן לומר בשאלה שתהא שאלת מה שאין צריך לשאול עולה לו במקום מה שצריך לשאול הא ודאי ליתא וכן יראה מדברי הרמב"ם בפ"י מה"ת וכן פירשו ה"ר יונה והרא"ש בפרק תפלת השחר וכ' שם הרא"ש והא דקאמר מטר לאו דוקא דהל"ל ולא גשם כלומר דכיון דמאי דמשני ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר לא קאי אשאלה אלא אהזכרה הל"ל ההוא דלא אדכר לא טל ולא גשם שהוא הלשון שאומרים בהזכרה ולא הל"ל דלא אדכר לא טל ולא מטר שהוא הלשון שאומרים בשאלה אלא דלא דק ומתוך דברים הללו

יתבאר לך שמ"ש המרדכי בריש תעניות על הא דמשני ההוא דלא אמר לא טל ולא מטר מכאן יש בני אדם שאומרים בכל פעם ותן טל לברכה אף בימות החמה שיהא רגיל בפיהם טל דאז אם ישכחו מטר בימות הגשמים אין מחזירין ע"כ דברים דחויים הם שעלה על דעתו שדין שאלה שוה לדין הזכרה ואין הדבר כן וכמו שנתבאר:

סעיף קטן טו

ומ"ש אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו וזה פשוט מדגרסינן בריש תעניות (ג.) תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר מאי טעמא לפי שאינם נעצרים ואע"ג דגבי הזכרה איתמר משמע דה"ה לשאלה דהא טעמא דשאין נעצרים שייך גבי שאלה כמו גבי הזכרה:

סעיף קטן טז

ומ"ש ואם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו וכו' מימרא דרב אסי בפרק תפלת השחר וכתבו רבינו בסימן קי"ד:

סעיף קטן יז

ומ"ש ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה שם וכו' מיתיבי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים מחזירין אותו לא קשיא הא דאדכר קודם שומע תפלה הא דאדכר בתר שומע תפלה וכתבו התוספות הא דאדכר אחר שומע תפלה אז ודאי מחזירין אותו מיהו אם לא עקר רגליו א"צ לחזור לראש ולא לברכת השנים אלא חוזר לשומע תפלה וכן משמע בירושלמי בפרק אין עומדין וכן הסכים ה"ר יונה בפרק תפלת השחר והרשב"א כ' שכן דעת רבינו האיי אבל הראב"ד כתב שמחזירין אותו לברכת השנים וכענין שאמרו בהבדלה בפרק אין עומדין טעה בזו ובזו חוזר לראש ומסתברא ודאי כדברי הראב"ד ואלא מיהו בירושלמי מפרש כדברי רבינו האיי ע"כ והרא"ש כתב הא דאדכר בתר שומע תפלה מפרש בירושלמי חוזר לשומע תפלה וא"צ לחזור לברכת השנים וכן פסק ה"ר יוסף בשם ר"ח וא"ת הא אמרינן בפרק אין עומדין טעה בזו ובזו חוזר לראש פירוש שתקנו הבדלה בתפלה ועל הכוס כשטעה בתפלה אומרה על הכוס וא"צ לחזור ולהתפלל ואי טעה על הכוס חוזר ומתפלל הכא נמי כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה היה לו לחזור לברכת השנים ושמא יש לחלק דשאני הכא די"ח כולם כתפלה אחת הן ולא אטרחוהו רבנן לחזור כמו גבי הבדלה שנתקנה בתפלה ועל הכוס דתרי עניני נינהו ובה"ג כתב דאי אדכר קמי שומע תפלה אומרה בשומע תפלה ואי לא הדר לראש ומשמע שר"ל אם לא אמרה בשומע תפלה חוזר לברכת השנים דהיינו רישא דידהו ולישנא לא משמע דאיירי כשסיים כל י"ח ברכות ואז חוזר לראש י"ח ונראה דסברי ה"ג דתלמודא דידן פליג אירושלמי מההיא דטעה בזו ובזו וכל

דבריהם דברי קבלה ויש לסמוך עליהם וכ"כ הראב"ד ז"ל עכ"ל וכן פסק הרמב"ם בפ"י מה"ת וכיון שהרמב"ם והרא"ש זכרונם לברכה מסכימים כן הכי נקטינן: ונראה שאם נזכר אחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה שאומר ותן טל ומטר ואח"כ אומר רצה דכל שלא התחיל רצה כאילו לא סיים שומע תפלה חשבינן ליה וכמו שכתב רבינו בסימן קי"ד בשם אבי העזרי בנזכר קודם שהתחיל בתקע בשופר גדול: ונראה שאם השלים תפלתו אינו רגיל לומר תחנונים אחרים אע"פ שעדיין לא עקר רגליו כעקרם דמי וכמו שיתבאר בסימן תכ"ב:

סעיף קטן יח

ומה ראו לומר קיבוץ גליות אחר ברכת השנים לפי שנאמר ואתם הרי ישראל וכו' בפ"ב דמגילה (יז:) ופירש"י ופרייכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא אלמא קיבוץ גליות בעת ברכת השנים היא:

סימן קיח

סעיף קטן א

אחת עשרה השיבה שופטינו כבראשונה ומה ראו לאמרה אחר קיבוץ גליות דכיון שיתקבצו הגליות עושה דין ברשעים וכו' בפ"ב דמגילה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם אחיו ה"ר יחיאל שתמה על חתימת ברכה זו למה מזכירין בה מלכות כבר נתיישב במה שכתב מחזור ויטרי דגבי משפט שייך לומר מלך ואיני מבין מה שכתב שנשא ונתן לפני הרא"ש וקבל דבריו דאי לשנות הנוסחא קאמר א"א שהרי הרא"ש כ' בספ"ק דברכות כל השנה כולה אומר האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט ואם לומר שבדין היה לו לתמוה מה שנשתנית ברכה זו שמזכיר בה מלך יותר משאר ברכות מה קיבול דברים שייך בזה מאחר שכבר יישבו מחזור ויטרי ואפשר שקודם שראה מחזור ויטרי קאמר שקיבל הרא"ש דבריו שבדין היה לו לתמוה אי נמי אאידך תמיה דמה הפרש יש בין מלך אוהב צדקה ומשפט להמלך המשפט קאמר שקיבל הרא"ש דבריו שיש לתמוה על כך שזה לא יישב במחזור ויטרי ובהלכות ר"ה אכתוב יישוב תמיה זו בס"ד:

סעיף קטן ג

שתים עשרה קללת המלשינים וקבעוה אחרי המשפט שכיון שעושה משפט כלו המלשינים וכולל הזדים עם המלשינים כדכתיב ושבר פושעים וכו' ג"ז בפ"ב דמגילה ופירש"י יהודים שאינם מאמינים בדת משה שהיתה מן השמים שנאמר עוזבי ה' אלו המלשינים ושבר פושעים היינו זדים כדאמרי' פושעים אלו המרדים:

סעיף קטן ד
שלש עשרה על הצדיקים ותקנוה אחר קללת המלשינים שכיון שכלו הרשעים מתרוממות קרנות הצדיקים וכו' וכולל גרים עם צדיקים כדכתיב מפני שיבה תקום וגומר גם זה שם כלומר דקרא דמפני שיבה תקום מיירי בצדיקים דכתיב ביה והדרת פני זקן והיינו חכם כדדריש בפ"ק דקידושין (לב:) זה שקנה חכמה וסמיך ליה וכי יגור אתך גר הרי גרים סמוכים לצדיקים לכך כוללם בברכה אחת:

סעיף קטן ה
י"ד בונה ירושלים ותקנוה לומר אחר על הצדיקים וכו' גם זה שם:

סעיף קטן ו
ט"ו את צמח דוד ותקנוה אחר בונה ירושלים שכיון שבאים לירושלים בא דוד דכתיב אחר ישובו בני ישראל וגומר גם זה שם ופירש"י אחר ישובו בני ישראל אחר שישובו לבית המקדש ובקשו את הקב"ה ואת דוד מלכם:

סימן קיט

סעיף קטן א
שש עשרה שמע קולנו ותקנוה אחר צמיחת דוד שכיון שבא דוד באה תפלה דכתיב והביאותים אל הר קדשי וכו' בפ"ב דמגילה (יח.):

סעיף קטן ב
שואל אדם צרכיו בשומע תפלה בפ"ק דע"ז:

סעיף קטן ג
ומ"ש וכן בכל ברכה וברכה יכול לשאול מענינה וכו' ג"ז שם וכתב כל זה הרי"ף בפרק אין עומדין. וכתב שם ה"ר יונה דענין זה מתחלק לד' דינים חלוקים האחד שבברכת שומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו בכל ענין שירצה שברכת שומע תפלה כוללת כל הצרכים ולכך נתקנה. הדין השני שאם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר ואפי' שלא יהיה לצרכו ממש מותר שכיון שאומר אותו בלשון רבים מיהו בלשון יחיד אסור לאומרו כיון שאינו אומר אותו בעבור כל ישראל והוי הפסקה ודוקא שיכול לאומרו בלשון רבים בסוף כל ברכה וברכה שכיון שהשלים כבר מה שתיקנו חכמים לחיוב גמור אין לחוש במה שמוסיף אח"כ אבל באמצע הברכה לא דכיון ששואל צרכי רבים באמצע הברכה נראה כמוסיף על המטבע שתיקנו חכמים. והדין השלישי שאם שואל צרכיו ממש כגון ששואל על חולה שיש לו בתוך ביתו שיתרפא וכיוצא בו יכול לאמרה בלשון יחיד ואפי' באמצע הברכה והיינו דאמרינן אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת חולים ולא הזכיר בכאן בסוף הברכה אלא בברכת החולים סתם

קאמר דמשמע דאפי' באמצע הברכה יכול לשאול צרכיו כיון שצריך לו לפי שעה והוא שיאמר אותו בלשון יחיד שלא ידמה כמוסיף על המטבע שתיקנו חכמים. הדין הרביעי שבסוף התפלה בין קודם יהיו לרצון בין אחר יהיו לרצון יכול להאריך ולומר כרצונו בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי ציבור עכ"ל וחילוקים אלו נראה שלמדם מדגרסי' בפ"ק דע"ז (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל שואל אדם צרכיו בשומע תפלה א"ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים אמר ריב"ל אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יה"כ אומר ואע"ג דמשמע לכאורה דמימרא דרב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת ומימרא דרב חייא בר אשי שתיהן לא באו ללמד אלא על ענין א' וכן נראה מדברי רש"י מדברי ה"ר יונה נראה שסובר דמכל מימרא שמעינן מילתא חדתא דרב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת דאמר אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין כל ברכה וברכה אומר מיירי במתפלל על צרכי ציבור ומש"ה לא שרי אלא בסוף כל ברכה אבל לא באמצע הברכה שלא יראה כמוסיף על מטבע שטבעו חכמים וזהו מ"ש בדין השני דבאמצע הברכה אינו אומר בלשון רבים ומ"ש שכשאומר בסוף הברכה אסור לומר בלשון יחיד הוא מסברת עצמו ומאי דאמר רב חייא בר אשי אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת חולים מיירי במתפלל על צרכי עצמו ומשמע שאמרה בכל מקום שירצה בין באמצע בין בסוף וזהו הדין השלישי והא דאמר ריב"ל אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יום הכיפורים אומר מבואר שהוא הדין הרביעי. והא דא"ר יהודה אמר שמואל שואל אדם צרכיו בשומע תפלה משמע דאפילו במתפלל על צרכי רבים באמצע ברכה מיירי דאי במתפלל על צרכי יחיד מאי איריא שומע תפלה בשאר ברכות נמי הרי אמרו אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת חולים וכו' ואי באומר בלשון רבים אלא שצריך שלא יאמר אלא בסוף הברכה מאי איריא שומע תפלה אפי' שאר ברכות נמי שהרי אמרו אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר ומפני כך הוא מפרש דבשומע תפלה שואל צרכיו בכל ענין שירצה אפי' בלשון רבים ובאמצע הברכה וזהו הדין הראשון ואע"פ שיש לדחות ולומר דשומע תפלה שוה לשאר ברכות לענין שאינו שואל בלשון רבים באמצע הברכה ואין ביניהם אלא שבשומע תפלה שואל כל צרכיו מאיזה מין שיהיה ובשאר ברכות אינו שואל בכל אחת אלא מעין אותה

ברכה לא משמע ליה להה"ר יונה לפרושי הכי מדסתם ואמר שואל אדם צרכיו בשומע תפלה ולא חילק בין שואל באמצע הברכה לשואל בסופה ובין שואל צרכי עצמו לשואל צרכי ציבור כמו שמחלק בשאר ברכות משמע דבשומע תפלה שואל כל צרכיו בכל ענין שירצה אפילו באמצע הברכה ובלשון רבים וא"ת הרי אנו נוהגים ביום תענית להאריך בתחנונים בלשון רבים באמצע ברכה סלח לנו וזהו הפך מ"ש ה"ר יונה בדין השני י"ל דציבור שאני מידי דהוה אהא דאמרינן לא ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ולא בשלש אחרונות ובציבור נהגו לומר קרוב"ץ כמו שנתבאר בסימן קי"ב וכן כתבו התוס' בפ"ק דע"ז. והרא"ש לא הזכיר דבר מכל אלו החילוקים משמע שהוא מפרש דאין חילוק בין שואל באמצע הברכה לשואל בסוף בכל מקום יכול לשאול בין בלשון רבים בין בל' יחיד ודין שומע תפלה שוה לשאר הברכות בכל דבר אלא שבשומע תפלה שואל כל צרכיו מאיזה מין שיהיה ובשאר ברכות אינו שואל בכל ברכה אלא מעין אותה ברכה ולפי זה רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת דאמר אם בא לומר בסוף ברכה וכו' ורב חייא בר אשי דאמר אם יש לו חולה בתוך ביתו וכו' חדא מילתא נינהו ובסוף דאמר רב יהודה לאו דוקא דה"ה באמצע אלא אורחא דמילתא נקט א"כ אפשר דלרבותא נקט סוף ברכה שאע"פ שאינו אומר סמוך לחתימה מה שתיקנו חכמים שרי וכ"ש כשאומר סמוך לחתימה מה שתיקנו חכמים ואינו שואל צרכיו אלא באמצע דשרי ועי"ל דסוף כל ברכה לאו למעוטי באמצע אלא למעוטי שלא ישאל בתחלת הברכה וכ"כ רבינו בסימן תקס"ו וז"ל ונוהגים להרבות סליחות בברכת סלח לנו ופר"י שסומכין על הא דאמרינן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר רק שיתחיל מעין הברכה ואח"כ יכול להאריך בדברי ריצוי ותחנונים כפי רצונו בין יחיד בין רבים והא דאמר ריב"ל שיכול לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יום הכיפורים לא בא למעט בסוף כל ברכה וברכה אם התחיל מעין הברכה אלא שלאחר התפלה יכול להתחיל ולומר היאך שירצה מה שאין כן בתוך התפלה ע"כ ולפי זה רב חייא בר אשי שלא הזכיר בסוף הברכה צ"ל דמשמע ליה דמילתא דפשיטא היא שצריך שיתחיל בנוסח הברכה ואח"כ יוסיף מה שירצה ולא יתחיל בשאלתו דא"כ הויא הברכה טפלה לשאלתו ולכך לא הוצרך להזכיר כן והרמב"ם בפ"ז מהל' תפלה כתב ואם בא לומר אחר תפלתו כסדר יוה"כ אומר וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה מוסיף כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת חולים וכו' ואם רצה לשאול כל צרכיו בשומע תפלה שואל וכך הם דברי רבינו שכתב המימרות כפשטן ולא הזכיר חילוקי ה"ר יונה וכיון דהרמב"ם והרא"ש ז"ל בחדא שיטתא אזלי הכי נקטינן ומ"מ טוב לחוש לדברי ה"ר יונה ז"ל: כתב המרדכי בס"פ אין

עומדין אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יה"כ וכו' משמע דוקא אחר תפלתו יכול להאריך אבל באמצע הברכות אינו יכול להאריך אפילו מעין הברכות אלא לקצר והשתא רגילות הוא לומר סליחות בסלח לנו ומרבים תחנונים באמצע הברכה משום דצרכי רבים נינהו אבל לצורך יחיד אין יכול להאריך כי אם לאחר תפלתו והוא מדברי התוס' בפ"ק דע"ז:

סעיף קטן ד

אמצעיות אין להם סדר דאמר רב הונא טעה בג' ראשונות וכו' ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר בס"פ אין עומדין וכל הפוסקים פסקו כרב אסי וכתב הרי"ף שגאון פירש כפירש"י ודחה פירושו והעלה כפירשב"ם וכן הסכימו התוספות וה"ר יונה והמרדכי והרא"ש והרשב"א וכתבו שרובן של גאונים וכן הראב"ד כולם הסכימו כן וכן פסק הרמב"ם בפ"י מהלכות תפלה וכיון דכולהו רבוותא סברי כפרשב"ם פשיטא דהכי נקטינן:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ולפי זה ש"צ ששכח עננו ונזכר אח"כ וכו' כ"כ התוס' והרא"ש והמרדכי שם וכ"כ המרדכי עוד בפ"ב דמגילה וז"ל ואומ' ר"י דנ"מ להאי פי' בתענית ציבור שמתפלל ש"צ עננו בין גואל לרופא אם שכחו אין מחזירין אפילו אם לא סיים אלא אותה ברכה אין מחזירין וכל היכא דאמרינן אין מחזירין אם היה חוזר הוי ברכה לבטלה ע"כ והכי נקטינן ודלא ככתוב בכלבו סי' י"א בפסק של שיטת רשב"ם אם שכח ש"צ עננו ולא נזכר עד שבירך ברכת רפאינו או יותר חוזר ואומר רפאינו וכל הברכות על הסדר:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו שאם שכח ש"צ עננו אומרו במקום שנזכר יותר נראה לומר שיאמר אותו בשומע תפלה וכן כתוב במנהיג:

סימן קכ

סעיף קטן א

ברכת שבע עשרה רצה ותקנוה אחר שומע תפלה שכיון שבאת התפלה באה העבודה דכתיב עולותיהם וזבחיהם לרצון וכו' בפ"ב דמגיל':

סעיף קטן ב

ונוהגים בספרד שלא לומר רצה במנחה אלא מתחיל ואשי ישראל ז"ל המנהיג ראיתי בטוליטולא וכל סביבותיה שא"א רצה כי אם במנחת תענית ולא בשאר מנחה ומתחילין ואשי ישראל ותפלתם וכו' ויראה לי הטעם כי בשעה שאין הכהנים נושאין כפיהם אין לומר רצה לפי שאמרו בפרק אלו נאמרין (סוטה לח:) כל כהן שאינו עולה בעבודה לדוכן שוב אינו עולה ורצה קורא עבודה דעל הקרבנות כתיב לרצון להם לפני ה' וכשמתחיל

החזן רצה הם עולים לדוכן ומנחה שבכל יום אין בה נשיאת כפים זולתי במנחה דתענית וכ"כ רבינו סעדיה כמנהג ספרד אך מ"ש כי אם במנחת תענית ובמנחת יה"כ אע"פ שאין בה נשיאת כפים ואין נוהגים בזה בספרד כמוהו ולא בצרפת ובפרוביצנא כי אם בשחרית ומוסף ונעילה בכיפורים בשעה שהיו נושאין כפיהם אבל במנחת הכיפורים שלא היו נושאין א"א וכן בדין אך בפרובינצ' ובצרפת נהגו מקרוב לומר ערבית ושחרית ומנחה רצה ולא יתכן בעיני עכ"ל ונראה שטעם רבינו סעדיה דבמנחת יה"כ אומרי' רצה אע"פ שאין בו נשיאת כפים כדי שלא לחלק במנחת תענית בין זו לזו ועכשיו בכל המקומות נוהגים לומר רצה בכל התפלות:

סעיף קטן ג

ואשי ישראל וכו' ואע"פ שאין עתה עבודה מתפללים על התפלה וכו' הוקשה לו היכי אמרינן ואשי ישראל דהיינו הקרבנות תקבל ברצון שהרי עכשיו אין לנו קרבן לכך כתב שאע"פ שאין עתה עבודה מתפללין על התפלה שהיא במקום הקרבן ולפ"ז ה"פ ואשי ישראל ותפלתם תפלת ישראל שהוא במקום האישים שהם הקרבנות תקבל ברצון:

סעיף קטן ד

ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים וכו' כן כתבו התוס' בסוף מסכת מנחות (קי.) ולפ"ז ה"פ ואשי ישראל כלומר אנשי ישראל הנקרבים על יד מיכאל או יהיה מלשון אשה ריח ניחוח כלומר קרבנות ישראל דהיינו נפשותיהן שהן עצמן נקרבות על ידי מיכאל גם תפלתם של ישראל הכל תקבל ברצון:

סעיף קטן ה

וי"מאותו על מה שלמעלה ממנו ג"ז מדברי התוספות שם וז"ל י"א דקאי אדלעיל והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ותפלתם תקבל ברצון תחלת דבר הוא היינו לומר דלשני הפירושים הראשונים ואשי ישראל דבוק עם ותפלתם הבא אחריו ולפירוש זה ואשי ישראל דבוק עם והשב העבודה לדביר ביתך כלומר השב העבודה ואשי ישראל דהיינו קרבנותיהם לדביר ביתך ואח"כ מתחיל ואומר ותפלתם של ישראל מהרה באהבה תקבל ברצון. ונ"ל שאותם שלא היו מתחילים במנחה אלא מואשי ישראל היו מפרשים כאחד מן הפירושים הראשונים דאילו לפירוש זה לא יתכן להתחיל מואשי ישראל שאינו תחלת דבר:

סימן קכא

סעיף קטן א

י"ח מודים ותקנוהו אחר רצה דכיון שבאת עבודה באת תודה דכתיב זובח תודה יכבדנני בפרק שני דמגילה ופירש"י זובח תודה אחר זביחה תן הודאה:

סעיף קטן ב

האומר מודים מודים משתקין אותו משנה בפרק אין עומדין (ברכות לג:) ובפרק הקורא את המגילה עומד (כה.) ומפרש בגמרא טעמא משום דמיחזי כב' רשויות וכתבו התוס' דאיתא בירושלמי הדא דתימא בציבור אבל ביחיד תחנונים הם וכבר כתב רבינו גבי אומר שמע שמע בסי' ס"א דאין נראה לחלק כיון דבגמרא דידן אינו מחלק ולכן סתם רבינו כאן הדברים ולא חילק:

סעיף קטן ג

ושוחין בה תחלה וסוף ברייתא בס"פ אין עומדין (ברכות לד.) אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחילה וסוף ובהודאה תחילה וסוף ופירש"י במודים ובהטוב שמך ולך נאה להודות: כתוב בהגהות אשירי ספ"ק דברכות בשם א"ז מי שמתפלל ובא עו"ג כנגדו ויש לו ע"ג אל ישתחוה במודים אע"פ שלבו לשמים וכבר כתבתי בזה בסי' קי"ג:

סעיף קטן ד

אחר הודאה ברכת כהנים דכתיב וישא אהרן את ידיו וכו' בפרק שני דמגילה ופריך אימא קודם עבודה לא ס"ד דכתיב וירד מעשות החטאת וכו' מי כתיב לעשות מעשות כתיב ולימרה אחר עבודה לא ס"ד דכתיב זובח תודה מאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי מסתברא עבודה והודאה חדא מילתא היא ופירש"י אף הודאה עבודה של מקום היא:

סעיף קטן ה

ודוקא ש"ץ אומר אותה וכו' כ"כ הר"ד אבודרהם וז"ל אסור ליחיד לומר ברכת כהנים בתפלתו כי בציבור נתקנה כנגד נשיאות כפים שאינה אלא בעשרה וכ"כ המנהיג:

סימן קכב

סעיף קטן א

תשע עשרה שים שלום ותקנוה אחר ברכת כהנים דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם וברכה של הקב"ה היא שלום דכתיב ה' עוז לעמו יתן וכו' בפרק ב' דמגילה: כתוב בשבלי הלקט בשם הגאונים אומר כולנו כאחד ולא אמרינן כאחת ומאי כאחד זה אברהם דכתיב כי אחד קראתיו ואומר כי במאור פניך משום דכתיב באור פני מלך חיים וכתיב באור פניך יהלכון וא"א ממאור פניך: וכתוב במנהיג באותם המקומות שאומרים עושה שלום ברכנו כולנו ברב עוז ושלום בא"י המברך את עמו בשלום לא

יתכן דמטבע ארוך תקנוהו חכמים ככל שאר ברכות של י"ח והם עושים ממנו מטבע קצרה כברכת הפירות והמצות שפתיחת הברכה היא חתימתה ומשנין ממטבע שטבעו חכמים בברכות ולא יצאו י"ח עד כאן:

סעיף קטן ב

ולאחר שסיים י"ח ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדיש וקדושה וברכו כ"כ המרדכי בפרק מי שמתו וז"ל ומיהו באלהי נצור עונה ומ"ש בהגהות מיימון החדשות בפ"י מה"ת דלאחר שסיים עושה שלום נראה לראבי"ה שיכול לענות ע"כ לאו אעושה שלום במרומיו קאי דאי הכי מאי רבותא אלא לברכת שים שלום קאי שהם היו מברכים במקום שים שלום וכו' עושה השלום ברכנו וכו' וקאמר דכיון שסיים ברכה זו אע"פ שעדיין לא אמר אלהי נצור יכול לענות וכ"פ המרדכי בפ' לולב הגזול כתב רא"ם שאם הגיע לעושה שלום יענה עמהם ושוב יחזור לאלהי נצור כי כבר נגמר י"ח ברכות. והרשב"א כתב בתשובה שאלת אם יכול לענות קדיש או קדושה או ברכו אחר שסיים י"ח ברכות:

סעיף קטן ג

תשובה המתפלל צ"ל י"ח ברכות ואח"כ יהיו לרצון אמרי פי כמו שאמר דוד ע"ה אחר י"ח מזמורים והוא מכלל התפלה ולכן תקנו ה' שפתי תפתח בתחלה ויהיו לרצון בסוף ולפי' צריך לאומרו מיד אחר י"ח ברכות בלי הפסק תחנונים אבל לאחר יהיו לרצון אומר אפי' סדר יה"כ והילכך אם בא להפסיק ולענות בין יהיו לרצון לי"ח ברכות אינו מפסיק שהרי יהיו לרצון מכלל התפלה אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים פוסק שאינן מכלל התפלה והרשות בידו לקצר עכ"ל וכתב עוד בתשובה אחרת הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אם התחיל ש"צ לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה מקצר ועולה שאין חובה לומר בכל פעם ואפי' לא קיצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכות של ק"ש אפי' באמצ' דלא חמירי תחנוני' כתפלה:

סעיף קטן ד

ואומר אלהי נצור בס"פ היה קורא (ברכות יז:) קאמר שרב המנונא היה אומרו אחר תפלתו ועוד מביא שם נוסח תחנות אחרות שהיו חכ"א כל אחד אחר תפלתו והעולם ביררו להם תחנה זו דאלהי נצור וכבר נתבאר סי' קי"ט שאם ר"ל אחר תפלתו אפילו כסדר י"ה אומר בין קודם אלהי נצור בין אחר אלהי נצור: והכי איתמר בהגדה אמר שמואל כל הזריז לומר ד' דברים הללו וכו' אע"פ שלא הזכיר קודם לכן שיאמר ד' דברים הללו שייך לומר והכי איתמר על מה שכתב שיש מוסיפין לומר מלכנו אלהינו כלומר יש מוסיפין דברים אחר התפלה והכי איתמר בהגדה להוסיף דברים אחר תפלה וקשיא לי דאם כן מה צריך להביא ראיה מן הגדה לייתי ראיה מדאיתא בסוף פרק היה קורא

דכל חד מרבנן הוה אמר מילתא בתר צלותיה ואפשר דמשום דבהגדה קאמר שהאומר ד' דברים הללו זוכה לקבל פני שכינה נקט לה ועוד דמס"פ היה קורא כבר כתב חדא מהנך מילי דהוו אמרי רבנן בתר צלותייהו דהיינו אלהי נצור ומהגדה מייתי להוסיף עוד ד' דברים הללו ואפשר שמה שכתב ויש מוסיפין לומר מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך זהו תחלת התוספות ועוד יש בו דברים עשה למען שמך ע"ל ימינך וכו' והשתא אתי שפיר מ"ש והכי איתמר בהגדה וכו' והגדה זו הביא הרוקח בסי' שכ"ג וגם המנהיג כתבו:

סעיף קטן ה

וכן נהגתי לומר אלהי נצור עד וקלקל מחשבותם מלכנו ואלהינו וכו' יחד שמך בעולמך וכו' כ"כ הרוקח בסימן הנזכר וגם המנהיג כ"כ: גרסינן בפ"ק דברכות (ד' ט) בתחלה אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף אומר יהיו לרצון אמרי פי וכו' וכ' הרשב"א בסוף פ' היה קורא בשם הראב"ד גבי אלהי נצור שאין נכון לומר יהיו לרצון אחר תחנונים אלו אלא קודם להם לאחר סיום י"ח ברכות כמ"ש דוד לאחר י"ח מזמורים וכ"כ עוד הרשב"א בתשוב' שכתבתי בסמוך וכ"כ ה"ר יונה בפ' תפלת השחר וכתב עוד ואם ירצה לחזור ולאומרו פעם אחרת הרשות בידו ונראה שאפי' אם יאמר יהיו לרצון אחר התחנונים אין בזה איסור שהרי בברכות עצמן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין הברכה אומר ולא עדיף יהיו לרצון מהברכות עצמן:

סימן קכג

סעיף קטן א

וכורע ופוסע ג' פסיעות וכו' דאמר ריב"ל המתפלל צריך שיפסע שלש פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום וכו' בפ' הוציאו לו (יומא נג:) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש ס"פ אין עומדין אמר ריב"ל המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום תניא נמי הכי המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו שלא התפלל ומשום רב שמעיה אמרו שנותן שלום לימין ואח"כ לשמאל שנאמר מימינו אש דת למו רבא חזייה לאביי דיהיב שלמא לימינא ברישא א"ל מי סברת לימין דידך לשמאל דידך קאמינא דהוי ימינו של הקב"ה אמר רב חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאביי ורבא דפסעי להו ג' פסיעות בכריעה אחת. ופירש"י ראוי לו שלא התפלל. כלומר נוח היה לו אם לא התפלל כמו ראוי לו שלא בא לעולם: מימינו אש דת. אלמא ימין עדיפא: לשמאל דידך. דהיא ימינו של הקב"ה שהמתפלל רואה עצמו כאילו שכינה למול פניו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם אבי העזרי שאין לאמרו שאין פירושו שיאמר שלום בימינו וכו' אלא כשאומר עושה שלום במרומיו הופך פניו לצד שמאלו וכו' כ"כ המרדכי בס"פ אין עומדין וסמ"ק בסי' י"א: וכתב עוד המרדכי והורגלו להשתחוות לפניהם כעבד הנפטר מרבו: וכתוב בהגהות מיימונית בפ"ה מהלכות תפלה שרגל שמאל יפסע תחיל' דאמרינן בשוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה אמר דוד וכו' עד רגל שמאל לג' פסיעות שאחר תפלה. ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב בשם א"ח שרגל ימין יפסע תחילה כמו שאחז"ל יומא (נה:) כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין ואמרינן נמי מנחות (לד.) כי עקר איניש כרעא דימינא עקר ברישא וז"ל ספר אהל מועד אין מוסיפין על שלש פסיעות אלו ונהגו לעקור תחילה רגל של שמאל ואח"כ של ימין אך בעל המפתח כתב שעוקר של ימין תחילה ושיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא שיתן גודל בצד עקב ע"כ. ובעל שבלי הלקט כתב שהרגל שמאל יפסע תחילה מההיא דשוחר טוב ע"כ. ולענין הלכה מאחר שנמצא מפורש במדרש לעקור של שמאל תחילה הכי נקטינן וההיא דכל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין אינה ענין לזה דהכא אינו פונה לשום צד: וכתב עוד רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שנראה מפשטא דגמרא ומלשון רבינו ולשון הפוסקים שאין לומר עושה שלום אלא לאחר שעקר ג' פסיעות אבל מה אעשה שכל העולם אין נוהגין בזה הדרך וצ"ע עכ"ל. ובתרומת הדשן כתב להדיא שיפסע תחילה ואח"כ יתן שלום וכן ראוי לנהוג מאחר שבגמרא אמרו שיפסע ואח"כ יתן שלום וכ"כ ג"כ כל הפוסקים ומה לנו למנהג טעות שלא נהגו כן: כתב עוד רבינו הגדול מהרי"א בשם א"ח שאלו הפסיעות צריך שיהיו עקב בצד גודל וגודל בצד עקב ככהנים ועוד שם טעם לג' פסיעות שלאחר התפלה כנגד ג' מילין שרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה ועוד נמצא בהגדה שמרע"ה נכנס בחושך ענן וערפל לפני הקב"ה וכשיצא יצא מאלו הג' ולכך אנו עושים ג' פסיעות ע"כ ושבלי הלקט כתב בשם הגאונים טעם לג' פסיעות מפני שכשאדם עומד בתפלה עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו וכיון שנפטר מתפלתו צריך ג' פסיעות לאחריו כדי שיצא ממקום קדושה ועומד במקום חול וראיה לדבר שכן הוא כיון שחוזרים לאחוריהם ג' פסיעות נותנים שלום זה לזה כלומר עד עכשיו היינו במקום קדוש ויצאנו למקום חול עכ"ל ובשם רבינו האיי מ"כ שטעם ג' פסיעות משום דתפלות כנגד תמידין תקנום וכשהכהן עולה למזבח עם אברי התמיד היה עולה דרך ימין ומקיף ויורד דרך שמאל ובין כבש למזבח היו שלש רובדין של אבן ויורד בהם ג' פסיעות על עקב ואנן עושים כמו שהם היו עושים עכ"ל: וכתב ה"ר מנוח דהני ג' פסיעות ילפינן

להו מדכתיב ורגליהם רגל ישרה רגליהם תרי רגל חד וי"א ששה דהא כתיב בתריה וכף רגליהם ככף רגל עגל ואע"ג דג' פסיעות אשכחן ששה לא אשכחן ס"ל דפסיעה אינה אלא כשמניע ב' רגליו וכן מנהג חכמי צרפת וי"א תלת הוו בשובו למקומו שיש לו לחזור בג' פסיעות כאשר בתחילה עכ"ל. וכסברא אחרונה כתב הרד"א: כתוב בשבלי הלקט בשם גאון מי שמוסיף על ג' פסיעות יוהרא הוא: באיזה אונס פטור מג' פסיעות כתבתי בסי' צ"ד: כתב הרמב"ם בפ"ט אחר שיפסע ש"ץ ג' פסיעות לאחוריו ויעמוד מתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות להוציא את מי שלא התפלל ואחר כך כתב ואחר שישלים כל התפלה ישב ויפול על פניו נראה דבתפלה ש"ץ מתפלל בלחש פוסע ג' פסיעות אבל בתפלה שמתפלל בקול רם לא וכ"כ בת"ה סי' י"ג דש"צ אינו פוסע לאחוריו לאחר תפלתו שמתפלל בקול רם אלא ממתין הוא עד סוף הקדיש שלם שתקנוה חכמים לש"ץ אחר כל התפלה אלא שמפסיקין בקריאת ס"ת וסדר קדושה והלל ואבינו מלכנו וכה"ג כולהו לסדר התפלה באין וקדיש שלאחריהם חוזר עיקר על התפלה די"ח עכ"ל והר"ד אבודרהם כתב ולאחר שמסיים ש"צ חזרת התפלה אינו צריך לפסוע ג' פסיעות לאחריו אם התפלל בלחש עם הציבור אבל אם לא התפלל בלחש פוסע ג' פסיעות לאחוריו ע"כ ונראה שהוא חולק על דברי תה"ד שנתן טעם למה שאינו פוסע ש"צ כשמתפלל בקול רם מפני שממתין עד סוף הקדיש שלם דלפי אותו טעם אפילו לא התפלל בלחש אינו פוסע אלא ממתין עד סוף הקדיש שלם ומ"מ כשמתפלל בלחש דברי הכל צריך לפסוע כמו כל יחיד ויחיד וכ"נ מדברי הרשב"א בתשובה שאכתוב בסימן זה וז"ל ספר אוהל מועד ש"צ כשמסיים שים שלום אינו פוסע אחר שהתפלל תפלת לחש אלא בסוף כל תפלתו לאחר הקדיש וי"א שפוסע בתפלתו הראשונה ולא בשניה ואינו פותח בשניה ה' שפתי ואינו משלים יהיו לרצון אמרי פי ואחר שפסע בראשונה אינו צריך להמתין אלא יכול לחזור למקומו מיד כשירצה להוציא הרבים עכ"ל. והא ודאי שמ"ש ש"צ אינו פוסע אחר תפלת לחש לא קי"ל הכי כיון דכל הנך רבוותא ס"ל שפוסע ולענין מ"ש שאינו פותח בשניה ה' שפתי תפתח בס"ס קי"א כתבתי בשם כתבי מה"ר ישראל שיש לו לומר ה' שפתי תפתח ואפשר דכשם שסובר שפותח בה' שפתי תפתח סובר ג"כ שמשלים יהיו לרצון אמרי פי . (עיין ד"מ סי' קכ"ד):

סעיף קטן ג

ובמקום שכלו ג' פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד למקומו דאיתמר משמיה דרב מרדכי כיון שפסע ג' פסיעות וכו' עד דומה לכלב שב על קיאו כ"כ הרי"ף והרא"ש בס"פ אין עומדין ופירש רבינו הטעם מפני שסופו הוכיח על תחילתו וכו' וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל

וגם זה טעם המנהיג שאומר שמאחר שזה כשיפסע אלו הפסיעות וחוזר נראה שמה שחזר לאחוריו לא היה מצד שסיים תפלתו והוא נפטר מרבו א"כ זאת התנועה שעשה היא תנועה משובשת ודומה בזה לכלב ששב על קיאו שהנה בשעה שהוא משליך הקיאה נראה שהוא משליך אותו מצד שאין לו תועלת בו ואח"כ כשחוזר ואוכלו נראה שאין הדבר כן א"כ דבר מגונה היא במה שהקיא אותו והרשב"א כתב בתשובה שאלת ש"צ שהתפלל לעצמו אם יכול לחזור למקומו מיד כשירצה לחזור ולהתפלל להוציא את הרבים לפי שתלמיד א' אמר לך משמי שהוא מותר ואמרת שאתה תמה על זה ותלית הטעות בתלמיד. מה שאמר התלמיד אין בו שום שגגה אילו רצה הש"צ לעשות כן ולא ראיתי לאחד מן הגדולים שמיחה בדבר זה אע"פ שכל שלוחי ציבור אין עושין כן אדרבה נראה שצריך לעשות כן ושמעתי גדולי האשכנזים ששלוחי ציבור שלהם עושים כן אלא שממתינים שם מעט כדי הילוך ד' אמות ע"כ ואע"פ שהרמב"ם כתב בפ"ט אחר שיפסע ש"צ ג' פסיעות ויעמוד מתחיל ומתפלל בקול רם ומשמע שאין ש"צ חוזר מיד נהגו העולם כדברי הרשב"א:

סעיף קטן ד

וכתב רב אלפס מיבעי ליה למיקם התם עד דפתח ש"צ וכו' בס"פ אין עומדין וכ"כ שם ג"כ הרא"ש והרמב"ם בפ"ט כתב כמ"ד עד דמטי ש"צ לקדושה: וכתב הרד"א בשם הראב"ד שכשהוא מתפלל יחידי ממתין כדי שיעור זה אבל רבינו ירוחם כתב נראה כי ביחיד כלומר כשמתפלל יחיד אינו חוזר מיד אלא ישהא מעט וכ"נ מדאמרינן בס"פ תפלת השחר (ברכות ל:) שישהא בין תפלה לתפלה כדי שיתחולל דעתו עליו ומפרש בירושלמי דהיינו כדי הילוך ד"א: כתוב בשבלי הלקט בשם הגאונים בני אדם המסיימים תפלתם קודם הציבור אין להם רשות להחזיר פניהם לציבור עד שיסיים ש"צ תפלתו:

סימן קכד

סעיף קטן א

ולאחר שסיימו הציבור תפלתן יחזיר ש"צ התפלה וכו' בסוף ר"ה (לג:) תנן כשם שש"צ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ר"ג אומר ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן ובגמרא (לד:) אמר ר"ג לחכמים לדבריכם למה ש"צ יורד אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את שהוא בקי ואסיקנ' דהלכה כר"ג בברכות של ר"ה וי"ה אבל בברכות של שאר ימות השנה הלכה כחכמים ומה שיש לדקדק בזה אכתוב בסוף הסימן בס"ד ומשמע מדברי רבינו דשאינו בקי היינו שאין יודע להתפלל ומ"מ מבין הוא מה ש"צ אומר אבל אם אינו מבין מה ש"צ אומר אינו יוצא בשמיעה

וכמו שפירשו המפרשים גבי סופר מברך ובור יוצא וכמו שיתבאר בסימן קצ"ג וזהו שכתב שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו דלישנא דיכוין לא שייך אלא במבין מה שש"צ אומר וכתב רבינו ירוחם ק"ש ותפלה אע"פ שיצא מוציא ודוקא ש"צ בי' אבל יחיד אע"פ שלא יצא אינו מוציא ע"כ ובסוף ר"ה (לג:) אמרינן יחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו ופי' הר"ן דאע"ג דקי"ל ר"ה (כט.) כל הברכות אע"פ שיצא מוציא כבר הוציאו מכלל זה בברכות ירושלמי ברכת המזון ק"ש ותפלה וטעמא דתפלה משום דמסתברא שיהא כל א' מבקש רחמים על עצמו ומיהו ה"מ כשיודע לברך אבל כשאינו יודע לברך חבירו מוציאו כדאמרינן בפ"ג שאכלו (מה:) אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא עכ"ל וכ"כ המרדכי וכ"כ הגהות אשי"ר בספ"ק דר"ה וזה שלא כדברי הרי"ץ גיאת שכתב רבינו בסי' תקצ"ד דהא דאמרינן סופר מברך ובור יוצא דוקא בברכת המזון וברכת המצות שנהגו להשמיען אפי' ליחיד משא"כ בתפלה שלא נתקנה אלא בלחש והכי שדר רב שרירא אין רשות למתפלל להשמיע קולו ולהוציא את שאינו בקי עד שירד לפני התיבה ע"כ:

סעיף קטן ב

וכתבו רב שרירא ורב האיי שצריך שיכוין וכו' אמי שאינו מתפלל בעצמו אלא יוצא בשמיעתו מש"צ קאי וכן נראה מדברי הכלבו סימן כ"ז וסימן ס"ד וזה דבר פשוט דכיון שהוא יוצא ידי חובתו בשמיעה זו צריך שלא להפסיק ושלא לשוח כשם שאינו מפסיק ואינו שח כשמתפלל הוא בעצמו וכן צריך לפסוע שלש פסיעות בסוף שמיעה זו כיון שעולה לו במקום תפלה וא"ח כתב שהריא"ג חולק ואומר שכשם שש"צ פוטרו מהתפלה כך פוטרו מג' פסיעות: כששש"צ מחזיר התפלה אם צ"ל ה' שפתי תפתח כתבתי בס"ס שקודם זה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' וגם מחזיר התפלה כדי שיענו קדושה אחריו פשוט הוא:

סעיף קטן ד

ומ"ש וע"כ צריך שלא יתחיל יחיד להתפלל וכו' ואם התחיל והגיע עם ש"ץ לקדושה וכו' כבר נתבאר בסי' ק"ט: כתב הכלבו בסימן כ"ז בשם הר"ש שליח ציבור שנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שהתפללו בלחש והוא צריך לעבור לפני התיבה לאלתר יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לציבור והוא א"צ לחזור ולהתפלל בלחש דאם לאחרים מוציא לעצמו לא כל שכן ואין בזה לומר כל המשמיע קולו כיון דעל ידי הדחק הוא עושה אין בזה משום קטני אמנה עכ"ל ועכשיו נהגו ברוב המקומות להתפלל לכתחילה ש"צ תפלת המנחה בקול רם כדי שיענו קדושה אחריו ולא יצטרך לחזור ולהתפלל בקול רם:

סעיף קטן ה

וז"ל א"א ז"ל בתשובת שאלה כלל ד' יש לגעור באותם המגביהים קולם ואומרים עם החזן תפלת י"ח וקדושה כלומר שיהיו חוזרים ואומרים עם החזן מתחילת תפלת י"ח עד הסוף עם פתיחת כל הברכות וחתימתן והיו אומרים עמו הקדושה מלה במלה והיו מגביהים קולם כשחוזרים לומר תפלה עם ש"ץ ולכן כתב שראוי לגעור בהם משני טעמים האחד שכיון שכבר התפללו אסור להם להתפלל דהא דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו בספק התפלל דוקא הוא אבל בודאי התפלל לא ולטעמיה אזיל הרא"ש שכתב בתשובה שאין להתפלל תפלת נדבה בלא חידוש וכדברי רבינו האי שכתב רבינו בסימן ק"ז ומשום דלפי זה קשה שהרי החזן חוזר ומתפלל אע"פ שכבר התפלל לכך כתב והחזן מתפלל להוציא את מי שאינו בקי ומשום דהוה אפשר למשמע מהא דמי שהוא בקי יכול להפסיק ולשוח בעוד שהחזן חוזר התפלה שהרי אינו חוזר אלא להוציא את שאינו בקי לכך כתב וכשאין ט' בב"ה המכוונים בברכת ש"צ קרוב בעיני להיות ברכת ש"צ ברכה לבטלה וכו' ואחר כך חזר לומר הטעם השני שראוי לגעור בהם והוא מפני שמגביהים קולם ומזמרים עם החזן ונראה כקלות ראש ומפני כך אף ע"פ שלא היו אומרים פתיחת הברכות וחתימתן היה ראוי לגעור בהם מאחר שנראה כקלות ראש ואף על פי שהרד"א כתב וז"ל כתב הרא"ש בתשובה אלו שחוזרים ואומרים התפלה עם ש"צ מלה במלה אפילו אינם חותמים עמו צריך לגעור בהם שש"צ מתפלל להוציא את מי שאינו בקי והקהל יש להם לשתוק וכו' י"ל דלא חש למינקט היכא דאומרים י"ח עם פתיחתן וחתימתן כיון דאפי' אם אינן פותחין וחותמין נמי צריך לגעור בהם ומפני כך דילג מדברי הרא"ש ואף לרבי יוחנן וכו' אסור להתפלל שנית משום דאותם דברים לא אתו אלא היכא דאומר הי"ח עם פתיחתן וחתימתן דאילו בלא פתיחה וחתימה ה"ל תחנונים בעלמא והא ודאי לא מיתסר לאדם שיתחנן ויחזור ויתחנן וא"כ גם הוא מפרש דתחילת דברי הרא"ש באומרים י"ח עם פתיחתן וחתימתן הם ועוד יש לפרש דברי הרא"ש דהכי קאמר יש לגעור באותם המגביהים קולם עם החזן שאע"פ שאינם אומרים פתיחת הברכו' וחתימתן וגם יש לגעור באותם שאומרים עם החזן תפלת י"ח וקדושה מלה במלה עם פתיחת הברכות וחתימתן ונתן טעם תחילה למה ראוי לגעור באומרים עם החזן תפלת י"ח וקדושה וכו' ואח"כ נתן טעם למה ראוי לגעור באותם שמגביהים קולם ומזמרים עם החזן ולא משמע לי לפרש שאינו טוען עליהם אלא שאסור להתפלל שנית והמזמרים עם החזן דנקט מילתא באפי נפשה היא דא"כ אמאי כתב שיש לגעור באותם המגביהים קולם דמאחר דטעם הגערה אינה אלא מפני שאסור להתפלל שנית

מאי איריא מגביהים אפילו אינם מגביהים נמי לכך נראה לפרש כמו שכתבתי: וכתב הרד"א שנשאל הרמב"ם קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפלה אם ירד ש"צ לפני התיבה ויחזור התפלה בקול רם והשיב הואיל ותקנו חכמים שירד ש"צ לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי לא תהיה חזרת הש"צ ברכה לבטלה כלל מפני עיקר התקנה ואף ע"פ שלא יהיה בקהל מי שאינו בקי כמו שתקנו הקידוש בב"ה והיה עיקר זה מפני האורחים ונתחייבו לאומרו בכל בתי כנסיות ואע"פ שאין שם אורחים וכמו שתקנו ברכה אחת מעין שבע בשביל המאחרים לבא בב"ה ונתחייבו לאמרה תמיד ואע"פ שהיו שם כל הקהל וכן כל דבר הנתקן בשביל דבר אחד אין ענינו שלא נעשית התקנה ההיא עד שיהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו רק ענינו שנעשה התקנה ההיא עכ"פ גזירה שמא יהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו וצריך שיובן זה הענין שאל"כ היו החכמים נותנים דבריהם לשיעורים והיה צריך בכל תפלה לחפש כל איש ואיש שבב"ה אם הוא בקי אם לא ע"כ: וכתב הרד"א בתחילת ספרו בשם ה"ר אברהם ן' שושן שג' תפלות שאנו מתפללים בכל יום יש בכל אחת י"ט ברכות ועולים ז"ן ברכות וראה כמה גדול שכר המתפלל עם הציבור כי בתפלה אחת שמתפלל עמהם נחשב לו שכר כמתפלל ערב ובקר וצהרים ביחיד כיצד תפלתו בלחש י"ט וחייב אדם שלא לדבר בעוד שש"צ מחזיר התפלה ושיכוין לשמוע ברכותיה ושומע כעונה הרי י"ט ברכות אחרות וחייב אדם לענות אמן אחר כל ברכה וברכה ואז"ל ברכות (לב:) גדול העונה אמן יותר מן המברך הרי כאילו בירך י"ט ברכות אחרות נמצא כי בתפלה אחת עם הציבור כתקנה נותנים שכר ז"ן ברכות ובתפלת ערבית שאין ש"צ מחזיר התפלה לפיכך תקנו לאחר השכיבנו י"ט פסוקים וחתימה בסוף תמצא בהם בין אזכרות ובין אמנים מנין ל"ח וי"ט ברכות של תפלת לחש הרי ז"ן ברכות בערבית עד כאן: וז"ל א"ח כתב ה"ר יונה העונה אמן אחר כל ברכה הרי הוא כמתפלל ב"פ ואז"ל מי שהתפלל ולא כיון וחזר והתפלל מובטח לו שתפלתו נשמעת ולא ישיח שיחת חולין בשעה שש"צ מתפלל ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערין אותו עכ"ל:

סעיף קטן ו

ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה וכו' ובכוונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה כי אמן הוא מלשון האמנת דברים כדאיתא בואלה הדברים רבה על פסוק והיה אם שמוע תשמעו:

סעיף קטן ז

ולא יענה אמן חטופה וכו' בפרק שלשה שאכלו (ברכות מז.) תנו רבנן אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ואמרינן בירושלמי איזו היא אמן יתומה

ההיא דמחייב לברכה ועני ולא ידע מה עני וכתבוהו הרי"ף והרא"ש ורש"י פירש יתומה שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן והא דאמרינן בהחליל (נא:) שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפין בסודרין כשהגיע את לענות אמן אלמא לא שמעו וקא ענו הנהו מידעי ידעו שעונין אחר ברכה ועל איזו ברכה הם עונים אלא שלא היו שומעים את הקול וכן תירצו התוספות בפ"ג שאכלו דבהחליל מיירי שהיו יודעים באיזה ברכה החזן עומד אמנם לא היו שומעין אותה אבל הכא מיירי שאינם יודעים כלל היכן החזן עומד ומתפלל ובאיזו ברכה הוא עומד אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ובלא ידיעה וכן כתבו תלמידי ה"ר יונה והרא"ש וכתבו עוד תלמידי ה"ר יונה ונראה למורי לתרץ דהתם מתוך כך היה מותר מפני שכבר התפללו כל אחד ואחד וכיון שלא היו עושים לחיוב שכבר יצאו ידי חובתם לא נחוש אם לא שמעו הברכה אלא כשמתכוין לצאת מחיוב בעניית אמן צריך שישמע הברכה וגם הרא"ש הזכיר תירוץ זה בתירוצא בתרא והערוך בערך אמן כתב דקשיא לרבינו נסים ההיא דפרק החליל ופריק הא דתניא אין עונין אמן יתומה מפרשי בני מערבא על מי שחייב באותה ברכה וההיא דהחליל דעונין אמן בהנפת הסודרין בקריאת ס"ת היא ולא בתפלה ולא בדבר שש"צ מוציא את הרבים ידי חובתם וכן מפורש בירושלמי בימה של עץ באמצע וכו' עמד אחד מהם לקרות בתורה והיה הממונה מניף בסודרין והן עונין אמן רב כהן צדק גאון אמר חייבין הציבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואח"כ יענו אמן כי העונה אמן ולא שמע הברכה היא אמן יתומה עכ"ל והתוספות בפ' החליל כתבו כל דברי הערוך ומשמע לרבינו דרב כהן צדק אתי לאיפלוגי אתירוצא דרבינו נסים דמפליג בין מי שהוא חייב באותה ברכה למי שאינו חייב בה שאפילו ברכה שאינם חייבים בה כגון שכבר התפללו א"נ ברכות ס"ת מ"מ חייבים הציבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי המברך ואח"כ יענו אמן כי העונה אמן ולא שמע הברכה אע"פ שלא היה חייב לברך אותה ברכה אמן יתומה היא והא דקשיא מפ' החליל צריך לתרץ לדעתו שהיו מכוונים בחשבון הברכות לידע איזו ברכה הוא אומר וכמו שתירצו רש"י והתוס' בפ"ג שאכלו והנה מעתה יהיו דברי רבינו מבוארים שבתחלה כתב שפירש רבינו יונה דכי אמרינן שלא יענה אמן יתומה ה"מ שלא יצא י"ח הברכה ועונה אמן כדי לצאת אבל אם כבר יצא לית לן בה ואע"פ שרבינו יונה לא פירש כן אלא כדי ליישב ההיא דפרק החליל לא הזכיר רבינו אצל סברא זו ההיא דפ' החליל דכיון דבירושלמי מפרש כן אין אנו צריכים להההיא דפרק החליל כדי לפרושי הכי ולא הביא ה"ר יונה ההיא דפרק החליל אלא כדי שיהיה פירוש זה מוכרח יותר ואח"כ כתב דמדברי רב כהן צדק משמע שאע"פ שכבר יצא לא יענה אמן יתומה

ולסברא זו קשיא מההיא דפרק החליל וצריך לתרץ דלא מיקרי אמן יתומה אלא כשאינו יודע באיזו ברכה עומד המברך אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ובלא ידיעה אבל אם יודע איזו ברכה סיים אע"פ שלא שמעה מפיו יכול לענות אמן ובכה"ג מיתוקמא ההיא דפרק החליל ומשום דאי לאו מההיא דפרק החליל לא הוה משמע לן לפלוגי בהכי כלל לכך כת' רבינו אצל סברא זו ההיא דפרק החליל ורבי' הגדול מהר"י אבוהב ז"ל לפי שראה שה"ר יונה פירש כן כדי לתרץ ההוא דפרק החליל כתב על דברי רבינו והתימא מלשון המחבר שהביא אחר כך כדמוכח במסכת סוכה בב"ה של אלכסנדריא וכו' שנראה שעכשיו הוא מביא זה והרי כל מה שפירשנו הוא בנוי על זה עכ"ל ובמה שכתבתי נתיישב: וראיתי לרבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שכתב פירש ה"ר יונה דהא דאמרינן לא יענה אמן יתומה ה"מ שלא יצא ידי חובת הברכה וכו' ואח"כ כתב ורב כהן אומר שאין זה ההבדל אמת שהרי בתפלה אפילו יצאו כבר שכבר התפללו הם מחוייבים לענות אמן וכך פי' בערוך משמיה דרב כהן והנה לפי דעת רב כהן ההיא דפ' החליל היא בקריאת ס"ת ולא בתפלה ולא בדבר שש"צ מוציא את הרבים ידי חובתם וכך מפרש בגמ' דבני מערבא דהא דפ' החליל מיירי בקריאת ס"ת ועוד יש לתרץ חילוק אחר כמו שהביא המחבר דאמן יתומה הוא כשאינו יודע באיזו ברכה מסיים וכו' והנה בערוך חילק התירוץ השני ותלמידי ה"ר יונה חילקו התירוץ השלישי עכ"ל ואין דבריו נוחים לי שמאחר שהוא סובר שרב כהן חולק על דברי רבי' ניסים וכמו שסובר רבינו א"כ כל שלא שמע ברכה ועונה אמן אע"פ שהיא ברכת ההנאה שהמברך לבדו נהנה והלה שאינו נהנה אינו מחוייב בה הוי עונה אמן יתומה וכל שכן ברכות התורה דאפשר למימר בהו דחייבים הציבור בהם לשמעם כשם שחייבים לשמוע קריאת התורה ועוד דאין מחלוקת בין רבינו ניסים ובין רב כהן שהרי הרב ז"ל אומר דלרב כהן בתפלה אע"פ שיצאו כבר הם מחוייבים לענות אמן אבל ברכות התורה שאינם מחוייבים בהם אהנהו עונה אמן בלא שמיעה ובלא ידיעה והיינו ההיא דהחליל שהיו מניפין בסודרים והיינו ממש דעת רבינו ניסים והיאך כתב הרב ז"ל ורב כהן אמר שאין זה ההבדל אמת וכו' דמשמע דפליג על דעת ה"ר יונה והירו' שהוא דעת רבינו ניסים לכן נ"ל דאם איתא דרב כהן לאיפלוגי על רבינו ניסים אתא אפילו בברכות שאינו חייב בהם כלל סבר דהוי אמן יתומה ואצ"ל בברכות התורה וכיוצא בהם ומ"ש חייבים הציבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן לאו דוקא מפי החזן אלא כלומר מפי המברך דלא שאני ליה בין ברכות התפלה לברכות התורה ולשאר ברכות בכולהו סבר דהויא אמן יתומה כל שעונה אמן בלא שמיעה ואע"פ שאינו מחוייב באותה ברכה וזה נראה שהוא דעת רבינו בדברי

רב כהן ולכן הוכרח לתרץ בההיא דהחליל שהיו מכוונים בחשבון הברכות לידע איזה ברכה הוא אומר: אבל לא משמע כן מדברי התוספות שכתבו קשיא לרבינו ניסים הא דאמרינן בריש ג' שאכלו אין עונין אמן יתומה וכו' ומפרש בשם רבנן דבני מערבא שעל מי שהוא חייב ברכה קאמר וכו' והא דעונין אמן בהנפת סודרין היינו בקריאת ס"ת ולא בתפלה ולא בדבר שש"צ מוציא הרבים י"ח וכן מפרש בירושלמי בימה של עץ באמצע וכו' ורב כהן צדק גאון אמר חייבים הציבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואח"כ יענו אמן לאחר שתכלה הברכה מפי המברך ועי"ל יודעים היו לכוין סדר הברכות שזו אחר זו במנין שמונין כסדרן עכ"ל נראה מדבריהם דלרב כהן לא צריכין לתרוצי האי תירוצא דיודעים היו לכוין סדר הברכות וכו' ונראה לי שהם סוברים דרב כהן לא לאיפלוגי אתא אלא אדרבה רבינו ניסים מייתי ראייה מדבריו דמשום דרבינו ניסים אוקי ההיא דהחליל בברכות דקריאת התורה דוקא אבל בברכות התפלה לא והוה אפשר לאקשויי דאמאי אמר דבברכות התפלה לא הרי כשחוזר ש"ץ התפלה כבר התפללו רוב הציבור ויצאו ידי חובתם ואינם חייבים לענות באותם הברכות וא"כ יכולים היו לענות אמן על אותם הברכות בלא שמיעה ובלא ידיעה אלא בהנפת הסודרים בלבד ולזה הביא ראיה מדכתב רב כהן שחייבים הציבור לשתוק ולשמוע וכו' כלומר שאע"פ שכבר התפללו הציבור ויצאו ידי חובתם מאחר שתקנת חכמים היא שיחזור ש"צ התפלה כדי להוציא את שאינו בקי חייבים הציבור אף הבקיאים לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואח"כ יענו אמן וכשאין מכוונים לברכות ש"צ נראה כברכה לבטלה אלמא דברכות התפלה בחזרת ש"צ ה"ל ברכות חובה אע"פ שכבר התפללו הציבור והילכך א"א לענות אחריהם אמן בהנפת הסודרים לבד אבל ברכות התורה אין הציבור חייבים בהם שאע"פ שתקנת חז"ל היא לקרות בתורה בציבור הברכות לא לצורך הצבור נתקנו אלא מפני שהקורא בציבור ראוי לו לברך וכיון שאין הציבור חייבים מאותם ברכות כלל יכולים הם לענות אמן על ידי הנפת הסודרים אע"פ שלא שמעו הברכות וגם אינם יודעים אם היא ברכה ראשונה או אחרונה כנ"ל שמפרשים התוספות דברי הערוך ומ"מ אע"פ שרב כהן צדק לא יחלוק על רבינו ניסים כבר נתבאר שרש"י והתוס' בפ"ג שאכלו אינם מחלקים בין נתחייב באותה ברכה ללא נתחייב בה דאפילו לא נתחייב בה אסור לענות אמן יתומה וכל שיודע איזו ברכה הוא גומר אע"פ שלא שמע אותה והוא מחוייב בה עונה אמן אחריה ולא מיקרי אמן יתומה וכן כתבו תלמידי ה"ר יונה בהדיא דלפי פי' זה אפילו לא נפטרו מן החיוב ואינם שומעים הברכה מן החזן אם יודע איזו ברכה אומר כמאן דשמע דמי וזהו מה שפירש רבינו בדברי רב כהן צדק: נמצא בדברי כל סברא

מאלו להקל ולהחמיר שאם לא שמע הברכה אבל יודע איזו ברכה הוא מברך אפי' אם הוא מחוייב בה עונה אמן ונפטר בכך לדעת רש"י והתוס' בפ"ג שאכלו ולדעת ה"ר יונה ורבינו ניסים אינו עונה אמן דהוי עונה אמן יתומה מאחר שהוא מחוייב בה ואם אינו מחוייב באותה ברכה ולא שמע אותה וגם לא ידע איזו ברכה הוא מברך לדעת ה"ר יונה ורבינו ניסים עונה אמן אחר העונים ולא הויא אמן יתומה מאחר שאינו מחוייב באותה ברכה ולדעת רש"י והתוס' אינו עונה אמן דהויא אמן יתומה וברכות התפלה שחוזר הש"צ למי שכבר התפלל לדעת ה"ר יונה אין דינה כברכת חובה ודעת הרמב"ם כדעת הירושלמי וכדברי רבינו ניסים וה"ר יונה ז"ל שכתב בפ"א מהלכות ברכות כל מי שלא שמע הברכה שהוא חייב בה לא יענה אמן בכלל העונים משמע דלא קפדינן אלא בברכה שנתחייב בה אבל בברכה שלא נתחייב בה לית לן בה וכיון דהרמב"ם מסכים לדברי רבינו ניסים וה"ר יונה וגם הרא"ש כת' כן בתירוצא בתרא ומפורש בירושלמי כדבריהם הכי נקטינן: כתוב בא"ח תשובה לרבינו האיי מי ששמע רבים מישראל שאומרים אמן וחזקתן שאין עונין אמן אלא אחר ששמעו הברכה כתקנה אין חוששין לאמן יתומה וכששומע מהם קדושה רשאי לענות עמהם וכן קדיש וברכו אבל ודאי אם שמע יחיד שאמר אמן ולא שמע הברכה יש חשש לאמן יתומה ואינו רשאי לענות אמן עמו עכ"ל:

סעיף קטן ח

תניא אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה וכו' בפ"ג שאכלו שם ופירש"י חטופה. שקורין את האל"ף בחטף ולא בפתח ואומר אמן והוא צריך לומר אמן: קטופה. שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת. וה"ר יונה כתב חטופה שחוטף המלה ואומר אותה במהירות והערוך פי' חטופה שחטף ואמר אמן קודם שתכלה הברכה מפי המברך קטופה שפסק אמן לב':

סעיף קטן ט

ואמן יתומה כבר נתבאר בסימן זה והרד"א כתב שי"מ אמן יתומה שלאחר זמן מרובה שסיים הברכה ענה אמן על דעת אותה ברכה:

סעיף קטן י

ומ"ש ולא יזרקנה מפיו פירוש שלא ימהר לאומרה וכו' ג"ז שם ולא יזרוק ברכה מפיו ופירש"י לא יזרוק ברכה מפיו במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחק קבוע הוא לו והרי כתב ולא יזרוק ברכה מפיו כלומר אחר שהתפלל ונפטר מהחיוב כשהחזן חוזר התפלה אין לו לומר עם החזן חתימת הברכה דה"ל ברכה לבטלה א"נ כגון שלא נפטר עדיין מחיוב הברכה ורוצה עכשיו לפטור עצמו בעניית אמן צריך שבשעה שיגיע החזן

לחתימת הברכה שלא יזכיר אותה עמו שאם יאמר הברכה עם החזן ויאמר אמן אחר שיסיים אותה החזן ה"ל כעונה אמן אחר ברכותיו עכ"ל:

סעיף קטן יא
ומ"ש ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו גם זה בברייתא הנזכרת:

סעיף קטן יב
ומ"ש ובלבד שלא יאריך בה יותר מדאי דאר"ח אין הבוצע רשאי לבצוע וכו' שם רבה בר בר חנא מתני לבריה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים רב חסדא אמר מפי רוב העונים א"ל רמי בר חמא מ"ש רובא דאכתי לא כליא ברכה מיעוטא נמי לא כליא ברכה א"ל שאני אומר כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה וכתבו התוספות דטעמא לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשהוא מאריך יותר מדאי וכתבו הגהות מיימות בפ"א מהל' ברכות בשם הירושלמי העונה אמן ארוכה יאריך ימיו בטובה כמה שיעורה כדי שיכול לומר אל מלך נאמן: כתוב בא"ח אם יש קצת מהעונים אמן שמאריכין יותר מדאי א"צ המברך להמתין להם אלא יברך כדרכו דשלא כהוגן עושים:

סעיף קטן יג
אמר ר"ש כל העונה אמן בכל כחו וכו' פרק כל כתבי (שבת קיט:):

סעיף קטן יד
מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא וכו' יכוין וישמע מש"ץ וכו' כ"כ התוספו' וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א והמרדכי בפרק תפלת השחר בשם בה"ג ומפרשי טעמא התוספות והרא"ש שם ובסוף ר"ה משום דאמרינן בר"ה (לד:) כשם שמוציא את מי שאינו בקי כך מוציא את הבקי ואע"ג דאמרינן התם לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות משום דאניסי וטרידי אבל טעה לא י"ל דהיינו לא התפלל כלל אבל היכא שהתפלל כבר לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל ואע"פ שכתבו התוס' שהר"ם פסק דדוקא שכח להזכיר של ר"ח אבל שכח ברכה שלימה מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו מש"צ לא חשש רבינו לדבריו מאחר שכל הפוסקים האלה לא כתבו אלא דברי בה"ג לבד ומבואר בדבריהם שצריך שישמע כל התפלה וידקדק מפי החזן כל אות ואות של תפלה הא לאו הכי לא וכל זה נכלל במה שכתב רבינו יכוין וישמע מש"צ כל י"ח ברכות מראש ועד סוף וגם סמך על מ"ש בתחלת סימן זה שמתפלל לעצמו ואין מפסיקין ולא משיחין ופוסעין ג' פסיעות לאחריהם: ותמהני על התוספות והרא"ש שהביאו ראיה ממסכת ר"ה דהא לא אמר בסוף ר"ה דכשם שהוא מוציא את שאינו בקי כך הוא מוציא את הבקי אלא ר"ג ופליגי רבנן עליה ואמרי דאינו פוטר אלא את שאינו בקי אבל לא לבקי ואיפסיק הלכתא כרבנן בשאר ימות השנה וכר"ג בר"ה וי"ה וכיון דבשאר ימות השנה קיימינן הכי היכי

מייתו ראיה מדברי ר"ג דלית הלכתא כוותיה ואפשר דהכי קאמר כיון דר"ג סבר דש"ץ פוטר את הבקי איכא למימר דלא פליגי רבנן עליה אלא בשלא התפלל כלל אבל אם התפלל וטעה מודו לר"ג דש"צ פוטרו: גרסינן בר"פ שלשה שאכלו (ברכות מה:) מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו: כתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן ק"ט מי שמתפלל בלחש בעת שש"צ חוזר ובעת שש"צ סיים ברכה שיש לענות אחריה אמן באותו פעם לא סיים היחיד תפלתו אך טרם שסיימו הקהל לומר אמן סיים תפלתו אך לא כלתה עניית אמן מפי רוב הציבור יכול לענות אמן עמהם דעניית אמן נמי מן הברכה היא כדאיתא פרק שלשה שאכלו:

סימן קכה

סעיף קטן א

ולאחר שיסיים ברכה שנייה יאמר נקדישך ונעריצך וכו' ויענו אחריו קדושה נראה מדברי רבינו שאין הציבור אומרים עם החזן נקדישך אלא שותקין ומכוונין למה שש"ץ אומר וכשמגיע לקדוש אז יענו ויאמרו קדוש וכו' וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן י"ט וז"ל דבר פשוט הוא שאין לומר קדיש עם החזן כי אין אומרים קדיש אלא בי' וצריך להבין לחזן ולענות אמן אחריו וכמו כן בקדושה אומר החזן נקדישך ונעריצך וכו' עד שמגיע לקדוש ואז עונין הציבור קדוש עכ"ל ונראה דכן יש לעשות כשאומר החזן לעומתם משבחים וכו' שותקים עד שמגיע לברוך כבוד ה' ממקומו ואז הם עונין וכן כשאומר ובדברי קדשך שותקין עד שמגיע לימלוך ה' וכו' ואז עונים ויש לדחות דלא מיעט הרא"ש שלא יאמרו עם החזן אלא נקדישך ונעריצך שהוא כמו יתגדל ויתקדש וכו' שאין אומר אותה אלא ש"צ בשם כל הציבור עד שמגיע לקדוש ואז יענו כל הציבור אבל לעומתם משבחים וכו' וכן ובדברי קדשך וכו' ש"ד שיאמרו אותו הציבור והראשון נראה יותר: כתוב בא"ח אלהיך ציון פי' ציון זה ישראל כדאיתא בפסיקתא מדכתיב ולאמר לציון עמי אתה:

סעיף קטן ב

ונוהגים בני ספרד ליתן עיניהם למטה וכו' ובני אשכנז וצרפת נותנים עיניהם למעלה ונושאים גופם כלפי מעלה וסמך למנהגם מספר היכלות וכו' לשון רבינו אינו מכוון שנראה קצת מדבריו שבני אשכנז נושאים גופם כלפי מעלה ולא בני ספרד ואינו כן שכולם נושאים גופם כלפי מעלה ואין ביניהם אלא שאלו נותנים עיניהם למטה ואלו נותנים עיניהם למעלה וז"ל שבלי הלקט מה שנוהגים בני העולם לנענע עצמם בקדושה מצאתי הטעם בשם רש"י דכתיב (ישעיהו ו':ד') וינועו אמות הסיפים מקול הקורא

והעצים והאבנים היו מתנועעים ומזדעזעים מאימת המלך כ"ש אנו שאנו מכירים שיש לנו להזדעזע מאימתו:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם ספר היכלות הביאו ג"כ שבלי הלקט ומסיים בה כי אין לי הנאה בעולם וכו' באותה שעה אני אוחז בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקו ומנשקו ומזכיר גלותם וממהר גאולתם עכ"ל: ב"ה בתנחומא בפרשת צו ובשתים יעופף מכאן תקנו חכמים לעוף אדם על רגליו בשעה שאומר ש"צ קק"ק ה' צבאות: וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל נהגו בכל מקומות ישראל שאין מדברים באמצע הקדושה ונראה הטעם מצד מ"ש במסכתא דרך ארץ זוטא רב חמא בר חנינא אשכחיה לאליהו ועמו גמלים טעונים א"ל מה הגמלים הללו טעונים א"ל אף ורוגז למי שמספר בין קדושה לקדושה בין קדוש לברוך בין יהא שמיה רבא ליתברך ובין כל ברכה וכל המדבר בהם עליו הכתוב אומר (שם מב) ולא אותי קראת יעקב: אם יש ליחיד לכוין את רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"ץ כתבתי בסימן צ"ה: כתב הרשב"א אמרתם שאמר לכם ה"ר יונתן שהשומע קדושה במקום אחד ואח"כ נכנס לב"ה ושמע ציבור אומרים קדושה אסור לענות קדושה עמהם ואמרו כן בתוספתא מדכתיב (שם ו) אוי לי כי נדמיתי והוא מלשון דומם שלא היה יכול לענות קדושה עמהם. תשובה תוספתא זו לא ראיתיה ולא שמעתיה ואילו הייתי רואה אותה הייתי אומר דלא מיתניא בי רבי חייא ורבי אושעיא ואיזו טענה יש בזה וכמה קדושות אנו אומרים זו אחר זו ביוצר וחוזרין ואומרים סדר קדושה ובתפלת המוספין ובתפלת המנחה ולפיכך איני שומע לו ופוק חזי מה ציבור ויחידים נוהגים עכ"ל:

סימן קכו

סעיף קטן א

שליח ציבור שטעה באחת מכל הברכות וכו' בפרק תפלת השחר (ברכות כט.) א"ר יהודה א"ר טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו טעה בברכת ולמלשינים מעלין אותו חיישינן שמא אפיקורס הוא כלומר שמא נזרקה בו אפיקורסת ואיתמר עלה ל"ש אלא שלא התחיל בה אבל אם התחיל בה גומרה וכתב הרשב"א טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו פי' בשיודע לחזור למקום שטעה הא לאו הכי מעבירין אחר תחתיו כדתנן בפרק אין עומדין העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב ש"צ שטעה ונבהל ולא ידע מהיכן יתחיל ושהה יעמוד אחר תחתיו ואם טעה בברכת ולמלשינים אין ממתינין לו אלא מיד יעמוד אחר תחתיו שמא אפיקורסת נזרקה בו וכן הם דברי רבי' וה"ר יונה כתב טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו ומה

שאמרו העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו זהו לפי שעה אבל בכאן אמר שאין מסירין אותו מש"צ ולא קשיין אהדדי ומשמע מדבריו שאם טעה בברכת ולמלשינים מסלקין אותו מש"צ:

סעיף קטן ב

ירושלמי ש"צ שדילג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים וכו' בפרק אין עומדין ואיני יודע למה כתבו רבינו מאחר שהוא חולק על תלמוד שלנו דסתם ואמר טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו חוץ מברכת ולמלשינים וכ"כ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ולא הזכירו הירושלמי הזה כלל וא"ת מ"ש ברכת ולמלשינים מתחיית המתים ובונה ירושלים כבר כתב ה"ר יונה דדוקא ברכת ולמלשינים איכא למיחש שמא אפיקורס הוא ואינו רוצה לקלל את עצמו אבל בתחיית המתים אע"פ שלא יאמין בה אפשר שיאמר אותה דמאי איכפת ליה אם יאמר אותה דלמה ימנע מלאמרה הואיל ואינו מקלל את עצמו הילכך כיון שאפשר שאומר אותה ויהיה אפיקורס ולא נוכל להכיר אותו אפי' כשלא אמר אותה אין מעלין אותו ע"כ וטענה זו תספיק לומר ג"כ שאין מעלין אותו כשלא אמר בונה ירושלים ואחר שכתבתי זה מצאתי להרשב"א שכתב בתשובה אע"ג דמשמע מדברי הירושלמי שיש לחלק בין ש"צ ליחיד ואפי' בשטעה והשמיט אחת מן הברכות כדגרסי' בר"פ אין עומדין ש"ץ שהשגיר ב' או ג' ברכות אין מחזירין אותו וכו' מ"מ כיון שלא מצינו כן בגמרא ולא חילקו בין ש"צ ליחיד אין לנו אלא כגמרתינו:

סעיף קטן ג

וכשמסלקין אותו העומד במקומו לא יסרב כלל גם מה שכתב והיכא שטעה ואינו יודע לחזור וכו' מתחיל השני מתחלת הברכה שטעה זה משנה בפ' א"ע (לד:) העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהיה סרבן באותה שעה מהיכן הוא מתחיל מתחילת הברכה שטעה בה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם היה הטעות בג' ראשונו' מתחיל בראש ובג' אחרונו' מתחיל ברצה פשוט שם: ודע שבפט"ו מה"ת כתבו הגהות מיימונית שאם ש"ץ כהן ועולה לדוכן לישא את כפיו צריך ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שכיון לבו לכל התפלה עם הש"ץ ולא שח בשעה שהיה ש"צ מתפלל ע"כ ומשם נלמד דכי אמרי' שהעובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ויתחיל מתחלת הברכה שטעה בה היינו כשכיון לכל התפלה עם ש"צ ולא שח בשעה שהיה ש"צ מתפלל הא לאו הכי צריך להתחיל מתחילת התפלה ומיהו י"ל דהתם שאני דאפשר לתקן מקודם שיחזיר ש"צ התפלה שיהיה איש אחד מיוחד שיכוין לכל התפלה עם ש"צ ואפי' אם לא נמצא

מי שכיון לכל התפלה יאמר הש"צ עצמו שים שלום אבל היכא דאיתרמי שטעה ש"צ אפי' אם לא נמצא מי שכיון לכל התפלה אינו מתחיל אלא מתחילת הברכה מפני טורח ציבור וזה נראה יותר דאל"כ לא הוה משתמיט חד מהפוסקים לומר דבר זה:

סעיף קטן ה

ובכל מקום שיחיד חוזר ש"צ חוזר וכו' חוץ מבר"ח שחרית בס"פ ת"ה (ל:) תניא טעה ולא הזכיר של ר"ח שחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת המוספין לפניו א"ר יוחנן ובציבור שנו זו היא גירסת הרי"ף והרא"ש וכתבו דטעמא דבציבור אין מחזירין היינו מפני טורח הציבור וכתב ה"ר יונה ובצבור שנו כלומר ש"צ כשטעה אין מחזירין אותו מפני טורח הציבור כיון דתפלת המוספים לפניו שיזכיר בה ענין ר"ח אבל יחיד מחזירין אותו בין שהיה מתפלל בביתו יחידי בין שהיה מתפלל עם הציבור וכן פי' הרשב"א וכתב הרא"ש שאם לא הזכיר בתפלת המוספין חוזר ולא סמכינן על מה שהזכיר בשחרית דדוקא אתפלה שעדיין לפניו סמכינן ולא על התפלה שהזכיר בה כבר ולא סמכינן נמי על מה שיכול לומר במנחה כי דוקא בשחרית ומוסף שרגילים להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפלה לתפלה אבל לא מתפלת מוסף לתפלת מנחה עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם שכתב בפ"י מהל' תפלה כ"מ שהיחיד חוזר ומתפלל ש"צ חוזר ומתפלל אם טעה כמותו בעת שמתפלל בקול רם חוץ משחרית של ר"ח שאם שכח ש"צ ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים תפלתו אין מחזירין אותו מפני טורח ציבור שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ר"ח ע"כ ולאפוקי מספרים דגרסי טעה ולא הזכיר ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה וכתב בהג"מ החדשות על דברי הרמב"ם כן מצאתי בתשובת רש"י דהא דאמר תלמודא אין מחזירין אותו היינו דוקא כשסיים תפלתו כי ההיא דקאי עלה ר' חייא צלי והדר צלי אבל אי ליכא טירחא דציבורא כגון שלא סיים תפלתו חוזר לעבודה ע"כ וכ"כ בשבלי הלקט בשם רבינו שמחה:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו כ' בס"ה על שם ה"ג שגם בתפלת המוספין אין מחזירין אותו וכו' ז"ל סמ"ג כ"מ שיחיד חוז' ומתפלל בטעותו ש"צ חוזר ומתפלל אם טעה חוץ משחרית של ר"ח וכו' כתב בה"ג וכן אם שכח במוסף מפני טורח ציבור ועוד שהרי תפלת המנחה לפניו אבל בשבת וי"ט לא ויש ספרים שאינו שם בגמרא עכ"ל סמ"ג וביאור דבריו בה"ג כ' דה"ה אם שכח במוסף אינו חוזר וטעמו מפני שהוא גורס כך בגמרא טעה ולא הזכיר ר"ח בשחרית וכו' במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה אבל יש ספרים שאינם גורסים כך ובסמ"ק כתב סתם בלא שום מחלוקת דה"ה לשכח במוסף דאינו חוזר ומתוך

דברי סמ"ג שכתבתי בסמוך משמע דלא מפלגינן בין ש"צ ליחיד אלא בתפלת ר"ח דוקא וכלישנא דברייתא דקתני טעה ולא הזכיר של ר"ח דמשמע אבל לא בתפלת שבת ויום טוב אבל סמ"ק כתב דהוא הדין בתפלת שבת ויום טוב שהוא סובר דהא דקתני טעה ולא הזכיר של ר"ח לאו למעוטי שבת וי"ט אלא חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך וכתב רבינו דהכי מסתברא דמ"ש שבת וי"ט מר"ח ודלא כדברי סמ"ג וכתב עוד שגם מ"ש בסמ"ג דה"ה אם שכח ולא הזכיר של ר"ח בתפלת המוספין אינו חוזר לא נהירא דלא קאמר בגמרא אלא מפני שתפלת המוספין לפניו אבל לא סמכינן ממוסף על המנחה שלאחר זמן ואלו הם דברי הרא"ש שכתבתי בסמוך ותמהני על רבינו שמקשה עליו מדלא קאמר בגמרא אלא מפני שתפלת המוספין לפניו לפניו שהרי לפי מ"ש סמ"ג בה"ג גורס בגמרא ג"כ מפני שתפלת המנחה לפניו וכך הל"ל שאין גירסת בה"ג עיקר שהרי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש אינם גורסים אלא מפני שתפלת המוספין לפניו ודוקא משחרית למוסף שרגילים להתפלל כאחת אמרו דסמכינן אבל לא מתפלת המוסף לתפלת המנחה ואפשר שרבינו היה מפרש מה שכתב סמ"ג ויש ספרים שאינו שם בגמרא לא קאי אלא אמאי דכתב בשם ה"ג אבל בשבת וי"ט לא וכמו שכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל אבל מה שכתב וכן אם שכח במוסף וכו' דברי בה"ג הם שאומר כן מסברא ואינם מדברי הגמרא ומ"מ יש גמגום בלשון רבינו שכתב אחר דברי סמ"ק וכן מ"ש שגם במוסף אין מחזירין לא נהירא וע"כ קאי לסמ"ג כמו שפירשתי ומאחר דסמ"ק נמי סבר בהא כסמ"ג כך ה"ל לרבינו לכתוב ומ"ש שגם במוסף אין מחזירין כ"כ ג"כ בסמ"ק ולא נהירא: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל סוברים שלא אמרו אלא בטעה בתפלת שחרית אבל טעה בתפלת המוספין חוזר הכי נקטינן ולענין אי אמרינן דה"ה לתפלת שבת וי"ט או דוקא בשל ר"ח מדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך נראה דדוקא של ר"ח אבל של שבת וי"ט לא ומבואר כן בדברי סמ"ג בשם ה"ג ופשטא דלישנא דברייתא הכי משמע מדקתני לא הזכיר של ר"ח דאל"כ ליתני ביום שיש בו מוסף טעה ולא הזכיר שחרית אין מחזירין אותו הילכך ודאי משמע דר"ח דוקא קאמר והכי נקטינן:

סעיף קטן ז

ומה שטען רבינו דמ"ש שבת וי"ט מר"ח איכא למימר דבר"ח שהוא יום עשיית מלאכה הקילו בכך מפני טורח ציבור כדי שלא יתבטלו ממלאכתן אבל בשבת וי"ט שאין בהם עשיית מלאכה לא רצו להקל:

סעיף קטן ח

כתב הרמב"ם ז"ל שאם טעה ש"צ כשמתפלל בלחש וכו' כ"כ בפ"י מה"ת אלא שנוסחת רבינו אינה מכוונת עם נוסחא דידן דה"ג בספרים שלנו מי שטעה באחת מג' ברכות

הראשונות חוזר לראש ואם טעה בא' מג' ברכות האחרונות חוזר לעבודה ואם טעה באחת מן האמצעיות חוזר לתחלת ברכה שטעה בה ומשלים תפלתו על הסדר וכן ש"צ שטעה כשהוא מתפלל בקול רם על דרך זה הוא חוזר אבל אם טעה ש"צ כשהוא מתפלל בלחש אני אומר שאינו חוזר ומתפלל פעם שניה מפני טורח ציבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר עכ"ל: כתב הכלבו בסימן מ"ג על יעלה ויבא דהאידנא שכל אחד מתפלל לעצמו אם ש"צ אמרו בלחש א"צ לחזור כלל לא לראש ולא לעבודה שאינו חוזר ומתפלל בקול רם אלא משום קדושה וכ"כ ממשיב הרוח ומהשאלה ע"כ ואינם דברים של טעם דהא ודאי משמע שגם בזמן חכמי התלמוד היו מתפללים בלחש ואח"כ חוזר ש"צ ומתפלל בקול רם ומבואר בדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך שאע"פ שאמרו בלחש אם טעה כשחוזר התפלה בקול רם צריך לחזור וכ"נ שהוא דעת הפוסקים:

סימן קכז

סעיף קטן א

וכשיגיע ש"צ למודים שוחין עמו הציבור דגרסינן בירושלמי הכל שוחין עם ש"צ בהודאה בפ"ק דברכות: האומר מודים מודים משתקין אותו נתבאר בסי' קכ"א:

סעיף קטן ב

כתב הרמב"ם בפ"ט מה"ת ולא ישחו יותר מדאי וטעמו משום דאיתא בירו' מה אומרים הציבור בשעה ששוחין ועלה קאמר תנא ובלבד שלא ישוח יותר מדאי ורבינו כתב שאינו נראה כן מדאיתא התם בתר הכי מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו ר' אמר רבי חייא בר אבא דלא הוה מעביר אלא גער משמע דאש"צ דוקא קאי דלשון העברה לא שייך אלא בש"צ ואני אומר שאין מכאן ראיה לבטל דברי הרמב"ם דאיכא למימר דבין ציבור בין ש"צ קאמר לא ישחו יותר מדאי ומעשה שאירע בש"צ והעבירו רבי אבל אה"נ שאם היה רואה אחד מהציבור שהיה שוחה יותר מדאי שהיה גוער בו אלא דא"כ ה"ל להרמב"ם לכתוב דגם שליח ציבור לא ישחה יותר מדאי ואפשר שמ"ש לא ישחו יותר מדאי קאי גם לשליח ציבור ואפשר עוד דהרמב"ם מפרש מאי דקאמר רבי חייא בר אבא לא הוה מעביר אלא גער היינו לומר דלא היה ש"צ אלא אחד מן העם ולא העבירו דהא לא שייך ביה העברה אלא שגער בו אבל ש"צ לא חיישינן אם הוא שוחה יותר מדאי ופוסק הלכה כרבי חייא בר אבא וטעמא דלא ישחו יותר מדאי נראה שהוא משום דמיחזי כיוהרא שהוא שוחה יותר משאר העם ולפי טעם זה משמע דה"ה לאבוה ששוחין בה תחלה וסוף שאין שוחין בהם יותר מדאי וכן משמע בירושלמי דמייתי עלה הא דאמר

רב כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם ואע"פ שהפוסקים כתבוהו גבי מודים לאו דוקא אלא משום דבירושלמי תני הכי על מודים נקטוה אינהו נמי במודים וה"ה לשאר מקומות ששוחין בהם ואפשר עוד דבין הירושלמי בין הפוסקים נקטוה במודים משום שדרך קצת ב"א לשוח יותר במודים מבשאר מקומות דמשמע להו דכל המוסיף לשוח במודים ה"ז משובח ולפיכך כתבו דבמודים נמי לא ישוח יותר מדאי וה"ה לשאר מקומות ששוחין בהם אלא שלפ"ז היה להם לכתבו גבי מה שאמרו שהמתפלל צריך לכרוע בהודאה תחלה וסוף ולפיכך נראה דדוקא בחזרת ש"צ הוא דאמרו שלא ישחו יותר מדאי ואפשר שהטעם מפני שכבר התפללו ואינם כורעים אלא כדי שלא יראו ככופרים ובזה די שישחו ראשם מעט ואם ישחו יותר יש לחוש ליוהרא וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל ומיהו התוס' בספ"ק דברכות (יב:) גבי כרע כחיזרא כתבו דאיתא בירושלמי ובלבד שלא ישוח יותר מדאי וכן כתבו סמ"ג וסמ"ק והגה"מ פ"ה ומשמע דס"ל דכי אמרי' בירושלמי שלא ישחו יותר מדאי לכל מקום שאמרו חכמים לשחות קאי ולא למודים בלחוד:

סעיף קטן ג

ומטעם זה אין ליחיד להתפלל אא"כ יכול לגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים וכו' ואם התחיל והגיע ש"ץ למודים והוא באמצע אחת מן הברכות ישחה אבל אם הוא בתחלת ברכה או בסופה לא ישחה אלא באבות או בהודאה פי' שאם הוא באבות ובהודאה בתחלת הברכה או בסופה כשמגיע ש"צ למודים פשיטא ששוחה וכל דברים אלו שכתב כאן רבינו נתבארו בסימן ק"ט:

סעיף קטן ד

והא דתניא הכורע בהודאה ה"ז מגונה מוקמינן לה בהודאה שבהלל וכו' בס"פ אין עומדין (ברכות לד:) תנא חדא הכורע בהודא' ה"ז משובח ותניא אידך ה"ז מגונה לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף רבא כרע בהודאה תחלה וסוף אמרו ליה רבנן אמאי קא עביד מר הכי א"ל חזינא לר"נ דכרע וחזינא לרב ששת דקא עביד הכי והתניא הכורע בהודאה ה"ז מגונה ההוא בהודאה שבהלל ודברכת המזון וכתב ה"ר יונה דה"ה לשאר הודאות כגון ולך לבדך אנחנו מודים שבנשמת כל חי וכן כל כיוצא בזה שאין לכרוע אלא במקום שאמרו חכמים בלבד וכבר כתבתי זה בסימן קי"ג וכתבתי שם בשם ר"י דה"ה לכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה שהוא מגונה: וכתב הרשב"א שהראב"ד פי' דהא דרבא כרע בהודאה תחילה וסוף לא בכריעות דש"צ ויחיד המתפללים הוא דפשיטא ודאי דכרעי תחלה וסוף אלא בכריעות דמודים דרבנן הוא כדגרסינן בירושלמי תני הכל שוחין עם ש"ץ בהודאה א"ר זעירא ובלבד במודים זעירא הוה סמוך לקרובה כדי שיהא

שוחה עמו תחלה וסוף ונראה מכאן ששוחין במודי' דרבנן בסוף אבל אין משגיחין לשוח עם החזן בסוף ההודאה אלא באיזה מקום שיסיים מודים דרבנן ורבי זעירא היה מכוין ואומר מעט מעט כדי שישלים עם החזן ונראה כאילו כורע עמו תחלה וסוף עכ"ל: ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב בשם רבינו שרירא יש מי שחוזרין וכורעין כשמסיימין ויש מסיימין בזקיפה ורבוותא לא מיחו לא לזה ולא לזה ע"כ והם דברי א"ח וראיתי כתוב ע"ש אחד מגדולי המפרשים שצריך לשחות בעוד שאומר כל מודים דרבנן. והעולם נהגו שלא לכרוע אלא בשעה שאומר תיבת מודים בלבד ופשט הירושלמי הכי משמע לי דהא דא"ר זעירא ובלבד במודים היינו לומר שא"צ לשחות אלא בתיבת מודים בלבד וקאמר דזעירא דהיינו חכם אחד שהיה שמו כך ולא הגיע ליקרא רבי היה נוהג לשוח עם הש"ץ תחלה וסוף ומחמיר על עצמו היה ואנו אין לנו אלא דברי רבי זעירא כנ"ל. ומ"מ טוב לדקדק לשוח בו תחילה וסוף לחוש לדברי הראב"ד ז"ל:

סעיף קטן ה

גרסינן בסוטה בשעה שש"ץ אומר מודים כו' הכי איתא בפ' אלו נאמרין (סוטה מ:) בזמן שש"ץ אומר מודים העם מה הם אומרים א"ר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך ושמואל אמר אלהי כל בשר על שאנו מודים לך ר' סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך נהרדעי אמרי משמיה דר' סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו על שאנו מודים לך רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי כן תחיינו ותחוננו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך א"ר פפא הלכך נימרינהו לכולהו ופירש"י על שאנו מודים לך. על שנתת בלבנו להיות מודים לך דבוקים בך ומודים לך: ר' סימאי מוסיף וכן כולם מוסיפין הם על הראשונים ע"כ ומשמע דכי היכי דלנוסחי דאמוראי קמאי על שאנו מודים קאי אריש בר יעקב נמי אריש דמילתא קאי והכי קאמר מודים אנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך ועל שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותחננו וכו' ולעשות רצונך בלבב שלם לפי שרב אחא בר יעקב על נוסחת הראשונים שהיו אומרים על שהחייתנו וקיימתנו על שאנו מודים לך בא להוסיף כן תחיינו ותחוננו וכו' סמכו לעל שהחייתנו וקיימתנו שהוא מענייני ואח"כ חתם בעל שאנו מודים לך ואפשר לפרש שעל שאנו מודים לך הוא דבוק עם כן תחיינו ותחוננו וכו' וה"ק לפי שאנו מודים לך ונשמעים לעבודתך תחיינו ותחוננו וכו' והתוספות כתבו בפרק אלו נאמרין שבערוך פירש דקא מודו ציבורא על ש"צ אינון סומכין ומאי על שאנו מודים לך על ההודאות דקאמר ש"צ וקא ענו אינון אמן עכ"ל

כלומר עכשיו אנו מודים לך מלבד מה שאנו מודים לך בחזרת התפלה שאנו עונין אמן אחר ש"ץ: ובא"ח כתב נ"א עד שאנו מודים לך פי' בעוד שאנו בחיים ואנו יכולים להודות לך והוא כמו (ש"ה א) עד שהמלך במסיבו שהוא כמו בעוד: מצאתי כתוב נקרא מודים דרבנן לפי שהוא תיקון הרבה חכמים:

סעיף קטן ו

ובירושלמי חותם בה בא"י אל ההודאות בפ"ק דברכות והרשב"א כתב בס"פ אין עומדין ובמודים דרבנן לא ראיתי מי שחותם בו והודאה בלבד היא ואלא מצאתי בירושלמי דכולה אמוראי חתמי בא"י אל ההודאות ואע"פ שאינה פותחת בברוך שמא עשאוה כסמוכה לעבודה א"נ יש קצת שחותמות ואינם פותחות ואע"פ שאינם סמוכות עכ"ל והרמב"ם כתב בפ"ע בלא חתימה וכנוסחת תלמודא דידן ובס"פ כיצד מברכין גבי ברכת בורא נפשות דבתלמודא דידן (לז.) לא חתים בה ובירושלמי חתים בה כתבו תלמידי הר"י בשמו שזה מטבע קצר הוא וכיון שלא הוזכר בתלמוד שלנו לא נחתום בשם מספק והנכון לומר חתימת הברכה בלא שם ונימא בא"י בורא נפשות רבות וכו' ברוך חי העולמים עכ"ל ויש ללמוד מדבריו דה"ה למודים דרבנן שאין חותמין בו בשם אלא אומר חתימת הברכה בלא שם ויחתום כך ברוך אל ההודאות וכן ראוי לעשות:

סעיף קטן ז

וכתב עוד על שם רש"י שאין לש"ץ לומר פסוק ושמו את שמי וכו' ז"ל המנהיג ושמו שמי אין מנהג בצרפת לאמרו דבפרק אלו נאמרין (סוטה לח:) אמרינן ושמו את שמי שמי המיוחד לי שמברכין את העם בשם המפורש והנה היום הזה אין אנו מברכין בשם המפורש ואנו מבקשים את ברכתו ואומרים ברכנו בברכה המשולשת וכו' וכבר אמרנו המשולשת ומה לנו להוסיף עוד ושמו את שמי כשם שאין אנו אומרים כה תברכו את בני ישראל ששניהם לשון צוואה ולא לשון ברכה כ"כ רש"י ע"כ והגהות כתב בסוף הל' תפלה בשם סמ"ג והרוקח ומהר"מ שיש לאמרו כלומר עשה עמנו כמו שהבטחתנו באותן ברכות ודלא כרש"י שלא היה רגיל לאמרו ע"כ וגם הרמב"ם כתב שם שיש לאמרו וכן נהגו והר"ד אבודרהם כתב דברי המנהיג ואח"כ כתב ובסדר רב עמרם ורב סעדיה כתוב ושמו את שמי ועליהם סמכו באלו הארצות לאמרו עכ"ל:

סעיף קטן ח

אבל רב עמרם כתב ואם אין שם כהנים ש"צ אומר אלהינו ואלהי אבותינו וכו' עד וישם לך שלום אע"פ שמדברי רב עמרם נראה שאין אומרים ושמו את שמי וכדברי רש"י כתב רבינו דברי ר"ע בלשון אבל לפי שהמנהיג תלה אמירת ברכת כהנים לש"צ במנהג אבל ר"ע לא תלאו במנהג אלא סתם וכתב ואם אין שם כהנים ש"צ אומר אלהינו ואלהי

אבותינו וכו' וכ"כ הרמב"ם בסוף הל' תפלה ש"ץ אומר אלהינו ואלהי אבותינו וכו' וכן נהגו ונהגו לומר גם כן ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם: כתב ה"ר דוד אבודרהם שה"ר יוסף קמחי כתב שאין לומר כהנים עם קדושיך כי אינם נקראים עם והעד והכהנים והעם וגם אין לומר כהני עם קדושיך כי אינם כהני ישראל אלא כהני ה' אלא הנכון לומר כהנים בעם קדושיך ונ"ל שיכול לומר כהנים עם קדושיך כדאמרינן בוידוי יה"כ ובני אהרן עם קדושיך וכן הוא כתוב בסדרי ר"ע ורב סעדיה ע"כ וכ"כ הרמב"ם בסוף הלכות תפלה וכן נהגו: (ב"ה. אבל הריטב"א ז"ל כתב איתא פ"ק דיומא (י"ט.) ופ"ק דקידושין (כג:) דהני כהני שלוחי דרחמנא נינהו ולא שלוחי דידן הילכך האומר כהני עם טועים וצ"ל הכהנים עם וכן הגיהו רבותי הצרפתים ז"ל ומאן דחש לה לא הפסיד): כתב ה"ר דוד אבודרהם שנשאל הרי"ף אם צריכים הקהל לענות אמן כשאומר ש"ץ ברכת כהנים והשיב דא"צ לענו' אמן אלא כשנושא הכהן את כפיו ע"כ והטע' מפני שאין עונים אמן אלא כששומעין מפי המברך וכן יש מקצת יחידים שעונים כן יהי רצון במקום אמן עכ"ל וכן כתב הרמב"ם ואם אין להם כהן כלל כשיגיע ש"ץ לשים שלום אומר אלהינו ואלהי אבותינו כו' ואין העם עונין אמן וכ"כ בשבולי הלקט שהשיב רבינו האי אין מנהג אצלינו לענות אמן אחר כל פסוק ופסוק לפי שמפי כהן הם ג' ברכות וש"ץ מסדרן כעין ברכה אחת שאומר ברכנו בברכה וכו':

סימן קכח

סעיף קטן א

אין נשיאת כפים בפחות מי' משנה בפ' הקורא את המגילה עומד אין פורסין את שמע וכו' ואין נושאין את כפיהם פחות מעשרה:

סעיף קטן ב

ומ"ש והכהנים מן המנין כן כתב הרמב"ם וכתב ה"ר מנוח דטעמא משום דכהני' בכלל ברכה כדאמרינן (כתובות ח:) ברכת חתני' בי' וחתני' מן המנין:

סעיף קטן ג

כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים צריך לישא את כפיו ואם אינו נושא עובר בג' עשה מימרא דריב"ל בפרק אלו נאמרין (סוטה לח.) וז"ל הרמב"ם בסוף הל' תפלה כל כהן שאינו עולה לדוכן אע"פ שביטל מצות עשה אחת ה"ז כעובר על ג' עשה ונראה שטעמו משום דליכא בלשון ציווי אלא כה תברכו בלבד איכא למימר דכי קאמר ריב"ל ה"ז עובר לאו דוקא אלא ה"ז כעובר:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו והוא שיהיה בב"ה כשקורא כהנים וכו' כ"כ הרא"ש בפ' הקורא את המגילה עומד וז"ל כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בג' עשה ירושלמי ר' אדא בר פזי כד הוה תש ולא חזיק רישיה הוה קאים ליה אחורי עמודא ר' אלעזר הוה נפיק לברא כלומר היה יוצא לחוץ כדי שלא יצטרך לעלות לדוכן כשהחזן קורא כהנים דהא דאמרינן דעובר הכהן בג' עשה היינו כשהחזן קורא כהנים דאמור להם מתרגמינן כד יימרון להון ואם הוא בב"ה כשהחזן קורא כהנים ואינו עולה עובר ואם אינו בב"ה אינו עובר וכ"כ ג"כ הר"ן שם וז"ל כל כהן שאין עולה לדוכן עובר בג' עשה דוקא כשקראו אותו הא לאו הכי לא מיחייב וכדמתרגמינן כד יימרון להון והיינו כשהוא בב"ה אבל כשהוא בחוץ אינו עובר וגרסינן בירושלמי ר"ש בן פזי כך הוה תשיש הוה קאי אחורא עמודא רבי אלעזר נפיק לברא ע"כ וכ"כ ג"כ סמ"ק ופי' הירושלמי דכשהיו חלשים היו נסתרים מאחורי העמודים או יוצאים לחוץ שלא יאמרו להם לברכם מפני שאז לא היו עוברים ע"כ וגם בסמ"ק כ' ואם אינו מברך עובר ודוקא כשאומרין לו בב"ה וכ' המרדכי שם אם הנותן מים לכהנים ליטול ידיהם בא אצל ש"ץ ומזכירו ליטול ידיו צריך לישא כפיו אף דיש כהנים אחרים ואם לא יעלה עובר בג' עשה אבל מלמדים את הנותן מים שלא יזכיר את הש"ץ ליטול ידיו היכא דאיכא כהנים אחרים דהשתא לא עבר אם לא ישא כפיו: וכתוב בהגהות מיימון פי"ד מהל' תפלה אבל אם עלה פעם אחד ביום זה שוב אינו עובר אפילו אמרו לו עלה וכ"כ התוס' בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כח:) ולמדו כן מדקאמר התם אכהן שנשא כפיו ואתרמי ליה ציבורא אחריני אי בעי מברך אי לא בעי לא מברך: וכתב ה"ר מנוח דהא דאמרינן שאין הכהן עובר כשאין אומרים לו לברך היינו שאינו עובר בג' עשה אבל בעשה דכה תברכו עובר שהכהנים מצווים לברך את ישראל יאמרו להם או יחדלו ע"כ ואין נראה כן דעת הפוסקים אלא אין עובר כלל כל שאין אומרים לו לעלות שאל"כ ס"ל לפרש וכ"כ ממ"ש הגהות מיימונית שאם ש"צ כהן שלא יאמרו לו לעלות ואם איתא שאע"פ שאינם אומרים לו עובר בעשה הנ"ל שיעלה כדי שלא יעבור: וכתב בכתבי מהר"ר ישראל סי' כ"ב דמשמע מדברי הרא"ש שכשהכהנים אינם רוצים לעלות לדוכן אינם צריכים לשהות חוץ לב"ה אלא בשעה שקורא החזן כהנים אבל אחר שקורא כהנים אין קפידא אם יהיו בב"ה ומה שנהגו שאין נכנסין עד אחר ברכת כהנים סלסול הוא שנהגו בעצמם כדי שלא יחשבו עליהם שהם פגומים: כתב ה"ר פרץ שאם אין שם אלא א' אינו עובר וכו' כ"כ הגהות מיימון בסוף הל' תפלה בשם סמ"ק:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ואינו נראה דלהם על אהרן ובניו קאי וכו' רבינו הגדול מהרי"א ז"ל תמה על דברי רבינו שכתב שפירוש אמור להם לכל אחד מהם דהא גרסינן בפרק אלו נאמרין (סוטה לח.) אמר אביי נקטינן לשנים קורא כהנים לאחד אינו קורא מ"ט אמור להם לשנים ותירץ דאע"ג דדרשינן הכי בגמרא מ"מ לא נפיק קרא ממשמעותיה דלהם על אהרן ובניו קאי ואמור להם לכל אחד מהם משמע וא"ת כיון דאינו קורא כהנים אלא לשנים וכל שאין קורין לכהן לעלות אינו עובר כמו שקדם היאך אפשר לומר שאם אין שם אלא אחד עובר וי"ל שאע"פ שאם אין שם אלא כהן אחד אינו קורא אותו אם קראו ולא עלה עובר לדעת רבינו:

סעיף קטן ו
ואם הוא נושא כפיו מתברך וכו' בפרק אלו נאמרין שם:

סעיף קטן ז
וכן מצוותו יחלוץ מנעליו שזו היא מתקנת ריב"ז וכו' בפרק בתרא דר"ה(לא.) ופרק ואלו נאמרין (סוטה מ.) ומפרש בגמרא טעמא שמא תפסק רצועה מסנדלו ויתיב למקטריה וחביריו מברכין ואתו למימר בן גרושה או בן חלוצה הוא ולפיכך הלך וישב לו וכתבו הגהות מיימון בסוף ה"ת דמהכא מוכח דבבתי שוקים שרי לישא כפיו ע"כ כלומר דליכא למיחש בהו שתפסק רצועה ומשמע דאפילו בתי שוקים של עור קאמר דכיון דלית בהו רצועה כי הוו של עור מאי הוי אבל סנדלים ומנעלים אע"פ שאין בהם רצועות אסור דלא פלוג רבנן וסתם גזרו בכל סנדלים ומנעלים ויותר נ"ל דבבתי שוקים של עור אסור דבכלל סנדלים ומנעלים הם ולא התירו אלא בבתי שוקים שאינם של עור ומיהו יש לדקדק על דברי הגהות היכי שרי לעלות לדוכן בבתי שוקים אפילו אינם של עור שהרי קושרים אותם ברצועות סמוך לארכובה ואיכא למיחש שמא תפסק אותה רצועה וישב לקשרה ואפשר דלא חיישינן שמא ישב לקשרם אלא כשנפסק רצועת סנדלו וכדפי' רש"י שגנאי הוא לו ומתלוצצין עליו כשסנדלו מותרת אבל בהתרת רצועה שקושר בתי שוקיו דלית בהו גנאי כולי האי לא א"נ דבתי שוקים דשרי היינו בתי שוקים ומכנסים יחד שאינם נקשרים אלא במתנים לבד דליכא למיחש בהו לפסיקת רצועה כלל ואיצטריך לאשמועינן דלא תימא דתקנת ריב"ז היתה שיעלו יחפים ממש בלא שום דבר ברגליהם קמ"ל דכיון דטעמא משום שמא תפסק רצועה מסנדלו בהני בתי שוקים דליכא למיחש בהו להכי לא גזר אבל בבתי שוקים שאינם מגיעים עד הארכובה ורגילים לקשרם שם ברצועות ודאי בכלל הגזרה הם ואפי' אינם של עור והראשון נראה יותר דבכל בתי שוקים התירו ובלבד שלא יהיו של עור דאם איתא דלא התירו אלא בבתי שוקים ומכנסים יחד

ה"ל לפרושי והרמב"ם כתב בפ"ד מהלכות תפלה שלא יעלו הכהנים לדוכן בסנדליהם אלא עומדים יחפים ומשמע מדבריו שלא יהיו בתי שוקים ולא שום דבר על הרגלים אלא יחפים לגמרי אלא שה"ר מנוח פי' דלא כתב הרמב"ם יחפים אלא למעט מנעל אבל בבתי שוקים יכולים לעמוד:

סעיף קטן ח

ויטול ידיו בפרק ואלו נאמרין (סוטה לט.) אמר ריב"ל כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה' והרמב"ם כתב ו' דברים מונעין נשיאות כפים הלשון והמומין והעבירה והשנים וטומאת הידים והיין טומאת הידים כיצד כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו אלא נוטל ידיו עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה ואח"כ מברך ומשמע מדבריו דכשידיו טמאות כגון שלא נטל שחרית קאמר דצריך ליטול הא אם נטל ידיו שחרית ואינו יודע להם שום טומאה א"צ לחזור ולנטלם דאל"כ הל"ל ואע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה לא ישא את כפיו עד שיטול כמ"ש בפ"ז מהלכות ברכות גבי נ"י דאכילה ועוד מדהזכיר גבי נשיאת כפים טומאת הידים אלמא דכל שנטל ידיו שחרית ואינו יודע להם טומאה א"צ לחזור וליטול ותדע דהא לעבודה נמי אין הכהן צריך לקדש לכל עבודה אלא פעם אחת מקדש בבקר והולך ועובד כל היום כולו וכל הלילה וכמ"ש הוא ז"ל בפ"ה מהל' ביאת המקדש וכן נוהגים בארץ מצרים שלא ליטול הכהן ידיו בשעת נשיאות כפים אלא סומך על הנטילה שנטל ידיו שחרית אבל רש"י פי' כל כהן שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן לא ישא את כפיו ומשמע מדבריו שאע"פ שנטל ידיו שחרית וידע שהם טהורות צריך לחזור ולנטלם סמוך לעלייתו לדוכן והתוס' כתבו שם שרש"י כתב א"ל רבי אם נטל ידיו שחרית ונטהר א"צ ליטול ידיו כשעולה לדוכן וכמדומה שהועתק מהגהת תלמיד שהרי אין לשונו משמע כך שפירש שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן משמע ממש סמוך ועוד דמייתי תלמודא קרא שאו ידיכם קדש וברכו משמע תיכף לנט"י ברכת כהנים דמשמע ליה השתא דבברכת כהנים משתעי קרא דהיא בנשיאות ידים ומשמע בירושלמי בפ"ח דברכות דבברכה דמשתעי ביה קרא בעי נט"י סמוך לה דמייתי לה התם אברכת המזון והכי איתא התם ג' תכיפות הן וכו' תיכף לנט"י ברכה שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו ובפרק כיצד מברכין (ברכות מב.) משמע דההיא ברכה מיירי בבה"מ מיהו שמעי' מינה דבעינן נט"י בברכה דמשתעי ביה קרא והכא מיתי לה אברכת כהנים ועוד אי מיירי הכא בשלא נטל ידיו שחרית אמאי נקט כהן לנשיאות כפים תיפוק ליה משום ד"ת שצריך ליטול ידיו כדאיתא בפ"ק דברכות (יא:) ובפ"ב (יד:) א"ר חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב וכו'

להכי מסתבר דהכא בנט"י תיכף לברכה איירי ושיעור תכיפה איכא למשמע מתכיפת סמיכה לשחיטה דאמרינן בפ' כל הפסולין (זבחים לג.) כל הסמיכות שהיו שם קורא אני בהם תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו שהיתה בשער נקנור שאין מצורע יכול ליכנס שם אלמא כדי מהלך משער ניקנור עד בית המטבחיים לא חשיבא תכיפה במסכת מדות פ"ה משמע דלא הוי טפי מכ"ב אמה מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אחד היה י"א אמה עכ"ל: וכתוב בא"ח שכתב ה"ר אברהם בן הרמב"ם ז"ל הלכה למעשה לפני אבא מורי ז"ל וזולתו ממורי התורה שכל כהן העומד בתפלה יגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לק"ש ולתפלה עכ"ל: ורבינו סובר כדברי התוס' ומשמע ליה שמאחר שהוא צריך ליטול ידיו צריך לברך על נטילה זו כשם שמברך כשנוטל ידיו לאכילה ומ"מ צריכים אנו ליישב מה שהקשו התוס' על מי שסובר דבנטילת שחרית סגי דא"כ אמאי נקט כהן לנשיאות כפים תיפוק ליה משום ד"ת דצריך ליטול ידיו ונ"ל דלא קשה מידי דאפשר דנפקא מינה להיכא דנטל ידיו שחרית והסיח דעתו דלד"ת א"צ ליטול ואפי' לק"ש כיון שאינו יודע להם שום טומאה אוקמינהו אחזקתייהו א"נ נפקא מינה להיכא דלא משתכחי מיא דלק"ש ולתפלה מקנח ידיו בכל מידי דמנקי כדאיתא בפ"ב דברכות (טו.) ואילו לנשיאות כפים אי לא משכח מים ליטול ידיו אינו נושא את כפיו וכן ראיתי האשכנזים נוהגים ליטול ידיהם בשעת נשיאות כפים אע"פ שכבר נטלו ידיהם שחרית ושמעתי שכן היו עושים ג"כ בספרד ושהיו הלוים יוצקים מים על ידיהם ולא הייתי יודע מאין להם דבר זה ליטול ע"י הלוים עד שזכני ה' ומצאתיו מפורש במדרש הזוהר פרשת נשא וז"ל תנא כהן דבעי לפרסא ידוי בעי ליתוסף קדושה על קדושה דיליה דיבעי לקדשא ידוי ע"י דקדישא מאי קדישא דא ליואה דיבעי כהנא ליטול קדושה דמיא מן ידוי דכתיב וקדשת את הלוים הא אינון קדישין וכתיב בלוים וגם את אחיך מטה לוי וכו' שבט אביך כו' מכאן כל כהן דפריס ידוי בעי לאתקדשא ע"י דקדישא ליתוסף קדושה על קדושה ולא יטול קדושה דמיא מבר נש אחרא דלאו קדישא וכתוב עוד שם ובצניעותא דספרא תני לוי דאתקדש כהנא בעי לאתקדשא בקדמיתא עד כאן וכן ראוי לנהוג: ב"ה ומ"מ אם נטל ידיו שחרית ובירך על נט"י לא יחזור ויברך לנשיאו' כפים דספק ברכות להקל: וכתוב בא"ח בשם בעל התמיד לא מצינו מי שכתב שצריך לרחוץ רגליו אבל כך נהגו באלו הארצות ומנהג ישראל תורה היא עכ"ל ואנו לא ראינו מעולם מי שנהג כן:

סעיף קטן ט
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שצריך ליטול עד הפרק נראה דהיינו מקום חיבור היד והזרוע שהוא סוף היד שזה נקרא הפרק והוא שיעור קידוש ידים שבמקדש וכן פירש"י בפרק כל הבשר (חולין קו:):

סעיף קטן י
וכשמתחיל ש"ץ רצה כל כהן וכהן שבב"ה נעקר ממקומו לעלות לדוכן וכו' בפרק ואלו נאמרין (סוטה לח:) אמר ריב"ל כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת וגו' מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה איני והא ר' אמי ור' אסי סלקי ר' אמי ורבי אסי מעיקרא הוו עקרי כרעייהו ממטא לא מטו להתם וכדתני ר' אושעיא לא שנו אלא שלא עקר את רגליו אבל אם עקר את רגליו עולה:

סעיף קטן יא
וכשעוקר רגליו לעלות אומר יהי רצון מלפניך וכו' בפרק ואלו נאמרין (סוטה לט:) כי עקר כרעיה מאי אומר יהי רצון וכו' וכתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד ואע"פ שאין כתוב שם ברכה שלימה כתב רבינו כן לפי שכך היא נוסחת הרמב"ם בפ"ד מהל' תפלה והוא נוסחא הגונה ופירש"י כי עקר כרעיה בעבודה למיסק והוא מחזיר פניו כלפי תיבה מאי אומר ומשמע מדבריו שאינו אומר תפלה זו עד שמגיע לדוכן וכ"כ שם בסדר נשיאת כפים עוקר רגליו ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון וכו' וכ"כ התוס' בפרק ואלו נאמרין והר"ן בפרק הקורא עומד בשמו ורבי' כתב לשון הגמ' וכן כתב הרמב"ם: וכתבו עוד שם התוס' והר"ן בשם רש"י ג"כ שמאריכין בתפלה זו עד שיכלה אמן של הודאה מפי הציבור:

סעיף קטן יב
ומ"ש רבינו ועומדים שם פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם כן נראה מדברי הרמב"ם בפי"ד מהל' תפלה וכן נראה ממ"ש רש"י כי עקר כרעיה בעבודה למיסק והוא מחזיר פניו כלפי תיבה מאי אומר דתיבה קרי רש"י להיכל וכדמשמע ממ"ש בהא דאמרינן (שם) כי מהדר אפיה מציבורא מאי אומר כשגומר ברכותיו מחזיר פניו לצד התיבה:

סעיף קטן יג
ואז אם הם שנים קורא להם כהנים וכו' שם (לח.) אמר אביי לשנים קורא כהנים לאחד אינו קורא מ"ט אמור להם לשנים ולא לאחד כלומר דלכהן א' אינו קורא אותו ש"ץ אלא הוא מחזיר פניו מאליו כך פירשו התוספות והר"ן בשם רש"י וכן דעת הרמב"ם בפי"ד

מהלכות תפלה וכ"נ מדברי רבינו ואף על גב דגרסי' בירושלמי פרק אין עומדין רב נחמן בר יעקב אמר אם היה כהן אחד אומר כהן אם היו ב' אומר כהנים אמר ר"ח אפילו כהן אחד אומר כהנים שאינו קורא אלא לשבט נקטינן כפשטא דתלמודא דידן דאמרה לאחד אינו קורא ומשמע להו דאינו קורא כלל קאמר: וכתב הר"ן בפרק הקורא את המגילה עומד כל כהן שאינו עולה לדוכן בעבודה שוב אינו עולה מהא משמע לכאורה דהא דאמרי' דש"ץ קורא לכהנים דבתחילת עבודה קורא להם עד שלא יתחיל רצה דהא מאותה שעה צריכים לעלות אבל רש"י כתב שהם עוקרים רגליהם מאליהם בעבודה ולאחר ברכת הודאה קורא אותם ש"ץ כהנים וכ"כ רבינו וכ"נ מדברי הרמב"ם וכן נהגו:

סעיף קטן יד

וכתב ר"ת שאין לש"ץ להפסיק לקרות כהנים דהוי הפסק וכו' כ"כ התוספות והמרדכי והרא"ש בפרק אין עומדין (ברכות לד.) ובפרק הקורא את המגילה עומד וכתב הרא"ש שכ"כ בפי' ר"ח לשנים קורא החזן כהנים אבל ש"ץ המפסיק עבירה היא בידו אבל מה ששש"ץ אומר התיבות של ברכת כהנים לא חשיב הפסק והכי איתא במדרש אמור להם מלמד ששש"צ אומר להם על כל דיבור ודיבור ואמרי' נמי בפ' אין עומדין שם העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף הא לאו מפני הטירוף לא חשיב הפסק מפני שברכת כהנים צורך תפלה הוא וכן נמי מה ששש"צ מקרא צורך תפלה הוא ע"כ והרמב"ם כתב ששש"צ קורא אותם ואומר להם כהנים וכן נהגו העולם וגם התוס' כתבו ס"פ אין עומדין וז"ל יש שרוצים להתיר לש"ץ עצמו לקרות כהנים אפילו לפירוש ר"ת דמה שפירש דהויא הפסקה היינו דוקא בימיהם מיד כשסיימו ברכת הודאה לא היו אומרים אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה כדמשמע (בסוטה לט:) אבל עכשיו שהורגלו לומר אלהינו בל' ברכה ותפלה אין זו הפסקה:

סעיף קטן טו

וכתב ה"ר פרץ בשם ר"ת שאין ש"ץ אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה וכו' כ"כ הגהות מיימון בפי"ד מהלכות תפלה:

סעיף קטן טז

ומ"ש בשם ר"י דעכשיו ששש"ץ רגיל לאמרו בכל פעם בציבור גם כשהכהנים נושאים כפיהם נכון לאמרו ג"ז שם:

סעיף קטן יז

ומ"ש וכן היה נוהג הר"מ כשהיה ש"ץ אומר אלהינו ואלהי אבותינו בלחש עד כהנים ואומר כהנים בקול רם וכו' גז"ש ומיהו כתבו שהקשו להר"מ כי לא נתקן לומר אלהינו ואלהי אבותינו אלא בשעה שראויה לנשיאות כפים ואין שם נשיאות כפים והודה ואמר

שחזר בו מאותו מנהג וכ"כ המרדכי בפרק הקורא את המגילה עומד דכי איכא נשיאות כפים מה שהכהנים אומרים יה"ר מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו וכו' הוא במקום מה שש"ץ אומר ברכנו בברכה וכו' כשאין נשיאות כפים:

סעיף קטן יח
וכשמחזירין פניהם כלפי העם מברכין בפרק ואלו נאמרין (סוטה מ.) א"ר יצחק לעולם תהא אימת ציבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחריהם כלפי שכינה:

סעיף קטן יט
ומ"ש שמברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו' פשוט שם (לט.):

סעיף קטן כ
ומגביהין ידיהן כנגד כתפיהן משנה שם (לח.) במדינה כהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהן במקדש ע"ג ראשיהם ופירש"י טעמא מפני שבמקדש מברכין את העם בשם המפורש שכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם: וכתוב הגהות מיימון פי"ד ויש להגביה הימנית קצת למעלה מן השמאלית כדכתיב וישא אהרן את ידיו ידו כתיב וכן ויהי ידיו אמונה וכן ראוי על פי הקבלה עכ"ל: ב"ה וכ"כ בזוהר פ' נשא

סעיף קטן כא
ופושטים ידיהם זה פשוט:

סעיף קטן כב
ומ"ש וחולקים אצבעותיהם על פי המדרש מציץ מן החרכי' וכו' עד לקיים מציץ מן ה' חרכים כ"כ הרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד וז"ל המרדכי שם כתב ראבי"ה מה שהכהנים פותחים אצבעותיהם דבר זה לא מצינו אלא דדרשנים אמרו טעם אמור מלא וי"ו קח אותה וי"ו שימה אותה בתוך כה ויהיה כוה לשון חלון וכשהכהנים נושאים כפיהם נהגו לחלק אצבעותיהם וזהו מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים שעושין מידם חלונות עכ"ל ובשבלי הלקט כתוב שפתיחת האצבעות הוא סימן שאימת שכינה עליהם כאילו הם מתחלחלים ועוד לשום אותו סימן לפסוקים כי ברכה ראשונה מניחים אצבע הסמוך לגודל ומשחין אותה וכן בשניה מניחין אצבע האמצעית הסמוכה לאמה ב"ה הסמוכה לה הנקרא אמה: ומשחין אותה וכן בשלישית מניתין רביעית הסמוכה לה הנקראת קמיצה עכ"ל ואין טעם בזה כי אין הכהנים צריכים לעשות סימן שלא יטעו שהרי ש"ץ מקרא אותם: וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שיש מקומות שנהגו לעשות אצבעותיהם שד"י וכ"כ בצרורות בשם ר"ת אבל הרמב"ם לא הזכיר דבר זה כלל לפי שאינו בתלמוד: כתוב בא"ח נושאים ידיהם כנגד כתפותיהם ופורשים כפיהם כדי שיהיה תוך כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים הפך מפרישת ידיהם לתפלה זאת

היא התכונה המדוקדקת וקצתם נושאים כפיהם משונים במיני השינוי וסומכים זה לקבלות קבלום אין להם עיקרים אמתיים עכ"ל:

סעיף קטן כג

ושליח ציבור מקרא אותם יברכך והם עונין אחריו מלה במלה זהו דעת רבינו וכ"נ ממה שכתב הר"ן בפרק הקורא את המגילה עומד אהא דאין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא שי"מ שמקרין היו הכהנים כדי שלא יטעו ואין הכהנים רשאין להתחיל אפילו בתיבה ראשונה דליכא למיחש לטעות וכ"ש באידך עד שיכלה דיבור מפי הקורא אבל מדברי הרמב"ם משמע שתיבת יברכך אין ש"צ מקרא אותה שכתב בפי"ד מחזירין פניהם כלפי העם ופושטים אצבעותיהם ומגביהים ידיהם כנגד כתפיהם ומתחילין יברכך וש"צ מקרא אותם מלה במלה והם עונין שנאמר אמור להם עד שמשלימים פסוק ראשון וכל העם עונין אמן וחוזר ש"צ ומקרא אותם פסוק שני מלה במלה והם עונין עד שמשלימין פסוק שני וכל העם עונין אמן וכן בפסוק שלישי עכ"ל ואע"פ שאפשר לפרש דה"ק מתחילין יברכך וכיצד הן מתחילין ששש"צ מקרא אותם מלה במלה ומלת יברכך בכלל ההקראה ועל דרך זה יש לפרש מ"ש אח"כ היו שנים או יותר אינם מתחילים לברך עד שיקרא להם ש"ץ ואומר להם כהנים והם עונין ואומרין יברכך והוא מקרא אותם מלה במלה על הסדר שאמרנו והיה נכון לפרש כן כדי להסכים דעתו עם דעת הפוסקים וגם כי הוא עצמו כתב כן בפירוש המשנה פרק אין עומדין בנוסחא דידן מ"מ בכל מלכות ארץ ישראל ובמצרים נוהגים שהכהנים מתחילין מעצמם לומר יברכך בלא שום הקראה ומתיבה שניה ואילך מקרא אותם החזן מלה במלה ואומרים שהם נוהגים כדעת הרמב"ם נראה שהם מפרשים אותו כפשוטו ואומרים שכך הם דבריו בפי' המשנה בנוסחת הערב שהיא אמתית וטעם הדבר מבואר דכיון דאין מקרין הכהנים אלא כדי שלא יטעו בתיבה ראשונה דליכא למיחש לטעות למה יקרו אותה:

סעיף קטן כד

ואין מברכין אלא בלשון הקדש ובעמידה ובנשיאות כפים ובקול רם בפרק ואלו נאמרין (סוטה לח.) ואיני יודע למה כתב רבינו דבספרי מסמיך להו אקרא דבגמרא דידן נמי מסמיך להו אקרא:

סעיף קטן כה

ואין הכהנים מחזירין פניהם כלפי הקדש ואומרים רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו וכו' פשוט בפרק ואלו נאמרין (סוטה לט.):

סעיף קטן כו

ומ"ש ואינם רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל ש"ץ שים שלום שם:

סעיף קטן כז
ומ"ש ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם ג"ז שם:

סעיף קטן כח
ומ"ש ועומדים שם ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיים ש"ץ שים שלום ג"ז שם וכתוב בכתבי מה"ר ישראל סי' ק"ט שמעתי מפי מורי שהקפיד על הכהנים שהיו עוקרים רגליהם קודם שסיימו הציבור לענות אמן אחר ברכת שים שלום משום דאמרינן בפ' ואלו נאמרין שאין הכהנים רשאים לעקור רגליהם עד שיסיים ש"ץ ברכת שים שלום והיה סובר דקודם אמן לא נסתיים הברכה עכ"ל: וכתב רש"י בפ' ואלו נאמרין שהכהני' מאריכים בתפלה זו שאומרים רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו וכו' עד שתכלה ברכת שים שלום מפי ש"ץ וכ"כ הגהות מיימון וכתב שכן נוהגין ושאינם יכולים להאריך כ"כ מוסיף ואומר אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום י"ר מלפניך שתשים עלינו שלום ועל כל עמך ישראל ברכה וחיים ושלום ומכוין לגמור עם החזן והרמב"ם ורבינו לא הזכירו דבר מכל זה:

סעיף קטן כט
וכשמחזירין פניהם בין בתחילה בין בסוף לא יחזירו אלא דרך ימין בפ"ב דסוטה (טו:) ופ"ק דיומא (יז:) ובזבחים פרק קדשי הקדשים (סב:) ופרק לולב וערבה (סוכה מח:) ובכמה דוכתי אמרינן כל פנות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין וראיתי טועים לפרש בלשון זה דהיינו לומר שצריך לחזור פניהם לצד שמאל ושיבוש הוא בידם ואין להם על מה שיסמכו אבל הדבר פשוט דהיינו לומר שיחזיר פניו לצד ימינו ומטעם זה כשמוציאין ספר תורה מהיכל להוליכו לתיבה מוליכין אותו דרך צפון וכשמחזירין אותו מהתיבה להיכל מוליכין אותו דרך דרום שההיכל במערב [במזרח] והתיבה במזרח [במערב] וכשמוציאין אותו מההיכל האוחז אותו מחזיר פניו לתיבה ואחוריו להיכל נמצא שיד ימינו לצד צפון וכשאוחז אותו מהתיבה להוליכו להיכל נמצא שיד ימינו לצד דרום ועל דרך זה מקיפין התיבה בימות החג העומדים במזרח מצפון למערב דרום מזרח לפי שהמקיפים אחוריהם להיכל שהוא במזרח נמצא שיד ימינם לצד צפון והעומדים במערב מקיפים מדרום למזרח וכו' לפי שאחוריהם למערב נמצא שיד ימינם לצד דרום וכ"כ בת"ה סי' צ"ח:

סעיף קטן ל
אין המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות וכו' בפרק ואלו נאמרים (סוטה לט:) א"ר זירא אמר רב חסדא אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שתכלה אמן מפי הציבור ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא ואין הציבור רשאין לענות אמן

עד שתכלה ברכה מפי הכהנים ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור ומפרש רבינו דאין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא היינו עד שתכלה התיבה מפי המקרא ומשמע דאתיבות ברכת כהנים קאי ומדברי רש"י נראה דקאי אדיבור שקורא כהנים שאינם רשאים להתחיל בברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו' עד שיכלה דיבור קריאת כהנים מפי הקורא ושני הפירושים כתב הר"ן בפרק הקורא את המגילה עומד ואפשר דתרוייהו איתנהו:

סעיף קטן לא

והא דאמרינן דאין הכהנים רשאין להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור קשה בעיני שמאחר שאין הכהנים אומרים התיבה עד שש"ץ מקרא אותם תחילה א"כ מאי שיכלה אמן מפי הציבור דקאמר הא אף לאחר שיכלה אמן מפי הציבור אינם מתחילים אלא המקרא הוא מתחיל ולדעת הרמב"ם שאין ש"ץ מקרא להם תיבת יברכך אתי שפיר וה"ק אחר שברכו הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אינם רשאים להתחיל בברכה אחרת דהיינו יברכך עד שיכלה אמן שעונים אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן מפי רוב הציבור אבל לדעת רבינו שסובר שגם יברכך אין אומרים אותו הכהנים עד שש"ץ מקרא אותם צריך לפרש דברכה אחרת דקאמר היינו מה שאומרים רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו וכו' וקאמר שאין הכהנים רשאים להתחיל אותה עד שיכלה אמן מפי הציבור ותמהני על הר"ן שפירש ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת כגון יאר ישא עד שיכלה אמן מפי הציבור ועל אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא כ' שיש מפרשים שמקרים היו הכהנים כדי שלא יטעו ואין הכהנים רשאי' להתחיל אפילו בתיבה ראשונה דליכא למיחש לטעות וכ"ש באידך עד שיכלה דיבור מפי הקורא ולפי אותם מפרשים א"א לפרש דאין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור היינו ברכת יאר ישא דהא אף לאחר שיכלה אמן מפי הציבור אין הכהנים מתחילין אלא המקרא ויש לדחות ולומר דאין הכהנים רשאים לאו דוקא והוי כאילו אמר אין המקרא את הכהנים רשאי להתחיל בברכה אחרת דהיינו יאר ישא עד שיכלה אמן מפי הציבור ועי"ל שמ"ש אין הכהנים מתחילין בברכה אחרת כגון יאר ישא היינו לפי מאי דמשמע מפשטא דגמרא שלא היו מקרין את הכהנים מדלא הזכירו כן בשום מקום והא דאמרינן בספרי שהחזן אומר אמרו כדבסמוך איכא למימר דהיינו לקרות להם כהנים אבל לא להקרותם מלה במלה וכן משמע שהיא דעתו ז"ל שהרי בלשון י"מ כתב שמקרין היו את הכהנים נראה דפשטא דמילתא משמע ליה שלא היו מקרין אותם וע"פ כן פירש כגון

יאר ישא ולדברי אותם מפרשים הא דאין הכהנים מתחילים בברכה אחרת יפרשו אותה כמו שפירשתי לדעת הרמב"ם או כמו שפירשתי לדעת רבינו: וכתבו התוספות בפרק ואלו נאמרין דאע"ג דבפ"ג שאכלו (מז.) א"ר חסדא דהא דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים היינו מפי רוב העונים שכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה לענין ברכת כהנים בעינן דלישמעו הברכה הני דמאריכים באמן אע"פ שטועין וכל שהן בעצמן עונין אין שומעין קול חביריהם:

סעיף קטן לב

אין ש"ץ רשאי לענות אמן אחר ברכה של כהנים וכו' משנה בפ' אין עומדין (ברכות לד.):

סעיף קטן לג

כתב הר"מ שאם ש"ץ כהן וכו' בפרק אין עומדין (שם) תנן על העובר לפני התיבה שאם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי. ופירש"י לא ישא את כפיו. שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת ולכוין להתחיל בשים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור: ואם הבטחתו. כלומר אם בטוח הוא שאין דעתו מטורפת מאימת הציבור וכתבו הגהות מיימונית ואם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי והטעם כדי שלא תתבטל נשיאות כפים אבל אם יש כהן אחר שישא את כפיו לא ישא ש"ץ את ידיו ואפילו אם הבטחתו שיחזור לתפלתו אחר שישא את כפיו וכ"כ הר"מ ע"כ ורבינו עירב דברי המשנה עם דברי הר"מ כאילו הכל דברי הר"מ: וכתבו עוד הגהות דהיכא דיש כהן אחר יש ליזהר שלא יאמר אדם לש"ץ עלה וגם את הנותן מים יזהירו שלא יאמר לו טול ידיך לעלות וכ"כ המרדכי בפרק הקורא המגילה עומד וכתבתיו לעיל וכ"כ האגור בשם מהר"י מולין וכתב עוד ועומד ש"ץ ושותק ואחר מקרא:

סעיף קטן לד

ומ"ש ויעקור רגליו מעט בעבודה וכו' קאי אהיכא דאין שם כהן אחר זולתו והוא רוצה לעלות לדוכן לישא את כפיו וז"ל הגהות מיימון וש"ץ העולה צריך לעקור את רגליו פורתא בעבודה ע"כ כלומר משום דאמרינן כל כהן שאינו עוקר רגליו בעבודה כדי לעלות לדוכן שוב אינו עולה:

סעיף קטן לה

ומ"ש רבינו וצריך שהמקרא יכוין בלבו אל התפלה וכו' מפשט דברי רבינו נראה שאפי' אם הש"ץ אחר שנשא את כפיו חוזר למקומו ואומר שים שלום צריך המקרא אותו שיכוין בלבו אל התפלה משעה שיתחיל ש"ץ י"ח ולפי זה צ"ל סובר שברכת כהנים מכלל התפלה הוא שאל"כ למה צריך שיכוין בכל התפלה אבל בהגהות מיימון כתב

וז"ל וכתב הר"מ שצריך ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שכיון לבו לכל התפלה עם ש"ץ ולא סח בשעה שהיה ש"ץ מתפלל ע"כ והשתא אתי שפיר דמפני שהוא אומר שים שלום מצריך שיכוין בכל התפלה דאל"כ הוי אומר ברכת שים שלום לבדה ולא יתכן אבל כשכיון בכל התפלה ולא סח ה"ל כאומר כל התפלה דשומע כעונה וצ"ל דכשאינו מובטח לחזור לתפלתו מיירי דאל"כ יחזור הוא עצמו ויגמור תפלתו ויש לתמוה דממתני' משמע דליכא תקנתא לעובר לפני התיבה לישא את כפיו אא"כ הבטחתו שחוזר לתפלתו ואם כדברי ההגהות אע"פ שאינו מובטח יכול לישא את כפיו אם המקרא כיון בכל התפלה ויגמור שים שלום ואפשר דמתניתין לא נחתא למימר תקנתא ע"י שיסיים אחר התפלה אלא במסיים הוא עצמו אבל אה"נ שאם המקרא כיון מתחילת התפלה מסיים שים שלום וש"ד וכתב האגור שמהר"י מולין השיב וז"ל מהר"ם כתב שהמקרא מסיים שים שלום אבל רש"י פרק אין עומדין כתב שהחזן מסיימו וכן הביא המרדכי גופיה פ' הקורא דעת רש"י וכ"כ בספר הפרדס וכדי להשוות דעתם אני אומר אם המקרא כיון לתפלת ש"ץ מתחילה ועד סוף אז עדיף טפי שהמקרא מסיים ונוכל לומר שרש"י מודה בזה עכ"ל: כתוב בת"ה כהנים המנגנים ברכת כהנים כשעולין לדוכן שרי להו לנגן שנים או ג' נגונים כגון בכל פסוק או בכל תיבה ניגון אחד או לא תשובה יראה דלא כשר למעבד הכי ואע"ג דהכהנים היודעים להנעים הניגון הם המשובחים מ"מ אין לנגן רק ניגון אחד מתחלה ועד סוף משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת:

סעיף קטן לו

תנא אמור להם מכאן שהחזן אומר להם אמרו כתב הרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד גבי אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הציבור דהכי איתא בספרי:

סעיף קטן לז

וגם בכאן כתב הר"פ שאינו צריך להקרות ליחיד כלומר כי היכי דכתב שאם אין שם אלא כהן אחד ואינו עולה לדוכן אינו עובר משום דאמור להם לרבים משמע הכי נמי כתב שא"צ להקרות ליחיד ול"נ כדפירשנו לעיל דלהם על אהרן ובניו קאי ופירוש אמור להם לכל אחד מהם וז"ל סמ"ק ונ"ל שמן הדין לא היה צריך להקרות ליחיד שהרי מה שש"ץ מקרא להם מאמור להם נפקא ומיהו עמא דבר להקרות אף ליחיד עד כאן וגם סמ"ג כתב דעמא דבר להקרות אף ליחיד וכן פשט המנהג:

סעיף קטן לח

ירושלמי ובלבד שיהא החזן ישראל בפ' אין עומדין אמר רב חסדא וצריך שיהא החזן ישראל:

סעיף קטן לט
וכתב הרמב"ם בפי"ד מה"ת דטעמא משום דכתיב אמור להם מכלל שהמקרא אינו כמותם ומשמע מדבריו שמשתדלין שיהי' ישראל אבל אינו עיכוב בדבר: וכתבו שם ההגהות שהורה הר"מ כשהחזן כהן שיעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותם והחזן עומד ושותק עד התחלת שים שלום וכ"פ המרדכי בהגהה פרק הקורא את המגילה עומד:

סעיף קטן מ
ובשעה שהכהנים מברכים העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם וכו' עד ולא יסתכלו בהם הכל לשון הרמב"ם פי"ד מה"ת והוא מדאמרינן בירושל' פרק הקורא את המגילה עומד שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכים את העם משום היסח הדעת ומשם יש ללמוד שגם הכהנים לא יסתכלו בעם כדי שלא יסיחו את דעתם וכ"ש הוא. וליכא למימר דהא דאסור להסתכל בכהנים לא משום היסח דעת היא אלא משום הא דאמרינן בפרק אין דורשין (חגיגה טז.) שהמסתכל בכהנים עיניו כהות דהא מפ' התם דהיינו דוקא בזמן שבית המקדש קיים והיו עומדים על דוכנם ומברכים את העם בשם המפורש. ונוהגים הכהנים בארץ מצרים לשלשל טלית של מצוה על פניהם וידיהם. ומנהג יפה הוא כדי שלא יוכלו הם להסתכל בעם ולא העם בהם ויבואו לידי היסח הדעת:

סעיף קטן מא
ומ"ש רבינו שיהיה פני העם כנגד פני הכהנים פשוט בפרק ואלו נאמרים שם:

סעיף קטן מב
תני אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה גם זה שם ואמרינן עלה פשיטא אריכי באפי גוצי לא מפסקי תיבה לא מפסקא מחיצה מאי ת"ש דאמר ריב"ל אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים איבעיא להו צדדים מאי ת"ש דתנן נתכוון להזות לפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזאתו פסולה לפניו והזה מן הצדדים שבפניו הזאתו כשרה ופירש"י על הצדדין שבפניו צדדין שיש ממנו ולהלן ולא צדדין שישנו ממנו ולאחור וה"נ העומדים בצדדין של כהן הימנו ולהלן בכלל הברכה הן דכלפניו דמי אבל שלאחר הימנו אע"פ שאינו אחריהם ממש כלאחריו דמי ע"כ כלומר דעם שלפני הכהנים ואינם מכוונים נגד פניהם אלא משוכים לצדדין הוו בכלל ברכה ועם שאחורי הכהנים ואינם מכוונים כנגד אחוריהם אלא משוכים לצדדין אינם בכלל ברכה ורבינו כתב סתם שבצדדין הרי הן בכלל ברכה וכ"כ ג"כ הרמב"ם ולא חילקו בין צדדין שממנו ולהלן לצדדין שממנו ולאחור משמע דס"ל דכל שהם לפני הכהנים אף ע"פ שאינם מכוונים כנגד פניהם אלא משוכים לצדדין

פשיטא דבכלל עם שלפני הכהנים הם ואותם שהם אחורי הכהנים אע"פ שאינם מכוונים כנגד אחוריהם אלא משוכים לצדדין פשיטא דבכלל עם שאחורי הכהנים הם ולא הוצרכו למעטם ולא איבעיא אלא בעם שהם ממש כנגד צידי הכהנים ופשט ליה מדקתני דינא דהזה על צדדים שבפניו ולא קתני דינא דהזה על צדדין שאחוריו אלמא ה"ק כל צדדין כבפניו דמי וכן אמרו בירושלמי פרק אין עומדין הדא אמרת העומדים מן הצדדין בכלל ברכה ולא חילקו בין צדדין לצדדין:

סעיף קטן מג

ולאחריהם אם הם אנוסים הם בכלל הברכה דא"ר שמלאי בית הכנסת שכולה כהנים עולים לדוכן וכו' ג"ז שם דמקשי אהא דרבי שמלאי מדתניא עם שאחורי כהנים אינם בכלל ברכה ומשני הא דאניסי הא דלא אניסי ופירש"י עם שבשדות אניסי במלאכתן ואינם יכולים לבא:

סעיף קטן מד

ירושלמי עיר שכולה כהנים עולים וכו' בפ' אין עומדין:

סעיף קטן מה

ומוקי לה בגמרא כלומר הא דא"ר שמלאי עיר שכולה כהנים עולי' לדוכן מוקי לה בגמרא דידן (לח: לט:) בשאין שם יותר מי' אבל אם יש שם יותר מי' היתרים על י' עולים לדוכן והי' עונין אחריהם אמן ופירש"י אבל כשאין שם אלא י' אם יעלו קצתם כיון שלא נשתיירו כאן י' לא חשיבי לברכה בלחודייהו הילכך כולם עולים ומברכים לאחיהם שבשדות ע"כ ואע"ג דברכת כהנים בי' וכהנים מן המנין שאני התם דישראל הם העונים אמן אבל הכא דכולם הם כהנים ואין ביניהם ישראל לא חשיבי לברכת כהנים לחודייהו לענות אמן אלא אם כן העונים הם י':

סעיף קטן מו

כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו ברכה וכו' אבל אם בירך כבר ציבור אחד ובא למקום אחר וכו' פשוט בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כח:): וכתבו הגה"מ דה"ה כהן שלא התפלל עדיין ומצא ציבור מתפללין נושא את כפיו ואין התפלה מעכבתו וכ"כ הר"ד אבודרהם בשם הערוך וכ"כ שבולי הלקט בשם הגאונים:

סעיף קטן מז

מי שיש לו מום בידיו כגון שהן בהקניות וכו' פשוט בס"פ הקורא את המגילה עומד (כד:) ופירש"י בהקניות למנטיי"ש בלעז עקומות כפופות עקושות לצדיהן והר"ן פירש עקומות שנתעקמו ידיו אחורנית עקושות שאינו יכול לחלק אצבעותיו:

סעיף קטן מח

והרמב"ם כתב מי שיש לו מום בפניו או בידיו או ברגליו לא ישא את כפיו שם תנא מומין שאמרו בפניו ידיו ורגליו ופירש"י רגליו מפני שהנושא את כפיו חולץ מנעליו ואם יש מום ברגליו יסתכלו בו אבל בנוסחת הר"י ובפסקי הרא"ש ליתא להאי ברייתא ואפשר שלא היתה אצלם בנוסחת הגמרא וזה גרם לרבי' להקשות על הרמב"ם דבגמרא לא קאמר אלא בידיו וטעמא מפני שהוא נושא אותם ועל ידי כן העם מסתכלין בהם ומסיחין דעתם אבל בפניו לית לן בה וכ"ש ברגליו ואין זה כלום דהא אם יהיו מומין בפניו ג"כ יסתכלו בהם ויסיחו דעתם ויש לתמו' עליו היאך כתב דבגמרא לא אמרו אלא ידיו שהרי בפירוש אמרו דזבלגן וסומא לא ישא את כפיו וא"כ ע"כ ידיו שאמרו לאו דוקא דה"ה לפניו וכן יש ללמוד משם למומין שברגליו ובמקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקים שכל שיש בהם מומים העם מסתכלין בהם ומסיחין דעתם:

סעיף קטן מט

זבלגן וסומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו היו בני עירו רגילים בו וכו' ישא את כפיו פשוט בפרק הקורא את המגילה עומד שם ופירש רבינו זבלגן שרירו יורד על זקנו וכן פירש הרמב"ם אבל רש"י פירש שעיניו זולגות דמעה וכן פירש הר"ן: וכתבו התוספות והרא"ש והמרדכי שאפילו במומין שבידיו מותר אם היו בני עירו רגילים בו כדאיתא בירושלמי ההוא כהן דהוו ידיה עקישו אתא לקמיה דרבי נפתלי א"ל כיון שאתה דש בעירך מותר:

סעיף קטן נ

ומשמע דאפילו סומא בב' עיניו אם היו בני עירו רגילים בו מותר לישא את כפיו ומה שלא הוזכר בתלמוד אלא סומא באחת מעיניו היינו לאשמעי' שאע"פ שאינו סומא אלא בא' מעיניו לא ישא את כפיו כל שאינו דש בעירו ואע"פ שמדברי ר"י לא משמע הכי: וכתוב בת"ה שכל ששהה ל' יום מיקרי דש בעירו ודוקא בעירו אבל אם הלך באקראי לעיר אחרת ושהה שם ל' יום לא מהני ומ"מ נראה דלאו דוקא דאתי למידר התם שיהא אחד מבני מתא אלא אפילו אתי להתם להיות מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה חשיב נמי דש בעירו בל' יום: ונראה לי שבמקום שנוהגים לשלשל הטלית על פניהם אפילו יש כמה מומין בפניו ובידיו ואינו דש בעירו ישא את כפיו דתו ליכא למיחש להיסח דעת ואע"פ שאפשר דגזרינן אטו מקום שאין נוהגים לשלשלו כיון דהא דיש מומין בידיו ופניו לא ישא את כפיו אינו מן הדין אלא משום שלא יסיחו דעתם כל שנוהגים לישא את כפיהם בענין דליכא למיחש להיסח דעת ש"ד ומיהו היכא דאין שאר כהנים משלשלין וזה שיש בו מומין משלשל אין להתיר דכיון שהוא משונה מחבירו

יבואו להסתכל בו ולהסיח דעתם ואפילו אם רצו הכהנים שעמו לשלשל אין להתיר דהא כיון שלא הורגלו בני העיר שהכהנים ישלשלו טליתותיהם כשרואים שמשלשלים אותם יודעים שבשביל זה שיש בו מום הוא ובאים להסתכל בו וכל שכן אם הוא לבדו נושא כפיו ומשלשל טליתו:

סעיף קטן נא
היו ידיו צבועות אסטיס ופואה לא ישא את כפיו וכו' משנה בפרק הקורא את המגילה עומד (שם):

סעיף קטן נב
ומ"ש ואם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך ה"ז ישא ג"ז שם ונ"ל דכשאינו דש בעירו הוא דצריך שרוב אנשי העיר תהא מלאכתן בכך שאם היה דש בעירו בלא"ה נמי שרי דלא גרע ממומין שבפניו ובידיו שאם היה דש בעירו מותר:

סעיף קטן נג
מי שאינו יודע לחתך האותיות וכו' ג"ז שם:

סעיף קטן נד
קטן או אפילו גדול שלא נתמלא זקנו לא ישא את כפיו וה"מ הוא לבדו וכו' בפרק הקורא את המגילה עומד (שם.) תנן קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו וכתבו התוספות משמע הא אם הביא ב' שערות ישא את כפיו וקשה דהא ספ"ק דחולין אמרינן דאינו נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו ועוד קשה דאמרינן ס"פ לולב הגזול (סוכה מב:) קטן היודע לישא את כפיו חולקין לו תרומה בגורן ואפילו קטן ממש משמע וי"ל דההיא דלולב הגזול מיירי עם כהנים גדולים ללמוד ולהתחנך והא דפסלינן הכא קטן מיירי באין גדולים עמו וההיא דחולין דבעי מילוי זקן מיירי לישא כפיו תדיר בקביעות אבל באקראי בעלמא יכול הוא לישא כפיו אע"פ שלא נתמלא זקנו לאחזוקי נפשיה בכהני וכ"כ הרא"ש והמרדכי שם וכ"כ הרשב"א והר"ן בסוף פרק קמא דחולין: ולפ"ז ג' חילוקים יש בדבר דקטן שלא הביא ב' שערות אינו נושא את כפיו בפני עצמו כלל אבל עם כהנים שהם גדולים נושא ללמוד ולהתחנך ומשהביא ב' שערות נושא את כפיו אפילו בפני עצמו ומיהו דוקא באקראי בעלמא ולא בקביעות עד שתתמלא זקנו שאז נושא את כפיו בקבע ותמהני על רבינו שהשווה דין קטן לדין גדול שלא נתמלא זקנו שלא ישא את כפיו לבדו ואע"פ שכך נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו וע"כ לבדו קאמר דאי עם אחרים אפי' קטן נושא כפיו כדאמרינן בס"פ לולב הגזול וכ"כ סמ"ג ג"כ מ"מ ה"ל לרבי' לכתוב סברת הרא"ש בזה ואפשר שבנסחות פסקי הרא"ש שבידו היתה משונה משלנו:

וכבר כתבתי בסימן ג"ן דמשמע לי שכל שהגיע לשנים שראוי להתמלאות זקנו אע"פ שלא נתמלא קרינן ביה נתמלא זקנו וגם כתבתי שם שכתב הכלבו דנתמלא זקנו היינו זקן התחתון ושאינו נראה כן מדברי הפוסקים:

סעיף קטן נה

כהן שהרג את הנפש וכו' בפ' אין עומדין (ברכות לב.) א"ר יוחנן כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנא' ידיכם דמים מלאו וכתב הרמב"ם שאפי' הרג את הנפש בשגגה לא ישא את כפיו ואע"פ שעשה תשובה והגה"מ והמרדכי בפ' הקורא את המגילה עומד כתבו שראבי"ה אומר דדוקא במפורסם להרוג ומועד לכך הוא דלא ישא את כפיו וכ"כ רבינו שמחה דלא איירי אלא בעומד במרדו ובראייה מדאמרינן בירושלמי פרק הניזקין שמא תאמר כהן זה מגלה עריות ושופך דמים והוא מברכני אמר הקב"ה וכי הוא מברכך אני מברכך שנא' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם והרמב"ם מוקי ההיא דירושל' בכהן שאינו מדקדק במצות וכל העם מרננין אחריו כלומר מרננים אחריו שהוא שופך דמים אבל בידוע שהרג את הנפש לא ישא את כפיו: וכתב המרדכי בפרק הקורא את המגילה עומד שהשיב רשב"א על כהן שמל את התינוק ומת דנושא את כפיו ולא דמי לכהן שהרג את הנפש דבפ' אין עומדין דהתם מיירי במזיד כדכתיב ידיכם דמים מלאו ואפילו את"ל בשוגג שאני הכא דאיכוון לשם מצוה ועוד מי יימר דכלו לו חדשיו ועוד שמא הרוח בלבלתו וכ"כ בהגהות מיימון פט"ו מה"ת וכ"כ רבינו ירוחם בשם רמ"ה:

סעיף קטן נו

המיר לא ישא את כפיו בסוף מנחות (קט.) תנן הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש שבירושלים ואצ"ל לד"א שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים ופירש"י ואין צ"ל לדבר אחר אם שמשו לע"ג לא ישמשו עוד בירושלים וכתבו שם התוס' שספר הזהיר הביא ראיה מכאן שכהן שהמיר לא ישא את כפיו וזהו דעת הרמב"ם ולפי דעתם ודאי דאפי' שב בתשובה לא מהני דקרא דאך לא יעלו כהני הבמות בשבו בתשובה נמי מיירי וכן מתני' דכהנים ששמשו בבית חוניו אפילו בשבו בתשובה משמע:

סעיף קטן נז

ומ"ש רבינו ורש"י כתב כיון ששב בתשובה יכול לישא כפיו כ"כ שם התוס' בשמו והביא ראיה מדמסיים באותה משנה הרי אלו כבעלי מומין וכיון דלא מצינו כהן בעל מום שיהא פסול לדוכן אא"כ היה לו מום בידיו מפני שהעם מסתכלין בו ותו מדקתני לא ישמשו במקדש בירושלים ולהכי איצטריך בירושלים לאשמועינן דבנוב וגבעון היו מותרים לשמש כ"ש בזמן הזה שאין שירות ואין מקדש דודאי כשר לדוכן ולקרות בתורה

תחילה עכ"ל וכ"כ התוס' בפרק בתרא דתעניות (כז.) וכתב המרדכי פרק הקורא את המגילה עומד שכן השיבו רשב"א ורבינו גרשום וכ"כ בהגהות מיימון וכתבו בשם רבינו גרשום דבכל עוז יש להפך בזכות בעלי תשובה וכתבו שרבינו שמחה כ"כ וגם מהר"ם בשם רש"י אך ראבי"ה והשאלתות כתבו שלא ישא את כפיו דלא עדיף מהורג נפש אבל רבינו שמחה פי' דההוא בשלא עשה תשובה איירי עכ"ל ודעת ספר מצות גדול כרבינו גרשום:

סעיף קטן נח

ומ"ש רבינו שהביא רבינו גרשום ראיה מהירושלמי שלא תאמר פלוני כהן מגלה עריות וכו' כבר כתבתי גבי כהן שהרג את הנפש דהרמב"ם מוקי לה כשאינו מדקדק במצות וכל העם מרננים אחריו אבל אם נודע בודאי שהרג את הנפש או שהמיר נתחלל מקדושתו: ומ"ש רבינו בשם רב נטרונאי שאין לעלות בתורה ראשון כ"כ התוס' בסוף מנחות בשם ספר הזהיר וכתב רבינו דלא מסתבר ליה וכ"נ וכ"כ סמ"ק סי' קי"א דאליבא דכ"ע מותר לקרותו ראשון לס"ת: וכתב האגור ועמא דבר לקרותו וגם לישא כפיו ע"כ: ולענין הלכה נ"ל שיש לסמוך על כל הני רבוותא דשרו לישא כפיו וגם לפתוח פתח לבעלי תשובה ונראה דע"כ לא פליגי אלא בהמיר ברצונו דומיא דכהנים ששמשו בבית חוניו אבל היכא שאנסו אפילו לדעת הרמב"ם וספר הזהיר נושא את כפיו דההוא לא מיקרי מומר אלא אנוס: ב"ה מיהו ה"מ כשהמיר לע"ג ולא עבדה שאם עבדה אפילו באונס כתב הרמב"ם ז"ל שלא ישא את כפיו אע"פ שעשה תשובה ומשמע מדבריו שאפי' לא המיר כיון שעבדה נפסל מדפלגינהו בתרתי ולישני' דייק שכתב גבי כהן שהמיר אע"פ שחזר בו ולא כתב ושב בתשובה כמו גבי כהן שעבד ע"ג וק"ל:

סעיף קטן נט

שכור לא ישא את כפיו ר"פ בתרא דתענית (כו:) אמרינן דלכ"ע שכור אסור לישא את כפיו וכתב רבינו ירוחם נ"ל דוקא כשהגיע לשכרותו של לוט כדאמרינן בעלמא (עירובין סה.) עכ"ל נראה מדבריו שטעם איסור נשיאת כפים לשכור הוי משום דנשיאת כפים דומה לתפלה אבל לא משמע לי אלא משום דאיתקש ברכת כהנים לעבודה דכתיב לשרתו ולברך וכ"כ הרמב"ם ולפ"ז אפילו בשתה רביעית יין לא ישא כדבסמוך והכי נקטינן:

סעיף קטן ס

כתב הרמב"ם שתה רביעית יין בבת אחת לא ישא את כפיו בפ"ק מה"ת כבר נתבאר הטעם:

סעיף קטן סא
ומ"ש שתאו בשני פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר הוא מדאסיקנא בפ"ג דכריתות (יג.) דהלכה כר' אליעזר דאמר אם הפסיק בו או שנתן לתוכו מים כל שהו פטור אם נכנס למקדש וכיון דבביאת מקדש פטור בנשיאות כפים מותר דהא דאיתקש ברכה לעבודה אסמכתא בעלמא היא ודיינו שנאסור לישא את כפיו היכא שאם נכנס למקדש חייב:

סעיף קטן סב
ומ"ש ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שהוא מזוג ואע"פ ששתאו בכמה פעמים לא ישא את כפיו הוא מדאסיקנא התם דהא דאם נתן לתוכו מים כל שהוא פטור דוקא ברביעית אבל אם שתה יותר מרביעית אע"פ שנתן לתוכו מים חייב ומשמע להרמב"ם דה"ה למאי דאמרינן דאם הפסיק בו פטור דוקא ברביעית אבל ביותר מרביעית אע"פ שהפסיק בו חייב וכיון שכן אסור לישא את כפיו:

סעיף קטן סג
לא היו בו מדברים המונעין נשיאות כפים אע"פ שאינו מדקדק במצות וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם שם וכבר כתבתי שזה פי' על ירושלמי דפרק הנזקין שלא תאמר כהן פלוני מגלה עריות ושופך דמים ומברכני וכו': תנן בפ"ז דבכורות (מה.) הנושא נשים בעבירה פסול עד שידור הנאה מטמא למתים פסול עד שיקבל עליו שלא יהיה מטמא למתים ולא הזכירו פסולים הללו הפוסקים לענין נשיאות כפים ואפשר שהטעם דכיון שאם עבד קודם שידור או שיקבל עליו לא חילל וכמ"ש הרמב"ם בפ"ו מהל' ביאת המקדש א"כ נושא הוא כפיו לכתחילה וכעין מה שכתבתי גבי שכור דכל היכא דאם נכנס למקדש פטור ישא את כפיו וכ"נ ממ"ש הרמב"ם גבי כהן שהרג או שעבד ע"ג ושאר עבירות אין מונעין אותו ומשמע דאע"פ שלא שב מהם קאמר דאין מונעין אותו אבל רבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שנ"ל דלדעת הכל כהן שהוא נשוי עם גרושה אין לו לישא את כפיו ואין לו לעלות בתורה שהרי בכל שעה עומד במרדו ובסי' קל"ה כתב וז"ל ועוד כתב משמיה דמר שמואל כהן שנטמא למתים שאינם מז' מתי מצוה במזיד יפסל מן הדוכן ומכל מעלות הכהונה עד שישוב דתנן הנושא נשים בעבירה פסול עד שידור הנאה והמטמא למתים עד שיקבל עליו. וגם הרשב"א כתב בתשובה דכהן שנשא גרושה אין נוהגים בו קדושה אפי' לקרות בתורה ראשון ואפי' גרשה או מתה פסול עד שידור הנאה ע"ד רבים מהנשים שהוא אסור בהן כדאיתא בבכורות ע"כ: לענין הלכה כיון דהפוסקים לא התירו בפי' נקטינן כדברי מר שמואל והרשב"א שאסרו בפי': כתב הרמב"ם החלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו: כתוב במרדכי פ' הקורא את המגילה עומד דתוך י"ב חדש על אביו ועל אמו נוהגים שאין נושא את כפיו ושמצריכים אותו שיצא מב"ה קודם

שיתחיל ש"ץ בעבודה ע"כ ואיני יודע שום טעם למנהג זה ואפילו בתוך ז' ימי אבילות נראה שנושא את כפיו שהרי אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה ובשבלי הלקט כתב שר"י בר יהודה נתן טעם למה שנהגו שכהן שאירע לו דבר בקרובים ושינה מקומו שלא לשאת כפיו כ"ז שאין יושב במקומו כמדומה לי שהטעם לפי שכל מי שעומד לברך ראוי לו שיהא שרוי בשמחה עכ"ל ובארצות הללו לא נהגו כן ומ"מ אפשר לסמוך על טעם זה לשלא ישא כפיו בעודו בז' ימי אבילות ואם יש כהנים אחרים בב"ה צריך לצאת חוץ לב"ה בשעה שקורא כהנים כדי שלא יהא עובר בג' עשה: ומ"ש המרדכי שמצריכים אותו שיצא מב"ה קודם שיתחיל ש"ץ בעבודה טעמו משום דאותה שעה היא המיוחדת לעלות כהנים לדוכן וכדאמרינן כל כהן שאין עוקר רגליו ברצה אינו נושא כפיו וכבר נתבאר בר"ס זה שא"צ להיות חוץ לב"ה אלא בשעה שקורא כהנים: וכתוב עוד שם במרדכי ובשבולי הלקט בשם ר"י בר יהודה דכהן פנוי אינו נושא את כפיו כי השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה וראוי למברך שיהיה שרוי בשמחה כמו שמצינו ביצחק אחר שאכל כתיב (בראשית כז) ואברכך וכן מצינו (מלכים א ח':ס"ו) שמחים וטובי לב וכתיב ויברכו את המלך ובתשובת הרשב"א כתב ששאל השואל על דין זה שמצאו כתוב בשם הר"ר יצחק בר יהודה דכהן פנוי אינו נושא את כפיו והשיב הרשב"א דבר זה לא שמעתיו לאחד מרבותינו מעולם ולא ראיתי לאחד ממחברי הספרים ואולי מדרש אגדה הוא אבל לפי גמרתינו אינו נראה כן שלא הוזכר זה בשום מקום עכ"ל ואע"פ שדבר קשה הוא לפטרו מקיום ג' עשה בכל יום בטעם שאינו בתלמוד מ"מ כיון שהמרדכי ושבולי הלקט כתבו בשם ר"י בר יהודה והרשב"א לא נחלק ממש עליו הרוצה לסמוך על ר"י בר יהוד' אין בנו כח למחות בידו והוא שלא יהא בב"ה בשע' שש"ץ קורא כהני': ב"ה אח"כ נתיישבתי בדבר ונ"ל שאם יש שם כהנים אחרים פשיטא דעולה ואינו נמנע דהא קטן שלא הביא ב' שערות ודאי אינו נשוי אפ"ה נושא את כפיו עם אחרים ואפי' בפני עצמו נראה שעולה שכבר נתבאר שכיון שהביא ב' שערות נושא כפיו בפני עצמו אף ע"פ שסתמו אינו נשוי ולא חיישינן לדר' יצחק בר יהודה: כתב האגור שנשאל מהר"י מולין למה אין הכהנים נושאים כפיהם בכל יום מאחר שהוא מצות עשה והשיב מפני שמנהג הכהנים לטבול קודם כמו שכתוב בהג"מ ובכל יום קשה להם לטבול בחורף ולכן עלה המנהג דוקא בי"ט וגם מטעם ביטול מלאכה וכשהכהן אינו נקרא אינו עובר עכ"ל דחק עצמו לקיים מנהג מקומו ואינו מספיק כי מ"ש מפני שנוהגים לטבול קודם האי חומרא דאתי לידי קולא היא ותלי תניא בדלא תניא שהרי טבילה לנשיאת כפים לא הוזכרה בתלמוד ואם הם נהגו להחמיר ולטבול למה יבטלו בשביל כך ג' עשה בכל יום ואע"פ שאינו עובר אלא א"כ נקרא מ"מ מוטב

להם שיקיימו ג' עשה בכל יום ולא יטבלו כיון שאינם מחוייבים שיטבלו וע"י כן יניחו מלקיים ג' עשה בכל יום וישר כחם של בני א"י וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום ואינם טובלים לנשיאות כפים: וכתב הרוקח אלו תיבות שהופכין הכהנים לדרום ולצפון יברכך וישמרך אליך ויחנך אליך לך שלום:

סימן קכט

סעיף קטן א

אין נשיאות כפים אלא בשחרית ומוסף ובנעילה וכו' אבל לא במנחה דשכיחא שכרות ואפילו במנחה של תענית אטו שאר ימים הכי אסיקנא בר"פ בתרא דתענית:

סעיף קטן ב

ומ"ש וה"מ בתענית שיש בו נעילה וכו' שם אהא דאסיקנא דאין נשיאת כפים במנחה אפי' ביום תענית אמרינן ואלא האידנא מ"ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לשקיעת החמה פרסי כתפלת נעילה דמיא וכתבו התוס' ולכך לא נהגו העם לומר נשיאות כפים במנחה בי"ה לפי שמתפללין מנחה בעוד היום גדול וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ג

ומ"ש בשם בה"ג כתבו שם הרא"ש וכתב שאין נוהגין כן באשכנז וכן דעת הר"ן שא"ל נשיאות כפים במנחה בי"ה וכן דעת הרמב"ם ז"ל והכי נקטינן: כתבו הגהות מיימוניות בשם ראבי"ה שיש לומר אלהינו ואלהי אבותינו במנחה בי"ה ותימה דהא אין ראוי לברכת כהנים ושמא טעם משום דאם עלה אין מורידין אותו אך הר"פ כתב שאין לאמרו במנחה בי"ה עכ"ל ור"י כתב בני"ח ח"א מנחה של תענית שיש בהם נעילה אין כהן נושא כפיו ואם אין שם כהן אין ש"ץ אומר ברכת כהנים והמרדכי כתב במסכת יומא אנן לא נהיגין הכי עד כאן ומנהגא דידן כר"י:

סימן קל

סעיף קטן א

מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזי ניקום קמי כהני בשעה שעולין לדוכן ונימא הכי רבש"ע אני שלך וכו' עד סוף הסימן בר"פ הרואה (ברכות נה:) וכתוב בהג"מ פי"ד מה"ת שמהר"ם היה רגיל לומר בשעה שאומר וישמרך ויחנך שלום רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך וכו'. וכתוב בת"ה על זה דיש לדקדק שיאמר ממש בשעה שמאריכין בכא"פ דוישמרך ויחנך מדאמרינן בפרק ואלו נאמרין (סוטה מ.) יש עבד שרבו מברכו ואינו מסביר לו פנים ואע"ג דבסוף פסוק שלישי דהיינו תיבת שלום א"א להמתין עד שסיימו התיבה שהרי מאריכין בניגון קודם שיגמרו המ"ם דשלום מאי דאפשר לתקן ולמעבד כהלכה עבדינן עד כאן ובתשובה אשכנזית מצאתי רבש"ע דמקמי כהני יש

לחלק דחשיב שפיר מאזין לו שמראה עצמו דמקבל ברכת כהנים ומש"ה קא"ל שיתקיים בו ברכת כהנים ויתהפך חלומו ועי"ל דקבלת רבותינו דע"י כך מתבטל החלום ומ"מ אנא אמינא ליה בברכה אחרונה שלא להסיח דעתי מהברכה אבל מה שכתבת בשעת אמן לאו מלתא היא דבעינן דענו ציבור עליה אמן ע"כ. ול"נ טעם ראשון דתשובה זו עיקר דכיון דברכת כהנים יש לה כח לתקן חלום רע כשמתפללים עליו באותה שעה הוה שפיר מענין ברכת כהנים והוי עבד שרבו מברכו והוא מאזין לו ומסביר לו פנים:

סימן קלא

סעיף קטן א

ולאחר שיסיים הש"ץ חזרת התפלה נופלים על פניהם ומתפללים פשוט בכמה מקומות בתלמוד שנופלים על פניהם לאחר תפלה: בסוף סימן קכ"ג כתבתי אם ש"צ אומר בסוף תפלתו יהיו לרצון אמרי פי וכו': וכתבו תלמידי הרשב"א בהזהב (נט:) גבי עובדא דר"א בן הורקנוס היה מדקדק רבינו ז"ל מכאן שאין לדבר בין תפלה לתחינה והיינו דאמרי' כל יומא לא הוה שבקה ליה למיפל על אפיה וכי תעלה על דעתך שלא היתה זזה ממנו שעה אחת אלא שהיתה מפסקת מכוונת תפלתו להפסיקו בשאר דברים ושוב אם היה נופל על פניו לא היתה תפלתו כ"כ נשמעת אלמא דאינו בדין להפסיק ע"כ וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בשם צרורות דמהאי עובדא שמעינן שאין להפסיק בין תחינה לתפלה וכ"כ בא"ח בשם הגאונים שאין לדבר בין תפלה לתחינה דכולה כעין תפלה אריכתא היא וכ"כ בספר אהל מועד:

סעיף קטן ב

וז"ל הרמב"ם לאחר שישלים התפלה יפול ע"פ ויטה מעט וכו' בפ"ט מה"ת:

סעיף קטן ג

ואיתמר נמי במגילה פ' הקורא עומד (מגילה כב: כג.) א"ר חייא בר רב הונא חזינא לאביי ורבא דכי נפלו אאפייהו דמצלי אצלויי פירוש מטין על צדיהן ולא נופלים על פניהם ממש והרי"ף כתב סמוך להא דמצלי אצלויי אר"א אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ נענה כיהושע בן נון וכתב הרא"ש משמע מתוך דברי הרי"ף שחיבר אלו המימרות יחד דס"ל דהא דמצלי אצלויי היינו משום ההיא דר"א דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו ואין הטעם כן דהא הטעם דמייתי לה בשמעתין ובפ' אין עומדין (ברכות לד:) בתר הך ברייתא דקידה על אפים דהשתחויה זו פישוט ידים ורגלים ומשמע דאתא רב חייא בריה דרב הונא לאשמועינן דאע"ג דמן התורה אין השתחואה אסורה על הרצפה אלא בפישוט ידים ורגלים מדרבנן אסור אף בלא פישוט ידים ורגלים ולהכי הוו מצלי אצלויי אביי ורבא וכ"כ בשם רב האיי גאון עכ"ל. ורש"י פי' כדמשמע מדברי הרי"ף וכ"כ

הרמב"ם ז"ל בפ"ה מה"ת וכ"כ בשבולי הלקט בשם רבינו האיי דהא דר"א דוקא ליפול על פניו ממש אבל בהטיה מצד אחד שרי ורבינו כתב כדברי הרא"ש וכ"כ ג"כ סמ"ק סי' קע"ח וכ"כ התוספות והמרדכי דלחד לישנא דגמרא אפילו בלא פישוט ידים ורגלים אסורה השתחויה על הרצפה מדרבנן אא"כ מצלי אצלויי כאביי ורבא. וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהלכות ע"ג ומה שיש לדקדק על דבריו ממ"ש בפ"ה מה"ת כתבתי בביאורי לספר אהבה וכתב עוד המרדכי ושמעתי דמשום האי טעמא משימים בי"ה עשבים בב"ה לכסות הרצפה משום דנופלים על פניהם כשאומרים והכהנים והעם והגהת אשר"י כתב בס"פ תפלת השחר דבפישוט ידים ורגלים אפי' מטה קצת על אפיו אסור אם יש שם רצפת אבנים אבל כיון ששש"ץ שלנו נופל בלא פישוט ידים ורגלים מותר ושאין שם רצפת אבנים אפי' בפישוט ידים ורגלים מותר בלבד דמטה אפיו קצת על הצד מא"ז עכ"ל ועל מ"ש דכשאין שם רצפה צריך שיטה אפיו קצת אני תמה ואיני יודע לו טעם ושמא גזירה שלא יבא לעשות כן על הרצפה. ואפשר שטעמו כדכתב הריב"ש בתשובה בשם רב שרירא דאביי ורבא חיישי לאבן משכית אפי' לא היתה שם רצפת אבנים לפניהם שמא היתה שם ונבנה עליה ע"כ. וסובר א"ז דכיון דחששא בעלמא הוא ואפילו אם תימצי לומר שיש שם רצפה אינה נכרת שרי ע"י אצלויי משא"כ על הרצפה ממש: וכתב הריב"ש בתשובה מדברי רש"י והרמב"ם נראה שאין לחוש לאבן משכית אפי' מדרבנן אלא כשפניו דבוקות בארץ אע"פ שאין בו פישוט ידים ורגלי' אבל בשוחה לבד אין לחוש לזה עכ"ל: ומ"ש רבינו בשם רב נטרונאי הנופל על פניו צריך לתלות פניו וכו' ואיתמר נמי במגילה וכו' קשה דמשמע דהא דאיתמר במגילה אינו ענין לדברי רב נטרונאי ונראה דמשמע ליה לרבינו דטעמא דרב נטרונאי דאמר צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע היינו שלא ידביק פניו בקרקע כדי שלא יהא נראה כמשתחוה ומפני כך כ' דאיתמר נמי במגילה דמצלי אצלויי אבל קשה לי מ"ש רב נטרונאי ואדם חשוב לצד שמאל שאינו ענין למ"ש קודם דמיירי באיסור השתחואה על הרצפה ואפשר לפרש דרב נטרונאי לא אייריי בהשתחויה על הרצפה ולא בא לומר אלא שתיקון נפילת אפים היה לתלות פניו למעלה מן הקרקע ולא להדביקה בקרקע ואח"כ כתב שאדם חשוב יטה לצד שמאל ושאר כל אדם יטו על איזה צד שירצו ולפ"ז מ"ש רבינו ואיתמר נמי במגילה וכו' ה"ל כאילו אמר ועוד נאמר במגילה ענין אחר דשייך לנפילת אפים שלא ישתחוה על הרצפה על פניו ויותר נראה לומר שרבינו מפרש דרב נטרונאי תרתי קאמר חדא שצריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע כדי שלא יהא נראה כמשתחוה על הרצפה ותו קאמר דאדם חשוב צריך להטות על צד שמאל כדי שאע"פ שיהיו פניו מודבקות ברצפה לא יהא נראה

כמשתחוה וכתב רבינו דהכי איתמר במגילה דאביי ורבא מצלי אצלוויי אלא דלפ"ז לא היה צריך רב נטרונאי לכתוב באדם חשוב אלא מטה על צדו דכיון דטעמא משום שלא יהא נראה כמשתחוה על הרצפה כך שוה הטיית ימין כמו הטיית שמאל וצ"ל דשמואל דקאמר מטעם אחר הוא ולא מפני שיהא נראה כמשתחוה על הרצפה וכ"נ ממ"ש הכלבו בסימן י"א כתב הר"ם שמענו מרבותינו שלפיכך לא ידבק אדם פניו בקרקע משום אבן משכית ואדם חשוב נוטה לצד שמאל ומגביה צד ימין וכדין נוהגים רבנן למעבד והטעם כי כך היו מרביצין תמיד כששוחטין אותו על שמאלו וכל מי ששוחט מרביץ הבהמה על שמאלו: ומ"ש רבינו ובאשכנז נוהגים להטות על צד ימין והכי איתא במדרש וכו' כ"כ הרוקח בסימן שכ"ד וז"ל אנו מטין הימין כי השכינה כנגד האדם שויתי ה' לנגדי תמיד וכשמוטה על ימינו והשכינה כנגדו שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. וכ"כ הריב"ש בתשובה וז"ל רש"י כתב בשם רבותיו שראוי שתהיה ההטיה לצד ימין מדכתיב (ש"ה ב') שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני וכן הוא בבראשית רבה עכ"ל. ושבולי הלקט כתב בשם רבינו האיי הנופל על פניו צריך להטות לצד א' ולא יהא מוטה על צדו הימנית אלא על צדו השמאלי והטעם משום דהסיבת שמאל שמה הסיבה שהיא הסיבת בני חורין ומלכים הילכך באותו צד שנראה כבן מלך ואיש חורין צריך ליכנע לפני המקום והר"ם נתן סימן לדבר ע"ש שמאלו תחת לראשי וה"ר בנימין פי' הטעם לפי שמצינו כשאדם מתפלל שכינה מימינו דכתיב (תהלים קכא) ה' צלך על יד ימינך וכתיב (שם ט) שויתי ה' לנגדי תמיד וכו' נמצא כשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה ואם היה מוטה על צדו הימיני היה הפך ולא יתכן לעבד להטות אחוריו כלפי אדונו ע"כ וכ"כ הר"ד אבודרהם שנופלים בצד שמאל וכן נהגו: כתב הריב"ש בתשובה שאין להקפיד בנפילת אפי' שתהי' מיושב ואם רצה לעשותה מעומד הרשות בידו עכ"ל ולפי דעת חכמי הקבלה נראה שיש להקפיד שתהיה מיושב דוקא: כתב עוד הרוקח בסימן שכ"ד אין נופלים אלא לפני ס"ת וסימן לדבר דכתיב במלחמת העי (יהושע ז) ויפול על פניו לפני ארון ה' ע"כ ואני אומר אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה: כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בשם ספר צרורות בלילה אין בה נפילת אפים והענין שכן מקובל לחכמים כי נפילת אפים רמז למדת הלילה ואין נופלים על פניהם וקרוב הדבר לקצץ בנטיעות ובלילי אשמורות נוהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום עכ"ל וכ"כ הר"ם מריקאנטי:

סעיף קטן ד

ואית דבעי מימר הא דר' ינאי דאמר כד מיתער משנתיה לימא רבוני חטאתי לפניך וכו' הא דר' ינאי הוא בירו' ברכות פ"ד:

סעיף קטן ה
ועומד החזן ואומר א"מ חננו ועננו וכו' ורב נטרונאי כתב נפילת אפים בצבור רשות ונופלים בבית האבל ואין נופלים בבית החתן כלומר משום דרשות הוא אין נופלים בבית החתן שאילו היתה חובה גם בבית החתן היו נופלים והעולם נהגו שלא ליפול על פניהם גם בבית האבל וכמו שאכתוב בסמוך בשם שבולי הלקט:

סעיף קטן ו
אר"א אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וכו' בפרק הקורא את המגילה עומד (כב:):

סעיף קטן ז
ומפרש בירוש' דוקא כשמתפלל על הציבור וכו' הירושלמי הזה הוא בפ"ב דתעניות כל מי שאינו כשר כיהושע שאם יפול על פניו יאמר לו הקב"ה קום לך אל יפול ובלבד יחיד על הציבור וז"ל הרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד מפרש בירושלמי דוקא כשהוא מתפלל בפני הציבור ובשביל הציבור אבל היכא דמתפלל בינו לבין עצמו בביתו ש"ד דהיכא דמתפלל על הציבור בציבור כסיפא ליה מילתא שמהרהרים עליו שאינו הגון ואינו ראוי ליענות וכ"כ המרדכי וז"ל הגהות מיימון פ"ה אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו בירושלמי מסיים בה ובלבד יחיד על הציבור ופי' רבינו יואל הלוי וכגון שאין הקהל נופלים בתחנון ונראה לראבי"ה וכגון על צורך הציבור דומיא דעי עכ"ל: כתב הרוקח סימן שי"ב בט"ו באב נופלים בתחנונים וכן נוהגים לפי שבטלה מגילת תענית ע"כ ועכשיו נהגו העולם שלא ליפול על פניהם בו ולא בט"ו לשבט שהוא ר"ה לאילנות: וז"ל שבולי הלקט בר"ח אין נופלים על פניהם דאיקרי מועד ואפי' מנחה שלפניו אין נופלים דהא קי"ל ר"ה (ל:) אם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש בחנוכה אין נופלים על פניהם דקרינן ביה הלל ויש אוסרים גם במנחה שלפניו. בפורים אמר ר"ע שנופלים על פניהם וגאון אחר אמר שאין נפילת אפים בפורים וכן מנהג פשוט אצלנו אך לפניו ולאחריו מותר. בחדש ניסן מצאתי בשם רש"י יש מקומות שאוסרים ליפול על פניהם משנכנס ניסן לפי ששנינו במגילת תענית מריש ירחא דניסן וכו' וגם במסכת סופרים פ' אחרון אמרינן לפיכך א"א תחנונים כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן ולא היא דבטלה מגילת תענית וכן מנהג אצלינו שאין חוששין בכך ונופלים על פניהם ואם חל עי"ט או מוצאי י"ט בשני וחמישי אין נופלים על פניהם ואין אומרים רחום וחנון ולא אבינו אב הרחמן. בשבוע כולו של חג שבועות אין נופלים ע"פ בוירמ"ישא אבל במגנצ"א נופלים. בט"ב אין נופלים על פניהם דאיקרי אבל ואבל איתקש לחג אבל במנחה הואיל ושעת נחמה היא נופלים על פניהם. בר"ה אין נופלים על פניהם דהוקשו כל המועדות זה לזה לפניו ולאחריו מותר זולתי

מנחה שלפניו אסור. ערב י"ה שחרית ומנחה אין נופלים על פניהם ואם הוא יום ב' אין אומרים תחנונים. בין י"ה לסוכות אין נופלין ע"פ שבהם נשלם בנין ב"ה. בבית האבל אין נופלים ע"פ משום דאתקש לחג דכתיב (עמוס ח':י') והפכתי חגיכם לאבל הילכך אין אומרים וידויים ותחנונים בבית האבל. ביום חופה אין נופלים ע"פ בכנסת שיש בו חתן ואין אומרים וידוי ולא אבינו אב הרחמן. ביום המילה אין נופלים ע"פ בכנסת ששם המילה וי"א שאין מונעין מליפול על פניהם בכנסת ששם המילה ואם הוא ב' או ה' אומרים וידוי משא"כ בחופה ובשם ר"י בר יהודה מצאתי ביום המילה אין נופלים ע"פ בכנסת אשר שם המילה ואם הוא יום ב' או ה' א"א תחנונים ולא והוא רחום ואין נופלים ע"פ ואם חלה המילה בתענית ציבור מתפללין סליחות ואומרים וידוי ואין נופלים ע"פ וא"א והוא רחום ולא אבינו אב הרחמן לפי שמצות מילה קבלו עליהם בשמחה לפיכך א"א והוא רחום ותחנונים שמניחים מקצת ואין צריכים להניח לגמרי עכ"ל: ומ"ש שמשנכנס חדש ניסן אין נופלים ע"פ כתבו רבינו בתחלת הל' פסח וכן נהגו ודין מילה שחלה ביום תענית ציבור יתבאר עוד בהל' ט"ב ובטור י"ד בהל' מילה: כתבו התוס' בפרק תפלת השחר (ברכות כט.) נראה שכל האומר ברוך ש"ת אחר שמסיים תחנונים מיושב מגונה כדאמרינן מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום כלומר להוסיף ברכות על אלו: כתוב בספר הזוהר סוף פרשת במדבר ר"ש פתח ואמר אליך ה' נפשי אשא אלהי בך בטחתי וגו' מאי קא חמא דוד לסדרא האי שבח הכי ובכולהו שבחי דאלפא ביתא כולהו שלימין והאי חסרא דלא אית בה וא"ו אמאי ואמאי סדורא דא למנפל על אנפין אלא ת"ח רזא עילאה הוא גניז בין חברייא בשעתא דליליא על ושלטא אילנא תתא דתליא ביה מותא פרס ענפוי ומכסה לכלא ועלמא אתחשך וכל בני עלמא טעמין טעמא דמותא ואקדים בר נש ויהיב ליה פקדונא דנפשיה בפקדונא ובגין דנטיל לון בפקדונא תב פקדונא למאריה כד אתי צפרא וכדין בעי בר נש לברכא לקב"ה דאיהו מהימנא עילאה לבתר קם עאל לבי כנישתא מתעטר בטוטפיה אתכסי בכיסוייה עאל ומדכי גרמיה בקורבניא בקדמיתא לבתר קביל עליה עול מלכותא בסדורא דשבחי דדוד דאינון סדורא דעול מלכותא וסדור' דשבחא דא אשריה עליה ההוא עול לבתר סדורא דצלותא קשרא לון כחדא בעובדא בקדמיתא ובמלולא דפומא לבתר כדאמרן כיון דעביד צלותיה בעובדא ובמלולא וקשיר קשרא דיחודא ואשתכח על ידיה דמתדבק עילאין ותתאין וכדין בעי ליה לבר נש לאחזאה גרמיה בתר דסיים צלותיה בעמידה כאילו אתפטר מעלמא דהא אתפריש מאילנא דחיי וכניש רגלוי לגבי אילנא דמותא דאהדר ליה פקדוניה כד"א ויאסוף רגליו אל המטה דהא אודי חטאוי וצלי עלייהו השתא

בעי לאתכנשא לגבי ההוא אילנא דמותא ולמינפל ולימא לגביה אליך ה' נפשי אשא בקדמיתא יהיבנא לך בפקדונא השתא דקשירנא יחודא ועבידנא עובדא ומלולא כדקא יאות ואודינא על חטאוי הא נפשאי מסירא לך ודאי ויחזי בר נש גרמיה כאילו פטיר מעלמא דנפשיה מסיר להאי אתר דמותא בגיני כך לא אית ביה וא"ו דוא"ו אילנא דחיי הוא והאי אילנא דמותא היא מאי משמע לן רזא דמלה דאית חובין דלא מתכפרן עד דאתפטר מן עלמא הה"ד אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון והוא יהיב ודאי גרמיה למותא ומסיר גרמיה להאי אתר לאו בפקדונא כמו בליליא אלא כמא דאתפטר מעלמא ודאי ותקונא דא בעי בכוונה דלבא וכדין קב"ה מכפר ליה לחוביה זכאה הוא בר נש דידע למפתי ליה למאריה ברעותא בכוונה דלבא ווי למאן דאתי למפתי למאריה בלבא רחיקא ולא ברעותא הוא אמר אליך ה' נפשי אשא ולאו כל מילוי אלא בלבא רחיקא הוא גרים עליה לאסתלקא מעלמא עד לא מטון יומוי כד אילנא דא אתער בעלמא למעבד דינא וכד אתא בלבא רחיקא כרוזא קרי דובר שקרים לא יכון לנגד עיני כ"ש אי אתי ליחדא שמא קדישא ולא מייחד ליה כדקא יאות זכאה חולקיהון דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי עלייהו כתיב אך צדיקים יודו לשמך וכו' אתא רבי אלעזר ונשיק ידוי אמר אלמלי לא אתינא לעלמא אלא למשמע מילין אילין די:

סימן קלב

סעיף קטן א

ומתרגמין הקדושה וכו' דאמר רשב"ג משום רבי יהושע מיום שחרב בה"מ וכו' בסוף סוטה (מט.) ופירש"י ואלא עלמא אמאי מקיים מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה אקדושה דסידרא סדר קדושה שלא תקנוה אלא שיהיו כ"י עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט שאומרים תרגומו וקרייתו והן כעוסקים בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד תורה חביב הוא וכן יהא שמיה רבא מברך שעונין אחר ההגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגים כך ושם היו נקבצים כל העם לשמוע לפי שאינו יום מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם:

סעיף קטן ב

וכתב רב צמח שאין ליחיד לומר סדר קדושה וכו' עד כדרך שהתינוקות קורים לפני רבן כ"כ בספר הפרדס ובסימן נ"ט כתבתי דעת הזוהר בזה ושם כתב רבינו דעת הרא"ש ז"ל: כתב שבלי הלקט בשם רש"י אחר תפלה היו קורים מקרא ומשנה ושמועות כדאמרינן (קידושין ל.) לעולם ישלש אדם ימיו וכו' וכיון שרבתה העניות ולא היו יכולים לעסוק כ"כ היו קורים בנביא בובא לציון ואני זאת בריתי ובשבת וי"ט שאין בו ביטול מלאכה

לעם החזירו עטרה ליושנה לקרות בתורה ולתרגם מעין היום וע"כ אין אנו אומרים ובא לציון שחרית שהרי כבר קראו בנביא ואעפ"כ אומרים אותו במנחה כדי שלא ישנה מימות החול עוד הוסיפו לומר ואתה קדוש וכו' לפי שהקב"ה משרה שכינתו בתוכנו לשמוע תהלות ישראל דאמרינן בב"ר א"ר חנינא על כל קילוס וקילוס שמשבחין ישראל להקב"ה משרה שכינתו עליהם ומ"ט ואתה קדוש יושב תהלות ישראל עוד הוסיפו לומר וקרא זה אל זה ואמר וכו' שלא היו יכולים לומר קדושה בתוך התפלה שגזרו שלא יענו קדושה והיו אורבים להם אם יענו קדושה ולאחר התפלה כשהיו האורבים הולכים להם היו קורים וקרא זה אל זה ואמר דהיינו שילוש קדושה ומתרגמין אותו מפני החיבה הרי הוא פעמים קדוש דיוצר ותפלה ואע"פ דבזמן הזה אנו אומרים קדושה בחטיבה א' בתוך התפלה לא בטלו קדושה דסידרא קא סברי שמא יגרום החטא וכן אומר ותשאני רוח כנגד ברוך כבוד ה' ימלוך כנגד ימלוך וע"כ אנו מסיימין ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים וכתב ר"ע גאון אסור לאדם לצאת מב"ה קודם קדושה דסידרא שחייב הוא לומר קדושה דסידרא דדבר שהעולם מתקיים עליו א"א לזלזולי ביה עכ"ל:

סימן קלג

סעיף קטן א

ואומר עלינו לשבח וכו' פיטום הקטורת היא ברייתא הובאה בתלמוד בבלי בפ"ק דכריתות (ו.) ובתלמוד ירושלמי פרק טרף בקלפי ויש בין הבבלי והירושלמי חילוק בגירסא שהבבלי נראה גורס כדי שתהא נאה כדי שתהא עזה והירושלמי גורס מפני שהיא נאה מפני שהיא עזה וגירסת רבינו כתלמודא דידן ופירש"י בפ"ק דכריתות שתהא נאה. ששחורה היא: שתהא עזה. שיהא ריחה חזק והרד"א כ' יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפורן מפני שהיא עזה כדי שיהא ריחה נודף. והכלבו כתב שתהא עזה פירוש שיהא ריחה חזק נ"א מפני שהוא עז פירוש אותו יין הבא מקפרס הוא עז וחזק ומחזק ריח הצפורן הרי שיש ליישב גירס' הירושלמי דגריס מפני שהיא עזה כמו תלמודא דידן דגריס כדי שתהא עזה וה"ק מפני שהיא קשה ועזה כשהיה שולט בה האור לא היה ריחה נודף ולכן שורין אותה ביין תחלה כדי שינדוף ריחה אבל מאי דגריס מפני שהיא נאה צ"ע שאם היא נאה אינה צריכה תיקון ואפשר דה"ק בורית כרשינה למה היא בא לשפות בה את הצפורן מפני שהיא צריכה להיות נאה ואילו לא היו שפין אותה לא היתה נאה א"נ מפני שהיא נאה כלומר מפני שהיא שחורה ולישנא מעליא נקט ומ"מ נראה דלגרוס כדגריס תלמודא דידן עדיף: וגירסת הירושלמי בורית כרשינה למה הוא בא וכו' יין קפריסין למה הוא בא וכו' והלא מי רגלים יפין לה וכו'

וכ"נ שהיא גירסת בבלי ולפ"ז איין קפריסין קאי דמי רגלים יפין לצפורן ולא היה צריך להביאו אלא שאין מכניסין מי רגלים למקדש והרד"א גורס בהפך יין קפריסין למה הוא בא וכו' בורית כרשינה למה הוא בא וכו' והלא מי רגלים יפין לה וכו' וכך היא גירסת הסדורים ולפ"ז והלא מי רגלים יפין לה אבורית כרשינה קאי דלא היה צריך להביאו לשפות את הצפורן דלשוף במי רגלים הוי סגי אלא שאין מכניסין מי רגלים למקדש וכ"כ הרד"א והלא מי רגלים יפין לה פירוש לרחצה וליפותה ונראה דלגרוס כגירסת הירושלמי עדיף דלא חיישינן לגירסת הרד"א והסידורים במקום הירושלמי וכל שכן דמגמרא דידן משמע דגריס הכי: וכתב הכלבו פיטום פי' כתישת הסמנים ותיקון הקטורת נקרא פיטום ואינו לשון דישון כמו שור של פטם אלא לשון תיקון וכתישה והערוך כתב המפטם את הקטורת פי' המבסם והממלח כל הבשמים לעשות הקטורת רוקח מרקחת מעשה רקח תרגום ירושלמי מפטם: ודע שברייתא זו העתיקה רבינו כלשון ששנויה בגמרא אות באות ובנוסחת הסידורים יש תוספת דברים וזה נוסחם. פיטום הקטורת כיצד שס"ח מנים היו בה שס"ה כמנין ימות החמה ג' שהיה מוסיף בה כ"ג בערב יה"כ ומחזירן למכתשת ונוטל ממנה מלא חפניו כדי לקיים בה מצות דקה מן הדקה וי"א סמנין היו בה ואלו הן הצרי והצפורן וכו' וכ"נ שהיא נוסחת הכלבו והרד"א וכבר נתבאר זה בדבריהם עם כל שאר דברי הברייתא: ועליך לדעת טעם למה ששנינו י"א סמנים היו בה דהכי משתמע מקראי כדאיתא בגמרא כתבו הרד"א גם יש לך לדעת שמנין הי"א סמנין הם הצרי והצפורן וכו' עד קנמון ואלו הם הסמנים שנאמרו למשה מסיני ואם חיסר אחת מהם חייב מיתה ושאר דברים אינם באים אלא לתקן מעשה הקטורת סמנין אלו שהרי בורית כרשינה ויין קפריסין אינם באים אלא לתקן הצפורן ומעלה עשן כדי לתקן שיהא העשן מתמר ועולה ומלח סדומית בא לשום תיקון אחר וכיון שאינם באים אלא לתיקון לא מנאתם תורה בכלל הסמנים ומשמע שאפילו אם חיסרם אינו חייב כלום שהרי אילו לא מפני הכבוד היו מביאין מי רגלים במקום יין קפריסין וכיון שכן אפילו אם חיסרו לית ביה חיובא ואפשר דאפילו איסורא ליכא בחיסור דברים אלו שאינם באים אלא לתקון אלא שהמצוה מן המובחר שלא לחסרם והכי משמע מדאמרינן בס"פ אמר להם הממונה (יומא לח.) שהביאו אומנים שהיו יודעים לפטם הקטורת ולא היו יודעים להעלות עשן שלא היה מתמר ועולה אלא מפציע לכאן ולכאן ופירש"י שלא היו מכירים בעשב שהוא מעלה עשן ומשמע שניסו כן בהקטרת פנים וראו שלא היה העשן מתמר ועולה דבחוץ אסור להקטיר הרי שאע"פ שחיסר מעלה עשן הקטירו אותו וה"ה לשאר דברים שאינם באים אלא לתיקון: ובנוסחת קצת סידורים יש תוספת בסוף ברייתא זו

אחר אלא שאין מכניסין מי רגלים למקדש מפני הכבוד והתוספת הם ברייתות בפ"ק דכריתות ושם פירשם רש"י והתוספת הזה כתבו הכלבו ופירשו אכן הרד"א לא כתבו וגם רוב העולם לא נהגו לאמרו: ודע שברייתא אחת שבאה בתוספת ההוא תנא אחת לס' או לע' שנה היו מפטמין אותה לחצאין פירש רש"י שלא היה צריך לפטם אלא חצי שיעור משום דמותר דס' או ע' שנה סלקי לחצי שיעור הקטורת פעמים לס' פעמים לע' או סמוך להם לפי שאין כל החפנים שוות עכ"ל פירוש המותר שכתב הוא מותר השלש מנים שמהם היה חופן כ"ג בי"ה וקשה שאיך אפשר שבס' שנה יעלה המותר כ"כ והלא אפילו כל הג' מנים אינם עולים לחצי הקטורת והתוספות בפ"ק דשבועות (י:) כתבו בזה ע"ש: כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שאין לומר פיטום הקטורת אלא מתוך הכתב שמא יחסר אחד מהסמנים ויהא חייב מיתה בקריאה כמו בהקטרה ואולי שמזה הטעם אין אומרים אותו במקצת מקומות אע"פ שאומר פרשת הקרבנות ע"כ והם דברי א"ח שכתב בשם הבעל הלכות ואני אומר אם הלכה נקבל אבל אם לדין יש תשובה דהא בחיסר אחת מסמניה חייב מיתה פירש"י חייב מיתה כי עייל בי"ה דכתיב ואל יבא בכל עת ולא ימות בזאת יבא אהרן וגו' וכי מעייל קטורת שלא כהלכתה ביאה ריקנית היא וחייב מיתה ע"כ אלמא שאינו חייב מיתה מפני שחיסר אלא מפני שנכנס למקדש ללא צורך ואפילו לדעת הרמב"ם שכתב בפ"ב מהלכות כלי המקדש חיסר אחת מסמניה חייב מיתה שהרי נעשה קטורת זרה איכא למימר דטעמיה דכיון דקטורת זרה היא הוה ליה ביאה למקדש שלא לצורך ואפילו אם תמצא לומר שאף על פי שאין נכנס לפני ולפנים אלא בהקטורת דמזבח הזהב מיחייב מיתה משום מקטיר קטורת זרה כדאשכחן בבני אהרן שנתחייבו מיתה מפני שהקטירו קטורת באש זרה איכא למימר דהיינו דוקא כשהוא מקטיר ממש אבל כשחיסר בקריאה מהי תיתי לן ועוד שכבר הוכחתי לעיל דהא דאם חיסר מסמניה חייב דוקא במתסר אחד מי"א סמנין הוא ודבר קל הוא ליזהר שלא יחסר שום אחד מהם בקריאתו וא"כ לא היה להם בשום מקום לימנע מלאמרו מפני טעם זה:

סעיף קטן ב

השיר שהיו הלוים אומרים במקדש ביום הראשון היו אומרים לה' הארץ וכו' משנה היא בסוף מסכת תמיד (לג:) ובפרק בתרא דר"ה (לא.) מפרש טעם למה נתקן מזמור זה ליום ראשון וזה ליום שני וכן כולם: כתוב בא"ח במנחה לא ראיתי מי שאומר השירים והטעם לפי שלא היה מצותן אלא בבקר: כתב הריב"ש בתשובה על מה שנהגו לומר ברכו אחר קדיש בתרא ושבא חכם אחד ומיחה בידם שלא לומר ברכו מאחר שאין ברכה לאחריו וקמו קצת הקהל לומר שאין ראוי לבטל מנהגא דבר פשוט שברכו נתקן קודם ברכות

של ק"ש ואם כל הציבור שמעו אותו קודם הברכות אין לאומרו כלל לאחר התפלה והאומרו הוא טועה גם הרמב"ם לא הזכירו וכבר כתוב במ"ס (פ"י) שכל שיש ז' שלא שמעוהו חוזרים לאמרו וי"א ו' ור"ת כתב בה' ועוד נראה ממ"ש שאפילו אחד שלא שמע אותו אומרו לעצמו כל שיש ט' אחרים עמו שעונים אחריו אע"פ שכבר שמעוהו הם וכן נהגו בברצלונא לאמרו אחר תפלת שחרית כדי להוציא אותם יחידים שלא התפללו עם הציבור והציבור הולכים לדרכם והיחידים ההמה נשארים שמה ומתפללים כ"א לעצמו אבל ביום השבת וביום המועד שמאחרים לצאת וכבר התפללו כולם א"א אותו כלל וזה נ"ל שהוא המנהג היפה אבל בארגו"ן ובארץ הזאת אומרים אותו לעולם בין בערבית בין בשחרית בין בחול בין בשבת ובמ"מ כתוב שהתקינו חכמים לחזנים לאמרו בין גאולה לתפלה כדי להוציא אותם שלא שמעו ואנשי מערב ומזרח נהגו לאמרו לאחר תפלת י"ח וכן נהגו באשכנז ובספר המנהיג כתב שאין להפסיק לאומרו בין גאולה לתפלה אלא בתפלת ערבית ואחרי שהמנהג זה נזכר במ"ס אין בנו כח למחות במי שאומר אותו אף אם נראה שהמנהג האחר יפה ממנו ומ"מ כיון שכבר בא חכם ותיקן אין לעוות את אשר תיקנו ולצאת ידי כולם נ"ל שיעשו בדרך זה שבימות החול ובלילי שבתות ויום טוב ישובו למנהגם הקדום לומר ברכו באשר יש שם לעולם קצת אנשים שלא שמעוהו אבל ביום שבת וי"ט שכבר התפללו כולם בשעה שיוצאים מב"ה יהיו דברי המתקן קיימים כי באמת נ"ל כי האומרו אז הוא טועה ע"כ:

סימן קלד

סעיף קטן א

בשני ובחמישי מוסיפין לומר תחנונים וכו' אבל בכל אלו הארצות אין נוהגים לומר אלא והוא רחום כאשר הוא כתוב בסידורים. טעם תיקון זה דוהוא רחום מפורש בכלבו דע"י מעשה נס גדול נתקן ועכשיו נוהגים לומר תחנונים ג' פעמים ויעבור ווידוי אחד ביניהם ואחר כך אומרים והוא רחום כמו שהוא כתוב בסידורים: כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל בשם הגאונים שתיקנו לומר והוא רחום בקול רם ומעומד ואמרו הכין קבלנו עלינו ועל בנינו לעולם וכל העובר על התקנות פורץ גדר ולפי זה יש ליזהר לומר אותו מעומד עכ"ל וכן נהגו:

סעיף קטן ב

ומה שמוסיפין תחנונים בשני ובחמישי לפי שהם ימי רצון וכו' עלה מרע"ה ביום ה' וירד ביום ב' ולכך נוהגים להתענות בהן כ"כ התוס' בס"פ מרובה (בבא קמא פב.) ופלפלו בדבר להוכיח כן וכ"כ הרוקח בסי' ר"ט מה שמתענים ביום ב' וה' אומר בתנחומא בפסוק

וה' המטיר על סדום כשחטאו בעגל עלה משה בה' וסוף ארבעים יום היה יום שני מכאן תיקנו חכמים שמתענים יום ב' ויום ה' בעלייתו של משה ובירידתו וכן מדרש ויכולו פרשת בהעלותך ע"כ:

סעיף קטן ג

ומוציא ס"ת וכו' ואומר גדלו לה' אתי ועונים הקהל ואומרים רוממו ה' אלהינו ומ"ש ועולה לתיבה ואומר על הכל יתגדל וכו' במ"ס פי"ד: וכתוב עוד במ"ס פרק הנזכר וז"ל כשמוציאין ס"ת אומר על הכל יתגדל ויתקדש וכו' מיד גולל ס"ת עד ג' דפין ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירין לפניו ולאחריו שמצוה לכל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע ולומר זאת התורה וכו' תורת ה' תמימה וכו' ע"כ וכתבו שבלי הלקט וגם המרדכי כתב בסוף הלכות קטנות מהר"מ כשהיה מגביה הס"ת היה מראה הכתיבה לעם ע"כ וז"ל הרמב"ן בפי' התורה בפרשת והיה כי תבא:

סימן קלה

סעיף קטן א

גרסינן בפרק הקורא את המגילה עומד בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין ג' וכו' משנה היא שם (כא.): כתב המרדכי בפרק הקורא את המגילה עומד בשם ריב"א שאם יש ג' חתנים בב"ה אחד כהן וב' ישראלים דכיון דהוי לגבי החתנים כמו מועד כדאמרי' פרק קמא דכתובות (ד.) קורין ארבעה כמו במועד הילכך הכהן קורא פעמים ואחריו ב' הישראלים הרי ד' וכ"כ בהגהות מיימון פי"ב מה"ת ריצב"א התיר להוסיף על ג' ביום ה' שיש חתונה אם צריכין לכך כגון שיש שנים או ג' חתנים דהא חופה הויא כמועד כדאמרינן בפ"ק דכתובות עכ"ל וכתב עוד המרדכי ומיהו כשאין שם אלא חתן אחד לא אמרינן שיקראו ד' משום דלא הוי מועד אלא לגבי חתנים גופייהו אבל לגבי אחרים לא: ב"ה ואנו לא נהגנו להוסיף בב' וה' בשביל חתנים וגם לא שמענו מי שנהג כן:

סעיף קטן ב

וגרסינן בפ"ב דמגילה וכו' ט"ס יש כאן שאין כ"כ בפ"ב אלא בפרק בני העיר (מגילה לא:) היא שנויה משנה זו וכמדומה לי שבנוסחת רבינו האמתית היה כתוב בפרק בתרא כי הפרק בני העיר הוא אחרון בנוסחת הרא"ש והעתיקו הסופרים בפ"ב ואותו שהעתיק מאותם ספרים חשב שהיה ר"ל בפרק שני:

סעיף קטן ג

ותניא בברייתא מקום שמפסיקין בשבת וכו' גם זה בפרק בני העיר שם ואף על גב דאיפליגו תנאי במילתא אסיקנא דהלכה כמ"ד מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם

קורין במנחה בשני ובחמישי ובשבת הבאה כלומר שלעולם מתחילין לקרות בראש הסדר:

סעיף קטן ד

כדגרסינן בפרק הניזקין אלו דברים שאמרו מפני דרכי שלום כהן קורא בתורה וכו' משנה שם (בט.) ובגמרא מנא ה"מ אמר רב מתנה דאמר קרא ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי אטו אנא לא ידענא דכהנים בני לוי נינהו אלא כהן ברישא והדר לוי ר' יצחק נפחא אמר מהכא וכו' א"ל אביי לרב יוסף מפני דרכי שלום דאורייתא היא ואסיק אביי דדרכי שלום דקתני מתניתין היינו לכדמר דתניא שנים ממתינין זה לזה בקערה ג' אין ממתינין הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו ואמר מר עלה לא שאנו אלא בסעודה אבל בב"ה לא דאתו לאינצויי ופירש"י לא שאנו דחולק כבוד לרבו אלא בסעודה כדאמרן אבל לענין לקרות בתורה בב"ה אין כהן חולק כבוד ללוי ולוי לישראל דלא ליתו שארא לאינצויי ולמימר אנא נמי קרינא ברישא והיינו דקתני מתניתין כהן קורא ראשון וכו' כמו שכתוב בתורה ואינו רשאי לחלוק כבוד בדבר ולשנותו מפני דרכי שלום וגרסינן תו בגמרא שם אמר רב מתנה הא דאמר בב"ה לא לא אמרן אלא בשבתות וי"ט דשכיחי רבים אבל בשני ובחמישי לא איני והא רב הונא קרי בכהני בשבתות וי"ט שאני רב הונא דאפילו ר' אמי ורבי אסי כהני חשיבי דארץ ישראל מיכף הוו כייפי ליה והקשו התוספות דמשמע הכא דאי לאו דכהני חשיבי הוו כייפי ליה אסור אפי' אם הוא גדול מכל בני עירו ואילו בפרק בני העיר (מגילה כח.) א"ר פרידא מימי לא ברכתי לפני כהן ואקשינן עליה מדא"ר יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כהן גדול ע"ה אותו ת"ח חייב כו' ומשני כי קאמר איהו בשוין כלומר כי קאמר רבי פרידא כשהיה הכהן ת"ח וע"כ שוין לאו דוקא דא"כ מאי רבותיה דר' פרידא אלא כלומר. שהכהן ת"ח אמנם אינו חשוב כמותו ואפ"ה לא היה ר' פרידא רוצה לקרות לפניו ומאי רבותיה דר' פרידא וצ"ל דכולהו הוו כפופים לרבי פרידא א"נ הא דבעי הכא כייפי היינו בשבתות וי"ט ור' פרידא אפי' בשני ובחמישי לא קרא והרא"ש כתב שם ואף אם בא כהן לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו בחכמה שיקרא ראשון בב"ה בשבתות וימים טובים דשכיחי רבים בב"ה אין הרשות בידו דלא ליתי לאינצויי דהא דרב הונא קרי בכהני בשבתות וי"ט משום דמופלג בחכמה היה דאפי' ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דארעא דישראל מיכף הוו כייפי ליה עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ומשמע מדבריו שאם הוא גדול ומופלג שיכול לקרות בפני כהן אע"פ שפשוט הוא בגמרא אפשר שמה שלמד רבינו מדבריו הוא דהא דאמרי' דכי כייפי ליה

קרי בכהני לא בעינן שיהיו כפופים לו מצד שהוא נשיא או ראש גולה דאע"פ שאינם כפופים לו אלא מצד חכמתו קרי בכהני שהרי כתב דטעמא דרב הונא משום דמופלג בחכמה היה וכן נראה מדגרסינן בר"פ הקורא את המגילה עומד (כב.) רב אקלע לבבל ביום תענית ציבור קם קרא בסיפרא וכו' ואסיקנא רב בכהני קרא דהא רב הונא קרי בכהני ופריך בשלמא רב הונא קרי בכהני דהא אפילו ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דא"י מיכף כייפי ליה אלא רב הא איכא שמואל דכהנא הוא ודבר ליה לשמואל עליה ומשני שמואל נמי מיכף הוה כייף לרב ורב הוא דעביד ליה כבוד וכי עביד ליה בפניו שלא בפניו לא עביד ליה ומשמע דרב לא הוה כייפי ליה אלא מצד חכמתו לבד ואפ"ה קרי בכהני ורבינו הגדול מהר"י אבוהב כתב שמפני שבלשון הרא"ש יש מקום לומר שהוא סובר שיהא מופלג באותו מקום ובמקומות אחרים אבל אם אינו מופלג בחכמה אלא באותו מקום ולא במקומות אחרים לא יקרא שהרי הביא ראיה לרב הונא דכהני חשיבי דארעא דישראל הוו כייפי ליה והנה המחבר אמר שאין זה כוונתו שהרי לא אמר אלא דמופלג בחכמה היה ולא אמרו דאפילו כהני חשיבי דא"י הוו כייפי ליה אלא להפליג בחכמתו של רב הונא אבל לענין דינא אין אנו צריכים אלא שיהיה גדול ומופלג אע"פ שיהיה דומה לו במקום אחר אין אנו משגיחין בזה והאגור כתב שהרשב"א כתב בתשובה דת"ח חייב לקרות קודם כהן ע"ה ואם לאו חייב ורבינו ישעיה כתב שלא יקרא ת"ח בכהני אא"כ הוא גדול הדור שאין כמותו בעיר אחרת עכ"ל ואני ראיתי תשובת הרשב"א וכתוב בה כלשון הזה אם הכהן ע"ה ת"ח קודם ואם לא עשה כן חייב כדמוכח מקרא פרק בני העיר (שם) מדכתיב כל משנאי אהבו מות ואם היה כהן חכם אפי' איכא ישראל אחר חכם ממנו ראוי להקדים את הכהן ואם עשה כן מאריך ימים כדאיתא בפרק בני העיר שאלו את רבי פרידא במה הארכת ימים וכדפירש רש"י אמאי דקאמר כי קאמר איהו בשוין ומיהו אם רצה לקרות קודם רשאי כדאמרינן רב הונא קרי בכהני ואע"ג דהוו התם ר' אמי ור' אסי שהיו כהנים ותדע דאי לא מאי רבותיה דר' פרידא עכ"ל ובתשובה אחרת כתב שאלת על כהן ע"ה שאינו יודע לקרות ואין בעיר כהן זולתו אם מותר לישראל לקרות בתורה לפניו תשובה דברים אלו פשוטים הם שמותר וראוי ומחוייב כיון שאינו יודע לקרות היאך יברך על התורה ויקרא אדרבה אסור לו שהרי מברך לבטלה ולא עוד אלא מן הדין כהן שאינו חכם ישראל חכם קודם לו ע"כ: אבל רב עמרם כתב כל היכא דאיכא כהן לית ליה רשות לישראל למיקרי קמיה אפי' הוא נשיא שבישראל וכ"כ רב נטרונאי דאפי' כהן ע"ה קודם לישראל ת"ח באמת שדבריהם לכאורה הם תמוהים דהא רב הונא קרא בכהני משום דר' אמי ור' אסי חשיבי דארעא דישראל מיכף הוו כייפי ליה

ורב נמי קרא בכהני מהאי טעמא וגם יש לתמוה על מהר"י קולון שכתב בשורש ט' שהרי שוי כל הפוסקים דמי שהוא גדול הדור קרי בכהני כדאיתא בהניזקין וכיון דרב עמרם ורב נטרונאי סוברים דאפילו נשיא שבישראל אינו יכול לקרות בכהני היאך כתב ששוו כל הפוסקים דמי שהוא גדול הדור קרי בכהני אטו רב עמרם ורב נטרונאי לאו מכלל הפוסקים נינהו והרי מגדולי חכמי ישראל הם וגם כי רבינו דבתרא הוא מביא דבריהם וגם כי המנהג הפשוט היום הוא כדבריהם שאפילו נשיא ישראל אינו קורא לפני הכהן ולכן צ"ל דהא דקאמרי רב עמרם ורב נטרונאי היינו דוקא כשהכהן מקפיד בדבר דבכה"ג ודאי אתי לאינצויי ואיכא מפני דרכי שלום אבל אם הוא מוחל על כבודו לאיש שכל הכהנים כפופים לו ש"ד והיינו דרב הונא קרי בכהני לפי שהיו הכהנים מוחלים לו על כבודם דכיון דאפילו כהני דא"י הוו כייפי ליה ש"ד דכיון דגדול ומופלג הוא אין אחרים מתקנאים בו בשביל שקרא ראשון וליכא למיחש לדרכי שלום אבל אם בא הכהן למחול על כבודו לאיש שאין כל הכהנים כפופים לו אינו רשאי בשבתות וי"ט ואפילו אם האיש ההוא רבו של כהן זה והיינו דתנן דמפני דרכי שלום כהן קורא בתורה ראשון ואמר אביי לא נצרכה אלא לכדמר ודייק לישנא דרב עמרם שכתב לית ליה רשות לישראל למיקרי קמיה אפילו הוא נשיא שבישראל דאלמא דכשישראל רוצה לעלות שלא מדעתו של כהן מיירי שאל"כ כך הול"ל לית רשות לכהן למיפלג יקרא לישראל למיקרי קמיה אפילו הוא נשיא שבישראל אלא ודאי כשישראל רוצה לעלות ראשון שלא מדעתו של כהן מיירי וכן נראה ממ"ש הכלבו כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל ואפילו יש שם ת"ח גדולים ואפילו כהן ע"ה קורא ראשון וכתב הרב בעל האשכול דדוקא בשבתות וי"ט וכו' ואפי' שבתות וי"ט אם יש שם גאון או רב מובהק או ראש ישיבה דכ"ע כייפי ליה מותר לכהן לחלוק לו כבוד וליכא למיחש לאינצויי דהא כ"ע כייפי ליה עכ"ל הרי שאע"פ שכתב שכהן ע"ה קודם לת"ח גדול כ' שמותר לכהן לחלוק כבוד לאדם גדול ומופלג דכ"ע כייפי ליה ומשמע בהדיא דאי לא יהיב ליה כהן רשות אע"פ שהוא גאון או רב מובהק או ראש ישיבה דכולהו עלמא כייפי ליה אינו רשאי לעלות לפני כהן ע"ה וכדברי ר"ע ורב נטרונאי וכי יהיב ליה רשות מיהא שרי א"כ יש לנו לומר דגם ר"ע ורב נטרונאי ס"ל הכי ולפי זה מתפרש שפיר מ"ש רבינו על דברי הרא"ש ומשמע מדבריו שאם הוא גדול ומופלג שיכול לקרות לפני כהן דהיינו לומר שיכול לקרות בפני כהן שלא מדעתו של כהן ועל זה כתב אבל ר"ע כתב וכו' כלומר שר"ע חולק על זה שכתב דכל היכא דאיכא כהן לית ליה רשות לישראל למיקרי קמיה כלומר שלא מדעתו וכדפרישית ואפילו הוא נשיא שבישראל וכ"כ רב נטרונאי דאפילו כהן ע"ה קודם לישראל ת"ח

כלומר ולא חילק בין ת"ח שהוא גדול ומופלג לשאינו מופלג והא פשיטא דשלא מדעתו של כהן קאמר דאילו מדעתו רשאי הכהן לחלוק כבוד לת"ח גדול ומופלג כדאשכחן ברב הונא והרמב"ם כתב בפירוש המשנה בפ' הניזקין אהא דתנן ואלו דברים שאמרו מפני דרכי שלום כהן קורא בתורה ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל דע שזה הדבר המפורסם בכל המקומות שיהיה הכהן קורא בב"ה ראשון בין שיהי' ת"ח או ע"ה בין שיהיה שם מצוי מי שיודע יותר ממנו או לא יהיה הנה זה הוא דבר שאין לו שורש בתורה כלל ולא נזכר זה בתלמוד ולא היא זאת הכוונה הנרמזת אליה בזאת ההלכה ואני נפלאתי הפלא ופלא מערי אדום שנוהגים בזה המנהג אחר היותם בריאים מחולאי המנהגות ואין אצלם אלא ענינים נאותים ללשון התלמוד ואיני יודע מאיזה מקום בא זה ההפסד ואמנם צורך הענין לפי מה שבא לנו בקבלה כמו שאגיד וזה שהכהן קודם ללוי ולישראל לפי שנאמר וקדשתו וגומר ובא בקבלה בכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וכו' וזה כולו בשאין שם חכם גדול ממנו כגון שיהיה שם כהן ולוי וישראל ויהיו כולם במדריגה אחת בחכמה ולא יהיו קצתם יותר חכמים מקצתם אז תחזור הקדמת היחס וכהן קודם ואחריו לוי ואחריו ישראל ויתבאר לך זה הלשון בפרק אחרון מהוריות (יג.) אימתי בזמן שכולם שוים אבל אם היה ממזר ת"ח וכ"ג עם הארץ ממזר ת"ח קודם בכל ענין ומבואר בתלמוד שאחד מן החכמים קרא ראשון ורב אמי ורב אסי גדולים מכהני א"י היו מצויין שם לפי שהיה יותר חכם מהם וכך אמרו רב קרי בכהני ר"ל קרא ראשון במקום כהן לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם וזה אין מחלוקת בו ומן העקרים גם כן שהכהן כשהוא ראוי שיקרא ראשון אם התיר לישראל שהוא כמותו או פחות ממנו שיעלה ויקרא הרשות בידו אבל אנו אוסרים זה מפני דרכי שלום שיתחדש מזה מחלוקת שמא יאמר אחד מפני מה התיר לזה שיעלה ראשון ולא התיר לי אחר שהדבר תלוי בו לכך אנו אומרים שיקרא הוא עצמו לא שיתיר לזולתו ולזאת הכוונה רמז בזאת הלכה באמרו כהן קורא ראשון וכן ביאר התלמוד עכ"ל ובפי"ב מה"ת כתב ומנהג פשוט היום שאפילו כהן ע"ה קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל כלומר המנהג הפשוט היום הוא זה ואע"פ שאינו מן הדין כמו שביאר בפי' המשנה: ומ"ש הרמב"ם רב קרי בכהני לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם לאו למימרא שאע"פ שיש כהנים חוץ לאותו ב"ה דלא כייפי ליה מאחר שבאותו ב"ה אין חכם גדול ממנו קרי בכהני דהא משמע בפ' הקורא את המגילה דשמואל לא היה בב"ה שקרא בו רב בכהני כי איקלע לבבל אפ"ה איצטריכין למימר דשמואל מיכף הוה כייף ליה אבל אי לא הוה כייף ליה לא הוה קרי בכהני אע"פ שלא היה באותו ב"ה וגם לא באותו העיר וכמו שכתב רש"י דשמואל

לא היה בבבל אלא בנהרדעא ואע"פ שהרמב"ם תמה על המנהג ולא יישבו עכ"פ צריך לתת טעם למנהג זה שהוא פשוט בכל מקום ואין ראוי לומר שבטעות נתפשט: ונראה שלקיים המנהג צ"ל דהא דתנן כהן קורא בתורה ראשון מפני דרכי שלום אפילו אם הוא כהן ע"ה ובפני חכמים גדולים היא וכ"נ ממ"ש המנהיג שרב נטרונאי הביא ראיה לדבריו מדאיתא בהניזקין על מתניתין דכהן קורא בתורה ראשון ואחריו לוי מפני דרכי שלום אחריהם מי קורא ת"ח הממונים פרנסים על הציבור והא דא"ר יוחנן כל (כהן) ת"ח שמברך לפניו כהן ע"ה חייב בברכת המזון וכיוצא בה היא אבל לקריאת התורה כיון שהתקינו שכהן יקרא ראשון מפני דרכי שלום ואפי' בפני גדולים ממנו ליכא זילותא לחכם כלל וכן הא דאמר ר' פרידא מימי לא ברכתי לפני כהן בבה"מ היא וכדפירש"י והא דתנן בהוריות ממזר ת"ח קודם לכ"ג ע"ה היינו לכל שאר דברים חוץ מקריאת התורה שתקנה קבועה תיקנו כי היכי דלא ליתי לאינצויי ואין הכי נמי שאם היה רוצה הכהן ליתן רשות לרבו או למי שגדול ממנו היה רשאי בב' ובה' מן הדין כדאיתא בהניזקין אלא שהתוספות כתבו בשם ר"ת דה"מ לדידהו דבחול הוו טרידי במלאכתן ולא שכיחי רבים אבל לדידן שכיחי בשני ובחמישי כמו בי"ט ומיהו אפילו בשבתות וי"ט אם בא לחלוק כבוד לאדם גדול ומופלג דכולהו כהני כייפי ליה לעלות ראשון הוא רשאי כדאשכחן דרב ורב הונא הוו קרו בכהני אלא שבדורות הללו לא הקפידו הגדולים לעלות ראשונים וטפי עדיף להו לעלות בסוף העולים ולעולם גדול שבציבור עולה בסוף וע"י כך לא הצריכו הכהנים למחול כבודם לגדולי הדור: וכתב מהר"י קולון בשורש ט' על קהל שהיו נוהגים שבשבת בראשית היה א' מהקהל מתנדב מעות לצורך ב"ה כדי שיקרא ראשון בהתחלת התורה וגם נהגו שאם יש שם כהן הוא קונה אותה מצוה או מוחל על כבודו ויוצא מב"ה ובשנה אחת אירע שלא רצה הכהן לקנות המצוה וגם לא רצה לצאת מב"ה ועל כן הכריחוהו הקהל ע"י השלטון שלא יכנוס לב"ה כדי שלא יתבטל כבוד התורה ומנהג אבותיהם שבידם והשיב שיפה עשה שכפאוהו כדי שלא יתבטל מנהגם: וכתב עוד שם דבג' תעניות שאחר פסח ואחר סוכות שנהגו בכל קהלות צרפת להתענות ומעשים בכל יום שדוחים כבוד הכהנים כדי לקיים מנהג זה כשאין הכהן מתענה באותם תעניות יוצא הכהן מב"ה ועומד ישראל המתענה לקרות בתורה עכ"ל ואיני יודע למה צריך הכהן לצאת מב"ה כשהכהן מוחל על כבודו כדי שיקיימו הציבור מנהגם דהא רב ורב הונא כי הוו קרו בכהני לא משמע שהיו יוצאים הכהנים מב"ה דאם יצאו הכהנים מב"ה לכל אדם קורא ראשון ומאי רבותייהו דרב ורב הונא דאין נראה לומר דהיינו רבותייהו שהיו הכהנים יוצאים מב"ה מפני כבודם ולא היו יוצאים מפני כבוד

אדם אחר דא"כ ה"ל לתלמודא להזכיר שהיו יוצאים הכהנים מב"ה מאחר שזהו עיקר הכבוד הנעשה להם ועוד דאם איתא שיצאו הכהנים מב"ה אמאי איצטריך לשנויי שאני רב הונא דכהני חשיבי דא"י מיכף הוו כייפי ליה הל"ל כיון דאין הכהנים בב"ה שפיר הוה מצו למיקרי בכהני אלא ודאי שבפני הכהנים עצמם היו עולים רב ורב הונא לקרות ראשונים ולא מצינו שיצטרך הכהן לצאת מב"ה אלא גבי נשיאת כפים כמו שנתבאר בסי' קכ"ח והטעם לפי שאם אינו עולה לישא כפיו עובר בג' עשה ואף גם זאת היינו דוקא כשאמרו לו שיעלה אבל אם לא אמרו לו שיעלה וגם לא קרא ש"צ כהנים אף על פי שהיה בב"ה בשעת נשיאת כפים אינו עובר כלום ולגבי קריאה בתורה ראשון כיון שהם קראו אותו ולא רצה לעלות אינו עובר בכלום דקרא דוקדשתו לאו אכהן קאי אלא אישראל מזהיר רחמנא שיקדשנו ואפילו אי הוה קאי אכהן כיון שאינו נמנע מלעלות ראשון אלא מפני כבוד הציבור שלא יבטלו מנהגם או מפני כבוד התורה אינו עובר כלל וכ"ש היכא שאינם קוראים אותו שאינו עובר כלל ומהאי טעמא גם הישראל שנמנע מלקרותו ראשון מפני כבוד הציבור או מפני כבוד התורה שהן חמורים מכבוד הכהן אינו עובר בכלום ואין לומר שאע"פ כן צריך לצאת מפני פגמו שכשיראו שקורים בפניו לישראל במקום כהן אתו למימר דחלל הוא דהא גבי נשיאת כפים אמרינן בירושלמי ר"ש בן פזי כד הוה תשיש הוה קאים אחורי עמודי רבי אלעזר נפיק לברא ומשמע דר"ש בן פזי לא היה יוצא חוץ לב"ה אלא היה יושב אחר העמודים שבתוך ב"ה כדי שלא יראו אותו ויאמרו לו שיעלה ולא היה חושש שמא יראו אותו שאינו עולה ויבואו לומר שהוא חלל ועוד דהא מינכר מילתא דכדי לקיים מנהג הציבור או מפני כבוד גדול הדור הוא נמנע מלעלות ולא אתו למימר דחלל הוא ומיהו כשאין כהן מתענה שקורין ישראל המתענה משמע ודאי דאיכא למיחש שמא יאמרו חלל הוא דלא מינכר מילתא שאינו מתענה ואפילו בהא איכא למימר שכיון שידוע שאין הכל מתענים באותם ג' תעניות אתו למימר שמפני שלא התענה לא עלה ולא מפני שהוא חלל ואצ"ל שאם קראו אותו ואמר שאינו רוצה לעלות מפני שאינו מתענה תו ליכא למיחש שיאמרו שהוא חלל וגם הישראל שאינו קורא אותו מאחר שאינו נמנע מלקרותו כדי להקל בכבוד כהונתו אלא מפני שאינו מתענה אינו עובר בכלום כן נראה לי: כתב מהר"י קולון בשורש ט' שנשאל הרשב"א אם ס"ת פתוח ויש שם כהן שמתפלל במקום שאינו רשאי להפסיק אם ממתינים לו עד שיסיים תפלתו והשיב שאין ממתינים לו שלא בכל מקום אמרו להקדים כהן שהרי ת"ח קודם לו אפילו גר ולא יהיה כבוד הציבור פחות מצורבא דרבנן ובכמה מקומות חיישינן לטירחא דציבורא בקיצור אמצעיות בשבת וכל שכן שיש כאן כבוד

ס"ת עכ"ל ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב בשם תשובות הרשב"א כהן שקראו אותו לקרות בתורה והוא קורא את שמע אינו רשאי להפסיק ואצ"ל במקום שיש ת"ח שאפילו בעלמא ת"ח קודם כדאמרינן רב קרא בכהני אלא אפילו אין חכם יותר ממנו אינו מפסיק שלא אמרו להקדימו אלא משום כבוד כהונתו ואם הוא פנוי ומקדימין אחר לפניו נמצאו מקילינן בכבוד כהונתו אבל זה שאינו יכול לקרות משום ק"ש אין בכאן קולא אצל כהונתו והרבה ראיות לדבריו עכ"ל אע"פ שרבינו כתב בסי' ס"ו בשם המנהיג שאפילו ישראל שהיה קורא את שמע וקראוהו לקרות בתורה מפסיק נקטינן כדברי הרשב"א דרב מובהק הוא: ב"ה כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח אם יעיד אחד מן האנוסים שאחד מהן הוחזק בכהונה מעלין אותו לקרות בתורה ראשון ואין לחוש שמא אמו א"י שכל האנוסים נזהרי' מלהתחתן בא"י ולא חיישינן למיעוטא דכל דפריש מרובא פריש עכ"ל. כתב עוד רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בשם א"ח שאם בא כהן לב"ה קודם שיברך ישראל על התורה אע"פ שאמר ברכו את ה' המבורך כתב רי"ף שיעמוד בתיבה ולא יקרא עד שישלימו כהן ולוי ואח"כ יקרא ואין בזה בושת כלל ע"כ וכ"כ הרד"א שאם נכנס הכהן אחר שהתחיל הישראל לברך ברכת התורה אינו פוסק אבל ברכו לא הוי התחלה: וכתב עוד וכן אם היו כהן ולוי בב"ה וקרא הכהן ראשון וסבור שאין שם לוי והתחיל לברך ברכה שניה אין מפסיקין אותו דאין דוחין מצות לא תשא את שם ה' משום פגמו של לוי וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' רכ"ט וסיים בה ועוד שלא מצינו פגם ללוי בכיוצא בזה דיש לתלות שלא היה שם בשעה שפסק הכהן בקריאה ראשונה או שמא שגגה היתה סבורים היו שאין שם לוי ולפיכך לא נקרא ולא קרא:

סעיף קטן ו

אמר אביי נקטינן אם אין שם כהן וכו' בפרק הניזקין (גיטין נט:) ופירש"י נתפרדה חבילה נפסק הקשר איבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו הנפרדת ואינו קורא כלל כך אמר מורי הזקן ומורי ר"י בר יהודה וכך סידר ר"מ אבל מתלמידי מורי ר"י הלוי שמעתי משמו שאין סדר לדבר להקדים לוי לישראל ומי שירצה יקדים והרא"ש כתב פירש"י שלא יקרא הלוי במקומו כלל ויכול ישראל לקרות לפניו וריצב"א היה תופס זה הפירוש עיקר ודוקא אם הישראל חשוב ממנו אבל אם שוים לוי קודם ואפי' לקרוא במקום כהן כדאמר ריב"ל במגילה מימי לא ברכתי לפני כהן ולא בירך ישראל לפני וריב"ל לוי היה כדאמרי' בפ' כל הבשר (חולין קו:) דרבי מיאשא בריה לוי הוה וקאמר שלא היה מניח לישראל לברך לפניו ובשוין מיירי דומיא דלא ברכתי לפני כהן דמוקי התם בשוין ע"כ וכ"כ שם המרדכי שהוא דעת ר"ת וכתבו הגהות מיימון בפי"ב מה"ת

שכן היה נראה לרש"י כרבו הלוי וכתב אטו ב"ה שכולה לוים לא יקראו בתורה אבל הרמב"ם כתב אין שם כהן עולה ישראל ולא יעלה אחריו לוי כלל וזהו כפירושא קמא דרש"י ולזה הסכימו תשובת הרמב"ן סימן קפ"ו וכן הסכמת הרשב"א בתשובה סי' רי"ד וכתב הרד"א שכן נהגו: וכתב הרשב"א שאלת אם אין שם כהן שהנכון כדברי האומר נתפרדה חבילה לגמרי ובתשובה לרבינו האיי והרי"ף אם יש שם כהנים ולוים הרבה ורוצים לעלות מהם ב' לכבוד חתן כיצד יעשו תשובה יעלה הכהן ולוי וישראל ואחריו כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל ואחריו כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל וכן השיבו ז"ל עכ"ל: מצאתי כתוב אסור לקרות לוי במקום שאין כהן אלא מתחלה במקום כהן כי יש ב' פירושים על אין שם כהן נתפרדה חבילה ולכל הפירושים יכול לקרות במקום ראשון ע"כ ואע"פ שפירש"י איבד הלוי את כבודו היינו לומר שאיבד כבודו משום לויה אבל אם קוראים אותו תחלה מפני גדולתו בהא לא איירי ומ"מ לא יקראוהו שני אע"פ שמפני גדולתו ראוי לקרותו שני מאחר שהוא מקום קבוע ללוי: וכתוב בשבולי הלקט בשם גאון אין לוי יכול לקרות שני אם אין שם כהן דאמרינן בפ"ב דכתובות (כה:) מוחזקני בזה שהוא כהן שקרא ראשון וקרא אחריו לוי והעלהו ר' אמי לכהונה ואילו היה לוי יכול לקרות שני בלא כהן לא היה מעלהו לכהונה אלא ש"מ שאין הלוי יכול לקרות שני אלא אחר כהן אבל אחר ישראל לא יקרא שני אבל ג' וד' מאחר שאין עיקר קריאתו קבועה בו מותר וכן שאלו לפני רב יהודאי גאון מהו שיקרא לוי חתן ג' בין במקום שיש שם כהן בין במקום שאין שם כהן והשיב כיון דחזינן דכל יומא לא קרי ג' והשתא קרי מינכרא מילתא דמשום חתנות הוא ומותר עכ"ל: ור"י אחר שהביא שני פירושי רש"י כתב שיש מי שפי' שאין לוי קורא אחר ישראל שקרא ראשון שמא יבואו להעלות לכהונה לישראל על זה ויש מי שפי' שיכול לוי לקרות אחר ישראל שקרא ראשון כי לא אמרו נתפרדה חבילה אלא שיכול ישראל לקרות במקום לוי ודוקא כשאין הלוי גדול ממנו אבל אם הלוי גדול ממנו לא כי יאמרו אם לא שהיה כהן לא היה קורא לפני לוי גדול ממנו ולדברי כולם ג' או ד' יכול לקרות לוי וכן נהגו עכ"ל והכלבו כתב אין שם כהן ישראל קורא וכתב הרמב"ם שלא יעלה אחריו לוי כלל וי"א שיעלה אבל לא במקום כהן ולא במקום לוי ויקרא אותו החזן בשמו ומזכיר ואע"פ שהוא לוי עכ"ל ורבינו הגדול מהרי"א כתב שהרשב"א כתב בתשובה דלוי שקורא שני אע"פ שהיה ישראל מפסיק ביניהם ואפי' אמר אע"פ שהוא לוי אין מוציאו משום פגם דאיכא משום הנכנסים ולא שמעו כך דאי לאו הכי אפילו אחר לוי יקרא עכ"ל וכ"כ בתשובת הרמב"ן סימן קצ"ז ובשבלי הלקט

כתב בשם בעל הדברות החזן יאמר יעמוד לוי במקום ישראל ואין בו חשש וכן יעמוד כהן במקום לוי אם אין שם לוי:

סעיף קטן ז

ואמר אבי נקטינן אם אין שם לוי כהן קורא במקום לוי ודוקא כהן הראשון וכו' אבל כהן אחר לא יעלה שלא יאמר הראשון פגום הוא וכן לא יעלו שני לוים זה אחר זה שלא יאמרו אחד מהם פגום הוא ג"ז שם והתם מפרש מ"ש דבכהן אחר כהן לא חיישינן אלא לפגמו של ראשון ובלוי אחר לוי חיישינן לפגם שניהם.

סעיף קטן ח

ומ"ש דכהן הראשון שעומד במקום לוי מברך לפניה ולאחריה פשוט שם בתוס':

סעיף קטן ט

ויש מקומות שנוהגים לקרות הרבה כהנים בהפסק וכו' כ"כ הרד"א בשם ר"ע ורבינו סעדיה ונראה שטעמן משום דכיון שלא חששו בגמרא אלא לפגמו של ראשון והשתא דקרו בתריה לוי וישראל ואם אין שם לוי קרא הוא פעמים ואחריו קרא ישראל ליכא למיחש תו לפגמו של ראשון ותמהני דבכה"ג איכא למיחש לפגמו של אחרון שיאמרו חלל הוא ולפיכך קראוהו אחר ישראל ועוד דלפגמו של ראשון נמי איכא למיחש שיאמרו אחר שקרא הישראל נודע שכהן ראשון חלל היה ולכן חזרו לקרות כהן אחר ומיהא בהא איכא למימר דאם איתא דפגום הוה בעודו קורא היו מרננים אחריו ומיד היו מודיעים אותו לחזן וכיון שלא הודיעוהו אז וכבר קראו שנים אחריו ליכא למיחש דלמא פגום הוא אבל לפגמו של אחרון ה"ל למיחש וי"ל דכיון דקרו בתריה לוי וישראל ליכא למיחש שיאמרו שהוא חלל דא"כ יצטרכו לומר שגם הלוי שקרא אחריו פסול וכולי האי לא חיישינן וכתב הכלבו בשם הרב בעל האשכול דאי איכא שני כהנים חתנים אין ראוי שיקראו אותן זה אחר זה מפני פגמו של ראשון אלא עושין שתי שורות וקורא כהן ולוי וישראל ואח"כ כהן ולוי וישראל ואם ירצו לעשות כל השורה מהשבעה יעשו וכל מאן דקשיש או חשוב טפי ראוי לאקדומיה וכבר כתבתי בסמוך תשובת הרשב"א בזה וכתב האגור וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א בשם אורחות חיים ובשם תשובת רשב"א וששמע שכך נוהגים במקומות מארגון וזה עולה כפי מ"ש רבינו שנוהגים בקצת מקומות לקרות הרבה כהנים בהפסק ישראל ביניהם ומ"מ תמהני היאך כתב שהשיב כן הרשב"א שהרי גבי לוי אחר לוי כתב בשמו שאע"פ שישראל מפסיק ביניהם ואפי' אמר אע"פ שהוא לוי אינו מוציאו מידי פגם וכתבתיו בסמוך אם לא שנאמר דהרשב"א לחוד ורשב"א לחוד ומ"מ האידנא נהוג עלמא לקרות כהן אחר כהן בהפסק ישראל ביניהם וכשקורא החזן לשני אומר אע"פ שהוא כהן ואפשר דטעמא משום דבזמן התלמוד שהיו ישראל מרובים

במקום אחד אע"פ שנשארים בב"ה ידעו שהוא כהן חיישינן לנכנסים שהם מרובים אבל האידנא דקהלות ישראל קטנות הן בעונותינו כיון שהנשארים בב"ה יודעים שהוא כהן ליכא למיחש לנכנסים שהנשארים בב"ה יודיעום שכבר אמר החזן אע"פ שהוא כהן ועכ"ז לא נהגו לקרות כהן אחר כהן בלא הפסק ישראל ביניהם כדי שלא יהו נראים כחולקים בהדיא על דין התלמוד דאמר כהן אחר כהן לא יקרא ועי"ל שמי שהנהיג מנהג זה סבר דלא אמרינן כהן אחר כהן לא יקרא אלא בשאין הפסק ישראל ביניהם אבל כשיש הפסק ישראל ביניהם יקרא וכדברי ר"ע ולכן נהגו לקרות כהן אחר כהן בהפסק ישראל ביניהם דוקא ומה שנהגו לומר אע"פ שהוא כהן לרווחא דמילתא הוא שאומרים כן אע"פ שאינו מעלה ולא מוריד: כתבו הגהות מיימון בשם הר"ם שאם קרא החזן כהן או לוי ואינו שם לא יקרא לאחר בשם משום פגמו של ראשון אלא אחר יעמוד מעצמו: כתב המרדכי בפ' הקורא את המגילה עומד שרבינו אפרים היה מוחה לכהן שהוא ש"ץ לקרות כהן חבירו לס"ת וכן לוי שהוא חזן לקרות לוי חבירו לס"ת מפני פגמו ורבינו יואל דחה דבריו שהרי הכל יודעים שכהן מותר להיות ש"ץ וכתב האגור דאין הלכה כרבינו אפרים וכן נוהגים העולם כרבינו יואל: כתב הכלבו בשם גאון דב"ה שרובן כהנים ויש ביניהם ישראל א' או ב' קורא כהן ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל ואחר כך קורין לכהן ואומר יעמוד פלוני ואף ע"פ שהוא כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל ור"י כ' עיר שכולה כהנים ואין שם כי אם שנים או שלשה ישראלים לא יקראו כהנים להשלים למנין שבעה ועיר שכולה כהנים ואין בה ישראל כלל נראה לי דכהן קורא פעמים ושוב יקראו נשים דהכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן ועבד ואשה ועיר שכולה כהנים ואין בה ישראל כלל ולא נשים ולא קטן לא יקראו בתורה כלל וכ"כ בהגהות מיימוניות בשם הר"ם וכ"כ המרדכי בפרק הניזקין בשם הר"ם ג"כ ונתבאר בדבריו דהא דאמרינן דכשעולה כהנים ואין שם אלא שנים או שלשה ישראלים לא יקראו הכהנים להשלים למנין שבעה שאותה שלשה קורים וחוזרים וקורים כמו בני העיר שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב וחוזר ועומד וקורא עד ז' פעמים כדאיתא בתוספתא דמגילה ע"כ ולפ"ז שנים או שלשה ישראלים דנקט לאו דוקא דה"ה כשישראל אחד לבדו בעיר שכולה כהנים שיקרא כהן פעמים ואח"כ יעמוד אותו ישראל ויקרא ויחזור ויברך ויקרא עד תשלום ז' פעמים ורבינו הגדול מהרי"א כתב ואם אין בב"ה אלא כהנים יש מי שכתב שכהן אחד קורא ומברך וחוזר וקורא ומברך עד שישלים למנין הקוראים והרשב"א כתב בתשובה שכהן קורא אחר כהן שאין שם משום פגם ראשון שהרי הכל יודעים שאין שם אלא כהנים וכן יעשה עד שישלים מנין הקוראים ובב"ה שרובה כהנים ויש ביניהם ישראל אחד או ב' י"א

שיעלה כהן ואחריו ישראל וישראל חוזר וקורא עד שישלים כל המנין וו"י בעל המנהיג כתב שישראל קורא ראשון מפני דרכי שלום ושוב אין כאן מחלוקת וכן כתוב בירושלמי עיר שכולה כהנים ישראל קורא ראשון מפני דרכי שלום פי' שלא יהא מחלוקת בין הכהנים לומר למה אתה עולה ראשון יותר ממני אבל כשישראל קורא ראשון אח"כ יעלה מי שיעלה אינו עולה אלא בתורת ישראל עכ"ל רבינו הגדול מהרי"א ז"ל ומ"ש שאם אין בב"ה אלא כהנים יש מי שכתב שכהן קורא ומברך וחוזר ומברך וכו' כ"כ התוס' בהניזקין (נט:) והמרדכי בפרק הקורא את המגילה עומד וז"ל תשובת הרשב"א לפי פשטה של שמועה היה נראה שאין כהן קורא לעולם אחר כהן ועיר שכולה כהנים כהן אחד קורא ויושב וחוזר וקורא ויושב עד ז' פעמים אלא שבירושלמי דהניזקין א"ר חנינא עיר שכולה כהנים ישראל קורא ראשון משום דרכי שלום כלומר אם יש ישראל אחד ביניהם מכאן אתה למד שבמקום שכולה כהנים או שאין ישראלים כדי ספוקם כהן קורא אחר כהן שאין שם משום פגם שהרי הכל יודעים שאין שם אלא כהנים ואין כהן שני קורא משום פגם הראשון אלא מפני שאין שם ישראל וכן שלישי וכן רביעי וכן כולם עכ"ל והיא בתשובה להרמב"ן סימן קפ"ו וזה מבואר כדברי המנהיג והכי נקטינן וכך הם דברי רבינו בסוף סימן קמ"ג והירושלמי הזה שהביא כתב עליו מהר"י קולון בשורש ט' דהיינו למ"ד דאין כהן קורא ראשון אלא מדרבנן אבל למ"ד דאורייתא לא ומיהו כתב שהתוס' והמרדכי פסקו כמ"ד דרבנן: כתב המרדכי בפרק הניזקין בשמחת תורה שקורין כהן או לוי חתן תורה או חתן בראשית שאני התם שכבר קראו ה' כמשפט היום ולא סלקו למנינא וכן ליכא למיחש לנכנסין ויוצאים ועוד שמפסיקין להם וקורים פיוטים וקורא להם בשם חתן תורה ובשם חתן בראשית וברוב מקומות הולכים עמהם חשובי הקהל ומינכרא מילתא טובא וכן כתב ג"כ רבי' ירוחם ולמנהג דידן דקרינן כהן אחר כהן בהפסק ישראל ביניהם ואומר החזן אע"פ שהוא כהן בלאו הני טעמי דלעיל יכולים לקרות כהן או לוי לחתן תורה או לחתן בראשית: כתב הכלבו מעמידין כהן קטן לקרות שמיני להיות מפטיר בנביא ואין בזה פגם כלל ע"כ וכ"כ בשבולי הלקט בשם הגאונים וגם זה פשוט הוא דלמנהגא דידן ש"ד דאין כאן פגם כלל: כהן שהמיר ושב בתשובה אם עולה לקרות בתורה ראשון נתבאר בסימן קכ"ח: כהן שנטמא למתים או שהוא נושא נשים בעבירה אם נפסל מכל מעלות הכהונה עד שישוב כתבתי בסימן קכ"ח: כתב הרוקח סימן של"ד ירושלמי א"ר יוחנן קטן לספר עושים אותו סניף נראה לקרות בתורה לז' כדמשמע פרק הקורא את המגילה עומד (כד:) אבל לג' אין מצטרפין דמפסיק ואינו עולה וכן השיב רבנא נתן שעשה הערוך עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה פ' הקורא

את המגילה עומד אהא דתנן קטן קורא בתורה אמר אחד מן הגאונים האחרונים כי זה אחר השלישי ונראה מדברי הרוקח דהא דעושין אותו סניף היינו לומר שמותר לעלות לס"ת אבל לא יעלה מהמנין ומש"ה לא התיר שיעלה ביום שאין קורין אלא ג' משום דאין מוסיפין עליהם ודין עלייתו לז' אכתוב בסימן רפ"ב בס"ד. ורבינו ירוחם חולק בזה על הרוקח שכתב דעיר שכולה כהנים כהן קורא פעמים ושוב יקראו נשים דהכל עולים למנין ז' ואפי' קטן ועבד ואשה ובסי' רפ"ב אכתוב דעת הר"ן ז"ל: כתבו הגהות מיימוניות בפי"ב מה"ת בשם הר"מ דאין לקרות עבדים כנענים לס"ת אם לא לז' כדאמרינן הכל משלימין לז' וכו' ואם אמו מישראל מותר וגירסא דידן הכל עולים למנין ז': במקום דליכא כהן בעיר אלא סומא אסור לקרותו לס"ת וכמו שיתבאר בסי' קמ"א: כתב המרדכי ספ"ק דר"ה מצאתי בתשובה דבני אדם החבושים בבית האסורים אין מביאים אצלם ס"ת אפי' בר"ה וי"ה כדאמרי' בירושלמי פ' בא לו בכל אתר את אמר הולכים אחר התורה והכא תימא מוליכים תורה אצלו אלא ע"י בני אדם שהם גדולים התורה נתעלה בהם והא תמן מוליכים אוריית' גבי ריש גלותא א"ר יוסי בר בון תמן ע"י שזרעו של דוד משוקע שם אינון עבדין ולא כמנהג אבותיהם:

סימן קלו

סעיף קטן א

ובשבת שקורין ז' קורים אחר לוי תלמידי חכמים הממונים על הציבור וכו' בהניזקין (ס.) אחריהם מי קורא כלומר אחר כהן ולוי ת"ח הממונים על הציבור ואחריהם ת"ח הראויים למנותם וכו' ופירש"י הראויים למנותם וכו' דאמרינן בפרק אלו קשרים (שבת קיד.) איזהו ת"ח הראוי למנותו פרנס על הציבור כל ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה: ומ"ש רבינו ובשבת לאו דוקא דה"ה לי"ט וי"ה שקורים על זה הסדר אלא מפני שמנה כאן מדרגות זולת כהן ולוי שהם שבעה עולים לכך נקט שבת:

סימן קלז

סעיף קטן א

ואלו הג' אין קורים פחות מי' פסוקים וידבר עולה מן המנין פשוט בר"פ הקורא את המגילה עומד (כא:):

סעיף קטן ב

ומ"ש ואי סליק ענינא בבציר מי' וכו' כן כתבו שם התוס' והרא"ש והר"ן ז"ל: כתוב בא"ח פ' עמלק ט' פסוקים ולא יוסיפו בה מלמעלה או מלמטה מפני שאמר הקב"ה עמלק גרם

להיות שמי וכסאי חסרים כך פרשיותיו חסרים ובירוש' קאמר הוא עשה מעשה קטוע כך פרשתו קטוע.

סעיף קטן ג

ואין קורין עם כל אחד פחות משלשה פסוקים שנים קוראים ג' ג' וכו' ואיזה מהם שקרא ד' ה"ז משובח פשוט שם: כתבו התוס' בפ' הקורא את המגילה עומד (כג.) בשבת לא יקרא פחות מכ"א פסוקים לז' בני אדם כל חד וחד ג' פסוקים ובמנחה ובב' וה' עשרה פסוקים ואם שכח ולא קרא כ"כ יחזור ויקרא עכ"ל: כתוב בהגהת מיימון פי"ב מה"ת אם דילג פסוק אחד ולא קראו אם הוא במנחה בשבת או בשני וחמישי וקרא י' פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר ואם לאו חוזר אבל בשבת אפי' דילג פסוק א' חוזר וקורא ואפי' אחר שהחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר וקור' הוא ושנים עמו ואפי' הפטיר והתפלל מוסף מפסיק מיד וקורא וכתוב בתה"ד סי' כ"ד דפרשיות המועדים דמי למנחה דשבת וב' וה' לפי שכבר קראו הפרשיות בשבתות שלהן: וכתב מהר"י קולון בשורש קע"ז אם קראו שנים (כל אחד) ז' פסוקים והאחד לא קרא כי אם שנים שי"א דלא מהדרין ליה ואפי' לא קראו הג' כי אם ג' פסוקים לא מהדרין ליה שהרי לא ברכו לבטלה ודבר שהוא תקנה לא מצינו דמהדרין בדיעבד ושיש מי שחלק על זה דמשמע בגמ' דעיכובא איכא במילתא דחיובא הכי הוא ואם הקריאה שלא כהוגן יחזור ויקרא ומה בכך לכך אני אומר דאפילו בירך לאחריה דאותה ברכה נעשית בטעות ומהר"י קולון הכריע כדברי האומר דמהדרין ליה ושבולי הלקט כתב אם קרא א' ב' פסוקים צריך לחזור ולקרות ואם לא קראו בין שלשתן אלא ט' פסוקים ג' לכל אחד אינם צריכים לחזור ולקרות וראיה לדבר פר' ויבא עמלק אבל אם קראו פחות מט' צריכים לחזור ולקרות ע"כ: והכלבו כתב בסי' כ' מעשה בחזן א' שקרא בפרשת פרה ופסק להגר הגר בתוכם וגלל ס"ת וישב במקומו וקפד ר' על הדבר ואמר לא קריתם הפרשה ודומה כאילו לא קרינו שלא אמרנו אלא ברמז בעלמא וחזרו ופתחו והתחילו בראש הפרשה והקורא בירך לפניה ולאחריה מטעם רבי וגמרו כל הפרשה עד תטמא עד הערב עכ"ל: כתב הרד"א בשם תשובת הגאונים על הקורא בתור' ראשון וקרא אחריו הב' מה שקרא הראשון אם הוסיף על מה שקרא הראשון ג' פסוקים במקום שאפשר או אפי' שנים במקום דלא אפשר אותו ב' עולה מן המנין דתנן בפ' בתרא דתעניות (כז:) ביום הראשון בראשית ויהי רקיע וכו' ואי ס"ד דשני קורא מה שקרא ראשון בלא תוס' ועולה למנין אמאי פליגי רב ושמואל אמתני' לוקמא דקרא ראשון בפ' בראשית ואח"כ קרא השני וה"ל כשנים אלא לאו ש"מ דאין עולה למנין אלא א"כ מוסיף הואיל ואפשר משא"כ בפרי החג דהתם לא אפשר ע"כ:

סימן קלח

סעיף קטן א

אין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים וכו' וכן לא יתחיל בה פחות מג' פסוקים וכו' פשוט בר"פ הקורא את המגילה עומד (כא: כב:):

סימן קלט

סעיף קטן א

הקורא הפרשה צריך לסדר אותה פעמים וג' בינו לבין עצמו כההוא דר"ע שקראו אותו לתורה וכו' במדרש תנחומא פרשת יתרו ובמדרש רבה פ' כי תשא ונ"ל דהיינו לדידהו שהעולה היה קורא בקול רם אבל לדידן שהעולה אינו קורא בקול רם אע"פ שלא סידר אותה לית לן בה והחזן שקורא בקול רם הוא שצריך לסדר אותה: וה"ר דוד אבודרהם כתב על ההיא דר"ע ומכאן יש ללמוד ק"ו לאותם שעולים לקרות בתורה שאינם יודעים אפילו אות אחת שאינם רשאין לעלות וצריך למחות בידם שלא יעלו וכתב רבינו סעדיה שאם הם צריכים לזה האיש שאינו יודע לקרות שיעלה לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו יראה ש"ץ אם כשיקרא לו מלה במלה יודע לאמרה יכול לקרות ואם לאו לא יעלה עכ"ל. ועוד יתבאר זה בסימן קמ"א בס"ד:

סעיף קטן ב

ואינו רשאי לקרות עד שיאמרו לו קרא תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזבז לו וז"ל א"ח אין אדם רשאי לקרות בתורה אא"כ נקרא והלין כהני דמצלי ביומא דספרא ועומד אחד מהקהל להקרותם לא יאות עבדי אחד שאינו נקרא דפגמא ליכא אחר שנראה שאותו העומד לשמאל הקורא הוא החזן והקורא לימינו דכתיב מימינו אש דת למו ואם דחוקים הם לקרות יוציא הישראל ס"ת מהארון ויוליכנו על המגדל ויקרא הכהן עכ"ל ובסי' קמ"א כתב רבינו ואם ש"ץ רוצה לברך לעצמו ולקרות צריך שיהא אחר עומד אצלו ונ"ל דמיירי כשאמרו לו אחרים שיקרא שאם לא כן אינו רשאי ואפשר דלדידן שהש"ץ קורא במקום העולים כשרוצה לברך לעצמו ולקרות אינו צריך ליטול רשות כלל שכיון שהרשוהו להיות ש"ץ הרי הרשוהו לקרות בתורה ומה לנו אם יברך ויקרא במקום א' מהעולים וכן נהגו לברך ש"ץ לעצמו ולקרות כשרוצה בלי נטילת שום רשות:

סעיף קטן ג
וכל הקורין מברכין לפניה ולאחריה בר"פ הקורא את המגילה עומד (כא.) תנא הפותח מברך לפניה והחותם מברך לאחריה והאידנא דכולהו מברכין לפניה ולאחריה היינו טעמא דתקינו רבנן גזירה משום הנכנסים והיוצאים:

סעיף קטן ד
ופותח הספר קודם שיברך ואח"כ יברך דתניא פותח ורואה וכו' בס"פ בני העיר (מגילה לב.)) ומפרש בגמרא שם דטעמא דר"מ כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה ור' יהודה סבר שהכל יודעים שאין ברכות כתובות בתורה ולפיכך א"צ לגלול קודם שיברך והלכה כרבי יהודה וכ"פ הרמב"ם ואעפ"כ כתב שלאחר שקרא גולל ואח"כ מברך וכמו שכתב רבי' ותמה הר"ן עליו ול"נ דטעמא משום דס"ל דע"כ לא פליג רבי יהודה אלא בתחילה דלר"מ צריך לגלול ולברך ואח"כ לפתוח ולקרות וטריחא מילתא הילכך לא צריך לר' יהודה אבל בסוף שאין טורח יותר גולל ואח"כ מברך: המרדכי דקדק בפרק בני העיר מהא דתניא פותח ורואה וכו' דמכאן משמע דס"ת לא תהיה פתוחה בין גברא לגברא ועכשיו נהגו לכסות הכתב בסודר בין גברא לגברא: כתב הכלבו פותח הספר לראות מה יקרא בו וגוללו ומברך וי"א שלא יגלול אותו אלא פותח ורואה ומברך וכן דעת הר"מ ז"ל וי"א שיש לו להפוך פניו שלא יראה כאילו ברכות כתובות בתורה עכ"ל והרד"א כתב בשם רבינו סעדיה שאין לקורא לומר ברכו עד שיראה הפסוק שמתחיל בו וצריך לברך ברכה ראשונה וס"ת פתוח לא סתום:

סעיף קטן ה
וזה נוסח הברכות ברכו בקול רם כדי שיענו הציבור וכו' כ"כ הרמב"ם וכ"כ שם הגהות שצ"ל הברכות בקול רם ובסוף הסי' יתבאר שאם לא שמעו הקהל כשאימרים ברכות מה עונין:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו ואע"פ שאומר ברכו אינו כמוציא עצמו מן הכלל וכו' ירושל' כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ"ג שאכלו:

סעיף קטן ז
וה"ר יהודה ברצלוני כתב בשם רבינו סעדיה אע"פ שאומר המבורך וכו' צריך להחזיר עצמו לכלל לגמרי ולומר ברוך ה' המבורך מידי דהוה אברכת המזון וכו' כ"כ ה"ר יונה והרא"ש בפ"ג שאפלו:

סעיף קטן ח
ואע"פ שכבר בירך על התורה בבוקר וכו' ז"ל סמ"ג בסימן י"ט אל יקשה עליך העומד אח"כ לקרות בתורה שמברך כי אותו אפילו בירך מיד על עסק התורה שעסק בפני עצמו

הוא צריך לחזור ולברך על קריאתו בציבור שנתקנה שם ברכה לפניה כמו שנתקנה לאחריה וכמו שנתקנה ברכה גם על ההפטרה ע"כ ומכלל דבריו נפשטא שאלת רבינו יחיאל שכתב רבינו וכן יש ללמוד ממ"ש התוספות בפרק בתרא דר"ה (לג.) בשם ר"ת דברכת התורה לפניה ולאחריה לאו משום ת"ת שאפי' בירך ברכת הערב נא או נפטר באהבה רבה חוזר ומברך תדע דבמקום שאין לוי כהן קורא במקום לוי ומברך אע"פ שכבר בירך בקריאה ראשונה עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומטבע של ברכה אחרונה כך הוא אשר נתן לנו וכו' וא"ת למה ברכה אחרונה פותחת בברוך כיון שהיא סמוכה לברכה ראשונה דקריאת התורה לא הויא הפסק כדאשכחן בברכות ק"ש וברוך שאמר וישתבח תירצו התוספות בר"פ ג' שאכלו (מו.) שהטעם לפי שהיו רגילים שלא היו מברכין רק הראשון ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואיכא הפסק גדול בין ראשון לאחרון שוב שתקנו שתיהם לכל אחד ואחד משום הנכנסים והיוצאין לא זזה ממקומו:

סעיף קטן י

ומ"ש רבי' לאפוקי מאותם האומרים ולחיי עולם נטעה בתוכנו גם האגור כתב בשם ראבי"ה שאין לומר כן וכתב עוד וי"א לחיי עולם נטעה בתוכנו וש"ד ע"כ ולא נהגו כן: כתב הכלבו שאף הוא עונה אחר עצמו אמן ע"כ ויש חולקים בזה כמ"ש בסימן נ"ח וכן נהגו: כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שממה שכתב רבינו בשם רבינו יחיאל ואם איחר אדם לבא לבית הכנסת וכו' נראה דאע"ג דלכתחילה צריך שיברך הקורא בקול רם כדי שישמעו הציבור מ"מ אינו מעכב שאל"כ היאך היה מסתפק רבי' יחיאל אם צריך לחזור ולברך ובשם ה"ר יונה מצאתי כתוב שצריך לחזור הברכות בקול רם ונתן טעם לדבר כדי להוציא אותם שלא שמעו ועוד כי אין לאומרו כי אם בעשרה ואם אמרו בלחש הוי יחיד ולא יועיל גם אותם שלא שמעו ושומעין החזן אומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד אין להם לומר כן מאחר שלא שמעו הברכה אבל כשסיים החזן לעולם ועד יענו אמן כדאמרינן ברכות (מה:) גבי זימון בא ומצאם מברכים ברוך שאכלנו משלו עונה אמן ע"כ טוב לאמרו בקול רם ויענה החזן וכל השומעין ברוך ה' וכו' עכ"ד וכ"כ א"ח והכלבו: ולענין הברכות עצמן כשלא שמעו אותם הקהל בחול או בשבת וי"ט שהם צריכין לשמעם כדי להשלים ק' ברכות אם עונים אחריהם אמן אי הויא אמן יתומה תלוי במה שנתבאר בסי' קכ"ד:

סעיף קטן יא

כתב בעל המנהיג שהקורא בתורה ומברך בה נוטלה בידו וכו' כ"כ המרדכי פ' לולב הגזול אהא דתניא כך היה מנהגם של אנשי ירושלים אדם יוצא בבוקר ולולבו בידו וכו' קורא בתורה ונושא כפיו מניחו לארץ שמעינן מהכא דהקורא בתורה אוחז בעמודי התורה בשעת ברכה וקורא מדמניחו לארץ וכ"כ ראבי"ה מקובלני שבשעת הברכה אוחז בעמודי התורה ועוד ראיה ס"פ בני העיר ת"ר פותח ורואה וכו' משמע דכל אחד פותח בתחילה וגולל בסוף עכ"ל. וכ"כ בא"ח וז"ל צריך הקורא בתורה לאחוז כאילו קבלה עכשיו מהר סיני בירושלמי א"ר יוסי בר בון כד סלקי לדוכנא לברוכי האי מאן דבריך נקיט עמודא דתורה בידיה שנאמר לקוח את סה"ת הזה בב"ר לא ימוש סה"ת הזה מפיך מלמד שהיה ס"ת בידו של יהושע שאין לומר הזה אלא למי שתופס החפץ וכשסיים אומרים לו חזק ואמץ מכאן יצא המנהג לומר למסיים לקרות התורה בכל פעם חזק עכ"ל:

סימן קמ

סעיף קטן א

ירושלמי בפרק אין עומדין וכתבו הרי"ף שלהי פרק בני העיר ופי' הר"ן זה שעומד תחתיו וכו' חוזר לקרות מתחילה ויברך וא"ת ממקום שפסק ולא יהא צריך לברך א"כ הפסוקים הראשונים שקרא הראשון נתברכו לפניהם וכו' ע"ש וגם ה"ר יונה פי' בפ' אין עומדין שאם יתחיל ממקום שפסק הראשון לא יצטרך לברך ברכה ראשונה שהרי כבר בירך אותה הראשון והתחיל לקרות ונמצא שהפסוקים שקרא הראשון ובירך מתחילה עליהם ולא בירך בסוף נתברכו לפניהם ולא נתברכו לאחריהם והפסוקים האחרים שקרא זה נתברכו לאחריהם על ידי זה האחרון ולא נתברכו לפניהם כיון שאינו מברך תחילה ולפיכך מתחיל ממקום שהתחיל הראשון כדי שיברך תחילה ונמצא שנתברכו הפסוקים לפניהם ולאחריהם ואפילו למנהג שאנו נוהגים עכשיו ברוב המקומות שהחזן קורא הפסוקים אם שתק האחד ועלה אחר תחתיו צריך שיתחיל ממקום שהתחיל לקרות עם הראשון חדא שדרך הוא שהוא קורא עם החזן ואפילו לא יקרא הוא כיון שדרך הוא שהחזן קורא במקומו כאילו קורא הוא דיינינן ליה עכ"ל. והרא"ש כתב הירושלמי הזה בפ' הקורא את המגילה עומד וכתב עליו מימרא זו נאמרה בתר דתקינו שכל אחד מברך ושמעינן שכשהוא מתחיל ממקום שהתחיל הראשון מברך ברכה ראשונה ואם היה מתחיל ממקום שפסק אינו מברך כי הוא גומר קריאת הראשון על סמך ברכתו עכ"ל ודעת כולם מסכימים שהשני מברך בתחילה ובסוף וכן דעת המרדכי כמו שאכתוב בסמוך אבל הרמב"ם כתב בפי"ב מה"ת קרא ונשתתק יעמוד אחר תחתיו ויתחיל ממקום

שהתחיל הראשון שנשתתק ומברך בסוף נראה מדבריו שהעומד תחת אותו שנשתתק מברך בסוף ולא בתחילה ונ"ל שהוא מפרש דה"ק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון ולא יברך לפניו אלא סומך על ברכת הראשון שא"ת יתחיל ממקום שפסק ולא יברך לפניו והא נראה שקריאתו של זה מובדלת מקריאתו של ראשון ונמצא שהראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם ואפי' אם היינו אומרים שזה האחרון יברך קודם שיתחיל ממקום שפסק הראשון שנמצא שהאחרונים נתברכו לפניהם ולאחריהם מ"מ הראשונים לא נתברכו לאחריהם ולכן אנו אומרים שיתחיל ממקום שהתחיל הראשון דהשתא הוי כאילו כולה קריאה אחת היא וברכת הראשון תעלה לכל הפסוקים כולם וכן ברכת אחרון שמברך בסוף תעלה ג"כ לכל הפסוקים כולם כנ"ל ליישב דעת הרמב"ם: והמרדכי כתב שרבינו יואל פי' טעם הירושלמי משום דכיון דנשתתק ה"ל היסח דעת וע"כ צריך השני לברך הא לאו הכי היה יוצא השני בברכת הראשון וראיה מדתניא בתוספתא דמגילה ומייתי לה בירושלמי מעשה בר"מ שקרא מיושב בב"ה של טבעין ונתנה לאחר ובירך עליה ופריך בירו' זה קורא וזה מברך א"ר ירמיה מכאן שהשומע כקורא משמע דאדם יוצא בברכת חבירו ואפ"ה כשנשתתק צריך השני לברך מכאן יש לפסוק דאדם העומד לקרות בתורה ובירך ברכה שלפניה וקרא מקצת פסוקים ופסק ודיבר ד"ת או דברי חול צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה אם רוצה לחזור ולקרות יותר ועוד ראיה מתפילין דאע"ג דשתי מצות הן ואין מעכבות זו את זו כשסח הוי היסח דעת מברכה ראשונה ה"נ מי שקרא בתורה שלשה פסוקים יצא ידי קריאה ואם סח בינתים יברך לפניה ורבינו אפרים חולק עליו וכתב דאפי' הסיח דעתו א"צ לחזור ולברך וראיה מפ"ב דברכות (יג.) בפרקים שואל מפני הכבוד וכו' אלמא אע"ג דסח א"צ לחזור ולברך ברכות שלפני ק"ש ומתחיל ממקום שפסק וק"ש ג"כ היא תורה וכתיב בה תמימה ומתפילין אין ראיה משום שהם מצוה אחת ופעמים שתי מצות לא שח מצוה אחת שח שתים ומה ראיה מהתוספתא דמגילה וירוש' ומה חידוש הוא זה שא' מברך וא' יוצא וכן תנן ר"ה (כט.) כל המצות כולן אע"פ שיצא מוציא וכ"ש אותו שלא יצא אבל המברך הקורא בתורה אין מוציא את הרבים בברכתו שהרי כל א' וא' צריך לברך ולקרוא הילכך היכא שנשתתק צריך אחר לברך אבל היכא דסח אפי' הסיח דעתו א"צ לברך והשיב ר' יואל אי לא משום הנכנסים ויוצאים כל ז' יוצאין בברכת הראשון הרי דמוציא את הרבי' והיכא שנשתתק ליכא למיחש לנכנסים ויוצאים דקלא אית ליה עכ"ל. וכ' רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שנראה מדברי רבי' יואל דדוקא כשקרא ג' פסוקים ואח"כ שח צריך לחזור לברך אבל אם לא קרא עדיין ג' פסוקים

עדיין לא עשה גמר מצוה שהתחיל ואפי' שח אין לו לחזור ולברך: ב"ה ול"נ דברי רבינו אפרים שכיון שהתחיל בדבר שבירך לעליותו לא הוי שיחה הפסק מידי דהוה אברכות הסעודה: כתב הרד"א ז"ל בהל' ברכות שכתב ה"ר גרשון ב"ר שלמה על מעשה שאירע בר"ח טבת שמוציאים שני ספרים וטעה ש"ץ ופתח של חנוכה ובירך הקורא עליו והזכירוהו הציבור שטעה ובשל ר"ח יש לו לקרות ראשונה והפסיק וגלל ס"ת עד שהגיע לפרשת החדש ויש מאנשי הדור שמוכיחין שצריך לחזור ולברך שנית על פרשת ר"ח מדגרסינן בירושלמי פרק כיצד מברכין הדין דנסיב פוגלא ומברך עליה והוא לא אתא לידיה צריך לברוכי עליה זמן תנינות ר"ל כיון שהפסיק אחר ברכתו שנטלו מן הקרקע חוזר ומברך אע"פ שלא הפסיק אלא בשתיקה וג"כ בכאן כיון שהפסיק זמן גדול בשתיקה בעת שגלל ס"ת ה"ל הפסקה כגון אם הפסיק בדיבור ועוד דגרסינן תו בירושלמי ר' זירא בעי האי מאן דנסיב תורמוס' ונפל מידיה מהו לברוכי עליה זמן תנינות פירוש היו תורמוסין לפניו ונטל אחד מהן ונפלה מידו ומיבעיא ליה אם צריך לברך פעם שניה על האחרים ומקשי ומה בינו לאמת המים ומתרץ אמרין תמן לכך כיון דעתו מתחילה ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחילה והכא נמי כיון דלא נתכוון בברכתו על זאת הפרשה צריך לחזור ולברך ולפי דעתי טעו כי הטעם הראשון בטל שהרי הירושלמי ההוא אינו עיקר דהלכה כרבא מברך ואחר כך בוצע דלא חשבינן שתיקה להפסקה ל"ש מרובה ל"ש מועטת והטעם השני בטל ג"כ לדעת הראב"ד דפסק לקולא והביא ראיה לדבריו דכל דמנח קמיה חיילא ברכה עליה הכא נמי הא ספר תורה קמיה ודעתיה עליה לכל הפרשיות הכתובות בו גם אם לא גלל אותה ס"ת עצמו שבירך עליה תחילה אלא פתח ס"ת אחר יש פנים להיתר כי אחר שהוציאו אותם ב' ס"ת יחד לקרות אותם ב' פרשיות שהם ענין היום י"ל דמנחי קמיה הוו ודעתיה עילויה וכן יצאה הוראה בחבורה בעירנו עכ"ל. והפוסקים פסקו כההיא דהדין דנסיב תורמוסא לחומרא וכמו שיתבאר בסי' ר"ו בס"ד ולפי דבריהם בההוא עובדא דס"ת צריך לחזור ולברך כמו שהורו אנשי הדור ההוא ודלא כה"ר גרשום ב"ר שלמה: אם מצאו טעות בס"ת שצריכים להוציא ס"ת אחרת אם צריך לחזור ולקרות כל מה שקראו ולברך עליו יתבאר בסימן קמ"ג בס"ד:

סימן קמא

סעיף קטן א

וצריך לקרות מעומד דתנן (כא.) הקורא את המגילה עומד ויושב כלומר אם רצה עומד אם רצה יושב ובגמרא (שם) תנא מה שאין כן בתורה ופירש"י מה שאין כן בתורה שאין קורין בתורה בציבור מיושב ומשמע דדוקא הקורא צריך לעמוד אבל לא שאר הציבור

וכן נוהגים ואע"פ שהמרדכי כתב בפ' ר"א דמילה שהר"מ היה עומד בשעת קריאת התורה וכן נוהגים קצת אשכנזים וצרפתים בהל' קטנות כתב יש עומדים בשעת קריאת התורה ומביאים ראיה מדכתיב וכפתחו עמדו כל העם ואין ראיה מכאן דבסוטה (לט.) מפרש עמדו לשון שתיקה והכי משמע בירושלמי דההוא גברא דהוה קרי וסמיך א"ל עמוד מה נתינה בעמידה ובאימה וכו' משמע דוקא לחזן יש לעמוד עכ"ל וכ"כ רבינו בסוף סי' קמ"ו בשם רב שר שלום: ומטעם זה צריך ליזהר שלא לסמוך דאמרינן בפ"ב דזבחים עמידה מן הצד איכא בינייהו וכו' כלומר דתניא התם (יט:) כיצד קידוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ר"י בר יהודה אמר מניח שתי ידיו זו ע"ג זו ב' רגליו זו ע"ג זו ומקדש אמרו לו הפלגת א"א לעשות כן שפיר קאמרי ליה א"ר יוסא וחבירו מסייעו מאי בינייהו אמר אביי עמידה מן הצד איכא בינייהו ופירש"י עמידה מן הצד כגון זו שאינה בלא סיוע לרבנן לא הוי עמידה ואנן עמידה בעינן כדמפרש לקמן וכתבו שם התוס' ונראה שהקורין בתורה שלא לסמוך משום דאמרינן בפ' הקורא את המגילה עומד דבתורה בעי עמידה ובירושלמי נמי אמרינן דאסור לסמוך וכ"כ הרא"ש בר"פ הקורא את המגילה עומד אמאי דאמרינן ומנא לן דקורא בתורה צריך להיות עומד א"ר אבהו דאמר קרא ואתה פה עמוד עמדי ואפילו לסמוך אסור כדאיתא בירושלמי ר' שמואל בר יצחק על לבי כנישתא חזא לחד בר נש תרגם וסמיך לעמודא א"ל אסור לך כשם שניתנה באימה כך אנו צריכים לנהוג בה באימה. ומיהו אם הוא בעל בשר כ' המרדכי בפ"ק דברכות בשם הירושלמי דשרי:

סעיף קטן ב

וצריך שלא יקראו שנים דתנן במגילה פרק הקורא את המגילה (שם) קראוה שנים יצאו ובגמ' תניא מה שאין כן בתורה וכתב הרא"ש שבתורה אין קורא אלא א' אותו שעומד לקרות בתורה ואין ש"ץ קורא עמו ומה שנהגו האידנא שש"ץ קורא שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות כדתנן בכורים (פ"ג מ"ז) גבי בכורים בתחילה מי שיודע לקרות קורא ומי שאינו יודע לקרות מקרין אותו נמנעו מלהביא מפני הבושה התקינו שיהא מקרין את הכל ואין הדמיון נ"ל דהתם נמנעו מלהביא בכורים ועברו על מ"ש בתורה אבל הכא הבקיאים יקראו והאחרים ימנעו ומחמת הבושה יתנו לב ללמוד הפרשה אלא נראה הטעם לפי שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ואין הציבור יוצאים בקריאתו והוא בעיניו כיודע ואם לא יקראוהו אתי לאינצויי עם ש"ץ לכך התקינו שיקרא ש"ץ וכו' עד ולא מסתבר שיברך על קריאת ש"ץ וגם הר"ן כתב בפ' הקורא את המגילה עומד גבי ח'

פסוקים יחיד קורא אותם שמה שנהגו עכשיו שש"ץ קורא בקול רם אפשר שהנהיגו כן כדי שלא לבייש מי שאינו בקי לקרות בדקדוק הקריאה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ומיהו אם יודע לקרות כשמקרין אותו ש"ד כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ג' אם קורא עם החזן ויודע להבין ולחבר האותיות ולקרותם עם החזן מיקרי שפיר קריאה אבל שיברך הוא על מה שהחזן קורא והוא לא יקרא כלל לא יתכן עכ"ל. והטעם מפני שצריך שיודע לקרות מתוך הכתב מה שמקרין אותו שאסור לקרות בתורה אפי' אות אחת שלא מן הכתב וכמ"ש ר"י בשם תשובת הרשב"א וכ"כ בשבולי הלקט וכן משמע מדברי הרמב"ם בפי"ב מה"ת שכתב שאסור לקרות שלא מן הכתב אפי' תיבה אחת וכ"נ מההוא דלשון תשובת הרא"ש שכתבתי וכ"כ הריב"ש בתשובה והביא ראיה לדבר וכ"כ מהר"י ן' חביב ז"ל ודלא כדכתב נ"י בשם ספר האשכול דהא דתנן בפרק הקורא את המגילה עומד סומא אינו קור' בתורה היינו לומר דאינו קורא ע"פ אבל אוקומי איניש אחרינא שפותח ורואה וסומא מברך ועומד בצדו ש"ד והכי מצי עביד חתן סומא עכ"ל וכן מצאתי בשם ספר אגודה דסומא כהן קורא בתורה ואין לסמוך על דבריהם נגד כל הני רבוותא וכבר כתבתי בסי' קל"ט בשם רבינו סעדיה שאם הם צריכים לזה האיש שאינו יודע לקרות שיעלה לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו יראה ש"ץ אם כשיקרא לו מלה במלה יכול לאמרה יכול לקרות ואם לאו לא יעלה ע"כ וא"ת למה יטריחו עצמם הציבור בכך ימחול כהן זה על כבודו לישראל גדול ומופלג בחכמה שיכול למחול על כבודו לאיש כזה כמו שנתבאר בסי' קל"ה. וי"ל דמיירי כשאין שם אדם גדול ומופלג בחכמה א"נ כשאין כהן זה רוצה למחול על כבודו עסקינן וכן צ"ל ע"כ בלוי שאינו יודע לקרות דקאמר דבשאינו רוצה למחול על כבודו לכהן מיירי שאל"כ יקרא הכהן פעמים ולמה נטרח לקרות לוי שאינו יודע אלא ודאי כדאמרן ומיהו יש לדחות דכל היכא דאיכא לוי ואפשר ביה עדיף טפי מקריאת כהן פעמים וכן כל היכא דאפשר בקריאת כהן עצמו עדיף משימחול כבודו לגדול ומופלג בחכמה ואפשר דבשבתות וי"ט מיירי שאינו יכול הכהן למחול על כבודו ולדידן אפי' בב' וה' נמי לא כמו שנתבאר בסי' קל"ה: ומתוך לשון הרא"ש שכתב רבינו יתבאר לך שצריך העולה לקרות בנחת עם ש"צ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה וכ"כ התוס' בספ"ק דב"ב (טו.) ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שמעתי שכתוב בספר הזוהר שאין לקרות כלל אלא אחד וראוי לחוש לדבריו אם האמת הוא כך שאני לא ראיתיו כתוב אלא ששמעתיו עכ"ל ואני הכותב זכיתי למוצאו והוא בפ' ויקהל וז"ל ואסור למיקרי באורייתא בר חד בלחודוי ושתקין ושומעין מלה

מפומיה כאילו קבלין לה האי שעתא מטורא דסיני ומאן דקרי באורייתא ליהוי חד קאים עליה ושתיק דלא ישתכח בר דיבור חד בלחודוי לא תרין דיבורים לשון הקדש חד וחד הוא לא תרין ואי תרין משתכחין בס"ת גריעותא דרזא דמהימנותא איהו וגריעו דיקרא דאורייתא: וקודם לזה כתוב אי ההוא צלותא אשתמע לאודניה דבר נש לית מאן דציית לה לעילא ולית דצייתין ליה אחרנין בר מאן דשמע בקדמיתא בג"כ בעי לאסתמרא דלא ישמעון מההיא צלותא בני נשא ותו דמילתא דצלותא אתאחדת בעלמא עילאה ומלה דעלמא עילאה לא איצטריך למשמע כגוונא דא מאן דקרי בספרא דאורייתא חד קארי וחד לשתוק ואי תרי קראן באורייתא גרעי מהימנותא לעילא ע"כ וכיון דלדברי הזוהר אסור לקרות אלא אחד לבד ועכשיו שנהגו שש"ץ הוא הקורא העולה אסור לקרות אף על פי שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברכה לבטלה מאחר שלא נזכר זה בתלמוד בהדיא לא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים ועוד דהכא איכא למימר דכל שהעולה שומע מה שש"ץ קורא ומכוין לבו לדבריו הרי הוא כקורא דשומע כעונה הילכך צריך ליזהר העולה מלקרות עם ש"ץ ומיהו אפשר שאפילו לדברי הזוהר רשאי לקרות והוא שלא ישמיע לאזניו וכן משמע מהלשון השני שכתבתי דמדמי ליה לתפלה שאסור להשמיע לאזניו ואע"פ שבלשון הראשון שכתבתי לא הזכיר אלא דיבור אפשר דכל שאינו משמיע לאזניו לא קרי ליה דיבור. וכן ראוי לעשות לקרות העולה בנחת בענין שלא ישמיע לאזניו: בני רומניא נוהגים שהעולה הוא קורא בקול רם כדין התלמוד וכדי שלא לבייש את מי שאין בקי בדקדוק הקריאה מעמידין מקרא אחד אצל העולה והמקרא אומר כל תיבה ותיבה תחילה ואח"כ אומרה הקורא ויש סמך למנהג זה ממאי דפירש"י בפ"ק דשבת (יב:) אהא דתניא אבל מסדר הוא ראשי פרשיותיו שמתוך שראש הפרשה שגורה בפיו הוא נזכר בכולה למחר ומסייע את שבעה הקורים בנקודה וטעמיה בלחש ע"כ. ואע"פ שהנוהגים מנהג זה המקרא אומר התיבה בקול רם נראה דלא דמי למאי דאמרינן לא יקראו שנים בקול רם דהתם שניהם מוציאין התיבה מפיהם בבת אחת אבל אם כשהמקרא אומר התיבה העולה שותק וכשהעולה חוזר ואומר אותה המקרא שותק לעולם אין שם אלא קול אחד לבד ומהאי טעמא אפשר שאפילו לדברי ספר הזוהר ש"ד המנהג הזה:

סעיף קטן ד

ואם ש"ץ רוצה לברך לעצמו ולקרות צריך שיהא אחר עומד אצלו דתניא בתוספתא העומד לקרות וכו' וגרסינן נמי בירושלמי רב שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא וכו'

כל זה כתבו הרי"ף והרא"ש בפ' הקורא את המגילה עומד: ומ"ש רבינו ואם ש"ץ רוצה לברך לעצמו ולקרות נתבאר בסי' קל"ט:

סעיף קטן ה

אין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הציבור בסוטה פרק ואלו נאמרין (סוטה לט.) א"ר זירא אמר רב חסדא אין הציבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא ואין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הציבור והרמב"ם ורבינו לא כתבו אלא הא דאין הקורא רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הציבור משום דאידך דאין הציבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא אינה מיוחדת לקריאת התורה שדין כל הברכות כך הוא שאין עונין אמן עד שתכלה ברכה מפי המברך: כתוב בא"ח שאין לקרות בתורה ב' אחים או אב ובן זה אחר זה מפני שהם פסולים לעדות זה לזה וכתיב עדות ה' נאמנה עכ"ל והכלבו בסי' כ' והמרדכי בהלכות קטנות כתבו בשם הר"מ שיכולים לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב ואין מניחין לעשות כן בשביל עין הרע: כתב בכתבי מה"ר ישראל סי' קי"ט אני נוהג לעלות על המגדל בפתח שהיה לי בדרך קצרה ממקומי בב"ה ויורד אני מן המגדל בדרך אחר שהוא בדרך ארוכה לי עד מקומי כדאמרינן פ"ב דמדות (משנה ה') הנכנס לעזרה נכנס בקצרה ויוצא בארוכה עכ"ל ואם ב' הדרכים שוים נראה שעולה בפתח שהיא לו בדרך ימין משום כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין ויורד בפתח שכנגדו. וכדאמרינן במגילה (כט.) בנכנס לב"ה ע"מ שלא לעשות קפנדריא מצוה ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח אחר: כתב הרשב"א שאלת כיון שאסור לקרות בתורה אפי' אות אחת שלא מן הכתב היאך ש"ץ קורא ישכבנה והכתיב ישגלנה וכן כל תיבה שיש בה קרי וכתיב שכולם כתובים בתורה כפי המסורה ולא כפי המקרא תשובה זו הל"מ וכמו שאמרו בפרק אין בין המודר (כז.) מקרא סופרים ועיטור סופרים קריין ולא כתיבן כתיבן ולא קריין הל"מ: ב"ה וכתב תשובה זו ר"י בנתיב ב':

סימן קמב

סעיף קטן א

כתב בעל המנהיג אם טעה הקורא או החזן המקרא אותו טוב שלא להגיה על שגגתו ברבים וכו' דאע"פ שטעה בה יצא ידי קריאה דאיתא במדרש שאם קרא לאהרן הרן יצא התוספות כתבו בר"פ אין מעמידין (עבודה זרה כב:) פירוש אע"פ שלא קרא האלף: כתב מהר"י ן' חביב ז"ל ז"ש שאם טעה הקורא אין מחזירין אותו קשה למ"ש למעלה בשם הרא"ש שאין הציבור יוצאין בקריאת הבלתי יודע וי"ל כי זה בדיעבד ודברי הרא"ש

לכתחילה עוד י"ל כי זה שכתב בעה"מ הוא בטעות שאין בו שינוי ענין ודברי הרא"ש בטעמים שהם פי' הפסוק ממש:

סעיף קטן ב

והרמב"ם כתב בפי"ב מה"ת קרא וטעה וכו' וכתבו הגה"מ שנראה להביא ראי' מדגרסינן בירושלמי מנין לתרגום דכתיב ויקראו בספר תורת משה וכו' ויקראו בספר זה מקרא מפורש זה תרגום ושום שכל הם הטעמים ויבינו זה המסורת וא"ר יונה אע"ג דאיתמר אין התרגום מעכב טעה מחזירין אותו וכל שכן לדקדוק דילפינן נמי מהאי קרא וה"ר מנוח הביא ראיה מדאמרינן בפ' חלק (סנהדרין צט.) כל האומר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק א' ה"ז בכלל דבר ה' בזה וכיון שדקדוק אחד יש לו שורש גדול צריך שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה ע"כ ול"נ להביא ראיה מדגרסינן בירושלמי דמגילה אין מדקדקים בטעיותיה ומפרש כגון בין יהודים ליהודיים משמע דדוקא במגילה הקילו אבל בס"ת מדקדקים ואח"כ מצאתי בהדיא דגרסינן בירושלמי דפרק הקורא את המגילה עומד טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו אפי' טעה בין אם לואם: כתב הכלבו קרא וטעה אפילו באות אחת מחזירין אותו עד שיקרא בדקדוק וה"מ הקורא שבירך אבל על החזן אין לחוש אם לא קרא בדקדוק ע"כ. ואין טעם בדבריו דקריאה בציבור כתקנה לא תליא בברכה שהרי בימי חכמי התלמוד שהיה הראשון מברך ברכ' ראשונה והאחרון ברכה אחרונה היעלה על הדעת שלא היו מקפידים בקריאת האמצעיים. ומיהו אפשר לקיים דבריו בטעות שאין המשמעות משתנה ואפילו בטעות כזה מחזירין לקורא וכ"נ מדברי א"ח: כתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן קפ"א ראיתי בכמה פעמים לפני רבותי ושאר גדולים שטעו הקוראים בדקדוקי טעמים וגם בפתח וקמץ סגול וצרי ואע"פ שגערו בהם קצת מ"מ לא החזירום: וכתב עוד שם ביישוב שיש מנין ואין מי שיודע לקרות בתורה כהלכה בדקדוק ובטעמים נראה דאפ"ה יקראו בתורה כמו שקורים בציבור בברכה כהלכתה ומפטירין בנביא: כתוב בא"ח מנהג ספרד אחר קריאת התורה בשבת לומר והוא רחום יכפר עון לכפר על שגגת הטעיות במקרא עכ"ל והיום אין זכר למנהג זה:

סימן קמג

סעיף קטן א

אין קורין בתורה בפחות מעשרה משנה בפרק הקורא את המגילה עומד (כג:):

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתם גומרין ירושלמי שם:

סעיף קטן ג
אין קורין בחומשין בציבור בפרק הניזקין (גיטין ס.) והטעם מפני כבור הציבור:

סעיף קטן ד
ומה שפירש רבינו דאפילו אם עשוי בגלילה כספר תורה קאמר כן פירש"י וכתב מגדל עוז בפ"ט מה' ס"ת שרבינו משולם כתב דהיכא דאין להם ס"ת מותר לקרות בחומש וליכא למיחש לכבוד ציבור אחר שאין להם ספר תורה אך ר"ת אומר דאסור ומ"ש הגמרא מפני כבוד הציבור זהו דוקא בחומשין שלהם שהיו עשויים עם גלילה ועם גליון וכדפירש רש"י אבל חומשין שלנו אסור לקרות בהם וגם בכלבו כתוב שי"א דהיכא דליכא ס"ת בעיר קורים בשבת בה' חומשי תורה שלנו ומברכין לפניה ולאחריה ושר"ת אוסר. וגם המרדכי כתב בפרק הניזקין שיש מדקדקים ממאי דפירש רש"י דדוקא בספר אחד אין לקרות מפני כבוד הציבור הא בחומשים דידן שיש כל ה' חומשים דעתה אין גנאי מותר ואומר ראבי"ה דאין בדבריהם ממש דלא הוי טעמא אלא כדמפרש בירושלמי פרק בני העיר מגו דנפשין עגומה אנן זבין לן תורה פי' כל עוד שנפשינו עגומה שנאסור עלינו לקרות בחומש נצטרך לקנות ס"ת וכן מצאתי הקורא בחומשין אין רוח חכמים נוחה הימנו מוטב שלא יקרא דאפי' בס"ת שאינה עשויה כתיקון חכמים שאינה תפורה בגידין ואין בין שטה לשטה כמלא שטה אסור לקרות כ"ש בחומשין דאסור לקרות להזכיר שם שמים לבטלה עכ"ל וכדברי ראבי"ה כתוב בתשובות להרמב"ן סימן קפ"ז וסימן קנ"ט וכ"כ רבינו ירוחם דספרים שלנו שאינם עשויים כתיקון ס"ת אסור לקרות בציבור ולא שייך הכא טעמא דמפני כבוד הציבור שיוכלו למחול על כבודם ומיהו משמע מדבריו שבחומשים העשויים כתיקון ס"ת אם מחלו הציבור על כבודם קורים בו וכ"כ המרדכי בס"פ הקומץ ולא משמע כן מדברי הירושלמי שכתב ראבי"ה: וכתב הר"ן אהא דאין קורין בחומשים ומכאן למד רבינו להלכה ולא למעשה שאם נמצא טעות בס"ת באחד מן החומשים מותר לקרות בשאר דהא אין החומשים מעכבין זה את זה אלא מפני כבוד הציבור וכיון שהס"ת שלם ש"ד עד כאן: וכתוב בתשובת הרשב"א (סימן ת"פ ותת"ה) שנשאל על ס"ת שאינו עשוי כהלכתו או שיש בו אחד מן הדברים הפוסלים אם מותר לברך בו או אסור וכתב השואל שמצא תשובה להרמב"ם שהתיר לקרות ולברך על ס"ת פסול אם א"א להיות להם ס"ת כשר והרשב"א תמה על תשובה זו וסתר ראיותיו והעלה שבילדותו כ"כ ואח"כ חזר בו וכתב בהלכות ס"ת פ"י נמצאת למד שעשרים דברים הם שכל אחד מהם פוסל ס"ת ואם נעשה בו אחד מהם הרי הוא כחומש שמלמדין בו התינוקות ואין בו קדושת ס"ת ואין קורים בו ברבים ובסוף התשובה כתב וז"ל ועם סתירת ראיותיו וטענותיו אני מורה לך הלכה למעשה שלא

ראיתי מי שעשה בזה מעשה גם בכפרים שאין שם ס"ת וקורים בספרים שאינם נגללים ואין נכתבים כהלכתם לא ראיתי בעולם מי שבירך בהם לא בתחילה ולא בסוף ע"כ. ותשובה זו כתבה הר"ד אבודרהם והכלבו בספריהם ואע"פ שכתב הכלבו שדעת גדולי נרבונא כדעת אותה תשובה של הרמב"ם אנו על דברי הרשב"א יש לנו לסמוך וכ"ש במקום שהרמב"ם בחיבורו מסכים עמו וכן כמה גדולים וכ"ש במקום ברכה ששומעין לאומרים שלא לברך וכ"כ בעל מגדול עוז בתחילת הל' ס"ת על מ"ש הרמב"ם ס"ת דחסר אות אחת פסול דהכי משמע בהקומץ רבה (ל.) ובפ"ק דבתרא (טו:) ונהגו בכל ספרד וקטלוניא שאם נמצא בו טעות אפילו בסוף הפרשה מחזירין אותו ומביאין אחר במקומו וקוראים גם מברכין כבתחילה וכן הסכים הרמ"ה והראב"ד והרמב"ם והרשב"א ז"ל ע"כ וכ"כ בתשובת הרשב"א. וכ"כ בתשובת הרא"ש כלל ג' ספר תורה שנמצא בו טעות כיון שפסול הוא הקריאה שקראו לאו כלום היא נמצא שגם הברכה שברכו אינה ברכה והקוראים בכשר צריכים לברך על קריאתה כי נתקנה ברכה לקריאה זו שמוציאין בה הרבים אע"פ שהקורא בירך על התורה לפני פרשת הקרבנות חוזר ומברך על קריאת התורה עכ"ל וכ"כ רבינו בטור יורה דעה סי' רע"ט וכן נוהגים והמרדכי בפ"ב דמגילה כתב חילוקים בזה ואיני מאריך בהם לפי שלא נהגו כן. והאגור כתב שהרא"ש סובר שאע"פ שנמצא טעות בס"ת אין להחזירו ולהוציא אחר משום דאין לנו ס"ת כשרים שלא ימצא בהם חסר או יתיר וכ"כ הר"י א"ז וכ"כ המרדכי פ"ג דמגילה ונהוג עלמא כוותיה ע"כ ומה שהעיד על הרא"ש עדות בטלה היא שכבר כתבתי לשונו בסמוך והוא בהיפך ממש ואפשר דט"ס הוא באגור וצריך להגיה הר"ש במקום הרא"ש גם מ"ש דנהוג עלמא כוותיה זהו אפשר לבני אשכנז אבל בני ספרד אינם נוהגים אלא כתשובת הרא"ש שכתבתי בסמוך וכן ראיתי תמיד מעשים בכל יום בפני גדולי הדור ומיהו מורי הרב הגדול מה"ר יעקב בי רב זלה"ה הנהיג היכא דנמצא טעות בס"ת בשעת הקריאה להוציא ס"ת אחר ולהתחיל ממקום שנמצא הטעות ולהשלים הקוראים על אותם שקראו במוטעה ואם נמצא הטעות באמצע קריאה הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואין חוזר לברך לפניה כי ברכה שבירך לפניה בס"ת הפסול וכן קריאה שקראו בו עלתה להם בדיעבד וכן אנו נוהגים אחריו וטעם הדבר אכתוב בטור יורה דעה סי' רע"ט בס"ד:

סעיף קטן ה

תניא בתוספתא דמגילה ב"ה שאין להם מי שיקרא אלא אחד וכו' כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד:

סעיף קטן ו
ומ"ש בשם הרא"ש דזו התוספתא נשנית לפי המנהג הראשון וכו' אבל האידנא שצריך לברך בכל פעם א"צ לישב וכו' שם וכ"כ שם ג"כ הר"ן והמרדכי וכ"כ התוס' בפרק הניזקין (גיטין נט:):

סעיף קטן ז
עיר שכולה כהנים או לויים כולם קורים בתורה וכו' נתבאר בסימן קל"ה. ויש לתמוה למה כתב רבינו דין זה שלא במקומו הוא בסימן הנזכר:

סימן קמד

סעיף קטן א
מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה וכו' עד שאין כבוד לציבור לעמוד בשתיקה בפרק הקורא את המגילה עומד (כד.) ובפ' בא לו כ"ג (יומא סט.) וז"ל הרמב"ם בפי"ב מה"ת הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור והוא שלא יקרא ע"פ שאסור לקרות שלא מן הכתב אפי' תיבה אחת ואיתא תו בגמ' (שם) ובנביא של שנים עשר מדלג מנביא לנבי' ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו וכתבוהו הרי"ף והרא"ש וגם הרמב"ם כתבו בפי"ב מה"ת. ועכשיו נוהגים בשבת שיש בו חתן לומר אחר הפטרת השבוע ב' או ג' פסוקים מהפטרת שוש אשיש וכשאירע ר"ח בשבת וביום ראשון אחר שמפטירין ההפטרה בשבת שלפניו אומרים פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרת ויאמר לו יהונתן מחר חדש והרי הם מדלגים מנביא לנביא ויש לתמוה איך פשט המנהג הזה ובת"ה כתב ליישב המנהג הזה משום טעמא דאין מדלגין היינו מפני כבוד הציבור שלא יעמדו בשתיקה בשעה שגוללין מפרשה זו לפרשה אחרת והאי קפידא לא שייכא אלא בימיהם שהיו כל ספריהם כתובים כגליון ס"ת שלנו והיה צריכים לשהות בגלילה אבל לדידן שהפטורות שלנו כתובים בקונדריס ויכול לסמן שימצא מהר איזה הפטרה שירצה אין חשש בדילוג מנביא לנביא וכתב דלדברי רש"י דמפרש דטעמא דאין מדלגין משום טירוף דעת ולכך בנביא אחד מדלגין משום דאין הוראה יוצא כ"כ מדברי הנביאים לא קפדינן אטירוף דעת מועט אבל מנביא לנביא דאיכא טירוף יותר קפדינן ולפי טעם זה אין לחלק כדלעיל אבל מ"מ אי הוה בנביא אחד אלא שהוא יותר בכדי שיפסוק התורגמן מספיק טעם זה דהאי קפידא גופא פירש"י דאין אלא משום כבוד הציבור וי"ל נמי לדידן כיון דלא נהיגינן לתרגם בציבור לא חיישינן לטירוף דעת והאי דקאמר תלמודא אין מדלגין היינו דוקא במקומות שהיו נוהגים לתרגם דגם בימיהם היו מקומות שלא היו מתרגמין ואין זה דוחק לאוקמי בהכי דהא יהיב תלמודא שיעורא במתרגמין דקאמר אין מדלגין אלא בכדי שיפסיק התורגמן אלא איירי במקומות שמתרגם וכתב שטעמים אלו

להיכא דנהוג אבל היכא דלא נהוג לא לנהוג כן מחדש וה"ר מנוח תירץ דכיון דשוש אשיש קרינן ע"פ לא שמיה דילוג וכיוצא בזה כתב מהר"י בן חביב ז"ל בשם נ"י וז"ל שאני שוש אשיש דלאו משום הפטרה קאמרינן ליה אלא כזמר בעלמא:

סעיף קטן ב

וכן אין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד ציבור בפרק בא לו כ"ג (כח:) תנן וקורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ס"ת ומניחו בחיקו ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ ובגמרא (ע.) אמאי נגלול וניקרי כלומר למה קורא ע"פ יגללנו עד שיגיע לבעשור שבחומש הפקודים ויקרא בו ומשני לפי שאין גוללים ס"ת בציבור מפני כבוד הציבור ופירש"י מפני כבוד הציבור שיהו מצפים ודוממים לכך וכ' המרדכי בהגהות גיטין שבי"ט או ר"ח כשאין שם ס"ת אחר גוללים ס"ת דמוטב שידחה כבוד הציבור ולא תדחה תקנת חכמים וכן מצאתי כתוב בשם הריטב"א ביומא פ' בא לו והרשב"א כתב בתשובה ששאלת ר"ח שחל להיות בשבת שמוציאין שני ס"ת אם אין להם אלא ס"ת אחד אם מותר לקרות המאורע בחומשים שלנו תשובה מותר לקרות המאורע בחומש שהרי בפ' בא לו התירו לקרות בע"פ אע"פ שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם ע"פ ואסרו לגלול מפני כבוד הציבור וכ"ש כאן שקורין בכתב שאין גוללין ע"כ והעולם לא נהגו אלא כסברא ראשונה וכתב רבי' ירוחם אין גוללין ס"ת בציבור נראה שזה היה בימיהם שהיה עומד ס"ת חוץ מהבית שמתפללין בו כדאמר בסוטה (מא.) אבל בזמן הזה אין חשש עכ"ל. ואיני יודע טעמו דהא אפי' בזמן הזה איכא כבוד הציבור שיהו מצפים ודוממין וכדפירש"י וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בין זמן לזמן:

סעיף קטן ג

אין קורים לאדם אחד בשני ספרי תורות וכו' עד סוף הסימן בפרק בא לו כהן גדול (שם):

ב"ה אהא דתנן דכ"ג קורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ס"ת ומניחו בחיקו ובעשור שבחומ' הפקודים קורא אותו על פה מקשה בגמ' נייתי ס"ת אחרינא וליקרי א"ר הונא ב"י משום פגמו של ראשון ומי חיישינן לפגמא והא"ר יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מביאים ג' תורות וקורין א' בענייני של יום וא' של ר"ח וא' של חנוכה תלת גברי בתלת ספרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא: ודע דהרמב"ם ז"ל בספי"ב מהלכות תפלה כ' כלשון הזה לא יקרא איש אחד ענין א' בב' תורות שמא יאמרו ספר ראשון פגו' היה ויש רוצים לדקדק מל' זה דבשני עניינים מותר לקרות איש אחד בב' תורות וטעות הוא בידם שאם כדבריהם ה"ל לשנויי שאני התם דתלתא ענייני נינהו ומדלא משני הכי אלא שני חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא משמע בהדיא דאפילו בתרי ענייני דומיא דההיא דר"ח טבת איכא פגמא ומ"ש הרמב"ם ז"ל ענין א' היינו משום דבשני עניינים אין קורין בתורה בספר א'

וכמ"ש בתחלת הפ' הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור והשתא קאמר דאפילו בענין אחד דבספר א' שרי לקרות חד גברא בתרי ספרי לא יקרא משום פגמו של ראשון:

סימן קמה

סעיף קטן א

בימי חכמי התלמוד היו נוהגי' לתרגם וכו' ואין הקורא רשאי לקרות לתורגמן יותר מפסוק א' וכו' עד אבל אינו כבוד לגדול שיתרגם ע"י קטן הכל בפרק הקורא את המגילה עומד (כד:):

סעיף קטן ב

אבל התוס' כתבו על הא דתניא רבי חלפתא בן שאול אומר וכו' גם זה שם (כג:): כתב הכלבו בסי' כ' לא יתרגם החזן עצמו כדאמרינן בירושלמי רב שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא חזא חזנא דקאי ומתרגם ולא קאי בר נש תחותוי א"ל אסור לך כשם שניתנה תורה ע"י סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה וכ"כ בשבלי הלקט:

סימן קמו

סעיף קטן א

גרסינן בפ"ק דברכות ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת כשהוא פתוח וכו' עד אבל בין גברא לגברא שפיר דמי פשוט שם (ח:): גרסינן בפרק ואלו נאמרים (סוטה לט.) כיון שנפתח ס"ת אסור לספר וכו' והא דאיתא בפרק קמא דברכות (ח:) רב ששת מהדר אפיה וכו' הפי' שכתב רבינו בשם רש"י כתבוהו התוס' והרא"ש והמרדכי והפי' שכתב בשם בה"ג כתבוהו המרדכי והגהות אשיר"י בפ"ק דברכות וגם הרי"ף כתבו בפרק הקורא את המגילה עומד אבל כתב דמסתבר כדברי האומרים דדוקא רב ששת שתורתו אומנתו אבל איניש אחרינא לא וכן דעת הרמב"ם בפי"ב מה"ת והגהות כתבו בשם התו' נראה מלשון הספר דאמר אסור לספר דהיינו בקול רם אבל בלחש שרי אבל נראה מדברי הגאונים דאסור וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל דלדעת בה"ג נמי אסור לספר במילי דעלמא אע"פ שיש עשרה דצייתי לס"ת ולא התיר אלא לדבר בד"ת. וכתב הרא"ש בפ"ק דברכות דא"ל שאני רב ששת דמהדר אפיה דא"ה ה"ל לאיתויי מילתיה דרב ששת התם בסוטה ותלמידי ה"ר יונה כתבו שי"מ דדוקא רב ששת היה מותר מפני שהיה סגי נהור ולא היה מחוייב בקריאת התורה דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה אבל מי שאינו סגי נהור אסור לספר אע"פ שתורתו אומנתו ונראה למורי שאם קודם שנפתח ס"ת חוזר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ס"ת אלא לקרות ומתחיל לקרות מותר לקרות ואפילו לכל אדם דכיון שכבר התחיל במצוה וראו אותו שקבע לקרות אינו פוסק

בעבור ס"ת אבל אם לא התחיל קודם אין לשום אדם ואפילו מי שתורתו אומנתו לספר בשום ענין כלל אח"כ. והכלבו כתב שי"א דהא דאסור לספר הוא לפי מנהגם שהקורא ראשון היה מברך לפניה והמסיים לאחריה והאמצעיים לא היו מברכין כלל ומפני כך היה בדין שלא לספר כלל שמא יצטרך לעלות ולקרות ואם יספר בין ב' הברכות יהיה הפסק ומ"מ הדין לעשות כדעת הראשון אף לפי מנהגינו שלא לספר כלל ע"כ וכן דעת כל הפוסקים שכתבו דין זה סתם ולא חילקו בין זמן לזמן: וכתב הרשב"א בתשובה דאפילו מי שהשלים הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום אסור לספר משנפתח ספר תורה: כתוב בשבלי הלקט מצאתי כתוב בשם רבינו שמחה האידנא אמאי נהוג לקרות ולעיין בספרים בעוד שהם קורים ויש לומר דדוקא לספר אסור כדי שלא יהיו נטרדים שאר השומעים אבל לקרוא בלחש ש"ד מיהו תימה לר' שגם הוא מצווה לשמוע קריאת התורה דכתיב (נחמיה ח':ג') ואזני כל העם אל ספר התורה ואם יקרא בספר לא יוכל להבין מה שקורין הילכך נראה דאסור עכ"ל: וכל מיני היתרות אלו שכתבו המפרשים להקל בשמיעת קריאת התורה אינם ענין לפרשת זכור שהיא מן התורה בעשרה כמבואר בדברי הרא"ש פ"ג שאכלו ובדברי סמ"ג והתוס' ר"פ היה קורא (ברכות יג.) כתבו דפרשת זכור ופרשת פרה הוו דאורייתא: כתב ה"ר יונה בפ"ק דברכות דאע"ג דמותר למיפק בין גברא לגברא לדבר אסור כדאמרינן כיון שנפתח ס"ת אסור לספר ואע"פ שסוגרים הספר בינתים אפ"ה אסור שלא אמרו כ"ז שיהיה פתוח אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה שנפתח בפעם הראשונה אסור לספר כלל עד שיסיימו כל הפרשה עכ"ל. ונראה דטעמא משום דאיכא למיחש שמא ימשוך הדיבור אף בשעה שקורין ומיהו נראה דלא מיתסר לדבר מעת שנפתח ממש אלא מעת שיתחיל הקורא לקרות וכך הם דברי הרמב"ם זכרונו לברכה: כתוב במרדכי ובהגהות אשיר"י פ"ק דברכות בשם א"ז דלקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה שרי לכ"ע. וכן היה נוהג ה"ר יהודה החסיד וכ"כ סמ"ק סימן קנ"ג וכ"כ הכלבו בשמו וכן כתב הגהות מיימון בפי"ב וכתבו שכן עשה ר"ם ואחר כך כתבו ומ"מ הרמב"ם כשחזר הפרשה בעת ההיא היה שותק בזמן שש"ץ קורא עד בין גברא לגברא וכ"ש דאסור ללמוד או לקרות הפרשה בעת קריאת התורה דאין לנו מי שתורתו אומנתו עכ"ל. ולענין הלכה כדאי הם הנך רבוותא דשרו לסמוך עליהם ב"ה ומ"מ נכון לכוין אדם דעתו בכל הפרשיות ולשומעם מפי ש"צ::

סעיף קטן ב

כתב רב שר שלום ס"ת בין כשמוציאין אותו בין כשמחזירין אותו וכו' גם בעל המנהיג כ' דברי רב שר שלום וכ' ואותם שעומדים בפניו משעת הוצאה עד שעת חזרה טועים

בהאי קרא דכתיב וכפתחו עמדו כל העם ואינו אלא לשון שתיקה כדאיתא בפרק ואלו נאמרין כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה שנאמר וכפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר והוחלתי כי לא ידברו עמדו ולא ענו עוד וכבר כתבתי כן בריש סימן קמ"א בשם המרדכי: כתב ר"י בנ"ב אסור לספר כשהמפטיר קורא בנביא עד שישלים כמו בס"ת שאין המצוה תלויי' בקורי' לבד אלא בכל המצויין שם כ"כ הר"ם בתשובה עכ"ל:

סימן קמז

סעיף קטן א

אסור לאחוז ס"ת בלא מטפחת דא"ר פרנך א"ר יוחנן האוחז ס"ת ערום וכו' בס"פ בני העיר (לב:) וכתבו התוספות בלא אותה מצוה י"מ מצות אחיזה וקשה פשיטא שאין לו שכר כיון שלא עשה המצוה כהוגן לכך פי' ריב"א בלא אותה מצוה שעשה באותה שעה שאם אחז ס"ת ערום וקרא בו אין לו שכר מן הקריאה וכן אחזו לגוללו או להגיהו וכ"כ הרא"ש ז"ל: וכתב המרדכי כל האוחז ס"ת ערום נ"ל דה"מ בידים סתם אבל נטל ולא הסיח דעתו לא קפדינן ע"כ ואפשר שעל זה סומכים האשכנזים שאוחזים ס"ת ערום בשעה שמגביהים אותו להראות הכתב לעם ומיהו מצאתי כתוב בשם ספר אגודה דאפילו סמוך לנטילה קאמר וכתב עוד שם דלאו דוקא ס"ת אלא ה"ה לשאר כתבי הקדש דאסור ליגע בהם בלא מטפחת:

סעיף קטן ב

א"ר שפטיה א"ר יוחנן י' שקראו בתורה וכו' עד נוטל שכר כולם שם וכתב הר"ן אע"פ שאין קורין בתורה אלא שבעה כיון שאין קורין בתורה בפחות מי' נקט י' ויש מי שכתב דמהא משמע שהגדול שבי' גולל אע"פ שלא קרא דחולקין כבוד לגדול ליטול שכר כנגד כולם עכ"ל נראה שלדברי הפי' הב' שכתב רבינו בשם העיטור גדול שבקוראים קאמר בדוקא: וא"ר שפטיה א"ר יוחנן הגולל ס"ת יעמידנו על התפר וכו' שם ופירש"י יעמידנו על התפר כנגד התפר ששם ראוי להדקו יפה והרי"ף כתב שהטעם מפני שאם יקרע יקרע בתפר: כתב המרדכי בסוף מגילה שהשיב הר"י מוינ"א על ששאלתם ששמעון מוחה ביד מי שקנה מן הקהל להוציא ס"ת מן הארון ולתתה ביד ש"ץ וכן להחזירה והמעות הללו באים לכיס של צדקה ושמעון מוחה מפני שזה מצוה על החזן נראה בעיני שלא כיון יפה אותו שמעון שהרי במה זכה בה החזן והביא ראיה לדבריו וכתב עוד וכן המשפט שיכול לקנות להושיט המעילים לגולל ואין הגולל יכול למחות בו כי אע"פ שקנה הגלילה לא קנה ליקח המעילים:

סעיף קטן ג

וא"ר שפטיה א"ר יוחנן הגולל ס"ת גוללו מבחוץ וכו' בס"פ בני העי' (שם) ופירש"י הגולל ס"ת מענין לענין והוא יחיד וס"ת מונח לו על ברכיו גוללו מבחוץ העמוד שהוא חוצה לו גוללו ויגול מצד חוץ לצד פנים שאם יאחוז עמוד הפנימי ויגיל לצד החוץ יתפשט החיצון ויפול לארץ וכשהוא מהדקו כשגמר מלגלול ובא להדקו יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון כדי שלא יכסה הכתב בזרועותיו שמצוה להראות את העם כשמהדקו במסכת סופרים והתוספות כתבו פר"ח דקאי אקשר מטפחת כשקושר מטפחת סביב הס"ת יהא הקשר מבפנים כלפי הכתב שאם יהיה מאחריו כשיפתח הס"ת יהא צריך להפכו על הכתב להתיר הקשר ואין זה דרך כבוד והר"ן כתב גוללו מבחוץ למי שאוחז אותו קאמר שתהא הכתיבה כלפי הגולל ולא כלפי מי שאוחז ס"ת וכשהוא מהדקו שמי שאוחז ס"ת מהדק אותו אחר שנגלל כדי שיעמוד הכרך מהודק צריך שתהא הכתיבה כלפי המהדק ולא כלפי הגולל כללו של דבר הכתיבה ראויה שתעמוד כלפי אותו שעוסק בס"ת מפני כבוד התורה ואחרים פירשו שהיו נוהגים שהיה ס"ת נתון בתיק ומש"ה קאמר שאם רצה לגוללו מצד זה לצד זה שגוללו מבחוץ כלומר שמוציאו מן התיק ואין גוללו מבפנים שמא יקרע וכשהוא מהדקו כלומר שמהדק הכרך אחר שנגלל נותן הספר בתיק ואח"כ מהדקו שם ואינו רשאי להדקו מבחוץ שאין זה כבודו עכ"ל. ופסקי הרא"ש שלפניהם מוטעים ומ"מ נראה שרבינו העתיק דברי הרא"ש כי גם רבינו ירוחם כתב כלשון רבינו וכבר נודע שרבינו ירוחם דרכו להעתיק דברי הרא"ש וכתב מהר"י בן חביב ז"ל הפי' הכתוב בספרים כתב הרא"ש ז"ל ואחשוב כי עיקר כוונת המאמר לפי פי' זה הוא מ"ש בסוף מהדקו מבפנים בענין שכשיבא לקרות ימצא ההידוק לפנים ולא יצטרך להפך הספר אבל לענין התחלת הגלילה אין קפידא בין שיתחיל מבחוץ או מבפנים ובלבד שיזהר בהידוק שלעולם יהיה מבפנים ואולי בזמנם לא היתה הגלילה באזור ארוך כמנהגנו אלא ביריעה קצר ורחב ולא היה מתהפך המטלית שבו היה הגלילה על הספר רק פעם אחת ואז היה מן ההכרח להתחיל הגלילה מבחוץ ולהטיל הספר על המטלית ולהדקו למעלה הנקרא מבפנים אבל לפי הגלילה הנהוג בזמנינו שהיא באזור ארוך ומגלגלים אותו על הספר פעמים רבות מה לי שישים התחלת האזור לצד פנים או לצד חוץ אבל לענין ההידוק יזהר שסוף האזור יבא למעלה שהוא לצד פנים כדי שכשיבא לקרות בו ימצא ההידוק מבפנים וכן נוהגים עתה עכ"ל ומהר"י קולון הביא בשורש נ"ד דברי בעל העיטור שכתב וז"ל קבלנו כשהוא גוללו במטפחת פני הכתב עומד מבחוץ כנגד הגולל לכבודו וכשהוא מהדקו הופכו וכו' ונראה שהוא מפרש כפירושא קמא דהר"ן אלא שהר"ן תלה

הדבר בכבוד התורה ובעל העיטור תלה הדבר בכבוד הגולל וכתב מהר"י קולון שם שיש שערערו על מנהגינו שאחורי הספר כלפי הגולל ואומרים להפך פני הס"ת כלפי הגולל וטעמא מדכתב בעל העיטור שכשגוללו במטפחת פני הכתב עומד מבחוץ כנגד הגולל והוא ז"ל דחה ואמר דה"מ לדידהו שנראה מתוך לשונו דמתחלה כשהיה ש"ץ נוטלו מעל הבימה אחר הקריאה כדי לגוללו שהיה נוטלו באופן שאחורי הכתב היה נגד פני ש"ץ וכשהיה הגולל בא לגוללו במטפחת היה מוצא פני ס"ת דהיינו צד הכתב אל מול פניו ולא היה צריך להפוך את הס"ת ולזלזל בכבוד ס"ת מפני כבוד הגולל כדמשמע מתוך לשונו שהזכיר הפיכה גבי הידוק ולא גבי גלילה דמעיקרא יראה שלא היה צריך להפכו בשביל כבוד הגולל שכבר היו פני הספר כלפי פניו אבל לפי מנהגינו שהש"ץ הופך מתחלה דפי הספר אל מול פניו אין ראוי להפוך הספר ולשנותו מכמו שהוא עומד מפני כבוד ב"ו ואפי' את"ל שלדברי בעל העיטור ראוי לנהוג כדברי המערערים אין נלע"ד לעשות כן מאחר שפשט המנהג בכל תפוצות ישראל אשר שמענו שמעם שלא להפוך הס"ת כלל ואדרבה תמיד פני הספר כלפי ש"ץ למה ניזיל בתר איפכא והאריך בזה שלא לשנות מנהגינו. וכתב עוד שרצו המערערים להביא ראיה מדברי רבינו שכתב כשהספר עומד לפניו יהפוך הכתב אליו ויתחיל לגוללו מבחוץ וכו' ור"ל דהא דקאמר כשהספר עומד לפניו וכו' קאי אמי שבא לגלול כשהס"ת בין ברכי חזן הכנסת כאשר אנו עושים והוא ז"ל דחה דבריהם דא"כ לא הל"ל כשהספר עומד לפניו אלא הל"ל כשהוא עומד לפני הספר או כשהוא בא לגלול הספר אלא ודאי מיירי שהחזן בעצמו גולל את הספר כגון בעי"ט או בער"ח שהס"ת נגלל בפרשה שקראו באותה שבת וצריך לגוללו במקום שיקראו למחר ועל זה הוא אומר שאחר שנגלל הס"ת ובא לגוללו במטפחת שהופך הכתב אליו והא דאמר כשהספר עומד לפניו היינו לאפוקי מדברי רש"י שמפרש שהספר עומד על ברכי החזן ולא לפני הגולל ומיירי לענין גלילת הספר מענין לענין ועל זה מפרש דלאו בעומד על ברכי החזן מיירי ולענין גלילה מענין לענין אלא כשהספר עומד לפניו ובא לגוללו במטפחת שמהפך הכתב אליו כלומר יעשה באופן שיהיה הכתב כנגד פניו ואף אם יצטרך להפוך כגון שמתחלה היה הספר מונח באופן שלא היה הכתב כנגד פניו שיהפוך הכתב אליו וכו' ומשמע שמהר"י קולון מפרש שדברי רבינו הם כשהחזן גולל ס"ת בינו לבין עצמו ומש"ה אם היה מתחלה מונח הספר באופן שלא היה הכתב כנגד פניו יהפוך הכתב אליו אבל כשגוללו בציבור והספר על ברכי החזן ואחורי הספר כלפי הגולל לא יהפוך הכתב דאיכא זילותא דס"ת כיון דבציבור הוא ולפי זה הא דקאמר שיהפוך הכתב אליו לאו למימרא שהוא חייב לעשות כן אלא היינו לומר שהרשות בידו

להפוך הכתב אליו ולית ביה משום זילותא דאורייתא כיון שאינו בציבור ואין ספק שפירושו בדברי רבינו דחוק מאד ולכן נ"ל דיהפוך הכתב שכתב רבינו לאו למימרא שפני הכתב מול פני הגולל אלא אדרבה פני הכתב מול פני האוחז ואחורי הספר מול פני הגולל וה"ק יהפוך הכתב כלומר שמה שהוא הפיך הכתב דהיינו אחורי הספר יהיה אליו וזהו כמו שאנו נוהגים שהאוחז הס"ת פני הכתב פונים אל פניו ואחורי ס"ת לצד חוץ מול פני הגולל וקאמר דכשהוא מתחיל לגלול מתחיל מצד חוץ דהיינו אחורי הספר שהם מול פניו ונראה שהוצרך לכתוב יהפוך הכתב אליו כדי ליישב מה שקורא לאחורי הספר חוץ וכתב שהטעם מפני שכך המנהג כשהספר עומד לפניו ביד האוחז אותו הופך הכתב אליו כלומר אחורי הספר מול פני הגולל דהיינו לצד חוץ כנ"ל ויש לדקדק במה שאמרו גוללו מבחוץ לדעת רבינו מאי נפקא מינה אם יתחיל לגלול מצד פנים או מצד חוץ ואפשר דה"ק אם ירצה יתחיל לגלול מצד חוץ אבל ההידוק צריך שיהיה מבפנים ודייק פירוש זה שהתוספות בשם ר"ח לא פירשו אלא מהדקו מבפנים ולא הזכירו גוללו מבחוץ והיינו מפני שמהדקו מבפנים שהוא בדוקא הוצרכו לתת טעם בו אבל גוללו מבחוץ שאינו בדוקא אלא לומר רצה מבפנים גולל רצה מבחוץ גולל לא הוצרכו לתת בו טעם. ואם נפשך לומר דגוללו מבחוץ דוקא ולא מבפנים הטעם מפני שמהצד שהוא לפניו הוא צריך להתחיל דאל"כ הוי כמעביר על המצוה וקי"ל דאין מעבירין על המצות כדאיתא בפרק אמר להם הממונה (יומא לג:): כתב הריב"ש בתשובה דע שהגולל ס"ת בתוך התיק טועה דאכשהוא גוללו גוללו מבחוץ פירשו מחוץ לתיק כדי שלא יקרע ואע"פ שי"מ בענין את גם הפי' הראשון נכון וצריך ליזהר בו ע"כ:

סעיף קטן ד

א"ר ינאי בריה דרבי ינאי סבא וכו' בס"פ בני העיר (שם):

סעיף קטן ה

א"ר תנחום אמר ריב"ל אין המפטיר מתחיל עד שיגלל הספר בפרק ואלו נאמרין (סוטה לט:) ופירש"י כדי שלא יהא הגולל טרוד וכו' וז"ל א"ח לא יהיה פותח המפטיר עד שיגלול הגולל הספר פירוש שיתחיל לגוללו וי"מ עד שיגלול שיהיה נסגר ויעתיקו החזן מהבימה למקום שיושב שם כשגוללין אותו עכ"ל: כתב המרדכי בסוף ה"ק דביו' שמוציאין ב' ס"ת לא היה הר"ם פותח השנייה וכן לא היה מסיר המפה עד שגללו הראשונה:

סימן קמח

סעיף קטן א

גרסינן בפרק ואלו נאמרים (סוטה לט:) אין ש"ץ רשאי להפשיט התיבה בציבור וכו' זה מבואר:

סימן קמט

סעיף קטן א

ותו גרסינן התם (לט.) א"ר תנחום אמר ריב"ל אין הציבור רשאין לצאת עד שינטל ס"ת וכו' פי' הגאון שכתב רבינו כתבו רי"ף בפרק הקורא את המגילה עומד והנה לפירש"י בין ריב"ל בין שמואל לא איירו אלא בשאינן מצניעים הס"ת בב"ה שמתפללין בו לפי שאינו במקום המשתמר ולפיכך אחר שקראו בו מוציאין אותו משם ומוליכי' אותו להצניעו בבית המשתמר וקאמר ריב"ל שאסור לצאת מב"ה עד שינטל ס"ת להצניעו ומיהו משנטלו ש"צ מהתיבה כדי להוציאו ולהצניעו מותר לצאת דרך פתח שאין הס"ת עתיד לצאת בו אבל דרך פתח שהס"ת עתיד לצאת בו אינם רשאים לצאת קודם שיצא הספר תורה משום אחרי ה' תלכו והיינו דאמר שמואל עד שיצא אבל במקום שנוהגים להצניעו בב"ה שמתפללין בו לא איירו ריב"ל ושמואל כלל ומשמע שהם רשאין לצאת כשירצו דכל שמצניעים אותו שם ליכא זילותא אם יצאו ולפי' הגאון ריב"ל איירי בכל מקום בין שנוהגים להוציא ס"ת להצניעו בבית אחר בין שמצניעין אותו בב"ה שמתפללין בו לעולם אין הציבור רשאין לצאת עד שינטל ס"ת כדי להצניעו ומיהו משינטל ס"ת מעל תיבה כדי להצניעו רשאין לצאת אפילו במקום שנוהגים להוציאו כדי להצניעו בבית אחר והא דבמקום שנוהגים להוציאו כדי להצניעו בבית אחר כיון שנוטל ספר תורה מעל התיבה מותר לצאת דוקא דרך פתח שאין ספר תורה עתיד לצאת בו אבל דרך פתח שס"ת עתיד לצאת בו אסור לצאת עד שיצא ס"ת דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו והיינו דאמר שמואל עד שיצא כך נראה לכאורה ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כן פי' בתחלה ואח"כ כתב שיש לדקדק בלשון המחבר למה הביא כאן כלל לשון הגאון שאמר הוסיף שמואל כי בזמן שמוציאין אותו מב"ה שהרי אין החילוק בין פירש"י לפי' הגאון אלא בפירוש דברי ריב"ל ומה לו להביא כל לשון הגאון וג"כ ממה שהביא פירש"י על איכא פתחא אחרינא וליכא פיתחא אחרינא שזהו ג"כ לפי' הגאון כמו שפירשתי וג"כ מלשון הגאון שאמר עד שינטל ס"ת להצניע פשיטא שלהצניע לוקחים אותו ולפיכך נראה לפרש דעד שינטל ס"ת להצניע לדעת הגאון ר"ל עד שיביאו אותו להיכל שזהו פירוש עד שינטל כלומר עד שיביאו אותו להצניעו והדעת מחייב זה שהרי מה כבוד

עושין לס"ת אם מניחים אותו ביד החזן כשמוליך אותו להצניעו ועדיין לא הצניעו אדרבה זה מורה ביזוי יותר כשמניחין אותו ביד החזן מכשמניחין אותו בתיבה והנה לפ"ז דקדק יפה במ"ש והוסיף שמואל שהנה לזה הפי' ריב"ל מחמיר הרבה שאומר שאין הציבור רשאין לצאת עד שיצניעו ס"ת והנה לפ"ז שמואל שאומר עד שיצא היה נראה שמיקל ולפיכך אמר שאין הדבר כך אלא ששמואל מוסיף הוא שהנה ריב"ל לא איירי אלא שאין הציבור רשאין לצאת עד שיצניעו פירוש שבין כשיצניעו ס"ת בב"ה בין כשיוציאו אותו להצניעו אינם רשאין לצאת ללכת לביתם עד שיצניעו ס"ת אבל בקדימה ואיחור לא איירי שנאמר שאפילו שיצאו לפני ס"ת אין בזה קפידא לפיכך בא שמואל והוסיף שצריך גם כן להקדימו וללכת אחריו וז"ש אינם רשאין לצאת עד שיצאו וילכו אחריו ויעשו לו הידור שהרי בכאן כלל הדין הא' והתוספת שלו והנה לזה הדרך יש עוד חילוק בין פירש"י ובין פי' הגאון שלדעת רש"י מאמר משניטלה אינו אלא הנטילה לבד ולדעת הגאון כולל הנטילה וההצנע ואחר שפירשתי זה הפירוש מצאתי לתלמידי ה"ר יונה שפירשו בחידושי מגילה זה הפירוש עצמו כשאמרו שם עד שינטל ס"ת פירוש אין להם לצאת עד שיחזירו ס"ת להיכל שאין להם לצאת ולהניחו ביד ש"ץ שזה נראה ביזוי והעולם אינם נזהרים בזה ופעמים שבעוד הס"ת בתיבה יוצאים רוב הקהל ואין להם לעשות כן מיהו כשיוצאים מועטים כגון ג' או ד' ליכא למיחש למידי ושמואל אמר עד שיצא פירש רבינו האיי דלא פליג עליה דרבי תנחום אלא הוסיף ואמר מקום שמוציאין אותו ע"כ. וז"ל מהר"י ן' חביב ז"ל אי איכא פתחא אחרינא רשאין כפי דעתי פירוש רשאין לצאת בפתח האחר אבל לעולם הם חייבים אחר צאתם בפתח האחר ללכת אחר הס"ת ולעשות לו הידור כי זה עיקר כפי פירוש הגאון ולז"א ראשונה סמוך לאחרי ה' אלהיכם תלכו הלכך ליעכביה לס"ת עד דנפיק והוא אחוריה ר"ל לעולם הוא חייב זה שילך אחריו וחזר ואמר לא נפקו מקמיה זהו על היציאה מב"ה לבד ואי איכא פתחא אחרינא רשאין לצאת בפתח האחר קודם ס"ת אבל אחר צאתם חייבים הם להשלים חיובם וללכת אחריו ולעשות לו הידור עכ"ל:

סעיף קטן ב

ועל מ"ש הגאון כשש"צ אומר עושה שלום וכו כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שכ"כ לפי שאם מנהגם היה כמנהג שלנו שהיו מצניעים הספר מיד קודם שיתפללו מוסף היאך אמר שמאחר שינטל להצניע יצאו הציבור שהרי עדיין צריכים הם להתפלל תפלת מוסף ולפיכך אמר שזה איירי בשלא הצניעו הס"ת אלא לאחר שסיימו התפלה ע"כ. ולי נראה דה"ק כשש"ץ גומר תפלתו כלומר שאומר אשרי ובא לציון בעוד הס"ת בתיבה ואומר

אח"כ קדיש תתקבל שאז הוא גמר התפלה וחותם בו עושה שלו' אל יאמרו הציבור מאחר שכבר נגמרה התפלה והקדיש שאחריה יש לנו רשות לצאת אם נרצה אלא אינן רשאין לצאת עד שינטל ס"ת:

סעיף קטן ג
ועל מ"ש גאון הילכך ליעכבי' לס"ת עד דנפיק כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל פירוש יעכב עצמו מס"ת עד שיצא ס"ת ויצא אחריו ולא לפניו ע"כ ול"נ דלמ"ד דלס"ת הוי כמו בשביל וה"ק יתעכב בשביל ס"ת עד דנפיק וכו':

סימן קנ

סעיף קטן א
קודם שאצא מב"ה וכו':

סעיף קטן ב
כופין בני העיר זה את זה לבנות להם ב"ה וכו' תוספת' כתבוה הרי"ף והרא"ש בפ"ק דב"ב:

סעיף קטן ג
ואין בונין אותה אלא בגובה של עיר בתוספתא דמגילה בפ"ג ומייתי לה מדכתיב (משלי א':כ"א) בראש הומיות תקרא:

סעיף קטן ד
ומגביהין אותה עד שתהיה גבוה מכל בתי העיר בפ"ק דשבת (יא.):

סעיף קטן ה
ומ"ש ודוקא בתים שמשתמשים בהם וכו' שם ולא אמרן אלא בבתים אבל בקשקושי ואברורי לית לן בה וכתב הרא"ש פירוש בירניות ומגדלים לפי שאין משתמשין על גגותיהם וכתב עוד י"א הבתים שלנו לית לן בה לפי שהן משופעין ואין משתמשין על גגותיהן מיהו היכא דרוב הגג גבוה מבית הכנסת אסור לפי שמשתמשין בעליה שתחת הגג ע"כ וזהו שכתב רבינו שצריך לשער דעד המקום שהוא ראוי לתשמיש שלא יהא גבוה מב"ה. וכתבו בהגהות מיימון פי"א מה"ת כל עיר שגגותיה גבוהים מב"ה סופה חריבה פר"ח שזהו דוקא בגגים שלהם שהיו שוין ומשתמשין עליהם תמיד וזהו בזיון שמשתמשין למעלה מב"ה אבל גגין שלנו שאין עשויין לתשמיש דמי לקשקושי ואברורי דשרי התלמודא ואעפ"כ מעשה הוה בטרוי"ש באחד מקרוביו שהגביה ביתו וצוה להגביה גם ב"ה ועשו בנין אחד מצד א' לבד בקרן א' גבוה ולא חשש להחמיר עליו יותר וכן הורה מורי עד כאן לשונו:

סעיף קטן ו
י"א מי שהגביה ביתו יותר מב"ה שכופין אותו להשפילו כ"כ שם הרא"ש וכתב שמביאין ראיה מדא"ר אשי (שם) אנא עבדי לה למתא מחסיא דלא חרבה דמשמע שכפאן להשפיל הבתים דאי ס"ד שנתן להם עצה שלא להגביה הבתים מאי רבותא משמיענו גם הם ידעו כן ור"ח פי' שצוה להגביה ב"ה עכ"ל. וכתב רבינו ירוחם ורש"י פי' שמנעם מלהגביה בתיהם יותר מב"ה נראה מדבריו דקודם שבנאום קאמר וכבר כתבתי בסמוך מעשה ר"ת והוא כפר"ח וכן הלכה: מצאתי כתוב בשם ספר אגודה בפרק השותפין מפי' ר"ת הבאתי ראיה על אחד שבנה נגד ב"ה ורצה להרחיק ד"א ואמרתי דב"ה צריך אורה גדולה כמו איספלידא דהכא: דין קהל השוכרים בית להתפלל בו אם יש לו דין ב"ה לכל דבריו אכתוב בסימן קנ"ד בס"ד:

סעיף קטן ז
אין פותחין אותו אלא למזרח וכו' תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד אין פותחין פתחי בתי כנסיות אלא למזרח שכן מצינו בהיכל שפתחו למזרח שנאמר (במדבר ג':ל"ח) והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה:

סעיף קטן ח
ומ"ש רבינו בשם התוס' דדוקא בימיהם שהיו מתפללים למערב וכו' כ"כ שם המרדכי והרא"ש וז"ל הגהות מיימון בפי"א מה"ת אין פותחין פתח ב"ה אלא למזרח בתוס' פי' הטעם כדי שיהו משתחוים מן הפתח נגד הארון שהיה במערב וכן הדין למתפללים למזרח לעשות הפתח למערב וכן צפון ודרום עכ"ל:

סעיף קטן ט
ובונין בה היכל להניח בו ס"ת וכו' כ"כ הרמב"ם בפי"א מה"ת והיה נראה לומר שכ"כ משום דתניא בתוספתא פ"ג דמגילה כשמניחין את התיבה פניה כלפי העם ואחוריה כלפי הקודש והוא ז"ל מפרש דתיבה דקתני היינו היכל שמניחין בו ס"ת ואחוריה כלפי הקודש היינו לומר שקובע ההיכל ברוח שמתפללים נגדו וקרא לרוח ההוא קודש לפי שהוא מכוון כנגד הקודש אלא שמתוך דבריו משמע שאינו מפרש תוספתא זו כן:

סעיף קטן י
ומעמידין בימה באמצע ב"ה וכו' ג"ז דברי הרמב"ם שם:

סעיף קטן יא
וכיצד יושבים בה הזקנים כלפי העם וכו' ג"ז דברי הרמב"ם שם ומהר"י ן' חביב כתב וז"ל לשון התוספתא חזן הכנסת וכל העם פניהם כלפי הקודש שנאמר אל פתח אהל מועד וכשמניחים התיבה פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקודש פירוש הר"ן כשמוציאים התיבה ומניחים אותה ברחוב פני זקנים שהם יושבים שם כלפי העם ואחוריהם כלפי

הקודש עוד כתב מקום שמניחים בו התיבה בבית הכנסת היינו הארון שספרי תורות מונחים בו נקרא מקום הקודש והעם יושבים ופניהם כנגדו והזקנים דהיינו החכמים יושבים כנגד העם ונראין העם כיושבים לפניהם נמצא אחוריהם של זקנים כלפי הקודש ופניהם כלפי העם וזה מפני כבוד הציבור והרב המחבר אמר ומעמידין בימה באמצע ולבסוף כתב וכלפי התיבה ויראה שאומר תיבה על הבימה ולא נראה כן מפי' הר"י אלא תיבה פירושו האמתי על מקום עמידת הס"ת ובב"ה זה נקרא מקום הקודש וגם היכל ולפ"ז ד' שמות יש לו א' מקום הקודש ב' היכל ג' ארון ד' תיבה וכשמוציאים התיבה לרחוב העיר זאת היא התיבה הנקראת מקום הקודש כי שם מניחים הס"ת בהיותם ברחוב והרי היא כמו היכל בב"ה ומ"ש שם בגמרא (תענית טו.) יורד לפני התיבה פירוש על מקום הקודש שצריך שיהיה החזן פניו כלפי הקודש ולפ"ז הפי' יורד לפני התיבה שיורד ממקומו ללכת לפני התיבה שהוא נקרא היכל וקודש ולדברי הרב המחבר שהזכיר הבימה ואח"כ אמר וכלפי התיבה שיראה שקורא תיבה לבימה יתיישב לשון יורד לפני התיבה לפי שעלה שם לקרות בתורה ואח"כ יורד להתפלל מוסף משום ממעמקים קראתיך ה' ועכ"ז יקשה לפי כוונתו זאת איך יאמר שיהו פני כל העם כלפי ההיכל וכלפי הזקנים וכלפי התיבה והלא כבר אמר שהיא באמצע וא"כ היושבים בינה ובין ההיכל היאך יהיו פניהם כלפי התיבה ע"כ הנכון לפרש אמרו וכלפי התיבה שאין הכוונה על הבימה אלא על התיבה שמוציאים כמ"ש למעלה והרמב"ם כתב ומעמידין בימה באמצע וכו' וכשמעמידין התיבה שיש בה ס"ת מעמידין אותה באמצע ואחורי התיבה כלפי ההיכל ופניה כלפי העם עוד כתב ובעת שש"ץ עומד לתפלה עומד בארץ לפני התיבה ופניו לפני הקודש כשאר העם ע"כ ונצטרך לומר כי אע"פ שהתיבה באמצע אין רשאין לישב בינה ובין ההיכל כדי שלעולם יהיו פני העם כלפי הזקנים וכלפי הקודש עכ"ל: עיר שאין בה אלא י' וא' מהם רוצה לצאת בימים הנוראים אם כופין אותו לישאר או להשכיר אחר במקומו כתבתי בסימן נ"ה: אם יש קטטה בין הקהל ואינן יכולים להשוות דעתם לברור ראשים בהסכמת כולם ומחמת חלוק לבם בטל התמיד ומדת הדין לוקה ואין אמת ושלום בעיר מה תקנתם כתוב בהגהות מיימון החדשות פי"א מה"ת:

סימן קנא

סעיף קטן א

בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש וכו' עד מצוה למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחרת פשוט בפ' בני העיר (מגילה כח:):

סעיף קטן ב
ולא נאותין בהם פירש"י אין מתקשטין לתוכן וכתוב בסמ"ג מדרשות שאינם מיוחדים כ"א לדרוש לרבים וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל וכ"כ בנמקי יוסף יש מי שכתב דהאי בית המדרש ר"ל של רבים דומיא דב"ה אבל יחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו ודאי אין לו קדושה כ"כ וכתב עוד אפי' שינת עראי אסור בב"ה אבל בבית המדרש אע"פ שהוא חמור מב"ה נראה דמותר דאמרינן בפרק מי שמתו (ברכות כה.) הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי:

סעיף קטן ג
ורבינו כתב סתם דת"ח מותרים לאכול ולשתות בהם ולא חילק אבל הרמב"ם כתב בפי"א מה"ת חכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם מדוחק ומשמע מדבריו דשלא מדוחק לא וכן משמע מדאיתא התם בגמ' (מגילה שם) דרבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושיילי שאילתא מרבה אתא זילחא דמיטרא עיילי לבי כנישתא אמרי הא דעיילינן לבי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעיא צילותא אלמא דאי לאו משום דשמעתא בעיא צילותא לא הוו עיילי לב"ה מקמי זילחא דמיטרא וטעמא ודאי משום דזילחא דמיטרא לא חשיב דוחק שהרי כמה אנשים הולכים בשוק בשעת הגשמים ואינם נמנעים אבל הגהות אשירי כתב בשם א"ז דאינהו הוו מחמרי אנפשייהו אע"פ שהיה מותר וכתבו עוד שמותר לאכול ולשתות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אפי' בני אדם שאינם ת"ח ומיהו מדברי התוס' והרא"ש גבי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות נראה שמן הדין עשו כן ולא משום חומרא וכ"נ שהוא דעת רבינו שהרי כתב בסמוך בדין ב"ה שנעשה על תנאי כדברי התוס' והרא"ש וא"כ מה שסתם דבריו בכאן הוא מפני שדבר פשוט הוא דאם לא מדוחק לא היינו מתירים אפילו לתלמידי חכמים. והר"ן כתב גבי הא דרבינא ורב אדא ואע"ג דבתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות ה"מ בשעת הדחק וכאן לא היה דוחק כ"כ ואע"ג דאמרינן חכמים ותלמידיהם מותרים משמע לי דהיינו בבית המדרש שעומדים שם כל היום כדאמרינן מאי בי רבנן ביתא דרבנן אבל בית הכנסת לא עכ"ל:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו ואין מחשבין בהם חשבונית שאינם של מצוה כ"כ הרמב"ם ג"כ ואף על פי שבגמרא לא איתמר בהדיא דשרי לחשב בהם חשבונות של מצוה משמע להו דלדבר מצוה ודאי אינם בכלל האיסור:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו וכשנכנס בה להתפלל מצוה למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחרת ומייתי ראיה בגמרא (כט.) מדכתיב ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער הנגב והרא"ש גורס מצוה לעשות קפנדריא וכן היא גירסת רבינו אבל הרי"ף גורס מותר לעשות קפנדריא וכך הם דברי הרמב"ם: כתבו הגהות מיימון פי"א מהלכות תפלה נראה לריצב"א דלצורך ב"ה מותר לאכול ולישן בתוכה דהא אפילו לצורך מצוה אחרת שרי כדאמרינן בירושלמי פ"ק דפסחים בתי כנסיות צריכים בדיקה לפי שאוכלים שם בעיבור השנה כשנקבצו לעבר שנים ומכאן התירו לישן בב"ה בליל כיפור כדי לשמור הנרות עכ"ל. וכ"כ הר"ן בריש ב"ב וכ"כ בנ"י שם וכ"כ המרדכי בפרק בני העיר:

סעיף קטן ו
ומותר ליכנס בה במקלו ובתרמילו וכו' הכי משמע בס"פ הרואה (ברכות סג.): כתוב בא"ח בשם הר"מ שאסור ליכנס לב"ה בסכין ארוך לפי שהתפלה מארכת ימיו של אדם והסכין מקצרם וליכנס בכיסו נמי אסור כדאמרי' שלא יכנס להר הבית באפונדתו והגיה עליו הרי"ף מיהו אין לחוש כי אם בגילוי הראש ע"כ ובמ"ס כתוב מי שראשו מגולה לא יוציא הזכרה מפיו עכ"ל:

סעיף קטן ז
ומ"ש ויכול לרוק בה פשוט בס"פ הרוא' (שם):

סעיף קטן ח
ומ"ש ובלבד שישפשפנו ברגליו כ"כ שם ה"ר יונ' והרא"ש בשם הירושלמי וכתוב בספר א"ח בשם הראב"ד והרשב"א רגילים לשום שם גמי שאם ירוק בתוכו שלא יהא נראה: כתב מהר"י ן' חביב ז"ל טיט שעל רגליו אסור וראוי לקנחו קודם שיכנס להתפלל כדי שלא יהא עליו ועל בגדיו שום לכלוך ק"ו משנכנס לפני מלך בשר ודם עכ"ל:

סעיף קטן ט
ונוהגים בהם כבוד לכבדן ולרבצן ברייתא בפרק בני העיר (מגילה כח:):

סעיף קטן י
ואפי' לאחר שחרבו עדיין הם בקדושתם וכו' עד וישתדלו לבנותה משנה ובריתא שם: כתב המרדכי פרק בני העיר ב"ה נקרא מקדש מעט ולכך אסור לנתוץ דבר מבית הכנסת דתניא בספרי מנין לנותץ אבן מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרה שהוא בלא תעשה ת"ל ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם ואם נתץ ע"מ לבנות שרי דההיא נתיצה בנין מיקרי עכ"ל:

סעיף קטן יא

ואם התנו עליו להשתמש בו וכו' שם בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות ואף עפ"כ אין נוהגים בהם קלות ראש ומאי ניהו חשבונות ופירש"י על תנאי ע"מ שישתמשו בהם וכתב הרא"ש דאין לפרש דמותר לנהוג בהם קלות ראש ביישובן דהא רבינא ורב אדא לא הוו עיילי לבי כנישתא משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעיא צילותא אלא בשחרבו מיירי דאז מהני התנאי ואפ"ה אין מחשבין בהם חשבונות וכן אין זורעין אותן כדמשמע מרבינא (שם כו:) דה"ל ההוא תלא דבי כנישתא בארעיה ולא היה יכול לזורעה אם לא שקנה משבעה טובי העיר והטעם לפי שזריעה דבר מגונה הוא ביותר וכ"כ התוס' בפ"ק דבתרא (יג:) גם הר"ן כתב בשם הרמב"ן דאין לפרש שיהא מותר לנהוג בהן קלות ראש בחורבנן מעובדא דרבינא דהוה ליה תלא דבי כנישתא וכו' ורבינא בבבל הוה וכ"ש שאין ראוי להעמידו ביישובן מדאמרי' ברפרם דספדיה לכלתיה משום דהוה הספד של רבים דשרי בכל בתי כנסיות שבעולם ורפרם בבבל הוה ורבינא ורב אדא כד אתא עלייהו זילחא דמיטרא אמרי משום דשמעתא בעיא צילותא לפיכך פירש הרמב"ן שעל תנאי הן עשויות היינו לענין שאם הוצרכו אנשי העיר להאכיל בהם עניים או להשכיבן שם מותר וה"ה לכל צרכי עניים לפי שעה וכדאמרינן בפרק ע"פ (קא:) לאפוקי עניים דאכלי ושתו בבי כנישתא וכן חכמים מותרים ליהנות מהן והוא שהוצרכו להן כגון שהיה מקום דחוק לתלמידים אבל שלא בשעת הדחק אסור כדמוכח עובדא דרבינא ורב אדא בר אהבה ואע"פ שלכל הדברים הללו מועיל תנאי לבתי כנסיות שבבבל אין תנאי שלהם כלום לענין קלות ראש וחשבונות עכ"ל ואע"פ שבהגהות אשר"י כתב בשם א"ז דרבינא ורב אדא הוו מחמרי אנפשייהו אע"פ שהיה מותר אפי' ביישובן ומותר לאכול ולשתות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אפילו בני אדם שאינם ת"ח ואין זורעין בו אפילו נחרבו כי בזיון גדול הוא אי לאו דזבנה מז' טובי העיר עכ"ל רבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש: וכתבו התוספות דהא דעל תנאי הן עשויין לא מהני אלא לאותם שבבבל שהרי לעת בא גואל במהרה בימינו תפקע קדושתם אבל לאותם שבא"י לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת: כתב המרדכי בפ"ק דשבת בשם רבינו מאיר איני יודע איסור גמור להשתמש בעליה שע"ג בה"כ כמו שכתב ר"י דאפילו גגין ועליות דעזרה לא נתקדשו מיהו יש ליזהר מלהשתמש שם תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם ומהרי"ק כתב בסימן קס"א בשם המרדכי ושמא דומה לעליות היכל שנתקדשו כדאמרינן בפרק כיצד צולין (פסחים פו:) דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל עכ"ל:

סימן קנב

סעיף קטן א

אין סותרין ב"ה כדי לבנות אחרת בפרק בני העיר (מגילה כו.) ובריש ב"ב (ג:) וכתב הרמב"ם אפילו כותל אחד ממנו בונה החדש בצד הישן ואח"כ סותר הישן:

סעיף קטן ב

ומה שנתן טעם שמא יארע להם אונס וכו' בריש ב"ב ואע"ג דאיכא מ"ד התם דטעמא משום צלויי כלומר שאין להם בית להתפלל בו כל זמן הבנין ואמרינן דאיכא בינייהו היכא דאית להו בי כנישתא אחריתי לצלויי ביה לא חש רבינו לאותו טעם וכן הרי"ף והרמב"ם לא כתבו אלא טעם זה שכתב רבינו וכ"כ ר"י וכן משמע בריש ב"ב דהכי קי"ל מדא"ל רב אשי לרבינא דאפילו גבו זוזי ומחתו ואפילו אם קנוים כבר הלבנים חיישינן דילמא מתרמי להו פדיון שבויים אלמא דטעמא מפני שאנו חוששים שמא יארע להם אונס וכן משמע נמי מדאיבעיא לן בפרק בני העיר למאן דבני בי כנישתא אי שרי למסתר בי כנישתא עתיקא ועיילי כשורי וליבני להתם דהא דלא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי התם משום פשיעותא כה"ג מאי ופשטוה לאיסורא ומשמע דהוה להו בי כנישתא אחריתי לצלויי שאל"כ אמאי לא הוה חייש השואל להההוא טעמא וכיון דאע"ג דה"ל בי כנישתא אחריתי אסרו ליה ודאי דעיקר טעמא משום פשיעותא הוא ואע"ג דאמרינן בריש ב"ב דמרימר ומר זוטרא סתרו ובנו בי קייטא בסיתוא ובי סיתוא בקייטא דאלמא סברי דטעמא משום צלויי לא קי"ל כותייהו מאחר דכל הנך אמוראי בתראי סברי דעיקר טעמא משום פשיעותא הוא כנ"ל וכ"כ הרא"ש בריש ב"ב אבל הר"ן כתב שם איכא בינייהו דאיכא דוכתא לצלויי כלומר דלמאן דאמר משום צלויי ליכא אבל למ"ד משום פשיעותא איכא שכיון שאינו ב"ה קבוע חיישינן לפשיעותא דמתרשלי מלבנותה קצת ובימים שבינתים לא יהא להם מקום קבוע להתפלל אבל ודאי כל שיש להם ב"ה אחר קבוע לכ"ע שרי דהא ליכא משום צלויי ולא משום פשיעותא דאילו לפשיעותא דלא בנו לה לעולם ליכא מאן דחייש וראיה ממרימר ומר זוטרא דלא חיישי לפשיעותא כיון שהיה להם ב"ה קבוע דליכא למימר דלא חיישי אינהו לפשיעותא דמדסמך תלמודא בעיא דרבינא דבעי אליבא דמאן דחייש לפשיעותא לעובדייהו ש"מ ה"נ סבירא להו וכן דעת הרשב"א עכ"ל וכ"כ נמוקי יוסף:

סעיף קטן ג

וה"מ שהיתה הראשונה חזקה אבל היתה נטויה ליפול וכו' עד סוף הסי' בריש ב"ב וז"ל הרמב"ם בפ"א אבל אם חרבו יסודותיו או שנטו כתליו לנפול סותרין אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה שמא תדחק השעה וישאר חרב:

סימן קנג

סעיף קטן א

מותר לעשות מב"ה בה"מ אבל לא מבית המדרש ב"ה וכו' פשוט בפ' בני העיר ב"ה וכ' הרא"ש בכלל ה' שנשאל על בית המדרש שהקהל רצו להשכירו לדירה והשיב כיון שטובי העיר הסכימו לשנותו הרשות בידם אפי' לדבר הרשות כדאית' בפ' בני העיר אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו טובי העיר וכו' ואע"ג דבי רבנן חמיר מבי כנישתא היינו לענין שאין לעשות מבית המדרש ב"ה אבל כולי האי לא חמיר שלא יוכלו בני העיר לשנותו ועוד דמילתא דרבא קאי אכל מה שהזכיר דמשמע אפי' דברים שהם חמורים מב"ה עכ"ל: (כו: כז.):

סעיף קטן ב

בני העיר שמכרו ב"ה לוקחין בדמיה תיבה וכו' עד לקדושה קלה ר"פ בני העיר (מגילה כה:) בני העיר שמכרו רחוב של עיר לוקחים בדמיו ב"ה ב"ה לוקחים תיבה תיבה לוקחים מטפחות מטפחות לוקחים ספרים ספרים לוקחים תורה אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים ספרים לא יקחו מטפחת מטפחת לא יקחו תיבה תיבה לא יקחו ב"ה ב"ה לא יקחו את הרחוב וכן במותריהן כלומר שאם מכרו ספרים ולקחו ממקצת הדמים תורה לא יקחו מן המותר דבר שקדושתו פחותה ומפרש רבינו דספרים היינו חומשים כלומר שכתוב כל חומש לבדו ואין קדושתו כקדושת ס"ת שכתובים בו כל החמשה חומשים ביחד וכ"כ הרמב"ם בפי"א מה"ת והר"ן פי' דספרים היינו נביאים וכתובים וכתב דמשמע ממתני' דנביאים וכתובים כי הדדי נינהו דספרים תנינן סתמא ולא מפלגינן בינייהו כלל וכ' מהר"י ן' חביב ז"ל פי' תיבה הוא ההיכל שעומד שם הספר כל השנה ורבותינו קורים אותו ארון ע"כ בנמקי ופירשו תלמידי ה"ר יונה שהלוח שמעמידין בו ס"ת כל השנה נקרא תיבה וכתב הר"ן דאיתא בירושלמי מטפחות לוקחים ספרים אפי' מטפחות תורה וחומשים לוקחים בהם נביאים וכתובים ובסיפא דספרים לא יקחו מטפחות גרסינן נמי התם אפילו נביאים וכתובים אין לוקחים בהם מטפחות תורה וחומשים:

סעיף קטן ג

וכתב עוד הר"ן אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים משום דאין מורידין בקדושת דמים הא תורה לוקחים מיהו איבעיא לן בגמרא אי שרי לכתחלה למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש או אסור כיון דליכא לעילויי ולא איפשיטא ונקטי בה רבותי לחומרא ומדאיבעיא לן בס"ת דליכא לעילויי בה מכלל דפשיטא לן דבהנך אחרינא דאיכא לעילויי בהו אסור למכרן וליקח כיוצא בהם ע"כ ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שמדברי רבינו שכתב אבל

איפכא להורידן מקדושתן לא משמע דלא קפדינן אלא שלא יורידם מקדושתן אבל לקנות כיוצא בהם שרי ושכן מצא כתוב בשם ה"ר יונה ז"ל:

סעיף קטן ד

וכן אם גבו מעות לבנות ב"ה וכו' כלומר כשם שאם מכרו א' מדברים הללו אינם רשאי לקנות דבר שקדושתו פחותה ממנו כך אם גבו מעות לצורך אחד מאלו הדברים אינם רשאים לשנותם אלא מקדושה קלה לקדושה חמורה ומיהו יש חילוק בין מכרו לגבו דבמכרו אפילו קנו מהמעות דבר שקדושתו חמורה והותירו אינן רשאים לשנות המותר והיינו דתנן וכן במותריהן אבל אם גבו מעות לצורך אחד מאלו הדברים וקנו מאותם המעות הדבר שגבו אותם בשבילו משנין המותר לכל מה שירצו והכי איתא בגמרא (כז.) אהא דתנן וכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר: ודע דבגמרא אמרינן דבמכרו נמי לא אמרן דאין מורידין מקדושתן אלא בשלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל אם התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר משנין לכל מה שירצו ויתבאר בסמוך בס"ד: וכתוב בהגהות אשיר"י בשם א"ז שאם התנו כשגבו המעות לעשות חפצם ממותר הדמים אפי' קנו ומכרו וחזרו וקנו קדושה במקצת הדמים המותר מותר להורידו אבל אם לא התנו כשגבו אלא כשמכרו התנו אסור להורידם: כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ג סימן י"ד כיון שמוכרים ב"ה ליקח תורה וספרים כ"ש שמוכרים אותה ללמוד תורה כי מה תועלת יש בקניית ספרים ותורה אם לא ללמוד בהם ויתירה מעלת הלומד ממעלת ס"ת כדאיתא בפ' בתרא דמכות (שם) ותו דגרסינן בפ"ב דמגילה אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ומיהו מדברי הרמב"ם שאכתוב בסי' זה משמע דלכתחילה אין מוכרין ב"ה אפילו להעלות דמיו בקדושה חמורה:

סעיף קטן ה

והא דב"ה נמכרת ה"מ של כפרים וכו' שם לא שנו אלא ב"ה של כפרים אבל ב"ה של כרכים כיון דמעלמא אתו לה לא מצו מזבני לה דה"ל דרבים אמר רב אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא אע"ג דמעלמא אתו לה כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינא מזביננא לה וכתב הר"ן י"מ דהיינו טעמא משום דכיון דמעלמא קא אתו לה רבים הוציאו בבנינה ושמא יש אחד בסוף העולם שהוציא בה וחלקו מעכב לפי שאין בני העולם כפופין לבני עיר זו ולא לז' טובי העיר שבה אא"כ יש שם אדם חשוב כרב אשי שכל הנותן לצרכי ב"ה על דעתו הם נותנים והכי מוכח בירושל' דגרסינן התם הדא דתימא בב"ה של יחיד אבל של רבים אסור אני אומר שמא אחד מסוף העולם קנוי בה אבל אחרים פירשו דשל כרכים היינו טעמא דלא מצו מזבני לה מפני שהם בונים אותה על דעת

כל העולם והרי הם כמקדישים אותה לכל והתוס' גם כן כתבו ב' פירושים אלו והגהות אשיר"י בשם א"ז כתבו כדברי הפירוש הראשון שכתבו דכל ב"ה שידוע שבני העיר בנו אותה ולא גבו זוזי מעלמא יש לה מכר ע"פ ז' טובי העיר וכן יחיד שבנה ב"ה ונתנו לבני העיר לגמרי שגם הם יש להם רשות לחזק בדק הבית ולהוסיף על הבנין ולא הוא ולא יורשיו יכולים למחות בידם הרי הוא של הקהל ויש לו מכר ע"פ ז' טובי העיר אבל אם נתנו כך שאין לו וב"כ למחות מלבא אל תוכו להתפלל אלא ששייר לעצמו שאין רשות לחזק בדק הבית ולהוסיף על הבנין אלא הוא או יורשיו אין לו מכר כי אם ע"פ הקהל ועל פיו או על פי יורשיו עכ"ל וגם במרדכי ישן מצאתי שראבי"ה פירש דבכפרים אפילו אחרים נתנו להם כיון שאין רגילות לבא שם רוב עם אדעתא דידהו יהבי דמאי דבעי עבדי ביה הכי אמרינן מסתמא אבל גבי כרכים מקום סחורה ורגילות לבא שם רבים מסתמא כ"ע נתנו בבנינו שהרי נתקן לצורך רבים ואם ברור לו שבני הכרך בנאוה משלהם אם נמלכו כולם לשנותו שרי אפילו למישתי ביה שכרא עכ"ל אבל הרא"ש כתב אבל של כרכים כיון דמעלמא קא אתו לה ה"ל דרבים ולא מצו מזבני לה ואפילו הוי ידוע שבני הכרך בנו אותה ולא סייע אדם מחוץ לעיר בהוצאת בנינה אפ"ה כיון דמעלמא קא אתו לה בני העיר הקדישוה לדעת כל העולם אבל בי כנישתא דמתא מחסיא אף על פי שקדושה היא לדעת כל העולם כולם מסכימים לדעת רב אשי וההיא דב"ה של טרסיים ה"פ בי כנישתא זוטא הואי ולא היו נכנסים בה אלא אותם בעלי אומנות והא דאמרינן בירושלמי הדא דתימא בב"ה של יחיד אבל של רבים אסור שאני אומר שמא אחד מסוף העולם קנוי בה פירוש יש לו זכיה בה ואפילו הסכימו כל הרגילים לכנוס לזאת העיר למכור שמא יש אחד בסוף העולם שהיה סמוך לעיר הזאת והיה רגיל ליכנס בה ולדעתו הוקדשה עכ"ל וכן דעת הרמב"ם בפי"א מה"ת וכך הם דברי רבינו והכי נקטינן: וכתב הר"ן דהא דאמר רב אשי כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינא מזביננא ליה כלומר בהדי ציבור' ולאפוקי מדכרכים דציבורא לא מצו מזבני ליה: וכתב עוד ומסתברא דה"ה לכל מה שנשנה במשנתנו כגון תיבה ומטפחות וספרים דכולהו גרירי בתר ב"ה וכל היכא דאיהו אדעתא דכ"ע הנך נמי אדעתא דכ"ע: כתב מהרי"ן חביב ז"ל אא"כ תלו אותה בדעת היחיד מצאתי כתוב בביאור יש לעיין אם זה התנאי הוא בשעת הבנין למה אמר שתלו אותה בדעת היחיד אפי' שהיה לדעת עצמם היו יכולים למכרה ואולי מפני שהוא כרך גדול יש לחוש שמא יחסר אחד מהם בשעת המכירה ולפיכך אין תיקון אלא בדעת היחיד ע"כ ואין זה מספיק כי יש קושיא עליו ומדברי הרא"ש ונמוקי יוסף למדנו אמת דין זה שהרא"ש כתב כולם מסכימים לדעת רב אשי נראה דדוקא יחיד בדור כמו רב אשי

שכל ישראל הקרובים והרחוקים מסכימים לדעתו אבל אין ממש כשתלו הדבר ביחיד אחר וכן אפי' שתלו הדבר בדעת כולם לא יועיל אפילו אם בשעת המכירה איש לא נעדר מהם ובנמוקי יוסף תיקן באופן אחר וז"ל נראה דעד שבא רב אשי וקבע ישיבתו שם לא היו רגילים לבא שם בני העולם וכיון שמתחילה לא הוקדש לרבים כשל כפרים דמי עכ"ל ואין שום אחד מהשני תירוצים במשמע דברי רבינו ולכן צ"ל לדעתו דלישנא דגמ' נקט שתלה הדבר בדעת רב אשי שהיה יחיד והרא"ש שכתב שכולם מסכימים לדעת רב אשי לא משמע לי דהוי משום דיחיד הדור היה ואם לא היה יחיד הדור לא הוי מהני אם היו תולים בדעתו שזה דבר שאין לו טעם אלא ה"ק משום דגדול הדור מסתמא כולם מסכימים לדעתו אבל אם תלו בפי' בדעת יחיד אפילו קל שבקלים מהני וה"ה אם תלו בדעת עצמם אלא לפי שעל הרוב אין הרבים מסכימים לדעת אחת נקט תלו בדעת יחיד ואל יקשה עליך למה השמיט שאם הוא יחיד גדול הדור מסתמא תלו דעתם בו משום דהוי נותן דבריו לשיעורים שזה יאמר אני יחיד גדול הדור שכולם מסכימים לדעתי ואולי אינו כמו שהוא סובר ועוד דאיכא למימר רב אשי שאני דמימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד אלא בו אבל שאר יחיד גדול הדור לא אמרינן שכולם מסכימים לדעתו ולכן סתם וכתב אא"כ תלו אותה בדעת היחיד דכיון דבפירוש תלו אותה בדעתו אפי' קל שבקלים יעשה מה שירצה:

סעיף קטן ו

ומ"מ המעות נשארין בקדושתן כלומר אע"פ שבני כפרים יש להם רשות למכור בה"כ שלהם מ"מ המעות נשארים בקדושתן ואינם רשאין להורידן מקדושתן כמו שנתבאר וטעמא דמילתא משום דבמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם עסקינן אבל אם הסכימו שבעה טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר רשאין להוציא המעות לכל מה שירצו וכמו שיתבאר בסמוך:

סעיף קטן ז

ואם בנו בית סתם והקדישוהו אח"כ לב"ה דינו כב"ה ומיהו אינו קדוש עד שישתמשו בו אפי' אם בנאוהו תחילה לשם ב"ה ירושלמי כתבו הרא"ש בפרק בני העיר בנייה לשם חצר והקדישה מהו נשמעינה מן הדא קונם לבית זה שאיני נכנס ונעשה ב"ה הדא אמרה בנייה לשם חצר קדשה אימתי היא קדושה מיד או בשעת תשמיש נשמעינה מן הדא העושה תיבה לשם תורה מטפחות לשם ספר עד שלא נשתמש בהן הספר מותר להשתמש בהן הדיוט משנשתמש בהן הספר אסור להשתמש בהן הדיוט ומה אלו שנעשו לשם ספר אינן קדושות אלא משעת תשמיש זה שבנייה לשם חצר לא כ"ש ע"כ ואף על פי שלא היתה הבעיא אלא בבנייה לשם חצר והקדישה מ"מ יש ללמוד

משם דה"ה לבנאה לשם ב"ה נמי דמכיון דבהנך שעשאן לשם ספר אינן קדושות אלא משעת תשמיש כ"ש בבנאה לשם ב"ה שאינה קדושה אלא משעת תשמיש ומיהו ה"מ כשמביאים עצים ואבנים משלהם ובונים בהם אבל אם גבו מעות לבנין ב"ה חלה קדושה במעות וכשקנו באותם מעות עצים ואבנים חלה קדושת הדמים על אותם עצים ואבנים ואינם רשאים לשנותן אלא לקדושה חמורה מהם דהא אמר רבא גבו והותירו מותר משמע שכל שלא קנו מהם למה שגבו אותה אסור וקשה לי דכי היכי דגבו מעות לבנין ב"ה חלה קדושת ב"ה על המעות אמאי לא אמרינן דכשהתנדבו עצים ואבנים לצורך ב"ה שחלה קדושת ב"ה עליהם ולא יוכלו לשנותם אלא לקדושה חמורה ואפשר דהב"ע כשלא גבו עצים ואבנים הללו אלא כל אחד הביא עץ או אבן לבנות בו ב"ה וכיון שלא בא ליד גבאי אין בהם קדושה ולפי זה הא דאמרי' בגמרא דידן פ' בני העיר ליבני אווזופינהו אסור ה"מ בעתיקתא אבל בחדתא ל"ל בה הא דשריא בחדתא בשלא באו ליד גבאי היא אבל אם באו ביד גבאי אסור ודוחק לחלק בכך ועוד שהמרדכי פרק בני העיר כתב שהשיב הר"מ על ראובן שאמר קרקע זו אני נותן לבנות עליה ב"ה שאינו יכול לחזור ומשמע דאע"ג דלא החזיק בה גבאי נמי קאמר דאינו יכול לחזור בו ושמא יש לחלק בין קרקע למטלטלין ויותר נראה לומר דליבני נמי לא אמרינן בהו דיחזור לזכות בהם מי שנתנם אלא שרשאים להלוותם ומ"מ של הקהל הם דומיא דקרקע שהשיב הר"מ שאינו יכול לחזור בו והמרדכי כתב שם ז"ל אי בנו ב"ה חדש היכא דלא התפללו בה לא קדיש ולא ברכו מיקרי זימון וכן אם בנו לשם בית ושוב הקדישו לב"ה היינו זימון בדיבור בעלמא והזמנה גרידתא בין בדיבור בין במעשה לא הוי הזמנה אא"כ עשה דיבור ומעשה כדרב חסדא (סנהדרין מח.) גבי תפילין צר ביה ואזמניה לצורך תפילין לעולם ולא לפי שעה אז קדיש אי צר ביה חד זימנא וה"נ היכא שהקדישו לשם ב"ה ואז התפללו בה אפי' אורחין לפי שעה כיון שמיוחד לתפלה קדשה ואם לפי שעה הקדיש כגון בתי כנסיות שבבבל על תנאי עשויין ושרי ואי אתני הכל לפי תנאו עכ"ל ואע"פ שפי' זה שפירש על בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות אינו מסכים לדברי המפרשים שכתבתי בסי' קנ"א נראה שהדין דין אמת דכל שלא הקדיש אלא לפי שעה לא מיקרי הזמנה:

סעיף קטן ח

וכשמוכרין אנשי הכפר ב"ה יכולים למכרה ממכר עולם והלוקח יעשה בה מה שירצה חוץ ממרחץ ובורסקי וכו' במשנה פרק בני העיר (מגילה כז.) פלוגתא דתנאי ופסק כחכמים וכן פסק הרמב"ם בפי"א מה"ת:

סעיף קטן ט

והא דאמרינן שהמעות נשארין בקדושתן וכו' ה"מ שלא מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וכו' שם (כו.) על מתניתין דבני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו בהכ"נ וכו' אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים וכו' אמר רבא ל"ש אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' למישתא ביה שיכרא ש"ד ופירש"י לא שנו דאין מורידין דמים מקדושתן ובה"כ בחשיבותו עומד אף ביד לוקח (דומיא דספרים שלוקח) בהם ס"ת והלה מנהיג ספרים בהוייתן אלא שלא מכרו הטובים ברשות העם אבל מכרו ז' טובי העיר ברשות העם פקעה קדושתם מן החפץ ומן הדמים ומותר לעשות מהם כל רצונם וכתב הרא"ש פירש"י אפי' למישתא ביה שיכרא בדמים והדין עמו משום דבהכי איירי מתני' כדקתני לוקחים בדמיה ומיהו ה"ה בה"כ יכול הלוקח לעשות בה כל צרכו אפי' ד' דברים שאסרו חכמים דכולה מתני' איירי כשלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וכן דעת הרמב"ם אבל הראב"ד חלק עליו וכתב אין זה מחוור שיוכלו להתנות על ד' דברים הללו ואם אמרו שיכולים להתנות עליה למה שרצו והוא היה תל חרב לא אמרו לחלל הבית שהיה לתפלה להיותו בורסקי וכיוצא בו ע"כ כלומר דדוקא כשהבה"כ הוא תל חרב מותר ללוקח לעשות בו מה שירצה וכעובדא דרבינא דה"ל תלא דבי כנישתא בארעיה אבל כשהבה"כ בבנינו אינו רשאי לעשות בו ארבעה דברים הללו. ודברי רבינו כדעת הרמב"ם והרא"ש והכי נקטינן:

סעיף קטן י

ומשמע מדברי רבינו שכשמכרוהו טובי העיר במעמד אנשי העיר עושין בכל המעות מה שירצו דסתמא אמר רבא אפילו למישתי ביה שיכרא ש"ד ולא חילק כלל וכן נראה שהוא דעת הרא"ש שכתב דהא דאמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו ז' טובי העיר וכו' אכל הני דמתניתין קאי הילכך יחיד שמכר ס"ת שלו יכול להשתמש בדמיו כי לדעתו הוא מוכרו ודינו כמו שמכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר והקשה הרמב"ן היאך יכולים למוכרו כיון שהוא קדוש קדושת הגוף כמ"ש שאסור למשכן או להשכיר ועוד כי מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר איך התירו לעשות בדמים מה שירצו והלא הדמים נתכסין הן בקדושתן ותירץ דבה"כ עשאוהו כתשמיש מצוה כסוכה ולולב שנזרקין אחר מצותן ובזמן מצותן אסור להסתפק מנויי סוכה כל ז' וכן אסור להרצות מעות נגד נר חנוכה כדאיתא שבת (כב.) לפיכך בבה"כ כל זמן שרוצים בו בני העיר נוהגים בו קדושה ואפילו בחרבנו שהרי לא עבר עדיין זמן מצותו וראוי לבנותו הילכך כשמכרוהו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר אין בני העיר רוצים מן הסתם שתכחש מצותה לגמרי אלא שתחול קדושת בה"כ על הדמים (ואפילו) [אבל] כשנמלכו בני העיר למכרו ואפילו

למישתי שיכרא שרי שכבר עבר זמן מצותה ונפקעת ממנו קדושתו כסוכה ולולב אחר מצותן מ"מ כשאין להם אלא בה"כ אחד אסור למוכרו כדאמרינן לא ליסתיר איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי וכשיש להם אחרת מותר למוכרה דה"ל כמפריש ז' אתרוגים לז' ימים דיוצא בו ואוכלו וספרים וכל תשמישי קדושה אע"פ שבכל מקום בקדושתן הן עומדין אפ"ה מכרום לעשות צרכיהם בדמיהם איכא משום אכחושי מצוה הילכך עד שיסכימו במכירתם ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אינם רשאין להוציאן בצרכיהן ולא מפני שתהיה קדושתם נתפסת מעט על הדמים עכ"ל והר"ן כתב דכיון דבה"כ עיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם וכו' אבל הרמב"ם כתב אם התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר על מותר המעו' שיהיו חולין הרי הן חולין וכשלוקחין הדמים ובונים מהם ב"ה אחר או שקנו מהם תיבה ומטפחת ותיק או חומשים או ס"ת השאר יהא חולין כמו שהתנו ויעש בהן מה שירצו ונראה מדבריו דלא מהני התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אלא למותר בלבד וכן נוטים דברי רבינו ירוחם והטעם מדמייתי בגמרא ברייתא דקתני בד"א שלא התנו אבל התנו אפילו לדוכסוסיא מותר פירוש דוכסוסיא ששוכרין בני העיר אדם רוכב סוס שיהא להם מזומן לשולחו בשליחות למושל העיר ואוקימנא בגמ' במכרו והותירו וה"ק בד"א בשלא התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדוכסוסיא נמי מותר משמע דלא מהני התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אלא דוקא למותר וההיא דאמר רבא ל"ש אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למישתי ביה שיכרא ש"ד לא לענין הדמים קאמר אלא לענין שהלוקח רשאי להשתמש בב"ה כל תשמיש שירצה ואפילו את"ל דקאי אדמים איכא למימר דלא קאי אלא אמותר בלבד וכעין אוקימתא דההיא ברייתא והתוס' כתבו אאוקימתא דההיא ברייתא קשה כיון שהתנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר למה לי והותירו ואמאי נקטיה והא אפילו בכל הדמים יכולים הם לעשות מה שירצו כדאמרינן לעיל אפילו למישתי ביה שיכרא ופירש"י אפילו לקנות מן הדמים שכר לשתות וי"ל דנקט והותירו לאשמעינן דאף במותר בעי תנאי דס"ד דאם קנו מן הדמים דבר קדושה והותירו דמותר לעשות מן המותר כל מה שירצו אפילו בלא תנאי קמ"ל דלא ולדברי הרמב"ם דתנאי דז' טובי העיר במעמד אנשי העיר לא מהני לכל הדמים אלא למותר בלבד משמע דה"ה ליחיד שמכר ס"ת שלו שהוא צריך לקנות בדמיו ס"ת אחר והמותר יעשה בו מה שירצה ומיהו נראה דהיינו דוקא בעבר ומכרו שלא ללמוד תורה ולישא אשה אבל אם היה צריך לאחד מב' דברים הללו שהוא רשאי

למוכרו בשבילם נראה שמודה דמותר ליהנות בכל הדמים וכ"נ מדבריו בפ"י מהלכות ס"ת שכתב לעולם אין מוכרין ס"ת אלא לשני דברים שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו והוא שלא יהיה לו ד"א למכור ומדקאמר סתמא שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו משמע דבכל הדמים קאמר. וריב"ש כתב בתשובה דלדברי הרמב"ם יקשה איך התירו המתנה מטעמא דאי לאו דיהיב להו מידי לא יהבי ליה ונצטרך לומר ולפרש דאי לאו דיהיב להו מידי דבר של עילוי כגון תיבה ומטפחת וכמו שפירש הרמב"ן אבל מלשון הרמב"ם אין נראה שפי' הוא כן או אפשר דאף בכל דמי ב"ה יכולים להתנות ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אלא שהרמב"ם אשמועינן רבותא דאע"פ שלא התנו בשעת מכירה על כל הדמים ונשארו הדמים בקדושה והוצרכו לעלות בהן אפילו הכי כשעילו והותירו יכולים להתנות על המותר עכ"ל:

סעיף קטן יא

ובמ"ש הרא"ש הילכך יחיד שמכר ס"ת יכול להשתמש בדמיו יש לדקדק במאי מיירי דאי מכרו ללמוד תורה ולישא אשה פשיטא שיכול להשתמש בדמיו דאל"כ מאי נ"מ במאי דתניא דאין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ואי בעבר ומכרו היכי מדמי ליה להני דמתני' דשאני הני שנמכרו בהיתר ואפשר שסובר הרא"ש שאין היחיד אסור למכור ס"ת שלו וכמו שכתב המרדכי בפרק בני העיר בשם ראבי"ה דהא דתניא אין מוכרין ס"ת ישן ליקח בו חדש קאי אמתני' דאוקימנא בכפרים א"נ בכרכים כדפי' לעיל אבל כל הני קדושתן דמתניתין אם הם של יחיד יכול לעשות בהם מה שירצה דאדעתא דידיה עבדינהו כדחזינא דאמר רב אשי כיון דאדעתא דידי קא אתו מזבנינא ליה ובס"ת דיחיד המוכרו ליכא איסורא אבל אינו רואה סימן ברכה כדאמר רשב"ג ע"כ וכ"כ בנ"י בשם ה"ר משולם וז"ל דהא דאמר רב אשי זיל זבנה מז' טובי העיר וכו' וכן הדין בס"ת שעשה יחיד לצורכו קודם שהקדישו לקרות בו רבים שיכול למוכרו ויפה כחו מב"ה לפי שהס"ת עומד בקדושתו בבית הלוקח משא"כ בב"ה ובגמ' דבעי מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש בס"ת דבני העיר דמתניתין איירי או בכיוצא בו דיחיד כלומר שהקדישו לקרות ברבים ובכה"ג נמי איירי הא דאמר רשב"ג שאין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה או לישא אשה אבל מדברי הרמב"ם משמע דאפילו עשאו יחיד לקרות בו לעצמו אסור למוכרו אלא ללמוד תורה או לישא אשה עכ"ל ובספר א"ח כתב בשם בעל ההשלמה כדברי רבינו משולם ז"ל וז"ל יחיד שעשה ס"ת לעצמו או קנאו מותר למוכרו ולעשות מדמיו כל מה שירצה ואם עשאו לקרות ברבים דינו כשל רבים ואפי' עשאו לעצמו לאוגורי ולמשכוני אסור ולאושולי מותר אפילו משל רבים ליחיד

וה"ה לספרים של יחיד שמותר למכרן ולעשות מדמיהן כל מה שירצה עכ"ל וכ"נ מדברי רבינו שכתב וכן כל יחיד בשלו יכול למכרו וכו' אפי' ס"ת אע"פ שמ"כ דאליבא דהרא"ש אמרה דסבר דהאידנא אין מצוה בקניית ס"ת אמנם פשט לשונו לא משמע הכי אלא דלעיקר דינא מיירי ועוד משמע דלא פטר הרא"ש מכתיבת ס"ת או קנייתו בזמן הזה וכמו שאכתוב בהל' ס"ת בס"ד ושם יתבאר בסי' רע"ד ובסי' רפ"ב אם מותר למכור היחיד ס"ת ותכשיטיו: כתב ריב"ש בתשובה אשר אמרת שאסור למכור ס"ת לחזק בדק הב"ה בדמיו מבואר הוא ואפילו אית ביה תיוהא ומה שאמרת שאף בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר לא התיר הרא"ש אלא בשל כפרים אני חוכך להחמיר בס"ת אפילו בשל כפרים אפילו בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דמאי דאמרינן אבל מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' למישתי ביה שיכרא ש"ד נראה דאב"ה קאי וכ"נ ממ"ש הרמב"ם בפי"א מה"ת בענין ב"ה ופ"י מהל' ס"ת כתב לעולם אין מוכרין ס"ת אלא לשני דברים וכו' והיינו מדאיבעיא לן מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש ונקטי ליה רבוותא לחומרא ומשמע אפי' ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אין יכולים להתנות שהרי אין כחן גדול בשל ציבור מכח היחיד בשלו וכיון שאין היחיד יכול להתנות להוריד דמי ס"ת לקדושה קלה ממנה שאם היה לו יכולת בזה היה מותר ליחיד למכור ס"ת לדברים אחרים וכיון שהמכירה אסורה כ"ש המתנה ואף אם היינו אומרים דז' טובי העיר במעמד אנשי העיר יכולים להתנות אפי' בס"ת שלא לעלות בדמיו וימשך מזה להתיר לכתחילה על ידם מכירת ס"ת כיון שא"צ לעלות בדמיו וכן המתנה מותרת כמכירה אפ"ה נראה שאין להתיר במתנה אלא לאיש הרגיל אצלם אבל שיתנו אנשי אותה העיר לעיר האחרת הרחוקה מהם דליכא למימר הכי לא. כ"ש בדרך שאמרת שהם יתנו להם הס"ת במתנה והם יחזרו לתת להם המעות במתנה ומתנה שהוא בהערמה כזו לא הותרה אבל מה שנ"ל להתיר הלכה למעשה לחכור ס"ת שנמצא בו איזה טעות או שחסר אות אחת או שיתר אות א' דכיון שהוא פסול אין בו קדושת ס"ת והרי הוא כחומשין וז' טובי העיר במעמד אנשי העיר ימכרוהו ויתנו שלא לעלות בדמיו או שימכרו אפי' ס"ת כשר להספקת תלמידים או להשיא יתומים בדמיו דהוי דומיא דללמוד תורה ולישא אשה עכ"ל: וכתב הר"ן דהא דאמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר היינו לומר שמכרו אנשי העיר שלא מדעת פרנסיהם ומש"ה בעי עילויא אבל אם הסכימו ז' טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר רשאין להוציא המעות לכל מה שירצו וכתב עוד והיכא שמכרו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר ה"נ הוי דינייהו דמכירתן מכירה אלא דבעי עילויא והכי איתא בירושלמי ג' מב"ה כב"ה ז' מבני העיר כעיר במה נן קיימין

אם כשקבלו עליהם אפי' אחד ואי בשלא קבלו עליהם אפי' כמה כי אנן קיימין בסתם וה"פ ג' מב"ה כגון ב"ה של טרסיים ושל יחידים כדאי' בגמ' הרי כח ג' שהעמידו עליהם ככח אותן יחידים של אותו ב"ה וכן ז' מבני העיר שמכרו את הרחוב וכיוצא בו הרי דינן כאנשי העיר שמכרוהו שלא מדעת הז' דבכל הני מכירתן מכירה אלא בעינן עילויא ובתר הכי קאמר במה נן קיימין אם בשקבלו עליהם בני העיר כל מה שיעשו הז' במכר זה אפי' א' ואי בשלא קבלו עליהם כלל ממכרן בזה אפי' היו כמה שמכרו אין ממכרן ממכר והעמידו בסתם כלומר שהעמידו עליהם סתם ז' טובי העיר לפקח על עסקי ציבור הילכך אע"פ שלא קבלו עליהם בפי' מכר דברים אלו אפ"ה ממכרן ממכר שלא תאמר דברים של תשמישי קדושה וב"ה לא עלתה על לב דעת בני העיר שימכרו אלא מדעתן ולא תועיל מכירתן אא"כ נטלו רשות מבני העיר בפירוש קמשמע לן עכ"ל: ב"ה ור"י בנתיב י"ד כתב פי' הירושלמי הזה בשם הרשב"א: ובמרדכי ישן מצאתי כתוב נראה לראבי"ה במעמד אנשי העיר בסתם שלא מיחו בדבר גם הז' לא עשו הדבר בצינעה שלא יתגלה אבל אם אמרו כולם בפירוש אנו מתרצים אפי' בשל כרך מהני כדמשמע בירושל' דגרסינן הדא דתימא בב"ה של יחיד פי' של כפרים אבל של רבים אומר אני אחד מסוף העולם קנוי בה והתניא מעשה בר' צדוק שלקח ב"ה של אלכסנדרוס ועשה בה צרכיו ומשני אלכסנדרוס עשו אותו משל עצמם וכל מה שאנו סומכים בכפרים על ז' טובי העיר ולא בכרכים ה"מ בסתמא אבל אם בני כרך נמי ביררו ז' טוביהן או פחות או יותר ועושין דבריהם על פיהן כענין שבוררין בני כרכים ראשי הקהל בזמן הזה סמכינן עלייהו אי בנאוהו בני כרך משלהם וכגון שמכרו במעמד אנשי העיר דכיון דמשלהם בנאוהו הוה ליה כהתנו על תנאי הקדשו כדאמרינן בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויין אבל אי מעלמא אתו לא ודבר זה יש ללמוד מירושלמי בפרק בני העיר דגרסינן התם ג' מב"ה כב"ה וכו' אי בשקבלו עליהם אפי' אחד וכו' אלמא דגבי בני העיר אם קבלוהו אפי' אחד וה"ה בכרכים עכ"ל ומ"ש אם בנאוהו בני כרך משלהם וכו' לטעמיה אזיל שהוא מפרש דטעמא דכרכים משום דשמא אחד מסוף העולם נתן בבנינה וכבר כתבתי שהרמב"ם והרא"ש אינם תופסים פירוש זה עיקר ומ"מ למדנו מדבריו פירוש במעמד אנשי העיר וכ"כ ג"כ בפ"ק דבתרא ופי' במעמד אנשי העיר שעושים בפרהסיא ואין מוחה שאם תפרש שצריכין לומר הן א"כ לא עשו טובי עיר אלא כולם ואפי' בכרכים נמי ע"כ ומיהו כיון דלא גמר פי' במעמד אנשי העיר אלא משום שאם לא תפרש כן אפילו בכרכים שרי כדמשמע בירושלמי דמשני אב"ה דאלכסנדרוס שהם עשו אותו משל עצמם אלמא דכל שעשו אותו משל עצמם אפילו בכרך דינו ככפר ולהרמב"ם והרא"ש אע"פ שעשו

אותו משל עצמם כיון דכרך הוא אדעתא דכ"ע עבדי ליה וההיא דב"ה של אלכסנדרוס בכפר היה וא"נ בכרך אבל קים לן שלא עשאוהו אלא לצורך עצמם לבד וכעין ב"ה של טרסיים דגמרא דידן וכיון שכן אין מכאן הכרח לפירוש במעמד אנשי העיר שיהיה כדברי המרדכי:

סעיף קטן יב

ב"ה או לבנים או עצים מב"ה ישן שסתרו יכולים ליתנן במתנה וכו' (שם:) פלוגתא דרב אחא ורבינא וקי"ל דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם ודלא כרבינו ירוחם שכתב בנ"ד ליתנה במתנה ספק אם יוצאה לחולין בז' טובי העיר הילכך אם נתנוה אסור להשתמש בה ומפרש בגמרא טעמא דמאן דשרי משום דאי לא הוה להו הנאה מיניה לא הוו יהבי ליה הדר הוה ליה כזביני וממה שכתב הר"ן בשם הרמב"ן נראה דדוקא כשההנאה שקבלו ממנו הוא דבר של קדושה כגון תיבה או מטפחת או ספרים הא לאו הכי לא ומיהו הר"ן נחלק עליו וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שכתבו דין זה סתם:

סעיף קטן יג

וכן יכולים להחליפם באחרים והן יוצאין לחולין אבל אסור למשכנן או להשכירן וכו' פשוט שם והתוספות הקשו היכי אמרינן דאסור למשכוני בי כנישתא והא ר"מ לא אסר אלא ממכר לעולם אבל על תנאי שרי ומ"ש ונ"ל דהא דשרי ר"מ היינו של רבים לרבים והא דאסרינן הכא משכנתא הוה ליחיד משום זלזול ע"כ אבל לא ראיתי לאחד מהפוסקים שחילק בכך: ואיתא תו בגמרא דלבני עתיקי כלומר שהם מב"ה ישן אסור לאוזפינהו:

סעיף קטן יד

לבנים חדשים שנעשו לצורך ב"ה אין בהם קדושה גם זה פשוט שם דלכ"ע הזמנה כי האי לאו מילתא היא ולא היה צריך רבינו לכתוב זה דהא כיון דקי"ל כמאן דאמר הזמנה לאו מילתא היא אפילו נבנה הבית לשם בית הכנסת אין בו קדושה עד שיתפלל בתוכה וכבר כתב רבינו כן בסמוך ולא כתב הא דלבנים חדשים אלא משום דאיתמר בגמרא גבי הדינים שהזכיר בסמוך ומה שיש לדקדק בזה כתבתי לעיל: כתב המרדכי בס"פ החובל על ראובן ושמעון שהיה להם ירושה שאין שום אדם רשאי לבנות דבר בב"ה זולתם ועתה בא ראובן למכור חלק ירושתו לאחד מעשירי העיר והשיב ר"מ נראה דלאו כל כמיניה שהרי לא השליטו הקהל על אותה מצוה אלא לאותו האיש ולזרעו אבל לא למכור לאחרים והביא ראיה לדבר וכתב רבינו ירוחם תשובה זו במישרים נכ"ו: כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות מתנות עניים אנשי העיר שגבו מעות לבנין ב"ה ובא להם

דבר מצוה שמוציאין בו המעות קנו אבנים וקורות לא ימכרום לדבר מצוה אלא לפדיון שבויים אע"פ שהביאו את האבנים וגרדום ואת הקורות ופסלום והתקינו הכל לבנין מוכרין הכל לפדיון שבוים בלבד אבל אם בנו יגמרו ולא ימכרו את ב"ה אלא יגבו לפדיון מן הציבור וכתבו רבינו בי"ד סימן רנ"ב ויש לתמוה על זה דהא משמע במתני' שמותר למכור ב"ה לקנות תיבה והיכי קאמר הרמב"ם דאין מוכרים אותו לשום מצוה חוץ מלפדיון שבויים ושמא הוא סובר דמכר דמתני' בדיעבד היא ובתחילת סימן זה כתבתי תשובת הרא"ש שהתיר למכור ב"ה כדי ללמוד תורה ושם ביארתי אם הוא חולק עם הרמב"ם: כתב המרדכי בפרק בני העיר על ראובן שאמר קרקע זו אני נותן לבנות עליה ב"ה ואחר זמן ברצות הקהל לבנות עליה היו הכומרים מעכבים על ידם ועכשיו אומרין הקהל נבנה עליה בית תלמוד וראובן אומר אדעתא דהכי לא נתתיו והשיב הר"מ דודאי לא מצי ראובן הדר ביה דנעשה נדר מכי אמר קרקע זו לב"ה ואילו ראובן זה לא היה דר באותה העיר דבר פשוט הוא דבני העיר יכולים לשנותה מבי כנישתא לבי רבנן ואפילו לדבר הרשות נמי כדאמרי' בר"פ בני העיר ואם ראובן מבני אותה העיר אינם רשאין לשנות בלא דעתו אם הוא עומד וצווח כיון דאיתיהיב אדעתא דכולהו אא"כ יש חבר עיר כרב אשי בדורו במתא מחסיא דכל מה דאתי אדעתא דידיה אתי ומיהו נהי דאין רשאין לשנותה בלא דעת ראובן ראובן נמי לא מצי לשנות ולמהדר דלא גרע מהאומר אתן לפלוני עשיר אם היה דעתו שיהיה נדר דנעשה נדר כ"ש הכא דאיכא נמי עניים בעיר דנעשה נדר ולא מצי מהדר ביה ואם לא יוכלו עתה לעשותו ב"ה ימתינו לאחר זמן שמא יתנו להם הכומרים רשות או יפייסו את ראובן שיתרצה להם לשנותה: כתוב בספר א"ח הורה הראב"ד וכל חכמי דורו שאין אדם יכול לאסור חלקו מב"ה ולא מן הספרים ואם אסר אין איסורו איסור וכתב עוד שם כתב ה"ר גרשון ז"ל בתקנותיו איש שהשאיל ביתו לב"ה ויש לו מריבה עם אחד מהקהל שאינו רשאי לאסרה אא"כ יאסור אותו לכל הקהל כאחד: כתב מהר"י קולון בסימן קי"ג שמי שהיתה ב"ה בביתו ימים רבים אין הציבור רשאין לשנותה בבית אחר: ובסי' קס"א כתב דכלי הקדש של כסף שנהגו בהם להביאם תמיד לב"ה בחגים ומועדות אין יכולים להוציאם לחולין ולמכרם: וכתב עוד שם שהקהל יכולים לתפוס אותם כלים שישארו בחזקת ההקדש אחר מיתת המקדיש: וכתב עוד שם שאם נמצא כתב אחר מיתת אדם כתוב בו שהקדיש כלים ואין עליו עדים ולא מסרו לקהל אפ"ה הוי הקדש ולא אמרינן שמא כתב להקדיש ונמלך: ובסי' ע' כתב על ס"ת שהוחזק שהיה של אבותיו של ראובן אין הציבור יכולים להחזיק בו דלא שייך חזקה בס"ת העשוי מתחילתו ע"מ כן שיקראו בו הרבים ושיהיה תמיד

מונח בב"ה עד יום פקוד אותו הבעלים ואפילו אם העידו מבני הקהל שהיא של ציבור לא מהני כי נוגעים בעדות הם ואין מועיל דליסלקו תרי מינייהו וליסהדו בס"ת אא"כ יש להם ס"ת אחר מדוייק כזה וכשר כמותו ודין זה בחשן משפט סי' ל"ז: דיני הקדש כתב רבינו בטור י"ד בהלכות צדקה ושייכי נמי לדיני בהכ"נ וכליו: ב"ה כתב ר"י בני"ד חלק ו' נהגו להתיר חרמי הקהל בשבת לפי שכולם מקובצים וסמכו דה"ל כנדרי אשתו שאם לא יפר היום יקיים עליה כמו כן בכאן אם לא יתירוהו כשהם מקובצים בשבת לא יוכלו להתירו: מצאתי כתוב בתשו' מהרי"ל סי' ק"ד איתא באגודה פ' הקומץ רבה דאין לקנות מעילין שנשתמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה ויליף ליה מדדרשינן זבחים (קטז:) מה מזבח שלא נשתמש בהן הדיוט אף עצים וכו' ואע"ג דנהוג עלמא לעשות מפות ופרוכת מבגדים ישינים לאו מר בריה דרבינא חתים עלייהו וכששואלים אמינא להו לקנות חדשים וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה: כתב המרדכי בפ' חזקת הבתים נשאל רבינו מאיר על אדם שהיה רגיל בשום מצוה כגון בגלילה או בס"ת ואירעו אונס או עוני ונתנו הקהל המצוה לאחר ואח"כ העשיר ורצה שיחזירו לו את המצוה והשיב אם בשעה שנתנו הקהל לישכר ס"ת השניה היה סיפק ביד שמעון לתת י' דינרים לשנה ואעפ"כ לא חפץ בה ונתרצה עם שאר הקהל לתת אותה לישכר הרי איבד שמעון את זכותו דאחולי אחיל לגביה ואפי' בלא עדים אי איכא סהדי שגם הוא נתרצה ואיכא עידי חזקה שלא ערער שמעון מכר שמעון זכותו כיון שישכר טוען חזקה שיש עמה טענה ואמר ברשותך נתנו לי הקהל אבל אם בשעה שניתנה לישכר לא היה סיפק ביד שמעון ועתה שיש בידו רוצה לחזור ולזכות במצותו וליתן עשרה דינרים כבתחילה נ"ל שחוזר למצותו כדאמרינן פ"ק דיומא (יב:) אירע קרי לכהן גדול ומינו אחר תחתיו וכו' ומקשה ר"י הלכתא למשיחא ותי' נ"מ לפרנס שעבר מחמת האונס ומינו אחר תחתיו דראשון חוזר לעבודתו כשיעבור האונס ועוד דלא גרע מרוצח שגלה לערי מקלט שחוזר לעירו (מכות יג.) במיתת כהן שחוזר לעבודה ולשררה שהוחזקו אבותיו לרבי מאיר ואפילו לרבי יוסי דפליג עליה שאני התם דכתיבי קראי וכו' ודוקא התם שעשה עבירה אבל האי דלא עבד עבירה חוזר: כתב המרדכי בפרק בני העיר לענין יין הבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה הרי הוא זוכה ולא שייך ירושה במצות: וכתב עוד מעיל שתפור תחתיו פשתן צריך להשים צד המעיל על הס"ת ולא צד פשתן (כקדושת הארון) [במרדכי שלפנינו איתא דומיא דמזבח הקטורת] ע"כ ולא נהגו כן:

סימן קנד

סעיף קטן א
רחבה של עיר אף על פי שמתפללים בה בתעניות אין בה משום קדושה וכו' בפ' בני העיר (מגילה כו:) אהא דתנן בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו ב"ה אמרינן בגמרא זו דברי רבי מנחם בר יוסי אבל חכמים אומרים הרחוב אין בו משום קדושה ואף על פי שמתפללין בתעניות ובמעמדות משום דאקראי בעלמא הוא: כתב מהרי"ן חביב ז"ל וכן בתים וחצרות וכו' נ"ל כי בתי כנסיות שאנו מתפללין בהם תוך החצרות במלכות תוגרמה הם דומים לזה מהטעם שאמרו חכמים ברחובה של עיר שאין בה משום קדושה דאקראי בעלמא היא וכל דירתינו בבתיהם ובחצריהם ובטירותם הכל דרך עראי בשכירות חודש או שנה ואין בהם קדושה וכ"ש שאין בהם מה שאמרו (שבת יא.) עיר שגגותיה גבוהים לסוף חרבה שהרי הרמב"ם כשהזכיר דין זה אמר כשבונין בה"כ אין בונין אותה אלא בגובהה של עיר הרי שאמר כשבונין ב"ה שפירושו כאשר בונים אותו מתחילה בקבע ובזמנינו זה במלכות הנזכר אין לנו רשות להזמין בית קבוע לשם ב"ה כ"ש שאין לנו רשות לבנותו ואנו צריכים להטמין עצמינו בבתי תחתים וקולה לא ישמע מפני הסכנה א"נ אפי' שיהיה בית דירה למעלה על הבית שאנו מתפללים בו כמנהג אין למחות ובלבד שינהגו בנקיות בבתים שלמעלה מבית התפלה עכ"ל:

סעיף קטן ב
תשמישי מצוה כגון סוכה וכו' ברייתא שם וכבר פירשתיה בסי' כ"א:

סעיף קטן ג
תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים וכו' גם זה ברייתא מגילה (כו:):

סעיף קטן ד
ומ"ש וארגז שנותנין בו ס"ת או חומש שם אמר רבא הני זבילי דחומשי וקמטרי דספרי תשמישי קדושה נינהו ונגנזין ופירש"י קמטרי ארגזי וזבילי כמין דלוסקמי:

סעיף קטן ה
ומ"ש וכסא שנותנין עליו ס"ת שם אמר רבא מריש הוה אמינא האי כורסיא תשמיש דתשמיש הוא ושרי כלומר כורסיא בימה של עץ תשמיש דתשמיש שפורס מפה עליו ונותן אח"כ ס"ת עליו כיון דחזינא דמותבי עליה ס"ת אמינא תשמיש קדושה הוא ואסיר ופירש"י דמותבי ס"ת עליה בלא מפה וכתב המרדכי בפרק הנזכר אי אתני הכל לפי תנאו וכן משמע בירושלמי וצריך להתנות בזמן הזה על כורסיא שהוא תשמיש לס"ת שאל"כ אסור להשען עליו להנאתו ואפי' ספרים אסור להניח עליו כדמשמע הכא גוללין תורה במטפחת ספר אבל לא ספר במטפחת תורה ויש למצוא קצת היתר לכורסיא דבזמן

הזה אין רגילין לתת עליו ס"ת בלא מטפחת והוי תשמיש דתשמיש מיהו משום מטפחת עצמה יש למנוע אם לא יתנה כדפרישית קצרתי מדברי ראבי"ה עכ"ל וז"ל הרא"ש כשעושין כורסיא להניח עליו ס"ת צריך להתנות שיוכל ליהנות ממנו ויש למצוא היתר לכורסיא שלנו לפי שאין רגילין לתת עליו ס"ת בלא מטפחת והוי תשמיש דתשמיש עכ"ל ותיבות שלנו כיון שלעולם אין מניחים עליהם ס"ת בלא בגד פרוסה עליהם תשמיש דתשמיש הוו ושרי ומיהו איכא למידק שהרי מניחין סדורי תפלה וס"ת על גבי בגד הפרוס על התיבה וכיון דתשמיש דס"ת הוא היאך משתמשים בו לס"א וצריך לומר שמאחר שנהגו כן אני אומר לכך התנו מתחילה ואף אם לא התנו בהדיא איכא למימר דלב ב"ד מתנה עליהם וכ"כ בת"ה סי' רע"ג וז"ל רבינו ירוחם בנ"ב לעולם אינו נקרא תשמיש אלא כשהספר ממש מונח עליו זולתי אם הוא עשוי לכבוד כגון מכסה שעושין לספרים על הקרשים שעל הספרים אבל אותו המכסה העשוי לשמור אותו המכסה האחר שעל הספר נראה שהוא תשמיש דתשמיש עכ"ל: כתב המרדכי בפרק בני העיר בשם א"ז צריך ליזהר שלא יהיו מטפחות של ס"ת נביאים וכתובים ושאר ספרים שעטנז לפי שפעמים מחמם בהם ידיו שכורכים סביב ידיו בימי הקור כדתנן פרק בתרא דכלאים מטפחות ספרים אין בהם משום כלאים ור' אליעזר אוסר ובירושלמי פסק כר"א דאוסר ע"כ ובטור י"ד סי' ש"א יתבאר שכן פסקו הפוסקים:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ווילון שתולין לפני ההיכל יש בהם קדושה וצריך לגונזן שם אמר רבא מריש הוא אמינא האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דעייפי ליה ומנחי ס"ת עליה אמינא תשמיש קדושה הוא ואסור ופירש"י פריסא שפורסין סביב הארון מבפנים והקשו עליו התוס' ופירשו הם דהיינו שפורסין אותו סביב הארון מבחוץ וכן פי' הר"ן ולפ"ז פרוכת שלנו תשמיש דתשמיש הוא שהרי לעולם אין מניחין אותו תחת ס"ת ואע"ג דאמרינן בירושלמי כילא דעל ארונא כארונא איכא למימר דהיינו לפי מה שהיו נוהגים דעייפי ליה ומניחין ס"ת עלויה כדאמר רבא אבל לדידן דלא נהגינן הכי לא:

סעיף קטן ז

מטפחות ספרי תורות שבלו יכולים לעשות מהם תכריכים למת מצוה וזו היא גניזתן גם זה שם:

סעיף קטן ח

וס"ת שבלה גונזין אותו בקבר ת"ח שונה הלכות ובכלי חרס גם זה שם ובגמ' אמרינן קוברין אותו אצל ת"ח אפילו שונה הלכות ופירש"י כלומר אפילו לא שימש ת"ח בתלמוד

ובגמרא אלא במשניות ובריייתות ועל מה שאמרו ובכלי חרס כתב הר"ן דאע"פ שגונזין אותו עושין לו תקנה כמה שאפשר לקיימו:

סעיף קטן ט
אין עושין מתיבה כסא לס"ת אבל שרי לעשות מתיבה גדולה קטנה וכן מותר לעשות מכסא גדול וכו' שם:

סעיף קטן י
וכן מותר לעשות מוילון גדול וילון קטן וכו' עד אסור שם:

סעיף קטן יא
הבימה אין בה קדושת ארון אלא קדושת ב"ה בירושלמי פרק בני העיר ובגמרא דידן ס"פ בני העיר (מגילה לב.) אמרינן נמי הבימות אין בהם משום קדושה ומדברי הרא"ש נראה שהוא מפרש דהיינו לומר שאין בהם קדושת ארון אבל יש בהם משום קדושת ב"ה וכמו שאמרו בירושלמי ונכון הוא ופירש"י בימה שהיו עושין למלך בפרשת המלך:

סעיף קטן יב
הארון וכל מה שעושין לס"ת מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמיש כלומר אפי' תשמיש דחול וזה פשוט בירושלמי פרק בני העיר וכתבו הרא"ש שם בסוף הפרק והמרדכי בראש הפרק: בירושלמי פרק בני העיר ספסלא וקלטירא כב"ה אינגלין אין בו משום קדושת ארון ויש בו משום קדושת ב"ה: כתוב בכתבי מה"ר ישראל סי' רכ"ה אשר דרשתני אי שרי לשנות הכלונסות לפחים שמסמני' בו הס"ת לקריאה לחובת היום נלע"ד אע"ג דהאי כלונס תשמיש דתשמיש הוא ושרי כדמוכח פ' בני העיר דפרוכת גופיה אי לאו דעייפינן בו ס"ת הוי תשמיש דתשמיש וכ"ש האי כלונס דאינו אלא תשמיש לפרוכת מ"מ נראה דנהי דבהני מילי לית בהו כמו קדושת ארון אבל יש בהם כמו קדושת ב"ה דלא גריעי מספסלים וקתדראות דאיתא בירושלמי דאית בהו קדושת ב"ה וא"כ נראה דחשיב הורדה קצת לעשות פחים מן הכלונס ומ"מ תשמיש דתשמיש הוא מכ"ש בפחים שאינם אלא לסימנים בעלמא לצורך ב"א שלא יטעו ולא כ"כ לנוי ס"ת ולא למלבוש ולא לצניעות ע"כ: כתב המרדכי בפרק בני העיר על בנין שבב"ה העשוי בבנין אבנים ומפני שהיו מתקלקלים ספרי תורות מחמת לחלוח הקרקע עשוי ארון עץ תלוש והוציאם מתוך הישן ונתנום בחדש ומתקיימין בו יפה השיב ר"י מויינ"א אע"ג דארון יש בו משום תשמישי קדושה כדאמרינן בפ' בני העיר אפ"ה בנדון זה נראה בעיני דלית ביה משום ארון הקודש שאני אומר אין קרוי ארון הקודש אלא שעשוי כמין ארגז ולכבוד ולא לשמירה אבל זה שהוא עשוי בבנין החומה לשמירה הוא עשוי ולא לכבוד ס"ת וההוא לית ביה משום תשמיש קדושה וכדאמר רבא גבי הני זבילי דחומשי וכו'

מהו דתימא הני לאו לכבוד עבידי אלא לנטורי בעלמא כאנדרונא בעלמא דמיא קמ"ל פי' קמ"ל דלאו לנטורי עבידי אלא לכבוד ותו נראה בעיני דהואיל והיו מתקלקלים ספרי תורות המונחים בתוכו א"כ לא היה ראוי לתשמיש קדושה ולא חלה עליו שם קדושה דהא לא מקריא תשמיש דידיה אלא מזיק דידיה הואיל והוא מקלקלו: כתב הר"ן פרק בני העיר דאיבעיא לן בגמרא אי שרי לכתחילה למכור ס"ת ישן כדי לקנות בו חדש או אסור כיון דליכא לעילויא ולא איפשיטא ונקטי בה רבותי לחומרא ואח"כ כתב שהרי"ף מסתם סתומי וכל כה"ג מינקיט לחומרא עדיף וכתב עוד ומוכח בגמרא דאי בעינן עילויא בס"ת אסור לגלול ס"ת זה במטפחות של ס"ת אחר וכתב הרשב"א שאלו שמתנדבין ס"ת ומניחין מטפחות בב"ה מותר להשתמש בהן כל ספר וספר שעל דעת כולן הוקדשו אבל אלו שמניחים בביתם ואחר כך מקדישים כיון שעל דעת אותו ספר נעשה ונשתמש בו אותו ספר אסור להניחו בס"ת אחר דהא בעי עילויא וגרסינן בירושלמי רבי ירמיה אזיל לגולבא וכו' א"ל אני אומר לכך התנו עליו בתחילה ומכאן ראיה לאלה שמשימים עטרות ס"ת בראש הקורא בסיום התורה שהוא מותר שאני אומר לכך התנו עליו בתחילה ורבינו האיי שאסר לשום עטרות בראשי חתנים התם הוא שהחתנים באים לעטר עצמם בעטרות ספרים ואין אדם מתנה בעטרות שהן תשמישי קדושה שישתמש בהן הדיוט לכבוד עצמו אבל התם לכבוד קריאת התורה משתמשים ואנו אומרים דלכך התנו עליו מתחילה עכ"ל ודין זה של עטרות ס"ת תמצא בתשובות להרמב"ן סימן ר"ס: ב"ה ולפי מ"ש בסימן קנ"ג בשם ה"ר יונה ז"ל דבעיין נקטינן לקולא ולא בעינן עילויא אפי' המניחים בבתים ואח"כ מקדישים מותר להכניסו בס"ת אחר: וכתב ר"י בנט"ו עכבר שנמצא בשמן של ב"ה כתב גאון בתשובה שאם השרץ נימוח בשמן משערין לו בס' אם הוא שמן רותח מותר באכילה וכ"ש להדלקה ואם השמן צונן מעבירו במסננת ומותר אפילו באכילה ולא בעי ס' ולגבי נרות ב"ה אם הוא מאוס אסור בהדלקה משום הקריבהו נא לפחתך עכ"ל וכך כתב הר"ן בסוף פרק גיד הנשה: וכתב עוד בנ"ב בשמן שנדרו לב"ה והדליקו בו נר בב"ה מותר לקרות לאורו בין בתלמוד בין בכל צרכיו דהא לנהורא קא מכוון להרבות מאור בב"ה וכמה דקרי טפי איכא מצוה ומקבל שכר כ"כ רב נטרונאי גאון בתשובה ע"כ ואף על פי שהכלבו כתב שנהגו שלא להדליק בב"ה הואיל והוקצה למצותו והקדמונים נהגו בהם איסור גדול ואפי' לכתוב או ללמוד אין מדליקין מהם נהגו העולם כדברי רב נטרונאי ונ"י כתב בהל' ציצית בשם ספר המנהגות שאסור להדליק מנרות של ב"ה בעוד שדולקים למצותן לצורך דבר של חול אבל כשצריך לכבותם מותר וכל נר של מצוה בין של שבת בין של חנוכה בין לצורך ת"ת בין לצורך חולה שיש בו סכנה או חיה דין

אחד להם עכ"ל ומיהו לא נהגו העולם ליזהר בכך: מצאתי כתוב אשר שאלת על בני כרך שקנו ס"ת בס' דינרים והתנו יחד שאם ילך אחד מן הכרך להתיישב במקום אחר שהנשארים יתנו לו חלקו ועתה רוצה אחד לצאת ושאל חלקו לפי מה שהוקרו הספרים מאשר בתחילה והנשארים אומרים שלא ליתן אלא כמו שנתנו תחילה כך דעתי נוטה כי לא התנו אלא לחלק מבורר באותה שעה ולא יעשו שומא אחרת ואם היה ראוי להסתפק בלשונם למה נתכוונו הייתי דן כמו כן דין זה דכיון דממ"נ ס"ת נשאר לנשארים אלא שצריכים דמים להחזיר שאין ידועים כמה מצו למימר ס"ת ממ"נ דידן ואי משום דמי אייתי ראיה ושקול ודמי להאי דיתומים אומרים אנו השבחנו ולההיא דאילן דמדמי להו להדדי בפרק המקבל (בבא מציעא קי:) ושלום יצחק בר יודא ע"כ:

סימן קנה

סעיף קטן א

ואחר שיצא מב"ה ילך לבית המדרש וכו' דאמר רבא בשעה שמכניסין האדם לדין שואלין אותו וכו' בפ' במה מדליקין (שבת לא.) שואלין אותו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה ובפ"ק דסנהדרין (ז.) אין תחילת דינו של אדם אלא על ד"ת ונראה שרבינו סובר דאה"נ דתחילת דינו אינו אלא על ד"ת ובפ' במה מדליקין לא נחת אלא למימר על כמה דברים שואלים אותו ולא דק בסדרא ומפני כך הפכם רבינו וכתב קבעת עתים לתורה קודם נשאת ונתת באמונה והתוס' תירצו בענין אחר ותירוץ נכון הוא:

סעיף קטן ב

ומ"מ קודם שילך לבה"מ יכול לאכול פת שחרית וכו' כדאמרינן בעלמא כדטעים בר בי רב ועייל לכלה בפרק הישן (סוכה כו.) ופירש"י בבקר כשהולכים לבהמ"ד ודואג שמא ימשכו השמועות וטועם מלא פיו ושותה:

סעיף קטן ג

וטוב שירגיל בו כדאמרינן פ"ג מיני חלאים תלויים במרה בס"פ החובל (בבא קמא צב:) ובפרק המקבל (בבא מציעא קז:):

סימן קנו

סעיף קטן א

ואח"כ ילך לעסקיו וכו' כלומר ולא תימא למה אתה אומר ילך לעסקיו יותר טוב היה לו שילמוד לעולם בתורה לכך אמר מדה טובה הוא שילך לעסקיו כדתנן (פ"ב דאבות) כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה כלומר שיכלה ממונו ואח"כ יצטרך לחזור אחר פרנסתו ולא יוכל אפי' לקבוע עתים לתורה וגם יגרום לו עון כי העוני יעבירנו על דעת קונו.

סעיף קטן ב
ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר וכו' כמו שמצינו בחסידים הראשונים וכו' בריש פ' כיצד מברכין:

סעיף קטן ג
שכל מקום שהזכרת השם מצויה מיתה מצויה בפ"ק דנדרים (ז:) אמרינן שכ"מ שהזכרת השם מצויה עניות מצויה ועניות כמיתה שנא' כי מתו כל האנשים:

סעיף קטן ד
ואפי' לישבע באמת כמו שאמרו אלף עיירות היו לו לינאי המלך וכולם נחרבו מחמת שבועה אמת במדרש איכה רבתי:

סעיף קטן ה
ויזהר מלהשתתף עם העו"ג דשמא יתחייב לו שבועה וכו' בפרק ד' מיתות (סנהדרין סג:) וכתבו הרי"ף בספ"ק דע"ג:

סעיף קטן ו
ומ"ש ומיהו אם נשתתף ונתחייב לו שבועה יכול לקבל' כ"כ התוס' והרא"ש בפ' ד' מיתות והר"ן בסוף פ"ק דע"ג בשם ר"ת ואע"פ שרשב"ם חולק בדבר דעתם מסכמת לדעת ר"ת: ב"ה ועוד אכתוב בזה בטוי"ד סי' קמ"ז וכתב הרא"ש בתשובה כלל י"ח מיהו ירא שמים כשיראה שהעו"ג גמר בדעתו לישבע מה תועלת להשביעו:

סימן קנז

סעיף קטן א
וכשיגיע שער ד' יקבע סעודתו דא"ר פפא שעה ד' זמן סעודה לכל היא וכו' עד סוף הסימן בפ"ק דפסחים (יב:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ששית מאכל ת"ח וכו' איתא נמי בפ"ק דשבת (י.):

סימן קנח

סעיף קטן א
וכשבא לאכול יטול ידיו קודם ואפי' לחולין לקמן יתבאר דלחולין הצריכו חכמים נטילה משום סרך תרומה: כתב האגור בשם שבולי הלקט נראה בעיני שאם נטל ידיו ולא היה בדעתו לסעוד ואח"כ נמלך מיד לסעוד צריך נטילה אחרת: כתוב בא"ח מים ראשונים מצוה אחרונים חובה למנ"מ לבטולי הנך מקמי הנך שאם אכל עכשיו ואין לו מים אחרונים והוא צריך לאכול סעודה אחרת ביום כגון שלש סעודות בשבת מבטל הסעודה אחרת ונוטל ידיו לבה"מ מפני שכבר נתחייב בברכה ואם יש לו שמן ערב או יין מנקה בו ידיו ומברך ע"כ: וכתב הרמב"ם בפ"ו מה' ברכות אע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו

יודע להם טומא' לא יאכל עד שיטול שתי ידיו: וכתב עוד שם כל האוכל הפת שמברכים עליו המוציא צריך נט"י תחילה וסוף משמע מדבריו דנט"י תלוי' בברכת המוציא דכל פת שאין מברכין עליו המוציא כגון פת הבאה בכיסנין או לחמניות דקות וכיוצא בהן כמו שיתבאר בסי' קס"ח ה"ה נמי דאין טעונין נט"י וכן משמע נמי מדברי רבינו שמשון בפ"ק דחלה אמתני' דתחילתה עיסה וסופה סופגנין ולפי זה היכא דקבע סעודתיה על פת הבאה בכיסנין או לחמניות שצריך לברך עליהם המוציא נראה שצריך נט"י ומיהו קשה בעיני שעל לחם אחד בעצמו פעם יצטרך לו נט"י ופעם לא יצטרך ואפשר דלא מיקרי פת שמברכין עליו המוציא אלא פת שמברכין עליו לעולם המוציא אפילו כשאינו קובע עליו אבל פת דכשאינו קובע עליו אינו מברך המוציא אף כשקובע עליו אין צריך נט"י ואין לומר איפכא דכיון דכשקובע עליו מברך המוציא מיקרי פת שמברכין עליו המוציא ואף כשאינו קובע עליו צריך נט"י דהא משמע בירושלמי דפת הבאה בכיסנין א"צ נט"י וכמו שאכתוב בסימן זה בס"ד אלא שמצאתי להרשב"א שכתב בתורת הבית האוכל כעכין וכיוצא בהם לתענוג ואינו קובע סעודתו עליהם נוטל ידו אחת ומשמע מדבריו שאם קובע סעודתו עליהם צריך נט"י: ומ"ש שכשאינו קובע סעודתו עליהם נוטל ידו אחת יתבאר בסמוך: כתב הרוקח אוכל פחות מכביצה יטול מספק ולא יברך ונראה שטעמו משום דכיון דפחות מכביצה אינו מקבל טומאת אוכלין איכא למימר דלא הצריכו בו חכמים נטילה ואיכא למימר דסתם הצריכו נטילה לאוכל פת ולא חילקו בין פחות מכביצה ליתר מכביצה הילכך יטול מספק ולא יברך ובסימן רפ"ג כתב ונוטלין ידיהם ומברכין ענט"י מפני שצריך לטבול טיבול שני במרור אבל על אכילת מצה שהוא יוצא בכזית א"צ נטילה דעל כזית א"צ נטילה כדאמרינן בסוכה (כז.) ובברכות (מח.) עכ"ל:

סעיף קטן ב

ולאו דוקא כשאוכל פת אלא לכל דבר שטיבולו במשקה צריך נט"י בפרק ע"פ (קטו:) א"ר אלעזר כל דבר שטיבולו במשקה צריך נט"י ופירש"י צריך נט"י משום משקין שהידים שניות וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה וכן דעת ה"ר יונה שכתב בפרק אלו דברים פירוש עיקר נט"י הותקנה על הפת שנאחז בידי' שהנטיל' הוא משום סרך תרומה ורוב התרומה הם מהפת אבל לפירות א"צ נט"י שאין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שעשה מהן יין והזיתים אחר שיעשו שמן שלא מצינו תרומה מן התורה אלא בראשית דגנך תירושך ויצהרך אבל המשקים כיון שאינם נאחזים בידים שאדם שותה אותם על ידי הכלי לא היו צריכים נטילה מן הדין אלא מפני שהמשקים

עלולים יותר שמקבלים טומאה מהידים שהן שניות כמו התרומה ונעשים ראשונים לטמא דברים אחרים כדאמרינן (פרה פ"ח) כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה לפיכך החמרנו בהם והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקה נט"י עכ"ל והתוס' כתבו שאין נראה לפרש כן ונראה דנטילה דהכא לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחילה ויהא אסור לשתותן ולפסול גופו ולפ"ז נראה דאין לברך על אותה נטילה כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי ר"א בן ערך וכ"ש שאין אנו נזהרים מלטמאות עצמינו ומלאכול אוכלים טמאים ואין אנו צריכים לאותה נטילה והמברך ה"ז מברך ברכה לבטלה ובכל הסדרים כתוב שצריך לברך על הנטילה ואין נראה כדפרי' עכ"ל וכ"כ שם המרדכי בשם רשב"ם וגם רבינו כתב בסימן תע"ג שהר"מ מרוטנבורק כתב דהאידנא א"צ נטילה לדבר שטיבולו במשקה וע"כ לא היה מברך על נטילה של טיבול ראשון וכ"כ בעל העיטור ומיהו רבינו כתב שם דל"נ וה"נ אזיל לטעמיה ולא חילק לענין ברכה בין דבר שטיבולו במשקה לפת וגם המרדכי כתב שם שרבותיו חולקים על אותו פסק ומצריכים ברכה וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שכתב בפ' כל הבשר לפי שהמשקה עלול לקבל טומאה הצריכו נטילה לדבר שטיבולו במשקה משום סרך תרומה וכדברי רש"י וכ"נ דעת הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות שמברכין ענ"י לאכילת דבר שטיבולו במשקה כשם שמברכין לאכילת פת: וכתב רבינו ירוחם י"מ דהא דמצרכי נטילה לטיבולו במשקה יש לו כל דין נט"י ומברך עליהם ויש להם כל דין מים ראשונים וי"מ שאינו אלא משום נקיות ואין מברכין עליהם שלא תקנו נטילה אלא בפת וכן נראה עיקר ואין להם דין מים ראשונים עכ"ל וכיון שיש חולקים בדבר יש לחוש מלברך וגם רבי' כתב בסי' תע"ג והרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה מצד אחר כגון שיסך רגליו וישפשף ע"כ ומיהו אותו תיקון הוא ע"פ דעת הסוברים שאחר נטילה דעשיית צרכיו צריך לברך ענט"י אבל לדידן דאינו מברך ענט"י כמו שכתבתי בסימן ז' ליתא להההוא תיקון הילכך נכון שלא לברך על נטילה לדבר שטיבולו במשקה ולדברי הכל אין דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה אלא בעוד שהמשקה טופח עליו אבל אם נתנגב לא וכ"נ מדברי הכלבו ופשוט הוא:

סעיף קטן ג

בפרק ע"פ על הא דאמרינן כל דבר שטיבולו במשקה צריך נט"י אמר רב פפא ש"מ האי חסא צריך לשקועיה כלומר בחרוסת משום קפא דאי ס"ד לא צריך לשקועיה נט"י למה לי ודילמא לעולם אימא לך לא צריך לשקועיה וקפא מריחא מיית אלא למה לי נט"י דילמא משקעי ליה ונראה שיש ללמוד מכאן שאע"פ שאינו מטבל אלא ראש הירק או

הפרי שנמצא שאין המשקה נוגע כלל בידים עכ"ז צריך נט"י: וכתב הר"ן שם והא דבעי נט"י למה שטיבולו במשקה טפי מלשתות משום דהתם לא עביד דנגע במשקין שבתוך הכוס אבל הכא עביד דנגע במשקים ע"י טיבול מיהו בפרק כיצד מברכין משמע שצריך ליטול ידו אחת ששותה בה ע"כ ונראה דהא דפרק כיצד מברכין היינו דתני התם (מג.) כיצד סדר הסיבה אורחין נכנסין וכו' בא להם מים כל א' נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד מברך לעצמו וכתב שם הרשב"א נוטל ידו אחת ואע"ג דהנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח הכא שאני דמשום שמא יגע בידו ליין וכל שבמשקין צריך נט"י והיינו דלא צריך אלא ידו אחת ע"כ וכן נראה ממה שפירש רש"י נוטל ידו אחת לקבל בה כוס ששותה לפני המזון אבל התוס' כתבו נוטל ידו אחת מפני כבוד הברכה ולא דמי לנוטל ידיו לפירות דהוי מגסי הרוח כיון שאינו נוטל ב' ידיו ע"כ ולפי דבריהם אין משם ראיה ליטול ידו אחת לשתות ונראה שכך פירשו הפוסקים אותה ברייתא ומפני כך לא הזכירו שצריך ליטול ידו אחת לשתות ור"י כתב שהביא הרשב"א ראיה ג"כ מדאמרינן בפרק אמר להם הממונה (יומא ל.) הלכה בסעודה אדם יוצא להשתין נוטל ידו אחת ונכנס ואומר שם דלשתות הוא ורש"י נראה שחולק על זה שפי' דההיא דמסכת יומא מיירי לשתות אחר אכילה שאם היו ממשיכין אחר סעודה לאכול ולשתות חיישינן שמא יתן פרוסה לתוך פיו וההוא דפרק כיצד מברכין מיירי באוכלי טהרות עכ"ל וגם ה"ר יונה כתב בס"פ אלו דברים כדברי רש"י דלשתיה לחודה לא הוה בעי נט"י אלא מפני שדרכם היה בשעת שתיה לאכול מעט לפיכך הצריכוהו נט"י ואע"פ שהרשב"א כתב בתורת הבית שנראה לו שהשותה צריך ליטול ידו אחת שנוטל בה את הכוס מ"מ שאר פוסקים שלא הזכירו כן חולקים בדבר ונהוג עלמא כוותייהו וכל המשנה אינו מן המחמירין אלא מן המתמיהין: והא דדבר שטיבולו במשקה צריך נט"י דוקא בשטיבולו באחד מז' משקין אבל שאר משקין אינם מקבלין טומאה כלל וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ראשון מהלכות טומאת אוכלים ושבעה המשקין מפורשים בפ"ו דמכשירין שהם יין ודבש דבורים ושמן זית וחלב והדם והטל והמים וסימנן י"ד שח"ט ד"ם: והיה נ"ל שבשר צלי טעון נטילה מפני שיש בו משקה טופח אבל מצאתי להרשב"א שכתב בפרק כל הבשר דהא דאמרינן (קז:) בלם ליה אומצא פת היה נותן לו עם הצלי דאילו צלי לבדו לא היה צריך נט"י ואדרבה קי"ל דהנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח ע"כ וצריך לומר שהוא סובר דמוהל היוצא מן הצלי אין שם משקה עליו ואין לפרש דהרשב"א לא קאמר דלצלי לא בעי נטילה אלא כשהוא יבש ביותר שאין בו שום לחלוחית משקה אבל אם היה בו שום לחלוחית משקה היה צריך נט"י דא"כ אמאי איצטריך לאוקמי בשנתן לו פת עם הצלי

הא אפי' בלא נתן לו פת עם הצלי נמי אתי שפיר: מדברי התוס' בפ' ע"פ (שם:) גבי הא דאמר רב חסדא נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני משמע שאם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול לחם אין אותה נטילה עולה לו וצ"ע:

סעיף קטן ד

אבל הנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח בפרק כל הבשר (חולין קו.) מימרא דרב נחמן ואע"ג דרבא אמר התם דרשות הוי מדברי הרי"ף והרא"ש משמע דנקטי' כרב נחמן וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות ודלא כסמ"ג שכתב דהלכה כרבא וכתב הרשב"א ודוקא כשאין ידיו מטונפות הא לאו הכי צריך רחיצת ידים משום ברכה מיהא וכן נמי כשאוכלן בפני עצמן אבל ע"י טיבול לא כדאמרינן כל שטיבולו במשקה צריך נט"י ע"כ ופשוט הוא וכתוב בהגהות סמ"ק הנוטל ידיו לפירות וכו' ר"ל כשנוטל דרך נט"י לפת אבל ליטול ידיו דרך נקיות אין לחוש: וכתב המרדכי בפרק אלו דברים דתבשיל מחטים בכלל פירות הוא ואינו נוטל ידיו כלומר והוא שלא יהיה עליהם משקה טופח דאל"כ משום שטיבולו במשקה צריך ליטול ידיו לדברי הסוברים כן: בסוף פרק כיצד מברכין אהא דתניא בא להם יין כל א' וא' נוטל ידו אחת כתב הרשב"א ירושלמי תני סדר סעודה אורחים נכנסים ויושבים וכו' הביא להם יין כל אחד וא' נוטל ידו אחת הביאו להם פרפראות כל א' וא' מברך לעצמו מכאן נלמוד שא"צ ליטול שתי ידיו לפת הבאה בכסנין אלא די בידו אחת שלא תיקנו נטילת שתי ידים אלא לפת בלבד עכ"ל וכ"כ בת"ה הארוך וז"ל פת הבא בכסנין קודם הסעודה בזמן שאין קובע עליו סעודתו נ"ל שא"צ ליטול אלא ידו אחת ודייקינן לה מהא דגרסי' בירושלמי פרק כיצד מברכין תני סדר סעודה אורחים נכנסים וכו' אלמא דאף הפרפראות הם פת הבאה בכסנין וסגי להו בנטילת ידו אחת עכ"ל ולטעמיה אזיל שיש דברים שנוטל להם ידו אחת כמו שנתבאר בסמוך אבל לדידן שאין אנו נוטלים יד אחת לשום דבר כיון דמאותו ירושלמי למדנו שלפת הבאה בכסנין א"צ ליטול שתי ידיו ה"ה דאפילו יד אחת א"צ ליטול וכ"כ סמ"ק בסי' קצ"א וז"ל כל דבר שתחלתו עיסה ונמלך לעשותו סופגנין מברכינן עליו המוציא וחייב בחלה וטעון נט"י כי ג' דינים אלו תלוים זה בזה ומדלא הזכיר נטילת יד אחת אלמא דפת הבאה בכסנין כיון שאם לא קבע סעודתו עליו אינו מברך המוציא אינו טעון נטילה כלל אפילו ליד א' וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ו והיכא דקבע סעודתו עליו כבר כתבתי בתחלת סימן זה אם צריך נט"י:

סעיף קטן ה

וצריך ליזהר בנטילתם וכו' כדאמרינן את מי נידו את אלעזר בן הנדל שזלזל בנטילת ידים במסכת עדיות (פ"ה):

סעיף קטן ו
וכל המזלזל בנט"י בא לידי עניות בפרק במה אשה יוצאה (שבת סב:):

סעיף קטן ז
ואמר ר' זריקא אמר ר' אלעזר כל המזלזל בנט"י נעקר מן העולם בפ"ק דסוטה (ד:):

סעיף קטן ח
ומיהו במחנה ההולכים למלחמה פטורים מרחיצת ידים ראשונים כלומר אבל חייבים הם במים אחרונים משום דחובה נינהו מפני הסכנה וזה פשוט בספ"ק דעירובין (יז:) ובספר א"ח למד מכאן דמי שהיה במדבר או שיש לו סכנה אוכל ושותה בלא רחיצה וכ"נ ממ"ש המרדכי בפ' אלו דברים אמאי דאמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום ויש להקשות עליהם מעובדא דר"ע בפרק עושין פסין (עירובין כא:) שאמר מוטב שאמות מיתת עצמי ולא אעבור על דברי חבירי ואח"כ מצאתי שהתוספות הקשו שם כן ותירצו דמחמיר על עצמו היה:

סעיף קטן ט
ואע"פ ששיעורם ברביעית יוסיף ליטול בשפע דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא וכו' בפרק במה אשה יוצאה (שבת סב:) אמאי דאמרינן דמזלזל בנט"י מביא את האדם לידי עניות אמר רבא לא אמרן אלא דלא משא ידיה אבל משא ולא משא לית לן בה ופי' רש"י משא ולא משא שאינו רוחץ ומשפשף יפה אלא מעט מים כגון רביעית מצומצם ואסיקנא עלה ולאו מילתא היא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפנאי טיבותא:

סעיף קטן י
ויברך ענט"י אף על פי שאינה אלא מדרבנן שהצריכו נטילה לחולין וכו' כלומר אף על גב דא"צ ליטול ידיו אלא מדרבנן צריך לברך ושייך לומר וצונו דאסמכוהו אלאו דלא תסור כדמסיים ואזיל כלומר דכיון דמלאו דלא תסור נצטוינו לעשות דברי חכמים כשאנו מקיימים דברי חכמים הרי אנו מקיימים מצות השם וזה טעם כל הברכות שאנו אומרים במצות דרבנן:

סעיף קטן יא
ומ"ש שהצריכו נטילה לחולין משום סרך תרומה פשוט בפרק כל הבשר (חולין קו.) ופירש"י שהידים שניות ופוסלות את התרומה אבל חולין לא מהניא בהו שני ומפני סרך תרומה שירגילו אוכלי תרומה ליטול ידיהם נהגו בחולין ע"כ כלומר שחכמים גזרו טומאה על סתם ידים ועשאום כאילו הם שניות ולענין חולין לא נפקא לן מידי דאין שני עושה שלישי בחולין ואפ"ה משום סרך תרומה הצריכו נטילה ג"כ בחולין:

סעיף קטן יב
ומ"ש רבינו ואע"פ שלא היה צריך דחולין לאו בני קבולי טומאה נינהו היינו לומר דלאו בני קבולי טומאה משני נינהו ומצאתי נוסחא שכתוב בה בהדיא שלא היה צריך דאין שני פוסל בחולין:

סעיף קטן יג
ולא יברך עד אחר הנטילה אע"ג דכל המצות מברכין עליהם קודם לעשייתן שאני הכא שפעמים שאין ידיו נקיות וכו' טעם זה כתבו התוס' והרא"ש בפ"ק דפסחים (ז:) ובספ"ג שאכלו (נא:):

סעיף קטן יד
ומ"ש ועוד כיון דמברך קודם הניגוב וכו' כ"כ התוספות והרא"ש שם ומ"מ אין במשמע דבריהם שם דבדוקא קאי אמאי דצריך לברך אחר הנטילה אלא דמטעמים אלו נוהגים לברך אחר הנטילה וא"כ לא ה"ל לרבינו לכתוב לא יברך עד אחר הנטילה אלא כך ה"ל לכתוב ומברך קודם נטילה כדקי"ל כל המצות מברך עליהם קודם לעשייתן ומיהו נהגו העולם לברך אחר נטילה משום דפעמים דאין ידיו נקיות והרמב"ם כתב סתם כל הנוטל ידיו מברך ור"י כתב שראה לרבותיו נוהגים אחר שפשוף ידים מברכין קודם שיטלו עליהם מים שניים כיון שהן נקיות כבר ולדברי כולם צריך לברך קודם ניגוב עכ"ל:

סעיף קטן טו
וינגבם היטב קודם שיבצע דא"ר אבהו כל האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בפ"ק דסוטה (ד:) ופירש"י ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא אלמא דבר מיאוס קרי טומאה ע"כ ורבינו מפרש דלחמם טמא בגימטריא בלא ניגוב ידים וכ"כ בספר שולחן של ד': כתב המרדכי בפרק אלו דברים וסמ"ג דתניא בפרק ב' דידים שהמטביל ידיו אין צריך לנגב ידיו ונ"ל שהטעם מפני שאין שם מים טמאים כלל ומטעם זה נראה דה"ה לשופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת שאין צריך ניגוב כיון שלא יטמאו המים כלל כמ"ש רבינו בסימן קס"ב ואם נטל כל יד בפני עצמה צריך שישפוך על כל יד רביעית בבת אחת כדי שלא יהיו שם מים טמאים כלל ולא יצטרך ניגוב:

סימן קנט

סעיף קטן א
אין נוטלין לידים אלא מכלי פשוט בפרק כל הבשר (חולין קז.) קפדיתו אמנא א"ל אין וכתב שם הרשב"א בשם ה"ג דהא דקפדינן אמנא דאסמכוה רבנן על מי חטאת א"נ על קידוש ידים ורגלים דמקדש:

סעיף קטן ב
ומ"ש אבל כל הכלים כשרים אחת כלי אבנים כלי גללים כלי אדמה משנה בפ"א דמס' ידים (קנד.) ופי' ה"ר שמשון בכל הכלים בין של עץ בין של עצם בין של זכוכית ואפילו בכלי גללים דלא חשיבי כלי לענין טומאה:

סעיף קטן ג
וצריך שיהא מחזיק רביעית בפרק כל הבשר (חולין קז.) כלי שאינו מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים:

סעיף קטן ד
אם ניקב בכונס משקה שם אמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים וכתב סמ"ג דאפילו בכלי שטף היה נוהג רבינו יצחק כן אע"פ ששיעור זה לא הוזכר בפרק המצניע (שבת צה:) אלא בכלי חרס וכ"כ התוספות בפ' בא סימן (נדה מט.) דאע"ג דשיעור דכונס משקה לא איתמר התם ובהמצניע אלא גבי כלי חרס כיון דכי אמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים לא הזכיר כלי חרס אלא כלי סתם יש להחמיר בכל הכלים שניקבו בכונס משקה שלא ליטול מהם:

סעיף קטן ה
ומ"ש שאם ישימו אותו על המשקין יכנסו בתוכו דרך הנקב והוא גדול מנקב שהמשקים שבתוך הכלי יוצאין בו הכי תנן בפרק בא סימן (נדה דף מט) דנקב דכונס משקה גדול מנקב דמוציא משקה וכתב מהר"י קולון בשורש כ"ה דכונס משקה הוא נקב רחב כמו עדשה אחת ונ"ל דדוקא לענין מקוה כ"כ וכדי לחוש למ"ש התוס' בפרק בא סימן (שם) דהא דאמרינן אי בזיע דוולא בכונס משקה מילף לייפי ומטבילין בו איירי שהנקב גדול עד שהמים מקלחים עד כאן אבל לפסול כלי לנט"י בכונס משקה הוי ודאי שיעורא בציר מהכי טובא:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו ואין נוטלין ממנו לידים ואפי' אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמט' וה"מ שנוטל דרך פיו למעלה וכו' כ"כ הרא"ש בפרק כל הבשר וז"ל וכלי שניקב ומחזיק רביעית למטה מן הנקב מותר ליטול דרך הנקב אבל לא דרך פיו דלמעלה מן הנקב לא חשיב כלי ומשמע דקאי אניקב בכונס משקה דלעיל מיניה וא"כ כל שהנקב פחות מכונס משקה כשר ליטול ממנו אפילו דרך פיו וכ"נ מדברי הרשב"א שם ונראה עוד מדבריו שם דאפי' אין הכלי מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה מאחר שהוא פחות מכונס משקה נוטלין ממנו לידים וכ"נ ג"כ ממ"ש בתורת הבית ונראה שהטעם משום דכל נקב פחות מכונס משקה כיון שאינו מעלה את הכלי מטומאתו כמאן דלית בו נקב כלל

דמי אבל סמ"ג כתב כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים שאין שם כלי עליו ואפילו ניקב למעלה מרביעית ואם הכלי ניקב בצדו נקב קטן פחות מכונס משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב ובאין המים דרך הנקב על ידיו טהורות אפס הנוטל מן המים העוברין חוץ לנקב ונופלין דרך שפת הכלי פסולות כיון שבאו על הנקב דמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו אלא למטה מהנקב יש תורת כלי עליו מאחר שלא ניקב בכונס משקה וכ"כ סמ"ק בהגהות מיימוניות וכתוב בת"ה דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא נקטינן לקולא דקי"ל כל ספק בטהרת ידים טהור אך מאי דאשכחנא בהדיא בפסקי הגאונים לאיסור ולא אשכחנא בפסקי גאון אחר בהדיא להיתר אלא דדייקינן מיניה בהוכחה דהכי סבר קשה לסתור בזה דברים המפורשים בהדיא עכ"ל ואיני יודע למה אינו מחשיב דברי הרא"ש ורבינו מפורשים להיתר שהרי ע"כ צ"ל דכל פחות מכונס משקה לא חשבינן ליה נקב כלל ומותר ליטול אפילו דרך פיו דאי דרך הנקב דוקא הא אפילו בניקב בכונס משקה שרי וא"כ מאי איכא בין פחות מכונס משקה לכונס משקה וכיון דע"כ צריך לפרש כן בדבריהם כאילו הוא מפורש בהדיא הוי: ודע שהרמב"ם לא הזכיר ניקב בכונס משקה אלא כתב כלים שנשברו שבירה המטהרת אותם מידי טומאה אין נותנין בהם לידים מפני שהן שברי כלים: ויש לדקדק אמאי לא נקט כלישנא דרבא דאמר כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלים ממנו לידים ונ"ל שהטעם מפני ששיעור זה הוא לכלי המיוחד למשקים אבל אם הוא מיוחד לאוכלין אינו עולה מטומאתו עד שינקב כמוציא זית ואם הוא גיסטרא שהוא כלי העשויה לקבל משקין הדולפין אע"פ שלא ניקב אלא כמוציא משקה טהור כדאיתא בס"פ המצניע וכמ"ש הרמב"ם בפי"ט מהל' כלים ורבא אורחא דמילתא נקט דבכלי המיוחד למשקין נוטלין לידים והרמב"ם רצה לכלול דין כל הכלים בדיבור אחד ולכן כתב סתם שאם נשברו שבירה המטהרת אותם מידי טומאתן כל אחד כפי דינו אין נותנין בהם לידים וסמך על מ"ש בהלכות כלים דין כל כלי וכלי באיזה נקב עולה מטומאתו כנ"ל ואפשר לומר עוד שדעתו לומר דכונס משקה דנקט רבא אורחא דמילתא נקט שדרך ליטול בכלי חרס ומינה נילף שאם בא ליטול בכלי שטף נקוב שיעור הנקב כשיעורו ליטהר מידי טומאה מפני כך סתם וכתב דבנשבר שבירה המטהרתו מידי טומאה תליא מילתא כל כלי וכלי כדינו ורבינו כתב לקמן בסמוך דברי הרמב"ם ושם אבארם בעז"ה:

סעיף קטן ז

וכתוב בסמ"ק שאם יחדו לזיתים תורת כלי עליו וכו' מפשט דברי רבינו נראה שסמ"ק בא לומר שאם יחדו לזיתים מותר ליטול דרך פי הכלי דאילו ליטול דרך הנקב אע"פ

שלא ייחדו שרי כמ"ש רבינו בסמוך ועוד דאי ליטול דרך הנקב קאמר היאך דחה רבינו דבריו וכתב אבל לענין נטילה ששיעורה בכונס משקה כיון שניקב בזה השיעור אינו חשוב עוד ככלי והרי הוא בעצמו כתב בסמוך דבניקב בכונס משקה אם נוטל דרך הנקב שרי כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה הילכך ע"כ לומר דליטול דרך פי הכלי קאמר וק"ל לפרש כן שהרי לשון סמ"ק הכי איתא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים ואפילו ניקב למעלה מרביעית לפי שאין לו תורת כלי אבל אם ייחדו לקבל זיתים נוטלים ממנו לידים ובלבד שיחזיק רביעית מן הנקב ולמטה עד שינקב במוציא זית אבל במוציא משקה אם ניקב למטה מרביעית פסול ולמעלה כשר רק שישפוך דרך הנקב עכ"ל ומשמע שלא הכשיר סמ"ק בייחדו לקבל זיתים אלא דוקא ליטול דרך הנקב דלא עדיף ניקב בכונס משקה וייחדו לקבל זיתים מניקב במוציא משקה בלא ייחדו לזיתים וכיון דמוציא משקה בלא ייחדו לזיתים אינו כשר ליטול אלא דרך הנקב ה"ה בניקב בכונס משקה אע"פ שייחדו לזיתים דלא מכשר ביה אלא דרך הנקב ועוד דכיון דבניקב בכונס משקה ולא ייחדו לזיתים פסול אפילו ליטול דרך הנקב כדמשמע מדסתם ואמר אין נוטלין ממנו לידים וגם מדכתב שאין לו תורת כלי משמע שאינו כשר כלל ואפילו דרך הנקב א"כ כי מכשר ע"י יחוד לזיתים היינו לומר דשם כלי עליו ודרך הנקב מיהא כשר אבל לא להכשיר ליטול דרך פיו. וצ"ל שרבינו מפרש דברי סמ"ק דכשייחדו לזיתים חשיב כאילו אין בו נקב כלל וכשר ליטול אפילו דרך פי הכלי ורבינו סובר שאפשר לחלק ולומר דדוקא לענין טומאה מועיל יחוד לזיתים אבל לענין נטילה כיון שניקב בזה השיעור אינו חשוב עוד ככלי כלומר אינו חשוב ככלי גמור שיהיה מותר ליטול דרך פיו אבל מ"מ כשר ליטול דרך הנקב וכמ"ש בסמוך. ועי"ל דאע"ג דלא הכשיר סמ"ק בייחדו לקבל זיתים אלא דוקא ליטול דרך הנקב לטעמיה אזיל דלא מכשר בניקב במוציא משקה אלא דוקא דרך הנקב ומ"מ מייתי מיניה רבינו דייחדו לקבל זיתים מהני ביה שלא יפסל בכונס משקה וא"כ לדעת הרא"ש דכונס משקה בלא ייחדו לזיתים אינו פסול אלא דרך פיו כי ייחדו לזיתים כשר אפי' דרך פיו אלא שאפשר לחלק בין טומאה לנטילה כנ"ל ליישב דברי רבינו ועל מ"ש שאפשר לחלק דוקא לענין טומאה וכו' י"ל דלפי מ"ש בדעת הרמב"ם אין לחלק בין טומאה לנט"י דכונס משקה דאיתמר בנט"י מדין טומאה הוא שנקב כזה מעלה את הכלי המיוחד למשקים מטומאתו ומה שלא הוזכר גבי נטילה אלא כונס משקה משום דאורחא דמילתא שנוטלין ידיהן בכלי המיוחד למשקין אבל אה"נ שאם הוא מיוחד לאוכלין שיעורו במוציא זית ואם היא גסטרא שיעורו במוציא משקה וכ"נ שהוא דעת הרשב"א בת"ה ונראה שזה היה דעת סמ"ק ודעת נכונה היא:

סעיף קטן ח
שבר כלי או כלי שלם אפי' אם הוא מחזיק רביעית אם אינו יכול לעמוד על עצמו בלא שיסמכוהו אינו כלי הילכך מגופת חבית שהיא חדה אין נוטלין ממנה אבל אם יתקננה וכו' בפרק כל הבשר (שם) אמר רבא מגופת חבית שתקנה נוטלין ממנה לידים ופירש"י שתקנה חקקה לקבל רביעית אע"ג דמעיקרא לאו לאישתמושי עבידא ואין חללה עשוי לתוכו וכתב ה"ר יונה שאין נ"ל דא"כ מאי קמ"ל רבא פשיטא ולפיכך פי' כדברי התוס' שכתבו נראה דבלא חקיקה היא רביעית אלא שמשופעת היא ואינה יושבת אלא מסומכת כעין כיסוי כוסות של כסף וכיסוי קנקנים ותקנה היינו שהרחיבה מלמטה עד שיושבת בלא מסומכת וקודם שתקנה אין נוטלין ממנה שאין בית קבול שלה חשוב כיון שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכים ואין נשאר בהם רביעית ואמרינן לעיל כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו וכן משמע במסכת ידים (פ"א) דחשיב מגופת חבית בהדי דפנות הכלים דאין מחוסרים חקיקה אלא לפי שאין יושבין שלא מסומכין כדפי' וכ"כ שם הרא"ש:

סעיף קטן ט
וכתוב בס"ה אבל אם מחזיקין רביעית אפי' כשיושבין שלא מסומכין אז היה יכול שכשרים ובהדיא משמע מדברי התוספות שכתבתי דכשרים וכן פירשו ה"ר יונה והמרדכי בפרק אלו דברים וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן י
חמת וכפישה שתקנן נוטלין מהם לידים שק וקופה אע"פ שתקנן וכו' ברייתא בפרק כל הבשר (שם) חמת וכפישה שתקנן נוטלין מהם לידים שק וקופה אע"פ שמקבלין אין נוטלין מהם לידים. ופירש"י חמת וכפישה מיני נודות של עור הן: שק וקופה. אין מלאכתן למים דרובן אין מקבלים מים: ותיקון דחמת וכפישה נראה מדברי סמ"ג דהיינו שיעשה להם בית מושב ושק וקופה כתב הרשב"א בת"ה שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזפתן בזפת עד שהן מקבלין משקין ואפ"ה אין נוטלין מהם לידים לפי שאינן עשויים לקבל משקין: וכתב סמ"ק וכן י"ל באותם כובעים של לבדים אפילו כשהם קשים כ"כ שמקבלין המים שאין המים זב מהם מ"מ אין עשויין לקבל מים כגון שק וקופה ומ"מ ע"י הדחק מותרים שעוברי דרכים רגילים לשתות בהם עכ"ל:

סעיף קטן יא
כלי שתחלת תיקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה וכו' ע"כ כתב א"א ז"ל כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה וכו' בפרק כל הבשר כ"כ והביא ראיות לדבר. ולא

דמי למגופת חבית שנעשית מתחלה להשתמש בה כך ואפ"ה צריכה תיקון דשאני התם שלא נעשית מתחלה לקבלה:

סעיף קטן יב

ולא יתן מים לחבירו בחפניו משנה בפ"ק דידי' דף (קנד) (הדפים הללו מסומנים ע"פ דפוס בזיליאה) וכתב הרשב"א בפרק כל הבשר שכתבו בתוס' בשם ר"ת דמותר ליטול ידו אחת מן הכלי ולשפוך ממנה לידו האחרת דכיון שתחלת נטילה היה מן הכלי באחת מידיו תו לא צריך והכי משמע בתוספתא דקתני אבל הנוטל ונותן לחבירו בחפניו ידיו טמאות שמתחלה לא נטל מן הכלי משמע הא נטל תחלה מן הכלי ש"ד עכ"ל אבל בת"ה כתב וז"ל אמרו משמו של ר"ת שאם נטל בידו אחת מן הכלי ונתן על ידו השניה מותר לפי שכיון שבא לידו אחת מן הכלי כח הכלי קרי ביה ואינו דומה לנוטל מחפניו של חבירו שלא מכח כלי בא לידו זה כלל אבל הרמב"ם כתב נוטל ידו אחת וצק בזו על זו וחוזר וצק בראשונה על השניה ע"כ כלומר שצריך נטילה על זו ועל זו ונראין דבריו עכ"ל והמרדכי בפרק אלו דברים למד מהתוספתא זו שהנותן מידו אחת על חבירתה אסור וז"ל שבלי הלקט מצאתי בשם ר"ת שמותר ליטול מים מן הכלי בידו אחת וליתן על השניה וראיה בתוספתא פ"ב ובעל התרומה כתב צריך שישפוך המים על ידו אחת וכו' ולא תיגע בינתים היד לחבירתה וכו' ותנן (פ"ב דידים) נטל ידו אחת ושפשפה בחבירתה טמאה עכ"ל ובת"ה כתוב סי' רנ"ט בשם תוספות ישנים במס' סוטה כדברי ר"ת וז"ל על מנהג העולם שזורקין מן הכלי לידו אחת ואח"כ משפשפה בחבירתה ש"ד כיון דמתחלה נטל מן הכלי כדתניא בתוספתא דידים אבל הנותן מים לחבירו בחפניו וכו' והא דתניא נטל ידו אחת ושפשפה בחבירתה טמאה התם איירי שאין מתכוין אלא ליטול ידו אחת ולכך שפשף בחבירתה טמאה עכ"ל התוספות אמנם נראה דדוחק היא קצת מה שהם מחלקים בין מתכוין ליטול ידו אחת או שתים ואין לסמוך עליו לענין שפשוף יד בחבירתה דהא כל הגאונים כתבו בהדיא לאיסור ע"כ: ב"ה ול"נ דאם לא שפשף יד בחבירתה אלא שפך מידו אחת לחבירת' לא עלתה לו נטילה ולא עוד אלא שצריך לנגב ידו השנית וליטול אח"כ כיון שהמים שהיו ביד הראשונים היו טמאים ואם איתא לרבינו תם כשהיתה ידו הראשונה טהורה כגון שנטלה ונגבה א"נ כשנטל ידו הראשונה מרביעית בבת אחת כמו שיתבאר סי' קס"ב והחילוק שכתב בשם התוס' ז"ל אין לו שחר ואינו מן התוס' אלא שום תלמיד טועה כתבו:

סעיף קטן יג

כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' ברכות כלי שנשבר שבירה המטהרתו מידי טומאה וכו' משמע דאפילו במחזיק רביעית מן השבר ולמטה מיירי שאל"כ מאי איריא נשבר אפי' לא נשבר נמי ומשמע נמי דאפילו ליטול ממנו דרך הנקב לא מהני דמ"מ שבר כלי הוא

וכל שאין שם כלי עליו אין נוטלין ממנו לידים ולפ"ז כלי חרס שניקב בכונס משקה כיון שהוא מיטהר מטומאתו בכך כדתנן בפרק ג' דכלים שיעורי כלי חרס ליטהר העשוי לאוכלין שיעורו באוכלין למשקים שיעורו במשקים ובס"פ המצניע (שבת צה:) אמרינן דשיעורא דמשקין היינו בכונס משקה א"כ פסול הוא ליטול ממנו אפי' דרך הנקב וכדעת סמ"ג וזה הפך ממ"ש רבינו דכל כלי שניקב בכונס משקה אפילו שנפסל מליטול דרך פיו מ"מ כשר הוא ליטול דרך הנקב וא"כ יש לתמוה היאך כתב רבינו למעלה אותו הדין סתם ואח"כ כתב כאן דברי הרמב"ם סתם שנראה ששני דינים אלו אינם סותרים זה את זה ומצאתי לבעל ת"ה שנסתפק בדברי הרמב"ם אם הם דוקא בניקב בכונס משקה בשוליו שאינו מחזיק רביעית למטה מן הנקב אבל אם מחזיק רביעית בין הנקב ולמטה כשר או אפי' בכה"ג נמי פסול ונראה דמאי דמספקא ליה לבעל ת"ה פשיטא ליה לרבינו דלדעת הרמב"ם נמי אינו נפסל בניקב בכונס משקה אא"כ אינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה כשר ומש"ה כתב כלי שנשבר ולא כתב כלי שניקב דכיון דאינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה הרי הוא כאילו נשבר דמטעם זה הוא עולה מטומאתו ע"י כך וכן מצאתי להרשב"א שכתב בת"ה וז"ל כלי שניקב נקב גדול עד שהוא מכניס משקין כשאדם מושיבו על המים ה"ז פסול בד"א בזמן שניקב בשולי הכלי עד שאינו מקבל רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם מקבל רביעית מן הנקב ולמטה כשר בד"א בכלי שאין שבירה זו מעלה אותו מטומאתו אבל כל כלי שניקב או שנשבר שבר המעלה אותו מידי טומאתו פסול לפי שאין זה כלי אלא שבר כלי עכ"ל ונראה דמשכחת ליה כלי העולה מטומאתו בנקב פחות מכונס משקה כגון שהוא גיסטרא וכדאמרינן בס"פ המצניע שהוא עולה מטומאתו בנקב כמוציא משקה וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכות כלים. ומדברי הרמב"ם שם נראה שהוא סובר כדעת הרשב"א דבסתם כלים דאמרי בהו דנקב בכונס משקה מעלה אותם מטומאתן דוקא כשאין מחזיקין רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם הם מחזיקין רביעית עדיין שם כלי עליהם שאפי' שבר כלי אם הוא מחזיק רביעית כתב שהוא מטמא וכדמשמע בפ"ב ופ"ג דכלים ואף ע"פ שכתב בהל' ברכות שאין נוטלין בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא בחרסית ולא במגופת החבית לאו משום שבר כלי פסל להו אלא מפני שאינם מקבלים רביעית שלא מסומכין דומיא דמגופת החבית דנקט בהדייהו ואע"פ שכתב ואם תיקן המגופה לנטילה נוטלין ממנה לידים ה"ה דמהני תיקון לאינך אלא לישנא דרבא נקט דאמגופה אמרה בפרק כל הבשר דאם תיקנה נוטלין ממנה לידים ורבא חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך א"נ לרבותא נקט מגופה אע"פ שאין חללה עשוי לקבלה מהני בה

תיקון וכ"ש לדפנות הכלים ודומיהם וכ"כ התוס' בפ' כל הבשר גבי מגופת חבית שתקנה דפסולא דדפנות הכלים מפני שאין יושבין שלא מסומכין הוא ומשמע שאם היו מחזיקים רביעית שלא מסומכין כשרים ומה שפי' הרא"ש ברישׁ ידים דפנות כלים ושולי מחץ שברי כלים נינהו צ"ל דהיינו לומר שאינם מקבלים רביעית אבל אם מקבלים רביעית אע"פ ששברי כלים הם נוטלין מהם לידים וכן דעת רבינו שמשון שכתב בפ"ק דמסכת ידים דאיתא בתוספתא החמת והכפישה אע"פ שפחותין נוטלין מהם לידים ופי' הוא ז"ל ובלבד שיחזיקו רביעית והתוספתא שכתב עוד שם דקתני שולי כלי עץ וכלי עצם וכלי זכוכית אין נוטלין מהם לידים קינקסן שפן ועשאן כלים נוטלין מהם לידים אם יש להם קבלת רביעית צ"ל דפסולא דהני נמי מפני שאין יושבים שלא מסומכין הוא וקינקסן ושפן היינו שתיקן מקום מושבן כדי שישבו שלא מסומכין ומאי דקתני ועשאן כלים פירושו ובכך עשאן כלים:

סעיף קטן יד

וצריך שיבואו המים מכח אדם וכו' דאמר רב פפא האי אריתא דדלאי וכו' בפרק כל הבשר (חולין קז.) האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים ואין מטבילין בו את הידים אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא ואין מטבילין בו את הידים דה"ל מים שאובין ואי מקרב לגבי דוולא דקא אתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים ואי בזיע דוולא בכונס משקה מילף לייפי ומטביל בו את הידים ורבינו תפס מימרא זו פיסקי פיסקי ופירש כפירש"י וכתבו התוספות בפרק בא סימן (נדה מט.) אהא דאיתא התם כיצד בודקין כלי חרס לידע אם ניקב בכונס משקה והא דאמרינן בפרק כל הבשר אי בזיע דוולא בכונס משקה מילף לייפי לאו היינו בכונס משקה דהכא דהתם אייריי שהנקב כ"כ גדול עד שהמים מקלחים והוי חיבור ע"י ניצוק וכונס משקה דהכא שיורד טיף טיף כדאמרינן בסמוך מיהו איפשר דההוא כונס משקה הוי כדהכא דהתם נמי מייתי האי כונס משקה דהכא דאמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים משמע דשוין ואע"ג דלא הוי ניצוק דבדבר מועט הוי חיבור לענין טבילת ידים ע"כ ורש"י כתב בפרק כל הבשר ואי בזיע דוולא בכונס משקה כשהנקב מכניס משקה גדול הוא קצת וקילוח היוצא ממנו נראה והשופך שופך דרך פיו לצנור והנקב מקלח מאחוריו ליאור: ומשמע דכיון דחשיבי מים שבצנור מחוברים למי המקוה אע"פ שאין במים שבצנור מ' סאה מטבילין בו את הידים אלא שרבינו ירוחם כתב פי' ואם יש באריתא מ' סאה טובלין בה את הידים ואפשר שטעמו דכיון דלא הוי האי ניצוק חיבור לענין טבילת הגוף דיינו אם הקלנו בו לענין שלא יחשבו שאובים אבל מ"מ צריך שיהיו בהם מ' סאה כאילו לא היו

מחוברין למקוה ומ"ש רבינו אע"ג דניצוק כזה לא חשיב חיבור לענין טבילה כלומר לענין טבילת כל גופו דניצוק אינו חיבור ועוד דעירוב מקואות כשפופרת הנאד וטעמא דסגי לידים בניצוק כזה הוא משום דלאו טבילה חמורה היא ולפיכך הקילו בה כן פירש"י והתוס': והרי"ף כתב מימרא זו בפרק אלו דברים והוא גורס אי בזיע דוולא בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא וכתב הרא"ש בפרק כל הבשר ולגירסתו ג"כ אין מטבילין בו דלא חשיב ליה חיבור בכונס משקה וכן נראה שהיה גורס הרמב"ם שכתב בפ"ו מהלכות ברכות דין אריתא ולא כתב שאם ניקב בכונס משקה שמטבילין בו ואע"פ שלא כתב ג"כ שאין נוטלין בו בשניקב היינו לפי שסמך על מ"ש כלים שנשברו שבירה המטהרת אותם מידי טומאה אין נוטלין מהם לידים וכתבו הגהות מיימון דהא דבעינן כח אדם נפקא לן מדכתיב והזה הטהור דבעינן כח גברא: כתב הרא"ה אהא דאריתא דדלאי ה"מ בדוולא ששופך ונותן לתוך החריץ עצמו אבל בנותן אותן חוץ לחריץ וממשיך אותן לחריץ כשרים דשאובה שהמשיכוה כשרה לכ"ע לענין נט"י ע"כ:

סעיף קטן טו

ואמאי דאמרינן ואי מקרב ידיה לגבי דוולא נוטלין ממנה לידים כתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים שר"ל שמשים ידיו קרוב למקום השפיכה אע"פ שאינו משים אותם תחת השפיכה ממש נוטלין ממנו לידים דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הן באין ודמיא להא דאמרינן בחולין (טז:) השוחט במוכני וכו' כאן בסביבה ראשונה כאן בסביבה שניה וכ"נ מדברי רש"י: וסברת ה"ג שדחה רבינו הזכירוה התוספות והרא"ש בפרק כל הבשר וכתבו שטעמו מדאיבעיא לן בפרק ב' דזבחים (כא.) מהו לקדש ידיו ורגליו בכיור ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו משמע דבקידוש ידים ורגלים מיבעיא ליה משום דכתיב ממנו אבל בנט"י אפי' בתוכו מותר וגם הרשב"א הזכיר שם דעת ה"ג וכתב וא"ת א"כ תיקשי לן הא דאריתא דדלאי דאמרינן אין מטבילין בהם את הידים דשאובים הם ותירץ הרמב"ם דהכא כיון שהיא בקרקע כעין הטבלה הוא וטבילה בשאובין ליכא אבל מישך ידיה במנא נטילה היא ע"כ וכתב עוד דאפילו לה"ג אסור לשכשך ידיו בתוך כלי המחובר לקרקע דהוו להו מים שאובים והיינו כעין אריתא דדלאי ובת"ה כתב סתם דברי ה"ג לפסק הלכה והתוס' והרא"ש כתבו על דברי ה"ג וקשה מהא דאמרינן הכא אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא ומיהו י"ל דבעינן נטילה מן הכלי ובין נוטל ידיו בתוך הכלי ובין שופך מן הכלי על ידיו יש כאן נטילה מן הכלי אבל הכא ידיו חוץ לכלי הם וכבר פסק כח הכלי כשהמים באים על ידיו הילכך אין כאן נטילה מן הכלי שהצינור אינו כלי והא דנקט דלא אתו מכח גברא לאו דוקא כח גברא אלא

משום דלא אתו מכח כלי א"נ משום דפליגי ר' יוסי ות"ק בפ"ק דידים דרבי יוסי בעי כח גברא ות"ק לא חייש לכח גברא ושמעתין כר' יוסי וה"ג כת"ק וצריך להחמיר בדבר כיון דסוגיא דשמעתין כרבי יוסי וגם הגהות מיימון כתבו בשם סמ"ג דנראה דליתא לדה"ג וכן דעת ספר התרומה ב"ה וכן דעת הרמב"ם פי"א מהלכות מקוואות וכתב מהר"י חביב ז"ל הרי שהרא"ש השתדל לתת סעד לדברי ה"ג ולבסוף אמר וצריך להחמיר ובעבור זה כתב סתם המחבר דלא כה"ג ומצאתי כתוב בשם הרשב"א שבטל ג"כ זו הראיה כדי לקיים דברי ה"ג וגם כן כתבו בשם גאון כדברי ה"ג וראוי לסמוך על דבריהם בשעת הדחק או בדיעבד כגון מי שנטל ידיו תוך הכלי ובירך על נטילת ידים טוב הוא שיחמיר ויטול פעם אחרת מתוך כלי אבל לא יברך כי כבר יצא ידי נטילה לדעת הני רבוותא:

סעיף קטן טז

חבית שיש בה מים מניחה על ברכיו וכו' בפ"ק דידים (דף קנה) תנן מניח חבית בין ברכיו ונוטל ומטה חבית על צדה ונוטל והקוף נוטל לידים ר' יוסי פוסל בשני אלו ופי' רבינו שמשון מטה החבית על צדה ונוטל ולא דמי להא דאמר רב פפא (חולין קז.) האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים דהתם ששפך מן הדוולא לצנורות כשהמים נופלים מן הצנורות על ידיו אין זה חשוב מכח גברא אבל הכא שהאדם עצמו הטה החבית אפי' הלך וישב לו אחר כך והחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו כח גברא הוא א"נ האי תנא דמכשיר בקוף לא חייש אכח גברא וסוגיא דהתם כר' יוסי שפוסל בשני אלו כלומר במטה חבית ובקוף וטעמא דתרווייהו משום דבעי כח גברא אבל מניח חבית בין ברכיו שברכיו מסייעין לשפוך הוי כח גברא ע"כ. וכבר כתבתי בסמוך שדעת התוס' והרא"ש לפסוק כרבי יוסי וכן דעת הראב"ד והר"י וכן דעת סמ"ג וסמ"ק והתרומה אבל הרמב"ם פוסק כת"ק. וכתב הר"י בפרק אלו דברים שכ"נ שהוא דעת רב יהודאי גאון וכן דעת הרשב"א בפרק כל הבשר ובת"ה. ואע"פ שהרמב"ם פוסק כת"ק היינו לומר דלא בעינן כח גברא אבל כח נותן מיהא בעי וכמבואר בדבריו שם בדין השוקת וצ"ל שהוא מפרש כפי' בתרא דרבינו שמשון דמטה חבית ונוטל חשיב שפיר כח נותן ולענין הלכה כיון דנט"י דרבנן נקטינן כהרמב"ם והרשב"א ורב יהודאי דפסקו כת"ק:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו אבל אם היה ברזא בנקב והסירו וקיבל המים וכו' כ"כ הרא"ש בפ' כל הבשר וכ"כ המרדכי בפרק אלו דברים וכ"כ הגה"מ בשם סמ"ג וכ"כ סמ"ק וסה"ת: והא דמכשרי' ליטול מחבית שיש בה נקב נראה דדוקא כשמן הנקב ולמטה מקבל רביעית הא לאו הכי פסול דלאו כלי הוא ולדעת סמ"ג דניקב בכונס משקה לאו כלי הוא ופסול ליטול אפילו דרך הנקב צ"ל דהא דמכשרינן בחבית שיש בה נקב ובו ברזא כשהנקב

פחות מכונס משקה דוקא היא ודוחק הוא לכן צ"ל דחבית נקובה שיש ברזא בנקב חשיב שפיר כלי כיון שעשוי לקבלה בענין זה וכמ"ש רבינו בשם הרא"ש בכלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה וכו' דכיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי ובהכי ניחא מאי דהוה קשיא לי אליבא דכ"ע היאך מותר ליטול ידיו מהנקב ע"י שמחזיר ומסיר הברזא בכל שפיכה כיון דמן הנקב ולמעלה אינו כלי נמצא שהמים שנופלים על ידיו אינם באין מכח כלי כלל אלא ע"כ לומר דכיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי:

סעיף קטן יח

קוף פסול ליתן לידים כבר נתבאר בסמוך שהוא מחלוקת ת"ק ור' יוסי ושהתוס' והרא"ש וכמה גדולים פוסקים כר' יוסי דפסל ושרב יהודאי והרשב"א והרמב"ם פסקו כת"ק דמכשיר וכתוב בהגהת אשירי פ"ב דברכות הכל כשרי' ליתן לידים אפי' חש"ו כבר שית וכבר שבע ע"כ נראה שהוא סובר דבעינן כוונת נותן וחרש ושוטה יש להם כוונה וכן קטן בר שית אבל בציר מהכי אין לו כוונה כלל והוי כקוף בעלמא. זה כתבתי לפר' דברי ההגהו' אבל לענין הל' כבר כתבתי דנקטי' כת"ק:

סעיף קטן יט

אבל כל אדם אפילו חש"ו וכו' בפ"ק דידים (דף קנה) הכל כשרים ליתן לידים אפילו חש"ו וכתב רבינו שמשון בתוספתא בעי רבי יוסי כוונת נותן ונוטל והא דמשמע הכא דמודה בחש"ו הנהו בני כוונה נינהו וז"ל התוספתא הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין הנותן מתכוין והנוטל אין מתכוין ידיו טהורות ר' יוסי אומר ידיו טמאות והרשב"א בת"ה פסק כת"ק ואפשר דרבינו שמשון נמי הכי ס"ל אלא שבא ליישב דתנן סתמא חש"ו נותנין לידים ולא פליג רבי יוסי א"נ אפילו את"ל דהלכה כרבי יוסי איכא למימר דהיינו לאכילת תרומה דוקא אבל לאכילת חולין לא בעי כוונה. ודע דבפ"ב דחולין (לא:) אמרינן טבל ולא הוחזק מותר לחולין ופירש"י הוחזק נתכוון וכתבו ר"י ובפ"ב דחגיגה (יח:) נמי גרסינן ת"ר הנוטל ידיו נתכוון ידיו טהורות לא נתכוון ידיו טמאות וכן המטביל ידיו נתכוון טהורות לא נתכוון טמאות והתניא בין נתכוון בין לא נתכוון ידיו טהורות אמר רב נחמן ל"ק כאן למעשר כאן לתרומה ולפ"ז אם התוספתא דבסמוך בחולין הוא צ"ל דהא דתני ת"ק הנוטל מתכוון לאו דוקא דה"ה אפילו לא נתכוון לא נותן ולא מקבל נמי ידיו טהורות דהא משמע דהא דמכשיר בפ"ב דחגיגה בנוטל ידיו או מטבילן הוא בעצמו היא וכשלא נתכוין הרי אין שם כוונה כלל וה"ה לנוטל ידיו ע"י אחר ולא נתכוון שום אחד מהם אלא לאשמעינן כחו דרבי יוסי דאפילו בנתכוון אחד פסל נקט פלוגתייהו בנתכוון אחד מהם אבל אה"נ דלת"ק אפילו לא נתכוון אחד מהם נמי כשר וכ"נ שהוא דעת

כל הפוסקים שלא הצריכו כוונה כלל. אבל הרשב"א כתב בת"ה ולענין כוונת נטילה מסתברא דבעינן כוונה לנטילה המכשרת לאכילה דגרסינן בתוספתא הנוטל מתכוון והנותן אין מתכוון וכו' ידיו טהורות רבי יוסי אומר ידיו טמאות אלמא אף לרבנן כוונת נוטל או כוונת נותן בעי וה"נ משמע מדאמר רב (חולין קו:) נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום וההיא ודאי בששמר ידיו היא וכדפירש"י והרמב"ם ואפ"ה מתנה אין לא מתנה לא אלמא כוונה בעינן ואם נתכוון נותן או נוטל ש"ד לרבנן דרבי יוסי וקי"ל כוותייהו דרבים נינהו ואי קשיא הא דתנן במסכת מכשירין פ"ד ומייתי לה בפרק השוחט (חולין לא:) פירות שנפלו לתוך אמת המים ופשט מי שידיו טמאות ונטלן ידיו טהורות והפירות טהורים וכו' ודייקינן מינה התם דלא בעי כוונה לחולין נ"ל דההיא לאו לאכילה לחולין קאמר אלא לנגיעה דחולין שנעשו על טהרת תרומה ולעולם לאכילת חולין בעי כוונה וטעמא דמשום סרך תרומה היא והצריכוה כוונה קצת כתרומה כנ"ל עכ"ל ואע"פ שהוכחתי מפ"ב דחגיגה דלא בעי כוונה כלל אפשר דלא ניחא ליה לפרושי דנקט בתוספתא שנתכוון אחד לאשמעינן כחו דרבי יוסי דאדרבה ה"ל למינקט בלא נתכוון אחד מהם לאשמעינן דאפ"ה מכשיר ת"ק דכח דהיתרא הוה עדיף ליה לאשמעינן ועוד דלאשמעינן רבותא אליבא דת"ק דקי"ל כוותיה הוה עדיף הילכך ודאי לא מכשר ת"ק אלא בנתכוון אחד מהם דוקא והא דתניא בפ"ב דחגיגה בין נתכוון בין לא נתכוון ידיו טהורות היינו בנוטל או מטביל ידיו ע"י אחר ואחד מהם נתכוון וחבירו לא נתכוון אבל אם לא נתכוון שום אחד מהם פסול וכן כשהוא עצמו נוטל ידיו או מטביל אותם צריך שיכוין שהוא נוטל לאכילה. וז"ל שבלי הלקט המטביל ידיו בין נתכוון בין לא נתכוון יצא בד"א לחולין אבל לתרומה אחד הנוטל וא' המטביל אם נתכוון יצא ואם לאו לא יצא וכתב ה"ר בנימין הנוטל ידיו לאכול וקראו חבירו והפליג שעה א' או ב' ואח"כ בא לאכול צריך ליטול עוד ידיו כדתניא (יומא ל.) דיבר עם חבירו והפליג נוטל ב' ידיו ונכנס ולא דמי להא דאמר רב נוטל אדם ידיו שחרית וכו' דהתם דעתו להפליג וכיון שהתנה אין הפלגתו מועלת עד כאן: ולענין הלכה אע"פ שהפוסקים לא הצריכו כוונה כלל לחולין לא כוונת נותן ולא כוונת נוטל מ"מ כיון שלא כתבו בפי' שא"צ כוונה כלל נקטינן כדברי הרשב"א:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו דעו"ג או נדה כשרים ליתן לידים בסוף נדה (עא:) כתבו התוס' שיש רוצים לדקדק מדתניא בתוספתא דמסכת ידים כל שאינו מטמא את המים במשא כשר לנטילת ידים משמע מטמא במשא אינו כשר לנט"י ומתוך כך אוסרים ליטול מים מן העו"ג

ושיבוש הוא דהא נדה ויולדת נוטלות ידיהן אע"פ שמטמאות במשא וכ"ש עכשיו שאנו נוטלין כולנו ממים טמאים ונראה דהתם איירי לתרומה או לחולין שנעשו על טהרת תרומה ע"כ וכ"כ המרדכי פרק אלו דברים ורבינו שמשון כתב בפ"ק דמסכת ידים תוספתא זו וז"ל הכל כשרים ליתן לידים אפילו טמא מת אפילו בועל נדה כל שאינו מטמא במשא כשר ליתן לידים וכתב עליה ולפ"ז אסור ליטול מים מן הנדה ומן העו"ג שגזרו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם ואפילו מטמא מת נמי אסור בכלי המקבל טומאה דקא מטמא ליה טמא מת לכלי ונמצא כלי מטמא את המים ומיפסלי לנטילה כמו מכל המטמא במשא ולקמן בפ"ב משמע בהדיא דמים טמאים פסולים לנטילה ולפ"ז אין תקנה בזמן הזה דאם דלה עו"ג מים אסור ליטול מהם ואפילו מן הטהור דהכל טמאין בזמן הזה ונוגעים בכלי ובמים וי"מ דהכא בנוטל ידיו לתרומה אייר ולא בנוטל ידיו לחולין דאי לא תימא הכי נדה ויולדת היאך נוטלות לעצמן הא מטמאות במשא ואין זה דיוק דהא אמרינן בפרק כל הבשר דנוטלין לידים לחולין משום סרך תרומה וכיון דמשום סרך תרומה היא אין חילוק בין תרומה לחולין אפילו נדה דלאו בת אכילת תרומה היא ומים שעל ידיה טמאים תיקון רבנן נט"י עכ"ל ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שמפרש אחד כתב כל דברי רבינו שמשון אח"כ פירש הוא פירוש אחר בתוספתא שכל טמא שאם נגע בו אדם באצבעו יהיה כל גופו טמא ולא ידיו לבד דומיא דמת דטמא מת ובועל נדה דהיינו טומאה דאורייתא כשר ליתן לידים אבל כל טמא שאם נגע בו אדם יהיו ידיו בלבד טמאות דהיינו טומאה דרבנן אין כשר ליתן לידים שעשו חיזוק בכאן מפני שהטעם שגזרו בידים הוא משום סרך תרומה ואוכלי תרומה פרושים הם מכל וכל מטומאה דאורייתא ומזה לא היה צריך להזהיר אלא מטומאה דרבנן ולפ"ז מי שהוא טמא טומאה דרבנן אין נוטלין ממנו לידים ע"כ. והרא"ש כתב בפ"ק דמסכת ידים והאידנא שכל המים טמאים יכול ליטול מים מעו"ג או מן הנדה דבלאו הכי כל המים טמאים וא"א בענין אחר ע"כ דעתו כדעת התוס' וכך הם דברי רבינו והמנהיג כתב הכל כשרים לידים ואף מחש"ו אבל לא מן הכותי ועבד דבעינן שיבאו מכח אדם והם אינם קרויין אדם ע"כ וא"ח כתב בשם הרמב"ם שאין נוטלין לידים מעו"ג ונראה שט"ס הוא שהרי לא מצינו להרמב"ם שכתב כן. אבל סמ"ג והתרומה כתבו כדברי התוס' והרא"ש דבין עו"ג בין נדה יכול ליטול מהם מים וכן העלה הרשב"א בת"ה וכן כתב בתשובה להרמב"ן סימן קנ"א:

סעיף קטן כא

המטביל ידיו במ' סאה וכו' וכן משמע מדאמרינן בפרק כל הבשר גבי חמי טבריה במקומן כ"ע ל"פ דשרי ואמרינן נמי השתא כל גופו טובל בהם ידיו ורגליו לא כ"ש ודעת רש"י שאין טבילה דידים מועילה אלא במים שראויים להטביל בהם כל גופו וכ"כ ג"כ בפ"ב דחגיגה (יח:) על מתניתא דנוטלין לידים לחולין למעשר וכו' וכ"כ המרדכי פרק אלו דברים אבל ה"ר יונה כתב בפרק אלו דברים דמן התורה אין שום טבילה צריכה מ' סאה אלא טבילת כל גופו בלבד אבל טבילת כלים די ברביעית והוא שיהו מתכסים הכלים בתוך המים אלא שהחכמים אמרו שלא יהא חילוק בין טבילת גופו לטבילת כלים והצריכו הכל במ' סאה ומדחזינן לטבילת הכלים שהיא מן התורה שאינה צריכה מ' סאה כ"ש טבילת ידים שאינן אלא מדרבנן שדי שיטבול ידיו ברביעית כיון שמתכסים שם והביא ראיות לדבריו ובסוף דבריו כתב שאע"פ שלטבילת הגוף צריך עירוב כל זמן שאין במים מ' סאה לענין טבילת ידים א"צ עירוב ואפילו פסקו המים לגמרי מהמעיין. ואין בהם אלא רביעית או שנתקבצו מאליהן מהגשמים יכול לטבול בו ידיו כיון שאינן שאובין עכ"ל וכן דעת הרשב"א בפרק כל הבשר שכתב ואי קשיא לך אי פחות ממ' סאה היאך תעלה לו טבילה ואפילו לידיו י"ל דידיו כיון דסגי להו בכלים ברביעית גם בקרקע כל שמטביל אותם בבת אחת די לו דהא אריתא דדלאי סתמא לית בה מ' סאה ואי לאו דשאובין מטביל בה את הידים ואל תתמה שלפעמים אפילו בטבילת גופו מקילין בפחות ממ' סאה כגון לבעלי קריין שתיקנו להם ט' קבין ואף ע"פ שזה בקרקע וזה בכלים עכ"ל והרמב"ם חולק על זה וכתב בפי' המשנה פ"א ממס' מקואות לשון התוספתא כ"מ שאדם טובל ידים וכלים טובלין אין אדם טובל ידים וכלים אין טובלין ואע"פ שהביא הרמב"ם לשון תוספתא זו על דברים שטעונין טבילת ידים אין מספיק בו נטילה מ"מ משמע דה"ה לדברים שמספיק בהם נטילה שאם בא להטבילם צריך להטבילם במקוה שאדם טובל בו ולכן כתב בפ"ו מהלכות ברכות כל הצריך נט"י והטביל ידיו במי מקוה א"צ דבר אחר ואם הטבילם במים שאין בהם שיעור מקוה או במים שאובים שבקרקע לא עשה כלום ומיהו ה"מ במים שאינם נובעים אלא שנתקבצו ממי גשמים וכיוצא בהם אבל במי מעיין כל שיש בהם כדי לכסות ידיו מטביל בהם את הידים שהרי אפילו גופו טובל בהם לדעתו שהרי כתב בפ"ט מהלכות מקואות שהמעיין אין למימיו שיעור אפילו כל שהן מטהרין וכתב הרא"ש בהל' מקואות שכן דעת הראב"ד ג"כ וא"כ לפי דעתם ודאי לטבילת ידים אין מי מעיין צריכים שיעור וזהו שדייק הרמב"ם ולא הזכיר בהל' ברכות גבי אם הטבילן במים שאין בהם שיעור מעיין אלא מקוה אבל הרא"ש חולק

עליהם וסובר כדברי ר"י דלא אמרו מעיין מטהר בכל שהו אלא לטבילת כלים אבל לטבילת אדם אפילו קטן בעי מ' סאה אף במעיין ולדבריהם אפשר דלטבילת ידים נמי בעי מ' סאה כדברי רש"י והרמב"ם או דלא בעי וכדברי ה"ר יונה והרשב"א ז"ל. ונראה דכיון דנט"י דרבנן נקטינן לקולא: ובמי גשמים שהם זוחלין לדעת הרמב"ם פשיטא שאין מטביל ידיו בהם אפילו יש בהם מ' סאה מאחר שאינם ראויים לטבילת אדם וכ"נ לומר לדעת רש"י וכ"נ שהוא דעת הרשב"א שכתב בתורת הבית המטביל ידיו בנהר או במקום כנוס מים הראויים לטבילה ידיו טהורות אבל לדעת ה"ר יונה איכא לספוקי אם נקל גם בזה לענין טבילת ידים דלכאורה משמע שגם בזה ראוי להקל לדעתם אלא שאם מ"ש ה"ר יונה או שנתקבצו מאליהן מהגשמים יכול לטבול בו ידיו היא בדקדוק א"כ דוקא במקובצים הוא דמכשיר במי גשמים אבל לא בזוחלין:

סעיף קטן כב

ולענין מ' סאה מים שאובים שבקרקע מדברי הרמב"ם משמע בהדיא שאין מטבילין בהם את הידים אבל הראב"ד חולק עליו וכתב זה אינו מחוור שהרי בעלי קריין טובלין בהם אע"פ שהן שאובין אם יש בהם מ' סאה בקרקע ע"כ ובשאיבה שהמשיכוה נראה דלדעת הרמב"ם נמי מטבילין בהם את הידים דאפילו לטבול בהם כל הגוף יש מחכמי המערב מורים להכשיר וכמ"ש בהלכות מקואות פ"ד ואע"פ שכתב שלא ראה מי שעשה מעשה כזה היינו להכשיר בהם טבילת כל הגוף אבל להטביל בהם את הידים לכולי עלמא כשר וכן כתבתי לעיל גבי אריתא דדלאי בשם הרא"ה: כתב המרדכי בפרק אלו דברים המטביל ידיו א"צ שטיפה ב"פ ולא ניגוב ולא להגביה ידיו דתניא במסכת ידים בפ"ב המטביל ידיו אינו צריך לניגוב ידים וא"צ להגביה ידיו. וכ"כ סמ"ג סימן כ"ז. וכן פי' מהר"י ן' חביב ז"ל דברי הרמב"ם שכתב כל הצריך נט"י והטבילם א"צ דבר אחר: כתב הרשב"א בפרק כל הבשר בשם ה"ג והיכא דקא מסגי ע"ג הנהר וליכא מנא בהדיה למשקל ולממשי ידיה לא לשקול מיא בחדא ידיה ולמשיה לאידך ידא אלא לישכשכינהו לתרווייהו בנהרא. וכ"כ בת"ה ונתן טעם לפי שאין כאן לא נטילה ולא טבילה. וכתב עוד ידו אחת בנטילה וידו אחת בטבילה ידיו טהורות כדאיתא בפ"ב דגיטין (טו:). ולענין הברכה שצריך לברך המטביל את ידיו כתב המרדכי בפ' אלו דברים שמברך על טבילת ידים או על שטיפת ידים וכ"כ סמ"ג וסיים בה ואין מברכין על נט"י אלא כשנוטל מן הכלי וז"ל הרשב"א בפרק כ"ה כתבו התוספות ומברך על טבילת ידים מידי דהוה אכל גופו שיכול לטבול שם ושמעתי מפי רבינו הרב ז"ל דלא מברכינן אלא על נט"י דהיכן צונו על טבילת ידים אבל על נט"י צונו ויש בכלל מאתים מנה שמחמת חיוב הנטילה

שצונו אנו מטבילין בה עכשיו את הידים ונראה עיקר וכן מצאתי כתוב משם הגאונים זכרונם לברכה עד כאן וכן כתב הוא זכרונו לברכה בתשובה. וכ"כ תלמידי ה"ר יונה בפרק אלו דברים:

סימן קס

סעיף קטן א

צריך שיהא במים מראה מים שאם נשתנו מראיתן וכו' כדתנן נתן לתוכן קומוס וקנקנתום וכו' בפ"ק דידים (דף קנד) וכתב הרא"ה בברכות פרק אלו דברים דטעמא דבנט"י בעינן מים שלא נשתנו צורתן דומיא דקידוש ידים ורגלים מן הכיור והתם מסתברא דילפינן ליה משום מים יתירא דכתיב ונתת שמה מים לרחצה ורחצו אהרן ובניו ממנו וגומר בבואם אל אהל מועד ירחצו מים ומהכא דייקינן דמים בהוייתן בעינן שלא נשתנו עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש בין מחמת מקומן כ"כ הרמב"ם מהלכות ברכות ופשוט הוא דכיון דכשנשתנו מראיהן פסולים מה לי נשתנו מחמת מקומן מה לי נשתנו מחמת דבר אחר שנפל לתוכן:

סעיף קטן ג

ושלא נעשה בהם מלאכה דתנן עשה בהן מלאכה וכולי המים שהנחתום מטבל בהם גלוסקין וכו' עד כשרים הכל בפ"ח דידים (שם) וכתב רבינו שמשון עשה בהם מלאכה או ששרה בהם פתו פסולין בפרק כל הבשר (חולין קה:) אמרינן דמים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן וא"ר יצחק לא שנו אלא שאין היד סולדת בהן אבל היד סולדת בהם אסור ופי' הקונדרס משום דבטלו ונשתנו מתורת מים וכאן נמי י"ל דהיינו טעמא וצ"ל דאע"ג דלא קי"ל כמאן דאסר ביד סולדת כמו שיתבאר בסמוך מ"מ שמעינן מינה דאיכא איסור בנשתנו מתורת מים אלא דמאן דשרי ביד סולדת לא חשיב ליה ההוא שינוי ובעשה בהם מלאכה חשיב שינוי לכ"ע ואפשר שרבינו שמשון סובר כסמ"ג וסמ"ק שפסקו הלכה כדברי האוסר ביד סולדת. והרמב"ם כתב שהטעם מפני שכשעשה בהן מלאכה נעשה מכלל השופכין ולפיכך אין נוטלין מהם לידים וכתב הרא"ש בפירוש מסכת ידים שאם צינן יין במים מיקרי עשה בהם מלאכה וכתבו רבינו ירוחם: ודע דאעשה בהן מלאכה או ששרה בהן את פתו פסולין תנן במתניתין (שם) שמעון התימני אומר אפילו נתכוון לשרות בזה ונפל לב' כשרים וכתב רבינו שמשון לשון אפילו לא יתכן אא"כ גרסינן פסולין ואי גרסינן כשרים גרסינן אם נתכוון לשרות פתו בכלי זה ונפל הפת לכלי אחר כשרים המים לנטילה הואיל ונפל בהם הפת שלא במתכוין וכ"כ הרא"ש והרמב"ם פירש ז"ל וא"ר שמעון כי אילו נתכוון לשרות במים ההם את פתו ונפל הפת במים אחרים

הרי הוא כשר כיון שלא נתכוון לעשות בו מלאכה אמנם היה זה שלא לרצון ואומרו אפילו נתכוון ר"ל אם יהיה על דרך התבוננות כאילו אומר מפלי' בתמיהא ואפי' לא היה בכוונה לא יפסיד אבל הם כשרים ואין הלכה כר"ש התימני עכ"ל וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקי' שכתבו דמים שנעשה בהם מלאכה פסולים ולא חילקו בין נתכוון ללא נתכוון:

סעיף קטן ד

ועל מים שהנחתום מטביל בהם גלוסקין פירשו רבינו שמשון והרא"ש דהיינו קיטוף דפרק כל שעה (פסחים מב:) ופעמים מכניסים הלחם במים ופעמים נותן ידיו במים וטח פני הגלוסקין והיינו דתנן הכא דאם הטביל את הגלוסקין במים פסולים לנטילה דהוי כמו שרה בהן את פתו ואם מדיח בהם ידיו כלומר שטבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין בידיו כשרים לנטילה. וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות מים שהנחתום מטבל בהם את הכעכים פסולים ושהוא חופן מהם בשעת לישה כשירה שהמים שבחפניו הן שנעשו בהם מלאכה אבל המים שחפן מהם הרי הם בכשרותם ע"כ וכ"כ הרשב"א בת"ה ורבינו ירוחם כתב שנראה מדברי התוס' שאפי' נטל ידיו בהם המים כשרים וכ"ש אם נטלן במקום אחר וכ"נ מדברי ספר התרומה שכ' ואם מדיח בהם הנחתום את ידיו מחמת העיסה המים כשרים ע"כ ומשמע לי שהטעם מפני שאינם נמאסים משתיה ע"י כך דסתם ידים העוסקים בעיסה אין בהם לכלוך הילכך לא נעשו כשופכין ע"י הדחה זו דה"ל כהדיח בהם כלים מודחים דכשרים: וז"ל א"ח מים שהגבל מדיח ידיו בהם כשרים לנט"י וכן כתב הרי"ף והרשב"א פוסל:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ובלבד שלא נשתנו מראיתן כ"כ הרשב"א והרא"ש וכ"כ בתו' ופשוט הוא: כתוב בתוספתא מים שלפני הנפח אף ע"פ שלא נשתנו מראיהן אין נוטלין מהם לידים מפני שבידוע שנעשתה בהם מלאכה ושלפני הספר אם נשתנו מראיהן פסולות ואם לאו כשרים ופירש רבינו שמשון מים שלפני הנפח דרכן לכבות בהם הברזל והיינו שנעשתה בהם מלאכה והרשב"א כ' תוספתא זו בת"ה: מים ששתו מהם התרנגולים כתוב בתרומת הדשן דיש לפסול מדתנן (פרה פ"ז) כל העופות פוסלין במי חטאת חוץ מן היונה מפני שהיא מוצצת ופירש"י דשאר עופות אינם מוצצים אלא מגביהין פיהן אחר שלקקו מן המים והמים נופלין מפיהן והרי הם כמים שנעשו בהם מלאכה אמנם התוספות חולקים על פירש"י דמה מלאכה שייך בשתיה וכ"נ להוכיח מא"ז שכתב דמים שלקק בהם הכלב פסולים לנט"י משמע הא שאר בהמות וחיות לא ואי שייך עשיית מלאכה בשתיה אפילו שאר בהמה וחיה נמי ותו נראה דאפילו לפירש"י דוקא במי חטאת פסלי שאר עופות בשתיה משום מים שנפלו מפיהם אבל לנט"י ודאי בטלין במיעוטן והכי מוכח מדתנן

נפל לתוכן דיו וכו' עכ"ל. ולי קשה דא"כ מאי טעמא דא"ז דפסל ללקק בהם הכלב ולכן נראה לי דא"ז סבר דמים ששתו מהם כל בהמה וחיה פסולים וכלב נקט לדוגמא אלא דאעיקרא דדינא יש לתמוה דמי חשיבא טפי מלאכת שתיית העופות מהדיח בהם כלים מודחים או חדשים או אם טבל בהם נחתום את ידיו שהם כשרים לנט"י ואפילו למאי דפירש"י דטעמא דפסולא דמים ששתו העופות מהן הוא מפני שנעשה בהם מלאכה איכא למימר דשאני מי חטאת שהחמירו בהם בכמה דברים הילכך במעשה זוטא כי האי חשיב עשיית מלאכה אבל לנטילת ידים לא חשיב עשיית מלאכה בכה"ג: נראה מלשון הרמב"ם שאם עשה מלאכתו במי מקוה או מי מעיין בעודן מחוברי' לא נפסלו שהרי כתב כל מים שנעשה בהם מלאכה נעשו שופכין ופסולים לנט"י כיצד מים שאובין שהדיח בהם כלים או ששרה בהם פתו וכיוצא בזה בין בכלים בין בקרקעות פסולין לנט"י משמע דדוקא בשאובין פסלה מלאכה ולא בשאינן שאובין: כתב הרמב"ם ז"ל אם נתגלו גילוי האוסר אותם וכו' בפ"ז מהל' ברכות ונראה שטעמו מדאמרינן בפ"ב דע"ז (ל.) דמים שנתגלו לא ירחץ בהם פניו ידיו ורגליו ולפ"ז יפה כתב רבינו ואפשר דהאידנא שאין חוששין לגילוי כשרים אף לנט"י כלומר דלא תימא אע"ג דאין חוששין לגילוי ומותרים בשתיה מ"מ פסולין לנט"י כמו שמצינו במים שעשה בהם מלאכה או שנשתנו מראיתן שאע"פ שמותרים בשתיה פסולים לנט"י דליתא אלא כיון שנתבטל הטעם ה"ל כמו קודם שנתגלו:

סעיף קטן ו

חמי האור נוטלין מהם לידים אפילו הן חמין שהיד נכוית בהן בפ' כל הבשר (חולין קו.) איתמר חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים ורבי יוחנן אמר נוטלין ופסקו הפוסקים כרבי יוחנן ולעיל מהאי פלוגתא תניא מים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן א"ר יצחק ל"ש אלא שאין היד סולדת בהן אבל היד סולדת בהן אין נוטלין בהן ואיכא דמתני לה אסיפא אחרונים אין נוטלין אלא בצונן אבל חמין לא א"ר יצחק ל"ש אלא שהיד סולדת בהן אבל אין היד סולדת בהן ניטלין מכלל דראשונים אע"פ שהיד סולדת בהן מותר וכתבו הרא"ש והרשב"א והמרדכי דהלכה כלישנא בתרא וכ"נ מדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל והכי נקטינן ודלא כסמ"ג וסמ"ק דכתבו כלישנא קמא:

סעיף קטן ז

חמי טבריא במקומן יכול להטביל בהם את הידים וכו' שם חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים ור' יוחנן פליג עליה ואסיקנא במקומן כ"ע לא פליגי דשרי משקל מינייהו במנא כולי עלמא לא פליגי דאסור כ"פ דפסקינהו בבת בירתא מר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ומר סבר לא גזרינן ופסקו הפוסקים כחזקיה דגזרינן ופירש"י במקומן.

בחבורן אם בא להטביל ידיו בהם דכ"ע ש"ד דשם טבילה עליהם ככל מעיינות ומקואות: מישקל מינייהו במנא. לשפוך על ידיו כדין הנטילה דכ"ע אסור דכי תקון רבנן נטילה לאו בחמי תקון והני גריעי מחמי האור שלא היתה להם שעת הכושר: דאפסקינהו בבת בירתא. חריץ קצר והמים פונים שם ואין שם שיעור מקוה אבל מחוברין למקוה. ולפי דברי רש"י נרא' שאע"פ שהיו מי יפים לשתייה וציננן פסולים דכיון דמתחילת ברייתן היו חמין לא היתה להם שעת הכושר דאל"כ ה"ל לפרש דבנוטל בהם בעודן חמין הוא דפסל ואפשר שלא הוצרך לפרש דמאחר שאין טעם פיסולן אלא מחמת חמימותם ממילא משמע שאם נצטננו כשרים אבל ה"ר יונה כתב בפרק אלו דברים דהא דפסלינן בחמי טבריא למישקל מינייהו במנא לא מפני החמימות פסולים דהא קי"ל דאפילו היד סולדת בהם כשרים אלא הטעם מפני שהם מרים ביותר שאפי' ע"י הדחק אין אדם יכול לשתותן וגם אינן ראויין לשתיית בהמה והילכך במים אחרים שנובעים חמין כמו חמי טבריה אם אינם מרים כ"כ ויכול האדם לשתותן ע"י הדחק כשרים ליטול מהם בכלי וכ"כ הרמב"ם שטעם פיסולן מפני שאינ' ראויים לשתיית בהמה וכ"כ ג"כ הרשב"א בת"ה: ומ"ש הר"י ויכול האדם לשתותן ע"י הדחק אינו מדוקדק דבשתיית בהמה הדבר תלוי כדבסמוך אבל שתיית אדם אינה מעלה ואינה מורדת ואפשר דמשמע ליה ז"ל דודאי בשתיית אדם תליא מילתא ולא תלו אותם בשתיית בהמה אלא משום דכל שלא נפסלו משתיית בהמה אדם יכול לשתותן בשעת הדחק: ועל מה שפירש"י דאפסקינהו בבת בירתא דאיפליגו בה בשמימיו מחוברין למי המקו' היא כתב הר"י שאין נראה לו כן אלא בשאין שום עירוב מהמעיין בבת בירתא ואין בבת בירתא מ' סאה נחלקו כלומר שאם היה שום עירוב מהמעיין לבת בירתא או אם היה מ' סאה בבת בירתא אפי' לחזקיה מטבילין בו הידים אבל דעת הרשב"א כדעת רש"י ומיהו היכא דאיכא מ' סאה בבת בירתא מדברי רש"י משמע נמי דמטבילין בו הידים וכן דעת הרשב"א בפ' כל הבשר בתורת הבית וכן נראה מדברי רבינו:

סעיף קטן ח

מים מלוחים או סרוחים או מרים וכו' בפ"ק דידים (דף קנד) תנן המי' שנפסלו משתיית הבהמה בכלים פסולים בקרקע כשרים וכתב הרי"ף בפרק אלו דברים פירוש י"א מים מלוחים שאין הכלב יכול ללוק מהם וי"א מים שקרובים להיות כטיט הנרוק והרא"ש כתב בפ' כל הבשר ופירושא קמא עיקר דאיירי בצלולין אלא שהם מלוחים או סרוחים אבל בעכורין אין חילוק בין קרקע לכלי דאמרינן בפ"ב דזבחים (כב.) כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אינו משלים למעוטי מאי אילימא למעוטי טיט

הנרוק פי' דק שהוא ראוי להריקו מכלי אל כלי היכי דמי אי דפרה שוחה ושותה הימנו אפילו לרביעית נמי משלים ואי אין פרה שוחה ושותה ממנו אפילו למקוה נמי לא אלמא דבמים עכורים אין חילוק בין טבילה לנטילה ועל משנה זו כתב הרא"ש המים שנפסלו משתיית בהמה כגון סרוחים או חמי טבריה דלא תקון רבנן נטילה אלא בראויים לשתיית בהמה אבל בקרקע כשרים לטבילת גופו וכ"ש לטבילת ידים אבל אם הם עבים מחמת טיט המעורב שאין הפרה שוחה ושותה מהם אפי' לטבילה אינם ראויים כדאיתא בפ"ב דזבחים וכ"כ ג"כ רבינו שמשון שם ובפ"ב דמקואות וכ"כ התוספות בפ"ב דזבחים ובספ"ק דסוכה (יט:) וכ"כ הרשב"א בתורת הבית אבל הרמב"ם כתב בפ"ז מהל' ברכות דמים עכורים שנפסלו משתיית הכלב מחמת עכירות דינם שוה לנפסלו מחמת שהם סרוחים או מרים דבכלים פסולים לנט"י ובקרקעות כשרים להטביל וזהו כפירושא בתרא שכתב הרי"ף ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ז"ל: כתוב בהגהת אשיר"י פ"ב דברכות נוטלין לידים מיבחושים אדומים ומכל דבר שתחלת ברייתו מן המים מיהו שמא צריך שיהא לחלוחית קצת ע"כ וכתב כן משום דגרסינן בפ"ב דזבחים (שם) אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה אינו משלים לרביעית למעוטי מאי אילימא למעוטי יבחושין אדומים אפילו בעינייהו נמי דהא תניא רשב"ג אומר כל שתחילת ברייתו מן המים מטבילין בו וא"ר יצחק בר אבדימי מטבילין בעינו של דג פירוש דג גדול שנימוק שומן בחורו וכיון שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו הא ודאי שנוטלין ממנו לידים מק"ו כדאמרינן בפרק כל הבשר:

סעיף קטן ט

מים שיש לו ספק אם נעשו בהם מלאכה אם לאו וכו' משנה בפ"ב דמס' ידים (קנו) אך מ"ש ספק אם נטל ידיו אינו בהדיא במשנה אלא שהרמב"ם כתבו בפ"ו מהל' ברכות וכן פי' בפירוש המשנה פ"ד ממסכת טהרות ואפשר שהוא סובר שזהו מ"ש בפ' במה אשה (שבת סב:) אבל משא ולא משא ל"ל בה אע"פ שרש"י מפרש בענין אחר ואע"ג דאסיקנא התם דלאו מילתא היא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא וכו' היינו כי היכי דלא ליתי לידי עניות אבל מדינא א"צ לחזור וליטול ונראה דה"ה לשאר ספיקות שאע"פ שא"צ לחזור וליטול מ"מ משום עניות מיהא איכא וכתב ה"ר מנוח דטמאים וטהורים אידים קאי כלומר שהיה שומר את ידיו ונסתפק לו אם הסיח דעתו מהם וטמאים או לא הסיח וטהורים ויש לפרש דאמים קאי לפי שמים הפסולים לנט"י כטמאים הם חשובים. וכתב עוד דטעמא דכל ספק בטהרת ידים טהור משום דנט"י עיקרו מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא: כתוב בת"ה שנראה דה"ה בפלוגתא דרבוותא נקטינן לקולא

דהתם נמי ספק הוא כמאן קי"ל מדכייל ותנא שכל ספק שבטהרת ידים טהור אך מאי דאשכחנא בפסקי הגאונים בהדיא לאיסור ולא אשכחן בפסקי גאון אחר בהדיא להתיר אלא דדייקינן מיניה בהוכחה דהכי סבר קשה לסתור בזה דברים המפורשים להדיא ע"כ: וכתב הראב"ד בפ"ו מהלכות ברכות שאע"פ שכל ספק בטהרת ידים טהור עכ"ז אם יש לו מים לרחוץ אומרים לו קום ורחוץ והוציא עצמך מן הספק: כתב הרמב"ם בסוף הל' מקואות כלי שהיה בו רביעית מים כשירים כו' ב"ה לנט"י ונתן לתוכו מעט מים פסולים לנט"י הרי אלו כשרים נטל מן הכלי השיעור שנתן ונשארה רביעית בלבד כשהיתה הרי זו פסולה מפני שהמים הפסולים השלימו שיעור הרביעית וטעמו מדגרסינן בפ"ב דזבחים אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור למי רביעית אינו משלים למעוטי נתן סאה ונטל סאה. כ"ע שם כל העולה וכו': כל העולה למדת מקוה כטיט הנרוק עולה לשיעור רביעית ובפ"ו מהל' ברכות כתב ג"כ כל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית ודברים העולים למדת מקוה שנוים בפ"ז ממסכת מקואות והם השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנרוק כיצד מקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת נפל מהן סאה לתוכו העלוהו ותנן נמי שאפי' הביא מ' סאה שלג בתחילה והניחו בעוקה וריסקו שם ה"ז מקוה שלם וכשר וכן פסק הרמב"ם ולפ"ז ה"ה דלרביעית מהני אם ריסקו עד שנעשה מים אפי' כל הרביעית מריסוק דברים הללו ומשפט טיט הנרוק נתבאר לעיל: כתוב בת"ה דלכאורה משמע שאם מי שלא נטל ידיו נגע במים נפסלו אותם מים לנט"י שהרי כתבו הפוסקים שאם נטל ידו אחת לא ישפשפנה בחבירתה מפני שהמים שעל היד הנטולה יטמאו מחמת היד שאינה נטולה ויחזרו ויטמאו את היד ולפ"ז מ"ש דאם נתן מים לחבירו בחפניו אינו עולה לנט"י מפני שלא נטל מן הכלי משמע דוקא מטעם זה אינו עולה הא מטעם דנגע בהו חבירו לא קפדינן וכן הא דכתבו מים שהנחתום מדיח בהם את ידיו כשרים כל הני צ"ל דאיירי בידים נטולים אמנם בתוס' ישינים בסוטה מצאתי ועל מנהג העולם שזורקין מן הכלי לידו אחת ואח"כ משפשפה בחבירתה שפיר דמי כיון שמתחלה נטל מן הכלי כדתניא בתוס' דמס' ידי הנותן מים לחבירו בחפניו וכו' והא דתניא נטל ידו אחת ושפשף בחבירתה טמאה התם איירי שאין מתכוין ליטול אלא ידו אחת ולכך שפשפה בחבירתה טמאה ע"כ מלשונם משמע דסתם ידים אין פוסלין המים בנגיעתם כההיא דנותן מים בחפניו דלא בעי לאוקמי בידים שנטל אותם אמנם נראה דדוחק הוא קצת מה שהם מחלקים בין מתכוין ליטול ידו אחת או ב' ואין לסמוך עליו לענין שפשוף יד בחבירתה דהא כל הפוסקים כתבו בהדיא לאיסור אבל אם נגעו סתם ידים במים שבכלי המיקל להכשיר לא הפסיד דההיא דנחתום שהבאתי לעיל משמע דלא

אייריי בידים דנטלו ואפ"ה כשרים ושפיר יש לחלק בין פיסול טומאת המים שעל הידים בשעת נטילה מבטומאת המים שבכלי לצורך נטילה דבקל נטמאו שעל הידים בשעת נטילה ולכך שפשף בחבירתה טמאה עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך שרבינו ירוחם כתב וז"ל והתוס' כתבו שהמים שהנחתום מדיח ידיו בהם כשרים אם לא נשתנו מראיהן ונראה מדבריהם שאפי' נטל בהם ידיו כשרים וכ"ש אם נטלן במקום אחר והדיחם שם ע"כ: גרסינן בס"פ שלשה שאכלו (ברכות דף נ) ת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו בורא פרי הגפן ונוטלים ממנו לידים משנתן לתוכו מים אין נוטלין ממנו לידים דברי רבי אליעזר וחכ"א בין כך ובין כך אין נוטלין ממנו לידים ופירש"י אין מברכין עליו לפי שהיה יינם חזק מאד ואין ראוי לשתייה בלא מים ונוטלין ממנו לידים דשם מים עליו דמי פירות מיקרי וכתב המרדכי בפ' אלו דברים אהא דמיבעיא לן אי קפדינן אחזותא וצ"ע מהא דאמרינן פ' ג' שאכלו יין עד שלא נתן לתוכו מים נוטלים ממנו לידים וי"ל ביין לבן והרא"ש כתב משמע מתוך פירוש רש"י דכל מי פירות ראויים לנט"י אבל משנתן לתוכו מים שם יין עליו ואין נטילה ביין ותימא דבפרק כל הבשר אמרינן דקפדינן אמנא ואחזותא ותנן במס' ידים שאם נשתנו מראיהם פסולים אלמא אפי' מראה מים בעינן ומי פירות אפי' מראה מים אין בהם ושמא יש לחלק דמים שנשתנו מראיהן גרועים ממי פירות שעומדים במראיתם ושם מים עליהם וטפי נראה כפי' הראב"ד שפירש האי נוטלין ממנו לידים דקאמרינן הכא לאו נט"י הכשירים לאכילה קאמר דאין נט"י משום משקה אלא במים לפי שעשו נט"י לחולין כטבילה לתרומה ואין עושין מקוה אלא מן המים דכתיב וידיו לא שטף במים ומכאן סמכו חכמים לנט"י אלא לנטילה לנקיות בעלמא קאמר וגרסינן בדברי ר"א ונוטלין ממנו לידים בין ברישא בין בסיפא ואית דגרסי משנתן לתוכו מים אין נוטלין ממנו לידים ופי' דמיירי במים אחרונים דלאו אורח ארעא דמשי ידיה וחוזר ומברך עליה ע"כ ב"ה וכ"כ בספ' שלחן של ארב' מים ראשונים דוקא ולא שאר משקים: ובת"ה הארוך כתב אחר דברים הללו של הראב"ד כלשון הזה ובהל' נט"י שחיבר הוא ז"ל פירשה לנט"י המכשירים לאכילה וכן ודאי נראה דאי לא לימא אין רוחצין בו את הידים שאין נטילה אלא ע"ש אנטל ע"ש שצריך ליטול בכלי עכ"ל וכן פסק בת"ה הקצר וי"ל היין כשר לנט"י בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים אלא שאסור לעשות כן לכתחלה כדי שלא יהא כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי עד שקובע ברכה לעצמו לברך בפ"הג עכ"ל ובהגהות אשיר"י פ"ב דברכות כתב בשם א"ז אין נוטלין מיין שלנו לידים אבל משכר ודבש נוטלין בשעת הדחק עכ"ל ואין דבריו נראין בדבש ואפי' בשעת הדחק שהרי אינם מנקים:

סעיף קטן י

וצריך שיהא במים רביעית וה"מ לא' אבל לב' שבאו ליטול וכו' בפ' כ"ה (דף קז) אמר רבא כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים איני והא אמר רבא כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים הא מחזיק אע"ג דלית ביה לא קשיא הא לחד הא לתרי דתניא מי רביעית נוטלין לידים לאחד אף לשנים א"ל רב ששת לאמימר קפדיתו אשיעורא א"ל לא דתנן מי רביעית נוטלים לידים לאחד אף לשנים ולא היא שאני התם משום דאתו משיורי טהרה ופירש"י אמאי דאמרינן הא לחד הא לתרי לחד רביעית בעינן מתחילה אבל לתרי שהיה בו רביעית ונטל הראשון ואח"כ נטל השני אע"ג דלא הוי רביעית בנטילת השני ש"ד הואיל ומשיורי טהרה אתו כדמפרש לקמיה וכ"נ מדברי התוס' וכ"כ הרא"ש ומשנה זו היא שנויה ברישׁ מס' ידים (דף קנד.) מי רביעית נותנים לידים לא' אף לשנים מחצי לוג לג' או לד' מלוג לה' לי' ולק' ופי' שם הרא"ש תקנו חכמים שלא יטול אדם ידיו בפחות מרביעית מים ושנים הבאים ליטול ידיהם כאחד גם הם יכולים ליטול מרביעית אע"פ שלא ישאר לשני רביעית כדמפרש טעמא בפ' כ"ה הואיל ומשיורי טהרה אתו הואיל ושניהם באו לטהר ידיהם כאחת שיורי טהרה מועילים לשני בפחות מרביעית וכן חצי לוג לארבעה ולוג כיון שיש מים הרבה אפילו למאה גוזמא קאמר כלומר כ"ז שמספיקים המים לשפוך על ידיהם ב' פעמים וכיוצא בזה פירש רבינו שמשון וכך הם דברי רבינו ודע שהתוספות בפרק כל הבשר כתבו הא דתנן בפ"ב דמסכת ידים נטל ידו אחת בשטיפה אחת ידו טהורה ב' ידיו בשטיפה אחת ר"מ מטמא עד שיטול מרביעית פי' ואפי' באין משיורי טהרה דלא בעינן רביעית כשנוטל בב' שטיפות והשתא דליכא אלא שטיפה אחת צריך רביעית בשטיפה זו אבל בנוטל ידו אחת לא צריך רביעית כי אתי משיורי טהרה אלא שתהא אותה שטיפה מרובה כב' וכיוצא בזה נראה מדברי הרא"ש בפי' מסכת ידים ומשמע שהם סוברים דהלכה כר"מ וכ"כ בהדיא רבינו שמשון דליכא מאן דפליג על ר"מ וכל זה כתב סמ"ג ותמהני על הרא"ש שלא הזכיר חילוקים הללו בפרק כל הבשר וגם על רבינו שלא הזכירם פה: כתב רבינו שמשון בפ"ב דמס' ידים דאיתא בתוספתא נוטלין ד' וה' זה בצד זה ואין חוששין שמא נטמאו משום שמא נעשה בהם מלאכה משום שמא לא ניטלו מן הכלי משום שמא לא ניטלו מן הרביעית כלומר שאם נפלו מיד זה ליד זה נטמאו ונעשו בהם מלאכה ולא נטלו מן הכלי ואין חוששין נמי שמא לא ניטלו מן הרביעית דאם היה חצי לוג לה' ותנן בפ"ק מחצי לוג לד' ולא לה' נמצא כשהשמש הולך ושופך מים על ידיהם אם כשנטלו הג' עדיין נשאר בכלי רביעית מהני נטילה לב' האחרונים וספק הידים טהורות:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו בין שנוטלין זה אחר זה בין שנטלין כולם כאחד דתנן נוטלין ד' או ה' וכו' לשון המשנה בפרק ב' דמסכת ידים (דף קנה) נוטלין ד' וה' זה בצד זה או זה ע"ג זה ובלבד שירפו ידיהם שיבואו בהם המים ופירשו רבינו שמשון והרא"ש כלומר שירפו ידיהם כדי שיבואו המים ע"י כולם והרמב"ם כתב שם להתיר שירחצו אנשים רבים ידיהם קצתם על קצתם ולא נאמר כי המים היורדים מידים העליונים הם משקים טמאים לפי שהם מים ראשונים והידים אשר תחתיהן לא יטהרו במים ההם כיון שהוא טמא לפי שהם כולם במדרגת יד אחת אנו חושבים אותם ובתנאי שלא ידחקו ידיהם שלא יכנסו בהם המים כדי שלא תהיה חציצה ע"כ: וכתב הרשב"א בפרק כ"ה הא דאמרינן מי רביעית נוטלין לידים לא' ואפי' לב' ופרישנא דקא אתו משיורי טהרה איכא למידק ה"ד אי משו תרווייהו בחדא זימנא מאי שיורי טהרה איכא הכא דמאן מינייהו בתרא ואי אתו בזה אחר זה כי אתי מכח רביעית מאי הוה השתא מיהא ליכא רביעית וי"ל דמיירי בזה אחר זה ובלבד שלא יפסיק הקילוח וקל הוא שהקלו בנטילה וכן פי' הרמב"ם ומשום דהוי ניצוק חיבור כדאמרינן (פ"ז דמקואות מ"ו) לענין מקוה כ"ז שרגליו של ראשון במים השני טהור וכ"כ הרא"ה ובת"ה כתב פעמים שנוטלים שנים מרביעית כיצד היה רביעית מים בכלי ופשט אחד ידיו ליטול ואחר יוצק על ידיו ובא ב' ופשט ידיו למטה ממנו וקילוח יורד על ידו של ראשון ולידו של שני שלמטה ממנו ידי שניהם טהורות אע"פ שפיחת שיעור הרביעית כשהן מגיעים לידיו של שני ידיו טהורות מפני שהן באין משיורי טהרה ויש מתירין אפי' כשנוטלין זה אחר זה הואיל ובשעה שהתחיל הראשון ליטול מהם היה בהם רביעית אף לשני זה עולים מפני שבאו משיורי טהרה דהראשון כדעת רבותי נוחי נפש עכ"ל. ואפשר שאם ידי השני מרוחקות מידי הראשון לא עלתה לו נטילה לפי שהוא נוטל במי רחיצת חבירו אלא כשידי השני סמוכות לידי הראשון מיירי דחשבינן להו כיד אחת: כתוב בא"ח בשם הרשב"א צריך שיהיה רביעית מכוונת במקום אחד שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית ידיו טמאות כשהיו ע"כ: וכתב רבינו שמשון אמתני' דמי רביעית נותנים לידים לא' אף לב' מחצי לוג לג' או לד' לפום שיעורא דלרביעית לב' היה די ברביעית ומחצה לג' אלא כיון שנפישי גברי חיישינן שלא ידקדקו יפה ליטול עד הפרק שכל אחד יצמצם המים מפני חבירו ומיהו אי איכא רביעית ומחצה ונטל אחד מהם חצי רביעית הא ודאי דיועיל רביעית הנשאר לשנים האחרונים דאפילו בתחילה סגי לשנים ברביעית כ"ש הכא דאתו משיורי טהרה וכי לא מהני הכא ה"מ כשלא נשאר לב' אחרוני' רביעית וכן הא דקאמר מחצי לוג לג' ולד'

דמשמע ולא לה' שהרי לא נתנו חכמים שיעור אלא למים שבכלי וכי איכא שיעור בו לא חשו חכמים כמה יגיע לכל א' רק שיטול עד הפרק ואי מפרשי' כולה מתני' בנוטלין בבת אחת ניחא טפי אבל מדמפרשים בפ' כל הבשר טעמא משום דאתו משיורי טהרה משמע בנוטלין זה אחר זה עכ"ל אבל ה"ר יונה פירש בפרק אלו דברים דהא דאמרי' בפרק כ"ה אשיעורא לא קפדינן דתנן מרביעית נוטלין לידים לא' ואפי' לב' לאו למימרא דפחות מרביעית לא קפדינן שזה א"א דודאי צריך רביעית שלם כדאמרינן בעלמא (פ"ב דידים) חצי רביעית לטהר את הידים וחצי רביעית לטהר את המים שעל הידים אלא ה"ק אם לא יהיה בכלי מתחלה שיעור שלם כיון שמשלים אח"כ לשיעור לא קפדינן בהכי שהרי שנינו דמרביעית נוטלין לידים אפילו לשני בני אדם וכשנוטל האחד נמצא שלא ישאר לשני אלא חצי רביעית ואע"פ [שאפשר] שהיו נוטלים אחר כך עם [חצי] רביעית אחר אפילו הכי נמצא דלא קפדינן שיהיה בכלי מתחלה שיעור שלם אלא כיון שהכלי מחזיק רביעית אף על פי שלא יהיה בו מתחילה שיעור שלם לא קפדינן בהכי מאחר שמשלים אח"כ לשיעור רביעית ודחינן ולא היא שאני התם דקא אתו משיורי טהרה כלומר אין ללמוד מזה דלא בעינן שיהיה בו מתחלה שיעור שלם דהתם מתוך כך אמרו שהוא מותר מפני שבשעה שנוטל השני אע"פ שלא היה בו אלא חצי שיעור אותו חצי שיעור בא משיעור שלם שהיה בו מתחלה ושיירו הראשון ולפיכך מותר כיון שמשלימו אח"כ בחצי שיעור אחר ואפי' לא תבא ההשלמה משיורי טהרה אבל כשלא היה בו מתחלה חצי שיעור לאחר אינו נוטל ממנו לידים ואע"פ שמשלים הנטילה בחצי שיעור אחר אין הנטילה כלום עכ"ל וכתב ר"י שכן דעת הראב"ד דלעולם א"א לנטילה בפחות מרביעית לכל אחד ואפי' בדאתו משיורי טהרה דלא מהני אתו משיורי טהרה אלא להכשיר כשאין בכלי אלא חצי רביעית ונוטל בו ואח"כ נותן לתוכו חצי רביעית ונוטל בו: ודע שלדעת הרמב"ם ג"כ א"א לנטילה בפחות מרביעית ואף על גב דאתו משיורי טהרה וכמו שאבאר שהרי פי' על הא דתנן מי רביעית נותנין לידים לאחד אף לב' מחצי לוג לג' ולד' וכו' כבר ידעת כי הלוג ד' רביעיות והנטילה הזאת התירו בפחות מרביעית לכל א' אמנם הוא במים שניים אבל מים ראשונים לא יהיו פחות מרביעית לכל אחד וסבת מה שהקלנו במים שניים והיותם ראויים בפחות מרביעית לפי שהרי כבר נטהרו במים ראשונים והוא אמרם בסבת זה שאני התם דקא אתו משיורי טהרה ואין אנו צריכים אלא מה שימשח כל היד בלבד ובהקדמת המסכתא ההיא כתב שלנט"י צריך שיהיה רביעית או יותר לכל א' ואח"כ כתב ושמור הקדמה הזאת והיא כשיהיו הידים טמאות לשפוך עליהם מים לטהרם ושיעורו אינו פחות מרביעית כמו שביארנו ידיו

טהורות אכן ירחצם אח"כ במים אחרים ואז יאכל בהם תרומה כי המים אשר רחץ בהם ידיו נטמאו בידיו וחזרו תחלה כמו שביארנו וע"כ צריכין רחיצה אח"כ במים אחרים כדי שיטהר מטומאת מים כיון שנטמאו מחמת ידיו והמים האלו אשר רחץ בהם ידיו תחלה נקראים מים הראשונים והמים אשר ירחץ בהם אח"כ נקראו מים שניים ע"כ נראה מדבריו אלה דלפת חולין א"צ מים שניים דכיון דנוטל ידיו מרביעית אפי' בשטיפה אחת טהור ולתרומה אחר שנטל ידיו תחלה ברביעית צריך לחזור וליטול מים שניים ומים שניים הללו שיעורן כדי שימשחו הידים בלבד ואע"פ שאין בהם רביעית וזו היא ששנינו מי רביעית נותנין לידים לא' אף לשנים וכו' ולטעמיה אזיל בחבורו הגדול שבפ"ו מה' ברכות בענין נט"י לחולין לא הזכיר מים שניים כלל ובפי"א מה' מקואות כתב הנוטל שתי ידיו לתרומה צריך לחזור וליטול פעם שנייה במים שניים כדי להסיר המים שע"ג ידיו שהרי המים שנטל בהם תחלה והן הנקראים מים ראשונים נטמאו בידיו לפיכך אם נפל ככר של תרומה לתוך המים שנטל בהם ידיו תחלה נטמא ואם נפל לתוך המים השניים לא נטמא ע"כ הרי שלא הצריך שיטול מים שניים אלא לתרומה וכתב עוד שם שיעור המים שנוטלין בהם תחלה רביעית לכל אדם ואדם לב' הידים אין פחות משיעור זה כמו שביארנו בנט"י לפת אבל מים שניים יש לשנים ליטול ידיהם מרביעית ומחצי לוג נותנין לג' ולד' ומלוג נותנין אפילו למאה שאין המים השניים לטהר אלא להעביר המים הראשונים ובפ"ו מהל' ברכות כתב נוטלין ד' או ה' זה בצד זה או יד זה על גב זה בשטיפה אחת ובלבד שירפו ידיהם כדי שיבא ביניהם המים ויהיה באותה השטיפה רביעית לכל א' וא' עד כאן הרי בהדיא שהוא סובר דבין בתרומה בין בחולין אי אפשר לפחות מרביעית והא דתנן מי רביעית נותנין לאחד אף לב' לענין תרומה שצריך ליטול לה מים שניים מיתני' דאילו לחולין א"צ מים שניים כלל וטעמא מדתנן בפ"ב דמסכת ידים נפל ככר של תרומה לראשונים טמא ואם איתא דלחולין נמי צריך מים שניים אמאי נקט נפל ככר של תרומה אפילו של חולין נמי ור"י אחר דעת הרא"ש כתב והראב"ד פי' דנוטלין שנים מרביעית וחוזרין ומוסיפין רביעית אחרת בכלי ונותנין על ידיהם והיינו מים שניים דמסכת ידים לפי שצריך רביעית לכל אחד ואחד וראשון נראה עיקר וכן בתוספות והרמב"ן והרא"ש וכ"נ מהרמב"ם דלא הוזכרו מים שניים אלא לתרומה אבל לא לחולין ולתפלה עכ"ל ומ"ש וכ"נ מהרמב"ם אינו מכוון שהרי לדעת הרא"ש מים שניים גם לחולין הוזכרו כמו שיתבאר ודלא כהרמב"ם ולהרמב"ם במים ראשונים צריך רביעית עכ"פ ולהרא"ש מי רביעית נוטלין לב' אפילו במים ראשונים ואפשר דהאי וכן טעות סופר הוא ולענין הלכה נראה דנקטינן כרשב"א וכמה רבוותא דסברי כוותיה להקל בנטילת

ידים:: כתב רבינו שמשון במשנה קמייתא דמסכת ידים תניא בתוספתא ב' שנטלו ב' ידיהם זהו משמינית וזהו משמינית אף על פי שחוזרין ומערבין בקילוח ידיהם טמאות שמתחלה לא נטלו מן רביעית אלא פוסלין ידיהם פירוש שני כלים שאין בכל אחת כי אם שמינית דהיינו רביעית בין שניהם ואלו השנים לא נטל כל אחד כי אם ידו אחת ובבת אחת שפכו משתי הכלים על שתיהן שהקילוח מתערב אפ"ה ידיהם פסולים ע"כ וכתוב בא"ח בשם הרשב"א צריך שיהיה רביעית מכונס במקום אחד שאם נטל שמינית וחזר ונטל משמינית ידיו טמאות כשהיו ע"כ: וברפ"ב כתב עוד ר' שמשון תניא א' הנוטל ידו אחת וא' הנוטל ב' ידיו א' ידו של גדול וא' ידו של קטן צריך ליטול מי רביעית רשב"ג אומר שתי ידיו על ב' נדונות כב' אנשים כיצד ב' שנטלו לב' ידיהן מרביעית לא יחזור השני ויטול ידיו משיורי רביעית. פי' צריך ליטול מי רביעית שיהא בכלי רביעית: נדונות כב' אנשים. וכמו שמפרש כיצד לא יחזור השני ויטול ידיו כלומר ידו השניה דמתחלה לא נטל אלא ידו האחת וזאת השניה נעשית כיד אדם אחר שלישי ומי רביעית נוטלין לב' ולא לג' עכ"ל וכל זה כתב הרשב"א בתורת הבית וז"ל רביעית שאמרו בין שנוטל ב' ידיו בין ידיו של גדול בין ידיו של קטן נטלו ב' ב"א זה ידו אחת וזה ידו אחת ואח"כ חזר השני ונטל ידו השנית הרי אלו כג' ב"א ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג ידיו טהורות ואם לאו אין ידו השניה טהורה שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם עכ"ל:

סימן קסא

סעיף קטן א

צריך ליזהר מחציצה שכל דבר החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה ברייתא פרק כל הבשר (חולין קו:):

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם יש לו בצק תחת הצפורן וכו' כ"כ הרא"ש שם וז"ל וכל החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה כגון צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר ובצק שתחת הצפורן אפי' כנגד הבשר ורטייה שעל בשרו וטיט היון וטיט היוצרים אבל במיעוטן שאינו מקפיד אין לחוש כדאיתא בפ"ק דעירובין (ד.) ואע"פ שפירש"י דדוקא בשער אבל לא בבשר א"א לומר כן כמו שהוכיח ר"ת ותניא נמי (זבחים צח:) רבב על בשרו חוצץ ואם מוכר רבב הוא אינו חוצץ עכ"ל וכ"כ התוס' (שם) וכן דעת הרמב"ם בפ"א מהל' מקואות וכתב הרשב"א בדיני הטבילה איזהו שלא כנגד הבשר היה הצפורן גדול ועודף על הבשר ונמצאת צואה בצפורן תחת אותו מקום שעודף על הבשר זהו שלא כנגד הבשר ופשוט הוא שמ"ש רבינו ואם אינו מקפיד עליו אינו חוצץ לא קאי לצואה שכנגד הבשר דסמיך

ליה אלא אבצק אפי' כנגד הבשר ואצואה שלא כנגד הבשר דפסק בהו דחוצצין קאי למימר דהיינו דוקא כשמקפיד ע"כ אבל אם אינו מקפיד עליו כיון דבמיעוט היד הוא אינו חוצץ וכתב סמ"ק וכל דבר החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה כגון רובו אפילו אינו מקפיד או מיעוטו ומקפיד וגרב יבש וגלד יבש שאינו מצטער בנטילתו בין ביד בין תחת הצפורן חוצץ ובהגהה וע"כ נכון לנקר צפרניו בשעת נטילה ויש מקילין דחשיבי ליה מיעוטו שאינו מקפיד ע"כ וכ"כ בא"ח וסמ"ק כתב תניא בתוספתא דמקואות צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר והטיט והבצק שתחת הצפורן אפי' כנגד הבשר הרי אלו חוצצין ומפרש רבינו יעקב שמדבר בטיט הדומה לבצק שנדבק מאד כגון טיט של יוצרים וזהו מה ששנינו במס' מקואות (פ"ט) ואלו שאין חוצצין וכו' וקא חשיב צואה שתחת הצפורן ואפי' בטיט ובצק אם יש כ"כ מעט שאינו מקפיד אינו חוצץ וכתוב בסה"ת או גלד המכה שהוא יבש ואינו מקפיד או גלד שמצטער עליו אינו חוצץ אע"פ שבטביל' כל גופו רגילים להסיר הכל משום חומרא ע"כ והרשב"א כתב בפ' כל הבשר יש מי שאומר דצואה שתחת הצפורן חוצץ בין בטבילה בין בנט"י ומביאין ראיה מדתניא בתוס' דמקואות הטיט והבצק שתחת הצפורן הרי אלו חוצצין אבל רבותי' בעלי התוספות אמרו דלעולם אינו חוצץ לא בטבילת הגוף ולא בנט"י וטעות הוא ביד מי שאומר כך דהכי תנן בפ"ט דמס' מקואות אלו חוצצין באדם וכו' עד ובצק שתחת הצפורן וטעמא דבצק משום דמהודק ודבק הרבה אבל צואה כל שעה אדם נוטלה לפי שהיא מסרחת וכשהיא שם אינה מהודקת וא"א לחוץ ותוספתא דקתני הטיט והבצק היינו טיט של יוצרים או של בנאים שנדבק יפה כמו בצק ודומיא דבצק קתני אבל צואה שאינה מהודקת לא עכ"ל וגם בת"ה כתב ומה הן הדברים החוצצים הדברים שהם נדבקים ביותר על הידים ומונעים את המים מלבא שם כגון טיט היון וטיט היוצרים וטיט שמערבין בו לובן ביצה וכן הגלד שע"ג המכה ושרף היבש ובצק שתחת הצפורן וכיוצא בהם כדברים אלו שהם דבוקים הרבה ע"כ ולא הזכיר צואה שתחת הצפורן אכן בדיני הטבילה כתב דצואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר חוצץ ואפשר דאע"ג דבנט"י דרבנן היקל בטבילה דאורייתא רצה להחמיר ובת"ה הארוך בדיני טבילה כתב דאיתא בברייתא צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר חוצץ ובדיני נט"י כתב צואה שתחת הצפורן אינה חוצצת שאין אדם מקפיד ועוד שאינה מהודקת כ"כ ותנן במקואות אלו שאין חוצצין צואה שתחת הצפורן עכ"ל וצ"ל דאכנגד הבשר קאמר אבל שלא כנגד הבשר חוצץ כמו בטבילה: כתוב בהגהות אשיר"י פרק ב' דברכות בשם אור זרוע צריך ליזהר מגלד שעל המכה ומגלדי צואה דהיינו שחין שנתרפא ועשה עור למעלה ויש עליו גלדי למעלה: וכתוב עוד שם

בהגהות אשיר"י וצריך להסיר הטבעת מעל ידו בשעת נט"י ואף על פי שהרוקח כתב שא"צ נראה דהיינו מפני שהוא סובר ששיעור נט"י לחולין עד פרק אמצעי של אצבעות והטבעות הם מונחות באצבע למעלה מאותו פרק אבל לדברי הפוסקים שסוברים שצריך ליטול למעלה מאותו פרק צריך להסיר הטבעות אם הם מהודקים וכדתניא בתוספתא דמקואות השירים והנזמים והטבעות רפין אינם חוצצין אוצין פירש מהודקין חוצצין וכתבה הרא"ש בפ' תינוקת וא"ת טבעת מהודקת אמאי חייצא הרי מיעוטו שאינו מקפיד עליו הוא כבר תירץ שם הרא"ש בשם הראב"ד דמקפדת היא להסירו בשעת לישה וכיון שהיא מקפדת בשום פעם אע"פ שאינה מקפדת בשעת טבילה חייצא עכ"ל. ונראה דאפי' טבעת רפויה צריך להסיר בשעת נטילה אי משום דלא בקיאים בשיעור רפיון זה ואי משום דלא ליתו להתיר אף במהודקת: וכתב עוד הרשב"א בתורת הבית כל דבר שאין מקפיד עליו אינו חוצץ היה דרכו של זה להקפיד וזה אין דרכו להקפיד עליו למי שדרכו להקפיד חוצץ למי שאין דרכו להקפיד אינו חוצץ כיצד היה אחד צבע והיו ידיו צבועות אין הצבע חוצץ על ידיו אע"פ שיש על ידיו ממשו של צבעים לא היה צבע אם היו ידיו צבועות ויש מממש הצבע על ידיו ה"ז חוצץ שהדיו היבש חוצץ אבל הלח אינו חוצץ וכן הנשים שדרכן לצבוע ידיהן לנוי וכיוצא בזה אין אותו צבע חוצץ וכ"כ הוא ז"ל בדיני הטבילה ואם אין אחרים כיוצא בו מקפידין והוא מקפיד נראה דאזלי' אבתריה וחוצץ דכל דבר שהוא מקפיד אין לך חציצה גדולה מזו. מיהו אפשר דבהא נמי אמרינן דבטלה דעתו אצל שאר אנשים שהם כיוצא בו וצ"ע: וכתוב בסה"ת והא דתניא במס' מקואות (בתוספתא פ"ז) כל שחוצץ בכלים חוצץ בנדה ובחולין אינו חוצץ לא קשיא דההיא מיירי בנט"י ליגע לחולין שנעשו על טהרת תרומה וקדשים וההיא דפרק כל הבשר (חולין קו:) דקתני חוצץ בנט"י לחולין היינו לאכול פת חולין אבל יש מפרשים דההיא לחולין אינו חוצץ מיירי לאכול פת של חולין ולפיכך מקילים הם עכשיו בחציצה של נט"י וההיא דקתני חוצץ לחולין מיירי לאכילת חולין שנעשו על טהרת קדשים ותרומה וקשה על זה דבההיא דפרק כל הבשר כולה שמעתא מיירי לחולין גרידא ע"כ וכ"כ התוספות בפרק כל הבשר וכ"נ שם שהיא דעת הרא"ש וכן דעת הרמב"ם שסתם וכתב בהלכות ברכות שכל החוצץ בטבילה חוצץ בנט"י וכ"נ מדברי הרי"ף שכתב בפרק אלו דברים כל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנט"י והכי נקטינן: ודין מי שיש לו מכה בידו ורטייה עליה כתב רבינו בסי' קס"ב:

סעיף קטן ג

שיעור נט"י להרי"ף כל היד וכו' בפרק כל הבשר (שם) ת"ר קידוש ידים ורגלים עד לפרק לתרומה עד לפרק לחולין עד לפרק ופירש הרב רבינו אשיר"י לקידוש ידים ורגלים עד מקום חיבור היד לקנה: לתרומה עד מקום חיבור האצבעות ע"ג היד: לחולין עד פרק שני שבאצבעות ואסיקנא משמיה דר' יהושע בן לוי דעד לפרק בין לחולין בין לתרומה לחומרא וכן הלכתא וכתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים שלפי' זה נוטל שני קשרים משאר אצבעות וקשר אחד מהגודל ופסק הרוקח כלשון זה דלחולין סגי כשיטול עד לפרק האמצעי של אצבע אבל הרי"ף כתב ברייתא זו בפרק אלו דברים והוא גורס קידוש ידים ורגלים עד לפרק לחולין עד לפקק לתרומה עד לפרק ופירש ה"ר יונה שם והרא"ש בפ' כל הבשר דפקק הם הקשרים שבסוף האצבעות וה"פ קידוש ידים ורגלים עד הפרק חיבור היד והזרוע לחולין עד לפקק סוף האצבעות לתרומה עד לפרק סוף היד כמו קידוש וכתב ואסיקנא משום ריב"ל עד לפרק בין לחולין בין לתרומה והלכתא כוותיה וכתבו ה"ר יונה והרא"ש ולא כתב לחומרא דכיון דאמר עד לפרק ממילא ידענא דהוי לחומרא עד הקנה. וכתב הרא"ש וחומרא יתירה הוא ולא נהגו העולם כן עכ"ל ודברי הרמב"ם סתומים והרשב"א בתורת הבית כתב שכדברי הרב אלפסי ז"ל נראה לו עיקר וכתב רבינו ירוחם שכן נהגו העולם ובאמת שכן ראוי לנהוג כיון דלאו מילתא טריחא היא אמאי לא נפיק נפשין מפלוגתא ולא גרע הא ממאי דא"ר חסדא (שבת סב:) אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפנאי טיבותא ונכון להתנות ולומר שאינו מקבל עליו דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו כ"כ מים לא יצטרך להחמיר כמנהגו וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו:

סימן קסב

סעיף קטן א

גרסינן בפ"ק דסוטה (דף ד.) א"ר חייא בר אשי א"ר מים ראשונים צריך שיגביה ידיו וכו' תניא נמי הכי הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה שלא יבואו המים שחוץ לפרק ויטמאו את הידים עד כאן בפ"ק דסוטה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו דטעמא משום דתנן בפרק ב' דמסכת ידים (דף קנה) הידים מטמאים ומטהרים עד הפרק כיצד נטל הראשונים עד לפרק וכו' עד לכך צריך להגביה אצבעותיו למעלה הכל לשון הרא"ש בפ' כל הבשר וגירסתו במשנה זו כגירסת הרא"ש והרמב"ם וביאור הענין לפי גירסא זו שאין הידים מטמאות משקין אלא עד הפרק אבל משקין שנגעו חוץ לפרק טהורין וכן אין מים שניים מטהרין את הראשונים אלא בעודן

בתוך הפרק אבל נפלו עליה חוץ לפרק אין מטהרין אותם וחוץ לפרק דרישא וסיפא הוא שהיו בתחלתן תוך הפרק ויצאו אח"כ חוץ לפרק לפיכך ברישא טהורים שמים השניים הטהורים הם לבדם יצאו חוץ לפרק ושם לא קבלו שום טומאה אבל בסיפא שמים הראשונים הטמאים יצאו חוץ לפרק והשניים שיצאו אחריהם לא טהרו שם כמו שביארנו לפיכך כשחזרו ליד טימאוה כ"כ בסמ"ג וכן פירשו הרמב"ם ורבינו שמשון וכ"כ הרא"ש שם ובפרק כל הבשר ובתשובות וכ"כ ג"כ הרמב"ם בפי"א מהל' מקואות וכך הם דברי רבינו: אבל רש"י כתב משנה זו בפ"ק דסוטה והוא גורס נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאין וכך הוא גירסת סה"ת ומשמע דטעמא משום דראשונים חוץ לפרק ושניים עד הפרק הוא דטמאה הא אם נטל גם השניים חוץ לפרק טהורה טהרו שניים את הראשונים שהם חוץ לפרק ורבינו שמשון כתב בפ"ב דמסכת ידים פירש הקונטרס בפ"ק דסוטה דהכי תנן נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה נטל הראשונים חוץ לפרק ושניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה אגב חורפיה לא עיין בה דאלו ואלו אם חזרו לפרק טמאה לבד כשנטל ראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה עכ"ל. והערוך כתב בערך מים שצריך להגביה ידיו שמא יצאו המים לזרועו שלא נטל אותו במים שהוא חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים נראה מדבריו שהטומאה בא למים שעל הזרוע מחמת הזרוע ואין כן דעת המפרשים וכמו שכתבתי: ויש לשאול לדעת המפרשים שהחששא אינה אלא מפני המים שנטמאו ביד ויצאו חוצה לה שיחזרו ליד ויטמאו אותה למה אמרו צריך שיגביה ידיו טפי הוה עדיף שישפיל ידיו מתחילה ועד סוף דהשתא א"א להמצא חוץ ליד מים שנטמאו בה ותירץ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל דהא דאמרינן שלא יצאו המים חוץ ויחזרו ויטמאו את הידים זה הפרק אינו הפרק העליון במקום חיבור היד והזרוע אבל הוא בפרק התחתון כלומר מקום חיבור האצבעות לכף ומזה הפרק עד הפרק האחר הוא מקום טומאה כלומר ממקום חיבור האצבעות לכף למקום חיבור הכף לזרוע אע"פ שא"צ נטילה לחולין מ"מ מים הנוגעים שם נטמאו וא"כ אם היה משפיל ידיו לצד מטה בשעת נטילה יצאו המים מכף היד ויטמאו את האצבעות ולכך א"א להשפיל ידיו לצד מטה בשעת נטילה כך הבנתי מתוך דבריו אע"פ שלשונו אינו מבורר יפה וכתב שתירוץ זה אינו אלא לדעת הסוברים דלחולין א"צ ליטול אלא עד מקום חיבור האצבעות אבל לדעת רי"ף שצריך ליטול עד מקום חיבור היד לזרוע אכתי קשה וצ"ע ע"כ ולע"ד נראה דאפשר לומר דאה"נ שאם בא להשפיל ידיו לצד מטה ש"ד ומה שאמרו וצריך שיגביה ידיו למעלה לאו

למימרא שאם רצה להשפילם מתחלת הנטילה אינו רשאי אלא היינו לומר שאם בא שלא להשפיל ידיו צריך שיגביהם למעלה ולא ישפילם אחר שהגביהם עד שינגבם משום דחיישינן שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים אלא שקשה בעיני דלא אישתמיט שום מפרש או פוסק שיכתוב כן וגם כי לשון צריך שיגביה ידיו לא משמע הכי ולכן נ"ל דאע"ג דכשישפיל ידיו היה ג"כ תיקון לענין זה כמו בהגבהתם רצו חכמים לתקן שיגביהם ולא ישפילם משום אסמכתא דקרא דוינטלם וינשאם: כתב האגור בשם רבינו אביגדור כהן מצאתי נ"ל שאם אדם רוחץ כל ידיו כשרוצה לאכול א"צ לזקוף את הידים למעלה במים ראשונים ע"כ נראה שדעתו כדעת הרשב"א שאכתוב בסמוך: כתב המרדכי בפרק אלו דברים בשם התוס' שהמטביל ידיו א"צ להגביהם וכ"כ סמ"ג בשם התוס' ג"כ ונראה הטעם לפי שאין שם מים שנטמאו ביד ומטעם זה נ"ל דה"ה למי ששפך רביעית בפעם אחת על ידיו דכיון דאין שם מים טמאים כלל כמו שנתבאר לא חיישינן אם אינו מגביהם ומצאתי לסמ"ק שכתב ואם נוטל כל יד ויד מרביעית א"צ להגביה ידיו ע"כ ונראה דבנוטל כל יד בפני עצמה מיירי ומש"ה הצריך רביעית לכל יד דכל ששפך פחות מרביעית בבת אחת נטמאו המים ואם שפך רביעית בבת אחת ל"ש על ידו אחת ל"ש על שתי ידיו לא נטמאו המים ומיהו לדעת הערוך שפירש שהטעם שצריך שיגביה ידיו מפני שמים היוצאים מיטמאים בזרוע אפי' במטביל ידיו צריך שיגביה דהא איכא למיחש שמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים: כתב האגור בשם א"ז מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה אבל אנו שנוטלין שלשה פעמים אין לחוש ע"כ ואיני רואה טעם בזה: ואהא דאמרינן צריך שיגביה ידיו פירש רש"י ראשי אצבעותיו שיהיו המים משפעים לצד זרועותיו ומשמע שטעמו מפני שסובר שא"צ ליטול לחולין אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף ליכא לפרושי שיגביה כל היד אלא האצבעות לבד שהם המקום שצריך נטילה:

סעיף קטן ג

ודע שהרי"ף הביא הא דהנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק וכו' בסוף פרק אלו דברים ופירשו תלמידי ה"ר יונה שיעור הנטילה עד הפרק שהוא בין חיבור היד והזרוע כדכתבינן לעיל ועכשיו בא להשמיענו שבשעת הנטילה צריך שיזהר שלא יגביה ידיו למעלה עד שינגבם מפני שאם יגביהם יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים שעל הידים טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו הידים ולא עלתה לו נטילה עד כאן ויש לתמוה דהא בהדיא קתני שיגביה ידיו כדי שלא יצאו מים וכו' ואיך פירש שלא יגביה ידיו כדי שלא יצאו מים וכו' ומהרי"ן חביב ז"ל כ' על זה שתלמידי ה"ר יונה

היתה כוונתם רצויה לעשות סייג להמון העם שיזהרו בנט"י מתחלה ועד סוף באופן שלא יבאו לטעות מתחלת הנטילה כי ההגבהה שצוה רב לעשות הוא בסוף הנטילה אחר שהשלים שפיכת המים על ידיו וההגבהה שצוו תלמידי הר"י הוא מתחלת הנטילה ועד הניגוב הנה רב דיבר בהווה כי סתם נוטלי ידים הם שופכים מים בשפע ומגביהים ידיהם באופן שהמים מתפזרין בכל היד תוך הפרק וחוץ לפרק ועל יסוד זה בא רב החכם הרופא לשבורי לב ולהעלות רפואה למכה דהיינו שהמים כבר יצאו חוץ לפרק הורה וצוה שחייב להגביה ידיו מיד בסוף הנטילה עד שינגב כדי שלא יחזרו המים לתוך הפרק אשר כבר יצאו חוץ לפרק ובאו אחר כך תלמידי הר"י ואמרו הלא דרך רב טוב הוא לרפאות החולי אולם הדרך הטוב והישר להורות את בני ישראל המון העם איך לא ישימו מחלה ובזה לא יצטרכו לרפואות תעלה והוא שיהו נזהרים בתחלת הנטילה שלא יגביהו ידיהם כלל באופן שלא יצאו טיפי מים חוץ לפרק עד שישלים הניגוב כי מי שאין לו חולי א"צ לרפואה וזה הדרך ישכון אור לשמור משמרת בדור האחרונים המתגלגל ויורד בידיעת שמירת המצות ובעבור זה יחשבו רבים כי די להם אם יקיימו וינטלם וינשאם ר"ל שמיד אחר סוף הנטילה יגביהו ידיהם ולא ישיתו אל לבם כי הם צריכים לעמוד על משמרתם ולהעמיד ידיהם בהגבהה עד שינגבו ואם לא עשו כן אלא אחר ההגבהה השפילו ידיהם קודם הניגוב לא עשו ולא כלום שהרי המים שיצאו חוץ לפרק יחזרו לתוך הפרק ויטמאוה ובמה יתוקן החשש הזה כשיהיו נזהרים מתחלת הנטילה ועד הניגוב שלא יגביהו ידיהן כלל וזה מבואר בלשונם שאמרו ויחזרו ויטמאו את הידים ולא עלתה לו נטילה עכ"ל . ואני שמעתי ולא אבין איך שאפשר להעלות על הדעת דבר זה שתלמידי ה"ר יונה באו לפרש דברי רב ואמרו תיקון לדבר היפוך מתיקון רב ועוד שהרי כתבו ועכשיו בא להשמיענו שבשעת הנטילה צריך ליזהר שלא יגביה ידיו למעלה וכו' הרי מבואר בדבריהם בהדיא שלפרש דברי רב באו ולא לומר תיקון היפוך תיקון רב ולכן נלע"ד שהוקשה לה"ר יונה היכי יהיב טעמא לצריך שיגביה ידיו כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק וכו' דהא מהאי טעמא הוה עדיף טפי למימר שישפיל ידיו מתחילת הנטילה דאז ודאי לא יצאו המים חוץ לפרק בשלמא לדברי האומרים שנט"י אינו אלא עד חיבור האצבעות לכף היד איכא למימר דה"ק אם בא להגביה ידיו רשאי ובלבד שלא ישפילם אח"כ כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק וכו' כלומר כדי שלא יחזרו מים שיצאו חוץ לפרק ויטמאו את הידים דהשתא מאחר שכיון שהגביהם שוב אינו משפילם והגבהה אינה אלא שמגביה ראשי אצבעותיו שיהיה המים משפעים לצד זרועותיו ולא על זרועותיו ממש שאין המים יכולים לצאת כ"כ א"כ כשבא לנגב ידיו

מנגב גם כל פיסת היד עד מקום חיבור היד לזרוע ותו ליכא למיחש למידי אבל לדעת הרי"ף שצריך ליטול כל היד עד מקום חיבורה לזרוע א"כ כי אמרינן צריך שיגביה ידיו ממש דהיינו כל היד עד הזרוע וכשמגביה ידיו כן הרי המים ניגרים על הזרוע וכשבא לנגב היד אינו יכול לנגב הזרוע לפי שמכוסה בבגדים ואח"כ חוזר ונוטף על הידים ומטמא אותן וא"כ הל"ל צריך שישפיל ידיו במים ראשונים כשם שאמרו במים אחרונים לכך פירש דהא דאמרינן דצריך שיגביה ידיו לאו הגבהה גמורה קאמרינן אלא הגבהה קצת הוא בכדי שלא יוכלו המים לצאת מהיד לזרוע דאל"כ איכא למיחש שמא יצאו המים חוץ לפרק חיבור היד והזרוע ויחזרו ויטמאו את הידים ומשמע דבמאי דקתני כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק הוא מפרש כך כלומר הא דצריך שיגביה ידיו לאו הגבהה גמורה קאמינא אלא הגבהה קצת בכדי שלא יצאו המים חוץ לפרק: והרמב"ם אע"פ שהוא סבר שא"צ מים שניים אלא לאכילת תרומה בלבד וכמו שהוכחתי בסימן ק"ס כתב בפ"ו מהלכות ברכות מים הראשונים צריך להגביה ידיו למעלה עד שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים ונראה דהיינו לומר שאם לאכילת חולין רצה לחלק רביעית מים חציה למים ראשונים וחציה למים שניים ונטל ראשונים ושניים חוץ לפרק ויחזרו ליד טימאוה: והרשב"א כתב בתשובה שהוא לא כתב בשער הקדושה שהנוטל צריך שיגביה ידיו מפני שהוא פסק דלחולין עד לפרק העליון שהוא סוף כף המחובר לזרוע וכל שנוטל עד שם וחוזר ונותן שניים עד אותו פרק עצמו למה נחוש שהרי למקום שנתן הראשונים יתן השניים וליוצאים למעלה מן הפרק ההוא על קנה הזרוע אין לחוש שאותם אין להם שום טומאה שלא גזרו אלא על הידים וההיא דפ"ק דסוטה בשלא נטל אלא עד פיצול האצבעות ולפיכך צריך להגביה שמא מים הראשונים יצאו חוץ לפרק ואע"פ שנתן השניים עד הפיצול יחזרו אותם ראשונים שיצאו חוץ לפרק ויטמאו את הידים וא"ת א"כ נלמד משם שא"צ ליטול עד סוף הכף ויקשה למה שפסקתי אני לא היא דההיא דסוטה דרב היא ורב לקולא כדאיתא בפרק כל הבשר (חולין קי:) אמר רב ע"כ לחולין וכו' עכ"ל נראה מדבריו שהוא מפרש שהחששא של רב אינה אלא שיטמאו המים בכף היד ויחזרו לאצבעות שהוא מקום הנטילה וכדעת בעל הערוך שהוא סובר שחששת רב אינה אלא שיטמאו המים בנגיעתם מקום שאינו מכלל היד לענין נטילה וסובר עוד הרשב"א דעד הזרוע איכא למימר דנטמאו המים מחמת נגיעתם שם אבל מפרק הזרוע ולמעלה לא וטעמא משום דאין טומאה זו אלא בידים לבד משום דעסקניות הן ועד פרק הזרוע איכא האי חששא אבל לא משם ולמעלה אי נמי משום דעד פרק הזרוע איקרי יד לענין קידוש ידים ורגלים: ומ"ש רבינו דין נטילה שאדם שופך מן הכלי ב'

פעמים על ידו הראשונים טמאים והשניים מטהרים את הראשונים כ"כ התוס' והרא"ש בפרק כל הבשר (חולין קז.) וכ"כ סמ"ג והתרומה והמרדכי פרק אלו דברים וכתבו כן לפי שהם סוברים דמים שניים דתנן במסכת ידים אפילו לחולין נמי מיתנו וכתבו נראה מתוך המשנה דהיינו דוקא כשלא שפך רביעית בבת אחת אבל כששפך רביעית בבת אחת ידיו טהורות וכתבו רבינו בסימן זה:

סעיף קטן ד

בספר המצות כתב מה שמזכיר מים ראשונים ושניים היינו דוקא במים שבאין לטהר וכו' כ"כ ג"כ התוס' בפ' כ"ה ודבר פשוט הוא שאם ידיו נקיות די לו בשני פעמים כדקתני מתניתין:

סעיף קטן ה

תנן מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים בריש מסכת ידים (דף קנד) ופי' שם הרא"ש הנוטל ידיו צריך ליטול עד הפרק והראשונים ושניים דתנן בכולה מכילתין היינו כששופך על ידו פעמיים כדי ליטול יפה וכך היא דין נטילה אם אדם שופך על שתי ידיו רביעית כאחת נטהרו ידיו אבל כששופך פעמיים נטמאו הראשוני' והשניים מטהרים את הראשונים וקא אמרה מתניתין דאם נטל הראשונים ולא הגיעו לפרק אין מוסיף עליהם שכל מה שמוסיף עליהם הוא מוסיף טומאה כיון שלא נטל בפעם אחת עד הפרק אלא צריך לנגב תחלה ואחר כך נוטל אבל השניים שבאים לטהר הראשונים יכול להוסיף עליהם ואפשר לומר דהא דאסרה מתני' להוסיף על הראשונים היינו שאינו שופך אלא במקום שלא הגיעו המים הראשונים אבל אם כשהוסיף נטל עד הפרק בשטיפה אחת שרי והוי טעמא משום דאין דרך נטילה בכך כדאיתא בפ"ב דגיטין (טו:) אמרי דבי ר' ינאי אין ידים טהורות לחצאין עכ"ל וכך הם דברי רבינו שמשון שם וכך הם דברי רבינו וכבר כתבתי שדעת הרמב"ם שלא הוזכרו מים שניים אלא לענין תרומה בלבד וא"כ משנה זו לא לענין חולין נשנית כלל ולפיכך לא כתב בפ"ו מהלכות ברכות שאין מוסיפין על המים ובפ' י"א מהלכות מקואות כתב נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מידו ה"ז ידו טמאה כשהיתה ואם עדיין יש על מקצת שנטל בתחלה טופח ע"מ להטפיח הרי זו טהורה בד"א במים ראשונים אבל בשניים נוטל מקצת ידיו וחוזר ומוסיף על מקצתן ע"כ דבריו מוכיחים שהוא ג"כ מפרש כדברי הרא"ש ורבינו שמשון דהא דאסרה מתני' להוסיף על הראשונים היינו אם אינו שופך אלא במקום שלא הגיעו המים הראשונים אבל אם כשהוסיף נטל עד הפרק בשטיפה א' שרי ומ"ש שאם עדיין יש על מקצת שנטל בתחלה טופח ע"מ להטפיח ה"ז טהורה הוא מדגרסי' בפ"ב דגיטין דבעי אילפא ידים טהורות לחצאין או אין טהורות לחצאין ה"ד אילימא דקא משי פלגא

דידיה והא אמרי דבי ר' ינאי ידים אין טהורות לחצאין לא צריכא דאיכא משקה טופח וכי איכא משקה טופח מאי הוי והתנן הניצוק והקטפרס והמשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה לא צריכא דאיכא טופח להטפיח הא נמי תנינא טופח להטפיח חיבור דילמא לענין מקואות כלומר אבל לענין נטילה תיבעי וסובר הרב דכיון דבעיין לא איפשיטא ה"ל ספק בטהרת ידים דטהור וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד וז"ל ראשונים אין נוטלין לחצאין כגון דמשא פלגא פלגא דידיה וליכא משקה טופח. ויש לתמוה על רבינו שמשון והרא"ש למה לא כ"כ דהא דאין מוסיפין על הראשונים דוקא כשניגב חצי ידו עד שלא נשאר בה טופח ע"מ להטפיח אבל אם עדיין היא טופח ע"מ להטפיח מוסיפין עליהם ואפשר שהם סוברים דלא אמרו ספק בטהרת ידים טהור אלא כגון ספק נעשה בהם מלאכה או לא נעשה וכיוצא בזה אבל בעיא דלא איפשיטא לא אלא דאכתי קשה מאי שנא מכל ספיקי דרבנן דהוי לקולא אפי' היכא דהוו בעיי דלא איפשיטו וצ"ע והרשב"א כתב בת"ה מים ראשונים צריך להיות שופך מקצתן על הידים ומפסיק מפני שהמים הראשונים של מים ראשונים טמאים שנטמאו מחמת הידים ואח"כ שופך פעם שניה מותר הרביעית על הידים כדי לטהר המים הראשונים שעל הידים וי"א שאם רצה לצוק כל הרביעית על הידים כדי לטהר המים הראשונים שעל הידים ועל מקום הפרק שהוא צריך ליטול עושה ואינו נמנע ולא אמרו ומפסיק אלא בשלא נטל תחלה אלא חצי הפרק ולפיכך אם בא עכשיו ליטול החצי הנשאר מפסיק בנגוב כלומר שאם יצאו המים שעל החצי שיטול עכשיו יטמאו את המים שעל החצי הראשון ואם כדברי זה אינו כהלכה שהנוטל ידיו לחצאין כל יד ויד לחצאין טמאות כמו שהיו עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו וי"מ שניים מים אחרונים וראשונים מים ראשונים כלומר דבנטילה שלפני הסעודה אפי' שפיכה שנייה מים ראשונים מיקרייא ואין מוסיפין עליהם ולא אמרו מוסיפין עליהם אלא במים אחרונים דהנהו מיקרו שניים: ואפשר שזה שכתב רבינו וי"מ שניים מים אחרונים וכו' היינו מדכתב רבינו שמשון על משנה זו דאיתא בירושלמי התם תני המים שלפני המזון רשות ושלאחר המזון חובה אלא שבראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק מהו נוטל ומפסיק רבי יעקב בר אחא אמר נוטל ושונה משמע דמפסיק היינו דמנגב תחלה ואח"כ נוטל כמו שפירשתי אבל באחרונים אינו מפסיק כלומר דא"צ לקנח. לאחרונים קרי שניים כדקאמר התם (חולין קו.) על השניים יצאה אשה מביתה עכ"ל. כלומר דבמים ראשונים אם לא הגיעו לפרק אין מוסיפין דכיון דלא טהרו את הידים כל מה שמוסיף עליהם הרי זה מוסיף טומאה וצריך לנגב ידו

ואח"כ נוטל אבל במים אחרונים א"צ לנגב ידיו אלא מוסיף והולך ואינו חושש ובאמת שנכון לומר שלזה נתכוון רבינו בדבריו אלא אע"פ שאינו מפורש כל הצורך בלשונו וא"כ הוא משמע ליה לרבינו שהירושלמי מפרש מתני' דמוסיפין על השניים במים שלאחר המזון דוקא אבל מים שלפני המזון אפילו מים שניים אין מוסיפין דכל שלפני המזון בכלל אין מוסיפין על הראשונים הוא. ול"נ דאפשר שגם הירושלמי יפרש דמוסיפין על השניים במים שלפני הסעודה וכמו שפירשו רבינו שמשון והרא"ש ואע"פ שהירושלמי קרי למים אחרונים שניים לישנא דמתני' לחוד ולישנא דאמוראי לחוד ורבינו שמשון לא הביא הירושלמי לומר שהוא מפרש המשנה בענין אחר אלא להוכיח דכשלא הגיעו הראשונים עד הפרק צריך לנגב ידיו דהא קאמר נוטל ומפסיק וזהו שכתב משמע דמפסיק ומנגב תחלה ואחר כך נוטל כמו שפירשתי:

סעיף קטן ז

תנן נטל ידו ושפשפה בחבירתה טמאה בפ"ב דידים והביאה הרא"ש בפ' כ"ה:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו אם שפך מים על ידו אחת ושפשפה בחבירתה וכו' עד שהשופך רביעית כאחת אין צריך מים שניים לטהרם הכל דברי הרא"ש בפרק כל הבשר וכתוב בהגהות מיימונית בשם סמ"ג שה"ה אם נגע בהן אחר שלא נטל את ידיו בעודם לחות מן המים צריך לחזור וליטול שהרי זה טימאם ע"י המים שעליהם: וכתבו עוד לכך צריך ליזהר כששופך מים שלישיים שהם שניים לבד מן הראשונים שלא יגע יד בחבירתה עד שישפוך גם זה על השניה או שישפוך על שתיהן כאחת ואם נטל כל יד מרביעית א"צ לכל זה עכ"ל: ודע דהא דיד נטמאת בשפשוף בחבירתה דוקא כשנטל ידו א' ואח"כ שפשפה בחבירתה אבל אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת נוטל דשתיהן נחשבות כיד אחת ואינם מטמאות זו את זו וכ"כ רבינו שמשון והרא"ש בפ"ב דמסכת ידים משנה ב' כמו שאכתוב בסמוך וכן נ"ל ממה שנתבאר בסוף סימן ק"ס נוטלין ד' או ה' זה בצד זה וזה על גב זה וטעמא משום דכולהו כיד אחת חשיבי וכן פי' הרמב"ם על אותה משנה וכ"כ ג"כ על הא דתנן לשתי ידיו משטיפה אחת ר"מ מטמא עד שיטול מרביעית והלכתא כת"ק אשר יאמר כי אפילו היו ב' ידיו משטיפה אחת יצא ורחץ מים ראשונים כמצותן וכ"כ בפי"א מהלכות מקואות וז"ל נטל שתי ידיו משטיפה אחת הרי אלו טהורים ואין אומרים הרי זה כנוטל ידו אחת במים שירדו מעל ידו השניה אפילו ירדו ה' זה בצד זה או זה על גב זה ובלבד שירפו שיבואו בהם המים ע"כ וגם רבינו כ' בסימן זה יאחוז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו כאחת וגם המרדכי כתב בפרק אלו דברים הנותן מידו אחת על חבירתה אסור וטוב ליזהר לשפוך על שתיהן בבת אחת: ודע שעוד שנינו

בפ"ב דמסכת ידים נטל את הראשונים לידו אחת ונמלך ונטל את השניים לשתי ידיו ידיו טמאות נטל את הראשונים לשתי ידיו ונמלך ונטל את השניים לידו אחת ידיו טהורות ופי' שם הרא"ש נטל את הראשונים לידו אחת בתוספתא מפרש לא שלא נטל כי אם ידו אחת אלא מיירי שנטל שתי ידיו זו לעצמה וזו לעצמה ונמלך כשנטל השניים הגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת ידיו טמאות לפי שכשצירף ידיו זו לזו לקבל המים השניים נטמאו ידיו בנגיעתם זו לזו דמים שעל יד זו מטמאים מים שע"ג חבירתה וגם את היד כמו שהן מטמאין ככר של תרומה ומה שנגע בהם כדאיתא לעיל וכשנטל את השניים לא טהרו את הראשונים כיון שנטמאת מחמת חבירתה אלא אדרבה גם את השניים נטמאו מהן וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהן כאחת אבל כשנטל את הראשונים לשתי ידיו כאחת נחשבות שתי ידיו כאחת ואינם מטמאות זו את זו וכן פירשה רבינו שמשון והרמב"ם שם וכתב דינים אלו סמ"ג והרמב"ם כתבם בפי"א מה' מקואות אבל בפ"ו מה' ברכות לא כתב דבר מזה ונראה שהטעם מפני שהוא סובר שלא הוזכרו מים שניים לאכילת חולין אלא לאכילת תרומה וכמו שהוכחתי בסוף סימן ק"ס ותימה דמ"מ ה"ל למיכתב הא דנטל ידו אחת ושפשפה בחבירתה טמאה דשייכא נמי בחולין ועוד דנטל את הראשונים לידו אחת ואת השניים לשתי ידיו ידיו טמאות בחולין נמי שייכא וכגון שנטל הראשונים בפחות מרביעית דעדיין לא נטהרו ידיו עד שיגמר שפיכת הרביעית וא"ל דכי היכי דסבר שא"צ מים שניים לחולין ה"נ סבר דלא חיישינן אם נטל ידו אחת ושפשפה בחבירתה ולא אם נטל הראשונים לידו אחת והשניים לשתי ידיו דלא הוזכרו טומאות אלו אלא לאכילת תרומה לבד אבל לאכילת חולין לא קפדינן בהכי כלל שהרי כתב בפ"ו מהלכות ברכות שצריך שיגביה ידיו למעלה עד שלא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים הרי בהדיא שהוא חושש לאכילת חולין למים שנטמאו בידים ויצאו חוץ לפרק שלא יחזרו ויטמאו את הידים דליכא למימר שאין טעמו שם מפני שנטמאו המים בידים דלחולין לא קפדינן בהכי אלא הטעם מפני שנטמאו המים מחמת לכלוך הזרוע וכדברי בעל הערוך שהרי הוא בעצמו כתב בפי"א מהלכות מקואות נטל הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו לידו נטמאת ידו שהמים הראשונים שחוץ לפרק נטמאו מחמת ידיו ואין המים השניים מטהרים מים שחוץ לפרק ולפי שחזרו המים שחוץ לפרק לידו טמאות הרי מבואר בדבריו שאין טומאת המים מחמת הזרוע אלא מחמת הידים ודוחק לומר דבפי"א דהלכות מקואות דבדיני נטילה לאכילת תרומה עסיק נקט שנטמאו המים אף מחמת הידים אבל בפ"ו מהלכות ברכות דבדיני נטילה לאכילת חולין עסיק דליכא למימר דחיישינן לנטמאו המים מחמת הידים הוצרך לומר דנטמאו

מיהא מחמת לכלוך הזרוע ויותר ראוי לומר אע"ג דדין מים שניים סבר הרמב"ם דלא צריך אלא בתרומה וכמו שהוכחתי בסוף סימן ק"ס מ"מ דינים הללו לאכילת חולין נמי איתנהו שאם נטל ידו אחת ושיפשפה בחבירתה טמאה וכן היכא שחלק מי רביעית לשנים ויצאו מים ראשונים חוץ לפרק וחזרו נטמאת היד ולא חשש להאריך בהם בפ"ו מהלכות ברכות לפי שסמך על מ"ש בפי"א מהלכות מקואות וגם כי שם הוא מקומם על הדרך שנשנו במשנה כי בהלכות ברכות רמזם במה שכתב שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו שהשופך רביעית כאחת א"צ מים שניים לטהרם כ"כ התוס' והרא"ש בפרק כל הבשר והמרדכי בפרק אלו דברים והביאו ראיה לדבריהם מדתנן בפ"ב דמסכת ידים נטל לידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה לשתי ידיו משטיפה אחת ר"מ מטמא עד שיטול מי רביעית וכ"כ ג"כ הרמב"ם בהלכות ברכות יש לנוטל ליתן על ידיו מעט מעט עד שיתן כשיעור ואם נתן הרביעית כולה בשטיפה אחת כשר ונראה הטעם לפי שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאינה צריכה שטיפה ב' פעמים כמו שכתבו סמ"ג והמרדכי בשם התוספתא אבל מדברי הראב"ד שכתב הכלבו נראה שאם שפך רביעית בבת אחת על ידיו לא מהני וזה לשונו שאלו הראשונים ב"ה מים שניים מטהרים מים ראשונים מטהרים המים שעל הידים ואחר שהמים הראשונים מקבלים טומאה מן הידים היאך השניים מטהרים המים שעל הידים ויחזרו הראשונים שהם טמאים ויטמאו את המים והשניים מקבלים עוד טומאה מן הידים ואין להם טהרה לעולם שהרי אמרו שמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים אלמא הראשונים מקבלים טומאה מן המים שחוץ לפרק וחוזרין ומטמאין אותם ואומר אני כי עיקר טומאת הידים שאמרו לא טומאה ממש היא אלא טומאת לכלוך מגע זיעה או צואה או שהרג מאכולת וגזרו עליהם טומאה מאותו הלכלוך כאילו נגעו בטומאה ומה שאמרו ראשונים מטהרים את הידים כלומר מורידין מהם הזיעה והלכלוך שעליהם שממנו הן טמאות ובאין השניים ומדיחין אותם המים שהם מטושטשות עם הזיעה והלכלוך שעל ידים ומפני זה צריך שיפסיק במים הראשונים שאם יתן כל הרביעית עליהם בבת אחת הנה שהן מורידין הלכלוך מעליהן מ"מ הנשארים על היד משיורי טשטוש הן ולכך צריך שיפסיק בהם כי המים הראשונים מדיחים את הטשטוש ומה שישאר ע"ג היד מן הנקיים הוא הילכך חששו שמא יצאו מים שניים חוץ לפרק והם מטושטשות מאותו מקום שהם ראשונים

ויחזרו ויטמאו את הידים טומאת לכלוך ולפיכך צריך להגביה ידיו בשניים כנ"ל באמת ובירור עכ"ל עיין בת"ה כי דעתו דאף בנותן רביעית בבת אחת צריך מים שניים:

סעיף קטן י

וממ"ש רבינו ואח"כ ישפשפם משמע דהנוטל ידיו צריך לשפשפם וכ"כ הרמב"ם בפי"א מה' מקואות הנוטל ידיו צריך לשפשפם וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד וכ"כ סמ"ג בשם התוספתא וגם הרמב"ם כתב בהקדמת מסכת ידים וכבר נתבאר בתוספתא כי הנוטל ידיו צריך לשפשף ר"ל שיחכך קצתם בקצתם ורבינו שמשון כתב תוספתא זו בפ"ב דמסכת ידים וז"ל הנוטל ידיו צריך לשפשף שפשפה בחבירתה טמאה בראשו או בכותל טהורה חזר ונגע בהן טמאה ופי' צריך לשפשף כלומר לקנח מים שעל ידיו במפה או בשאר דברים כדאמרי' פ"ק דסוטה (ד:) כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא ושפשוף ל' קנוח הוא כי ההוא דר"פ אמר להם הממונה (יומא כט:) זאת אומרת מצוה לשפשף ובסוף יה"כ (יומא פח.) מבערב ישפשף וכשלא נטל כי אם הראשונים איירי דאי נטל את השניים היכי קתני סיפא בשפשף בראש חזר ונגע בהן טמאה הרי טיהרו השניים את הראשונים שע"ג היד כדקתני מתניתין ומיהו אפשר דשפשוף בעי לעולם עכ"ל. ולפ"ז אין מכאן ראיה שצריך לשפשף שתי ידיו זו בזו בשעת נטילה ואם זו היתה ג"כ כוונת הרמב"ם צריך טעם למה בהל' ברכות כתב דין זה בלשון ניגוב כדאיתא בפ"ק דסוטה ובהל' מקואות כתבו בלשון שפשוף כלשון השנוי בתוספתא אבל הרא"ש כתב בפ' כל הבשר כלשון הזה והנוטל צריך שישפוף אחר על ידיו ואם אין אחר יאחוז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו או ישפוך על זו רביעית ועל זו רביעית ואח"כ ישפשפם זו בזו ע"כ נראה מדבריו שהוא מפרש דמאי דתניא צריך לשפשף היינו לומר שצריך לשפשף ב' ידיו זו בזו וכ"נ שהוא דעת ר"י שהעתיק לשון הרא"ש שכתב ואח"כ ישפשפם זו בזו ולפ"ז יש לתמוה על הרמב"ם שהשמיט דין זה בהלכות ברכות דאין סברא לחלק בין אכילת תרומה לאכילת חולין בזה וצ"ל שסמך על מ"ש בהלכות מקואות: כתב הכלבו בשם הראב"ד אם שפשף ידיו זו בזו שיהיה נזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו המים מפני שהן מטמאות זו את זו ע"כ. ומדקאמר אם שפשף ידיו משמע שא"צ לשפשף ומיהו איכא למידחי דמשום דאפשר לשפשף בכותל וכיוצא וא"צ לשפשף זו בזו מש"ה קאמר אם שפשף אבל שפשוף מ"מ צריך הוא לעשות: ומ"ש שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו המים נראה דהיינו לדברי האומרים דנט"י עד מקום חיבור האצבעות לכף היד אבל לדברי המצריכים ליטול עד מקום חיבור הכף לזרוע ליכא למיחש להכי דמשם ולמעלה אין שם יד עליו לשום דבר ואינו מטמא ומיהו לדעת הערוך

גם בזרוע שייך טומאה כמו שכתבתי לעיל: והא דתניא בתוספתא זו שפשפה בחבירתה טמאה כבר נתבאר בסימן זה: והא דתניא בראשו או בכותל טהורה פי' רבינו שמשון בראשו או בכותל שפשפה לנגבה טהורה חזר ונגע בהן לאחר ששפשף ידו בראשו או בכותל חזר ונגע באותם מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל טמאה שאותן מים טמאים חזרו וטמאו את היד שנגע בהם אע"ג דכל כמה דלא שפשף מיטהרי בשפשוף השתא דחזר ונגע גרע וצריך ליטול בתחלה לידו אחת ע"כ והיכא דנטל ברביעית ושפשפה בראש או בכותל וחזר ונגע בהן נראה דטהורה לדעת הנך רבוותא שסוברים שהשופך רביעית כאחת א"צ מים שניים לטהרם דע"כ לא מטמא בתוספתא אלא כשנטל ידו אחת בפחות מרביעית דאתו משיורי טהרה אבל כשנטל ברביעית שלם טהרו הידים וגם המים שעליהם לגמרי ואם שפשף בראשו או בכותל ואחר כך נגע בהם טהורה:

סעיף קטן יא

וצריך ליזהר כששופך מים הראשונים שלא ישאיר על ידו צרור או קיסם וכו' כ"כ הרא"ש בפרק כל הבשר והדין הזה משנה בפ"ב דמס' ידים (שם) נטל את הראשונים ונמצאת על ידו קיסם או צרור ידיו טמאות שאין המים האחרונים מטהרים אלא מים שעל גבי היד. ופירש שם הרא"ש ונמצא על ידיו קיסם או צרור אע"ג דרפוים הם ובאו בהם המים ואין כאן חציצה ידיו טמאות לפי שמים שעל הצרור נטמאו מחמת ידיו והמים השניים אין מטהרין אלא שע"ג היד והמים שעל הצרור נשארו בטומאתן וחזרו וטמאו את היד וכן פי' רבינו שמשון:

סעיף קטן יב

ומ"ש הרא"ש וגם רבינו או שום דבר שהוא בתוך המים היה נראה לומר שהוא כדי לכלול דבר שהוא מבריית המים כגון יבחושים וכיוצא בהם ולאפוקי מרשב"ג דאמר כל שהוא מבריית המים טהור כדאיתא בפ"ב דמסכת ידים אלא דבפ"ב דזבחים (כב.) משמע דהלכתא כוותיה וכמו שכתבתי בסי' ק"ס ולכן צריך לומר שלא כ"כ אלא לאיתויי שאר דברים שאינם מבריית המים:

סעיף קטן יג

וממ"ש רבינו גבי מי שיש לו מכה ורטייה בידו שהשופך רביעית מים כאחת על ידו לא נטמאו המים יתבאר לך שכל ששופך רביעית מים כאחת על ידו א"צ ליזהר שלא ישאיר על ידו צרור או קיסם כל שהם רפויים כדי שיבואו בהם המים. והרמב"ם פי' משנה זו דנמצאת על ידו קיסם או צרור משום חציצה ומפני כך לא הזכיר דין זה שבכלל מ"ש שכל דבר החוצץ בטבילה חוצץ בנט"י הוא נכלל:

סעיף קטן יד
ומי שיש לו מכה בידו ורטייה עליה כתב א"א ז"ל שדי לו במה שיטול שאר היד וכו' בפרק כל הבשר וז"ל ואע"ג דאמרינן בפ"ב דגיטין (טו:) דאין ידים טהורות לחצאין ה"מ דמשא פלגא והדר משא אידך פלגא דכה"ג לא מיקרי נטילה והכא דלא מצי למימשא אידך פלגא לא מיקרי נטילה לחצאין אלא כמי שנקטע לו אצבע שנוטל שאר היד ואע"פ שלא התירו מפה לאוכלי טהרות כ"ש לחולין גרידי דלא זהיר ואתי למנגע שאני הכא דליכא למיחש שמא יגע באוכלין בבשרו שתחת הרטייה שאין מסירו מחמת כאב המכה אמנם צריך ליזהר שלא יגעו המים לרטיה שלא יחזרו המים שעל הרטייה ויטמאו את היד כי ההיא דצרור או קיסם דאייתינן לעיל או ישפוך רביעית כאחת על היד דאז לא נטמאו המים עכ"ל:

סעיף קטן טו
מים ראשונים ניטלין בין בכלי בין ע"ג קרקע ברייתא בפרק כל הבשר (חולין קה.) כלומר ולא דמו למים אחרונים שאינם ניטלין על גבי קרקע:

סימן קסג

סעיף קטן א
אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם רוצה לכרוך ידיו וכו' בפרק כל הבשר (חולין קז:) אסיקנא התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות ופירש"י התירו מפה לאוכלי תרומה דכהנים זריזין הם ולא נגעי ולא התירו לאוכלי חוליהם בטהרה לפי שאינם למודים להשמר כמו כהנים וכבר כתבתי בסמוך שכתב שם הרא"ש גבי מי שיש בידו מכה ורטייה עליה דלא התירו מפה לאוכלי טהרות כ"ש לחולין גרידי דלא זהיר ואתי למנגע וכ"כ רבינו יונה בס"פ אלו דברים וכן דעת סמ"ג וסמ"ק אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות ברכות לט אדם ידיו במפה ואוכל בהן פת או דבר שטבולו במשקה נראה שדעתו לומר דדוקא באוכלי חוליהם בטהרת קודש או תרומה אמרו שלא התירו לאכול במפה אבל לחולין גרידי לא דכיון דלא בעו נטילת ידים אלא משום סרך תרומה לא גזרו בהו טפי מבתרומה ולפיכך בהלכות ברכות דעסיק באכילת חולין גרידי התיר לאכול ע"י מפה ובפ"ח מהלכות שאר אבות הטומאה כתב לט אדם ידיו במפה ואוכל תרומה בלא נט"י ואין חוששין שמא יגע אבל לא יעשה כן לחולין שנעשו על טהרת הקודש או על טהרת תרומה גזירה שמא יגע לפי שאינו מקפיד עליהן והראב"ד סובר כדעת רבינו יונה והרא"ש ולכן כתב עליו והרי לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד ודברי רש"י כדעת הרמב"ם והערוך כתב בערך גבל דהא דאמרינן בפרק אלו עוברים (פסחים מו:) ובפ' העור והרוטב (חולין קכב.) לנט"י ד' מילין שאם יש לפניו ברחוק ד' מילין מים

לא יאכל עד שיגיע למים ויטול ידיו וה"מ דבעי' ד' מילין לפניו אבל לאחריו אפי' מיל אין מטריחין אותו לחזור אלא אוכל בבלאי חמתות בלא נטילה עכ"ל פי' בלאי חמתות שלט ידיו במפה ואהא דאמרינן אפי' מיל אינו חוזר דייק בגמ' מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר ובפ' היה קורא כתב ה"ר יונה דהא דגרסינן בפסחים לגבל ולתפלה ולנטילה ד' מילין כך הוא הפירוש שמי שאוכל חולין בטהרה יש לו לילך אצל מי שיודע שמגבל אותה בטהרה ד' מילין וכן אם ימצא בה"כ שמתפללין בה בי' יש לו ללכת שם ולהאריך ד' מילין וכן לנטילה ר"ל לצורך הסעודה עד כאן וכ"כ הרוקח ומשמע מדבריו דכשאין מים מזומנים לפניו ד' מילין ולאחריו בפחות ממיל יכול לאכול בלא נט"י כלל משום דה"ל כהולכים במחנה שנתבאר בסימן קנ"ח שפטורין מנט"י ולענין הלכה נ"ל דאין להתיר לאכול חולין ע"י מפה מאחר דכמה רבוותא פליגי עליוה דהרמב"ם ומיהו היכא דאין מים מצויים לאחריו מיל ולפניו יותר מד' מילין מותר לאכול ע"י מפה דע"י שלט אדם ידיו במפה דוקא הוא דשרי וכדברי הערוך ונ"ל ודהכי נקטי':

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו דאוכל בכף צריך נט"י יתבאר בסמוך:

סעיף קטן ג

ומ"ש והמאכיל את חבירו אין המאכיל צריך ליטול והאוכל צריך ליטל מסקנא דגמרא בפרק כל הבשר שם אוכל מחמת מאכיל צריך נט"י מאכיל עצמו א"צ נט"י ופי' ה"ר יונה בס"פ אלו דברים כלומר אע"פ שאינו נוגע בפת צריך ליטול ידיו וגם האחר אין לו להאכילו עד שיטול ידיו משום ולפני עור לא תתן מכשול אבל מאכיל עצמו כלומר המאכילו א"צ ליטול ידיו שאין החיוב אלא על האוכל והאוכל בכלי הנקרא מגריפה אע"פ שאינו נוגע בפת צריך נט"י וגם הרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות ברכות המאכיל לאחרים אינו צריך נט"י והאוכל צריך נט"י אע"פ שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל וה"ה לאוכל במגריפה שצריך נט"י עכ"ל: כתב רבינו ירוחם אם האכיל לתינוק צריך ליטול ידיו מפני רוח רעה ששורה על הידים ויהרוג התינוק אם יאכילהו בלא נטילה כך פשוט בפרק כל הבשר (חולין קז:) וכן ביומא (עז:) ע"כ ואיני יודע למה כתבו מאחר שאין צריכים אנו עכשיו ליזהר בכך לפי שאין אותו רוח רעה מצויה בינינו כמו שכתבו שם התוספות:

סימן קסד

סעיף קטן א

אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום בפרק כל הבשר (חולין קו:) ואיתמר עלה בגמרא (קז.) א"ל ר' אבינא לבני פקתא דערבות כגון אתון דלא שכיחי לכו

מיא משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייהו לכולי יומא א"ד בשעת הדחק אין שלא בשעת הדחק לא ופליגא אדרב וא"ד אפילו שלא בשעת הדחק נמי והיינו דרב וכתב הרא"ש ועבדינן כי האי לישנא דלא פליג אדרב וכ"כ שם הרשב"א וכ"כ ג"כ ה"ר יונה בס"פ אלו דברים דכיון דנטילה מדרבנן בשל סופרים הלך אחר המיקל וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב דין זה סתם ולא חילק בין שעת הדחק ללא בשעת הדחק ור"ח פסק כלישנא דמחמיר ותמהו עליו ה"ר יונה והרשב"א וכתב ה"ר יונה שנראה שסמך על מאי דאמרינן בגמרא (קו.) דמים ראשונים האכילו את החזיר ומפני חששא זו שמא יבואו להאכילו מאכל איסור כשיראו שאינו נוטל ידיו פסק להחמיר שאין לו להתנות כן אלא בשעת הדחק ולענין הלכה כיון דכולהו רבוותא פסקו להקל הכי נקטינן:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם ספר המצות לשון סמ"ג כך הוא פוסק רבי אבינא שנוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו א"ד דוקא בשעת הדחק ואם אחר שהתנה נזדמנו לו מים נוטל ומברך וי"א אפי' שלא בשעת הדחק והולכי דרכים שעת הדחק הוא ואם אחר שהתנה שחרית נזדמנו לו מים לא יברך ע"ש שמדכתב אחר שני הלשונות והולכי דרכים שעת הדחק הוא וכו' מדייק רבינו שנראה הפוסק כלישנא דלא שרי אלא בשעת הדחק:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם ה"ר פרץ הוא בסמ"ק וז"ל נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו דג"ה ועל זה סומכים הולכי דרכים לאכול בלא נטילה בדרך וחשבי להו לא שכיחי מיא לפי שהם בדרך אמנם אם ימצא להם מים תוך פרסה יש להמתין כדאמרי' לנט"י ד' מילין וי"מ דאהתנה שחרית קאי ד' מילין וצ"ע ע"כ. ודוקא היכא דלא שכיחי מיא ודוקא שחרית ודוקא שלא יטנפו עכ"ל. והגהות מיימון כתבו כל דברי סמ"ק והגהותו ובמקום וי"מ כתב לפי שי"מ והיא הגירסא הנכונה:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו דדוקא שחרית למדו מדברי התוס' שכתבו שם נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום תימה דאמרינן בפרק ערבי פסחים (פסחים קו.) הנוטל ידיו לא יקדש משום דקידוש מפסיק בין נט"י לסעודה ואמרי' בפרק אלו דברים (ברכות נב:) מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלים משום דתיכף לנט"י סעודה והשתא הא מועיל תנאי אפי' כל היום ואור"ת דה"מ כשמתנה שחרית ועוד י"ל דאע"ג דמועיל תנאי לרב אף שלא בשעת הדחק היינו אם אין מים בסמוך א"נ יש לו וצריך לדברים אחרים ע"כ וסמך ה"ר פרץ על תירוצא קמא לומר דלא מהני תנאי אלא דוקא כשמתנה בשחרית. וה"ר יונה בפרק אלו דברים תירץ מה שהקשו התוס' מדתנן מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין דהתם שלא התנה

בנטילת שחרית ונתחייב ליטול בשעת אכילה בזה אמרו תיכף לנטילה סעודה דמאחר שנוטל ידיו לאכול יש לו לאכול מיד שלא יסיח דעתו בינתים אבל בזה שאינו מחוייב ליטול בשעת אכילה שהרי שמר אותם מהבקר והתנה עליהם לא אמרו תיכף לנטילה סעודה ע"כ ואפשר שזו היתה כוונת ר"ת כשתירץ. דה"מ במתנה שחרית וכל שמתנה שלא בשעת אכילה מתנה שחרית קרי ליה שאל"כ מה טעם לחלק בין תנאי דשחרית לתנאי דשאר היום לומר דבשחרית מהני ובשאר היום לא מהני ועל מה שהקשו התוס' מנטל ידיו לא יקדש תירץ רבינו יונה בפ' אלו דברים דמן הדין סגי בנטילה ראשונה אבל מאחר שחכמים תיקנו לקדש תחלה והוא לא עשה כן קנסו אותו לחזור וליטול ידיו שנית: ומ"ש בהגהות סמ"ק שאם ימצא להם מים תוך פרסה יש להמתין כ"כ במרדכי פרק אלו דברים:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו אבל א"א ז"ל מתיר אפילו שלא ע"י הדחק ומיהו פירש"י ובלבד שיזהר מלטמאם ומלטנפם נ"ל דה"ק במ"ש ה"ר פרץ דדוקא היכא דלא שכיחי מיא חולק א"א ז"ל ומתיר אפילו שלא ע"י הדחק אך במ"ש ודוקא שלא יטנפם אין חולק עליו ואדרבה רש"י כתב כמותו וכ"כ הרמב"ם ובלבד שלא יסיח דעתו מהם: כתב הכלבו שאם הניח ידיו אחר נטילה בבתי ידים ש"ד: כתב הרשב"א בפרק כל הבשר פירש"י ובלבד שיזהר מלטנפם ומלטמאם ממנה אתה למד דמי שנטל ידיו שלא על דעת אכילה אפילו לשעתו צריך נט"י על שם אכילה ע"כ וכבר כתבתי בסימן קנ"ט שהרשב"א סובר שהנוטל ידיו צריך שיכוין שהוא נוטל לאכילה והארכתי שם בדבר: כתב המרדכי בפרק אלו דברים ודוקא כשנזהר כל היום שלא טינפם אבל אם טינפם אין מועיל התנאי כי אם היכא שאין מים בעיר ואיכא טורח לבקש ע"כ משמע מדבריו שאם אין מים נמצאים אלא בטורח אע"פ שטינפם מועיל התנאי וכבר כתבתי טעמו בסי' קנ"ח: כתוב בתשובה להרמב"ן סימן קצ"ה מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף ודאי צריך נטילה ולברך באמצע סעודה כתחלתה וכך אנו עושים בלילי פסחים נוטלים ומברכים לטיבול ראשון וחוזרים ונוטלים ומברכים לטבול שני וכל שנגע שלא במקום טינופת א"צ כלום ואיזה מקום הטינופת לדבר זה מסתברא שלא במקום הטינופת ממש אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש מלמולי זיעה וכן מחכך בראש אבל מקומות מגולים בפניו ומקומות מגולים שבזרועותיו אין זה מקום הטינופת שאין שם מלמולי זיעה וצואה וכן אנו נוהגים ע"כ והיא בתשובת הרשב"א:

סימן קסה

סעיף קטן א

מי שיצא מבית הכסא ורצה ליטול ידיו לאכילה שאלו לרש"י אם צריך ליטול ב"פ והשיב שאלתי את רבי יעקב ב"ר יקר וכו' כ"כ בספר הפרדס וכ"כ בהגהות מיימונית פ"ו מהל' ברכות וכ"כ ר"י:

סעיף קטן ב

ואך מ"ש רבינו בשם הר"מ כתוב בהגהות מיימוניות בהיפך וז"ל והנפנה ורוצה לסעוד פסק הר"מ דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן אם מובטח לו שנטל נטילה הגונה וברכת אשר יצר לא הוי הפסק בין נט"י לברכת המוציא דכיון דבא נמי לטהרת ידים לא גרע מגביל לתורי (ברכות מ.) דלא הוי הפסק ע"כ וכ"כ בהגהות מרדכי פרק אלו דברים ומתוך לשון זה יתבאר לך דלמ"ד נטילה אחת עולה לכאן ולכאן מברך תחלה ענט"י ואח"כ אשר יצר ורבינו כתב בהיפך וגם סברא זו כתובה במרדכי ולפ"ז ק"ק היאך כתב דהוי הפסק שהרי כיון דברכת נטילה אומר באחרונה נמצא שהיא סמוכה לברכת המוציא ואין ביניהם הפסק ונ"ל דהפסק דקאמר היינו המפסיק באשר יצר בין הנטילה לברכת ענט"י ומפני כך כתב שנראה לו להכריע שדלאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף שעדיין אינו זמן ברכת ענט"י יברך אשר יצר ואח"כ כשיגיע זמן ברכת ענט"י דהיינו בשעת ניגוב יברך אות' דהשתא כיון דכשהגיע זמן ברכת ענט"י תיכף בירך אותה אין כאן הפסק כלל: וכתב מהרי"א ז"ל זאת ההכרעה יראה שיש בה גמגום שהרי אם לאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר הנה כבר בזאת הנטילה היה ראוי לברך ענט"י שהרי מים ראשונים מטהרים את הידים ואם רצה לנגב ידיו במים ראשונים כבר הוא טהור לאכילה ולפ"ז כבר הוא מפסיק באשר יצר לענט"י שהרי מה שעושה אח"כ הוא לטהר מים שעל ידים לא לידים בעצמן ואולי כוונת הרב שמאחר שזה האיש יש לו ליטול מים שניים אע"פ שבאים לטהר את הראשונים עכ"ז לטהרת הידים הם שהרי אם היה נוגע במקום שנגב ידיו מהראשונים חזרו ידיו להיות טמאות וא"כ כל זה צריך בשלימות טהרות הידים לאכילה עכ"ל: והרא"ש כתב בתשובה כלל ד' כהכרעת רבינו וז"ל והעושה צרכיו ורוצה לאכול לאחר ששפך מים על ידיו פעם אחת או שתים וכבר ידיו נקיות יברך אשר יצר ויגמור הנטילה ויברך ענט"י:

סעיף קטן ג

ואם רבים מסובין בסעודה הגדול מתחיל כלומר ליטול ידיו דתניא מים ראשונים מתחילים מן הגדול בפ"ג שאכלו (מו:) ואע"ג דמקשה רב ששת לריש גלותא ישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלים כולם וא"ל לאלתר מייתי תכא קמיה ופירש רש"י שלחן שלו

מביאין מיד לפניו ואוכל ולפני כל אחד היו מביאים שלחן קטן וכי מסיק רב ששת אנא מתניתא ידענא מים הראשונים מתחילין מן הגדול פירש"י ולאלתר מייתי תכא קמיה ולפ"ז עכשיו שאין אנו נוהגים בשלחנות קטנות לא ה"ל לגדול ליטול ראשון כדי שלא ישב וישמור ידיו עד שיטלו כולם מכל מקום כיון דברייתא סתמא קתני דמתחילין מן הגדול משמע דבכל מקום ובכל זמן צריך לחלוק כבוד לגדול ליטול תחלה ואע"פ שכולם אוכלים בשולחן גדול ואין אחד מהם מתחיל לאכול עד שיטלו כולם וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ז מהלכות ברכות דגדול נוטל ידיו תחלה ולא חילק כלל. ומיהו רבינו כתב בסימן שאחר זה שהרא"ש היה רגיל כשהיה מיסב בסעודה עם אחרים היה נוטל באחרונה שלא להפסיק ושלא לדבר:

סעיף קטן ד

סדר היסבה בזמן שהם שתי מטות גדול מיסב בראש וכו' עד ושלישי לו למטה הימנו גם זה ברייתא שם:

סעיף קטן ה

גרסי' בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא נז:) שלחן של ת"ח כיצד וכו' ופירש רשב"ם שני שלישי רוחב השלחן מכוסה במפה מצד האוכלים לקנח את פיהם ולתת עליה את הפת ושליש החיצון מגולה להניח עליו קערות וכוסות שלא ילכלכו המפה ויתבזו האוכלים ואית דמפרשי שליש גלאי באמצע שני שלישי גדיל דהיינו מפה מבחוץ ומבפנים כל סביב השלחן ואמצעיתו מגולה גדיל קרי המפה ע"ש שארוגה ולשון צח הוא:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו וטבעתו שתולין אותו בו וכו' הכי איתא התם וטבעתו מבחוץ והתניא טבעתו מבפנים לא קשיא הא דאיכא ינוקא הא דליכא ינוקא ואב"א הא והא דליכא ינוקא ול"ק הא דאיכא שמעא הא דליכא שמעא ואב"א הא והא דאיכא שמעא ול"ק הא ביממא הא בלילי: ופרשב"ם וטבעתו של שלחן. שהיו רגילים לעשות בשפתו לתלות בו יהיה מבחוץ ולא מבפנים מצד האוכלים וכדמפרש ואזיל: מבפנים. מצד הסמוך לו: היכא דאיכא ינוקא. שיושב אצל אביו לאכול צריך להושיב השלחן שיהא צד שבו קבוע הטבעת מבחוץ פן יצחוק התינוק בטבעותיו וינענע השלחן ואי ליכא ינוקא יעשה מבפנים ולא יהפכנה מבחוץ פן יכשל בה השמש שהולך ובא סביב השלחן: הא דאיכא שמעא. יעשה מבפנים פן יכשל בה השמש: והא דליכא שמעא. יעשה מבחוץ ולא מבפנים פן יוזקו בה האוכלים ומיהו היכא דאיכא שמעא יעשה מבפנים מצד היושבים ולא מבחוץ שיכולים ליזהר מן הטבעת יותר מן השמש שהוא הולך והן יושבין: הא

ביממא. יהיה מבחוץ שיוכל השמש ליזהר ולא מבפנים שמזיק לאוכלים שצר להם המקום עכ"ל:

סימן קסו

סעיף קטן א
וינגב ידיו היטב כבר נתבאר בסימן קנ"ח:

סעיף קטן ב
ויברך ברכת המוציא מיד משום דמשמע ליה דהא דאמרינן בפרק כיצד מברכין (ברכות מב.) תיכף לנט"י ברכה בנטילה שלפני הסעודה קאמר אבל רבינו יואל מפרש לה במים אחרונים דאילו בראשונים א"צ לתכוף נטילה לברכה וכ"כ הגה"מ בפ"ו מהלכות ברכות בשם רבינו שמחה וגם הרמב"ם כתב שם דתיכף לנט"י שלאחר הסעודה ברה"מ:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו שכן פירש הרי"ף איני יודע מהיכן למד כן שהרי"ף לא כתב בזה אלא דברי הגמרא וכל מה שאפשר לפרש בל' הגמרא יש לפרשו בלשון הרי"ף ג"כ:

סעיף קטן ד
ומ"ש מתוך הירושלמי דההיא דתיכף לנטילה ברכה משמע דאמים ראשונים קאי דאיתא התם התוכף ברכה לנט"י אינו ניזוק בכל אותה סעודה כלומר ואי קאי לנטילה אחרונה א"כ כבר סעד ומאי דהוה הוה וכן כתב בהג"מ פ"ז וכן נכון לעשות ליזהר גם במים ראשונים: גרסינן בפרק ע"פ (קטו:) נטל ידיו בטבול ראשון נוטל ידיו בטבול שני משום דכיון דבעי למימר אגדתא והלילא דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע וגבי נטל ידיו לא יקדש משמע בגמרא דלא הוי קידוש היסח הדעת כיון שדעתו לאכול וכתב המרדכי דה"ה להבדלה דלא הוי היסח הדעת כיון שדעתו לאכול מיד:

סימן קסז

סעיף קטן א
ויבצע ממקום היפה שבפת במקום שנאפה היטב בפרק חלק (סנהדרין קב:) אמרינן דבעי למישרא המוציא מהיכא דקרים בישולא ופירש"י מהיכא דקרים בישולא דריפתא ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור דהיינו מלמעלה או מסביבות הפת או משולו אבל באמצע לא שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם לא יהא בוצע ומברך אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו ל"א מהיכא דקדים לומר מהיכא שמקדים לאפות והיינו הך ל"א מהיכא דגמיר בישולא ממקום שהלחם אפוי הרבה ולא מאותו מקום שקורין בשול וראשון נראה עכ"ל ודברי רבינו נראים שהם כלשון אחרון וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ז מהל' ברכות ואינו בוצע אלא ממקום שבישל יפה יפה ובמס' דרך ארץ רבה בפ"ו תניא לא

יפרוס אדם המוציא ממקום הרך אלא ממקום הקשה והגה"מ כתבו בפרק הנזכר בשם ספר המצות שיש לבצוע מצד התחתון של פת ששם מתבשל תחלה כי שם נדבק תחלה וכן נוהגים בצרפת אבל באשכנז נוהגים לבצוע מצד העליון כי אומרים ששם מתבשל תחלה והר"ם היה חותך חתך אחד משני צדדין לצאת ידי שניהם ע"כ:

סעיף קטן ב

ויחתוך פרוסת הבציעה ויניחנה מחוברת לפת וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות דף לט.) א"ר חייא בר אשי פת הצנומה בקערה מברכין עליה המוציא ופליגא דר' חייא דא"ר חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת כלומר צריך שתכלה ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת והאי פרוס ועומד הוא מתקיף לה רבא מ"ש צנומה דלא דכי כליא ברכה אפרוסה כליא על הפת נמי כי קא גמרה אפרוסה גמרה אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע ואסיקנא דהלכת' כרבא ופרש"י מברך ואח"כ בוצע גומר כל הברכה ואח"כ מפריש הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם וכ"כ הרמב"ם בפ' שביעי מהלכות ברכות משלים הברכה ואח"כ בוצע והרד"א שפסק כמ"ד דצריך שתכלה ברכה עם הפת טעות הוא בידו וכתב ה"ר יונה אלא אמר רבא מברך ואחר תשלום כל הברכה בוצע ויש שחוששין מפני זה ואינם רוצים לחתוך הפת בסכין קודם הברכה ואומרים שאם חותכין אותו בסכין אע"פ שדבוק הוא בפת לא הויא שלימה ואין זה נראה שיותר נכון הוא שיחתוך אותו בסכין תחלה ויהיה דבוק בפת ולאחר תשלום הברכה יבצע אותו הפת משיברך ויחתוך אותו בסכין קודם אכילה שזה יראה הפסקה וכדבריו כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי וכ"כ הגהות מיימון בפ"ז מהלכות ברכות בשם הר"ם וז"ש רבינו ויחתוך פרוסת הבציעה ויניחנה מחוברת לפת וכו' וכתבו התוספות והמרדכי ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה:

סעיף קטן ג

וצריך לחתוך מעט שאם יאחוז בפרוסה שיעלה שאר הככר עמו דאל"כ חשיב כפרוס כ"כ שם הרא"ש והביא ראיה מדתנן בפ"ג דטבול יום רבי מאיר אומר אם אוחז בגדול והקטן עולה עמו הרי הוא כמוהו רבי יהודה אומר אם אוחז בקטן והגדול עולה עמו הרי הוא כמוהו והלכה כר' יהודה וכ"כ הגהות מיימון בפ"ז בשם הר"פ ואע"פ שהגהות כתבו אחר זה שר"ב כתב דאין לחוש לכך כיון שסוף סוף יש לחתוך ולבצוע ל"ל בה וקרי שפיר שלם ה"ל יחיד לגבי הר"ם והרא"ש ז"ל ועוד שאין טעם בדבריו:

סעיף קטן ד
ושיעור הפרוסה כתב הרמב"ם לא יבצע פרוסה קטנה וכו' בפ"ז מהלכות ברכות ונראה שלמד כן מדאמרינן בפ' ג' שאכלו (מו.) בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה אלמא שאם פורס פרוסה קטנה לאו עין יפה הוא וברוקח ירושלמי שיעור בציעה אית דאמרי כזית ואית דאמרי פחות מכזית:

סעיף קטן ה
ומ"ש ולא פרוסה גדולה יותר מכביצה נראה שלמדו מדאמרינן בפרק כיצד מברכין (ברכות לט:) ובפרק כל כתבי (שבת קיז:) ר' זירא הוה בצע אכולה שירותא כלומר בשבת היה בוצע פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה א"ל רבינא לרב אשי והא מתחזי כרעבתנותא א"ל כיון דכל יומא לא עביד הכי והאידנא עביד הכי לא מתחזי כרעבתנותא ושנינו במסכת דרך ארץ רבה פ"ו לא יאחוז אדם פרוסה כביצה בידו בפעם אחת והעושה כן ה"ז רעבתן: כתוב בשבלי הלקט מצאתי בשם רבינו האיי שנים שבאו לאכול המברך נוטל רשות מחבירו ואומר לו ברשות מורי והוא עונה ברשות שמים שכך שנינו בברכות (נה:) ראה קראתי בשם בצלאל אמר הקב"ה למשה הגון לפניך בצלאל וכו' כך בסעודה בני ההסיבה בוחרים החשוב שבהם לברך והוא אומר ברשות רבותי כלומר זה איני יודע אם אתם מסכימים שהקב"ה מסכים עמכם והם משיבים ברשות שמים כלומר לכך אנו מסכימים שיסכימו מן השמים שנאה והגון אתה לפנינו ומברך ובוצע בא להם יין בתוך המזון א"צ לומר ברשות מורי שהרי כל אחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי לכך הוא אומר סברי מורי כדי שיניחו אכילתם ויתנו דעת' לשמוע הברכה ויענו אמן וא"ת הרי קידוש והבדלה שבית הבליעה פנוי ולמה אומר סברי מורי שלא תחלוק בברכת היין זה הכלל אין מסברין אלא על היין ואין מרשין אלא על הפת מ"ט לחם שהוא רשות שאם רצה שלא לאכול הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו כולם דעתם אבל לברכת המזון וקידוש והבדלה שהם חובה אין צריך לומר רשות אלא סברי מורי כלומר תנו דעתכם לברכה כדי לצאת ידי חובתכם והם עונים לחיים וכן יין שבתוך הסעודה א"צ ליטול רשות שהרי כיון שיש להם לאכול א"א בלא שתייה ולפיכך צריך לומר סברי מורי שהיין גורם שכרות ומפני הפחד הוא אומר כך והם עונים לחיים ע"כ ועוד האריך בדבר וראיתי לקצר:

סעיף קטן ו
ויברך המוציא לחם מן הארץ ואע"ג דמוציא עדיף טפי וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות דף לח) ת"ר מהו אומר המוציא לחם מן הארץ ר' נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ אמר רבא במוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע דכתיב אל מוציאם ממצרים כי פליגי

בהמוציא רבנן סברי מוציא דאפיק משמע שנאמר המוציא לך מים מצור החלמיש ור' נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע שנאמר המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבנן ה"ק להו קודשא בריך הוא לישראל וכו' ופירש"י דאפיק משמע הא ודאי ברכה הגונה דלשעבר בעינן שהרי כבר הוציא לחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות ממנו ואסיקנא והלכתא המוציא לחם מן הארץ וכתבו התוספות ואע"ג דבמוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע בירושלמי מפרש טעמא כדי שלא לערב ראשי האותיות כגון העולם מוציא ואע"ג דבלחם מן איכא עירוב שאני התם דקרא כתיב להוציא לחם מן הארץ ועל כן יש לבצוע בב' ידיו בי' אצבעות כנגד י' תיבות שבמקרא זה עכ"ל ויש בדברי רבינו טעות סופר שכתוב בספרים דכ"ע מודה דלהבא משמע וצריך לברך להבא והנך רואה שבגמרא אמרו דכ"ע לא פליגי דאפיק משמע דכתיב אל מוציאם ממצרים וזהו ודאי לשעבר וכמו שפירש"י הילכך צריך להגיה לשעבר במקום להבא וכך סדר הלשון דכ"ע מודו דלשעבר משמע וצריך לברך לשעבר וכן מצאתי בספר מדוייק וכן הוא גירסת העיטור ואפשר שגירסת רבינו בגמרא היא זאת במוציא כ"ע לא פליגי דמפיק משמע דכתיב אל מוציאם ממצרים כי פליגי בהמוציא רבנן סברי המוציא דמפיק משמע דכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבי נחמיה סבר המוציא דאפיק משמע דכתיב המוציא לך מים וההיא ה"ק להו הקב"ה לישראל וכו' פי' במוציא כ"ע ל"פ דמפיק משמע ירצה להבא דכתיב אל מוציאם ממצרים ר"ל כשרצה להוציאם ממצרים כתועפות ראם היה לו ולהבא מברכים כי פליגי בהמוציא רבנן סברי דמפיק משמע דכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים והוא להבא ור' נחמיה סבר דאפיק משמע דכתיב המוציא לך מים וכבר הוציא וזו גירסת ספר מערכות אלהות שכתב בשער הברכות דרך ו' וז"ל בפרק כיצד מברכין אמרינן על הפת מהו מברך המוציא ר' נחמיה אומר מוציא אמר רבא במוציא כ"ע לא פליגי דמפיק משמע כי פליגי בהמוציא ורבנן סברי המוציא נמי דמפיק משמע והלכה כרבנן דאמרי המוציא ע"כ וכ"נ גירסת התוס' שכתבו וזה לשונו והלכתא המוציא וכו' ואע"פ דבמוציא כ"ע לא פליגי דמפיק משמע בירושלמי מפרש טעמא וכו' ע"כ הרי שאמרו דלכ"ע מוציא דמפיק משמע ופי' דמפיק ידוע שהוא להבא:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ויתן ריוח בין לחם ובין מן וכו' מהירושלמי שכתבתי בסמוך יש ללמוד כן ופשוט הוא:

סעיף קטן ח

ומ"ש ויתן שתי ידיו על הפת שיש בהן י' אצבעות כנגד י' מצות התלויות בפת וכו' עד מצמיח חציר לבהמה כ"כ בכלבו וברוקח בשם הירושלמי פ"ק דחלה ומדרש ויכולו אלא

שבמקום ביכורים כתוב שם לא תחסום: כתב הרוקח אין לברך המוציא קודם שיתפוס הלחם כמו במנחות גבי תפילין משעת הנחתן:

סעיף קטן ט

ולא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ.) אמר רבא בר שמואל משום רבי חייא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן לפני כל אחד ואחד רבא בר שמואל איקלע לבי ריש גלותא אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא אמרו ליה הדר מר משמעתיה אמר להו לית דין צריך בשש ופירש"י ובצע לה להדיא כלומר מיד ולא המתין למלח וליפתן בשש עיכוב כמו בושש רכבו כלומר פת נקיה היא זו ואין צריכה ליפתן וכתבו התוס' ואין אנו רגילין להביא על השלחן לא מלח ולא ליפתן משום דפת שלנו חשוב והרי הוא כי הא דאמרינן בסמוך לית דין צריך בשש מיהו רבינו מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבים על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם ובשבלי הלקט כתוב מה שנהגו לבצוע על המלח פירשו הגאונים לפי שהשלחן נקרא מזבח וכתיב במזבח על כל קרבנך תקריב מלח והרמב"ם כתב בפ"ז מהלכות ברכות אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן לפני כל אחד ואחד אא"כ נתכוונו לאכול פת חרבה נראה שהוא מפרש כפי' הערוך שכתב היאכל תפל מבלי מלח תרגומו כמה דלא מתאכיל מידי בלא בשש בלא מילחא פירוש כל דבר שיאכל עם הפת שמו ליפתן בלשון משנה ובלישנא דרבנן שמו בשש ומפרש הרב ז"ל דלית דין צריך בשש ה"ק אין דעתו לאכול עמו ליפתן. ולשון רבינו קשה בעיני שכתב וכ"כ ר"ח והרמב"ם דאי אעיקר מילתא קאי דלא יבצע עד שיביאו לפניו ליפתן למה ליה לומר שכן כתבו ר"ח והרמב"ם הרי גמרא ערוכה היא ואי קאי למ"ש פת נקייה א"צ הרי לא כתב הרמב"ם שהטעם מפני שהיא נקיה אלא מפני שדעתו לאכלה חרבה:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ואם הפת מתובלת בתבלין או מלח כעין שלנו א"צ נראה שזהו מ"ש שם המרדכי ובני אשכנז אין רגילים לתת על השלחן לא מלח ולא ליפתן משום דפת שלנו חביב ומלוח:

סעיף קטן יא

ויאכל מיד ולא יסיח בין ברכה לאכיל' ואם שח בדברים בטלים צריך לחזור ולברך ומיהו שח בצרכי סעודה וכו' עד והדר ואכלת ושבעת בפ' כיצד מברכין (שם) אמר רב טול ברוך טול ברוך א"צ לברך הביאו מלח הביאו ליפתן צריך לברך ור"י אמר אפי' הביאו מלח הביאו לפתן א"צ לברך גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר אפי' גביל לתורי

נמי א"צ לברך דא"ר יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו ופירש"י טול ברוך. הבוצע קודם שטעם מן הפרוסה בצע ממנה והושיט למי שאצלו ואמר לו טול מפרוסת הברכה אע"פ ששח בינתים א"צ לחזור ולברך ואע"ג דשיחה הויא הפסקה כדאמרינן במנחות (לו.) שח בין תפילין לתפילין צריך לברך וכן בכיסוי הדם הך שיחה צורך ברכה ולא מפסקא הביאו מלח נמי א"צ לברך שאף זו צורך ברכה שתהא פרוסה של ברכה נאכל בטעם נראה מדבריו שאע"פ ששח מצרכי סעודה אם אינו דבר דשייך לפרוסת המוציא הוי הפסק וגביל לתורי חשיב שייך לפרוסת המוציא כיון שאסור לטעום עד שיאכיל לבהמתו וכ"נ מדברי רבינו וכ"כ מדברי המרדכי שכתב אבל אם שח דברים אחרים דלא שייכי להמוציא צריך לחזור ולברך וכ"נ שהוא דעת התוס' שכתבו הביאו מלח וכו' ואנו אין אנו רגילין להביא על השלחן לא מלח ולא ליפתן משום דפת שלנו חשוב ומשמע מדבריהם שהם סוברים דלדידן הביאו מלח הביאו ליפתן הוי הפסק כיון דלאו צורך פרוסת המוציא הוא אע"פ שהוא מצרכי סעודה אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהלכות ברכות ואם הפסיק בדברים מענין דברים שמברכין עליו א"צ לברך שנית כיצד כגון שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר הביאו מלח וכו' תנו לפלוני לאכול תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו א"צ לברך נראה מדבריו שכל שהשיחה מענין אכילה לא הויא הפסק וא"צ שתהא שיחה מענין פרוסת המוציא בדוקא דהא תנו לפלוני לאכול לא משמע מלישנא שאומר להאכילו מפרוסת המוציא וכיון דספק ברכות הוא נקטינן לקולא: כתב הכלבו דכל ה"מ דאמרינן דלא הוו הפסק דוקא בדיעבד כלומר אבל לכתחלה לא יפסיק אפילו בדברים אלו כתוב בא"ח אם ראובן כשהוא נוטל ידיו לאכילה יעקב בירך המוציא ואח"כ נגב ראובן ידיו ובירך ענט"י לא הוי הפסק כמו טול ברוך וא"צ ראובן לחזור ולברך המוציא: כתב הרוקח אם דיבר שאר דברים בין ברכת המוציא לאכילתו צריך לברך המוציא פעם שנית אבל אם אכל הבוצע מעט והשיחו הא נפקי כולהו כדמשמע בשילהי בכל מערבין (עירובין מ:) דאי יהבי לינוקא נפקו ע"כ. ואינו רואה שום ראיה משם דהתם הוא מברך ע"ד שישתה התינוק וכיון ששתה לא הויא ברכה לבטלה אבל הכא כל אחד ואחד חייב לברך כדי לאכול וכשאחד מברך לכולם הוי כאילו כל אחד בירך לעצמו וכשהוא מפסיק בין ענייתו אמן לטעימתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך וזה נ"ל ברור: וכתוב בתשו' הרשב"א מי שיש לו לפניו פת נקיה ויפה שא"צ לליפתן ובירך עליה המוציא ודעתו לאכלה עם ליפתן ואחר שבצע אמר הביאו ליפתן אם צריך לחזור ולברך כיון שא"צ לליפתן עמה. תשובה אם כשבצע נתכוון לאכול בלא ליפתן צריך לחזור ולברך אבל אם נתכוון לכך אינו הפסק ואפילו היתה פתו יפה

שביפות שמא אין אכילתו עריבה עליו בלא ליפתן וקרוב אני לומר שאפילו היה לפניו מלח וליפתן ונתן דעתו על ליפתן אחר ואמר הביאו ליפתן פלוני נ"ל שאין הפסק שאין הדעות שוות במאכלן יש מי שערב לו ליפתן זה ויש בהפכו ע"כ. ודבריו ע"פ דעת הני רבוותא דבעו שתהא השיחה צורך פרוסת המוציא דוקא. דאילו לדעת הרמב"ם אע"פ שכשבצע נתכוון לאכול בלא ליפתן כשנמלך ואמר הביאו ליפתן למה צריך לחזור ולברך הרי צורך סעודה הוא וכבר נתבאר דנקטינן כהרמב"ם:

סעיף קטן יב

ואם שכח ואכל ולא בירך לפניו המוציא אם נזכר בתוך הסעודה מברך ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אינו מברך כך היא מסקנת הגמרא בס"פ ג' שאכלו (נא.): כתב הכלבו אם גמר סעודתיה ולא יכיל למיכל טפי לא ליבריך משמע מדבריו שאם יכול לאכול יותר יחזור ויאכל ויברך עליו תחלה וזה אפשר לדעת הראב"ד בשכח והכניס משקין לתוך פיו אבל אין הפוסקים מודים לו כמו שיתבאר בסימן קע"ב והלכך אפי' יכול לחזור ולאכול א"צ:

סעיף קטן יג

ואם הוא מסופק אם בירך אם לאו כתב הרמב"ם יברך מספק נוסחא משובשת נזדמנה לרבינו בדברי הרמב"ם שבנוסחאות שלנו כתוב בפ"ד מהל' ברכות מי שנסתפק לו אם בירך המוציא או לא בירך המוציא אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה ולפי מה שהיה כתוב בנוסחת רבינו יש לתמוה שרבינו עצמו כתב בסי' ר"ט בשם הרמב"ם שכל הברכות כולם אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו מברך וא"כ היה לו לרבינו להקשות מדברי הרמב"ם דידיה אדידיה: והיכא שנסתפק לו אם בירך לאחר המזון יתבאר בסי' קפ"ד: והא דאמרינן דברכה שלפני המזון אינה מן התורה אע"ג דבר"פ כיצד מברכין (ברכות לה.) מייתי לה בק"ו ומה כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש כבר כתבו שם התוס' והרשב"א דלאו ק"ו ממש הוא:

סעיף קטן יד

ואם בירך במקום ברכת המוציא שהכל נהי' בדברו או שאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא יצא בפרק כיצד מברכין (ברכות מ.) תנן על הכל אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא ובגמרא (שם:) איתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ור' יוחנן אמר אפי' פת ויין ופסקו הפוסקים כר"י ואמרינן תו בגמ' (שם) בנימין רעיא כרך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ומשמע ודאי דלר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה כמו שיתבאר בסי' רי"ד לא אמרי' דיצא אלא בדאמר בה

נמי מלכות ולפיכך כתב רבינו בריך רחמנא מלכא וכ"כ הרא"ש והרשב"א ואע"ג דהאי עובדא דבנימין רעיא משמע דבברכה שלאחר המזון הוה משמע לרבינו דה"ה דאם בירך כן לפני המזון שיצא ידי ברכת המוציא דמ"ש מדתניא התם ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא דברי ר"מ ר' יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו וכתב הרא"ש דבירושלמי פסיק הלכה כר"מ וגם לכאורה ר' יוחנן כר"מ ס"ל אלא דתלמודא דחי ואמר דר' יוחנן אמר לך אנא דאמרי אפילו כר' יוסי ודברי הגהות מיימוניות בראש הלכו' ברכות כדברי רבינו והגהות אשיר"י כתבו בשם התוס' צל"ע אם הלכה כר"מ אפי' לא יזכיר פת וכ"כ ג"כ המרדכי וכיון דספיקא בדרבנן הוא יצא: ואם היו שנים או רבים אחד מברך לכולם ודוקא שהסיבו שהוא דרך קבע וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות מב.) תנן היו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולם ופירש"י היו יושבים בלא הסיבת מטות שמוטין על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלין ושותין בהסיבה כל אחד מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלא הסיבה וכתב הרא"ה כן היה מנהגם כשמתחברים לאכול בחבורה אחת כל אחד מיסב על מטתו וכן לפי מנהגינו עכשיו לאכול בשולחן אחד או בלא שלחן במפה אחת. וכתב הרא"ש ר"ח פי' היו יושבין לעסק אחד ונזדמן להם לאכול מברך כל אחד לעצמו אבל הסיבו לאכול ואין להם עסק אחר אחד מברך לכולם וי"מ היו יושבין זה כאן וזה כאן שלא כסדר אכילה הסיבו שישבו סביבות השולחן כמו וישבו לאכול לחם דמתרגמינן ואסתחרו ופירש"י עיקר דלכולהו קשה מתלמידי דרב עכ"ל וכ"נ שהוא דעת התוס'. וכתבו התוס' דמתניתין מיירי בין לברכת המוציא בין לברכת המזון וכ"כ ה"ר יונה והרשב"א וגם הרא"ש כתב מתני' איירי בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה בברכה ראשונה אפי' בשנים אחד מברך והב' יוצא אם הסיבו אבל אם לא הסיבו אע"ג דשומע כעונה אפי' אמר אמן לא יצא ובג' אחד מברך ברכת המזון לכולם אם הסיבו על המטות:

סעיף קטן טו

ומ"ש היו שנים או רבים ולא כתב סתם היו רבים משום דלענין ברה"מ יש חילו' בין שנים ליותר משנים משו' דכשהם שנים כל אחד מברך לעצמו וכשהם ג' אחד מברך לכולם וכשהם ששה הם נחלקים לב' חבורות עד י' וכו' אבל בברכת המוציא ל"ש אם הם ב' או ג' או יותר בכל גווני אחד מברך לכולם וטעמא דשני לן בין ברכת המוציא לברכת המזון בענין זה יתבאר בסי' קצ"ג בס"ד: וז"ל שבולי הלקט אמר אבי' (שם מה.) נקטינן שנים שאכלו מצוה ליחלק פירש"י בין בהמוציא בין בברכת המזון וכן פי' ה"ר שמחה

ויש שאין נוהגין כן ומפרשים לפי שבסוף הסעודה הם נפרדים זה מזה לפיכך מברך כ"א לעצמו אבל תחלת הסעודה שיושבים ודעתם להצטרף הא' יוצא בברכת המוציא של חבירו ועוד פי' ה"ר יוסף בשם ר' שמעון ברה"מ דאורייתא אין א' מהם יוצא בברכת חבירו אבל ברכת המוציא דרבנן לא אחמור כולי האי עכ"ל:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו ואם אמרו נאכל כאן או במקום פלוני וכו' שם בגמרא הסיבו אין לא הסיבו לא ורמינהי י' שהיו הולכים בדרך אע"פ שכולם אוכלים מככר א' כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבו לאכול אע"ג שכל אחד ואחד אוכל מככרו אחד מברך לכולם קתני ישבו אע"פ שלא הסיבו אמר ר"נ ב"י כגון דאמרי ניזיל וניכול נהמא בדוך פלן וכתב הרא"ש ונראה דה"ה נמי אם אמרו נאכל כאן שקבעו מקום ובשביל שאלו היו אוכלין בדרך נקט תלמודא ניזיל וניכול נהמא בדוך פלן שכך מנהג הולכי דרכים ע"כ וכ"כ ה"ר יונה בשם ר"י הזקן. ונראה שלזה נתכוון רש"י שכ' בדוך פלן במקום פלוני דקבעו להם מתחילה מקום בדיבור ועצה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהן במקום אחד יחד אינה קביעות: וכתב הר"י וכן אם רוכבים ואמרו נאכל אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו שלא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד אבל אם היו אוכלים והולכים לא ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים אע"ש שאוכלים כולם בשעה אחת ומככר א' כיון שלא קבעו מקו' ואוכלים מפוזרים אינם מצטרפים:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו ובע"ה עם בני ביתו הוי שפיר קביעות אפי' בלא הסיבה בירוש' כתב שם ה"ר יונה והרא"ש והרשב"א אמר ריב"ל בשבועה מתני' באורחין אבל בע"ה בתוך ביתו לא ופי' ה"ר יונה דסבר ריב"ל דבאורחים שדרך לתת לכל אחד ואחד בפני עצמו ואינם יודעים קביעותם אינם מצטרפים אלא כשהסיבו יחד מתחלה אבל בע"ה עם בני ביתו אפילו לא הסיבו יחד מתחילה מצטרפים אחר האכילה שכל בני הבית נגררין אחר בע"ה ואע"ג דבירושלמי פליג ר' חייא עליה דריב"ל כבר כתב ה"ר יונה שנראה דהלכה כריב"ל וכן דעת הרא"ש והרשב"א שלא הביאו אלא דברי ריב"ל לבד:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו והאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה ישיבה דידן הוי קביעות וכו' כ"כ שם התוספות וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א וכבר כתבתי בסמוך דברי הרא"ש:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו ואפי' לגבי חבורה כלומר לא מיבעיא לבע"ה עם בני ביתו דישיבה הוי קביעות דהא לדידהו נמי הוי קביעות אלא אפי' בני חבורה דלדידהו לא הוי קביעות

לדידן הוי קביעות: והאידנא נמי נראה דישיבה מיהא בעי ולא תימא ישיבה לדידן כהסיבה לדידהו וכי היכי דלדידהו כשקבעו מקום לאכילתן אע"פ שלא הסיבו הוי קבע לדידן אפי' לא ישבו נמי הוי קבע דכל היכא דליכא ישיבה ליכא קבע ומהאי טעמא נמי נראה דבע"ה עם בני ביתו לדידן נמי לא הוי קבע אא"כ ישבו וכ"נ ממ"ש בסי' קע"ד: ופת ויין אין אחד פוטר את חבירו אלא בהסיבה ולדידן אפילו בישיבה ושאר כל הדברים אפי' לדידהו אחד פוטר חבירו בישיבה לחוד כ"כ בקצת נוסחאות ומשמע דבין לדידן בין לדידהו בשאר דברים בעי ישיבה מיהא משום דכל בלא ישיבה לא הוי קבע כלל ואין א' פוטר את חבירו: כתב הרוקח אם לא קבע מקום להם כל אחד מברך לעצמו ואם כיון המברך להוציאם והם כיוונו לצאת יצאו וכ"נ מתשו' הרשב"א שאכתוב בסי' קע"ד:

סעיף קטן כ

והיכא שהמסובין רבים גדול שבכולם בוצע ואם יש עמהם בע"ה הוא בוצע בר"פ שלשה שאכלו (ברכות מו:) אמרינן דבע"ה בוצע כדי שיבצע בעין יפה וכיון דטעמא משום הכי הוא משמע ודאי שאע"פ שהאורח גדול בע"ה בוצע: ומ"ש דהיכא שהמסובים רבים גדול שבכולם בוצע כלומר בשאין ביניהם בע"ה או שכולם בעלי בתים כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' ברכות וגם כן כתבו התוס' בר"פ שלשה שאכלו אהא דאיתא התם דר"י אמר בע"ה בוצע ואורח מברך ורב הונא אמר בוצע מברך דיש ליישב הני תרי לישני דרבי יוחנן כשבע"ה מיסב עמהם ודאי הוא בוצע ואורח מברך אבל כשאין ב"ה מיסב עמהם הגדול שבהם יעשה המוציא וגם הוא יברך בה"מ וכ"כ המרדכי שם:

סעיף קטן כא

ואין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום המברך בר"פ שלשה שאכלו (ברכות מז.) וכתב הרשב"א וא"ת והא אמרינן בערבי פסחים (קו:) גבי רב אשי דאיקלע למחוזא ואמרו ליה ליעבד לן מר קידושא רבא וכו' חזייה להההוא סבא דגחין ושתי אלמא המסובין רשאין לטעום קודם שיטעום המברך י"ל דהתם כשהיה כוס ביד כל אחד ואחד ולא היו צריכין להמתין לכוסו של מברך והכא כשהיו זקוקין לככר שביד המברך והכי איתא בהדיא בירושלמי בפ' כיצד מברכין דגרסי' התם ר' אבא בשם רב מסובים אסורים לטעום כלום עד שיטעום המברך ריב"ל אמר שותין אע"פ שלא שתה ולא פליגי מה דאמר רב כשהיו כולן זקוקין לככר אחד ומה דאמר ריב"ל כשהיו כל אחד ואחד ככרו בידו וכ"כ התוס' ורבינו יונה והרא"ש ואע"פ שכתבו ג"כ תירוצים אחרים פסק רבינו כתירוץ זה לפי שהוא בהדיא בירושלמי וכתבו התוספות שכן עשה רבינו שמשון בחופה אחת שבצע החתן המוציא והיה בוצע רבינו שמשון הפת שהיה לפניו ואכל וכתבו עוד והשר מקוצי היה אומר אם בצע המברך ונתן לכ"א חלקו א"צ כל אחד להמתין עד שיטעום המברך והא

דאמרי' הכא אין המסובים רשאים לטעום וכו' היינו להקדים ולבצוע מן הפת שבצע המברך אבל אחר שנתן לכל אחד חלקו אין קפידא וכן צ"ל בסמוך הבוצע הוא פושט ידו תחלה לטבול פתו ואם בא לחלוק כבוד לרב רשאי ואמאי והא אין המסובין רשאין לטעום וכו' וא"ל דמן הטבול לחודיה קאמר אך המברך אכיל קודם דא"כ מה כבוד היה זה אבל לפי מה דפירשתי ניחא וי"מ פושט ידו תחלה בקערה להתחיל באכילה ע"כ ונראה שדעת הרמב"ם בפ"ז כדעת י"מ שכתב הבוצע הוא פושט ידיו תחלה ואוכל ואין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום המברך ואם רצה הבוצע לחלוק כבוד לרב או למי שהוא גדול ממנו בחכמה ויניחנו לפשוט ידו קודם לו הרשות בידו ע"כ וכן נראה שהוא דעת הרשב"א שבפרק ג' שאכלו הביא הירושלמי שכתבתי בסמוך וכתב עליו ומכאן נשמע שאם היו כולם זקוקין לכוס אחד או לככר אחד אע"פ שנתן המברך לכוס ריקן שביד המסובין או שנתן לפניהם מככרו קודם שיטעום שאין אחד מהם רשאי לטעום עד שיטעום המברך ואמרינן תו בירושלמי רב כד הוה קצי הוה טעים בשמאליה ומפליג בימיניה עד כאן: ולענין הלכה אם כ"א אוכל מככרו רשאים לטעום קודם כדברי הירושלמי אבל אם היו זקוקים לככר אחד אע"פ שנתן הבוצע לפני כל אחד ואחד אינן רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע כדברי הרשב"א וכדמשמע מדברי הרמב"ם וי"מ:

סעיף קטן כב

ומ"ש ואם הוא שבת אינם רשאין לטעום קודם אלא א"כ יהיה לפני כל אחד לחם משנה כ"כ שם הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן כג

אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונין גם זה בפ' ג' שאכלו (שם) וכתוב בא"ח שאין הבוצע רשאי לטעום עד שתכלה אמן מפי רוב המסובין לפי שהעונה אמן כמברך וכתב מהרי"ן חביב ז"ל הטעם שאמר מפי רוב לפי שכל המאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה הילכך לא בעינן מפי כולם שיש מאריכים באמן יותר מדאי והוא טעות בידם עכ"ל:

סעיף קטן כד

הבוצע פושט ידו תחלה לקערה לאכול ואם בא לחלוק כבוד לרבו וכו' ברייתא שם:

סעיף קטן כה

מי שאינו אוכל אינו יכול לברך ברכת המוציא וכו' דתנן לא יפרוס אדם פרוסה לאחר וכו' ברייתא היא בסוף פ"ג דר"ה (כט:) פירש"י לא יפרוס ברכת המוציא כדאמרי' לעיל שאינה חובה עליהם לא יאכלו ולא יברכו: ואיכא למידק הא דתניא אבל פורס לבניו ולבני ביתו במאי מיירי אי בקטנים אפילו לאחרים נמי דאטו לאחרים אסור לחנכם

במצות ואי בגדולים אמאי פורס להם לימא נמי בהו כיון שאין חובה עליהם לא יאכלו ולא יברכו ועוד דלישנא דכדי לחנכם במצות לא שייך שפיר בגדולים ועוד דבגמרא איבעיא לן ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו ופשטינן לה מדרב פפי הוה מקדש לאריסיה ואם איתא ליכא למיפשט מינה מידי דשאני התם דאריסיה בכלל בני ביתו הוא ואע"פ שאינו אוכל מותר לפרוס להם ונ"ל דודאי בבניו ובני ביתו הקטנים דוקא קתני דפורס להם אע"פ שאינו אוכל עמהם כדי לחנכם במצות אבל אחרים אע"פ שהם קטנים כיון שיש להם על מי שיסמוכו לחנכם לא יפרוס להם ועי"ל שכל שהם קטנים מותר לפרוס להם לחנכם אע"פ שאינם מבני ביתו והא דנקט בניו ובני ביתו לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט שאין קטנים מצויים לאכול אצל גדול אא"כ הוא אביהם או בעל ביתם: ומשמע דאפילו בשבת שהוא חייב לאכול פת לא יברך לו חבירו ברכת המוציא אם אין המברך אוכל ממנו וכן כתב המרדכי בפרק ע"פ וכן משמע מדלא שרי בפרק ב' דר"ה אלא ברכת היין דקידוש וברכת המוציא דמצה וכמ"ש רבינו בסימן תפ"ד: ולענין בפה"ג דקידוש היום שחרית כתב המרדכי בפרק ע"פ וכמו כן אדם העושה תענית חלום בשבת לא יעשה ברכה לבני ביתו דכיון דליכא רק בפה"ג שמא הוי כמו ברכת היין דאינו יכול להוציא אחרים כיון שאינו אוכל הוא עצמו אבל רבינו ירוחם כתב בח"א מני"ב דכיון דמשום דמצוה לקדש הוא מברך מוציא את אחרים: כתב הכלבו בשם ה"ר אשר נהגו כל ישראל שלא להאכיל בהמה חיה ועוף ולא כותי מחתיכה שנוגעת בה חתיכת המוציא וכ"כ הרד"א בשם ס' המנהגים ולא ראינו ולא שמענו מי שנזהר בכך ואין לדבר סמך כלל: כתב הרמב"ם בפ"ז הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד ואחד והאחר נוטל פרוסה בידו ואין הבוצע נותן ביד האוכל אא"כ היה אבל וכתב הרד"א ואפשר שהטעם בזה משום שנאמר פרשה ציון והוא רמז לפרוסת המוציא. ובתשובת הרשב"א סימן רע"ח כתב טעם זה בשם בה"ג ושאלוהו מניין לבה"ג ולהרמב"ם זה והשיב זה מדברי חכמים הוא להם בודאי ומקום ידוע היה לי בזה ושכחתי אם אמצא אחר בדיקה אשלח ואודיעך: ב"ה ואני מצאתי באיכה רבתי וכ' ה"ר מנוח בשם הגאונים דבשבת פורס כדרכו שאין אבילות בשבת: כתב האגור שכתב ה"ר אביגדור בשם ה"ר שמחה צריך אדם לאכול הפת שבצע בהמוציא קודם שיאכל פת אחר כדי שיאכלנו לתיאבון והוא מדברי שבולי הלקט ואיני יודע טעם לדבר ואולי הוא משום חבובי מצוה:

סימן קסח

סעיף קטן א

היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות לט:) הביאו לפניהם פתיתין ושלימין א"ר הונא מברך על הפתיתין ופוטר את השלימין ור"י אמר שלימה מצוה מן המובחר ופסקו התוס' והרא"ש והרשב"ם והמרדכי והגהות מיימון פ"ז מהל' ברכות כר"י וכתב עוד דבפתיתין גדולים ושלימים קטנים פליגי וסבר רב הונא דמברך על הפתיתין אם ירצה ור"י אמר דשלימין מצוה מן המובחר וכן פי' ה"ר יונה ורש"י והראב"ד סוברים דמסקנא דהלכתא שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע ויתבאר בסמוך בס"ד ושם יתבאר שאין כן דעת הרמב"ם אלא כדברי אינך רבוותא והכי נקטינן דרבים נינהו:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו מברך על השלם אפי' הוא פת קיבר והחתיכות פת נקיה כ"כ שם התוס' והרא"ש והמרדכי והגהות מיימון והר"ד אבודרהם כדאיתא בירושל' פרוסה דגלוסקאות ושלימין דב"ה מברך על השלימין דב"ה ודלא כה"ר יונה והכלבו שפסקו שמברך על הפרוסה שהיא נקיה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אבל אם השלם שעורים והחתיכות חטים וכו' שם אבל פרוסה של חטים ושלמים של שעורי' דברי הכל מברך על הפרוסה של חטים ופוטר את השלימה של שעורים ובתר הכי אסיקנא ירא שמי' יצא ידי שניהם מניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע ופירש"י דאפלוגת' דרב הונא ור"י בפתיתין ושלימין ושניהם ממין א' קאי דירא שמים מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד אבל התוס' וה"ר יונה והרא"ש מפרשים דלא קאי אלא אפרוסה של חטים ושלימה של שעורים וכתב הרא"ש שכן נראה מדברי הרי"ף וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ברכות מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה אם היתה שם שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מניח שלימה בתוך פרוסה ובוצע משתיהן כדי שיבצע מחטים ומשלימה ונראה ג"כ מדבריו דפתיתין ושלימים ושניהם ממין אחד פוסק כר"י דאמר שלימין מצוה מן המובחר וזהו שכתב מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה ומשמע דבדאיכא פתיתין מיירי ומדלא חילק בין פתיתין גדולים לקטנים משמע בהדיא דאפילו בפתיתין גדולים ושלימין קטנים מצוה מן המובחר בשלימין: ומ"ש רבינו שאפילו חתיכה של חטים קטנה מניח הפרוסה תחת השלימה וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל פירש"י בלשון אחר בוצע מן השלימה ומ"מ יוצא ידי שניהם קרינן ביה כיון שמניח שניהם יחד הוי כאילו בוצע משניהם ולשון שני פירש בוצע משתיהן יחד וזה נראה עיקר מדאמרינן לקמן הכל מודים לענין פסח שמניח

פרוסה בתוך שלימה ובוצע מ"ט לחם עוני כתיב משמע שבוצע גם מן הפרוסה שכן דרכו של עני עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם ואע"פ שה"ר יונה כתב דא"צ לבצוע שתיהן אלא ודאי בוצע הפרוסה שהיא של חטים ומקיים ההידור כשיניח עמה השלימה ורבינו סתם דבריו כדעת הרמב"ם והרא"ש ז"ל והכי נקטינן: כתב המרדכי אהא דהביאו לפניו פתיתין ושלימין והלכה כר"י דשלימים עיקר וכתב הר"ם דה"ה אם שתי שלימות ממין א' אחת גדולה ואחת קטנה דמברך על הגדולה וכן כתב בהגהות מיימון פ"ז: כתב הרוקח אם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם יחברם ביחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה ודינו כדין שלם ואפי' בשבת יכול לחברם כדמשמע בפרק חלון (עירובין פא:): כתב ר"י אם יש לפניו פת שלימה או פתיתין גדולים ורוצה לעשות פירורים דקים על דעת לברך עליהם ולאכלם א"צ לברך עליהם תחילה כשרוצה לפררן כי די לברך על הפירורין כך פשוט בפרק כיצד (לט.) מההיא דפת צנומה וכן פירשוה בתוספות עכ"ל. ותמהני עליו היאך כ"כ לפסק הלכה שפירוש זה משמע שהוא על מ"ש רב חייא בר אשי פת הצנומה בקערה מברכין עליו המוציא וכן מצאתי שכתב הרשב"א ונדחו דבריו מהלכה דהא אמרינן עליה ופליגא דר' חייא דא"ר חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת מתקיף לה רבא מ"ש צנומה דלא משום דכי כליא ברכה אפרוסה כליא על הפת נמי כי גמרה אפרוסה גמרה אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע ואסיקנא דהלכתא כרבא וכיון דלא קי"ל כר' חייא כ"ש דלא קי"ל כרב חייא בר אשי וא"כ איפכא הוי פיסקא לפי פי' זה וכן כתב הרשב"א דלרבי חייא צריך שיבצע בשעת ברכה הואיל ואפשר שיש פת גדולה מתחילה לפניו ע"כ וא"כ לרבא נמי צריך שיברך קודם שיבצע הואיל ואפשר וכך הם דברי המפרשים כמו שנתבאר בסימן קס"ז: כתוב בכתבי מה"ר ישראל סי' ק"ו לחם שלם ובו דבוק פרוסה איך לעשות לברכת המוציא אם טוב יותר להניח בו מחובר שיהא הפת גדול או טוב לפרוס הפרוסה מן השלם כדי שיהא הככר שלם לברכת המוציא ולא ביארת יפה דעתך אם הוא זה כשני גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונדבקו בתנור כך ונחתך מן הא' והשנייה נשארת שלימה כה"ג ודאי טוב יותר להפריד החתיכה מן השלימה כדי שתהא נראה שלימה ממה שיניחנה דבוק בה כדי שתהא נראה גדולה דקי"ל שלימה קטנה עדיפא לענין ברכה מפתיתין גדולים עכ"ל:

סעיף קטן ד

פת שעורים ופת כוסמין מברך על השעורים וכו' ירושלמי פרק כיצד מברכין וה"נ איתא בתוספתא וכתבוה שם התוס' והרא"ש והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו פת נקיה ופת קיבר והם ממין א' מברך על הנקיה גז"ש בירושל' והתוס' שהביאו המפרשים הנזכרים שלימה של גלוסקא ושלימה של בע"ה מברך על השלימה של גלוסקא ודבר פשוט הוא דעל החשוב יותר ראוי לברך וכ"כ שם התוס' ב' שלימים ממין א' אם האחד יותר נקי מברך על הנקיה דחביב ליה טפי ומשמע ליה דאפי' שתיהם נקיות אלא שזה לבן מזה מברך על היותר לבן דהא ודאי חשיב חביב טפי: ונראה שאם יאמר הבוצע דאותו שאינו לבן כ"כ חביב ליה לא צייתינן ליה דבטלה דעתו אצל כל אדם ועוד אכתוב בזה בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ו
טהורה וטמאה מברך על הטהורה פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה מברך על איזה מהם שירצה ירושלמי שם:

סעיף קטן ז
ומ"ש וכן פת כותי נקיה ופת קיבר של ישראל מברך על איזה מהם שירצה כ"כ שם התוס' והרא"ש והמרדכי ולמדו כן מהירושלמי שנזכר בסמוך ומדמינן פת ישראל לפת טהורה ופת כותי לפת טמאה ומיהו המרדכי כתב אם אינו נזהר מפת של כותי נראה מדבריו שאם הוא נזהר מפת של כותי לא יבצע אלא מפת ישראל אע"פ שהוא קיבר. וכתב עוד בתוס' אבל רבינו שמשון צוה לסלק הפת לבן של כותי מעל השולחן עד לאחר ברכת המוציא וכן כתב המרדכי וכ"כ בהגהת מיימון פ"ז בשם השר מקוצי וכתוב בת"ה שכן נהגו: כתוב בת"ה שב"ה שאינו נזהר מפת של כותי ואין דעתו לאכול כל הסעודה רק פת של כותי כי היא נקיה אבל בני ביתו אוכלים מפת שאינו נקיה שהוא כשר ושתי הלחם מונחים על השלחן אע"פ שנהגו רבותינו כמו שצוה השר מקוצי מ"מ כה"ג צריך לבצוע על פת נקיה של כותי הואיל והוא הבוצע ואין דעתו לאכול אלא מאותו פת ולא מן הכשר דהא דאמרינן (ברכות מ:) המוקדם בפסוק קודם וכן החשוב או החביב קודם היכא דרוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאידך לא מחויב לאכול מן המוקדם או חשוב או חביב כדי להקדימו אפי' שהוא לפניו ואע"ג דבני ביתו רצונם לאכול מפת כשר והוא בוצע עליהם מ"מ הוא עיקר ואזלינן בתריה הואיל ופסק ירושלמי דעל איזה מהם שירצה יברך היכא דבעי למיכל מתרווייהו והא דכתב במרדכי פ' אין מעמידין מדברי ראבי"ה נראה שאם היה מיסב על שולחן ישראל האוכל פת של כותי והבע"ה נזהר מפת של כותי כיון דמצוה מוטלת עליו לבצוע יבצע מן היפה וראיה מן הירושל' פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה על איזה מהם שירצה יברך וכיון דהותר לבצוע הותר לכל הסעודה הזאת זכר לדבר הואיל והותר לצרעתו הותר נמי לקריו (יבמות

ז.) ע"כ הא קמן אע"ג דבע"ה אינו רגיל לאכול מן החביב ואין בדעתו לאכול הימנו אפ"ה מצוה להקדימו יש לחלק שפיר דכל ברכת הנהנין תליא בחביבות דעל חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח ולכך במילתא דראבי"ה נהי נמי דב"ה נזהר מפת של כותי אינו זה בשביל שאינו חביב לו אלא מניח משום פרישות ולכך היכא דמצי למצוא עילה שיאכל בהיתר ולא יצטרך לפרישות כגון הכא שמחבב בו המצוה שרו ליה רבנן ואהא מייתי ראיה מן הירוש' דקאמר פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה על איזה מהם שירצה יברך משמע ליה אפי' אי פרוש הוא שלא לאכול חולין טמאים אפ"ה יברך על הטמאה אם ירצה משום חבוב המצוה ויאכל ממנו ה"ה לגבי פת של כותי [ולאו דוקא נקט ראבי"ה אם היה מיסב על שולחן ישראל האוכל פת של כותי] דבלא דידיה נמי שרי אלא נקט הכי דלא תימא מי הוא זה המביא פת של כותי על השלחן הואיל וב"ה נזהר ממנו אבל לעולם כל שאין רצונו לאכול מן המוקדם או החשוב או החביב מפני שאינו חפץ בו אינו נראה כלל שיתחייב לברך עליו לאכול ממנו כדי להקדימו עכ"ל:

סעיף קטן ח

פת הבאה בכיסנין פ' כיצד מברכין (ברכות מב.) ר' מונא אומר משום ר' יהודה פת הבא' בכיסנין מברכין עליה המוציא ואסיקנא דלית הלכתא כוותיה ואקשינן עליה מדאמר רב יהודה אמר שמואל לחמניות מערבין עליהן ומברכין עליהם המוציא ושני שאני התם דקבע סעודתיה עלייהו אבל היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו לא. ותו איתא התם שם רב הונא אכל תריסר ריפתא בני תלתא בקבא ולא בריך א"ל ר"נ עדי כפנא אלא כל שאחרים קובעין עליו סעודה צריך לברך והסכים רש"י לדעת המפרש דמפת הבאה בכיסנין אכל וכ"כ הרי"ף והרא"ש וכתב הרי"ף מסקנא היכא דאכיל לה בתורת כיסנין בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום והיכא דאכיל לה בתורת קביעותא מברך עליה המוציא וג' ברכות וה"ר יונה כתב שי"מ דכי אכיל לה שלא בקביעות אינו מברך לאחריה כלום וי"מ שמברך בורא נפשות והרא"ש כתב שמברך מעין ג' וכ"כ הרשב"א וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג והכי נקטינן וכתב הרא"ש כל שאחרים קובעים עליו סעודתם צריך לברך המוציא וג' ברכות וכתב רבינו משה דאם אחרים אינם קובעים אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם והראב"ד כתב ואי הוי קבע עליו אפי' משהו מברך עליו בתחלה המוציא ולבסוף ג' ברכות ונראים דברי רבינו משה ואם מתחלה היה דעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח"כ אכל כשיעור שאחרים קובעים עליו מברך ג' ברכות אף על פי שלא בירך המוציא תחלה עכ"ל וגם ה"ר יונה כתב ואם אחרים אינם קובעים אע"פ שהוא קובע אינו מברך דאחר הרוב אזלינן

ואם הוא קובע במה שאין אחרים קובעין בטלה דעתו אצל כל אדם ע"כ והכי נקטינן: והאגור כתב ופירוש אם קבע סעודתו עלייהו פי' ה"ר אביגדור דוקא סעודת ערב ובקר ולא סעודת עראי ע"כ והוא מדברי שבולי הלקט וליתא אלא בין סעודת ערב ובקר בין סעודת עראי אם אכל שיעור שבני אדם קובעין עליו מיקרי קביעות ואי לא לא וכמו שנתבאר בסמוך בשם רבוותא:

סעיף קטן ט

ומה שפי' רבינו בפת הבאה בכיסנין הוא פר"ח שכתב ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין והערוך כתבו ג"כ והרשב"א כתב גבי דברים הבאים בתוך הסעודה ופת הבאה בכיסנין כגון אובלי"אש ואותם העשוים כמין כיסים שממלאין אותם בדבש ושקדים ומיני בשמים. והרמב"ם כתב בפ"ג מהל' ברכות שהיא עיסה שנילושה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה והיה נראה לומר דהיינו דוקא בשלא נתן מים אלא מעט אבל אם נתן בה מים הרבה אע"ג שנתן בה ג"כ שאר משקין כיון דמיעוטא נינהו בטלים הם לגבי המים ויש לאותה עיסה דין פת גמור לכל דבר והכי דייק לישניה שכתב שנילוש בדבש וכו' דאל"כ הל"ל עיסה שנתן לתוכה דבש וכו' אלא דממ"ש או שעירב בה מיני תבלין איכא למידק איפכא דהא תערובת תבלין דבר מועט הוא ואפ"ה מוציאו מתורת לחם לענין המוציא ותדע דהא עיסה שנילושה במי פירות תנן (פ"ב דחלה) דחייבת בחלה ואפ"ה אינו מברך עליה המוציא כל שלא קבע עליה הילכך ע"כ לומר דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא וג' ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובת אבל כל שיש בה שום תערובת ממי פירות או מתבלין כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא וג' ברכות אא"כ אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו והוא שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה דומיא דעירב בה מיני תבלין שטעמם ניכר בעיסה וזה נראה עיקר ולישנא דנילושה דנקט הרמב"ם ורש"י פי' פת שנילושה עם תבלין הרבה ואגוזים ושקדים והערוך פירש עוד בשם רבינו האי שפת הבאה בכיסנין הם כעכין והוא פת בין מתובלת ובין שאינה מתובלת שעושים אותם כעכין יבשים וכוססין אותם בבית המשתה ושלא בבית המשתה ומנהג בני אדם שאוכלים ממנו קימעא וכשאכל רב הונא הרבה א"ר נחמן עדי כפנא זה רעב ולרעבונו אכל לשובע ממנה ולא בתורת כיסנין וצריך לברך אחריה וראיה לדברי הגאון וכל לחם צידם יבש היה נקודים תרגומו וכל לחם זוודהון יביש הוה כיסנין עכ"ל: ולענין הלכה כיון דספיקא במידי רבנן הוא נקטי' כדברי כולם להקל ובין כיסים שממלאים אותם

בדבש ושקדים כגון הנקראים רושקיליא"ש דאילחש"ו ובין עיסה שעירבו בה מי פירות או מיני תבלין בין הנקראים בישקוגו"ש כולם דין פת הבאה בכיסנין יש להם ואינו מברך עליהם המוציא וג' ברכות אא"כ קבע סעודתו עליו או אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו: וכבר כתבתי בסימן קנ"ח שלמד הרשב"א מהירושלמי שא"צ ליטול שתי ידיו לפת הבאה בכיסנין אלא די בידו אחת ואני כתבתי שם דלדידן לא בעי ליטול אפילו ידו אחת:

סעיף קטן י

לחמניות אותם שבלילתם עבה לחם גמור הוא וכו' בפ' כיצד מברכין שם לחמניות מערבין בהם ומברכין עליהם המוציא ואוקימנא דהיינו בדקבע סעודתיה עלייהו אבל היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו לא ופירש"י לחמניות אובליא"ש וכתב הרא"ש ולא נהירא דלחם גמור הוא שתחלתו וסופו עיסה ומברך עליהם המוציא ובה"מ ונראה לפרש לחמניות היינו נבליא"ש שהן דקות ואין מברכין עליהם אלא בורא מיני מזונות אבל אי קבע סעודתו עליהם מברך עליהם המוציא וג' ברכות ואי אכיל להו שלא מחמת הסעודה טעון ברכה לפניהם ולא לאחריהם עכ"ל וכך הם דברי רבינו. ודין אכיל להו שלא מחמת הסעודה יתבאר בסימן קע"ז בס"ד והתוס' כתבו ג"כ דאובליא"ש אפילו לא קבע מברך המוציא דלחם גמור הוא אלא נראה דהיינו נילי"ש מיהו כי קבע סעודתיה עלייהו מברך עליו המוציא כמו בפורים מיהו רבינו שמשון פירש דאין מברך עליו המוציא דהוי כמו דייסא ע"כ והמרדכי נסתפק בהם לפי שהם רכים יותר מדאי והיה נוהג ר"י שלא לאכלם אף בפורים כי אם תוך הסעודה לברך בפת תחלה כדי לפטרם מברכה שהיה מסופק אי הוי קביעותיה קביעות או לא וכ"כ התוס' גבי כובא דארעא (שם לט.) וכ"כ הגהות מיימון בפ' ג' אלא שכתבו ונראה דפת לא פטרה להו מברכה שלפניה דלא חשיבי מחמת סעודה טפי מפת הבאה בכיסנין שטעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם ע"כ וה"ר יונה כתב בפרק כיצד מברכין גבי הא דאמר אביי טריתא פטורה מן החלה שרבינו יצחק הזקן אמר שבאלו הרקיקין שעושין בשני ברזלים ונקראים אובליא"ש אין הקביעות שלהם קביעות ואינו מברך אלא במ"מ שאין קביעות אכילה בזה לעולם ולקמן גבי הא דלחמניות מברכים עליהם המוציא כתבו רוב המפרשים אומרים שלחמניות כעין כעכין וקשה על זה אמאי איצטריך למימר דמברך עליהם היכא דקבע עילוייהו שהרי פשוט הוא ולפיכך נראה יותר נכון לפרש דלחמניות רקיקין דקים ונקראים בלע"ז ניבלא"ש ומפני שבלילתן מתחלה רכה הוצרך להשמיענו דהיכא דקבע עלייהו מברכים עליהם המוציא עכ"ל: ומיהו אותם רקיקים דקים שנותנים מרקחת עליה' נראה שהם טפלים למרקחת וברכת המרקחת פוטרן וכ"כ הכלבו ואכתוב לשונו בסימן רי"ב בס"ד: כתוב בשבולי הלקט על

כובא דארעא ולחמניות ופת הבאה בכיסנין אי קבע סעודתו על הפת ולבסוף הביאו לו אלו לקינוח סעודה מברך עליהם בורא מיני מזונות דה"ל כמו פירו' ולאחריה' לא יברך דברכת המזון פוטרתן:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ופת גמור אפי' על פחות מכזית מברכין עליו המוציא וכו' בפרק כיצד מברכין כתב הרשב"א בשם הראב"ד דבפחות מכזית בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף מעין ג' ואע"ג דבפחות מכזית ליכא מזון מ"מ מיני מזונות הוא ומיהו המוציא לא מברך אפחות מכזית והוא ז"ל כתב שנ"ל שמברך לפניו המוציא שאין הברכה משתנית בין שיעור לפחות מכשיעור ולאחריו כתב שאינו מברך מעין ג' ואפשר דלא מברכינן עלייהו כלל ואפי' בורא נפשות רבות דכל שהוא טעון ברכה דאורייתא ופטרת ליה משום דבצר ליה שיעורא לא תרמי עליה ברכה אחריתי ע"כ וגבי הא דא"ר חייא בר אבא (שם לח:) אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח קיים וחיזק דבריו דלפניו מברך המוציא ולאחריו ולא כלום וכתב שכן דעת הרי"ף וכן נראה ממ"ש הרא"ש גבי הא דר' יוחנן אכל זית מליח שהביא שם הירושלמי שאומר בהדיא דעל פת פחות מכשיעור מברך המוציא ומשמע מדבריו דהכי קי"ל וגם משמע מדבריו דלאחריו אינו מברך כלום וכ"כ הרמב"ם בפירוש בפ"ג והכי נקטינן:

סעיף קטן יב

אמר רב יוסף חביצא אי אית בהו פירורים כזית וכו' ג"ז בפרק כיצד מברכין (ברכות לז:) ופירש"י דחביצא היינו שמבשלים לחם מפורר בתוך האלפס והקשו עליו התוס' ופירשו שם דחביצא היינו פרורים הנדבקים ע"י מרק או ע"י חלב וכל דבר הנדבק יחד קרוי חביצא וכן פי' הערוך ולפירוש זה הסכימו ה"ר יונה והרא"ש והג' חילוקים שכתב רבינו בשם ה"ר יונה כתבם הרא"ש וטעם חילוקים אלו משום דתניא התם (שם.) הכוסס את החטה מברך עליה בורא פה"א טחנה אפאה בשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה המוציא ולבסוף ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך במ"מ ולבסוף מעין ג' ומפרש בירושלמי שהפרוסות קיימות היינו שיש בהם כזית ומכאן למדנו החילוק הראשון היכא שנתבשל הכל תלוי ביש בפרוסות כזית ולא שאני לן בין אית ביה תוריתא דנהמא ללית ביה והחילוק השני היינו הא דחביצא דא"ר ששת דאע"ג דלית בפרורין כזית מברך המוצי' וג' ברכות והוא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא משמע ודאי דכל דאית בהו כזית אע"ג דליכא עלייהו תוריתא דנהמא מברך המוציא כדרב יוסף דרב ששת להוסיף על דברי רב יוסף לברכת המוציא בא ולא למעטו. תוריתא דנהמא. היינו שיהיה ניכר וידוע שהוא לחם והחילוק השלישי הוא מסברא דכיון שהוא פת בלי תערובת שום

משקה אינו יוצא מתורת לחם דע"כ לא אמר רבא דבעינן דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא אלא בחביצא שהפירורין מעורבין עם המשקה אבל היכא שהפירורין לבדם בלי שום תערובות אע"פ שהפירורין דקין ביותר לעולם שם לחם עליהם ומברכין עליהם המוציא וג' ברכות ודלא כר"ח שפירש דהא דאמרינן בגמ' (לח:) פת הצנומה בקערה מברך עליו המוציא דוקא בדאיכא עליה תוריתא דנהמא:

סעיף קטן יג

ודע שהחילוק הראשון כתבו בספרים שלנו בפי' ה"ר יונה בע"א וז"ל היכא שהוא מבושל אם יש בפרוסות כזית אע"ג דמיחזי דאיכא עליה תוריתא דנהמא אינו מברך עליו אלא במ"מ ונראה דטעות סופר הוא וצריך להגיה אם אין בפרוסות כזית ולישנא מוכח הכי דאל"כ לא הל"ל אם יש אלא אפילו יש וק"ל: ופירש"י דהאי חביצא מיירי בנתבשל כתבו המרדכי וז"ל תוריתא דנהמא תואר של לחם כלומר צריך שיהא בו מראה של לחם שלא יהא נימוח לגמרי אלא ניכר וידוע שהוא לחם והכי קי"ל כרבא וכרב ששת דמברך ברכת המוציא וברכת המזון על פירורין שאין בהם כזית כיון דאיכא תוריתא דנהמא ואפילו נתבשלו כדפירש רש"י והא דלעיל שאין הפרוסות קיימות מוקי להו רב ששת בכלי ראשון ובשנימוחו כמו שמחלק לקמן גבי פת צנומה משם ראבי"ה וה"ג ע"כ וגבי פת צנומה כתב פירוש פת יבשה שנתנה בקערה לשרות ובה"ג פירש דוקא צנומה בקערה דכיון דשדי עלייהו רותחין ה"ל כלי שני אבל צנומה בקדרה דה"ל כלי ראשון אע"ג דאיתיה בעיניה נפק ליה מתורת לחם עכ"ל. ולפי החילוקים שכתב רבינו בשם ה"ר יונה צ"ל דבה"ג מיירי באין בפרוסות כזית ומש"ה בכלי ראשון אע"ג דאיתיה בעיניה כלומר דאית עליה תוריתא דנהמא נפק ליה מתורת לחם דאם יש בפרוסות כזית מברך עליהם המוציא ואע"ג דלית ביה תוריתא דנהמא: כתבו התוס' (לז:) והמרדכי דכשנותנין פירורים במים והמים מתלבנים מחמת הפירורים אזל ליה תוריתא דנהמא וכן היה רגיל רבינו דוד ממיץ לשרות פירורים בלילה כדי לאוכלן בשחר בלא ברכת המוציא ובלא ברכת המזון שלא לאחר כדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה: וכתב עוד המרדכי וכן השורה פתו ביין אין מברך המוציא שיצא מתורת לחם הואיל וסימוק ודומה לפת הבאה בכיסנין ומברך עליו במ"מ דמיזן זיין. ונראה דהיינו דוקא בפירורין א"נ בפרוסה שאין בה כזית אבל בפרוסה שיש בה כזית לא: והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות ברכות הפת שפתת אותה פיתים ובשלה בקדירה או לשה במרק אם יש בפתיתים כזית או שניכר שהן פת ולא נשתנית צורתה מברך עליהם בתחלה המוציא ואם אין בהם כזית או שעברה צורת הפת בבישול מברך עליה בתחלה במ"מ ע"כ. ודבריו כסותרין אלו את אלו שבתחלה

כתב דבחדא לטיבותא דליהוי בהו דהיינו יש בהם כזית אע"פ שנשתנה צורתה או לא נשתנה צורתה אע"פ שאין בהם כזית מברך המוציא ואח"כ כתב דבחדא לריעותא דליהוי בהו דהיינו אין בהם כזית אע"פ שלא נשתנה צורתה או שנשתנה צורתה אע"פ שיש בהם כזית מברך במ"מ וחכם אחד מבני בניו של הרמב"ם השיב שמ"ש או שעברה צורת הפת פירושו אם עברה כי כבר נמצ' בכתוב או במקום אם או נודע כי שור נגח הוא או הודע אליו חטאתו וה"ה מהר"ר יוסף פאסי זלה"ה כתב שיש לחלק בין שינוי להעברה ששינוי הוא שינוי מה אבל העברה העברת כל הצורה מכל וכל הוא וזה נראה שדקדק בלשונו בתחלה כתב אם יש בפתיתים כזית או שניכר שהם פת ולא נשתנה צורתה שר"ל אם יש בפתיתים כזית אע"פ שיש שינוי מה או שאין בהם כזית אלא שאין בהם שינוי כלל וניכר שהם פת ולזה כפל לשונו שניכר שהן פת ולא נשתנה צורתה ר"ל שניכר היטב ולא נשתנה כלל מברך המוציא אבל אם אין בהם כזית אע"פ שלא עברה מכל וכל אלא שנשתנה או אע"פ שיש בהם כזית אם עברה מכל וכל בבישול ר"ל שבחלוקת הבישול שייך העברה שבלישה לא שייך כי אם שינוי אמנ' בבישול שייך שינוי לבד כשהבישול חלש אמנ' כשהו' חזק שייך העברת הצורה מכל וכל ואז אפי' כשיהי' בפתיתין כזית מברך במ"מ ולא המוציא ונמצא לפי דרך זה שהשוה הרמב"ם בישול למרק בצד וחילק ביניהם מצד השוים בשינוי המשותף ביניהם וחילקם בהעברה הנמצאת בבישול ולא בלישה במרק. והעיד של' זה נשאל בישיבת מאור גולת אריאל הגאון מהרי"א זלה"ה בפומבי גדול של חכמים ושל סופרים ובכללם הנשר הגדול הר"ר יצחק אברבנאל זלה"ה ובעיני כולם הוכשר דרך זה יותר מכל מה שפירשו שם גם הרב הגדול מהר"ר יהודה ן' שושן זלה"ה פירש כן ואני בעניי ראיתי שאע"פ שפירוש זה הוא מדוייק בלשון הרמב"ם שבתחלה כתב לשון שינוי ובסוף כתב לשון העברה אין לחלוקים אלו עיקר בגמרא ולכן נ"ל דהכי פירושו הפת שפתת אותה פתים ובשלה או לשה והתחיל לפרש מאי דסליק מיניה דהיינו אם לשה ולפיכך לא הוצרך בו אלא חדא לטיבותא דהיינו שיהא בפתיתין כזית אע"פ שנשתנה צורת הפת או שניכר שהן פת אע"פ שאין בהם כזית מברך המוציא והדר מפרש מאי דפתח ביה דהיינו אם בישלה ולפיכך כתב דבחדא לריעותא סגי כלומר שאם אין בו כזית אע"פ שניכר שהוא פת או אם עברה צורת הפת בבישול אע"פ שיש בו כזית מברך במ"מ ולמד מ"ש בבבא דלשה במרק מההיא דחביצא וכרב ששת דאמר אע"פ שאין בפירורין כזית מברך המוציא וכרבא דאמר והוא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא וכדברי המפרשים דחביצא היינו שלש הפירורין במרק בלי בישול דרבא לא מצריך דליהוי עלייהו תוריתא דנהמא אלא בדלית בהו כזית אבל אי אית בהו כזית אע"ג

דלית עלייהו תוריתא דנהמא מברך המוציא וכמו שכתבתי לעיל. ובבא שניה למדה מדתניא הכוסס את החטה מברך בפה"א טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות מברך המוציא וג' ברכות ואם אין הפרוסות קיימות מברך בורא מיני מזונות וברכה א' מעין ג' ומפרש בירושלמי דפרוסות קיימות היינו שיש בהם כזית וסובר הרמב"ם שאע"פ שיש בהם כזית בעינן דליהוי בה תורית' דנהמא מאחר שהן מבושלות כנ"ל:

סעיף קטן יד

כל דבר שבלילתו עבה אפי' בישלו במים או טיגנו בשמן לחם גמור הוא וכו' בפ' כל שעה (פסחים לו.) גרסינן תנן התם הדובשנין והסופגנין ואסקריטין וחלת המשרת פטורים מן החלה אמר ר"ל הללו מעשה אלפס הן ור' יוחנן אמר מעשה אלפס חייבין והללו שעשאן בחמה ואמרינן התם דבהרתיח ולבסוף הדביק כ"ע לא פליגי דחייב בחלה דנהמא היא כי פליגי כשהדביק ולבסוף הרתיח ר"ל סבר כמעשה חמה הן ופטורים ור' יוחנן סבר כמעשה אלפס הן ל"ש הרתיח ולבסוף הדביק ל"ש הדביק ולבסוף הרתיח נהמא הוא וחייב בחלה וכתב הרא"ש שר"ח פסק כר"ל אבל הוא ז"ל נראה לו דהלכה כר' יוחנן וכן פסק בשאלתות וכן פסקו התוס' וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהל' חלה. והרי"ף כתב שתי הסברות בפרק כל שעה ולא הכריע ומ"מ נראה שדעתו נוטה לפסוק כר' יוחנן. וכ"כ רבינו בספר יורה דעה שהרי"ף פסק כר' יוחנן והכי נקטינן. וכתבו התוס' בשם ר"י דע"י משקה מודה ר' יוחנן דמעשה אלפס פטורין ואין מברכין עליהם המוציא כדמוכח בירוש' דחלה פ"ק א"ר יוחנן כל שהאור מהלך תחתיו חייב בחלה ומברכין עליו המוציא ר"ל אומר אינו חייב בחלה ואין מברכין עליו המוציא א"ר יוחנן ובלבד ע"י משקין כלומר בהא מודינא לך. וכ"כ שם הרא"ש והר"ן וכ"כ ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין ומיהו בהגהות פ"ג מהל' ברכות כתוב בשם סמ"ק תחלתו סופגנין היינו שבלילתו רכה וסופו עיסה שאפאו בתנור או בכירה או במחבת של ברזל חייבים בחלה ובברכת המוציא כר' יוחנן דאמר מעשה אלפס חייבין ואע"ג שסכין אותה מעט שמן משהו בעלמא הוא שלא תשרף העיסה. וכתבו עוד התוס' בפרק כל שעה אומר ר"ת דדוקא בבלילתו רכה פליגי דר' יוחנן סבר אפייתו באלפס עושהו לחם וחייב בחלה וריש לקיש סבר אין עושהו לחם ופטור אבל בלילתו עבה כ"ע מודו דחייב בחלה אפי' ע"י משקה דהא חיוב בחלה הוי משעת גלגול כדמוכח בכמה דוכתי וכן משמע מדתנן במסכת חלה (פ"א מ"ה) תחלתו סופגנין וסופו עיסה תחלתו עיסה וסופו סופגנין חייב בחלה ונראה לר"ת דה"נ מברכים עליו המוציא ומבי' ראי' ממנחות (עה:) ומפ' כיצד מברכין (ברכות לז:) דאמרי' היה עומד ומקריב מנחה בירושלים אומר שהחיינו נטלו לאוכלו אומר המוציא וקא פסיק ותני כל

המנחות אפי' מנחת מחבת ומרחשת אע"פ שמטוגנות בשמן ואין סברא לחלק בין מים לשמן. אבל על וירמיזליו"ש שקורים אליטרא"ה היה אומר ר"ת שאין מברכין המוציא שאין בהם תוריתא דנהמא אע"פ שנתחייבה עיסתה בחלה ובפ' כיצד מברכין סיימו בה דמברך עליהם במ"מ וברכה אחת מעין ג'. ודברים אלו כתבום הרא"ש והר"ן והמרדכי שם בשם ר"ת והגהות בפ"ג מה"ב בשם סמ"ג וסמ"ק וגם ה"ר יונה כתב דברים אלו בפ' כיצד מברכין וכ"כ ר' שמשון בפ"ק דמס' חלה וז"ל ומשמע נמי דברכת המוציא תלויה בחלה וכל דבר שבלילתו קשה אפי' בשלו במשקין היינו תחלתו עיסה וסופו סופגנין ומברך עליו המוצי' וטעון נט"י וברהמ"ז וכן תחלת בלילתו רכה וסופו ע"י האור בלא משקה עד שתהיה בלילתו רכה וסופו באור ע"י משקה אלא שאח"כ כתב דמדאמרי' בפ' כיצד מברכין (שם) גבי לחם העשוי לכותח משמע שהלש עיסה גמורה ודעתו לבשלה במים או לטגנה בשמן פטורה מן החלה והא דאמרי' בפ' כיצד מברכין דהאוכל מנחה מברך המוציא לאו במנחת מחבת ומרחשת איירי דמטוגנות בשמן ובטלו מתורת לחם אלא בדסלת או במאפה תנור א"נ בכל המנחות ושמנן מועט ואין בו כדי לבטלו וכ"כ הר"ן בפרק כל שעה בשם הרמב"ן דכי תנן תחלתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה היינו שעשאה מתחלתה על דעת לחם דבכה"ג היא דמחייבת בגלגול ואע"פ שנמלך לעשותה סופגנין לא פקע חיובא מינה אבל כל שעשאה מתחלה על דעת סופגנין אע"פ שבלילתה קשה ואיכא גלגול לא מיחייבי. וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו מהל' חלה. מיהו רבינו שמשון כתב בפ"ק דחלה בשם הירוש' שאפי' כשעושה אותה על דעת לבשלה אם נטל מן העיסה מעט לאפותה באור חייבת כל העיסה בחלה דחיישינן שמא תמלך ליקח כשיעור חלה וכ"כ הרא"ש בפ' כל שעה ובהלכות חלה. ורבינו ירוחם כתב שרבינו שמשון והרמב"ן סוברים שאפילו בלילתו עבה אם בשלה או טגנה אין מברכין עליה המוציא ואפילו נתחייבה בחלה ואפי' שיש עליה תוריתא דנהמא דלא דמי ברכת המוציא לחלה בתר גלגול העיסה אזלינן אבל ברכת המוציא הכל הולך אחר שעת אפייה ובתחלתה עיסה וסופה סופגנין או איפכא אם סופה סופגנין אין מברכין עליה המוציא ואם סופה עיסה כלומר שנאפה ולא בבישול במים ולא בטיגון מברך עליה המוציא וכן נראה עיקר עכ"ל. וכך היא דעת ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין שאם היתה בלילתו עבה ואח"כ רככו ע"י משקים חייב בחלה שכיון שכבר היתה הבלילה עבה באותה שעה נתחייב בחלה שחיוב החלה תלוי בגלגול אבל אין מברכין עליו המוציא שברכת המוציא תלויה בלחם וזה כיון שנתבטל מתורת לחם אין מברכין עליו המוציא ולא ג' ברכות עכ"ל וכן נהגו העולם שלא לברך המוציא על הסופגנין וכיוצא בהם אף ע"פ שעושין

תחלת עיסתן עבה. והרא"ש כתב דברי ר"ת ודברי ר"ש בפרק כל שעה ולא הכריע אלא דמדהביא דברי ר"ש באחרונה משמע דכוותיה סבירא ליה וכן דעת רבינו שכתב בספר יורה דעה שמסקנת הרא"ש כדברי ר"ש ושכן דעת הרמב"ם ומ"מ יש לתמוה למה סתם כאן דבריו כדעת ר"ת כיון דהרא"ש והרמב"ם סברי כר"ש ודאי דהכי נקטינן ואם כן כדבריו היה לו לסתום: והגהות מיימוניות כתבו בפ"ג מהלכות ברכות בשם סה"ג שדברי ר"ש נראים דוחק גדול ודבריו נראים במבושלים במים אבל מטוגנים במחבת שאין שם אלא מעט שמן נראה כפסק הראשון שמברכין עליהם המוציא וחייבים בחלה: וכתב הרא"ש בפרק כל שעה ובהל' חלה שר"מ היה נוהג כשלשין עיסה בביתו כדי לבשלה במים או לטגנה בשמן היה מצוה לאפות ממנה מעט וע"י זה נתחייבה העיסה כולה בחלה וגם לא היה אוכל בלא המוציא אחר שנתבשלה או נטגנה וגם לא היה מברך עליו המוציא אלא מברך על לחם אחר ואח"כ אוכלה ע"כ וכתבו רבינו בספר יורה דעה סימן שכ"ט ושם ביארתי טעמו וכן ראוי לנהוג וכ"כ בהגה"מ פ"ג מהלכות ברכות בשם סמ"ק דירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכלם אלא בתוך הסעודה: גרסינן בפרק החולץ (יבמות מ.) גבי חלוט אע"ג דחלטיה מעיקרא כיון דהדר אפייה בתנור לחם קרינן ביה ואדם יוצא ידי חובתו בפסח ונראה דהוא הדין שמברכין עליו המוציא ושלשה ברכות מאחר שלא נאמר עליו בשום מקום שלא יברכו עליו המוציא ושלשה ברכות:

סעיף קטן טו

טרוקנין והוא שעושין גומא בכירה וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות לז:) טרוקנין חייבת בחלה מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא ופירש"י כובא דארעא עושה מקום חלל בכירה ונותן לתוכו מים וקמח כמו שעושין באלפס ואמר אביי טריתא פטורה מן החלה מאי טריתא א"ד גביל מירתח ופירש"י גביל מירתח נותנים קמח ומים בכלי ובוחשין בכף ושופכים על הכירה כשהיא נסקת. וכתב הרא"ש טרוקנין חייבין בחלה גרסינן ול"ג פטורה והכי איתא בירוש' טרוקנין חייבין בחלה ואומרים עליו המוציא אע"ג דבלילתו רכה וגובלא בעלמא הוי מ"מ הוי כמו תחלתו סופגנין וסופו עיסה שחייב בחלה וגבי הא דאמר אביי טריתא פטורה מן החלה כתב ולא דמי לטרוקנין שאע"פ שבלילתו רכה אופין אותה בגומא שבכירה כמו שפירש"י דנעשה לחם אבל מירתח גביל שופכין אותו על הכירה ומתפשט ואין תורת לחם עליו ואמרינן תו בגמרא (לח.) א"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכינן עליה א"ל מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא ומברכינן עליו בורא מיני מזונות מר זוטרא קבע סעודתיה עילויה ובריך עילויה המוציא וג' ברכות אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בה י"ח בפסח מ"ט לחם עוני קרינן ביה ומשמע

דטריתא אפילו קבע עלה אינו מברך אלא במ"מ דאל"כ מאי איכא בין טרוקנין לטריתא דהא טרוקנין לא מברכינן עליה המוציא אא"כ קבע סעודתיה עילויה וכ"כ רבינו ירוחם טרוקנין מברך עליו בורא מיני מזונות ואם קבע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות אבל טריתא אין מברכין עליו המוציא אלא במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' ע"כ אבל מדברי רבינו נראה דעל טרוקנין מברך עליו המוציא אע"ג דלא קבע סעודתיה עילויה ויש לתמוה מנין לו. ומצאתי להרא"ש שכתב בהלכות חלה גרסינן בפרק כיצד מברכין כי אתא רבין א"ר יוחנן טרוקנין חייבין בחלה ול"ג פטור והכי איתא בירוש' ר' יוחנן אומר טרוקנין חייבין בחלה ואומרים עליו המוציא ואדם יוצא בו י"ח בפסח ואפשר שעל זה סמך רבינו לכתוב סתם דטרוקנין מברכין עליו המוציא ואי מהא לא איריא דאיכא למימר דהא דאמר ר' יוחנן בירוש' דטרוקנין מברכין עליו המוציא היינו דוקא בדקבע סעודתיה עילויה כדאמרינן בגמרא דידן פרק כיצד מברכין ואפי' אם היה מפורש בירוש' דמברכין עליו המוציא אע"ג דלא קבע עליה לא הוה שבקינן מסקנא דגמרא דידן מפני הירוש' ומיהו אפשר שרבינו היה מפרש דמר בר רב אשי דאמר אדם יוצא בו י"ח בפסח לאיפלוגי אתא אמאי דאמרינן דדוקא בדקבע עליה מברך המוציא אבל אי לא קבע לא דליתא אלא אפי' לא קבע מברך המוציא דלחם גמור הוי דאדם יוצא בו י"ח בפסח מ"ט לחם עוני קרינן ביה ופסק כמותו אבל אין זה פשט הגמרא דמר בר רב אשי לאו לאיפלוגי אתי אלא לומר דאדם יוצא בו ידי חובתו בפסח דלא תימא כיון שדרך לאכול לפעמים כובא דארעא לתענוג מצה עשירה הוי ולא נפיק בה קמ"ל דשפיר מיקרי לחם עוני א"נ דלא תימא כיון דאין צורת פת עליו לא יצא בו ידי חובתו בפסח קמ"ל דשפיר יצא בו י"ח דלחם עוני הכי הוי שאין לעני תנור ואופהו בקרקע אבל לענין ברכת המוציא ודאי דדוקא בדקבע עליה מברכין לה ואי לא קבע לא וכ"נ מדברי הרא"ש ז"ל ולפיכך צ"ל שמ"ש רבינו ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא אטרוקנין קאי ולא בא אלא לפרש שמ"ש בתחלה דטרוקנין מברך עליו המוציא היינו דוקא בדקבע סעדתיה עליה אבל לא קבע לא. אבל טריתא כיון דאין תורת לחם עליו אע"ג דקבע סעודתיה עליה אינו מברך אלא במ"מ כנ"ל שאנו מוכרחים לדחוק ולפרש דברי רבנו אע"פ שמפשט דבריו אינו נראה כן והרמב"ם כתב בפ"ג עיסה שנאפה בקרקע כמו שהערביים שוכני המדברות עושים הואיל ואין עליה צורת פת מברך עליה במ"מ ואם קבע מזונו עליה מברך המוציא ע"כ וזו היא כובא דארעא האמורה בגמרא ונקראת ג"כ טרוקנין אבל דין טריתא לא הזכיר לפי שלא נאמר בגמרא לענין המוציא:

סעיף קטן טז

נהמא דהנדקא והוא לחם שאופין בשפוד וכן על לחם העשוי לכותח וכו' שם טריתא פטורה מן החלה מאי טריתא א"ד גביל מירתח ואיכא דאמרי נהמא דהנדקא וא"ד לחם העשוי לכותח ופירש"י נהמא דהנדקא בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו תמיד בשמן או במי ביצים ושמן. לחם העשוי לכותח אין אופין אותו בתנור אלא בחמה:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו ואם עשאה ערוכה ונאה וכו' שם תני רבי חייא לחם העשוי לכותח פטור מן החלה והא תניא חייב בחלה התם כדקתני טעמא רבי יהודה אומר מעשיה מוכיחין עליה עשאה כעכין חייבים כלמודים פטורים ופירש"י כעכין. ערוכה ומקוטפת כגלוסקאות נאות גלי דעתיה דללחם עשאה: כלמודים. כנסרים בעלמא שלא הקפיד על עריכתם ובקצת ספרי רבינו כתוב דבעשאה כעכין מברך עליה המוציא ומשמע ודאי דהכי ס"ל מדכתב כאן חילוק זה דבין עשאה כעכין לעשאה למודין וכ"כ ג"כ ר"י דבעשאה כעכין מברך עליה המוציא וג' ברכות וכתב רבינו שמשון בפ"ק דחלה אמתניתין דעיסה שתחלתה סופגנין דבעשאה כעכין נמי לא מיחייב בחלה אלא היכא דשקיל מינה חררה קטנה ואפי לה ואכל דאסור בלא חלה דילמא ממליך אכולה עיסה אבל היכא דנעשה לכותח פטורה והכי איתא בירושלמי עיסת כותח חייבת בחלה שמא תמלך לעשות חררה לבנה וע"כ כדי שלא תיקשי ההיא דברכות צ"ל כדפרישית דשקלא פורתא ואופה באור דחיישינן שמא תמלך ליקח כשיעור ומשמע דה"ה לענין המוציא ובפסקי חלה להרשב"א כתב שיש חולקים על רבינו שמשון: כתב האגור המולייתות שקורין פשטידא או טורט"א הנאפת בתנור בבשר או בדגים או בגבינה אע"ג דבשר ודגים וגבינה עיקר מברכים עליהם המוציא דמין דגן חשיבי ליה אינשי והם דברי שבולי הלקט בשם ה"ר ישעיה וטעמא משום דבתר ה' מינין אזלינן (ד עמ"ש לעיל באות ג'): דיני ברכת פת העשוי מאורז ודוחן ושאר מיני קטניות כתב רבינו בסימן ר"ח:

סימן קסט

סעיף קטן א

ואח"כ מביאים לפניו לאכול וכל דבר שמביאים לפניו שיש לו ריח כו' דגרסינן בכתובות פרק אע"פ (כתובות סא.) הכל משהין לפני השמש וכו' עד ומר לא משתעי אליהו בהדיה ופירש"י קיוהא קהיון שינים איגרו"ר בלע"ז כל דאית ליה ריחא או קיוהא מזיק את מי שאוכלין לפניו ואינו אוכל: חד ספי. מאכיל את השמש מכל מין ומין: וחד ספי ליה. ממין אחד בתחלת סעודה לשובע ומשאר מינין משההו עד שיגמור סעודתו וגרסינן תו

התם הנהו תרי חסידי מר קדים ספי ומר מאחר ספי דקדים ספי אליהו משתעי בהדיה דמאחר ספי לא משתעי אליהו בהדיה ולכן כתב רבינו צריך ליתן ממנו מיד לשמש:

סעיף קטן ב

ומיהו לא יתן לו כל זמן שהכוס בידו או ביד בע"ה דתניא לא יתן אדם פרוסה לשמש וכו' בפרק כל הבשר (חולין קז:) ופירש"י לא יתן אדם פרוסה לשמש באחד מן האורחים קאמר שלא יכעוס בע"ה כשהוא שותה חונקו יין ומנוולא ובלאו כעס נמי מתוך שחש שלא יכלה הלחם לאורחים הוא מביט ומציץ במה שזה נותן והכוס נשפך מידו ואפילו הכוס ביד השמש שמא ישפכנו ע"כ. משמע דבין שהכוס בידו קאי אשמש כלומר דלא יתן לו פרוסה בעוד שהכוס ביד השמש אבל ר"י כתב דקאי אאורחים כלומר שלא יתן לו פרוסה בעוד שהכוס ביד של אורח שמא יעיין בו ב"ה על שלוקח מאכל שמא יחסר לאורחים ויפול הכוס מידו: וכתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים אהא דלא יתן פרוסה לשמש וכו' דדוקא לשמש אבל שאר בני הסעודה יכולים לתת זה לזה כשהכוס ביד בע"ה שמאחר שהוא זימן אותם אינו מקפיד במה שהם נותנים אלו לאלו ולא חיישי' לקלקלה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואסור ליתן לו פרוסה אא"כ יודע בו שנטל ידיו ג"ז ברייתא שם השמש שלא נטל ידיו אסור ליתן פרוסה לתוך פיו ומדברי רבינו נראה דלתוך פיו לאו דוקא אלא אפילו לידו נמי אסור: וכתב ה"ר יונה בס"פ אלו דברים יש למדין מכאן שאין ראוי לתת לאכול אלא למי שיודע בו שיברך ונראה שכיון שמתכוין לעשות מצוה שנותן בתורת צדקה מותר ע"כ ואין דבריו נראים דהא ליתן לשמש נמי מצוה הוא ואפ"ה לא יתן לו אא"כ יודע שנטל ידיו:

סעיף קטן ד

השמש מברך בפ"ה על כל כוס וכוס וכו' בפרק כל הבשר שם אמר רב השמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה ור"י אמר מברך על כל פרוסה ופרוסה וא"ר פפא דלא פליגי אלא הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ויש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפ"ז מהלכות ברכות שהשמש מברך על כל כוס וכוס ולא כתב אם מברך על כל פרוסה ופרוסה אם לאו:

סימן קע

סעיף קטן א

אין משיחין בסעודה בפ"ק דתעניות (ה.):

סעיף קטן ב

ואיתא בירושלמי בפרק כיצד מברכין.

סעיף קטן ג
גרסינן בפרק אמר להם הממונה הלכה בסעודה וכו' (ל.) ופי' רש"י כלומר הלכה זו בהלכות סעודה אדם שיצא מתוך הסעודה להשתין נוטל ידו אחת וכו' וכתוב בהגהות אשיר"י פ"ב דברכות היכא שישב בסעודה ויצא והטיל מים ולא שפשף ניצוצות ויודע שלא נגע במקום הטינופת חוזר לסעודה וא"צ ליטול ידיו אבל המיסך את רגליו פי' שעושה גדולים ההוא ודאי צריך נטילה ע"כ. ועל לא שנו אלא לשתות פירש"י שא"צ עוד לאכול אלא לשתות הוא נכנס שהיו רגילים להאריך לשהות בשתייה אחר המזון ומיהו צריך ליטול שמא יתן פרוסה לתוך פיו וגם ה"ר יונה כתב בס"פ אלו דברים דטעמא דצריך ליטול מפני שדרכם היה בשעת שתייה לאכול מעט דאי לאו הכי לא היה צריך ליטול ידיו בשביל השתייה:

סעיף קטן ד
שנים ממתינין זה לזה בקערה ג' אין ממתינין ברייתא פרק ג' שאכלו (מו:) ונ"ל דה"ק כשהאחד מסלק ידו מן הקערה כדי לשתות אם הם שנים חבירו ממתין לו כלומר מפסיק מלאכול עד שיגמור השתייה אבל אם הם ג' אינם פוסקים בשביל השותה דאינו בדין שיפסקו שנים בשביל אחד וכי הא דאמרינן (מה:) אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד:

סעיף קטן ה
משיירין פאה בקערה ואין משיירין פאה באלפס בר"פ כיצד מעברין (עירובין נג:) ופירש"י כשהשמש מערה מן האלפס לתוך הקערה אין דרך להניח באלפס כלום לצרכו אבל כל א' מניח פאה בקערה ומחזירה לשמש והוא מאכל שמש:

סעיף קטן ו
כתב הרמב"ם אין מסתכלין בפני האוכל וכו' בפ"ז מהלכות ברכות:

סעיף קטן ז
גרסינן בפרק ערבי פסחים לא יאכל אדם תרין וכו' (קיט:) כלומר שבאותו זמן האוכל זוגות או שותה זוגות היה בא לידי סכנה ומיהו כתבו התוס' בפרק כל הבשר (חולין קז:) והאידנא לא קפדינן בהכי לפי שאין סכנה מצוייה לבא בזמן הזה ע"י כך ולכן לא ידעתי למה כתבו רבינו ואם היה דעתו לחלוק ולומר דגם בזמן הזה יש ליזהר בכך היה לו לכתוב כל החילוקים שנאמרו בגמרא בענין זה:

סעיף קטן ח
גרסינן במסכת ד"א הנכנס לבית וכו' במסכת ד"א רבה פרק ו':

סעיף קטן ט
לא יהא אדם קפדן בסעודתו ג"ז שם ומסיים בה ומעשה בהלל הזקן שעשה סעודה אחת ובא עני וישב על פתחו ואמר אשה אני צריך להכניס היום ואין לי פרוסה כלום לסעודת נישואין אז נטלה אשתו כל הסעודה ההיא ונתנה לו ואחר כך לשתה עיסה אחרת ובשלה אלפס אחרת ובאתה והניחתו לפניהם (כו') אמר לה בתי אף אני לא דנתי אותך לכף חובה אלא לכף זכות שכל המעשים שעשית לי לא עשית אלא לשם שמים:

סעיף קטן י
ולא יאכל אדם פרוסה כביצה וכו' שם לא יאחוז פרוסה כביצה בידו בפעם אחת והעושה כן ה"ז רעבתן ומשמע מלשון הברייתא שאם אוחז פרוסה כביצה אע"פ שאינו אוכל אלא קצת ממנו נקרא רעבתן וכן צריך לפרש דברי רבינו:

סעיף קטן יא
ולא ישתה כוסו בבת אחת וכו' במסכת ד"א רבה פ"ו ואיתא ס"פ כיצד צולין (פסחים פו:) ובפרק אין צדין (ביצה כה:) וגרסינן בס"פ כיצד צולין ר' ישמעאל ב"ר יוסי איקלע לבי ר' שמעון ב"ר יוסי בן לקוניא יהבון ליה כסא קבליה בחד זימנא ושתייה בחד זימנא אמרי ליה לא סבר לה מר השותה כוסו בבת אחת ה"ז גרגרן א"ל לא אמרו בכוסך קטן ויינך מתוק וכריסי רחבה:

סעיף קטן יב
ולא יאכל שום ובצל מראשו וכו' ג"ז ברייתא במסכת ד"א רבה פ"ו ואיתא נמי בפ' אין צדין (שם):

סעיף קטן יג
ולא יביא שני כוסות בסעודתו וכו' במסכת ד"א רבה פ"ו תניא לא ישתה אדם ב' כוסות בבת אחת בתוך סעודתו ויברך ברכת המזון מפני שנראה כגרגרן אלא שלשון רבינו אינו מכוון כלשון הברייתא:

סעיף קטן יד
שנים שיושבין על השולחן הגדול פושט ידו תחלה והשולח יד בפני מי שגדול ממנו ה"ז גרגרן מעשה בר"ע שעשה משתה לתלמודיו וכו' במסכת ד"א רבה פ"ז:

סעיף קטן טו
הנכנס לבית לא יאמר תנו לי לאכול וכו' ג"ז בפ"א שם הנכנס לבית בע"ה לא יאמר תנו לי לאכול עד שיאמרו לו אכול ושתה:

סעיף קטן טז
לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול וכו' ג"ז שם ובספרי רבינו כתוב ובירושלים היו הופכין ואין לו משמעות ושם בברייתא כתב ובירושלים היו הופכים אכסניא לנישואין ונ"ל

דה"פ לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתני משום דאיכא למיחש שמא הראשון האכילו מועט וזה מאכילו מאכל מרובה. א"נ שמא הראשון האכילו בזמן הזול וזה מאכילו בזמן היוקר ואע"פ שאינן מתכוונין לכך שלא האכילו על דעת שיפרע לו יותר ממה שהאכילו ואין כאן רבית מ"מ הא מיהא מיחזי כרבית והיינו דקתני מפני שהוא דרך רבית כלומר דרך רבית הוא אבל לא רבית ממש ובתר הכי קתני ובירושלים היו הופכים אכסניא לנישואין כלומר בירושלים לא היו חוששין לכך ואדם שהאכיל את חבירו באכסניא היה הלה פורע לו שהיה מאכילו בנישואין ואע"פ שסעודת נישואין מרובה ביותר מסעודת אכסניא לא הוו חיישי לדרך רבית א"נ ה"ק דבני ירושלים נמי הוו חיישי לדרך רבית ולא היו אומרים בא ואכול מה שהאכלתני וכדי שלא ישאר על זה חוב שהאכילו באכסניא היה פורע לו בשמאכילו בנישואין דסעודת נישואין כיון שלא נעשה בשביל זה לא מיחזי דרך רבית כלל:

סעיף קטן יז

לא יפרוס אדם פרוסה ע"ג הקערה וכו' עד אא"כ נטלו רשות מבע"ה הכל במסכת ד"א רבה פ"ט: והא דקתני אורחים הנכנסים לפני בע"ה אינם רשאים ליטול מלפניהם וכו' טעמא דמילתא כדקתני התם בברייתא מעשה באדם א' שהכניס ג' אורחים בשנת בצורת והיה לו ג' ביצים והניח לפניהם בא בנו של בע"ה ועמד בפניהם ונטל אחד מהם חלקו ונתן לו וכן השני וכן הג' וכיון שבא אביו ומצאו שהוא אוחז אחד בפיו ושתים בידיו עמד והגביהו מלא קומתו וחבטו בקרקע ומת ואף אמו כיון שראתה שמת בנה עלתה לראש הגג ונפלה ומתה אף אביו כיון שראה כך עלה לראש הגג ונפל ומת והאי ברייתא איתא נמי בפרק גיד הנשה (חולין צד.):

סעיף קטן יח

גרסינן בר"פ המוכר פירות מנהג גדול היה בירושלים המוסר סעודה לחבירו וקלקלה וכו' וגם מנהג אחר היה שם מפה פרוסה על הפתח וכו' ג"ז בר"פ המוכר פירות (בבא בתרא צג:) פירש"י אורחים נכנסים ותקנה טובה היא לקבל אורחים כי ידעו ששם יאכלו וילכו שם לאכול:

סעיף קטן יט

גרסינן בפרק אחד דיני ממונות נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה וכו' ט"ס יש כאן דליתיה בפרק אחד דיני ממונות אלא בר"פ זה בורר (סנהדרין כג.) תניא כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אא"כ יודעים מי חותם עמהם ולא היו יושבים בדין אא"כ יודעים מי יושב עמהם ולא היו נכנסים בסעודה אא"כ יודעים מי מיסב עמהם ופירש"י מפני שגנאי היא לת"ח לישב אצל עם הארץ בסעודה: תניא

בריש פרק ג' שאכלו (מה:) השמש שהיה משמש על ב' ה"ז אוכל עמהם אע"פ שלא נתנו לו רשות היה משמש על ג' ה"ז אינו אוכל עמהם אא"כ נתנו לו רשות: כתוב בא"ח אמרינן במסכת תמיד (כז: וע"ש) חמרא כפר מיא שפך כלומר אחר ששתית ונשאר יין בכוס לשתות חבירך קנח מקום נשיקת הפה משום מיאוס ולא תשפוך משום בל תשחית אבל אחר שתיית מים שפוך מהם דרך שם עכ"ל:

סימן קעא

סעיף קטן א

אמר שמואל עושה אדם צרכיו בפת בס"פ ג' שאכלו (נ:) כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת כמאן כר"א וכתב הרא"ש פסק ר"ח כרבנן וגם ברייתא דבסמוך דאין סומכין את הקערה בפת פליגא אדשמואל הילכך אין הלכה כשמואל מיהו בפ"ב דמסכת י"ט (כא:) אמרינן הני סופלי לחיותא ביומא טבא היכי עבדינן להו ומסיק דמטלטלינן אגב ריפתא כשמואל דאמר שמואל עושה אדם כל צרכו בפת אלמא דסתמא דתלמודא ס"ל כשמואל ובה"ג כתב והלכתא כרבנן ואע"ג דאמרינן כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכו בפת כמאן כר"א וקי"ל הלכתא כשמואל ה"מ במידי דלא מאיס אבל במידי דמאיס לא ונראה דאפילו שמואל מודה דבמידי דמאיס אסור כדמוכח בשבת פרק במה טומנין (שבת נ:) הלכך קי"ל כשמואל דהיכא דלא מאיס עושה כל צרכו בפת ומותר לסמוך הקערה בפת אי לא ממאיס עכ"ל הרא"ש וכן דעת התוס' דהלכה כשמואל וכי קאמר שמואל במידי דלא ממאיס אבל לא במידי דממאיס וכן דעת ה"ר יונה וכן דעת הרשב"א ז"ל. ואיתא תו פרק ג' שאכלו ת"ר ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין מזרקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דיסתנא אמר ליה לא סבר לה מר להא דתניא אין מזרקין את האוכלין ההיא בפת והתניא כשם שאין מזרקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין א"ל והתניא אע"פ שאין מזרקין את הפת אבל מזרקין את האוכלין אלא לא קשיא הא במידי דממאיס הא במידי דלא ממאיס והרי"ף כתב הברייתא ארבעה דברים נאמרו בפת וכו' ואח"כ כתב וכשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין ודוקא מידי דממאיס אבל מידי דלא ממאיס כגון אגוזים ורימונים וחבושים ל"ל בה ולא הזכיר מימרא דשמואל וכתבו תלמידי ה"ר יונה אין מניחין בשר חי על הפת טעמא דמילתא משום דממאיס ועוד אפשר לתת טעם אחר מפני שיצטרך להדיחו מפני הדם הנדבק בבשר. ואין מעבירין כוס מלא יין על הפת כי שמא ישפך מן

היין על הפת והוי מאוס. ואין סומכין את הקערה גם בזה הטעם משום מאיסותא כי שמא ישפך מן המרק על הפת. ומתוך מ"ש הרי"ף הברייתא סתם נראה שסובר שכמו שאין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת כך הוא הלכה שאין סומכין את הקערה בפת ואין זה נראה למורי דבגמרא אמרינן בהדיא דשמואל אמר עושה אדם כל צרכיו בפת מיהו דוקא בהאי בלחוד סובר שמואל שהוא מותר אבל במאי דאמרינן אין מניחין בשר חי ע"ג הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ודאי אפי' שמואל מודה שהיא הלכה מפני שאין הפת מאוס כ"כ כשהמרק נופל על הפת כמו כשנופל עליו היין עכ"ל. נראה מדבריו דהרי"ף סבר דלית הלכתא כשמואל אבל הרשב"א כתב שכדברי התוס' נראה מדברי רבינו האיי שכ' אין זורקין את הפת ולא שאר אוכלין דממאיסי אבל דלא ממאיסי זורקין ואף הרי"ף כ"כ ע"כ. משמע שסובר שמאחר שכתב הרי"ף ודוקא מידי דממאיס אבל מידי דלא ממאיס כגון אגוזי ורמוני וחבושי לית לן בה ממילא משמע דכל הני דאסר בברייתא דדוקא כשהם נמאסין בכך אבל אם אינם נמאסין בכך שרי ולפיכך לא הוצרך לכתוב הא דאמר שמואל עושה אדם צרכיו בפת ומ"מ על מ"ש שכ"נ מדברי רבינו האיי והרי"ף שכתבו דוקא מידי דממאיס אבל מידי דלא ממאיס לא קשה לי דהא בהדיא אמרי' הכי בגמ' והיכי תלי מילתא בדברי רבינו האיי והרי"ף. ואפשר לומר דכיון דהנך אמוראי דאמרי הכי בגמ' סברי לה כשמואל אי לא הוה קי"ל כשמואל ה"נ לא הוה קי"ל כהנך אמוראי ומכיון דכתבו הרי"ף ורבינו האיי כהנך אמוראי ממילא משמע דס"ל דהל' כשמואל א"נ משום דבגמ' הוה אפשר לפרושי דהא דמפליג בין ממאיס ללא ממאיס היינו דוקא בשאר אוכלים אבל בפת אע"ג דלא ממאיס אין זורקין ומדברי רבינו האיי והרי"ף משמע לי' דאפיתא נמי קאי הא דמפלגי בין היכא דממאיס להיכא דלא ממאיס. והרמב"ם בפ"ז כתב כדברי הרי"ף וז"ל אין מניחין בשר חי על הפת וכו' ואין זורקין את הפת ולא את החתיכות ולא את האוכלים שאין להם קליפים כגון תותים ועגבים ותאנים מפני שהם נמאסים וכיון דכל הנך רבוותא סברי דהלכה כשמואל ורבינו האי והרי"ף נמי הכי ס"ל לדעת הרשב"א ולפ"ז גם הרמב"ם הכי ס"ל הכי נקטינן:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואין סומכין בו את הקערה אי מאיס בהכי אבל אי לא מאיס לא פירושו שאם הקערה מליאה פירות או דברים כיוצא בהם שאפי' יפלו על הפת לא ימאס בכך מותר לסמוך אותה בפת ולא אמרינן שהוא מזלזל בפת אבל אם הקערה מלאה יין וכיוצא בו מדברים שכשנופלים על הפת הוא נמאס אין סומכין אותה בפת שמא תשמט הקערה ויפלו מאותם הדברים על הפת וימאסוהו ואע"פ שכתב הר"י דלשמואל סומכים בפת

קערה מליאה מרק לפי שאין הפת מאוס כל כך כשנופל עליו מרק כמו שנופל עליו יין אין נראה שיהא כן דעת רבינו אלא כיון שהוא נמאס קצת בכך אין סומכין ולכן סתם דבריו ולא פירש דבקערה שיש בה מרק שרי לסמוך אלא שלקמן כתב בשם הרא"ש שהפת שאוכל בה דייסא אינה נמאסת ונראה שאינה נמאסת במרק יותר מבדייסא ומיהו אפשר דהתם דמתוך שהוא אוכל בה קאמר דאינה נמאסת אבל היכא שנפלה עליו הדייסא נמאס בכך וה"ה למרק:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואין נוטלין הידים ביין וכו' שם פלוגתא דר"א ורבנן וקי"ל כרבנן דאמרי בין כך ובין כך כלומר בין חי בין מזוג אין נוטלין ממנו לידים והסכימו הרא"ש והרשב"א לדברי הראב"ד שפירש דלאו לנט"י המכשירים לאכילה קאמר דההיא נטילה ליכא מאן דפליג שאינה אלא במים אלא נטילה לנקיות בעלמא קאמרי ומשום הפסד אוכלין. ומשמע לי דהא דאמרינן דאין זורקין האוכלין אפילו בזורק לתוך קערה או על גבי מפה שאין האוכלין מתלכלכים היא ואפ"ה תאנים שבשלו כל צרכן ותותים אסור מפני שמתוך שהם מתמעכים ע"י זריקתם הם נמאסים בעיני האוכלים ותדע דהא כי פתק מר זוטרא דיסתנא לרב אשי דהיינו בשר מבושל כדפירש"י ע"כ במקום נקי פתק דהא למיכל פתק ליה ובכה"ג קאמר דמידי דממאיס כגון תאנים ותותים אסור לזרקם וכיון דאסור לזרוק את הפת משמע דאפילו בזורקו ע"ג מקום נקי אסור שמפני חשיבות הפת אסור לזורקו אע"פ שאינו נמאס כלל מפני שזלזול הוא לו שיזרקוהו וכ"כ התוס' אין זורקין את הפת אפילו לא ממאיס וכן שאר אוכלין אסור לזרוק במידי דממאיס ואע"ג דאמר שמואל עושה אדם צרכיו בפת והוא דלא ממאיס י"ל זריקה שאני דהוי ביזוי טובא ועוד דזריקה לא מיקרי צורך אכילה כמו סמיכת קערה דמודה שמואל דאין זורקין את הפת. וכ"נ דעת הרא"ש דאהא דת"ר ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין סומכין את הקערה בפת ואין זורקין את הפת כתב ושמואל מודה בכל מה ששנינו בברייתא זו בר מאין סומכין דשרי אי לא ממאיס ע"כ ונראה דטעמא משום דכל הני לאו צורך אכילה הן כמו סמיכת הקערה בפת אבל מדברי הרשב"א שכתב בשם רבינו האיי נראה שאין חילוק בין פת לשאר אוכלים וכ"נ גם כן מדברי הר"י וכ"נ שהוא דעת רש"י דאהא דת"ר ממשיכין יין וכו' וזורקין לפניהם קליות וכו' אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים כתב אבל לא גלוסקאות שהרי אף בימות החמה הן נמאסין בזריקתן. נראה מדבריו שאם לא היו נמאסים היה מותר לזורקן אע"פ שגלוסקאות פת הן: והא דפירש"י דלא ממאיס רמון ואגוז וכל דבר קשה

נראה שאפי' באין קליפתן עליהם קאמר שהרי מאחר שאינם מתמעכים ע"י הזריקה כל שזורקן ע"ג מקום נקי אינם נמאסים ואם מותר לזורקן ע"ג קרקע יתבאר בס"ס בס"ד:

סעיף קטן ד

כתב א"א ז"ל יש נוהגים לאכול דייסא בפת וכו' עד עם הדייסא בס"פ ג' שאכלו וכך הם שם דברי התוס' וכ"כ הגה"מ בפ"ז מהלכות ברכות:

סעיף קטן ה

ומ"ש אא"כ היו ראויים לאכילה פי' אלו עם אלו ואוכלן ביחד כתב שם הרא"ש דאין לפרש היו ראויים דקאמר לאפוקי שאינם ראויים לאכילה דכ"ש אם אינם ראויים לאכילה דמותר להשתמש בהם דכשישתמש מעשה עץ שימש הלכך ע"כ ראויים לאכילה דקאמר היינו שאוכלן ביחד ובהגה"מ כתוב בשם מ"ס רשב"ג אומר אין אוכלין אוכלין באוכלין אא"כ אוכלן בבת אחת וזה מפורש כפי' הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ו

ומשמע לי דהנך שנוהגים לאכול הדייסא בפת במקום כף סברי כשמואל ומה שאוכלים הפת אח"כ מפני שמי שאוכל בו הדייסא אינו נמאס עליו וכיון שהוא אוכלו אח"כ ליכא משום הפסד אוכלין אבל אם לא היה אוכלו ליכא מאן דאכיל ליה אחר שהכניסו זה לתוך פיו ונמצא שהפסיד זה האוכלים בידים. ובמ"ס נראה שאע"פ שיאכלנו אח"כ אסור מפני שהוא זילזול לפת שמשמש מעשה עץ בעלמא ומש"ה אסור לאכול אוכלין באוכלין אא"כ אוכלן בבת אחת דאז לא מיחזי שהפת טפל לדייסא אלא שהדייסא טפילה לפת שהוא נוטל אותם ללפת בו את הפת. והגדולים שהיו אוכלים בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא נראה שהיו מכוונים לצאת י"ח מ"ס ולכן היו אוכלים בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא שאז היה נראה הדייסא שהיתה באה ללפת את הפת ואע"פ שלא היו אוכלים בכל פעם אלא מעט מהפת מ"מ בהכי סגי להראות שאין הפת משמש לדייסא וגם לפי דעת הגדולים הללו נראה שהיה צריך שיאכל לבסוף כל אותה פרוסה דאל"כ מה שישתייר ממנה מאחר שהכניסו לתוך פיו לא חזי לאכילה לשום אדם ואיכא משום הפסד אוכלים:

סעיף קטן ז

ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה וכו' בס"פ ג' שאכלו שם ת"ר ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ופירש"י ממשיכין יין בצינורות משום סימן טוב ואין כאן משום ביזיון והפסד לפי שמקבלין אותו בראש פי הצינור בכלי: בימות החמה שאין טיט בדרכים: אבל לא גלוסקאות שהרי אף בימות

החמה הן נמאסים בזריקתן. וגם הרא"ש כתב שם גבי מושכין יין בצינורות ומיירי שמקבלין בכלי בפי צינור. והרשב"א כתב והא דתניא ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה אע"פ שנמאסים התם משום דעיקר שמחת חתן וכלה בכך וכדי לשמחן שרי וקליות ואגוזים דאסירי בימות הגשמים לפי שאין עיקר שמחתן בכך אלא שמתוך שיש קצת שמחה בכך שרי בימות החמה עכ"ל וגם ה"ר יונה כתב ממשיכין יין ולא נחוש בזה משום ביזוי אוכלים דביזוי כזה מותר משום שמחת חתן וכלה ע"כ ולכאורה משמע שהם סוברים שאע"פ שאינו מקבלן בכלי בפי צינור שרי משום שמחת חתן וכלה ומיהו מאחר שלא הזכירו בדבריהם לשון הפסד אוכלין נראה דבמקבלן בכלי בפי הצינור עסקינן וכדפירש"י ואפ"ה איכא למיחש לביזוי אוכלין כלומר שכל שהם משתמשים שלא לצורך אכילה ושתייה הוא זלזול לאוכלין או שע"י שהם ניגרים בצינור הם נמאסים קצת ולהכי קאמר דלא חיישינן משום שמחת חתן וכלה אבל שילכו לאיבוד משום שמחת חתן וכלה ודאי ליכא מאן דשרי כנ"ל ואע"פ שה"ר מנוח כתב בשם הראב"ד דאפילו אזיל לאיבוד שרי משום שמחה ע"כ נראה לדידן דאין זה עיקר השמחה אין ספק דבאזיל לאיבוד אסור:

סעיף קטן ח

ואהא דתניא זורקים לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים כתבו התוספות ולא בימות הגשמים אע"פ שבאגוזים אין האוכל נמאס בתוכו מ"מ כשהן נופלין בטיט נמאסין ומשמע מדבריהם שאפילו כשהם בקליפתם אין זורקין אותם בימות הגשמים: וכתבו עוד התוספות דעכשיו שדרכן לזרוק חטים בבית חתנים צריך ליזהר שלא יזרקום אלא במקום נקי וכ"כ ה"ר יונה וכ"כ בהגהות מיימוניות פ"ז וכתוב עוד שם שמהר"ם צוה לכבדם משם כדי שלא ידרסו עליהם ולא נהגו כן: כתב הרוקח בשם מ"ס ראב"י אומר כל אוכל שגמרו בידי אדם מותר לכסות בו ראב"י אומר כל שיש לו יד ועוקץ מותר לכסות בו ע"כ ומשמע דאפילו מאן דפליג על שמואל מודה דבכה"ג שרי להשתמש באוכלין:

סימן קעב

סעיף קטן א

שכח והכניס משקין לתוך פיו וכו' בס"פ שלשה שאכלו (ברכות נ:) אמר רב יהודה שכח והכניס אוכלים לתוך פיו בלא ברכה תני חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן לא קשיא הא דתני בולען במשקין והא דתני פולטן במידי דלא ממאיס והא דתני מסלקן במידי דממאיס ופריך במידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד

ולבריך תרגמא רב יצחק קסקסאה משום שנאמר ימלא פי תהלתך ופירש רש"י בולען. בלא ברכה: פולטן. ומברך וחוזר ואוכלן: משקין. בולען שא"א לסלקן לאחד מלוגמיו ולברך ולא לפולטן שמפסידן: והרא"ש כתב פר"ח במשקים בולען ואינו מברך עלייהו משום דאידחו להו מתורת משקין דאינם ראויים לשתות לכל אדם הלכך אין להקפיד אפי' יכול לברך על ידי הדחק ולא משמע הכי דמשמע בולען ופולטן ומסלקן הכל בענין אחד שיברך עליהם ובמידי דלא ממאיס הצריכו רבנן לפלוט ולברך במידי דממאיס התירו לו לסלקו לצד א' ולברך ובמשקין שא"א בסילוק לצד א' התירו לו לבלוע ולברך ולא דמי לאכל ושכח ולא בירך עד שגמר סעודתו שאינו מברך שאני הכא שנזכר שלא בירך בעוד המשקין בפיו ודומה קצת עובר לעשייתו מה שנזכר קודם לבליעה אלא שלא היה יכול לברך וכן פירשה הראב"ד ז"ל. והרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות ברכות משקין בולען ומברך עליהם בסוף. ואפשר לפרש דבריו שהוא סובר שאינו מברך עליהם ברכה ראשונה וכדברי ר"ח ולפיכך כתב שמברך עליהם בסוף כלומר שמברך עליהם ברכה אחרונה בלבד אבל יותר נראה לומר דמברך ברכה ראשונה בסוף קאמר דאל"כ הכי הול"ל ואינו מברך אלא ברכה אחרונה בלבד ועוד דאי ברכה אחרונה קאמר מאי קמ"ל פשיטא וכ"נ לכאורה מדברי הראב"ד שכתב עליו ומברך עליהם בסוף והוא שדעתו לאכול יותר דאל"כ ה"ל גמר ע"כ. ומשמע שהוא מפרש דהרמב"ם סובר שמברך ראשונה לבסוף כדברי הרא"ש והוא סובר שאם אין דעתו לאכול יותר ה"ל גמר והא קי"ל דכל שגמר אינו חוזר ומברך למפרע. והרשב"א כתב בס"פ שלשה שאכלו שדעת הראב"ד שמי שגמר סעודתו ולא בירך חוזר ומברך למפרע והא דקתני הכא בולען ומברך עליהם כשאין לו אלא הם ואם יש לו זולתם פולטן ומברך על האחרים ושותה והביא ראיה מדגרסינן בירושלמי הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך אם היו משקין פולטן וכתב דמסתברא דהא דקאמר פולטן ביש לו זולתן ע"כ. וכ"כ בספר אהל מועד ומבואר הוא שאין זה מכוון עם כוונתו בהשגות כלל: ולענין הלכה כיון שדברי ר"ח מפורשים ודברי הרמב"ם אפשר להתפרש כן מסתמא אמרינן דבשיטתיה אמרה ונקטינן כוותייהו דרבנים מובהקין נינהו ומקילים בברכות דרבנן:

סימן קעג

סעיף קטן א

מים אמצעיים רשות אמר רב נחמן לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל וכו' בפרק כל הבשר (חולין קה.) וכתבו התוספות והרא"ש שי"מ בין תבשיל לתבשיל שניהם של בשר או שניהם של גבינה אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שלפניו חובה אבל בין תבשיל של

בשר לגבינה שלאחריו לא קאמר דאפילו בנטילה אסור עד סעודה אחרת ור"ת ז"ל היה אומר דבין תבשיל לגבינה משמע תבשיל תחלה ועוד בין תבשיל לתבשיל ששניהם של בשר או שניהם של גבינה למה לו ליטול ידיו כלל לכן פי' דבין תבשיל לתבשיל היינו בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינה דכיון שאין הבשר בעין וליכא אלא טעם לא החמירו שיהא חובה ליטול בינתים אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שהגבינה בעין חובה ויתכן פי' זה אפילו לדברי האוסרים גבינה אחר בשר בנטילה וקינוח ע"כ ורבינו תפס עיקר כפירוש ר"ת ולפ"ז מותר לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר ע"י נטילה בינתים והבא לאכול בשר אחר תבשיל של גבינה צריך ליטול ידיו וכ"כ הוא ז"ל טור י"ד סי' פ"ט. והגה"מ בפ"ט מהל' מאכלות אסורות כתבו פי' ר"ת בשם ס"ה מיהו כתבו בשם סמ"ק דצריך עיון ברוטב של בשר דכשיש בו בשר מושך המים בפה ע"כ כלומר דדילמא הא דשרי לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר דוקא בכגון ביצים מטוגנים בשומן שאינם מושכים המים בפה כ"כ אבל רוטב של בשר לא. וה"ר יונה כתב בפ' אלו דברים דאחר מרק של בשר ודאי מותר לאכול גבינה בקינוח והדחה שלא הצריכו שהייה אלא כשאוכל בשר מפני הבשר שבין השינים אבל במרק דליתא להאי חששא ודאי מותר ורבינו ירוחם כתב ראיתי לרבותי נוהגים כן דוקא מרק בשר שהוא צלול אבל עב כגון עם ירקות וכיוצא בו אסור לאכול אחריו גבינה עד סעודה אחרת שמא יש במרק בשר ואינו נראה וכן ראוי להורות וכן מוכח מתוך התוספתא עכ"ל. והמרדכי כתב ראיתי מורי שאסר לאכול גבינה אחר ביצים מטוגנים בשומן משום גזירה אטו בשר בחלב ע"כ וכן נהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כלל ואין לפרוץ גדר. מיהו אם אין בשר בתבשיל אע"פ שנתבשל בקדרה שמבשלין בה בשר לא נהגו להחמיר ומותר לאכול אחריו גבינה ואם מותר לאוכלו עם גבינה כתבו רבינו בספר י"ד סימן צ"ה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים דחמירא סכנתא מאיסורא הכלבו כתב שגם הר"ם נ"ע היה נוהג כן מזה הטעם ולא פירש מהיכן למד הר"ם כן ונראה שלמדו כן מדגרסינן בפרק כיצד צולין (עו:) ההיא ביניתא דאטויא בהדי בשרא אסרה רבא מפרזקיא למיכליה בכותחא מר בר רב אשי אמר אפילו במילחא נמי אסורה משום דקשה לריחא ולדבר אחר ופירש"י דאטויא בהדי בשרא. בתנור אחד: לדבר אחר. צרעת: כתוב בספר א"ח בשם הראב"ד כל הדברים הנוהגים באחרונים נוהגים באמצעיים שבין גבינה לתבשיל בין להקל בין להחמיר חוץ משפשוף בגופו או בכותל או בהיסח הדעת שפוסלים באמצעיים ואינם פוסלים באחרונים מפני שעדיין רוצה לאכול וידיו

צריכות שימור וחוץ מניגוב הידים שאף האמצעיים צריכים ניגוב כראשונים וחוץ משאר משקין שאינם כשרים לאמצעיים מפני שהם שמנים וצחים ואינם מנקים את השומן ואת המאכל: וכתב עוד שם ושוין אלו לאלו לענין ברכה שהרי חובה הן ולא יהו אלא מצוה הרי טעונין ברכה שאינו רשאי לאכול עד שיטול כדין מים ראשונים ומברך על רחיצת הידים כדין מים אחרונים עכ"ל . והעולם לא נהגו לברך לא על מים אחרונים ולא על מים אמצעיים. ובסוף סימן זה אכתוב למה אין מברכין על האמצעיים. וז"ל הרשב"א בת"ה מים אמצעיים ניטלין בין בכלי בין שלא בכלי ודינם כדין מים אחרונים לכל דבר ויתירים עליהם שצריכים ניגוב כמים ראשונים:

סעיף קטן ג

כתב בה"ג שהאוכל בשר מותר לאכול אחריו גבינה מיד וכולי כ"כ התוספות והרא"ש בפרק כל הבשר בשם ר"ת ובשם ה"ג דהא דא"ר חסדא התם אכל בשר אסור לאכול גבינה בלא נטילה וקינוח אבל בנטילה וקינוח שרי אכל גבינה מותר לאכול בשר אף בלא נטילה וקינוח ולפי' זה קשה מאי פריך הכא אדרב יצחק וצ"ל לפירושו דלענין נט"י אין חילוק בין בשר תחלה לגבינה תחלה ולגבי קינוח דוקא יש חילוק והעולם נהגו שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל ואפילו אחר בשר עוף יסיים בה הרא"ש ואין לשנות המנהג ע"כ. ונ"ל שזה שנהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל לא מטעם גדר וסייג הוא שנהגו כן אלא משום דסבירא להו כדעת הרמב"ם שמפרש דהא דא"ר חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה אפילו בקינוח הפה ובנט"י קאמר וכתב הרשב"א שכן דעת ר"ח ובעל העיטור ז"ל. והר"ן הכריע שכן דעת הרי"ף ולאפוקי מהרא"ה שהיה מסופק בדבר לדעת הרי"ף ז"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו הילכך אין לאכול גבינה אחר הבשר עד שישהה כשיעור מזמן סעודת הבקר עד זמן סעודת הערב שם בפרק כ"ה אמר מר עוקבא אנא בהא מילתא חלא בר חמרא דאילו אבא כד הוה אכיל בישרא האידנא לא הוה אכיל גבינה עד למחר כי השתא ואילו אנא בהאי סעודתא לא אכילנא בסעודתא אחריתי אכילנא. וכתב הרי"ף ושמעינן מהא דהא דא"ר חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה דלא שרי למיכל גבינה בתר בישרא אלא דשהי ליה שיעור מאי דצריך לסעודתא אחריתי ולא אשכחינא מאן דשרי למיכל גבינה בתר בישרא פחות מהאי שיעורא דהא מר עוקבא אע"ג דשרי ליה כי האי שיעורא קרי אנפשיה חלא בר חמרא וכתב הרא"ש בסעודתא אחריתי אכילנא פי' בזמן שאדם רגיל לסעוד דהיינו מזמן סעודת הבקר עד זמן סעודת הערב ובפחות משיעור זה אין לאכול גבינה אחר בשר וכתוב בהג"ה על זה וכ"כ המיימוני שצריך שישהא שש שעות והיינו

דלא כה"ג ור"ת והתוספות שפירשו בסעודתא אחריתי אכילנא דלאו בסעודה שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית אלא אפילו לאלתר אם סילק ובירך מותר דלא פלוג רבנן וכ"נ לראבי"ה עכ"ל וכ"כ בהגה"מ פ"ט מהמ"א וכתבו עוד שלדעת ר"ת וה"ג מר עוקבא שלא אכל גבינה עד סעודה אחרת מחמיר על עצמו היה והעולם נהגו כדברי הרמב"ם וכן פסק הרשב"א בת"ה וכתבו הרמב"ם והרשב"א ששיעור זה צריך להמתין אפילו אחר בשר עוף:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם יש בשר בין השינים צריך להסירו כ"כ הרשב"א בחידושיו בשם בעל העיטור שאם יש בשר בין שיניו ואפי' שהה צריך להוציאו וכתב שנראין דבריו וכ"פ רבינו ירוחם ז"ל. ובספר י"ד סי' פ"ט כתב רבינו שזה לדעת האומרים שהטעם שצריך לשהות הוא לפי שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך אבל לדעת הרמב"ם שנתן טעם לשהייה משום בשר שבין השינים לאחר ששהה כשיעור מותר אפילו נשאר בשר בין השינים. וכתב עוד שאם לא אכל הבשר אלא לעסו לתינוק לפי הטעם הראשון א"צ להמתין דכיון שלא אכלו אינו מוציא טעם ולפי טעמו של הרמב"ם צריך להמתין וטוב לאחוז כחומרי שני הטעמים ע"כ: וכתב הר"ן נראין הדברים שמי שאכל הבשר ושהה קצת ואח"כ מצא בשר בין שיניו שא"צ שהייה כדי סעודה מאותו זמן שנטל הבשר משם אלא מאכילה ראשונה חשבינן ליה לזמן שהייה ומיהו קינוח הפה מיהא משמע דבעי עכ"ל:

סעיף קטן ו

ובשר אחר גבינה מותר מיד וכו' (כל הבשר קה.): ואם הוא יום ורואה שידיו נקיות א"צ נטילה פשוט בפ' כל הבשר (חולין קד:) וכתב ר"י דה"ה בלילה אם יש לו נר יפה א"צ נטילה מיהו כתב רבינו בספר י"ד סימן פ"ט בשם ה"ר פרץ שיש לרחצם אף ביום לפי שפעמים שהגבינה שמינה ונדבקת בלחלוחית הידים ולאו אדעתיה עכ"ל וכ"כ הגה"מ בשם סמ"ק וכתב הרשב"א בת"ה שהטעם שמותר לאכול בשר אחר גבינה מיד הוא מפני שהגבינה רכה היא ואינה מתעכבת בין השינים וכ"כ הגה"מ: ויש מחמירין על עצמם שלא לאכול בשר אחר גבינה בסעודה אחת מפני שכתוב בספר הזוהר פרשת משפטים וז"ל אשכחן דכל מאן דאכיל האי מיכלא כחדא או בשעתא חדא או בסעודתא חדא ארבעין יומין אתחזיא גדיא מקלסא בקליפוי לגבי אינון דלעילא וסייעתא מסאבא מתקרבין בהדיה וגרים לאתערא דינין בעלמא דינין דלא קדישין ואי אוליד בר באינון יומין אוזפין ליה נשמתא מסטרא אחרא דלאו איהי קדישא עכ"ל. וכבר כתב המרדכי שמהר"מ היה נוהג שלא לאכול בשר בהמה וחיה אחר גבינה לפי שפעם אחד מסעודה לסעודה מצא גבינה בין שיניו גזר להחמיר על עצמו ואין זה כחולק על התלמוד ולא

כמוסיף שהוא גורע דהא חזינא פרק כל הבשר אנא להא מילתא כחלא בר חמרא וכו' וכל חד מצי לאחמורי אנפשיה לעשות משמרת ובעוף אני מיקל כיון דגבינה ועוף נאכלין באפיקורן ע"כ. והא ודאי שהוא ז"ל לא ראה ספר הזוהר ואפ"ה היה מחמיר על עצמו משום מעשה שהיה ואף על פי שהוא מיקל בעוף היינו לפי שלא ראה ספר הזוהר אבל אנו שזכינו לראותו טוב ונכון להחמיר אפילו בבשר עוף:

סעיף קטן ז

והקינוח הוא שילעוס פת וכו' עד וכן לא בתמרי וירקא פשוט בפ' כל הבשר (חולין קה.):

סעיף קטן ח

ומ"ש ואחר הקינוח ידיח פיו במים או ביין שם תניא ב"ש אומרים מקנח וב"ה אומרים מדיח ואסיקנא דב"ש אומרים מקנח וה"ה למדיח וב"ה אומרים מדיח וה"ה למקנח ומר אמר חדא ומר אמר חדא ול"פ ופירש"י וה"ה דתרווייהו בעינן וגם הרי"ף כתב הילכך בעי קינוח והדחה וכ"כ הרא"ש ז"ל ופירש"י דמדיח דקתני היינו הדחת פה וכ"נ מדברי התוס' והרא"ש וכתבו הגה"מ בשם מהר"ם שא"צ לדקדק בקינוח פה והדחה אלא איזה מהם שירצה יקדים ע"כ ואפשר שאע"פ שרבינו כתב כאן ובספר י"ד שיקנח פיו ואח"כ ידיחנו לאו דוקא דה"ה אי עבד איפכא ש"ד. וכתב עוד הגה"מ שמנהגו של ריב"א לאחר שאכל גבינה היה עושה הדחה לידיו ולפיו והיה מכניס אצבעו לתוך פיו ובודק יפה כדי שלא יהא שום דבר בפיו ואח"כ עושה קינוח הפה ורבינו יהודה כתב שר"י היה שורה פתו במים או ביין ואוכל כי בענין זה יעלה בשביל שניהם בשביל קינוח והדחת פיו כי הוא אוכל דבר שמקנחין בו ושותה יין או מים ע"כ ורבינו כתב בספר י"ד סימן פ"ט ויש נוהגין לשרות פת במים או ביין ולאכלו והוא עולה בשביל קינוח והדחה ויותר טוב להיות כל אחד ואחד בפני עצמו ע"כ אבל הרמב"ם בפ"ט מהמ"א לא הזכיר הדחת פה כלל ומתוך לשונו משמע דמדיח דקתני לאו הדחת פה היא אלא נט"י וב"ש איירי בהכשר פה וב"ה בהכשר ידים וכולהו מודו דתרווייהו בעינן וכן דעת הר"ן ז"ל והרשב"א כתב בת"ה יש מי שהורה שא"צ לעולם קינוח פה לאוכל גבינה תחלה ואינו מחוור וכתב עוד י"א שצריך לקנח פיו וה"ה שצריך עוד להדיח פיו במשקין וי"א שמקנח או מדיח [ודי] לו באחד מהם ולזה הדעת נוטה ע"כ והעולם נהגו לקנח ולהדיח וכן נכון לעשות כדברי המחמיר בדבר שאין בו טורח:

סעיף קטן ט

שני אכסנאין שאין מכירין זה את זה וכו' משנה וגמרא בפ' כל הבשר (חולין קז.):

סעיף קטן י

ומ"ש או שני אחים אפי' מקפידים זה על זה אסורים שם בעיא דאיפשיט' ומשמע לי דאחים לאו דוקא אלא ה"ה לאכסנאים המכירים זה את זה וכ"נ שהוא דעת רבינו שכתב בטור י"ד סימן פ"ח והא שאסור להעלותו על השלחן דוקא בשני בני אדם שמכירים זה את זה ואז אסור אפילו אם מקפידים זה על זה:

סעיף קטן יא

ומ"ש עד שיעשו שום היכירא ביניהם שם ולא אסרו אלא בתפיסה אחת תפיסה אחת ס"ד אלא בכעין תפיסה אחת ופירשו התוספות והרא"ש שאם יש דבר מפסיק בינתים לא הוי כעין תפיסה אחת כי ההיא דפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נ.) שאמר כאן בתפיסה אחת כאן בשתי תפיסות ה"ד שתי תפיסות כגון דאיכא גובהה ביני וביני ולכך נוהגים עכשיו שנים שאכלו על שולחן אחד זה בשר וזה גבינה שמניחין לחם או קנקן לעשות מחיצה ביניהם להיכירא או אוכל על מפה אחרת דהוי כעין שתי תפיסות וי"מ בתפיסה אחת שהם בהוצאה אחת כמו אחים שקנו אתרוג בתפוסת הבית בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלז:) ופריך תפיסה אחת ס"ד מה לי הוצאה אחת מה לי ב' הוצאות אם מכירים זה את זה ומשני כעין תפיסה אחת דהיינו שמכירים זה את זה ולפי' זה לא מצינו שהם מותרים על שולחן אחד מחמת הפסק שיש ביניהם ע"כ והרי"ף לא הזכיר הא דכעין תפיסה אחת ונראה שהוא היה מפרש כפירוש אחרון שכתבו התוס' והרא"ש וכ"נ שהיא דעת הרמב"ם והעולם נוהגים כדברי הפי' הראשון לאכול זה בשר וזה גבינה ע"י הפסק שביניהם או ע"י שכל א' אוכל במפה אחרת. וגם רבינו ירוחם כתב דראשון נראה עיקר וכן עמא דבר ורבינו אע"פ שכתב השני פירושים בטור י"ד כאן לא כתב אלא הפי' הא' בלבד וגם מתוך דבריו שם נראה שפירוש זה עיקר שהפי' האחר כתבו בלשון וי"א משמע דס"ל דלשון ראשון עיקר וכ"פ הרשב"א בת"ה וז"ל שני אנשים המכירים זה את זה שאסרנו אם היו עושים היכר ביניהם כגון שהיה אוכל זה במפה אחרת וכיוצא בזה מותר שאין אנו חוששין אלא שמא ישכחו ויתערבו זה עם זה והיכר זה מודיען ולפיכך מותר ע"כ: כתבו הגהות אשיר"י בפ' כל הבשר אהא דאוכלים זה בשר וזה גבינה ע"י הפסק לחם וכגון שאינם אוכלים מזה הלחם כגון שיש להם לחם אחר ע"כ. ונראה דה"ה לקנקן שמפסיקין בו שצריך שלא ישתו ממנו ומיהו יש לחלק ולומר דדוקא בלחם שכן דרך להניחו על השלחן ליכא היכירא אי אכלי מיניה אבל קנקן אם אין דרכן להניחו על השולחן והניחו עכשיו להפסיק אע"פ ששותין ממנו מינכרא מילתא ושפיר הוי הפסק: וכתבו עוד הגהות אשיר"י מנהג רבינו קלונימוס ורבינו יהודה שלא היו שותין כשאוכלין בשר וגבינה מכוס אחד ואפילו מוחלקין על השולחן אבל איסורא ליכא אלא משום

הרחקה היה עושה כך וצריך נמי מפה בפני זה ובפני זה עכ"ל: כתבו התוס' בפרק כל הבשר (חולין קה.) וא"ת מים אמצעים כגון בין גבינה לבשר שהם לצורך מצוה יהיו טעונין ברכה וי"ל דאין זה כי אם הכשר אכילה כמו ניקור חלב ומליחת בשר והרשב"א כתב בת"ה טעם אחר לפי שאין זה מצוה קבוע שאילו ביום אוכל אפי' בלא רחיצה כשרואה שאין בידו לכלוכי גבינה: תשלום דינים אלו יתבארו בסימן פ"ט בטור יורה דעה בעזרת השם כי שם הוא מקומם:

סימן קעד

סעיף קטן א

יין שבתוך הסעודה מברכין עליו בפה"ג כלומר ולא אמרינן שפת פוטרתו מבואר בפ' כיצד מברכין (ברכות מא:) שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם אמר להם הואיל ופת פוטרתן אי הכי יין נמי נפטריה פת שאני יין דגורם ברכה לעצמו ופירש"י גורם ברכה לעצמו בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו ואע"פ שלא היו צריכים לשתייתו:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומברך עליו בה"מ משנה בס"פ אלו דברים (ברכות נא:) בא להם יין אחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס ב"ש אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על המזון ובה"א מברך על המזון ואח"כ מברך על היין וקי"ל כב"ה: וה"מ שצריך לברך בתוך המזון שלא קבע לשתות לפני המזון וכו' בפ' כיצד מברכין (ברכות מב.) תנן בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ופירש"י נוהגים היו להביא קודם אכילה כוס יין לשתות כדתניא לקמן ומביאין לפניה' פרפראות להמשיך האכילה כגון פרגיות ודגים ואח"כ מביאים השולחן ולאחר גמר סעודה יושבין ושותין ואוכלים פרפראות כגון כיסני דמעלי לליבא והוא יין שלאחר המזון ושניהם קודם בה"מ ובגמ' איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון את"ל בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון משום דזה לשתות וזה לשתות אבל הכא דזה לשרות וזה לשתות לא או דילמא ל"ש רב אמר פוטר ורב כהנא אמר אינו פוטר ופסקו הפוסקים כמ"ד אינו פוטר ופירשו התוס' והרא"ש על הא דאמרי' אבל הכא דזה לשרות וזה לשתות לא דלשרות גרוע מלשתות הילכך אינו בדין שיפטור הגרוע את החשוב וכתב הרא"ש נראה דיין שלפני המזון פוטריין (שלאחר) [שבתוך] המזון דע"כ לא קא מיבעיא ליה אלא מזה שבא לשרות אם פוטר יין שבא לשתות אבל יין שלפני המזון שבא לשתות פשיטא שפוטר יין שבתוך המזון

ומזה הטעם יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון לא מיבעיא קידוש דאין קידוש אלא במקום סעודה אלא אפי' אם הבדיל על היין פוטר היין שבתוך המזון והביא ראיה לדבר וכ"כ שם ה"ר יונה והרשב"א וכ"כ הרא"ש גם בפ' ע"פ ושם כתב בהדיא שאפי' הבדיל קודם שנטל ידיו נמי פטור וכ"כ התוס' בפ' כיצד מברכין (שם) אלא שנראה מדבריהם דיין דהבדלה לא פטר אלא כשהבדיל אחר שנטל ידיו שכתבו וז"ל נראה משם דאין לחלק בין הבדלה לקידוש ולאפוקי מהני דחולקין ואמרי דוקא קידוש פטר משום דאין קידוש אלא במקום סעודה אבל יין של הבדלה לא פטר אפי' הבדיל לאחר נטילה דהכי מיירי הא דפסקינן דיין שלפני המזון פטר היין שבתוך המזון דכבר נטל ידיו והכי משמע בסמוך מתוך הברייתא מיהו נראה כיון דנטל ידיו ודעתו לאכול ולשתות שם פוטר אפי' בהבדלה ומיהו יש שמחמירין להבדיל קודם נטילה לאפוקי נפשייהו מפלוגת' דאז ודאי צריך לברך אחריו ברכה מעין ג' ולא פטר יין שבתוך המזון עכ"ל וכ"כ ג"כ המרדכי: ולענין הלכה נראה שאם מבדיל עד שלא נטל ידיו יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה לאפוקי נפשיה מספק ובדיעבד שלא כיון כך פטר יין שבתוך הסעודה דספק ברכות דרבנן להקל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו יין שלפני המזון פוטר ג"כ היין שלאחר המזון היא המשנה שהזכרתי בסמוך:

סעיף קטן ד

ומ"ש פירוש מי שרגיל לקבוע לשתות יין וכו' כלומר לאפוקי יין ששותה אחר ברכת המזון שצריך לברך עליו ואינו נפטר בברכת יין שלפניו וכמ"ש רבינו בהדיא לקמן בסמוך. וכתב ה"ר יונה שזה היה בימיהם שהיו מסלקים השולחן קודם בה"מ אבל עכשיו שאין נוהגין כן אפילו שותה אחר שגמר מלאכול כ"ז שלא בירך בה"מ חשיב בתוך המזון וכן כתבו התוס' על בעיא זו דיין שלאחר המזון ליתא בזמן הזה שאין אנו מושכין ידינו מן הפת כלל וכ"כ המרדכי וכ"כ עוד התוס' בפ' ע"פ ובסימן קע"ט יתבאר דהיכא דאמר הב לן ונבריך לדידן נמי צריך לחזור לברך אם רוצה לשתות:

סעיף קטן ה

ומ"ש אמר רב לא שנו דיין שלפני המזון פוטר אלא בשבתות וי"ט וכו' שם:

סעיף קטן ו

ומ"ש בשם הראב"ד דדוקא במקום שאין היין מצוי וכו' כ"כ שם הרא"ש והרשב"א וכ"נ מדברי התוספות:

סעיף קטן ז
ומ"ש ודוקא יין ששותין קודם בה"מ וכו' כ"כ שם הרי"ף והרא"ש וכ"נ מדברי רש"י על המשנה שכתבתי בסמוך וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכות ברכות:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואם לא היה לו יין לפני המזון ובירך על היין שבתוך המזון אינו פוטר וכו' היינו מה שכתבתי בסמוך דאיבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון איכא מ"ד פוטר ואיכא מ"ד אינו פוטר ופסקו הרי"ף והרא"ש כמ"ד אינו פוטר וכן דעת הרשב"א וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהל' ברכות: כתוב באהל מועד יין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון בד"א בשבתות וי"ט וכו' אבל יין שבתוך המזון אינו פוטר שלאחר המזון שהוא לשתות שאין העיקר פוטר הטפל ואיזה יין נקרא שלאחר המזון כל ששח הרבה לאחר הסעודה קודם ברה"מ ומרוב השיחה צמא לשתות אבל אם צמא מחמת האכילה אפילו לזמן מרובה אחר שהפסיק אכילתו אם לא בירך עדיין בה"מ כל יין שישתה אותו יין שבירך עליו בתוך המזון פוטר אותו דלשרות המאכל הוא עכ"ל ומדברי הרשב"א שאכתוב בסמוך נראה כן: וכל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת וה"מ בסתם אבל אם כשבירך לא היה דעתו לשתות רק אותו הכוס וכו' בפ' ע"פ (קג:) אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב אחא אמימר בירך על כל כסא וכסא ומר זוטרא בירך אכסא קמא ואכסא דברכתא רב אשי בירך אכסא קמא ותו לא בריך אמימר אמר אנא נמלך אנא ומר זוטרא אמר אנא דעבדי כתלמידי דרב דרב ברונא ור"ח תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא הוה קאי עלייהו רב ייבא סבא א"ל הב ונבריך ולבסוף אמרו ליה הב ונישתי א"ל הכי אמר רב כיון דאמריתו הב ונבריך איתסר לכו למישתי פירוש משום דקא עקרי דעתייהו ממשתיא רב אשי אמר לית הלכתא כתלמידי דרב וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל כמר זוטרא וכתלמידי דרב ובנמלך קי"ל כאמימר דאי בריך ליה אחד כסא אדעתא דלא למישתי אלא ההוא כסא בלחוד והדר אימליך למישתי כסא אחרינא צריך לברוכי בפה"ג והדר שתי וסיים בהרא"ש אבל ברכה אחרונה לא בעי דהיסח דעת לא מצריך ברכה אלא להבא ובפרק כיצד מברכין (ברכות מא:) גבי הא דא"ר פפא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כתב דיין שבתוך המזון טעון ברכה לפניו אבל לא לאחריו כדמוכח בע"פ בעובדא דתלמידי דרב דחד מינייהו בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא ומפרש טעמא בפרק כיסוי הדם (פו:) משום דבה"מ הוי הפסקה אלמא דלא בירך לאחר היין שבתוך הסעודה דאי בריך לאחריו למה לי טעמא משום הפסקה דבה"מ תיפוק ליה משום שבירך על היין ששתה עכ"ל. וכתב עוד שם ובפרק ע"פ מה שאין מברכין ברכה אחרונה על היין שבתוך המזון אפילו

אם לא נשאר לו כוס לבה"מ פרשב"ם משום דבה"מ פוטרו מק"ו השתא מעין ג' פוטרו ג' מיבעיא והאי ק"ו פריכא הוא דברים הבאים (אחר הסעודה שלא) מחמת הסעודה יוכיחו שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם אלא היינו טעמא משום דהיין בא לשרות האכילה וא"א לאכילה בלא שתיה והוי כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה ואף לפניו לא היה טעון ברכה אלא משום דגורם ברכה לעצמו אבל לאחריו ודאי נפטר מהאי טעמא וכ"כ התוס' והמרדכי בפ' ע"פ ולאפוקי ממחזור ויטרי שהיה מצריך לברך אחריו ואין הלכה כמותו וגם רש"י לא היה מברך לאחריו וכן נהגו. וזהו שכתב רבינו ודוקא לפני היין צריך לברך בתוך הסעודה אבל לאחריו א"צ לברך. והרשב"א בפ' כיצד מברכין גבי הא דשאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה וכו' כתב וז"ל ולענין ברכה אחרונה של יין הבא בתוך המזון אינו טעון כלל דבה"מ פוטרת כל מה שבא בתוך המזון כדרך שהיא פוטרת ברכה אחרונה של דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה ואע"פ שהם טעונים ברכה לפניהם והא נמי דכוותייהו הוא ועדיף מינייהו משום דאיהי נמי מיזן זיין ובתוס' הביאו ראיה מתלמידי דרב דחד בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא וקא מפרשינן טעמיה דבריך אכסא דברכתא משום דבה"מ הויא הפסקה דמישתי וברוכי בהדדי לא אפשר אלמא לא בריך אכסי דקודם ברכה לאחריהם דאי בריך עלייהו לבסוף מ"ש משום הפסק ברכה תיפוק ליה משום דכיון דבריך עלייהו לבסוף ה"ל גמר שתייה ואידך בעי ברוכי ומיהו יין שלאחר המזון כלומר ששתה לאחר שגמר מלאכול הרבה הפסיק בשיחה ומתוך שיחה צמא לשתות דקי"ל בסמוך דבעי ברוכי בתחלתו נראה לפי דברי התוס' שהוא טעון ברכה לאחריו ואין בה"מ פוטרת אותו דאין ברכת ג' פוטרת מעין ג' ול"נ דאפשר לומר דביין ברכת ג' פוטרת מעין ג' דידיה אע"ג דלגבי תאנים וענבים לא פטרא וטעמא משום דאמרינן בר"פ כיצד מברכין (ברכות לה:) חמרא סעיד ומשמח נהמא סעיד ולא משמח אי הכי ליבריך עליה ג' ברכות לא קבעי אינשי עילויה אלמא אי הויא קביעותא מברכין עליה ג' ברכות וכיון שכן כיון שבתוך הסעודה של קבע שותהו מתוך דהויא קביעות לאכילה הויא קביעות לשתייה וכענין שאמרו גבי הסיבה מגו דמהניא הסיבה לפת מהניא הסיבה ליין עכ"ל ובתו' שלנו בפ' ע"פ כתוב ואפי' יין דלאחר הסעודה נראה שא"צ לברך לאחריו דלעולם חשוב מחמת הסעודה: וכתב הרא"ש פרק ע"פ דיין שלפני המזון כיון שהוא בא לפתוח בני מעיים ולהמשיך אדם לתאוות אכילה ברה"מ פוטרתו וא"צ לברך לאחריו אף כשאין לו יין בתוך המזון:

סעיף קטן ט

ועל כל שאר משקין שבסעודה א"צ לברך וכו' כלומר כשאין שם יין דאם יש שם יין הא קי"ל דיין פוטר כל מיני משקין ודין זה שכתב רבינו נלמד מדגרסינן בפרק כיצד מברכין (ברכות מא:) שאלו את בן זומא וכו' אי הכי יין נמי נפטריה פת שאני יין שגורם ברכה לעצמו וכתב הרשב"א א"ה יין נמי כלומר דיין נמי מחמת הסעודה הוא בא דלשרות המאכל הוא בא שאני יין דגורם ברכה לעצמו פירש רש"י בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו אע"פ שלא היו צריכים לשתותו ולפי פירוש זה מים שאדם שותה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה דאף הן מחמת הסעודה הן באין לשרות המאכל וכן אמרו שהיה נוהג רש"י ורבינו תם וגדולי הצרפתים ז"ל וי"מ יין גורם ברכה לעצמו כלומר השתייה היא גורמת ברכה לעצמה לפי שהאכילה והשתייה שני ענינים וא"א לשתיהן להיות כאחד וכתב הראב"ד דלפ"ז הפירוש אפילו שתיית מים נמי בעי ברכה ויש עוד מחמירין לברך עליהם בכל פעם ופעם משום דמסתמא נמלך הוא בשתייה בכל פעם דאין אדם קובע עצמו על שתייה וכמו שהוא חייב לברך על היין בתוך ימי החול על כל כוס וכוס במקום שאין יין מצוי מיהא ודברי רש"י ור"ת ז"ל נראין עיקר עכ"ל הרשב"א וסברות אלו כתבום התוס' וה"ר יונה והמרדכי ודעתם מסכמת לדעת רש"י ור"ת שכיון שהמים בסבת הפת צריך לשתותן מעין המזון הוי והפת פוטרת אותם וכן דעת סמ"ג וסמ"ק וכתב הר"י ואפילו היה צמא מתחלה לא נאמר כיון שמתחלה היה צמא ולא באו בסבת הפת מברך עליו עכשיו אלא כיון שלא רצה לשתות מתחלה כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיי' המים בסבת הפת היא ואצ"ל עליהם דפת פוטרתן עכ"ל והגה"מ כתבו בפ"ד שבצרפת נוהגים כדעת ר"י ור"ת שלא היו מברכין על שום משקה בסעודה ואח"כ כתבו ומי שמברך על המים יברך על כל פעם ופעם דשתי דחשיב נמלך ובה"ג כתב דלא יברך אלא זימנא קמייתא וכן עמא דבר כה"ג עכ"ל והאגור כתב בשם א"ז העולם נהגו לברך על כל משקים הבאים בתוך הסעודה ונראה שצריך לברך על כל פעם ופעם והנוהג כדברי ר"י ור"ת ואינו מברך על שום משקה בתוך הסעודה כי אם על היין לבדו לא הפסיד ונוהג בטוב עכ"ל ושבולי הלקט כתב דעת ר"י אח"כ כתב שנמצא בה"ג מאן דשתי מיא או שיכרא בסעודתו מברך זימנא קמייתא והעלה שכדברי בה"ג נ"ל עיקר ושכן פסק ה"ר ישעיה ז"ל והרא"ש גבי הא דאמר רב פפא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם כתב וכן משקים הבאים בתוך הסעודה חשיבי כעיקר סעודה. ואח"כ כתב בה"ג פסק שיש לברך על המים בתוך

הסעודה ופירש הרי"ט הטעם דכי פריך יין נמי נפטריה פת יין שייך לאקשויי הכי משום דזיין אבל מים לא זייני כדאמרינן בנדרים (ע' ברכות לה:) אין הפת פוטרתו ול"נ שהיין פוטר כל מיני משקים אע"ג דברכת בפה"ג לא שייך מידי לשאר משקים לפי שהיין ראש לכל מיני משקים הוא עיקר לענין ברכה וכולם טפלים לו וכן נמי כיון דפת הוא עיקר הסעודה והמשקים אינם באים אלא בשבילו הפת פוטרתן אף ע"ג דלא זייני דמים נמי מיקרי באים מחמת הסעודה כדאמרינן (ב"ק צב:) פת שחרית וקיתון של מים מבטלן וי"א שיש לברך על המים באמצע הסעודה על כל פעם ופעם דנמלך הוי שאין אדם שותה מים אלא לצמאו ולא מסתבר לי כלל כי ידוע הוא שא"א לאכול בלא שתייה וכו' ומתוך דבריו משמע שדעתו נוטה לדברי האומרים דמים שבתוך הסעודה אינם טעונים ברכה כלל אלא שמכל מקום כדי להסתלק מן הספק כתב שקודם נט"י יברך על המים על דעת לשתות בתוך סעודתו כלומר ובהכי מסתלק מן הספק שיוצא לדברי הכל שאף לדברי האומרים שצריך לברך בכל פעם ופעם משום דנמלך הוי בכה"ג מודו דמהני דכיון דמברך ע"ד לשתות בתוך סעודתו כל פעמים שירצה תו לא הוי נמלך וכ"כ בתשובה כלל ד' יביא מים ויברך עליהם וישתה קודם שיטול ובהגה"מ פי"ד כתוב שכך היה נוהג הר"ם לברך על המים קודם ברכת המוציא ע"ד לשתות עד אחר בה"מ ע"כ:

סעיף קטן י

ומ"ש הרא"ש שבירך על המים קודם נטילה כלומר אבל לא בין נטילה להמוציא משום דהוי הפסק ולטעמיה אזיל שסובר דההיא דתיכף לנטילה ברכה אף במים ראשונים היא כמו שנתבאר בסי' קס"ו. והגהות שכתבו בשם הר"ם שיברך קודם ברכת המוציא אפשר דסבר דההיא דתיכף לנטילה ברכה במים אחרונים דוקא היא או שהוא סובר דברכת המים כיון דצרכי סעודה היא לא הוי הפסק בין נטילה להמוציא ובהגהות החדשות כתוב שמברך על המים קודם ברכת המוציא ונט"י וכדברי הרא"ש וכן עיקר: ומ"ש הרא"ש ישב במקום סעודתו נראה שהוא כדי להראות שהוא קובע מקום לשתות כדי שע"י ברכה זו יצא י"ח בכל הסעודה: כתב הרוקח שיש אומרים דהא דקי"ל יין פוטר כל מיני משקים היינו מברכה אחרונה דוקא אבל לא מברכה ראשונה ולא משמע כן מדברי הפוסקים אלא גם מברכ' ראשונה הוא פוטרן וכן משמע בגמ' מדמדמי ליה לפת כשם שפת פוטרת כל מיני מאכל כך יין פוטר כל מיני משקים וכיון דפת פוטר גם מברכה ראשונה ה"ה ליין:

סעיף קטן יא

ואם המסובין רבים אפי' הסיבו ביחד כל אחד ואחד מברך לעצמו וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות מב:) משנה בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר

המזון א' מברך לכולם ומפרש בגמ' (מג.) טעמא דבא להם בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו מפני שאין בית הבליעה פנוי וכתבו התוס' שי"מ כשאומר סברי מורי והן מניחין לאכול כדי לשמוע הברכה ולענות אמן שיוצאין בברכת המברך ול"נ לרבינו אלחנן וכ"כ ג"כ המרדכי אלא שכתב שנהגו העולם שלא כדעת רבינו אלחנן . אבל הרא"ש הסכים כדברי רבינו אלחנן דבכל ענין כל אחד ואחד מברך לעצמו וכמו שכתב רבינו וכן דעת ה"ר יונה והרשב"א ז"ל: כתב הכלבו והיכא שמתכוונים המסובין לפטור עצמם מבפה"ג יש להסתפק אם יפטור אותם אם לאו ונראה דלא כפירוש ר' אלחנן דלא פלוג רבנן: וברכת הטוב והמטיב שבתוך הסעודה אם אחד מברך לכולם כתב רבינו בסי' שאחר זה:

סעיף קטן יב

ועל היין שלאחר המזון אם הסיבו אחד מברך לכולם במשנה שכתבתי בסמוך לאחר המזון אחד מברך לכולם:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו אם הסיבו כלומר דאם לא הסיבו אין א' פוטר את חבירו כדתנן התם (שם) היו יושבין לאכול כל א' מברך לעצמו הסיבו א' מברך לכולם. וכבר נתבאר בסי' קס"ז דהאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה ישיבה דידן הוי קביעות וזהו שכתב רבינו בסמוך ולדידן אפילו בישיבה: וגרסינן בגמ' (מג.) עלה דמתני' א"ר ל"ש אלא פת דבעי הסיבה אבל יין לא בעי הסיבה ורי"א אפי' יין נמי בעי הסיבה איכא דאמרי אמר רב ל"ש אלא פת דמהני' ליה הסיבה אבל יין לא מהניא ליה הסיבה ורי"א אפילו יין מהניא ליה הסיבה. וכתב הרא"ש ללישנא קמא מידי דחשוב בעי הסיבה ור"י סבר דיין נמי חשוב אבל שאר דברים לא בעו הסיבה וללישנא בתרא מידי דחשוב מהניא ליה הסיבה ולר' יוחנן יין נמי חשוב ומהניא ליה הסיבה ושאר כל הדברים כולהו לא מהניא להו הסיבה ונראה כיון דברכות דרבנן בשל סופרים הלך אחר המיקל והלכ' כלישנא קמא וכן מוכח מעשה דבר קפרא ותרי תלמידי וכ"כ הרמב"ן ז"ל דפת ויין בעו הסיבה אבל שאר דברים לא בעי הסיבה עכ"ל וגם הרי"ף כתב ויין נמי בעו הסיבה כר' יוחנן וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות והראב"ד תמה עליו למה לא פסק כלישנא בתרא דמשמע לר' יוחנן פת ויין מהניא להו הסיבה אבל שאר מיני לא מהניא להו הסיבה וכל חד מברך אנפשיה והוא חומרא עכ"ל: ב"ה ונ"ל דכיון דברכות דרבנן ש"ד לפסוק לקולא אע"פ שהו' לישנ' קמא: והרמב"ם השיב לחכמי לוני"ל שהוא מפרש דהני תרי לישני לא פליגי ולתרווייהו דוקא פת ויין לר' יוחנן בעו הסיבה ושאר דברים לא בעו הסיבה לכ"ע ובלאו הכי איכא למימר שאפי' לדברי הראב"ד שסובר דפליגי לישני אהדדי יש ליישב דשפיר פסק כלישנא קמא

משום דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכמו שכתבתי בשם הרא"ש וכיון דכולהו רבוותא סברי הכי לא חיישינן להראב"ד דיחידאה הוא. וכך הם דברי רבינו שכתב בסמוך ופת ויין אין אחד פוטר את חבירו אלא בהסיבה ולדידן אפי' בישיבה ושאר כל הדברים אפי' לדידהו אחד פוטר את חבירו ועוד יתבאר זה בסי' רי"ג:

סעיף קטן יד

ובספר המצות כתוב שאין אנו רגילים לקבוע אלא בפת וכו' נראה שדעת סמ"ג לומר דלא מהניא הסיבה אלא במקום שרגילים להסב עליו אבל במקו' שאין רגילים להסב עליו אותם שהסיבו עליו בטלה דעתם ולאו הסיבה היא ורבינו סובר דלא בטלה דעתם ושפיר הויא הסיבה ובאמת שדעת סמ"ג בזה הם כדברי התוס' שהרי בפ' כיצד מברכין (ברכות לט.) גבי הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא נתן רשות לא' מהם לברך כתבו נראה דמיירי בברכה שלפניו דאי בשל אחריו הא אמרי' אין מזמנין על הפירות ומיירי בהסיבו ואנו אין לנו שום הסיבה אלא על הפת ולכן צריך לברך לכל אחד על כל דבר הן בפירות הן ביין עכ"ל וכ"כ ג"כ בפ' כ"ה וז"ל ומה שאין אנו נוהגים עכשיו לברך א' לכולם אלא בפת לחודיה לפי שאין אנו קובעים להסב עצמינו על היין ועל הפירות ואח"כ כתבו ובכ"מ שאחד מברך לכולם בין ברכה ראשונה בין ברכה אחרונה אין מברך אחד לכולם עד דקביעי וגם הרשב"א כתב בפ' כיצד מברכין גבי הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא מהכא משמע דאפי' פירות אע"פ שאין מזמנין עליהן בסופן אחד מברך לכולם בתחלתן ואע"פ שאין אנו נוהגים כן בפירות אלא כל אחד מברך לעצמו שמא הם היו רגילים לקבוע מקום לאכול פירות ולשתות יין ומתוך כך היה אחד מברך לכולם וכבר כתבתי בסי' קס"ז שהם סוברים דישיבה לדידן חשיבא כהסיבה לדידהו וא"כ בפת בישיבה הוי קבע לדידן ואחד מברך לכולם וביין ובשאר דברים אפילו הסיבו לא הוי קבע לדידן וכל אחד מברך לעצמו לפי שיטה זו ומה שיש לדקדק על שיטה זו בדין שאר דברים אכתוב בסי' רי"ג בס"ד ושם יתבאר דהא דאחד פוטר את כולם ביין ושאר דברים דוקא בברכה ראשונה אבל בברכה אחרונה אין זימון אלא בפת בלבד:

סעיף קטן טו

ואם הביאו להן גם שאר משקין אחר הסעודה עם היין וכו' בפ' כיצד מברכין (ברכות מא:) א"ר חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקים ואף על פי שכתבו התוספות דכיון דלית הלכתא כוותיה במאי דאמר פת פוטרת ה"נ לית הלכתא כוותיה במאי דאמר דיין פוטר הרא"ש פליג עלייהו וכתב דאף על גב דלית הלכתא כוותיה בפת פוטרת ביין פוטר מיהא הלכתא כוותיה וכן דעת ה"ר יונה וכתב הרשב"א גבי הא דאמרינן אי הכי יין נמי נפטריה פת והא דאמרינן יין פוטר כל מיני משקים לאו במשקין

הבאים בסעודה קאמר דמשקים הבאים בסעודה אינם טעונים ברכה כלל כדאמרן אלא בקובע עצמו לשתות קאמר שהן טעונים ברכה אלא שהיין פוטרן עכ"ל וזהו שכתב רבינו ואם הביאו להם גם שאר משקין אחר הסעודה: כתבו התו' בפ' כיצד מברכין (ברכות מג.) גבי הואיל ואין בית הבליעה פנוי צריך עיון קצת מהבדלה שאנו מבדילים ועומדים היאך אנו פוטרים זה את זה מיין ומהבדלה אחרי שאין אנו יושבין ולא מסובין ושמא י"ל מתוך שקובעים עצמם כדי לצאת ידי הבדלה קבעי נמי אכולה מילתא לכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע ופוטר אותם וכ"כ המרדכי שם:

סעיף קטן טז

ואותו שמברך על היין שלאחר המזון הוא מברך על המוגמר משנה בפ' כיצד מברכין (ברכות מב:) והוא אומר על המוגמר ופירש"י דקאי אאותו שבירך על היין לאחר המזון וכן דעת הרמב"ם בפ"ז וה"ר יונה פירש בשם הגאונים דקאי אאותו שבירך המוציא ומיירי כשהביאוהו באמצע הסעודה:

סעיף קטן יז

ומברכין משיעלה תמרתו וכו' שם (מג.) א"ר זירא אמר רבא בר ירמיה מאימתי מברך על המוגמר משתעלה תמרתו:

סעיף קטן יח

ומ"ש חוץ ממושק שם א"ר חסדא אמר רב על כל המוגמרות כולם מברכים עליהם בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים ולא היה צריך רבינו לכתוב כאן דברים הללו דלקמן גבי ברכות הריח הוא מקומם אלא שנמשך אחר הסדר התלמוד וכתבם כאן וחזר ושנאם בהלכות הריח סימן רי"ו ושם אבאר בסייעתא דשמיא:

סימן קעה

סעיף קטן א

הביאו להם יין אחר מברך הטוב והמטיב בפ' הרואה (ברכות נט:) א"ר יוסף בר אבא א"ר יוחנן אע"פ שעל שינוי יין א"צ לברך אבל אומר ברוך הטוב והמטיב ופירש"י שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון משמע מדבריו דדוקא כשהשני משובח מן הראשון וכן פרשב"ם בפ' ע"פ (קא.) ושם כתבו התוס' דכ"כ בה"ג וכן משמע בירושלמי דס"פ כיצד מברכין דקאמר אבא ב"ר הונא אמר יין חדש וישן צריך לברך דמשמע דלפי שהישן טוב מן החדש צריך לברך אבל שינוי יין סתם א"צ לברך כיון שאין ידוע שהשני משובח מיהו עובדא דבתר הכי פליג דקאמר על כל חבית וחבית מברך הטוב והמטיב

משמע בכל ענין אפילו מטבא לבישא מיהו יש לדחות שהיה מברך לפי שלא היה מכירו אבל אם ידוע שהשני גרוע לא ונראה דאפילו השני גרוע מברך דעל ריבוי יינות מברך ובלבד שלא יהיה האחרון יותר גרוע מדאי שאין יכולים לשתותו אלא מדוחק ובפרק הרואה כתבו שכן דעת ר"ת דאפילו אין האחרון חשוב מברך רק שלא ישתנה לגרייעותא יותר מדאי מדקאמר רבי על כל חבית שהיה פותח היה מברך הטוב והמטיב ומשמע דלא קפיד אם האחרון משובח אם לאו אע"ג דישן אידכר בסוף מ"מ נימא דר' פליג עליה ולפרשב"ם יעמידנה להא דרבי במסופק אם האחרון טוב ומספק היה מברך על כל אחד שמא משובח הוא ע"כ ומשמע מדבריהם דבמסופק אם האחרון טוב יותר לדברי הכל מברך הטוב והמטיב ואם הוא גרוע יותר מדאי שאין יכולין לשתותו אלא ע"י הדחק לדברי הכל אינו מברך הטוב והמטיב כי פליגי בשאחרון גרוע מן הראשון אבל יכול הוא לשתות שלא על ידי הדחק דלפרשב"ם אינו מברך עליו ולר"ת מברך והמרדכי בפ' ע"פ כתב סברות אלו כמו שכתבתים בשם התוס' וכתבו דלדברי ר"ת על יין לבן מברך הטוב והמטיב אפי' גרוע הרבה יותר מן הראשון לפי שהוא בריא לגוף יותר מן הראשון ויש לתמוה על רבינו שלא כתב הסברות מכוונות כמו שכתובות בתוי' ומרדכי דהא משמע מדבריו דלרשב"ם אם יודע ודאי שהשני משובח מן הראשון דוקא הוא מברך הטוב והמטיב אבל אם הוא מסופק אינו מברך ולדברי התוספות במסופק נמי מברך אבל אם הוא יודע שהשני גרוע ממנו אינו מברך ומשמע מדבריו שאע"פ שאינו גרוע ממנו אלא מעט אינו מברך הטוב והמטיב: והרשב"א כתב בפ' הרואה שהעיקר כדברי המפרשים דהא דמברך על שינוי יין בין דבתרא עדיף מקמא בין דקמא עדיף מבתרא דאינו מברך אלא אריבוי יין כרבי דהוה מברך על כל חביתא וחביתא: והרמב"ם כתב בפ"ד מהל' ברכות היו מסובין לשתות יין ובא להם מין יין אחר כגון שהיו שותי' אדום והביאו שחור או ישן והביאו חדש אינם צריכים לברך ברכת היין פעם שנייה אבל מברכין הטוב והמטיב ונראה מדבריו שדוקא כשהשני ממין אחר מברך הטוב והמטיב אבל אם שניהם ממין א' אע"פ שהשני משובח מן הראשון אינו מברך הטוב והמטיב והיכא שהשני ממין אחר והוא גרוע מן הראשון כתבו הגהות דמשמע מדבריו דמברך: וכתוב בת"ה דכיון דפלוגתא דרבוותא היא אין לברך אא"כ הוא משובח מן הראשון ולענין הלכה סוגיין דעלמא לברך על כל שינוי יין כל שאינו יודע שהאחרון גרוע מראשון: כתב האגור שר"ח פי' שינוי יין כל שלא שתה ממנו תוך ל' יום והוא בשבולי הלקט ובת"ה כתוב בתשובה בשם תשובת א"ז דליתא: וכתוב עוד בת"ה שיש נוהגים שלא לברך אלא על היינות המופלגים לשבח גם נוהגים שאפי' ביינות המופלגים אם שתה ממנו תוך ל'

יום לא היו מברכין ונדחק לתת טעם לאותו מנהג ובסוף דבריו כתב שאינו טעם מספיק ועכשיו לית דחש להני מנהגים: ומ"ש רבינו ולאו דוקא הביאו להם מחדש אלא ה"ה אם היו לו תחלה שני מיני יינות וכו' כ"כ ג"כ ה"ר מנוח אבל המרדכי כתב בפ' הרואה בשם אבי העזרי שאם הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד שיש לו לברך מיד בפה"ג על היין הטוב ופוטר את הרע ולא יברך על הרע תחלה בפה"ג כדי לברך אחריו הטוב והמטיב כדי להרבות בברכות כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תחלה כדאמרי' בפ' כיצד מברכין (ברכות מא.) עכ"ל: ואין לו לברך הטוב והמטיב אא"כ יש אחר עמו וכו' בפ' הרואה שם אוקימנא דהא דשינוי יין צ"ל הטוב והמטיב בדאיכא בני חבורה דשתו בהדיה וכתבו התוס' והרשב"א דה"ה אם אשתו ובניו עמו אבל יחיד לא ומוכח שם בגמ' דיחיד נהי דהטוב והמטיב אינו מברך שהחיינו מברך וכ"כ הר"ן בפרק ע"פ אבל התוס' כתבו בפרק הרואה (שם) דאינו מברך שהחיינו דלא אשכחן יחיד שמברך שהחיינו רק אחדתא ע"כ וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים שהשמיטוהו: והא דאוקימנא בדאיכא בני חבורה דשתו בהדי' כתבו הרא"ש שם והרי"ף לא חש לכתבו לפי שסמך על מ"ש שם במתני' דעל הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב וה"מ דאיכא שותפות בהדיה וכו' כדתניא קצרו של דבר על שלו מברך שהחיינו על שלו ושל חבירו מברך הטוב והמטיב והרמב"ם דקדק בדבריו וכתב בפ"ד מהלכות ברכות היו מסובין לשתות יין ובא להם מין יין אחר וכו' אבל מברכין הטוב והמטיב משמע בהדיא דבבני חבורה מיירי ולא ביחיד והר"ד אבודרהם כתב שי"א שאפי' כשהוא לבדו דהא דאמרינן הטוב לדידיה והמטיב לאחריני אינו רוצה לומר שיפטור אחרים בברכתו אלא הואיל ואחרים שותים ונהנים ג"כ מאותו יין קרינן ביה המטיב לאחריני עכ"ל ונראה שלפי סברא זו צריך לפרש דהא דאמרינן בגמ' דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה היינו לומר שאחרים שותים מאותו יין אע"פ שאינם ביחד עמו ואינו נכון ויותר נראה לומר שנתכוון לדחות סברת י"א שכתב רבינו בסמוך ונתערב באלו הדברים ולא כתבם כתקנם:

סעיף קטן ב

וי"א כיון שאין מברכין הטוב והמטיב ביחיד ואע"פ שעל היין שבתוך הסעודה כ"א מברך לעצמו הטוב והמטיב אחד מברך לכולם וכו' ולא נהירא דמטעמא דאמרינן בכה"ג כל אחד מברך לעצמו וכו' האי טעמא נמי שייך בהטוב והמטיב וכו' כל זה כתב הרא"ש בפ' הרואה וכ"כ המרדכי שם ובפ' ע"פ וכ"כ התוס' בפ' כיצד מברכין (ברכות מג.) והגהות מיימון בפ"ד בשם סמ"ק:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אבל אם היו מסובין לשתות בלא אכילה אחד מברך לכולם לטעמיה אזיל שפסק בסי' שקודם זה דיין אם הסיבו אחד מברך לכולם וכבר נתבאר שם דעתו ודעת החולקים עליו:

סעיף קטן ד

כתב הר"פ בשם רבותיו יין של שתי חביות והכל ממין א' אם בתוך ארבעים יום לבצירתו שמוהו בשני כלים מברכין עליו הטוב והמטיב וכו' טעמא דמסתברא הוא: כתב המרדכי בסוף פ' הרואה האלפסי פסק דאכסנאי והאורח לא יברך הטוב והמטיב כי אין זה הטבה כיון שאינו שלו ע"כ. ומ"ש בשם האלפסי בדותא היא שלא נמצא כן בדבריו והדברים עצמם אין להם על מה שיסמוכו שאע"פ שאינו שלו למה לא יברך על מה שהזמין לו הקב"ה מיני יינות לשתו' ובמרדכי ישן בדקתי ולא מצאתי בו לשון זה הילכך לא חיישי' ליה כלל: כתב הרא"ש בפרק הרואה שי"מ דהא דגרסינן בירוש' יין חדש ויין ישן צריך לברך בברכת בפה"ג איירי וה"פ יין חדש ויין ישן צ"ל בפה"ג אבל שינוי יין ששניהם חדשים או שניהם ישנים א"צ לברך בפה"ג אבל אם שתה יין חדש תחלה ואח"כ יין ישן צ"ל בפה"ג על הישן ולא מיפטר בבפה"ג שבירך על החדש דחשיב כמין אחר לגבי חדש לפי דאשתני לעילויא טפי והשתא ניחא הא דמייתי בתר הכי רבי הוה מברך על כל חבית וחבית וקמתמה מה היה מברך הא אמרינן דשינוי יין א"צ לברך והשיב לו נהי דא"צ לברך בפה"ג כששניהם חדשים או שניהם ישנים מ"מ הטוב והמטיב צריך לברך עכ"ל וזה הדעת כתבו הגה"מ פ"ד וגם המרדכי בפ' ע"פ כתב וז"ל כתב ראבי"ה נראה היכא דשתה יין חדש ויין ישן מיבעיא ליה למהדר וברוכי בפה"ג ולא הטוב והמטיב אלא בשינוי יין דתרוייהו חדשים או ישנים והכי איתא בירושלמי יין חדש ויין ישן צריך לברך בפה"ג שינוי יין א"צ לברך בפה"ג אלא הטוב והמטיב והמיימוני חולק פ"ד דברכות עכ"ל. והתוס' כתבו פרק הרואה י"מ דההוא דחדש וישן מיירי בברכת בפה"ג אבל לא מצינו כן בתלמוד שלנו ע"כ וזה דעת רבינו דסתם וכתב דעל שני מיני יינות מברך הטוב והמטיב ולא חילק בין אם שניהם חדשים או ישנים ואחד חדש ואחד ישן וכן נהגו העולם: מצאתי כתוב נראה דהטוב והמטיב הואיל ואינו בא כמו שאר ברכות שאומר אקב"ו אלא לשבח בעלמא א"צ לברך עובר לעשייתו ואפילו אחר שתייתו מברך הטוב והמטיב וכן מצאתי בשם רבי קלונימוס הזקן ע"כ ואין דבריו מכוונים שהרי כל ברכות ההנאה בענין זה הם ואפ"ה אינו מברך עליהם אלא קודם שנהנה מהם ולא אחר שגמר סעודתו וכמו שנתבאר בסימן קס"ו: כתב ר"י הובא להם יין אחר אפילו משובח מן הראשון וכבר כלה הראשון אין מברכין הטוב והמטיב שאין כאן ריבוי טובה כן מצאתי

בהג"ה וצ"ע עכ"ל ואין טעם בדבר דהא מ"מ ריבוי יין הוא וצריך לברך עליו: כתב הר"ן בפרק ע"פ שהראב"ד אומר דעל שינוי פת נמי מברך הטוב והמטיב אבל חכמי הצרפתים אומרים דלא מברכים על שינוי הפת הטוב והמטיב דאורחייהו דאינשי למיכל מיניה מתרי מיני וכי בריך מעיקרא יהיב דעתיה אכולהו מיני אבל יין לפי שאין דרך לשתות בסעודה אחת משני מינים מברכים הטוב והמטיב והרא"ש כתב בפ' הרואה שהטעם שמברכין על שינוי יין הטוב והמטיב ועל שינוי פת אין מברכין משום דיין משמח וסועד אבל פת סועד ואינו משמח ועוד דלא אשכחן שירה אלא על היין (כדאיתא בברכות לה:) ועוד כיון דיין חשוב שקובע ברכה לעצמו ראוי לברך עליו הטוב והמטיב אי נמי הטוב והמטיב ביבנה תקנוה (כדאיתא שם מח:) הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה לפי שבצרו כרמיהם ז' שנים והקיפו כרמיהם מהרוגים (כדאיתא בגיטין נז.) תקנו לומר על היין שהוא כמו הדם עכ"ל:

סימן קעו

סעיף קטן א

בירך על הפרפרת שלפני המזון וכו' משנה בפרק כיצד מברכין (ברכות מב.) בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת:

סעיף קטן ב

ומ"ש דפרפרת הוא פת הצנומה בקערה כ"כ שם התוס' בשם ר"ח וכתב ה"ר יונה דאין זה מתקבל דמה ענין הוא לומר דפת צנומה היו אוכלים אחר סעודתם ואפשר שהיו אוכלים אותו ע"י דבש או שאר דברים מתוקים ול"נ דמטעם אחר אנו צריכים לומר כן שהרי דעת הפוסקים בפת הצנומה דהיינו מפורר דק דק אע"פ שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא ושלא כדעת ר"ח וכמו שנתבאר בסי' קס"ח וא"כ היכי קתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אלא ע"כ בשדבק אותם פירורים עם מרק או דבש עסקינן דהיינו חביצא דאינו מברך עליו אלא בורא מיני מזונות:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ודוקא פרפרת שאוכלים בתוך הסעודה אבל פרפרת שלאחר הסעודה קודם ברהמ"ז אינו פוטר וכו' פשוט הוא:

סימן קעז

סעיף קטן א

אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם ואין

טעונים ברכה לאחריהם לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם הכי איתא בפ' כיצד מברכין (ברכות מא:) והסכימו התוס' והרא"ש לפרש דדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה היינו כגון בשר ודגים וירק ודייסא שרגילים לקבוע עיקר סעודה עליהם ולאכול בהם את הפת הילכך אפי' אכלן בלא פת אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם כיון דעיקר הסעודה הם פוטרן ברכת הפת וכן ברהמ"ז פוטרן וכן פירש בה"ג דברים הבאים מחמת סעוד' כגון בשרא וכווריו וכל מיני בישולי דדרכייהו למיכל בהו ריפתא וכן ירקי ובוציני אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריה' ודברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה היינו כגון תאנים וענבים וכל מיני פירות. לאחר הסעודה פירוש דברים שהזכרנו למעלה בין הבאים מחמת סעודה בין הבאים שלא מחמת הסעודה אם הביאם לאחר הסעודה קודם ברהמ"ז כי היו רגילים בימיה' לאחר גמר הסעודה וכבר משכו ידיהם מן הפת שהיו קובעין עצמן לאכול פירות ופרפרת ולשתות יין לאחר המזון היינו דאמרי' במתני' בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וכן בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון היינו לאחר שסילק המזון קודם בה"מ וכיון שמשכו ידיהם מן הפת כל מה שהביאו לפניו בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה טעוני' ברכה בין לפניהם בין לאחריהם דהמוציא ובה"מ אין פוטרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה וכתבו עוד דדין זה האחרון אינו מצוי בינינו בזמן הזה לפי שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד ברהמ"ז ולפירוש זה נמשכו המרדכי וסמ"ג והגהות מיימונית פ"ד וגם ה"ר יונה כ' פי' זה אע"פ שכתב ג"כ פירוש אחר כמו שאכתוב בסמוך בס"ד. ורבינו סתם דבריו כפירוש התוס' והרא"ש ואע"פ שכתבו דדין אחרון אינו מצוי בינינו ורבינו כתב בו כמו שרגילי' בסעודו' גדולות וכו' דמשמע שהוא מצוי בינינו לא קשיא שמה שכתבו שאינו מצוי בינינו היינו בסתם סעודות דידן שאע"פ שגמרנו הסעודה אין אנו מושכין ידינו מן הפת עד בה"מ אבל בסעודות גדולות מצוי הוא וכיון שרגילים לסלק הפת מעל השולחן וכו' ודאי שטעונין ברכה לפניהם ולאחריהם כדקאמר רב פפא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש שיש להסתפק במי שקבע סעודתו על הפירות וכו' ז"ל שם ואדם שאוכל בתחלת הסעודה פת ופירות יש להסתפק אם אכל מהם בלא פת אם יברך עליהם ואם לאו וסברא הוא שלא יברך עליהם דלדידיה הוו השתא מחמת סעודה דעיקר סעודתו סמיך עלייהו ולא אמרי' בטלה דעתו אצל כל אדם הילכך כיון דעיקר סעודה הן פת פוטרתן אפי' אוכל מהם בלא פת ובירוש' אמרי' רב הונא אכל תמרי עם פיתא

א"ל רב חייא בר אשי פליג את על רבך שיבקן בתר מזונך ואת מברך עליהם תחלה וסוף א"ל אינון עיקר נגיסתי פי' הם עיקר סעודתי והיאך אניחם לבסוף משמע דלבתר מזונך דקאמר היינו אחר סעודה קודם ברהמ"ז כמו פטר את היין דלאחר המזון דמתניתי' וסובר כפיסקא דרב פפא דכל מיני פירות לאחר סעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם אבל בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לאחריהם אפילו אכלן בלא פת דאי בלא פת טעונים נמי ברכה לאחריהם כשאוכל בתוך הסעודה ל"ל למשבקינהו בתר מזונא יאמר לו אכול אותם בלא פת אפילו בתוך הסעודה ויברך עליהם תחילה וסוף ומיהו אין להוכיח מכאן שאם הביאו פירות לאכול בהם פתו ואכל מקצתן בלא פת באמצע הסעודה שלא יהא טעון ברכה לפניהם מדלא א"ל שיאכלם בתוך הסעודה כי לברך עליהם גם בסוף אחר שיבקן בתר מזונך עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אבל כשמביאים לו פירות באמצע סעודה ואין עיקר סעודה עליהם וכו' צריך לברך עליהם נראה ממ"ש הרא"ש ומיהו אין להוכיח מכאן שאם הביאו פירות לאכול בהם פתו וכו' ואע"פ שלא כתב הרא"ש פסק דבר זה בהדיא משמע לרבינו שמאחר שכתב דאין להוכיח משם שלא יהא טעון ברכה לפניהם אלמא איהו סבר שטעונין ברכה לפניהם וגם המרדכי כתב כדברי הרא"ש וז"ל יש להסתפק אם אדם אוכל בתחלת סעודה פת ופירות והם עיקר סעודה אם יש לברך עליהם אם לאו כי סברא הוא שלא יברך עליהם כדאמרינן בירושלמי רב הונא אכל תמרי עם פיתא וכו' א"ל אינון עיקר נגיסתי והיכא דבאמצע סעודה אוכל פירות איכא למימר כיון דאין דרך ללפת בהם את הפת טעונים ברכה לפניהם והא דא"ל שיבקן בתר מזונך ולא לאמצע המזון משום ברכה דלבסוף קאמר ליה וירא שמים האוכל פירות בסעודה יאכל קצת מהם תחלה בלא פת ויברך עליהם ואח"כ יאכלם בין בפת בין בלא פת ע"כ ומשמע מדבריהם שכוונתם לומר דכשעיקר הסעודה היא מפירות אע"פ שאין דרך הפירות לבא ללפת הפת כיון שזה מביאם עכשיו לעיקר לפתן ה"ל השתא לגבי האי כדברים הבאים מחמת הסעוד' שאפי' אם אוכל בלא פת א"צ לברך כלל והיכא שעיקר סעודתו מדברים הבאים מחמת הסעודה והביאו לו פירות באמצע הסעודה אע"פ שהוא מלפת בהם את הפת לא חשיבי כדברים הבאים מחמת הסעודה כיון שעיקר קבע סעודתו על בשר ודגים וכיוצא בהם והילכך אם בא לאכול מאותם פירות בלא פת צריך לברך עליהם בתחלה דאילו הפירות שאוכל עם הפת משמע שאינו מברך עליהם כלל דהא תנן (מד.) כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה ואע"פ שכתב הרשב"א שי"מ דדברים

הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה היינו דברים שאין דרכן לבא בתוך סעודה מחמת ליפתן כגון פירות טעונים ברכה לפניהם ואע"פ שזה הביאן עכשיו ללפת את הפת כבר נחלק הוא עליהם והביא ראיה מהירושלמי ודאי דהכי מסתברא ולפ"ז אע"פ שכתב בהגהות מיימון פ"ד כל דברי המרדכי והוסיף וכתב כלשון הזה והיכא דבאמצע סעודה אוכל פירות עם פת איכא למימר כיון דאין דרך ללפת בהם הפת טעונים ברכה לפניהם וגם סמ"ג כתב וכן כל מיני פירות הבאים בסעודה לאכול עמהם פת טעונים ברכה לפניהן דהמוציא אינו פוטרן ולא לאחריהם דבה"מ פוטר כל מה שאכלו עם הפת אמנם בירושלמי מוכיח שאם באו הפירות לעיקר סעודה שאין מברכין עליהם דמשמע מדבריהם דאפילו בפירות עצמם שאוכל עם הפת קאמר שצריך לברך לפניהם אפשר לומר דע"כ לא קאי אלא אפירות שאוכל בלא פת וה"ק היכא דבאמצע סעודה אוכל פירות עם פת לא תימא כיון שעכשיו מלפת בהם את הפת הוה ליה השתא כדברים הבאים מחמת הסעודה ואפי' אם אוכל מהם בלא פת לא יהא צריך לברך עליהם דאין דרך ללפת בהם את הפת ועכשיו אינם באים לעיקר הסעודה טעונים ברכה לפניהם לאותם שאוכל בלא פת דאילו לאותם שאוכל עם הפת פשיטא דאינו מברך עליהם וכ"כ התוס' אהא דאמרינן בפ' כיצד מברכין רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא אייתי לקמייהו תמרי ורמוני ולא ללפת בהם את הפת דא"כ ה"ל פת עיקר והם טפילה ותנן מברך על העיקר ופוטר הטפלה וגם אהא דאיתא התם הביאו לפניו תאנים וענבים בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם כתבו וכגון שאין באים ללפת בהם את הפת אלא לקינוח סעודה ע"כ. וגם ה"ר יונה כשכתב פי' התוס' כתב דברים שאינם באים מחמת הסעודה כגון פירות וכיוצא בהם אם הביאו אותם בתוך הסעודה ואוכל אותם בלא פת טעונים ברכה לפניהם וכ"כ ג"כ הרשב"א אלמא שהפירות עצמם שאוכל עם הפת אינם טעונים ברכה כלל אע"פ שאין עיקר סעודתו על הפירות ומ"מ נראה דכשאוכל מהם בלא פת צריך לברך לפניהם לעולם אא"כ קבע סעודתו עליהם ללפת בהם את הפת כן נ"ל לפי שיטה זו אבל מדברי רבינו שכתב יש להסתפק במי שקובע סעודתו על הפירות אם אכל מהם תחלה מעט בלא פת אם יש לברך עליהם וכן ממ"ש אבל כשמביאין לו פירות באמצע סעודה ואין עיקר הסעודה עליהם וכו' אם אוכל מהם תחלה מעט בלא פת צריך לברך עליהם משמע דדוקא כשאוכל מהם תחלה בלא פת הוא שיש להסתפק בקובע סעודתו על הפירות אם יברך עליהם ובכה"ג גופיה הוא דפשיטא לן היכא דאין עיקר סעודתו עליהם שצריך לברך עליהם אבל היכא שאוכל בתחלה מן הפירות עם פת ואח"כ אוכל מהם בלא

פת אפילו היכא דאין עיקר סעודתו עליהם א"צ לברך כל שבתחלת אכילת הפירות ללפת בהם את הפת אע"פ שאין עיקר סעודתו עליהם הוה ליה כדברים הבאים מחמת הסעודה ולא א"ר פפא דדברים הבאים שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפניהם אלא כשהתחיל לאכול מהם בלא פת וכ"נ מדברי ר"י ואפשר לדקדק כן מדברי התוס' שכתבו גבי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני ולא ללפת בהם את הפת דא"כ ה"ל פת עיקר והם טפלה וגבי הביאו לפניהם תאנים וענבים כתבו וכגון שאין באים ללפת את הפת אלא לקינוח סעודה ומשמע דבההיא דאייתי לקמייהו תמרי ורמוני באו ללמד שאותם פירות עצמם שאוכל עם הפת אינו מברך עליהם והיינו דמייתי מתניתין שכל שהוא עיקר ועמו טפלה ובהביאו לפניהם תאנים וענבים באו ללמד שאם הביאו פירות אלו ללפת בהם את הפת אע"פ שאין עיקר סעודתו עליהם אם אוכל מהם בלא פת א"צ לברך כלל ולא אמרינן שצריך לברך לפניהם אלא בשלא באו אלא לקינוח סעודה ולפי דברי רבינו אם מתחיל לאכול מן הפירות עם פת מוכח שבאו ללפת בהן את הפת ואם מתחיל לאכול מהם בלא פת מוכח שלקינוח סעודה באו כנ"ל דהוא דעת רבינו וזה ג"כ דעת ה"ר יונה שכל שהתחיל ללפת בהם את הפת ואח"כ אוכל מהם בלא פת אע"פ שאין עיקר סעודתו עליהם אינו מברך כלל אלא שהוא מצריך שתהיה כוונתו עדיין לאכול מהם עם הפת אח"כ הא לאו הכי צריך לברך לפניהם והיינו דאיכא בין כשקביעות סעודתו על הפירות בין לכשקביעות סעודתו על דברים אחרים דכשקביעות סעודתו על הפירות ומתחיל ללפת בהם את הפת ואח"כ אוכל מהם בלא פת אע"פ שבסוף אינו אוכל מהם עם הפת כלל אינו מברך עליהם כלל וכשקביעות סעודתו על דברים אחרים צריך שילפת בהם את הפת תחלה וסוף כמו שנתבאר: ומכלל דברי הר"י אתה שומע שגם היכא שעיקר סעודתו על הפירות צריך שיאכל מהם תחלה עם הפת הא לאו הכי צריך לברך לפניהם ואין כן דעת רבינו אלא אפילו אם אוכל תחלה מעט בלא פת לא יברך עליהם כלל דכיון שקבע סעודתו עליהם הוי להו השתא כדברים הבאים מחמת הסעודה לגמרי. וראוי לחוש לדברי הר"י וכשמביאים לפניו פירות בסעודה שתחלת אכילתם יהיה עם הפת או אם קביעות סעודתו הוא על דברים אחרים בסוף אכילת הפירות ג"כ יאכל עמהם פת ובענין זה לא יצטרך לברך כלל ובדרך זה יצא י"ח לדעת רוב הפוסקים ואפשר שגם הגהות וסמ"ג בכה"ג שאוכל עמהם פת תחלה וסוף מודו דכדברים הבאים מחמת הסעודה דמו ולא אמרו שאע"פ שאוכל פירות עם הפת טעונים ברכה לפניהם אלא כשאין בדעתו לאכול עוד הפת עמהם אבל דעתו לאכול אח"כ פת עמהם לא ואפי' את"ל דאע"פ שדעתו לאכול אח"כ פת עמהם לדעת הגהות וסמ"ג טעונים ברכה לפניהם מ"מ לא שבקינן כל

הנך רבוותא דאמרי בהדיא דאין טעונים ועוד דספק ברכות מידי דרבנן הוא ולהקל ולא להחמיר כמו שנתבאר בסי' קס"ז: ודע שרש"י פירש האי מימרא דרב פפא בענין אחר ולפי פירושו דייסא הבאה בתוך הסעודה שלא ללפת בהם את הפת טעונה ברכה לפניה ולא לאחריה ופירות הבאים בתוך הסעודה שלא ללפת בהם את הפת טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם וחלקו עליו התוס' והרא"ש והעלו דדייסא וכל מעשה קדירה אינם טעונים ברכה כלל ופירות הבאים בתוך הסעודה שלא ללפת בהם את הפת טעונים ברכה לפניהם ואינם טעונים ברכה לאחריהם וכמו שנתבאר וכתב הגאון מהרי"א ז"ל שיש לחוש לדברי רש"י וכשיביאו לפניו דייסא יאכל עמה פת בתחלה ובסוף וכן יש ליזהר בפירות הבאים בתוך הסעודה שלא לאכלם בלא פת: ב"ה ובתשו' הר"ש בן הרשב"ץ האוכל פירות בקינוח סעודה אפי' אכלם בפת: ודעת הרשב"א כדעת התוס' והרא"ש ז"ל שכתב וז"ל וכלל דברים אלו שא"ר פפא אינו אלא בתאנים וענבים וכיוצא בהם שהם פירות אבל בשר ודגים וכיוצא בהם בין שבאו בתוך הסעודה בין שבאו לאחר הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם דהם בעצמם מזון הם ואינם באים לקינוח סעודה אלא להשביע והן בעצמם מן הסעודה ופת פוטרת כל מה שבא למזון ולהשביע ופרפרת דקתני במתני' לאו היינו בשר ודגים אלא פת הבאה בכיסנין וכיוצא בהם שבאים לקינוח ולהנאת עצמן ולא להשביע ומעשה קדירה נמי בין באמצע סעודה בין לאחר סעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם מההוא טעמא נמי דאמרן דאף הן סעודה ולהשביע הן באים ופת הבאה בכיסנין דהיינו פרפרת דמתני' אם באה בתוך הסעודה אינה טעונה ברכה כלל לא לפניה ולא לאחריה וכדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת ובזה עדיפא מתאנים וענבים וטעמא דמילתא משום דפרפרת הויא פת ואילו קבע עליה סעודה או שאכל ממנה כדי שאחרים קובעים עליו סעודה מברך המוציא וג' ברכות והלכך כל שבאה בתוך הסעודה דין הוא שיפטור אותה בברכת הפת אבל אם באה לאחר סעודה טעונה ברכה לפניה משום דלאו למיזן אתיא אלא לקינוח וכדמוכחא מתני' דקתני בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון דאלמא פת לא פטר פרפרת שלאחר המזון דאם איתא למה לי פרפרת שלפני המזון למפטרה תיפוק ליה משום פת ומיהו לאחריה אינה טעונה ברכה דברה"מ פטר לה דאף היא נמי מזון ודין הוא שתהא בה"מ פוטרת משא"כ בתאנים וענבים ומיהו דין זה דלאחר סעודה ליתא השתא דבזמנם הוא דהוי מסלקי טבלא בגמר סעודה הוא דמשכחת לה לבתר סעודה דהיינו לאחר סילוק אבל לדידן אע"ג דגמר מלאכול כל היכא דמנחא תכא קמיה לא מסלק דעתיה ממיכלא ומשתיא וכתב עוד ונראה שאם התחילו לאכול פירות

בתוך הסעודה ונמשכה אכילתן עד לאחר הסעודה גם אותם שאכלו אחר הסעודה אינם טעונים ברכה לאחריהם שאין הכל הולך אלא אחר התחלת אכילתן וכן אם באו ללפת את הפת ולאחר גמר אכילתו אכל מהם אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם וה"ה לפת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה ואוכל והולך מהם עד לאחר גמר סעודה אינה טעונה ברכה לפניה שכבר נפטרה בפת ונראה שהוא פלוגתא בירו' דגרסינן התם רבי חלבו ורב הונא בשם רב בשם רבי חייא רבה פת הבאה בכיסנין לאחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה א"ר אמי ר"י פליג אר' מונא לרבי חזקיה במה הוא פליג א"ל כשאכל מאותו המין באמצע סעודה ונראה דהלכה כר"י דרב ור"י הלכה כר"י ומיהו כיון דמשמיה דרבי חייא אמר לה איכא למימר דהלכה כרב שאמר משום ר' חייא ומיהו קצת ראיה יש לחייב מדקי"ל (שם מב:) בירך על היין שבתוך המזון לא פטר את היין שלאחר המזון וכו' משום דזה לשתות וזה לשרות אע"ג דבירך עליו בתוך הסעודה כיון שאין שתייתו שבתחלה חשובה כשתייתו שבסוף לא פטר לה וצריך לחזור ולברך כ"ש הכא דלא בירך עליהם ממש אלא שנפטרו בגרירא דפת ופת כבר גמר מלאכלו שהוא צריך לחזור ולברך הא משמע דפשיטא דכל שבא ללפת אע"פ שאוכל ממנו בתוך הסעודה לבדו בלא פת שא"צ לברך עליו דעדיף מליפת בו את הפת כדרך המלכים שאוכלים מהם בתוך הסעודה קצת בלא פת וחוזר ומלפת בהם עוד את הפת ע"כ. וכתב עוד ואני מסתפק בענין שמועתינו לפי שרב פפא לא דיבר אלא בג' מדות לבד ועדיין יש מדה ד' שלא נתפרשה והיא דברים הבאים לפני הסעודה ודעתו לאכול פת אחריהם לפי שי"ל שהם כדברים הבאים לאחר הסעודה וטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם או נאמר שהם כדברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה שאף הן מעוררין התאוה וגורמין בריבוי המזון ולפיכך אף הם אינם טעונין ברכה לאחריהם ולפי הסברא הראשונה עיקר שכל שהוא קודם הסעודה אינו מכלל הסעודה כלל. ונ"ל שהיא כמחלוקת דירושלמי דגרסינן התם ר' זעירא מן דאנן חמיין רבנן וכו' דרבנן דקסרין פשטין ליה צריך לברך בסוף וכן נראה עיקר עכ"ל ומשמע מדבריו במדה זו שמ"ש והוא דברים הבאים לפני הסעודה וכו' היינו שאוכל מאותם פירות קודם ברכת המוציא וכן פירש הגאון מהרי"א ז"ל: וכתב עוד הרשב"א בשם הר"ז דלפי פירש"י רב פפא אשמועינן שאע"פ שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת את הפת הם באים אינם טעונין ברכה כלל ע"כ. אע"פ שהכלבו כתב שי"א דפירות שהובאו אחר המוציא ואוכל אותם עם הפת בטלה דעתו וצריך ברכה לפניהם אבל אם הובאו על השולחן קודם המוציא שוב א"צ ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם נראים דברי הר"ז דכיון דדעתיה עלייהו כי

אינם בשלחן בשעת ברכה מאי הוי וכן נראה שהוא דעת רבינו שכ' בסי' ר"ז מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין א"צ לברך אע"פ שלא היו לפניו כשבירך ומשמע דמאותו המין לאו דוקא אלא כל שברכותיהן שוות מאותו המין קרי ליה והוא נפטר בברכתו של זה כאילו היה לפניו בשעה שבירך: ומיהו היכא שאחר שבירך על הפת שלחו לו מבית אחרים דורון שאינו סומך עליהם ולא היה דעתו עליו אפי' מדברי' שדרכן לבא ללפת בהם את הפת נראה שצריך לברך לפניהם דהיינו ממש נמלך שקובע ברכה לפניו וכן מצאתי בספר הפרדס אבל לאחריו א"צ דברכת המזון פוטרתו ועוד יתבאר זה בסי' קע"ט: כתב הרא"ש בפרק ע"פ דברים הבאים לפני הסעודה כגון פרפראות ויין שבא לגרר ולהמשיך לסעוד בכלל הסעודה הן ונפטרין בברה"מ: דין משקין הבאים בסעודה כתב רבינו בסימן קע"ד:

סימן קעח

סעיף קטן א

בני חבורה שהיו מסובין ויצאו ממסיבתן וכו' בפרק ע"פ (קא:) אסיקנא דשינוי מקום צריך לברך יתיב רב אידי בר אבין קמיה דרב חסדא ויתיב רב חסדא וקאמר משמיה דרב הונא הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא א"ל רב אידי בר אבין הכי תנינא במתניתא דבר הינק כוותך ותו יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומם אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם א"צ לברך מ"ט לקיבעיה קמא הדר ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך מיתיבי בני חבורה שהיו מסובים לשתות ועקרו רגליהם לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהם יוצאים אין טעונין ברכה למפרע וכשהם חוזרים אין טעונים ברכה לכתחל' בד"א שהניחו שם זקן או חול' אבל אם לא הניחו שם זקן או חולה כשהן יוצאים טעונים ברכה למפרע וכשם חוזרים טעונים ברכה לכתחלה מדקתני עקרו מכלל דבדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם עסקינן וטעמא דהניחו שם זקן או חולה הא לאו הכי כשהם יוצאים טעונים ברכה למפרע וכשהם חוזרים טעונים ברכה לכתחלה קשיא לרב חסדא א"ר נחמן ב"י מאן תנא עקירות ר' יהודה היא דתניא חבירים שהיו מסובים ועקרו רגליהם לילך לבה"כ או לבה"מ כשהם יוצאים אין טעונין ברכה למפרע וכשהם חוזרים אין טעונים ברכה לכתחלה א"ר יהודה בד"א בזמן שהניחו שם מקצת חבירים אבל לא הניחו שם מקצת חבירים כשהם יוצאים טעונים ברכה למפרע וכשהם חוזרים טעונים ברכה לכתחלה כלו' ורב חסדא אמר כרבנן ופירש"י דדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם

במקומם כיון דעמד והלך למקום אחר עמידתו היא גמר סעודתו והך סעודה אחריתא היא וצריך לברך בתחלה אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן הואיל ולא בירך אחריהם ועמד לילך למקום אחר לסעודה על קביעות הראשון הלך לברך ברכה אחת על שתיהם ולפניהם נמי א"צ לחזור ולברך והרא"ש כתב לקיבעיה קמא הדר כלומר כיון שאם לא היה אוכל כאן היה צריך לחזור למקומו ולברך הוי כאילו עדיין הוא במקומו וגומר סעודתו כאן ומברך כאן בה"מ: וכתב הר"ן דשינוי מקום דאמרינן צריך לברך היינו בין שהלך למקום אחר ולא חזר למקומו בין שהלך וחזר למקומו שינוי מקום מיקרי וצריך לברך ומוכח לה מדקתני אבל הניחו שם זקן או חולה וכו' אלמא דאפילו חוזר למקומו הראשון שינוי מקום מיקרי וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד. וכתב הרי"ף וקאמרי רבוותא דהלכתא כרב ששת דתניא כוותיה ואע"ג דשני רב נחמן בר יצחק לא סמכינן אשינויא והרא"ש תמה עליו והכריע דהלכה כרב חסדא. ובביאורי להרמב"ם פ"ד מהלכות ברכות דחיתי הכרעתו וקיימתי פסק הרי"ף. וכתב עוד הרא"ש והא דאמרינן שינוי מקום צריך לברך היינו ברכה ראשונה להבא אבל ברכה אחרונה למפרע א"צ לברך דשינוי מקום כהיסח דעת ואמרינן בפרק כל הבשר (חולין קז:) גבי היסח דעת השמש מברך על כל פרוסה ופרוסה לפי שהסיח דעתו ואינו יודע אם יתנו לו יותר הילכך צריך לברך ובפרק כיסוי הדם כתב דהיסח דעת זוקקו לברכה ראשונה אם רוצה לאכול או לשתות לפי שכבר נסתלקה ברכה ראשונה כשהסיח דעתו מלאכול או לשתות אבל אין היסח הדעת מזקיקו לברך על מה שאכל ושתה קודם שיאכל וישתה פעם אחרת דמאי נ"מ אם יאכל פעם אחרת ויברך בה"מ על ב' סעודות דלא מצינו שיש חשש הפסק בין מעשה לברכה אחרונה ומ"ש בפרק ע"פ כשלא הניחו שם זקן או חולה כשהם יוצאים טעונים ברכה למפרע וכשהם חוזרים טעונים ברכה לכתחלה לא בשביל שהסיח דעתו זוקק לברכה אחרונה אלא עצה טובה קמ"ל שמא ישהה כ"כ שיהיה רעב מחמת סעודה ולא יעלה לו בה"מ על מה שאכל תדע לך דאי בכל שעה צריכים ברכה למפרע מה צ"ל היכא שבירכו למפרע דאם באו אח"כ לאכול שצריכים ברכה לכתחלה אלא ודאי הא דקאמר טעונים ברכה למפרע אינה חובה אלא עצה טובה קמ"ל ולהכי קאמר אם לא בירכו למפרע כשיצאו כשהם חוזרים טעונים ברכה לכתחלה משום היסח דעת אבל אין טעונים ברכה למפרע והא דתניא בתוספתא דברכות בע"ה שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו א"צ לברך למפרע הפליג צריך לברך למפרע וכשחוזר מברך לכתחלה לאו כשחוזר קאמר דמברך למפרע והפליג דקאמר היינו כשקראו להפליג ועצה טובה קמ"ל כדפרישית וביומא פ"ג (ל.) תניא דיבר עם חבירו והפליג טעון נט"י ומשמע דה"ה ברכת המוציא

אבל בה"מ לא קתני דצריך ההיא איירי כשלא ידע מתחלה שהיה לו להפליג עכ"ל וכל אלו הדברים כתבו התוס' שם בפ' ע"פ ובסוף הדברים כתבו ואין הלכה כאותם ברייתות אלא אפי' ברכה לכתחלה [א"צ] דקי"ל כרב חסדא דאמר לקיבעיה קמא הדר והנהו ברייתות וההיא דתוספתא אתו כר' יהודה עכ"ל. וכך היא סברת רשב"ם שכתב בפ' ע"פ ה"ג תניא כוותיה דרב חסדא חבירים שהיו מסובין לשתות יין וכו' והיינו כרב חסדא דאמר דברים שטעונים ברכה לאחריהם במקומם א"צ לברך ע"כ וכ"כ המרדכי:

סעיף קטן ב

ומעתה נתבארו דברי רבינו שמ"ש אם הסיבו על דברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם מיד כששינו את מקומם וכו' היינו מאי דאסיקנא דשינוי מקום צריך לברך ואוקימנא בדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומם:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל א"צ לברך ברכה אחרונה על מה שאכלו וכו' כבר נתבאר שזה דעת הרא"ש והתוספות וגם נתבאר טעמם וראייתם על זה:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל אם שינו מקומם בחדר אחד מזוית זו לזוית אחרת אין צריכין לברך היינו מאי דא"ר חסדא (פסחים קב.) משמיה דרב הונא לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא ומשמע לרבינו דהיינו דוקא מזוית לזוית וכ"כ הרמב"ם בפ"ד וכן פירשו התוספות והרא"ש גבי הא דא"ר ענן (קא.) ואפי' מאגרא לארעא הוה מקדש דגרסינן בהדיא אבל מפנה לפנה לא וכן גורס הר"ן ולאפוקי מרש"י שפירש ממקום למקום מבית לעלייה: כתב הר"ן אבל מפנה לפנה לא ואע"ג דלעיל גבי אין קידוש אלא במקום סעודה מסקינן (שם:) דאפילו מפנה לפנה היינו טעמא משום דקביעות סעודה לא הוי אלא במקום סעודה ממש שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה בתוך כל הבית אבל גבי שתיית יין אין אדם מיוחד מקום מיוחד בבית לשתייה הלכך משמע דבפת ומיני דגן דאדם קובע באכילתן מקום מיוחד כל ששינהו אפילו מפנה לפנה צריך לברך עכ"ל ודבר פשוט שדברים אלו אינם אלא לדעת הרי"ף והרמב"ם שפוסקים כרב ששת דאילו לפוסקים כרב חסדא אפילו מבית לבית נמי אינם צריכים לברך בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם: גרסינן בירושלמי פרק כיצד מברכין אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך וכתבו הרמב"ם בפ"ד ואע"ג דמזוית לזוית לא הוי שינוי מקום שאני התם שכותלי הבית מקיפים לשתי הזויות הלכך חשיבי כמקום אחד מה שאין כן באכל במזרחה של תאנה ובא למערבה שהתאנה במקום שאין בה מחיצות היא ולפ"ז במקום שאין בו מחיצות אפילו שינוי מקום כל דהו הוי שינוי דתאנה דנקט

אורחא דמילתא נקט ולאו דוקא ומיהו איפשר דבמקום שאין בו מחיצות כל שרואה מקומו הראשון לא הוי שינוי מקום ומזרח תאנה ומערבה שאני דכיון דתאנה מפסקת הוו להו ב' מקומות וזה נראה יותר. וכתב הראב"ד על דברי הרמב"ם בדין היה אוכל במזרחה של תאנה וכו' והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך. ונ"ל שדעת הראב"ד כדעת רבינו נסים שכתב רבינו בסימן רע"ג לענין קידוש וז"ל א"ח מי שהיה בפרדס או בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אילן אחד א"צ לברך על האחרים דה"ל כמפנה לפנה אבל מגן לגן ודאי צריך אפי' היו סמוכים זה לזה ואפי' אם היה דעתו לילך לשני ואפי' בגן א' אם מתחלה לא היה דעתו אלא באחד מברך והיינו שכתב הרמב"ם היה אוכל במזרחה של תאנה וכו' והגיה הראב"ד והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם היתה מסיבתן על דבר שצריך ברכה לאחריו במקומו וכו' לרשב"ם א"צ לברך היינו משום דרשב"ם כתב דתניא כוותיה דרב חסדא דאמר אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם א"צ לברך משום דלקיבעיה קמא הדר אלמא ס"ל דהלכה כרב חסדא וכבר נתבאר שכן דעת התוספות והרא"ש:

סעיף קטן ו

ומ"ש ולר"י צריכים לברך אא"כ הניחו שם מקצת החבירים היינו משום דפסק כרב ששת דאמר דדברי' הטעונין ברכה לאחריהם במקומם צריך לברך ואתי כברייתא דעקרו רגליהם לצאת לקראת חתן וכו' וקתני דאם הניחו שם זקן או חולה אינם טעונים ברכה כשהם יוצאים ולא כשהם חוזרים ומשמע לרבינו דהא דקתני הניחו שם זקן או חולה לאו דוקא והיינו דר' יהודה מפליג בין הניחו שם מקצת חבירים ללא הניחו ולא אדכר זקן או חולה הילכך ע"כ דההיא ברייתא דקתני הניחו שם זקן או חולה לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט דאם כולם בחורים ובריאים אין דרך ליעקר קצתם לקראת חתן וכלה ולישאר קצת אבל אה"נ שאע"פ שכולם בחורים ובריאים אם נעקרו קצתם ונשארו קצתם אינם טעונים ברכה לא כשהם יוצאים ולא כשהם חוזרים דכיון שנשארו קצתם שם לא נעקר קביעותם ולפיכך סתם וכתב אא"כ הניחו שם מקצת החבירים ולא חילק בין זקן או חולה לשאינו זקן או חולה: ומשמע דלדעת הפוסקים כרב חסדא לא שאני לן בין הניחו שם מקצת החבירים ללא הניחו דבדברים שאינם טעונין ברכה לאחריהם במקומם אפילו הניחו נמי צריך לברך דכיון דדבר שאין לו קבע הוא כי הניחו שם זקן או חולה מאי הוי ואם הם דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אע"פ שלא הניחו שם קצת מן החבירים אינם צריכים לחזור ולברך משום דלקיבעיה קמא הדר:

ודעת הרמב"ם לפסוק כרב ששת וכדברי הר"י ופוסק כאותה ברייתא ותוספתות שדחו התוספות ולכן כתב בפ"ד כלשון הזה היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך בתחלה המוציא ואח"כ יגמור סעודתו. חבירים שהיו יושבין לאכול ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה אם הניחו שם זקן או חולה חוזרים למקומם וגומרים סעודתם ואינם צריכים לברך שנייה ואם לא הניחו שם אדם כשהם יוצאים צריכים ברכה למפרע וכשהם חוזרים צריכים ברכה לכתחלה וכן אם היו מסובים לשתייה או לאכול פירות שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך שנייה לכתחלה על מה שהוא צריך לאכול והמשנה מקומו מפנה לפנה בבית אחד אין צריך לחזור ולברך אכל במזרחה של תאנה זו ובא לאכול במערבה צריך לברך עכ"ל. וצריך לומר שהוא ז"ל מפרש דהא דתניא שאם הפליג צריך לברך למפרע היינו לומר שאם פירש והרחיק ממקום סעודתו צריך לברך למפרע אבל אם לא הפליג כלומר שלא הרחיק הרבה ממקום סעודתו אלא מפנה לפנה א"צ לברך וזהו שכתב או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע וכו' כלומר דמאחר שיצא מפתח ביתו ה"ל כהפליג דהיינו שינה מקומו וצריך לברך אבל אם דיבר עמו בתוך הבית אף על פי ששינה מקומו מפנה לפנה א"צ לברך וכדקתני רישא דברייתא קראו חבירו לדבר עמו א"צ לברך למפרע. ויש לדקדק למה כתב הרמב"ם היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו וכו' הרי בכלל בבא דחבירים שהיו יושבים לאכול הוא ונראה דמשום דההיא דחבירים שהיו יושבים לא שמעינן אלא כשהם יוצאים טעונים ברכה למפרע וכו' אבל היכא דיצאו בלא ברכה ואחר כך חזרו לא משתמעי מינה אי צריכין לברך למפרע כשיחזרו למקומן אם לאו ולכן כתב שאם היה אוכל בבית זה והלך לבית אחר ופסק סעודתו או שהיה אוכל וקראו חבירו וכו' וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע וכו' ואף על פי שכתב בבא זו הוצרך לכתוב בבא דחבירים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן וכו' להשמיענו שאם הניחו שם זקן או חולה אינם צריכים לברך לא כשהם יוצאים ולא כשהם חוזרים ואין לדקדק אמאי נקט הרמב"ם בבבא דרישא לישנא דהיה אוכל בבית זה דמשמע דמיירי בבעל הבית ובבבא דסיפא נקט לישנא דחבירים שהיו יושבים לאכול דההיא דחבירים שהיו יושבים לאכול הכי הוא לישנא דברייתא בפרק ע"פ וההיא דהיה אוכל בבית זה וכו' הוא לישנא דברייתא דיומא (ל.) דמיתניא בלשון יחיד דיבר עם חבירו והפליג וכן לישנא דתוספתא דברכות

נמי הוא בלשון יחיד והרמב"ם כתב כלשון השנוי בברייתות או קרוב לו ולענין דינא לא שאני בין יחיד בין רבים דבין יחיד בין רבים אם רוצה לשנות מקומו מברך כשהוא יוצא למפרע וכשהוא חוזר מברך לכתחלה ואם לא בירך כשיצא צריך לברך כשיחזור ואם הניחו שם זקן או חולה בין שהיוצאים רבים בין שהוא יחיד אינו צריך לברך ואפשר עוד דברישא נקט לשון יחיד כי היכי דלא ליצטרך לפלוגי ביה בין הניח שם מקצת חבירים ללא הניח וגם נראה שלא לדקדק בזקן או חולה דנקט (דוקא) דלישנא דברייתא נקט וכבר כתבתי דבהניחו שם מקצת החבירים אע"פ שאינו זקן ולא חולה והכי דייק סיפא דלישניה שכתב ואם לא הניחו שם אדם ולא כתב ואם לא הניחו שם זקן או חולה: וזה שכתבתי שלמדנו מדברי הרמב"ם שאם יצא ולא בירך צריך כשיחזור לברך למפרע על מה שאכל ואח"כ יברך בתחלה על מה שרוצה לאכול כתב הר"ן בפרק ע"פ שכך היא דעת הרמב"ן והרא"ה ז"ל ומשמע מדבריו שהם סוברים כדברי הרי"ף והרמב"ן שפסקו הלכה כרב ששת. וכתב עוד שם הר"ן שלכתחלה קודם שיעקור ממקומו צריך לברך וכ"כ ה"ר מנוח וטעמו משום שמא ישכח לחזור: וכתב הכלבו בהלכות פסח גבי מאן דבעי לברוכי בתרי או בתלתא בתי שלא התירו לעקור מסעודתו ללכת למקום אחר אפי' הניח שם זקן או חולה אלא לדבר מצוה עוברת כגון לקראת חתן או כלה ע"כ ובברייתא דעקרו רגליהם לילך לבהכ"נ או לבית המדרש הויא תיובתא אע"פ שאפשר לדחות דבהכ"נ כגון שעובר זמן תפלת צבור ובהמ"ד כגון שעובר זמן לימוד החבירים יחד פשטא דמילתא לא משמע הכי:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם לרשב"ם היינו ז' מינין ולר"י דוקא מין דגן ושהרא"ש הסכים לדברי ר"י פשוט בדברי התוס' והרא"ש שם גבי הא דא"ר חסדא לא אמרן אלא בדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם וכו': ודע שדעת הרי"ף שם דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם היינו פת ומיני דגן דוקא וכדעת ר"י והרא"ש אבל הרמב"ם סובר כדברי רשב"ם שכתב בפ"ד כל המברך בהמ"ז או ברכה אחת מעין שלש צריך לברך אותה במקום שאכל והר"ן כתב בפרק ע"פ שאין דעת זה מתחוור מסוגיית הגמרא. ובהגהת מיימונית פ"ד כתב דאין טעון ברכה לאחריו במקומו אלא פת שצריך לברך אחריו בה"מ ע"כ ומשמע לי דפת דנקטו לאו דוקא דה"ה למיני דגן וכן בה"מ לאו דוקא ג' ברכות דה"ה לברכה מעין ג' שהרי כתבו בהגהות החדשות שכ"כ הרי"ף והוא ז"ל בפרק ע"פ כתב בהדיא דמיני דגן דינם שוה לפת: וכתבו התוספות ולכל הפירושים אם הלך באמצע סעודה למקום אחר יכול לשתות יין או מים בלא ברכה

דכיון שהוא בתוך הסעודה לקיבעיה קמא הדר ע"כ וזהו לפי דעת הפוסקים כרב חסדא אבל לא לדעת הפוסקים כרב ששת: ובסימן קפ"ד כתב רבינו בשם הר"ף דהא דטעונים ברכה לאחריהם במקומם דוקא כשאין לו עוד מאותו המין לאכול במקום השני אבל אם יש לו עוד מאותו המין לאכול שם יאכל שם מעט ויברך רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה וזה כדעת הפוסקים כרב חסדא דאילו לדעת הפוסקים כרב ששת כיון שאינו יכול לאכול עד שיברך למפרע על מה שאכל ודאי שהוא צריך לחזור למקומו לברך על מה שאכל ודבר פשוט הוא דרב חסדא נמי לא קאמר אלא בשלא היה לו היסח דעת בינתים דוקא וכ"כ רשב"ם דר' יוחנן דאמר שינוי מקום א"צ לברך היינו דוקא כשלא היה לו היסח דעת בינתים: כתב סמ"ק בסימן קמ"ט אם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר שצריך לחזור ולברך במקומו הראשון בה"מ ולכך א"צ לברך במקום שני ואחר כך נסתפק הרבה בדבר ובסוף העלה שאינו מברך אלא במקום שני וכמו שנהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתן: כתב עוד סמ"ק חבורה שהיו יושבים מסובים ועקרו רגליהם ללכת כשהניחו מקצת חבירים אין טעונים ברכה לא למפרע בה"מ ולא לכתחלה ברכת המוציא אפי' בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם דאילו בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אפילו לא הניחו מקצת חבירים נמי דשינוי מקום א"צ לברך לפניהם בדברים הטעונים עכ"ל ולשונו אינו מכוון שכתב אין טעונים ברכה לא למפרע בה"מ ולא לכתחלה ברכת המוציא דמשמע דאיירי בפת ואח"כ העמידה בדברים שאין טעונים ברכה במקומם. ז"ל ספר אהל מועד המפסיק בתוך סעודתו בדבר הרשות א"צ לחזור ולברך שאין זה חשיב הפסק וכ"כ ר"מ גבי הצריך לנקביו ויש מהגאונים שמצריכין אותו לחזור ולברך עכ"ל:

סעיף קטן ח

כתב ה"ר י"ט ברבי יהודה אדם שנזכר בתוך הסעודה שלא התפלל ועמד והתפלל וכו' כ"כ התוס' בפרק ע"פ (קב.) ובפרק כיסוי הדם (פז.) ודחו דבריו דלא אמרינן דמשום דמשתיא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר צריך לחזור ולברך אלא דוקא גבי בה"מ שהוא סילוק והיסח הדעת על מה שאכל ושתה אבל תפלה לא והביאו ראיה לדבר ולזה הסכים הרא"ש בפרק כיסוי הדם ובפרק ע"פ וכתב בפ' ע"פ דאפילו אם הגיע זמן בתוך הסעודה ואין לו שהות לגמור סעודתו ולהתפלל שחייב להפסיק וא"א לו לאכול עד שיתפלל עכ"ז לא הוי הפסק כדאמרינן גבי עקרו רגליהם לילך לבה"כ דמיירי בכל ענין אפילו אין שהות ביום דחייב להפסיק ואפ"ה לא הויא הפסקה ע"כ ונראה שאע"פ שהרי"ף בפרק ע"פ נראה שהוא חולק בדבר שכתב ואמרי רבוותא הואיל וכל חד וחד מצוה באנפי

נפשיה הוא צריך לברך בפה"ג אכל כסא וכסא ומסייעי להאי סברא מהא דתנא וכו' שמעינן השתא דכי היכי דלענין בה"מ כיון דלא אפשר למשתי ולברוכי בהדי הדדי הוי הפסק ה"נ כיון דלא אפשר למשתי ולמיקרי בהדי הדדי צריך לחזור ולברך בתר דגמר הגדה ובתר דגמר הלילא בפה"ג וסברא מעליא היא ע"כ והרי ההגדה וההלל אינה סילק והיסח דעת על מה שאכל ושתה ואפי' הכי כתב שצריך לברך בפה"ג וא"כ ה"ה למתפלל בתוך סעודתו שהוא צריך לחזור ולברך כדברי ה"ר י"ט בר' יהודה מ"מ כיון דלא נהוג עלמא בההיא כהרי"ף שהרי אין אנו מברכין בפה"ג על כוס ההגדה ממילא דבמתפלל בתוך סעודתו לא נקטינן כוותיה אלא כדברי הרא"ש ז"ל: והיכא שהיה אוכל ע"ש וקדש עליו היום והפסיק לקידוש אם צריך לחזור ולברך בפ"ה והמוציא כתב רבינו בסימן רע"א. ואם הפסיק להבדלה אכתוב בסימן רצ"ט בס"ד: כתב הרא"ש בפ"ק דתענית בשם הראב"ד שהישן בתוך סעודתו ה"ל כמי שגמ' סעודתו וסילק משום דאסח דעתיה וטעון ברכה למפרע וברכה לכתחלה והוא ז"ל חלק עליו וכתב לא סבירא לי דשינת עראי דאדם ישן בתוך סעודתו לא הויא היסח דעת ולא דמי להא דתניא בתוספתא דברכות בע"ה שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו א"צ ברכה למפרע הפליג צריך ברכה למפרע וכשהוא חוזר צריך ברכה לכתחלה דהתם הפליג בדברי העסקים ואיכא היסח דעת אבל בשינת עראי דאדם ישן לאונסו ליכא היסח דעת ועוד דקי"ל כרב חסדא בפרק ע"פ דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם דלקיבעיה קמא הדר וא"צ ברכה למפרע ולכתחלה ואפי' עקר רגליו לצאת לקראת חתן וכלה כ"ש שינת אונס שנשאר בקביעות וא"צ ברכה למפרע ולכתחלה וכן נהגו כל העולם דשינה בתוך הסעודה לא הוי הפסק עכ"ל:

סימן קעט

סעיף קטן א

גמר סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים אסור לאכול בפ' כיצד מברכין (ברכות מב.) רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן בתר דגמרי סעודתייהו אייתו לקמייהו מידי למיכל שקל רב פפא וקא אכיל א"ל לא סבר לה מר גמר אסור מלאכול א"ל סלק איתמר ואסיקנא ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דא"ר חייא בר אשי אמר רב ג' תכיפות הן וכו' תיכף לנט"י ברכה ופירש"י ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אין סיום הסעודה תלוי לא בגמר ולא בסילוק אלא במים אחרונים כל זמן שלא נטל מים אחרונים הוא מותר לאכול ומשנטל אסור לאכול.

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו פירש"י עד שיברך ברה"מ בפ' ע"פ (קג.) מייתי עובדא דתלמידי דרב הוו יתבי בסעודה והוה קאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הב לן ונבריך לסוף אמרו ליה הב לן ונשתי א"ל הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונבריך איתסר לכו למשתי מ"ט דאסחיתו דעתייכו ופירש רש"י אסחיתו דעתייכו משתייה ואסור למשתי עד לאחר בה"מ ולכאורה משמע דאסור למישתא אפילו יברך בפה"ג וכ"נ מדברי רשב"ם שם וכן דעת הרשב"א בפרק כיצד מברכין. אבל בפרק כיסוי הדם (פו:) איתא נמי להאי עובדא מאי שנא מתלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וכו' ופירש"י שם כיון דאמר הב ליברך גלי בדעתיה דגמר סעודתא ואסור לשתות עד שיברך לפניו שאין מצטרפת לסעודה הראשונה וכתבו התוס' פירש בקונטרס וכן ר"ח אסר לכו למשתי אם לא תברכו בפה"ג אבל ע"י ברכת בפ"ה שרי למשתי קודם בה"מ והביאו ראיות לקיים פירוש זה וכ"כ ג"כ הרא"ש בפרק כיסוי הדם לקיים פי' זה וכ' עוד וי"מ אסור למשתי עד דמברכיתו בה"מ ול"נ דאין הנדון דומה לראיה וגם בפרק ע"פ מייתי מהאי עובדא ראיה למאן דמברך אכסא קמא ואכסא דברכתא דבה"מ הוי גמר וסילוק וצריך לברך כשבא לשתות ובפרק כ"ה (קז.) גבי שמש מברך על כל פרוסה ופרוסה לא משמע שצריך לברך בה"מ מדלא קאמר מברך אחר כל פרוסה ופרוסה אלמא היסח הדעת זוקקו לברכה ראשונה אם רוצה לאכול או לשתות לפי שכבר נסתלקה ברכה ראשונה כשהסיח דעתו מלאכול או לשתות אבל אין היסח הדעת מזקיקו לברך על מה שאכל ושתה קודם שיאכל וישתה פעם אחרת דמאי נ"מ בזה אם יאכל פעם אחרת ויברך בה"מ על ב' סעודות דלא מצינו שיש חשש הפסק בין מעשה לברכה אחרונה רק בין ברכה ראשונה למעשה חשו להפסיק כגון בין נט"י וברכת המוציא אבל אחר אכילה כל זמן שאינו רעב מאותה אכילה מצי לברך ומ"ש להם רב ייבא איתסר לכו למישתי אע"פ שלא היה יודע אם היו רוצים לשתות ע"י ברכה אם לאו מורה היה להם שחייבים לברך עכ"ל וכ"כ שם הר"ן וכ"כ ה"ר יונה בפ' כיצד מברכין גבי ההיא דתיכף לנט"י ברכה וגם הרי"ף כתב בפ' ע"פ איתסר לכו למישתי פירוש משום דקא עקרי דעתייהו ממשתייא הלכך אי בעי למהדר למישתי צריך לברוכי בפ"ה וכן העלה שם המרדכי. וכיון דכל הני רבוותא מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן ודעת הרמב"ם בזה אבאר בסימן זה בס"ד: ויש לדקדק בדברי רבינו שנראה מדבריו שאע"פ שנטל ידיו יכול לאכול ולשתות קודם בה"מ והוא שיברך עליו תחלה ואינם מכוונים דהא מדברי הרא"ש בפרק כיצד מברכין לא משמע הכי שהרי כתב ולית הלכתא הכי אלא כל זמן שלא נטל ידיו יכול לאכול ואי אמר הב לן ונבריך כנטל ידיו דמי

לפירש"י ורשב"ם שפירשו כיון דאמריתו הב לן ונבריך אסור לכו למישתי עד דמברכיתו בה"מ ויש מחלקים בין שתייה לאכילה ולא מסתבר עכ"ל משמע מדבריו דנטל ידיו אסור לאכול עד שיברך בה"מ ומש"ה כתב דלפירש"י ורשב"ם הב לן ונבריך שוה לנטל ידיו דבתרווייהו אינו יכול לאכול עד שיברך בה"מ דאילו לשאר מפרשים אינם שוים שהרי בהב לן ונבריך א"צ לברך בה"מ למפרע ובנטל ידיו צריך ומ"מ משמע דנטל ידיו לדברי הכל אסור לאכול עד שיברך בה"מ על מה שאכל וכ"כ ה"ר יונה שאחר שנטל ידיו אין לו לשתות ואפילו בברכה ונראה דלא מטעם היסח דעת הוא דהא היסח דעת אינו מזקיק ברכה אחרונה על מה שאכל כמו שנתבאר אלא נ"ל שהטעם משום דכיון דקי"ל תיכף לנט"י ברכה כיון שנטל ידיו כדי להיות מזומן לברכה הוי כאילו התחיל כבר בברכה ואסור להפסיק באכילה ושתייה כלל מה שאין כן בהב לן ונבריך שאין כאן אלא טעם של היסח דעת ומש"ה כשיברך תחלה על מה שרוצה לאכול סגי ומזה הטעם אין להפסיק בין מים אחרונים לברכה אפילו בשיחה כדאמרינן בפרק כיצד מברכין (ברכות מב.) תיכף לנט"י ברכה ומשמע דלכ"ע אמים אחרונים קאי שהרי אפילו הרא"ש שסובר דקאי אמים ראשונים לאו למעט מים אחרונים אתא שהרי כתב רבינו בסימן קס"ו וא"א ז"ל היה רגיל אף בראשונים שלא להפסיק ושלא לדבר אלמא דאין להפסיק בין נטילה לברכת המזון אפי' בדיבור וכ"ש שאין להפסיק ביניהם באכילה וברכה לפני האכילה ולפיכך דברי רבינו בזה צ"ע: ודעת הר"ן בפרק כיסוי הדם לחלק בין שתייה לאכילה דשתייה משום דאין לה קבע כי אמרו הב לן ונבריך הוי נמלך וצריך לחזור ולברך אבל אכילה יש לה קבע שפעמים שאדם יושב בסעודה קטנה ונמשך לסעודה גדולה ומש"ה אפי' גמר ואפי' סילק מותר לאכול עד שיטול ידיו וא"צ לברך ונראה דלפי דבריו צ"ל דעובדא דתלמידי דרב דבהב לן ונבריך מיתסר להו למישתי לא הי' קביעותם לאכילה אלא לשתייה והא דקאמר הוו יתבי בסעודתא וגם מדאמרו ליה הב לן ונבריך דמשמע שהיתה שם אכילה י"ל דאה"נ דאכלו קצת כדי למתק השתייה אבל עיקר קביעותם לא היתה אלא לשתייה ויותר נראה לפרש דברי הר"ן דבקבועים לאכילה קאמר דהב ונבריך הוו סילוק לשתייה ואסור לשתות בלא ברכה ומותר לאכול [אלא דקשה] דמאחר שאינו מצריך ברכה לאכילה אינו בדין שצריך ברכה לשתייה שבאותה סעודה כיון דכולה חדא סעודה היא שתייה בתר אכילה גרירא וכשם שאינו מצריך ברכה למה שיאכל כך אינו מצריך ברכה למה שישתה באותה אכילה. כן דעת ה"ר יונה לחלק בין אכילה לשתייה שכתב גבי הא דאמרינן לית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כל זמן שלא נטל ידיו לברכה מצי אכיל ואע"פ שלענין יין כיון שסילק דעתו מלאכול ואמר הב לן ונבריך אסור

לו לשתות עד שיברך לענין הפת אינו כן אלא אע"פ שסילק ידיו מלאכול ואפילו סילקו השלחן אם רצה לחזור לאכילתו א"צ לברך פעם אחרת שכל שלא נטל ידיו לברך לא נסתלק לגמרי מאכילת הפת ואחר שנטל ידיו אין לו לשתות ואפילו בברכה עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך שהרא"ש חולק ואומר דלא מסתבר לחלק בין שתייה לאכילה: והרמב"ם כתב בפ"ד גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך לאכול או לשתות אע"פ שלא שינה את מקומו חוזר ומברך ואם לא גמר בלבו אלא דעתו לחזור לאכול ולשתות אפילו פסק כל היום כולו א"צ לברך ב' שהיו שותים ואמרו בואו ונברך בה"מ או בואו ונקדש קידוש היום נאסר עליהם לשתות עד שיברכו או יקדשו ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו אע"פ שאינם רשאים צריכים לחזור ולברך תחלה בפה"ג ואח"כ ישתו אבל אם אמרו בואו ונבדיל אין צריכים לחזור ולברך עכ"ל ודבריו תמוהין דהא א"ל לרב פפא לא סבר לה מר גמר אסור לאכול ואמר להו סלק איתמר ומשמע דר"ל שכל זמן שלא סילקו האוכל מעל שולחן לא הוי היסח דעת ומותר לאכול וכן פירש"י ואסיקנא ולית הלכתא הכי אלא כי ההיא דתיכף לנט"י ברכה אלמא דאפילו גמר בדעתו שלא לאכול עוד וגם סילק האוכל מעל השולחן יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא נטל ידיו וא"כ היאך פסק דגמר אסור לאכול וכבר השיגו הראב"ד על זה ואפשר לומר שהרמב"ם סובר דכיון דאשכחן בעובדא דתלמידי דרב דכיון דאמר הב לן ונבריך אסור למישתי מפני שהסיח דעתו מאכילה ושתייה ממילא משמע שכל שגמר בלבו מלאכול עוד אסור לו לאכול וההיא עובדא דרב פפא מתארח בבית אחרים היה וכיון שגמר מלאכול המאכל שהיה לפניו אמרו לו שהיה אסור לו לאכול דמסתמא כשראה שגמר אותו מאכל ולא הביאו לו תיכף מאכל אחר הסיח דעתו מן המאכל כי חשב שלא יביאו עוד מאכל לפניו ולפיכך כשלבסוף הביאו מאכל אחר אמרו לו שהיה לו לברך והוא השיב סלק איתמר כלומר שכל זמן שלא סילק הלחם והשולחן מלפני האורח אינו מסיח דעתו מן המאכל והלכך א"צ לחזור ולברך אם הביאו לפניו אח"כ מאכל עוד ובתר הכי אמרינן בגמרא דרבא ורבי זירא אקלעו לבי ריש גלותא לבתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו דיסתנא מבי ר"ג רבא אכל רבי זירא לא אכל א"ל לא סבר לה מר סילק אסור מלאכול א"ל אנן אתכא דר"ג סמכינן וכיון שכן הכל תלוי בהיסח דעת האוכל ולא נחלקו אלא במה שדרך האורחים להסיח דעתם ומפני כך סתם הרמב"ם וכתב שאם גמר בלבו מלאכול ולשתות ואח"כ נמלך צריך לחזור ולברך ואם לא גמר בלבו מלאכול אפילו פסק כל היום כולו א"צ לברך ומאי דאמרינן בגמרא בתר הכי ולית הלכתא ככל הני שמעתתא נ"ל דהרמב"ם לא גריס ככל הני שמעתתא אלא הכי גריס ולית הלכתא הכי אלא כי הא דא"ר חייא

בר אשי א"ר שלשה תכיפות הן וכו' תיכף לנט"י ברכה ונראה שהוא מפרש דלא קאי אמאי דאמרינן גמר או סילק אסור לאכול אלא אהא דאיתא התם בסמוך הרגיל בשמן שמן מעכבו כלומר ואינו מברך בה"מ עד שיסוך תחלה וקאמר דלית הלכתא הכי אלא כי הא דאמר רב תיכף לנט"י ברכה ואינו מפסיק בסיכת שמן ולפ"ז הא דתניא (ברכות נג:) והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן הטוב אני ה' אלהיכם זו ברכה צ"ל דקרא לא אתא אלא לגלויי לן דבעינן שמן הטוב ולא קפיד אסידרא דכיון דנטל ידיו צריך שיברך ולא יפסיק בינתים בשום דבר וכ"כ הרמב"ם בפ"ז שמברך ברכת המזון קודם ואחר כך מברך על השמן הטוב ומשני שזה שאמרו תיכף לנטילת ידים ברכה אינו ענין לנדון שלנו לא הזכירו הרמב"ם בפרק הנזכר והזכירו בפ"ו: ויש לדקדק עוד בדברי הרמב"ם שכ' גמר בלבו מלאכול או לשתות ואח"כ נמלך חוזר ומברך משמע שאע"פ שגמר בלבו מלאכול או לשתות עוד מותר לו לאכול או לשתות והוא שיברך עליו תחלה והיאך כתב אח"כ שאם אמרו בואו ונברך בה"מ נאסר עליהם לשתות עד שיברכו ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו אע"פ שאינם רשאים צריכים לחזור ולברך תחלה ואפשר דכי אמרו הב לן ונבריך שאני שמאחר שקבלו עליהם לברך הוי כאילו התחילו בברכה ואסור להפסיק ביניהם כלל אבל בגמר בדעתו מלאכול או לשתות עוד רשאי הוא להפסיק אלא שכיון שהסיח דעתו צריך לברך תחלה על מה שיאכל וישתה כנ"ל ליישב דברי הרמב"ם . ומשמע לי דלא שאני להרמב"ם בין אם רוצה לאכול לרוצה לשתות שאם לא אמר הב לן ונבריך אע"פ שגמר בדעתו שלא לאכול ולשתות עוד מותר לו לאכול ולשתות והוא שיברך עליו תחלה ואם אמר הב לן ונבריך אסור לאכול ולשתות עוד עד שיברך בה"מ וכדברי רשב"ם. ומ"ש גבי הב לן ונבריך שתייה ולא הזכיר אכילה לישנא דגמרא נקט דאמרינן גבי עובדא דתלמידי דרב כיון דאמריתו הב לן ונבריך איתסר לכו למישתי וה"ה לאכילה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואי אמר הב לן ונבריך הוי היסח דעת כמו נט"י כבר כתבתי דליתא אלא לדעת המפרשים דבהב לן ונבריך אסור לאכול עד שיברך בה"מ אבל לדברי המפרשים דבהב לן ונבריך מותר לאכול והוא שיברך עליו תחלה איכא בינייהו טובא דבנטל ידיו אסור לו לאכול ולשתות אפילו בברכה עד שיברך בה"מ על מה שאכל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ומי שסומך על שולחן אחרים וכו' כ"כ התוס' בפרק כיצד מברכין אהא דאמר רבא אנן אתכא דר"ג סמכינן וז"ל והא דאמרינן כי אמר הב לן ונבריך אסור למישתי היינו דוקא כי אמר בע"ה אבל לא אורח וכי אסורים כולם היינו כי אמר בע"ה אבל

בשביל אורח אינם נאסרים וכ"כ המרדכי שם: מדברי רבינו ירוחם נראה שאם לא אמר הב לן ונבריך משנטל הכוס לברך הוי היסח דעת: כתב הכלבו בשם הר"ם כשאדם נכנס לבית חבירו ויש שם חבורות הרבה שאוכלים וכל אחד מושיט לו כוסו מברך על כל חד וחד בכה"ג כי בכל פעם הוא נמלך ע"כ: כתב עוד בשם הר"ם כשאוכלים ב' מיני פירות או ג' או אפי' מין א' אם אין כולם לפניו בשעה אחת מברך על כל אחת ואחת לבדו ברכה ראשונה מפני היסח דעת אבל לא ברכה אחרונה והגיה הר"ף ז"ל כשאדם אוכל בבית חבירו כגון ברית מילה ופורים די לו בברכה אחת על כולן ואפילו כלה מין זה קודם שיביא לו מין אחר דכיון שתלוי בדעת בע"ה אינו עושה היסח דעת כדאמרינן בברכות אנן אדעתא דריש גלותא סמכינן ע"כ. ורבינו כתב בסי' ר"ו מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין א"צ לברך אע"פ שלא היו לפניו כשבירך. וכבר כתבתי בסימן קע"ז שנראים דברי רבינו: ואהא דכתבתי לעיל דאמר אנן אתכא דר"ג סמכינן כתבו התוס' וכשרגילין לאכול מיני פירות ומביאים להם בזה אחר זה י"א שצריך לברך אכל חד וחד לפי שאינם יודעים אם יתן להם בע"ה יותר וכו' והיינו דבי ריש גלותא ע"כ. ונראה שהם מקשים על אותם שמצריכין לברך אכל חד וחד מדאמר (ר' זירא) [רבא] אתכא דריש גלותא סמכינן הכא נמי אתכא דבעל הבית סמכינן ואינם צריכים לברך אכל חד וחד וזהו שאמרו והיינו דבי ר"ג כלומר וכיון דהיינו דבי ר"ג א"צ לברך אכל חד וחד ויש לדקדק מ"ש משמש שהוא מברך על כל כוס וכוס ואי ליכא אדם חשוב צריך לברך ג"כ על כל פרוסה ופרוסה ונ"ל דשמש שאני שאינו עשוי לאכול ולשתות בעודו עומד עליהם ולכך הוי נמלך על כל כוס וכוס ובדליכא אדם חשוב הוי נמלך גם על כל פרוסה ופרוסה אבל אורח יודע הוא שיביאו לו לאכול ולשתות כל צרכו ויותר ומאכלים ופירות מינים ממינים שונים ולכך כשמברך תחלה דעתו על כל מה שיביאו לפניו: ת"ר (שם מ.) אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקה ולא שתה מים ביום ידאג מפני ריח הפה ובלילה מפני ריח הפה ומפני אסכרא. וכתבו רבוותא ז"ל כיון דאי לא אכל ולא שתי הוי סכנה א"צ לברך מידי דהוה אשותה משקה לרפואה שא"צ לברך והאוכל מלח אחר אכילתו לא יאכל בגודל דקשה לקבור בנים ולא בזרת דקשה לעניות ולא באצבע דקשה לש"ד אלא באמה ובקמיצה והשתא לא נהוג עלמא במלח משום מלח סדומית עכ"ל שבלי הלקט:

סימן קפ

סעיף קטן א

ולאחר שגמר סעודתו יברך בה"מ ויש שנוהגים להסיר השולחן קודם בה"מ ומביאים ראיה וכו' וכתב א"א ז"ל דאין ראיה משם וכו' עד לפני המברך בפרק כיצד מברכין (ברכות מב.) וגם התוספות כתבו שם סלק איתמר משמע שדרכן היה לסלק השולחן קודם בה"מ ולכאורה קשה למנהג שלנו שאנו מקפידים שלא לסלק הלחם קודם ושמא בימיהם נמי לא היו מסלקים השולחן מקמי המברך כי אם מלפני שאר המסובים לפי שהיה להם שולחנות קטנות וכל אחד היה אוכל על שולחנו אבל אנחנו שרגילים לאכול כולנו על שלחן אחד אין נאה לסלק השולחן עד לאחר בה"מ ע"כ וכ"כ המרדכי ג"כ.

סעיף קטן ב

וקודם שיטול ידיו יכבד הבית שלא ישארו שם פירורין וכו' עד סוף הסימן בפ' אלו דברים (ברכות דף נא נב) נחלקו ב"ש וב"ה על זה ואיפסיקא הלכתא בגמרא כמ"ש רבינו וכתב ה"ר יונה שמה שאין אנו נוהגים עכשיו לעשות כן מפני שבימיהם שהיו נוהגים לסלק השלחן קודם ברכה והיו נוטלים ידיהם במקום שהיה השולחן עומד הוא דאיכא למיחש שמא יפלו המים על הפירורים אבל עכשיו שאין אנו נוהגים לסלק השולחן ואנו נוטלים הידים חוץ לשולחן במקום שאין שם פירורים ליכא למיחש למידי וכתבו שם התוס' דאע"ג דמותר לאבד ביד פירורין שאין בהם כזית מ"מ קשה לעניותא כדאמר בפרק כל הבשר (חולין קה:): כתב הרוקח בסימן של"ב מכסין סכין בשעת בה"מ על שם לא תניף עליהם ברזל במכילתא אינו דין שיניף המקצר על המאריך ושלחן כמזבח בשילהי חגיגה כג.) עכ"ל וכ"כ הרד"א וכ"כ בשבלי הלקט וכתב עוד בשבלי הלקט מפי החבר רבי שמחה שמעתי טעם אחר פעם אחת היה אחד מברך בה"מ וכשהגיע לברכת בונה ירושלים ונזכר חורבן הבית לקח הסכין ותקעו בבטנו וע"כ נהגו לסלקו בשעת ברכה. ושני טעמים אלו כתובים בא"ח. ונוהגים בשבתות וי"ט שלא לכסות הסכין ולפי טעם רבי שמחה אין לחלק בין שבת לחול מ"מ מנהגן של ישראל תורה היא. גרסינן בפרק חלק (סנהדרין צב.) אר"א כל שאינו משייר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו והאר"א כל המשייר פתיתין על שולחנו כאילו עובד ע"ג שנאמר העורכים לגד שלחן הממלאים למני ממסך לא קשיא הא דאיכא שלימה בהדיה הא דליכא שלימה בהדיה ופירש"י כל שאינו משייר פתיתין. דצריך לשייר כדכתיב אכול והותר: הא. דקאמר אסור: דאיכא שלימה בהדיה. שמביא שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתין ששייר דמיחזי דלשם ע"ג עביד הכי. והא דליכא שלימה בהדיה. דמזומנין לעני:

סימן קפא

סעיף קטן א
ואח"כ יטול ידיו דאמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתני' תנא והתקדשתם אלו מים ראשונים וכו' בס"פ אלו דברים (ברכות נג.): והם חובה דגרסינן בפרק כל הבשר (חולין קה.) א"ר אידי בר אבין וכו' ומפרש התם טעמא מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים ופירש"י שמלח סדומית יש ואמרו חכמים על כל אכילתך אכול מלח וכיון דנגע במלח כי הדר יהיב ידיה אעינים מסמא להו ולפיכך צריך לנוטלן: וכתב ה"ר יונה וז"ל אומר הרמב"ם שאע"פ שעכשיו אין לנו מלח סדומית יש לחוש מפני מלח אחר שטבעו כמלח סדומית ואם יעביר ידיו על גבי עיניו קודם נטילה יסמא עיניו ורבי' ירוחם כתב בשם רי"ד שאע"פ שלא אכל מלח חובה ליטול ידיו משום דמים אחרוני' הרגו את הנפש .

סעיף קטן ב
ואפילו ההולכים במחנה למלחמה שפטורים ממים ראשונים חייבים באחרונים בספ"ק דעירובין (יז:):

סעיף קטן ג
ואין ניטלין ע"ג קרקע וכו' בפרק כל הבשר (חולין קה.) מים ראשונים ניטלין בין בכלי בין ע"ג קרקע אחרונים אין ניטלין אלא בכלי ואמרי לה אין ניטלין ע"ג קרקע מאי בינייהו איכא בינייהו קינסא ופירש"י קינסא אם נותן שפאי עצים וקיסמים תחתיהם למ"ד כלי הכא לאו כלי הוא ולמ"ד אין ניטלין ע"ג קרקע ש"ד ומשמע לרבינו דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא וכן דעת הרשב"א בתורת הבית אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות ברכות דמים אחרונים אינם ניטלין אלא ע"ג כלי:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו דטעמא דאין ניטלין ע"ג קרקע הוא משום רוח רעה הכי מפורש בגמרא פרק כל הבשר שם:

סעיף קטן ה
ואין ניטלין אלא בצונן אבל לא בחמין וכו' ודוקא חמין שהיד נכוית בהם אבל פושרים ש"ד ג"ז שם: וכתב הרשב"א בת"ה שכל המימות שפסולים למים ראשונים כשרים למים אחרונים בזמן שהם צוננין שכולם מעבירים את הזוהמא ע"כ והכי משמע מדברי הגמרא והפוסקים אלא שהרמב"ם כתב גבי חמי טבריא אם נטל מהם בכלי או שהפליג מהם אמה למקום אחר אין נוטלין מהם לא ראשונים ולא אחרונים מפני שאינם ראויים לשתיית בהמה ע"כ ודבר תימה הוא מנין לו לפסול במים אחרונים מפני שאינם ראויים לשתיית בהמה מיהו אפשר דלאו מים שלאחר הסעודה קאמר אלא מים ראשונים שצריך

לשפוך על ידיו פעמיים ושפיכה שנייה קרי מים אחרונים וכההיא דתנן פ"ב דידים שאין המים האחרונים מטהרים אלא המים שע"ג הידים: וואצ"ל ליטול אלא עד פרק שני של אצבעות כ"כ הרשב"א בת"ה וטעמא לפי שאין מגיע למעלה משם לכלוך המאכל ובספר שלחן של ד' כתב שיש אומרים שצריך ליטול עד מקום שהאצבעות כלים ולענין הלכה נקטי' כדברי הרשב"א ורבינו:

סעיף קטן ו

וצריך שישפיל ראשי אצבעותיו כדי שתרד הזוהמא פשוט בפ"ק דסוטה (ד:):

סעיף קטן ז

ואם המסובין רבים עד ה' מתחילין מן הגדול וכו' בר"פ ג' שאכלו (מו.) מים אחרונים בזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול ובזמן שהם ק' מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל ה' וחוזרים ומתחילים מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרים לשם ברכה חוזרת ופירש"י ובזמן שהם מאה לאו דוקא דה"ה עשרה ולכל יותר מחמשה שגנאי הוא שיסלקו השולחן מפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כולם לפיכך כשהם יותר מה' מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקין שלחן מלפני הגדול עד שיגיע המים לה' שאצלו וחוזרין ומתחילין מן הגדול ונוטלין שלחן מלפניו למקום שמים אחרונים חוזרים כשמגיעים לה' אם נטל הגדול הוא מברך ואם צוה לאחר ליטול קודם לו הוא מברך וכתב הרשב"א בזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול לאו דוקא גדול ממש אלא מן המזומן לברכה כדאמרינן בסמוך ולמקום שמים אחרונים חוזרים שם ברכה חוזרת ואמרינן נמי א"ל רבי לרב קום משי ידך אלא משום דגדול מברך אלא א"כ נתן רשות לאחר משה"ה קא פסיק מתחילין מן הגדול דכל עצמה של הקדמת נט"י אינה מחמת כבוד הגדול דהא קי"ל בסמוך אין מכבדין בידים מזוהמות אלא מחמת כבוד הברכה וכדי שיעיין בברכה בעוד שהאחרים נוטלים ידיהם וכדאמר ליה ר' חייא לרב עיין בברכת מזונא קאמר לך ושיערו חכמים שבשיעור נטילת הד' יש לעיין בד' ברכות של מזון וכן נמי בשיעור זה ליכא הפסק בין נטיל' לברכ' ושמעינן מינה דהא דאמרי' תכף לנט"י ברכה לאו דוקא תכף ממש אלא בכדי שיעור זה ומיהו אפשר למיפסק ממש בכדי לא מפסקינן אלא תכף לנטילה ברכה עכ"ל: ואיתא תו התם בברייתא בגמרא (מז.) אין מכבדין בידים מזוהמות וכתב הרא"ש והא דאמרינן לעיל בזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול היינו משום כבוד הברכה אבל לאחר שרחץ הגדול א"צ לכבד זה את זה:

סעיף קטן ח

ובה"ג כתב כי שאינם אלא לצורך האדם משום מלח סדומית אין טעונין ברכה כ"כ התוס' בשמו בפ' כל הבשר (חולין קה.) וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות:

סעיף קטן ט
ומ"ש רבינו בשם ר"ע שאין לברך עליהם כלל וכו' כתבוהו ה"ר יונה והרא"ש בפ' אלו דברים.

סעיף קטן י
ומ"ש והראב"ד הכריע שאם אכל תבשיל שידיו מזוהמות וכו' כ"כ בהשגות פ"ו מהלכות ברכות.

סעיף קטן יא
ומ"ש רבינו בשם רב אחא משבחא שהמברך לכי שמזכיר את השם צריך ליטול קודם שיברך אבל האחרים אם ירצו אין נוטלין קודם ברכה כתבוהו ה"ר יונה והרא"ש בסוף פרק אלו דברים:

סעיף קטן יב
ומ"ש בשם התוספות מה שלא נהגו בהם האידנא וכו' עד סוף הסי' הוא בפ' כל הבשר (שם) ובס"פ אלו דברים (ברכות נג.) וכתבוהו הרא"ש והמרדכי בס"פ אלו דברים והגהות מיימון בפ"ו מהלכות ברכות: כתב המרדכי בס"פ אלו דברים דבמים אחרונים א"צ לשפוך על ידיו אלא פעם אחד בלבד: משמע מדברי הרשב"א בת"ה שבמים אחרונים א"צ לנגב ידיו וכ"כ בספר שולחן של ד' וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות ברכות שכל הנוטל ידיו באחרונה מנגב ואחר כך מברך: כתוב בספ' שולחן של ד' מים ראשונים צריכים שיעור אחרונים אינם צריכים שיעור: וכתוב עוד שם מים ראשונים דוקא מים ולא שאר משקים מים אחרונים אפי' שאר משקים כגון יין וחלב שאינו אלא להעביר את הזוהמא ע"כ. וכ"כ הכלבו בסי' ר"ג בשם הראב"ד מים ראשונים אין השמן והדבש ושאר משקין לבד מטהרים את הידים אחרונים בכל מיני משקים מפני שהם מעבירין הזוהמא. וכבר כתב רבינו בסי' קע"א שאין נוטלין הידים ביין בין חי בין מזוג אפילו נטילה שאינה צורך אכילה ושם נתבאר הטעם:

סימן קפב

סעיף קטן א
ואח"כ מביאין לו כוס של יין לברך עליו ברה"מ אבל לא שאר משקין אפי' אם קבע עלייהו בפרק ע"פ (קז.) ת"ר אין מקדשין אלא על היין ואין מברכין אלא על היין ואסיקנא דה"ק א"א הבא כוס של ברכה לברך אלא על היין ופרשב"ם אין מברכין ברה"מ וה"מ דלא קבע עליה אבל קבע עליה לית לן בה ל"ג וכ"כ שם המרדכי דל"ג הכי משום דבכל ענין אין מברכין עליו כיון שאינו חמר מדינ'. ובהגהו' מיימון כ"ז כתב שה"ג ור"ת והתוס' גורסין אותו וכן דעת ראבי"ה וכתב עוד דאין נקר' קביעות אלא היכא שרגילין תמיד בכך

כגון במקום שאין יין מצוי ע"כ וכן דעת הרא"ש שמברכין על השכר אם אין יין מצוי שכתב על אותה ברייתא מיהו היכא דהוה חמר מדינה נראה דמברכין עליו דהא הבדלה דלכ"ע טעונה כוס מבדילין עליו וכ"ש ברה"מ דאיכא למ"ד בפ' אלו דברים (ברכות נב.) דאינה טעונה כוס ע"כ וכ"כ רבינו בסמוך ואם אין יין מצוי באותו מקום יכול לברך על השכר ושאר משקין ומ"ש דאין מברכין על שאר משקים אפי' אי קבע עלייהו היינו במקום שמצוי יין אלא שאלו קבעו על השכר.

סעיף קטן ב

דברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד ארישא דמילתא קאי דקאמר מביאין לו כוס של יין דמשמע דביחיד מיירי:

סעיף קטן ג

והא דבה"מ טעונה כוס בפ' ע"פ (קה.) תניא הנכנס לביתו במוצאי שבת וכו' ואסיקנא ש"מ מהאי מתניתא תמני וכו' וש"מ ברכת המזון טעונה כוס וכתבו התוס' ומשמע דאפילו ביחיד טעונה כוס דהנכנס משמע שהוא יחידי וכן משמע לקמן וכו' מיהו יש לדחות וכו' והעולם אין נוהגים בה"מ על הכוס אלא בג' ורשב"ם אומר להטעין כוס אפי' ביחיד וכן מוכח במדרש שוחר טוב ועוד מוכיח מה"ר יחיאל דטעונה כוס אפי' ביחיד דאי אינה טעונה כוס למה מניחו לאחר המזון וכו' נראה דכן הלכה דבה"מ טעונה כוס ע"כ וה"ר אשר"י כתב כל דברי התוס' ורבינו תפס עיקר כדברי האומרים דטעונה כוס אפי' ביחיד ולפיכך כתב שצריך לחזור אחריו כדרך שמחזירין על המצות וכן דעת רבינו ירוחם וכן דעת ה"ר יונה בסוף פ' ג' שאכלו גבי מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה דבה"מ טעונה כוס אפי' ביחיד אלא שמ"ש שם גבי אין מברכין על הכוס של פורענות משמע שא"צ לחזור אחר היין.

סעיף קטן ד

ומ"ש ולא יאכל אלא א"כ יהיה לו כוס לברך עליו וכו' מבואר בדבריו שהוא לומד אותו מדין ההבדלה שיתבאר בסי' רצ"ו: אבל דעת הרמב"ם בכ"ז שאין בה"מ טעונה כוס כלל ונראה שטעמו מדתנן בפ' ע"פ (קיז:) מזגו לו כוס ג' מברך עליו ברכת מזונו ואמרינן עלה בגמ' א"ל רבינא לרבא ש"מ ברה"מ טעונה כוס א"ל ד' כסי תקינו רבנן דרך חירות הואיל ואיכא כל חד וחד נעביד ביה מצוה ופי' הר"ן ודאי מיפשט פשיטא לן דמצוה מן המובחר שתהיה על הכוס שהרי נאמרו כמה מעלות טובות בכוס של ברכה אלא מדתנן ואפילו מן התמחוי בעי למפשט שמחזירין עליה כדרך שמחזירין על המצות דקס"ד דכוס ג' משום ברה"מ בלחוד הוא דאתי ודחינן דעיקר תקנתא משום חירות אלא כיון דאיתיה עבדינן ביה מצות ברכה וכיון שהביא זה הרי"ף בהלכותיו נראה שהוא פוסק

דברה"מ אינה טעונה כוס עכ"ל ולפי דבריהם הא דאמרינן אברייתא (קה:) דהנכנס לביתו במ"ש ש"מ ברה"מ טעונה כוס היינו למצוה מן המובחר וכ"כ ה"ר מנוח ז"ל. והרשב"א כתב פרק אלו דברים דברה"מ אינה טעונה כוס ושכן דעת הרי"ף וכתב דההיא ברייתא דהנכנס לביתו במ"ש דמשמע מינה דברה"מ טעונה כוס לא קי"ל כוותה וכתב בהגהות מיימון שדעת ר"י ורבי' אלחנן דבזימון מיהא טעונה כוס אבל בס"ה פסק כרבינו המחבר עכ"ל: וכתב הכלבו שיש מי שאומר דברה"מ טעונה כוס אפילו ליחיד הילכך כששנים אוכלים יחד צריך כל אחד לקחת כוסו לברה"מ ע"כ: ובמדרש רות הנעלם כתב בה"מ בג' צריך כוס שלא בג' אין צריך כוס. וראיתי מהמדקדקים שכשאינם ג' חוששין לדברי הפוסקים דאפילו ביחיד טעונה כוס ומוזגין כוס יין לברה"מ וכדי לחוש לדברי המדרש הזה מניחים אותו על השולחן ואינם תופסים אותו בידיהם:

סעיף קטן ה

ואם אין יין מצוי באותו מקום יכול לברך על שכר ושאר משקים בפ' ע"פ אהא דת"ר אין מקדשין אלא על היין ואין מברכין אלא על היין כתב הרא"ש מיהו היכא דהוה חמר מדינה נראה דמברכין עליו וכמו שנתבאר לעיל. ונראה דדוקא על שכר וכיוצא בו מברכין בה"מ במקום שאין יין מצוי אבל על המים כלל וכלל לא וכן נראה מדברי הכלבו:

סעיף קטן ו

ואם שלא יהיה פגום כדאמרי' בפ' ע"פ (קו.) ש"מ טעמו פגמו ר' יעקב בר אידי קפיד אכסא פגימא מר בר רב אשי קפיד אפי' אחביתא פגימא ופרשב"ם קפיד אכסא פגימא לקידוש ולהבדלה ולבה"מ ולכל ברכות שתיקנו לסדרן על היין שלא יברך על כוס פגום אבל אם רוצה לשתות יין צריך לברך בפה"ג שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה: אפי' אחביתא. חביות קטנות אבל אם חבית של עץ גדולה אין להקפיד ע"כ. ונראה שמפני כך שינה רבינו הלשון וכתב חצבא במקום חביתא. אלא שמ"מ ה"ל לכתוב בפירוש דחבית גדולה אין להקפיד אבל רבינו ירוחם כתב ויין פגום נקרא אפילו שתה מן החבית:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ודוקא ששתה ממנו אבל אם שפך ממנו לכלי אחר לא חשיב פגום בר"פ אלו דברים (ברכות נב:) פריך והאמר מר טעמו פגמו ומשני דטעים ליה בידיה אלמא דלא הוי פגום אלא כששותה ממנו ממש אבל כששופך לתוך ידו או לתוך הכלי ושותה לא הוי פגום ולישנא הכי דייק דאמרינן טעמו פגמו וטעימה שתייה ממש משמע ולא שפיכה לתוך היד או לכלי אבל הרשב"א כתב אההיא דאוקימנא דטעים ליה בידיה ואם

תאמר א"כ מאי טעמייהו דב"ה י"ל כיון דבכוס אחד הביאו אי שקיל מיניה מידי נחשוב אותו פגום וכמי שמברך על שיורי כוסות כ"כ הראב"ד ואי נמי י"ל דמלא בעינן עכ"ל:

סעיף קטן ח

ופרשב"ם דוקא לכתחלה קפיד וכו' כן כתב בפרק ע"פ וטעמו משום דקפיד לכתחלה משמע וכ"כ התוספות בשמו בר"פ אלו דברים (שם): והר"מ מרוטנבו"רק היה נוהג לברך עליו בשעת הדחק וכתב עוד שאם החזיר מכוס של יין פגום לתוך הקנקן שאין לחוש כלל וכו' כל זה כתב בא"ח:

סעיף קטן ט

וכתב עוד שם בשם רב האי גאון אפי' מיא פגימי פסילי לממזג בהו כסא דקידוש' ואבדלתא וברכתא: כתוב באהל מועד היו כוסות שלפני המסובין פגומים הואיל ואינם ראויים לברכה צריך לתת מכוס הברכה לכוסות הפגומים וכן דעת התוס' והרא"ה אומר שלא הצריכו כוס שאינו פגום אלא למברך עכ"ל:

סעיף קטן י

ויש נוהגין להוסיף על כוס פגום מעט יין וכו' וי"א דאפי' ע"י מים מיתקן כ"כ הרא"ש בפ' ע"פ וז"ל ובירושלמי משמע דכוס פגום מרבה עליו כל שהוא ומכשיר ואפי' במים יכול לתקנו דגרסי' התם ר' יונה טעים כסא ומתקן ליה פי' היה שותה מכוס של קידוש או מכוס של ברה"מ ונותן בו מעט מים. ומניחו עד למחר ופריך עליה והתניא השותה משקים מזוגים שעבר עליהם הלילה דמו בראשו א"ר יוחנן והוא שלנו בכלי מתכות וגם התוס' כתבו בפ' אלו דברים (שם) בירושלמי יש רבי יונה טעים כסא ומתקן ליה פי' לאחר שתה ממנו הוסיף עליו כל שהוא מים או יין והיה מברך עליו וכתב המרדכי פרק ג' שאכלו וכן נוהגין באשכנז אבל בצרפת נוהגין שכל כוס ששתה ממנו מחזיקים אותו בפגום אם לא יערה הכל לחוץ כל מה שבכוס וימזוג יין אחר לקדש עליו וכן בבה"מ ומנהגינו כמנהג אשכנז:

סעיף קטן יא

ויש שנותנין בו מעט פירורין של פת וכו' רבינו ירוחם הזכיר סברא זו ולא נחלק עליה ורבינו כותב שמנהג של שוטים הוא ואין לו סמך ולא ראיה והדין עמו:

סימן קפג

סעיף קטן א

גרסינן פ' ג' שאכלו (נא.) א"ר זירא י' דברים נאמרו בכוס של ברכה וכו':

סעיף קטן ב

ומ"ש ואיתא בתוספתא שאם קנחו יפה ש"ד שם שטיפה מבחוץ והדחה מבפני' פר"י דוקא שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה בלאו הכי ש"ד וכ"כ המרדכי וכ"כ ה"ר יונה וכתבו עוד וכבר נהגו העולם הדחה ושטיפה מיהו היכא דלא שתו בו בשעת אכילה ועכשיו בשעת הברכה מוצאין אותו נקי נראה שבודאי א"צ הדחה ושטיפה:

סעיף קטן ג

ומ"ש חי אין פירושו חי ממש וכו' ופי' הרי"ף שמניחו עד ברכת הארץ וכו' כלומר דהא דאמרינן דכוס של ברכה צריך שיהיה חי קשה מדאמר ר' יוסי בר חנינא נ.) מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים ולפיכך פירש הרי"ף דהא דאמרינן שיהא חי היינו דוקא עד ברכת הארץ והא דמודים חכמים דאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים היינו מברכת הארץ ואילך וכדאמרי' בגמ' חי א"ר ששת עד ברכת הארץ וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז מהל' ברכות וה"ר יונה והרא"ש הקשו על פירוש זה דלישנא דאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים משמע שמתחלת הברכה אין מברכין ועוד שכיון דמזיגת יין דידהו הוי על חד תלתא מיא א"כ אין בכוס אלא רובע רביעית וכיון שכן נמצא חסר הרבה ואנן מלא בעינן הילכך נראה כפר"ת שחי ר"ל מזוג קצת ולא כתיקונו כדאיתא בפ' בן סורר ומורה (סנהדרין ע.) דקתני אינו חייב עד שישתה חי ומוקי לה במזוג ולא מזוג והשתא לא קשיא מאי דאמרינן שצריך שיהא חי עם מאי דאמרי' דאין מברכים על היין עד שיתן לתוכו מים שאע"פ שנתן לתוכו מים כ"ז שלא נתן בו על חד תלתא מיא חי מיקרי ונמצא לפ"ז דאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים קצת וכשיגיע לברכת הארץ יוסיף בו מים כתקנו ורש"י סובר דחי סתם היינו חי ממש בלא שום מים וכדי לתרץ הקושיא פי' שאע"פ שאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים מ"מ צריך שיתננו בכוס כשהוא חי בלא שום תערובות מים והיינו דאמרי' כשהוא חי א"נ דחי היינו שמוציא מן החבית לשם ברכה וי"מ דחי קאי לכוס עצמו שיהיה שלם ולא שבור ולשני הפירושים אלו מעיקרא דמילתא אין כאן קושיא כלל דהא דבעינן שיהיה חי אינו ענין לנתינת מים ביין כלל: והשתא מ"ש רבינו חי אין פירושו ממש בלא מזיגה לפר"ת אתי שפיר דאילו לפי' הרי"ף ולפירש"י וגם לדברי הי"מ חי היינו חי ממש בלי שום מים כלל וסתם רבינו דבריו לדעת ר"ת מפני שכתבו הר"י והרא"ש שהוא הנכון ומיהו אפשר לדחוק ולומר דגם לפירוש הרי"ף ולפירש"י קאי וה"ק חי אין פירושו חי ממש בלא מזיגה לעולם דלהרי"ף כשיגיע לברכת הארץ ימזגנו במים

ולפירש"י קודם שיתחיל בברכה נמי ימזגנו במים דלא קפדי אלא שיכנס לתוך הכוס שהוא חי:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ויין שלנו א"צ מזיגה כלומר אע"פ שמודים חכמים בכוס של ברכה שאין מברכים על היין עד שיתן לתוכו מים ה"מ ביינות שלהם שהיו חזקים ולא היה השבח ניכר בהם עד שיתן לתוכן מים אבל ביינות דידן מברכין עליהן בלא מזיגה ומיהו בברכת הארץ נותן לתוכו מים וכדאמרי' חי א"ר ששת עד ברכת הארץ כך נראה לפרש דברי רבינו ע"פ מה שנהגו העולם למזוג כוס של ברכה במים בברכת הארץ אע"פ שמפשט דברי הגמ' לא משמע שצריך למזגו במים אלא ביין שלהם שהיה חזק ביותר עד שהיה אומר רבי אליעזר שאין מברכין עליו בפה"ג ולרבנן לברך עליו בה"מ צריך למזגו למצוה מן המובחר מיהא אבל ביין שאינו חזק כ"כ א"צ למזגו כלל ובי' דברים שנאמר בכוס של ברכה לא מנו בתוכה שימזגנו במים ואדרבה אמרו שצריך שיהיה חי אלא שבא רב ששת וחידש שאין אנו מקפידין שיהיה חי אלא עד ברכת הארץ ומברכת הארץ ואילך אם רצה למזגו הרשות בידו אבל לא שיתחייב לתת לתוכו מים ומיהו מצוה מן המובחר ביינם שהם חזקים לתת לתוכו מים אבל ביינות דידן שאינן חזקות נראה שא"צ מ"מ נהגו העולם להצריך למזגו בברכת הארץ בין ביין חזק בין ביין שאינו חזק ואפשר שנהגו כן ע"פ הרמב"ם שכתב בפ"ז וכיון שהגיע לברכת הארץ נותן לתוכו מעט מים כדי שיהא ערב ומשמע להו שאין לך יין שאינו יותר ערב במים מבלא מים אע"פ שגם בזה י"ל דאיינות חזקים קאמר שאינם ערבים בלא מים אבל יינות שאינם חזקים שגם בלא מים הם ערבים א"צ לתת לתוכן מים מ"מ לא ראו לחלק בין יין ליין ובמדרש רות הנעלם סוד נרמז בנתינת המים ביין בברכת הארץ ולפי דבריו אין לחלק בין יין ליין ואפשר שעל פיו נהגו העולם למזוג כוס של ברכה אפי' יין שאינו חזק: ואהא דא"ר ששת חי עד ברכת הארץ כתב ה"ר יונה שמיד שיתחיל לזכור שבח הארץ צריך שיהיה מזוג כדי שיהיה שבחו ניכר בתוכו שהיינות היו חזקים ואין מעלתם ניכר אלא ע"י המים ועוד י"ל שהטעם שהצריכו שימזוג אותו בברכת הארץ מפני שכשנותן בו מים בשעה שמזכיר הארץ מראה לכל העומדים שם שבח א"י שהיין שלה חזק וצריך מים הרבה עכ"ל ועל פי פירוש זה איפשר שנהגו העולם להצריך למזגו בברכת הארץ כדי להראות לכל העומדים שם שבח א"י שהיין שלה חזק וצריך ליתן לתוכו מים אע"פ שהמברך בחוצה לארץ מאחר שאינו מוזגו עד ברכת הארץ מוכחא מילתא ששבח א"י הוא בא להראות:

סעיף קטן ה
ויש נוהגים שלא למזוג הכוס במים עד סוף ברכת הארץ והיה אבא מורי ז"ל אומר שאין להם על מה שיסמוכו שהרי הרמב"ם כתב וכיון שהגיע לברכת הארץ נותן לתוכו מעט מים וגם ה"ר יונה כתב שמיד שיתחיל לזכיר שבח הארץ צריך שיהיה היין מזוג אלמא כשמתחיל בברכת הארץ צריך ליתן בו מים:

סעיף קטן ו
מלא כפשטיה שיהא מלא וכו' עד אין לנו אלא ד' הכל בס"פ ג' שאכלו:

סעיף קטן ז
ומ"ש הילכך מקבלו בשתי ידיו וכשמתחיל לברך נוטלו בימינו כלומר כיון שאמרו שמקבלו בב' ידיו ונותנו לימינו צ"ל שמה שאמר מקבלו בב' ידיו היינו קודם שיתחיל לברך ומה שאמרו נותנו בימינו היינו כשמתחיל לברך:

סעיף קטן ח
ומ"ש אנן לא נעביד בה עובדא בנוסחי דידן בגמרא כתב אנן נעביד לחומרא ושתי הנוסחאות עולות בקנה אחד וכתב בשבולי הלקט כתב ה"ר בנימין דוקא למינקט ליה כוליה בשמאל אסור אבל לסיועי ליה בשמאליה תחת ידא ימינא מותר דקיימא לן (ביצה כב) מסייע אין בו ממש ותימא דהא אסיקנא בה דאנן נעביד לחומרא ונ"ל שהוא מפרש דלא איבעיא לן אלא כשתופס הכוס גם ביד שמאל אבל כשאין נוגע בכוס אלא יד ימין אם הניח יד שמאל תחתיה לסייעה אין בכך כלום וכתב עוד שאם היה המברך איטר אוחז הכוס בימינו שהיא שמאל כל אדם כדאמרינן (מנחו' לז.) גבי תפילין:

סעיף קטן ט
ומ"ש ומגביה מן הקרקע טפח אם הוא יושב על גבי קרקע וכו' ואם הוא מיסב בשולחן מגביהו מעל השלחן טפח וכו' בגמרא לא אמרו אלא מגביהו מן הקרקע טפח ורבינו מפרש דהיינו ביושב ע"ג קרקע ואם מיסב בשולחנו צריך שיגביהנו מעל השלחן טפח וכן מפורש בירושלמי מגביהו מן השולחן טפח: ועיטוף כתב רבינו ירוחם דהיינו שנותן סודר על ראשו שאסור לברך בגילוי הראש ע"כ ולא נהירא לי דא"כ מאי רבותא דבה"מ הא כל שאר ברכות נמי משמע דאסור לברך בגילוי הראש אלא עיטוף היינו סודר שפורסין על כובעים העומדים לפני הגדולים:

סעיף קטן י
וכתבו הגאונים כוס של ברכה צריך י' דברים וכו' אלא כרב פפא ורב אשי דבתראי נינהו ועבדי עובדא כלומר שהיו נוהגים בכוס של ברכה לעשות יותר ממה שא"ר יוחנן דהא רב פפא מעטף ויתיב ורב אשי פריס סודרא ארישיה ושבולי הלקט כתב בשם רבי שמעון

דצריך עיטוף מדר"פ ורב אשי אבל לא הצריך שאר דברים והגאונים משמע להו דכיון דנתבטלו דברי ר' יוחנן בעיטוף ה"ה בשאר דברים.

סעיף קטן יא

והתוס' כתבו מנינא דר"י לא אתי אלא למעוטי עיטור וכו' עד ואין חסר לנו אלא עיטור כ"כ הרא"ש ז"ל בס"פ ג' שאכלו ובתוס' דידן כתוב ג"כ דלא משמע דפליג ר' יוחנן אההיא דנותנו לימינו ומיהו מדהאמוראים היו עושים עיטור ועיטוף משמע שהיו מחמירין על עצמם והיו נזהרים בכולם ולפיכך יש להחמיר וה"ר יונה כתב לכאורה משמע דאפי' ר' יוחנן דאמר אין לנו אלא ארבעה מודה בההיא דנותנו לימינו ונמצא שאלו הה' צריך לעשותם אבל הה' האחרים אינו חייב בהם ורב פפא וכולהו אמוראי דהוו עבדי להו ליפוי המצוה הוו עבדי ולא משום חיוב:

סעיף קטן יב

אמר רב אשי אין משיחין על כוס של ברכה וכו' ג"ז בס"פ ג' שאכלו (שם:) ופירש"י שלא ישיח המברך וכו' כלומר שאחר שנתנו בידו כום של ברכה לברך אין לו לשיח אלא צריך שיברך מיד:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו וכן נמי המסובין אין להם להשיח וכו' כ"כ שם התוספות וה"ר יונה והרא"ש וכתבו הגהות מיימון פ"ז ושמא אם שחו אפילו דיעבד לא יצאו וצריכים לחזור ולברך ויתבאר בסמוך ומשמע מדברי הר"י ור"י דמשנתנו הכוס ביד המברך אין המסובין רשאים להשיח אע"פ שעדיין לא בירך ואין נראה כן מדברי רבינו:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו דאפילו בין ברכה לברכה אין להם להשיח כתבו התוס' וה"ר יונה והרא"ש דהיינו לכתחילה אבל בדיעבד יצאו דדמי לשמע ט' תקיעות בט' שעות ביום דבדיעבד יצא אע"פ ששח בינתים ומיהו היינו דוקא בשעה שהמברך שותק מעט בין ברכה לברכה אבל בשעה שהוא מברך אם היה מדבר אפי' בדיעבד לא יצא: וכתוב בתה"ד סימן ל"ט שאם בני חבורה שהיו רגילים לדבר בשעת ברה"מ ועשו תקנה בקנם שלא ידברו עד לאחר בונה ירושלים שהיא ברכה דאורייתא יש להקפיד על הדבר מפני שיבואו לזלזל בברכה רביעית. כתוב בשבולי הלקט בשם ה"ר אביגדור כל אחד מהמסובין חייב לומר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפי' החתימות. וכן יש ללמוד ממה שכתב הרא"ש בתשובה והביאו רבינו בסימן נ"ט וז"ל ברכת יוצר אור וערבית אנו אומרים עם הצבור בנחת כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש"ץ בשתיקה וגם אם היה מכוין לדברי ש"ץ ובאמצע הברכה היה פונה לדברים אחרים הרי הפסיד הכוונה כי הפסיק באמצעיתא

אבל כשאדם קורא בפיו אם קורא מקצתם בלא כוונה יצא ע"כ: וז"ל א"ח כתב הר"פ שיש לכל אחד לברך ברה"מ אף כשזימנו לפי שאין יכולים לכוין כל תיבה ותיבה מפי המברך ומ"מ לא יתחיל לברך עד שתכלה ברכת הזן אבל הר"מ לא היה מברך בלחש עכ"ל ומ"ש ולא יתחיל לברך עד שתכלה ברכת הזן היינו משום דסבר דהלכתא כרב ששת דאמר (שם מו.) דברכת הזן מכלל ברכת זימון הוא ולפי פירוש רש"י בסי' ר' יתבאר שיש פוסקים כרב נחמן דאמר שאינה בכלל ברכת זימון ולדבריהם א"צ להמתין אלא כיון שאמר ברוך שאכלנו משלו וכו' יתחיל ולפירוש התוס' והרא"ש אף לדברי רב ששת יתחיל מיד ולענין הלכה נראה לנהוג כדברי הר"פ ושבלי הלקט. וכתוב עוד בא"ח לענין לשאול בבה"מ מפני הכבוד או מפני היראה דינה כתפלה:

סעיף קטן טו

אמר רב אסי אין מברכין על כוס של פורעניות וכו' ג"ז שם וכבר כתבתי בסימן ק"ע שאין דבר זה נוהג האידנא ולא היה צריך רבינו לכתבו אלא שנמשך אחרי דברי התלמוד.

סעיף קטן טז

וצריך לישב בשעה שמברך בין אם היה הולך כשאכל וכו' מסקנא דגמרא בס"פ ג' שאכלו שם. וכתב הרמב"ם בפ"ד דבדיעבד אם בירך כשהוא עומד או כשהוא מהלך יצא ונראה מדבריו שם דברכה מעין ג' נמי צריך לאומרה מיושב לכתחלה וכ"כ המרדכי:

סעיף קטן יז

כתב הרא"ש הא דאמרינן אכל כשהוא מהלך צריך לישב וכו' גם זה בסוף פ' ג' שאכלו וכ"כ הכלבו בשם התוס' אבל כתב שיש חולקים על זה. ולפי דבריהם אם אכל והוא רוכב צריך להעמיד הבהמה עד שיברך ג' ברכות שרוכב כמהלך דמי: ובספר א"מ כתב בשם התוספות שמהלך בדרך עומד ומברך אם ירצה וא"צ לישב ולענין הלכה נקטינן כדברי הרא"ש: כתוב בא"ח אכל יושב יושב ומברך אכל מיסב מתעטף ומברך נראה מכאן שיכול לברך כשהוא מיסב: גרסינן בירושלמי שאסור לברך והוא עוסק במלאכתו: בפ' ואלו נאמרין (סוטה לח:) אמר ריב"ל אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין:

סימן קפד

סעיף קטן א

מי שאכל ויצא ממקומו ולא בירך וכו' בפ' אלו דברים (ברכות נא:) תנן מי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר ובגמרא (נג.) מחלוקת בשכח אבל במזיד יחזור למקומו ויברך. וכתב הרא"ש דבסדר ר"ע פסק הלכה כב"ש וכ"כ ה"ר יונה בשם הגאונים אבל הרמב"ם בפ"ד פוסק כב"ה וכן נראה לה"ר יונה. וכתב הרמב"ם דאע"ג דבמזיד צריך לחזור ולברך במקומו אם בירך

במקום שנזכר יצא י"ח ומ"ש רבינו בירך במקום השני אם היה שוגג יצא היה מזיד לא יצא נראה דאזיל לטעמיה שפסק כב"ש דשוכח יחזור למקומו ויברך ואם איתא דמזיד לא מיחייב לחזור למקומו אלא לכתחילה מאי איכא בין שוגג למזיד הילכך ע"כ לומר שאם בירך במקום השני שוגג יצא מזיד לא יצא. אבל להרמב"ם שפסק כב"ה דשוגג יברך במקום שנזכר מסתייע לאסוקי דרגא במזיד למקנסיה שיחזור למקומו לכתחלה אבל אינו בדין לאסוקי תרי דרגא לומר דאפילו בדיעבד לא יצא וכתב הרא"ש דהא דיחזור למקומו ויברך דוקא ברה"מ אבל בז' המינים אין טעונים ברכה לאחריהם במקומם אלא יברך במקו' שנזכר וצ"ל דברה"מ דנקט לאו דוקא אלא מידי דשייך במינא דמזון קאמר דהיינו כל מיני דגן דכיון שהוא זן את האדם ברכה שהוא מברך עליו ברה"מ קרי ליה ואע"פ שאינו מברך עליו אלא ברכה אחת מעין ג' שהרי כתב בפ' ע"פ דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם היינו פת ומיני דגן ולפ"ז מ"ש אבל בז' המינים אין טעונים ברכה לאחריהם במקומם לאו כל ז' מיני' קאמר אלא מיני ז' חוץ מחטה ושעורה אבל ראיתי להרשב"א שכתב בסוף פ' אלו דברים שכל שאינו טעון אלא ברכה אחת לבסוף אין טעון ברכה לאחריו במקומו. וכבר נתבאר בסי' קע"ח שי"א דכל ז' המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם ולפי דעתם על ז' המינים צריך לחזור למקומו ולברך:

סעיף קטן ב

כתב ה"ר פרץ דוקא שאין לו עוד פת וכו' כ"כ בהגהת סמ"ק והביאו הגהות מיימון בפ"ד וכבר נתבאר בסימן קע"ח: כתב הר"ן בפרק ע"פ דהא דתנן מי שאכל ושכח ולא בירך יחזור למקומו ויברך ה"מ בשוכח אבל לכתחלה קודם שיעקור ממקומו צריך לברך:

סעיף קטן ג

אכל ואינו יודע אם בירך בה"מ וכו' טעמא משום דבה"מ מן התורה כדאיתא בפ' מי שמתו (ברכות כ:) גבי הא דתנן בעל קרי מהרהר בלבו וכו' וכתב הרא"ש בפרק הנזכר גבי ספק קרא ק"ש ספק לא קרא שפוסק בשאלתות דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אם אמרן א"צ לחזור אלמא דברכות דאורייתא אי מספקא ליה צריך לחזור. וכ"כ הרמב"ם בפ"ב שאם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך לאחר המזון חוזר ומברך כל זמן שלא נתעכל המזון שבמעיו ובפ"ד כתב מי שנסתפק לו אם בירך המוציא או לאו אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה ובפרק ח' על ברכות שאר דברים כתב כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך אם לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהוא מדברי סופרים וכל זה על השורש שהשריש בפ"ח שאין שום ברכה מן התורה אלא ברכה שלאחר המזון לבד ומשמע שהוא סובר שאפילו ברכה מעין ג' אינה מן התורה

ואפי' על המחיה ולפיכך כתב דין הנעלם ממנו ולא ידע אם בירך לאחר המזון וכו' קודם שכתב ברכת חמשת מיני דגן ובסימן ר"ט אכתוב בזה עוד בס"ד:

סעיף קטן ד
ועד אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו משנה בפ' אלו דברים (ברכות נא:)

סעיף קטן ה
וכמה שיעורו א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב וכו' ג"ז שם (בג:) וכתב הר"י משעה שיתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל לגמרי דייניין ליה:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין וכו' כ"כ הרא"ש שם ואהא דקאמר שאינו תאב לאותן פירות איכא למידק אם נתעכלו כבר פירות שאכל והוא רעב כי אינו תאב לאותן פירות מאי הוי ועל מ"ש הרמב"ם בפ"ב אם נזכר קודם שיתעכל המזון שבמעיו חוזר ומברך כתבו הגהות ואומ' ר"י ה"ה גבי שתיית יין ואכילת פירות נוהג דין זה ואפשר דלהרא"ש נמי כל ששהה כדי שיתעכל פשיטא דאינו חוזר ומברך אלא כשאינו יודע לשער אם נתעכלו קאמר שאם הוא תאב לאותם פירות חזקה שנתעכלו ומ"מ יש להסתפק אי בעינן שיהא תאב לאותם פירות דוקא או אפי' תאב לפירות אחרים:

סעיף קטן ז
ושיעור אכילה לאכול לברך עליה ברה"מ בכזית כר"מ כו' בפרק ג' שאכלו (מה.) תנן עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה וכל הפוסקים הסכימו דהלכה כמ"ד בכזית ואע"ג דמתניתין בזימון מיתניא כבר כתבו התוספות (שם מט:) והרשב"א דה"ה לברה"מ בלא זימון וכתבו טעם אמאי נקט מתניתין זימון:

סימן קפה

סעיף קטן א
גרסינן בסוטה פ' אלו נאמרין בכל לשון (סוטה לב.) ומני בהדייהו ברה"מ ובעי בגמ' ברה"מ מנין דכתיב וברכת בכל לשון שאתה מברך:

סעיף קטן ב
וצריך שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו וכו' בפ' היה קורא (ברכות טו:) א"ר יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל יצא דתניא לא יברך אדם ברה"מ בלבו ואם בירך יצא ופירש"י בכל המצות. בכל הברכות: בלבו. שלא השמיע לאזניו נראה מדבריו שצריך שיוציא בשפתיו וכן פירש הר"י הא דאמרינן בלבו לא במחשבה בלבד קאמר דודאי בהרהור לא יצא דהא קי"ל הרהור לאו כדיבור דמי אלא ר"ל אע"פ שלא השמיע לאזנו כיון שחתך בשפתיו יצא ובפ' מי שמתו (ברכות כ.) אמתניתין דבעל קרי מהרהר

בלבו אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדיבור דמי ורב חסדא אמר הרהור לאו כדיבור דמי. וכתב שם הרא"ש ר"ח פסק כרב חסדא ואין יוצא י"ח ק"ש עד שיוציא בשפתיו אע"פ שא"צ להשמיע לאזנו כדפסק רב חסדא גופיה לעיל בפ"ב (טו:) עכ"ל. אבל הרמב"ם כתב בפ"א ואם לא השמיע לאזנו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו וכ"כ ג"כ סמ"ג ומשמע מלשונם דבמחשבת הלב קאמר: כתב הכלבו שבע"ה עם בניו ואשתו הוו כסופר מברך ובור יצא (כדאי' שם מה.) ולפיכך צריך לברך בע"ה בקול רם כדי שישמעו בניו ואשתו ויצאו בברכתו ומי שבירך בלחש טועה אם יש שם אשה ובנים.

סעיף קטן ג

ירושלמי שכור מהו שיברך וכו' בפ"ק דמס' תרומה וכתבו התוס' בר"פ אין עומדין (ברכות לא:) ואפי' מדומדם פי' ואפי' הוא שתוי ושכור כ"כ שאינו יכול לדבר דהכי משמע ושבעת וברכת וגם סמ"ג כתב מדומדם פירוש מלשון אבן דומם פי' שאינו יכול לדבר כראוי. אם בירך והיתה צואה כנגדו או שהיה שכור נסתפקו התום' והרא"ש בפ' הדר (עירובין סד.) אם צריך לחזור ולברך כמו שאנו אומרים בתפלה או נאמר כיון דבבה"מ מדומדם כלומר שתוי יכול לברך לכתחלה משא"כ בתפלה א"כ אם בירך כנגד צואה או שהיה שכור לא יחזור ע"כ וכתבו ר"י וכתבו עוד שם התו' ומיהו משום מי רגלים פשיטא דא"צ לחזור ולברך וכתבתיו בסימן ע"ו:

סימן קפו

סעיף קטן א

נשים חייבות בבה"מ בפרק מי שמתו (ברכות כ.) תנן נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבים בתפלה ובמזוזה ובבה"מ ובגמ' א"ל רבינא לרבא נשים בב"ה דאורייתא או דרבנן למאי נ"מ לאפוקי רבים ידי חובתם אא"ב דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא א"א דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח ת"ש באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד לרבו ואשה לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו אא"ב דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא א"א דרבנן אתי דרבנן ומפיק דאורייתא וליטעמיך קטן בר חיובא אלא הכא במאי עסקינן כגון דאכל שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן: ואיכא למידק מאי קא מיבעיא ליה הא מ"ע שלא הזמן גרמא היא ונשים חייבות מדאורייתא תירץ רש"י דכיון דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך ונשים לא נטלו חלק בארץ אינן חייבות והתוספות כתבו דטעמא משום דכתיב בה על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא תורה ואמרינן לקמן (מט.)

כל שלא אמר ברית ותורה בבה"מ לא יצא י"ח. וכתב הרשב"א ולענין פסק הלכה לא קי"ל רבינא אלא כרבא דא"ל דאורייתא חדא דרבא רביה דרבינא הוא ועוד דאמרינן לעיל וחייבים בבה"מ פשיטא וכו' וכן דעת הראב"ד. אבל ה"ר יונה כתב דאינם חייבות אלא מדרבנן והרא"ש כתב ולא איפשיטא הבעיא הילכך נשים אינם מוציאות את אחרים י"ח וא"ת מ"ש מהא דאמרינן בפרק ג' שאכלו (מח.) להוציא אחרים י"ח עד שיאכל כזית דגן ובשיעור כזית אינו חייב אלא מדרבנן ואפ"ה מוציא אחרים שאכלו כדי שבען וחייבים מן התורה וא"כ באשה נמי אע"פ שאינה חייבת מן התורה תוציא אחרים שחייבים מן התורה וי"ל דאיש אע"פ שלא אכל כלום דין הוא שיפטור את אחרים דכל ישראל ערבים זה לזה אלא שמדרבנן אמרו שלא יברכו ברכת הנהנין בלא הנאה לפיכך כשאכל כזית אע"פ שאינו חייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי שביעה שערב הוא בעבורם ועליו הוא להצילם מן העון ולפטור אותם מן המצות אבל אשה אינה בכלל הערבות לפיכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו מדרבנן עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"ה שהיא ספק אם חייבת מן התורה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ודינן להצטרף לזימון לקמן יתבאר בס"ד בסי' קצ"ט:

סעיף קטן ג

קטן חייב מדרבנן כדי לחנכו וכו' מתוך מה שכתבתי בסמוך מתבאר כן: והא דאמרינן דאיירי בשאכל שיעורא דרבנן היינו כל זמן שלא שבע דמן התורה אינו חייב לברך אא"כ אכל כדי שביעה כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת ורבנן אמרו דכיון דאכל כזית יברך: וראיתי בסמ"ק על שם ר"י מי שלא אכל יכול להוציא מי שאכל ולא נהירא וכו' ז"ל סמ"ק אמרו חכמים (ר"ה כט.) כל הברכות כולם אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם והיין וה"ה לכל ברכת הנהנין אבל ברכת היין של קידוש מסיק התם דמוציא וברה"מ אומר ר"י דמוציא ולשון הירושלמי לא משמע כן עכ"ל. ובאמת שדברי הסמ"ק סתומים יותר שהרי מדברי התוספות (מח:) והרא"ש ומרדכי וסמ"ג בפרק שלשה שאכלו יתבאר לך דהא דאמר ר"י דבה"מ אע"פ שיצא מוציא לאו למימרא דס"ל דדינא הכי דהא ודאי פשיטא דלכ"ע אינו מוציא אחרים י"ח עד שיאכל כזית דגן אלא היינו לומר דהא דבעינן שיאכל כזית דגן לאו מטעמא דבה"מ דמיא לברכת הנהנין שאם יצא אינו מוציא דלא דמיא אלא לברכת המצות דטעמא דברכת הנהנין משום דלית בהו ערבות לפי שאינם חובה על האדם דלא ליכול ולא ליתהני אבל בה"מ שכבר אכל והוא חייב לברך יש כאן ערבות והילכך אע"פ שלא אכל מוציא ולא אמרו שצריך שיאכל כזית דגן אלא כדי שיוכל לומר שאכלנו אבל בירושלמי לא משמע הכי אלא דמדין הוצאת י"ח הצריכו

שיאכל כזית דגן שאמרו שם דשאני בה"מ דאמר קרא ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך ומזה יתבאר לך שלא הוה ליה לסמ"ק לכתוב סתם אומר ר"י דמוציא דמשמע דלית ליה הא דאמרינן ולהוציא את אחרים עד שיאכל כזית דגן והדבר ברור שאם היה רבינו יורד לעומק הדברים לא היה כותב דל"נ משום דאמרינן ולהוציא את חבירו עד שיאכל כזית: מי שאכל שיעורא דרבנן אי מצי מפיק למי שאכל שיעורא דאורייתא כתב רבינו בסי' קצ"ז:

סימן קפז

סעיף קטן א

תנו רבנן סדר בה"מ ראשונה ברכת הזן בפרק שלשה שאכלו (ברכות מח:) ומסיים בה שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב ומזכירם רבינו בסימן זה ובסימנים הבאים אחריו:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומשה רבינו תקנה לישראל כשירד להם המן וכו' ג"ז בפ' ג' שאכלו: כתב הרשב"א הא דאמרינן משה תיקן להם ברכת הזן יהושע תיקן להם ברכת הארץ וכו' קשיא לי והא קי"ל בסמוך דברכות אלו דמדאורייתא נינהו ויש לומר דמטבען הוא שטבעו להן דאי מדאורייתא אם רצה לאמרה באיזו מטבע שירצה אומר ואתו משה ויהושע ודוד תיקנו להם מטבע לכל אחד ואחד בזמנה וכדאמרינן בפרק כיצד מברכין (ברכות מ:) סד"א כי אמרינן בלשון חול יצא היכא דאמרה כי היכי דתקינו לה רבנן (אבל כי לא אמרה כי היכי דתקינו לה רבנן) לא יצא קמ"ל דאלמא המטבע הוא שטבעו רבנן ובודאי דקודם כיבוש הארץ ובנין ירושלים לא היו אומרים כמטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין וכמו שאין אנו אומרים כאותו מטבע שתיקנו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשים להעמיד מלכות ולהעמיד בנין הבית ולהמשיך שלות הארץ עכ"ל. וכ"כ גם כן הרא"ש וכתבו רבינו בסימן קפ"ח. והרמב"ן כתב בספר ההשגות אין מטבע ברכת מזון מן התורה אבל נצטוינו מן התורה לברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו כענין (שם מ:) מנימין רעיא אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ובאו הנביאים ותיקנו להם נוסח מתוקן הלשון וצח המליצות ושנינו בו ומלכות בית דוד משיחך במהרה תחזירנה למקומו ותבנה ירושלים כי הענין תיקון שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים יאמר עכ"ל:

סעיף קטן ג
ויש שמוסיפים ואומרים ברוך משביע לרעבים וכו' במרדכי דסוף ברכות כתוב בשם ספר הפרדס דכשהוא מברך ביחיד אין לאומרה ונראה מדבריו שכשהוא אומר ברכת זימון יש לאומרה ובא"ח כתב שהמברך לעצמו אומרו ורבינו סובר שאין לאומרו כלל:

סעיף קטן ד
וא"א היה אומר כי לעולם חסדו ולא היה אומר עמנו כלומר שיש נוהגים לומר הזן את העולם כולו בחסד וברחמים נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו עמנו והרא"ש לא היה אומר תיבת עמנו וגם המרדכי כתב בשם ספר הפרדס שאין לאומרו: כתב הכלבו יש אומרים שאין לומר בה כאמור פותח את ידיך רק חותמין בא"י הזן את הכל בלי שום פסוק וטעמא דמסתבר הוא כי איך נביא פסוק שאמרו דוד לדברי מרע"ה עכ"ל. ואין בטענה זו הכרח:

סעיף קטן ה
ואם לא אמר ברכת הזן ואמר במקומה בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא יצא פשוט בפרק כיצד מברכין (ברכות מ:) ונתבאר בסימן קס"ז ולכאורה משמע שא"צ לחתום בה אבל הרשב"א כתב דמשמע מהכא שאין נוסח הברכות מעכב כל זמן שהוא שומר המטבע שלא יעשה מן הארוך קצר מן הקצר ארוך וכבר כתבתי בפ"ק דמטבע ארוך הוא שפותח וחותם וקצר שפותח ואינו חותם או חותם ואינו פותח ואינה ברכה סמוכה לחבירתה ואם היה משנה את המטבע לא יצא וכדתנן בפ"ק (יא.) מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר וכו' ומש"ה מסתבר לי דבהא אפי' ידי ברכה ראשונה לא יצא אלא א"כ פותח וחותם בה דברכה ראשונה של ברה"מ ארוכה היא והילכך צריך שיאמר בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא בריך רחמנא דזן כולא וכיוצא בזה כדי שיהא פותח בברוך וחותם בברוך ע"כ:

סעיף קטן ו
תניא ר"א אומר כל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה וכו' עד צריך שיקדים ברית לתורה בפרק שלשה שאכלו (ברכות מח:) ומפרש התם טעמא שצריך להקדים ברית לתורה שזו בג' בריתות וזו בי"ג בריתות: וכתוב בשבלי הלקט פירש ה"ר בנימין לפי שראה יהושע את מרע"ה שחמד ליכנס לארץ והתפלל עליה וגם אבות העולם חמדו ליכנס שם וליקבר שם כיון שזכה הוא ליכנס שם תיקן בברכת הארץ ארץ חמדה. צריך שיזכיר בה ברית פירוש שכשנמול אברהם כרת ה' אתו ברית לתת לו את הארץ צריך שיזכור בה תורה שנא' (תהילים ק"ה:מ"ה) ויתן להם ארצות גוים וכו' בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבי ונהגו לומר על שהנחלת לאבותינו וכו' ברית ותורה וכו' כך הוא נוסחת הרמב"ם:

סעיף קטן ח
ומ"ש וא"א ז"ל לא היה אומר אלא על שהנחלת לאבותינו וכו' כ"כ שם התוספות וכן משמע מפירש"י וגם המרדכי כתב בסוף ברכות שהאומר ברית ותורה לא חש לקימחיה שלא רצה התלמוד לומר שיזכיר התיבות ממש אלא מעניינם שעל בריתך היינו ברית ועל תורתך היינו תורה: וכתב הכלבו בשם הרשב"ם דנשים ועבדים לא אמרי להו דנשים לאו בני ברית נינהו ועבדים לאו בני תורה נינהו: ב"ה ותמהני דעבדים איתנהו במצות שהאשה וגם על הנשים יש לדון שאין נקרא אדם אלא כשיש לו אשה הוי ליה זכר ונקבה גוף אחד ושפיר מציא למימר על בריתך שחתמת בבשרנו:

סעיף קטן ט
רבי אבא אמר צריך שיזכיר בה הודאה תחלה וסוף ג"ז בפרק ג' שאכלו (מט:) ופירש"י בתחלה וסוף נודה לך ה' אלהינו ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך: וחותם על הארץ ועל המזון מפרש בפרק ג' שאכלו שם דלית בה משום חותמים בשתים דמשמע ארץ דעבדא מזון:

סעיף קטן י
והחותם ברוך מנחיל ארצות ה"ז מגונה ג"ז בפרק ג' שאכלו שם ונ"ל דטעמא משום דמנחיל ארצות שייך גם לשאר עמים שהנחילם ארצות ואנו צריכים שיברך על הנחלת א"י ביחוד:

סעיף קטן יא
וכל מי שמשנה המטבע או שלא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא י"ח בפרק ג' שאכלו שם כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא י"ח:

סעיף קטן יב
ומ"ש רבינו ונ"ל כיון דברה"מ דאוריי' לעיכוב' קאמר וצריך לחזור יש לדחות דנהי דברה"מ דאורייתא המטבע שלה הוא דרבנן וכיון שאינו משנה אלא מטבע שהיא מדרבנן איפשר דיצא אבל מדברי הרמב"ם בפ"ב משמע דלעיכובא קאמר וכדברי רבינו וגם הרא"ש כתב בפרק ג' שאכלו כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא י"ח פר"ח וכן בכולהו אם לא אמר לא יצא י"ת ובהדיא תניא בתוספתא ר' יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית בשל ארץ מחזירין אותו וכתבה הרשב"א בפרק אין עומדין וכ"כ בהדיא בירושלמי ספ"ק דברכות אם לא הזכיר תורה

בארץ מחזירין אותו אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו:

סעיף קטן יג
ובחנוכה ובפורים אומרים בה על הנסים כשיגיע למקום שאתה חונן וכו' בפרק במה מדליקין (שבת כד.) אסיקנא בחנוכה אין צריך להזכיר בברכת המזון ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה והפוסקים כתבו סתם שצריך להזכיר:

סעיף קטן יד
ומ"ש ואם שכח ולא אמרן א"צ לחזור פשוט הוא שהרי אמרו אין צריך להזכיר והיאך איפשר לומר שצריך לחזור אם לא הזכיר וכ"כ הרמב"ם בפ"ב וכתב סמ"ג דהכי תניא בתוספתא דברכות ובהג"מ החדשות כתב שראבי"ה סובר שחוזר כדאמרינן בירושלמי והם דחו דבריו וגם בעל ת"ה כתב בסי' ל"ת דלא קי"ל הכי כלל ואפי' נזכר תיכף כשחתם בברכת הודאה וכ"כ הכלבו וכתב דהיינו כשסיים אבל אם לא סיים כשיגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה נסים ונפלאות עמנו כמו שעשית לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול וכו' וכן יעשה בפורים:

סימן קפח

סעיף קטן א
שלישית בונה ירושלים ודוד ושלמה תקנום בפ' ג' שאכלו (מח:):

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו ולאו למימרא שלא ברכו אותה עד שבא דוד ושלמה וכו' כבר נתבאר במה שכתבתי בסימן קפ"ז:

סעיף קטן ג
וחותם בא"י בונה ירושלים כתב המרדכי בסוף ברכות שמהר"מ היה אומר בונה ברחמיו והכלבו וא"ח כתבו שאינה נוסחא מדוייקת לפי שלא תבנה ירושלים אלא במשפט דכתיב ציון במשפט תפדה ואם אמר ברחמיו נ"ל שאין מחזירין אותו שכבר מצינו על בנין הבית רחמים בזכריה שבתי לירושלים ברחמים ביתי יבנה בה:

סעיף קטן ד
ואומר אמן דתניא העונה אמן אחר ברכותיו וכו' עד בבונה ירושלים משובח בר"פ שלשה שאכלו (ברכות מה:):

סעיף קטן ה
וטוב לאומרו בנחת וכו' שם אביי עני ליה בקלא כי היכי דלישמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא רב אשי עני ליה בלחישה כי היכי דלא לזלזלי בהטוב והמטיב ופירש"י כי היכי דלישמעו פועלים וידעו שנגמרה כל הברכה שהרי אין המברך

עונה אמן אלא לבסוף וליקומו לעבידתייהו ואי משום דקמפקע להו מהטוב והמטיב לא איכפת ליה דסבר לאו דאורייתא היא אלא ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר שניתנו לקבורה רב אשי עני להיא אמן בלחישה כי היכי דלא לישמעו וידעו ששם גמר הברכות ויזלזלו בהטוב והמטיב ומיהו משום דסוף ברכותיו היה ותניא בברייתא ה"ז משובח לא סגי דלא עני ליה וכתבו התוספות רב אשי עני ליה בלחישה וכ"פ בה"ג ועוד לדידן דליכא פועלים אפי' אביי מודה אבל הרי"ף והרמב"ם לא הזכירו אם יענה אמן זה בלחישה או בקול רם. ובהגמ"י כתב בפרק א' מהר"ם נהג כרב אשי וכן נכון לנו לעשות דטעמא דאביי לא שייך לדידן כי אדעתא דהכי משכירין פועלים שיהיו קורין ומתפללים כשאר כל אדם ועוד דרב אשי בתראה הוא וכ"פ בה"ג עכ"ל:

סעיף קטן ו

וצריך להזכיר בה מלכות בית דוד וכו' בפ' ג' שאכלו (מח:) כל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא י"ח וגבי הא דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן (מט.) הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנא דהיינו לומר שצריכה תרי מלכיות חד משום דידה וחד משום בונה ירושלים אמרינן דכיון דבברכת בונה ירושלים מזכיר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים וכתב שם הרא"ש שצריכה ב' מלכיות חד דידה וחד דבונה ירושלים כדמפרש ואזיל כיון דתקנו לומר מלכות בית דוד בבונה ירושלים ראוי להזכיר בהם ג"כ מלכות של עולם אלא שלא רצו להזכיר מלכות של עולם אצל ב"ו ולכן תקנו להזכיר מלכות בהטוב והמטיב הלכך בבונה ירושלים אין לומר אבינו מלכנו רועינו וכ"כ המרדכי בשם התוס' וגם ה"ר יונה כתב שם ונמצינו למדים שהאומרים בבונה ירושלים ומלכותך ומלכות בית דוד טועים הם שאין להם להשוות ביחד מלכותא דארעא ומלכותא דשמיא שאם היה מותר לומר מלכותך בבונה ירושלים לא היו צריכים לומר שיאמר אותה בברכה אחרת לתשלומין. והרשב"א כתב ומכאן שאין אומרים ומלכותך ומלכות בית דוד משיחך אלא הקם מלכות בית דוד וכן נמי משמע דמאן דאמר בה אבינו מלכנו רועינו טעות הוא דאבינו מלכנו חשיב נמי מלכות שהרי חד מהני דמדכרין בהטוב והמטיב הוי האל אבינו מלכנו וחשבינן ליה כהזכרת מלכות. ומ"מ יש להסתפק בזה הרבה שהרי באתה גבור אומר מי דומה לך מלך ממית ומחיה ובקדושת השם חותמים בימים שבין ר"ה לי"ה המלך הקדוש ובברכת השיבה שופטינו המלך המשפט ובשאר הימים מלך אוהב צדקה ומשפט ובברכת סליחה מחל לנו מלכנו ובברכת רפואה מלך רופא ובאהבת עולם אבינו מלכנו בעבור אבותינו שבטחו בך ובאמת ויציב מלכנו מלך אבותינו וכן באמת ואמונה

וכן רבים בברכות סמוכות והדברים צ"ע עכ"ל. ואפשר לומר שאף ע"פ שא"צ להזכיר מלכות בברכה הסמוכה אם רצה מזכיר ואינו נמנע ומש"ה באותם ברכות שהביא הרב אנו מזכירים מלכות אע"פ שהן סמוכות ואם לא היו סמוכות הדבר ברור ודאי שהיה מספיק באותה הזכרה ומפני כך ג"פ שמזכיר מלכות הטוב והמטיב אנו אומרים שעולים לג' ברכות כיון דמלכות המוזכרים בה שלא במקום פתיחה וחתימה הם עולים להזכרת מלכות דשאר ברכות ראוי שיהיו הזכרות מלכות שבה בלי תוספת ומגרעת כדי שיהיה ניכר דג' הזכרות דמלכות שבברכה זו מכוונים כנגד ג' ברכות. ובשאר ברכות אין להזכיר שם מלכות שמים כלל בבונה ירושלים שלא להשוות מלכותא דארעא למלכותא דרקיעא ובברכת הודאה ג"כ אינו מזכיר מלכות שמים כדי שלא לעשותה מעולה מברכת בונה ירושלים כנ"ל: וכתב הרמב"ם בפ"ב שהטעם שצריך להזכיר מלכות בית דוד בברכה היינו מפני שהוא ענין הברכה שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד. ובשבלי הלקט כתב הטעם פי' ה"ר בנימין לפי שצריכים אנו להזכיר מלכות שמים ומלכות בית דוד ובית המקדש לפי שארז"ל ביום שנחלק בית דוד כפרו בג' דברים בהקב"ה ובהמ"ק ומלכות בית דוד ואין נגאלין עד שיתודו ויתבעו שלשתן וגם בתפלה מזכירין שלשתן משען ומבטח לצדיקים זו מלכות שמים בונה ירושלים זה ב"ה מצמיח קרן ישועה זה מלכות בית דוד:

סעיף קטן ז

ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ג"ז בפ' ג' שאכלו (מח.) ופרש"י מתחיל בנחמה כלומר א"צ לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת וכו' והתוס' כתבו יש שמתחילין בנחמנו ונותנים טעם לדבריהם דרחם הוי לשון תחנה ואין אומרים תחנונים בשבת אבל נחם אינו לשון תחנונים כמו הנחם על הרעה לעמך ול"נ דהכל משמע לשון תחנונים ואין להקפיד אפי' אי הוי לשון בקשה כדאמרינן בירושלמי מהו לומר רועינו זוננו פרנסנו בשבת אמר ליה טופס ברכות כך הוא ומנהג שטות הוא המשנה ברכה של חול עכ"ל. וגם הרא"ש כתב דלא נהירא ליה דברי המחלקים בין נחם לרחם ולזה נוטה דעת ה"ר יונה וכן דעת הרמב"ם שא"צ לשנות ברכה של חול אלא שהוא סובר שגם בחול אם רצה מתחיל נחמנו שהרי כתב בפ"ב ברכה ג' פותח בה רחם ה' אלהינו עלינו או נחמנו ה' אלהינו וחותם בה בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים ולפיכך נקראת ברכה זו נחמה בשבתות וביו"ט מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע כיצד מתחיל נחמנו ה' אלהינו או רחם ה' אלהינו ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים או בונה ירושלים ואומר באמצע של שבת עכ"ל. ואפשר שגם הרי"ף אינו מצריך לשנות ברכה

זו מחול לשבת ומה שהתחיל בה בנחמנו היינו מפני שאמרו מתחיל בנחמה ולא שיהא צריך להתחיל כך בשבת יותר מבחול אבל מדברי רבינו נראה שהרי"ף סובר דבשבת צריך שיתחיל נחמנו דוקא וכתב שכן היה נוהג הרא"ש ותמיהני שהרי הוא ז"ל כתב בפסקיו דל"נ ליה דברי המצריכים לשנות ברכה זו מחול לשבת: כתב בשבלי הלקט דמההיא דירוש' דאמר ליה טופס ברכות כך הוא יש מוכיחין דאין למעט בהרחמן שהרי טופס ברכות כך הוא וכן מוכיח ה"ר בנימין מכאן שאפי' לדברי המפרשים פותח בנחמה נחמנו צריך לחזור ולכלול בה רחם כסדר החול וחותם ברצה והחליצנו עכ"ל. ולמוכיחים מכאן דאין למעט בהרחמן לא ינעם לי דהרחמן תוספת שנהגו להוסיף מעצמם הוא ולא מיקרי טופס ברכה .

סעיף קטן ח

ולענין החתימה כתב ה"ר יונה שרבינו אפרים הקשה על הרי"ף דה"ל חותם בשתים וכתב ה"ר יונה שנ"ל שיאמר בונה ירושלים כמו שאומר בחול ואפי' לדעת הרי"ף שאומר שיזכיר בשבת לשון נחמה בסיום הברכה א"צ לומר אותה בחתימה עצמה אלא די שאחר שיאמר רצה והחליצנו יאמר ונחמנו בציון עירך כי אתה בעל הנחמות בא"י בונה ירושלים. והרא"ש כתב שיש מתרצים קושיית רבינו אפרים דאם היה אומר מנחם עמו ובונה ירושלים הוי חותם בשתים אבל מנחם עמו בבנין ירושלים חדא היא שינחם עמו ע"י הבנין וה"ר יונה ז"ל היה אומר שגם זה חושב כשתים כמו שמצינו בהביננו שתקנו וישמחו צדיקים בבנין עירך שהוא מעין ב' ברכות על הצדיקים ולירושלים אבל החותם מנחם ציון בבנין ירושלים לא הוי כחותם בשתים דירושלים וציון חדא הוא ע"כ ונ"ל שמה שתירצו לקושיית רבינו אפרים תירוץ יפה הוא ומה שהקשה רבינו יונה ממה שאמרו בהביננו וישמחו צדיקים בבנין עירך י"ל דאע"פ שאפשר שירמוז לב' ברכות מ"מ פשטא דמילתא לא הוי אלא מעין ברכה אחת וכיון שהרי"ף והרמב"ם ז"ל הסכימו דחותם עמו ישראל בבנין ירושלים וגם הרא"ש היה נוהג כן כפי מה שהעיד עליו רבינו ש"ד לנהוג כן .

סעיף קטן ט

ואומר קדושת היום באמצע שם:

סעיף קטן י

ומ"ש ובראש חודש ובחולו של מועד אומרים בה יעלה ויבא ואם חל שבת בראש חודש וכו' עד ולא של ח"ה ושל ר"ח ברצה והחליצנו כ"כ סמ"ג ונתן טעם למה לא יזכיר של ר"ח ברצה והחליצנו מפני שיזכירנו ביעלה ויבא ושני פעמים למה יזכיר: וכתב הכלבו שמקדים של שבת לשל ר"ח מפני שהוא תדיר אבל ר"ח טבת שחל להיות בשבת מזכיר

על הניסים בברכת הארץ ובברכת בונה ירושלים מזכיר שבת ור"ח ואין חוששין אע"פ שמקדימין שאינו תדיר משום דכיון דתיקנו על הניסים בהודאה אין לשנות מקומו:

סעיף קטן יא

גרסינן בירושלמי תניא אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת וכו' בפ' אלו קשרים ומכאן משמע שיש לגרוס זוננו בשורק במשקל שובנו אלהי ישענו וכמו שכתבו הר"ד אבודרהם ושבלי הלקט בשם ה"ר אב"ן עזרא דהשתא אינו שם תואר אלא מתפלל לפניו שיזון אותנו ונראה שכך יש לפרש פרנסנו כלכלנו שהוא מתפלל שיפרנס ויכלכל אותנו וגם רועינו היה ראוי לפרש לפ"ז רעה אותנו בחסרון וי"ו ושב"א תחת הרי"ש ובימי חורפי שמעתי מהמדקדקים שהיו אומרים כך אבל בכל הספרים כתב רועינו עם וי"ו:

סעיף קטן יב

ואם טעה ולא הזכיר של שבת וכו' טעה ולא הזכיר בי"ט יעלה ויבא וכו' פשוט בפ' שלשה שאכלו (ברכות מט.) ואין מוזכר בגמרא שם ומלכות ולפיכך נחלקו בהם המפרשים ודעת ה"ר יונה שחותם בהם בשם ומלכות וכ' בא"ח שכן מפורש בירושל'. וגם הרשב"א כתב מסתברא דכל הני בשם נינהו וכן נמי חתימתן בשם ואע"פ שאם היה מזכירן במקומם לא היו בשם היינו משום דכל שהוא מזכיר בברכה הסמוכה הרי הן נכללות בברכה שיש בה מלכות בפתיחתה וחתימתה דכל שסמוכה הרי היא כאילו פותחת בברוך שפתיחת הראשונה כוללת את כולן וכן נראין דעת רבותינו הצרפתים עכ"ל. וכ"כ סמ"ק וקצת נראה כן מדברי הרי"ף וג"כ נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב: כתב הרא"ש ואף על פי שהיא סמוכה לחבירתה פותח בה בברוך כיון שהיא מדרבנן מידי דהוה אהטוב והמטיב ועוד שאינה אלא אקראי בעלמא:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו ואי מיקלע שבת וי"ט בהדי הדדי כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש. וכתבו הגהות מיימון בפ"ב וכן שבת ור"ח אך שאינו חותם בר"ת:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו והא דסגי בהך ברכה ה"מ דלא פתח בהטוב והמטיב וכו' פשוט הוא שם:

סעיף קטן טו

כתב א"א ז"ל י"א כיון שלא סיים ברכת הטוב והמטיב א"צ לחזור לראש ברכת המזון אלא לתחילת בונה ירושלים זה דעת הראב"ד בהשגות וכן דעת ה"ר יונה והרשב"א וטעמם משום דלא גרע ברכת הטוב והמטיב ממי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא הזכיר ר"ח בעבודה כ"ז שלא סיים תחנונים א"צ לחזור כל התפלה ה"נ כ"ז שלא

סיים ברכת הטוב והמטיב א"צ לחזור לברכת הזן אלא חוזר לתחלת בונה ירושלים. וכתב הרא"ש ולא מסתבר לי דשאני התם דג' ברכות אחרונות חשובות כברכה אחת שהרי אם טעה ולא הזכיר בשים שלום בספר חיים בעשרת ימי תשובה וכן וכתוב לחיים במודים לדברי ר"י שכתב למעלה דמחזירין אותו אינו חוזר לאותה ברכה שדילג בה אלא חוזר לתחלת רצה דהנך ג' חשובות כאחת לענין דילוג וכן בה"מ נמי חשובות כולן כברכה אחת וצריך לחזור לראש וכן פי' רש"י וכן דעת הרמב"ם בפ"ב ומאחר שרמב"ם והרא"ש ורש"י מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: כתב הכלבו שלשה שאכלו בשבתות וי"ט וזימנו ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש בה"מ יברכו כ"א לעצמו כי מידי זימון יצאו ואינם צריכים לחזור ולזמן:

סעיף קטן טז

ואם טעה ולא הזכיר בה של ר"ח וכו' ונסתפקו בגמרא אי מזכיר ביה שמחה וכו' עוד נסתפקו בה בגמרא אי חתים אי לא הכל בפרק שלשה שאכלו שם ופסק הרי"ף דלא חתים וכן דעת הרמב"ם בפ"ב וכתבו הגהות מיימון שכן פסק ראבי"ה ודלא כה"ג שפסקו לחתום מקדש ישראל ור"ח כתלמוד ירושלמי והרא"ש כתב בשם ר"י דאין לשנותה משבת וי"ט ויש לחתום בה אבל שמחה מסתברא שלא יאמר דלא שייך שמחה בר"ח ע"כ. והרוקח בסימן רכ"ח כתבה בתתימה בשם פסיקתא רבתי וכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים דלא חתים הכי נקטינן:

סעיף קטן יז

ואי לא מדכר עד דפתח הטוב והמטיב לא הדר לרישא דאמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח וכו' ג"ז בפרק שלשה שאכלו שם.

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו פי' דבר שצריך ברה"מ וכו' כן פירשו התוספות וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א. וכתב הרשב"א ומינה שמעי' דהא דאסיקנא דשבתות וי"ט דע"כ אכיל מחזירין אותו ה"מ לילה הראשונה של י"ט דוקא שהיא חובה באכילת פת דגמרינן לה מלילה הראשונה של פסח הא כולהו שאר עונות די"ט ואפילו די"ט הראשון אין מחזירין אותו דאי בעי לא אכיל פת וכ"כ התוס' בפרק הישן (סוכה כז.) וכתב הרא"ש בפרק שלשה שאכלו על זה ומיהו קשה דמשמע י"ט דומיא דר"ח ור"ח דוקא ביום דאילו בלילה אפילו בתפלה אין מחזירין אותו הילכך נראה לר"י דחייב אדם לאכול פת בי"ט משום שמחה משום חלקהו חציו לאכילה ועיקר אכילה הוא לחם וכן דעת התוס' וכן דעת הר"ן בפרק הישן וכ"כ המרדכי פ"ב דביצה ולכן סתם רבינו דבריו גבי י"ט ולא חילק בין סעודת לילה הראשון לשאר לילות. ומיהו ח"ה משמע דדינו כר"ח וכ"כ סמ"ג והכלבו

בהלכות י"ט אבל בתשב"ץ סי' שצ"ח כתב דבח"ה אין מחזירין אותו כי אם בסעודת שחרית ושל לילה אבל אם אוכל בחצי היום סעודה אחרת אינו חוזר: ורבינו ירוחם כתב בנ"ח ח"ב דנראה מדברי הרמב"ם ורש"י שאע"פ שחייב לאכול בשבעת ימי החג י"ד סעודות אחת ביום ואחת בלילה יכול להשלימן בפירות. וכתב ה"ר יוסף שאם נזכר קודם שפתח הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן וכו' כ"כ המרדכי בפרק שלשה שאכלו וכ"כ הרשב"א בפרק תפלת השחר:

סעיף קטן יט

ואם חל ר"ח בשבת והזכיר של שבת ולא של ר"ח היה אומר ה"ר יוסף שאין מחזירין וכו' כ"כ המרדכי שם ובהגהות מרדכי פ"ב דשבת כ' שתי הסברות ודעת הרשב"א בפרק שלשה שאכלו כדעת ה"ר יחיאל דכיון דע"כ אכיל אפי' טעה בשל ר"ח מחזירין אותו: ב"ה ולענין הלכה נקטינן כה"ר יוסף דספק ברכות להקל:

סעיף קטן כ

וכתב אחי ה"ר יחיאל ובסעודה שלישית של שבת צ"ע אם מחזירין אותו וכו' כל זה כתבו התוספות (שם:) והמרדכי והרשב"ם בפ' שלשה שאכלו והגהות מיימון כתבו בפרק ב' בשם ראבי"ה דכיון דנהוג עלמא להזכיר וגם בירך על דעת להזכיר שויוה עליהם כחובה וכה"ג פסק בה"ג גבי תפלת ערבית אע"פ שהיא רשות כיון שהתחיל להתפלל שויוה עליה כחובה ע"כ ומדברי ת"ה בסי' ל"ח יתבאר לך דלא קי"ל הכי: וכתבו התוספות ומיהו אם אכל סעודה רביעית ושכח של שבת לא הדר לרישא דודאי אם לא בעי לא אכיל הך סעודה רביעית כלל: אם התחיל לאכול בשבת סמוך לחשיכה וחשכה לו קודם גמר סעודתו כתב הרא"ש בתשובה כלל כ"ב שאין לו להזכיר כלל של שבת בחול מידי דהוה אתפלת מנחה של שבת שאם לא התפלל אותה מתפלל במ"ש שתים של חול כי אין להזכיר של שבת בחול אע"פ שנתחייב תפלה זו בשבת וכן בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום דקא"ר יוסי פסחים (קב.) גמרו סעודתן כוס ראשון אומרים עליו בה"מ בתוספתא דברכות שונה כדברי ר' יוסי ומזכיר של שבת בבה"מ אע"ג דסעודתן חול היתה כיון דמברך בשבת צריך להזכיר של שבת ה"נ אע"ג דסעודת שבת היתה כיון דמברך בחול לא יזכיר של שבת עכ"ל וכ"כ רבינו בסימן תרצ"ה לגבי פורים שאם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה כתב א"א ז"ל שאין אומרים על הניסים אבל בהגהות מיימון פ"ב מהלכות מגילה כתב בשם הר"ם שצריך לברך על הנסים כדאשכחן (ברכות כז.) רב צלי של שבת במ"ש ע"כ מצאתי כתוב בתשובה אשכנזית דלסברא זו לא תיקשי מתפלת מנחה דשבת דמייתי הרא"ש דזמן תפלת מנחה עבר ואינו מתפלל במ"ש אלא לתשלומין היאך יתפלל של שבת ודינו להבדיל בראשונה אבל ברה"מ

אתי על סעודה שסעד בשבת וכיון דאכתי לא צלי ערבית של חול צריך להזכיר מעין המאורע בברה"מ וכן מנהג פשוט במדינות בני רי"ת להזכיר על הנסים בכה"ג וכן מוצאי שבתות כשנמשכה סעודתן עד הלילה עכ"ל וכ"כ בא"ח וז"ל היה אוכל ויצא שבת כתבו התוספות שמזכיר של שבת בבה"מ שהכל הולך אחר התחלת סעודה וה"ה בר"ח ופורים וכן בתפלת נעילה אע"פ שהוא לילה מזכיר בה של שבת עכ"ל:

סימן קפט

סעיף קטן א

ברכה ד' הטוב והמטיב ולאו דאורייתא היא אלא שחכמים תקנוה על הרוגי ביתר וכו' בפרק שלשה שאכלו (ברכות מח.): וכתב הרא"ש וקבעוה בבה"מ שכולה הודאה ואמרינן בירושלמי כשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבא בן דוד ולכך סמכום אצל בונה ירושלים:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואינה חותמת דהויא מטבע קצר ואע"ג דאיתא במדרש שצריך לומר בה ג' הטבות וכו' עד ואח"כ הוסיפו בה דברים הללו כ"כ שם ה"ר יונה ז"ל וכ"כ התוספות (שם מו:) והרא"ש אבל הרשב"א נתן טעם אחר שלא ראו לחתום בה ולעשותה מעולה משאר ברכות של תורה שלמעלה ממנה וה"ר יונה כתב טעם אחר בשם רבני צרפת והוא שכל מה שאומר בברכה זו כמו ענין א' הוא שכולן שמות התואר הן שאנו אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל וכל מה שאומר אצל הבורא משמות התואר ענין אחד הוא ואף על פי שאנו אומרים הוא יגמלנו ג"ז תואר הוא שאנו אומרים שהוא גומל אלינו בכל יום:

סעיף קטן ג

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנא צריכ' שתי מלכיות וכו' הכל שם (מט.) וכבר נתבאר בסימן קפ"ח: וזה נוסחה בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו אדירנו המלך הטוב כלומר והרי כאן ג' מלכיות.

סעיף קטן ד

ומ"ש ולא יאמר תתברך הטעם מפני שכבר אמר ברוך וכן כתב הר"ד אבודרהם ז"ל וכתב עוד וגם אין לומר האל דהא אמרי' אלהינו וכ"כ ר"ע בברכה שלאחר המגילה עכ"ל. ומיהו בנוסח הרמב"ם כתב האל בברכה רביעית:

סעיף קטן ה

ומ"ש ולא יאמר המלך החי פשוט הוא:

סעיף קטן ו

ובבית האבל מוסיפים בה מעין המאורע דתניא מה הם אומרים בבית האבל וכו' עד לחיים ולשלום הכל בפרק ג' שאכלו (מ"ו.) אלא שהגירסא בספרים שלנו בהפך דהכי איתא א"ר נחמן בר יצחק תדע דהטוב והמטיב לאו דאוריית' שהרי עוקרי' אותה בבית האבל כדתניא מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר"ע אומר ברוך דיין האמת הטוב והמטיב אין דיין האמת לא אימא אף הטוב והמטיב ופירש"י שהרי עוקרין אותה בבית האבל אליבא דר"ע ויש לדקדק היאך כ' רבינו בבית האבל מוסיפין בה שהרי בעובדא דמר זוטרא איקלע לבי רב אשי דמייתי בסמוך משמע דעוקרין הברכה ואומרים במקומה האל החי וכו' י"ל שעיקר נוסח הברכה אינה אלא הטוב והמטיב בלבד וכן ג' מלכיות שהם נזכרים בתלמוד וכל השאר אינו מעיקר הברכה ובבית האבל אין חוששין לומר אותו שאר ומוסיפין על עיקר הברכה אל אמת דיין אמת שופט בצדק וכו' נמצא נוסח ברכה ד' בבי' אבלי' כך הוא בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושינו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק וכו' וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ב מה' ברכות וכ"כ הר"ד אבודרהם בבית האבל כשמגיע עד רועינו רועה ישראל אומר המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק וכו' וכ"כ הכלבו וז"ל בא"י אמ"ה לעד וכו' עד שבכל יום ויום הוא מטיב עמנו ואח"כ יאמר אל אמת דיין אמת וכו' ומשמע מדבריו דעד שבכל יום ויום וכו' קאמר ולא עד בכלל ולפ"ז מ"ש רבינו פתח ואמר בא"י האל החי הטוב והמטיב אל אמת וכו' וכן מ"ש בטוי"ד סי' שע"ט זה נסחו בא"י אמ"ה הטוב והמטיב אל אמת וכו' אינו מדוקדק דה"ל כאילו אמר מברך ברכה רביעית עד שמגיע להטוב והמטיב ואז יאמר אל אמת דיין אמת וכו' וכן יש לפרש מה שכתבו התוס' (שם) והרא"ש בפרק הנזכר והכי מברכין בא"י אמ"ה האל הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת וכו' שדוחק הוא לומר שהם סוברים שאין אומרים ג' מלכיות בבית האבל ודע שמ"ש רבינו גבי מר זוטרא פתח ואמר בא"י האל החי הטוב והמטיב וכו' אינן כן בנוסחאות שלנו אלא ה"ג פתח וברך הטוב והמטיב אל אמת וכו':

סעיף קטן ז

ומ"ש בשם בה"ג שאין לומר לוקח נפשות במשפט כן כתב התוספות והרא"ש שם וכ' הר"אש שגם הרי"ף לא כתבו מאותו הטעם וכן דעת הרמב"ם שלא הזכיר בפ"ב לוקח נפשות במשפט ודעת התוספות והר"י כדעת הרא"ש שאין למוחקו וכתב הר"י שאע"פ שיש מיתה בלא חטא מ"מ כל דרכיו משפט והוא יודע למה עושה וכיון שהרי"ף והרמב"ם ז"ל הסכימו לדעת בה"ג שאין לאומרו הכי נקטינן כתב הכלבו שנהגו לרחוץ

כוס של ברכה אחר שתייתו ומעביר אותם המים על עיניו שלא לשפוך יין של ברכה לארץ למקום בזיון:

סימן קצ

סעיף קטן א

ואחר שסיים הכל יברך בפה"ג דיין של ברה"מ צריך לברך עליו בפרק ע"פ (קג:) איפליגו מר זוטרא ורב אשי במילתא וכתבו הרי"ף והרא"ש דהלכתא כמר זוטרא דבריך אכסא קמא ואכסא דברכתא דתלמידי רב סברי כוותיה דאפי' הב ונבריך הוי כהיסח הדעת להצריך בפה"ג כ"ש בה"מ וכתב הרא"ש ומהאי טעמא נמי נשתנה בה"מ מכל דברים האחרים הטעונים כוס כגון קידוש והבדלה וברכת חתנים וברכת מילה שכולן בפה"ג קודמתו וכאן מברך בפה"ג באחרונה משום דבברכת המזון הוא מודה ומשבח לבורא על מה שאכל ושתה והוא היסח דעת והפסק על מה שעשה ואפילו על בורא פרי הגפן שיברך והכוס בידו והלכך צריך לברך תיכף לשתייתו:

סעיף קטן ב

ויטעום המברך ואחר כך יטעמו האחרים כדרך שאמרנו בברכת המוציא בסימן קס"ז שדינם שוה כדמשמע מהירושלמי שכתבתי שם ובמה שכתבתי שם מבואר שאם היה כוס לפני כל אחד ואחד רשאין לטעום קודם וז"ל א"ח אם היו כולם זקוקים לכוס אחד אע"פ שנתן המברך מכוסו לכוס ריקן שביד המסובין אינם רשאים לטעום עד שיטעום המברך ע"כ וכתבו הרא"ש והרשב"א בפרק ג' שאכלו על אותו הירושלמי מהתם משמע דא"צ המברך להטיל מכוסו לכוס כל אחד ואחד ובלבד שלא יהיו כוסות שלהם פגומים אבל אם היו פגומים צריך לשפוך מכוס של ברכה לתוך כל כוס וכוס קודם שישתה המברך וכ"כ התוספות שם (מז.) ובפרק ערבי פסחים (פסחים ק.) וכתבו רבינו בסימן רע"א:

סעיף קטן ג

ויברך אחריו ברכה מעין ג' לאפוקי מה"ג וכו' ז"ל הרא"ש בפרק כיצד מברכין ועל היין של כוס של ברה"מ כתב בעל ה"ג שאין צריך לברך אחריו על הגפן ומילתא דתמיהא היא ושמא חשבו דבא מחמת הסעודה הוא אע"ג שהפסיק בבה"מ ולא מסתברא כוותיה וגם העולם לא נהגו כן ע"כ וכ"כ המרדכי וסמ"ג כתב דט"ס הוא בה"ג ול"נ שיש ללמד זכות על בה"ג שטעמו מההוא עובדא דאיתא בפרק ע"פ (קג:) אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודתא אמימר בריך על כל כסא וכסא מר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך ומשמע ליה דהלכה כרב אשי דבתרא הוא. וטעמו של רב אשי כתב ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין שהוא מפני שהוא

סובר שא"פ שמפסיק בבה"מ לא חשיבא הפסקה דמדמי ליה לחבירים שהיו מסובים ויצאו לקראת חתן וכלה שאם הניחו שם זקן או חולה אינם טעונים ברכה למפרע ומ"מ כיון שהסכימו הפוסקים שלא כדברי בה"ג הכי נקטינן.

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ואם דעתו לשתות עוד לא יברך ברכה אחרונה עד לבסוף פשוט הוא:

סעיף קטן ה

ולענין שיעור שתייתו שחייב בברכה אחרונה היה ר"י מסתפק אם הוא בכזית או ברביעית וכו' בתוס' פרק הישן (סוכה כו.) ובפרק בתרא דיומא (עט.) וז"ל הרא"ש בפרק ג' שאכלו ונראה דהלכה כר"מ דאמר בה"מ בכזית אע"ג דלענין יוה"כ בעינן ככותבת היינו משום יתובי דעתא וכן לענין שתייה נראה דצריך לברך על היין לאחריו ואפילו שתה פחות ממלא לוגמיו אע"ג דלענין יוה"כ בעינן מלא לוגמיו לענין ברכת היין לא בעינן כולי האי כמו שחלקתי לענין אכילה ובפ"ק דעירובין נסתפק ר"י בדבר אי סגי בכזית בשתייה כמו באכילה או שמא כיון דדריש רבי מאיר ושבעת זו שתייה בעי כביצה כדדריש רבי יהודה ואכלת ושבעת ואין שביעה פחות מכביצה או שמא יש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתייה לכך טוב ליזהר שישתה פחות מכזית או רביעית להסתלק מן הספק עכ"ל. וגם בתשובה כלל ד' כתב בשיעור ברכה אחרונה של יין נסתפק רש"י אם הוא בכזית או ברביעית והביא ראיות לכל צד לכן צריך אדם ליזהר שישתה פחות מכזית או רביעית עכ"ל. ונראה שטעות סופר הוא וצריך להגיה ר"י במקום רש"י:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו והכא א"א לשתות פחות מכזית וכו' הם דברי עצמו שהוא מפרש דהא דכתב הרא"ש שישתה פחות מכזית היינו דוקא בשאר שתיות אבל בשתייה הטעונה כוס לא סגי בפחות ממלא לוגמיו שהוא רוב רביעית ומאחר ששיעור זה הוא יותר מכזית ופחות מרביעית הרי הוא בספק אם טעון ברכה אם לאו הילכך ישתה רביעית שלם: אם המסובין שנים או יותר ולא רצה המברך לטעום וטעם אחר כמלא לוגמיו כתב רבינו בסימן רע"א דמשמע מעירובין (מ:) דיצא בכל הדברים הטעונים כוס חוץ מקידוש וא"א ז"ל כתב שגם בקידוש יוצאים בטעימת האחר ומיהו צריך אחד מן המסובין לשתות מלא לוגמיו ואין שתיית שנים מצטרף למלא לוגמיו דלא מיקרי שתייה של הנאה בפחות ממלא לוגמיו ואנן בעינן שיהנה אחד מהם משתיית כוס של ברכה ומ"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם עכ"ל: כתב האגור רבינו יצחק צרפתי כתב נראה שיש להחמיר ולברך אחריו אפי' שתה פחות ממלא לוגמיו והוא ששתה ד' חומשי ביצה כדאמרינן

בע"פ (קח.) והוא דשתה רובא דכסא עכ"ל ואני אומר שזו היא חומרא במקום שאמרו ספק ברכות להקל. מצאתי כתוב בשם ספר אגודה בפסחים פרק האשה (ע"פ דר' ק"ג ע"א) לא (ידעתי) [הוי ידעיתו] אי משקו פר"י לא ידעי להיכן יגיע כוס ברכת המזון לפי זה כשיושבים בנישואין או בסעודה גדולה ואין יודעים להיכן יגיע כוס של ברה"מ כל אחד צריך לברך בורא פרי הגפן:

סימן קצא

סעיף קטן א

פועלים העושים מלאכה אצל בעה"ב מקצרין בבה"מ כדי שלא לבטל במלאכת בעה"ב דתניא פועלים העושים מלאכה אצל בעה"ב וכו' בפרק היה קורא (ברכות טז.) ובספרים שלנו כתוב ואין מברכין לפניה אבל מברכין לאחריה שתים ופירש"י דאין מברכין לפניה לפי שאינה מן התורה וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ב וכ"כ התוס' בפ' כל הבשר (חולין קז.) אבל הרשב"א כתב בכל הספרים שלנו גרסינן ומברכין אחת לפניה וכן היא בפירושי הגאונים ז"ל ובהלכות הרי"ף וכן היא שנויה בתוספתא וכך היא גירסת הרא"ש ז"ל ומברכין לפניה וכ"כ רבינו. ואהא דאמרינן דאין מברכין לאחרונה אלא שתים כתבו התוספות אע"ג דמדאורייתא הם יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל וטרודים במלאכת בעה"ב עכ"ל. ולי אין צורך לזה דאין מנין ברכות שאחר המזון מן התורה וכדמשמע מדברי הרמב"ם בספר המצות שלו שכתב והמצוה י"ט שציונו לברכו אחר האכילה ולא הזכיר מנין הברכות ולדעתו אף על גב דדריש להו בגמרא מקראי אסמכתא בעלמא נינהו ואיכא למידק למה אמרו שלא יברכו אלא שתים מפני ביטול מלאכתו של בעה"ב יברכו השתים אחרונות והם עוסקים במלאכתם וי"ל דמהכא משמע דאסור לברך בשעת עשיית מלאכה והכי איתא בירושלמי א"ר מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיברך וכבר כתבתי בסימן קפ"ח שהגהות מיימון כתבו גבי הא דאמרינן (ברכות מה:) אבייי עני ליה בקול רם כי היכי דלישמעו פועלים דהאי טעמא לא שייך לדידן דאדעתא דהכי משכירין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם:

סימן קצב

סעיף קטן א

ואם המסובים שלשה אז ניתוסף עליהם ברכת הזימון פשוט בפרק ג' שאכלו (מה.) ובסימן קס"ז נתבאר אימתי מצטרפין לזימון ואימתי אין מצטרפין: כתב המרדכי בר"פ שלשה שאכלו שכתב ראבי"ה משם רבינו האיי דג' שאכלו משבעה מינים חייבים לזמן

ואין נראה כן מדברי הפוסקים אלא אין מזמנין אלא על הפת לבדו וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ה:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו שם בראש הפרק (מו:) להיכן הוא חוזר ואסיקנא למקום שפסק ופירש הרי"ף להיכן הוא חוזר כשהוא אומר נברך שאכלנו משלו למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו:

סעיף קטן ג
ואם הם ד' יכול לומר ברכו וכו' שם (מט:) שנינו בג' אומר נברך בג' והוא אומר ברכו ובגמרא שם אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל תנן בג' והוא אומר ברכו אימא אף ברכו ומ"מ נברך עדיף:

סעיף קטן ד
ואם הם י' צריך להזכיר השם ואומר נברך אלהינו וכו' שם במשנה: ומ"ש רבינו ואין אומר נברך לאלהינו בלמ"ד נ"ל שהוא מהטעם שיתבאר בסמוך שאין לומר למי שאכלנו משלו. וז"ל התוספות נברך אלהינו גרסינן ול"ג נברך לאלהינו בלמ"ד דדוקא גבי שיר והודאה כתיב למ"ד כמו שירו לה' הודו לה' אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון וכן מפורש בסדר רב עמרם:

סעיף קטן ה
ומשם ואילך אין חילוק בין מאה או אלף או רבוא שם במשנה פלוגתא דתנאי ופסקו הפוסקים כמאן דאמר אחד עשרה ואחד עשרה רבוא: כתוב בא"ח אם טעו המזמן בי' והעונים ולא בירכו בשם אין יכולים לחזור דאין זימון למפרע מיהו אם לא ענו אחריו הם ודאי מזמנין עליו ומסתברא הוא מזמן דאין זה כמו שבירך עד שיענו אחריו עכ"ל:

סעיף קטן ו
וכל המשנה מזה הנוסח וכו' הכל שם (נ.) וטעמא דאין אומרים על המזון שאכלנו משלו כתבו התוספות משום דמשמע דמברך לבע"ה המאכילו דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו והרשב"א כתב דמיחזי כמי שמברך המזון וכ"נ מדברי רש"י:

סעיף קטן ז
וטעמא דאין אומרים למי שאכלנו משלו פירש"י משום דמשמע דמרובים הם זה זן את זה וזה זן את זה ולפי דברו מברך את בע"ה: וטעמא דאין אומרים ומטובו חיינו פירש"י מפני שממעט בתגמוליו של מקום דמשמע דבר מועט כדי חיים.

סעיף קטן ח
וטעמא דאין אומרים ובטובו חיים פירש"י מפני שמוציא עצמו מן הכלל כלומר דמשמע בטובו חיים שאר העולם ולא אני:

סעיף קטן ט
ומ"ש רבינו כשהם י' כיון שהם מזכירים את השם וכו' ג"ז שם וטעמא דכיון דמזכירין את השם ליכא למיטעי ולומר דעל המזון דקאמרי קאי לבע"ה או למזון ונ"ל דמהא טעמא מצי למימר נמי למי שאכלנו משלו כשהם עשרה:

סימן קצג

סעיף קטן א
וכל זמן שאינם ג' מצוה להם ליחלק דתניא ב' שאכלו מצוה ליחלק בר"פ שלשה שאכלו (ברכות מה:) אמר אביי ב' שאכלו מצוה ליחלק ופירש"י בין בברכת זימון בין בברכת המוציא וכתב הרא"ש והעולם לא נהגו כן וגם רש"י לא שמענו שהיה נוהג כן בברכת המוציא וכן גבי עובדא דבר קפרא (לט.) ותלמידיו דלעיל שנתן רשות לאחד מהם להוציא את כולם ומה שיש חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה. היינו משום דבתחלת הסעודה כשהם מסובין וקבועים יחד דעתם להצטרף הלכך כל אחד יוצא בברכת חבירו אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקין זה מזה הלכך כל אחד מברך לעצמו וה"ר יוסף פי' בשם רשב"ם משום דבה"מ דאורייתא אבל ברכה ראשונה דרבנן ולא אחמור כולי האי ויוצא האחד בברכת חבירו וכ"כ ג"כ התוס' והמרדכי וכ"כ הר"י:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו בד"א כשהיו שניהם יודעים לברך וכו' שם תניא נמי הכי ב' שאכלו מצוה ליחלק בד"א כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא וכתב המרדכי בשם ר"מ סופר מברך ובור יוצא צריך שיתכוון שומע ומשמיע וגם סמ"ג כתב סופר מברך ובור יוצא פי' והוא שיהא שם דעת שומע ומשמיע כדתניא בפ"ג דר"ה (כח:) ואפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה לצאת לשמוע צריכות כוונה:

סעיף קטן ג
ומ"ש וכגון שמבין ל' הקודש וכו' שם כתב הרא"ש מכאן רוצים להביא ראיה דאשה יוצאת בברכת המזון בשמיעה אע"פ שאינה מבינה לשון הקודש ואינה צריכה לברך בלשון שהיא מכירה ואין ראיה מכאן דדילמא מיירי הכא שבור מבין לשון הקודש אבל אינו יודע לברך ורש"י הביא ראיה מדתנן במגילה (יח.) הלועז ששמע אשורית יצא אע"פ שאין מבין הלשון ויש לדחות דפרסומי ניסא שאני וכ"כ התוס' והר"י והמרדכי:

סעיף קטן ד
אבל כשהן ג' אין רשאין ליחלק כדתנן ג' שאכלו כא' אינם רשאים ליחלק גם זה שם:

סעיף קטן ה
ומ"ש ולא עוד אלא אפי' ב' שאכלו כא' מצוה שיחזרו אחר שלישי וכו' בר"פ ג' שאכלו שם ת"ש השמש שעומד על שנים אוכל עמהם אע"פ שלא נתנו לו רשות עומד על ג' אינו אוכל עמהם אלא א"כ נתנו לו רשות וכתב שם הרא"ש מכאן משמע שמצוה לחזר אחר ג' כל מה שיכולים משום ברכת זימון דברוב עם הדרת מלך. וכן משמע מדגרסינן בפ' כל הבשר (חולין קו.) אמר רבה בר בר חנה הוה קאימנא קמיה דרבי אמי ורבי אסי אייתו לקמייהו כלכלה דפירי ואכלו ולא משו ידייהו ולא יהבו לי מידי ומסיק דש"מ דאין מזמנין על הפירות דאי מזמנין על הפירות היו נותנין לו כדי שיברכו בג':

סעיף קטן ו
ומ"ש וכן ד' או ה' כו' עד כיון שנתחייבו בהזכרת השם פשוט במשנה פ' שלשה שאכלו (ברכות נ.) כתוב בתוספתא דברכות פ"ה בעשרים נחלקו ובלבד שלא יהא בהם אחד שמפטירין אותו מן הזימון ע"כ ונ"ל דה"פ הא דעשרים הם נחלקים דוקא כששום אחד מהם לא זימן כלל אבל אם אחד מהם קדם וזימן בג' או בירך ברה"מ לעצמו אינם נחלקים דאותם שעמו אינם יכולים לזמן בשם כיון שהוא קדם וזימן פרח זימון מיניה ואינו מצטרף עמהם:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו ומצוה לחזר אחר י' כ"כ בהגה"מ פ"ה והביא ראיה מדאמרינן בפ' שלשה שאכלו (שם) רבינא ורב חמא איקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א"ל רבינא לא צריכת הא אמר רבא הלכה כרבי עקיבא דאמר אין חילוק בין מאה לעשרה ומ"מ שמעינן מהתם דמצוה לחזר אחר י':

סעיף קטן ח
ומיהו אם היתה חבורה גדולה מסובין יחד וכו' בס"פ שלשה שאכלו (שם) אמר רבא כי אכלינן ריפתא בי ריש גלותא מברכינן תלתא תלתא ולברכו י' י' שמע ר"ג ואיקפד וניפקו בברכתא דר"ג איידי דאושי כולי עלמא לא שמעו. ופירש"י היו מברכין בתלתא תלתא. ריש גלותא מאריך בסעודתו ואנן כל ג' וג' שגמרו סעודתן מזמנין בקול נמוך ויושבין אחר הברכה עד שגמר ר"ג וזימן הוא והיושבים אצלו בקול רם: שמע ר"ג. אם היו מזמנין י' י' היה צריך המברך להגביה קולו וישמע ר"ג ויחרה לו שאנו עושים חבורה לעצמינו בפרהסיא אע"ג דמפקי נפשייהו מידי זימון של הזכרת השם וכי הדר מזמין ר"ג בהזכרת השם לאו אינהו נפקי ביה דאין זימון למפרע אפ"ה ניחא להו בהכי: משום

דאוושי כ"ע. שהיו שם מסובים רבים ואין קול המברך נשמע עכ"ל. וז"ל הרא"ש אע"פ שנתחייבו בברכת השם בעשרה טוב להם זה ממה שלא היו יוצאים בברה"מ שלא היו יכולים לשמוע את המברך ע"כ וכך הם דברי רבינו ונ"ל שמ"ש ואינם יכולים לשמוע הברכה מפי המברך אברכת זימון קאי וכן מ"ש זה טוב להם ממה שלא יצאו ידי ברה"מ חובת הזימון קאמר דאילו ידי חובת ברכת המזון אע"פ שלא ישמעו מפי המברך היו יכולים לצאת ע"י שיברך כ"א לעצמו דאין סברא לומר שצריכין לשמוע כל הברכה מפי המברך ואינם רשאים לברך כל אחד ברה"מ לעצמו דאדרבה טוב שיברך ברה"מ כל אחד לעצמו בלחש וכמו שכתבתי בסי' קפ"ג:

סעיף קטן ט

כתב הר"ר יונה ז"ל הא דתנן ג' שאכלו אינם רשאים ליחלק דוקא כשקבעו עצמם ביחד וכו' וא"א ז"ל כתב ונ"ל כדברי המפרשים שאע"פ שלא בירכו המוציא ביחד וכו' כ"ז כתב הרא"ש בר"פ שלשה שאכלו וז"ל ג' שאכלו כאחד כתב הר"י דמיירי בשקבעו עצמם ביחד מתחלה לברכת המוציא לדידהו בהיסיבה ולדידן בישיבה אז אינם רשאים ליחלק אבל אם לא נקבעו יחד בברכת המוציא רשאין ליחלק ודקדק זה מהא דס"פ כיצד מברכין (ברכות מב:) תנן הסיבו אחד מברך לכולם דייקינן הסיבו אין לא הסיבו לא ורמינהו י' ב"א שהיו מהלכים בדרך אף על פי שאוכלים מככר אחד כ"א מברך לעצמו ישבו אע"פ שכ"א אוכל מככרו אחד מברך לכולם קתני ישבו אע"פ שלא הסיבו ומוקי לה רב נחמן כגון דאמרי ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן דהוי כמו הסיבו והאי ברייתא בברה"מ איירי כדקתני בירושלמי ואם איתא דלא בעי קביעות לזימון אמאי איצטריך ר"נ לאוקומה בשקבעו מקום תיפוק ליה מכיון שאכלו כאחד קביעתן זו האכילה אלא ודאי קביעות מתחלה הוא שמחייבן בזימון ועוד הביא ראיה מהא דתנן (מה.) והשמש שאכל כזית מצטרפין מה חידוש יש בשמש יותר מבאחר אלא ודאי לאשמועינן אע"פ ששאר בני אדם אין מצטרפין אלא בישיבת קבע השמש מצטרף בלא ישיבת קבע לפי שדרך אכילתו בכך ול"נ כדברי המפרשים אף על פי שלא בירכו המוציא ביחד אלא אחר כך נקבעו באכילה יחד נקבעו לזימון ואינם רשאים ליחלק ומה שהביא ראיה מההיא דכיצד מברכין לאו ראיה היא דשאני התם דאי לא אמרי ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן היו מתחלת הסעודה עד סופה בלא קבע ולא היה האחד יכול להוציא חבירו אבל הסיבו מקצתן תחלה ובא השלישי והיסב עמהם אחר שהתחילו הראשונים לאכול ולדידן אפילו בישיבה כיון שהם קבועים יחד בגמר אכילה חייבים לזמן וכן ההיא דשמש אדם אחר שהיה מצטרף כעין השמש לא היה מצטרף כיון דאינו קבע עכ"ל. וזה מבואר יפה

בדברי ר' ירוחם וז"ל ויש מי שכתב שאפי' לא הוקבעו מתחלה לכך כיון שקבע השלישי אחר כך עמהם או הב' עם הג' אם השלישי קבע ראשון שאינן רשאין ליחלק כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה ומ"מ אם יאכל עמהם בלא קבע רשאים ליחלק כי דוקא השמש אם אכל עמהם בלא קבע מצטרף כמו שאכתוב ולזה הסכים הרא"ש עכ"ל. וכבר כתבתי בסימן קס"ז בשם ה"ר יונה שאם היו רוכבים ואמרו נאכל אע"פ שכ"א אוכל מככרו ולא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד אבל אם היו הולכים ואוכלים לא ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים אע"פ שאוכלים כולם בשעה אחת ומככר אחד כיון שלא קבעו מקום ואוכלים אינם מצטרפים ע"כ: כתוב בהג"מ פ"ה בשם בה"ג ג' שלא קבעו עצמם לאכול יחד אלא כ"א בא שם במקרה וישב אין חייבים בברה"מ אבל אם קבעו עצמם לאכול יחד או שהיו מהלכים בדרך ואמרו נלך לאכול לחם במקום פלוני אע"פ שכ"א אוכל מככרו חייבים בזימון ע"כ וכ"כ סמ"ג ודבר ברור הוא שזה ע"ד המפרשים שאינם חייבים לזמן אלא א"כ הוקבעו יחד לברכת המוציא אבל לדברי הרא"ש שסובר כדברי המפרשים שאע"פ שלא בירכו המוציא ביחד אלא אח"כ נקבעו באכילה יחד נקבעו לזימון אפילו בא כ"א שם במקרה וישב מזמנין יחד מאחר שבגמר אכילתם הם קבועים יחד: ואפילו לא אכלו כזית ביחד אינם רשאים ליחלק דתנן (נ.) ג' שאכלו כאחד אינם רשאים ליחלק ופריך מאי קמ"ל תנינא חדא זימנא וכו' קמ"ל כי הא דאמר ר' אבא אמר שמואל ג' שישבו לאכול כאחד ועדיין לא אכלו אינם רשאים ליחלק וכתב הרא"ש פירוש שישבו לאכול ובירכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור ברכה אינם רשאים ליחלק וחומרא הוא שהחמירו חכמים בדבר וממשנה יתירה שמעינן לה דקתני שלשה שאכלו כאחד ומפרש לה שהתחילו לאכול ובירושלמי גרסינן בריש פירקין הכא את אמר חייבים בזימון והכא את אמר אינם רשאים ליחלק כלומר מאי קמ"ל היינו רישא שמואל אמר כאן בתחלה וכאן בסוף ואיזהו בתחלה ואי זהו בסוף תרין אמוראי חד אמר נתנו דעתן לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף וחד אמר אכלו כזית זהו בתחלה גמרו לאכול זהו בסוף. והא דפרישית הכא שבירכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור ברכה היינו כמ"ד אכלו זהו בתחלה וכזית דנקט לאו דוקא אלא לאפוקי ממ"ד נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה משמע רק שגמרו בדעתם אע"פ שלא בירכו ברכת המוציא ואי הוה מפרישנא שישבו לאכול אע"פ שלא בירכו ברכת המוציא אז הוי כמ"ד נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה אבל לא מסתבר לפרושי כן דחומרא יתירה היא זאת עכ"ל ואע"פ שדעת ה"ר יונה נוטה לפסוק דכיון שגמרו בדעתן לאכול ביחד חל עליהם חובת זימון ואינם רשאים ליחלק לא חש רבינו להזכיר סברא זו מאחר שכתב

הרא"ש שהיא חומרא יתירא. וגם הרשב"א כתב בשם רבינו האיי שכיון שישבו לאכול ביחד אע"פ שלא התחילו בסעודה כיון שנזקקו לאכילת זימון אינם רשאים ליחלק וכ"כ הראב"ד ומיהו משמע שהתחילו קצת לאכול ואח"כ חזרו פניהם זה לכאן וגמרו סעודתן אבל אם לא התחילו כלל לא ובירושלמי דר"פ נחלקו אם צריכים התחלה בכזית או אפילו בפחות מכזית עכ"ל: ובעל הבית עם בני ביתו היה נראה לומר דאע"פ שלא התחילו לאכול אינם רשאים ליחלק אלא שהרא"ש כתב בפרק ע"פ בשם רבינו יחיאל שרשאים ליחלק:

סעיף קטן י

ותו משנינן אהא דפריך ומאי קמ"ל תנינא וכו' שם א"נ כי הא דרב הונא דאמר רב הונא ג' ב"א שבאו מג' חבורות אינם רשאים ליחלק א"ר חסדא והוא שבאו מג' חבורות וכו' וכתבו התוס' אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פי' שאכל כ"א מהג' והפסיק לשנים שהיו מסובים עמו עד הזן כדאיתא לעיל פרח חובת זימון מעליהם כלומר פטורים מן הזימון ורשאין עתה ליחלק ורבינו כתב כפי' זה: ומ"ש ואפי' לא אכלו אלו הג' ביחד משנתחברו כ"כ רש"י שם לפי פירושו ורבינו אע"פ שלא כתב כאן אלא פי' התוס' כתב דבר זה לפי שהוא סובר שבענין זה אין מחלוקת בין רש"י והתוס': ויש לדקדק א"כ היאך מצטרפין שהרי ברכת זימון ליתא אלא על הכת והוא טעון ברכה לאחריו במקומו וצ"ל שכשאכלו ג' חבורות בבית אחד עסקינן שחבורה זו אכלה בזוית זו וזו בזוית זו דהשתא אע"פ שאח"כ מתקבצים בזוית אחת לית לן בה דמפנה לפנה לא הוי שינוי. א"נ ה"ק שכיון שבאו אלו הג' להצטרף זה לזה ולזמן אע"פ שלא הסיבו ביחד ולא אכלו ביחד כיון שנתוועדו לזמן אינם רשאים ליחלק עוד ע"כ צריכים לאכול ביחד דחל זימון עלייהו ושוב אינם רשאים ליחלק: ודע שרש"י פי' ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך חבורות שפירשו אלו מהם ואזמון עלייהו דהני כגון אם היו ד' בכל חבורה ונשאר בכל אחת כדי זימון והפורשים הללו היו צריכים לצאת לשוק קודם שגמרו החבורות את סעודתם אבל אזמון עלייהו דהני כגון שנצטרפו אלו עמהם לזימון כדאמרינן לעיל קוראין לו ומזמנין עליו וברכו החבורות ואלו לא היו שם אלא כדי נברך וברוך הוא ועכשיו הן באים לברך לא מזמני דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ה. וכתב הרא"ש והקשה ה"ר יהודה על זה דהא מילתא דפשיטא היא שלא יזמנו עוד שהרי כ"א ואחד יצא ידי זימון עם חבורתו וגם לא שייך לומר על זה פרח זימון מינייהו שהרי זימנו כבר ולא פרח מהם אלא יצאו ידי זימון כמו אחרים והיאך יצטרפו ויאמרו נברך פעם אחרת ופי' הוא דאלו החבורות היו בכל אחת ד' ופירש אחד מכל חבורה ונצטרפו

לחבורה אחרת וזימנו הג' הנשארים והא דקאמר אזמון עלייהו בדוכתייהו לא שהיו עמהם אלא ה"ק זימנו עליהם כאילו היו שם כי נשאר להם כדי זימון פרח זימון מינייהו כיון שחבריהם זימנו ולשון אזמון עלייהו אינו מורה כלל על הפי' הזה ומה שהקשה הר"י דמילתא דפשיטא היא שלא יזמנו עוד לא קשיא מידי דרבותא קמ"ל שאע"פ שאכלו אלו הג' ביחד ואח"כ גמרו סעודתם שהתחילו עם חבורתם בלא נט"י ובלא המוציא אפ"ה אינם יכולים לזמן דפרח זימון מינייהו אפי' על מה שאכלו אחר מכאן כיון דזימנו כבר על תחלת סעודה וכל אחד חוזר למקום שפסק עכ"ל וה"ר יונה כתב שלענין מעשה נראין דברי רבינו יהודה וכתב דלפ"ז הוא הדין אם היו ג' בכל חבורה והלך אחד קודם הזימון ובא אחר ואכל כזית ונצטרף עם אלו השנים הראשונים וזימנו שלשתן כיון שכבר זימנו חבורתם אף ע"פ שלא זימנו עמהם פרח זימון מינייהו. והרשב"א כתב שרבינו האיי פי' ג' שבאו מג' חבורות אינם רשאים ליחלק מחבורתם הראשונה כי היכי דלא ליפקע תורת זימון מחבורתם והיינו דא"ר חסדא והוא שבאו מג' חבורות של ג' ג' ב"א כלומר הא אילו באו מחבורה של ד' רשאים ליחלק משום דהא אכתי איכא תלתא בחבורה ראשונה דיכולים לזמן לעצמן ולפי פי' זה מתניתין ה"ק ג' שישבו לאכול אין אחד מהם רשאי ליחלק מהם אע"פ שמצטרף הוא עם אחרים מפני שהוא מפסיד זימון מחבורתו הראשונה ואמר רבא לא שנו וכו' כלומר ואם מיהרו אלו ג' שבאו מג' החבורות וזימנו לעצמם פרח זימון מן החבורות הראשונות ונראה לפי פי' זה שהוא ז"ל גורס גירסא אחרת שאינה בספרים שלנו וכך הוא גורס אמר רבא ואי אזמון פרח זימון מינייהו והא קמ"ל רבא דאע"ג דאמרינן לעיל הני תלתא דכרכי ריפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה אינהו נפקי בזימון דידיה התם הוא דוקא כשלא יצא זה הג' ידי זימון אבל הכא דנפיק ידי זימון פרח זימון מינייהו ע"כ אבל בספרים שלנו גרסינן א"ר לא אמרן אלא דלא אזמון עלייהו בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו עכ"ל: כתב ה"ר יונה דהיכא דאזמון עלייהו אפילו אכלו אח"כ כל אחד ואחד ופגעו זה בזה אחר שאכלו אינם מזמנים הואיל ולא נועדו יחד לאכול ופשוט הוא: מצאתי כתוב ב' שאכלו בקרן זוית ואחד אכל בקרן זוית אבל לא בסדר אחד שאלתי הלכה למעשה למורי אם יש להם לזמן יחד אם לא והשיב לי כן כי מאחר שלא נתכוונו להסב יחד אינם חייבים בזימון ורשות בידם לחלק וגם אם רצונם יכולים לזמן ושאלתי לו אי זה מהם עדיף והשיב לי טוב שיזמנו משום ברוב עם הדרת מלך יצחק ב"ר אברהם עכ"ל:

סימן קצד

סעיף קטן א

שלשה שאכלו כאחד ושכחו ובירך כל אחד ואחד לעצמו וכו' הכי אמרינן בר"פ ג' שאכלו (מה:) גבי עובדא דיהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדיפתי ואיתא תו התם (נ.) אמר רבה תוספאה הני תלתא דכרכי ריפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה אינהו נפקי בזימון דידיה איהו לא נפיק בזימון דידהו לפי שאין זימון למפרע וכ' הרא"ש ואינהו נפקי בזימון דידיה ואע"פ שכבר בירך מצי למימר ברוך שאכלנו משלו דלא גרע מבא בתוך הסעודה ואכל עלה ירק שאומר עמהם ברוך הוא שאכלנו מיהו איהו לא נפיק בזימון דידהו לפי שאין זימון למפרע ודוקא ב' עם האחד אבל אם בירכו ב' אין השלישי יכול לזמן עמהם וכ"כ הרשב"א ז"ל: ובפרק הנזכר גבי הא דא"ר הונא ג' שבאו מג' חבורות אינם רשאים ליחלק כתב שלפי גירסתו של רבינו האיי הא דאמרינן דאינהו נפקי בזימון דידיה היינו היכא דלא יצא הג' ידי זימון אבל היכא דנפק ידי זימון כגון שנצטרף עם שנים שבאו משתי חבורות אחרות וזימנו יחד פרח זימון מבני חבורתו ולא נפקי תו בזימון דידיה וכתבתי בס"ס שקודם זה:

סעיף קטן ב

ושלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק וכו' בר"פ שלשה שאכלו (ברכות מה:) א"ר דימי בר יוסף אמר רב ג' שאכלו כאחד ויצא אחד מהם לשוק קוראים לו ומזמנין עליו אמר אביי והוא דקרו ליה ועני אמר מר זוטרא ולא אמרן אלא בג' אבל בי' עד דניתי מ"ט כיון דבעי לאדכורי שם שמים בציר מי' לאו אורח ארעא פירש"י והוא דקרו ליה ועני. שסמוך הוא אצלם ועני ברוך הוא: לא אמרן. דלא צריך למיתי לגבייהו אלא ג' אבל י' שיצטרפו משום הזכרת השם עד דאתי גבייהו והרא"ש כתב והוא דקרו ליה ועני צריך להודיעו שיתכוין שיצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת זימון וכ"כ ה"ר יונה ז"ל: וכתב הרשב"א בשם רבינו האיי שאמר משם רבוותא דהא דקוראין לו ומברכין עליו ה"מ כגון שפתחו של בית לשוק והוא יושב כנגדו קוראים לו ושומע קולן ומזמנין: וכתב ה"ר יונה גבי הא דאמר רב הונא שלשה בני אדם שבאו מג' חבורות אינם רשאים ליחלק דהא דקרו ליה ועני אינו יוצא מזימון שלא נתכוין לצאת אלא שקראו אותו האחרים כדי לפטור עצמן ואע"ג דאמרינן שלשה שאכלו אחד מפסיק לב' ונפטרו שלשתן מזימון זהו מפני שעומד עמהם אבל בכאן שאיני עומד עמהן אע"פ שהאחרים נפטרין עמו בזימון הוא עצמו לא יצא ידי מצות זימון אבל הרמב"ם כ' בפ"ה שהוא יוצא י"ח זימון:

סעיף קטן ג

שלשה שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון וכו' בר"פ ג' שאכלו (מו.) תני חדא ברה"מ ב' וג' ותניא אידך ג' וד' וכתב הרי"ף דה"פ שנים וג' שאכלו ואין א' מהם יודע לברך ברה"מ כולה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והב' יודע השניה והשלישית ואינו יודע הברכה ראשונה או שאחד יודע לברך ברכה ראשונה ואחד יודע לברך ברכה שנייה ואחד יודע לברך ברכה שלישית חייבים בברה"מ לפי שאפשר לברך כל אחד ואחד מהם ברכה אחת שהוא יודע ונמצאת ברה"מ משנים מהם או משלשתם והוכיח כן מהירושלמי אע"פ שרש"י פי' בענין אחר כבר הסכימו התוס' וה"ר יונה והרשב"א שפירושו של הרי"ף הוא הנכון וכ"נ מדברי הרא"ש ג"כ. וכתבו התוספות אבל לחצאין אין לברך אם האחד אינו יודע כי אם חצי הברכה. וכתב הרי"ף דבירוש' מותיב לר"נ דאמר ברכת זימון אינה אלא נברך שאכלנו משלו לבד מדתניא ב' וג' שאכלו חייבים בבה"מ הא ארבעה לא ואם איתא דברכת הזימון עד נברך הוה אמר ארבעה ופריק אשכח תנא תני ארבעה ואנא דאמרי כוותיה ואי תימא זו הטוב והמטיב שניא היא דא"ר הונא הטוב והמטיב משניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו ופירש הוא ז"ל דה"ק וא"ת הך תנא דתני ארבעה משום הטוב והמטיב הוא דתנא הכי דמצי אמר לה גברא רביעאה לית לך למימר הכי דברכת הטוב והמטיב דרבנן היא ולא מני לה תנא בהדי דאורייתא דא"ר הונא וכו' על כרחך משמע מהכא שאין ברכת הטוב והמטיב מעכבת שאף ע"פ שאין שום אחד מהם יודע אותה יכולין לזמן ולכן רבינו לא הזכיר שיודעים ברכה רביעית כלל אע"ג דבגמרא דידן אמרו דר"נ מצי לתרץ לטעמיה הא דתניא שנים ושלשה דבפועלים עסקינן דאינם מברכין לאחר המזון אלא שתי ברכות כלומר ועם נברך הם שלשה ואע"פ שהירושלמי כחולק בזה עם תלמודא דידן מ"מ במה שאפשר שהם שוים שפיר איכא להוכיח מהירושלמי פירוש דברי הבבלי:

סימן קצה

סעיף קטן א

שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד וכו' משנה בפרק שלשה שאכלו (ברכות נ.) שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואות אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן ובגמ' שם תנא אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן וכתב הרא"ש לא מיבעיא שתי חבורות שאכלו בבית אחד אלא אפילו בשני בתים שאין רואים אלו את אלו השמש מצרפן וכן פר"ח דאורחא דמילתא נקט מתניתין שתי חבורות אוכלות בבית אחד והוא הדין בב' בתים וכן פי' בה"ג וכן משמע בירוש' ר'

יונה ור' אבא בר זמינא בשם ר' זירא לשני בתים נצרכה א"ר יונה והוא שנכנסו משעה ראשונה ע"מ כן אילין בי נשייא מה את עבדת לון כבית א' או כשני בתים אם היה דרכן לעבור אלו לאלו מזמן ואם לאו אינו מזמן ר' ברכיה מוקי אמורא אתרעא מיצעא דבי מדרשא והוא מזמן על אילין ועל אילין עכ"ל וכ"כ ג"כ התוספות והר"י והרשב"א דאפילו בשני בתים נמי מצטרפין ומדברי כולם משמע דבין ברואין אלו את אלו בין ע"י שמש מצטרפין אע"פ שהם בב' בתים ומיהו כתב הר"י שאם רה"ר מפסקת ביניהם נראה שאינם מצטרפין בשום ענין. ור"י כתב דאפילו שתיהן בבית אחד צריך שיעמוד המברך במקום אמצעי שישמעו כולם ונראה שהוא מפרש כן על מה שאמרו בירוש' ר' ברכיה מוקי אמורא אתרעא וכו' ובסמוך יתבאר. וכתב הרשב"א דהא דאיתא בירוש' א"ר יונה והוא שנכנסו שעה ראשונה ע"מ כן נראה דאפילו לשתי חבורות שהיו בבית אחד נמי קאמר דדוקא כשנכנסו משעה ראשונה לכך דה"ל כהסיבו יחד וכ"כ הראב"ד ז"ל וכ"מ לכאורה מדברי רבינו ואע"פ שהרשב"א כתב על זה ומכאן שאפילו לברכת הזימון בעינן הסיבה אבל ראיתי לגדולי המפרשים שפירשו דברכת הזימון אינה צריכה הסיבה ע"כ וא"כ לפי מסקנת הרא"ש שכתב רבינו בסימן קצ"ג שאע"פ שלא בירכו ברכת המוציא ביחד נקבעו לזימון בשתי חבורות נמי לא בעינן שיכנסו מתחלה ע"מ להצטרף יחד וא"כ לא ה"ל לרבינו לכתוב סתם וכגון שנכנסו מתחלה להצטרף יחד אפשר שהוא סובר שיש לחלק בין צירוף דחבורה אחת לצירוף דשתי חבורות ומיהו אפשר שמ"ש רבינו וכגון שנכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד לא קאי אלא לצירוף שני בתים ע"י ראייה או ע"י צירוף שמש דשתי חבורות בבית אחד אע"פ שלא נכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד מצטרפין וכ"נ מפשט הירוש': וכתבו התוס' דכל היכא שמצטרפין ב' חבורות צריך שישמעו בה"מ מפי המברך. וגם הרמב"ם כתב בפ"ה גבי צירוף ב' חבורות והוא שישמעו שתיהן כל דברי המברך בביאור. ונראה שטעמם מדגרסינן בס"פ שלשה שאכלו (ברכות נ.) אמר רבא כי אכלינן ריפתא בי ר"ג מברכין תלתא תלתא וכו' וניפקו בברכתא דר"ג איידי דאוושי כ"ע לא שמעי ומשום דבב' חבורות אוושי טובא כתבוה לגבי שתי חבורות אבל אה"נ דבחבורה אחת נמי צריך שישמעו מפי המברך וכבר כתבתי בסי' קצ"ג שנ"ל דבה"מ לאו דוקא דא"צ שישמעו מפי המברך אלא ברכת הזימון לבד אבל בה"מ יברך כל אחד לעצמו וש"ד:

סעיף קטן ב

כתב א"א ז"ל בני החופה שלא היו מספיקים כולם לאכול בבית עם החתן וכו' בפ"ה דסוכה אבל הגהות מיימון כתבו בפ"ב מהל' ברכות בשם סמ"ג שריצב"א הורה לברך

ברכת חתנים בבתים הפתוחים לבית שכילת חתנים שם ע"י צירוף שמש ואע"פ שאין שתי החבורות יכולות לראות ולשמוע המברך עכ"ל. משמע דכשאין שמש מצרפן אינם מברכים ברכת חתנים ולענין הלכה נראה לסמוך על הרא"ש ז"ל:

סימן קצו

סעיף קטן א

אכל טבל אין מזמנין עליו משנה בפ' ג' שאכלו (מה.) ובגמ' אוקימנא בטבל טבול דרבנן כגון שזרעו בעציץ שאינו נקוב וכתב הרשב"א בשם הראב"ד דמינה שמעינן דאלו שאין מפרישין חלת האור מעיסתן אע"פ שאינה אלא מדרבנן אין זימון ביניהם:

סעיף קטן ב

כתב הרמב"ם ז"ל שאין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף וכן על כל דבר של איסור ואפילו איסור דרבנן והראב"ד השיג עליו וכתב שלא אמרו אלא אין מזמנין עליו וכו' בפ"א מהלכות ברכות והרא"ש כתב בר"פ ג' שאכלו שנ"ל כדברי הראב"ד מדאמרינן בפ"ק דסנהדרין (ו:) ובפרק הגוזל (בבא קמא צד.) הרי שגזל סאה חטים טחנה אפאה והפריש ממנה חלה אין זה מברך אלא מנאץ אלמא שחייב לברך אלא שברכתו הוא ניאוץ ע"כ ולא ידעתי למה דחה דברי הרמב"ם בכך דהא גרסינן בירושלמי פ"ק דמסכת חלה תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר אושעיא על שם ובוצע ברך נאץ ה' הדא דאמרה בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו רבי יוסי אומר אין עבירה מצוה א"ר אילא אלה המצות אם עשיתן כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינם מצות. ומשמע דלרבי יוסי ורבי אילא בסוף נמי אינו מברך על מצה גזולה. ואין לדחות ולומר דאדרבה משם ראיה דטעמא דמצת מצוה היא הא לאו הכי שפיר מברך עליה דהא איכא למימר דבה"מ נמי מצוה היא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת והא דנקט מצה להודיעך כחו דר' אושעיא דאע"ג דאיכא נמי מצות מצה מברך בסוף. וההיא דהרי שגזל חטים וכו' נמי כדברי הרמב"ם דייקא לפום נוסחי דידן שכתוב בהם כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ דמשמע דמתמה כיצד אפשר שיברך והלא אם היה מברך אינו אלא מנאץ הלכך לא יברך. וגם לפי נוסחת הרא"ש יש לפרש דה"ק אם בא לברך אין זה מברך אלא מנאץ הילכך לא יברך ועוד דבהדיא תניא בתוספתא דמסכת דמאי פ"ב כיוצא בו לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין את האדם דבר שהוא אסור לו ועל כולן אין מברכין עליהן ואין מזמנין עליהן ואין עונין אחריהן אמן וגם מדברי רש"י בפירוש משנה קמייתא דפרק שלשה שאכלו משמע דס"ל שאין מברכין על דבר איסור וכן נראה שהיא דעת ה"ר יונה וגם הרשב"א סובר כן והביא ראיה מדתנן במסכת

דמאי פ"א הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו אלמא דמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו ודוחק הוא לומר דמברכין כדי נקטיה ואגב גררא דמזמנין עד כאן וכן הלכה: האוכל דבר איסור במקום סכנה כ' רבינו ירוחם בשם הרמ"ה שאינו מברך עליו ול"נ דמודה הרמב"ם דכל כה"ג מברך עליו ואכתבנו בסימן ר"ד בס"ד:

סעיף קטן ג

כתב רשב"ם ג' שאכלו כאחת אחד נזהר מפת עכו"ם ואחד אינו נזהר וכו' כל זה כתבו התוספות והר"י והרא"ש והרשב"א והמרדכי בר"פ שלשה שאכלו וטעמא מדתניא בריש ערכין (ד.) הכל מצטרפין לזימון כהנים ולוים וישראלים ואמרינן עלה בגמרא פשיטא לא צריכא דכהנים אכלי תרומה וקדשים וזר אכיל חולין מ"ד כיון דזר לא אכיל תרומה וקדשים לא מצטרף קמ"ל כיון דכהן מצי אכיל חולין ש"ד ולמדו משם לענין א' נזהר מפת עכו"ם ואחד אינו נזהר ונראה שג"כ יש ללמוד משם היה א' מהם מודר הנאה מן השנים שמצטרפין דנהי דהוא אינו ראוי לאכול עמהם הם ראויים לאכול עמו וכ"כ התוספות והרשב"א: והטעם שאם כולם מודרים הנייה זה מזה אינם מצטרפין פשוט שהוא משום דליכא חד מינייהו דמצי אכול מדחבריה דהא התם טעמא דמצטרפין הוא משום דכהני מצי אכלי חולין הא לאו הכי אלא דהני לא מצי אכלי תרומה וקדשים והני לא מצי אכלי חולין לא מצטרפי והוא הדין נמי אם כהנים וזר אוכלים כאחד והכהנים אוכלים חלה והזר אוכל פת עכו"ם והכהנים נזהרים מפת עכו"ם שאינם מצטרפין וכ"כ הגהות מיימוניות והמרדכי וטעמא דלא מהני מה שיכולים לישאל על נדרם נראה לי משום דא"כ כי כהנים אכלי תרומה אמאי מהדר אטעמא דכהנים מצי אכלי חולין תיפוק ליה דזר נמי מצי אכיל תרומה אי מתשיל עלה אלמא דכיון דמחוסר שאלה לא הוי ראוי לאכילה והילכך אי לאו דכהני מצי אכלי חולין לא היה מצטרף: האגור כתב שי"א שאפילו אם הזהיר מפת עכו"ם היה כהן והיה אוכל חלות או תרומות ושאינו נזהר היה אוכל פת עכו"ם שאין אחד יכול לאכול פת עם חבירו אפ"ה מצטרפין לזימון לפי שאם יזדמן להם בסעודתן פת חולין של ישראל שניהם יכולים לאכול יחד והוא מדברי שבלי הלקט ודברים בטלים הם מההיא דערכין שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ד

עד כמה מזמנין וכו' משנה בפרק ג' שאכלו (מה.):

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן לענין יחיד אינו מברך ג' ברכות אלא עד כזית כבר נתבאר בסימן קפ"ד:

סימן קצז

סעיף קטן א

שנים שאכלו ובא ג' להצטרף עמהם וכו' בפרק שלשה שאכלו (ברכות מז.) רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חייא הוה קא מסרהב ואכיל כלומר ממהר לאכול כדי להצטרף לזימון א"ל רב מאי דעתיך לאיצטרופי בהדן אנן אכלינן לן אמר ליה שמואל אילו מייתי לי ארדיליא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן וכתב הרי"ף אלמא כל היכא דאי מייתי להו מידי מצי למיכל מיניה מצטרף בהדייהו וכן הלכה וכן פסק הרמב"ם בפ"ה. והתוספות כתבו משמע דכן הלכה דרב נמי לא פליג אבל אם אמרו הב לן ונבריך שהסיחו דעתם מלאכול אין שלישי מצטרף עמהם וכ"כ הרא"ש והרשב"א ז"ל: כתוב בתשובת הרשב"א בפ' כל הבשר (חולין קו.) ר' אמי ור' אסי הוו יתבי אתא ר' ירמיה גבייהו ולא יהבו ליה אמר מדלא יהבו לי ש"מ אין מזמנין לפירות מכאן פסק הר"ם בב' שאכלו ובא א' חייבים ליתן לו כדי שיזמנו עמו:

סעיף קטן ב

אמר רב יהודה בר שילת משמיה דרב תשעה שאכלו דגן ואחד ירק וכו' שם (מח.) וכתבו התוספות שאע"פ שלא אכל אלא שתה שכר יכול לומר שאכלנו משלו דשתייה בכלל אכילה ע"כ:

סעיף קטן ג

ונראה שזה שאמרו אם שתה כוס א' מצטרף היינו מאיזה משקה שיהיה חוץ מן המים דלא זייני כדאיתא בר"פ בכל מערבין (עירובין כז.): וכתב הרמב"ם בפ"ה דאע"ג דאוכל ירק מצטרף צריך שיהיה המברך אחד מאוכלי הפת:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל ששה לא (שם) ששה ודאי לא מיבעיא לי א"ל רבי ירמיה שפיר עבדת דלא איבעיא לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא ה"נ איכא רובא ואיהו סבר רובא דמינכר בעי ופירש"י ואיהו סבר. ר' זירא שהיה קובל ומתחרט על שלא שאל על הששה סבר דילמא רובא דמינכר שפיר בעינן דליכול דגן ואי בעי מיניה ששה לא היה מתיר והפוסקים כולם פסקו דרובא דמינכר בעינן ואם כדברי רש"י כיון דר' ירמיה פשיטא ליה ור' זירא מספקא ליה לא הוה להו למשבק פשיטותיה דר' ירמיה משום ספיקיה דר' זירא לפיכך נ"ל שהם מפרשים דכי אמרינן ואיהו סבר רובא דמינכר בעינן לא בתורת ספק אמר כן כדפי' רש"י אלא דקושטא דמילתא דהכי ס"ל ומש"ה לא איבעיא ליה. ומצאתי לאגור שכתב בשם א"ז ששה אוכלים וד' מצטרפים בירק ע"כ. ונראה שהוא מפרש כפירוש רש"י ופוסק כפשיטותיה דרבי ירמיה ולענין הלכה פשיטא דלא חיישינן

לדברי א"ז דיחידאה הוא: וכתב המרדכי שאם שותה להצטרף צריך שישתה רביעית ואם אוכל להצטרף צריך שיאכל כזית וכ' הכלבו א"ד דלענין זימון ג' הוא דבעינן כזית לדעת המצריכין לג' שיאכלו פת אבל לזימון י' דסגי בירק או בשתייה לא בעינן כזית אותם שהם שם יתירים על השבעה ואיכא נמי למימר דהתם נמי דפת לא בעינן מיהו כזית ירק או רביעית יין בעינן:

סעיף קטן ה

כתב אחי ה"ר יחיאל שאלתי לא"א ז"ל אם המצטרף נפטר מברכה אחרונה וכו' והשיבני דלא והטעם נ"ל שהוא מדאסיקנא דדברים הבאים לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם דהמוציא ובה"מ אין פוטרים אלא מה שאוכלים בתוך עיקר הסעודה ואם התם שאכל פת בקבע כשסילק ידו מן הפת ואכל פירות אין בה"מ פוטרתו זה שלא אכל פת כלל לכ"ש שלא תפטרנו בה"מ וכ"כ הרשב"א בפרק שלשה שאכלו גבי הא דאמרינן (שם) אבל להוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן כתב דאפשר שהמצטרף אינו יוצא ידי ברכתו בברכה דידהו אלא לזימון לחוד הוא דמצטרף וחוזר ומברך ברכתו לעצמו דומיא דיוצא לשוק שקוראין לו ומזמנין עליו והולך לו וחוזר ומברך לעצמו אבל דשמעון בן שטח קשה לי ושמא שמעון בן שטח אף בזו לגרמיה הוא דעבד דס"ל דג' פוטר מעין ג' וא"כ שאני יין דמיזן זיין וכענין שאמרו גבי תמרי בספ"ק (יב) דאפילו אמר הזן את הכל יצא דתמרי נמי מיזן זייני:

סעיף קטן ו

כתב הרי"ף דוקא לאיצטרופי לי' אבל לג' אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן בפרק ג' שאכלו וכתב הרא"ש ולא ידענא מנא ליה וקשה לדבריו דלעיל בריש פירקין פסקינן הלכתא כמר זוטרא דמחמיר בי' טפי מבג' ונוכל לדחוק ולומר דהתם בעי הסיבה צריך שישבו י' כאחד ובענין אחר לא שריא שכינה אבל הכא לענין ג' שהם מועטים צריך שיאכלו כולם מיהו סוגיא דשמעתין לא משמע הכי דמשמע דלא בעינן שיאכל כזית דגן אלא להוציא את הרבים י"ח וכ"כ ה"ר יונה אבל הרשב"א כתב דכדברי הרי"ף איתא בהדיא בירושלמי דפירקין דגרסי' התם ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן לעולם אין מזמנין עד שיאכל כזית דגן והא תניא ב' פת ואחד ירק מזמנין מתניתא דרשב"ג היא פי' דאמר בברייתא דבסמוך עלה והיסב עמהם אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרפין וס"ל דלית הלכתא כרשב"ג דרבנן פליגי עליה ולית הלכתא כוותיה אבל בתוספות אמרו דאפילו לג' מצטרף עכ"ל. וז"ל התוספות יש שרוצים לומר דהיינו דוקא לזימון עשרה אבל לג' לא מצטרפין אלא באכילת דגן ומיהו בירושלמי תני ב' שאכלו פת ואחד ירק מזמנין וכ"פ ר"י והשר מקוצי מפרש דאין הלכה כאותה

ברייתא דירושלמי חדא שהרי מסיק עלה התם מתניתא כרשב"ג כלומר ורבנן פליגי עליה ואין הלכה כיחיד ועוד דא"כ קשה דר' יוחנן אדר' יוחנן דהכא א"ר יוחנן דלעולם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן הא מצטרף שפיר אפילו לא טעם אלא שתה כעובדא דשמעון בן שטח ובירושלמי קאמר ר' יוחנן לעולם אין מזמנין עד שיאכל כזית ומשמע אפילו מצטרף אלא ש"מ כאן בעשרה ובירושלמי איירי בזימון ג'. וגם סמ"ג כתב שלשון הירושלמי מסייע להרי"ף הך מתניתא כרשב"ג דמזמנין מכלל דחכמים חולקים עליו וכתב סמ"ק שנהגו העולם להצטרף ודעת הרמב"ם בפ"ה כדעת הרי"ף ומאחר ששניהם מסכימים לדעת אחת והרשב"א סבר כוותייהו והירושלמי מסייע להו הכי נקטינן. וכתב הכלבו ואפשר לומר שאם אכל תבשיל של דייסא או שאר מעשה קדירה יהיה נחשב ככזית דגן אך הרמב"ם כתב בפירוש בג' צריך שיאכל כל אחד ואחד מהם כזית פת. ובהגהות כתוב שהר"מ היה נזהר כשהיה אוכל ואחר עמו שלא היה נותן לאדם הבא אליהם לשתות אם לא שהיה יכול להזקיקו ליטול ידיו ולאכול עמהם כזית דגן לאפוקי נפשיה מפלוגתא ואם אירע שנתן לאדם לשתות ולא רצה לאכול עמו כזית דגן וגם לא מצא אחר שיאכל עמו אז היה סומך על דברי התוספות והיה מזמן על השותה עכ"ל ודבריו נכונים הם:

סעיף קטן ז

ודוקא לאיצטרופי אבל להוציא אחרים אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן כך היא מסקנא דגמרא בפרק שלשה שאכלו (שם) וכתב הרא"ש אבל שתייה ולא ירק לא מהני דבעי אכילה דבר שראוי לומר עליו ג' ברכות או שמא ברכה אחת מעין ג' ש"ד מדנקט כזית דגן ולא נקט כזית פת וטעמא כיון דאיכא אכילה ואיכא ברכה דאורייתא ש"ד עכ"ל אבל מדברי הרמב"ם בפ"ה נראה דפת דוקא בעינן. וכתב הרוקח זית קטן מאגוז דמשמע בשילהי המוציא יין (שבת פא.) אבל נרא' כזית גדול בעינן מדאמרינן פרק כיצד מברכין (ברכות לח:) גבי ר' יוחנן אכל כזית מליח וכן משמע בכריתות פרק אמרו לו (כריתות יד.).

סעיף קטן ח

כתב בה"ג שמי שאכל כזית דגן אינו מוציא וכו' כ"כ הרא"ש בפ' ג' שאכלו וז"ל כתב בה"ג דמי שאכל כזית דגן אינו מוציא אלא אותם שאכלו שיעורא דרבנן וליתא דהא ינאי וחביריו אכלו כדי שביעה ולכ"ע אם אכל שמעון בן שטח כזית היה מוציאן ואע"פ שהם אכלו שיעורא דאורייתא והוא לא אכל אלא שיעורא דרבנן מוציא משום דאפי' לא אכל כלל יכול להוציאן כדאמרינן בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כט.) כל הברכות כולם אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין וטעמא משום דכל ישראל ערבים

זה לזה ומיהו ברכת הלחם ויין שרוצים ליהנות מן העוה"ז ואסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה אינו מוציא אא"כ צריך לה המברך אבל קידוש וברכת המצה אינם אלא מצוה מוציא אע"פ שיצא וה"ה בה"מ וא"צ כזית דגן אלא שיוכל לומר שאכלנו אבל להוציא אותם שנתחייבו מן התורה יכול להוציאם אפילו בלא אכילה אבל בירושלמי פ' מי שמתו גרסינן כל מצות שאדם פטור בהם מוציא את הרבים י"ח חוץ מבה"מ והא תנינן כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח הא חייב מוציא אמר ר' אלעאי שאני בה"מ דכתיב בה ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא מברך ואפשר דמדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא ומצוה מן המובחר אם כולם יודעים לברך שיברך אותו שאכל כדי שביעה ואם אינם יודעים לברך יברך מי שאכל כזית להוציא את אותם שאכלו כדי שביעה עכ"ל. וגם התוספות והרשב"א דחו דברי בה"ג והעלו דאפילו לא אכל אלא כזית מוציא למי שאכל כדי שביעה. וה"ר יונה כתב שתי הסברות ולא הכריע ודברי הרמב"ם בספ"ה נוטים לדעת בה"ג וכ"נ ממה שהשיב לחכמי לוני"ל על זה: ונראה דלא אמר בה"ג שאם לא אכל אלא כזית אינו מוציא מי שאכל כדי שביעה אלא כשהאחרים יוצאין בברכתו של זה אבל אם אינם יוצאים בברכתו של זה אלא כל אחד ואחד מברך לעצמו אע"פ שזה שלא אכל אלא כזית הוא אומר ברכת זימון לית לן בה: אם אשה או קטן מוציאים את אחרים י"ח בה"מ כתב רבינו בסימן קפ"ו: כתב המרדכי בפרק ג' שאכלו בשם ס"י אחרי דקי"ל כר"מ דאמר כזית דאורייי' א"כ דקי"ל ושבעת זו שתייה א"כ לא מיחייב מדאורייתא אלא א"כ שתה אם הוא צריך לשתות אבל אם א"צ לא אמרה תורה שישתה אלא לתיאבון והלכך מי שאכל ולא שתה לא מצי להוציא אחרים י"ח שאכלו ושתו דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ע"כ וכ"כ הכלבו ושבלי הלקט ואינו נכון בעיני שהרי כתבו התוס' בפ' ג' שאכלו (מט:) דקראי אסמכתא בעלמא נינהו והביאו כמה ראיות לדבר ועוד דאפי' למי שסובר דקרא לאו אסמכתא הוא אלא כזית דאורייתא ושבעת זו שתייה מנא ליה דברכת אכילה תליא בשתייה דילמא ה"ק קרא כשתאכל או כשתשתה תברך את ה' אלהיך וכן דעת כל הפוסקים שלא כתבו סברא זו והכי נקטינן דאכל ולא שתה אע"פ שהיה מתאוה לשתות מוציא את אחרים י"ח: אם גר היה יכול להוציא אחרים י"ח בבה"מ כתב רבינו בסימן קצ"ט:

סימן קצח

סעיף קטן א

שלשה שאכלו והם מברכים ונכנס אחד שלא אכל וכו' בריש פרק ג' שאכלו (מה.) בא ומצאן כשהם מברכים מהו אומר אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר

עונה אמן ולא פליגי הא דאשכחינהו דקא אמרי נברך הא דאשכחינהו דקא אמרי ברוך אשכחינהו דקא אמרי נברך אומר ברוך ומבורך אשכחינהו דקא אמרי ברוך עונה אמן וכתבו התוס' וה"ר יונה והרא"ש בשם בה"ג שאומר ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם הם עשרה אומר ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד: ומ"ש וכן בכל ברכות שאדם שומע וכו' מדברי בה"ג הוא וכ"כ סמ"ג ויתבאר בסימן רט"ו:

סימן קצט

סעיף קטן א
שמש שאכל כזית מזמנין עליו והכותי אם הוא חבר מזמנין עליו בפרק שלשה שאכלו (ברכות מה.) השמש שאכל כזית והכותי מזמנין עליהם ובגמרא (מז:) שמש פשיטא מהו דתימא שמש לא קבע כלומר אין לו קביעות לפי שהולך ובא קמ"ל ואכותי פריך אמאי לא יהא אלא עם הארץ אמר אביי בכותי חבר:

סעיף קטן ב
ומ"ש בשם הרי"ף שהאידנא הם עכו"ם גמורים כ"כ ג"כ הרא"ש והוא פשוט בגמ' פ"ק דחולין (ו.):

סעיף קטן ג
תניא ע"ה אין מזמנין עליו בפרק שלשה שאכלו שם.

סעיף קטן ד
ומ"ש והאידנא אומר ר"י שמזמנין על ע"ה וכו' כן כתב שם התוספות והרא"ש ז"ל גם בפרק חומר בקודש (חגיגה כב.) כ"כ התוס'.

סעיף קטן ה
עו"ג אין מזמנים עליו ואפי' גר שמל ולא טבל וכו' פשוט בפ' ג' שאכלו שם:

סעיף קטן ו
וכן האונן בחול שהוא פטור מלברך אין מזמנין עליו בפ' ואלו מגלחין (מועד קטן כג.):

סעיף קטן ז
ור"ת לא היה מניח אפי' לגר גמור בא"י לברך בה"מ וכו' זה פשוט דקאי למ"ש עכו"ם אין מזמנין עליו ואפי' גר שמל ולא טבל ונכנס דין האונן בין הדבקים: ומ"ש רבינו בשם רבינו תם שלא היה מניח לגר בא"י לברך בה"מ וכו' ור"י כתב שיכול לברך שיכול לומר לאבותינו וכו' הכל בתוספות פרק המוכר את הספינה (בבא בתרא פא.) גמ' הקונה ב' אילנות בתוך של חבירו. וכ"כ בהגהות מיימון פ"ח מהלכות תפלה וברוקח וכתב האגור ר"ת לא היה מניח לגר בא"י לברך בה"מ ר"ל להוציא אחרים וכך הוא בתוס' ר"ת לא היה מניח לגר בא"י לברך ברכת הזימון ונראה שהטעם משום דכשמברך לעצמו יחסר מהברכות אותם תיבות אבל כשמברך לאחרים אם לא יאמר אותם תיבות נמצא

לגבי דידהו משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. ונראה דאם אחר שענו ברכת זימון בירך כל אחד ברכת המזון לעצמו ש"ד אפילו לר"ת ולא בא למעט אלא היכא שהם יוצאים בברכת המזון שאומר הגר ונראה שלזה נתכוין האגור במ"ש רוצה לומר להוציא אחרים וכבר כתבתי בסימן נ"ג שדעת הרמב"ן והרמב"ם והרשב"א והר"ן ז"ל כדעת ר"י והכי נקטינן:

סעיף קטן ח
נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם משנה בפ"ג שאכלו (מה.)

סעיף קטן ט
ת"ר נשים מזמנות לעצמן וכו' שם בראש הפרק ומפרש בגמרא טעמא דנשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין משום פריצותא וע"ש ברש"י:

סעיף קטן י
ומ"ש רבינו שי"מ לקיים המנהג דקאמר נשים מזמנות לעצמן פירוש אם רצו אבל חובה ליכא כ"כ שם התוס'. והרא"ש דחה דברי האומרים כן מדתניא (ערכין ג.) הכל חייבים בזימון וכן הכריע ה"ר יונה ג"כ שהן חייבות בזימון: סמ"ג כתב גרסינן בפ"ק דערכין הכל חייבין בזימון לאיתויי נשים דתניא נשים מזמנות לעצמן ותימה דבריש פרק שלשה שאכלו מסיק דנשים מזמנות לעצמן רשות ואומר ר"י דלעצמן דוקא רשות אבל כשאוכלות עם האנשים חייבות ויוצאות בזימון שלנו ואינן מברכות לעצמן:

סעיף קטן יא
ומ"ש שה"ר יהודה כהן היה מורה הלכה למעשה להצטרף אשה לזימון כ"כ שם המרדכי בשם רבינו שמחה וכתב האגור שלא ראה ולא שמע מעולם מקום שנוהגים בו כן.

סעיף קטן יב
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ה ואע"פ שדבריו כדברי המשנה והברייתא שכתב רבינו בסמוך רצה רבינו לכתוב דבריו כדי ללמוד דאין מזמנין בשם וגם ללמוד דין האנדרוגינוס והטומטום לענין זימון והטעם שאין מזמנין בשם דהוי דבר שבקדושה וכל דבר שבקדושה לא יהא אלא בי' אנשים גדולים ובני חורין:

סעיף קטן יג
ומ"ש דאנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לאנשים ולא לנשים וטומטום אינו מזמן כלל הכי תניא בפרק ראהו ב"ד לענין תקיעת שופר וטעמא משום דאנדרוגינוס הוי בריה בפני עצמו הלכך למינו מיהא מזמן וטעם הטומטום שאינו מזמן אפילו עם מינו משום דאיכא למיחש שמא ימצא זה זכר והללו נקבות או איפכא: ואהא דתני נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם כתב הר"י בשם רש"י דנשים אין מצטרפות לזימון אפי' עם בעליהן מפני שאין חבורתן נאה ומשמע לכאורה שאע"פ שיש ג' אנשים אין הנשים

מצטרפות עמהן לזימון אבל הר"ן כתב בפ"ב דמגילה גבי ההיא דתנן הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן דמשמע שהנשים מוציאות את האנשים י"ח מגילה וי"א שאע"פ שמוציאות אינן מצטרפות למנין י' למאן דמצריך י' במגילה כדאשכחן בענין ברה"מ דאע"ג דנשים מזמנות לעצמן אפ"ה אינן מצטרפות לזמן עם האנשים משום פריצותא וא"א דהתם הוא שאינן מוציאות אנשים בברכתן אבל כאן היאך אפשר שמוציאות אנשים ידי קריאה ואין מצטרפות עמהם למנין אלא ודאי מצטרפות וכ"ת אמאי לא חיישינן הכא לפריצותא כי היכי דחיישינן התם אפשר לומר דשאני הכא דע"י צירוף אין שינוי במטבע ברכה אבל זימון דהוי שינוי במטבע ברה"מ וכיון שניכר צירופן עם אנשים איכא למיחש לפריצותא אבל כאן במגילה אין צירופן ניכר שכן דרך קריאתה ליחיד כרבים וכיון דאין צירופן ניכר מותר ודכוותיה נמי בבה"מ היכא דאיכא תלתא בר מנשים מצטרפין אף הנשים עמהם משום דהשתא אין צירופן ניכר עמהם כלל עכ"ל. וגם הרא"ש כ' בתשובה (כלל ד' סימן ט"ז) דנשים יוצאות בזימון של אנשים כיון שמסובין יחד דנשים מזמנות לעצמן כ"ש שיוצאות בזימון של אנשים וכ"כ סמ"ג בשם ר"י וכתבתיו בסמוך:

סעיף קטן יד

אמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו בפרק שלשה שאכלו (ברכות מט.): ומ"ש רבינו וכ"כ הר"ם שמצטרף בין לג' בין לי' שיעורו כך וכ"כ הרמב"ם כדברי הרי"ף וכתב עוד שמצטרף בין לג' בין לי' לאפוקי מהר"פ שמחלק ביניהם:

סעיף קטן טו

ומ"ש הרי"ף בן ט' או י' נראה דלאו דוקא שהרי הרמב"ם כתב בן ז' או ח' ולא משמע דפליגי בהכי אלא ודאי כל תינוק שיודע למי מברכין מזמנין עליו והוא שהגיע לעונת הפעוטות דהיינו בן ז' או ח' כל חד וחד לפום חורפיה אבל קטן ביותר שלמדוהו למי מברכין אין מזמנין עליו שאע"פ שהוא משיב כששואלין אותו למי מברכין אין לסמוך עליו כיון שהוא קטן ביותר ומ"מ היכא שמעצמו יודע להשיב למי מברכין אפשר שאע"פ שהוא קטן ביותר מזמנין עליו אבל מצאתי להרשב"א שכתב על דברי הרי"ף ובן י' ובן ט' נראה מפני שהוא זמן חינוכו עכ"ל ולפ"ז גם בן ז' ובן ח' דנקט הרמב"ם משום דזמן חינוכו הוא אבל בציר מהכי אע"פ שהוא יודע מעצמו למי מברכין אין מזמנין עליו. וכ"כ הריב"ש בתשובה שאפילו לדברי המתירין לעשות קטן סניף צריך שיהא בו דעת ויודע למי מברכין ולמי מתפללין ושיהא בן ט' או בן י' או לכל הפחות גדול מבן שש אבל קטן מבן שש אפילו הוא חריף ויודע למי מברכין ולמי מתפללין אינו כלום שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות והרי הוא כמי שאינו בן דעת עכ"ל:

סעיף קטן טז
ומ"ש רבי' בשם הר"פ ורבי' האיי שמצטרף לי' ולא לג' כן כתב שם התוספות והמרדכי שהוא דעת ר"ת ופירש שהירוש' שכותב רבינו בסמוך מיירי בזימון ג' אבל לזימון י' מצטרף דס"ל לר"ת דזימון בג' חמיר מזימון בי' ומ"מ כתבו שלא רצה ר"ת לעשות מעשה כדבריו וז"ל א"ח כתב הראב"ד דקטן מצטרף לי' ולא לג' וכן בירושלמי מתמה ואומר אם תמן שמזכירין שם שמים עושין אותו סניף כאן שאין מזכירין שם שמים לכ"ש אמר ליה והיינו כלומר היא הנותנת תמן ע"י שמזכיר עושין אותו סניף כלומר לי' דוחקין עצמן לעשות סניף כדי להוסיף בשבחו של מקום אבל לג' לא איכפת לן עכ"ל: כתב הכלבו ולדעת אלו שמצטרפין אותו לג' דוקא אחד אבל שנים לא דרובא דגדולים בעינן אבל לי' יש מצרפין אפי' ג' קטנים כמו שמצטרפין ג' אוכלי ירק:

סעיף קטן יז
ומ"ש רבינו ויש נוהגים לצרפו ע"י חומש שבידו ואינו מנהג כ"כ שם התוספות והרא"ש והמרדכי שמנהג טעות הוא זה:

סעיף קטן יח
ומ"ש וא"א ז"ל הביא ההיא דירוש' א"ר יוסי כמה זימנין אכלינא וכו' שם וגם הגהות מיימון כתבו בפ"ה בשם ר"י שאין קטן מצטרף אפילו לזימון ג' וכ"ש לי' דחמיר משלשה עד שיביא שתי שערות וכ"כ סמ"ג ולכאורה משמע דסברי דאין מזמנין על הקטן כלל דכיון שכתבו דבעינן שיביא שתי שערות משמע דשערות ממש בעינן ולא שומא וכל שערות שהביא קודם י"ג שנה ויום אחד שומא בעלמא נינהו ותמהני דהא אסיקנא בגמרא דידן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דא"ר נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו והיאך דחו מסקנא דגמרא דידן מפני הירוש' ואע"פ שסמ"ג כ' דמעשה רב מ"מ אינו כדאי לדחות מסקנא דתלמוד ערוך שבידינו. ונראה שהם סוברים דאע"ג דקי"ל כר"נ דאמר קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו מ"מ בעינן שהביא שתי שערות ואם לא הביא שתי שערות אע"פ שיודע למי מברכין אין מזמנין עליו וטעמא דמילתא משום דמקמי הא דר"נ איתמר בגמרא א"ר יוחנן קטן פורח מזמנין עליו תניא נמי הכי קטן שהביא ב' שערות מזמנין עליו ושלא הביא ב' שערות אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן הא גופא קשיא וכו' מאי לאו לאתויי קטן פורח והם סוברים דאפילו את"ל דכי אמרינן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא קאי גם להא דא"ר יוחנן קטן פורח מזמנין עליו מ"מ יש לנו לקיים דברי הברייתא דלא משוינן לר"נ חולק על הברייתא הלכך ע"כ לומר דכי א"ר נחמן דקטן היודע למי מברכין מזמנין עליו היינו דוקא כשהביא שתי שערות כדקתני בברייתא דלא בא ר"נ אלא לפרש דהא דתניא דקטן שהביא שתי שערות

מזמנין עליו היינו דוקא כשיודע למי מברכין והשתא מייתי שפיר ראיה מהירושלמי דירושלמי מפרש מסקנא דגמרא דידן ולישנא דידהו דייק הכי שכתבו אין עושין קטן סניף עד שיביא שתי שערות אלמא דאם הביא שתי שערות אע"ג דקטן הוא מזמנין עליו וכשיודע למי מברכין כדאמר רב נחמן. ולפי זה הא דתניא בברייתא אין מדקדקין בקטן היינו לומר דאע"ג דקי"ל בעלמא דקטן שהביא שתי שערות לא חשיב גדול דהנך שערות שומא בעלמא נינהו לענין צירוף דזימון אין מדקדקין בכך אלא כגדול שהביא ב' שערות חשבינן ליה. ומשמע ששתי שערות הללו צריך שיהיו גדולים כדי לכוף ראשן לעיקרן כדין שתי שערות דגדול ור"י היה ר"ל שאע"פ שאינם גדולים כ"כ כיון שהם פורחים ויוצאים קצת סגי והיינו דאמר קטן פורח מזמנין עליו ואידחו ליה אלא בעינן שערות ארוכים כדי לכוף ראשן לעיקרן ויש להוכיח שהם סוברים כן מדסתמו דבריהם וכתבו עד שיביא שתי שערות משמע דב' שערות ארוכים כמשפטם בעינן וכן נראה מדברי הר"י שכתב פי' אחר בזה והעלה לפי אותו פי' דאין מזמנין על הקטן אלא או בב' שערות או כשיגיע לי"ג וכתב אח"כ והרבה מן החכמים נוהגים ע"פ סברא זו ונזהרים שלא לזמן עם הקטן עד שיכנס בשנת י"ג וסומכין על מה דאמרינן בירושלמי א"ר יוסי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דתחליפא אבא דחלפתא וקמי רבי חנינא בר סיסי חביבי ולא הוו מזמנין עלי עד דאייתינא שתי שערות ע"כ הרי שהוא סובר דהירושלמי בהביא שתי שערות קודם זמנו מיירי וא"כ י"ל שהרא"ש וסמ"ג שסומכים על הירושלמי כך הם מפרשים אותו ואתי שפיר עם מסקנא דגמרא דידן אבל מהר"י קולון כתב בשורש מ"ט שצריך להיות בן י"ג שנה לדברי פוסקים אחרונים כמו ה"ר אשר ז"ל ובנו ה"ר יעקב בטור א"ח וכתב ג"כ שכך כתב ר"י וסמ"ג שאין לעשות פחות מבן י"ג שנה סניף לעשרה ושלכן אין להקל בדבר ואע"פ שלענין סניף לתפלה מיירי התם כיון דהרא"ש משוה ברה"מ לתפלה שהרי כתב אין עושין סניף לעשרה לברה"מ ולתפלה ולשלשה עד שיביא שתי שערות אם בתפלה פירוש עד שיביא שתי שערות הוי שתי שערות כמשפטם דהיינו שיביאם אחר שנעשה בן י"ג ויום אחד הוא הדין לברה"מ בין לי' בין לג' ולפי דבריו יש לתמוה היאך דחה מסקנא דגמרא דידן מפני הירושלמי ע"כ נראה לפרש דבריהם כמו שכתבתי: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן ואע"פ שבסימן נ"ה פסקתי דאין עושין קטן סניף לעשרה שאני התם דדבר שבקדושה הוא אבל הכא אינו אלא זימון בעלמא ואע"ג דבפרק ג' שאכלו משמע איפכא דאמר ריב"ל אע"פ שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לי' נ"ל דלטעמיה אזיל שסובר דאכל בי י' שריא שכינתא ואפילו יש ביניהם קטן המוטל

בעריסה שאין בו דעת דלדבר שבקדישה לא בעינן דעתא אלא שתהא שכינה שורה אבל בזימון בעינן דעתא שהרי המזמן אומר לחביריו שיזדמנו לברך וכל שיש ביניהם מי שאין בו דעת לא שייך זימון אבל לדידן דלדבר שבקדושה אין מצרפין קטן המוטל בעריסה דבר שבקדושה חמיר מזימון מטעמא דפרישית וכן דעת ה"ר יונה שכתב גבי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו דדוקא לענין ברה"מ עושין אותו סניפין אבל לא לקדיש ולקדושה ולברכו וכ"כ מקצת גאונים ע"כ ונראה שזה הוא דעת הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו צירוף דקטן לתפלה ובהדיא כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות תפלה אין עושין בפחות מי' גדולים וכ"כ הריב"ש בתשובה שזהו דעת הרמב"ם משום דס"ל דכי איפסיקא הלכתא כר"נ דאמר קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו דוקא בברכת הזימון הוא. מי שנדוהו על עבירה כתבתי בסימן נ"ה שאין מזמנין עליו:

סימן ר

סעיף קטן א
שלשה שאכלו כאחד אחד מפסיק לשנים וכו' בר"פ שלשה שאכלו (ברכות מה:):

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו בשם רש"י עד שיזמנו עד הזן דהיינו ברכת הזימון יתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ג
ומ"ש חוזר וגומר סעודתו ביארו רבינו בסמוך:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו בשם ה"ר יונה גם הרא"ש כתב דבריו שם ולא הכריע בין פירש"י לפירושו והרשב"א כתב כדברי ה"ר יונה וכמו שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו בשם הראב"ד גם הרא"ש כתב שם דבריו והרשב"א כתב וז"ל אחד מפסיק לשנים שנים אין מפסיקין לאחד נראה דה"פ אחד מפסיק על כרחו לשנים ועונה עמהן ואפילו לא רצה להפסיק והן מזמנין עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם אבל ב' אין מפסיקין לאחד אין חייבין והלכך אין חיוב זימון חל עד שיתרצו להפסיק לברך ואם לא רצו להפסיק וזימן הוא עליהם לא עשה ולא כלום והלכך אם לא רצו להפסיק אף הוא אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שעה שיגמרו השנים ויזמן עליהם שהרי כבר נתחייב הוא בזימון והיאך יברך בלא זימון אבל ראיתי לרב האיי גאון שכתב אם ביקש אחד מהם לצאת אין השנים מפסיקין סעודתן ומזמנין עמו אלא הוא מברך לעצמו בלא זימון ויוצא והם גומרים סעודתן וצריך עיון עכ"ל ולע"ד נראה שהגאון לא איירי אלא

כשדבר נחוץ לו לצאת וא"א לו להתעכב אבל היכא דאפשר לו להתעכב גם לדברי הגאון אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שיגמרו השנים ויזמן עמהם:

סעיף קטן ו

ומפסיק עד שיסיימו ברכת הזן דגרסינן בר"פ ג' שאכלו (מו.) עד היכן ברכת הזימון ר"נ אמר עד נברך רב ששת אמר עד הזן:

סעיף קטן ז

ומה שפירש רבינו בזה הוא מדברי הרא"ש ולא כדברי רש"י דאילו רש"י פירש עד היכן ברכת הזימון שצריכים להיות ג' וכשהם שנים לא יאמרוה רב ששת אמר עד ברכת הזן גם היא מברכת הזימון והקשו עליו התוספות והרא"ש דקי"ל כרב ששת באיסורי ולדידיה יחיד אינו אומרה והיאך אנו נוהגים לברך ביחיד ברכת הזן ועוד הקשו עליו קושיות אחרות ולפיכך פירשו דעד היכן ברכת הזימון אדלעיל קאי דאמרינן שלשה שאכלו אחד מפסיק לשנים כלומר שמפסיק לברך ברכת הזימון ואח"כ יחזור ויאכל וקאמר עד היכן ברכת זימון ר"נ אמר עד נברך ואח"כ יתחיל לאכול רב ששת אמר עד הזן והזן בכלל וטעמו משום דכיון דנברך אינה ברכה הלכך מסתבר שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחת כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו ולא משום דחשיב ברכת הזן ברכת זימון דהא כל יחיד נמי אומר הזן אלא לענין זה שיפסיק עד שיברכו ברכה אחת וכ"כ ג"כ ה"ר יונה וכתב (עוד) הרא"ש ובירושלמי גרסינן ג' שאכלו כאחד וביקש אחד מהם לילך בי רב אמרי יברך ברכה ראשונה וילך לו ואי זו הוא ברכה ראשונה דבי רב אמרי ברכת הזימון רבי זירא בשם רבי ירמיה אמר הזן את הכל ואפשר לפרשו באחד מפסיק לשנים שביקש א' מהם לצאת מפסיק לשנים ואח"כ יחזור ויגמור סעודתו וקשה לי לפי' זה דלא ה"ל למימר עד היכן ברכת הזימון בסתם כיון דלא קאי אלא אאחד מפסיק לשנים והרי"ף פירש עד היכן ברכת הזימון כלומר שאם אכלו ג' והוצרך אחד מהם לצאת שיושב עד שיגמרו אותה ברכה ר"נ אומר עד נברך כלומר עד שאמרו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזו היא ברכת הזימון רב ששת אמר עד הזן וקי"ל כר"נ דאמר עד נברך וכן עמא דבר דכ"א מברך ברכת הזן אלמא ברכת הזן אינה בכלל ברכת זימון עכ"ל הרא"ש בפסקיו ורבינו תופס עיקר פי' הרי"ף דלענין אם הוצרך אחד מהם לצאת איפליגו ומינה יליף לרוצה לאכול שדין היוצא ודין האוכל שוים הם. ואע"פ שהרי"ף פסק כר"נ לא חשש רבינו לדבריו ופסק כרב ששת באיסורי וכן נראה שהיא דעת התוספות והרא"ש לפסוק בהא כרב ששת משום דקי"ל דהלכתא כוותיה באיסורי וגם הר"י כתב שכ"פ בה"ג: ומתוך מה שכתבתי בשם התוספות והרא"ש דטעמא דרב ששת דאמר עד הזן לאו משום דחשיב ברכת הזן ברכת הזימון דהא כל יחיד נמי אומר הזן אלא לענין זה שיפסיק

עד שיברכו ברכה אחת יתבאר לך שלא היה לו לרבינו לכתוב לעיל עד שיזמנו עד הזן דהיינו ברכת הזימון שזהו דעת רש"י וכבר דחו המפרשים דבריו וגם רבינו לא כתבם לפסוק הלכה כדבריו בזה אלא שמאחר שרבינו הוצרך להעתיק דברי רש"י לא ראה לגרוע מדבריו כלום וסמך על מה שכאן גבי עד היכן ברכת הזימון לא הזכיר פירושו של רש"י: ודעת הרמב"ם נראה שהוא כדעת הרי"ף שפוסק הלכה כר"נ שבפ"ב כתב שסדר ברכת המזון כך היא ראשונה ברכת הזן וכו' ובפ"ה כתב שכשם ג' חייבים לברך ברכת זימון קודם ברה"מ ואי זהו ברכת זימון נברך שאכלנו משלו וממילא משמע שאינו נקרא זימון כלל אלא נברך שאכלנו משלו לבד וכיון ששניהם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן ח

ולאחר שיגמור הוא סעודתו יתחיל הוא בברכת הזן דנהי דיצא ידי זימון על מה שאכל וכו' בר"פ ג' שאכלו שם להיכן הוא חוזר רב זביד אמר משמיה דאביי חוזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק. ופירש"י להיכן הוא חוזר מי שנצטרף לזימון ואמרן לעיל אליבא דרב ששת ברכת זימון עד הזן והוצרך זה להיות מפסיק אכילתו עד שגמר המברך ברכת הזן וחזר זה שהפסיק לשנים וגמר סעודתו ולהיכן הוא חוזר לברך לאחר שיגמור סעודתו: חוזר לראש. לתחלת הזן שהרי נתחייב בזימון שבתחלה הוקבע בג': למקום שפסק. לברכת הארץ כשאר יחיד וכתב עליו הרא"ש מה שפירש אליבא דרב ששת ולא פי' אליבא דרב נחמן משום דמסתבר דלא מחייב לומר נברך אע"פ שכבר נתחייב בזימון דאינה ברכה ליחיד והרי"ף פי' להיכן הוא חוזר אותו שהוא אומר נברך שאכלנו משלו רב זביד אמר חוזר לראש ואומר נברך שאכלנו משלו פעם אחרת ורבנן אמרי למקום שפסק ואומר ברוך שאכלנו משלו אבל אחד המפסיק לשנים ליכא למיבעי להיכן הוא חוזר דהא איהו פסיק ליה הלכתא כר"נ שאין מפסיק כי אם עד נברך עכ"ל הרא"ש ואח"כ כתב בשם בה"ג היכא דבעי למיפק חד מינייהו ובעו חבריה למעבד ליה לפנים משורת הדין פסקין סעודתייהו ומזמן עלייהו עד הזן וגמר איהו ברכה כולה ונפק וחוזרים ואוכלים וגומרים סעודתם ומברכים אבל לענין חזרה להיכן הוא חוזר בזה לא דיבר בה"ג כי הוא פי' להיכן הוא חוזר כמו שפירש הרי"ף דמיירי באותו שאומר ברוך שאכלנו משלו ואפשר דאע"ג שפירש דפסקין סעודתייהו עד הזן מ"מ כיון שאכלו אח"כ צריך לברך ברכת הזן דג' ברכות דאורייתא נינהו ולא מסתבר שיצאו ידי ברכת הזן במה שהפסיקו לשלישי באמצע סעודתם וכדאי לסמוך על הרי"ף ועל ה"ג ויחיד המפסיק לשנים צריך שיחזור לתחלת ברכת הזן דנהי דיצא ידי

זימון במה שאכל במה שהפסיק להם מ"מ ג' ברכות צריך לברך על מה שאכל אחריהם עכ"ל ומשמע מדבריו שא"צ לברך ג' ברכות אלא לפי שאכל אחר שהפסיק אבל אם לא אכל אחר שהפסיק היינו דאיבעיא לן להיכן הוא חוזר ואסיקנא דאינו חוזר אלא למקום שפסק דהיינו לברכת הארץ. וזהו שכתב רבינו אבל אם לא אכל אח"כ א"צ לחזור לראש וכו' וכ"כ הגהות מיימון בפ"ה בשם סמ"ק וכל זה לדברי הפוסקים כרב ששת שצריך להפסיק עד לסוף ברכת הזן דאילו להרי"ף והרמב"ם שפסקו כר"נ שא"צ להפסיק אלא לנברך שאכלנו משלו בלבד דבר פשוט הוא שאע"פ שלא חזר לאכול אחר שהפסיק צריך להתחיל מתחלת ברכת הזן והרשב"א כתב שהראב"ד פי' דקאי אההיא דלעיל דאמרן ג' שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו ועלה אתינן ומיבעיא לן עד היכן ברכת זימון כלומר עד היכן צריך להתעכב כדי שיצא ידי זימון ואמר רב ששת עד הזן והשתא מיבעיא לן אליבא דרב ששת כיון שזה נתעכב עד הזן שהוא ברכת הזימון וכבר יצא ידי זימון כשהוא חוזר ומברך לעצמו להיכן הוא חוזר ואסיקנא למקום שפסק דהיינו ברכת הארץ ולפי פירושו קי"ל כרב ששת דברכת הזימון עד הזן והגאונים פסקו כר"נ וזה דבר של תימה שיהא זה מברך אחת ויצא למלאכתו וחוזר ומתחיל ממקום הברכה השניה שפסק בה וכדברי הגאונים ז"ל מסתברא עכ"ל והתוספות כתבו פירוש זה של הראב"ד בשם הר"מ מאיי"ברא:

סעיף קטן ט

כתב רב האיי שאחד שמפסיק לשנים צריך לחזור ולברך המוציא וכ"כ הראב"ד שצריך ליטול ידיו וכו' ז"ל הרא"ש בפרק ג' שאכלו ראיתי כתוב משם רבינו האיי המפסיק לשנים צריך לברך המוציא וכ"כ הראב"ד דכיון שהפסיק יצא ידי ברכה למפרע וצריך ליטול ידיו ולבצוע דה"ל כבני חבורה שעקרו רגליהם לצאת לקראת חתן וצריכים ברכה למפרע וכשחוזרין צריכים ברכה לכתחלה (כדאיתא בפסחים קב.) ע"כ משמע מלשונו דלרב האיי והראב"ד אע"פ שצריך לברך המוציא א"צ לברך למפרע על מה שאכל שהפסקה שהפסיק חשיבא כאילו בירך למפרע. והמרדכי כ"כ בשם ר"ח ונראה מדבריו ג"כ שא"צ לברך למפרע על מה שאכל. ושבלי הלקט כתב סברא זו של רבי' האיי בשם ר"ח ולא כתב שהצריך לברך אלא המוציא. אבל הרשב"א כתב על דברי רבינו האיי נראה מדבריו דכיון שהפסיק כבר חל עליו חיוב ברכה דלבסוף והלכך חייב לברך לשעבר ואם רצה עוד לחזור ולאכול צריך לברך המוציא להבא ואף הראב"ד כ"כ דכיון שהפסיק יצא ידי ברכה למפרע וצריך ליטול ידיו ולבצוע אם ירצה לאכול עוד דה"ל כבני חבורה שעקרו רגליהם שצריכים ברכה למפרע וכשחוזרים צריכים ברכה לכתחלה ועוד

נתן טעם לדבר דכיון שהפסיק אכילתו בברכת הזימון מיכל וברוכי בהדדי א"א ונראין הדברים עכ"ל הרשב"א:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש יש חסרון לשון וכך צריך לכתוב דלדבריהם אין כאן הפסקת סעודה אלא סעודה אחרת היא לגמרי וכך הוא בפסקי הרא"ש ז"ל: ודעת ה"ר יונה בדין זה כדעת הרא"ש שחוזרים וגומרים סעודתם בלא ברכה. וכתב עוד ואפילו אם נמלך אח"כ שלא לאכול כלל כיון שבשעת ברה"מ היתה כוונתו לאכול ושלא יצא בברכה זו צריך לחזור ולברך ברה"מ (ומאחר שהר"י והרא"ש ובה"ג מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן ועוד דהוי ספק בברכות דרבנן להקל) (כ"ז מיותר) וז"ל שבלי הלקט אחד מפסיק לשנים וכו' פירש"י אם גמרו השני' סעודתן וכו' נראה מכאן שא"צ לחזור ולברך המוציא כשבא לגמור סעודתו אותו שפסק וכן הורה הר"מ לעשות מעשה עד כאן לשונו וגם בא"ח כתוב שה"ר משולם כתב על דברי הראב"ד דכבוד הרב במקומו מונח: ולענין הלכה כיון דהר"י והרא"ש ובה"ג (ושבולי הלקט והר"ר משולם) מסכימי' לדעת אחת הכי נקטינן ועוד דהוי ספק בברכות דרבנן ולהקל:

סעיף קטן יא

כתב אחי ה"ר יחיאל שאלתי לא"א ז"ל לפר"י שפירש שיחיד המפסיק לשנים שמתחיל בנודה לך וכו' כלומר לפר"י שהוא כפירש"י על להיכן הוא חוזר דהיינו אחד המפסיק לשנים שהוא צריך להפסיק עד שגמר המברך ברכת הזן וחוזר זה שהפסיק לשנים וגמר סעודתו להיכן הוא חוזר לברך אחר שיגמור סעודתו ואסיקנא דחוזר למקום שפסק דהיינו לברכת הארץ והשתא מיבעיא לה"ר יחיאל בג' שהפסיקו לשבעה איך יזמנו על מה שאכלו אחר שיזמנו עם השבעה כיון שאינם חוזרים אלא למקום שפסקו דהיינו ברכת הארץ והשיב הרא"ש דיחזור לראש כדין זימון והטעם משום דשלשה כיון שהם חייבים בזימון נמצא שאינם מצטרפים עם הז' אלא להזכרת אלהינו בלבד משא"כ ביחיד דכיון דלאו בר זימון הוא צריך הוא להצטרף עם השנים בכל מידי דמיקרי זימון דהיינו עד סוף ברכת הזן לרב ששת ואפילו לפי מה שכתבו התוספות והרא"ש דטעמא דרב ששת לאו משום דחשיב ברכת הזן זימון אלא משום דנברך אינה ברכה מסתבר שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחת כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו איכא למימר דשאני הכא כיון שהוא מזכיר אלהינו חשיב שפיר ברכה הלכך א"צ להפסיק יותר:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו ואני כבר כתבתי שחוזר לראש ברכת הזן ומ"מ למדנו מדבריו לענין ג' שמפסיקין וכו' כלומר אע"פ שכתבתי למעלה דיחיד המפסיק לרבים וחזר ואכל שהוא

צריך לחזור לראש ברכת הזן וא"כ אין נפקותא בדברי ה"ר יחיאל דפשיטא דשלשה שהפסיקו לי' נמי חוזרין לראש וכ"ש הוא מ"מ מתשובת הרא"ש אליו יש נפקותא אף לדידן והיינו נפקותא דג' המפסיקים לז' די שיפסיקו עד שיאמרו נברך אלהינו ואינם צריכים להפסיק עד שיגמרו ברכת הזן כמו שצריך להפסיק היחיד המפסיק לב' לדעת רב ששת שפסק רבינו כמותו:

סימן רא

סעיף קטן א
גדול מברך אפילו בא בסוף מסקנא דגמרא בפרק ג' שאכלו (מז.):

סעיף קטן ב
ומ"ש ואם רצה ליתן רשות לקטן רשאי כ"כ שם התוס' מדאשכחן (שם מו.) דרב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה דקא מרתת א"ל בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך:

סעיף קטן ג
וה"מ כשאין שם אורח אבל אם יש שם אורח הוא מברך כדי שיברך לבע"ה בר"פ ג' שאכלו (שם.) וכתב הרא"ש ואפי' בע"ה גדול מן האורח כדאשכחן ברבי דא"ל לרב לברך ומיהו אם בע"ה רוצה לוותר בברכתו יברך לעצמו. וכתוב בספר א"מ דהא דאורח מברך ה"מ כשהוא הגון בעיני בעה"ב ואם אינו הגון בעל הבית מעביר ממנו הברכה:

סעיף קטן ד
ומה ברכה מברכו י"ר מלפני אבינו שבשמים שלא יבוש וכו' פשוט בר"פ ג' שאכלו:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם בע"ה רוצה לוות' על ברכתו וכו' כבר כתבתי בסמוך שהוא מדברי הרא"ש:

סעיף קטן ו
גרסינן בפ' בני העיר (מגילה כח.) אמר רבה בר בר חנה כל ת"ח שמברך לפניו וכו' כתבו הרי"ף בפ"ג שאכלו: ומ"ש אבל כהן ת"ח צריך להקדימו שנא' וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וכו' בפ' הניזקין (גיטין נט:) וג"ז כתבו הרי"ף בפרק ג' שאכלו:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו ואם ירצה ליתן רשות לישראל לברך רשאי כ"כ סמ"ג וז"ל ואף כהן יכול ליתן רשות במקום שאין שם עם רב כדמוכח בהניזקין: וכתב המרדכי בפרק בני העיר נראה דבסעודה אם החכם ישראל מקדים את הכהן עם הארץ לפניו דרך חק ומשפט כהונה על זה נאמר כל משנאי אהבו מות אבל אם החכם נתן רשות לכהן ע"ה לברך ברכת המוציא או ברכת המזון אין כאן בית מיחוש דהא חכם יכול ליתן רשות אפילו

לישראל הפחות ממנו כדאית' בברכות דר' א"ל לרב קום משי ידך וכו' וכן בר קפרא נתן רשות לאחד מתלמידיו לברך בפרק כיצד מברכין (ברכות לט.):

סעיף קטן ח
גרסינן בירושלמי אמר ריב"ל מימי לא ברכתי לפני כהן וכו' בס"פ אין עומדין:

סעיף קטן ט
ומ"ש רבינו בשם הר"ם כתבו הכלבו אצל קריאת התורה בסי' כ':

סעיף קטן י
כדאמר ליה רב הונא לרבה בריה חטוף וברך בס"פ אלו דברים (ברכות נג:) ופירש"י כשמושיטין כוס של ברכה הוי מחזיר שיתנוהו לך ותברך:

סימן רב

סעיף קטן א
על כל הפירות האילן וכו' פשוט במשנה פרק כיצד מברכין (ברכות לה.):

סעיף קטן ב
ומ"ש דעל יין מבושל מברך בפה"ג כ"כ התוס' והרא"ש בפרק המוכר פירות (בבא בתרא צז.) ודלא כרש"י והר"ש שכתבו דמברכין עליו שהכל ודעת הר"ן בפרק ע"פ כדעת התוספות והרא"ש וכן הסכים סמ"ק וכתב הר' המגיד בפרק כ"ט שכן דעת הרמב"ן והרשב"א וכ"כ המרדכי בפרק כיצד מברכין וכ"כ הגהות מיימון בפ"ח מהלכות ברכות: ורבינו ירוחם כתב שהרמב"ם סובר שמברכין עליו שהכל ואני לא מצאתי שכ"כ דאי משום דכתב דאין מקדשין עליו הרי פירש שהטעם מפני שאינו ראוי לנסך על גבי המזבח וגם ת"ה סימן ל' הסכים לדברי התוס' והרא"ש וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן ק"ץ וכן העלה בשבלי הלקט שמברכין עליו בפה"ג מאחר שמפורש בירושלמי כן ולא מצינו בתלמוד שלנו שיחלוק עליו בזה ודברים של טעם הם. וכן הלכה ובסימן ער"ב כתב רבינו הסברות שיש בדין זה. וגם שם כתב יין שנתן לתוכו דבש היאך מברכין עליו: ודין ברכת שמרי יין כתב רבינו בסימן ר"ד ושם יתבארו ברכת התמד וברכת יין מזוג: כתוב בא"ח על ארופי מברך שהכל ופשוט הוא: כתב הרשב"א דיין תוסס מברך עליו בפה"ג שהרי אמרו (צו:) סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום ואין מקדשין אלא על היין: כתב הרשב"ץ יין שנתערב בו שכר תאנים לא יצא מכלל יין לשום דבר עד שיהיה הרוב שכר דאז בטל מיעוט היין ברוב השכר ומברכין עליו שהכל דכל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר: דין יין מזוג במים יתבאר בסימן ר"ד ושם יתבאר דין זגים שנתנו לתוכם תאנים מה מברכים על היין היוצא מהם:

סעיף קטן ג
ובעודם בוסר כל זמן שלא הגיעו לכפול הלבן וכו' בר"פ כיצד מברכין (ברכות לו:) מייתי מתני' דפ"ד דמסכת שביעית מאימתי אין קוצצין באילנות שביעית ב"ש אומרי' כל האילנות משיוציאו וב"ה אומרי' החרובין משישרשרו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו ושאר כל האילנות משיוציאו א"ר אסי הוא בוסר הוא כפול הלבן הוא גרוע וכתבו התוספות והרא"ש והרשב"א מכאן יש ללמוד שאין מברכין בפה"ע על הבוסר כשהוא פחות מכפול הלבן אבל מברך עליו בפה"א כמו קפריסין דאמרי' לעיל בפה"א וכתבו עוד הרא"ש והרשב"א כל האילנות משיוציאו מיד חשוב הוא לברך בפה"ע וכ"כ הגהות בשם סמ"ג. ומשמע לרבינו שמ"ש ושאר כל האילנות משיוציאו היינו חוץ מחרובין וזיתים דאם לא כן נמצא שפסקו הלכה כב"ש ויש לתמוה על רבינו ירוחם וגם על רבינו ברמזים שכתבו סתם ושאר כל האילנות משיוציאו ולא חילקו בין חרובין וזיתים לשאר אילנות ב"ה ול"נ דאין ללמוד מדין שביעית לזיתים וחרובים לענין ברכה דהא חרובין אפילו אחר ששרשרו מרים הם ואינם ראויין לאכילה: והרי"ף והרמב"ם לא הזכירו דבר מכל זה: כתב רבינו ירוחם נובלות שהוא מין פרי ולא נגמר בישולו שהכל עכ"ל ולא דק שהרי אמרו בגמרא (שם מ:) דנובלות היינו בושלי כמרא ופירש"י בושלי כמרא כמו שרופי חמה שבשלם ושרפם החום ויבשו ותמרים הם עכ"ל ואם כן אינם ענין לשלא נגמרו בישולם עדיין.

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו ואם הוא מסופק אם הוא כפול הלבן וכו' כ"כ שם הרא"ש:

סעיף קטן ה
ומ"ש דקי"ל בירך על פרה"ע בפה"א יצא משנה (שם) ויתבאר בסימן ר"י בס"ד:

סעיף קטן ו
ועל גרעיני הפרי שם (לו:) מייתי ברייתא דתני דגרעינין חייבין בערלה וכתבו התוס' דטעמא משום דפרי נינהו ומכאן שיש לברך על הגרעינים של גודגדניות וגרעיני אפרסקין ושל תפוחים וכל מיני גרעינין של פירות בפה"ע וכ"כ המרדכי וגם הרא"ש כתב מכאן יש ללמוד על כל גרעיני פירות דמברכין עליהם בפה"ע ובלבד שלא יהו מרים שיהא נהנה מהם וכ"כ הר"י והרשב"א חלק על זה כמו שכתב רבינו וכתב עוד ואדרבה בשל גודגדניות ואפרסקין שגרעיניהם מרים משמע דלא מברך בהו כלום ולא אדעתא דידהו נטעי להו כלל ואי ממתק להו על ידי האור מברך עלייהו שהכל ע"כ.

סעיף קטן ז
שמן זית מברכין עליו בפה"ע ומוקמינן לה בחושש בגרונו וכו' עד אזוקי מזיק ליה בר"פ כיצד מברכין (ברכות לה:):

סעיף קטן ח
ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם שאם שתה אותו לבדו וכו' כלומר גם הרמב"ם הסכים לדברי בה"ג והר"מ מרוטנבורק שסוברים שאם אינו מתכוין לרפואה אינו מברך על השמן שהרי כתב שאם לא היה חושש בגרונו מברך שהכל כלומר מברך על האניגרון שהכל ופוטר את השמן ועל מ"ש שאם שתה אותו לבדו מברך עליו כתב רבינו שאינו נראה ובאמת כי לכאורה בדין יש לרבינו לתמוה עליו דהא אמרינן בגמרא אי דשתייה בעיניה אזוקי מזיק משמע ודאי דהיינו לומר דכיון דמזיק הוא אין לברך עליו כלל וכ"כ בהדיא הרי"ף וגם ההגהות כתבו בשם הר"ם דאין מברכין עליו כלל דאזוקי מזיק ליה:

סעיף קטן ט
ומ"ש רבינו ויותר נראה סברא ראשונה וכו' כלומר שמה שהסכימו בו בה"ג והר"ם והרמב"ם שאם אינו חושש בגרונו אינו מברך על השמן אינו נראה ויותר נראה סברא ראשונה שהיא סברת ה"ר יוסף שאפילו אינו חושש בגרונו אם נותן שמן הרבה לתוך אניגרון מברך על השמן דכיון שהוא נהנה מן השמן למה לא יברך עליו אדרבה יותר פשוט הוא שצריך לברך עליו מכשהוא לרפואה ומיהו מתוך דברי הרשב"א נתיישב זה שכ' דכל ששותהו ע"י אניגרון ומתכוין בו לרפואה מברך עליו בפה"ע דה"ל שמן עיקר וכל שאין מתכוין לרפוא' אלא לאכיל' הוה לי' אניגרון עיקר ואינו מברך אלא על האניגרון:

סעיף קטן י
שקדים המרים קטנים בפה"ע גדולים ולא כלום וכו' כ"כ ה"ר יונה והרא"ש והרשב"א בר"פ כיצד מברכין בשם בה"ג וטעמא דמילתא דכשהם קטנים עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה וכשהם גדולים עיקר אכילתם הוא מה שבפנים והוא מר ודין שקדים המתוקים הוי איפכא דבקטנותן מברך שהכל וכשהם גדולים מברך בפה"ע וכמו שיתבאר בסי' ר"ד ואע"פ שהרא"ש מגמגם לומר דשקדים המרים קטנים מברכין עליהם שהכל דבריו נוטים לומר שמברכין עליהם בפה"ע ולכן סתם רבי' וכתב מברכין עליהם בפה"ע:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואם מתקן ע"י האור או ע"י ד"א מברך בפה"ע כ"כ שם הר"י והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן יב
צלף והוא מין אילן שעליו ראוים לאכילה וכו' בר"פ כיצד מברכין (ברכות לו.) א"ר יהודה אמר רב צלף של ערלה בחוצה לארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין למימרא דאביונות פירא וקפריסן לאו פירא ורמינהי על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר בפה"א ועל האביונות ועל הקפריסין אומר בפה"ע הוא דאמר כרבי עקיבא דתנן ר' אליעזר אומר צלף מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין ר"ע אומר אין מתעשר אלא אביונות בלבד מפני שהוא פרי. ופירש"י מיני נצפה. הוא צלף לפי שגדלים בו כמה מיני אכילה קרי ליה מיני: תמרות. בתוך העלים גדלים כמין תמרות בולטין בעלה כמו בעלין של ערבה: אביונות. הוא הפרי: קפריסין. היא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה שגדלה סביב אגוזים דקים. ואיתא תו בגמ' (שם) רבינו אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקא אכיל קפריסין וכתב הרי"ף על זה והלכתא הכי ומדלגבי ערלה לאו פרי הוא גבי ברכה נמי לאו פרי ולא מברכין עלויה בפה"ע אלא בפה"א וכתב הרא"ש עליו ול"נ דמשמע דהא דאכיל מר בר רב אשי קפריסין לאו משום דהלכה כר"ע אלא משום דמיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכיון דבא"י פירא הוא לענין ברכה נמי פירא הוא ואין חילוק בברכה בין בח"ל בין בא"י וקי"ל כההיא ברייתא דעיקר היא דפרכינן מינה לרב לעיל ומשמע דרב ס"ל כוותיה אלא דמיקל כר"ע בח"ל וכ"כ התוס' אבל דעת הרשב"א כהרי"ף וכן דעת הרמב"ם בפ"ח:

סעיף קטן יג
תמרים שכתשן קצת וכו' שם (לח.) והלכתא תמרי ועבדינהו טרימא מברכין עלייהו בפה"ע מאי טעמא במילתייהו קיימי כדמעיקרא ופירש רש"י טרימא דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק ומשמע מדבריו שאם היה מרוסק לגמרי איך מברכין עליו בפה"ע וכ"נ מדברי רבינו וכ"כ בת"ה סי' כ"ט אבל הרמב"ם כתב תמרים שמיעכן ביד והוציא גרעינים שלהם ועשאם כמו עיסה מברך עליהם תחלה בפה"ע ולבסוף ברכה אחת מעין ג' וכתבו רבינו בסמוך וכ' דאפשר שגם ר"י מודה להרמב"ם:

סעיף קטן יד
ועל דבש שזב מהם שהכל שם האי דובשא דתמרי מברכין עילויה שהכל וכתבו התוספות מברכין עליו שהכל וכן משקין מכל מיני פירות בר מתירוש ויצהר כדאמרינן גבי ערלה ולאפוקי מה"ג שפירשו דמיירי שנתן לתוכו מים וגם ה"ר יונה כתב כדברי התוס' וגם הרא"ש כתב דל"נ ליה דברי ה"ג ואח"כ כתב ואפשר דטעמא דגאון משום דבקרא כתיב ודבש ולא כתיב תמרים וא"כ קרא איירי בדבש הזב מאליו מן התמרים ובכלל ז' המינין הוא ומברך עליו בפה"ע וברכה אחת מעין ג' ולא דמי ליוצא מן הרימונים

ומן התאנים וליין תפוחים דהני יוצאים ע"י כתישה וסחיטה אבל הזב מאליו מן התמרים היינו דבש האמור בפסוק ע"כ וכיוצא בזה כ' הרשב"א. אבל הרמב"ם כתב בפ"ב דבש תמרים מברך עליו שהכל ולא חילק כלל ונראה שדייק רבינו לכתוב ועל דבש הזב מהם שהכל לומר דאפי' בזב מברך שהכל וכ"ש ביוצא ע"י כתישה ובהגהת אשיר"י כתב שי"א שמברך על דבש תמרים בפה"א וכל הפוסקים חולקים על סברא זו:

סעיף קטן טו

וכל מיני פירות מברכין על משקין היוצאים מהם שהכל שם אמאי דאמרינן דמברכין אדובשא דתמרי שהכל משום דזיעה בעלמא הוא אמרינן כמאן כי האי תנא דתניא דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות ושאר מי פירות של תרומה ר' אליעזר מחייב קרן וחומש ור' יהושע פוטר ופירש"י וחומץ ספוניות סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם ועושין מהם חומץ ור' יהושע פוטר דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד והיינו כמר בר רב אשי וכ"פ הרמב"ם בפ"ח ואע"פ שכתב בהגהת אשיר"י דאפשר דמברכין בפה"א כל הפוסקים חולקים עליו.

סעיף קטן טז

ואם בישל הפרי ונכנס טעם הפרי במים כתב הרשב"א שמברך עליו שהכל ז"ל בפ' כיצד מברכין ואי שלקי להו לתמרי ונפיק מינייהו דובשא דרך בישול מי מברכינן עליו בפה"ע אלמא משמע דטעמא קא דרשינן דכיון דלא חייל שם תרומה אסחיטת פירות לבד מיין ושמן ש"מ דלא חשיב משקה אלא זיעה בעלמא ולא דמי למיא דשלקי ומיא דשיבתא דהנהו כיון דרוב אכילתן הוא ע"י שליקה מי שליקתן כמותן הא כל מידי דלית דרכיה למשלקיה ולא למסחט אלא למיכליה בעיניה בהנהו לא אמרינן שיהא מימיהן כהן. והרא"ש כתב שם אמאי דאמרינן (לט.) מיא דכולהו שילקי כשילקי ומברכין עלייהו בפה"א אע"פ שאין בו כי אם המרק וטעם הירקות מברך עליהם כמו שמברך על הירקות עצמן ולא דמי למי פירות דאמרינן לעיל דזיעה בעלמא הוא לפי שמשקה אין לו טעם הפרי ואפשר שאם בישל הפרי ונכנס טעם הפרי במים מברך עליהם בפה"ע ע"כ ונ"ל דהא דמיא דשילקי כשילקי בין בבשלם במים בין ששראם במים ולא בשלם אם נתנו טעם במים מברך עליהם בפה"ע: ומכאן דלדעת הרא"ש מי שריית צמוקים ותאנים או בישולם מספקא לן אם יש להם דין הפרי עצמו לענין ברכה אע"ג דלענין ברכה ראשונה לא נפקא לן מידי דהא תנן על כולם אם אמר שהכל יצא נפקא מינה לענין ברכה אחרונה שאם יש להם דין הפרי עצמו מברך ברכה אחת מעין ג' ואם אין להם דין הפרי עצמו מברך עליהם בורא נפשות רבות. ולכך ירא שמים הרוצה לשתות מהם אל ישתה אלא בתוך הסעודה דברה"מ פוטרת ברכה של אחריהם בין שתהיה מעין ג' בין שתהיה בורא

נפשות או יאכל פרי מז' מינים וישתה מים ג"כ כדי שיצטרך לברך אח"כ ברכה אחת מעין ג' ובורא נפשות וממה נפשך יוצא ידי חובת מי הצמוקים או התאנים אבל אין תקנה ע"י שישתה יין ויברך אחריו ברכה אחת מעין ג' ויוסיף בה העץ ועל פרי העץ שאע"פ שבתוספת זה אינו מזכיר שם ומלכות אין לו לעשות כן וכמו שכתוב בת"ה סימן ל' והא דמי צמוקים שוים למי תאנים דוקא כשהצמוקים מעורבים עם המים הא אם נמשכו המים מהצמוקים ה"ל יין ומברך עליו בפה"ג:

סעיף קטן יז

כל הפירות שטובים חיים ומבושלים וכו' בפרק כיצד מברכין (שם) אסיקנא כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל וכל שתחלתו שהכל שלקו בפה"א ופירש"י כל ירק הנאכל חי שתחלתו בפה"א שלקו מפקיה ממילתיה לגריעותא ומברך שהכל וכל ירק שאין דרכו ליאכל חי שמתחלתו אם אכלו חי הוא מברך שהכל שלקו והביאו לדרך אכילתו הוא עיקר פריו ומברך בפה"א וכתבו התוספות והמרדכי ונראה שכל דבר שהוא כל כך טוב מבושל כמו חי וחי כמו מבושל כמו מיני קטניות וכן תפוחים יש להם ברכה ראשונה שכ"כ שוים מבושלים כמו חיים וקרא וסלקא וכרוב וכיוצא בהם שטובים יותר מבושלים מחיים כשהם חיים מברך עליהם שהכל ומבושלים בפה"א וכן אותם ערמוניות וחבושים שאינם ראויים לאכלם חיים כמו מבושלים בתחילה מברכין עליהם שהכל מבושלים בפה"ע אך אותם ערמוניות שקורין לומבירדא"ש מברך עליהם בפה"ע אפי' בתחלה וכן דעת הרמב"ם בפ"ח וכ"כ ה"ר יונה והרא"ש והרשב"א אלא שהרשב"א כתב שהראב"ד סבר שאע"פ שאינו נפגם בשליקתו וראוי בחיותו ובשליקתו כיון דאשתני מפרי האדמה מברך עליה שהכל ורבינו כתב דינים אלו בסימן ר"ה אצל דיני ברכת הירקות ולא הביא כאן אלא מה שנוגע לדין ברכת הפירות לבד:

סעיף קטן יח

אגוז המטוגן בדבש בפה"ע כ"כ התוס' (שם לו) וה"ר יונה והרא"ש בפרק כיצד מברכין ונראה דהיינו דוקא באגוז גמור שמטגנין אותו בדבש ונקרא נואיגאד"ו אבל אגוז רך שמטגנים אותו בדבש ונקראו זנואי"ז מושקאד"ה פשיטא שאין מברכין עליו אלא שהכל שהרי קודם שיטגנו אותו בדבש אינו ראוי לאכילה כלל דמר הוא ואזוקי מזיק וא"כ ה"ל דבש עיקר ומיהו יש לדחות דאדרבה כיון שתיקן לאכילתו ע"י בישולו עם הדבש ה"ל דבש טפל לאגוז שהרי אינו בא שם אלא להכשיר האגוז לאכילה אבל מ"מ כיון דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי אפי' אם היו ראוים לאכילה בלא דבש לא היו מברכים עליהם אלא שהכל כדין שקדים הרכים שאין מברכין עליהם אלא שהכל מטעם זה וכ"כ רבינו ירוחם דהכא באגוז גדול עסקינן דאילו על אגוז רך המטוגן בדבש אינו מברך אלא שהכל

וגם בהגהות מיי' פ"ג כתב בשם הר"ם אגוזים המטוגנים בדבש שקורין נוגאט מברכים עליהם בפה"ע וכן מוכיחים דברי הרא"ש שכתב ויש רוצים לומר דכיון דאילו בשלו בלא דבש נשתנה לגריעותא והיה ראוי לברך עליו שהכל נמצא מעליותא ע"י הדבש והדבש עיקר ומברך עליו שהכל ולא מסתבר שאע"פ שנתעלה על ידי הדבש מ"מ האגוז עיקר עכ"ל וכ"ה דברי רבינו ומאחר שכתב דאילו בשלו בלא דבש נשתנה לגריעותא משמע ודאי דבאגוז גמור מיירי דאי באגוז רך מאי שינוי לגריעותא שייך ביה הרי א"א להיות יותר גרוע ממה שהוא קודם בישול שהוא מר אלא ודאי כדאמרן:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו וי"א כיון שאם בשלו בלא דבש וכו' ומברך עליהם שהכל הוא ברוקח ודין ברכת פירות המרוקחים בדבש כתב רבינו בסימן ר"ד ודין ברכת הומלתא דאתיא מבי הנדואה כתב בסימן ר"ג:

סעיף קטן כ

ועל הסוכרא כתב בה"ג בפה"ע כ"כ הרא"ש בפ' כיצד מברכין. והרמב"ם כתב בפ"ח קנים המתוקים וכו' ואני אומר שאין זה פרי וכו' נראה שהרמב"ם חולק על מה שאמרו שהמוצץ אותם קנים מברך בפה"א וכנגד זה כתב שאין זה נקרא פרי ומברכים עליהם שהכל וג"כ חולק על מה שאמרו שעל המים היוצאים מהם ונעשו סוכרא מברכין בפה"ע וכנגד זה כתב לא יהא דבש של אלו הקנים שנשתנה על ידי האור גדול מדבש תמרים וכולי: ומ"ש רבינו ואפשר להשיב על דבריו וכו' דברי טעם הם ואעפ"כ כיון דפלוגתא היא לברך שהכל עדיף דעל כולם אם אמר שהכל יצא: פלפל רטיבתא בפה"ע יבישתא ולא כלום וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות לו:) פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר ולא כלום מיתיבי היה ר"מ אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו איני יודע שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואי זה זה הפלפלין לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא. וכתב הרשב"א משמע מהכא דפלפלי רטיבתא מברכין עליהם בפה"ע וכ"פ הראב"ד אבל הרי"ף כתב בפה"א וכן מצאתי לרבינו האיי גאון עכ"ל. והרמב"ם בפ"ח כתב בפה"א והרא"ש כתב דלא נהירא ליה דברי הרי"ף מדפריך מערלה ומשני הא ביבשתא הא ברטיבת' מכלל דרטיבתא פרי העץ הוא ומברכין עליו בפה"ע ע"כ וביבשתא הסכימו כל הפוסקים דהלכה כרבא דאמר ולא כלום. וכתב הרשב"א שאלת פלפלי רטיבתא אמאי מברך עלייהו בפה"א כיון שהם גדלים באילן. תשובה כיון שאין נוטעין אותן אלא על דעת שיתייבשו ויאכלו רובן שחוקין כתבלין ואינם נאכלין בפני עצמם אלא מיעוטן לפעמים אין מברכין עליהן

בפה"ע אלא בפה"א וקרוב היה שלא יברכו עליהם אלא שהכל כקורא אלא לפי שנאכלין המעט מהן ברטיבותן ואדעתא דה"נ נטעי קצת מברכין עליהם בפה"א מיהא ע"כ:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו וכן זנגבילא יבישתא וכל כיוצא בזה וכו' שם א"ל רבנן למרימר כס זנגבילא ביומא דכיפורי פטור והא אמר רבא האי הומלתא דאתיא מבי הנדואה שרי ומברכים עליה בפה"א ל"ק הא ברטיבתא הא ביבישתא ופירש"י הומלתא ליטוארי"ו בלע"ז:

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו וכל כיוצא בזה כגון גירופלא וכו' עד סוף הסימן כ"כ שם הר"י והרא"ש ז"ל ואע"פ שבפסק הרא"ש שבידינו כתוב שעל הקניאל"ה מברך בפה"ע נראה דט"ס הוא וצריך לגרוס בפה"א וגם המרדכי והתוס' כתבו וז"ל וקלא"ו של גירופלא שאין רגילין לאכול אלא ברטיבתא כמו בליטוארי"ו אין מברכין עליה ביבישתא אבל עץ של קנמון שקורין קאניל"א מברכין עליו בפה"א מפני שרגילין לאכלו ביובש וגם הוא גדל על הארץ כמו קנים ואגוז שקורין מושקד"א מברכין בפה"ע שגם נוהגים לאכול אותו ביובש עכ"ל. וז"ל שבלי הלקט פלפלין לחים בפה"ע יבשים אין מברכין עליהם כלל דלא חשיבי אוכל ויש להסתפק על הכופרא וגירוכלין וקנמון ושאר מיני בשמים אם מברכין עליהם כשהן יבשים מ"מ אינו פרי אלא קליפת עץ ואין מברכין עליו אלא שהכל אפילו כשהוא לח ע"כ: ברכת הומלתא וברכת בשמים שחוקים מעורבים עם סוקר בסימן שאחר זה:

סימן רג

סעיף קטן א

על פירות הארץ בפה"א משנה בפרק כיצד מברכין (ברכות לה.):

סעיף קטן ב

ומ"ש וסימן לידע איזהו פרי עץ או פרי אדמה וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות מ:) היכא מברכינן בפה"ע היכא דכי שקלת לפירי איתיה לגווזא והדר מפיק אבל היכא דכי שקלת לפירי ליתיה לגווזא דהדר מפיק לא מברכין עליה בפה"ע אלא בפה"א. וכתבו התוספות נראה דתותים וכיוצא בהם צריכין לברך עליהם בפה"ע שהרי דרך העץ להתקיים ימים רבים וכי שקיל הפרי בשנה זו הדר אתי הפרי באותו העץ עצמו מיהו ה"ר מנחם הביא ראיה מהירושל' דמסכת כלאי' דמברכים על כל מיני אטד בפה"א והרא"ש כתב וז"ל בגמרא קאמר כל דבר שעושה פירות משנה לשנה נקרא עץ אבל דבר שצריך לזורעו בכל שנה נקרא פרי הארץ ועוד אומר סי' אחר בתוס' כל שמוציא מעיקרו עשב הוא ומברך עליו בפה"א וכל שמוציא עליו מענפיו אילן הוא ומברכין עליו בפה"ע והמרדכי כתב וז"ל כתוב בתשובת הגאונים כל אילן דיבש בסיתוא וכלו גוזיה וטרפיה לגמרי

בחורף והדר פארי משרשיו מברכין על פירותיו בפה"א וכל היכא דאי שקלי לפירא איתיה לגוזא והדר מפיק פירא זהו פרי העץ מכאן פסק הר"י דאותם תותים וכיוצא בהם שיש לברך בפה"א והביא ה"ר מנוח ראיה מירושלמי דמברכין על כל מיני אטד בפה"א אבל הר"ם אומר שנהגו העם לברך עליהם בפה"ע שהרי דרך הענף להתקיים ימים רבים בשנה זו והדר אתי פירי בשנה האחרת ועצו מתקיים משנה לשנה וכן נהג ר"ת בשם אביו עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם תשובת הגאונים כל אילן שיבש בסיתוא וכו' מסיים בה בתשובת הגאונים בלשון זה דהכי אמר גאון תני בתוספתא כל שמוציא עלין מעיקרו עשב הוא וכל שמוציא עלין מעצו עץ הוא והני מוז"י כיון דכלו עציו לגמרי והדר פארי משרשיו מברכין עליו בפה"א עכ"ל: וכתב עוד שם דמהאי טעמא ברצנאן ושהדנג ושומשמי מברכין עלייהו בפה"א עכ"ל: כתוב בשבלי הלקט האוכל ממה שמוציאים אילני סרק אין מברכין עליהם אלא שהכל דלא חשיבי לברוכי בפה"ע וכ"כ בתשובת הגאונים הלכך בני אסא אע"ג דבשלם והוויין כפירות לא מברכין עלייהו אלא שהכל דתניא ד' מינים שבלולב שנים עושין פירות ושנים אינם עושין פירות וכיון דאמרי' הדס וערבה אינם עושים פירות שמע מינה דפירות בני אסא לאו פירות נינהו:

סעיף קטן ד

הומלתא דאתא מבי הנדואה בפה"א בר"פ כיצד מברכין (ברכות לו:) ובפ"ח דיומא (פא:) ופירש רש"י הומלתא ליטוארי"ו שמפטמין בשמים כתושים בדבש ומשמע בגמרא שהוא זנגבי"ל מרוקח וכבר נתבאר בסי' שקודם זה שעל זנגבי"ל רטיבתא מברך בפה"א וקמ"ל דמשום דנתרקח לא נשתנית ברכתו לברך שהכל ודין ברכת שאר דברים המרוקחים בדבש כתב רבינו בסי' שאח"ז:

סעיף קטן ה

כתב הר"מ מרוטנבור"ג כ"ל על בשמים שחוקים וכו' נראה שהוצרך הר"ם לכתוב כן משום דלא דמי להומלתא דשאני התם דכיון שהפרי הוא מבושל בדבש נראה שהדבש לא בא שם אלא להעמיד הפרי והילכך מברך בפה"א או בפה"ע אבל הכא שהבשמים אינם מבושלים עם הסוקר ה"א דסוקר עיקר ומברך שהכל ועוד היה אפשר לומר דהומלתא שאני שהפרי שלם אבל הכא שהבשמים שחוקים ה"א שהם בטלים לגבי הסוקר ומברך שהכל קמ"ל דהכא נמי הבשמים הם עיקר ומברכים עליהם אלא שמדברי רבינו בסימן ר"ד משמע דהומלתא נמי הבשמים הם שחוקים:

סעיף קטן ו
צנון מברכין עליו בפה"א פשוט בפרק כיצד מברכין (ברכות לו.) ורבותא קמ"ל שאע"פ שסופו להקשות כלומר שאם אינו תולשו בעתו הוא מתקשה כעץ אפ"ה מברכין עליו בפה"א כדאיתא בגמרא:

סימן רד

סעיף קטן א
כל דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף וכו' בפ' כיצד מברכין (ברכות מ:) משנה ובריית':

סעיף קטן ב
ומ"ש ויין שהחמיץ וריחיה חמרא וטעמיה חלא שהכל לשון הברייתא שם יין שהקרים ופירש רש"י בוטי"ר בלעז ומפרש רבינו דהיינו דוקא בריחיה חמרא וטעמיה חלא אבל אם ריחיה חלא וטעמא חמרא הא איפליגו ביה אביי ורבא בפרק בתרא דע"ז (סו:) והלכתא כרבא דאמר דהוי חמרא והכי סבר רבי יוחנן בפרק המוכר פירות (בבא בתרא צו.) הלכך מברך עליו בפה"ג:

סעיף קטן ג
ומ"ש ועל התבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקלה בפרק כיצד מברכין (שם) ודבר פשו' הוא דהיינו דוק' בשנתקלקל קצת דאילו בנתקלקל לגמרי כיון דלא חזי לאכילה אין מברכין עליו כלל: ומ"ש ועל החומץ שערבו במים וכו' שם במשנה על החומץ מברך שהכל וכתב הרא"ש וא"ת והיכי מברכין על החומץ והא אמרי' בפ' בתרא דיומא (פא.) השותה חומץ בי"ה פטור ולעיל גבי פלפלי יבישתא משוינן ברכה לי"ה י"ל דמיירי במזוג קצת דאז מיישב הדעת א"נ איירי בחושש בשיניו ונתן חומץ הרבה לתוך מרק ושותהו לרפואה וחומץ עיקר מ"מ אגב המרק אית ליה הנאה מיניה ובעי ברוכי כדאמרי' לעיל גבי שמן זית שנתנו לתוך אניגרון עכ"ל והר"י כתב השותה חומץ בי"ה אע"פ שהוא פטור בשיעור רביעית כיון דקי"ל שאם שתה ממנו הרבה חייב מפני שנהנה ממנו בשתיה מרובה לענין ברכה נמי לא יצא מתורת אוכל ולפיכך מברך עליו מיהו נראה דרביעית או פחות מרביעית מברך עליו מתחלה מפני שלא יהנה מן העה"ז בלא ברכה ואינו מברך לבסוף כיון שאינו חשוב שתיה בי"ה אבל ביותר מזה שחשיב שתיה בי"ה מברך עליו תחלה וסוף ע"כ ורבינו כתב כדברי הרא"ש: כתוב בשבלי הלקט בשם סה"ת חומץ אע"ג דמשום דאין אנו בקיאים בשיעור חזקו מתי קרוי חומץ ומש"ה אוסר בו מגע כותי מיהו ס"ל לענין ברכ' דכיון דבני אדם נמנעים לשתות ממנו מחמת חומצו קרוי חומץ ואין מברכין עליו בפה"ג:

סעיף קטן ד
ומ"ש ועל הנובלות וכו' עד ועל כמיהין ופטריות שהכל ג"ז בפ' כיצד מברכין שם והערוך פי' שזומית הוא מרק שכן בלשון יון קורין למרק זומי:

סעיף קטן ה
קורא והוא הנתוסף בענפי הדקל וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות לו.) פלוגתא דשמואל ורב יהודה ומסקנא דגמרא כשמואל דאמר שהכל וטעמא משום דכיון דעיקר נטיעת הדקל אינו אלא מפני התמרים לא חשיב קורא פרי והלכך אינו מברך אלא שהכל:

סעיף קטן ו
ומ"ש וכן כל כיוצא בזה כגון לולבי גפנים ושקדים שאוכלי' אותם כשהם רכי' וכו' כ"כ התוספות והר"י והרא"ש והרשב"א והמרדכי וטעמא דשקדים מפני שכשהם רכים אוכלים קליפתן החיצונה ולא נטעי להו אדעתא דהכי למיכל להו כשהן רכים כי אם לאכול הגרעינים שלהם כשיתבשלו הלכך מברך עלייהו שהכל וכ"כ הרשב"א בתשובה: ודע דהיינו דוקא בשקדים המתוקים אבל בשקדים המרים הוי איפכא דכשהם קטנים מברך עליהם בפה"ע וכשהם גדולים ולא כלום דאזוקי מזקי ואם מתקן ע"י האור או ע"י דבר אחר מברך עליהם בפה"ע וכבר כתב רבינו זה בסי' ר"ב:

סעיף קטן ז
חזיז והוא שחת מברכין עליו שהכל עירובין (דף כח.):

סעיף קטן ח
קרא חייא וקמחא דשערי שהכל בר"פ כיצד מברכין שם וכתב הרשב"א שאף ע"פ שהוא קלוי אינו מברך אלא שהכל דהואיל וקשה לקוקייני לא שכיח למיכליה: ודין ברכת קמחא דחטי גם ברכה שלאחר קמחא דשערי ודין ברכת פת העשוי מקטניות יתבאר בסימן ר"ת ושם ה"ל לרבינו לכתוב דין ברכת קמחא דשערי אלא דמשום דבגמרא איתמר קימחא דשערי בהדי קרא חייא כתביה הכא:

סעיף קטן ט
שכר תמרים ושכר שעורים וכו' בפרק המוכר פירות (בבא בתרא צו:) ת"ר אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין מברך עליהם שהכל אחרים אומרים שמרים שיש בהם טעם יין מברך בפה"ג ובפרק כיצד מברכין גבי דובשא דתמרי כתב הרא"ש ושכר העשוי מתמרים או שכר שעורים מברך עליו שהכל כדאיתא בפרק המוכר פירות וא"ת בשכר שעורים אמאי מברכין שהכל והלא השעורים עיקר ומשתני לעילויא וי"ל דאית להו עילויא אחרינא בפת א"נ כיון שהמשקה צלול עיקרו ע"ש המים ולא שייכא להא דרב ושמואל דכל שיש בו מה' המינים לפי שאין כאן כי אם טעם בעלמא מידי דהוה אשתיתא דאמרינן לקמן דעל רכה מברך שהכל ע"כ וכ"כ שם התוס' וגם ה"ר יונה כ"כ

גבי מיא דשלקי: וכתב הרא"ש בתשוב' דה"ה למי שעורי' שמבשלין לחולה שמברכין עליהם שהכל: שמרי יין גרסינן בפרק המוכר פירות שם רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין הלכה כאחרים ומפרש התם דטעמא דת"ק משום דאע"ג דאית בהו טעמא דחמרא מי סברת חמרא הוא קיוהא הוא וכתבו התוס' בס"פ כיצד מברכין דמיירי דרמא בהו מיא אבל לא רמא בהו מיא מברך עליהם בפה"ג והכי משמע מדגרסי' תו התם אמר רבא דכ"ע רמא תלתא ואתא ארבעה חמרא הוא רמא תלתא ואתא תלתא ולא כלום הוא כי פליגי דרמא תלתא ואתא תלתא ופלגא וכיון דלא קי"ל כאחרים לא מברכינן בפה"ג אלא היכא דרמא תלתא ואתא ד' דוקא אבל אם אתא בציר מהכי לא וכך הם דברי רבינו: ומיהו כתב הר"י בס"פ כיצד מברכין דהיינו דוקא ביינות שלהם שהיו חזקים אבל במקום שאין היינות חזקים כ"כ אפילו רמא תלתא ואתא ד' לא דיינינן ליה חמרא ולא מברכינן עילויה בפה"ג ואפשר שמפני זה לא פירש הרי"ף וכתב סתם אין הלכה כאחרים עכ"ל ונראים הדברים: וכתב ר"י נ"י ח"א בשם התוס' דה"ה לתמד שדרכן לעשות מהחרצנים אחר שדרכו הענבים שמשליכים עליהם מים שאין מברכין עליו בפה"ג זולתי אם השליך ג' ואתא ד' והרמב"ן כתב כי החרצנין שנדרכו ברגל ואין משימין עליהם קורה לעצרם ונשאר בהם לחלוחית יין וגרעינין שאפילו השליך בו ג' ובאו ג' או פחות מברכין עליו בפה"ג שיין הוא והמים נבלעים בזגים ובמה שיוצא יש בו יין מרובה וכל זה כתב ה"ה בפכ"ט מהלכות שבת בשם הרשב"א: כתב האגור שהשיב מהר"י מולין על יין מזוג לענין בפה"ג אע"ג דבעלמא פסק ר"ת דטעם כעיקר דאורויתא אפילו לקולא מ"מ לענין ברכה הוכיח ר"ת בספ"ק דחולין (כה:) דחד בשיתא בטל דלא חשיב טעמא לענין ברכה ואי הוה יותר מחד בשיתא הולכים אחר הטעם אי רגילי אינשי למישתי במקום יין מברך ע"כ: כתב הר"ש בר צמח על זגים שנתנו עליהם תאנים לחזק כח היין הנשאר בזגים אם אנו מדמים פורצנין של צמוקים אלו לפורצנין של ענבים היה נראה להלך אחר הרוב ויש להרהר בזה משום דתאנים כל כחם בהם וכתב שאינו סומך לברך עליו בפה"ג: כתב הראב"ד עשבא דדברי וכו' עד שקורין פנוג"א הכל בא"ח:

סעיף קטן י

וכל המשקין של כל מיני הפירות שהכל כדלעיל סימן ר"ב:

סעיף קטן יא

השותה מים לצמאו מברך עליו שהכל נהיה בדברו וכו' בסוף פ' כיצד מברכין (ברכות מד.) שנינו השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו ר' טרפון אומר בורא נפשות ובגמרא איבעיא להו הלכתא מאי ואסיקנא פוק חזי מאי עמא דבר ופירש"י שנהגו לברך

לפניו שהכל ולבסוף בורא נפשות ודייקינן בגמ' (מד:) השותה מים לצמאו למעוטי מאי א"ר אידי בר אבין לאפוקי מאן דחנקתיה אומצא:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו שאינו מברך לא לפניו ולא לאחריו ודלא כרב עמרם כ"כ שם התוס' והר"י והמרדכי וגם הרא"ש כתב דקשה לדברי האומר שלאחריו מיהא מברך מאי הוצרך לשנות לצמאו למעוטי מאן דחנקתיה אומצא פשיטא אנוס הוא אלא ודאי הא אתא למעוטי אפילו מברכה אחרונה:

סעיף קטן יג

ומ"ש בשם ר"י דשאר משקים אם שותה אותם לרפואה צריך לברך עליהם כ"כ שם התוספות והר"י והרא"ש והמרדכי ז"ל. וטעמם מדאמרינן ברישׁ פירקין (לה:) שמן זית מברך עליו בפה"ע ואוקימנא בחושש בגרונו ואקשינן פשיטא ומשני מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכוין לא ליברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי וכתבו שם התוס' ונראים הדברים דאם אדם שותה משקין אם המשקין רעים לשתות דלית ליה הנאה מינייהו לא בעי ברוכי ואי אית ליה הנאה מינייהו בלא הרפואה בעי ברוכי וכ"כ המרדכי. ודרבינו ירוחם כתב וז"ל שתה שום דבר לרפואה או אכל לא יברך עליו שאם הוא דבר איסור ואכלו שלא במקום סכנה לא יברך ואם הוא במקום סכנה ג"כ לא יברך וזה הכלל כל מידי דלרפואה לא יברך עליו כדאמרינן האי מאן דחנקתיה אומצא כ"כ הרמ"ה בתשובה עכ"ל ותמהני על מה שפטר מברכה לשותה דבר לרפואה שהרי בגמרא שכתבתי בסמוך אמרינן בהדיא אע"ג דלרפואה מכוין כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי. ומה שפטר מברכה אוכל דבר איסור במקום סכנה אין כן דעת הרא"ש שהרי כתב שחולה שאכל ביוה"כ מברך ומזכיר של יה"כ בבה"מ וכ"כ הגהות מיימון בפ"ד מהלכות ברכות ועוד שכבר נתבאר בסי' קצ"ו שהרא"ש סובר כהראב"ד שהאוכל דבר איסור מברך עליו ושם נתבאר דלהרמב"ם אינו מברך עליו ומיהו היכא שאוכל דבר איסור לרפואת חולה נראה דלהרמב"ם נמי מברך עליו. כתוב באהל מועד בשם הרא"ה שכל אכילה שע"י אונס אף דלא סגיא דלא מתהני לא שייך לברך עליה והרי הוא כדין אשה שנאנסה דאע"פ שסופה ברצון חשבינן לה אונס עכ"ל: מצאתי כתוב בשם הרא"ש שכל המרקחות שאינם מאכל בריאים אלא לרפואה מברך שהכל ואי' על גב דהוא מפירות האילן כשתיתא דהיא מחמשת המינין ואפ"ה מברך שהכל ושמן שעל ידי אניגרון שאני שאף הבריאים רגילים בכך ומרקחת זנגבי"ל דהיינו הומלתא נמי מאכל בריאים היא עד כאן ב"ה ובסימן ר"ה אכתוב בשם המפרשים שאין טעם ברכת שהכל בשתיתא משום דלרפואה עבידא: דין מתיקה שמשימים על רקיקין דקין כתב רבינו בסימן רי"ב:

סעיף קטן יד
דבש דבורים מברך עליו שהכל פשוט הוא לפי שהוא בכלל דבר שאין גידולו מן הארץ וכ"מ בסמ"ק וסמ"ג שחשבוהו בהנך דאין גידולם מן הארץ וכתב עוד הסמ"ק דבש אפילו של תמרים מברך שהכל משמע דבשאר דבש פשוט הוא שמברך שהכל וכ"מ בתוס' בפרק כיצד מברכין (ברכות לח.) ד"ה דובשא:

סעיף קטן טו
ועל המורבא המרוקח בדבש וכו' נראה דמיירי כשהחבושים או הוורדים כתושים ביותר שאל"כ היאך כתב שאני התם שהאגוז שלם וממשו קיים ונראה דהא דקאמר שהאגוז שלם לא שלם ממש קאמר שכבר כתבתי בסימן ר"ב דהא דאגוז המתוקן בדבש באגוז קשה מיירי שלוקחין מה שבתוכו ומטגנין אותו בדבש ואין דרך לטגנו שלם ממש אלא ודאי האי שלם דקאמר אינו אלא לאפוקי שאינו כתוש ושחוק ביותר:

סעיף קטן טז
ומ"ש ולא דמי להומלתא שהיא מרוקחת בבשמים וכו' נ"ל דהיינו לומ' דהומלתא הוא בשמים המרוקחים בדבש כמו שמביאים היום זנגבי"ל מרוקח בדבש אלא שרבינו מפרש שהיה הזנגבי"ל או שאר בשמים שחוקים ומעורבים בדבש ואפ"ה מברך עליו בפה"א כברכת הבשמים ומפני כך הוצרך לבקש להומלתא טעם אחר שאל"כ תיפוק ליה מטעם שהזנגביל שלם וממשו קיים אלא ודאי בבשמים שחוקים מפרש לה וכן פירש"י בפרק בתרא דיומא (פא:): וז"ל שבלי הלקט זנגביל יבש שמרתיחים אותו עם הדבש לא אמרינן דדובשא עיקר דזנגביל עיקר דלחמם עבדי ליה:

סעיף קטן יז
ומ"ש לדבריהם יש לברך על של וורדים בפה"א יש לדקדק כיון דוורדים לא חזו לאכילה לא חיים ולא מבושלים אא"כ הם מבושלים עם דבש א"כ ה"ל דבש עיקר וי"ל דאדרבה כיון שעיקר תיקון הוורדים לאכילה אינו אלא עם הדבש ה"ל דבש טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הוורד לאכילה וה"ל כפירות שאינם נאכלים חיים שמברך עליהם אחר בישולם ברכה הראויה להם ואין אנו אומרים שיברך עליהם שהכל מפני שהמים המובלעים בהם הכשירום לאכילה וכבר כתבתי כן בסימן ר"ב גבי אגוז המטוגן בדבש ואע"פ ששם כתבתי דאגוז רך המטוגן בדבש אינו מברך עליו אלא שהכל התם טעמא אחרינא הוא דהיינו דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי משא"כ בוורדים דודאי אדעתא דהכי נטעי להו:

סעיף קטן יח

ומ"ש דמברך על הוורדים בפה"א שאינן עיקר פרי כדבעינן למכתב לקמן הוא בסימן רי"ו שכתב שם שהגאון כתב שעל הוורדים מברך שנתן ריח טוב בפירות והרא"ש חלק עליו דודאי לאו פרי הן שאין עיקרן לאכילה ואע"פ שלפי זה לא היה ראוי לברך עליה בשם פרי כלל סובר רבינו דמ"מ כיון שאוכלים אותו קצת די שנגרע ממנו העץ אבל בשם פרי מיהא שפיר קרינן ליה ודוחק והכלבו כתב ז"ל האוכל וורד או שתה מי וורד מברך בורא פרי העץ וי"א בורא פרי האדמה דלאו פרי עץ נינהו אלא כפרי אדמה מפני שהזרע שלו עיקר הפרי והעלים הם הפרחים ע"כ: ובענין דין זה שנחלקו בו רבינו וחביריו מתוך דברי הר"י בפ' כיצד מברכין גבי שלקות מברך עליהם בורא פרי האדמה משמע שדעתו כדעת החולקין על רבינו וכ"כ הכלבו והרמב"ם כתב בפ' ג' כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה שכל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את התבשיל הרי זו טפילה אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר לפיכך מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה אינו מברך עליו במ"מ מפני שהדבש הוא העיקר ע"כ ונראה מדבריו שאם לא היו נותנים החלב חטה כדי לדבק אלא כדי לאכול החלב חטה בדבש היה מברך במ"מ ולפ"ז ה"ה לכל הדברום המרוקחים בדבש שמרקחים אותם כדי לאכלם בדבש שמברכין על הדבר המרוקח שהוא עיקר והדבש טפילה וכדברי החולקים על רבינו. ואיכא למידק שהרי כתב שאם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר והדבש כיון שהוא בא ליתן טעם בתערובות הוא עיקר ועליו יש לברך ואפשר שכיון שהדברים המתרקחים הם ניתנים לתוך הדבש אינם מתבטלים לגבי דידיה כל שלא באו לדבק לבד או כיוצא בהם דה"ל דבש תשמיש לדבר המרוקח ודמי לפירות ששלקום במים שהם נכשרים לאכילה ע"י המים ומברכין עליהם ברכתן הראויה להם ולא ברכת המים הכא נמי דכוותה: כתב מהר"י קולון בשורש מ"ג על אודות הענבים שמבשלים אותם עד שיעשו עבים וקורים אותו קונפעט"י דמברכים עליו שהכל ולא דמי לאגוז המטוגן בדבש דשאני התם שהאגוז ניכר במהותו ותארו אבל בזה שאין עליו שום תואר ענבים ראוי לברך עליו שהכל לכ"ע כיון דאין זה דרך אכילתו וגם פשיטא דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי ועוד דלפי הנלע"ד לא משתנו לעילוייא אלא לגריעותא שרוב העולם אוכלים יותר ברצון הענבים כברייתן חיין מאותו קונפיט"י: וגם על הגדגדניות שעושים מהם צירוז"א קונפיט"י הוא הדין והוא הטעם שמברכין עליו שהכל לפי הנלע"ד ואל תשיבני ממה שכתב בטור א"ח במורבא של חבושים וורדים שמברך בפה"א דשאני הנך שטובים יותר מבושלים מחיים

ע"כ. ובמ"ש דאין דברי חביריו של רבינו אלא בפירות שטובים מבושלים יותר מחיים מפשטא דלישנא דרבינו לא משמע הכי אלא בכל מיני פירות איירי דאל"כ ה"ל לפרש ועוד שהרי כתב דלא דמי לאגוז המטוגן בדבש משום דממשו קיים ואגוז ראוי ליאכל חי הוא דלא מפליג ביניהו אלא משום דממשו קיים אלמא דאפי' בפירות שהם נאכלים חיים מיירי: בתרומת הדשן כתב דגודגדניות שמבשלים אותם עד שהם נימוחים לגמרי ומערבים בהם דבש ותבלין אע"ג דמההיא דהומלתא נראה שצריך לברך עליו בורא פרי העץ כי דייקינן בפירוש רש"י (ברכות לח.) בההיא דטרימא בורא פרי העץ שפירש כתוש מעט ואינו מרוסק משמע דאי הוו מרוסקים טובא מברכים שהכל משום דלאו במילתייהו קיימי וכ"ש הכא שהן נימוחים לגמרי וגם מעורבים בבשמים ודבש דנפקי ממילתייהו וההיא דהומלתא דפירש"י בפ' בתרא דיומא (פא:) בשמים כתושים בדבש י"ל דהטעם משום דאורחייהו בהכי לכתוש ולשחוק כל הבשמים מש"ה חשיבי קיימי במילתייהו משא"כ בדבר אחר שאין דרכו תדיר להיות מעוך ומרוסק ואע"פ שאין אלו החילוקים ברורים לי מ"מ לא יעשו אלא ספק ברכה וכל היכא דאיכא ספיקא בברכה ראשונה מברך שהכל ע"כ: ואין דבריו נראין בעיני שאם רש"י פירש דטרימא הם תמרים שכתשן קצת כבר נתבאר בסימן ר"ב דלהרמב"ם אפילו מיעכן ועשאן עיסה מברך בורא פרי העץ ועוד שכבר נתבאר שמחלוקת רבינו אינו כשהפרי ממשו קיים דבההיא לכולי עלמא פרי עיקר ומברך עליו אלא כשהפירות כתושים ביותר ואפילו הכי סוברים חביריו שמברך על הפרי וביטל הוא דעתו מפני דעתם: כתב הרב רבי דוד אבודרהם השומשמין מברכין עליהם בפה"א טחנן מברכין עליהם שהכל על שמנן ופסולת שלהם מברכין בפה"א ואיני יודע מה טעם יש בפסולת לברך עליו בפה"א: כתבו הגהות מיימון פ"ח בשם התוספות שבכל דבר שהוא מסופק יברך שהכל ואפילו לכתחלה ואף על גב דאם בירך משמע דיעבד כיון שמסופק כדיעבד דמי:

סימן רה

סעיף קטן א

על הירקות אומר בפה"א. משנה בפרק כיצד מברכין (ברכות לה.): ומ"ש ואפילו בשלם וכו' הלכך כל ירקי ופירי וקטניות שטובים חיים ומבושלים וכו' שם בפרק כיצד מברכין (ברכות לח:) דייק אמתניתין ואמר זאת אומרת שלקות מברכין עליהם בפה"א דרש רב חסדא משום רב שלקות מברכין עליהם בפה"א ועולא משמיה דרבי יוחנן אמר מברך עליהם שהכל ואני אומר כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל וכל שתחלתו שהכל שלקו בפה"א בשלמא כל שתחלתו שהכל שלקו בפה"א משכחת לה בקרא וסלקא וכרבא אלא

כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל היכי משכחת לה א"ר נחמן בר יצחק בתומי וכרתי דרש רב נחמן משום שמואל שלקות מברך עליהם בפה"א ועולא משמיה דר' יוחנן אמר שהכל ונדחו שם בגמרא דברי עולא ופירש"י שלקות. כל ירק שלוק: דרש רב חסדא. כך: משום רב אמר בפה"א ועולא א"ר יוחנן שהכל הרי הדבר במחלוקת: ואני אומר. ליישב דבריהם שאינם חולקין יש מהם פרי האדמה ויש מהם שהכל כל ירק הנאכל חי שתחלתו בפה"א שלקו אפקיה ממילתיה לגריעותא ומברך שהכל ולקמן מוקי לה בתומי וכרתי. וכל ירק שאין דרכו ליאכל חי שמתחילתו אם אכלו אי שהכל הוא מברך: שלקו. והביאו לדרך אכילתו הוא עיקר פריו ומברך בפה"א ונראה מדבריו שרב חסדא סובר שאין מחלוקת ביניהם דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי והלכך נקטינן כוותיה וכ"נ שהוא דעת התוספות וכן דעת הרא"ש וכ"כ ה"ר יונה בשם רבני צרפת וכן דעת הרמב"ם בפ"ת:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואפילו אם יש שחפץ בהן יותר מבושלים בטלה דעתו והולכים אחר הרוב הם דברי הרא"ש שם וכ"כ בהגהות מיימון פ"ח:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואע"ג שאנו רגילים לאוכלם מבושלים זהו מפני השומן שממתקן כ"כ שם התוס' והר"י והרא"ש: וכתב ה"ר יונה דלדעת התוספות אפילו בישל אותם עם בשר או עם דברים אחרים שמשבחים אותם אינו מברך עליהם אלא שהכל כיון שאין השבח בא להם אלא מחמת ד"א:

סעיף קטן ד

והרי"ף כתב כשהם חיים שהכל וכו' כלומר אבל הרי"ף חולק על פסק זה דתומי וכרתי שכתב דשלקות במילתייהו קיימי ומברכין עלייהו בפה"א ואפילו תומי וכרתי וכתב ה"ר יונה שטעמו מפני שהוא סובר דהא דא"ר חסדא ואני אומר כל שתחלתו בפה"א סופו שהכל לא ליישב דברי האמוראים ולומר שאינם חלוקים אתא דאינהו ודאי מיפלג פליגי ורב חסדא סברא דנפשיה קאמר וכיון דרב ושמואל ורבי יוחנן וכל אינך אמוראי סבירא להו דשלקות מברך עליהם בפה"א ולא חילקו בין תחלתו בפה"א לתחלתו שהכל נקטינן כוותייהו דרבי' נינהו ועל כל שלקות מברך בפה"א ואפילו בתומי וכרתי שתחלתן בפה"א כששלקן מברך עליהן בפה"א ג"כ ע"כ ורבינו סובר שלא כתב הרי"ף שיברך על תומי וכרתי מבושלים בפה"א אלא מפני שסובר שכשהן חיין מברך עליהם שהכל ומפני כך כתב דאפשר דחשיב להו אישתנו למעליותא כלומר מאחר שהאמוראים סתמו דבריהם ואמרו דשלקות בפה"א משמע דאפילו בתומי וכרתי ואי הוו חשבי להו אשתני

לגריעותא לא הוו אמרי הכי אלא טעמייהו משום דחשבי להו אשתני לעילויא ורב חסדא חשיב להו אשתני לגריעותא והלכה כאינך אמוראי ולא כרב חסדא. ולשון הרי"ף מבואר שהוא סובר דתומי וכרתי בין חיין בין מבושלים מברך עליהן בפה"א כדברי ה"ר יונה שכתב דשלקות במילתייהו קיימי ומברכינן עלייהו בפה"א ואפי' תומי וכרתי אח"כ כתב קרא חייא וסלקא וכרבא מברך עלייהו שהכל וכד שליק להו מברך עלייהו בפה"א. ואיני יודע מהיכן טעה רבינו ללמוד מדבריו שמברכין על תומי וכרתי חיים שהכל: ודין ברכת פירות שטובים חיים ומבושלים או שאין ראויים לאכלם חיים אלא מבושלים כתב רבינו בסימן ר"ב.

סעיף קטן ה

ועל המים שבשלו בהם הירקות מברך כדרך שמברך על הירקות עצמם וכו' בפ' כיצד מברכין (ברכות לט.) מיא דכולהו שלקי כשלקי וז"ל הרמב"ם בפ"ת ירקות שדרכן להשלק שלקן מברך על מי שלקן שלהם בפה"א והוא ששלקן לשתות מימיהם שמימי השלקות כשלקות במקום שדרכן לשתותן. והרא"ש כתב כלל ד' סימן ט"ו דטעמא דמיא דשלקי כשלקי משום דעיקר בישולם בשביל הירקות הילכך כיון שנתנו הירקות טעם בהם הולכים אחר הטעם ואפילו אם בישלו הירקות לצורך מימיהם לרפואה כיון שבכל העולם מבשלים אותם לאכילה לא נשתנית ברכת המים בשביל זה שמבשלם עתה לרפואה ואין החולה צריך לאכילת הירקות עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש ולא דמי למי פירות דאמרינן בסי' ר"ב דחשיבי כזיעה בעלמא ומברך שהכל לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כו' כ"כ שם הרא"ש.

סעיף קטן ז

ומ"ש וראיה לדבר משקין היוצאים מן הפרי וכו' ולפי מה שכתבתי למעלה בשם א"א ז"ל הוא בסימן ר"ב:

סעיף קטן ח

ואם חתכן אפי' לחתיכות דקות לא נשתנית ברכתן כו' דאמרינן הני גרגלידי דלפתא וכו' בפרק כיצד מברכין שם:

סעיף קטן ט

כתב רב האי גרגלידי דליפתא:

סימן רו

סעיף קטן א

בירך על פירות האילן בפה"א יצא ואם בירך על פרי האדמה בפה"ע לא יצא משנה בפ' כיצד מברכין (ברכות מ.) ואמרינן עלה בגמרא שם מאן תנא דעיקר אילנא ארעא היא א"ר נחמן בר יצחק רבי יהודה היא דתנן יבש המעיין נקצץ האילן מביא ואינו קורא רבי יהודה אומר מביא וקורא וכתבו התוספות והרשב"א והרא"ש דהלכה כר' יהודה כיון דסתם לן תנא כוותיה אבל הרמב"ם פסק בפ"ח דבירך על פירות האילן בפה"א לא יצא נראה שסובר ז"ל דלא אמרו בגמרא דמתניתין ר' יהודה היא אלא ללמדנו דמתניתין יחידאה היא ולא קי"ל כוותיה. ורבינו סתם דבריו כשאר הפוסקים ודלא כהרמב"ם. וכתב רש"י שם (מא.) גבי הא דאמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות וכו' אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת ואע"ג דתנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא הני מילי בחד מינא וטעה ובריך עליה בפה"א אבל צנון וזית ובירך על הצנון לא נפטר זית ומיהו ה"ר יונה כתב שם דהיינו דוקא כשבשעה שבירך בפה"א לא נתכוון לפטור פרי העץ אבל אם נתכוון לפטור את פרי העץ א"צ לחזור ולברך וכתב שם הרשב"א שאם היה לפניו אתרוג וזית וקדם ובירך על האתרוג אע"פ שאינו רשאי להקדימו כדלקמן סי' ריי"א אין צריך לחזור ולברך על הזית כיון שברכותיהן שוות והוא שנתכוון לפטור את הזית בברכת האתרוג אבל בלא מתכוין לא שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את שהוא חשוב דרך גרירא אלא דרך כוונה ולפי פי' זה אם היה אוכל תפוחים ובירך עליהם ואח"כ הביאו לפניו אגוזים אם התפוחים חביבים לו יותר פוטר את האגוזים בגררת ברכת התפוחים אבל אם אינם חביבים אינם פוטרים את האגוזים אלא אם כן נתכוין להם מתחלה ע"כ:

סעיף קטן ב

ומ"ש ועל הכל אם אמר שהכל יצא ג"ז משנה שם (מ.):

סעיף קטן ג

כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה זה פשוט מדאמרינן בפרק כיצד מברכין שם דטול ברוך או גביל לתורי לא הוי הפסק בין ברכה לאכילה משמע שאם דיבר שאר דברים שאינם מצרכי סעודה הוי הפסק וצריך לחזור ולברך:

סעיף קטן ד

וצריך להשמיע לאזניו ואם לא השמיע לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו כבר נתבאר בסימן קפ"ה:

סעיף קטן ה
ונאמרים בכל לשון משנה בפרק ואלו נאמרים (סוטה דף לב):

סעיף קטן ו
ולא יברך כשהוא ערום עד שיכסה ערותו בד"א באיש אבל באשה יושבת וכו' בס"פ מי שמתו (ברכות כד:) אמר מר ב' שישנים במטה זה מחזיר פניו וקורא ק"ש וכו' והא איכא עגבות כלומר דנגעי אהדדי מסייע לרב הונא דאמר עגבות אין בהם משום ערוה לימא מסייע ליה לרב הונא האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות את עצמה אבל לא האיש תרגמא רב נחמן בר יצחק כגון שהיו פניה טוחות בקרקע. ופירש"י וקוצה חלתה ערומה. ואע"פ שערום אסור לברך אשה יושבת מותר שבישיבתה פניה של מטה מכוסין בקרקע אבל לא האיש מפני שהביצים והגיד בולטים ונראים ואע"ג שמגולות עגבותיה והיינו סייעתא: כגון שהיו פניה טוחות. דבוקות ומכוסות בקרקע. ואע"ג דרב הונא אמר עגבות אין בהם משום ערוה לא קי"ל כוותיה כמו שנתבאר בסימן ע"ג וא"כ נקטינן כדתרגם רב נחמן בר יצחק כגון שהיה פניה טוחות בקרקע וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה' ברכות: ודע דלאו דוקא ערום אלא אפילו לבו רואה את הערוה אסור לברך וכ"כ הרא"ש בפרק הרואה דאיתא בירושלמי על ברכת הזיקים רבי ירמיה בעי היה יושב בתוך מגדל של עצים מהו שיעשה כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך וכתב עליו מספקא ליה אם לבו רואה את הערוה אסור או מותר ולמעלה פסקנו שאסור ע"כ. והגהות מיימון כתבו בפ"ח מהל' תפלה בשם סמ"ק דלבו רואה את הערוה בכל ברכות אסור ודלא כרש"י שפירש בברכות דמותר ע"כ וגם דלא כהר"ן שכתב בפ"ק דשבת דדוקא לתפלה דהיינו י"ח בעי חגורה אבל שאר ברכות לא בעינן חגורה: כתב רבינו ירוחם בסוף נתיב י"ז שאסור לברך בגילוי הראש:

סעיף קטן ז
כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך נראה שלמד כן מדתניא בפרק כיצד מברכין (ברכות מג:) הביאו לפניו יין ושמן בית הלל אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו ומברך על היין ואחר כך מברך על השמן וכמו שיתבאר בסימן רי"ב בס"ד:

סעיף קטן ח
אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאוהו לפניו בירך ואחר כך הביאוהו לפניו צריך לברך פעם אחרת כ"כ הרמב"ם בפ"ד וא"ת מ"ש מדין אמת המים דבסמוך ואפשר דשאני הכא שאפשר שלא יביאו לו אבל המים סופן לבא. ונ"ל שדין זה דאין מברכין על אוכל או משקה עד שיביאוהו לפניו וכו' הוא מאי דאמרינן בירושלמי אהן דנסיב

פוגלא ומברך עליה והוא לא אתי בידיה צריך לברוכי עליה זמן תנינות כלומר מי שתופס פוגלא וכבר בירך עליו קודם שבא לידו צריך הוא עכשיו לחזור ולברך:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו אבל מי שבירך על פירות שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר מאותו המין וכו' נראה דלא בעינן שיהא מאותו המין ממש אלא היינו לומר שיהיה ממין ברכת הראשון ודין זה נראה שהוא נלמד ממ"ש הרשב"א גבי דברים הבאים בסעודה בשם הר"ז דלפירוש רש"י (מא.) רב פפא אשמועינן שאף על פי שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת הפת הם באים אינם טעונים ברכה כלל וכ"כ ה"ר מנוח דהכי משמע מירו' דאמת המים דבסמוך וכדאמרינן (נא:) כולה נבגא דברכתא היא וכ"כ בספר אוהל מועד ועיין במה שכתבתי בסימן קע"ט בשם הכל בו:

סעיף קטן י

נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו וכו' ירושלמי בפרק כיצד מברכין רבי זריקא א"ר זעירא בעי אהן דנסיב תורמסא ומברך עלויה ונפל מיניה מהו מברכא עליה זמן תנינות מה בינו לבין אמת המים אמרין תמן לכך כיון דעתו מתחלה ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחלה תני רבי חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס א"ר חייא בר ווא הדא אמרה אהן דנסיב פוגלא ומברך עילויה והוא לא אתי בידיה צריך למברכא עילויה זמן תנינות א"ר תנחום צ"ל בשכמל"ו שלא להזכיר ש"ש לבטלה וכתב הרא"ש מתוך הירושלמי הזה משמע דהא דאין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא בוצע היינו טעמא שלא יבצע קודם הברכה שמא תפול הפרוסה מידו ותאבד ויצטרך לחזור ולברך על פרוסה אחרת ויש כאן ברכה לבטלה אבל כשהוא מברך קודם בציעה על כל הפת אם תפול הפרוסה מידו יפרוס אחרת ולא יצטרך לברך אע"ג דגמרא דידן (לט:) פליגא אירושלמי בהאי טעמא מ"מ למדנו מירושלמי זה שאם היו לפניו פירות ודעתו לאכלם ונטל א' מהם ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך לברך ברכה אחרת על הפירות שיאכל ויברך תחלה בשכמל"ו על הברכה שעשה לבטלה וי"א שזהו לאחר שאמר אמ"ה אבל אם לא אמר אלא בא"ו בלבד יסיים ויאמר למדני חוקיך כדי שיהא כקורא פסוק ולא יהא מזכיר שם שמים לבטלה עכ"ל וכ"כ הר"י ז"ל וגם הרמב"ם בפ"ד כתב כדברי הירושלמי וכתב ה"ר מנוח דלאו דוקא נפל מידו ונאבד אלא ה"ה אם נפל ונמאס לאכילה ופשוט הוא. וההגהות כתבו בשם ר"ת שאם בירך על הכוס ונשפך והביאו לו כוס אחר די לו בברכה ראשונה דמה לי הוא מה לי אחר וכ"כ הכלבו ונראה שהם סוברים דנקטינן בההיא בעיא דירושלמי לקולא וכמו שכתב הרד"א בשם הראב"ד דלא עדיף מכוס ביד כל אחד וא' שכולם שותים בברכתו של מברך ותו אמרינן כולה נבגא דברכתא היא אלמא דכל דמנח קמיה חיילא

ברכה עילויה עכ"ל ולפ"ז צ"ל שמ"ש ר"ת והביאו לו כוס אחר בשהיה דעתו עליו משעה ראשונה: וז"ל שבלי הלקט מצאתי לרב נסים גאון המברך על הכוס נלקח ממנו אותו הכוס ובא לשתות כוס אחר חוזר ומברך פעם שנית וה"ה לכל דבר וראיה מירושלמי הדין דנסיב תורמוסא ומברך עליה וכו' ומסתברא דלא איפשט בעיין ושמא סברת הגאון ז"ל לשווייה כתיקו דאיסורא ולחומרא והמברך על המצוה לעשותה או על דבר לאכלו ולא עלתה בידו לפי שעה ונתעכב מעט ועלתה בידו לאחר מכאן צריך לחזור ולברך דאמרינן בירושלמי הדא אמרה ההוא דנסיב פוגלא והוא לא אתא בידיה וכו' ומסתברא דשיעור עיכוב זה כדי שאלת שלום תלמיד לרב והיינו שלום עליך רבי ומורי דבהכי לא חשיב הפסקה ודוגמת זה אמרינן בירוש' דהרואה גבי ברקים היה יושב בבית הכסא אם יכול בתוך כדי דיבור לברך יצא ואם לאו לא יצא למדנו מכאן דתוך כדי דיבור לא חשיב הפסקה טפי מהכי חשיבא הפסקה בין אם בירך על הדבר ולא עלה בידו בין ברכה שנתחייב בה ולא יכול לברך אותה לפי שעה ע"כ: מצאתי בתשובה אשכנזית אם בירך אדם על היין וכשהוא טועם הוא מים אם צריך לחזור ולברך ודעתו היה להוציא אחרים ג"כ בברכתו והשיב שא"צ לחזור ולברך בפה"ג פעם שנית מאחר שהיה דעתו לשתות יין וגם לשאר האחרים שדעתו להוציא יש להם יין לפניהם או הם טועמים יין אח"כ עכ"ל: אם נסתפק לו אם בירך על שום דבר לפניו או לאחריו כתבתי משפטו בסימן קפ"ד:

סימן רז

סעיף קטן א

שינוי ברכות שבין פרי העץ ופה"א וכו' אבל ברכה אחרונה שוה בכולם בנ"ר בס"פ כיצד מברכין (ברכות מד:) א"ר יצחק בר אבדימי משום רב על הביעא ועל מיני קופרא בתחלה מברך שהכל ולבסוף בנ"ר אבל ירקא לא ורבי יצחק אמר אפילו ירקא אבל מיא לא ורב פפא אמר אפילו מיא א"ר אשי אנא זימנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו וכתבו התוס' וכן אנו נוהגים כרב אשי דמברכין בתר מיא ובתר ירקא בנ"ר וכן הוא דעת כל הפוסקים:

סעיף קטן ב

ומ"ש הלכך אכל פרי העץ שאינו מז' המינים ופרי האדמה וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן ג

פירוש הברכה בורא נפשות רבות וכל מה שהם חסרים וכו' כלומר וחסרונם הוא מלשון (שופטים י"ט:כ') רק כל מחסורך עלי שהוא כל צרכי סיפוק וה"ק בורא נפשות רבות וכל צרכי סיפוקן שהם הדברים שהם הכרחיים לצורך קיום חיותן כמו לחם ומים וגם על כל שאר הדברים שבראת שאינם הכרחיים לצורך קיום חיותן ואינם אלא להתענג דהיינו פירות וכיוצא בהם שאינם מוכרחים לצורך קיום החיות ולפירוש זה מלת וחסרונן דבוק

עם תחלת הברכה ולגירסת תלמודא דידן שאינו מזכיר חתימה בברכה זו בא"י דקאמר ברישא קאי למה שאומר בסוף על כל מה שבראת וכו' ולגירסת הירושלמי שמזכיר בה חתימה אפשר שברכת הפתיחה קאי לבורא נפשות וחסרונן וברכת החתימה קאי לעל כל מה שבראת וכו' וכך הם דברי ה"ר יונה:

סעיף קטן ד

וי"א בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת וכו' כלומר ומלת וחסרונן דבוק עם על כל מה שבראת כלו' בא"י בנ"ר ומה שחסר לנפשות הוא מוטל על הדברים שבראת וכו' והתוספות והרא"ש כתבו כפירוש הראשון וכ"נ מדברי רש"י:

סעיף קטן ה

ועל דבר החתימה כתב רבינו ירוחם שלא נהגו לסיים בה ובתשובת הרשב"א כתוב שאלת מהו לחתום בברכת בנ"ר לפי שראיתי כתוב בשם רבני צרפת שחותמין בה בא"י חי העולמים תשובה אתה שמעת אני לא שמעתי ולא ראיתי מי שחותם בה ע"כ. ותלמידי ה"ר יונה כתבו ונראה למורי הרב שזה מטבע קצר הוא וכיון שלא הוזכר בתלמוד שלנו לא נחתום בשם מספק והנכון לומר חתימת הברכה בלא שם ונימא בא"י בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי ברוך חי העולמים עכ"ל וכן ראוי לנהוג:

סימן רח

סעיף קטן א

על ה' המינים שהם גפן ותאנה וכו' מברכין עליהם ברכה אחת מעין ג' וה' מיני דגן שהם חטים ושעורים וכו' הכל פשוט בס"פ כיצד מברכין (ברכות מד.):

סעיף קטן ב

ומ"ש הלכך אפי' לא עשה מהם פת אלא תבשיל כגון מעשה קדירה ודייסא ואפילו עירב בהם דבש ושאר מינים מברך עליהם במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' ג"ז שם בראש הפרק (לו:) חביץ קדירה וכן דייסא רב יהודה אמר שהנ"ב רב כהנא אמר במ"מ בדייסא גרידא כ"ע לא פליגי דבמ"מ כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדירה רב יהודה אמר שהכל דובשא עיקר רב כהנא אמר במ"מ סבר סמידא עיקר א"ר יוסי כוותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברך עליו במ"מ. ופירש רש"י חביץ קדירה מין מאכל קפוי כמו חלב שחבצוהו בקיבה כך עושים מאכל קפוי בקדירה ולקמן מפרש לה קמחא ודובשא ומשחא: דייסא של חטים כתושות במכתשת: דייסא כעין חביץ קדירה. ולקמן מפרש לה חיטי דמתברי באסיתא ויהבו בהו דובשא ועביד להו בקדירה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו הלכך תבשיל שהוא מה' המינים אפילו עירב עמו דברים אחרים עד שנעשו רוב מברך עליהם במ"מ כ"כ שם הרא"ש שאפי' רובו ממין אחר כיון שעיקרו מחמשת המינים מברך עליו במ"מ ובגמרא שם (לז.) אמר רבא האי רהטא פירוש חביץ קדירה דחקלאי דמפשי ביה קימחא במ"מ מאי טעמא סמידא עיקר דמחווזא דלא מפשי ביה קימחא שהכל מ"ט דובשא עיקר הדר אמר רבא אידי ואידי במ"מ. וכתב הרשב"א דובשא עיקר פי' רובו דבש ומיעוטו סולת וא"נ עיקרו מחמת דבש וסלתו להטעימו ולהכשירו [מ"מ כיון דסולתו מעורב בו להכשירו] מברכין על הסולת כדאסיקנא מהא דרב ושמואל ולא דמי לתבשילא דלפתא דאע"ג דמפשו ביה קימחא לא מברכינן עליה אלא שהכל דהתם משום דקימחא לאו להכשיר ולמיהב ביה טעמא מערבין ביה אלא לדבוקי בעלמא אבל הכא דלאכשורי תבשילא איהו עיקר ועליה מברכין:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל אם לא נתנו מהם בתבשיל אלא להקפותו וכו' ג"ז שם (לט.) א"ר אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא דלא מפשי ביה קימחא בפה"א דלפתא דמפשו ביה קימחא טפי במ"מ והדר אמר אידי ואידי בפה"א והאי דשדו בה קימחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי ליה: וכתב הרמב"ם בפ"ג שהטעם מפני שכל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה. וכתב עוד דמטעם זה מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבקו ועושין מהן מיני מתיקה אינו מברך עליו במ"מ מפני שהדבש הוא העיקר. וכתבו התוס' וכן כשנותנין קמח לתוך שקדים שעושים לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך במ"מ ואם לדבק בעלמא א"צ לברך במ"מ וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך ע"כ: ודין ברכת מי שעורים נתבאר בסי' ר"ד: כתוב בשבלי הלקט ה"ה קמח שמשימים בתוך הגריסין וסולת בתוך האורז מבושל עם הדבש כדי להקפותו בטל הוא אצלו ולא מברכין עליה:

סעיף קטן ה

וה"מ כשעושים מהם תבשיל אבל אם אכל אותם בעין ל"ש חיין ל"ש מבושלים בפרק כיצד מברכין (ברכות לז.) בברייתא הכוסס את החטה מברך עליה בפה"א ונראה מדברי התוס' והרא"ש דבין חיין בין שלקינהו ואיתנייהו בעינייהו כלומר שלא נתמעכו יפה קאמר דמברך עליהם בפה"א וגם הר"י כתב שם גבי חביץ קדירה וכן דייסא דמאמרינן וכן דייסא דכעין חביץ קדירה שמעינן שלא יברך על הדייסא במ"מ אלא כשנכתשו החטים ונדבקו ונעשו דומיא דחביץ קדירה אבל אם בישל החטים שלימים והגרעינים

עומדים שלימים אינו מברך עליהם אלא בפה"א כמו אם היה כוסס את החטה וכ"כ הרמב"ם בפ"ג אכל דגן שלוק כמו שהוא מברך לפניו בפה"א ואח"כ כתב וכן הדגן שחלקו או כתשו ובשלו בקדירה כגון הריפות וגרש כרמל וכיוצא בזה מברך במ"מ: כתב הכלבו בשם ר"י שהכוסס שעורים חיין וכן על שבלים של שעורים שחרכן באור כדרך שעושים קליות מברך שהכל לפי שהוא מאכל קשה ואין דרך לאכלו עכ"ל ואין כאן דעת רבינו אלא כל ה' המינים שוין לענין זה והר"ד אבודרהם כתב שהכוסס אורז או דוחן מברך בפה"א והכוסס את השעורים אינו מברך עליהם כלום מפני שהיא מאכל בהמה עכ"ל ואין זה טעם כלל דכיון שנהנה אע"פ שהוא מאכל בהמה למה לא יברך עליו:

סעיף קטן ו

ובברכה אחרונה כרב בה"ג בנ"ר וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג:

סעיף קטן ז

והתוספות מסתפקים בה אם יברך על המחיה ועל הכלכלה ויסיים על האדמה ועל פרי האדמה משום דלא אשכחן ברכת על המחיה ועל הכלכלה אלא היכא דבריך ברישא קודם אכילה במ"מ ור"ת הגיה במחזור שלו על האדמה ועל פרי האדמה וחזר בו משום דלא אשכחן בשום מקום הך ברכה ועוד האריכו בדבר ובסוף העלו ונכון להחמיר שלא לאכול קליות או חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה שאז ברכת המזון פוטרתן אם לא נתמעכו יפה דהוי כמו דייסא וכ"כ שם הרא"ש והרשב"א ז"ל והכי נקטינן וכתב הרשב"א דשערי לענין ברכה אחרונה כחטים:

סעיף קטן ח

קמח של חטים תחלה שהכל ולבסוף בנ"ר לא מיבעיא אם נטחן דק דק וכו' בר"פ כיצד מברכין (ברכות לו.) קמחא דחטי רב יהודה אמר בפה"א רב נחמן אמר שהכל ופסק הרי"ף כר"נ משום דלא רגילי אינשי לספויי קימחא ומשמע דס"ל דמיירי בקמח הנטחן דק דק שעושים ממנו פת וכן פסק הרמב"ם בפ"ג והרא"ש כתב נראה דלא איירי בקמח הנטחן דק שעושים ממנו פת דאין ראוי לברך עליו בפה"א ולא דמי לכוסס חטה ואורז דהנהו ראויין לאכול בזה הענין אבל קמח לא מתאכל כלל אלא איירי בקמח שלא נטחן כ"כ ויש בו עדיין טעם חטים וראוי לאכלו בזה הענין א"נ אפי' בקמח שנטחן לגמרי אלא שעשוי מחטים של קליות ואותו קמח ראוי לאכילה וכתב הרי"ף דמסתבר כר"נ דלא רגילי אינשי לספויי קימחא וי"א מדקא"ל רבא לרב נחמן לא תפלוג עליה דרב יהודה דשמואל ור"י קיימי כוותיה אלמא דהלכתא כרב יהודה ואע"ג דר"נ דחי ליה מסברא רבא לא קיבל סברתו וגם ר"נ גופיה לא אמר שהנ"ב מטעם שאין דרך ב"א לאוכלו דא"כ הל"ל מי דמי וכו' והיאך פסק כר"נ מטעמא דאיהו גופיה לית ליה ואפשר שהרי"ף שפסק כר"נ

מטעם שאין דרך לאכלו ס"ל שנחלקו בקמח שאינו של קליות שנטחן דק דק וחושש סברתו מעצמו לפי שסברתו שדבר פשוט הוא שאין ראוי לאכלו ולפ"ז בקמח של קליות הלכתא כרב יהודה וכיון דפלוגתא הוא ראוי לברך עליו שהכל עכ"ל:

סעיף קטן ט

שתיתא והוא תבשיל מקמח של קליות וכו' שם (לח.) שתיתא רב אמר שהכל ושמואל אמר במ"מ א"ר חסדא ולא פליגי הא בעבה הא ברכה עבה לאכילה עבדי לה רכה לרפואה קא עבדי לה. ופירש"י שתיתא. מאכל העשוי מקמח קליות שנתייבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים: עבה. לאכילה עבידא ובמילתה קיימא. וכתבו התוס' דאתי לאשמועינן דלא נימא כיון דעיקרה לרפואה לא לבריך עליה כלל קמ"ל כיון דמתהני מיניה בעי ברוכי ומ"מ לא יברך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתות וכה"ג פסק בה"ג והלכתא שתיתא עבה מברך במ"מ קלישתא מברך שהכל ואע"פ שלרפואה נעשית היכא דאית ליה הנאה מיניה מברך ע"כ. וכתב ה"ר יונה ומאי דאמרינן רכה דלרפואה עבדי לה מברך שהכל לא קאמר מפני שאינו אוכל אותה להנאה אלא לרפואה שיברך שהכל דודאי מפני שאוכל הדבר לרפואה אינו גורע ברכתו אלא ה"ק אם היתה רכה כמו שדרך לעשותה לרפואה אע"פ ששותה אותה להנאה אינו מברך עליה אלא שהכל. וז"ל הרמב"ם בפ"ג קמח של אחד מה' המינים ששלקו וערבו במים או בשאר משקים אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה וללועסו מברך עליה בתחלה במ"מ ולבסוף על המחיה ואם היה רך כדי שיהיה ראוי לשתייה מברך עליו בתחלה שהכל ולבסוף בנ"ר:

סעיף קטן י

האוכל אורז בעין תחלה מברך עליו בפה"א עשה ממנו תבשיל או שטחנו וכו' (לו:) רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שהוא מה' המינים מברך עליו במ"מ לאפוקי אורז ודוחן דאפילו איתיה בעיניה נמי לא מברכינן במ"מ ואותבינן עלייהו מדתניא הכוסס את האורז מברך בפה"א טחנו אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' ואסיקנא בתיובתא ואהאי ברייתא דקתני ולבסוף ברכה אחת מעין ג' רמי בגמרא מדתניא לבסוף ולא כלום ומשני תני בהאי ברייתא נמי ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום ופירש"י ולא כלום כלומר אין טעון מברכת פירות הארץ ולא כלום אלא בנ"ר ככל מידי דליתיה מז' המינים. וכ"כ הרי"ף והרא"ש דכל ולבסוף ולא כלום מברך אחריו בנ"ר וגם הרמב"ם כתב בפ"ג מברך אחריו בנ"ר. ונראה דה"ה לפת אורז דהא בזמן שהפרוסות קיימות הוי כאילו לא נתבשל כלל וקתני דמברך עליו במ"מ ובהדיא תניא בגמ' שאם הביאו לפניו פת אורז מברך עליו כמעשה קדירה וכן כתב הרא"ש הלכך על

אורז אם אפאו ועשה ממנו פת או שבשלו ועשאו כעין דייסא מברך עליו תחלה במ"מ אע"פ שאינו מז' המינים כיון שהוא נקרא מזון כי הוא משביעו וסועד הלב ולאחריו בנ"ר דלא נתקנה ברכה מעין ג' כי אם על ז' המינים והא דתניא לעיל הביאו לפניו פת אורז מברך עליו כמעשה קדירה אברכה ראשונה קאי שמברכין עליו במ"מ עכ"ל וכ"כ הרשב"א וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל ואע"ג דברייתא לא קתני דמברך במ"מ על האורז אלא בטחנו ואפאו ובשלו מותבינן מינה לרב ושמואל דמשמע דבעושים תבשיל מאורז איירי משום דמשמע ליה לתלמודא דכל שאינו מה' המינים ברכת התבשיל שוה לברכת הפת וכ"נ מדקתני בברייתא אע"פ שהפרוסות קיימות מברך במ"מ דמשמע דבין פרוסות קיימות בין אינן קיימות מברך במ"מ וכשאין הפרוסות קיימות ודאי לא עדיף מתבשיל העשוי מאורז עצמו: ומ"מ נראה דהיינו דוקא כשנתמעך האורז יפה דהוי כמו דייסא הא לאו הכי אע"פ ששלקו אינו מברך אלא בפה"א דבכלל כוסס הוא וכמו שכתבתי בסמוך גבי אוכל חטים שלוקים והכי דייק לשון הרא"ש שכתב על אורז אם אפאו וכו' או שבשלו ועשאו כעין דייסא ואע"פ שכתב ה"ר יונה שיש הפרש בין האורז והדוחן שעל האורז מברך במ"מ אפילו כשהוא שלם י"ל דהאי שלם לאו למימרא דלא בעינן שיתמעך אלא לומר דלא בעינן שיהיה כתוש וכן מוכח סוף לשונו שכתב אבל על הדוחן אינו מברך עליו כשהוא שלם חדא שאין דרכו אלא ע"י כתישה או טחינה אבל האורז דרכו לאכלו שלם עד כאן אלמא דשלם דנקט גבי אורז אינו אלא לאפוקי כתוש אבל לעולם בעינן שיהא ממועך כדי שיברך עליו במ"מ ומיהו יש לחלק בין חטין לאורז שדרך האורז לבשלו כשהוא שלם בלא שום כתישה והלכך אף כשלא נתבשל הרבה לא תשתנה ברכתו מה שאין כן בחטין שאין דרך לבשלם אלא חלוקים או כתושים כגון הריפות והלכך כשמבשל אותם שלימים בלא כתישה הוי כאילו כוסס אותם חיים: וכתב הרא"ש ויש ספרים שכתוב בהם מלשון ה"ג אבל אורז לא מברכים עליה במ"מ דלא קי"ל כר"י בן נורי אלא שהכל ולאו מילתא היא דר"י בן נורי אם אפאו מברך עליו המוציא לחם גמור חשיב ליה אבל רבנן לחם לא חשיב ליה אבל מזון חשיב ליה ע"כ והגהמ"י כתבו שראבי"ה הסכים לדברי ה"ג וגם ההגהות סוברים כן אבל הר"ם וס"ה כתבו כדברי הרי"ף וכן דעת הרשב"א והכי נקטינן:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ואם עירב ממנו בתבשיל אחר וכו' שם כתב הרי"ף הלכך לגבי אורז כד מבשיל ליה בתחלה מברך במ"מ וה"מ כדאיתיה לאורז בעיניה אבל ע"י תערובות לא דקי"ל בהא כרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברך עליו במ"מ

כלום לאפוקי תבשיל שיש בו אורז שאינו מברך עליו במ"מ כיון דלאו מה' המינים הוא דלא איתותב רב ושמואל בהא וכ"פ הרמב"ם בפ"ג. וכתב הרא"ש שזה שכתב הרי"ף דאורז ע"י תערובת אינו מברך עליו במ"מ היינו כשהרוב ממין אחר דבכה"ג בה' המינים אפי' רובו ממין אחר מברך עליו במ"מ ע"כ כלומר ובאורז דלא חשיב כמו ה' המינים אם רובו ממין אחר אינו מברך עליו במ"מ אבל אם רובו אורז אע"פ שהוא מעורב עם מין אחר מברך במ"מ ומיהו לא משמע הכי מל' הרמב"ם שכתב בפ"ג אורז שבשלו או שעשה ממנו פת בתחלה מברך במ"מ ולבסוף בורא נפשות ובלבד שלא יהא מעורב עם ד"א אלא אורז לבדו:

סעיף קטן יב

ועל פת דוחן כתב הרי"ף שהכל שם ומשמע ודאי דכ"ש דעל פת שאר מיני קטניות מברך שהכל וכ"כ הרמב"ם בפ"ג פת דוחן או של שאר מיני קטניות בתחלה מברך שהכל ולבסוף בנ"ר וכתב הר"י שסמך הרי"ף על מאי דאמרינן בגמרא ר"י אומר אורז מין דגן הוא ואע"פ שאין הלכה כמותו אפ"ה כיון שאנו רואים שיש מי שסובר דאורז מין דגן הוא ואינו סובר כן בדוחן למדנו שאין דינם שוה ועל האורז מברך תחלה במ"מ ועל הדוחן אינו מברך אלא שהכל ע"כ והרא"ש כתב דמשמע ליה להרי"ף שאין דין האורז והדוחן שוה מדנקט במילתייהו דרבנן הכוסס את האורז ולא נקט דוחן ונ"ל דלאו ראיה היא דלא נקט אורז אלא לאפוקי מרבי יוחנן בן נורי להשמיענו דאין לו דין חטים וכן משמע ההיא דלעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדירה והכי מסתבר דדוחן מיזן זיין וסעיד ליבא כמו אורז הלכך מברכין עליו במ"מ אבל העושה פת או תבשיל ממיני קטניות ליתיה בכלל מזון ומברך עליו שהכל ע"כ ולסברא זו נוטה דעת הר"י וכתב דמ"מ נראה לו שיש הפרש בין האורז ובין הדוחן שעל האורז מברך במ"מ אפי' כשהוא שלם אבל הדוחן אין מברכין עליו כשהוא שלם מפני שאין דרכו אלא ע"י כתישה וטחינ' אבל האורז דרכו לאכלו אפי' שלם והכי משמע בגמרא ונראה שמפני זו המעלה שיש באורז מבדוחן הזכירו בגמ' האורז יותר והקשו ואורז לא מברכינן עליה ע"כ:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו וכ"כ גאון כיון דאורז לאו מין דגן הוא וכו' ה"ה בדוחן או בשאר דברים שאנו רואים דזייני וכו' כ"כ שם הר"י וכתב שדעתו נוטה לזאת הסברא והרא"ש אע"פ שלא הוציא מכלל קטניות אלא אורז ודוחן אכשר דמודה בפניג"ו וכיוצא בו כיון דמיזן זיין ואפשר דכיון דלא הוזכר בברייתא דמברך עליו תחלה וסוף אלא אורז ודוחן בלבד משמע ליה דשאר מינים לא דאף על גב דזייני לא חשיב זיונא דידהו כזיונא דאורז ודוחן:

והוי יודע שרש"י פי' בפרק כיצד מברכין אורז מי"ל דוחן פני"ן והתוס' כתבו שי"מ אורז ריז"ו ודוחן מי"ל וסוגיין דעלמא כהאי פירושא: כתב הר"י ועל הפת שעושין מקטניות כגון פת פולין וכיוצא בו נראה שאין מברכין עליו אלא שהכל שאין דרך לעשות פת כ"כ מקטניות כמו מאורז ודוחן ולא דיינינן להו מזון והאריך לתת טעם למה יברך עליו שהכל ולא יברך בפה"א: ועל מ"ש רבינו בשם הרא"ש דעל תבשיל דשאר מיני קטניות מברך שהכל תמהני אמאי לא יברך בפה"א ואפשר דבשנתבשלו הקטניות עד שנתמעכו מיירי דכיון דאין זה דרך אכילתן אין מברכין עליהם בפה"א: וכתוב בא"ח בשם הרב בעל האשכול קימחא דחיטי או שערי דערבינהו בהדי קימחא דדוחן או גלבונים או עלונים מברך במ"מ ואי עבדינהו פת המוציא וג' ברכות כרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מה' המינים מברך במ"מ עכ"ל וז"ל הר"ד אבודרהם שאם עירב באותו קמח אחד מה' המינים ועושה ממנו פת מברך המוציא וג' ברכות ואם בשלה בקדירה מברך במ"מ ולבסוף מעין ג' וכתב הר"י דדוקא שיש באותו קמח מאחד מה' המינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס אבל אם אין בו זה השיעור מה' המינים אינו מברך לבסוף ג' ברכות אלא בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אע"פ שאין בו כזית דגן בכדי אכילת פרס ולבסוף מעין ג' וה"ה כשבשלוהו בקדירה שמברך תחלה במ"מ אבל לבסוף מברך בנ"ר ע"כ:

סעיף קטן יד

חביצא והוא פירורי לחם וכו' כתבתי למעלה בהלכות סעודה סימן קס"ח:

סעיף קטן טו

אמר אביי לרב דימי ברכה אחת מעין ג' מאי היא א"ל על ה' המינים הוא אומר בא"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה וכו' בס"פ כיצד מברכין (ברכות מד.): כתב סמ"ג בא"י וכו' בא"י על הארץ ועל המחיה לשון זה כתב רבינו משה וכן תופס ה"ג עיקר לחתום על הארץ ועל המחיה ולא על המחיה ועל הכלכלה:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שיש שאין אומרים כי אתה ה' טוב ומטיב הוא בפ"ח ונהגו העולם לאומרו:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו וקורין אותה מעין ג' אע"פ שתקנוה מעין ד' וכו' כ"כ שם הר"י: ובנוסחת הרי"ף כתב רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ובנה ירושלים עירך במהרה בימינו ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה

ובטהרה כי אל טוב ומטיב אתה וכן נוהגים העולם ובנוסחת הרמב"ם וסמ"ג כתב ג"כ ונברכך עליה בקדושה ובטהרה:

סעיף קטן יח
דפרי על העץ ועל פרי העץ וכו' ועל היין על הגפן ועל פרי הגפן וכו' שם בגמרא:

סעיף קטן יט
ומ"ש בשם ר"י שאין לומר ועל תנובת השדה על פירות ועל היין שאין לשון זה נופל אלא במיני דגן וכו' כ"כ הר"י שי"א על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ואין זה נכון כי לשון על תנובת השדה לא הותקן אלא על ה' המינים בלבד ע"כ אבל בנוסחת הרי"ף והרמב"ם ישנו:

סעיף קטן כ
וכתב בספר המצות שי"ל אחר כי אתה ה' טוב ומטיב לכל ונודה לך על הארץ וכו' כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה וכתב עוד וי"א ונאכל מפריה ונשבע מטובה ואין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וכו' וא"א ז"ל היה אומרו נראה שטעמו מפני שהיה מפרש שמה שאנו אומרים ונאכל מפריה ונשבע מטובה אין התכלית בשביל האכילה אלא מה שאומר אח"כ ונברכך עליה בקדושה ובטהרה היא התכלית אלא דמשום דברכה אתיא מפני האכילה הוא אומר ונאכל מפריה ונשבע מטובה.

סעיף קטן כא
ומ"ש וגם לא היה אומר ונודה לך וכו' כלו' כשם שהיה חולק על סמ"ג במ"ש שא"ל ונאכל מפריה ג"כ היה חולק על סמ"ג במ"ש שי"ל ונודה לך וכו' והוא לא היה אומרו:

סעיף קטן כב
וטעמו של הרא"ש בזה נראה שהוא מפני שמאחר שאומר סמוך לחתימה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה הוי שפיר מעין חתימה סמוך לחתימה:

סעיף קטן כג
ובח"ל חותמין בפירות על הארץ ועל הפירות ובני א"י חותמין על הארץ ועל פירותיה שם בגמרא וכתב הר"י וכשמביאין פירות לח"ל מא"י על הספק א"צ לשנות המטבע של ח"ל אבל הרשב"א כ' ומסתברא שאפי' בח"ל אי אכיל פירות הבאים מן הארץ מברך על הארץ ועל פירותיה דהא למאי דס"ל מעיקרא דר"ת אמר על הארץ ועל פירותיה לא הוה קשיא לן אלא אינהו אכלי ואנן מברכין אלמא כל היכא דאכלין אנן מברכין על פירותיה:

סעיף קטן כד
ועל היין חותמין על הארץ ועל פה"ג ולא כאותם החותמים על הגפן ועל פרי הגפן וכן כתב הר"י והרא"ש ונתן הר"י טעם לדבר דכמו שבחתימת ברכת מיני דגן ופירות ז' המינים מזכיר הארץ ה"ה ביין שאין ביניהם שינוי אלא שביין כשמזכיר הפרי צריך

להזכיר בשם פרטי האילן שבו גדלו הענבים ובשאר מינים די שיאמר פירות אבל הארץ לעולם עומדת ובכולן יש לו להזכיר בחתימה על הארץ וכן דעת הראב"ד לחתום בברכת היין על הארץ ועל פרי הגפן אבל הרמב"ם בפ"ח חותם גם בברכת היין על הארץ ועל הפירות ולזה נוטה דעת התוספות וכ"כ סמ"ג בשם רבינו יצחק וטעם מחלוקת זה הוא משום דבגמרא אמרינן דאפירי חתים על הארץ ועל הפירות וברכת היין לא נזכרה שם סברי הרמב"ם והר"י דבכלל הפירות היא ומפני כך לא הזכירוה ואע"פ שבפתיחת ברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פרי הגפן מ"מ בחתימת הברכה משמע להו דכמו חתימת ברכת הפירות היא והר"י והראב"ד והרא"ש סברי דלא הוצרכו להזכירה משום דמברכה ראשונה דיין שמעינן שלעולם על היין אינו מזכיר בשם כולל אלא בשם פרטי הלכך ממילא משמע שבברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פרי הגפן וחותם על הארץ ועל פרי הגפן ולזה הסכים הרשב"א וכתב דכן עמא דבר:

סעיף קטן כה

וצריך להזכיר בה מעין המאורע וכו' כ"כ שם בס"פ כיצד מברכין התוס' בשם הירושלמי אלא שכתבו אחר כך ומיהו לא נהגו העולם כך ויכול להיות שמזכירין מעין המאורע היינו דוקא בימיהם שהיו רגילים לקבוע איין ואמיני פירות אבל האידנא לא קבעי וכ"כ סמ"ג. וגם הרשב"א כתב ומיהו לא נהגו כן עכשיו ובכל הני מילי פוק חזי מאי עמא דבר וגם הראב"ד ורבותינו בעלי התוספות כתבו דעכשיו לא נהגו כן עכ"ל אבל הר"י והרא"ש כתבו סתם כדברי הירושלמי וכ"כ הרמב"ם בפ"ג. והרוקח כתב שהוא נוהג להזכיר וכתב בתשב"ץ שכך היה נוהג מהר"ם ואומר בי"ט זכרנו לטובה ביום חג פלוני כי אתה טוב ומטיב לכל בא"י וכו' ובשבת אומר והעלנו לירושלים ושמחנו בבנינה ורצה והחליצנו ביום השבת הזה כי אתה טוב ומטיב לכל וכו' וברי"ח אומר וזכרנו לטובה ביום ר"ח הזה כי אתה טוב ומטיב וכו' וכתב בהגהת מיימון דבחנוכה ופורים אין צריך להזכיר בה מעין המאורע:

סעיף קטן כו

כתב בה"ג שאם אכל פירות מז' המינים ואכל מיני מזונות ושתה יין שיכלול הכל בברכה אחת וכו' כ"כ הר"י והרא"ש והרשב"א בס"פ כיצד מברכין בשם ר"ת וכן כתב גם כן הרמב"ם בפ"ח. וכתב רבינו בסימן ריי"א שברכת היין כיון שמפרט בה הגפן היא חשובה וכשכולל אותה עם ברכת הפירות צריך להזכיר תחלה על הגפן ועל פרי הגפן ואחר כך על העץ ועל פרי העץ ומיהו מעשה קדירה דחטים ושעורים קודמין ליין לפי שברכתן במ"מ שהיא גם כן חשובה שמבוררת וגם קודמין לו בפסוק עד כאן:

סעיף קטן כז
כתב א"א הרא"ש ז"ל שאם אכל פירות מז' מינים ואכל עמהם תפוחים וכו' בס"פ כיצד מברכין וגם הרמב"ם כ"כ בפ"ח זולת דין אכל תפוחים ושתה יין שלא הזכיר ומ"מ יש לדקדק סבר כהרא"ש וההגהות כתבו בשם סמ"ק שנפטרו התפוחים בברכת היין והרשב"א הביא דברי הרמב"ם שאם אכל פירות מז' המינים ואכל עמהם תפוחים מברך אחריהם ברכה מעין ג' והיא פוטרת הכל וכתב עליו וטעמא דמסתבר הוא ולא מפני שמעין ג' עדיף מבורא נפשות ויפטור אותה אלא מפני שמזכיר בפירוש על העץ ועל פרי העץ והלכך כולל כל מה שאכל מפירות העץ וה"ה והוא הטעם לשותה יין ואכל תפוחים לאותם שחותמים בה על הארץ ועל הפירות אבל אי חתים ביין על הארץ ועל פרי הגפן לא מהני דאדרבה זו ברכה פרטית ואינה כוללת אפילו שאר פירות של ז' המינים עכ"ל והמרדכי כתב בפרק כיצד מברכין דברי ר"ח וכתב עליו דדוקא בהנך מינים שברכותיהם שוות דכולהו ברכתן מעין ג' אבל ברכת בורא נפשות לא שייכא למעין ג' לא לומר ברכת מעין ג' ולפטור בורא נפשות ולא לכוללה עמהם ע"כ וכבר נתבאר שכל הפוסקים חולקים עליו הלכך אין לסמוך על דבריו:

סעיף קטן כח
ואני הייתי רוצה לומר דה"ה אם אכל מיני לפתן וכו' מיני לפתן מיקרו בשר ודגים וכיוצא בהם מדברים שמלפתים בהם את הפת. והטעם שלא הודה הרא"ש לדבריו נראה שהוא משום דמיני לפתן אע"ג דמיזן זייני לא סעדי אבל מיני דגן מיסעד סעדי הלכך שייכי אהדדי:

סעיף קטן כט
כתב אחי ה"ר יחיאל אכל ענבים ושתה יין היה נ"ל שא"צ להזכיר על העץ ועל פרי העץ וכו' מידי דהוה אענבים ותפוחים וכו' כלומר דכשם כשאוכל ענבים ותפוחים א"צ לברך על התפוחים ברכתם המיוחדת להם לפי שהם נכללים בברכת הענבים שהיא על העץ כך כשאכל ענבים ושתה יין א"צ לברך על הענבים ברכתם המיוחדת להם לפי שהם נכללים בברכת היין שהיא על הגפן. והטעם שלא הודה לו הרא"ש נראה שהוא מפני שהתפוחים כיון שברכה ראשונה היא ב"פ העץ שייך לומר שפיר דברכת העץ פוטרתן אבל ענבים דברכה ראשונה שלהם אינו בורא פרי הגפן אלא בפה"ע לא אמרינן דברכת על הגפן תפטרה:

סעיף קטן ל
ומ"ש ומ"מ הסכים לזה שאם בירך על הענבים בפה"ג יצא אע"פ שכתב בסמוך שאין דעת הרא"ש כן לא בברכה ראשונה ולא בברכה אחרונה התם אתא לאפוקי מה"ר יחיאל

שהיה סובר דלכתחלה מברך על היין וא"צ לברך על הענבים והרא"ש לא הודה לו מפני שלכתחלה צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו והכא קאמר שאם בדיעבד בירך על הענבים בפה"ג יצא מידי דהוי אפרי העץ שאע"פ שלכתחלה אינו מברך עליו אלא בפה"ע אם בדיעבד בירך בפה"א יצא ה"נ דכוותיה: ומשמע לי דה"ה נמי אם בירך על הענבים על הגפן דבדיעבד יצא דמאי שנא ברכה ראשונה מברכה אחרונה: ומשמע נמי דהא דכתב שאם בירך על הענבים בפה"ג יצא בין שבירך על הענבים עצמן בפה"ג בין שבירך על היין ונתכוין לפטור הענבים בברכה זו קאמר דיצא דכל שנתכוין לפטור הענבים בברכה זו ה"ל דיעבד ויצא אלא שמצאתי לרש"י (שם מא.) שכתב גבי הא דאמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות וכו' אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת ואע"ג דתנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה בפה"א אבל צנון וזית ובירך על הצנון לא נפטר הזית ומיהו ה"ר יונה כתב שם דהיינו דוקא כשבשעה שאמר בורא פרי האדמה לא נתכוין לברך על פרי העץ ומשמע שאם נתכוין לכך יצא וכמו שכתבתי בתחלה:

סעיף קטן לא

וכתב עוד אחי ה"ר יחיאל בשם א"א ז"ל שאם שתה יין ומים וכו' בהגהמ"י פ"ח כתב שסמ"ק הניח דבר זה בצריך עיון. ולענין הלכה כדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו ועוד דמסתבר טעמיה: כתב ה"ר יונה בפ' כיצד מברכין גבי דברים הבאים לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שדקדקו משם רבני צרפת דברכת ג' אינה פוטרת מעין ג' ואם אכל דייסא או כיוצא בו אחר המזון אע"פ שהברכה שלו היא מעין ברה"מ אין בה"מ פוטרת אותו והוא ז"ל כתב מיהו נראה דדוקא בשאר דברים אבל ביין פוטרת מעין ג' והביא ראיה מדמקשה בגמרא (לה:) דנבריך אחמרא ג' ברכות ומשני לא קבעי אינשי עליה ובסוף פרק קמא דברכות (יב.) אמרינן דאי אכל תמרי וקסבר נהמא אכל בין פתח בדנהמא וסיים בדתמרי בין פתח בדתמרי וסיים בדנהמא יצא משום דתמרי נמי מיזן זייני וכתב על זה ה"ר יונה וז"ל ואומרים רבני צרפת שגם על היין אם שכח ובירך ברה"מ במקום על הגפן ועל פרי הגפן יצא וכ"נ מדאמרינן התם דחמרא סעיד ומשמח והוינן ביה א"ה נבריך עליה ג' ברכות ומהדרינן לא קבעי אינשי עליה דמשמע דמן הדין היה לברך עליו לכתחלה כמו על הפת אלא משום דלא קבעי עליו ומדחזינן שהקשו גבי יין דנבריך עליה ג' ברכות ולא הקשו בתמרים משמע דיותר פשוט דיין מיזן זיין מהתמרים וכיון שפוטרת התמרים בדיעבד ה"ה שפוטרת גבי יין בדיעבד שהרי אפילו לכתחלה היו אומרים שיברך עליו כן אלא משום דלא קבעי עליה: וכתב עוד בשם

רבני צרפת שאפילו לא אמר אלא ברכת הזן בין על היין בין על התמרים יצא אע"פ שאין בה אלא מעין הזן בלבד ובברכת על העץ יש בה מעין ג' כיון דמטעם מזון אמרינן דיצא אפילו לא אמר אלא ברכת הזן מספיק עכ"ל והרא"ש כתב כל דברי ה"ר יונה ועל מ"ש שאפילו לא אמר אלא ברכת הזן יצא כתב דהיינו דוקא כשסיים וחתם בא"י הזן את הכל דא"א לברך אחריו אלא ברכה אחת אבל אם אמר כל נוסח הברכה עד בא"י הזן את הכל ולא חתם יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ויסיים ברכה דמעין ג' דמה שאמר נוסח ברכת הזן הוא במקום על העץ ועל פרי העץ עכ"ל ויש להקשות על סברא זו מדאיתא בירושלמי פרק כיצד מברכין רב הונא אכל תמרי עם פיתא א"ל רב חייא בר אשי שבקן בתר מזונך ואת מברך עליהן תחלה וסוף ומשמע דאחר סעודה היינו קודם ברה"מ כמו שנתבאר בסימן קע"ז הרי דתמרי לא מיפטרי בבה"מ ושמא י"ל דהיינו לכתחלה אבל דיעבד פטרי. והרשב"א כתב גבי הביאו לפניו תאנים וענבים בתוך הסעודה ומסתברא דאפילו לרב ששת אי אכל תמרי אינם טעונים ברכה לאחריהם משום דאינהו גופייהו מיזן זיין ונפטרין בברה"מ אבל בירושלמי לא משמע הכי דגרסינן התם רב הונא אכל תמרי עם פיתא א"ל שבקן בתר מזונך ואת מברך עליהון תחלה וסוף דאלמא דאפילו תמרי דאכיל להו בתר סעודה אין ברה"מ פוטרתן ושמא ההיא אתיא כרבי מונא דאמר התם משום ר"י הגלילי ואלא מיהו בה"ג כתבו אכל תמרי ורימוני ושאר מגדים לא מפטרי בבה"מ ע"כ ובפ' ג' שאכלו כתב דקי"ל דג' אינו פוטר מעין ג' כדמוכח בהדיא בשמעתא דהביאו לו תאנים וענבים בתוך הסעודה ואח"כ כתב דשמא שמעון בן שטח אף בזו לגרמיה הוא דעביד דסבירא ליה דג' פוטר מעין ג' וא"נ שאני יין דמיזן זיין כדאיתא בריש פרק כיצד מברכין וכענין שאמרו בפ"ק דמכילתין גבי תמרי פתח ובריך אדעתא דנהמא וסיים בדתמרי יצא דאפילו אמר הזן את הכל יצא דתמרי נמי מיזן זייני וההיא דהביאו לו תאנים וענבים דוקא תאנים וענבים אבל תמרי לא עכ"ל: במשקה שאדם מסופק אם יברך לאחריו בורא נפשות רבות או על הגפן טוב לאכול דבר שצריך לברך אחריו בנ"ר ודבר שצריך לברך אחריו על העץ ואם יכלול בה ג"כ על הגפן ועל פרי הגפן כדי לצאת י"ח ברכת אותו משקה לדעת האומרים שצריך לברך אחריו על הגפן כתוב בת"ה דלא שפיר דמי למעבד הכי שיכלול על הספק שום נוסח אחר בברכה דמעין ג' אף על פי שאינו מוסיף שם ומלכות:

סימן רט

סעיף קטן א

היה בידו כוס של מים וסבור שהוא של יין וכו' בסף"ק דברכות (יב.) פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא ופתח ובריך אדעתא דשיכרא וסיים אדעתא דחמרא יצא דא"נ סיים בדשיכרא יצא דתנן על כולם אם אמר שהכל יצא אלא נקט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן זו היא גירסת רש"י ופירוש פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא תחלת הברכה אמר ע"מ שהכל וכיון שהגיע למ"ה נזכר שהוא יין ואמר בפה"ג פשיטא לן דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה ואמר שהכל יצא על היין דתנן וכו' אלא כי קא מיבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפה"ג וכשהגיע למ"ה נזכר שהוא שכר וסיים שהכל מהו והקשה הרא"ש על זה וכתב הלכך נראה כגירסת הרי"ף פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח וברוך בדשיכרא וסיים בדחמרא יצא דאפי' סיים בדשיכרא יצא דתנן על הכל אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא דנקט כסא דשיכרא בידיה וקסבר חמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן וזו פירושה פתח ובריך בדשיכרא שהנ"ב ונזכר שהוא יין ואמר גם בפה"ג וכך היתה אמירתו בא"י אמ"ה שהנ"ב בפה"ג יצא שאפילו סיים בדשיכרא שאמר שהנ"ב ולא אמר בפה"ג יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא ואמר בפה"ג וסיים בדשיכרא שאמר גם שהנ"ב מאי בתר פתיחה אזלינן ולא הוי ברכה או בתר חתימה אזלינן והוי ברכה ע"כ. ודעת הרשב"א כפירש"י וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות ברכות שכתב כלשון הזה לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה ע"מ (לומר) שהכל וטעה ואמר בפה"ג אין מחזירין אותו וכן אם היו לפניו פירות הארץ והתחיל הברכה ע"מ לומר בפה"א וטעה ואמר בפה"ע אין מחזירין אותו וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן ופתח ע"מ לומר במ"מ וטעה ואמר המוציא יצא מפני שבשעה שהזכיר את השם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין ולא היה בעיקר הברכה טעות אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו ע"כ וה"ר יונה כתב שהרמב"ם מפרש כמו שפי' הרא"ש לדעת הרי"ף ולא משמע לי הכי וכתב עוד ה"ר יונה שאע"פ שההלכה מתפרשת בדוחק לדברי המפרשים פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא וכו' היינו שאמר שהנ"ב בפה"ג או איפכא מ"מ לענין הדין נראין דבריו. ובעיין לא איפשיטא וכתבו הרי"ף והרא"ש דנקטינן לקולא ולא מהדרינן ליה וכן דעת הרמב"ם. והתוספות כתבו

כפירש"י ואח"כ כתב הרי"ף פסק השתא דלא איפשיטא בעיין אזלינן לקולא ור"י היה אומר לחומרא דצריך לברך פעם אחרת ומיהו היה אומר הר"מ שאם היה יודע בבירור שטעה בדיבורו שאמר בפה"ע תחת ב"פ הגפן דבתוך כדי דיבור יכול לחזור בו. וכ"כ המרדכי וז"ל ומיהו היה אומר הר"מ שאם היה יודע שהוא יין וטעה בדיבורו ואמר בפה"ע תחת ב"פ הגפן דבתוך כדי דיבור יכול לחזור בו אחרי שהוא יודע בטוב שהוא יין ורבינו כתב דברי השני פירושים לקולא:

סעיף קטן ב

כתב הרמב"ם כל הברכות כולן אם נסתפק וכו' ז"ל בפ"ח כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך אם לא בירך וכו' ודייק לכתוב כל הברכות האלו שכל הברכות שבאותו הפרק הם מדברי סופרים לאפוקי בה"מ שהיא מדאורייתא שאם נסתפק לו צריך לחזור ולברך וכמ"ש בפ"ב ורבינו מוסיף גם ברכה אחרונה דמעין ג' שגם היא מדאורייתא כן משמע בר"פ כיצד מברכין (ברכות לה.) וכ"כ הרשב"א שם דליכא דטעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו מן התורה אלא ז' המינים בלבד שהם טעונים ברכה לאחריהם מן התורה הא שאר מינים בין לפניהם בין לאחריהם אין טעונים כלל אלא מסברא וקרא אסמכתא בעלמא ע"כ וכ"כ ג"כ הרא"ש בפרק ההוא וז"ל ויש להסתפק על ברכת בנ"ר אם צריכה שיעור אם לאו דדילמא דוקא ברכה מעין ג' דכתיב ואכלת ושבעת וברכת היא דבעיא שיעור וכו' משמע דס"ל דברכה מעין ג' דאורייתא היא ומ"מ לשון רבינו אינו מכוון דמאחר שהוא סובר דברכה מעין ג' דאורייתא היא לא ה"ל לכתוב דמסמיך ליה אקרא שנראה שאינו רק אסמכתא בעלמא אלא ה"ל לכתוב דמייתי לה מקרא אבל מדברי הרמב"ם נראה דברכה מעין ג' נמי היא דרבנן שאין שום ברכה מן התורה כי אם ברכה שלאחר אכילת פת לבד וכבר כתבתי זה בסימן קפ"ד וכתב סמ"ג מתוך הלכות גדולות משמע שברכה אחת מעין ג' מן התורה דקאי וברכת אף אתאנים ורמונים הנכתבים במקרא ואין נ"ל דא"כ יברכו עליהם ג' ברכות ממש אלא ודאי וברכת לא קאי אלא אלחם עכ"ל:

סימן רי

סעיף קטן א

ברכה ראשונה אין לה שיעור וכו' כ"כ התוספות (לט.) והרא"ש והרשב"א בפרק כיצד מברכין גבי הא דא"ר חייא בר אבא אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף וה"ר יונה כתב שם שעל פרי פחות מכשיעור מברך לפניו שהכל ולא משמע כן מדברי התוספות והרא"ש ובהדיא כ"כ הרא"ש גבי ברכה אחרונה דז' מינים

שכתב רבינו בסוף הסימן שדבר הראוי לברך עליו ברכה מעין ג' בשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ג וכתב בכלבו בשם רב אחא משבחא דעל פחות מכשיעור א"צ לברך אפילו שהכל ואין כן דעת כל הפוסקים כמו שנתבאר:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומיהו מטעמת שטועמת את התבשיל א"צ לברך עליו וכו' בפרק היה קורא (ברכות יד.) מטעמת אינה צריכה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום רב אמי ורב אסי טעמו עד שיעור רביעית וכתבו התוספות טועם ואין בכך כלום פר"ח שחוזר ופולט דלא חשיב הנאה מן הטעימה אבל בולע לא ומש"ה שפולט א"צ ברכה שאינו נהנה וכך הם דברי סמ"ג שכתב מטעמת אינה טעונה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית פר"ח וכגון שחוזרת ופולטת והרא"ש כתב דברי ר"ח ואח"כ כתב ומיהו דוקא רביעית אבל טפי מרביעית חשיבא הנאה לענין תענית ומיהו נראה דברכה לא צריך כיון שאינו נהנה בתוך מעיו עכ"ל. והרמב"ם בפ"א מהל' תענית כתב והוא שלא יבלע אלא טועם ופולט ופ"א מהלכות ברכות סתם וכתב מטעמת אינה צריכה ברכה וכן יש לדקדק מדברי הר"ף בפ"ק דתענית שמ"ש דליזהר דלא ליבלע לא קאי אלא לשרוי בתענית דוקא. ודברי רבינו סתומים שכתב תחלה דמטעמת א"צ לברך עד רביעית ומשמע דברביעית מיהא צריך לברך ועל זה כתב ב' פירושים או דמיירי אפי' בבולע או דוקא בפולט וא"כ אפי' ר"ח דמוקי לה בפולט דוקא עד רביעית הוא דא"צ לברך אבל ברביעית אע"פ שהוא פולט צריך לברך וזה היפך ממ"ש הרא"ש ודבר תמוה הוא לומר שרבינו כותב סתם היפך דברי אביו ועוד שהוא בעצמו כתב בסמוך ומיהו כשהוא פולט א"צ אפילו על הרבה ולכן נ"ל לפרש דתחלת דברי רבינו הם כפי משמעות הפשט דבטועם ובולע מיירי וכיון שאינו שותה כדי ליהנות אלא לטעום התבשיל כל בציר מרביעית לא חשיב הנאה וזהו שכתב ומיהו מטעמת שטועמת התבשיל א"צ לברך עליו עד רביעית לכאורה משמע אפילו אם הוא טועם ובולע וכ"כ הרמב"ם סתם מטעמת אינה צריכה ברכה עד רביעית ומשמע דאפילו בולע נמי א"צ לברך עד רביעית. אבל ר"ח מפרש דוקא בטועם ופולט אבל אם בולע אפילו בכל שהו צריך לברך ולפירוש זה אינו ענין שיעור רביעית אלא לענין תעניות אבל לענין ברכה דלפניו אין חילוק בין פחות מרביעית ליותר מרביעית שאם הוא בולע אפילו בכל שהוא צריך לברך ואם אינו בולע כלל אע"פ שטועם שיעור גדול א"צ לברך ואע"ג דמדר' אמי ור' אסי משמע שאסור לטעום רביעית מי ששרוי בתענית אע"פ שפולטו ברכה שאני שאינו מברך אלא על הנאת מעיו וכיון שלא בלע כלל אינו מברך כנ"ל לפרש דברי רבינו אע"פ שאין לשונו מכוון כראוי: ובספר אהל מועד

כתוב מטעמת אינה צריכה ברכה אפילו לפניה אא"כ היה שם כשיעור רביעית אבל בזה השיעור מברכת אע"פ שאינה בולעת כלום הואיל והחיך טועם עכ"ל ול"נ דברכה לא בטעימת חיך תליא אלא באכילה תליא כדכתיב ואכלת וברכת ואכילה היינו הנאת מעיים כדברי הרא"ש ז"ל: ולענין הלכה כיון דמשמע דהרמב"ם והרי"ף מסכימים לדעת אחת וגם הוי ספק בברכות ולהקל נקטינן כוותייהו:

סעיף קטן ג

אבל ברכה אחרונה צריכה שיעור ושיעורה בז' המינים כזית בפ' כיצד מברכין (ברכות לח:) א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מלוח ובירך עליו תחלה וסוף א"ל ר' ירמיה לר' זירא ר' יוחנן היכי בירך על זית מליח כיון דשקליה לגרעיניתיה בציר ליה שיעורא א"ל מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן והא איכא ופירש"י בציר ליה שיעורא וגבי ברכת פירות הארץ אכילה כתיבא ואכילה בכזית וכתב הרי"ף שמעינן מינה דכל היכא דאיכא כזית בעי ברכה תחלה וסוף אבל היכא דליכא כזית תחלה בעי ברכה שאסור לאדם ליהנות מן העולם הזה כלום בלא ברכה ולבסוף לא בעי ברכה. וכ"כ שם התוספות והרא"ש:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ובירושלמי משמע שכל דבר שהוא כברייתו כגון גרגיר של ענב וכו' ז"ל הירושלמי בפרק כיצד מברכין ר' יוחנן נסב זית ובירך לפניה ולאחריה והוה ר' חייא בר אבא מסתכל ביה אמר מה הדין בבלאה מסתכל לית ליה כל שהוא ממין ז' טעון ברכה לפניו ולאחריו אית ליה ומה צריכא ליה מפני שגרעיניתה ממעטתה מה עבד לה רבי יוחנן משום בריה מילתיה דר' יוחנן אמרה שכן אם אכל אפילו פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רמון שהוא טעון ברכה מלפניה ולאחריה וכתבו התוספות גבי הא דאני ראיתי את ר' יוחנן וכו' שהירושלמי הזה חולק על תלמוד שלנו א"כ אין הלכה כמו הירושלמי וה"ר יוסף מפרש שאינו חולק דהכא מיירי שהוסרו הגרעינים ונמלח א"כ לא היה כברייתו אבל אם אכלו שלם אפי' אם היה אפילו פרידה אחת של רמון מברך עליו תחלה וסוף ותלמוד ירושלמי היה סבור שהזית היה שלם ולכך הוצרך לתרץ באותו ענין דכל פרידה בריה ואינם חולקים יחד. והרא"ש כתב והשתא אי האי עובדא דתלמודא דידן ההוא עובדא גופיה דירושלמי א"כ חולק תלמוד דידן על הירוש' וס"ל דאפילו לבריה בעי כזית ותלמודא דידן עוקר אבל אפשר דשני מעשים הוו והאי דירוש' דהוה בזית שלם כשהובא לפניו אע"ג שהשליך הגרעינים כיון שהובא לפניו שלם ונהנה מבריה שלימה מה שדרך לאכול ממנה יש כאן שיעור אבל האי עובדא דתלמודא דידן אפשר דהאי זית מליח הובא לפניו בלא גרעין הלכך לא הוי בריה וירא שמים יחמיר שלא

יאכל פחות מכשיעור להסתלק מן הספק עכ"ל הרא"ש והרשב"א כתב ואפשר דכיון דלא נסיב לה גמרין האי טעמא ואדרבה איצטריך למימר דזית גדול הוה ש"מ דליתא להא דירושלמי וי"ל דאיתא נמי להא דירוש' אלא דהירושלמי סבר דר' יוחנן זית שלם אכל ולא הסיר גרעינתו ומש"ה חשיב ליה בריה אבל בגמרין סברי דלא אכל גרעינתיה אלא הסירו וזרקו הלכך לא חשיב בריה ומש"ה איצטריך למימר דזית גדול הוה דלאחר שנחתך או שנמוח לא חשיב בריה בשום מקום בכל איסורין שבתורה עכ"ל וה"ר יונה כתב נראה שהתלמוד שלנו חולק עם הירוש' דהכא משמע שאע"פ שאכל בריה בפני עצמה אם פחות מכזית אינו מברך לאחריו ובירוש' משמע שאם הוא בריה אע"פ שאין בו כזית מברך לאחריו אבל לענין הדין אפשר להעמיד תלמוד שלנו עם הירושלמי ונאמר שאם הוא דבר שאין דרך לאכלו עם הגרעין כגון זית וכיוצא בו צריך שיהיה בו שיעור מלבד הגרעין שכיון שאין דרך לאכלו עם הגרעין נמצא שלעולם לא הרי בריה כשתוציא הגרעין כמו שדרך להוציאו לא ישאר שלם ומפני זה הוצרך לומר בתלמוד שלנו דבזית גדול עסקינן אבל אם הוא דבר שדרך לאכלו עם הגרעין שלו כגון גרעין של רמון או של ענבים או גודגדניות וכיוצא בהם אם אכל אחד מהם אע"פ שאין בה בין הכל כזית דייקינן ליה בריה ומברך לאחריו ע"כ והרי"ף כתב סתם דכל היכא דליכא כזית לא בעי ברכה לבסוף ולא חילק בין דבר שהוא בריה לדבר שאינו בריה וכן הרמב"ם סתם וכתב פרק ג' דבפחות מכזית אינו מברך לבסוף ולא חילק נראה שפשוט להם דירושלמי פליג אתלמודא דידן ולא קי"ל כוותיה ומ"מ כיון דכל הנך רבוותא מסתפקים בדבר יש ליזהר שלא לאכול בריה לבדה אם אין בה כזית וכמ"ש הרא"ש וכ"כ ג"כ התוספות בפ"ב דיומא (עט.) ובפ' הישן (סוכה כו:) וכ"כ הגהות מיימון בפ"ג וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ה

וכן מסתפקין על ברכת בורא נפשות אם צריכה שיעור אם לאו שם אהא דאני ראיתי את רבי יוחנן שאכל כזית מליח כתבו התוספות וז"ל הר"י אומר בבורא נפשות כיון דלאו ברכה חשובה היא אפילו בבציר משיעורא מברכין בנ"ר ול"כ כיון דבנ"ר תקנוה כנגד על הגפן כי היכי דעל הגפן בעי שיעורא בבורא נפשות נמי בעי שיעורא והרא"ש כתב שם דיש להסתפק בדבר דדילמא דוקא ברכת מעין ג' דכתיב ואכלת ושבעת וברכת היא דבעיא שיעור למר בכדי אכילה ולמר בכדי שביעה אבל בנ"ר לא בעי שיעורא או דילמא לא נתקנה בנ"ר שהיא דרבנן אלא דומיא דברכה אחת מעין ג' שהיא דאורייתא. והרמב"ם מיפשט פשיטא ליה שבנ"ר נמי בעי שיעורא שכתב בפרק ג' שהשותה פחות מרביעית בין ביין בין משאר משקין אינו מברך לאחריו כלל ושאר משקין ברכה אחרונה שלהן

בורא נפשות היא ואפ"ה כתב שאינו מברך לאחריהם מפני ששתה פחות מכשיעור וכ"נ מדברי הרי"ף על ההיא דאני ראיתי את ר"י שאכל כזית מליח: ומ"ש רבינו ועוד מסתפקים בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה דוקא על כזית או ברביעית בפרק הישן ובפרק בתרא דיומא נסתפקו אי סגי בכזית בשתייה כמו באכילה או שמא כיון דדריש רבי מאיר ושבעת זו שתייה בעי כביצה דלא הוי שביעה בפחות או שמא יש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתיה וכתב הרא"ש בפרק ג' שאכלו לכך טוב ליזהר שישתה פחות מכזית או רביעית להסתלק מן הספק ע"כ וצ"ל שסובר הרא"ש דשיעור רביעית שוה לכביצה שאם הוא פחות מכביצה היאך היה מסתלק מן הספק בשתיית רביעית ודעת הרמב"ם בפ"ג דבין יין בין שאר משקין אין מברכין עליהם ברכה אחרונה בפחות מרביעית:

סעיף קטן ו

ומ"ש האוכל מז' המינים פחות מכזית וכו' שם כתב הרא"ש מתוך דברי ר"י משמע שאם אכל מז' המינים פחות מכשיעור שיברך אחריו בו"נ ולא נהירא לי דלא מסתבר דעל מין שראוי לברך עליו מעין ג' בשביל חסרון השיעור לא שייך ביה ברכה אחרת וכן משמע ההיא דרבי צדוק שלא בירך אחריו כלל דאילו בירך ברכה אחרת היה הספר מפרש איזה ברכה בירך וכן מצאתי בשם הר"י ז"ל עכ"ל וכן דעת הרשב"א וכ"נ מדברי הרי"ף וגם המרדכי כתב בפרק כיצד מברכין נסתפק לר"י אם יש לברך בפחות מכשיעור משבעת המינים לאחריו בורא נפשות ומסקינן שאין לברך אחריו כלל עכ"ל והאגור כתב אם שתה פחות מרביעית אין מברכין אחריו אלא בנ"ר וכ"כ הרי"ף דבפחות מכזית אינו מברך לאחריו וקי"ל כל לאחריו ולא כלום מברך בנ"ר ע"כ ודברי תימה הם היכא אמרינן דאם שתה פחות מרביעית לבסוף ולא כלום עד שילמוד משם דמברך בנ"ר ואי משום דכתב היכא דליכא כזית לא בעי ברכה לבסוף אלו דברי הרי"ף עצמו הם ואין לומר בדבריו דכל לבסוף ולא כלום מברך בנ"ר שהפוסק יש לו לפרש דבריו ועוד דאפילו בדברי התלמוד איכא למימר דלא אמרינן דמברך בנ"ר אלא כשאומר לבסוף ולא כלום אבל אם יאמר לא בעי ברכה לבסוף משמע דלא בעי ברכה כלל ואפילו בנ"ר:

סעיף קטן ז

וכן יראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכ' בפ"ג האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלין וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ח
ומ"ש ולא בין ז' המינים לשאר המינים כלומר שכתב שהאוכל פחות מכשיעור אפילו מפת אינו מברך לאחריו כלל ודלא כדמשמע מתוך דברי ר"י דעל פחות מכשיעור מז' המינים מברך בנ"ר:

סימן ריא

סעיף קטן א
היו לפניו מינים הרבה רבי יהודה אומר אם יש בהם ממין ז' וכו' משנה בפרק כיצד מברכין (ברכות מ:) ובגמרא (מא.) אמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין ז' עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל כשאין ברכותיהן שוות כלומר כגון צנון וזית דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה ופירש"י כשברכותיהם שוות. כגון זיתים ותפוחים דתרווייהו פרי העץ ובא לפטור את שתיהן בברכה אחת אבל אין ברכותיהם שוות דברי הכל אין ברכה אתת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת וכתבו התוס' והרא"ש דמתוך פירושו משמע דכשאין ברכותיהם שוות על איזה מהם שירצה יברך תחלה וכ"כ הרי"ף דאיזה שירצה יקדים וכתב הרא"ש שכ"כ ה"ר שמעיה בשם רב האיי וכתבו התוספות דכיון שאין ברכותיהן שוות מאחר שאין האחד פוטר את חבירו אפילו ר' יהודה מודה דאין עדיפות בז' המינים אלא יברך על איזה שירצה תחלה החביב לו ואח"כ יברך על השני וכן פי' ג"כ הר"י דכשאין ברכותיהם שוות יקדים החביב לו יותר וכן דעת הרשב"א וכ"כ בשם רבינו האיי גאון וזהו דעת סמ"ק אבל הרא"ש כתב ול"נ מדלא קאמר מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחביב עדיף אלמא אפילו אחד מהם חביב יכול לברך על השני כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון אין עדיפות בחביב משום דלא שייכי זה לזה כלל ומה שתלוי לר"י עדיפות במין ז' ולרבנן בחביב היינו דוקא כששניהם נפטרים בברכה אחת עכ"ל וכתב עוד הרא"ש וא"ת היכי קא אמרי רבנן דחביב עדיף הא אמרינן לקמן המוקדם בפסוק מוקדם בברכה וכ"ש שיש להקדים האמור בפסוק למין שאינו נזכר כלל בשבח הארץ וצ"ל דכל המוקדם דלקמן אתי כר' יהודה וכל הנך אמוראי דסברי לקמן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה כר' יהודה ס"ל וכן פסק בה"ג כר' יהודה וכ"כ הר"י ז"ל והמרדכי כתב דלרב האיי ורש"י הלכה כרבנן וגם הרשב"א כתב שדעת רבינו האי דהלכה כרבנן ומ"מ כתב שהתוספות והראב"ד פסקו כר' יהודה ולזה הסכים הוא ז"ל וגם המרדכי כתב שהר"ם פסק כר' יהודה ונראה מתוך לשונו שגם הוא סובר כן וכן פסק סמ"ג וכתב עוד הרא"ש וא"ת מ"ש דלר' יהודה כשברכתן שוה שצריך להקדים ז' המינים וכשאין ברכתן שוה א"צ להקדים וי"ל דודאי

כשברכתן שוה בברכה הא' פוטר את חבירו אז מסתבר לברך על ז' המינים ולפטור את השני אבל כשצריך לברך על כל אחד ואחד לא שייכי זה לזה כלל כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון הלכך על איזה מהם שירצה יברך תחלה הלכך אם הביאו לפניו שני מינים ואין בהם מז' המינים כגון אתרוג ותפוח יברך על החביב תחלה לכ"ע כיון שברכותיהן שוות ואם יש ביניהם ממין ז' קי"ל כר' יהודה דאמר מין ז' עדיף ויברך עליו אע"פ שהאחר חביב לו עכ"ל ואע"פ שאח"כ כתב ול"נ מדלא קאמר מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחביב עדיף אלמא אפילו אחד מהם חביב יכול לברך על השני וכו' זהו דוקא כשאין ברכותיהם שוות וכדמפרש טעמא דכיון שצ"ל על השני אחר אכילת הראשון אין עדיפות בחביב משום דלא שייכי זה לזה כלל אבל כשברכותיהן שוות ודאי דלכ"ע חביב עדיף כשאין ביניהם ממין ז' ואע"פ שכתב מה שתלוי לר' יהודה עדיפות במין ז' ולרבנן בחביב היינו דוקא כששניהם נפטרים בברכה אחת דמשמע דלר' יהודה אינו תלוי בחביב כלל היינו דוקא כשיש ביניהם ממין ז' אבל אם אין ביניהם ממין ז' לא משוינן פלוגתא בינייהו ולכ"ע חביב קודם כנ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו שאם בכל פעם אחד מהם חביב עליו יותר אפי' אם חפץ עתה במין השני צריך לברך על המין החביב עליו וכו' כן פירשו שם רש"י והרא"ש אמאי דאמרי רבנן דמברך על החביב תחלה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואם הביאו לפניו דבר שברכתו בפה"ע ודבר שברכתו שהכל וכו' וכן בפה"א ושהכל וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות לט.) גבי עובדא דהנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא אמרינן ומלגלג סבר שלקות בפה"א פרגיות שהכל הלכך פר"א עדיף ופירש"י דברכת בפה"א היא ברכה חשובה לעצמה לדברים חשובים והיה לו להקדימה וגם התוס' כתבו שם אם יש שם שני מיני פירות חביב עדיף ובפה"א עדיפא משהכל דמבוררת טפי וחשובה לעצמה (עיקרית) מקריא ויברך על אותו המין ששייך בו פרי האדמה אע"פ שאותו המין שיש לברך עליו שהכל חביב עליו וכ"כ הרשב"א והמרדכי ואהא דאמר עולא שם אבל כשאין ברכותיהן שוות מברך על זה וחוזר ומברך על זה ופירשו רש"י והרי"ף דעל איזה מהם שירצה יברך כתב הרא"ש ותימא דמסתמא בפה"ע חשוב מבפה"א משום דמבוררת טפי דבפה"א כולל כל הגדל באדמה אבל בפה"ע מברך דוקא על מה שגדל באילן ומהאי טעמא אמרינן לעיל בעובדא דבר קפרא דברכת בפה"א חשיבא מברכת שהכל לפי שהיא מבוררת יותר י"ל דלא חשיבא כל כך ברכת פרי העץ כנגד ברכת פרי האדמה כמו שחשוב פרי האדמה על שהכל לפי ששהכל אינה מבוררת

כלל לפי שכוללת כל דבר ובה"ג כתב דבפה"ע קודם לבפה"א ולדידיה הא דקאמר אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו ולישנא לא משמע הכי דא"כ הל"ל אין האחד פוטר את חבירו הלכך נראה דברי רב האיי והרי"ף ורש"י דמברך על איזה מהם שירצה עכ"ל וגם הר"י כתב ככל דברי הרא"ש בזה: נמצא דלדעת הרא"ש היכא דהביאו לפניו מיני פירות ג' חלוקים בדבר. אם אין ברכותיהן שוות אע"פ שיש בהן ממין ז' כגון צנון וזית איזה מהם שירצה יקדים ואפילו אינו חביב. ואם ברכותיהן שוות ויש ביניהם ממין ז' מקדים מין ז' אע"פ שאינו חביב כמו המין האחר ואם ברכותיהן שוות ואין ביניהם ממין ז' מקדים החביב: ולדברי שאר המפרשים באין ברכותיהן שוות נמי מקדים חביב תחלה בין יש בהם ממין ז' בין אין בהם: והמרדכי כתב דכשאין ברכותיהן שוות נמי מקדים מין ז' ונראה שהוא מפרש דהא דאמר עולא אבל כשאין ברכותיהן שוות מברך על זה ואח"כ מברך על זה היינו לומר דבכה"ג אפי' רבנן מודו דמקדים מין ז' כיון שאין פרי זה נפטר בברכת חבירו וזה היפך כל דברי המפרשים שכתבתי לעיל: והרמב"ם כתב בפ"ח היו לפניו מינים הרבה אם היו ברכותיהם שוות מברך על אחד מהם ופוטר את השאר ואם אין ברכותיהם שוות מברך על כל אחד מהם ברכה הראויה לו ואיזה מהם שירצה להקדים מקדים ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה אם יש ביניהם אחד מז' המינים עליו הוא מברך תחלה ונראה שהוא מפרש דלא איפליגו ר' יהודה וחכמים אלא כשאחד מהמינים חביב לו יותר מחבירו דרבנן סברי חביב עדיף ור' יהודה סבר מין ז' עדיף אבל אם אין א' מהמינים חביב לו יותר מחבירו לדברי הכל מקדים מין ז' והוא סובר דהא דאמר עולא אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו וכמו שפי' הרא"ש לדעת בה"ג והוא פוסק הלכה כחכמים והשתא מ"ש היו לפניו מינים הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחד מהם ופוטר את השאר ואם אין ברכותיהן שוות מברך על כל אחד מהם ברכה הראויה לו לא לענין הקדמה קאמר אלא לומר דבברכותיהן שוות יברך על אחד ויפטור את חבירו ולא ירבה בברכות שלא לצורך וכשאין ברכותיהן שוות אין אחד פוטר את חבירו וכדעולא. ומ"ש ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים היינו לומר שאם היה מין אחד חביב לו מחבירו בין שברכותיהן שוות בין שאינן שוות בין שיש ביניהם ממין ז' בין שאין ביניהם ממין ז' מקדים החביב כרבנן דאמרי חביב עדיף. ומ"ש ואם אינו רוצ' בזה יותר מבזה אם יש ביניה' מז' המיני' עליו הוא מברך תחלה אתי ככ"ע דבין ברכותיהן שוות בין אינם שוות כיון שאין מין אחד מהם חביב יותר מחבירו אם

יש בהם מין ז' מודו רבנן שהוא קודם. וממ"ש אי זה שירצה להקדים מקדים במקום שמקדים את החביב תחלה נראה שאינו מפרש כפי' הר"י והרא"ש דחביב היינו אותו שחביב עליו ברוב הפעמים אלא סובר דחביב היינו אותו שהוא חפץ בו עתה יותר וזהו שכתב אי זה שירצה להקדים כלו' אותו המין שהוא רוצה בו עכשיו יותר מבחבירו ולכן הוא רוצה להקדימו דסתמא דמילתא מינא דחביב עליה דאיניש מקדים ליה הלכך כיון שהוא חביב עכשיו עליו יותר מחבירו מקדים אותו: כתוב בת"ה סימן ל"ב דהא דאמרינן המוקדם בפסוק קודם וכן החשוב או החביב קודם דוקא היכא שרוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאידך לא מחויב לאכול מן המוקדם או חשוב או חביב כדי להקדימו אע"פ שהוא לפניו: ז"ל שבלי הלקט כשאין ברכותיהן שוות כגון פירות האילן וירק ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה ועל איזה שירצה מקדים ומברך ואפילו אם היה הפרי ממין ז' כדברי ר"ח ורבינו ישעיה אבל ר"ש בן חפני כ' כבר הודענו ה' ברכות הן לפני המאכל ומקצתן מוקדמות על מקצתן בהזדמן כולן לפניו כי ברכת המוציא קודם לברכת במ"מ בהזדמן שניהם לפניו וברכת במ"מ קודמת לברכת בפה"ע וברכת בפה"ע קודמת לברכת בפה"א ובפה"א לברכת שהכל עכ"ל וכתבו האגור:

סעיף קטן ד

כל הקודם בפסוק שמזכיר בו שבחו של א"י וכו' שם [מא.] כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה ארץ חטה וכו':

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו אפילו אם המאוחר חביב עליו יותר נראה שזהו לדברי הפוסקים הלכה כרבי יהודה אבל לדברי הרמב"ם שנראה מדבריו שפוסק הלכה כחכמים הא דכל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה כשאין אחד מהם חביב מחבירו היה אבל אם היה מין אחד חביב מחבירו אותו המין החביב הוא מוקדם דכשם שטענת חיבוב מבטלה טענת קדימת מין ז' לשאר מינים כך מבטלה טענת קדימת כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבי' ודוקא עד רימון אבל מכאן ואילך לא דארץ בתרא דכתיב בקרא הפסיק הענין וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא דקרא פשוט שם דתמרי ורמוני מברך אתמרי ברישא מפני שזה שני לארץ וזה חמישי לארץ כלומר דתמרי שני לארץ בתרא דדבש דכתיב בתרא היינו תמרים העושים דבש ורמונים הם חמישי לארץ קמא:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם ה"ר פרץ דברכת בפה"ג קודמת אפי' לתמרים וזיתים כ"כ בסמ"ק וז"ל צ"ע היאך כשמחלקין פירות ויין בבית האירוסין או בבית יולדת אנו מברכים תחלה

על פירות ומיני מתיקה ואח"כ על היין ואפשר דכיון שאין ברכותיהן שוות מברך על החביב תחלה כדלעיל וה"ר פרץ סובר דאפ"ה מברך על מין ז' עכ"ל וכבר נתבאר שדעת כל המפרשים הפך הר"פ וגם מנהג העולם דלא כוותיה וא"כ לא היה לרבינו לכתוב דברי הר"פ דלא קי"ל כוותיה מיהו אפשר דטעמו משום דבפה"ג ובפה"ע כיון דתרוייהו אילנות הם חשיב להו ברכותיהן שוות והעולם לא ס"ל הכי אלא דאיכא למימר תינח לפירות האילן מיני מתיקה שמברכין עליהם שהכל היאך מקדימין ברכתן לברכת היין וי"ל דשאני התם דאנן כמו אורחים באותם בתים ואין לנו אלא מה שמוציאין לפניו תחלה מברכים עליו ואפי' כל אדם בביתו אפשר שאע"פ שבדעת לאכול כמה מיני פירות אם מביאין לפניו אחת אחת ראשון שמביאין לפניו מברך עליו אע"פ שהיה ראוי לאחר ברכתו למין השני הבא אחריו ולא אמרו להקדים אלא כשכל המינים מונחים לפניו וכדקתני מתני' היו לפניו מינים הרבה ועי"ל דהתם הוא העיקר הפירות ומיני מתיקה והיין אינו בא אלא להפיג טעם מתיקת פירות ומיני מתיקה:

סעיף קטן ח

ומ"ש עוד דגם בברכה אחרונה קודמת ברכת היין וכן מ"ש ומיהו מעשה קדירה דחטים ושעורים קודמים ליין הכל בסמ"ק וכ"כ הר"י והרא"ש והרשב"א בס"פ כיצד מברכין והרמב"ם פ"ת כת' וז"ל שתה יין ואכל תמרים ואכל תבשיל של ה' מיני דגן מברך באחרונה על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן על העץ ועל פרי העץ וכו':

סעיף קטן ט

חטה קודמת לזית ששניהם ראשונים לארצות ויש לחטה יתרון שקודמת בפסוק וכו' כ"כ התוספות והרא"ש בפ' כיצד מברכין:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו דשעורה קודמת לדבש היינו לומר שקודמת לתמרים עצמם דאילו דבש זיעה בעלמא הוא ומש"ה לא מברכין עליה שהכל כדלעיל סימן ר"ב וכך הוא לשון התוספות שם שעורה ותמרים שעורה קודמת: כתבו הגהות מיימון בפ"ח שאם היה לפניו תבשיל שיש בו קמח כוסמין או שיפון ושבולת שועל וגפן ותאנה ורמון נ"ל דכיון דמברך על התבשיל במ"מ דברכתו קודמת אע"ג דהני ממין ז' ואיהו לאו ממין ז' מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברכים עלייהו המוציא וברכת המזון נראה דברכתן קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת וכבר נתבאר בסמוך כן בדברי הרמב"ם:

סעיף קטן יא

כתב בה"ג הא דחטה ושעורה קודמין דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת וכו' כ"כ סמ"ק ונסתפק רבינו אם בה"ג לטעמיה אזיל שסובר שצריך להקדים ברכת פרי העץ

לברכת פרי האדמה ומפני כך הוצרך לומר הא דאמרינן דחטה ושעורה קודמין דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת שהוא מברך במ"מ או המוציא אבל כוסס חטים או שעורים שברכתן בפה"א אינם קודמים לברכת בפה"ע אבל לדעת הרא"ש שסובר דלא עדיפא ברכת בפה"ע מברכת בפה"א אפשר דאף בכוסס חטה או שעורה צריך להקדימה לשאר הפירות או אם טעם בה"ג הוי כדברי הרשב"א שכתב דהיינו משום דחטה דכתיב בקרא לאו בכוסס הוא אלא בפת כדגלי קרא בתריה דכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ותדע לך דהא לכ"ע כוסס את החטה אין מברך לא ג' ולא מעין ג' אלמא חטה דכתיבא באורייתא היינו לחם והוא הוא דקודם לכל וברכתו חשובה שגורם ברכה לעצמו ע"כ ולפי טעם זה אפשר דגם הרא"ש מודה בדין זה ויש להוכיח שהוא סובר כן ממ"ש שאין נראין לו דברי בה"ג שכתב דברכת בפה"ע קודם לבפה"א אלא כדברי רבינו האי והרי"ף ורש"י דמברך על איזה מהם שירצה ואין להביא ראיה לדבריהם מהא דאמרינן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה אלמא מברך על חטה ושעורה מקמי גפן דאיכא למימר דאיירי שעשאו פת או בדייסא דודאי ברכת המוציא או במ"מ חשיב מבפה"ע אבל כוסס חטה דליכא אלא בפה"א לא תקדום לבפה"ע ואף אם תרצה להעמיד בכוסס חטה י"ל כך כל המוקדם בפסוק זה בדברים שברכותיהם שוות כמו חטה לגבי שעורה וענבים לגבי תאנים ורמונים עכ"ל וגם הר"י כתב כן ומשמע מדבריהם שהם סוברים דדוקא בפת או דייסא אמרינן דקדמי חטה ושעורה לשאר מינים אבל לא כוסס וכדברי בה"ג: כתב הרשב"א מסתברא דאפילו לרבי יהודה אם היו לפניו אתרוג וזית וקדם בירך על האתרוג אע"פ שאינו רשאי א"צ לחזור ולברך על הזית כיון שברכותיהן שוות והוא שנתכוין לפטור את הזית בברכת האתרוג אבל בלא מתכוין לא דאין בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב דרך גררא אלא דרך כוונה ולפי פי' זה אם היה אוכל תפוחים ובירך עליהם ואח"כ הביאו לפניו אגוזים אם תפוחים חביבים לו פוטר את האגוזים בגרירת התפוחים אבל אם אינם חביבים אינם פוטרים את האגוזים אם לא נתכוין להם תחלה ע"כ וכבר כתבתי זה בסימן ר"ו:

סימן ריב

סעיף קטן א

כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה משנה בפרק כיצד מברכין (ברכות מד.).

סעיף קטן ב
ומ"ש לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל אלא אפי' אם כל אחד לבדו וכו' כן משמע שם גבי היו לפניו צנון וזית וכן פירש שם הרא"ש גבי דברים הבאים בתוך הסעודה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואפילו פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל וכו' משנה שם: כתב הכלבו וצריך עיון בהא דאמרינן דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה מברכה שלפניה אם פוטרו גם כן מברכה שלאחריה עכ"ל ול"נ דבר פשוט דכשם שפוטר מברכה שלפניה כך פוטר מברכה שלאחריה וסוגיין דעלמא הכי הוא והכי משמע בהדיא מדאמר רב פפא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם: כתב האגור בשם א"ז דה"מ כשהצנון עיקר וחביב אבל אם הצנון עיקר ולא חביב מברך על הזית וחוזר ומברך על הצנון ואפושי ברכות עדיף ואין להפקיע הברכות כה"ג ע"כ: כתוב בת"ה על הרוצה לשתות יין וקשה לו לשתות אליבא ריקניא ומביאין לו מאכל שהוא ממתק השתיה דאע"ג דלכאורה א"צ לברך על המאכל מאחר שהוא טפילה ליין כההיא דצנון וזית יש לחלק ביניהם דהתם העיקר נאכל קודם ומברך עליו ובזה נפטר הטפל אבל בנדון דידן הטפל נאכל קודם ואיך יתכן שיפטרנו העיקר אח"כ בברכתו למפרע וכבר היה נהנה בלא ברכה אמנם מצאתי כזה הועתק מתשובת א"ז אותם שאוכלים גרעיני גודגדניות כדי למתק השתיה אינו מברך עליהם בפה"ע כמו שמברכין על כל גרעיני פירות האילן אלא מברך עליהם שהכל הואיל והן באין רק למתק השתיה והכא משמע דבנדון דידן נמי מברך על המאכל שהכל אפילו אם ברכתו בענין אחר אבל אינו פוטר לגמרי מחמת ברכת השתיה שהיא עוקר וצריך לחלק בין ההיא דצנון וזית כמו שחלקתי עכ"ל ונ"ל דלפי מ"ש רבינו בסוף סי' ר"י בשם הרא"ש דבשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת ה"נ בשביל שבא למתק השתיה לא תשתנה ברכתו: כתב הכלבו מרקחת שמוציאין על רקיקין דקין אותם רקיקין הוו טפילה למרקחת שהדבר ידוע שאין באין שם לאכול לחם ואותם רקיקין אינם באים אלא לדבק המרקחת עליהם כדי שלא יטנפו הידים בדבש הלכך ה"ל הרקיק טפלה וברכת המרקחת פוטרה:

סעיף קטן ד
הביאו לפניו יין ושמן טוב וכו' בס"פ כיצד מברכין (ברכות מג:) ת"ר הביאו לפניהם שמן ויין ב"ש אומרים אוחז את השמן בימינו ואת היין בשמאלו ומברך על השמן וחוזר ומברך על היין וב"ה אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו ומברך על היין וחוזר ומברך על השמן ופירש"י שמן בימינו לפי שעליו מברך תחלה וידוע דהלכה כב"ה וכן פסקו הפוסקים וז"ל המרדכי נוטל את היין בימינו כתב ראבי"ה ומינה נשמע שכל

ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחז בימין וכן הבדלה אוחז את היין בימין ומברך בורא פרי הגפן ושוב נוטל את ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס ומחזיר היין לימינו ע"כ. ונראה שראבי"ה מפרש דכי קתני וחוזר ומברך על השמן היינו לומר שמחזיק השמן בימינו בשעת ברכת השמן כשם שהיין בימינו בשעת ברכת היין וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ה

ומה שכתב רבינו להריח בו כ"כ שם התוספות גבי הביאו לפניהם שמן והדס משום דאי להעביר את הזוהמא הא אמרינן בפרק אלו דברים דאין מברכין עליו ומ"מ איני יודע מה ענין דין זה אצל סימן זה ושמא משום דבסימן שקודם זה איירי בברכת אי זה מין קודם לחבירו ובסימן זה איירי בשמין אחד עיקר והשני טפלה דמברך על העיקר ופוטר את הטפל סמך לזה דין בא ליהנות במשקה וריח על אי זה מהם מברך תחלה:

סימן ריג

סעיף קטן א

על הפירות ושאר דברים חוץ מפת או יין אם היו אוכלים ב' או רבים וכו' בפרק כיצד מברכין (ברכות מב.) תנן היו יושבים לאכול כ"א מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולם ובגמרא (מג.) א"ר ל"ש אלא פת דבעי היסיבה אבל יין לא בעי הסיבה ור"י אמר אפי' יין נמי בעי הסיבה א"ד אמר רב ל"ש אלא פת דמהניא ליה הסיבה אבל יין לא מהניא ליה הסיבה ור' יוחנן אמר אפי' יין מהני ביה הסיבה וכבר כתבתי בסי' קע"ד שדעת רוב הפוסקים דהלכה כלישנא קמא ומ"ש ולדידן סגי בישיבה כמו בהסיבה לדידהו כ"כ שם התוס' וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א. ומ"ש אבל כל שאר דברים לא בעו היסיבה אפשר דישיבה נמי לא בעו ואף ע"פ שבסימן קס"ז כתבתי דישיבה בעו כדי לפטור אחד את חבירו התם שאני לפי שהוא פת ובעי קביעות אבל בשאר דברים דלא בעו קביעות ישיבה נמי לא בעו אלא שבסוף סימן קע"ד כתוב בקצת ספרי רבינו שאר כל הדברים אפי' לדידהו אחד פוטר את חבירו בישיבה לחוד דמשמע דישיבה מיהא בעו ולפי אותם נוסחאות יש לומר אף על גב דשאר דברים לא בעו קביעות הא מיהא צריך הוכחה שהאחרים מכוונים לצאת בברכת זה והוכחה זו היא ע"י שיושבים יחד וכ"נ ממ"ש התוספות בפרק כ"ה (קו:) ובכל מקום שהאחד מברך לכולם בין ברכה ראשונה בין ברכה אחרונה אין מברך אחד לכולם עד דקביעי וכ"כ רבינו ירוחם וז"ל ודוקא כשקבעו על הפירות אז אחד מברך לכולם לפניהם אבל כשלא קבעו כל אחד מברך לעצמו כדאמרינן בפרק כיצד מברכין ישבו כל אחד מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולם דוקא ביין הוא דא"ר יוחנן דבעי הסיבה אבל פירות מודה דלא בעו הסיבה פירוש

ואחד מברך לכולם אבל קביעות בעו ולפ"ז לדידן אין חילוק בין פת ויין לשאר דברים דבישיבה אפילו פת ויין אחד מברך לכולם ושלא בישיבה בשאר דברים נמי כל אחד מברך לעצמו:

סעיף קטן ב

וכתב בספר המצות אם בני אדם ישבו או הסיבו עתה וכו' דעתו לומר דלא מהניא הסיבה אלא במקום שרגילין להסב עליו אבל במקום שאין רגילין להסב עליו לאו הסיבה היא דאלו שהסיבו עליו בטלה דעתן ורבינו כותב שנראה לו שאין חילוק בין האידנא למעיקרא כלומר דכל שהסיבו עליו אע"פ שאין רגילות להסב עליו הוי הסיבה ואחד פוטר את חבירו ובאמת שדברי סמ"ג הם דברי התוספות שהרי בפרק כיצד מברכין (ברכות לט.) גבי הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא הביאו לפניהם פרגיות וקפלוטות נתן בר קפרא רשות לאחד מהם לברך כתבו ומיירי בהסיבו ואנו אין לנו שום הסיבה אלא על הפת ולכך צריך לברך לכ"א על כל דבר הן בפירות הן ביין ובפרק כ"ה כתבו ג"כ וז"ל ומה שאין אנו נוהגין עכשיו לברך אחד לכולם אלא בפת לחודיה לפי שאין אנו קובעים עצמנו להסב על היין ועל הפירות וכ"כ גם כן במרדכי בפרק כיצד מברכין וכיוצא בזה דברי הרשב"א בפרק כיצד מברכין גבי הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא: ויש לשאול א"כ לפי שיטה זו שאר דברים נמי בעו הסיבה ומשמע דלא אתי לא כלישנא קמא ולא כלישנא בתרא דללישנא קמא פת ויין דוקא בעו הסיבה ושאר דברים לא בעו וללישנא בתרא שאר דברים לא מהניא בהו הסיבה ואפשר שהם מפרשים דיין דנקט רבי יוחנן לאו דוקא דבכלל יין הוו שאר דברים ובין ללישנא קמא ובין ללישנא בתרא לרבי יוחנן אין חילוק בין פת לשאר דברים לענין ברכה דבתחלה דבכולהו אם הסיבו אחד מברך לכולם ואם לא הסיבו לא. וכן מצאתי להרשב"א שכתב הלכה כלישנא בתרא והלכך שאר דברים חוץ מפת ויין לא מהניא בהו הסיבה אלא מיהו מעשה דבר קפרא ותרי תלמידי דאייתי קמייהו דורמסקית ופרגיות ונתן רשות לאחד מהם לברך משמע דאפילו לשאר דברים נמי מהניא הסיבה ונ"ל מתוך אותו מעשה דרב ודאי להדין לישנא בתרא ס"ל דלא מהני הסיבה אלא לפת בלבד ואפילו יין דחשוב לא מהניא ליה לדידיה ור' יוחנן ס"ל דבכל מילי מהניא הסיבה אלא משום דשמעיה לרב דאמר יין לא מהניא ליה הסיבה נקט איהו נמי יין וה"ה נמי לכל מילי אי קבעו ליה דוכתא והסיבו עכ"ל ובהגה"מ פ"א נסתפקו בדין זה שכתבו בשם סמ"ק וז"ל ואנו אין אנו רגילים לקבוע עצמנו אלא בפת אבל בשאר דברים כל אחד מברך לעצמו מיהו בליל פורים ובליל שלפני ברית מילה שרגילין לקבוע עצמם על היין ועל הפירות יש להסתפק

אם אחד מברך לכולם ע"כ ולענין הלכה כבר נתבאר שדעת רוב הפוסקים לפסוק כלישנא קמא וכרבי יוחנן דאמר דפת ויין דוקא בעו הסיבה אבל כל שאר דברים לא בעו הסיבה והכי נקטינן וה"מ לברכה ראשונה אבל לברכה אחרונה קי"ל דאין זימון לפירות וכמו שכתב רבינו לקמן בסמוך: אין המברך מוציא האחרים אא"כ יאכל וישתה עמהם פשוט בס"פ ראוהו בי"ד (כט.):

סעיף קטן ג

מ"ש שיוצאין בשמיעתן אפילו לא יענו אמן נראה דהיינו מדאסיקנא בפ' לולב הגזול (לח:) דשומע כעונה וברי"ף ג' שאכלו (מה:) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ב' שאכלו כאחד אחד יוצא בברכת חבירו והוינן בה מאי קמ"ל תנינא שמע ולא ענה יצא וכ"כ הרשב"א בפרק כיצד מברכין על מתני' דהיו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו וכ"כ ג"כ הר"ן בפרק הקורא את המגילה עומד אמתניתין דאין פורסין על שמע דשומע כעונה בין בעונה אמן בין בלא עונה: וז"ל הרמב"ם בפ"א כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן ונראה שלמד זה שצריך שישמענה כולה מדאמרינן בסוף פרק אלו דברים (ברכות נג:) אמתניתין דעונין אמן אחר ישראל המברך למימרא דישראל כי לא שמע כולה ברכה עונה אמן וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב בשלא אכל עמהם ואע"פ שדברי הרמב"ם שמצריך שישמע כל הברכה מתחלתה עד סופה אמורים אצל יוצא בשמיעה לבד בלא עניית אמן ה"ה דאפילו עונה אמן אינו יוצא אלא אם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה שהרי מאי דמשמע בגמרא שאינו יוצא אלא בשמיעת כל הברכה בעונה אמן היא וכ"כ רבינו בסימן רט"ו עונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ שלא שמע כל הברכה אלא הזכרת השם ומוקמינן לה בשלא אכל אבל אם אכל ונתחייב בברכה אינו יוצא עד שישמע כל הברכה ובסי' ריט"ו כתב רבינו בשם הרא"ש דאע"ג דשומע יוצא בשמיעה בלא עניית אמן היינו דוקא כשהמברך חייב ג"כ בברכה אבל היכא שאין המברך חייב באותה ברכה צריך לענות ואם לאו אינו יוצא וכבר כתב הוא שם היכי משכחת לה ברכה שאין המברך חייב בה ולא תהיה ברכה לבטלה כלומר שאם מברך לבטלה אין העונה אחריו אמן נפטר מאותה ברכה. והרמב"ם כתב בפ"א כל העונה אמן אחר המברך ה"ז כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה היה המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב מן התורה לא יצא י"ח עד שיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב בה מן התורה כמוהו: ומ"ש רבינו שיוצאין בשמיעתן שמכונים אליו דמשמע שצריך שיתכוין לצאת וכן מ"ש הרמב"ם כל השומע ברכה וכו' ונתכוון לצאת בה י"ח יצא אתיא כמ"ד מצוות צריכות

כוונה ולדעתו ה"נ צריך המברך להתכוין להוציאו כדאיתא בס"פ ראוהו ב"ד דאילו למ"ד אין צריכות כוונה אע"פ שלא נתכוין לצאת וגם חבירו לא נתכוון להוציאו כיון ששמעה יצא כדאיתא התם:

סעיף קטן ד

וה"מ בברכה ראשונה כלומר הא דאמרינן דאחד פוטר את כולם ביין ושאר דברים ה"מ בברכה ראשונה אבל בברכה אחרונה אין זימון לפירות הכי איתא בפ' כ"ה (קו.) ש"מ אין מזמנין על הפירות וכתבו התו' דטעמא דשאני בין ברכה דבתחלה לברכה דבסוף היינו משום דברכה דבתחלה כל א' מרויח באותה ברכה שע"י כן מותרים לאכול וליהנות ולפיכך מצטרפים לה אבל בסוף שכבר אכלו לא מצטרפין: וכתב הרשב"א בפרק כיצד מברכין גבי מעשה בר"ג וזקנים שהיו מסובין בעלייה והביאו לפניהם כותבות ואכלום ונתן ר"ג רשות לר"ע לברך שהראב"ד פי' דהאי עובדא כשהביאו להם כותבות בסוף הסעודה שכבר בא להם זימון ע"י הפת וכמו שמברך להם אחד ברכת המזון כך יברך להם ברכה אחרונה: כתוב בספר אהל מועד אחר דברי הרמב"ם ודוקא במידי דאכילה ושתיה אבל לא בברכות אחרות ויש סובר דאפי' כל הברכות שומע כעונה ואפי' לכתחלה אבל הרא"ה כתב ז"ל בכל דבר של אכילה ושתיה מהניא הסיבה לענין ברכה שלפניו אבל לענין ברכה שלאחריו אין אחד מברך לכולם אלא בפת וכדקי"ל אין זימון בפירות ע"כ ורשב"א כתב בכל ברכה שהן של אכילה ושתיה כל שבירך האחד ושמעו האחרים בין ברכה שבתחלה בין ברכה שבסוף יצא דשומע כעונה ולכתחלה אין עושין כן לפי שאין זימון לפירות עכ"ל ומ"ש בשם הרשב"א כ"כ בתשובה והוא בתשובה להרמב"ן ס' קצ"ו: כתוב בהגה"מ פי"ח תניא בתוספתא י' שעושין י' מצות כל אחד מברך לעצמו ואם עושין כולם מצוה אחת אחד מברך לכולם ע"כ: בסי' כתב רבינו שלא יברך כשהוא ערום ושם כתבתי אם מותר לברך בלא חגורה:

סימן ריד

סעיף קטן א

אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם וכו' בפ' כיצד מברכין (ברכות מ:):

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ור"י נסתפק אם הלכה כר' יוחנן וכו' כן כתב שם הרא"ש והטעם שנסתפק משום דאע"ג דקי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן הכא כיון דאמר אביי כוותיה דרב מסתברא איכא למימר דהלכה כרב או דילמא כיון דלא אמר אביי אלא מסתברא ולא אמר בהדיא הלכה כרב אלמא לא פסיקא ליה מילתא וא"כ הדרינא לכללין דהלכה כר' יוחנן:

סעיף קטן ג

ומ"ש ונפקא מינה שאם דילג מלכות והזכיר את השם וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש וכתבו עוד התוס' דלר' יוחנן אפי' לא דילג אלא תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך דמלך לבד אינו מלכות וכתב הרא"ש דברכה ראשונה של י"ח כיון דאית בה האל הגדול חשוב כמו מלכות וי"א לפי שאומר אלהי אברהם חשוב כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא אברהם אבינו וברכה א' מעין ז' אע"פ שאין בה מלכות האל הקדוש שאין כמוהו חשוב מלכות וכ"כ התוס' וברכת אלהי נשמה לדעת האומרים שאינה סמוכה לברכת אשר יצר ואין בה מלכות נראה דכיון שמזכיר בה שהקב"ה בורא הנשמות ונופחם בגופות ואח"כ נוטלם מהם ואח"כ מחזירם להם אין לך הזכרת מלכות גדולה מזו: והרוקח כתב בסי' שס"ג וז"ל בכל הברכות שהם הודאות להקב"ה יש בהם הזכרת השם ומלכות אבל בתפלת י"ח שאינה הודאה על שם הנאה ומצוה אלא על תביעת צרכיו של אדם ולעולם יסדיר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל הילכך לא תיקנו בה מלכות: וכ"כ הרמב"ם כל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה בפ"א מהלכות ברכות וכ"פ הרי"ף ג"כ וכיון ששניהם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סימן רטו

סעיף קטן א

כתב רב יהודאי ורב האיי שאחר ברכת אכילת פירות וכיוצא בהם וכו' עד אבל ברכה אחת אין לענות אמן אחריה אפילו בסוף הכל דברי הרא"ש בריש פ' ג' שאכלו אמאי דגרסינן התם (מה:) תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו ה"ז משובח ותניא אידך ה"ז מגונה ל"ק הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות וכ"כ בסי' נ"א שי"מ דאחר בונה ירושלים דוקא קאמר ושי"מ דה"ה לכל סיום ברכה כעין בונה ירושלים וזה דעת הרי"ף והרמב"ם וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א וכתב שם הרא"ש בה"ג מפרש הטעם דודאי על הפירות ועל המצות אי עני אמן אחר נפשיה הוי דרך בורות שכן דרך בורים דמשתעי בתר ברכה והדר טעמי אבל בסוף ברכה ה"ז משובח ודעת ה"ר יונה כדעת הגאונים אבל סמ"ג כתב כדברי הרמב"ם והעיד רבינו על הרא"ש שהיה נוהג כדברי הרמב"ם ויש לתמוה על זה דא"כ לא יהא עונה אמן אחר ישתבח ולא אחר יהללוך ולא אחר גאל ישראל דשחרית והרא"ש כתב בפרק ג' שאכלו שעונין אחריהם אמן אחר ברכת עצמו וכבר כתבתי בסי' נ"א שאין מנהג העולם ברור בזה שביהללוך וישתבח עונין אמן אחר עצמן אע"פ שאינה אלא ברכה אחת ובשאר כל הברכות אין עונין אמן אחר ברכה אחת אע"פ שהיא בסוף ושם כתבתי קצת טעם למנהג ואח"כ מצאתי לה"ר לוי ן' חביב

ז"ל שכתב ל"ק כאן בבונה ירושלים כאן בשאר ברכות פירש"י דלאו דווקא אחר בונה ירושלים אלא אחר סיום ברכות וגם התוס' ושאר מפרשים הכריעו דלאו דוקא אחר בונה ירושלים מפני שהן של תורה והטוב והמטיב היא מדרבנן אלא אפי' בכל סיום ברכות וזה מכח דיוק הגמ' עם היות שכתבו בעלי התוס' והמרדכי דלא נהוג עלמא לענות אמן כי אם אחר בונה ירושלים זאת היא סברת רוב הפוסקי' ולפי דבריהם אפי' בברכה אחת חייב לענות אמן אמנם הרמב"ם תפס סברת הפוסקים דלאו דוקא אחר בונה ירושלים דה"ה בשאר ברכות אבל צריך שיהא דומה לבונה ירושלים שהם יותר מברכה אחת. והשתא מנהגא דידן לא אתי כשום חד מהני כדעת המנהג שכתבו התו' דנהוג עלמא לא אתיא שהרי אנו עונין אמן אחר סיום י"ח גם אחר ישתבח ואחרות. כרש"י לא אתיא שהרי אין אנו עונין אמן אחר ברכת הפירות ולא אחר ברכת התורה ואחרות. כהרמב"ם לא אתיא שהרי אנו עונין אמן אחר ישתבח ואחר יהללוך שבסוף ההלל. ולכן נ"ל לומר כי עוד יש סברא אמצעית ועל פיה הוא מנהגנו והיא סברת הרא"ש כפי מה שהבין בעל הטור גם כפי מ"ש ברמזים והוא כי לומר דדוקא אחר בונה ירושלים יענה אמן ולא אחר שום ברכה אחרת א"א מכח ההכרח שהזכירו תוספות וגם כתבו הרא"ש ולומר דה"ה אחר כל ברכה שהיא סיום ענין הוא דוחק דא"כ למה ייחדה הגמ' בונה ירושלים ולכן סברת הרמב"ם היא אמת שצריך שיהא דומה לבונה ירושלים בשיהיה שם ב' ברכות או ג' סמוכות אבל נראה להרא"ש כי זה יצטרך דוקא בדבר שאין אחיזה לברכה ראשונה עם האחרות כגון ברכת הנהנין שיכול להפסיק ולדבר כמה שירצה ודוקא בין ברכה ראשונה לתחלת הנאה צריך שלא יפסיק אבל אח"כ יפסיק כמו שירצה וא"כ היאך יענה אמן אחר ברכה אחרונה שא"ל שהוא סיום ברכות כיון שהיא ברכה אחת לבדה אבל כשהן ב' ברכות סמוכות כגון ברה"מ יענה אמן כי הוא סיום ברכות גם כשיהיה ברכה לבד אם היא מדובקת עם הראשונות ואינו יכול להפסיק בינתים הרי היא כאילו אמר ב' ברכות סמוכות ויענה אמן אחריהם א) זו היא סברת הטור למדה מהרא"ש ז"ל גם מנהג ספרד שהחזיקו להרא"ש לרבן עפ"ז היא מיוסדת ולכן אחר ישתבח עונין אמן גם אחר הלל גם אחר גאל ישראל של שחרית האמת שבזה לבד לא נהגו כן ע"פ הזוהר גם צריך לענות אמן אחר שומר עמו ישראל של ערבית וכ"ש הוא גם אחר הפורס סוכת שלום של ערבית בשבת ומזה הטעם אין עונים אמן אחר ברכת התורה ואחר ברכת הפירות ויש טעות בידם שעונים אמן אחר בנ"ר ונ"ל שנפלו בטעות זה מחמת הרגל הלשון שעונים אמן אחר ישתבח ושם אומרים חי העולמים כמו בברכת בנ"ר זהו מנהג שלנו והם דברים של טעם והם הם דברי הרא"ש ולפ"ז מה שכתב רבינו יעקב ז"ל והרמב"ם כתב וכו' אע"פ

שדברי הרמב"ם הם כוללים בכל מקום כוונתי לבד לתפוס דבריו בענין דומה לזה והוא ברכת הפירות ועל זה אמר שהרא"ש היה נוהג כהרמב"ם ז"ל עכ"ל: בסימן ק"ט כתבתי שאם שנים אומרים ברכה אחת ביחד לא יענה אמן אחר ברכת חבירו אא"כ קדם וסיים קודם שיגמור חבירו ואם לא כן הוי עונה אמן אחר ברכותיו:

סעיף קטן ב
עונין אמן אחר ישראל המברך וכו' משנה בר"פ אלו דברים (ברכות נא.):

סעיף קטן ג
ומ"ש ומוקמינן לה בשלא אכל וכו' שם בגמרא (נג.):

סעיף קטן ד
ומ"ש ואין עונין אמן אחר כותי המברך גם זה במשנה (נא.):

סעיף קטן ה
ומ"ש ונכרי עונין אחריו וכו' והכי איתא בירו' הרא"ש כתבו שם וכתב שסובר שהטעם לפי שאין דרך הנכרי לכוין לע"ג כשמזכיר את השם ומוכיח רבי' שאע"פ שלא שמע כל הברכה מפי הנכרי עונין אמן דהא על מתניתין דאין עונין אמן אחר כותי קאמר בירו' דעונין אמן אחר הנכרי וכיון דהא דאין עונין אמן אחר כותי בשלא שמע כל הברכה היא כדאוקימנא בגמ' א"כ בההוא גוונא גופיה קאמר דעונין אמן אחר הנכרי וא"ת כיון דאסיקנא בפ"ק דחולין (ו.) שעשאו לכותים כעו"ג גמורים לכל דבריהם לא היה לו לרבינו לחלק בין כותי לנכרי י"ל דכיון דבענין זה הנכרי חשוב מכותי דזמן ראשון כשעשאום כעו"ג גמורים לא לדבר זה אמרו דהויא מעליותא לדידהו אי הוו משוו להו כנכרים אלא דוקא לשאר מילי דהויא גריעותא להו כי משוו להו כעו"ג: ותלמידי ה"ר יונה כתבו י"א דדוקא אחר הכותי עונין אמן כששמע כל הברכה אבל אחר העו"ג אין עונין אמן כלל דודאי אינו מתכוין אלא לע"ג ועכשיו כיון שכבר גזרו על הכותים ועשאום כעו"ג גמורים אפי' ישמע כל הברכה מפיו אינו עונה אחריו אמן ונראה למורי הרב שאפילו אחר העו"ג עונין אמן כיון ששומע כל הברכה מפיו שמאחר שאנו שומעין שמברך על הדבר לשם אע"פ שהוא אינו יודע מהו השם שהוא חושש שע"ג הוא הבורא אפ"ה כיון שכוונתו לשם ואנו שומעין כל הברכה מפיו עונין אמן אחריו והכותי בזמן הזה כמו הנכרי דינו ועונין אמן אחריו כששומע כל הברכה מפיו: אבל הרמב"ם כתב בפ"א ואם היה המברך עו"ג או כותי אין עונין אמן אחריהם ואע"ג שבכותי משמע במתניתין דהא דאין עונין אחריו אמן דוקא בשלא שמע כל הברכה אבל אם שמע כל הברכה עונין אחריו אמן והוא לא חילק בין שמע כל הברכה ללא שמע י"ל דהא דמפליג בגמרא בין שמע כל הברכה ללא שמע היינו דוקא קודם שגזרו עליהם אבל אחר שגזרו אפילו שמע כל הברכה אין

עונין אמן אחריו ומיהו בעו"ג יש לתמוה למה כתב דאין עונין אחריו אמן הפך ממה שאמרו בירו' ומיהו בדברי הרמב"ם שכתב רבינו בסמוך לא נזכר עו"ג:

סעיף קטן ו

ויראה דעונין דקאמר לאו חיובא קאמר אלא קמ"ל דאין עונין אמן אחר הכותי פי' דהא דתנן עונין אמן אחר ישראל המברך לאו למימרא שהשומע ברכה מפי ישראל חייב לענות אחריו אמן שאין חיוב בדבר והוקשה לרבינו א"כ אמאי איצטריך למיתני עונין אמן אחר ישראל המברך ותירץ דלאו לגופיה איצטריך אלא לאשמועינן דאין עונין אחר הכותי וה"ק אע"פ שרשאין לענות אמן אחר ישראל המברך אבל אחר הכותי המברך אין עונין

סעיף קטן ז

אבל הרמב"ם כתב בפ"א השומע א' מישראל מברך וכו' חייב לענות אחריו אמן וכ"נ ממ"ש רבינו בסי' קצ"ח בשם בה"ג וכן הלכה:

סעיף קטן ח

תניא אחר הכל עונין אמן חוץ מאחר תינוקות של בית רבן וה"מ בעידנא דגמרי וכו' בס"פ אלו דברים (ברכות נג:): ומה שפי' בשם הראב"ד כן פי' שם הרשב"א: כתב הרמב"ם בפ"א כל המברך ברכה שאינה צריכה ה"ז נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן התינוקות מלמדין אותן הברכות כתקנן ואע"פ שהן מברכין לבטלה בשעת לימוד מותר ואין עונין אחריהם אמן והעונה אחריהם אמן לא יצא י"ח: השומע ברכה מחבירו ולא ענה אחריו אמן אם יצא ידי חובתו נתבאר סימן רי"ג: דיני עניית אמן כתב רבינו בסימן קכ"ד:

סימן רטז

סעיף קטן א

ברכת הריח כשם שאסור ליהנות באכיל' ובשתי' עד שיברך כך אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך בפרק כיצד מברכין (ברכות מג:) מנין שמברכין על הריח שנא' כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנה ממנה ואין הגוף נהנה ממנה זה הריח:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל לאחריו א"צ לברך כלום פשוט בס"פ כיצד מברכין (ברכות מד:) ובפ' בא סימן (נדה נא.) דהא דתנן יש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכ' לאחריו לאפוקי ריחני:

סעיף קטן ג

וכיצד מברך אם זה שיוצא ממנו הריח עץ או מין עץ וכו' כל זה מתבאר מתוך הדינים שיבואו בסמוך והם בפ' כיצד מברכין:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם אינו לא מין עץ ולא מין עשב כמו המור שהוא מין חיה מברך במ"ב פשוט שם שעל המוסק מברכין במ"ב:

סעיף קטן ה
מור הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא י"א שהוא זיעת חיה והנכון שחיה ידועה היא וכו' עד בתר השתא אזלינן כ"כ שם תהר"י והרא"ש הביא כל הדברים אלו שם ג"כ וכתב על דברי ה"ר יונה דראייתו צריכה ראייה:

סעיף קטן ו
ואם היה הדבר שהריח יוצא ממנו פרי ראוי לאכילה וכו' שם האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות:

סעיף קטן ז
ועל כולם אם אמר במ"ב יצא הילכך על דבר שהוא מסופק בו מהו מברך במ"ב שם כתבו התוספות והמרדכי שמי שהוא מסופק אם בושם זה מין עץ או מין אדמה י"מ שמברך שהכל דעל כולם אם אמר שהכל יצא והר"ם מקוצי היה אומר שיברך במ"ב וכן כתב הרמב"ם בפ"ט ועל הכל אם אמר במ"ב יצא והכי נקטינן ומשמע מדברי הרמב"ם ומדברי רבינו דאפי' המריח בפרי אם אמר במ"ב יצא: ופירשו התוספות הא דמברכין על דבר העומד לאכילה דוקא כשלקחו להריח בו וכו' שם וכן כתב הרא"ש בפרק אלו דברים:

סעיף קטן ח
ובאתרוג של מצוה כתב אבי העזרי המריח בו מברך וה"ר שמחה כתב דלאו לריחא עבידא וכו' במרדכי פ' כיצד מברכין ובהגהות מיימון פ"ט מהלכות ברכות:

סעיף קטן ט
כתב הר"ם מרוטנבורק על אגוז מושקט"א מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות וכו' כ"כ המרדכי בפ' כיצד מברכין וכ"כ הגהות מיימון ג"כ:

סעיף קטן י
וכתב עוד על ריח קנה וקנמון וכו' ג"ז במרדכי שם ונראה שהטעם שהוא מחלק בין ברכת ריח דאגוז לברכת ריח דקנה משום דמשמע ליה דאגוז הוא עיקר פרי וקנה וקנמון אינם עיקר פרי:

סעיף קטן יא
וא"א ז"ל כתב ברוך שנתן ריח טוב בפירות ז"ל בר"פ כיצד מברכין המריח בקנה מברך אשר נתן ריח טוב בפרי האדמה כיון שעיקרו עומד לאכילה כדאמרינן לקמן האי מאן דמרח אתרוגא אומר אשר נתן ריח טוב בפירות ולא מברך בורא פירות בשמים כיון שעיקרו עומד לאכילה והאגור כתב בשם המרדכי שהר"ר מקוצי היה מברך במ"ב ול"נ

שהר"ר מקוצי שהביא המרדכי לא קאי לברכת הקנמון והאגוז אלא להיכא דמספקא ליה אי מין עץ הוא או מין אדמה ודו"ק:

סעיף קטן יב

כתב גאון אותם וורדים שקורין רוז"אש וכו' כתבו הרשב"א בתשובה בשם הראב"ד וכתב וכן דעתי נוטה לפי שהן נאכלין במרקחות והרי הן כאתרוגין ע"כ וגם בס"פ כיצד מברכין כתב הרשב"א דברי הראב"ד וכתב דגם על מי הוורד מברך שנתן ריח טוב בפירות והרא"ש כתב שם דברי הגאון ודברי הרמב"ם וכתב דנראה לו כדברי הרמב"ם שמברך על הוורד בורא עצי בשמים דודאי לאו פרי הן וכו': כתוב במרדכי פרק כיצד מברכין סיגלי בורא עשבי בשמים וה"ה שושנים וכ"כ בהגהות מיימון ודבר פשוט הוא דלא על שושנים הגדלים באילן אמרו כן אלא על שושנים הגדלים בקרקע כמו שגדלים בסביבות ניקופולי וגבוליה בקרקע ורדים כמו אותם שגדלים באילן:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו ומי הוורד כיון שיוצאים מהוורד מברך עליהם בורא עצי בשמים וכו' גם זה מדברי הרא"ש שם וכ"כ הרמב"ם בפ"ט והראב"ד חלק ואמר שאינו מברך על מי הוורד אלא מיני בשמים וכתב הר"י ונראה לו שטעמו של הראב"ד מפני שאין מי הוורד באים מן העץ עצמו אלא מהפרי הנברא בתוכו ואפשר לומר שאע"פ שאינו בא מהעץ של הוורד עצמו כיון שבא מדבר הנברא בתוכו מברכין עליה בורא עצי בשמים מיהו כתב אח"כ כיון דספיקא הוי מברך במ"ב ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן יד

וי"א שמברכין על הלבונה במ"ב וכו' ולדעת זה ה"ה דעל המצטכי מברך במ"ב וכ"כ הר"י שהראב"ד אמר שעל מי הוורד והמצטכי והלבונה אינו מברך אלא במ"ב.

סעיף קטן טו

משחא דאפרסמון מברך עליו בורא שמן ערב בפ' כיצד מברכין (שם) וכתב הר"י לפי שנמצא בא"י והוא חשוב קבעו לו ברכה בפני עצמו:

סעיף קטן טז

כשותא ומשחא כבישא ומשחא טחינא על כולם מברך בורא עצי בשמים שם אמר רב אדא בר אהבה האי כשותא מברכין עליה בורא עצי בשמים אבל משחא כבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא כבישא אבל משחא טחינא לא נהרדעי אמרי אפילו משחא טחינא ופסקו הרי"ף והרא"ש כנהרדעי:

סעיף קטן יז
ומ"ש רבינו ופירש בערוך כשותא עיקרו שמן זית וכו' גם מה שכתב בשם הראב"ד דוקא שהעצים בתוכו וכו' עד דמיני בשמים כולל הכל כ"כ שם ה"ר יונה והרא"ש:

סעיף קטן יח
ומ"ש רבינו ולכולי עלמא בעינן שיהא עיקרן קיים קצת הלכך אם סיננו ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין על ריחו אלא בורא שמן ערב ויש אומרים שאין מברכין עליו כלל וכו' סברא זו האחרונה היא סברת הרמב"ם שכתב בפ"ט שהמריח בכלים שהן מוגמרין אינו מברך לפי שאין שם עיקר אלא ריח בלא עיקר ואין נראה שיהיה כן דעת ר"ח שהרי כתבו התוספות (שם מג:) והר"י בשמו דמשחא כבישא היינו שכובשים שומשמין וורד ועצי בשמים ומינים הרבה וקולט השומשמין הריח של בשמים וסוחטין וטוחנים אותם ויש בו ריח של בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתן נתן עליהם עצי בושם מהו דתימא כיון דקרוב לטחינתן נתן בהם לא קלטו קמ"ל ומשמע שאע"פ שאין כאן עיקר הבושם כלל אלא הריח שקלטו השומשמין ממנו מברך בורא עצי בשמים וכן נראה מדברי הרשב"א שרצה להביא ראיה דעל מי הוורד מברך בורא עצי בשמים מדכתב רבינו האי משחא כבישא כגון שומשמין שכובשים אותם עם וורד ועם דיניפס"ג ועם זולתם מעצי בשמים עד שמתיישן וקולט הריח דאלמא אפילו שמן הקולט ריח הוורד מברך עליו בורא עצי בשמים כ"ש מי הוורד בעצמן עכ"ל משמע בהדיא דלפירוש זה אע"פ שאין מהבושם בשמן כלל ועיקר מברך עליו בורא עצי בשמים מפני קליטת הריח ורבינו ג"כ חלק על דברי הרמב"ם בסימן שאחר זה:

סעיף קטן יט
והרמב"ם ז"ל כתב שמן זית שכבשו או שטחנו אותו וכו' בפ"ט נראה שהוא מפרש משחא כבישא ומשחא טחינא שהשמן זית לבדו בלא שום בושם כובשים או טוחנים אותו עד שריחו וכשותא מפרש שמפטמים שמן בבשמים כמו שמן המשחה ומפני שמעורבים בו כמה מיני בשמים מעץ ומעשב וממינים אחרים לפיכך מברך עליו במ"ב ונראה שהוא גורם כשותא מברכין עליו ב"מ בשמים וזהו שכתב רבינו וא"א ז"ל כתב סתם על כולם בורא עצי בשמים כלומר שכתב כשותא ומשחא כבישא ומשחא טחינא כולהו מברכין עלייהו בורא עצי בשמים וכ"כ הרי"ף והטעם לפי שהם גורסים כן בגמרא:

סעיף קטן כ
סימלק וחילפי ימא בורא עצי בשמים בפרק כיצד מברכין ופירש"י כמו שכתב רבינו והר"י כתב העץ שלו הוא רך ביותר ונקרא רוסמארי"ן ואפ"ה מברכין עליו בורא עצי בשמים:

סעיף קטן כא
ומ"ש רבינו בשם רש"י דחילפי ימא הוא שבולת נרד וכו' רש"י ביאר דבריו עוד וכתב שהוא בושם שקורין אישפי"ג ורבינו ירוחם כתב דסימלק הוא הנקרא יאסמי"ן בלשון ישמעאל: וכתב הרשב"א בשם הגאונים דסימלק וחילפי ימא ונרגיס אע"ג דאית בהו מאי דרכיך לא איכפת לן אלא כיון דמוציא עליו מעצו מברכין בע"ב:

סעיף קטן כב
סגלי בורא עשבי בשמים ג"ז שם: נרקום הגדל בגנה בורא עצי בשמים והגדל בשדה בורא עשבי בשמים ג"ז שם ופירש"י כמו שכתב רבינו וכ"כ הר"י בשם הערוך וכתב עוד הר"י וי"א אותו שקורין לירי"ו בלע"ז ויש בכל אחד ששה עלים לבנים וכבר כתבתי גבי סימלק וחילפי ימא מאיזה טעם מברכין עליו בורא עצי בשמים. והרשב"א בתשובה כתב דטעמא דמפלגי בין גינוניתא לדדברא בברכה משום דגינוניתא נעבד ומשקין אותו וגדל ומתקיים אע"פ שעצו מתייבש אבל דדברא מתייבש כעשב והולך לו:

סעיף קטן כג
ויראה שאם היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים וכו' כלומר שלכתחלה יברך מיני בשמים על הבושם שברכתו כך ובברכה זו יפטרו גם עצי ועשבי הבשמים וכן יראה דעת הרמב"ם שכ' בפ"ט היו לפניו בשם שהוא עץ וכו' ומשמע לרבינו דבדוקא נקט עץ ועשב דאילו היה ביניהם דבר שאינו עץ ולא עשב היה מברך עליו במ"ב ופוטר את השאר אבל ר"ע כתב שאע"פ שיש לפניו ג"כ דבר שאינו לא עץ ולא עשב מברך על כל אחד ברכתו הראויה לו והיינו ודאי לכתחלה דאילו בדיעבד כבר נתבאר דעל כולם אם אמר מיני בשמים יצא. והשתא יש לומר דהרמב"ם ור"ע לא פליגי דלא נקט הרמב"ם בדוקא עץ ועשב דה"ה אם היה ביניהם דבר שאינו עץ ולא עשב דלכתחלה אין אחד פוטר את חבירו: ואיני יודע מהיכן היה נראה לרבינו דלכתחלה מברך על מיני הבשמים ופוטר את השאר דמ"ש מברכת הפירות ואע"פ שהאחת נפטרת בברכת חבירתה בדיעבד לכתחלה מיהא צריך לברך על כל אחת ברכה הראויה לה כמו שנתבאר בסימן ר"ז ובסימן ר"ח: כתב הרוקח באו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים מברך על עצי בשמים ואח"כ על עשבי בשמים ונראה טעמו משום דמדמי לה לברכת אכילת הפירות דמברך על פרי העץ ואח"כ על פרי האדמה לדעת בה"ג כמו שנתבאר בסי' רי"א:

סעיף קטן כד
הביאו לפניו הדס ושמן להריח בהם וכו' בס"פ כיצד מברכין שם ת"ר הביאו לפניהם שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס ואח"כ על השמן כך היא גירסת הרא"ש ולפי גירס' זו מיירי בשאין ברכותיהן

שוות שהוא צריך לברך על שתיהן ואיפליגו על אי זה מברך תחלה אבל הר"י אלפסי גורם ב"ש אומרים מברך על השמן ופוטר את ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס ופוטר את השמן ולפי גירסא זו מיירי בשברכותיהן שוות ואיפליגו על אי זה מהם יברך ויפטר את חבירו וכך נראה שהיא גירסת הרמב"ם ג"כ ואע"ג דרבי יוחנן פוסק הלכה כר"ג שהכריע כב"ש דעת הפוסקים לפסוק הלכה כב"ה והשתא מ"ש רבינו ורב אלפס גורס מברך על השמן ופוטר את ההדס רישא דברייתא נקט דבב"ש גורס כן ובב"ה גורס מברך על ההדס ופוטר את השמן שהרי אין חילוק בינו להרא"ש אלא שהרא"ש גורס מברך ע"ז ואח"כ מברך על זה והרי"ף גורס מברך על זה ופוטר את זה וכמו שכתבתי וזהו שכתב רבינו וכל הפירושים אמת כו' כלומר שאין מחלוקת בין הרי"ף והרא"ש אלא בגירסת הברייתא ופירושה אבל לענין הדין ליכא פלוגתא בינייהו כלל דלגירסת הרא"ש כיון דהדס עדיף משמן לענין קדימה כשאין ברכותיהן שוות ה"ה לברכותיהן שוות לענין שהדס יפטור את השמן ולגירסת הרי"ף כיון שהדס עדיף משמן בשברכותיהן שוות ה"ה לאין ברכותיהן שוות:

סעיף קטן כה

ומברכין על המוגמר משתעלה תמרתו שם מאימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו א"ל ר"ז והא לא קארח א"ל וליטעמיך המוציא לחם מן הארץ דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה לאורוחי:

סעיף קטן כו

ומברכין על המוגמר כדרך שמברכין על המתגמר אם היה בעין וכו' ג"ז שם כל המוגמרות מברכין עליהם בע"ב חוץ ממושק"ו שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים ופירש"י מברכין עליו בע"ב ואע"פ שנשרף ואינו בעין אלא שהתימור עולה:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבינו שאם הוא עשב מברך בורא עשבי בשמים פשוט הוא: אם מברכין על ריח הפת אכתוב בסימן רצ"ז בס"ד:

סימן ריז

סעיף קטן א

הנכנס לחנותו של בשם שיש בו מיני בשמים מברך במ"ב כבר נתבאר בסי' ר"י"ו:

סעיף קטן ב

ומ"ש ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא אחת נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם בפרק אלו דברים:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו בשם הר"מ מרוטנבורק דדוקא בשלא היה דעתו לחזור אבל אם היה דעתו לחזור לא יברך דהא לא אסח דעתיה כ"כ שם המרדכי:

סעיף קטן ד
אין מברכין על הריח אא"כ נעשה להריח פשוט פרק אלו דברים שם:

סעיף קטן ה
ומ"ש הלכך אין מברכין על בשמים של מתים משנה שם (נא:) ובירושלמי של מתים הדא דתימא כשנתונין למעלה ממטתו של מת אבל נתונין למטה מברכין שאני אומר לכבוד החיים הם עשויין וכתבו רבינו בסי' רצ"ו:

סעיף קטן ו
ומ"ש שאין מברכין על בשמים של בה"כ ושמן שעשוי להעביר הזוהמא ג"ז בפרק אלו דברים (ברכות נג.):

סעיף קטן ז
ומוגמר שמגמרין בו את הכלים אין מברכין עליו כו' ג"ז שם:

סעיף קטן ח
כתב הרמב"ם בפ"ט וכן המריח בכלים שהן מוגמרין אינו מברך וכו' וכתב רבינו שלא הבין דבריו וכו' ויש לתמוה על רבינו שכתב בסימן שקודם זה גבי כשותא ומשחא כבישא שאם סיננו השמן ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין עליו כלל שאין ערבות זו ממנו אלא שקלט אותו מדבר אחר הוי כריח שאין לו עיקר ואין מברכים עליו כיון שאינו מגופו של שמן והרי זו היא סברת הרמב"ם ממש ולא כתב שם שאינו מבין דבריו: וטעמו של הרמב"ם נראה שהוא משום שסובר דריח כיון שאינו צורך הגוף כל כך כשאין לו עיקר אע"פ שנהנה אין לו לברך עליו:

סעיף קטן ט
בשמים של ע"ג אין מברכין עליהם וכו' לפיכך מסיבה של עו"ג אין מברכין על בשמים שלהם דסתם מסיבתן לע"ג הם הא דמסיבה של עו"ג בפרק אלו דברים (ברכות נב.) ובסימן רצ"ו יתבאר בס"ד והא דבשמים של ערוה הם דברי הרמב"ם בפ"ט וכתב הר"ד אבודרהם דבשמים של ערוה היינו כגון קופה של בשמים תלויה בצוארה או שאוחזת בידה או בפיה ואסור להריח באותם הבשמים שמא יבא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר: והרשב"א כ' בתשובה ומ"ש הרמב"ם דאין מברכין על בשמים של ערוה לא ידעתי מאין לו לרב ז"ל שלא ידעתי לו מקום ואולי של ערוה ממש ומפני שעשויין להעביר את הזוהמא א"נ שהן עשייין לעבירה להטיל ארס של יצר:

סעיף קטן י
היה הולך חוץ לכרך והריח ריח וכו' ברייתא (נג.):

סעיף קטן יא
נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין מברכין עליו וכו' כ"כ הרמב"ם בפרק ט':

סימן ריח

סעיף קטן א
הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל כגון מעברות הים ומעברות הירדן וכו' ברייתא בפרק הרואה (ברכות נד.):

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו וכן בכל הברכות צריך להזכיר בהם שם ומלכות ס"ל דאפילו בברכות הראיה בעינן שם ומלכות לאפוקי מהראב"ד שסובר דאע"ג דבשאר ברכות בעינן שם ומלכות בברכות הראיה כיון שאינם אלא שבח והודאה בעלמא אין צריכות שם ומלכות. והתוספות והר"י והרא"ש והרשב"א והמרדכי בפרק הרואה הסכימו לדעת הרמב"ם דבברכות הראיה נמי בעינן שם ומלכות וכתבו דבהדיא אמרו בירושלמי כן ובתשובה ג"כ כתב הרא"ש ששאלוהו על ברכת הים והקשת והדומה להם אם צריך שם ומלכות והשיב דע לך כי כל רבותינו כתבו כן וגם נוהגים כן להזכיר בהם שם ומלכות ואין לחוש לדברי הראב"ד בדברים הללו ע"כ:

סעיף קטן ג
אבל א"א ז"ל כתב שכל אלו הברכות אינם אלא כשרואה אותם מל' יום לל' יום בס"פ הרואה (ברכות נט:) והדבר מבואר שהוא חולק על דברי הראב"ד בשתים שהראב"ד סובר שאינו מברך על הנס בתורת חובה אלא פעם ראשונה לבד והוא סובר שכל שרואה אותם מל' יום לל' יום חייב לברך כמו בפעם ראשונה ועוד דמדסתם וכתב הראב"ד מכאן ואילך רשות משמע דאפילו חזר וראה בתוך ל' יום אם רצה לברך הרשות בידו והרא"ש סובר שאינו רשאי לברך כל שלא עברו עליו ל' יום והמרדכי כתב שם כדברי הרא"ש וכ"כ התוספות בפרק הרואה (ברכות נז.) והכי נקטינן:

סעיף קטן ד
ואסיקנא דאניסא דרבי' כ"ע בעי ברוכי וכו' שם (נד.) וכתב הר"י דניסא דרבים היינו שנעשה לכל ישראל או רובן אבל שלא נעשה לרוב ישראל נקרא ניסא דיחיד:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ורי"ף גורס אניסא דיחיד הוא ובריה וכו' שם כתב הרא"ש ה"ג רי"ף ורב האי אבל בנוסח גמרא דידן לא כתב אלא אניסא דיחיד הוא ניהו צריך לברוכי ע"כ ודברי

הרמב"ם בפ"י כגירסת הרי"ף וכך הם דברי הרשב"א וכיון שהרמב"ם והרי"ף מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן ו
ומ"ש וי"מ לפי גירסתן לאו דוקא בן בנו וכו' כ"כ שם הרשב"א וטעמא משום דכל יוצאי יריכו שותפים באותו הנס:

סעיף קטן ז
כתב א"א ז"ל מי שנעשה לו נסים הרבה וכו' כן למד שם הרא"ש מדאיתא בגמרא שם דמר בריה דרבינא איתרחיש ליה ניסא בערבות ותו זימנא חדא הוה אזיל בריסתקא דמחוזא נפול עלוה גמלא פריצא אתפרק ליה אשיתא על לגווה כי מטא לערבות בריך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לריסתקא דמחוזא בריך ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות:

סעיף קטן ח
ועל נס של רבו צריך לברך עליו דהכי איתא בירושלמי וכו' יש לתמוה על רבינו שסתם וכתב שצריך לברך על נס של רבו ומשמע דבכל מי שהוא רבו מברך על ניסו והירושלמי שמביא אינו אומר שיברך אלא על נסי אדם מסויים אבל אם אינו מסויים אע"פ שהוא רבו משמע שאין מברך על נסיו וגם על הירוש' שמביא יש לתמוה דקא מיבעיא ליה רבו ומייתי מאדם מסויים ואפשר לומר דאדם מסויים אע"פ שלא למד ממנו הוא חשוב כרבו וכיון דאשמועינן דמברך על נסו ממילא משמע דכל רב שלמד ממנו מברך על נסו. ומיהו נוסחת הירושלמי דידן כך היא מהו שיברך אדם על נסי אביו ורבו ואם היה אדם מסויים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו ונס של שבטים מהו שמברך מ"ד כל שבט איקרי קהל צריך לברך מ"ד כל השבטים איקרו קהל א"צ לברך ע"כ ומשמע דכל הני מיבעיא ליה נסי אביו ורבו ואדם מסויים ושנתקדש בו שם שמים ונס של שבטים וכולהו לא איפשיטו בר מנס של שבטים דאמרינן דפלוגתא היא וכיון דלא איפשיטו מספק לא מברכין עלייהו אבל מצאתי בפסקי הרא"ש ר"פ הרואה הירושלמי בנוסחא אחרת וז"ל מהו שיברך אדם על נסי אביו ורבו ואם היה אדם מסויים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו מברך ע"כ ולפי גירסא זו נראה דאיבעיא ליה אביו ורבו ואדם מסויים וכו' ופשט דמברך אכולהו אבל מדברי רבינו נראה שלא היה גורס ואם היה אדם מסויים בוי"ו אלא בלא וי"ו דלפ"ז לא איבעיא ליה אלא אביו ורבו ופשט ליה מאדם מסויים וכמו שפירשתי לעיל. והרמב"ן כתב בספר תורת האדם ז"ל בירושלמי בעי מהו שיברך אדם על נס אביו ועל נס רבו וכיון דאיפשיט בגמרין לברוכי הוא ובריה ובר בריה תלמיד נמי מברך עכ"ל:

כתב הרד"א בשם חידושי רב"ש שעל כל נס שיש בו קידוש השם ואפי' של יחיד מברכינן וכן משמע מהירושלמי שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ט

הרואה אשתו של לוט מברך שתים וכו' הכי איתא בר"פ הרואה שם הרואה מעברות הים וכו' ואשתו של לוט צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום ופריך אשתו של לוט פורענותא היא אימא ברוך דיין האמת והא הודאה ושבח קתני תני על לוט ועל אשתו מברך שתים על אשתו אומר ברוך דיין האמת ועל לוט אומר ברוך זוכר הצדיקים ומשמע דעל אשתו של לוט אינו מברך אלא דיין האמת בלבד ואם ראה קברו של לוט אז יברך ברוך זוכר הצדיקים אבל מדברי רבינו נראה שאע"פ שלא ראה את לוט אלא את אשתו בלבד מברך שתי ברכות וכ"נ מדברי הרא"ש ואפשר שטעמם משום דבברייתא לא הזכיר אלא אשתו של לוט לבד א"כ כי אמרינן תני על לוט ועל אשתו לאו בראיית לוט קאמר דא"כ חסורי מחסרא הברייתא דכיון דבאשתו של לוט אינו מברך עלה אלא דיין האמת אכתי תיקשי הא הודאה ושבח קתני לפיכך הם מפרשים דכשרואה אשתו של לוט מברך שתים דיין האמת מפני עצמה וזוכר הצדיקים מפני בעלה שאע"פ שאינו רואה אותו מברך עליו כשרואה את אשתו דהשתא לא מיחסרא ברייתא וגם שפיר קתני שהרואה אשתו של לוט נותן הודאה ושבח דהיינו שיברך זוכר הצדיקים ואע"ג דצריך ג"כ לברך ברוך דיין האמת לאו חסרון היא דברייתא לא אתי למימר אלא דאכל הני צריך שיתן הודאה ושבח וליכא חד מינייהו שא"צ שיתן הודאה ושבח ומיהו אפשר דאית מינייהו שצריך לברך עליהם ברכה אחרת עכ"ל: כתב הר"ד אבודרהם בשם הרא"ש מלוניל שאין מברכין על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו כגון שבאו עליו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצל וכיוצא בזה אינו חייב לברך: וכתב עוד בשם ה"ר גרשום בר שלמה שהנעשה לו נס אינו מברך הגומל ובסי' רי"ט יתבאר שיש חולקים בזה:

סימן ריט

סעיף קטן א

ארבעה צריכים להודות יורדי הים וכו' בפרק הרואה (ברכות נד:):

סעיף קטן ב

מאי מברך הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב כך היא גירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש אע"פ שהנוסחא בגמרא בספרים שלנו היא ברוך גומל חסדים טובים גירסת הני רבוותא עיקר ופירוש הברכה בא"י אמ"ה הגומל לחייבים וכו' כלומר אפי' לאותם

שהם חייבים דהיינו שהם רשעים דתרגום רשע חייבא עכ"ז גומל להם טובות וגם אני כאחד מהם שאף על פי שאיני הגון גמלני בכל טוב:

סעיף קטן ג
ומ"ש והשומעים אומרים אשר גמלך כל טוב וכו' אינו בגמרא אלא שהרמב"ם כתבו בפ"י:

סעיף קטן ד
כתב רב אלפס צריך לאודויי באנפי עשרה כדאמר אביי וכתב ג"כ דתרי מינייהו רבנן כדאמר רב הונא וכ"כ ג"כ הרמב"ם וסמ"ג. והתוספות סוברים דבעינן י' ועוד תרי רבנן דה"ל תריסר כיון דאותיבנא לרב הונא ואסיקנא בקשיא וכ"נ שהוא דעת הרא"ש. והרי"ף והרמב"ם וסמ"ג סוברים דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא והכי משמע מדאמרינן גבי עובדא דרב יהודה חלש וכו' והא אמר אביי צריך לאודויי באנפי עשרה ומהדרינן דהוו בי עשרה אלמא דבי' לחוד סגי: ווכתב המרדכי ומיהו אי ליכא רבנן יברך. וכתוב בא"ח נהגו להודות אחר קריאת התורה לפי שיש שם י':

סעיף קטן ה
ואם בירך אפי' בפחות מי' א"צ לחזור ולברך וכו' זו היא סברת רבינו דדייק מלישנא דגמרא ואין הדיוק נראה בעיני דאדרבה לישנא דצריך משמע שיש עיכוב בדבר. וכן דעת ה"ר יונה כמו שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן ו
ואם בירך אחר וכו' דגרסינן בפ' הרואה רב יהודה חלש וכו' שם בגמרא:

סעיף קטן ז
ומ"ש וצריך לומר שהזכירו שם ומלכות כ"כ שם הרא"ש ופשוט הוא:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואסיקנא בשענה אמן שם בגמרא:

סעיף קטן ט
ומ"ש ופי' א"א ז"ל אע"ג דשומע יוצא בשמיעה בלא עניית אמן וכו' לא מצאתיו בפסקיו. ואפשר שכ"כ בתוספותיו או שאמר כן ע"פ ולמד רבינו משם שאם אחד היה חייב לברך הגומל ובירך לעצמו ושמע אחר וכיון לצאת יצא בלא עניית אמן כדקי"ל בכל דוכתא דשומע כעונה וכמו שנתבאר בסי' רי"ג: והא דאמרינן שיצא בשמיעתו אם כיון לצאת אתי כמ"ד מצות צריכות כוונה ולפי דעתו ה"נ בעינן שהמברך יכוין להוציאו כדאמרינן בס"פ ראוהו ב"ד (ראש השנה כח:) דאילו למ"ד אין צריכות כוונה לא בעינן שיכוין לצאת כדאיתא התם: וכתב ה"ר יונה על האי עובדא למדנו מכאן שאם יש שם י' וברכו

ברכה זו וענה החולה אמן א"צ לברך ברכה אחרת ואם אין שם י' צריך לברך ונראה שהם יכולים לאמרה אפילו בלא י' אע"פ שאין החולה נפטר בה ע"כ:

סעיף קטן י

וממ"ש רבינו דלא חשיב ברכה לבטלה מה שבירכו הם אע"פ שלא נתחייבו בה שהם נתנו שבח והודאה למקום על הטובה שמזמין להם יש ללמוד על מה שנוהגים קצת אנשים שכשיולדות נשותיהם עומדים ומברכים ברכת הגומל דלאו ברכה לבטלה היא דכשם דרב חנא בגדתאה ורבנן אע"פ שלא היו חייבים בברכה זו היו מברכים אותה כדי לתת שבח והודאה למקום על הטובה שהזמין להם שניצול רב יהודה כך מי שילדה אשתו אע"פ שאינו חייב בברכת הגומל יכול לברך אותה כדי לתת שבח והודאה למקום על הטובה שהזמין לו שניצולה אשתו אבל מצאתי להרשב"א שכתב ואע"ג דבעיא היא בירושלמי מהו לברך אניסא דרביה ולא פשטוה איכא למפשטה מהא דרב חנא דאיתא לקמן בגמרא נראה שדעתו לומר דרב חנא בגדתאה ורבנן לא בריכו על רפואת רב יהודה אלא לפי שהיה רבם וכ"כ הרב רבי מנוח ולפי דבריהם אין ללמוד משם למי שאינו רבו אע"פ שהוא חביב עליו כגופו שיברך על רפואתו. ומ"מ מצאתי לה"ר מנוח שכתב אבל אחרים אין צריכים ומסתברא דאי אית להו תועלת בהצלתם שמברכין ע"כ ולענין הלכה כיון דלדברי הכל אינו חייב לברך לא יברך ואם בירך גוערין בו דדילמא ברכה לבטלה היא:

סעיף קטן יא

ואם איחר מלברך יש לו תשלום לברך כל זמן שירצה זו היא סברת רבינו: אבל בא"ח כתוב בשם רמב"ן דעד ג' ימים מברכין ואני מצאתי כתוב דטעמא דאמרינן בעירובין (סה.) הבא מן הדרך לא יתפלל עד ג' ימים נראה דעד ג' ימים קרוי בא מן הדרך ועוד מצאתי כתוב שהרשב"א קבל מהר"י דעד ה' ימים יכול לברך:

סעיף קטן יב

ונוהגין באשכנז ובצרפת שאין מברכין וכו' עד אבל חש בראשו או במיעיו א"צ לברך הכל דברי הרא"ש בפרק הרואה והתוס' ג"כ כתבו שם דברי ה"ר יוסף.

סעיף קטן יג

ומ"ש בשם הרמב"ם דבכל דרך ובכל חולי צריך להודות אינו מבואר בדבריו אלא דממה ששינה הולכי מדברות האמור בגמרא וכתב במקומה בפ"י הולכי דרכים משמע דבכל הולך דרך קאמר ומינה למד רבינו דחולה ונתרפא בכל חולי קאמר ואפשר דהרמב"ן גרסינן בנו"ן שכ"כ בספר ת"ה דלאו דוקא בחולי שיש בו סכנה ולא במכה של חלל דוקא אלא כל שעלה למטה וירד צריך להודות שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון (שבת לב.)

וכן בדרך כל הולכי דרכים צריכים להודות וכ"כ הרא"ש בתשובה וסיים בה ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע לבא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע ואדרבה כל שהוא קבוע הוא יותר חזק ואף על פי שנעשה לו נס פעמים רבות וניצל ממנו מן השמים רחמוהו ולאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא עכ"ל:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו דגרסינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם איני יודע מה מלמדנו שכבר כתבו למעלה וכתב שבני צרפת מפרשים דהיינו לענין תפלת הדרך דוקא ומצאתי ספר שכתוב בו דגרסינן בירושלמי כל החלאים בחזקת סכנה הם ויישר מאד בעיני דהשתא מייתי ראיה מהירושלמי דבכל חולי צריך להודות כדמשמע מדברי הרמב"ם דהא כל החלאים בחזקת סכנה ליכא לפרושי אלא לענין ברכת הגומל ואפשר שרצה ללמוד מכאן דה"ה לכל הדרכים בחזקת סכנה הם לענין ברכת הגומל קאמר דכיון דתרווייהו בחד לישנא מיתנו כי היכי דמפרשינן כל החלאים בחזקת סכנה נפרש כל הדרכים בחזקת סכנה: כתב הרד"א עתה נהגו העולם לברך ברכת הגומל ואפילו כשהולכים מעיר לעיר וכ"כ הרמב"ן וכתב בה"ג שכשיש לו לילך פרסה או יותר אומר תפלת הדרך אבל פחות מפרסה אינו אומרה ש"מ דס"ל דשיעור דרך פרסה הוי עכ"ל וז"ל א"ת י"א שאינו מברך הגומל אלא אם הלך פרסה או יותר והרמב"ן כתב שכל דרך בחזקת סכנה ואפילו בפחות מפרסה מודה ע"כ ולא כן המנהג עכ"ל א"ת ולענין הלכה נראה דפחות מפרסה אינו מברך הגומל כדברי בה"ג לענין תפלת הדרך. כתב הרד"א בשם ה"ר גרשום בר' שלמה שהנעשה לו נס אינו מברך הגומל וז"ל א"ת ההולך תחת קיר נטוי ועל הגשר שמזכירין לו עונותיו יברך הגומל אחר שעבר וי"ל כיון דדבר קצר הוא לעבור מהרה אינו נחשב לסכנה כ"כ עכ"ל וכתב עוד י"א שד' בלבד צריכין להודות אבל אחרים שבירכו הויא ברכה לבטלה וכן פסק ה"ר שם טוב פלכו בשם התוס' דאלו הד' דוקא וה"ה בכל מקום שמזכיר התלמוד מספר עכ"ל אבל הריב"ש כתב בתשובה סי' של"ז שאלה הא דאמרינן בפ' הרואה ד' צריכים להודות מי נימא הני דוקא וא"כ אפילו נפל עליו כותל או ניצל מדריסת שור ונגיחותיו וכיוצא בנסים כאלו אינו חייב לברך או נימא דכ"ש הוא: תשובה נראה שצריך לברך שהרי הולכי מדברות שצריכים להודות זהו מפני סכנת אריה וגנבים המצוים בדרכים וא"כ כשעמד עליו אריה לטורפו אפילו בעיר אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצל מהם וכיוצא בנסים אלו כ"ש שצריך להודות ולא הוזכרו הד' בכתוב אלא מפני שהם מצוים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים וכ"ש הנעשה לו נס וניצול ממיתה עצמה שהרי קבעו עליו ברכה אחרת לברך

כשיעבור עוד במקום ההוא ברוך שעשה לי נס במקום הזה וכ"ש שמי שניצל צריך הוא להודות כדרך הד' שצריכים להודות ולא שיפטר מברכת ההודאה בברכת שעשה לי נס שחייבוהו לברך כשישוב לעבור במקום ההוא ואולי לא יעבור שם לעולם ולא יברך אותה ברכה אלא ודאי נראה שברכת ההודאה מברך אותה מ"מ עכ"ל:

סימן רכ

סעיף קטן א
הרואה חלום ונפשו עגומה לייתי ג' דרחמי ליה ולימא באנפייהו חלמא טבא חזאי וכו' עד וכל אשר לך שלום הכל בפרק הרואה (ברכות נה:) וכתבו התוספות שבע זימנין ליגזרו עליה כך הוא הלחש וי"מ דשבע זימנין צ"ל חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו אבל ר"י לא היה רגיל לאומרו רק ג"פ עד כאן והעולם נהגו לאמרו ז' פעמים: כתב הכלבו ואח"כ אומרים לו לך אכול בשמחה לחמך וכתב הר"מ נ"ע בשם רבי יהודה החסיד שאין לאמרו לפי שיש בראשי תיבות אבל אבל אומרים לו לך בשמחה אכול לחמך:

סעיף קטן ב
גרסינן בפ"ק דשבת (יא.) א"ר יפה תענית לחלום וכו' הלכך יכול להתענות אפי' בשבת על חלום רע וכו' יתבאר בסימן רפ"ח בס"ד:

סעיף קטן ג
וצריך להתענות יום א' על שביטל עונג שבת פשוט בפרק אין עומדין (ברכות לא.):

סעיף קטן ד
ומ"ש ואינו חובה שיתענה יום ראשון של אחריו כ"כ המרדכי בפ"ק דשבת וה"ה בפ"א מהל' תעניות וכל זה יתבאר בסי' רפ"ח ובסימן תקס"ד:

סעיף קטן ה
וכתב בה"ג שאומר עננו באלהי נצור וכתב א"א ז"ל אע"פ שקובע ברכה לעצמה וכו' בפרק אין עומדין וכו' (שם) כתבו התוס' וכשיושב בתענית חלום בשבת פי' בה"ג שאומר עננו באלהי נצור ואפילו קובע ברכה לעצמה כיון שאינה בתוך י"ח ונראה שדברי בה"ג אינם אלא אומר עננו באלהי נצור והתוס' פירשו דבריו דבקובע ברכה לעצמה מיירי וכ"נ ממ"ש הגהות מיימון בפ"י מהלכות תפלה וז"ל הרא"ש בפ' אין עומדין פירש בה"ג שאומר עננו באלהי נצור ואע"פ שקובע ברכה לעצמה כיון שאינה בתוך י"ח ברכות אין לחוש או שמא כוללה באלהי נצור וגרסינן בירושל' דתפלת השחר ר"ח שחל בו תענית היכן מזכיר של תענית במוסף ר' זירא אמר בהודאה רבי אבא בר ממל אמר בעבודה ר' אבינא אמר ברכה רביעית רבי אבא אומר מה מצינו בכ"מ ברביעית אף כאן ברביעית וכן נפק עובדא כהדא דר' אבא ונראה שיש ט"ס בירוש' דהכי יש לגרוס רבי אבינא

אמר אומרה ברכה חמישית כלומר שיאמר עננו אחר ברכה של קדושת היום ר' אבא אמר מה מצינו בכ"מ ברכה רביעית אף כאן ברביעית כלו' שאומר קדושת היום בברכה רביעית אף כאן יאמר קדושת היום בברכה רביעית ועננו יאמר בחמישית ובש"ץ מיירי שקובע ברכה לעצמה כמו שאומר בכל פעם בין גואל לרופא אבל יחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור כמו שפירש בה"ג ואם הלכה כר' אבא שאמר בירושלמי שאומר עננו בעבודה יכול להיות שגם יחיד בתענית חלום אומרה בעבודה דלא כפירוש בה"ג ובירושלמי שפוסק כר' אבא אין לעמוד עליו אם פוסק כרבי אבא בר ממל דאמר בעבודה או כרבי אבא דמסייע לרבי אבינא דאמר ברכה חמישית ואני אומר דמסתבר דגרסינן ר' אבא בר ממל דלא הוה שביק תלמודא רבי אבינא שהוא עיקר המימרא ויאמר רבי אבא שלא היה אלא מסייע עכ"ל ונראה שהרא"ש מכריע שהירושלמי פוסק כרבי אבא בר ממל דאמר בעבודה וזהו שכתב רבינו ומסיק התם כמ"ד בעבודה ולפי זה יחיד המתענה אומר אותה בעבודה:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו וכיון דאיכא פלוגתא טוב לכוללה באלהי נצור הם דברי עצמו שאומר דכיון דבה"ג והירושלמי פליגי דלדברי מסקנת הירושלמי אומרה בעבודה ולדעת ה"ג אומרה באלהי נצור טוב לעשות כדברי ה"ג מכדברי הירושלמי שלא להפסיק בתפלה ומשום דבדברי ה"ג יש שני פירושים או שכוללה באלהי נצור או שקובע ברכה לעצמה דייק רבינו לכתוב טוב לכוללה באלהי נצור לומר שלא יקבע ברכה לעצמה אלא כוללה באלהי נצור בלא חתימה וכ"כ ג"כ בסימן תקס"ח דל"נ ליה דברי האומרים שיכול לאומרה בחתימה: ולענין מ"ש הרא"ש שיש ט"ס בירושלמי טעמו משום דאי גרסינן ברבי אבינא אמר אומרה ברכה רביעית דהיינו לומר שיאמר עננו ברביעית א"כ רבי אבא דמשמע דאתא לסיועיה היכי קאמר מה מצינו בכ"מ ברביעית דהיכן מצינו שאומר עננו ברביעית הרי בין גואל לרופא הוא אומרה ולכן כתב דיש לגרוס ר' אבינא אמר בחמישית כלומר שיאמר עננו אחר קדושת היום ואתא רבי אבא ליתן טעם למה אומרה אחר קדושת היום ולא קודם משום דקדושת היום לעולם היא ברביעית ואי אפשר לשנות מקומה. וקשה בעיני לשבש גירסת הספרים ולכן נראה לפרש דרבי אבינא דאמר ברביעית אתא לאפוקי ממ"ד בעבודה וממ"ד בהודאה ואתא רבי אבא לסיועי' דמה מצינו בכל מקום ברביעית לכולהו אמצעיות קרי רביעית משום דבר"ח ליכא אלא אמצעית אחת וה"ק מה מצינו בכל מקום אומר עננו באמצע התפלה ולא בהודאה ולא בעבודה ה"נ אינו אומרה לא בעבודה ולא בהודאה אלא בברכה רביעית. ועוד י"ל דה"ק

רבי אבינא אינו כוללה בתוך ברכה מג' אחרונות כדברי האומרים כוללה בהודאה או בעבודה אלא אומרה ברכה בפני עצמה וקרי לברכה בפני עצמה ברכה רביעית לומר שאינו כוללה בתוך שום ברכה מג' אחרונות ואתא רבי אבא לסיועי' דמה מצינו בכ"מ שאומר עננו בברכה רביעית כלומר שאינו כוללה בתוך שום ברכה משלש אחרונות אלא אומרה ברכה בפני עצמה אף כאן אומרה בפני עצמה ואינו כוללה בברכה אחרת ועוד י"ל דר' אבינא אמר אומרה ברכה רביעית כלומר שאומר עננו ברכה רביעית דהיינו קודם קדושת היום ואתא רבי אבא לאיפלוגי עליה ולומר שאינו אומר עננו אלא לאחר קדושת היום דמה מצינו בכל מקום ברביעית כלומר שבכל מקום אומר עננו אחר ברכה רביעית שנמצאת ברכת עננו חמישית שהרי ברכת גואל רביעית לאמצעיות ואחריה אומר עננו אף כאן אומר עננו אחר ברכה רביעית שהיא קדושת היום ואע"ג דבכל מקום אומר עננו ברביעית לאמצעיות הכא דליכא אלא ברכה אחת באמצע מנינן רביעית לתחלת התפלה ולישנא דייק כפירוש זה דרבי אבינא אמר ברכה רביעית ורבי אבא בברכה רביעית וטעמא כדפרישית דבדרבי אבינא שסובר שאומרה סמוך לג' ראשונות שייך לומר ברכה רביעית בלא בי"ת שהוא עצמה היא רביעית ובדרבי אבא שסובר שאומרה אחר ברכה רביעית שייך לומר בברכה רביעית בבי"ת כלומר אחר ברכה רביעית כנ"ל לקיים גירסת הספרים:

סימן רכא

סעיף קטן א

מברכין על הגשמים משירדו כ"כ עד שירבו על הארץ וכו' בפרק הרואה (ברכות נט:) מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה ופירש"י משיצא חתן לקראת כלה שהמים קבוצים על הארץ וכשהטפה נופלת עליה טפה התחתונה בולטת לקראתה וכן פי' בפ"ק דתעניות (ו:) ופי' שם עוד פי' אחר שהשווקים מקלחין מים שוק מקלח וזה מקלח כנגדו והר"ם פי' שם שירבו המים על הארץ ויעלו אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה וכ"כ הרמב"ם וכתב עוד הר"ן ואע"פ שלא ירדו עדיין כדי רביעה מברכין עליהם:

סעיף קטן ב

ומה הוא מברך אם אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך וכו' בפ' הרואה (ברכות נט:) ובפ"ק דתענית שם מאי מברך א"ר יהודה מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ור' יוחנן מסיים בה הכי אילו פינו מלא שירה כים וכו' בא"י רוב ההודאות רוב ההודאו' ולא כל ההודאו' אמר רבא אימא אל ההודאות א"ר פפא הילכך נמרינהו

לתרווייהו וכתב הר"ן דר"י מסיים רוב ההודאות ומשמע ליה לשון ריבוי ואקשינן דהא משמע נמי רוב ההודאות ולא כולם ומש"ה תירץ רבא אימא אל ההודאות ואתא ר"פ ואמר דכיון דאמר אל ההודאות הרי פי' שאין רוב זה אלא לשון סגיאות וריבוי ולפיכך צריך לומר ברוך אל רוב ההודאות או מלך רוב ההודאו' ואל ההודאות ושמא עשו רוב זה תואר כמו רב וכן מרוב אונים ואמיץ כח (ישעיהו מ׳:כ״ו) הוא תואר על משקל ועוז פניו ישונא (קהלת ח׳:א׳) והרמב"ם כתב בפ"י וחותם בא"י אל רוב ההודאות והתושבחות ותוספת זה דוהתושבחות לא ידעתי למה: וכתב ה"ר מנוח מפני שבסיבת הרעב בני אדם יוצאים ללסטם ולשפוך דם נקי וכן בסיבת הרעב חלאים באים לעולם לכך תיקנו לומר מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחלאים רעים ורבים דליתנו:

סעיף קטן ג

ואם יש לו שדה עם אחר בשותפות וכו' בפרק הרואה (ברכות נד:) תנן על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ובגמרא (נט:) ועל הגשמים הטוב והמטיב מברך והאמר ר' אבהו וכו' מאי מברך מודים [אנחנו] לך וכו' ל"ק הא דשמע מישמע הא דחזא מיחזי דשמע מישמע היינו בשורות טובות אלא אידי ואידי דחזא מיחזא ול"ק הא דאתא פורתא הא דאתא טובא ואב"א הא והא דאתא טוב' ול"ק הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא אית ליה ארעא הטוב והמטיב מברך והתנן בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר שהחיינו ל"ק הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות. ומשמע להרי"ף דכי תריצנא ל"ק הא דאית ליה שותפות וכו' היינו דכי אית ליה ארעא ולית ליה שותפות בה עם אחר מברך שהחיינו והיינו דתנן בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר שהחיינו ואי אית ליה בה שותפות עם אחר מברך הטוב והמטיב והיינו דתנן על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב וכי לית ליה ארעא הוא דאמרינן דמברך מודים אנחנו לך וכו' וכן דעת הרמב"ם בפ"י והרא"ש כתב ולא נהירא מ"ש שצריך שיהיה לו עמו שותף בקרקע דהא כיון שיש לו קרקע כל שכיניו משותפים עמו הלכך נראה כגירסת הספרים אידי ואידי דאית ליה לדידיה ול"ק הא דאית להו לאחריני בהדיה הא דלית להו לאחריני בהדיה פירוש בית חדש וכלים חדשים דלית להו לאחריני בהדיה שותפות מברך שהחיינו אבל גשמים דאית ליה אחריני בהדיה שטובות גשמים היא לכל בעלי שדות מברך הטוב והמטיב והיכא דלית ליה ארעא מברך מודים וכו': כתב הרשב"א דאפשר לומר דלמסקנא נמי היכא דשמע ולא חזא אפילו אין לו שותף מברך הטוב והמטיב. כתב סמ"ק דברכת הגשם אינה נוהגת עתה ולא נתן טעם למה והכלבו כתב וז"ל י"א אין ברכת הגשם נוהג עתה בינינו לפי שאנו תדירין במטר ואין אנו

מתאוים לו ושמחים כדרך ששמחים באותם הארצות שיש להם יובש גדול ועצירה רבה עד שצריכים רחמים על המטר אבל אנו אין אנו צריכים לכך ולפיכך ברכת המטר אינה נוהגת בינינו ע"כ ומשמע דאתא לאשמועינן דכשהשנים כתקונן א"צ לברך דהא ודאי פשיטא שאפי' באותם ארצות שרגילים במטר אם נעצרו הגשמים והיה העולם בצער ואח"כ ירד גשמים שצריך לברך: אימתי אומרים הלל הגדול על הגשמים כתב רבינו בסימן תקע"ה:

סימן רכב

סעיף קטן א

על שמועות שהן טובות לו ולאחרים וכו' בפרק הרואה (ברכות נד.) תנן על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת ובגמרא (נט:) אמרינן קצרו של דבר על שלו הוא אומר שהחיינו על שלו ושל חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב:

סעיף קטן ב

וחייב אדם לברך על הרעה וכו' משנה שם (נד.) חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה:

סעיף קטן ג

מברך על הטובה הטוב והמטיב אע"פ שירא שמא יבא לו רעה ממנה וכו' עד סוף הסימן משנה שם (נד.) וגמרא שם (ם.):

סימן רכג

סעיף קטן א

ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב ברייתא בפרק הרואה (ברכות נט.) ומפרש בגמרא שם הטעם משום דאיכא אשתו בהדיה דניחא לה בזכר כלומר דאי לאו הכי לא הוה ליה לברוכי הטוב והמטיב דאינו מברך כן אלא כשאותה טובה מגעת גם לאחרים ואע"ג דבברייתא תניא אמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב סובר רבינו דאורחא דמילתא דאומרים לו וה"ה אם לא אמרו לו אלא הוא מעצמו רואה מפני כך לא הזכיר אמרו לו וכתבו הרא"ש והמרדכי שאע"פ שאין אשתו באותו מעמד כגון שהיה הבעל בעיר אחרת מברך הטוב והמטיב וכתבו הגהות מיימון פ"ד בשם סמ"ק דגם היא צריכה לברך כיון דשניהם נהנים: ונראה דאפי' מתה אשתו מברך הטוב והמטיב דהא מ"מ טובה היתה לה בעת שילדתו:

סעיף קטן ב

אמרו לו מת אביו וכו' עד אא"כ יש לו שותף באותה טובה פשוט שם:

סעיף קטן ג
בנה בית חדש או קנה כלים חדשים וכו' משנה שם (נד.) בנה בית חדש וקנה כלים חדשים מברך שהחיינו ואיפליגו בה אמוראי (שם נט:) וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל כר' יוחנן וכלישנא בתרא דאמר בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהן בין שיש לו כיוצא בהן ובין שאין לו כיוצא בהן צריך לברך:

סעיף קטן ד
ואיתא בירושלמי לאו דוקא חדשים אלא ה"ה ישנים אם הם חדשים לו לשון הירושלמי לא סוף דבר חדשים אלא אפילו שחקים כאילו חדשים הם לו וכן כתבוהו התוס' (שם נט:) וגם הרשב"א כתב אלא אפי' שחקים חדשים הם לו וע"כ לומר שפירושו כמ"ש הרא"ש ז"ל אלא אפי' הן שחקים והן חדשים לו וזה כדברי רבינו כלומר שאם הן חשובים עליו כחדשים מברך עליהם וכ"כ בהגהות מיימון וכך כתב סמ"ג אפילו ישנים הם חדשים לו ב"ה ואפשר לפרש דחדשים לו דקאמר היינו לומר שלא היו אלו שלו מעולם:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ונקט חדשים לאפוקי אם ב"ה ואפשר לפרש דחדשים לו דקאמר היינו לומר שלא היו אלו שלו מעולם: מכרן וחזר וקנאן כן כתב שם הרשב"א בשם הראב"ד ומשמע ליה שאע"פ שהם חדשים שלא נשתמש בהם אינו מברך דכיון שהיו שלו פעם אחת שוב אינו דבר חידוש כשחזר וקנאם:

סעיף קטן ו
כתב א"א ז"ל שבשעת קנין יש לו לברך וכו' שם וכתב דהכי משמע בירושלמי וכ"כ הרשב"א ג"כ:

סעיף קטן ז
וכתוב בסמ"ק שאם קנה לו ולביתו וכו' נראה דהיינו בכלי שמשתמשין בו הוא ובני ביתו אבל אם קנה כלים לו וכלים לבני ביתו מברך על שלו שהחיינו:

סעיף קטן ח
ירושלמי בפרק הרואה קנה מברך שהחיינו ניתנו לו במתנה מברך הטוב והמטיב וכתבו התוספות (שם) וצ"ע בתלמוד שלנו דלא אשכחן הטוב והמטיב אלא בדאיכא אחריני בהדיה והרא"ש כתב ול"נ דה"נ איכא אחריני בהדיה המטיב לנותן אם המקבל עני שזיכהו השם וחננו ממון לעשות צדקה ואם הוא עשיר שמח הנותן במה שמקבל מתנתו עכ"ל ומשמע דתלמודא דידן לא חש למיתני הכי משום דבכלל מאי דאגמרן דכי איכא אחרינא מברך הטוב והמטיב היא וזה הטעם יספיק להרי"ף והרמב"ם שלא כתבו הירושלמי הזה והיה משמע לי דאינו מברך אלא הטוב והמטיב בלבד אבל מדברי סמ"ק שכתב רבינו בסמוך משמע דשהחיינו נמי מברך:

סעיף קטן ט
לבש מברך ברוך מלביש ערומים ירושלמי שם וכתבוהו התוס' (שם) והרא"ש:

סעיף קטן י
כתבו התוס' שם דהא דצריך לברך שהחיינו בקונה כלים חדשים דוקא בכלים חשובים דכלים חדשים משמע חשובים דומיא דבית חדש אבל דבר קטן שאינו חשוב כ"כ כגון מנעלים ואנפילאות וחלוק של פשתן וכיוצא בהן א"צ לברך שהחיינו והרא"ש כתב ויראה לי הכל לפי מה שהוא אדם דיש עני ששמח בחלוק יותר מעשיר בכלים חשובים כדאיתא בפרק הנודר מן המבושל (יט:) דרב יהודה לא היתה לו אלא גלימא רעועה וכד נפק דביתהו לשוק מיכסיא בה וכד נפיק ר"י לצלויי הוה מיכסי ביה ומצלי וכד מיכסי ביה הוה מברך ברוך שעטני מעיל לפי שהיה חשוב עליו כמעיל לעשיר ובת"ה כתב דיש לנהוג כדברי התוס' שלא לברך על כלים שאינם חשובים כלל כגון חלוקים ומנעלים ואנפילאות וכה"ג כלים שרגילים לסתם ב"א להתחדש להם אבל כלים חשובים קצת כגון מלבושים של בגד צמר דמי לדבר הבא מזמן לזמן דסתם ב"א לפרקים מועטים מתחדשים להם ואפי' רב שרירא דבסמוך מצי סבר דמברכין: כתבו התוס' בפ' לולב וערבה (סוכה מו.) ודאמרינן בהרואה דמברך על כלים חדשים כתב רב שרירא גאון דלא סמכינן עלה דמסקינן בפרק בכל מערבין (עירובין מ:) דבעינן מידי דאתי מזמן לזמן וקשה מפדיון הבן עכ"ל וכ"כ סמ"ג ואני שמעתי שכתב רב שרירא גאון שאין מברכין עליהם שהחיינו אלא בדבר הבא מזמן לזמן וכתב שכן מוכח בפרק בכל מערבין (שם) וכ"כ רש"י בשם רב שרירא עכ"נ ובת"ה סי' ל"ו כתב דלא סבירא לן כלל בהא כרב שרירא דהא כל המחברים מייתי ההיא דפרק הרואה לפסק הלכה עכ"ל ודברים נכונים הם שלא לחוש לדברי רב שרירא במקום הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ושאר פוסקים שסתמו דבריהם כההיא דפרק הרואה וז"ל הרשב"א בתשובה (סי' רמ"ה) מסתבר דכל שנולד לו בן צריך לברך שהחיינו בין נולדו לו בנים אחרים או לאו דהא קי"ל כלישנא בתרא דר' יוחנן דאמר בפרק הרואה בין קנה בתים אחרים בין לא קנה מברך שהחיינו אלא שלא ראיתי שנהגו כן אפילו הגדולים אשר בארץ ושמא עשאום רשות כקרא חדתא (עירובין מ:) דכל שאינו בא מזמן לזמן כמועדות אין מברכין שהחיינו בחובה ומפני שראיתי גדולי הדור שלא נהגו לאומרו אני דוחק כן ואע"פ שאין זה מספיק כל הצורך שהרי בפדיון הבן תיקנו זמן ושמא אף על מצוה ממצות התורה כפדיון הבן אומר זמן ולפי טעם כל אותם שבפרק הרואה כקנה כלים חדשים ונפלה לו ירושה מאביו וכל אותם הנזכרים שם דלאו מזמן לזמן אתו ולאו מצוה אלא במקום הנאה לבד י"ל דלאו בתוכה אמרו אלא ברשות עכ"ל:

סימן רכד

סעיף קטן א
הרואה דמות גילולים של עו"ג וכו' בפרק הרואה (ברכות נו.):

סעיף קטן ב
הרואה מקום שנעקרה ממנו דמות גילולים של עו"ג אם הוא בא"י וכו' בפרק הרואה (ברכות נד.) תנן הרואה מקום שנעקרה ממנו דמות גילולים של עו"ג אומר ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג מארצנו ובירושלמי מפרש דהיינו מא"י אבל אם נעקרה ממקום אחר אומר ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג ממקום הזה וכתבו הרא"ש וגרסינן תו בגמרא (נז:) ת"ר הרואה מקום שנעקרה ממנו דמות גילולים של עו"ג אומר ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה כך תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובח"ל אין צ"ל והשב לב עובדיהם לעבדך רשב"א אומר אף בח"ל צ"ל כן מפני שעתידין להתגייר שנאמר (צפניה ג':ט') אז אהפוך אל עמים שפה ברורה:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ואומר בשתיהם כשם שעקרת אותם וכו' ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד וכו' אינו מכוון דמשמע שמה שאומר בשתיהם כשם שעקרת וכו' הוי דברי יחיד ולכאורה משמע דאינו כן ולדברי הכל צ"ל כשם שעקרת וכו' ולא הוי דברי יחיד אלא מה שאומר בשתיהם והשב לב עובדיהם לעבדך וכן היה ראוי להיות לשון רבינו הרואה מקום שנעקר ממנו דמות גילולים של עו"ג וכו' ואם בח"ל אומר שעקר דמות גילולים של עו"ג ממקום הזה ואומר בשתיהם כשם שעקרת אותם ממקום הזה כן תעקור מכל המקומות וכתב הרמב"ם שאומר בשתיהם והשב לב עובדיהם לעבדך ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד ואפשר שרבינו מפרש דכשם שעקרת נמי אינו אומר אלא בארץ שרובה ישראל אבל בח"ל שרובם עו"ג לית לן בה אם תיעקר אם לאו והא דקאמר בח"ל אין צ"ל והשב לב עובדיהם לעבדך לאו דוקא דה"ה שאינו צ"ל כשם שעקרת אלא שהוא דוחק וגם ק"ק דא"כ ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג מהמקום הזה נמי לא ליברך ולענין מה שתמה רבינו על הרמב"ם למה פסק כיחיד י"ל דמשום דמסתבר טעמיה פסק כוותיה ועוד דת"ק נמי לא אסר שיאמר כן אלא שאינו צריך אבל אם ר"ל יאמר ואין בכך כלום ורשב"א מצריך שיאמר כן ואם לא יאמר עביד דלא כרשב"א הילכך למימר עדיף דלא פליג אשום תנא. גרסינן בירושלמי נעקר דמות גילולים של עו"ג ממקום אחד ונתנה למקום אחר במקום שנתנה אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ובמקום שנעקרה אומר ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג מן המקום הזה וכתבוהו התוס' (שם) .

סעיף קטן ד
ראה גוב וכו' עד ברוך גוזר ומקיים בפרק הרואה (שם):

סעיף קטן ה
הרואה ס' ריבוא ביחד וכו' ג"ז שם (נח.) הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים וגו' ת"ר הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין דעתן דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומין זה לזה תנא אין אוכלוסא פחותה מס' ריבוא ופירש"י חכם הרזים היודע מה בלב כל אלו: מדברי הרמב"ם נראה שאינו מברך על אוכלוסי ישראל אא"כ הם בא"י וכתב ה"ר מנוח שלמד כן מדאיתא בגמ' (שם) בן זומא ראה אוכלוסא בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים משמע דוקא בא"י ע"כ ול"נ דמעשה שהיה כך היה ועוד דא"כ אימא נמי דוקא בהר הבית אלא ודאי אין משם ראיה כלל ואפשר שכתב כן מדאמר עולא אין אוכלוסא בבבל והוא מפרש דאפי' אם יראה אוכלוסא בבבל אין להם דין אוכלוסא לברך עליהם וקשה מעובדא (שם:) דרב חנינא בריה דרב איקא דבריך ארב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ברוך חכם הרזים אע"ג דבבבל הוו ואפשר דסבר הרמב"ם דההיא פליגי אעולא ופסק כעולא דמיקל בברכות ועי"ל שהוא מפרש דההוא עובדא לאו למימרא דבריך אלא לומר שהיו חשובים בעיניו כס' ריבוא ואילו היו בא"י היה ראוי לברך ברוך חכם הרזים:

סעיף קטן ו
ואם רואה אפי' אחד שהוא מופלג בחכמה וכו' דרב חנינא בריך כד חזייה לרב פפא האי עובדא בפרק הרואה (שם) ואע"ג דלא ארב פפא לחודיה בריך דהא רב הונא בריה דרב יהושע הוה בהדיה לא חש רבינו להזכירו וכתב דאפילו על אחד מברך משום דאת"ל דמברך אתרי אחד נמי מברך והרמב"ם לא כתב זה ונראה שטעמו משום דס"ל דההוא עובדא לאו למימרא דבריך ממש אלא לומר שהיו חשובים בעיניו כששים ריבוא קאמר דהא ודאי אינו סברא שיהא תלוי בדעתו של אדם לומר זה חשוב בעיני כששים ריבוא כדי שיברך עליו:

סעיף קטן ז
הרואה חכמי ישראל וכו' עד סוף הסי' הכל בפ' הרואה שם: וכתב סמ"ק הרואה חכמי עו"ג שחכמים מחכמת העולם מברך שנתן מחכמתו לב"ו ונראה שכתב כן לאפוקי היכא דאינם חכמים אלא בד"ת שאין מברכין עליהם: הטעם שבחכמי ישראל אומר שחלק ובחכמי עו"ג אומר שנתן נראה שהוא מפני שישראל ההולכי' בדרכי ה' ועושים מצותיו הרי הם כחלק השם אבל עו"ג רחוקים ממנו יתברך והם כמי שנותן מתנה מנכסיו שאינם חלק ממנו והר"ד אבודרהם כתב שהטעם מפני שהחלק הוא כמו הצינור הנמשך

מן הנהר שאפשר להרחיבו ולהגדילו ואפשר לקצרו ולחסרו מה שאין כן במתנה כי תלושה ופסוקה ובישראל כתיב (דברים ל"ב:ט') כי חלק ה' עמו ולפי זכותם מתרבה ומתמעט ע"כ:

סעיף קטן ח

ומ"ש ומצוה להשתדל לקראת מלכים אפי' מלכי עו"ג מפרש טעמא בגמרא (שם ט: יט: נח.) שאם יזכה יבחין ופי' רש"י שם (נח:) שאם יזכה לעולם הבא ויראה בכבוד מלך המשיח יבחין כמה יתר כבוד נוחלי שכר מצוה יותר ממה שהיה כבוד בעולם הזה. ואע"ג דבפרק מי שמתו (ברכות יט:) אמרינן דכהנים מדלגים ע"ג ארונות כדי ליילך לקראת מלכים מפני שרוב ארונות יש בהם פותח טפח והלכך לית בהו אלא איסורא דרבנן ובמקום מצוה לא גזרו לא כתבו כאן רבינו מפני שכבר כתב בי"ד סי' שע"ב שזהו דוקא בימיהם שהיו קוברים בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח אבל האידנא שכולה סתום אפי' יש בו אויר טפח כל כנגדו טמא מן התורה וכ"כ התוס' (שם יט):

סעיף קטן ט

והא דרואה בתי ישראל נראה מדברי רש"י דקאי אבית המקדש שכתב מציב גבול אלמנה כגון בישוב בית שני והרי"ף כתב הרואה בתי כנסיות ישראל וקשה דא"כ בתי עו"ג דקתני היינו בתי גילולים והיכי קאמר שאומר בית גאים יסח ה' דהא אמרינן דמברך ברוך שנתן ארך אפים וכו' ודוחק לומר דתרווייהו בעי למימר קרא וברכתא והתם קתני ברכתא והכא קרא ומיהו אפשר שהרי"ף מפרש דבתי עו"ג לא בתי גילולים קאמר דאהנהו מברך שנתן ארך אפים אלא בתי עו"ג היינו בתים שמתכנסים בהם לדון בערכאות או להתייעץ ואהנהו אומר בית גאים יסח ה' ובתי ישראל היינו בתי כנסיות ממש ויותר נראה לומר דבתי ישראל ביישובן היינו כשישראל מיושבים בלא שטן ולא פגע רע והכי מוכח מדמייתי בגמרא בסמוך עולא ור"ח הוו אזלי באורחא כי מטו אפיתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא ואיתנח וכו' עד מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהם של צדיקים שיחרבו וכו' משמע דבתי ישראל בחורבנן דקתני היינו בתי עשירי ישראל ובעלי צדקות ואם כן בתי ישראל ביישובן דקתני כי האי גוונא נמי הוא כלומר בתי עשירי ישראל בתוקפתן ובגבורתן ומה שפירש"י ברוך מציב גבול אלמנה כגון בישוב בית שני היינו לומר דאז שייך לומר מציב גבול אלמנה וקודם שגלו בגלות בבל לא הוי מברכינן הכי דלא הוה שייך לקרות בשם אלמנה ואפשר שאע"פ שישראל מיושבים בתוקף וגבורה בקצת מקומות אין מברכין עליהם אא"כ היו בא"י ובזמן הבית ונראה שזו היתה כוונת רש"י ג"כ במ"ש כגון בישוב בית שני:

סעיף קטן י
והא דאמרינן ברואה קברי ישראל והמית אתכם בדין כתב הר"י אע"ג דקי"ל (שבת נו:) יש מיתה בלא חטא אפ"ה דינו דין אמת כי הוא יודע כל דרכי איש וכל דרכיו משפט: ודע דבגמרא הכי איתא ת"ר הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ואסף אתכם בדין ועתיד להקימכם בדין מר בריה דרבינא מסיים בה משמיה דרב נחמן ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם בא"י מחיה המתים. והרי"ף והרא"ש כתבו ויודע מספר כולכם ולא ידעתי למה השמיטוהו הרמב"ם ורבינו:

סימן רכה

סעיף קטן א
הרואה חבירו לאחר ל' יום אומר שהחיינו ואחר י"ב חדש מברך מחיה המתים פשוט בפ' הרואה (ברכות נח.):

סעיף קטן ב
ומ"ש והוא שחביב עליו וכו' כ"כ שם תוספות והר"י והרא"ש: וכתב הרשב"א בתשובה שאף על פי שאחרים נהנים בראייתו אין מברך אלא שהחיינו ולא הטוב והמטיב: וכתב עוד בתשובה שמי שלא ראה את חבירו מעולם ושלח לו כתבים אע"פ שהוא נהנה בראייתו אינו מברך על ראייתו וכתב עוד מה ששאלת בברכת הרואה את חבירו אם יש בכלל זה נשים כאנשים אם לאו תשובה איני יודע בזה חילוק בין זכרים לנקבות:

סעיף קטן ג
הרואה פרי חדש וכו' בסוף פרק בכל מערבין (עירובין מ.) אנא אקרא חדתא נמי אמינא זמן ופירש"י כשאני רואה דלעת חדשה משנה לשנה אמינא זמן וכ"כ הרמב"ם בפ"י הרואה פרי המתחדש משנה לשנה בתחלת ראייתו מברך שהחיינו וכתוב בכלבו דהא דמברך שהחיינו כשרואה פרי המתחדש דוקא כשרואה אותו בתשלום ברייתו וכ"כ הרשב"א בתשובה ואעתיקנה לקמן בסמוך וכתב ה"ר מנוח ומסתברא שאם שכח ולא בירך בראייה ראשונה אינו מברך בראייה שנייה והאגור כתב סברא זו בשם סמ"ק ושמהר"י מולון כתב שאין נ"ל סברא זו וכתב עוד ה"ר מנוח שאפילו רואהו ביד חבירו או על האילן מברך וכתב הרא"ש בס"פ בכל מערבין אנא אקרא חדתא נמי קא אמינא פירש"י כשאני רואה אותו ונהגו העולם לקבוע הברכה בשעה שאוכל ממין חדש כמו שהחיינו דעשיית לולב וסוכה שקובעים בשעת קידוש היום ע"כ וכ"כ הגה"מ בשם תוספות ברכות (נט.) שמברך כשאוכלו וסמ"ק כתב הרואה פרי חדש ונהנה בראייתו מברך שהחיינו ואם אינו נהנה רק על אכילתו אין מברך רק על אכילתו ע"כ וכן כתב

הכלבו בסימן פ"ז וכתב עוד שמהר"ם אינו מברך לעולם שהחיינו על שום דבר בראייה כי אם כשהוא אוכלה וכן פשט המנהג:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ואם אינו מתחדש משנה לשנה וכו' סמ"ג כתב בשם רב שרירא שאין מברכין שהחיינו אלא על הדבר המתחדש מזמן לזמן וכ"כ הגה"מ וגם סמ"ק כתב הרואה פרי חדש וכו' וכן כל דבר המתחדש משנה לשנה כמו גידולי קרקע אבל דבר שאינו מתחדש אפילו יש ימים שלא אכל אינו מברך ע"כ וכ"כ המרדכי בסוף סוכה ופרי המתחדש פעמיים בשנה אפשר דבא מזמן לזמן מיקרי ומברכין עליו בכל פעם שהחיינו אבל הרמב"ם כתב פרי המתחדש משנה לשנה וכ"כ רבינו ולפ"ז פרי המתחדש פעמיים בשנה אינו מברך עליו שהחיינו כלל ומיהו אפשר דמשנה לשנה לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקטו ואה"נ דפרי המתחדש פעמיים בשנה מברך עליו בכל פעם שהחיינו: וכתב ה"ר מנוח ומסתברא דעל עשב המתחדש כגון אלחבק"א וכיוצא בו אינו מברך שהרי פעמים שיכול להתקיים כל השנה מה שאין כן בקרא ובשאר פירות הארץ והעץ: וכתוב בת"ה סימן ל"ג שמי שאכל ענבים חדשים ובירך עליהם שהחיינו כשישתה אח"כ תירוש צריך לברך שנית וכן אם אכל ובירך על הגודגדניות שקורין קירש"ן חוזר ומברך זמן על אותו שקורין ווייקשלי"ן וכן תאנים לבנות ותאנים שחורות תרי מיני נינהו לענין העלאת תרומה וה"ה לענין זמן והאגור כתב שמהר"י מולון נסתפק במי שבירך שהחיינו על הענבים אם חוזר ומברך על יין חדש וכתב האגור שאין לברך מספק ואני מצאתי בתשובה אשכנזית (בתשובת מהרי"ל סימן רי"ב) כלשון הזה מ"ש אם יש לברך זמן שנית על יין חדש אין ולאו ורפיא בידי האמת דעתי נוטה שיש לברך כיון שהוא טעם אחר וברכה אחרת הוי תרי שמחות ואע"ג דחמרא חדתי בענבי חד טעמא (ע"ז ס"ו.) מ"מ לאחר תסיסתו והן מ' יום הוי עיקר טעמא ורמב"ן כתב דכל תרומה ומעשר הוי בענבים וזיתים מדרבנן רק בתירוש ויצהר הוי דאורייתא אלמא מילתא אחריתי לגמרי ומ"מ אני מונע לאכול ענבים קודם ליל תניינא דר"ה עכ"ל ויש לתמוה אמאי לא פשט ממ"ש הגה"מ בפכ"ח מהלכות שבת שהר"מ בליל ב' דר"ה מברך שהחיינו על יין חדש וי"ל דאפשר דההיא בשלא אכל ענבים באותה שנה מיירי: כתב הרשב"א (סימן ר"ן) שנשאל מי שבירך על הבוסר שהחיינו אם יברך עוד על הענבים והשיב מסתברא שהעיקר הם הענבים שאין הכל הולך אלא אחר שבח הפרי וגמרו שאל"כ יברך על הנץ ואח"כ על הבוסר ואח"כ על הענבים ואח"כ על התירוש ואין אלו אלא דברי הבל אלא אינו מברך על הבוסר אלא כשהבשילו האשכולות ענבים וכן בכל כרי אחר גמרו וברכות אלו של רשות

הן ולא של חובה ולפיכך די אם יברך על גמר הפרי עד כאן: ודע דבס"פ בכל מערבין (שם) גרסינן אמר רבה כי הוינא בי רב הונא איבעיא לן מהו לומר זמן בר"ה וביה"כ כי אתאי בי רב יהודה אמר אנא אקרא חדתא קאמינא זמן א"ל רשות לא קא מיבעיא לי כי קא מיבעיא לי חובה מאי משמע מהתם שברכת שהחיינו על פרי המתחדש אינו חובה אלא רשות וכמו שכתבתי בשם הרשב"א:

סעיף קטן ה

הרואה את הכושי והגיחור כו' עד סוף הסימן הכל בפרק הרואה (ברכות נח.):

סעיף קטן ו

ומ"ש בשם הראב"ד דדוקא על מי שמצטער עליו וכו' טעמא דמסתבר הוא אלא שקשה מפיל וקוף דלא שייך בהו מצטער עליהם ואפ"ה מברך: ב"ה וכ"כ ר"י בשמו: והרד"א כתב בשם הראב"ד בר יצחק שאפי' על ע"וג מברך: ומ"ש אפילו עו"ג או בהמה כך הוא בירושלמי אפי' פרה נאה וחמור נאה מברך שככה לו בעולמו:

סימן רכו

סעיף קטן א

היוצא בימות ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרח וכו' מימרא דרב יהודה בס"פ כיצד מברכין (ברכות מג:) וכתב המרדכי שא"צ לברך אלא פעם ראשונה בכל שנה. וכ"כ הגהות מיימון:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם איחר לברך וכו' דברי טעם הם אבל המרדכי כתב דאם לא ראה עד שגדלו הפירות צריך לברך כך וכן כתבו הגה"מ. ב"ה (וכ"כ ר"י העולם לא נהגו לברך אלא בשעה שאוכלו כגון עשיית סוכה ולולב שקובעים זמן בשעת הקידוש):

סימן רכז

סעיף קטן א

על הזיקין והוא כמין כוכב וכו' עד מלא עולם בפרק הרואה (ברכות נד.) תנן על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית ובגמרא (נט.) על ההרים ועל הגבעות וכו' אטו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית נינהו אמר אביי כרוך ותני רבא אמר התם מברך תרתי ברוך שכחו מלא עולם ועושה מעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא שכחו מלא עולם ליכא ופירש"י על ההרים לא מצי לברוכי מלא עולם שאינן במקום אחד אלא כל או"א במקומו. ודעת הראב"ד בהשגות דהא דאמר רבא מברך תרתי שיברך על כל אחד

מאותם הדברים שתי ברכות הללו וכ"נ מדברי רש"י אבל התוספו' (שם) כתבו ורבא אמר התם מברך שכחו וגבורתו מלא עולם ועושה מעשה בראשית פירוש אומר או האי או האי אי זה שירצה וכ"כ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש. וכתבו התוס' (שם) על הרוחות אומר שכחו וגבורתו מלא עולם ירושלמי כשבאין בזעף אבל כשבאין בנחת אומר ברוך עושה בראשית:

סעיף קטן ב

וכל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת וכו' ירושלמי שם אם בטרודין דיו פעם אחת ביום ואם במפסיקין צריך לברך על כל פעם ופעם וכתב הרא"ש פירוש טרודים שלא נתפזרו העבים בינתים מפסיקין שנתפזרו העבים בינתים וכן פירש ה"ר יונה בשם ר"ח:

סעיף קטן ג

היה יושב בבית הכסא ושמע קול רעם וכו' גם זה ירושלמי שם וכתבו הרא"ש ז"ל:

סימן רכח

סעיף קטן א

על ימים ונהרות וכו' משנה בפרק הרואה (ברכות נד:):

סעיף קטן ב

ומה שתמה רבינו על הרמב"ם למה פסק כר' יהודה דאמר דמברך על הים הגדול ברכה בפני עצמו ולא כתנא קמא שלא חילק בין ברכת הים הגדול לברכת שאר ימים יש לומר דאפשר שסובר דר' יהודה לא בא לחלוק אלא לפרש דע"כ לא קאמר ת"ק דעל הימים מברך עושה מעשה בראשית אלא בשאר ימים אבל בים הגדול מברך ברוך שעשה את הים הגדול. ואח"כ מצאתי להרא"ש שכתב בתשובה וששאלת על הים הגדול שאומר במשנה שמברכין עליו ברוך שעשה את הים הגדול הוא ים אוקיאנוס (והיא) [או הים] שלנו שעוברים בו לא"י ולמצרים יראה שהוא ים אוקיאנוס דוקא אע"פ שבלשון הפסוק נקרא ים שלנו הגדול מ"מ הכא משמע שהוא ים אוקיאנוס מדקתני רישא על הימים ועל הנהרות אומר ברוך עושה מעשה בראשית והדר תנא ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול מדהזכיר ברישא ימים בסתם ופי' ר' יהודה הים הגדול משמע דבים אוקיאנוס מיירי ולא פליג את"ק דת"ק איירי בשאר כל הימים דכמה ימים גדולים ישנם בעולם ואתא ר' יהודה למימר דים הגדול יש לו ברכה בפני עצמו ות"ק מודה בהא וה"ר יונה כתב דהא דתנן ים הגדול למעט ימים קטנים שהם כמו שלוליות שנפרדין מהים הגדול שאינו מברך עליהם: גרסינן בגמרא (נט:) אמר רמי בר אבא א"ר יצחק הרואה פרת אגישרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית ופירש"י אגישרא

דבבל אומר ברוך עושה בראשית קים להו שלא נשתנה פרת מהלוכו ע"י אדם משם ולמעלה אבל משם ולמטה סיבוהו בני אדם דרך אחרת ע"כ משמע דלא מברכין על הנהרות עושה מעשה בראשית אלא כשרואה אותם במקום שלא נשתנה מהלכם על ידי אדם. ולא ידעתי למה לא כתבוהו הפוסקים: כתבו התוס' (שם נד.) דלאו על כל נהרות מברך אלא דוקא אארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת. וכ"כ המרדכי: כתב הרד"א בשם ה"ר שמשון דדוקא בהרים וגבעות המשונים וניכרת גבורת הבורא בהן וכן נהרות המשונים כגון פרת וחדקל מברך ברכה זו:

סימן רכט

סעיף קטן א

הרואה הקשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית וכו' בפרק הרואה (ברכות נט.) והתוס' (שם) כתבו שאומר בא"י נאמן בבריתו וקיים בשבועתו וזוכר הברית אבל הרי"ף והרמב"ם כתבו כמ"ש רבינו ולדברי הכל אין חתימה בברכה זו:

סעיף קטן ב

ואסור להסתכל בו הרבה בפרק אין דורשין (חגיגה טז.) כל שאינו חס על כבוד קונו מאי היא ר' אבא אמר זה המסתכל בקשת ובתר הכי אמרינן דהמסתכל בקשת עיניו כהות ומפרש רבינו דלא מתסר אלא דוקא להסתכל בו הרבה וכ"כ הרד"א וז"ל נשאל הרא"ש איך מסתכלין בקשת כשמברכין דהא אמרינן המסתכל בקשת עיניו כהות והשיב דאין מסתכל כרואה כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה ואסור עכ"ל:

סעיף קטן ג

הרואה חמה בתקופתה והוא מכ"ח שנה לכ"ח שנה וכו' וכן מברך ג"כ כשרואה לבנה בטהרתה וכו' בפרק הרואה (ברכות נט:) והגהות מיימון פירשו בשם הערוך חמה בתקופתה ולבנה בטהרתה וכו' בימות הגשמים בימים שהיו ג' ימים מעוננים ולא נראית חמה וכוכבים צריכים לברך עליהם בעת שיתראו וזולת זו העת לא עכ"ל:

סימן רל

סעיף קטן א

המתפלל על מה שעבר כגון שנכנס לעיר ושמע קול צוחה בעיר וכו' עד ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך הכל בפ' הרואה (ברכות נד: ס.) ועל הנכנס לכרך (נד:) ותפלת הדרך עם חתימתה וכל משפטיה כתב רבינו בסימן ק"י. ומפשט השמועות נראה שהצריכוהו להתפלל על שלום הדרך פעמיים אחת בעת שיצא מן הכרך ואינו חותם בה והיינו הא דפרק הרואה (שם.) ואחרת שהוא חותם בה כדאיתא בס"פ תפלת השחר (ברכות כט:) ויש לתמוה תרתי ל"ל והיה ראוי לתקן חתימה בזו שמתפלל כשיצא בשלום וליסגי בהכי

וכן מצאתי לכלבו שכתב בסימן פ"ז הנכנס לכרך מתפלל שתים בכניסתו אומר יה"ר מלפניך וכו' נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך וכו' יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני מזה בשלום כך תוליכני לשלום ותצעידני לשלום וכו' בא"י שומע תפלה:

סעיף קטן ב
הנכנס למוד גרנו וכו' עד אלא בדבר הסמוי מן העין בפ"ק דתעניות (ח:) ובס"פ המפקיד (בבא מציעא מב.):

סעיף קטן ג
הנכנס למרחץ אומר ירמי"א שתכניסני לשלום וכו' בפרק הרואה (שם) ואע"פ שבגמרא לא אמרו אלא י"ר שתצילני מזה ומכיוצא בו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כתבו כמ"ש רבינו ואפשר שכך היתה גירסתם בגמרא ובירושלמי בכניסתו אומר יה"ר שתצילני משרפת אש ומהיזק החמין ומן המפולת וכשהוא יוצא אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מן האור א"ר אבהו הד"א במרחץ שהיא ניסוקת אבל במרחץ שאינה ניסוקת אינו אומר אלא מהיזק חמין בלבד ר' חלקי' ורבי סימון בשם ריב"ל תפלת המרחץ אינו טעונה עמידה.

סעיף קטן ד
הנכנס להקיז דם אומר ירמי"א וכו' גם זה בפרק הרואה (שם) וכ' בסמ"ג בא"י רופא חולים וכ"כ הרמב"ם ומשמע דה"ה דמזכיר מלכות ורבינו שלא הזכיר לא שם ולא מלכות נראה שסמך על מ"ש בסימן ריי"ח שבכל הברכות צריך להזכיר שם ומלכות:

סעיף קטן ה
לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעביד רחמנא לטב גם זה שם (ס:):

סימן רלא

סעיף קטן א
אחר שגמר סעודתו יחזור ללמוד וכו':

סעיף קטן ב
ואם ישן שינת עראי וכו' עד סוף הסימן נתבאר בסימן מ"ז: כתב האגור בסי' ג' בשם רבינו יהודה משפייר"א שכאשר נעור משנתו של שינת היום צריך לברך אלהי נשמה עכ"ל וכ"כ בשבלי הלקט בשם רבינו שמחה וה"ר אביגדור הכהן ולא נהגו כן:

סימן רלב

סעיף קטן א

וכשיגיע זמן תפלת המנח' יתפלל ומאוד צריך ליזהר בה דאמר ר' חלבו אמר רב הונא לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה וכו' בפ"ק דברכות (ו:): גרסינן בפרק תפלת השחר (ברכות כט:) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה וא"ר זירא מאי קרא ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מ"ט דילמא מטרפא ליה שעתא ופירש"י עם דמדומי חמה. תפלת יוצר עם הנץ החמה ותפלת המנחה עם שקיעת החמה: לייטי עלה במערבא. על מי שמשהה תפלת המנחה עם דמדומי חמה שמא תטרף לו השעה ע"י אונס ועבר הזמן: והגה"מ כתבו בפ"ג ועתה נהגו העולם כרבנן להתפלל עד הערב וכרבי יוסי דאמר בירושלמי דלא הוקשה תפלת מנח' לתמיד של בין הערביים אלא לקטרת שנאמר תכון תפלתי קטרת לפניך ואמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה ואע"ג דלייטי עלה במערבא ה"מ מאן דמאחר טפי אבל קודם ביאת שמש מעט ש"ד כדאמרינן בירושלמי רבי יוסי הוה מצלי עם דמדומי חמה שנאמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא לעת מצויו של יום ואע"ג דתפלת המנחה זמנה מו' שעות ומחצה עד הערב מ"מ מאן דמצלי מפלג מנחה קטנה ולמטה עדיף טפי ובלבד שלא ידחוק את השעה עכ"ל: כתוב בשבלי הלקט שכתב רבינו אפרים בשם רבינו האי דציבור דדחיקא להו שעתא ביני שמשי אית להו לצלויי בלחש והדר לנחותי ש"ץ דלית ליה לש"ץ למיחת ולאפוקינהו י"ח בקול רם לפי שמצות תפלה בלחש ולא נפקי י"ח בין יחיד בין ציבור אלא בלחש ותקנתייהו דמצלי כולהו בלחש במצות תפלה והדר נחית ש"ץ ואומר מגן ומחיה וענו קדושה ומסיים האל הקדוש אם אין שהות ביום למיגמר י"ח ברכות והכי נהוג רבנן במתיבתא כד דחיקא להו שעתא וכן ראוי לעשות עכ"ל:

סעיף קטן ב

דתנן לא ישב אדם לפני הספר וכו' משנה בפ"ק דשבת (טז.) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד יתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובגמרא שם הי סמוך למנחה אילימא סמוך למנחה גדולה אמאי לא הא איכא שהות ביום טובא אלא סמוך למנחה קטנה אם התחילו אין מפסיקין נימא תיהוי תיובתא דריב"ל דאמר ריב"ל כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לאדם שיטעום כלו קודם שיתפלל תפלת המנחה לא לעולם סמוך למנחה גדולה ובתספורת של בן אלעשה ולא למרחץ אכולה מילתא דמרחץ ולא לבורסקי לבורסקי גדולה ולא לדין בתחלת דין רב אחא בר יעקב אמר לעולם בתספורת דידן לכתחלה אמאי לא ישב גזירה שמא ישבר

הזוג ולא למרחץ להזיע בעלמא לכתחלה אמאי לא גזירה שמא יתעלף ולא לבורסקי לעיוני בעלמא לכתחלה אמאי לא דילמא חזי פסידא ומיטריד ולא לאכול בסעודה קטנה לכתחלה אמאי לא דילמא אתי לאימשוכי ולא לדין בגמר הדין לכתחלה אמאי לא דילמא חזי טעמא וסתר דינא וכתבו התוספות (שם) על לישנא קמא נראה דהכי הילכתא ושרי סעודה קטנה במנחה גדולה עד זמן תפלה ודוקא סעודה גדולה כגון סעודת אירוסין ונישואין וסעודת מילה הוא דלא ודלא כרב אחא בר יעקב דאסר אפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה דהלכה כלישנא קמא דסתם לן תלמודא ורב אשי שהוא בתראה סידר את התלמוד והלכתא כוותיה לגבי דרב אחא בר יעקב. וכתב הרא"ש לפי שיטה זו הילכך מותר להתחיל בסעודה קטנה סמוך למנחה גדולה ואם התחילו בסעודה גדולה אין מפסיקין אפי' משיגיע זמן מנחה קטנה ובלבד שיש לו שהות להתפלל אחר שיגמור סעודתו ואם התחיל לאכול סמוך למנחה קטנה יפסיק כשיגיע זמן תפלת המנחה עכ"ל: וכתוב בהגה"מ פ"ג אע"ג דבשבת וי"ט אוכלין שחרית אין זה קרוי סעודה גדולה כ"א כשאוכלין הרבה בני אדם יחד כסעודת נישואין וברית מילה וכ"כ הכלבו וכתב עוד וצ"ע מבעל הבית שבני ביתו מרובים וכל זה איתא בסמ"ק סי' י"א: וכתב הר"ן שהרז"ה מיקל יותר ואומר דכיון דאי לאו מדר' יהושע ב"ל הוה מוקמינן מתניתין בסמוך למנחה קטנה ודריב"ל אידחיא ליה בדוכתה (ברכות כח.) נקטינן מתני' כפשטא בסמוך למנחה קטנה דאין מתחילין אפילו סעודה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין הא במנחה גדולה אפי' סעודה גדולה שריא:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' דלר"ת אסור סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה למד כן ממה שכתבו התוס' ושרי סעודה קטנה במנחה גדולה עד זמן תפלה משמע דמזמן תפלה ואילך דהיינו מזמן מנחה קטנה ואילך אסור אפי' סעודה קטנה וסובר דלאו דוקא בזמן תפלה דסמוך לה נמי אסור דדין סעודה קטנה למנחה קטנה כדין סעודה גדולה למנחה גדולה וכ"כ סמ"ק שהוא דעת רבינו ברוך. אבל הרא"ש כתב בפ' תפלת השחר לדעת ר"ת דסעודה קטנה סמוך למנחה גדולה מותר להתחיל וכן נמי סמוך למנחה קטנה דלא חיישי' לאימשוכי כלל בסעודה קטנה ורבינו כתב סברא זו בשם ה"ר יהודה שאמר משם ר"י וכ"כ בסמ"ק סי' י"א:

סעיף קטן ד

ומ"ש דאין הלכה כריב"ל דאמר כיון שהגיע זמן המנחה אסור לטעום עד שיתפלל מסקנא דגמרא בפ' תפלת השחר (ברכות כח:) וכתב הרשב"א שם וה"מ להפסיק שאם התחיל

אינו מפסיק אבל לכתחלה אסור כדאיתא בפ"ק דשבת עכ"ל. ופי' בתשובה דלא נתכוון לאסור טעימה בעלמא אלא לסעודה קטנה קרי טעימה:

סעיף קטן ה

והאי סמוך למנחה דתנן במתני' כתב הר"ן דהיינו חצי שעה קודם זמן המנחה וכן פרשב"ם בר"פ ע"פ (צט:) וזמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה דהיינו חצי שעה הוי בתחלת שעה שביעית וזמן מנחה קטנה מט' שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה דהיינו חצי שעה הוי בתחלת שעה עשירית וכך הם דברי רבי':

סעיף קטן ו

והרי"ף כתב אפי' סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה אסור טעמו לפי שהוא פוסק כרב אחא בר יעקב משום דלישנא בתרא הוא. וכתב הרא"ש שכן נראה להר"ר יונה ובטור ח"מ סימן ה' כתב רבינו שמסקנת הרא"ש כרב אלפס ושם אכתוב בעז"ה שאינו מוכרח וכך פסק הרמב"ם בפ"י מהל' תפלה וכתב הגה"מ שכן היה נוהג ר"מ ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן ז

ואם התחילו באחד מכל אלו סמוך למנחה גדולה וכו' דמשנה (שם) שכתבתי בסמוך ואם התחילו אין מפסיקין וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי דמוכח בגמרא שם ובפרק לולב הגזול (סוכה לח.) דאפילו התחילו באיסור נמי אין מפסיקין:

סעיף קטן ח

ומ"ש וכגון שיש לו שהות ביום להתפלל וכו' כ"כ שם המפרשים הנזכרים דהתם משמע הכי ובפרק לולב הגזול מוקי בהדיא מתני' בדאיכא שהות וכן משמע מדברי הרמב"ם זצ"ל: כתוב בת"ה על האוכלים בסעודת נישואין והשעה עוברת לתפלת המנחה שיש מן הגדולים שסוברים שאין עומדין להתפלל משום דחשבינן להו עוסקין במצוה ופטורה מן התפלה עכ"ל ואין ממש בסברא זו: כתוב בא"מ בכל הדברים שאסרו להתחיל קודם שיתפלל אם התחיל אינו מפסיק כל שיראה לו שעדיין יש לו שהות להתפלל בד"א בשאר תפלות אבל בתפלת ערבית החמירו מטעם דשכרות שכיח בלילה ואם התחיל בהן אחר שהגיע זמנה צריך להפסיק עכ"ל ובסי' רל"ה יתבאר שאין כן דעת הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ט

ומאימתי הוי התחלת תספורת וכו' עד סוף הסימן הכל פשוט בפ"ק דשבת (י.) וכתב רבינו ירוחם משיתעטפו הדיינים שדרכם להתעטף משום ששכינה שורה עמהם ולדידן כל שישבו אדעתא לדון ואחר שהתחילו כבר לדון ובא לפניהם דין מאחר שדנו הדין הראשון התחלת כל דין ודין מיקרי משיתחילו בעלי דינים עכ"ל:

סימן רלג

סעיף קטן א

וזמנה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה וכו' בפרק תפלת השחר (ברכות כו:) תניא איזו היא זמן מנחה גדולה מו' שעות ומחצה ולמעלה ואי זו היא מנחה קטנה מט' שעות ומחצה ולמעלה ופירש"י אם בא להקריב תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם ו' שעות ומחצה דבין הערבים כתיב ביה מכי ינטו צללי ערב משהחמה נוטה למערב דהיינו מו' שעות ומחצה ולמעלה: מנחה קטנה. זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מט' שעות ולמעלה כדתנן בפרק תמיד נשחט (פסחים נח.) והתם מפרש טעמא. ובמתניתין (שם:) תנן תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה ופירש"י (שם:) פלג מנחה אחרונה חלוק את ב' שעות ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מי"א שעות חסר רביע ולמעלה: ומדברי רבינו נראה דזמן מנחה לכתחלה הוא מו' שעות ומחצה ולמעלה וכן נראה מדברי תשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן שאחר זה אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות תפלה כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תיקנו זמנה ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בט' שעות ומחצה תיקנו זמנה מט' שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בו' שעות ומחצה אמרו שהמתפלל אחר ו' שעות ומחצה יצא ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה והיא הנקראת מנחה גדולה נראה מדבריו שעיקר תקנת זמן תפלת המנחה דלכתחלה היא מט' שעות ומחצה ולמעלה וזמן מנחה גדולה שאמרו היינו לומר שאם התפלל תפלת המנחה משהגיע אותה שעה יצא י"ח וכ"נ ממ"ש אח"כ שהורו הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה וכן הדין נותן מפני שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ולא נפסק הלכתא בהדיא כחד מינייהו ואסיקנא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד שם בפרק תפלת השחר (ברכות כז.):

סעיף קטן ג

ומ"ש והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו וכו' כ"כ שם ה"ר יונה והרא"ש וכ"כ בספר אוהל מועד בשם רבינו האיי ואח"כ כתב בשם בעל ההשלמה שעכשיו שנהגו ע"י הדחק שעושים פעמים כר"י ופעמים כרבנן ש"ד דלא גרע מהשכים לצאת לדרך שמקדים וקורא עכ"ל וכ"כ המרדכי וה"ר יונה כתב (שם) ועכשיו כיון שמנהגינו להתפלל תפלת המנחה אחר פלג המנחה כרבנן אין לנו להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה כר"י אלא לעשות הכל כרבנן מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכוונה לצאת מפלג המנחה

ואילך יצא ולא מחייבינן ליה לחזור ולהתפלל עכ"ל ועכשיו נהגו העולם להקל בכך אף על פי שמתפללים תפלת מנחה אחר פלג המנחה לא נמנעו מלהתפלל ערבית ג"כ באותה שעה ואע"ג דהוו תרי קולי דסתרן אהדדי אפשר שסומכים על מ"ש הרא"ש בריש ברכות לדעת ר"ת וז"ל ומיהו ק"ק דלענין תפלת המנחה עבדינן כרבנן ומתפללים פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין ק"ש חשבינן ליה לילה כמו ר"י והוי תרי קולי דסתרן אהדדי והא דאמרינן לקמן דעבד כמר עבד ה"פ לא איפסיקא הילכתא לא כר"י ולא כרבנן מי שירצה יעשה הכל כר"י או הכל כרבנן ולא שיתפוס קולא של שניהם וי"ל דלענין תפלה הקילו וכ"כ ג"כ הרשב"א ואע"פ שלא נראה דברי ר"ת להרא"ש שבסוף דבריו על מה שכתב רבינו האיי שטוב להתפלל עם הציבור תפלת ערבית מפלג המנחה כר"י ממה שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה כתב מיהו נראה דהנוהג כך צריך ליזהר שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב מ"מ העולם סומכים על דעת ר"ת:

סעיף קטן ד

וכשיבא להתפלל כתב רב עמרם שנוטל ידיו אין לו מים ליטלם אם יודע שיהיו לפניו עד ד' מילין וכו' בפ' אלו עוברין (פסחים מו.) ובפרק העור והרוטב (חולין קכב:) לגבל ולתפלה ולנט"י ד' מילין א"ר יוסי בר חנינא ל"ש אלא לפניו אבל לאחריו אפילו מיל אינו חוזר א"ר אחא ומינה מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר ורב עמרם מפרש כפי' הערוך דלתפלה דקאמר היינו כדי לרחוץ ידיו להתפלל והתוס' (שם) דחו פי' זה דנראה כפי' הקונטרס דלתפלה היינו להתפלל בי' וכבר נתבאר בסי' צ' ובסי' צ"ב שדעת רבינו כדעת התוספות ומתוך מ"ש כאן רבינו בשמם נראה שכל שאינו מעביר זמן התפלה מצוה לחזור אחר המים כדרך שמחזירין אחר שאר מצות וכ"כ בסי' צ"ב:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם אין ידיו נקיות יקנחם בעפר או בצרור הפי אמרי' בפ' היה קורא ונתבאר בסימן צ"ב:

סעיף קטן ו

ומ"ש ולענין ברכה על הנטילה אין לו לברך (על הנטילה) וכו' נתבאר בסימן ז' ושם כתבתי שי"א שאפילו עשה צרכיו ורוצה להתפלל לא יברך על נט"י וכן נהגו: ומ"ש רבינו וכשיבא להתפלל כ' ר"ע שיטול ידיו נראה דסתם ידים פסולות לתפלה עד שיטול ושלא כדברי הר"ן שכ' בפ' ע"פ (קטו:) גבי נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול שני דידים של היסח הדעת כשירות לברכה ולתפלה ובסי' צ"ב כתב רבינו ירחוץ ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם וה"מ שיש לו עוד שהות להתפלל אבל

אם אין לו שהות ויעבור זמן התפלה ינקה אותם בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי וכתב אבי העזרי הא דאמרינן בכל מידי דמנקי ה"מ דלא אסח דעתיה אלא שנתלכלכו בטיט וי"א אדרבה צריך שלא יהיו מלוכלכים ועל היסח דעת אין לחוש שאין היסח דעת אלא באכילה וא"א ז"ל היה אומר שאין לחלק לא שנא לכלוך לא שנא בהיסח דעת אלא שינקה בכל מידי דמנקי ע"כ ומשמע שאותם שאומרים שעל היסח דעת אין לחוש שאין היסח דעת אלא באכילה הם סוברים כסברת הר"ן והרא"ש שהיה אומר שאין לחלק הוא חולק על הר"ן וסובר דידים של היסח דעת פסולות לתפלה כשם שפסולות לאכילה וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה וכבר כתבתי זה בסי' צ"ב:

סימן רלד

סעיף קטן א

שכח ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים וכו' עד שאין לו שכר תפלה נתבאר בסי' ק"ח.

סעיף קטן ב

שאלה לא"א ז"ל בכלל ד' סי' ט' אנשים מהקהל התנדבו להתפלל בכל יום מנחה גדולה עד החג ונסתפקנו בענין מנחה קטנה אם היא חובה כנגד המנחה גדולה או איזה מהם רשות והרמב"ם כתב נהגו אנשים הרבה להתפלל מנחה גדולה וקטנה וכו' והרא"ש השיב להם בארוכה וכלל דבריו כתב רבינו בקצרה עד מסתבר כיון שהגיע ז' שעות ומחצה שהיא זמן מנחה הראשונה חובה והשנייה נדבה:

סעיף קטן ג

ומ"ש עוד רבינו אבל נ"ל שיש לאדם ליזהר שלא יתפלל תפלת נדבה אם לא שיחדש בה דבר וכו' עד והלואי שיוכל לכוין בג' תפלות שתיקנו חכמים גם הם דברי הרא"ש בתשובה אבל לא באותה תשובה אלא בתשובה אחרת סימן י"ג:

סעיף קטן ד

סדר תפלת המנחה בציבור אומרים אשרי וקדיש וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ט מה"ת והתוס' בר"פ אין עומדין (ברכות לב:) וכבר כתבתי בסימן כ"א אם אומרים בסוף המזמור ואנחנו נברך יה וכו' וכ' הרד"א בשם הר"י שמצוה לומר קודם אשרי פרשת את קרבני לחמי וכן נהגו וגם נוהגין לומר גם כן מזמור מה ידידות משכנותיך:

סעיף קטן ה

ומתפללין י"ח וש"ץ מחזיר התפלה כדרך שעושין בשחרית כ"כ ג"כ הרמב"ם בפ"ט מהל' תפלה וכן נוהגים האשכנזים וכ"כ הכלבו שצריך להחזיר התפלה כמו בשחרית אם לא ע"י הדחק אבל הספרדים אין נוהגים לחזור ש"ץ התפלה במנחה אלא מתפלל ש"ץ עם

הציבור בקול רם ואומר קדושה וברכת אתה קדוש ואח"כ אומר האמצעיות בלחש עם הציבור ומתחיל רצה בקול רם וגומר תפלתו בקול רם ומנהג האשכנזים הוא הנכון וכן הנהיגו חכמים שבדור שלפנינו בצפ"ת תוב"ב וגזרו לעובר על תקנתם: כתוב בכתבי מהר"י סימן נ"ט שאם עבר זמן המנחה ורוצה להתפלל ערבית שאין אומר אשרי דהואיל וכבר עבר זמן המנחה א"כ היום כלה והולך לו ולא מצינו תשלומין לאשרי והריב"ש כתב בתשובה שנכון הדבר. לומר אשרי אחר תפלת ערבית קודם תפלה שהיא תשלומין לתפלת המנחה כדי שיהא בזה היכר שהתפלה היא תשלום תפלת המנחה ואין בזה משום עבר יומו כמו שאין כן בתפלה עצמה:

סעיף קטן ו
ויש שאין אומרים רצה במנחה וכו' וכבר כתבתי למעלה שאין טעם למנהגם בסימן ק"כ:

סימן רלה

סעיף קטן א
וכשיגיע הלילה יתפלל תפלת ערבית ואינה חובה וכו' פשוט בכמה דוכתי (ברכות כז:) דתפלת ערבית רשות:

סעיף קטן ב
ומ"ש שלא נתקנה אלא כנגד איברים ופדרים וכו' בר"פ תפלת השחר (ברכות כו:):

סעיף קטן ג
ומ"ש ומ"מ מצוה איכא ואין לבטלה כ"כ שם התוס' (כז.) שאין לבטלה אלא מפני מצוה אחרת העוברת. והרא"ש כתב נהי שהיא רשות אין לבטלה אם לא מפני צורך שעה כגון מפני מצוה עוברת ושרא המייניה דלא מטרחינן ליה בפ"ק דשבת (ט:) וכן עלה על מטתו בירושלמי דאין מטריחין אותו לירד וכ"כ התוס' בפ"ק דשבת (שם) וכיוצא בזה הם דברי הר"י שכתב בר"פ תפלת השחר שנראין לו דברי ר"י שכתב דהא דאמרינן תפלת ערבית רשות היינו לומר שאינה חובה כשאר תפלות אבל מצוה איכא דמצוה לגבי חובה רשות קרי ליה:

סעיף קטן ד
והרי"ף כתב דהאידנא קבעוה חובה כ"כ בפ' תפלת השחר ובש"ק דשבת וכ"כ ג"כ הרא"ש שם וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' תפלה והרא"ש הקשה על זה בר"פ תפלת השחר ואח"כ כתב סתם דברי הרי"ף ולענין אי שרי המייניה או התחיל לאכול אי מטרחינן ליה להפסיק יתבאר בסימן זה:

סעיף קטן ה
וזמנה אחר ק"ש של ערבית דלא כריב"ל דאמר תפלות באמצע תקנום וכו' פלוגתא דריב"ל ור' יוחנן בריש ברכות (ד:) ופסקו הפוסקים כר' יוחנן:

סעיף קטן ו
ומאימתי זמן ק"ש של ערבית כדתנן בשעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן והיינו צאת הכוכבים בריש ברכות (ב.) וכתב שם הר"י הא דאמרינן דמצאת הכוכבים ואילך הוא לילה דוקא ג' כוכבים בינונים וכדאמרינן בס"פ במה מדליקין (שבת לה:) וכיון שאין הכל בקיאים בין בינונים לגדולים צריך ליזהר עד שיראו הקטנים ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו ובא"מ כתוב לענין ק"ש משעה שנראים שני כוכבים נקרא לילה ואיני יודע מנין לו זה:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו בשם רב פלטוי הקורא ק"ש קודם שראה ג' כוכבים וכו' ואם לא נתכוון לכך וטעה והתפלל אל יחזור ויתפלל משמע דוקא אם התפלל י"ח קאמר דאינו חוזר משום דתפלה דרבנן אבל אם קרא ק"ש חוזר אבל קשה לזה שתחלת דבריו הם בק"ש וכך צריך להיות סוף דבריו ולכך נ"ל דבקרא ק"ש נמי מיירי ובכלל טעה והתפלל הוי נמי ק"ש:

סעיף קטן ח
ומ"ש רבינו בשם רש"י גם מ"ש בשם ר"ת הכל בריש ברכות בדברי התוספות והרא"ש:

סעיף קטן ט
ומ"ש והקשה א"א על דברי ר"ת נהי נמי שאין זמן תפלת המנחה כי אם עד פלג המנחה וכו' עד אע"ג דלכתחלה אין לקרותה קודם צאת הכוכבים כסתמא דמתני' כל זה דברי הרא"ש שם:

סעיף קטן י
ומ"ש ומ"מ גם לפר"י אין למהר לקרות כ"כ מבע"י וכו' הם דברי רבינו שנראו בעיניו והם דברים נכונים: כתבו התוספות בר"פ תפלת השחר (ברכות כו.) גבי יעקב תיקן תפלת ערבית תימה דאמרינן בפרק גיד הנשה כי מטא לחרן בעי למהדר וכו' ולפי מה שפירשתי דקי"ל כרבי יהודה דאמר עד פלג המנחה ניחא ויפה מנהג שלנו דאדרבה טוב להתפלל מבע"י קצת:

סעיף קטן יא
שאלו לרב האיי ציבור שמקדימין לקרו' ולהתפלל קודם צאת הכוכבים וכו' תשובה זו כתבוה הרא"ש והרשב"א בריש ברכות וז"ל התשובה בא"י עושין כן ומתפללין של ערבית ואח"כ קורין ק"ש בזמנה ולא איכפת להו למיסמך גאולה לתפלה של ערבית וחזינן דק"ש בעונתה דהיינו בצאת הכוכבים עדיף ממיסמך גאולה לתפלה היכא דלא

אפשר לצלויי ואי צלי ראשונה דבהדי ציבור רשות ושניה חובה שפיר דמי ע"כ וכתב הרא"ש על זה מיהו נראה דהנוהג כך צריך שיזהר שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב עכ"ל. ובעל ת"ה כתב שבימי הקיץ נהגו לקרות ק"ש ולהתפלל תפלת ערבית ג' או ד' שעות לפני צאת הכוכבים והיפך לתת טעם לדבר: וה"ר יונה כתב שם שדעת רבינו האיי שמתפלל עם הציבור בב"ה ויקרא ק"ש כמי שקורא פסוקים כדי להתפלל מתוך ד"ת כמו שאמרו בירושלמי ולא יקרא הברכות וגם לא יענה אמן בכוונה לצאת ידי חובה אלא אם ירצה לאומרה עם הקהל בלא חתימה ובלא פתיחה הרשות בידו ולאחר יציאת הכוכבים קורא ק"ש עם ברכותיה לצאת ידי חובתו וקודם שהביא דברי רבינו האי כתב תיקון אחר שבבה"כ יקרא ק"ש עם ברכותיה ויתפלל ולא יתכוון לצאת י"ח ק"ש באותה קריא' אלא לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ויוצא ידי קריאת הברכות ואחר יציאת הכוכבים קורא אותה ויתכוון לצאת י"ח ואם לא ירצה לקרות אלא השני פרשיות סגי ליה בהכי דכיון שהזכיר יציאת מצרים כשקרא אותה בב"ה לא מצריכים ליה להזכירה פעם אחרת וכדי שלא יקרא אותה בלא ברכה כתב שאומר ברכת אהבת עולם לבדה עכ"ל וא"ת היאך הוא אומר ברכת ק"ש בב"ה כיון שאינו יוצא י"ח ק"ש באותה קריאה הרי הן ברכות לבטלה כבר כתב הרשב"א בתשובה אל תתמה דברכות ק"ש אינן ברכות של ק"ש ממש כברכת התורה וברכת המצות שאם כן היה לנו לברך לקרות את שמע אלא ברכות הן שנתקנו בפני עצמן אלא שתקנו לאמרם לפני ק"ש ולאחריו וכן הסכימו הגאונים ע"כ וכתב עוד ה"ר יונה ומי שירצה להחמיר על עצמו יכול לעשות בדרך אחרת יותר נכונה שיקרא בב"ה ק"ש והברכות בלא חתימה ופתיחה ויתפלל עם הציבור ואותה תפלה יתפלל לשם חובה שהרי איברים ופדרים של עולות נדבה נמי קרבים כל הלילה ואחר יציאת הכוכבים יקרא ק"ש בברכותיה בפתיחות וחתימות ויתפלל לשם נדבה ובזה יהיה הכל מתוקן שאותה שבב"ה תהיה לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ואח"כ יקרא ק"ש בעונתה ויסמוך גאולה לתפלה ומה שמתפלל אותה בנדבה כדי לסמוך גאולה לתפלה הוי כמי שמחדש דבר בתפלתו וא"צ לחדש בה ד"א ע"כ והכלבו כתב בשם הריא"ז דרך זה ובסוף כתב אבל צריך כוונה גדולה לזה שמתפלל בב"ה וחוזר ומתפלל פעם אחרת וגם רבינו כ' בסימן רל"ד בשם הרא"ש שאין להתפלל תפלת נדבה אא"כ יהא מכיר עצמו זהיר וזריז ואמיד בדעתו לכוין בתפלתו מראש ועד סוף בלא היסח דעת ולענין הלכה נקטינן שצריך לקרותה אחר צאת הכוכבים ויעשה א' מהדרכים הנזכרים ואע"פ שכ' המרדכי בשם ראבי"ה נ"ל עיקר דברי ר"ת והמחמיר לקרות ק"ש ולהתפלל בלילה מיחזי כיוהרא שכל

העושה דבר שא"צ לעשות נקרא הדיוט אא"כ הורגל בפרישו' בשאר דברים ע"כ נראה דאפילו במקום שנהגו הציבור לקרות ק"ש מבע"י יש לכל אדם לעשות בענין שיקרא ק"ש בעונתה דכיון דלדעת כמה גדולים לא יצא י"ח בקריאת ב"ה לא מיחזי כיוהרא.

סעיף קטן יב

ולענין סוף זמנה תנן עד סוף האשמורה הראשונה וכו' והלכה כר"ג דאיפסיקא הלכתא כוותיה בריש מסכת ברכות:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו ואפילו לכתחלה יכול להמתין לקרות עד שיעלה ע"ה ומ"מ אין לו לאכול ולישן עד שיקרא דתניא לא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל ר"ג אומר עד שיעלה ע"ה וא"צ להחמיר ולהרחיק עד חצות לגבי ק"ש כמו לשאר דברים דהא חכמים לא פליגי עליה דר"ג אלא בסייג כדי להרחיק את האדם מן העבירה ור"ג לא מצריך להרחיק מ"מ אין לו לאכול ולא לשתות עד שיקרא ויתפלל שלא יחטפנו שינה ע"כ וכ"נ מדברי התוספות שכתבו על ברייתא דחכמים עשו סייג לדבריהם וכו' מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית עכ"ל משמע דלא אסר אלא לאכול אבל אם רוצה להמתין מלקרות רשאי ובלבד שלא יאכל עד שיקרא וגם הרשב"א דקדק שם דאפילו לכתחלה יכול להתעכב מלקרות עד שעה הסמוכה לעלות השחר ואפילו לרבנן נמי לאחר חצות הוא דאינו יכול להתעכב מדעת אבל אילו רצה להתעכב לקרות ולשנות ולהתעסק במלאכתו עד חצות רשאי והא דתניא חכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואישן קימעא וכו' דוקא אוכל וישן קאמר דלא כדי שלא יבא לידי פשיעה ואפי' ר"ג מודה בה מפני שהם דברים שמביאים לידי פשיעה וכיון שנכנס אדם בתוך זמן חובתו אינו רשאי לאכול ולא לישן עד שיקרא ויתפלל ולא עוד אלא אפי' התחיל מפסיק לק"ש דאורייתא כדמשמע בפ"ק דשבת (ט:) וה"ה לכל השנויים שם בכניסה למרחץ וישיבה לפני הספר הא לשאר דברים לא שלא מצינו שחייבו בשום מקום להתפלל תפלת הערב משעה שנכנס בתוך זמנו אלא שלא יתחיל במלאכות המביאות לידי פשיעה וה"ה כאן וכנ"ל ממה שאמרו בירושלמי ר' יוסה מפקד לחברייא אין בעיתון מתעסקא באורייתא וכו' תהוין קריין שמע קודם חצות ומתעסקין וכו' כנ"ל אלא שלא כתבו הרי"ף ושאר הגדולים ונראה מדבריהם שכיון שנכנס בתוך זמנו אינו רשאי להתעכב אלא צריך לקרות כפשטא דההיא ברייתא דאדם בא מן השדה בערב ומה שנ"ל כתבתי עכ"ל:

אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהלכות ק"ש אי זהו זמן ק"ש בלילה מצותה משעת יציאת כוכבים עד חצי הלילה ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה ע"ה יצא ידי חובתו שלא

אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן הפשיעה וכ"כ סמ"ג וז"ל מאימתי קורין את שמע בערבין משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה כדברי חכמים ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו דהלכה כר"ג שסובר כך ולא אמרו חכמים עד חצות אלא לכתחלה כדי להרחיק אדם מן העבירה עכ"ל ומשמע שהם מפרשים דהא דאיפסיקא בגמרא (ח:) הלכה כר"ג היינו לאפוקי מר' אליעזר דאמר עד אשמורה הראשונה אבל במאי דאמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה הלכה כוותייהו דיחיד ורבים הלכה כרבים וכן משמע מדאמרינן בגמרא (ט.) גבי מעשה ובאו בניו מבית המשתה ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג ה"ק ליה רבנן פליגי עילווך ויחיד ורבים הל' כרבים או דילמא רבנן כוותך ס"ל והאי דאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה א"ל רבנן כוותי ס"ל וחייבין אתם והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה דמשמע בהדיא דבניו של ר"ג גופיה היו סוברים דלית הלכתא כאבוהון היכא דפליג אחכמים ור"ג גופיה לא אמר דחייבין נינהו אלא משום דחכמים לא פליגי עליה הלכך אית לן למימר דכי פסק תלמודא הלכה כר"ג לגבי ר"א דוקא פסק ולא לגבי חכמים מ"מ משמע דלחכמים כיון דעבדי סייג עיקר מצותה לקרותה בצאת הכוכבים מיד והר"י סובר דלר"ג נמי כך היא מצותה לכתחלה שכתב במשנה קמייתא דברכות ומיהו בין חכמים בין ר"ג כולהו מודו דלכתחלה צריך לקרותה מיד בצאת הכוכבים תדע דהא אמרינן לקמן כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו' ור"ל שאפילו כשיבא מן השדה קודם זמנה אין לו לומר כיון שלא הגיע עדיין עונת זמן ק"ש אוכל ואשתה תחלה אלא יש לו לקרות או לשנות וכיון דחזינן דאפי' כשיבא קודם זמנה חששו שמא יבא לידי פשיעה והצריכוהו לקרות או לשנות כדי שיתפלל מיד שמעינן דלדברי הכל צריך לכתחלה לקרותה מיד ביציאת הכוכבים ע"כ: ומכלל דבריו אתה למד דקודם זמנה נמי אסור להתחיל לאכול מיהו משמע דהיינו דוקא כחצי שעה קודם כמו שאמרו בתפלת המנחה וכן כתב הרשב"א בריש ברכות דכיון שהגיע זמן המקרא אפילו סמוך לו קצת מלפניו לא יסב עד שיקרא ואע"ג דלא משמע הכי מדברי התוספות שכתבתי בסמוך יש ליזהר בדבר כדברי הר"י והרשב"א ז"ל: וכתב המרדכי בפ"ק דשבת אם התחיל אדם לאכול משחשכה קודם תפלת ערבית צריך להפסיק לקרות ק"ש ואם התחיל בהיתר א"צ להפסיק והר"ן ג"כ כתב שם דבמידי דמיחייב ביה מדאורייתא כק"ש כל שהתחיל לאכול בתר דמטא זמן חיובא מפסיק אע"ג דאיכא שהות בתר הכי והיינו דתנן מפסיקין לק"ש וסוגיין נמי בפרק לולב הגזול (סוכה לח.) מוכחא דכל בדאורייתא אע"ג דאיכא שהות מפסיק ומיהו ה"מ בדאתחיל בתר דמטא זמן חיובא או סמוך לה אבל

אתחיל מקמי הכי אפי' בדאורייתא כיון דאיכא שהות לא מפסיק דהא קידוש דאורייתא הוא ואפ"ה תניא בפ' ע"פ (ק:) במי שהתחיל לאכול מבעוד יום מפסיקין לשבתות דברי ר' יהודה ור' יוסי אומר אין מפסיקין כלומר אלא גומר סעודתו ואח"כ מקדש והא ר' יוסי לא פליג אמתניתין דמפסיקין לק"ש ולא אמתני' דתנן בפרק לולב הגזול יטול על שלחנו והתם אמרינן דאין מפסיקין משום דאתחיל מקמי דמטא זמן חיובא ואע"ג דאסיקנא התם א"ר יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי אלא פורס מפה ומקדש היינו טעמא משום דקידוש במקום סעודה מקמי סעודה אתקין אבל בשאר מילי דאורייתא כי אתחיל מקמי זמן חיובא טובא אין מפסיקין ואמאי דאיתמר התם דלמאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המייניה לא מטרחינן ליה כלומר כיון שהתיר חגורו כדי לאכול לא מטרחינן ליה להפסיק אלא יגמור ואח"כ יתפלל וכתב הרי"ף והאידנא נהוג עלמא בתפלת ערבית מנהג חובה ואע"ג דשרא המייניה מטרחינן ליה כתב הר"ן בשם הרשב"א דדוקא שרא המייניה אבל התחיל לאכול ממש אינו מפסיק אע"ג דשויוה חובה מיהו לק"ש שהיא מדאורייתא מפסיקין כדתנן במתניתין וכתב הוא ז"ל בשם רבו הר"י דעביד הכי קורא אותה בלא ברכותיה ואח"כ גומר סעודתו וקורא אותה בברכותיה ומתפלל עכ"ל: אבל ר"י כתב לא יתחיל לאכול משיגיע תפלת ערבית מאחר דקי"ל לדידן דתפלת ערבית חובה ואפילו התיר חגורו כבר לאכול מטרחינן ליה וחוזר לחגור עצמו ומתפלל תפלת ערבית דכיון שיש לו זמן גדול כל הלילה לא מירתת ואתי למפשע וה"ה אפי' התחיל לאכול והגיע זמן תפלת ערבית שמפסיק ע"כ (ומשמע מדבריו דאפילו התחיל בהיתר).

סעיף קטן יד

ואם נאנס ולא קראה עד שיעלה ע"ה יכול לקרותה עד הנץ החמה בפ"ק דברכות (ח:) רשב"י משום ר"ע אומר פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא בהם ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה א"ר אחא בר חנינא אריב"ל הל' כר"ש שאמר משום ר"ע והא דר' אחא לא בפי' איתמר אלא מכללא איתמר דההיא זוגא דרבנן דאישתכור בהילולא דבריה דריב"ל אתו לקמיה דריב"ל אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק וכתב הרי"ף והא דר"ש דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של ערבית קודם הנץ החמה דוקא בשעת הדחק כגון מי שהיה שכור או חולה אבל אם עשה כן במזיד או בפשיעה לא יצא י"ח וכ"כ הרשב"א וז"ל לענין פסק הלכה קי"ל בשל לילה כר"ע ובשעת הדחק דוקא וכדאמר ריב"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק ואפילו סמוך להנץ ממש הואיל ואיכא אינשי דגנו אבל במי שעבר במזיד

ונשתהא לא ואפילו בפושע נמי ולאו דוקא סמוך אלא כל לאחר שעלה עמוד השחר אסור וכמעשה דר"ג דאמר להו לבניו אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות הא אם עלה לא ואינהו ודאי משמע דלאו שוגגין גמורין היו אלא פושעים לפי שנמשכו אחר עניני המשתה וכדבריו נראה מדברי הרא"ש וזהו שכתב רבינו ואם נאנס ולא קראה עד שיעלה ע"ה יכול לקרותה עד הנץ החמה דמשמע דוקא בנאנס הוא דיכול לקרותה עד הנץ החמה אבל לא נאנס לא וכ"כ הרמב"ם הקורא ק"ש של ערבית אחר שיעלה ע"ה קודם הנץ החמה לא יצא י"ח אא"כ היה אנוס כגון שכור או חולה וכיוצא בהן: בסימן נ"ח כתבתי היכא שנאנס ולא קרא של ערבית עד שעלה ע"ה והוא צריך להחזיק בדרך ואי יכול לקרות של שחרית בזמנה מה משפטו:

סעיף קטן טו

ומיהו אם קורא אותה אחר שיעלה עמוד השחר לא יאמר השכיבנו שם (ט.) על הא דרשב"י א"ר זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו ואע"פ שפירש רש"י דקאי אאידך דרשב"י דאמר הקורא ק"ש של ערבית קודם שיעלה ע"ה כבר דחו התוס' דבריו וכתבו דאז ודאי זמן שכיבה הוא ולא קאי אלא אמאי דאמר רשב"י שקורא ק"ש של ערבית קודם הנץ החמה כלומר ואע"פ שכבר עלה ע"ה דכיון שעלה ע"ה ודאי לאו זמן שכיבה הוא וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות ק"ש: וכתב המרדכי דוקא השכיבנו לא יאמר אבל מעריב ערבים יאמר על כל הברכות שהרי מזכירין מדת יום בלילה ומדת לילה ביום וכ"כ הגהות מיימון: ופירש ריי"ץ ודאי צ"ל שתים לפניה ושתים לאחריה וכו' וא"א ז"ל כתב שלא יאמר ברכת השכיבנו כל עיקר שם כתב הרא"ש דברי ריי"ץ גיאות וכתב עליו ואין משמע כפירושו דא"כ הוה ליה לתלמודא לפרושי כדלקמן בפ"ב (יד:) דקאמר לא אמר אני ה' אלהיכם אינו צ"ל אמת ומפרש תלמודא היאך יאמר הברכה ע"כ:

סימן רלו

סעיף קטן א

בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה משנה בפ"ק דברכות (יא.):

סעיף קטן ב

ירושלמי ר' יוסי בר בון בשם ריב"ל ע"ש שבע ביום הללתיך כלו' שבשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה הרי ז':

סעיף קטן ג

ואע"ג דקי"ל כר"י דאמר שצריך לסמוך אף גאולה של ערבית לתפלה של ערבית השכיבנו לא הוי הפסק דכיון דתקינו ליה רבנן כגאולה אריכתא דמיא כמו בשחרית שתיקנו להפסיק בה' שפתי תפתח וכו' פשוט בריש ברכות (ד:) כתב הר"י הטעם

דהשכיבנו כגאולה אריכתא דמיא מפני שכשעבר השם לנגוף את מצרים היו מפחדים ומתפללים לשם יתברך שיקיים דברו שלא יתן המשחית לבא אל בתיהם לנגוף וכנגד אותה תפלה תקנו לומר השכיבנו הילכך מעין גאולה הוי וגם למה שאמרו שה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא נתן טעם וכתבתיו בסימן קי"א:

סעיף קטן ד

ומה שנוהגים להפסיק בפסוקים ויראו עינינו וקדיש לפי שבימים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות וכו' עד אין להפסיק בדברים אחרים כ"ש הרא"ש שם וגם בתשובה והתוס' כתבו ואנו שאומרים יראו עינינו ופסוקים אחרים אחר השכיבנו הואיל והתקינו להו רבנן ה"ל גאולה אריכתא דתקינו לומר זה שבתוך כך יתפלל חבירו גם הוא ולא ילך מב"ה עד שיגמור כל אחד תפלתו וגם יש באותם פסוקים י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות ואגב שתיקנו לומר אותם פסוקים תקנו לומר חתימה של יראו עינינו והלכה כר"י מדברייתא מסייעא ליה וכן פוסק ה"ג וא"כ יש ליזהר שלא לספר בין גאולה דערבית לי"ח וכ"כ המרדכי וכתבו עוד התוס' ומיהו בסדר ר"ע פירש מה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאשמועינן דלא בעינן מיסמך גאולה דערבית לתפלה משום דתפלת ערבית רשות ולא נהירא ונכון להחמיר ולהזהיר מלספר בינתים ואי תימא קשיא הלכתא אהלכתא דקי"ל תפלת ערבית רשות והכא פסקינן כר"י דאפילו אי סובר כרב דאמר רשות היא מ"מ מחוייב לסמוך א"כ גם לנו יש לסמוך עכ"ל וגם בתשובה כתב הרא"ש שאין להפסיק ולדבר בין יראו עינינו לתפלה כי יראו עינינו וקדיש הכל מענין גאולה הוא ומה שכתבתי בסי' ס"ט שי"א שבשביל אנשים שנתאחרו מפסיק בתפלת ערבית בין גאולה לתפלה ואומר ברכו וכ"כ האגור בשם ר"ע אפשר דלא פליג על דעת התוספות דלא הזהירו מלספר בינתים אלא בדברים אחרים אבל ברכו כיון שהוא מענין התפלה ש"ד: וכתב הרשב"א בתשובה שמה שמכריז ש"צ בין קדיש לתפלה דערבית ואומר ר"ח אין מוחין בידו שאין זה הפסק כיון שהוא צורך תפלה וה"ז כטול ברוך (ברכות מ.):

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו שיש מן הגדולים שנהגו שלא לאמרם כ"כ שם תלמידי הר"י שהיה נוהג הרמב"ן וגם הרשב"א כתב בשם התוס' שרבי' שמואל לא היה אומרם כל עיקר אבל הר"י נתן טעם למנהג שבתחלה שהיתה תפלה ערבית רשות היו אומרים אלו הפסוקים שיש בהם י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות וחותמין עליהם ואומרים קדיש ויוצאים ואח"כ אע"פ שקבעוה חובה נשאר הדבר כמו המנהג הראשון ולא הוי הפסקה בין גאולה לתפלה כיון

שמתחילה אדעתא דהכי קבעוה חובה לא מיקרי הפסקה ע"כ דבריו וכך הם דברי רבינו וגם הגה"מ כתבו בפ"ז דכיון דתקנת חכמים הם כגאולה אריכתא דמו:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם רב נטרונאי הוא כדעת ר"ע שהביאו התוספות כמו שכתבתי בסמוך. ומ"מ דעת רבינו שאין להפסיק בדברים אחרים וכמו שכתב בסי' שאחר זה: ונראה שמי שנכנס לב"ה ומצא ציבור שקראו את שמע ורוצה לעמוד בתפלה יתפלל עמהם ואח"כ יקרא את שמע עם ברכותיה ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה מוטב שיתפלל עם הציבור ולא יסמוך משיסמוך ויתפלל ביחיד ולא מיבעיא לדעת ר"ע ורב נטרונאי אלא אפילו לדעת התוס' והרא"ש שכתבו שאין להפסיק בין גאולה לתפלה בדברים אחרים כדי להתפלל עם הציבור ש"ד וכ"נ מתשובת רבינו האיי שכתב רבינו בסי' שקודם זה ואע"פ שרבינו קיצר דבריו הא לך לשון התשובה כמו שהיא בפסקי הרא"ש וז"ל בא"י עושים כן מתפללין של ערבית ואח"כ קורין את שמע בזמנה ולא איכפת להו למיסמך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית וחזינן דק"ש בעונתה דהיינו בצאת הכוכבים עדיף ממיסמך גאולה לתפלה היכא דלא אפשר לצלויי ע"כ וכבר כתבתיה שם וא"כ אף אנו נאמר דתפלה עם הציבור עדיפא ממיסמך גאולה לתפלה ואף על גב דבתפלת שחרית לא אמרינן הכי בתפלת ערבית דרשות היא מדינא לא חיישינן לסמיכת גאולה כולי האי וכ"כ הכלבו וכ"כ הרשב"א בריש ברכות וז"ל ומה שהקשה ר"ת מדקיימא לן כר"י דאמר שצריך לסמוך גאולה לתפלה אה"נ מדינא הכי הוי כשמתפלל שלא בב"ה א"נ כשהגיע זמן המקרא קודם שיתפלל תפלת הערב הא לאו הכי מתפלל עם הציבור משום דתפלת הרבים עדיפא מסמיכת גאולה לתפלה של ערבית שהיא אינה חובה אלא רשות עכ"ל .

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים וכו' נתבאר בסי' ק"ח: כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות שאחר ברכה אחרונה של ק"ש של ערבית עונה אמן אחר עצמו וכ"כ הר"י בפרק ג' שאכלו בשמו של הרמב"ם שאחר שומר את עמו ישראל עונה אמן אחר עצמו ונראה מדבריו דאינו עונה אמן אחר המלך בכבודו משום דסיום הברכות הוא בשומר את עמו ישראל דומיא דעונה אמן אחר בונה ירושלים אע"פ שיש אחריה ברכת הטוב והמטיב משום דסיום ברכות של תורה היא ואע"פ שבברכת המלך בכבודו הוא חותם בברכה מה שאין כן בברכת הטוב והמטיב י"ל דלדעת הגאונים שנתבאר בסי' רט"ו שסוברים שאחר ברכה דלבסוף אע"פ שאינה אלא אחת עונה אמן אה"נ שעונה אמן אחר ברכת המלך בכבודו אבל לדעת הרמב"ם שאינו עונה אמן אלא אחר ב' ברכות דלבסוף הכא כיון שענה אמן אחר שומר את עמו ישראל כבר הפסיק הענין ונמצאת

ברכת המלך בכבודו שהיא ברכה בפני עצמה ואין כאן אלא ברכה אחת ואינו עונה אחריה אמן וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שכתב בתשובה כלל ד' סי' י"ג שעונין אמן בערבית אחר שומר את עמו ישראל לעד שהיא ברכה אחרונה שאחר ק"ש כדתנן בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה וברכה של יראו עינינו נתקנה אח"כ כשהיו מתפללין בשדות עכ"ל:

סימן רלז

סעיף קטן א

סדר תפלת ערבית אומר והוא רחום וכו' י"א לפי שנהגו ללקות ערבית לאחר שחטאו כל היום ובמלקות מתכפר להם לכך נהגו לומר אחר המלקות והוא רחום וגם מפני שאומרים אותו ג' פעמים בשעת המלקות פירוש י"א שהטעם שאומרים והוא רחום הוא מפני שנהגו ללקות ערבית קודם התפלה וע"י כך מתכפר להם לכך נהגו לומר בתפלת ערבית שהיא אחר המלקות פסוק והוא רחום שמוזכר בו כפרת עון וגם קשר אחר יש לפסוק זה עם המלקות שאומרים אותו ג"פ בשעת המלקות ולכן בתפלת ערבית שהיא אחר המלקות תיקנו לאמרו ואח"כ בא ליתן טעם למה אומרים אותו בשעת המלקות ואומר שהטעם הוא לפי שיש בו י"ג תיבות וכשאומרים ג"פ עולה ל"ט תיבות כמנין המלקות כך נ"ל ליישב לשון זה: וז"ל הכלבו למה אומרים והוא רחום בתפלת ערבית משום דאמרינן (בתנחומא) לעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון שתמיד הבקר מכפר עונות הלילה ותמיד הערב מכפר עונות היום ולכך תיקנו ערבית ושחרית לחלות פני המקום שיכפר עונותינו יומם ולילה שחרית אנו אומרים אותו בסדר קדושה ותקנוה נמי בפסוקי דזמרה בשביל ליל שבת שאין אנו אומרים אותו לפי שאין איברי תמיד הערב קריבין בליל שבת דכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת וכן בי"ט ולכך תיקנו לומר והוא רחום בתפלת ערבית משא"כ בשחרית ומנחה לפי שבאותן תפלות היו מקריבין תמידין והיו מכפרין ובתפלת ערבית אין מי יכפר ותיקנו בה לומר והוא רחום ועוד שכל היום אדם חוטא ובערב צריך אדם לומר כפרה על חטאו עכ"ל:

סעיף קטן ב

ואין ש"צ מחזיר התפלה וכתב הרמב"ם הטעם לפי שאינה חובה בפ"ט וסיים וכתב לפיכך לא יברך ברכה לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציאו ידי חובתו וכ"כ הרשב"א בתשובה וכתב עוד ואפילו לדברי הגאונים שאמרו שאם התפלל פעם אחת קבלה עליו חובה אם התפלל בקי הוא ואין ש"צ מוציאו ואם אינו בקי ולא התפלל פטור הוא:

סעיף קטן ג
כתב ר"ע שש"צ יכול להפסיק וכו' ולומר ברכו וכו' כבר כתבתי כן בסימן ס"ט בשם המנהיג: ומה שאמר ואני כתבתי למעלה שאין להפסיק אלא במה שתיקנו הראשונים בסימן שקודם זה ואני כתבתי שם אפשר דאין ליזהר מלהפסיק אלא בדברים שאינן מענין תפלה אבל ברכו כיון שהוא מענין התפלה שפיר דמי:

סימן רלח

סעיף קטן א
ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשל יום בני הזהר כמו שאמרו חכמים ז"ל אין רינה של תורה אלא בלילה במדרש רבה (שיר השירים ה':י"א) על פסוק קווצותיו תלתלים והביאו הרמב"ם בפ"ג מה' ת"ת:

סימן רלט

סעיף קטן א
וכשירצה לישן יקרא ק"ש דאריב"ל אע"פ שקרא ק"ש בבה"כ מצוה לקרותה על מטתו בפ"ק דברכות (ד:) והוי יודע דלפום מאי דמשמע מדברי ה"ר יונה דהיכא דליכא טירחא לא יקרא ק"ש כשהוא מוטה על צדו וכמו שנתבאר בסימן ס"ג ולפי דבריו על מטתו דקאמר לא על מטתו כשהוא שוכב קאמר אלא על מטתו היינו סמוך למטתו כלומר בשעה שרוצה לילך לישן ומיהו כבר כתבתי שם דלדעת רש"י והרמב"ם ורבינו מותר לקרות ק"ש לכתחלה והוא מוטה על צדו לגמרי ולדבריהם הוי על מטתו כפשוטו כשהוא שוכב על מטתו ממש:

סעיף קטן ב
דגרסינן בפרק הרואה (ברכות ס:) הנכנס לישן אומר משמע עד והיה אם שמוע ור"ח כתב שצריך לקרות גם והיה אם שמוע לפי שיש בה ובשכבך ובקומך כך היא הגירסא הנכונה בספרי רבינו וסברא זו של ר"ח כתב הרא"ש בפרק הנזכר ונראה שטעמו של ר"ח מפני שהיה גורס הנכנס לישן אומר שמע והיה אם שמוע:

סעיף קטן ג
ואומר ברוך המפיל חבלי שינה וכו' בסוף פרק הרואה שם:

סעיף קטן ד
ואומר יושב בסתר עליון וכו' בפרק ידיעות הטומאה (שבועות טו:) אמרינן אומר יושב בסתר עליון וכו' עד כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך וחוזר ואומר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו עד לה' הישועה על עמך ברכתך סלה ריב"ל אמר להנהו קראי וגני היכי עביד הכי והא אמר ריב"ל אסור להתרפאות בד"ת להגן שאני ופירש"י להאי קראי

שיר של פגעים וגני כשהוא הולך לישן בלילה: כתב הכלבו נהגו כל ישראל שאין אוכלים ושותים ואין מדברים אחר ק"ש שאומרים על מטתן וסמכו אהאי קרא אמרו בלבבכם על משכבכם זו ק"ש ודומו סלה וכיוצא בזה כתב רבינו ירוחם בנ"ג ח"ב וכ"כ הרוקח: וכתב עוד שהר"ם היה נוהג כשמשכיב עצמו לישן ביום לקרוא ויהי נועם: כתבו הגהות מיימון בפרק ז' בירושל' רבי זירא הוה קרי ק"ש והדר קרי כמה פעמים עד שיהא משתקע בשינה מכאן משמע שק"ש צריך שתהיה סוף קריאתה סמוך לשינה וכן הוכיח רב נסים גאון ע"כ: כתב רבינו בסימן רל"ה בשם רב עמרם שצריך לברך על ק"ש שלפני מטתו אקב"ו על ק"ש והתוס' כתבו בפ' כ"ה שאין לברך על ק"ש שלפני מטתו אקב"ו לקרות את שמע וכ"כ הגהות מיימון בפ"ז מהלכות תפלה: כמו שהיה רבי יוסי מתפאר מעולם לא ראו קורות ביתי שפתי חלוקי בפרק כל כתבי (שבת קיח:) וכבר כתבתי בו בסימן ב':

סימן רמ

סעיף קטן א

ואם היה נשוי לא יהא רגיל ביותר עם אשתו כדאמרינן שלא יהיו ת"ח מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים בפ' מי שמתו (ברכות כב.):

סעיף קטן ב

אלא בעונה האמורה בתורה הטיילין שפרנסתן מצויה להם וכו' עד מליל שבת לליל שבת בפרק אע"פ (כתובות סא:):

סעיף קטן ג

וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה ובשעה שיוצא לדרך. ליל טבילתה הכי משמע מדאמרינן בפרק מי שמתו (ברכות כד.) אמר רב המנונא בריה דרב יוסף הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי תפילין ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דיום טבילה הוה ופירש"י יום טבילה הוה. יום שטבלה אשתו דהוה ליה ליל תשמיש. ובשעה שיוצא לדרך בפרק הבא על יבמתו (יבמות סב:) ואמרינן בגמרא דה"מ דחייב לפקדה כי אזיל לדבר הרשות אבל לדבר מצוה לא:

סעיף קטן ד

כתב הראב"ד ז"ל צריך לברר אי זו היא מחשבה נכונה שתהיה לאדם בשעת תשמיש וכו' עד ע"כ הזהירו שתהא שמאל דוחה פן תסיתנו לעבור על המדה הזאת ותמשיכהו אחר הבלי העולם הכל מדברי הראב"ד בשער אחד שחיבר וקראו שער הקדושה:

סעיף קטן ה

ועל זה אמרו רבותינו ז"ל המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי בפרק כל היד (נדה יג:):

סעיף קטן ו
ועוד יש מחשבות אחרות המפסידות את שכרו והם בני תשע מדות בני אנוסה בני שנואה וכו' בסוף פרק אלו מותרין (נדרים כ:):

סעיף קטן ז
וכן איתא בעירובין כל הכופה את אשתו לדבר מצוה נקרא רע וכו' בפרק המוצא תפילין (עירובין ק:)) ופירש"י לדבר מצוה תשמיש:

סעיף קטן ח
ומ"ש בני שנואה כמשמעו והוא ששנואה בשעת התשמיש וכו' זה לשון הראב"ד בשער הקדושה והשנואה שאמרנו שנואה מרוחקת בשעת התשמיש שהרי אמרו לאה שנואה היתה מפני רחל ואעפ"כ היה יעקב אבינו ע"ה נזקק לה אלא בשעת התשמיש מיהת היתה רצויה לפניו ועוד י"ל שהיה מראה את עצמה שנואה לפי שלא היה אוהב אותה אהבה יתירה כרחל אבל מ"מ לא היה שונא אותה עכ"ל:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל מי שאשתו מרצה אותו בדברי ריצוי וכו' על זה אמרו רבותינו שיוצאין ממנה בנים חכמים ונבונים וכו' בפרק המוצא תפילין (עירובין ק:) ובפרק אלו מותרין (שם):

סעיף קטן י
וכל אלו ט' מדות אפילו צריכין לפ"ו כגון שאינה מעוברת אפ"ה בכל אלו המדו' פוגם הולד ונקרא פושע קשיא לי דאדרבה עיקר קפידא כשאינה מעוברת דחיישינן שתתעבר והולד שיצא משם יהא פושע דהכי איתא בגמרא וברותי מכם המורדים והפושעים א"ר לוי אלו בני תשע מדות וכו' ועוד דבכל תשע מדות אמרינן בני כך וכך אלמא דעיקר קפידא אבנים הוא דהויא ואפשר שמפני שלא הביא כאן קרא דוברותי מכם המורדי' והפושעים והוה ס"ד דהני מדות לא מפסדי אלא בשכבר קיים מצות פ"ו אבל כשעדיין לא קיים ואע"פ שהיא שנואה או מורדת ש"ד קמ"ל דלא שנא וטעמא משום דקרא דוברותי מכם המורדים והפושעים לא מפליג בין קיים מצות פ"ו ללא קיים אחר שכתבתי זה בא לידי שער הקדושה להראב"ד וכתוב בו כלשון הזה כל אלה בני תשע מדות שאמרנו אפי' יהיו צריכים לפ"ו שאין אשתו מתעברת והוא צריך שתתעבר ותלד אם תלך מחשבתו על אשה אחרת או שהיתה אנוסה בשעת התשמיש או שיהיו בה אחת מכל המדות שהזכרנו פוגם את הולד ופוגם את עצמו שהוא נקרא מורד ופושע עכ"ל נראה שהוא ז"ל מפרש דהא דאמרינן וברותי מכם המורדים והפושעים בי אלו בני תשע מדות כלו' אנשי ט' מדות כלומר שהבועלים בא' מט' מדות אלו הם מורדים ופושעים וכן בדין שהולד א'

מט' מדות אלו למה פושע מבטן קורא לו על פשע אביו וחטאתו והוא נקי כפים אם לא שנאמר שכל שהורתו באחת מאלה סופו להיות מורד ופושע:

סעיף קטן יא

ויש עוד דברים שפוגמים את המעשה ומקלקלים אותו והם מה שפירשו בנדרים אר"י בן דהבאי ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת וכו' ס"פ אלו מותרין שם: וכתב הראב"ד ז"ל בשער הקדושה המסתכלים באותו מקום עוברים על והצנע לכת עם אלהיך ומעבירים הבושה מעל פניהם וכתיב ובעבור תהיה יראתו על פניכם זו הבושה לבלתי תחטאו שכל המתבייש אינו חוטא וכ"ש הנושקים שיש בהם כל אלה ועוד שעוברין על בל תשקצו את נפשותיכם וכתב עוד הראב"ד בספר בעלי הנפש אהא דאמור רבנן (נדרים כ.) כל המסתכל בעקבה של אשה הויין ליה בנים שאינם מהוגנין מהא שמעינן שאסור להסתכל במקום הטנופת כלל אפילו באשתו שכל המסתכל אין לו בושת פנים ועוד דקא מגרה יצר הרע בנפשיה:

סעיף קטן יב

יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת (סנהדרין קא:):

סעיף קטן יג

אבל אם רואה שהיא מבקשת יותר ע"י התקשטותה והשתדלותה לפניו חייב לשמחה בדבר מצוה כדאיתא בפסחים אמר רבא חייב לשמח את אשתו בדבר מצוה אפילו שלא בשעת עונתה אפילו היא מעוברת כך היא הגירסא הנכונה בדברי רבינו ומימרא זו היא בפרק אלו דברים בפסחים (עב:):

סעיף קטן יד

ומ"ש וכשהיא צריכה לאותו מעשה קאמר כך פירש"י שם חייב לשמח את אשתו אפי' שלא בשעת עונתה אם רואה שמתאוות לו:

סעיף קטן טו

ואמרינן נמי חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך אפי' סמוך לוסתה בפ' הבע"י (יבמות סב:) יתבאר בטור י"ד סי' קפ"ד בס"ד:

סעיף קטן טז

רבי אליעזר אומר יפתנה בשעת תשמיש כלומר אבל א"צ להוסיף על העונה הקבועה לו ר' יהושע אומר ישמחנה בדבר מצוה כלומר יוסיף לה על עונתה אם רואה שהיא מתאוות לו:

סעיף קטן יז
ותינוק שאינו יודע לדבר כבהמה דמי כ"כ הראב"ד ז"ל בספר בעלי נפש בשער הפרישה וכתב ורמיזא הא מילתא בפרק ע"פ (קיב:) בענין המשמש במטה שהתינוק ישן עליה וכו' עכ"ל:

סעיף קטן יח
והא דאסור בפני כל חי דוקא בניעור אבל בישן ש"ד ג"ז בספר בעלי הנפש להראב"ד ז"ל ודקדק כן מדקאמר בפני משמע ניעור קאמר אבל ישן מותר.

סעיף קטן יט
בית שיש בו ס"ת אסור לשמש בו עד שיעשה בפניו מחיצה י' ואם יש לו בית אחר אסור עד שיוציאנו בס"פ מי שמתו (ברכות כה:) וכתבו התוס' (כו.) ודוקא ס"ת וגם בחומשין יש להחמיר כמו בס"ת אבל בשאר ספרים דיין בכיסוי בעלמא והרא"ש כתב ודוקא ס"ת אבל שאר ספרי הקודש וחומשין כיון שאין עשויין בגלילה סגי להו בכלי על כלי ע"כ. ואפשר שמה שהשוו התוס' חומשין לס"ת בחומשין העשויין בגלילה דוקא:

סעיף קטן כ
ואם יש בו תפילין או ספרים אפי' של תלמוד אסור עד שיתנם בכלי תוך כלי והוא שלא יהא השני מיוחד להם אבל אם הוא מיוחד להם אפילו מאה כחד חשיבי דין התפילין פשוט שם ונתבאר בסימן מ' ודין הספרים שאינם עשויין בגלילה כבר כתבתי בסמוך שדעת התוס' והרא"ש להשוותן לתפילין וז"ל הראב"ד בספר בעלי הנפש בית שיש בו תפילין או חומשין או נביאים וכתובים אסור לשמש בו עד שיתנם כלי בתוך כלי ויהיה העליון כלי שאינו כליין כגון גלימא עילוי קומטרא ועכשיו שניתנה תורה שבעל פה ליכתב משום עת לעשות לה' וכו' אף ספרי התלמוד כמו כן צריכין כיסוי עכ"ל:

סעיף קטן כא
ואם פירש כלי על ארגז חשוב ככלי בתוך כלי פשוט בס"פ מי שמתו (ברכות כו.):

סעיף קטן כב
ויעשה הדבר באימה ויראה לא בתחלת הלילה ולא בסופה וכו' כדאיתא בנדרים פרק ואלו נדרים שאלו לאימא שלום אשתו של רבי אליעזר וכו' ט"ס יש כאן כי אינו בפרק אלו נדרים אלא בפרק ואלו מותרין (נדרים כ.):

סעיף קטן כג
כתב הראב"ד י"מ מגלה טפח ומכסה טפח שלא היה ממרק כל האבר בשעת התשמיש וכו' עד ומגלה רק טפח ממנו ומכסה מיד לאחר תשמיש כדי למעט הנאתו הכל מדברי הראב"ד בשער הקדושה ומסיים בפירוש זה האחרון ודומה כמי שכפאו שד שהוא עושה המעשה ביראה כאדם שהוא נבעת מן השד וכל זה כדי שלא תכנס עליו שום מחשבה

אחרת ואע"פ שיש בענין זה ענין צניעות עיקר כוונתו לכך היתה ודוגמת המעשה הזה אמרו בגמרא דבני מערבא בר' יוסי ב"ר חלפתא שכנס את יבמתו ה' בעילות בעל ודרך סדין ואותו הענין לא היה אלא כדי שלא תהא כוונתו אלא לשם המצוה בלבד עכ"ל:

סעיף קטן כד

ואם סיפר עמה ושימש אמרו עליו מגיד לאדם מה שיחו וכו' בפ"ק דחגיגה (ה:):

סעיף קטן כה

אבל בעניני תשמיש יכול לספר עמה כדי להרבות תאותו כדאיתא בפרק הרואה (ברכות סב.) ובפ"ק דחגיגה (ה:) ובס"פ אלו מותרין (נדרים כ.) דבמילי תשמיש מותר לספר עמה ופי' הרא"ש במילי דתשמיש שרי להרבות תאותו והר"ן כתב במילי דתשמיש שרי כדי לרצותה. וז"ל הראב"ד בשער הקדושה מ"ש שהוא מדבר עמה בשעת תשמיש פירשו בעלי הגמרא דוקא במידי דתשמיש שהם לצורך תשמיש א"נ שהוא צריך לרצותה כגון שהיה לה כעס עמו שאין רשאי לבעול עד שיפייסנה בענין זה הוא רשאי לדבר עמה ולרצותה בכל ענייני ריצוי אבל אם א"צ לרצותה אינו רשאי לדבר עמה מדברים אחרים חוץ מהדברים הצריכים לתשמיש של אותה שעה ועוד אני מפרש כי מה שאסרו לדבר בשעת תשמיש בדברים אחרים לא תהא סבור בעוד שהוא משמש בלבד אלא אף משתבעה לתשמיש שוב אינו רשאי לספר עמה בדברים אחרים והכל כדי שלא יהא דעתו על אשה אחרת בעוד שהוא משמש ולמדתי זה ממה שאמרו דמי שצריך לרצותה שמפייס ואח"כ בועל מכלל שאם אינו צריך לרצותה אינו רשאי לדבר אפי' קודם בעילה עכ"ל:

סעיף קטן כו

אסור לשמש ביום דאמרינן ישראל קדושים הם ואין משמשים מטותיהן ביום ולא לאור הנר ובבית אפל מותר ות"ח שהוא צנוע בדרכיו מאפיל בטליתו ושרי הכל בפרק כל היד כתב הגה"מ בפ"ד מה' י"ט שדקדקו התוספות שבלילה אסור לשמש אצל הנר אפי' ע"י האפלת טלית וכן דקדק הראב"ד בספר בעלי הנפש בשער הפרישה.

סעיף קטן כז

אסור לשמש מטתו בשנת רעבון אלא לחשוכי בנים בפ"ק דתעניות (יא.):

סעיף קטן כח

ואכסנאי אסור לשמש בס"פ אע"פ (כתובות סה.) וכתב הראב"ד בספר בעלי הנפש מסתבר שאם יחדו לו ולאשתו בית מותר ובלבד שלא יישן בטליתו של ב"ה:

סעיף קטן כט

כתב הרמב"ם שכבת זרע הוא כח הגוף וכו' עד סוף הסי' בפ"ד מה' דעות: גרסינן בפרק ע"פ (קיב:) ת"ר המשמש מטתו על מטה שתינוק ישן עליה אות תינוק נכפה ולא אמרן

אלא דלא הוי בר שתא אבל הוה בר שתא לית לן אבל מנח בה ולא אמרן אלא דגני ב"ה ובס' הזוהר פרשת ויקרא כתוב נטורא דכולא מאן דינקא לרבייא לא תזדווגא לבר נש אלא בשעתא דרבייא ניים ולבתר לא תניק ליה עד שעתא חדא כתרי מילין או חד מילא אי לא יכלא בגין צערא דרבייא בזמנא דאיהו בכי וכדא לא מסתפי לעלמין: להדי כרעיה אבל גני להדי רישיה לית לן בה ולא אמרן אלא דלא מנח ידיה עילויה אבל מנח ידיה עילויה לית לן בה: גרסינן בפ"ק דברכות (ה:) כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים שנאמר וצפונך תמלא וגו' ופירש"י בין צפון לדרום ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום ונראה בעיני שהשכינה במזרח או במערב לפיכך נכון להסב דרך תשמישו לרוחות אחרות ע"כ וכך הם דברי התוס' שכתבו ודוקא כשישן עם אשתו מפני שהשכינה מצויה בין מזרח למערב והיה הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש והר"י כתב שהטעם מפני שהמנורה היתה לדרום והשולחן בצפון והשולחן כנגד עושר והמנורה כנגד התורה כלומר שקודם שישמש מטתו יתפלל על בניו שיהיו מצליחים בתורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יצטרכו לבריות:

סימן רמא

סעיף קטן א

לא ישתין בפני מטתו ערום דד' דברים הקדוש ברוך הוא שונאן ואחד מהן המשתין מים לפני מטתו ערום בפרק כל היד (נדה יז.) וגרסינן בפרק במה אשה (שבת סב:) א"ר אמי ואמרי לה במתניתא תנא ג' דברים מביאים את האדם לידי עניות וכו' בגמרא הכי איתא אמר רבא לא אמרן אלא דמהדר אפיה לפוריא אבל לבראי לית לן בה ומהדר אפיה לפוריא נמי לא אמרן אלא לארעא אבל במנא לית לן בה. ופירש"י לידי עניות. דאמרינן בפרק ע"פ (קיא:) שרא דעניותא נבל שמיה ונבל קרו ליה ואוהב מקום מיאוס ומשתין מים לפני מטתו היינו מיאוס: ערום. אורחא דמילתא נקיט מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין דטורח הוא לו ללבוש ולצאת: אבל לבראי לית לן בה. שהקילוח ארוך וניתז למרחוק: ואני כתבתי למעלה שא"צ לא טבילה ולא רחיצה בסי' פ"ח:

סימן רמב

סעיף קטן א

גרסינן בפ"ק דשבת (קיח.) א"ר יוחנן משום ריב"ל כל המענג את השבת וכו' ט"ס יש כאן דהני מימרי ליתנהו בפ"ק דשבת אלא בפ' כל כתבי וכל הני מימרי יליף להו בגמ' מקראי וכ' מהרי"א ז"ל דנותנין לו נחלה בלא מצרים הוא מדה כנגד מדה שכשם שהוא מפזר מעות בלא שיעור לצורך שבת כן יתנו לו נחלה בלא שיעור וכן מה שאמרו ניצול

משיעבוד מלכיות לפי שמקבל עליו עול שבת מעבירין ממנו עול מלכיות וכן נותנים לו משאלות לבו כדי שיוכל למלא חפצו מכל עונג שירצה:

סעיף קטן ב

ומ"ש אפילו עע"ג מוחלין לו מפני ששבת שקולה כנגד כל המצות שהיא מורה השגחה וחידוש העולם ותורה מן השמים וכיון שהוא שומר שבת ודאי הע"ג שעובד אינו מפני שמאמין בה לכן יש לו תוחלת מחילה ע"י תשובה משא"כ בעע"ג לפי שעולה בדעתו שיש בה ממש שהוא רחוק לשוב בתשובה כנ"ל:

סעיף קטן ג

והא דא"ר יהודה אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם וכו' מייתי לה בגמרא שם מדכתיב ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וכתיב בתריה ויבא עמלק וכתב מהרי"א שאם עמלק לא היה נלחם בישראל לא היה שום עם ולשון נלחם בהם לפי שהיו יראים מן הנסים שנעשה להם במצרים ובים אבל מאחר שבא עמלק אע"פ ששב עמלו בראשו עכ"ז נתן להם יד לבא להלחם עם ישראל:

סעיף קטן ד

והא דאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות היינו בדלא אפשר לו כ"כ התוס' ברפ"ב דביצה (טו:) אהא דאמר לוו עלי ואני פורע דהא דאמרינן עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ה"מ כשאין לו לפרוע וכך הם דברי הרמב"ם שכתב בפ"ל אינו חייב להצר עצמו. ולשאול מאחרים כדי להרבות במאכל בשבת אמרו חכמים הראשונים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות:

סעיף קטן ה

אח"כ מצאתי בפרקי אבות לרש"י ז"ל וכתב ז"ל תיכף לאותה משנה ר"ע אומר עשה שבתך חול שנויה ההיא דבן תימא וכו' כלומר דבפרק ע"פ (צט:) תנן ולא יפחתו לו מד' כוסות יין ואפי' מן התמחוי ומקשה בגמרא (קיב.) פשיטא ומשני לא נצרכא אלא אפילו לר"ע דאמר עשה שבתך חול הכא משום פרסומי ניסא מודה. תנא דבי אליהו אע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו מאי ניהו אר"פ כסא דהרסנא. כדתנן ר"י בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר וכו' ופירש"י הוי עז התחזק במצות יותר מהיכולת שבידך ונראה שרש"י לא היה גורס כדתנן ר"י בן תימא אומר דא"כ לא היה צריך ללמוד מסמיכות דההוא דיהודה בן תימא לדר"ע אלא דלמה נכתב שם ההוא דיהודה בן תימא אלא להוכיח שצריך לזרז עצמו כנמר וכנשר לכבד השבת וכ"ת אכתי קשה דלא היה צריך ללמוד כן מסמיכות אלא מדאמרינן בהדיא אע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול אבל עושה אדם דבר מועט בתוך ביתו י"ל

דמדתנא דבי אליהו שמעי' שאע"פ שהשעה דחוקה לו ביותר צריך לעשות דבר מועט ומדסמך לזה ההיא דבן תימא שמעינן שצריך לזרז עצמו ביותר כלומר שאע"פ שהשעה דחוקה לו יכין צרכי שבת יותר מכדי יכולתו ולכן למד רבינו מדברי רש"י שכיון שהיה לו מעט משלו אע"פ שהיה צריך לאחרים היה צריך לזרז את עצמו לכבד את השבת וזהו שכתב ע"כ צריך כל אדם כלומר אע"פ שהוא עני ביותר צריך לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת ואל יאמר היאך אחסר פרנסתי בשאר ימים כי אדרבה אם יוסיף בכבוד השבת יוסיפו ג"כ לו כדתני תחליפא וכו' בפ"ק דמסכת י"ט (טו:):

סימן רמג

סעיף קטן א

גרסינן בספ"ק דע"ז תניא רשבג"א לא ישכיר אדם מרחץ לעכו"ם מפני שנקרא' על שמו ועכו"ם עושה בה מלאכה בשבתות ובי"ט ודייק בגמ' שם אבל שדהו לעכו"ם מאי שרי מ"ט אריסא אריסותי' קא עביד מרחץ נמי אמרי אריסא אריסותיה קא עביד אריסא למרחץ לא עבדי אינשי ופירש"י אבל שדהו לעכו"ם שרי להשכיר ואע"פ שנקראת על שמו לא חשדי ליה דלהוי כעכו"ם שלוחו אלא אמרי אריס' הוא וקבלה עליו לשליש ולרביע ועליו מוטלת לעשות כולה אבל מרחץ כיון דלאו לאריסותא עביד אמרי שכל הריוח לישראל ושכר את העכו"ם בכך וכך ליום ונמצא העכו"ם עושה מלאכ' בשליחותו של ישראל ואף על גב דרשב"א פליג התם ארשב"ג פסקו התוס' והרא"ש הלכה כרשב"ג וכן דעת הרי"ף שם ובס"פ כל כתבי וכן פסק הרמב"ם בפ"ו וכן דעת סמ"ג וסמ"ק והתרומה. וכתב הר"ן מהא שמעי' דכיון שיש לעכו"ם חלק בפירות השדה אף על פי שישראל נהנה ממלאכת שבת מותר דכיון דכולה מלאכה רמיא עליה דעכו"ם כי קא עביד העכו"ם אדעתא דנפשיה עביד והנאת ישראל ממילא אתיא הלכך שרי וכ"ש שמותר להשכי' שדהו לעכו"ם כגון שהעכו"ם שוכרו בסך ידוע דבכה"ג עכו"ם כי קא עביד בדנפשיה קא עביד וישראל לא מתהני כלל וכן דעת הרמב"ם בפ"ו וכן דעת הרא"ש בסוף פ"ק דע"ז שהתיר להשכיר תנור ומרחץ והזכירו רבינו בסמוך:

סעיף קטן ב

כתב הרמב"ן תנור יש מסתפקים בו וכו' דברים אלו כתבם הרא"ש ז"ל שם וגם הר"ן כתב שם בשם בעל מתיבות דתנור וריחיים כשדה דמיא והביא גם כן דברי רבינו האיי ז"ל וסיים והעלה ונראה שבכל כיוצא בזה הכל כמנהג המדינה והן הן דברי הרא"ש ז"ל וכ"כ ה"ה בפ"ו בשם המפרשים וכתב שזה היה דעת הרמב"ם שסתם וכתב דבר ששם ישראל בעליו קרוי עליו ואין דרך רוב אנשי אותו המקום להשכירו או ליתנו באריסות

אסור להשכירו לעכו"ם ולא פרט מרחץ לפי שאין דין זה תלוי בדין הדברים אלא לפי המקומות יש שדרכן להשכיר פורנ"ו ויש שאין דרכן וכן במרחץ אלא שדברו חכמים בהווה לפי מנהג ארצם ופי' דברי רבינו האיי נראה דהיינו לומר שאם השכירו שנה אחר שנה ונתפרסם הדבר ע"י כך שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכיר התנור הזה הנה דין תנור זה כדין שדה ושרי וע"פ זה כתב הרא"ש בכל גבולינו שנתברר ונתפרסם שמי שיש לו מרחץ או תנור אינו שוכר פועלים אלא משכירו לאחר חזר להיות כשדה ושרי אבל הגאון מהרי"א ז"ל פירש דברי רבינו האיי שהשכירו לשנים מרובות כלומר לג' או לד' שנים שכיון שהשכירו לכל כך שנים דמי למכר ואית ליה קלא ותו ליכא למיחש למראית העין ונראה מדבריו שהיה גורס אם השכירו לשנים הרבה ודברי רבינו ירוחם בחי"ב הם כמו שפירשתי:

סעיף קטן ג

ומ"ש בספרי רבינו הלכך מותר בקבלנות נראה להגיה בהבלעה במקום בקבלנו' שכן הוא בפסקי הרא"ש ובדברי ר"י בחי"ב ומיהו אפשר דאדרבה בפסקים צריך להגיה בקבלנות במקום בהבלעה וה"ק כיון דאין דרך לשכור להם פועלים אלא משכירו לאחר בדבר ידוע לשנה או לחדש אין המלאכה נקראת על שם ישראל הילכך מותר להשכיר לעכו"ם בדבר ידוע לחדש כדי שיקבל עליו כל מלאכה הצריכה והישראל יטול כל הריוח דעכו"ם בדידיה קא טרח ומש"ה שרי מדינא וגם משום מראית העין ליכא כיון שאין המלאכה נקראת על שם ישראל אבל דעת הגאון מהרי"א ז"ל שא"א לומר כן משום דאפילו לדברי המתירין בשוכר עכו"ם בדבר ידוע לעשות מלאכת קרקעות ה"מ בשדה משום שאע"פ שלא יעשה מלאכה בשבת ישלים ביום אחר אבל במרחץ או תנור שאם לא עשה מלאכה בשבת הפסיד ישראל ריוח אותו היום נמצא ישראל נהנה ממלאכת שבת ואסור ואע"פ שאפשר לדחות טעם זה מ"מ הדעת נוטה שלא לגרוס בקבלנות כי היכי דלא נשוייה להרא"ש חולק על רוב הפוסקים שאוסרים בזה כמו שאכתוב בסי' שאחר זה בס"ד ודברי ר"י יכריעו: ומ"ש אבל אם היה משכירו לימים אסור וכו' אי גרסינן בהבלעה ה"פ מותר להשכיר המרחץ או התנור לחדש או לשנה לעכו"ם דמדינא שרי כיון שאינו נוטל שכר שבת אלא בהבלעה ולמראית העין ליכא למיחש מאחר שדרך המקום להשכירה לאחרים אבל אם משכיר בדבר ידוע ליום אסור מדינא ליטול שכר שבת וי"ט להדיא ולמד כן מברייתא דהשוכר את הפועל דפ' הזהב (בבא מציעא נח.) שכ' רבינו בסי' ש"ו ואי גרסינן בקבלנות ה"פ מותר לשכור עו"ג לחדש או לשנה לעשות מלאכת המרחץ או התנור אבל אם שוכרו בדבר ידוע לכל יום אסור דהיינו ההיא דהשוכר את

הפועל אך לשון משכירו קשה על זה דא"כ ה"ל לכתוב אבל אם היה שוכרו זה הוכחה על גירסת בהבלע' דלההיא גירסא אתי שפיר משכירו: כתוב בתשובת הגאונים נשאל מלפני רב נטרונאי ישראל שקנה מרחץ או פורנ"ו מעכו"ם והשכירם לעכו"ם והעכו"ם עושה בהם מלאכה שכרו מותר או לא כי יש גאונים אוסרים מפני שנקראת על שמו ויש מי שמתיר משום דמה שאמרו מפני שנקראת על שמו אינו אלא בישראל שבנה לעצמו מרחץ או פורנ"ו וישב הוא בעצמו בהם ופעמים שישכירו וישאר שמו עליו אבל מי שלא ישב בו ולא נקרא עליו שמו מעולם אלא מעכו"ם קנאו ולעכו"ם השכירו למה נאסר והשיב שאמרתם שכרו אסור אפי' במקום שאסור להשכיר המרחץ לעכו"ם אם השכירו לו עבדיה לאיסור ולא יעמיד ביד העכו"ם שכרו שכבר מותר וזה שלא נקרא שמו עליו מעולם ואין בו חשש מראית העין כל עיקר אין אנו רואים בו איסור עכ"ל ומ"ש שאפילו במקום שאסור להשכיר אם השכיר שכרו מותר אין כן דעת הרמב"ם והמרדכי כמו שאכתוב בסי' רמ"ה: כתבו התוס' בספ"ק דע"ז וז"ל והר"ם היה נותן טעם דלהכי מותר באריסות שדה דכיון שאינו נוטל מעות בשכרו אלא נוטל בגוף השדה דמי לשותף אבל בקבלנות דבית שנוטל מעות בשכרו לא הוי כשותף ואסור ולהכי קאמר הכא דמרחץ אסור דאריסות למרחץ לא עבדי אינשי דכיון שנוטל מעות בשכרו ולא שייך ליטול זה בגוף המרחץ אסור ולפי זה יש להתיר להשכיר ריחיים לעכו"ם היכא שנוטל בקמח לפי חלקו ואינו נוטל מעות דהוי כמו שותפין וכ"נ ממ"ש הכלבו בשם ר"פ וכ"כ סמ"ק והגהות פ"ז בשם סה"ת וכתבו עוד שדין תנור כדין ריחיים שאם נוטל מגוף הפת לפי חלקו שרי ואין נראה כן מדברי הרמב"ם ולא מדעת שאר פוסקים שלא חלקו בין מרחץ לשאר דברים דכך משמע דכי היכי דשרי ריחיים ותנור בנוטל חלקו בקמח ופת הכי נמי שרי במרחץ בנוטל חלקו מריוח המרחץ במעות דפירות דמרחץ מעות נינהו ומאי דאמרי אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי היינו לומר שמתוך שהוצאותיו מרובות ושכרו מועט אין דרך לתתו לאריס וכמו שכתב הר"ן בס"פ כל כתבי. כתב הגאון מהרי"א ז"ל בשם ר"ח שאם יש לישראל דירה ובתוכה מרחץ שאין רוחצין בו אלא שכיני הדירה מותר להשכיר לעכו"ם ונ"מ למקום שאין נוהגין להשכיר מרחץ ואפ"ה בכה"ג שרי משום דמאחר שאין רוחצין בו אלא שכיני הדירה כבר ידוע להם שהשכירו לעכו"ם:

סימן רמד

סעיף קטן א

ישראל ששכר עכו"ם לבנות לו בית בקבלנות היה מתיר ר"ת התוס' והרא"ש כתבו בספ"ק דע"ז (דף כב:) שלמד כן מאריסות שדה שחלק הישראל משביח במלאכה ואפ"ה

שרי כ"ש קבלנות שאין שבח לישראל כלל במה שממהר לבנות לו בשבת וכ"כ עוד התוס' בפ"ק דשבת (יז.) אמתניתין דאין נותנין עורות לעבדן והם ז"ל דחו ראיותיו והעלו דלא דמי לאריסות דשדה דלעולם הוא רגילות לקבל שדה באריסות למחצה לשליש ולרביע אבל בבנין בית רגילות לשכור מדי יום יום והרואה אינו אומר קבלנותא עביד אלא שכירי יום נינהו ודומה כמו שישראל מצוה לעשות לו מלאכה בשבת וראיה מירושלמי וגם מתלמודא דידן פרק מי שהפך (מועד קטן יב:) וכמו שאכתוב בסמוך. וכתבו שם התוס' והרא"ש והמרדכי שר"ת לא סמך על הוראתו כשבנה ביתו ונ"ל דמש"ה לא כתב רבינו ר"ת מתיר ור"י אוסר אלא כתב היה מתיר ר"ת כלומר מתחלה היה מתיר ר"ת אבל אח"כ כשבא מעשה לידו לא התיר:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואפילו סיתת העכו"ם האבנים בביתו בשבת וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש מדגרסינן בירושלמי אומנים עכו"ם שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר אמר ר"ש בן אלעזר בד"א בתלוש אבל במחובר אסור ופוסק הלכה כרשב"א ואף לפסול האבנים ולתקן הקורות אפילו בביתו של עכו"ם אסור כיון דלצורך מחובר הוא דהא במחובר כה"ג פליגי ופסיק הלכה כרשב"א דאילו לעשות הבנין עצמו אפילו רבנן מודו דאסור דברשות ישראל הוא ע"כ ונראה מדבריהם דמדינא אסור וכ"נ מדברי סמ"ג והגהות בפ"ו אבל מדברי ר"י בחי"ב נראה דחומרא בעלמא הוא שכתב וז"ל ויש מהגדולים שהחמירו על עצמם אפילו שקיבל העכו"ם לסתת האבנים בידו בדבר ידוע ותקנם בביתו של עכו"ם עצמו ע"כ. ונראה שכתב כן מפני שכתב הרא"ש וכן שמעתי שזקנו של אבא מורי בנו לו בית בקבלנות וסתתו האומנים בביתן בשבת ולא רצה לשקעם בבנין ומשמע לר"י דדרך חומר' הוא דאל"כ למה לאתויי מעשה זקנו ולי אין זה כדאי להוכיח כן דהא אפשר דמייתי ראיה מזקנו דהלכה כר"ש ב"א דירושלמי א"נ מייתי ראיה דסיתות האבנים מיקרי מחובר לקרקע מיהו בספר התרומה נראה שהוא מסופק בדבר:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' וה"מ בתוך התחום וכו' ג"ז מדברי התו' והרא"ש דמסיים בירוש' הנזכר בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר ומהו ב"כ וב"כ א"ר אילא בין בתלוש בין במחובר ובלבד בקבולת ובר"פ מי שהפך (מועד קטן יב.) אמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר א"ר פפא ואפי' חוץ לתחום לא אמרן אלא דליכא מתא דמקרבא להתם אבל איכא מתא דמקרבא להתם אסור ואע"פ שר"ת מפרש דבאבל מיירי עיקר פירושה דבשבת קאי וכמ"ש הר"ן בספ"ק דע"ז ובס"פ כ"כ והרמב"ן בס' תורת האדם

וכ"כ הרמב"ם בפ"ו וז"ל פוסק אדם עם עכו"ם על המלאכה וקוצץ דמים ועכו"ם עושה לעצמו ואע"פ שהוא עושה בשבת מותר בד"א בצינעא וכו' אבל אם היתה ידועה וגלויה ומפורסמת אסורה שהרואה את העכו"ם עוסק אינו יודע שקצץ ואמר שפלוני שכר העכו"ם לעשות לו מלאכה בשבת לפיכך הפוסק עם העכו"ם לבנות לו חצרו או כותלו או לקצור את שדהו או ששכרו שנה או ב' לבנות לו חצר או ליטע לו כרם אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור לו להניחם לעשות לו בשבת מפני הרואים שאינם יודעים שפסק ואם היתה המלאכה חוץ לתחום מותר שאין שם ישראל שיראה את הפועלים שהן עושין בשבת עכ"ל וכתב ה"ה פוסק אדם עם העכו"ם על המלאכה וכו' זה מבואר במשנה דפ"ק (שבת יז:) בש"א אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס עכו"ם אלא כדי שיעשו מבע"י ובכולן ב"ה מתירין עם השמש ואפילו ב"ש לא אסרו כשהוא עושה בשבת אלא כשאין שהות ביום לעשות ונראה כאילו אומר עשה בשבת וקי"ל כב"ה ובכמה מקומות דין זה פשוט ומ"ש רבינו קצץ דמים בדוקא נלמד מדין האגרת שיתבאר בסי' זה וכתב הרשב"א ודוקא בביתו של עכו"ם אבל בביתו של ישראל אפי' בקבולת מטלטלין אסור בירושל' תני אומנים עכו"ם שהיו עושים עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר בד"א בקבולת אבל בשכירות אפי' בתוך בתיהם אסור בד"א בתלוש אבל במחובר לקרקע אסור עכ"ל: כתוב בתשובות אשכנזית יהודי הדר ביישוב לבדו אסור ליתן לעכו"ם מעות להשכיר לו פועלים בשבת ובי"ט אע"ג דליכא מתא דמקרבא להתם וחוץ לתחום והא דשרי תלמודא התם היינו דליכא מתא דמקרבא להתם לתוך התחום אבל הכא הרי עירו מקרבא להתם וא"כ בני ביתו חשדי ליה ואורחים דמקלעי לגביה חשדי ליה ע"כ ומכלל דברי הרמב"ם אתה למד שדין השדה שוה לדין בית לענין קיבולת כלומר שהישראל השוכר את העכו"ם בדבר ידוע שיעשה לו מלאכת שדהו אסור להניחו לעשות לו מלאכה בשבת ולא מן הדין דמדינא ודאי שרי דעכו"ם בדנפשיה קא עביד אלא מפני הרואים שיאמרו שהוא שכיר יום והוא עושה מלאכתו ע"י עכו"ם בשבת ומפני כך אם היתה המלאכה חוץ לתחום כל עיירות ישראל דליכא רואים שרי וכתב שם ה"ה והר"ן בספ"ק דע"ז וס"פ כל כתבי שיש מתירים בזה לפי שהרואים תולים באריסות וכשאמר שמואל מקבלי קיבולת תוך התחום אסור לא אמר אלא בקיבולת בנין והם ז"ל חלקו על דברי המתירים ואומרים שלא התירו חכמים אלא כשהאמת כן כלומר שהם יתלו הדבר באריסות ואם יחקרו הדבר ימצא שכן הוא שהעכו"ם חולק בפירות אבל כה"ג שהבעלים נוטלים כל הפירות מיחזי להו לאינשי כשכיר יום וכן דעת התוספות והמרדכי בספ"ק דע"ז וכן דעת סמ"ק וסמ"ג וסה"ת וכ"כ הגה"מ בפ"ו ומכאן נלמוד

לתנור וריחיים ומרחץ שאסור לשכור עכו"ם בדבר ידוע לשנה או לחדש כדי שיקבל עליו לעשות כל המלאכה הצריכה להם ומ"ש ר"י בחי"ב בשם רב נטרונאי בריחיים של מים שמותר ליתנם לעכו"ם בקבלנות הוא לדעת המתירים אבל לדעת האוסרים בקרקע משום דמיחזי להו לאינשי כשכיר יום ה"ה בריחיים דמאי שנא א"נ הא דשרי היינו חוץ לתחום כל עיירות ישראל ויותר נראה לומר דרב נטרונאי ה"ק דריחיים של מים הם כלים ומותר להשכירם לעכו"ם ופי' בקבלנות כלומר שהעכו"ם מקבל עליו כל מה שיעלו פירותיה בין רב למעט בדבר ידוע שנותן לישראל בכל חדש או בכל שנה והדברים מוכיחים שכן הוא דמייתי לה גבי שביתת כלים ולענין היתר עשיית עכו"ם מלאכת ישראל בדבר תלוש בקבלנות כלומר שפוסק עמו הישראל לתת לו דבר ידוע בעד אריגת אמה אחת או בעד תפירת בגד אחד מפורש בירושלמי שהבאתי בסמוך והיינו דתנן בפ"ק דשבת דלב"ה נותנין עורות לעבדן וכלים לכובס עכו"ם וכו' ויתבאר באורך בסי' רנ"ב בס"ד וכבר כתבתי בסי' זה דברי ה"ה ודברי הרשב"א שהם כדברי הירוש' ולענין שוכר לו עכו"ם לשנה לכתוב לו ספר או לארוג לו בגד כתב הרמב"ם בפ"ו שמותר לכתוב ולארוג בשבת משום דהוי כמי שקצץ עמו לכתוב לו ספר או לארוג לו בגד דשרי וכתבו רבינו בסי' זה בשמו אגב גררא ואע"פ שאינו ענין לו דהא לא שקיל וטרי בענין סי' זה אלא במלאכה דמחובר וכתב ה"ה שהראב"ד השיג עליו והוא ז"ל הליץ קצת בעדו והניח הדבר בצ"ע ובהגהות מרדכי ספי"ד כתב בשם רא"ם דעכו"ם המושכר לשנה או פחות אדעתא דנפשייהו עבדי בשביל ריוח שלהם ואין עליו למחות אם באים לכבות הדליקה דדמי קצת לשילוח אגרות דאם קצץ לו דמים מותר עכ"ל וזה נוטה לדעת הרמב"ם אלא שלא התיר להדיא אלא בדליקה ואפשר דע"כ לא שרי הרמב"ם אלא בשוכר את העכו"ם לשנה לעשות עמו מלאכה מיוחדת כגון לכתוב לו ספר או לארוג לו בגד אבל כששכרו לעשות לו כל מלאכות שיצטרך לשנה אחת יודה הרמב"ם דאסור לעשות לו מלאכתו בשבת ודבר פשוט הוא דלא איירי הרמב"ם אלא כשהעכו"ם עושה מלאכה בתוך ביתו דאילו בביתו של ישראל ודאי אסור כמו שנתבאר בירושלמי שכתבתי. כתב המרדכי בפ"ק דשבת שפסק ר"מ על אודות היהודים הקונים המכסים ומשכירים להם עכו"ם לקבל מכס בשבת נראה דבקבולת מותר דב"ה מתירין עם השמש ליתן עורות לעבדן אע"ג דמלאכה דאורייתא היא אבל בשכירות אסור כדגרסינן בירושלמי פ"ק דע"ז אומנים עכו"ם שהיו עושים עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר ארשב"א בד"א בקבולת אבל בשכיר יום אסור בד"א בתלוש אבל במחובר אסור ופסיק התם כוותיה וה"ד קבולת גבי מכס כגון שהשכירו כך לכשתגבה ק' ליטרין אתן לך כך וכך ואת"ל

שיש לחלק בין הנך שאין הישראל קובע מלאכתו לעכו"ם לעשות רק בשבת ובנדון זה קובע לו ליטול המכס בשבת מ"מ נראה להביא ראיה להתיר מדתניא פ' מי שהחשיך (שבת קנג.) ומשום פסידא שרו ליה רבנן דאי לא שרו ליה אתי לאיתויי ד"א בר"ה ה"נ ל"ש וכ"ש להצי'ל מידם דאי לא שרו ליה יפסיד כל חובו בדיחוי כל שהו אבל לישב אצל העכו"ם המקבל המכס אסור כדאמרינן ס"פ בכל מערבין (עירובין לח:) לא יהלך אדם בתוך שדהו לידע מה היא צריכה ולא יטייל על פתח מדינה כדי ליכנס לבית המרחץ מיד עכ"ל ואיכא למידק למה ליה לר"מ לאהדורי אפרק מי שהחשיך למיפרק מאי דקשיא ליה דבהנך אין ישראל קובע מלאכתו בשבת ובנדון זה קובע לו ליטול מכס בשבת לימא דשאני הכא שאין בקבלת המכס איסור דאורייתא י"ל דסתם מקבלי מכס צריכין לכתוב והא איכא מלאכה דאורייתא ועי"ל דלא שאני לן באמירה לעכו"ם שלא במקום מצוה בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן וא"ת והא קבלת מכס מלתא דפרהסיא היא וכל כה"ג ליכא מאן דשרי דמהאי טעמא אמרינן בירושלמי בתוך ביתו אסור ואפשר לומר דהתם בדליכא פסידא אבל היכא דאיכא פסידא כי הכא מודו דשרי ואין להקשות דהתם בפ' מי שהחשיך לא שרינן ליה משום פסידא אלא כי היכי דלא ליעבד איסורא רבה דהיינו הולכת ד"א בר"ה דהוי איסורא דאורייתא אבל הכא דכי מקבל המכס ליכא אלא איסור דרבנן אמאי נשרי איסור אמירה לעכו"ם דהא ה"נ איכא למיחש לאיסורא דאורייתא דהיינו שמא יכתוב שכן דרך מקבלי מכסים ונראה דאין דברי הר"מ אלא במי שכבר קנה המכס וצריך לעשות תקנה שלא יפסיד ממונו א"כ במי שחייב לו השר מעות וקונה המכס כדי להציל החוב מידו אבל לקנות מכס להדיא לא שרינן ליה משום הרווחה ומיהו אפשר דבשעת קנייה שרי דהא לא עביד איסורא ולכי מטי שבת כיון דכבר קנוי הוא שרי להשכיר לעכו"ם בקבולת לקבל לו המכס משום פסידא: גרסינן בר"פ מי שהפך (מועד קטן יב.) מר זוטרא בריה דר"נ בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום איקלע רב ספרא ורב הונא בר חיננא ולא עאלו לגויה וא"ד הוא נמי לא על בגויה והא אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר אדם חשוב שאני וא"ד סיועי סייע בתיבנא בהדייהו: וכתב ר"י בחי"ב מוכח במועד קטן דאם הוא אדם חשוב ובנו לו חוץ לתחום שלא יכנס שם מההיא עובדא דמר זוטרא דבנו ליה אפדנא והראב"ד פירש ההיא עובדא דלא היתה קבלנות גמורה אלא היו לוקחים תבן ממקום של מר זוטרא שהיו מערבין בטיט הלבנים כי כך התקינו אפי' שהיה לדבר ידוע שכירות ובנו בה בי"ט שלא מידיעת מר זוטרא ולפיכך לא היה רוצה ליכנס לאותו בית אבל אם היה קבלנות גמורה מבית חוץ לתחום כמ"ש נראה כי אפי' אדם חשוב מותר

עכ"ל ורבינו לא כתב כאן כלום לענין שבת ובסי' תקמ"ג בענין חול המועד כתב שאם נבנה באיסור ע"י עכו"ם נכון להחמיר שלא יכנסו בו ושם יתבאר בס"ד וכתבו רבינו גבי חוה"מ משום דמשם נלמוד להיכא דנבנה באיסור בשבת דנכון להחמיר דכ"ש היא: כתב סמ"ג במל"ת סימן ע"ה תניא במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך ולא יעשה העכו"ם מלאכתך משמע מכאן שאסור לישראל להניח לעכו"ם לעשות מלאכתו בין בי"ט בין בשבת דאורייתא אבל אם מסר לו הישראל מע"ש מותר ובלבד שיהיה בביתו של עכו"ם כאשר ביארנו בהל' שבת אמנם י"ל שהוא אסמכתא בעלמא שאם היתה מן התורה לא היו חכמים מתירין לעשותה אף בביתו של עכו"ם ואף חסרה מעשה (חסרה מע"ש) ולשון לא יעשה הכתוב בתורה מוכיח קצת שהיא דרשה גמורה ע"כ: כתוב בס' תורת האדם על הא דאמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור דה"ה למטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל דמלאכת בפרהסיא היא אסור:

סימן רמה

סעיף קטן א

ישראל ועכו"ם שקבלו שדה בשותפות וכו' בספ"ק דע"ז (כב.) ישראל ועכו"ם שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לעכו"ם טול חלקך בשבת ואני בחול ואם התנו מתחלה מותר ואם באו לחשבון אסור כלומר דלא דמי למשכיר שדהו לעכו"ם דשרי דהתם כל עבודת השדה עליה דעכו"ם רמיא אבל הכא אישראל נמי רמיא שהרי השדה של שניהם הוא והוי כאילו מעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכתו בשבת והוא יעשה במקומו למחר הילכך אסור כשלא התנו ואם התנו מותר משום דכיון דמעיקרא התנו ה"ל כאילו אין לישראל חלק בשדה כלל ביום השבת אלא כולו של עכו"ם בשבת וכולו של ישראל ביום החול ונמצא שלא הוטלה מלאכת שבת על ישראל כלל מאחר שאין השדה שלו ביום ההוא. וזהו שפירש"י וז"ל שקבלו שדה באריסות מבעה"ב ומשקבלו הוטלה על שניהם לעסוק בה ביחד. לא יאמר ישראל טול חלקך בשבת לפי שנעשה שלוחו על חצי היום המוטל עליו ואם התנו מתחלה קודם שהוטלה עליו מותר דהא לא קיבל עליה ישראל עבודה בשבת ואין העכו"ם שלוחו עכ"ל. וטול חלקך בשבת ואני בחול כלומר תעמול לזרוע ולחרוש בשבת ותטול בשעת קצירה או בצירה כנגד עמלך בשבת ואני או שלוחי אטרח לעשות כן בחול כדי ליטול בשעת קצירה או בצירה כנגד יום שלי כן פי' סה"ת וכן משמע מדברי רש"י וכתב עוד בסה"ת אבל אם העכו"ם נכנס בשדה לחרוש ולזרוע חלקו של ישראל למחצה לשליש ולרביע מותר דאריסותיה קא עביד ופשוט הוא וכבר נתבאר בסי' רמ"ג ואהא דשרינן בהתנו מתחלה כתב בסמ"ג והתרומה אם התנו מתחלה

קודם שקנו השדה שלא יהיה לישראל חלק בו ביום השבת ונראה דלאו למימרא שצריך לפרש כן בהדיא אלא מכיון שהתנה קודם שקנו השדה טול אתה בשבת ואני בחול ה"ל כאילו התנו שלא יהיה לישראל חלק בו ביום השבת וכדפרישית ואם לקחו השדה סתם ולא התנו נראה מדברי התוס' שיש תיקון ע"י שיחזרו וימכרוהו למוכר ויקבלו דמיהם ממנו או ימכרוהו לאיש אחר ויחזרו ויקנוהו בשותפות ויתנו קודם קנייה טול אתה חלקך בשבת ואני בחול שכתבו על ישראל שגבה תנור מעכו"ם אחד בחובו והיה לאופה המסיקו חלקו בתנור והיה ליהודי ליטול כך ימים ולאופה כמו כן כך ימים ולא התנה מתחלה טול אתה חלקך בשבת וכו' שצוה ר"ת לקבל החוב מן העכו"ם ולחזור ולהלוות ולהתנות מתחלה עכ"ל ונראה דה"ה אם נשתתפו בתנור ולא התנו מתחלה שיחזור כל אחד ויטול חלקו ויבטלו השותפות ואח"כ יחזרו להשתתף ויתנו בתחלה טול אתה חלקך בשבת וכו' ואם נשתתפו במלאכה ימחלו זה לזה התנאים שביניהם ויבטלו השתוף ויחזרו להשתתף ויתנו קודם השתוף טול אתה בשבת וכו' ועל ואם באו לחשבון פירש"י לא אהתנו מתחלה קאי אלא מלתא באנפי נפשיה היא כלומר אם קבלוה סתם ועשו סתם ועייל העכו"ם בשבת וישראל בחול ולא צוהו ישראל ובאו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדך ימי החול אסור דשכר שבת הוא נוטל דגלי דעתיה דעכו"ם שלוחו היה וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בפ"ו וכמ"ש ה"ה וכ"כ ר"י בחי"ב וכ"נ מדברי סמ"ג והתרומה וכ"כ רבינו ודלא כפי' הראב"ד שהזכיר הר"ן דאם באו לחשבון אהתנו מעיקרא קאי כלומר אע"פ שהתנו אם אח"כ יבואו לחשבון ותהא חלוקתן שוה אסור דכיון שבאו לחשבון אשתכח דמעיקרא הערמה בעלמא הוה:

סעיף קטן ב

ור"י היה מתיר בתנור שקבלו בשותפות וכו' דברי ר"י ור"ת הלא הם כתובים בתוס' (שם:) ובפסקי הרא"ש ספ"ק דע"ז וכבר כתבו שם התוס' שחזר בו ר"י והביא ראיה לדברי ר"ת דאין חילוק בין תנור לשדה דהא מרחץ כי תנור דמי ובתוספתא דדמאי (פ"ו) תני ישראל ועכו"ם שלקחו שדה ומרחץ בשותפות לא יאמר ישראל לעכו"ם וטעמא דאע"ג דבתנור ומרחץ אינו משביח במלאכת שבת מ"מ הוה כאילו מעמיד פועל בידים ומאחר שר"י חזר בו קם לה הלכתא כר"ת וגם הרא"ש כ' שר"י הי' רוצה להתיר ולא הודה לו ר"ת וכ"פ סמ"ג והכי דייק לשון רבינו שכתב ור"י היה מתיר דמשמע היה מתיר מתחלה אבל לא בסוף שהרי הודה לדברי ר"ת וכתב שם הרא"ש דה"ה לריחיים של מים שאסור וכ"כ ר"י בני"ב וכ"כ בסמ"ג:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו וכן יראה דעת הרמב"ם שכתב המשתתף עם העכו"ם במלאכה וכו' הוא בפ"ו וז"ל המשתתף עם העכו"ם במלאכה או בסחורה בחנות אם התנו בתחלה שיהיה שכר השבת לעכו"ם לבדו אם מעט ואם הרבה ושכר יום אחד כנגד יום השבת לישראל לבדו מותר ואם לא התנו בתחלה כשיבאו לחלוק נוטל שכר השבתות כולן והשאר חולקין אותו ואינו מוסיף כלום כנגד יום השבת אא"כ התנו בתחלה וכן אם קבלו שדה בשותפות דין אחד הוא ואם לא התנו ובאו לחלוק השכר ולא היה שכר שבת ידוע יראה לי שהעכו"ם נוטל לבדו שביעית השכר והשאר חולקין עכ"ל ובסמוך יתבאר אם יש חולק בדברים אלו: והיכא שגוף התנור של ישראל והאופה המסיקו נוטל חלקו בתנור והיהודי נוטל כך וכך ימים והאופה נוטל כך וכך ימים כתבו שם התוספות בשם רבינו אלחנן דאפי' התנו מתחילה לא יועיל כיון שכל התנור של ישראל וה"ל כמשכיר תנורו בשבת ואומר לעכו"ם טול שכר תנורי בשבת כשתסיקו לי בחול ולא דמי לישראל ועכו"ם שלקחו שדה בשותפות שיש לעכו"ם חלק בגוף הקרקע ומ"מ נראה מתוך דבריהם דלא ס"ל כוותיה דבכל ענין שרי כשהתנו דמאחר שכל א' נוטל חלקו כקיבלו בשותפות דמי אע"פ שאין לעכו"ם חלק בו ולכן הרא"ש ושאר הפוסקים לא הזכירו דין זה זולתי בהגהת אשיר"י שכתב דאפילו התנו לא מהני לא שייך למימר שיהא קנוי לעכו"ם בשבת ולישראל ביום אחר בחול אם לא יקנה להעכו"ם חלק בתנור שיהיה לעולם שלו בשבת:

סעיף קטן ד

וכתב א"א ז"ל תנור שלקחו ישראל במשכון מן העכו"ם וכו' גז"ש וכ"כ גם התוס' שם וטעמא דמילתא לפי שהוא ברשות העכו"ם ואין לישראל חלק בו וגם אין הישראל אומר לו לעסוק בשבת אלא העכו"ם מקבל על עצמו שכל מה שיעלה שכר התנור יתן אותו לישראל ועכו"ם כי טרח בדנפשיה טרח לקיים תנאו:

סעיף קטן ה

ואם לא התנו תחלה וגם לא באו לומר שיקח הישראל יום אחר וכו' ג"ז שם בעיא דלא אפשיטא וכתב הרא"ש דאזלינן בה לקולא וכ"פ ר"י בחי"ב אבל מדברי הרמב"ם בפ"ו נראה שסובר דלחומרא אזלינן שסתם וכתב שאם לא התנו אסור לישראל ליקח שכר השבתות וכתב ה"ה שם שכ"כ המפרשים וכתב הר"ן בספ"ק דע"ז שכן דעת הרי"ף ונתן טעם לדבריו ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לאסור הכי נקטינן: וכתב הגאון מהרי"א ז"ל דלדברי הפוסקים לחומרא יש להסתפק היכא שהתנו מתחלה ואח"כ חלקו סתם אם הוא מותר ולענ"ד נראה דמדחזינן דהרמב"ם שסובר בבעיא זו לחומרא

פירש דאם באו לחשבון אלא התנו קאי ולא אהתנו כדפירש הראב"ד ממילא שמעינן שהכל תלוי בהתנו ולא התנו דכל היכא דהתנו בכל גוונא שרי:

סעיף קטן ו

וכתב עוד הנותן מעות לעכו"ם להתעסק בהם וכו' בפ"ו וכתבו סמ"ג וכתב ה"ה וטעמא ומשום דאין מלאכה זו מוטלת על ישראל לעשותה שנאמר שהעכו"ם עושה שליחותו וכן אין העסק ניכר ממי הוא עכ"ל והכלבו כתב והטעם לפי שאין אותו שכר אלא שכר מעותיו והוא כשכירות כלים שאין לנו שביתת כלים עכ"ל ולפ"ז הוה משמע דאפילו לכתחילה יכול ליתן מעות לעכו"ם להתעסק בהם כיון דמדמי ליה לשביתת כלים וכלים אפילו לכתחילה יכול להשאילן ולהשכירן לעכו"ם אלא שמדברי הרמב"ם שכתב הנותן מעות לעכו"ם משמע דדוקא בדיעבד קאמר אבל לכתחלה לא ומיהו אפשר דלישנא דהנותן אינו מדוייק דאפי' לכתחלה נמי שרי ולזה הדעת נוטה וז"ל תשובת הגאונים כתב רב שרירא וששאלת בבר ישראל דיהב זוזי לעכו"ם בשותפות או מטלטלין כדי למכור אותם ולעשות בהם סחורה ושקיל וטרי בהו בשבת ובחול שרי לישראל למישקל מההוא רווחא או לא: תשובה הדין חזינא דהאי דאמור רבנן משמא דראשונים דשרי אף אנחנא הכי שמיע לן מרבוותא דילן דכד הוו הנך זוזי מעיקרא ביד עכו"ם דעביד בהו כדחזי הוא לבדו ולא שקיל ישראל וטרי בהדיה דלא אשכחן בכי הא מילתא איסור אבל היכא דאיכא חנותא דידיע בשותפות דיליה אסור דהא מותר לישראל להשכיר שדהו לעכו"ם ואע"ג דקא עביד בשבתא וש"מ דהיכא דזוזי דישראל בידא דעכו"ם ועביד עכו"ם כדחזי זבין ומזבין בדניחא ליה ולא צריך ישראל למעבד מדעם שעומד עכו"ם תחתיו בשבת ועביד מאי דהוה עביד ישראל ליכא איסורא בהכי אבל היכא דשותפין אינון וישראל ועכו"ם עבדי תרוייהו וביומא דשבתא עביד עכו"ם במקום ישראל ואתו לחשיבי בהדדי על מעשה שבת אסור דתניא ישראל ועכו"ם שקבלו שדה בשותפות וכו' ואם באו לחשבון אסור פירוש אם באו לחשבון דאע"ג דהויא שבת בחלקו דעכו"ם וחד בשבת בחלקו של ישראל שרי אם לא יבאו לחשבון אלא השבת הוא דעכו"ם אם מרובה אם מועט כל דהוי ומקבל עכו"ם על נפשיה דאי אתי ליה בשבת אלא דבר מועט לא מחשב אבל אם באו לחשבון דא"ל את שקלת בחדא בשבתא מאה זוזי ואנא שקלית בשבתא נ' זוזי מלא לי וכ"ש אי בר ישראל תבעי' כהדין אסור עכ"ל וליתן מלבושים לעכו"ם למכור כתוב בסמ"ק שמותר כל שקצץ לו שכר דדמי למשלח אגרות ביד עכו"ם וקצץ לו שכר דשרי וכתבו המרדכי בפ"ק דשבת בשם סמ"ג וסיים בו ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת אלא בסתמא מכור וקנה לכשתחפוץ ומרחץ שלקחוהו ישראל ועכו"ם

בשותפות ועכו"ם מחממו בשבת בשביל חלקו ונותן מחצית מה שמשתכר בו לישראל ובימות החול שניהם מחממים אותו כ' הר"ן בספ"ק דע"ז דנ"ל דשרי דעכו"ם אדעתא דמחצה שלו קא עביד אע"פ שישראל משתכר במלאכה שלו ה"ל כבעל שדה לגבי אריס דאמרינן דכיון דאריס אדעתא דנפשיה עביד אע"ג דמטי ליה לישראל רווחא שרי וליכא משום שכר שבת כלל וגם ליכא מפני שהיא נקראת על שמו דכיון שהכל יודעין שמרחץ זה יש לעכו"ם חלק בו הו"ל כשדה דכיון דעביד לאריסותא אמרינן אריסותיה הוא דעביד ולא תיקשי לך מההיא דתניא בדמאי ישראל ועכו"ם שלקחו שדה או מרחץ בשותפות לא יאמר לו טול חלקך בשבת וכו' דהתם כיון שישראל נוטל בחול כנגדו נמצא שנעשה העכו"ם שלוחו בשבת אבל הכא ששניהם מחממים בחול את המרחץ כשהעכו"ם מחממו בשבת לאו שליחותא דישראל קא עביד אלא אדעתא דנפשיה קא טרח כאריס וישראל מטי ליה הנאה ממילא ומ"מ דוקא ליקח מה שנשתכר במרחץ בשבת בהבלעת שאר ימים אבל אם בפני עצמו לוקח לא ואע"ג דבהיתרא אתא לידיה מיחזי כשכר שבת ואין נראה שיהיה כן דעת הרמב"ם שהרי כתב שהמשתתף עם העכו"ם במלאכה או בסחורה ולא התנו כשיבואו לחלוק נוטל העכו"ם שכר השבתות כולן ומשמע דבחול שניהם עושים מלאכה או סחורה ובשבת עושה העכו"ם לבדו ואפ"ה כתב שיטול העכו"ם שכר השבתות כולן ואם כדברי הר"ן הו"ל למישרי דהא עכו"ם כי עביד מלאכה או סחורה אדעתא דמחצה דידיה קא עביד ואע"ג דישראל מטי ליה רווחא לית לן בה אלא שמתוך מ"ש לא תיקשי לך מההיא דתניא בדמאי וכו' דהתם כיון שישראל נוטל בחול כנגדו נמצא שנעשה העכו"ם שלוחו בשבת אבל הכא ששניהם מחממין בחול וכו' נראה שדעתו לומר דהא דתניא ישראל ועכו"ם שקבלו בשותפות וכו' מיתוקמא בשאין דרכם להתעסק בה שניהם ביחד אלא זה עובד יום אחד וחבירו עובד יום אחר ואפילו אם בשאר ימים שניהם מתעסקים ביחד חוץ מיום שבת ויום אחד כנגדו שהעכו"ם מתעסק בשבת וישראל ביום אחד שכנגדו דהשתא נמצא שנעשה העכו"ם שלוחו בשבת אבל אם דרכם להתעסק שניהם ביחד תמיד ובשבת מתעסק העכו"ם לבדו דהשתא עכו"ם אדעתא דנפשיה עביד לתועלת מחצה שלו הילכך אע"ג דמטי לישראל רווחא שרי והשתא אפשר לומר דלהרמב"ם נמי מיירי בשאין שניהם מתעסקים תמיד יחד במלאכה או בסחורה אלא העכו"ם מתעסק יום שבת וזה מתעסק יום אחד כנגדו ומש"ה אסור לישראל ליטול חלק בריוח השבת אבל אם היו שניהם יחד מתעסקים תמיד במלאכה או בסחורה ובשבת מתעסק. בה העכו"ם לבדו שרי לישראל ליטול חלקו מריוח שבת דדמי ממש להההיא דמרחץ שכתב הר"ן כנ"ל ליישב דברי הרמב"ם לדעת

הר"ן שאל"כ הוי ליה לכתוב שהרמב"ם חולק בדבר: כתוב במרדכי פ"ק דשבת שאם אפו עכו"ם בתנורו של ישראל בשבת בע"כ ונתנו לו פת בשכר התנור אסור ליהנות ממנו וכתב עוד שם שכל שכר שבת וחילופי שבת אסור אפילו בדיעבד דהא קתני ואם באו לחשבון אסור והא אם באו לחשבון כמה נטל העכו"ם בשבת וכמה הישראל בשבת דיעבד הוא ואסור עכ"ל. ואע"פ שאין כן דעת רב נטרונאי בתשובה שכתבתי בס"ס רמ"ג דברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך הם כדברי המרדכי: כתוב בהגהות אשיר"י ספ"ק דע"ז ישראל ועכו"ם שקבלו מטבע מן המלך אם התנו עד שלא קבלו המטבע שיעשה העכו"ם בשבת והישראל בחול מותר ואם לא התנו מתחלה אם ישראל פיקח ישכיר את העכו"ם שיעשה חלקו בשבת דבדידיה קא טרח ומותר כללא דמילתא בשכירות דבדידיה קא טרח מותר ואסור ליהנות ממנו בשבת שלא בשכירות (אסור) דשליחותיה קא עביד מא"ז עכ"ל ואין דעתו לומר שישכיר את העכו"ם כשכיר יום כדי שיעשה חלק הישראל והריוח לישראל דהא ודאי פשיטא דאסור כיון שאינו משכירו אלא לשבת אפילו בעושה בצנעה דהא שליחותיה קא עביד וכ"ש מטבע דהוי מילתא דפרהסיא אלא צ"ל דה"ק ישכיר לעכו"ם החלק שיש לישראל בבית המטבע בשבת בכך וכך ויטול העכו"ם כל ריוח שבת דהשתא לאו שליחותיה דישראל קא עביד דבדידיה קא טרח ואע"פ שכתב הרא"ש דלא שרי להשכיר שדה או מרחץ אלא ע"י הבלעת שאר ימים אבל אם היה משכירו ליום אסור ליקח שכר שבת וי"ט והזכירו רבינו בסי' רמ"ג איכא למימר דהכא שרי משום פסידא וכמ"ש המרדכי בפ"ק דשבת גבי יהודים הקונים המכס ומ"ש בהג"ה זו ואסור ליהנות ממנו בשבת שלא בשכירות אסור דשליחותיה עביד האי אסור בתראה נראה דט"ס הוא שהרי הוא מיותר וכך יש להגיה כללא דמילתא בשכירות דבדידיה קא טרח מותר ואסור ליהנות ממנו בשבת שלא בשכירות דשליחותיה קא עביד: ואם ישראל ועכו"ם שותפים בבהמה כתוב בשבולי הלקט דיש לו להתנות תחלה עם העכו"ם הימים שיבואו לי לא תתנם לי אלא ביום פלוני יום ב' או יום ג' אבל מדברי תשובת ריצב"א שאכתוב בסמוך נראה דלא מהני ע"י תנאי שיתנו מתחלה טול אתה שכר שבת ואני אטול כנגדך יום חול משום דסוף סוף חלק הישראל עושה מלאכה בשבת ואסור משום שביתת בהמה וכ"כ בכלבו בהדיא וזאת תשובת ריצב"א וששאלת על ישראל שיש לו עם העכו"ם שדות בשותפות ושוורים בשביל השדות אין איסור וכו' אבל מחמת השוורים יש לאסור דאדם מצווה על שביתת בהמתו ואיני מוצא תקנה להתיר אם לא שימכור אותם לעכו"ם האריס או שילוה לו אותם בהלואה גמורה שיהא רשות ביד העכו"ם להוציאם שלא ברשות ישראל אם ירצה ויזקוף הדמים על העכו"ם ואחריות

השוורים על העכו"ם ולא בתורת שאלה כי אם בתורת הלואה כדפרישית ועוד נראה בעיני שאפילו לא יהא רשות ביד העכו"ם להוציאם שלא ברשות הישראל יש למצוא תקנה כגון שיזקוף הדמים על העכו"ם במלוה ויחזור העכו"ם וימשכן אותם לישראל ולא ימשכנם להרהן אצלו אלא שיעשם אפותיקי כל זמן שלא יפרע לו מעותיו דבענין זה לא יצאו מרשותו כלל ואפילו אם יהרהנם אצלו יש להתיר אלא שלא יאמר לו מעכשיו דקי"ל כרבא דאמר (פסחים לא.) מכאן ולהבא הוא (מתיר) [גובה] עכ"ל וכתבה בהגהות בפ"כ ורבינו ירוחם בחי"ב והגהות אשיר"י ספ"ק דע"ז ובס"ס רכ"ז אכתוב דברי סמ"ק בישראל שהשכיר שוורים לעכו"ם וחורש בהם בשבת דיש מתירים אם קבל העכו"ם אחריות ויש אוסרים אם אין רשות בידו למכרם ופשוט הוא שדברי ריצב"א שהתיר אפילו אין רשות בידו להוציאם כדעת המתירים ויראה שאם הישראל מזהיר את העכו"ם האריס שלא לעשות בה מלאכה בשבת ואם יעבור ויעשה בה מלאכה בשבת תהיה אחריות שבת עליו אפילו מאונסין שרי דאם בא לעשות בה מלאכה אינה בהמת ישראל שהרי קנאה העכו"ם להתחייב באונסים וכן שמעתי שהורה מורי הרב הגדול כה"ר יעקב בי רב ז"ל אלא שהצריך להעלותו בערכאות ולכתוב שם כן ונראה דלא הצריך כן אלא כדי לזכות לישראל אם יעשה העכו"ם מלאכה בבהמה בשבת ויארע בה אונס שלא יכול להכחיש שלא התנו כן דאילו לענין האיסור אפילו בינו לבין עצמו מותר ואפשר דמשום איסורא נמי הצריך כן לחוש לדברי האוסרים להשאיל בהמה לעכו"ם על סמך הפקר דבינו לבין עצמו וכמ"ש רבינו בסי' שאחר זה ולפיכך הצריך להעלותו בערכאות לפרסם הדבר וז"ל הריב"ש בתשובה על ב' יהודים שהיו שותפים עם עכו"ם בבהמות ולטחון בריחיים אם התנו מתחלה בשעה שנשתתפו לומר לעכו"ם טול אתה לעצמך יום השבת ואנחנו יום אחר כנגדו מותר שכיון שהתנו מתחלה בשעת קניית הבהמות הרי הוא כאילו הבהמות קנויות לעכו"ם ביום השבת ואין לישראלים חלק בהם וביום החול כנגדו הבהמות לישראלים ואין לעכו"ם חלק בהם וגם יש טעם להתיר לפי שהעכו"ם לא ימנע מעשות מלאכה בבהמות כיון שיש לו חלק בהם אין הישראל נוטל שכר שבת כיון שכבר התנו מתחלה אבל אם לא התנו מתחלה אלא אחר שנשתתפו אומרים טול אתה חלקך בשבת ואנו חלקינו בחול זה אסור אף אם אין כאן משום שביתת בהמתו מאחר שיש לעכו"ם חלק בבהמות ואינו נמנע מעשות בהם מלאכה על כרחו של ישראל עדיין יש איסור בלוקח ריוח יום החול כנגד יום השבת שהרי לוקח שכר שבת שלא בהבלעה ובכגון זה שלא התנו מתחלה יותר היה אפשר להתיר בשלא יאמר לו כלל טול אתה חלקך אלא שיתן העכו"ם לישראל חלקם בריוח של השבוע ביחד לפי שאז יקבלו שכר

שבת בהבלעה ומשום שביתת בהמתו ליכא כיון שהעכו"ם עושה בה מלאכה מחמת חלקו ע"כ של ישראל ושלא ברצונו אלא שעשו הישראלים איסור תחלה להשתתף עם העכו"ם בלא תנאי והעכו"ם יעשה מלאכה בבהמות על כרחם עכ"ל:

סימן רמו

סעיף קטן א

תנו רבנן לא ישכיר אדם כליו לעכו"ם בע"ש וכו' בפ"ק דשבת (יט.) והרי"ף השמיטה וכתבו הרא"ש והר"ן שטעמו משום דס"ל דהאי ברייתא אתיא כב"ש דאמרי אדם מצווה על שביתת כליו אבל לדידן דקי"ל כב"ה דאין אדם מצווה על שביתת כליו אפילו בע"ש מותר וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ו מותר להשאיל ולהשכיר כליו לעכו"ם ואע"פ שהוא עושה בהם מלאכה בשבת מפני שאין אנו מצווין על שביתת הכלים אבל דעת התוס' והרא"ש והר"ן והרז"ה דככ"ע אתיא וכ"כ סמ"ג וסמ"ק וס"ה והגהות מרדכי פ"ק דשבת וכתבו ז"ל דטעמא דאיסור' לפי שנראה כנוטל שכר שבת אבל בד' ובה' מותר ודוקא בהבלעה כגון שמשכיר לו לשנה או לחדש הא שכירות יום אפילו בד' ובה' אסור וכדתניא ס"פ הזהב (בבא מציעא נח.) גבי השוכר את הפועל לשמור פרה או תינוק ואע"ג דהוי בהבלעה אסור בע"ש מפני מראית העין דכיון דקרוב כ"כ וסמוך לשבת נראה ששכרו לשבת עצמה ואע"ג דלישראל מותר בהבלעה דשבת או חדש לעכו"ם אסור ונזכר כ"ז גם בדברי הרא"ש ואח"כ כתב והר"י פירש דאי איירי בכלים שאין עושים בהם מלאכה לא מסתבר למיסר בעכו"ם טפי מבישראל דמה שייך מראית העין טפי בעכו"ם מבישראל ופי' דמיירי בכלים שעושים בהם מלאכה כגון ריחיים ומחרישה ושאר כלי אומנות משום דמיחזי דמלאכה שעושה העכו"ם בהם בשבת כשלוחו של ישראל ואע"ג דשרו ב"ה (שבת יז:) עורות לעבדן עם חשכה דעכו"ם לנפשיה קא עביד כיון דקצץ לו דמים שאני התם דאין ריוח לישראל במה שהעכו"ם עושה בשבת אבל בשכירות כלים ידוע הוא ואפילו בהבלעה אם ישכירם לו חוץ משבתות לא יתן לו כל שכירותו הילכך כיון שיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל העכו"ם מיחזי במלאכה שהעכו"ם עושה בהם בשבת כשלוחו של ישראל עכ"ל וכ"נ מדברי רש"י שכתב לא ישכיר אדם כלים לעשות בהם מלאכה בע"ש שנראה שמשכירו לו לצורך השבת ואין חילוק בין פירוש התוס' והר"ן פי' רבינו יונה אלא דלדברי התוס' והר"ן שטעם האיסור בע"ש הוא משום דמיחזי כנוטל שכר שבת אפילו בכלים שאין עושין בהם מלאכה כגון חלוק וטלית אסור וכ"כ בהדיא התוס' והר"ן ולדברי רבינו יונה כלים שאין עושים בהם מלאכה מותר להשכירם אפילו בע"ש אבל במ"ש דאפילו בד' ובה' לא שרי ליטול שכר שבת

אלא בהבלעה לא פליג עלייהו דהא מברייתא דהשוכר את הפועל ילפי לה והיכי לפלוג עלה וכ"כ ר"י בחי"ב דלדעת רבינו יונה נמי לא שרי אלא בהבלעה והוצרכתי לכתוב זה לפי שכתב הגאון מהרי"א ז"ל ולשון המחבר אינו מתוקן שכתב ומיהו פירש רבינו יונה שנראה שאין בכאן אלא פירוש אחד והם שני סברות כמ"ש בפסקים עכ"ל נראה שעלה על דעת הגאון ז"ל שרבינו יונה חולק על כל דברי התוס' גם על מ"ש דמיירי בהבלעה וליתא כדפרישית וא"כ לשון המחבר מתוקן ומדוקדק הוא שהרי לא כתב בתחלת דבריו שטעם האיסור הוא מפני מראית העין כדברי התוספות משום דלא ס"ל כוותייהו אלא סתם וכתב דמיירי בהבלעה דוקא שזה אפילו להר"י איתיה ואח"כ כתב ומיהו הר"י פירש דהא דאסור בו' דוקא בכלים שעושים בהם מלאכה וכו' ונמצא לפי זה שלא הזכיר רבינו אלא סברת רבינו יונה לבד וכפי מ"ש ה"ה בפ"ז דעת הראב"ד בהשגות כדעת רבינו יונה ומ"מ לדברי הכל נראה שכל שהשכירו בד' ובה' אפילו כלי שעושין בו מלאכה שרי ליקח שכר שבת בהבלעה ואצ"ל שמותר להשאילו בד' ובה' דאפילו בע"ש שרי כמ"ש רבינו בסמוך ומעתה אל תטעה במה שכתב בהגהות מרדכי פ"ק דשבת וז"ל והרוקח פסק (סי' מ"א) אפילו השאילו באמצע השבוע צריך ליקחנו בע"ש ע"כ דההוא פיסקא אתי כב"ש דס"ל אדם מצווה על שביתת כליו אבל אנן קי"ל כב"ה דאמרי אין אדם מצווה על שביתת כליו וכן מ"ש הרוקח בסימן ד"ש ואם יש ליהודי ספינה אינו יכול להשכירה לעכו"ם להוליכה במים בשבת או בי"ט וה"ה לעגלה שאינו יכול להשכירה לעכו"ם להוליך ממונו בשבת או בי"ט ואם יעשה כן מחלל שבת (וי"ט) הוא עכ"ל על כרחין כב"ש אתי דאילו לב"ה הא אמרינן דאין אדם מצווה על שביתת כליו: ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן ב

ודוקא להשכיר אבל להשאיל כתב סמ"ג שמותר וכ"כ בסמ"ק וס"ה והגהות בפ"ו והוא מדברי התוס' בפ"ק דשבת (שם י) וכ"כ שם במרדכי וכתוב בהגהו' פ"ו שמות' להשאיל כליו לעכו"ם ע"מ שהעכו"ם ישאיל לו כלי אחר לאח' השבת כלומר שאע"פ שאינו משאילו חנם כיון דלא הוי בדרך שכירות ממש לומר אתן לך כך כדי שתשאילני כלי שלך שרי:

סעיף קטן ג

ומ"מ בשבת אסור להשאילם לו כ"כ בסמ"ג וסמ"ק והתרומה ובמרדכי פ"ק דשבת וטעמא מפורש בסמ"ג והתרומה שהוא לפי שהרואה סבור שישראל צוה לעכו"ם להוליכו חוץ לבית בר"ה ולא ידעו שהעכו"ם נושאו לצורך עצמו וכדתניא בפ"ק דשבת

(יח:) בש"א לא ימכור אדם חפצו לעכו"ם ולא ישאילנו וכו' ור"ע אומר לב"ה כדי שיצא העכו"ם מבע"י מפתח ביתו של ישראל שהשאילו וכ"כ הרמב"ם בפ"ו:

סעיף קטן ד

אבל בהמתו אסור בין להשאיל בין להשכיר וכ"כ בספרים הנזכרים ומ"ש ואפילו ביום ראשון פשוט הוא דכיון דטעמא משום שביתת בהמתו כי השכירה מיום ראשון מאי הוי וכ"כ בסמ"ג וסמ"ק והתרומה בהדיא ומתוך דברים אלו יתבאר לך שמ"ש הרוקח בסימן ש' בהמת ישראל ביד עכו"ם אם העכו"ם עושה בה מלאכה בשבת מאחר שאין לוקח שכירות מותר ואם ישראל רואה מוחה בידו ע"כ אין לו על מה שיסמוך ומ"ש ואפי' אם יפקירנה בינו לבין עצמו אסור התוס' והרא"ש כתבו בפרק קמא דשבת (יח:) אמאי דאמרינן דלב"ש דאית להו שביתת כלים גיגית נר וקדרה אפקורי מפקר להו דאין לסמוך על זה להשכיר סוס לעכו"ם ולהפקיר דהכא שאני דא"א בענין אחר ועוד שאין הדבר מפורסם וכתבו המרדכי וגם רבינו ירוחם הביאו בחי"ב וכתב שכן הסכימו רוב חכמי ישראל וכ"כ בסמ"ג ונראה מדבריהם דלא מיירי אלא בהפקר דבינו לבין עצמו דומיא דהפקר כלים לב"ש אבל כל שמפקיר הבהמה בפני ג' אפשר דשרי להשכירה לכתחלה דכל בפני ג' מיפרסמא מילתא והכי דייק לשון רבינו שכתב ואפילו אם יפקירנה בינו לבין עצמו אסור וכו' דמשמע דוקא בינו לבין עצמו הוא דאסור משום דלא ידיע מילתא אבל בפני שלשה קלא אית ליה ושרי ואפשר דאפילו בפני אחד נמי שרי דלא אסר אלא בינו לבין עצמו דוקא אבל המרדכי בפ"ק דשבת והגהות בפ"ו כתבו שאם השאיל בהמתו לעכו"ם דיעבד צריך להפקירה בפני ג' אלמא דס"ל דלכתחלה אפי' מפקיר בפני ג' אסור ויש לדחות דאה"נ דשרי אלא שדברו בהווה שאין לך אדם שמפקיר לכתחלה בהמתו בפני ג' כדי להשאילה לעכו"ם לשבת. וכתב הרא"ש בס"פ אין בין המודר וקי"ל כריב"ל (שם מה:) הילכך הוי הפקר מן התורה אפילו בא' וה"ה אפילו בינו לבין עצמו הילכך בשבת יכול להפקיר בהמתו אם השאילה לעכו"ם ולא החזירה לו קודם השבת אפילו בינו לבין עצמו ובפסקיו שם כ"כ בשם רבינו שמשון ותימה עליו וכתב דנראה לו דנהי דלא בעינן שיפקיר בפני ג' מן התורה בפני א' מיהא בעינן וטוב הוא שיפקירה בפני אשתו או אחד מב"ב ונראה מדבריו שאין תיקון זה אלא היכא דא"א בענין אחר אבל אין לסמוך על זה להשכירה לו לכתחלה ולהפקירה וכמ"ש בפ"ק דשבת ומיהו היכא שמפקירה בפני ג' אין הכרע בדבריו אם יש לסמוך על כך להשכירה לו לכתחילה ותמהני על רבינו שלא הזכיר דברי הרא"ש. וז"ל הריב"ש בתשובה (סימן כ"ה) ונראה שאם מתנה עמו ע"מ שיחזירנה לו קודם השבת אפשר לסמוך עליו בזה. וכתב עוד אם

השכירה והשאילה לעכו"ם והתנה עמו להחזירה קודם השבת והעכו"ם מעכבה בשבת טוב להפקירה בינו לבין עצמו קודם השבת כדי שינצל מאיסורא דאורייתא עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש ובסמ"ק התיר להשכירה בהבלעה וכו' בסמ"ק כתב שיש מתירים ע"י כך ונראה מדברי רבינו דאפילו בהפקר דבינו לבין עצמו קא שרי בספר המצות דכיון שהופקע איסור שבת שרי ולא חיישינן בהא לרואים ומה שצריך ע"י הבלעה אינו מטעם שביתת בהמה אלא כדי שלא יראה כנוטל שכר שבת וה"ה שצריך שלא ישכירנה בע"ש לדברי האוסרים להשכיר כלים בע"ש וכ"כ בהדיא בסמ"ק:

סעיף קטן ו

ומ"ש בשם הר"פ ויפרש בשעת הפקר כו' עד סוף הסי' הכל הגהו' סמ"ק:

סעיף קטן ז

ונראה דאפילו לדברי המתירים דוק' בהפקר בפני ג' מהני אבל בינו לבין עצמו לא דאל"כ למאי שייך למיחש שמא יזכה בה אחר מיהו אפשר שכיון שהדבר ידוע שכל מי שבהמתו ביד עכו"ם הוא מפקירה בשבת סתמו כפירושו דאפילו מפקירה בינו לבין עצמו הוי הפקר מדאורייתא ולא הצריכו ג' אלא מדרבנן כדי שיהיה אחד זוכה וב' מעידים וכמו שפסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות נדרים והרא"ש והר"ן בס"פ אין בין המודר הלכך איכא למיחש שמא יזכה בה אחר ולכך צריך שיפרש שאינה מפקירה אלא ביום השבת דכיון דביום השבת רשות העכו"ם עליה שהיא מושכרת או שאולה לו אין אחר יכול לזכות בה ולכי נפיק שבתא הו"ל כאלו חזר וזכה בה שלא הפקירה אלא בשבת לבד ואע"פ שאינו מפקירה לגמרי הוי הפקר כלומר אע"פ שאינו מפקירה אלא ליום השבת שפיר הוי הפקר כדאיתא בס"פ אין בין המודר (נדרים מה.): כתוב בהגהות מרדכי פ"ק דשבת בשם ספר המצות שאם אמר בהמתי קנויה לך מותר וכ"כ האגור ונראה דלדברי האוסרים בהפקר בינו לבין עצמו מפני הרואים בהא נמי אסור: כתוב בכלבו בשם הר"פ שאם התנה שתנוח בשבת מותר להשכיר ג' ימים קודם השבת ומדברי המרדכי פ"ק דשבת ובסמ"ג והתרומה משמע שאם יודע שהעכו"ם עושה בה מלאכה אסור בכל גוונא וכתב סמ"ג שאין העכו"ם נאמן לומר שלא עשה בה מלאכה בשבת ופשוט הוא. כתוב בהגהות פ"ו בשם סמ"ק ישראל שהשכיר שוורים לעכו"ם לחרוש בהם וחורש בהם בשבת זה שאלו לרש"י ויש שהיו מתירים אם העכו"ם קבל עליו אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא כי עתה הם עליו נכסי צאן ברזל ויש שהיו אוסרים אעפ"כ כיון דאין העכו"ם יכול למכרה אם ירצה נקראת בהמת ישראל בכל מקום וישראל מצווה על

שביתת בהמתו והביאוהו סמ"ג והתרומה סימן קמ"ח דין ישראל ועכו"ם שהם שותפין בבהמה כתבתיה בס"ס רמ"ה:

סימן רמז

סעיף קטן א

אין משלחין אגרות ביד עכו"ם בע"ש ברייתא פ"ק דשבת (יט.) ואסיקנא דה"ק אין משלחין אגרות ביד עכו"ם בע"ש אא"כ קצץ לו דמים ואם לא קצץ בש"א כדי שיגיע לביתו ובה"א כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה והאמרת רישא אין משלחין ל"ק הא דקביע בי דואר במתא הא דלא קביע בי דואר במתא. פירש"י לבית הסמוך לחומת העיר שנשתלח שם: דואר. שלטון העיר ולו רגילין לשלוח אגרות: דלא קביע במתא. ואם לא ימצאנו יהא צריך לילך אחריו בשבת. וכתבו הרי"ף והרא"ש שמעינן השתא היכא דקצץ לו דמים משלחין בין מגיע בין לא מגיע והיכא דלא קצץ לו דמים אי קביע דואר במתא אין משלחין אלא בכדי שיגיע לבית הסמוך לחומה ואי לא קביע דואר במתא אין משלחין כלל אא"כ קצץ פי' דואר איש ידוע שכל כתב אליו יובל והוא משכיר ומשלח כל אגרת למי שנשתלחה אליו וכ"כ הרמב"ם בפ"ז אלא שנראה מדבריו שהוא מפרש שהבי דואר קבוע בעיר שממנו שולחין הכתב וצריך שהות ביום כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה שהוא הבית היותר רחוק שבעיר קודם שבת שמא ביתו הוא שם:

סעיף קטן ב

ומ"ש ובד' ובה' מותר ברייתא שם והרי"ף והרמב"ם השמיטוה אבל הרא"ש והר"ן כתבוה ופירשה הר"ן בשלא קצץ וכגון ששכרו לימים דבר קצוב בכל יום בהליכתו ובחזרתו אלא שאינו מקפיד עמו מתי ילך ובכי הא בע"ש אסור דכיון שהוא שוכרו לימים והוא שוכרו בע"ש כשיצא בשבת נראה כאלו התנה עמו כך אבל בד' ובה' מותר הואיל ואינו מקפיד עמו מתי ילך עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש בשם הרמב"ם דאם לא קצץ אסור לשלח לעולם כלומר דאפילו בד' ובה' אסור לשלח בלא קצץ אי לא קביע בי דואר שהרי לא חילק בין ערב שבת לד' וה' וזה בעצמו דעת הרי"ף שגם הוא השמיט ברייתא דשרי בד' ובה' ולפי דעתם צ"ל דהא דת"ר אין משלחין אגרות ביד עכו"ם בע"ש ל"ד ע"ש אלא כל שאין המלאכה נעשית קודם השבת קרי ליה ע"ש ואפילו מיום ראשון א"נ נקט ע"ש לאשמעינן דכשקצץ אפי' בע"ש מותר: וכתב הגאון מהרי"א ז"ל בשם הרשב"א שאם קצץ ואמר לילך בשבת אסור וכ"כ הכלבו וכן משמע מדברי סמ"ג והתרומה שכתבו דהא דמתירים ב"ה עם השמש היינו שהעכו"ם עושה מלאכה מאליו אבל אינו מתיר לומר לו לעשות המלאכה בשבת וכ"כ רבינו בסי'

רנ"ב ונ"ל דהיינו דוקא כשקצץ הישראל עמו לילך בשבת אבל אם העכו"ם מעצמו אמר לילך בשבת שרי דבדידיה קא טרח כדי שיטול שכר וכיון שהישראל לא צוהו שילך בשבת שרי וכתב עוד הגאון הנזכר ז"ל שנ"ל שאם העכו"ם הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו איגרת מותר בכל גוונא והוא שלא יהי' העכו"ם מכירו שאם הוא מכירו איכא למיחש שמא ירבה בשבילו הדרך. ולע"ד נראה דחששא רחוקה היא זו ואיכא למימר שמא לא יצטרך להרבו' הדרך בשבילו ואפי' יצטרך שמא לא ירבה ואפילו ירבה שמא לא יהיה בשבת וכתב עוד שאם העכו"ם אמר לישראל שרוצה להוליך לו כתב בחנם למקום שהוא רוצה נראה דאפי' בע"ש שרי שהרי העכו"ם מאליו הוא עושה זה ואינו אלא להחזיק טובה לישראל מפני מה שקיבל ממנו וה"ל כאלו קצץ. מיהו אין להתיר במי ששלח איגרת ולא קצץ מתחלה במה שיש לו לקצוב אח"כ שהרי במה שהעכו"ם הולך במלאכתו דישראל קא טרח עכ"ל וז"ל הרשב"א בתשובותיו שאלת קצץ האמור בפ"ק דשבת מהו שאני סובר דלא סוף דבר קצץ בתחלה שיאמר כך וכך אתן לך אלא כל שעושה ע"מ לפורעו אע"פ שלבסוף יתפשר עמו מותר דכי עסיק בדידיה קא עסיק ולא אתא אלא למעוטי שכיר לשנה או לחדש דלא מתהניא עכו"ם ובדישראל קא עסיק תשובה איברא לאו קצץ ממש קאמר ומיהו מסתברא שקצץ או שהתנה עמו שיתן לו שכרו דהשתא בדידיה קא עסיק אבל בסתם לא אע"פ שיש בדעת העכו"ם שיתן לו המשלח או מי שנשתלח לו שכר ויתפשר לפי שכל שלא קצץ ולא התנה לו שכר אין דעת העכו"ם סמוכה בכך ובדישראל קא עסיק עכ"ל. וכתב עוד הגאון מהרי"א ז"ל דמי שיש לו שכיר העכו"ם לשנה או יותר שאסור לשלחו בע"ש באגרות שהרי מצד מאמר הישראל הוא עושה והישראל נהנה מזה הנאה גמורה שיעשה זה בשבת ולא ביום אחר לפי שהימים האחרים יתעסק במלאכה אחרת עכ"ל ולפי טעם זה נראה דאפילו בד' ובה' אסור ומיהו לפי מ"ש הרמב"ם בפ"ו שהשוכר את העכו"ם לימים הרבה מותר לעשות לו מלאכה בשבת אפשר דכה"ג שרי אלא שאפשר דלא שרי הרמב"ם אלא בשוכר את העכו"ם לעשות לו מלאכה מיוחדת כגון כתיבת ספר או אריגת בגד אבל אם שכרו לעשות לו כל מלאכות שיצטרך בתוך זמן השכירות אפשר דמודה דאסור וכבר כתבתי זה בסימן רמ"ד:

סימן רמח

סעיף קטן א

אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת וכו' ברייתא בפ"ק דשבת (יט.) ומשמע דג' ימים גמורים קודם שבת בעינן כלומר דמיום ד' אסור להפליג ויום ד' בכלל האיסור

וכ"נ ממ"ש הר"ן בשם הרז"ה דטעמא משום דכל ג' ימים קמי שבתא מיקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת ובס"פ מי שאחזו (עז.) אמרינן דד' וה' ומעלי שבתא קמי שבתא וכך הם דברי הריב"ש בתשובה שאכתוב בס"ס זה אלא שמדברי הרא"ש נראה דיום ד' מותר שכתב דהא דתני בתוספתא ב"ה מתירין אד' נמי קאי ומיהו לומר דבה' נמי שרי שיום שבת יום ג' להפלגתו הוא וכמ"ש רבינו ירוחם בחי"ח דלדעת הרמב"ן בד' ובה' מותר קשה מאד בעיני דא"כ ה"ל למיתני אין מפליגין בע"ש ובד' ובה' מותר כדקתני גבי שילוח אגרות ושכירות כלים:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו דהלכה כרשב"ג אין כן דעת הרמב"ם שבפרק כ"ד ופ"ל פסק כת"ק וכן דעת רבינו ירוחם בחי"ח:

סעיף קטן ג

ומ"ש ודרך מועט כמו מצור לצידון וכו' ג"ז בברייתא הנזכרת ומצור לצידון אפילו בע"ש מותר ופירש"י שלא היה ביניהם רק מהלך יום ונראה שאע"פ שלפעמים מתאחרים יותר מיום אחד אם כשיש רוח טוב הולכים ביום אחד שרי להפליג בע"ש וכ"כ סמ"ג והתרומה מיהו ה"מ בשיש שהות מעת שהספינה מפלגת להגיע שם קודם הלילה ע"י רוח טוב אבל אם הוא מהלך יום אחד ע"י רוח טוב ושהה שעה אחת או שתים אסור לו להפליג שהרי א"א להגיע שם קודם הלילה אפילו ע"י רוח טוב וכ"נ מדברי סמ"ג וכתב הרמב"ם בפ"ל ומקום שנהגו שלא להפליג בע"ש כלל אין מפליגין וכתב ה"ה שכ"כ מדאמרינן בפרק מקום שנהגו (פסחים נ:) בני בישן נהוג דלא הוו אזלי מצור לצידון במעלי שבתא ואתו לקמיה דר"י ואסר להו אבל רש"י פירשה בע"א שאינה ענין לזה כלל מיהו הר"ן כתב כדברי הרמב"ם ואפילו לדברי רש"י יש לאסור משום דברים המותרין ואחרים נהגו בהם איסור כדאיתא התם וכתבו התוספות והרא"ש בריש פרק מי שהוציאוהו בשם רשב"ם דהאי ברייתא דאסרה להפליג פחות מג' ימים קודם השבת אתיא כב"ש דלא שרו לעשות מלאכה בע"ש אלא בכדי שיעשו מבע"י אבל לב"ה דשרי עם השמש אע"פ שהמלאכה נעשית בשבת שרי ליכנס וכתב הגהות פ"ל דאין נראה לריב"א דלא מסתבר לומר דפליגי רבי ורשב"ג אליבא דב"ש כי אם אליבא דב"ה ואפ"ה אסרי פחות מג' ימים קודם השבת וכ"כ בהגהות מרדכי בפ"ק דשבת וגם הרא"ש בפ"ק דשבת ובפרק מי שהוציאוהו (סג.) הכריע דלא כרשב"ם וכן דעת כל הפוסקים שפסקו בברייתא דאין מפליגין פחות מג' ימים קודם השבת ולפי שסברת רשב"ם יחידאה היא ששום פוסק לא הודה לו לא הזכירה רבינו:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו י"מ הטעם משום איסור תחומין וכו' סברא זו הזכירוה הר"י והרא"ש שי"א דהא דאין מפליגין בזמן שהספינ' גוששת ואין במים י' טפחי' משום גזירת תחומין גזרו בה אבל למעלה מי' לא גזרו ומש"ה נהגו העם להפליג בים הגדול והם ז"ל דחו פי' זה והסכימו שהטעם הוא משום ביטול עונג שבת שכל ג' ימים הראשונים ה"ל שינוי וסת משום נענוע הספינה ולא יוכלו למעבד עונג שבת והיינו טעמא שלכל דבר מצוה שרי משום דפטירי ממצות עונג שבת דהעוסק במצוה פטור מן המצוה וזהו דעת הרמב"ם בפ"ל וכתב ה"ה ולזה כתב בתשובה שלא נאסר אלא בימים המלוחים בשביל מה שיארע בהם מהצער והבלבול וההקאה אבל נהרות מותר וכתב הגאון מהר"י קולון בשורש מ"ה דלכ"ע אם נכנס בספינה ג' ימים קודם השבת אע"פ שהספינה הולכת במים שאין בהם י' טפחים ואפילו אם אין בהם ג"ט שרי ואע"פ שסתר הרי"ף דברי ר"ח שמעמיד ההיא דאין מפליגין ג' ימים קודם השבת למטה מי' ומשום איסור תחומין דא"כ אפי' במפליג ג' ימים קודם יהיה אסור והיה נראה לכאורה למטה מי' אסור אפילו בהפליג ג' ימים קודם השבת מ"מ נלע"ד לדברי ר"ח קאמר דלדידיה (דסבר) אפילו (תוך ג') למעלה מי' שרי משום דאין תחומין ודוקא למעלה מי' אסור בלא הפליג ג' ימים קודם השבת משום איסור תחומין יש להקשות אפילו קודם ג' ימים נמי אבל לדעת הרי"ף גופיה איכא למימר דלא ס"ל לאסור משום תחומין כלל עכ"ל ולפ"ז אם אינם מלוחים אפי' נכנס בספינה בע"ש שרי אע"פ שאין במים י' טפחים ואשתמיטתי' למר תשובת הרמב"ם שאכתוב בסמוך שהיא אוסרת להלך בשבת בספינה חוץ לתחום אם אין המים גבוהים י' טפחים ומסתמא לא פליג אהרי"ף רביה ועוד שהם שוים בטעם איסור להפליג ועוד דפשט הרי"ף מוכיחין כן ולמה לן למשכוני נפשין להוציאן מפשטן הלכך אין נראין דברי מהרי"ק ז"ל בזה והגהות בפ"ל כתבו בשם ר"ת שהטעם מפני איסור תחומין וא"כ לא אסרינן אלא בספינה גוששת אבל שאינה גוששת מותר שאין תחומין למעלה מי' ועל זה סומכין העולם ליכנס בספינה מע"ש ולפרוש בים הגדול ומיהו כתבו שאין נר' להר"ם דהא איבעיא לן (עירובין מג.) אם יש תחומין למעלה מי' ועבדינן לחומרא דהא לא איפשטא וכתוב בתשובת הרמב"ם שכן היה דעת חכמי בבל לאסור ההליכה בנהרות משום דכיון דבעיא דאם יש תחומין למעלה מי' לא איפשטא וקי"ל דתחום י"ב מיל הוי דאורייתא א"כ הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא והוא ז"ל השיבם דביבשה דאיכא איסור תחומין דאורייתא אה"כ כיון דבעיין לא איפשיטא נקטינן לחומרא אבל במים שאין שם איסור תחומין דאורייתא משום דלא דמי למחנה ישראל כיון דלא מיתסר אלא מדרבנן נקטינן בעיין לקולא דאין

תחומין למעלה מי' ואפילו היכא דמספקא לן אם הם למעלה מי' אם לאו מותר להלך בהם עד שיתאמת לנו שבגבהן פחות מי' טפחים שאז אסור להלך בהם חוץ לתחום מדרבנן לפ"ז לדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש בימים המלוחים בכל גוונא אסור משום ביטול עונג שבת ובנהרות הנובעים אם אינם עמוקים י' לכ"ע אסור משום דאע"ג דלית בהו ביטול עונג איכא איסור תחומין כל שאין מקרקע הספינה לקרקע הנהר י' טפחים אבל אם יש מקרקע הספינה לקרקע הנהר יותר מי' טפחים להרא"ש והר"מ דנקטי בעיא דתחומין למעלה מי' לחומרא ולא חלקו בין ים ליבשה אסור ולהרמב"ם דנקט לה בימים ובנהרות לקולא שרי ולהרמב"ן והרשב"א נמי שרי אע"פ שלא חלקו בין ים ליבשה הא נקטי לה לבעיא דתחומין למעלה מי' לקולא כמ"ש ר"י בחי"ח ובמה שחולקין הרמב"ן והרשב"א בענין זה אכתוב בסימן ת"ד בסייעתא דשמיא:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בשם בה"ג כתב עליו הגאון מהרי"א ז"ל דאתי בשיטת רשב"ם דאמר דברייתא זו דאין מפליגין ב"ש היא דלב"ה שרי להפליג אפילו בע"ש ואינו נ"ל דא"כ לא הוו שתקי תוס' והרא"ש לומר דבה"ג סבר כדעת רשב"ם וגם רבינו לא הוה שתיק מלומר שטעם רשב"ם כדעת בה"ג לכך נ"ל דבה"ג נמי סבר דברייתא דאין מפליגין כב"ה נמי אתיא ומיהו היכא שקרקע הספינה גבוה י' טפחים מקרקע הנהר דליכא משום איסור תחומין וגם הם מים נובעים דלית בה משום ביטול עונג שבת דמותר להפליג אפילו בע"ש לדברי הכל דלא איירי בהכי מתניתין דאין מפליגין אתא בה"ג למימר דמותר ליכנס בה בשבת ולהפליג כל שקנה שם שביתה. ור"י אסר אפילו הוא תוך התחום וגם הם נהרות נובעים משום שהוא כשט ע"פ המים שאסור גזירה שמא יעשה חבית של שייטין או שמא ינהג הספינה ד' אמות בכרמלית וכמ"ש התוס' והרא"ש בר"פ מי שהוציאוהו ולפ"ז ביאור דברי רבינו כך הם בתחלה כתב שי"מ טעם דאין מפליגין ג' ימים קודם השבת משום איסור תחומין וריי"ף פי' הטעם משום עונג שבת וכו' ולכך מתירין בנהרות הנובעים שאינו מצטער ואח"כ כתב דהיכא דהוו נהרות הנובעים דלית בהו איסורא להפליג בע"ש לענין להפליג בשבת עצמה הוי פלוגתא דבה"ג ור"י דלבה"ג אם קנה שם שביתה מותר אפילו בשבת ולר"י אסור אפילו בע"ש וכמו שאבאר סברת ר"י בסמוך ודע שסברא זו דבה"ג כתבה הר"ן בפ"ק דשבת וז"ל ולפיכך נוהגים עכשיו שמתכנסים לתוך הספינה מע"ש ומסדרים שם שלחן ומדליקין את הנרות לקנות שם שביתה ואח"כ חוזרין ונכנסין לה בשבת ועושין כך מפני שהספינה עתידה לצאת בשבת חוץ לתחום ויהא אסור לטלטל בתוכה וחוץ מד"א שלו לפי שלא שבת באויר מחיצות

מבע"י אבל כיון שנכנס לה מע"ש נעשה כמערב ברגליו ואומר כאן תהא שביתתי וכיון דקונה שם שביתה שובת באויר מחיצות מבע"י ומהלך את כולה דכד' אמות היא אצלו עכ"ל ותמיהא לי א"כ למה צריכין לסדר שולחן ולהדליק נרות הא בשיהיה בספינה כשתחשך הוי להו מערבין ברגליהם ואפשר שעושין הן כדי לפרסם שקנו שם שביתה אבל אה"נ דבלא קידש נמי שרי וכ"כ בהגהת אשיר"י פרק מי שהוציאוהו וז"ל א"א לקנות שביתה בספינה בשום ענין אם לא שיכנס בה בעצמו קודם בין השמשות וישב שם בין השמשות ולאחר בין השמשות ילך לביתו ויאכל וישוב לספינה אחר אכילתו בלילה או למחר ביום אבל הרשב"א בתשובה כתב דאלו הנכנסין בע"ש בספינות ומקדשין שם ואח"כ יוצאים לא עלה בידם כלום שמשעה שעלו ליבשה קנו שם שביתה ואפי' בחצי השבת וגם התו' והרא"ש כתבו בר"פ מי שהוציאוהו שאותם ב"א שמדליקין נרות בספינה בע"ש ואוכלין שם וסומכין על כך להפליג בספינה בשבת לא שפיר עבדי דסוף סוף הם מפליגין בשבת עכ"ל ואינם אוסרים אלא כשאחר שקדשו שם יוצאין מחוץ לספינה ואח"כ חוזרין ונכנסין בה בשבת מפני שהם מפליגין בשבת הא אם נכנס בה בע"ש ולא יצא משם עד שהפליגה שרי דכיון שאינו נכנס עכשיו לתוכה שכבר היה שם מבע"י לא מיקרי מפליג דאיהו לא מידי עביד וכ"כ הרא"ש בתשובה וכ"נ מדברי הרשב"א שכתבתי בסמוך ומ"ש הרשב"א דמשעה שעלו ליבשה קנו שם שביתה ואפילו בחצי שבת תמיהא לי דהא קניית שביתה אינה אלא בין השמשות ונראה דמשום דסתם ספינה הויא במים שהם למעלה מי' לא קנה שם שביתה הילכך כשיוצא ליבשה אפילו בחצי שבת קונה שם שביתה וכמו שיתבאר בסימן ת"ד ומתוך דברי התוס' והרא"ש משמע לי שטעם בה"ג הוא מפני שאם נכנס בה בשבת בלי קניית שביתה כשהיה מפליג בשבת נראה כיוצא חוץ לתחום אבל כשקנה בה שביתה כשנכנס בה בשבת אינו אלא כנכנס לתוך ביתו ואם אח"כ תפליג חוץ לתחום לית לן בה כיון שאינו עושה שום מעשה ביציאתו חוץ לתחום והם מקשים עליו דסוף סוף הם מפליגין בשבת כלומר שכיון שהם נכנסין בה בשבת הרי הם עושים מעשה על דעת להפליג בשבת וכי קנו שם שביתה מאי הוי והריטב"א בר"פ מי שהוציאוהו על איבעיא דתחומין למעלה מי' דלא איפשיטא כתב שרבינו הגדול והר"י ז"ל פסקו דלקולא נקטי לה דספיקא דרבנן הוא וע"כ התיר רבינו ליכנס בספינה של עכו"ם בשבת וכן לירד ממנה בהגיע ליבשה בשבת שהרי לא קנו שביתה בים למעלה מי' וכן פסקו בתוס' ומה שנהגו העם כשרוצין ליכנס בספינה בשבת שהולכין ומקדשין שם מע"ש כדי שיקנו שם שביתה למעלה מי' לא היה צריך דכיון דאין שביתה למעלה מי' הרי בלא זה יכולין ליכנס לשם בשבת אלא שאם רוצים לקנות

שביתה למעלה מי' כדי שאם יגיעו למחר בנמל שיהיו רשאין ליכנס שם ויהיו כבני העיר ואילו היתה שביתתם בביתם לא היו זזין ממקומן מתוך הספינה שהרי חזרו למטה מי' והרחיקו מתחומן ואף לפי שיטה זו צריך היה כי אותן שקדשו בספינה שלא יחזרו אח"כ ליבשה בשבת שא"כ כיון שלא קנו שביתה בספינה למעלה מי' הרי הם קונין שביתה ביבשה ומה הועיל להם מה שקדשו בספינה הא ודאי לא מעלה ולא מוריד עכ"ל. ולענין הלכה דבר זה תלוי במנהג המדינה במקום שנהגו היתר מותר במקום שנהגו איסור אסור להתיר להם ומ"ש שהתיר רבינו ליכנס בספינה של עכו"ם בשבת אכתוב בסמוך טעם ההיתר ולענין היתר ירידה מן הספינה לנמל שהגיעו בו בשבת אכתוב בסימן ת"ד בס"ד:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ור"י אסר הכל אפילו תוך התחום מפני שהוא שט וכו' כ"כ התוס' (שם מג.) והרא"ש בר"פ מי שהוציאוהו ולכאורה לא סגי האי טעמא אלא לאסור להפליג בשבת עצמה אבל לא לאסור להפליג קודם שבת דאל"כ מאי אירי' ג' ימים קודם שבת מיום ראשון נמי ליתסר אבל מאחר שכתבו התוס' דברי ר"י בפ"ק דשבת (שם) אברייתא דאין מפליגין ג' ימים קודם השבת משמע דמטעם זה אסור להפליג ג' ימים קודם שבת וכ"כ בהגהות פ"ל. והכי דייק לשון רבינו שכתב ור"י אסר הכל כלומר בין להפליג בשבת עצמה בין להפליג פחות מג' ימים קודם שבת וצ"ל דס"ל שלא גזרו חכמים להפליג תוך ג' ימים קודם השבת אלא מפני גזירה זו וקודם לכן שרי משום דכיון דלא שרינן ליה להפליג פחות מג' ימים קודם אית ליה היכרא ושוב לא יעשה חבית של שייטין ולא ינהיג את הספינה והרא"ש בפ"ק דשבת כתב דטעמא דאין מפליגין פחות מג' ימים קודם שבת משום עונג שבת כדברי הרי"ף ולפ"ז בנהרות הנובעין שרי ובר"פ מי שהוציאוהו כתב כדברי ר"י דלפי טעמו בנהרות הנובעים נמי אסור ושמא י"ל שהרא"ש לא כתב דברי ר"י אלא לאסור ליכנס בספינה בשבת עצמה אבל לאסור להפליג ג' ימים קודם ס"ל דלא סגי האי טעמא אלא משום ביטול עונג שבת דאל"כ לא הוה שתיק בפ"ק דשבת מדברי ר"י וכ"נ מדבריו בתשובה שהזכרתי בסמוך שכתב וז"ל אסור לפרוש מהספינה ליבשה בשבת אף אם קידש ואכל בתוך הספינה ויצא אח"כ לחוץ דנמצא שמפליג בשבת מן היבשה לים אלא יכנס לספינה מבע"י ולא יצא אח"כ ורבינו לפי שנסתפק לו דעת הרא"ש לא הזכירו והוי יודע שהרמב"ן נתן טעם אחר להא דאין מפליגין פחות מג' ימים קודם השבת וכתבוהו הר"ן בפ"ק דשבת ור"י בחי"ח והוא מפני שנראה כמי שמתנה עם העכו"ם לחלל שבת דהא ממטו לה לספינה וקושרי' בה כמה קשרי' בפריסת הקלע ודוקא כשהספינה לא היתה הולכת לולי ישראל [אבל אם היתה הולכת לולי

ישראל גם בד'] ובה' מותר דעכו"ם במלאכתו הוא עוסק ואינו נראה כשלוחו של ישראל שקבלנות הוא עושה ולפיכך בזמן הזה כשמפליגין בספינה גדולה שרובה עכו"ם ובלא ישראל היתה הולכת מותר להפליג בע"ש ואפילו בשבת בים הגדול שהוא למעלה מי' וה"ה כת' בפ"ל ועכשיו נהגו להפליג אפי' בים הגדול בע"ש ובשבת והרמב"ן תפס ללמד עליהם זכות והוא עצמו כתב ובעל נפש יחוש לעצמו גם הרשב"א כתב שאין דבריו נכונים וכבר היה אפשר ללמד עליהם זכות משום דכולהו חשיבי הולך לדבר מצוה לדעת ר"ת שכתב רבי' בסמוך אלא שאין נראה כן מדברי הפוסקי' כמו שאכתוב בסמוך: ולענין הלכה במקום שנהגו היתר אין מוחין בידן כיון שיש להם על מי שיסמכו והר"ן בפ"ק דשבת כתב טעם אחר בשם הרז"ה דים מקום סכנה הוא וג' ימים קודם השבת קמי שבתא מיקרי (ואינו נראה) ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש: וכתב הריב"ש בתשובה על זה וז"ל ולפירושו אף כשהספינה של ישראל ומלחיה וחובליה כולם ישראלים והם בעצמם העושים במלאכה מותר כל שהוא ג' ימים קודם שבת וכל שהוא תוך ג' ימים לשבת אסור אף אם הספינה של עכו"ם ואין הישראל עצמו עושה במלאכה דמ"מ עכו"ם עושה המלאכה בשביל ישראל השוכרה וישראל נהנה בה בשבת אלא שמפני הסכנה מותר אלא שצריך שיהיה ג' ימים קודם השבת כדי שלא יהא נראה כמתנה לחלל את השבת ולזה ברייתא דאין מפליגין בכל ענין היא בין שהישראלים עושין במלאכה בין שהעכו"ם עושין אותה בשביל ישראל והוא נהנה ממנה ולהיות ענין הברייתא אפי' כשהישראלים עצמם עושים מלאכה לזה אמר הרז"ה וה"ה להפריש במדברות ובכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת וכיון שהברייתא בכל ענין גם כשהתיר בסופה לדבר מצוה אפי' בערב שבת בכל ענין היא ואפילו כשהישראל עצמו עושה החילול עכ"ל: וכתב עוד שאלת על היוצאים בשיירא במדבר והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר לבדם בשבת ולכן אם ראוי למחות בידם שלא יצאו בשיירא במדבר תשובה דבר זה מתורת הרז"ה למדנו שנתן טעם בההיא דאין מפליגין בספינה ואין צרין על עיירות של עכו"ם פחות מג' ימים קודם השבת משום דמקום סכנה הוא וכל ג' ימים קודם לשבת קמי שבתא מיקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש וה"ה למפריש במדבר וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת עד כאן לשון הרז"ה ולפ"ז כל היוצא מן היישוב למדבר ביום ראשון וב' וג' מותר לפי שאלו הג' ימים מתיחסים לשבוע שעבר ונקראים בתר שבתא כדאיתא בפ' מי שאחזו ואין לו להמנע מחמת שבת הבא שאז אם יארע לו סכנה ויצטרך לחללו מפני פיקוח

נפש מותר הוא ואין כאן חילול אבל ביוצא מן הישוב למדבר ביום ד' ה' ו' אסור לפי שג' ימים אלו מתיחסים לשבת הבא ונקראים קמי שבתא וא"כ נראה כנכנס בכוונה למקום סכנה כדי שיחלל בו את השבת ואע"פ שהרי"ף והרמב"ם פירשו ברייתא זו בדרך אחרת מ"מ הדין אמת וכ"כ מורי הר"ן ז"ל בפי' ההלכות עכ"ל. וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה וכתב עוד שהעולה לא"י אם נזדמנה לו שיירא אפי' בע"ש כיון דדבר מצוה הוא יכול הוא לפרוש ופוסק עמהם לשבות ואם אחר שיהיה במדבר לא ירצו לשבות עמו יכול ללכת עמהם יותר מתחום שבת מפני פיקוח נפש ואפילו להרי"ף והרמב"ם דתחום ג' פרסאות דאורייתא מותר לפי שאין דבר שעומד בפני פיקוח נפש ואם נכנס לעיר אחת בשבת מהלך את כולה ואפילו לדברי האוסרים ביצא לדעת ונכנס לעיר דשאני הכא שמפני פיקוח נפש הוא שעבר תחומו ויציאתו בע"ש ברשות היתה א"כ הרי הוא כמי שהוציאוהו עכו"ם שאם נכנס לעיר מהלך את כולה ואפילו הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס בעיר מותר דכיון דלדבר מצוה נפק יש לו אלפים אמה לכל רוח וכדאמרינן בפרק מי שהוציאוהו עכ"ל:

סעיף קטן ז

ולענין דבר מצוה פר"ת שכל מקום שאדם הולך כגון לסחורה וכו' כ"כ המרדכי והגהות פ"ק דשבת והביאו ראייה לדבר וכ"כ בהגהות פ"ל בשם ר"ת וראבי"ה ואביו רבינו יואל ומ"ש רבינו דלראות פני חבירו חשיב דבר מצוה כ"כ שם המרדכי ומ"מ נ"ל שאין כל הפוסקים מודים לר"ת בזה דא"כ למה להו לאהדורי אטעמי דהיתרא במה שנהגו עכשיו להפליג בים בע"ש תיפוק ליה משום דכל ההולכים בספינות אינם מפליגין אלא לסחורה או לראות פני חבריהם ולא לטייל וכן משמע מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו והיינו טעמא דלדבר מצוה שרי משום דפטירי ממצות עונג דאמר מר העוסק במצוה פטור מן המצוה ואי הולכים בסחורה חשיבי עוסקין במצוה א"כ פטרת את כל העולם ממצות אלא ודאי לית להו הא דר"ת והכי משמע קצת מעובדא דבני בישן דאיתא בריש פ' מקום שנהגו דנהוג דלא אזלי מצור לצידון במעלי שבתא אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה אבהתין הוה אפשר להו אנן לא אפשר לן אמר להם כבר קבלו עליהם אבותיכם ומשמע ודאי דהני לא היו הולכים לטייל דא"כ מאי הוי אפשר להו ולא אפשר לן דקאמר ואם איתא דכל שאינו הולך לטייל חשיב לדבר מצוה למה החמירו הראשונים על עצמם וכי מדת חסידות הוא להחמיר אדם על עצמו בדבר מצוה. וכ"כ הריב"ש בתשובה שזה שכתב רבינו בשם ר"ת קולא יתירא היא ומ"מ כתב שלעלות לא"י הוי שפיר לדבר מצוה וכ"כ הר"ש. אם נכנס אדם בספינה ג' ימים קודם השבת אם מותר ללילך בה בשבת במים שאין

בעמקן עשרה טפחים יתבאר עוד בסימן ת"ד בס"ד: כיצד מותר ליכנס בספינה בשבת בסימן של"ט:

סימן רמט

סעיף קטן א
אין צרין במלחמת הרשות וכו' ברייתא בפ"ק דשבת (יט:) אין צרין על עיירות של עכו"ם פחות מג"י קודם השבת וכתבו הרי"ף והרא"ש דטעמא משום דלא מתהני להו מיכלא ומשתיא תוך ג' ימים הראשונים משום טרדא ופחדא דליבא ולבתר תלתא יומי פרח פחדייהו ומקיימי ליה לעונג שבת וכ"כ הרמב"ם פ"ל:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואם התחילו אין מפסיקין ג"ז שם וכתבו הרמב"ם בפ"ב מה' שבת ופ"ו מהלכות מלכים:

סעיף קטן ג
ומ"ש אבל מלחמת מצוה מתחילין אפילו בשבת נלמד ממה שנתבאר בסימן שקודם זה דאע"ג דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת משום ביטול עונג שבת לדבר מצוה מותר ומפורש הוא בירושלמי ספ"ק דשבת אין מקיפין על עיר של עכו"ם פחות מג"י קודם השבת הדא דתימא במלחמת הרשות אבל במלחמת חובה אפילו בשבת שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת:

סעיף קטן ד
אין הולכין בערב שבת יותר מג' פרסאות וכו' בריש פרק לולב וערבה אמר איבו משום ר"א ב"ר צדוק אל יהלך אדם בע"ש יותר מג' פרסאות אמר רב כהנא לא אמרן אלא לביתיה אבל לאושפיזיה אמאי דנקט סמיך א"ד לא נצרכה אלא אפילו לביתיה ואמר רב כהנא בדידי הוה עובדא ואפילו כסא דהרסנא לא אשכחי וכתבו זה הרי"ף והרא"ש בספ"ק דשבת ומשמע דכלישנא בתרא נקטינן וכן פסק הרמב"ם בפ"ל וכך הם דברי רבינו ונ"ל דהיינו כשהוא במקום יישוב שיוכל להכין צרכי שבת אבל אם הוא במקום שא"א להכין צרכי שבת מוטב שיבא לביתו אולי יוכל להכין צרכי שבת משישאר שם שודאי לא יוכל להכין צרכי שבת ואף ע"פ שהוא הולך להתארח אצל אחרים מותר מטעם זה ואע"פ שכתב הרמב"ם שטעם האיסור כשמתארח אצל אחרים הוא מפני שמביישין מפני שלא הכינו דבר הראוי לאורחים כיון שהוא במקום שלא יוכל להכין צרכי שבת אין לחוש לכך ואפילו אם יש עמו צידה כדי צרכי שבת אם אינו עומד בשבת במקום יישוב בטוח מותר לילך כמה פרסאות דמקום יישוב בעינן דאילו עומד בדרך אינו מקום בטוח דכל הדרכים בחזקת סכנה וכתב רבינו ירוחם בח"א ונראה כי הכל לפי הענין שאם שלח

שליח לפניו או צוה קודם לביתו להכין לו אין זה מן הכלל וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב שהרי אין בני ביתו יודעים שהיום יבא כדי להכין לו ופשוט הוא:

סעיף קטן ה

אין קובעין סעודה בע"ש וכו' אע"ג דקי"ל דבע"ש מותר לאכול עד הלילה כרבי יוסי דאמר בפ' ע"פ (צט:) אוכל והולך עד שתחשך כלומר מתחיל לאכול עד שתחשך וכן פי' הר"ן שם דברי הרי"ף וכ"כ הרא"ש בשם הרמב"ם שכך הוא דעת הרי"ף וכן הסכים הרא"ש ודלא כבה"ג שכתב דאפי' רבי יוסי מודה דמט' שעות ולמעלה אסור להתחיל מפרש רבינו דה"מ אכילה בעלמא אבל קביעות סעודה שאינו רגיל בה בימות החול אסור כל היום מההיא דהשולח דבסמוך ולשון הרמב"ם שהביא רבינו הוא בפ"ל אע"פ שהוא בסגנון אחר ונחלק עליו רבינו מדגרסינן בהשולח אחת קבעה סעודתה בע"ש ומדקאמר בע"ש סתמא משמע דכל היום נמי אסור וכתב הגאון מהרי"א ז"ל וז"ל ואח' בשבת פי' בשעת ביה"מ זה הפירוש הוא מלשון הגמרא שאומר ואחת בשבת בעידן בי מדרשא ואולי המחבר מביא ראיה שע"ש הוא סתמא מלשון הגמרא שאמר בע"ש ובשבת פירש בשעת בית המדרש ובע"ש לא פירש כלל נראה שהוא סתמא ע"כ ואע"פ שבגמרא לא באו לפרש דהאי בשבת בעידן בי מדרשא הוא אלא ממילא משמע דהכי איתא בגמרא אמר רבה בהני תלת מילי בעלי בתים נחתי מנכסייהו וכו' ודקבעו סעודתייהו בעידן בי מדרשא דא"ר יוחנן ב' משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בשבת ואחת קבעה סעודתה בע"ש ושתיהם נעקרו מ"מ דייק רבינו דמאחר שמתוך דברי רבה למדנו דאיסור זה שקבעה סעודתה בשבת היינו דוקא בעידן בי מדרשא אם איתא דאיסור זה שקבעה סעודתה בע"ש אינו כל היום ה"ל לבעל הגמרא לפרושי ואע"פ שאין זה כדאי להכריע מ"מ סובר מהרי"א דנקטיה רבינו לגלויי מילתא בעלמא ודע שלשון הרמב"ם בפ"ל הכי איתא אסור לקבוע סעודה ומשתה בע"ש מפני כבוד השבת ומותר לאכול ולשתות ב"ד שתחשך ואע"פ כן מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול ופירש ה"ה שסעודה ומשתה שאינה נהוגה בימות החול אסור לעשותה בע"ש וכל היום בכלל האיסור ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אפילו סעודה שרגיל בה בחול כל היום מותר להתחיל כרבי יוסי דפרק ע"פ ולקבוע סעודה שרגיל בה בחול מצוה להמנע מט' שעות ולמעלה לפי שסובר דקי"ל כר' יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך והיינו דוקא בלי קביעות סעודה עכ"ל ורבינו שסתם דבריו ולא חילק בין קביעות סעודה שרגיל בה לשאינו רגיל והכי קאמר אסור לקבוע סעודה ומשתה ופירש שאין איסור זה דין דמדינא כל היום מותר לאכול כלומר אפילו

בקביעות סעודה ופי' עוד שאין איסור קביעות זה אלא דוקא מן המנחה ולמעלה ופי' ה"ה נראה בעיני. ומתוך דברי ה"ה תבין שמנחה האמורה כאן היא מט' שעות ולמעלה אבל הראב"ד כתב דמחצות ולמעלה אסור לקבוע סעודה ויש סעד לדברי הרב המגיד מדתנן בפר' ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ופירשו בגמ' דסמוך למנחה קטנה קאמר אלמא דבהכי סגי ליכנס תאב לסעודת הלילה ומיהא חצי שעה קודם לזמן מנחה בעינן כמו בע"פ ומש"ה שבקיה המ"מ ללישנא דהרמב"ם דקתני מנחה וכתב מט' שעות למימרא דמן המנחה דקתני חצי שעה סמוך לה קאמר. וכתב שם ה"ה בשם המפרשים שאע"פ שמותר לאכול עד שתחשך ואפי' להתחיל נמי ה"מ לצורך שעה אבל לעשות כן תמיד לא דמיחזי כמזלזל בכבוד שבת עכ"ל:

סעיף קטן ו

ויראה שדרך אנשי מעשה להתענות כל היום פירוש כדי שיכנסו לשבת כשהם תאבים והראיה שהביא אינה מוכרחת וממקום אחר ה"ל להביא ראיה מבוארת דגרסינן בירושלמי פ"ב דתענית רבי אבין ציים כל ערובא שבא:

סעיף קטן ז

ולענין בעיין אסיקנא והלכתא מתענה ומשלים פירוש אם ירצה כלומר אבל אינו חייב להשלים כן פירשו התו' והמרדכי בס"פ בכל מערבין והרא"ש בספ"ב דתענית וגם כ"כ הגהות מיימוניות בפ"א מהל' תענית ולא כראבי"ה והרוקח שכתבו שצריך להשלים וה"ה כתב בפ"ה בשם הראב"ד שלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה אבל ודאי משתשקע החמה מתוס' שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתוס' שבת שוב אינו רשאי להתענות עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו וכיון שיכול להשלים אם ירצה וכו' צריך להשלים עד צאת הכוכבים אם לא שפירש בשעת קבלת תענית וכו' הם דברי הרא"ש בסוף פ"ב דתענית:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו בשם הר"מ כתב המרדכי בפ' בכל מערבין וז"ל כתב ר"מ דהשלמת תענית בע"ש סגי עד לאחר תפלת ערבית שמפלג המנחה ואילך וכן כתב הגהות בפ"א מהלכות תענית שאפילו לדברי האומרים שצריך להשלים היינו שמתענה עד אחר קבלת שבת ותפלת שבת היא מפלג המנחה ולמעלה ואפי' אם עוד היום גדול מיקרי שפיר השלמה אבל אין כן דברי הרא"ש בספ"ב דתענית כמו שנתבאר בסמוך וכתב עוד המרדכי פעם אחת אירע י' בטבת יום ו' וכשרצה ר"י לילך לב"ה טעם התבשיל כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה ותימא הא קאמר הכא מתענה ומשלים וי"ל דאיבעיא להו מהו להשלים

ומסיק דמתענה ומשלים כלומ' יכול הוא להשלים אם ירצה ומיהו טוב שלא להשלים שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה ואם באו הציבור מב"ה מבע"י מותר לאכול מיד דכיון דכבר התפללו א"כ כבר קבלו שבת עליהם:

סעיף קטן י

ומ"ש אבל אם מתענה בע"ש תענית חלום וכו' כ"כ בהגהות פ"א מה' תענית וז"ל אבל תענית חלום בע"ש יש להתענות עד צאת הכוכבים כיון שהוא מפני הסכנה לבטל ולבער חלום רע אין להקל בו שמא לא יועיל לבטלו אם לא יתענה עד הלילה ותדע כי אפי' ביום שבת מתענה לכתחילה אבל בהגהות אשיר"י פ"ק דתעניות כתב בשם א"ז דבתענית חלום א"צ להמתין עד שקיעת החמה אלא מיד בצאתו מב"ה ערבית מותר לאכול גרסינן בירושלמי פרק משילין אסור לארס אשה ע"ש הדא דתימא שלא לעשות סעודת אירוסין הא לארס יארס ודבר פשוט הוא דלא אסר אלא לעשות סעודת אירוסין לסעוד בע"ש עצמו אבל להכינה מערב שבת לשבת שרי וכן נהגו:

סימן רנ

סעיף קטן א

וישכים בבוקר ביום ו' וכו' ז"ל שבולי הלקט א"ר חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנא' והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והכינו למחר תנחומא א"ר חסדא מנין שכל המוציא יציאות בשבת מצוה שישכים ויוציא משחרי' שנ' והיה ביום הששי וגו' ודרשו חכמים אין והיה אלא מיד שנ' והיה כי קם הפלשתי א"ר זעירא אע"פ שמוציא אדם ע"ש משחרית מצוה שיוסיף בין השמשות שנאמר והיה משנה עכ"ל שבולי הלקט כתב בכלבו ומשחיזין הסכין בכל ע"ש דהכי תניא בספרי וידעת כי שלום אהלך זו השחזת סכין ומצאתי כתוב בשם ספר חיי עולם דמוכח לה מדכתיב והכינו את והוא כמו לאתים ולמזמרות:

סימן רנא

סעיף קטן א

העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה וכו' ברייתא בר"פ מקום שנהגו ואמרי' התם דאע"ג דגוערין בעושה מלאכה בערב הפסח מן המנחה ולמעלה אין גוערין בעושה מלאכה בע"ש ובערבי י"ט:

סעיף קטן ב

ומ"ש מו' שעות ומחצה ולמעלה כ"כ שם מרדכי בשם הר"מ ונ"ל שטעמו מדמקשי' בגמ' מאי איריא ע"פ אפי' ערבי שבתות וערבי י"ט נמי ומשני התם מן המנחה ולמעלה אסור סמוך למנחה שרי הכא מחצות משמע שאין הפרש בין ע"פ לערבי שבתות אלא שיעור

סמוך למנחה דהיינו חצי שעה כמו סמוך למנחה דפרק ע"פ אבל רש"י פירש בפ' מקום שנהגו מן המנחה ט' שעות סמוך למנחה קודם לכן ונ"ל שטעמו משום דאי כדברי הר"מ משום חצי שעה חילוק שיש ביניהם לא הוי שביק מלמיתני בהו חצות מ"מ איכא למידק אמאי פירש"י מן המנחה ט' שעות והרי זמן מנחה קטנה לא הוי אלא מט' שעות ומחצה ולמעלה וזמן מנחה גדולה מו' שעות ומחצה הוא דהויא כדאיתא בר"פ תפלת השחר (ברכות כו:) ושמא י"ל דמשמע ליה דכי היכי דבערבי פסחים אסור במלאכה חצי שעה קודם מנחה ה"נ בערבי שבתות אסור חצי שעה קודם מנחה דלא מפלגינן בינייהו בהכי ומסתיין לפלוגי ולומר שזה משעת מנחה גדולה וזה משעת מנחה קטנה וממה"ר אליהו מזרחי ז"ל נראה שהיה גורס בדברי רש"י מן המנחה ט' שעות ומחצה שכתב בחידושיו לסמ"ג הל' פסח אהא דקאמר שאסור לעשות מלאכה בערבי שבתות וי"ט מן המנחה ולמעלה במנחה קטנה איירי דאי בגדולה הא דמשני תלמוד' אי מהתם ה"א מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה שרי הכא מחצות היינו סמוך למנחה היינו חצות הל"ל הכא סמוך למנחה נמי אסור כדאמרינן בפרק ע"פ (צ"ט:) וכן פירש"י בהדיא מן המנחה ט' שעות ומחצה ומהכא דייק לה עכ"ל .

סעיף קטן ג

כתב אבי העזרי דוקא העושה מלאכה להשתכר וכו' הרא"ש הביאו בפסקיו שם והגהות בפ"ח מהל' י"ט ור"י בנ"ד ח"א ומ"ש רבינו ומשמע מסוף דבריו וכו' כלומר דתרתי בעינן שהיא מלאכה שאינה להשתכר ושתהיה לצורך שבת ומיהו משמע לי דבגדיו וכליו לאו דוקא דה"ה לבגדי חבירו וכליו שמותר לתקנן לצורך שבת כל שאינו נוטל עליהם שכר:

סעיף קטן ד

וכתב א"א הרא"ש ז"ל וכו' ג"ז שם כלומר שאע"פ שאינה לצורך שבת שרי מפני שהוא דבר מצוה ומשמע מדבריו דלכתוב לעצמו ללמוד דוקא הוא דשרי אבל אם כותב בשכירות לא וכ"כ שם המרדכי בשם הר"מ וכתב הכלבו בסי' נ"ח נראה שאסור לספר מספר ישראל בע"ש וי"ט מן המנחה ולמעלה ואפשר להתיר תספורת מעשה הדיט דלא גרע מחה"מ דאמרינן (מ"ק ח:) הדיוט תופר כדרכו ע"כ והעולם נהגו היתר בדבר וכ"מ שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג:

סימן רנב

סעיף קטן א

מותר להתחיל במלאכה ע"ש סמוך לחשיכה וכו' מתבאר כן מתוך הדינין שיבואו בסמוך דאיפליגו ב"ש וב"ה בפ"ק דשבת (יז:) דב"ה שרו לשרות דיו וסמנין ולתת אונין של פשתן לתנור וצמר ליורה ולפרוס מצודות ולמכור לעכו"ם ולהטעינו ולתת בגדיו לכובס עכו"ם

ועורות לעבדן וב"ש אסרי וקי"ל כב"ה ואליבא דר"ע דאמר דלא בעו ב"ה כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה אלא בכדי שיצא מפתח ביתו של ישראל מבע"י שרי ומה שהתנה בצמר ליורה שלא תהא ע"ג האש ושתהא טוחה בטיט הכי אוקמוה בגמ' (יח:):

סעיף קטן ב

ומה שהתנה בנתינת בגדיו לכובס ועורות לעבדן שקצץ כ"כ שם (יט.) התוס' והרא"ש גבי הא דת"ר אין משלחין אגרת ביד עכו"ם וכו' וכ"כ הר"ן אמתני' כולן ב"ה מתירין עם השמש וכ"כ הרמב"ם בפ"ו וכתב ה"ה שהוא נלמד מדין האגרת שנתבאר בסי' רמ"ז ושלא כדברי הגהות מרדכי שכתבו שם בשם התוס' דכלים לכובס ונתינת עורות לעבדן מסתמא היינו קציצה שאינו עושה בחנם וטעמא דבעי' קצץ משום דכשלא קצץ מיחזי כאילו הוא שלוחו של ישראל וכשנותנו לו ע"ש נראה כנתנו לו ע"מ שיעשה לו מלאכה בשבת וכי קצץ העכו"ם כי עביד בדנפשיה קא עביד ליטול שכרו ולא מיחזי כשלוחו של ישראל ואע"פ שקצץ לא שרי אלא כשהעכו"ם עושה מלאכה מעצמו אבל אסור לומר לו לעשות המלאכה בשבת וכ"כ בסמ"ג והתרומה וכ"כ הגאון מהרי"א ז"ל בסי' רמ"ז בשם הרשב"א וכ"כ בכלבו וכתוב ברוקח בשם הירו' שאם נתן כליו לכובס עכו"ם וראהו עושה בהם בשבת צריך למחות בידו אא"כ קצץ וטעמא מדגרסינן בירוש' ספ"ק דשבת נתן כליו לכובס עכו"ם ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור א"ר יודן ויימא ליה דלא עביד א"ר יודן אבוי דרבי מתני' הדא דתימא בטובת הנייה אבל בשכיר בעבידתיה עסיק וכתב בהגהות מרדכי פ"ק אבל יש לתמוה על הרוקח שכתב אא"כ קצץ דמשמע דאפי' בעושה בשכר קאמר שצריך למחות בידו ושמא י"ל דה"ק אא"כ היה עושה בשכר וקצץ: ודע דהא דשרי לתת עורות לעבדן וכלים לכובס דוקא כשהעכו"ם עושה מלאכה בביתו אבל אם עושה מלאכה בביתו של ישראל אסור כדמפורש בירוש' שהבאתי בסי' רמ"ד וכן כתבו התוס' והרא"ש והר"ן בספ"ק דע"ז (כא:) דדוקא בצנעה בביתו של עכו"ם שרי וכ"כ רש"י בפ' מי שהפך (מועד קטן יב.) גבי מקבלי קבולת בתוך התחום אסור וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו וכ"כ שם ה"ה בשם הרשב"א וכתבתי לשונו בסי' רמ"ד וכ"כ סמ"ג וסמ"ק והתרומה ומשמע מדברי כולם דמאי דבעינן שיעשה בבית העכו"ם אינו אלא משום דכל כה"ג לא מינכרא מילתא שהיא מלאכת ישראל ואפשר דכל שעושה אותה העכו"ם בביתו אע"פ שהמלאכה ידוע ומפורסמת שהיא של ישראל שרי דכל בבית עכו"ם לא גזרו ביה רבנן וזהו דעת ר"י בחי"ב וכתב עוד ואם אין המלאכה מפורסמת וידועה לבעליה כגון עורות לעבדן וכלים לכובס אפי' עושה אותה במקום מפורסם מותר אפי' בתוך התחום ואם המלאכ' מפורסמת וידועה לבעליה ועושה אותה במקום מפורסם אסור וכתב בתשוב'

הרשב"א שנשאל על יהודי שאמר לעכו"ם מבעוד יום שיחתוך ערבה כדי שתהא מזומנת למ"ש והלך העכו"ם בשבת למקום קרוב לעיר וחתך משם והיו שם רבים ויצא הקול בעיר שביום שבת היו קוצצין ערבה לצורך ישראל והשיב שהיא מותרת דעכו"ם במלאכתו הוא עוסק אבל יפה עשיתם להחמיר כיון שנעשה בפרהסיא ובמקום פרהסיא לחוש לרנון לשעה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' אא"כ ביום ד' או ביום ה' כ"כ הרא"ש בפ"ק דשבת גבי אין משלחין אגרת דעורות לעבדן וכלים לכובס מותר ליתנה בד' ובה' אע"פ שלא קצץ וכבר נתבאר בסי' רמ"ז שדעת הר"ן כן לגבי אגרת ומשמע דה"ה נמי בעורות לעבדן וכלים לכובס דמ"ש וכבר כתבתי שם דאין דעת הרי"ף והרמב"ם כן אלא דאפי' בד' ובה' בעינן קצץ כתב בשבולי הלקט בשם ה"ר ישעיה דהא דשרי קיבולת בביתו של עכו"ם דוקא בשכר אבל בחנם אסור ליתנה לו בע"ש אלא א"כ יודע שיכול לגומרה קודם חשכה ע"כ ואין נראה כן מדברי הגהות מרדכי שכתבתי בסמוך והכי מסתברא דאע"פ שהוא בחנם שייך למימר ביה בעבידתיה עביד וכבר כתבתי כיוצא בזה בסי' רמ"ז בשם מהרי"א ז"ל כתב הר"ן בפ"ק דשבת אמתני' דוכולן ב"ה מתירין עם השמש ומסתברא לי דכל שקצץ אע"פ שעשה עכו"ם מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ אדעתא דנפשיה עביד אבל בהגהת אשיר"י שם כתב ול"נ שאסור להלביש בגדים שנתנו לאומן מע"ש ונגמר מלאכתם בשבת ואף כי נקצץ שכרן ובאגור כתב בשם שבולי הלקט ומורי יעלה לא ס"ל האי פסקא שיהא אסור ללבשו וכ"כ הר"מ עכ"ל ומרדכי בפ"ק די"ט כתב בשם ר' צמח גאון חלוק שתפרו עכו"ם או בגד שתפרו עכו"ם אסור ליטלו מן העכו"ם בי"ט דהכי פסקינן ס"פ מקום שנהגו (פסחים נה:) דאפי' בח"ה אין מביאין כלים מבית האומן אבל ודאי אם שיגר לו כלים תפורים שנגמר מלאכתן מעי"ט מקבל ממנו עכ"ל וכ"כ בהג"מ פ"ב מה' י"ט וכ"כ בהג"א פ' אין צדין ומדקתני סיפא ואם שיגר לו משמע דהיכא דלא נגמרה מלאכתן מעי"ט אע"פ שהעכו"ם שיגר לו והוא לא הלך ליטלו מבית העכו"ם אסור ואע"ג דגבי ח"ה לא אמרו אלא אין מביאין כלים מבית האומן משמע ליה דה"ה דאם שיגרם האומן אסור ללבשם ואע"ג דבפרק מי שהפך (מועד קטן יג.) שרי להביא כלים מבית האומן לצורך המועד כבר כתב בעל נ"י דטעמא משום דאפי' לזבוני בשוקי לצורך המועד שרי וא"כ בשבת ובי"ט דלא שייך האי טעמא אסור א"נ דלא אסרינן להביא כלים מבית האומן בח"ה אלא אם נגמרה מלאכתן במועד אבל אם נגמרה מלאכתן קודם המועד מותר להביאן וכ"נ מדברי הרוקח שכתב בסימן ש"א

חלוק שתפרו עכו"ם או מנעל וסנדל אין מקבלין מן העכו"ם ואין ללבשן אם לא ידוע לו שנגמרה מלאכתן מעי"ט דתנן אין מביאין כלים מבית האומן ואין מוליכין ומשנינן בח"ה כ"ש בי"ט אבל נגמרו מעי"ט מותר לקבלן דלא גרע מדגים ופירות שמותר לקבלן לדורון ע"כ ולהר"ן צ"ל דטעמא דאין מביאין אינו אלא משום טרחא שאינה צריכה ומש"ה שרי לצורך המועד וה"ה נמי דלצורך שבת וי"ט שרי להביא כלים מבית האומן ולא חיישינן למראית העין דמימר אמרי מאתמול גמר לה ולא הספיק ליטלו וא"נ גמר לה היום דילמא קצץ ועכו"ם בדנפשיה קא עביד כתב בהגהות אשיר"י פ' אין צדין עכו"ם שעשה מנעלים בי"ט בסתם למכור לכל מי. שירצה ובא יהודי אחד הרגיל אצלו ולקח מהחנות זה היה מעשה ואסרם הרי"ט משום מוקצה וה"ר אליהו התירם הואיל וגמרו בידי אדם ויכול לגמרן בי"ט לית ביה משום מוקצה מא"ז עכ"ל ויש לתמוה על מי שהתיר דאפי' לא יהא מוקצה מ"מ ליתסר משום דאין מביאין כלים מבית האומן בי"ט וכמו שכתבתי בסמוך ושמא י"ל דשאני מנעלים דאין דרך ב"א לתת לו מלאכה לעשות אלא הוא עושה משלו ומוכר הילכך אפי' עשאם בי"ט ל"ל בה דבדידיה קא טרח כתב הרוקח שאם נתן לעכו"ם לעשות לו כלי ועשה לו כלי או מטוה ועשה בגד דינו כמו עושה במחובר וכל שעושה בתוך התחום אסור ולא שרי אלא נותן עורות לעבד וכלים לכבס שאינו התחלת הדבר וכן אם לא נתן לעכו"ם העצים והמטוה אלא קצץ עמו לעשות לו כלי מותרים ואין כן דעת הרמב"ם שהרי התיר בפ"ו לכתוב לו ספר ולארוג לו בגד וכ"ס בספר התרומה וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים שלא חילקו בכך וכתב עוד הרוקח דבעורות לעבדן וכיוצא בו צריך להמתין בכדי שיעשו ואין לו טעם כיון שלא נעשה בו שום עבירה וכ"נ שהוא דעת הפוסקים שלא הזכירו כן:

סעיף קטן ד

ומותר לפתוח מים לגנה ולהניח קילור וכו' ברייתא בפ"ק דשבת (יח.) פותחין מים לגנה וכו' ומניחין קילור ע"ג העין ואספלנית ע"ג מכה ע"ש עם חשיכה ומתרפאת והולכת כל היום כולו:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו אבל קילור רך וצלול אפי' בשבת מותר וכו' יתבאר בסי' שכ"ח בס"ד:

סעיף קטן ו

ומ"ש ומותר לתת מוגמר תחת הכלים וכו' ג"ז בברייתא הנזכרת:

סעיף קטן ז

ומ"ש ולתת שעורין בגיגית לשרותן הוא מדשרו ב"ה במתניתין לשרות כרשינים:

סעיף קטן ח
ומ"ש ולתת גחלים בכלי וכו' מדאוקימנ' שם בגמ' להא דתניא מניחין מוגמר תחת הכלים וכו' לב"ש דאית להו איסור שביתת כלים בדמנחי אארעא מינה נשמע דלב"ה דלית להו איסור שביתת כלים אפילו מנחי גומרי בכלי שרי:

סעיף קטן ט
ומ"ש דקי"ל שביתת כלים לאו דאוריית' אינו מדוייק דאפילו איסורא דרבנן ליכא דהא לכתחלה שרי אלא דנקט סירכא דלישנא דגמרא למאי דהוה ס"ד דב"ה אית להו שביתת כלים דאורייתא.

סעיף קטן י
וטוענין בקורות בית הבד וכו' משנה שם ושוין אלו ואלו שטוענין בקורות בית הבד ובעיגולי הגת ובגמ' (יט:) מאן תנא דכל מידי דאתי ממילא ש"ד א"ר יוסי בר' חנינא ר' ישמעאל היא דתנן השום והבוסר והמלילות שרסקן מבע"י כלומר ליקח משקה הזב מהם לטבל בו ר' ישמעאל אומר יגמור משתחשך ור"ע אומר לא יגמור ור' אלעזר אמר ר' אליעזר הוא דתנן חלות דבש שרסקן בע"ש וכו' ור' אלעזר מ"ט לא אמר כר' יוסי בר' חנינא אמר לך לאו איתמר עלה אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן במחוסרין דיכה כ"ע ל"פ כי פליגי במחוסרים שחיקה והני דמתני' כמחוסרין דיכה דמו הורה ר' חנינא כר' ישמעאל ופירש"י יגמור לאחר שרסקן וצברן בכובד יניחם בכלים ויצאו מעצמם ומותר לכתחלה: לא יגמור. אסור להניחן תחת כובדן מבע"י כדי לגמור משתחשך: במחוסרין דיכה כ"ע ל"פ דאסור. דטעניתן היא גומרת ונמצ' הכל עשוי בשבת. שחיקה יותר מדיכה. והתוס' הקשו על פירוש זה וכתבו דלר"י נראה דיגמור היינו דיגמור ויאכל בשבת ולא דמי למשקין שזבו שאסורין גזירה שמא יסחוט דהכ' אפי' יסחוט ליכא איסור' דאורייתא ועי"ל דיגמור בידים משתחשך דלא דמי למתני' דלא שרו ב"ה אלא טעינת קורה אבל בידים לא דהכא כשאין מחוסרין דיכה כדאמרי' בסמוך וכפי' זה פי' הר"ן לדעת הרי"ף וז"ל השום והבוסר והמלילות שרסקן מבע"י האי שרסקן כולל ריסוק ודיכ' דג' מלאכות יש בדברים הנדוכים להוציא מהן משקין ריסוק ודיכה ושחיקה ומתני' מיירי בשלא עשה בהם מבע"י אלא ריסוק שהקורה והעגולים מבע"י אינם אלא מרסקים אבל הכא מיירי שרסקם בידים שפיר עד שהם מרוסקים ונדוכים ואינם מחוסרים אלא שחיקה וקתני ר' ישמעאל אומר יגמור משתחשך כלומר יגמור אפילו בידים ומינה ילפינן דלר' ישמעאל במחוסרים דיכה נמי אי סחיט להו לא מיחייב חטא' דאם איתא דמיחייב בהו חטאת לא ה"ל לר' ישמעאל למישרי כשאין מחוסרים אלא שחיקה וה"ל למגזר אטו מחוסרים דיכה ומדלא גזר ש"מ דבמחוסרים דיכה נמי דומיא דמתני' אי סחיט להו בידים ליכא

חיוב חטאת וכן פירש ה"ה בפ"ג דברי הרמב"ם ודעת רבינו בפי' יגמור מסכמת עמהם שכך כתב בסימן שכ"א שום ובוסר ומלילות שרסקן מע"ש אם מחוסרין דיכה אסור לגמור דיכתן בשבת ואם אין מחוסרין אלא שחיקה מותר לגמור בשבת אבל בפירושא דמתני' דטוענין אין דעתו שוה עמהם דלדידהו מתני' במחוסרין דיכה היא ומש"ה לא שרי בידים ומיהו ע"י טעינת קורה שרי כיון שהם מרוסקין דמשעה שנתן הקורה עליהם נתרסקו ולדידיה מתני' בשרסקן תחילה ואח"כ טען קורה עליהם דהשתא ע"י טעינת קורה הויא לה דיכה ואפילו לגמור בידים נמי שרי אבל אם לא נתרסקו קודם טעינה השתא לא עלתה להם טעינה אלא לרסק ועדיין הם מחוסרים דיכה משקין היוצאין אסורין והרי"ף פסקה לדר"י בר חנינא וכתב גם לדרבה בב"ח וכתב הר"ן שהקשו עליו דמשמע בגמרא דהא דרבה בב"ח פליגא אדר"י בר חנינא והיאך פסק לשתיהן והוא ז"ל תירץ דשפיר אתיא דרבה בב"ח כדר"י בר חנינא דלרבה בב"ח כשהם מרוסקים ונידוכים ואינם מחוסרים אלא שחיקה יגמור בידים לר' ישמעאל ומינה נשמע דכשהם מחוסרים דיכה ושחיקה מאחר שהם מרוסקין כגוונא דמתני' דשרי ע"י טעינה וכן פירש ה"ה בפ"ג דברי הרמב"ם והרא"ש גם הוא כתב כדברי הריא"ף וכדי ליישב מה שהקשו על הרי"ף כתב ונ"ל שר"י בר חנינא סבר דמתני' לא חשיב כמחוסרין דיכה וסובר רבינו שדעתו לומר דמתני' כשנתרסקו קודם טעינה היא דהשתא ע"י טחינה הויא לה דיכה ואפי' בידים שרי כר' ישמעאל דאמר יגמור אבל אם לא נתרסקו קודם טעינה משקין היוצאין מהם אסורין אע"פ שיוצאין מעצמם וכן דעת ר"י בח"א דמתני' דטוענין בשנתרסקו קודם טעינה היא ומשמע דלא חשיבי מרוסקין אלא כשנסחטו הזיתים ונדרסו הענבים דוקא ומיהו אם אינו רוצה לשתות בשבת ממשקין היוצאין לא נתברר בדברי רבינו אם מותר לטעון קורה עליהם מבע"י ולכאורה משמע דשרו אע"פ שלא נתרסקו מאחר דקי"ל כב"ה דלית להו שביתת כלים אבל מדברי ר"י בח"א נראה שכל שלא נטחנו הזיתים ונדרכו הענבים אסור לטעון עליהם קורה מבע"י גזירה שמא יסחוט בשבת וצ"ל לפי דעתו דבטעינת קורה לא חשיבי מרוסקים ואי הוי סחיט להו בידים בשבת הוה חייב חטאת הילכך גזרינן בהו שמא יסחוט ומיהו כבר נתבאר דלדעת הרי"ף והרמב"ם שרי והכי נקטינן:

סעיף קטן יא

אבל אסור לתת חיטים לתוך ריחיים וכו' ג"ז שם בברייתא (יח.) אבל אין נותנין חטים לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבע"י מ"ט אמר רבה מפני שמשמעת קול א"ל רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים אלא אמר רב יוסף משום שביתת כלים

ואסיקנא דב"ה לית להו איסור שביתת כלים ולפ"ז לתת חטים לתוך ריחיים לרב יוסף שרי ולרבה אסור מיהו ע"כ ל"פ אלא בשל מים אבל בשל בהמה פשיטא דאסור לכ"ע שהרי הוא מצווה על שביתת בהמתו וכתבו התוס' והרא"ש שר"ת פסק כרב יוסף והם דחו דבריו והעלו דהלכה כרבה וכן פסק ר"ח וכן דעת סמ"ג וסמ"ק והתרומה וכ"כ הגהות בפ"ו והרי"ף הביא ב' הסברות ולא הכריע והרמב"ם לא הזכיר דין זה כלל ומשמע דס"ל כרב יוסף דשרי ומש"ה שתק מיניה דמהי תיתי לן לאסור כיון שאין אדם מוזהר על שביתת כליו כמו שכתב בפ"ו והטעם שלא הזכירו בהדיא הוא לפי שלא הוזכר בתלמוד בהדיא דלרב יוסף שרי ואין דרכו לכתוב אלא מה שהוזכר בתלמוד בהדיא והריב"ש כתב בתשובה ר"ח פסק כרבה אע"ג דרב יוסף פליג עליה אלא שהרי"ף והרמב"ם ור"ת לא פסקו כן והרי"ף כתב שתי הסברות בהלכות ולא הכריע עכ"ל ואע"פ שהרי"ף בהלכות לא הכריע אפשר שבתשובה הסכים דהלכה כר"י ועי"ל דמדבריו בהלכות שכתב ואוקימנא לב"ש אבל לב"ה לית להו שביתת כלים ושרי איכא מ"ד אסור ואפי' לב"ה מפני שמשמעת את הקול ויש להכריע דס"ל כרב יוסף מדכתב הכא ברישא ואידך סברא כתב בלשון איכא מ"ד ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם ור"ת מתירים ועוד דמילתא דרבנן היא הכי נקטינן אלא שבמקום שנהגו איסור אין להתיר:

סעיף קטן יב

לא יצא החייט במחטו וכו' משנה בפרק קמא דשבת (יא.):

סעיף קטן יג

ומ"ש אבל בתפילין מותר וכו' עד סוף הסי' ג"ז שם ואמרינן בגמ' (שם:) דלרבא דאמר לא גזרינן כרמלית אטו ר"ה משום דהוי גזירה לגזירה מתני' דלא יצא החייט במחטו ביוצא בה בידו מיתוקמא אבל אם היא תחובה בבגדו כיון דבשבת גופיה לא מיתסר אלא משום שבות לא אסרינן ליה לצאת בה עם חשיכה דא"כ הוי ליה גזירה לגזירה והיינו בשאר כל אדם אבל החייט עצמו פלוגתא דר' יהודה ור"מ היא דלר' יהודה אסור לצאת יצא בה בשבת תחובה בבגדו חייב חטאת ולר"מ פטור הילכך לר' יהודה אסור לצאת החייט בע"ש סמוך לחשיכה במחטו כשהיא תחובה לו בבגדו גזירה שמא יצא בה בשבת ולר"מ שרי דאל"כ הויא גזירה לגזירה וכתב ר"י בח"א לא יצא החייט במחטו וכו' פירוש ולאו דוקא אומן אלא ה"ה כל אדם ולאו דוקא בידו אלא אפילו תחובה בבגדו וכן נראה סברת הריא"ף שלא הביא אלא המשנה כצורתה והביא הך דתפילין מידכר דכיר ולא הביא ההיא דרבא דהיא גופה גזירה וכו' דלית הלכתא כוותיה דרבא הילכך לאו דוקא חייט אומן ולאו דוקא שהוציאה בידו אלא אפילו תחובה בבגדו אך קשה לו דבפרק המוציא תפילין בההיא דלא יעמוד אדם בר"ה וישתה ברה"י נראה דפסק רי"ף

כרבא ואם הלכה כרבא אינו אסור תחובה בבגדו אלא דוקא באומן עכ"ל ותמיהא זו בעצמה יש לתמוה על הרא"ש שהרי כתב כדברי הרי"ף בפ"ק דשבת ובפרק המוצא תפילין לא פחות ולא יותר ואפשר לומר שהם פוסקין כר"י דיוצא במחט תחובה בבגדו בשבת חייב חטאת הילכך סמוך לחשיכה אסור לצאת בה תחובה בבגדו ומתני' ר"י היא דקתני לא יצא החייט דמשמע אומן דוקא אבל מי שאינו אומן יוצא בה תחובה בבגדו והשתא א"ש שכתבו מתני' כצורתה ופסקו לדרבא דלא גזרינן גזירה לגזירה וא"ת א"כ אמאי איצטריכו בההיא דיוצא אדם בתפילין ערב שבת עם חשכה למיהב טעמא משום דאינו מסיח דעתו מהם הא בלא"ה שרי משום דאינו מוציאם בידו אלא על ראשו דדמי למחט תחובה בבגדו דהדיוט יוצא בה לפי שאפי' אם יצא בה כך בשבת פטור וכ"ש תפילין דאפי' למ"ד שבת לאו זמן תפילין היא אם יצא בהם אינו חייב חטאת משום דדרך מלבוש עבידא כדאיתא בפ' במה אשה יוצאה (שבת סא.) ולא עוד אלא דזמנין דנפיק בהו בשבת לכתחילה כדתנן בר"פ המוצא תפילין (עירובין צה.) דפשיטא דמותר לצאת בהם סמוך לחשיכה וי"ל דאה"נ דליוצא בהם בראשו בלאו טעמא דאינו מסיח דעתו שרי ולא איצטרכינן להאי טעמא אלא ליוצא בהם כי נקט להו בידיה או שהם צרורים בכנף בגדו דכה"ג בשבת חייב חטאת ואפ"ה לא גזרו בו בע"ש עם חשיכה משום דאינו מסיח דעתו מהם הילכך מידכר דכיר להו אבל הרמב"ם כתב בפי"ט לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו ואם יצא פטור וכן פסק רבינו בסימן ש"א א"כ הם פוסקים כר"מ וצ"ל לדבריהם דמתני' דקתני לא יצא החייט במחטו לאו דוקא חייט דה"ה לכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה ואי ביוצא בה תחובה בבגדו אפילו אם הוא חייט שרי דכיון דאפי' אי נפיק בה הכי בשבת לא מיחייב חטאת לא גזרינן בה ע"ש דגזירה לגזירה לא גזרינן אלא ע"כ במוציא בידו הוא דאסרה מתני' בע"ש כיון דאי נפיק בה הכי בשבת חייב חטאת ואין חילוק בין חייט לכל אדם כלל וההיא דיוצא אדם בתפילין ע"ש בהאי גוונא מיפרשא נמי שאם היה מוציאן בראשו בלאו טעמא דאינו מסיח דעתו מהם הוי שרי כיון דאי נפיק בהו הכי בשבת ליכא חיובא אלא במוציאם בידו הוא ואי לאו טעמא דשלא יסיח דעתו מהם היה אסור בע"ש דומיא דמחט וכ"כ הרמב"ם בס"פ י"ט לא יצא החייט במחטו ולא הלבלר בקולמוסו ע"ש סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא ומותר לצאת בתפילין ע"ש עם חשיכה הואיל וחייב אדם למשמש בתפיליו בכל עת אינו שוכחן הרי שכתב בהדיא גבי חייט דלא מיתסר אלא במחטו בידו וה"ה ללבלר בקולמוסו ומדקתני תפילין בהדייהו משמע דביוצא בהם בידו קאמר דומיא דחייט במחטו בידו ומש"ה איצטריך לטעמא דכיון דחייב למשמש בהם כל שעה אינו שוכחם ועוד יש להוכיח

דכי אמר מותר לצאת בתפילין ע"ש עם חשיכה ביוצא בהם בידו מיירי מדלא קתני מותר לצאת בתפילין בראשו ובסמוך כתב שכח ויצא בהם לר"ה ונזכר שיש לו תפילין בראשו משמע דכי קתני מותר לצאת בתפילין הואיל וחייב למשמש ביוצא בהם בידו הוא ואפשר שזה היה דעת הרי"ף והרא"ש ואפשר לומר שכן דעת רבינו ואע"פ שכתב אבל בתפילין מותר לצאת וכו' שאסור להסיח דעתו מהם בעודם בראשו י"ל דה"ק כיון דאפי' כשהם בראשו אסור להסיח דעתו מהם כ"ש כשהם בידו:

סעיף קטן יד

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו וכו' פ"ק דשבת (יב.):

סימן רנג

סעיף קטן א

כירה שהיא עשויה כקדרה וכו' משנה רפ"ג דמסכת שבת (לו:) כירה שהסיקוה בקש או בגבבא נותנין עליה תבשיל בגפת או בעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר ומפרש בגמרא (לח:) דכירה היא מקום שפיתת שתי קדרות ואיבעיא לן בגמ' (לו:) האי לא יתן לא יחזיר הוא אבל לשהות משהינן אע"פ שאינו גרוף וקטום ומנו חנניה הוא דתניא חנניה אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה או דילמא לשהות תנן ואי גרוף וקטום אין אי לא לא וכ"ש להחזיר ושקלינן וטרינן בשמעתין טובא למפשטא לבעיין ולא אסיקנא מידי בהדיא ובתר הכי גרסינן (לז.) א"ר יצחק בר נחמני א"ר הושעיא קטמה והובערה משהין עליה חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל שבישל כל צרכו ש"מ מצטמק ויפה לו מותר ודחי שאני התם דקטמה ואיתא תו בגמ' (לז:) אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן קטמה והובערה משהין עליה חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל שבישל כל צרכו ש"מ מצטמק ויפה לו מותר ודחי נמי שאני הכא דקטמה משמע שאם לא בישל כל צרכו או אפי' נתבשל כל צרכו אם מצטמק ויפה לו אסור לשהות בלא גריפה וקטימה ובתר הכי גרסינן א"ר ששת א"ר יוחנן כירה שהסיקוה בגפת ועצים משהין עליה חמין שלא הוחמו כל צרכן ותבשיל שלא בישל כל צרכו עקר לא יחזיר עד שיגרוף או עד שיתן את האפר קסבר מתני' להחזיר תנן אבל להשהות משהין אע"פ שאינו גרוף וקטום פירש"י ואמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן אמר רבא תרוייהו תנינהו לשהות תנינא אין נותנין את הפת לתנור עם חשיכה אלא כדי שיקרמו פניה הא קרמו פניה שרי. להחזיר נמי תנינא בה"א אף מחזירין וע"כ לא שרו ב"ה אלא בגרופה וקטומה אבל בשאינה גרופה וקטומה לא ופירש"י הא קרמו פניה שרי והיינו לא בישל כל צרכו ותנור לא גרוף ולא קטום הוא וכ' הרי"ף מסתברא דמסקנא

דבעיין דלא יתן לא ישהה הוא ואפי' לשהות אי גרוף וקטום הוא אין אי לא לא דהא ר' הושעיא ורבה בב"ח הכי ס"ל והביא כמה ראיות דמוכחי דמסקנא דגמ' הכי הוי ואע"פ דא"ר ששת א"ר יוחנן דמתני' להחזיר תנן אבל לשהות משהין אע"פ שאינו גרוף וקטום לית הלכתא כוותיה ואע"פ דסייעיה רבא ואמר תרוייהו תנינהו ההוא סיועא לאו דוקא הוא ולא גמרינן מיניה וכתב הר"ן שהרז"ה סתר כל ראיותיו וכ"כ גם הרא"ש ומיהו כתב שה"ר יונה תירצן ושדעת השאלתות וה"ר יהודה ברצלוני כדעת הרי"ף הילכך אסור להשהות ע"ג כירה שאינה גרופה או קטומה תבשיל שלא נתבשל כל צרכו או שנתבשל כל צרכו אלא שהוא מצטמק ויפה לו ואם היא גרופה או קטומה משהין עליה כל דבר בין שבישל כל צרכו בין שלא בישל וכ"ש מצטמק ויפה לו דעיקר הגזירה דילמא אתי לחתויי בגחלים הוא וכיון שהיא גרופ' או קטומה ליכא למיחש להא מילתא וכן דעת הרמב"ם בפרק קמא וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן אבל רש"י סמך אהא דא"ר ששת א"ר יוחנן ואמאי דסייעיה רבא וכתב שם ואנן דמשהינן ע"ג כירה שאינה גרופה אדחנניה סמכינן הואיל ותנן סתם מתני' כוותיה כדאמרי' הא קרמו שרי וא"ר ששת משמיה דר' יוחנן כוותיה דמתני' דפרקי' משום חזרה הוא דבעי גריפה אבל לשהות לא וכ"כ הר"ן בשם רב האיי והתוס' בשם ר"ח וכן הוא דעתם כמו שכתבו בספ"ק אמאי דאמרי' בשיל ולא בשיל אסור וכ' ה"ה בפ"ג שכן דעת הרשב"א וכן דעת סמ"ג וסמ"ק והתרומה והגהות בפ"ג וכ"כ המרדכי בריש פ' כירה בשם א"ז ומעתה הא דאמרינן בספ"ק (יח:) בשיל שפיר דמי בשיל ולא בשיל אסור לדעת הרי"ף וסייעתו מעת שהתחיל להתבשל בין שלא הגיע למאכל בן דרוסאי בין שהגיע ואפי' נתבשל כל צרכו אלא שהוא מצטמק ויפה לו מיקרי בשיל ולא בשיל ואסור וכשנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו מיקרי בשיל ושפיר דמי לשהויי ולדעת רש"י וסייעתו כל שהגיע למאכל בן דרוסאי מיקרי בשיל וש"ד לשהויי ולא מיקרי בשיל ולא בשיל דאסור לשהויי ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי ואם לא התחיל להתבשל כלל אלא הוא חי לגמרי לד"ה שרי לשהויי ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה וכן אם נתן לתוך הקדירה אבר חי הרי היא כאילו כל התבשיל חי ושרי לשהויי כדאיתא בסוף פ"ק (שם) וכתב כן רבינו בסמוך ומיהו היינו דוקא בקדרה אבל בצלי שאצל האש אסור לשהויי בשר חי וכמו שיתבאר בסי' רנ"ד בס"ד. ודע דמאי דשרי לשהויי ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה שרי נמי לשהויי ע"ג כופח או תנור וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג וכ"כ הר"ן בפרק כירה ונמצאו כללי השמועה וכו' דבכולהו גווני דאמרן דשרי לשהות ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה אפי' בתנור וכופח נמי שרי וליכא פלוגתא ביניהו אלא במאי

דבעינן בכירה גרופה וקטומה וכ"כ בהגהות מרדכי פ' כירה בשם מור"ם דקדרה חייתא או בשיל כמאכל בן דרוסאי שרי לשהוויי בתנור אפי' אינו גרוף וקטום ואפי' אם התנור מוגף דנפיש הבליה ואפי' אם הקדרה סמוך לגחלים שרי והוא שלא תהא נוגעת בגחלים ואע"פ שכתוב בהגהות אשר"י והגהות מרדכי בפרק כירה דהא דשריא קדרה חייתא דוקא בתנור שחומו רב דבלא חיתוי יתבשל עד למחר אבל כירה דשליט בה אוירא אסור דאיכא למיחש שמא יחתה וכן נראה מדברי המרדכי שכתב בספ"ק וז"ל ואין משהין אלא כמאכל בן דרוסאי או מבושל לגמרי אבל חי לגמרי לא דקא מבשל בשבת עכ"ל ודבר פשוט הוא דלאו מבשל ממש קאמר דהא שרי בהדיא בגמרא קדרה חייתא אלא היינו לומר דבכירה אסור שמא יחתה דע"כ לא שרי בגמרא אלא בתנור דליכא למיחש לחיתוי וא"כ דעתו כדעת הגהות לאסור קדרה חייתא בכירה מ"מ אין זה אלא לחד תירוצא דתוס' פרק כירה אבל אח"כ כתבו התוס' עצמם אמתני' דתנור שהסיקוהו בקש וגבבא דקדירה חייתא ובשיל כמאכל בן דרוסאי שרי אפי' בתנור שאינו גרוף וקטום ואע"פ שאפשר לפרש דבריהם דאפילו דקאמרי לא אתא (אלא) למישרי תנור שאינו גרוף וקטום אבל בכירה לא יותר נראה דלמישרי בין תנור בין כירה אתו וכן דעת סמ"ג וסמ"ק להתיר בין בתנור בין בכירה וכתב הר"ן שהרז"ה פסק כמ"ד להחזיר תנן אבל לשהות אע"פ שאינו גרוף וקטום מיהו ה"מ בתבשילין שאין צמוק יפה להם אבל בתבשילין שצמוקם יפה להם הכי דינייהו דכל שלא נתבשלו אלא כמאכל בן דרוסאי לכ"ע אסור להשהותן ע"ג כירה שאינה גרופה ולא קטומה ואם נתבשלו כל צרכן איכא מ"ד בגמרא מותר ואיכא מ"ד אסור וכל כה"ג במנהגא תליא כדמשמע בגמרא ואנן דלית לן מנהגא נקטינן כבני מערבא דשרי וכתב הרא"ש ובשביל שרבו הדעות בהאי פיסקא וישראל אדוקים במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר הנח להם במנהג שנהגו על פי הפוסקים כחנניה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו שכמאכל ב"ד הוא שליש בישולו כך פירש"י בספ"ק (כ.) ובכמה דוכתי אבל מדברי הרמב"ם בפ"ט נראה שהוא חצי בישולו:

סעיף קטן ג

ומ"ש אא"כ גרף או קטם מבואר במשנה שהבאתי עד שיגרוף או עד שיתן את האפר ודברי רבינו בגרוף כדברי הרמב"ם בפ"ג דהיינו שמוציא הגחלים לחוץ אבל הר"ן כתב שנ"ל כדעת הרז"ה דהיינו שגורף הגחלים לצד א' שאם גרף את כל הגחלים והוציאם לחוץ אפילו בתנור שרי דתו ליכא למיחש למידי ומאי דאמרינן בירושלמי צריך לטאט בידו ל"ק מידי דאפשר שבמקום הנחת הקדרה בלבד קאמר וכתב עוד דאיתא בירושלמי דקוטם אע"פ שלא קטם כל צרכו שרי כלומר שא"צ לקטום עד שלא ניכר שם אש כלל

וה"נ משמע בגמרא דילן מדאמרינן לקמן דגחלים שעממו או שנתן עליהם נעורת של פשתן דקה הרי היא כקטומה ומתניתא נמי דיקא דקתני שנתן את האפר ומדלא קתני שיטמין באפר משמע דבקטימה כל שהו סגי והא דגחלים שעממו או שנתן עליהם נעורת פשתן דקה כתבה הרמב"ם בפ"ג ולא ידעתי למה השמיטה רבינו:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם נתן בה חתיכה חיה מותר וכו' פשוט בפ"ק דשבת (יח:) ואי שדא ביה גרמא חייא ש"ד מ"ט דאסח לדעתיה דאמר השתא ודאי לא בשיל ולא אתי לחתויי ומדברי הגמרא והפוסקים נראה דלא שרי אלא דוקא במשליך לתוכו אבר חי שא"א להתבשל בלילה משום דמסח דעתיה מיניה אבל הרמב"ם כתב בפי' המשנה וז"ל וכשתתבשל בשיל ולא בשיל ישימו בו בעת הטמנתו דבר חי כגון בשר או ירק ויהא מותר להשהותו על גבי גחלים מפני שהוא מסיח דעתו נראה מדבריו שאפילו נתן בה דבר שאפשר לה להתבשל מבע"י כמו ירק וכיוצא בו שרי משום דכיון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנו מידכר ולא אתי לחתויי דומיא דשרי לשהות על גבי כירה קטומה וסגי ליה בקטימה כל דהו משום דכיון דעבד בה היכירא מדכר ליה ולא אתי לחתויי:

סעיף קטן ה

ומ"ש אבל לסמוך לה קדרה וכו' בעיא דאיפשיטא שם:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם הוסקה בקש או בגבבא מותר לשהות עליה וכו' מבואר במשנה שהבאתי וכתב הרמב"ם בפ"ג שאם הסיקו בגללי בהמה דקה דינו כהסיק בקש ובגבבא משמע דגללי בהמה גסה הרי הם כעצים מיהו בירושלמי פרק כירה אמרינן איפכא דגללי בהמה דקה הם כגפת ועצים וגללי בהמה גסה הן כקש וכגבבא ואולי נוסחת ירושלמי שלו היתה מוחלפת משלנו תניא בגמרא (לז:) ב' כירות המתאימות כלומר שהן מחוברות יחד וקיר של חרס מפסיק ביניהם אחת גרופה וקטומה והאחרת אינה גרופה וקטומה מותר להשהות ע"ג גרופה וקטומה אע"פ שמוסיף בה הבל מאותה שאינה גרופה:

סעיף קטן ז

ומ"ש ותנור אפילו אם הוסק בקש ובגבבא אסור משנה שם (לח:) ומפורש בברייתא דאין סומכין לו ואצ"ל על גביו ואצ"ל בתוכו וכתוב בהגהות מרדכי מיהו אם אין היד סולדת בו שאינו חם כל כך נראה דמותר:

סעיף קטן ח

ומ"ש אפילו אם הוא גרוף וקטום הכי משמע בגמרא דלא מהני גריפה וקטימה בתנור וכ"כ הרב המגיד בפ"ג בשם הרמב"ן והרשב"א וכ"כ הר"ן וכ"נ מדברי כל הפוסקים

ומ"ש בכלבו בשם בעל ההשלמה דתנור גרוף וקטום שרי נ"ל שטעמו משום דתנורין דידן שפיהם מן הצד לא נפיש הבלייהו וככירה דייניגן להו כמו שאכתוב בסמוך בס"ד אבל בתנור שדברו חכמים לא מהניא גריפה וקטימה וכ"כ הרמב"ם בפ"ג וז"ל אבל התנור אע"פ שגרף האש או כיסה באפר או שהסיקוהו בקש או בגבבא אין משהין בתוכו ולא על גביו ולא סומכין לו תבשיל שלא בישל כל צרכו או שבישל כל צרכו ומצטמק ויפה לו הואיל והבלו חם ביותר אינו מסיח דעתו וחוששין שמא יחתה בזו האש המעוטה אע"פ שהוא אש קש וגבבא או מכוסה ולמה אסרו לשהות בתנור אע"פ שגרוף מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה וא"א לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחד מפני (ומפני) שהבלו חם שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור עכ"ל ומתוך לשון זה יתבאר לן במצטמק ורע לו מותר להשהות אפילו בתנור וכ"כ הר"י בח"ג וכן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש גבי כופח וכבר כתבתי לעיל דכל מידי דשרי לשהויי בכירה שאינה גרופה וקטומה שרי לשהויי בתנור לדעת כמה פוסקים ואפילו החולקים בזה לענין קידרא חייתא מודו במצטמק ורע לו דלא אתי לחתויי כיון דרע לו הוא ותנור פירש"י מתוך שקצר למעלה ורחב למטה נקלט חומו לתוכו טפי מכירה משמע דדוקא בתנור שפיו למעלה קאמר תלמודא דנפיש הבליה מכירה וכדברי הר"ן שכתב בשם ר"ח דמתני' בתנור של נחתומין ותנור של נחתומים מפורש בלא יחפור (כ:) אבל תנור דידן ככירה של נחתומין הוא וז"ל הכלבו ואלו הכירות שלנו שקורין פורנלא"ש שמסיקין אותן מבפנים ואח"כ גורפין אותם ונותנין בהם פת או פנאדש או קסולא מאחר שגרפו לגמרי והוא רחב מבפנים יותר משפיתת קדרה דינה כדין הכירה וכ"כ ר"ח בפרק לא יחפור דמתני' בתנור של נחתומין אבל תנור דידן ככירה של נחתומין עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש וכופח שהוא מקום שפיתת קדרה אחת וכו' משנה שם כופח שהסיקוהו בקש או בגבבא הרי הוא ככירה בגפת או בעצים הרי הוא כתנור ומפרש בגמרא שכופח הוא מקום שפיתת קדרה אחת ונפיש הבליה מדכירה וזוטר מדתנור ומשמע דכשהסיקוהו בגפת ועצים הרי הוא כתנור לגמרי ואסור אפילו גרף וקטם וכשהסיקוהו בקש ובגבבא הרי הוא ככירה לגמרי ושרי בלא גריפה וקטימה וכ"נ מדברי הר"ן וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ג ויש לתמוה על רבינו שכתב כאן וגם ברמזים אם הוסק בקש ובגבבא מותר על ידי גריפה וקטימה דבלא גריפה וקטימה נמי שרי דומיא דכירה ואפשר שטעמו מדכתב הרא"ש דבפירושא דמתניתין הלכה כרב אדא בר אהבה דמוקי מתניתין בכופח גרופה וקטומה ואפ"ה אם הסיקוהו בגפת ובעצים הרי הוא כתנור עכ"ל ומשמע לרבינו דכיון

דמתניתין בכופח גרופה וקטומה היא רישא נמי דקתני בקש ובגבבא הרי היא ככירה טעמא משום דגרופה וקטומה היא הא לאו הכי אסור ואין זה מוכרח: כתב ר"י בח"ג נראה כי בכירות שלנו אין הפרש בין מקום שפיתת קדרה אחת לשפיתת שתי קדרות דלא נפיש הבליה דזו יותר מזו ומותר לשהות עליה בגרופה וקטומה כמו בכירה עכ"ל ולא ידעתי מה הפרש יש בין כופח דזמן חכמי התלמוד לכופח דידן שאע"פ שאותם היו של חרס ושלנו הם של טיט אינו מעלה ולא מוריד לחלק ביניהם וכ"נ מדברי הר"ן גבי מה שכתב ואנו עכשיו מניחין החמין ע"ג כירה וכו' דהא תנורי חמין שלנו ככופח דמו שאין בהם אלא שפיתת קדרה אחת ובכופח לא מהני גריפה וקטימה:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו אבל רש"י ור"י פסקו דכל שהוא כמאכל בן דרוסאי וכו' כבר נתבאר במ"ש שהם פוסקים כחנניה דאמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה וה"ה ע"ג כופח או ע"ג תנור ומאי לא יתן דקתני מתניתין לא יחזיר אבל להשהות משהין ומתניתין דתנור וכופח נמי לענין חזרה הם ולא להשהות וכבר ביארתי באי זה ענין מותר להשהות לדעתם:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו וכ"ז בענין שהייה לצורך הלילה וכן מ"ש בתחלת הסימן אסור ליתן עליה תבשיל מבע"י להשהותו עליה לצורך הלילה יש לפרש דלצורך הלילה לאו דוקא דה"ה במשהה לצורך מחר אלא דמשום דאורחא דמילתא שמי שמניח קדרתו לצורך מחר הוא מטמין אותה כדי שלא תצטנן והמניחה לצורך הלילה אינו מטמין נקט לצורך הלילה כלומר כל צורך הלילה שלא הטמין ואפשר דדוקא נקט לצורך הלילה דאילו לצורך מחר בכל גוונא שרי לשהויי ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה או בתנור אפילו התחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי דכל לצורך מחר מסח דעתיה ולא אתי לחתויי וכמ"ש בכלבו ובהגהות מרדכי בפ"ב אבל לא ראיתי בדברי שום פוסק זולתם שחילק בכך:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו לחלק בין שהייה להטמנה הוא מדברי הרא"ש בפרק כירה וכ"כ שם הר"ן בשם הגאונים ודלא כפירש"י אמתניתין דר"פ כירה עד שיגרוף משום דמוסיף הבל וכתב עליו הר"ן שכ"כ לפי שהוא מפרש זה הפרק אף בהטמנה דכל שגרוף וקטום ס"ל דאינו מוסיף הבל וכ"כ בהרבה מקומות בהלכה והוא ז"ל דחה דבריו והעלה דלאו בהטמנה עסקינן אלא בשיהוי ומש"ה כל שגרוף וקטום דאיכא היכרא שמסלק דעתו מלחתות בגחלים שרי וכ"כ ה"ה בפ"ג שכן דעת הרמב"ם דמתניתין בלשהות בלא הטמנה היא

וכן דעת הגהות בפ"ג שכתבו וז"ל ואע"פ שמותר להשהות הקדרה ע"ג כירה שיש בה גחלים בוערות מ"מ אם עשה הטמנה כמו שרגילין לעשות א"כ גילה דעתו שמקפיד אם תתקרר ואסור דתנן אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו אם הקדרה מבושלת כל צרכה וכ"כ בסה"ת ובסה"מ ודלא כראבי"ה שכתב דאין חילוק בין להשהות ע"ג האש בין להטמין בתוכה אידי ואידי שרי עכ"ל והמרדכי בר"פ כירה כתב בשם א"ז דמותר להשהות הקדרה ע"ג גחלים ממש וכו' וגם הישראל עצמו אפשר דמותר להסירה הואיל ואינו מנענע הגחלים ואינו מתכוון עליהם ואינו מזיזן ממקומן ומשמע מלשונו ששולי הקדרה נוגעים בגחלים ואפי' הכי שרי משום דס"ל כרש"י וראבי"ה וא"כ ליתיה להההוא דינא לדעת כל הני רבוותא דפליגי ארש"י וראבי"ה דכיון ששולי הקדרה נוגעים בגחלים הוי הטמנה וכמו שכתבו הרא"ש והר"ן בר"פ כירה והיכא שאין שולי הקדרה נוגעים בגחלים וכסה הקדרה מלמעלה בבגדים אם הוא מותר יתבאר בסימן רנ"ז:

סעיף קטן יג

כל דבר שאסור להשהותו אם עבר ושיהה אותו וכו' שם (לז: לח.) בעי מיניה מרבי חייא בר אבא שכח קדרה ע"ג כירה ובישלה בשבת מהו לדעת רש"י ור"י בבשיל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי מיבעיא ליה דאי לא בשיל כלל או בשיל והגיע למאכל בן דרוסאי מישרא שרי להשהות ולהרי"ף והרמב"ם בהגיע למאכל בן דרוסאי נמי מיבעיא ליה כגון שלא נגמר בישולו לרוב בני אדם דכי נגמר בישולו ומצטמק ויפה לו היינו בעיין דבסמוך ואי מצטמק ורע לו מישרא שרי והתוס' כתבו לחד תירוצא דאפשר דבלא בשיל כלל קא מיבעיא ליה דע"כ לא שריא קידרא חייתא אלא בתנור אבל לא בכירה וכ"כ המרדכי בספ"ק דשבת ואסיקנא דלא יאכל משום דגזרו ביה רבנן כדאמר רב יהודה אמר שמואל בתחלה היו אומרים המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל וה"ה לשוכח משרבו משהין במזיד ואומרים שוכחים אנו חזרו וקנסו על השוכח וכתוב בהגהות אשיר"י דאסור למ"ש בכדי שיעשו וכ"כ מדברי הרמב"ם בפ"ג ותו איבעיא לן (לח.) עבר ושהה מאי ולא איפשיטא וכתב הרא"ש דהאי בעיא כגוונא דבעיא קמייתא היא ומיבעיא ליה אף לאחר גזירה אי גזרו דוקא לאותם ששהו אבל לבני בית לא וסובר רבינו דלחומרא נקטינן ולפיכך כתב אסור לכל אפילו למי שלא שהה אותו אבל בהלכות השהייה דמרדכי כתוב דלא מיתסר אלא לדידיה אבל לא לאחריני ומדברי הרי"ף נראה שהוא גורס עבר ושכח במקום עבר ושיהה והוא מפרש בעיא זו בשנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו דאע"ג דקנסו על השוכח דילמא הני מילי כשלא נתבשל כל צרכו אבל בשנתבשל כל צרכו אע"פ שהוא מצטמק ויפה לו לא קנסו ולא איפשיטא ולקולא וכן

דעת הרמב"ם בפ"ג ורבינו נראה שלא עלה על דעתו פי' זה ולפיכך הוקשה לו לדעת הרמב"ם למה חילק בין עבר לשכח דהא בגמרא מייתי מעבר ושיהה לשכח כלומר דאיבעיא קמייתא אמרינן בגמרא נפק ודרש המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל ול"ש ואסיקנא דה"ק ול"ש בין מזיד לשוכח בכל גוונא אסור כי היכי דלא ליתי לאיערומי הרי שפושט דשכח ושיהה אסור כמו בעבר ושיהה דהוי מזיד וא"כ אין לחלק ביניהם ואין זו קושיא לפי מאי דמפרשי הרי"ף והרמב"ם בעיא שנייה במצטמק ויפה לו דהא דלא מפלגינן בין עבר לשכח היינו דוקא בשלא נתבשל כל צרכו אבל בנתבשל כל צרכו אלא שמצטמק ויפה לו ע"כ מפלגינן ביניהו מדאיבעיא לן במצטמק ויפה לו עבר ושכח מאי אלמא דפשיטא ליה שאם עבר במזיד אסור דהא לא איבעיא ליה אלא בעבר ושכח ובעיין דעבר ושכח כיון דלא איפשיטא נקטינן לקולא ותמהני על הכלבו שכתב דלהרי"ף תבשיל שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו אפילו עבר ושיהה מותר וכ"ש אם שגג שהרי"ף לא התיר אלא בשכח. והראב"ד גורס עבר ושיהה כלומר בשוגג שכסבור מותר הוא וקיל טפי משוכח דפשע דבשוכח אפי' נתבשל כל צרכו אסור:

סעיף קטן יד

כירה שהיא גרופה וקטומה וכו' מותר להחזירה וכו' ברפ"ג (לו:) תנן כירה שהסיקוה בקש או בגבבא נותנין עליה תבשיל בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר ב"ש אומרים נוטלין אבל לא מחזירין ובה"א אף מחזירין ופירש"י אף מחזירין הואיל וגרוף ובגמרא (לח:) אמר רב ששת לדברי האומר מחזירין אפילו בשבת:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו כל זמן שהיא רותחת כן משמע ודאי שאם שהה בידו עד שנצטנן התבשיל אסור להחזירה משום דה"ל כמבשל וכ"כ רבינו בסימן שי"ח וכ"כ ר"י בח"ג בשם הר"י דכל שרובו רוטב ומצטמק ויפה לו והוא צונן כשהחזירו ע"ג כירה ומצטמק הוי מבשל גמור וכתב עוד ומ"מ מוכח מהגמרא שאם לא נצטנן אפי' שינה מרתיחתו קצת מותר להחזיר וכתב עוד בשם הר"י דהא דשרי להחזיר דוקא כשהגיע מבע"י למאכל בן דרוסאי אבל אם לא הגיע לא יחזיר אם נטל עכ"ל וכ"ה ה"ה בפ"ב בשם הרמב"ן והרשב"א אלא שלא הזכיר מבע"י וכ"נ דמאחר שעכשיו כשמסלקו מהאור הוא מבושל מה לי אם נתבשל מבע"י או אם נתבשל משחשכה ואפשר דהר"י מיירי כשסלקה תיכף שחשכה דאז אם לא הגיע מבע"י למאכל בן דרוסאי גם עכשיו כשמסתלק התבשיל לא הגיע ורבינו כתב בסי' שי"ח שאם לא נתבשל כל צרכו אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי שייך בו בישול אפילו בעודו רותח וא"כ מה שמתיר כאן להחזיר כשנתבשל כל צרכו לגמרי

הוא דוקא שאם לא נתבשל כל צרכו אע"פ שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור להחזיר כל שיש עדיין חום בכירה שהקדרה רותחת מחמתה:

סעיף קטן טז

ומ"ש ודוקא על גבה וכו' שם (לז.) א"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לא שנו אלא על גבה אבל לתוכה אסור ופשטא דלישנא משמע דבשולי הקדרה מונחים על דפנות הכירה וממלאים את חללה מיקרי על גבה וכשהקדרה כולה בתוך חלל הכירה ויושבת על קרקעית הכירה מיקרי לתוכה וכך הם דברי רש"י בר"פ אבל מדברי רבינו שכתב ודוקא על גבה כגון על שפתה או על כיסוי שעל חללה נראה שאינו מפרש כן אלא על גבה היינו ששולי הקדרה עומדין על דופן הכירה לא על חללה או ששם כיסוי על פי הכירה והושיב הקדרה על אותו כיסוי אבל כל ששולי הקדרה ממלאים את חלל הכירה מיקרי לתוכה והא דרבי חלבו לא כתבה הרמב"ם בהדיא ונראה שסמך על מה שכתב ואין מחזירין לעולם אלא על גבי כירה גרופה או מכוסה דמשמע דוקא על גבה ולא בתוכה:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו ובעודה בידו ודעתו להחזירה וכו' שם (לח.) א"ר זריקא אמר ר' תדאי ל"ש אלא שעודן בידו אבל הניחה על גבי קרקע אסור ואיפליג עליה ר' אמי משמיה דר"י ושרי אפילו הניחה ע"ג קרקע ואיפליגו אמוראי אחריני נמי במילתא ובתר הכי אמר חזקיה משמיה דאביי הא דאמרת עודן בידו מותר לא אמרו אלא שדעתו להחזיר אבל אין דעתו להחזיר אסור מכלל דע"ג קרקע אע"ג שדעתו להחזיר אסור איכא דאמרי אמר חזקיה משמיה דאביי הא דאמרת ע"ג קרקע אסור לא אמרן אלא שאין דעתו להחזיר אבל דעתו להחזיר מותר מכלל דבעודן בידו אע"פ שאין בדעתו להחזיר מותר ופסק הרי"ף כלישנא קמא וכתב הר"ן דאע"פ דלישנא בתרא מיקל פסקו רבוותא כלישנא קמא לחומרא מפני שהם דברים שקרובים לבא לידי איסור תורה וכן פסק הרא"ש וכ"כ ר"י בח"ג וכ"כ הרב המגיד בפ"ג בשם הגאונים ודלא כהגהות שכתבו בשם ספר התרומה דהלכה כמאן דשרי אפי' הניחה ע"ג קרקע משום דבשל סופרים הלך אחר המיקל:

סעיף קטן יח

ומ"ש ואפילו לא הניחה ע"ג קרקע אלא שתלאה במקל או שהניחה על גבי מטה או שפינהו ממיחם למיחם בעיות שם ועלו בתיקו ופסק בהם לחומרא מהטעם שכתבתי בסמוך בשם הר"ן וכ"פ ר"י בחלק ג' אבל הרמב"ם בפ"ג כתב וז"ל ואין מחזירין אלא ע"ג כירה גרופה או מכוסה וכו' והוא שלא הניח הקדרה ע"ג קרקע אבל משהניחה ע"ג קרקע אין מחזירין אותה ואפילו ע"ג כירה גרופה או מכוסה עכ"ל ולא הזכיר בעיות אלו

ונראה שדעתו לומר דכיון דמידי דרבנן הוא ועלו בתיקו נקטינן לקולא ואעפ"כ פסק כמ"ד הניחה ע"ג קרקע אסור משום דרובא דאמוראי ס"ל הכי אך קשה שלא חילק בין דעתו להחזיר לאין דעתו להחזיר ובין אם פוסק כלישנא קמא ובין אם פוסק כלישנא בתרא ה"ל לחלק ביניהם ואפשר שהוא סובר דכיון דאמוראי קמאי לא חילקו בין דעתו להחזיר לאין דעתו להחזיר לא חיישי' לדחזקיה משמיה דאביי דמפליג בינייהו כתב הר"ן דמשמע בירושלמי דכל הני פלוגתא ליתנהו אלא בשסלקן מע"ג כירה מערב שבת ולא החזירן עד שחשכה אבל נטלו משחשכה אפילו הניחו על גבי קרקע מותר להחזיר ועל דרך זה אפשר לפרש מאי דאמרינן לדברי האומר מחזירין מחזירין אפילו בשבת לומר שאע"פ שהחזרה בלבד היא שנעשית בשבת שרי ובכה"ג הוא דמפלגינן בין עודן בידו להניחן על גבי קרקע אבל כשסילק בשבת בכולהו גווני שרי עכ"ל ודבר פשוט הוא שאין כן דעת התוספות והרא"ש וסייעתם שהרי הם אוסרים להחזיר אפילו מבע"י סמוך לחשיכה וכ"ש להחזיר בשסלק משחשכה וגם הרמב"ם כתב בהדיא הפך הירושלמי הזה שהרי כתב בפ"ג כל שמותר להשהותו ע"ג האש כשנוטלין אותו בשבת אסור להחזירו למקומו וכו' והוא שלא הניח הקדרה ע"ג קרקע:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו ואם אינה גרופה וקטומה אסור להחזיר פשוט שם במשנה (לו:) כירה שהסיקוה בקש או בגבבא נותנין עליה תבשיל בגפת או בעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר והאי לא יתן לא יחזיר הוא כדמשמע בגמרא דלא איבעיא לן אלא אי משמע נמי לשהות או לא אבל בלא יחזיר לא איבעיא לן דפשיטא דלא יחזיר הוא וכתב הר"ן דאפי' מצטמק ורע לו אסור להחזיר כשאינה גרופה וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ג וז"ל כל שמותר להשהותו ע"ג האש כשנוטלין אותו בשבת אסור להחזירו למקומו ואין מחזירו לעולם אלא ע"ג כירה גרופה או מכוסה או בכירה וכופח שהוסקו בקש או בגבבא:

סעיף קטן כ

ומ"ש לא מיבעיא בשבת אלא אפילו מבע"י אחר שנגמר כל בישול הקדרה וכו' כ"כ שם התוספות והרא"ש מדאמרינן בגמרא אמר רב ששת לדברי האומר מחזירין מחזירין אפילו בשבת ומדקאמר אפי' בשבת משמע דמבע"י נמי נחלקו בגרופה דב"ש אוסרין להחזיר וב"ה מתירין אבל כשאינה גרופה אסור גם לב"ה אפי' מבע"י נמי ועל זה כתבו וא"ת מה שיעור יהא בחזרה וכי אם סלקה בחצי היום יהא אסור להחזירה וי"ל דאסור להחזירה היכא שנתקררה ואין שהות כדי להרתיח מבע"י ומיהו השתא צ"ל דע"ש חלוקה משבת דבשבת אפילו הוא רותח אסור להחזיר למאן דאסר כדמשמע בגמרא

הלכך נראה דבע"ש נמי אם הוא רותח אסור להחזירו כל היכא דאם היה קר לא היה יכול להרתיחו מבע"י וכן דעת המרדכי וסמ"ג אבל הר"ן שם דחה דברי התוס' והעלה דאפילו כשאינה גרופה שרי מבע"י לכ"ע וכן דעת רש"י שפירש דמאי דאמר רב ששת לדברי האומר מחזירין מחזירין אפילו בשבת היינו לומר דלא מיבעיא בלילה דמוכחא מילתא דאדעתא לאהדורי לצורך מחר שקיל ליה אלא אפילו ביום דלא מוכח דשקיל ליה אדעתא לאהדורי וסד"א דבטלה לה הטמנה וה"ל כמטמין לכתחלה קמ"ל רב ששת דאפי' ביום המחרת נמי מחזירין וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ג כל שמותר להשהותו ע"ג האש כשנוטלין אותו בשבת אסור להחזירו למקומו אלמא דלא מיתסר אלא בשבת דוקא ולא מבע"י ולכן לא נהגו העולם ליזהר בכך ור"י כתב בח"ד דלהרי"ף נמי אסור להחזיר סמוך לחשיכה ותמהני עליו שאין כן במשמע דברי הרי"ף כלל:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבי דהא דאסור להחזיר מבע"י דוקא אחר שנגמר כל בישול הקדרה ומניחה לעמוד על הכירה עד הערב לשמור חומה אבל כל זמן שלא נתבשלה מותר להחזירה הוא ממ"ש הרא"ש שם וז"ל ונ"ל הא דאסור מבע"י לחזור לב"ש אף בגרופה וקטומה היינו מבע"י דומיא דמשחשכה כמו שמשחשכה היינו אחר שנתנה בכירה להשהותה שם כן נמי מבע"י דאסור להחזיר היינו אחר שנגמר בישולה ומניחה עומדת על הכירה עד לערב להחזיק חומה ואם נטלה אז מן הכירה אסור להחזירה אטו שבת וכולה חדא גזירה היא דכיון דאינה מתבשלת עוד על הכירה הוי כתחלת שהייה ואי שרית להחזיר מבע"י אתי נמי להחזיר משחשכה אבל כל זמן שלא נתבשלה כל צרכה נוטל ומחזיר כל היום עכ"ל והא פשיטא דלא אתא הרא"ש לפרושי טעמא דב"ש אלא משום דמב"ש בגרופה נשמע לב"ה באינה גרופה ונ"ל דטעמא דכ"ז שלא נתבשלה כל צרכה מותר להחזיר אפילו סמוך לחשיכה ולא גזרינן דלמא אתי להחזיר משחשכה משום דאם היה מחזיר משחשכה הוי מבשל בשבת ופשיטא דמזדהר בהכי אפי' אי שרית להחזיר מבע"י וכתב הרא"ש בפ' במה טומנין דלא אסרינן חזרה מבע"י אלא היכא דנטלה מע"ג כירה שעתיד להשהות עליה ולהחזירה עליה לשום שהייה שאם אתה מתיר להחזירה מבע"י אתי להחזירה משחשכה אבל אם החזירה לשם הטמנה שרי ע"כ ודין ההטמנה באי זה ענין אסור ובאי זה ענין מותר נתבאר בסימן רנ"ז בס"ד: כתב בהגהות מרדכי פרק כירה צ"ע אם מותר להניח הקדרה לכתחלה ע"ג כירה גרופה וקטומה סמוך לחשיכה דדילמא אפילו מבע"י לא שרי אלא להחזיר אבל להניח לכתחלה לא וכתב עוד שם כל מה שאסור להשהותו סמוך לחשיכה ה"ה דאסור סמוך לברכו שהוא קבלת שבת שלנו

וכבר נתבאר שזה ע"פ דברי התוס' והרא"ש ושכמה גדולים חולקין עליהם ולכן לא נהגו ליזהר: כתבו התוס' ר"פ כירה אמאי דשרי לסמוך לכירה שאינה גרופה וקטומה דאין משם ראיה להתיר לסמוך אצל האש דשאני התם שדופני הכירה מפסיקין אבל בהגהות מרדכי כתבו דמותר לסמוך אצל האש אפילו סמוך לחשיכה שאילו היו צונן אין שהות להרתיח וכן כתב בהג"מ פ"ג ונראה ודאי דבמקום שהיד סולדת איצטריכו למישרי דאילו במקום שאין היד סולדת אפילו בשבת עצמה שרי ואפשר שגם התוס' מתירין כדברי ההגהות אלא שכתבו דאין ראיה משם: כתב הרמב"ם בפ"ג מותר להחזיר מכירה לכירה אפילו מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה אבל לא מכירה לטמונה ולא מטמונה לכירה וכתב ה"ה שהוא בירושלמי בס"פ במה טומנין ור"י כתב בח"ג וז"ל ובירושלמי כתב שאין מחזירין מכירה זו לכירה אחרת שאם נטלה מכירה אחת אסור להחזירה לכירה אחרת דהוי כנותן על גב הכירה לכתחלה בשבת וכתבו בתוס' אבל מבע"י מחזירין בכל ענין מאחר שהיא גרופה וקטומה עכ"ל:

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו ובתנור אסור להחזירה אפילו הוא גרוף וכו' משנה שם (לח:) תנור שהסיקוהו בקש וגבבא לא יתן בין מתוכו בין על גביו כופח שהסיקוהו בקש או בגבבא הרי הוא ככירה בגפת או בעצים הרי הוא כתנור ומשמע בגמרא דבתנור ובכופח לא מהניא גריפה וקטימה וכבר כתבתי לעיל שכן נראה מדברי הפוסקים וז"ל הרמב"ם בפ"ג ואין מחזירין לא לתנור ולא לכופח שהוסק בגפת או בעצים אע"פ שגרף וכסה מפני שהבלן חם ביותר וכתב ה"ה שדבריו הם במצטמק ורע לו או בהשליך לתוכו אבר חי שמותר להשהותו בתנור ואפ"ה אסור להחזירו וכתב שכן דעת הרמב"ן והרשב"א וכ"כ הר"ן ונתן טעם משום דבכל להחזיר בעי גריפה וקטימה ובתנור ובכופח גריפה וקטימה לא מהניא מידי מיהו הני תנורי דידן אפשר שדין כירה להם וכמו שכתבתי לעיל בשם ר"ח: כתב הרמב"ם בפ"ג כל שאין מחזירין עליו אין סומכין לו בשבת וכתב ה"ה בזה נחלקו עליו קצת מפרשים ואמרו בסמיכת כופח אע"פ שהסיקוהו בגפת ועצים מותר לסמוך לו כל שהוא גרוף וקטום ולא אסרו סמיכה בגרוף וקטום אלא בתנור בלבד וזה דעת הרשב"א עכ"ל ונ"ל שמחלקותם תלוי בברייתא שהובאה בפ' כירה גמר' תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא תניא כוותיה דאביי תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא וכו' כופח שהסיקוהו בקש ובגבבא סומכים לו ואין נותנין על גביו בגפת ובעצים אין סומכין לו וכתבו שם התוס' דאי גרסינן סומכין איכא לאוקמא בגרופה ונקט גפת ועצים לרבותא דאפ"ה סומכין לה עכ"ל ומ"מ דבר פשוט דלהרמב"ם נמי אין אסור לסמוך אלא במקום

שהיד סולדת דאילו במקום שאין היד סולדת כנגד המדורה נמי שרי כמו שיתבאר בסי' שי"ח בס"ד כתב בהגהות אשר"י פרק כירה אם החזיר בשוגג צ"ע אם הוא אסור באכילה דומיא דשכח ושיהה או דילמא שאני התם שנתקן המאכל בשבת באיסור אבל בהחזרה כבר היה ראוי לאכילה ואינו נהנה כל כך ומיהו אם עכו"ם עשה לצורך ישראל מותר כה"ג שאין הישראל נהנה ממנו כ"כ עכ"ל. ובהגהות מרדכי פ"ג כתב דכל היכא דעבר אדרבנן בין בהשהה בין בהחזרה בין בהטמנה אסור לאוכלו אם לא היכא דאיתמר בהדיא דשרי ונ"ל דאין לומר דאע"ג דבגמרא שרי רבי יהודה מצטמק ורע לו היינו במשהה דוקא וכדתני שכח קדרה ע"ג כירה אבל במחזיר אפשר דכיון דעביד מעשה בשבת אפילו מצטמק ורע לו אסור דכיון דאין שום הנאה בחזרה זו דהא מצטמק ורע לו הוא מותר כתוב בנ"י ר"פ לא יחפור בשם ר"י ומכשילה גדולה תחת מקצת העם שטומנין קומקום של מים חמים ליתן לתוך הקדרה בשבת כשהתבשיל מצטמק ופעמים שהאחת אין היד סולדת בו והאחת היד סולדת בו ומתבשיל זה עם זה ונמצאו מבשלין בשבת ואע"פ שהן רותחין אם פסק כח רתיחתן יש בהם משום בישול וכ"כ ר"י בח"ג ובשם הרשב"א כתב להתיר לתת מים חמין לתוך הקדרה אפילו כשהיא עומדת על הכירה ובכלבו כתב שיש ליזהר מלתת מים חמין בעוד הקדרה על האש לפי שהן מערבות ומגיסות בקדרה כדי לערב יפה וקי"ל דמגיס חייב משום מבשל אפילו בקדרה מבושלת כ"צ שהיא על האש והר"ן בפרק כירה גבי מעשה שעשו אנשי טבריא כתב דלפי דברי רש"י מה שאנו נוהגין ליתן בשבת מים מבושלים לתוך החמין נ"ל דאסור דכה"ג הטמנה קרי לה בשמעתין אבל בתוספות אמרו דבדבר המעורב לא שייכא הטמנה ובפרק במה טומנין כתב דברי הר"י ותמה עליהם וז"ל ולא ידעתי מנין לו שהרי כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין אע"פ שהוא צונן גמור ולא ידעתי הפרש בין מים מבושלים למבושל אחר וצ"ע ובדיקה עכ"ל והגאון מהר"י אבוהב כתב וז"ל ול"נ שהר"י סובר דמאי דאמרינן כל שבא בחמין הוא בדבר יבש כמו תרנגולתא דרבי אבא אבל בדבר לח כמו מים או תבשיל אם פסק רתיחתן יש בהם משום בישול עכ"ל ודעה זו שהזכיר הגאון ז"ל היא דעת רבינו בסי' שי"ח ונכון למחות ביד הנוהגים היתר בדבר כיון דאיכא כמה רבוותא דאסרי. כתוב בהגהות מרדכי פ"ג המשכים בבקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח יותר אומר אני שיכול להסיר ולהניח קדרה ריקנית ע"פ הכירה וה"ל כירה כגרופה וקטומה שהרי קדרה סותמת את פי הכירה ואז ישים הקדרה שהחמין בתוכה על גבי הקדרה ריקנית אבל יזהר שלא ישים קדרה חדשה עליה דנמצא מלבנה ויזהר שלא ישים קדרתו ע"ג קרקע דאי מנח לה אארעא תו לא מצי לאהדורה כתב הר"ן בפ' כירה

גבי הא דת"ר מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה בשם הרשב"א שמותר לתת ע"פ קדרה חמין בשבת תבשיל שנתבשל מע"ש כל צרכו כגון פנאדי"ש וכיוצא בהם לחממן ואף על פי שהיד סולדת בו לפי שאין דרך בישול בכך ואע"פ שהקדרה נתונה על האש אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים ע"ג המיחם ודאי אסור שהרי אסור להטמין משחשכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו אפי' בדבר שאינו מוסיף הבל וכתב הר"ן על זה ואפשר ג"כ שמה שאין דרכו לאפות על גבי כירה כגון פנאדי"ש וכיוצא בהם שמותר לחממן בשבת ע"ג כירה או ע"ג כסא של ברזל כל שהוא מצטמק ורע לו שהדבר מוכיח שאינו נעשה אלא בשביל שיתחמם ומשמע דדוקא על גבי כירה או ע"ג כסא ברזל קאמר דאפשר דשרי אבל ליתן בתנור אסור כיון שדרכו ליאפות שם ועוד אכתוב בזה בס"ד וכל מה שאנו אוסרים לעשות בשבת מדברים אלו דבר פשוט הוא שאפי' ע"י עכו"ם אסור דאמירה לעכו"ם שבות ואם יש בו באיפנאד"ש שומן קרוש אם מותר לחממה בשבת עיין בסי' שי"ח ומיהו לדברי האומרים שיש צלייה אחר צלייה כמו שכתב רבי' בסי' שי"ח איכא למימר דבשר האיפנאד"ש הוי צלי שהרי אינה מתבשל ע"י משקין ואסור לחממה במקום שהיד סולדת. כתוב בהגהות מרדכי פ"ג דף קע"ח ע"ד ובחופה רגילים ליתן היורה מלאה תבשיל על הפטפוט מע"ש והאש תחתיה ולהשהותה שם עד למחר ביום השבת ואם היורה מתקררה עבדים עכו"ם מחממים אש תחתיה בשבת אם לא נתקררה כ"כ שאם היתה נשארה כך שעדיין היתה ראויה לאכול בלא חימום א"כ אין חוששין בחמומה ושריא וכ"כ בהגהות מיימון פ"ג ובסמ"ג וסמ"ק והתרומה וכתוב בת"ה סימן ס"ו דלאו דוקא בחופה דה"ה בכל דוכתא שרי מיהו כתב בשם א"ז דבדוכתא דלא שכיחי רבנן ראוי לאסור וכתב עוד שם שאם השפחה מוציאה החמין מן התנור ומושיבתו על תנור שבבית החורף מבפנים ואז מבערת האש תוך התנור כדי לחמם בית החורף וע"י כך נרתחים החמין שע"ג התנור דשרי אפילו נתקררה לגמרי מאחר שעיקר כוונת השפחה להתיר לחמם בית החורף דשרו בה רבנן אמירה לעכו"ם משום דהכל חולים הם אצל הצנה ונהי שהחמים נרתחים ע"י כך מאליהם ועל דעת כן מושיבתו שם מ"מ מאחר שבשעה שהיא מושיבתו על התנור אין שום אש בתנור וההבערה שהיא מבערת אח"כ עיקר כוונתה היא לבית החורף שרי ואע"ג דפסיק רישיה הוא לענין החמין מ"מ יש חילוק בשבות דרבנן בין מתכוין גמור ללא מתכוין דפסיק רישיה אמנם אין להתיר שישראל יושיב החמין על התנור והשפחה מבערת אח"כ התנור דהוי כאחד נתן הקדירה ואחד הצית את האור דראשון פטור אבל אסור וז"ל הרשב"א בתשובה מי שבישל תבשילו מע"ש כל צרכו ולמחר בשבת אמר לעכו"ם להדליק אש ולחמם

תבשילו נ"ל דאסור מההוא דנר וכבש דכל שנעשה בו או בשבילו מלאכה דאורייתא אסור כעכו"ם שמילא מים בשביל ישראל שלא ישקה מהם אפי' בהמתו לפי שהוציאו מהבור שהיא רה"י לשפת הבור שהוא ר"ה ואע"פ שעשאה עכו"ם מעצמו שלא מדעת ישראל ושלא נעשה בגוף המים מלאכת איסור וכ"ש שעשה עכו"ם מלאכה דאורייתא במצות ישראל כזה ואע"פ שלא נעשה מלאכת איסור בגוף התבשיל שכבר נתבשל מע"ש וכמדומה שאפילו אחר שנצטנן אסור לו לאותה שבת דקנסינן ליה כל שהזיד ואמר לעכו"ם לעשות לו מלאכה דאורייתא בשבילו עכ"ל כתב ר"י בח"ג דפירות הנאכלים חיים דינם כתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ומצטמק ויפה לו ואסור לשהותו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה וזהו לדעת הרי"ף וסייעתו אבל לדעת רש"י וסייעתו מותר כדין תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שנתבאר לעיל דשרי וכ"כ רבינו בסימן רנ"ז בשם רשב"ם ומכלל הדברים שנתבאר בסימן זה אתה למד שמה שנוהגים להשהות בתנור או בכופח תבשיל לצורך שבת שחרית יפה הם עושים לדעת רש"י וסייעתו שפסקו כחנניה דאמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה דסתם קדרות דידן כשמשהין אותן כבר הם מבושלות כמאכל בן דרוסאי ויותר וכבר נתבאר לעיל דכל שמותר להשהותו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה מותר להשהותו על גבי כופח או בתנור אפי' אם התנור מוגף ואפי' אם הקדרה סמוך לגחלים והוא שלא תהא נוגעת בגחלי' ואפי' לדעת הרי"ף וסייעתו אפשר דשרי משום דתנור דידן ככירה דמי כמו שכתבתי לעיל בשם ר"ח והלכך כל שגרף או קטם ש"ד א"נ משום דאפשר דלא אירי בגמרא אלא במשהה לצורך הלילה אבל משהה לצורך מחר מותר אפילו ע"ג כירה שאינה גרופה או קטומה או בתנור דכיון דלצורך מחר הוא אסוחי אסחיה לדעתיה ולא אתי לחתויי ומ"מ לצאת ידי כל ספק נכון להנהיג שישימו חתיכת בשר חי בקדרה סמוך לחשכה דבכה"ג לכ"ע שרי בלי פקפוק כמו שנתבאר ומיהו צריך ליזהר שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים כי היכי דלא ליהוי מטמין בדבר המוסיף הבל וכ"כ בהדיא בסמ"ג וז"ל ואסור לתת גחלים בוערות תחת הקדרה שמטמין בה אע"פ שאין גחלים סביבה ולענין מה שמכסים פי התנור בבגדים הא ודאי כיון שאין הבגדים נוגעים בקדרה לאו הטמנה היא ושרי אבל מה שמכסין הקדרה בבגדים כשמשהין אותה ע"ג כופח יתבא' משפטו בסימן רנ"ז בס"ד ולענין מה שנוהגין בקצת מקומות להחזיר תבשיל לתוך התנור בשבת מהירושלמי שכתב הר"ן משמע דע"כ לא אסר תלמודא אלא כשנטלו מבע"י ובא להחזירו משחשכה אבל כל שנטלו בשבת מותר להחזיר אפי' הניחו ע"ג קרקע ואע"ג דהיינו דוקא להחזיר לכירה גרופה וקטומה וכדתנן בהדיא אבל לכירה

שאינה לא גרופה ולא קטומה או לתנור וכופח שהסיקוהו בגפת או בעצי' אפי' גרוף וקטום ליכא מאן דפליג דאסור דמתניתין היא אפשר לומר דתנור דידן לכירה דמי כדברי ר"ח וכיון דבשעה שמחזירין בהם עממו גחליו ה"ל כגרוף וקטום כדאמרינן בגמרא מ"מ משמע דאסור משום דע"כ לא שרי בגמרא להחזיר אלא ע"ג כירה אבל לא בתוכה ועוד שלא התירו להחזיר אלא בעוד הקדרה רותחת כמו שנתבאר והם נוהגי' להחזיר אפי' צונן ועוד שהירו' הזה לא קי"ל כוותיה לדעת הפוסקי' כמו שכתבתי לעיל ומיהו אפשר למצוא להם היתר מצד אחר וכמו שכתב הכלבו וז"ל ובתנור שלנו דין חזרה בו כדין הכירה הגרופה והקטומה ואחר שהוציאו ממנה הפת או הפנאדש שאם נשאר בקצת הבלו עד למחר אפשר לומר שהוא מותר לתת בתוכו פנאדש להתחמם שם באותו הבל המועט שבו שהרי אין שם חשש חיתוי כלל שהרי גרפו מבערב ואפי' לא קטמו הרי נתאכלו וכבו כל גחליו וא"צ שיזהר בזה שלא יהא שם גחלים כלל אבל לבי נוקפי בהיתר זה משו' דאמאי דא"ר ששת לדברי האומר מחזירין מחזירין אפי' בשבת פירש"י אפי' ביום המחרת דלפ"ז אף ביום המחרת לא שרי להחזיר אלא בכירה גרופה וקטימה דוקא ולא בתנור כלל ואפשר שלזה נתכוון בעל הכלבו שכתב בתוך דבריו אבל לפירש"י יש לפקפק וכ"נ ודאי שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין ואף לפי היתר זה שכתב הכלבו נראה שאין דבריו אמורים אלא בשאחר שהוציאו הפת או הפנאדש לא חממוהו עוד דכיון שאפו בו אזל ליה הבלא דידיה אבל כל שחממוהו כדי להכניס בו קדרה חמין לצורך מחר נפיש הבליה ואסור לתת בתוכו פנאדש לחמם אפי' אם גרפוהו ומ"מ דבר שאין דרכו לאפות בתנור כגון ענייני בצק המטוגנים בשמן אפשר דשרי ע"פ מ"ש הר"ן דאפשר דשרי לתת פנאדש ע"ג כירה או ע"ג כסא ברזל כל שהוא מצטמק ורע לו שהדבר מוכיח שאינו נעשה אלא בשביל שיתחמם ואע"ג דלא ברור ליה היתרא שאני התם שהוא מחממן על האש ממש אבל בכה"ג דלאו על האש ממש הוא אפשר דפשיטא ליה דשרי ומ"מ נכון לאסור אפי' בכה"ג כדי שלא יבאו להתיר את האסור וכ"ש שאין הדבר ברור כ"כ להיתר . כל דינין דשייכי למבשל בשבת או מחמם דבר חם או דבר קר בין שמחממו ע"י האור עצמו או בחמה עצמה או בתולדותיהן הכל יתבאר בסימן שי"ח בס"ד. ז"ל שבולי הלקט רש"י כתב אנן דמשהינן קדרה על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה אהכי סמכינן דאמרינן כל שהוא כמאכל ב"ד מותר להשהותו וכו' וגדולה מזו כתב ה"ר ישעיה דכל מידי דשרי להשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה שרי לטומנו בדבר המוסיף הבל מבע"י וכ"ש הוא לא נאסר להטמין אלא דבר שאסור להשהות דאע"ג דבדבר המוסיף הבל ליכא למיחש ואחתויי גזרינן שמא יטמין ברמץ

ודוקא במה שהוא עביד לאכול בלילה איכא למיגזר לשמא יחתה אבל ההטמנה שאנו עושין לצורך מחר ליכא למיגזר כדאמרי בפ"ק וכתב ה"ר בנימין מ"מ אע"ג שאנו מתירין הטמנה לצורך מחר נראה שצריך להניח הקדרה על גבי פטפוט שלא תהא הקדרה ע"ג גחלים שאם יניחנה או יסמכנה ע"ג גחלים פעמים שמוצא שם גחלים בוערות למחר ויהיה אסור להוציא הקדרה שלא יניע הגחלים וילחישן וקרוב הדבר לבא לידי חיוב חטאת ובספר יראים אוסר אפילו לומר לעכו"ם להוציא בשבת מן האש עכ"ל וכן משמע מדברי המרדכי ר"פ כירה דכל לצורך מחר לא חיישינן לחיתוי וכ"כ עוד שבולי הלקט בשם ר' שמחה ואין נראה כן מדברי המפרשים שאכתוב בראש סימן שאחר זה:

סימן רנד

סעיף קטן א

אע"פ שבשר חי מותר לשהותו ה"מ בקדרה שאינה ממהרת להתבשל וכו' בספ"ק דשבת (יח:) השתא דאמר מר כל מידי דקשיא ליה זיקא לא מגלי ליה האי בישרא דגדיא ושריק שפיר דמי דברחא ולא שריק אסור דגדיא ולא שריק דברחא ושריק רב אשי שרי ורב ירמיה מדפתי אסר איכא דאמרי דגדיא בין שריק בין לא שריק ש"ד דברחא ושריק נמי ש"ד כי פליגי דברחא ולא שריק רב אשי שרי ורב ירמיה מדפתי אסר ולרב אשי שרי והתנן אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבע"י התם בבישרא אגומרי וכתבו הרי"ף והרא"ש וקא פסקי רבוותא כי האי לישנא בתרא וכרב אשי ואיכא מאן דפסק כרב ירמיה מדפתי דאסר ואנן נמי כרב ירמיה ס"ל דחזינן סוגיא דשמעתין כיותיה וכ"כ התוס' הלכך שריק אפילו ברחא שרי לא שריק ברחא אסור גדיא שרי וכן פסק הרמב"ם בפ"ג ובסמ"ג וסמ"ק והתרומה פסקו כרב אשי וכ"כ הר"ן בשם הרז"ה וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן בשם בה"ג דבצלי איירי כדמשמע בגמרא ולהכי ברחא ולא שריק אסור אפילו אם הוא חי דכיון דמיירי בצלי שהוא מתבשל מהרה ראוי לאכילה בלילה ואתי לחתויי וכ"כ הרב המגיד בפ"ג ומשמע דבגדיא אפילו לא שריק וברחא שריק כיון דליכא למיחש לחיתוי שרי בין חי גמור בין בהתחיל להתבשל אע"פ שלא הגיע למאכל ב"ד וכ"נ מדברי סמ"ג וסמ"ק והתרומה: ופירש"י גדיא. קשיא ליה זיקא: שריק. פי התנור בטיט סביב הכיסוי אינו מוכן לחתות: ברחא. איל גדול ולא קשה ליה זיקא ואתי לגלויי פי התנור ליטול כיסוייו לחתות: בבישרא אגומרי. שאינו בתנור דאפילו כיסוי ליכא ומוכן להפוך בו ולחתות עכ"ל ומשמע דה"ה אם הבשר תוך התנור סמוך לגחלים ואין פי' התנור מכוסה כלל חשיב מנח אגומרי ואפילו דגדיא אסור דע"כ לא שרי בלא שריק אלא בשפי התנור מכוסה מיהא דלא מגלי ליה משום דקשה ליה זיקא וכ"כ בהדיא

בהגהות אשיר"י וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם כתב בפ"ג וז"ל אם בשר גדי הוא וכיוצא בו מותר שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר שא"צ אלא חמימת האש בלבד ואם בשר עז או בשר שור הוא אסור שמא יחתה בגחלים לבשלו ואם טח פי התנור בטיט מותר שאם בא לפתוח התנור ולחתות תכנס הרוח ויתקשה הבשר ויפסד ויצטנן התנור ויפסיד הבשר עכ"ל ואח"כ כתב אין צולין בשר בצל וביצה ע"ג האש אלא כדי שיצולו מבע"י ולפי זה ללישנא בתרא דקי"ל כוותיה מאי דאמרינן דכל מידי דקשי ליה זיקא לא קאי אלא אברחא ושריק דוקא משום דכיון דשריק נפיש הבליה וכי פתח ליה נשיב ליה זיקא ומצטנן התנור ותו לא בשיל שפיר אבל בגדיא בלאו ה"ט שרי משום שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר ומהאי טעמא שרי אפילו לא שריק ולפ"ז אפילו אין פי התנור מכוסה כלל או שהוא חוץ לתנור סמוך לגחלים שרי בגדיא דהא ודאי לא אתי לחתויי כיון שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר ומשמע לפ"ז דלא מיקרי מנח אגומרי אלא כשהבשר עצמו מונח על גוף האש ומשמע דאפילו בשר גדיא אסור להניחו על גבי האש שהרי כתב סתם אין צולין בשר בצל וביצה על גבי האש וכתב הרב המגיד שדין זה הוא בכל בשר צלי שאע"פ שבבשר גדי ליכא למיחש שמא יחתה הכא כיון שהניח ע"ג גחלים א"כ אינו חושש אלא שיצלה מהרה ואע"פ שיתחרך הלכך חיישינן שמא יחתה מיהו כשנצלה כמאכל ב"ד לא חיישינן תו דילמא אתי לחתויי אפילו אם הוא בשר שור שמאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו אבל סמ"ג וסמ"ק והתרומה כתבו וז"ל ומוקי לה בבישרא אגומרי פירוש חוץ לתנור סמוך לגחלים ולצורך לאכול בלילה והוא כדברי רש"י שאסור במונח סמוך לגחלים אלא דכשהבשר תוך התנור ואין פי התנור מכוסה נראה שהם מתירים מדלא אסרוה אלא חוץ לתנור מיהו אפשר דכל שפי התנור מגולה חוץ לתנור מיקרי:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו וכגון שהוא מנותח לאברים וכו' ג"ז שם (כ.) אמתני' דמשלשלין את הפסח לתנור עם חשיכה מ"ט משום דבני חבורה זריזים הא לאו הכי לא והא אמר מר גדיא בין שריק בין לא שריק ש"ד התם מנתח הכא לא מנתח ופירש"י התם מנתח. ואם פותח פי התנור עייל ביה זיקא וקשה ליה: הכא לא מנתח. ואי מגלי ליה לא קשה ליה זיקא ולהרמב"ם ה"ק התם מנתח וא"צ אלא חמימות האש ואם יחתה בגחלים יתחרך הבשר הכא לא מנתח וצריך בישול ואם יחתה בגחלים לא יתחרך הבשר ומש"ה חיישינן. כתוב בסמ"ג וסמ"ק והתרומה והמרדכי והגהות מיימון פ"ג דעות שלם דינו כגדי שלם וכ"נ

מדברי הרז"ה שכתב הר"ן גרסינן בגמרא אמר רבינא האי קרא חייא ש"ד כיון דקשיא ליה זיקא כבישרא דגדיא דמי ור"י בח"ג הזכירו:

סעיף קטן ג

אין צולין בשר בצל וביצה וכו' משנה שם (יט:) אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבע"י ובגמרא (כ.) וכמה א"ר אלעזר אמר רב כדי שיצולו מבע"י כמאכל בן דרוסאי ואף על פי שכבר כתב רבינו בסמוך דצלי שאצל האש אפי' חי אסור להניחו סמוך לחשיכה כתב הא דאין צולין לאשמעינן דבכדי שיצולו כמאכל ב"ד שרי וכתב הר"ן דלדברי הרי"ף שאוסר לשהות אפילו נתבשל כמאכל ב"ד מבע"י לא תיקשי מהא דשרי מתני' בכדי שיצולו מבע"י כמאכל בן דרוסאי דהב"ע כשהן עצמם מונחים על האש דכיון שהגיעו למאכל ב"ד אם יחתה בגחלים יחרוך אותם וכ"כ הרמב"ם בפ"ג אין צולין בשר בצל וביצה ע"ג האש אלא כדי שיצולו מבע"י וכ"כ שם ה"ה ולפ"ז אם אינם מונחים על האש אסור להניחם אא"כ נצלו כל כך שהם מצטמקין ורע להם אבל לדעת רש"י וסייעתו דשרי להשהות כשנתבשל כמאכל ב"ד מבע"י מיירי מתני' אפילו כשאינם מונחים על האש אלא סמוך לאש והיא גופא קמ"ל דכל שנצלו כמאכל ב"ד שרי לשהויי כדין קדרה דכל שנתבשל כמאכל ב"ד שרי לשהויי והוי יודע שאם לא נצלה אלא מצד אחד כמאכל ב"ד אמרינן בפרק כל המנחות באות מצה (מנחות נז.) דלאו כלום הוא וכתבו הרמב"ם בפ"ט לענין חיוב חטאת ומשמע דה"ה לענין דין זה דמאי שנא. כתוב בהג"א ספ"ק דשבת שאם עבר או שכח ונצלה בשבת באיסור אסור כתב בהג"מ פ"ב דמתני' דאין צולין בשר בצל וביצה ב"ש היא דב"ה מתירין עם השמש ואין דבריו נכונים דמתני' ד"ה היא גזירה שמא יחתה וכדאמרינן בגמרא (יח:) דב"ה נמי גזרי שמא יחתה וכן פסקו כל הפוסקים דאין צולין וכו'. במרדכי ר"פ כירה כתב דמתני' בלצורך הלילה היא דאילו לצורך מחר שרי דלא חיישינן לחיתוי וכ"כ בפי' בשיבולי הלקט ולא משמע כן מדברי המפרשים שכתבתי בראש סימן זה אלא מאחר שראוי לאכול בלילה אתי לחתויי ואע"פ שאינו צולה אלא לצורך מחר. אם מותר לתת סביב הקדרה פירות הנאכלין חיין אע"פ שא"א שיצלו מבע"י כתב רבינו בסימן רנ"ז:

סעיף קטן ד

ואין נותנים פת בתנור וכו' משנה שם אין נותנין פת לתנור עם חשיכה ולא חררה ע"ג גחלים אלא כדי שיקרמו פניה ר' אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה ומפרש בגמרא דה"ק ר' אליעזר אומר כדי שיקרמו פניה המדובקין בתנור ופירש"י חומרא היא שפניה שכלפי האור מהרים לקרום וכתב הר"ן דהלכה כר' אליעזר וכ"כ הרב המגיד בפ"ג שהוא דעת הרמב"ם ואע"פ שבפי' המשנה פסק דלא כר' אליעזר איכא למימר דהדר ביה

ולפ"ז ט"ס יש בנסחאות שלנו בספרי הרמב"ם שכתוב בהם כדי שיקרמו פניה שאינם מדובקים בתנור וצריך להגיה המדובקים גם רבינו פסק כר"א ומ"ש עד שיקרמו פניה המדובקים בתנור קאי אפת ופניה שכנגד האש קאי אחררה וכתב הרמב"ם בפ"ג דכל שנתנה בכדי שיקרמו פניה לא חיישינן שמא יחתה משום דמפסיד ליה. כ' בהגהות מיימון פ"ג דבתוס' מנחות כתוב דקרימת פנים היינו שפורסה ואין חוטין נמשכין הימנה וכתב עוד בהגהות פ"ג בשם סמ"ג דפשטיד"א או פלדו"ן צריך לתתם מבע"י כל כך שיקרמו פניה העליון והתחתון ויתבשל מה שבתוכו כמאכל ב"ד וכ"כ בסמ"ק והתרומה. כתב בהג"א שאם התנור מכוסה ושריק נראה דשרי ליתן פת לתנור שלא בכדי שיקרמו פניה דלא גרע מברחא ושריק. כ' בכלבו דהא דאין נותנין פת לתנור וכו' דוקא בשאין לו מזון ג' סעודות אבל אם יש לו מותר דבשבת אסור לרדות לאימת קבעי ליה למ"ש בלא חיתוי נמי אפייה וה"ל כקדרה חיה:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ואם נתן אותה סמוך לחשיכה וכו' אם במזיד אסור עד מ"ש בכדי שיעשו כ"כ הרמב"ם בפ"ג והוא נלמד מדין עסיסיות ותורמוסין שיבא בסמוך:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם בשוגג מותר לו לרדות ממנו מזון ג' סעודות וכו' עד כדרך שהוא עושה בחול ברייתא פרק כל כתבי (שבת קיז:) ואע"ג דבעסיסיות ותורמוסין משמע דאפילו בשוגג אסורין עד מ"ש הכא משום כבוד שבת לא קנסו לגבי ג' סעודות בשוגג וכתב שם הר"ן דהא דמרדה מזון ג' סעודות דוקא בשאין לו מזון מה יאכל וכן הא דאמרינן אומר לאחרים בואו ורדו לכם בשאין להם מה יאכלו הוא הא לאו הכי לא וכ"מ מדברי הרי"ף שכ' בריש שבת ואע"ג דרדיית הפת חכמה היא וכו' לא שרו ליה אלא היכא דשכח פת בתנור וקדש עליו היום דמציל ממנה מזון ג' סעודות לשבת ומשום כבוד שבת אבל רדייה שלא לסעודת שבת לא שרו ליה רבנן וכתב הר"ן בריש שבת דמשמע דהא דאמרינן לא ירדה במרדה אלא בסכין דוקא בדאפשר לשנויי בסכין משנינן ואי לא עבדינן במרדה וכתב עוד שם וכי אמרינן נמי דכי אפשר לשנויי משנינן ה"מ היכא שנאפה הפת באיסור דבשכח פת בתנור עסקינן שהשההו שם באיסור מפני שלא עמד שם כדי שיקרמו פניה אבל אם נתנו בכדי שיקרמו פניה כיון דלא עבד איסורא ולצורך שבת הוא רודה כדרכו דלא אשכחן דליבעי שינוי אלא בשכח פת בתנור דעבד איסורא וכן נ"ל מדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' שבת ומיהו כל שאין בו צורך היום אסור אפילו בשינוי ואין זה דרך הרמב"ן שהוא אוסר לרדות במרדה אפילו הדביק פת בתנור מבע"י בהיתר שיש שהות ביום כדי שיקרמו פניה עכ"ל והרב המגיד כתב בספ"ה וז"ל ויש מי שהקשה והא קי"ל דרדיית

הפת אסורה מדברי סופרים כמבואר פכ"ב וכאן נראה שכל שקרמו פניה מבע"י מותר לרדותה משחשכה וכן קשה לזה מה שנזכר בביאור פ"ג בבבא המתחלת אין נותנין פת בתנור וכו' ודחק הרמב"ן שהוא מותר כל שקרמו פניה מבע"י לרדות מזון ג' סעודות ובסכין על הדרך הנזכר פ"ג בשוכח ול"נ שהוא מותר לרדות כל מה שירצה ולא אסרו רדיית הפת אלא ברודה במרדה שהוא כדרכו והיא עצמה מדבריהם עכ"ל: כתב ר"י בח"ג נ"ל כי בתנורים שלנו שאין מדביקים בהם פת וא"צ רדייה לא בסכין ולא במרדה שאם נתן פת לתנור מבע"י וקדש עליו היום שמותר ליטלו בסכין או בשום דבר שיתחוב בו או במקל דלא גרע מחררה שטמנה בגחלים דשרי בפרק כל הכלים (שבת קכג.) לתחוב בה כוש או כרכר וליטלה בשבת אבל ברחת שמוציאין בה הפת נראה שאסור כי היא כעין המרדה שהיו רודים בה הפת בתנורים שלהם וע"כ לומר שמה שמתיר ר"י ביותר מג' סעודות הוא דאי בג' סעודות אפילו בתנורים דידהו נמי שרי ע"י שינוי ומיהו כי אסר להוציא ברחת אפשר דאפילו לצורך ג' סעודות אסור משום דמיחזי כעובדא דחול:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדותה וכו' מימרא דרב ביבי בר אביי בריש שבת (ג:) כתוב בהג"א פרק בתרא דר"ה רדיית הפת דלאחר אפייה שרי לכתחלה ואינה אסורה אלא בעוד שהיא עיסה כך פר"ח ולא נהירא לפר"י עכ"ל והוא מדברי התוס' שם:

סעיף קטן ח

לא תמלא אשה קדרה מעסיות ותורמוסין וכו' בפ"ק דשבת (יח:) ת"ר לא תמלא אשה קדרה עסיות ותורמוסין ותניח לתוך התנור ע"ש עם חשיכה ואם נתנה למ"ש אסורין בכדי שיעשו כיוצא בו לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח בתוך התנור ע"ש עם חשיכה ואם עשה כן למ"ש אסורין בכדי שיעשו ומפ' בגמרא טעמא גזירה שמא יחתה בגחלים ופירש"י עסיות ותורמוסין צריכין בישול יותר וכ"כ הרא"ש והר"ן וטעם חבית של מים שכתב רבינו הוא מדברי התוס' והרא"ש שם אבל הרמב"ם כתב בפ"ג דעסיות ותורמוסין ומים אינם צריכין בישול הרבה ודעתו עליהם לאכלם לאלתר ומ"כ אע"פ שלא נתבשלו כל עיקר כתבשיל שלא בישל כל צרכו שאסור לשהותו בתנוריהן ומשמע דתנור לאו דוקא דה"ה לכירה וכופח אא"כ גרף וקטם וע"פ מה שנתבאר בסימן רנ"ג וכ"כ שם ה"ה ומדקתני סתם אסורין למ"ש בכדי שיעשו משמע דאפילו בשוגג נמי אסור עד מ"ש בכדי שיעשו כדאסיקנא בפרק כירה (שבת לח.) משרבו משהין במזיד ואומרים שכוחים אנו גזרו אף על השוכח וכ"כ זה בסימן רנ"ג:

סימן רנה

סעיף קטן א

אין עושין מדורה מעצים וכו' משנה ספ"ק דשבת (יט:) ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד ובגבולין כדי שיצית האור ברובן ובגמרא (כ.) מאי רובו א"ר רוב כל אחד ואחד ושמואל אמר כדי שלא יאמרו הבא עצים ונניח תחתיהם תני ר' חייא לסיועי לשמואל כדי שתהא שלהבת עולה מאליה ולא שתהא שלהבת עולה ע"י דבר אחר. וכתב הרמב"ם בפ"ג ואם לא הדליק רובה אסור ליהנות בה בשבת גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת וכתב ה"ה שהוא נלמד מברייתא דעסיות ותורמוסין שנזכרה בסימן רנ"ד:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם הוא עץ יחידי וכו' שם פלוגתא ואסיק רב פפא הלכך בעינן רוב עביו ורוב היקפו ופירש"י רוב עביו. שיכנס האור בתוך עביו עד רובו: רוב היקפו. מבחוץ:

סעיף קטן ג

ומ"ש ובפחמין אפילו לא אחז בהם אלא כל שהוא שרי וכו' שם במשנה ר' יהודה אומר בפחמין כל שהוא ומשמע לרבינו דרבי יהודה אינו חולק על ת"ק אלא מוסיף על דבריו ות"ק מודה לו וכך הם דברי רבינו ירוחם בח"ג אבל דברי הרמב"ם בפי' המשנה נראה דר' יהודה פליג את"ק שכתב ואין הלכה כר' יהודה וכ"כ מדבריו בפ"ג ג"כ שלא חילק בין פחמין לעצים:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל לאחר שהצית בהם האור וכו' ולהשתמש לאורה וכו' בר"פ ב"מ (כא.) ת"ר כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת אבל עושין מהם מדורה בין להתחמם כנגדה בין להשתמש לאורה בין ע"ג קרקע בין ע"ג מנורה:

סעיף קטן ה

מדורה של זפת ושל גפרית וכו' ע"ס הסימן הכל ספ"ק דשבת (כ:) ודברי רבינו בקנים וגרעינין כגירסת הרא"ש דאילו לגירסת הרי"ף הוי איפכא דכשהם מפוזרים א"צ רוב לפי שהם דולקין מאליהם ואם אגד הקנים ונתן הגרעינים בסלים צריכין רוב לפי שאינם נוחים לידלק והוא דעת הרמב"ם בפ"ג ולפי גירסת רש"י קנים א"צ רוב אגדן צריכין רוב ובגרעינין הוא איפכא דצריכין רוב ואם נתנם בסלים אינם צריכין רוב:

סימן רנו

סעיף קטן א

שש תקיעות תוקעין בע"ש וכו' ברייתא בס"פ במה מדליקין (שבת לה:): ומ"ש ואין הקרובים רשאין ליכנס עד שיכנסו גם הרחוקים וכו' פירש"י כדי שלא יחשדו הנכנסים באחרונה לומר שעסקו במלאכתן אחרי ששמעו קול השופר שאין הכל מכירים מי קרובים ומי רחוקים:

סעיף קטן ב

ומ"ש שהיה תוקע במקום גבוה וכו' הוא מדברי הרמב"ם בספ"ה וכתב ה"ה דהכי משמע בגמ':

סעיף קטן ג

ומ"ש בשם הרמב"ם תקיעה ראשונה תוקעין במנחה וכו' הוא ג"כ בספ"ה:

סימן רנז

סעיף קטן א

אין טומנין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל וכו' בס"פ ב"מ (לד.) תנן ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי וכו' אבל מעשרין את הדמאי ומערבין וטומנין את החמין ובגמרא (שם) אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה גזירה שמא ירתיח א"ל אביי אי הכי בין השמשות נמי נגזור א"ל סתם קדרות רותחות הן ואמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבע"י גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת א"ל אביי ויטמין כלו' דהא מבע"י הוא גזירה שמא יחתה בגחלים ופירש"י גזירה שמא ירתיח. שמא ימצא קדרתו שנצטננה כשירצה להטמינה וירתיחנה תחלה ונמצא מבשל בשבת: רותחות הן. שסמוך לבין השמשות הוא מעבירן מעל האור וליכא למיחש לשמא נצטננה וירתיחנה: גזירה שמא יחתה בגחלים. משחשכה שבא לבשל הקדרה שלא בישלה כל צרכה וגזרו אף בבישלה כל צרכה עד שיגרוף או שיקטום זאת היא גירסת רש"י ופירושו בה אבל הרי"ף גורס מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפי' מבע"י גזירה שמא ירתיח א"ל אביי א"ה בין השמשות נמי נגזור א"ל סתם קדרות בין השמשות רותחות הן ומפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה גזירה שמא יטמין ברמץ ופי' הר"ן שם והרמב"ם בפי' המשנה במה טומנין שמא ירתיח כלו' אם נתיר לטמון בדבר המוסיף הבל מבע"י שמא תרתיח הקדרה בשבת ויצטרך לגלותה עד שתנוח הרתיחה ויחזור ויכסה בשבת ונמצא טומן בדבר המוסיף הבל בשבת שהוא אסור ואקשינן אי הכי בין השמשות נמי נגזור שלא יטמין בדבר המוסיף הבל לצורך מחר ופרקינן סתם קדרות בין השמשות רותחות

הן כלומר כבר רתחו ונחו מבעבוען וכיון שנחו שוב אין רותחין כ"כ הרמב"ם בפ"ד וכתב שם הרב המגיד שכל האחרונים השיבו עליו שאין דבר זה מתקבל שמבע"י אסור ובין השמשות מותר ועוד שהוא מפרש רותחות שכבר נחו מרתיחתן לפיפך פירש הראב"ד גירסא זו בענין אחר והוא דחוק אלא העיקר כגירסת רש"י וכ"כ הר"ן והרא"ש. וכתב הר"ן בפרק כירה גבי מעשה דאנשי טבריה דמהתם שמעינן דהמטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפי' בדיעבד וכתב הרמב"ן דדוקא בצונן שנתחמם או שנצטמק ויפה לו אבל בעומד בחמימותו בשעה ראשונה אין לנו עכ"ל: וכתב עוד שם הר"ן גבי הא דת"ר מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה דאפי' תבשיל שנתבשל כל צרכו אסור להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל דהא בגמ' לא מפליג בין תבשיל לתבשיל כלל ומ"מ לשום כלי על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או כדי שלא יתטנף בעפרורית שרי שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר וכנותן כיסוי על הקדרה:

סעיף קטן ב

ואלו דברים המוסיפים הבל וכו' משנה ברפ"ד (מז:) במה טומנין ובמה אין טומנין אין טומנין לא בגפת ולא בזבל ולא במלח ולא בסיד ולא בחול בין לחים בין יבשים לא בתבן ולא בזגים ולא במוכים ולא בעשבים בזמן שהם לחים אבל טומנין בהם כשהן יבשים ופירש"י במה טומנין הבא לסלק קדרה מע"ג כירה ולטומנם בדבר אחר ואמרו חכמים אין טומנין בדבר המוסיף הבל אלא בדבר המעמיד הבל מי הוא המוסיף ואסור: מוכין. כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרירת בגדים בלויים. ובגמ' איבעיא להו גפת של זיתים תנן אבל דשומשמין ש"ד א"ד דשומשמין תנן וכ"ש דזיתים ת"ש דא"ר זירא קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים ש"מ של זיתים תנן לעולם אימא לך לענין הטמנה דשומשמין נמי אסור לענין אסוקי הבלא דזיתים מסקי הבלא דשומשמין לא מסקי הבלא ופירש"י לענין הטמנה. לטומנו בתוכו דשומשמין נמי אסור: לענין אסוקי הבלא. כגון זה שהטמין בדבר אחר והניח קופה על הגפת דליכא אלא שהגפת מעלה הבל למעלה ומרתיח קדרה שבקופה. ומשמע דבעיין לא איפשיטא וכיון דמידי דרבנן הוא נקטי' לקולא אלא שכתב הר"ן וסלקא שמעתין הכי דגפת דמתני' אפי' דשומשמין וכ"כ רבינו ירוחם בח"ג וכ"כ רבינו וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה וכ"כ מדבריו בפ"ד שכתב סתם שאין טומנין בגפת ולא חילק בין דזיתים לדשומשמין ואפשר שטעמם מדלא דחי בדרך דילמא אלא בלעולם אימא לך משמע דקושטא דמילתא הכי איתא א"נ שמפני שהוא קרוב לבא לידי איסור תורה החמירו בספיקו וכמ"ש הר"ן בפרק כירה גבי מניח קדרה ע"ג קרקע ודעתו להחזיר ועודה בידו ודעתו שלא להחזיר ואיבעיא לן תו (שם

מט.) לחין דמתניתין לחין מחמת עצמן הוא או דילמא לחין מחמת דבר אחר ת"ש לא בתבן ולא בזגין ולא במוכין ואי אמרת לחין. מחמת עצמן מוכין לחין מחמת עצמן היכי משכחת לה ממרטא דביני אטמי והא דתני ר' אושעיא טומנין בכסות יבשה ובפירות יבשין אבל לא בכסות לחה ולא בפירות לחין כסות לחה מחמת עצמה היכי משכחת לה ממרטא דביני אטמי וכתב הרי"ף וסלקא דמחמת עצמן תנן ומוכין לחין מחמת עצמן היכי משכחת לה כגון מרטא דביני אטמי וכסות לחה דעבידא ממרטא דביני אטמי והוא הצמר שבין ירכותיה של בהמה שיש בו לחלוחית קבועה שאינה עוברת נראה מדבריו דלחין מחמת עצמן מחממות טפי וכן פירש"י וכ"כ רבינו ירוחם בח"ג וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה ולפ"ז לחין מחמת דבר אחר מותר וכן דעת הרא"ש שכ' ואזלינן לקולא דאיסורא דרבנן היא וטומנין בהם אם לחים מחמת דבר אחר אבל מדברי הרמב"ם בפ"ד נראה שהוא ז"ל מפרש דלחין מחמת דבר אחר מחממין טפי ואסור בכל גווני שכך כתב או זגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין ואפי' מחמת עצמן והתימה על רבינו שלא הזכיר מזה כלום:

סעיף קטן ג

ומ"ש וטומנין בכסות ובפירות וכו' שם במשנה (מז:) וכתב ר"י בח"ג ריי"ף הביא הא דתני רב הושעיא טומנין בכסות יבשה ובפירות יבשין אבל לא בכסות לחה ובפירות לחין ותימה הוא כי נראה דפליג אמתניתין דקתני סתם טומנין בפירות ובכסות משמע בין לחין בין יבשים עכ"ל ואע"ג דבספרי הרי"ף ליתא לדתני רב הושעיא מ"מ מדכתב וכסות לחה דעבידא ממרטא דביני אטמי יש ללמוד דהכי ס"ל דאל"כ למה ליה לאתויי הא דכסות לחה ואע"פ שהפוסקים לא פסקוה להא דתני רב הושעיא משום דנראה דפליג אמתניתין דשרי סתם להטמין בכסות ובפירות וכמ"ש התוס' אפשר דהרי"ף סובר דלא פליג דמתני' גלי לן דמוכין לחין מחמת עצמן אין טומנין בהם ומינה נשמע לכסות ופירות דכל שהן לחין מחמת עצמן אין טומנין בהם והדר תני טומנין בכסות ופירות סתם לומר דאפי' הם לחין טומנין בהם והוא שיהו לחים מחמת דבר אחר וכדפריש רב הושעיא.

סעיף קטן ד

אע"פ שאין טומנין בשבת וכו' יכול לחזור ולכסותו משתחשך כלומר אם נתגלה זה פשוט שם במשנה לא כסהו מבע"י לא יכסנו משתחשך כסהו ונתגלה מותר לכסותו:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן יכול לגלותו בשבת ולחזור ולכסותו וכן מ"ש אבל אם גלה מבע"י אדעתא שלא לכסותו אסור לכסותו וכו' הוא ממ"ש התוס' והרא"ש שם (נא.) כסהו ונתגלה מותר לכסותו נראה דה"ה דמותר לגלותו בידים ולחזור ולכסותו כמו שמותר ליטול הקדרה

ולהחזירה והא דנקט כסהו ונתגלה משום דבנתגלה מבע"י איירי דומיא דרישא אבל אם גלהו בידים מבע"י כדי שלא לכסותו משתחשך אסור לכסותו משתחשך דדמי לתחלת הטמנה וכ"כ ר"י בח"ג דלעולם מותר לכסותו משתחשך אא"כ גלהו מבע"י על דעת שלא לכסותו משתחשך אבל סמ"ג וסמ"ק והתרומה כתבו דכל שנתגלה מבע"י אסור לכסותו משתחשך דלהכי נקט ל' נתגל' בדיעבד לדקדק דוקא נתגל' משתחשך אבל נתגלה מבע"י אפילו ממילא אסור לכסותו משתחשך והכי איתא בירושלמי וכ"כ מדברי הרמב"ם בפ"ד והגהות הזכירו ב' הסברות ולא הכריעו וכיון שרוב הפוסקים לחומרא והרמב"ם מכללם והירושלמי מסייעם ראוי לחוש ולאסור ובסמוך אבאר אם יש מי שאוסר לגלותו לכתחלה בשבת ולחזור ולכסותו:

סעיף קטן ו

ומ"ש או להוסיף עליו בשבת או אפי' ליטול כולו וליתן אחר במקומו וכו' בס"פ במה טומנין (שבת נא:) ת"ר אע"פ שאמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל אם בא להוסיף מוסיף כיצד רשב"ג אומר נוטל הסדינין ומניח הגלופקרין או נוטל הגלופקרין ומניח הסדינין ופירש"י גלופקרין יש בו הבל יותר מן הסדינין: ונוטל הגלופקרין. בימות החמה אם ירא שמא יקדיח תבשילו מחמת רוב כיסוי והתוס' כתבו דל"ג כיצד דרשב"ג פליג את"ק דלא שרי אלא להוסיף אבל להחליף אסור וכן דעת סמ"ג וסמ"ק ופסקו הלכה כת"ק אבל הרא"ש כתב שהר"י מקיים גירסת הספרים דגרסינן כיצד ורשב"ג לא בא לחלוק על ת"ק אלא לפרש דבריו כיצד אם בא להוסיף מוסיף מי אמרינן לא שרינן להוסיף אלא א"כ כסה תחלה בדבר המשמר חומן יפה כגון גלופקרין או דילמא אפי' כסהו בדבר קל כגון סדינין שאין משתמר חומן כ"כ כיון דמהני כל שהוא כסהו מבע"י חשבינן ליה ומפרש רשב"ג מדקאמר נוטל את הסדינין אלמא דחשיב כסהו מבע"י אף בסדינין והא דמסיים רשב"ג נוטל הגלופקרין וכו' זו ואין צ"ל זו קתני וכן גריס הרי"ף וכתב הר"ן נוטל את הסדינין וכו' אשמעינן תרתי חדא דלא מיבעיא דאם בא להוסיף מוסיף אלא אפי' נטל מה שהניח מבע"י דדמי כמטמין לכתחלה ועוד שאע"פ שלא היה טמון מתחלה אלא בסדין בלבד דכמגולה דמי אפ"ה שרי והכי איתא בירושלמי וכ"ד ר"י וסה"ת והגהות סמ"ק וגם סמ"ק חזר וכתב דמסתברא דהלכה כדברי המיקל וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן והרשב"א וז"ל הרמב"ם בפ"ד ומותר להחליף הכיסוי בשבת כיצד נוטל כסות ומניח כנפי יונה או נוטל כנפי יונה ומניח הכסות וכתב ה"ה עליו שנראה מדבריו שרשב"ג בא לפרש שלא התירו להוסיף אלא ע"י חילוף הכיסוי בטוב ממנו אבל להוסיף כיסוי אסור ול"נ שאין בדבריו הכרע דהא אפשר שיותר היה ראוי לאסור להחליף הכיסוי

בטוב ממנו ממה שראוי לאסור להוסיף הכיסוי על כיסוי וכמו שמבואר בדברי הר"ן ובדברי רבינו וא"כ הרמב"ם דנקט דמותר להחליף הכיסוי בטוב ממנו לרבותא נקטיה ומיניה נשמע דכ"ש שמותר להוסיף כיסוי על כיסוי וכיון שאין הכרע בדברי הרמב"ם שומעין לדברי המקילין ודע שכתב הרא"ש דלדברי התוס' שמפרשים דרשב"ג פליג את"ק מתניתין דקתני כסהו ונתגלה מותר לכסותו מצינן לפרש דנקט נתגלה דיעבד אבל לכתחלה אסור לגלותו כי היכי דתיתי מתני' כת"ק ודחקו לזה שהוא מפרש דבריהם דת"ק לא שרי אלא להוסיף לבד אבל אסור לגלותו ולהחליף ויש לתמוה שהרי התוס' כתבו דר"י מפרש דרשב"ג פליג את"ק והם כתבו דר"י מפרש מותר לגלותו בידים ולחזור ולכסותו וגם סמ"ג וסמ"ק כתבו דרשב"ג פליג את"ק והלכה כת"ק וכתב דמותר לגלותו בידים לכתחלה לכן נ"ל דלדברי התוס' ת"ק לא שרי אלא להוסיף ולא להחליף משום דכיון שמטמין הקדרה בבגדים שלא היו מבע"י והיא עכשיו מגולה לגמרי מיחזי כתחלת הטמנה ומש"ה אסור אבל לגלות ולכסותו ולחזור ולכסותו בבגדים עצמם שרי לכתחלה דלא מיחזי כתחלת הטמנה ולא עלה על דעת ר"י לאסור לגלותו ולחזור לכסותו בבגדים דדבר פשוט היה אצלו דשרי כמו שמותר ליטול הקדרה ולהחזירה וכמ"ש התוס':

סעיף קטן ז

ומ"ש ובלבד שנתבשלה הקדרה כל צרכה וכו' כ"כ סמ"ג וז"ל משחשכה אסור להוסיף כיסוי אפילו על קדרה שאינה מבושלת כל צרכה אע"פ שהתבשיל כמאכל בן דרוסאי דבתוס' כיסוי בשבת ה"ל מבשל וכ"כ בסמ"ק והתרומה והזכירוהו הגהות בפ"ג:

סעיף קטן ח

ומ"ש אבל אם פינה התבשיל לקדרה אחרת מותר להטמינו וכו' ג"ז בס"פ במה טומנין (שם) וכן היה רשב"ג אומר לא אסרו אלא אותו מיחם אבל פינהו ממיחם למיחם מותר ופירש"י לא אסרו להטמין משחשכה אלא במיחם שהוחמו בו דהתם הוא דאיכא למיגזר שמא ירתיח אבל מפנה הוא ממיחם למיחם אחר ומטמין ומפרש בגמרא טעמא דליכא למיגזר שמא ירתיח משום דהשתא אוקורי מיקר לה ארתוחי מרתח לה והר"ן שם גבי מותר להטמין את הצונן דייק מדברי רש"י דדוקא כשפינן כדי לקררן הוא דשרי משום דליכא למיגזר ביה דהשתא אוקורי מיקר לה במתכוין אחומי קא מיחם לה אבל הרמב"ם בפ"ד כתב דהיינו טעמא דשרי מפני שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל אבל אם פינהו מותר כמו שהתירו להטמין את הצונן וכן עיקר:

סעיף קטן ט

ומ"ש וצונן מותר להטמינו וכו' משנה שם ממלא קיתון מים ונותן תחת הכר או תחת הכסת ואמרי' בגמ' דמים לאו דוקא דה"ה לתבשיל שמותר להטמינו וכתב הר"ן פירש"י

מותר להטמין את הצונן מפני החמה שלא יחמו ולא גזרינן אטו הטמנה דכדי שיחמו נראה מדבריו דלהטמין את הצונן כדי לחממו אע"פ שהוא מטמין בדבר שאינו מוסיף הבל אסור אבל הרמב"ם כתב בפ"ד מותר לטמון דבר הצונן בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צנתו וכ"נ מדברי הגאוני' והכי פשט' דמילת' דבכולי פירקין בהטמנ' דלחמם עסקינן וכן עיקר ובסימן שאחר זה יתבאר דהא דשרי להטמין את הצונן דוקא שלא ע"ג מיחם: וכתב עוד הר"ן אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבע"י נמי אסור וראיה לדבר ממעשה שעשו אנשי טבריא ואסרו להם חכמים והתם צונן ומבע"י הוה:

סעיף קטן י

פירש רשב"ם כל מה דאסרי הטמנה דוקא כשלא הגיע למאכל ב"ד וכו' דברי רשב"ם הזכירום התוספות והרא"ש והר"ן בר"פ במה טומנין והמרדכי בפרק ב"מ וכולם הסכימו לדברי ר"ת דאפילו נתבשל כמאכל ב"ד אסור דסתם הטמנה היא לצורך מחר וצריך חיתוי שלא יתקרר ומעט חיתוי מהני להחזיק החום כיון שהוא טמון וגזרינן שמא יטמין ברמץ וכ"כ סמ"ג וסמ"ק והתרומה דאפילו קדרה מבושלת כל צרכה אסור דסתם קדרות בין השמשות מבושלות הן כל צרכן וקאמר דאין טומנין ומשמע דאפילו נתבשל כל צרכו ואפילו מצטמק ורע לו אסור מטעמא דר"ת דמעט חיתוי מהני להחזיק החום וכ"כ הר"ן בהדיא ור"י בח"ג כתב שלא פירש ר"ת מה דינו אם נתבשל כל צרכו עכ"ל וטעמו דמשום דנקט ר"ת כמאכל ב"ד אפשר דנקטיה בדוקא ונראה ודאי דלאו דוקא נקטיה אלא שתפס לשון רשב"ם וגם ר"י כתב שם שיש מהגדולים שכתבו דאפילו מצטמק ורע לו אסור:

סעיף קטן יא

כתב א"א ז"ל יש נוהגים לעשות חפירה אצל מקום האש וכו' בר"פ במה טומנין כ"כ והוא מדברי התוספות שם וכתבוהו המרדכי וסמ"ג וסמ"ק והתרומה ורבינו ירוחם בחלק ג' וכתבו עוד התוספות והרא"ש שם שיש מקומות שבמקום שמסיקין האור ובישלו כל הקדירות ביום לעת ערב מסלק האש וגורפין הרמץ ונותנין הקדרה לצורך מחר ומכסין אותה באפר צונן ולא דמי לדרבי זירא דאמר קופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים דשאני התם שנתן הקדרה לקופה לשם הטמנה וגם ראוי להטמין בתוך גפת של זיתים הילכך איכא למיחש דילמא אתי להטמין בו אבל במקום שבשלו הקדרה כל היום תחלת נתינת הקדרה שם לא היתה לשם הטמנה וגם אין ראוי להטמין בתוך הקרקע הילכך ליכא למיחש למידי אבל זה ק"ק למנהגם שגורפין ומסלקין הקדרה ואין מדקדקין היכן מניחין אותה ולחד לישנא דפרק כירה אם הניח ע"ג קרקע אע"פ שדעתו

להחזיר אסור ואפילו בע"ש נמי אסור להחזיר ושמא ס"ל כאידך לישנא דשרי הניח ע"ג קרקע אם דעתו להחזיר וסיים הרא"ש וכתב ורבינו חננאל פסק כלישנא דמחמיר ונ"ל דלא אסרינן חזרה מבע"י אלא דנטלה מעל גבי כירה שעתידה להשהות עליה ולהחזירה עליה לשום שהייה שאם אתה מתיר להחזירה מבע"י אתי להחזירה משחשכה אבל אם החזירה לשם הטמנה לא אסירא עכ"ל ומשמע לי הטעם משום דהטמנה גופא שריא בשבת והיאך נאסור להחזירה מבע"י:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו ובענין זה היה הוא מטמין וכו' ומכסה פי הכירה בלוח או בדבר אחר משמע מלשונו שאם כסה פי הקדרה בלוח וכיוצא בו שאין בו הבל כלל אסור לתת בגדים על הלוח אלא צריך שהלוח יהיה על פי הכירה דכל שהוא ע"פ הקדרה מיחזי כי הטמנה ולפיכך עשה דפנות הכירה גבוהים מפי הקדרה כדי שהלוח שנותנין עליו הבגדים לא יגע בפי הקדרה ואפשר דה"ה אם הלוח או הכיסוי נוגע בפי הקדרה מאחר שהוא דבר שאינו מעלה הבל כלל מפסיק ומותר לתת בגדים עליו ומה שעשה הרא"ש דפנות הכירה גבוהות מפי הקדרה לא מפני שלא תגיע הלוח בפי הקדרה אלא מפני שיתיישב הלוח יותר יפה וכ"נ מדברי הר"ן לדעת הר"י והרשב"א וגם מדברי ר"י שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו אבל הטמנה שמטמינים רוב העולם שמניחים הקדרה על הכירה וכו' כ"כ שם התוספות וז"ל דזיתים מסקי הבלא מכאן יש לאסור להניח גחלים תחת הקדרה אפי' יתן עליהם אפר אין להטמין קדרה עליהם שהרי הגחלים מעלים הבל למעלה כמו גפת של זיתים כלומר דאע"ג דמותר לשהות על גבי כירה שיש בה גחלים ע"פ הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג הכא שהיא מכוסה בבגדים אע"פ שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמם מ"מ מחמת אש שתחתיה מוסיפין הבל ואסור להטמין בדבר המוסיף הבל וכ"כ בסמ"ג וסמ"ק והתרומה וז"ל ואסור לתת גחלים בוערות תחת הקדרה שמטמין אע"פ שאין גחלים סביבה כדאמרינן קופה שטמן בה אסור להניח הקופה על הגפת וכ"כ הר"ן בר"פ במה טומנין בשם הר"י והרשב"א וכתב רבינו וגם על ההטמנה של א"א ז"ל יש לפקפק כלומר שאע"פ שלא היו גחלים בכירה מ"מ מחמת חום הכירה היו מתחממים הבגדים ומוסיפין הבל אלא שהוא היה מחלק לומר דכיון דאין הבגדים נוגעים בקדרה אינו דרך הטמנה ושרי ולפ"ז כל שהוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה אע"פ שיש אש תחתיה שרי דכיון דאינו עושה כדרך הטמנה ליכא למיגזר שמא יטמין ברמץ וכתב הגאון מהרי"א ז"ל שנ"ל מדברי הר"י שהוא מחמיר יותר מהרא"ש ואינו מתיר לשום בגדים כלל אפילו אם אינם נוגעים בקדרה ואין נראה כן ממ"ש הר"ן לדעת

הר"י והרשב"א ז"ל וכמו שאכתוב בסמוך. וכתב הר"ן שיש חולקין ואמרו דהא דאסור להניחה על גבי גפת דוקא היכא דלא מפסיק אוירא בין הקדרה לגפת שאע"פ ששולי הקופה מפסיקין אכתי הטמנה מיקריא אבל היכא דמפסיק אוירא שיהוי מיקרי ולא הטמנה ואע"ג שהקדרה למעלה טמונה בקופה שרי דמה שבקופה דבר שאינו מוסיף הבל הוא ונמצא שהשהה אותה ע"ג דבר המוסיף וטמנה למעלה בדבר שאינו מוסיף דשרי מבע"י ונמצא השיהוי שלמטה ענין לעצמו וההטמנה שלמעלה ענין לעצמו וכל חד מינייהו שרי ומנהגנו עכשיו הוא ע"פ סברא זו שטומנין את החמין בבגדים ובדבר שאינו מוסיף הבל וקדרה עומדת על גבי כירה קטומה שהיא מוספת הבל וזו היא שיטת הרמב"ן עכ"ל ובפרק כירה גבי ונמצא כללי השמועה בשיהוי קדרה ע"ג כירה וכו' כתב מנהג זה בסתם וכתב עוד ולדברו רש"י שסובר דכירה קטומה אינה מוספת הבל אי תנור שלנו ככירה דמי אע"פ שנוגעת בגחלים שרו דס"ל דנהי דגפת והדומים לו אסור להטמין בהם היינו משום דהנהו כל שעתא ושעתא מוספי הבלא משא"כ בגחלים קטומות שעוממות והולכות ולא די שאינן מוסיפות אלא שפוחתות וכתב הרז"ה שע"פ סברא זו נהגנו לאכול החמין הטמונין במקומותינו כמנהג הטמנתם עכ"ל ור"י בחלק ג' כתב סברת התוספות וסייעתם וסברת הרמב"ן ולא הכריע ביניהם וכתב ומ"מ כולם מודים שמותר לתת כלי ע"ג קדרה שכיון שאין הכלי נוגע בצידי הקדרה אין זה דרך הטמנה וגם הר"ן כתב בריש פרק במה טומנין דלדעת הר"י והרשב"א משים עליה אותו כלי רחב שאנו נוהגים לשום ע"ג הקדרה וכל כה"ג לא הוי הטמנה וכתוב בסמ"ג וסמ"ק והתרומה דאע"ג דאסור לתת גחלים תחת הקדרה שמטמין אם מצא למחר קצת גחלים בוערות עם הדשן שטמן בו הקדרה אין בכך כלום כיון שעיקר הטמנתם היתה מדבר היתר וכ"כ המרדכי בפרק כירה:

סעיף קטן יד

רשב"ם היה מתיר לתת פירות סביב הקדרה וכו' עד סוף הסי' הכל מדברי התוספות והרא"ש בר"פ במה טומנין וכתבוהו סמ"ג וסמ"ק והתרומה ור"י בחלק ג' וכתב דלא דמי לבשר בצל וביצה דאסרינן אלא כדי שיצולו דביצה אין דרך לגמעה ובצל אע"פ שלפעמים אוכלים אותו חי אין טוב לאוכלו חי כמו תפוחים והמרדכי כתב בריש פרק כירה שמותר להטמין תפוחים ואגסים חיים וה"ה לביצים חיים ומים כדי שיהו חמין למחר הכל מותר להטמין לצורך מחר אבל לצורך הלילה נראה דאסור שמא יחתה בגחלים למהר בישולם עכ"ל ולפ"ז הא דאסרינן בצל וביצה אלא כדי שיצולו בלצורך הלילה דוקא היא וכבר כתבתי בסימן רנ"ד דלא משמע הכי מדברי המפרשים ודין זה היה ראוי ליכתב בסימן

רנ"ג אלא דמשום דמסיים ביה דין דשייך להטמנה כתבו רבינו בסימן זה ואני הזכרתיו בסימן רנ"ג וביארתי שם דברי ר"י שכתב על זה:

סעיף קטן טו

ומ"ש שלא יחזיר הכיסוי אם נטלו משחשכה פשוט הוא ששיעור הלשון כך הוא שלא יחזיר הכיסוי משחשכה אם נטלו דא"ל דדוקא בנטלו משחשכה לא יחזיר הא נטלו מבע"י יחזיר משחשכה דכ"ש הוא: כתוב בהגהות מרדכי פרק כירה דקדרה חיותא או בשיל כמאכל ב"ד שרי לאנוחי בתנור ע"ש עם חשיכה ואפילו אינו גרוף וקטום ואפילו אם מוגף התנור וסותמו דהשתא נפיש הבלא טובא שרי דלא דמי לדבר המוסיף הבל דהני מילי כגון טומן בגפת ובמלח וכיוצא בו דבר המיטלטל שמדביק אצל דופני הקדירה ועוד שלעולם מוסיפין הבל והולכין אבל בתנור סתום סמוך לגחלים ובלבד שאין נוגעת בגחלים שרי דלאו הטמנה היא כדפרישית ועם חשיכה דקאמר היינו שיש שיעור להרתיח ואין שיעור לגמור בישולו עכ"ל מור"ם. ומ"ש דעם חשיכה דקאמר היינו שיש שיעור להרתיח הוא על פי דעת התוספות והרא"ש שנתבאר בסימן רנ"ג דאפילו מבע"י אסור להחזיר אם הוא כ"כ ערב שאין שהות ביום להרתיח אם היתה קרה וכ"כ שם שלא נהגו כן לפי שכמה גדולים חולקים עליהם ומה שהתיר בבשיל כמאכל ב"ד להניחו בתנור שיש בו גחלים פשוט הוא דהיינו לדעת רש"י וסייעתו דאילו לדעת הרי"ף והרמב"ם אסור להשהותו ע"ג כירה כמו שנתבאר בסימן רנ"ג וכתב עוד בהגהות מרדכי שם והיכא דבשיל כל צרכו אע"ג דאסור להטמין בדבר המוסיף הבל מ"מ אם שכח שוגג והטמין במוסיף הבל שרי לאכול:

סימן רנח

סעיף קטן א

כלי שיש בו דבר חם יכול להניחו על הקדרה טמונה וכו' ברייתא בס"פ במה טומנין (שבת נא:) מניחים מיחם ע"ג מיחם וקדרה ע"ג קדרה ומיחם ע"ג קדרה וקדרה ע"ג מיחם וטח את פיה בבצק ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהו משומרים ואע"ג דבנוסחי דידן כתוב אבל לא מיחם ע"ג קדרה כבר כתב רש"י דבתוספתא גרסינן כמ"ש וכן היא גירסת הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ד וזהו דעת רבינו שסתם וכתב כלי שיש בו דבר חם יכול להניחו על הקדרה כלומר בין מיחם שהוא של נחשת בין קדרה שהיא של חרס מותר להניח על הקדרה וכ"ש ע"ג מיחם לאפוקי מנוסחי דידן דאסרי מיחם ע"ג קדרה ופירש"י דמניחין אפי' בשבת קאמר ולא שיחמו שיהא העליון צונן ונתנו כדי שיחמו מחומו של תחתון אלא שיהו משומרין שהיו שניהם חמין ונתנו ע"ג זה כדי שיהא חומו

משתמר ובריש פירקא (מח.) אעובדא דרבה ורבי זירא אמרינן התם אוקומי מוקים הכא אולודי מוליד פירש"י אוקומי מוקים שהמיחם העליון יש בו מים חמין והתחתון אינו אלא מעמיד חומו שלא יפיג ואע"פ שמותר להטמין את הצונן כמו שנתבאר בסי' שקודם זה היינו דוקא שלא ע"ג מיחם וכתב רבינו בסי' שי"ח דהא דאסור להניח כלי שיש בו תבשיל קר ע"ג קדרה טמונה דוקא כשהקדרה חמה בענין שהעליון יכול להתבשל אבל אם אינו יכול להתבשל מותר אם אין בו דבר קרוש ובקצת נוסחאות כ"כ גם בסי' זה ונראה שטעמו משום דמשמע ליה דלא מיקרי אולודי מוליד אא"כ מרתיח ועוד דאם אין העליון יכול להתבשל כלומר להתחמם עד שתהא יד סולדת בו ודאי שרי כדשרי להניח כנגד המדורה קיתון של צונן במקום שאין יד סולדת בו כמו שיתבאר בסי' שי"ח וכ"כ התוס' והר"ן שם אעובדא דרבה ורבי זירא שדין הנחה ע"ג מיחם שוה לדין הנחה כנגד המדורה וכ"כ ה"ה בספ"ד וז"ל ופירשו ז"ל שהקומקום היה חם כ"כ שהיה בו לחמם הכוזא שהיה בו צונן ולא שיעור להפשיר בלבד שאל"כ מותר היה אפי' נגד המדורה וכן מורה לשון רבינו עכ"ל ולפ"ז כלי שיש בו דבר חם שיכול להניחו על הקדרה היינו דוקא כשהיד סולדת בו דאז אפי' ירתיח מחמת חום התחתון אוקומי מוקים הוי ובלא"ה צ"ל כן לפי מ"ש רבינו בסי' הנזכר דיש בישול אחר בישול בתבשיל שיש בו מרק אפי' נתבשל כל צרכו אם אינו רותח ואין לומר דשאני הכא שאינו באור עצמו דהא מבשל בתולדת האור חייב כמבשל באור עצמו כדאיתא בפרק כירה (שבת לט.) ומצאתי כתוב וכמדומה לי שהוא לשון מהר"י ן' חביב ז"ל כלי שיש בו דבר חם יכול להניחו וכו' אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר קר וכו' ודוקא שהוא בענין שיכול להתבשל וכו' יראה לכאורה כלל כוונתו בזה שבכל דבר חם אין ראוי לחוש לבישול אע"פ שהוא בענין שיכול להתבשל מחום התחתון ולא חילק כלל בדבר חם בין תבשיל שנתבשל כבר כל צרכו לתבשיל שלא נתבשל כל צרכו אפילו נתבשל כמאכל ב"ד ובשניהם התיר להניח דבר חם על הקדרה וכו' וכפי העיון הראשון יש סתירה למ"ש בסי' שי"ח וז"ל תבשיל שנתבשל כבר יש בו משום בישול אם יצטנן כבר אבל בעודו רותח לא ואם לא נתבשל כל צרכו אפי' נתבשל כמאכל ב"ד שייך ביה בישול אפי' בעודו רותח והתשובה בזה גלויה למי שעמד על שורש זה הדין בפרק במה טומנין בההוא עובדא דרבה ור' זירא איקלעו לבי ר"ג חזו להההוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא וכו' והקשו שם בתוס' האי עובדא היכי הוה אי להפשיר בלחוד מ"ט דרבה דנזף ביה וכו' ותירץ ר"י דלעולם בשהניחו לפשר בלבד אלא שהיה הקומקום חם כ"כ שאם היה מניחו שם זמן הרבה היה בא לידי חימום ומש"ה נזף ביה רבה לומר שלא התירו כנגד המדורה אלא

במקום שאינו יכול לבא לידי בישול אבל במקום שיכול לבא לידי בישול אפי' שיעור הפשר בלבד אסור ואל זה כיון רבינו יעקב באמרו ודוקא שהוא בענין שיכול להתבשל ר"ל שאע"פ שאין כוונתו אלא לפשר בלבד כיון שהוא בענין שיכול להתבשל אסור אפילו להניחו שם ולא דיבר כאן כלל לענין מבשל ולכן אין ראוי לחלק בין תבשיל שנתבשל כל צרכו לשלא נתבשל אלא כמאכל ב"ד אבל בסימן שי"ח כוונתו להביא דיני בישול ממש שכוונת העושה לבשל ממש לכן אמר ואע"ג דלא שייך בישול אחר בישול בדבר רותח אפ"ה בתבשיל שלא נתבשל כל צרכו יש בו בישול אפי' בדבר רותח עכ"ל וכתב ר"י בח"ג שי"מ דמיחם ע"ג מיחם דשרי אפי' כלי התחתון על האש שרי וי"מ שאם כלי התחתון על האש לעולם אסור דהוי כמניחו לכתחלה על האש והא דשרי ליתן מיחם ע"ג מיחם כשאין כלי התחתון על האש דוקא הוא דשרי וכתב עוד שם וז"ל להניח שום דבר קר שנתבשל כל צרכו ע"ג מיחם שע"ג האש יש מהגדולים שכתבו דדינו כמניחו כנגד המדורה וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו כגון יבש שכתבתי למעלה מותר להניחו ע"ג מיחם שע"ג האש וכ"כ הרא"ש ויש מהם שכתבו דהוי כמניח ע"ג כירה לכתחלה ואסור אפילו אם נתבשל כל צרכו ואפי' אם מצטמק ורע לו ואפי' אם נותנו שם לשמור חומו וראשון נראה עיקר ומ"מ אם הוא תבשיל שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו אסור לד"ה עכ"ל ומ"ש שהרא"ש סובר כסברא ראשונה לא ידעתי היכן כתב כן והרב המגיד כתב בפכ"ב בשם הרמב"ם כסברא ראשונה וכן דעת הר"ן שכתב בפרק כירה גבי הא דת"ר מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה ליתן על פי קדרת חמין בשבת תבשיל שנתבשל כל צרכו כגון פנאדיש וכיוצא בהם לחממן ואע"פ שהיד סולדת בו לפי שאין דרך בישול בכך ואע"פ שהקדרה נתונה על האש אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים ע"ג מיחם ודאי אסור שהרי אסור להטמין משחשכה אפי' תבשיל שנתבשל כל צרכו אפי' בדבר שאינו מוסיף הבל עכ"ל ולפי דבריו כי תניא ולא בשביל שיחומו וכו' בשלא נתבשלה כל צרכה היא בדוקא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם הניחו בערב מותר שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל פשוט הוא שהרי אין הקדרה חמה מוספת הבל אדרבה חומה מתמעט והולך:

סימן רנט

סעיף קטן א

מוכין שטמן בהן דרך מקרה אסור לטלטלן וכו' בר"פ במה טומנין (שבת מח.) בעא מיניה רב אדא בר מתנא מאביי מוכין שטמן בהם מהו לטלטלן בשבת א"ל וכי מפני שאין לו

קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין כלומר ולא בטלי להטמנה ואסור לטלטלן ואיתא התם (מט.) במתניתין טומנין בשלחין ומטלטלין אותן בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן ובגמרא (שם:) אמר רבא ל"ש אלא שלא טמן בהם אבל טמן בהם מטלטלין אותם איתיביה ההוא מרבנן בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והן נופלים כלומר אלמא בהנך דטמן קא אסר לטלטולי אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רבא ל"ש אלא שלא יחדן להטמנה אבל יחדן להטמנה מטלטלין אותן רבינא אמר בשל הפתק שנו ופירש"י רבינא אמר לעולם כדקאמר רבא אם טמן בהם מותר לטלטל דכמאן דיחדן להכי דמי ורבא לאו אמתני' קאי דמתני' בגיזין של הפתק דודאי עתיד להחזירן שם ולא יחדן לכך. הפתק מערכה גדולה שעורכים ומושיבין להקצותן לסחורה וכתב הרא"ש ע"ז והא דאמר אביי לעיל אם טמן במוכין אין מטלטלין אותם אם נאמר דלא פליג רבא עליה צריכין אנו לומר דמוכין חשיב כגיזי צמר או בשל הפתק איירי וכ"כ הר"ן וכתב עוד דאפשר דכי אמרינן דבשאינן של הפתק בטמן בהם בלחוד סגי דוקא לאותה שבת אבל לשבת אחרת לא ומאי דאמרינן בקופה של מוכין שאסור לטלטלן היינו לשבת אחרת ונראה דרש"י נמי ס"ל דאביי ורבא ל"פ דמוכין חשיבי מגיזי צמר שכתב גבי בעיא דרב אדא מוכין אינן אלא לעשות מהם לבדים ומוקצים הן למלאכה ואסור לטלטלן ואלו שטמן בהם מי אמרי' יחדן להטמנה ואיכא תורת כלי עליהן ומותר לטלטלם בשבת. אבל הרי"ף השמיט לישנא קמא דרבא ומימרא דרבינא ולא כ' אלא לישנא בתרא דרבא ובעיא דרב אדא משמע דלא שני ליה בין מוכין לגיזי צמר ולא בין של הפתק לאינם של הפתק דבכל גוונא יחדן להטמנה מטלטלין אותן ואם לאו אין מטלטלים אותן וכך הם דברי הרמב"ם בפכ"ו וכתב שם ה"ה שדעת הרשב"א בשם רבו לפסוק כרבינא וכדעת התוס' והרא"ש ז"ל וכך הם דברי רבינו ונראה דאע"ג דהרי"ף והרמב"ם הוו רוב בנין כיון דאיכא רוב מנין דפליגי עלייהו ומידי דרבנן הוא נקטינן לקולא:

סעיף קטן ב

ומ"ש מנער הכיסוי והן נופלות וכו' משנה שם ופי' רש"י נוטל כיסוי הקדרה שיש תורת כלי עליה אע"פ שהם עליה לא איכפת לן דלא נעשית בסיס להם:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואותן שנותנים אבנים ולבנים סביב הקדרה יראה שצריכים יחוד וכו' נראה מדבריו שצריך שיחדם לכך לעולם אבל יחדם לשבת זו בלבד לא מהני וכדברי הרשב"א בתשובה (סימן תתנ"ז) ובסימן שי"ח אכתוב בס"ד דהר"ן חולק עליו במייחד אבן לפצוע בה אגוזים משום דאורחא בהכי ונ"ל דבהא אפילו להר"ן צריכא יחוד לעולם דהא לאו אורחייהו דאבנים ליתנם סביב הקדרה טפי ממאי דאורחייהו לכסות בהן החבית דמודה ביה הר"ן

כמבואר שם והאגור כתב בשם שבולי הלקט וז"ל האבנים שהאשה מכסה בהם הכירה מותר לטלטלן בשבת כיון שטמנה בע"ש עכ"ל ולכאורה משמע מדבריו דלא בעי יחוד ויש לדחות דהא דקאמר כיון שטמנה בע"ש לאו למימרא דלא בעי יחוד אלא משום דבפרק כל הכלים (שבת קכה:) משמע שהרוצה להשתמש באבן בשבת צריך שיעשה בו שום מעשה מבע"י וכמו שיתבאר בסימן ש"ח בס"ד לכך כתב דהכא כיון שנעשה בהם מעשה דהטמנה מבעוד יום שרי לטלטלם בשבת והכי דייק לשון שבולי הלקט עצמו שאכתוב בס"ס זה:

סעיף קטן ד

הטומן בקופה מלאה צמר וכו' משנה שם ראב"ע אומר קופה מטה על צדה ונוטל שמא יטול ואינו יכול להחזיר וחכ"א נוטל ומחזיר ומפרש בגמרא דבנתקלקלה הגומא כלומר שנפלו הגיזין למקום מושב הקדרה כ"ע ל"פ דאסור להחזיר כי פליגי בחוששין שמא תתקלקל דראב"ע חייש ומש"ה אסר ליטול הקדרה מן הקופה כשהיא זקופה דאי שרית ליה זימנין שתתקלקל הגומא ואתו להחזיר ורבנן לא חיישי להכי ושרו ליטול כדרכו ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כרבנן וכך הם דברי רבינו. ובטעם איסור החזרה כשנתקלקלה הגומא פירש"י לפי שמזיז הגיזין לכאן ולכאן וכך הם דברי רבינו שכתב הטומן בקופה מלאה צמר שאסור לטלטל דמשמע הא אם היא מלאה דברים שמותר לטלטל אם נתקלקלה הגומא יכול להחזיר וכך הם ג"כ דברי ר"ו בח"ג אבל הרמב"ם כ' בפי' המשנה שהטעם מפני שתצטרך הקדרה לעשות לעצמה מקום כשמחזירה ונמצא כמי שטומן בשבת ולפ"ז אפילו בדברים המותרים לטלטל אסור להחזירן אם נתקלקלה הגומא ואפשר שמפני שהיה מפרש כן לא הזכיר דין זה בחיבור דכיון דקי"ל כרבנן דלא מיתסר להחזיר אלא בשנתקלקלה הגומא פשיטא דאסור להחזיר דהוי כמטמין לכתחלה

סעיף קטן ה

טמן בדבר הניטל וכו' ברייתא שם בסוף הפרק (נא.) טמן וכיסה בדבר הניטל בשבת או טמן בדבר שאינו ניטל וכיסה בדבר הניטל ה"ז נוטל ומחזיר טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל או שטמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל אם הוה מגולה מקצתו נוטל ומחזיר ואם לאו אינו נוטל ומחזיר ופירש"י דכיסה היינו כיסוי שעל פיה וטמן היינו מה שנתן סביבותיה וכשכיסה בדבר הניטל אע"פ שטמן בדבר שאינו ניטל הואיל והכיסוי ניטל מגלה הקדרה ונוטלה ואוכלה אבל כשכיסה בדבר שאינו ניטל ואין מקצת פיה מגולה אע"פ שטמן בדבר הניטל אינו נוטל לפי שאין לו במה יאחזנה וא"ת כשטמן בדבר הניטל יפנה סביבותיה ויטנה על צדה ויפול הכיסוי כדתנן בפרק נוטל אבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת הא אוקימנא התם בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר

איסור והיכא דמגולה מקצתו אין זה טלטול שמצדדו והכיסוי נופל מאליו והתוס' הקשו עליו וכתבו דנראה לר"ת דלא חשיב כמניח מאחר שדעתו ליטלו בשבת והכא בכיסוי כעין כלי חרס שנותנין על הקדרות שהקדרה בלועה לתוכה וא"א לנער הכיסוי אא"כ יגביה קצת: כתב בשבלי הלקט י"ט שחל להיות בע"ש היה מקפיד ר' יהודה בר נתן שלא להטמין באבנים דס"ל דאסור דהוי כמו בנין וה"ר בנימין אומר דאין להקפיד שלא אסרה תורה אלא בנין קבע כדאמר רב נחמן ביצה (לג.) אבנים של ב"ה מותר לסדרן בשבת דבנין עראי לא אסרה תורה וגזרו רבנן עראי משום קבע והכא משום כבודו לא גזרו ה"נ י"ל משום כבוד שבת לא גזרו כתב ה"ר ישעיה שהאבנים שהאשה מסדרת בהם הכירה מותר לטלטלן בשבת וכו נראה בעיני דאמרינן פרק במה אשה פורפת על האבן ועל האגוז וכו' ובלבד שלא תפרוף לכתחלה בשבת אמר אביי סיפא אתאן למטבע ופירש"י סיפא אתאן למטבע דלאו בת טלטול היא אבל אבן שהוקצה לכך ראויה לטלטל משמע מהכא דכיון דאחשבה מבעוד יום בפריפתו הוקצה לכך ומותר לטלטלה הכי נמי גבי אבנים המיוחדים להטמנה כיון שהוקצה לכך מותר לטלטלן עכ"ל כתב בת"ה סימן ש"ה דתנורים שלנו שמטמינין בהם החמין לשבת וסותמין פיהם בדף ושורקין אותם בטיט דלסתור אותה סתימה בשבת כדי להוציא החמין יראה דיש להתיר על ידי שינוי קצת או לומר לקטן שיסתור אי ליכא עכו"ם ואפילו לגדול כי יסתור כי אורחיה נראה דאין כאן חשש איסור ואפילו בתנורין דידן שהן מחוברין לקרקע בבנין וכ"כ המרדכי בפרק חבית דאף על גב דאמרינן ביצה (לא:) חותמות שבקרקע מתיר ומפקיע ולא חותך ה"מ כשעשוי לקיום ע"מ שלא להסירן בשבת אבל דף אינו עשוי לקיום ועיין במ"ש בסימן שי"ד בשם ת"ה והאגור כתב וז"ל השיב מהרר"י מולין תנור סתום המרדכי מתיר לסתרו בפרק במה טומנין ובספר אגודה אוסר משום סתירה וראיתי מורה ע"י עכו"ם או תינוק בדאפשר ובדליכא כל הני אפילו ע"י ישראל וכמדומה לי שכן ראיתי בתוס' ולחזור ולסותמו אם יש בו גחלים לוחשות שמא הוי פסיק רישיה אבל על ידי עכו"ם מנהג פשוט להיתר ועל ידי ישראל אם אינו סותמו לגמרי דילמא הוי שרי עכ"ל . כתוב במרדכי פרק במה טומנין היכא דאיכא גחלים לוחשות סביב הקדרה אין לישראל ליטול ולסלק הקדרה מפני שמחתה ומבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות וכתוב בהגהותיו וצריך ליזהר שלא יאמר לעכו"ם לסלקן דשבות דאית ביה מעשה הוא אבל אין לאסור התבשיל בסילוק העכו"ם דמבעיר דאפילו בישראל הויא מלאכה שאינה צריכה לגופה ואין כאן אלא איסור דרבנן אליבא דר"ש וכ"ש אם יודע באמת שאין שם גחלים לוחשות בשעת הסילוק ואפילו לישראל מותר לסלקה רק שיהא לו מקום לתפוש הקדרה והקדרה

לא נעשה בסיס לדבר האסור כשלא היה בדעתו ליטלם ושוב נמלך לנוטלם עכ"ל ונ"ל שצריך להגיה בסוף דבריו אלא כשלא היה בדעתו ליטלם וכו' ואתי כסברת בעה"ת שכתב רבינו בסימן ש"ט:

סימן רס

סעיף קטן א

מצוה על כל אדם שירחץ בע"ש וכו' דאמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של ר' יהודה ב"ר אלעאי וכו' בפרק ב"מ (כה:) וכתב שם המרדכי דמשמע בגמרא שמצוה ג"כ לחוף הראש בע"ש וכ"כ בשבלי הלקט והביא ראיה מכמה מקומות. כתוב בכלבו שצריך ליזהר בתגלחת צפרנים בכל ע"ש וכ"כ בספר חי עולם:

סעיף קטן ב

וכשיהיה קרוב לחשיכה ישאל לאנשי ביתו וכו' משנה שם (לד.) ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ע"ש עם חשיכה עשרתן ערבתן הדליקו את הנר ופירש"י עם חשיכה שאם ימהר להזכירם מבע"י יפשעו ויאמרו עדיין יש שהות:

סעיף קטן ג

ומ"ש בנחת בלשון רכה ג"ז שם מימרא דרבה בר רב הונא וטעמא כי היכי דליקבלינהו מיניה:

סימן רסא

סעיף קטן א

ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי וכו' משנה ס"פ ב"מ (שם) ופירש"י אין מעשרין את הודאי. דתיקון מעליא הוא ואע"ג דשבות בעלמא הוא קסבר גזרו על השבות אף בין השמשות: ואין מטבילין את הכלים. דהוי נמי שבות דנרא' כמתקן כלי וכ"ש דאין מדליקין את הנרות דספיקא דאורייתא היא וכיון דקי"ל כמ"ד כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות וכמ"ש רבינו בסימן שמ"ב אם כן מעשרין את הודאי בין השמשות אבל רבינו בסי' שמ"ב כתב דהא דאמרינן דלא גזרו עליו בין השמשות דוקא לצורך מצוה או שהיה טרוד והוא מדברי הרמב"ם בפכ"ד ומשמע שהוא שלא כדעת רש"י דאם איתא דרש"י הכי ס"ל ל"ל לאוקמי מתני' כמ"ד דגזרו עלה משום שבות אף בין השמשות אפי' כמ"ד לא גזרו מצי אתיא ומתני' באינו לצורך מצוה וגם אינו טרוד ואפשר דאע"ג דרש"י יסבור כן דמ"ד לא גזרו הוא לצורך מצוה או אם הוא טרוד דוקא מתני' קשיתיה דקתני סתמא אין מעשרין את הודאי משמע בשום גוונא אפי' לצורך מצוה או שהוא טרוד אין מעשרין ומש"ה אוקמה כמ"ד גזרו על השבות בין השמשות ובין כך ובין כך נראה דלפסק הלכה כהרמב"ם נקטינן והילכך מותר לומר

לעכו"ם בין השמשות לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה ולכן כתב רבינו בסימן שמ"ב בשם ר"י שמותר לומר לעכו"ם בין השמשות להדליק הנר ושלא כדברי הגהות אחרונות דמרדכי שכתבו אין מדליקין את הנרות אפי' ע"י עכו"ם:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו והוא בין השמשות כך פירש"י שם: ומ"ש וזמנו משתשקע החמה ואילך וכו' שם בסוף הפרק איפלגו תנאי במילתא ואיפסיקא בגמרא הלכתא כר' יהודה דאמר אי זהו בין השמשות משתשקע החמה וכ"ז שפני מזרח מאדימין הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות הכסיף התחתון והשוה לעליון לילה. ופירש"י הכסיף. השחיר: התחתון. תחתון של כיפת הרקיע: עליון. גובה של כיפה אינה ממהרת להכסיף. ואע"ג דאיפליגו אמוראי בפירוש דברי רבי יהודה כבר פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ה דהלכה כרבה דאמר דה"ק איזהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין והכסיף התחתון ולא הכסיף העליון נמי בין השמשות ומפרש בגמרא דלדידיה הוי שיעור בין השמשות תלתא רבעי מיל וזהו שכתב רבינו בסימן תר"ח דזמן בין השמשות הוא אלף ות"ק אמות קודם הלילה. והתוס' הקשו על זה מדתניא בפרק מי שהיה טמא רבי יהודה אומר משקיעת החמה עד צה"כ ד' מילין ואומר ר"ת דהתם קאמר מתחילת השקיעה וה"ק מסוף השקיעה והר"ן כתב דברים אלו יותר מבוארים וז"ל תירץ ר"ת דשתי שקיעות הן דמשתשקע החמה דמתני' דשמעתין היינו מסוף שקיעת החמה כלומר משעה שנשקעת ברקיע והיא עדיין כנגד חלונה ולפי שלא עברה חלונה ועדיין אינה מהלכת אחורי כיפה פני רקיע מאדימין כנגד מקומה ומשקיעת החמה דפרק מי שהיה טמא היינו מתחלת שקיעת החמה שהתחילה ליכנס ברקיע נמצא שמתחלת השקיעה עד בין השמשות שהוא סוף השקיעה ג' מילין ורביע והכי איתא בירושלמי עכ"ל וכ"כ ג"כ במס' יומא וכ"כ ה"ה בפ"ה בשם ר"ת והרמב"ן וכתב שכן הדברים נראים ומיהו כתב שהרשב"א הקשה על זה מהירושלמי והניח הדבר בצ"ע ונראה שגם הרא"ש נסתפק בזה ומפני כך לא הזכיר דבר מזה במסכת שבת ובמסכת יומא ורבינו נמשך אחריו ומיהו בפ"ק דתענית לענין מקבל תענית סתם עד שקיעת החמה כתב דשקיעת החמה היינו צאת הכוכבים ואע"ג דאמרינן בפרק מי שהיה טמא דמשקיעת החמה עד צה"כ ד' מילין פר"ת היינו מתחילת שקיעת החמה כשהחמה מתחלת ליכנס בעביו של רקיע אבל שקיעת החמה היינו סוף שקיעה והוא זמן צאת הכוכבים ע"כ אלמא דס"ל הכי וא"כ יש לתמוה על רבינו שלא כתב דברי ר"ת והגאון מהרי"א ז"ל כתב שרבינו סובר כדעת ר"ת ונדחק בפירוש לשון רבינו. ודע דתניא בפרק בתרא דיומא (פא:) שצריך

להוסיף מחול על הקודש וילפינן לה מקראי ופסקו כן הרי"ף והרא"ש וכתבו הר"ן בפרק ב"מ וביומא וה"ה בפ"ה בשם הרמב"ן שתוספת זה א"א שיהא בעוד השמש זורחת על הארץ דהא תנן וכולן ב"ה מתירין עם השמש וא"א שיהא ג"כ בין השמשות שהרי תוספת זה אינו אלא עשה ובין השמשות ספק כרת הוא אלא ודאי זמנו של תוספת היינו מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהיא ג' מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות מקצת ממנו עושה ובלבד שיוסיף אי זה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש וכתבו התוספות בפ"ק דר"ה (ט.) קשיא דבפ' ב"מ תנן ספק חשיכה אין מדליקין ושמא משום דסגי בתוספת משהו נקט הכי והרא"ש כתב ביומא ובפרק תפלת השחר ותוספת זה לא נתברר שיעורו אלא מיהו לאו תוספת כל דהו קאמר כדמשמע בי"ט פרק המביא (ל.) ובפרק שואל (שבת קמח:) דלאו בתוספת כל דהו אמרינן אלא שלא נתברר שיעורו וצריך לפרוש קודם בין השמשות מעט והרמב"ם בפ"ה לא הזכיר דין תוספת וכתב ה"ה בפ"א מה' שביתת עשור דטעמא משום דלית ליה תוספת דבר תורה אלא לעינוי יה"כ לבד דס"ל דהלכה כמאן דדריש לקראי לדרשא אחרינא עכ"ל. ומשמע לי דדבר תורה שכתב לאו דוקא דמדרבנן נמי ל"ל תוספת דאל"כ לא היה להשמיטו ורבינו שהשמיט דין התוספת נראה דס"ל כהרמב"ם דלית ליה תוספת לשבת ותימא אמאי שבק סברת הרא"ש דאית ליה תוספת לשבת ועוד שהרי כתב בסימן תר"ח גבי יה"כ שצריך להוסיף מחול על הקדש בין באיסור אכילה בין בעשיית מלאכה וזה כדברי הרא"ש דאילו לדברי הרמב"ם א"צ להוסיף מחול על הקדש אלא באיסור אכילה בלבד אבל לא באיסור מלאכה. והוי יודע שדעת הרי"ף כהרא"ש וכתב ה"ה בפ"א מה' שביתת עשור שכן דעת שאר מפרשים:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומי שאינו בקי בשיעור בין השמשות וכו' כדאמר ליה רבה לאריסיה וכו' בס"פ ב"מ (לה.):

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל מעשרין את הדמאי וכו' ארישא קאי ספק חשיכה ספק אינו חשיכה אין מעשרין וכו' אבל מעשרין את הדמאי וכו' והיא משנה בס"פ ב"מ (לד.) והשמיט רבינו טמינת החמין לפי שכבר הזכירו בסימן רנ"ז ובמעשרין את הדמאי פירש"י משום דלא דמי למתקן דרוב עמי הארץ מעשרין הם. ומערבין מוקי לה בגמ' בערובי חצרות דוקא ופירש"י טעמא משום דחומרא בעלמא היא אבל עירובי תחומין אסמכינהו רבנן אקרא וכתב המרדכי שאחר עניית ברכו אע"פ שעדיין יום הוא אין מערבין ופשיטא דה"ה דאין

טומנין כיון דטעמא משום דקבליה לשבת עליה ונראה דלדידן מכי אמר מזמור דשבת קבליה לשבת עליה:

סימן רסב

סעיף קטן א
ויסדר שולחנו וכו' דא"ר יוסי בר יהודה ב' מלאכי השרת מלוין לו לאדם וכו' פרק כל כתבי (שבת קיט:):

סעיף קטן ב
ומ"ש וישתדל שיהא לו בגדים לשבת דכתי' וכבדתו וכו' ואם א"א להחליף וכו' הכל בפרק אלו קשרים (שבת קיג.) וישלשל בגדיו פירש"י ישלשלם כלפי מטה שיראו ארוכים והיא מדת עשירים היושבים בביתם ואינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה וכבוד שבת הוא ור"י כתב בחלק א' ישלשל בגדיו למטה כלומר שלא יגביהם למעלה ולא יקפלם על כתפו. והכלבו כתב ישלשל בגדיו פירוש יתירם כדי שלא ילבשם כדרך שלובשים בחול מוקפלים בחגורו כדי שלא יתלכלכו בטיט החוצות או שלא יכבדו עליו במרוצת הילוכו בחול ולשון שלשול הוא מלשון המשלשל דפנות:

סעיף קטן ג
ומ"ש וישמח בביאת שבת וכו' כדאיתא בפרק כל כתבי (שבת קיט.):

סימן רסג

סעיף קטן א
ויהא זהיר לעשות נר יפה דאמר רב הונא הרגיל בנר וכו' בפר' במה מדליקין (שבת כג:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ויש שמכוונים לעשות ב' פתילות וכו' כ"כ הכלבו בסימן כ"ד בתנחומא מצאתי כל מילי דשבת כפול שנים כבשים מזמור שיר ליום השבת לחם משנה זכור ושמור ונראה שהמנהג על זה להדליק ב' נרות עכ"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם אין ידו משגת וכו' עד וגם לא יאחר הכל פשוט ומבואר בפ' הנזכר כתב הרמב"ם בפ"ה א' אנשים ואחד נשים חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת אפי' אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת: כתב המרדכי בפ' ב"מ שבחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם צריכין להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו אבל מי שהוא אצל אשתו א"צ להדליק בחדרו ולברך עליו לפי שאשתו מברכת בשבילו ובהגהותיו כתוב הוה משתתפנא בפריטא כתב ראבי"ה דה"ה לכל נר מצוה נר שבת וי"ט עכ"ל ונראה דהיינו למי שאין לו חדר מיוחד שמדליק בו. כתבו

התוספות והרא"ש וה"ר יונה והמרדכי בר"פ תפלת השחר (ברכות כז.) אהא דרב צלי של שבת בע"ש מפלג המנחה ולמעלה והיה מדליק הנר ומקבל עליו שבת מבע"י והא דאמרינן בפ' ב"מ (כג:) גבי הדלקת הנר ובלבד שלא יקדים אין זו הקדמה כיון שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה כי יכול לקבל עליו שבת מבע"י ובלבד מפלג המנחה ולמעלה וכתבו רבינו בסימן רס"ז:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו וכשידליק יברך כלומר כדרך שמברכין על כל הדברים שחייב בהם מד"ס:

סעיף קטן ה

ומ"ש וי"א שאין לברך עליו ונותנין טעם וכו' ואינו טעם וכו' ועוד היה אומר ר"ת שאם היה דלוק ועומד וכו' וכ"כ רב עמרם וכו' בפ' ב"מ כ"כ התוס' (כה:) והרא"ש קע"ד דאמר והר"ן והמרדכי וכן דעת הרמב"ם בפ"ה שמברכין עליו וכ"כ סמ"ג וכתב ר"י וכן עמא דבר: כתב בהגהות פ"ה ובמרדכי פרק ב"מ דאיתא בירושלמי דגם בי"ט צריך לברך להדליק נר של י"ט ונראה דבי"ה בלא שבת אין מברכין דלא חשו לשלום הבית אלא בשבת אבל הרא"ש כתב במסכת יומא ויראה שיש לברך על הדלקת הנר בי"ה כמו בשבת משום שלום הבית:

סעיף קטן ו

כתב בה"ג דקבלת שבת תלויה בהדלקת הנר וכו' והר"ן בר"פ ב"מ כתב דברי בה"ג ותשובת הרמב"ן והתוס' עליו והוא ז"ל יישבן וטען בעד בה"ג וכ"נ מדברי המרדכי שם שהוא מסכים לדברי בה"ג אבל הרא"ש כתב בס"פ ב"מ דמשמע בגמרא שקבלת שבת אינה תלויה בהדלקת הנר ונראה שהיא תלויה בתפלת ערבית מדאמר בתפלת השחר וכו' וכן עמא דבר כשהחזן אומר ברכו הכל פורשין ממלאכה עכ"ל וכ"כ ר"י בח"ב כדברי האומרים דהדלקת נ"ש לא הויא קבלה עיקר וכ"נ מדברי ה"ה בסוף הלכות חנוכה שכתב על דברי בה"ג וכבר השיבו עליו הרמב"ן והרשב"א ואמרו שאין הדלקת הנר קבלה אוסרת והביאו ראיה לזה ולא מצאתי בדברי רבינו קבלה אוסרת בע"ש עכ"ל וכן דעת סמ"ג במ"ע וכ"נ שהוא דעת הגהות בספ"ה אלא שכתוב בסמ"ג אמנם המדליק עצמו אסור במלאכה לאחר שהדליק והביא ראיה מהתוס' ובהגהות כתוב ומיהו הר"מ הנהיג וצוה להתנות קודם שידליק שאינו מקבל שבת עד שיסיר מידו הנר שהדליק בו או עד תפלה דאל"כ היה מטלטל באיסור אחר שהדליק נר של שבת וכ"כ המרדכי בפ' ב"מ ומשמע מלשונו דכשיהיה כן בדעתו סגי אע"פ שלא התנה בפה ונראה מדבריו דאפילו לדעת בה"ג שרי בהכי. והכלבו כתב שהרי"ף חולק על הר"מ ואומר דוקא לבני הבית אבל אשה שמדלקת היא אסורה לעשות מלאכה לאחר שהדליקה דכיון שמברכת

עליה אין לך קבלה גדולה מזו ואין מועיל לה שום תנאי וז"ל שבולי הלקט יש אנשים שמדליקין הנר בפתילה ואחר שבירכו והדליקו הנר משליכין הפתילה לארץ וגם בה"ג אוסר להדליק נר חנוכה אחר נר שבת ותימא לה"ר בנימין שא"ת שהברכה חשובה קבלת שבת א"כ יהא אסור להדליק ע"כ ונראה שאפשר לומר שדעתם דבהדלקת הנר היא הקבלה וכדברי בה"ג וכל נרות שמדליק לכבוד שבת כחד חשיבי ושרו משא"כ בכביית פתילה שהדליקו בה והא דעניית ברכו הוי קבלת שבת כתבו ר"י בח"א והגהות ספ"ה והמרדכי ס"פ ב"מ: ומ"ש הרא"ש שקבלת שבת תלויה בתפלת ערבית צריך לפרש דהיינו תחלת תפלת ערבית שהוא ברכו כדמסיק בסוף דבריו וכן יש לפרש מ"ש רבינו שהקבלה תלויה בתפלת ערבית ומ"ש רבינו עוד שהמתפלל ערבית חל עליו שבת נ"ל שהוא לאשמעינן שאע"פ שלא התפללו הקהל עדיין וקדם היחיד והתפלל של שבת מבע"י חל עליו קבלת שבת ואסור בעשיית מלאכה מיהו אם אינו רוצה לקבל שבת עדיין נראה לכאורה דהיינו פלוגתא דר"מ והרי"ף גבי הדלקת הנר ויותר נראה לומר דכיון שהזכיר קדושת היום בתפלה א"א לעשותו חול לד"ה. כתב במרדכי ס"פ ב"מ והיכא שרוב הקהל קבלו עליהם שבת המיעוט על כרחם נמשכים אחריהם ואסורין במלאכה וכ"כ ריב"ם דאם הקהל אמרו בע"ש ברכו שאין היחיד שלא היה בב"ה יכול לעשות מלאכה אע"פ שאין רוצה לקבל עדיין שבת. וכתב בשבולי הלקט אדם שבא לעיר בע"ש וכבר קבלו עליהם אנשי העיר שבת כיון שהתחילו ברכו אע"פ שעדיין היום גדול אם היו עליו מעות או שום חפץ מניחו ליפול שברכו במקום תקיעה: גרסינן בפ' תפלת השחר (ברכות כז:) א"ל ר' ירמיה לרב מי בדלת ופירש"י כשהתפלל רב של שבת בע"ש א"ל ר' ירמיה מי בדלת מן המלאכה הואיל וקבלת שבת בתפלתך א"ל אין בדילנא ופריך תלמודא ומי בדיל והא אביי שרי ליה לרב דימי לכברויי סלי ופירש"י לעשן אותן בגפרית לאחר שהתפלל של שבת בע"ש ומשני טעותא הוה ופירש"י לא קבל עליו תוס' שבת מדעת אלא יום המעונן היה וכסבור חשיכה ואח"כ זרחה השמש ופריך וטעותא מי הדרא והא אמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבורים העם לומר חשיכה הוא ונכנסו לב"ה והתפללו של מ"ש בשבת ונתפזרו העבים וזרחה חמה ובאו ושאלו את ר' ואמר הואיל והתפללו התפללו ופירש"י אלמא תפלה היא ולענין תוס' אע"ג דבטעות הוה תוספת הוא ע"י תפלה ומשני שאני צבור דלא מטרחינן להו וכתב הרא"ש שאני צבור דלא מטרחינן להו להתפלל שנית כמו דמטרחינן ליחיד אבל מלאכה אלו ואלו מותרין כלומר בין ציבור בין יחיד מותרין דקבלה בטעות אינה קבלה וכ"כ הרשב"א שם וכ"כ תלמידי הר"י שם וכ"כ ר"י בח"א והמרדכי כתב בס"פ ב"מ בשם הגאונים שפעם

אחד היה יום המעונן וסבורין העם שחשכה והדליקו נרות ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנתפזרו העבים וזרחה החמה והתחילו הנרות לכבות והורו חכמי הדור שאותם שהדליקו אסורין להדליק ולעשות מלאכה שכבר קבלו שבת ושאר אנשי הבית מותרין ומשמע דס"ל דעדיפא קבלת שבת ע"י הדלקת נר שהוא מעשה מקבלה בתפלה ומעשה זה שכתב המרדכי בשם הגאונים כתוב גם בשבולי הלקט ועל מ"ש ושאר אנשי הבית מותרין כתב אבל אותו הנר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן ואפילו אם כבה אסור לטלטלו עד מ"ש עכ"ל ואיני יודע טעם למה המותרין במלאכה לא יהיו מותרין ליגע בנר שהודלק לשם שבת והא דאמרינן דצבור לא מטרחינן להו נראה דהיינו דוקא כשהתפללו מפלג המנחה ואילך וביחיד אפילו התפלל מפלג המנחה ולמעלה כיון דבטעות הוה שהיה סבור שכבר חשכה לא עלתה לו תפלה אבל קודם פלג המנחה אפילו ציבור נמי מחזירין כיון דלאו זמן ת"ע הוא כלל וכ"כ מדברי רבינו יונה ז"ל שם: כתוב במרדכי ס"פ ב"מ והגהת מיימון ספ"ה דמי שלא התפלל מנחה וענה ברכו עם הקהל כבר עשהו קודש ושוב לא יעשנו חול להתפלל תפלה של חול אלא יתפלל ערבית שתים וכתב מה"ר ישראל בת"ה סי' ד' ובכתביו סי' קנ"ג שנמצא בתשובה מי ששהה להתפלל מנחה בע"ש עד שענו הקהל ברכו ועדיין לא עבר זמן המנחה שאל יתפלל מנחה באותו ב"ה שבו הקהל וש"צ מתפללין אחרי שהקהל קדשו היום לא יעשנו חול אצלם אלא ילך חוץ לאותו ב"ה ויתפלל תפלה של חול וכן הורו כמה גדולים וכתב הוא ז"ל דלא פליג אהא שכתבתי בסמוך בשם המרדכי והגהות דשאני התם שכבר ענה עם הקהל ברכו שהוא עצמו עשהו קודש בעניית ברכו ומש"ה לית ליה תקנתא אבל ההיא בשלא ענה עמהם כגון שלא היה בב"ה ומש"ה יכול לעשותו חול שלא בפניהם וכתב עוד ונ"ל שאם יבא אחד לב"ה סמוך לברכו לא ימתין מלהתפלל עד לאחר ברכו בשביל עניית ברכו דכיון דשעה עוברת לתפלת מנחה אם יענה ברכו אין להקפיד אם לא יענה ברכו והכי איתא בהדיא בסמ"ק במצות תפלה אעניית מודים עם הציבור ואע"פ שלא יוכל לגמור חצי תפלת המנחה קודם ברכו ונמצא מתפלל מקצת תפלת חול באותו ב"ה שבו הציבור ושלוחם שענו כבר ברכו וקדשו היום מ"מ הואיל והתחיל בהיתר אין נראה דיש קפידא כולי האי ואע"ג דבפרק ע"פ (קז:) פרשב"ם דהיכא דידוע שאינו יכול לגמור בהיתר הוי כהתחיל באיסור נדון דידן נראה דאין לדמות להתם דלאו איסור והיתר שייך ביה עכ"ל בת"ה ובכתביו סימן קצ"ג כתב וז"ל נראה לע"ד אין להקפיד אמאי דמתפלל תפלת חול אצל הצבור שכבר ענו ברכו וקדשו היום הואיל והתחיל בהיתר וכה"ג אשכחן טובא לחלק ודוקא כשלא ידע שלא יוכל לגמור קודם ברכו כגון שסובר שאחד

מן הקהל יושיב החזן מעט מ"מ אם היה יודע שלא יוכל לגמור א"כ התחיל באיסור כדאיתא בהגהות מרדכי עכ"ל ולענין הלכה נראה שיש לסמוך על מ"ש בספר תרומת הדשן יותר מעל מ"ש בכתביו דמה שאדם כותב בספר יותר מדקדק בו ממה שכותב בכתביו ועוד דמה שקשה ממ"ש בכתביו כבר יישבו בתרומת הדשן. כתב הר"ן בפרק שואל ומדאמרינן הכא שמותר לאדם לומר לחבירו שמור פירות שבתחומך וכו' כתב הרשב"א בשם התוספות דמהא שמעינן דישראל שקבל עליו שבת קודם שחשיכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה פלונית ולי אין הנדון דומה לראיה דשאני הכא דאם יש שם בורגנין הוא עצמו שומר עכ"ל. ואיני מבין דבריו דהכא נמי איכא למימר אם לא היה מקבל שבת הוא עצמו היה מותר לעשות לו מלאכה . אם צריך לאכול במקום הנר עיין בס"ס רע"ג כתב הגאון מהרי"א ז"ל כתוב בא"ח ויש מקומות שנוהגין הנשים בע"ש להדליק נר קודם שיגיע זמן הדלקה וקורין אותה נר של חול ואח"כ מדליקין נר שבת וצריך לתת טעם למנהגם ואולי נהגו זה מצד מחלוקת שבין ר"ת וי"א אם מברך להדליק נר של שבת שהנה כשבאים להדליק נר אחרת על הדלוק קודם לכן כבר הם מורות בזה שלכבוד שבת עושות כן וזה נר שבת אמיתי עכ"ל ולי נראה טעם אחר שהוא כדי שלא יצטרכו לחזר אחר נר להדליק ממנו כשיגיע זמן הדלקה כי אולי בין כך ובין כך יהיה ספק חשיכה וימנעו מלהדליק מצאתי בתשובה אשכנזית ב' וג' בעלי בתים אוכלים במקום אחד כל אחד מברך על מנורה שלו אע"פ שכבר יש אורה מרובה אע"ג דא"ז גמגם בזה מ"מ יש נוהגים כך ובעניותי נ"ל ליישב דכל מה דמתוסף אורה אית ביה שלום בית טפי ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זויות עוד שם שכתבת שמדליקין בזוית בבית ואוכלים בחצר כתב באגודה שאם אין הנרות ארוכות שדולקות עד הלילה הוי ברכה לבטלה וכמה פעמים שמעתי שקוראים תגר על אותו מנהג אמרתי שאותו מקום שדולקים שם הוי קצת חושך שכן דרך בערב שמחשיך קצת בחדרים ומשתמש שום דבר לאור הנר ע"כ כתוב בשבולי הלקט מצאתי בשם ר"ח מי שהדליק הנר בע"ש אחר שקיעת החמה ה"ז חייב מלקות אם הדליק בשוגג ואם ידע שזה אסור קונסין אותו ואם לא יקבל מחרימין אותו ומנדין אותו ונמנעין מלדבר עמו אפילו קרוביו ואם דברו עמו הם שרויים עמו בנדוי עד שיעשו תשובה וזה הדבר שפסקו על ר' אברהם ור' יעקב אחיו כי באו לעיר בליל שבת כשהקהל יוצאים מב"ה ולא נתנו להם הקהל שלום ולא הניחום ליכנס שחרית לב"ה כדי שלא יקחו אחרים מהם ק"ו ובא' בשבת גזרו עליהם צום ז' שבועות נ' יום רצופים חוץ משבתות ור"ח ולהשלים נ' ימי המעשה בצומות ומלקיות כי המחלל שבת חייב כרת ושנו חכמים במ"ק (כח.) ובירוש' דבכורות מת לנ' שנה מת

בהכרת ונתנו להם לצום וללקות נ' יום כנגד אותם נ' שנה של מיתה ועוד גזרו עליהם לתת מממונם לפדיון נפשם לקופה של צדקה ואח"כ גזרו עליהם בי"ב חדשי השנה ג' ימים בכל חדש ב' וה' וב' שהם ל"ו ימים כנגד ל"ו כריתות שבתורה אבל אם ח"ו היו עושין כן בזדון היו מחמירין להוסיף עליהם עוד שלא להתגלח ולהתנדותם ל' יום וכל המחמיר בזה ינוחו לו ברכות על ראשו ע"כ וכתוב עוד שם שאלה לרב שרירא גאון מי שעבר עבירה בשבת או בחול ולא נזכר אלא בשבת ומתיראין שמא יברח למ"ש יכניסו לבית הסוהר או ילקוהו בשבת והשיב אין מלקין ואין מכניסין לבית הסוהר בי"ט וכ"ש בשבת דהני מילי דינא אינון ואין דנין בי"ט ושבת ואם ברח אין עלינו כלום ע"כ:

סימן רסד

סעיף קטן א

אין עושין פתילה לנר של שבת וכו' ואלו הן לכש וכו' כולם הם במשנה ר"פ ב"מ (כ:) ושל צמר ושל שער שם בברייתא וכתב הרשב"א בתשובה (סי' קע"א) שהמדליק בשבת בשמנים ופתילות שאסרו חכמים להדליק בהם דבר ברור הוא שאסור להשתמש לאורן:

סעיף קטן ב

ומ"ש בין נר שמדליק על השלחן בין כל נר שמדליק בבית וכ"כ בפרק הנזכר במרדכי ואע"ג שבהגהות כתוב אומר מהר"ם ששמע רק שיש במקום אחד נר כשר דע"י זה יזכור ולא יטה שאר נרות שבחצר ושבבית והשר מקוצי אומר דבר שיכול לעשות בלא נר כמו להוציא יין מן החבית מותר להשתמש לאור אלו הנרות לא סמך רבינו על זה וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב וכ"כ בהגהות מיימון פ"ה דאפילו נר שמדליקו במרתף למשוך יין לאורו או בחדר יש לו כל דין האמור וכ"כ כל גדולי צרפת וכן הנהיג הר"מ ודלא כראבי"ה שכתב דלא צריך אלא בנר שאוכלין בו עכ"ל וכ"כ בסמ"ג והתרומה שכל הנרות שבבית צריכין להיות מדבר שמדליקין בו וראיה מדאמרינן בפ' ב"מ (כא.) פתילות ושמנים שאמרו אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה אפי' בשבת דכבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה אלמא אם היה מותר להשתמש לאורה היה אסור להיות כי אם משמנים שהתירו חכמים ואע"פ שנר חנוכה היו נותנין על הפתח בחוץ ושם לא היו אוכלים:

סעיף קטן ג

ומ"ש ופירש"י שאין מדליקין בקנבוס ולא בצמר גפן ור"ת התירו וכ"כ התוס' ג"ז שם (כז:) אמתניתין דכל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן וכ"כ הר"ן שם שמדליקין בצמר גפן ובקנבוס וכ"כ הרא"ש שם בראש הפרק וכתב דהכי איתא בתשובת הגאונים וכ"כ סמ"ג והתרומה ורבינו ירוחם בח"ב וכ"כ הרמב"ם בפ"ה וז"ל אין עושין פתילה

אלא מדבר שהאור נתלית בו כגון פשתה נפוצה ובגד שש וצמר גפן וכיוצא בהם ומעתה אין חוששים למה שכתוב בהגהות שהר"ם סובר כרש"י וכן עמא דבר להדליק בצמר גפן וכדברי ר"ת:

סעיף קטן ד

ואם כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו וכו' ברייתא בר"פ במה מדליקין (שבת כא.) ופירש"י להקפות לא היה מדליקין אלא סומך עליו הפתילה להציפה שלא תטבע בשמן ויצף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא אבל הרי"ף פי' להקפות להעבות ראש הפתילה להרבות אורה כך כתוב בנוסחי דידן ובנוסחת הר"ן ולפ"ז צ"ל דלהדליק היינו להדליק בדבר הפסול בפני עצמו אבל מדברי ה"ה בפ"ה נראה שהוא גורס בהרי"ף להדליק להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה להקפות להקשות הפתילה וכ"כ שם הרמב"ם אם להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה אסור ואם להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשלשל למטה מותר וכ"כ בסמ"ג וכתב ה"ה דהיינו כפי' רש"י שהוא סובר דלא היה מדליקו דקאמ' רש"י היינו שלא היה מתכוין להדליקו ולא משמע מדברי הרא"ש שהוא מפרש כן שהרי אחר פירש"י כתב ורי"ף פי' דכורך אותו תוך ראש הפתילה כדי שתהא עבה ולשון כורך משמע כפירושו מיהו קשה דהיינו להדליק כיון שכרך אותה בתוך הפתילה לעבות אותה וי"ל דבכוונה תליא מילתא היכא דלא כיון רק לעבות ראש הפתילה אע"פ שמדליקן יחד מותר דמידי הוא טעמ' אלא משום גזירה אטו בעינייהו והיכא דכיון להקפות ליכ' למיגזר עכ"ל ומיהו אפי' לדעת רש"י יש להתיר בדבר שאינו ראוי להדליק בפני עצמו לכרוך עליו דבר שמדליקין בו כיון דליכא למיגזר ביה אטו בעיניה וכ"כ הר"ן בשם הרשב"א ורבינו ירוחם בח"ב וכ"נ מדברי המרדכי והתרומ' אלא שהם נסתפקו בגמי אם אסור לעשות פתילה ממנו משמע דס"ל דגמי חזי לפתילה בעיניה והרשב"א פשיטא ליה דלא חזי לפתילה בעיניה שכתב להתיר בגמי וכ"כ סמ"ק ומיהו בשל קש גם המרדכי התיר בהדיא ומ"ש רבי' אם כיון להדליק אסור אינו אלא לפי דברי הרי"ף אבל לדעת רש"י לא תליא מילתא בכוונה לפי מה שהוכחתי שסובר הרא"ש כפי' דברי רש"י וא"כ לא היה לו לכתוב אם כיון אלא אם להדליק אסור כל' הברייתא כדי שיבואו עליו דברי רש"י והרי"ף אלא דלא דק ושמא י"ל שאינו מפרש דברי רש"י כהרא"ש אלא כמו ה"ה:

סעיף קטן ה

ומ"ש נותנין גרגיר של מלח וגריס של פול וכו' בפ"ה וכתב ה"ה שהוא תוספתא בפ"ב:

סעיף קטן ו
אין מדליקין נר של שבת אלא משמן הנמשך אחר הפתילה וכו' בר"פ ב"מ (כ:) תנן לא בזפת ולא בשעוה ולא בשמן קיק ולא באליה ולא בחלב ובגמרא (כא.) שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם מפני שאין נמשכין אחר הפתילה ובגמרא (שם) מאי שמן קיק אמר שמואל עוף אחד יש וקיק שמו רב יצחק אמר משחא דקאזא ר"ל אמר קיקיון דיונה ופירש"י משחא דקאזא שמן שעושין מצמר גפן ותנן תו במתני' (כד:) ר' ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת וחכמים מתירין בכל השמנים וכו' בעטרן ובנפט ר"ט אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד ובגמרא (כה:) ר' ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מ"ט אמר רבא מתוך שריחו רע שמא יניחנו ויצא א"ל אביי ויצא א"ל שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה וכתבוהו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ה וטעמייהו דמדמהדרי אמוראי לפרושי טעמא דר' ישמעאל אלמא כוותיה נקטינן ובשאר שמנים נקטינן כחכמים דר' ישמעאל נמי לא פליג עלייהו אלא בעטרן לבדו וה"ל ר"ט יחידאה לגבייהו ור' ירוחם בפ"ב פסק לגמרי כחכמים דשרו אף בעטרן ודע דאע"ג דפסקינן הלכתא כחכמים שמתירין להדליק בכל השמנים כתבו התוס' שם אהא דאמר אביי מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי וכו' דלנר שבת פשיטא דשמן זית מן המובחר לפי שנמשך אחר הפתילה טפי מכולהו כדמוכח במתני' וכולהו מודו ביה דמדליקין: ומ"ש ולא בצרי ג"ז שם (כה:) בברייתא אין מדליקין בצרי מ"ט אמר רבא מתוך שריחו נודף גזירה שמא יסתפק ממנו א"ל אביי ולימא מר מפני שהוא עף חדא ועוד קאמר חדא מפני שהוא עף ועוד שמא יסתפק ממנו ופירש"י שהוא עף ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית ורבינו לא כתב טעם דמפני שהוא עף לפי שאינו ענין לשבת דמש"ה לא הזכירו רבא ג"כ ומפני כך לא כתב ג"כ הא דתניא התם (כו.) אין מדליקין בנפט לבן בחול ואצ"ל בשבת מפני שהוא עף אע"פ שכתבוהו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ה:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואפילו נתן מעט שמן זית וכו' בעיא דאיפשיטא שם בראש הפרק (כא:):

סעיף קטן ח
ומ"ש וחלב מהותך וקרבי דגים וכו' ואם נתן בהם מעט שמן וכו' מימרא דרב ברונא שם בראש הפרק ופסקוה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ה וכן הסכימו ההגהות ודלא כסמ"ג וסמ"ק שפסקו דלא כוותיה וכתב הר"ן חלב מהותך פירש"י דהיינו חלב מבושל ולא מסתבר דהא במתני' אסרינן חלב מבושל דומיא דשארא כלומר אפילו ע"י תערובות אלא חלב מהותך היינו מחוי שלא נקרש עדיין וקרבי דגים כתבו התוס' לאו היינו שמן דגים דשמן דגים שרי ליה מתני' בעיניה וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב דשמן דגים הוא שמן צלול

שעושים מגלגל עינו או מבשרו אבל קרבי דגים שנמוח ואינו צלול אסור להדליק בו בלא תערובת שמן ורש"י פירש במתני' בשמן דגים מקרבי דגים שנמוחו ודייק למכתב מקרבי כלומר שמהקרבים שנמוחו מסננין אותו ומוציאין הצלול וזהו שמן צלול דשריא מתני' אבל כל שלא הוציאו הצלול היינו קרבי דגים דרב ברונא ואמרינן בגמרא דמש"ה שרי בתערובת שמן כל דהו טפי משאר שמנים שאסרו חכמים משום דחלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו אפילו בעינייהו נמי ממשכי אלא דרבנן גזרו בהן אטו חלב שאינו מהותך וקרבי דגים שלא נמוחו ואי אסרינן להו ע"י תערובת נמי ה"ל גזירה לגזירה:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ואם נתן בהם שמן זית מדליקין בהם וכו' לאו דוקא שמן זית דה"ה לשאר שמנים שמדליקין בהם:

סעיף קטן י

ומ"ש ושאר השמנים חוץ מאלו מדליקין בהם כבר כתבתי בסמוך דהלכה כחכמים שמתירין בכל השמנים כלומר זולת המנויים בראש הפרק:

סעיף קטן יא

יש מתירין אפי' שמן פסול ופתילה פסולה וכו' ור"ת אסרו הרא"ש שם בריש פירקין כתב סברא זו ונראה שהסכים לדברי ר"ת שדחאה וכ"כ בס' התרומה וגם רבי' ירוחם כתב בח"ב שרוב הפוסקים לאיסור:

סעיף קטן יב

ואם כרך שעוה סביב הפתילה ועשה ממנו נר וכו' שם בריש פירקין תנא ע"כ פסול פתילות מכאן ואילך פסול שמנים פשיטא שעוה איצטריכא ליה מהו דתימא לפתילה נמי לא חזיא קמ"ל ופירש"י שעוה איצטריכא ליה לפי שרגילים לעשות כמין פתילה ארוכה והפתילה לתוכה כמו שאנו עושין וכן דעת התוס' והרא"ש ודחו דברי בני נרבונא שאוסרים נר של שעוה שלנו ומפרשים מהו דתימא לפתילות נמי לא שאם שם נר שעוה ונר שמן יהא אסור קמ"ל מכאן ואילך פסול שמנים כיון שיש בו שמן כשר מותר אבל נר שעוה בלא שמן אסור וכתב עוד הרא"ש דהרי"ף גורס מהו דתימא נגזור פתילות אטו שמנים קמ"ל והיינו כדברי רש"י וכן נוהגי' באשכנז וצרפת להדליק נרות של שעוה וכתב הר"ן שכן דעת ה"ר יונה וכן דעת סמ"ג וסמ"ק והתרומה והגהות פ"ה וכתב המרדכי ורבי' ירוחם בח"ב וסמ"ג והתרומה והגהות דהוא הדין בשל זפת או חלב שרי לדעת רש"י וכן נראה מדברי הרא"ש והר"ן אחר שכתב לסתור פירוש בני נרבונא כתב אבל נמצא בתשובת רב שרירא גאון והרי"ף דנר של שעוה אסור להדליק בו וכן דעת הרמב"ן וכבר הזכיר הרא"ש תשובות אלו ונראה שלא סמך עליהם וה"ה כתב בפ"ה

תשובות אלו וכתב שנראה לו שכן דעת הרמב"ם ואני בעניי איני רואה שום הכרע בדברי הרמב"ם דאי משום שלא כתב דין זה להתירא מאחר שלא נזכר בהדיא בגמרא אין כאן הכרע שהרי אין דרכו לכתוב מה שלא הוזכר בגמ' בהדיא ולא פי' ה"ה לדעת הגאונים כפירוש חכמי נרבונא כדי לינצל מקושיית הרא"ש אלא פי' שמשעוה עצמה לבד עושין פתילה כשמניחין אותה בנר מלא שמן כעין שעושין מפשתן או צמר והיה להם אי זה אומן לעשות מהשעוה פתילה בענין זה והוא ז"ל הסכים לדברי הגאונים ומיהו מאחר שהרא"ש וכמה גדולים אחרונים התירו וגזירה דרבנן היא יש לסמוך עליהם וגם כי דעת הרי"ף בהלכותיו להתיר כמבואר בדברי הרא"ש עליו יש לסמוך יותר מעל התשובה שכתב בשם הרי"ף וכן עמא דבר:

סעיף קטן יג

המדליק צריך שידליק רוב היוצא מן הפתילה וכו' מימרא דעולא בסוף פ"ק (כ:):

סעיף קטן יד

וא"צ להבהב הפתילה וכו' בפרק ב"מ (כח:) תנן פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה ר' אליעזר אומר טמאה היא ואין מדליקין בה ור"ע אומר טהורה היא ומדליקין בה ובגמ' (כט.) אמר רבא היינו טעמא דר"א לפי שאין מדליקין בפתילה שאינה מחורכת וכתבו שם התו' ונ"ל דבחנם נהגו הנשים להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהא מהובהבת דהא לא קי"ל כר"א דשמותי הוא וכן כתבו הגהות בפ"ה וכן פי' הרמב"ם בפי' המשנה דאין הלכה כר"א ולכן בפ"ה לא כתב שצריך להבהב וכ"כ המרדכי בשם ס"מ מיהו כתב שבה"ג פסיק הלכתא דאין מדליקין בסמרטוטין ולא בפתילה שאינה מחורכת וכן איתא בתוספתא ור"י חולק ופסק שבחירוך שמשפשפה באור דרך העברה דכ"ע מודו דצריך לעשותו אבל הבהוב גמור להדליק ולכבות א"צ לעשותו בע"ש עכ"ל והרא"ש כתב כדברי התוס' וז"ל ונוהגות הנשים להדליק הנר ולכבותה כדי שתהא מהובהבת ויאחז בה הנר היטב ומנהג יפה הוא ומיהו הלכה כר"ע דמדליקין אע"פ שאינה מחורכת עכ"ל וכך הם דברי רבינו והכי נקטינן. כתב רבינו ירוחם בח"ב בשם התוספות דאין מדליקין בסרמטוטין אפי' מחורכין ומדברי התוספתא שכתבתי בסמוך הוא נלמד:

סימן רסה

סעיף קטן א

אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן ע"פ הנר וכו' וכן לא ימלא קערה שמן וכו' משנה בפ' ב"מ (כט:) ואע"פ ששנינו שם אם חברה היוצר מתחלה מותר מפני שהוא כלי אחד כבר אמרו בגמ' מאי יוצר כעין יוצר דהיינו שחברה בסיד וחרסית שהיא מחוברת יפה מותר

מפני שהוא כלי אחד ופירש"י דטעמא דאיסורא משום דכיון שהקצהו לנר אם מסתפק ממנו חייב משום מכבה וכשחברו ליכא למיחש דמשום איסור שבת בדיל מיניה:

סעיף קטן ב

אסור ליתן כלי של מים תחת הנר וכו' משנה בס"פ כירה (שבת מז:) ובגמר' מפרש דטעמא משום שמקרב זמן כיבוי הניצוצות ואיתא בגמרא דאפי' ליתנו מע"ש אסור:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומ"מ מותר להדליק בעששית וכו' כ"כ שם התוספות טעמא משום דכיון שאינו מתכוין לכיבוי אלא להגביה השמן לא שייך למיגזר מידי שמא יעשה בשבת כתב רבינו ירוחם בח"ב בשם הרמ"ה מותר לתת מים מבע"י בנר כי כל מה שעשה מע"ש אין בו משום גורם כיבוי עכ"ל ואע"פ שכתב כי כל מה שיעשה מע"ש וכו' נ"ל דאנותן מים בעששית או בנר קאי דוקא וזהו שכתב אין בו משום גורם כיבוי דלא הוי מקרב כיבוי אלא גורם כיבוי ומש"ה שרי בע"ש אע"פ שהוא גורם כיבוי כיון שלא עשאו בשבת אלא מע"ש אין בו איסור אבל מקרב כיבוי כגון נותן כלי של מים תחת הנר אסור אפילו ליתנו מע"ש כדתניא בהדיא ובתשובת הגאונים כתוב בשם רב נטרונאי דטעמא דשרי להדליק בעששית אע"פ שנותן מים למטה משום דשמן כולו דולק ומים אין גורמין לו כיבוי שאינו כבה עד שיכלה השמן ואין נעשה כיבוי אלא כאותה ששנינו אין נותנין מים תחת הנר דהתם ודאי כי שדי המים אדעתא לכבות שדי להו:

סעיף קטן ד

ומותר ליתן כלי תחתיו וכו' ג"ז שם במשנה ומפרש בברייתא דאפילו בשבת שרי ופריך בגמ' והא קא מבטל כלי מהיכנו א"ר הונא בריה דרב יהושע ניצוצות אין בהם ממש כלומר ומש"ה אם נפלו לתוכו מותר ליטלו משכבו וכתב בכלבו שלתת כלי תחת הנר לקבל פחם שבראש הפתילה יש מתירין דמדמי ליה לנצוצות ויש אוסרין לפי שיש ביטול כלי מהיכנו לפי שיש בהם ממש:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו אבל אסור ליתנו תחתיו כדי לקבל שמן הנוטף וכו' עד סוף הסימן משנה שם (מב:) כתוב בהגהת אשיר"י דמותר לתת כלי תחת נר של שעוה דכיון דאפשר לנער האיסור מתוך הכלי לא חשיב מבטל כלי מהיכנו ולא דמי לשמן שאינו רוצה לנערו ולהפסידו ומש"ה הוי מבטל כלי מהיכנו אבל הנר ודאי ינער קוד' שיאחז האור בכלי עכ"ל וצ"ל דס"ל כדעת בעל התרומה שכתב רבינו בסימן ש"ט דלא מיקרי מניח אפי' הניח האיסור מדעתו אא"כ דעתו שישארו שם כל השבת אבל אם היה דעתו ליטלם בשבת הוי שוכח ושרי לנער כמו אבן שעל פי חבית ומעות שעל הכר דאילו לדעת מי

שחולק עליו כל שהניח דבר האסור מדעתו מיקרי מניח ונעשה כלי בסיס לדבר האסור ואסור לנערו וכבר הזכיר הר"ן סברא זו בר"פ מי שהחשיך בשם הרז"ה וכתב שיש חולקין ואומרים דכשם שאסור לבטל כלי מהיכנו כל היום הכי נמי אסור לבטלו למקצתו של יום ומ"ש האי נר ודאי ינער וכו' היינו לומר דסתמו כאילו פירש שדעתו שלא להניחו שם אבל אם הניחו על דעת לנערו אפילו אם הוא כלי שאין האור אוחזת בו שרי לפי סברא זו וכתב עוד שם נראה דה"ה אם יש בכלי דבר היתר דלא אפשר לנערו אם לא יתקלקל דמותר לתת אותו כלי תחת הנר לקבל השמן או נר עצמו שיפול דהא יכול לטלטלו לכשיכב' לכל הפחות אגב היתרא כמו כנונא אגב קטמיה מיהו לרבא דאמר הצלה שאינה מצוי' לא התירו אפילו לצורך דבר הניטל היה אסור אם אין הצלה מצויה מיהו לצורך מקומו היה מותר עכ"ל והג"ה זו היא לפי מה שפי' בתוספות בס"פ כירה (שבת מג.) דהצלה שאינה מצויה לא התירו לטרוח אפי' בדבר הניטל משום טרחא ונתינת כלי תחת הנר לקבל שמן חשיב הצלה שאינה מצויה לפי שרגיל לתתו מבעוד יום. מצאתי בתשובה אשכנזית קצת דעתי נוטה שמותר לשום כלי מבע"י תחת השלחן וכשתלך לישן תסיר השולחן והכלי עומד מעצמו תחת הנר אע"ג דגורם לבטל כלי מהיכנו נראה דשרי דע"כ לא פליגי ר' יוסי ורבנן אלא גרם כיבוי דאיסורא דאורייתא אבל גרם ביטול כלי מהיכנו לא חזינן דאסור וגרם כיבוי נמי פסקינן כרבי יוסי דשרי מיהו כתב מהר"ם דוקא משום הפסד דליקה הא לאו הכי אפילו בי"ט אסור ומ"מ דעתי נוטה להתיר כדלעיל ועוד הא אין נזהרים מלהשים כלי תחת הנר כי אין מתכוונין שיפול בו שמן ה"נ אין מתכוונים כשמסיר השלחן אלא להצלת השלחן ועוד דקי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר דלא הוה פסיק רישיה וכ"ש הכא דרבנן הוא ואפ"ה לא אסמוך על היתר זה עד יסכימו עמי אחד מרבותינו עכ"ל:

סימן רסו

סעיף קטן א

מי שהחשיך לו בדרך בע"ש וכו' ר"פ בתרא (קנג.) מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לעכו"ם אין עמו עכו"ם מניחו על החמור ופירש"י נותן כיסו לעכו"ם מבע"י והקשה עליו הרא"ש ופירש דאף משתחשך קאמר וכתב ר"י בח"א שדעת התוס' כהרא"ש וכן הוא עיקר וכ"כ הרמב"ם בפ"ו וז"ל מי שהיה בא בדרך וקידש עליו היום והיו עמו מעות נותן כיסו לעכו"ם להוליכו לו ולמוצאי שבת לוקחו ממנו ואפי' אם לא נתן לו שכר על זה ואע"פ שנתנו לו משחשכה מותר עכ"ל ואע"פ שהמעות הם מוקצים במקום פסידא

לא גזרו לאסור טלטול מוקצה ומפני כך התירו לטלטל הכיס פחות מד' אמות כדלקמן ויתבאר זה בסימן של"ד בס"ד:

סעיף קטן ב
ומ"ש אבל אם מצא מציאה וכו' שם בגמרא מימרא דרבא:

סעיף קטן ג
ומ"ש אא"כ באה לידו וכו' שם ולא אמרן אלא דלא אתאי לידיה אבל אתאי לידו ככיסיה דמי איכא דאמרי בעי רבא מציאה הבאה לידו מהו כיון דאתאי לידיה ככיסיה דמי או דילמא כיון דלא טרח בה לאו ככיסיה דמי תיקו וכתב הר"ן דמסתברא כלישנא קמא כיון דאיסורא דרבנן בעלמא הוא נקטינן לקולא וכן נראים דברי הרמב"ם בפ"כ אע"פ שלא נתחוור לי לשונו שם אבל לא נראה כן מדברי הרי"ף שכתב דוקא כיסו אבל מציאה לא ולא חילק בין אתאי לידיה ללא אתאי לידיה עכ"ל והרא"ש כתב דברי הרי"ף לבד ורבינו שסתם דבריו כלישנא קמא נראה דמשמע ליה דאדרבא משום דס"ל להרי"ף והרא"ש דנקטינן לקולא סתמו דבריהם דממילא משמע דכל שבאת לידו שרי דהיינו כיסו: ומ"ש יתן כיסו לעכו"ם ולא יניחנו על החמור פשוט שם וטעמא משום דחמור אתה מצווה על שבתתו עכו"ם אי אתה מצווה על שביתתו:

סעיף קטן ד
ומ"ש אין עמו עכו"ם יניחנו על החמור שם במשנה ובגמרא והלא מחמר א"ר אדא בר אהבה מניחו עליה כשהיא מהלכת והא א"א דלא קיימא להשתין מים ולהטיל גללים ואיכא עקירה והנחה תנא כשהיא מהלכת מניחו עליה וכשהיא עומדת נוטלו הימנה ופירש"י כשהיא מהלכת לאחר שעקרה יד ורגל ללכת דלאו עקירה היא וכשהיא עומדת נוטלו הימנה ולאחר שתחזור ותעקור רגל יניחנו כתב הרמב"ם בפ"כ שאסור להנהיגה בקול רם כ"ז שהכיס עליה כדי שלא יהיה מחמר בשבת וכתב הרב המגיד שהרשב"א כתב שאינו מחוור דכיון שאינו מניח עליה עד שתהא מהלכת אינו מחמר עוד אבל הוא ז"ל טען בעד הרמב"ם:

סעיף קטן ה
היה עמו חמור וחש"ו וכו' עד שהקטן יבא לכלל דעת הכל פשוט שם ובחרש וקטן נסתפקו בגמ' א"ד יהיב לחרש ולא לקטן משום דאתי לכלל דעת וא"ד לקטן ולא לחרש משום דאתי לאחלופי בגדול פקח וכתבו הרי"ף והרא"ש דכיון דלא איפסיקא הלכתא בהדיא דעבד כי האי לישנא עבד ודעבד כי האי לישנא עבד וכן פסק הרמב"ם בפ"כ וכתב שם הרב המגיד בשם הרמב"ן והרשב"א ושאר מפרשים כשהוא נותנו לאחד מאלו מניחו עליו כשהוא מהלך ונוטלו ממנו כשהוא עומד הא לאו הכי אסור דלא גרע

מבהמה ואסור הוא להאכילו בידים ורבינו סתם דבריו ונראה לדעתו שמותר לתתו בכל צד וטעמו שאין אנו מצווים על שביתת אלו כמו שאנו מצווים על שביתת בהמתנו ולא נאסרו אלא להאכילם בידים ולפ"ז כשנותנו לאחד מאלו אינו נותנו בשבת שלא יהא כמאכילו בידים אלא מע"ש הוא נותנו להם ואצל מי שהחשיך לו בדרך לא החמירו ומ"מ אפשר שרבינו כתב דברי הגמרא כפשטן ואף הוא סובר כדברי המפרשים ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן ו

אין עמו לא זה ולא זה וכו' ג"ז שם אין עמו לא עכו"ם ולא חש"ו מאי אמר רבי יצחק עוד אחרת היתה שם ולא רצו חכמים לגלותה מאי היא מוליכו פחות פחות מד' אמות ולא רצו חכמים לגלותה משום דאתי לאיתויי ד' אמות בר"ה וכתבוה הרי"ף והרא"ש להא דר' יצחק וגם הרמב"ם פסקה בפ"ב משמע דס"ל דהא דלא רצו חכמים לגלותה דוקא היכא דאיכא חמור או חש"ו אבל היכא דליכא חד מהני ודאי מגלין את הסוד דאל"כ מאחר שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו אתי לאיתויי ד"א בר"ה והכי משמע מדבעי תלמודא אין שם לא עכו"ם ולא חש"ו מאי משמע שדעתו היה שיגלה הסוד וגם מדחזינן שר' יצחק גלה אותו משמע דכל היכ' דליכא חד מהני שרי וכ"נ ממ"ש רש"י גבי הא דאמרינן בו ביום גדשו סאה ביום שעלו לעליית חנניה וגזרו י"ח דבר וזו אחת מהן היתה כדאמרי' בפ"ק (יז:) נותן כיסו לעכו"ם בו ביום גזרו שלא יוליכנו פחות פחות מד' אמות אם יש עמו עכו"ם: כתב ר"י בח"ו מוליכו פחות פחות מד' אמות שאמרו חז"ל בכל מקום צריך לישב בכל פחות מד"א שאם לא ישב אע"פ שעמד ולא הלך בכל פחות מד"א חייב שאע"פ שעומד הליכה אחת היא ואפי' בכרמלית או בשדה חייב מלקות מדרבנן כך כתב מר שר שלום בתשובה עכ"ל וכ"כ בכלבו כתב הרמב"ם בפ"ב לא היתה עמו בהמה ולא עכו"ם ולא אחד מכל אלו מהלך בו פחות פחות מד"א ואפילו מציאה שבאה לידו מהלך בה פחות מד"א אבל קודם שתבא לידו אם יכול להחשיך עליה מחשיך ואם לאו מוליכה פחות פחות מד"א וכתב ה"ה שחלקו עליו כל המפרשים ואמרו שכשם שאסור לתתה לעכו"ם כך אסור להוליכ' וגם הוא ז"ל נשאל על זה מחכמי לוני"ל דבגמרא לא משמע הכי והשיב שלא חלקו בגמרא בין כיס למציאה להולכת פחות פחות מד"א שזו ההולכה צינעא גדולה יש בה ולא אוושא מילתא זהו דעתי הרוצה לחלוק יחלוק ומ"מ הוא עצמו מודה שאין דבריו מוכרחין לפיכך יש להחמיר בדברי שאר מפרשים עכ"ל והר"ן פרק מי שהחשיך כתב תשובת הרמב"ם וכ' עליה ואין טעמו מחוור וכבר השיגו הראב"ד:

סעיף קטן ז

הגיע לחצר החיצונה וכו' משנה שם:

סעיף קטן ח
היתה טעונה כלי זכוכית וכו' ג"ז שם (קנד.) אמר רב הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים והשקים נופלים והאנן תנן נוטל הכלים הניטלין כי קא אמר רב הונא בקרני דאומנא דלא חזיא ליה והא מבטל כלי מהיכנו בשליפי זוטרי. ופירש"י דאומנא מקיז דם שאין ראויים בשבת לכלום לפי שמאוסים: בשליפי זוטרי. משואות קטנים ששומט הכר מתחתיהם: מיתיבי היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות מתיר את החבלים והשקים נופלים ואע"פ שמשתברים כלומר אלמא אסור להניח כרים וכסתות תחתיהם התם בכולסא כלומר חתיכות רחבות של זכוכית דליכא הפסד מרובה בשבירתן ומשום דאוקימנא הא דרב הונא בקרני דאומנא כתב רבינו היתה טעונה כלי זכוכית שאסור לטלטלם כלומר היתה טעונה כלי זכוכית מאותם כלים שאסור לטלטלם כגון קרני דאומנא:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל אם הם גדולים וכו' אלא פורקן בנחת כלומר אבל לא יניחם על הבהמה משום צער בעלי חיים ודין כיצד פורקין משוי שעל גבי בהמה כתבה רבי' בסוף סי' ש"ח:

סעיף קטן י
חשכה לו בדרך ותפילין בראשו וכו' ברייתא ספ"ק דיום טוב (טו.) והביאה הרמב"ם בספי"ט מהלכות שבת ופירש"י מניח ידו עליהם שלא יראום וחכמים התירו לו להכניסן לעיר דרך מלבוש משום בזיון:

סעיף קטן יא
היתה חבילתו מונחת על כתפו וכו' בר"פ מי שהחשיך (שבת קנג:) אמר רב אדא בר אהבה אם היתה חבילתו מונחת על כתפו רץ תחתיה עד שמגיע לביתו דוקא רץ אבל קלי קלי לא מ"ט כיון דלית ליה היכרא אתי למעבד עקירה והנחה סוף סוף כי מטי לביתיה א"א דלא קאי פורתא וקא מעייל מר"ה לרה"י דזריק ליה כלאחר יד ופירש"י מונחת על כתפיו מבע"י וקדש עליו היום: רץ תחתיה. וכל כמה דלא עמד לפוש אין כאן עקירה דאיסור: קלי קלי. מעט מעט כלומר בנחת: למיעבד עקירה והנחה. כלומר דזימנין קאי ולאו אדעתיה אבל רץ איכא היכרא: כלאחר יד. שלא כדרך זריקה כגון מכתפיו ולאחריו. וכתב שם הר"ן בשם הרמב"ן דדוקא בחבילה הוא דשריא הכי לפי שאין דרכו של אדם לרוץ עמה ומאן דעבד הכי אית ליה היכרא טובא אבל רץ בכיס לית ליה היכרא ואסור אבל הרב המגיד כתב בפי"ג בשם הרמב"ם דה"ה לכיסו וכ"כ הגהות בפ"ב בשם סמ"ג וכ"כ בסמ"ק והתרומה ור"י בח"א כתב ב' הסברות ולא הכריע כתב ר"י בח"א י"מ שכתבו דוקא מי שהחשיך לו בדרך שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום אבל מי שיצא

מביתו סמוך לחשיכה ושכח והוציא לר"ה לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלה כתבו הרא"ש והר"ן בפ"ק דמציעא בשם התוס' שאם מצא ארנקי בשבת אסור ליטלו אף על פי שירא פן יקדמנו אחר וכן כ' הגהות בפ"ב ור"י בחי"ג ב"ה כתוב בתשובת הרשב"ץ מה שהתירו לילך בשבת במקום סכנה דוקא על רגליו אם יכול ולא לרכוב דרכוב כמהלך ויש יותר איסור ברכיבה. כתב בסוף הגהות מרדכי הרוכב על סוס והחשיך לו בדרך מוטב לו לרכוב ולבא דאז אינו עובר אלא משום שבות אם הוא בתוך התחום דהאי נושא את עצמו ואי משום האוכף שעל הסוס הואיל ופטור על רכיבתו פטור על האוכף שהיא טפלה לו אבל אם ירד יעבור על שביתת בהמתו שנושא האוכף וכמו כן מחמר אחריה ולאבא מארי ה"ר מרדכי נראה דלא ירכוב ויזרוק האוכף דמשום הפסד מועט דאוכף לא נתיר לו לעבור על גזירת חכמים (ביצה לו:) דאין רוכבין ע"ג בהמה ע"כ לשונו ובכתבי מה"ר ישראל סי' ס"א כתב ועוד אומר מהר"י ששמע ממורי ז"ל שטוב יותר לרכוב חוץ לתחום מלהלך ברגל דשמוש בעלי חיים לכ"ע דרבנן והקשיתי לו מאותם שלוו המת וכעס עליהם ר"ת אף על ההולכים ברגל משמע דהולכי רגל קיל טפי מדקאמר אף וכו' עכ"ל ואפשר לומר שטוב לרכוב מלילך על רגליו מדבעיא לן (עירובין מג.) אם יש תחומין למעלה מי' ולא איפשיטא ולדעת כמה פוסקים נקטינן לקולא כמבואר בסימן ת"ד והרוכב ע"ג בהמה הוא למעלה מי' ואע"פ שעובר על גזירה דרבנן דאין רוכבין ע"ג בהמה על איסור תחומין דהוי דאורייתא אליבא דמאן דאמר מיהא לא עבר ואם ילך ברגליו יעבור בדאורייתא ובההיא דכעס ר"ת אף על ההולכים ברגל איכא למימר דההולכים ברגל היו צריכין למטה ומש"ה הוה ס"ד דלא כעס עליהם קמ"ל דעלייהו נמי כעס אלא שיש לדחות משום דתוך י"ב מיל לכ"ע אפילו הולך על רגליו ליכא אלא איסורא דרבנן דתחומין וכשרוכב עבר על איסור רכיבה ואת"ל יש תחומין למעלה מי' עבר נמי אאיסור תחומין ואפילו את"ל דאין תחומין למעלה מעשרה מ"מ לא הרויח כלום ברכיבתו וחוץ לי"ב מיל לדעת האומרים תחומין דאורייתא יש תחומין למעלה מי' דהא כיון דספיקא דאורייתא היא נקטינן לחומרא וא"כ כשרוכב עבר אאיסור רכיבה דרבנן וכשיוצא חוץ לי"ב מיל אע"פ שהוא למעלה מעשרה עובר אאיסור תחומין דאורייתא מיהו אפשר דכיון דמספיקא הוא דאסרינן תחומין למעלה מי' אע"ג דספיקא דאורייתא הוא ועבר נמי אאיסור רכיבה דרבנן לא חמיר כמהלך ברגליו חוץ לי"ב מיל דעבר בודאי אדאורייתא ואם הולך בקרון כל שהוא רחב ד' אע"פ שהוא גבוה י' או יותר כארעא סמיכתא היא ואית ביה איסור תחומין לכ"ע אם יוצא חוץ לתחום כדאמרינן בר"פ מי שהוציאוהו (עירובין מג.) גבי עמוד וכ"כ הריטב"א שם הילכך כיון דאיכא תרי איסורי איסור תחומין ואיסור משתמש

בב"ח ירד וילך על רגליו ובהגהות מרדכי פרק קמא דעירובין כתב דברוכב נמי איכא איסור תחומין והביא ראיה מדאמר אלישע אמר לר"מ (חגיגה טו) חזור בך ששיערתי בטלפי סוסי ע"כ תחום שבת והשיב לו ר"מ ואתה מה תהא עליך עכ"ל משמע דס"ל דברוכב נמי אמרינן כארעא סמיכתא מיהו אותה ראיה שהביא יש לדחות דהא דאמר ליה ואתה מה תהא עליך לאו משום איסור תחומין אמר הכי אלא משום איסור רכיבת הסוס וגם מפני שהיה עובר בכל יום בכמה איסורין והא דאמר ליה השתא משום דאמר ליה שהוא אסור לו לילך יותר דע"כ תחום שבת השיבו כיון שאתה מדקדק באיסור תחומין לי אתה מה תהא עליך על כל האיסורין שאתה עובר והריב"ש כתב בתשובה כיון שע"ג בהמה איכא איסור אפי' תוך התחום. וברגליו ליכא איסור תוך התחום טוב לו שילך ברגליו בעוד שהוא בתוך התחום אא"כ איכא סכנה כגון שלא יוכל ללכת לרגל השיירא וישאר שם במקום סכנה עכ"ל וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה:

סימן רסז

סעיף קטן א

ונכנסין לבה"כ ומתפללין וכו' ומקדימין להתפלל ערבית כדאמרינן עיולי יומא מקדימין ליה דא"ר יוסי יהא חלקי וכו' בפרק כל כתבי (שבת קיח:) ופי' התוס' שמפלג המנחה ולמעלה יכול להדליק הנר וכו' כבר כתבתי בסימן רס"ג שכ"כ התוס' והרא"ש והר"י בפרק תפלת השחר ותמהני על רבינו שלא כתב שזה דעת הרא"ש ג"כ:

סעיף קטן ב

ומ"ש רק שימתין לק"ש עד עונתה שם בגמרא (כז.) אמרי דרב צלי של שבת בע"ש וכתב הרא"ש על זה צלי של שבת בע"ש מפלג המנחה ולמעלה ולאחר יציאת הכוכבים היה קורא ק"ש בעונתה אע"פ שלא היה סומך גאולה לתפלה כיון שהיה מכוין למצוה להוסיף מחול על הקודש לא חייש לסמיכה עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מה"ת וז"ל ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בע"ש קודם שתשקע החמה וכן יתפלל ערבית של מ"ש בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה וכתב הגאון מהרי"א ז"ל וזאת הקבלה יראה שיכול לקבל שבת ולאכול מיד כן נראה בפסקים שאומר בפרק תפלת השחר ובריש פרק ע"פ שדוקא אכילת מצה הוא משתחשך דאיתקש לפסח אבל אכילת שבת נראה שיכול לאכול אפילו בזה הזמן עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם בח"א וא"ת אע"ג שיכול לאכול מיד ונפיק ידי סעודת שבת מ"מ איכא למיסר לאכול קודם שיקרא ק"ש כדאמרינן בריש ברכות (ד:) לא יאמר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואח"כ אקרא ק"ש וי"ל דכיון דאיכא רבוותא דפסקי דמפלג

המנחה ואילך הוי זמן ק"ש וכדכתב הרא"ש בריש ברכות אע"ג דמשום דאיכא מאן דס"ל דלא הוי זמנה עד צאת הכוכבים חוזר לקרותה משתחשך מ"מ לא מיקרי אוכל קודם ק"ש כנ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ומשהתפלל אסור במלאכה וכו' כבר כתבתי בסי' רס"ג דאפי' לא התפללו הציבור עדיין כיון שהוא התפלל אסור במלאכה ואם כסבור שקידש היום והתפלל ערבית יחיד או ציבור ואח"כ זרחה חמה אם צריכין לחזור ולהתפלל ואם מותרין בעשיית מלאכה הכל נתבאר בסימן רס"ג ובסימן רצ"ג כתב רבינו בשם ריי"ץ גיאות שכיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללין ערבית אלא משחשכה אין להתפלל של שבת בע"ש ולא של מ"ש בשבת ואין לקדש ולהבדיל אלא בכניסת היום בין יין מצוי בין אינו מצוי דהא אפשר בפת עכ"ל ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן ודלא כריי"ץ ן' גיאות וז"ל ספר אהל מועד מתפלל אדם של שבת בע"ש ואם ירצה מקדש על הכוס ומתפלל של מ"ש בשבת בד"א לאחר י"א שעה פחות רביע ואם ירצה אומר הבדלה על הכוס וכן דעת הגאון רבי' והר"ם תלמידו וכן עיקר אע"פ שיש מהגאונים שאמרו שאינו מקדש ולא מבדיל עד הערב עכ"ל:

סימן רסח

סעיף קטן א

ועומדין להתפלל וכו' עד כדכתיב ויברך מבואר הוא:

סעיף קטן ב

ואם טעה והתחיל תפלת החול וכו' בפרק מי שמתו (ברכות כא.) אמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה בעו מיניה הני בי רב דטעו ומדכרו דחול בשבת מהו שיגמרו ואמר לן גומרין כל אותה ברכה דבדין הוא דאיבעי לצלויי י"ח ומפני כבוד שבת לא אטרחוהו רבנן:

סעיף קטן ג

ומ"ש ל"ש נזכר בברכת אתה חונן וכו' הוא לאפוקי מהרא"ש מלוניל שסובר שלא אמרו אלא בברכת אתה חונן שהיא ראשונה אבל אם נזכר בשאר ברכות פוסק אפי' באמצע ברכה והר"י והרא"ש בפרק מי שמתו דחו דבריו וכתב בת"ה סי' י"ד שאם התחיל לומר אתה חונן ומיד כשאמר תיבת אתה נזכר קודם שאמר חונן אם סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול אפילו אי קאי באתה קדשת או באתה אחד נראה דמיקרי התחיל בשל חול וגומר אותה ברכה אבל אם לא בכוונה התחיל תיבת אתה דידע שהוא שבת ולישניה דאיתקיל ליה לפי הרגלו כה"ג לא מיקרי כוונה לדבר טעות וא"כ אפי' בישמח משה

שאינה פותחת באתה מ"מ חשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו דתיבת אתה נמי התחלת תפלת שבת היא ואע"ג דההרגל של חול גורם הטעות מ"מ לא מיקרי בשביל כך התחלת תפלת חול כיון דידע דשבת הוא:

סעיף קטן ד

ומ"ש בין בערבית שחרית ומוסף הוא לאפוקי ממה שכתב שם הר"י דבתפלת המוספין פוסק באמצע ברכה דהא ליכא למימר ביה בדין הוא דאיבעיא לצלויי י"ח שהרי אין תפלת י"ח בחול במקום מוסף וכן פסק ר"מ ז"ל עכ"ל והרא"ש כתב סברא זו ואח"כ כתב בשם הראב"ד דל"ש דאפילו תפלת המוספין ראויה היתה לכל י"ח ברכות ואם התפלל י"ח ברכות וחידש בה דבר מועט במוספין שאמר ונעשה לפניך את חובותינו בקרבן מוסף יצא כדאיתא בירוש' וכתב הרא"ש וכן משמע בירוש' שהיו מתפללין במוספי ר"ח וחול המועד י"ח ברכות וכן היה ראוי בשבת ויום טוב אלא שהקלו בתפלת המוספין כמו שהקלו בשאר תפלות הלכך במוסף נמי בר חיובא הוא ואם התחיל גומר ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש אבל הרמב"ם בפ"י מה' תפלה כתב דבמוסף פוסק באמצע ברכה וכדברי ה"ר יונה וכ"פ סמ"ג בסי' י"ט והכי נקטינן ומכאן יהיה פשוט לפניך שמי שהתפלל תפלה של חול בשבת ולא הזכיר של שבת חוזר ומתפלל תפלת שבת וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה' תפלה מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא וכ"כ סמ"ג בסי' י"ט ולפי שראיתי מי שמשבש נוסחת הרמב"ם בדקדוקי הבל וגורס יצא כתבתי זה אע"פ שהוא פשוט מדאמרינן בפ' ב"מ (כד.) ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ח וחולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ומי גרע שבת מר"ח וח"ה מיהו היכא שהזכיר של שבת בתוך י"ח נראה שאע"פ שלא קבע ברכה בפני עצמה לשבת יצא דומיא דמוספין דירושלמי שכתבתי בסמוך ואף ע"פ שכתב הכלבו בסי' י"א ירושל' התפלל ומצא עצמו טועה של חול בשבת יצא ואם נזכר בתוך התפלה גומר הברכה שהתחיל בה וחוזר ומתפלל של שבת לא קי"ל הכי או נדחוק להעמידו בשהזכיר של שבת * וכתוב בסמ"ק סי' י"א מי שטעה בשבת והזכיר של חול כגון שחרית ערבית ומנחה גומר הברכה שהתחיל בה וחוזר ומתפלל של שבת ואם עקר רגליו ולא התפלל של שבת חוזר לראש ואם לא עקר רגליו אע"פ שסיים תפלתו נראה שאינו חוזר לראש כי אם לשל שבת כדאמרינן ביעלה ויבא וכ"כ הגה"מ בפ"י מה"ת *:

סעיף קטן ה

וחוזרין ואומרים ויכולו בציבור משום י"ט שחל להיות בשבת וכו' כ"כ התוספות והרא"ש בפרק ע"פ (קו.) וכ"כ המרדכי שם ובפרק כל כתבי וכ"כ בסה"ת:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם אבי העזרי שאין ליחיד לומר אותה כ"כ המרדכי בפ"ב דשבת וסמ"ג בסימן י"ט בשם ר"י שיחיד האומרה עושה ברכה לבטלה ודלא כהגהת מרדכי שכתב שם בשם הגאונים דבין יחיד בין ש"צ צ"ל ברכת מגן *:

סעיף קטן ז

כתב רב עמרם טעה ולא הזכיר של שבת בערבית וכו' ותימא הוא כיון שמחזירין אותו וכו' אין ספק שיש לתמוה על דברי הגאונים האלה כמו שתמה רבינו אך י"ל שטעם הגאונים האלו דכיון דתפלת ערבית רשות לא חמירא כשאר תפלות לרב משה כדאית ליה ולרב נטרונאי כדאית ליה וכ"נ מדברי סמ"ג שהביא דברי הגאוני' האלו שטעמם משום דתפלת ערבית רשות: כתב הגאון מהרי"א ז"ל בשם ספר המנהגים דבבית חתנים ואבלים דליכא טעמא דמאחרים לבא שיהיו נזוקין לא אמרינן ברכה אחת מעין שבע וכ"כ הריב"ש בתשובה (סימן ל"ז ומ') וכתב עוד שאע"פ שבספר השלחן כתב שבשבת שאחר י"ט אין אומרים אותה יותר יש לסמוך על ספר המנהיג שכתב בפי' שאומרים אותה שהיה מחברו רב גדול יותר ממחבר הספר ההוא וגם מפני הראיות שכתבתי עכ"ל: כתוב בשבלי הלקט כתב ה"ר בנימין הטוענה בתפלות שבת ערבית שחרית ומנחה והחליף של זו בזו אומר אני שא"צ לחזור ולהתפלל לפי שעיקר ברכה רביעית היא רצה נא במנוחתינו אבל בתפלת מוסף אינו נראה לומר כן שאין דרך למוסף כשאר תפלות ולא לשאר תפלות כמוסף ע"כ:

סימן רסט

סעיף קטן א

ונוהגין בכל המקומות שש"ץ מקדש וכו' ואני תמה היאך נתפשט זה המנהג וכו' גם ר"י כתב בח"א שצ"ע על המנהג והרא"ש בפרק ע"פ כתב אהא דפריך לשמואל דאמר (קא.) אין קידוש אלא במקום סעודה למה ליה לקדושי בבי כנישתא כי אין תנאי מועיל לצאת בביתו ומהשתא הוי ברכה לבטלה אם אין שם אורחים וה"ר יונה פי' דאינה ברכה לבטלה דהא דאמרינן דאין קידוש אלא במקום סעודה היינו מדרבנן ואסמכוה רבנן אקרא וקראת לשבת עונג ועיקר הקידוש מן התורה הוא הילכך כיון שיש בני אדם שאין יודעין לקדש נהגו לקדש בב"ה כדי שיצאו ידי קידוש מן התורה והא דקאמר אין קידוש אלא במקום סעודה לא משמע כפירושו דמשמע שאינו קידוש כלל וכן הא דאמר רבה ובקידושא דהכא לא נפקיתו ועוד קשה מאי קאמר לשמואל למה ליה לקדושי בבי כנישתא לימא להוציא מי שאינו יודע לקדש בביתו עכ"ל וכ"כ שם התוס' אבל הר"ן שם קיים המנהג משום דכיון דמעיקרא איתקן משום אורחים אמרינן ליה שתקנת חכמים

קבועות הן כדאשכחן מעין שבע דאיתקן משום עם שבשדות הבאים באחרונה ואפי' היכא דליתיה להההוא טעמא כגון דאיתנהו כולהו בבי כנישתא אמרינן ליה דכיון דאיתקן איתקן וכ"כ ה"ה בפכ"ט וכ"כ הרמב"ם בתשובה גבי ש"צ שצריך לחזור התפלה אפילו אין שם מי שאינו בקי מפני שכבר התקינו לחזו' התפל' וכתב הרד"א בסדר תפלת החול וכתבתיה בסימן קכ"ד וכ"כ הרשב"א בתשובה וכתב עוד באותה תשובה שנראה לו שמחזירין על היין לקדש עליו בבה"כ שתקנה קבועה היא וצריך לחזור אחריה עכ"ל ובא"י נהגו שלא לקדש בבה"כ והוא הנכון:

סעיף קטן ב

והמקדש בב"ה אין לו לשתות מיין של קידוש וכו' כ"כ הרא"ש בר"פ ע"פ ור"י בח"א והגהו' בפכ"ט וכ"כ המרדכי בפרק ע"פ בשם מור"ם אע"פ שכתב שה"ר שמואל אומר בשם השר מקוצי שמותר המקדש לשתות במקום אחר ולא חשיב כשותה קודם קידוש והביא ראיה לדבר וכ"כ בספר מצות קטן נהגו העולם כדברי האוסרים לשתות שלא במקום סעודה וכתבו הגהות בפרק כ"ח שיכולין להשקות לקטנים דהא דאמרינן בפרק חרש (קיד:) דבידים לא ספינן להו איסורא היינו נבלות וטרפות וכה"ג דנפקא לן מלא תאכלו אבל קידוש היום מצות עשה הוא ולא נפקא לן מהתם עכ"ל. ולדברי האומרים דאפילו איסורי דרבנן לא ספינן להו לקטני' בידים כמו שאכתוב בסי' שמ"ג אפשר דכיון שיש מתירין לשתות בב"ה אפילו לגדולים אע"פ שהגדולים נוהגים כדברי האוסרים מ"מ לא חשיב איסור כולי האי שיאסור להשקותו לקטנים אי נמי דכיון דאי לא הוו שתו קטנים הויא ברכה לבטל' שרינן איסור שתייה לקטנים שלא במקום סעודה שלא תהא ברכת הגדול לבטלה ורבינו כתב בסימן רע"ג בשם הגאונים שאם שתה כוס יין שחייב עליו ברכה יצא ידי קידוש וגומר סעודתו במקום אחר ולפ"ז יכול המקדש בב"ה לשתות מיין הקידוש ובלבד שישתה רביעית ומ"מ נהגו העולם שלא לשתות שום גדול בב"ה:

סעיף קטן ג

ורב נטרונאי כתב שמקדשין בב"ה וכו' דברי רב נטרונאי תמה עליהם רבינו וכאשר יתבארו לא יהיו תמוהים והילך ביאורם אע"פ שאין קידוש אלא במקום סעודה כלומר וא"כ אע"פ ששמעו קידוש בב"ה צריך כל אחד לחזור לקדש לביתו אפ"ה מקדשין בב"ה מפני קצת העם שאין להם יין שאע"פ שיוצאים ידי קידוש כשמקדשים במקום סעודתם על הפת מ"מ נפקא מינה בקידוש בה"כ שהוא על היין לרפואת העינים דטעימת יין הקידוש מרפא את העינים ומ"ש ומה שטועמין כל הציבור וכו' כלומר ותדע שמה שנהגו לקדש בב"ה אינו אלא משום רפואה ולא משום דס"ל דיש קידוש שלא במקום סעודה שהרי טועמין כל הציבור ואי משום חובת קידוש לא היו צריכים לטעום כלום דבטעימת

חד מינייהו סגי אלא ודאי משום רפואה היא ומ"ש בתחלה שהטעמת יין הקידוש רפואה היא ואחר כך כתב שהרפואה היא ליתן על עיניהם ודאי שהרפואה היא ליתן על עיניהם כמ"ש בסוף אלא דמשום דע"י שטועמים הם נותנין על עיניהם נקט ברישא שהטעמת יין של קידוש רפואה היא ולפי זה מותר לטעום הקידוש אף על פי שאינו מקום סעודה לדעת רב נטרונאי וכסברת השר מקוצי שכתבתי בסמוך אי נמי דגם לרב נטרונאי אסור לטעום וטעימה שהזכיר לאו טעימה בפה היא אלא לנתינת יין על העינים קרי טעימה והגאון מהרי"א ז"ל כתב שמה שאמר רב נטרונאי שהטעמת יין של קידוש רפואה כלומר שמיד כשטועם הש"ץ הקידוש מיד יש בכאן רפואה אע"פ שלא יעשו דבר ומה שכתב אחר כך ומה שטועמים וכו' לומר מאחר שהרפואה נעשית מיד בשמיעה למה צריך טעימת כל הציבור ולפי שהיה נראה שזאת הטעימה היא שלא יצאו בקידוש ששמעו לזה אמר לא שחובה לטעום אלא שחובה לשמוע ומה שעושים זה הוא על צד היותר טוב ואמר ג"כ שזה שמקדש ונותן לציבור הנה חשוב שמאחר שיש בכאן רפואה בזה הכוס שהקידוש הוא רפואה לכל נותנין זאת הרפואה ליתן על עיניהם לא שיהיה זה הכרח אלא שעושין אותו על צד היותר טוב משום ההיא דאמרי' וכו' ואפשר ג"כ לפרש הרפואה אינה אלא מה שאמר ליתן על עיניהם ומה שאמר מפני שהטעימה וכו' פירושו כך בטעימת יין של קידוש נעשה לו הכוס כוס של רפואה ליתן על עיניהם שאם לא יטעום לא היה בו רפואה לפי שלא נעשה עדיין יין לקידוש ומ"ש ומה שטועמין כל הציבור וכו' מצד שהיה קשה לו למה הציבור טועמין שהרי החיוב לרפואה ליתן על עיניהם והייתי אומר שעושים זה לפי שלא היה קידוש אם לא היו טועמים לזה אמר שאינו כן שמה שטועמין אינו חובה והמקדש שנותנו להם אינו נותנו להם שיטעמוהו אלא לרפואה ליתן על עיניהם אלא שהם טועמין על צד היותר טוב עכ"ל הא דאמרינן מאי תקנתיה להדריה בקידושא דבי שמשא וכו' הוא בס"פ כיצד מברכין (ברכות מג:) ופי' שם ה"ר יונה יחזיר אותו בזכות שיהיה רגיל בקידוש אבל לא שיתן את היין בתוך עינו דהא אמרינן במסכת שבת שאפילו על גבי העין אסור מפני שהוא דרך רפואה עכ"ל ותמהני דהא בהדיא אמרי' בפ' ח' שרצים (קה:) תוך העין אסור על גבי העין מותר וצ"ל שכוונת ה"ר יונה בדעמיץ ופתח דכל כהאי גוונא אפילו על גבי העין אסור כדמשמע התם:

סימן רע

סעיף קטן א

ונוהגין לומר משנת במה מדליקין וכו' נראה מדבריו שהיו נוהגין לאומרו אחר תפלת ערבית וכן נוהגין אשכנזים והמוסתערב ויותר נכון לאומרו קודם כמנהג בני ספרד שע"י

קריאת פרק זה יזכור הג' דברים שצ"ל בתוך ביתו ויזהיר עליהם אבל אחר תפלת ערבית מה תועלת יש לו שיזכור הרי אין בידו לתקן מעתה ונוהגין באשכנז שלא לאומרו בי"ט שחל להיות בע"ש מפני שאין יכולין לומר עשרתם כ"כ הרוקח ושבלי הלקט והכלבו כתבו כן וכן נהגנו שלא לאומרו ואע"פ שאין טעם זה כדאי אפשר דטעמא דידן משום דבי"ט אין טרודים בשום דבר כי אם בבישול והדלקה הילכך מבעוד יום עבדו להו ואין צריך להזהירם כמו בשאר ערבי שבתות וכתב הגאון מהרי"א ז"ל בסוף הל' חנוכה בשם א"ח דיש שאין אומרין ב"מ בע"ש של חנוכה לפי שמזכיר שם פיסול שמנים שאסור להדליק בהם בשבת מה שאין כן בחנוכה ע"כ ולא ראיתי שנמנעין מלאומרו ואפשר שהטעם משום דמה שלא חש לפיסול שמנים בחנוכה משום חומרא דידיה הוא שאסור להשתמש לאורה וליכא למיחש שמא יטה בשבת ועוד שצריך לקרותו להזכיר ג' דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ומשום דבחנוכה לא מיפסלי שמנים אין להניח מלהזכיר:

סימן רעא

סעיף קטן א

וכשיבא לביתו ימהר לאכול מיד דתניא בפ' ע"פ (קו:) זכור את יום השבת זכרהו על היין בכניסתו ומפרש רבינו דהיינו לומר שתיכף שנכנס צריך לקדשו על היין וכ"כ הרא"ש בפרק תפלת השחר ובר"פ ע"פ דבשבתות וי"ט יכול להוסיף מחול על הקודש ולאכול קודם שתחשך כדאמרינן בפרק תפלת השחר (ברכות כז.) מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קידוש על הכוס וכ"כ הרמב"ם בפכ"ט יש לו לאדם לקדש ע"ש מבעוד יום אע"פ שלא נכנס השבת וכן מבדיל וכו' שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו כמעט וכתב הרשב"א בר"פ תפלת השחר בשם רבינו האי והראב"ד דהא דאמר שמואל מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קידוש על הכוס מיד קאמר ואפי' קודם שתחשך ומותר לאכול בשבת ע"י קידוש זה:

סעיף קטן ב

ואחד אנשים ונשים חייבים בקידוש היום כלומר ואע"פ שהוא מצות עשה שהזמן גרמא וטעמא מפורש בפרק מי שמתו משום דאיתקש זכור לשמור והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה וכתב בכלבו שמוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם:

סעיף קטן ג

ואם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש וכו' ברייתא בפרק ע"פ (קה.) וכגירסת הרא"ש שגורס שקידוש לילה קודם לכבוד יום ולכבוד לילה ואפילו לפי נוסחי דידן דגרסינן בגמרא (שם) שקידוש היום קודם לכבוד יום ולכבוד לילה מפרש רבינו דלקידוש הלילה

קרי קידוש היום וכדתנן (ברכות נא: ע"פ קיד.) מברך על היין ואח"כ מברך על היום דהאי קידוש שהוא מן התורה הוא דאמרינן דיין דידיה קדים לכבוד יום ולכבוד לילה אבל קידוש היום דלא הוי אלא מדרבנן כמו שכתב הר"ן בפרק ע"פ גבי הא דתניא זכרהו על היין אין לי אלא בלילה ביום מנין וכו' אינו דין שיין דידיה יקדים לכבוד יום ולכבוד לילה ובפרק ע"פ (קיג) כתבו התוס' דאיתא בירושלמי אהאי ברייתא אי זהו כבוד יום בפה"ג כלומר שיין לקידוש הלילה קודם ליין לקידוש היום וזה מפורש כדברי רבינו וכ"כ בשבלי הלקט תניא כבוד יום קודם לכבוד לילה ודוקא בשאר צרכי סעודה אבל אין לו אלא כוס אחד לקדש כבוד לילה קודם לכבוד יום כדתניא זכור זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל את יום:

סעיף קטן ד

ואסור לטעום כלום וכו' בפרק ע"פ (קו:) איכא מ"ד טעם אינו מקדש אע"ג דאסיקנא טעם מקדש מ"מ משמע דלכתחלה אסור לטעום מדלא אמרינן טועם ואח"כ מקדש ואמרינן נמי התם (קו.) דשבת קבעה נפשה כלומר קובעת לקידוש שאסור לטעום עד שיקדש וג"כ מתבאר מדין שאחר זה וכ"כ הרמב"ם בפכ"ט וכתב שם ה"ה שנראה מדבריו שמותר לשתות מים קודם קידוש כמו קודם הבדלה אבל הרשב"א אוסר והביא ראיה מהירושלמי וכן נהגו ע"כ וכ"כ שם הגהות בשם הר"מ וזה דעת רבינו שאסור לשתות אפילו מים וגם דברי הרמב"ם אפשר לפרש שמ"ש לשתות מים מותר לא קאי אקידוש אלא אהבדלה לחודה:

סעיף קטן ה

ואפילו אם התחיל לאכול מבע"י צריך להפסיק ומיהו א"צ להפסיק בעקירת השלחן אלא פורס מפה ומקדש שם בראש הפרק (ק.) אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה כר' יהודה דאמר מפסיקין לשבתות כלומר שמפסיק סעודתו ועוקר השלחן ומקדש ואח"כ גומר סעודתו ולא כרבי יוסי דאמר גומר סעודתו ואחר כך מקדש אלא פורס מפה ומקדש:

סעיף קטן ו

ויש אומרים שמקדש כמו בשאר פעמים שמברך על היין וכו' ולענין ברכת המוציא י"א שאין לברך וכו' דין ברכת היין וברכת המוציא כתב רבינו שנחלקו בהם הפוסקים ושהרא"ש הסכים שלא לברך ברכת היין ולברך ברכת המוציא ואמת הדבר דבברכת המוציא אשכחן פלוגתא שהרי"ף כתב שם שמברך המוציא וכתב הרא"ש שהרז"ה הקשה עליו שאילו היה צריך לברך המוציא היה טעון בה"מ לסעודה ראשונה שלא מצינו בה"מ א' לשתי ברכות של המוציא והוא ז"ל תירץ דברי הרי"ף מידי דהוה אנמלך (חולין קז:) וכתב שכן דעת ה"ר יונה והר"י ן' גיאות ובה"ג וכן דעת הר"ן והרמב"ם בפכ"ט

לא הזכיר ברכת המוציא והחזיק ה"ה על ידו שאינו מברך המוציא וכדברי הרז"ה אבל ברכת היין לא נחלקו שה"ה הביא דברי הירושלמי שאומר שא"צ לברך על היין וגם הרא"ש הביאו שם להקשות ממנו להרי"ף שהצריך לברך המוציא ותירץ דודאי איסור האכילה גורם לקידוש דהוי הפסק להצריך המוציא אבל בפה"ג שהוא קודם הקידוש בשביל איסור השתיה לא הוי הפסק עכ"ל ונ"ל דה"ק שאע"פ שכשם שצריך להפסיק מאכילה כך צריך להפסיק משתיה לא דמי דהא דמצרכי לברך המוציא לאו משום שהיה אסור באכילה אלא מפני שקידש וקידוש הוי הפסק לאכילה דמקדש ואכיל בהדי הדדי לא אפשר אבל לברכת היין לא הוי קידוש הפסק דהא סדר קידוש כך הוא שמברך על היין ואח"כ מברך על היום הילכך כיון דקידוש לא הוי הפסק לברכת היין א"צ לברך על היין ומ"מ לא חזינן מאן דפליג אהא דירושלמי ואפשר דמשום דלפום מאי דהוה קשיא לן על הרי"ף מהירושלמי הוה ס"ד לומר דברכת המוציא וברכת היין שוים הן וכיון שהרי"ף סובר שמברך המוציא ג"כ יסבור שמברך ברכת היין כתב רבינו שי"א שמברך על היין דלההוא קס"ד קרי יש אומרים ואח"כ כשתירץ הרא"ש הירושלמי לדברי הרי"ף הוי כאילו דחה סברת היש אומרים והסכים שצריך לברך המוציא וא"צ לברך על היין והתימא על ר"י שכתב בח"א שמברך המוציא ומברך בפה"ג אע"פ שבירך כששתה בתחלת אכילתו וזה כפי מאי דס"ד ולא כהסכמת הרא"ש ותירוצו וקשה היאך פסק היפך הירושלמי וגם לא הזכיר סברת הרא"ש בזה ומיהו לדברי הרמב"ם שאכתוב בסמוך אפשר לומר שצריך לברך בפה"ג ולא חש לכתוב כן בהלכות שבת לפי שסמך על מ"ש בהלכות ברכות ולפי זה מאי דכתב רבינו שי"א שמברך בפה"ג הוא דעת הרמב"ם ורבינו ירוחם סתם דבריו לדעת הרמב"ם ז"ל וכ"נ שהוא דעת מהר"י קולון כמו שאכתוב בסימן רצ"ט בס"ד ועל הירושלמי יש לתמוה דכיון דצריך להפסיק לקידוש ואיתסר ליה למיכל עד שיקדש הוי הפסק וסילוק וה"ל להצריך לחזור ולברך בפה"ג וכדאמרינן בפרק כיסוי הדם (פז.) ויש לומר שאע"פ שאסור לאכול עד שיקדש אינו מזקיק לברכת היין דהא אפילו אם לא היה אוכל מבע"י כשקדש היום אסור לאכול ולשתות עד שיקדש והוא מברך בורא פרי הגפן קודם הקידוש ואע"פ שעדיין הוא אסור לאכול עד שיגמו' הקידוש אין הקידוש הפסק בין ברכת היין לשתייה הכי נמי ברכת היין שבירך בתחלת הסעודה עולה לו ליין ששותה אחר הקידוש וטעמא דמילתא משום דלא אמרו בפרק כיסוי הדם דהוי הפסק אלא בדבר שהוא גמר וא"א כברכת המזון שהוא גמר אכילה והב לן ונבריך שהוא גם כן (גמר) אכילה וגם אי אפשר למישתי וברוכי כהדדי אבל בדבר שאינו גמר לא ולענין הלכה נראה דכיון דבירושלמי מפורש שאינו צריך לברך וסבר כן הרא"ש

ומפרש דהרי"ף נמי סבר הכי מאחר ששניהם סוברים כן וגם הוא בספק ברכות דאינון להקל הכי נקטינן:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ויראה מדבריו שאם אין לו יין ומקדש על הפת שגם המוציא א"צ לברך הוא ממ"ש בתירוץ הירושלמי דטעמא דאינו מברך על היין מפני שהקידוש אינו הפסק לברכת היין שהרי כשמקדש מברך על היין ואח"כ מברך על היום הילכך השתא שמקדש על הפת ה"ל פת כמו יין שהרי כשמקדש על הפת מברך ברכת המוציא ואחר כך מקדש וכיון דכשקידש לא הוי קידוש הפסק לברכת המוציא שבירך קודם לו בסמוך ה"נ לא הוי הפסק לברכת המוציא שבירך בתחלת אכילתו כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות ברכות ב' שהיו שותים ואמרו בואו ונקדש קידוש היום נאסר עליהם לשתות עד שיקדשו ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיקדשו אע"פ שאינן רשאין צריכין לחזור ולברך תחלה בפה"ג ואח"כ ישתו:

סעיף קטן ח

ואם גמר סעודתו וקדש עליו היום וכו' בר"פ ערבי פסחים (פסחים קב.) ת"ר בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום וכו' גמרו כוס ראשון מברך עליו ברה"מ והשני אומר עליו קידוש היום אמאי ונימרינהו תרווייהו אחד כסא אמר רב הונא אמר רב ששת לפי שאין אומרין שתי קדושות על כוס אחד מ"ט אר"נ בר יצחק לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות וכתב הרי"ף דאע"ג דרישא דמתניתין אידחיא לה מ"מ גמרינן מינה דהיכא דגמור סעודתייהו מקמי דקדיש יומא ואדמשו ידייהו קדיש יומא מקדמין ומברכין ברכת המזון על כוס ראשון ואחר כך אומר קידוש היום על כוס שני כרבי יוסי דאמר גמרו כוס ראשון מברך עליו ברה"מ והשני אומר עליו קידוש היום וכתב הר"ן והשני אומר עליו קידוש היום ואע"פ שאינו אוכל לאחר קידוש היום כיון שגמרו שם סעודתן מקום סעודה מיקרי וכתב הרא"ש ויש להסתפק אם צריך להזכיר של שבת בברכת המזון דכיון שגמר סעודתו מבע"י אינו מזכיר או דילמא כיון שקדש היום צריך לברך ברכת המזון של שבת מידי דהוה (ברכות כו:) אמי שלא התפלל בע"ש מנחה מתפלל שתים של שבת וכ"נ עכ"ל וכתב עוד ותמיה לי לדברי הרי"ף דע"כ צריך לאכול מיד אחר הקידוש אליבא דשמואל דאמר בע"פ (קא.) אין קידוש אלא במקום סעודה וכיון דצריך לאכול מיד ברכת המזון למה לי לפרוס מפה ולקדש אע"ג דמשו ידייהו ואיתסר להו למיכל הא קי"ל דהב לן ונבריך א"צ לברך ברכת המזון וסגי בפריסת מפה וקידוש והמוציא ואם הוא סובר דחשיב קידוש במקום סעודה כיון שהיתה הקריאה במקום עונג ואע"ג דלא היתה לכבוד שבת לא מסתבר לטעמיה בהאי וה"ר ישעיה מטראני כתב

דודאי לר' יוסי דאמר גומר סעודתו ומתיר לאכול ולשתות קודם קידוש לדידיה מברכין ברכת המזון קודם קידוש אבל לשמואל דמצריך להפסיק בפריסת מפה ואוסר לאכול ולשתות קודם שיקדש א"כ היאך ישתה כוס של ברכת המזון קודם קידוש ודברים של טעם הם הילכך נ"ל לפרש דאין חילוק בין גמר קודם שחשכה ובין לא גמר אלא לעולם פורס מפה ומקדש עכ"ל ודעת הרמב"ם בפ' כ"ט כדעת הרי"ף וז"ל א"ח היה אוכל וגמר סעודתו עם הכנסת שבת מברך ברה"מ על כוס ראשון ולא יברך עליו בפה"ג ולא ישתה ממנו שאסור לטעום קודם שיקדש ואח"כ מקדש על כוס שני ושותה משניהם עכ"ל: וכתב עוד היה אוכל וקדש היום בברכת המזון מזכיר של שבת וי"א שאין מזכיר וכ"כ בתוספות לא יזכיר כי הכל הולך אחר התחלת הסעודה עכ"ל:

סעיף קטן ט

ואם שכח וטעם שום דבר קודם שקידש וכו' פ' ערבי פסחים (פסחים קז.) אמר רבא הלכתא טעם מקדש ומי שלא קידש בע"ש מקדש והולך כל היום כולו ומשמע ודאי דהיכא דלא קידש בלילה שיש לו תשלומין כל היום וצריך לקדש קידוש של לילה וכן כתב המכתם בפשיטות פ' ע"פ וכתב בא"ח בשם התוס' שאינו אומר ויכולו לפי שבלילה היתה גמר מלאכת השי"ת:

סעיף קטן י

וכשישב לאכול יהיה לו מפה פרוס' על הלחם דתניא בר"פ ע"פ (ק:) שאין מביאין את השלחן אלא א"כ קידש וכתבו התוס' (שם) והרא"ש והמרדכי דלא קשיא מדאמרי' בפ' כל כתבי (שבת קיט:) מצא שלחן ערוך מלאך טוב אומר וכו' דערוך הוא במקום אחר כדי להביאו אחר הקידוש וזהו שכתב רבינו אע"פ שצריך שיערוך שלחנו מבעוד יום וכו' וכתבו התוספות בימיהם היו להם שלחנות קטנים כו' כ"כ שם ג"כ המרדכי והרא"ש והר"ן בפ' כ"כ:

סעיף קטן יא

ובירושלמי קאמר שלא יראה הפת בושתו כ"כ שם הרא"ש והמרדכי והגהות בפכ"ט:

סעיף קטן יב

ומ"ש ואני שמעתי טעם לעשות זכר למן כו' שם בתוס' ע"פ (ק:) וכ"כ בסה"ת וכתבו הגהות פ' כ"ט בשם סה"מ כתב הכלבו בסימן מ"א שהיה לנו לקדש מעומד לכבוד המלך שאנו יוצאין לקראתו אך לפי שאין קידוש אלא במקום סעודה צריך לישב דאי קאים ויתיב מיחזי כי חוכא ואטלולא ע"כ ול"נ דמקדש מעומד נמי כיון דסמוך לשולחן הוא שפיר מיקרי במקום סעודה שהרי לדעת הרמב"ם בחג הסוכות צריך לקדש מעומד:

סעיף קטן יג

ומקדש על כוס מלא יין שלא יהיה פגום פסול כוס פגום נזכר בר"פ ע"פ (קו.) אע"ג דבגמ' לא הזכיר אלא כוס של ברכה קידוש והבדלה בכלל כוס של ברכה הם וכ"כ שם הרי"ף וז"ל כסא דטעים ליה בפומיה לא מיבעי ליה לברוכי עליה ברה"מ ולאו למימר עליה קידושא ואבדלתא דאמר מר טעמו פגמו וכ"כ הרמב"ם בפכ"ט והתו' בפ' אלו דברים שבין ב"ש (נב.) וכתב עוד הרמב"ם שם שיש לו כל דיני כוס של ברה"מ שטעון הדחה ושטיפה ושיהיה מלא ואוחזו בימין ומגביהו מן הקרקע טפח או יותר ולא יסייע בשמאל כתב ר"י בח"א מי שאין לו אלא כוס אחד מקדש בו בלילה ושופך ממנו לכלי אחר כדי לטעום מיין של קידוש ואינו שותה בכוס עצמו שלא יפגמנו ולמחר מקדש במה שנשאר בכוס ואם אין בו אלא רביעית בצמצום ונחסר ממנו בלילה מוזגו למחר להשלימו לרביעית והוא ירושלמי כתבו הרא"ש בפ' אלו דברים ר' יונה טעים כסא ומתקן ליה וכמו שפי' שם הרא"ש ומיהו היינו דוקא בשיש לו כוס אחר להבדלה שאל"כ מוטב שיניחנו להבדלה שא"א בפת משיקדש עליו ולא יהיה לו יין להבדלה כמ"ש רבינו בסוף סי' רצ"ו ואם יש לו יין לב' כוסות מצומצמות אחר מזיגה יקדש בלילה ויבדיל עליהם וביום לא יקדש דקידוש דלילה עדיף וכמו שנתבאר בתחלת סי' זה:

סעיף קטן יד

ואומר ויכולו אע"פ שאמרו בתפלה וכו' טעם זה כתב הרא"ש בפרק ערבי פסחים וכ"כ בא"ח וסיים בו ולא הקפידו בו כ"כ שיצטרך לאומרו מעומד וכתב עוד שם הטעם שאין אנו אומרים בקידוש אשר בחר בנו לפי ששבת ניתן במרה ועדיין לא בחר בנו לגמרי עד אחר נתינת התורה:

סעיף קטן טו

כתב ר"ע לאחר שמקדש על הכוס נוטל ידיו וכו' (ע"פ קו:) אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש אמר ליה רב יצחק אכתי לא נח נפשיה דרב שכחתינהו לשמעתתיה זימנין סגיאין הוה יתיבנא קמיה דרב זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא זימנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא וסיים בה הרי"ף אלמא בחביבותא תליא מילתא וכן הלכתא וכתב הר"ן שנראה שהוא מפרש כך נטל ידיו לא יקדש משום דכיון דאין נוטלין ידים לפירות גלי דעתיה דחביבא ליה ריפתא וס"ל לרב ברונא דאין מקדשין על הפת הילכך לא יקדש שעל הפת א"א לקדש ואי מקדש אחמרא נמצא מקדש על שאין חביב ואסיקנא דליתא דהא רב כל אימת דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא ומיהו נפקא לן מדרב ברונא דנטל ידיו לא יקדש אלא על הפת דבמאי דאמר דמכי משא ידיה גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה מיהא לא איתותב וכך הם דברי הרמב"ם בפכ"ט וזהו

דעת ר"ע שכתב אבל נטל ידיו קודם לא יקדש על יין אלא על פת דא"ר ברונא נטל ידיו לא יקדש דבמאי דלא איתותב רב ברונא שפיר נקטינן כוותיה ורשב"ם פי' נטל ידיו לא יקדש כדי שלא יסיח דעתו ויצטרך ליטול ידיו שנית ודחינן לה מדחזינן דרב הוה מקדש אריפתא ובודאי דהוה משי ידיה מעיקרא אלמא אין הקידוש מפסיק בין נט"י לאכילה ומיהו לכתחילה מקדשין ואח"כ נוטלין כב"ה דאמרי בפ' אלו דברים (ברכות נא:) מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים דתיכף לנט"י סעודה (נב:) והתוס' כתבו (ע"פ קו:) שנראה לר"ת שאין מקדשין על הפת כלל והכא ה"פ הנוטל ידיו לא יקדש משום דס"ל לרב דיש קידוש שלא במקום סעודה וחיישינן שמא יפליג ויצא לחוץ א"ל רב יצחק וכו' זימנין דחביבא ליה ריפתא ומקדש אריפתא כלומר הוה מקדש אחמרא על דעת לאכול מיד ריפתא והיה נוטל מיד ידיו קודם קידוש וזימנין דחביבא ליה חמרא הוה מקדש אחמרא שלא במקום ריפתא דהיינו סעודה דס"ל דיש קידוש שלא במקום סעודה ומאן דסבר אין קידוש אלא במקום סעודה כ"ש דנוטל ידיו ומקדש דלא הוי היסח והא דאמרי ב"ה מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים מפרש ר"ת דהתם איירי בחול ויש לחוש שאם יטול קודם מזיגה שיעסוק בשאר דברים ולא יאכל לאלתר ולאו אדעתיה אבל בשבת אין לחוש שיפליג לדבר אחר שהשלחן ערוך ויאכל מיד ור"י חילק משום דמזיגה שהיא בחמין צריך דקדוק גדול שלא יחסר ולא יותיר ואיכא היסח הדעת טפי והר"ן כתב שהרז"ה פי' דרב לטעמיה דאמר טעם אינו מקדש ואף זה שנטל ידיו גילה בדעתו שקבע לאכילה וזלזל בקידוש היום וה"ל כאילו טעם ולא יקדש הוא אבל אחרים מקדשים לו ודחאה רבינו יצחק דכיון דאיכא לקדושי אריפתא אין זה זלזול בקידוש היום ומקדש על אי זה מהם שירצה וכ"ש אנן השתא דקי"ל טעם מקדש לא חיישינן להא דרב ברונא כל עיקר עכ"ל. ורבינו כתב לפרשב"ם דטעמא דרב ברונא משום דיש קידוש שלא במקום סעודה ואף על פי שלא נזכר זה אלא בדברי ר"ת סובר רבינו דגם רשב"ם ס"ל כר"ת בהא ולא פליגי אלא אם טוב לכתחלה לקדש קודם מההיא דתנן מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים. וכתב רבינו שמנהג הרא"ש היה ליטול קודם קידוש ותמה עליו שצריך לדחוק ולהוציא מימרא דרב ברונא מפשטה כלומר דכי אמרינן נטל ידיו לא יקדש משמע שהוא מטעם דבר התלוי בקידוש וכדברי הר"ן לאפוקי מפרשב"ם ור"ת שאינו אלא מטעם היסח הדעת כך היה נ"ל לפרש דברי רבינו שכתב כאן אבל מצאתי לו ז"ל שכתב בסי' רפ"ט נראה דאפילו לרב ברונא דאמר נטל ידיו לא יקדש דוקא בקידוש הלילה דשייך ביה הפסק טפי אבל בקידוש היום מודה שיכול ליטול ידיו קודם שנראה מדבריו שהוא מפרש דהא דרב ברונא מטעם היסח דעת היא וכדברי רשב"ם

ור"ת דאילו לפי' הר"ן לא הוי טעמא דרב ברונא משום הפסק אלא משום חביבותא וא"כ צריך ליישב מ"ש שלמנהג הרא"ש צריך לדחוק ולהוציא מימרא דרב ברונא מפשטה דהא לפירוש ר"ת דרבינו סבר כוותיה יכול ליטול ידיו קודם כמו שהיה נוהג הרא"ש. ומ"מ כל הפוסקים מסכימים דלא קי"ל כרב ברונא ולאפוקי מהר"י שכתב בפרק אלו דברים גבי נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם דהלכה היא דנטל ידיו לא יקדש ויאכל מיד אלא חוזר ונוטל פעם שנית. ואע"פ שתמה רבינו על מנהג הרא"ש ראיתי כמה ב"א נוהגים ליטול ידיהם קודם קידוש לעולם ואומרים שכך היה מנהג פשוט בספרד ותמהני עליהם דכיון דלהרי"ף וסייעתו צריך לקדש קודם שיטול ידיו ואם נטל ידיו קודם קידוש לא יקדש ביין ולדעת רשב"ם טוב לקדש קודם מההוא דמוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים והרז"ה שלא ביאר דבריו בזה מסתמא יפרש המשנה כפשטה וכדברי רשב"ם וגם ר"ת ור"י שדחו ראיית אותה משנה ומפרשים מקדש אריפתא כלומר מקדש אחמרא על דעת לאכול מיד ריפתא והיה נוטל ידיו מיד קודם קידוש היינו משום דס"ל דאין מקדשין על הפת אבל לדידן דקי"ל מקדשין על הפת ודאי דמקדש אריפתא היינו שמקדש על הפת וא"כ אין ראיה שהמקדש על היין יהא צריך ליטול ידיו קודם ועוד שרבינו לא כתב שלדעת ר"ת ור"י צריך ליטול ידיו קודם קידוש אלא שיכול ליטול ידיו כלומר דלא הוי היסח דעת ומיהו אם רצה שלא ליטול ידיו עד אחר קידוש הרשות בידו למה להם לנהוג כן בקביעות נגד כמה רבוותא במקום דאפילו לדעת ר"ת ור"י אינם צריכים לעשות כן בקביעות והרא"ש שהיה נוהג ליטול קודם קידוש אפשר שלא היה נוהג כן בקביעות אלא כי מיקרי ונטל קודם קידוש היה מנהגו שמקדש על היין ולא היה חושש לסברת הרי"ף וסייעתו וכך יש לפרש מ"ש בהגהות בפכ"ט שנוהגים עתה ליטול ידים קודם קידוש כדברי רשב"ם והתוס' דלאו למימרא שלעולם נוטלין ידיהם קודם אלא דכי מיקרי ונוטלם קודם לא מימנעי מלקדש על היין דאל"כ היאך כתבו שנוהגים כרשב"ם דהא רשב"ם כתב דטוב לקדש קודם נטילה וכן מצאתי להרשב"א שכתב בתשובה וז"ל דהא דאמר רב ברונא נטל ידיו לא יקדש הוא מפני שנראה כמזלזל בקידוש שאילו היה בדעתו לקדש על היין לא היה לו ליטול ב' ידיו אבל לאחר שאמרו דרב זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא אין זה כמזלזל בקידוש דדילמא דעתו היה לקדש על הפת לפי שהוא תאב לאכול יותר מלשתות ולפיכך מקדש בין אריפתא בין אחמרא ועל כן נהגו הכל עכשיו ליטול ידיהם קודם קידוש ואין אדם נמנע בכך אלא בערבי פסחים ואומר אני שהטעם בערב פסח מפני שא"א לו בפת דבכוס ראשון אומר עליו קידוש היום עכ"ל הרי שאע"פ שכתב שנהגו עכשיו ליטול ידיהם קודם קידוש כתב ואין אדם נמנע בכך דמשמע

דלא נהגו כן בקביעות אלא דלפעמים נוטלין ואח"כ מקדשין ואפי' את"ל שלעולם היה נוהג הרא"ש ליטול ידיו קודם קידוש איכא למימר דלאפוקי מבני דורו שהיו נוהגים דכי נטלי ידייהו קודם קידוש לא מקדשי על היין הוא דעבד הכי אבל לא לקבוע כן הלכה לדורות שלעולם יטלו ידיהם קודם קידוש הילכך לקדש קודם נטילה עדיף טפי כנ"ל ואם יש חילוק בין סעודת היום לסעודת הלילה לענין אם יכול ליטול ידיו קודם קידוש עיין בסימן רפ"ט:

סעיף קטן טז

ושותה מלא לוגמיו ואם שתה פחות לא יצא בפרק ע"פ (קז.) מימרא דרב הונא וכתבו התוס' (שם) והרא"ש והר"ן דלאו מלא לוגמיו ממש קאמר אלא כדמפרש בפרק בתרא דיומא (פ.) כל שאילו מסלקו לצד אחד ויראה מלא לוגמיו והוא פחות מרביעית כדאמרינן התם ונראה שהוא רוב רביעית דאמרינן לקמן והוא דשתה רובא דכסא וסיים בה הרא"ש ודלא כר"ע ורב צמח גאון שכתבו אם קידש ולא טעם רביעית לא יצא עכ"ל ונ"ל שאם נשפך הכוס קודם שיטעום אינו צריך לחזור ולקדש דההיא לא יצא היינו לומר דלא יצא ידי מצוה כתקנה ויש סעד לזה ממ"ש רבינו בס"ס זה בשם בה"ג וכ"כ בא"ח בהדיא:

סעיף קטן יז

ואם היו המסובין שנים וכו' וכתב עוד אי אישתלי ולא טעים ושתו אחריני וכו' הכלבו כתב כן בשם הרא"ש וכ"כ בא"ח וסיים בה ואמר שתו ליה אחריני ועדיין יושב במקומו אבל אי לא טעים ליה אחריני או שלא במקום סעודה קידש או קם מההוא דוכתא צריך למיהדר ולקדושי עכ"ל:

סעיף קטן יח

וא"א ז"ל כתב שגם בקידוש יוצאין בטעימת אחר וכו' עד מכוס של ברכה בפ' ע"פ אבל הריטב"א כתב בפרק חלון (עירובין עט:) בשם התוס' שאם לא טעם אחד מהם מלא לוגמיו כיון שבין כולם טעמו כשיעור ההוא יצאו דכולם מצטרפין למלא לוגמיו מצאתי כתוב במרדכי ישן בסוף יומא שהשיב ר"י דשיעור טעימה גבי מקדש בעינן מלא לוגמיו ואני אבי"ה איני משיב על הארי לאחר מיתה אלא תורה היא וללמוד אנו צריכין שכך מקובלני שהמברך א"צ לשתות מלא לוגמיו אלא קימעא שיעור גרונו וילך סביבות לוגמיו ותדע דגבי מברך קתני אם טעם מלא לוגמיו ובי"ה קתני השותה מלא לוגמיו ותו דרביעית הוא שיעור כוס של ברכה ומלא לוגמיו גדול מרביעית כדמוכח בפ' י"ה (פ.) גבי מחלוקת ב"ש וב"ה ואיך יתכן שישתה מלא לוגמיו אלא ע"כ טעם הוא דבר מועט וטעמא דמלא לוגמיו נהנה כדאמרינן בסוכה (מט:) גבי פקיקת שיתין נסך שכר ואמרינן

צורבא מרבנן דלא נפיש חמריה מגמע גמועי ומיהו לאו ראיה ברורה היא מהכא דאיכא למימר שהיה כל הרביעית בולע אבל מלשון טעם ראיה היא דלא נקט שתה עכ"ל ואין בדברים אלו כדאי לדחות דבריהם:

סעיף קטן יט

ומ"ש ומכל מקום מצוה מן המובחר שיטעמו כולם גם זה מדברי הרא"ש שם (קו.) גבי עובדא דרב אשי דאמרו ליה ליקדש לן מר קידושא רבה וכתב הרב המגיד בפ' כ"ט שמדברי הגאונים נראה שאין כל בני החבורה צריכין מלא לוגמיו:

סעיף קטן כ

כתב בה"ג מאן דמקדש ומיקמי דליטעם משתעי הדר מברך בפה"ג וא"צ לחזור ולקדש דברים נכונים הם והטעם מבואר דדיבור הוי הפסק בין ברכת הנהנין לטעימה אבל לענין הקידוש לא הוי הפסק כיון דכבר הזכיר קדושת היום על כוס יצא: ואחר שישתה המקדש ישתו המסובין ולא קודם ואם יש לכל אחד כוסו לפניו וכו' כל זה מדברי התוס' והרא"ש בפרק ערבי פסחים (שם) ופרק שלשה שאכלו (ברכות מז.) והביאו ירושלמי דתניא הכי וכ"כ תלמידי הר"י בפרק ג' שאכלו בשמו שאם יש לכל אחד כוסו לפניו יכולין לשתות קודם המברך אבל אם אין לאחרים כוסות של יין והמברך משים מהיין שמברך בו בכוסות של אחרים אין רשאין לשתות ממנו עד שישתה המברך וכתב הרא"ש עוד בפרק שלשה שאכלו אבל אם היו כוסות שלהן פגומין צריך לשפוך מכוס של ברכה בתוך כל כוס וכוס קודם שישתה המברך ואז לא ישתו קודם שישתה המברך וכ"כ התוספות בפרק ג' שאכלו ובפרק ע"פ שא"צ לשפוך מכוס של ברכה לשאר כוסות ומיהו היכא דפגימי צריך לשפוך ממנו לשאר כוסות כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום אע"ג דשתייה לא מעכבת כדאמרינן בפרק בכל מערבין (עירובין מ:): כתב הרשב"א בפרק שלשה שאכלו (ברכות מו.) גבי עד היכן ברכת זימון שכל ברכה שלפעמים אינה סמוכה נהגו בה מנהג אותן שאינן סמוכות לעולם כקידוש שאע"פ שהיא סמוכה לבפה"ג עשאוה כאינה סמוכה משום דאם היה שותה מבע"י וקידש עליו היום אינו אומר בפה"ג והכי אמרינן בירושלמי:

סימן רעב

סעיף קטן א

אין מקדשין אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח למעוטי ריחו רע בפרק המוכר פירות (בבא בתרא צז.) וביאור דברי רבינו למעוטי ריח רע דהיינו שמסריח קצת אבל אין בו שינוי לחמיצות דריחיה וטעמיה חמרא ומברכים עליו בפה"ג ואפ"ה אין מקדשין עליו מאחר שמסריח קצת ועי"ל דה"ק למעוטי ריחו רע שמסריח קצת ומ"מ כיון דריחיה

וטעמיה חמרא מברכין עליו בפה"ג והראשון נראה יותר דהכא בדיני קידוש עסיק ולא בדיני ברכות:

סעיף קטן ב
ולמעוטי מגולה אפי' סיננו במסננת (גז"ש):

סעיף קטן ג
ויין מגתו וכו' דתנן סוחט אדם וכו'. (שם:) אמר רבה סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום ורבינו שכתב דתנן לא דק:

סעיף קטן ד
וכן יין שבפי החבית וכו' ויין שבשולי החבי' וכו' שם ואלו למעוטי מפיה ומשוליה והא תני רבי חייא מפיה ומשוליה לא יביא ואם הביא כשר כלומר לנסכים וכיון דאם הביא כשר לנסכים לקידוש לכתחילה נמי כשר:

סעיף קטן ה
ויין כושי וכו' ויין של מרתף וכו' הכל שם ולא היה צריך רבינו לכתוב דיין של מרתף כשר דהא חשש יין של מרתף פרשב"א דאינו אלא שמא יהיה קוסס כלומר ריחיה חלא וטעמי' חמרא וכיון שרבינו פוסק בסמוך כמ"ד ריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא כ"ש דשל מרתף סתם הוי חמרא אלא אגב שיטפא דאחריני נקטיה: גרסינן בגמרא שם בעא מיניה רב כהנא מרבה חמר חיוריין מהו א"ל אל תרא יין כי יתאדם כלומר דאינו קרוי יין אלא אדום וכתב הר"ן בפ' ע"פ דלקידוש קא מיבעיא ליה א"נ לקידוש ולנסכים אבל ליכא למימר דלנסכים בלחוד קאמר דא"כ ה"ל לפרושי וכיון דפשיט ליה מאל תרא יין כי יתאדם ש"מ דחמר חיוריין פסול לקידוש וכתב הרמב"ן דאפילו בדיעבד לא יצא אם קידש ביין לבן עכ"ל והיה נ"ל דהרמב"ן סובר דהא דמכשרי בגמ' בורק היינו שמבהיק ומתלבן קצת ודומה קצת לאדמימות וכמו שפירשו התוס' (שם:) בשם ר"י ובעיא בחיוריין שהוא לבן יותר מדאי אלא שמצאתי להר"ן בפרק המוכר פירות על מ"ש דחמר חיוריין פסול לקידוש ולפי זה בודק גרסינן בדלי"ת דאי בורק גרסינן וכפי' רש"י שמפרש לבן תיקשי אמאי דאסיקנא דפסול לקידוש ע"כ וכן פירש הרמב"ן עצמו ודע דבירושלמי דשקלים פ"ג אמר רבי ירמיה מצוה לצאת ביין אדום שנאמר אל תרא יין כי יתאדם ע"כ ומדנקט לישנא דמצוה משמע דלאו לעיכובא קאמר וכיון שכן היה נראה לומר דאפילו את"ל דבעיית גמרא דילן לענין קידוש היא איכא למימר דלמצוה בעי כדברי הירושלמי ולא לעיכובא ולכאורה יש לתמוה על הרמב"ן למה פסק לפסול בחמר חיוריין וכבר נזהרו מזה שהר"ן כתב בפ' המוכר פירות ואף ע"פ שאמרו בירושלמי מצוה לצאת ביין אדום דכתיב אל תרא יין כי יתאדם אפילו דיעבד נמי הוא דליכא למימר דלכתחילה

בלחוד קאמר דמנא תיתי אי בעי קרא כדכתיב אפילו דיעבד נמי ואי לא בעי קרא כדכתיב אפילו לכתחילה יהא כשר שהרי חשוב הוא ועולה על שלחן מלכים ולא אשכחן בגמרא דילן לענין קידוש לא יביא ואם הביא כשר עכ"ל וכ"כ הרמב"ן עצמו בפרק הנזכר וכתב עוד דמדאמרינן פרק ע"פ (קח:) לענין ד' כוסות עד שיהא בהם טעם ומראה יין משמע דאפילו בדיעבד לא יצא דעד שיהא בהן מראה יין דיעבד הוא וכתב עוד וק"ל כושי אמאי כשר וי"ל אדום הוא אלא שלקה א"נ כושי אינו שחור גמור כדמשמע במס' סוכה (לו.) תדע מדלא קאמר שחור כדתנן (נדה יט.) לענין דמים והריטב"א כתב בפ' המוכר פירות לענין הא דאמרינן הכא דיין לבן אין מקדשין עליו י"ל דאפי' דיעבד נמי קאמר אבל בירושלמי משמע דדוקא לכתחילה אבל בדיעבד יצא דגרסי' התם א"ר ירמיה מצוה לצאת ביין אדום וכו' ומשמע דוקא מצוה דהיינו מצוה מן המובחר אבל דיעבד או אפילו לכתחילה היכא שאין לו יין אחר מותר וכ"נ ומיהו אם חמר מדינה הוא מקדש וכדמשמע התם עכ"ל והתוס' (ב"ב צו:) כתבו חמר חיוריין מהו פירש"י חיור יין היינו בורק ולא שמיע ליה ברייתא דלעיל דקתני בורק לא יביא ואם הביא כשר ולר"י נראה דשפיר שמיע ליה וחיוריין גרוע מבורק דחיוריין לבן יותר מדאי אבל בורק אינו אלא מבהיק ומתלבן קצת דומה קצת לאדמימות ולכך אם הביא כשר עכ"ל והרי"ף והרא"ש השמיטו בעיא זו ולא כתבוה לא בפ' ע"פ ולא בפרק המוכר פירות וגם הרמב"ם לא כתבה בסוף הלכות שבת לענין קידוש משמע דס"ל דלנסכים בלחוד קאמר ויש לתמוה על הרמב"ם שלא הזכיר יין חיוריין לפסול לנסכים בפ"ו מהלכות איסורי מזבח ואפשר שהוא ז"ל מפרש דלהכשיר פשט ליה דמדקאמר אל תרא יין כי יתאדם משמע דאף שאינו אדום יין מיקרי ודעת רבינו ג"כ להכשיר ביין לבן לקידוש אפילו לכתחילה שכתב אצל ד' כוסות בסימן תע"ב ואיתא בירושלמי שמצוה לחזר אחר יין אדום ויראהשאם הלבן משובח מהאדום שהוא קודם ע"כ והרי אחד מד' כוסות הוא כוס של קידוש וקאמר שאם הלבן משובח מן האדום הוא קודם וכ"כ הרוקח. וכתב הרשב"ץ (סי' פה) שמצא סמך שהיין החשוב הלבן אפי' לכתחילה כשר מתרגום ירושלמי של שיר השירים על שתיתי ייני עם חלבי ויין חיוריין שבגמרא הוא שנתלבן בגריעות וכתב עוד דאפי' לדעת הרמב"ן מבדילין עליו דלא גרע משיכרא:

סעיף קטן ו

כתב בה"ג שיין חי אפי' אם הוא חזק וכו' נראה שכתב כן מדתנן בס"פ ג' שאכלו (נ:) אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר' אליעזר וחכ"א מברכין וטעמא דר' אליעזר לפי שאינו ראוי לשתייה בלא מים ובגמ' (שם:) אמר ר' יוסי בר חנינא מודים חכמים

בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים א"ר אושעיא משום דבעינן מצוה מן המובחר ומשמע דאין כל דברים הללו אמורים אלא ביין שהוא כ"כ חזק שאינו ראוי לשתותו חי כלל אבל כי דרי על חד תלתא מיא יכול לשתותו חי הוא וזהו היין המשובח וכדאמ' רבא בר"פ המוציא יין (שבת עז.) ובפ' המוכר פירות (בבא בתרא צז:) כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא לאו חמרא הוא:

סעיף קטן ז
ומ"ש ומ"מ יותר טוב למוזגו וכו' הטעם פשוט שהוא כדי שיהיה ערב לשתייה:

סעיף קטן ח
ויין של צמוקים מקדשין עליו וכו' ברייתי' בפר' המוכר פירות (בבא בתרא צז.):

סעיף קטן ט
ומ"ש והוא שיצא מהם לחלוחית קצת וכו' כ"כ הרי"ף בפ' ע"פ והרא"ש בפר' המוכר פירות מיהו אמרי רבוותא לא כל הצמוקים שרי לקדושי עלייהו אלא כגון דמכמשי בגופנייהו ולא דיבישן וכד עצרת להו נפק' מינייהו לחלוחי' הני הוא דשרינן במיא ומעצרינן להו ומקדשין עלייהו אבל אי כד מעצרת להו לא נפיק מינייהו לחלוחית לא מקדשין עלייהו וכ"כ הרמב"ם בפכ"ט וז"ל והוא שיהיו צמוקים שיהיה בהם לחלוחית שאם ידרוך אותן יצא מהם דבשן כלומר לאפוקי צמוקים יבשות ביותר שאין בהם שום לחלוחית דבש: ב"ה וכ"כ הריב"ש:

סעיף קטן י
וחמרא דריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא ג"ז בהמוכר פירות פלוגתא דר' יוחנן וריב"ל (צו.) ופסקו רשב"ם והרא"ש כר' יוחנן דאמר הכי וכן פסק הרי"ף בפ' ע"פ והרמב"ם בפכ"ט:

סעיף קטן יא
ומ"ש אבל אי ריחיה חמרא וטעמיה חלא חלא מדברי הרמב"ם בפ' הנזכר ופשוט הוא:

סעיף קטן יב
שמרי יין שנתן לתוכם מים וכו' גם זה בפרק המוכר פירות (בבא בתרא צו.): כתב הרשב"א בתשובה מה שאמרת דרמא תלת' ואתא ד' ביין שירוני דרפי לאו חמר' הוא ובעינן טפי שפיר קאמרת וכדמשמע נמי בר"פ המוציא (עז.) ומ"ש כאן יין סתם לפי שיין שירוני בשמו מזכירין אותו דברים נכונים הם עכ"ל:

סעיף קטן יג
ומ"ש דחרצנים דינם כשמרים הוא ממ"ש שם הרא"ש דמוכח בר"פ אלו עוברין (מ.) דתמד של חרצנים גרוע משל שמרים ומיהו כשנתן שלשה מדות והוציא ארבעה דחזינן בהדיא דרביעיתו יין פשיטא ודאי מקדשין עליו וכ"כ הר"ן בפרק ערבי פסחים והרב

המגיד בפכ"ט שחרצנים דינם שוה לשמרים מיהו כתבו דה"מ בחרצנים הנדרכים בגת ע"י קורה שהקורה דוחקת ומוציאה כל לחלוחית שבהם אבל בפורצני שלנו הנדרכים ברגלי אדם ורמי בהו מיא והיין נמשך מאליו לא אמרינן הכי שהרי ברוב הפעמים אינו מוציא כדי מדתו ואפ"ה חמרא מעליא הוא לפי שהחרצנים עצמן בולעין המים והיין יוצא הילכך הכל לפי טעמו וריחו:

סעיף קטן יד

ועל יין מבושל רבו הדיעות התוספות בפ' המוכר פירות (בבא בתרא צז.) כתבו דיין מבושל כשר לקידוש כדאיתא בירושלמי ודלא כפירש"י והר"ש שכתבו דמברכין עליו שהכל דאשתנו לגריעותא והרא"ש כתב שם כדברי התוספות משום דכי אשתנו למעליותא אשתנו וכן דעת הר"ן בפ' ע"פ להכשיר המבושל והמעושן לקידוש משום דאשתנו לעילוי' וכן הסכים בסוף ספר מצות קטן וכתב הרב המגיד בפכ"ט שכן דעת הרמב"ן והרשב"א אבל הרמב"ם דעתו כדעת הגאונים שאין מקדשין עליו. כתב האגור מנהג אשכנז וכל גדוליה לקדש על היין מבושל אם אין לו אחר ואפילו יש לו אחר שאינו טוב. וכתבו הרמב"ן והריטב"א בפרק המוכר פירות והרשב"א בתשובה דבהדיא אמרו בירושלמי שיוצאין ביין מבושל בפסח בד' כוסות דאלמא אומרין עליו קידוש היום ואומר עליו בפה"ג וכ"כ הריב"ש בתשובה ולענין מה שהביא רבינו דברי הרמב"ם ביין שנתערב בו דבש הרב המגיד בפכ"ט נתן טעם לדברי המתירים ולדברי האוסרים וכתב שהאחרונים הסכימו לדברי המתירים ומבואר בירושלמי שיוצאין בקונדיטון ויש בו דבש ופלפלין וכ"כ הרשב"א בתשובה וכן דעת הרמב"ן והריטב"א בפרק המוכר פירות והריב"ש בתשובה וכן דעת ההשגות וכן דעת הר"ן בפרק ע"פ וכן הסכים בספר מצות קטן וכתב רבינו ירוחם בח"א שאפילו יהיה בו כ"כ דבש ופלפלין עד שמשתנה מקדשין עליו: כתוב בא"ח בתוס' אוסר לקידוש יין שמעלה קמחין אם אי אפשר לסננו שלא ישארו בו קמחין:

סעיף קטן טו

במקום שאין יין מצוי מקדשין על השכר וכו' בפרק ע"פ (קז.) אמרי' דרבין אבדיל אשיכרא היכא דהוי חמר מדינה ואמרינן בתר הכי בעא מיניה רב הונא מרב חסדא מהו לקדושי אשיכרא ופשט דאין מקדשין ואין מבדילין עליו וכתב הרא"ש שאפילו אם נפרש בעיא דרב הונא בחמר מדינה אפשר דכי היכי דלא קי"ל כותיה במאי דאמר אין מבדילין עליו ה"נ לא קי"ל כוותיה במאי דאמר אין מקדשין עליו וכ"ש אם נפרש הבעיא בשאינו חמר מדינה אבל כשהוא חמר מדינה מקדשין נמי עליו ונראה שדעת ר"י נוטה שמקדשין על השכר היכא דהוי חמר מדינה וכ"כ ראב"ן וכן הסכימו רוב הגאונים עכ"ל

ומשמע בגמרא דשכר שמבדילין עליו לאו דוקא של תמרים אלא הוא הדין למשקה שאר הפירות וזהו שכתב רבינו מקדשין על השכר ושאר משקין ומיהו על המים כתב שם רשב"ם דאין מבדילין אפילו היכא דליכא יין ושכר וכתבו הרא"ש שם וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב והגהות בפכ"ט וכתב עוד בהגהות פרק כ"ט בשם ראבי"ה חמר מדינה פירוש כגון הגמוניא אחת אבל אם נמצא יין באותה הגמוניא אלא שהוא ביוקר אין לו לקדש אריפתא ולא להבדיל אשיכרא. וכתב המרדכי שם שאם לקו הכרמים ואין יין מצוי אע"פ שבשאר שנים מצוי רוב יין לשנה זו מיהא הוי השכר חמר מדינה ונראה דכל היכא שאין יין ישראל מצוי אע"פ שנמצא שם יין עכו"ם הרבה שפיר הוי שכר חמר מדינה וכ"כ בתשובות הגהות מיימונית שבסוף ספר הפלאה אבל דעת הרמב"ם בפ' כ"ט שאין מקדשין על השכר כלל וכתב ה"ה שכן כתב הר"י ן' גיאות ושכן עיקר וכ"כ הגהות בשם רשב"ם והגאונים וה"ג והאלפסי וראבי"ה והר"ם וכ"כ המרדכי בשם ר"פ דטוב יותר לקדש על הפת ולא על השכר אפי' אם הוא חמר מדינה ובסמוך כתב רבינו בשם הרא"ש דהיינו בסעודת הלילה דוקא:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו ומדברי הרמב"ם ז"ל יראה הוא משום דאפשר דאינו מחלק בין קידוש להבדלה אלא במדינה שרוב יינה שכר ומכל מקום יש בה יין אבל אם אינו מצוי בה יין כלל מקדשין על השכר אלא שלפי שלא מצינו שחילקו בגמרא בכך נראה יותר דאפילו אין מצוי בה יין כלל קאמר דאין מקדשין על השכר:

סעיף קטן יז

ועל הפת כתב ר"ת שאין מקדשין עליו וכו' דברי ר"ת הם כתובים בתוס' בפרק ע"פ (קו:) אההיא דזימנין חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא ופי' דה"ק הוה מקדש אחמרא על דעת לאכול מיד ריפתא והיה נוטל מיד ידיו קודם קידוש ורשב"ם כתב שם דמקדשין על הפת וכ"כ שם רש"י אמתני' (קיד.) דמזגו לו כוס אחד וכו' וכ"כ הרמב"ם בפכ"ט וכ"כ שם הגהות בשם כמה גדולים וכ"כ הרא"ש בפרק ע"פ ונהגו העם לקדש בפת וכן הסכימו כל הגאונים עכ"ל ומשמע שם שאף ע"פ שמצוה מד"ס לקדש על היין כמ"ש הרמב"ם בפכ"ט אי חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא וכ"כ שם הרמב"ם בהדיא שאם היה מתאוה לפת יותר מן היין מקדש על הפת אע"פ שיש לו יין ולפ"ז מי שאינו שותה יין א"צ לחזר אחר יין לקידוש דהא ודאי חביבא ליה ריפתא אבל בהגהות כתוב שם דהא דמקדשין על הפת בשאין לו יין דוקא היא וכן ראיתי נוהגין דאפילו מי שאינו שותה יין מחזר אחר יין לקידוש ואההיא דזימנין דחביבא ליה ריפת' מקדש אריפתא איכא למידק דמשמע שאע"פ שיש לו יין היא כדברי הרמב"ם דאי בשאין לו יין אפילו לא

חביבא ליה ריפתא נמי א"א לו לקדש אלא על הפת וא"כ סתם בני אדם שמתאוים יותר למאכל מלמשתה היה להם לקדש על הפת ולא על היין דמצוה להקדים החביב ושמא י"ל שאע"פ שאם רצה להקדים החביב ולקדש על הפת הרשות בידו מ"מ כשאינו מקדים החביב ומקדש על היין כיון דמצוה מדברי סופרים לקדש על היין ש"ד:

סעיף קטן יח

וכתב א"א שמקדשין על השכר וכו' עד אין כאן שום שינוי בפרק ע"פ: אם חל י"ט במ"ש על איזה יותר טוב לומר יקנה"ז על השכר או על הפת יתבאר בסי' רצ"ו:

סעיף קטן יט

כתב רב עמרם כוס של קידוש כ"ז שלא בירך ברה"מ וכו' ואיני מבין דבריו וכו' השגתו על דברי רב עמרם מבוארת ולכן דחה דבריו והעלה אלא לעולם כוס של קידוש צרכי סעודה הוא וכו' וא"כ בין יש לו כוס לבה"מ בין אין לו א"צ לברך על יין הקידוש דבה"מ פוטרתו ואח"כ כתב ומיהו י"ל כשיש לו כוס לבה"מ וכו' כלומר יש ליישב דברי רב עמרם דיש חילוק בין יש לו כוס לבה"מ לאין לו וזה בין לדידן דס"ל דכוס של בה"מ טעון אחריו ברכה אחת מעין ג' בין לרב עמרם דאין טעון ברכה לאחריו דבה"מ פוטרתו כאילו שתה תחלה דכיון דמחמת הסעודה הוא חשיב כיין שבתוך הסעודה ולדברי הכל נאמר דכוס של קידוש לא חשיב מצרכי סעודה ומפני כך אין בה"מ פוטרתו דאין ברכת ג' פוטרת מעין ג' דהשתא בשיש לו כוס לבה"מ לדידן ברכה אחת מעין ג' שמברך אחר כוס של בה"מ פוטרת גם של קידוש ולדעת רב עמרם שברכת המזון פוטרת כוס של ברה"מ מברכה אחרונה מתוך שברהמ"ז פוטרתו פוטרת נמי לכוס של קידוש אבל אם אין לו כוס לבה"מ בין לדידן בין לרב עמרם צריך לברך אחר כוס של קידוש ברכה אחת מעין ג' לדידן דהא לעולם אין ברכת ג' פוטרת מעין ג' לר"ע דאע"ג דביש לו כוס לברה"מ ברכת ג' פוטרת גם כוס של קידוש היינו מטעם אגב כמו שנתבאר אבל היכא דלית ליה כוס לברהמ"ז דליכא אגב אין ברכת ג' פוטרת מעין ג' הילכך צריך לברך אחריו ברכה אחת מעין ג' ולפ"ז יהיה פי' לשון ר"ע כוס של קידוש כ"ז שלא בירך בה"מ כתקנה חייב לברך ברכה אחרונה כלומר מעין ג' הא אם בירך בה"מ כתקנה א"צ לברך אחר כוס של קידוש והדר מפרש דבה"מ שלא כתקנה הוא כשאינה על הכוס וזהו שכתב וה"מ שאין לו כוס לבה"מ אבל אם יש לו כוס לבה"מ דהיינו כתקנה לא בעי לברוכי אחר כוס של קידוש שנפטר בבה"מ:

סעיף קטן כ

וא"א ז"ל כתב כסברא הראשונה הוא מ"ש אלא לעולם כוס של הקידוש צרכי סעודה הוא ונפטר בב"ה הוא וכן העלה בר"פ ע"פ וז"ל הילכך נראה דיין קידוש והבדלה שעל

שלחנו או בשאר פעמים כשמברך על היין לפני המזון באקראי בעלמא ואפי' בחול ודעתו לשתות יין בתוך הסעודה א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה וגם א"צ ברכה אחרונה על מה ששתה עכ"ל: ולענין יין קידוש שפוטר יין שבתוך המזון כן הוא דעת התוס' בפרק כיצד מברכין (ברכות מב:) ובפרק ע"פ (ק:) ומשמע דה"ה למה שכתב הרא"ש עוד או בשאר פעמים כשמברך על היין לפני המזון באקראי בעלמא וכו':

סימן רעג

סעיף קטן א

אמר שמואל אין קידוש אלא במקום סעודה בר"פ ע"פ (קא.) וטעמא משום דכתיב וקראת לשבת עונג במקום קריאה שם תהא עונג ואע"ג דרב ור' יוחנן פליגי עליה פסקו הרי"ף והרא"ש והתו' כוותיה משום דכמה אמוראי סבירא להו כוותיה וכן פסק הרמב"ם בפכ"ט. וכתב הר"ן גאון דוקא שלא היה דעתו תחלה וכו' ומפרשים התום' דבריו הא דמהני תנאה וכו' שם וכו' וכ"כ ג"כ הרא"ש וטעמא משום דבגמ' דידן משמע דאין תנאי מועיל לקדש בבית זה על דעת לאכול במקום אחר ובירוש' קאמר דמועיל ולפיכך חלקו דגמרא דידן מיירי במבית לבית ומש"ה לא מהני תנאה אבל בירושל' מיירי כששני המקומות בבית אחד אבל הר"ן כתב דל"נ הכי דכיון דלענין קידוש אע"פ ששני המקומות בבית א' דינם כשני בתים אין לחלק ביניהם אלא ודאי דירושלמי פליגא ואנן כגמרא דידן נקטינן:

סעיף קטן ב

ובחדר אחד מפינה לפינה לא שייך שינוי מקום וכו' שם אהא דאמר שמואל אין קידוש אלא במקום סעודה סבור מינה ה"מ מבית לבית אבל ממקום למקום בחד ביתא לא אמר ליה רב ענן זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דשמואל ונחית מאגרא לארעא והדר מקדש וכתב הרא"ש ואפי' מאגרא לארעא הוה מקדש וה"ה מחדר לחדר אבל מפינה לפינה בבית אחד אפילו טרקלין גדולים אינו צריך לברך והכי אמרינן בשמעתין דמפינה לפינה לא חשיב שינוי מקום וכ"כ התוספות וכך הם דברי הרמב"ם בפרק כ"ט והרי"ף גורס אבל מפינה לפינה לא אמר ליה רב ענן זימנין סגיאין וכו' ואפילו מאגרא לארעא הוה מקדש ופי' הר"ן מפינה לפינה בחד ביתא לא וכתב עוד ואפילו מאגרא לארעא הוה מקדש ואע"ג דליכא למיפשט מהא מפינה לפינה אפ"ה כיון דמבית לבית לאו דוקא אלמא אין הקביעות תלוי בבית אלא במקום סעודה ומעתה אפילו מפינה לפינה וה"ה אע"פ שהיה גורם מפינה לפינה יישב הגירסא לשיטת הרמב"ם שפסק כדברי התוספות והרא"ש דאם קידש בזוית זו אוכל בזוית שנייה ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש

מסכימין בכך הכי נקטינן וכ"ש שהתוס' סוברים כן וגם כי דברי הרי"ף אפשר להתפרש כן וכמו שפי' ה"ה אותה גירסא בדעת הרמב"ם. ודברי רב שר שלום שכתב רבינו להקל אפילו במבית לחצר אם רואה את מקומו כן כתב הרב המגיד בפרק כ"ט בשם הגאונים וגם הר"ן כתב מיהא איכא למ"ד דה"מ היכא דלא חזי ליה דוכתא דקדיש ביה אבל חזי ליה דוכתא דקדיש ביה לא צריך ומדמו לשתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד דתנן בפרק ג' שאכלו (נ.) דמזמנין כאחת:

סעיף קטן ג

יכול אדם לקדש לאחרים וכו' כ"כ הרא"ש בר"פ ע"פ וכ' דהכי משמע מדאמרי' התם דמקדשין בבית הכנסת להוציא אורחין ידי חובתם ומסתמא אחד מבני העיר מקדש להם:

סעיף קטן ד

ומ"ש דאע"ג דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים וכו' עד אע"פ שאינו נהנה פשוט ס"פ ראוהו בית דין (ראש השנה כט:) ומיהו כתב המרדכי בפרק ע"פ דבקידוש דשחרית אינו יכול להוציא אחרים אם הוא מתענה כיון שאינו מברך אלא ברכת הנהנין לבד אבל רבינו ירוחם כתב בח"א שאע"פ שאינו מברך אלא ברכת הנהנין כיון דמשום דמצוה לקדש הוא מברך מוציא אחרים וכיוצא בזה כתב רבינו בסימן תפ"ד שנחלקו הפוסקים לענין אם יכול להוציא אחרים מברכת בפה"א דטיבול ראשון אע"פ שאינו טועם עמהם ודעת הרא"ש שיכול להוציא וכ"נ מדברי הרי"ף והכי נקטינן.

סעיף קטן ה

ומ"ש וצריך ליזהר שלא יטעום עמהם וכו' נתבאר בסימן רס"ט גבי המקדש בבה"כ אסור לו לטעום שכן כתב הרא"ש בפ' ע"פ וכ"כ רבינו ירוחם בח"א בהגהות בפכ"ט והמרדכי בפ' ע"פ כתב שמור"ם אוסר והר"ש בשם השר מקוצי מתיר:

סעיף קטן ו

ומ"ש בהגהות פרק כ"ט וז"ל ואותם בני אדם שעושים קידוש לאלמנות בביתם וחוזרין לאכול בביתם האלמנות יוצאות והם אינם יוצאים לכך נהגו לשתות בבית האלמנות עכ"ל צ"ל דמיירי כשאין להם יין בביתם ולפי שמצוה מד"ס לקדש על היין שותים כוס יין בבית האלמנות כי היכי דיהא שם מקום סעודה וכדברי הגאונים שכתב רבינו בסמוך שאם שתה כוס יין שחייב עליו ברכה יצא ידי קידוש וגומר סעודתו במקום אחר ויותר נכון להגיה לכך נהגו שלא לשתות בבית האלמנות וכן הוא בסמ"ק: כתב המרדכי בפרק ב' דמגילה שנשאל ה"ר טוביה איך סגי נהור פוטר בניו ובני ביתו מקידוש לר' יהודה דאמר (ב"ק פז.) סומא פטור מן המצות והשיב לתת טעם לדבר דאפילו לרבי יהודה

שפיר מוציא אחרים י"ח: כתוב בהגהות פכ"ט בשם הר"ם דכוס מילה שהוא בשבת יתננו לתינוק עכ"ל ולפי דברי הגאונים שכתב רבינו בסמוך אם שותה שיעור שחייב עליו ברכה אין צריך ליתנו לתינוק דש"ד שישתהו המוהל עצמו:

סעיף קטן ז

ובה"ג חילק אם בא אצל אחרים שאין יודעין לקדש וכו' חילוק זה כתוב בכלבו בשם הריא"ג וטעמו משום דהא דאמרינן כל הברכות אע"פ שיצא מוציא ה"מ להוציא את שאינו בקי אבל לא להוציא את הבקי:

סעיף קטן ח

כתבו הגאונים הא דאמרינן אין קידוש אלא במקום סעודה וכו' אין להוכיח שהתוספות והרא"ש חולקים על סברא זו מדכתבו ברישׁ ע"פ אמאי דאמרי' ואף רבה סבר אין קידוש אלא במקום סעודה דאמר אבייי כי הוינא בי מר כי הוה מקדש לן אמר טעימו מידי דילמא אדאזליתו לבי אושפיזא מתעקרא לכו שרגא ולא מתקדיש לכו ולא מתאכיל לכו ובקידושא דהכא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה: טעימו מידי. נראה דהיינו טעימת לחם דוקא דאיכא למימר דלא כתבו כן משום דבשתיית כוס לא ליפקו ידי קידוש אלא משום דלא נפקי ידי סעודה אלא בפת וכדמשמע מסוף לשונם אבל אפשר דמודו לדברי גאונים הללו דלענין קידוש במקום סעודה שפיר מיקרי מקום סעודה במקום ששותה כוס יין שחייב עליו ברכה:

סעיף קטן ט

ואם קידש בביתו ושמע שכינו וכו' כ"כ ר"י בח"א וסמ"ק והגהות פכ"ט:

סעיף קטן י

ומ"ש וכגון שנתכוון השומע לצאת וכו' הוא מדאמרינן בס"פ ראוהו בית דין (שם:) דאמר ליה ר' זירא לשמעיה איכוון ותקע לי וכו' אבל אם שמע מש"ץ אמרינן התם דא"צ להתכוין ביחוד להוציא את זה דש"ץ אכ"ע מכוין מיהו בזמן הזה שש"צ מקדש בב"ה משום מנהג ולא להוציא אחרים ידי חובתן משמע דלא יצא השומע אא"כ נתכוין להוציאו:

סעיף קטן יא

ואין הקידוש תלוי בנר וכו' בר"פ ע"פ (שם.) על מה שכתבתי בסמוך דאמר אבייי כי הוינא בי מר וכו' דילמא מתעקרא לכו שרגא ולא מתקדיש לכו ולא מתאכיל לכו כתב הרא"ש יש רוצים להביא ראיה מכאן שאין מקדשין אלא לאור הנר ומפרשים מתעקרא לכו שרגא ולא תוכלו לקדש בלא נר וליתא דה"פ ולא תאכלו בלא נר אבל אם היו רוצים לאכול בלא נר היו יכולים לקדש וכ"כ ר"י בח"א ושלא כדברי המרדכי שדייק מכאן

שצריך נר לקידוש: אהא דאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת כח.) הדלקת נר בשבת חובה כתבו התוס' והמרדכי פי' שצריך לאכול במקום הנר וכ"נ מפירש"י (שם) ומיהו כתב המרדכי שרבינו ברוך היה רגיל להדליק נר בבית ולאכול בחצר וכ"כ בהגהות פ"ה שרבינו שמחה היה נוהג כן ושהר"ם ג"כ כתב להתיר והכלבו כתב בשם הר"פ דהיינו דוקא לבני ארץ אשכנז שאוכלים מבע"י אבל כבר פירשו כל גדולי צרפת שאין אוכלים מבע"י כ"כ ולפ"ז אין לאכול אלא במקום הנר ועוד סמך מדאורייתא מפני שלום הבית עכ"ל וכן דעת שבלי הלקט והאריך בדבר להצריך שיאכל במקום הנר עכ"פ ובהגהות חדשות פ"ד כתב שהשיב ר"י שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מן הזבובים פשיטא שלאכול בחצר מותר ממ"ש בסמוך (ע"פ קא.) דאמר אבי כי הוינא בי מר וכו' משמע בהדיא דהא דאמרי' אין קידוש אלא במקום סעודה לא מיבעיא כשסועד במקום אחר אלא אפילו אינו סועד כלל נמי וקידש לא יצא ידי קידוש מי שקידש בבית אחד על דעת לאכול שם ואח"כ נמלך לאכול במקום אחר הוי קידוש שלא במקום סעודה וצריך לחזור ולקדש מדאמרינן בר"פ ע"פ (שם) דרב הונא בתר דקדיש אתעקר ליה שרגא ועייליה למאניה לבי גננא דרבה בריה דהוה שרגא וקדיש וטעים מידי וכן משמע ממ"ש רבינו בתחלת סימן זה בשם רבינו נסים דטפי עדיף לקדש על דעת לאכול במקום אחר מלקדש ע"ד לאכול במקום זה ונמלך לאכול במקום אחר דבכה"ג אפי' לדידיה דמיקל לא יצא ידי קידוש וכ"ש לדברי החולק עליו ואומר דאפילו קידש כאן ע"ד לאכול במקום אחר לא יצא מיהו אם קידש כאן ע"ד לאכול במקום אחר ואח"כ נמלך לאכול שם נראה דאינו צריך לחזור ולקדש דכיון שאוכל במקום שקידש שפיר הוי קידוש במקום סעודה דלא חיישינן למה שהיה בדעתו:

סימן רעד

סעיף קטן א

ובוצע על ב' ככרות וכו' עד כיון שאינו עושה כן בחול בפ' כל כתבי (קיז) ופרק כיצד מברכין (ברכות לט:) ר' זירא בצע אכולא שירותא א"ל רבינא לרב אשי והא מתחזי כרעבתנותא א"ל כיון דכל יומא לא עביד הכי והאידנא קא עביד לא מתחזי כרעבתנותא ופירש"י אכולא שירותא פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה והרשב"א כתב בפרק כיצד מברכין שאינו מחוור בעיניו פי' זה אלא ה"פ בצע על כל הככרות המונחים לפניו לאכול וכן פי' רבינו האיי וז"ל אי מברך אינש בשבת אתרתי ובצע חד' כרב כהנ' שפיר דמי ואי בצע לתרווייהו אפילו לכולא שירותיה כר' זירא שפיר דמי ע"כ ורבינו כתב

כפירש"י וגם הרמב"ן כתב בפ"ז מהלכות ברכות כדברי רש"י והר"ן כתב בפרק כל כתבי שני הפירושים:

סעיף קטן ב
ואם המסובין שנים וכו' בפרק שלשה שאכלו (ברכות מז.) א"ר יהודה אין המסובין רשאין לטעום כלום עד שיטעום הבוצע:

סעיף קטן ג
ואם יש לפני כל אחד ככרו והוא לחם משנה וכו' מדברי הר"י שם ומדברי הרא"ש שם ובפרק ערבי פסחים וכ"כ ג"כ התוס' שם ובפרק ע"פ (קו.):

סעיף קטן ד
ודין הזכרת שבת בבה"מ וכו' כתבתי לעיל בסימן קפ"ח:

סעיף קטן ה
וסעודה זו ושל שחרית וכו' בלא פת וכו' כ"כ התו' והרא"ש בר"פ ע"פ (קא.) גבי הא דאמר אביי כי הוינא בי מר וכו' א"ל טעימו מידי וסמ"ג כתב בסי' כ"ז דבשבת צריך ג' סעודות פת דבההוא קרא דדרשינן מיניה ג' סעודות בפרק כל כתבי כתיב לחם דכתיב הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה ודין סעודה שלישית יתבאר בסימן רצ"א בס"ד: כתב הכלבו בסימן כ"ד יש נוהגים לבצוע התחתון ולא העליון ואנו נוהגין לבצוע העליון עכ"ל וכ"כ הגה"מ פ"ח מהלכות חמץ ומצה שמן הככר העליון בוצע ואני ראיתי גדולים שבוצעין התחתון ושמעתי שכן נכון לעשות על פי הקבלה:

סימן רעה

סעיף קטן א
אין פולין ולא קורין לאור הנר וכו' משנה בפ"ק דשבת (יא.) לא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר ומפרש טעמא בגמרא (יב.) שמא יטה כלומר שמא יטה השמן לראש הפתילה שידליק יפה ונמצא מבעיר בשבת:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואפי' גבוה י' קומות וכו' מימרא דרבא (שם.):

סעיף קטן ג
וכתב הר"פ ומטעם זה יש לאסור אפילו הוא בעששית וכו' כ"כ בסמ"ק כתוס' בהגהות אשיר"י מספקא לי נר של שעוה שאין שייך בו הטייה אם יכול לקרות לאורה עכ"ל ול"נ פשוט לאסור דהא שייך בו שימחוט ויחתוך ראש הפתילה:

סעיף קטן ד
ודוקא אחד אבל ב' קורין ביחד וכו' וכגון שקורין בענין אחד וכו' בפ"ק דשבת שם ולא יקרא לאור הנר חד הוא דלא ליקרי הא תרי ש"ד והא תניא לא א' ולא ב' אר"א ל"ק

כאן בענין א' כאן בשני ענינים ופירש"י בשני ענינים כגון בשתי פרשיות הואיל וכל א' מעיין לעצמו אין מכיר במעשה חבירו ומשמע דכל שקורא כל א' בספרו אע"פ ששניהם קורין בענין א' דינם כקורין בב' ענינים ואסור משום דכל אחד מעיין בספרו ואין משגיח במה שחבירו עושה וכ"נ ממ"ש רבינו בסמוך שיש אוסרים לומר פיוטים בליל י"ט שחל להיות בשבת בב"ה הרי שאע"פ שכל הציבור קורין בענין א' אסור מפני שכ"א מעיין בספרו ואינו משגיח במה שעושה חבירו והוא דעת המרדכי והסמ"ג והתרומה והגה"מ מיהו לדעת המתירים לומר פיוטים לאור הנר בליל י"ט שחל להיות בשבת בב"ה וכמ"ש רבינו בסמוך בשם ספר המצות כל שקורין בענין אחד אפילו שכ"א קורא בספרו שרי:

סעיף קטן ה

כתב בעה"ת אבל מי שאינו יודע כלום וכו' ז"ל בעה"ת ולא בעיוני אשתו עמו אם אינה יודעת לקרות ובסמ"ג כתב ולעיין עמו מי שאינו יודע לקרות אינו מועיל ומשמע לרבינו דהא דאסר בעה"ת באשתו ה"ה באחר כיון דטעמא משום שאינו יודע מה לי אשתו מה לי אחר ומשמע דאפילו באומר תן דעתך שלא אטה אסור ובהגהות פ"ה כתב ולא יועיל אם אשתו תעיין עמו או אחר שאינו יודע לקרות מיהו פר"י אם היודע לקרות אומר לשאינו יודע תן דעתך שלא אטה שרי ודברי ר"י כתובים בסמ"ק וכתב אחר זה מיהו אסור לקרות ואשתו משמרתו דדעתה קרובה אצלו עכ"ל ולפי הטעם שכתב משמע דאפילו ביודעת לקרות וקוראת עמו אסור ודלא כספר התרומה והגהות ולקמן בסמוך אכתוב ששבלי הלקט מתיר בכל זה וכדבריו דעתי נוטה דדברים של טעם הם ועוד דכיון דגזירה דרבנן היא שומעין למיקל:

סעיף קטן ו

ואדם חשוב שאין דרכו להטות בחול מותר מימרא דרבא בפרק קמא דשבת שם:

סעיף קטן ז

ובמדורה אפילו י' כאחד אין קורין ג"ז שם מימרא דרב הונא ופירש"י טעמא משום דהואיל ויושבים רחוק זה מזה ועוד שזנבות האודים סמוכים להם אין זה מכיר בבא חבירו להבעיר ולחתות:

סעיף קטן ח

תינוקות של בית רבן קורין לפני רבן וכו' ג"ז שם במשנה (יא.) באמת אמרו החזן רואה מהיכן התינוקות קורין אבל הוא לא יקרא ומפרש בגמרא (יב.) מאי רואה מסדר ראשי פרשיותיו פירש"י שמריצם בפיו שמתוך כך הוא נזכר בכולה למחר ומסייע את הקורין ופריך וכולה פרשה לא מיתיבי רשבג"א התינוקות של בית רבן היו מסדרין פרשיות וקורין לאור הנר אבע"א ראשי פרשיות ואבע"א שאני תינוקות הואיל ואימת רבן עליהם

לא אתי לאצלויי ומשמע דהני תרי תירוצי קושטא נינהו לענין דינא ולפיכך פסקום הפוסקים ז"ל ורבינו כתב כאן כתירוצא בתרא ולקמן בסמוך כתירוצא קמא וכתב ה"ה בפ"ה בשם הרשב"א דאפי' אין רבן עמהן מסדרין דכל שעה אימתו עליהם ואין נראה כן דעת רבינו עכ"ל:

סעיף קטן ט

וכתב בעה"ת ומטעם זה נוהגים לקרות וכו' כן כתב בהגהות פ"ה ובסמ"ג ובמרדכי פ"ק:

סעיף קטן י

ובספר המצות כתב היינו סמ"ג אבל סמ"ק כתב סתם לאסור אפילו לחזן וכ"כ המרדכי בפ"ק וכ"כ בסה"ת וכ"כ בהגהות פ"ה אלא שכתב בסוף דבריו ומכל מקום החזן נ"ל דשרי דלא גרע מהתינוקות שאימת רבן עליהם ה"נ אימת ציבור עליו:

סעיף קטן יא

ומ"ש ומ"מ נראה שמותר לקרות במה מדליקין וכו' כ"כ בכל הספרים הנזכרים וכתב בשבולי הלקט בשם ה"ר בנימין על דברי בעל התרומות מ"ש בליל פסח שחל להיות בשבת וצריך לומר הגדה על השלחן וכו' א"כ מה יעשה תבטל מצות הגדה משום ספק שמא יטה ועוד אם התרנו תרי גברי בחד ענינא דאיכא למימר כל חד וחד נותן דעתו לקרות ואינו מרגיש בהטיית חבירו כ"ש שיש להתיר כשאין חבירו קורא עמו ובעיוני אשתו והא דנקט תרי גברי בחד ענינא רבותא קמשמע לן שאע"פ ששניהם קורין שרי וכ"ש אם האחד קורא ואחד מעיין בו ושומע ועוד דקריאת ההגדה בספר הוי כעיון ראשי פרקי' דאין ע"ה שלא תהא שגורה בפיו קצת וכדברי ה"ר בנימין נראה בעיני ע"כ:

סעיף קטן יב

והרב יכול לראות לאור הנר וכו' משנה בפ"ק דשבת באמת אמרו החזן רואה מהיכן התינוקות קורין ופירש"י בחד לישנא חזן מלמד תינוקות ומפרש בגמרא מאי רואה מסדר ראשי פרשיות כלומר שרואה ראשי פרשיות בספר וקורא כל הפרשה על פה ומ"ש רבינו אבל לא יקרא כל הפרשה היינו דוקא מתוך הספר וכך הם דברי הרמב"ם שכתב בפ"ה שיש לרב לראות בספר לאור הנר ראש הפרשה שהוא צריך להקרותו וכך הם דברי סמ"ג והתרומה והגהות פ"ה ומשמע לי דראשי פרשיות לאו דוקא אלא כל שיודע הפרשה ע"פ ובקצת דבריו צריך לראות בספר שרי דמאחר שאינו מעיין בספר תמיד אית ליה היכרא ולא אתי לאטויי ומשמע נמי דשרי לסדר ראשי פרשיות אפילו בהוצאת דיבור וכן פירש"י מסדר ראשי פרשיות ומריצם בפיו וכ"כ מדברי הפוסקים ושלא כדברי הגהת אשירי שכתב דע"כ לא שרי לסדר ראשי פרשיות אלא שרואה ומחשב בלבו אך לא יקרא בהוצאת דיבור אבל כולה הפרשה לא ואפילו בהרהור בעלמא עכ"ל ומ"מ ממה

שאסר לראות כל הפרשה לאור הנר אפילו בהרהור בעלמא לא ראיתי חולק עליו וטעמא דמסתבר דפשוט הוא לאסור דהא איכא למיחש שמא יטה:

סעיף קטן יג

כלים הדומין זה לזה וכו' ואפילו להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו אסור לבדוק וכו' שם מימרא:

סעיף קטן יד

הלכך שמש שאינו קבוע וכו' ג"ז שם תני חדא שמש בודק קערות וכוסות לאור הנר ותני אידך לא יבדוק ל"ק כאן בשמש קבוע כאן בשמש שאינו קבוע ואבע"א הא והא בשמש קבוע ול"ק הא בדמשחא הא בדנפטא איבעיא להו שמש שאינו קבוע בדמשחא מאי אמר רב הונא הלכה ואין מורין כן ורב ירמיה בר אבא אמר הלכה ומורין כן כך גירסת רש"י ולפ"ז שמש קבוע חמיר טפי ואסור בדמשחא מפני שאימת רבו עליו וחיישינן שמא יטה כדי לבודקן יפה ואפ"ה שרי בדנפטא אבל שמש שאינו קבוע לא רמי עליה כולי האי ומש"ה שרי אפילו בדמשחא ואיבעיא לן הא דשרינן לשאינו קבוע בדמשחא אי מורין כן או דילמא הוי הלכה ואין מורין כן אבל הרי"ף והתוס' גורסים אבע"א הא והא בשמש שאינו קבוע ול"ק הא בדמשחא וכו' איבעיא להו שמש קבוע בדמשחא מאי ולפ"ז שמש שאינו קבוע חמיר טפי ואסור בדמשחא ומיהו בדנפטא שרי ושמש קבוע שרי אפילו בדמשחא ואיבעיא לן הא דשרי שמש קבוע בדמשחא אי מורין כן או לא ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ה כמאן דאמר אין מורין כן משום דמשמע בגמרא דרב אסי נמי סבר הכי ובטעם חילוק דמשחא לדנפטא פירש"י דבמשחא חיישיבן דילמא אתי לאטויי ובדנפטא לא חיישינן מפני שהוא מסריח והרי"ף והרא"ש כתבו דטעמא משום דנפטא מאיס ונפיש נהוריה ולא צריך לאצלויי ונראה שלא רצו לפרש משום דמסריח לחוד משום דאפ"ה איכא למיחש שמא יטה ויזהר מליגע בו ולכך פורשו הטעם משום דנפיש נהוריה טובא ואינו צריך הטייה ולא סגי להו בהאי טעמא לחוד משום דנהי דליכא למיחש לאצלויי הא איכא למיחש שמא יסתפק ממנו לכך כתבו תרי טעמי ונראה דטעמא דבדמשחא אסור הוא משום דלא נפיש נהוריה כדנפטא אבל הרמב"ם בפ"ה כתב דמשחא אסור משום שמא יסתפק ממנו ובדנפטא כתב שאורו רב כדברי הרי"ף והרא"ש משמע שהוא מפרש דנפטא כיון שאורו רב לא חיישינן להטייה וגם לשמא יסתפק לא חיישינן משום דמאיס אבל בדמשחא אי לאו דאיכא למיחש שמא יסתפק משום הטייה לא הוה גזרינן דאע"ג דלא נפיש נהוריה כדנפטא מ"מ כיון דנפיש נהוריה טובא לא הוה גזרינן ואע"פ שהתירו להדליק בדמשחא ולא חששו שמא יסתפק ממנו הכא ע"י שהוא מתקרב לנר ביותר חיישינן טפי כנ"ל ויש בדברי רבינו קיצור שכתב

ואם הנר של נפט בין קבוע בין שאינו קבוע מותר כיון שהוא מסריח לא חיישינן שמא יסתפק ממנו וכך ה"ל לכתוב ואם הנר של נפט בין קבוע בין שאינו קבוע מותר ולא חיישינן שמא יטה משום דנפיש נהוריה וגם לא חיישינן שמא יסתפק ממנו כיון שהוא מסריח וטעם חילוק בין שמש קבוע לשאינו קבוע לגירסת הרי"ף כתב הרא"ש שהוא משום דשמש שאינו קבוע מדקדק טפי שמא ימצא חן וישכרהו והרמב"ם בפ"ה כתב שהטעם משום דשמש שאינו קבוע צריך עיון יותר לפי שאינו בקי בהם הלכך חיישינן ביה טפי לשמא יטה וכ"כ הר"ן וכך הם דברי רבינו ובעיקר דינים הללו יש להרמב"ם דרך אחרת שכתב בפ"ה וז"ל שמש שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות לאור הנר מפני שאינו מכירן בין בנר של שמן זית בין בנר של נפט שאורו רב אבל שמש קבוע מותר לו לבדוק לאור הנר כוסות וקערות מפני שאינו צריך עיון הרבה ואם היה נר של שמן זית אין מורין לו לבדוק ואע"פ שהוא מותר גזירה שמא יסתפק ממנו עכ"ל וכתב הר"ן שגירסתו כגירסת הרי"ף אלא שאסר לשמש שאינו קבוע אפילו בשל נפט ולא נתבררו לי דבריו עכ"ל ואיני יודע היאך אפשר ליישב דבריו על פי גירסת הרי"ף דכיון דלגירסא זו אמרינן ואבע"א הא והא בשמש שאינו קבוע ול"ק הא בדמשחא הא בדנפטא הרי מתיר בהדיא שמש שאינו קבוע בדנפטא היאך עלה על דעת הרמב"ם לאוסרו ואין ספק שא"א לומר דגריס לגמרי כרש"י דא"כ היכי כתב דשמש קבוע בדמשחא אין מורין דהא כשאינו קבוע הוא דאמרינן בגמרא הכי ועוד דלכשתמצא לומר דגריס ואבע"א הא והא בשמש קבוע כדגריס רש"י א"א לומר שמפרשו כרש"י דהא לרש"י שמש שאינו קבוע קיל משמש קבוע ולהרמב"ם הוי איפכא ולכך צ"ל שגירסת הרמב"ם מורכבת משתי הגירסאות שהוא גורס ואבע"א הא והא בשמש קבוע כדגרס רש"י ובבעיא גורס כהרי"ף שמש קבוע בדמשחא מאי וה"פ הא והא בשמש קבוע ול"ק הא בדמשחא הא בדנפטא כלומר אבל שמש שאינו קבוע אפי' בדנפט אסור ואיבעיא לן הא דאסרינן לשמש קבוע בדמשחא דוקא להורות כן אבל להלכה שרי ואין מוחין ביד העושה כן או דילמא אסור גם מדינא ומוחין ביד העושה כן ועי"ל דהכי קא מיבעיא ליה הלכה כלישנא קמא דשרי לקבוע לבדוק סתמא ואפי' בדמשחא משמע או הלכה כלישנא בתרא דאסר בדמשחא אפי' לקבוע וכן פירש הרב המגיד ז"ל:

סימן רעו

סעיף קטן א

עכו"ם שהדליק את הנר וכו' משנה בס"פ כל כתבי (שבת קכב.) עכו"ם שהדליק את הנר ישתמש לאורו ישראל ואם בשביל ישראל אסור:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו אסור לכל אפילו למי שלא הודלק בשבילו כ"כ שם התוס' והרא"ש והר"ן שלא כדברי האומרים דדוקא לישראל שעושה בשבילו אבל למי שלא נעשה בשבילו שרי כדאמרינן (ביצה כה.) בבא מחוץ לתחום וטעמא משום דדוקא באיסור תחומין דרבנן התירו אבל לא באיסור תורה והר"ן כתב עוד דאפילו באיסורי דרבנן אפשר דלא מקילינן בהכי אלא באיסור תחומין שאינו שוה לכל דמה שהוא חוץ לתחומו של זה הוא תוך תחומו של זה אבל בשאר איסורין דרבנן לא והא דתנן ואם בשביל ישראל אסור כתב בסמ"ג והתרומה דאפילו אם קצץ לו שכר על זה אסור ולא דמי לשילוח איגרות (סי' רמז) דשרי בקצץ דהתם אין גוף ישראל נהנה מגוף השליחות אבל הכא גוף הישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשית בשבילו וכ"כ בהג"א בפ"ק:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו או לצורך חולה שאין בו סכנה היינו לומר דאע"ג שאין בו סכנה הודלק בהיתר הוא כדאמרינן בס"פ מפנין (שבת קכט.) דצרכי חולה שאין בו סכנה נעשים ע"י עכו"ם וכיון דבהיתר הודלק מותר להשתמש לאורה וכ"כ בסמ"ג והתרומה והגהות פ"ו:

סעיף קטן ד
אבל אם עשה אש לצורכו וכו' כלומר בהדליק הנר לצרכו או לצורך חולה שאין בו סכנה הוא דמותר לישראל להשתמש לאורו אבל אם עשה אש לצורכו וכו' אסור להתחמם כנגדו וכו' והכי משמע מדתניא ס"פ כל כתבי (שם) עכו"ם שמילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל בד"א בשאינו מכירו אבל מכירו אסור גזירה שמא ירבה בשבילו ומפרש רבא דלא דמי להדליק עכו"ם נר לצרכו דמותר לישראל להשתמש לאורו דשאני התם דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו דנר לאחד נר למאה וא"כ עשיית אש דשייך בה ריבוי דיש אש מספקת לחמם כמה ב"א ויש שאינה מספקת אלא לאחד או לב' חיישינן שמא ירבה בשבילו ורבינו שלא חילק כאן בין מכירו לשאינו מכירו צ"ל שסמך על מה שחילק ביניהם בסי' שכ"ה ובסמוך אכתוב טעם אחר בזה:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו או לצורך חולה שאין בו סכנה לאו דוקא דה"ה אם עשאו לצורך חולה שיש בו סכנה שאסור לישראל ליהנות ממנו לדעת רבינו דהא איכא למיחש שמא ירבה בשבילו וכדחיישינן במבשל בשבת בפ"ק דחולין (טו.) אלא איידי דנקט ברישא דלישניה חולה שאין בו סכנה נקט נמי הכי בסיפא ולא דק אי נמי משום דצרכי חולה שיש בו סכנה אין נעשין ע"י עכו"ם אלא ע"י גדולי ישראל מש"ה נקט גבי עכו"ם חולה שאין בו סכנה וכ"כ האגור שר"ת אסר ליהנות במדורה שהרבה העכו"ם לצורך ישראל והוא

מדברי שבלי הלקט וגם המרדכי כתב בפ"ק שיש אוסרין אבל סמ"ג והתרומות והמרדכי בפ"ק והגהות פ"ו חולקים על דברי רבינו שהם ז"ל התירו לישראל להתחמם כנגד אש שעשה העכו"ם לצרכו או לצורך חולה שאין בו סכנה ולא חילקו בין הדליק נר לעשיית אש ונ"ל דמשמע להו דכשם דבהדלקת הנר לא חיישי' שמא ירבה משום דבנר אחד סגי לק' ה"נ באש מועטת סגי להתחמם מאה בני אדם ואם נפשך לומר שאינם מתחממים כ"כ כמו באש גדולה אף בהדלקת נר אינו מאיר להם כ"כ בנר א' כמו בעשרה נרות אלא כיון דנר אחד מאיר לכולם תו לא חיישינן שמא ירבה לגבי אש נמי כיון דאש מועטת מחממת לכולם תו לא חיישינן שמא ירבה ודעת הרוקח כדעת רבינו שכתב אין לישב אצל האש שתיקן העכו"ם פן יבעיר עצים או יחתה בגחלים עבור ישראל עכ"ל ואם רבינו היה דעתו לאסור לישב אצל אש שתיקן העכו"ם לעצמו קודם שבא ישראל אצלו משום האי חששא דספר הרוקח שפיר דייק שלא חילק כאן בין מכירו לשאינו מכירו דאפילו לא הכירו מעולם עכשיו שיושב אצל אש שלו הוה ליה כמכירו ואיכא למיחש שמא יבעיר עצים או יחתה בגחלים עבור ישראל:

סעיף קטן ו

ישראל ועכו"ם שהסיבו יחד והדליק עכו"ם הנר וכו' ברייתא בס"פ כל כתבי (שם) ומפרש רש"י טעמא דמחצ' על מחצה נמי אסור משום דליכא למיקם עלה דמילתא אי אדעתא דישראל מדלקי ליה אי אדעתא דעכו"ם ומשמע מסוגיית הגמ' דכל היכא דמדליק ליה עכו"ם לצרכו כגון שאנו רואין שהוא משתמש בו אע"פ שרוב ישראל שרי וכן כתב הרא"ש שם אלא שרש"י כתב אבל עכו"ם וישראל והמדליק עצמו משתמש לאורה ודאי עיקר אדעתא דידיה עבד וכיון דנר לאחד נר למאה שרי עכ"ל ונראה מדבריו דע"כ לא שרינן אלא במחצה על מחצה דומיא דישראל ועכו"ם דנקט אבל ברוב ישראל לעולם אסור וה"ה נסתפק בזה בפ"ו והניח הדבר בצ"ע ודברי רבינו נוטים לדעת הרא"ש דארוב ישראל נמי קאמר אא"כ יש הוכחה שלצורך עכו"ם מדליקה ולענין הלכה נראה דלא שבקינן פשיטותא דהרא"ש משום ספיקיה דה"ה וכ"ש דבגמרא משמע הכי ודברי רש"י אינם מוכרחים לומר דאסור ועוד דמידי דרבנן הוא הלכך נקטינן להתיר:

סעיף קטן ז

ואם אומר לעבדו או לשפחתו לילך עמו וכו' כן כתבו הגהות בפ"ו ואע"פ שכתבו שיש בדבר זה קצת היתר דהא אי בעי ישראל מייתי בלא נר העלו דאין להקל בענין כלל מיהו כתבו שר"ת מתיר שילך עכו"ם עם ישראל בנר הדולק בידו למשוך היין ולהביא לחם דהא טילטול נר אינו אסור אלא משום מוקצה ושרי לישראל ע"י טילטול מן הצד הלכך כי שקיל לי' עכו"ם שלא מן הצד ל"ל בה וכ"כ ר"י בח"ב שר"ת עשה מעשה בכך להתיר

ושכ"כ הר"מ וגם בהגהת מרדכי פ"ק דשבת התיר לומר לעכו"ם להבי' נר הדלוק דאפי' לישראל אינו אסור אלא משום דהוה בסיס לדבר האסור:

סעיף קטן ח

ואם יש נר בבית ישראל ובא עכו"ם והדליק עוד אחרת וכו' כ"כ הגהות בפ"ו וסמ"ג והתרומה והמרדכי בפ"ק וכתבו עוד דה"ה נמי אם יש אש דולקת והרבה עלי' העכו"ם מות' ליהנו' ממנו כיון שמתחל' היה יכול ליהנות קצת ולטעמייהו אזלי דלא מפלגי בין עשיית אש להדלקת הנר כמו שכתבתי בסמוך אבל לרבינו שכתב שאסור ליהנות מאש שעשה העכו"ם לצרכו משום דחיישי' שמא ירבה בשבילו כשמרבה על אש הדולקת אסור ומש"ה נקט רבינו שריותא בהדלקה ולא בעשיית אש וכבר כתבתי שכ"כ האגור שר"ת אסר ליהנות במדורה שהרבה עכו"ם לצורך ישראל אע"פ שהיה אש מתחלה ושגם המרדכי כתב בפ"ק שיש אוסרין:

סעיף קטן ט

ומ"ש אבל לאחר שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני פשוט הוא ומשמע דכולי עלמא מודו ביה דאסור מאחר שהודלק לצורך ישראל ולא נשאר שם נר זולתו:

סעיף קטן י

ומ"ש ויכול למחות בו שלא ידליק וכו' כ"כ הכלבו בשם הר"פ ונראה דאתא לאשמעינן דלא תימא שאסור לדבר בענין הדלקה כלל וכמו שכתב המרדכי בפ' כל כתבי שיש שהיו רוצין לומר דאסור לומר לעכו"ם אל תכבה ודחה ר"ת דבריהם:

סעיף קטן יא

ואיתא בירושלמי שאם העכו"ם הדליק מדעתו וכו' בכלבו כתוב ואומר ר"מ נ"ע שצריך אדם למחות לעבדו או לשפחתו עכו"ם שלא להדליק בשבילו את הנר ואם הדליקו אסור ליהנות בו כדאיתא פ' כל כתבי עכו"ם שהדליק וכו' ור"פ ז"ל כתב מיהו בירושלמי איתא שאין מטריחין אותו לצאת מביתו אם הדליק העכו"ם מדעתו בשביל ישראל עכ"ל ובספר התרומה סי' רמ"ט כתוב דבר הנעשה בשביל ישראל ובשביל עכו"ם אסור במ"ש בכדי שיעשו וכן משמע בירושלמי פ' כל כתבי בעובדא דאיקלע שמואל בביתא דעכו"ם אדליק עכו"ם בוצינא בשבתא והפך שמואל אפוי אייתי עכו"ם שטרא וקרא ביה וידע שמואל דלאו בגיניה אדליק הדר שמואל אפוי וקאמר הדא אמרה נעשה בשביל עכו"ם ובשביל ישראל מותר וקאמר דלמא משום דאין מטריחין את האדם לצאת מביתו אבל בעלמא אסור אע"ג דיש בספר ירושלמי כתוב הדא אמרה אסור נראה דט"ס הוא ומותר גרסי' עכ"ל וכ"כ בסמ"ג גבי עכו"ם שליקט פירות לישראל ועכו"ם ודברי רבינו הם כדברי הר"ף ואע"ג דבההוא עובדא לא היה שמואל בביתו אלא בבית העכו"ם כיון

שהיה בית העכו"ם באותה שעה מיוחד לדירתו ביתו מיקרי והוי טורח לצאת ממנו ואיכא למידק דהא בירושלמי הכי איתא לצרכו ולצורך ישראל נשמעינה מן הדא שמואל איקבל גבי חד פרסיי איטפי בוצינא אזל ההוא פרסיי בעא מדלקתיה הפך שמואל לאפוי כיון דחזיתיה מתעסק בשטרותיו ידע דלא בגיניה אדלקה והפך שמואל אפוי א"ר יעקב הדא אמרה לצרכו ולצורך ישראל אסור א"ר יונה שניא היא שאין מטריחין על האדם לצאת מביתו א"ר אליעזר אי משום שאין מטריחין על האדם לצאת מביתו למה הפך שמואל אפוי ומשמע דרבי אליעזר פליג אדרבי יונה ואמר א"כ דאין מטריחין על האדם לצאת מביתו למה הפך שמואל פניו מהנר כשהיה סבור שלצורך ישראל הדליקה הא כשמדליק בביתו של ישראל לא אסרו חכמים ליהנות לאורו ובשלמא סמ"ג והתרומה שהביאו הירושלמי זה לענין דבר הנעשה לצורך עכו"ם ולצורך ישראל איכא למימר אע"ג דרבי אליעזר שרי חשו לר' יונה דאסר לחומרא אבל הר"פ דמייתי לה לענין אם מטריחין אותו לצאת מביתו מנ"ל למיפסק כר' יונה דשרי דילמא הלכה כרבי אליעזר דאסר ועוד דהא אקשי לר' יונה ושתיק ליה אלמא הלכתא כוותיה וי"ל דס"ל להר"פ דרבי אליעזר לא פליג על ר' יונה אלא דאקשי ליה דא"כ דאין מטריחין וכו' למה הפך שמואל פניו מהנר כשהיה סבור שגם לצורך ישראל הדליקה וזו אינה קושיא שאע"פ שלא הטריחוהו לצאת מביתו להפוך פניו שאינו דבר של טורח מיהא בעי והא דשתיק ליה ר' יונה משום דלא חש לאהדורי ליה לפי שחילוק זה הוא מבואר ומיהו קשה לזה דאם כן ה"ל לר"פ לכתוב שצריך להפוך פניו ואפשר לומר שהר"פ מפרש דר' אליעזר לא מקשי לר' יונה אלא מסייע ליה וה"ק ודאי דהכי הוא משום דאין מטריחין וכו' לכך הפך שמואל פניו מהנר ולא יצא חוץ לביתו ולמה הפך יהיה פירוש כמו לכך הפך ואפשר שכן מפרשים ג"כ סמ"ג והתרומה ומפני כך לא הזכירו דברי ר' אליעזר כלל. ולפי זה לא אסרו כלל ליהנות כשמדליק בבית ישראל ואפילו להפוך פניו א"צ ושמואל דהפך אפוי משום מדת חסידות עבד אי נמי אדם חשוב שאני שצריך שיכירו דלאו מדעתיה אדליק ולענין מה שמגיהים סמ"ג והתרומה הירושלמי לכתוב מותר במקום אסור נראה שטעמם משום דמשמע להו לפרש דמאי דא"ר יונה שניא היא שאין מטריחין וכו' היינו לומר דלעולם לצורך עכו"ם ולצורך ישראל אסור והכא בעובדא דשמואל שאני דמשום שאין מטריחין את האדם וכו' התירוה בלצרכו ולצורך ישראל ואי הוה גרסינן אסור לא היה אפשר לומר כן דהא אמרינן דמהאי עובדא שמעינן דלצרכו ולצורך ישראל אסור לכך הגיהו הדא אמרה לצרכו ולצורך ישראל מותר וילפינן הכי מדאמרינן כיון דחזיתיה מתעסק בשטרותיו וכו' והפך אפוי והא אע"ג דמתעסק בשטרותיו דילמא לצורך ישראל

נמי הדליק נר זה ואסור ליהנות ממנו אלא ודאי כל לצרכו ולצורך ישראל שרי ולפי זה הא דאמר ידע דלאו בגיניה אדלקה היינו לומר דלאו בגיניה לחודיה אדלקה אלא גם לצורך עצמו ומעיקרא הפך אפוי משום דסבר דלצורך ישראל לחודיה אדלקה והשתא אתי שפיר דיחויא דרבי יונה דילמא משום שאין מטריחין וכו' שרי בלצרכו ולצורך ישראל אבל בעלמא אסור ולע"ד נראה לקיים גירסת הספרים הדא אמרה לצרכו ולצורך ישראל אסור וילפי לה מדחזינן דקודם שנתעסק העכו"ם בשטרותיו הפך שמואל פניו מהנר אע"ג דמשמע דלצרכו ולצורך ישראל הדליק נר זה וכשנתעסק בשטרותיו איגלאי מילתא דלצורך עצמו לחוד אדלקה וכפשט לישנא דידע דלאו בגיניה אדלקה דמשמע שלא הדליק לצורך ישראל כלל אלא לצורך העכו"ם לבדו ומאי דאמר רבי יונה שניא היא וכו' לאו לדחויי הא דשמעינן מיניה דלצרכו ולצורך ישראל אסור אתא אלא דקשיא ליה מעיקרא כי הוה סבר שמואל דלצורך ישראל נמי הדליקה אמאי לא נפיק שמואל מההוא ביתא כי היכי דלא ליתהני מההוא שרגא כלל וכדתנן עכו"ם שהדליק את הנר וכו' ואם בשביל ישראל אסור וניחא ליה דה"מ כשהדליק במקום שאינו ביתו שאינו טורח לו לצאת משם אבל כשמדליק בתוך ביתו אין מטריחין אותו לצאת מביתו ור"א אקשי ליה דאי מהאי טעמא לא אסרו חכמים ליהנות מנר שהדליק עכו"ם לצורך ישראל להפוך פניו נמי לא היה צריך אי נמי שהוא מסייע לרבי יונה כדפרישית לעיל ועוד י"ל דהא דרבי יונה קאי אמאי דאמר כי חזיתיה מתעסק בשטרותיו וכו' וקשיא ליה דאכתי ליחוש דילמא גם לצורך ישראל הדליקה וניחא ליה דאע"ג דכי אדליק סתמא אמרינן דלצורך ישראל נמי אדלקה ואסור ליהנות לאורו מ"מ כי מוכחא מילתא דלצורך העכו"ם לבדו הדליקה כגון שהוא מתעסק בשטרותיו אע"ג דאיכא למימר דלצורך ישראל נמי אדלקה לא אמרינן הכי לפי שאין מטריחין את האדם וכו' ורבי אליעזר פליג עליה ואמר אי אפילו כשהעכו"ם מתעסק בשטרותיו ה"ל למיחש שמא הדליק לצורך ישראל נמי אלא משום שאין מטריחין וכו' כי חזיתיה שמואל מתעסק בשטרותיו אמאי הפך אפוי לשרגא הוה ליה לישאר פניו הפוכים מהנר כמו שהיה אלא ודאי כל שיש הוכחה דעכו"ם לצרכו הוא מדליק בלאו טעמא דאין מטריחין נמי שרי ליהנות מהנר ולא אמרינן דלצורך ישראל נמי אדלקה: כתוב בהגהות מרדכי פ"ק בשם רבינו שמחה על המדורות שהשפחות עושות בבית אדוניהם שאם ראה ישראל ושתק אדעתיה עביד כיון שהעצים שלו וכל הני דפרק כל כתבי דאמרינן בשביל עכו"ם מותר היינו שהעכו"ם עושה מלאכה בשלו אבל בשל ישראל אפילו בבית עכו"ם אסור ואח"כ הביא תשובת רבינו ישראל שמתיר להשתמש כנגד מדורת העכו"ם הנעשה בשביל ישראל כי ראה אביו ורבינו משולם שהיו פרושים

שמתחממים וכן גדולי עולם וטעמא משום דהכל חולים אצל הקור ואם אינם חולים לפחות הם מצטערים ואמרינן (כתובות ס.) גונח יונק חלב בשבת ואע"ג דמפרק כלאחר יד הוא לא גזרו ביה רבנן ולולי יתמהו עלי הייתי מתיר אפילו האמירה בפירוש כ"ש אם העכו"ם עצמו עושה בשביל ישראל שישראל מתחמם כנגדו והביא עוד ראיות לדבריו ובהגהות מיימון פ"ו כתוב על מה שהתירו סמ"ג והתרומה לישראל ליהנות מאש שעשה עכו"ם בעבור תינוק לחממו או לתקן לו מאכל או בשביל החולה שאין בו סכנה שנאמר מכאן דבתי החורף שהוחמו בשביל קטנים או בשביל העבדים והשפחות שאינם רוצים לישב בקור שמותרים הגדולים ליכנס וליהנות ממנו ואפילו לחמם בשביל הגדולים התיר הר"ר י"ט לומר לעכו"ם לעשות מדורה בשבת כי הכל חולים אצל קור ואפילו אם אינם חולים מ"מ מצטערים ומשום צערא לא גזור רבנן כדאמרי' גונח יונק חלב בשבת ורבינו שמחה אסר כדלעיל במרדכי ומשמע שם מדברי הגהות דמהר"מ ס"ל דמדינא שרי אלא שבמקום שנהגו איסור ליכנס בבית החורף בשבת היה מוחה ביד השפחות שלא לחממו כלל כדברי רבינו שמחה ובמקום שלא נהגו בו איסור היה מתחמם אצל מדורה שעשה עכו"ם לצורך ישראל ורבינו ירוחם כתב בחלק ג' שהר"מ כתב בתשובה וז"ל רבי יעקב מאוריליינ"ש היה אומר לעכו"ם להדליק האש ולתקנו בשבת משום דהכל חולים אצל האש לישב בקרירות אמנם במלכותינו נראה לאסור משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור ואני הייתי מוחה בשפחתי שלא לחמם התנור של בית החורף פעמים ושלש והרגשתי שהיתה מחממו בצנעא ועשיתי לו מסגרת כל ע"ש אני סוגרו עד מוצאי שבת עכ"ל ודבריו כמו שכתבתי בשם הגהות: וכתב רבינו ירוחם על תשובה זו וכן נ"ל באותם ארצות שאינם קרות כל כך שאסור שאינם חולים אצל האש עכ"ל ופשוט הוא והוא הדין דאפילו בארצות הקרות ביותר אם אין קור גדול ביום השבת שאסור כיון שאינם חולים אצל הקור באותו יום: וכן מצאתי בתשובה אשכנזית וז"ל מנהג שלי לחמם בעת שהוא קר כל כך דמצערנא אע"ג דמהר"ם עשה מסגרת לתנורו הלא הוא עצמו כתב בתשובה שסובר כדברי המתירין אלא דחשיב ליה דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור כי כן נהגו באשכנז משום חומרא ופרישות ואם כן כיון דבזמן הזה אין שום אדם נוהג איסור אדרבה מתחזי כיוהרא ומתמיה הנוהג איסור אבל המחממין כשאין הקור כל כך גדול וגם אין להם ילדים שמצטערים הרבה בעיני הוא איסור גדול ולית היכולת בידי לאסור ומונע אני מלהגיד לרבים דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין עכ"ל ולהרמב"ם שכתב בפ"ב דאין עושין מדורה לחולה בשבת אא"כ הקיז דם ונצטנן ופירש הראב"ד דבחולה שאין בו סכנה קאמר כלומר שאע"פ שצרכיו נעשין על ידי

עכו"ם אין אומרין לעכו"ם לעשות לו מדורה מכל מקום אפשר דבארצות קרות מאד מודה דכל אדם הוי כהקיז דם ונצטנן: תשלום דינים אלו דהיינו שהעכו"ם עושה מלאכה מעצמו אם מותר לישראל ליהנות ממנה תמצא בסימן שכ"ה ודיני אמירה לעכו"ם בסימן ש"ז ובסימן של"ח ואם מצווה על שביתת עבד ערל שלא מל בסימן ד"ש:

סימן רעז

סעיף קטן א

נר שמונח אחורי הדלת אסור לפתוח הדלת כנגדו וכו' בס"פ כל כתבי (שבת קכ:) תאנא נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבתה כבתה לייט עלה רב משום דאפי' ר"ש דשרי בדבר שאין מתכוין מודה בהא דאסור משום דהוי פסיק רישיה ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ה כרב וכתב הרא"ש וז"ל רש"י פירש שהנר מונח אחורי הדלת וחיישינן שמא יכבנו הרוח ור"ח פירש שהנר מונח בכותל שאחורי הדלת וכשפותח הדלת נוקש בכותל ואיכא למיחש שמא יכבה הנר ור"י פירש שהנר קבוע באחורי הדלת ובפתיחת הדלת ובנעילתו מרחיק את השמן מן הפתילה או מקרבו אל הפתילה עכ"ל ורבינו משום דלא ברירא ליה כהי מינייהו נקטי' כתב כדברי כל הפירושים לאסור וכתב המרדכי דאין להקשות לפר"י בלא כיבוי והבערה יהא אסור מחמת טילטול הנר דנעילת הדלת לא חשיב טילטול הנר וגם לא נעשה בסיס לנר דחשיב ובטיל לגבי הבית ולא לגבי הנר עכ"ל ולפ"ז אם נר של שעוה קבוע בדלת עצמו מותר לפתוח ולנעול כיון דלית ביה משום מכבה ומבעיר ולפירש"י פשיטא דלא מיתסר אלא לפתוח אבל לנעול ליכא שום איסורא שהרי מאחר שאינו לא מכבה ולא מבעיר לא לייט רב עליה וכ"נ מדברי התוס' (שם) וכן הסכים בתרומת הדשן סימן נ"ט וכ"כ המרדכי פרק כל כתבי שהורה הר"ם שמותר לסגור החלון בשבת מפני הרוח וכן משמע בהדיא מדין נעילת דלת שכנגד המדורה שכתב רבי' בסמוך ולפר"ת משמע דלא מיתסר אלא כשפותח ונועל כדרכו אבל אם פותח ונועל בנחת מותר וכ"כ הרמב"ם בפ"ה וז"ל נר שאחורי הדלת אסור לפתוח הדלת ולנעול כדרכו אלא יזהר בשעה שפותח ובשעה שנועל וכן כתוב בסמ"ג וכתב ה"ה שהרמב"ם מפרש כפר"ת ודינו של רש"י לכ"ע איתיה דודאי אסור לפתוח כל היכא שהנר מונח במקום שיוכל לכבות ע"י פתיחת הדלת מדין פתיחת דלת כנגד המדורה דבסמוך ולא פליגי התוס' עליה אלא בפירוש נר שאחורי הדלת וכתב הגהות בפ"ה שה"ר שמואל היה מניח הנר בדלת עצמה והיה אומר דלא אסור לפתוח ולנעול דמשום מוקצה ליכא דכיון שהדלת בטלה לגבי הבית חשיב כמחובר לקרקע ואין כאן טילטול וגם לא חיישינן שכשפותח ונועל מקרב או מרחיק השמן אל הפתילה משום דהוי דבר

שאין מתכוין וכתבו רבינו בסי' תר"פ וכתב שם דהיינו דלא כפר"י כלומר במ"ש דאע"פ שמקרב השמן לפתילה או מרחיקו שרי דאילו במ"ש דמשום מוקצה ליכא גם ר"י סובר כן כמו שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ב

אסור לפתות הדלת וכו' ג"ז שם א"ר יהודה פותח אדם דלת כנגד מדורה בשבת לייט עליה אביי ואסיקנא דאביי אוסר ברוח מצויה שאין דרכה להבעיר גזירה אטו שאינה מצויה דהוי פסיק רישיה ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ה כאביי וכן פסקו התוס' (שם) וז"ל הלכך צריך ליזהר שלא לפתוח הדלת כנגד המדורה אפי' ברוח מצויה דהא לייט עלה אביי דהוי בתרא וה"מ כשהמדורה קצת קרובה אל הדלת:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל אם היה פתוח כנגדה מותר לסוגרו וכו' כן כתבו שם התוס' גבי נר שמונח אחורי הדלת דבסמוך ופשוט הוא:

סעיף קטן ד

נר ששכחו על הטבלא וכו' ברייתא שם:

סעיף קטן ה

ומ"ש רק שלא יכוין לכבותו וכו' פשוט הוא דהא לא שרי אלא משום שאינו מתכוין לכבותה וכר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר: ומ"ש ובלבד שיהא נר של שעוה וכו' כן כתבו שם התוס' והרא"ש והר"ן והרב המגיד בפי"ב אע"פ שכתב שם הרא"ש דלפירוש הערוך (ערך פסק) דר"ש לא מיחייב בפסיק רישיה אלא היכא דניחא ליה באותה מלאכה איכא לאוקומה אפי' בנר שיש בו שמן כיון דלא מהני ליה מידי בההוא כיבוי מ"מ משמע דכדברי התוס' ס"ל ולא כבעל הערוך כן נראה מדבריו בפרק הבונה וכמו שכתבתי בסוף סימן ש"ג וכתבו התוס' שם בירושלמי מוקי לה להאי ברייתא בנר שכבה ואתא לאשמועינן היתר טילטול ע"י ניעור וכ"כ הרא"ש וכתב הכלבו וז"ל כתב הר"מ כשנופל נר או פתילה על השולחן התלמוד שלנו מתיר לנער את השולחן ואם כבתה כבתה ואע"פ שהירושלמי אוסר אם לא שכבתה קודם אנן סבירא לן כתלמודא דידן והגיה הר"פ מיהו טוב ליזהר כי אם ע"י עכו"ם עכ"ל והגהות כתבו בפי"ב בשם סמ"ג וסמ"ק שהירושלמי אייירי בנר של שמן ותלמוד שלנו בנר של שעוה:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם הניחו עליה מדעת וכו' מימרא דר' ינאי שם ובסי' ש"ט כתב רבינו מה נקרא מניח מדעת:

סעיף קטן ז
מותר להניח נר של שבת ע"ג אילן וכו' מימרא דרב פ' כירה (שבת מה:) ופירש"י מניחין נר מבע"י ע"ג דקל וידליק שם בשבת. דליכא למיחש לכשיכבה לישקליה מיניה ונמצא משתמש במחובר דכיון דאקצייה לדבר האסור בין השמשות איתקצאי לכולי יומא: ואין מניחין נר על ע"ג דקל בי"ט. דשקיל ומנח ליה ומשתמש באילן:

סעיף קטן ח
מותר לכפות קערה על גבי הנר בשבת וכו' משנה בס"פ כל כתבי (קכא):

סימן רעח

סעיף קטן א
המכבה הנר מפני שהוא מתירא מפני עכו"ם וכו' משנה בפרק במה מדליקין (שבת כט:) המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני עכו"ם מפני ליסטים מפני רוח רעה או בשביל החולה שישן פטור ומפרש בגמרא (לא:) דמתניתין ר' יהודה היא דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ומתניתין בחולה שיש בו סכנה ובדין הוא דליתני נמי מותר ואיידי דבעי למיתני סיפא חייב תנא נמי רישא פטור אבל אם אין בו סכנה חייב חטאת הוא אבל לר"ש בחולה שיש בו סכנה מותר ובחולה שאין בו סכנה פטור משום דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ורבינו פוסק כר"ש וכדעת הרמב"ן שכתב הר"ן בסוף שבת וגם הוא ז"ל העלה כן בפרק המצניע וגם הרב המגיד כתב בפ"א שכן דעת האחרונים אבל הרמב"ם פסק שם כרבי יהודה ובכוונת הרי"ף כתב הר"ן בהמצניע דס"ל כר"ש והרב המגיד כתב בפ' הנזכר שכן דחק לומר הרמב"ן ושכן דעת הרשב"א ואע"פ שממה שכתב בפרק כירה נראה שפוסק כר' יהודה:

סעיף קטן ב
ואם כבהו מפני שחס על הנר וכו' גז"ש כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב ר' יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם ומפרש בגמרא רבי יוסי כר"ש ס"ל ומש"ה פוטר בכולן והא דמחייב בפתילה דוקא כשצריך להבהבה כלומר שלא הובהבה מבע"י דכיבוי זה צריך לגופו שיהא הלהב נוח לאחוז בה כשיבא להדליקה. וא"כ לדברי הפוסקים כר"ש הלכה כר' יוסי ולדברי הפוסקים כר' יהודה הלכה כת"ק:

סימן רעט

סעיף קטן א
מותר השמן שבנר ושבקערה שהדליקו בהן באותה שבת ברייתא בפרק כירה (שבת מד.) מותר השמן שבנר ושבקערה אסור ור"ש מתיר ופירש הר"ן אסור להסתפק ממנו

משום דאיתקצאי לבין השמשות מחמת איסור שהרי המסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה אתקצאי לכולי יומא אפילו לאחר שכבה והך קערה שמדליק בה קאמר דומיא דנר ור"ש מתיר דלית ליה אפי' במוקצה מחמת איסור מגו דאיתקצאי ולא קי"ל כר"ש כמו שיתבאר בסמוך: ומ"ש רבינו אפילו אחר שכבה קאי גם אמותר השמן שבנר ושבקערה ומטעמא דכתב הר"ן דמגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכן הנר שהדליקו בו אסור לטלטלו וכו' אבל הנר שלא הדליקו בו באותה שבת וכו' משנה שם מטלטלין נר חדש אבל לא נר ישן רש"א כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת ופירש"י נר חדש. שלא דלקו בו מעולם: אבל לא ישן דמוקצה מחמת מיאוס הוא ובגמרא ת"ר מטלטלין נר חדש אבל לא ישן דברי ר' יהודה רמ"א כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת רש"א חוץ מן הנר הדולק בשבת כבתה מותר לטלטלה ופירש"י חוץ מן הנר שהדליקו. ואע"פ שכבה אסור דאית ליה לר"מ מוקצה מחמת איסור ולית ליה מוקצה מחמת מיאוס: חוץ מן הנר הדולק בשבת. בעוד שהוא דולק אסור שמא יכבה. כבה מותר לטלטלו דלית ליה אפילו במוקצה מחמת איסור מגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא וכתבו הרי"ף והרא"ש ואע"ג דקי"ל הלכה כר"ש לענין מוקצה בהא לית הלכתא כוותיה דגרסינן בפרק מי שהחשיך (שבת קנז.) פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר בכל השבת כולו הלכה כר"ש לבר ממוקצה מחמת מיאוס ומאי ניהו נר ישן וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכתא כוותיה לבר ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בו באותה שבת וקי"ל כל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל הלכך נר שהדליקו בו באותה שבת אע"פ שכבה אסור לטלטלו דמוקצה מחמת איסור הוא וכן מותר שמן שבנר ושבקערה שהדליקו בהן באותה שבת אסור לטלטלו ולהסתפק ממנו באותה שבת וכ"פ הרמב"ם בפ"ה ובפכ"ו במותר שמן שבנר ושבקערה ובפכ"ה בנר שהדליקו בו באותה שבת שאסור לטלטלו ומוקצה מחמת מיאוס מותר ואיפליגו אמוראי בס"פ כירה (שבת מו.) אי שרי ר"ש מוקצה מחמת מיאוס דוקא בשרגא דמשחא אבל לא בדנפטא דמסרח ורבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו בדנפטא נמי שרי ומשמע דהכי ס"ל לרבא ורב אויא וכן פסק שם הרא"ש והרמב"ם בפכ"ה וכן דעת הרי"ף שסתם דבריו ופסק הלכה כר"ש במוקצה מחמת מיאוס ולא חלק בין דמשחא לדנפטא ולכן כתב רבינו שאפי' של נפט מותר לטלטלו. כתב המרדכי בריש ביצה דיש מתירין להוציא נר שהדליקו בו באותה שבת משום דהוי כגרף של רעי ואין זה נכון כי כל השוטים יאמרו דאנינא דעתייהו ואינו מותר אלא למי שהוא

אסטניס והמחמיר לא הפסיד עכ"ל וכתב הר"ן בפרק כירה דהא דמסקינן דנר שהדליקו בו באותה השבת אסור לטלטלו דוקא כשלא התנה עליו אבל התנה עליו שיטלטלנו לאתר שכבה שרי לטלטלו משכבה וכן כתב הרמב"ן והביא ראיה מהירושלמי וכן כתב הרשב"א בתשובה במתנה שיהא מותר לו לאחר שיכבה כבר ראיתי דעתי להתיר כמו שנראה בארוכה בספר עבודת הקודש וכן כתב המגיד בפרק כ"ה בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל ורבינו ירוחם בח"ב כתב סברא זו ושי"א דלא מהני תנאה ושכן נראה עיקר וכן נראה מדברי התוספות בפרק כירה (שבת מד.) אהא דת"ר מותר השמן שבנר ושבקערה אסור דאפילו התנה נמי אסור וכתב הריב"ש בתשובה (סימן צ"ג) התרתי להם לטלטל נר שהדליקו בו באותה שבת לאחר שכבה ע"י תנאי וכ"כ הרמב"ן ואע"פ שיש לי לדון בהיתר זה וכו' כבר הורה זקן ע"כ ובתשובת בנו של הר"ש בר צמח כתוב שהריב"ש פקפק על הרמב"ן שאין התנאי מועיל בזה כיון שנאסר בין השמשות נאסר כל היום כולו ואעפ"כ כתב שכיון שהרמב"ן הורה להתיר אין בידו לאסור וא"א הרשב"ץ סתר ראיית הריב"ש בטענה חזקה ואמר שלא אמרו כיון דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא אלא בדבר שהוא מוקצה כנוי סוכה ועצי סוכה אבל הנר הלז אינו מוקצה מצד עצמו אלא מצד השלהבת הדולקת בו ובזה סרה מעל הרמב"ן קושיית המקשה וזה אינו סותר מ"ש הרמב"ם שאסור לטלטל נר שהדליקו בו לפי שדבריו הם אם לא התנה ודברי הרמב"ן בשהתנה עליו מע"ש והסכימו עמו הבאים אחריו וכן אנו נוהגים בבתינו מימות אדוננו הזקן ז"ל עד עתה עכ"ל וכ"כ בא"ח בשם הרא"ש ג"כ וכתוב עוד שם צריך להתנות סמוך לבין השמשות ולענין הלכה נראה דכיון דמוקצה דרבנן כדאי הם הנך רבוותא דשרו לטלטל ע"י תנאה לסמוך עליהם וכתב עוד רבינו ירוחם שראה נשים שמשימות מעט פת בנר כדי לטלטלו ושהן טועות שלא התירו ע"י ככר אלא למת בלבד וכ"כ הרא"ש בפרק נוטל בשם רבינו נסים שאותם שמטלטלין מנורה שהדליקו עליה בשבת ע"י ככר או תינוק לא יפה הם עושים וכתבו רבינו בסימן שי"א וכתב הכלבו שכן דעת בעל ההשלמה אבל קצת חכמי צרפת הורו לטלטל נר שהדליקו בו באותה שבת ע"י ככר אם הונח עליו מבע"י שמה שאז"ל (שבת קמב.) לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד ר"ל כשמניחין אותו בשבת אבל כשהונח מבע"י מותר ונדחת סברא זו מההיא דאמרינן (שם מה.) מניחין נר ע"ג דקל דמשמע שאין בו שום היתר לטלטלו אפילו כבה שאם יהיה בו שום היתר לטלטלו אפילו כבה לא יתירו להניחו ע"ג דקל שישתמש במחובר ע"כ ולי אי מההיא לא איריא דהא איכא למימר דכי שרינן נר ע"ג דקל בשלא הניח עליו ככר דוקא התירו וז"ל הריב"ש בתשובה מה שמטלטלין הנר שלא ע"י

תנאי ע"י מעט לחם אם נותנים הלחם בנר בשבת טועים הם שכבר העלה רב אשי בפרק נוטל (שבת קמב:) לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד אבל אם נותנים הלחם מע"ש אז מותר לטלטלו לאחר שכבה לפי שאין טלטול הנר אסור אפי' בעוד שהוא דולק אלא מפני שנעשה בסיס לדבר האסור וא"כ כל שמע"ש הניחו בנר דבר המותר הרי נעשה הנר בסיס לדבר המותר ולדבר האסור ומותר לטלטלו כדאמרינן פרק כירה ופרק נוטל וע"ז סמכו אותם המניחים מעט לחם בנר מע"ש ולדבריהם גם בעוד שהנר דולק היה מותר לטלטלו שאל"כ אף לאחר שיכבה יהיה אסור מגו דאתקצאי לבין השמשות מ"מ צריך שיהא הלחם יותר חשוב מן השמן ולא יספיק מעט לחם כי בכל דבר הנעשה בסיס לדבר המותר ולדבר האסור אין מותר לטלטלו אא"כ הדבר המותר חשוב יותר מהדבר האסור כדאמרינן בפרק כירה (שבת מז:) גבי כנונא אגב קיטמיה ועוד שאפילו היה נותן בה דבר חשוב עדיין אין היתר זה ברור לפי שהשמן שבנר חשוב לו לעולם יותר מהדבר המותר שנותן בו לפי שהוא צריך לו עתה בעוד שהוא דולק וא"כ אף לאחר שכבה אסור מגו דאתקצאי אלא שי"ל שהרי זה כאילו התנה שיוכל לטלטלו לאחר שכבה עכ"ל. כתב הרשב"א בתשובה דנר שהדליקו בשבת לחיה ולחולה וילדה החיה ונתרפא החולה מסתברא דמותר לטלטלו אם כבה ואינו נמנע דקי"ל כר"ש במוקצה וא"כ לא היה הנר בכניסת שבת מוקצה מחמת עצמו אא"כ הדליקו מע"ש משום דדחייה בידים וזה שהדליקו לצורך החולה או החיה אין זו הקצאה ולא דחייה דאדרבה מדליקו כדי לטלטלו לצורך החולה ועוד דאיבעיא לן (ביצה כו:) אם יש מוקצה לחצי שבת דאיחזי ואידחי והדר איחזי ולא איפשיטא ומוקצה דרבנן וספיקא לקולא ועוד דפשטא (שם) דושוין שאם נולד ומומו עמו הכין דייקא דמאי דאוקמה אביי בדיתבי דייני התם דחוק הוא ודחייה בעלמא היא דלא שכיח וממנה למדליק בשבת בשוגג וכבה דאין מוקצה לחצי שבת דכיון שנראה בין השמשות אע"פ שנדחה כשהדליקו בו אין זה מוקצה דאין מוקצה לחצי שבת מספק עכ"ל וכתב המרדכי בפרק כירה וז"ל חוץ מן המסר הגדול מיהו לצורך גופו או לצורך מקומו מותר כדמשמע בפרק כל הכלים (שבת קכג.) וה"ה לנר שהדליק בו באותה שבת וכ"כ האגור בשם ה"ר ישעיה ואין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב בפרק כ"ה כלי שהוקצה מחמת איסור אסור לטלטלו כגון נר שהדליק בו בשבת והמנורה שהיה הנר עליה ושלחן שהיה עליו מעות אע"פ שכבה הנר או שנפלו המעות אסור לטלטלו שכל כלי שהיה אסור לטלטלו בין השמשות נאסר לטלטלו כל השבת כולה אע"פ שהלך הדבר שגרם לו האיסור אבל כלים שהוקצו מחמת מיאוסן וכו' מותר לטלטלן בשבת אם הוצרך להם משמע דבמוקצים מחמת איסור אסור לטלטלן אפילו

הוצרך להם לגופן או למקומן וכ"כ בהגהות אשיר"י פרק כירה וכן נראה מדברי רבינו ירוחם בח"ב וכן נראה מדברי הרא"ש בתשובה בחילוק דיני המוקצה וטעמא משום דכלי שמלאכתו לאיסור לא איתקצאי לבין השמשות שהרי היה מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו אבל נר שהדליקו בו בין השמשות היה אסור לטלטלו כלל אפילו לצורך גופו ומקומו דבעודו דולק פשיטא דאסור לטלטלו בכל גוונא כדאמרי' בפ' נוטל (שבת קמב.) במניח אבן ע"פ החבית ומעות על הכר דבמניח נעשה בסיס לדבר האסור הלכך אתקצאי בכה"ג לכולא יומא:

סעיף קטן ג

וכל מנורה בין גדולה בין קטנה וכו' בס"פ כירה (שבת מה:) הורה ר"ל בצידן מנורה הניטלת בידו אחת מותר לטלטלה בשתי ידיו אסור לטלטלה ור' יוחנן אמר אנו אין לנו אלא בנר כר"ש אבל מנורה בין ניטלת בידו אחת בין ניטלת בשתי ידיו אסור לטלטלה וטעמא מאי רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו הואיל ואדם קובע לו מקום א"ל אביי לרב יוסף והרי כילת חתנים דאדם קובע לו מקום ומותר לנטותה ולפורקה בשבת אלא א"ר אבא בשל חליות א"ה מ"ט דר"ל דשרי מאי חליות כעין חליות דאית בה חידקי הלכך של חליות בין גדולה בין קטנה אסור לטלטלה גדולה נמי ואית בה חידקי גזירה אטו גדולה דחליות כי פליגי בקטנה ואית בה חידקי ור"י סבר גזרינן ור"ל סבר לא גזרינן ופירש"י בשל חליות. שמא תפול ותתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי: חידקי. חיתוכים סביב לה ודומה לפרקים ומאן דחזי סבר של פרקים היא גדולה הואיל ודרכה לעשותה של חליות כי אית בה חידקי סברי דחליות היא ואסור כי פליגי בקטנה ואית בה חידקי דכ"ע ידעי דלאו חליות נינהו וכתבו הרא"ש משמע דסבר דקי"ל הכי וא"כ כל מנורה שהיא של חליות או דאית בה חידקי בין גדולה בין קטנה אסור כרבי יוחנן דהלכתא כוותיה לגבי ר"ל וכ"כ שהוא דעת התוספות שהקשו על זה מדתנן בפ"ב די"ט (כא:) דב"ה מתירין לזקוף המנורה בי"ט משום דאין בנין בכלים ותירצו דלמאן דשרי בסוף פירקא להחזיר מטה של חליות ברפוי איכא לאוקומי הכא נמי ברפוי ואפילו למאן דאסר תירץ ר"י דהתם מירי כגון שהחליות מחוברין יחד ואינם מפורקים ופעמים מטין אותם ופעמים זוקפין אותם אבל הרי"ף השמיט כל זה וכתב הר"ן שטעמו משום דס"ל דאתי כמ"ד יש בנין בכלים אבל לדידן דקי"ל אין בנין בכלים אפילו דחליות נמי שרי כדתנן בפ"ב די"ט ורבינו סתם וכתב להתיר במנורה גדולה שאינה של פרקים ולית בה חידקי ומשמע דאפילו גדולה כמה שריא דגרסינן בס"פ כל כתבי (שבת קכא:) א"ר אבא בר כהנא א"ר חנינא פמוטות של בית ר' מותר לטלטלן בשבת ופירש רש"י פמוטות

מנורות ולא של חליות היו א"ל ר' זירא בניטלין בידו אחת או בשתי ידים א"ל כאותן של בית אביך ופירש הרא"ש של בית אביך דגדולים היו ואפ"ה שרו וכ"כ התוספות בס"פ במה מדליקין (שבת כה.) וכ"כ הר"ן בס"פ כל הכלים בשם הרמב"ן ודחו דברי רש"י דפי' של בית אביך דקטנות היו אבל גדולות אדם קובע להם מקום מדשרי בפרק כירה (שבת מה:) הניטלת בשתי ידים דלא אסרינא אלא בשל חליות או דאית בה חידקי וכתב עוד הר"ן דבשתי ידים לאו דוקא דה"ה אפילו אינה ניטלת אלא בכמה ב"א שרי לטלטלה ואע"ג דאיפליגו בה בירושלמי וראיה לדבר מדשרינן בפרק המוצא תפילין (עירובין קב.) אסיתא ושריתא דדרו להו בי' י' משום דתורת כלי עליהם והרמב"ם כתב בפכ"ו וז"ל מנורה של חליות בין גדולה בין קטנה אין מטלטלין אותה שמא יחזירנה בשבת היו בה חדקים והיא נראית כבעלת חליות אם היתה גדולה הניטלת בשתי ידים אסור לטלטלה מפני כובדה היתה קטנה מזו מותר לטלטלה עכ"ל וכתב ה"ה מסקנא דגמרא פרק כירה שם הלכך דחליות וכו' כי פליגי בקטנה ואית בה חידקי מר סבר גזרינן ומ"ס לא גזרינן וקי"ל כמאן דשרי דס"ל כר"ש דלית ליה מוקצה עכ"ל ותמהני דהא משמע בגמרא דהא דאסר ר"י בקטנה דאית בה חידקי לאו מטעם מוקצה הוא אלא משום דגזרינן אטו של חליות וא"כ ה"ל לאסור בקטנה בעלת חליות כר"י ועוד קשה על הרמב"ם שכתב הלכך חדקים וכו' אם היתה גדולה וכו' אסור לטלטלה מפני כובדה דהיינו לטעמא דרב יוסף ורבה דאמרי תרווייהו הואיל ואדם קובע לו מקום והא אידחי ליה האי טעמא ואסיקנא דטעמא משום דגדולה דאית בה חידקי גזרינן אטו של חליות ובקטנה לא גזרינן ונראה שטעמו של הרמב"ם שפסק כר"ל מדאמרינן בפרק כל כתבי (שם) בפמוטות של בית אביך והוא מפרש כפירש"י דאסר בגדולות וכר"ל דאמר ניטלת בשתי ידים אסור לטלטלה ומשמע ליה דמשום כובדה הוא דאסרה ולא משום חידקי כדאמרינן התם בסמוך קרונות של בית ר' מותר לטלטלן בשבת וא"ל בניטלים באדם אחד או בשני בני אדם א"ל כאותן של בית אביך ומשמע ודאי דקרונות לא מיתסרי אלא מפני כובדן וא"כ ה"ה לפמוטות וצ"ל שיש שום חילוק בין ההיא שריתא דהוה בי ר' פדת וההיא אסיתא דהוה בי מר שמואל דשרי לטלטלם משום דתורת כלי עליהם כדאיתא בפ"ב דעירובין וכתבו הרמב"ם בפכ"ה לקרון ופמוט ומ"מ יש לדקדק במ"ש אם היתה גדולה הניטלת בב' ידים אסור לטלטלה מפני כובדה דכיון דמשום כובדה הוא דאסר לה מאי איריא אית בה חידקי אפילו לית בה חידקי נמי ונ"ל דאה"נ דגדולה אפילו לית בה חידקי אסור לטלטלה ולא נקט אית בה חידקי אלא לאשמעינן דאפ"ה אם היא קטנה

שריא וכתב עוד שם ה"ה ז"ל וכתב הרשב"א דהא דהכא אצ"ל כשאינה רפויה כלל אלא אפילו רפויה ואינה רפויה אסור לטלטלה אבל רפויה לגמרי מותר אפילו להחזירה:

סימן רפ

סעיף קטן א

וקורא ק"ש כבשאר הלילות וכו' פשוט הוא: לשון הרמב"ם תשמיש המטה מתענוגי שבת הוא וכו' עד סוף הסימן בפ"ל והם דברים פשוטים בגמרא עונת ת"ח מליל שבת לליל שבת הוא בפרק אע"פ (כתובות סב:). ומותר לבעול בתולה בשבת מסקנא דגמרא בריש כתובות (ז.):

סימן רפא

סעיף קטן א

בשחר משכימין לב"ה וכו' כל סימן זה הוא מבואר:

סעיף קטן ב

ומ"ש באשכנז א"א מזמור לתודה בשבת לפי שאין תודה קריבה בשבת כ"כ בשבלי הלקט בשם רש"י ומ"ש רבינו שאינו טעם של עיקר נראה שהוא משום דמזמור זה אין אנו אומרים אותו לשם קרבן תודה אלא בשם הודאה וכתוב בשבלי הלקט שיש אומרי' אותו בשבת ולא בחול ונתן טעם למנהגם ומנהגינו לומר מזמור לתודה בחול ולא בשבת כתוב בשבולי הלקט חמדת ימים אותו קראת י"מ היכן מצינו שנקרא שבת חמדה דכתיב ויכל והוא מלשון כלתה נפשי וי"מ לא שהשבת נקרא כך אלא כך הצעה של תפלה רצית בו וקדשתו חמדת ימים כלומר קדשת אותו להיות נחמד מכל הימים והר"מ ציר נאמן היה מתקן הדבר כן ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימי' אותו קראת זכר למעשה בראשית עכ"ל כתב ע"ש מ"ש ישמחו במלכותך פי' ה"ר כהן צדק שסמכו על מ"ש וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו' ואמרו וביום שמחתכם זה שבת וי"ל שעל זה סמכו לומר וישמחו בך כל ישראל מקדשי שמך עכ"ל וכתב ה"ר יונה בס"פ אין עומדין שאין נכון לשחות בולך לבדך אנחנו מודים שאין לשחות אלא במקומות שאמרו חכמים:

סימן רפב

סעיף קטן א

ומוציאין ס"ת וקורין ז' וכו' (מגילה כא:) תנן כל יום שיש בו מוסף ואינו י"ט קורין ארבעה בי"ט חמשה בי"ה ששה בשבת ז' אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם ומדברי רש"י נראה דאבל מוסיפין עליהם קאי אשבת ויה"כ וי"ט וכן מצאתי בתשובת מהר"מ

וכן דעת הרמב"ם בהל' תפלה פי"ב וכ"כ רבינו בסמוך ודלא כי"מ שכתב הר"ן דלא קאי אלא אשבת לחודיה אבל באינך יומי אין מוסיפין:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' אין פוחתין מז' אבל מוסיפין היינו בשבת ומינה לכולהו יומי דאין פוחתין לכל א' משיעור הקצוב לו. ובענין אבל מוסיפין סמוך על מ"ש בסמוך דהיינו בשבת וי"ט וי"ה אבל בשאר ימים אין מוסיפין. כתב בשבלי הלקט בשם הגאונים למה קורין שבעה בתורה שאם יארע לאדם אונס שלא בא לב"ה כל ז' ימי השבוע ולא שמע ברכו יאזין מפי הקורין ז"פ ברכו ויצא י"ח עכ"ל: כתב הריב"ש בתשובה מותר לקרות עולים הרבה אע"פ שקורא זה מה שקרא זה וחוזר ומברך אין בכך כלום שהרי בימי חנוכה ובחש"מ דסוכות קורא זה מה שקרא זה ע"כ וכן נהגו העולם ולא כדכתב המרדכי בסוף מגילה בשם רבינו אפרים:

סעיף קטן ג

הכל עולין למנין ז' אפילו אשה וקטן וכו' שם (כג.) וכתבו הגה"מ פי"ב מהלכות תפלה כתב הר"מ דאין לקרות כמו כן עבדים כנענים בתורה אלא לשביעי כדאמרינן הכל משלימין לז' וכו' ואם אמו מישראל מותר כדאמרי' (קידושין ע.) עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר עכ"ל וכתבו עוד בשם הירושלמי דאימתי עולה למנין ז' חד אמר כדי שידע בטיב ברכה וחד אמר משידע למי מברכין וכן פסק מהר"מ עכ"ל וכתב הרד"א בתפלת החול גבי עיר שכולה כהנים דנראה מדברי הר"מ שאם יש נשים או קטנים דכהן קורא פעמים ושוב יקראו נשים או קטנים שהכל משלימין למנין ז' ע"כ וכ"כ ר"י ובסי' קל"ה כתבתי בשם הרוקח שאין קטן מצטרף לג' ולפי דבריו נראה דלז' נמי אינו עולה אלא אחר שקראו ג' והר"ן כתב הכל עולין למנין ז' זאפי' קטן פי' עולין להשלים קאמר ולא שיהיו כולם קטנים ולא נשים דכיון דלאו בני חיובא נינהו לא מפקי לגמרי ולפום עיקר דינא נמי שאינו מברך אלא הפותח והחותם אשה וקטן אין קורין ראשון ואחרון משום ברכה משום דא"א לקורין האחרים שיצאו בברכתם ומיהו השתא דתקון רבנן שיברכו כולם אשה וקטן קורין אפי' ראשון ואחרון וכיון דקורין ודאי מברכין מידי דהוה אקטן דמפטיר בנביא ומברך ברכת הפטרה עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומפטיר מיבעיא אם עולה וכו' (מגילה כג.):

סעיף קטן ה

ומ"ש ואסיקנא דעולה לא אסיקנא הכא בגמרא מידי אלא שכתבו הרי"ף והרא"ש דמשמע ממימרא דאביי פ' בני העיר (מגילה ל.) דעולה וכן הלכה וכן פסק הרמב"ם

בפי"ב מהלכות תפלה: כתב הריב"ש בתשובה סי' קי"ב אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא א' מאותם שעלו לקרות בתורה וכבר אמר הש"ץ קדיש אחר קריאת הפרשה זה שרוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות מפני כבוד התורה ויברך על קריאתו תחלה וסוף דהא איכא למיגזר משום הנכנסים שלא ראוהו קורא בתורה ובשלמא אם המפטיר הוא אותו שקרא אחרון היה אפשר לומר שלא יחזור לקרות ולברך אע"פ שהפסיקו בקדיש בין קריאת התורה לקריאת ההפטרה דבזמן מועט לא חיישינן משום הנכנסים וגם בזה יש לדון כיון שאין דרך להפסיק בקדיש בין קריאת המפטיר בתורה לקריאת ההפטרה אבל כשאחד מן העולים האחרים הוא מפטיר אין ספק אצלי שצריך לחזור לקרות ולברך עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש לפיכך נוהגין בתעניות ובי"ה במנחה וכו' עד מה שקרא השביעי הכל דברי התוספות והרא"ש והמרדכי שם בשם ר"ת ורבינו משולם והגאונים ז"ל וכ"כ סמ"ג סי' י"ט כתב המרדכי שם אין להקשות על מנהגינו שקטן קורא במוספין דהא קטן עולה למנין ז' וכ"ש שקורא לפרשת המוספין עכ"ל וכן בתשובה על מה שהקטן קורא במוספין אין לחוש דלכתחלה עולה למנין ז' וכ"ש לששי של י"ט שלא מצינו בתלמוד ושלום מאיר ב"ר ברוך ע"כ: ובתשובות אשכנזית מצאתי כתב על זה וקצת לבי מגמגם על פ' זכור וריב"ש כתב בתשובה כתבו בשם ר"ת שבפרש' שבאה חובה ליום צריך שיקראנה גדול ומה שאמרו הכל עולין למנין ז' אפי' קטן לא אמרו אלא עולין ר"ל להצטרף למנין ז' כשיש שם גדולים הקורים אבל שיהו כל הקורים קטנים לא ומה שאמרת שיש מקומות שנהגו כשמפטיר קטן עולה גדול במקומו וקורא בתורה והמפטיר קורא ההפטרה ואינו קורא בתורה ואע"פ שצריך המפטיר לקרות בתורה היינו משום כבוד התורה והכא הא איכא כבוד התורה כשנאמר המפטיר אינו ראוי לתורה וקורא גדול במקומו וזה הטעם אינו דלעולם מי שקורא ההפטרה צריך לקרות בתורה כי שמא הגדול קרא לתוספת ולעצמו ולא בעד המפטיר ואין כאן כבוד התורה והמנהג ההוא אינו מנהג יפה בעיני והמנהג היפה הוא או במפטיר גדול או שיקרא גדול בחובת היום ויפסיקו בקדיש ויחזור הקטן המפטיר לקרו' הפרשה ההיא או ג' פסוקים ממנה משום כבוד התורה ויכול לברך לפניה ולאחריה מידי דהוה אברכת ההפטרה עכ"ל ואנו לא ראינו מי שנהג כדברי הריב"ש אלא כמנהג אותם מקומות שכתב השואל וגם הוא ז"ל כתב בתשובה שלא רצו לשמוע לו וגם בעיני נפלאו דבריו שכתב כי שמא הגדול קרא לתוספת ולעצמו ולא בעד המפטי' דכיון שהפסיקו בקדיש בין העולים הראשונים לקריאת גדול זה ליכא למימר

דלתוספת עצמו הוא קורא ומוכחא מילתא ודאי דבעד המפטי' הוא קורא. כתב הרשב"ץ בתשובה ספר שני שקורא בו המפטיר שנמצא בו טעות אין ספק שצריך להוציא ס"ת אחר שחובת היום היא ובספר מוטעה לא אפשר ומפטיר שבכל שבת אם נפסל ס"ת אחר שקראו ז' כגון שנקרע אפשר דכיון דאין קריאת המפטיר אלא מפני כבוד התורה שיספיק בקריאת ג' פסוקים בספר פסול בלא ברכה כדי שלא להטריח הציבור ויש לפקפק בדבר עכ"ל וכתבו התוספות (שם כג:) עוד חזן שטעה וגמר כל הסדר של שבת יחזור ויקרא השביעי: כתוב בשבולי הלקט בשם הראב"ד בשבת שיש בו ספר תורה אחד יאמר קדיש עד שלא יקרא המפטיר לפי שאין המפטיר ממנין העולים שאינו קורא בתור' אלא מפני כבוד התורה לפיכך די לו בקדיש שיאמר קודם ההפטר' ויתערב עם עולי הספר אבל בשבת שיש בו ב' ספרי תורות וכן בי"ט לא יקדיש החזן עד שיקרא המפטיר בס"ת השניה שאם יקדיש על הראשון ויקרא המפטיר על השניה בלא קדיש חוששין אנו לפגם הספר השני וא"ת יש לנו ג"כ לחוש לפגם ספר הראשון אין לנו לחוש על זה שהכל יודעין שקריאת הספר הראשון שעלו ה' או ו' או ז' הוא העיקר וה"ר ישעיה כתב מה שנהגו שהמפטיר קורא המוספין ומפסיק בקדיש בין קריאת התורה לקריאת המפטיר נ"ל שקריאת המוספין אינה חובה שהרי אינה נזכרת בתלמוד ואינו אלא תיקון הגאונים שיקרא המפטיר במוספין לגורסם ש"ץ ויאמר אותם בתוך התפלה ומפני שאינם חובה לא ניתנו לאחד מן הקוראים הבאים חובה ליום אלא תקנו שיקראם המפטיר שאינו קורא משום חובה וכיון שאין קריאתו חובה לא חששו אם לא יקרא במה שקרא החמישי אבל ד' פרשיות ופרשת ר"ח שהם חובה ליום וקובעים הפטרה אחרת אינו דין שיקרא אותם אלא אחד מהז' שהם באים חובה ליום וגם לא להפסיק בקדיש ביניהם שכמו שפרשת היום היא חובה ג"ז היא חובה ועודפת עליה שמפסיקין הפטרת פרשת היום ומפטירין בפרשה הנוספת הלכך הטוב והישר הוא לקרות ששה בפרשת היום והשביעי בפרשה הנוספת כמו שמפורש בגמרא ואח"כ אומר קדיש ואח"כ חוזר המפטיר וקורא לכבוד התורה בפרשה הנוספת שקרא הז' כמשפטו בכל שבתות השנה עכ"ל ואע"פ שאין אנו נוהגים כן כתבתי דברים אלו לפי שאם באיזה מקום ימצא שנוהגים כן אין מזחיחין אותם והריב"ש כתב בתשובה מנהגים חלוקים בענין קדיש ביום שמוציאין בו שני ספרים או ג' ואנו בני ספרד נוהגים לומר קדיש בין ספר א' לשני וחוזרים ואומרים קדיש אחר קריאת ספר שני ובר"ח טבת שחל להיות בשבת שמוציאין ג' ספרים א"א קדיש אחר ספר ראשון לפי שאין קורין בו אלא ששה וכיון שלא גמרו לקרות חובת היום שהם ז' אין לומר קדיש עד אחר ספר שני וכן חוזרים ואומרים קדיש אחר ספר שלישי

והוא דעת הרא"ש פרק הקורא עומד. וכ"כ רבינו ירוחם והרד"א בשם גאון וביום אחרון של חג שמוציאין ג' ספרים אע"פ שקורין בראשון יותר משבעה א"א קדיש עד אחר ספר שני שלא לחלק בימים שמוציאים ג' ספרים בין זה לזה ועוד דכיון דטעמא דקרינן פרשת בראשית הוא כדי שלא ליתן פתחון פה לשטן לומר סיימו את התורה ואינם חפצים לקרות עוד אין להפסיק ביניהם כלל:

סעיף קטן ז

כתב הר"מ מרוטנבורק שאם טעה ש"צ וכו' כ"כ המרדכי בהלכות קטנות ס"פ הקומץ והכלבו בסי' כ' ושבלי הלקט כתב בשם מס"ס החזן שהוא קורא בתורה פחות מז' וכסבור שקורא ז' יחזור ויקרא וימלא ז' קריאות: כתוב בהגהות מיימון פי"ב מה' תפלה אם קרא ודילג פסוק אחד ולא קראו אם הוא במנחה בשבת או בשני וחמישי וקרא עשרה הפסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר ואם לאו חוזר אבל בשבת אפילו דילג פסוק א' חוזר וקורא הוא ושנים עמו ואפילו הפטיר והתפלל מוסף מפסיק מיד וקורא והם דברי מס"ס פי"א:

סימן רפג

סעיף קטן א

מה שאין מוציאין בשבת ב' ספרים וכו' כ"כ התוס' והרא"ש בפ' הקורא את המגילה עומד (כג.) והמרדכי והר"ן בפרק בני העיר ועוד כתבו התוס' (שם) טעם אחר לפי שצריך להפטיר בכל שבת מענינו של יום ואי קרינן בשל שבת א"כ יהא צריך למפטיר בדסליק מיניה והיינו בשבת וא"כ יהיו כל ההפטרות מענין אחד:

סימן רפד

סעיף קטן א

ומפטירין בנביא וכו' ואין פוחתין מכ"א פסוקים וכו' עד וקורא אותו פעם שנית וכו' שם ותקנו למפטיר ז' ברכות הכי איתא במס"ס (פי"ג):

סעיף קטן ב

ומ"ש ומה שמפסיקין כשמגיעין לכל דבריו אמת וצדק לא מפני שהוא סיום ברכה וכו' כ"כ התוס' פ' ע"פ (קד.):

סעיף קטן ג

ואם חל ר"ח בשבת וכו' בפ' ב"מ (כד.) א"ר גידל א"ר ר"ח שחל להיות בשבת המפטיר בנביא א"צ להזכיר של ר"ח שאלמלא שבת אין נביא בר"ח ובתר הכי אמרינן לית הלכתא ככל הני שמעתתא ופירש"י דאהא דרב גידל נמי קאי דלית הלכתא כוותיה אלא המפטיר מזכיר של ר"ח וכ"כ הרי"ף וכתבו הרא"ש והר"ן שהר"י סובר כדברי הרי"ף דאידחיא לה

דרב גידל ומיהו אינו חותם בשל ר"ח שלא יהא יפה כח ההפטרה בר"ח יותר מג' תפלות הקבועות הלכך אינו חותם בר"ח אלא שמזכירו ואומר על התורה ועל העבודה ועל היום המנוחה ויום ר"ח הזה וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ב מהל' תפלה אבל התוס' (שם:) כתבו דמאי דאמרינן לית הלכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אדרב גידל דבההיא כ"ע מודה כיון דליכא נביא בר"ח והעולם נהגו כדברי התוס':

סעיף קטן ד

ויכוין כל אדם לברכת הקורא בתורה וכו' כ"כ הרא"ש בסוף ברכות וקטן יכול להפטיר כדתנן (מגילה כג.) ובסימן רפ"ב כתבתי אם קטן מפטיר ביום שמוציאים שני ספרים כתוב בתשו' להרמב"ן סימן קנ"ט לקרות ההפטרה במקום שאין ס"ת פי' שלא קראו בס"ת אסור שלא נתקנה אלא אחר קריאת ס"ת ושיקרא בתורה ואח"כ בנביא עכ"ל ונראה דהיינו להפטיר ולברך אבל אם רצה להפטיר בלא ברכה מפטיר ואין בכך כלום ובתשובת הרשב"א שכתב הכלבו על איסור קריאה בס"ת פסול כתוב ובהפטרה ששאלת א"א שאין מקפידין בה ומברכין על הקריאה אפי' בלא ספר עכ"ל ונראה שט"ס יש בה וצרוך להגיה אפשר במקום א"א ומיהו דוקא במקום שקראו בתורה ואע"פ שהס"ת פסול אבל אם לא קראו כלל בתורה נראה שאין מפטירין בברכה וכדברי תשובה להרמב"ן מצאתי בתשובה אשכנזית במקום שאין ישראל יודע להפטיר לא יעמוד כהן או לוי להפטיר כהן משום פגמו של ראשון ומשום עצמו אלא ישראל יפטיר ואם אינו יודע יקראוהו דאטו מי חמיר מקריאת בכורים וקריאת חליצה עכ"ל ולדידן שאנו נוהגים לקרות כהן או לוי שני בתוך העולים וסומכים על מה שש"ץ אומר בעת שקורהו לעלות אע"פ שהוא כהן או אע"פ שהוא לוי פשיטא שעולה למפטיר ע"פ תיקון זה כתוב בתשובות הריב"ש אם נשתתק המפטיר באמצע ההפטרה הבא לסיימה לא יתחיל ממקום שפסק הא' אלא צריך לחזור ולברך ולהתחיל ממקום שהתחיל הא' כמו בס"ת ולא דמי לש"צ שנשתתק באמצע התפלה שמתחיל מתחלת ברכה שטעה זה דהתם כבר יצאו הציבור י"ח מאותם ברכות שקרא הראשון משא"כ בהפטרה שצריך לברך לפניה ולאחריה: וכתב עוד הוספת לשאול שמפטיר אחד קורא פסוק אחד והב' פסוק אחר וקורין אותה בדילוג וזה מנהג טעות כי המפטיר שקרא בתורה מפני כבוד התורה צריך שיקרא הוא כל ההפטרה עכ"ל. גרסינן בסוטה פרק אלו נאמרין (סוטה לט:) א"ר תנחום אמר ריב"ל המפטיר אינו מפטיר עד שיגלל ס"ת וכתבוהו הרי"ף והרא"ש פרק הקורא עומד וכתב המרדכי פי' הר"ש עד שיגמור הגלילה כדי שגם הגולל יבין אל המפטיר וכן פירש"י (שם) ובשבלי הלקט כתב הטעם משום דאיכא בזיון ס"ת שלא נגלל עדיין

והם קורים בנביא כדאמרינן ביומא (ע.) וניתי ס"ת וניקרי ביה ומשני משום פגמו של ראשון ואם בס"ת אחר אסור לקרות כל זמן שהוא פתוח משום פגם הראשון כ"ש שאסור להפטיר בנביא עד שיגלול ס"ת עכ"ל וראייתו איני מכיר דפגמו של ראשון אינו כדמשמע מדבריו אלא כדי שלא יאמרו שהוא פסול והאי טעמא לא שייך במפטיר עד שלא יגלל ס"ת כתוב עוד בשבלי הלקט בשם הגאונים כשמברך אחר ההפטרה אינו רשאי לסלק ספר הנביאים כדי שיראה ויברך על מה שהפטיר ע"כ וגם זה איני מוצא לו טעם כתוב עוד בשבלי הלקט אחר קריאת התורה נהגו להזכיר נשמות ולברך העוסקים בצרכי ציבור וכתב ה"ר בנימין לפי ששבת הוא יום מנוחה דוגמא לעתיד לבא ויום שגם המתים נוחים בו ואינם נדונין ראוי להזכירם למנוחה ולברכה ולהתפלל עליהם וכן מברכים על העוסקים בצרכי ציבור וצדקה וג"ח והמתקנין נר למאור ומעילים או כל דבר לכבוד התורה והעוסקים בתורה והחי יתן אל לבו כמה גדול שכר העוסקים בתורה ובמצות ומה שנהגו להזכיר נשמות ולפסוק צדקה בעד המתים שיועיל להם מצאתי בשם ה"ר שניאור שמעתי שיש בדרש כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מגיד שהמתים צריכים כפרה נמצינו למדים ששופך דמים חוטא עד יוצאי מצרים ונראה דעל זה סמכו העולם בהא דאמרינן פ"ק דקידושין (לא:) אומר הרי אני כפרת משכבו תוך י"ב חדש ש"מ דמתכפרים המתים בחיים בגופם וה"ה בממונם ומה שדורש בספרי ששופך דמים חוטא עד יוצאי מצרים נראה דה"פ שההורג הזה מגלגל בעון זה ואפילו על אותם שמתו מאותו היום עד שיצאו ממצרים דה"פ דדריש בתר הכי אשר פדית ה' ע"מ כן פדיתנו שלא יהיה בינינו שופכי דמים כדמפרשים טעמא משום דכל ישראל ערבים זה לזה הוא וע"מ כן נפדו שלא יהא בם ובזרעם שופכי דמים וזה עבר ע"כ נעשים גם המתים ערבים עליו ובשילהי כריתות (כו.) יש להוכיח כן וה"ר אביגדור אומר שאין טעם על מה סמכו ומה שאומר בדרש כפר לעמך ישראל שהמתים צריכין כפרה עד יוצאי מצרים דוקא ברוצח אבל לענין צדקה לא אשמעינן מידי עכ"ל. בשבת שהפרשיות מחוברות כתב המרדכי בפרק בני העיר והגהת מיימון בפי"ג מהלכות תפלה שי"א להפטיר בהפטרת פרשה ראשונה וי"א בהפטרת פרשה שנייה וכתוב בשבלי הלקט שכך היא הנכון שהרי בה אנו מפסיקין ובה קורא המפטיר וכ"כ הרמב"ם בסוף סדר התפלות שהוא מנהג ברוב המקומות וכן אנו נוהגים:

סימן רפה

סעיף קטן א
וצריך ליזהר להשלים הפרשה עם הציבור דא"ר הונא בריה דרב יהושע וכו' בפ"ק דברכות (ח.) ודברי הרמב"ם בפי"ג מהלכות תפלה כפירוש רש"י:

סעיף קטן ב
ומ"ש וי"מ דנקט עטרות לפי שיש ספרים שכתוב בהם תרגום ירושלמי וכו' כן דעת ה"ר יונה והרא"ש הזכי' שני הפירושים וכ' שנהגו להחמיר כפירש"י:

סעיף קטן ג
ואם למד הפרשה בפירש"י חשיב כמו תרגום וכו' אבל אם קורא בשאר לעז לא התוספות והרא"ש כתבו שם שי"מ דה"ה ללועזות דלעז מהני כמו תרגום ולא נהירא שהרי התרגום מפרש כמה דברים שאין להבין מתוך המקרא וכתב הרא"ש עוד ונראה שהקורא בפירוש התורה יוצא בו ידי תרגום כיון שמפרש בו כל מלה ומלה וכ"כ סמ"ג וז"ל ואני דנתי לפני רבותי שהפירוש מועיל יותר מהתרגום והודו לי וכתבו המרדכי שם והגהות בפי"ג מהלכות תפלה דברי סמ"ג מיהו כתבו סמ"ג והגהות דאין נראה לר"י ורב עמרם ורב נטרונאי שכתבו שהתרגום זכה מפני שניתן בסיני ע"כ וירא שמים יצא את כולם ויקרא התרגום ופירש"י:

סעיף קטן ד
וכל השבוע מיום ראשון ואילך חשיב עם הציבור וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש:

סעיף קטן ה
מצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל וכו' כ"כ שם התוספות והרא"ש מדאמרינן במדרש שצוה רבי את בניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה ומשמע מדבריהם שלא צוה אלא שלא יאחרו מלקרותה עד אחר אכילה אבל אם הקדימו וקראוה קודם השבת בכלל מצוה מן המובחר נמי הוא וכ"כ מדברי הרמב"ם בפי"ג מהלכות תפלה ומדברי ההגהות שם נראה קצת דדוקא בשבת קודם אכילה הוא דהוי מצוה מן המובחר ולא קודם לכן והמדרש הזה הוא במכילתא פרשת בא אל פרעה והיה כי יאמרו אליכם בניכם וכו' ז' דברים צוה רבי את בניו ואחד מהם אל תאכלו בשבת עד שתקראו הפרשה וראיתי המדקדקים שמתחילים לקרותה בע"ש וגומרים אותה בשבת:

סעיף קטן ו
אבל משם ואילך כיון שמתחילין אחרת עבר זמנה של זאת כן כתב הכלבו בשם הר"פ והגהות כתבו בפרק י"ג מהלכות תפלה בשם הר"מ דבדיעבד יכול להשלים עד רביעי בשבת כדאמרינן (פסחים קו.) בהבדלה והמרדכי בסוף ה' מזוזה כתב שתי הסברות וכתבו עוד הגהות בשם רבינו שמחה שאם לא השלים פרשיותיו עם הציבור ישלים ביום

שמיני עצרת שבו גומרים הציבור וכתבו עוד שהעושין כרבינו שמחה צריכין לחזור שנים מקרא ואחד תרגום עכ"ל ופשוט הוא אלא שכתבו כן לאפוקי ממנהג העולם שקורין ביום ש"ע כל התורה פעם אחד מקרא לבד כתב המרדכי רפ"ק דברכות כתוב בא"ז ראיתי מורי רבינו יהודה חסיד ומה"ר אברהם שהיו קורין ב' מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה משום דבאותו ענין עסוק וכ"כ הכלבו בסימן כ' וכבר כתבתי בסימן קמ"ד שאע"פ שיש חולקין בדבר הכי נקטינן כתב המרדכי שם והגהות בפי"ג מהלכות תפלה בשם א"ז שמלמדי תינוקות אין צריכין לחזור ולקרות הפרשה בשבת שהרי השלימו בשעה הראויה להשלמה וכ"כ בהגהות אשיר"י שם וזה בכלל מ"ש רבינו שכל השבוע חשיב עם הציבור: כתוב בהגהות פי"ג מהל' תפלה בשם ראב"ן דהא דאמרינן לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור איירי ביחיד הדר בכרך שאין בו מנין לקרות בתורה דצריך לכוין השעה שהציבור קורין בב"ה יקרא גם הוא ביחיד שנים מקרא ואחד תרגום אבל אם הוא בעיר שיש בה מנין ושומע הפרשה מש"צ שוב אינו צריך להשלים ונדחו דבריו שם בהגהות וכן דעת הפוסקים שסתמו דבריהם וכ"כ שם הרמב"ם בהדיא וז"ל אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה בכל שבת בציבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותה שבת ב' מקרא ואחד תרגום. כתב מה"ר ישראל בכתביו סימן ק"ע דדוקא פרשת השבת חייב להשלים אבל א"צ לקרות פרשת י"ט וכ"כ בתרומת הדשן סימן כ"ג ואע"פ שכתב דלפר"ח אפשר שטעם שחייב להשלים פרשיותיו כדי שיהא רגיל במה שהציבור קורין וא"כ היה צריך להשלים פרשיות של י"ט ומוספין כבר כתב דלשאר גאונים א"צ ושקרוב בעיניו שלא נהגו רבותינו להשלים וכן עמא דבר. כתב במרדכי סוף הלכות מזוזה שא"צ לחזור ההפטרה עם הסדר ולא הפרשה של מנחה:

סימן רפו

סעיף קטן א

ולאחר שיחזרו הספר וכו' וזמן תפלת המוסף מיד אחר תפלת השחר שזמנה מתחיל בבקר וכו' עד אלמא דקרבן מוסף זמנו מיד בבקר כן כתבו התוס' והרא"ש וה"ר יונה בר"פ תפלת השחר (ברכות כו.) וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפלה תפלת המוספין זמנה אחר תפלת השחר וכתב הרשב"א בריש פרק תפלת השחר שנראה מהתוספות שאם הקדים תפלת מוסף לשל שחרית יצא וכן כתב בספר אהל מועד בשמו:

סעיף קטן ב

ובאשכנז נוהגין לומר תכנת שבת וכו' כתוב בשבלי הלקט תכנת לשון סדור כמו ותוכן לבות רצית קרבנותיה י"מ בכל הקרבנות כתיב ושעיר לכפר ובקרבן של שבת לא כתיב

שעיר לכך סדרו לומר רצית קרבנותיה שהם קרבנות שהם אינם צריכין כפרה וי"מ רצית קרבנותיה לא רצית קרבן אא"כ עבר עליו שבת דכתיב ומיום הח' והלאה ירצה ואין ז' בלא שבת צוית פירושיה עם סדורי נסכיה י"מ ע"ש צו את בני ישראל ששם מפורש קרבן שבת צוית קרבנותיה המפורשים בה עם מערכות של לחם הפנים שש המערכת תרגומו שית סדרין נסכיה מלשון קשות הנסך אשר יוסך מענגיה לעולם כבוד ינחלו ע"ש האגדה דפסיקתא דבאתי לגני בזכות ג' דברים ישראל מתענגים לפני הקב"ה בזכות שבת בזכות מעשר בזכות שבת דכתיב אז תתענג על ה' טועמיה חיים זכו המכבדים אותה במיני מאכל ומטעמים ויש סומכין לטעום תבשילו מע"ש עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ע"ש הגאולה דכתיב אשרק' להם וגו' ז"ל שבלי הלקט מצאתי בשם רש"י לפיכך הוא מיוסד באלפא ביתא זו לפי שהיא נשמעה על הגאולה וגאולה עתידה להיות בזכות שבת שנאמר לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' וכתיב והביאותים אל הר קדשי וכתיב בשובה ונחת תושעון וכיצד נשמעת על הגאול'. תשר"ק על שם אשרקה להם ואקבצם כי פדיתי'. צפע"ס יטפו ההרי' עסיס צף וטף אחד הוא. נמל"ך והיה ה' למלך. יטח"ז יטו שכם אחד לעבדו כי עין בעין יראו. והד"ג ב"א יבא לויתן ויכרו עליו חברים אז מסיני נצטוו עליה פירש ה"ר בנימין אז מסיני קודם שבאו ישראל לסיני במצרים ובמרה ומצינו אז שהוא לשון הקדמה קדם מפעליו מאז:

סעיף קטן ד

אע"פ שאין הלכה כרב הונא דאמר אסור לאדם שיטעום וכו' בפרק תפלת השחר (ברכות כח:) אסיקנא דלית הלכתא כוותיה וכתב הרשב"א לית הלכתא כרב הונא פירוש אלא מותר לטעום קודם תפלת המוספין וכתב הראב"ד דיש אומרים דוקא טעימה ולא אכילה והוא ז"ל פי' דאפי' טעימה שיש בה כדי לסעוד את הלב כי הא דרב אויא עכ"ל כלומר דאיתא התם דרב אויא לא אתא לפירקא משום דחלש ליביה ואמרו ליה דהוה ליה למיטעם מידי קודם תפלת המוספין ולמיתי וגבי הא דלית הלכתא כרב הונא אמרינן נמי דלית הלכתא כריב"ל דאמר כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לאדם שיטעום כלום וכתב על זה הר"י ודוקא טעימה אינה אסורה כגון אכילת פירות או אכילת פת מועט אבל סעודה אסורה עכ"ל ומשמע דהכי נמי מתפרש מאי דאמרינן דלית הלכתא כרב הונא דאמר אסור לאדם שיטעום קודם תפלת המוספין ודבריו מטין כדברי הראב"ד ונראה שכך הם דברי רבינו דכי אמרינן דלית הילכתא כרב הונא אינו אלא להתיר טעימה אבל אכילה כלומר סעודה אסורה מההיא דפרק בג' פרקים (כו:) דאין לפרש דברי רבינו דמדינא מותר לטעום קודם תפלת המוספין וכדאסיקנא דלית הלכתא כרב הונא ובין

טעימה ובין אכילה שרי דאכילה נמי טעימה מקריא אלא שאין דרך לאכול ולא לטעום קודם תפלת המוספין דטעימה נמי אכילה קרו לה דא"כ מאי אין אדם רשאי לאכול דקאמר ר"ח שהרי לפ"ז רשאי לאכול אלא שאין דרך העולם לאכול אבל רבינו ירוחם כתב בחי"ט אסור לטעום כלומר לאכול קודם תפלת מוסף כך פשוט בפרק תפלת השחר ודבריו תמוהין דהא בהדיא אסיקנא דלית הלכתא כרב הונא ואפשר דה"ק רבינו ירוחם אסור לטעום טעימה גדולה כלומר לאכול וממילא משמע דטעימה קטנה שריא ודלא כרב הונא וכדברי הראב"ד וזה שכתב רבינו בשם ר"ח דאין אדם רשאי לאכול עד אחר תפלת מוסף כתבו הרא"ש בפסקיו בפ' הנזכר:

סעיף קטן ה

וזמנה כל היום ומיהו עיקר מצותה עד סוף ז' שעות וכו' בר"פ תפלת השחר (ברכות כו.) תנן ושל מוספין כל היום ר' יהודה אומר עד שבע שעות ובגמרא (כח.) תפלת המוספין כל היום א"ר יוחנן ונקרא פושע ופירש רש"י ונקרא פושע המאחרה כל כך אריב"ל כל המתפלל תפלת המוספין לאחר ז' שעות דר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' תפלה שהמתפלל תפלת המוספין לאחר ז' שעות אע"פ שפשע יצא י"ח מפני שזמנה כל היום:

סעיף קטן ו

ואם שכח ולא התפלל עד שעבר כל זמנה כתב רשב"ם שאין לה תשלומין וכו' כ"כ התוס' והרא"ש והר"י בר"פ תפלת השחר (ברכות כו.) וטעמא משום דדוקא בתפלת י"ח שהיא של רחמים יש לה תשלומין שאין זמן בקשת רחמים עובר ואפילו בשבת שאינה אלא שבח מ"מ כיון שהיא כנגד תפלה של כל יום שהיא של רחמים יש לה תשלומין כמותה אבל מוסף כיון שמזכיר בתפלה קרבן המוסף אינו ראוי להתפלל אלא בזמן הקרבת המוסף ואע"פ ששאר תפלות כנגד קרבנות תקנום מ"מ אינו מזכיר בהם קרבנות:

סעיף קטן ז

ויש בה נשיאת כפים משנה בפ' בתרא דתעניות (כו.):

סעיף קטן ח

וכל יחיד חייב להתפלל אותה וכו' בס"פ תפלת השחר (ברכות ל.) איפליגו תנאי במילתא ופסקו הפוסקים כחכמים דאמרי דתפלת המוספין בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר פירוש חבר עיר חבורת עיר כלומר ציבור אם אומרים כתר במוסף כתב רבינו בסימן רפ"א טעם למה אומרים בכתר פעמים ולהיות לכם לאלהים אכתוב בסימן תכ"ג בס"ד. כתב שבולי הלקט בשם ה"ר הושעיא אין טוב לעשות כמו שנהגו בהרבה מקומות להתפלל ש"צ תפלת המוספין בקול רם והציבור אומרים עמו בלחש על כל דיבור ודיבור

וענין קדושה אלא צריכין להתפלל אותה ביחיד תחילה ככל התפלות ואח"כ יאמר אותה ש"צ בקול רם עכ"ל:

סעיף קטן ט
היו לפניו שתי תפלות וכו' פלוגתא דר' יהודה ורבנן בפרק תפלת השחר (ברכות כח.) ופסק ר' יוחנן הלכה כרבנן דאמרי מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוספין:

סעיף קטן י
ומ"ש כגון שאיחר להתפלל מוסף עד שש שעות ומחצה הוא כדברי התוס' שם וכ"כ הרא"ש דמשמע בתלמודא דידן ודלא כירושלמי שכתבו הר"י והרא"ש דלא אמרינן מתפלל של מנחה תחלה אלא כשאיחר עד זמן מנחה קטנה אבל קודם לכן מתפלל של מוספין תחלה:

סעיף קטן יא
וי"א הא דאמרינן שצריך להקדים של מנחה תחלה וכו' כ"כ התוספות והרא"ש בשם הר"י וזה דעת רבינו יונה והרשב"א וכתב הרשב"א ומסתברא שאם עבר והקדים תפלת המוספין לתפלת המנח' ואפי' במקום שיש לו להתפלל תפלת המנחה יצא וא"צ לחזור ולהתפלל של מוספין שנייה משום דמוספין כל שעתא זמניה הוא דהא תפלת המוספין כל היום אלא דלכתחילה צריך להקדים תפלת המנחה עכ"ל והתוס' אינם מחלקים שכתבו שיש ליזהר בי"ה כו' שם:

סעיף קטן יב
והרמב"ם כתב יש מי שהורה וכו' בספ"ג מהל' תפלה כתב הרא"ש בפרק מי שמתו דבתפלת מוסף אם התפלל י"ח ברכות וחידש בה דבר מועט יצא כדאמרינן בירושל' פרק תפלת השחר אפילו אמר נעשה לפניך את חובותינו כתמידי יום וקרבן מוסף יצא כתב ריב"ש בתשובה שבשבתות וימים טובים א"א ברכו אחר קדיש בתרא וכתבתי זה בסוף סימן קל"ג:

סימן רפז

סעיף קטן א
ואם יש אבל יכול לילך לנחמו ולחולה לבקרו בפ"ק דשבת אין מנחמין אבלים ואין מבקרין חולים בשבת דברי ב"ש וב"ה מתירין:

סעיף קטן ב
ולא יאמר לו כדרך שאומר בחול וכו' (שם:) ת"ר הנכנס לבקר את החולה אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ור"מ אומר יכולה היא שבת שתרחם בזכותה ר' יהודה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל רבי יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך

חולי ישראל שבנא איש ירושלים אומר בכניסתו אומר שלום וביציאתו אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובין ושבתו בשלום ופי' הר"ן שבת היא מלזעוק אינו יכול לבקש רחמים עכשיו שע"י כן יעורר בכי ויצטער אלא אומר להם דברי תנחומין שלא יצטערו ופסק הרמב"ם בפכ"ד כת"ק וכ"נ שהוא דעת רבינו אלא שסובר דשבנא לא בא לחלוק אלא לפרש דברי ת"ק והרמב"ן בספר תורת האדם פסק כר' יוסי ולא נהגו כן. מילה שחל להיות בשבת מה יעשה בכוס כתבתי בסימן רע"ג:

סימן רפח

סעיף קטן א

וימהר לאכול קודם ו' שעות דגרסינן בירושלמי בשם ר' יוסי בר חנינא וכו' בספ"ג דתענית והרי"ף והרא"ש כתבוהו בפ"ק דשבת וכ' שם המרדכי בשם אבי העזרי אבל בתפלה ובתלמוד שרי דקי"ל כר"א (פסחים סח:) ושוב ראיתי דס"ל כרבי יהושע וכ"פ ראבי"ה עכ"ל גרסינן בירושלמי ר' חגי אמר לא ניתנו שבתות וי"ט אלא לאכילה ושתיה ר' ברכיה אמר לא ניתנו אלא לעסוק בהם דברי תורה ובתנחומא מפרש לא פליגין מה דא"ר ברכיה לת"ת אלו הפועלים שהם עסוקים במלאכתן כל ימות השבוע ובשבת הם באים ומתעסקים בת"ת ומה דא"ר חגי להתענג אלו ת"ח שהם יגיעים בתורה כל ימות השבוע ובשבת הם מתענגים והא דאמר רבא (שם) הכל מודים בשבת דבעינן לכם כמו שנתבאר בסימן רמ"ב י"ל התם לר"א ור' יהושע קאמר א"נ התם בעונג קצת והכא לעסוק כל היום בתענוג:

סעיף קטן ב

והא דאיתא בפרק אין עומדין (ברכות לא:) היושב בתענית בשבת וכו' מיירי בתענית חלום כ"כ התוספות שם והרי"ף והרא"ש בפ"ק דשבת וטעמו של דבר למה קורעין גזר דינו כתב בספר הזוהר פרשת אמור וכתב המרדכי בפ"ק דשבת בשם רא"ם דאין להתענות אלא על חלום שראהו תלת זמנין ורבינו כתב בסימן תקס"ח בשם ר"ע ורבי קלונימוס שבזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת שאין אנו בקיאין בפתרון החלומות לידע אי זה רע ואי זה טוב ואין מתענין מספק וכ"כ אבי העזרי עכ"ל ולא כתבו כאן לפי שסמך על מ"ש שם ובהגהות אשיר"י פ"ק דתענית הביאו דברים הללו ואח"כ כתב ומנהג בזמן הזה שמתענין בשבת תענית חלום וכן היו נוהגים רבותינו ואם הוא ת"ח ישב כל היום וילמוד בתענית ויתכפר לו עכ"ל והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים שעל ג' חלומות מתענין בשבת ואלו הם הרואה ס"ת שנשרף או י"ה בשעת נעילה או קורות ביתו או שיניו שנפלו וי"א הרואה י"ה אפילו שלא בשעת נעילה וי"א

הקורא בס"ת וי"א הרואה שנושא אשה: ב"ה והא דרואה שיניו שנפלו דוק' שיניו אבל הרואה לחייו שנשרו חלום טוב הוא שמתים היועצים עליו רע כדאיתא בפ' הרואה (ברכות נו.) ונ"ל שהחלומות שאמרו בפרק הרואה שהם רעים גם עליהם מתענין בשבת:

סעיף קטן ג

ומ"מ צריך להתענות יום א' וכו' פשוט הוא בפ"ק דתענית (יב:) ובפ' אין עומדין (שם) והביאו הרי"ף בפ"ק דשבת:

סעיף קטן ד

ומ"ש וא"צ שיהיה התענית מיד ביום ראשון כ"כ המרדכי בפ"ק דשבת וה"ה בפ"א מה' תענית אבל בספר הזוהר כתוב בפר' ויקהל שצריך להתענות מיד ביום המחרת כדי לתקן את אשר עיות בביטול עונג שבת וגם בשם הרשב"א מצאתי כתוב דהא דא"צ שיהא התענית מיד ביום א' דוקא מי שתשש כחו ואין יכול להתענות ב' ימים רצופים שאל"כ ראוי לו שלא יתעכב לבקש סליחה וכפרה ע"כ כ' האגור בשם שבולי הלקט דאית' בהגדה שמצאו תלמידיו לר"ע שהיה בוכה בשבת ואמר זהו עונג לי יש מוכיחין מכאן שאדם שמזיק לו אכילתו דאז עונג לו שלא לאכול וכמעט שהוא אסור לאכול דהא מצער ליה במה שאוכל עכ"ל כ' הכלבו סי' נ"ח אפשר לומר דדוק' להתענות מחמת עסקיו או מחמ' יאוש שמחת י"ט הוא שאסור אבל המתענה מחמת תשובה וחסידות תעניתו לו תענוג ומותר ומ"מ אין ראוי לאדם להרגיל על זה ולא תמצא מי שמופלא בחסידות שמתענה בשבתות וי"ט והגהות מיימון כתבו בפ"א מה' תענית אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת ראינו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה וכן שמעתי על ר' יהודה החסיד שהיה עושה כן וכן אמרינן בפסחים (מח:) מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולי שתא בר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורים אבל בלא כה"ג אסור עכ"ל אבל הרשב"א כתב בתשובה דההיא דמר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא וכו' בתענית חלום דוקא הוא דאל"ה אסור וכן צריך לפרש כדי שלא יחלוק אכולהו תנאי ואמוראי ואת"ל דבתענית דעלמא קאמר לא שבקי' כולהו תנאי ואמוראי ועבדי' כיחיד וכ"ש בשל תורה והאריך להביא ראיות לדבר:

סעיף קטן ה

אין מתענין ולא מתריעין בו וכו'. משנה בפ"ג דתעניות על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה אויבים או נהר ועל ספינה המטורפת בים ר' יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה ואמרי' בספ"ק (יד:) דהאי התרעה בפה היא דאילו בשופרות מי שרי ומשמע דלתפלה הוא דאמרי' הכי אבל לעזרה פשיטא דשרי שהרי אפי' חילול גמור מחללין ופסק הרמב"ם בפ"ב ופ"ל כת"ק וכ"כ ג"כ בפ"א מה' תענית שזועקים עליהם ומתחננים בשבת

ומתריעים עליהם לעזור אותם וכן דעת סמ"ג וסמ"ק וכ"נ מדברי ר"י בנתיב י"ח ח"א אבל רבינו פסק כאן כר' יוסי ובסימן תקע"ו כתב אין מתענין ולא מתריעין לא בשבתות ולא בי"ט חוץ מעיר שהקיפוה אויבים או נהר ואפילו על יחיד הנרדף מפני עכו"ם או ליסטים או רוח רעה זועקים ומתחננים בתפלות בשבת אבל אין תוקעין אא"כ תוקעין לקבץ העם לעזור לאחיהם להצילם כך כתב הרמב"ם ורש"י פי' אפילו תפלה להתחנן ולזעוק אין לעשות אלא צועקים על ב"א שיבואו לעזור ומסתבר כדברי הרמב"ם עכ"ל ויש לתמוה עליו דכאן כתב כדברי רש"י ושם כתב דמסתבר כהרמב"ם ושם אבאר בס"ד:

סעיף קטן ו

ומ"ש שאין מתענין אפי' על דברים אלו כן משמע ממה שכתבתי בסמוך דאיתא בפ"ק דתענית התרעה בשופרות מי שריא הרי דאפי' ת"ק לא שרי אלא זעקה בפה לא תקיעה בשופר וכ"ש דלהתענות בשבת אסור אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהלכות תענית שמתענין על כל אלו בשבת וכתב ה"ה שטעמו מדאמרינן בספ"ק דתענית מאי מתריעין אילימא בשופרות שופרות בשבת מי איכא אלא לאו בעננו ומפרש בעננו תפלת תענית שהוא עננו מתפללין אותה לפי שמתענין וכתב שלא ראה לאחד מן המפרשים שפי' כן ובסוף דבריו כתב ובאמת שדברי רבינו במ"ש מתענין בשבת תמוהים בעיני וצ"ע עכ"ל ורבי' אע"ג שבסי' תקע"ו הסכים לדעת הרמב"ם לענין שצועקים ומתחננים עליהם מ"מ לענין מ"ש שמתענים בהן לא הסכים עמו שהרי כשכתב דברי הרמב"ם השמיט מהם שמתענים ואולי שלא היה כתוב בנוסחתו והיא נוסחא ישרה שהרי בפ"ב ופ"ל מהלכות שבת שהזכיר דין זה לא כתב שמתענין עליהם בשבת אף ע"פ שבפירוש המשנה פ"ג דתענית כתב בהדיא שמתענין על אלו בשבת:

סעיף קטן ז

ומ"ש וכן אפי' על יחיד הנרדף וכו' ג"ז שם ת"ר עיר שהקיפוה אויבי' או נהר וספינה המטורפת בים ויחיד הנרדף מפני עכו"ם ומפני רוח רעה ומפני ליסטים מתריעין עליהם מיד בשבת ורבינו לטעמיה דבסמוך אזיל דפסק כרבי יוסי דאמר לעזרה אבל לא לזעקה ולפיכך פי' דברייתא זו לעזרה דוקא היא אבל הרמב"ם וסמ"ג וסמ"ק ור"י פירשוה דאף לזעקה מתריעין וכ"נ שהוא דעת הר"ן שכת' על ברייתא זו מפני רוח רעה שנכנס בו רוח שד ורץ והולך שמא יטבע בנהר או יפול וימות או שהוא חולה ממיני החולאים ולפ"ז יש ללמוד לכל חולי שיש בו סכנת היום שמתריעין עליו בשבת שלא אמרו מפני רוח רעה אלא מפני שהוא חולי של סכנה ביומו ואפשר שעל זה סמכו בהרבה מקומות שאומרים על החולים מצלאין בשבת ומ"מ דוקא שיש בו סכנת היום שלא שנינו רוח רעה אלא דומיא דספינה מטורפת בים ויחיד הנרדף מפני אויבים עכ"ל ולשיטת הרמב"ם מתענין

על אלו ג"כ וכ"כ בפי' בפ"א מהלכות תעניות: המתענה בשבת באיזה מקום יאמר עננו כתב רבינו בסי' ר"נ ובסי' תקס"ח:

סימן רפט

סעיף קטן א
ויהיה שלחנו ערוך וכו' ויקדש פי' יברך בפ"ה כלומר ולא יאמר קידוש כמו בלילה אלא בפ"ה לבד וזה פשוט בפרק ערבי פסחים (פסחים קו.) בעובדא דרב אשי דאמרי ליה ליקדש לן מר קידושא רבה:

סעיף קטן ב
ואם אין לו יין יברך על השכר וכו' כלומר והוא שיהא חמר מדינה כמו שנתבאר בסימן ער"ב ושם כתב דיותר טוב לקדש על השכר מעל הפת בסעודת שחרית משום דכשמברך שחרית על הפת תחלה אין כאן שום שינוי ומשמע דאפילו אינו חמר מדינה קאמר דמקדשין עליו בשחרית מההיא טעמא וכתב הראב"ד בפכ"ט מה' שבת שאם בא לקדש ביום על הפת מקדש ותחשב המוציא במקום ברכת היין ויאכל וה"ה כתב שאינו מקדש לפי שביום כיון שאינו מזכיר קדושת היום אין ההיכר אלא שמברך בפה"ג קודם סעודה שלא כדרכו בחול ואם בא לקדש על הפת איזה היכר יש כאן וכ"כ הרא"ש בתשובה ומשמע שאם לא מצא יין או שכר לקדש עליו ביום אוכל בלא קידוש דאין לו לבטל עונג שבת בשביל שאינו יכול לקדש:

סעיף קטן ג
ומ"ש ונראה דאפילו לרב ברונא דאמר (שם) נטל ידיו לא יקדש דוקא בקידוש הלילה וכו' אין זה מוכרח ומ"ש בשם הרמב"ם בפכ"ט ומ"ש שמקדש ואח"כ נוטל ידיו גם הגהות כתבו שם שכך היה נוהג הר"מ שלא ליטול עד אחר קידוש אפילו בסעודת שחרית ובמה שאסר לטעום קודם קידוש דשחרית הראב"ד חלק עליהם והתיר לטעום קודם קידוש דשחרית וה"ה טען בעד הרמב"ם וכן דעת הגהו' שם וכתבו דמהך טעמ' כוס מילה שהיא בשבת יתננו לתינוק וכבר כתבתי זה בסימן רע"ג:

סעיף קטן ד
וא"א ז"ל היה שותה מים וכו' כתבו רבינו בסי' פ"ט ושם כתב שאבי העזרי אוסר ודבר פשוט הוא דכהרא"ש נקטינן המתענה בשבת אם יכול לקדש להוציא בני ביתו כתבתי בסימן קס"ז:

סעיף קטן ה
ובאשכנז מניחין השולחן ערוך כל השבת וכו' כ"כ המרדכי בפ' כל כתבי:

סימן רצ

סעיף קטן א
ויכוין להרבות בפירות וכו' בפ' התכלת (מנחות מג.) וכתבו הרי"ף והרא"ש בסוף ברכות והרמב"ם בפ"ז מה' תפלה: בתנחומא ויקהל משה בעלי אגדה היו אומרים מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בה קהלה בראשה אלא פרשה זו בלבד ולמה כך אמר הקב"ה למשה רד ועשה לי קהלות גדולות בשבת כדי שילמדו כל הדורות הבאים אחריך להקהיל קהילות בכל שבת להכנס בבתי כנסיות ובתי מדרשות ללמוד בהם תורה לרבים ד"א ויקהל משה אמר להם הקב"ה לישראל אם אתם נקהלים בכל שבת ושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וקורין בתורה ובנביאי' מעלה אני עליכם כאילו המלכתם אותי בעולמי שכן ישעיהו הנביא מפרש ואתם עדי נאם ה' ואני אל אתם מעידים עלי שאני אלוה בעולם ע"כ ומכאן סמכו בכל תפוצות ישראל להתקבץ בבתי כנסיות לקרוא מקרא ולדרוש בדברי אגדה אחר סעודת שחרית:

סימן רצא

סעיף קטן א
ויהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית דאר"ש בן פזי וכו' בפרק כל כתבי (שבת קיח:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ששיעורה כביצה כ"כ הר"ן בשם בעל הלכות בפ' כל כתבי וכמו שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן ג
וכ"כ הרמב"ם אם הוא חולה מרוב אכיל' וכו' בפ"ל וכבר כתבתי בזה בסי' רפ"ח:

סעיף קטן ד
וזמנה משיגיע זמן המנחה וכו' הר"ן כת' בפ' כל כתבי בשם בעל הלכות דאפי' מפסיק באמצע סעודה ופורס מפה ומברך והדר שרי המוציא ואוכל כביצה ומברך ש"ד אבל התוס' והרא"ש והמרדכי כתבו שם שאין זמנה אלא מן המנחה ולמעלה וכ"כ הגהות בפכ"ט:

סעיף קטן ה
וכן היה עושה א"א ז"ל וכו' הוא ז"ל כתב בתשובה שכך ראה רבותיו נוהגים וכן הוא נוהג אחריהם ואף ע"פ שתוס' כתבו שר"י אומר שאין להפסיק באמצע סעודה משום איסור ברכה שאינה צריכה תירץ הוא ז"ל דכיון שהוא מפסיק לכבוד שבת אין כאן משום מרבה בברכות שלא לצורך וכתב הוא ז"ל בתשובה אחרת שאין לדרוש כן בצבור דכיון שאם אוכל קודם חצות אינו יכול להפסיק אין הצבור בקיאין בזה וכתב בתשב"ץ שמהר"מ בחורף שהימים קצרים היה עושה סעודה שלישית על השלחן מיד אחר ברכת המזון:

סעיף קטן ו

ור"ת הנהיג שלא לאכול בשבת בין מנחה למעריב וכו' כ"כ התו' והרא"ש והמרדכי בפרק ע"פ (קה:) וכתבו שרבינו משולם השיב לו דה"ג במדרש כל השותה מים בע"ש אבל בשבת לא הוזכר שם וכן עמא דבר לאכול ולשתות בין מנחה למעריב וכן הסכימו הגהות בפ"ל וכתבו שכן היה נוהג הר"מ ז"ל וכתבו עוד ההגהות שאפי' האוסרים זהו דוקא מן הנהר אבל מים שבבית מותר עכ"ל ומדבריהם נלמוד למ"ש רבינו משולם דה"ג במדרש כל השותה מים בע"ש דהיינו דוקא מן הנהר מצאתי כתוב בשם ס' אגודה השותה מים בין השמשו' גוזל קרוביו מתים וי"מ בין השמשות של ע"ש וי"מ דוקא בשנים עשר חדשים ראשונים של אביו ואמו: וכ' הרמב"ם שגם בסעודה ג' קובע על היין ובוצע על ב' ככרות בפכ"ט ור"י כתב בח"א בשם הרמ"ה דאין צ"ל קידוש בסעודה ג' וכ"כ במרדכי פרק כל כתבי ובתשובות להרמב"ן סימן ריי"ד שהר"מ לא היה מברך בפ"ה בסעודה ג' קודם וגם הר"י כתב פ"ג שאכלו שאין נראין לו דברי הרמב"ם ובשבולי הלקט האריך לתת טעם למה א"צ לקדש בסעודה ג' ואח"כ כתב וז"ל והר"ם כתב אני רגיל לקדש בסעודה ג' אבל לא שמעתי טעם מפיו ע"כ ובאמת שאין לשון הרמב"ם מבואר שצריך לקדש בסעודה שלישית דקובע על היין שכתב איכא לפרושי דהיינו לומר שישתה יין בסעודתו וכיון שכל הפוסקים סוברים דא"צ לקדש וגם לשון הרמב"ם אינו מבואר שצריך לקדש אין מקדשין ומ"מ המקדש לא הפסיד כיון שאפשר לפרש דברי הרמב"ם שצריך לקדש וכמו שנראה שפירש רבינו יכול לומר כהרמב"ם אני נוהג וכיון דגם לשאר הפוסקים אין איסור בדבר אין מוחין בידו: ב"ה אח"כ ראיתי להרמב"ם שכתב בפ"ט ומצו' לברך על היין ביום שבת קודם שיסעוד סעודה ב' משמע מדבריו שבסעודה ג' אין מצו' לברך על היין קודם שיסעוד ומ"מ הרוצה לעשות כן אין מוחין בידו: ולענין בציעה על ב' ככרות כתב בשבולי הלקט בשם ה"ר בנימין דליכא קפידא לבצוע על ב' ככרות דמהיכא ילפינן ליה מלקטו לחם משנה שני העומר וכיון שאכלו סעודת שחרית לא היה לחם משנה בצהרים והמקפיד בזה שכרו אתו ופעולתו לפניו עכ"ל אבל הגהות פ"ל והמרדכי פ' כל כתבי ור"י בח"א ותשובות להרמב"ן סימן ר"י כתבו שגם בסעודה ג' צריך לחם משנה ושכך היה רגיל מהר"ם וכ"כ ה"ה בשם גאון שכל זמן שהוא סועד בשבת צריך לבצוע על ב' ככרות:

סעיף קטן ז

ואיתא במכילתא דבסעודה ג' צריך לפחות ככר אחד שלם וכו' כ"כ המרדכי פ' כל כתבי:

סעיף קטן ח

וי"א שיכול להשלים סעודה ג' במיני תרגימא כ"כ הר"ן בפ' כל כתבי שי"א כן ושהביאו ראיה מפרק הישן וכ"כ הר"י בפרק ג' שאכלו בשם רבני צרפת והתו' והרא"ש בפ' הישן (סוכה כז:) ובפ' בתרא דיומא (עט.) דחו ראייתם וכ"כ הגהות בפ"ל והמרדכי בפ' כל כתבי כתב ב' הסברות ולא הכריע וסמ"ג כתב בסי' כ"ז דבכל ג' סעודות צריך פת ומיני תרגימא כתב הר"ן בפרק כל כתבי שהם פירות וכן פירש"י בפ' הישן אבל התוס' כתבו שם ובפרק בתרא דיומא שהם כמו בשר ודגים וכיוצא דברים שמלפתים בהם את הפת וכתבו עוד ואפי' אי הוה אמרינן דנפיק בג' סעודות במיני תרגימא כמו גבי סוכה מ"מ בפירי לא נפיק דלא מהני נמי בסוכה וכתב עוד הרא"ש בפ' הישן דבתוספתא פרק כיצד מברכין תניא הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עליו בורא מיני מזונות ומשמע דמיני תרגימא היינו מאכל שעשוי מה' מינים ואפשר שהוא חשוב יותר מבשר וגבינה עכ"ל וכן כתבו הגהות דפ"ל וסמך רבינו על פי' זה משום דמשמע כן בתוספתא ור"י בח"א כ' דמיני תרגימא הם פירות וגם הר"י בפרק ג' שאכלו כתב דבסעודה ג' נפטר באכילת פירות וכ"כ בשבולי הלקט שהיה ר"י ב"ר יהודה נוהג להשלים סעודה ג' במיני פירות וה"ר יהודה במיני פירות של ז' מינים עכ"ל כתבו הר"ן והמרדכי בפ' כל כתבי (ובפ"ק דמגילה) בשם ר"ת דנשים חייבות בג' סעודות וכן נמי לבצוע על ב' ככרות שאף הם היו בנס המן וכתב הר"ן ואין צורך שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין וכ"כ בשבולי הלקט דנשים חייבות משום דעל כולם הוא אומר אכלוהו היום ובין אנשים ובין נשים נתרבו באכילה זו וכן מוכח בפרק אע"פ (סד:) גבי משרה אשתו ע"י שליש:

סימן רצב

סעיף קטן א

סדר מנחה אומר ש"צ אשרי וכו' ואומר פסוק ואני תפלתי ע"פ המדרש וכו' כן כתב בשבולי לקט בשם רש"י וכתב שלא נהגו לאומרו ביום טוב מפני שתיקן עזרא שיהו קורין בתורה בשבת במנחה ולא תיקן כן בי"ט כתב הרוקח בסי' ש"כ י"ט שחל להיות בשבת קורין במנחה פרשה הנוהגת ולא של י"ט כדאמרי' בפ' ב"מ (כד:) גבי מפטיר ה"נ אלמלא שבת אין קריאה במנחה בי"ט כ' בשבולי הלקט אחר שקראו חובת היום בתורה מקדישין בין בחול בין בשבת בין בי"ט חוץ משבת במנחה ותענית שאין בה הפטרה במנחה שאין מקדישין בהם והטעם שמעתי מפי ה"ר בנימין שבת וי"ט שחרית ומנחה יוה"כ וט"ב שיש בהם קריאת ההפטרה המפסק' בין הקדיש שלאחר קריאת התורה לקדיש שלפני תפלת המנחה בהצנעת ס"ת מקדישין לאחר קריאת התורה אבל

כשאין מפטיר במנחה אין מקדישין שהרי צריך לו להקדיש מיד בהצנעת התורה בעמדם לתפלת לחש עכ"ל כתב ע"ש יום מנוחה וקדושה לעמך נתת כך ראוי לומר שהרי בסוף הלשון אומר ינוחו בו ל' זכר ומי שאינו אומר יום מנוחה צ"ל ינוחו בה שכל הלשון שלמעלה הוא לשון נקבה ולפי שהאבות שמרו משמרת השבת שאפי' עירובי תבשילין שמר אברהם אבינו וכן צוה את בניו ואת ביתו זה יעקב לכן אנו מזכירין אותה בתפלה גילה באברהם בב"ר גיל יגיל אבי צדיק זה אברהם בשעה שנתבשר לא יירשך זה וגו' בא שמחה וגיל בלבו שנא' ויפול אברהם על פניו ויצחק וכיון שנדרש גיל יגיל אבי צדיק על אברהם נמצא שיצחק הוא הצדיק ומצינו רנה אצל צדיקים דכתיב רננו צדיקים ועוד כשאמר אברהם השה לעולה בני מיד רינן יצחק ואמר שירה ומה שירה אמר שיר של קרבן. יעקב ובניו ינוחו בו דכתיב ביה ויחן את פני העיר ואמרו בב"ר שקבע תחומין מבע"י הדא אמרה ששמר יעקב שבת יעקב ובניו לא אברהם ובניו ולא יצחק ובניו שהרי בני ישמעאל ועשו אינם נוחים בו. מנוחת אהבה ונדבה מוסב על האמור למעלה יום מנוחה וקדושה לעמך נתת:

סעיף קטן ב

וכתב רב שר שלום הטעם שתקנו לומר צדוק הדין וכו' ויש מדרשים שמוכיחים שלא מת באותה שעה וכו' עד במ"ש הכל כתוב באורך בר"פ ע"פ בפסקי הרא"ש ובמרדכי:

סעיף קטן ג

טעה ולא התפלל מנחה בשבת וכו' ברייתא בר"פ תפלת השחר (ברכות כו:) ואף על גב דאסיקנא בקשיא כבר כתבו שם הרא"ש והרשב"א דכיון דלא אסיקנא בתיובתא הכי נקטינן משום דטעמא דמסתבר הוא וכ"פ הרי"ף והרמב"ם בפ"י מהלכות תפלה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם הבדיל בשניהם או לא הבדיל בשום אחת מהם יצא כ"כ שם הפוסקים הנזכרים:

סעיף קטן ה

וה"מ בטעה ולא התפלל מנחה כלל אבל אם טעה והתפלל י"ח ברכות וכו' עד וצריך להתפלל שתים בערב בתוס' והרא"ש וה"ר יונה ר"פ תפלת השחר (שם) ודייק רבינו לכתוב בכל הני טעה דאילו הזיד אין לו תשלומין כמו שנתבאר בסימן ק"ח:

סימן רצג

סעיף קטן א

סדר ערבית ומאחרין אותו וכו' דאמר ר' יוסי בפ' כל כתבי (שבת קיח.):

סעיף קטן ב

ומ"מ זמן יציאת שבת להיות מותר במלאכה הוא משישלים בין השמשות דר' יוסי וכו' כבר כתבתי בסי' רס"א דלר' יהודה אחר סוף שקיעת החמה אלף ות"ק אמה הוי בין השמשות כדאיתא בפ' במה מדליקין (שבת לד.) ור' יוסי פליג עליה שם ואמר בין השמשות כהרף עין ומפרש בגמ' דבין השמשות דר' יהודה הוי יממא לר' יוסי ואסיקנא (שם לה.) דהלכה כדברי שניהם להחמיר כר' יהודה לענין קבלת שבת וכר' יוסי לענין תרומה דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים בין השמשות דר' יוסי וכתבו רש"י והתוס' (שם:) והרא"ש וממילא נמי למ"ש נקטינן כר' יוסי ונסתפק שם הרא"ש כמה יש בין בה"ש דר' יהודה לדר' יוסי והוכיח שאין ביניהם שיעור נ' אמה וכתב נמצא משתשקע החמה אלף ותקמ"ט אמה מותר לעשות מלאכה במ"ש וע"כ יש להגיה בספרי רבינו נמצא אחר שקיעת החמה אלף ותקמ"ט אמה ולא ידעתי למה השמיט רבינו הא דאמרינן התם כוכב אחד יום ב' בין השמשות ג' לילה וכוכבים שאמרו לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים שאינם נראים אלא בלילה אלא בינונים וה"ר יונה כתבו בתחלת מסכת ברכות וכתב כיון שאין הכל בקיאים בין גדולים לבינונים צריך ליזהר שלא לעשות שום מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו: וכתב הר"ן בפרק ב"מ וביומא דלענין תוספת שצריך להוסיף מחול על הקודש שיעורו לענין מ"ש כענין שאמרו בירושלמי דברכות שצריך שיראו ג' כוכבים רצופים היו מפוזרות אסור בעשיית מלאכה משום תוספת ואע"ג דרבינו ס"ל כהרמב"ם דלית ליה תוספת לענין שבת כמו שכתבתי בסי' רס"א מ"מ לא היה לו להשמיט הא דכוכב אחד יום וכו' ללמדינו דג' כוכבים ודאי לילה וקודם לכן אסור בעשיית מלאכה והרמב"ם כתבה בפ"ה ואע"פ שחשכה אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל בתפלה ואח"כ יאמר המבדיל בין קודש לחול כמבואר בס"ס ש':

סעיף קטן ג

מי שהוא אנוס כגון שצריך להחשיך על התחום וכו' ופירש רבינו האיי כגון שהיה להם שום אונס וכו' כ"כ התוספות והרא"ש וה"ר יונה והמרדכי בר"פ תפלת השחר (ברכות כז:):

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו וקורין ק"ש בברכותיה וכו' ה"פ וקורין ק"ש אחר צאת הכוכבים ומתפללין י"ח קודם לכן והרמב"ם בפ"ג מהל' תפלה כתב ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בע"ש קודם שתשקע החמה וכן יתפלל ערבית של מ"ש בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים עכ"ל ובפכ"ט

מהל' שבת כתב יש לו לאדם לקדש ע"ש מבע"י אע"פ שלא נכנסה השבת וכן מבדיל על הכוס מבע"י אע"פ שעדיין הוא שבת שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו כמעט וכתב ה"ה שפירושו שאע"פ שמבע"י קדש או הבדיל מותר לו לערב לאכול בקידוש זה ולאכול ולעשות בהבדלה זו מלאכה וזה דעת קצת מן הגאונים וכ"כ מן האחרונים וכדברי רבינו וכן עיקר עכ"ל ולזה הסכים הרשב"א בריש פרק תפלת השחר:

סימן רצד

סעיף קטן א

ואומר הבדלה בחונן הדעת פלוגתא דתנאי בפרק אין עומדין (ברכות לג.) באי זה מקום מזכיר הבדלה ופסקו הפוסקים הלכה כת"ק דאמר שמזכיר הבדלה בחונן הדעת כתוב בא"ח אין מתחילין באתה חוננתנו לפי שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה אינו אלא טועה אלא מתחיל אתה חונן עד וחננו מאתך ומתחיל אתה הבדלת בין קודש לחול וכ"כ הרמב"ם וכ"כ בסדר ר"ע עכ"ל והעולם נוהגין לומר אתה חוננתנו שאין זה נקרא שינוי מטבע שהכל ענין א' הוא:

סעיף קטן ב

ומ"ש וע"כ אין מתפללין הביננו במ"ש מימרא דרב נחמן אמר שמואל בס"פ תפלת השחר (ברכות כט.) ואע"ג דאסיקנא בקשיא פסקוה הפוסקים וכבר נתן הרב ר' יונה טעם לשבח בדבר:

סעיף קטן ג

ואם טעה ולא הבדיל בתפלה א"צ לחזור וכו' מימרא ובריייתא בס"פ תפלת השחר וכתבו תלמידי הרב ר' יונה שי"א שאע"פ שסיים ברכת אתה חונן כל זמן שלא התחיל בברכה אחרת חוזר לתחלת הברכה ומבדיל בה דכאילו עומד עדיין באמצע הברכה דייניין ליה ור"י אומר דכיון שכבר סיים כל הברכה ולא נזכר אין מחזירין אותו דכמי שטעה והתחיל אחרת דייניין ליה ולזה נוטה דעת מורי עכ"ל וכן דעת הרא"ש וכתבו רבינו ס"ס זה גבי והיכא שיש לו כוס וכו':

סעיף קטן ד

דקי"ל המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס ומבדיל על הכוס צריך שיבדיל בתפלה הכי אסיקנא בפרק אין עומדין (שם):

סעיף קטן ה

ואם טעה גם בכוס וכו' שם בעא מיניה ר"ח מרב ששת טעה בזו ובזו מהו א"ל טעה בזו ובזו חוזר לראש ופירשו הרא"ש וה"ר יונה כגון שאכל קודם שהבדיל אע"ג דקי"ל

טעם מבדיל מ"מ באיסור אכל ומש"ה חוזר לראש ולא ראיתי להרמב"ם שהזכיר דין זה ולא ידעתי למה ואם נזכר קודם שומע תפלה כתב הרמב"ם בפ"י מהלכות תפלה יש מי שהורה שמבדיל בשומע תפלה נראה שטעמו משום דאמרינן בפרק תפלת השחר טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס ומשמע ליה דהבדלה נמי אומרה בשומע תפלה דמאי שנא מברכת השנים אלא דעדיפא מינה אשמועינן דאפילו לא נזכר עד אחר שומע תפלה אינו חוזר מפני שאומרה על הכוס אבל התוספות כתבו דוקא צרכיו כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שצריך שדהו מים דהוא מעין תפלה וכן שאלה אבל הזכרה והבדלה ושאר שכחה אסור שאינה מעין שומע תפלה עכ"ל ויש לדחות דכיון דכשאנו מבדילים בתפלה אנו מתפללים ואומרים כשם שהבדלתנו וכו' שפיר הוי מעין שומע תפלה ומ"מ כבר כתבתי בביאורי להרמב"ם שנ"ל שהגירסא הנכונה בדברי הרמב"ם כמו שמצאתי בספר הרמב"ם מדוייק שכתוב בלשון הזה טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת משלים תפלתו וא"צ לחזור וזה מבואר כדברי התוספות:

סעיף קטן ו

כתב בה"ג כיון שהטעם שא"צ לחזור ולהתפלל וכו' עד אא"כ סבור שאף למחר לא יהי' לו כ"כ תלמודי הר"ר יונה בפ' תפלת השחר וגם הרא"ש כ' כן שם:

סעיף קטן ז

והיכא שיש לו כוס שא"צ לחזור ולהתפלל מיד כשיסיים הברכה אין לו לחזור אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה כבר כתבתי בסמוך שזה דעת ר"י והרב ר' יונה והרא"ש ודברי ר' אלחנן ודברי ר"ת גם דברי ר"י שהזכרתי הכל בתוס' ובפסקי הרא"ש ובמרדכי פ' תפלת השחר ואע"פ שהתוספות כתבו דעמא דבר כר"ת הרא"ש חולק עליו בפרק הנזכר וכמ"ש רבינו וכן ראוי לנהוג:

סימן רצה

סעיף קטן א

ונוהגין לומר ויהי נועם כל סי' זה פשוט וא"צ

סימן רצו

סעיף קטן א

סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה הכי אסיקנא בברכות בפ' אלו דברים שבין ב"ש ובפרק ע"פ:

סעיף קטן ב
יברך בפ"ה על כוס של יין שלם שלא יהא פגום פיסול כוס פגום נזכר בפרק ע"פ ואע"ג דבגמ' לא אמרו אלא כוס של ברכה קידוש והבדלה בכלל כוס של ברכה הם וכן משמע מדברי הרי"ף שם ומדברי הרמב"ם בפכ"ט ובסימן קפ"ב נתבארו דיני כוס פגום:

סעיף קטן ג
ואם אין לו יין וכו' איתא בפרקי רבי אליעזר בפ"כ אבל בנוסחא שלנו אין כתוב שמבדיל בלא יין ובנוסח' רבינו נראה שהיה כתוב אם אין לו יין וכ"כ הרוקח בסי' שנ"ג: וכתב ר"ע ואנן לא ס"ל הכי אלא אין מבדילין אלא על היין ואפילו על הפת אין מבדילין כ"כ התוס' והרא"ש בפרק ע"פ וכן הם דברי הרי"ף בפרק אלו דברים שבין ב"ש וכן הסכימו כל הפוסקים ולא דמי לקידוש משום דכיון דאין קידוש אלא במקום סעודה פת מענינא דקידוש הוא אבל אינו מענין הבדלה:

סעיף קטן ד
אבל מבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה פשוט בפרק ע"פ בעובדא דאמימר ויש גורסין רבין במקום אמימר וכבר נתבאר בסימן ער"ב מה נקרא חמר מדינה וגם שם נתבאר שעל כל המשקין מבדילים היכא דהוו חמר מדינה חוץ מן המים:

סעיף קטן ה
והגאונים כתבו אף על פי שאין מבדילין על הפת אם חל י"ט במ"ש מבדילין עליו וכו' הרי"ף בפרק אלו דברים שבין ב"ש הביא סברא זו ודחה אותה והעלה שאין מבדילין על הפת כלל והתוס' והרא"ש בפרק ע"פ הביאו סברא זו בשם ר"ע וחלק עליו הרא"ש וכתב שיותר טוב לעשות יקנה"ז על השכר ממה שיעשה על הפת שיעשה הבדלה שלא כהלכתא מטעם טפילה ולא ידעתי למה סתם רבי כדברי רב עמרם ולא כתב דעת הרי"ף והרא"ש:

סעיף קטן ו
ומי שאין לו יין ומצפה שיהיה לו למחר וכו' בפרק ע"פ א"ל מר ינוקא לרב אשי זימנא חדא איקלע אמימר לאתרין ולא הוה לן חמרא אייתינן ליה שיכרא ולא אבדיל ובת טות פירוש לן כשהוא מעונה למחר טרחנא ואייתינא ליה חמרא ואבדיל וטעים מידי וכתב הרא"ש והא דאמרינן ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון אלמא מותר לאכול קודם הבדלה אוקמה רבינו נסים ביושב על שולחנו וחשכה לו ור"י תירץ דודאי אם אין לו כוס ומצפה למחר למצוא לו כוס לא יאכל כל הלילה אלא ימתין עד למחר שיבדיל על הכוס אבל אם יש לו כוס ואינו מצפה שיהיה לו למחר יין יותר מוטב שיאכל קודם שיבדיל ויברך ברכת מזון והבדלה על אותו כוס ממה שיבדיל על הכוס ויברך ברכת

המזון בלא כוס עכ"ל ובפרק אלו דברים שבין ב"ש הכריע כדברי ר"י והתוספות שם כתבו כיוצא בזה וז"ל וי"ל דשאני אמימר שהיה סבור שיהיה לו כוס למחר עכ"ל ומשמע שאם אינו מצפה שיהיה לו כוס למחר מותר לו לטעום מיד אפילו אין לו עכשיו כוס וכ"כ בכל בו ומשמע שדעת רבינו נסים והתוס' והרא"ש דאמימר מדינא בת טות וכן כתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים לדעת הגאונים וכ"נ מדברי הרי"ף אבל בתוס' תירצו עוד דאמימר דבת טות מחמיר על עצמו היה ולזה הסכים ה"ר יונה בפ' תפלת השחר גבי גמרא מזכירין גבורות גשמים דמדינא מותר לטעום אם אין לו כוס ולא חילק בין מצפה שיהיה לו כוס למחר לאינו מצפה וכ"כ האגור בשם שבלי הלקט וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שהשמיט דבר זה וכתב שם הרא"ש דהא דתניא דאם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון כלומר שסועד ומברך בה"מ על כוס זה ואח"כ סודר עליו סדר הבדלה ומה שאינו מבדיל ושותה ממנו מעט ועל המותר יברך ברכת המזון משום דאין מברכין על הכוס פגום ולרשב"ם דכתב דה"מ לכתחלה אבל אם אין לו אלא כוס פגום מברך עליו נ"ל דאין בו אלא רביעית בצמצום וכתב עוד ותימא למה לא יבדיל על הכוס ויתקננו במים ויכשירנו לבה"מ כדמשמע בירושלמי י"ל דמיירי כגון שכבר היה מזוג כדינו ואם היה משים בו מים יותר לא היה ראוי לשתיה עכ"ל

סעיף קטן ז

רבי צדוק אומר כל מי שאינו מבדיל על וכו' עד ואבדיל אתכם מן העמים פ"כ מפירקי רבי אליעזר: ואמר רבי יוחנן ג' מנוחלי העוה"ב בפ' ע"פ (קיג):

סעיף קטן ח

ונר חנוכה ויין להבדלה נ"ח קודם זה נלמד מדפשטינא בפ"ב דשבת (כג:) דנר חנוכה קודם לקידוש היום משום דפרסומי ניסא עדיף וא"כ ה"ה להבדלה ואף על גב דבסמוך נתבאר דיין להבדלה עדיף מלקידוש היום משום דאפשר בפת מ"מ פרסומי ניסא עדיף ועוד דהבדלה נמי כיון שכל מצותה היא הזכרה בפה מזכיר בתפלה ודיו אבל נר חנוכה שמצותה בהדלקה לא סגי בהזכרה דתפלה הלכך נר חנוכה קודם ליין דהבדלה. כתוב בכלבו שנכון להבדיל מעומד לכבוד המלך שאנו מלוין אותו ודרך לויה מעומד והתוס' כתבו בפרק כיצד מברכין (ברכות מג.) צ"ע קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדין היאך אנו פוטרין זה את זה מיין ומהבדלה אחר שאין אנו לא יושבין ולא מסובין ושמא י"ל מתוך שקובעים עצמם כדי לצאת ידי הבדלה קבעי נמי אכולה מילתא לכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע ופוטר אותן ע"כ וכ"כ גם כן המרדכי וכתבה האגור ואח"כ כתב ובספר אגודה פוסק שא"צ דכיון שקובעים עצמם לצאת ידי הבדלה קובעים נמי לבפ"ה וכן נוהגין באשכנז לעמוד עכ"ל

ואנו אין לנו אלא דברי התוספות שכתבו שנאה וטוב לישב בסי' רצ"ט כתב רבינו שצריך ליזהר שלא יביא הלחם לשולחן עד אחר הבדלה ואם הביא פורס עליו מפה ומכסנו מפני שהוא מוקדם בפסוק ושם יתבאר בע"ה כתב המרדכי בפרק כיצד מברכין נוטל את היין בימינו כתב ראבי"ה ומינה נשמע שכל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחזנו בימין וכן הבדלה אוחז את היין בימין ומברך בפה"ג ושוב נוטל את ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס ומחזיר היין לימינו וגם רבינו כתב בסימן רי"ב הביאו לפניו יין ושמן טוב להריח בו אוחז היין בימינו ומברך תחלה עליו ואח"כ נוטל השמן בימינו ומברך ע"כ וזה כדברי ראבי"ה וכמ"ש שם. נהגו העולם להבדיל בבית אע"פ ששמעו כל בני הבית הבדלה בב"ה וכתב הר"ן בס"פ ראוהו ב"ד דאפילו אי קי"ל מצות אינן צריכות כוונה ש"ד משום דה"מ בסתם אבל אם מתכוון שלא לצאת אינו יוצא וה"נ כיון שמתכוונים שלא לצאת בהבדלה שמבדילין בב"ה לא נפקי וה"ל כלא הבדילו כלל וכ"כ תלמידי הר"י בספ"ק דברכות. אם משקה מכוס הבדלה לבני הבית כתב רבינו בסי' רצ"ט. כתוב בא"ח נשים אין מבדילות לעצמן דאין הבדלה תלויה בשמירת שבת אלא רבנן אסמכוהו אקרא והר"י כתב דכשם שחייבות בקידוש חייבות בהבדלה:

סימן רצז

סעיף קטן א

ומברך על הבשמים פרק אלו דברים שבין ב"ש וב"ה (נא.):

סעיף קטן ב

ואם אין לו אינו צריך לחזור אחריהם וכו' שם א"ר יהודה אמר רב אין מחזירין על האור כדרך שמחזירין על כל המצות וכתב הרא"ש ומכ"ש על הבשמים דאינה אלא להשבת נפשות וכ"כ הרב המגיד בפכ"ט שכתב הרשב"א בשם הראב"ד ז"ל וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב:

סעיף קטן ג

ואין מברכין על בשמים של בית הכסא ושל מתים וכו' משנה שם אין מברכין על הנר ועל הבשמים של מתים ויהיב טעמא בגמרא משום דלאעבורי ריחא הוא דעבידי אמר רב הונא בשמים של בית הכסא אין מברכין עליו ופירש"י בשמים של מתים עבידי לעבורי ריח דסרחונו של מת ושל בית הכסא עבידי להעביר ריח בית הכסא:

סעיף קטן ד

ואין מברכין על בשמים של עו"ג וכו' ג"ז שם במשנה אין מברכין על הנר ועל הבשמים של עו"ג ובגמר' בשמים מ"ט לא אמר רב יהודה אמר רב הכא במסיבת עו"ג עסקינן מפני שסתם מסיבת עו"ג לע"ג ופירש"י מסיבת עו"ג לאכילה לסעודה וא"כ על בשמים

של עו"ג מברכין כל שאינה במסיבה וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה' ברכות והרי"ף והרא"ש כתבו דאין מברכין על בשמים של עו"ג משום דסתם מסבתן לע"ג ורבינו כתב בסימן רי"ז מסבת של עו"ג אין מברכין על בשמים שלהם דסתם מסבתן לע"ג משמע דכשאינם במסבה מברכין עליהם וצ"ל שהוא סובר דגם להרא"ש לא מיתסר אלא דוק' כשהם במסבה אלא שקיצר לשונו וסמך על מ"ש דסתם מסבתן לע"ג דמינה נשמע דבמסבה עסקי' ולפ"ז מה שסתם רבינו דבריו כאן וכתב לאסור בשמים של עו"ג סמך על מ"ש בסימן רי"ז דדוקא במסיבה קאמר וכל הני דאין מברכין על בשמים אפילו בלא הבדלה נמי אין מברכין עליהן כמבואר בסי' רי"ז ולכן לא כתבם הרמב"ם בהלכות שבת ורבינו אע"פ שכתבם בסימן רי"ז לענין ברכת הריח חזר וכתבם כאן גבי הבדלה משום דמתני' דקתני ואין מברכין על אלו גבי הבדלה מיתנייא דסמוך להא מתני' תנן פלוגתא דב"ש וב"ה בסדר הבדלה ובבורא מאורי האש כתב הרשב"א בתשובה על העו"ג שמשימין שק פלפלין וזנגביל בתוך קנקני היין לתת טעם ביין שמותר להריח באותם בשמים ומ"מ מסתברא דלבשמים דלהבדלה אסור משום הקריבהו נא לפחתך ועוד דכל שיש בו איסור מעורב אפשר דמימאיס למצוה וכדבעא ר"ל במסכת ע"ז (מז.) המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה ואע"ג דלא איפשטא ואפשר נמי דשרי שהרי"ף לא כתבם בהל' מ"מ טוב ליזהר מזה משום הקריבהו נא לפחתך מיהא ע"כ כתוב בא"ח בשם הרשב"א כל שבירך על אחד מאותם ששנו במשנתינו שאין מברכין אפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולברך:

סעיף קטן ה

וכתב ה"ר אפרים אני איני מברך על הדס שוטה וכו' דברי הרב רבי אפרים הם במרדכי פרק אלו דברים וכתב הגאון מהרר"י קולון בשורש מ"א שהדס הכשר לא היו מריחים בו לפי שהיו מצניעים אותו לשנה אחרת והיו חוששים שאם יריחו בו בכל מ"ש שמא ינשרו עליו ויפסול אלא בשוטה שמשימין למילוי היו מריחין ומש"ה לא היה רוצה הרב ר' אפרים להריח בו כיון שאינו מריח כל כך אבל בהדס הכשר מודה ה"ר אפרים שאע"פ שאין בו ריח כל כך מברכין עליו הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבי' ומיהו נהגו בכל המקומות לברך על הדס ומנהג אבותינו תורה היא יש לתמוה על זה שאם אין בו ריח ודאי שאסור לברך עליו ואם נהגו לברך מנהג טעות הוא ואם דעתו לומר דיש בו ריח ה"ל לפרש ועוד שנמצא שהוא מחלוקת במציאות ולכן נ"ל שה"ר אפרים מודה שיש בו ריח אע"פ שהוא יבש ומ"מ כיון שאין בו ריח לחלוחית רוצה לברך יותר על בשמים שעיקר ריחם בהם וזה מבואר בדברי מהר"י קולון שכתבתי

בסמוך אבל בהדס הכשר מודה ה"ר אפרים שאע"פ שאין בו ריח כל כך מברכין עליו וכו' אלמא שאע"פ שהוא יבש קצת ריח יש בו והטעם שנהגו לברך על ההדס במ"ש שמעתי סמך לדבר דכתיב תחת הסרפד יעלה הדס וסמיך ליה שומר שבת מחללו ובעלי הקבלה אומרים שיש סוד בהדס לברך עליו במ"ש:

סעיף קטן ז

וכתב עוד ה"ר אפרים מי שאינו מריח וכו' לא נהירא שהרי פורס אדם פרוסה לבני ביתו וכו' אין מכאן קושיא לה"ר אפרים דההיא בני ביתו הקטנים היא וכדמסיים בה בס"פ ראוהו ב"ד (ראש השנה כט:) כדי לחנכן במצות וחינוך לא שייך אלא בקטנים וע"כ צריך לפרש דבקטנים מיירי דאם לא כן מאי איריא בני ביתו אפילו לאינשי אחרינא נמי ורישא דברייתא קתני לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים אא"כ אוכל עמהם אלא ודאי כדאמרן ופשוט הוא ומ"מ אפשר לקיים הוראות הרא"ש דאע"ג דאינו חובה כיון שחכמים קבעו אותו מנהג ה"ל מצוה ודמי לקידושא וברכת המוציא של מצוה ובא"ח כתוב שי"א שאע"פ שאינו נהנה מריח שאין לו חוש הריח מברך שאע"פ שאינו מרגיש בריח הנאה יש לו שמחזק ראשו וגופו: כתוב בכלבו בסימן כ"ד וז"ל והמריח בפת ונהנה מברך עליו בורא מיני בשמים ועל זה נהגו מקצת אנשים שאין להם הדס במ"ש לברך עליו ולהריח בו במקום הדס עכ"ל ונ"ל דהיינו דוקא כשהפת חם דאם אינו חם אין לו ריח כלל וברכה לבטלה הויא והכי דייק לישניה שכתב המריח בפת ונהנה דמשמע כשנהנה ממנו והיינו כשהוא חם וכ"כ הר"ד אבודרהם בשם ה"ר שמואל ב"ר גרשום דמברכין בלחם חם שריחו נודף אלא שנראה מדבריו שאינו מברך על הפת בורא מיני בשמים אלא שנתן ריח טוב בפת וכ"כ בא"ח בשם הר"י מפריש"ש המברך על הפת בורא מיני בשמים טועה דפת אינו נקרא בושם וכן שמעתי מרבותי וי"א שמברך בו נותן ריח טוב שהרי יש לו ריח טוב וערב בעוד היותו חם עכ"ל. ואני אומר שאפילו על החם לבי נוקפי מלברך עליו כלל דא"כ לא לישתמיט תנא או אמורא להזכירו בכלל הדברים שיש להם ריח טוב:

סימן רצח

סעיף קטן א

ומברך על הנר וכו' וא"צ לחזור אחריו כלומר אלא אי מיקלע ממילא מברכין עליו וכך פשוט בפרק אלו דברים (ברכות נג.) וכתב הרא"ש דטעמא משום דברכה זו אינו אלא לזכר בעלמא שנברא האור במ"ש דאי משום הנאת האור מברך היה צריך לברך בכל פעם ופעם כשנהנה מן האור וכתב הרשב"א בשם הראב"ד דה"מ במ"ש אבל במוצאי

י"ה איכא למימר דמהדר בתר האור לפי שהיא כברכת הבדלה שמברך לבורא יתברך שהבדיל לנו בין זה היום לשאר הימים שכל היום היינו אסורין להשתמש בו ועכשיו אנו מותרים וכתבו ה"ה בפכ"ט:

סעיף קטן ב

ומצוה מן המובחר לברך על אבוקה וכו' הכי אמר רבא בפרק ע"פ וכתב ה"ה בפכ"ט פי' אבוקה כמו חבוקה שיש בה עצים הרבה ומאורות הרבה מצאתי כתוב בשם ספר אגודה אבוקה להבדלה וה"ה נר ב' פתילות וכתב בא"ח שהר"ם היה נוטל אבוקה בידו אע"פ שיש לו נר אחר וכתבו בתוס' שאם אין לו אבוקה צריך להדליק נר אחר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית עכ"ל:

סעיף קטן ג

ונוהגין להסתכל בצפרנים וכן איתא בפ"ב מפירקי דרבי אליעזר והזכירו רבינו בסימן רצ"ו:

סעיף קטן ד

וסמך מהא דתנן פרק אלו דברים אין מברכין על האור וכו':

סעיף קטן ה

ומ"ש ועל כן מסתכלים בצפרנים וכו' כן כתב שם הרא"ש וגם המרדכי כתב במסכת יומא בשם תשובת הגאונים וז"ל ומה שאנו נוהגים להסתכל בצפרנים וכו' זה הדבר שנוי בתלמוד בבלי וירושלמי שאין מברכין על האור עד שיאותו לאורו פי' עד שמרגיש בוהק אור נר של הבדלה ואף כי זוכרים על צפרניו של אדם הראשון עכ"ל וכיוצא בזה כתוב בשבלי הלקט בשם רב נטרונאי וכתב עוד כך הוא המנהג תחלה מכניס אצבעותיו לתוך ידיו ומחשיך תחתיהן ואח"כ פושטן והנה אור במקום חושך ומברך שכבר הוא נאות מן האור עכ"ל גרסינן בגמרא פרק אלו דברים עד שיאותו לאורו אמר ר"י אמר רב לא יאותו יאותו ממש אלא כל שעומד בקרוב ומשתמש לאורו ואפילו ברחוק מקום וכן אמר רב אשי ורבא אמר יאותו ממש וכמה אמר עולא כדי שיכיר בין איסר לפונדיון חזקיה אמר כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריה למלוזמא של צפורי וכתוב בא"ח שהרשב"א פסק כרב יהודה והרי"ף והרא"ש כתבו המשנה כצורתה משמע דס"ל כרבא כדמשמע מפשטא דמתני' דעד שיאותו ממש קאמר וכן הסכים הרשב"א וכ"כ הרמב"ם בפכ"ט עד שיאותו לאורו כדי שיכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת פי' שצריך לעמוד בסמוך שאם היה בידו שתי מטבעות אלו יכיר בין זו לזו ודבריו מבוארים שפסק כחזקיה אע"ג דלא משמע הכי מדברי הרי"ף והרא"ש שסתמו דבריהם. גרסינן בירושלמי דברכות פרק אלו דברים אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו רבי אושעיא אמר אפילו טרקלין

י' על י' מברכין רבי זעירא מקרב קמי בוצינא א"ל תלמידיו מה את מחמיר עלינו והא תנא ר' אושעיא אפילו טרקלין י' על י' מברכין ונ"ל דר' אושעיא הוה סבר כמ"ד בגמרא דידן לא יאותו יאותו ממש וכו' וכבר כתבתי שדעת הפוסקים לפסוק כמ"ד יאותו ממש:

סעיף קטן ו

אין מברכין על האור של ע"ג משנה שם (נא.) ובפרק משילין תניא גחלת של ע"ג אסורה והשלהבת מותרת וכתב שם הרא"ש ירושלמי מברכין על השלהבת ואין מברכין על הגחלת והא דאסרינן לברך אשלהבת של ע"ג ואע"ג דשריא משום דיש עמה גחלת ואע"פ שאין הברכה אלא על השלהבת:

סעיף קטן ז

ואין מברכין אלא על האור ששבת ממלאכת איסור פרק אלו דברים ת"ר אור ששבת מברכין עליו ושלא שבת אין מברכין עליו ומפרש בגמרא דמאי שבת שבת ממלאכת עבירה לאפוקי אור שהודלק לחיה ולחולה שכיון שלא הודלק בעבירה דהא שבת לגבי דידהו כחול דמי מברכין עליו אבל כשהדליקו עכו"ם בשבת כיון שאם היה מדליקו ישראל היה עובר לא שבת ממלאכת עבירה מיקרי וכמ"ש רבינו הלכך אין מברכין על אור של עכו"ם:

סעיף קטן ח

ועכו"ם שהדליק מישראל וכו' עד אין מברכין עליו ברייתא שם ופריך בגמ' שם מ"ש עכו"ם מעכו"ם דלא משום דלא שבת ישראל מעכו"ם נמי הא לא שבת וכ"ת אתוספתא דהיתרא קא מברך אי הכי עכו"ם מעכו"ם נמי אה"נ גזירה משום עכו"ם ראשון ועמוד ראשון ופירש"י גזירה משום עכו"ם ראשון אי שרית בעכו"ם שהדליק מעכו"ם משחשכה אתי לברוכי בעכו"ם שהדליק מבע"י ובאותו אור עצמו שלא ניתוסף משחשיכה כגון שמברך עליו סמוך לחשכה מיד עכ"ל ולפי זה אור של ישראל שהודלק בשבת בעבירה פשיטא שאין מברך עליו סמוך לחשיכה דאור שלא שבת הוא אבל היכא דנתוסף משחשיכה אפשר דמברכין עליו ולא גזרינן אטו קודם שניתוסף דלא גזרו אלא בשל עכו"ם שרגיל להדליק בעבירה הוא. כתב הרב המגיד בפכ"ט דלדעת הרמב"ם שגורס דהא דתנן אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם במסבה היא משום דסתם מסבתן לע"ג וכמ"ש בסימן רנ"ו הא דשרינן בעכו"ם שהדליק מישראל לברך עליו דוקא כשאין העכו"ם במסבה אבל אם הוא במסיבה אסור מפני שהיא לע"ג ואיני יודע למה תלה הדבר בהרמב"ם דהא מאן דלא גריס כהרמב"ם מחמיר טפי כמו שנתבאר בסימן הנזכר ולדברי הכל במסבה מיהא אסור ושמא י"ל שרצה להכריע סברת הרמב"ם דלדידיה אתי הכל שפיר אבל למי שגורס גירסא אחרת בשמים מ"ט וכו' אפי' שלא

במסבה אסור וא"כ ה"ה לנר והיכי שרי בגמ' לברך על נר שהדליק עכו"ם מישראל: כתב עוד ה"ה שם בשם הרמב"ן שישראל שהדליק מעכו"ם אין מברכין עליו בי"ה אע"פ שבמוצאי שבת מברכין עליו כבר אמרו בגמרא שעל תוס' ההיתר הוא מברך וה"ל כאור היוצא מן העצים ומן האבנים אבל בי"ה אין מברכין אלא על אור ששבת ממש או על אור שהודלקה ממנו וכן נהגו במקומותינו להדליק מעששית של בית הכנסת ונראה שזו היא כוונת רבי' שהזכיר אור ששבת בי"ה בדוקא ואמר שאין מברכין אלא עליו עכ"ל:

סעיף קטן ט
היה הולך חוץ לכרך וראה אור וכו' ברייתא בפרק אלו דברים:

סעיף קטן י
אור שהודלק בשבת ליולדת וכו' וכן עששית ברייתות שם:

סעיף קטן יא
מברכין על האור היוצא מן העצים וכו' אע"פ שאין מברכין עליו ביה"כ פשוט בפרק מקום שנהגו והביאו הרי"ף בפרק אלו דברים ופירש"י טעמא לפי שנברא עכשיו אין מברכין עליו במוצאי יום הכפורים אבל במוצאי שבת מברכין שאף הוא תחלת בריית האור:

סעיף קטן יב
גחלים שבוערות כל כך וכו' פשוט בפרק אלו דברים (כג:):

סעיף קטן יג
ומ"ש והוא שעשויין להאיר כן כתב שם הרא"ש והוא נלמד מדין אור של מתים שיבואר בסמוך:

סעיף קטן יד
אור של כבשן וכו' ג"ז שם ודברי רבינו בה כפירש"י והרשב"א כתב שרבי' האיי פי' בתחלה עד שלא אחז האור ברוב העצים אין מברכין עליו משום דסליק קוטרא ולא צאיל נהורא אבל לבסוף צאית נורא וצייל נהורא:

סעיף קטן טו
נר של בית הכנסת שם תני חדא נר של בית הכנסת מברכין עליו ותני אידך אין מברכין עליו ל"ק הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב והרמב"ם בפכ"ט מפרש כדברי יש מפרשים:

סעיף קטן טז
ומ"ש ואם יש שמש שאוכל שם וכו' והוא שלא תהיה לבנה זורחת וכו' ג"ז שם וכתב הרב המגיד בפרק כ"ט ובארצותינו שאין החזן דר שם נהגו להדליק נר מיוחד כדי להבדיל עליו:

סעיף קטן יז
אין מברכין על אור של מתים משנה שם:

סעיף קטן יח
הלכך מת שהיו מוליכין לפניו נר אפי' הוציאוהו ביום וכו' ג"ז שם מימרא דרב יהודה:

סעיף קטן יט
וסומא כתב אבי העזרי שאין לו לברך וכו' כ"כ בהגהות פכ"ט ובמרדכי פ"ב דמגילה רבי יהודה ב"ר קלונימוס היה מסופק אם סומא מברך בורא מאורי האש כיון דקי"ל כרבנן דאמרי מגילה (כד.) סומא פורס על שמע כיון דאית ליה הנאה מיניה ולרבי אבי"ה נראה דלא מברך דהתם לאו בהנאה גרידא תליא מילתא כדתנן פרק אלו דברים אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכן תניא אין מברכין עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה אבל בפורס על שמע בהנאה תליא מילתא ואפילו מאחריני כדמייתי מוהיית ממשש באפילה וגו' וכתב הרשב"א בתשובה בשם הגאונים סומא אינו צריך שיבדיל ובתפלה לבד די לו עכ"ל. ונראה הטעם דכיון דאינו יכול לברך בורא מאורי האש אינו צריך להבדיל וכיון שהבדיל בתפלה דיו וכתוב בא"ח שאפילו מי שסובר שמברך סומא על הנר הני מילי במוצאי שבת אבל במוצאי י"כ לא:

סעיף קטן כ
היו יושבין בבית המדרש והביאו לפניהם אור וכו' בפ' אלו דברים שם איפליגו ב"ש ובית הלל במלתא והלכה כב"ה דאמרי' א' מברך לכולם משום דכתיב ברוב עם הדרת מלך. כתב בכלבו פורים שחל להיות במוצאי שבת שקורין מגילה לאור הנר מברך בורא מאורי האש קודם עכ"ל ונ"ל דס"ל דאע"ג דאסיקנא בפרק מקום שנהגו דהלכה כר"י דאמר סודרן על הכוס ה"מ כשאינו משתמש לאור הנר אבל כשמשתמש לאורו מברך מיד ור"י כתב בח"ב בשם המפרשים שקודם שיאמר בורא מאורי האש אסור לעשות מלאכה ויחזירנה אח"כ לומר על הכוס ומיהו כתב אחר זה דה"מ במלאכה כגון אורג או כותב וכיוצא בו אבל להדליק נר או להוציא מרשות לרשות א"צ כל זה עכ"ל ואע"ג דלא ידענא מנא ליה הא וכמו שאכתוב בסימן שאחר זה בס"ד מ"מ לקרות מגילה לאור הנר דלאו מלאכה היא כלל נראה דבהבדלה בתפלה סגי: גרסי' בירושלמי דברכות פרק אלו דברים נר בתוך חיקו או בתוך פנס או בתוך אספקלריא רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת לעולם אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה וז"ל אורחות חיים המברך על העששית ועל הפנס צריך להוציא האור משם עד שיראה השלהבת וכתב הרשב"א דעששית הוא כרואה

השלהבת אבל פנס אינו רואה את השלהבת עכ"ל א"ח ותמהני דא"כ פליג הרשב"א על הירושלמי דהא אספקלריא משמע דהיינו עששית:

סימן רצט

סעיף קטן א
נוסח ההבדלה בפרק ערבי פסחים ירושל' צריך לומר אחר הבדלה וכו' ורב סעדיה כתב אין צריכין בני ביתו לטעום וכו' כ"כ בשבלי הלקט שהמבדיל רגיל לשתותו כולו:

סעיף קטן ב
וכתב עוד רב עמרם אנו נוהגין להטיל מים בכוס של ברכה וכו' כ"כ המרדכי במסכתא יומא בשם תשובת הגאונים:

סעיף קטן ג
אסור לאכול שום דבר וכו' בפרק ע"פ (קה.) כל הטועם כלום קודם שיבדיל מיתתו באסכרי:

סעיף קטן ד
ומ"ש או אפילו לשתות יין וכו' פשוט שם:

סעיף קטן ה
ומ"ש ומים מותר לשתות פשוט שם ודלא כרב הונא דאסר לשתות מים והכי אמרי' תו התם רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא וכן פסקו הפוסקים ואם אין לו כוס של יין להבדיל עליו אם מותר לטעום בלא הבדלה נתבאר בסימן רצ"ו:

סעיף קטן ו
אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו וכו' שם שבת אינה קובעת להבדלה וה"מ לענין מיפסק דלא מפסיקין אבל אתחולי לא מתחלינן ומיפסק נמי לא אמרן אלא באכילה אבל בשתייה לא ושתייה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושכרא אבל במיא לית לן בה ופירש"י וה"מ דלהבדלה אינה קובעת לאפסוקי סעודתא אבל אתחולי לא מתחילין משחשיכה עד שיבדיל אבל לשתייה לאו דבר חשוב הוא ומפסיקין ונראה מדבריו דהא דמפסיק לשתייה היינו בשלא היה קבוע אלא לשתייה אבל אם היה קבוע לאכילה שאינו צריך להפסיק שותה בתוך סעודתו ואינו צריך להפסיק משתייה וכתב סמ"ג במ"ע סי' נ"ט שהרי"ף מפרש שמועה זו בספק חשיכה אבל ודאי חשיכה פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו והרא"ש בפרק ע"פ כתב כן בשם בעל העיטור ודחה דבריו והעלה דאפי' חשיכ' ודאי אינו מפסיק אבל מהר"י קולון בשורש צ"ו פסק כדברי הרי"ף וסמ"ג: כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות ברכות ששנים שהיו שותים ואמרו בואו ונקדש קידוש היום אם רצו לחזור ולשתות קודם שיקדשו אע"פ שאינם רשאין צריכין לחזור ולברך תחלה

בפה"ג ואח"כ ישתו אבל אם אמרו בואו ונבדיל אם רצו לחזור ולשתות קודם הבדלה אינם צריכין לחזור ולברך ונראה הטעם דבהבדלה כיון דאם היו אוכלים לא היו צריכין להפסיק אע"פ שצריכין להפסיק בששתים מ"מ לא חמיר כ"כ כמו קידוש שאפי' אם היו אוכלים הם צריכין להפסיק והלכך כי אמרו הב לן ונבדיל לא הוי הפסק כל כך שיצריכם ברכה ומהר"י קולון כתב בשורש צ"ו שטעמו של הרמב"ם משום דלא מפרש כהרי"ף ההוא דהבדלה אינה קובעת בספק חשיכה דוקא אלא מוקי לה אפילו בודאי חשיכה אבל להרי"ף פשיטא שאפילו בהבדלה צריך לחזור ולברך בפה"ג: ואם צריך לברך בפה"ג על כוס של הבדלה כשהוא מפסיק נלמד ממה שכתב רבינו בסימן רע"א שאינו מברך אבל מהר"י קולון כתב בשורש צ"ו דלהרי"ף וסמ"ג דמפסיקין אף להבדלה בודאי חשיכה פשיטא שצריך לחזור ולברך ואפי' לדברי התוספות (ע"פ קג. חולין פז.) שסוברים דתפלה לא הוי סילוק הכא כיון שפסק באכילה אין לך סילוק גדול מזה וכתב באותה תשובה שכן עשה הוא מעשה ובירך בפה"ג באמצע סעודה לפני הבדלה לאחר שנזכר ממנה דכיון דחשיכה ודאי היה צריך להפסיק והוי סילוק ותמהני עליו שלא הביא דברי רבינו שבסימן רע"א שאפילו במפסיק לקידוש אינו צריך לברך בפה"ג וגם כי הרא"ש כתב דלדעת הרי"ף נמי א"צ לברך על היין כדעת הירושלמי כמו שכתבתי שם וגם שם כתבתי דהכי נקטינן ואין להקשות עליו למה לא כתב שבירך המוציא דשמא לא היו מסובין אלא לשתייה: כתב הרמב"ם בפכ"ט גומר סעודתו ומברך ברכת המזון על הכוס ואח"כ מבדיל עליו וכתב ה"ה שיש חולקין עליו לומר דתרי כוסות בעינן וטען הוא ז"ל בעד הרמב"ם ומ"מ כתב שאם יש לו ב' כוסות מברך על אחד ומבדיל על אחד כדברי הגאונים ועיקרם:

סעיף קטן ז

טעה ואכל קודם שהבדיל וכו' בפרק ע"פ אמר רבא הלכתא טעם מקדש טעם מבדיל:

סעיף קטן ח

שכח ולא הבדיל במ"ש שם (קו.) אמרי בני ר' חייא מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה ועד כמה א"ר זירא עד רביעי בשבת ובתר הכי (קז.) אמר רבא הלכתא טעם מקדש וכו' ומי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל היום כולו הכי גריס הרי"ף והיא גירסת הגאונים וכתב ה"ה שכן דעת האחרונים אבל התוספות (שם) והרא"ש גורסים גם בדברי רבא כל השבת כולה ופירשו דהיינו עד יום ד' כדאמר רבי זירא וכן דעת הרמב"ם בפכ"ט אלא שקשיא לי שכתב שמבדיל והולך עד סוף יום ד' ובגמרא משמע בהדיא דעד יום ד' ולא יום ד' בכלל דיום ד' מכלל שבוע הבאה הוא נחשב לענין גיטין וכ"כ רשב"ם ואפשר שגי' אחרת היתה לו: כתוב בזה בת"ה סי' קנ"ד בני אדם שמתענים ג'

ימים רצופים לילה ויום ומתחילין במ"ש איך יעשו בהבדלה על הכוס הואיל ואין יכולין לשתות במ"ש יראה דיש דרכים בדבר בג' פנים האחד שיבדיל מבע"י וליכא למימר כיון דאבדיל שוייה חול ואיתסר ליה למשתי דכיון דמנפשיה קביל עליה הנך תעניות לא שייך למימר דע"כ חל עליו כדאמרינן גבי ט"ב ואי משום חובת הנדר הא קי"ל (נדרי' מט.) בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ובלשון בני אדם לאו לילה מיקרי לענין ההבדלה. השני שיבדיל בסוף יום ג' בתחלת ליל רביעי כד שרי ליה למיכל ולמשתי דאע"ג דעד רביעי מצי לאבדולי ולא עד בכלל שאני הכא דלא הוה מצי למיכל ולמשתי מקמי הכי ומיהו אין דרך זה מחוור כל כך והמחוור שבכל הדרכים שאם יש אצלו במ"ש מי שמבדיל יכוין לצאת עמו בברכה ויענה אמן ויוצא שפיר אפילו שאינו טועם:

סעיף קטן ט

ומ"ש ודוקא בפה"ג וכו' אבל על הבשמים ועל האש אינו מברך אלא במ"ש בפ' ע"פ (קז.) ומבדיל והולך כל השבת כולה א"ר יעקב בר אידי אבל לא על האור ולמד רבינו לבשמים מכ"ש שהרי אינה אלא להשיב הנפש שדואגת על יציאת שבת ולא שייך אלא סמוך ליציאתו:

סעיף קטן י

כתב בה"ג ה"מ דמבדיל ביום א' דלא טעים מידי וכו' כן כתבו הגהות בשמו בפ' כ"ט וכתבו עוד אבל האלפס כתב דאפילו למחר מבדיל אפי' טעים ביום ע"כ ודברי הרי"ף הם בפרק ע"פ גבי עובדא דאמימר דבת טות:

סעיף קטן יא

המבדיל על היין על שולחנו פוטר היין שבתוך המזון שא"צ לברך עליו וגם א"צ לברך ברכה אחרונה וכו' כ"כ ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין והרא"ש כתב שם וברי"פ ע"פ שאם הבדיל במקום סעודה אפי' הבדיל קודם שנטל ידיו פוטר יין שבתוך המזון אבל התוס' כתבו בפרק כיצד מברכין (ברכות מב:) דבנטל ידיו ואח"כ הבדיל פטר אבל כשהבדיל ואח"כ נטל ידיו לא פטר יין שבתוך המזון וצריך לברך אחר כוס הבדלה ברכה אחת מעין ג' ומ"ש וגם א"צ לברך ברכה אחרונה כ"כ הרא"ש בר"פ ע"פ וכתבתיו בס"ס רע"ב:

סעיף קטן יב

וכתב הר"מ מרוטנבורק שצריך ליזהר שלא יביא הלחם לשלחן עד אחר הבדלה וכו' כן כתבו הגהות בפכ"ט בשמו ומשמע דהיינו דוקא כשרוצה לסעוד מיד אבל אם אינו רוצה לסעוד מיד כיון דאין מבדילין על הפת לא שייך ביה דין קדימה לענין הבדלה וא"צ לכסותו:

סעיף קטן יג

אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל וכו' בפרק שואל (שבת קנ.) תנן אבל מחשיך לשמור פירותיו וכו' ומביא פירות בידו כלומר שתלשם מן המחובר ובגמרא (שם:) מקשה ואע"ג דלא אבדיל והאמר ר"א בן אנטיגנוס משום ראב"י אסור לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל וכ"ת דאבדיל בתפלה והאמר רב יהודה א"ש המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס א"ל רבי אבא לרב אשי במערבא אמרינן הכי המבדיל בין קודש לחול ועבדין צורכין ופירש"י המבדיל בין קודש לחול להיכרא בעלמא ללוות את המלך ועבדינן צורכין ואח"כ אנו מברכין על הכוס ברכה גמורה דהבדלה וכ"ש דאי אבדיל בתפלה מותר לעשות צרכיו וחוזר ומבדיל על הכוס וכתב שם הר"ן שנראה מדברי רש"י שהוא מפרשה בלא שם שאינו אומר אלא המבדיל בין קודש לחול אבל מדברי הרי"ף נראה שהוא מפרשה בשם והרא"ש פרק ע"פ אמאי דאמרינן (קד.) המבדיל לא יפחות מג' ולא יוסיף על שבע כתב דאע"ג דאמרינן בפרק שואל (קנ:) שאמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמרי' המבדיל בין קודש לחול וסלתין סילתין אפ"ה נהגו העם לומר שלשה והא דרב אשי לאו בהבדלה על הכוס איירי אלא ברוצה לעשות חפציו קודם שיבדיל על הכוס דבעי למימר בא"י אמ"ה המבדיל בין קודש לחול עכ"ל ודייק רבינו מדכתב ברוצה לעשות חפציו קודם שיבדיל על הכוס ולא כתב קודם שיבדיל בתפלה ועל הכוס אלמא כל שלא הבדיל על הכוס אסור במלאכה ואפילו אם הבדיל בתפלה עד שיאמר בא"י אמ"ה המבדיל בין קודש לחול וכן דעת הרמב"ם שאע"פ שהבדיל בתפלה אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל ויאמר המבדיל בין קודש לחול אך לא נתבאר בדבריו אם צ"ל שם ומלכות אם לאו וה"ה כתב שהגאונים כתבו שאם התפלל והבדיל בתפלה יכול לעשות מלאכה וא"צ לברכה אחרת ולזה הסכימו מן האחרונים ועיקר עכ"ל וכן כתבו הגהות שם וכן דעת ר"י בח"ב ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים שאע"פ שהבדיל בתפלה אסור לעשות מלאכה הכי הוה חזי למינקט אלא דסוגיין דעלמא דלא כוותייהו וכיון שהבדילו בתפלה עושין מלאכה וכדברי הגאונים והאחרונים וכיון דמידי דרבנן הוא שפיר דמי למנקט כותייהו לקולא והיכא שלא הבדיל בתפלה נראה לסמוך על דברי רש"י שאומר המבדיל בין קודש לחול בלא הזכרת השם כיון דמידי דרבנן הוא גם ספק הזכרת ש"ש לבטלה הוא: כתב רבינו ירוחם בח"ב וכל זה מיירי במלאכה כגון אורג או כותב וכיוצא בו אבל להדליק נר או להוציא מרשות לרשות אינו צריך כל זה עכ"ל ואיני יודע מנין לו דהא בגמרא אמר רב אשי הוה אמרי' בין קודש לחול וסלתין סלתין ופירש"י חוטבים עצים ומה מלאכה יש יותר בחטיבת עצים מבהדלקת הנר: וכתב

הכלבו נהגו הנשים לדלות מים במ"ש תיכף ששמעו ברכו שמצינו באגדה שבארה של מרים בימה של טבריא וכל מו"ש מחזרת על כל בארות ועל כל מעינות וכל מי שהוא חולה ויזדמן לו מים וישתה אפי' כל גופו מוכה שחין מיד נרפא ומעשה באדם אחד שהוה מוכה שחין והלכה אשתו במ"ש לשאוב מים ונתעכבה יותר מדאי ונזדמנה לה בארה של מרים ומלאה כדה מאותן המים כיון שבאה אצל בעלה כעס עליה ומרוב כעסו נפלה כדה משכמה ונשבר הכד ונפלו מטיפי המים על בשרו ובכל מקום שנתזו המים נרפא השחין ועל זה אמרו חכמים (קידושין מא) רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו ולכן נהגו לשאוב מים בכל מוצאי שבת עכ"ל:

סימן ש

סעיף קטן א

לעולם יסדר אדם שלחנו במ"ש וכו' בפרק כל כתבי (שבת קיט.) כתוב בשבלי הלקט משל שמלווין את המלך ביציאתו כשם שמלווין אותו בכניסתו ובסדורים מפרש אבר יש באדם ונסכוי שמו ואינו נהנה באכילה אלא במ"ש עכ"ל: וכתוב עוד שם נהגו לומר פיוטים וזמירות ללוות השבת כדרך שמלוין את המלך בכניסתו וביציאתו:

סימן שא

סעיף קטן א

אם באתי לכתוב הלכות שבת וכו' כתיב אם תשיב משבת רגלך ודרשו ז"ל שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול פרק אלו קשרים (שבת קיג.):

סעיף קטן ב

אבל לדבר מצו' כגון לב"ה או כיוצא בו מותר בפ"ק דברכות (ז:) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף פרק אלו קשרים:

סעיף קטן ג

כתוב בס"ה בחורים המתענגים בקפיצתן וכו' כדברים האלה כתוב בסמ"ק ובהגהות פכ"ט אלא שדברי רבינו מיותר במותר האתרון דלישנא הכי איתיה בסמ"ק בחורים המתענגים בריצתן וקפיצתן מותר וכן כל דבר שמתענגים בו לראותו ובתוספתא פי"ז תניא אין רצין בשבת כדי להתעמל אבל מטייל כדרכו אפילו כל היום כולו כתוב בתשובות שבסוף ספר חזה התנופה לטייל בשבת במבוי שיש בו עירוב בלי כיסוי הראש ובלי סרבל תלוי במנהג ואם נהגו שלא לטייל מנהג יפה היא ואין להקל בו וראיה מפרק מקום שנהגו (פסחים נ.) עכ"ל:

סעיף קטן ד
היה הולך והגיע לאמת המים וכו' עד כדי שלא יבא לידי סחיטה בסוף פ' אלו קשרים (שבת קיג:):

סעיף קטן ה
היה הולך לדבר מצוה וכו' עד אבל במנעלו מותר דלא נפיל פרק בתרא דיומא (עז:) ואיבעיא לן רב אצל תלמיד מהו ולא איפשיטא וכתבו הרי"ף והרא"ש דנקטינן לחומרא ולכן לא הזכירו רבינו דממילא משמע דאסור שהרי לא התיר אלא להקביל פני גדול ממנו:

סעיף קטן ו
ומ"ש שהטעם שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו הוא כדי שיזכור ולא יבא לידי סחיטה כ"כ שם הרא"ש והר"ן אבל רש"י פי' שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו להגביה שפת חלוקו על זרועו דאינו נראה כמלבוש אלא כנושאה על כתיפו ואמר מר (שבת קמז.) היוצא בטלית מקופלת על כתיפו בשבת חייב ובחילוק בין מנעל לסנדל פירש"י (יומא עח.) דסנדל אינו יכול להדקו ולקשר יפה ברגלו כמו מנעל ודע דבגמרא (שם עז:) שרי להולכים לדבר מצוה לחזור ולעבור במים כדי שלא תהא מכשילן לעתיד לבא ותו שרי להולך לשמור פירותיו לעבור במים ורבינו השמיטה כאן וסמך על מה שכתבם בסי' תרי"ג לגבי יה"כ ששם הוא עיקר בגמרא:

סעיף קטן ז
וכתוב עוד שם שההולך לשמור פירותיו לא התירו לו לעבור במים בחזרתו ודבר של טעם הוא דהא לא שייך למימר ביה כדי שלא תהא מכשילן לע"ל ומ"מ התירו לו לעבור כדי לילך לשמור פירותיו דשמירת ממונו לא הוה דבר הרשות לגמרי:

סעיף קטן ח
ויש כלים שמנעו חכמים לצאת בהם וכו' זה הכלל כל היוצא בדבר שאינו מתכשיטין וכו' מדברי הרמב"ם בפי"ט ונלמד מתוך דברי הגמרא פרק במה אשה יוצאה מתוך הדינים שיבואו בסמוך:

סעיף קטן ט
הלכך לא יצא האיש בסייף ובקשת וכו' משנה שם (סג.) ומשמע דאפילו בחגור בסייף נמי חייב וכ"כ בהגהות אשר"י שם ותריס היינו מגן ואלה מצוק"ה בלעז:

סעיף קטן י
לא בשריון ולא בקסדא גם זה משנה שם (ס.) וקסדא הוא כובע ברזל ומגפיים הם אנפילאות של ברזל למלחמה:

סעיף קטן יא
ולא יצא בתפילין ג"ז משנה שם ומפרש בגמרא (סא.) דאפילו למ"ד שבת זמן תפילין הוא אסור דלמא אתי לאתויי בר"ה ופירש"י אם בא ליפנות:

סעיף קטן יב
ולא יצא קטן במנעל גדול וכו' בס"פ תולין (שבת קמא:) ת"ר לא יצא קטן במנעל גדול אבל יוצא הוא בחלוק גדול ולא תצא אשה במנעל מרופט ואין יוצאין במנעל חדש באי זה מנעל אמרו במנעל של אשה ונראה מדברי רבינו דהא דאמרינן באיזה מנעל אמרו לא קאי אלא אמנעל חדש לחודיה וכ"נ מדברי סמ"ג וסמ"ק אבל מדברי רבינו ירוחם בח"ב נראה דקאי גם אלא יצא קטן במנעל גדול דבאשה דוקא אמרו ולא באיש:

סעיף קטן יג
ולא יצא במנעל אחד אם אין לו מכה ברגלו וכו' משנה בפרק במה אשה (שבת ס.) לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה ופירש"י בירושלמי מפרש דלא לחשדיה דטעין לחבריה תותי כנפיה ול' רבותי דלמא מחייכו עליה ושקיל שליף ליה וממטי ליה בידיה בשכחה ובגמרא (סא:) דייק הא יש ברגלו מכה נפיק בהי מינייהו נפיק א"ר הונא באותה שיש בה מכה וחייא בר רב אמר באותה שאין בה מכה ופסקו הרי"ף והרא"ש כחייא בר רב וכ"פ הרמב"ם בפכ"ט:

סעיף קטן יד
ולא יצא במחט התחובה לו בבגדו וכו' בפרק קמא דשבת (יא:) מבואר בברייתא דלכ"ע כל היכא שאינו אומן פטור ודין האומן יבא בדברי רבינו בסמוך ובפרק במה אשה (שבת סב.) תנן ואם יצתה אשה במחט שאינה נקובה או בטבעת שיש עליה חותם חייבת חטאת ואם יצתה במחט נקובה ובטבעת שאין עליה חותם פטורה אמר עולא וחילופיהן באיש ופי' הרי"ף דעולא קאי בין אמחט בין אטבעת דאיש היוצא במחט נקובה או בטבעת שאין עליה חותם חייב חטאת ואם יצא במחט שאינה נקובה או בטבעת שיש עליה חותם פטור אבל אסור וכן דעת הרמב"ם בפי"ט והרא"ש תמה על הרי"ף היאך יתחייב האיש במחט שאינה נקובה הוצאה כלאחר יד היא ועוד בשלמא בטבעת שייך למימר וחילופיהן באיש דבאשה באין עליה חותם הוי תכשיט ויש עליה הוי משוי ובאיש להפך יש עליה חותם הוי תכשיט אין עליה חותם הוי משוי אבל במחט בין נקובה בין אינה נקובה הוי משוי לאיש לכן נראה פירש"י שפירש וחילופיהן באיש דמחייב חטאת קאי אטבעת שאין עליה חותם ולא קאי אמחט עכ"ל ונראה שדעתו לומר שאין דרך האיש לצאת בשום מחט לא נקובה ולא בלתי נקובה ולכן תמה היאך יתחייב האיש במחט שאינה נקובה הוצאה כלאחר יד היא כלומר שמאחר שאין דרכו להוציא

מחט שאינה נקובה הוי מוציא שלא כדרך המוציאין ופטור ומ"ש עוד דבמחט בין נקובה בין שאינה נקובה הוי משוי לאיש ה"ק לפי דברי הרי"ף דמחייב לאיש במחט שאינה נקובה משום דכיון דאינה תכשיט לא הוי משוי היה לו לחייב גם בנקובה דגם היא אינה תכשיט לו והוי משוי אלא ודאי בין נקובה בין שאינה נקובה אינה תכשיט לאיש ופטור עליה ורבינו סתם דבריו כהרא"ש וזהו שכתב דבאיש בין נקובה בין שאינה נקובה פטור אבל אסור וה"ה בפ' י"ט כתב שדעת הגאונים והרמב"ן והרשב"א כדעת רש"י אבל כתב שדעת רש"י שהאיש והאשה שוין בדין המחטין נראה מדבריו שהוא סובר דלרש"י איש היוצא במחט שאינה נקובה חייב בחטאת כמו האשה והר"ן כתב דלא נראו לו דברי הרי"ף ולא פירש דעתו נמצאו שלשה מחלוקות בדבר לדברי הרי"ף והרמב"ם איש היוצא במחט נקובה חייב ובשאינה נקובה פטור ולדברי הרא"ש בין בנקובה בין בשאינה נקובה פטור ולדברי ה"ה בשאינה נקובה חייב ובנקובה פטור:

סעיף קטן טו

ולא יצא בטבעת שאין עליה חותם וכו' משנה כתבתיה בסמוך דאשה שיצאה בטבעת שיש עליה חותם חייבת וכשאין עליה חותם פטורה ואמר עולא וחילופיהן באיש ופירש"י דבאיש בשאין עליה חותם חייב יש עליה חותם פטור אבל ר"ת כתב דלא גזרו חכמי' באיש דילמא שליף ומחוי לפי שאין דרכו בכך וכן משמע בגמ' דשרי גברא לצאת בטבעת לר"ה והא דאמר עולא וחילופיהן באיש אחיוב חטאת קאי דבאיש יש עליה חותם מותר אין עליה חותם חייב חטאת וגרסינן בירושלמי נמי תכשיטין למה הם אסורים א"ר ע"י שהנשים שחצניות היא מתירתו להראות לחבירתה והיא שוכחת ומהלכת בו ד"א בר"ה כך כתב הרא"ש ומשמע מדבריו דס"ל כר"ת וכ"כ שם המרדכי וכן כתבו סמ"ג ותרומה והגהות פי"ט שהאיש מותר לצאת בטבעת שיש עליה חותם דלא חיישינן דילמא שליף ומחוי וגם הר"ן הזכיר שם דעת ר"ת אלא שנחלק עליו:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו אבל דבר שהוא תכשיט לאיש ולאשה אסור גם לאיש הוא ממה שכ' שם הרא"ש ויש מביאין ראיה מן הירושלמי דפירש"י דגרסינן התם והאיש ע"י שאינו שחץ מותר נשמעינה מן הדא מעשה בר"ג שירד לטייל בתוך חצירו בשבת ומפתח של זהב בידו וגערו בו חביריו משום תכשיט הדא אמרה העשוי לתכשיט אסור הדא אמרה העשוי לכך ולכך הדא אמרה אחד האיש וא' האשה והרז"ה דחה ראיה זו שאני מפתח שהוא תכשיט לאיש ולאשה הלכך לא פלוג בין איש לאשה אבל דבר שהוא תכשיט לאיש ולא לאשה מותר והסכים הרא"ש לדבריו ולפי זה טבעת שיש עליה חותם דהוי תכשיט דאיש ולא דאשה מותר האיש לצאת בו אבל דבר שהוא תכשיט דאיש ודאשה

אסור אף האיש לצאת בו וכתב שם הר"ן שעל פי סברת רבינו תם יש מי שאומר שעכשיו יוצא האיש אפילו בטבעת שאין עליה חותם דאע"ג דאמרינן בגמרא וחילופיהן באיש ה"מ לפי דורם שלא היו אנשים רגילים בטבעת שאין עליה חותם אבל עכשיו שנהגו בו הרי הוא להם כתכשיט ושרי עכ"ל אבל הרמב"ם בפי"ט אע"פ שהתיר לאיש לצאת בטבעת שיש עליה חותם כדברי ר"ת כתב דבאין עליה חותם חייב חטאת ולא חילק בין זמן לזמן להקל בזמן הזה ואדרבה כתב שנהגו העם שלא יצאו בטבעת כלל וגם בכל הספרים שראיתי שהזכירו דעת ר"ת חייב חטאת לאיש באין עליה חותם ולא חילקו בין זמן לזמן ורבינו ירוחם בח"ה כתב שאע"פ שבזמן הזה הוי טבעת שאין עליה חותם תכשיט לאיש יש לאסור מטעם שהוא תכשיט גם לאשה וכל שהוא תכשיט לאיש ולאשה אסור עכ"ל הרי שאוסר גם בזמן הזה לאיש טבעת שאין עליה חותם אלא שאינו מחייב עליה חטאת שהרי לא אסרו אלא מפני שהוא תכשיט לאיש ולאשה וכל כה"ג לא מיתסרי אלא משום דילמא שליף ואתי לאתויי ודבר של טעם הוא דכיון דחזינן שהוא תכשיט לו א"א לחייבו עליו חטאת: כתב הכלבו דטבעת שקבוע בה אבן וכן אם כתובים בה אותיות אין עליה חותם מיקריא שלא נקרא חותם אלא א"כ חקוקים בה אותיות או צורות כדי שיהא במה שחותמין בה חותמה בולט עכ"ל ונ"ל דחותמה בולט לאו דוקא דה"ה אם מה שחותמין בה חותמה שוקע אלא דנקט אורחא דמילתא וז"ל שבלי הלקט טבעות שכותבים בהם אותיות לרפואה ואין בהם חותם נראה דאסור להוליכן בשבת אם לא נתמחו היטב כקמיע מומחה:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו וכן דבר העשוי לתכשיט ולהשתמש בו כגון אותן מפתחות נאות וכו' הירושלמי שכתבתי בסמוך פירשו הרא"ש בפ' במה אשה דה"ק הדא אמרה העשוי לכך ולכך פי' לאיש ולאשה הדא אמרה בזה אני אומר אחד האיש ואחד האשה וי"מ העשוי לכך ולכך כלומר שעשוי לתכשיט ולתשמיש כגון מפתח שפותח בו המנעול בזה אסור בין באיש בין באשה דהרואה אומר לצורך תשמיש הוא מוציאו ובאשכנז נוהגים שעושים מפתחות ותולות אותן הנשים בצואריהם בשלשלאות או בחוטי צבעונין ויוצאין בהם עכ"ל ולפי דברי המפרשים דהעשוי לכך ולכך דהיינו שעשוי לתכשיט ולתשמיש הדבר ברור דהני מפתחות אסור וכמו שכתב רבינו אבל הרא"ש משמע דאינו מפרש העשוי לכך ולכך אלא העשוי לאיש ולאשה אבל העשוי לתכשיט ולתשמיש לא הוזכר לאיסור דמישרא שרי ולכן כתב שבאשכנז נוהגים היתר ולא נחלק עליהם אלמא דהכי ס"ל וכ"כ בסמ"ג וסמ"ק והתרומה והגהות פרק י"ט דרגילות נשים עשירות

להוציא בשבת מפתח של כסף או של זהב ויש בו מחט וסוגרת בה מפתחי חלוקה שבצוארה כלומר שראשה הא' חד כמין מחט וראשה השני עב ועשוי בו מפתח ולפי דבריה' צ"ל דמה שגערו חביריו ברבן גמליאל שיצא במפתח זהב בידו שאני התם דבידו הואי ואיכא למיחש למשלף ואחוויי באשה וכיון שהוא תכשיט דאיש ואשה אסור אף לאיש אבל מנהג אשכנז שהמפתח קשור בצואר ליכא למיחש להכי דהא יכולה לאחוויי בעוד המפתח עליה וגם אינו נקל כ"כ למשלפיה הלכך שרי אף לאשה:

סעיף קטן יח

ומ"ש שהר"ם אסר בשל ברזל ונחשת אפי' עשאו לנוי כן כתבו בהגהות פ' י"ט ובמרדכי פרק במה אשה שנשאל הר"ם אם מותר לקבוע ברזל ושאר מיני מתכות בראש חגורתו לנוי כדרך שעושים לחגורות וכשיקבענו יחוק בו צורת מפתח ולהוליכו בשבת ולפתוח ולנעול בו והשיב דודאי אסור והביא ראיות לדבר ובהגהות מבואר דלא אסר אלא בשל ברזל ונחשת וכיוצא בו אבל בשל כסף וזהב שרי וגם הרא"ש כתב בתשובה שראה רבותיו שאסרו בשל נחשת ואפילו עשאו כעין תכשיט והרשב"א כתב בתשובה מעשים באו לידי בישראלים הדרים בכפרים שהיו עושין מפתח בסוף האזור ומוציאין אותן וחושבין שהוא בטל לגבי האזור ואני אסרתי להם דכל דבר שאינו צורך הכלי ואינו תשמיש הכלי אינו בטל לגבי כלי והרי הוא כאילו מוציאו לבדו בלא הכלי וראיה מדגרסינן בפרק תולין (שבת קלט:) היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה חייב חטאת משום דציצית לגבי טלית חשיבי ולא בטלי וה"ה והוא הטעם למפתח זה שבאזור שלא הוקבע שם לתשמיש האזור אלא להשתמש בו בפני עצמו הוקבע שם ואינו בטל לגבי האזור ומי שמוציאו כן בשבת חייב חטאת עכ"ל ולפ"ז בשל כסף נמי אסור וחייב חטאת מהאי טעמא ומ"מ יש למצוא היתר לצאת בשל כסף מפני שהיא עצמה תכשיט ובתשובה אשכנזית מצאתי כתוב מפתח כסף המתוקן בחגור הוה תכשיט לאשה ואפילו של ברזל נהוג עלמא להתיר כדברי רבינו פרץ ואגודה אף כי מהר"ם קורא תגר והמהדרים מחברים אותו ע"י יתד כסף וטעם המתירים דחשיב כמו תכשיט דחגור שקורין זינק"ל וכדאמרינן (שבת נח.) בארוג בכסותו דממחה מומחה וכל שהוא ארוג לא גזרו אלא שמהר"ם חילק וכבר פשט המנהג להתיר דא"א לכל אדם לעשות של כסף אבל בשל כסף נראה דמהר"ם מודה דתכשיט גמור הוא אע"ג דלמקצת פי' הרא"ש ההוא דר"ג במפתח של זהב בירושלמי מחלק בין איש לאשה לא היה מחובר בחגורה כעין זינק"ל עכ"ל ואנו לא ראינו מי שנהג היתר בדבר זה והכי נקטינן:

סעיף קטן יט
ומ"ש רבינו בשם ספר המצות לחלק בין רצועה מובלעת בתוך יד של מפתח לשלשלת שיש בה קרס וכו' כך הוא בסמ"ק וביאור דבריו דכשרצועה מובלעת בתוך יד המפתח כלומר שהכניס ראש הרצועה במפתח והכה עליו בקורנס עד שנעשית הרצועה מחוברת למפתח כאילו הם גוף א' שרי כיון שהרצועה כולה גוף א' אבל אם עשה כן בשלשלת אסור לפי שהשלשלת עשוי מקרסים רבים אחוזים זה בזה ומשום הכי אע"פ שראש השלשלת תהיה מובלעת בתוך המפתח אסור לפי שסוף סוף המפתח והשלשלת אינם גוף אחד שהרי השלשלת מחוברת מחלקים ודעת א"א ז"ל להתיר אפילו בשלשלת ואפילו אין ראש השלשלת או הרצועה מובלעת בתוך יד המפתח שהרי כתב שבאשכנז נוהגים לתלות המפתחות בצואריהם בשלשלאות או בחוטי צבעונים הרי שהתיר בשלשלת וגם לא הצריך להיות ראש השלשלת או החוטים מובלעים בתוך יד המפתח כנ"ל מדנקט גבי היתרא רצועה וגבי איסורא שלשלת דאל"כ לא הוה ליה לפלוגי אלא בין מובלע בתוך יד המפתח לאינו מובלע ולא בין רצועה לשלשלת אלא ודאי בכל שלשלת אסור:

סעיף קטן כ
ומ"ש אבל בשלשלת שיש בה קרס ה"ק אבל בשלשלת שכל שלשלת הוא מקרסים יש אוסרים לפי שאע"פ שראש השלשלת יהא מיבלע במפתח כיון שאותו ראש שמובלע במפתח ראשו השני עשוי כקרס ואחוז על ידו בשלשלת הוי ליה ב' גופים אחוזים זה בזה ואסור ויותר נראה לומר דלא אסרו בשלשלת אלא בשאינה מובלעת בתוך יד המפתח ולרבותא נקט שלשלת דאע"פ שהיא מכסף כמו המפתח לא חשיב גוף אחד כיון שאינה מובלעת אלא אחוזה בקרס אבל אם היא מובלעת אפילו רצועה שאינה ממין המפתח שרי:

סעיף קטן כא
ומ"ש ודעת א"א ז"ל להתיר שכתב שבאשכנז תולות המפתחות בצואריהם בשלשלאות או בחוטי צבעונין ולא חילק בין מובלעים בתוך יד המפתח לאינם מובלעים ושמעתי שיש מתירין לעשות תיק בתי עינים מכסף ולקבעו בשלשלת כסף ויוצאין בו בשבת ואפשר שרצו ללמוד כן מדין מפתח כסף וכדברי המתירים ואין הנדון דומה לראיה דשאני התם שהבתי עינים שבתוך התיק הם גוף בפני עצמו והוי משוי ואין לומר שהם בטלים לגבי התיק שהוא של כסף דאדרבה בתי עינים הם עיקר דאין אומרים נעשה בתי עינים לתיק אלא נעשה תיק לבתי עינים:

סעיף קטן כב
לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו ולא נגר בקיסם שבאזנו ולא סורק במשיחה שבצוארו כו' פלוגתא דר"מ ור"י בפ"ק (יא:) ופסק כר"מ דפטר כמו שפסק הרמב"ם בפרק י"ט וכבר נתן שם ה"ה טעם לדבריו:

סעיף קטן כג
ולא יצא הזב בכיסו וכו' גם זה שם בברייתות ואמרינן בגמרא דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא ולר' יהודה חייב ולר"מ פטור וכבר כתבתי בסי' רע"ח מחלוקת הפוסקים בזה:

סעיף קטן כד
וכן אשה נדה שקושרת בגד לפניה וכו' בפרק במה אשה (שבת סד:) תנן דיוצאה אשה במוך שהתקינה לנדתה ופירש"י לנדתה באותו מקום שיבלע בו הדם ולא יטנף בגדיה וכתבו התוספות ולא נהירא דא"כ אצולי טינוף הוא ומשוי הוא כדאמרינן בפ"ק (יא:) לכן נ"ל שלא יפול על בשרה ויתייבש עליה ונמצא מצערה וכן כתב הר"ן והמרדכי שם וכ"כ סמ"ג והגהות פרק י"ט:

סעיף קטן כה
אין הקטע יוצא בקב שלו וכו' משנה בס"פ במה אשה (שבת סה:) הקטע יוצא בקב שלו דברי רבי מאיר ור' יוסי אוסר ופירש"י קטע שנקטעה רגלו עושה כמין דפוס רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו ור' יוסי אוסר דלאו תכשיט הוא ואינו מנעל והוי משוי ור"י בח"ה ביאר הדבר יפה שודאי דבר פשוט הוא שאינו עושה אותו להלך בו שעכ"פ הוא צריך למקלות ומותר לצאת בהם כמו שיתבאר כיון שצורך הילוכו הם אבל כוונת עשיית קב זה כדי שלא יראה חסר רגל אלא נכה רגל הילכך כיון דאינו צורך הילוכו אסור וכן כתבו הגהות בפי"ט בשם סמ"ג וכ"כ בספר התרומה וכתב הריב"ש בתשובה מיהו אם הקב הזה מחופה עור כעין שעושים לאותם שקורים בטינ"ש אפי' ר' יוסי מודה דמותר לצאת בו וגם אשה חולצת בו כדאיתא בהדיא בפרק מצות חליצה (יבמות קב:) עכ"ל:

סעיף קטן כו
וכן קטע שאינו יכול לילך כלל על רגליו וכו' גם זה שם במשנה (ס'.) כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס ואין יוצאין בהם בשבת: ופירש"י יש קטע שיבשו וכווצו גידי שוקיו ואפילו על ארכובותיו אינו יכול לילך ועושין כמין כסא נמוך ויושב עליו וכשהוא מהלך נסמך על ידיו בספסלים קטנים ועוקר גופו מן הארץ ונדחף לפניו וחוזר ונח על אחוריו והכסא קשור לו מאחוריו. סמוכות של אותו קטע עושה לו סמוכות של עור או של עץ לראשי

שוקיו או רגליו התלויים וכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו נשען גם על רגליו קצת: ואין יוצאין בהם בשבת. דאיידי דתלו ולא מנחי אארעא זימנין דמשתלפי. גם בזה כתב שם ר"י דלא מיתסר לצאת אלא בסמוכות אבל בכסא ובספסלים שבידו הקטנים יכול לצאת דה"ל כמו מקל דשרי בסמוך כיון דצורך הילוכו הם וכן משמע מדברי רש"י וכן כתבו התוס' והרא"ש ואף ע"ג דתנן כסא וסמוכות שלו וכו' י"ל דאשמעינן כסא לאשמעינן טמאין מדרס אבל מאי דקתני ואין יוצאין בהם בשבת לא קאי אלא אסמוכות שלו:

סעיף קטן כז

אבל קטע שגורר שוקיו וכו' גם זה שם במשנה הסמוכות שלו טמאין מדרס ויוצאין בהם בשבת ופירש"י הסמוכות שלו. של קטע יש קטע בשתי רגליו ומהלך על שוקיו ועל ארכובותיו ועושה סמוכות של עור לשוקיו: ויוצאין בהם בשבת. דתכשיט דידיה הוא:

סעיף קטן כח

ומ"ש וחגר שאינו יכול לילך בלא מקל וכו' כן דקדקו התוס' ממשנה זו שם ובפרק בתרא דיומא (עח:) וכ"כ הרא"ש והמרדכי והר"ן שם בפרק במה אשה וכ"כ הר"ן עוד בפרק אין צדין וכ"כ ה"ה בפי"ט בשם הרשב"א וכ"כ שם הגהות וכ"כ סמ"ג וסמ"ק והתרומה ורבינו ירוחם בח"ה: וסומא אסור לצאת במקל וכו' כדתניא בפרק אין צדין (ביצה כה:) וטעמא משום דאפשר לו בלא מקל וכמו שכתבו שם הרא"ש והר"ן ז"ל: מי שהוא אסור וכבלים ברגליו וכו' כ"כ המרדכי בפרק במה אשה ובסמ"ג וסמ"ק והתרומה והגהות פי"ט:

סעיף קטן כט

אין יוצאין בכסא וכו' ברייתא בפרק אין צדין שם אין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה:

סעיף קטן ל

ומ"ש ואם היו רבים צריכין לו מותר ובלבד שלא יכתף גם זה שם ומ"מ יש לתמוה על דברי רבינו שכתבה לענין שבת ומשמע מדבריו שאפי' להוציאו לר"ה שרי כשרבים צריכין לו כשאר הוצאות הנזכרות בסימן זה והרי"ף והרא"ש והרמב"ם לא הזכירו דין זה גבי שבת משום דס"ל דדוקא בי"ט דלא מיתסר הוצאה בכה"ג אלא מדרבנן משום זילותא די"ט והיכא דרבים צריכין לו לא גזרו רבנן אבל בשבת לר"ה ודאי אסור ואפי' לכרמלית אסור אטו ר"ה דקי"ל כרבא בריש המוצא תפילין (עירובין צט:) דגזר כרמלית אטו ר"ה ואין לומר דטעמא דרבינו משום דאמרינן התם פרק אין צדין דאמימר ומר זוטרא מכתפי להו בשבתא דריגלא אלמא דבשבת נמי שרי שהרי פירש"י דבבית המדרש היו מכתפים אותם עד מקומם וכן משמע בגמרא ועל דרך זו יש לפרש ג"כ הא דמשמע בירושלמי פ"ק דביצה דאדם שרבים צריכים לו מותר להוציאו בשבת ואפשר דמשמע ליה דכיון דקי"ל

שבת (צד.) החי נושא את עצמו לא מיתסר להוציא את האדם אלא מדרבנן ובמקום שרבים צריכין לו לא גזרו:

סעיף קטן לא

ומ"ש ואין יוצאין באנקטמין משנה בס"פ במה אשה (שבת סו.) ובגמרא שם מאי אנקטמין א"ר אבהו חמרא דאכפא רב פפא אמר קשרי רבה בר רב הונא אמר פרמי. ופירש"י חמרא דאכפא חמור שהליצנים עושים ונראה כמו שרוכב עליו: קשרי. אשקצא שמהלכים בהם במקום הטיט: פרמי. טילמוסא הנקשרת על הפרצוף להבעית הקטנים ומהא דא"ר פפא קשרי כתב רבינו ירוחם בח"ה סנדל של עץ נראה בפרק במה אשה שאסור לצאת וראיתי כל העולם נוהגים בו היתר ויש גדולים שכתבו שלא אסרו אלא סנדל של עץ הקשור בשוקו שאינו מתהדק יפה אבל שלנו שאינו קשור ברגל אלא שהרגל נכנס בו מותר עכ"ל:

סעיף קטן לב

ומ"ש ואין יוצאין בקופה ותיבה תוספתא פ"י כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק במה אשה והרמב"ם בפי"ט ואיתא בגמרא (נדרים כה:) יוצאין בשק עבה וכו' מפני הגשמים אבל לא בתיבה וכו' וכתב הרא"ש יוצאין בשבת בשקים ואין בהם משוי כי דרך לצאת בהם מפני הגשמים וה"ה בלא גשמים נמי שרי אבל לא בקופה דלאו דרך מלבוש הוא אלא משוי וזה שלא כדמשמע מדברי הרוקח דלא שרי לצאת בשק אלא מפני הגשמים:

סעיף קטן לג

יוצאין במוך וספוג וכו' עד וקושר ומתירו הכל בתוספתא שכתבו הרי"ף והרא"ש בפרק במה אשה:

סעיף קטן לד

בני מלכים וכן כל אדם יוצאין בזגים וכו' משנה שם בני מלכים יוצאין בזגים וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה ובגמרא שם מאן תנא ר' שמעון היא דאמר כל ישראל בני מלכים הם רבא אמר באריג בכסותו ודברי הכל וכיון דאוקימנא לר"ש בשטה בפרק מפנין לא קי"ל כוותיה וממילא קמא לה מתני' אליבא דהלכתא כרבא דאוקמה באריג ובלאו הכי איכא למימר דאפי' מאן דמוקי מתני' כר"ש ס"ל דבאריג בכסותו לכ"ע שרי אלא דמשום דבעי לאוקמי מתניתין דשרי בסתמא בין באריג בין בשאינו אריג אוקמה כר"ש וכ"פ הרמב"ם בפי"ט:

סעיף קטן לה
יוצאים במיני עשבים וכו' משנה שם הבנים יוצאים בקשרים ופירשו בגמרא שם קשרים קישורי פאה ופריך אי הכי מאי איריא בנים אפי' בנות נמי מאי איריא קטנים אפי' גדולים נמי וזהו שכתב רבינו סתם יוצאים ולא חילק:

סעיף קטן לו
אין יוצאים בקמיע שאינו מומחה וכו' משנה שם (ס.) לא יצא האיש בסנדל המסומר וכו' ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה ופירש"י אבל בקמיע מומחה שרי דתכשיט הוא לחולה כאחד ממלבושיו ובגמ' (סא.) א"ר פפא לא תימא עד דמימחא גברא ומימחא קמיע אלא כיון דמימחא גברא אע"ג דלא מימחא קמיע וכתבו התוספות והרא"ש והר"ן דכ"ש אם אתמחי קמיע ולא אתמחי גברא דהא משמע בגמרא שהמחאת קמיע עדיף מהמחאת רופא ואיתא תו בגמרא שם ת"ר איזהו קמיע מומחה כל שריפא ושנה ושלש והתניא איזהו קמיע מומחה כל שריפא ג' בני אדם כאחד ופירש"י ובברייתא קמייתא תני כל שריפא ושנה ושלש אפי' אדם אחד ל"ק הא למחויי גברא הא למחויי קמיע. ופירש"י הא דקתני ג' בני אדם משום דסתם ג' בני אדם ג' מיני חולאים ואירי בג' מיני קמיעים שאינם דומים זה לזה ולאמחויי גברא שנעשה מומחה לכל קמיעי שיעשה לעולם כדאמרי' בב"ק (לז.) נגח שור וחמור וגמל נעשה מועד לכל אבל הקמיע אינו מומחה אם יכתוב רופא אחר אחד מהם והא דקתני כל שריפא ושנה ושלש מיירי בחולה אחד וכתב זה הלחש וריפא ג' פעמים או לאדם אחד או לג' ולאתמחויי קמיע מיירי דנעשה הקמיע לבדו מומחה ע"י אדם זה או אם כתבוה ג' רופאים נעשה קמיע של לחש זה מומחה מיד כל אדם ואיתא תו בגמרא שם א"ר פפא פשיטא לי תלתא קמיעי לתלתא גברא תלתא תלתא זימני איתמחי גברא ואיתמחי קמיעי ג' קמיעי לתלתא גברא חד חד זימנא גברי איתמחי קמיע לא איתמחי חד קמיע לתלתא גברא קמיע איתמחי גברא לא איתמחי ובעי רב פפא ג' קמיעי לחד גברא מאי קמיעי ודאי לא איתמחי גברא איתמחי או לא איתמחי מי אמרינן הא אסי ליה או דילמא מזלא דגברא הוא דמקבל כתבא תיקו. ופירש"י ג' קמיעין. ג' מיני לחש: תלתא תלתא זימני. כל לחש ריפא ג"פ ואפי' אדם א': איתמחי גברא. בכל קמיעות לעולם שהרי הומחה בג' מיני קמיעים: ואיתמחי קמיעי ג' קמיעות הללו נעשו מומחין מיד כל אדם שהרי ריפא כל אחד ג"פ ואין לומר מזל הרופא גורם דאין הדבר תלוי במזל הרופא אלא בחכמתו: קמיע לא איתמחי לבא מיד רופא אחר: חד קמיע לתלתא גברא. לחולי אחד: קמיע איתמחי. מיד כל אדם: גברא לא איתמחי. לקמיע אחר שאינו של לחש ושל חולי זה: ג' קמיעי. של ג' מיני חולי: קמיעי ודאי לא איתמחי. מיד אדם אחר שהרי לא ריפא אלא פעם אחת: מזליה דהאי גברא. וא"ת ממתני' דלעיל

שמעינן לה דקתני כל שריפא ושנה ושלש דמשמע לאדם אחד ואוקימנא דאיתמחי קמיע ולא אמרי' מזליה הוא וי"ל דלא דמי התם חד קמיע הוא וליכא למיתלייה במזלא דגברא אלא בקמיע הני ודאי בגברא תלו או ברופא או במתרפא הילכך מיבעיא לן במאי ניתלייה עכ"ל והרא"ש כתב שם פירש"י אם ריפא ג' מיני חולאים בג' מיני קמיעות דאיתמחי גברא לכל הקמיעים גם לחולאים אחרים ולא נהירא דאטו אם הוא בקי בג' מיני קמיעים וכי בשביל זה יחשב מומחה גם לקמיעים אחרים שאינו בקי בהם הילכך נראה לפרש איתמחי גברא היינו שאם כתב לחש א' בג' איגרות ורפאו שלשתן איתמחי גברא לאותו לחש בכל פעם שיכתוב אותו אבל לשאר לחשים לא וגם אין הקמיע מומחה אם יכתבנו אחר ואיגרת שריפתה ג"פ מומחה לכל אדם ותלת קמיעי לתלתא גברא תלתא זימני ה"פ אם כתב לחש א' בג' איגרות וכל אחת הועילה לג' אנשים או לאדם אחד ג"פ איתמחי גברא ללחש זה בכל איגרות שיכתוב ואיתמחי איגרות הללו לכל אדם וכן כתבו התוס' נמצא שהם חולקים על רש"י בפירוש איתמחי גברא ובפי' איתמחי קמיע בפי' איתמחי גברא דלרש"י איתמחי לכל מיני קמיעים שיכתוב ולדבריהם לא איתמחי אלא לקמיעים שהן ממין אותו לחש אבל לא לקמיע לחש אחר בפי' איתמחי קמיעא דלרש"י הוחזק לחש זה אפילו כתבו באיגרת אחרת ואפילו כתבו אדם אחר ולדידהו לא הוחזק אלא אותה איגרת עצמה לבד אבל לא איגרת אחרת שכתוב בה לחש זה אפי' כתבה אדם זה אא"כ איתמחי גברא ולפי דברי התוס' והרא"ש ה"פ דשמעתא תלתא קמיעי לתלתא גברי תלתא תלתא זימני כלומר ג' איגרות רפאו ג' בני אדם וכל איגרת הועילה ג"פ איתמחי גברא שכתב ג' איגרות והועילו לג' בני אדם וכל איגרות מאלו איתמחי אפי' אי לא הוי איתמחי גברא שהרי כל אחת הועילה ג"פ תלתא קמיעי לתלת גברי חד חד זימנא גברא איתמחי שכתב ג' איגרות שהועילו אבל אי לאו דגברא איתמחי לא איתמחי שום איגרת מאלו שהרי לא הועילה כל אחת אלא פעם אחת חד קמיע לתלת גברי קמיע איתמחי כלומר איגרת זו היא מומחה שהועילה ג"פ גברא לא איתמחי שלא כתב אלא איגרת אחת שהועילה וכתבו התוספות דה"ה חד קמיע לחד גברא תלתא זימני דאיתמחי קמיע והאי דנקט לתלתא גברי לאשמעינן דאפילו הכי גברא לא איתמחי וכן משמע מדברי הרא"ש בעי רב פפא תלת קמיעי לחד גברא כלומר כל איגרת לא הועיל אלא חד זימנא קמיע ודאי לא איתמחי גברא מי אמרינן דכיון שכתב ג' איגרות שהועילו אתמחי או דילמא כיון שכל אגרותיו לא הועילו אלא לאדם א' איכא למימר מזלא דגברא דמקבל כתבא גרים ולא איתמחי וסלקא בתיקו וכתבו התוס' והרא"ש דלגבי המחאת קמיע לא מיבעיא ליה באיגרת שרפאה ג"פ לאדם אחד אי אמרי' דאיתמחי קמיע דפשיטא ליה

דאיתמחי ולא תלינן במזלא דגברא משום דהמחאת קמיע עדיף מהמחאת גברא ומש"ה אע"ג דפשיטא ליה גבי המחאת קמיע מיבעי ליה גבי המחאת גברא ופסקו סמ"ג וסמ"ק וספר התרומה ורבינו ירוחם בח"ה בעיא דרב פפא לחומרא וכן משמע מדברי הרמב"ם פרק י"ט וכן משמע ברמזים וכ"כ בקצת ספרי רבינו אבל אם כתב ג' קמיעים לאדם אחד ורפאו ג"כ לא איתמחי גברא ולא קמיעי וכן מצאתי בספר מוגה מיד אדם גדול ואע"פ שבקצת ספרים כתוב איתמחי גברא ולא קמיעי ליתא להאי נסחא דא"כ נמצא חולק על כל הפוסקים ועוד דא"כ ה"ל למתנייה ולערובי בהדיה מ"ש לעיל איתמחי גברא ולא איתמחי קמיע והכי הל"ל כגון שכתב לחש אחד בג' איגרות ורפאו שלשתן לג' אנשים או לאיש אחד ומדלא ערבינהו משמע ודאי דלא הוי מצי לערבינהו דכל שלא הועילו אלא לאדם אחד לא איתמחי גברא ולא קמיעי והכי דייק לישנא דאבל דקתני דמשמע דלא דמי לדלעיל כלל דבאינך איתמחי גברא או קמיע ומש"ה שרו אבל בכה"ג לא איתמחי חד מינייהו ולפ"ז מ"ש כגון שכתב לחש אחד בג' אגרות ורפאו שלשתן היינו דוקא ברפאו ג' בני אדם שאם לא רפאו אלא אדם אחד היינו בעיא דרב פפא דסלקו בתיקו ולחומרא דגברא נמי לא אתמחי ומ"ש כגון שכתב לחש אחד באגרת אחת וריפא בו ג"פ אפילו לא רפאה כל שלש פעמים אלא לאדם אחד איתמחי קמיע ומ"ש כגון שכתב לחש אחד בשלש אגרות וכל אחת הועילה לג' אנשים או לאדם אחד ג"פ כלומר דנהי דלאמחויי גברא בעינן שכל אגרת תועיל לאיש אחד לאמחויי האגרת לא מיבעיא אם כל אגרת הועילה לג' אנשים פעם אחת בכל איש דהא ודאי איתמחי כיון שכל אגרת הועילה ג"פ באנשים מחולפים אלא אפילו אם כל אגרת הועילה ג"פ לאדם אחד אתמחי כל הג' אגרות דאע"ג דלהמחאת גברא בעינן ג' אנשים להמחאת האגרת באדם א' ג"פ סגי וכמו שכתבתי בשם התוס' והרא"ש: אחר שכתבתי כל זה מצאתי כתוב ביאור לשון זה בסידור נכון ואע"פ שהכל עולה לסגנון אחד ראיתי להעתיקו שאין בית המדרש בלא חידוש וז"ל אתמחי גברא ולא קמיע הוא בשכתב פרשת והיה אם שמוע בדרך משל בג' אגרות וריפא בכל אחת מהן אדם אחד אח"כ כתב פעם אחרת והיה אם שמוע ולא ריפא בה ג"פ האיש נעשה מומחה אחר שריפא ג' בני אדם בג' אגרות הקמיע לא נעשה מומחה אחר שלא ריפא ג"פ והדין בזה שמותר לצאת בכל אגרת זה האיש מזה הלחש וא"ת היאך אפשר שנמחה האיש ולא הקמיע והלא כיון שהאיש מומחה לכתוב לחש זה א"כ אגרת זו ודאי תועיל תירצו התוס' דנ"מ שאם אבד המחאתו כגון שכתב ג' קמיעות ולא הועילו אם הומחה הקמיע מועיל אפילו אבד המחאתו חלוקה אתמחי קמיע ולא גברא מבוארת במה שכתבתי והוא שכתב והיה אם שמוע באגרת אחת וריפאה האגרת ג"פ

אפילו לאדם אחד כ"ש לג' אנשים והדין בזה כל אדם יכול לצאת באותה האגרת אתמחי גברא וקמיע הוא כשכתב והיה אם שמוע בג' אגרות וריפאו השתים מהן כל אחת איש א' והשלישית ריפאה ג' אנשים או ג"פ איש א' בזה נמחה האיש והקמיע הג' ואם כל אחד מאותן האגרות ריפאו ג"פ נעשו כולן מומחות ואל יקשה עליך קמיע שלישי האיך נמחה והלא מיד כשיתרפא האדם ג' בקמיע ג' נמחה האיש וכיון שנמחה האיש ודאי שאותה האגרת תועיל מכאן ואילך שאפשר לומר כגון שב' קמיעות מאלו ריפאו ג"פ לב' אנשים והקמיע הג' לאחד מאלו האנשים ב"פ ועכשיו כבר נמחו שני קמיעים והאיש והקמיע הג' עדיין לא נמחה וחזר וריפא קמיע שלישי אדם ג' שעכשיו בא בבת אחת המחאת האיש והמחאת הקמיע והשתא מ"ש כגון שכתב לחש אחד בג' אגרות וריפאו שלשתן היינו לומר שריפאו לג' אנשים כי אם ריפאו הג' אגרות לאיש א' לא אתמחי גברא כמ"ש בסוף אבל אם כתב וכו' ובזה לא ביאר בעל הספר כל צרכו או סמך על המבין גם מ"ש בזאת החלוקה וגם אין הקמיע מומחה אם יכתבנו אחר אינו פי' למ"ש לא אתמחי קמיע דא"כ יקשה למה שאמר למטה באתמחי קמיע וז"ל שאותה האגרת מומחה לכל אדם אבל הכל הוא פי' אתמחי גברא כי פי' לא אתמחי קמיע יובן במה שיפרש למטה באתמחי קמיע כי מכלל הן אתה שומע לאו אבל לפי שפי' דאתמחו גברא ר"ל לאותו לחש לבד לא לשאר לחשים הוצרך לומר כי זה הלחש מיד אחר אינו מומחה שאם היה מומחה מיד אחר מה יתרון לאדם שנמחה גם הזכירו למה שאתמחי קמיע ר"ל לאותו האגרת לבד אבל הלחש לא מיד הכותב ולא מיד איש אחר אינו מומחה גם הזכירו כנגד פירש"י באתמחי גברא ומ"ש בחלוקה השניה מבואר במה שכתבנו ותדקדק שכתב בה שריפא ג"פ סתם ולא חילק כלל למה שאמר כמו שכתבתי שאפי' ג"פ לאדם אחד די וא"צ שירפא לג' אנשים גם בעל הספר כתב זה בפי' בחלוקה שלישית במ"ש וכל אחד הועילה לג' אנשים או לאדם אחד ג"פ הנה לך בפי' שאין חילוק כלל ומ"ש בחלוקה הג' הכל מבואר כשתעיין מה שכתבנו שלא הוכרח הרב לומר באתמחי גברא וקמיע שכל א' מהקמיעים ירפא ג' אנשים כי האחד לבדו שירפא ג' אנשים ושתים האחרות כל א' איש א' אתמחי גברא וקמיע א' אבל הסבה שכתב כן לכשיהיו כל הג' קמיעות מומחים כאשר כתבנו ופי' מ"ש אתמחי גברא ללחש זה וכו' ואתמחי אגרות הללו וכו' תבין במ"ש בתשובת הקושיא שהקשינו למעלה בחלוקה הראשונה ור"ל אתמחי אגרות הללו לכל אדם אף אם זה האיש יאבד המחאתו נשארו אלו האגרות מומחות לעולם לכל אדם והוכרח לומר זה שאל"כ יקשה אחר שזה האיש הוא מומחה לכל אגרות שיכתוב מזה הלחש מה יתרון לאלו האגרות שאמר עליהן ואתמחי אגרות הללו וכו' ובזה יתיישב

גם כן קושיא שיש בלשון ה"ר יעקב מה לו להזכיר הדבר הפשוט אפילו בדרך כ"ש אבל במה שאמרתי מודיע לנו חידוש גדול ומ"ש אבל אם כתב ג' קמיעים וכו' אינה חלוקה רביעית אבל היא מעין חלוקה הראשונה ודומה לה ואין הפרש ביניהם אלא שהראשונה היא שרפאו הג' אגרות לג' בני אדם וזו שריפאו לאדם א' ג"פ והיא בעיא בגמרא ועלתה בתיקו ולחומרא והאמת כי הלשון אינו מדוייק ממש שהל"ל אבל אם כתב לחש אחד בג' אגרות לאדם אחד וריפאו וכו' כמו שכתב למעלה בחלוקה הראשונה אחר שאין חילוק ביניהם כי אם בענין לרפאות ג' בני אדם או אדם אחד ג"פ כמו שכתבתי. ואל יקשה עליך למה לא נאמר גם כן למעלה בחלוקת אתמחי קמיע בזה י"ל מזליה דהאי גברא דמקבל קמיע הוא אחר שהאמת הוא כאשר כתבתי שלהמחאת הקמיע א"צ שירפא לג' בני אדם אלא לאדם אחד ג"פ והטעם כי אחר שהמחאת הקמיע תלוייה בעשייתו כתקונו יותר יש לתלות ענין הרפואה בתיקון הקמיע מבמזלו של זה האיש אבל באתמחי גברא אחר שהוא תלוי במזל הרופא יש לספק שמא מזל הרופא גורם או מזל החולה עכ"ל ודברי סמ"ג וסמ"ק והתרומה כדברי רש"י דאם ריפא ג' מיני חלאים וג' מיני קמיעות אתמחי גברא לכל הקמיעות גם לחלאים אחרים וכתבו עוד שלא יקרא אדם מומחה ע"י שריפא ג' בני אדם ע"י תחבושת או משקה אלא דוקא אם הוא מומחה הקמיעים ואע"פ שהנותנו אינו יודע כלום ברפואה וזה פשוט וכתוב בהגהות אשיר"י וז"ל רופא מומחה שעשה קמיע חדש לשום חולה אותו קמיע לבד מותר ואם יעשנו אדם אחר אינו מומחה אע"פ שריפא ג"פ מיד המומחה איכא למימר מזל הרופא גרם אבל קמיע שבא מיד אדם שאינו מומחה וריפא ג"פ נעשה מומחה מיד כל אדם דאין כאן לתלות במזל הרופא כיון שלא היה מומחה בשעה שעשהו עכ"ל והרמב"ם בפרק י"ט כתב וז"ל ואיזה קמיע מומחה זה שריפא לשלשה בני אדם או שעשהו אדם שריפא ג' בני אדם בקמיעים אחרים עכ"ל נראה שמפרש דכי אמר רב פפא חד קמיע לתלת גברי קמיע אתמחי דוקא קאמר אבל לגברא חד תלת זימני לא אתמחי קמיע ושלא כדברי המפרשים שכתבו דלאו דוקא אבל אין בדבריו הכרע אם תופס כפי' רש"י או כפי' התוס':

סעיף קטן לז

ומ"ש רבינו מותר לצאת בקמיע מומחה ל"ש הוא של כתב או של עיקרין וכו' עד ויצא בו לר"ה הכל שם בגמרא ופי' רש"י של עיקרין של שרשי סמנין קרוי נמי קמיע:

סעיף קטן לח

נאמן הרופא וכו' ירושלמי בפ' במה אשה נאמן הרופא לומר קמיע זה מומחה ריפיתי בו ושניתי ושלשתי וכתבוה הרא"ש והר"ן והמרדכי בפרק הנזכר:

סעיף קטן לט
יוצאין בביצת החרגול וכו' משנה שם (סז.) פלוגתא דר' יוסי ור"מ והלכה כר' יוסי דשרי ואפי' לספרים דגרסי דר"מ מתיר וחכמים אוסרים אף בחול משום דרכי האמורי לא קי"ל כחכמים דאסרי מדאמרינן בגמרא אביי ורבא דאמרי תרווייהו כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי ובגמרא מפרש למאי מהני ביצת החרגול ושן של שועל ומסמר הצלוב:

סעיף קטן מ
ומ"ש אבל אם עושה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה אסור משום דרכי האמורי שם אהא דאמרי אביי ורבא כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי דייקינן הא אין בו משום רפואה יש בו משום דרכי האמורי ופירש"י יש בו משום רפואה שנראית רפואתו כגון שתיית כוס ותחבושת מכה אין בו משום רפואה כגון לחש שאין ניכר שיהא מרפא וכתב עליו הרא"ש ולא נהירא דלעיל בשמעתין איכא כמה לחשים שהיו עושין אלא מיירי בשעשה מעשה ואינו ניכר שיהא בו רפואה כלל כגון אילן שמשיר פירותיו שסוקרו בסיקרא וכן כתב שם הר"ן ז"ל כל דבר שיש בו משום רפואה בין לחש בין כל דבר כיון שאנו יודעין שהוא מרפא והכי מוכח בתוס' וכך הם דברי רבינו וכ' עוד הר"ן שם וז"ל ואפשר דאף לחשים שאין אנו יודעים אם יש בהם משום רפואה מותר בהם מספק ולא אסרו אלא אותם שבדקו ואין מועילים וכתב הרשב"א שכן נראה שפירשו בתוספות אלא שראיתי לה"ר יונה שחשש בכל קמיע שאינו מומחה משום דרכי האמורי עכ"ל:

סעיף קטן מא
מי שיש לו מכה בפיסת רגלו וכו' משנה שם (סה.) יוצאין בסלע שעל הצינית ומפרש בגמרא כמו שכתב רבינו:

סעיף קטן מב
אין יוצאין בסנדל המסומר משנה שם (ס.) ומפרש בגמרא טעמא דגזרו עליו משום מעשה שהיה ובפ"ק די"ט (יד:) תנן דביום טוב נמי אסור ובגמרא (שבת ס:) מפרש צורת סנדל המסומר שגזרו עליו וקאמר דכל שאינו מסומר בההיא גוונא ממש מותר וכתב הרא"ש וטעמא לפי שלא אסרו אלא ביוצא באותו סנדל המסומר שאירע בו מעשה וצורתו נעלמה ממנו וכתבו הגהות בפרק י"ט בשם התוס' סנדלים הנזכרים כאן לא נראו בינינו מעולם הלכך סנדלים שנועלים במדינת רומי מותר לצאת בהן אלא שהחמירו על עצמם ורבינו ירוחם בח"ה כתב דכיון דמשמע בגמרא שאם שינה צורתו בשום ענין שלא יהיה ממש כמותו מותר אם כן למה נאסר הגאליגי"ם אשר הם מסומרים למטה

ונ"ל שהיה מנהג בטעות שהיו סבורים שהיה זה סנדל המסומר ועכ"ז לא הייתי מתירו במקום שנהגו בו איסור ואע"פ שיש לי להשיב אפילו לפי מנהגם להתירו זולתי אם עשו מנהג להחמיר על עצמם ואין להם טעם משום שחופר בקרקע דקי"ל כר"ש בדבר שאין מתכוין אבל נראה לי שאין להם על מה שיסמכו לאסרם עכ"ל והר"ן כתב שם דכל שהוא משונה מסנדל שגזרו עליו מותר לצאת בו ולפי זה הסנדל המסומר שלנו שיוצאין בו בימות הגשמים אינו בכלל גזירה זו ואע"פ כן נהגו איסור בדבר לפי שדרכו לצאת מן הרגל ואיכא למיחש דילמא אתי לאיתויי כך ראיתי בשם הרשב"א עכ"ל. וכתוב בתשובות רשב"א להשים בסנדל חתיכה של ברזל במקום המסמרים שורת הדין מותר הוא אלא שאסור עכשיו לעשות כן שלא יבא לטעות ולהתיר סנדל המסומר האסור לפי שלא נהג שום אדם לעשות כן עכ"ל וא"כ לדידן שנהגו לעשות כן שרי ובכלבו כתוב ובאלו הסנדלים המסומרים שלנו הדבר פשוט שאסור לצאת בהם אע"פ שאינם עשויים כאותם שלהם שגזרו עליהם מ"מ מסומרים הם לחזק ואמרינן שהם אסורים ועוד שקרובים הם להשמט מן הרגל אך באותם שאינם מסומרים יש קצת ראיה להתיר אע"פ שאינם נקשרים עכ"ל. ותמהני עליו דמאחר שצורת סנדל שלנו משונה מצורת סנדל שגזרו עליו כי מסומר לחזק מאי הוי וכן נראה מדברי הפוסקים דכל שמשונה מצורת סנדל שגזרו עליו אפילו אם הוא מסומר לחזק שרי וזה ברור ואע"פ שהרמב"ם בפרק י"ט סתם דבריו וכתב אין יוצאין בסנדל מסומר שסמרו לחזקו ולא חילק בין סנדל לסנדל יש לומר דנקט מימרא דשמואל סתמא וקיצר בדבר כמנהגו בכמה מקומות וזהו שלא כתב אימתי אינו עשוי לחזק כדמפרש בגמרא וכן לא כתב שאם חפהו כולו מסמרים כדי שלא תהא הקרקע אוכלתו מותר וכן אם עשאו כמין כלבוס או כמין טס או כמין יתד או שחפהו כולו במסמורות כדשרי בגמרא:

סעיף קטן מג

ומ"ש היוצא בטלית מקופלת בס"פ חבית (שבת קמז:) אר"י בר יוסף אמר ר' יוחנן היוצא בטלית מקופלת מונחת לו על כתפו בשבת חייב חטאת ובתר הכי אמר עולא אסור לעשות מרזב בשבת אמר רב פפא נקוט האי כללא בידך כל אדעתא דלכנופיא אסור כל להתנאות שרי ופירש"י בטלית מקופלת לאחר שנתנה על ראשו הגביה שיפוליה על כתפיו חייב חטאת שאין זה דרך מלבוש וכ"כ הר"ן ולא דמי להההיא עובדא דרבי דלקמן (שם) דטלית מקופלת היינו כששני צידי טלית שלפניה ושלאחריה מונחים על כתפו אבל בההיא דרבי לא היו מקופלים אלא הצדדים שלפניו בלבד ולפיכך היה סבור שיהא מותר עד דאהדרוה ומכאן יש להזהיר לחתנים שלנו שלא יצאו בטליתותיהן לר"ה

כל שצידי הטלית מקופלים על כתפם וכן אסר הרב רבי יונה עכ"ל מיהו כל שאינם מקופלים על כתפם אלא משולשים ברחבם למטה מכתפיהם שרי דהיינו ההיא דבלנים שכתב רבינו בסמוך וכדאמרינן בגמרא (שם:) כי מעבריתו מאני דבני חילא שרביבו בהו למטה מכתפים ופירש"י שלא יהו שוליהם מונחים בכתפיהם אלא משוכים למטה שיהא נראה לבוש וז"ל שבלי הלקט בשם ר"ת ומצאתי היוצא בטלית מקופלת ומונחת לו על כתפו פי' שלאחר שנתנה על ראשו הגביה שוליה על כתפו אסור אבל להתעטף בטליתו אע"פ שמתקצר קצת מלמטה ומתכסה בו כתפו וגופו מותר וגאון אחר כתב אסור לקפל אדם טליתו על ראשו ועל כתפיו בשבת בין מפני החמה בין מפני הגשמים אבל לפי' רבינו חננאל משמע שאינו אסור אלא כשמסירה כולה מעליו ומקפלה ונושאה על כתפו עכ"ל ועל אסור לעשות מרזב פירש"י שמסלקין בגדיהם מן הארץ כשהם ארוכים וכופלים אותם כלפי מעלה ומחזיקין אותם על ידי חוטין והיינו כמין כיס וכמו מרזב אסור משום תקוני מנא: לכנופיא. שיהא מתוקן תמיד להעמיד קיפולו לעולם: להתנאות. לפי שעה: אבל התוס' והרא"ש פירשוה לענין איסור הוצאה לפי שאין דרך מלבוש וכ"כ רבינו ירוחם בחלק ה' וכ"נ מדברי הרמב"ם בפי"ט וכתבו התוס' (שם) דמרזב היינו טלית של ד' כנפות ולוקח שני צידי רוחב טליתו של צד ימיני ונותן על כתף השמאלית ואינו פושטו על הכתף אלא מקופל ומונח על כתפו והיינו דקאמר מאי מרזב כיס בבלייתא שקורין פרונצדר"א דכשהוא מונח כמו שפירשתי יש בו כיסים מרובים וכל כיס כראה כמין מרזב והיינו דקאמר כל אדעתא דלכנופיא אסור כמו שפירשתי שב' צידי הימין מקובצים ומונחים על כתף השמאלית שיכול ללכת במהרה ולא יכביד עליו טליתו ואדעתא דלהתנאות ש"ד והיינו כשאין צידי טליתו מקובצים אלא צד אחד מונחת על כתפו אצל צוארו וצד האחר נופל על שכמו עד הזרוע ואין בו שום כיס וכן פי' בערוך וכיוצא בזה פירש הרא"ש וכן כתב ר"י בחלק ה' והכלבו כתב בשם הראב"ד שלא נאסר טלית מקופלת רק בקפלו צד ימין על צד ימין ושמאל על צד שמאל אבל של שמאל על ימין ושל ימין על שמאל כעין עיטוף שלנו מותר ולא מיקרי אלא להתנאות וכ"ש של חתנים שמשלשלים אותו מצדו האחד שמותר עד כאן לשונו והרמב"ם כתב בפי"ט וז"ל המתעטף בטליתו וקיפלה מכאן ומכאן בידו או על כתפו אם נתכוון לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או כדי שלא יתלכלכו אסור ואם קבצה להתנאות בהם כמנהג אנשי המקום במלבושן מותר היוצא בטלית מקופלת ומונחת על כתפו חייב ע"כ שנראה שהוא מפרש לישנא דגמרא דקאמר גבי מרזב אסור כפשטיה דאיסורא איכא אבל לא חיוב חטאת ומפני כך הקדים דין המתעטף בטליתו וכו' לדין היוצא בטלית מקופלת

ורבינו לא נחית לחלק בכך ולפיכך סתם דבריו וכתב דכל לכנופיא אסור וכל להתנאות שרי ומכל הדברים אתה למד דהני מלבושין דידן מותר לתפוס קצתן בידו ולהגביהן כדי שלא יתלכלכו שוליו בטיט ואפי' מכוין כדי שלא יעכבוהו מללכת שרי דהא דאסר טלית מקופלת דוקא בטליתות שלהם שהיו יריעה אחת מרובעת כעין טליתות של מצוה אי נמי במלבושים דידן אם אינו לובשן כדרכן להוציא ידיו מתוכן אלא מתעטף בהן ומקפלן ומניחן על כתפו דכהאי גוונא כי מקפל להו על כתפו או עביד להו כעין מרזב הוי משוי שאין זה דרך מלבוש אבל מלבושים דידן כשהוא לבוש בהם ומוציא ידיו מתוכם אפי' מגביה שוליו לעולם דרך מלבוש הוו ועוד דכל כה"ג אפי' טליתות דידהו שרי דלא אסרו אלא להניח על כתפו דוקא לפי שנראה כמשוי וזה דבר פשוט ולא כתבתיו אלא לפי שראיתי מפקפקים בדבר וכבר נתבאר שאין להם על מה שיסמכו:

סעיף קטן מד

ומ"ש רבינו או במעות הצרורים לו בסדינו גם זה בס"פ חבית וכתב הרב הגדול מהרר"י אבוהב ז"ל בשם א"ז שיש מתירים אם הם תפורין וכן שמעתי בשם חכמי צרפת שמתירים בתפורים ע"כ והאגור כתב שהשיב מהרר"י מולין שיותר נראה להתיר מלאסור אם הוא נושאם כדי שלא יגזלוהו או איזו פסידא כי הוי כלאחר יד כי ההוא דמי שהחשיך והרבה דברים התירו משום פסידא וגם בזמן הזה דלית לן רשות הרבים דאורייתא ואח"כ נזכרתי ההיא דפורפת על האבן אבל לא על המטבע דמוכח משום דאסור להוציא וע"ש עכ"ל וכמדומה לי שלא היתה הגמ' לפניו כשהשיב ולפיכך כתב דמוכח משם שאסור להוציא שנזכר דמפלגינן בין מטבע לאבן ואגוז ונדמה לו דלענין איסור הוצאה מפלגינן בינייהו ואין הדבר כן דמתני' הכי איתא בס"פ במה אשה יוצאה (שבת סה.) פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף לכתחלה בשבת ובגמרא והא אמרת רישא פורפת אמר אביי סיפא אתאן למטבע ופירש"י אתאן למטבע דלאו בר טלטול הוא אבל אבן שהוקצה לכך ראוי לטלטול הרי בהדיא דלא אסרו במטבע אלא משום טלטול ולא משום הוצאה ואדרבה יש להביא ראיה משם להתיר לצאת במעות תפורים בכסותו דהא כל שפרוף מבע"י אפילו על המטבע שרי לצאת בו כמו בפרוף על האבן או על האגוז אלא שיש לדחות דשאני התם שאינו מכוין להוציא המטבע אלא לפרוף כסותו הילכך בטל המטבע לגבי הכסות אבל מעות התפורים בכסותו שמכוין להוציאם אפשר דאסור דחשיבי ולא בטלי וכ"נ מתשובת הר"מ שכתב רבינו בסי' שי"ב על ברזא שבפי הטבעת שהיה נראה לו להתיר לצאת בו דלא דמי למוציא בפיו ובמרפקו דפטור אבל אסור דהתם כשפותח פיו ופושט מרפקו המשוי נראה אבל

הכא שבלוע כולו בגוף היה נראה דשרי אמנם אינו מתירו כיון שמכניסו תדיר כדי לחזור ולהוציא אע"ג דלא דמיא ממש להאי איכא למימר דפטור אבל אסור כי הני עכ"ל ומעות התפורים כיון שעשוים לחזור ולהוציאם ודאי דאסור ואם מוציאם בר"ה אפשר לחוש לו מחטאת דאיכא למימר שדרך הוצאתם בכך להולכי דרכים אח"כ בא לידי תשובת מהר"ם וכתוב בהם בלשון הזה ששאלת על היהודים ההולכים בדרכים ומוליכים כסף או זהב ותופרים אותו באבנט אם מותר להוליכו בשבת דע לך שהוא אסור דתנן בפרק המצניע (שבת צב.) בפונדתו ובחפת חלוקו פטור וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור ושלום מאיר ברבי ברוך עכ"ל:

סעיף קטן מה

יוצא אדם בסודר המקופל על כתפו וכו' גם זה בס"פ חבית (שם) ובהדיא איפסיקא שם הלכתא דאף ע"פ שאין נימא כרוכה לו על אצבעו שרי וכ"כ הרמב"ם בפי"ט ולא ראיתי חולק בזה אלא רבינו ירוחם שכתב בחלק ה' בשם רבינו חננאל שצריך להיות נימא כרוכה על אצבעו ושכן נהגו ואיני יודע טעם לדברי רבינו חננאל אלא א"כ היתה לו גירסא אחרת וכתב רבינו ירוחם ומותר לצאת בסודר מעוטף כעין מעיל ומשמע מדבריו שאם אינו מעוטף אסור וקשה לי דיוצא אדם בסודר המקופל על כתפו משמע דאע"פ שאינו מעוטף שרי ולא דמי לטלית דשאני סודר שדרך לבישתו בכך וכן משמע מלשון הרמב"ם בפי"ט שכתב היוצא בטלית מקופלת ומונחת על כתפו חייב אבל יוצא הוא בסודר שעל כתפו דמשמע דבגוונא דאסור בטלית שרי בסודר ומצאתי בתשובת הרשב"א וז"ל כתב מר היהודים שבעיר הזאת שנושאים הטלית תחת הגלימא סביב צוארם בר"ה והא אמר ר"י היוצא בטלית מקופלת וכו' חייב תשובה כל ארץ ספרד נהגו לצאת כן דרך צניעות ואפילו בחצרותם ובתיהם ודרך מלבוש הוא להם והרי זה כאותה שאמרו שם הרטנין יוצאין בסודר שעל כתפיהם ולא רטנין בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדרכן של רטנין לצאת בכך וטלית מקופלת שאמר ר' יוחנן פירש"י שלאחר שנתנה על ראשו הגביה שיפוליה על כתפיו שאין זה דבר מלבוש עכ"ל הרי בהדיא התיר הרשב"א סודר מקופל ומונח על כתפו וחילק בינו לטלית מקופלת אחר שנתנה על ראשו כמו שחלקתי אני שזה דרך לבישתו בכך וזה אין דרך לבישתו בכך: וכתב הרמב"ם בפי"ט וכל סודר שאינו חופה ראשו ורובו אסור ונראה שלמד כן מדין הבלנים דבסמוך כמו שאבאר:

סעיף קטן מו

הבלנים יכולים להביא סדינים שמסתפגין בהן דרך ר"ה גם זה שם אמר רבי יוחנן האוליירין מביאין בלרי נשים לבי בני ובלבד שיתכסה בו ראשו ורובו סכניתא צריך לקשור שני ראשיה למטה מן הכתפים ונראה שהרמב"ם מפרש ובלבד שיתכסה בה

ראשו ורובו כלומר שתהא רחבה כדי לכסות בה ראשו ורובו ומפני כך כתב בפי"ט וכל סודר שאינו חופה ראשו ורובו אסור וסובר שכל שהיא רחבה אע"פ שלא כיסה ראשו ורובו שרי ומשום הכי שרי לצאת בסודר שעל כתפו וסכניתא פי' הרמב"ם בפי"ט שהיא קצרה שאינה רחבה ומשום הכי אסור לצאת בה אלא אם כן קשור שני ראשיה למטה מכתפים ושנמצאת כמו אבנט ומותר לצאת בה אבל רש"י פירש סכניתא סודר גדול שתלוי לו בין כתפיו וראשו עטוף בו וכו' ולפ"ז מאי דאמרינן ובלבד שיתכסה בה ראשו ורובו כלומר צריך לכסות בה ראשו ורובו ואם לאו אסור משום דאינו דרך מלבוש אלא א"כ קשר שני ראשיו למטה מכתפיו כדאמרינן בסכניתא ומיהו בסודר המקופל על כתפיו שרי שדרך לבישתו בכך:

סעיף קטן מז

לבדים הקשים וכו' גם זה שם (קמו:) בי סדיא רב אסר ושמואל שרי ברכים כ"ע ל"פ דשרי בקשים כ"ע ל"פ דאסור כי פליגי במציעאי ובתר הכי מסיק תלמודא דרב ושמואל לא פליגי כלל דבמציעאי נמי שרי רב ופי' רש"י בי סדיא לבדין ועשויין לקפלן תחתיו במקום הכר או הכסת ומשמע בגמרא דלענין להביאו דרך ר"ה כשהוא מעוטף בו איתמר וכן פירש"י וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ט: וכתוב ברוקח שמותר להתעטף בטליתו תחת המקטורן ולהביאו לב"ה ופשוט הוא מדין הבלנים ומדין הלבדים דבסמוך וכתב עוד דמהכא משמע שמותר להוציא מלבוש לצורך חבירו אם ילבשנו על כל מלבושיו אבל בשני חגורים אסור וגם הכלבו כתב ומותר ללבוש או להתעטף מלבוש שאינו צריך לו כדי להביאו לחבירו במקום אחר אפילו דרך ר"ה עכ"ל ופשוט הוא מדינים הנזכרים:

סעיף קטן מח

שתי חגורות זו על גב זו אסור בריש פ' במה אשה (שבת נט:) אמר ליה רבינא לרב אשי קמרא על המייני מאי א"ל תרי המייני קאמרת ופירש"י תרי המייני קאמרת הא ודאי משוי הוא ואסור וברבינו הלוי מצאתי בתלמידיו דמותר והראשון נראה עכ"ל וכן נראה שהוא דעת התוס' והרא"ש לאסור וכתבו ואע"ג דחשיב בפרק כל כתבי בי"ח כלים פונדא וחגור ופירש רש"י דפונדא הוא אזור היינו כגון שיש בגד מפסיק בינתים אבל תרי המייני זה על גבי זה אסור ולא דמי לכמה מלבושים שאדם לובש בשביל הקור אבל תרי המייני מה הנאה יש ואין דרך לחגור ומשוי הוא וכ"כ התשב"ץ בשם הר"ם ובכלבו כתוב שבעל היראים אוסר אפילו מלבוש מפסיק ביניהם אם אינו צריך אלא אחד מהם שלא התירו אלא גבי דליקה דוקא והרי"ף השמיט הא דתרי המייני וגם הרמב"ם לא הזכירו בפרק י"ט לאיסור משמע שהם מפרשים תרי המייני קאמרת הא ודאי שרי וכיון ששניהם מסכימים להתיר הכי נקטינן ובשני סרבלין שהתירו התו' והרא"ש כ"כ המרדכי וסמ"ג

וסמ"ק והתרומה אלא שכ' המרדכי שרבינו יואל אוסר להוציא שני מקטורין זה על גבי זה לצורך חבירו ולא נתברר לי שם מקטורין ומ"מ כיון דרבים מתירים הכי נקטינן:

סעיף קטן מט

ומ"ש בשם ספר המצות לאסור שני חלוקים לא מצאתיו בשום ספר וטעם סברא זו משום דשני חלוקים אין הנאה בהם ואין דרך ללבשן ומשוי הוא וכמו שכתבו התו' והרא"ש גבי שני חגורות אבל התוס' כתבו ס"פ חבית (שבת קמז.) גבי סכניתא צריך לקשר שני ראשיה למטה שסכניתא היא בגד דק ומש"ה צריך לקשר ב' ראשיה למטה שלא יפריחנו הרוח או משום דנראה כעין משוי לפי שהוא דק מאד ואינו נראה מלבוש אא"כ קשור עכ"ל הרי שהתירו אע"פ שהוא דק ואין בו הנאת מלבוש כיון שנושא אותו דרך מלבוש: כתוב בשבולי הלקט בשם ס' היריאים שני סרבלים ושני תכשיטין אחרים זה על זה ואינו צריך אלא לאחד מהם אסור מדתנן בפרק כל כתבי (שבת קכ.) לענין דליקה עוטף כל מה שיכול לעטוף למדנו שלא במקום דליקה אסור ובעל התרומה כת' מותר לצאת בשני סרבלין מפני הצינה וכתב עוד אפילו למאן דאסר תרי המייני נראה שאם בגדיו ארוכים וצריך לחגור חגורה בין כל בגד ובגד שלובש הרשות בידו ואין אנו אוסרים תרי המייני אלא זה ע"ג זה א"כ הני נשי דידן שיש להם כתנות שלובשות אותם ובהם המיינים תפורים לחגור מתניהם וא"כ חוגרת עוד חגורה של משי או של כסף טוב להם שלא תחגורנה המייני הכתנות ודי להם החגורה של משי או של כסף והמייני הכתנות אינם חשובים כמשוי כיון שהם מחוברים בכתנות בטלי לגבייהו דאמר מר (שבת קלט:) מתעטף אדם בכילה ובכסכסיה ויוצא בה לר"ה וכו' וכתב עוד אלו שיש להם שני אבנטים במכנסיהם האבנט האחד שבו שנצי והאחד שמחברין אותן למעלה במתניהם נראה שמותר אם תפירת המכנסים חלוקה לשני אבנטים אבל אם אין תפירתם חלוקה נראה שאסור מידי דהוה אתרי המייני זה ע"ג זה שאסורים. כת' האגור שיש מתירין לצאת בשני אנפילאות ולהתעטף בשני סודרין מפני הצינה וכן כתוב בשבולי הלקט להתיר וכתב עוד האגור שיש אוסרין בבתי ידים שקורין גוואנט"ש מפני הצינה שמא יפלו מידיו אך אם קשורים קשר של קיימ' דליכ' למיחש מותר וז"ל שבולי הלקט לצאת בשבת בבתי ידים הנקראי' גוואנט"ש מפני הצינה אע"פ שיש למצוא צד היתר שהם כעין מלבוש לידים הולך אני בהם להחמיר לפי שאין יכול למשמש בבגדים יפה ולעשות מה שצריך לו ולפעמים צריך למשמש בבשרו מפני הכנה או פרעוש וצריך להוציאם מידו ושמא ישכח ויביאם ד"א בר"ה אך אם תפרן מע"ש בבתי ידים של מלבושיו או קשרן קשר של קיימא יפה דליכא למיחש דילמא שלפי שרי עכ"ל:

סעיף קטן נ
כילה שיש בה רצועות וכו' בר"פ תולין (שבת ד' קלט) מימר' דר' אבין בר רב הונא אמר רב חמא בר גוריא:

סעיף קטן נא
ומ"ש הילכך מותר לצאת ברצועות התלויות באבנט כן כתבו שם התוספות והרא"ש:

סעיף קטן נב
ומ"ש אבל אם הם של משי חשיבי וכולי כ"כ שם הרא"ש וכן כתב רבינו ירוחם בח"ה אבל בספר התרומה ובמרדכי פרק חבית נסתפקו בהם משום דאי בעי ילבש אנפילאות ברגליו ויהיה צריך לרצועות וגם הם ראויות לקשור בהם אחד מראשי המכנסים התלוים למטה להגביהם מן הארץ כמו שהוא מנהג וסמ"ג התיר להדיא וכתבוהו הגהות פי"ט:

סעיף קטן נג
ומ"ש מידי דהוה אטלית שאינה מצוייצת וכולי ג"ז שם אמר רב הונא אמר רב היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה בשב' חייב חטאת ומפרש טעמא משום דציצית לגבי טלית חשיבי ולא בטלי ופירש"י חייב חטאת ואילו לא היתה מצוייצת כלל לא מיחייב דהא לבושיה הוא אלא הציציות הויין לו משוי הואיל ואינם כמצותן אינם צריכין לו ומן הבגד ממש לא הוי דליחשבי כוותיה: חשיבי. משום דשל תכלת הן ולא בטלי והוו בה משוי ולפי זה לדידן דלית לן תכלת לא חשיבי ובטלי אבל התוס' כתבו בשם ר"ח חשיבי ולא בטלי לפי שדעתו ליתן בטלית ציצית רביעית וכ"כ הרמב"ם בפי"ט היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה חייב מפני שאותן החוטין חשובין הן אצלו ודעתו עליהם עד שישלים ויעשו ציצית ולפי זה אפילו לדידן דלית לן תכלת חשיבי ולא בטלי והלכך היוצא בטלית שאינה מצוייצת אפילו בזמן הזה חייב חטאת:

סעיף קטן נד
ומ"ש הילכך מותר לצאת בטלית שלנו וכו' נתבאר יפה בהל' ציצית סימן י"ג ושם נתבאר כשנפסל הציצית בכרמלית אם צריך לפשטו מיד אם לאו:

סעיף קטן נה
כתוב בספר המצות כל דבר שנפסק מן הבגד וכו' בסמ"ג וסמ"ק והתרומה ובמרדכי פרק חבית ובהגהות פרק י"ט למדו כן מהא דאמרינן שמותר לצאת בכילה או טלית שיש בה חוטין ורצועות משום דבטלי אגב הטלית ואם היא מצוייצת שלא כהלכתה אסור משום דחשיבי ולא בטלי:

סעיף קטן נו
כובע אי לא מיהדק וכו' בר"פ תולין (קלח) ובסוף עירובין (קב:) א"ר ששת בריה דרב אידי האי סיאנא שרי ופירש"י סיאנא כובע של לבד והא איתמר סיאנא אסור ל"ק הא

דאית בה טפח הא דלית בה טפח אלא מעתה שרביב בגלימא טפח ה"נ דמיחייב אלא לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק ופירש"י הא דאית בה טפח שהוא מתפשט להלן מראשו טפח אסור משום אהל אלא טעמא לאו משום אהל הוא אלא משום שלא יגביהנו הרוח מראשו ואתי לאתויי ד"א ברשות הרבים הילכך מיהדק בראשו שפיר דמי לא מיהדק אסור: וכתב הרא"ש בפרק תולין דר"ת לא גריס אלא והכי גריס לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק כלומר הא דפרכת מאפיק מגלימא טפח לא קשיא דגלימא לא מיהדק אלא נכפף למטה ולא הוי אהל אבל סיאנא מיהדק שהוא קשה ובולט חוץ לראשו טפח והוי אהל ואסור וכן פר"ח וכן התוספות בפרק המוצא תפילין (עירובין קב:) וכיוצא בזה הם דברי הרמב"ם בפרק כ"ב וכתב ה"ה שכן עיקר אבל הר"ן כתב בפ' תולין שלא נראו דבריו. ודע דלדעת רש"י אפילו בדלא מיהדק אם קשור תחת גרונו שרי דתו ליכא למיחש דילמא נפיל וכן כתבו התוס' בפרק המוצא תפילין והגהות פ' כ"ב בשם אור זרוע וכתבו עוד וכן אם הוא עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין הרוח יכול להפרידו מראשו מותר בלא רצועה וכן כתב בספ' התרומה. ונראה לי דלרש"י נמי לא אסור כי לא מיהדק אלא בסיאנא שאינו עשוי אלא להגין מפני השמש אבל כובע שאדם מכסה בו ראשו אפילו כי לא מיהדק שרי דאע"ג דנפיל לא אתי לאיתויי שאין דרך בני אדם ליילך בגילוי הראש:

סעיף קטן נז

המוצא תפילין בשב' וכו' עד שמגיע לחצר החיצונה וכו' הכל משנ' וגמרא בעירובין (דף צה.):

סעיף קטן נח

מ"ש אם יש בהם רצועות וכו' כלומר דאם לא כן איכא למיחש שמא אינן תפילין אלא קמיעין בעלמא כדאמר רבא בגמרא (צו.) וכן פסקו הרי"ף והרא"ש שם וכן דעת הרמב"ם בפרק י"ט והרב המגיד חלק עליהם וכתב שאין מסקנת השמועה כדבריהם אלא דכ"ע כלומר בין ר"מ בין ר' יהודה לא טרח אינש לעשות קמיע כעין תפילין וטעמא שאינו נזקק להם הוא מפני שא"א לו לקשרן ולהכניסן ולפיכך אינו מכניסן אבל להחשיך עליהם מחשיך שלא בשעת סכנה ול"נ דאינהו ז"ל סברי דכיון דרבא דבתרא הוא סבר דלר' יהודה טרח איניש לעשות קמיע כעין תפילין כוותיה נקטינן:

סעיף קטן נט

ומ"ש אם הם רבים מוליכן פחות פחות מד' אמות או נותנן לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה וכו' שם (צז:) פלוגתא דת"ק ור"ש דלת"ק שרי להוליכם פחות פחות מד"א ור"ש אסר ולא שרי אלא בנותנם לחבירו וחבירו לחבירו ופסק הרמב"ם

בפרק י"ט דמוליכן פחות פחות מד' אמות או נותנם לחבירו וכו' וכדברי רבינו ונ"ל דטעמיה משום דנקטינן כת"ק דשרי בתפילין פחות פחות מד"א ובנותנם לחבירו אע"ג דלת"ק אסור בתפילין לא קיימא לן כוותיה אלא אפי' לדבר הרשות שרי כמו שפסק בפ' י"ט ויתבאר בסי' שמ"ט בס"ד: כתב הרמב"ם בס"פ י"ט המוצא ס"ת יושב ומשמרו ומחשיך עליו ובסכנה מניחו והולך לו ואם היו הגשמים יורדין מתעטף בעור וחוזר ומכסה אותו ונכנס בו וכתב הרב המגיד שהוא תוספתא בפרק שמיני:

סעיף קטן ס

הבא להציל כליו מפני הדליקה לובש כל מה שיכול וכו' משנה בפ' כל כתבי (שבת קכ.) לובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף רבי יוסי אומר שמונה עשר כלים וחוזר ולובש ומוציא ופסקו הרי"ף והרא"ש כת"ק וכן פסק הרמב"ם בפרק כ"ג ומשמע דאפילו לר"ה שרי אלא שהר"ן כתב דאפשר דלא שרי ת"ק אלא במציל לרה"י אבל היכא דנפיק לר"ה מודי דאסור משום משוי:

סעיף קטן סא

מי שנשרו כליו במים וכו' משנה ס"פ חבית (שבת קמו:) מי שנשרו כליו במים מהלך בהם ואינו חושש הגיע לחצר החיצונה שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם כלומר לפי שיחשדוהו שכבסן בשבת ובגמרא (שם) אמר רב יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור תנן שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם תנאי היא דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם ר"א ור"ש אוסרים וכתב הרא"ש שרבינו ניסים גאון פסק כסתם מתני' והוא ז"ל דחה דבריו ופסק כמחלוקת דברייתא כיון דקאי רב כוותיה וכן פסק הרי"ף וכן דעת הרמב"ם בפ"כ וכן דעת סמ"ג והר"ן בפ"ק די"ט אמתני' דאין מוליכין את הסולם משובך לשובך דחה ג"כ דברי רבינו ניסים גאון ויישב כל המקומות שקשה להם לפסק הרי"ף תניא בתוספתא פרק י"ז לא ישטח אדם כליו אפילו מן הזיעה כתב הרשב"א שאלת בגדי פשתן שבאו מן הכביסה ע"ש ושטחן בגג ויבשו מבע"י אם יכול להשאירם שם למחר אם לא היו נגובין תשובה לא אסרו אלא כששטחן בשבת אבל שטחן מע"ש אפילו מאן דפסק כרב יהודה מודה דאין צריך לסלקן ותדע דהא פלוגת' דב"ש וב"ה בהולכת סולם משובך לשובך בי"ט דאוקימנא בפ"ק די"ט (ט.) כתנאי דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם וכו' והגע עצמך מי איכא מ"ד שאם הוליך הסולם מעי"ט שצריך לסלקו כדי שלא יאמרו עכשיו הניחו להטיח גגו ה"נ לא אמרו אלא כששטחן בשבת עכ"ל. וכתוב בכלבו מי שנשרו כליו בדרך במי' מהלך בהם ואינו חושש שמא יבא לידי סחיטה אבל אינו מנערן מן המים שאם ינערם יהיה חייב

משום סוחט שכן דרך כל בגד בלוע במים כשמנערין אותו המים נסחטין ממנו ודוקא בכלים חדשים לפי שמקפיד עליהם יותר לפי שמתקצרים במים עכ"ל:

סעיף קטן סב

מסתפג אדם באלונתית וכו' גם זה משנה שם (קמז.) הרוחץ במי מערה או במי טבריה ונסתפג אפי' בעשר אלונתיות לא יביאם בידו אבל עשרה בני אדם מסתפגים באלונתית אחת פניהם ידיהם ורגליהם ומביאים אותה בידם ובגמ' (שם) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן הלכה מסתפג אדם באלונתית ומביאה בידו לתוך ביתו והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן ונסתפג אפי' בעשר אלונתיות לא יביאם בידו ההיא כבן חכינאי מתני לה וכיון דיחידאה היא לית הלכתא כוותיה ופסקו הרי"ף והרא"ש כר' יוחנן וכן דעת הרמב"ם בפרק כ"ב. וכתב הר"ן היכי שרי להסתפג אמאי לא חיישינן דלמא אתי לידי סחיטה כדאמרינן בר"פ במה טומנין (שבת מח:) גבי ההוא דפריס דסתודר אפומא דכובא ובפ' אלו קשרים (שבת קיג:) נמי אמרי' זימנין דמתווסן מאניה ואתי לידי סחיטה י"ל שכיון שכל הרוחצין מסתפגין אם אתה אוסר עליו להסתפג אף אתה אוסר ברחיצה ואי אפשר שאין הדבר עומד וכדאיתא בפרק כירה (שבת מ.) עכ"ל:

סעיף קטן סג

ומה שכתב רבינו ולא ימסור לבלנים וכו' ברייתא שם (קמז:) כתוב בהגהות אחרונות דמרדכי שאסור לנשים לישא מכסה על ראשם כדי שלא ירדו גשמי' על צעיפיהם משום דאצולי טינוף הוא עכ"ל ולפי זה הא דתניא יוצאים בשקים מפני הגשמים שכתבתי בסימן זה צ"ל שאינו לובש השקים כדי להציל בגדיו אלא להציל גופו שלא יוזק מחמת לחות המים וכתב האגור בשם אביו שהסרבלים שיש להם מאחריהם קפוצ"י בלעז אע"פ שמתכסים בהם להציל מטינוף שרי לצאת בהם בשבת כי לפעמים מתלבשים מפני הרוח והקור והגשמים והכי משמע בירושלמי מיהו הני מילי בתפורים אבל אותם שתלויים ברצועות לא עכ"ל ואיני יודע מה חילוק יש בין תפורים לתלויים ברצועות דכיון דתלוי ברצועות תו ליכא למיחש דילמא נפיל ואתי לאיתויי ושמא כשתפור בבגד הוא מגין על מול העורף מהקור ומש"ה שרי אבל כשתלוי ברצועות שוב אינו מגין מהקור וה"ל אצולי טינוף ואסור ול"נ דע"כ לא אסרינן בפ"ק (יא:) מידי דליתיה אלא משום אצולי טינוף אלא דוקא בדבר שאינו דרך מלבוש כגון כיס דזב אבל דבר שהוא דרך מלבוש אפילו אינו אלא משום אצולי טינוף שרי דלא גרע מסדינין שמביאים הבלנים ומלבדים הקשים שמותר להביאם דרך מלבוש כדלעיל וההיא דיוצאים בשקים מפני הגשמים אפילו אינו מכוין אלא להציל את בגדיו שרי כיון דדרך מלבוש הוא מתעטף בהם והא דאסר בהגמ"ר לנשים לישא מכסה על ראשם היינו שלא כדרך מלבוש דוקא

אבל אם הוא דרך מלבוש שרי אע"פ שאינם מכוונות אלא לאצולי טינוף ועפ"ז אפשר שפשט המנהג באלו הארצות לשום האנשים כובע גדול של לבד על גב המצנפת מפני הגשמים ואין לאסור אותו משום דילמא נפיל ואתי לאיתויי כדפירש"י גבי סיאנא דמאחר שהוא עמוק ונכנס במצנפת ליכא למיחש להכי וכמו שכתבתי בסימן זה . תניא שם (נ.) יוצאין בפקורין ובציפה בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה לא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה אין יוצאין בהם אם יצא בהם שעה אחת מבע"י אע"פ שלא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה מותר לצאת בהם ופירש"י פקורין וציפה פשתן סרוק וצמר מנופץ הניתן על המכה ופירשו התוס' דלאו דוקא אין יוצאין דאפילו לטלטלן אסור וכן מאי דקאמר אבל יצא בהם שעה א' מבע"י לאו דוקא יצא דה"ה ישב בהם בביתו וכן כתבה רבינו בסימן ש"ח בדיני מוקצה אבל הרמב"ם כתבה פי"ט בדיני ההוצאות וגם נראה מדבריו שהוא מפרש פקורין וציפה שלא כדברי רש"י וגם נראה מדבריו שלא היה גורס בשמן אלא שצבען וכרכן במשיחה שכתב וז"ל יוצאין בפקורין ובציפה שבראשי בעלי חטטין אימתי בזמן שצבען וכרכן או שיצא בהם שעה אחת מבע"י וכתב ה"ה שמדבריו נראה שהוא מפרש כדברי רבינו האיי דהיינו פיאה נכרית שעושה איש קרח לכסות את ראשו כמי שיש לו שער ע"כ וגם בהגהות כתבו וכן פי' ר"ח שהוא כיפה שבראש הקרח שאותו שער שבכיפה הוא נראה שער הראש וכ"נ לר"י דתכשיט הוא ודוקא כשצבעו הוי תכשיט ולא כפירש"י שפירש שהוא פשתן סרוק וכו' ולא מסתבר לר"י דאם יש לאדם חבלה בידו בשבת שלא יטול חתיכת בגד ויתן ע"ג מכתו משום דהוי משוי וכתב הכלבו בשם הראב"ד שמותר לצאת במצנפת שתולין בצואר למי שיש לו מכה בידו או בזרועו ובלבד שיצא בה שעה אחת מבע"י וכן בסמרטוטין הכרוכין על היד או על האצבע כשיש בו מכה עכ"ל כתב ר"י בח"ה יש מהגדולים שפסקו כר' יוחנן בן נורי דאין מנעל אלא של עור וא"כ מנעל של עץ אסור לצאת בו וראיתי בכל המקומות שעברתי נוהגים בו היתר בין של איש בין של אשה אבל סנדל של שעם הכל מודים דמותר מאחר שהרועים יוצאים בו מותר לכל העולם כדאמרינן בשקים עכ"ל ואין דבריו אמורים אלא בסנדל שכולו של עץ כעין אנקטמין שנתבאר בסימן זה וכן משמע מדבריו אבל סנדל שתחתיתו עץ ועליונו עור פשוט דמנעל גמור הוא כתב המרדכי בס"פ תולין שאסור לנגב הבגדים ששרויין במים סמוך לאש משום מלבן ועוד יש לאסור משום מבשל כמו שבת (עד.) מאי דשדי סיכתא לאתונא דחייב משום מבשל: אם מותר לצאת בברזא התחובה בפי הטבעת ותחובה כולה בגוף כתב רבינו בסימן שי"ב: כיצד מדדין את התינוק בר"ה כתב רבינו בסי' ש"ח. אי מדדין עגלים וסייחים בכרמלית גז"ש: בסי' שאחר זה הוזכרו קצת

דיני כיבוס ובסימן זה הוזכרו קצת דיני סחיטה ועוד יבא תשלום דיני סחיטה בסי' ש"ך: כתב רבינו בסימן שכ"ו הרוחץ בנהר צריך שינגב גופו יפה כשעולה מן הנהר מפני המים שלא ישארו עליו ויטלטלם ד"א בכרמלית: וכתב עוד אבל ההולך במטר ומטר יורד עליו ועל לבושו שרי. כתב ר"י בחי"ז מותר לרחוץ ידיו בנהר בשבת ובלבד שלא יוציאם עם המים שעליהם חוץ לנהר ארבע אמות כך כתב רבינו מאיר:

סימן שב

סעיף קטן א

המנער טליתו וכו' בס"פ חבית (שבת קמז.) אמר רב הונא המנער טליתו בשבת חייב חטאת ופירש"י המנער טליתו מן העפר חייב דזהו לבונה והתוספות והרא"ש והר"ן והמרדכי כתבו דלא משמע שיהא שייך ליבון בהכי והסכימו לדברי ר"ח שפירש המנער טליתו מן הטל שעליו דהיינו כיבוס דומיא דכומתא דרב יוסף דאיתא בגמרא דהוה טל עליה ואמר נפוץ שדי אנן לא קפדינן וכ"כ הראב"ד בהשגות וכן נראה מד' הרשב"א שכתב ה"ה בפ"י:

סעיף קטן ב

ומה שכתב ודוקא בחדתי ואוכמי שם ופירש"י אוכמי האבק מקלקל מראיתם ולפר"ח נפרש שניעורם מהטל מיפה אותם ומינכר כיבוסם:

סעיף קטן ג

ומ"ש והוא שמקפיד עליו וכו' גז"ש ופירש"י קפיד עלייהו ללובשם עד שינערם כלומר אבל כי לא קפיד עלייהו דאפילו בלא ניעור לא היה נמנע מללובשה לא חשיב לדידיה כיבוס ושרי לנערה לכתחלה והכי אמרינן בהדיא בגמ' וה"ה כתב דטעמא משום דלמאן דקפיד הוי פסיק רישיה ולמאן דלא קפיד ליכא אלא דבר שאין מתכוין שאינו כיבוס גמור ומשמע לכאורה דחדתי מיקרי כל זמן שלא נתכבסו אבל מדברי הרמב"ם בפ"י שכתב המנער טלית חדשה וכו' כדרך שהאומנים עושים חייב חטאת משמע דחדשה דהיינו שלא נשתמשו בה כל כך אלא עדיין היא בחידושה כמו בשעה שהאומנין מתקנין אותה: ודברי הרמב"ם בדין זה אכתוב בדין שאחריו:

סעיף קטן ד

הנוטל מן הבגד קסמים וקשרים וכו' בפרק כלל גדול (שבת עה:) אמר רב יהודה האי מאן דשקיל אקופי מגלימא חייב משום מכה בפטיש והני מילי דקפיד עלייהו ופירש רש"י אקופי ראשי חוטים התלויים ביריעה במקום קישורם כשניתק בה חוט וקשרוהו וכן קשין וקסמין דקים שנארג בה בלא מתכוין ונוטלין אותם ממנה לאחר אריגה גמר מלאכה הוא וחייב משום מכה בפטיש והרמב"ם בפ"י כתב הלוקט יבולת אף שעל גבי

הבגדים כגון אלו היבולות שבכלי הצמר חייב משום מכה בפטיש והוא שיקפיד עליהם אבל אם הסירם דרך עסק הרי זה פטור נראה שמפרש והוא דקפיד עלייהו כלומר שלא יסירם בכוונה כדי ליפות הדבר אלא כמתעסק אבל כל שמסירם בכוונה אע"פ שלא היה נמנע מללבשו אם לא היה מסירם חייב. כתב עוד שם הרמב"ם אחר זה המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הצהוב הלבן הנתלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב חטאת ואם אינו מקפיד מותר ונראה מדבריו שמנער חייב משום מכה בפטיש כמו הלוקט יבולת שע"ג הבגדים מיהו מספקא לי אם דעתו לפרש והוא דקפיד עלייהו לומר שכל שאינו מסירם בדרך עסק מיקרי קפיד עלייהו כמו בדין לוקט יבולת שע"ג הבגדים:

סעיף קטן ה

מקפלין כלים בשבת לצורך שבת וכו' משנה וגמ' פ' אלו קשרים (קיג) וכתבו התו' (שם) מכאן למדנו דאסור לקפל טליתות של ב"ה לפי שהם צורך מחר וכתבו עוד דמסתפק ר"י אי קרי יש לו להחליף כשאין לו יפה כזה והמרדכי כתב דלא מיתסר לקפל אלא בסדר קיפולו הראשון אבל שלא בסדר קפולו נראה דמותר וכתוב בכלבו ועכשיו שנהגו לקפל כל הכלים אפשר דקיפול דידן לא דמי לקיפול שלהם שהיו קפדין מאד לפשט קמטיו ולהניחו תחת המכבש ולא כן אנחנו עושים עכ"ל:

סעיף קטן ו

מכבש והוא כלי שכובשין בו הבגדים וכו' משנה ס"פ תולין (שבת קמא.):

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל אם היה מותר וכו' שם במשנה רבי יהודה אומר אם היה מותר מע"ש מתיר את כליו ושומטן ומשמע לרבינו דת"ק לא פליג אהא דרבי יהודה דכיון שהוא מותר מערב שבת לא מיחזי כסתירה וכן כתב רבינו ירוחם בחי"ג דכיון שהוא מותר מע"ש לא מיחזי כסתירה אבל הרמב"ם בפירוש המשנה כתב ואין הלכה כרבי יהודה נראה דס"ל דרבי יהודה לאיפלוגי את"ק אתי ולא קי"ל כותיה וכן נראה מדבריו פרק כ"ו מהלכות שבת שהשמיט סברת ר' יהודה:

סעיף קטן ח

חלוק לאחר כביסה וכו' גם זה שם (קמ.) בעיא דאפשיטא ולפי גירסת הרא"ש וגירסתנו בגמרא סודר אסור וכמו שכתב רבינו וכן פוסק הרמב"ם בפרק כ"ב אבל כתבו הר"ן והרב המגיד שהראב"ד והרמב"ן גורסים בע"א ומפרשים לפי גירסתם דסודר נמי שרי וכתבו שכן דעת הרי"ף אך יד הרב המגיד היתה עם הרמב"ם גם לפי גרסתם ושבולי הלקט כתב וז"ל אלו הכובעים דקים של פשתן אסור לכסכס אותו בידיו מעט משום דלליבונו הוא צריך כך כתב ה"ר יאשיה וה"ה לחלוק ומכנסים וכל בגדי פשתן דכבוסן זהו ליבונן

עכ"ל ונ"ל שטעמו משום שהוא גורס וסודר אסור ומפרש דכל בגד פשתן בכלל סודר וכתניתא דשרי התם היינו בגד שאינו של פשתן ונכון להחמיר כיון דדבר שאין בו צורך כל כך הוא:

סעיף קטן ט

טיט שעל רגלו יכול לקנחו וכו' גם זה שם (קמא.) פלוגתא דאמוראי וכתב הרי"ף דאיכא מ"ד הלכה כמ"ד בין בכותל בין בקרקע אסור ולא שרי אלא בקורה ובעל הלכות פסק כרבא דאמר בכותל מותר בקרקע אסור דילמא אתי לאשוויי גומות וכן דעת הרמב"ם בפרק כ"א לפסוק כרבא אבל הרא"ש פסק כרב פפא דאמר אחד זה ואחד זה מותר משום דבתרא הוא וכתב הגאון מהרר"י אבוהב ז"ל ונראה שאם זה הטיט על נעלו דאינו יכול לקנחו דהא אמרינן לקמן אין מגרדין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן ואולי אין זה גרידה וצ"ע עכ"ל ול"נ דלא דמי דההיא דאין מגרדין טעמא משום דכשגורד המנעל בגבי הסכין או בצפורן הוא ממחק אבל בקינוח בכותל או בקורה או בקרקע אינו ממחק ואפילו ימחוק לית לן בה דלאו פסיק רישיה הוא ובהדיא אמרינן בפרק כל הכלים דרבא אתווס' מסאני בטינא ואתא שמעיה שקיל חספא ומכפר ליה וכ"כ רבינו ירוחם בחי"ג דבין בכותל בין בקרקע מותר וכ' שה"ה שיכול לקנחו במעט חרס הראוי לטלטלו שיש בו כדי לסתום פי שום כלי:

סעיף קטן י

טיט שעל בגדו מכסכסו בפנים וכו' שם מימרא דרב כהנא ופירש"י מכסכסו משפשפו מבפנים דלא מוכחא מילתא לאתחזי כמלבן ומלבן ממש לא הוי דאין נותן שם מים וכתוב בשבולי הלקט פירש ר"ת דאשל פשתן קאי דמיחזי כמלבן אבל של צמר או של משי מותר:

סעיף קטן יא

ומ"ש מגרדו בצפורן או בסכין ברייתא שם טיט שעל גב מנעלו מגרדו בגב הסכין ושעל בגדו מגרדו בצפורן ומשמע לרבינו דלאו דוקא בצפורן דהוא הדין בסכין דשרי אלא דאורחא דמילתא נקט שאין דרך לגרד הבגד אלא בצפורן וכ"כ הרא"ש וכ"כ רבינו ירוחם בחי"ג ולפי זה אפשר דאפי' בחודה של סכין נמי שרי דצפורן מעשה חודה של סכין קא עביד והרי"ף והרמב"ם בפרק כ"ב לא הזכירו אלא צפורן כלישנא דברייתא:

סעיף קטן יב

ומ"ש והרב רבינו פרץ הביא תוספת' וה"מ לח וכו' סברא זו כתובה בסמ"ק ובהגהות פרק כ"ב:

סעיף קטן יג
אין מגרדין לא מנעל חדש וכו' גם זה בס"פ תולין שם אמר רבי אלעזר מגרדין מנעל חדש אמר ליה ההוא סבא סמי דידך מקמי הא דתני ר' חייא אין מגרדין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן ומשמע דאפילו יש עליו טיט אסור לגרדו ומפני כך השמיטו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ' כ"ב ורבינו ההיא ברייתא שכתבתי בסמוך טיט שעל גב מנעלו מגרדו בגב הסכין וכתוב בכלבו דה"מ בטיט יבש לפי שהמנעל מיתקן בגרידתו אבל טיט לח מגרדין לפי שאין בו תיקון בכך עכ"ל ולפי דברי הר"פ דאסור לגרד טיט יבש מעל הבגד וכי קתני טיט שעל בגדו מגרדו בצפורן בטיט לח הוא א"כ רישא דקתני טיט שעל גב מנעלו מגרדו בגב הסכין בלח נמי היא ואפ"ה אידחיא מקמי הא דקתני ר' חייא אין מגרדו סתמא ואפי' טיט לח במשמע:

סעיף קטן יד
מותר ליתן מים על גב מנעלו לשכשכו וכו' מסקנא דגמ' בזבחים (צד:) גבי מנעל של עור שכשוך מותר כיבוס אסור וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בס"פ תולין ופירש"י כיבוס אסור לשפשף צדו זה על צדו זה כדרך המכבסים בגדים:

סעיף קטן טו
ומ"ש ובגד שיש עליו לכלוך אסור אפי' לשכשכו וכו' משנה בפרק נוטל (שבת קמב:) היתה עליו לשלשת מקנחה בסמרטוט היתה של עור נותנין עליה מים עד שתכלה פירוש היתה על הכר לשלשת פירוש דבר מאוס כגון רוק או צואה מקנחה בסמרטוט: ולא יתן עליה מים. דסתם כר של בגד הוא ובגד שרייתו במים הוא כבוסו: היתה לשלשת זו על כר של עור וכו'. דלאו בר כיבוס הוא: נותן עליה מים עד שתכלה. ומיהו כיבוס ממש לא הואיל וסתם כרים וכסתות רכים נינהו שייך למימר בהו כיבוס בעורות רכים ומיהו שרייתן לא זהו כיבוסן וכן מפורש בזבחים פרק דם חטאת עכ"ל רש"י וכתבו הגהות בפרק כ"ב בשם סמ"ק למחות בנשים שלא לשפוך מים על בגדיהן שטנפו התינוקות דכיבוס גמור הוא דשרייתו זהו כיבוסו והיינו שרייה כשמעביר עליו מים אך טוב ליקח סמרטוט ולחוף על מקום הטינוף בקל ולא בדוחק פן יסחט כן נראה לרבינו פרץ עכ"ל וריב"א כתב שאם נתזו מי רגלים על בגדיו בטופח ע"מ להטפיח שאינו יכול לברך ולהתפלל שמותר לתת עליהם מים כדי לבטלם כיון שאין מכוין כי אם לטהרם ולא לצחצוח וכיבוס וראיה מנדה שמערמת וטובלת בבגדיה אבל אם צואה על בגדיו אסור דאז מכוין לצחצח כדי להעביר הלכלוך עכ"ל והתוספות בס"פ ח' שרצים (שבת קיא:) כתבו וא"ת דאמרינן ביומא ההולך להקביל פני רבו עובר על צוארו במים וכו' ובפרק שני דביצה נדה שאין לה בגדים מערמת וטובלת בבגדיה ואמאי שרי נימא שרייתו זהו

כיבוסו וי"ל דדוקא היכא דאיכא טיפת דם או טינוף אמרי' שרייתו זהו כבוסו דבהכי מיירי בפרק דם חטאת ומצא ר"י מוגה בספר הישר דלא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו בדבר שאינו כי אם לכלוך כמו סיפוג באלונתית וקינוח ידים במפה והני שהולכים במים עם הבגדים הוי נמי דרך לכלוך ולא דרך נקיון ועל תינוק שלכלך בגדי אמו במי רגלים אין לזרוק עליו מים דשרייתו זהו כבוסו ושמע ר"י מפי הנשים שהתיר ר"ת לקנח ידיו בבגד כיון שהוא דרך לכלוך כדי שתוכל להתפלל ולברך וכל דברים אלו כתב הרא"ש בריש יומא והמרדכי בפ' ואלו קשרים וסמ"ג וסמ"ק והגהות בפר' כ"ב ואע"פ שהתו' כתבו שם דאין נראה לר"י שהרי היא מתכוונת לטהר הלכלוך ודרך רחיצה וליבון הוא זה הקינוח וכתבוהו סמ"ג והגהות לא הביאו רבינו לפי שמאחר שלא הזכירו הרא"ש אלמא כר"ת ס"ל ומיהו תמיהא לי היאך אפשר שבקינוח ידים במקום המי רגלים יתבטלו דהא בעינן רביעית מים לבטלה והייתי סבור לפרש דר"ת מתיר ליטול ידיה על מקום המי רגלים ובזה הם מתבטלים ועוד התיר לקנח ידיה אאותו מקום להעבירם כיון שאינו אלא דרך לכלוך ואף על פי שהתוספות לא הזכירו שהתיר ר"ת ליטול ידיה אפשר שלא חשו להזכיר רק הקינוח שחולק בו ר"י אבל ליטול ידיה על אותו מקום אפשר דאפילו ר"י מתיר כיון שהוא דרך לכלוך דמים שנטל בהם ידיו שופכים נינהו ואין דרך לכבס בשופכין וכן כתוב בכלבו וז"ל ורבינו תם הורה למניקות שאם התינוקות לכלכו בגדיהן שמותרות ליטול ידיהם עליו ולקנח במפה מקום הלכלוך כדי שתוכל להתפלל שאין זה אלא דרך לכלוך שאין מעביר המי רגלים לבדם אלא מעביר המים אחרים עמהם וז"ל הגהות מרדכי פרק אלו דברים והא דאמרינן בפרק דם חטאת שרייתו זהו כבוסו זהו דוקא שיש עליו מעט טינוף אבל כשהבגד כולו מלוכלך או כולו לבן אין כיבוס וליבון אלא לכלוך ושרי וכן התיר רבינו תם לאשה שהטיל בנה צואה על בגדה בשבת בבית הכנסת ליטול ידיה ולקנח בשבת מקום הטינוף עכ"ל. אלא שמלשון הפוסקים הנזכר שלא הזכירו נטילת ידים משמע דלא קאי שריותא דרבינו תם אלא אקינוח ולא אנטילת ידים ולכן נראה לי דאפילו לרבינו תם אסור ליטול ידים על אותו מקום דמים הנוטפים מידיו אף על גב דשופכים נינהו מכל מקום כיון שאין בהם שום לכלוך חזו לכיבוס ואסור ולא התיר רבינו תם אלא לקנח ידיה וכגון שהמי רגלים מועטים כמו שדרך התינוק להטיל מים בתוך בגדי עטיפותיהם ואין נוזל מהמי רגלים לבגד האם כי אם טיפת דבר מועט דסגי ליה לבטלו בקינוח ידים במקום ההוא ודע דבפרק כל כתבי אהא דאמר רב יהודה אמר רב טלית שאחז בה האור מצד אחד נותנין עליה מים מצד אחר כתבו התוספות פרשב"ם לאו דוקא על הטלית דהא קיימא לן דבגד שרייתו זהו כיבוסו ולעיל

בסוף פרק שמונה שרצים פירשתי עכ"ל והיינו מה שכתבתי בסמוך דדוקא היכא דאיכא טיפת דם או טינוף אמרינן שרייתו זהו כיבוסו וכתבו הרא"ש בריש יומא וביאר דאפילו הושחר הבגד מחמת לבישה או תשמיש כיון שאין עליו טינוף לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו ולפ"ז הא דאמרינן בטלית שאחז בה האור נותנין עליה מים אפילו על הטלית ממש שרי ודלא כרשב"ם אבל רבינו כתב בסי' של"ד טלית שאחז בה האור יכול ליתן עליו משקין כגון יין שאינו דרך כיבוס אך לא מים משום כיבוס ובסי' שי"ט כתב יין או מים שהם צלולין יכול לסננן במשמרת ואין כאן משום בורר ומשום ליבון נמי ליכא דמשמרת עשויה לכך ואינו חושש לליבונה אבל בסודר שחושש לליבונו אסור משום ליבון ובשאר משקין חוץ ממים דלא שייך בהו ליבון שרי אלמא דס"ל דאע"פ שאין בבגד שום טינוף אמרינן שרייתו זהו כיבוסו וכדברי רשב"ם וכן כתבו הגהות בפרק כ"ב בשם רא"ם ובשם בה"ג ונראה שטעמו של רבינו משום דכשכתבו התוספות ומצא ר"י מוגה בספר הישר דלא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו בדבר שאינו כי אם לכלוך בטל ליה תירוצא קמא ואפילו שאין בו טינוף אמרינן שרייתו זהו כיבוסו כל שאינו דרך לכלוך וראיה לדבר שהתוס' בפ' דם חטאת ובפ"ב דביצה לא כתבו אלא תירוץ זה לבד ולהיות זה דעת רבינו לא כתב ברמזים דיומא דבגד שאין בו טינוף לא אמרינן ביה שרייתו זהו כבוסו אלא שקשה דכיון שדברי הרא"ש מקצר באותו ספר ה"ל לכתוב דבריו אע"פ שהוא לא יסבור כן אבל סמ"ג וסמ"ק והתרומה פסקו כתירוץ זה דכל שאין בו טינוף לא אמרינן שרייתו זהו כבוסו ומיהו כתבו דאע"פ שאין בו טינוף אסור לשרותו במים דילמא אתי לידי סחיטה כדאמרינן בפ' אלו קשרים (שבת קיג.) גבי פגע באמת המים לעבור זמנין דמתווסן מאניה ואתי לידי סחיטה:

סעיף קטן טז

ראיתי כתוב בשם הר"מ מרוטנבורק דלא אמרינן שרייתו זהו כבוסו וכו' חילוק זה בין בגד צמר לבגד פשתן לא ראיתיו אך מ"ש והיה מפקפק לנגב הידים כן כתוב בהגהות פרק כ"ב ובמרדכי פרק אלו קשרים שהר"מ היה נוהג לנגב ידיו בכח זו בזו ומסיר המים מעליו כפי יכלתו ואח"כ במקנחם במפה או בגד משום דבגד שרייתו זהו כבוסו ע"כ. וכן כתוב בשבולי הלקט בשם ספר היראים וכבר נתבאר בסמוך בשם התו' והרא"ש שמותר לקנח ידיו במפה לפי שהוא דרך לכלוך וכ"כ עוד התוס' בפ' דם חטאת ובפ"ב דביצה וכן כתוב בספר התרומה וכן התיר סמ"ג ונתן טעם משום דאין שם רק מעט מים ושאינו מתכוין ללבן כתוב בתשב"ץ בשם הר"מ שאסור לנגב כוס שהיה בו מים או יין במפה משום דאתי לידי סחיטה או ליבון ולא דמי למה שמנגב ידיו במפה או בחלוק

לפי שידיו מלוכלכות וכ"כ רבי' ירוח' בחי"ג שאסור לנגב כוס שהיה בתוכו מים או יין במפה שמא יסחוט:

סעיף קטן יז
אין מסתכלין בשב' במראה של מתכ' בר"פ שואל (קמט) אין רואין במראה בשבת ר"מ מתיר במראה הקבועה בכותל ואוקמוה במראה של מתכת וטעמא דת"ק דאסר מפני שאדם עשוי להשיר בה נימין המדולדלין כלומר שמראה של מתכת שלהם היתה חריפה כאיזמל להסיר בה נימין המדולדלין ופסקו הרי"ף והרא"ש כת"ק ופירשו דלת"ק של מתכת אפילו קבועה בכותל אסורה ושאינה של מתכת שריא אפי' אינה קבועה וכן דעת הרמב"ם בפכ"ב וכן דעת הרב המגיד והר"ן ז"ל שלא כדברי האומרים דכי אמרינן הכא במראה של מתכת עסקינן לפרושי טעמא דגזירה הוא דאמרי' הכי אבל אה"נ דת"ק כי היכי דאסר במראה קבועה של מתכת ה"נ אסר בכל מראות כולן וכבר סתר הר"ן דבריהם. כתב הרמב"ם בפכ"ב מי שנתלכלכה ידו בטיט מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה ובמפה הקשה העשויה לאחוז בה קוצים אבל לא במפה שמקנחים בה הידים שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לכבס המפה וכתב ה"ה שהוא תוספתא: בסי' זה הוזכרו קצת דיני כבוס ובסימן שקודם זה הוזכרו דיני סחיטה ועוד יבא תשלום דיני סחיטה בסימן ש"ך:

סימן שג

סעיף קטן א
אין האשה יוצאה בחוטי צמר וכו' משנה וגמרא ר"פ במה אשה (שבת נז.):

סעיף קטן ב
ומ"ש בשם ר"ת כך פירשו שם התוספות והרא"ש והר"ן:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם הם ארוגים מותר. שם בעיא דאיפשיטא:

סעיף קטן ד
ומ"ש ובלבד שלא יהיו מטונפים וכו' בפשיטות הבעיא הנזכר איכ' תרי לישני ואמרינן איכא בינייהו דטניפן ופירש"י שנטנפו בטיט ומקפדת להסירן בשעת טבילה לפי שהמים ממחין הטיט ובעלותה מהטבילה ירד הטיט על בשרה ותתלכלך וכתב הרא"ש שי"מ דטניפן כגון שהחוטים מוזהבים ויפים ומיטנפים מתחת המים ולכך מקפידות להסירן בשעת טבילה שלא יתלכלכו ורבינו פסק כלישנא בתרא דמחמיר וכדברי השני פירוש וכ"כ הגהות בפי"ט בשם סמ"ג אבל הרמב"ם בפ' הנזכר נראה שפסק כלישנא קמא דכל שהוא ארוג לא גזרו ולא מפליג בין טניפן ללא טניפן וטעמו משום דכיון

דפלוגתא במידי דרבנן הוא נקטינן לקולא ולא חיישי ללישנא בתרא דמחמיר ועוד דהני תרי לישני בדברי רב הונא בריה דרב יהושע נינהו אבל רב דאיבעי מיניה האי בעיא פשיט דכל שהוא משום אריג לא גזרו וכלישנא קמא דאיתמר אליבא דרב הונא בריה דרב יהושע וכיון דרב פשיטא ליה הכי ולחד לישנא רב הונא בריה דרב יהושע סבר הכי נקטינן וכתב הר"ן איכא מ"ד דוקא ארוג שהוא חלול כי הנך תיכי חלילתא דאיבעיא התם אבל ארוג שאינו חלול חוצץ כלומר וכיון שכן אסור לצאת בו בשבת ורבינו כתב בהלכות טבילה סברא זו בשם הראב"ד:

סעיף קטן ה
ומ"ש ודוקא בחוטין שבראשה וכו' אבל בקטלא שבצוארה ג"ז שם בגמרא:

סעיף קטן ו
ואינה יוצאת בטוטפת וכו' ולא בסרביטין וכו' משנה שם לא בטוטפת ולא בסרביטין בזמן שאינן תפורין לה ובגמרא (שם:) אמר רבי אבהו טוטפת המוקפת לה מאוזן לאוזן סרביטין המגיעים לה עד לחיים ופירש"י המקפת את הפדחת מאוזן לאוזן. המגיעים עד לחיים על ראשה כורכתו ותולה לה על לחיים מכאן ומכאן וכן הם דברי הרמב"ם בפי"ט:

סעיף קטן ז
לא תצא בכיפה של צמר גם זה משנה שם ולא בכבול ומפרש בגמ' שם דהיינו כיפה של צמר ופירש הרי"ף דהיינו חוטי דעמרא דגדילן ועבידן כי הוצא ורחב שתי אצבעות שיעור ציץ ורש"י פירש כיפה ככובע שתחת הסבכה:

סעיף קטן ח
לא באיצטימא שם בברייתא ופי' רבינו בה כדברי הרי"ף ורש"י פי' בענין אחר:

סעיף קטן ט
ולא תצא בעיר של זהב וכו' גם זה שם במשנה ופירש"י כמין נושקא ומציירין בה כמין עיר וביאר הרא"ש דבריו שהיא כמין כבנתא והוא תכשיט עגול ויש באמצע לשון שבו מחברין אותו למלבוש:

סעיף קטן י
כלילא אם הוא עשוי מחתיכות דקות של זהב וכו' שם (נט:) כלילא רב אסר ושמואל שרי ופירש"י כלילא על פדחת היא קושרתו מאוזן לאוזן עכ"ל ולא דמי לטוטפת דטוטפת אינה קשורה אלא מונח על פדחתה ואם באה לקושרו קושרו בסבכה אבל כלילא אינה מניחתה על פדחתה בלא קשירה ואינה קושרתו בסבכה אלא רצועות תלויות בו וקושרתן בהם ואיתא בגמרא דאניסכא כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי בארוקתא רב אשי מתני לקולא דארוקתא כ"ע לא פליגי דשרי כי פליגי דאניסכא ופירש הרי"ף אניסכא חוט של כסף או של זהב כלומר שהם חתיכות חתיכות נקובות ומכניסין לתוכן חוט להעמידן

פירוש רוקתא כגון מטלית שאותן חתיכות קבועות על המטלית ופסק הרא"ש כלישנא דרב אשי וכרב דאסר בדאניסכא אבל מדברי הרי"ף נראה דאפילו בדאניסכא שרי מדדרש לוי כלילא שרי ולא חילק בין דאניסכא לדארוקתא וכן דעת הרמב"ם בפרק י"ט:

סעיף קטן יא

דסוקיא פירוש חתיכת מעיל וכו' שם אמר רב אשי האי דסוקיא אי אית מפרחייתא שרי ודברי רבינו כפירש"י והרי"ף פירש בענין אחר:

סעיף קטן יב

ולא תצא בקטלא שם במשנה (נז.) ובגמ' (נט:) מאי קטלא מנקטא פארי ופירש"י בגד שיש לו שנצים כעין מכנסיים וכו' והבגד תלוי על לבה והוא חשוב ומצוייר בזהב:

סעיף קטן יג

ולא בנזמי האף גם זה שם במשנה (נז.) ולא בנזמים ובגמ' (נט:) נזמים נזמי האף ופירש"י אבל נזמי האוזן מותרים לכתחלה דטריחא לה מילתא למשלף ואחוויי מפני שאזניה מכוסות בקישוריה וכן כתבו התוספות והרא"ש והר"ן והמרדכי:

סעיף קטן יד

ולא תצא במחט שמחלקת בה שערה וכו' שם במשנה (נז.) ולא במחט שאינה נקובה ואם יצתה אינה חייבת חטאת ובגמ' (ס.) למאי חזיא אמר רב יוסף יוסף הואיל ואשה אוגרת בה שערה. ופירש"י למאי חזיא לתכשיט. דקתני אינה חייבת חטאת: אוגרת בה שערה. היוצא חוץ לקישוריה כורכת סביב המחט ותוחבת המחט בשבכה מתחתיה שלא יראה שערה וכתב הרא"ש ויותר נראה לפרש שתוחבת המחט לתוך השבכה ואוגרת בה השבכה שלא יצאו שערה חוץ לקישוריה וכן פירשו התוס' א"ל אביי ותיהוי כבירית טהורה ותשתרי ופירש"י ותיהוי כבירית דתנן דטהורה מלטמא ויוצאין בה משום דכיון דלצניעותא היא לא שלפא ומחויא והאי מחט נמי לצניעותא היא דשער באשה ערוה ולא מחויא ואמאי לא תצא לכתחלה אלא תרגמא רב אדא הואיל ואשה חולקת בה שערה וכו' וכתב הרא"ש אבל מחט שהאשה מעמדת בה קישוריה שרי לצאת בה בשבת דהוי כמחט שאוגרת בה שערה עכ"ל ומשמע דהיינו דוקא באינה נקובה אבל בנקובה אסור וכ"כ רבינו ירוחם בחי"א וכ"כ סמ"ג דמחט נקובה אסור לצאת בה לר"ה לסגור חלוקו סביב צוארו או אשה לקשור צעיפה אבל במחט שאינה נקובה מותר לצאת בענין הזה כשיש לה ראש מצד אחד הוא נקרא תכשיט וכ"כ בספר התרומה ובהגהות מרדכי פט"ו מ"ש סמ"ג וז"ל מחט שאינה נקובה וראשה אחד עב וסוגרת בה מפתחי חלוקה או הצעיף לא תצא ואם יצתה אינה חייבת חטאת ואסורים משום דילמא שלפא ומחויא וכתבוהו הגהות בפי"ט וגם בס' התרומה כתוב דמחט שאינה נקובה וראשה א'

עב וסוגרת מפתחי צוארה או בצעיף לא תצא צ"ל דה"פ מחט שאינה נקובה שדרכה להיות סוגרת בה מפתחי חלוקה או הצעיף לא תצא בה כשהיא תחובה לה בבגדיה במקום שאינו סוגר ולא מעמיד הצעיף שאם הוא במקום שסוגר או מעמיד לכתחלה נמי שרי כדלעיל והא דנקט וסוגרת בה וכו' כדי ליתן טעם למה כשיצאה תחובה לה בבגדיה אינה חייבת חטאת דכיון שדרכה להיות סוגרת בה מפתחי חלוקה וכו' הוי תכשיט ואפילו הכי לכתחלה לא תצא כל שאינה סוגרת ולא מעמדת משום דילמא שלפא ומחויא וכן כתב רבינו ירוחם וז"ל ומ"מ אותם הנשים שנוהגות לתכשיט לצאת עם מחטין ביותר ממה שצריכות להעמיד קישוריהן אסור כי בודאי יש לחוש אותן שמא ישלפם ושמא יעבירום ד' אמות וגם הגאון מהרר"י אבוהב כתב וז"ל אבל מחט שמעמדת בה קישוריה יכולה לצאת בו אבל יש להזהר שלא תוציא אלא המחט הצריכה לזה שאם תוציא יותר מזה אסור והני נשי דידן אינם נזהרות בזה וראוי לגעור בהם שאפילו לא יגער בהן על התכשיטין האחרים לפי שלא ישמעו לנו ומוטב שתהיינה שוגגות וכו' בזה ישמעו דברינו שאין להם תועלת כל כך בזה עד כאן לשונו:

סעיף קטן טו

ולא תצא במחט נקובה וכו' שם במשנה (סב.) ומשמע דבכל גוונא שיצתה בה חייבת אפילו אם מעמדת בה קישוריה דכיון דאין דרך להעמידם במחט נקובה לא הוי תכשיט והויא לה משוי:

סעיף קטן טז

ומ"ש ובשאינה נקובה לא תצא וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן יז

ולא בטבעת שיש עליה חותם וכו' עד ואם יצאתה פטורה שם במשנה:

סעיף קטן יח

ולא תצא בכולייר ג"ז במשנה שם ומפרש בגמרא שם מאי כולייר מכבנתא ופירש"י נושקא על שם שמכבנת וקושרת מפתחי החלוק:

סעיף קטן יט

ולא בכובלת גם זה משנה שם בגמרא שם מאי כובלת חומרתא דפילון ופירש"י קשר שקשור בו סם וריחו ערב ואשה שריחה רע טוענתו עליה ורבנן סברי תכשיט הוא הילכך אם יצתה פטורה ומיהו לכתחלה לא תצא דילמא שלפא ומחויא:

סעיף קטן כ

שן תותבת גם זה שם במשנה (סד.) יוצאה אשה בחוטי שער וכו' שן תותבת שן של זהב רבי מתיר וחכמים אוסרים ובגמרא (סה.) א"ר זירא ל"ש אלא של זהב אבל בשל כסף דברי הכל מותר ופירש"י דשל זהב שמשונה במראה משאר שיניה ודילמא מבזו לה

ושקלא ליה בידה וממטיא אבל של כסף שדומה לשאר השינים דברי הכל מותר וכתב הרא"ש וכ"ש שן דאדם דמותר:

סעיף קטן כא
לא תצא במנעל הקרוע וכו' ברייתא שם:

סעיף קטן כב
יוצאה אשה בחוטי שיער וכו' משנה שם (סד.):

סעיף קטן כג
ומ"ש ובלבד שלא תצא זקנ' בשל ילדה שם תנא ובלבד שלא תצא ילדה בשל זקנה וזקנה בשל ילדה בשלמא זקנה בשל ילדה שבח הוא לה ואתיא לאתויי אלא ילדה בשל זקנה אמאי גנאי הוא לה איידי דתנא זקנה בשל ילדה תני נמי ילדה בשל זקנה ומשמע דה"פ בשלמא זקנה בשל ילדה איצטריך לאשמעינן אע"פ ששבח הוא לה לא תצא משום דמחכו עלה ואתיא לאשלופי אלא ילדה בשל זקנה אמאי איצטריך לאשמועינן דלא תצא פשיטא דכיון דגנאי הוא לה מחכו עלה ושלפא להו וכן פירשו התוספות ומשני איידי דתנא וכו' אע"ג דהרי"ף גורס כדי נסבה פירשו הר"ן בענין זה וה"ק בחנם ואגב גררא נקטיה. אבל הרמב"ם בפי"ט התיר ילדה בשל זקנה ונראה שמפרש בשלמא זקנה בשל ילדה שפיר דמי דלא תצא משום דאתיא לאתויי דשבח הוא לה אלא ילדה בשל זקנה אמאי לא תצא דכיון דגנאי הוא לה ודאי לא אתיא לאתויי ומשני כדי נסבא כלומר בחנם נקטה דודאי ילדה בשל זקנה יוצאה דהא ליכא למיחש למידי אלא דאיידי דתנא שלא תצא זקנה בשל ילדה תנא נמי דלא תצא ילדה בשל זקנה כן פירש ה"ה ותמהני דלפי זה תני תנא שקרא משום איידי:

סעיף קטן כד
ויוצאה בחומרתא דקטיפתא בריש פרק במה אשה (שבת נז.) תנן ולא בטוטפת ובגמרא (שם.) מאי טוטפת אמר רב יוסף חומרתא דקטיפתא אמר ליה אביי ותיהוי כי קמיע מומחה ותשתרי אלא אמר אביי אפיזיוני ופירש רש"י חומרתא דקטיפתא קשר שעושין לרפואת קיטוף עין הרע שלא תשלוט:

סעיף קטן כה
במוך הקשור ומהודק באזנה ובמוך שבסנדלה משנה שם (סד:) יוצאה אשה בחוטי שער וכו' במוך שבאזנה במוך שבסנדלה ובגמרא (סה.) במוך שבאזנה תני רמי בר יחזקאל והוא שקשור באזנה ובמוך שבסנדלה והוא שקשור לה בסנדלה וכתב הרא"ש על מוך שבאזנה ודוקא קשר מהודק:

סעיף קטן כו
וכתב בספר המצות דסנדל ומנעל שלנו מותר וכו' ומותר ליתנו לכתחלה בשבת כן כתוב בסמ"ג וסמ"ק והתרומה ובמרדכי פרק במה אשה ודבר פשוט הוא שאין דבריהם אמורים אלא במנעלים וסנדלים דידן הנעולים מכל עבר אבל הפתוחים אפילו מצד אחד איכא למיחש דילמא נפיל ואתי לאתויי:

סעיף קטן כז
ובמוך שתקנה לנדתה אפילו אינו קשור וכו' אפילו אם יש לו בית יד משנה (סד:) וגמרא (סה.) ובסי' ש"א נתבאר שדעת המפרשים דהא דשרי לצאת במוך שהתקינה לנדתה היינו כשמביאתו כדי שלא יפול הדם על בשרה ויתייבש ותצטער אבל אם מכוונת כדי שיבלע בו הדם ולא ינטף הדם על בגדיה ויטנפו הוי אצולי טינוף ואסור ושלא כדברי רש"י דשרי:

סעיף קטן כח
ובפלפל ובגרגיר מלח וכו' ואם נפל לא תחזיר משנה שם (סד:) ולפי מה שכתבו התוס' בשם ה"ר פורת ובלבד שלא תתן לכתחלה בשבת ואם נפל לא תחזיר קאי גם אמוך שבאזנה ושבסנדלה ושהתקינה לנדתה אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם בפי"ט ומדברו רבינו ירוחם בחלק י"א:

סעיף קטן כט
וכתב בספר המצות מי שיש לו ריח הפה וכו' ומסופקני אם יכול ליתנו לכתחלה כן כתוב בסמ"ג וסמ"ק והתרומה וז"ל ואדם שיש לו ריח הפה מותר לתת פלפל בפיו ולצאת לר"ה אבל ספק אם צריך ליתנו מערב שבת כמו גרגיר מלח עכ"ל וטעמא משום דמתניתין הכי איתא יוצאה אשה בחוטי שער וכו' בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך פיה ובלבד שלא תתן לכתחילה בשבת ומספקא להו אי האי דקתני ובלבד שלא תתן לכתחלה קאי נמי אפלפלין או דילמא לא קאי אלא אגרגיר מלח וכל דבר שתתן אבל לא אפלפל:

סעיף קטן ל
וכתב ר"י שיכולה לצאת בבתי שוקיים וכו' כן כתוב במרדכי פרק במה אשה ובסמ"ג וסמ"ק והתרומה ובהגהות פי"ט ורבינו ירוחם בחלק י':

סעיף קטן לא
ובכל מה שיכולה לצאת יכולה להתירו בר"ה וכו' כ"כ התוספות והרא"ש והר"ן בר"פ במה אשה (שבת נז.):

סעיף קטן לב

ויוצאה בחצר בכבול ובפאה נכרית שם במשנה ובגמ' אמר רב כל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים אסור לצאת בו לחצר חוץ מכבול ופאה נכרית רבי עקיבא בר ששון משמיה דרבי ישמעאל אמר הכל ככבול ופסק הרי"ף כרב וכן דעת הרמב"ם בפי"ט וכתב שם הרמב"ם דהא דאסור בחצר דוקא כשאינה מעורבת וכתבו ה"ה והר"ן שהרשב"א והרמב"ן חלוקים בדבר דבחצר שאמרו לאו דוקא דה"ה בבית דכל שהוא דרך מלבוש או תכשיט אסור לפי שאין דרך לפשוט תכשיטין כשיצא חוץ לבית ובבית נמי איכא למיחש וכל שכן בחצר מעורבת אבל התוספות כתבו דנראה דהלכה כרבי עקיבא בר ששון דמתיר בחצר ואפי' אינה מעורבת וכתבו שע"פ זה מותרות נשים שלנו להתקשט בטבעות ותכשיטין שכל ר"ה שלנו כרמלית היא שהרי אין המבואות רחבים י"ו אמה ולא ס' ריבוא בוקעים בו והקשה ר"י דבפרק כל כתבי משמע דטפי חמיר כרמלית מחצר שאינה מעורבת ואומר רבינו ברוך כיון דלדידהו ה"ל ר"ה גמורה לא מדמו כרמלית לחצר שאינה מעורבת ואסרינן כרמלית משום ר"ה אבל אנו שאין לנו ר"ה כלל אין להחמיר בכרמלית כ"כ וה"ר שמשון מצא כתוב בשם רבינו שר שלום דדבר שהוא רגילות להראות זו לזו אסור ובשאינן רגילות מותר ונשי דידן אינן מראות תכשיטיהן וטבעותיהן ומש"ה מותרות לצאת בהם וסוף דבר אמרו הקדמונים דמותרות לצאת בהם דמוטב שיהו שוגגות ואל יהו מזידות עד כאן לשונו גם הרא"ש והר"ן העלו כן דמדינא אסורות אלא שכיון שלא ישמעו מוטב שיהו שוגגות ואל יהו מזידות:

סעיף קטן לג

ובעל התרומות חילק וכו' כ"כ ג"כ סמ"ג וסמ"ק והגהות פי"ט וז"ל התרומה עתה התרנו תכשיטי אשה לדידן דלית לן רק כרמלית דלדידהו אפי' בר"ה אינם אסורים אלא דילמא שלפא ומחויא אבל טבעת שיש עליה חותם לאשה ושאין עליה חותם לאיש שניהם אסורים אפי' לדידן דהא תנן בהו חייב חטאת א"כ בכרמלית אסור אפילו לדידן עכ"ל מיהו לפי הדעת שכתבתי בסי' שי"א שבזמן הזה שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם הרי הוא להם כתכשיט ושרי אף אנו נאמר דכיון שנהגו עכשיו הנשים להביא טבעת שיש עליהם חותם הרי הוא להם כתכשיט ושרי:

סעיף קטן לד

הבנות קטנות שנוקבים אזניהם וכו' משנה בפרק במה אשה (שבת סה.) הבנות יוצאים בחוטין ובקסמין שבאזניהם ומה שחילק בין צבעונים לשאינן צבעונים מפרש שם בגמרא גבי בנתיה דאבוה דשמואל. ואשה יוצאה רעולה ויוצאה פרופה משנה שם:

סעיף קטן לה
וקושרת אגוז או אבן וכו' שם במשנה פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף לכתחלה בשבת ובגמרא (שם:) והאמרת רישא פורפת אמר אביי סיפא אתאן למטבע. ופירש"י והאמרת רישא פורפת. וההיא ודאי לכתחלה קאמר בשבת דאי מבע"י ולאשמעינן דיוצאה בו בשבת הא תני רישא מדיות פרופות: סיפא. דקתני לא תפרוף: אתאן למטבע. דלאו בר טילטול הוא אבל אבן שהוקצה לכך ראוי לטילטול משמע ודאי דכל שפרפה מבע"י על המטבע יוצאה בו ולא היה צריך רבינו ללמדו מדברי הרמב"ם ובנוסחי דידן אין כתוב בספר הרמב"ם מאתמול וזה לשונו וכן לא תפרוף על המטבע לכתחלה מפני שאסור לטלטלו ואם פרפה יוצאה בו ומשמע דה"ק אם פרפה בשבת על המטבע יוצאה בו וזה ודאי חידוש הוא שחדשו הרמב"ם ונראה שטעמו משום דמאחר שנפרף המטבע בטלית אינה מטלטלתו עוד למטבע אלא אגב הטלית ומה לי נפרף מבעוד יום מה לי נפרף עכשיו אלא שבספרי הרמב"ם החדשים כתוב מבחוץ על ואם פרפה פירוש מע"ש:

סעיף קטן לו
ואינה יכולה לכרוך על האגוז אם מכוונת להוציא האגוז וכו' שם בעיא דלא איפשיטא וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל כל תיקו דאורייתא לחומרא ודרבנן לקולא ולפיכך כתב רבינו דלר"ה דהוי דאורייתא אסור ולכרמלית דהוי דרבנן שרי והרמב"ם שכתב בפי"ט סתם לאסור וכ"כ ר"י בחי"א יש לפרש דבריהם בר"ה דוקא:

סעיף קטן לז
ויוצאה באבן תקומה וכו' ואפילו לא נתעברה עדיין ברייתא שם (סו:):

סעיף קטן לח
אסור לאשה שתעביר סרק על פניה משום צובע ברייתא שם (צה.) ופירש"י סרק צבע אדום:

סעיף קטן לט
ומ"ש ולא לכחול שם במשנה (צד:) וגם זה מפרש בגמרא שהוא משום צובע ופליגי ר"א וחכמים אי מחייבת חטאת והלכה כחכמים דפטרי וכן פסק הרמב"ם בפרק כ"ב אבל מדברי סמ"ג נראה שחייבת חטאת שכתב בכל אלה לא מצינו חיוב אלא כשאדם חפץ באותה צביעה:

סעיף קטן מ
ואסור לה להיות קולעת שערה גם זה שם במשנה וכן הגודלת וגודלת היינו קולעת שערה:

סעיף קטן מא

ומ"ש ולא להתיר קליעתה כן כתבו התוספות והרא"ש בריש פ' במה אשה (שבת נז.) דסברא הוא דכי היכי דיש איסור בעשיית קליעה ה"נ יש איסור בסתירתה וכ' הכלבו דהאידנ' נהגו לקלוע שערן ואין מי שימחו בידן לפי שמוטב שיהו שוגגות וכו' שא"א למנען שלא יתגנו על בעליהן: ב"ה ואין טעם בדבר שהרי השיער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא ואנו לא שמענו מי שנהג כן ואם נמצא מקום שנוהג כן ראוי לגעור בהם:

סעיף קטן מב

ומ"ש אבל יכולה לחלוק שערה כן כתבו התוספות והרא"ש והר"ן בר"פ במה אשה (שבת ס.) גבי הא דתנן ולא במחט שאינה נקובה ובעי בגמרא למאי חזי תרגמא רב אדא הואיל ואשה חולקת בה שערה ודלא כרש"י שכתב שבשבת אינה חולקת שערה ומשמע מדבריהם שם דלא שרי אלא לחלוק שערה דכיון דאינה תולשת שער אפי' לחוף ולפספס מותר דקי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר אבל לסרוק במסרק לכ"ע אסור וכדתנן בפרק ג' מינים (נזיר מב.) נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק ואוקימנא אפילו כר"ש משום דכל הסורק להסיר נימין מתכוין כלומר נימין המדולדלות בו וס"פ המוציא יין (שבת פא:) מייתי הא מתני' לגבי שבת ופירש"י אבל לא סורק במסרק דודאי משיר שער ומודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות ובשלהי פ' במה טומנין (שבת נ:) נמי מייתי לה וכתב רש"י נזיר בחול ככל אדם בשבת וכ"כ הרא"ש בספ"ב דביצה גבי הא דשרי התם לגרד הבהמה בי"ט וזה לשונו תימה דלא מדכר הכא אלא איסור חבורה ואנו רואים כשמגרדים הסוסים במגרדת של ברזל שתולשין מן השער והוי פסיק רישיה כההיא דתנן נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק וצ"ל שלא היה עשוי כעין שלנו ולא היה תולש את השער עכ"ל וכן כתוב בכלבו וז"ל אין מעבירין על הראש המסרק ואפילו של פיל ואפילו אותו שעושין משער החזיר שא"א שלא יעקרו שערות עכ"ל ושמעתי שיש מהנדזין בדבר לומר דלדברי הסוברים דלא מודה ר"ש בפסיק רישיה אלא בדניחא ליה אבל היכא דלא ניחא ליה לא וכמו שיתבאר בסימן ש"כ בס"ד מותר לסרוק דהא לא ניחא ליה בתלישת שערות ויש לדחות דבריהם דכיון שהוא רוצה להשוות שערו שיהא חלק ויפה וא"א להשוותו אלא א"כ ישיר קצת שערות הוי פסיק רישיה דניחא ליה וכן נראה מדברי רבינו ירוחם שכתב בנ"ד גבי גרידת הסוס בי"ט יש מי שכתב שאפילו בשלנו מותר אע"פ שמשיר שער מאחר שאינו נהנה לא הוי פסיק רישיה כדאמרינן בכתובות (ו.) להדק נזייתא בי"ט דמותר ולא דמי לסורק שערו שהוא נהנה ע"כ ויש ראיה לדבר מדאמרינן בפרק תינוקת (נדה סח.) דאשה חופפת בע"ש וטובלת במ"ש והטעם מפני שאינה יכולה לחוף בשבת לפיכך התירו לה להקדים מע"ש וכן פירשו המפרשים

וחפיפה היינו סריקת הראש כדפירש"י בפרק מרובה (בבא קמא פב:) וכ"כ סמ"ג וסמ"ק בהלכות נדה וז"ל אם הוא י"ט במ"ש או חל טבילתה ליל שני בשבת והיה שני י"ט אירעו באחד בשבת שאינה יכולה לרחוץ בחמין כלל ולא לסרוק ראשה כלל אז תרחץ בחמין מערב שבת ותחוף ותסרוק ע"כ הרי בהדיא דאסור לסרוק הראש בשבת או ביום טוב וזהו היא ראיה שאין עליה תשובה אח"כ ראיתי בתשובת הריב"ש סימן שצ"ד שכתב והאריך להוכיח דאסור לסרוק מהראיה שהבאתי ומראיות אחרות. שנינו עוד בסוף פרק המצניע שם דפוקסת אסור כמו גודלת וכוחלת ופירש רש"י פוקסת יש מרבותינו אומרים מתקנת שער במסרק ובידיה וי"מ טחה כמין בצק על פניה וכשנוטלו מאדים הבשר והרמב"ם כתב בפכ"ב אין גודלין שער הראש ואין פוקסין אותו מפני שנראה כבונה וכתב ה"ה שדעתו כפירוש קמא דרש"י וסמ"ג כתב דגרסינן בירושלמי הפוקסת חייבת משום צובע פירוש כמין בצק מדבקת בפניה וכשנוטלתו מאדים כתב הרמב"ם בפי"ט אצעדה שמניחין אותה בזרוע או בשוק יוצאין בה בשבת והוא שתהיה דבוקה לבשר ולא תשמט וכתב ה"ה דמשמע מדברי רש"י דלא שרי אלא אצעדה שבשוק אבל אצעדה שבזרוע אסור משום דחיישינן דילמא שלפא ומחויא כתב רבינו ירוחם בחי"ו מפתח אפילו בחצר הבית אסור להביאה רק בידו אבל לא בחגורתו שמא ישכח ויוציאנה לר"ה כך דקדקו הרמב"ם והרשב"א עכ"ל וכן כתב ה"ה בפי"ט בשם הרשב"א ומשמע דלטעמייהו אזלי שאוסרים לצאת בתכשיטים שאסרו חכמים אפילו לחצר המעורבת ואפילו בבית דרך מלבוש שמא ישכח ויצא בהם וכמ"ש לעיל כתב המרדכי בפרק במה טומנין וז"ל פי' ר"י דצריך להזהיר לנשים כשיוצאות בצעיפיהם שלא יצאו במחט שניטל חורה ועוקצה דלא מהני בה ייחוד לענין טומאה אמנם אם ניטל חורה ועוקצה מע"ש לשם כך ודאי כה"ג מהני ייחוד עכ"ל ובריש פרק כל הכלים (שבת קכג.) אמרינן דאם ניטל חודה או עוקצה אסור לטלטל וא"כ שלא יצאו דקאמר ר"י לאו דוקא דבטילטול נמי אסורה:

סימן שד

סעיף קטן א

אין העבד יוצא בחותם של מתכות וכו' כל דינים אלו בריש פרק במה אשה (שבת נח.) ולפי שאינם מצויים איני מאריך בהם:

סעיף קטן ב

אדם מצווה על שביתת עבדו וה"מ שמל וטבל לשם עבדות וכו' בפרק החולץ (יבמות דף מ"ח) אמרינן דכ"ע מיהת וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר מאי משמע דתניא

וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר אתה אומר בעבד ערל או אינו אלא בעבד מהול כשהוא אומר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך הרי עבד מהול אמור הא מה אני מקיים וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר והגר זה גר תושב או אינו אלא גר צדק כשהוא אומר וגרך אשר בשעריך הוי גר צדק אמור הא מה אני מקיים והגר זה גר תושב וכתב הרא"ש גר תושב פירש"י שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ג ומחלל שבת כעובד ע"ג וקשה דאם כן נפישי להו מז' מצות ונראה דמיירי בגר תושב שנתגדל בביתו כמו שכירו ולקיטו ועושה מלאכה לצורך ישראל דומיא דבן אמתך ועל זה הזהירה התורה שלא יעשה מלאכה של ישראל בשבת לבשל או להדליק לו את הנר עכ"ל ובברייתא פרק ד' מחוסרי כפרה (כריתות דף ט) תניא רש"א אחד גר תושב ואחד עבד ואמה התושבים עושים מלאכה בשבת לעצמם כישראל בחול וכתב הרמב"ם בספ"כ עבד ואמה שאנו מצווין על שביתתן הם עבדים שמלו וטבלו לשם עבדות וקבלו מצות שהעבדים חייבין בהם אבל עבדים שלא מלו ולא טבלו אלא קבלו עליהם ז' מצות שנצטוו בני נח בלבד הרי הן כגר תושב ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול וכתב ה"ה דעבד תושב וגר תושב אסור מן התורה לכל ישראל לומר להם לעשות מלאכה בשבת לצורך ישראל אפילו מי שאינו רבו ולענין עבדים שלא קבלו עליהם שום מצוה אלא עדיין הם עכו"ם גמורים כתב ה"ה שם שדעת הרשב"א דכי אמרינן בהחולץ הא מה אני מקיים וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר כל עבד ערל במשמע ואפי' לא קיבל עליו שום מצוה ולפי זה צרכי חולה שאין בו סכנה דקי"ל אומר לעכו"ם ועושה וכן מת בי"ט ראשון דקי"ל (ביצה ו.) יתעסקו בו עכו"ם אסור לומר לעבד ישראל אפי' הוא עכו"ם דל"ד לשאר עכו"ם דלא מיתסרא אמירה דידהו אלא משום שבות דרבנן והם התירוהו בדברים אלו אבל מלאכת עבד ישראל שהוא מוזהר עליה מן התורה ודאי לא הותרה בדבר שאין בו פיקוח נפש וכ"כ הר"ן ס"פ מפנין ונמוקי יוסף בפרק החולץ וכן נראה מדברי רבינו ירוחם בחי"ג וכתב הגאון מהרר"י אבוהב ז"ל בשם הרשב"א דנראה דאפילו לישראל אחר שאינו רבו אסור דעבד ערל כגר תושב ומה גר תושב אסור אפילו שאין רשותו עליו אף עבד ערל כן אבל מדברי הרמב"ם נראה דכל שלא קיבל עליו ז' מצות כיון דעכו"ם גמור הוא אינו מוזהר עליו מן התורה וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן ולפ"ז צרכי חולה שאין בו סכנה וכן מת בי"ט ראשון הכל מותר לומר לעשות לעבדי ישראל שהם עכו"ם גמורים שלא קיבלו עליהם ז' מצות כשם שמותר לאומרו לשאר עכו"ם דעלמא ולזה נראה שהסכים ה"ה ומדברי סמ"ג והתרומה והגהות מרדכי פ"ק דשבת נראה דס"ל כדעת הרשב"א שכתבו וז"ל והישראל מותר להניח עבדו לעשות מלאכתו לעצמו של

עכו"ם ואין כאן איסור למען ינוח עבדך כדאמרינן פ' ד' מחוסרי כפרה עבד ואמה עושין מלאכה לעצמן כישראל בחול וסיים בה ספר התרומה וגם מהתם משמע דוקא לעצמן אבל לישראל אסור ואיסור למען ינוח עבדך היינו למען ישראל עכ"ל ודעת רבינו נראה שהוא ג"כ כדעת הרשב"א שכתב אבל לא מל וטבל אפי' קיבל ז' מצות וכו' אבל אסור במלאכת רבו משמע דבין קיבל ז' מצות בין לא קיבל דינם שוה: וכתב הרשב"א בתשובה ומ"מ נ"ל שאם היה העבד או השפחה עושין מלאכת רבן שלא מדעתו וניכר שאינן עושין לדעתו מותר ואינו צריך להפרישו דומיא דקטן שלא אסרה תורה גר תושב ועבד ואמה במלאכת ישראל אלא כשיש אמירה דישראל או שעושין על דעת ישראל ואפשר עוד שאין גר תושב אסור במלאכת ישראל אלא כשיש שם אמירה דישראל אבל בלא אמירה דישראל מותר ואפי' עושה ע"ד ישראל דאף הוא אינו עושה אלא אדעתא דנפשיה כיון שאינו כבוש תחת ידינו וה"ה לעבד ואמה במלאכת ישראל שאינו אדוניו לפי שאף הם במלאכת ישראל דעלמא מדעת עצמן עושין אבל בשל אדון כיון שהם כבושים תחת ידו על דעתו הם עושים וזה נראה לי נכון ומ"מ לא נאמרו דברים אלו אלא בעכו"ם ולדבריהם שאין הישראל משתמש בהם בשבת ולא נהנה מהם אבל להשתמש במלאכתו בשבת וליהנות ממנה בשבת אסור ואפי' בעכו"ם דעלמא כל שהוא עושה לצורך ישראל או אפי' לצורך עצמו אלא שיש בו להוסיף לצורך ישראל כדאיתא בפ' כל כתבי (קכב) עכ"ל ולענין מאי דשרו למיעבד מלאכת עצמן כתב הכלבו כגון תפירת בגדיהם ותיקון מנעליהם ושוכרין עצמן לעכו"ם כדי להרויח מזונותיהם על פסקת אדוניהם ובעל נמוקי יוסף כתב בהחולץ בשם הריטב"א והרא"ש דאם אמר ליה האדון שיעשה לעצמו ויזון עצמו ביום השבת כיון שהתנה עמו מבעוד יום עושה הוא לצרכי מזונותיו ובלבד בצנעא בענין שלא יהא חשש הרואים עכ"ל והגאון מהר"י אבוהב ז"ל לא הזכיר אלא דעת הרשב"א וכתב שצריך לעיין על העבדים הישמעאלים אם יש מקום שנאמר שאינם כעבד ערל אלא כאדם אחר בעלמא שהוא שכיר לשנה שבזה אין אסור מן התורה שלא נקרא עבד בשביל זה ואלו הישמעאלים הואיל ויש להם רשות להמיר דתם ובזה הם מפקיעים עצמם מתחת יד אדוניהם אינם כעבד ערל עכ"ל ולמדנו מדבריו דעכו"ם גמור שהוא שכיר אין רבו מצווה על שביתתו מן התורה לכ"ע וכן נראה מדברי הגהות מרדכי פי"ד אם עבדו של ישראל אסור במלאכה ביום טוב כמו שאסור בשבת לדעת האוסרים כתב הרמב"ן בתורת האדם ואכתבנו בסימן תקכ"ו בס"ד:

סימן שה

סעיף קטן א

כל בהמה יוצאת במה שמשתמרת בו ר"פ במה בהמה יוצאה (שבת נא:) יוצא הגמל באפסר והנאקה בחוטם והלובדקים בפרומביא שבפיהם וכל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר ופירש"י במה בהמה יוצאה וכו'. לפי שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת מידי דמינטרא ביה בהמה הוי תכשיט ואורחה ולא הוי משוי ומידי דלא מינטרא הוי משוי ובגמרא (נב.) תנן התם ולא פרה ברצועה שבין קרניה פליגי בה רב ושמואל חד אמר בין לנוי בין לשמר אסור וחד אמר לנוי אסור לשמר מותר. ופירש"י לנוי. שצבועה וקלועה לנוי בין קרניה ואינו אוחז בה: לשמר. שאוחזה בה אסור דפרה מינטרא בלא אוחז בה אלא מוליכה לפניו וקסבר נטירותא יתירתא משוי הוא ואסיקנא דרב הוא דאמר בין לנוי בין לשמר אסור ופסקו כמותו הרי"ף והרא"ש והתוספות וכן פסק הרמב"ם בפ"ב וכתב רבינו ירוחם בח"י דהא דאמרי' דנטירותא יתירתא משוי הוא ואסור דוקא שתהא שמירה גדולה שאם היה דבר שיש בו שמירה בינונית אפי' שהיתה נשמרת בדבר מועט מזה מותר וכ"כ סמ"ק והתרומה דאין יכול לכוין השמירה ולצמצם שלא להוסיף מעט שהרי שנינו הסוס בשיר אפ"ה תניא שיוצא באפסר:

סעיף קטן ב

ומ"ש הלכך נאקה יוצאה בזממא דפרזלא שם בגמרא (נא:) פירשו דחוטם הוא זממא דפרזלא ופירש"י נוקב חוטמו ומכניסו בתוכו והוא כמין טבע' ולובדקים בפרומביא שבפיהם מפרש בגמרא שם חמרא לובא בפגי דפרזלי. ופירש רש"י פגי דפרזלא. ברינ"ו כעין שלנו: פגי. כגון זה קנה חמור ובית פגי קביציי"ל בין ראשה ולחייה:

סעיף קטן ג

וכן פרה וחמור שם ארבע בהמות יוצאות באפסר הסוס והפרד והגמל והחמור. ואפסר פירש"י קפישטור"ו וכתב הרמב"ם בפ"כ שאם קשר חבל בפי הסוס הרי זה משוי לפי שאינו משתמר בו כלום ולא דמי לאפסר שקשור בראשו ואינו נשמר אבל כשאינו קשור אלא בפיו אינו שימור כלל דנשמט הוא מפיו ונ"ל שיש להגיה בדברי רבינו פרד במקום פרה דפרד הוא דתניא דיוצא באפסר אבל פרה אפי' ברצועה שבין קרניה אינה יוצאה וכתבו רבינו לקמן:

סעיף קטן ד

וסוס יוצא ברסן או באפסר כן כתבו שם התוס' וז"ל ויוצא סוס ברסן דאורחיה בהכי או באפסר אבל בשניהם ברסן ובאפסר אסור וכן כתבו הרא"ש והמרדכי וכן כתבו סמ"ג והתרומה אלא שכתבו שיש מחמירים שלא להוציא הסוס בפרומביא וכבר כתבתי

דפרומביא היא ברינ"ו הנקרא רסן ומיהא חמור בפרומביא שאסרו סמ"ג והתרומה כולי עלמא מודו ביה דהא לא שרי במתני' אלא לחמרא לובא דוקא אבל לא לשאר חמורים. וכתב המרדכי שם שאם הסוס עסקיו רעים מותר לצאת ברסן ואפסר יחד הכל לפי הענין והכי משמע בגמרא דאותביה לרב דאמר דלשמר נמי אסור מדתניא קשרה בעליה במוסירה כשירה ואי סלקא דעתך משוי הוא אשר לא עלה עליה עול אמר רחמנא ואוקמה רבינא במורדת וכ"כ ה"ה בפ"כ בשם המפרשים שכל בהמה שעסקיה רעים אע"פ שאין בנות מינה צריכות לאותה שמירה והיא צריכה מותר לצאת בה:

סעיף קטן ה

ומותר לכרוך חבל האפסר סביב צוארה ותצא בו בגמרא שם (נב.) רב הונא אמר מתני' דקתני יוצאין בשיר ונמשכין בשיר ה"ק או יוצאין כרוכין או נמשכין ושמואל אמר נמשכין ואין יוצאין כרוכין וא"ר יוסף חזינא לעגלי דרב הונא יוצאים באפסריהם כרוכים בשבת ואסיקנא דא"ר חנינא מולאות של בית רבי יוצאים באפסריהם כרוכין בשבת וכתבו התוס' דע"כ לא שרי בכרוכין אלא כשהם רפויים שאדם יכול להכניס ידיו בין אפסר לצואר שהוא נוח למשוך כשירצה וכ"כ רבינו ירוחם בחלק י' אבל רש"י פי' דאע"פ שהם כרוכים בצמצום שרי דלנוי נמי אורחייהו הוא וכתב הר"ן דאע"ג דמידי שאינו אלא לנוי אסור לכולי עלמא היינו בדלאו אורחייהו דוקא:

סעיף קטן ו

ומותר לטלטל האפסר וכו' כן כתבו שם התוס' והרא"ש:

סעיף קטן ז

ומ"ש ובלבד שלא ישען עליה כ"כ שם הרא"ש והטעם הוא כדי שלא ישתמש בבעלי חיים כדלקמן:

סעיף קטן ח

ובעלי השיר וכו' משנה שם (נא.) כתבתי בסמוך ופירש"י כגון כלבים ציידים:

סעיף קטן ט

אילים יוצאים לבובים וכו' משנה שם (נב:) זכרים יוצאים לבובים רחלות יוצאות שחוזות כבולות וכבונות העזים יוצאים צרורות ר"י אומר העזים יוצאים צרורות ליבש אבל לא לחלב ובגמ' (נד.) רב אמר ליבש מותר לחלב אסור ושמואל אמר אחד זה ואחד זה אסור וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא כרב דאמר הלכה כר' יהודה וכ"פ הרמב"ם בפ"כ אבל רש"י גורס ור' יוחנן אמר הלכה כת"ק וכתב הרא"ש וכ"כ בהרבה ספרים ולגירסא זו הלכה כר' יוחנן לגבי רב ושמואל וכתב רבינו ירוחם בחלק י' שכן דעת כמה פסקנים וכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן י
חמור יוצא במרדעת משנה שם (נב:) וגמ' (נג:) אמר שמואל והוא שקשורה לו מערב שבת וכתב הרא"ש דבירושלמי משמע דהא דאסור לקשור מרדעת בשבת משום דמשתמש בב"ח כ"כ ה"ה בפ' כ' בשם הרשב"א וכ"כ רבי' בסמוך:

סעיף קטן יא
ומ"ש ושאר הבהמות אסורות כ"כ בסמ"ק דדוקא בחמור שרי בקשורה מפני שמצטער בצנה כדאמרי' בגמרא דאמרי אינשי חמרא אפילו בתקופת תמוז קרירא ליה:

סעיף קטן יב
ולא יצא באוכף וכו' פלוגתא דת"ק ורשב"ג שם בברייתא ופסקו כת"ק דאסור:

סעיף קטן יג
ומותר ליתן עליו המרדעת בחצר פשוט שם נותנין מרדעת ע"ג חמור בשבת ופי' רבי' בחצר כלומר דוקא להלך בה בחצר אבל לא לצאת בה לר"ה דאין החמור יוצא במרדעת אא"כ קשורה לו מע"ש:

סעיף קטן יד
ומ"ש ובלבד שלא יקשרנו בו נתבאר טעמו בסמוך ולא ידעתי היאך כתב רבי' ירוחם בח"י דמותר לקשרו ולא חשש למ"ש הרא"ש בשם הירושלמי:

סעיף קטן טו
בסמ"ג אסר ליתן האוכף על הסוס שכתב אסור להסיר האוכף מעל הסוס וכו' ונראה דשרי וכו' ולפי זה אין חילוק בין סוס לחמור כלומר דבלא קשירה אפי' אוכף על הסוס שרי ואם קושר אפילו מרדעת לחמור אסור ותמהני על רבינו שהרי דברי סמ"ג ברורים הם בגמרא דהא תניא אוכף שע"ג חמור לא יטלטלנו בידו אלא מוליכו ומביאו בחצר והוא נופל מאליו וכתבו רבינו בסמוך הרי בהדיא אוסר להסיר האוכף מע"ג החמור ובודאי דה"ה מעל הסוס ומשמע נמי דכשם שאסור ליטול האוכף כך אסור ליתנו דגרסינן בגמרא בעא מיניה רב אסי בר נתן מר"ח בר רב אשי מהו ליתן מרדעת ע"ג חמור בשבת א"ל מותר א"ל וכי מה בין זה לאוכף אישתיק איתיביה אוכף שע"ג חמור לא יטלטלנו בידו השתא ליטול אמרת לא להניח מיבעיא א"ל ר' זירא שבקיה כריביה ס"ל דאמר תולין טרסקל לבהמ' בשבת וק"ו למרדעת ומה התם דמשום תענוג שרי הכא דמשום צער לא כ"ש ופירש"י איתיביה כסבור הא דאישתיק משום דלא אשגח ביה דסובר אוכף נמי שרי ואותביה מברייתא דאסור ליטלה והשתא ליטול אמרת לא להניח מיבעיא דדמי כאילו צריך להטעינה משוי משום צער של צנה עכ"ל ובתר הכי אמרינן ר' זירא אשכחיה לר' בנימן וכו' נותנין מרדעת ע"ג חמור בשבת א"ל יישר וכו' דכ"ע מיהא מרדעת מותר מ"ש מאוכף ופירש"י מ"ש מאוכף שאסור ליטלו וכ"ש להניחו שאני

התם דאפשר דנפיל ממילא רב פפא אמר כאן לחממה כאן לצננה לחממה אית לה צערא לצננה לית לה צערא ופירש"י מרדעת צריך לחממה ומותר משום צער דצנה אבל נטילת אוכף אינו אלא שתצטנן שנתחממה ע"י משוי שנשאה מבע"י ואי לא שקיל לה לא איכפת לן שהרי היא תצטנן מאליה עכ"ל הרי הדבר פשוט דאוכף אסור בין ליטול בין להניח בין לחמור בין לסוס ומרדעת מותר ליתנו ע"ג חמור משום צער צנה אבל על הסוס כיון דל"ל צער צנה ודאי אסור וכן להסיר המרדעת בין מן החמור בין מן הסוס אסור כיון דלית ליה צער אם לא יסירנה וכדברי סמ"ג ולא מטעם קשירה מיתסרי דבלא קושר נמי אסור ליתן אוכף ע"ג סוס או חמור ומרדעת ע"ג סוס כמו שנתבאר וטעמא משום דדמי כאילו צריך להטעינה משוי ולהסיר אוכף או מרדעת מסוס וחמור אסור משום טירחא שלא לצורך והירושלמי בא ללמוד דנותן מרדעת על החמור נמי לא שרי אלא בלא קשירה ואין זה ענין לדברי סמ"ג:

סעיף קטן טז

אוכף שע"ג החמור שבא מן הדרך וכו' ברייתא שם וכבר הזכרתיה בסמוך וכתבו הגהות בפ' כ' בשם סמ"ק מתיר החבל מתחתיו ומוליכה ומביאה בחצר ואם יפול מאליו יפול ופשוט הוא:

סעיף קטן יז

אין תולין לחמור סל בצוארו וכו' שם פלוגתא דאמוראי אם תולין טרסקל לבהמה בשבת ופסקו התוספות והרי"ף והרא"ש כמ"ד אין תולין וכן פסק הרמב"ם בפ"כ:

סעיף קטן יח

ומ"ש אבל עגלים וסייחים שצוארן קצר וכו' פשוט שם בגמרא ומפורש שם דהיינו דוקא בחצר אבל אין יוצאין בטרסקל לר"ה:

סעיף קטן יט

חבל הקשור באבוס בראשו האחד וכו' בפרק אלו קשרים ויתבאר בסימן שי"ז בס"ד ואע"פ שאין דין זה מענין הוצאה אגב שיטפא דדיני בהמה כתבו רבינו כאן:

סעיף קטן כ

לא יצא הסוס בזנב שועל וכו' ברייתא בפרק במה בהמה שם ופירש רש"י ופוקק לה זוג אבל בשאינו פקוק אפילו בחצר לא תצא מפני שהענבל שבתוכו מקשקש ומוליד קול ואפילו כשהוא פקוק לא תצא בו לר"ה כדמפרש לקמן בפירקין (נד.) דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא:

סעיף קטן כא

לא תצא בחותם בין אם הוא בצוארה או בכסותה ברייתא בריש פרק במה אשה (שבת נח:):

סעיף קטן כב
אין הגמל יוצא במטוטלת משנה בפרק במה בהמה ובגמרא שם תנא לא יצא הגמל במטוטלת הקשורה לו בזנבו אבל יוצא הוא במטוטלת הקשור בזנבו ובחוטרתו פירש"י דכיון שקשורה בשניהם לא נפלה חוטרתו חלדרוב"א שיש לגמלים על גביהם אמר רבה בר רב הונא יוצאה הגמלה במטוטלת הקשורה לה בשלייתה ופירש"י דכיון דכאיב לה לא מנתחא ליה:

סעיף קטן כג
ולא תצא שום בהמה לא עקוד וכו' משנה שם:

סעיף קטן כד
ולא יקשור הרבה בהמות יחד ויוציאם גם זה משנה שם ולא יקשור גמלים זה בזה וימשוך אבל מכניס הוא לתוך ידו חבלים וימשוך ובלבד שלא יכרוך ולכאורה משמע דלא מיתסרא אלא בשקושר גמלים זה אחר זה והוא תופס באפסר הראשון וכולם נמשכים על ידו אבל בתופס כמה אפסרי גמלים בידו מותר וכן נראה מדברי הר"ן וכן כתב רבינו ירוחם בחלק י' והרמב"ם בפרק כ' אבל מדברי רבינו נראה דגם זה אסור דהא איכא למיחש בהא נמי דמיחזי כמאן דאזיל לחיננא ולא שרי אלא להוציא בהמה אחת לבדה דמשמע ליה דכי היכי דובלבד שלא יכרוך מיירי לענין כלאים כדמפרש בגמרא שם אבל מכניס לתוך ידו חבלים נמי מיירי בהכי ולא לענין שבת:

סעיף קטן כה
ובלבד שלא יצא החבל וכו' שם מימרא דשמואל ופירש"י שלא יצא ראש החבל מתחת ידו טפח למטה דדמי כמי שנושאה בידו ולא מתחזיא שהיא מאפסר הגמלים ואמרינן בגמרא דלענין מעשה צריך ליזהר שלא תצא מתחת ידו טפח אבל איסורא ליכא עד שתצא טפחיים:

סעיף קטן כו
וגם לא יניח הרבה מן החבל וכו' ברייתא שם פירש"י שיגביהנו מן הקרקע טפח כדי שתהא נראית הבהמה נמשכת בו דאי לא לא מיתחזיא נטירותא דבהמה אלא כמשוי בעלמא שאין נראה שאוחז ראשה בידו:

סעיף קטן כז
ומ"ש ואם הוא ארוך יכרוך אותו וכו' הוא ממה שכתב לעיל ומותר לכרוך חבל האפסר סביב צוארה ותצא בו:

סעיף קטן כח
אין חמור יוצא במרדעת וכו' עד ולא ברצועה שבין קרניה הכל משנה שם:

סעיף קטן כט
ומ"ש בין אם הוא לשמור או לנוי כבר נתבאר לעיל וכתוב בהגהות פ"כ דפרה אסור לצאת בחבל שבצוארה בשבת לפי שא"צ שמירה אבל עגלים מותרים לפי שהם קטנים ומורדים בקל כדאמרינן חזינא לעגלי דבי רב שהיו יוצאים כרוכים בשבת בחבל שסביב צואריהם:

סעיף קטן ל
אין רוכבין ע"ג בהמה משנה בפ' בתרא דיום טוב (לו:) ויהיה טעמא בגמרא גזירה שמא יחתוך זמורה וכתב הרא"ש דבירושלמי קאמר מפני שהוא מצווה על שביתת בהמתו ויש לתמוה דכיון דקי"ל שבת (צד:) דהחי נושא את עצמו אם כן אינו מצווה שלא לרכוב ע"ג בהמתו ושמא יש לומר שאע"ג שאינו מצווה על רכיבתו על גבי בהמה מכל מקום כיון שהבהמה מצטערת ברכיבתו עליה הרי הוא עובר על שביתת בהמתו:

סעיף קטן לא
ומ"ש ולא נתלין עליה בפרק המוצא תפילין (עירובין ק.) תניא אין נתלין באילן ומשמע דה"ה לבהמה דהא אסור להשתמש בבעלי חיים כמו שאסור להשתמש במחובר ובהדיא אסיקנא בפרק מי שהחשיך (שבת קנה.) גבי בהמה והלכתא צדדין אסורין צידי צדדין מותרין ונתלה בבהמה היינו שמשתמש בצדדיה:

סעיף קטן לב
ומ"ש ואם עלה עליה אפילו מזיד ירד וכו' מדברי הרמב"ם פכ"א וכתבו התוס' והרא"ש בריש פרק מי שהוציאוהו (עירובין מג.) שאם היה יושב בקרון מערב שבת והעכו"ם מנהיג בהמות המושכות הקרון בשבת אסור גזירה שמא יחתוך זמורה וכ"כ ה"ה בפ"ל בשם הרשב"א ואע"פ שכתב מהרי"ק בשורש מ"ה דנראה לו דאין איסור בקרון כשהעכו"ם מוליך הבהמה אלא משום שירד מן הקרון אבל משום שמא יחתוך זמורה אין איסור אלא כשישראל מוליכה שהרי כתב בספר התרומה אסור ללכת בקרון בשבת וכו' ואפי' ינהיגו עכו"ם עצמם הקרון אם הוליכו חוץ לתחום אסור מדקאמר הוליכו חוץ לתחום אסור כשמנהיגים העכו"ם הקרון משמע דבתוך התחום מיהא שרי עכ"ל אין משם ראיה שזה כדעת רשב"ם שכתבו התוספות והרא"ש בריש פרק מי שהוציאוהו דטעמא דאסור משום שמא יפגעו בו לסטים או שמא ישכח וירד ואין לו אלא ארבע אמות והם ז"ל כתבו דבלאו חששא דשמא ירד איכא איסורא כיון דבהמה מנהגת הקרון דאסור להשתמש בב"ח וכ"כ גם בסמ"ג:

סעיף קטן לג
וכן פורקין משוי שעליה וכו' כיצד מכניס ראשו תחת המשוי וכו' פשוט פרק מי שהחשיך (שבת קנד:) ומשמע בגמרא דאפילו מה שבתוך המשוי הוא דבר מוקצה מותר:

סעיף קטן לד
בהמה שנפלה לאמת המים וכו' בסוף פרק מפנין (שבת קכח.) מימרא דרב יהודה:

סעיף קטן לה
ומ"ש אם אינו יכול לעשות לה תקנה וכו' כלומר שאם אין המים עמוקים והוא יכול לפרנסה שם מפרנסה ואם המים עמוקים ומפני כך אינו יכול לפרנסה שם מביא כרים וכסתות וכו' וכן פשוט שם בגמרא:

סעיף קטן לו
וכן מותר לומר לעכו"ם לחלוב בהמתו כ"כ הרא"ש שם והמרדכי בפרק מי שהחשיך והגהות מיימון פ"ח בשם הר"מ:

סעיף קטן לז
ומ"ש והחלב אסור בו ביום וכו' כ"כ הכלבו בשם הגהות הר"פ:

סעיף קטן לח
וכתב ה"ר יונה והר"מ שצריך לקנותו מן העכו"ם כן כתב המרדכי בסוף פרק מי שהחשיך (ובסוף אלו מציאות) בשם הר"ם והגהות מרדכי דקידושין בשם התוספות אבל הגה"מ כתב בפרק ה' דרב כהן צדק כתב מותר לומר לעכו"ם לחלוב וטול החלב לעצמך דבדידיה קא טרח והר"מ אמר דהחלב מותר אפילו לישראל וכתבו עוד בשמו שהגבינות שהשפחות עושות בשבת אין לאסור מהא דאמרונן (שבת יז:) אין נותנין עורות לעבדן דהתם אמרי' לעכו"ם אבל הכא שהשפחות עושות מעצמן שרי עכ"ל וע"ס ש"ז:

סעיף קטן לט
מי שיש לו נער עכו"ם ורוכב על הבהמה בשבת וכו' במרדכי פ"ק דשבת כתוב וז"ל ולהניח עכו"ם לרכוב על הסוס בשבת לא ידעתי איסור דבשום מקום לא מצינו שגזרו על שביתה דרבנן ורכיבת סוס דרבנן הוא כדמשמע הכא שהחי נושא את עצמו עכ"ל ולפמ"ש בסמוך לדעת הירושלמי אפשר דאסור: כתוב בהגהות מרדכי דמסכת קידושין שמותר למסור בהמה דקה לרועה אפילו בשבת עצמו ומשמע מדבריו דבהמה גסה אסור משום דחיישינן דילמא עביד בה מלאכה וכדאמרינן להשאיל ולהשכיר וכמו שנתבאר בסימן רמ"ו ובסוף ספר הכלבו בשם רבינו האיי גאון ואסור ליה לבר ישראל למימסר חיותא לרועה עכו"ם בשבת שמא יוציאנה חוץ לתחום דאמרינן (שבת יט.) אמרו עליו על רבי יוסף הכהן שלא נמצא כתב ידו ביד עכו"ם מעולם עד כאן ובשבלי הלקט כתוב רב האיי גאון נשאל מהו ליתן סוס או פרה או חמור לעכו"ם שירעה אותם ויניחם אצלו

והעכו"ם רוכב עליהם ועושה בהם צרכיו והשיב דכיון שלא בשכירות נתנן לו מותר ואם עושה בהם העכו"ם צרכיו אין עליו כלום דשלא מדעתו הוא עושה ואם רואה אותו מוחה בידו ואם נתנה לו קודם לחג א"צ אפילו למחות בידו ובלבד שלא ימתין שכירות מן העכו"ם עכ"ל. ומה שכתב אם נתנו לו קודם לחג אינו צריך אפילו למחות בידו נראה שטעמו משום דס"ל דאין אדם מצווה על שביתת בהמתו אלא בשבת אבל לא בי"ט: כתוב בסמ"ג וסמ"ק והתרומה והגהות פרק כ' דזמם שמניחין בחוטמו של עגל כדי שלא יינק אסור לצאת בו בשבת ובפרק במה בהמה (שבת נג.) אמרינן דיוצאה בהמה בקמיע שהוא מומחה לבהמה אבל קמיע שהוא מומחה לאדם אין בהמה יוצאה בו כיון שלא הומחה לבהמה והזכירו רבינו ירוחם בח"י והרמב"ם בפ"כ ולא ידעתי למה השמיטה רבינו: מי שחשכה לו חוץ לתחום אם טוב יותר לרכוב מלילך על רגליו כתבתי בסימן רס"ו. תשלום דיני בהמה בסי' של"ב. דיני מאכל בהמה בסי' שכ"ד:

סימן שו

סעיף קטן א

ממצוא חפצך דרשו חז"ל חפציך אסורים בר"פ שואל (שבת קן.):

סעיף קטן ב

ומ"ש אפילו בדבר שאינו עושה שום מלאכה כגון שמעיין נכסיו וכו' פרק בכל מערבין (עירובין לח:) לא יהלך אדם לסוף שדהו לידע מה היא צריכה כיוצא בו לא יטייל על פתח מדינה כדי שיכנס למרחץ מיד וכתב המרדכי בס"פ מי שהחשיך ומינה שמעי' שלא יטייל אדם בשבת למצוא סוס או ספינה או קרון לצאת בהם:

סעיף קטן ג

וכן אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים משנה בפ' שואל (שבת קן:):

סעיף קטן ד

אבל מחשיכין על התחום להביא בהמתו היתה עומדת חוץ לתחום יכול לקרות לה כדי שתבא ברייתא שם (קנא.) והתוס' גורסים אין מחשיכין וכתבו וז"ל יש ספרים דגרסי מחשיכין לפי שאם יש בורגנין הולך ומביאה ובתוספתא גרסי' אין מחשיכין וי"ל דאיירי בבהמה שאינה יכולה לבא ברגליה כגון טלה קטן אא"כ ישאוהו בכתף שאפי' יש מחיצות אינו רשאי להביא דאסור לטלטל בעלי חיים שהם מוקצים עכ"ל:

סעיף קטן ה

וכן מחשיכין על התחום לעשות צרכי כלה וכו' משנה שם (קנא.):

סעיף קטן ו

ומ"ש ויכול לומר לחבירו שיחשיך וכו' ברייתא שם ומסיים בה ר' יוסי ב"ר יהודה אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח ופירש"י סכום מקח מנה ומאתים ולפ"ז ר"י ב"ר יהודה פליג את"ק והלכה כת"ק דאפילו מזכיר לו סכום מקח שרי וכן דעת הרמב"ן בספר ת"ה אבל הרמב"ם בפרק כ"ד כתב ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח ופירש ה"ה שדעתו לומר שת"ק ור"י ב"ר יהודה לא פליגי דת"ק לא איירי אלא שמותר לומר לו לתת בו כמה שירצה ור"י ב"ר יהודה אוסר לומר לו סכום מקח כלומר סך ידוע שלא להוסיף עליו וגם ת"ק יאסור בזה לפי שאין באמירה ההיא אלא הצלת ממונו אבל הר"ן בפרק הנזכר פירש דברי הרמב"ם דסכום מקח היינו כמו שכתב בה"ג דאי נקיט מיניה בה' דנקי והשתא נקט חד דנקא דלא לימא מלא לי דינר: וכתב בהגהות מרדכי פ"ה דהא דאמרינן ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח ה"מ היכא דאפשר בלא הזכרת סכום מקח אבל היכא דלא אפשר מותר אפי' לקצוץ דמים בשבת לדבר מצוה והר"ן כתב וז"ל ואומר לו לך למקום פלוני פי' לך למקו' פלוני למחר אבל לומר לו לעכו"ם לך בשבת והבא אפי' לצורך המת ולצורך כלה אסור דהא אפי' בהביא מעצמו לצורך ישראל תנן גבי חלילין לא יספוד בהם ישראל ואע"ג דאמירה לעכו"ם שבות ל"ש אמר לו עשה מלאכה פלונית למחר ל"ש א"ל עשה אותה מלאכה היום אפ"ה הקילו במלאכה הנעשית בחול ולא רצו להקל במלאכה הנעשית בשבת וכן נמי אסור לומר לעכו"ם מע"ש עשה מלאכה פלונית לצורך המת ולצורך כלה למחר בשבת דהא כל מאי דשריא לצורך מת ולצורך כלה אע"ג דליכא תקנתא בבורגנין ובמחיצות שרי בעלמא כל היכא דאיכא תקנתא בבורגנין ובמחיצות ואפ"ה אין משלחין אגרות ביד עכו"ם והא התם אם יש שם מחיצות מביא דמשום שטרי הדיוטות ליכא באגרות שלום ושל עסקי רבים ואפ"ה כולם אסורין כ"כ הרמב"ן עכ"ל ומדבריו אתה למד דבשום פנים אסור לקצוץ דמים ושלא כדברי המרדכי ודברי ה"ה שאכתוב בסמוך גבי חפצי שמים כדברי הר"ן ובסימן שי"א אכתוב בס"ד אם יש אמיר' לעכו"ם שמותרת מפני כבוד המת:

סעיף קטן ז

השוכר פועלים לשמור לו פרה וכו' ברייתא בס"פ הזהב (בבא מציעא נח:) השוכר את הפועל לשמור לו פרה לשמור את התינוק לשמור את הזרעים אין נותנין לו שכר שבת לפיכך אין אחריות שבת עליו היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע נותנין לו שכר שבת לפיכך אחריות שבת עליו וכתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק שואל וסיימו בה ולא יאמר לו תן לי שכרי של שבת אלא אומר לו תן לי שכרי של י' ימים וכ"כ הרמב"ם בספ"ו ב"ה כתוב בשבלי הלקט שאם יאמר לו כך וכך תתן לי בחדש שיבא כך וכך ליום הוי נמי

כשכר שבת ואין נראה כן מדברי הפוסקים שכתבתי בסמוך: וכ"כ סמ"ג וכתב המרדכי בס"פ אע"פ שפסק הרב ר"ב יש לי חשש על החזנים שמשכירים אותם להתפלל בשבת וה"ר שמואל אומר דאין איסור דהא נותנים שכר לקיים המצוה להתפלל עכ"ל ואיני מבין דברי רבינו שמואל דסוף סוף שכר שבת הם נוטלים ואפשר דה"ק שדבר זה אינו אסור אלא מדרבנן ובמקום מצוה לא העמידו דבריהם ודעת רבינו בסימן תקפ"ה כר"ב:

סעיף קטן ח

וחפצי שמים שרי כגון חשבונות של מצוה וכו' בפ' שואל (שבת קנ.) ובפ"ק דכתובות (ה.) וכתב ה"ה בפרק כ"ד שלא הותר שבות בשביל עסקי רבים לא אמירה לעכו"ם ולא שבות אחר לבד הפיקוח והתעסקות בדברים בלא מלאכה שאסור בצרכי יחיד משום ודבר דבר זה לבדו הותר לדבר מצוה או לצורך רבים עכ"ל ועל פסיקת צדקה לעניים בשבת תמה הר"ן בפרק שואל דהתנן (ביצה לו:) אין מקדישין ומצאתי בשם רבינו חננאל שלא אסרו אלא להקדיש כלי ידוע משום דמיחזי כמקח וממכר אבל לא אסרו לחייב עצמו בדיבורו לגבוה ועדיין אין נוח לי דהא אין מעריכין לאו כלי ידוע הוא ואפ"ה אסור עכ"ל ונראה לי דמעריך דמי שפיר למקח וממכר דהוי כקונה איש זה מאחר שנודר ליתן ערכו להקדש והכלבו כתב בסימן כ"ח בשם גאון אחד דדוקא הקדש מזבח או דבדק הבית אסור שיוצא מרשותו לרשות גבוה ודומה למקח וממכר אבל עכשיו שנודרין להקדשות ספר תורה או עטרה או שמן למאור וכיוצא בהם מותר לפי שעדיין אין מיחדין שם דבר שיוצא מרשותן ואינו דומה למקח וממכר עד כאן וזה כדברי רבינו חננאל שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ט

והרב ר"מ מרוטנבורק כתב דוקא לדבר אליו וכו' גם בספר כלבו כתב כן ובהגהות חדשות בפכ"ד כתוב ג"כ שאסר מהר"ם לעשות סכום עם מלמד תינוקות אבל בהגהות מרדכי כתוב פ"ה דאפילו לקצוץ דמים לדבר מצוה מותר ומ"מ משמע מדבריו דכל היכא דאפשר בלא קציצה אינו רשאי לקצוץ וכבר כתבתי דהרמב"ן והר"ן וה"ה סוברים כדברי הר"ם ז"ל:

סעיף קטן י

מותר למדוד מדידה של מצוה בשבת וכו' פשוט בסוף מסכת שבת (קנז):

סעיף קטן יא

ולחש שמלחשין על כאב הראש וכו' גם בהגהות פכ"א ובמרדכי בס"פ שמונה שרצים כתבו להתיר:

סעיף קטן יב
והרהור בעסקיו מותר בפרק שואל (שבת קן.) ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר:

סעיף קטן יג
ומ"ש ומ"מ משום עונג שבת מצוה שלא יחשוב בהם כ"כ ה"ר יונה באגרת התשובה אסור לאדם שיהא לבו טרוד בעסקיו בשבת אע"פ שאמרו חכמים הרהור מותר אם יש לו מתוך ההרהור טרדת לב או נדנוד דאגה אסור שנאמר ועשית כל מלאכתך ואמרו במכילתא שתהא כל מלאכתך בעיניך כאילו היא עשויה שלא תהרהר עליה וכן אנו אומרים בתפלה מנוחת שלום השקט ובטח מנוחה שלימה שאתה רוצה בה ובברכת המזון אנו אומרים שלא תהא צרה ויגון ביום מנוחתנו עכ"ל: כתב המרדכי בפרק כירה דאסור לומר לעכו"ם שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת שיבואו [לקבורתו] להספידו לכבודו אבל חולה דתקיף ליה עלמא ואומר שישלחו אחר קרוביו הא ודאי שרי עכ"ל וכ"כ בהגמ"י פ"כ ופכ"ו: כתב רבינו ירוחם בחי"ב להחליף משכון לעכו"ם בשבת נהגו בו היתר מטעם שיהיה מלבוש או דבר שאינו מוקצה ויוציאנו העכו"ם דרך מלבוש כי אין זה משא ומתן וגם בישראל מותר בענין זה אם הישראל צריך ללבשו כן כתבו המפרשים עכ"ל: כתוב בהגהות אשיר"י פ"ב דמ"ק בשם א"ז מותר לקנות בתים מן העכו"ם בשבת כיצד הוא עושה מראה הוא לו כיסים של דינר והעכו"ם חותם ומעלה לערכאות עכ"ל ונראה דבקונה בית בארץ ישראל מיירי וכדאמרינן בפ"ק דגיטין (ח:) ובס"פ מרובה (בבא קמא פ.): כתב הרשב"א בתשובה שמי שאבדה לו אבידה מותר שיכריזו בשבת שמי שיודע בה יבא ויגיד ואפילו אם האבידה היא דבר שאסור לטלטלו בשבת משום דהשבת אבידה מצוה ולומר למי שיודע ממנה שישיבנה חפצי שמים הוא ושרי: כתב הריב"ש סימן שפ"ח וש"ץ שהיו נוהגים בסרקסטה שכל מי שמוכר קרקע היו מכריזין בשבת שכל מי שיש לו זכות או תביעה שיבוא ויגיד לברורים תוך ל' יום ואם לאו שיאבד זכותו ואסר להם וכתב להר"ן על זה והסכים על ידו והאריך בדבר קצת ודבריו הנם כתובים על ספר תשובות הריב"ש ז"ל: כתב המרדכי בפ"ק דשבת שפסק רבינו גרשום באחד שקנה סוס בשבת דצריך ללקות מכת מרדות ואם יעלו דמי מכירת הסוס על דמי לקיחתו שקלינן ויהבינן לעניים שלא יהא חוטא נשכר ואם אותו מקום פרוץ לענין שבת לפי מה שיראו יחמירו בו יותר. נשאל הרשב"א על אחד ששלחו לו בשבת שהוציאו בתו בחזקה מביתו ע"י ישראל מומר להוציאה מכלל ישראל אם ישים לדרך פעמיו בשבת פן יפחידוה להמיר אם מותר לילך אפי' חוץ לג' פרסאות למ"ד דתחום ג' פרסאות דאורייתא ואפילו להביא חותם מצד המלכות מי דחינן מספק זה את השבת כדדחינן בספק נפשות והשיב הדבר צריך תלמוד ומ"מ כך דעתי נוטה שאין

דוחין שבת על הצלה מהעבירות לפי שאמרו (שבת ד.) אין אומרין לאדם עמוד וחטוא בשביל שיזכה חבירך ואפילו איסורא זוטא לא שרינן ליה כדי להציל חבירו מאיסורא רבה דע"כ לא אמרי' בפרק בכל מערבין (עירובין לב:) ניחא ליה לחבר דלעביד איסורא זוטא כי היכי דלא לעביד ע"ה איסורא רבה אלא כשאותו איסור בא לע"ה על ידי חבר אבל בענין אחר לא כדמוכח פ"ק דשבת בבעיא דהדביק פת בתנור ועוד צריך תלמוד עד שיעמוד הדבר על בוריו עכ"ל והתוספות כתבו בפ"ק דשבת בתחלה כדברי הרשב"א ואח"כ הקשו מדתנן מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וקי"ל כל המשחרר את עבדו עובר בעשה ותירצו דשאני פ"ו דמצוה רבה היא ועי"ל דדוקא היכא שפשע שהדביק פת בתנור סמוך לחשיכה אבל היכא דלא פשע מידי שרי למיעבד איסורא זוטא כי היכי דלא לעביד חבריה איסורא רבה והוכיחו כן מפרק תמיד נשחט ומפרק בתרא דעירובין וכך כתבו בפרק בכל מערבין (עירובין לב:) ובפרק השולח (גיטין מא:) ובפרק קמא דבתרא (יג.) ובפרק קמא דחגיגה (ב:) ובפסחים פרק האשה (פח.) והשתא אם לתירוצא דמצוה רבה הדבר ברור שאין לך מצוה רבה מלהצילה שלא יפחידוה עד שתמיר ואם לתירוצא דמחלק בין פשע ללא פשע הכא נמי לא פשעה והלכך לחלל עליה את השבת לפקח עליה שרי ומצוה נמי איכא ואי לא בעי למיעבד כייפינן ליה כדאשכחן במי שחציו עבד שכופין את רבו כדי שלא יתבטל ממצות פ"ו כי רבה היא ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה נראה דשפיר דמי דלגבי שלא תמיר ותעביד כל ימיה חילול שבת אמרינן איסורא זוטא הוי. תשלום דינין דשייכי לענין זה יבואו בסי' שאח"ז:

סימן שז

סעיף קטן א

ודבר דבר דרשו חכמים שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול בפרק אלו קשרים (שבת קיג:):

סעיף קטן ב

ואיתא בירושלמי דאפילו בשיחת דברים בטלים צריך שלא להרבות כ"כ התוס' והרא"ש והר"ן בפרק אלו קשרים והרמב"ם בפכ"ד וכ"כ בסמ"ג וכתב בתה"ד סימן ש"א דלספר שמועות מעניני מלכים ושרים וערך מלחמות וכיוצא בזה אם הוא מתענג בספוריו שרי כדשרי לרוץ בחורים המתענגים בריצתם וקפיצתם אבל אם המספר אינו מתענג בכך אלא שעושה כן לרצון חבירו יש חשש איסור לאות' שאינ' מתענגי' עכ"ל:

סעיף קטן ג

אסור לשכור לו פועלים ולא לומר לעכו"ם וכו' פשוט בפרק שואל (שבת קן.):

סעיף קטן ד

ואסור לומר לו אפילו קודם השבת לעשותו בשבת וכו' כן כתב הרא"ש בפ' השוכר את הפועלים בשם רב סעדיה שדקדק כן מהגמרא ואע"פ שהרא"ש דחה ראייתו מכל מקום בעיקר דינא אפשר דמודה ליה ולזה כתב דין זה ברמזים סתם לאיסורא וגם בנ"י בפ' הנזכר כ' בשם הרשב"א כדברי רב סעדיה ושהר"ן דחה ראיה זו כעין שדחאה הרא"ש והביא ראיה אחרת לאסור מדאיצטריך היתרא למי שהחשיך לו בדרך ליתן כיסו לעכו"ם לפי שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו הא בלאו הכי אסור וכ"פ הר"ן בהדיא בפרק שואל גבי מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה וכו' דאמירה לעכו"ם ל"ש א"ל עשה מלאכה פלוני למחר ל"ש א"ל עשה אותה היום וכ"כ בתשובות הרשב"א יהודי שנתן מעות לעכו"ם לשכור לו פועלים לבנות אסור וכ"פ הרא"ש בהדיא בפ"ק דשבת גבי אין משלחין אגרות ביד עכו"ם וכ"כ המרדכי שם וכן כתבו סמ"ג והתרומה וכן כתב הרמב"ם בפ"ו וכתב ה"ה שכן דעת המפרשים ז"ל. וכתב הרמב"ם שם שאע"פ שאין הישראל צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת אסור. ובסמ"ג וסמ"ק התירו לומר לו אחר השבת למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעברה וכו' וכ"כ בהגהות בפ"ו. כתוב בפסקי הרא"ש בפרק השוכר את הפועלים בשם רב סעדיה שאסור לומר לעכו"ם מע"ש הילך מעות וקנה לי כך וכך בשבת וכתבו רבינו ירוחם בחי"ב וז"ל הגהת מרדכי בפ"ק דשבת מכאן אסר ר"ש ב"ר ברוך ליתן לעכו"ם מעות מע"ש לקנות לו בשבת אבל יכול לומר לו קנה לעצמך ואם אצטרך אקנה ממך לאחר שבת כדאשכחן גבי חמץ ישראל ועכו"ם שהיו באים בספינה וכ"כ בהגהות מיי' פ"ו וכתבו הגהת מיימון ולא דמו לכל הנהו דשרו ב"ה עם השמש דכולהו אי בעי עביד מחר אי בעי ימתין ונמצא דעכו"ם אדעתא דנפשיה קא עביד אבל הכא א"א כי אם למחר ביום השוק עכ"ל ונ"ל דיום השוק לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט וה"ה דאפילו אינו יום השוק כיון שהוא אומר לו לקנות בשבת אסור וזהו עיקר החילוק דבהנך אינו אומר לו שיעשה בשבת כתב המרדכי בפרק קמא דשבת וז"ל ובסמ"ג פסק דמותר לתת לעכו"ם מעות מע"ש לקנות מה שירצה ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת או למסור לו בגדים למכור ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת אלא מכור וקנה לי לכשתחפוץ עכ"ל ובסמ"ק מתיר ליתן לעכו"ם מע"ש מלבושים למכור כל שקצץ לו שכר דדמי למשלח אגרות ביד עכו"ם וקצץ לו שכר דשרי ומשמע מדבריו שאם לא קצץ לו שכר אסור דומיא דאגרות ונראה דבשלא קצץ לו שכר מותר ליתן לו בד' ובה' דומיא דאגרות זולתי לדעת הרמב"ם והרי"ף דאף באגרות אסור כל שלא קצץ לו שכר כמו שנתבאר בסי' רמ"ז:

סעיף קטן ה

כתב הרמב"ם שאמירה לעכו"ם מותרת בשבות דרבנן וכו' בפ"ו וז"ל דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לעכו"ם לעשותו בשבת והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה כיצד אומר ישראל לעכו"ם בשבת לעלות באילן וכו' וכתב ה"ה זה מוסכם מהגאונים שדוחין שבות דשבות לגבי אמירה לעכו"ם במכשירי מילה אע"פ שאין דוחין את השבת ולמדו כן ממה שאמר בפרק הדר (עירובין סז:) שמותר לומר לעכו"ם להביא חמין לתינוק דרך מבוי שאינו מעורב ומכאן למד רבינו לכל המצות ויש חולקין ואומרים דמילה שאני דניתנה שבת לידחות אצלה אבל בשאר מצות אסור וכן סוברים שאינו מותר אלא במקום חולי גמור עכ"ל וגם הר"ן כתב שתי סברות אלו בס"פ רבי אליעזר דמילה וכתוב בסוף הגהות אחרונות דמרדכי שראבי"ה סובר כהרמב"ם. וכתוב עו"ש בשם ראבי"ה דאמירה לעכו"ם בדאורייתא נמי לא אסורה אלא בדבר שא"א למצוא תקנה ע"י ישראל לעשותו כגון להחם חמין אבל אם אפשר לעשותו כגון בר"ה דיכול להביא ע"י מחיצות בני אדם שריא אמירה לעכו"ם והיכא דאיכ' למימר דילמא אתי לאיחלופי בר"ה אסור אמירה לעכו"ם אפי' באיסור דרבנן ואפי' לדבר מצוה כדאמרינן (שם) גבי ינוקא דאשתפוך חמימי עכ"ל והא דהתיר בדבר שאפשר למצוא תקנה על ידי ישראל לעשותו וכו' אפשר דלא התיר אלא לדבר מצוה דוקא אבל שלא לדבר מצוה לא ומכל מקום אין דבריו מובנים לי שכתב והיכא דאיכא למימ' דילמא אתי לאיחלופי בר"ה אסור אמירה לעכו"ם וכו' שזה סותר מ"ש קודם לכן בסמוך שאם אפשר לעשותו כגון בר"ה דיכול להביא ע"י מחיצות בני אדם שרי וצ"ע: כתב הר"ן בס"פ ר"א דמילה בשם בעל העיטור שמותר לומר לעכו"ם להדליק לו נר לסעודת שבת וטעמו לפי שהוא מפרש השמועה בענין דשרי אמירה לעכו"ם אפי' בדבר שיש בו מלאכה גמורה גבי מכשירי מילה כדברי בה"ג והוא משוה שאר מצות למכשירי מילה לא כדרך שהשוה אותם הרמב"ם לפי שיטתו אבל הרי"ף והרמב"ם חולקים על זה דאפילו לצורך מילה לא התיר אמירה לעכו"ם בדבר שאסור מן התורה וכ"ש שהסוברים כדעת התוס' שכתב רבינו בסמוך דאסרי בהא דבעל העיטור דהא אפי' בשבות דשבות אסרי:

סעיף קטן ו

אבל התוספות כתבו שאסור לומר לו להביא שום דבר וכו' בפ"ק דגיטין (ח:) ובפ' מרובה (בבא קמא פ:) וכ"כ בהגהת פ"ו בשם סה"ג שפסק ר"י דדוקא משום מילה שהיא גופה דחיא שבת התירו אמירה לעכו"ם או משום יישוב א"י בדבר שאין בו אלא משום איסור שבות אבל משום מצוה אחרת כגון להביא ס"ת דרך כרמלית וכה"ג אסור לומר לעכו"ם

לעשותו עכ"ל וזהו דעת רבינו שכתב בסימן של"ח שאבי העזרי התיר לומר לעכו"ם לנגן בכלי שיר בחופות דאמירה לעכו"ם במקום מצוה שרי ואני כתבתי למעלה שאין להתיר אמירה לעכו"ם אלא בדבר שהוא עצמו דוחה שבת כגון מילה עכ"ל וכ"נ שהוא דעת הרשב"א שכתב בתשובה שאין אומרין בשבותין זו דומה לזו ואין לנו בהן אלא מה שהתירו בפירוש שהרי לעתים מתירין אותם מחמת דבר אחר שיראה קל שמעלה וכותב בשבת בערכאות של עכו"ם מפני קניית בית בא"י ולעתים מעמידין אותם אפילו במקום כרת החמור כהזאה ואיזמל עכ"ל: וכ"כ בד"מ סי' של"א בשם הר"ן פרק חבית ומ"מ פ"ו דשבת):

סעיף קטן ז

ואסור לחשב חשבונותיו אפילו אם עברו וכו' ודוקא שעדיין שכר הפועלים אצלו וכו' מבואר בפרק שואל (שבת קן.):

סעיף קטן ח

מותר לומר לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב ג"ז שם ופירש רש"י הנראה עכשיו נראה אם תעמוד עמי לערב אם תבא אלי לכשתחשך ושניהם יודעים שעל מנת לשוכרו לפעולתו הוא מזהירו וכיון דלא מפרש בהדיא שרי כדמפרש טעמא לקמן דיבור אסור הרהור מותר. וסמ"ג פירש בשם ר"י הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב ובהגהות חדשות פכ"ד כתוב פר"י הנראה טוב בעיניך:

סעיף קטן ט

ומ"ש אבל לא יאמר לו היה נכון עמי לערב כ"כ הרמב"ם בפכ"ד ופשוט הוא דהיינו דיבור ממש: כתוב ברוקח אינו יכול לומר אני חפץ לרכוב למחר כי אינו יכול להשכיר בשבת עכ"ל ונ"ל דבאומר לו כן כדי שיזמין לו סוס לרכוב עליו מיירי:

סעיף קטן י

יכול לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר ר"פ שואל (שם:) א"ר יהודה אמר שמואל מותר לאדם לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר שאם יש בורגנין הולך וכתבו התוספות תימה מאי איריא הוא אפילו לחבירו נמי יכול לומר לך לי לכרך פלוני למחר מהאי טעמא דקאמר וצ"ל דלא נקט שמואל דוקא לכרך פלוני אני הולך דה"ה אפילו לחבירו יכול לומר לך לי לכרך פלוני למחר וכ"כ הרא"ש והר"ן שם וכ"כ ה"ה בפכ"ד בשם הרמב"ן והרשב"א שם ופירש"י שאם יש בורגנין מע' לע' אמה אפי' בשבת הולך וכיון דדבר שיש לו היתר ע"י תקנה בשבת מותר לאומרו אפילו במקום שאין שם ההיתר וכן נראה מדברי כל הפוסקים ורבינו ירוחם כתב בח"ז דבר המותר לעשותו בשבת בעצמו כגון שהם תוך התחום או שיש בורגנין שיוכל ללילך שם בשבת מותר ומשמע

מדבריו דדוקא כשיש בורגנין הוא דשרי הא לאו הכי לא וא"א לומר כן דא"כ מאי קמ"ל רב יהודה דמותר לומר למקום פלוני אני הולך למחר כיון דאפילו לילך ממש מותר היום ועוד דבהדיא משמע בגמרא דבשאין היתר לילך שם בשבת היא אלא ע"כ בשאין שם בורגנין היא וכדברי רש"י:

סעיף קטן יא

ומ"ש וכן כל כיוצא בזה שיש בו צד היתר פשוט הוא:

סעיף קטן יב

אבל בדבר שאין בו צד היתר לעשותו היום אפי' אין בו איסור אלא מדרבנן וכו' שם אהא דא"ר יהודה מותר אדם לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר פריך מדתנן אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות בשלמא לשכור פועלים בשבת לא מצי אגר אלא להביא פירות לימא שאם יש שם מחיצות מביא וכתב הרא"ש אלא להביא פירות לימא שאם יש שם מחיצות מביא כלומר יכול לומר הבא לי פירות למחר כיון שאם יש שם מחיצות מביא כמו שתאמר שאם יש שם בורגנין הולך ואין חילוק בין אם אמר לחבירו דבר זה אני עושה למחר ובין אומר עשה לי דבר זה למחר וכיון דמותר באמירתו מותר בחשיכתו ומשני משכחת לה בפירות המחוברין ופירש"י שא"א לקצצן בשבת ע"י שום תקנה והדר פריך מדתני רבי אושעיא אין מחשיכין על התחום להביא תבן וקש כלומר דתבן דבר תלוש הוא ואפ"ה אסור ומשני משכחת לה בתיבנא סריא ופירש"י שאם יש שם מחיצות אינו מביא משום דמוקצה הוא וכתב הרא"ש כל דבר שיש לו צד היתר שיכול לעשותו בשבת יכול לומר אעשה זה למחר וכן יכול לומר לחבירו עשה לי דבר זה למחר ובלבד שלא יזכיר לו שכירות ודבר שאין לו היתר לעשות היום אפילו אין בו אלא איסורא דרבנן אסור לומר אעשה דבר זה למחר או לומר לחבירו עשה לי: וכתב ה"ה בפרק כ"ד בשם התוספות שלהביא פירות מחוברים וכיוצא בו לא אסרו אלא במחשיך על התחום משום דמוכחא מילתא אבל בתוך התחום דלא מינכרא מילתא כגון לגינתו ולחורבתו שבתוך התחום להחשיך ולתלוש פירות ועשבים מותר ואי קשיא ההיא (עירובין לח.) דלא יהלך אדם בסוף שדהו וכו' וכן לא יהלך לטייל על פתח מדינה כדי שתחשך ויכנס למרחץ מיד יש לומר דהתם היא שדה שהיא צריכה לניר ולעבוד מינכרא מילתא וכן מטייל לפתח המדינה שהמרחץ שם מינכרא מילתא ואתו לידי חשדא ולזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א וכן נ"ל מדברי רבינו שכתב עד סוף התחום עכ"ל:

סעיף קטן יג
אבל יכול להחשיך בסוף התחום כדי למהר לילך שם לשמרה וכו' וכיון שלא כיון להחשיך אלא כדי לשמרם יכול אף להביאם משנה שם אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו פירש"י אבל מחשיך הוא להיות קרוב לצאת לשמור פירותיו וזה דבר המותר בשבת לשמור פירותיו אם היה בתוך תחומו ומביא פירות בידו הואיל ועיקר מחשבתו לא היה לכך:

סעיף קטן יד
מותר לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך וכו' ג"ז שם (קנא.) מימרא דרב יהודה:

סעיף קטן טו
השואל דבר מחבירו לא יאמר לו הלויני ר"פ שואל אדם (קמח.):

סעיף קטן טז
וכתב הר"פ דבלשון לעז הכל לשון אחד ולא ביאר אם מותר אם אסור והר"ן כתב בשם התוס' דבלשון לעז שאין חילוק בין הלויני להשאילני צריך שיאמר תן לי וכיוצא בו וכ"כ סמ"ג: ואם הלואת י"ט ושבת ניתנה ליתבע כתב רבינו בסימן תקכ"ה: כתוב בא"ח דהא דתנן אם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר השבת כתב הרשב"א שמניחו אצלו סתם אבל לא יאמר לו הילך טליתי אצלך שזהו כמעש' חול:

סעיף קטן יז
זימן אורחים והכין להם מיני מגדים וכו' משנה שם מונה אדם את אורחיו ואת פרפראותיו מפיו אבל לא מן הכתב ובגמ' (קמט.) מ"ט אבל לא מן הכתב רב ביבי אמר גזירה שמא ימחוק אביי אמר גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות מאי בינייהו א"ב דכתב אכותל ומידלי למאן דאמר שמא ימחוק לא חיישינן וכתבו הרי"ף והרא"ש ולית הלכתא כרב ביבי משום דפליג עליה רבא דאמר לא יקרא לאור הנר אפילו גבוה שתי קומות ואפילו גבוה שתי מרדעות וקיימא לן דהלכתא כוותיה וכ"כ הרמב"ם בפכ"ג:

סעיף קטן יח
אבל אם חקוק בכותל מותר לקרות וכו' ברייתא שם מונה אדם את אורחיו ואת פרפראותיו כמה בפנים וכמה בחוץ וכמה מנות עתיד להניח לפניהם מכתב שעל גבי הכותל אבל לא מכתב שעל גבי טבלא ופנקס ואוקימנא בדחייק מיחק דגודא בשטרא לא מיחלף אבל כתוב מיכתב אסור בין מדלאי בין מתתאי כ"כ הרי"ף והרא"ש ופירש הר"ן בדחייק מיחק דליכא למיחש למחיקה ולשמא יקרא בשטרי הדיוטות ליכא למיחש דכותל בשטרא לא מיחלף אבל מכתב שעל גבי טבלא ופנקס אפי' חייק מיחק אסור אע"ג דלמחיקה ליכא למיחש כיון דחייק מיחק איכא למיחש שמא יקרא בשטרי הדיוטות דטבלא ופנקס בשטרא מיחלפי אבל הרמב"ם בפכ"ג כתב דכל דחייק מיחק כיון דליכא

למיחש למחיקה שרי אפי' בטבלא ופנקס ודברי רבינו כדעת הרי"ף והרא"ש וכתב ר"י בח"ז דהא דשרינן בחקוק על הכותל דוקא כשהוא שוקע דליכא למיחש שמא ימחוק אבל אם הוא בולט אסור דחיישינן שמא ימחוק:

סעיף קטן יט

וכל שטרי הדיוטות כגון שטרי חובות וכו' כבר כתבתי בסמוך דלמנות אורחיו מן הכתב אסור גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות ובר"פ כל כתבי (שבת קיו:) אמרינן דאין קורין בכתבי הקודש בשבת כדי שיאמרו בכתבי הקודש אין קורין בשטרי הדיוטות לא כ"ש ופירש"י ר"פ שואל שטרי הדיוטות של מקח וממכר ובר"פ כל כתבי פירש שטרי הדיוטות כגון של חשבונות או אגרות השלוחות למצוא חפץ וכתבו התוספות דתימה דנהגו העולם לקרות בכתבים ואגרות השלוחים ממקום למקום ולטלטלם ודאי שרי דהא ראויים לצור על פי צלוחיתו ונראה לר"י דלא קרי שטרי הדיוטות אלא שטרי חובות וכיוצא בהם אבל אגרות שרי דפעמים שיש בהם פיקוח נפש ואפי' יודע שאין בו פיקוח נפש מתיר ר"ת דלא הוי שטרי הדיוטות כיון דא"צ למה שכתוב בהם ואם אינו יודע שאם יש בהם צורך גדול או פיקוח נפש שרי כן משמע בירושלמי עכ"ל וכ"כ המרדכי בפ"ק דשבת ובספ"ק די"ט בשם אבי העזרי וכן כתוב בהגהות אשיר"י פרק אין צדין ובהגהות מיימון פ"ו כתוב שכן הורה מהר"ם אבל הרא"ש בפרק שואל הכריע לאסור אגרות הרשות וכתב שכן דעת רבינו יונה והר"ן אע"פ שבפרק שואל כתב שהרמב"ן סובר דאגרות שלום לא מיקרי שטרי הדיוטות בפרק כל כתבי כתב כדברי רש"י דאגרות שלום הוי שטרי הדיוטות וה"ה בפרק כ"ג כתב שהרשב"א ג"כ אוסר לקרות באגרות שלום שכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה ואח"כ כתב וראיתי כתוב בשם הרמב"ן שמותר לקרות באגרות שלום וכן נהגו עכ"ל: וכתב הרשב"א בתשובה לקרות אגרת שלום בשבת כבר ראית דעתי שהוא אסור ומ"מ מי שדעתו נוטה לדעת הרמב"ן אין בידינו לדחות אותו כמ"ש (חולין טו. וע"ש) מאן דאית ליה כרבי יהודה מאן דעביד כר"מ מילט לייט ליה ולפיכך מאן דנוהג כאחד מן הגדולים ואין בידינו ראיה מכרחת אין בידינו כח למנוע והאמת יורה דרכו עכ"ל ובהג"מ כתוב בשם א"ז דאסור לקרות בכתבים המשלחים זה את זה אבל יכול להניחם ביד העכו"ם וישראל יעיין בהם בלא קריאה דדיבור אסור הרהור מותר וכבר הזכירו המרדכי בפ"ק דשבת והגהות מרדכי פרק אין צדין סברא זו שדרך עיון מותר והרא"ש כתב בפרק שואל בשם ה"ר יונה ואיכא רבותא דאמרי שלא אסרו למנות האורחין מתוך הכתב אלא בקריאה דומיא דפיו אבל עיונא בלא קריאה שרי ומסתברא לן דעיונא נמי אסור דתניא בתוספתא כתב שתחת הצורה ודיוקנאות אסור להסתכל

בה בשבת עכ"ל וגם בשבולי הלקט כתב בשם ה"ר בנימין דאפילו הרהור בלא קריאה אסור לפי שאי אפשר שלא ישא ויתן בענייני האגרות: ורבינו ירוחם כתב בח"ז שיש מתירין לקרות באגרת שלומים ויש אוסרין וכ"כ ה"ר יונה ונראה דדוקא אגרת שלומים שיש ימים רבים שנשתלחו לו אבל מי ששולח אגרת בשבת מותר לקרותה דשמא יש בה דבר שצריך ולא מיקרי שטרי הדיוטות ויותר הן מרשות וכן ראיתי לרבותי נוהגין עכ"ל ונראה מדבריו דאפילו לדעת ה"ר יונה וסייעתו מותר לקרות באגרת שהובאה לו בשבת דלא אסרו לקרות אלא כשנשתלחה לו קודם לכן שכבר יודע מ"ש בה וה"ה אפילו נשתלחה לו בשבת אם קראה כבר כיון שיודע מה שבתוכה אסור לקרותה משום שטרי הדיוטות ולא משמע כן מדברי רבינו אלא מאן דאסר בכל גוונא אסר אפילו הובא בשבת ואינו יודע אם יש בה צורך הגוף:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו ראיתי כתוב על שם הר"מ שמותר לקרות בכתב שהובא לו בשבת רק שלא יגע בו נראה שהוא סובר שאסור לטלטלו דהוי מוקצה ומיהו לעיין בו כיון שאינו מטלטלו וגם אינו מדבר שרי ונראה מדברי הגהות בפ"ו שכן דעת א"ז ואע"ג דדבר הבא מחוץ לתחום אם אין במינו במחובר מותר לטלטלו אפילו מי שהובא בשבילו כמבואר בסימן תקט"ו יש לומר דהתם שאני כדיהיב הרא"ש טעמא דכיון דשרי באכילה לישראל אין לו דין מוקצה ליאסר בטלטול וכבר כתבתי שהתוס' פשוט להם שמותר לטלטל אגרות השלוחים ממקום למקום וכ"כ הגהות פ"ו והמרדכי בפ"ק די"ט בשם אבי העזרי: ודע שהגהות כתבו שהורה מהר"ם כראבי"ה וכדי שלא יסתור למ"ש רבינו בשמו צריך לומר דלא קאי אלא למה שהתיר ראבי"ה לקרות בהן לאפוקי מא"ז שאסר לקרות בהם ולענין הלכה נראה שמאחר שאינו אלא איסורא דרבנן כדאי הם המתירין לסמוך עליהם לקרותם אם אינו יודע מה כתוב בהם ולא יקרא בפיו אלא יעיין בהם לחוש לדברי האומרים כן וגם יזהר מליגע בהם לחוש לדברי האוסרים ליגע בהם:

סעיף קטן כא

כתב שתחת הצורה וכו' ברייתא שם (קמט.) כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת ופירש"י כגון בני אדם הצרים בכותל חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם של מעשים כגון מלחמות דוד וגלית וכותבין זה צורת פלוני וזו דיוקן פלוני ונראה דטעמא משום דהוי שטרי הדיוטות כתבו התו' בפרק כל כתבי (שבת קטו:) דאותן מלחמות הכתובות בלשון לעז נראה לרבי' יהודה דאסור לעיין בהם דלא גרע מכתב שתחת הצורה וכו' וכיוצא בזה כתב הרא"ש בפרק שואל בשם ה"ר יונה וז"ל והלין דכתבי מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק אסור לקרותו בשבת כתב

הרמב"ם בפי' המשנה פרק שואל שאסור ללמוד בשבת וביום טוב זולת בספר הנבואות ופירושיהן ואפילו היה אותו ספר בחכמה מן החכמות וכתבו ה"ה בפכ"ג וכ"נ מ"ש הר"ן בפרק כל כתבי בשם הרז"ה מאחר שפסק מנהג הראשונים שאנו נוהגים לדרוש בכל שבת ושבת עד זמן סעודה אין לנו למנוע עצמנו מלקרות בכל כתבי הקודש ובכל ספר שיש בו סרך קדושת כל היום כולו עד כאן משמע דדוקא בכתבי הקודש או ספר שיש בו סרך קדושה קורין אבל לא בספר שאין בו סרך קדושה אבל מדברי הרשב"א נראה שמותר ללמוד בספרי החכמות בשבת שכתב בתשובה סימן תשע"ב שמותר להביט באצטרובל"א בשבת שאינו אלא כאחד מספרי החכמה דמה הפרש בין כתוב ורשום בלוחות נחושת בעט ברזל לכתוב בספר וכן כתב האגור שהרשב"א והרמב"ן התירו לקרוא בשבת בספרי רפואות מפני שחכמה היא ולא דמי לשטרי הדיוטות. בר"פ כל כתבי (שבת קטו:) תנן דיש כתבי הקודש שאין קורין בהם בשבת מפני ביטול בית המדרש ומפרש בגמרא דהיינו כתובים ופירש רש"י טעמא משום דמשכי ליבא ובשבת היו דורשין דרשה לבעלי בתים ובתוך הדרשה היו דורשים להם איסור והיתר וטוב להם לשמוע מלקרות בכתובים ואמרינן בגמרא (קטז:) רב אמר ל"ש אלא בזמן בית המדרש אבל שלא בזמן בית המדרש קורין ושמואל אמר אפילו שלא בזמן בית המדרש אין קורין וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא כרב ופירש"י בזמן בית המדרש קודם אכילה היו דורשין שלא בזמן בית המדרש לאחר אכילה לא דרשו משום שכרות וכתב הר"ן בשם הרז"ה מאחר שפסק מנהג הראשונים שהיו נוהגים בכל שבת לדרוש וכו' כמש"ל:

לשאול מן השד בשבת משום רפואה כתב ר"י בח"(ה)[ט] שכל מה שהוא מותר בחול מותר בשבת וכן משמע בפ' חלק (סנהדרין קא.) בענין אמירה לעכו"ם כתב בהגהות פ"ו ומה שאנו אומרים לעכו"ם להוציא החמין מן התנור אין אנו אומרין לו להבעיר ועכו"ם מנפשיה קא עביד עכ"ל כלומר שיש אש בתנור ובהוצאתו הקדרה נוגע בגחלים ומבערם א"נ שאם לא היה חם כ"כ היה העכו"ם מבעיר האש ומחממו אבל האגור כ' שרא"ם אסר לומר לעכו"ם להוציא הקדרה בשבת כשנוגעת בגחלים וכן נראה לבעל שבולי הלקט:

כתב הרשב"א בתשובה דסחורה הנפסדת בספינה ע"י גשמים אסור לומר לעכו"ם להוציאה שלא התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד אלא בדליקה וכ"כ האגור בשמו וכן דעת סמ"ג והתרומה שכתבו בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד ובפרק המדיר (כתובות ע.) קאמר למעוטי שאר איסורי שבת לאפוקי מה"ג שפירשו שאין חילוק בין דליקה לשאר איסורי שבת וכן כתב בסמ"ק אלא שמסיים בה דשמא ה"ג רצה לומר כל שיש בו הפסד ממון הכל מותר ותלמודינו ממעט דבר שאין בו הפסד ממון עכ"ל והרא"ש

כתב בפרק כל כתבי דברי ה"ג לפסק הלכה וז"ל בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד כתב בה"ג דה"ה לבידקא דמיא וכ"נ דכל כיוצא בזה היזק הבא לאדם פתאום כגון אם נתרועעה חבית של יין והולך לאיבוד ויראה שיכול לקרות העכו"ם וכשיבא העכו"ם ממילא יכבה וכתבו רבינו בסימן של"ד וכיון דאיסורא דרבנן הוא כדאי הם ה"ג והרא"ש לסמוך עליהם.

כ' רבינו ירוחם בחי"ב ישראל שאמר לעכו"ם לעשות מלאכה בשבת ועבר משום שבות אסורה לו אותה מלאכה לעולם משום קנסא כך דקדקו הפסקנים בפרק השוכר את הפועלים אבל הרמב"ם בפ"ו כתב שמותר לו ליהנות באותה מלאכה לערב אחר שימתין בכדי שיעשה וכוותיה נקטינן כתב האגור בשם מהר"י מולין שמותר לומר לעכו"ם לעשות מאכל מקמח ומים לתינוק בשבת דהוה קצת דומה לחולה שאין בו סכנה והטלטול נמי מותר לדעת הרא"ש ז"ל עכ"ל ומ"ש והטלטול נמי מותר לדעת הרא"ש הוא מ"ש רבינו בסימן שכ"ה דאפילו היה קמח או עיסה בין השמשות לא הוי מוקצה ומ"מ הא דשרי לומר לעכו"ם פשוט הוא דבאין תבשיל אחר להאכילו הוא דאל"כ יאכילנו מאותו תבשיל ואם הוא קר יחממנו כנגד האש במקום שאין היד סולדת:

כתוב בהגהות מרדכי פ"ה שמותר לומר לעכו"ם בשבת עשה מלאכתך והרא"ש בפרק השוכר את הפועלים כתב אסור בשבת לומר לעכו"ם שאין מזונותיו עליך הילך בשר זה ובשל אותו לצרכך בשבת:

כתב רבינו בסימן שמ"ב כל שבות דרבנן מותר בין השמשות לצורך מצוה או אם היה טרוד והוצרך לעשר פירות בין השמשות וכ"כ הר"י שמותר לומר לעכו"ם בין השמשות להדליק הנר: אם מותר לומר לעכו"ם לחלוב בהמתו כתבו רבינו בסימן ש"ה: אם אמירה לעכו"ם מותרת בשביל מת כתבתי בסימן ש"ו ואכתוב עוד בסי' שי"א בס"ד: כתב ה"ה בפכ"ג בשם ספר העתים שאסורים ציבור להחרים שום דבר בשבת אא"כ הוא לצורך השבת דומיא דהיתר נדרים שיתבאר בסימן שמ"א. אם מותר להפיס מנה גדולה כנגד קטנה או אפילו מנות שוות כתבו רבינו בסימן שכ"ב: אם מותר לומר בשבת מלא לי כלי זה כתבו רבינו בסי' שכ"ג: כיצד מותר לומר לחבירו תן לי ביצים ואגוזים במנין ג"כ שם: מ"כ בשם ספר אגודה ראיתי עכו"ם בעלי חובים מביאים עגלות מליאות תבואה ביום השבת וישראל נותן לו מפתח אוצרו והעכו"ם נושאים ומודדין ומונין ולא ראיתי אחד מרבותי מוחה בדבר כי התבואה של העכו"ם עד אחר שיחשוב עמו. מצאתי בתשובת מהר"ם שמעתי ממורי הגבור שמותר לישראל לילך בעדר העכו"ם ולהיות שם חודש או חדשים ולראות אף בשבת כשהעכו"ם חולב דכיון שאין העכו"ם מוכר לו את החלב כי

אם אחר עשותו את הגבינות עכו"ם כי עביד מלאכה בשבת מלאכה דידיה עביד ע"כ וכ"כ בא"ח. דין גבינות שעושות השפחות בשבת בסימן ש"ה:

סימן שח

סעיף קטן א

בסימן זה והבאים אחריו עד סוף סי' שי"ב נתבארו דיני המוקצה ובטעם איסור טלטול דברים המוקצים כתב הרמב"ם בס"פ כ"ד וז"ל אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול ומפני מה נגעו באיסור זה אמרו ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול ולא שיחת השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר ק"ו שלא יהא טלטול בשבת כטלטול בחול כדי שלא יהא כיום חול בעיניו ויבא להגביה ולתקן כלים מפנה לפנה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהם שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטלה טעם שנאמר בתורה למען ינוח ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהם מעט ויבא לידי מלאכה ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלים כל ימיהם כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהם הם שובתין ממלאכה ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שביתה הניכרת לפיכך שביתה בדברים אלו היא שביתה השוה בכל אדם ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם כמו שיתבאר עד כאן לשונו והראב"ד כתב שם טעם אחר טלטול דברים המוקצים נאסר מפני גדר ההוצאה כמה שכתוב בפרק כל הכלים (שבת קכ"ד:) אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא והנה כלל הדברים המוקצים שאסורים לטלטל מתחלקים לו' חלקים. הא' כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס דהיינו כלי שאדם מקפיד עליו שלא יפגם כגון סכין של שחיטה ומילה ושל ספרים. הב' כלי שמלאכתו לאיסור. הג' כל דבר שאינו כלי ולא מאכל אדם ולא מאכל בהמה כגון אבנים ומעות וקנים ועצים וקורות ועפר וחול ומת ובעלי חיים וגרוגרות וצמוקים שהם מונחים במקום שמיבשים אותם וכל כיוצא בדברים אלו דלא חזו וזהו מוקצה מחמת גופו. הד' כלי שמלאכתו להיתר ומונח עליו אחד מהדברים המוקצים מחמת גופם כגון חבית שיש עליה אבן וכר שיש עליו מעות ואפילו הוסרו אח"כ כיון שהיו עליהם בין השמשות מגו דאתקצו לבין השמשות אתקצו לכולי יומא. הה' דבר שהיה בין השמשות מחובר או מחוסר צידה. הו' מוקצה מחמת מצותו כגון עצי סוכה ונוייה: ודע שבספר הנקרא מקדש כתוב שאסור לטלטל תפילין בשבת והביא ראייה מדאמרינן בפרק הניזקין (ניטין ס.) דסיפרא דאפטרתא אי לאו דשרי למיקרי ביה הוה אסור לטלטלו והאריך בזה ואח"כ

כתב ומיהו ק"ל מדאמרי' בספ"ק די"ט (ט"ז.) דשרי לשדורי תפילין בי"ט וי"ל שלא התירו אלא מטעם שהוא נהנה בשילוחן ומעתה בשבת דלית ביה דין משלחין אסור לטלטלן והאריך עוד בזה ובסוף דבריו כתב ומיהו יראה לי דלצורך גופו ולצורך מקומו מותר דבודאי לא דיינינן להו טפי מכלי שמלאכתו לאיסור והרב הרלב"ח ז"ל העתיק לשון הספר הנזכר כתב עליו דמרגלא בפומייהו דאינשי שתפילין אסור לטלטלם וקצתם אומרים שהם מוקצה מחמת מצוה ובעיני נראה שהוא שיבוש גמור שהמחבר עצמו לא הזכיר כן אדרבה הזכיר המצות לסבת היתר הטלטול גם הרא"ש בתשובה הזכיר כל דיני המוקצה והאריך בהם ולא הזכיר דבר מזה ובודאי נראה מלשונו שאין בתפילין דין מוקצה כלל דאם כן לא הוה שתיק מיניה והתוס' כתבו בספ"ק די"ט שאם ירצה אדם להניח תפילין בשבת אין איסור בדבר כלל כי מה שאמרו (מנחות לו.) יצאו שבתות וימים טובים שהם עצמם אות היינו שאין צורך להניח בהם תפילין אבל אם הניחם אין איסור בדבר וכך הם דברי רש"י והר"ן ז"ל ומשם יתבאר כי הראייה שהביא מפ' הניזקין היא בנויה על הקדמה שהתפילין אסור להניחם בשבת ואינו כן וכ"כ בת"ה דהיתר גמור הוא לטלטל תפילין אם יש שום צורך בדבר: ודברי רבי' פה אינו אלא בארבעה חלקים הראשונים אבל בחלק ההי' דיבר בהל' יו"ט ובחלק הו' בהלכות סוכה: ומתוך דבריו פה יתבאר לך שמוקצה מחמת חסרון כיס אין לו צד היתר לטלטלו אך שלשת חלקים הנשארים יש צדדי היתר בטלטולם על דרכים שונים: כי כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטל לצורך גופו ולצורך מקומו ולא נאסר אלא מחמה לצל: ודבר שאסור לטלטלו מחמת גופו יש בו דרכי היתר י"ג הא' יש דברים שמותר לטלטלם ע"י מחשבה כמו חריות של דקל ונסרים של אומן וחבילי קש ועצים שהתקינן למאכל בהמה ולבנים שנשארו מהבנין: הב' יש דברים שצריכים הכנסה וייחוד מקום כמו שאמרו מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בה צרכיו והוא שייחד לו קרן זוית: הג' יש דברים שצריכין שפשוף או למוד כמו שאמרו בגמרא על נדבך של אבנים ואעפ"י שלא הזכיר רבינו זה אני אזכירנו בע"ה: הד' כיסוי בור ודות ניטלים אם יש להם בית אחיזה: הה' התירו לטלטל אבנים מקורזלות לצורך בית הכסא. הו' התירו לטלטל גרף של רעי כלומר כלי המיוחד לרעי ואין בו רעי מותר לטלטל ע"י מים שנותן בו: הז' התירו לטלטל מת מפני הדליקה: הח' התירו לטלטל המת מפני החמה ע"י ככר או תינוק: הט' התירו לטלטל קוץ המונח במקום שרבים דורסים בו כדי שלא יזוקו: הי' התירו לטלטל גרף של רעי כלומר הרעי עצמו מותר לטלטלו בין ע"י כלי בין שלא ע"י כלי: הי"א התירו לטלטל קליפי אגוזים ע"י שמסלק הטבלא ונוער' וענין סילוק זה יתבאר לקמן: הי"ב התירו לטלטל שברי כלים

אע"פ דדמו לצרורות ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה: הי"ג התירו לטלטל האיסור בגופו שלא בנענוע ידיו כדתנן קש שעל המטה מנענעו בגופו אבל אם ע"י נענוע ידיו מטלטל האיסור ואפי' אם אינו נוגע בו זה נקרא טלטול מן הצד ואסור כל שהוא צריך לדבר האסור וכלי שמלאכתו להיתר שמונח עליו אחד מהדברים המוקצים מחמת גופם כגון חבית שיש עליה אבן וכר שיש עליו מעות יש בו ג"כ דרכי היתר ומספרם ה': הא' אם לא הונחה שם מדעת אלא ששכחם שם מותר להטות החבית כדי שתפול האבן ולנער הכר והמעות נופלות דטלטול מן הצד לצורך דבר המותר שרי ומטעם זה צנון שטמנו בקרקע אם מקצת עליו מגולות נוטלו אע"פ שבנטילתו מזיז עפר ממקומו וכן פגה שטמנה בתבן מותר לתחוב בה מחט וליטלה. הב' אם היתה חבית זו בין החביות שאינו יכול להטותה או שהיה צריך למקום החבית והכר מגביהן כמו שהן עם האבן והמעות עליהם ומניחם במקום אחד כיון שלא הונחו שם מדעת. הג' אם יש ביד בנו שיש לו גיעגועין עליו אבן מותר ליטלו והאבן בידו ודוקא אבן אבל דינר לא. הד' אבן שבקרויה שממלאין בה מים אם הוא מהודקת מותר לטלטלה עם האבן מפני שהיא כדופן וכן כלכלה נקובה ונסתם הנקב באבן מותר לטלטלה עם האבן מזה הטעם. הה' כלי שמלאכתו להיתר שיש בו דבר איסור ודבר היתר וא"א לנערם כגון כלכלה שיש בה אבן ופירות רטובים שאם ינערם יפסדו מותר לטלטלם וכן כנונא אגב קיטמא אע"ג דאיכא עליה שברי עצים משום דא"א למינקט קיטמא לחודיה אפי' אי שדי ליה מכנונא והוא שדבר המותר חשוב מדבר האיסור והוא שצריך לגוף דבר המותר או למקום הכלכלה והכנונא: ואחר שהצעתי לפניך כל זה אבוא לבאר דברי רבינו ואז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא:

סעיף קטן ב

כל הכלים ניטלים בשבת חוץ מכלים שאדם חס עליהם וכו' בפרק כל הכלים (שבת קכג.) תנן ר' יוסי אומר כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתד המחרישה ופירש"י משום דקפיד עלייהו ומייחד להם מקום דלא חזו למלאכה אחריתי ובפרק מי שהחשיך (שבת קנז.) אמרינן שזה נקרא מוקצה מחמת חסרון כיס ואפילו ר"ש מודה בי' ובגמ' (קכג:) אמר אביי חרבא דאושכפי וסכינא דאשכבתא וחצינא דנגרי כיתד של מחרישה דמי ופרש"י חרבא דאושכפי. סכין של רצענין: וסכינא דאשכבת'. סכין של בית המקולין שהקצבים מקצבים בו בשר: חצינא. דולייד"ה כל הני קפדי עלייהו משום דמיפגמי ומקצה להו בידים והתוס' כתבו שי"מ סכינא דאשרבתא סכין ששוחטין בו שמקפיד שלא תפגם וכתב הרא"ש וכן נמי סכין של מילה ואזמל של ספרים וסכין של סופרים שמתקנין בהם הקולמסים כיון שמקפידים לעשות בהם תשמיש אחר אסור

לטלטלם בשבת כתב הרמב"ם בפ' כ"ה וז"ל כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהם שמא יפסדו אסור לטלטלן בשבת וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס כגון המסר הגדול וכו': וה"ה כתב בפ' כ"ו גבי אוצר של תבואה שאם יש לו כלים המוכנים לסחורה והצריך להם מותר לטלטלם וכ"ש הוא מפירות המוכנים לסחורה שהותרו אפילו באכילה עכ"ל וכן משמע מכרכי דזוזי דאיתא בספ"ק (יט:) ובס"פ מי שהחשיך (שבת קנו.) וגם לפמ"ש התוס' שם בפ"ק מ"מ פשיטא להו דלר"ש אפי' בכלים המיוחדים לעסקא לית ליה מוקצה וצ"ל דהא דכתב הרמב"ם דכלים המוקצים לסחורה אסור לטלטלן היינו דוקא שמקפיד עליהם שמא יפסדו ומש"ה אע"פ שאינם יקרים ביותר כיון שהם מוקצים לסחורה אסור לטלטלם דשמקפיד עליהם שמא יפסדו דקתני קאי גם לכלים המוקצים לסחורה הא אם אינו מקפיד עליהם אע"פ שהם מוקצים לסחורה מותר לטלטלם וכדברי ה"ה וכתבו התוס' דכלי המוקצה מחמת חסרון כיס יש ליזהר שלא לטלטלו אפילו לצורך גופו וכ"כ הרא"ש בתשובות וכיון דלצורך גופו אסור כ"ש לצורך מקומו כדמשמע בגמרא דלצורך גופו עדיף מלצורך מקומו וכן נראה מדברי רבינו שכתב בסמוך או אפילו אם צריך לו והוא דבר שמקפיד עליו שלא לעשות בו אלא מלאכתו וכו' אסור הרי שאע"פ שצריך לו לגופו אסור מפני שמקפיד עליו דהיינו מוקצה מחמת חסרון כיס וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בפרק כ"ה שלא הזכיר היתר טלטול לצורך גופו ולצורך מקומו במוקצה מחמת חסרון כיס כמו שהזכיר בכלי שמלאכתה לאיסור:

סעיף קטן ג

וכל דבר שהוא כלי אפילו הוא גדול וכבד וכו' בעירובין (קב.) ההיא שריתא (פי' קורה) דהוה בי ר' פדת דהוה מדלו לה בי י' ושדו לה אדשא ולא אמר להו ולא מידי אמר תורת כלי עלה ההיא אסיתא (פי' מכתש) דהוה ביה מר שמואל דהוה מחזקת ארדיב' שרא מר שמואל למשדייהו אדשא אמר תורת כלי עליה פי' ארדיבא לתך וכתבו הרי"ף והרא"ש בפרק כל הכלים וכתב ה"ה בפכ"ה שהקשו המפרשים מדאמרינן בשבת (לה.) שנחלקו רבה ורב יוסף אם מותר לטלטל כוורת בת ג' כורין ובבת ארבע שווין לאיסור ותירצו בתוס' (שם) דכוורת אין דרכה לטלטלה וכל שגדולה כ"כ אסור לטלטלה בשבת אבל קורה זו דרכה היתה לטלטלה בכל שעה לסגור הדלת אף בשבת מטלטלין אותה הואיל ויש תורת כלי עליה ומדברי ההלכות ורבינו שלא הזכירו כלל הא דשבת (לה.) נ"ל שהם סוברים שמימרות אלו אין להם עיקר ורבה ורב יוסף הוא שמחמירין בטלטול ואין הלכה כמותן וכן עיקר עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש כלי שמלאכתו לאיסור יכול לטלטלו בין לצורך גופו בין לצורך מקומו בפ' כל הכלים (שבת קכד.) תנן כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך רבי נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצורך וידוע דהלכה כת"ק ואפליגו אביי ורבא בפירוש דמתני' ואסקה רבא לצורך דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו ושלא לצורך ואפי' מחמה לצל ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין מחמה לצל לא כתב המרדכי בפ' כירה דנר שהדליקו בו באותו שבת מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו כדין כלי שמלאכתו לאיסור וכבר כתבתי בסי' רע"ט שאין כן דעת הרמב"ם והרא"ש ור"י והכי נקטינן כתב הרמב"ם בפ' כ"ה וכל שאינו כלי כגון אבנים ומעות וקנים וקורות וכיוצא בהם אסור לטלטלן ואפי' לצורך גופן וכ"כ המרדכי בפ"ק די"ט בשם ר"מ וכ"נ מד' רבינו שכתב בסמוך כל דבר שאינו כלי כגון צרורות שבחצר וכיוצא בהם אסור לטלטלן ולא חילק וכן משמע בפ' כל הכלים (שם) דלא שרי לצורך גופו ומקומו אלא במידי דכלי הוא דקאמר התם והא דתנן אין סומכין את הקדרה בבקעת וכו' שבת גופיה תשתרי דהא דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו שרי ה"מ היכא דאיכא תורת כלי עליו אבל היכא דליכא תורת כלי עליו לא וכתב ה"ה בפ' כ"ה בשם המפרשים שכשהוא מטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו אין אומרין כיון שסלקו מאותו מקום שצריך לו שומטו מיד ומניחו דמקומו אלא כיון שמטלטלו לצורך מקומו מניחו באי זה מקום שירצה ויש ראיות לזה ועיקר עכ"ל וכ"כ התוספות והר"ן בריש ביצה (ג:): כתב הרא"ש בתשו' דכלי שמלאכתו לאיסור יש לו היתר אפי' מחמה לצל ע"י ככר או תינוק וזהו ששנינו שבת (קכג:) במדוכה אם יש עליה שום מטלטלין אותה ואע"ג דלא אמרו ככר או תינוק אלא למת התם במוקצה מחמת גופו כאבנים וכיוצא בהם דהוו דומיא דמת א"נ בארנקי מליאה מעות דבטל לגבי מעות דהוו כמו אבנים אבל מדוכה כיון שיש עליה תורת כלי שרי לטלטלה אגב אוכלין שעליה כ"נ לראב"ן ויש מי שמתרץ מדוכה היינו טעמא דשרי לטלטלה אגב שום שעליה מפני שהמדוכה לשום כקדרה לתבשיל שהוא תשמיש לשום מבע"י הילכך שרי לטלטלה אפילו מחמה לצל והכלבו כתב שדעת בעל ההשלמה לאסור:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו או אפילו אם צריך לו והוא דבר שמקפיד עליו וכו' בפרק כל הכלים (שבת קכב:) תנן דנוטל אדם קורנס לפצוע בו אגוזים בגמרא (קכג:) רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן קורנס של זהבים שנינו רב שמן בר אבא אמר קורנס של בשמים שנינו מ"ד דבשמים כ"ש דזהבים מ"ד של זהבים אבל דבשמים קפיד עלייהו ופרש"י קפיד עלייהו. שלא ימאס

ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבי חייא בר אבא א"ר יוחנן ונראה דהא דאסרינן בשל בשמים משום חסרון כיס היא וכ"נ מדברי הרמב"ם בפכ"ה אלא שבמקום זהבים ובשמים כתב קורנס של נפחים וזה תימה דהא ליכא מאן דאסר בשל נפחים אלא רב יהודה ולא משום חסרון כיס אלא משום דקסבר דבר שמלאכתו לאיסור אפילו לצורך גופו אסור ולא קיימא לן כוותיה וצ"ע:

סעיף קטן ו

ומ"ש וכלי שמלאכתו להיתר אפילו לצורך הכלי מותר לטלטלו כבר נתבאר וכתב ה"ה בפכ"ה שמדברי הרמב"ם נראה שאין לטלטל שום כלי שלא לצורך כלל אפילו אם מלאכתו להיתר ושכן דעת הרשב"א והכריע כן מהגמרא ויש מתירין לטלטל כלי שמלאכתו להיתר אפילו שלא לצורך כלל ואין להם על מה שיסמוכו ע"כ ודעת הר"ן בפרק כל הכלים נוטה לדעת האוסרין ומ"מ כתב דכתבי הקודש ואוכלים אפילו שלא לצורך נמי מותר לטלטלם:

סעיף קטן ז

כל הכלים שנשברו אפילו בשבת וכו' (קכד:) שנינו כל הכלים הניטלים בשבת שבריהם ניטלים עמהם ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה שברי עריבה לכסות בהם את החבית שברי זכוכית לכסות בהם את הפך ר' יהודה אומר ובלבד שיהו עושין מעין מלאכתם שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה שברי זכוכית לצוק לתוכן שמן ובגמרא שם א"ר יהודה אמר שמואל מחלוקת שנשברו בשבת דמר סבר מוכן הוא ומר סבר נולד הוא אבל מע"ש דברי הכל מותרין הואיל והוכנו למלאכה אחרת מבע"י ופסקו הרי"ף והרא"ש כת"ק וכן פסק הרמב"ם בפכ"ה:

סעיף קטן ח

חתיכת חרס שנשברה בחול וכו' ג"ז שם אמר רב נחמן אמר שמואל חרס קטנה מותר לטלטלה בחצר אבל בכרמלית לא ורב נחמן דידיה אמר אפילו בכרמלית אבל בר"ה לא ורבא אמר אפילו בר"ה ופירש"י בחצר דשכיחי ביה כלים שהחרס הזה ראויה להם לכיסוי ותורת כלי עליו אבל לא בכרמלית אפילו בתוך ד"א דלא שכיחי ביה מאני ולא חזו לכסויי ורבא אמר אף בר"ה כיון דבחצר כלי הוא בעלמא לא פקע שם כלי מיניה ופסקו הפוסקים כרבא:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו שנשברה בחול נראה שהוא ממ"ש התוס' שם ורבא אמר אפי' בר"ה ובהנך דנשברו מע"ש קאמר דאי בשנשברו בשבת הא אמרינן בפרק נוטל (שבת קמג.) דרבא אית לוה מוקצה וכ"ש נולד עכ"ל אך תימא דכיון דחזי לכסות כלי אפילו נשבר בשבת

נמי לאו נולד הוא לת"ק דר"י כמו שנתבאר בסמוך וכיון דרבינו כתב בסמוך דאפילו נשברו בשבת שרי לטלטלן כיון שראויים לכסות כלים וכדברי ת"ק היאך כתב כאן דבנשברה בחול שרי לטלטולי דמשמע הא אם נשברה בשבת אסור ושמא י"ל דהתם בכלים שנשברו והכא בכלי שנשברה ממנו חתיכה וכדדייק לישנא דרבינו דכיון שהכלי עדיין משמש תשמישו הראשון וחתיכה זו שנשברה ממנו לא היתה ראויה לשמש בפני עצמה קודם שנשברה ועכשיו שנשברה היא ראויה לשמש בפני עצמה הוי נולד:

סעיף קטן י

ומ"ש זרקה לאשפה מבע"י אסור לטלטלה ברייתא שם ומפורש בגמרא דדוקא זרקה מבע"י משום דבטלה מתורת כלי כשקדש היום אבל אם לא זרקה עד שחשיכה מאחר דשקדש היום מוכן לא פקע מינה תו שם כלי: כתוב בא"ח שברי כלים י"א אע"פ שאינם ראויים למלאכה כלל ניטלים אם הם במקום הנזק כגון על השולחן או באמצע הבית מותר לפנותן מידי דהוה אקוץ בכרמלית:

סעיף קטן יא

כל הכלים הניטלין בשבת דלתותיהן שנתפרקו מהם ניטלין וכו' משנה וגמר' שם (קכב:):

סעיף קטן יב

דלת של שידה תיבה ומגדל וכו' שם ת"ר דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלין אבל לא מחזירין ושל לול של תרנגולין לא נוטלין ולא מחזירין בשלמא של לול של תרנגולין קסבר כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע יש סתירה בקרקע אלא של שידה תיבה ומגדל מאי קסבר אי קסבר יש בנין בכלים יש סתירה בכלים ואי אין סתירה בכלים אין בנין בכלים ואסיק רבא דקסבר אין בנין בכלי' ואין סתירה בכלים וגזירה שמא יתקע ופירש"י לעולם קסבר אין סתירה ואין בני הילכך נוטלין ומיהו אין מחזירין מדרבנן גזירה שמא יתקע בחזקה בסכין ויתדות והו"ל גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש ואע"פ שהרי"ף סתם וכתב גזירה שמא יתקע כבר כתב הר"ן דלא קאי אלא אדלת שידה תיבה ומגדל דאין מחזירין אבל דלת של לול של תרנגולין ה"ט משום דמחובר לקרקע אית ביה בנין וסתירה אבל ה"ה סובר דקאי אף אלול של תרנגולים שעל מ"ש הרמב"ם בפכ"ב התוקע חייב משום בונה לפיכך כל הדלתות המחוברות לקרקע לא נוטלים אותן ולא מחזירין גזירה שמא יתקע אבל דלת שידה תיבה ומגדל ושאר דלתות הכלים נוטלין ולא מחזירין כתב הוא ז"ל דהכי איתא בהל' ת"ר דלת של שידה תיבה ומגדל וכו' לול של תרנגולין פירוש דמחברי בארעא לא נוטלין ולא מחזירין גזירה שמא יתקע ותמה אני למה הוצרכו לגזירה שמא יתקע במה שמחובר לקרקע שהרי בלא תקיעה חייב משום בונה כמבואר פ"י עכ"ל ועוד יש לדקדק שלא נתן טעם למה אין מחזירין דלתות הכלים

מיהו בזה אפ"ל שכשכתב אח"כ ואם נשמט ציר התחתון וכו' גזירה שמא יתקע האי טעמא קאי גם אדלתות הכלים אין מחזירין ולענין מה שתמה ה"ה י"ל דכיון דכלים הם אע"ג דמחוברים לקרקע הם לא פסיקא לן מלתא למימר דמשום דמחברי בארעא אית בהו בנין וסתירה ומ"מ אפשר למימר הכי והיינו דאמרינן קסבר כיון דמחברי בארעא וכו' כלומר אפשר למימר דסבר הכי וכי אסיקנא גזירה שמא יתקע תו לא צריכין לטעמא דכיון דמחבר בארעא:

סעיף קטן יג

כיסוי בור ודות אין נוטלין אותם אא"כ יש להם בית אחיזה וכו' משנה שם (קכו:) כל כיסוי הכלים שיש להם בית אחיזה ניטלין בשבת א"ר יוסי בד"א בכיסוי קרקעות אבל בכיסוי הכלים בין כך ובין כך ניטלין בשבת ובגמרא שם והוא שיש תורת כלי עליהם דכ"ע כיסוי קרקעות אם יש להם בית אחיזה אין אי לא לא כיסוי הכלים ואף על גב דאין להם בית אחיזה שרי כו' כי פליגי בכלי דחברינהו בארעא מר סבר גזרינן ומר סבר לא גזרינן ופסק הרי"ף כת"ק וכתב הרא"ש על זה ונ"ל שגגת סופר דאיהו גופיה הביא ראיה לעיל (קכה.) הא דאמר רבינא כמאן מטלטלים האידנא כיסוי תנורא דמתא מחסיא דלית ביה אחיזה כראב"י ור' יוסי אמרה משום ראב"י ואזיל לטעמא דהכא וריף כתב ולית הלכתא כת"ק וטעה הסופר עכ"ל הרא"ש וזהו שכתב רבינו ושל כלים אפי' הן מחוברין כגון תנור שחברו בטיט יכולין ליטלו אפילו אין לו בית אחיזה אבל הר"ן כתב שאפשר לתרץ דשפיר פסק הלכה כת"ק שהיה הוא ז"ל מפרש כי פליגי בכלים דחברינהו בארעא כגון חביות הקבורים בקרקע לגמרי דת"ק אסר מפני שאינם נראים והרי הם ככיסוי קרקעות אבל בכיסוי הכלים המגולים אע"פ שמחוברין לקרקע לא פליג ת"ק ומש"ה פסק דשרי לטלטולי כיסוי דתנורי וזהו דעת הרמב"ם בפרק כ"ה שלכיסוי חבית הטמונה בארץ הצריך בית אחיזה ולכיסוי התנור לא הצריך וכתב שם ה"ה שכן העלה הרשב"ם מד' הרמב"ם והא דאמרינן והוא שיש תורת כלים עליהם כתבו הרמב"ם שם ולא ידעתי למה השמיטו רבינו ואהא דאמרינן והוא שיש תורת כלים עליהם פירש"י שיהיה ראוי לתשמיש אחר והקשה עליו התוס' (שם) דא"כ פשיטא אלא נראה לר"ת דה"פ דאיכא תורת כלי עליהם שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך אפילו אינו ראוי לדבר אחר וכ"נ שהוא דעת ה"ה בפכ"ה וכ"כ הרא"ש בתשובה וכתב הר"ן ומסתברא לי דכי בעינן בכיסוי כלים אף על גב דלא חברינהו בארעא שיהא תורת כלי עליהם ה"מ שלא נשתמש בהם מבע"י אבל כל שכבר נשתמש בהם היינו תורת כלי עליהם כדאמרי' שבת (נ.) בחריות של דקל שייחדן לישיבה:

סעיף קטן יד
מחט שלימה יכולין לטלטלה ליטול בה את הקוץ משנה בפ' כל הכלים (שבת קכב:) נוטל אדם וכו' מחט של יד ליטול בה את הקוץ ובגמרא (קכג.) פשט ר"י דאפילו ניטל עוקצה או חררה כלומר חור שלה שרי ורבא אמר אסור לטלטלה ואותבוה מדתניא מחט בין נקובה בין שאינה נקובה מותר לטלטלה בשבת ולא אמרו נקובה אלא לענין טומאה בלבד ותרגמא אביי אליביה בגולמי עסקינן זימנין דמימליך עלייהו ומשוי להו מנא אבל היכא דניטל חררה או עוקצה אדם זורקה לבין גרוטאות: ופירש"י בגולמי. גולמי מחטין העומדות לינקב דנקובה נגמרת מלאכתה ושאינה נקובה אינה נגמרת הלכך לענין טומאה הוא דלא הוי כלי אבל בטלטול שרי דחזייא לקוץ: ומימלך. ולא נקיב לה ומשוי לה מנא כמו שהוא ולנטילת קוץ: גרוטאות שברי מתכות אדם זורקה לבין גרוטאות ובטל שם כלי מינה ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבא:

סעיף קטן טו
שירי מחצלאות מותרין שם (קכה.) אמר שמואל קרומית של מחצלת מותר לטלטלם בשבת ומפרש טעמא משום דחזיין לכסויי בהו טינופא וכתב ה"ה בפכ"ו בשם הרמב"ן שאם היו קרומיות מבע"י וזרקן אסורין דהו"ל כצרורות שבחצר ודמיא לשברי חבית שזרקן לאשפה מבע"י דאסירי:

סעיף קטן טז
שירי מטליות שבלו אם יש בהם ג' אצבעות וכו' גז"ש (דף קכה) א"ר זירא א"ר שירי פרוזמיות אסור לטלטלן בשבת אמר אביי במטליות שאין בהם ג' על ג' דלא חזיין לא לעניים ולא לעשירים וכתב הר"ן בשם הראב"ד דוקא בטליתות של מצוה מפני שאדם בודל מהם ואינו רוצה להשתמש בהן תשמיש המגונה אבל שירי שאר בגדים מותר לטלטלם דחזו לקינוח דלא גרעו מחרס קטנה וכ"כ ה"ה בפכ"ו בשם הראב"ד ג"כ וכתב עוד שקצת מפרשים סוברים כן ושאין כן דעת הרמב"ם:

סעיף קטן יז
מנעל חדש מותר לשומטו מעל הדפוס וכו' פלוגתא דר"א ורבנן בס"פ תולין (שבת קמא:) והלכה כרבנן דשרו ואמרינן בגמרא דאע"ג דדפוס מלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך מקומו דהיינו מנעל שהדפוס נתון לתוכו:

סעיף קטן יח
סנדל שנפסקה רצועה הפנימית וכו' בר"פ אלו קשרים (שבת קיב.) אמר רב יוסף לאביי מדמתרץ ר"י אליבא דרבי יהודה ש"מ הלכה כר' יהודה דתניא סנדל שנפסקה אחת מאזניו או אחת מתרסיותיו טמא רבי יהודה אומר נפסקה פנימית טמא חיצונה טהור

ואמר עולא ואיתימא רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כמחלוקת לענין טומאה כך מחלוקת לענין שבת וכן לענין חליצה ושקיל וטרי לאוכוחי דאליבא דר' יהודא איצטריך ר' יוחנן לאשמועינן הכי ומדמפרש למלתיה דרבי יהודא אלמא כוותיה ס"ל ואע"ג דאמרינן תו התם דכי אתא רבין א"ר הלכה כר' יהודה ור"י אמר אין הלכה כר' יהודא ואסיקנא דאמוראי נינהו ואליבא דר"י דרבה בר בר חנה דא"ר יוחנן מפרש דברי ר' יהודה סבר לר' יוחנן הלכה כר' יהודה רבין אמר דר"י סבר אין הלכה כר' יהודה פסק רבינו כרבה בר בר חנה משום דרב יוסף ס"ל כוותיה ואביי נמי קיבלה מיניה ופי' רש"י תרסיות. מקום קביעות הרצועות והם שתים אחד מבחוץ ואחד מבפנים לבין הרגלים כעין שיש למנעלים שלנו וכשנפסק הפנימי ראוי הוא לתקנו אע"פ שתיקונו ניכר וגנאי הוא מיהו לצד פנים לא מתחזי וכשנפסק החיצונה אינו הגון שוב לתקנו והך דאביי חיצונה איפסיק מש"ה אסריה רב יוסף אפי' לטלטלו וא"ל אביי והא אכתי מנא הוא דמפיכנא ליה לרגל האחרת ונמצאת החיצונה פנימית: א"ל מדקא מתרץ ר"י למילתיה דר' יהודה ומפרש לה ש"מ הלכה כר' יהודה דאמר משנפסקה החיצונה לאו מנא הוא:

סעיף קטן יט

ומ"ש ואם הוא בכרמלית מותר לכרוך עליו גמי לח וכו' שם עובדא דר' ירמי' ואורי ליה ר' אבהו הכי:

סעיף קטן כ

ומ"ש ובחצר שהוא נשמר וכו' גז"ש אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף איפסיק ליה רצועה א"ל מאי אעביד לי' א"ל שבקיה א"ל מ"ש מדר' ירמיה התם לא מינטר הכא מינטר וכתבוהו הרי"ף והרא"ש אבל הרמב"ם בפ"י כתב דינא דעובדא דר' ירמיה ולא כתב דינא דהאי עובד' וכתב ה"ה ואולי דעתו כדעת קצת מפרשים שסוברים דהא דרב יוסף אתיא דלא כהלכתא שסובר שכלי שנשבר אינו ראוי לטלטלו אא"כ עושה מעין מלאכתו הראשונה ואין הלכה כן עכ"ל ונראה שטעמו מדא"ל אביי לרב יוסף והא מנא הוא דאי בעינא הפיכנא ליה מימין לשמאל כלומר שהסנדל יש לו שני מקום קביעות רצועות אחד מבחוץ ואחד מבפנים בין שני רגלים וכשנפסק הפנימי ראוי לתקנו ואע"פ שתיקונו ניכר וגנאי הוא מיהו לצד פנים לא מתחזי וכשנפסק החיצונה אינו הגון שוב לתקנו והך דאביי חיצונה איפסיק ומש"ה אסריה רב יוסף אפילו לטלטלו וא"ל אביי והא אכתי מנא הוא דמפיכנא ליה לרגל האחרת ונמצאת החיצונה פנימית א"ל מדקא מתרץ ר"י אליבא דר' יהודה ש"מ הלכה כר' יהודה דאמר נפסקה פנימית טמאה החיצונה טהורה ומשמע ליה דכיון דאכתי כלי הוא אלא שאינו משמש מעין מלאכתו הראשונה חזי לטלטול כדתנן בפ' כל הכלים דכיון שעושין מעין מלאכה מותר לטלטלם ואע"פ שאינם עושים

מעין מלאכתם הראשונה ונ"ל שיש לדחות דסנדל שאני דלא חזי לכסות בו כלי כדחזו שאר שברי כלים משום דממאיס ומש"ה כל היכא שאינו ראוי לנעול לאו כלי הוא כלל ואפילו לת"ק דר' יהודה ומ"מ כיון שהרי"ף והרא"ש מסכימין לדעת א' הכי נקטינן:

סעיף קטן כא
חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה וכו' מימרא דרב חסדא בפ' חולין (קמ.):

סעיף קטן כב
ומ"ש ואם תחבו בו כלי וכו' גז"ש:

סעיף קטן כג
כירה שנשמטה אפילו א' מירכותיה וכו' פלוגתא דאמוראי בר"פ תולין (שבת קלח:) ופסקו הפוסקים כרב דאמר אפי' אחת אסור שמא יתקע ופירש"י ירכותיה. פטפוטים שלה כעין רגלים:

סעיף קטן כד
לבנים שנשארו מן הבנין וכו' מימרא בפ' כל הכלים (שבת קכד:) ופ' המביא כדי יין (ביצה לב.) הני ליבני דאייתור מבניינא שרי לטלטולינהו בשבתא הואיל וחזו למיזגא עלייהו שרגינהו ודאי אקצינהו ופירש"י שרי לטלטולינהו. דמעתה לאו לבנין קיימי אלא למזגי עלייהו ותורת כלי עליהם. שרגינהו. סדרן זו על גב זו גלי דעתיה שמקצץ לבנין ואסור לטלטולינהו:

סעיף קטן כה
כל דבר שאינו כלי וכו' בפרק כירה (שבת מו.) מ"ט שרי לטלטולי שרגא דנפטא משום דחזי לכסויי ביה מנא אלא מעתה כל צרורות שבחצר מטלטלין הואיל וחזו לכסויי בהו מנא א"ל הא איכא תורת כלי עליה הני ליכא תורת כלי עליהן וזה פשוט ולא הוצרך לכתבו אלא משום דלעיל כתב דחרס קטנה מותר לטלטלה והשתא קאמר דדוקא חרס דאתיא משברי כלים אבל צרורות או אבנים אע"ג דחזו לכסות בהם את הכלים כמו חרס קטנה אסור לטלטלם:

סעיף קטן כו
קוץ המונח בר"ה וכו' מימרא דרבינא בפרק כירה (שבת מב.) וטעמא דשרי משום דחיישינן שמא יזוקו בו רבים ובמקום היזקא דרבים לא גזרו רבנן שבות ודין גחלת שבר"ה אם מותר לכבותה משום היזקא דרבים כתבו רבינו ס"ס של"ד:

סעיף קטן כז
סולם אפי' של עלייה וכו' בריש ביצה (ט.) תנן בש"א אין מוליכין את הסולם משובך לשובך אבל מטהו מחלון לחלון וב"ה מתירים ובגמרא א"ר יהודה בד"א בסולם של שובך אבל בסולם של עלייה דברי הכל אסור והקשו התוספות (שם:) והרא"ש דמשמע בפרק

חלון שמותר לטלטל סולם אפי' גדול כל שהוא וא"כ היכי אסרינן הכא בשל עלייה ותירצו דהכא בי"ט שמותר להוציא הסולם לר"ה והרואה אומר להטיח גגו הוא צריך וכיון דאסור בר"ה אפי' בחדרי חדרים אסור אבל בשבת דאין דרך להוציא לר"ה הלכך בבית מותר ואע"פ שהרא"ש כתב שר"ת תירץ דהתם בסולמות של בית שדרך לטלטלם מזוית לזוית ולא דמי לסולמות של עלייה שהיו גדולים להטיח בהם גגו סובר רבינו שדעת הרא"ש כתירוצא דמחלק בין שבת ליו"ט וכ"כ ברמזים אבל קשה דבסי' תקי"ח נראה שתופס תירוץ דר"ת עיקר ושם אבאר בס"ד והרמב"ם אסרו שכתב בפכ"ו סולם של עלייה אסור לטלטלו שאין עליו תורת כלי:

סעיף קטן כח

אבל של שובך מותר לנטותו ממקום למקום וכו' אמתני' דבסמוך אמרי' בגמ' (שם:) מתני' דלא כי האי תנא וכו' ר' דוסא אומר מטהו מחלון לחלון וכתבו התוספות דמשמע דהלכה כרבי דוסא וס"ל דלא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה כנ"ל לפרש דברי רבינו שכתב כאן אלא שק"ל שבסימן תקי"ח כתב דבי"ט מותר לטלטל סולם של שובך משובך לשובך ואם כן ס"ל דפליגי ב"ש וב"ה בהולכת סולם של שובך משובך לשובך ופסק כב"ה דשרו וכ"פ הרי"ף והרא"ש וא"כ מנא ליה לחלק בין שבת לי"ט לכך נ"ל דאה"נ דלענין י"ט קי"ל דהלכה כב"ה דשרו להוליך סולם של שובך משובך לשובך והיינו משום שמחת י"ט כדמשמע בגמרא אבל בשבת דליכא האי טעמא אסור משובך לשובך דאילו ממקום למקום אפי' בשל עלייה שרי כמו שקדם ועי"ל שמה שאסר להוליכו משובך לשובך הוא כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לצוד וכ"כ הרמב"ם בפכ"ו ומשם למדה רבינו.

סעיף קטן כט

חריות של דקל שקצצן לשריפה וכו' ישב עליהם מעט מבע"י וכו' בפ' במה טומנין (שבת נ.) תני רבה בב"ח חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהם לישיבה צריך לקשר רשבג"א א"צ לקשר הוא תני לה והוא אמר לה הלכה כרשב"ג איתמר רב אמר קושר ושמואל אמר חושב ור"א אמר ישב אע"פ שלא קשר ולא חשב ופירש"י צריך לקשר. לקשרן יחד מבע"י להוכיח שלישיבה עומדין ואם לא קשר יחד אסור לטלטלו למחר דלא הוי ייחוד במחשבה ורב אסי אמר ישב עליהם מבע"י ואע"פ שלא חישב עליהם לישב למחר גלי דעתיה דלישיבה קיימי וכתבו התוספות שר"ת פסק כרב ורבינו שמשון הזקן פסק כרב אסי וכתבו הג"א ר"ת פסק כרב מיהו לצורך מצות בית המשתה או ב"ה סגי במחשבה לכ"ע והכי משמע בגמרא והרי"ף והרא"ש פסקו כרב אסי וכן דעת הרמב"ם בפכ"ה וכתב הר"ן מדקאמר רב אסי אע"פ שלא חשב ומשמע דמוסיף הוא על דברי

שמואל דטפי עדיף חשב מישב הילכך קיימא לן דבין חשב בין ישב מותר וכ"פ רבינו האי וכן דעת ה"ר יונה אבל הרמב"ן כתב דלרב אסי דוקא ישב אבל חשב לא מהני ולא נראה לי דבריו עכ"ל ודעת הרא"ש כהר"ן דחשב נמי מהני וכן דעת הרמב"ם בפכ"ה. וכתב הרא"ש שם גבי יוצאין בפקורין ובציפה דלפי דברי ר"י משמע דבעי מחשבה לצורך השבת ולא משמע הכי לעיל דנמלך עליהן דקתני גבי חריות של דקל משמע דאפילו בחול מהני הך מחשבה: כתב הרמב"ם בפכ"ה נדבך של אבנים שחשב עליו מבע"י אם למדום מותר לישב עליהן למחר ואם לאו אסור והוא ממאי דגרסינן בפרק כל הכלים (שבת קכה:) בשם ר' חנינא פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא נדבך של אבנים ואמר לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנשב עליהם למחר ולא הצריכן למעשה ור"י אמר הצריכן למעשה מאי מעשה ר' אמי אמר צאו ולמדום כלומר סדרום ורב אסי אמר צאו ושפשפום ופסק כרבי אמי אליבא דר"י וכתב בם ה"ה שבהלכות השמיטו הא דנדבך משום דמההיא דחריות שכתבתי בסמוך אשמעינן שא"צ מעשה ובמחשבה לחוד סגי ותמה על הרמב"ם שכתב ההיא דנדבך וכתב שנ"ל שדעת הרמב"ם דשאני חריות דאיכא דקיימי לישיבה ואיכא דקיימי לעצים וכאן לא נאסרו אלא מפני מחשבתו שגדרן לעצים ומפני כך מחשבת ישיבה מוציאה מידי מחשבה לעצים אבל נדבך של אבנים ליכא דקאי לישיבה ולפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה עכ"ל ול"נ שאע"פ שהשמיט הרי"ף דין נדבך אין ספק. שהוא מחלק בין חריות לאבנים דהא רב אסי גופיה דאמר גבי חריות ישב אע"פ שלא חשב גבי נדבך צאו ושפשפום וא"כ ע"כ יש לחלק בין חריות לאבנים וטעמא דנדבך כדפירש רש"י צאו ולמדום סדרום והושיבום כדי שלא נצטרך ליגע בהן למחר לפי שאין הזמנה אפי' במעשה חשוב תועיל לאבן לעשותה כלי ור' אמי לטעמיה דאמר לעיל אין אבן נעשית כלי בהנחה ושפשפום מן הטיט שיהא נאות לישב ולמחר תלמדום דבמעשה כל דהו נעשה כלי דהשתא לכ"ע באבנים לא סגי בחשב ולא השמיט הרי"ף להא דנדבך אלא לפי שסמך לו על מ"ש בפרק נוטל אמתניתין דאבן שע"פ חבית מטה על צדה והיא נופלת וא"ר הונא ל"ש אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור והלכתא כוותיה דקאי ר' אמי בשם ר' יוחנן כוותיה בפרק כל הכלים כלומר דמייתינן התם מתני' דאבן שע"פ חבית וא"ר אמי א"ר יוחנן ל"ש אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור ומזה נלמוד דלא סגי לאבן בחשב דסתם אסור במניח ומשמע דאפילו מניח על דעת ליטלה בשבת אסור וכדמשמע מדברי רש"י ודלא כסברת בעל התרומה שכתב רבינו בסי' ש"ט וגם הרא"ש כתב כדברי הרי"ף בפרק נוטל ולפיכך השמיט גם הוא להא דנדבך של אבנים אלא שעדיין היו צריכין לכתבה ללמדנו אם הלכה

כמ"ד למדום או כמ"ד שפשפום ואפשר דס"ל כמ"ד שפשפום ולכך סתמו דבריהם לומר דלא סגי במחשבה לחוד וממילא משמע דבמעשה כל דהו סגי וכ"כ רבינו ירוחם בחי"ג שהפוסקים כרבי יוחנן א"צ מעשה גדול אלא כל דהו כגון לשפשף האבנים לא לסדרם או אפשר דס"ל כמ"ד למדום וכיון דפסקו כרבי אמי דאמר במניח נעשה בסיס לדבר האסור ממילא קי"ל כוותיה במאי דאמר למדום דלטעמיה אזיל כדאמר בגמרא והרא"ש בתשובה כתב שיש מי שפסק כר' אמי ויש מי שפסק כר' אסי ולא הכריע ביניהם ומ"מ כיון שהרמב"ם פסק בהדיא כמ"ד למדום הכי נקטינן והא דאין הזמנה מועיל לאבן לעשותה כלי היינו בשאינו מייחדה לכך אבל כל שייחדה לכסות בה כלי וכיוצא מותר לטלטלה דלא גרע ממכניס מלא קופתו עפר שעושה בה כל צרכיו כדלקמן והוא שייחדה לכך לעולם אבל ייחדה לשבת זו בלבד לא מהני דהיינו ההיא דמניח אבן ע"פ חבית דנעשה בסיס לדבר האסור לפי שלא ייחדה לכך לעולם כך השיב הרשב"א והביא דבריו הר"ן בפרק במה טומנין ותשובת הרשב"א היתה במייחד אבן לפצוע בה אגוזים וכתב עליו הר"ן שם דדוקא ע"פ חבית לא מהני ייחוד שבת אחד לפי שאין דרכה לייחדה לכיסוי אבל בכל מידי דאורחיה בהכי כגון לפצוע בה אגוזים בייחוד לשבת אחד מהני וכן פירש"י גבי חריות ושמעתין נמי מוכחא הכי וכתב עוד הרשב"א בתשובה דאפשר דבעינן שישתמש בה פעם אחד מבע"י כפקורין וציפה דבסמוך והזכירו הר"ן שם ומיהו להרא"ש דסבר בפקורין וציפה נמי סגי בחשב אפשר דה"ה לאבן ומ"מ משמע דצריך לעשות בה שום מעשה כדי לטלטלה למחר כדאמר גבי נדבך של אבנים צאו ושפשפום וכדפירש"י שם וכ"כ המרדכי בס"פ כל הכלים שהרוצה להשתמש באבן או בבקעת בשבת לסגור בהם הדלת או להכות בהם הברזא צריך שיעשה שום מעשה של תיקון מבע"י ואם לאו אסור וכ"כ רבינו ירוחם דאבן שע"פ חבית נעשה בסיס לדבר האסור ולא דמי לחריות של דקל דמותר לישב עליהם וא"צ לקשור דאבן שאני דצריך מעשה הניכר מע"ש עכ"ל ונראה דאפי' אם הלכה כרבי אמי דאמר צאו ולמדום אמר להם לפי שאין הזמנה אפי' במעשה חשוב מועיל לאבן לעשותה כלי איכא למימר דמודה רבי אמי בייחד אבן לפצוע בה אגוזים דמהני בה מעשה וכמו שכתבו הפוסקים האלו דשאני התם שאין האבן עשויה לישב עליה ומש"ה לא מהני בהם שום מעשה אבל לפצוע בה אגוזים דאורחא בהכי מהני ואפילו בלי שום מעשה אפשר דשרי אם ייחדה לכך כיון דאורחא בהכי וכמ"ש בסמוך בשם הר"ן ויש להביא קצת ראיה מדתנן בפרק במה אשה (שבת סה.) פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף לכתחילה בשבת ופריך בגמרא והאמרת רישא פורפת אמר אביי סיפא אתאן למטבע ופירש"י סיפא דקתני לא

תפרוף אתאן למטבע דלאו בר טלטול הוא אבל אבן שהקצה לכך ראוי לטלטול הרי דבהקצה לכך סגי אפי' לא עשה בה שום מעשה: אחר זמן רב שכתבתי זה בא לידי ספר שבלי הלקט וכתב שה"ר ישעיה דקדק מראייה זו להתיר לטלטל בשבת אבנים שסדרו בהן הקדרה מע"ש וה"ה באבנים שסוגרין בהן הדלת כיון שהן מיוחדים ומוקצים לכך מותר לטלטלם וכתב עוד כל דבר שנעלו בו הדלתות בחול יכול לטלטלו בשבת ואפילו באבנים וכ"ש אם ייחדם והזמינם לכך שנעשו כלים מיוחדים לכך במחשבתו ואע"פ שאין קשורין לא בדלת ולא בחלון עכ"ל וכתוב עו"ש מותר לחתוך ענף מן הדקל מבע"י ומותר להניף בו על השלחן בשבת להבריח הזבובים כיון דלצורך חתכו עשאו כלי גמור עכ"ל: כתב בנו של הרשב"ץ על מקום שנוהגין שפעם ראשונה שמכניס אדם בנו לבהכ"נ מביא נר שעוה בידו א' שבת וא' י"ט שאין בו איסור טלטול כיון שמע"ש חשבו להביא השעוה ההיא ומחשבה מתרת לטלטל דבר המוקצה מההיא דחריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן לישיבה ע"כ ולי אין הנדון דומה לראיה דשאני התם שאין ראויין להשתמש בהן בשבת מה שאין כן בנר של שעוה:

סעיף קטן ל

וכן פשתן סרוק וצמר מנופץ שנתון על המכה וכו' בפ' במה טומנין (שבת נ.) אמרי' דרב אסי דאמר גבי חריות ישב אע"פ שלא קשר דאמר כי האי תנא דתניא יוצאים בפקורין ובציפה [אימתי] בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה לא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה אין יוצאין בהן ואם יצא בהן שעה אחת מבעוד יום אע"פ שלא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה מותר לצאת בהן. ופירש רש"י פקורין. פשתן סרוק שנותנין על המכה: בציפה. צמר מנופץ הניתן על המכה: בזמן שצבען בשמן. גלי דעתיה דלמכה קיימי להניחו עליה בשבת דלאו לרפואה נינהו אלא שלא ישרטו מלבושיו את מכתו והו"ל כמלבוש דעלמא אבל לא צבען בשמן לאו מלבוש נינהו והו"ל משאוי ואם יצא בהן שעה אחת וכו' היינו כרב אסי דאמר ישב אע"פ שלא קשר ולא חשב וכתבו התוס' (שם) אבל לא צבען בשמן אין יוצאין בהן לאו דוקא אין יוצאין דאפי' לטלטלן אסור לפי שאינם מוכנים אלא נקט אין יוצאין אגב רישא ובסמוך נמי דקאמר אבל יצא בהן שעה א' מבעוד יום ל"ד יצא דה"ה ישב בהן בביתו וכך מבואר בדברי רבינו שכתב מותר ליתנם ע"ג המכה בשבת שאין בהם שום מוקצה אך במ"ש או שיצא בהן היה לו לפרש דאפי' לא יצא נמי אלא ישב בהן בביתו סגי והקשה הר"ן היכי אמרינן דבחריות מהני חשב הא תנן יוצאין בפקורין ובציפה בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה ואילו מחשבה לא מהניא ותירץ ה"ר יונה דהתם משום דלא מוכחא מלתא דמייחדן למכתו ומחזי כמוציא בשבת אבל

יצא בהן מבעוד יום מוכחא מלתא אבל הרא"ש כתב וז"ל וי"ל הא דקאמר וצבען לא כדי לצאת בהם בשבת אלא כדי לצאת בהם מבע"י ואח"כ נמלך ולא יצא בהם אפ"ה יכול לצאת בהן בשבת ולפי דברי ר"י משמע דבעיא מחשבה לצורך השבת והך צביעה דצבען כדי לצאת בהן מבעוד יום גריעה ממחשבה לצורך שבת וקמ"ל דאפ"ה מהניא ולא משמע הכי לעיל דנמלך עליהן דקתני גבי חריות של דקל משמע דאפילו בחול מהניא הך מחשבה לרשב"ג והא דתניא צבען ולא תנא חשב איכא למימר תיקון מעליא נקט וממילא ידענא דה"ה חשב מדנקט סיפא ואם יצא בהן דשמעינן מינה דכ"ש חשב עכ"ל והרמב"ם כתב הא דיוצאין בפקורין ובציפה בפי"ט בדיני הוצאה נראה שהוא מפרשה לענין הוצאה כפשטא דלישנא דקתני אין יוצאין בהם ואם יצא בהן וכו' וכבר ביארתי דבריו בס"ס ש"א:

סעיף קטן לא

עורות בין של אומן בין של בע"ה מותר לטלטלן בפרק במה טומנין (מד.) תנן טומנין בשלחין ומטלטלין אותן ואיפליגו בגמרא אי דוקא בשל בע"ה תנן אבל לא בשל אומן משום דקפיד עלייהו או דלמא אפילו בשל אומן נמי שרי ופסקו הפוסקים כר"י דשרי אף בשל אומן וכתבו התוס' דהא דמשמע בפ"ק דביצה ובפרק כל כתבי דאסור לטלטל עור בלא בשר פירש"י דהכא מיירי בעור בהמה גסה והתם בעור בהמה דקה דלא חזי למזגא כולי האי והא דתנן פורסין עור של גדי ע"ג תיבה וכו' נ"ל לפרשו דמיירי כשייחדו לישיבה ור"ת מפרש דהכא ביבשין דחזי למזגא עלייהו והתם בלחין והר"ן כתב כדברי ר"ת:

סעיף קטן לב

נסרים של בע"ה מותר לטלטלן ושל אומן אסור ברייתא שם:

סעיף קטן לג

עצמות שראויים לכלבים וכו' בס"פ נוטל (שבת קמג.) תנן בש"א מעבירין מעל השלחן עצמות וקליפין ובה"א מסלק את הטבלא כולה ונוערה ופירש"י מעבירין. בידים מעל השלחן עצמות קשים שאינן ראויין לכלב וקליפין של אגוזים דלית להו מוקצה: מסלק את הטבלא. שיש תורת כלי עליה אבל לא יטלטל הקליפים בידים כרבי יהודה ובגמרא אמר רב נחמן אנו אין לנו אלא ב"ש כר"י וב"ה כר"ש ופירש"י אין אנו סומכין על משנתינו כמו שהיא שנויה אלא מוחלפת השטה ב"ש כר"י וב"ה כר"ש וכתבו התוס' עצמות וקליפין לא כפי' הקונטרס שפי' אפילו קשין ואין ראויין לאכילת כלבים דהאי תנא אמרינן בגמרא דכר"ש ס"ל ור"ש בעי לכל הפחות ראויין למאכל בהמה וכ"כ הרי"ף והרא"ש והר"ן וכ"כ הרמב"ם בפכ"ו וכתב עוד שם הר"ן וכי קא שרי ר"ש לטלטולי

עצמות הראויין לכלבים וקליפין דחזיין למאכל בהמה אע"פ שנתפרקו העצמות מהבשר והקליפים מהפירות בשבת אבל אם נתפרקו מע"ש אפילו ר"ש מודה עכ"ל ואיני יודע מה בין זה לנבלה שנתנבלה מע"ש דאפילו רבי יהודה שרי בפרק מי שהחשיך ועוד מדכתב אע"פ שנתפרקו העצמות וכו' בשבת משמע דכ"ש אם נתפרקו מע"ש דשרי וכלפי לייא הוא ואפשר דיש להגיה ר' יהודה במקום ר"ש כלומר דאפילו רבי יהודה שרי בנבלה שנתנבלה מע"ש וה"ה לעצמות שנתפרקו מע"ש כיון שהיו מוכנים לבהמה מע"ש וצ"ע:

סעיף קטן לד

ומ"ש ופרורין שאין בהן כזית גז"ש במשנה ופירש"י וכ"ש אם יש בהן כזית ופשוט הוא וכתב הרא"ש בתשובה שהטעם שמגביהין שולחן ומפה עם עצמות וקליפים אפי' קליפי אגוזים שאינן ראויין למאכל בהמה מפני שהם בטלים אגב הפת ומשמע מדבריו שמותר להגביה השלחן ולטלטלם עם קליפי אגוזים שעליה אבל לא נראה כן מדברי סמ"ג שכתב אבל דברים שאינן ראויים למאכל בהמה אסורין להגביהן אלא לנער השלחן או המפה כמו מעות שעל הכר והן נופלות משמע דלהגביה ולטלטלה כמות שהיא אסור ולא שרי אלא לנער לבד דומיא דמעות שעל הכר ומיהו אם הוא צריך למקום השלחן לכ"ע מותר להגביה כמות שהיא דבמעות שעל הכר נמי שרי כה"ג כמו שיתבאר בסי' ש"ט כס"ד ואפשר דלא פליגי אלא סמ"ג מיירי בשאין בשלחן אלא קליפי אגוזים ועצמות שאין ראויין למאכל בהמה ומש"ה אסור להגביה ולטלטלה כמות שהיא והרא"ש מיירי כשיש בשלחן פת ומש"ה שרי לטלטל קליפי אגוזים ועצמות שאינם ראויין לכלכים אגב הפת:

סעיף קטן לה

חבילי עצים וקש וכו' משנה בפרק מפנין (שבת קכו:):

סעיף קטן לו

ומ"ש ואפילו הן גדולים הרבה פלוגתא בברייתא שם (קכא) ופסק כת"ק וכ' ה"ה בפרק כ"ז דטעמא דבעינן התקינן משום דסתמא להסקה קיימי ואף על גב דחזו למאכל בהמה בסתמא לא קיימי להכי:

סעיף קטן לז

אין מטלטלין הלוף אע"פ שהוא ראוי לעורבים וכו' ריש פ' מפנין (שבת קכו:) אבל לא את הטבל וכו' ולא את הלוף ולא את החרדל רשב"ג מתיר בלוף מפני שהוא מאכל לעורבים ואוקימנא בגמרא לרבן שב"ג בשטה ואיתא תו בגמרא (קכח.) ת"ר מטלטלין את החצב מפני שהוא מאכל לצביים ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים רשבג"א אף מטלטלין שברי זכוכית מפני שהוא מאכל לנעמיות א"ל רבי נתן אלא מעתה חבילי זמורות יטלטלו מפני שהוא מאכל לפילין ומשמע דת"ק דברייתא בשיטת רשב"ג אמרה

ומש"ה שרי חצב וחרדל דת"ק דמתניתין הא אסר בחרדל אלא ודאי כרשב"ג ס"ל ורשב"ג אתי לאוספי עליה שברי זכוכית כ"נ שהיא דעת רבינו ומש"ה פסק דאין מטלטלין חצב ולא חרדל דכיון דאוקימנא לר' שמעון בן גמליאל בשטה לא קי"ל כותיה וכ"כ ה"ה שהרשב"א פסק כת"ק דמתניתין אבל הרמב"ם כתב בפכ"ו דמותר לטלטל חצב וחרדל ואף על פי שאין לו צביים ולא יונים וכתב עליו ה"ה בגמרא ת"ר מטלטלין את החצב וכו' וכתובה בהלכות ואני תמה האיך כתבו היתר בחרדל שהרי במשנה שנינו ולא את הלוף ולא את החרדל והיא סתם משנה בלא מחלוקת עכ"ל. ואני אומר דאי משום הא לא איריא דרשב"ג דמתיר בלוף ה"ה דמתיר בחרדל כדמשמע בברייתא וכמ"ש התו' וכ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו אלא הכי הו"ל לאקשויי דכיון דאוקימנא לרשב"ג בשטה לא קי"ל כותיה והרי"ף כפי נסחאות שלנו נראה שפוסק כת"ק דמתניתין דכתב דלית הלכתא כרשב"ג וכתב עוד ואין מטלטלין את החרדל דקי"ל בהא כסתם משנה אבל ה"ה כתב שדעתו כדעת הרמב"ם וכ"כ הר"ן וייש הר"ן דעתם דמשמע דס"ל דתנא דמתניתין ותנא דברייתא ל"פ אהדדי אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה באתריה דתנא דברייתא היו רגילין לגדל יונים ובאתריה דתנא דמתני' לא היו רגילין בהם אבל לכ"ע אין מטלטלין אלא מה שהוא ראוי לבהמה חיה ועוף המצויים אצל ב"א עכ"ל וכך מבואר מדברי הרמב"ם שכתב שכל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים מטלטלין אותו בשבת כיצד מטלטלין את התורמוס היבש וכו' אין מטלטלין שברי זכוכית אע"פ שהן מאכל לנעמיות וכו' מפני שאין אלו וכיוצא בהן מצויין אצל רוב ב"א ע"כ וא"כ לדידן דשכיחי יונים וכן צביים שהיו מצויין בזמנו וארצו של הרמב"ם כתב להתיר לטלטל מאכל הראוי להם דכה"ג לכ"ע שרי ופשוט בגמרא דהיכא דאית ליה אותו חיה ועוף שאינן מצויים שהוא מותר לטלטל דבר הראוי למאכל אותו המין ואע"פ שלשון רבינו אינו מבואר בעורבים כמו שהוא מבואר בשאר מינים כך צריך לפרשו דבאין לו עורבים מיירי אבל אם יש לו עורבים מטלטל את הלוף:

סעיף קטן לח

גרעיני תמרה מותר לטלטלן ומ"מ אדם חשוב צריך להחמיר על עצמו וכו' בס"פ נוטל (שבת קמב.) גרעיני דתמרי ארמייתא שרי לטלטולינהו הואיל וחזיין אגב אימייהו ודפרסייתא אסור שמואל מטלטל להו אגב ריפתא רבה מטלטל להו אגב לקנא דמיא וכתב הרי"ף פי' ארמייתא הם רכים ונאכלים עם התמרה עצמה ופרסייתא הם קשים ואינם נאכלים עם התמרים פ"א תמרי ארמייתא קשין הם ובהמה אוכלתן עם הגרעינין ולפיכך מטלטלין אותן ותמרי פרסייתא רכין הן ואין הבהמה אוכלת אותם ולפיכך אין

מטלטלין אותן ומסתברא דה"מ במקום שמאכילין את התמרים לבהמות אבל במקום שאין מאכילין התמרים לבהמות אלו ואלו אסור לטלטלן. וכתב הרא"ש והך סוגיא כרבי יהודה ואנן קי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה ושרי לטלטלינהו ומה שכתבה הרי"ף אף על גב דקי"ל כר"ש לאשמועינן דאדם חשוב מיבעי ליה לאחמורי אנפשיה כאביי ורבא דלעיל וכן שמואל ס"ל כר"ש בפ' בתרא ואפ"ה הוה מחמיר אנפשיה עכ"ל וכ"כ בתשובה בשם ר"ת דמחמיר על עצמו היה דע"כ הוו חזו לבהמה דאי לא חזו כאבן חשיבי וכי מטלטלין אבן אגב פת ואף על פי שלא אמרו (שבת ל: קמב:) ככר או תינוק אלא למת בלבד התם במוקצה מחמת גופו כאבנים וכיוצא בהם דהוו דומיא דמת אבל הני גרעינין כיון דחזו למאכל בהמה בטלין אגב הפת ואף על גב דחזו למאכל בהמה באתריה דשמואל לא היה הבהמות אוכלין אותם שאם היו אוכלים אותם לא היה צריך לכך דהא שמואל כר"ש ס"ל דלית ליה מוקצה וכ"כ התוס' (שם קמג.) דשמואל היה מחמיר על עצמו וכ"כ הר"ן בשם הרר"י והרא"ה אבל בשם הרמב"ן כתב דהני גרעינין להסקה הם עומדים וכי אמרינן בפרק במה מדליקין (שבת כט.) דאליבא דר"ש דלית ליה נולד שרי לטלטלינהו ה"מ בי"ט דחזי להסקה דכיון שראויים ועומדים הם לכך למשדינהו לחיותא נמי שרי אבל בשבת דלא חזו להסקה מוקצין הם דהא לא מייחדי אלא להסקה ואע"ג דחזו קצת למאכל בהמה כיון דהשתא מיהא סתמן להסקה ובשבת להסקה לא חזו אסור לטלטלן וכ"נ דעת הרי"ף שכתבן בהלכות עכ"ל ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ז"ל. והרמב"ם כתב בפכ"ו כל הקליפין והגרעינין הראויים למאכל בהמה מטלטלין אותן ושאין ראויים אוכל את האוכל וזורקן לאחוריו ואסור לטלטלן ומ"ש זורקן לאחוריו הוא מדאמרינן בגמרא שם (קמג.) רב הונא בריה דרב יהושע עביד להו כגרף של רעי ופירש"י צוברן לפניו כשאוכל התמרים עד שנמאסות בעיניו ונוטלין אותן כגרף של רעי ונותנן לבהמה א"ל רב אשי לאמימר וכי עושין גרף של רעי לכתחלה בשבת רב ששת זריק להו בלישניה רב פפא זריק להו אחורי המטה גרסינן בפ"ב דביצה (כא:) א"ל אביי לרב יוסף לרבי יוסי דאמר לכם ולא לכלבים הני סופלי לחיותא היכי שדינן להו בי"ט א"ל הואיל וחזו להסקה תינח בי"ט בשבת מא"ל מטלטלין להו אגב ריפתא פירוש סופלי גרעיני תמרה וכתבו התוס' (שם) תימה דאמרינן בשבת לא התירו ככר או תינוק אלא למת בלבד וי"ל דבדבר שיכול לעשותו מבע"י הוא דאמרינן הכי אבל הני סופלי לא היה יכול לעשותו מעי"ט אבל הרא"ש (שם) כתב מטלטלין להו אגב ריפתא פירש ריב"א כשאוכל הפרי זורק הגרעינין בפיו לתוך הסל שהלחם בו אבל להניח לחם עלייהו כדי לטלטל אסור דלא התירו ככר או תינוק אלא למת בלבד עכ"ל וכתב עוד דהני סופלי לא חזו לחיותא

אלא ע"י שום תיקון אלא שלפעמים אוכלים אותם ע"י הדחק שאם היו ראויים להביא למאכל בהמה היה מותר לטלטלם בלא ריפתא:

סעיף קטן לט

חבילי קש ועצים וכו' כבר כתבו רבינו בסמוך ואיני יודע למה שנאו שא"א לומר דלעיל מיירי בחבילי עצים וקש הקשים שאינם ראויים למאכל בהמה אלא ע"י הדחק ומש"ה אם התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותם ואם לאו אין מטלטלין אותם והכא מיירי בחבילי קש ועצים הרכים שהם ראויים למאכל בהמה להדיא דיקא נמי דקתני הכא בהדייהו זרדים שהם רכים ואשמועינן דכיון דרכים נינהו אפילו לא התקינן למאכל בהמה נמי שרי לטלטלן דהא אחבילי זרדין נמי תנן אם התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותם ואם לאו אין מטלטלין אותם:

סעיף קטן מ

בשר חי אפילו תפל וכו' ותפוח מותר לטלטלו וכו' דג מלוח מותר לטלטלו ושאינו מלוח אסור לטלטלו וכו' ברייתות בפרק מפנין (קכח) וטעמא דבשר תפל מותר לטלטלו משום דחזי לאומצא אבל דג תפל כ' רש"י דאינו ראוי לכלום ומש"ה אסור לטלטלו ולכלבים לאו דעתיה למשדייה:

סעיף קטן מא

כתב הרמב"ם חבית שנתגלית וכו' עד מטלטלין אותו בפכ"ו וכ' ה"ה שהוא תוספתא בפט"ו:

סעיף קטן מב

צואה של תרנגולי' המונחת בחצר וכו' בפ' כל כתבי (קכא) תנן כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחוז האור בקורה ועל צואה של קטן ושקלי וטרי עלה בגמרא וכתבו הרי"ף והרא"ש אוקימנא בצואה של תרנגולין בשביל קטן שלא יוזק בה ובחצר אחרת אבל צואה של תרנגולין ושל בני אדם ובאותה חצר מותר לכבדה ולהוציאה לבה"כ דגרף של רעי מטלטלין ליה ומפקינן ליה ופי' הר"ן אוקימנא בצואה של תרנגולין כלומר דכיון שדרכה להיות בחצר אחרת שאדם מקצה להם מקום לא שרי לטלטלה משום גרף של רעי אלא מיהו בשביל שלא יתלכלך בה הקטן שהולך שם לפעמים כופה עליה את הכלי אבל צואה של בני אדם שדרכה להיות בחצר שדרין בה כגון צואה של קטנים אין צריך לכפות עליה את הכלי אלא מותר לכבדה ולהוליכה לבית הכסא עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם בפרק כ"ו וז"ל כל דבר מטונף כגון רעי וקיאה וצואה וכיוצא בהם אם היו בחצר שיושבין בה מותר להוציאן לאשפה או לב"ה וזה הנקרא גרף של רעי ואם היו בחצר אחרת כופין עליהם כלי כדי שלא יצא הקטן ויתלכלך בהם וכתב ה"ה שכן מבואר

בס"פ כל כתבי ולפי גירסת ההלכות שם ועיקר עכ"ל ולפי דבריהם אין חלוק בין צואת קטן לצואת תרנגולים אבל לפי גירסא שלנו בגמרא צואה של קטן אפילו היא בחצר אחרת מותר לטלטלה ולפנותה מפני שראוי להאכילה לכלבים וכ"כ רבינו ירוחם בחי"ג וכתב דה"ה לצואת גדול ורבינו העתיק לשון הרי"ף והרא"ש וצריך לפרשו כעין שפירש הר"ן וה"פ צואה של תרנגולים המונחת בחצר כלומר בחצר שבני אדם דרים בה מותר להוציאה מפני שהוא כגרף של רעי דשרי וה"ה לצואה של קטן. ואם הוא בחצר אחרת שאינו דר שם כלומר ואפילו אם הוא בחצר שדר בה אלא שהוא בחלק המוקצה מהחצר לאשפה או לתרנגולים ודרך כלל שהוא במקום שאין דירתו אצלה לא שריא להוציאה מדין גרף של רעי ואם ירא מפני התינוק שלא ילך שם ויתלכלך מותר לכפות עליה כלי:

סעיף קטן מג

מ"ש דגרף של רעי מותר להוציאו אף בלא כלי פשוט שם ובר"פ משילין (ביצה לו:) נמי אמרינן אמר שמואל גרף של רעי ועביט של מימי רגלים מותר להוציאן לאשפה וכשהוא מחזירו נותן בו מים ומחזירו סבור מינה גרף של רעי אגב. מנא אין בפני עצמו לא ת"ש דההוא עכברא דאשתכח בי אספרמקי דרב אשי פירוש בבית בשמיו אמר להו רב אשי נקטוה בצוציתיה פירוש בזנבו ואפקוה פרש"י גרף ועביט כלי חרס הן אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלי' קרוי עביט. נותן מים ומחזירן דמוקצין מחמת מיאוס הם ואי לאו אגב מיא לא מצי לטלטולינהו ולהוציאן הוא דשרו ליה מפני כבודו: סבור מיניה. מדשמואל היו סבורים התלמידים דדוקא גרף נקט דאגב מנא שרי לטלטל את הרעי אבל בפני עצמו ליטול את הרעי או דבר מיאוס ממש בידו ויוציאנו לא שרי ליה:

סעיף קטן מד

אע"פ שמותר להוציא גרף של רעי אסור להחזירו אא"כ נתן לתוכו מים כבר נתבאר בסמוך וכתב רבינו ירוחם בנ"ד ח"א וכשהוא מחזירו פירוש כשמחזירו לצורך להוציא בו צואה או מי רגלים דאל"כ אסור לטלטלו שלא לצורך אפילו יש בתוכו מים דלא אמרו ככר אלא גבי מת וכ"כ הגאון מהרי"א ז"ל בסימן תקי"ח בשם הרשב"א וכתב שהרא"ש שם לא חילק בזה ונראה שיש להשיב כי כשאמרו ככר או תנוק הוא לטלטל דבר שלא התירו לו הוצאה או הכנסה כגון גבי מת שהרי היה אסור לטלטלו אלא ע"י ככר או תנוק אבל בכאן כבר התירו משום גרף של רעי שהיא כאן בעיניו להוציא לאשפה ואם לא יתירו לו החזרה ע"י נתינת המים לא יוציאנו כדי שלא יפסיד את כליו כשיוציאם לאשפה ויניחם שם ע"כ וכתב עוד שהקשה הרשב"א מה מועיל בנתינת מים לתוכו והלא כשנותן אותן המים כגרף להם ואינם ראוים לכלום והיאך יטלטל הכלי המאוס מחמתן והמים חזרו להיות כעביט והשיב דחזו לבהמות:

סעיף קטן מה

אסור להביא לפניו דבר שימאס כדי להוציאו כשימאס בעיניו אבל מותר לקבוע ישיבתו אצלו וכו' בפ"ב די"ט (כא:) אמרי' דאין מזמנין עכו"ם בשבת משום שיורי כוסות שאסור לטלטלן ופריך וליהוי כגרף של רעי ומשני וכי עושין גרף של רעי לכתחלה וברי"פ משילין (ביצה לו:) גרסינן בי ריחייא דאביי דלוף אתא לקמיה דרבה א"ל זיל עייליה לפוריך להתם דליהוי כגרף של רעי ואפקיה. ופירש"י הדלף היה נופל על הריחיים שלו והיו עשוים בטיט ונימוחים מפני הגשמים ולא היה מספיק לכלים הצריכים לתת תחת הדלף: זיל עייליה לפוריך להתם. לבית שהוא שם דליהוי כגרף של רעי שיהו מאוסים הריחיים לך להיות לפני מטתך ואתה מותר לטלטלם ולהוציאם לחוץ: א"ל וכי עושין גרף של רעי לכתחלה אדהכי נפל בי ריחייא דאביי אמר תיתי לי דעברי אדמר וכתבוהו הרי"ף והרא"ש. ופירש"י וכי עושין גרף של רעי לכתחלה. וכי מותר לגרום שיהא הדבר מאוס לו כדי שיוציאנו: ומשמע דהלכתא כרבה מדאמר אביי תיתי לי דעברי אדמר אלמא חזר והודה לו ואף ע"ג דבפ"ב (כא:) אמרינן דאין עושין גרף של רעי לכתחלה כתבו התוספות דשאני הכא דאיכא פסידא ומש"ה שרי וכ"כ ה"ה בפכ"ה בשם המפרשים והרא"ש בתשובה גבי חילוקי המוקצה חילק ביניהם בענין אחר דהא ודאי אסור לעשות גרף של רעי לכתחלה מיהו ה"מ כשעושה הגרף בידים כי ההיא דפ"ב אבל כשהגרף נעשה מאליו כי עובדא דריחייא שרי לעיולא לפוריא להתם וכ"כ התוס' בחד תירוצא ונתבאר יפה בדברי הג"א וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן מו

ומ"ש כדי להוציאו לאחר שימאס נ"ל דלאו למימרא דדוקא קודם שימאס הוא דשרי לקבוע ישיבתו אצלו כדי להוציאו לכשימאס אבל אם כבר נמאס אסור לקבוע ישיבתו אצלו דא"כ אתי דלא כתוספות ודלא כהרא"ש דאינהו שרו בכל גוונא כל שאינו עושה הגרף בידים אלא היינו לומר שמותר לקבוע ישיבתו אצלו וכשישהה שם מעט תתאונן דעתו עליו מחמת המיאוס ויוציאנו וכדברי התוספות והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן מז

ומ"ש רבינו מותר לקבוע ישיבתו אצלו אע"ג דרבה לא א"ל לאביי אלא עייל פוריך להתם משמע ליה דפוריך לאו דוקא וכ"כ הרא"ש בתשובה גבי חילוקי המוקצה מותר להכניס מטתו או כלי תשמישו לגרום להיות גרף להוציאו ומיהו משמע דקביעות ישיבה מיהא בעינן כגון מטה לשכב או שלחן לאכול אבל ישיבה גרידא לא חשיבא להוציא הגרף ע"י כך דאמרינן ליה קום פוק כיון דמעיקרא לא היה יושב שם ועכשיו נכנס דרך עראי ושמעתי שהורה אחד מחכמי הדור לאדם אחד שרתחה חבית של צבע שלו והיה יוצא כל

הצבע ונשפך לארץ שיקבע שם מטתו או שולחנו ואז יהא הצבע נמאס בעיניו ויוציאנו משם בכלים והיינו מהאי עובדא דריחייא ויפה הורה אם היה בבית אבל אם היה בחצר נראה מדברי ה"ה שאסור שכתב בפכ"ה וז"ל המפרשים למדו ממעשה זה דבמקום הפסד אם יש שם דירה יכול לשום מטתו שם כדי שיהיה כגרף של רעי דמשמע דאם אינו בית דירה לא משום דמינכר הערמתו והרא"ש כתב בתשובה בחילוקי המוקצה התירו לטלטל גרף של רעי וכו' וה"מ בבית אבל בחצר או במקום שאין אדם מקפיד עליו לא ואסור לעשות גרף של רעי לכתחלה אבל אם הוא במקום שאדם מקפיד מותר להכניס מטתו או כלי תשמישו לגרום להיות גרף להוציאו עכ"ל ומשמע דמקום שאדם מקפיד דקאמר היינו שהוא בית דירה וכיוצא שדרך ב"א להקפיד שלא יהא שם גרף לפי שדרכו לדור שם אע"פ שעתה אין קביעתו שם מכניס מטתו או כלי תשמישו וימאס בעיניו ויוציאנו אבל אם הוא מקום שאין אדם מקפיד כלומר שהוא במקום שאינו בית דירה כגון חצר וכיוצא בו שאין דרך בני אדם להקפיד על גרף כשהוא שם לא שרינן ליה להוציאו ע"י שיכניס שם מטתו דכיון שאינו בית דירה מינכרא הערמתו וכדמשמע מדברי ה"ה אלא שמצאתי בנוסחא אחרת כתוב אבל אם הוא במקום שאין אדם מקפיד מותר להכניס מטתו ומוכיחים הדברים שזו היא הנוסחא האמיתית דבמקום שאין אדם מקפיד הוא דצריך להכניס מטתו דאילו במקום שאדם מקפיד בלא הכנסת מטה נמי שרי להוציאו ואפשר שגם בדברי ה"ה צריך להגיה ואין במקום ואם כלומר דבמקום הפסד ואין שם דירה יכול לשום מטתו שם שאילו היה שם דירה אפילו לא היה שם הפסד שרי ותו מה צורך לשום מטתו שם הא בלא"ה הוא מקום שמקפידין עליו ושרי וכך הם דברי הראב"ד בהשגות וכתב ה"ה שהם דברים ברורים והרמב"ם לא כתב בפכ"ה דין עובדא דריחייא ותמה עליו ה"ה ואפשר דמשום דכי אותביה אביי וכי עושין גרף של רעי לכתחילה שתיק ליה אלמא קיבלה מיניה והא דאמר אביי תיתי לי דעברי אדמר דברי אנינות בעלמא היו ולא משום דדינא הכי וכתב הרמב"ם בפכ"ה ובפכ"ו שאף על פי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה אם עבר ועשאו מותר להוציאו וכתב ה"ה דדייק הכי מדאמרינן אין עושין גרף של רעי לכתחלה ואם לא היה מותר להוציאו מה הפסד יש בעשייתו:

סעיף קטן מח

מכניס אדם מלא קופתו עפר וכו' מימרא דרב יהודה בפרק במה טומנין (שבת נ.) ופירש"י מכניס אדם מלא קופתו עפר לכסות בו צואה ורוק ומערה העפר בביתו לארץ ונוטלו תמיד לכל צרכיו:

סעיף קטן מט
ומ"ש ומייחד לו מקום ג"ז שם והוא שייחד לו קרן זוית ופירש"י דהוי כמוכן ועומד לכך אבל נתנו באמצע ביתו למדרס רגלים הרי הוא בטל לגבי קרקעית הבית ומוקצה ואסורה:

סעיף קטן נ
כופין הסל לפני אפרוחין וכו' משנה בפרק מפנין (שבת קכח.) ופירש"י דאשמועינן דכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל. וכתב ה"ה בפכ"ה פירוש דאפרוחים ושום בהמה חיה ועוף אינם מותרים בטלטול לפי שאינם ראויים והיינו דתניא (שם) אין עוקרין בהמה חיה ועוף ויתבאר בסמוך ובהדיא אמרינן בפרק כירה (שבת מג.) דבעוד האפרוחים עליו אסור לטלטלו ואם היו עליו כל בין השמשות אסור לטלטלו אפילו אחר שירדו מעליו ויתבאר זה בסימן ש"י בס"ד

סעיף קטן נא
תרנגולת שברחה דוחין אותה מאחוריה וכו' משנה שם (קכח:) תרנגולת שברחה דוחין אותה עד שתכנס ומדדין עגלים וסייחים פירש"י דוחין בידים: מדדין. אוחזו בצווארו ובצדדין וגוררו ומסייעו ומנענע לו רגליו. ובגמרא (שם) דוחין אין מדדין לא תנינא להא דתנו רבנן מדדין חיה ועוף בחצר אבל לא את התרנגולת תרנגולת מ"ט לא אמר אביי משום דמקפא נפשה. ופירש"י מדדין לא. שלא יהא אוחזה בגפיה ורגליה נוגעים לארץ ומוליכה: דמקפא נפשה. מגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל אבל אווזין כשאוחזין בגפיהם הן מהלכים ברגליהם. והרמב"ם כתב בפכ"ה שאין מדדין תרנגולת מפני שהיא נשמטת מן היד ונמצאו אגפיה נתלשין וכ"כ סמ"ג:

סעיף קטן נב
ומ"ש ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ ברייתא שם אין עוקרין בהמה חיה ועוף בחצר ופירש"י אין עוקרין רגליה לגמרי מן הארץ דמוקצה הוא לטלטלה וכתב הר"ן ומיהו קשיא לי היאך מדדין בהמה חיה ועוף כלל ואפילו בחצר הא כל מידי דלא חזי לטלטול כשם שאין מטלטלין כולו כך אין מטלטלין מקצתו לפיכך נ"ל דהכא משום צער בע"ח נגעו ודוקא כשצריכין לכך אבל כשאין צריכין לא עכ"ל:

סעיף קטן נג
ומ"ש ודוקא בחצר הוא מדתניא שם מדדין בהמה חיה ועוף בחצר אבל לא לר"ה ומדקתני בחצר משמע דלא שרי אלא אלא בחצר דוקא אבל לא בכרמלית ובכלל אבל לא לר"ה היא כרמלית דכרמלית לגבי חצר ר"ה קרי ליה דאל"כ קשה דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא ופירש"י טעמא דבר"ה לא משום שמא יגביהם מן הארץ ונמצא נושאן ותמיהא לי דכיון דבר"ה לא מיתסר אלא משום גזירה אמאי אסרינן בכרמלית הא קי"ל כרבא דאמר

בפרק בתרא דעירובין (צט.) דלא גזרינן כרמלית אטו ר"ה במידי דלא מיתסר בר"ה אלא משום גזירה וכ"כ רבינו בסימן ש"ן והא דאסרינן לדדות בר"ה לא חילק רבינו בין בהמה לבהמה וגם הרמב"ם בפכ"ה לא חילק בכך אבל הר"ן כתב ואע"ג דתנן במתניתין מדדין עגלים וסייחים וקתני להו דומיא דהאשה מדדה את בנה ומפרש בגמרא דהאשה מדדה את בנה אפילו בר"ה ומינה דעגלים וסייחים נמי אפילו בר"ה והכא אמרינן דדוקא בחצר ל"ק דכי גזרינן בר"ה דוקא בקטנים שבהם דמתוך שהן קשין להנהיגם ברגליהם אתי לטלטלינהו אבל בגדולים לא גזרינן ומתניתין בגדולים:

סעיף קטן נד
והאשה מדדה את בנה משנה שם (קכח:):

סעיף קטן נה
ומ"ש ואפי' בר"ה מפורש שם בברייתא:

סעיף קטן נו
ומ"ש ובלבד שלא תגררהו וכו' שם במשנה א"ר יהודה אימתי בזמן שהוא נוטל אחת מניח אחת אבל אם גורר אסור וקי"ל הכי דכ"מ שאר"י אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים ופירש"י והאשה מדדה את בנה אפילו בר"ה דאי נמי מגבהת ליה חי נושא את עצמו דבאדם מודו רבנן וכתב הר"ן אבל אם היה גורר אסור וכן הלכתא דכיון שהוא קטן כל כך שאינו אלא גורר לא מודו רבנן וכ"כ ר"י בנ"א ח"א וז"ל ודוקא שנוטל אחד ומניח אחד כלומר שהתינוק מניע רגלו כשמגביה האחד מניח האחר אבל גורר שני רגליו אסור מפני שנושאתו ואותם שאומרים שמותר לישא תינוק כשגורר שתי רגליו דהחי נושא את עצמו טעות הוא בידם דלא אמרו חי נושא וכו' אלא לפוטרו מחטאת אבל אסור כל זמן שיגרור אותו אלא כשמגביה אחד ומניח אחד כמו שכתבתי עכ"ל: כתב הר"ן בס"פ כל כתבי אמתניתין דעשה נכרי כבש לירד בו ירד אחריו ישראל כתב הרמב"ן דדוקא ירד בו שאינו לטלטלו ואינו אלא כיושב על האבן אבל לטלטלו אסור אא"כ היו העצים תלושים מע"ש דבכה"ג ליכא משום מוקצה לפי שאין הנכרי מקצה כלום ודעתו על הכל כמו שאמרו בירושלמי דאין הכן לנכרי אבל בתלש עצים מן המחובר בשבת אסור לטלטלן עכ"ל ובכלבו כתוב שי"מ הירושלמי אין הכן לנכרי אין צריך שיכין לישראל אף על פי שלא העלה בדעתו שיאכל הישראל מפירותיו מוכנים הם לישראל ומיהו פירות דכ"ע מקצי דעתייהו מינייהו כגון גרוגרות וצמוקים צריכים הכנה ואפילו הם ביד נכרי עכ"ל. ולענין הלכה כדברי הר"ן נקטינן שהוא רב מובהק וכל שכן שהוא להקל בדרבנן: כתב המרדכי בריש י"ט בשם ר"מ שאם חפץ או שום דבר מונח על המעות או על שאר מוקצה בשבת והוא צריך לאותו חפץ מותר ליטלו משם כי דבר מוקצה אינו אסור רק לטלטלו

ממקום למקום אבל ליגע בו מותר וכ"כ ג"כ בפרק כל הכלים וע"פ זה התיר ליגע בשבת במעמד שלפני ארון הקודש והנרות דולקים עליו עומדות ובלבד שלא יהא מנענו וכ"כ רבינו ירוחם בחי"ג וכ"כ ה"ה בפרק כ"ה גבי אין נותנין כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה אבל כופה הוא הכלי עליה וכ"כ בת"ה סימן ס"ז והביא ראיה לדבר וכ"כ הכלבו בסוף דיני שבת בשם רבי מאיר וכתב שג"כ התיר ליגע בתנור של בית החורף שהוחם בשבת ועוד אכתוב בזה בסימן ש"י גבי כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי וכו' אבל מותר לכסותו ובלבד שלא יגע בו וגם בסימן תקי"ג אכתוב בזה כתב הר"ן בס"פ מפנין דכל מידי דלא חזי לטלטול כשם שאין מטלטלין כולו כך אין מטלטלין מקצתו כדמוכח בפרק שואל (שבת קנא.) דתנן גבי מת דבלבד שלא יזיז אחד מאיבריו: כתב בתשובת מהרי"ל לטלטל מוקצה ע"י נפיחה אע"ג דכתבתי לעיל דכחו כגופו דמי מ"מ אין נראה לאסור זה דהא תלינן באורחיה לטלטל כה"ג וטלטול מן הצד וע"י שינוי כלאחר יד שרי ואין לך כלאחר יד גדול מזה עכ"ל. כתב הרמב"ם בפ' כ"ו כלי שנתרועעה לא יתלוש ממנה חרס לכסות בו או לסמוך בו וכתב ה"ה דהיינו מדתניא בפרק כל הכלים (קכד) גבי מגופת חבית שנפחתה לא יספות ממנה שבר לכסות בה את הכלי ולסמוך בה כרעי המטה ופירש בה לא יספות לא יחתוך: כתב באגור בשם שבלי הלקט שאסור לשחוק בשבת וי"ט בכדורים שאינם ראויים לצור ע"פ צלוחית דממאסי שמטנפי ע"י טיט ועפר וכן כדור של עץ אסור לטלטלו ולצחוק בו אבל התוספות בפ"ק דביצה (יב.) אהא דתנן בש"א אין מוציאין את הקטן ולא את הלולב ולא את ס"ת לר"ה וב"ה מתירין כתבו פירוש דלאו דוקא קטן למולו דה"ה שלא למולו דשרי גם טיול דהא אשכחן דמשחקין בכדור שקורין פילוט"א בי"ט בר"ה אלמא דליכא אלא טיול ע"כ משמע שמותר לטלטל הכדור בי"ט וה"ה בשבת דבדברים אלו י"ט ושבת שוים הם. ומיהו בירושלמי פ"ב דתעניות מצאתי טור שמעון למה חרב י"א מפני הזנות וי"א שהיו משחקין בכדור: כתב בתשובות הרשב"א וששאלת אם מותר לקנח בעפר בשבת למי שאין לו מים לתפלה ודאי מותר לקנח בעפר תיחוח מדאמרינן דאסור לכבד הבית משום שמא ישוה גומות ולא נקט טעמא משום טלטול ע"כ ומיהו התוספות והרא"ש ז"ל כתבו בהמצניע (צה.) דכיבוד אסור מפני שמזיז עפר ממקומו וא"כ אסור לטלטל עפר אא"כ ייחד לו קרן זוית וכמו שאמרו ביצה (ח.) מכניס אדם מלא קופתו עפר וכו' כתב בתשובות הרשב"א שאסור לשאת תחת אציליו הדבר שמתהוה ממנו המשי משום דאסור לטלטלו ועוד שבודאי מוליד הוא בחומו ומלאכת מחשבת הוא ואסור: כתב ר"י בחי"ג בשם רבי מאיר דמלבוש של כלאים אסור לטלטלו בשבת וי"ט וראיה מספ"ק דביצה (יד:) וכ"כ שם המרדכי

בשם א"ז אבל כתב רבותיי חלקו עליו והשיב רבינו שמחה דשעטנז אינו אסור לטלטל דתורת כלי עליו מידי דהוה אסנדל המסומר דאסור לנועלו ומותר לטלטלו כתוב בכלבו מותר לטלטלו מניפה בשבת כדי להבריח הזבובים דכלי הוא ובלבד שיהא זהיר שלא להרוג הזבובים ופשוט הוא: דין טלטול מנורה וטלטול נר שהדליקו בו באותו שבת וכן מותר שמן שבנר וקערה שהדליקו בה באותה שבת נתבאר בסימן רע"ט: דין מצא ארנקי בשבת כתבתי בס"ס רס"ו: דין טלטול אבנים שכסה בהם הכירה בע"ש בסי' רנ"ט: כתב הרמב"ם בפכ"ו דמכבדות של תמרה וכיוצא בהם שמכבדין בהן הקרקע הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר מאחר שמותר לכבד בהם קרקע המרוצף ולדברי האוסרים לכבד אפילו קרקע המרוצף כמ"ש רבינו בסי' של"ז פשיטא דהוי מלאכתו לאיסור: כתב הרשב"א בתשובה שמותר לטלטל האצטרול"ב בשבת ולהפכו ולהביט בו וכ"כ האגור בשמו ומיהו לדעת הרמב"ם שכתבתי בסימן ש"ז שאסור לקרות בשבת בשום ספר זולת ספרי הנביאות ופירושיהן אפשר דלטלטלן נמי אסור וה"ה לאצטרול"ב: כתוב בתשובות מהרי"ל טלטול השעות שמעתי כבר שנשאו ונתנו בדבר לפני מה"ר ווייפ"ש ז"ל ולא מצאו איסור ברור ואפ"ה היתר ברור לא אמר בה לפי שנתפשט האיסור וי"ל דהוי כלי שמלאכתו לאיסור דלמדידה נעשה ואע"ג דלמצוה שרי מדידה מאן לימא לן דהא חשיב מדידה של מצוה דאי משום שלומד על ידו א"כ יתלה לימודו משום איסור ויהא שרי וחלילה ואף על גב דלא מדידה גמורה היא מדידת הזמן מ"מ יש לדמותו ואחרי אשר גדול הדור גמגם בו מי יבא אחרי המלך אשר כבר עשהו ומה ששמעתי על של חול ואדוני כ' חוליות איני יודע אם ר"ל שמראות בצל ע"י החוליות ומ"מ מנ"ל לחלק ואפשר דגרע טפי דמודד הצל ממש עכ"ל: דין ביצה שנולדה בשבת ופירות הנושרין מן האילן בשבת כתב רבינו בסי' שכ"ב: דין טלטול אוכלי בהמה ואם מותר לקוטמם ג"כ שם: דין נטילת קיסם לחצוץ בו שיניו שם: דין טלטול עצי בשמים והיתר קטימתם שם: אם מותר לטלטל מעות ודברים המוקצי' מפני השלטון או מפני הדליקה או מפני הלסטים בסימן של"ד: גרסי' בס"פ כירה (שבת מז.) א"ר יוחנן לי התיר רבי לטלטל מחתה באפרה וכו' אמר אביי קרטין בי ר' מי חשיבי וכ"ת חזו לעניים. והתנן בגדי עניים לעניים וכו' וכתב הר"ן ומהא שמעינן המוקצה לעשירים מוקצה ואפי' עניים אין מטלטלין אותו שכבר הוקצה מדעתו של בעה"ב העשיר ולא בעינן שיהא מוקצ' לכל: כתב הר"ן בפרק המביא כדי יין דתנאי מהני לכל מוקצה מחמת איסור לאחר שיעבור זמן איסורו וכ"כ בפרק כירה בשם הרמב"ן והביא ראיה מהירושלמי וכ"כ ה"ה בפכ"ה בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל ור"י כתב שיש חולקים בדבר ושכך נ"ל עיקר וכבר כתבתי כל זה בסימן רע"ט: גרסי'

בספ"ק דביצה ירושלמי תני מטלטלין את השופר להשקות בו את התינוק ואת הפינקס את הקרקע את המראה לכסות בהם את הכלים ובס"פ ב"מ (לו:) אמרינן דלרבי יהודה דאית ליה מוקצה מטלטלין את השופר אבל לא את החצוצרות ומשמע התם דטעמא משום דשופר חזי לגמע בו מים לתינוק משא"כ בחצוצרות וכל זה ע"פ מה שקדם דכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו שרי:

סימן שט

סעיף קטן א

נוטל אדם את בנו שיש לו גיעגועין עליו וכו' ר"פ נוטל אדם את בנו והאבן בידו (קמא.) ופירש"י בחצר ולא אמרינן דמטלטל לאבן אוקמוהו בגמרא שם בתינוק שיש לו גיעגועין עליו ופירש"י שאם לא יטלנו יחלה לא העמידו טילטול שלא בידים במקום סכנת חולי ופריך א"ה מאי איריא אבן אפילו דינר נמי אלמה אמר רבא ל"ש אלא אבן אבל דינר אסור ומשני אבן אי נפלה לא אתי אבוה לאיתויי דינר אי נפיל אתי אבוה לאיתויי. ופירש"י אתי לאיתויי. וטעמא לאו. משום טלטול הוא דאפילו לאוחזו בידו והתינוק מהלך ברגליו אסר ליה רבא דלמא נפלה ואתי לאיתויי וכיון דלאו סכנת נפש היא לא שרי בה טלטול: כתב הר"ן אבל הרמב"ן חולק בדבר דמי גזרינן שלא יראה אדם תינוק מטלטל דינר ושלא יעמוד בקרוב לו ד"א הא ודאי לא והאוחז בידו נמי לאו מידי עביד בזה אלא הכי קאמרינן דאי שרינן ליה איסור טלטול דהיינו כי נקיט ליה תינוק כמאן דנקיט ליה אבוה בידיה דמי אף הוא מתוך שהוא חס על אותו דינר אתי למעבד טלטול בידים אבל כי לא שרית ליה מידי ליכא למיגזר כלל עכ"ל:

סעיף קטן ב

כלכלה שהיתה נקובה וסתמה באבן מותר לטלטלה וכו' שם נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה והאבן בתוכה ובגמ' (קמב.) ואמאי תהוי כלכלה בסיס לדבר האסור ואוקמה רב חייא בר אשי אמר רב בכלכלה פחותה דאבן גופא נעשית דופן לכלכלה ופירש"י פחותה. שנפחת דופנה או שוליה:

סעיף קטן ג

וכן דלעת שתולין בה אבן כדי להכביד וכו' משנה בפ' כל הכלים (קסה.) האבן שבקרויה אם ממלאין בה ואינה נופלת ממלאין בה ואם לאו אין ממלאין בה. ופירש"י קרויה. דלעת יבשה: אם ממלאין בה ואינה נופלת. שקשורה יפה לפי הקרויה שויא כלי: ואם לאו. הרי היא כשאר אבנים ואין מטלטל הקרויה דשויא בסיס לאבן: ואמרינן בגמרא כיון דהדקה שויא דופן:

סעיף קטן ד

כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה אמתניתין דנוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה והאבן בתוכה שכתבתי בסמוך כי פריך בגמ' (קמב.) ואמאי תהוי כלכלה בסיס לדבר האסור משני ר' יוחנן בכלכלה מלאה פירות עסקינן ופריך ונשדינהו לפרי ונשדינהו לאבן ונקטינהו ומשני בפירות המיטנפים ופירש"י בפירות המיטנפים. פירות מבושלים ורכים מאד כגון תאינים תותים וענבים שאם ישליכם לארץ יטנפו והדר פריך ולנערנהו נעורי ופירש"י ולנערנהו נעורי. עד שיסתלקו הפירות מן האבן לתוך הכלכלה לצדדין וישליך האבן לבדה בנעירתה אלא א"ר חייא בר אשי א"ר הכא בכלכלה פחותה עסקינן וכו' ולפ"ז לא שרינן לטלטולי כלכלה עם האבן שבתוכה אלא דוקא כשהיא פחותה וכו' אבל אם היא שלימה אע"פ שיש בתוכה פירות המיטנפים אין מטלטלין אותה עם האבן שבתוכה וכ"נ מדברי הר"ן אבל הרמב"ם כתב בפרק כ"ה שאם יש בה פירות המיטנפים מטלטלין אותה עם האבן שבתוכה דבמקום הפסד לא גזרו: וכתב ה"ה על כרחך לומר שאין בגרסתו ולינערינהו נעורי ורב חייא בר אשי בשם רב עושה אוקימתא אחריתי ושתיהן אמת וה"ג ר"ח בר אשי בשם רב אמר וזהו שלא הזכירו בהא דרב אלא עכ"ל ומדבריו נראה שגם הוא לא היה גורס אלא ודברי רבינו כדברי הרמב"ם והרי"ף השמיט כ"ז וכתב שם הר"ן שלא ידע למה וגם הרא"ש השמיטו ונראה לי דאפשר דהוי גרסי כגירסא דידן דאידחיא לה אוקימתא דרבי יוחנן וקמה לה אוקימתא דרב דאמר בכלכלה פחותה עסקינן דאבן עצמה נעשית דופן לכלכלה וזה לא הוצרכו לכותבו דמדין האבן שבקרויה שמעינן לה: ודע שבפירוש המשנה כתב הרמב"ם דבעינן שיהו בכלכלה פירות המיטנפים ושתהיה הכלכלה פחותה והאבן בנקב לסתמו ולפ"ז נראה שהיה מפרש דאוקימתא דרב על מאי דאוקי בפירות המיטנפים היא הא לאו הכי אסור לטלטלה וא"א לומר כן דמאחר שהאבן סותמת הנקב הרי היא כדופן הכלכלה ואפילו אין בה פירות כלל מותר לטלטלה כדין אבן שבקירויה וכבר חזר בו בחיבור וכתב בפרק כ"ה כלכלה שהיתה נקובה וסתם נקב שלה באבן מותר לטלטלה שהרי האבן נעשית כדופן, ומשמע בגמרא דהא דבעינן שיהו פירות המיטנפים ואם הם פירות שאינם מיטנפים אסור לטלטל הכלכלה דוקא כשהוא צריך לפירות או הכלכלה דאז כשינערנה במקומה יוכל ליטול הפירות או הכלכלה אבל אם צריך למקום הכלכלה מטלטלה כמות שהיא כדין אבן שעל פי החבית שבסמוך ומשמע לי דאפילו במניח האבן מדעת שרי לטלטלה מפני שנעשית בסיס לדבר האסור ולדבר המותר וכמו שיתבאר בסימן ש"י וכן נראה

מדברי התוספות בס"פ כירה (שבת מז.) גבי מטלטלין כנונא אגב קיטמא ואע"ג דאיכא עליה שברי עצים וכן כתוב שם רש"י בהדיא:

סעיף קטן ה

שכח אבן ע"פ החבית או מעות על גבי הכר וכו' משנה בפ' נוטל שם (קמב:) האבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת מאליה מעות שעל הכר נוער את הכר והם נופלים ובגמ' (שם) ל"ש אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור כלומר אסור להטות החבית ולנער הכר שאף הם מוקצים ובס"פ במה טומנין (שבת נא.) גבי טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל אם היה מקצתו מגולה נוטל ומחזיר ואם לאו אינו נוטל ומחזיר כתב רש"י אם אין מקצת פיה מגולה לא יטול דאין לו במה יאחזנה וא"ת יפנה סביביה הואיל ודבר הניטל הוא ויאחזנה כדתנן האבן שעל פי החבית מטה על צדה בדופניה ויטנה על צדה ויפול הכיסוי והיא נופלת הא אוקימנא התם בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור והיכא דמגולה מקצתו אין זה טלטול שמצדדו והכיסוי נופל מאליו והקשו התוספות עליו. מדתנן (שם מט.) טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן כיצד הוא עושה נוער את הכיסוי והן נופלות וע"כ אומר ר"ת דלא חשיב כמניח כיון שדעתו ליטלו בשבת משמע בהדיא מדברי רש"י דכל שהניח על דעת שישארו שם בכניסת השבת אף על פי שדעתו ליטלו בשבת מיקרי מניח דהא הטמנה על דעת ליטלה בשבת עבידא ליה ואפ"ה קרי לה מניח ומה שהקשו עליו מדתנן נוער את הכיסוי נ"ל שהוא ז"ל נזהר בזה שכתב נוטל כיסוי של קדרה שיש תורת כלי עליה ואע"ג שהן עליה לא איכפת לן דלא נעשה בסיס להם שאין עשוי אלא לכסות קדרה עכ"ל כלומר דגיזין הללו לא להניחם על כיסוי הקדרה נתכוון אלא להטמין הקדרה הילכך ליכא למימר בהו נעשה בסיס לדבר האסור כדשייך למימר בהניח אבן ע"פ חבית ומעות על הכר ומ"מ דעת בעה"ת כדברי ר"ת וכ"כ הגהות בפכ"ה בשם סמ"ג: וכתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן קצ"ג דלא מיקרי מניח אלא כשמניח בע"ש אבל אם הניח קודם לכן שרי משום דבע"ש נעשה שוכח ודקדק כן מדברי הרמב"ם שכתב בפכ"ה אבל הניח מעות על הכר בע"ש אסור ואין נ"ל משם ראיה דאיכא למימר דכל קמי שבתא ע"ש קרי ליה אלא שהביא עוד ראיה ממאי דפירש"י לא שנו אלא בשוכח ששכח האבן עליו בין השמשות ולא מדעתו וזו ראיה טובה אלא שלפ"ז אפילו בהניח ע"ש כל ששכח בין השמשות הו"ל למשרי. וכתב עו"ש שהיה מי שעלה על דעתו להביא ראיה מדברי רש"י לומר דלא נעשה שום דבר בסיס אא"כ הניח על דבר מוקצה בשביל שיהא מתיישב עליו בטוב אבל מה שמניח בדרך אקראי כמו שרגילין לשום בתיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לא

חשיב מניח והוא ז"ל דחה דבריו. וכתב הרמב"ם בפכ"ה אפילו נטלו המעות והאבן אסור לטלטלן ופשוט הא דמגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא וכמו שיתבאר בסימן שאח"ז ומינה שאם לא היו שם בין השמשות אלא בשבת הונחו שם אם נטלו משם בשבת חזר להתירו כמו שיתבאר בסימן ש"י דאין מוקצה לחצי שבת וכ"כ הכלבו:

סעיף קטן ו

ואם החבית בין החביות וכו' ג"ז שם במשנה דהאבן שע"פ החבית ודבר פשוט הוא דהא נמי בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור ואפי' להטותה אסור כדבסמוך:

סעיף קטן ז

וכל זה בצריך לגוף החבית וכו' אבל אם צריך למקום החבית וכו' יכול לטלטלה עם האבן שעליה לפנות מקומה שם א"ר יוחנן ל"ש אלא לצורך גופו אבל לצורך מקומה מטלטלן ועודן עליו וכן תני רבי חייא בר רב. ופירש"י ל"ש. שמנערה ואינה מטלטלה בעודה עליהן: אלא שצריך לגופו. של כר לשכב עליו הילכך בניעור סגי: אבל צריך למקומו. של כר מטלטלו עם המעות למקום אחר וגם זה פשוט דלא קאי אלא אשוכח ולא אמניח אלא שראיתי לר"י שכתב בחי"ג וז"ל מטה שיש עליה מעות כל בין השמשות אסור לטלטלה פי' ודוקא במניח דנעשה בסיס לדבר האסור אבל שוכח מנער המטה והמעות נופלים והא דאמרינן דאסור לטלטלה דוקא לצורך גופו אבל לצורך מקומו מותר עכ"ל נראה מדבריו דלצורך מקומו אפילו במניח שרי לטלטל להדיא ועוד דהרי פירש"י ל"ש שמנערה וכו' משמע בהדיא דאשוכח קאי דביה אמרינן מנערה דאילו מניח אסור הוא לנער וצ"ל דאשוכח קאי וה"ק והא דאמרינן דבשוכח מנער ואינו מטלטל להדיא דוקא לצורך גופו דסגי ליה בניעור אבל לצורך מקומו דלא סגי ליה בניעור מותר לטלטלה להדיא: כתב ר"י בחי"ג מעות שעל הכר אם חושש שמא יגנבו כתבו המפרשים דאסור לטלטל הכר ועודן עליו וכתב עו"ש מעות בתוך הכיס ושכח מע"ש מתיר כיסו ומניחו ליפול ואפילו יש בתוכו כתבי הקודש וכן אם הם בכנף חלוקו מתיר ונופלים לארץ כ"כ רמ"ה לא יאמר לנכרי להצניע מעותיו כי כל האסור לעשות אסור לאומרו לנכרי: כתוב בת"ה שהשוכח מעות במתג המטרון דשרי לטלטלו ולהניחו על הראש כיון שאין המעות על עיקר הכלי והביא ראיה לדבר ומכאן יש ללמוד לשוכח מעות בכיס שעושין בצידי המלבוש שנקרא פאלד"יקירא אם אינה תפירה לארכה במלבוש אלא שפיה לבד תפור בחור שבמלבוש והיא כולה תלויה דשרי לטלטל המלבוש אך ללבשו נראה שאסור שמא ישכח ויצא בו לר"ה וכעין שכתבו המפרשים במפתח התלוי לו בחגורו כמו שכתבתי בסימן ש"א מצאתי כתוב בשם ספר אגודה בפ"ק דביצה בצריך למקומו אגב זה מטלטלו לכסות הביצה מכאן מתירין לאדם ששכח כיסו עליו בע"ש

והוא בביתו יכול לילך בחדרו במקום המוצנע ויתירנו שם עם חגורו אבל אם הוא בשוק או ברחוב שאין שם עירוב לא יביאנו בביתו אך יתיר חגורו במקום שנזכר שם ואם הם בשפת חלוקו יתיר ויניחנו ליפול ויכול לומר לנכרי לשמרם ואם יביאם לא יחוש: כתוב בתשב"ץ אם יש לאדם כיס בקוטא שלו מתוקן כמו שעושים בצרפת הן מעור הן מבגד או אפילו מן הקוטא עצמה אסור ללבשה בשבת עכ"ל ואפשר דבשוכח בתוכה מעות היא וכמ"ש בסמוך א"נ איפשר דאפי' באין בתוכה מעות מיירי וע"פ דעת ר"ת במטה שייחדה למעות שיתבאר בסימן ש"י: דין נר ששכחו או הניחו ע"ג טבלא כתב רבינו סימן רע"ז והוא שוה לדין מעות שעל הכר ואבן שעל פי החבית:

סימן שי

סעיף קטן א

עץ שתולין בה בשר או דגים מותר לטלטלו וכו' בפרק תולין (שבת קמ:) א"ר חייא בר אשי אמר רב האי תלא דבשרא שרי לטלטולי דכוורי אסור וכתבו הרי"ף והרא"ש דכיון דסני ריחיה אסוחי אסח דעתיה מיניה והו"ל מוקצה מחמת מיאוס ומש"ה אסור לטלטלה רב לטעמיה דס"ל כרבי יהודה אבל לר"ש מוקצה מחמת מיאוס לית ליה והלכתא כוותיה ופירש הרא"ש תלא דבשרא. עץ שתולין בו בשר אבל הרמב"ם כתב בפרק כ"ו עלים שריחם רע ומאוסים ואין הבהמה אוכלתן אסור לטלטלן לפיכך תלי של דגים אסור לטלטלו ושל בשר מותר וזה כדברי רב וכתב ה"ה ופירשו בהלכות תלא דבשרא. העץ שתולין בו הבשר מטלטלין אותו דתורת כלי עליו דרגילות היא דכוורי לא אלא כל שנשתמש בו זורקו לבין העצים ע"כ ונראה מדבריו שנוסחת ההלכה שבידו מוחלפת מנוסחא שבידינו. ורש"י פירש תלא דבשרא. בשר מליח התלוי ליבשו: שרי. דנאכל חי באומצא: דכוורא. אין נאכלין חיין:

סעיף קטן ב

ומ"ש דקי"ל במוקצה מחמת מיאוס כר"ש דשרי אבל במוקצה מחמת איסור כגון נר שהדליקו בו באותה שבת לא קי"ל כוותיה וכו' בסוף מסכת שבת (קנז.) איפליגו אמוראי אם הלכה כר"י דאית ליה מוקצה או כר"ש דלית ליה ואמרינן בתר הכי פליגי ביה רב אחא ורבינא חד אמר בכל השבת כולה הלכה כר"ש לבר ממוקצה מחמת מיאוס ומאי ניהו נר ישן וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כר"ש לבר ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בו באותו שבת אבל מוקצה מחמת חסרון כיס אפילו ר"ש מודה וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל כלומר דבנר שהדליק בו באותו שבת לאחר שכבה מתיר ר"ש לטלטלו כדתנן

בפרק כירה (שבת מד.) ומפרש בגמרא דלא התיר ר"ש אלא בנר זוטרא דדעתיה עילויה מבע"י שיכלה השמן וישתמש בו אבל בנר גדולה שאינה עשויה ליכבות בשבת מודה ר"ש דאסור לטלטלה דכיון דלא מסיק אדעתיה שיכבה היום אקצינהו מדעתיה וגם מודה ר"ש בצרורות ואבנים ומעות וכל דבר שאינו כלי ולא אוכל שאסור לטלטלו כיון דלא חזי למידי ובהדיא אמרינן בפרק כירה (שם:) גבי מוכני שלה וכו' ואין גוררין אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות הא אין עליה מעות שריא אע"ג דהוו עלה בין השמשות ואוקמוה כר"ש דלית ליה מוקצה אלמא דכ"ז שהמעות עליה אסור לגוררה וכ"כ שם רש"י ההיא ר"ש היא ומיהו מעות לא חזו מידי ומודה ר"ש דעודן עליו אסור ועוד כתב שם בסמוך (מה.) אהא דאמרינן אין מוקצה לר"ש בדבר הראוי כלומר אבל בדבר שאינו ראוי אית ליה מוקצה ותו אמרינן שם (מו.) בגמרא דאמר ליה רבא לר' אויא מ"ט שרגא דנפטא שרי לטלטולי אמר הואיל וחזיא לכסויי בה מנא אלא מעתה כל צרורות שבחצר מטלטלין הואיל וחזו לכסויי מנא א"ל הא איכא תורת כלי עליה הני ליכא תורת כלי עליהם וכ"כ המרדכי בריש ביצה דמודה ר"ש במוקצה דאבנים וא"כ כי אמרינן דר"ש לית ליה מוקצה היינו לומר דמידי דמיתסר בין השמשות ואח"כ נסתלק ממנו דבר האוסרו והוא דבר שהוא עשוי שיסתלק איסורו בשבת דר"ש שרו ליה דהא לא אסח דעתיה מיניה כיון שהוא עשוי להסתלק בשבת והוא שיהיה כלי או אוכל או מידי דחזי לאשתמושי ביה ולדידן כל כה"ג אסור דמגו דאתקצאי לב"ה איתקצאי לכולא יומא אבל כל שאר מוקצה מחמת איסור בין אם הוא משום דלא חזי לתשמיש היתר מצד עצמו או מדבר שעליו בין אם הוא מפני שאין תורת כלי עליו ואינו אוכל מודה ר"ש דהוו מוקצה וכן לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל מודה דאסור דאלת"ה קשיא הלכתא אהלכתא דקי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה אלא בגרוגרות וצמוקים וקי"ל דכמה דברים אסורים משום מוקצה מחמת איסור וכמו שנתבאר בסימן ש"ח הלכך עכ"ל דר"ש אית ליה מוקצה מחמת איסור כדפרישית וזהו שכתב רבינו אבל בכל שאר דבר קי"ל כר"ש כלומר דגם במוקצה מחמת איסור קי"ל כר"ש חוץ מנר שהדליקו בו וכדפרישית ומידי דחזי לאכילה אע"ג דדחייה בידים כגון (שם מה.) חיטים שזרען ובצים שתחת התרנגולת אף ע"ג דדחינהו בידים לית ביה מוקצה וקשה לי היכי מוקמינן ברייתא דמוכני שלה וכו' כר"ש וכי אין עליה מעות שרינן אע"ג דהוו עלה בה"ש הא דמי לנר גדולה דמודה ביה ר"ש מפני שאין אדם יושב ומצפה מתי תכבה כיון דאסור לכבותה בידים ואם יניחוה תהיה דולקת והולכת כל השבת ה"נ כיון דאסור ליטלם בידים הרי הם עשויים להיות עומדים שם כל השבת גם לר"ש הוו מוקצה ואפשר דכיון שאין מוכני זה מיוחד למעות

עשויים הם לינטל ע"י עבד או תינוק ולא מקצי להו מדעתיה אבל נר גדול מאחר שנתן בו שמן רב כדי להדליק כל השבת ודאי לא היה בדעתו שיכבנה נכרי ולא תינוק אלא שתדליק ותלך הלכך אמרינן אסחי לדעתיה מיניה והוי מוקצה: כתב המרדכי בריש ביצה פסק בסה"מ דמוקצה מחמת נולד אסור וכן במוקצה מחמת איסור דדחיה בידים כגון נר הדולק באותו שבת כדאיתא בסוף מסכת שבת וא"כ נר שהדליקו בה בשבת אסור לטלטלו. ויש שמתירין משום דהוי כגרף של רעי ואין זה נכון והמחמיר לא הפסיד עכ"ל ואני תמה על המתירים וגם על מ"ש ואין זה נכון יש לתמוה שלא דחה דבריהם אלא במילי דחומרא בעלמא:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו דלית ליה מוקצה אלא בגרוגרות וצמוקים וכו' בפרק כירה (שבת מה.) בעא מיניה ר"ל מר' יוחנן חיטין שזרען בקרקע וביצים שתחת התרנגולת מהו כי לית ליה לר"ש מוקצה היכא דלא דחייה בידים היכא דדחייה בידים אית ליה מוקצה או דלמא ל"ש א"ל אין מוקצה לר"ש אלא כעין שמן שבנר בשעה שהוא דולק ובתר הכי אמר רב יהודה אמר שמואל אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצימוקים בלבד ואיתא נמי בגמרא דר' ה"נ ס"ל וכבר כתבו תוספות (שם) דר"י ה"נ ס"ל דמסתמא לא פליג על רבו בסמוך אכתוב שפי' הרמב"ם אין מוקצה בדבר שהוא אוכל אלא גרוגרות וצמוקים וכ"נ מדברי רש"י וכ"מ בגמרא אמרינן בגמ' (שם) דדוקא גרוגרות וצימוקים אבל אפרסקין וחבושין וכל שאר מיני פירות לית בהו מוקצה לר"ש ופירש"י גרוגרות תאנים שמעלה לגג לייבשן ומשנשתהו שם מעט אינם ראויים לאכילה עד שיתייבשו וכן צמוקים דענבים והתוספות כתבו בירושלמי מפרש שמסריחין בינתיים וכיון שמתקלקלין כ"כ אין דעתו לקחתם עד שיתקנו היטב ואיתא תו בגמרא שם בעא מיניה ר"ש ברבי מרבי פצעילי תמרה לר"ש מהו ופירש"י פצעילי תמרה. תמרים הלקוטים קודם בישולם וכונסין אותם בסלים והן מתבשלות מאליהן מהו לאכול מהם קודם בישולם מי מודה בהם דמוקצין הן כגרוגרות וצמוקים או לא א"ל אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצמוקים לבד ופירש"י דאיכא תרתי דחינהו בידים ולא חזו וכתב זה הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפרק כ"ו וז"ל שמן שיוצא מתחת הקורה של בית הבד בשבת וכן תמרים ושקדים המוכנים לסחורה מותר לאכלם בשבת ואפילו אוצר של תבואה או תבואה צבורה מתחיל להסתפק ממנה בשבת שאין שום אוכל שהוא מוקצה בשבת כלל אלא הכל מוכן הוא חוץ מגרוגרות וצמוקים שבמוקצה בזמן שמייבשים אותם הואיל ומסריחין בינתיים ואינם ראויים לאכילה הרי הן אסורין בשבת משום מוקצה ומה שהתיר בשמן היוצא מבית הבד ובפירות המוכנים

לסחורה בסוף פ"ק (יט:) אמרינן הכי לר"ש ודין אוצר של תבואה נתבאר בריש מפנין ומפורש שם דאין מתחילין האוצר אלא לדבר מצוה ויתבאר בסימן של"ג בס"ד והא דאין מוקצה לר"ש בדבר מאכל אלא בגרוגרות וצמוקים לבד דוקא בתלוש אבל במידי דמחובר אפילו לר"ש הוי מוקצה ופירש"י בפרק אין צדין (ביצה כד:) גבי נכרי שהביא דורון לישראל דטעמא משום דדמו לגרוגרות וצמוקים דמדלא לקטינהו מאתמול אקצינהו ולא תחלוק במחובר בין שלו בין של א"י ונ"ל דטעמא דכיון שעל ידי לקיטתו היו ניתרים ואי לא לקיט להו אסור ליהנות מהם במחובר ומאחר שלא לקטם הו"ל כאילו דחינהו בידים ופי' שאינו רוצה ליהנות מהם והלכך אפי' לקטן נכרי אסורים דהו"ל מוקצה ומש"ה גזרו בכל המחובר אפילו היכא שלא היה בידו ללקטן דלא פלוג רבנן והר"ן כתב שם שהרז"ה כתב על דברי רש"י שלא היה צריך לכך כי ברור הוא דמודה ר"ש בכל מוקצה מחמת איסור שאין דעתו עליו כגון כוס וקערה ועששית ודבריו נ"ל עיקר ואף ע"פ שחלק עליהם הרמב"ן ז"ל עכ"ל ונראה דמהני טעמי איכא מוקצה בדבר המחוסר צידה אפילו ר"ש וכמו שיתבאר בסימן (תכ"ז): ב"ה שכ"ה ועיין בסימן שס"ה: ובנבילה סבר ר"ש דמחתכין אותה לכלבים אע"פ שנתנבלה בשבת ובסימן שכ"ד אבאר הטעם בס"ד:

סעיף קטן ד

ואין מוקצה לחצי שבת בפרק אין צדין איבעיא לן אי יש מוקצה לחצי שבת ואמרי' היכי דמי אי דאחזו בין השמשות אחזו אי דלא אחזו לא אחזו לא צריכא דאחזו והדר אדחו והדר אחזו מאי ופירש"י דאחזו בין השמשות ואדחו בשבת שנפלו עליהם גשמים ותפחו והדר אחזו ששזפתן השמש והא מבעיא לן הך שעתא דתפחו מי אסרה להו כולי יומא או לא וכתב הרא"ש במידי דאכילה קא מיבעיא ליה אבל במידי דטלטול פשיטא דאין מוקצה לחצי שבת מדתנן (קכח:) כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו ותניא בפרק כירה (שבת מג.) מותר לטלטלו כשאינן עליו והוא שלא היו עליו כל בין השמשות ועוד דקאמר התם (מד:) אמר רב מטה שיש עליה מעות אסור לטלטלה אין עליה מעות מותר לטלטלה והוא שלא היו עליה כל בין השמשות ואיכא תרי לישני בגמרא לחד לישנא א"ל יש מוקצה ולאידך לישנא א"ל אין מוקצה וכתב הרא"ש ומסתבר כלישנא בתרא דבשל סופרים הלך אחר המיקל ולכך לא הביאה הרי"ף וכן פסק הר"ן ז"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה וכתבתיה בסי' רע"ט: גרסינן תו בפרק אין צדין (ביצה כג:) מוקצה שיבש ואין הבעלים מכירין בו מותר כלומר גרוגרות וצמוקים שהיו מוקצים מחמת שלא נתייבשו כל שיבשו כל בין השמשות אע"פ שלא ידע באותה שעה שיבשו אלא שנודע לו לאחר מכן מותר ולא אמרינן כיון שהיה סבור בה"ש שלא יבשו עדיין הרי הוקצה

לו באותה שעה ואתקצו לכולי יומא דליתא: ואמרינן נמי בגמרא דמוקצה דחזי ולא חזי דאיכא אינשי דאכלי ליה ואיכא אינשי דלא אכלי ליה דאי אזמניה נפק ליה מתורת מוקצה ואי לא לא וכתב הר"ן ז"ל ע"ז ואע"ג דבירושלמי ריש ביצה קאמר בפשיטות דמוקצה שיבש ואין בעלים מכירין בו אסור נקטינן כתלמודא דידן: כתוב בא"ח דדברים שאינם ראויים והזמינם אין מועיל בהם הזמנה כתב הכלבו בסימן נ"ח כל דבר שגמרו בידי אדם אינו מוקצה ואית דבעי למימר שאלו התמרים שנותנין עליהם מים בגיגית בע"ש או בערב י"ט ונדחו ע"י זה מיד או חזו להו בתר הכי בליל שבת אי בליל יום טוב שלקחו טעם היין מותר לשתותן ביום שגמרו בידי אדם אם שהו כפי הצורך ע"כ ודבריו תמוהים דהא אמרינן בגמרא פרק כירה (שבת מה.) דשאר פירות בר מגרוגרות וצמוקים לית בהו מוקצה וא"כ למה הוצרך ליתן טעם מפני שגמרו בידי אדם ועוד דהני ודאי לא הוי גמרו בידי אדם: כתב עוד הכלבו בסי' נ"ח אין דין הכנה לנכרי להכין שאם היו לו תמרים דעסקא או גרוגרות וצמוקים ועז לחלבה הכל מותר וא"צ הכנה וכ"כ הר"ן בס"פ כל כתבי אמתני' דעשה כבש לירד בו ירד אחריו ישראל ותמרי דעיסקא כדי נסבה דהא אפילו בשל ישראל לא הוי מוקצה כמו שנתבאר: כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי וכו' בפרק כירה (שבת מב:) א"ר חסדא אף על פי שאמרו אין נותנין כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה אבל כופה עליה כלי שלא תשבר ור' יצחק פליג עליה ואמר דאין כופין ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב חסדא וכ"פ הרמב"ם בפרק כ"ה וכ"כ הר"ן בפרק מי שהחשיך לאפוקי ממ"ש דקי"ל כר' יצחק ובטעמיה דר"ח איפליגו רבא ורב יוסף וכתבו הפוסקים הנזכרים כדברי רב יוסף דאמר דטעמיה משום דכשנותן כלי לקבל ביצתה מבטלו מהיכנו שהרי אוסר לטלטל הכלי מפני הביצה שבתוכו אבל כשכופה עליה כלי אינו מבטלו שאם יחפוץ יטלנו וא"ת א"כ למה שנינו כופין הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו בו כמו שכתב רבינו בסימן ש"ח שהרי אפרוחים דבר שאסור לטלטלן הוא כמו שנתבאר שם כבר תירצו בגמרא פרק כירה דכיון דכשירדו מעליו מותר לטלטלן לא חשיב מבטל כלי מהיכנו כלומר וכיון שהאפרוחים עשויים לירד שרי ולא דמי לביצה שאינה עשוייה לזוז ממקומה ומיהו אם היו האפרוחים על הסל כל בה"ש אע"פ שירדו אח"כ אסור לטלטלו דמגו דאתקצאי לבה"ש אתקצאי לכולי יומא הכי אמרינן בפ' כירה:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ובלבד שלא יגע בו ירושלמי כתבו הרא"ש בפ"ק דביצה ובלבד שלא יהא הכלי נוגע בביצה והראב"ד כתב כן בהשגות פכ"ה וכתב עליו ה"ה וז"ל לא ידעתי טעם

וכי המוקצה והנולד אסור ליגע בהם כל שאינו מנענען הא ודאי לא ואפשר שמא ינענע הביצה ע"י הכלי ובת"ה סי' ס"ז כ' דדוחק לומר כן אלא נראה לחלק דהתם כיון דהנחת הכלי על הביצה היא לצורך הביצה הוי דבר המוקצה ולכך אסור ליגע בו אבל כשהנחה והתשמיש אינו אלא לצורך דבר שאינו מוקצה כי נגע ע"י הנחה במוקצה שרי:

סעיף קטן ו

דבר שמותר לטלטלו והניח עליו מבע"י דבר האסור גם התחתון אסור וכו' זה מתבאר מדין אבן שע"פ חבית ומעות שעל הכר שבסימן ש"ט ומדין מטה שיש עליה מעות דבסמוך:

סעיף קטן ז

הלכך מטה שיש עליה מעות וכו' בפרק כירה (שבת מד:) א"ר יהודה א"ר מטה שייחדה למעות הניח עליה מעות אסור לטלטלה לא ייחדה למעות יש עליה מעות אסור לטלטלה לא הניח עליה מעות מותר לטלטלה והוא שלא היו עליה כל בה"ש ופירש"י הניח עליה מעות אפילו בחול הרי הוקצה לאיסור ואסור לטלטל ואפילו נסתלקו המעות מבע"י ולא דמי לנר של מתכת דשרי רבי יהודה דהתם בלא ייחדו. לא ייחדו למעות אין עליה מעות בשבת מותר לטלטלה אע"ג דהניח עליה מעות בחול והוא שנסתלק מבע"י ולא היו עליה כל בה"ש אבל אם היו עליה כל בה"ש אתקצאי לכולי יומא וכתבו התוספת יש עליה מעות אסור לטלטלה ע"כ במניח איירי דבשכח תנן פרק נוטל מנער את הכר והן נופלות ובמניח בשבת איירי דבהניח מבע"י והיו עליה בה"ש אפי' אין עליה מעות אסור לטלטלה כדקאמר בסיפא דמילתיה וקשה דאיך יכול להיות שמניח לדעת בשבת י"ל כגון שהניח נכרי או תינוק לדעת ישראל: והרי"ף כתב דלא שאני בין יחדה ללא יחדה דבכל גוונא אם אין עליה מותר לטלטלה והוא שלא היו כל בה"ש ודלא כר"י אמר רב דמפליג בין יחדה ללא יחדה וכתב הר"ן דטעמו משום דרב לטעמיה דס"ל כר' יהודה דאית ליה מוקצה אבל לדידן דקי"ל בר"ש אפילו יחדה נמי שרי וכ"כ הרא"ש לדעת הרי"ף וכתב עוד שר"ת סובר דמודה ר"ש במטה שיחדה למעות וגם הניח עליה מעות שאפילו סלקן מבעוד יום אסור משום דאדם קפיד עליה ומייחד לה מקום ומשמע שדינו כדין כלי שמלאכתו לאיסור שנתבאר בסימן ש"ח דלצורך גופו או לצורך מקומו מותר מחמה לצל אסור וא"כ לא אסר ר"ת אלא לטלטלו מחמה לצל אבל לצורך גופו או לצורך מקומו שרי והוא שאין עליה מעות כ"כ בהג"א ודעת הרמב"ם נראה שהוא כדעת הרי"ף שלא חילק בין יחדה למעות ללא יחדה וכתב ר"י בחי"ג שכן עיקר ולדברי כולם היכא דהיו עליה מעות כל בה"ש ואח"כ נטלו היינו דומיא דנר שכבה וכבר כתבתי בסי'

רע"ט שדעת כל הפוסקים שאפילו לצורך גופו וצורך מקומו אסור לטלטלו ודלא כהג"א שהתירו כל צורך גופו וצורך מקומו:

סעיף קטן ח

ואם יש עליו דבר האסור ודבר המותר כגון מחתה שיש עליה אפר וכו' בס"פ כירה (שבת מז.) אמר רבא כי הוינן בי ר"נ הוה מטלטלין כנונא אגב קיטמיה ואע"ג דאיכא עליו שברי כלים פירש"י כנונא. כלי נחשת שמביאין בו האור לפני השרים: אגב קיטמיה. שהיו צריכין לאפרו לכסות בו רוק או צואה ודעתייהו עלה מאתמול וא"ת מה צד איסור יש כאן היינו רבותא ואע"ג דאיכא עליה שברי כלים דהוי ככלכלה של פירות והאבן בתוכה וכן פי' התוס' והרא"ש וכן פי' ה"ה בפ' כ"ו: וכתב הרא"ש בתשובה דטעמא משום דלא אפשר למינקט קיטמא לחודיה אפי' אי שדי ליה מכנונא ומשמע דטעמא משום דשברי עצים היינו שברים או פחמין קטנים שא"א ליטול האפר מבלעדם ונראה מדבריו שם דלא שרי לטלטולי כנונא אגב קיטמיה אלא בצריך לאפר או למקום הכנונא אבל אם א"צ אלא לגוף הכנונא ינער האפר ושברי העצים במקומם ויטול הכנונא ולא יטלטלנה כמות שהיא:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור נ"ל שלמד כן מדאמרינן בגמר' שם מיתיבי ושוין שאם יש בה שברי פתילה שאסור לטלטל אמר אביי בגלילא שנו ופירש"י בגלילא. שחשובים להם שברי פתילה שאין בגד פשתן מצויין להם הלכך לא בטלי ונעשה נר בסיס להם וכתבו התוס' דאין נראה לר"ת אלא ה"פ בגלילא שנו שהיה להם רוב שמן ולהכי לא בטלי שברי פתילה אגב שמן עכ"ל ודברי רבינו כפר"ת. והר"ן כתב פי' אחר בשם הרמב"ן שאפילו באפר שאינו ראוי שרי וה"ק מטלטלין כנונא אגב קיטמיה כלומר שאע"פ שהאפר אינו ראוי ואיכא נמי בתוך הכנונא ד"א שאינו ראוי לטלטל דהיינו שברי עצים אפ"ה כיון שהמחתה מותרת לטלטלה מפני שהיא ראויה לתשמיש אין אוסרין אותה מפני אפר ושברי עצים שבה משום דהנהו מילי טפלים הם לכלי ובטלו אגבה ולא הויא מחתה לדידהו בסיס לדבר האסור וכתב עליו הר"ן ולא נ"ל שיהא דעת הרי"ף כן דלדידן דלא קי"ל כר"ש במוקצה מחמת איסור לא משכחת לה שיהא האפר דבר שאינו ניטל ותהיה הכנונא מותרת אלא כשהסיקו נכרי בשבת דלא אתקצאי בה"ש א"נ באפר שהוסק מע"ש אלא שאינו ראוי לטלטלו מפני שנפלו עליו מים וכיוצא בו וכל כיוצא בזה הו"ל להרי"ף לפרש עכ"ל: והרמב"ם כתב בפכ"ו וז"ל מטלטלין כנונא מפני אפרו אף על פי שיש עליו שברי עצים מפני שהוא כגרף של רעי ונדחק ה"ה בפי' ההלכה לדעתו: כתוב בהגהות פ' כ"ו דמדמטלטלין כנונא אגב קיטמיה

הביא הר"ם ראיה דתיבה שיש בה אוכלין ומעות אם המעות אינם עיקר מותר לטלטל התיבה ותיבה שיש בה מעות בצד א' מותר להשתמש בה עכ"ל ונ"ל דאוכלין ל"ד דה"ה לכל דבר המותר לטלטל וז"ל הרשב"א בתשובה שק שיש בו כיס מעות שרי לטלטל בשבת כמו כנונא אגב קיטמיה וכו' אבל הניחו ביום השבת כדי לטלטל לכיס אסור אפי' להציל מן הדליקה או מן המלכות או מן הגנבים כדמוכח בפ' נוטל עכ"ל כתבו הגהות בפכ"ה שאותם אזורין שעשויין בראשם כמין כיסים ומיוחדים למעות והניח בהם מעות אע"פ שהוציאן לפני השבת נראה לראב"ן דאסור לטלטלם דהוי כמטה שייחדה למעות ואם עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מייחוד מעות מותר לטלטלו ע"כ ופשוט שזה ע"פ דעת ר"ת דלשאר פוסקים אפי' יחדם למעות נמי כל שאין עליה מעות וגם לא היו עליה שרי לטלטולה וכמו שנתבאר כתב הר"ן בר"פ מי שהחשיך גבי הא דא"ר הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית דע"כ לא שרי ר"ש בשרגא דנפטא אלא משום דחזי לכסויי בה מנא אבל מידי דלא חזי לכסויי ביה מנא כי קרני דאומנא משום דאי נפלי מיתברי אסור לטלטלינהו: אם מותר לכסות פירות או לבנים בכלים מפני הדלף כתב רבינו בסי' של"ח ובסי' תקכ"א. אם מותר ליתן כלי תחת הדלף כתב רבינו ג"כ שם. כתב שבלי הלקט בשם רב צמח גאון מטר היורד בשבת ובי"ט אע"ג דמאתמול לא היו עבים מותר לרחוץ ולשתות מהם דאסיקנא (עירובין מו:) מייא בעבים מינד ניידי ולא הוי מוקצה השתא דאתית להכי מים דאוקיינוס מינד ניידי ושרו תניא נמי הכי נהרות המושכין ומעיינות הנובעים הרי הם כרגלי כל אדם עכ"ל:

סימן שיא

סעיף קטן א

מת שמוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה וכו' בפ' כירה (שבת מג:) אין מצילין את המת מפני הדליקה א"ר יהודה בן לקיש שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה ופסק שם ר"י הלכה כר' יהודה בן לקיש ונראה מדברי הרי"ף דלא שרי רבי יהודה בן לקיש אלא בטלטול מן הצד דוקא וכתבו הרא"ש והר"ן שכן דעת הר"י אבל מדברי רש"י נראה דאפילו להדיא נמי מטלטלין ליה וכ"נ מדברי הרמב"ם פכ"ו ולזה נוטה דעת הר"ן וכן דעת הרא"ש אלא שנראה מדבריו דה"מ כשאין לו אלא מטה אחת אבל אם יש לו ב' מטות הופכו ממטה למטה ולא יטלטלנו להדיא והרמב"ם כתב בפכ"ו שאם יש ככר או תינוק מטלטלו על ידיהם ונראה מדבריהם דכל היכא דאפשר לטלטל המת שלא באיסור כגון ע"י ככר או תינוק או בטלטול מן הצד אין מטלטלין אותו להדיא דלא התירו

לטלטלו להדיא מפני הדליקה אלא בדלית ליה ככר או תינוק וגם אין לו מטה אחרת שא"א לו לטלטלו מן הצד:

סעיף קטן ב

ואם הוא מוטל בחמה או בבזיון וכו' שם איתמר מת המוטל בחמה אמר רב יהודה אמר שמואל הופכו ממטה למטה רב חנניא בר שלמיא משמיה דרב אמר מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו היכא דאיכא ככר או תינוק כ"ע ל"פ דשרי כ"פ דלית ליה מ"ס טלטול מן הצד שמיה טלטול ומ"ס לאו שמיה טלטול ופסקו התוספות (שם) והרי"ף והרא"ש כמ"ד טלטול מן הצד שמיה טלטול וכ"כ הרמב"ם בפכ"ו. וגרסינן בהמצניע (קד:) ההיא שכבא דהוה בדרוקרת שרא ר"נ בר יצחק לאפוקי לכרמלית משום דגדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה כלומר לאו דלא תסור. ופירש"י לאפוקי לכרמלית. שהיה מוטל בבזיון או בדליקה או בחמה ואי משום טלטול מניח עליו ככר או תינוק וכתב הר"ן שכן דעת הראשונים וטעמא דהוצאה כיון דלא אפשר בלאו הכי משום כבוד הבריות שריא אבל טלטול כיון דאפשר לתקוני מתקנינן ולא שריא אלא ע"י ככר או תינוק אבל הרמב"ן כתב דכי מפקינן ליה לכרמלית ודאי בלא ככר ובלא תינוק מפקינן ליה דכל מה שאתה משביח בתיקון הטלטול אתה פוגם בהוצאת הככר שלא לצורך והוצאת המת בלבד היא שמותרין מפני כבוד הבריות והוא ז"ל הכריע כדברי הראשונים וכתב ה"ה בפכ"ו שכן דעת הרשב"א ודע שכתב הרמב"ן בספר תורת האדם שכדבריו נראה שהוא דעת הרמב"ם ומשמע שטעמו מדסתם דבריו בדין זה פכ"ו ולא הזכיר ככר או תינוק ואי מהא לא איריא שהרמב"ם העתיק לשון הגמרא כמנהגו ואין בו הכרע ומשמע מדברי רבינו שאף על פי שלא הסריח עדיין מכיון שסופו להסריח ע"י שמוטל בחמה שרי לאפוקי לכרמלית כדי שלא יסריח ולא יתבזה וכ"נ מדברי רש"י והר"ן ובכה"ג הוי מת המוטל בחמה דפ' כירה אלא דהתם כשיש להם מקום באותו רשות יכולין לפנותו שם אבל הרמב"ם כתב בפכ"ו מת שהסריח בבית ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו מותר להוציאו לכרמלית דגדול כבוד הבריות וכו' ואם היה להן מקום לצאת בו אין מוציאים אותו אלא מניחים אותו במקומו ויוצאים הם עכ"ל נראה שהוא מפרש דשכבא דפרק המצניע (שם) בשכבר הסריח ומפני כך התירו להוציאו לכרמלית אבל אם לא הסריח עדיין אע"פ שמוטל בחמה אסור להוציאו לרשות אחרת ובכה"ג הוא דאפליגי רב ושמואל בפרק כירה (שבת מג:) כשמטלטלו באותו רשות ממקום למקום אי בעי ככר או תינוק או אם מטלטלו מן הצד בלא ככר ותינוק

סעיף קטן ג

וכתב עוד שנראה שמותר להוציאו אפי' לר"ה וכו' בספר תורת האדם כתב על ההוא עובדא דההוא שכבא דהוה בדרוקרת איכא למידק אשמעתין דאמר הוצאת המת אפילו לר"ה איסורא דרבנן היא דמלאכה שא"צ לגופה היא במוטל בחמה יהא מותר להוציאו לר"ה דומיא דכרמלית לרבי יהודה וי"ל שהוא מותר ע"י תינוק ור"נ דשרא לכרמלית משום דמעשה שהיה לכרמלית היה הא אילו היו צריכין להוציאו לר"ה היו מתירין כדברי ר"ש ודוקא ע"י תינוק אבל ע"י ככר אסור דהא ככר אינו טפל למת ואיכא איסורא דאורייתא בככר ומדברי ר"ח יראה שהוא אוסר והטעם שלא התיר כבוד הבריות הזה אלא על דבר שעיקרו מד"ס כגון כרמלית הא ר"ה לא עכ"ל והר"ן בפרק המצניע כתב כמ"ש הרמב"ן לדעת ר"ח כתב המרדכי בפ' כירה בשם ה"ר אביגדור דמה שצריך ככר או תינוק דוקא למת ערום אבל מת בכסותו מטלטלין אותו אגב כסותו וראיה מפ"ב דביצה (כא:) מטלטלין להו אגב כסא עכ"ל ומשמע לי שאין כן דעת רש"י והפוסקים דא"כ הו"ל לפרושי וראייתו יש לדחות דשאני התם דאין לומר שהכוס יהא בטל לגבי שיורין אבל הכא הכסות בטל לגבי המת ואע"פ שכתב הרמב"ן בספר תורת האדם יכול ליתן עליו ככר או תינוק או אחד מהכלים שהוא לבוש וכיוצא בהם י"ל דאע"פ שכלי שהוא נתן. עליו אינו בטל לגבי כסותו ממש בטל הוא לגביה כתבו הגהות בפ' כ"ו בשם הר"מ דמוטל בחמה ל"ד דה"ה אם מוטל על כרים וכסתות וירא פן יסריח עכ"ל וכ"כ הכלבו בהל' י"ט וצ"ל דמיירי כשהוא בענין שא"א לשמוט הכר מתחתיו דאל"כ אסור לטלטלו אלא שומט הכר מתחתיו כדתנן בפרק שואל (שבת קנא:): כתב המרדכי פרק כירה בשם ראבי"ה שנ"ל שאם חוששין שמא יתקשה ואז לא יוכל לפשטו ואז יהיה בזיון למת מניח עליו ככר או תינוק עד שיפשיטו אבריו עכ"ל וכתבו עוד הגהות ודוקא לצורך המת אבל לצורך הכהנים או דבר אחר אין מטלטלין ע"י ככר או תינוק: כתב ר"י בנכ"ח ח"א דהא דאסרי' טלטול מן הצד דוקא בשצריך לטלטל המת מחמה לצל אבל אם א"צ לכך אלא למקומו או לדבר שהמת מונח עליו מותר לטלטלו מן הצד דהיינו שהופכו ממטה למטה כיון דלצורך דבר המותר הוא אע"פ שמטלטל דבר האסור עמו שרי כיון שאינו מטלטלו אלא מן הצד ודבריו נכונים כמו שיתבאר בס"ס זה דלצורך דבר המותר שרי טלטול מן הצד כתב המרדכי בפ' כירה שמעשה היה והביאו מת בספינה והיה המקום צר לבא אליו וגם הנכרים היו מתאספים שם עד שהיה המת מוטל בבזיון קצת ופסק הרא"ש להוציאו מן הספינה ע"י נכרי ולהביאו בבית קרוביו וראיה מההוא שכבא דהמצניע דשרא ר"נ להוציאו לכרמלית ע"י ישראל ואם התירו שבות דאית בו

מעשה כלומר שישראל עצמו עושה ק"ו באמירה לנכרי שבות ודן לפניו רבינו ברוך ממגנצא עד שאתה מדמהו לעובדא דהמצניע תדמהו להההוא דפרק כירה (שבת מג:) דאיתמר מת המוטל בחמה וכו' ומשמע התם דטלטול מן הצד שמיה טלטול ולדברי הכל אסור לטלטלו מחמה לצל הלכך נראה לפרש דההיא דהמצניע דוקא משום דליקה התירו ולא כפירש"י שהיה מוטל בבזיון ועוד הקשה לו מדאמרינן בפ"ק די"ט מת בי"ט ראשון יתעסקו בו נכרים מאי איריא בי"ט אפי' בשבת נמי והשיב רא"ם ה"נ ומשום דבעינן למימר בי"ט שני יתעסקו בו ישראל מש"ה נקט בי"ט ראשון אכן ר"ב הקשה דא"כ י"כ שחל להיות סמוך לשבת אמאי מעברינן משום מתים הא איכא תקנתא ע"י נכרים עכ"ל ונראה מדבריו דשפיר קאמר ר"ב ולא קי"ל כרא"ם אבל בהגה"מ פ"ו כתב סתם כדברי רא"ם וכ"נ לע"ד דמאחר שפירש"י דשכבא דהמצניע היה מוטל בבזיון מי ישמע לר"ב להניח דברי רש"י ולשמוע לו שמפרש דדוקא מפני הדליקה התירו ומה שהקשה מדאמרינן בפ' כירה דטלטול מן הצד אסור מחמה לצל י"ל דשאני טלטול כיון דאפשר ע"י תינוק או ככר לא התירו בענין אחר וכמ"ש התוס' בפרק המצניע (שבת צד.) ומה שהקשה ממת בי"ט ראשון יתעסקו בו נכרים מאי איריא י"ט אפילו שבת נמי י"ל דיתעסקו בו נכרים לקברו קאמר ודוקא בי"ט אבל בשבת וי"ה לא אבל להוציאו ממקום הבזיון אפי' בשבת שרי כנ"ל וכ"כ בשבלי הלקט מסתברא דאם היה המת מוטל בר"ה או במקום מפולת שמותר להוליכו ע"י נכרים ואם היה בכרמלית אפי' ע"י ישראל מפני כבוד הבריות עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אבל כל שאר דברים האסורים לטלטל לא התירו ע"י ככר או תינוק הכי אסיק רב אשי בפ' נוטל (שבת קמב.) לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד וכבר כתבתי בסימן ש"ח טעם למה התירו לטלטל גרעיני תמרה אגב ריפתא ולמה י"א דכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו מחמה לצל ע"י ככר או תינוק:

סעיף קטן ה

ומ"ש הלכך אותם שמטלטלים מנורה שהדליקו עליה בשבת וכו' כ"כ שם הרא"ש בשם רבינו ניסים וכבר נתבאר משפטם בסימן רע"ט:

סעיף קטן ו

היה מוטל בחמה ואין לו מקום לפנותו אינו רשאי לעשות לו אהל להציל אלא באים שני ב"א ויושבים בצדו חם להם מלמטה מביא כ"א מטה ויושב עליה וכו' בפרק כירה (שבת מג.) מת המוטל בחמה באים שני ב"א בצדו וכו'. ופירש"י מת המוטל בחמה. ויש לחוש שמא ימהר להסריח: ויושבין בצדו. ע"ג הקרקע כדי שיצטערו מחום הקרקע

ויצטרכו להביא מטות לישב עליהם והמטות יהיו למחיצה כדמסיים ואזיל: חם להם מלמטה. מן הקרקע שרתחו חמה: ופורסים. על ראשם לצל: זה זוקף מטתו. שתהא המחצלת מונחת עליה וכן זה נמצאת מחיצה עשויה מאליה ולכשירצו נשמטין והולכין להם ודוקא נקיט חם להם מלמטה ברישא שיבואו המטות לישיבה ברישא והדר מחצלת לפרוס עליהם ואוחזים אותם בידיהם עד לאחר שעה שיזקפום וישמטו דהו"ל כי ההוא דאמרי' (עירובין קא. ביצה לב:) האי מדורתא מלמעלה למטה שרי אבל לאיתויי מעיקרא מטות לצורך האהל לא דהו"ל מלמטה למעלה כדרך בנין וקי"ל (שבת קכה:) אין עושין אהל עראי בתחלה בשבת עכ"ל וכתבו התוס' (שבת מג:) תימה בלא שום חום מאי איסור איכא שיביאו כ"א מטה לישב עליה ותו אמאי מייתי ברישא מטה לישב והדר מחצלת ימתינו עד שיחום להם גם למעלה ויביאו המטות ומחצלאות גם יחד ונראה דאחמור רבנן למיעבד היכרא שהוא לצורך חי כל מאי דאפשר למיעבד עכ"ל: והרמב"ם כתב דין זה בפכ"ו וז"ל היה מוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו או שלא רצו להזיזו ממקומו באים ב' בני אדם יושבים משני צדדיו חם להם מלמטה זה מביא מטתו ויושב עליה וזה מביא מטתו ויושב עליה חם להם מלמעלה זה מביא מחצלת ופורס על גביו וזה מביא מחצלת ופורס על גביו זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו ונמצאת מחיצה עשויה מאליה שהרי מחצלת זה ומחצלת זה יהי' לשני קצותיהם על הקרקע משני צדי המת עכ"ל. נראה מדבריו שאין שם אהל אלא מהמחצלאות בלבד וזוקף מטתו דקאמר לא להיות עומדת זקופה והמחצלת עליה כדפירש"י אלא לומר שזוקפה ומסיר משם אם ירצה לפי שאינה צריכה לו עוד ולפ"ז מאי דמצרכינן שישבו תחלה עד שיחם להם ואז יביאו מטות וישבו עליהם אע"פ שאין למטות צורך לאוהל היינו כדי שיהא נראה דפריסת מחצלאות לא כדי לעשות אהל בחבור שתיהם היתה אלא כדי לפרוס כ"א על עצמו להגן מפני החמה שהרי גם כשחם להם מלמטה הביאו כ"א מטתו וישבו עליהם ואפשר שאם רצה להניח מחצלת על המטה אינו רשאי לדעת הרמב"ם ומש"ה אמרו שזוקף מטתו כלומר ולא יניחנה שם כי היכי דתיהוי היכרא שלא נתכוון בפריסת המחצלת לעשות אהל משתיהן אלא להגן עליהם מפני החמה שהרי כשחם לו מלמטה הביא מטה וישב עליה וכשעמד זקפה משם והלך לו: ומכל מקום יש לדקדק למה פסקו דבאים ב' ב"א ויושבים בצדו וכו' הא בלא"ה יכול לעשות כן דהא בגמרא (שם) איתא למימרא זו אמאי דאמר ר' יצחק אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל ואמר להו רב ששת פוקו ואמרו לר' יצחק כבר תרגמא רב הונא לשמעתך בבבל דאמר רב הונא עושין מחיצה למת בשביל חי ואין עושין מחיצה למת בשביל מת מאי היא

דאמר רב שמואל בר יהודה וכן תני שילא מרי מת המוטל בחמה באין ב' ב"א ויושבים בצדו חם להם מלמטה זה מביא מטה ויושב וכו' משמע דלמ"ד כלי ניטל אפי' לצורך דבר שאינו ניטל עושין מחיצה למת בשביל מת וא"כ א"צ ב' ב"א לישב בצדו אלא להדיא מותר לעשות בשביל מת כדרך שמותר לעשות בשביל חי וכיון דקי"ל כמ"ד כלי ניטל אפי' לצורך דבר שאינו ניטל כמו שנתבאר בסימן ש"י תו לא ה"ל למיפסק כהאי מימרא ואפשר שמטעם זה השמיטוהו הרי"ף והרא"ש וא"כ יש לתמוה על הרמב"ם ועל רבינו שכתבוהו ואפשר דס"ל דנהי דרב ששת סבר דטעמא דבעי' שיבואו שני ב"א וישבו בצדו הוא משום טילטול הכלים שיהיו נטלים לצורך החי ולא לצורך המת וכדרבי יצחק מיהו אנן דלא קי"ל כוותיה מפרשינן דטעמא לאו משום כלים הוא. דלצורך המת נמי ניטלין אלא טעמא כדי שתהא המחיצה נעשית מאליה דאין עושין אהל עראי ובשביל צער החי התירו לעשותה בשינוי כזה אבל מפני המת לבד לא התירו וזהו שכתב רבינו באים ב' ב"א וכו' בענין שתיעשה המחיצה מאליה שנראה כאילו עשה לצורך החי שאין מחללין את השבת לצורך מת אפי' באיסור דרבנן הרי שתלה הדבר בעשיית המחיצה ולא בטילטול הכלי ואפשר דרב הונא נמי משום עשיית מחיצה קאמר וכדדייקא לישניה ולא לענין טילטול כלים ורב ששת הוא שרצה לפרש דבריו משום טילטול וכדר' יצחק וליתא ובהכי א"ש מה שהכריע הרי"ף בפרק מי שהחשיך דליתא לדרב יצחק מדאמר רב הונא (שבת קנח:) היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית וכו' ודוקא בשליפי זוטרי וכתב הר"ן שהקשה עליו הרז"ה דהא רב הונא אית ליה דר' יצחק וכדאמרינן פוקו אמרו לר' יצחק כבר תרגמא רב הונא לשמעתיך וכיון שכן אפי' תימא דלא קי"ל כרבי יצחק מ"מ ה"ל לאקשויי מינה לרב הונא דס"ל הכי ובמה שכתבתי נתיישב דלא ה"מ לאקשויי ליה מדר' יצחק כיון דלפום קושטא לא ס"ל כוותיה ולפ"ז מה שהשמיטוהו הרי"ף והרא"ש לאו משום דלא סברי הכי אלא משום דמשמע להו שדבר פשוט הוא שאין מותר לעשות אהל עראי אלא לצורך החי:

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל התירו לסוכו ולהדיחו וכו' עד דה"ל מזיז אבר משנה בפרק שואל (שבת קנא.):

סעיף קטן ח

טלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר בפרק כירה (שבת מג.) אהא דאמרינן גבי מת דטלטול מן הצד שמיה טלטול הקשו התוס' והרי"ף והרא"ש מכמה דוכתי דאשכחן דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול ותירצו דתרי גווני טלטול מן הצד נינהו דכל שעיקר טלטולו משום דבר המותר ודבר המותר הוא שמיטלטל אלא שא"א לו לטלטל אותו דבר המותר אא"כ יטלטל עמו דבר האסור בכה"ג שרי אבל כשעיקר טלטולו בשביל דבר

האסור אע"פ שמטלטל אותו מן הצד כי הכא שהוא צריך לטלטל המת מחמת עצמו שלא יסריח בחמה אסור וכ"כ הרמב"ם בפכ"ה וכ"כ ה"ה בשם המפרשים וכתב הרא"ש שה"ר יונה הקשה על זה מדין קש שעל המטה שמנענעו בגופו והרי שם דלקש שהוא מוקצה הוא צריך לטלטל ושרי ליה לטלטלו בגופו משום דהוי טלטול מן הצד כדאיתא בגמרא וכתב הרא"ש דל"ק דהתם אף טלטול אין כאן שהרי אינו מטלטלו בידו אלא בגופו כלאחר יד הלכך אע"ג דלקש שהוא הקצה הוא צריך מדמה ליה לטלטול מן הצד שהוא צורך לדבר המותר והר"ן תירץ דהתם נמי אינו מטלטל את הקש מפני שצריך לו אלא מפני שצריך למטה וא"א לו בלא טלטול הקש ומש"ה כיון דלא מטלטל ליה בהדיא אלא כלאחר יד שרי ורבינו כתב וטלטול בגופו אפילו לצורך דבר האסור מותר וכדברי הרא"ש:

סעיף קטן ט

הלכך מעות ששכח על הכר נוער את הכר והן נופלות כבר נתבאר בסימן ש"ט:

סעיף קטן י

וכן צנון שטמן בארץ וכו' בפרק במה טומנין (שבת נ:) אמר רב הונא האי סליקוסתא דצה שלפה והדר דצה שרי ואי לא אסור ופירש"י סליקוסתא עשב שהוא נאה למראה ולהריח וממלאין כד עפר לח ותוחבין אותו לתוכו ונותנו לפני שרים וכשהוא רוצה נוטלו ומריח בו ומחזירו למקומו ואי מבע"י דצה לתוך העפר ושלפה והדר דצה ש"ד ליטלה למחר ולהחזירה שהרי הורחב מקום מושבה והוחלק מבע"י ואינו מזיז עפר ואותבינן עליה מדתניא הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולים אינו חושש לא משום כלאים וכו' וניטלים בשבת ופירש"י הא דנקט מקצת עליו מגולים משם שבת נקט לה ולא משום מידי אחרינא דאי אין מקצת עליו מגולים אין לו במה לאוחזה אא"כ מזיז העפר בידים וכתב ה"ה בפכ"ה דלא שרי ע"י שיתחוב בו כוש או כרכר כמו בפירות הטמונים בתבן דבסמוך משום דכיון שהגומא מכוסה אם תוחב בהם כוש או כרכר מיחזי כעושה גומא אבל בתבן וקש אין בהם משום גומא וגרסינן בפרק תולין (שבת קמא:) אמר רב נחמן האי פוגלא מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור ופירש"י צנון שטומנין בקרקע להתקיים כשבא לחלצו מלמעלה למטה שרי אם היה ראשה מלמעלה ועוקצה מלמטה וחולצה מראשה העבה תחלה ועוקצה נמשך אחריה מותר לפי שהגומא רחבה מלמעלה ואין מזיז הקרקע כשהוא שומטה אבל אם חולצה מלמטה למעלה שהתחתונה נתון למעלה וראשה שהוא עב נתון למטה והוא שומטה מסופה לראשה אסור לפי שהגומא קצרה מלמעלה וכשהוא חולצה מזיז העפר ומטלטלו ואע"ג דטלטול מן הצד הוא שמיה טלטול ואסור ודחינן מימרא דרב נחמן מדתנן הקש

שעל המטה לא ינענעו בידו אבל מנענעו בגופו ש"מ טלטול מן הצד לא שמיה טלטול ש"מ ובר"פ כל הכלים (שבת קכג:) אמרינן דהדר ביה ר"נ מההיא וכתבו שם התוס' וא"ת האי פוגלא ה"ד אי במניח מ"ט שרי מלמטה למעלה הא אפילו ניעור אסור כ"ש טלטול מן הצד ואי בשכח מ"ט דמאן דאסר אפילו טלטול גמור שרי לצורך לטלטל אגב היתר במעות שעל הכר בצריך למקומו וי"ל דמניח ע"מ ליטלה איירי אע"ג דכשכח דמי משום דאין מניח לכל השבת מ"מ לא היה לו להניח בענין שיצטרך טלטול מן הצד ע"כ ולמדנו מדבריהם דאפילו לדידן דקי"ל טלטול מן הצד לצורך דבר היתר מותר היינו דוקא בשוכח או במניח ע"מ ליטול בשבת אבל מניח ליטול אחר השבת מלמטה למעלה אסור במכ"ש דניעור וכתבו התוס' והר"ן בפרק כירה דבשלא השרישו עסקינן דאי השרישו אינן ניטלין בשבת דהוי עוקר דבר מגידולו ונראה מדברי התוס' שם שאע"פ שנתוספו מחמת לחות הקרקע שרי שאנו רואים שומים ובצלים מתוספים בחלון ודוקא נקט הטומן אבל במתכוין לזריעה חושש משום כולן ע"כ:

סעיף קטן יא

וטלטול בגופו אפילו לצורך דבר האסור מותר כבר נתבאר בסמוך ודין קש שעל המטה משנה בס"פ תולין (שבת קמא.) ופירש"י דסתם קש מוקצה להסקה כלומר שאם היה מיוחד למאכל בהמה מותר לטלטלו:

סעיף קטן יב

ומ"ש ואם הניח עליו מבע"י כר או כסת וכו' שם במשנה:

סעיף קטן יג

פירות הטמונין בתבן או בקש המוקצה וכו' בר"פ כל הכלים (שבת קכג.) ת"ר פגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה ואם לאו אסור לטלטלה ר' אלעזר בן תדאי אומר תוחבן בכוש או בכרכר והן מנערות מאליהן אר"נ הלכה כר' אלעזר בן תדאי וכתבו התוספות דמיירי כשהניחם שם ע"מ ליטלם אבל אם הניחם שם לכל השבת הוי בסיס לדבר האסור כדאמרינן באבן שע"פ החבית וכ"כ הרא"ש בתשובה וכתב עוד אי נמי אפילו במניח ושאני הכא שלא נעשית החררה בסיס אלא לצורך האפייה ולסלקה עכ"ל וטענה זו אפשר דמהני גם לפגה שטמנה בתבן שלא נעשית הפגה בסיס לתבן אלא לצורך שתתבשל בתבן ולסלקה אח"כ ואפשר שדעת הפוסקים כן ומש"ה סתמו דבריהם ולא חולקו בדין זה בין שוכח למניח ואע"פ שאפשר לומר שסמכו על מ"ש באבן ע"פ חבית ומעות שעל הכר דדוקא בשוכח מותר ולא במניח וכ"ש לטלטל מן הצד דאסור במניח כיון דמוקצה דרבנן הוא ויש צד לומר שהפוסקים סוברים להקל הכי נקטינן וכתב ה"ה בפכ"ה שפירש"י בפרק חלון (עירובין עז:) והוא

שכבו עכשיו הגחלים הא בשלא כבו לא דמתוך שנהפכין מכבה העליונות ומבעיר. התחתונות וכ"כ הרשב"א עכ"ל ונראה דמש"ה השמיט רבינו דין חררה שטמנה בגחלים דכיון דבכבו מוקמינן לה לית בה רבותא טפי מבפירות הטמונין בתבן ולא רצה לכתבה ולהאריך להתנות דדוקא בכבו גחלים היא כיון דלית בה רבותא והרמב"ם כתב חררה שע"ג גחלים ולפי דבריו אפילו בלא כבו נמי מיתוקמא שפיר שמאחר שאינה טמונה אינו חותה גחלים בנטילת החררה אלא שמנענן דהוי טלטול מן הצד ושרי ובריית דקתני שטמנה בגחלים לא טמנה קאמר אלא שהניחה ע"ג גחלים אלא דאיידי דנקט בפגה שטמנה נקט נמי בחררה שטמנה ול"ד א"נ איידי דבכבו שרי אפילו טמנה נקט טמנה אבל אין ה"נ דהיכא דלא כבו לא שרי אלא בהניחם ע"ג גחלים כתוב בשבלי הלקט כתב ה"ר בנימין מה שנהגו להצניע אתרוגים או פרישים בחול או בעפר נ"ל שמותר לגלותם ולהוציאם משם ואינו דומה לפגה שטמנה בתבן וכו' דהתם תבן דומיא דגחלים שהם מוקצים כגון תבן שהכניסו לאוצר אבל האי חול או עפר אינו מוקצה כדאמרי' ביצה: (ז.) מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בו צרכיו והוא שייחד לו קרן זוית:

סימן שיב

סעיף קטן א

מי שיש לו מקום מיוחד לבית הכסא יכול להכניס עמו אבנים לקנח וכו' בס"פ המוציא יין (שבת פא.) ת"ר ג' אבנים מקורזלות מותר להכניס לב"ה ופירש"י מותר להכניסם בתוך ד"א או בחצר דלא מיתסר לטלטולינהו ועוד אבאר זה בס"ס בס"ד ומקורזלות היינו כדי שיהו ראויים לקינוח ופירש"י שם ובפרק לולב הגזול (סוכה לו:) דהיינו פוקוד"ש וכ"כ ה"ה בפכ"ו שמקורזלות הן חדות והתוס' פירשו בפרק לולב הגזול דהיינו שהן רכות והר"ן כתב מקורזלות ראויות לקינוח ואפשר דהיינו לומר דלא שני לן בין חדות לשאינן חדות דבראויות לקינוח תליא מילתא ולאורחא דמילתא נקט מקורזלות וטעמא דשרו טלטול אבנים לקנח בב"ה משום כבוד הבריות כדלקמן ומסיים בברייתא וכמה שיעורן ר"מ אומר כאגוז רבי יהודה אומר כביצה ובברייתא אחריתי קודם זו אמרינן נמנו וגמרו מלא היד ופירש"י מלא היד בין שלשתן ואפילו הן ד' או ה' ובין כולן מלא היד ובתר הכי א"ר ינאי אם יש מקום קבוע לב"ה מלא היד ואם לאו כהכרע מדוכה קטנה של בשמים אמר רב ששת אם יש עליה עד מותר. ופירש"י אם יש מקום קבוע לב"ה. שאם ישתיירו לו בהם ערבית יקנח בהם שחרית מכניס שם מלא יד: כהכרע. כשיעור המכריע: כאגוז. נפיש מכזית וזוטר מכביצה: מדוכה קטנה. מלאכתה לאישור ואסור לטלטלה: ואמר רב ששת אם יש עליה עד. כלומר קינוח המעיד שעשויה לכך מותר

לטלטלה לקינוח: והר"ן כ' שאין פירש"י מחוור מכמה טעמים ואחד מהם דבלאו עד נמי מ"ט לא שריא דהא כל כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו אלא ודאי כולה חדא מילתא היא וה"ק ואם לא כהכרע מדוכה קטנה של בשמים כלומר שאם אין לו מקום קבוע לב"ה לא התירו לו מלא היד אלא אבן אחת כהכרע מדוכה קטנה של בשמים כלומר כמשקלה והכי מוכח האי פירושא בירושלמי ורב ששת אמר בתר הכי דאפילו אבן גדולה כל שיש עליה עד מותר לטלטלה שמוכנת היא לכך וכ"כ התוס' (שבת פא.) וז"ל ואם לא כהכרע נראה לר"ת כגירסת ר"ח ואם לאו כהכרע מדוכה קטנה של בשמים והכרע פי' רגל כמו כרעי המטה וכן מפורש בירושלמי כמלא רגל מדוכה קטנה של בשמים אמר רב ששת אם יש עליה עד מותר מילתא באפי נפשה היא פי' מותר לקנח בה אפי' גדולה יותר מכביצה או אם יש הרבה ממלא היד מותר ליטול כולן דכיון דיש עליהן עד דהיינו שקינוח ניכר בו הוכנו כולן וכן פירשו הרי"ף והרא"ש וכך הם דברי רבינו והרמב"ם בפכ"ו כתב דברי רב ששת בפירוש הרי"ף והרא"ש והיכא דאין עליהם עד כתב שמכניס שלשה אבנים מקורזלות לקנח בהם וכמה שיעורן כמלא היד ולא חילק בין שיש לו מקום קבוע לאין לו ואפשר דס"ל דלא קי"ל כרבי ינאי דכיון שלא חילקו בברייתא בין יש לו מקום קבוע לאין לו הכי נקטינן דשיעורא הוי מלא היד בכל מקום:

סעיף קטן ב

ומותר להעלותם לגג לקנח בו וכו' שם בעא מיניה רבה בר רב שילא מרב חסדא מהו להעלותם אחריו לגג ופירש"י מי חיישינן לטירחא יתירא או לא והתוספות (שם.) והר"ן פירשו מי אמרינן כי שרו רבנן לטלטל אבנים ה"מ כשאין לו מקום ליפנות שא"א להכניסם מבע"י אבל כשנפנה לגג בתוך ביתו כיון שיש לו מקום קבוע אסור שהיה לו להכניסם מאתמול א"ל גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה:

סעיף קטן ג

צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו וכו' (שם:) אר"ל צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו והתולש ממנו בשבת חייב חטאת. ופירש"י מותר לקנח. דאינו מתכוין לתלוש ומותר דהלכה כר"ש: והתולש ממנו במתכוין חייב. דמקום גידולו הוא ואע"פ שהוא צרור ואינו עפר אמר רב פפי ש"מ מדר"ל האי פרפיסא שרי לטלטולי מתקיף לה רב כהנא אם אמרו לצורך יאמרו שלא לצורך ופירש"י פרפיסא עציץ נקוב שזרעו בו אמר אביי פרפיסא הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא היה מונח על גבי קרקע והניחו ע"ג יתדות חייב משום תולש היה מונח ע"ג יתדות והניחו ע"ג קרקע חייב משום נוטע וכתב רש"י חייב משום תולש דאינו נהנה עוד מריח הקרקע ול"נ דהאי חייב ל"ד אלא אסור

משום דדמי לתולש דאי חייב ממש קאמר לצורך היכי שרו רבנן איסור כרת וסקילה משום קינוח ע"כ וכתב ה"ה בפ"ח ונראה שלא היה גורס בההיא דצרור חייב חטאת אלא חייב בלבד עכ"ל ול"נ שאפשר שגורס בההיא דצרור התולש ממנו חייב חטאת ומה שפירש דחייב ל"ד קאי אהיה ע"ג קרקע והניחו ע"ג יתדות דאם איתא דחייב בחטאת לא הוו שרי משום קינוח כיון דפסיק רישיה הוא אבל מתולש אע"פ דחייב חטאת לא קשיא לן אמאי שרו רבנן כיון שכשמקנח אינו מכוין לתלוש הא קי"ל דדבר שאין מתכוין מותר וכיון דלאו פסיק רישיה הוא שהרי אפשר לקנח בו ולא יתלשו העשבים שרי והרמב"ם לא הזכיר דין צרור שעלו בו עשבים בפכ"ו וכתב ה"ה בפ"ח שאפשר שסובר שההיתר היא כשהצרור מונח ע"ג יתדות ונסמך על מה שכתב היה לפניו צרור וכו' ואע"פ שלא נזכר שם שעלו בו עשבים כיון שמונח ע"ג יתדות אין איסור מחמת עשבים עכ"ל:

סעיף קטן ד

ולא יקנח באדמה מפני שהיא נפרכת וכו' (שם.) א"ר יהודה אבל לא את הפאייס ופירש"י כמו שקל פיסת רגב דהואיל ומיפרכא לא חזי לקינוח ואסור לטלטל:

סעיף קטן ה

אסור לקנח בחרס אפי' בחול מפני הסכנה פשוט (שם.) ופירש"י משום סכנה שלא ינתק בו שיני הכרכשתא שהיא תלויה בהם:

סעיף קטן ו

היו לפניו בשבת צרור וחרס (שם פב.) רב הונא אמר מקנח בצרור ולא בחרס ורב חסדא אמר מקנח בחרס ולא בצרור מיתיבי היו לפניו צרור וחרס מקנח בחרס ואין מקנח בצרור הב"ע באוגני כלים ופירש"י באוגני כלים. שהן חלקים ואינם מקרעים את הבשר ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב הונא וכן פסק הרמב"ם בפכ"ו:

סעיף קטן ז

צרור ועשבים לחים יקנח בעשבים אבל ביבישים לא וכו' ג"ז שם היו לפניו צרור ועשבים רב חסדא ורב המנונא חד אמר מקנח בצרור ואין מקנח בעשבים וחד אמר מקנח בעשבים ואין מקנח בצרור מיתיבי המקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו התחתונים נושרות ל"ק הא בלחין הא ביבשין ופסק הרא"ש כמ"ד בעשבים ודוקא לחים אבל יבשים משירין את השינים וכ"כ הרמב"ם בפכ"ו וכן פירש"י לחין אין אור שולטת בהם ואע"פ שכתב ה"ה שמצא בהלכות בהיפך בנוסחא דידן ליתיה ומשמע מדברי רש"י שאפי' אם העשבים מחוברים יכול לקנח בהם בעודם מחוברים ולא יזיזם ומשום שמוש במחובר ליכא כדאמרינן בפ"ג דעירובין (לד:) דלא אסרו אלא באילן אבל לא בירק וכ"כ ר"י בחי"ג:

סעיף קטן ח
היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות וכו' גז"ש (פא.) אמר רבא אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול מתקיף לה מר זוטרא ליסתכן כלאחר יד ופירש"י הנצרך לפנות ואינו יכול לפנות אמרינן לקמן בפירקין דממשמש בצרור בנקב והוא נפתח: כלאחר יד. האי כדרך דקאמר רבא כדרך הממשמש בחול בלא שינוי משום השרת נימין אבל כלאחר יד כגון אוחז צרור בב' אצבעותיו ש"ד ור"י כתב בח"ט כלאחר יד כלומר שנוטל הצרור בב' אצבעותיו כלומר בנחת וממשמש בנחת והרא"ש כתב פירש"י וכתב עוד בשם ר"ח פי' לממשמש צרור כדי להחליקו שלא יסרט בשרו ומשום כתישה:

סעיף קטן ט
תשובת הר"ם מבוארת היא:

סעיף קטן י
אסור לפנות בשדה ניר בשבת וכו' (גז"ש:) מימרא דרב הונא ופירש"י שדה ניר חרישה ראשונה ועומד לזריעה ואמרינן בגמרא שאם היא בשדה חבירו אפילו בחול אסור משום דוושא ופירש"י מפני שדש את נירו ומקלקל את הזריעה גרסינן תו (שם:) א"ל אביי לרב יוסף ירדו עליה גשמים ונטשטשו מהו א"ל אם היה רישומו ניכר מותר. ופירש"י דקאי אמדוכה קטנה של בשמים דאמר רב ששת אם יש עליה עד מותר. אם נטשטש אותו עד מהו מי ביטל לייחוד דידיה או לא: אי רישומו ניכר מותר. דכיון דמאיס לא חזי לבשמים ולא מבטיל ליה מבית הכסא. וכיוצא בזה פי' הרא"ש דקאי ארב ששת אלא דלטעמיה אזיל שפירש דרב ששת לאו אמדוכה קאי אלא אאבן גדולה או שהם יותר ממלא היד וניכר שקנחו בה מותר לטלטל כולן שכבר הוכנו והשתא מיבעיא ליה אם ירדו עליהם גשמים ונטשטשו כלומר והעביר את קינוח מהו א"ל אם רישומו ניכר מותר אבל הרי"ף פי' כלומר אם ירדו גשמים על האבנים המקורזלות האלו ונטבעו בקרקע מהו מי חיישינן שיהא כסותר או כטוחן או לא א"ל אם היה רישומו ניכר מותר וכדבריו כתב הרמב"ם בפכ"ו. בפ' לולב הגזול (סוכה לז:) מייתי האי ברייתא דג' אבנים מקורזלות מותר להכניסן לבה"כ ופירש"י מותר להכניסן בתוך ד"א ובה"כ בשדה ואינו מוקף מחיצות ואין כאן אלא טילטול דרבנן ומשום כבוד הבריות לא גזור והתוספות (שם:) כתבו ומדקאמר להכניס משמע דאיכא מחיצות ולשון בה"כ משמע בית ואפ"ה התירו להכניס אע"ג דמכניס מכרמלית לרה"י ותדע דהא איסור טילטול מוקצה חמור מאיסור כרמלית וכיון שהתירו טילטול אבנים משום כבוד הבריות כ"ש שהתירו ד"א בכרמלית ולהכניס מכרמלית לרה"י ומרה"י לכרמלית ומיהו לדידן דיש לנו בה"כ קבוע בבתינו אסור כדמוכח בשלהי המוציא יין (שבת פא:) דשרי רב חסדא להעלותן אחריו

לגג ואקשי ליה רבינא וכו' ושני הכא אין אדם קובע מקום לבה"כ משמע דהיכא דקבע אסור ואע"פ שפי' שם בקונטרס דהא דבעי למיסר בגג משום טירחא יתירא בהעלה לגג לא משמע כן אלא לפי שהיה יכול להעלותן לגג מע"ש הוא דבעי למיסר כיון דאפשר להזמינן ומסיק דשרי משום דאין אדם קובע מקום והא דאמר ר' ינאי אם יש לו מקום קבוע לב"ה מלא היד התם בשדות איירי דמקום רחוק הוא וטורח להזמין מע"ש אבל לדידן דיש לו מקום קבוע בבית אסור אא"כ הזמין ושמא כיון דנפישי בני הבית דהוו שקלי להו לא אפשר ושרי עכ"ל התוס' והגהת מיימון בפרק כ"ו כתבו סתם דבבתי כסאות שלנו הקבועים בבתים אסור לטלטל אבנים אא"כ הזמינם מאתמול וכדברי תוס' הראשונים אבל הג"א בפרק המוציא יין כתב כדברי תוס' האחרונים שאם יכול אדם אחר ליכנס באותו ב"ה לא חשיב קבע דזימנין שמוצא שם אדם והולך במקום אחר ולא היה אפשר להזמין מע"ש הלכך מותר להכניס בשבת ומדברי הפוסקים שכתבו דינים אלו סתם משמע דל"ש לן בין זימנא לזימנא דכי היכי דחזינן דשרי להעלותן לגג אע"פ שהיה אפשר לו להעלותן מע"ש ה"נ לדידן דאית לן בתי כסאות שרי משום כבוד הבריות:

סימן שיג

סעיף קטן א

פקק החלון כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו החלון יכולין לסותמו וכו' בפרק כל הכלים (שבת קכה:) ר' אליעזר אומר פקק החלון בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו וחכ"א בין כך ובין כך פוקקין בו ואסיקנא בגמרא דאע"ג דסתם לן תנא (בסוף) עירובין (מד.) כר"א לא קי"ל כוותיה משום דבסוף שבת (קנז:) סתם לן כרבנן דתנן מעשה בימי אביו של רבי צדוק וכו' ומדבריהם למדנו שפוקקין ומעשה רב ובגמרא שם (קכה:) מאי בין כך ובין כך א"ר אבא א"ר כהנא בין קשור בין שאינו קשור והוא שמתוקן א"ל רבי ירמיה ולימא מר בין תלוי בין שאינו תלוי והוא שקשור דאמר רבה בר בר חנה כמחלוקת כאן כך מחלוקת בנגר הנגרר כלומר בתלייה הוא דפליגי ולא בקשירה דמדמי לה לפלוגתא דנגר הנגרר והתם לדברי הכל קשור בעינן א"ל אנא דאמרי כי האי תנא דתניא קנה שהתקינו בעה"ב להיות פותח ונועל בו בזמן שקשור ותלוי בפתח פותח ונועל בו אין קשור ותלוי אין פותח ונועל בו רשבג"א מתוקן אע"פ שאינו קשור ופירש"י כי האי תנא דאפילו קשירה לא בעי כרשב"ג דאמר מתוקן בהזמנה בעלמא ואע"פ שאינו קשור וכתבו התוספות בין קשור בין שאינו קשור והוא שמתוקן נראה לר"ת דלאו בתיקון של מעשה אלא במחשבה בעלמא כדמוכח לקמן דקאמר כרשב"ג ס"ל דאמר מתוקן אע"פ שאינו קשור דהיינו במחשבה ומשמע דלגמרי ס"ל כוותיה וכ"כ

ה"ה בפכ"ב בשם הרשב"א ואיתא תו בגמרא (קכו:) א"ר אסי א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג ומי א"ר יוחנן הכי והא תנן כל כיסויי הכלים שיש להם בית אחיזה ניטלים בשבת וא"ר אסי א"ר יוחנן והוא שיש תורת כלי עליהם וכ"ת ה"נ דאיכא תורת כלי עליהם ומי בעי רשב"ג תורת כלי עליהם והתניא חריות של דקל שגדרן לשם עצים ונמלך עליהם לישיבה צריך לקשר רשבג"א א"צ לקשר ר' יוחנן סבר לה כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא ופירש"י וכ"ת ה"נ דאיכא תורת כלי עליו שראוי להפך בו זיתים או לפצוע בו אגוזים אבל התוספות כתבו דאין נראה לר"ת כי למה יש לנו להצריך שלדבר אחר יהא ראוי כיון שראוי לדבר זה אלא נראה לר"ת דה"פ דאיכא תורת כלים עליהם שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך שמאחר שתיקנו והכינו לכך יש תורת כלי עליו אפילו אינו ראוי לד"א כמו חריות של דקל שאינם ראויים לשום תשמיש אלא לישיבה אעפ"כ יכול להכינם ולטלטלם בשבת וכ"נ שהוא דעת ה"ה בפ' כ"ה ולפסק הלכה כתב הרי"ף הלכה כחכמים. וכדפריש רבי אבא אמר רב כהנא דבין קשור בין שאינו קשור והוא שמתוקן ובקנה שהתקינו להיות פותח ונועל בו פסק כר"י דאמר הלכה כרשב"ג ודוקא בשיש תורת כלי עליו וכ"פ הרמב"ם בפקק החלון בפרק כ"ב דבמתוקן לכך סגי אע"פ שאינו קשור ובקנה שהתקינו להיות פותח ונועל בו ובפכ"ו כרשב"ג ודוקא שיש תורת כלי עליו והרא"ש תמה על הרי"ף שפסק כרבי אבא א"ר כהנא דלא בעינן בפקק החלון קשור אלא מתוקן והאי מתוקן לאו בתיקון מעשה איירי אלא במחשבה בעלמא כמו שהוכיח ר"ת ובעירובין פסק כר"י בנגר דבעי קשור וכתב דצ"ל דלית ליה הא דר"י דאמר כמחלוקת כאן כך מחלוקת בנגר הנגרר אלא סבר דבנגר שתוחבו בקרקע דמי קצת לבנין הלכך בעי קשירה לאפוקי מאיסור בנין אבל פקק החלון לא שייך ביה בנין כלל וסגי במחשבה לאפוקי מאיסור טילטול וכ"צ לחלק עוד לדעת הרי"ף דהכא פסק כר"י דפליג עליה דרשב"ג בחדא ומצריך תורת כלי בקנה שהתקינו להיות פותח ונועל בו ובפ' במה טומנין פסק כרשב"ג בחריות של דקל דסגי במחשבה אלא ה"ט לפי שהקנה הוא לצורך נעילת בית ודמי קצת לנגר הנגרר חמיר טפי וצריך תיקון כלי והנה עתה חילוקים שלשה בפסק זה לדעת הרי"ף בפקק החלון סגי במחשבה כמו בחריות של דקל ובנגר הנגרר צריך קשירה לאפוקי מאיסור בנין ובקנה שהוא פותח ונועל בו צריך תיקון כלי עכ"ל אבל הר"ן כתב דכי אמרינן גבי פקק החלון והוא שמתוקן לא בהזמנה בלחוד קאמר אלא צריך שיהא עליו תורת כלי או שנשתמש בו מבעוד יום דכל שכבר נשתמש בהם היינו תורת כלי עליהם ולפיכך לא הזכיר הרי"ף בפקק החלון תורת כלי דמסתמא נשתמש מבע"י שהרי צריך הוא להיות מכוון למדתו של חלון אבל בקנה שהתקינו בעה"ב להיות

פותח ונועל בו הוא שהזכיר תורת כלי משום דלא משמע שנשתמש בו עכ"ל ודעת רבינו כדעת הרא"ש. וכתב הרמב"ם דקנה שהתקינו להיות פותח ונועל בו אם יש עליו תורת כלי הרי הוא ככלי שמלאכתו להיתר כלומר ולא דמי לקנה שמוסקין בו זיתים ויש עליו תורת כלי שכתב שהרי היא ככלי שמלאכתו לאיסור דשאני הכא שהתקינו בידים א"נ קנה שמוסקין בו זיתים הוי מלאכתו לאיסור ושנועלין בו הוי מלאכתו להיתר:

סעיף קטן ב

ונגר שהוא יתד שנועלין בו וכו' וכיצד יהא קשור אם יש בו גלוסטרא וכו' בפרק בתרא דעירובין (קא:) תנן נגר שיש בראשו גלוסטרא ר"א אוסר ור' יוסי מתיר ובגמ' בניטל באגדו כ"ע ל"פ כ"פ בשאינו ניטל באגדו ופירש"י בניטל באגדו כשהוא קשור ותלוי בחבל של קיימא וראוי לטלטלו ע"י אותו חבל ואינו נפסק כ"ע ל"פ דשרי דכיון דקשור ותלוי יפה מוכחא מילתא דלנעול קאי ולא מיחזי כבונה: כשאין ניטל באגדו. שהחבל דק ואם היה רוצה ליטלו משם לטלטלו ע"י אותו חבל מיד נפסק ר"א סבר כיון דאינו ניטל באגדו הוי כמי שאינו קשור ומשום גלוסטרא לא שרי ליה ור' יוסי סבר גלוסטרא מהני ליה דכיון דכלי הוא לא הוי כבנין. ופסקו הפוסקים כר' יוסי ובתר הכי (קב.) תנן נגר הנגרר נועלין בו במקדש אבל לא במדינה והמונח כאן וכאן אסור ר"י אומר המונח מותר במקדש והנגרר במדינה. ופירש"י נגר. שקשור בדלת אבל אינו תלוי שהחבל ארוך ומתוך שנגרר אינו נראה כקשור ובשאין בראשו גלוסטרא קאמר: נועלין בו במקדש. דשבות בעלמא הוא דאינו בונה ממש הוא הואיל וקשור לכך: והמונח. שאינו קשור כלל הוי בנין ממש ור"י סבר לאו בנין ממש אלא דומה לבנין ובמקדש לא גזרו שבות. ובגמרא ת"ר איזהו נגר הנגרר שנועלין בו במקדש אבל לא במדינה כל שקשור ותלוי וראשו מגיע לארץ ר' יהודה אומר אף זה במדינה מותר אלא אי זהו נגר הנגרר שנועלין בו במקדש אבל לא במדינה כל שאינו לא קשור ולא תלוי ושומטו ומניחו בקרן זוית ואע"ג דבנוסחא דידן בגמרא כתוב וראשו א' מגיע לארץ ועלה קאמר ר"י אף זה במדינה מותר דמשמע דע"כ לא שרי ר"י אלא בשראשו אחד לבד מגיע לארץ אבל במונח לגמרי בארץ מודה דאסור דכיון שאין שום צד ממנו גבוה מהארץ לא מינכר שהוא קשור א"א לומר כן דהא פירש רש"י במתניתין דנגר הנגרר דת"ק היינו שהחבל ארוך ומתוך שנגרר אינו נראה כקשור ואם אין מגיע לארץ אלא ראשו הא' אין ספק שהוא נראה כקשור ומ"ט אסר ליה במדינה לכך נ"ל שאין לגרוס אלא וראשו מגיע לארץ וכ"נ בפרק כ"ו שהוא גירסת ה"ה ולפ"ז ראשו דקאמר היינו שני ראשיו כלומר שכולו מונח בארץ ואפי' בכה"ג שרי ר"י במדינה כיון שהוא קשור ומשמע שאפי' אם החבל ארוך כמה אמות

שרי דקשורו מוכיח עליו ולא אסר אלא בשאינו קשור כלל אלא שמדברי הרא"ש אהא דאמרינן הלכה כר"י נראה דהוה גריס וראשו א' ומ"מ משמע ליה דאע"ג דת"ק לא שרי במקדש אלא בשראשו א' מגיע לארץ ר"י שרי במדינה אפילו מונח כולו בארץ דהא לא אסר אלא כשאינו לא קשור ולא תלוי ושומטו וכו' אבל בקשור שאינו יכול לשומטו בקרן זוית שרי ופסקינן בגמרא הלכה כר"י בנגרר אמר רבא והוא שקשור בדלת והא ר' טבלא חזא להההוא דתלי בעברא דדשא ולא אמר להו ולא מידי ההוא ניטל באגדו הוה. ופירש"י הלכה כר' יהודה בנגרר דמותר אפילו במדינה אבל במונח דשרי ליה ר"י במקדש לית הלכתא כוותיה דכיון שאינו קשור שם בנין גמור הוא כשאר נגרים שנועצים בכתלים: והוא שקשור בדלת עצמה. דמוכח שפיר ולא שקשור במזוזה: ניטל באגדו. כלומר קשור היה ובחבל חזק עכ"ל ומשמע דכי שריא בשיש בראשו גלוסטרא אפי' אינו ניטל באגדו בתלי בעברא דדשא נמי שרי דאי בקשור בדלת אפי' באין בראשו גלוסטרא נמי שרי וכ"כ התוס' (שם) ומיהו אם אינו קשור כלל נראה לכאורה דאפי' יש בראשו גלוסטרא אסור דע"כ לא שרי ר' יוסי אלא באינו ניטל באגדו אבל קשור מיהא בעי וכך הם דברי רבינו בקצת נוסחאות אבל יש נוסחא דגרסי בדברי רבינו גבי יש בראשו גלוסטרא דה"ה דשרי אפי' אם אינו קשור כלל וכן התיר הרמב"ם בפכ"ו ביש בראשו גלוסטרא ולא חילק בין קשור לשאינו קשור ואע"פ שאין להכריע דעת רבינו כדעת הרמב"ם דהרמב"ם לטעמיה דמפרש ניטל באגדו קשור בנגר כמו שיתבאר בס"ד מ"מ כן משמעו [דודאי] דלא גרע מקנה שהתקינו להיות פותח ונועל בו דביש עליו תורת כלי שרי אפי' אינו קשור כלל ואע"פ שהרא"ש מחלק ואומר דנגר דמיחזי דרך בנין צריך קשירה ובקנה שאין דרך בנין כל כך סגי בתיקון כלי היינו דוקא בנגר שאין בראשו גלוסטרא דההוא הוי דומיא דקנה דכיון דאין בראשו גלוסטרא תורת כלי דידיה לאו תורת כלי גמור הוא ומש"ה בעי קשירה אבל ביש בראשו גלוסטרא אז הוי עליה תורת כלי גמור ואפי' אינו קשור כלל שרי והא דאמרינן כי פליגי בשאינו ניטל באגדו משום ר"א נקט הכי לאשמועינן דאע"ג דקשרו אסור אבל לר' יוסי שרי בכל גוונא ואע"פ שמ"ש רבינו דנגר אין נועלין בו אא"כ יהא קשור וכיצד יהא קשור אם יש בראשו גלוסטרא וכו' דמשמע דאף ביש בראשו גלוסטרא בעינן שיהא קשור צ"ל דעיקר מילתיה לא קאי אלא אאין בראשו גלוסטרא אלא דמשום דביש בראשו גלוסטרא לא איתמר בהדיא בגמרא דלא בעי קשירה ואדרבה לכאורה משמע דקשירה בעי מש"ה נקט ביה קשירה אבל אה"נ דבלא קשירה נמי שרי וכדמסיק בהנך נוסחי אלא שקשה על זה מדאיתא בגמרא (שם) בעא מיניה רב נחומי בר זכריה מאביי עשה לו בית יד מהו א"ל בוכנא קאמרת ופירש"י עשה לו בית יד לנגר שאינו

קשור כלל ותחב בית יד באמצעיתו ודומה למקבת דהשתא ודאי מוכחא דכלי הוא מהו לנעול בו: בוכנא קאמרת הוא ודאי שרי. בוכנא מקבת וכותשין בו חיטין ותבלין. ואם איתא דביש בראשו גלוסטרא אפי' אינו קשור כלל שרי מאי קא מיבעיא ליה בעשה לו בית יד ואע"ג דפשט ליה דשרי איכא למימר דשאני התם שעשה הבית יד בידים אבל ביש בראשו גלוסטרא דלא עשה בו מעשה וכדמשמע מדקתני שיש בראשו גלוסטרא ולא קתני שעשה בו גלוסטרא כל שאינו קשור אסור וי"ל דהך בעיא קאי אנקמז דהוי דרך בנין גמור כמ"ש רבינו בסמוך ובהא פשיטא דכל שאינו עושה בו מעשה אסור אפילו אם יש בראשו גלוסטרא וקא מיבעיא ליה בעשה בו מעשה בידים שעשה לו בית יד ופשט לו דשרי דכיון דכלי הוא תו לא מיחזי כבונה שאין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם ויש הוכחה לזה מדאיתא להך בעיא בתר הא דאמרינן (שם) הלכה כר"י בנקמז וכן הרי"ף כתב על נקמז ואם עשה לו בית יד מותר והפוסקים שלא פסקו דין דעשה לו בית יד נראה שהוא מפני שנראה להם דבר פשוט כיון דכלי הוא וכדא"ל בתמיהא בוכנא קאמרת ובענין נגר שאין בראשו גלוסטרא כתב הרמב"ם בפכ"ו וז"ל אם היה קשור ותלוי בדלת נועלין בו וכן אם היה ניטל ואגדו עמו אבל אם היה אגדו קבוע בדלת והיה הנגר נשמט כמו קורה ומניחין אותו בזוית וחוזרין ונועלין בו בעת שרוצין ה"ז אסור לנעול בו שאין עליו תורת כלי ואינו אגוד ואין בו אגד להוכיח עליו נראה מדבריו שהוא מפרש דניטל באגדו היינו שמתיר ראש החבל שבדלת והנגר מיטלטל עם החבל ואינו ניטל באגדו היינו שמתיר ראש החבל שבנגר שנמצא הנגר מיטלטל בלא חבל וכל שהוא מיטלטל עם החבל הקשור בו אפי' אין ראש החבל הב' קשור בשום מקום שרי דהיינו ניטל באגדו ודאמרינן בעובדא דר' טבלא דהוה תלי בעברא דדשא ל"ד אלא מעשה שהיה כך היה וכ"כ ה"ה בשם התוספות ובשם הרשב"א דתלי בעברא ל"ד. ואחר שכתבתי זה מצאתי שכתב הריטב"א בשם התוס' וה"ר ישעיה דניטל באגדו היינו שעשו לו בראשו קשר אחר שהיו נוטלין אותו בקשר ההוא ותולין אותו בכותל כשאר כלים ולפיכך מתיר בו דכלי גמור הוא וכל שהוא כלי לא מיחזי כבונה הלכך אע"פ שאינו קשור לא בדלת ולא בעברא דדשא נועלין בו והא דאמרינן בעובדא דר' טבלא דניטל באגדו הוה ולהכי לא אמר להו ולא מידי אע"ג דאמרינן התם דהוה תלי בעברא דדשא מעשה שהיה כך היה דבלא"ה נמי שרי עכ"ל ונכון לומר שכן היה מפרש הרמב"ם אלא דקשה לי הא דאמר רבא והוא שקשור בדלת ומשמע דדוקא דלת מדפריך ליה מעובדא דתלי בעברא דדשא וכיון דכי קשור בדלת אגודו מוכיח עליו מאי איריא דלת הא כל כה"ג בכל דוכתא שרי כדמסיק דהוא ניטל באגדו הוה ולכן נ"ל שדעתו כמו שפירשתי תחלה וליושב קושיא זו

נ"ל שענין הנגר הוא על שני דרכים האחד שראש החבל הקשור בדלת אין מתירין אותו לעולם אבל ראש החבל השני קושרים אותו בנגר בעת שרוצים לנעול בו וכשפותחים מתירין אותו ונוטלין הנגר לבדו ומניחין אותו בקרן זוית. הב' שראש החבל הקשור בנגר אין מתירין אותו לעולם אבל ראש החבל הקשור בדלת קושרין אותו בעת שרוצין לנעול וכשפותחים מתירין אותו מהדלת ונוטלין הנגר ואגדו עמו ומניחין אותו בקרן זוית ורבא אייריי בנגר שהוא בדרך הראשון דכיון שהנגר ניטל בלא אגד אפי' קשור ותלוי במקום אחר אסור דהא כיון שהוא עשוי ליטלו משם בלא אגד אין אגד זה מוכיח עליו ועובדא דרבי טבלא קס"ד שהיה בנגר העשוי בדרך זה ומש"ה פריך לרבא מיניה ושני דעובדא דרבי טבלא לאו בנגר העשוי בדרך זה הוא אלא בעשוי בדרך השני שהוא ניטל ואגדו עמו ומש"ה שרי בתלי בעברא דדשא והוא הדין למונח בקרן זוית כמו שנתבאר:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכל נגר שאמרנו מיירי שהאסקופה גבוה וכו' אבל אם נפחתה האסקופה וכו' שם בעי ר' זירא נקמז מהו א"ר יוסף מאי תיבעי לך לא שמיע לך הא דתניא נשמט אסור נקמז מותר ר' יהודה אומר נקמז אע"פ שאינו נשמט אסור וא"ר יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בנקמז וטעמא מאי אמר אביי משום דמיחזי כבונה. ופירש"י נקמז. שנכנס הנגר בחור האסקופה ויוצא הנגר לצד הקרקע ונועץ בקרקע ועד השתא אייריי כשהאסקופה גבוה ואין החור ניקב עד לארץ. נשמט שנפסק החבל שהוא קשור בו והרי הוא מונח בקרן זוית כשפותח אותו והריטב"א כתב שי"מ נקמז כמו נקמץ כלומר שהוא נקמץ בדלת עצמו ויש מהם אצלנו הרבה שמכניסין הנגר בין הבריח המחובר בדלת והדלת ומחברין אל הנגר עץ אחד קטן ארכו כשיעור טפח והוא הולך לכאן ולכאן ופעמים שעושין את הנגר למעלה בדלת ופעמים שעושין אותו למטה בדלת וכשעושין אותו למעלה מסבבין את העץ הקטן לצד אחד והנגר נופל והדלת נפתח וכשזוקפין אותו אל הנגר עולה ונכנס בשקוף העליון והדלת נעול וכשעושין אותו למטה מסבבין את העץ לצד אחד והנגר נופל ונכנס באסקופה התחתונה והדלת נעול וכשזוקפין אותו אז הנגר ניטל והדלת נפתח משום דמיחזי כבונה כי הסבוב של אותו עץ ועליית הנגר ע"י אותו סבוב דומה לתקיעת מסמר ע"כ והנה בכל הארץ נהגו היתר לפתוח ולנעול בשבת בנגר כזה ונראה דאפילו לפ"ז ודאי כל שהנגר קבוע שם במסמרים כעין שלנו אין בו שום איסור ומנעול בעלמא הוא ולא אסר ר"י אלא כשהוא מהודק שם בלבד בענין שיוכל לינטל והנשמט הוא כל שאינו קשור ומהודק כלל עכ"ל וכבר כתבתי דאיבעיא לן עשה לו בית יד מהו ופשיטנא דשרי ופי' הרי"ף דבנקמז קאמר:

סעיף קטן ד

רחבה שאחורי הבתים וכו' משנה שם (קא.) הדלת שבמוקצה וחדקין שבפרצה והמחצלת אין נועלין בהן אא"כ גבוהים מן הארץ. ופירש"י הדלת שבמוקצה רחבה שאחורי הבתים ומש"ה נקט לה משום שאין משתמשים בה תדיר ואין בעה"ב חושש לעשות לה דלת תלויה כראוי וקבועה אלא זקופה כנגד הפתח וכשהוא פותח מטילה לארץ ויש שתלויות אבל נגררות לארץ: אין נועלין בה בשבת. משום דעביד בנין או אפי' כשהיא תלויה ונגררת אין זה קבוע וכשהוא מגביה על המשקוף כיון דאינה קבוע שם מיחזי כבונה: ובגמ' ורמינהו דלת הנגררת ומחצלת הנגררת בזמן שקשורים ותלויים נועלים בהם בשבת ופירש"י אלמא אתלייה הוא דקפיד אבל אגבוהין מן הארץ לא חייש: אמר אביי בשיש להם ציר. דמוכחא מילתא דדלת ומורה היא והרי היא קשורה ותלוייה ולא מיחזי כבונה רבא אמר בשהיה להם ציר ואע"ג דהשתא ליכא היכירא הוא דאיכא וידוע שהלכה כרבא וכ"פ הרמב"ם פכ"ו ודבריו ג"כ כפירש"י אבל הריטב"א פי' דהא דאמר אביי בשיש להם ציר היינו שיש להם ציר בפתח מתוקן לדלת דמוכחא מילתא דפתחים קבועים הם וכשהוא פותח ונועל אינו נראה כבונה ואפי' אין בגופה של דלת שום היכר ציר שרי אביי וא"כ לרבא כשהיה ציר בפתח שרי אע"פ שאין בו עכשיו וגם בדלת לא היה מעולם ומשמע לי דהא דאוקמא אביי בשיש להם ציר ורבא בשהיה להם ציר היינו דכשנועל בה אינו מחזיר הציר למקומו דאילו מחזיר הציר למקומו אמרינן בפ"ק דביצה (יא:) דאפי' בתריסי חנויות שהם כלים המיטלטלים אסור:

סעיף קטן ה

ודע דבקצת ספרי רבינו כתוב אין נועלין בהם אא"כ הם גבוהים מן הארץ ג"ט וטעות הוא שנפל בספרים דבהדיא אמרינן בברייתא דבגמ' (שם) דבגבוהים מן הארץ מלא נימא סגי וכן מצאתי בקצת ספרי רבינו שלא היה כתוב בהם אלא אין נועלים בהם אא"כ הם גבוהים מן הארץ:

סעיף קטן ו

ופתח העשוי לכניסה ויציאה וכו' הוא ממ"ש שם הרא"ש וז"ל כתב הרז"ה הא דתנן הדלת שבמוקצה וכו' וכן הא דתניא דלת הנגררת ומחצלת הנגררת בזמן שקשורים ותלויים נועלים בהם כולהו כר"א דבעו (בשבת קכה:) בפקק החלון קשור ותלוי וקאמר (שם קכו.) רב ירמיה בר אבא מאן תנא נגר הנגרר ר"א היא והשתא דקי"ל הלכתא כר"י דבקשור אע"פ שאין תלוי סגי נקטינן מיניה דלית הלכתא כהני מתניתא דבעו קשורים ותלויים ולא כתנא דמתניתין דבעי גבוהים מן הארץ ולא נהירא לאוקומי סתמא דמתניתין דלא כהלכתא ויותר נראין דברי הראב"ד ז"ל וז"ל אי קשיא לך כיון דקיימא לן כר"י

וכרשב"ג דאמר מוסיף על אהל עראי מותר הא אמרינן לעיל במתניתין הדלת שבמוקצה וחדקין שבפרצה ומחצלת אין נועלין בהם אא"כ היו גבוהים מן הארץ ואסרי ליה משום בנין והלא תוספת אהל עראי הוא שהרי הדלת עשוי הוא לפתוח ולסגור התם כיון שדלת של מוקצה הוא ושל פרצה לאו תוספת אהל עראי הוא אלא קבע שאין עשוי ליפתח אלא לזמנים רחוקים לפי שאין דרך כניסתו ויציאתו עליהם ואם היה בפתח קבוע ליכנס ולצאת דרך שם אע"פ שאין גבוהין מן הארץ נועלין בהם עכ"ל אבל לא משמע כן מדברי רש"י שכתב דנקט דלת שבמוקצה משום דאין בעה"ב חושש לעשות לה דלת תלויה כראוי וכו' משמע דה"ה לכל דלת שעשוי בענין זה אלא דנקט מוקצה משום דאורחא בהכי:

סעיף קטן ז

דלת העשוי מלוח אחת או שאין לה אסקופה התחתונה וכו' (עירובין קא.) תני ר' חייא דלת אלמנה הנגררת אין נועלין בה ה"ד דלת אלמנה א"ד דחד שיפא וא"ד דלית ליה גישתמא וכתבו הרי"ף והרא"ש חד שיפא לוח אחת וכן פירש"י וכתבו דטעמא משום דמיחזי כבונה ונותן קרש בכותל שאין בה היכר דלת וגישתמא פירשו הרי"ף והרא"ש אסקופה התחתונה אין לה אלא מורידין אותה ע"ג הארץ וכשפותחין שומטין אותה ועוקרין אותה וכן פירש הרמב"ם בפכ"ו: וכתב רבינו אין נועלין בה אפילו יש לה ציר משום דאי דוקא בשלא היה לה ציר אפילו היא מכמה לוחות ואית לה אסקופה נמי אלא ע"כ אפי' בשהיה לה ציר נמי אין נועלין בה וכיון דהיה לה ציר לא מהני לה גם ביש לה ציר אסור דהיה לה שוה ליש לה לרבא דקי"ל כוותיה ופסק רבינו כשני הלשונות להחמיר:

סעיף קטן ח

ומ"ש אין נועלין בה אפי' יש לה ציר פירושו ואינו מכניס הציר במקומו דאילו במכניסו במקומו מאי אפילו דקאמר אדרבה כל שמכניסו למקומו חמיר טפי דמיחזי כבונה כדאמרינן פרק קמא דביצה (יא:) גבי תריסי חנויות אבל הרמב"ם פסק כשני הלשונות להקל דלעולם נועלין בה עד שיהו בה תרתי לריעותא דחד שיפא ולית לה גישתמא וטעמו משום דכיון דלא מיתסר אלא מדרבנן משום דמיחזי כבונה נקטינן לקולא ומיהו הא דשרי הרמב"ם לנעול בה היינו בשאינו מכניס ציר למקומו דאילו מכניס ציר למקומו אפילו בתריסי שידה תיבה ומגדל שהם מיטלטלים אסור כדאמרינן פרק קמא דביצה גבי תריסי חנויות וכמ"ש בסמוך והני חנויות דידן שנועלין אותם בקרשים ויש במקומם חקיקה למעלה ולמטה שהן נכנסות בו נראה שאין לו דין ציר לאסרו משום מחזיר ציר למקומו ולדברי הרמב"ם ודאי שרי ואפילו לדברי רבינו נראה דשרי דע"כ לא אסר

רבינו אלא כשאין הדלת אלא מלוח אחד בלבד אבל הכא שהפתח נעול בכמה קרשים חשיבי כולהו כדלת אחד עשוי מקרשים רבים ושרי וכך נהגו העולם להתיר לפתוח ולנעול כדרכה ולא נשמע פוצה פה לאיסור. אם מותר לסלק תריסי חנויות יתבאר בסימן תקי"ט בס"ד:

סעיף קטן ט

שידה תיבה ומגדל שפתחיהן מן הצד וכו' גז"ש (קב:) ת"ר ציר דלת שידה תיבה ומגדל במקדש מחזירין במדינה דוחקין והעליון כאן וכאן לא יחזיר שמא יתקע וכתב הרא"ש ר"ת נסתפק אם מותר לדחוק העליון במדינה מדקאמר כאן וכאן לא יחזיר משמע דלדחוק מותר אף במדינה או דילמא האי דנקט לא יחזיר בשביל מקדש נקט אבל במדינה אפי' לדחוק אסור מדקתני ברישא במדינה דוחקים התחתון מכלל דבעליון לדחוק אסור עכ"ל ורבינו סתם הדבר לאיסור וה"ה כתב בפכ"ב שנראה מדברי הרמב"ם שאסור לדחוק העליון במדינה ושכן העלו ז"ל וכבר נתבאר בסימן ש"ח דדלתות הכלים מותר ליטלם מהם בשבת אבל לא דלתות מידי דמחבר בארע משום דהוי בונה ומשמע דהוי חייב חטאת בין על נטילתן בין על חזרתן:

סעיף קטן י

מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה וכו' בס"פ כירה (שבת מז.) אמרי ר"א ורב הונא בר חייא דמותר להחזיר מטה של טרסיים בשבת פי' שהיא של פרקים וכי אתא לקמיה דרב יהודה אמר הא רב ושמואל דאמרי תרווייהו המחזיר מטה של טרסיים חייב חטאת ואסיקנא דאינהו דאמור כי האי תנא דתניא מלבנות המטה וכרעי המטה לא יחזיר ואם החזיר פטור ולא יתקע ואם תקע חייב חטאת רשבג"א אם היה רפוי מותר ופירש"י אינהו. ר' אבא ורב הונא דאמרי כי האי תנא: כרשב"ג. דמתיר לכתחלה ואיתא (שם:) בגמ' תו בי רב חמא הוה מטה גללניתא הוה מהדרי לה בי"ט ויהיב טעמא משום דכרשב"ג ס"ל ופסקו הרי"ף והרא"ש כרשב"ג וכ"פ הרמב"ם בפכ"ב ונראה מדבריו שם דהא דאמרינן אם היה רפוי מותר היינו לומר שהוא עשוי להיות רפוי ומש"ה שרי אבל אם הוא עשוי להיות מהודק אע"פ שעכשיו כשמחזירו מניחו רפוי אסור וכ"נ ממה שאמר רבינו בסמוך גבי כוס של פרקים שמותר להחזירו לפי שאין דרך להדקו דמשמע הא אם היה דרך להדקו אסור להחזירו אפי' מניחו רפוי וכ"נ מדברי הג"א שם וכ"כ בכלבו בשם הראב"ד דברים שאין אדם מקפיד עליהם אם יתנועע בתוך החור מותר להכניסן בחורין שאין לגזור שמא יתקע אלא בדבר שצריך להיות מעמידו בדוחק: וכתב ה"ה בפכ"ו גבי מנורה של חליות בשם הרשב"א דרפוי ואינו רפוי נמי אסור:

סעיף קטן יא
ראיתי כתוב על שם הר"מ דה"ה כוס של פרקים וכו' כ"כ הכלבו בסוף הלכות שבת אבל ר"י כתב בח"ד בשם ר"פ שמותר לפרקו ולהחזירו בשבת וכדברי רבינו:

סעיף קטן יב
קורה שנשברה מותר לסומכה בארוכות המטה וכו' משנה ס"פ שואל (שבת קנא:):

סעיף קטן יג
ומ"ש והוא שיהיו רפויים הוא כדי שלא יהא מבטל כלי מהיכנו והכי אוקימנא לה בפ' כירה (שבת מג.) וכתבו הרמב"ם בפרק כ"ה:

סעיף קטן יד
חצר שנתקלקלה במי גשמים יכול לזרות בה תבן וכו' בסוף עירובין (קד.) דרש רבא חצר שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן ומרדה בה וכשהוא מרדה אינו מרדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה ופירש"י לא בסל ולא בקופה כדרך חול שולי הקופה שנשתברו ונשארו השולים וכתבו התוס' א"נ הופך הקופה ונותן על שולים דהיינו ע"י שינוי אבל ביד נראה לר"י דאסור כתב בת"ה סימן ע"א על ספסל ארוך שנשמט אחד מרגליו שיש אוסרים לטלטלו ולהניחו באותו צד שנשמט הרגל על ספסל אחר וראיה מדאמרינן בפרק תולין (קלה.) כירה שנשמטה אחד מירכותיה אסור לטלטל גזירה שמא יתקע אמנם היה נראה לחלק דשאני הכא שאפשר להניח על ספסל אחר לא גזרינן שמא יתקע אך מדמחלק בתחלה התם בין אחד לשתים משמע נמי דאחד אכתי חזי ע"י סמיכה ואפ"ה מסקינן לאיסור והמחמיר תע"ב וכן ראוי להחמיר עכ"ל ומכל מקום להחזיר הרגל למקומו משמע דפשיטא דאסור גזירה שמא יתקע שאף על פי שהוא רפוי כיון דדרך רגלי הספסלים להיות תקועין גזרינן ביה שמא יתקע כתב הרמב"ם בפרק י' התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדות בונה וחייב וכתב ה"ה דהיינו דתניא בס"פ כירה (שבת מז.) גבי מלבנות המטה לא יתקע ואם תקע חייב חטאת וכ"כ בסמ"ג וסמ"ק:

סימן שיד

סעיף קטן א
אין בנין וסתירה בכלים וכו' הכי אמרינן בפרק כל הכלים (שבת קכב:) ובפרק בכל מערבין (עירובין לה:):

סעיף קטן ב
ומ"ש וה"מ שאינו בנין ממש וכו' בפרק בכל מערבין (עירובין לד:) תנן נתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח ה"ז עירוב ובגמרא ואמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר

הוא רב ושמואל דאמרי תרווייהו הכא בבנין של מגדל עסקינן וכתב על זה הרא"ש וז"ל משמע דס"ד מעיקרא דאיירי במגדל של עץ שהוא כלי ותימא מאי קשיא ליה הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר והלא מותר לשבר כלי בשבת לאכול מה שבתוכו כדתנן בפרק חבית (קמו:) שובר אדם את החבית לאכול ממנו גרוגרות וי"ל דבפרק המביא כדי יין (ביצה לג:) מוקי לה במוסתקי ופירש"י שברי כלים המדובקים יחד על ידי זפת דמחמת גריעותו לא חיישינן שמא יתכוין לעשות כלי ואע"ג דהתם לא מוקי לה במוסתקי אלא לר"א מיהו גם לרבנן איכא לאוקמי הכי דרבנן ל"פ עליה דר"א אלא משום דאיהו ס"ל וכו' הילכך בתיקון כלי דשייך ביה בנין מודו רבנן דאסור לשבר החבית לאכול ממנה גרוגרות אי לאו דאיירי במוסתקי דבנין גמור וסתירה גמורה שייכי שפיר בכלי כדאמרינן בריש הבונה (שבת קב:) מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה ולא כמו שפירש"י בפ' כלל גדול (שבת עד:) גבי מאן דעביד חביתא דתנורא וחלתא דמשום בונה לא מיחייב דאין בנין בכלים והא דאמרינן בכל דוכתא אין בנין בכלים היינו דוקא כעין החזרת מנורה של חוליות דפרק כירה (שבת מו.) ופ"ב די"ט (כב.) אבל כשעושה כל הכלי או תיקון גמור מיקרי שפיר בנין עכ"ל וכ"כ ג"כ בפרק חבית והוא מדברי התוספות בפרק בכל מערבין (עירובין לד:) ובפרק חבית (קמ.) ובפרק כלל גדול (שבת עד:) והר"ן בפרק חבית תירץ בע"א דלא שרינן שבירת חבית אלא בכלי קטן כגון חבית דלא שייך ביה בנין וסתירה אבל בכלי גדול לא ומש"ה פרכינן בעירובין (לד:) אנתנו במגדל הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא משום דבמגדל גדול עסקינן דהוי כאהל ושייך ביה בנין וסתירה הא במגדל קטן לא שייך ביה בנין וסתירה ושרי וכן פירש"י בעירובין (שם) וכן מוכחת סוגיא דהתם עכ"ל וגם תירוץ זה הזכירו התוס' בפרק בכל מערבין (שם) אלא שנראה שלא סמכו עליו משום ההיא דמאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה אע"ג דכלי קטן הוא. ולהר"ן שסמך על תירוץ זה איכא לתרוצי דכי אמרינן אין בנין וסתירה בכלים ה"מ בכלי שנתפרק וא"צ אומן בחזרתו אבל עושה כלי מתחילתו א"נ כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו כל שהחזירו לא מיקרי בנין בכלים אלא עושה כלי מיקרי ומיחייב משום בונה כ"כ הוא ז"ל בר"פ הבונה ובר"פ כל הכלים וכ"כ ה"ה בפ"י ואע"פ שכתבו התוס' (עירובין לד:) ומיהו בירושלמי קאמר הדא דתימא במגדל של אבן אבל במגדל של עץ נעשה כשובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות משמע דבלא מוסתקי נמי שרי בכלי עץ לא סמך הרא"ש עליו ורבינו סתם דבריו כהרא"ש ובפרק חבית (שבת קמו.) אמתניתין דשובר אדם החבית לאכול ממנה גרוגרות פירש"י משום דאין במקלקל משום איסור שבת וכתב עליו הר"ן ול"נ דנהי דכל המקלקלים פטורים איסורא מיהא

איכא אלא היינו טעמא דכיון דבעלמא מקלקל פטור אבל אסור הכא משום צורך שבת שרי לכתחלה מיהו דוקא בכלי קטן אבל בכלי גדול לא כיון דשייך ביה בנין וסתירה וכתב בת"ה סימן ס"ה בשם א"ז דהא דשובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות איירי בחבית שאינה מחזקת מ' סאה דהוי כלי ואין סתירה בכלים ואפשר דלהר"ן נמי לא מיקרי כלי גדול אא"כ הוא מחזיק מ' סאה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ובלבד שלא יתכוין לנוקבה נקב יפה וכו' פרק חבית (שם) במשנה שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות לה כלי ופירש"י שלא יתכוין לעשות לה כלי לנוקבה יפה בפתח נאה:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל אם היא שלימה אסור אפילו לשוברה כלומר אצ"ל שאסור לנוקבה יפה בפתח נאה דמתקן מנא אלא אפי' לשוברה בענין שאינו עושה כלי אסור וטעמו משום דכל שהכלי שלם שאינו מדובק במוסתקי שייך ביה בנין וסתירה כמו שנתבאר:

סעיף קטן ה

ואפי' נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש ואפילו יש בה נקב חדש ובא להרחיבו אסור ג"כ שם ת"ר אין נוקבין נקב חדש בשבת ואם בא להוסיף מוסיף וי"א אין מוסיפין דרש ר"ע משום ר"י הלכה כי"א: וכתב המרדכי ול"נ דהא מיירי כשמתכוין להוסיף אבל אם היה סכין תקוע מע"ש בחבית מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוין להוסיף כדאמרינן בס"פ במה טומנין (שבת נ:) בהני סכיני דביני אורבי וכתב בת"ה סימן ס"ד דנראה דהאי סכין התקוע בחבית איירי שהוציאוהו והכניסוהו כבר בחול דלאו פסיק רישיה הוא שיוסיף בנקב מדמייתי עלה ראיה מסכינא דביני אורבי דצה ושלפא וכו' וההיא ע"כ איירי דלאו פסיק רישיה הוא שירחיב הגומא ולפי מה שכתבתי ס"ס זה אפי' לא הוציאוהו והכניסוהו בחול נמי שרי וע"ש תניא בתוספתא דביצה פרק ג' קורע אדם את העור שעל פי החבית של יין ושל מורייס ובלבד שלא יתכוין לעשות זינוק עכ"ל ונ"ל דזינוק היינו מרזב והיא מל' יזנק מן הבשן וטעמא דאסור משום דהוי כעושה כלי וכמו שיתבאר בס"ס זה שאסור ליתן עלה של הדס בנקב במקום מרזב אם אין לו אלא אחד:

סעיף קטן ו

היה בו נקב ונסתם אם הוא למטה מן השמרים אסור וכו' ג"ז בפרק חבית (שם:) ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחלה א"ר יהודה אמר שמואל ל"ש אלא במקום העשוי לשמר אבל לחזק אסור ה"ד לשמר ה"ד לחזק א"ר חסדא למעלה מן היין זהו לשמר למטה מן היין זהו לחזק רבא אמר למטה מן היין נמי זהו לשמר וה"ד לחזק כגון שניקבה למטה מן השמרים

וא"ל אביי לרבא תניא דמסייע לך וכתבו הרי"ף והרא"ש דכיון דתניא דמסייע ליה הכי הלכתא ופירש"י ל"ש. דנוקבין: אלא במקום. דסתימה זו לא נעשית אלא לשמור ריח היין שלא יצא ויתקלקל וכיון דלאו סתימה מעלייתא עבדי לה לאו כלום הוא: לחזק. שיתחזק הכלי שלא יצא יינו הואיל וסתימה מעלייתא היא כי הדר נקיב לה הוי כפותח לכתחלה: למטה מן היין נמי לשמר הוא. כיון דלאו כובד היין נשען עליו סגי ליה בסתימה כל דהו: למטה מן השמרים. אצל שוליו שכל כובד היין נשען שם: וכתב המרדכי דבמקום הישן נוקבין לכתחלה אפילו במקדח כגון שנשבר הברזלא ול"ש נקב גדול ול"ש קטן ואין להחמיר כולי האי דאמר רבא כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולים הילכך בישן שרי ע"כ כלומר אפילו אם נקב הישן היה גדול מותר לנקבו ומשמע דאפילו להוסיף על רוחב הנקב שרי והא דתנן הקודח כל שהו חייב היינו בנקב חדש דוקא וא"נ במחובר לקרקע דוקא אבל לא בכלים וכמ"ש בתה"ד סי' ס"ד. וכתוב בכלבו שי"א דלא שרי לנקוב נקב ישן אלא דוקא בחבית של חרס שאין הסתימה מהודקת יפה אבל בחבית של עץ שמהדקים מאד הדודילא"ש וחותכים ראשם על דעת שלא להוציאם ודאי נראה שזה נקב חדש ואסור וכתוב עוד שאותן חביות שנסתמו בימי הקיץ אסור לנקוב הנקב שנסתם כיון דהוי סתימה גמורה והטעם לפי שלא משכו יין אחר הסתימה מ"כ בתשובה אשכנזית הורה ה"ר אביגדור ברזא הסתומה בחבית ואין אדם יכול להוציאה שרי ליקח ברזא אחרת ולתחוב הברזא לתוך החבית לכתחלה לצורך לשתות יין בשבת וראיה מפרק חבית ושוין שנוקבין נקב ישן בשבת עכ"ל וכ"כ בשבלי הלקט וז"ל מצאתי בשם ה"ר יוסף נקב שנסתם בחביות שלנו שסותמין אותם בעץ מותר לנקבו בשבת ולהוציא העץ ובלבד שלא יהיה הנקב כנגד השמרים וגם ליתן הקנה החלול בנקב להוציא היין מותר ואע"פ שלא היה בו מעולם וברזא נמי שקורין איספינ"א אפילו לא היה בחבית מעולם אם הכינו לכך מאתמול מותר עכ"ל: ב"ה ובסמוך אכתוב דין זה בשם הגמרא ויש לתמוה על מה שמצריך שהכינו לכך מאתמול שאיני רואה בגמרא רמז לזה:

סעיף קטן ז

מותר להתיז ראש המגופה בסייף וכו' ברייתא בפ' חבית (שם) רשבג"א מביא אדם חבית של יין ומתיז ראשה בסייף וכתב רש"י שם שמרחיב פיה למטה ממגופתה כדקתני מתיז את ראשה שפת פיה וכ"נ מדברי הרמב"ם בפכ"ג ולפ"ז לא ה"ל לרבינו לכתוב מותר להתיז ראש המגופה דמשמע דוקא ראש המגופה אבל ראש החבית אסור ומצאתי נוסחא שכתב בה מותר להתיז ראש החבית ונוסחא מתוקנת היא אלא שכתב רבינו בסמוך

וה"מ בצדה וכו' וההיא במגופה דוקא היא כמו שיתבאר ואם רבינו אינו מזכיר כאן מגופה משמע דבגופה של חבית שרי לנקוב למעלה וליתא לכן נ"ל דשפיר גרסינן ראש המגופה וה"פ מותר להתיז ראש החבית שהמגופה בו: וכתב בתה"ד סימן ס"ד בשם א"ז דה"מ בחבית שאינה מחזקת יותר ממ' סאה אבל אם היא גדולה כ"כ נראה מדבריו שאסור משום דהויא כקרקע ושייך ביה בנין וסתירה:

סעיף קטן ח

ומ"ש אבל לנוקבה בצדה אפי' ברומח וכו' שם בעי ר"ש מהו למיברז חבית בבורטיא בשבתא לפיתחא קא מכוין ואסור או דילמא לעין יפה קא מכוין ושרי א"ל לפיתחא קא מכוין ואסור ופירש"י למברז בבורטיא. לתחוב רומח בדפנותיה לנקוב: לעין יפה. להרחיב מוצא היין. ואותיבנא לרב ששת מדתניא רשבג"א מביא אדם חבית של יין ומתיז ראשה בסייף ומשני התם ודאי לעין יפה קא מכוין הכא אם איתא דלעין יפה קא מכוין ליפתוחי מיפתח כלומר יטול מגופתה ובסמוך אכתוב בס"ד דאפי' מגופה עצמה אסור לנקבה מצדה:

סעיף קטן ט

וה"מ בצדה אבל למעלה מותר לנוקבה וכו' שם במשנה אין נוקבין מגופה של חבית דר"י וחכמים מתירין ולא יקבנה מצדה ובגמרא א"ר הונא מחלוקת למעלה אבל מן הצד ד"ה אסור והיינו דקתני לא יקבנה מצדה ופירש"י למעלה בראש המגופה התם הוא דשרו רבנן דלאו אורחא למעבד פתחא התם אלא נוטל כל המגופה. אבל מצדה זימנין דעביד לה משום פתחא ואינו רוצה לפתחה למעלה שלא יפול עפר או פסולת ביין והיינו דקתני שלא יקבנה מצדה ואמגופה קאי ודברי הכל ור"ח אומר מחלוקת מן הצד אבל על גבה ד"ה מותר והא דקתני לא יקבנה מצדה בגופה דחבית ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב הונא וכן פסק הרמב"ם בפרק כ"ג ולפי זה צריך לומר דהא דבעו מרב ששת מהו למיברז בבורטיא בשבת ואסר להו אפילו למיברז במגופה היא ואפילו הכי אסר משום דכיון דמן הצד היא ודאי לפתחא מכוין דאי לעין יפה ליפתח מיפתח וכ"כ ר"י בח"ה ואע"פ שהתוס' כתבו בר"פ במה טומנין (שבת מח:) דהא דאסור למיברז חביתא חבית גופא משמע ועוד דבמגופה שרי דתנן אין נוקבין מגופה של חבית דברי ר"י וחכמים מתירין צ"ל דאינהו ס"ל כר"ח ומש"ה כתבו דבמגופה שרי בכל גוונא לחכמים דקי"ל כוותייהו וא"כ עכ"ל דלא אסר רב ששת למיברז אלא בגופא דחביתא אבל למאן דפסק כרב הונא ודאי דאפילו במגופה נמי אסור למיברז לדברי הכל כיון דמן הצד הוא דע"כ לא שרו חכמים אלא מלמעלה:

סעיף קטן י
חותמות שבכלים כגון שידה תיבה ומגדל וכו' בפרק המביא כדי יין (לא לב.) אמר שמואל חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך שבכלים מתיר ומפקיע וחותך אחד שבת ואחד י"ט ופירש"י חותמות שבקרקע. כגון דלתות פתחי בורות ומערות הסגורים בקשרי חבלים: מתיר. את הקשר דהא לאו קשר של קיימא הוא שהרי להתיר תמיד הוא עשוי: אבל לא מפקיע. החבל לסתור עבות גדילתו ולא חותך דהא סתירה הוא ויש סתירה בבנין של קרקע: ושל כלים. כגון תיבה הנעולה ע"י קשר חבל: מתיר ומפקיע וחותך. דאין סתירה בכלים. גרסינן בגמרא בפרק חבית (שבת קמו.) תני חדא חותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע וחותך ופירש"י מתיר. אם הכיסוי קשור בחבל: מפקיע. סותר שרשרות החבל עכ"ל וכתב הרמב"ם דין זה. וז"ל הכלבו חותלות של תמרים מתיר הקשרים ומפקיע כל החבלים ואפי' בסכין ואפי' גופן של חותלות לפי שכ"ז כמי ששובר אגוז או שקדים בשביל האוכל שבהם עכ"ל:

סעיף קטן יא
וכתב הר"פ אבל היתדות שנועלים בהם וכו' אפי' ביתדות שבכלים קאמר דאסור מטעם התו' והרא"ש שיבואר בסמוך וכן כתוב בכלבו בשם הר"פ וה"ר יעקב מקינון אומר דמותר להסיר היתדות שאחרי התיבה ואני חולק עליו וכ"כ המרדכי בפרק בכל מערבין ה"ר יעקב מקינון פי' שמותר להסיר הצירים שקורין גונ"ץ בלע"ז שאחורי התיבה אם נאבד המפתח דהא סתירה גרועה היא כיון שאין צריך לשבור שום דבר אבל ל"נ לר"פ דהא אמרינן בפרק כל הכלים (שבת קכב:) דאסור להחזיר דלת של תיבה גזירה שמא יתקע פירוש שמא יסיר הצירים דהוא בנין חשוב עכ"ל:

סעיף קטן יב
וכתב א"א ז"ל ודוקא כעין קשירת חבל וכיוצא בו וכו' בפרק בכל מערבין (עירובין לה.) אמתני' דנתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח ה"ז עירוב דאוקמוה רבה ורב יוסף (שם) במגדל של עץ ומסקינן דמתני' במנעול וקטיר במיתנא היא ובעי סכינא למיפסקיה כתב הרא"ש דמשמע מהכא דהא דאמרינן חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך היינו דוקא כעין קשירה של מיתנא וכיוצא בה אבל פותחת של עץ ושל מתכת אסור להפקיע ולשבר דבכלי נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה וכ"כ התוס' שם ובפרק חבית וכ"כ המרדכי בפ' חבית:

סעיף קטן יג
ובסמ"ק כתב ובשבירת פותחת של תיבות נחלקו וכו' מחלוקת זה כתב גם בסמ"ג ובהגהות פרק כ"ג ולא כתב רבינו בשם סמ"ק לבדו אלא משום דמסיים בה שנהגו

להקל ע"י נכרי: וכתב האגור שמימיו לא ראה מי שהורה לשבר הפותחת לצורך השבת ומשמע דע"י ישראל קאמר דאילו ע"י נכרי אין להחמיר כ"כ כיון דאיכא מאן דשרי אפי' ע"י ישראל:

סעיף קטן יד

ושבקרקע כגון דלת של בור שקשור בו חבל וכו' כבר נתבאר בסמוך. וכתב המרדכי בפרק חבית דהא דלא מפקיע וחותך דוקא כשעשוי לקיים ע"מ שלא להסירן בשבת אבל אם אינו עשוי לקיום כלל שרי ומטעם זה התיר בדף שמשימין לפי התנור ושורקין אותו בטיט בע"ש להסירו מן התנור בשבת שאינו עשוי לקיום וכתב ע"ז בתה"ד סי' ס"ה דאע"ג דהא דאסרי' להפקיע ולחתוך חותמות שבקרקעות בחותמות גריעי היא דאי בחיבור יפה אפי' חותמות שבכלים נמי אסור כמ"ש התוס' בשבת (קמו.) והרא"ש וא"כ אע"ג דלא מכוין למיעבד פתחא פסיק רישיה הוא לענין סתירת בנין מיהו כתב א"ז בשם רש"י דלא שייכי סתירה דאורייתא אפי' בקרקע היכא דאינו עושה אלא פתחא בעלמא דמיחזי כסותר מדרבנן ומתוך כך אית למימר דדוקא חותמות שבקרקע אף על גב דגריעי אינון מ"מ נעשו לחיבור ולסתימה זמן מה שהוא ולכן שייך בהו סתירה מדרבנן דמחזי כסותר אבל שריקת התנור דלא נעשה כלל לקיום רק לשמור החום לפי שעה ולמיסתר למחר שרי אפילו לכתחלה ומה שפירש"י דשרי להתיר חותמות שבקרקע משום דלא הוי קשר של קיימא שעשוי להתיר תדיר נראה שר"ל הקשר שסוגרין בו מתירין אותו כשבא לפתוח וחוזר וקושר כשבא לנעול אבל הדלת לעולם קבוע שם לאיזה זמן עכ"ל:

סעיף קטן טו

אסור לחתוך שפופרת וכולי בשלהי פרק חבית (שבת קמו:) גובתא רב אסר ושמואל שרי מחתך לכתחלה דכ"ע ל"פ דאסור הדורי דכ"ע ל"פ דשרי כ"פ דחתיכא ולא מתקנא מאן דאסר גזירה דלמא אתי למיחתך לכתחלה ומאן דשרי לא גזרינן ופרש"י גובתא. לתקוע קנה חלול בנקב החבית שיבא היין דרך הקנה: מחתך. לתקנה למדת הנקב: לא מתקנא. לא ניתנה בנקב לידע אם למדתו היא. כתנאי אין חותכין שפופרת בי"ט ואצ"ל בשבת נפלה מחזירים אותה בשבת ואין צריך לומר ביום טוב ורבי יאשיה מיקל ואסיקנא דחתוכה ולא מתקנא א"ב מ"ס גזרינן ומ"ס לא גזרינן דרש רב שישא בריה דרב אידי משמיה דרבי יוחנן הלכה כרבי יאשיה: וכתב רבינו ירוחם בח"ח שנראה מפירש"י שאסור לתקן בגוף השפופרת שום דבר ואפי' ביד אבל ר"ח כתב שמתקנה ביד אבל לא בסכין. כתב הרמב"ם בפכ"ג אין חותכין שפופרת של קנה מפני שהוא כמתקן כלי היתה חתוכה אע"פ שאינה מתוקנת מותר להכניסה בנקב החבית בשבת להוציא ממנה יין

ואין חוששין שמא יתקן עכ"ל נראה מדבריו שהוא מפרש דחתיכא ולא מתקנא כלומר שהשפופרת עצמה חסרה שום תיקון ואפ"ה מותר להכניסה בנקב החבית:

סעיף קטן טז

עלה של הדס אם הוא קטום וכו' בס"פ חבית אמר טבות רישבא אמר שמואל האי טרפא דאסא אסור ופירש"י לתת עלה של הדס בנקב החבית שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם. מ"ט רב יימר מדפתי אמר משום מרזב וכ' התוס' שנראה כפירש"י שלא יתקן מרזב ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק דכשלוקח עלה הדס ומקפלו כעין מרזב נראה כעושה מרזב ולא דמי לגובתא דכיון שאינו עושה בו שום מעשה לא גזרי' רב אשי אמר גזירה שמא יקטום ופירש"י שמא יקטום. העלה מן הענף וכיון דקטמ' הו"ל מתקן כלי. מ"ב א"ב דקטים ומנח משמע דה"פ דקטים ומנח ומבע"י לרב יימר אסור משום מרזב לרב אשי שרי. ולא אסר שמואל אלא כשאינו מוכן לכך מבע"י דכיון דצריך לחזר אחריו גזרינן שמא לא ימצא קטום ויבא לקטום והרי"ף לא פסק הלכה כדברי מי והרמב"ם בפכ"ג פסק כרב יימר הרא"ש פסק כרב אשי וכדבריו פסק רבינו אלא שנראה מדבריו שהוא מפרש דע"כ לא שרי רב אשי אלא בדאיכא כלים הרבה קטומים שאם יתקלקל הא' יקח אחר ולא יצטרך לקטום אבל אם אין שם אלא עלה א' קטום אסור שמא יתקלקל ויבא לקטום עלה אחר ולהניח במקום הראשון ואפשר שהביאו לפרש כן מ"ש בנוסחי דידן בגמרא א"ב דקטים ומנחי וכיון דקאמר מנחי בלשון רבים משמע ליה דעלים רבים קאמר ומ"מ מ"ש ויש לו הרבה מהם אינו מדוקדק דבשנים נמי סגי מדכתב אח"כ ואם אין לו אלא א' וכו' משמע הא שנים שרי ומטעמא דפרישית: וה"ה תמה על הרמב"ם ז"ל למה לא פסק כרב אשי דבתרא הוא ואפשר שטעמו משום דהא דגזר שמא יקטום אתי דלא כהלכתא דכי קטום מאי הוי והא אסיקנא בפרק המביא כדי יין דרב יהודה מפשח ויהיב לן אלותא ורב אשי דאמר גזירה שמא יקטום לפרושי טעמא דשמואל אתא ולא משום דס"ל הכי וכיון דלטעמיה דרב יימר מיתוקמא שפיר מימרא דשמואל אליבא דהלכתא לא דחינן לה מהלכתא ולדברי הרא"ש שפסק כרב אשי דאמר גזירה שמא יקטום לא תיקשי מההיא דר"י מפשח ויהיב לן אלותא אלותא דשאני התם שקוטמו להריח בו והוי כשובר חבית לאכול ממנה גרוגרות אבל כשקוטמו ליתנו בנקב שבחבית הוי כקוטם לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו את הדלת דבקשים לר"א חייב חטאת ולרבנן פטור אבל אסור כדאיתא בפרק המביא כדי יין (ביצה לג:) הרי דלרבנן נמי איסורא איכא אלא דק"ל אם כן היכי אסרינן למיתן טרפא דאסא משום גזירה שמא יקטום הא טרפא דאסא רכין נינהו ושרי ואפי' אם היו קשין אכתי הו"ל גזירה לגזירה דהא לרבנן דקי"ל

כותייהו כי קטים נמי לא מיתסר אלא מדרבנן וצ"ע והר"ן כתב שם וז"ל וכ"ת והיכי מסקינן הכא דאוכלי בהמה כיון שהם רכין אין בהם משום תיקון כלי אע"פ שהוא מכוין לכך והא בפירוש אסרינן למיתן טרפא דאסא בחביתא איכא למימר דהתם היינו טעמא לפי שדרך הוא שאפי' באוכלי בהמה מתקנין כלי העשוי כבר אבל לא שיעשו ממנו כלי לכתחלה עכ"ל ודבריו אלה אליבא דמ"ד משום מרזב דלמ"ד גזירה שמא יקטום ליכא איסורא דרבנן אלא משום שמא יקטום בקשין וכדפירש"י ואפשר דסבר דגזירה שמא יקטום היינו שמא יקטום רכין ליתן בפי החבית דכל כה"ג כיון שדרכו בכך אסור:

סעיף קטן יז

אסור ליתן שעוה או שמן שהוא עב וכולי בס"פ חבית (שם.) תנן לא יקבנה מצדה ואם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח ופירש"י ויש כאן משום ממחק ובגמרא (שם.) משחא רב אסר ושמואל שרי מאן דאסר גזרינן משום שעוה ומאן דשרי לא גזרינן ופירש"י משחא. שמן עבה וכתבו הרי"ף והרא"ש הלכתא כרב ואע"ג דאיתא בגמרא א"ל רב שמואל בר בר חנה לרב יוסף בפירוש אמרת לן משמיה דרב משחא שרי לא חשו ליה הרי"ף והרא"ש משום דלישנא דסתם תלמודא דאמר דרב אסר עדיף טפי ומשמע מהכא דלא אסרינן אלא בשעוה וכיוצא בו שהוא דבר המתמרח וכן בשמן עב אף ע"פ שאין מירוחו ניכר כ"כ מ"מ אסור כיון דשייך ביה מירוח קצת דאתי לאיחלופי בשעוה אבל בשאר כל הדברים מותר לסתום החבית וההוא (שבת קלט:) דשקל ברא דתומא ומנח בברזא דדנא שהביא רבינו בסמוך דמשמע דלא שרי אלא במידי דבר מאכל הוא וע"י הערמה ודוקא לצורבא מדרבנן נראה מדברי רש"י דההיא כשהיין יוצא דרך הנקב דמחזי כמתקן וההיא דשעוה ומשחא בשאין היין יוצא דרך הנקב ומש"ה בשאר דברים מותר לסתום חוץ מבדבר המתמרח וכ"נ מדברי רבינו אבל הרמב"ם בפכ"ג כתב וז"ל וכשם שאסור לפתוח כל נקב כך אסור לסתום כל נקב לפיכך אסור לסתום נקב החבית ואפילו בדבר שאינו מתמרח ואינו בא לידי סחיטה כגון שיסתום בקיסם או בצרור קטן אבל אם הניח שום אוכל כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם מותר ואחר כך כ' הממרח רטייה בשבת חייב משום מוחק את העור לפיכך אין סותמין נקב בשעוה וכיוצא בה שמא ימרח ואפי' בשומן אין סותמין את הנקב גזירה משום שעוה וכתב על זה ה"ה וא"ת והלא כבר נתבאר למעלה שאסור לסתום כל נקב אפי' בקיסם או בצרור וא"כ למה אנו צריכין בשמן לגזירת שעוה ובשעוה עצמה לגזירת מירוח תשובתה אין סתימה זו כסתימה של מעלה שהסתימה של מעלה היא שנכנסה תוך הנקב ובעובי הכלי וסתימה זו היא על פני הכלי ומגבו ואינה אסורה מפני עצמה אלא מפני גזירת

מירוח עכ"ל ואפשר דס"ל להרמב"ם דסתימת נקב החבית אסור בכ"ד משום דהוי כבונה ואם סתמו בשעוה אסור משום ממרח גם כן והא דבמשחא שרי שמואל היינו לומר שאין בו משום ממרח אבל אה"נ דאסור משום דהוי כבונה ":

סעיף קטן יח

חבית שניקבה והיין יוצא ממנו אסור ליתן בו בד של שום לסתמו ואם הוא מערים ואומר שנותנו שם להצניעו וכו' בפרק תולין (שבת קלט:) אמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מדרבנן דשקל ברא דתומא ומנח בברזא דדנא ואמר לאצנועי קא מכוינא ואזיל ונאים במברא ועבר להך גיסא וסייר פירי ואמר אנא למינם קא מכוונא אמר ליה הערמה קאמרת הערמה דרבנן היא צורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחלה ופירש"י הך הערמה לאו באיסורא דאורייתא היא אלא באיסורא דרבנן דא"נ עביד ממש בלא הערמה אדרבנן הוא דעבר הלכך כיון דצורבא מרבנן הוא לא אחמור עליה דהוא לא אתי למיעבד לכתחלה להדיא בלא הערמה לעבור שם לפני הכל עכ"ל ומשמע דאברא דתומא דאנח בברזא דחביתא נמי קאמר דלא שרי אלא דוקא לצורבא מרבנן אבל הרמב"ם בפכ"ג כתב סתם דמותר להערים להניח שם אוכל כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם ולא חילק בין צורבא מרבנן לשאר אינשי וכתב ה"ה שאולי הוא סובר שלא אמרו דוקא צורבא מרבנן אלא למעבר להך גיסא דוקא אבל לאתנוחי ברא דתומא בברזא לכ"ע נמי שרי כתב בתה"ד סימן ס"ד שנשאל על סכין התחוב בכותל של עץ מבע"י או תקעו בספסל או בדף שאינם מחוברים אי שרי להוציא הסכין בשבת או לאו והשיב יראה דהיכא דתקוע הוא בכותל שהוא מחובר יש לחוש לאסור להוציאו משום דאם הוא תקוע מעט בחוזק כמעט פסיק רישיה הוא שלא יוסיף בנקב והו"ל קודח כל שהו דחייב משום בונה ואין להביא ראיה להתיר מדכ' המרדכי בפרק חבית שאם היה סכין תקוע בחבית מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוין להוסיף דכיון דחבית כלי הוא ואין בנין וסתירה בכלים להכי אין בו משום קודח אפי' אי הוי א"א שלא יוסיף בנקב אמנם נראה דהאי סכין התקוע בחבית אייריי שהוציאוהו והכניסוהו כבר בחול ולאו פסיק רישיה הוא שיוסיף בנקב מדמייתי עלה ראיה מס"פ במה טומנין (שבת נ:) מסכינא דביני אורבי פירוש סכין הנעוץ בין שורות לבנים שבבנין וההיא על כרחך אייריי דלאו פסיק רישיה הוא שירחיב הגומא ובסוף דבריו העלה דכיון דכבר נהגו העולם לאסור להוציא סכין התקוע בכותל ואשכחנא ביה טעמא כדפרישית יש לנו לקיים המנהג אבל אם תקוע הסכין בדבר תלוש כספסל וכה"ג לא ידעינן כלל טעם וסברא לאסור והמחמיר בדבר מפריז הוא על מדותיו עכ"ל וכתב עוד דבסכינא דביני אורבי אין נראה לחייבו משום

קודח אפי' אי לא דצה ושלפה דהתם אינו אלא שמפריש אורבי מהדדי שאינם גוף אחד ולא שייך ביה קודח והאי סכינא דביני אורבי הכי איתא בגמרא (שבת נ:) אמר שמואל האי סכינא דביני אורבי דצה ושלפה והדר דצה שרי ואי לא אסור מר זוטרא ואיתימא רב אשי אמר בגורדייתא דקנים ש"ד ופירש"י קנים הדקלים שיוצאין הרבה בגזע אחת ותכופים זה בזה ש"ד לנעוץ בתוכם סכין לשמרו ואין חוששין שמא יגרור הקליפה וחייב משום מוחק. ולכאורה דבתלושין מיירי אבל התוספות (שם) כתבו דבמחוברין נמי שרי והוא שהם למטה מג' דליכא איסור משתמש במחובר למטה מג' א"ל רב מרדכי לרבא מתיב רב קטינא הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשר וניטלים בשבת תיובתא פירש"י מתיב רב קטינא תיובתא. להנך רבנן דאמרי דאי לא דצה ושלפה אסור וכן העלו הרי"ף והרא"ש דאפילו לא דצה ושלפה שרי וא"כ מ"ש המרדכי בפ' חבית אם היה סכין תקוע מע"ש בחבית מותר שהרי אינו מתכוין להוסיף כדאמר בס"פ במה טומנין אמר שמואל האי סכיני דביני אורבי דצה ושלפה והדר דצה שרי לאו למימרא דכשמואל נקטינן דהא איתותב אלא מסיפא דמלתא דאסיקנא דאפילו לא דצה ושלפה שרי הוא דמייתי ולא חש לסיומי מלתא דמפורש בהדיא דשמואל איתותב ולא קי"ל כוותיה וא"כ בסכין התקוע בחבית אפי' לא דצה ושלפה שרי אלא שמדברי בעל התה"ד נראה דכשמואל נקטינן דלא שרי אלא דוקא בדצה ושלפה ואפשר שהוא מפרש דלא מתיב רב קטינא אלא לרב הונא דאמר לעיל מיניה (שם) האי סליקוסתא דצה ושלפה והדר דצה שרי ואי לא אסיר ופירש"י עשב שהוא נאה למראה ולריח וממלאין כד עפר לח ותוחבין אותו לתוכו דהטומן לפת וצנונות להאי דמיא טפי דבתרוייהו איכא למיחש שמזיז עפר אבל סכינא דביני אורבי איכא למיחש ביה נמי משום מרחיב גומא דהוי בונה ועכ"ז איני יורד לסוף דעת בעל תה"ד שבתחלה כתב דנראה דלא שרי סכין התקוע בחבית אלא בשתקעוהו והוציאוהו כבר בחול הא לאו הכי לא ובסוף התשובה כתב שאם תקוע הסכין בדבר תלוש אין טעם לאסור ומשמע דאפי' לא דצה ושלפה שרי דאי בדצה ושלפה אפי' במידי דמחובר נמי שרי וא"כ חבית דתלוש היא אמאי לא אא"כ דצה ושלפה ושמא דוקא בחבית המחזקת מ' סאה קאמר שדינה כקרקע אבל אין זה במשמע לשונו שכתב אפי' בחבית גדולה שמחזקת יותר ממ' סאה משמע דבכל חביות מיירי: תנורים שטומנין בהם החמין וסותמין פיהם בדף ושורקים אותם בטיט אם מותר לסתור סתימת הדף נתבאר בסימן זה וכתבתיו בס"ס רנ"ט: אם מותר לחתוך בשבת קשרי השפוד שקושרים בהם הטלה אכתוב בסוף סימן שי"ז:

סימן שטו

סעיף קטן א

אסור לעשות אפילו אהל עראי בשבת וי"ט ופירש"י שאין איסור עשיית אהל אלא בגג וכו' בפרק כל הכלים (שבת קכה:) תנן רא"א פקק החלון בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו וחכ"א בין כך ובין כך פוקקין בו ובגמרא שם הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה בי"ט ואצ"ל בשבת לא נחלקו אלא להוסיף שר"א אומר אין מוסיפין וחכ"א מוסיפין בשבת ואצ"ל בי"ט ופירש"י שאין עושין אהל עראי. לפרוס מחצלת על ארבע קונדסין להיות צל לאהל מן החמה ודוקא גג אבל מחיצה לאו אהל הוא ושרי לפורסה לצניעות כדאמר בעירובין (צד.) בעובדא דשמואל ופקק החלון דמתני' משום דבנין קבוע ומיחזי כמוסיף אבנין והר"ן האריך בביאור דברי רש"י ובסוף דבריו כתב מכלל דברים אלו אתה למד דרש"י סובר שאפילו מחיצה המתרת מותר לעשותה בשבת והתוספות הקשו על דברי רש"י (שם) ובפרק מי שהוציאוהו (עירובין מד.) וכתב שלפי פר"ת דשפיר שייך בדפנות אהל היכא דמחיצה מועלת להתיר ולהכי בדופן שלישית דסוכה דהויא מחיצה ומכשר לסוכה חשיב עשיית אהל בתחלה ואסור אפילו לרבנן ודופן רביעית אסור לר"א לעשותה בתחלה ולרבנן שרי כדאיתא בפ' מי שהוציאוהו (שם) וכ"ז כתב הרא"ש והר"ן והמרדכי בפרק כל הכלים ובר"פ תולין (שבת קלח.) גרסי' אמר רב משום רבי חייא וילון מותר לנטותו ומותר לפורקו וכתב שם הרא"ש דאין אהל במחיצה בלא גג אלא היכא דעשויה להתיר טלטול או להכשר סוכה כדפרישית לעיל עכ"ל נראה מדבריו דכר"ת ס"ל ועוד אכתוב בדין זה לקמן גבי וילון הפרוסה לפני הפתח:

סעיף קטן ב

עצים שתוקעין ראשן האחד בדופן הספינה וכו' בעירובין (קב.) וכתבו הרי"ף בר"פ כל הכלים אמר רב אסי הני כיפי דארבא בזמן שיש בהם טפח א"נ אין בהם טפח ואין בין זה לזה ג' טפחים למחר מביא מחצלת ופורס עליהם מ"ט מוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי ופירש"י כיפי דארבא. אולמות שעושין בספינה שנועצין כעין מעגלין שקורין צרקא ראשו אחד בדופן זה של ספינה וראשו שני בדופן זה והוא כפוף כמו אולם ועומד כמו כיפה ומרחיב כחצי אמה ונועץ אחד וכן ע"פ כולה ופורשין בגדים ומחצלות של גמי להגין מפני הצנה והגשמים: שיש בהן טפח. שרוחב של מעגל טפח דבציר מטפח לא הוי אהל כשרחב טפח מיקרי אהל נמצא שם אהל עליו מבע"י וכשהוא פורס הבגד עליו למחר אינו אלא מוסיף א"נ אין ברחבו טפח ואין בין זה לזה ג' דאיכא למימר לבוד:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכן מחצלת פרוס' כדי טפח מותר לפורסה כולה בשבת וכו' ג"ז שם הני דכרי דהוו לרב הונא דביממא בעו טולא ובלילה בעו אוירא אתא לקמי' דרב וא"ל זיל כרוך בודי' ושייר בה טפח למחר פשטה דהוי מוסיף על אהל עראי וש"ד וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ' כל הכלים: וכתב הריטב"א שדקדקו התוס' מלשון רש"י אהאי עובדא שלא יהדק המחצלת הרבה ויעשה בענין שיהא ברוחב העיגול טפח באהל והם כתבו דשייר בה טפח לא משמע הכי אלא שייר טפח חוץ מן הכריכה קאמר אבל חיזור העיגול לא מיחזי כאהל ולמחר כשהוא פורסה לא מיחזי שמוסיף אלא כעושה אהל לכתחלה וכן עיקר ונראה שאף לשון רש"י אפשר להלום כפי' הזה עכ"ל:

סעיף קטן ד

פוריא מלמעלה למטה שרי ממטה למעלה אסור מימרא דרב יהודה בפרק המביא כדי יין ואף ע"פ שרש"י כתב שם בסמוך דרב יהודה ס"ל כר"י דאסר דבר שאין מתכוין ואנן קי"ל כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר כבר כתבו שם התוס' והרא"ש דנראה להו דאפילו ר"ש מודה בהא דכי א"ר שמעון דבר שאין מתכוין מותר היינו כגון שעושה דבר ואין מתכוין לעשותו אבל הכא הרי הוא עושה מה שמתכוין לעשות ואף ע"פ שאין מתכוין לבנין מ"ח מתכוין הוא לעשות דבר הדומה לבנין ואסרוהו חכמים גזירה משום בנין ואליבא דהלכתא היא מלתא דרב יהודה וכן דעת הרי"ף שפסקה וכן דעת הרמב"ם בפ"ד מהל' י"ט:

סעיף קטן ה

ופירשו התוספות שלא יתכן לאסור זה וכו' כן כתב ג"כ הרא"ש שם והר"ן כתב בריש פרק תולין וז"ל והקשה הרשב"א דגוד מי עבדי ליה מחיצות רחבות גמורות והלא אין פורסין אותו אלא ע"ג קונדסין ומ"מ כתב הוא ז"ל דפריסת השולחן אפשר שהיא מותרת מפני שאין משתמש באויר שתחתיו משא"כ במטה שמשתמשים באויר שתחתיה בנתינת סנדלין וכיוצא בהם עכ"ל וכ"כ ה"ה בפכ"ב וכתבו עוד הר"ן וה"ה שם בשם הרשב"א ומטה שלנו בזמן שהיא מסורגת בחבלים אם יש בין חבל לחבל ג"ט אסור לפרוס עליה סדין משום דקעביד אוהלא ולסלק מעליה הבגד התחתון נמי אסור משום דקא סתר אוהלא אבל אם אין בין חבל לחבל ג"ט כלבוד דמי ותו ליכא משום אהל ובין כך ובין כך אם היה עליה כר או כסת או בגד פרוס מע"ש כשיעור טפח למחר מותר לפרוס על כל המטה משום דהוי מוסיף על אהל עראי ושרי עכ"ל וזה פשוט מהדינים שנתבארו בסמוך:

סעיף קטן ו
וכן מטה שמעמידין אותה ואח"כ פורסין עליה עור וכו' בר"פ תולין (קלח) וכן מנקיט אביי חומרי מתנייתא ותני הגוד והמשמרת כילה וכסא גליין לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור אבל מטה וכסא טרסקל ואסלא מותר לנטותן לכתחלה ופירש"י כסא גליין כמו מטה גללניתא שעשויה פרקים ואין מחזירין אותו שמא יתקע וכתבו התוספות (שם) דאין נראה דכולה שמעתין מיירי באיסור אהל אלא היינו מטה שפורסין עליה עור ואסור משום אהל כשמושיב תחלה המטה ואח"כ פורס העור דהוי ממטה למעלה ואסור עכ"ל ובאבל מטה וכסא טרסקל וכו' פירש"י אבל מטה המחוברת ועומדת אם היתה זקופה מוטה על צדה מותר לנטותה לישבה על רגליה ואע"ג דהשתא עביד אהל שרי דלאו מידי עביד אלא ליתובא בעלמא:

סעיף קטן ז
ומ"ש וכן כסא העשוי פרקים וכו' והוא כסא טרסקל השנוי בברייתא זו ופירש"י כסא טרסקל. כך שמו ועליונו של עור ומקפלין אותו וכשמסלקין אותו סומכין אותו לכותל וכשרוצה לישב עליו נוטהו ויושב על ארבע רגלים וכתב עוד אסלא. עשוי כמין כסא טרסקל אבל עור הפרוס עליו נקוב מותר לנטותן לכתחלה דהאי עביד וקאי:

סעיף קטן ח
וכן כשמסדרין חביות זו ע"ג זו וכו' אפוריא קאי שכתב בה דמלמטה למעלה אסור דמימרא הכי איתא בפרק המביא כדי יין (ביצה לב:) אמר רב יהודה האי מדורתא מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור וכן ביעתא וכן קדרא וכן פוריא וכן חביתא:

סעיף קטן ט
אבל אבנים של בית הכסא מותר לצדדן מימרא דרב נחמן שם ופירש"י אבנים גדולות שמצדדין אותם כמין מושב חלול ויושבין עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא ואמרינן בגמרא דאע"ג דבנין עראי הוא והו"ל למגזר ביה משום בנין קבע לא גזרו ביה רבנן משום כבוד הבריות ואע"ג דאר"נ מותר לצדדן בי"ט משמע לרבינו דלאו דוקא דמ"ש י"ט משבת לענין זה:

סעיף קטן י
וכתב הרשב"א בשם התוס' שלא אסרו אלא בכה"ג שצריך לאויר שלמטה וכו' גם הר"ן כתב כן בשמם בפרק המביא כדי יין:

סעיף קטן יא
משמרת שתולין אותה לתת בה שמרים וכו' ר"פ תולין (קלו:) רא"א תולין את המשמרת בי"ט ונותנין לתלויה בשבת וחכ"א אין תולין את המשמרת בי"ט ואין נותנין לתלויה

בשבת הרי דלתלות המשמרת בשבת אסור אפי' לר"א ופירש"י משמרת שמסננין בה שמרי יין ומותח פיה לכל צד בעוגל ונעשה כאהל על חלל הכלי:

סעיף קטן יב
כילת חתנים והיא נתונה על שני עצים זקופים וכו' בר"פ תולין (שבת קלח.) אמר שמואל משום רבי חייא כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה א"ר שישא בריה דרב אידי לא אמרן אלא שאין בגגה טפח וכו' ואיתא נמי בפרק המוצא תפילין (עירובין קב.) ודברי רבינו ע"פ פירש"י:

סעיף קטן יג
ומ"ש שאינה עשויה לישן תחתיה אלא לנוי ג"ז מדברי רש"י וכתב כן כי היכי דלא תיקשי כיון שאין ברחבה למטה ב"ט למאי חזיא.

סעיף קטן יד
ומ"ש ומיירי נמי שאינה יורדת למטה טפח בזקיפה וכו' במימרא דרב שישא בריה דרב אידי (שבת קלח:) ולא אמרן אלא דלא נחית מפוריא טפח אבל נחית מפוריא טפח אסור ופירש"י (שם) ההוא טפח הוי קיר לאהל והמטה נעשית לו גג וכתב הר"ן בשם הרשב"א והר"י אבל מטה דידן אף ע"ג דנתתי סדינים מפוריא טפח כיון דבפריסת סדינים על המטה ליכא משום אהל לית לן בה וכ"כ ג"כ ה"ה בפכ"ב וכתבו ר"י בח"ד והרמב"ם כתב בפרק כ"ב כמימרא דשמואל ומימרא דרב שישא אלא שלא כתב דבעינן שלא יהא בשיפועה טפח ואפשר דלא הוה גריס לה שה"ה והר"ן כתבו מימרא דרב שישא ולא כתבו שצריך שלא יהא בשיפועה טפח והרי"ף לא הביא מימרא דרב שישא וכתב הר"ן שאינו יודע למה השמיטה ול"נ שסמך על מ"ש גבי טלית כפולה ואין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה טפח ואע"פ שלא כתב שם והוא דלא נחתא מפוריא טפח אפשר שסמך דממילא משמע דכה"ג אסור שאותו טפח הוי קיר לאהל המטה נעשית לו גג ואע"פ שאין זה ברור נדחקתי בו לתת טעם להשמטתו. וההיא דאין בשיפועה טפח לאו השמטה היא דאיכא למימר דגריס כדגריס הרמב"ם הר"ן וה"ה:

סעיף קטן טו
ומ"ש רבינו ואם כרך עליה חוט או משיחה וכו' (שם.) גבי הא דתני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה וכו' ויתבאר בסמוך בס"ד וגם שם אכתוב כולה שהוא עשויה ככילת חתנים אם מותר לנטותה ככילת חתנים:

סעיף קטן טז
ומ"ש מ"מ במקום שאין בני תורה לא שרינן על ידי כריכת חוט וכו' שם (קלט.) מבואר דשלח רב מנשיא לבני בשכר חזרנו על כל צדדי כילה ולא מצינו לה צד היתר ופריך

ולשלח להו כדרמי בר יחזקאל ופירש"י כרך עליה חוט או משיחה ומשני לפי שאינם בני תורה:

סעיף קטן יז

טלית כפולה שקושרו בין שני כותלים וכו' (שם קלח.) תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור היה כרוך עליה חוט או משיחה מותר לנטותו לכתחלה ופירש"י טלית כפולה לא יעשה. לשטוח טליתו ע"ג ד' יתידות לישן תחתיה וראשיו מתכפלין לכאן ולכאן לצד הארץ והויא לה לכותלים להגן מן החמה דהויא אוהלא: כרך עליה. מבע"י: חוט או משיחה. ונתנה על הנס שעל הקינוף כשהיא מקופלת וכרך עליה חוט למשכה בה לפורסה לכאן ולכאן מותר למשכה בה בשבת דמוסיף על אהל עראי ואינו כעושה לכתחלה והרי"ף כתב פי' כגון טלית כפולה שקושרה בין שני כותלים והיא משולשלת ומגעת לארץ ונכנס בין שני קצותיה וישן תחתיה בצל ואין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה טפח ולפיכך אינו אהל קבע אלא אהל עראי היא ומשני שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה טפח ולפיכך פטור אבל אסור ואם היה עליו חוט מאתמול ונטה אותו היום מותר וכתב הרא"ש וז"ל ותמהני על הרי"ף שכתב כן הא אמר בשמעתין כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפורקה ומוקי לה שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה טפח ומ"ש טלית כפולה שהיא יותר בנין עראי מכילת חתנים ואין דבריו נראין בזה כלל אלא מיירי שיש בגג טפח א"נ כגון שלאחר שכלה השיפוע של הטלית יורד ממנה בשוה בלא שום שיפוע ברוחב טפח כדאמרינן גבי כילת חתנים אבל נחתא מפוריא טפח אסור והא דאמרינן כרך עליה חוט או משיחה מותר אייריי אפי' לא היתה פרוסה טפח אלא כולה כרוכה דכריכת חוט או משיחה חשיב כאילו היתה פרוסה טפח עכ"ל ודעת רש"י נראה שהוא כדעת הרא"ש דאהא דתני אביי (שם קלח.) כילה לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור פי' בשיש בגגה טפח ולפי דברי הרי"ף בטלית כפולה נראה דדוקא כשאין בגגה טפח הוא דפטור אבל אסור אבל יש בגגה טפח אהל קבע הוי וחייבת חטאת: וכתב הר"ן ולפי דברי רש"י כל כילה שהיא עשויה ככילת חתנים מותר לנטותה ואפילו אהל עראי נמי לא הויא אבל לפי דעת הרי"ף כילת חתנים דוקא הוא שמותר לפרקה לפי שהיא מתוקנת לכך אבל שאר כילות לא אא"כ כרך עליהם חוט או משיחה ודברי הרמב"ם בפרק כ"ה כדעת הרי"ף שכתב וז"ל כל אהל משופע שאין בגגו טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגו רוחב טפח ה"ז אהל עראי והעושה אותה לכתחלה בשבת פטור טלית כפולה שהיו עליה חוטים שהיא תלויה בהם מע"ש מותר לנטותה ומותר לפרקה וכן הפרשת כילת חתנים שאין בגגה טפח ולא בפחות מג'

סמוך לגגה רוחב טפח הואיל שהיא מתוקנת לכך מותר לנטותה ומותר לפרקה והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח עכ"ל. ומכלל דברים אלו יתבאר לך שמ"ש רבינו גבי כילת חתנים ואם כרך עליה חוט או משיחה לנטותה בו מותר אפילו אית ביה כל הני אינו אלא לדעת רש"י והרא"ש לבד דאילו להרי"ף והרמב"ם לא שרי בכריכת חוט או משיחה אלא בדלית ביה חד מהני וכמו שנתבאר והכי נקטינן:

סעיף קטן יח

וילון הפרוס לפי הפתח מותר לנטותו ולפורקו וכו' שם (קלח.) אמר רב משום רבי חייא וילון מותר לנטותו ומותר לפורקו ופירש"י שאין אהל אלא מי שעשוי כעין גג ואיתא נמי להאי מימרא בפרק בתרא דעירובין (קב.) ופי' רש"י שם וילון. כנגד הפתח לצניעות: מותר לנטותו. דלאו אהל הוא דלא קביע התם אלא כן דרכו לינתן ולהסתלק כדלת בעלמא. וכבר נתבאר בריש סימן זה דאפי' לר"ת כל מחיצה שאינה עשויה להתיר מותר לעשותה בשבת ובמרדכי בפרק כירה כתב וז"ל בחדר שהיה ישן בו מהר"ם היו בו ספרים וכל לילה היה עושה מחיצה י' טפחים גובה בפני הספרים ובכל ע"ש היה עושה מחיצה מבע"י לפי שלפעמים היה משתין בלילה והיה כורך המחיצה לצד מעלה ונותנה על המוט ומשייר בה רוחב טפח ובליל שבת פושטה למטה לפי שבשבת אסור לעשות מחיצה כל מחיצה שאינה לצניעות אסור לעשותה בשבת וראייה מפרק בתרא דעירובין (קב.) הנהו דיכרי דרב הונא וכו' א"ל זיל כרוך בודיא ושייר בה טפח ולמחר פושטה דהו"ל מוסיף על אהל עראי ושפיר דמי וה"מ במחיצה שאינה עשויה לצורך צניעות אבל מחיצה שעושה לצניעות בעלמא מותר כגון מחיצה שעושין בשעת דרשה בין אנשים לנשים מותר לעשותה בשבת כדקאמר בפ' כל גגות (עירובין צד.) שמואל דעביד לצניעותא בעלמא הוא דעבד גם מותר בשבת לעשות מחיצה להגן מפני החמה או מפני הצנה שלא תפול על האדם ועל האוכלין כדמשמע בפ' כירה (שבת מג.) גבי מת המוטל בחמה דאסור לעשות מחיצה בשביל המת אבל בשביל חי מותר עכ"ל וצ"ל שהוא סובר כר"ת דמחיצה המתרת אסור לעשותה בשבת ומחיצה זו דמהר"ם כיון שנעשית להפסיק בין הספרים לאדם העושה צרכיו חשובה מחיצה המתרת ואסור לנטותה בשבת ומ"ש כל מחיצה שאינה לצניעות אסור לעשות בשבת כלומר כל מחיצה שאין לצניעות אלא להתיר כי ההיא דמהר"ם אסור לעשותה בשבת אבל אם אינה עשויה להתיר אפי' אם אינה לצניעות ודאי שמותר לעשותה בשבת וזהו שכתב בסוף דבריו גם מותר בשבת לעשות מחיצה להגן מפני החמה או מפני הצנה שלא תפול על האדם ומה שהביא ראיה מדברי רב הונא דאמר ליה זיל כרוך בודיא ושייר בה טפח אע"ג דהכא מחיצה והתם

אהל מ"מ מייתי שפיר דבשיור טפח שרי באהל עראי וה"ה למחיצה המתרת ומ"ש וה"מ במחיצה שאינה עשויה לצורך צניעות קאי אמאי דקאמר לפי שבשבת אסור לעשות מחיצה כנ"ל לפרש דבריו ומתוך הדברים האלו נראה בהדיא דפרוכת שלפני הארון הקודש מותר להסירו בשבת ולפרוס אחר במקומו דהיינו ממש וילון דשרי רב וכ"כ בתה"ד סימן ס"ח אלא שחזר להסתפק בדבר מדהאי מימרא דוילון איתא בפרק בתרא דעירובין (קב.) ופירש"י וילון שלפני הפתח לצניעות מותר לנטותו דלאו אהל קא עביד דלא קביע התם אלא דרכו לינתן ולהסתלק כדלת בעלמא ע"כ משמע דאיירי בוילון שנוטין אותו לפרקים כשרוצים לעשות מילי דצניעות אבל אינו תלוי תדיר שם ולפי זה הפרוכת שתולין שם תדיר שייך ביה עשיית אהל מ"מ נראה לחלק יפה דודאי וילון התלוי תדיר שם לפני הפתח שייך ביה עשיית אהל לפי שהוא כמו דלת בעלמא אבל הפרוכת שלפני הארון שבלא"ה יש דלת לארון והפרוכת אינו תלוי שם אלא לצניעות אע"ג דתלוי שם בקביעות אין קפידא אפס העולם חוששין לאסור הדבר גם חזן הכנסת אחד הגיד לי שאחד מן הגדולים לא רצה להתיר אני מושך ידי להתיר עכ"ל והאידנא נהוג כ"ע היתר בדבר ולא ראינו מי שמיחה בכך ומדברי רש"י דפ"ב דעירובין משמע דלא שרינן בוילון אלא בשאינו תלוי שם בקביעות אבל אם הוא תלוי שם בקביעות אסור לנטותו ולפורקו בשבת וכ"נ שסבר בעל תה"ד ול"נ דא"כ לא הוה שתיק מינה בר"פ תולין לכן נ"ל שאע"פ שתלוי שם בקביעות שרי שהרי כיון שכולו נע ונד מרוח מצויה וגם אינה מעכב דהולכים ועוברים דרך שם מיקרי לא קביע וזהו שכתב דלא קביע התם אא"כ דרכו לינתן ולהסתלק כדלת בעלמא אבל אם קבעו מלמעלה ומלמטה ומן הצדדין בענין שאין מזיזין אותו ממקומו הוא מתסר משום בנין ומשום דסתם וילון אין קובעין אותו כ"כ דכיון דלא קביע התם שרי: גרסינן בר"פ תולין (שבת קלח.) מנקיט אביי חומרי מתנייתא ותני הגוד והמשמרת לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור ופירש"י הגוד הוא עור של בהמה תפור ופיו רחב מאד ויש לו שנצים ועוברי דרכים ממלאין אותו יין או חלב במקום שתוקעין שם אהליהם ללון ושוטחין אותו ופיו מתוח ע"ג יתידות והרוח עוברת מתחתיו ומצטנן שלא יקלקל היין והוי דומה לאהל לאחר שנמתח ובתר הכי גרסינן שלח ליה רמי בר יחזקאל לרב הונא וכו' הא דתניא גוד בכיסכיו מותר לנטותו בשבת אמר רב ל"ש אלא בב' ב"א אבל באדם אחד אסור אמר אביי וכילה אפי' בי' ב"א אסור א"א דלא מימתחא פורתא ופירש"י גוד בכיסכיו. גוד ברצועותיו ומונח על מקום קבוע שלו מותר לנטותו בשבת והא דאמר לעיל פטור אבל אסור היכא דלא היה מתוקן בכיסכין בב' ב"א לא מימתח ליה שפיר באחד מימתח ליה שפיר שמותחו על

יתד זו וקושרו בה וחוזר ומותחו על זו וקושרו בה כך פירשו רבותי ואיני יודע מהו עד כאן לשונו ור"י כתב בח"ד דטעמא דשרי גוד בכיסכין משום דכיון דמתוקן ברצועותיו שכבר התחיל מע"ש לעשותו אהל מותר לנטותו בשבת דאינו אלא כמוסיף אהל עראי וגבי כילה כתב וז"ל וכילה כשהיא אסורה אפילו בי' ב"א אסור שהרי א"א להביאה מתוחה כמו שהיא ולתלותה דמאחר שהיא רחבה אינו יכול להיות שלא ימתחו אותה יותר בשעה שנוטין אותה על המטה והרמב"ם כתב בפכ"ב וז"ל הנוטה פרוכת וכיוצא בה צריך להזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה לפיכך אם היה פרוכת גדולה תולין אותה ב' אבל אחד אסור ואם היתה כילה שיש לה גג אין מותחין אותה ואפי' עשרה שא"א שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי וכתב הר"ן משמע דס"ל דגוד כעין פרוכת והראב"ד השיגו ופי' דלאו משום אהל הוא אלא שצריך לכוין הלולאות כנגד היתדות שבכותל וב' ב"א יכולין לכוין בלא שינוי הקפול שלו אבל אדם אחד לא והוי כמתקן והר"י פירש דבאדם אחד הוי כעשיית אהל לפי שקושר וחוזר וקושר כדרך בנין שבונה מעט מעט אבל בב' ב"א שפורסין תחלה ואח"כ נותנין ע"ג הקינופות אין זה כבנין שאין דרך הבנין לעשותו כולו בבת אחת והיינו דאמרינן בכילה דא"א דלא מימתחא פורתא כלומר שאינה נפרסת כולה בבת אחת עכ"ל וז"ל הראב"ד בהשגות וכילה שהיא גדולה בכיסכסיה אפי' י' ב"א אין יכולין לכוין בלא שינוי הקפול שלו ויראה כנוטה אהל לכתחלה א"נ דכמפשט הקמטין לתקון עכ"ל:

סעיף קטן יט

בגד ששוטחין ע"פ חבית לכסותו וכו' ג"ז בפרק תולין (שבת קלט:) אמר רב האי פרונקא אפלגיה דכובא שרי אכוליה דכובא אסור ופירש"י אפלגא דכובא שרי. דלאו אהל הוא אכוליה כובא אסור משום אהל וכן דעת הרמב"ם בפרק כ"ב. וכתבו הר"ן וה"ה בשם הרשב"א דלפ"ז נצטרך לפרש דכשאין הכובא מלאה עסקינן שאל"כ אין כאן אהל אלא בשחסר טפח עסקינן דהוי אהל והראב"ד פי' דמשום משמרת נגעו בה ואכולה כובא אסור משום דמיחזי כמשמרת שכן דרכו בחול ואפלגא דכובא שרי דלאו היינו אורחיה וכתב ה"ה שכן הכריע הרשב"א שאין בכיסוי כלים משום אהל ולא מיתסר אכוליה כובא אלא משום דמחזי כמשמרת וכדעת הראב"ד ובפרק המביא כדי יין (ביצה לב:) אהא דא"ר יהודה האי מדורתא מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור וכן ביעתא וכו' כתבו התוס' דכל הנך אינם אסורין אלא היכא שמתקן האהל במחיצות אבל אם עשה האהל בלא מחיצות שרי ומש"ה שרי להחזיר קדרה ע"ג כירה בשבת שמחיצות היו עשויות מתחלה אך תימה דאמרינן בשבת האי פרונקא אכוליה כובא אסור והתם

המחיצות היו עשויות כבר וי"ל דשאני התם הואיל ורחב הכובא יותר מדאי נעשה כאהל וכן כתב הר"ן בשמם בפרק תולין:

סימן שטז

סעיף קטן א

הצד צפור למגדל שהוא ניצוד בו וצבי לבית או לביבר וכו' משנה בפ' ר"א דאורג (קו.) והא דצפור אינו חייב אם הכניסו לבית אוקימנא בגמרא (שם:) דהיינו דוקא בצפור דרור שדרכו לדור בבתים ואינו ניצוד לפי שנשמט מזוית לזוית אבל עוף אחר כיון שהכניסו לבית ונעל בפניו חייב דניצוד הוא:

סעיף קטן ב

צד צבי ישן סומא חייב חגר חולה וכו' שם ת"ר הצד צבי סומא וישן חייב חגר וזקן וחולה פטור ומפרש טעמא משום דהני עבידי לרבויי והני לא עבידי לרבויי ופירש"י סומא וישן עבידי לרבויי לישמט כשמרגישין יד אדם ומקשה בגמרא והא תניא חולה חייב אמר רב ששת ל"ק הא בחולה מחמת אישתא הא בחולה מחמת אובצנא ופירש"י אובצנא עייפות שאינו יכול לזוז ממקומו וניצוד ועומד הוא אבל מדברי הרמב"ם בפ"י נראה שמפרש שמחמת אובצנא חייב:

סעיף קטן ג

כ"ד שבמינו ניצוד חייב עליו אין במינו ניצוד פטור אבל אסור ג"ז ברייתא שם פלוגתא דר"מ וחכמים ופסק כחכמים וכ"פ הרמב"ם בפ"י:

סעיף קטן ד

וכתב בעה"ת שאסור לנעול בשבת התיבה שיש בה זבובים וכו' המרדכי כתבו בס"פ כירה והאגור כתבו בשם התו' וכן משמע מדתניא בפרק כירה (שבת מג.) ובר"פ משילין (ביצה לו:) פורסין מחצלת ע"ג כוורת בשבת בחמה מפני החמה בגשמים מפני הגשמים ובלבד שלא יתכוון לצוד ואמרינן בר"פ משילין (שם) ותסברא דר"ש היא והא מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות לעולם כולה ר"י והב"ע דאית ביה כוי ולא תימא לר"י ובלבד שלא יתכוין לצוד אלא אימא ובלבד שלא יעשנה מצודה ופירש"י דאית ביה כוי. חלונות יש בדפנותיה ואע"פ שמכסה את פיה אינן ניצודין אם לא יכסה גם החלונות וכתבו התוס' (שם:) ובלבד שלא יעשנו מצודה ה"ה שלא יכסה בו כל החלונות דלר"י אסור ולר"ש מותר וגם מעיקרא כי בעי לאוקומי כר"ש משמע ליה דבכל ענין מיירי אפי' לעשותו כעין מצודה לסתום החלונות ותימה דהא מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות ותירץ הר"ם מאיבר"א דלר"ש נמי מיירי שיש חור קטן בכוורת אך אינו נראה וא"כ לא הוי פסיק רישיה ולר"ש מותר ור"י דאסר אפי' דבר שאין מתכוון בעי חור גדול שיהא

נראה לדבורים לצאת מן הכוורת עכ"ל. וגם ה"ה כתב בפכ"ה פי' ובלבד שלא יתכוין לצוד ואינו הכרח שיהיו ניצודין שאל"כ כבר מבואר בפ"א שאע"פ שאינו מתכוין אסור אלא אפשר שיהו ניצודין ואפשר שיברחו וכ"כ ז"ל עכ"ל וא"כ מה שרצה רבינו לדחות דברי בעה"ת מדקתני ובלבד שלא יכוין לצוד אלמא כי לא מכוין שרי אין בדיחוי זה ממש שכבר נתבאר דבעינן נמי שלא יהו ניצודין בהכרח כי היכי דלא ליהוי פסיק רישיה ומה שחילק בין כוורת לתיבה משום דכוורת קטנה היא א"כ אף אנו נחלוק בין תיבה קטנה לגדולה וא"כ נתת דבריך לשיעורין דבכוורת נמי איכא רברבי ואיכא זוטרי אלא אי איכא למידחי דברי בעה"ת הכי הוא דאיכא למידחינהו שאני דבורים דכוורת היא מקום שהם ניצודים והוי כמכניס אריה לגרזקי שלו אבל זבובים דתיבה וכוורת לא הוי מקום צידתם אפשר דלא חשיבי ניצודים עד שיתפסם בידו א"נ דע"כ לא אסר ר"ש לפרוס מחצלת על הכוורת בפסיק רישיה אלא בדבורים שבמינן ניצוד אבל זבובים שאין במינן נצוד כל שאינו מתכוון שרי ואע"ג דפסיק רישיה הוא ומכל מקום כיון דנפק מפומיה דבעה"ת וכתבו המרדכי ולא חזינן מאן דאיפליג עליה מי יקל ראשו שלא לחוש דבריהם:

סעיף קטן ה

צבי שנכנס לתוך הבית וכו' עד השני פטור משנה שם (קו:) ומפרש בגמ' דהא דתנן השני פטור היינו פטור ומותר:

סעיף קטן ו

הצד נחש לרפואה חייב וכו' משנה בפרק ב' דעדיות הצד נחש בשבת אם מתעסק שלא ישכנו פטור ואם לרפואה חייב ובס"פ ר"א דאורג (קז.) אמר שמואל דהאי פטור פטור ומותר הוא וז"ל הרמב"ם פ"י רמשים המזיקים כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהם אע"פ שאינן ממיתים הואיל ונושכין מותר לצוד אותם בשבת והוא שיתכוין להנצל מנשיכתן כיצד הוא עושה כופה כלי עליהם או מקיף עליהם או קושרן כדי שלא יזיקו עכ"ל:

סעיף קטן ז

שמנה שרצים האמורין בתורה הצדן וכו' ר"פ (קז.) ח' שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהם חייב ושאר שקצים ורמשים החובל בהם פטור הצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור:

סעיף קטן ח

ומ"ש הצדן סתם שלא פירש אם צריך להם אם לאו חייב כ"כ שם התוס' דמש"ה תנן בשאר שקצים ורמשים הצדן לצורך חייב לאשמועינן דבשאר שקצים ורמשים שאין להם עור צריך שיתכוין לשום צורך דסתמא לאו לצורך קיימי אבל בשמונה שרצים דיש להם עורות סתמייהו נצודין לצורך עורן והר"ן כתב דח' שרצים אין דרכן להזיק וכל

צידותן לצורך היא אבל שאר שקצים ורמשים שדרכן להזיק פעמים אדם צדן שלא לצורך דהיינו כדי שלא יזיקו והא דתנן בשאר שקצים ורמשים שלא לצורך פטור אוקימנא לה בגמ' (שם:) כר"ש דאמר מלאכה שא"צ לגופה פטור עליה והרמב"ם כתב בפ"א דלא כר"ש ולפיכך כ' בפ"י דבצדן שלא לצורך נמי חייב:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו והחובל בהם אע"פ שלא יצא מהם דם אלא נצרר תחת העור חייב ברייתא שם אי זו היא חבורה שאינה חוזרת נצרר הדם אע"פ שלא יצא וכתב הר"ן במשנת ח' שרצים והחובל בהם חייב פי' החובל בהם עד שנצרר הדם חייב דכיון שיש להם עור העור מעכב את הדם מלצאת ואלמלא העור מעכבו היה יוצא ולפיכך חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום כי הדם הוא הנפש ככל שאר שקצים ורמשים כיון שאין להם עור שיעכב הדם אילו היה נעקר ממקומו היה יוצא לחוץ ומש"ה כל שלא יצא לחוץ פטור ובכה"ג הוא דתנן ושאר שקצים ורמשים החובל בהם פטור אבל כשיוצא לחוץ אף בשאר שקצים ורמשים חייב משום נטילת נשמה והכי איתא בהדיא בפרק אלו טרפות (חולין מו.) עכ"ל וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם בפ"ח כתב אבל שאר שקצים ורמשים אין להם עור לפיכך החובל בהם פטור וכתב ה"ה שנראה מדבריו שאפי' הוציא מהם דם פטור וכתב שהקשו עליו מדתניא בפ' אלו טרפות (שם:) ושאר שקצים ורמשים עד שיצא מהם דם והוא הפך בזכותו ובסוף הניח הדבר בצ"ע:

סעיף קטן י

אסור לצוד פרעוש ברייתא שם (בשבת קז:) הצד פרעוש בשבת ר"א מחייב ורבי יהושע פוטר ואע"ג דהלכה כר"י מ"מ איסורא מיהא איכא דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהנך תלת דאיתא בס"פ ר"א דאורג (קז.):

סעיף קטן יא

ומ"ש ודוקא מעל הארץ או מעל בגדיו וכו' כ"כ תוס' (שם:) וז"ל ואומר ר"י בשם ה"ר פורת דאם נושך את האדם מותר ליקחנו להשליכו מעליו דמשום צערא שרי אבל אם הוא באותו ענין על האדם שאינו ירא שישכנו כגון על סרבלו מבחוץ אסור ליטלו אבל יכול להפילו מעליו וכ"כ הרא"ש בשם הר"פ וכתב דאין בו משום איסור טלטול מידי דהוי אקוץ ברה"ר דשרי בפרק כירה (שבת מב.) לטלטלו ולהוליכו פחות פחות מד"א. ולשון התוס' שכתבתי צריך דקדוק דמרישא דלישנא משמע דלא שרי ליטלה אלא בשעה שנושכת דוקא משום דהוי כמתעסק שלא ישכנו הא אם אינה על הבשר אף על גב שהיא על בגדיו מבפנים אסור ליטלה וכ"כ מדברי סמ"ג וסמ"ק והגהות פ"י שכתב וז"ל וה"מ דאסור בשעה שקופצת לכאן ולכאן אבל אם היא עוקצת מותר ליקח אותה ולהשליכה

משמע דלא שרי אלא בעוקצת דוקא וכיוצא בזה כתב במרדכי שם ומסיפא דלישנא משמע דדוקא כשהיא על סרבלו מבחוץ דליכא למיחש שמא ינשכנו הוא דאסור ליטלה אבל אם היא על בגדיו מבפנים כיון דאיכא למיחש שמא ינשכנו שרי ליטלה וכ"כ הר"ן בשם התוס' שאם מתירא שמא ינשכנו שרי ליטלה וכ"ש אם נושכו שיכול להסירו וכ"כ ה"ה בפ"י בשם התוס' ובשם הרשב"א וכ"נ מדברי רש"י (שם קז:) שפירש הצד פרעוש ממקום שאינו ניצוד ועומד כגון מע"ג קרקע או מבגדיו מבחוץ משמע מדבריו דכשהיא בבגדו מבפנים הוי כניצוד ועומד ושרי. ודברי רבינו נוטין כמאן דאסר ליטלה אלא אם כן היא עוקצת וכתב המרדכי בפרק כל כתבי אבל משם רב יהודאי גאון מצאתי חזינן לרבנן קשישי דמימנעי מלצוד פרעוש אפילו מעל בשרם עד כאן לשונו וזו מדת חסידות היתה דמדינא שרי כמו שנתבאר:

סעיף קטן יב

ומ"ש ואסור להורגה בפרק שמונה שרצים שם אמרינן דע"כ לא פטר רבי יהושע בפרעוש אלא בצד משום דהוי דבר שאין במינו ניצוד אבל בהורגה מודה דחייב ומשמע לרבינו דאפילו אם היא על בשרו נמי אסור ואף על פי דבס"פ כל כתבי (שבת קכא:) שרי להרוג שאר כל מזיקין אם היו רצין אחריו וכמ"ש רבינו בסמוך איכא למימר דהנך מזיקין דרכן לנשוך נשיכה עוקצת משא"כ בפרעושים אבל במרדכי פרק כל כתבי כ' ושאר כל המזיקין כלומר שאין בהם סכנה אם היו רצין אחריו מותר להורגן וכתב ר"ת דה"ה פרעוש וכיוצא בהם וטעמא משום דסבר כר"ש דאמר מלאכה שא"צ לגופה פטור עליה ומשום צערא שרי לכתחלה מידי דהוה אמפיס מורסא וכיבוי גחלת שלא יזוקו בה עכ"ל ונקטינן לחומרא:

סעיף קטן יג

אבל כינה מותר להורגה בפ"ק תניא רשבא"א אין הורגין את המאכולת בשבת וב"ה מתירין ופירש"י מתירין כדמפרש טעמא בפ' ח' שרצים (שבת קז:) מאילים מאדמים דמשכן מה אילים פרים ורבים אף כל שפרה ורבה וכינה אינה פרה ורבה אלא מבשר אדם היא שורצת:

סעיף קטן יד

ומ"ש וה"מ בלוקחה מעל בגדיו וכו' אבל המפלה בגדיו אסור להרוג גם כינה וכו' גז"ש ת"ר המפלה את כליו מולל וזורקו בלבד שלא יהרוג אבא שאול אומר נוטל וזורק ובלבד שלא ימלול א"ר הונא מולל וזורק וזהו כבודו ואפילו בחול רבה מקטע להו רב ששת מקטע להו ופירש"י מולל וזורק. בשבת להתיש כחן שלא יחזרו אליו ובלבד שלא ימלול בדוחק ויהרוג דס"ל הריגת כינה שבות ואבא שאול כר"א דמחייב חטאת הלכך גזרינן

מלילה שלא יהרוג: מקטע להו הורגן ובשבת: והרא"ש כתב וז"ל ת"ר המפלה כליו מולל וזורק וכו' נ"ל דהני תנאי ל"פ אב"ה שמתירין דאי הוו פליגי לא היה הרי"ף מביא דבריהם אלא מודו דמותר להרוג כנה בשבת אבל פרעוש אסור כדאמרינן פרק שמנה שרצים הלכך הלוקח כינה מעל בשרו בשבת או מעל חלוקו מותר להרגם כב"ה אבל במפלה את כליו להסיר מהם פרעושים וכנים פליגי הני תנאי תנא קמא סבר דגזור הריגה דכנים אטו הריגה דפרעושים ואבא שאול מחמיר לגזור אפילו מלילה דכנים אטו פרעושים ובספר הרמב"ם כתב המפלה כליו בשבת מולל את הכנים וזורקן ומותר להרוג כנים בשבת היינו כמו שפירשתי עכ"ל וגבי הא דאמרינן רבה מקטע להו רב ששת מקטע להו כתב דקאי ארב הונא דאמר זהו כבודו אפילו בחול ורש"י פי' בשם רבותיו דבשבת מיירי על זה נהגו להרוג כינה אפילו במפלה כליו דלפי פירש"י דמקטע להו בשבת ע"כ במפלה כליו איירי דפשיטא דמותר להרוג כנה בשבת כב"ה דמתירין מיהא תימה היאך פליג אהני תנאי דתרווייהו אסרי הריגת כנה במפלה כליו ואפשר דמיירי במפלה ראשו דהתם לא גזרינן כנים אטו פרעושים שאין פרעושים מצויים בראש עכ"ל אבל הר"ן כתב דהני תנאי פליגי אב"ה ואסרו להרוג את המאכולת ולא קי"ל כוותייהו ולפי דבריו מ"ש הרי"ף הני תנאי אינו אלא משום דעלייהו א"ר הונא מולל וזורק וזהו כבודו אפילו בחול וכתב הר"ן ז"ל הלכתא מולל וזורק וכו' לאו למימרא דרב הונא סבר דאסור להרוג מאכולת בשבת אלא הכי א"ר הונא דהני תרי תנאי דפליגי קי"ל כמאן דמיקל וטפי הוה יכלינן למישרי דהיינו הריגה אלא דזהו כבודו אפילו בחול הילכך אע"ג דהריגה שריא משום כבודו אית ליה לאימנועי וכ"כ ה"ה בפי"א בשם הרמב"ן והרשב"א דמשום כבודו בלחוד קאמר אבל אם בא להרוג מותר אפילו בשבת ושזהו דעת הרמב"ם ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן טו

וה"ר יוסף פי' שהשחור הוא כינה ולבן הוא הפרעוש ור"ת פי' איפכא כ"כ שם התו' והרא"ש והר"ן וכתב הרא"ש ועמא דבר כדעת ר"ת וגם המרדכי כתב סתם כדעת ר"ת וכן דעת הרמב"ם שכתב בפי"א רמשים שהם פרים ורבים מזכר ונקבה או נהוין מן העפר כמו הפרעושין ההורג אותם חייב כהורג בהמה וחי' ואח"כ כתב ומותר להרוג את הכנים בשבת מפני שהן מן הזיעה עכ"ל ושחורה הקופצת הנקראת ברג"ות בערבי הווה מן העפר וכינה ההווה מזיעה הוא הלבן וכדעת ר"ת: וכתב הר"ן וה"ה בפי"א דלהרמב"ן והרשב"א דעת אחרת בזה שהם סוברים שהשחורה הקופצת הנקראת ברג"ות כיון דאינה פרה ורבה מותר לצודה ולהורגה ופרעוש שהזכירו חכמים הוא מין רחש אחר שהוא

פרה ורבה וכתב הר"ן ולפי דעתו שזו קולא יתירה ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת ר"ת הכי נקטינן וכן נהגו:

סעיף קטן טז

ה' נהרגין בכל ענין לפי שהם מועדים להזיק זבוב שבארץ מצרים וכו' ושאר מזיקין אם רצין אחריו מותר להרגן וכו' בס"פ כל כתבי (שבת קכא:) אריב"ל כל המזיקין נהרגין בשבת מתיב רב יוסף ה' נהרגין בשבת ואלו הן זבוב שבארץ מצרים וכו' מני אילימא ר"י האמר מלאכה שא"צ לגופה חייב עליה אלא לאו ר"ש והני הוא דשרי אחריני לא ותירץ רב יוסף ברצין אחריו וד"ה ופירש"י כל המזיקין ההורגין נהרגין בשבת. וקס"ד אפילו אין רצין אחריו ומשום דס"ל כר"ש דמלאכה שאין צריך לגופה מדרבנן היא דאסירא והכא לא גזור: נהרגין בשבת. ואפילו אין רצין אחריו משום דס"ל דסתמן הורגין הם: הא אמר חייב עליה. והיכי שרי במלאכה גמורה כשאין רצין אחריו דליכא פיקוח נפש: ברצין אחריו. כי אמר ריב"ל כל המזיקין נהרגין ברצין אחריו קאמר דפיקוח נפש הוא ודברי הכל אפי' לר"י והא דה' נהרגין בשאין רצין אחריו. ור"ש. והתוס' (שם) חולקים על פי' זה וכתבו שנראה לר"י לפרש דברייתא ברצין אחריו ודברי הכל פי' אפילו ר"י מודה דחמשה שרי להרוג ברצין אחריו אבל שאר אסור להרגן אפי' רצין אחריו לר"י ריב"ל כר"ש דשרי שאר אפילו באין רצין אחריו ורב הונא דאסר בסמוך לא סבר כריב"ל ונראה לר"י וכן פי' ר"ח שאין להקל כריב"ל אלא כהנהו אמוראי דלקמן דלא שרו אלא בדריסה לפי תומו עכ"ל. ודעת הרי"ף והרא"ש כפירש"י שכתבו ה' נהרגין בשבת ואלו הם זבוב שבארץ מצרים ו' ושאר כל המזיקין אם היו רצין אחריו מותר להורגן לד"ה וכך הם דברי רבינו שכתב ה' נהרגין בכל ענין וכן פסק הרמב"ם בפי"א וכתב ה"ה וזה דעת הרמב"ן והרשב"א בעיקרי הדין אבל כתב שהיתר אלו המנויין בשאין רצין דוקא הוא ר"ש שפטר מלאכה שא"צ לגופה אבל לר"י אסור הוא שאין זה פיקוח נפש גמור כיון שאין רצין אחריו וזה שלא כדברי רבינו שפסק כר"י ופסק כאן כן ונראה שדעתו ז"ל שפיקוח נפש הוא בהראותן בלבד עכ"ל כלומר שהרמב"ם יפרש דכי אמרי' ברצין אחריו וד"ה היינו לומר דכי שרי ריב"ל שאר מזיקין ברצין אחריו ולד"ה שרי והא דתניא ה' נהרגין אפילו בלא רצו אחריו היא ור"י נמי שרי בהו לפי שהיזקן מצוי הוי פיקוח דנפש בהראותן בלבד וכו' ונראה מדברי הרמב"ם בפרק י"א דהני ה' לאו דוקא דה"ה לכל חיה ורמש שהם נושכים וממיתין ודאי ולפי זה כי אמרינן דשאר מזיקין אם רצין אחריו נהרגין בשאינם ממיתין בודאי אלא ספק ממיתין ספק אין ממיתין וכיון שהם ספק ממיתין ברצין אחריו הוי ספק פיקוח נפש דאל"כ לא הוי שרי לר"י דמחייב במלאכה

שא"צ לגופה ומיהו למאן דס"ל כר"ש אפשר דאע"ג דלית בהו ספק פיקוח שרי משום צערא וכ"כ המרדכי וז"ל ושאר כל המזיקין כלומר שאין בהם סכנה אם היו רצין אחריו מותר להרגן וטעמא משום דסבר כר"ש דאמר מלאכה שא"צ לגופה פטור עליה ומשום צערא פטור עליה ושרי לכתחלה מידי דהוה אמפיס מורסא וכיביוי גחלת שלא יזיקו:

סעיף קטן יז

נחש ועקרב דורסן לפי תומו בס"פ כל כתבי שם בעי מיני' מר' ינאי מהו להרוג נחשי' ועקרבי' בשבת א"ל צירעה אני הורג נחש ועקרב לא כ"ש דלמא לפי תומו דאר"י רוק דורסו לפי תומו ואמר רב ששת נחש דרסו לפי תומו ופירש"י לפי תומו לא שיעמוד עליו ויהרגנו להדיא אלא כשהוא הולך לתומו ונחש או עקרב בפניו א"צ לישמט ממנו אלא דורסו והולך ואם מת בדריסתו ימות הואיל ולא נתכוין דדבר שאין מתכוין לר"י מדרבנן הוא ולענין מזיקין לא גזור והר"ן הקשה עליו ופירש דורסו ואפי' במתכוין אלא שהוא עושה לפי תומו מראה עצמו כאילו אין מכוין וכר"ש דפטר במלאכה שא"צ לגופה ומיהו להרגן להדיא אסור דכיון שאין היזקן מצוי כה' השנויים בברייתא כל כמה דאפשר לשנויי בהריגתן משנינן וכ"כ בפי"א בשם הרמב"ן והרשב"א ושכן נראה מדברי הרמב"ם:

סעיף קטן יח

וכן ברוק שלפניו יכול לדרוס עליו וכו' מימרא דרב יהודה הזכרתיה בסמוך ופירש"י דורסו לפי תומו שאין מתכוין למרח ולאשויי גומות ואע"ג דממילא ממרח הוא כי לא מכוין שרי משום מאיסותא וכך הם דברי רבינו בנוסחא המרוייקת וכבר כתבתי בסמוך דעת המפרשים דאפילו במתכוין אלא שהוא עושה לפי תומו שמראה עצמו כאילו אינו מכוין שרי ואע"פ שמדברי המפרשים נראה דלא שאני לן בין דורסו לפי תומו דגבי רוק לדורסו לפי תומו דגבי נחש ועקרב נ"ל דלא שרי גבי רוק אלא במתכוין לדורסו לבד אבל לא במתכוין למרח ואע"ג דגבי נחש ועקרב התירו אפילו במכוין להרגם התם שאני משום דמזיקין נינהו ועוד דהתם עיקר המעשה הוא הריגת הנחש אבל הכא אין עיקר המעשה המירוח דכשידרוס עליו מבטלי מאיסותא ולא חששו המפרשים לכתוב כן לפי שהיה דבר ברור בעיניהם:

סעיף קטן יט

וכן כתב הרמב"ם בפכ"א אבל נוסחא דידן בספר הרמב"ם אינה מכוונת עם נוסחת רבינו דבנוסחא דידן הכי איתא לא ירוק בקרקע וישוף ברגלו שמא ישוה גומות ומותר לדרוס הרוק שע"ג קרקע והולך לפי תומו ואפשר שאין חילוף בין הנוסחאות ומ"ש בספרי רבינו דלא קאמר אלא דורסו לאו מדברי הרמב"ם הם אלא דברי רבינו הם שכתב ליתן טעם לדברי הרמב"ם: תנן בסוף פ' האורג (שבת קו:) ישב לו על הפתח ומלאהו ובא השני

וישב לו בצדו אע"פ שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור הא למה זה דומה לנועל ביתו לשמרו ונמצא צבי שבור בתוכו וכתב הר"ן בשם הרשב"א דבירושלמי נראה שהתירו לנעול בתחלה לשמור ביתו וצבי שבתוכו דכיון שהוא צריך לשמור ביתו אע"פ שע"י כך נצוד הצבי ממילא מותר ובלבד שלא יתכוין לשמור הצבי בלבד ותמה עליו הר"ן דאטו מפני שהוא צריך לנעול את ביתו נתיר לו לעשות מלאכה בשבת ולא עוד אלא שאני אומר שאפילו אינו מתכוון לנעול בעד הצבי כל שהוא ידוע שהצבי בתוכו ושא"א לו שלא יהא הצבי בתוכו נצוד אסור דמודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות וזו שאמרו בירושל' ענין אחר הוא לומר שאם נתכוון לנעול את ביתו ולא נתכוון לצבי כלל אף על פי שאח"כ מצא הצבי שמור בתוכו מותר כלומר שאינו מחויב שיפתח את ביתו וגם ה"ה כתב בפ"י דברי הרשב"א וכתב שאין להקל כל כך: תנן בפרק ח' שרצים (שבת קז.) חיה או עוף שברשותו הצדן פטור וכל פטורי שבת פטור אבל אסור בר מהנך תלת וכ"כ בהגהות פ"י וכתב שם ה"ה דאיתא בירושלמי לא אמרן אלא שברשותו הא אינן ברשותו חייב א"ר יוסי הדא אמרה שור שמרד הצדו בשבת חייב וכתבו הרשב"א ז"ל עכ"ל. וכתוב בהגהות פ"י בשם רבינו ברוך צריכין ישראל ליזהר שלא לתפוס בשבת סוס או פרה המורדים העשוים לרבויי אפי' בחצר אם החצר גדולה שאם לא גדלו בין ב"א היו צריכין מצודה:

סימן שיז

סעיף קטן א

כל קשר העומד להתקיים לעולם חייבים חטאת על קשירתו והתרתו וכו' ר"פ (קיא:) אלו קשרים שחייבים עליהם קשר הגמלים וקשר הספנין וכשם שחייב על קישורן כך חייב על היתרן ופירש"י אלו קשרים המנויים באבות מלאכות דקתני הקושר והמתיר קשר של קיימא שאינו מתירו לעולם דומיא דחוטי יריעות הנפסקות. ובגמ' (קיב.) איתמר התיר רצועות מנעל וסנדל תני חדא חייב חטאת ותניא אידך פטור אבל אסור ותניא אידך מותר לכתחלה מנעל אמנעל ל"ק הא דקתני חייב חטאת בדאושכפי פטור אבל אסור בדרבנן מותר לכתחלה בדבני מחוזא סנדל אסנדל ל"ק הא דקתני חייב חטאת בדטייעי דקטרי אושכפי פטור אבל אסור בחומרתא דקטרי אינהו מותר לכתחלה בסנדל דנפקי ביה בי תרי ופירש"י בדאושכפי בקשר שהאושכף עושה כשתוחב הרצועה במנעל קושר קשר מתוכו שלא תוכל לצאת והוא קיי' לעולם. בדרבנן כשקושרין סביב רגליהם אין קושרין בדוחק שפעמים שחולצו כשהוא קשור ונועלו כשהוא קשור ומיהו קשר של קיימא לא הוי שבשעת הטיט מתירין אותו וקושרין אותו בדוחק שלא ידבק בטיט וישמט מרגליו:

בדבני מחוזא. שהם רחבי לבב ומקפידים על לבושיהם ונעליהם להיות מכוונים וקושרין אותו בדוחק וצריך להתירו ערבית: בדטייעי דקטרי אושכפי. בסנדלים של ישמעאלים סוחרים שהאושכפים קושרין בהן הרצועות בקשר קבוע: בדחומרתא דקטרי אינהו. אלו סנדלים של שאר אנשים שאין רצועות קבועות בהם ע"י אומן אלא הם עצמם קושרים אותם בחומרתא בעלמא וקושרין ומתירין ופעמים שמתקיים שבת או חדש: דנפקי ביה בי תרי. וצריך כל אחד לקשור לפי רגלו הילכך בכל יום קושרו ומתירו: והרי"ף כתב וז"ל מנעל אמנעל ל"ק הא דתני חייב במנעל דאושכפי דמעשה אומן הוא וקשר של קיימא הוא והא דתני פטור אבל אסור בדרבנן דמעשה הדיוט הוא אלא שהוא קשר של קיימא ולפיכך פטור אבל אסור והא דתני מותר לכתחלה בדבני מחוזא כגון רצועות שיוצאות מגופו של מנעל וקושרין אותו על הרגל ועל השוק אחר שנועלין את המנעל דלאו מעשה אומן ולאו קשר של קיימא הוא וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"י וז"ל הקושר קשר של קיימא והוא מעשה אומן חייב כגון קשר הגמלין וקשר הספנין וקשר רצועות מנעל וסנדל שקושרין הרצענין בשעת עשייתן וכן כל כיוצא בזה אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן פטור וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן מותר לקשרו לכתחלה כיצד נפסקה לו רצועה וקשרו נפסק החבל וקשרו או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בהמה ה"ז פטור וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהן מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימא והרא"ש כתב על דברי הרי"ף ולא נהירא דבקשר של קיימא אין חילוק בין מעשה אומן למעשה הדיוט והא דתני פטור אבל אסור בדרבנן פירש"י שאין מקפידין להדקן על שוקיהן ויכולין לחלצן ולנעלן בלא התרת הקשר ומכל מקום הנך קשר של קיימא לא הוי דבשעת הטיט צריכין להתירן ולהדקן על השוק שלא ישאר בטיט עכ"ל נמצינו למדין דקשר של קיימא מיקרי קשר דבר שדרך לקושרו על דעת שיעמוד לעולם וקשר שאינו של קיימא דשרי הוא העשוי להתירו בכל יום ולדעת רש"י והרא"ש קשר העשוי להתקיים ימים רבים אע"פ שקשרו הדיוט חייב חטאת וקשר שאינו עשוי להתקיים ימים רבים אבל עשוי הוא להתקיים ימים מספר כגון סנדלא דרבנן אינו חייב חטאת אבל איסורא מיהא איכא וכ"כ רבינו ובמספר הימים שצריך שיהא עשוי להתקיים לשיהיה אסור לקושרו נראה מדברי רבינו דכל שהוא עשוי להתקיים יותר מיום א' אסור דהא לא התיר אלא בשעומד להתיר בכל יום דוקא אלא שא"כ יקשה שמ"ש והעומד להתקיים שבעה ימים פטור אבל אסור דמשמע הא אם עומד להתקיים פחות משבעה ימים מותר דאין לומר דנקט ז' ימים לומר דכל שעשוי להתקיים יותר משבעה ימים חשוב עומד להתקיים לעולם וחייב חטאת דהא פירש"י בגמרא (שם) גבי יש קשרים שאין חייבין

עליהם כלומר אבל איסורא איכא קיטרא דקטרי בזממא שאסור לכתחלה לקושרם שם מפני שפעמים שמניח שבוע או שבועיים וגם כתב גבי בדחומרתא דקטרי אינהו ופעמים שמתקיים שבת או חדש אלמא דאף על גב דעומד להתקיים שבועיים או חדש פטור לכן נ"ל כל שאינו עומד להתקיים ז' ימים מיקרי עשוי להתירו בכל יום ושרי ולמד כן רבינו מדפירש"י שאסור לכתחלה לקושרם שם מפני שפעמים שמניח שבוע וגם כתב ופעמים שמתקיים שבת אלמא דעומד להתקיים שבת אחת פטור אבל אסור ובבציר מהכי ליכא איסורא וכ"נ מדברי המרדכי גבי אבנט שאם מתקיים הקשר שבוע אחד אסור ולענין עד אימתי יהיה עומד להתקיים ולא יתחייב חטאת נראה מדברי רש"י שכתב ופעמים שמתקיים שבת או חדש דכל שאינו עומד להתקיים יותר מחדש פטור וכל שעומד להתקיים יותר מחדש חייב ורבינו לא חשש להזכיר זה מאחר דאשמועינן דאפילו בעומד להתקיים שבעה ימים איכא איסור דהוא ז"ל לא נחית לבאר בחיבור זה משפטי חיובי חטאת והגאון מהרי"א כתב וז"ל מצאתי בא"ח בשם הר"פ דכל קשר שעומד שבעה ימים בלא התרה נקרא קשר של קיימא ושאפשר דמש"ה כתב המחבר דהעומד להתקיים ז' ימים פטור ולפ"ז ז' ימים דנקט דוקא נינהו שאם עשוי להתקיים ח' חייב חטאת הוי וגם לפ"ז י"ל דדוקא בעשוי להתירו בכל יום הוא דשרי לכתחלה דמאי דנקט ז' ימים היינו לומר דלא מחייב חטאת בעשוי להתקיים ז' אבל אין ה"נ דבעשוי להתקיים פחות מכאן נמי איסורא איכא עד שיהא עשוי להתירו בכל יום והרב הנזכר ז"ל כתב דמדין רצועות שקושרין באבנט שכתב רבינו בשם בעל התרומה משמע שכל העומד להתקיים פחות מז' ימים מותר לכתחלה ויש לדחות כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ור"י בחי"ד כתב כדעת הרא"ש שלא הזכיר עשיית אומן וז"ל יש קשרים שעושים אותם לעמוד ימים חצי שנה או שנה וזהו קשר של קיימא שחייבין עליו חטאת כגון של בהמות שעושין להם באפסר בצוארם וקושרין שם טבעת והוא עשוי לעמוד שם ימים רבים ולפעמים אחר ימים רבים מתירו ויש אחר שאינו כ"כ לעמוד ימים רבים אלא או ג' ימים או שבוע והוא קשר אחר שעושין בזו הטבעת וכו' ועומד שם ימים מועטים ובעבור שמעמידו שם ימים מספר ולא כ"כ כמו קשר שקושרין בו הטבעת פטור אבל אסור עכ"ל נראה מדבריו דשבת דנקט רש"י לאו למימרא דבעומד להתקיים פחות מכן שרי אלא דאפילו עומד להתקיים שבת או חדש לא מיחייב חטאת ובבציר משבת נמי איסורא איכא ומ"מ משמע ליה דכל שעומד להתקיים פחות משלשה ימים עשוי להתירו בכל יום מיקרי ושרי: ולדעת הרי"ף והרמב"ם לא מחייב חטאת עד שיהא קשר של קיימא ויקשרנו אומן והיינו דאושכפי אבל אם הוא של קיימא וקשרו הדיוט פטור אבל אסור והיינו דרבנן ואם אינו קשר של

קיימא וקשר אומן נראה מדברי הרי"ף דהיינו דחומרתא דקטרא אינהו דפטור אבל אסור וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב שם וז"ל וכל קשר שאינו של קיימא אם קשרו קשר אומן ה"ז אסור כתוב בשבולי הלקט תני בתוס' זה הכלל כל קשר שהוא של קיימא ויכול להתירו באחת מידיו או קשר שאינו של קיימא ואינו יכול להתירו באחת מידיו אין חייבין עליו קשר שדעתו לקיימו שבת או חדש פטור דעתו לקיימו לעולם חייב חטאת אין דעתו אלא ליומו מותר:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ולצורך מצוה כגון שקושר למדוד שיעור אחד וכו' משנה בסוף מסכת שבת (קנז.) ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת ופירש"י וקושרין. קשר שאינו של קיימא אפילו לכתחלה: כלומר דלא שרינן משום דבר מצוה אלא קשר שאינו של קיימא דהוי דרבנן וכך הם דברי רבינו ופשוט הוא:

סעיף קטן ג

וכתוב בספר התרומה רצועות שקושרין באבנט ואין מתירין אותן וכו' על מה שכתבתי בסמוך דאוקימנא להא דתני פטור אבל אסור בדרבנן כתוב בס' התרומה ומורי מפרש מנעל של ת"ח שקושרים בחוזק רצועות מנעליהם ולומדים בלילות ואינם חולצים מנעליהם ולא פושטין לבושיהם כי אם משבת לשבת וא"כ אסור לקשור שני ראשי אבנטו ברצועות כשהאבנט מונח במכנסים שזהו משבת לשבת וכ"כ בהגהות פ"י בשם סמ"ג וגם הרא"ש הזכיר דין זה בפ' אלו קשרים בשם בעל התרומה וגם המרדכי כתבו שם וכתב שרא"ם מתיר וקצת היה נראה לדקדק מכאן שסובר רבינו דכל שאין הקשר עשוי להתקיים ז' ימים מותר מדתלי טעמא דאיסורא באין מתירין אותם אלא כשמחליפין הא אם היו מתירין אותם קודם הוי שרי וזהו שכתבתי בשם הגאון מהרי"א לעיל מיהו יש לדחות דקושטא דמילתא קאמר דאין מתירין אותן אלא כשמחליפין דהיינו לז' ימים אבל אין ה"נ דבבציר מהכי כל שהוא עשוי להתקיים יותר מיום אחד אסור וכ"נ מדברי הר"ם שכתב הכלבו וז"ל חלוק ומכנסים שנקשרו יחד אין להתירן בשבת לפי שכל קשר שאין מתירין ליומיה פטור אבל אסור וזה רגיל אדם להניח אפי' שבוע קשורין עכ"ל וגם בהג"ה פ"י כתוב שהר"ם אוסר להתיר בשבת קשרים שקושרת הכובסת מכנסים וחלוק יחד:

סעיף קטן ד

רצועות שבבגד שעל הכתף שמהדקין בהן הבגד וכו' בר"פ במה טומנין (שבת מח.) אהא דאמרינן אין נותנין מוכין לתוך הכר בחדתי אבל בעתיקי שרי כתבו התוספות אומר ר"י שאם נתקו חוטי הסרבל אם הנקב רחב. ויכול להכניסם בלא טורח שרי כיון דעתיקי

ובלבד שיתנם בענין שלא יהא לחוש שמא יתקע דבענין שהוא רגילות לתקוע ולקשור נראה דאסורין להחזיר כדאסרי' בר"פ כל הכלים (שבת קכב:) החזרת שידה תיבה ומגדל שמא יתקע והרמב"ם כתב בפ"י נשמטה לו רצועות מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל מותר להחזיר הרצועות למקומן ובלבד שלא יקשור והמרדכי כתב בפרק אלו קשרים וז"ל בירושלמי נשמטו רצועות מנעל וסנדל נוטל ומחזיר ובלבד שלא יקשור כרשב"ם דה"ה לרצועה של טלית אם נשמטה שמותר להחזירה בטלית בלא קשר ונ"ל דהיינו דוקא בשיש נקב מתוקן להכנסת רצועה ואז שרי ולא מיתסר משום תיקון מנא והרא"ש כתב בר"פ במה טומנין וז"ל לולאות של מלבושים שעל הכתף אם יצאו יש מתירין להחזירן בשבת אם הנקב רחב ויכול להחזירן בקל כיון דנתקים ונראה דאסור להחזירן שרגילין לקשרן והוא קשר של קיימא כדאמרינן בר"פ כל הכלים דאסור להחזיר פתח שידה תיבה ומגדל גזירה שמא יתקע עכ"ל ודבריו כדברי התוס' ולא תיקשי מהירוש' שכתב נוטל ומחזיר ובלבד שלא יקשור דשאני התם שאינו קשר של קיימא ולא גזרינן אלא בעשוי לקשור קשר של קיימא:

סעיף קטן ה

מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובס וכו' אבל אין פותחין אותו מחדש וכו' בר"פ במה טומנין (שם) מתירין בית הצואר אבל לא פותחין ופירש"י מתירין בית הצואר. שדרך הכובסין לקשרן אבל לא פותחין לכתחלה דהשתא עביד ליה מנא ובתר הכי אמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת ופירש"י הפותח בית הצואר של חלוק לכתחלה חייב חטאת דהשתא קא משוי ליה מנא וחייב משום מכה בפטיש והיינו גמר מלאכה וא"ת ותיפוק ליה דמיחייב משום קורע ונ"ל דלא מיחייב משום קורע אלא בקורע ע"מ לתפור והכא כיון שאינו ע"מ לתפור ליכא לחיובי' משום קורע וכתב ר"י בחי"ד דל"ד לפתחו לכתחלה אלא אפי' שיהיה פתוח וקושרו בחוטים ואינו יכול להתירו אא"כ חותך החוטים אסור וכן אם הוא פתוח וחזר ותפרו כמו שעושין האומנין שתופרין אותו עד שגמרו מלאכתן אסור לפתחו ולהתיר אותו וכ"כ התוס' עכ"ל וגם בהגהת מרדכי פ' במה טומנין כתוב בשם ריב"א שאם היה תפור בית הצואר אסור ושרבינו יואל מתיר וכ"כ ראבי"ה משום רשב"ם ע"כ:

סעיף קטן ו

קושרין דלי לבור אף בחבל ולא חיישינן שמא יבטלנו שם וכו' משנה פ' אלו קשרים (שבת קיג.) קושרין דלי בפסיקייא אבל לא בחבל ור"י מתיר פי' פסיקייא משיחה ופירש"י קושרין דלי בפסיקייא ע"פ הבור דפסיקייא לא מיבטיל התם אבל לא בחבל דמבטל ליה התם והוי קשר של קיימא שהרי קשור ותלוי שם תמיד ובגמ' חבל דמאי

אילימא חבל דעלמא ר"י מתיר קשר של קיימא הוא אלא חבל דגרדי למימרא דרבנן סברי גזרינן חבל דגרדי אטו חבל דעלמא ור"י סבר לא גזרינן ורמינהי חבל דלי שנפסק לא יהא קושרו אלא עונבו ור"י אומר כורך עליו פונדא או פסיקייא קשיא דר"י אדר"י קשיא דרבנן אדרבנן דרבנן אדרבנן ל"ק חבל בחבל מיחלף עניבה בקשירה לא מיחלפא דר"י אדר"י ל"ק התם לא משום דמיחלפא עניבה בקשירה אלא עניבה גופא קשירה היא. ופירש"י בחבל דגרדי. פליגי דצריך לה ולא מבטיל לה: חבל דלי שנפסק. באמצעיתו: לא יהא קושרו דקשר של קיימא הוא לעולם: כורך עליו. מחבר ב' ראשי הפיסוק זה על זה וכורך עליהם פונדא אזור חלול או פסיקייא פיישולא: ובלבד שלא יענבו. לחבל דר"י סבר גזרינן עניבה אטו קשירה ורבנן לא גזרו: מיחלף. אינו ניכר בין זה לזה ואי שריא בדגרדי אתי למישרי בדעלמא: ובתר הכי איתא בגמ' א"ר אבא א"ר חייא א"ר יוחנן מביא אדם חבל מתוך ביתו וקושרו בפרה ובאיבוס איתיביה ר' אחא חבל שבאיבוס קושרו בפרה ושבפרה קושרו באיבוס ובלבד שלא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור בפרה ובאיבוס התם חבל דעלמא הכא חבל דגרדי וכתבו התוס' וקמ"ל דלא גזרינן חבל דגרדי אטו חבל דעלמא וכר"י א"נ אפילו רבנן מודו דאפי' מחבל דעלמא לא שכיח שיהיה קשר של קיימא כשקושרו בפרה ובאיבוס ולהכי לא גזור בחבל דגרדי עכ"ל ורבינו נראה שתופס לישנא קמא דתוס' עיקר דר' אבא א"ר יוחנן כר"י דלא גזר חבל דגרדי אטו חבל דעלמא וכיון דאמוראי ס"ל כוותיה הכי נקטינן אבל הרמב"ם כתב בפ"י וקושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו אבל לא בחבל ולא חילק בין של גרדי לחבל דעלמא וכ"כ שם ה"ה ונתבאר בגמ' שאפי' חבל דגרדי שאינו מבטלו אסור גזירה אטו חבל דעלמא ולזה סתם רבינו עכ"ל ואע"ג דר' אבא א"ר יוחנן מחלק בין חבל דגרדי לחבל דעלמא ופסקה שם הרמב"ם צל דס"ל כלישנא בתרא דתוס' דמפליג בין קשירת דלי בבור לקשירת פרה ואיבוס ולעולם כרבנן נקטינן ודעת ר"י בחי"ד כדעת הרמב"ם ובעניבה פסק רבינו כחכמים דשרו דבהא כיון דלא מסייעי ליה אמוראי הדרינן לכללין דיחיד ורבים הלכה כרבים וכ"פ הרמב"ם בפ"י וכ"פ התוס' בר"פ המוצא תפלין (צז:) גבי תפילין שאינן מקושרות מדפריך סתמא דתלמודא וליעבי' מיענב וכ"כ סמ"ג והתרומה וכ"כ המרדכי בפ' אלו קשרים דעניבה שריא אלא שכתב ובלבד שלא יעשה קשר למטה מן העניבה כלל אלא יעשה ב' עניבות זו על זו כדאמר לעיל לא יהא קושרו אלא עונבו: ובהלכות ציצית כתב המרדכי שר"ת פי' הא דא"ר יהודה עונבו היינו שמכניס ב' ראשי החתיכות בנקב באמצעיתו ואם היה רוצה להתירו מושך ב' ראשי החבל ואם היה מעביר הראשים דרך הנקב היה קשר גמור אע"ג דליכא אלא חד קשר ושהקשה ר"צ מנ"ל

דמיקרי עניבה כה"ג. ויש לפרש בע"א שקשר ראשי הרצועות יחד קשר גמור שהעבירו דרך הנקב מכאן ומכאן ואח"כ קשר שני העביר קצת ממנו דרך הנקב ואם היה מעבירו לגמרי היה קשר גמור ב"פ כמו שאר קשרים עכ"ל והא דאסור לקשור דלי לבור כתב ה"ה בפ"י שכתב הרשב"א בשם התוס' דלא מיירי בדליים שלנו שאינם קבועים בבור אלא בדליים הקבועים אבל שלנו אפי' חבל דעלמא דלאו דגרדי אינו קשר של קיימא כיון שאינו עשוי לעמוד שם זמן מרובה וכתבו הר"ן בפ' אלו קשרים ור"י בחי"ד:

סעיף קטן ז

קושרין חבל בפני הפרה בשביל שלא תצא וכו' משנה שם (קיא:) ר"א בן יעקב אומר קושרין לפני בהמה בשביל שלא תצא ופירש"י קושרין בפני בהמה חבל ברוחב הפתח. ובגמ' (קיב:) פשיטא לא צריכא דאית ליה תרתי איסרי מהו דתימא חדא מינייהו בטולי מבטל קמ"ל ופירש"י תרי איסרי. שני חבלים קושר ברוחב הפתח זה למעל' מזה ל"א תרי איסרי שקושרו היום בב' צידי הפתח ולא היתה תלויה בה מאתמול: חד מינייהו. אחד מן הראשים חד מינייהו מבטל ליה כשיוציא הבהמה לא יתיר אלא תחתון ויוציאנה בדוחק. ורבינו כ' כל"א אבל ר"י בחי"ד כ' כלשון ראשון וז"ל וכן מותר לכתחלה לקשור ולהתיר פתח הבית בחבל כדי לשמור הבהמה שבתוכו ואפי' שיש שם ב' קשרים א' למעלה ואחד למטה ולפעמים כשרוצה להוציא הבהמה אינו מתיר אלא אותו שלמטה ומוציאה בדוחק עכ"ז מותר לקשור ולהתיר שניהם לכתחלה מאחר שעשוי לקשור ולהתיר תמיד בכל יום:

סעיף קטן ח

מטלטלין חבל של גרדי לקושרו באיבוס ובפרה וכו' מימרא דר' יוחנן הזכרתי' בסמוך. ופירש רש"י וקושרו בפרה. ראשו אחד והשני באיבוס ולא חיישינן שמא כשיתיר הפרה לא יתיר אלא הקשר שבראשה ויבטל החבל באיבוס שיהא מוכן לכך או יתיר שבאיבוס ויבטל אותו שבפרה ונמצא האחד של קיימא ופי' רש"י במתניתין דסתם חבל אסור משום דמבטל ליה התם והוי קשר של קיימא אבל דגרדי כיון דצריך ליה לא מבטל ליה אבל מדברי הרמב"ם שכתב בפ"י אם היה חבל גרדי שמותר לטלטלו ה"ז מביא וקושר בפרה ובאיבוס נראה דטעמא דאסרינן בחבל דעלמא הוא מפני שאסור לטלטלו ותמה עליו ה"ה משום דבגמ' גבי קשירת דלי נראה כדברי רש"י ודברי רבינו נוטים לדברי הרמב"ם וכבר נתבאר בסמוך דבחבל דעלמא לא מיתסר אלא לקשרו בפרה ובאיבוס אבל אם היה קשור בפרה קושרו באיבוס ואם היה קשור באיבוס קושרו בפרה ולכאורה נראה דלהרמב"ם דאסר בחבל דעלמא משום טלטול אתי שפיר שמאחר שראשו אחד קשור בפרה או באיבוס הרי הוא מיוחד לכך ומותר לטלטלו אבל לדברי רש"י דטעמא

לאו משום איסור טלטול הוא אלא משום דילמא מבטל ליה התם אדרבה כשקשור כבר בפרה או באיבוס איכא למיחש טפי דילמא מבטל ליה התם ונ"ל דכשקושרו בפרה ובאיבוס איכא למיחש שרוצה שתהיה הפרה לעולם קשורה באיבוס ולא תזוז משם והוי קשר של קיימא אבל כשהיה החבל קשור באחד מהן לבד גלי אדעתיה שאין רצונו שתהיה קשורה שם אלא לפי שעה ואח"כ יתירנה הילכך לא הוי קשר של קיימא ולא ידעתי למה השמיט רבינו הא דאם היה קשור בפרה קושרו באיבוס:

תנן בפ' אלו קשרים (שבת קיא:) קושרת אשה מפתחי חלוקה וחוטי סבכה ושל פסיקייא ורצועות מנעל וסנדל ונודות יין ושמן וקדירה של בשר ובגמ' (קיב:) פריך פשיטא ומשני לא צריכא מפתחי חלוק בדאית ליה תרי דשי מהו דתימא חדא מינייהו בטולי מיבטיל קמ"ל. וחוטי סבכה אוקמוה בדרויחא לה מ"ד מישלף שלפה ליה קמ"ל דאשה חסה על שערה ושריא לה. ונודות יין ושמן אוקמוה (שם:) בדאית ליה תרתי אוני מ"ד בטולי מבטל לה קמ"ל. וקדירה של בשר אוקמוה דאית לה שלאכא מ"ד בטולי מבטל לה קמ"ל: ופירש"י מפתחי חלוקה. כמו שיש לכומרים כעין לשונות לכאן ולכאן וקושרין של ימין בכתף שמאל ושל שמאל בכתף של ימין דכיון דכל יומא שרו ליה לא דמי מידי לקשר של קיימא ומותר לכתחלה: ושל סבכא. קוייפא. ושל פסיקייא. אזור רחב וחוטין תלויין בראשה לקשרן בהן: ונודות יין. של עור שכופפין פיהם וקושרין: וקדירה של בשר. פעמים שקושר בגד לפיה: תרי דשי. ב' פתחים היינו אותן לשונות והויין זו למעלה וזו למטה וזו לימין וזו לשמאל ואם אינה מתרת אלא האחד יכולה לפושטה וללובשה בדוחק: דרויחא. לא דחקתו בראשה אלא קושרתו בריוח שיכולה לחלצה מראשה כשהיא קשורה: מ"ד מישלף שלפה לה. מראשה הכי וה"ל קשר של קיימא: חסה על שערה. שמא תוציא בדוחק ותינתק שערה. ודפסיקייא איכא לשנויי כה"ג מ"ד מחתא ליה דרך רגלה ויוצאה קמ"ל דלא עבדא הכי משום צניעותא: תרתי אוני. אזנים שכופלין לתוכו ובאחת מהן יכול להוציא היין: שלאכא פי' הערוך כגון דדי הכיור: מהו דתימא מבטל. לקשר שעל פיה ומוציא מה שבתוכו דרך שלאכא וכתב הרמב"ם בפ"י שהטעם מפני שכל אלו הקשרים מעשה הדיוט הם ואינן של קיימא אלא פעם קושר ופעם מתיר ולפיכך מותר לקשור אותם לכתחלה ור"י בחי"ד כתב דטעמא מפני שעשויים לקשור ולהתיר תמיד ומש"ה אע"פ שיש בנוד פיות הרבה ולפעמים מניח הפה הגדול קשור ימים הרבה ומוציא ומכניס יין בפה קטן שלו מותר לכתחלה ומהאי טעמא מותר לקשור לפני בהמה כדלעיל ולפי דבריו הא דאמרינן בכל הני מהו דתימא חדא מינייהו בטולי מבטיל קמ"ל ה"ק מ"ד חדא מינייהו מבטיל לה לעולם קמ"ל דאע"ג דמבטיל לה לקצת

ימים לא מבטיל לה לעולם וכמ"ש הרמב"ם דאינה של קיימא אלא פעם קושר ופעם מתיר ומה שאמרו גבי סבכה קמ"ל דאשה חסה על שערה ושריא לה ה"ה אפילו אי לא הוה חסה על שערה הוה שרי משום דלא עבדא הכי לעולם אלא דעדיפא מינה קאמר דאפילו חדא זימנא לא עבדא הכי משום דחייסא על שערה ועל דרך זה יש לפרש מ"ש רש"י ודפסיקייא איכא לשנויי כה"ג וכו': כתוב בכלבו מצאתי כלל א' כל קשר שפעמים נמלך ומבטלו לעולם אע"פ שבתחלת עשייתו לא היתה ע"מ להניח שם אסור הילכך הקשר שעושין בקרדליא"ש היכא דאינו יכול לפשוט את הבגד בלא היתר הקשר מותר אבל אם יכול לפשוט הבגד בלא היתר הקשר אסור לקשור כי קשר של קיימא הוא וכן נמי הדין בחבלי הדוקי צואר שקורין קורדו"ן וקשר רצועות המכנסיים מותר לכתחלה לפי שסופו להתירו כשיכבסו המכנסיים אבל אם החבל הוא של פשתן המתכבס עם המכנסיים אסור שפעמים נמלך ומבטלו שם לעולם ולא יתירנו עד שיהיה בלוי עכ"ל וכלל זה שלא כדברי בעה"ת שכתב רבינו לאסור ברצועות של אבנט שאין מתירין אותן אלא בשעה שמחליפין המכנסיים וכן דעת כמה פוסקים כמ"ש למעלה כתב הר"ן בפ' כלל גדול גבי תופר ב' תפירות דפריך בגמ' (שם עד:) והא לא קיימא ומוקי לה בשקשרן שקשר ב' ראשי החוט ומכאן למד רא"ם דקשר א' לא מיחייב שאינו מתקיים דאי מיחייב כיון דתופר ב' תפירות לא משכחת לה בלא קשר אלא ודאי כדאמרן והכא בשלא קשר אלא קשר אחד עסקינן וכ"כ סמ"ג מדקדק רא"ם למה אין תופר ב' תפירות חייב גם משום קושר שהרי אין מתחייב אא"כ קשרן ופוסק מכאן שאין נקרא קשר של קיימא אא"כ עשה קשר ע"ג קשר אמנם יש קשרים שמתקיימים בקשר אחד כגון שקושר חבל א' בראש ואינו קושר ב' ראשיו וכיוצא בזה ודאי נחשב קשר של קיימא אף בקשר אחד עכ"ל וכתב הגה"ה בפ"י וכ"כ המרדכי בפ' אלו קשרים בשם ה"ר פורת דהרבה עניני קשרים הן יש קשר שמתקיים בקשירה א' כגון קשר של גרדיים שקושרין קשר אחד כשנפסק החוט ומתקיים וקשר שבראש החוט כשרוצה לתפור וחייב ויש קשר שאינו חייב אא"כ עושה ב' קשרים זה על זה כגון חבל דלי שנפסק הכל לפי מה שמתקיים עכ"ל: בפ' כלל גדול (שם) נסתפקו התו' והרא"ש אי מיחייב דוקא במתיר ע"מ לקשור או אף במתיר לחודיה ואח"כ כתב הרא"ש בפ' הנזכר וז"ל מה שנסתפק ר"י אי בעינן מתיר ע"מ לקשור או לא יראה דלא מיחייב אלא דומיא דהואי במשכן מתיר קשר של קיימא ע"מ לקשור של קיימא כגון צדי חלזון עכ"ל ונראה דלא איירי אלא לענין חיוב חטאת אבל מדרבנן אסור להתיר אפי' שלא ע"מ לקשור כתב המרדכי בפ' המביא כדי יין וז"ל כתב ראבי"ה הלכתא כשמואל דאמר אין בנין ואין סתירה בכלים ומטעם זה מותר

להפקיע קשרי השפוד שקושרין הטלה ולפעמים מהדקין אותו בחוט וקרוב הדבר שאף בשבת מותר ואפילו למ"ד יש בנין בכלים שהרי אינו כלי שאינו קשור לחבר שברים זה בזה והר"מ ראה בבית ר"מ שעל השלחן לפניו היו נוהגין לחתוך קשרי השפוד וכן היו נוהגין בבית חמי רבינו יואל מפרי"ש עכ"ל וכ"כ בשבולי הלקט שנוהגים לחתוך בשבת אגד גדיים ועופות המקולסים וחוטי תפירתן משום דפסיקת תלוש אינו אסור אא"כ מתקנו למדה או לעשות כלי ואפי' בפסיקת תלוש אין שום איסור בשבת ואפילו שבות דרבנן אלא היתר גמור הוא כדאיתא במסכת י"ט (לא:) חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך ולפיכך לחתוך את התלוש היתר גמור חוץ מדבר שיש בו כלי בחתיכתו אבל מקלקלין בפסיקת תלוש מותר לגמרי זוג של מנעל שמדבקים הרצענים וכן בית הצואר שהיה תפור כתב בהגה"מ פ' במה טומנין שאסור לנתקן זה מזה לדעת ריב"א ורפיא בידיה ונראה מדברי רבינו יואל וראבי"ה משם רשב"ם שהביא שם המרדכי שהוא מותר הואיל ולא עביד להתקיים ע"כ ואין להקל בפני ע"ה: בפ' חבית (שבת קמו.) תניא חותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע וחותך. ופירש"י מתיר. אם הכסוי קשור בחבל: ומפקיע. סותר שרשרות החבל. וכבר נתבאר דין זה בסי' שי"ד: כתוב בתשובה אשכנזית ששאלת אם מותר להכניס אבנט במכנסים בשבת פשיטא דמותר ואמאי לא והא אמר רב חסדא שרא לאהדורי אודרא לבי סדיא בפ' במה טומנין (שבת מח.) ואע"ג דאמר התם ה"מ בעתיקי אבל בחדתא לא היינו משום דעביד כלי אבל הכא דלא מבטל ליה ועשוי להכניס ולהוציא תדיר פשיטא דשרי אפילו בחדתי ע"כ:

סימן שיח

סעיף קטן א

המבשל בשבת חייב פשוט בפ' כלל גדול (שבת עג.) שהוא אחד מאבות מלאכות:

סעיף קטן ב

ולענין המתבשל ר"מ סובר אם נעשה בשוגג מותר אפילו בו ביום וכו' ור"י סבר בשוגג מותר למ"ש וכו' ור' יוחנן הסנדלר סבר בשוגג אסור לו עולמית וכו' בפ"ק דחולין (טו.) ובפ' הניזקין (גיטין נג.) ובפ' אלו נערות (כתובות לד.) ובפ' מרובה (בבא קמא עא.) והביאו הרי"ף בפ' כירה ואמרינן בפ"ק דחולין (שם) דכי מורו להו רב לתלמידיו מורי כר"מ וכי דריש בפירקא דריש כר"י משום דנפישי עמי הארצות ופסק הרי"ף כר"י וכן פסק הרמב"ם בפ"ו וכתב הר"ן דטעמא משום דע"כ לא מורי להו רב לתלמידיו כר"מ אלא משום דס"ל דלא איתמר בדר"מ ור"י הלכה כר"י אלא מטין איתמר אבל אנן דקי"ל דהלכה איתמר נקטינן כר"י ועוד דרב גופיה כי דריש בפירקא דריש כר"י משום עמי

הארץ הא שכיחי עמי הארץ גבן וכתב ה"ה בפכ"ו שכ"כ הגאונים ושכן הכריע הרמב"ן ז"ל ולזה נוטין דברי הרא"ש בפ"ק דחולין אבל התוס' כתבו בפ"ק דחולין (שם) מורי להו כר"מ משמע שכן הלכה וכן דרש רבא בפ' כירה כר"מ וכ"פ סמ"ג וספר התרומה אלא שסמ"ג כתב דכיון דכי דריש בפירקיה דריש כר"י משום עמי הארץ הילכך כר"י נדרוש אנן ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת וגם הגאונים והרמב"ן סוברים כן הכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו א"צ להמתין בכדי שיעשו כ"כ הרמב"ם בפ"ו וכתב ה"ה שכן דעת ה"ר יונה וטעמא משום דלא מצרכינן בכדי שיעשו אלא בדבר שאינו נעשה ע"י ישראל משום דמתוך שקל בעיניו יבא לעשות כן פעם אחרת אבל דבר שעושה ישראל בידים ודאי ליכא למיחש דאי שרית ליה מיד אתי לבשולי בהדיא וכ"כ הרא"ש והר"ן לאפוקי מרש"י וה"ג והרמב"ן דה"נ מצרכי כדי שיעשו וכתב הרשב"א בפ"ק דחולין ומיהו לכ"ע במבשל לחולה בשבת או שקצץ לו דלעת מותר לבריא במ"ש מיד דלא בעינן בכדי שיעשו אלא כשנתחלל שבת או בשוגג או במזיד אבל כאן שעשה ברשות שאינו אסור לבריא אלא משום מוקצה או משום גזירה שמא ירבה בשבילו לא בעינן בכדי שיעשו וכן כתב הר"ן וגם ה"ה כתב בפרק ב' שכן הסכימו המפרשים:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ויראה שאין חילוק בכל מעשה שבת כלומר דלדברי ר"י שפסק כר"מ דאמר בשוגג מותר בו ביום ל"ד מבשל דהוא הדין לשוחט או עושה שאר מלאכות בשוגג דמותר בו ביום:

סעיף קטן ה

אבל בעל התרומה כתב בסימן רמ"ח דוקא במבשל בשבת בשוגג הוא דשרי ר"מ משום דמעיקרא חזי לכוס אבל השוחט או שאר מלאכות דמעיקרא לא חזי כלל אסור בו ביום לכל ישראל וכן דעת סמ"ג וסמ"ק ואע"פ שבספרי רבינו כתוב אסור לו באותו שבת דמשמע דלאחרים שרי ל"ד דכיון דטעמא משום דמעיקרא לא חזי כלל אפילו לאחרים נמי אסור וכן כתב בהדיא בספר התרומה:

סעיף קטן ו

השוחט לחולה בשבת מותר לבריא וכו' בפ"ק דחולין (שם) א"ר יצחק בר אדא א"ר השוחט לחולה בשבת אסור לבריא המבשל לחולה בשבת מותר לבריא מ"ט האי ראוי לכוס והאי אינו ראוי לכוס א"ר פפא פעמים שהשוחט מותר כגון שהיה לו חולה מבעוד יום מבשל אסור כגון שקצץ לו דלעת א"ר דימי מנהרדעא הלכתא השוחט

לחולה בשבת מותר לבריא באומצא מ"ט כיון דא"א לכזית בשר בלא שחיטה כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו. ופירש"י השוחט לחולה. שנחלה ביום השבת: אסור. לאכול לבריא מאותה בהמה בו ביום דאע"ג דאיסור שבת ליכא דפיקוח נפש דוחה שבת איסור מוקצה מיהא איכא דבין השמשות מוקצה הואי ולא היתה ראויה לישחט בשבת דהא עדיין לא היה חולה: המבשל בשר שהיתה שחוטה מאתמול ובשלה היום לחולה שנחלה היום מותר לבריא: מ"ט האי בשר הוה חזי בין השמשות להאי בריא לכוס חי הילכך אין כאן איסור מוקצה ואיסור שבת אין כאן דהא לחולה בשלה: והאי שוחט לא היה בין השמשות ראוי לכוס איכא איסור מוקצה אע"ג דאיסור שבת ליכא: פעמים שהשוחט לחולה מותר לבריא לכוס כגון שהיה חולה מבעוד יום דאין כאן לא איסור מוקצה ולא איסור שבת: והמבשל. לחולה שנחלה היום אסור לבריא כגון שקצץ דלעת מן המחובר ובשלה לו דיש כאן איסור מוקצה דמחוברת היתה בין השמשות: הלכתא השוחט לחולה בשבת וכו'. לחולה מבע"י: אדעתא דחולה קא שחיט. וליכא למיגזר שמא ירבה בשביל בריא דהא משום ההיא זית דחולה בעי למשחט כולה והרי"ף בפרק כירה ובפ"ק דחולין כתב הא דא"ר דימי הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא וכו' והשמיט הא דא"ר יצחק בר אדא א"ר השוחט לחולה בשבת אסור לבריא וכו' וכתב הרא"ש בפ"ק דחולין דטעמא משום דלאו הלכתא היא דמיירי בחולה שחלה היום ואסר ליה משום מוקצה ואנן קי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה מחמת איסור אלא בנר שהדליקו בשבת דדחייה בידים וגרוגרות וצמוקים וכיוצא בהם ומוקצה מחמת חסרון כיס כמו שפסק הרי"ף בפ"ק דשבת וגם הרמב"ם בפ"ב כתב סתם דשוחט לחולה בשבת מותר לאכול ממנו בשר חי וכו' וכתב ע"ז הראב"ד והוא שיהיה לו חולה מבע"י וכתב ה"ה דלדידן דקי"ל כר"ש אין מוקצה בשבת אלא מוקצה מחמת איסור שדחאו בידים אבל אם לא דחאו בידים מותר ואע"פ שבהמה היתה מוקצה מחמת איסור שחיטה לא דחאה הוא בידים אבל הר"ן כתב השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא מיהו דוקא בחולה שחלה מבע"י אבל חלה בשבת אסור לבריא משום דההיא מידי דשחיט בשבת ה"ל מוקצה מע"ש והכי מוכח בהאי שמעתא בפ"ק דחולין והרי"ף סתם הדברים ולא פירש כל צרכו עכ"ל. ומשמע לי דהר"ן סבר דרב דימי לא פליג אדרב יצחק בר אדא ואדרב פפא אלא במאי דשרו מבשל לחולה שנחלה היום בשר שהיתה שחוטה מאתמול דלדידיה אפ"ה אסור גזירה שמא ירבה בשבילו אבל בשוחט לדברי הכל אי חלה מבע"י שרי ואי חלה בו ביום אסור משום מוקצה וכן פירש"י ולדעת הרא"ש וה"ה נראה דגם בשוחט

פליג רב דימי ואמר דבכל גוונא מותר ואפילו חלה היום ואם נפשך לומר דגם לדידהו לא פליג רב דימי אלא במבשל אבל בשוחט גם לרב דימי לא שרי אלא בחלה מבע"י דוקא וכדברי רש"י איכא למימר דס"ל דמשום דסתמא קאמר השוחט לחולה בשבת מותר לבריא נקטה הרי"ף למימריה כי היכי דלישתמע דאפילו בחלה היום שרי משום דקי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה אלא בשדחאו בידים ויש לדקדק בדברי הר"ן היאך לא הרגיש במ"ש הרא"ש וה"ה דכיון דקי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה אלא בנר שהדליקו בו באותו שבת א"נ גרוגרות וצמוקים כדאמרינן בפ' כירה (שבת מה:) ופירש"י גרוגרות וצמוקים דאיכא תרתי דחינהו בידים ולא חזו וכיון דהאי בהמה לא דחאה הוא בידים היכי קאמר דאית בה משום מוקצה ויש לומר דמדמי לה למחובר דאף על גב דלא דחייה בידים אסור כדאמרינן בפרק אין צדין (ביצה כד:) עכו"ם שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחובר אסור ופירש"י (שם) דאסור משום מוקצה ואפילו לר"ש משום דכל שלא לקטן מבערב אסח דעתיה מינייהו ודמי לגרוגרות וצמוקים וה"נ כיון דלא שחטה מבערב אסח דעתיה מיניה ולדעתו ז"ל שכתב שם על דברי רש"י וז"ל וכתב הרז"ה שלא היה צריך לכל זה כי ברור הוא דמודה ר"ש בכל מוקצה מחמת איסור שאין דעתו עליו כגון כוס וקערה ועששית וזהו טעמו בבכור שאם עבר ובקרו אינו מבוקר דכיון דס"ל אין רואין מומין בי"ט מוקצה הוא מחמת קדושתו ואיסורו ודבריו נ"ל עיקר אע"פ שחלק הרמב"ן ז"ל עליהם עכ"ל הדבר ברור דבלא טעמא דרש"י שפיר קאמר דאיכא בבהמה שנשחטה לחולה שחלה היום משום מוקצה והרשב"א כתב בפ"ק דחולין ואיכא מ"ד דאפי' ר"ש דלית ליה מוקצה מחמת איסור מודה הוא בשוחט שאסור ואפילו מר בריה דרב יוסף דאית ליה (שם כז:) חלוק היה ר"ש אף בבעלי חיים שמתו הכא מודה דמודה בה ר"ש דשאני התם דאדם יושב ומצפה אימתי תמות בהמתו דמיתה שכיחא אבל שוחט דבר רחוק הוא שיהא יושב ומצפה אימתי תשחט בהמתו בשבת ורבינו נ"ר כתב דר"ש ודאי כיון דלית ליה מוקצה מחמת איסור אלא בשדחאו בידים כגון כוס וקערה ועששית דאיכא תרתי לגריעותא חדא דדחאו בידים ואינו יושב ומצפה לכבייתן מחמת גדלן בשוחט בשבת ודאי שרי למיכל מיניה ביומיה עכ"ל וא"ת לדברי הרא"ש וה"ה ורבו של הרשב"א מ"ש בהמה ממחובר דכי היכי דבעכו"ם שהביא דורון אמרינן דמדה"ל ללקטם מבע"י ולא לקטם אסח דעתיה מינייהו וה"ל מוקצה ה"נ הל"ל בבהמה שנשחטה לצורך חולה שחלה היום דאסור לבריא משום מוקצה והיה נ"ל דלדידהו לא הוי טעמא דעכו"ם שהביא דורון משום מוקצה אלא משום גזירה שמא יעלה ויתלוש וכתירוצא קמא דתוס' דריש ביצה (ג.) ואפי' את"ל דמשום מוקצה מיתסר איכא למימר דההוא

כר"י דאית ליה מוקצה וקי"ל כוותיה לגבי י"ט לדעת הרי"ף והרמב"ם אבל בשבת דקיל כר"ש לא מיתסר משום מוקצה אלא משום שמא יעלה ויתלוש אבל הרא"ש כתב גבי עכו"ם שהביא דורון דאפי' לר"ש הוי מוקצה כיון דלא לקטינהו מאתמול ואפשר לומר דהרא"ש ס"ל דבמחובר דוקא שייך לומר מדלא לקטינהו אקצינהו לפי שכל אדם יכול ללקוט בידיו משא"כ בבהמה שצריכה לישחט ע"י מומחה ובסכין בדוק וגם יש טורח בשחיטתה ואפשר שהיה בדעתו לשחטה אלא שלא נזדמן לו מומחה או סכין בדוק או שלא יכול ליפנות מעסקיו כדי לשחטה וכיון שאין מניעתו מלשחוט מוכיח שהקצה אותה לא אמרינן בה מדלא שחטה אקצה. ועי"ל דס"ל דהלכה כמ"ד בפרק כירה (שבת מה:) ובפרק אין צדין (ביצה כז:) חלוק היה ר"ש אף בבעלי חיים שמתו שמותר לטלטלם אלמא לאו מוקצה נינהו וא"כ כשנשחטו בשבת בהיתר לחולה אפילו שחלה היום שרו וצ"ל לפ"ז דכל שאינו מוקצה לענין טלטול אינו מוקצה לענין אכילה ומיהו לא משמע הכי ממ"ש הרא"ש בפ' אין צדין גבי אין מוקצה לחצי שבת:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו שמותר לאכלו חי ובלא מליחה כ"כ התוס' והרא"ש בפ"ק דחולין (יד.) גבי ונסבין חבריא למימר ר"י הוא וכ"כ שם הר"ן אהא דהשוחט לחולה בשבת. כתוב בא"ח הקוצץ פרי שלא נגמר בישולו לחולה בשבת אסור לבריא משום מוקצה ואפי' חלה מבע"י שאין הכנה במחובר בכיוצא בזה שהוא גדל והולך כ"כ הרא"ה ז"ל עכ"ל. והא דאמרינן דמבשל לחולה בשבת אסור שמא ירבה בשבילו כתב הרשב"א פי' רבינו הרב ז"ל גזירה שמא אחר שיניח הקדרה על האש ירבה שם חתיכה בשבילו ומש"ה גזרינן שמא יעשה כך לפי שיבא לידי איסור סקילה בכך אבל אין לפרש שמא ירבה חתיכות בקדרה קודם שיתן אותה על האש דאפי' עביד הכי לית כאן איסורא דאורייתא אלא דרבנן בלבד: בסימן של"א אכתוב דברי הר"ן בפ"ב דביצה על המרבה בשבת יותר מהשיעור הצריך אם אסור מדאורייתא או מדרבנן: כבר כתבתי בתחלת הסימן דלכ"ע מבשל לחולה בשבת מותר לבריא במ"ש לאלתר ולא בעינן בכדי שיעשו. כתב האגור בשם תשובת הרשב"א שהמבשל בשבת לחולה שיש בו סכנה אסור לחולה אחר שאין בו סכנה כיון שאפשר על ידי עכו"ם. ואני מצאתי התשובה ההיא בסימן תתי"ד וכתוב בה דטעמא משום דאיכא למיחש דלפעמים לא ימצא לעשות על ידי עכו"ם ועבד ושפחה שאינן של ישראל ויבא זה לרבות בשבילו וכתבו התוספות בפ"ק דגיטין (ח:) דשמא דוקא לצורך מילה שרי להרבות כדאמרינן התם (עירובין סח.) ניחום ליה אגב אימיה אבל לצורך ד"א אפי' ע"י עכו"ם אסור להרבות וכ"נ מדברי הר"ן שאכתוב בסמוך כתב

הר"ן בפרק אין מעמידין גבי הא דכי אתא רבין אמר בכל מתרפאין חוץ מע"ג ג"ע וש"ד והעכו"ם שבישל לחולה בשבת מותר לבריא במ"ש דליכא משום בישולי עכו"ם כלל דלא שייך הכא חתנות וכתב שאין לסברא זו ראיה:

סעיף קטן ח

כשם שאסור לבשל באור כך אסור לבשל בתולדת האור כגון ליתן ביצה בצד הקדרה וכו' משנה בפ' כירה (שבת לח:) אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ולא יפקיענה בסודרין ורבי יוסי מתיר לא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה ופירש"י בצד המיחם. קומקום של נחושת: בשביל שתתגלגל. שתצלה קצת עד שתהא מגולגלת: ולא יפקיענה בסודרין. לא ישברנה על סודר שהוחם בשבת בחמה כדי שתצלה מחומו של סודר: בחול ובאבק דרכים. שהוחמו מכח חמה: ובגמרא (שם) איבעיא להו גלגל מאי א"ר יוסף גלגל חייב חטאת: ואמאי דתנן ולא יפקיענה בסודרין אמרינן (שם לט.) והא דתנן נותנין תבשיל לתוך הבור וכו' ואת הצונן בחמה בשביל שיחמו לימא ר' יוסי היא ולא רבנן אר"נ בחמה דכ"ע ל"פ דשרי בתולדות האור דכ"ע ל"פ דאסור כי פליגי בתולדות חמה מ"ס גזרינן תולדות חמה אטו תולדות האור ומ"ס לא גזרינן. ופירש"י בתולדות האור. כגון אם הוחם הסודר הזה באור מתחלה דאסור דהוי בישול: תולדות חמה. שהוחם הסודר בחמה. ופסק הרי"ף כת"ק וכן דעת הרמב"ם בפ"ט:

סעיף קטן ט

אפי' תבשיל שנתבשל כבר יש בו משום בישול אם נצטנן כבר וכו' בפרק כירה (שבת מ:) אהא דת"ר מביא אדם קיתון של מים ומניח כנגד המדורה כתב הרא"ש תימה מ"ש הכא דשרינן להשים קיתון של מים אצל המדורה בשביל שתפוג צנתן ואי לאו משום דמבשל בשבת הוי שרי אפילו יד סולדת בו ולעיל אסרינן להשים על גבי כירה אפילו גרופה וקטומה אע"פ שהתבשיל נתבשל מע"ש ולית ביה משום בישול כדאמרינן (לט. קמה:) כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת וי"ל דיש לחלק בין להשים ע"ג כירה למדורה דחזרה ע"ג כירה אסור אבל אצל המדורה שרי משום דדמי לסומך ואע"פ שאין דבר מפסיק כיון שהצריכו חכמים להרחיק מן המדורה איכא היכרא ולא אתי לחתויי ולמאי דפרישית דלא שייך בישול בתבשיל שנתבשל לא תקשה הא דאמרינן בפ' במה מדליקין (שבת לד.) דאין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל גזירה שמא ירתיח דהתם לאו משום בישול אלא משום שמא יחתה ורש"י פי' לעיל גזירה שמא ירתיח קדירה שנצטננה כשירצה להטמינה וירתיחנה בתחלה באור נמצא מבשל בשבת ופריך א"ה בין השמשות לגזור דהא שבות מעליא היא דהא איכא גזירת איסור דאורייתא וכן בפ"ק (יח:) דפריך גבי יורה עקורה והלא מגיס ופירש"י ובמבשל הוי בישול מדבריו למדנו

שאף בתבשיל שנתבשל ונצטנן שייך ביה בישול כיון שיש בו משקה והא דאמרינן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת הווה דבר יבש כגון תרנגולת דרבי אבא בפ' חבית (שבת קמה:) ונ"ל להביא ראיה לדבריו מדתניא בפ' המביא כדי יין (ביצה לד.) אחד מביא האור ואחד מביא העצים וכו' כולם חייבים אע"פ שאותו שנתן לתוכו מים נתחייב משום מבשל המגיס בה נמי חייב משום מבשל אלמא יש בישול אחר בישול ואע"פ שלא נצטננה ואיכא למידחי דעד שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי כל המקרב בישלו חייב ואחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אפשר דאין בישול אחר בישול ומסתברא דעד שלא הגיע למאכל בן דרוסאי כל המקרב בישולו חייב ואחר שהגיע למאכל בן דרוסאי אם נצטנן והרתיחו חייב כדפירש"י גבי שמא ירתיח והא דפריך בפ"ק (יח:) והלא מגיס אפילו ביורה רותחת איכא למימר סמנין לצבוע בהם צריך בישול לעולם א"נ לאו משום בישול פריך אלא משום צובע כשהוא מגיס מכניס הסממנין בצמר ונראה דלמאי דמסיק דוקא בנצטנן והרתיחו חייב הא אם היה רותח לא כיון שכבר הגיע למאכל בן דרוסאי ולפ"ז ה"ל לרבינו לפסוק כדמסיק הרא"ש דמשהגיע למאכל בן דרוסאי אם נצטנן והרתיחו חייב וכמ"ש ברמזים והיאך כתב כאן דאפילו בעודו רותח שייך בו בישול ואפשר שאע"ג שברמזים כתב מסקנת הרא"ש היינו לפי שבאותו הספר לא בא לכתוב סברת עצמו אלא לסדר דברי הרא"ש בקצרה אבל בספר זה שבא לפסוק הלכה למעשה לא רצה לסמוך על סברת הרא"ש שאין לה ראייה דברייתא דפרק המביא כדי יין סתמא קתני כולם חייבין ולא חילקה בין הגיע למאכל בן דרוסאי ללא הגיע וגם מאי דשני אמאי דפריך בפ"ק דשבת והלא מגיס שינויי דחיקי נינהו ולא סמך עליהם אלא דאפילו בהגיע למאכל בן דרוסאי שייך ביה בישול אפילו רותח כפשטא דברייתא דהמביא כדי יין ופירכא דהלא מגיס וכיון דאפילו בהגיע למאכל בן דרוסאי שייך ביה בישול אפילו בעודו רותח א"כ כשכתב רש"י גזירה שמא ירתיח קדרה שנצטננה ונמצא מבשל בשבת נ"ל דבנתבשלה כ"צ לגמרי היא ומש"ה לא הוה מיחייב משום מבשל אא"כ נצטננה דאם לא נתבשלה כ"צ לגמרי מאי איריא נצטננה אפי' עודה רותחת נמי חייב משום מבשל ובלאו הכי נמי משמע דבקדרה שנתבשלה כ"צ לגמרי היא דסתם קדרה כשמטמינים אותה בדבר שאינו מוסיף הבל כבר נתבשלה כ"צ ואפ"ה מחייב רש"י אם נצטננה והרתיחה וא"ל דרבי' פסק כסברת הרא"ש דע"כ לא קאמר הרא"ש שיש חילוק בין הגיע למאכל בן דרוסאי ללא הגיע אלא לענין חיוב חטאת אבל איסורא מיהא איכא אע"פ שהגיע למאכל בן דרוסאי דאי אית ביה משום בישול חיובא נמי איכא ואי לית ביה משום בישול אמאי מיתסר ועוד שהרא"ש כתב בסברתו ואחר שהגיע למאכל בן דרוסאי אם נצטנן והרתיחו

חייב כפירש"י גבי שמא ירתיח הרי שלא חילק בין נתבשל כ"צ ללא נתבשל כל שהגיע למאכל בן דרוסאי ומנ"ל לרבינו לחלק ביניהם הילכך כמ"ש בתחלה עיקר ומשמע לי שכל שהי"ס בו מיקרי רותח והא דאמרי' דתבשיל שנתבשל כ"צ ונצטנן יש בו משום בישול אם יש בו רוטב כתב סמ"ק וז"ל ומיהו בדבר לח וצלול לד"ה יש בישול אחר בישול לאחר שנצטנן אם חוזר ומרתיחו כדאמרי' בפ' במה מדליקין שמא ירתיחו וכדפי' שם בקונטרס ע"כ ומשמע דאפילו בנתבשל כ"צ אסר דסתם קדרות כשמטמינין אותם בדבר שאינו מוסיף הבל כבר נתבשלו כ"צ וכ"כ ר"י בח"ג וז"ל כי כל דבר שנצטנן אפילו מבושל כ"צ ויש בו רוטב ומצטמק ומצטמק ויפה לו יש בו משום בישול ולפיכך אין מניחין אותו כ"כ סמוך למדורה במקום שהיד סולדת בו אלא ברחוק שלא תהא היד סולדת בו עכ"ל וכ"כ עוד בשם הר"י וז"ל וכ"ז שאמרנו שמחזירין דוקא שהגיע למאכל בן דרוסאי ואפילו הגיע אם שהה בידו עד שנצטנן התבשיל אסור להחזירה אם יש בה רוטב דכל דבר שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו והוא צונן כשהחזירו ע"ג כירה ומצטמק הוי מבשל גמור ע"כ ולמדנו מדבריו דאם מצטמק ורע לו אף ע"פ שיש בו מרק אין בו משום בישול ושרי ליתנו אצל המדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו וכתב עוד ר"י ומ"מ מוכח מהגמרא שאם לא נצטנן אפילו שינה מרתיחתו קצת מותר להחזירה עכ"ל אבל הרמב"ם כתב בפ"ט המבשל על האור דבר שהיה מבושל כ"צ או דבר שא"צ בישול כלל פטור עכ"ל וכתב ה"ה שכתב כן מדתנן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת שאם היה בו משום בישול אפילו בחמי האור היה חייב אלא ודאי לית ביה משום בישול ומש"ה שרי לשרותו בחמין ומיהו על האור ממש מיתסר מדרבנן וזה נלמד מדין חזרת מצטמק ורע לו ומשמע מדברי הרמב"ם דכשלא נתבשל כ"צ אע"פ שהגיע למאכל בן דרוסאי שייך ביה בישול וחיובי נמי מיחייב וה"ה כתב שדעת הרשב"א וקצת מפרשים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שוב אין בו משום חיוב בישול דבר תורה ונראה דלפי דבריהם כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר לשרותו בחמין בשבת כיון כשמבשלו על האור ליכא חיובא אבל לדעת הרמב"ם כל שלא נתבשל כ"צ אם שורה אותו בחמין בשבת חייב חטאת כמבשל באור עצמה כמ"ש למעלה ומ"מ לא חילקו בין תבשיל שיש בו מרק ליבש וגם בפכ"ב כתב ה"ה בשם הרשב"א דלדברי הכל תבשיל שנתבשל מע"ש ונצטנן מותר לחממו כנגד המדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו והוא שלא יתן על גבי המדורה או על גבי כירה עד כאן לשונו ולא חילק בין יש בו מרק לאין בו אלמא בכל גוונא שרי לתתו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת וא"כ מתני' דכל שבא בחמין מלפני השבת אפי' ביש בה מרק נמי היא וכ"נ דעת הר"ן שכתב בפרק כירה (שבת

מ:) גבי הא דאסרינן להניח קיתון של מים כנגד המדורה במקום שהיד סולדת מיהו ה"מ בדבר שלא נתבשל אבל צונן שנתבשל מותר להניח אפילו בכלי ראשון או כנגד המדורה ואפי' במקום שהיד סולדת בו שאין דרך בישול בכך וראיה לדבר מדתנן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת כלומר אפילו בכלי ראשון אע"פ שתולדות האור כאור והמבשל בה חייב חטאת כמבשל ע"ג האש ממש ומיהו דווקא בכלי ראשון או כנגד המדורה אבל ע"ג האש ממש אסור דהא אסיקנא לעיל דאפילו תבשיל המצטמק ורע לו אסור להחזיר ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה עכ"ל הרי שסתם דבריו להתיר לתת כנגד המדורה במקום שהיד סולדת צונן שנתבשל ולא חילק בין יש בו מרק ליבש אלמא דבכל גוונא ס"ל דשרי ומיהו לתתו כנגד המדורה במקום שאין היד סולדת פשיטא דלכ"ע שרי ואפי' יש בו מרק ונצטנן וכמו שיבואר בדברי רבינו לקמן מותר ליתן קיתון של מים או של שמן כנגד האש וכו' ואם יש בו שומן והוא נימוח מחום האש ג"כ יבא משפטו בדברי רבינו בס"ס זה:

סעיף קטן י

וכתב הר"א ממיץ אע"ג שאין בישול אחר בישול וכו' ז"ל סמ"ג כתב הר"א ממיץ אע"פ שאין בישול אחר בישול כדתנן בפרק חבית (שבת קמה:) כל שבא בחמין וכו' פי' בחמין בכלי ראשון שנתבשל כ"צ מ"מ יש בו בישול אחר אפיי' וצלייה דקי"ל כר"י (ברכות לח: פסחים מא.) דאמר יוצאין בפסח במצות רקיק שרוי אבל לא במבושל אחר אפייה אף על גב שלא נימוח שהבישול שאח"כ מבטל האפייה הילכך יזהר אדם שלא יתן פת אפויה אפילו בכלי שני בשבת במקום שהיד סולדת בו גם מצלי יזהר אדם ובשר או דג מבושל לא יתן אצל האש בחום גדול שהיד סולדת בו ואם עשה חילל את השבת וחוששני לו מסקילה וחטאת עכ"ל ומכלי שני שכתב הרב דומה שתופס עיקר לישנא דיש דברים רכים שמתבשלים אף בכלי שני כדאמרינן דמלח בכלי שני נמי בשלה ואין אנו בקיאין בדברים הקלים להתבשל וראוי להחמיר בכולן עכ"ל סמ"ג ואע"פ שלא הזכיר רא"ם יבש ביבש אלא סתם וכתב שאין בישול אחר בישול כתב רבינו להיות כן הדין לדעתו כמ"ש קודם לכך בסמוך דהא דאין בישול אחר בישול דוקא בדבר יבש אבל בתבשיל שיש בו מרק יש בישול אחר בישול וגם כי סמ"ג כתב על דברי רא"ם דלד"ה יש בישול אחר בישול בדבר לח וצלול כמ"ש בסמוך וסמ"ק כתב בדברי רא"ם שאסור ליתן פת בתוך כלי ראשון בעודו רותח ורבינו כתב דאפילו בכלי שני אסור כמ"ש בסמ"ג וכ"כ גם במרדכי פרק כירה ודברי רא"מ וסמ"ג כתובים ג"כ בהגהות פ"ט ושם מבואר שלא אסר רא"מ ליתן פת לתוך כלי שני מן הדין שכתב דאיכא תרי לישני במלח לחד לישנא אפילו בכלי

ראשון לא בשלה ולאידך לישנא אפילו בכלי שני בשלה וראשון עיקר והמחמיר שלא לתת בכלי שני כ"ז שהיד סולדת בו תע"ב מ"מ חזינן דיש דברים המתבשלים בכלי שני ואין אנו בקיאין ברכין וקשין לכך צריך ליזהר בפת עכ"ל ובזה נתבטל מה שתמה רבינו למה אסרו בכלי שני וגם ממ"ש ואינו נראה לאסרו בכלי שני שטעמו הוא משום דבמלח קי"ל כלישנא דשרי ומתוך דברי ההגהות נלמוד דגם רא"מ מודה בכך ואפ"ה יליף מינה שפיר דיש דברים רכים שמתבשלים אף בכלי שני וכיון שאין אנו בקיאין בהם צריך ליזהר והמרדכי בפרק כירה כתב דברי רא"ם ורא"יתו מדאמר ר"י יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל וכתב עליו מיהו ראבי"ה כתב דלאו מילתא היא דבפרק כיצד מברכין (ברכות לח.) מייתי לה ומסיק דע"כ לא קאמר ר"י אלא לגבי מצה דבעי טעם מצה וליכא והתוספות כתבו בפרק כל שעה (פסחים מא.) אבל לא במבושל פירש"י דבישול מבטל ליה מתורת לחם ולפירושו מיירי בבלילתו רכה דבבלילתו עבה לא נפיק מתורת לחם כדפרישית לעיל הרי דאפילו במצה לית להו שבישול יבטל את האפייה וההיא דאותביה ראבי"ה ממסקנא דפרק כיצד מברכין היא קושיא חזקה שהרי היא ממאי דאמרינן (שם) גבי שלקות מאי מברכין עלייהו דשמואל אמר מברכין עליהם שהנ"ב ור"י אמר בפה"א ואמרינן דפליגי במחלוקת שנויה דתניא יוצאין ברקיק שרוי ומבושל שלא נמוח דברי ר"מ ר"י אומר יוצאין ברקיק שרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נמוח ואסיקנא ולא היא דכ"ע שלקות מברכין עליהם בפה"א וע"כ לא אמר ר"י התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל הכא אפי' רבי יוסי מודה וכן פסקו כל הפוסקים דמברכין עליהם בפה"א וגבי רקיק מבושל קי"ל כר"י וא"כ ע"כ לומר דסבר דלא דמי לרקיק המבושל דשאני התם דבעינן טעם מצה וליכא וסמ"ק כתב ג"כ דברי רא"ם והביא ראיה שיש בישול אחר צלייה מדאמרינן בס"פ כל שעה (פסחים מא.) צלאו לקרבן פסח ואח"כ בשלו חייב לפי שהבישול מבטל את הצלייה וכתב אח"כ ומיהו בדבר לח וצלול לד"ה יש בישול אחר בישול לאחר שנצטנן אם חוזר ומרתיח והשתא יש ג' חלוקים בדבר לח וצלול לד"ה יש בישול אחר בישול ובדבר יבש אם ראשון ושני הכל דרך אפייה וצלייה לכאורה לד"ה אין אפייה אחר אפייה ואין צלייה אחר צלייה וסברא הוא דגם הר"א מודה בזה אבל כשהראשון דרך אפייה או צלייה והשני בבישול בתוך מים אוסר הר"א דיש בישול אחר אפייה וצלייה דומיא דההיא דרקיק מבושל ולפיכך מותר להניח צלי סמוך לאש כדי לחמם אפילו היד סולדת בו ויש רוצים לומר דגם בזה אסר הר"א ואינו נראה דלפי הראיה שהוא מביא מרקיק ופסח אינו כ"א דוקא היכא שבשל בסוף במים או ביין עכ"ל וזהו שכתב רבינו בסמוך בשם הר"פ ודע דכי היכי דאותביה ראבי"ה ממסקנא דפ' כיצד

מברכין (ברכות לח:) לדחויי דאין בישול מבטל האפייה ושאני התם דבעינן טעם מצה וליכא איכא לדחויי נמי דטעמא דצלאו ואח"כ בשלו חייב לאו משום דבישול מבטל את הצלייה אלא משום דאמר קרא ובשל מבושל מ"מ וכדאמר התם עולא והא דתנן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת וכל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן וקולייס האיספנין שהדחתן היא גמר מלאכתן פרש"י כל שבא בחמין. כלומ' שנתבשל שורין אותו בחמין כדי שיהא נמוח וכל שלא בא בחמין כגון בשר יבש שאוכלין אותו ע"י הדחק מדיחין ולא אמרינן זהו בישולו. אבל לא שורין. חוץ מן המליח הישן דג מליח של שנה שעברה וקולייס האיספנין שם דג שאוכלין אותו מחמת מלחו ע"י הדחה בחמין והנך אפי' הדחה נמי לא שזהו גמר מלאכתן והוי בישול עכ"ל ואמרינן בגמ' שאם הדיח מליח הישן וקולייס האספנין בחמין חייב חטאת משמע מדברי רש"י דבנתבשל לפני השבת דוקא הוא דשרי לשרותו בחמין בשבת ולא נתבאר בדבריו אי בעינן שיהיה מבושל כ"צ או במבושל כמאכל בן דרוסאי סגי והתוס' כתבו בפרק כירה (שבת לט.) כל שבא בחמין פי' שנתבשל לגמרי כדמפרש בפ' חבית כגון תרנגולת דר' אבא וכ"כ ר"י בח"ג וז"ל כל שבא בחמין מע"ש כלומר שנתבשל כל צרכו וכן כתב בהגהות חדשות פ"ט אבל הרמב"ם כ' בפכ"ב דבר שנתבשל קודם השבת או נשרה בחמין מלפני השבת אף ע"פ שהוא עכשיו צונן מותר לשרותו בחמין בשבת ונראה מדבריו דאפי' לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי נמי כיון שנשרה במים רותחים חשוב מבושל לענין שלא יחשב כמבשל בשבת כששורה אותו בשבת בחמין ונ"ל דלישנא דמתני' קשיתיה דקתני שבא בחמין ולא קתני שנתבשל ומפני כך פירש"י בפ' כירה כל שבא בחמין כל מליח שבא בחמין מע"ש חוזרים ושורים אותו בחמין בשבת ואין בו משום תיקון שהרי נתקן כבר קצת עכ"ל כלומר דבא בחמין דקתני קאי בין לדבר מליח בין לשאינו מליח דבדבר מליח הוא ביאה לבד ובדבר שאינו מליח הוא בישול ואטו דבר מליח נקט שבא ולא נקט שנתבשל והרמב"ם לא נראה לו לידחק בכך ומש"ה סתם וכתב דבר שנתבשל או נשרה ולא חילק בין מליח לשאינו מליח: וכ' ר"י בח"ג דהא דתנן שורין אותו בחמין בשבת אפי' בכלי ראשון נמי שרי וכ"כ הר"ן בפ' כירה וכתבתיו בסמוך וכ"כ התוס' שם (לט.) והא דתנן כל שלא בא בחמין מדיחין אותו בחמין בשבת כתבו התוס' (שם) בפ' כירה לפי' רשב"א דעירוי ככלי שני אתא שפיר הכא דאין שורין אותו בכלי ראשון אבל מדיחין אותו מכלי ראשון דרך עירוי אבל לפי' ר"ת דמפרש דעירוי הוי ככלי ראשון ע"כ מדיחין אותו מכלי שני קאמר וא"כ מאי איריא מדיחין אפי' שורין נמי ואור"י דאפילו בכלי שני אין שורין דהואיל והמים חמין מיחזי כמבשל

א"נ ה"ה שורין אותו כיון דאיירי בכלי שני והא דנקט מדיחין לאשמועי' דאפי' הדחה הויא גמר מלאכה במליח הישן וקולייס האספנין עכ"ל: וקולייס האספנין פי' רש"י בפ' כירה שהוא דג שקורין טונינא. וכתוב בספר הפרדס שי"מ מליח הישן וקולייס האספנין שניהם טרית הם ולאו הכין הוא אלא מליח הישן בשר מלוח הרבה ודיקא נמי שאומר ישן שלא יאכל כלל אם לא ידיחנו בחמין אבל טרית אני אומר שמותר לרחוץ במים קרים בשבת כל דהוא ואכיל ליה מידי דהוה ארחיצת כוסות וקערות שמותר לעשות כן בשבת שהיו אומרים דאסור לאכול טרית דהיינו טונינא אם לא ירחצנו בע"ש הדחתו של טרית לאו זה גמר מלאכה שתהא אסור הדחתה בשבת דנאכל מחמת מלחו וכדאמרי' טרית טרופה אוכלין אותה הספנין חי מחמת מלחו וכל שהוא נאכל מחמת מלחו אין הדחתו גמר מלאכתו וקולייס האספנין דג מלוח הרבה שאינו יכול לאכלו מחמת מלחו אא"כ ידיחנו בחמין עכ"ל ודבריו מגומגמים דא"כ אפילו במים חמין מותר להדיח הטונינא ולמה לא התיר אלא במים קרים:

סעיף קטן יא

כלי שיש בו תבשיל קר אסור ליתנו ע"ג קדירה וכו' אבל אם יש בו דבר חם יכול ליתנו וכו' כבר נתבאר כל זה בסי' רנ"ח:

סעיף קטן יב

כלי ראשון מבשל אפי' לאחר שהעבירו מעל האש הלכך אסור ליתן בו אפילו בשר שור וכולי ומותר ליתן בו מלח וכו' בפ' כירה (שבת מב.) תנן האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי ופירש"י שהעבירן מן האור: מרותחין. בין השמשות: לא יתן לתוכן תבלין. משתחשך דכלי ראשון כל זמן שרותח מבשל: אבל נותן הוא לתוך הקערה. דכלי שני אינו מבשל ובגמ' (שם:) סבר רב יוסף למימר מלח הרי הוא כתבלין דבכ"ר בשלה ובכלי שני לא בשלה א"ל אביי תני ר' חייא מלח אינה כתבלין דבכ"ש נמי בשלה ופליגא דר"נ דאמר צריכה מילחא בישולא כבישרא דתורא וא"ד א"ל אביי תני ר' חייא מלח אינה כתבלין דאפי' בכ"ר נמי לא בשלה והיינו דר"נ ופסק הרי"ף והרא"ש כלישנא בתרא וכ"פ הרמב"ם בפכ"ב וכ"פ התוס' (שם) אלא שסיימו וכתבו והמחמיר כלישנא קמא שלא ליתן מלח בקערה כ"ז שהיד סולדת בו תע"ב וכתב הרא"ש משמע מהכא דבישרא דתורא לא בשלה בכלי ראשון ומותר לתת בשר חי לתוך כ"ר שהעבירוהו מעל האור ומיהו אי מליח ישן הוא אפשר דאסור דממהר להתבשל כדאמר לעיל ואפי' נמלח מחדש נהי דבשר אינו מתבשל הלחלוחית והדם והמלח שבתוכו מתבשל ונבלע בבשר ואסור. וכתב הר"ן דהא דמלח אפי' בכ"ר לא בשלה היינו לאחר שהעבירוהו מהאור דאי ע"ג האור אפילו בישרא דתורא

בשלה ביה ופשוט הוא. וכתוב בשבלי הלקט בשם רבינו שמחה על המלח שנתנו ביורה רותחת במזיד בשבת איני רואה בה טעם לאיסור אלא מטעם דהוי דבר שיש לו מתירין ולא מטעם שאור ותבלין דלטעמא עבידי היכא דלא יהבי טעמא בטלי כשאר איסורים כדמוכח פ' גיד הנשה (חולין צט:) שאור של חטין שנפל לתוך עיסת חטים וכו' אילו היה בו להעלות בק"א היה בטל אילו לא היה בו כדי להחמיץ וכל זה וזה גורם כך הוא שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך עיסה ונצטרפו וחמצו דקיי"ל זה וזה גורם מותר ואין לך זה וזה גורם גדול מזה דמסתמא נמלח מע"ש אלא שלא נמלח כ"צ ומטעם דבר שיש לו מתירין אינו נראה לאוסרו שהרי נתבטל קודם שנעשה אסור על ידי בישול דצריכא מילחא בישולא כבישרא דתורא ומשעה שנמוח נתבטל ע"כ וכ' בהגהות מרדכי שקרוב הדבר דלא מיקרי כ"ר אלא אם סילקו מן האש מיד אבל אם הניחו לעמוד להפיג רתיחתו הו"ל כ"ש ולי משמע ממה שאמר בפ' כירה (שבת מ:) גבי נתינת קיתון של מים כנגד המדורה שכ"ז שהיד סולדת בו חשוב כ"ר ואע"פ שגם בכלי שני היד סולדת אין לו דין כ"ר משום דשאני כ"ר שנתחמם באור עצמו וכמו שכתבו התוס' בפ' כירה גבי הא דאמרינן וש"מ דכ"ש אינו מבשל דאפי' אם יד סולדת בו אינו מבשל מפני שאין דפנותיו חמין והולך ומתקרר: וכתבו התוס' שרשב"ם סובר דלא מיתסר אלא ליתן התבלין לתוך הכלי ראשון אבל מותר ליתן התבלין לתוך הקערה ולערות עליהם מכ"ר דעירוי דכ"ר אינו ככלי ראשון ור"י אוסר דעירוי ככלי ראשון והרא"ש והר"ן כתבו שר"ת אוסר ודברי הר"ן נוטין לדברי רשב"ם ודברי הרא"ש לדברי ר"ת וכן דעת ה"ה שכתב בפכ"ב שפירש"י דעירוי ככ"ר ושכן נראה מל' הרמב"ם אבל קצת מפרשים התירו וזהו נראה דעת הרמב"ן והרשב"א להלכה אבל למעשה ראוי להחמיר כדעת רש"י עכ"ל:

סעיף קטן יג

מיחם של נחשת שהעבירו מעל האש וכו' משנה בפ' כירה (שבת מא.) מיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן ובגמ' (שם) בעי מאי קאמר אמר אביי ה"ק המיחם שפינהו ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטין בשביל שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובין כדי להפשירן ומיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שמצרף ור"י היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור ופי' רש"י שפינהו לעצמו מעל האור: וצירוף פי' דהיינו טעמא שכשכלי מתכות חם ונותן לתוכו צונן מחזקין את הכלי וזה היא גמר מלאכת הצורפים: ובתר הכי אמרינן א"ר ל"ש אלא שיעור להפשיר אבל שיעור לצרף אסור ושמואל אמר אפי' שיעור לצרף מותר ופרש"י ל"ש. דפינהו שרי לתת לתוכו צונן: אלא שיעור להפשיר.

ולא לצרף כגון שלא מילאוהו כולו ורב משמע ליה פינהו שפינה ממנו מים חמין: אפי' שיעור לצרף. שמילאוהו כולו: ואוקימנא לשמואל כר"ש דמתיר בדבר שאין מתכוין וכיון דקי"ל כר"ש קם לה הלכה כשמואל ובכל גוונא שרי ליתן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן וכתב הר"ן ואע"ג דמודה ר"ש בפסיק רישיה הכא לאו פסיק רישיה הוא לפי שכשמצרפין הכלי מחמין אותו תחלה ביותר והכא אפשר שלא יגיע לצירוף מפני שהמים שבתוכו מונעין אותו מלהתחמם כ"כ וה"ה כתב בפי"ב שנראה מדברי הרמב"ם שכל שאינו מכוין לצרף אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות ולחייב מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי:

סעיף קטן יד

כוס שהריק בו מים חמין מכ"ר וכו' שם (מב.) ת"ר נותן אדם חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין דברי ב"ש ובה"א בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין מותר בד"א בכוס אבל באמבטי חמין לתוך הצונן ולא צונן לתוך החמין ור"ש בן מנסיא אוסר אר"נ הלכה כר"ש בן מנסיא סבר ר"י למימר ספל הרי הוא כאמבטי א"ל אביי תנא ר' חייא ספל אינו כאמבטי ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא דספל הרי הוא כאמבטי ואר"נ הלכה כר"ש בן מנסיא אלא בשבת רחיצה בחמין ליכא מי סברת ר"ש אסיפא קאי אירישא קאי וב"ה מתירין בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין ור"ש בן מנסיא אוסר צונן לתוך חמין לימא ר"ש בן מנסיא דאמר כב"ש ה"ק לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה א"ר הונא בריה דרב יהושע חזינא לרבא דלא קפיד אמיא מדתני ר' חייא מערה אדם קיתון לתוך ספל של מים בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין ופירש"י חמין לתוך צונן. דקסבר תתאה גבר ואין החמין מרתיחין את הצונן אלא מפשירין: ולא צונן לתוך חמין. שהתחתונים מרתיחים את העליונים דתתאה גבר: בכוס. דלשתייה קא בעי להו ולא ניחא ליה שיחומו הרבה ועוד דכלי שני הוא: אוסר. אפילו חמין לתוך צונן: ספל הרי הוא כאמבטי. ואע"ג דכלי שני הוא הואיל ולאו לשתייה אלא לרחיצה אסירי דניחא ליה שיחומו הרבה וגזרינן: מי סברת ר"ש אסיפא קאי. דלא שרי ת"ק אלא חמין לתוך צונן ואתא איהו ואסר אף חמין לתוך צונן: אירישא קאי. לשתייה וצונן לתוך חמין דקא שרו ב"ה קא אסר: וכתב הרי"ף ומסקנא דשמעתין דהלכה כב"ה דקאמר א"ר הונא בריה דרב יהושע חזינא לרבא דלא קפיד מדתני ר' חייא וכו' ואע"פ שיש חולקים על הרי"ף ופוסקין כר"ש בן מנסיא דפסק ר"נ כוותיה וסוברים דלא אמרינן דר"ש בן מנסיא אירישא קאי אלא למאי דס"ד אבל השתא אסיפא קאי דאמבטי אפי' חמין לתוך צונן אסור וכמ"ש הר"ן ור"י בח"ג כבר נתן

הרא"ש טעם לסברת הרי"ף וכן הסכים ר"י וגם הרמב"ם בפכ"א. פסק כדעת הרי"ף ז"ל וכתבו התוס' דהא דתניא נותן אדם חמין לתוך צונן אפילו בכ"ר דחמין לתוך צונן אינו מבשל ולא צונן לתוך חמין אפי' בכלי שני דגזרו ב"ש כלי שני אטו כ"ר וב"ה דפליגי ושרו צונן לתוך חמין היינו דוקא בכלי שני כדקתני בד"א בכוס משמע דבכ"ר מודו ב"ה וכ"נ מדברי רש"י דחמין לתוך צונן אפי' בכ"ר שרי ולכן כתב רבינו דכ"ר והוא לשתייה מותר לערות ממנו לתוך צוננין ואסור לערות צוננין לתוכו: ומ"ש עוד רבינו וה"מ מעט צוננין אבל אם מרובין ואין יכולין להתבשל בהם אלא להפיג צינתן מותר הוא ממה שנתבאר בסמוך מיחם שפינהו ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטין בשביל שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובין כדי להפשירן:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו אבל ספל שיש בו מים חמין לרחיצה אסור ליתן בהם צוננים וכו' קשה בעיני דהא רב יוסף הוא דהוה סבר למימר הכי עד דא"ל אביי תני רבי חייא ספל אינו כאמבטי ומשמע דאז הדר רב יוסף מסברתו וכ"כ הרא"ש וא"כ היאך פסק רבינו כמאי דהוה ס"ד מעיקרא ושבק מאי דס"ל לפום קושטא ומצאתי שכתבו התוס' (שם) דהאי אמבטי איירי כגון שהוא כלי שני ואתא לאפלוגי בכ"ש בין כוס שהוא לשתייה לאמבטי לפי שחמין הרבה ואיכא למיגזר דהרואה אותן חמין כ"כ סבור דכ"ר הוא וכתבו דספל ג"כ הוא כלי שני ולפי דבריהם צ"ל שאע"פ שאמבטי וספל שניהם כלי שני הם האמבטי משמר חומו יותר מספל ומש"ה אמרי ספל אינו כאמבטי וע"פ פי' זה יש ליישב דברי רבינו דאפשר שהוא מפרש דאמבטי הוא עשוי לרחיצה ומפרש שהוא כ"ש כדברי התוס' ואפ"ה אסור ולא מפני שהרואה אותם חמין כ"כ יסבור שהוא כלי ראשון כדבריהם אלא מפני שכיון שהם לרחיצה סתמן חמין הרבה ומתבשלין הצוננין שמתערבין עמהם וספל הוא גם כן כלי שני העשוי לרחיצה אלא שאינו משמר חומו כ"כ כמו אמבטי ומש"ה אמרו שאין דינו כאמבטי ומפני שאין ידוע לנו תמונת כלים אלו יש לנו לאסור בכל כלי שני העשוי לרחיצה ולכן כתב רבינו לאסור אפי' בספל דאנן לא מפלגינן בין אמבטי לספל דבתרוייהו אסרינן ועוד י"ל דס"ל לרבינו דכיון דאמבטי דברייתא הוי כלי שני אם כן ספל דשרי בגמ' הוי כלי ג' ורב יוסף הוה סבר למיגזר כלי ג' אטו כלי ב' ואהדרי' אביי מדתני ר' חייא וכיון שביאר רבינו וכ' אפי' הוא כ"ש תו ליכא למטעי בספל דנקט דהא פשיטא דלא אסר אלא בכ"ש ולא בשלישי ומש"ה לא דק ותני ספל במקום אמבטי אבל ברמזים כתב וז"ל נותן אדם בכוס בין מים חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין ובאמבטי חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין וספל דינו

כאמבטי עכ"ל ושם א"א לפרש כמו שפירשתי כאן דברמזים אינו מסדר לשון מעצמו אלא דברי הרא"ש מקצר והולך וספל הנזכר בדברי הרא"ש קאמר דדינו כאמבטי והוא הפך ממ"ש בגמרא וממ"ש הרא"ש ואפשר שצריך להגיה שם אינו כאמבטי כי הסופר טעה בין אינו לדינו. ודעת הר"ן שלא כדברי התוס' בזה אלא אמבטי היינו כ"ר ואסור ליתן בו צונן לתוך חמין אפי' להפשיר מדלא מפלגינן באמבטי כדמפלגינן במיחם דדוקא בכלי ראשון אחר הוא דאיכא לאיפלוגי דבכדי שיחמו אסור ובכדי להפשירן שרי אבל באמבטי מתוך שמקפידין הרבה על חומו בכל ענין אסור וכ"כ ר"י בח"ג: וכתב דטעמא משום דאמבטי הוא לרחיצה ושיש מי שפירש דצונן מועט לתוך חמין מרובין הוא דאסור אבל בהפך מותר ושראשון נראה עיקר. וכתב עוד הר"ן ובכ"ש בכולהו גווני שרי ואפילו טפי מהפשר דכיון דכלי שני אינו מבשל למאי ניחוש ליה ומאי דאמרינן נותן אדם חמין לתוך צונן ופי' רש"י טעמא משום דתתאה גבר הקשו עליו התוס' דאם כן תיקשי למ"ד עילאה גבר ולמ"ד תתאה גבר הא מבשל כדי קליפה אלא נראה כמו שאומר ר"ת דחמין לתוך צונן משמע שהצוננין שלמטה מרובים שכן דרך ליתן המועט במרובה ולכך אין מבשלין המועטין כלל לפי שמתערבין בצוננין המרובין ומתבטל חמימותן ולא צונן לתוך חמין שהחמין שלמטה מרובין ומתערבין בהם הצוננים המועטים ומתבשלים וכ"פ ר"י בח"ג וז"ל ומה שאמרנו באמבטי דחמין לתוך צונן מותר דוקא חמין מועט לתוך צונן מרובה אבל בהפך אסור ורבינו כתב כדברי רש"י דטעמא משום דתתאה גבר ומשמע ודאי דאפילו בכ"ר ורחיצה נמי שרי ליתן חמין לתוך צונן ומ"ש וכן הדין בכ"ר והוא לשתייה לאו למימרא דדוקא בכ"ר דשתייה מותר לערות ממנו לתוך צוננין אבל בכ"ר דרחיצה לא דהא טעמא דמשום דתתאה גבר אפי' בכ"ר דרחיצה נמי שרי אלא לומר דאע"ג דלשתייה הן שאין דרך לחממן כ"כ אפ"ה אסור לערות צוננין לתוכו כיון דכ"ר הוא ואיני מפרש שדעת רבינו דלא שריא חמין לתוך צונן אלא בכ"ר דשתייה שאינם חמין כ"כ ובהא אמרי' תתאה גבר אבל בכ"ר דרחיצה שהם חמין ביותר אפילו לתוך צונן אסור מפני שמרוב חומם הם מרתיחין את הצוננין אע"ג דתתאי נינהו לפי שלא מצאתי מי שכתב כן וכבר כתבתי לעיל שדעת הרמב"ם כדעת הרי"ף שכתב בפכ"ב אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין אין נותנין לה מים צונן שהרי מחממן הרבה אבל נותן הוא מים לתוך אמבטי של צונן מיחם שפינה ממנו מים חמין מותר ליתן לתוכו מים צונן כדי להפשירן ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן או צונן לתוך חמין והוא שלא יהיו בכ"ר מפני שמחממן הרבה עכ"ד ולפי שה"ה לא ביאר יפה אמרתי לבארם וה"פ מ"ש אמבטי של מרחץ מליאה חמין אין נותנין להם מים צונן אבל נותן מים לתוך אמבטי

של צונן כלומר אבל נותן ממים חמין שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן כדברי ב"ה ומ"ש מיחם שפינה ממנו מים חמין וכו' היינו מתני' שכתבתי בסמוך וכדאוקמא אביי ומיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר ור"י היא אבל לר"ש דקי"ל כוותיה שרי ומ"ש ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן וכו' והוא שלא יהיו בכ"ר הוא כב"ה דשרו בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין בכוס שהוא כלי שני ויש לתמוה היאך סתם וכתב והוא שלא יהיו בכ"ר דהא במיחם שרי אפילו צונן לתוך חמין והוא שיהיו הצונן מרובים כדאוקי אביי מתני' דה"ק מיחם שפינהו ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטין בשביל שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובין כדי להפשירן ולפיכך נ"ל דהרמב"ם סבר דלא נקטינן כאביי אלא כאוקימתא קמייתא דרב אדא דאוקי מתני' דה"ק מיחם שפינה ממנו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטין כדי שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובין כדי להפשירן ואע"ג דמצרף לית לן בה דמתני' מני ר"ש היא דאמר דבר שאין מתכוין מותר דכיון דמוקי מתני' אליבא דהלכתא עדיף טפי מאוקמתא דאביי דאוקמה כר"י דלא קי"ל כוותיה ומאי דאתקיף אביי לרב אדא מידי מיחם שפינה ממנו מים קתני מיחם שפינהו קתני אינו כדי לדחות אוקמתיה דכמה משניות מיתרצות בענין יותר דחוק מזה ואביי נמי לאו למידחייה אתא אלא לתרוצי שפיר טפי לישנא דמתני' דבדוקא קתני שפינהו דהיינו שפינהו למיחם עצמו ומדקתני מיחם שפינהו ולא קתני מיחם שפינה ממנו מים אלמא כשפינה ממנו מים לעולם אסור ומש"ה איצטריך לאוקמי מתני' כר"י אע"ג דלא קיי"ל כוותיה הילכך לאוקומי מתני' דמאי פינהו שפינה ממנו כדאוקי רב אדא דהוי אליבא דהלכתא עדיף טפי ועוד דהא רב דאמר ל"ש אלא שיעור להפשיר אבל שיעור לצרף אסור ע"כ כר' אדא משמע ליה וכדפירש"י ושמואל דאמר אפילו שיעור לצרף מסתמא לא פליג ארב באוקומתא דמתני' ואע"ג שבפי' המשנה כתב הרמב"ם כאוקימתא דאביי כבר מצינו בהרבה מקומות בחיבור שחזר בו ממ"ש בפי' המשנה והשתא לפי דבריו בחיבור לא נצטרך לומר דהאי אמבטי הוי כלי שני ולא הוי כאידך אמבטי דאיתא בההיא פירקא דקאמר בקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי כדברי התוספות וגם לא נצטרך לחלק בין אמבטי שהוא כ"ר לשאר כלי ראשון כדברי הר"ן דאמבטי ודאי כ"ר ודין כל כלי ראשון שוה לו דלא שרי אלא חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין דמתני' דמיחם שפינהו לא בפינהו מיירי כלומר ועדיין יש בו מים חמין דכל כה"ג אסור לתת לתוכו צונן כלל דהיינו אמבטי אלא כשפינה ממנו מים מיירי ולאשמועי' דאע"ג דמצרף לית לן בה ומ"ש הרמב"ם אמבטי של מרחץ צ"ל לפ"ז דלאו דוקא של מרחץ אלא משום דברייתא תני אמבטי נקט אמבטי אבל ה"ה לכל כ"ר וזהו

שכתב אח"כ ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן או צונן לתוך החמין והוא שלא יהיו בכ"ר מפני שהוא מחממן הרבה הרי דבכל כ"ר אסר ואפילו אינו עשוי לרחיצה כאמבטי שהרי הפסיק בין דין דאמבטי לדין זה במיחם שפנה ממנו מים חמים וא"ל שמ"ש והוא שלא יהיו בכ"ר בנותן צונן מועטים לתוך חמין מרובים דוקא אבל צונן מרובים אין ה"נ דשרי אפי' בכ"ר ולא הוצרך הרמב"ם לכתבו משום דדבר פשוט הוא דמ"מ הוה ליה לכתבו כדי לאשמועי' דלא גזרינן ביה ועוד כיון דמתני' אתיא לאשמועי' הא מלתא אליבא דאביי לא הו"ל להשמיטו ומיהו אפשר שסמך על מ"ש והוא שלא יהיו בכ"ר מפני שהוא מחממן הרבה דמשמע דבצונן מועטים מיירי שהן מתחממין הרבה אבל בצונן מרובים שרי ודבר ברור הוא שמ"ש והוא שלא יהיו בכ"ר לא קאי אלא אצונן לתוך חמין אבל חמין לתוך צונן בכ"ר נמי שרי וה"ה שכתב מיחם שפנה ממנו מים שם אוקמתא על המשנה ואע"פ שנדחית ראיה זו שם הדין דין אמת הוא עכ"ל נראה מדבריו שתופס דברי רב אדא לדחויי וא"כ ל"ל לומר שאע"פ שנדחו דבריו הדין דין אמת הוא תיפוק ליה משום דלאביי נמי דאמר דמתני' אסרה הא אמר דהיינו לר"י אבל לר"ש דקי"ל כוותיה מישרא שרי ועוד אי ס"ל להרמב"ם כאביי למה השמיט דין מיחם שפינהו מעל האור שמותר לתת לתוכו מים אלא ודאי כמ"ש עיקר עוד כתב ה"ה גבי אמבטי של מרחץ והטעם שאסור לתת צונן לתוך חמין שבו מפני שהמים שבו עומדים לרחיצה ואדם מחממן הרבה וזהו שכתב רבינו אמבטי של מרחץ עכ"ל ולפי דבריו בשאר כ"ר דלאו לרחיצה מותר ליתן צונן לתוך חמין להרמב"ם וקשה שכתב אח"כ מיחם שפינה ממנו מים חמין וכו' ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן או צונן לתוך חמין והוא שלא יהיו בכ"ר משמע דבכל כ"ר אסור אע"ג דלאו דרחיצה. הלכך כמ"ש עיקר. ומ"ש הרמב"ם אמבטי של מרחץ שהיא מליאה מים חמין נראה דמילאהו דקאמר לאורחא דמלתא קאמר ול"ד דכיון דטעמא מפני שהוא כ"ר אפילו אינה מליאה נמי:

סעיף קטן טז

מותר ליתן קיתון של מים או של שמן כנגד האש וכו' שם בפרק כירה (שבת מ:) ת"ר מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה לא בשביל שיחמו אלא בשביל שתפיג צינתן ובשמן איפליגו תנאי ואסיקנא אר"י א"ש אחד שמן ואחד מים יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר ה"ד יד סולדת בו אמר רחבה כל שכריסו של תינוק נכוית ממנו: ופירש"י לא בשביל שיחמו. לא שיניחם שם עד שיחמו: אלא כדי שתפיג צינתן. במקצתן: וכתב עליו הר"ן נראה מדבריו שאפילו קרוב למדורה במקום הראוי לבשל מותר כדי להפשיר דהיינו כל שלא שיהה אותם כ"כ כדי שיתבשלו ולדבריו הא דאר"י א"ש יד

סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר לא במקום שיד סולדת ומקום שאין יד סולדת קאמר אלא כל שהניחן עד שתהא יד סולדת קאמר וכ"נ מדברי הרמב"ם בפכ"ב: וכ' הר"ן דאפי' לפי סברא זו על גבי האש ממש אסור מפני שנראה כמבשל דהא אפילו תבשיל שנתבשל כ"צ אע"פ שמצטמק ורע לו אסרו להחזיר בכירה שאינה גרופה וקטומה וכ"ש לתת לכתחלה ואפילו להפשיר אלא ודאי לא התירו כאן אלא כנגד המדורה בלבד אלא שהרמב"ן ז"ל כתב דלהפשיר ל"ש כנגד המדורה ול"ש ע"ג וכת' עוד הר"ן שהקשו על רש"י מדמשמע בסמוך שלא התירו להפשיר אלא במקום שאינו ראוי לבשל והיינו נמי הך דיד סולדת לומר דכל שהוא קרוב מן המדורה כל כך בכדי שתהא היד סולדת שם מחמת חום האש אסור והכי אמרינן בירושלמי וכן דעת ר"י דבכ"מ הראוי לבישול אפילו להפשיר אסור וכ"כ תוס' בר"פ במה טומנין (שבת מח.) דנראה לרשב"א דלא שרי אלא ברחוק מן המדורה שלעולם לא יוכל לבא לידי בישול אבל בקרוב אסור אפילו להפשיר דלמא מישתלי ואתי להניחן שם עד שיתבשל ולא בשביל שיחמו דקתני היינו כלומר במקום שיוכל לבא לידי שיחמו וכ"כ ה"ה בפכ"ב שכן דעת הרשב"א וכן דעת הרא"ש בפרק כירה דהא דאר"י יד סולדת בו אסור ה"ק יד סולדת בו הוי בישול הלכך אסור להניחו במקום שאפשר שיחומו כדי שהיד סולדת בו ומותר להניחו במקום שיחומו ולא תהא היד סולדת בו ואף על פי שמפשט דברי ר"י ז"ל נראה דמקום שהיד סולדת בו היינו לומר דבמקום שמניח אדם ידו כנגד המדורה ותהיה סולדת מחמתה הדבר ברור כדברי הרא"ש דבמקום שאם יונח שם הקיתון של מים יחמו כדי שתהא היד סולדת הוי מקום הראוי לבישול ואסור וכך הם דברי התוספות ג"כ וכיון דכמה רבוואתא פליגי אשריותא דמשמע מדברי רש"י והרמב"ם נקטינן הלכתא כרבים דאסרי וכ"ש דירושלמי מסייע להו וכתב הר"ן דהא דאסרינן לתת דבר המתחמם כנגד המדורה במקום שהיד סולדת ה"מ בדבר שלא נתבשל אבל צונן שנתבשל מותר להניחו אפילו בכ"ר או כנגד המדורה ואפילו במקום שהיד סולדת בו שאין דרך בישול בכך אבל ע"ג האש ממש אסור וכ"כ ה"ה בפכ"ב בשם הרשב"א מיהו כבר נתבאר לעיל שהרבה פוסקים סוברים דה"מ בדבר יבש שאין בו מרק אבל תבשיל שיש בו מרק ונצטנן אפי' נתבשל כ"צ יש בו משום בישול ואסור ליתנו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת ואם לא נתבשל כ"צ אפי' נתבשל כמאכל בן דרוסאי שייך בו בישול אפי' בעודו רותח ואסור ליתנו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת וכבר כתבתי בסימן זה דלהרמב"ם כל שלא נתבשל כ"צ אע"פ שנתבשל כמאכל בן דרוסאי יש בו משום בישול ואסור לשרותו בחמין בשבת וא"כ ג"כ אסור ליתנו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת ואפילו אם הוא דבר יבש ואפילו לדברי הרשב"א

שכתבתי לעיל שנראה מדבריו שאם נתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר לשרותו בחמין בשבת אפשר דלהניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת אסור משום דהוי כמבשל ע"ג האור שאע"פ שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור מדבריהם ואפשר דשרי דלא אסרו אלא במניח על האור עצמה וכתבו התוספות והר"ן בר"פ במה טומנין (שבת מח.) גבי עובדא דרבה ורבי זירא בבי ריש גלותא דע"ג מיחם נמי אסור ליתן צונן אפילו להפשיר כל שהמיחם חם כ"כ שאילו היה מניחו שם הרבה היה בא לידי בישול דהיינו שיהיה יד סולדת בו שדין מניח ע"ג מיחם כדין מניח כנגד המדורה ואם אינו חם כ"כ שרי ובסימן רנ"ח כתבתי די"א דהיכא דשרי להניח על גבי מיחם היינו דוקא כשאין התחתון על האש וי"א דאפילו אם התחתון על האש שרי. כתב המרדכי בפרק כירה בשם ראבי"ה דאין לתת פירות תוך הבוקלא"ש בבית החורף כדי שיצולו דלא גריע ממים:

סעיף קטן יז

וכן מותר ליתן הקיתון בכלי שני וכו' בפרק כירה (שם.) א"ר יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי ואמר לי טול בכ"ש ותן ופירש"י טול. מן המים: בכ"ש. שיצטננו מעט דכלי שני אינו מבשל ואח"כ תן הפך לתוך אותו כלי שני וכתבו התוס' דכ"ש אע"פ שהיד סולדת בו מותר שאין דפנותיו חמין והולך ומתקרר: ומקום דין זה מחולף דהו"ל לרבינו לכותבו קודם מותר ליתן קיתון של מים דבהנך דינין דלעיל שייך:

סעיף קטן יח

ואסור ליתן אינפנאד"ה אפילו ברחוק מקום וכו' בסוף פרק במה טומנין (שבת נא:) תניא אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש ופירש"י מרסקין. משברין לחתיכות דקות: כדי שיזובו מימיו. משום דקא מוליד בשבת ודמי למלאכה שבורא מים הללו: אבל נותן לתוך הכוס. של יין בימות החמה ואע"פ שנימוח מאליו ואינו חושש: וכתב הרא"ש על זה כתב רבינו ברוך בספר התרומות ואסור להחם פשטיד"א בשבת אצל המדורה משום דשומן הנקרש נימוח והו"ל מוליד ודמי להך דאין מרסקין לא את הברד וכו' אבל הר"ן כתב פירש"י דטעמא דאין מרסקין משום דדמי למלאכה שבורא המים האלו ומשמע דמשום סרך מלאכה נגעו בה א"נ גזירה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין וכ"נ מדברי הרמב"ם בפכ"א ודוקא היכא דעביד בידים הא אילו הניחם בחמה ונפשרו ואפילו כנגד המדורה מותרים הם דלאו נולד הוא ולא דמי למשקין שזבו משום דהני בעודם קרושים תורת משקין עליהם לכל דבר אבל בספר התרומה כתב דאסורין משום נולד ואסר ליתן קדירה שקרש כנגד המדורה ולפי טעמו אף בחמה אסור השומן דנולד הוא והקשה עליו

הרמב"ן דשומן כיון דלעולם אוכל הוא אפי' לרסק ולסחוט מותר דהא בפירות דלאו בני סחיטה נינהו סוחטין אותן לכתחלה ואין זו קושיא אצלי דשומן זה כיון דכל זמן שלא קרש זב וצלול הוא ודרכו בכך אף כשקרש כפירות העומדין למשקין דמי עכ"ל הר"ן וסמ"ג כתב מה שהביא רבינו ברוך מההיא דאין מרסקין את השלג וכו' לאסור ליתן פשטיד"א סמוך לאש מפני השמנונית הנקרש ועתה נמחה על ידו יותר יש מכאן ראיה להיתר מלאיסור כלומר דלא אסור אלא לרסק בידים אבל היכי שנמחה ממילא שרי וכ"כ בסמ"ק וכתב ה"ה בפכ"א שדעת הרשב"א שהטעם שאין מרסקין משום גזירת פירות העומדין למשקין ושכן נראה מדברי הרמב"ם ומדבריהם למדנו שאין כאן איסור נולד לפיכך מותר ליתן מאכל או קדרה שקרש שמנינותה בחמה או כנגד המדורה ואין כאן נולד וכ"כ הרמב"ן ז"ל עכ"ל ור"י בח"ג הביא שתי הסברות וכתב שנראה עיקר כדברי המתירין ונראה דלבעל התרומות נמי לא אסור אלא בפשטיד"א שהשומן הנקרש הוא בעין לבדו ואין מתערב עם שום דבר וניכר אבל קדרה שיש בה שומן קרוש עם מרק שכשהוא נימוח מתערב עם המרק ואינו ניכר שרי כי היכי דשרי בסיפא דברייתא ליתן לתוך הכוס משום דמאליו הוא נמחה וכשהוא נמחה אז הוא מתערב ומתבטל ביין שבכוס ואין ניכר וכ"נ מדבריו ומדברי המרדכי בס"פ במה טומנין והר"ן שכתב דלבעל התרומה אסור ליתן קדרה שקרש שמנינותה כנגד המדורה י"ל דבקדירה של בשר שומן שאין בה מרק אלא דבר מיעוט היא ומיהו אפשר דהר"ן סובר דלבעל התרומה פשטיד"א ל"ד דה"ה לקדירה ואע"פ שיש בה מרק לא דמי לנותן ברד לתוך כוס יין דשרי דשאני התם שאין הברד ניכר כלל אבל שומן שכשנמחה צף למעלה ניכר הוא ואסור לדעת בעל התרומה וכתב בעה"ת שאם מע"ש עירב ושפך חוצה המים והשומן שבתוכה מותר לחמם בשבת הפשטיד"א ונראה מכאן שאפילו לדעתו מותר להחם בשבת חתיכת בשר שומן ואע"פ שמקצתו זב שאל"כ אע"פ ששפך המים והשומן הו"ל לאסור מפני חתיכת בשר שומן שבתוך האינפנאד"ה שהם נפשרים וזבים והטעם משום דכיון דדבר מועט הוא הדבר הנפשר לא חשוב ושרי והמרדכי בס"פ במה טומנין כ' כדברי בעל התרומה ואח"כ כת' ורבינו יחיאל מפרי"ש היה מביא ראיה להתיר כדאמרי' בפרק כירה (שבת מ:) סכה אשה ידה שמן ומחממה כנגד המדורה וסכה לבנה וסתם שמן זית הוי קרוש ואפ"ה שרי ומ"מ טוב ליזהר שלא לשים כ"כ קרוב לאש אלא רחוק כדי שלא תהיה היד סולדת בו עכ"ל נראה מדבריו דלבעל התרומה לא אסור אלא במקום שהיד סולדת וליתא דהא טעמא לאו משום בישול הוא אלא משום נולד וא"כ אפילו אין יד סולדת בו נמי אסור ועוד דמשמע דלרבינו יחיאל שרי לחמם שמן זית אפי' במקום שהיד סולדת

ובהדיא אסיקנא בפ' כירה דשמן יש בו משום בישול והפשירו זהו בישולו ובעיקר הדין כיון דמידי דרבנן הוא נקטינן כר"י והרמב"ם והרמב"ן דפליגי אבעה"ת ומותר. כתב הר"ן בפ"ק דשבת גבי נתינת צמר ליורה מבעוד יום דאוקימנא ביורה עקורה וטוחה דמכאן לאלפס ולקדירה שהעבירן מרותחין מע"ג האור שכל שלא נתבשל כמב"ד אין מוציאין בכף מהם דנמצא מגיסן ואיכא משום מבשל אבל כל שנתבשל כמב"ד תו ליכא למיחש להכי וה"מ בקדירה אבל בצמר ליורה לעולם אסור להגיס בו שאף ע"פ שקלטו העין דרך הצבעין להגיס בהן תמיד כדי שלא יחרכו והכי מוכח בירושלמי וה"ה כתב בפ"ט שיש מי שכתב שאין חייב משום מבשל אלא בהגסה ראשונה שאינו מתבשל מהרה אלא בהגסה זו אבל משהגיס פעם א' דבלא מגיס מתבשל אף המגיס פטור דמאי עבד ולזה נוטה דעת הרמב"ן והרשב"א ובפ"ג כתב הרמב"ם אסור להכניס מגריפה לקדירה בשבת והיא על האש להוציא ממנה בשבת מפני שמגיס בה וזה מצרכי הבישול הוא ונמצא כמבשל בשבת וכתב ה"ה וז"ל ונ"ל שאין דברי רבינו אמורים במבושל כ"צ דהתם ודאי אפילו מחזירן על האש ומבשלן פטור כמו שיתבאר פ"ט וכיון שכן אין לגזור בהכנסת מגריפה אבל באינו מבושל ודאי יש לחוש לדעתו שכתב פ"ט ובהשגות א"א הפריז על מדותיו שאסר להוציא מן הקדירה במגריפה עכ"ל: ולפי דברי ה"ה לדעת הסוברים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שוב אינו חייב משום מבשל כמ"ש לעיל כיון שהגיע למאכל בן דרוסאי שוב אין לגזור בהכנסת המגריפה: ומ"ש הרמב"ם והיא על האש נ"ל דלאו דוקא אלא כל שהעבירה מרותחת מע"ג האור היא על האש קרי לה וכ"כ רבינו בסי' רנ"ב שהמגיס בקדירה אפילו אינו על האש חייב משום מבשל כלומר בעודה רותחת וכ"כ ר"י בח"ג כ' הרמב"ם בפכ"א שמותר לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור בתוך הקדירה בשבת אחר שמורידין אותה מעל האש ויתבאר בסי' שכ"א. כתוב בכלבו שאסור לטוח שמן ושום על הצלי בעודו כנגד המדורה אפי' נצלה הצלי מבע"י דמ"מ יתבשל השום והשמן עכ"ל גרסי' בפ"ח שרצים (קט.) אמר רב חסדא שריקה טויא שרי פעפועי ביעי אסור ופי' רש"י לשחק ולטוח שמן וביצים מגולגלים על הצלי כשהוא חם משחשכה שרי ובלבד שלא יהא רותח כדי לבשל ולא אמרי' דמי למתקן: פעפועי ביעי. לטרוף ביצים מגולגלים בקערה אסור דמיתחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדירה: דין יורה מליאה תבשיל שנתנה על הפטפוט מע"ש והאש תחתיה ולמחר מתקררת ועבדים נכרים עושים אש תחתיה ומחממין אותה כתבתי בסי' רנ"ג: אם מותר להושיב החמין על התנור שבבית החורף מבפנים והשפחה מבערת האש לחמם בית החורף וע"י כך נרתחים החמין כתבתי שם ג"כ:

סימן שיט

סעיף קטן א

הבורר חייב וה"מ בבורר בנפה ובכברה וכו' בפרק כלל גדול (שבת עד.) ת"ר היו לפניו שני מיני אוכלין בורר ואוכל בורר ומניח ולא יברור ואם בירר חייב חטאת מאי קאמר ואסיק אביי דה"ק בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת ואמרי' בתר הכי היו לפניו ב' מיני אוכלין ובירר ואכל ובירר והניח רב אשי מתני פטור ור' ירמיה מדפתי מתני חייב רב אשי מתני פטור והא תני חייב ל"ק הא בקנון ותמחוי הא בנפה וכברה כלומר הא דתני חייב בנפה וכברה דעיקר ברירה כך היא והא דמתני רב אשי פטור בקנון ותמחוי דהוי ברירה כלאחר יד ופי' רש"י דכי פריך והא תני היינו ברייתא דלעיל וכתבו התוס' (שם) וקשה לר"י דלמאי דאוקימנא לה בנפה וכברה משמע דוקא לבו ביום אסור אבל לאלתר אפילו בנפה וכברה שרי ובפ"ק דביצה (יד:) משמע דבנפה וכברה אסור בכל ענין ונראה לר"י דבברייתא איירי בבורר ביד והכא דמוקמי' לה בנפה וכברה ברייתא אחריתי היא ואפילו לאלתר חייב חטאת וכן משמע מתוך פר"ח דפי' שיש ג' דינים בבורר לאלתר דביד מותר לכתחלה בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור בנפה ובכברה חייב חטאת וכ"כ הרא"ש והר"ן וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ח שכתב בנפה ובכברה חייב בקנון ובתמחוי פטור ואם בירר בידו לאכול לאלתר מותר ועל בורר ומניח לאלתר פירש"י (שם) לאכול לאלתר שאין זה דרך בוררים והתוספות כתבו בורר ומניח לצורך אחרים ושיעור לאלתר כתבו הרא"ש והר"ן בשם ר"ח דהיינו שיעור מה שמיסב על השולחן באותה סעודה בלבד וכן כתב הרב המגיד בפרק ח' וכ"כ ר"י בח"ה אלא שכתב קודם לכן וז"ל ואפילו ביד שאמרנו דמותר דוקא לאלתר כלומר לאותה סעודה אבל לבו ביום כלומר שבורר ומניח לצורך סעודה אחרת של אותו יום בעצמו אסור ונ"ל דה"ק שאם הוא בורר אחר סעודה כל שבורר לצורך סעודה אחרת באותו יום בעצמו הוי לאלתר ואם כשהוא בתוך סעודה בורר אינו יכול לברור אלא לצורך אותה סעודה בלבד וכן אם בורר קודם סעודה צריך לאוכלם בתוך הסעודה ראשונה ואם השהה מהם עד אחר שעומד מסעודתו לא מיקרי לאלתר וחייב והמרדכי כתב דדוקא להתחיל ולאכול אחר ברירתו שרי אבל לאכול אחר שעה נעשה כבורר לאוצר והרמב"ם בפ"ח כת' וז"ל הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלין ובירר מין ממין אחר בנפה ובכברה חייב בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור ואם בירר בידו לאכול לאלתר מותר. הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין בורר אחד מאחר ומניח

לאכול מיד ואם בירר והניח לאחר זמן אפי' לבו ביום כגון שבורר שחרית לאכול בין הערבים חייב ומשמע דלא שרי אלא לברור כדי לאכול מיד אחר ברירתו כדברי המרדכי ואפשר שכל שבורר לצורך סעודה כ"ז שמיסב באותה סעודה חשוב לאלתר כדברי ר"ח ומ"מ אם בירר להניח עד אחר ג' או ד' שעות נראה מדבריו שיש חלוק בין בורר אוכל מתוך פסולת לבורר אוכל אחד מאחר דבבורר אוכל מתוך פסולת חייב ובבורר אוכל אחד מאחר לא מיחייב אא"כ בירר שחרית לאכול בין הערביים אלא שאיני יודע מנין לו חילוק זה ואם לא נתכוון לכך קשה אמאי פלגינהו בתרתי והא דמפלגי' בין בורר בידו לבורר בקנון ותמחוי לבורר בנפה וכברה נראה מדברי רש"י בפרק כלל גדול שהברירה נעשית בקנון ותמחוי ונפה וכברה שכך כתב שם בקנון כלי עץ שעושין כעין צנור רחב מאחריו וקצר מלפניו ובעלי מטבע עושין אותו והבורר בו קטניות נותן קטניות במקום הרחב ומנענעו והקטניות מפני שהוא סגלגל מתגלגל ויורד דרך פיו הקצר והפסולת נשאר בכלי פטור אבל אסור מותר לכתחלה לא הוי דדמי לברירה וחייב חטאת לא הוי דכלאחר יד הוא דעיקר ברירה בנפה ובכברה אבל ביד לא דמי לבורר כלל עכ"ל ולפ"ז כל שהוא בורר בידו אע"פ שהוא מטיל האוכל לתוך כלי אחר ואפי' לתוך נפה וכברה מותר כיון שהוא בורר לאכול לאלתר וקשה לי על זה הא דתנן בפ"ק דיו"ט (יד.) הבורר קטנית ביו"ט בש"א בורר אוכל ואוכל ובה"א בורר כדרכו בחיקו ובקנון ובתמחוי ובחיקו משמע דהיינו שבורר בידו ונותן לתוך חיקו ודומיא דחיקו הוי קנון ותמחוי ונפה וכברה וא"כ לא שרי אלא לברור ולהניח בידו אבל להניח בקנון ותמחוי אסור אע"פ שאינו בורר אלא בידו לאכול לאלתר וצ"ל דהא כדאיתא והא כדאיתא דחיקו היינו שבורר ונותן לתוך חיקו ונפה וכברה וקנון ותמחוי היינו שעושה הברירה בהם:

סעיף קטן ב

וכיצד הוא בורר אם יש טורח בברירת האוכל יותר מברירת הפסול' וכו' בספ"ק די"ט (שם) תנן הבורר קטניות בי"ט בש"א בורר אוכל ואוכל ובה"א בורר כדרכו ובגמרא תניא בד"א כשהאוכל מרובה על הפסולת אבל כשהפסולת מרובה על האוכל ד"ה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי ל"צ דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא ופירש"י בד"א. דשרו ב"ה ליטול פסולת ממש ולהשליך: מי איכא מאן דשרי. ואפילו לטלטלו והא בטיל ליה מיעוטא לגבי רובא והו"ל ככולה פסולת ולא חזו: דנפיש בטירחא. שישנו דק והכי קאמר במה דברים אמורים בזמן שטורח האוכל מרובה על של פסולת הוא דקאמרי ב"ה נוטל פסולת דמעוטי בטירחא עדיף אבל אם טורח פסולת מרובה על של אוכל ד"ה וכו'. וכתב הר"ן ואחרים פירשו

דאוכל קאי דנפיש כגון שהוא דק אבל אם הוא מעט והפסולת מרובה והוא גס וזוטר בטירחא דמהו דתימא דמעוטי בטירחא עדיף קמ"ל דכיון דפסולת מרובה אסור ואפשר דתרוייהו איתנהו עכ"ל ורבינו סתם דבריו כרש"י ואע"ג דהאי ברייתא ביו"ט מיתניא ס"ל דאין חילוק בין שבת ויו"ט בדין זה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומ"מ לוזים ובטנים שנשתברו וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל נראה דאגוזים ובטנים שנשברו ומונחין עדיין בקליפין אע"פ שהקליפה מרובה על האוכל לא מיקרי שם פסולת עלייהו כיון דאורחייהו בהכי והוי שומר לפרי ולא דמי לעצמות וקליפין שכבר נפרדו לגמרי מן האוכל עכ"ל והרא"ש כתב דברי רש"י במי איכא מאן דשרי דהיינו לומר אפילו לטלטלן אסור אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהל' י"ט וז"ל וכן הבורר קטנית בי"ט בורר כדרכו בד"א כשהאוכל מרובה על הפסולת אבל אם היתה הפסולת מרובה על האוכל ד"ה בורר את האוכל ומניח את הפסולת ואם היה טורח בברירת הפסולת מן האוכל יתר מטורח בברירת האוכל מן הפסולת אע"פ שהאוכל מרובה בורר את האוכל ומניח את הפסולת נראה מדבריו שהוא מפרש דכי אמרינן פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי לאו למימר' מי איכא מאן דשרי לטלטל כדפירש"י אלא ה"ק מי איכא מאן דהוה ס"ד דשרי לברור פסולת מתוך אוכל דאיצטריך רשב"ג לאשמועינן דאסור ומשני לא צריכא דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא כלומר הא ודאי כשהפסולת מרובה לא היה צריך רשב"ג לאשמועינן דפשיטא דד"ה אסור לברור פסולת מתוך האוכל ומיהו לברור אוכל מתוך פסולת ודאי כיון שאין דרך בורר בכך וכו' אצטריך לאשמועינן בנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא דס"ד כיון שאוכל מרובה שרי לברור כדרכו ואפילו פסולת מתוך אוכל נמי קמ"ל דכיון דנפיש בטירחא אסור לברור כדרכו ומיהו דעתו ז"ל דה"מ ביום טוב אבל בשבת דוקא לברור אוכל מתוך פסולת אבל פסולת מתוך אוכל בכל גוונא חייב חטאת וזהו שכתב בפ"ח מהלכות שבת הבורר פסולת מתוך אוכל אפילו בידו אחת חייב וכ"כ הר"ן בפרק כלל גדול בשם ר"ח ויליף לה מדאמר חזקיה הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן חייב ומדקאמר סתמא משמע אפילו לאלתר וטעמא משום דעיקר בורר היינו פסולת מתוך אוכל וכתב ה"ה שכן הסכים הרמב"ן ושכ"נ מן הלכות וכ"כ בסמ"ג וסמ"ק ומ"מ לענין בורר אוכל מתוך פסולת משמע דבכל גוונא שרי בשבת לפי שטה זו ואפילו פסולת מרובה ולכן סתם הרמב"ם דבריו בפ"ח וכתב הבורר אוכל מתוך פסולת אם בירר בידו לאכול לאלתר מותר ודברי רבינו ירוחם בח"ח מעורבבים בדין זה ולא ראיתי להאריך בהם:

סעיף קטן ד
ותורמוס קאמר בגמרא דאפילו אוכל מתוך פסולת אסור בפ' כלל גדול מימרא דחזקיה ופרש"י ודשלקי ליה ז' זמנין למתקו ואי לא שקלי ליה לאוכל מתוך הפסולת מתוך שהוא רך ונימוק ע"י שנשלק הרבה מסרח והלכך אוכל נמי כ"ז שמעורב בו הוי כפסולת ומיהו אוכל הוא ומחמירין עליה למיהוי ההיא דשקיל כפסולת מתוך אוכל ול"נ הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן משלקן פעם אחת ממרקין ומערה אותה המים ובורר המותלעות שלהן כמו שעושין לפולין וכן בכל פעם ופעם וזה בורר האוכל ומניח הפסולת ואי לא שלקי ליה מסרח גרסי' הלכך משלקיה פעמים וג' חשיב ליה פסולת הואיל ואי שביק להו הכי דלא הדר שליק להו מסרחי וכשהוא נוטלן מתוך שאר מינים גרועים המעורבין בהם כפסולת מתוך אוכל דמי דהנהו שאר מינין לא מסרחי דגמר לה בישולייהו בפעם ראשונה ושנייה ורבינו הלוי גריס ואי שקלי ליה מסרח כשנוטלו נימוח בין אצבעותיו ונמאס ההוא דשקיל הוי כפסולת והנשאר הוי אוכל עד שחוזר ונוטלו והרמב"ם כתב בפ"ח והבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן חייב מפני שהפסול' שלהן ממתקת אותן כשישלקו אותם עמהן ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל וחייב:

סעיף קטן ה
היו לפניו ב' מיני אוכלין אותו שרוצה לאכול עתה וכו' כ"כ הרא"ש בפרק כלל גדול וטעמו מדתניא בברייתא שכתבתי בסמוך היו לפניו ב' מיני אוכלין בורר ואוכל וכו' אלמא דבורר אוכל מאוכל הוי כבורר אוכל מתוך פסולת ואין לזה טעם אא"כ נאמר שאותו שרוצה לאכול עתה מיקרי אוכל ואידך מקרי פסולת וכתוב בתה"ד סי' נ"ז דבמין אחד לא שייך ברירה ושרי ליטול קצתו לאכול ולהניח קצתו לסעודה אחרת או ליטול קצתו ולהצניעו לסעודה אחרת ולהניח קצתו לפניו לאכול לאלתר וכתב דה"ה אם הם ב' מינים ובורר משניהם להצניעם לצורך סעודה אחרת או לאכול לאלתר דשרי. דחשיבי כמו מין א'. ונסתפק בב' מיני דגי' אי שייך בהו ברירה כיון שהם ניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות ונטה להחמיר משום דספק חיוב חטאת הוא אם מותר לקלוף שומים אכתוב בס"ס שכ"א:

סעיף קטן ו
אין מוללין מלילות בשבת אלא מולל בשינוי וכו' בפ"ק די"ט (שם) המולל מלילות בע"ש למחר מנפח מיד ליד ואוכל אבל לא בקנון ולא בתמחוי ומפרש בגמ' דדוקא מע"ש אבל בשבת אין מוללין מלילות ובפ' מפנין תניא חבילי פאה אזוב וקורניס הכניסן לעצים אין מסתפק מהן בשבת למאכל בהמה מסתפק מהן בשבת ומולל ואוכל וכו' ובלבד שלא ימלול בכלי דברי ר"י וחכ"א מולל בראשי אצבעותיו ואוכל ובלבד שלא ימלול

בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול ופירש"י במלתיה דר"י גרסינן מולל ואוכל ובלבד שלא ימלול בכלי הרבה וחכ"א מולל בראשי אצבעותיו ובלבד שלא ימלול הרבה דרך חול דרבנן מחמירין דבכוליה ידיה אסור אלא בראשי אצבעותיו ומיהו מולל כגון אם בא לאכול הזרע מולל השרביטין שהזרע בתוכן וגרסינן בספ"ק די"ט כיצד מולל אביי משמיה דרב יוסף אמר חדא אחדא ורב אויא אמר חדא אתרתי ופרש"י חדא אחדא. בין גדול לאצבע חדא אתרתי בין גודל לב' אצבעותיו רבא אמר כיון דמשני אפי' חדא אכולהו נמי וכתבו התוספות (שם) כיצד מולל בי"ט ובשבת אסור למלול והר"ן כת' ואיכא למידק דהכא משמע דבשבת לא שרי למלול כלל ואילו בפרק מפנין אמרינן דמולל בראשי אצבעותיו תירץ הרז"ה דהתם בחבילי פאה וכו' אבל בחבילי תבואה וקטניות לא שרי כלל ואחרים תירצו דהתם אינו מולל אלא לרכך האוכל ומש"ה שרי ע"י שינוי ומולל דהכא לפרק האוכל מתוך הקשין דאסור לגמרי וכ"כ המרדכי ולפי דעת זו כי אמרי' כיצד מולל בי"ט היא דבשבת אסור אפי' על ידי שינוי ואין זה דעת הרי"ף והרא"ש שכתבו בפ' מפנין דאשבת קאי ופסקו כרבא דקיימי רבנן כוותיה וכן דעת הרמב"ם בפ' כ"א וכן הסכים שם ה"ה ור"י בח"ח דמלילה שריא בשבת אפי' לפרק הזרע מהגבעולין וגרסינן תו בפ"ק די"ט כיצד מנפח א"ר אדא בר אהבה מנפח מקשרי אצבעותיו ולמעלה כלומר ולא בכפו מחכו עלה במערבא כיון דמשני אפי' בכולא ידא נמי אלא אר"א מנפח בידו אחת ובכל כחו כתב הרמב"ם בפכ"א כשהוא מנפח מנפח בידו א' בכל כחו אבל לא בקנון ובתמחוי גזירה שמא ינפח בנפה ובכברה שהוא חייב וכתב ה"ה וז"ל וכתבו המפרשים דל"ד קנון ותמחוי אלא אפילו בב' ידיו אסור כדאסיקנא בידו אחת ובכל כחו וזהו שכתב רבינו בידו אחת וכן מבואר בהלכה פ' מפנין עכ"ל וכ"כ הר"ן בפ"ק דביצה ולפ"ז הא דתני מנפח מיד ליד ה"ק מיד לאותו יד עצמו ינפח ורבינו שכתב מנפח מיד ליד ולא פירש יותר אפשר דס"ל דמיד ליד היינו מיד לחברתה והא דאר"א מנפח בידו אחת איידי דא"ר אדא. קשרי אצבעותיו אמר איהו בידו אחת כלומר בכל ידו אבל אין ה"נ דמיד לחברת' נמי שרי כלישנא דברייתא גרסי' בפ"ק דביצה תנן התם המקלף שעורים מקלף א' אחד ואוכל ואם קלף ונתן לתוך ידו חייב אר"א וכן לשבת איני והא רב מקלפא ליה דביתהו כסי כסי ור' חייא מקלפא ליה דביתהו כסי כסי אלא אי אתמר אסיפא אתמר המולל מלילות של חטים מנפח ע"י ע"י ואוכל אם נפח ונתן לתוך חיקו חייב אר"א וכן לשבת וכתבו התוספות ואם קלף ונתן לתוך ידו חייב פירש"י ואם קלף מתוך השבלין ותימא היכי מקלפא דביתהו לרב כסי כסי הא אמרינן לעיל דמולל מלילות מע"ש וכו' משמע הא בשבת אסור וי"ל דהתם מיירי לתלוש מן השבלים שהוא מפרק

וזהו תולדה דדש שהוא אב מלאכה והכא מיירי בשכבר נתלשו מע"ש מן השבלין אבל עוד הן בקליפתן החיצונה ולכך שרי ע"כ:

סעיף קטן ז

אין שורין כרשינין וכו' משנה בפרק תולין (שבת קמ.) אין שורין את הכרשינין ולא שפין אותן אבל נותן הוא לתוך הכברה או לתוך הכלכלה:

סעיף קטן ח

משמרת שמסננין בה שמרים אפילו תלויה מע"ש וכו' ר"פ תולין (קלו:) רא"א תולין את המשמרת בי"ט ונותנין לתלויה בשבת וחכ"א אין תולין את המשמרת בי"ט ואין נותנין לתלויה בשבת וידוע דהלכה כחכמים ובגמרא (שם) תלה מאי ואסיקנא דלא מיתסר אלא מדרבנן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול: שימר מאי אמר רב כהנא שימר חייב חטאת ופרש"י שימר נתן שמרים לתלויה וגרסינן תו בגמרא (קלח.) משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום בורר ר' זירא אמר משום מרקד ומפרש בגמרא טעמא דרבה משום דמה בורר נוטל אוכל ומניח פסולת אף זה כן וטעמא דר"ז משום דמה מרקד פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה אף זה כן ופירש"י דלרבה ה"ה דאי אתרו ביה משום מרקד הויא התראה אבל לר' זירא אי אתרו ביה משום בורר לאו התראה היא והרמב"ם כתב בפ"ח הבורר שמרים מתוך המשקין ה"ז תולדת בורר או תולדת מרקד וחייב ונראה שהוא פוסק כרבה והוא מפרש כדברי רש"י דלרבה באיזה מהם שהתרו בו הויא התראה ורבינו כתב דאסור משום בורר כלישנא דרבה ולא חשש לכתוב אי חייב משום מרקד משום דלא בא לבאר בספר זה דיני החיוב והפטור:

סעיף קטן ט

אבל אם נתן בה שמרים מע"ש יכול ליתן עליהם מים וכו' משנה שם (קלט:) נותנין מים ע"ג שמרים בשביל שיצלו ופירש"י נותנין מים בשבת ע"ג שמרים הנתונים במשמרות מבע"י כדי שיצלו שיהיו צלולין לזוב:

סעיף קטן י

ויין או מים שהם צלולין יכול לסננן במשמרת ואין כאן משום בורר וכו' שם אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש אבל עכורי לא מיתיבי רשבג"א אומר טורד אדם חבית של יין יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש תרגמא זעירי בין הגיתות שנו. ופרש"י טורד. מערבב: בין הגיתות שנו. שכל היינות עכורין ושותין אותם בשמריהם הלכך אין כאן תיקון דבלא"ה משתתי והרמב"ם בפ"ח כתב שהטעם מפני שכל זמן שהוא תוסס עדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה וכל היין כגוף אחד הוא וכתב הר"ן שכך מטין דברי הרי"ף ושנינו שם במשנה

מסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית ובגמ' שם מסננין את היין בסודרין אמר רב שימי בר חייא ובלבד שלא יעשה גומא ובכפיפה מצרית אמר רב חייא בר אשי אמר רב ובלבד שלא יגביה מקרקעיתו של כלי טפח ופירש"י מסננין את היין. מפני הקמחין שלא יעשה גומא מן הסודר בפי הכלי כעובדין דחול א"נ אתי לידי סחיטה: שלא יגביה כפיפה מקרקעית כלי התחתון טפח כמדת אהל. והר"ן כתב בשם רבינו יונה דמשום שינוי והיכר קאמר שלא יגביה כפיפה ולא משום אהל דאי משום אהל קאמר אפילו במסנן בסודרין נימא הכי אלא ודאי משום שינוי הוא והתם כיון דאיכא שינוי אחרינא דלא עביד גומא ש"ד וכ"כ ה"ה בפכ"ב ולכאור' משמע דהא דאמר זעירי נותן אדם יין צלול וכו' לתוך המשמרת וכן הא דתניא טורד אדם חבית של יין וכו' ונותן לתוך המשמרת בשבת לתוך המשמרת ממש העשוי' לכך שרי וא"כ כי תנן מסננין את היין בסודרין וכו' בשאינו צלול הוא שאם היה צלול אפילו במשמרת היה מותר וכ"כ ה"ה בפ"ח בשם הרשב"א אלא שכתב שצ"ל ג"כ דבאין בו שמרים כלל היא כלומר דאם יש בו שמרים אפילו בסודרין וכפיפה היה אסור דהוי בורר ממש אלא בעכור מיתוקמא וכן דעת הר"ן שכתב מסננין את היין בסודרין וכו' ומיירי ביין עכור ומיהו משתתי הכי דאי ביין צלול אפי' במשמרת שרי כדאיתא בגמרא ואי ביין עכור דלא משתתי הכי אפילו בסודרין וכפיפה מצרית אסור דמ"מ בורר הוי אלא כדאמרן וכתב עוד ונמצא פסקן של דברים דיין שהוא צלול דרובייהו דאינשי לא קפדי ביה כלל מותר לתת אותו אפילו לתוך המשמרת כדי שיהיה צלול ביותר אבל יין שהוא עכור קצת ואפשר דמשתתי הכי ומיהו רובייהו דאינשי לא שתו ליה הכי בסודרין וכפיפה שרי דאיכא שינוי ובלבד שלא יעשה גומא ושלא יגביה מקרקעיתו של כלי טפח אבל לתוך המשמרת דליכא שינוי אסור ויין שהוא עכור לגמרי ולא משתתי הכי כלל אפילו בסודרין וכפיפה אסור עכ"ל וכ"נ מדברי רש"י שכתב מסננין את היין בסודרין מפני הקמחין כלומר דאי בצלול אפילו לתוך המשמרת נמי שרי ואי ביש בו שמרים אפילו בסודרין נמי לא הלכך ע"כ ביש בו קמחין היא ומש"ה אסור במשמרת ומותר בסודרין וזהו דעת רבינו להתיר יין צלול ומים צלולין וכן חבית עם שמריה בשעת הגיתות לתוך המשמרת עצמה ובסודרין אפילו אינן צלולין שרי אלא שנראה מדבריו שאפילו יש בהם שמרים נמי שרי בסודרין וכפיפה שהרי כתב הרמב"ם לא התיר וכו' או בכפיפה וסודר מים עכורין ושאין בו שמרים אסור ואינו נראה כן מדברי הרא"ש אלא כדפרישית אלמא דלדידיה ביש בו שמרים נמי שרי בסודרין ומיהו אפשר דכל שהוא עכור קצת יש בו שמרים קרי ליה אבל אם יש בו שמרים כל כך דלא משתתי הכי כלל מודה דאפילו בסודרין וכפיפה נמי אסור וכדברי המפרשים אבל הרמב"ם כתב

בפ"ח מסנינן יין שאין בו שמרים או מים צלולין בסודרין ובכפיפה מצרית כדי שיהא צלול ביותר וכן יין מגיתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודרין משמע דס"ל דמשמרת כיון דמצי אתי בה לידי חיוב חטאת אפילו מים ויין צלולין נמי לא ויין או מים שאינן צלולין אפילו בסודרין אסור גזרינן אטו משמרת ומשמרת דזעירי ודרשב"ג לא משמרת ממש קאמרי אלא מותר לשמרו קאמרי דנתינה בסודרין ובכפיפה קרו משמרת וזעירי מתני' אתי לפרושי דמסננין בסודרין דקתני היינו דוקא בצלולין ולא ידעתי למה העלים עיניו ה"ה במקום הזה:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ואינו נראה כן מדברי הרא"ש אלא כדפרישית אע"ג שהרא"ש לא ביאר דבריו אלא כתב סתם כלשון המשנה והגמ' סמך רבינו לומר שנראה מדבריו דלא ס"ל כהרמב"ם מדלא פירש דמשמרת דזעירי ודרשב"ג לאו משמרת ממש היא אלא נתינה בסודרין וכפיפה דוקא: ומ"ש ומשום ליבון נמי ליכא דמשמרת עשויה לכך וכו' דבר פשוט דאמאי דאמר ברישא דמסננין מים צלולין קאי דאי אבין הגיתות דסמיך ליה מאי איריא משמרת הא אפילו בסודרין נמי שרי דלא שייך ליבון אלא במים כדבסמוך: ומ"ש דאסור לסנן מים בסודר משום ליבון הוא כדברי רשב"ם שכתב בתוס' בפרק כל כתבי וכתב עוד כן רבינו בסימן של"ד גבי טלית שאחז בה האור וכבר כתבתי בסימן ש"ב שיש חולקים ואומרים דלא אמרינן בגד שרייתו זהו כיבוסו אלא בשיש בו טינוף דוקא אבל אם אין בו טינוף אין אסור לשרותו משום כיבוס אלא גזירה שמא יסחוט. כתב הגהות בפ"א בשם סמ"ג דלא גזרינן שמא יסחוט אלא במים שהבגד מתלבן ומתכבס בכך אבל סחיטת שאר משקין אינו אסור אלא משום דש ולא חיישינן שמא יסחוט כי אין רגילות לסוחטו והוא מדברי התו' בס"פ ח' שרצים ובסוף סימן ש"כ אכתוב סברת החולקים ע"ז בס"ד: ומ"ש אבל אסור ליתן קסמין ע"פ הכלי ולסננו עליהם דדמי למשמרת וכו' שם אמר רב פפא לא ליהדק איניש ציניתא בפומיה דכוזני דחביתא משום דמחזי כמשמרת ופירש"י כלי חרס קטן שמערין בו יין מחבית לא יתן בפיו קשין וקסמין בחזקה שאין לך מסננת גדולה מזו וכתב הר"ן דאע"ג דלאו משמרת ממש היא שהרי עוברים בה שמרים כיון דאיכא קסמין וטינופת דמעכב בהו ולא עברי דמי למשמרת:

סעיף קטן יב

מותר לערות בנחת מכלי לחבירו ולא חשיב כבורר ובלבד שיכוין שמיד שיפסקו וכו' גם זה שם דבי ר"פ שפו שיכרא ממנא למנא א"ל רב אחא מדפתי לרבינא הא איכא ניצוצות לבי ר"פ ניצוצות לא חשיבי ופירש"י שפו שיכרא. כל לשון שפוי בנחת הוא והפסולת נשאר בשולי הכלי: והא איכא ניצוצות קטנות. הנשיפות באחרונה מתוך הפסולת והנהו

מוכחן דבורר הואי. ניצוצות בי ר"פ לא חשיבי. שחנוני ומטיל שכר היה הלכך אינו מקפיד לניצוצות פל כך וכשמגיע לניצוצות משליך הן ופסולתן לחוץ ומתחילת שפייתן כשאין הפסולת ניכר לאו בורר הוא: כתב הרוקח בהלכות י"ט להגביה חבית יין על שום דבר להוציא היין היטב מותר ע"פ ודבר פשוט הוא דה"ה בשבת:

סעיף קטן יג

מסננת שנתן בה חרדל לסננו מותר ליתן בה ביצה אף על פי שהחלמון יורד למטה עם החרדל וכולי משנה שם נותנין ביצה במסננת של חרדל ובגמרא לפי שאין עושין אותה אלא לגוון ודברי רבינו בה כפירש"י והר"ן והרמב"ם בפי' המשנה פירש בענין אחר וכך הם דבריו בפ"ח: כתב הרא"ש בתשובה דמים שיש בהם תולעים מותר לשתותן על ידי מפה בשבת ולא הוי כבורר ומשמע דלא שייך בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתייה שיהא ראוי לאכילה או לשתיה שזהו דרך מלאכה אבל אם בשעת שתייה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו אין זה מעין מלאכה ומותר ונ"ל דלא איצטריך להאי טעמא אלא בתולעים דלא הוי משתתי כלל בלא סינון משום דאיכא למיחש שמא יבלע אח' מהם דאסור אבל אם היו קשין וקמחים דבלא סינון נמי הוה משתתי ע"י הדחק בלאו האי טעמא נמי שרי דלאו היינו בורר כמו שנתבאר בסמוך ומ"מ איכא למידק נהי דליכא משום בורר הא מיתסר משום דמלבן המפה ואפילו את"ל דהרא"ש סבר דלא אמרינן בגד שרייתו זהו כיבוסו אלא דוקא בשיש בו טינוף מ"מ הא איכא למיגזר שמא יסחוט וכמ"ש התוספות בס"פ שמנה שרצים ושמא יש לומר דכיון שאינה נשרה במים אלא דבר מועט מהבגד כדי הנחת פיו לא אתי לידי סחיטה וגם כי אין זה שרייה הצריכה סחיטה שבהגעת המים בבגד סחוט ועומד הוא: כתב הרמב"ם המחבץ תולדת בורר הוא לפיכך אע"פ שנותנין שומשמין ואגוזים לדבש לא יחביצם בידו וכתב ה"ה שהוא בתוספתא בסי' שכ"א כתב רבינו שמותר לעשות יינומלין בשבת וכתב בשבולי הלקט כתב ה"ר ישעיה דאפילו לסננו מותר בשבת ואין בו משום בורר שהדבש והבשמים שמערב בו אינו פסולת אלא אדרבה הוא מתכוין לערב היין בהם כדי שיהא קולט ריחן וטעמם ואינו מסננן אלא כדי שיהא דק וצלול ולא יהא עב מתערובת הדבש והבשמים ע"כ ונראה בעיני שצריך ליזהר בין בעשייתן בין בסינונן שהרי כמה מלאכות יש בו כגון ברירת סמנין ושחיקתן שהם איסור גמור וזולתן ואין מרבין להקל בזה עכל:

סימן שכ

סעיף קטן א
זיתים וענבים אסור לסוחטן ואם יצאו מעצמן אסורין בריש פ' חבית (שבת קמג:) ויתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ב
ואם נתרסקו יפה מע"ש מותרין המשקין היוצאין מהם נתבאר בסימן רנ"ב:

סעיף קטן ג
כתב בעל התרומות גיגית מלאה ענבים שבועטין בה במקצות וכו' כ"כ בסמ"ג ובסמ"ק וכ"כ המרדכי סוף פרק קמא דשבת דשרינן יין היוצא בשבת ע"י שמתבטל ביין שיצא מע"ש ולא דמי לדשיל"מ שיכול להמתין עד לאחר השבת ואפילו באלף לא בטיל דה"מ כשהאיסור בעין מתחלה ואח"כ נתערב בהיתר אבל הני לא ניכר מעולם אלא מעט מעט שיוצא מתערב עם המשקין שיצאו מאתמול וכתבו עוד דענבים שדרכן והוציא היין ונתנו עליהם מים לעשות תמד מותר למשוך מהם ולשתות ואפילו לא נתן מים והיין מתמצה וזב מאיליו מותר כיון דרסקן מבע"י ורבי' לא הזכיר דין זה לפי שהוא בכלל מה שנתבאר בסימן רנ"ב:

סעיף קטן ד
תותים ורמונים אסור לסוחטן וכו' בר"פ חבית (שבת קמג:) תנן אין סוחטין את הפירות להוציא מהם משקין ואם יצאו מעצמן אסורים ר"י אומר אם לאוכלין היוצא מהם מותר ואם למשקין היוצא מהם אסור ופירש"י אין סוחטין את הפירות. דהו"ל מפרק תולדה דדישה ואם יצאו מעצמן אסורין גזירה שמא יסחוט לכתחלה: רי"א אם לאוכלין. הם מכונסין אותם פירות היוצא מהם מותר דלא ניחא ליה במה שזבו וליכא למיגזר שמא יסחוט. ובגמרא (שם) אר"י א"ש מודה היה ר"י לחכמים בזתים וענבים מ"ט כיון דלסחיטה נינהו יהיב דעתיה ופירש"י מודה ר"י דאע"ג דהכניסן לאוכלין היוצא מהם אסור דכיון דרוב לסחיטה קיימי כי אתי לידי משקה יהיב דעתיה למיהוי ניחא ליה בהכי ועולא א"ר חלוק היה ר"י אף בזיתים וענבים ור"י אמר הלכה כר"י בשאר פירות ואין הלכה כר"י בזיתים וענבים אמר רבה אר"י א"ש מודה היה ר"י לחכמים בזתים וענבים ומודים חכמים לר"י בשאר פירות א"ל ר' ירמיה לר' אבא אלא במאי פליגי אר"נ בר יצחק מסתברא בתותים ורמונים פליגי דתניא זתים שמשך מהן שמן וכו' אשכחן ר"י דמודה לרבנן בזתים וענבים רבנן דמודו לר' יהודה בשאר פירות מנ"ל דתניא סוחטין בפגין ובפרישין ובעוזרדין אבל לא ברמונים ושל בית מנשיא בן מנחם היו סוחטין ברמונים ופירש"י סוחטין בפגין וכו' דלאו אורחייהו בהכי ואין כאן משום דש אבל לא ברמונים

דאורחייהו בהכי ושל בית מנשיא היו רגילין לסחוט רמונים בחול אלמא דאיכא דסחיט להו הלכך בשבת אסור א"ר נחמן הלכה כשל בית מנשיא בן מנחם וכתב הרי"ף נמצא עכשיו הכלל הראוי מכל אלו הדברים שזתים וענבים אין סוחטין אותן בשבת ואם יצאו מעצמן אסורין בין לאכילה בין למשקין לדברי הכל והתותים והרמונים אסור לסוחטן בשבת לדברי הכל ואם יצאו מעצמן אם לאוכלין היוצא מהם מותר ואם למשקין היוצא מהם אסור כר"י ושאר פירות כגון פגין ופרישין סוחטין אותם בשבת לדברי הכל עכ"ל וכ"כ הרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפכ"א וכ"כ הסמ"ג אבל סמ"ק כתב וז"ל זתים וענבים אין סוחטין אותם ואם יצאו מעצמם אסורין ושאר פירות סוחטין אותם לכתחלה ותותים ורמונים אין סוחטין אותם וכו' ותו מסקינן התם כבשים ושלקות שסחטן לגופן מותר וכו' למימיהן פטור אבל אסור עכ"ל סמ"ק וע"ז כתב בהגהת סמ"ק למימיהן פטור אבל אסור אע"ג דהמים אינן יוצאין מגופן אפ"ה אסור לכתחלה כ"ש סוחט פירות דהמים יוצאין מגופן דאסור לסוחטן להוציא מימיהם וא"כ הא דשרי בפנים בשאר פירות חוץ מזתים וענבים ותותים ורמונים דוקא למתק קאמר ואפ"ה זתים וענבים תותים ורמונים אפילו למתק גזרו אטו למשקין עכ"ל וגם רבינו ירוחם כתב בח"ח דשום פרי אין מותר לסחוט לדעת רש"י ולמדו כן מדאיתא בגמרא אהא דאר"נ הלכה כשל בית מנשיא בן מנחם ומנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמא ופירש"י דמשום איהו לחודיה נשוי דרך רמונים לסחיטה ואסיקנא דהיינו טעמא כדרב חסדא דא"ר חסדא תרדין שסחטן ונתנן במקוה פוסלין את המקוה בשינוי מראה והא לאו בני סחיטה נינהו אלא מאי אית לך למימ' כיון דאחשבינהו הו"ל משקה ה"נ כיון דאחשבינהו הוי ליה משקה ופירש"י אלא היינו טעמא דר"נ דאמר הלכה אין סוחטין כר"ח דאע"ג דלעלמא לא חשיב כיון דחשבי' איהו הוי לדידיה משקה והכי מפ' ר"נ לברייתא דסוחטין בפגין ובפרישין למתק הפרי ולא לצורך המשקה אבל לא ברמונים ואפילו למתקן דשל בית מנשיא היו סוחטין בחול לצורך משקה הלכך בשבת אסור אפילו למתק הואיל ואיכא חד דעביד לשם משקה לא משום דמנשיא רובא דעלמא אלא חיישינן אי שרית ליה למתק אתי למיעבד לשם משקה וכיון דאיהו מחשב ליה הוי משקה ומיחייב אבל בפגין ליכא למיחש דאין אדם עושה אותו משקה וכ"כ התוס' וז"ל ה"נ כיון דחשביה הו"ל משקה תחלה ס"ד דסוחטין בפגין ופו' היינו סחיטה ממש אבל השתא א"א לומר דהא פשיטא דאסור דכיון דאחשביה הו"ל משקה אלא סוחטין דקתני היינו בליני"ר בלע"ז למתק הפרי כדפירש בקונטרס עכ"ל וא"ת ולדברי הפוסקים שכתבו סתם דשאר פירות מותר לסחטן ומשמע דאפי' להוציא מימיהם נמי שרי היאך יתרצו הא דאוקימנא להאי דאסור כדרב חסדא דא"כ כל אדם

שסוחט שום פרי למימיו אע"פ שאין דרך לסוחטו כיון דחשביה הוי ליה משקה ואסור וי"ל דלא ס"ל דטעמא דרב חסדא משום דכיון דאחשביה הוה ליה משקה אלא כדאמר ר"פ דטעמא משום דהוי דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחלה וכל דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחלה פוסל את המקוה בשינוי מראה ופירש"י רב פפא אמר טעמא דתרדין לאו משום חשיבותא דאחשבינהו הוא ולעולם לאו משקה נינהו והא דמיפסיל משום דכל דבר שאין עושין ממנו מקוה וכו' וכיון דלמאי דאמר רב פפא לא צריכין לאפוקי לישנא דסוחטין מפשטיה הכי נקטינן ונ"ל דגם לרש"י ותוספות יש לומר כן דמה דפירשו דסוחטין לאו להוציא מימיהן קאמרו אלא למתק הפרי היינו למאי דס"ל דטעמא דרבן חסדא משום דחשביה הו"ל משקה אבל למאי דאסיר ר"פ כיון דמצינן לפרושי סוחטין כפשטיה הכי נקטינן וא"ת אכתי תיקשי מנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמא ואפשר לומר דשל בית מנשיא לאו דוקא דאינשי טובא נמי הוו סחטי להו בחול אלא דנקט חד מינייהו וחשיבותא דרבים הוי חשיבותא אע"ג דלאו רובא דעלמא נינהו כדאמרי' שם בגמרא גבי שכן בערביא מקיימין קוצים מידי איריא ערביא אתרא הכא בטלה דעתו אצל כל אדם ומשמע לי דתותים ורמונים לאו דוקא אלא ה"ה לכל פרי שדרך לסחטו למימיו שאסור לסוחטו בשבת וכ"נ ממ"ש הרא"ש וז"ל וששאלת על סחיטת לימוני"ש נראה שהם בכלל שאר פירות שמותר לסחטן שאין דרך כלל לסחוט לימוני"ש לצורך משקה אלא לצורך אוכל ומותר לסחטן בשבת עכ"ל משמע שאם היה דרך לסוחטו לצורך משקה היה אסור כמו תותים ורמונים ועל כרחך צריך לומר כן שהרי בימי התלמוד היו עושין יין מתפוחים כדאיתא בס"פ אין מעמידין (עבודה זרה מ:) וא"כ ודאי חמירי מרמונים דלא היו עושין יין מהם מדהוו אמרי דמנשיא בן מנחם בטלה דעתו אצל כל אדם ואפ"ה לא הזכירו תפוחים אלא ודאי כדאמרן דתותים ורמונים לאו דוקא ולא עוד אלא אפילו אם רובא דעלמא אין נוהגין לסחוט אותו פרי למימיו אם נודע לנו שבשום מקום סוחטין אותו למימיו אסור לסחטו כדאשכחן ברמונים שלא היו נוהגים לסחטו ואפ"ה אסרו משום דבית מנשיא ואפילו מאן דאקשי ומנשיא הוי רובא דעלמא לא אקשי הכי אלא משום דכיון דיחידאה הוא בטלה דעתו אבל אם היה מנהג מקום אחד לסחטן היה ניחא ליה דניחוש להם וכדחיישינן למנהג ערביא גבי מקיים קוצים בכרם מיהו ה"מ כשדרך בני המקום ההוא לסחטו לשתות מימיו להסיר הצמא או לתענוג אבל אם אין דרכם לסחטו למימיו אלא לרפואה נראה לי דלא מיתסר משום הכי דאם לא כן פרישין דתניא דסוחטין ופירש"י שהם קודוני"ש וכן לימוני"ש שהתיר הרא"ש וכן רמונים למאן דאקשי ומנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמא מי לא סחטי להו הרופאים לעשות ממימיהם משקין אלא ודאי כל

שאין סוחטין אותן אלא לרפואה אינו בכלל תותים ורמונים דדוחק לומר שבימיהם לא היו סוחטין אותם הרופאים כלל ויש לתמוה שבמצרים נוהגים לסחוט לימוני"ש לתוך מים שנתנו בהם סוקר לשתות לתענוג ואין נמנעין מפני כך לסחטן בשבת לתוך אותם מים ולא ראינו מי שמיחה בידם ולא ראינו מי שפקפק בדבר ואפשר דלא מיתסר אלא כששותין מי סחיטת הפרי בלא תערובת משקה אחר א"נ דלא מיתסר אלא כשסוחטין מימיו לבד ואח"כ מערבים אותם אבל אם המנהג לסחוט מימיו לתוך משקה אחר שרי ולסחטן לתוך התבשיל בלאו הני טעמי שרי כדבעינן למימר לקמן סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה: וכתוב בשבלי הלקט כתב הרב רבי יאשיה כל שדרכו בסחיטה כגון תפוחים שמוציאים מהם יין וכן לימוניס חדשים שסוחטין אותם למימיהם אסורים דדמו לרימונים וה"ר יהודה ב"ר בנימין כתב נראה דמותר לסחוט הלימוניס דלא דמו לשום ובוסר ומלילות דהני דרכן בכך והוו דומיא דזתים וענבים שהרי רגילים לסחוט הבוסר לצורך הקיץ וגם השום דרכו בכך כדאמרי' (משנה בעדיות פ"ב) שום שרסקו מע"ש וכו' אבל הלימוניס דומים לפגין ופרישין דאין דרכן בכך ומותר לסחטן בקערה אע"פ שאין בה אוכל ועתיד לערב שם אוכל דכ"ע ידעי דלמתק אוכלא עביד ולא לצורך משקה אבל אם היה אוכל בקערה וסוחטן עליו ליכא מאן דפליג דודאי שרי עכ"ל. ולפי דברי הגהות שכתבו בפכ"א בשם רא"מ שאסור למוץ בפיו ענבים וכיוצא בהם דאלמא מוצץ בפה מיקרי סוחט אסור למצוץ קנה הסוקר בשבת שהרי דרך לסוחטן למימיהם לעשות מהם הסוקר וגם כשמוצצים אותם הם נסחטים לתוך הפה ולא גרעי מתותים ורימונים מיהו לפי מה שאכתוב בסמוך בשם שבלי הלקט דסחיטה לתוך הפה לאו סחיטה היא פשיטא דשרי:

סעיף קטן ה

הא דאמר רב סוחט אדם אשכול של ענבים וכו' ג"ז שם (קמד:) אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה אמר רב חסדא מדברי רבינו נלמוד חולב אדם עז לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה ופירש"י לתוך הקדירה. של תבשיל לתקנו דמוכחא מלתא דלאו למשקה בעי ליה אלא לאוכל ואין זה דרך פריקתו אלא כשמפריש אוכל מאוכל אבל לא לתוך הקערה דזמנין דלמשקה קאי ואע"ג דבקערה לא שתי אינש לא מוכחא מלתא ואיכא איסור עכ"ל וכ"כ הרי"ף פי' הקדירה יש בה אוכל הלכך ה"ל משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי והקערה אין בה אוכל ולפיכך ה"ל משקה ואסור וכתב עוד דאיכא מ"ד דהאי מימרא דסוחט אדם אשכול בי"ט אתמר ולא בשבת דהא תנן אין סוחטין את הפירות להוציא מהם משקין וכו' ואוקימנא

בזתים וענבים דבין למשקין בין לאוכלין היוצא מהם אסור וזה דעת בעל הלכות פסוקות ואיכא מ"ד דהאי מימרא בשבת אתמר ומוקי למתני' בסוחט לתוך הקערה דהוי להו משקין אבל לתוך הקדירה סוחט כשמואל ודוקיא דדייק מיניה רב חסדא בלחוד הוא דהויא בי"ט וכן הדעת נוטה ור"ח כך היה דעתו אלא שאמר שדברי שמואל ורב חסדא דדייק מיניהו לאו הלכה אינון משום דס"ל דר"י פליג עלייהו מדאמר הסוחט כבשים ושלקות למימיהן כסוחט זתים וענבים וחייב חטאת ולא מפליג בין קדרה לקערה והרי"ף דחה דבריו והכריע דלא פליג ר"י עלייהו בהא הלכך הכי נקטינן וכ"נ שהוא דעת התוס' וכן כתב הרמב"ם בפ"ח וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שהעתיק בפסקיו דברי הרי"ף ולא חלק עליהם אלא שבתשובה כתב פלוגתא דרבותא היא ומי יכניס ראשו בין ההרים והמחמיר תע"ב עכ"ל ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והתוספות מסכימים לדעת אחת הכי נקטי' כ"ש במקום שגם הרא"ש סובר כן משורת הדין וכתב הר"ן דטעמא דבשבת מותר לסחוט אשכול ואסור לחלוב עז משום דאשכול גופיה ראוי לאכילה מה שאין כן בעז דלא חזיא בשבת כלומר והו"ל בורר אוכל מתוך פסולת וכן כתבו הגהות בפ"ח בשם סמ"ק וכתב הכלבו וז"ל והראב"ד נמי כתב דהא דאשכול מיירי בין בשבת בין ביום טוב מיהו דוקא באשכול העומד לאכילה אבל למשקה אסור ובעל ההשלמה כתב דהא דאשכול מיירי בין לאכילה בין למשקה עד כאן לשונו:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו וכן הסוחט כבשים ושלקות וכו' ג"ז שם (קמה) כבשים שסחטן אמר רב לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור ושלקות בין לגופן בין למימיהם מותר ושמואל אמר אחד זה ואחד זה לגופן מותר למימיהם פטור אבל אסור רבי יוחנן אמר אחד כבשים וא' שלקות לגופן מותר למימיהן חייב חטאת ופירש"י לגופן. אם לאכול הכבשים סוחטן ממשקה הצף עליהם והנבלע בהן מותר לכתחלה דלאו מפרק הוא הואיל ולאו למשקה הוא צריך: פטור. שאין זה מפרק שאין המשקה הזה יוצא מן הכבשים שלא גדל בתוכן אבל אסור אטו זתים וענבים. שלקות אפי' למימיהן לאו משקה נינהו אלא אוכל וכ' הרי"ף שר"ח פסק כרבי יוחנן דאמר למימיהן חייב חטאת בין לתוך הקערה בין לתוך הקדרה אבל הוא ז"ל פסק דלית הלכתא כר' יוחנן לענין חיוב חטאת דהו"ל רב ושמואל בחדא שיטתא וה"ל רבי יוחנן יחיד ואין דבריו של אחד במקום שנים ומיהו איסורא איכא כדאמר שמואל דקאי רבי יוחנן כוותיה לענין איסור דהא ליכא בינייהו פלוגתא אלא לענין חיוב חטאת וכ"כ הרמב"ם בפכ"א וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שהעתיק דברי הרי"ף ולא חלק עליו וממה שכתבתי בסמוך יתבאר לך דלא מיתסר לסחוט למימיהן

אלא בסוחט לתוך הקערה כלומר שאין בה אוכל אבל לסחוט לתוך האוכל מותר דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי לדעת הרי"ף וסיעתו: ומשמע בגמרא דהסוחט דג לצירו דינו כסוחט שלקות למימיהן וכתב בהגהות פכ"א בשם רא"ם שיזהר אדם שלא יסחוט בשר הנבלע בו מרק לצורך משקה היוצא ממנו והנותן בשר במרק או השורה פתו ביין ומחזירו לפיו ומוצץ המשקים אסור וחוששני לו מחטאת וכ"ש שלא ימוץ בפיו מענבים וכיוצא בהם: ושבלי הלקט כתב על זה בשם הרב רבי בנימין דאין במציצת בשר ופת ולא המוצץ בפיו משקה מפירות או מענבים דרך סחיטה כלל ואפילו תימא דהוי דרך סחיטה לא חמירי מפרישין ופגין ואין איסור סחיטה שייכא אלא בדבר שדרכו להיות משקה כגון זתים וענבים דחשיב אבל הכא מה חשיבות יש למשקה בתוך פיו ואפי' אם יתכוין למצוץ המשקה ממנו בפיו אוכל הוא חשוב ובטלה דעתו אצל כל אדם וכ"כ בעל הדברות דאפילו למצוץ משק' מן הענבים מותר לכתחלה דאין דרך סחיטה בפיו אבל יניקה בפה לכתחלה אסור וכל דבר שאין דרכו בכך לא גזרו ביה ואינה תולדה עכ"ל וע"פ זה יש להתיר מציצת קנה הסוקר בפיו בשבת כמו שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו וכן התיר ה"ר יוסף לסחוט בוסר לתוך האוכל כלומר כי היכי דשריא באשכול ענבים לסוחטן לתוך האוכל כן התיר הרב רבי יוסף בבוסר. והיתר זה דה"ר יוסף כתוב בסמ"ג וכתב שלא הודה לו ר"ת והביאוהו הגהות בפ"ח והמרדכי בפרק חבית וסמ"ק לא הביא אלא דברי ר"ת דאסר ורבינו הפסיק בין דברי ה"ר יוסף ודברי ר"ת בדברי הרא"ש בבוסר ולימוני"ש ורימונים:

סעיף קטן ח

ומ"ש הרא"ש על הבוסר מי יכניס ראשו בין ההרים לא מפני שעלה בדעתו שיש חילוק בין בוסר לענבים אלא משום דלר"ת לא קי"ל כהא דסוחט אשכול של ענבים לתוך הקדרה שהרי כך הוא לשון התשובה הנה ידעת כי פלוגתא הוא דרבוותא ר"ח פסק הלכה כרבי יוחנן דשלקות למימיהן חייב ואומר כי רבי יוחנן פליג אהא דשמואל והרי"ף פסק כשמואל ומי יכניס ראשו בין ההרים והמחמיר תע"ב עד כאן לשונו:

סעיף קטן ט

ומה שהתיר לסחוט לימוני"ש כ"כ ג"כ רבינו ירוחם בח"ח ובסמוך הארכתי בדין זה. ומה שאסר לסחוט רמונים נתבאר גם כן בסמוך:

סעיף קטן י

ומ"ש ור"ת כתב דבוסר ודאי אסור וכולי הוא אשר כתבתי בשם סמ"ג שהרב רבי יוסף התיר ולא הודה לו ר"ת מטעם זה שכתב רבינו:

סעיף קטן יא
אין מרסקין השלג והברד אבל נותן הוא לתוך הכוס וכו' ברייתא בסוף פרק במה טומנין (שבת נא:) ופירש רש"י מרסקין. משברין לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיו משום דקא מוליד בשבת ודמי למלאכה שבורא מים הללו. אבל נותן לתוך הכוס של יין בימות החמה ואע"פ שנימוח מאיליו ואינו חושש וכתב הר"ן ומשמע דמשום סרך מלאכה נגעו בה אי נמי גזירה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין וכ"נ מדברי הרמב"ם בפרק כ"א ודוקא היכא דעביד בידים הא אילו הניחם בחמה ונפשרו ואפילו כנגד המדורה מותרים הם דלאו נולד הוא ולא דמי למשקין שזבו דהני בעודם קרושים תורת משקין עליהם לכל דבר אבל בספר התרומה כתב דאסורים משום נולד ולפ"ז אפילו הניחם בחמה ונפשרו או שזבו מאליהם אסורים משום נולד והא דשרי ליתנו לתוך הכוס או לתוך הקערה שאני התם שמתערב ומתבטל ביין או במים שבכוס ואינו ניכר וכבר כתבתי בס"ס שי"ח שרוב הפוסקים חולקים על בעל התרומה בדין זה וכתב ה"ה בפכ"א בשם הרמב"ן שבתו' התירו אפילו לרסקו לתוך הקערה וכ"כ הר"ן כלומר דכל שיש יין או מים בקערה אע"פ שהוא נמחה וזב ע"י ריסוקו כיון שהוא מתערב במשקה שבקערה ואינו ניכר שרי. ומשמע דהא דאסרינן לרסק דוקא במרסקו לחתיכות קטנות כדפירש"י אבל לשבר חתיכה ממנו שרי וכ"נ ממ"ש רבינו בסמוך שמותר לשבר הקרח כדי ליטול המים מתחתיו ואע"פ שכשמשברו ניתזו ממנו חתיכות דקות שרי דלא מיתסר אלא כשהוא מרסקו כדי שיזובו מימיו אבל הכא שאין מימיו זבים על ידי כך ואפילו אם יזובו מועטים הם ולא חשיבי ועוד שאינו מתכוין לכך ועוד שהם הולכין לאיבוד וכן נהגו להתיר ולפי שראיתי מי שערער בדבר כתבתי זה:

סעיף קטן יב
ומ"ש ע"כ צריך ליזהר בחורף וכו' כן כתבו התו' והרא"ש בס"פ במה טומנין ור"י כתב בחי"ג בברד או בשלג או במים שיש בהם ברד אסור ליטול ידיו ואם יטול יזהר שלא ידחוק:

סעיף קטן יג
ואבי העזרי כתב שמותר לשבר הקרח וכו' כ"כ המרדכי בס"פ במה טומנין וכן כתוב בשבולי הלקט:

סעיף קטן יד
הסוחט בגד וכו' הלכך אסור לפרוש סודר ע"פ חבית וכו' פשוט בר"פ במה טומנין גבי עובדא דרבה ורבי זירא בי ריש גלותא וטעמא משום דבגד העשוי לפרוס על חבית לא קפיד עליה אם הוא שרוי שהרי לכך עשוי והלכך לא אתי לידי סחיטה כך פירש"י וכך

הם דברי הרמב"ם בפכ"ב ור"י כתב בחי"ז וז"ל כיסוי שמשימין על חבית של מים אם הוא מבגד שלובשים כגון חלוק או כיוצא בו אסור לכסות בו אבל כיסוי מבגד אחר שאין לובשין אותו מותר ונ"ל שאין דבריו מדוקדקים אלא כדברי הרמב"ם ורש"י עיקר. ואע"פ שעיקר איסור סחיטת פירות הוא משום דש ואיסור סחיטת בגד הוא משום מכבס וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ח ובפ"ט ובפכ"א ובפכ"ב כתבם רבינו בסימן אחד משום דשם סחיטה אחד היא:

סעיף קטן טו

ואסור להדק מוכין וכו' בס"פ תולין (קמא) אמר רבא לא ליהדק איניש אודר' בפומא דשיש' דילמא אתי לידי סחיטה ופי' רש"י אודרא מוכין שסותמין בהן פי הפך:

סעיף קטן טז

ספוג אין מקנחין בו וכו' משנה ס"פ נוטל (קמג) ופירש"י אין מקנחין בו. לפי שכשאוחזו נסחט בין אצבעותיו וכתב ה"ה בפרק כ"ב בהשגות ק"ל וכי יש לו אחיזה מאי הוי אי אפשר לקינוח בלא סחיטה ואני אומר כיון שיש לו בית אחיזה ה"ל כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה עכ"ל:

סעיף קטן יז

חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום הנקב וכו' בס"פ ח' שרצים (קיא):) אמר רב שימי בר חייא משמיה דרב האי מסוכרייא דנזייתא אסור להדוקה ביומא טבא ופירש"י דהיינו בגד שכורכין בברזא של חבית אסור להדוקה בנקב משום סחיטה ואמרינן בגמרא דאפילו ר"ש דסבר דבר שאין מתכוין מותר מודה בהא דאסור משום דהוי פסיק רישיה ולא ימות וכתב הר"ן אבל רבי נתן בעל הערוך כתב שא"א שתהא הא מסוכרייא בדפנה של חבית דאי הכי אע"ג דהוי פסיק רישיה כיון שאינו נהנה ביין הנסחט ממנה בכה"ג לא מודה ר"ש אלא דוקא היכא דהוי פסיק רישיה וניחא ליה ולפיכך פי' דהאי מסוכרייא היינו סתימת הנקב של מעלה דומיא דההיא דאמרינן בפרק תולין לא ליהדק איניש אודרא אפומא דשישא ומפני שהמשקה נסחט לתוך הכלי אסור שהוא נהנה בסחיטתו אבל ברזא הדפנות שאינו נהנה בסחיטתן שרי להדוקינהו כלומר שאין כלי תחתיה לקבל היין הנופל והוא הולך לאיבוד והביא כמה ראיות והר"ן דחאם ובסוף כתב ולפיכך כיון דדחינו ראיות הללו אפשר לפרש הך מסוכרייא שהוא ברזא בדופן החבית ובריש פרק הבונה ת"ר התולש עולשים וכו' אם לייפות הקרקע כל שהן אטו כל הני לאו לייפות הקרקע נינהו כלו' הרי הקרקע מתייפה מאיליו ואוקמה אביי כגון דלא מכוין ופריך והא מודה ר"ש בפסיק רישיה ומשני לא צריכא דעביד בארעא דחבריה כלומר דלא איכפת ליה לייפות וכתבו שם התוס' והרא"ש דממקום זה וממקומות אחרים

למד בעל הערוך דפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר לכתחלה ואפילו איסורא דרבנן ליכא ועל זה התיר להסיר פקק החבית אע"פ שא"א שלא יסחוט והוי פסיק רישיה כיון דאינו נהנה בסחיטה זו שהיין נופל לארץ מותר והם דחו דבריו וסתרו ראיותיו והעלו דאע"ג דלא מיחייב חטאת איסורא מיהא איכא ועוד הביאו התוס' מחלוקת זה בריש כתובות ובפרק אמר להם הממונה והמרדכי הביאו בפרק תולין וכתב שר"י אסר בכל ענין אפי' אם נופל לאיבוד דנהי דאיסורא דאוריי' ליכא מ"מ איסורא דרבנן איכא וסמ"ג והתרומה כתבו מחלוקת זה ודבריהם נוטים לדברי האוסרים וה"ה כתבו בפ"א ולא הכריע ור"י הביא בחי"ד ובסוף הדברים כתב וז"ל ולפי דברי בעל הערוך מה שנהגו שחבית פקוקה הנקב שלה בפשתן ומסירין הפקק ליקח ממנה יין ונוהגים בו היתר אפילו שא"א שלא יסחוט בשעה שנוטלו או שמחזירו מאחר שאינו מתכוין נכון הם עושים ולפי שאר המפרשים אסור ובכל הארצות שעברתי בהם נוהגין בו היתר עכ"ל. משמע מדברי הכלבו שאפילו לדברי האוסרים אם הברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת אל הנעורת מותר מידי דהוה אספוג שיש לו בית אחיזה וכתב הר"ן בסוף פרק ח' שרצים וז"ל ולפיכך כיון שדחינו ראיות הללו איכא לפרש הך מסוכרייא שהוא ברזא שבדופן החבית אלא שעדיין קשה לפי שסחיטה זו אינה אב מלאכה אלא תולדה היא כעין מפרק שהוא תולדה דדש ובודאי לא דמי לדש אלא היכא שהוא צריך למשקה שהוא נסחט ממנה דהיכא שאינו צריך לו לא דמי לדש כלל ואמאי מיחייב ה"ל כסוחט כבשים דלגופן מותר וכ"ת הרי מצינו איסור סחיטה אע"פ שא"צ למשקין הנסחטין דאמרינן בפרק אלו קשרים לעבר זימנין דמתסוון מאניה במיא ואתי לידי סחיטה כבר פר"ת דתרי גווני סחיטה נינהו חד תולדה דמלבן וחד תולדה דדש וההוא דהוי תולדה דמלבן היינו דוקא בבגד המתלבן ובמשקין המלבנים ואפשר שהיין מלבן כדאמרינן התם לאכלה ולא לכביסה וההיא דהוה תולדה דדש איתיה בכולהו משקין ובלבד שיהא צריך למשקים הנסחטים דומיא דדש והאי מסוכרייא משום סחיטה דמלבן אין בה שאפילו תמצא לומר שהיין מלבן וכדכתיבנא מכל מקום אין המסוכרייא מתלבנת שאין דרך ליבון בכך ומשום סחיטה שהוא תולדה דדש נמי ליכא שהרי אינו צריך למשקין הנסחטים ממנה וכיון שכן אמאי אסור להדוקה יש לומר דאין ה"נ דמדאורייתא לא מיתסר אלא מיהו כיון דקא סחיט במשקין שדרך סחיטה מיתסר מדרבנן עכ"ל וה"ה בפרק ט' כתב שפירשו קצת מפרשים דתרי גווני סחיטה נינהו בבגד כדברי ר"ת וההיא דהיא משום דש אינה אסורה אלא כשהמשקין היוצאין אינם הולכין לאיבוד ולזה נראה שנוטה דעת הרשב"א אבל הרמב"ן כתב דסוחט פירות הוי תולדה דמפרק בצריך למשקין ואין דישה אלא

בגידולי קרקע והסוחט בגד תולדת צובע כדרך מלבן וה"ה נמי בכל שמכבס בין במים בין ביין והוא שמתכבס הבגד בכך מועט ושנינו בתוספתא המכבס והסוחט מלאכה אחת א"ר ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקא צבעים שבירושלים קבעו סחיטה מלאכה בפני עצמה עכ"ל וכן דעת רבינו עכ"ל ה"ה ובאמת שאיני יורד לעומק דעת הרמב"ן במאי דמרכיב סוחט בגד אתרי ריכשי אצובע ואמלבן ומכל מקום במ"ש שכן דעת הרמב"ם לענין דסוחט הוי משום מלבן פשוט הוא ממה שכתב בפרק הנזכר הסוחט את הבגד עד שיוציא את המים ה"ז מכבס וחייב אבל לענין מ"ש דביין נמי שייך כיבוס לכאורה יש לדקדק מלישנא דהרמב"ם איפכא דבמים דוקא קאמר דחייב הסוחט אבל לא בשאר משקין אלא שבפרק כ"ב כתב הסוחט כסות חייב מפני שהוא מכבס לפיכך אסור לדחוק מטלית או מוך וכיוצא בהם בפי האשישא וכיוצא בה לסותמה שמא יבא לידי סחיטה עכ"ל ומדלא פירש דבאשישא מליאה מים דוקא קא מיירי משמע דבשאר משקין נמי מיחייב הסוחט את הבגד משום מכבס. דין מי שנשרו כליו במים ואם מותר לשטחן בחמה כתב רבינו בסימן ש"א. אם מסתפג אדם באלונתית ואם מותר להביא בידו ג"ז שם כתב ר"י בחי"ג שאסור לנגב כוס שהיה בתוכו יין או מים במכה שמא יסחוט וכבר כתבתיו בס"ס ש"ב שכן דעת מהר"מ. כתב הכלבו שאסור לנער בגד השרוי במים מפני שכשמנערין אותו המים נסחטין ממנו ודוקא בכלים חדשים לפי שמקפיד עליהם יותר לפי שמתקצרים וכבר כתבתי זה בסימן ש"א. כתב המרדכי בפרק חבית בשם רא"מ דכל דבר השרוי במים אסור לטלטלו גזירה שמא יסחוט והוא שאותו דבר השרוי דבר שאין מקפיד על מימיו. כתב הרמב"ם בפכ"ב שתי מטהרות זו ע"ג זו נוטל את הפקק מבנתים ומשיקן ומחזיר את הפקק למקומו מפני שאינו בא לידי סחיטה שהרי דעתו שיצאו המים ופוקקין את הביב בסודרין ובכל דבר המיטלטל כדי שלא יציפו המים על האוכלים ועל הכלים אבל אין פוקקין את הביב כדי שירדו המים לבור שמא יסחוט בעת שדוחק שהרי הפקק: שרוי במים עכ"ל וכתב ה"ה שהוא תוספתא בעירובין פ"א. ואיכא למידק אמאי לא חיישׁ ברישא שמא יסחוט כיון שהפקק שרוי במים. ותו דמציעתא אמאי לא חיישינן שמא יסחוט כדחיישינן בסיפא ונ"ל דברישא שכוונתו להשיק שתי מטהרת אלו כשמחזיר הפקק למקומו אין לחוש שידחוק הפקק בנקב דאדרבה מחזירו בענין שלא ימלא כל הנקב דא"כ תפסוק השקתן והיינו דקתני שהרי דעתו שיצאו המים ובמציעתא אינו פוקק אלא מפני שחושש שמא יצאו מים רבים ויציפו על האוכלים ועל הכלים אבל אם יצאו מים מועטים אינו חושש ולפיכך אינו דוחק את הפקק הרבה הלכך לא חיישינן שיסחטנו אבל בסיפא שפוקק כדי שירדו המים לבור מקפיד אפילו על

מעט מים שלא ילכו חוץ לבור ולפיכך הוא דוחק הפקק וחיישינן שמא יסחטנו כשהוא דוחקו. דיני כיבוס תמצא בסימן ש"ב ותשלום דיני סחיטה בסימן ש"א: תנן בפרק חבית חלות דבש שרסקן מע"ש יצאו מעצמן אסורין ור"א מתיר ופירש"י חלות דבש מאחר שמרוסקין הדבש זב מאליו מתוך השעוה ואין דרך לסוחטו הלכך ר"א מתיר וחכמים אוסרים גזירה אטו שאינן מרוסקין דילמא מרסק להו ובגמרא כי אתא רב אושעיא אייתי מתניתא בידיה זיתים וענבים שרסקן מע"ש יצאו מעצמן אסורין ור"א ור"ש מתירין וכתב הרי"ף והרא"ש שפסק בעל הלכות הלכה כוותייהו וכן פסק הרמב"ם בפכ"א דזיתים וענבים או חלות דבש שרסקן מע"ש משקין היוצאין מעצמן מותרין ומה נקרא ריסוק לגבי זיתים וענבים כתבתי בסי' רנ"ב. כ' בשבלי הלקט צ"ע על הכרכום אם יש לחוש עליו משום צובע ולפי דברי בעל היראים דאמר אין דרך צביעה באוכלים מותר וז"ל בעל היראים ראוי לכל בר ישראל שאוכל תותים או שאר פירות הצובעים שיזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה דה"ל תולדת צובע וא"כ יצא דם מן המכה אסור לתת עלי' בגד אבל אם צובע פתו במשקה פירות לית לן בה דאין זה צביעה באוכלין עכ"ל:

סימן שכא

סעיף קטן א

חבילי פיאה חבילי איזוב וכו' ברייתא בפרק מפנין (קכח) כתבתיה עם פירושה בסימן שי"ט:

סעיף קטן ב

אין עושין מי מלח הרבה ביחד כו' משנה בפ' ח' שרצים אין עושין הילמי בשבת אבל עושה הוא מי מלח וטובל בהם פתו ונותן לתוך התבשיל אמר רבי יוסי והלא היא הילמי בין מרובה בין מועט ואלו הן מי מלח. המותרין נותן את השמן בתחלה לתוך המים או לתוך המלח ובגמ' שם מאי קאמר אמר רב יהודה אמר שמואל ה"ק אין עושין מי מלח מרובין אבל עושה הוא מי מלח מועטין ותניא אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין שבתוך הגיסטרא אבל עושה הוא מי מלח מועטין ואוכל בהם פתו ונותן לתוך התבשיל ואמרו' בפ"ק דעירובין (יד:) דלית הלכתא כר"י וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וכן פסק הרמב"ם בפכ"ב:

סעיף קטן ג

ואם נותן לתוכו שני שלישי מלח וכו' ג"ז שם תני רבי יהודה בר חביבא אין עושין מי מלח עזין ומפרש אביי דהיינו תרי תילתי מילחא וחד מיא למאי עבדי ליה למורייסא וכתב הרמב"ם בפכ"ב שאסור מפני שנראה כעושה מורייס ונראה דסתם מורייס עבדי ליה לזמן מרובה לכבוש בו דגים ומשום דמיחזי ככובש כבשין אסור והא פשיטא דמי

מלח עזין דאסרינן אפילו במועטין אסור דאי דוקא במרובין מאי איריא עזין אפילו אינן עזין נמי וכ"כ הר"ן:

סעיף קטן ד
אסור למלוח חתיכות צנון וכו' פשוט שם בגמרא שאסור למלוח צנון ופירש רש"י ג' או ארבע חתיכות יחד שהמלח מעבדן ונעשין קשין והוי תיקון והרמב"ם כתב בפרק כ"ב שאסור למלוח צנון וכיוצא בו מפני שנראה ככובש כבשין בשבת והכובש אסור מפני שהוא כמבשל:

סעיף קטן ה
ומ"ש אלא מטביל כל אחת ואחת וכו' שם מימלח לא מימלחנא טבולי מטבלנא ופירש"י מימלח לא מימלחנא. שתים יחד: טבולי. בשעת אכילה מטבלנא ואכילנא:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל ביצים מותר למולחן פלוגתא דאמוראי שם ופסקו הרי"ף והרא"ש כמאן דשרי ופן פסק הרמב"ם בפכ"ב וכתב בתה"ד יראה דשרי לטבול כמה חתיכות צנון אחת אחת לבדה ולהניח יחד לפניו כדי לאוכלם מיד זו אחר זו והכי משמע לשון רש"י ולשון ספר התרומה שעיקר הקפידא שנמלח ב' וג' ביחד והא דקאמר רש"י אבל מטבילין בשעת אכילה דמשמע דלא שרי להטבילו אלא בשעה שבא לאכול החתיכה י"ל דר"ל בשעת אכילה לאפוקי אם היה רוצה לשהות זמן ארוך כגון מתחלת הסעודה עד לאחר גמר הסעודה דהיינו כעין כשורי דבני מערבא כדאיתא התם אבל כדי לאוכלן מיד זו אחר זו אין קפידא וכ"כ בא"ז מותר לטבול הצנון במלח להניח שעה קטנה בשבת ואינו ר"ל דוקא חתיכה א' דהא כתב סמ"ג וסמ"ק צנון אסור למלוח כדי להשהותו במלח יותר מחתיכה אחת אבל לטבול פעם אחת שרי כר"נ משמע דבחתיכה אחת אין קפידא כלל אפילו לשהות טובא עכ"ל: ומ"ש בשם א"ז כתבוהו ההגהות בפכ"ב וכתב שהביא ראיה מהירושלמי:

סעיף קטן ז
כתב ה"ר שמשון שאין למלוח ביחד הרבה פולין וכו' כ"כ בהגהות פכ"ב: כתוב בשבלי הלקט מותר למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת לאכלה לאלתר אבל למלחה ולהניחה אסור וכן מצאתי בתשובת הגאונים משום דמליחה אב מלאכה היא כדתנן שבת (עג:) הצד את הצבי וכו' המולחו ואע"ג דההיא אינה מליחת בשר ועוד שיוכל לומר אמלח חתיכה זו ואוכלנה עכשיו וחוזר ונמלך ואינו אוכלה וכדרב אדא בר אהבה דמערי' ומלח גרמא גרמא (ביצה יא:) אעפ"כ אין רוצה לעשות כן במבושל הואיל ואין הבשר נפסד בלא מלח עכ"ל וכתב עוד בשר חי או דג חי אסור למלחו בשבת כדי שלא

יסריח דבשבת לא שייך לאיערומי כמו בי"ט דהא לא ניתן לצלות ולבשל בשבת ור"ת פסק בשר חי בין תפל בין מליח מותר לטלטלו אבל דג תפל אסור לטלטלו ומליח מותר שהרי נאכל מחמת מלחו כמו בשר מלוח:

סעיף קטן ח

מותר לדוך פלפלין בשבת בקתא של סכין וכו' בפרק תולין (שבת קמא.) א"ר יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי תרי אסור רבא אמר כיון דקא משני אפי' טובא נמי וכתבו הרי"ף והרא"ש דאיכא דמוקי לה בשבת ואיכא דמוקי לה בי"ט ומסתברא כמאן דמוקי לה בשבת וכן דעת התוס' וגם הרא"ש והר"ן כתבו בפ"ק די"ט דמשם תשובה על רש"י ור"ח והשאלתות שכתבו דהא דרב יהודה ורבא בי"ט הוא וליתא אלא בשבת קאי וכן דעת הרמב"ם שכתב דין זה בפכ"א מהלכות שבת וכתב ה"ה שכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכ"כ סמ"ק אלא שכתב שנכון להחמיר מפני מראית העין ומשמע דהלכה כרבא דבתרא הוא וכ"נ מדברי הרמב"ם בפכ"א וכ"כ רבינו ירוחם בח"ח וכך הם דברי רבינו. והא דשרי למידק פלפלי בקתא דסכינא דוקא בקערה אבל לא במכתשת כ"כ הרמב"ם בפכ"ח. כתב האגור יש מי שמתיר לדוך מלח בשבת בקתא דסכינא או בשולי הקערה כתב וה"ה לפלפלין. והכלבו כתב דמלח כיון שדרכו להדק אותו כך בחול על גבי השלחן הלכך בעי שינוי וה"ה כתב בפכ"א שכתוב בתוס' אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש וכתב בשבלי הלקט בשם הרב רבי יאשיה אי איכא דקשיא ליה כיון דכדרכו חייב משום טוחן ע"י שינוי ליהוי פטור אבל אסור תשובה קתא דסכינא שינוי גמור הוא דבין מדוך של עץ למדוך של אבן הוי שינוי כדאיתא בפרק קמא דביצה וקתא דסכינא הוי שינוי גמור הלכך מותר לכתחלה כדאמרינן גבי בורר בנפה ובכברה חייב בקנון ובתמחוי דהוי שינוי פטור אבל אסור ביד דהוי שינוי גמור מותר לכתחלה עכ"ל תניא בתוספתא פ"ק דביצה אין מרסקין דבילה וגרוגרות וחרובין לפני הזקנים בשבת אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש:

סעיף קטן ט

אסור לחתוך הירק דק דק וכו' בפרק כלל גדול אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן ופירש"י פרים. מחתכו הדק והתוס' כתבו דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי ובס"פ אלו קשרים (שבת קיד:) כתבו התוספות אהא דשרי התם קניבת ירק בי"ה ולא דמי להא דאמרינן התם בפרק כלל גדול האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן דהתם מיירי כשעושה חתיכות דקות מאוד והכא מיירי כשעושה חתיכות גדולות והגהות מיימון בפרק כ"א כתבו דברי התוספות ואחר כך כתבו וה"ר

יוסף פירש בשם רשב"ם דלחם מותר לפרר מאחר שנטחן כבר דלא מצינו טוחן אחר טוחן ורא"מ כתב דאסור לפרר פירות לפירורין דקין עכ"ל משמע דס"ל דסילקא לאו דוקא וכ"כ בא"ז והאי סברא דרשב"ם כתב סמ"ג וגם הר"ן והמרדכי בפרק כלל גדול והרא"ש כתב וז"ל פר"ח עצי דקלים שעומדים שיבי שיבי כעין נימין שכשמפרק הנימין הללו יוצא מביניהם כמו קמח דק לפיכך המנפצו חייב משום טוחן ופירוש הגון הוא דומיא דסלית סילתי דבסמוך ופירש"י תמוה היא דבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק דק אי שייך ביה טחינה עכ"ל והרמב"ם כתב בפכ"א המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו ה"ז תולדת טוחן וחייב לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני הבהמה מפני שנראה כטוחן ובפ"ח כתב המחתך את הירק מעט לבשלו ה"ז חייב שזו המלאכה תולדת טחינה נראה שהוא ז"ל מפרש דדוקא נקט סילקא שחותכין אותו דק דק לבישול וה"ה לשאר ירקות שחותכין אותן דק דק לבישול ואפשר דאפילו הן נאכלות כמו שהן חיות אם חתך אותן דק דק לבשל נמי מיחייב אבל אם רוצה לאוכלן חיים אפילו חתכן דק דק לית בהו משום טוחן ואפשר דאפי' איסורא דרבנן לית בהו דאין דרך טחינה בכך והיינו דכדי לומר דמיתסר לרסקן מדרבנן משום דמיחזי כטוחן אהדר אשחת וחרובין לפני הבהמה ומהו יש לדחות דלישנא דמתניתין דבפרק מי שהחשיך (שבת קנה.) נקט ובפרק מפנין (שבת קכח.) גבי הא דתני חבילי פאה ואיזוב וכו' וקוטם ביד ואוכל ובלבד שלא יקטום בכלי פירש"י שלא יקטום בכלי כדרך חול כדאמרי' מאן דפרים סילקא דמי לטוחן משמע מדבריו דלא מיחייב אלא כדפרים בכלי דוקא אבל פרים ביד לא ומיהו אפשר דאיסורא דרבנן מיהא איכא וכתב בת"ה סימן צ"ו דבשר מבושל או צלי מודו כ"ע דשרי לחתכו דק דק בסכין ולא דמי לעצים ולפירות ולחם דאינהו כולהו גידולי קרקע ויש במינם טחינה כגון תבואה וקיטניות דעיקר טחינה שייך בה אבל בשר דאין גידולו מן הארץ י"ל דבאוכל כזה לכ"ע לא שייך ביה טחינה ואפילו למי שאינו יכול ללעוס אא"כ יחתוך שרי דאזלינן בתר רובא דעלמא אמנם אין נראה להתיר מטעם זה לחתוך בשר חי דק דק לצורך עופות להאכילן דהואיל ואין הבשר כך ראוי לאכילה אלא לכוס אותו דלא כאורחיה איכא למימר דהא דהתירו התוס' לטחון אוכלין היינו משום דא"צ טחינה דאי בעי אכיל ליה כמו שהוא שלם והיה לועסו בין שיניו אבל אי לאו האי טעמא לא ותו משום דיש לנו ליגע ביה משום שוויה אוכל לבהמה ומשום מיטרח באוכלין לבהמה כההיא דפרק מי שהחשיך עכ"ל והרשב"א כתב בתשובה דהא דפרים סילקא דוקא במחתך כדי לאכלו למחר או אף לבו ביום ולאחר שעה לפי שדרך סילקא לחתכו דק דק בשעת בישולו וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה הא לאוכלו מיד שרי

שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות וכדאמרינן בפרק כלל גדול (שבת עד.) היו לפניו שני מינין בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת דאלמא כל שאוכל מיד כדרך שבני אדם אוכלין אע"פ שיש באותו צד בעצמו חיוב חטאת כשמניח לאחר זמן ואף לבו ביום מותר עכ"ל וכתב הר"ן בפ' כלל גדול וכבר ביארתי בסימן שי"ט שיעור לאלתר האמור גבי בורר ואוכל לאלתר נמצינו למדין דמותר לחתוך בשבת קיבוץ ירקות שקורין אינשאלד"ה והוא שיאכל לאלתר לדברי הרשב"א ואפי' אם אחד מחתך לצורך כל בני הסעודה שרי שהרי התוספות פירשו בורר ומניח דהיינו בורר לצורך אחרים ומשמע דליכא מאן דפליג עליה דהרשב"א בהא דהא שפיר מייתי ראיה מההיא דבורר ובלאו הכי לדברי התוס' פשיטא דכל שאר ירקי בר מסילקא שרי ולפר"ח והרא"ש אפילו סילקא נמי שרי ולדברי הרמב"ם כל היכא שאינו מחתך כדי לבשל פטור ואפשר דמישרא נמי שרי לכתחלה ולדברי רשב"ם ורא"ם דלא חילקו בכך איכא למימר דלא מיתסר אלא במחתך כדי לאכול אחר שעה אבל מחתך כדי לאכול מיד שרי כדאשכחן בבורר ועוד דפרים סילקא משמע שמחתכו לחתיכות דקות ביותר וכדדייק לישנא דרש"י ולישנא דהרמב"ם ומפורש בדברי התוספות ואינשאלד"ה אין דרך לחתכה לחתיכות כ"כ דקות הלכך נראה דלכ"ע שרי ומ"מ נכון הדבר להזהיר שיחתכום לחתיכות גדולות קצת ושיאכלו לאלתר וכל בכה"ג נראה דלית ביה בית מיחוש לד"ה כתב הרשב"א בתשובה שמותר להשקות את התלוש בשבת כדי שלא יכמוש דכיון דירקות הללו ראויות לאכילה ביומן מותר להשקותן כדרך שמותר לטלטלן כתב הריב"ש בתשובה שאסור לגרור הגבינה בשבת בדבר שהוא מורג חרוץ בעל פיפיות:

סעיף קטן י

ואסור לרדות דבש מהכוורת וכו' בס"פ המצניע תנו רבנן החולב וכו' והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת הזיד בי"ט לוקה מ' ד"ר אליעזר וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות ופסק הרמב"ם בפכ"א כחכמים וכתב ה"ה בשם הרשב"א בד"א בזמן שדבוקות בכוורת וצריך לרדות לפי שנראה כעוקר דבר מגידולו אבל נתלשו מן הכוורת וכן דבש הצף בכוורת מותר וכ"ד התוספות בפרק כירה וכן מורה לשון רבינו שאינו נאסר כשאינו צריך רדייה עכ"ל והא דשרי ליטול דבש הצף בכוורת דוקא בשזב מע"ש אבל אם זב בשבת פשיטא שאסור אא"כ ריסק החלות מע"ש וכמו שנתבאר בסימן ש"ך:

סעיף קטן יא
קמח של קליות שנתייבש בתנור וכו' בפ' מי שהחשיך (קנה) ת"ר אין גובלין את הקלי וי"א גובלין מאן י"א א"ר חסדא ר' יוסי ב"ר יהודה הוא וה"מ הוא דמשני היכי משני אמר רב חסדא על יד על יד ושוין שבוחשין את השתית בשבת ושותין זיתום המצרי והא אמרת אין גובלין ל"ק הא בעבה הא ברכה והוא דמשני היכי משני אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואח"כ נותן את השתית בשבת נותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ ופירש"י קלי. קמח של תבואה שנתייבש כשהן קליות בתנור ועושין ממנו שתית משמן ומים ומלח שמערבין בו ר' יוסי ב"ר יהודה היא דאי ר' לא מהני ליה שינוי דמנתינת מים מיחייב ואפילו במידי דלאו בר גיבול כדאמרינן גבי מורסן אבל לר' יוסי ב"ר יהודה דאמר עד שיגבל הכא גובל כלאחר יד כדמפרש ואזיל שבוחשין בתרווד דהיינו גובלין. בעבה אין גובלין ברכה בוחשין שאין זו לישה ועל יד על יד פי' הרי"ף מעט מעט ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כר' יוסי ב"ר יהודה ומשמע מגירסת הגמרא ומדברי רש"י דזהו שתית זהו קלי ולפ"ז על יד על יד שרי לגבל לגמרי אפילו בעבה וברכה שרי אפילו טובא והוא שיתן השתית תחלה ואח"כ יתן את החומץ וכ"כ הר"ן וכך הם דברי רבינו וכ"כ ה"ה בפכ"א בשם הרמב"ן והרשב"א אלא שחידש לומר דלר' יוסי ב"ר יהודה בעבה נמי מותר אפילו טובא והיא שיתן השתית תחלה ואח"כ יתן את החומץ דכי מקשינן והאמרת אין גובלין היינו דקתני רישא אין גובלין דרבי והכא קתני ושוין שבוחשין וקשיא דרבי אדרבי ושני קלי דרישא בעבה שתית דסיפא ברכה ולד"ה מותר לבחוש מן הרכה כל צרכו ע"י שינוי בנתינת החומץ באחרונה ולדברי ר' יוסי ב"ר יהודה אפילו בעבה אבל הרמב"ם כתב בפכ"א וז"ל מגבל חייב משום לש לפיכך אין מגבלין קמח קלי הרבה שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי ומותר לגבל את הקלי מעט מעט אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואח"כ טחנו אותה טחינה גסה שהרי הוא כחול והיא הנקראת שתית מותר לגבל ממנו בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת והוא שיהיה רך אבל קשה אסור מפני שנראה כלש וצריך לשנות כיצד נותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ עכ"ל הרי שפירש דשתית לאו היינו קלי וכ' ה"ה שנראה שאינו גורס והא אמרת אין גובלין אלא והא תניא אין גובלין ע"כ ור"י כתב בח"ט כעין דברי הרמב"ם דמפליג בין שתית לקלי אלא שנראה מדבריו דזיתום המצרי היינו שתית ואינו במשמע לישנא דגמרא:

סעיף קטן יב
חרדל שלשו בע"ש וכו' ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף וכו' שחלים שדכן וכו' וכן שום שדכו וכו' עד אלא מערה הכל מסקנא דגמרא. בפרק תולין וכתבוהו הר"ף והרא"ש שם והרמב"ם בפרק כ"ב:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו בשם בעל התרומה כ"כ המרדכי בפרק הנזכר וכן דעת סמ"ג וסמ"ק וטעמא מדאמרינן בירושלמי האי מאן דשחיק תומא וכו' כד יהיב משקה משום לש והביאוהו ההגהות בפרק כ"ב וז"ל כתב רא"מ דאין יודע חילוק בין שום וחרדל ושחליים והירושלמי פליג אתלמודא דידן אמנם בספר המצות כתב דלא פליג וההוא דחרדל ושחליים איירי שנתן המשקים מבע"י אבל בשבת אסור לתת בכולהו יין או מים משום לש עכ"ל וגם ר"י בח"ח הזכיר סברא זו וכתב בת"ה סימן נ"ג שטעמם משום דקי"ל כרבי לגבי ר' יוסי ב"ר יהודה דסבר נתינת מים או שאר משקין זהו גיבולן ולכך כי יהיב משקה מבע"י כבר מגובל הוא בחול ומאי דערב תו בשבת אין קפידא רק שלא יטרוף אבל אי יהיב משקה בשבת אנתינת משקה הוא דמיחייב ולא מהני מידי אי ממחו אח"כ דרך שינוי אבל הרי"ף ואשיר"י פסקו בפרק בתרא דשבת כר"י ברבי יהודה דנתינת משקה לא חשיב גיבול ושרי לתת משקה בתחלה בשבת ולערבו אח"כ בדרך שינוי כגון באצבעו או בכלי עצמו לנערו וכה"ג כתב בהדיא בא"ז דשום ושלשן וחרוסת שכתשו מבע"י ולא נתן בהם יין נותן בהם חומץ או יין בשבת ומערבן באצבעו ובפרק המביא (לב:) אמרינן קיטמא שרי ופירשו הרי"ף ורש"י והרמב"ם דאסר מותר לגבלו משום דלאו בר גיבול הוא אבל התוספות פרק קמא דשבת (יח.) הוכיחו בהוכחה גמורה דאדרבה מידי דלאו בר גיבול הוא שייך ביה טפי נתינת מים זהו גיבולו והשתא נראה דכל מיני טיבולים ושלשן שרגילין לעשות ע"י גיבול משקין אפילו הם דברים שאינם בני גיבול לפי ספר התרומה והמצות בשם ר"י וכמו שהוכיחו התוס' אי לא יהיב משקה מבע"י אסור לתת בהם בשבת ונראה דאפילו אם נתן בהם מעט משקה כמו שרגילין לתת מעט טיפין דלא מהני מידי דנתינת משקה מבע"י מהני משום דחשיב מגובל בחול והדבר ידוע דבמעט טיפין לא חשיב מגובל ונראה למצוא היתר לכ"ע אפי' אי לא יהיב כל משקה מבע"י כגון שיעשה הבלילה רפה כדאיתא בפרק בתרא דשבת גבי שתיתא וקאמר נמי התם דצריך אליבא דרבי לעשות שינוי שיתן המאכל תחלה בכלי ואח"כ המשקה זה היה שינוי לדידהו ונראה דאף לדידן אע"ג דבחול אין לנו מנהג קבוע אי זה מהם ליתן תחלה מ"מ סגי לן בהאי שינוי ונראה דבלילה עבה הואיל וחשיבא לישה גמורה אין חילוק בין נותן המשקה תחלה או אחריו למ"ד דנתינת משקה זהו גיבולו ועוד דנראה אפילו בבלילה רכה צריך אח"כ לערב בכלי עצמו או באצבעו דאליבא דמ"ד דנתינת מים לא חשיב גיבול א"כ לא מהני דעביד שינוי בנתינת המאכל בתחלה דאכתי לא עביד מלאכה עד שיגבל ובעינן שינוי בגיבול עכ"ל ומדבריו למדנו דלהרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפרק כ"ב שכתבו

הא דחרדל ושחליים ושום דפרק תולין סתם מה שהתירו בין ביד בין בכלי לאו למימרא דלערבו בכף שרי אלא דוקא לנערו בכלי עצמו הוא דשרי ואין זה במשמע דבריהם אלא בכף נמי שרי לערב והוא שלא יטרוף בכח. ומ"ש המרדכי שם ואומר ר"י דתלמודא דידן דפסיק ממחו בין ביד בין בכלי היינו בשנתן מים מע"ש ואם לא נתן משקין מבע"י מערב באצבעו אבל לא בכלי כגון כף עכ"ל קשה דכיון דס"ל כמו הירושלמי דאמר כד יהיב משקה חייב משום לש אם לא נתן משקין מבע"י ונתן משחשכה הא עבד איסורא ואפי' לערב ה"ל למיסר וצ"ע וז"ל שבלי הלקט כתב רבינו יאשיה דוקא שום ושחליים התרנו בריסוק ושחיקה מע"ש ליתן לתוכו יין או חומץ וגריסין אבל בחרדל לא סגי ליה ריסוק לחוד אלא בעינן שילושהו מבערב שלישתו היא חשובה ואסור ליתן בחרדל המרוסק מים או חומץ בשבת ובעה"ת כתב חרדל שלשו ושום שרסקו שמותר לערב היינו כשנתן המשקה מבע"י אבל בשבת אסור ליתן וכו' כדאיתא בירושלמי הדין דשחיק תומין חייב משום דש ההוא דיהיב משקין חייב משום לש ובעל היראים כתב ולא סמכינן אירושלמי שהרי נראה כחולק על תלמוד שלנו עכ"ל:

סעיף קטן יד

מותר לעשות אנומלין וכו' משנה בפרק תולין (קלח) ובס"ס שי"ט כתבתי אם מותר לסנן את היינמולין ואם יש ליזהר מעשיית יינמולין:

סעיף קטן טו

אין עושין אלונתית וכו' ברייתא שם: אין שורין את החלתית וכו' משנה שם אין שורין את החלתית בפושרין ובגמרא בעי מיניה רבי יוחנן מרבי ינאי מהו לשרות את החלתית בצונן א"ל אסור א"ל והא אנן תנן אין שורין את החלתית בפושרין הא בצונן מותר א"ל מתניתין יחידאה היא דתניא אין שורין את החלתית לא בחמין ולא בצונן רבי יוסי אומר בחמין אסור בצונן מותר ופירש"י מתני' ר"י היא אבל לרבנן אפילו בצונן אסור:

סעיף קטן טז

אם שתה יום ה' ויום ו' וכו' פשוט שם בגמ':

סעיף קטן יז

שום ובוסר ומלילות שרסקן מע"ש וכו' כבר נתבאר בסימן רנ"ב:

סעיף קטן יח

וכתב הרמב"ם לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות וכו' בפכ"א וכ"כ בתשובת הרמב"ם שנשאל על קדרה של דייסא שמשהין אותה ע"ג כירה בשבת למחר כשמורידין אותה מעל הכירה מכניסין בה עץ הפרור ומגיסין בה הרבה ומערבין אותה ומכין אותה בעץ הפרור עם צדדי הקדרה או בתוך הקערה עד שמתערב הבשר והריפות והמים ותסמך

ותעשה כולה גוף אחד ופעמים מסירין מים מעל פניה ואח"כ מערבין אותה ופעמים מוסיפין לה מים חמין לפי מה שהיא צריכה כל אלו המעשים אסור או מותר והשיב ודאי שכל זה מותר הוא שהרי בפי' תנינא השום והבוסר והמלילות שרסקן מבע"י וכו' וק"ו להריפות שכבר דכו אותם במדוכה כל צרכן ונתבשלו כל צרכן ואינן מחוסרין אלא מעט שחיקה ועירוב ונתינת מים חמין לתוך הקדרה מותר ואפילו לפי מה שכתבתי בסי' שי"ח שכל הקדרה היא רותחת אסור משום דמגיס הוי כמבשל הכא מיד אחר שמורידין אותה מעל האש מותר להגיס בה כיון שכבר נתבשלה כל צרכה: גרסינן בירושלמי פרק כלל גדול האי מאן דשחיק תומא (פירוש שכותש שומים) כד מפרך ברישיה (פי' שמפרר ראשי השומים) חייב משום דש כד מחבר בקליפייתא (פירוש שנוטל אותם מן הקליפות) חייב משום בורר וכתבו סמ"ג וסמ"ק והתרומה דאפ"ה אין לאסור לקלוף שומים ובצלים לאכול לאלתר דההיא דירושלמי לא מיירי בקולף לאכול לאלתר אלא בקולף להניח כמו שפר"ח וכ"כ הג"ה בפכ"ב ור"י כתב בח"ח שמה שאסר בירושלמי להסיר קליפתו דוקא כדי לשחקו אבל אם מסיר לו הקליפה כדי לאכלו כך מותר וכן הדין בבצלים קטנים וכ"כ בעה"ת כדי לאכלו מיד מותר ור"פ כ' דוקא מעט מעט אבל לקלוף קיבוץ גדול יחד נראה כבורר ואסור עכ"ל רבינו ירוחם:

סימן שכב

סעיף קטן א

ביצה שנולדה בשבת וכו' עד הם נוחין לידלק בפעם אחרת יתבאר בהלכות י"ט בס"ד:

סעיף קטן ב

פירות שנשרו מן האילן בשבת וכו' פשוט בריש מסכת י"ט (ביצה ג.) דפירות הנושרין אסורין גזירה שמא יעלה ויתלוש וכתבו הרמב"ם בפכ"א:

סעיף קטן ג

ומ"ש ולערב מותרין מיד פשוט הוא שהרי כיון שלא נעשה בהם מלאכה בשבת לא שייך למיגזר מידי:

סעיף קטן ד

אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי מימרא דרב יהודה בפרקי המביא כדי יין ומה שהתירו לקטום אפילו בסכין בפרק הנזכר אפלוגתא דר"א ורבנן בנוטל קיסם לחצות בו שיניו כתב הרא"ש דאע"ג דבתוספתא משמע דלא שרי לקטום אלא ביד אבל לא בכלי בגמרא דידן משמע דאף בכלי שרי וגמרא דידן עיקר:

סעיף קטן ה
אבל קיסם שאינו אוכלי בהמה וכו' שם ר"א אומר נוטל אדם קיסם לחצות בו שיניו וחכ"א לא יטול אלא מאבוס של בהמה ופירש"י לא יטול אלא מן האבוס של בהמה דדבר הראוי לאכילה מוכן לכל צורך אבל עצים הואיל ודרכן לדבר האסור כגון לעשות כלים לא התירו לטלטלן אלא להסקה כלומר בי"ט אבל בשבת אסור בכל גוונא וידוע דהלכה כחכמים:

סעיף קטן ו
מותר לטלטל עצי בשמים וכו' גם זה ברייתא שם:

סעיף קטן ז
ומ"ש וקוטמו להריח בו וכו' גם זה שם דאליבא דחכמים אפילו קשים נמי שרי לקטום כדי להריח דלא שנא מהא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנו גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות לה כלי ואמרינן נמי רבא בר רב אדא אמר כי הוינן בי רב יהודה הוה מפשח ויהיב לן אלוותא אלוותא ואע"ג דחזיין לקתתא דנגרי וחציני. ופירש"י אלוותא. מקלות גדולים: ואע"ג דחזיין לקתתא דנגרי. שהיה קשה וראוי לעשות ממנו בית יד לקרדום ולפסל שקורין דוליר"ה והוא היה שוברן להריח:

סעיף קטן ח
המחלק לבני ביתו מנות בשבת וכו' בפרק שואל (שבת דף קמח) תנן מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד קטנה משום קוביא ופירש רש"י מפיס. ל' פייס מטיל פייס לחלק למי תגיע כל מנה ומנה: ובלבד שלא יתכוין וכו'. שיהו המנות שוות ולא תהא אחת גדולה ואחת קטנה לזכות בגדולה הזוכה על פי הגורל והמחייב על פי הגורל לקטנה יטלנה ובגמ' (דף קמט) עם בניו ועם בני ביתו אין עם אחר לא מ"ט כדרב יהודה דאמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידים זה על זה עוברין משום מדה ומשום משקל ומשום מנין ומשום לוין ופורעין בי"ט אי הכי בניו ובני ביתו נמי בניו ובני ביתו היינו טעמא כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית כדי להטעימן טעם רבית. אי הכי מנה גדולה נמי אין ה"נ וחסורי מיחסרא וה"ק מפיס עם בניו ועם בני ביתו אפי' מנה גדולה כנגד קטנה מאי טעמא כדרב יהודה אמר רב עם בניו אין עם אחר לא מאי טעמא כדרב יהודה אמר שמואל מנה גדולה כנגד קטנה אסור לאחר אף בחול משום קוביא. ופירוש רש"י להלוות. משלו בניו ובני ביתו הסמוכים על שלחנו דכיון דהכל משלו אין כאן רבית: להטעימן טעם רבית. שידעו כמה קשה אלמא כיון דמשלו הוא אין כאן איסור רבית והלכך גבי משקל ומדה ומנין נמי לאו קפידא הוא אלא להשוותם

בלא קנאה: אי הכי מנה גדולה כנגד מנה קטנה. דמוקמינן טעמא לקמן משום קוביא ואפילו בחול אסור וכיון דהכל משלו אמאי אסור להטעימן טעמא דקוביא בעלמא: מאי טעמא מותר ולא חייש לקוביא: כדרב יהודה אמר רב. דלהטעימן בעלמא הוא: עם אחר לא כדרב יהודה אמר שמואל דכיון דמקפידין עוברין משום מדה ומשקל ומנין: משום קוביא. דגזל הוא דאסמכתא לא קניא. ומפשטא דשמעתא משמע דנקטינן דעם בניו ובני ביתו מפיס אפילו מנה גדולה כנגד קטנה דכיון דהכל שלו ליכא משום מדה וכו' ולא משום קוביא וזו היא דעת הרמב"ם שכתב בפכ"ב ומפיס עם בניו ועם בני ביתו על מנה גדולה כנגד קטנה מפני שאין מקפידין ואע"פ שהרי"ף והרא"ש השמיטו כל זה ולא כתבו אלא עם בניו ועם בני ביתו אין עם אחר לא מ"ט כדאמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידים זה על זה עוברים משום מדה ומשקל ומנין י"ל דבכלל דברים אלו הם כל דברי הגמרא דמאחר דיהבינן טעמא דעם אחרים לא משום דסתמן מקפידין זה על זה ממילא משמע דבבניו ובני ביתו שרי דהא כיון שהכל של בעל הבית אחד לא קפדי אהדדי ומטעם זה נלמוד דלית בהו משום קוביא כיון שהכל של בעל הבית אחד ואם כן בבניו ובני ביתו אפילו מנה גדולה כנגד קטנה שרי ומתני' דקתני ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד קטנה משום קוביא על כרחך צריך לאוקמה בגוונא דלא תיקשי להאי פיסקא וכדמוקי לה בגמרא דחסורי מיחסרא וה"ק וכו' ואע"פ שזה דוחק לאומרו על לשון הרי"ף והרא"ש מ"מ כן צריך ליישב לדעת הר"ן שסובר דהרי"ף נמי פוסק כדמשמע מפשטא דשמעתא שכתב עם בניו ועם בני ביתו אין מפרשים בגמרא דהכי קאמר עם בניו ועם בני ביתו אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה דדמי לקוביא שרי לפי שהכל של בעה"ב אבל עם אחר אפילו במנות שוות אסור כיון שמקפידין זה עם זה כדרב יהודה אמר שמואל ומתני' חסורי מיחסרא וה"ק מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השלחן ואפילו מנה גדולה כנגד קטנה עם בניו ובני ביתו אין עם אחר לא ואפילו מנות שוות וה"מ בי"ט אבל בחול כל שמנות שוות אפי' עם אחר מותר אבל מנה גדולה כנגד קטנה לאחר אפילו בחול אסור מ"ט משום קוביא הכי אמרינן בגמרא ולא נתפרש יפה בהלכות עכ"ל אבל רבינו משמע ליה דאם איתא ה"ל לפרושי בהדיא דמתניתין חסורי מיחסרא והכי קתני שאין זה דבר שראוי לקצר בו ועוד שמאחר שהרא"ש שבא אחריו לא הוסיף על דבריו כלל משמע ודאי דסבירא ליה דאפילו בבניו ובני ביתו אסור מנה גדולה כנגד קטנה משום קוביא כפשטא דמתני' וכבר הזכיר הרב המגיד בפרק כ"ג סברא זו וטעמה וז"ל ויש סוברים שכיון שאין הלכה כרב דאמר מותר להלוות את בניו ואת בני ביתו בריבית כדאיתא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עה.) ולא היא דילמא

אתי למיסרך אף ההפסה אסור במנה גדולה כנגד קטנה וכתב עוד ואני אומר דעד כאן לא נדחית ההיא דרב אלא גבי ריבית שחוששין מן התורה וחוששין דילמא אתי לסרוכי אבל קוביא שאינה אסורה אלא מדבריהם בבניו ובני ביתו לא גזרו ותדע לך שכן הוא דהא מתניתין לית לה פתרי לחלק בהפסה בין בניו ובני ביתו לאחר אלא בכך ואין נדחה משנתינו מהלכה עכ"ל ולי נראה דאפילו את"ל דמימרא דרב אידחייא לה גם לענין קוביא משום דילמא אתי לסרוכי משכחת לה למתניתין פתרי דבבניו ובני ביתו לא שרי להפיס אלא במנות שוות דוקא ועם אחרים אפילו בשוות לא ומשום דשמואל דאמר בני חבורה המקפידים זה על זה עוברים משום מדה ומשקל ומנין ואע"ג דאטעמא דיהבינן משום בני חבורה המקפידים זה על זה אקשינן אי הכי בניו ובני ביתו נמי היינו משום דהוה ס"ד דמקשה דבבניו ובני ביתו נמי איכא למיחש לבני חבורה המקפידים זה על זה ואהדר ליה דבבניו ובני ביתו ליכא קפידא כיון שהכל שלו וכדרב יהודה אמר רב מותר להלוות לבניו ובני ביתו בריבית אלמא דכיון דהכל שלו ליכא משום ריבית וה"נ ליכא משום מקפידין זה על זה כיון שהכל שלו וכך הם דברי רש"י ואע"ג דהא דאמר רב מותר להלוות בניו ובני ביתו בריבית אידחיא לה בדוכתה כיון דלא נדחית אלא משום דילמא אתי לסרוכי אלמא דמדינא ליכא איסורא מפני שהכל שלו וא"כ שפיר מייתי ראיה דכיון שהכל שלו ליכא משום בני חבורה המקפידין זה על זה וכי פריך בתר הכי אי הכי מנה גדולה כנגד קטנה היינו משום דס"ד דס"ל דההיא דרב דאמר מותר להלוות בניו ובני ביתו בריבית כיון דמייתי מינה והוה מצי לאהדורי ליה דאע"ג דלא ס"ל כוותיה משום דחיישינן דילמא אתי לסרוכי מ"מ שפיר מייתי ראיה מיניה כיון דמדינא ליכא משום ריבית כשהכל שלו ה"ה דליכא משום מקפידים זה על זה וכדפרישית אלא שהשיב לו לפי מה שעלה על דעתו שהמתרץ היה סובר דקי"ל כדרב יהודה דאפ"ה מייתבא מתני' דחסורי מיחסרא והכי קתני ועוד י"ל דודאי מתני' ידע דמייתבא שפיר לדידן דכל היכא דהכל שלו ליכא משום קפידא אע"ג דלא קי"ל כדרב וכדפרישית לעיל ולא אקשי ליה א"ה אפילו מנה גדולה כנגד קטנה נמי אלא לאותבי לר"י ממתני' שאע"פ שהכל שלו חייש משום קוביא ואהדר ליה דלרב יהודה צ"ל מתני' חסורי מיחסרא וה"ק מפיס עם בניו ובני ביתו אפילו מנה גדולה כנגד קטנה וכו' אבל לדידן דלא קי"ל כוותיה מתני' במנות שוות דוקא היא דכיון דהכל שלו ליכא קפידא לכ"ע כדפי' אבל גדולה כנגד קטנה לא ומשום קוביא שאע"פ שהכל שלו אסור משום דילמא אתי לסרוכי ועם אחרים מנות שוות נמי לא משום דמקפידין זה על זה ועי"ל דאין ה"נ דבהאי שקלא וטריא ס"ל לתלמודא כדרב דאמר מותר להלוות בניו ובני ביתו בריבית מיהו כיון דחזינן

דאידחיא לה בדוכתה ע"כ צריכין לאוקמי מתני' במנות שוות דוקא וכדפרישית וע"פ איזה מדרכים אלו מה שהשמיטו הרי"ף והרא"ש בכוונה ובדעת נכונה השמיטוהו ולא שלא במתכוין כדסבר הר"ן: אם מותר לשחוק בשבת בתפוחים או באגוזים או בכדורים אכתוב בסי' של"ח בס"ד. הא דאמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידים זה על זה עוברין משום מדה ומשום משקל ומשום מנין ומשום לוין ופורעין בי"ט איתא נמי בס"פ איזהו נשך (בבא מציעא עה:). ופירש"י המקפידים זה על זה. שאין מוחלין על דבר מועט ומקפידים להלוות זה את זה במדה ובמשקל ובמנין: עוברים. בשבתות ובי"ט משום לוין ופורעין דתנן במסכת שבת ובלבד שלא יאמר לו הלויני והתם מפרש טעמא שמא יכתוב ודברי התוס' בזה אכתוב בסימן תקי"ז בס"ד:

סימן שכג

סעיף קטן א

מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה וכו' משנה בס"פ אין צדין אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה אבל לא במדה ר"י אומר אם היה כלי של מדה לא ימלאנו וידוע דהלכה כת"ק ובגמ' מאי אבל לא במדה א"ר יהודה אמר שמואל אבל לא בכלי המיוחד למדה אבל כלי העומד למדה ימלאנו רבא אמר מאי אבל לא במדה שלא יזכיר לו שם מדה אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו ופירש"י המיוחד למדה. שמודד ומוכר בו: עומד למדה. שכשישבר זה בא זה תחתיו אבל עדיין לא מדד בו והרמב"ם כתב בפי' המשנה דכלי העומד למדה היינו שהוא מוכן למדה ועדיין לא נעשה בדיוק ולא שמוהו מדה עכ"ל ולפ"ז אם כבר נעשה בדיוק אע"פ שעדיין לא שמוהו מדה ה"ל כלי המיוחד למדה וכתב הרא"ש ומסתבר כרבא דבתרא הוא וכ"פ בעל העיטור והרמב"ן פסק כרב יהודה והרי"ף לא הביא דברי רבא כמו שכתוב בגמרא עכ"ל כלומר שהרי"ף כתב אמר רבא שלא יזכיר לו שם מדה אבל כלי העומד למדה ימלאנו ע"כ ולפי דבריו כלי המיוחד למדה לרבא לא ימלאנו ובגמרא האי היא סברא דרב יהודה אבל לרבא כלי המיוחד למדה נמי ימלאנו ונמצא שתלה סברת רב יהודה בשם רבא והרמב"ם בפ"ד מהלכות י"ט פסק כרבא וכדעת הרא"ש שאפילו אם היה כלי מיוחד למדה ימלאנו והוא שלא יזכיר לו שם מדה וכ"כ הר"ן בשמו אבל רבינו כתב בסי' תקי"ז שהרמב"ם אסר בכלי המיוחד למדה וגם ר"י כתב בנ"ד ח"ג שהרי"ף והרמב"ם פסקו כרב יהודה ונ"ל שנוסחא משובשת נזדמנה להם בספרי הרמב"ם שהיה אוסר בכלי המיוחד למדה או שיש להגיה בדבריהם הרמב"ן בנו"ן ונתכוונו למה שכתב הרא"ש והרמב"ן פסק כרב יהודה אבל אין לומר שכתבו כן בשם הרמב"ם משום דבפירוש המשנה כתב כאוקימתא דרב יהודה דכיון דבחיבור הדר ביה

ופסק כרבא דברי החיבור שהם אחרונים יש לתפוס עיקר והר"ן כתב על דברי הרי"ף וז"ל מוכח בגמרא ללישנא קמא לת"ק דקי"ל כוותיה אפילו כלי המיוחד למדה ימלאנו וכ"כ הרמב"ם ותמהני על הרי"ף שכתב אבל כלי העומד למדה לא ימלאנו ונ"ל דכי שרינן הכי ה"מ כשהלוקח לוקח מדה של מוכר. ומוליכה לביתו והיינו נמי לישנא דאומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה והיינו נמי דאמרינן בגמרא דעבידי אינשי דמקרבין חמרא במאני דכיילי ושתו אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אסור וכן נראים דברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות י"ט עכ"ל ונראה שיש טעות סופר בדבריו שכתב דללישנא קמא אפילו כלי המיוחד למדה ימלאנה וצריך להגיה דללישנא בתרא במקום דללישנא קמא דהא ללישנא בתרא הוא דשרי במיוחד למדה ולא ללישנא קמא גם מ"ש ותמהני על הרי"ף שכתב אבל כלי העומד למדה לא ימלאנו צריך למחוק לא שהרי הרי"ף כתב אבל כלי העומד למדה ימלאנו ומיהו אפשר שנוסחא משובשת נזדמנה לו בספרי הרי"ף שהיה כתוב בה לא ימלאנו ומדברי הכלבו בה' יו"ט נראה דליטול כלי המדה של מוכר ולהוליכה לתוך ביתו נמי אסור ולא שרי אלא כשהלוקח מביא הכלי מתוך ביתו ואומר מלא לי כלי זה: ומ"ש הר"ן ונ"ל דכי שרינן הכי ה"מ כשהלוקח נוטל מדה של מוכר וכו' ומשמע לי דמילתא באנפי נפשה היא ואינה ענין לתמיהתו שתמה על הרי"ף וכתבתי כן לפי שמצאתי כתוב בביאור הגאון מהר"י אבוהב ז"ל וז"ל אבל הרמב"ם פסק כר"י כ"כ בפסקי הרא"ש אבל לשון הרמב"ם לא מצאנו אותו בספרו שסובר כר"י שהרי הוא כתב אומר לחנוני מלא לי כלי זה ואפי' כלי המיוחד למדה שזו היא סברת רבא אבל בהלכות שבת פכ"ג כתב כשם שאסור לשקול כך אסור למנות ולמדוד בין בכלי בין ביד בין בחבל ואם נפרש שבכל מדה ר"ל שלא יוכל לומר לחבירו מלא לי כלי זה אם הוא מיוחד למדה א"כ הוא סותר מ"ש בה' י"ט אם לא שנאמר שיש הפרש ביניהם שבשבת אסרו מיוחד למדה וביו"ט התירו אבל הרא"ש א"א שיסבור זה שהרי מקור הדין שהוציא הרמב"ם זה הדין הוא מאומר אדם לחנוני שכתב בהלכות י"ט ומזה הצד אמר שפסק כר"י אבל כפי הנראה מהמחבר אין סתירה בין זה לזה שהרי כתב הר"ן שיש תימה על הרי"ף שכתב שכלי העומד למדה לא ימלאנו מאחר שהלכה הוא כמו שכתבתי והשיב על זה דכי שרינן הכי ה"מ כשהלוקח נוטל מדה של מוכר ומוליכה לביתו אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כלי הלוקח אסור ואמר שכן נראין דברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות יום טוב וגם כן המחבר נראה שהביא הרמב"ם לאסור זה שהרי מאחר שאמר שמותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה אמר כתב הרמב"ם אסור למדוד שהכוונה היא שאסור למדוד כדרך שאמרנו ולפ"ז אין חילוק בין י"ט לשבת שאפילו בשבת שרי

לדעת הרמב"ם מלא כלי זה ובי"ט ג"כ אסור ליקח כלי המדה ולשפוך אותו בכלי אחר אע"פ שהרמב"ם כתב האיסור לשבת ה"ה לי"ט עכ"ל הגאון הנזכר ז"ל ותמיהני דלפ"ז כשכתב הרי"ף אבל כלי העומד למדה לא ימלאנו היינו כששופך לתוך כליו של לוקח דוקא ופלוגתא דרב יהודה ורבא באוקימתא דמתניתין דהיינו כשנוטל מדה של מוכר ומוליכה לביתו אי שרי בכלי העומד למדה דוקא או אפי' בכלי המיוחד למדה לא נזכר בדברי הרי"ף כלל ואת"ל דמאחר שכתב ובלבד שלא יזכיר לו שם מדה ממילא משמע דאפילו כלי המיוחד למדה שרי ליטול ולהוליכה לתוך ביתו הדבר ברור שאין הלשון סובלו דא"כ הל"ל הכי אבל לא ימלאנו אפילו עומד למדה כלומר דהא דשרי אפילו במיוחד למדה והוא שלא יזכיר לו שם מדה דוקא בנוטל המדה ומוליכה לתוך ביתו אבל לא ימלא וישפוך לתוך כלי של לוקח אפילו הוא כלי העומד למדה אבל מה שכתב אבל כלי העומד למדה לא ימלאנו לא משמע הכי כלל הלכך נ"ל דבודאי זה שכתב הר"ן ונ"ל דכי שרינן הכי ה"מ כשהלוקח נוטל מדה של מוכר וכו' מילתא באנפי נפשה היא ואינה ענין לתמיהתו על הרי"ף כמו שכתבתי לעיל ועוד יש לדקדק בדברי הגאון ז"ל שכתב שלדברי המחבר יש ליישב דעת הרמב"ם ע"פ דברי הר"ן שמה שאסר למדוד בשבת היינו בשופך לתוך כלי הלוקח ומה שהתיר לומר בי"ט מלא לי כלי זה הוא במוליך המדה לתוך ביתו שהרי רבינו כתב בסימן תקי"ז וז"ל מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה ואפילו היא מיוחד למדה ובלבד שלא יזכיר שם מדה לומר תן לי מדה פלונית והרמב"ם אוסר בכלי המיוחד למדה ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל הרי דבמלא לי כלי זה שמשמעו שמוליך המדה ומוליכה לתוך ביתו כדכתב הר"ן כתב דאסר הרמב"ם בי"ט וכ"ש ששבת ועל מ"ש ולפ"ז אין חילוק בין י"ט לשבת שאפילו בשבת שרי אפילו לדעת הרמב"ם לומר מלא לי כלי זה וביום טוב גם כן אסור ליקח כלי המדה ולשפוך אותו בכלי אחר אע"פ שהרמב"ם כתב האיסור לשבת ה"ה ליום טוב יש לדקדק דבשלמא אי הוה נקט שריותא דמלא לי כלי זה בשבת ה"א דכ"ש דשרי בי"ט ואי הוה נקט איסורא דלשפוך המדה לתוך כלי אחר בי"ט ה"א דכ"ש בשבת אבל השתא דכתב איסורא דשופך המדה לתוך כלי אחר בשבת ושריותא דמלא לי כלי זה בי"ט אימא בשריותא דנוטל המדה ומוליכה לתוך ביתו שכתב גבי י"ט דוקא בי"ט הוא דקא שרי ולא בשבת דחמיר ולגבי איסורא דשופך המדה לתוך כלי אחר שכתב בשבת נהי דבי"ט נמי אסור מיהו לאו משום דילפינן לה מדכתב כן לענין שבת דאי מהא לא איריא דאימא דוקא בשבת דחמיר הוא דאסור ולא בי"ט אלא משום דלישנא דמלא לי כלי זה האמור בי"ט דייקינן הכי כמ"ש הר"ן ועל מ"ש שהמחבר הביא הא דכתב הרמב"ם אסור לשקול כלל או למנות ולמדוד

וכו' לומר דפליג על מ"ש דמותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה יש לדקדק דא"כ אבל הרמב"ם כתב מיבעי ליה ומדנקט כתב הרמב"ם נראה דדבר בפני עצמו הוא ואינו ענין למה שהזכיר למעלה לכן נ"ל כמ"ש בתחלת הדיבור שנוסחא משובשת נזדמנה לרבינו בדברי הרמב"ם או שיש להגיה בסי' תקי"ז הרמב"ן במקום הרמב"ם ולענין דעת הרמב"ם נראה דבגוונא דשרי בי"ט שרי נמי בשבת ומה שלא כתב ההיתר אלא בי"ט היינו משום דמתני' דאומר אדם לחנוני מלא לי כלי זה בי"ט מיתניא ומ"ש בפכ"ב מהלכות שבת שאסור למדוד בין בכלי מדה בין ביד איכא לאוקמא במדת קרקע או בגדים דוקא וכדמשמע מדקתני בין בחבל אבל מדת הלח אין ה"נ דשרי כי היכי דשרי בי"ט ואפי' את"ל דבמדת הלח מיירי איכא לאוקמי במזכיר לו שם מדה או בשופך המדה לתוך כלי אחר דבי"ט נמי אסור ואע"פ שאפשר לומר דהרמב"ם ס"ל דע"כ לא שרי מתניתין לומר מלא לי כלי זה אלא בי"ט דוקא אבל בשבת. בכל גוונא אסור מדברי רבינו לא משמע דבהאי לישנא דאסור לשקול ולמדוד וכו' נתכוין לאסור לומר מלא לי כלי זה דא"כ הל"ל אבל הרמב"ם כתב אסור לשקול כלל וכו' וכמו שכתבתי בסמוך ולעניין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לפסוק הלכה כרבא דאמר כלי המיוחד למדה ימלאנו הכי נקטינן ומיהו היינו דוקא ליטול הלוקח מדה של מוכר ולהוליכה לביתו ואצ"ל אם הלוקח מביא כלי מתוך ביתו שהוא מיוחד למדה ואומר לו מלא לי כלי זה אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אסור וכמו שדקדק הר"ן מלישנא דמתני' ומלישנא דהרמב"ם כתב ה"ה בפ"ד מהלכות י"ט דאיתא בירושלמי ר"א אמר ר' חמא בר חנינא מלא. הדין מנא למחר אנן מכילין ליה (פירוש מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד כמה מדות היא מחזיק) כתב המרדכי בפרק א"צ אמר רבא ובלבד שלא יזכיר לו שם המדה אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו ואתא ר"י למימר וכו' והלכתא כרבנן ואפילו לר"י אם אינו ממלאו או הוסיף עליו שרי ואין כאן גזל שידוע לבעלים שהכל רגילין בכך בי"ט ולכך נהגו למדוד במדה ולהטיל בה טבעת ע"כ וכ"כ הג"א שם. כתב הרא"ש בתשובה כלל כ"ב שנוהגים במקומך שמודדין יין בשבת וכותבין מע"ש פלוני הניח כך וכך מעות ופלוני כך וכך ולמחר כשמודדין היין לוקח בעל היין מחט ועושה נקבים כמנין המדות שמוליך דע כי מנהג רע הוא וראוי לבטלו ושתים רעות הם עושין חדא המדידה כדתנן (שם כט.) אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה אבל לא במדה ומפרש בגמרא מאי אבל לא במדה אבל לא בכלי המיוחד למדה ועוד דאסור להסתכל באותו כתב שכתוב בו סכום המעות כדתנן (שבת קמח:) מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו

מפיו אבל לא מן הכתב ומפרש בגמרא (קמט.) מ"ט רב ביבי אמר שמא ימחוק אביי אמר שמא יקרא בשטרי הדיוטות ע"כ:

סעיף קטן ב
ומותר לומר לחבירו תן לי ביצים ואגוזים במנין משנה (שם) בפרק א"צ:

סעיף קטן ג
ואומר לחנוני תן לי ד' ביצים וה' רמונים ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים וכו' ברייתא שם וגירסת רש"י ובלבד שלא יזכיר לו סכום דמים רשב"א אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. ופירש"י סכום מדה. קב או קביים. סכום מקח. דמים. וכתב הרא"ש וז"ל ור"ח גורס סכום מנין במילתיה דת"ק והכי איתא בתוספתא ופירש בה"ג שלא יאמר נטלת כך וכך אגוזים טול עדיין כך כדי שיהא לך ק' או ר' ורשב"א מתיר אע"פ שמזכיר סכום מנין מאחר שאינו מזכיר סכום מקח שלא יאמר לו טול כך וכך להשלים דינר והרי"ף גורס במילתיה דת"ק מקח ובמילתיה דר"ש מנין ולכך יש ליזהר בשניהם וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מהל' י"ט שלא יזכיר שם דמים ולא סכום מנין עכ"ל וז"ל הרי"ף שם ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח רשב"א אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מנין פירוש סכום מקח כגון שיש עליו כסף לא יאמר לו תן לי בכסף ויש עלי כסף אחר הרי יש לך בידי שתי כספים וסכום מנין לא יאמר לו הרי שיש לך בידי נ' אגוזים תן לי נ' אחרים והרי יש לך בידי ק' וכתב עליו הר"ן ותמהני אם אמר לו תן לי בכסף אע"פ שלא עשה חשבון לומר הרי יש לך בידי שתי כספים מיתסר ועוד דפשיטא דהיינו מקח וממכר ונ"ל דתן לי בכסף לאו דוקא אלא תן לי בכדי שיהיו לך בידי שתי כספים וסד"א כיון שאינו פוסק בפירוש על מה שהוא לוקח עכשיו שרי קמ"ל עכ"ל ובהג"א בפרק הנזכר כתב ולא חיישינן שמא יזכיר לו סכום מקח שיאמר לו תן לי בפשוט או בשני פשיטים דהיינו לא הוי סכום מקח אלא כגון שמתחלה היה חייב לו פשוט הרי לך בידי שנים זהו סכום מקח ואסור והא דאמרינן לעיל אין פוסקין דמים בי"ט היינו דוקא בדבר שאין ידוע שיעור ממכרו עכ"ל ונראה שהם תופסים דיבורם במאי דקתני התם הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי כ' ביצים או נ' אגוזים וכו' לומר דאשמועינן דלא חיישינן שמא יזכיר לו סכום מקח וכו' ודבריהם כפשט דברי הרי"ף אע"פ שהם תמוהים כמו שתמה עליהם הר"ן והתוס' כתבו שם דנראה להם גירסת ר"ח וכפירוש בה"ג ולכך יש ליזהר שלא להזכיר אפילו סכום מנין לפי שדומה למקח וממכר עכ"ל וכך הם דברי רבינו ובס"פ איזהו נשך (בבא מציעא עה.) כתבו התוספות דברי בה"ג וכתבו עליו ונראה הטעם דכיון שבא לדקדק בצימצום החשבון אסור שאין זה כדרך בעה"ב כי אין רגיל לדקדק בצימצום החשבונות כעין זה וחומרא גדולה היא ונראה דדוקא כשנותנין ק' אגוזים בפרוטה אז אסור דאי

חשבון של ק' לא שייך לצימצום דמים אין נראה שיהא אסור עכ"ל וכן כתבו שם הג"א וכתבו עוד התוס' בפרק שואל (שבת קמט.) וז"ל ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח שאם היו נותנין ק' אגוזים בדינר ולקח כבר צ' לא יאמר לו תן לי כ' אגוזים שאתחייב לך י' אגוזים שנראה שעושה להשלים המכר אבל יכול לומר לו תן לי כ' אגוזים סתם ע"כ: דין בני חבורה המקפידין זה על זה אם יכולין לומר מלא לי כלי בכלי המיוחד למדה וכן אם יכולין לומר תן לי ביצים ואגוזים במנין אכתוב בסי' תקי"ז בס"ד:

סעיף קטן ד

המביא כדי יין וכדי שמן לא יביאם בסל וקופה וכו' רפ"ד דמסכת י"ט שם וסובר רבינו דה"ה לשבת אבל התוספות (שם) כתבו דה"מ בי"ט שהוא מוציא לחוץ והרואה אומר לצורך חול מביא אותם אבל בשבת שאינו מטלטל אלא מזוית לזוית למעוטי בהילוכא עדיף ויותר טוב להביאם בסל ובקופה בפעם אחת מלהביאן כל אחד בפני עצמו. ומיהו מדברי הר"ן נראה קצת שסובר כדעת רבינו דשבת וי"ט שוין לענין זה שכתב לא יביאם בסל ובקופה לתת ג' וד' בתוך קופה אחת מפני שנראה כמעשה חול לשאת משאות אבל יביאם על כתיפו אחת או ב' דמוכח דלצורך י"ט הוא או לפניו בידיו ואע"ג דמסקינן בפרק מפנין (שבת קכז.) דאפושי במשוי עדיף מאפושי בהילוכא שאני הכא דעביד עובדין דחול:

סעיף קטן ה

מדיחין כלים בשבת לצורך היום וכו' ברייתא בפרק כל כתבי (שבת קיח.):

סעיף קטן ו

ומ"ש אבל אסור להטביל כלי חדש ופו' בפ"ב די"ט (ביצה יז:) תנן חל להיות אחר השבת מדיחין ב"ש אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת ובה"א כלים מלפני השבת ואדם בשבת ובגמרא דכ"ע מיהת כלים בשבת לא מ"ט אמר רבה גזירה שמא יטלנה בידו ויעבירנה ד"א בר"ה הא תינח בשבת בי"ט מא"ל גזירה י"ט אטו שבת רב יוסף אמר גזירה משום סחיטה א"ל אביי תינח כלים דבני סחיטה נינהו כלים דלאו בני סחיטה נינהו מאי איכא למימר א"ל גזירה הני אטו הני רב ביבי אמר גזירה שמא ישהה ופירש"י אי שרית ליה לאטבולינהו בי"ט משהי להו עד י"ט שהוא פנוי ואתי בהו בתוך כך לידי תקלה להשתמש בהן תרומה רבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי וכתב הרא"ש וז"ל והביא הרי"ף טעמא דרב יוסף וטעמא דרב ביבי ושביק טעמא דרבה וטעמא דרבא ותמהני למה האריך לפרש משנה זו מה שייך טבילת כלים האידנא ועוד לפי הטעמים שכתב מותר להטביל כלים חדשים בי"ט הלכך נראה דטעמא דרבה עיקר דהלכתא כוותיה לגבי רב יוסף וכן מצינו זה הטעם גבי שופר ולולב ומגילה וכן רבא בתראה הוא

ומאלו שני הטעמים אסור להטביל כלים חדשים בי"ט עכ"ל והרמב"ם בפ"ד מהלכות י"ט כתב טעמא דרב ביבי וה"ה נתן טעם למה כתב טעם זה והניח האחרים וכתב עוד בשם הרשב"א שאין מטבילין בי"ט כלי תשמיש הנקחין מן העכו"ם הצריכים טבילה והוא ז"ל כתב דאע"פ שיש מקום לומר דלהרמב"ם שרי עכ"ז אפשר שגם הוא מודה בכך. והכלבו כתב בהלכות י"ט כלים הלקוחים מן העכו"ם כיון שהן צריכים טבילה נראה לומר שאסור להטבילן ביום טוב ויש מתירין עד כאן ולענין הלכה כיון דלהרי"ף והרמב"ם משמע דשרי להטביל כלים חדשים בי"ט הכי נקטינן מיהו כיון דאפשר בתיקון שכתב המרדכי שאכתוב בסמוך נכון לחוש לדברי האוסר ושלא להתיר כ"א ע"י אותו תיקון היכא דאפשר: כתב ה"ה בפ"ד מהל' י"ט בשם הרשב"א שכלי תשמיש הנקחין מן העכו"ם הצריכין טבילה אם הוא כלי העשוי לדלות בו או למלאות מים מן המעיין ממלא בו והוא טהור כעין שאמרו בפ"ב די"ט (ביצה יח.) מדלין בדלי טמא והוא טהור וכ"כ בהגהות פכ"ג מהלכות שבת ונראה מדבריהם דהא דקתני דלי לאו דוקא אלא ה"ה לכל כלי כל שממלא אותו דלא מיחזי אלא כמאן דבעי למישקל מיא והכי איתא בהדיא בירושלמי פ"ב דביצה דגרסינן התם תני רבי הושעיא ממלא אדם כלי טמא מן הבור ומערים עליו ומטבילו תני נפל דליו לתוך הבור מערים עליהם ומטבילן: כתב המרדכי בפ"ב דביצה מי ששכח ולא הטביל כלי מע"ש או מערב י"ט יתן הכלי לעכו"ם במתנה ויחזור וישאלנו ממנו וה"ל כשואל מן העכו"ם דא"צ טבילה:

סעיף קטן ז

ומותר לשפשף הכלים בכל דבר חוץ מכלי כסף וכו' ברייתא בפרק במה טומנין (שבת נ.) ודייק התם הא בנתר וחול מותר ואוקימנא כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר ופירש"י דאע"ג דנתר וחול זימנין דגריד כיון דלא מתכוין שרי אבל גרתקון ודאי גריד לכלי כסף שהוא רך וה"ל ממחק וכיון דפסיק רישיה הוא מודה ביה ר"ש ומשמע דשאר כלים חופפין אותם בכל דבר וכ"כ בסמ"ג וכתב ר"י בחי"ג דהא דשרי בנתר וחול לחוף בשייחד מקום מבע"י לנתר וחול היא שאל"כ אסור לטלטלה ודבר פשוט הוא. וכתוב במרדכי בשם ספר המצות דנראה שאסור לחוף כלי כסף במלח בשבת לפי שהמלח נמחק כשחופף בחזקה עכ"ל ונ"ל דכלי כסף ל"ד דשאר כלים נמי אסור לחוף אותם במלח דבכולהו שייך האי טעמא ומיהו בתוספת' דביצ' ספ"ד תני אין מדיחין את הכלים בנתר בי"ט אבל מדיחין אותם במלח ובמורסן בשבת ואצ"ל בי"ט ע"כ ושמא י"ל דמדיח לחוד וחופף לחוד דחופף הוי כמרסק שלג וברד דאסור ומדיח הוי כנותן שלג וברד לתוך הכוס דשרי ומאי דקתני אין מדיחין כלים בנתר אתיא כר"י דאמר דבר שאין מתכוין

אסור דאילו לר"ש מותר לחוף הכלים בנתר כמו שמפורש בפרק במה טומנין: כתב ר"י בח"ח כוס ששתה בו העכו"ם כתב הרא"ש בתשובה דמותר להדיחו ולא דמי לטבילה דהתם האיסור בגוף הכלי מיחזי כמתקן והכא גוף הכלי היתר והיין אוסרו וכשמדיחו אינו מתקנו אלא כמסיר ממנו גרף של רעי עכ"ל:

סימן שכד

סעיף קטן א

אין כוברין את התבן בכברה וכו' משנה בפרק תולין (שבת קמ:):

סעיף קטן ב

לא ימדוד שעורים ויתן לפני בהמתו וכו' בס"פ אין צדין (ביצה כט.) אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש לא ימדוד שעורי' ויתן לפני בהמתו אבל קודר ופירש"י קודר שנוקב בכרי במדה והיא מתמלאת מאליה אבל לתת בידיו לתוך המדה לא אבל הרי"ף פי' קודר משער באומד דעתו וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מהל' י"ט:

סעיף קטן ג

אין גובלין המורסן לפני הבהמה אבל נותנין בו מים וכו' בפרק מי שהחשיך (שבת קנה:) תנן נותנין מים למורסן אבל לא גובלין ואוקימנא לה בגמרא כר"י ב"ר יהודה דאילו לרבי אסור ליתן מים ע"ג מורסן וכתב הרי"ף והרא"ש דהלכה כר"י בר"י כיון דסתם לן תנא כוותיה וכ"פ הרמב"ם בפכ"א וכתב ה"ה בספ"ח שהטעם מפני שהמורסן אינו בר גיבול ולכך אפילו יגבול לא יהא בו חיוב אלא איסור מדבריהם ומתוך כך הותר נתינת מים מדבריהם עד כ"ל וזה ע"פ דעת הרי"ף ורש"י שפירש בפרק המביא כדי יין (ביצה לב:) דהא דאמרינן וקיטמא שרי היינו לומר שהאפר אינו בר גיבול ולפיכך מותר לגובלו ביום טוב וכ"כ הרמב"ם בספ"ח וז"ל ואין גיבול באפר ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהם אבל התוספות כתבו בפרק קמא דשבת (יח:) ובפרק המביא כדי יין (שם) דאדרבה מידי דלאו בר גיבול הוא חייב טפי וכן דעת הראב"ד שהשיג על הרמב"ם בספ"ח וז"ל כמדומה אני שטעה בזה שהוא סבור שאם נתן בהן מים וגבלן שאינו חייב משום לישה וזהו שיבוש גדול שלא אמרו אפר לאו בר גיבול הוא אלא שאינו מחוסר גיבול ובנתינת מים לבדה חייב עכ"ל וכתב ה"ה עליו וכדעתו דעת האחרונים ואע"פ שלא הזכירו התוספות והראב"ד אלא אפר נראה דה"ה למורסן דהא בהדיא אמרו בפרק מי שהחשיך (שם) דמורסן לאו בר גיבול הוא כדרך שאמרו באפר וכיון דלפי דבריהם גיבול מורסן מיתסר מדאורייתא טעמא דר"י בר"י דשרי ליתן מים ע"ג מורסן לאו מטעמא שכתב הרב המגיד הוא אלא משום דכיון דבנתינת מים לא מיחייב לר"י בר"י אע"פ שחכמים גזרו עליו כדמשמע מדקתני בפרק מי שהחשיך ר"י בר"י אומר אינו חייב עד

שיגבל דאלמא חיובא ליכא אבל איסורא מיהא איכא ה"מ בקמח שאין בו צורך היום אבל במורסן שיש בו צורך היום להאכיל לחיה ועוף לא גזר ומיהו בעיקר דינא פליג סמ"ג שהוא פוסק הלכה כרבי דאסר ליתן מים למורסן משום דסתם מתני' בפ"ק (שם) כוותיה והא דשרי בפרק מי שהחשיך להוליך המקל שתי וערב דוקא כשנתן מים מע"ש וכן כתוב בסמ"ק וכן כתב בעל התרומה והזכירו רבינו בסמוך. ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ומעביר בו במקל וכו' בפרק מי שהחשיך (שבת קנו:) לוי בריה דר"ה בר חייא אשכחיה לגבלא דבי נשיה דגביל וספי בטש ביה אתא אבוה אשכחיה א"ל הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב גובלין וה"מ הוא דמשני היכי משני אמר רב יימר בר שלמיה משמיה דאביי שתי וערב והא לא מערב שפיר אמר רב יהודה מנערו לכלי אחר ופירש"י שתי וערב. פעם אחת מוליך המקל שתי ופעם אחר ערב נראה מדבריו שאינו רשאי להוליך המקל יותר מפעם אחת שתי ופעם אחת ערב אבל הרי"ף פי' כלומר מוליך התרווד שתי וערב ואינו חושש כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב התרווד וכ"כ הרמב"ם בפכ"א נראה מדבריהם דאפילו כמה פעמים מוליך התרווד שתי וערב ואינו חושש כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב אותו:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואפילו כוריים יכולין ליתן לפני בהמה אחת שם אמר רב מנשיא חד קמי חד תרי קמי תרי ש"ד תלתא קמי תרי אסור רב יוסף אמר אפי' קביים עולא אמר אפי' כור ואפילו כוריים ופסקו הרי"ף והרא"ש כעולא דאמר אפילו כור ואפילו כוריים וכ"פ הרמב"ם בפכ"א ופירש"י חדא מדה שרגילין לתת לפני בהמה מותר לתת לפניה בשבת וכן תרתי קמי תרתי האוכלות באבוס אחד אבל תלתא קמי תרתי הואיל ובחול לא יהיב להו כי האי הוי טירחא דלא צריך וכ"ש תרתי קמי חדא אבל הר"ן פירש דלענין מנערו מכלי לכלי קאמר דמדה א' שרגילין לתת לפני בהמה מותר לערות ולנער בשבת וכן תרתי קמי תרתי האוכלות באבוס א' אבל ג' קמי ב' הואיל ובחול לא יהיב להו כה"ג לא ואסיקנא אפילו כור ואפי' כוריים עכ"ל והרמב"ם כתב בפכ"א וז"ל ומותר לערב המורסן בדרך זה בכלי א' ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה ומערב בכלי אחד אפי' כור ואפילו כוריים עכ"ל וזה ע"ד פי' הר"ן אלא שהרמב"ם אינו מתיר לגבל יותר מהצריך לבהמות שיש לו ומדברי הר"ן נראה שהוא מתיר לגבל יותר ממה שהן צריכות ואין ספק שדברי הרמב"ם נראין מפני שאע"פ שאינו מגבל אלא בשינוי מ"מ טירחא דלא צריך אמאי נשרי ליה אלא שלפ"ז קשה הא דקאמר ג' קמי תרי אסור ואתא רב יוסף

ואיפליג ושרי ואפילו קביים ועולא שרי אפילו כוריים ואם איתא דעולא נמי לא שרי לגבל יותר מהצריך לבהמותיו הא רב מנשיא לא אסר אלא ג' קמי תרי אבל תלתא קמי תלתא שפיר דמי ואפשר דאפילו כוריים נמי שרי כל שהוא צריך לבהמותיו ומאי אתא לאשמועינן עולא ואפשר שהיה גורס הרמב"ם תלתא קמי ג' אסור והשתא אתי שפיר דאיפלוג עליה עולא ושרי לגבל יחד כור או כוריים: כתב הר"ן בפ' מי שהחשיך שנראה מדברי הרמב"ן דהא דשרינן לגבל מורסן ע"י שינוי דוקא לתורי אבל לתרנגולים בכל גוונא אסור והוא ז"ל כתב על זה ולא ידעתי מנין לו אי משום דתנן במתניתין אבל לא גובלין ההיא בגיבול גמור עסקינן ומכיון שמצינו בגמרא דלשוורים שרי ע"י שינוי למה לא נלמוד ממנה לתרנגולין דא ודא אחת היא וכן דעת הרמב"ם בפכ"א:

סעיף קטן ו

קשים של שבלים שקושרין בב' או ג' מקומות מותר להתירן וכו' בפרק מי שהחשיך (שבת קנה.) תנן מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין את הכיפין אבל לא את הזירין ופירש"י פקיעי עמיר. קשין של שבלים שאגדן מתירין אותן שיהו נוחים לבהמה לאוכלן: מפספסין. שכן דרך שמפזרן לבהמה העשבים ויפים לה לאוכלם שכשהן דחוקין מתחממין ואינה מריחה ריחם כל כך וקצה בהם: ובגמרא (שם) אמר רב הונא הן הן פקיעין הן הן כיפין פקיעין תרי כיפין תלתא זירין דארזא וה"ק מתירין פקיעי עמיר ומפספסין וה"ה לכיפין אבל לא את הזירין לא לפספס ולא להתיר אמר רב חסדא מ"ט דרב הונא קסבר למיטרח באוכלא טרחינן לשוויי אוכלא לא משוינן ופירש"י הן הן פקיעין הן הן כיפין. כולם קשין של שבלים הם מיהו פקיעין שאינם קשורים אלא בב' ראשין. כיפין קשורין ג': זירין דארזא. ענפים לחים של ארז שמזרדין אותם ובעודם לחים רואים לבהמה ורוב בני אדם מניחים אותם לעצים: רב יהודה אמר הן הן פקיעין הן הן זירין פקיעין תרי זירין תלת כיפין דארזא וה"ק מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה אבל פספוסי לא וכיפין פספוסי נמי מפספסים אבל לא את הזירין לפספוסי אלא להתיר אמר רבא מ"ט דרב יהודה קסבר שוויי אוכלא משוינן מטרחא באוכל לא טרחינן ופירש"י הן הן פקיעין הן הן זירין. שניהם בקשין של שבלים ומה שהתיר בזה התיר בזה ודקתני אבל לא את הזירין אפספוס קאי. וה"ק מתירין פקיעי עמיר. דכ"ז שהוא קשור לאו אוכלא ומתירו לשוויי אוכלא ומשום צער בהמה אבל פספוס לא דסגי ליה בהתרה ואיתעביד אוכלא ופספוסיה לתענוג בעלמא הוא ומיטרח באוכל בדבר שהוא כבר אוכל בלא תיקון זה לא טרחינן ומפספסין את הכיפין דארזא דבלאו פספוס לא הוי אוכלא אבל לא את הזירין לפספס אלא להתיר ג' אגדיהן כפקיעין דהתרת אגדיהן

שוויי אוכלא הוא ואיתותב רב הונא וסליק בקשיא וקם לה הלכתא כרב יהודה ובקצת נוסחי הלכות הרי"ף כתב בסברת רב יהודה אבל לא את הזירין לא לפספס ולא להתיר וכתב הר"ן דטעמא מפני שכיון שקשור בג' מקומות הוי טירחא יתירא ואסור אבל רש"י גורס כמו שכתבתי בתחלה וכן גורס הרא"ש והרמב"ם כתב בפכ"א ומתירין אלומות של עמיר לפני בהמה ומפספס בידו אלומות קטנות אבל לא אלומות גדולות מפני הטורח שבהם וכתב ה"ה שא"א ליישב דבריו לא כאוקימתא דרב הונא ולא כאוקימתא דרב יהודה ול"נ דאפ"ל שהרמב"ם מפרש דלר"ה פקיעין וכיפין תרווייהו אלומות גדולות נינהו אלא דפקיעין קשורין בב' ראשין וכיפין בג' ראשין וזירין הן אלומות קטנות שדומות לענפי האילן הרכים והיינו דקאמר זירין דארזא וה"ק מתירין פקיעי עמיר ומפספסין וה"ה לכיפין אע"ג דבלא התרה ופספוס לא חזו לאכילה גמורה כיון דחזו לאכילה קצת ש"ד למיטרח בהו דלא מיתסר למיטרח אלא במידי דלא חזי לאכילה כלל דוקא דשוויי אוכלא לא משוינן וזירין שהן אלומות קטנות כיון דבלא התרה כלל חזי לאכילה גמורה אסור להתירם משום דהוי טירחא שלא לצורך כלל ולפ"ז טעמא דרב חסדא לא קאי אזירין ורב יהודה סבר דפקיעין וזירין תרווייהו אלומות גדולות אלא דפקיעין קשורין בשני ראשים וזירין קשורין בג' וכיפין הן אלומות קטנות כענפי האילן שהם רכין והיינו דקאמר כיפין דארזא וה"ק מתירין פקיעי עמיר שהן אלומות גדולות הקשורות בב' ראשין אבל פספוסי לא משום דכיון דבלא"ה חזו לאכילה מטרח טירחא יתירא באוכלא לא טרחינן דכיון דגדולות נינהו הוי פספוס דידהו טירחא יתירא וכיפין שהן אלומות קטנות פספוסי נמי מפספסים משום דלית ביה טירחא יתירא אבל לא את הזירין שהן אלומות גדולות לפספוסי ואע"ג דאתי בק"ו מפקיעין שאינם קשורין אלא שני קשרים ואפ"ה אין מפספסין מ"מ איצטריך למיתני דאין מפספסין למידק מיניה אבל מתירין אע"ג דטירחא גדולה היא שהם קשורין ג' קשרים משום דכיון דאם אינו מתירן לא חזי לאכילה מיטרח טירחא יתירא כדי לשוויי אוכלא טרחינן וקי"ל כרב יהודה לפיכך סתם וכתב דאלומות קטנות מפספסין דהיינו כיפין אבל אלומות גדולות בין פקיעין בין זירין מתירין ואין מפספסין:

סעיף קטן ז

מחתכין את הדלועין וכו' משנה דסוף שבת (קט:) מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבילה לפני הכלבים ר"י אומר אם לא היתה נבילה מע"ש אסורה לפי שאינה מן המוכן ובפרק א"צ (ביצה כז:) אמרי' ת"ק דמתני' ר"ש הוא דלית ליה מוקצה והעלו הרי"ף והרא"ש סוף שבת דהלכה כר"ש וכ"פ הרמב"ם בפכ"א: ומחתכין את הדלועין. פירש"י

התלושין מיהו סתמן לאו למאכל בהמה קיימי אלא לאדם וכ"כ הרא"ש. דבנתלשו מאתמול מיירי מתני' ואשמועינן דלית בהו משום שווייא אוכלא למר ומשום מטרח באוכלין למר עכ"ל כלומר דאם נתלשו בו ביום אפילו לר"ש אסור לטלטלם דאע"ג דלית ליה מוקצה אלא בגרוגרות וצמוקים דדחינהו בידים במחובר כיון דלא לקטן מבע"י אקצינהו מדעתיה ודמי לגרוגרות וצמוקים וכמו שפירש"י בפרק אין צדין וכתב כן שם הרא"ש ומאי דשרי ר"ש לחתוך הנבילה לפני הכלבים פירש"י בסוף שבת (שם) ובפרק א"צ דאפילו בנתנבלה היום שרי מדפליג עליה ר"י ואמר אם לא היתה נבילה מע"ש שאסורה ובפרק כירה (שבת מה:) אמרינן דמר בר אמימר משמיה דרבא אמר מודה היה ר"ש בבע"ח שמתו שאסורים ומר בריה דרב יוסף אמר משמיה דרבא חלוק היה ר"ש אף בבע"ח שמתו שהם מותרים ופירש"י מודה היה ר"ש דאע"ג דאמר מחתכין את הנבילה לפני הכלבים ה"מ במסוכנת דדעתיה עלה מאתמול לכלבים אבל מודה הוא בבע"ח כלומר בבריאים שמתו שאסורים. ומשמע לי דכיון דאיסור מוקצה מדרבנן הוא אזלינן לקולא וכמו שפסק הרא"ש בפרק א"צ גבי אין מוקצה לחצי שבת והלכך אפילו בריאה שנתנבלה היום שריא ואע"ג דבפ' א"צ (ביצה כז:) תנן בהמה שמתה לא יזיזנה ממקומה ואמרינן בגמרא לימא תנן סתמא דלא כר"ש דשרי לחתך נבילה לכלבים אפילו תימא ר"ש מודה ר"ש בבע"ח שמתו הניחא למר בר אמימר אלא למר בר רב יוסף מא"ל תרגמא זעירי בבהמת קדשים כלומר שאסורה בהנאה ופריך אלא טעמא דקדשים הא דחולין שריא הניחא למר בריה דרב יוסף אלא למר בר אמימר מא"ל ומשני הב"ע במסוכנת וד"ה וכתבו שם הרי"ף והרא"ש תרגמא זעירי בבהמת קדשים והיתה מסוכנת מעי"ט וטעמא דבהמת קדשים דאין מאכילין אותה לכלבים הא דחולין שרי לטלטולי כיון דמסוכנת היא מעי"ט דעתיה עילוה מאתמול להאכילה לכלבים הלכך שרי לטלטל לד"ה ע"כ שאני התם די"ט הוא וביו"ט קי"ל כר"י דאית ליה מוקצה כמ"ש הרי"ף בסוף ביצה והרמב"ם בפ"א מהלכות י"ט אבל בשבת דקי"ל כר"ש אפילו היתה בריאה מבע"י שריא ולכן כתבו הרי"ף והרא"ש בסוף שבת מתני' דמחתכין את הנבילה לפני הכלבים סתם ולא העמידוה במסוכנת דוקא וגם הרמב"ם בפכ"א מהלכות שבת ורבינו כאן בענין שבת ור"י בני"ב ח"י התירו לחתך הנבילה לפני הכלבים ולא חילקו בין בריאה למסוכנת ובהלכות י"ט חילקו ביניהם ומיהו רבינו כתב בהלכות י"ט סימן תקי"ח שאם היתה בריאה ומתה אפי' לר"ש אסור לטלטל משמע דס"ל דהלכה כמר בר אמימר דאמר מודה ר"ש בבע"ח שמתו שאסורין וא"כ ה"ל לפרש כאן דלא שריא אלא כשהיתה חולה מבע"י אבל לא בבריאה וע"כ צ"ל שסמך על מ"ש בהלכות י"ט ומ"מ צריך ליתן טעם למה

פסק להחמיר בפלוגתא דמר בר אמימר ומר בר רב יוסף כיון דאיסור מוקצה אינו אלא מדרבנן ולענין הלכה נקטינן להקל כמו שכתבתי תחלה וכמו שהוכחתי שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורבינו ירוחם ז"ל: ודע דבפ' מי שהחשיך (שם) מותבי' לרב יהודה מדתנן מחתכין את הדלועין לפני הבהמה כו' מאי לאו דלועין דומיא דנבילה מה נבילה דרכיכי אף דלועין דרכיכי אלמא טרחי' באוכלא ותיובתא דר"י אמר לך רב יהודה לא נבילה דומיא דדלועין מה דלועין דאשונא אף נבילה דאשונא והיכי משכחת בבשר פילי א"נ בגורייתא זוטרי ופירש"י א"נ כלבים דקאמר בגורייתא זוטרי דכל נבילה קשה להם. ותמה ה"ה על הרמב"ם למה לא כתב דהא דשרי לחתך הנבילה לכלבים דוקא בנבילה הקשה שא"א להם לאכלה בלא חתיכה דאוכלא משוינן אבל אם היתה רכה מטרח במה שהוא דבר ראוי לא טרחינן עכ"ל וכן יש לתמוה על הרי"ף והרא"ש ורבינו ור"י שלא כתבו כן ואפשר שסמכו על מה שכתבו בסמוך דקי"ל כר"י דאמר מיטרח באוכלא לא טרחינן ונתבאר זה יותר בדברי הרא"ש שכתב גבי מחתכין את הדלועין ואשמועינן דלית בהו משום שוויי אוכלא למר ומשום מיטרח באוכלא למר כלומר דלרב הונא לית בהו משום שוויי אוכלא דבלא חיתוך נמי חזו לאכילה קצת ולרב יהודה לית בהו משום מיטרח באוכלא כיון דבלא חיתוך לא חזו לאכילה אלא ע"י הדחק הרי בהדיא דלא שרי אלא בקשין קצת שאינן נאכלין להדיא אבל אם נאכלים להדיא בלא חיתוך לר"י דקי"ל כוותיה מיטרח באוכלא הוא ואסור ואע"פ שלא כתב הרמב"ם בהדיא דמיטרח באוכלא אסור כיון דבמ"ש אבל לא אלומות גדולות מפני הטורח שבהם צריך לפרש דטעמא משום דמיטרח באוכלא לא טרחינן ממילא משמע דבנבילה נמי לא שרי לחתך אלא כשאינו ראויה ליאכל אלא ע"י הדחק: כתב בת"ה סימן נ"ו דאפי' לדעת התוס' שכתב דבשאר אוכלין בר מסילקא לא שייך בהו טחינה אין נראה להתיר לחתוך בשר חי דק דק לצורך עופות להאכילן כיון דאין הבשר ראוי כך לאכילה אלא לכוס אותו דלאו כאורחיה וכו' וכבר כתבתי זה בסי' שכ"א:

סעיף קטן ח

ואין מחתכין השחת והחרובין לפניה וכו' משנה בפרק מי שהחשיך (שבת קנה.) אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה ומפרש טעמא בגמרא לר"י דקי"ל כוותיה משום דמיטרח באוכלא הוא כלומר דבלא חיתוך נמי חזו לאכילה ומשמע שאם לא היו ראויים לאכילה בלא חיתוך כגון שהיו יבשים או שהיתה הבהמה עייר קטן שאף ששחת קשה לה וצריכה חיתוך שוויי אוכלא הוא ושרי נראה שהרי"ף והרא"ש ורבינו לא כתבו זה מפני שסמכו על מה שכתב בסמוך דשוויי אוכלא

משוינן: והרמב"ם כתב בפכ"א וז"ל המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו ה"ז תולדות טוחן וחייב לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה מפני שנראה כטוחן אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבילה לפני הכלבים שאין טחינה בפירות וכתב ה"ה שבמקצת נוסחאות כתוב שאין טחינה אלא בפירות וכתב שלא הבין אחת מהן אבל זו שגורסין אלא נראית יותר ונ"ל שטעמו מפני שהנוסחא שאין כתב בה אלא א"א להעמידה כלל דהיכי קאמר שאין טחינה בפירות והא שחת וחרובין פירות נינהו וקאסר לחתכם משום דנראה כטוחן וא"ל דה"ק מ"ט שחת וחרובין אינו אסור לחתכם אלא מפני שנראה כטוחן אבל אינו חייב מפני שאין טחינה בפירות דא"כ לא היה לו להפסיק ביניהם באבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה וכו' לפיכך נראה לו שעיקר הנוסחא שאין טחינה אלא בפירות כלומר ומש"ה אסור לרסק שחת וחרובין דפירות נינהו אבל דלועין ונבילה מותר לחתכם דלאו פירות נינהו הילכך לא מיחזי כטוחן אלא שקשה לו דלועין נמי פרי נינהו ולא גריעי מירק ומפני כך כתב שלא הבין אחד מהנוסחאות ול"נ דיותר נכון לגרוס שאין טחינה בפירות וטעמא הוא דיהיב לפיטור' דמרסק שחת וחרובין כדפרי' ואע"פ שהפסיק ביניהם במחתכין את הדלועין איכא למימר דבתר דסיים כל הני דיני אהדר למיהב טעמא לפיטורא דמרסק שחת וחרובין וכתב בתשובת הרשב"א שקשה לי על הרמב"ם דבגמרא משמע דטעמא דאין מרסקין שחת וחרובין הוי משום דמיטרח באוכלא הוא והרמב"ם נתן טעם לפי שנראה כטוחן ול"נ דמשום דטעמא דמיטרח באוכלא לא סגי אלא לשחת וחרובין שהן רכים אבל לקשין דלית בהו משום מיטרח באוכלא משמע דשרי לפיכך נתן הרמב"ם טעם משום טוחן דהאי טעמא שייך אף בקשין ואע"ג דבגמרא אסיקנא לרב הונא בקשיא מדאסרה מתניתין לרסק שחת וחרובין דרכיכי אלמא לא טרחינן באוכלא ולא שני דטעמא משום טוחן היינו משום דמשמע ליה לתלמודא דבההוא פירקא לאו בדיני טוחן עסיק תנא אלא בדיני מיטרח באוכלא או שוויי אוכלא וכדקתני רישא מתירין פקיעי עמיר וכו': אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין משנה שם ובגמ' שם מאי אין אובסין אין עושין לה אבוס בתוך מעיה כלומר שמאכילה כל כך עד שמרחיבין בני מעיה כאבוס:

סעיף קטן ט

ולא מאמרין העגל אבל מלעיטין גז"ש במשנה ואיפליגו אמוראי בפירושה והלכה כרב יהודה דאמר המראה למקום שאינה יכולה להחזיר הלעטה למקום שיכולה להחזיר משום דתניא כוותיה איזו היא הלעטה מאכילה מעומד ומשקה מעומד ונותן כרשינין

בפ"ע ומים בפ"ע ופירש"י מאכילה מעומד שכ"ז שאינו מרביצה אינו יכול לתחוב כ"כ ויכולה להחזיר ונותן כרשינין בפ"ע ומים בפ"ע דכשמאכילה בבת אחת המים מבליעין את הכרשינין לתוך בית בליעתה ע"כ ורבינו קיצר בזה שלא כתבו והרי"ף והרא"ש העתיקו הברייתא וכ"כ ג"כ הרמב"ם בפכ"א:

סעיף קטן י

מהלקטין לתרנגולין ואין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך אבל אין נותנין לפני אווזין ותרנגולין ולפני יוני הרדסיאות משנה שם ובגמ' מתיב לר"י דאמר דהמראה נמי ביד היא ואפ"ה אסור מדתניא מהלקטין לתרנגולין ואצ"ל שמלקיטין ואין מלקיטין ליוני שובך וליוני עלייה ואצ"ל שאין מהלקטין מאי מהלקטין ומאי מלקיטין וכו' ושני רב יהודה לעולם מהלקטין דספי להו בידים מלקיטין דשדי ליה קמיה ודקשיא לך יוני שובך ויוני עלייה למשדי קמייהו נמי לא הני מזונותן עליך והני אין מזונותן עליך כדתניא נותנין מזונות לפני כלב ואין נותנין מזונות לפני חזיר ומה הפרש בין זה לזה זה מזונותיו עליך וזה אין מזונותיו עליך א"ר אשי מתני' נמי דיקא אין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנין לפני אווזים ותרנגולים וכו' מ"ט לאו משום דהני מזונותן עליך והני אין מזונותן עליך וליטעמיך מאי איריא מיא אפי' חטי ושערי נמי לא אלא שאני מיא דשכיחי באגמ': וכתב הר"ן מדאמרינן בגמ' וליטעמיך וכו' ומפרקינן שאני מיא דשכיחי משמע לי דמזונות דלא שכיחי כגון חטי ושערי מותר ליתן לפני יוני שובך אע"פ שאין מזונותן עליך ודקתני ואין מלקיטין ליוני שובך ויוני עלייה במזונות דשכיחי קאמר ולפיכך תמהני מהרמב"ם שכתב בפכ"א מהלכות שבת אבל מי שאין מזונותיו עליו כגון חזיר ויוני שובך ויוני עלייה ודבורים לא יתן לפניהם לא מזון ולא מים ולא חילק בין שכיח ללא שכיח וכן הרי"ף לא הזכיר מזה כלום ולא ידעתי למה עכ"ל ומתוך דבריו ניכר שהוא גורס שאני מיא דשכיחי באגמא בלא אלא ומפני כך עלה על דעתו שהם דברי רב אשי שבא לתרץ מ"ט לא תני מתני' דאין נותנין לפניהם חטים ושעורים כיון דאין מזונותן עליו ושני דלא אסור לפני מי שאין מזונותן עליו אלא מים משום דשכיחי אבל חיטי ושערי מותר ולפ"ז בברייתא דאין מלקיטין דיוני שובך וכן ברייתא דאין נותנין מזונות לפני חזיר במים דוקא היא אבל שאר דברים שרי ואין זה במשמע דמזונות קתני ומים לא זייני כדאיתא בר"פ בכל מערבין (פז:) הילכך ודאי גירסא דידן עיקר דגרסינן אלא שאני מיא דשכיחי והכל הוא דברי האומר וליטעמיך כלומר לא תידוק ממתני' דבשאין מזונותן עליך אין נותנין לפניהם מזונות דאם כן אמאי נקט מיא ולא נקט מזונות הילכך איכא למימר דלא אסר אלא מיא דשכיחי באגמא אבל חיטי ושערי אפשר דאע"ג

דאין מזונותן עליך שרי כיון דלא שכיחי ומיהו לענין הלכה נקטינן כסתם ברייתא דקתני אין נותנין מזונות לפני חזיר מפני שאין מזונותיו עליך וכל מזונות במשמע וכרב אשי דס"ל הכי ואע"ג דאידחי לה דיוקא דמתניתין לא אידחי דינא מש"ה הילכך שום מזון אין נותנין לפני מי שאין מזונותיו עליך וכדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל: מצאתי כתוב בתשובה בשם רבינו מותר להאכיל בשבת תולעת המשי שהרי מזונותיו עליך ולא אפשר בהשטה ע"כ וכן מצאתי עוד בתשובת הר"ץ בר"ש בר' שמעון ז"ל להתיר דהני תולעים לא גריעי מאווזים ותרנגולים ויוני הרדסיאות שמזונותן עליך כיון שאינם יוצאים מן הבית חוצה כדבורים ויוני שובך ואין לאלו התולעים אלא מה שנותן להם האדם ולפיכך דבר פשוט הוא שנותן לפניהם עשבים לאכול ולפזר לפניהם עלי התותים וזולתם שלא אסרו אלא הזירין וכיוצא בו שיש לו ג' אגדין ויש בו טורח הרבה אבל מתירין פקיעי עמיר ואיני רואה בזה שום חשש איסור אלא א"כ הוא מקום שנהגו בו איסור להחמיר על עצמן עכ"ל:

סעיף קטן יא

מעמיד אדם בהמתו ע"ג עשבים מחוברים וכו' עד מותר בס"פ כל כתבי (שבת קכב:):

סעיף קטן יב

נוטלין המאכל מלפני החמור ונותנין לפני שור משנה בס"פ תולין (שבת קמ:) ומפרש בגמרא דטעמא דנמאס המאכל לפני השור משום דאית ליה רירי מה שאין כן בחמור. וכתב בספר התרומה ובסמ"ג דצריך לדקדק אם מותר לתת מספוא שנשאר לזו לפני זו שאינה מינה: אסור לגרוף האבוס לפני שור של פטם וכו' משנה שם גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי דברי ר' דוסא וחכמים אוסרין ופירש"י שור שמפטמים אותו גורפים אבוס שלפניו בשבת לתת לתוכו התבן והשעורים ולא יתערב בהם עפרורית ויקוץ במאכלו: ומסלקין התבן שלפניו לצדדין שהוא רב כדי שלא ידרסנו ברעי: ומפרש בגמ' דחכמים אתרווייהו פליגי וידוע דהלכה כחכמים ואיתא תו בגמ' א"ר חסדא מחלוקת באבוס של כלי אבל באבוס של קרקע דברי הכל אסור ומאחר דקי"ל כחכמים אפי' באבוס של כלי אסור:

סימן שכה

סעיף קטן א

מותר לזמן עכו"ם בשב' וכו' בפ"ב די"ט (ביצה כא:) סברי הכי אמוראי טובא ואף על גב דר' אחא אמר התם דאפילו בשבת אסור ה"ל יחיד לגבי רבים וכ"פ שם הרי"ף והרא"ש וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מהלכות שבת:

סעיף קטן ב
ומ"ש ומותר ליתן לו מזונות בחצר וכו' ברייתא בפ"ק דשבת (יט.) וכתב הרמב"ם פ"ו ונותן מזונות לפניו לאוכלן ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו וכתב ה"ה שכתב לאוכלן לפי שבמפרש להוציא אסור וכן אמרו בירושׁ' וכן פי' ז"ל וכ"כ הגהות דכן מוכח לישנא דברייתא וכתב עוד בשם המפרשים שההיתר כדי לאכלן הוא מפני שאנו חושבין אותו כמזונותיו עלינו כיון שאנו מצווים לפרנסו מפני דרכי שלום ואינו דומה לחזיר שאסור ליתן לו מזונות כמבואר בסי' שכ"ד וכ"כ התוס' והר"ן פ"ק דשבת וכתב הר"ן עוד והראב"ד מחמיר בדבר לאסור כל היכא דמצי לאישתמוטי והא דקי"ל מזמנין את העכו"ם בשבת לאו דספינן ליה אנן אלא דמחוינן ליה ושקיל איהו לנפשי' א"נ דספי' לדידן ואכל איהו בהדן:

סעיף קטן ג
ודוקא שהעכו"ם בחצר אבל אם עומד בחוץ ופשט ידו לפנים וכו' כ"כ התוספות (שם) והרא"ש והר"ן בריש שבת דאסור משום דנראה כנותן לו ע"מ להוציא:

סעיף קטן ד
ומ"ש או ליתן לו שאר חפצים וכו' כ"כ התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי שם אהא דנותנין מזונות לפני עכו"ם בחצר דדוק' במזונות אבל שאר חפצים אסור כלומר דמזונות שדרך לאכלן בבית לא מיחזי כנותן ע"מ להוציא אבל שאר חפצים מיחזי כנותן לו ע"מ להוציא:

סעיף קטן ה
ומ"ש או אפילו אם החפצים של עכו"ם וכו' בריש שבת (ב.) אמתני' דפשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית או שנטל מתוכה והוציא העני חייב ובעל הבית פטור ואמרי' בגמ' (שם ג.) דבעה"ב פטור ומותר והקשו התוס' והרא"ש והר"ן דאפי' אם העני עכו"ם איסורא דרבנן מיהא איכא כיון דנראה כנותן על מנת להוציא ותירצו דלעולם בעכו"ם ומיירי כגון שהחפץ של עכו"ם שאפי' מוציא ומכניס כל היום כולו אין כאן איסור כלל אפי' נראה כנותן לו על מנת להוציא וכתב אח"כ הרא"ש ובאשכנז ראיתי מורים לאסור אף בחפץ של עכו"ם וכן מסתבר כיון שאסור הוא מפני מראית העין כי הרואה סבור שנותן לו ע"מ להוציא אין לחלק כי הרואה אינו מכיר של מי החפץ עכ"ל כתב במרדכי פ"ק דשבת שפסק ריב"א דדוקא מזונות שיתכן לאכלם בחצר אבל דברים אחרים העשוים להוליכם ממקום למקום אסור וכמ"ש בסמוך בשם המפרשים וכתב ומדבריו דקדק רבינו יואל דאסור לישראל להחזיר משכונות של עכו"ם בשבת אפי' ייחד לו מקום מבע"י. וכתב עוד וז"ל כתב בא"ז כשי"ד בניסן חל להיות בשבת י"מ שאסור ליתן לעכו"ם מותר החמץ שיוליכנו לחוץ וי"מ דלהשים לפניו והוא יקח מותר ונראה

דלדידן דלית לן ר"ה דאורייתא מותר ליתן להם אפי' ביד ואפי' יודע שיוליך חוץ וכבר היה מעשה ברגנשפורג ששלח עירון שחלה אחר מאכל יהודי ושלחו לו ע"פ רופאי העיר ותו' כתבו דאסור ליתן ליד עכו"ם דה"ל עקירה וכן לתת לו משכונו אם לא יטלנו דרך מלבוש עכ"ל נראה לכאורה דא"ז בכל גווני שרי לדידן ליתן לעכו"ם ע"מ להוציא והתוס' חולקים עליו ודייק הכי מדכתבו דאסור ליתן לו משכונו שלא נזכר בגמרא אלמא דאפילו לדידן דלית לן ר"ה אסרו אבל כתב בהג"מ פ"ו בשם א"ז דהיכא דאיכא משום דרכי שלום או עכו"ם אלם מותר לתת לו או לשלוח לו ע"י עכו"ם אחר לדידן דלית לן ר"ה עכ"ל ונראה שזהו מה שכתבתי בסמוך דאיתא במרדכי בשם א"ז ועד כאן לא שרי לדידן דלית לן ר"ה דאורייתא אלא במקום מצוה כגון לבער חמץ מהבית או מפני דרכי שלום כי ההיא דעירון ששלח אחר מאכל יהודי אבל היכא דליכא מצוה ולא דרכי שלום מודה א"ז דאפילו לדידן נמי אסור דאע"ג דלית לן ר"ה מ"מ איכא למיחש למראית העין ולכן צ"ל שמ"ש ותוס' כתב דאסור ליתן ליד עכו"ם וכו' לאו לאיפלוגי אמאי דקאמר ברישא כתביה דהא ליכא מאן דפליג בהא אלא לאשמעי' דאפי' משכונו של עכו"ם אסור ליתן לו מפני מראית העין כמ"ש הרא"ש שהיו מורים באשכנז: כתוב במרדכי בספ"ק די"ט משכונות שאנו אוסרים להחזיר בשבת ובי"ט משום דמיחזי כמשא ומתן אם לא מפני הדחק אנו מתירין ע"י ארמאי ור"י כתב בחי"ב להחליף משכון עכו"ם בשבת נהגו בו היתר מטעם שיהיה מלבוש או דבר שאינו מוקצה ויוציאנו העכו"ם דרך מלבוש כי אין זה משא ומתן וגם מישראל מותר בענין זה אם הישראל צריך ללובשו עכ"ל:

סעיף קטן ו

פת של עכו"ם שנאפה בשבת ר"ת אסר אותו דשמא נטחן היום וכו' כ"כ בס' התרומה סי' רמ"ז ובסמ"ג ובסמ"ק ובמרדכי פרק כל כתבי ובהגה"מ פ"ו ובפסקי הרא"ש בס"פ א"צ שר"ת אוסר וכן דעת הרשב"א בתשובה שכל המתיר לאכול פת חמה מן הפלטר בשבת אינו אלא מן המתמיהין וטועין גמורים הם והאריך בטעם הדבר ובהגה"מ פ"ו ובהג"א סוף פרק אין צדין כתב בשם א"ז שראבי"ה היה מלקה ב"א שאכלו פת שאפה עכו"ם בשבת:

סעיף קטן ז

ולשון רבינו בסברת ר"ת צריך ביאור דמדתלה טעם האיסור בשמא נטחן היום משמע שאם היה ידוע שנטחן מבע"י הוה שרי ולפי מ"ש ונמצא שהוא מוקצה דבה"ש לא היה ראוי יש לאסור גם בנטחן מבע"י שהרי בה"ש לא היה ראוי וכ"ת דיותר ראוי קמח לכוס מחיטים והיינו דקאמר דטעמא דאיסורא משום שמא נטחן היום ונמצא שבה"ש היו חטים שאינם ראויים לכוס אבל כשנטחן מבע"י לא הוה מוקצה בה"ש שהרי היה ראוי

הקמח לכוס א"א לומר כן שהרי כתב רבינו בסמוך בשם הרא"ש דאפילו היה קמח או עיסה בה"ש לא הוי מוקצה ומדקאמר אפי' משמע דטפי עדיף כשהיה בין השמשות חטים מכשהיה אז קמח ומצאתי בספר התרומה סימן רמ"ז וז"ל ורבינו יעקב אסר להר"י לאכול לחם של עכו"ם שנאפה בשבת ושמא טעמא דאע"ג דמבשל בשבת בשוגג יאכל זהו משום שראוי הבשר לכוס ולאכול קודם לכן אבל לחם שנאפה בשבת שמא אין הקמח ראוי לאכול ואפילו היו החטים בשבת הלא לא היו ראויים כמו לאחר שנאפה דהיינו בפת ובסי' רמ"ח כתב ועל העכו"ם שאפה לחם בשבת וגם שמא נטחנו החטים ונרקדו בשבת יש פנים להתיר כמו מבשל בשבת יאכל וכמו עכו"ם שהדליק נר ישתמש לאורו ישראל ויש פנים לאסור כדפרישית דלא דמי לעכו"ם שהדליק הנר דאיכא חילוק בין מידי דאכילה למלאכה אחרת כדפרישית לעיל וגם לא דמי למבשל בשבת בשוגג יאכל דהתם ליכא למיגזר שמא יהיה הישראל רשע לבשל במזיד אבל יכול לומר לעכו"ם לבשל ואפי' נדמה למבשל בשוגג יאכל יש לאסור האי לחם דדמי לשוחט בשבת בשוגג דאסור משום דלא חזי לכוס והקמח נמי לא היה ראוי לכוס ואפילו אם הקמח ראוי לכוס אין החטין והקמח ראוים לאכול באותו ענין שנעשו לבסוף לאחר שנעשה בו איסורא דאורייתא שנעשה פת ואינו דומה לחזי לכוס של מבשל בשר ודגים וכ"ת הלחם מותר דהא פסקינן שלהי שבת כר"ש דשרי מוקצה בר מנר שהדליקו בה באותו שבת דדחייה בידים לא דמי דשמא הכא מודה ר"ש דהוי כגרוגרות וצמוקים כיון שנטחן ונאפה ונרקד בשבת כדאמרינן בפרק אין צדין (ביצה כד.) עכו"ם שהביא דורון לישראל אם יש במינו במחובר אסור בכדי שיעשו ופירש"י דאפילו ר"ש מודה בהא דהוי כגרוגרות וצמוקים דאמרינן פרק כירה (שבת מה:) דמודה ר"ש עכ"ל והשתא יש לפרש דברי רבינו דה"ק ר"ת אסר משום מוקצה ואע"ג דקי"ל כר"ש דל"ל מוקצה שאני הכא דאיכא למיחש שמא נטחן היום והוי כמוקצה דגרוגרות וצמוקים וזהו שכתב ונמצא שהוא מוקצה כלומר אפי' לר"ש שבה"ש לא היה ראוי כלומר דלא היה ראוי ליעשות מחמת עצמו וכיון שלא עשאו מבע"י הוי כאילו דחאו בידים וקשה לי אמאי תלי טעמא דאיסורא בשמא נטחן היום הא אפילו נטחן מאתמול הוי מוקצה כמו גרוגרות וצמוקים מאחר שנאפה היום ושמא י"ל דנקט טחינה דאיסורה מטעמא אפילו ביום טוב מה שאין כן באפייה אבל אין ה"נ דלענין שבת אפילו נטחן מאתמול הוי מוקצה כגרוגרות וצמוקים מטעם שנאפה בשבת והא דנקט הרא"ש אפילו היה קמח או עיסה בין השמשות לא נחת לחילוקי מוקצה אלא משום דחטים חזי לכוס טפי מקמח קאמר דאפילו אם היה קמח דלא חזי כלל לכוס לא הוי מוקצה משום דהוי גמרו בידי אדם ולא אידכר מוקצה דבין השמשות

אלא היכא דמתקן ממילא אבל לא היכא דאיתקן בידי אדם כי הכא ושלא כדברי רש"י בפ' אין צדין ואפשר לפרש דברי רבינו בע"א דה"ק ר"ת אסר אותו משום דאפי' את"ל דשמא נטחן היום ונמצא שבין השמשות היו חטים וחזו לכוס מ"מ הוי מוקצה מפני שבה"ש לא היה ראוי לאכול באותו ענין שנעשה לבסוף לאחר שנעשה בו איסור דאורייתא שנעשה פת ואינו דומה לחזי לכוס של מבשל בשר ודגים וכי תימא הלחם מותר דהא פסקינן שילהי שבת (קנז.) כרבי שמעון דשרי מוקצה בר מנר שהדליקו בה באותה שבת דדחייה בידים, לא דמי דשמא הכא מודה רבי שמעון דהוי כגרוגרות וצמוקים כיון שנטחן ונאפה ונרקד בשבת כדאמרינן בפרק אין צדין (כד:) גוי שהביא דורון לישראל אם יש במינו במחובר אסור בכדי שיעשו ופירש רש"י דאפילו רבי שמעון מודה בהא דהוי כגרוגרות וצמוקים דאמרינן בפרק כירה (מה:) דמודה רבי שמעון עד כאן לשונו, והשתא יש לפרש דברי רבינו דהכי קאמר רבינו תם אסר משום מוקצה ואף על גב דקיימא לן כרבי שמעון דלית ליה מוקצה שאני הכא דאיכא למיחש שמא נטחן היום והוי כמוקצה דגרוגרות וצמוקים וזהו שכתב ונמצא שהוא מוקצה כלומר אפילו לרבי שמעון שבין השמשות לא היה ראוי כלומר לא היה ראוי ליעשות מחמת עצמו וכיון שלא עשאו מבעוד יום הוי כאילו דחאו בידים וקשה לי אמאי תלי טעמא דאיסורא בשמא נטחן היום הא אפילו נטחן מאתמול הוי מוקצה כמו גרוגרות וצמוקים מאחר שנאפה היום ושמא יש לומר דנקט טחינה דאסורה מטעמא אפילו ביום טוב מה שאין כן באפיה אבל אין הכי נמי דלענין שבת אפילו נטחן מאתמול הוי מוקצה כגרוגרות וצמוקים מטעם שנאפה בשבת והא דנקט הרא"ש אפילו היה קמח או עיסה בין השמשות לא נחית לחילוקי מוקצה אלא משום דחיטים חזי לכוס טפי מקמח קאמר דאפילו אם היה קמח דלא חזי כלל לכוס לא הוי מוקצה משום דהוי גמרו בידי אדם ולא אידכר מוקצה דבין השמשות אלא היכא דמיתקן ממילא אבל לא היכא דאיתקן בידי אדם כי הכא ושלא כדברי רש"י בפרק אין צדין (שם ד"ה אם): ואפשר לפרש דברי רבינו בענין אחר דהכי קאמר רבינו תם אסר אותו משום דאפילו אם תמצא לומר דשמא נטחן היום ונמצא שבין השמשות היו חיטים וחזו לכוס מכל מקום הוי מוקצה מפני שבין השמשות לא היה ראוי לאכול באותו ענין שנעשה לבסוף לאחר שנעשה בו איסור דאורייתא שנעשה פת ואינו דומה לחזי לכוס של מבשל בשר, אלא דלשון דונמצא וגם לישנא דשמא אינם מיושבים לזה:

סעיף קטן ח

ובספר התרומה כתב פנים לאיסור ולהתיר בסימן רמ"ז ורמ"ח וכתבתיה בסמוך וכ"כ ג"כ סמ"ג וסמ"ק:

סעיף קטן ט

וא"א ז"ל כתב ול"נ להתיר וכו' בס"פ אין צדין וגם בהג"א שם כתב שיש מתירין בשעת הדחק וגם התוספות בפרק בתרא דע"ז (סו:) כתבו שיש מתירין אפילו בשבת וכתבו אמנם יש אוסרים בשני ימים טובים של ר"ה לפי שנמשך לפעמים הקציר עד ר"ה ואפשר שקצרו ואפאו בי"ט והעלו ונכון להחמיר בשני ימים טובים של ר"ה וה"ה כתב בפ"ו וז"ל ודע שמהדינים הנזכרים יש ללמוד שפת שאפה עכו"ם בשביל עצמו או בשביל עכו"ם אחר מותר לישראל אא"כ מכירו ויודע שצריך לו שיש לחוש שמא ירבה בשבילו וכ"כ הרמב"ן פירות שתלשן לצורך עצמו אסורין משום מוקצה ודברים התלושים שאפאן ובשלן מותרין והוא שראויים מתחילתן לכוס הא לא"ה מוקצין הן ואסורין למי שיש לו מוקצה בכך וכ"כ הרשב"א והוסיף לאסור אף הנולד כגון משקין הבאים ע"י סחיטת עכו"ם עכ"ל: ומ"ש אא"כ מכרו ויודע שצריך לו יתבאר בסמוך בס"ד והר"ן בס"פ כל כתבי כתב סברת הרמב"ן ובפ' בתרא דע"ז נראה שמסכים לדברי התוספות שהתירו ליקח מן העכו"ם פת חמה בשבת. ומ"מ יש לדקדק בדברי הרא"ש שכתב דלא הוי מוקצה משום דהוי גמרו בידי אדם דהא עכו"ם שהביא דורון לישראל מדבר שיש במינו במחובר הוי גמרו בידי אדם שהרי ע"י אדם נלקטים ואפ"ה אסור ושמא י"ל דשאני התם דאפשר ליגמר שלא ע"י אדם כגון שיפלו מאליהן הילכך כי ליקטם אדם נמי אסורין משא"כ בטחינה שא"א ליעשות אלא ע"י אדם ושבולי הלקט כתב שהרוקח אסר ורב יהודאי מתיר ושכן דעת ה"ר בנימין וה"ר ישעיה ז"ל: ור"י בח"ח כתב סברת ר"ת וסברת הרא"ש ואחר כן כתב וז"ל ובאותן המקומות שרגילין הנשים או אנשים לקנותו בשבת ואומרים לעכו"ם ממש סכום מקח ואומרים תן לי פשיט או שני פשיטים מלחם וגם קורין לעכו"ם בביתם ונותנין לו המעות ראוי לאסרו להם מכל וכל שלא יאכלו פת הנאפה בשבת כך יראה לי ועוד כתב רמ"ה כי אסור לומר לעכו"ם מע"ש הילך מעות ותן לי הפת למחר שכבר נאפה לצורך ישראל עד כ"ל כתב בהגהות אשיר"י ס"פ אין צדין בשם א"ז דלדברי הכל אם בישל או אפה עבד ישראל בשבת אפילו לצורך עצמו ואפילו בשבת ראשונה ובפעם ראשונה שאין העבד יודע אם אדונו יאכל מזה אם לאו אפ"ה אסור: וכתוב בסמ"ק פת שנאפה בשבת בשביל העכו"ם שאוסרים בו ביום ומיהו גדולים התירו לצורך סעודה וברית מילה ונראה דה"ה לצורך ברכת המוציא ואף אם נטחן בשבת עצמו אע"ג דבה"ג חשיב ליה לטחינה נולד ומורי ר' יחיאל לא היה מודה עכ"ל: ולענין הלכה כיון שאיסור מוקצה דרבנן יש לסמוך על המתירין בשעת הדחק או לצורך מצוה:

סעיף קטן י

עכו"ם שצד דגים או ליקט פירות וכו' כתבו סמ"ג וכן סמ"ק והתרומה דיש פנים להתיר כמו שאר מלאכות שעושה לצרכו כלומר כמו ממלא מים לבהמתו או עושה כבש או מדליק נר לעצמו שמותר לישראל להשתמש בהם ויש פנים לאיסור משום דבדבר מאכל החמירו דחיישינן שמא יאמר לעכו"ם לבשל לו בשבת כיון דאמירה לעכו"ם לא מיתסרא אלא מדברי סופרים ואע"פ שלא כתב אלא דיש צדדים לאיסור ויש צדדים להתיר כת' רבינו בשמו שיש אוסרין ויש מתירין משום דכיון דאיכא צדדים לכאן ולכאן יש אוסרין ויש מתירין מיקרי א"נ דקושטא דמילתא הכי הוא דמיפלג פליגי במילתא דאיתא בתו' ריש י"ט וכתבה ר"י בחי"ב שרא"מ אכל מדג מליח שצלאתו השפחה לעצמה כי היכי דשרי' לישראל להשתמש לאור נר שהדליק עכו"ם לעצמו ואע"פ שהם כתבו דלא נהירא הרי כתבו הטעם משום דבמכירו אסור מפני שמרגילו לשבת הבא הא אם לא היה מכירו מודה דמישרא שרי וסמ"ג וסמ"ק והתרומה שכתבו דשמא יש לאסור משום דחיישינן שמא יאמר לעכו"ם לבשל לו בשבת אפי' באינו מכירו איכא למיחש להכי דליכ' למיפלג בין מכירו לאינו מכירו אלא כשהעכו"ם עושה מעצמו ומשמע מדבריהם ומדברי הגהו' מיי' בפ"ו שכן דעת ר"ת לאסור מה"ט ומ"מ אין דברי רבינו מכוונים ע"פ דברי סמ"ג דהא לא כתב סמ"ג דיש פנים להתיר אלא באפה ובישל עכו"ם לעצמו דאין בהן מוקצה אבל בצד דגים וליקט פירות משמע דפשיטא ליה דאסורין דודאי לא גריעי מפירות הנושרים דאסירי משום מוקצה:

סעיף קטן יא

וכתב רבינו דהכי מסתבר לאסור משום דלא גרע מנשרו מאליהן ולכאורה משמע דגם באפה פת אסר מה"ט וכן פי' הגאון מהרי"א ז"ל ושלא כדברי הרא"ש ואע"פ שהיה אפשר לפרש דטעמא דלא גרע מנשרו מאליהן לא קאי אלא לצד דגים וליקט פירות אבל באפה ובישל מודה דשרי ולחלק ביניהם משום דצידת דגים ולקיטת פירות לא משמע לאינשי שהוא מלאכה כ"כ ואיכא למיגזר שמא יעשה בידיו משא"כ באפייה ובישול דמידע ידעי כ"ע דאין לך מלאכות חמורות מהם וכמו שכתוב בספר התרומה סימן רמ"ז מ"מ מדנקט אפייה ובישול בהדי צידה וליקוט משמע דלא מפליג ביניהו ובכולהו אסור מטעמא דלא גרע מנשרו מאליהן:

סעיף קטן יב

ואפי' אם ספק אם לקטן או צדן היום וכו' כ"כ סמ"ג וסמ"ק והתרומה והגהות פ"ו והביאו ראיה מדתנן בר"פ אין צדין ספק מוכן אסור וגם הר"ן בפרק שואל גבי עכו"ם שהביא חלילין כ' דהא דאסרינן בעכו"ם שהביא דורון לישראל כל שיש במינו במחובר אע"ג

דאיכא למיתלי שנתלשו מבע"י אסור וכ' דטעמא משום דכל שיש מאותו המין במחובר דרכן של בני אדם ללקוט אותו ביומו ולא מבערב אבל לערב מותרין מיד אפי' אם ודאי לקטן וצדן היום וכן כתוב בספרים הנזכרים והביא ראיה מדתנן במסכת מכשירין ואיתא בפ' שואל (קנא) מרחץ המרחצת בשבת אם רוב עכו"ם למ"ש רוחץ בה מיד וכ"כ הרא"ש בפ' אין צדין:

סעיף קטן יג

ואם לקטן וצדן בשביל ישראל אסורים לכל בו ביום וכו' פשוט בפ' אין צדין (שם) עכו"ם שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחובר אסור ולערב אסורין בכדי שיעשו והכי איתא בפרק בכל מערבין גבי הנהו עכו"ם דגזו אסא לגננא ומדברי הרמב"ם בפ"ו נראה דלישראל אחר נמי אסור בכדי שיעשו וכ"כ רבינו ירוחם בחי"ב וכ' ה"ה שאע"פ שיש מפרשים שמתירין לישראל אחר לערב מיד פשט המימרא שבפ' אין צדין מורה כדברי הרמב"ם ולזה נוטין דברי הר"ן בס"פ כל כתבי וכ"כ רבינו בהדיא בהלכות י"ט וכן משמע מדבריו כאן:

סעיף קטן יד

וכן אם צד בשביל ישראל ועכו"ם וכו' כ"כ סמ"ג והתרומה והביאו ראיה מדתנן במסכת מכשירין ואיתא בהשואל (קנא) מרחץ המרחצת בשבת אם רוב עכו"ם למ"ש רוחץ בה מיד ואם רוב ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו מחצה על מחצה בכדי שיעשו וגם הביאו ראיה מהירושלמי:

סעיף קטן טו

ואם ספק אם ליקט בשביל ישראל אם לאו וכו' אסורין בו ביום משום דתנן (ביצה כד) ספק מוכן אסור כדבסמוך:

סעיף קטן טז

ולערב כתב בסמ"ג שמותרין מיד מפני שהוא ספק וכ"כ בספר התרומה ובהגהות פ"ו וטעמא משום דקיימא לן כשמואל דקאמר בפ' שואל (קנא) שם גבי עכו"ם שהביא חלילין חיישינן שמא תוך לחומה לנו ופירש"י חששא זו לקולא שיש לנו לומר שבאו ממקום קרוב ומותר לערב מיד וא"צ להמתין לערב בכדי שיעשו והם סוברים כמותו אבל יש חולקים ומפרשים דחששא זו לחומרא היא כמו שיתבא' בסמוך בס"ד ולדבריהם ודאי דבנדון דידן נמי אסו' לערב בכדי שיעשו ויש לתמוה למה רבינו כ' סתם דעת סמ"ג בלי שום חולק וצ"ל שסמך על מ"ש לקמן בסי' זה פלוגתא דרש"י והרי"ף בזה ושהרא"ש הסכים לדעת רש"י דשרי:

סעיף קטן יז
ודבר שאין בו חשש צידה ומחובר וכו' אם הביאו העכו"ם לעצמו מותר אפילו בו ביום זה פשוט וק"ו היא מהבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה שמותר לישראל אחר כדאיתא בפרק אין צדין (ביצה כד.) וכתבו רבינו בסמוך: ואם הביאו בשביל ישראל אסור בו ביום למי שהובא בשבילו מסקנא דהלכתא בפרק אין צדין ואמרינן התם שהבא בשביל ישראל זה ביום טוב מותר לישראל אחר ומשמע דה"ה לשבת וכ"נ מדברי הפוסקים ודלא כדברי הגהות אשיר"י שכתבו בפ' אין צדין דדבר הבא מחוץ לתחום בשבת אסור אפי' לישראל אחר וגם לערב בכדי שיעשו:

סעיף קטן יח
ומ"ש רבינו ולערב בכדי שיעשו כן דעת הר"ן בפרק אין צדין וכן דעת המרדכי בפ' כל כתבי וסמ"ג והתרומה וכתב הרא"ש בפ' אין צדין שכן דעת האלפסי בתשובה אבל הוא ז"ל כתב דמסתבר כדברי ר"י שכתב דבבא מחוץ לתחום א"צ להמתין לערב בכדי שיעשו דלא החמירו חכמים אלא בדבר שנעשה בו איסורא דאורייתא ורבינו לא חשש להזכיר כאן סברת הרא"ש לפי שאין כאן מקום עיקר דינין הללו אלא בהלכות י"ט ושם הזכירם וגם כתב שם כל פרטי דינים אלו יותר בארוכה:

סעיף קטן יט
ולאחרים מותר בו ביום מסקנא דהלכתא בפ' אין צדין: וכתב הר"ן ומיהו כי שרי לישראל דוקא בתוך ד"א או בתוך העיר משום דכולה מתא כד"א דמי כדאית' בפ' מי שהוציאוהו (עירובין מא:) אבל לטלטלן חוץ לעיר לד' אמות ודאי אסור: וכתב הרא"ש בפ' מי שהוציאוהו והביאו רבינו בסי' ת"א דהא דכל העיר כד' אמות דוקא במוקפת לדירה וסתם עיירות מוקפין לדירה אבל סתם מבצרים אינן מוקפין לדירה ונ"מ שאם העיר אינה מוקפת לדירה ועירבו כולם או קצתם אסור לטלטל פירות אלו חוץ לד"א:

סעיף קטן כ
ואם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום אם לאו מותר לערב לאלתר אפי' למי שהוב' בשבילו לר"י תמהני דמשמע מדברי רבינו דלא שרי אלא בספק אם הובא מחוץ לתחום אבל אם ודאי הובא מחוץ לתחום מודה דאסור והא ליתא דאפילו בודאי הובא מחוץ לתחום שרי ר"י כמ"ש הרא"ש בפ' אין צדין וכתבתיו בסמוך וכ"כ ג"כ התוס' שם בשמו ובהלכות י"ט כתב רבינו לרש"י במקום לר"י ולפי אותה גירס' נצטרך לומר דהיינו מה שפירש"י (שם קנא.) גבי שמואל דאמר בעכו"ם שהביא חלילין חיישינן שמא חוץ לחומה לנו דהאי חששא לקולא היא כלומר דכיון דמספקא לן אם באו מחוץ לתחום אם לאו תלינן דמתוך התחום באו והרי"ף פירש דחיישינן לחומרא קאמר כלומר כיון

דמספקא לן חיישינן שמא מחוץ לתחום באו וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד וגם על גירסא זו יש לתמוה דלרש"י מאי איריא לערב אפי' בו ביום שרי וצריך לדחוק דמשום דלהרי"ף אסור לערב בכדי שיעשה נקט פלוגתייהו בהכי אבל אין ה"נ דלרש"י בו ביום נמי שרי . כתב רבינו בהלכות י"ט בשם הרשב"א דלשיטת הרי"ף והגאונים דאסרי מספקא היינו דוקא בעכו"ם שאין שרוי עמו בעיר דאיכא למיחש שמא מחוץ לתחום הביאם אבל עכו"ם השרוי עמו בעיר ופירות המצויין בעיר אין לחוש מספק וכ"כ הר"ן בפרק אין צדין ובפ' שואל וה"ה בפ"ב מהלכות י"ט:

סעיף קטן כא
עכו"ם שמילא מים לבהמתו וכו' משנה בס"פ כל כתבי (שבת קכב.):

סעיף קטן כב
ומ"ש והוא שאין העכו"ם מכירו ברייתא שם ויתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן כג
ומ"ש ואם מילא מים לצורך בהמת ישראל אסור ג"ז שם במשנה:

סעיף קטן כד
מ"ש אסור לכל בכל מיני תשמיש תרי קמ"ל חדא דלא תימא דלישראל שמילא בשבילו הוא דאסור אבל לישראל אחר שרי וכמ"ש הר"ן בפ' אין צדין שיש מי שסובר כן אלא לכל בני ישראל אסור כיון דאתעביד בהו מלאכה דאוריי' וכמו שכתבתי בסי' רע"ו ותו קמ"ל דלא תימא דבשתייה דוקא אסורין אבל בשאר תשמישין מותרים וכמו שיש שרצו לומר כן אלא בכל מיני תשמיש אסורין וכמסקנת התוס' והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן כה
ומ"ש והאידנא שאין לנו ר"ה דאורייתא מותר לאחר שלא מילא בשבילו כן כתבו שם התוס' וטעמא דכיון דליכא איסורא דאורייתא שרי לישראל אחר כדשרינן בפ' אין צדין (ביצה כד:) הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר וכ"כ המרדכי בפ' כל כתבי והגהת מיימון בפ"ו בשם סמ"ג וכ"כ בספר התרומה ולדברי האומרים דלית לן ר"ה דאורייתא מפני שאין ששים רבוא בוקעים בשווקים דידן הדבר פשוט דלישראל אחר מותר אבל יש חולקים בעיקר הדין ואומרים דאע"ג דליכא ששים רבוא נמי הוי ר"ה וכמו שאכתוב בסי' שס"ד בס"ד:

סעיף קטן כו
ומ"ש ור"ת היה אומר הא דאסרינן בממלא לצורך ישראל דוקא לבהמתו וכו' פלוגתא דר"ת ור"י וראיות כל אחד מהם בפרק כל כתבי (שם) בתוספות והרא"ש והר"ן ואף על פי שהרא"ש לא הכריע בהדיא מ"מ מתוך לשונו משמע שנוטה לסברת ר"י ולזה הסכים הר"ן בהדיא וכן דעת ה"ה בפ"ו וכתב שכן דעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן כז
ליקט עשבים לצורך בהמתו מאכיל אחריו ישראל ברייתא שם ס"פ כל כתבי (שם) ומפרש בגמ' דהא דשרי להאכיל לבהמתו מהנך עשבים דוקא בדקאים לה באפה והיא אזלא ואכלה אבל אסור לו להעמיד בהמתו עליהם דחיישינן שמא יטול בידו ויאכיל לבהמתו והן מוקצין וכבר כתב רבינו דין זה בסי' שכ"ד:

סעיף קטן כח
ומ"ש אבל אם מכירו אסור וכן בכל דבר דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו וכו' שם תנו רבנן עכו"ם שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור מילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור בד"א בשאינו מכירו אבל מכירו אסור ומותיב עלה בגמרא והא ר"ג מכירו היה כלומר דתנן במתני' שעשה עכו"ם בשבת כבש לירד בו וירדו בו ר"ג וזקנים ושני אביי שלא בפניו הוה רבא אמר אפילו תימא בפניו נר לאחד נר למאה פירש"י שלא בפניו הוה כשעשאו לא היה ר"ג שם דניכוין ליה נר לאחד נר למאה כבש לאחד כבש למאה אבל גבי עשבים כשהוא מכירו מרבה בשבילו והרי"ף והרא"ש והרמב"ם כתבו דברי רבא לבד וכתב ה"ה ובודאי אפילו במכירו כל שלא בפניו שאין לחוש שמא ירבה בשבילו מותר וכאביי וכ"כ ז"ל וגם זה אפשר שהוא בכלל דברי רבינו שכל שאין לחוש שמא יעשה בשביל ישראל מותר ומ"מ בהלכות לא הביאו הא דאביי ואפשר שדעתם דרבא לא מודה לאביי אלא תולה הכל במכירו בין דבר שיש בו כדי להרבות בין דבר שאין בו עכ"ל והר"ן כתב וז"ל אבל מכירו אסור מיהו בגמ' מוכח דשלא בפניו שרי הילכך נקטינן דבשאינו מכירו אפי' בפניו שרי ושלא בפניו אפי' מכירו שרי ואי מידי דליכא לאפושי ביה בשביל ישראל כנר וכבש אפי' מכירו והוא בפניו שרי עכ"ל נראה מדבריו ומדברי ה"ה שהם סוברים דרבא מודה לאביי דשלא בפניו ודאי שרי דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו אלא שבא לומר דאפי' בפניו נמי שרי אם הוא מידי דליכא לאפושי ביה בשביל ישראל ועוד כתב ה"ה שאפי' במכירו אינו אסור אא"כ העכו"ם יודע שישראל צריך לאותו דבר ומשמע דאפי' בפניו נמי שרי וכן בדין לפי שיטתו דבעינן מכירו ובפניו נמי ודאי שאם אינו יודע שישראל צריך לאותו דבר ליכ' למיחש למידי ול"נ דאם אית' דרי"ף והרא"ש והרמב"ם הוו סברי הכי לא היו משמיטים דברי אביי אלא ודאי שהם מפרשי' דרבא פליג על אביי ואסר אפי' שלא בפניו שמאחר שמכירו אפילו שלא בפניו איכא למיחש שמא ירבה בשבילו וכ"נ שהוא דעת התוס' שכתבו שאסור לאכול דג מליח שצלאו העכו"ם לעצמו בשבת מדאסרינן במים שמילא עכו"ם לצרכו משום שמא ירבה בשבילו ואין לחלוק ולומר דשאני מים שמא ירבה בשבילו אבל כאן שפחה צלאתו כבר ולא שייך ה"ט דהא

איכא בתוספת' בהדיא במכירו אסור מפני שמרגילו לשבת הבאה וכתבו רבי' ירוחם בחי"ב: כתוב בהגהות מרדכי פי"ד בשם רא"ם דאפי' אם אינו מכירו אם אמר העכו"ם בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה או שהוא מתקן האש לישראל והולך העכו"ם אסור ליהנות ממנו:

סעיף קטן כט
ומ"ש רבינו ואם ליקט בשביל ישראל אסור ברייתא הנזכרת בסמוך:

סעיף קטן ל
ומ"ש ואם ליקט והאכיל לבהמת ישראל א"צ למחות בידו כ"כ הרא"ש והמרדכי בפרק כל כתבי וה"ה בפרק ששי בשם התוס' וכתב שכן נראה מדברי הרמב"ם:

סעיף קטן לא
ומ"ש אבל אם רגיל בכך צריך למחות וכו' כ"כ שם הרא"ש וה"ה וג"כ נראה מדברי המרדכי שם:

סעיף קטן לב
ואם עשה ארון או קבר לעצמו וכו' בס"פ שואל (שבת קנא.) תנן עשו לו ארון וחפרו לו קבר יקבר בו ישראל ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית ופירש"י עשו לו ארון בשביל עכו"ם או למכור ובגמ' אמאי ה"נ ימתין בכדי שיעשו אמר עולא בעומד בסרטיא וארון במוטל על קברו ופירש"י דארישא קאי דקתני יקבר בו ישראל דמשמע מיד ופריך ימתין בכדי שיעשו דנהי דלא מוכחא מילתא מיהו י"ל בשביל ישראל נעשה ומפרקינן בעומד הקבר באסרטיא שאין דרך ישראל ליקבר שם דודאי לא נעשה בשביל ישראל וארון במוטל על קברו דעכו"ם באסרטיא דמוכח דלשם אותו קבר נעשה הארון וכתב הר"ן אבל הגאונים פירשו דאסיפא דקתני לא יקבר בו עולמית פריך אמאי ליסגי בכדי שיעשו ומפרקינן דבעומד באסרטיא עסקינן שהוא מקום פרהסיא וגנאי הוא לישראל שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת וכן דעת הרמב"ם בפ"ו אלא שביאר דבריו לומר דהא דאוקימנא בעומד באסרטיא היינו לומר שהוא מפורסם לכל שעושין אותו בשביל ישראל פלוני הוא ומשמע דאע"ג דנעשה באסרטי' כל שאין עוברים ושבים מכירים שהוא לישראל ואפי' מכירים שהוא לישראל אם אינם מכירים לאיזה ישראל הוא אינו אסור עולמית וכתב עוד הרמב"ם דכשהוא בפרהסיא אינו אסור אלא לאותו ישראל שנעשה בשבילו אבל לישראל אחר מותר והוא שימתין בכדי שיעשו והראב"ד ז"ל כתב עליו לא הכל מודים לו שיהא ישראל אחר צריך להמתין בכדי שיעשו ולפי הטעם שהוא מפרש לפנים בהמתנה זו דומה שאין ישראל אחר צריך להמתין עכ"ל כלו' שהרמב"ם ז"ל כ' שם דטעמא שצריך שימתין בכדי שיעשו שאם תאמר יהא מותר

מיד שמא יאמר לעכו"ם לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד וטוען הראב"ד דהכא כיון דאסר לאותו ישראל שנעשה בשבילו תו ליכ' למיגזר מידי וה"ה כתב וז"ל ומ"ש רבינו בטעם ההמתנה מוסכם הוא מרוב המפרשים ואעפ"כ צריך אפי' לישראל אחר להמתין שלא חילקו בדבר שנעשית בו מלאכה גמורה בשביל ישראל וכן דעת רש"י וכ"כ הרמב"ן בס' תורת האדם שלו ואפי' בשנעשה בצנעא כתב ה"ה דלישראל אחר נמי צריך להמתין בכדי שיעשו ודחה דברי החולקים על זה ולזה נוטים דברי הר"ן בפ' כל כתבי ובפרק שואל והרא"ש כתב המשנה לבד ולא כתב מאי דאיתמר עלה בגמ' וזהו שכתב רבינו וא"א ז"ל לא חילק בהא דלא יקבר בו עולמית בין צנעא לפרהסיא אבל הרמב"ם חילק וכן משמע בגמ' כלומר דפשטא דשמעתא משמע כפי' הרמב"ם והגאונים אלא שרש"י פי' אותו על עשה קבר וארון לעצמו כלומר ולפי זה שפיר עבד הרא"ש שלא חילק בלא יקבר בו עולמית בין צנעא לפרהסיא כנ"ל לפרש דברי רבינו מ"מ עדיין יש לדקדק למה השמיט הרא"ש סוגיית הגמ' דאפי' תימא דס"ל כפירש"י ה"ל לכתבה כדי לאשמועינן דיקבר בו ישראל דקתני מתני' אם בצנעה יקבר מיד ואם בפרהסי' ימתין בכדי שיעשו לכך נ"ל דהרא"ש מפרש כפי' הגאונים אלא שהוא סובר עוד דכי פריק בעומד באסרטיא לאו אוקימתא היא אלא לומר דסתם קבר עומד באסרטי' ומש"ה לא יקבר בו עולמית וכיון דסתם קבר הכי הוא לא הוצרך לכתבו ובדרך זה יישב הר"ן להרי"ף שהשמיט ג"כ סוגיא זו כפי מה שהעיד עליו הר"ן ז"ל ואע"פ שבספרי הרי"ף דידן כתוב סוגיית הגמ' צ"ל דתוס' סופרים הוא ולא מדברי הרב ז"ל וכן יש להוכיח מדחזינן להרא"ש שלא כתבה ומידע ידיע דבסתמא שיטת הרי"ף נקיט ואזיל:

סעיף קטן לג

ואם הביא חלילין לצורך ישראל וכו' ג"ז שם במשנ' עכו"ם שהביא חלילין לא יספוד בהם ישראל אא"כ באו ממקום קרוב ופירש"י עכו"ם שהביא חלילין בשבת בשביל ישראל לא יספוד בהם עולמית והתו' הקשו עליו ופירשו דלא יספוד בהם עד כדי שיבאו קאמר וכן דעת הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ו וכן דעת הרשב"א בתשובה וכ' הרא"ש בפ' א"צ אהא דא"ר פפא עכו"ם שהביא דורון לישראל ואין באותו מין במחובר אם הובא מחוץ לתחום אסור וא"נ להמתין לערב בכדי שיעשו דלא החמירו חכמים אלא בדבר שנעשה בו איסורא דאורייתא ואין לחוש שמא הביאן העכו"ם דרך ר"ה סרטיא ופלטיא דלא שכיח האידנ' ר"ה דס' רבוא בוקעין בו והא דתני עכו"ם שהביא חלילין לא יספוד בהם ישראל במ"ש עד כדי שיבואו ממקו' קרוב שאני מילתא דמת דאוושא טפי והכל

יודעין שבשביל מת הביאו ואחמור טפי כדתנן התם אם עשה עכו"ם קבר בשבת בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית ולא שרי בכדי שיעשו:

סעיף קטן לד

ומ"ש רבינו ולאחרים מותרים מיד כבר כתבתי בסמוך שי"א כן ושרוב הפוסקים חולקים עליהם ואומרים שכל שנעשה בו מלאכה דאוריית' אפילו ישראל אחר צריך להמתין בכדי שיעשו ותמהני על רבינו שסתם וכתב לעיל ואם לקטן וצדן בשביל ישראל אסורין לכל בו ביום ולערב בכדי שיעשו ומשמע דלישראל אחר נמי בעינן כדי שיעשו וכ"כ בהדיא בהל' י"ט והיאך סתם וכתב כאן בהיפך ואפשר שרבינו סובר שדעת ר"י כסברת ר"ת שמתיר לישראל אחר למ"ש מיד אפילו בדבר שנעשה בו איסור תורה כמ"ש הרא"ש בשמו בפרק אין צדין ולכן כתב כאן דלדעת ר"י מותרין לאחר מיד אבל איהו ס"ל דאחר נמי צריך להמתין כמו שסתם וכת' לעיל ועוי"ל דהבאת חלילין לא איתעביד בהו איסורא דאוריית' דאין לחוש שהביאם העכו"ם דרך ר"ה סרטיא ופלטיא דלא שכיח האידנא ר"ה דס' רבוא בוקעין בו וכמ"ש בסמוך בשם הרא"ש וכל דלא איתעבד בהו איסור דאורייתא מותר לישראל אחר מיד לד"ה זה נראה עיקר אלא דאכתי ק"ק דהוה ליה לרבינו לפרושי דלדברי הסוברים דלא בעינן ס' רבוא בוקעין בו כמו שיתבאר בסי' שמ"ו הא איכא למיחש שנעשה בהבאתם איסור תורה ואסורים אף לישראל אחר בכדי שיעשו וי"ל שסמך על מ"ש בסמוך לדעת הרמב"ם דלאחרים אסורים עד כדי שיבואו ממקום קרוב:

סעיף קטן לה

ודוקא בידוע שהביאן מחוץ לתחום וכו' שם על המשנה דקתני לא יספוד בהם ישראל אא"כ באו ממקום קרוב בעי בגמ' מאי ממקום קרוב רב אמר ממקום קרוב ממש ושמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו ופסקו הפוסקים כשמואל משום דאמרינן בגמ' דמתני' דייקא כוותיה ופירש"י ממקום קרוב בתוך התחום חיישינן שמא חוץ לחומה לנו אפי' הביאן מחוץ לחומה אנו תולין להתיר ואומרים שמא בתוך התחום לנו ע"ש וסופדין בהם למ"ש מיד. אבל הרי"ף פי' אע"ג דחזי להו דעיילי בצפרא לא אמרינן אי לאו דעיילי מאתר קריבא לא הוו עיילי בצפרא אלא אמרינן הכי מאתר רחיקא אתו והאי דאתו בצפר' בליליא אזלי עד דמטו לחומה ובתו התם והא עיילי השתא וכ"כ הרמב"ם בפ"ו דאפי' סתמא נמי אסור עד כדי שיבואו ממקום קרוב וכתב עוד ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאו בשבת ימתין בכדי שיבואו מאותו מקום אחר השבת והוא שלא יהא הדבר בסרטיא גדולה כמו שאמרנו עכ"ל וכ' ה"ה כך דעת קצת מפרשים שאפי' דבר המצוי ממקום קרוב אם בא מרחוק צריך להמתין בכדי שיבא ממקום שבא ויש מי שהיקל בהמתנת שיעור חוץ לתחום עכ"ל. ודעת הרשב"א בתשובה כסברא ראשונה

דבעינן שיבואו ממקום שבאו והרא"ש הסכים לפירש"י בחיישינן שמא חוץ לחומה לנו וכתב רבינו בסמוך:

סעיף קטן לו

ומ"ש ואפילו בידוע שהביאן בתוך התחום צריך להמתין וכו' אע"פ שאין זה לשון הרמב"ם מ"מ דעתו כך היא כמ"ש בסמוך וכתבו רבינו כאן לאשמועינן דבהא פליג אר"י דשרי לאחרים מיד כדבסמוך והיכא דהביאם מחוץ לתחום שלא בר"ה ואח"כ העבירם בר"ה נ"ל דבכדי שיבואו מתחלת ר"ה סגי:

סעיף קטן לז

ומ"ש ואם אמר לו ישראל וכו' אסורין לו לעולם לא ידענא מהיכא נפקא ליה לרבינו לקנסו בכך דא"ל דמדמי ליה למבשל בשבת במזיד אליבא דר"י דשאני התם שחילל שבת בידיו אבל הכא שלא עבר אלא על אמירה לעכו"ם שאינה אלא שבות למה יאסר עולמית ואפשר דנפק' ליה מדכתבו התו' בעכו"ם שהביא חלילין לא יספוד בהם ישראל לא כפי' הקונדריס דלא יספוד בהם עולמית קאמר אלא לא יספוד בהם ישראל היינו עד כדי שיבואו דסתם חלילין אין מביאין אותם לשם אדם אחד אלא לשם כמה בני אדם עכ"ל משמע מדבריהם שאם היו מביאין אותם לשם ישראל זה מודו דלא יספוד בהם עולמית אלא דא"כ קשה דמאי איריא אמר לו ישראל להביאן לו אפילו לא אמר לו ישראל נמי כיון שהביאן בשביל ישראל זה אסור. ואפשר דסל דכל שאמר הישראל לעכו"ם לעשות לו מלאכה בשבת אסורה לו אותה מלאכה לעולם משום קנסא וכמ"ש בשם רבינו ירוחם בסי' ש"ז וכבר כתבתי שם שאין כן דעת הרמב"ם ז"ל. תשלום דיני עכו"ם שהבי' דורון לישראל ושיעור בכדי שיעשו יתבארו בהל' י"ט בס"ד. דין יורה מליאה תבשיל שהיא נתונה על הפטפוט והעבדים מחממין אש תחתיה בשבת כתבתי בסי' רנ"ג: דין שפחה שהוציאה החמין מהתנור ונתנו על תנור שבבית החורף מבפנים ואז מבערת האש תוך התנור כדי לחמם בית החורף וע"י כך נרתחין החמין שע"ג התנור כתבתי שם ג"כ: דין גבינות שהשפחות עושות בשבת נתבאר בסימן ש"ה וש"ו ודין דברים הנעשים ע"י אמירה לעכו"ם בסימן ש"ו:

סימן שכו

סעיף קטן א

אסור לרחוץ כל גופו בחמין בשבת וי"ט וכו' בפ' כירה (שבת דף לט) תניא לא ישתטף אדם כל גופו בין בחמין בין בצונן דר"מ ר"ש מתיר רבי יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר אמר רב חסדא מחלוקת בקרקע אבל בכלי דברי הכל אסור ופירש"י בכלי. דהרואה אומר היום הוחמו ומוכחא מלתא דתולדת האור נינהו ואתי להחם בשבת ופסקו הרי"ף

והרא"ש כר' יהודה וכ"כ הרמב"ם בפכ"ב וגרסינן תו בגמרא אתמר חמין שהוחמו מע"ש רב אמר למחר רוחץ בהם כל גופו אבר אבר ושמואל אמר לא התירו אלא לרחוץ פניו ידיו ורגליו תניא כוותיה דשמואל חמין שהוחמו מע"ש למחר רוחץ בהם פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו אבר אבר. ופירש"י בפרק חבית (שבת קמז.) דמשתטף היינו ששופך על גופו דלאו דרך רחיצה היא כלומר שדרך רחיצה היא להכניס גופו או אבריו בתוך המים ולרחוץ שם וכן כתב סמ"ק והתרומה והוה משמע לי דפניו ידיו ורגליו דוקא אבל לא שאר אברים אע"פ שאינו רוחץ כל גופו דאהא דת"ר מיחם אדם אלונתית וכו' ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים ויניחנו על בני מעים פירש"י שמא ישפכנו עליו ונמצא רוחץ בשבת בחמין הרי כשנשפכים עליו מים חמין אינו רוחץ אלא קצת גופו ואפ"ה אסור ומיהו ממ"ש הרא"ש בפ' תינוקת ומחמם קיתון של מים להדיח בית הסתרים כב"ה דמתירין להחם חמין בי"ט לרגליו אבל לא כל גופו ע"כ משמע דפניו ורגליו לאו דוקא דאע"ג דהתם י"ט והכא שבת אין זה מדברים שבין יום טוב לשבת וגם דברי רש"י יש לפרש דשמא ישפכו על גופו קאמר וכדדייק לישנא דשמא ישפכו עליו דנקט ולא נקט שמא ישפכו על בני מעיו ומה שהשוה רבינו י"ט לשבת יתבאר בהלכות י"ט בס"ד:

סעיף קטן ב

ומ"ש וה"מ בחמי האור אבל בחמי טבריה או בצוננין מותר וכו' שם בפרק כירה (שבת לט:) בתחלה היו רוחצים בחמין שהוחמו מע"ש התחילו הבלנין להחם בשבת ואומרים מע"ש הוחמו אסרו את החמין והתירו את הזיעה ועדיין היו רוחצין בחמין ואומרים מזיעין אנחנו ואסרו להם את הזיעה והתירו חמי טבריה ועדיין היו רוחצין בחמי האור ואומרים בחמי טבריה רחצנו אסרו להם חמי טבריה והתירו להם את הצונן ראו שאין הדבר עומד התירו להם חמי טבריה וזיעה במקומה עומדת וכ' בס' התרומה דבחמי טבריה התירו לרחוץ אפי' כל גופו יחד וכן משמע מדנקט לשון רחיצה דקתני היו רוחצין בחמי האור ואומרים בחמי טבריה רחצנו וסתם רחיצה היא רחיצת כל הגוף ומשמע נמי שהוא נכנס לתוך המים שזה נקרא רחיצה כדפרישית בסמוך ונראה לי דהוא הדין נמי בצונן שרי להכניס כל גופו לתוך המים במכ"ש מחמי טבריה ואע"ג דהא דתניא רבי יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר קאי אמאי דתני לא ישתטף אדם משום דר"מ אסר אפי' להשתטף נקט לא ישתטף אבל לר"י אין ה"נ דלרחוץ נמי שרי אלא שהמרדכי כתב על דברי ר"י ושרי בצונן להשתטף פי' לשפוך על איבריו אבל רחיצה לא שרי אפילו בצונן ובסמ"ג לא התיר בחמי טבריה אלא א"כ הם בקרקע וכן כתב בספר התרומה וטעמא דמסתבר הוא דכל שהוא בכלי לא מינכר בין חמי האור לחמי טבריא:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל התירם בכל ענין לא כתב הרא"ש בהדיא דבכלי נמי שרי אלא דמדסתם דחמי טבריה שרי ולא חילק בין קרקע לכלי משמע ליה דבכל גוונא שרי: תנן בפרק חבית (שבת קמז.) הרוחץ במי מערה או במי טבריה ובגמ' קתני מי מערה דומיא דמי טבריה מה מי טבריה חמין אף מי מערה חמין הרוחץ דיעבד אין לכתחלה לא וכתב הרי"ף על זה ואי קשיא לך דגרסי' בפ' כירה ראו שאין הדבר עומד והתירו להם חמי טבריה דמשמע מינה מותר לרחוץ בחמי טבריה לכתחלה לא קשיא דהא דאמרי' דיעבד אין לכתחלה לא לא אתמר אלא במי מערה משום דמערה היא מטללא כלו' שהיא מקורה הלכך נפיש הבלא דידה ואתו לידי זיעה ומש"ה לא שרי לכתחלה וכ"כ הרמב"ם בפכ"ב וכתב הרב המגיד שכן דעת הגאונים דזיעה אפי' בחמי טבריה אסורה אבל הר"ן כתב דלא נהירא דהא משמע בפרק כירה דלא אסרו זיעה אפילו בחמי האור אלא משום לתא דרחיצה ובחמי טבריה דרחיצה שריא היאך נאסור הזיעה וכן דעת ה"ר יונה והרמב"ן וכ"כ ה"ה בשמם ובשם הרשב"א וכן דעת התוס' והרא"ש בפרק חבית דמי מערה דקתני בחמי האור היא ומש"ה לכתחלה אסור אבל בחמי טבריה לכתחלה נמי שרי ולא חילקו בין מקורה לשאינו מקורה: ולענין הלכה היה נראה דכיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכ"ש שגם הגאונים נלוו עמם אבל הר"ן כתב בתשובה דכיון דבשל סופרים הוא וקליש איסורי דגזירות טובא הוו כדאיתא בפ' כירה כדברי האחרונים ז"ל ראוי להקל ולהורות הלכה למעשה עכ"ל: כתוב בהגהת מרדכי פ"ג שטוב להמנע מלרחוץ בחמי טבריה מדאמרינן בגמרא שלא התירום אלא מפני שראו שאין הדבר עומד ע"כ ואין טעם בדבר זה דכיון שעיקר הדבר אינו אלא גזירה בעלמא מאחר שהתירו מאיזה טעם שיהיה כבר הותר ולא שייך להחמיר בו:

סעיף קטן ד

אמת המים שהיא חמה אסור להמשיך לתוכה סילון של צונן וכו' משנה בפרק כירה (שבת לח:) מעשה שעשו אנשי טבריה והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתייה ואם בי"ט כחמין שהוחמו בי"ט אסורין ברחיצה ומותרים בשתייה ופירש"י והביאו סילון מבע"י של צונן כדי לחממן דהמים נמשכים ובאים כל השבת לתוך אמה של חמי טבריא אם בשבת אותם שבאו בשבת כחמין שהוחמו בשבת וכתבו התוס' והביאו סילון של צונן מבע"י הביאו כדפירש"י ואין שום איסור כלל בהבאה כדקתני בפ"ק (יח:) פותקין מים לגנה ומתמלאת והולכת כל השבת כולה ואסרו ברחיצה גזירה שמא יערבם בשבת ולערבם בשבת אסור משום תולדת האור אך בגמרא מדמי ליה להטמנה מבעוד יום ויליף

מיניה דאסור להטמין מבעוד יום בדבר המוסיף הבל ולר"י נראה דמה שהיו מתערבין צונן בחמין לא הוה דמי להטמנה ונראה לו דסילון לא היה מתערב בחמין כי היה מוקף מחיצות מכל צד והיו מתחממים המים צונן שבסילון מחמת חמי טבריה והשתא דמי להטמנה שמים צוננין היו נטמנין בתוך החמין להתחמם וסיים בה הר"ן דסילון זה היה עובר בתוך האמה ופיו יוצא לחוץ והיו מימיו נשפכים לעוקא שבקרקע ורבינו תופס פי' התוס' עיקר ומפני כך כתב שאסור להמשיך לתוכה סילון של צונן ואפילו מע"ש דמאחר דדמי להטמנה הרי אסרו להטמין בדבר המוסיף הבל ואפי' מבע"י דאילו לפירש"י מותר להמשיכו מע"ש וגם מפני כך כתב שאסורין אפילו המים שנכנסו לה מע"ש דאסור להטמין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבע"י אם עבר והטמין דין הוא שיהא אסור וכדא"ר חסדא (לט:) ממעשה שעשו אנשי טבריה ואסרי להו רבנן בטלה הטמנה בדבר המוסיף הבל ואפילו מבע"י וכ' הר"ן ומהא שמעינן דמטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפי' בדיעבד וכתב הרמב"ן דדוקא בצונן שנתחמם או שנצטמק ויפה לו אבל בעומ' בחמימותו כשעה ראשונה אין לנו עכ"ל דאילו לפירש"י מה שנמשך מע"ש משמע דשרי דהא לא איתעביד בהו שום איסורא וכ"נ ממ"ש ואם בשבת אותן שבאו בשבת דמשמע הא אותן שבאו מע"ש מותרות ולפי' התוספות שתפס רבינו עיקר צ"ל דהא דקתני אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת אין פירושו אם נכנסו לתוכה המים בשבת דהא אפילו נכנסו מע"ש נמי אסורין הם אלא לפלוני בין שבת לי"ט הוא דתני הכי והכי קאמר אם בענין דשייך לשבת אירע מעשה זה אפילו אותן שנכנסו מע"ש הרי הן כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתייה ואם בעניין דשייך בי"ט אירע הרי הן כחמין שהוחמו בי"ט ואפילו אותן שנכנסו מערב י"ט אסורין ברחיצה ומותרין בשתייה:

סעיף קטן ה

לא ישתטף אדם בצונן ויתחמם מיד אח"כ כנגד האש וכו' שם (מ.) ת"ר מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן ובלבד שלא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו:

סעיף קטן ו

ומ"ש לכך צריך שלא יחמם ידיו אצל האש אחר הנטילה וכו' כן כתבו שם הרא"ש והמרדכי וכ"נ מדברי התוס' וכן משמע מפירש"י שם גבי הא דתנו רבנן מיחם אדם אלונטית ומניחה על גבי בני מעים בשבת וכו' אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפכ"ב אבל אינו משתטף כל גופו בצונן ומתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ גופו בחמין וכתב ה"ה שכתב כן מפני שאין ההפשרה אסורה בעצמה אלא מפני רחיצת הגוף וכן העלה רמב"ן עכ"ל ולפ"ז אף ע"פ שיחמם ידיו בעוד המים עליהם אין בכך

כלום ולדברי הר' רבינו אשר י"ל דאע"ג דלהפשיר מים לצורך שתייה מותר שאני הכא שדומה כרוחץ במים חמין ויבא להחם חמין לרחוץ גופו א"נ דלא מיתסר אלא במתחמם כנגד האור במקום שהיד סולדת וכן העמידוה בירושלמי פרק כירה:

סעיף קטן ז

מותר לחמם בגד וכו' אבל כלי שיש בו מים חמים אין להניח עליו ברייתא שם ומסיים בה דדבר זה אף בחול אסור מפני הסכנה כלומר שפעמים שהם רותחים:

סעיף קטן ח

הרוחץ בנהר צריך שינגב גופו יפה וכו' מימרא דר"י בס"פ תולין (שבת קמא.) וכתב הרא"ש על זה לפי שהעולה מן הרחיצה יש ריבוי מים על גופו ולא דקדקו במהלך בר"ה ומטר סוחף על ראשו ועל לבושו עכ"ל ונראה דלפי שהם מועטים לא גזרו עליהם אפילו בר"ה ובסימן של"ט יתבאר דין השטה במים: אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת וכו' בפ"ב דביצה (יז:) תנן חל י"ט להיות אחר השבת בש"א מטבילין את הכל מלפני השבת ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת ובגמרא אמרינן דכ"ע מיהת כלים בשבת לא מ"ט אמר רבא מפני שנראה כמתקן כלי א"ה אדם נמי אדם נראה כמיקר תינח מים יפים מים רעים מאי איכא למימר אר"נ בר יצחק פעמים שאדם בא בשרב ורוחץ אפילו במי משרה תינח בימות החמה בימות הגשמים מאי איכא למימר אר"נ בר יצחק פעמים שאדם בא מן השדה מלוכלך בטיט ובצואה ורוחץ אפילו בימות הגשמים ע"כ ורבינו קיצר בדבר וכך הו"ל לכתוב מפני שנראה כמיקר ואפילו אם טובל במים סרוחים לפעמים אדם מיקר עצמו במים סרוחים ובימות הגשמים דליכא למימר דמיחזי כמיקר נראה כיורד לרחוץ עצמו מטיט וצואה שבגופו. ואיכא למידק אהא דאר"נ בר יצחק פעמים שאדם בא מלוכלך מן השדה וכו' תינח מים יפים מים רעים מאי איכא למימר ונ"ל דאפילו מים הרעים יורד אדם לרחוץ בהם כדי להעביר טיט וצואה שעל בשרו אע"פ שנשאר בו ריח רע מהמים הרעים כשהוא מסתפג עובר ממנו. ובסמוך נתבאר שצריך לנגב גופו יפה כשעולה מן המים כדי שלא יטלטלם ד' אמות בכרמלית:

סעיף קטן ט

מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בעפר לבינה וכו' כל זה מימרות בס"פ במה טומנין (שבת נ:) ורבותא קא משמע לן דכל היכא דליכא רובא אהלא אינו חושש שישיר שיער לפי שאינו מתכוין אבל כי איכא רובא אהלא אסור לפי שודאי משיר השיער ומודה ר"ש בפסיק רישיה ופסק רבינו כרבי נחמיה דאמר התם כל היכא דליכא רובא אהלא שפיר דמי וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרא"ש וכ"כ ה"ה בפכ"ב שהנוסחא האמיתית בדברי הרמב"ם היא אם היה הרוב מדבר המשיר ודאי אסור לחוף ואם לאו מותר:

סעיף קטן י
ומ"ש ובמי זתים שם בעו מרב ששת מהו לפצוע זתים בשבת א"ל ובחול מי התירו כלומר משום הפסד אוכלין וכתבו הרי"ף והרא"ש לפצוע זתים פירוש לממשי ידיה ומשמע לרבינו דכיון דאהדר ליה הכי דכל היכא דליכא הפסד אוכלין לא מיתסר משום שבת וא"כ במי זתים דליכא הפסד אוכלין שרי כתב המרדכי שם נראה שמותר לרחוץ ידיו במורסן או באפר כירה מגובלין מע"ש או יקחם בידו יבשים וישפוך המים על ידו דגיבול כלאחר יד שרי:

סעיף קטן יא
מרחץ שסתמו נקביו מע"ש וכו' ברייתא בפרק כירה (שבת מ:) וכתב הר"ן דהיכא שלא סתמו נקביו אע"פ שמאליו הוחם בשבת צריך להמתין לערב בכדי שיעשו לפי שאסור לעשות כן גזירה שמא יחתה בגחלים:

סעיף קטן יב
ומ"ש אבל בשבת וי"ט אסור אפילו להזיע מימרא שם כתבתיה בסימן זה:

סעיף קטן יג
ומ"ש וה"מ באמבטי קטנה וכו' גז"ש אמבטיות של כרכין מטייל בהם ואינו חושש אמר רבא דוקא כרכין אבל דכפרים לא מאי טעמא כיון דזוטרין נפיש הבלייהו ופירש רש"י אמבטיות. בתי מרחץ גדולים: מטייל בה. מהלך בתוכה לפי דרכו ולא להזיע ואינו חושש שמא יאמרו מזיע הוא והרא"ש כתב חילוק זה דבין כרכים לכפרים אבל הרי"ף השמיט כל דין זה וכתב הר"ן שהטעם לפי שאין השיעור שבין כרכים לכפרים ברור כלומר והלכך אין. צד היתר בדבר ואפשר שזה היה דעת הרמב"ם שכתב בפכ"ב שלא יכנס אדם למרחץ בשבת אפילו להזיע ולא חילק בין של כרכים לשל כפרים אלא שנראה מדבריו שאינו אסור ליכנס למרחץ אם נכנס שלא להזיע ושלא כדמשמע מדברי רש"י:

סעיף קטן יד
עיר שישראל ונכרי' דרים בה וכו' משנה במס' מכשירין (פ"ב) ומייתי לה בס"פ כל כתבי (שבת קכב:) ובפ' שואל (שבת קנא:) ומסיים בה ר' יהודה אומר באמבטי קטנה אם יש שם רשות רוחץ מיד ומפר' בפ' שואל מאי רשות אדם חשוב שיש לו עשרה עבדים שמחממין לו י' קומקומסים של מים בבת אחת ופירש"י באמבטי קטנה שיש לתלות ולומר משחשכה הוחמו ע"י עבדים וקומקומוסין הרבה ומשמע מדברי רש"י דלא פליג ת"ק אדרבי יהודה אבל הרמב"ם בפ"ו לא כתב אלא דברי ת"ק משמע דס"ל דפליג אר"י ונקטינן כת"ק וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שפירש חיישינן שמחוץ לחומה לנו דאמר שמואל חיישינן לחומרא קאמר ובגמרא מסייעין ליה מהאי ברייתא ופירש הר"ן דמת"ק דפליג

אר"י ואסר אפילו יש שם רשות וכו' מסייעיה ליה דאע"ג דאיכא למיתלי' לקולא אסור לת"ק דקי"ל כוותיה ולפ"ז צ"ל דהא דמפרש בגמרא מאי רשות אדם חשוב וכו' וכתבו הרי"ף לאו משום דקי"ל כוותיה מפרשי' מילתיה אלא כדי ללמוד ממנו דת"ק אסר אע"ג דאיכא למיתלי שנעשה משחשיכה:

סימן שכז

סעיף קטן א

החושש במתניו לא יסוך שמן וחומץ משנה בס"פ שמנה שרצים (שבת קיא.) וטעם איסור דברים אלו מפני שאסור לעשות שום רפואה בשבת כמו שיבואר בסימן שאחר זה:

סעיף קטן ב

ומ"ש אפילו בשמן ורד במקום שהוא מצוי וכו' שם במשנה סכין בני מלכים שמן ורד ע"ג מכותיהם בשבת שכן דרכן לסוך בחול רש"א כל ישראל בני מלכים הם ופירש"י אבל לא שמן ורד. לפי שדמיו יקרים ואינו מצוי ומוכחא מלתא דלרפואה עביד. שכן דרכן לסוך בחול בלא מכה ובגמרא א"ר הלכה כר"ש ולא מטעמיה ומפרש בגמרא דה"ק הלכה כר"ש דשרי ולא מטעמיה דאילו ר"ש סבר אע"ג דלא שכיח שרי ורב סבר אי שכיח אין אי לא שכיח לא ובאתריה דרב שכיחא משחא דוורדא ופירש"י רב במקומו הוא דשרא דסכין שמן ורד ולא מוכחא מלתא ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כרב וכן כתב הרמב"ם בפכ"א וא"כ לא קי"ל כר"ש והר"ן כתב שר"ח ובה"ג פסקו כר"ש ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל מסכימים דהלכה כרב הכי נקטינן ואיכא למידק היכי שרי לסוך שמן ע"ג מכה והא בפרק ר"א דמילה (שבת קלד:) אמר רב אין מונעין חמין ושמן מע"ג מכה בשבת ושמואל אמר נותן חוץ למכה ושותת ויורד למכה ותניא כוותיה דשמואל י"ל דשאני סיכה שהוא דבר מועט והתוספות כתבו שם דפלוגתא דרב ושמואל דמעורבים יחד דאי כל חד באפי נפשיה מותר כדתנן אבל סך הוא את השמן והיינו אפילו ע"ג מכה וכתב בהגהות פכ"א דאין סכין בשומן וחלב לפי שנמחה והו"ל נולד בעי' וכתבו רבינו בסימן שאחר זה ונ"ל וכיון דבזמן הזה אין אנו רגילים לסוך בשום שמן כשאנו בריאים אסור לסוך שום שמן ע"ג המכה בשבת דודאי מוכח מלתא דלרפואה עביד:

סעיף קטן ג

סכין וממשמשין וכו' בס"פ חבית (שבת קמז.) תנן סכין וממשמשין אבל לא מתעמלין ולא מתגרדין ופירש"י סכין שמן וממשמשין ביד על כל הגוף להנאה אבל לא מתעמלין לשפשף בכח ולא מתגרדין במגרה דהוה עובדא דחול ובגמרא (שם:) ת"ר סכין וממשמשים בבני מעים בשבת ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול היכי עביד

רבי חמא בר חנינא אמר סך ואח"כ ממשמש ר"י אמר סך וממשמש בבת אחת ופסקו הפוסקים כר"י:

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל אם היו ידיו או רגליו מטונפות וכו' ברייתא שם בשם רשב"ג ופסקו הפוסקים כמותו:

סעיף קטן ה
לא יסוך רגלו בשמן והוא בתוך המנעל וכו' עד סוף הסימן בס"פ תולין (שבת קמא.) וכתב הרמב"ם בפרק כ"ג והכל בחדשים אבל בישנים מותר:

סימן שכח

סעיף קטן א
כל רפואה אסור לעשות בשבת מתבאר בתוך הדינין שיבואו בסימן זה וגם ממה שכתב בסימן הקודם לזה החושש במתניו לא יסוך שמן וחומץ והא דאסרינן לעשות כל רפואה בשבת פשיטא דלאו בחולה שיש בו סכנה היא שהרי מחללין עליו את השבת וגם אין לומר דבחולה שיש בו סכנת אבר קאמר שהרי אפילו מלאכות דרבנן עושין לו ע"י ישראל וכמו שיתבאר וחולה שאין בו סכנה כלל ע"י נכרי מיהא עושין לו צרכיו הלכך עכ"ל דביש בו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא היא דכל כה"ג אין מתירין אפילו שבות דדבריהם ואפילו ע"י נכרי ולא עוד אלא אפילו שבות דדבריהם שאין בהם משום מלאכה גזרו משום שחיקת סמנין כך הם דברי ה"ה בפ"ב והר"ן בפ' ח' שרצים וכך הם דברי הרשב"א בתשובה:

סעיף קטן ב
אבל דבר שיש בו סכנה מותר לאו דוקא מותר דהא מצוה נמי היא לחלל עליו שבת אם הוא צריך לכך ולא חשש רבינו לדקדק דבריו כאן לפי שסמך על שמתבאר בסי' זה:

סעיף קטן ג
הלכך כל מכה של חלל וכו' בפ"ב דע"ג (כח.) פשוט דמכה של חלל מחללין עליה את השבת ובעי בגמר' שם מהיכן מכה של חלל פי' רב אמי מן השפה ולפנים בעי רבי אלעזר ככי ושיני מאי ולא איפשטא וכתב הרא"ש וספק נפשות להקל ואע"ג דבעינן למיפשטה מדתנן החושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ חושש הוא דלא הא כייב ליה טובא שפיר דמי ודחי דלמא תנא היכא דכייב ליה טובא חושש קרי ליה מ"מ כיון דלא איפשטא ספיקא היא ולקולא אבל הר"ן כתב בפ' ח' שרצים על מימרא דעין שמרדה דחושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ אמרינן בפרק אין מעמידין דאפי' כייב ליה טובא חושש קרי ליה לפי שדבר זה אינו חולי אלא מיחוש בעלמא ע"כ ותימה שנראה

שפוסק כן כיון דדרך דחייה אתמר ספק נפשות הוא ולקולא ואפשר שאף הר"ן לא אמרה לפסוק כן אלא לפרש טעמא דההוא דדחי כ"כ ואין ה"נ דס"ל דספיקא הוא ולקולא ומ"מ צ"ל דהאי בעיא בחולי אחר בשיניים דלאו צפדינא הוא דאילו בצפדינא לא הוה מיבעיא ליה דהא בהדיא תנן בפרק בתרא דיומא (פג.) החושש בפיו מטילין לתוכו סם בשבת מפני שהוא ספק נפשות ואוקימנא לה (פד.) בצפדינא שמתחיל בפה וגומר בבני מעים וה"נ משמע הכא בגמרא דבעינן למפשט בעיין מדר' יוחנן חש בצפדינא ועבד רפואה בשבת ודחי שאני צפדינא דמתחיל בפה וגומר בבני מעים משמע בהדיא דבחולי דלאו צפדינא הוא דאיבעיא לן וכ' הר"ן בפ' ח' שרצים בשם הר"י והרשב"א דמכה של חלל שמחללין עליה את השבת דוקא בשנתקלקל א' מן האיברים הפנימיים מחמת מכה או בועא וכיוצא בזה אבל מיחושין אין נקראין מכה ואין מחללין עליהם את השבת עכ"ל וכתבו ה"ה בפ"ב:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו מחללין עליה את השבת בסתם אפי' אין שם בקי וחולה אינו אומר כלום אבל כשיודעין באותו חולי שא"צ לחלל אין מחללין ז"ל הרמב"ן בספר תורת האדם פי' מכה של חלל דאמרינן בגמרא אינה צריכה אומד לומר שאפילו אין שם בקיאין וחולה נמי אינו אומר כלום עושין לו כל שרגילין לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהם יפים לחולה ומחללים שבת ואין נשאלין כלל אבל כשיודעין ומכירין באותו חולה שהוא ממתין וא"צ חילול ודאי אסור לעשות לו וכ"ש בחולה או רופא אומר שא"צ דאין מחללין אע"פ שהיא מכה של חלל הא במכה שאינה של חלל נשאלין בבקי או בחולה ואין מחללים עליו עד שיאמר אחד מהם צריך הוא לחילול או שיעשה אצל אחד מהם ספק נפשות עכ"ל וכ"כ בשמו הר"ן בפרק ח' שרצים וה"ה בפ"ב:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו וכן מכה שעל גב היד וגב הרגל מחללים בפרק ח' שרצים (שבת קט.) ובפ"ב דע"ג (כח.) א"ר אדא בר מתנא אמר רב גב היד וגב הרגל הרי הם כמכה של חלל ומחללים עליהם את השבת ומדברי רש"י משמע דלא שרי לחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה אלא דוקא בדבר שאם לא יעשוהו לו הוא מסוכן למות בשבילו אבל דבר שאף אם לא יעשוהו לו אינו מסוכן למות בשבילו אין עושין אותו ע"י ישראל שבס"פ מפנין (שבת קכט:) אהא דאמרינן חולה שאין בו סכנה אומר לנכרי פירש"י צרכי חולה שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות ומ"מ צריך הוא לה אבל ה"ה כתב בפ"כ גבי אין עושין מדורה לחולה דלחולה שיש בו סכנה משמע דלכל צרכיו מחללין ואע"פ שאין במניעת הדבר שעושין לו סכנה וכתב עוד שם דמדאמרינן בפרק מפנין דלחיה

מביאין שמן ע"י שינוי למד הרמב"ן דכל צרכי חולה אע"פ שיש בו סכנה היכא דאפשר למעבד למלאכה בשינוי שלא יתחלל בה שבת משנין ואין מחללין והוא שלא יתאחר צרכיו של חולה כלל בשינוי זה והוא ז"ל כתב שאין נראה כן מלשון הרמב"ם דביולדת דוקא החמירו לומר כל דאפשר לשנויי משנינן ולא החמירו בחולי כתב ר"י בח"ט וז"ל יש מי שכתב שכל דבר שאין בו סכנה עתה אע"פ שיוכל לבא לידי סכנה אין מחללין אלא שבות דרבנן אבל לא איסור דאורייתא:

סעיף קטן ו

מי שבלע עלוקה מחממין לו חמין מימרא דרבי חנינא בפ"ק דע"ג (יב:) וכתב הרמב"ם בפ"ב שעושין לו כל צרכי רפואה מפני שהוא סכנת נפשות ופשוט הוא דמחממין לו חמין דקתני היינו מפני שזו רפואה המיוחדת לו אבל אין ה"נ שאם הוא צריך לרפואות אחרות שעושין לו:

סעיף קטן ז

מי שנשכו כלב שוטה וכו' בסוף יומא (פד.) אמרו דנכית ליה כלב שוטה מיית ואמרינן נמי התם דמי שנשכו נחש מחללין עליו את השבת:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו אפילו ספק אם ממית אם לאו הוא משום דספק נפשות דוחה שבת וכמו שיתבאר:

סעיף קטן ט

החושש בשיניו מטילין לו סם וכו' משנה שם (פג.) החושש בגרונו מטילין לתוכו סם בשבת מפני שהוא ספק נפשות ומפרש בגמרא שזהו דוקא במין חולי השינים שנקרא צפדינא שמתחיל בפה וגומר בבני מעים וכבר כתבתי בסמוך דבפ"ב דע"ג איבעיא ככי ושיני בחולי דלאו צפידינא הוא אי הוה כמכה של חלל או לא ולא איפשטא וכתב הרא"ש דנקטי' לקולא ושם כתבתי דעת הר"ן בדין זה:

סעיף קטן י

ומ"ש ומחממין לו חמין ברייתא שם מחמים לו חמין בין להשקותו בין להברותו פירוש לרחצו: כתוב בא"ח החושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו אומר לנכרי להוציאו וטעמו משום דכל דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה כמו שיתבאר:

סעיף קטן יא

ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת דוחה כגון שאמדוהו שצריך לעשות לו רפואה זו ח' ימים וכו' גם זה שם:

סעיף קטן יב

ואין עושין הדבר ע"י קטנים וכותים. ונשים ברייתא שם ואין עושין דברים הללו לא ע"י א"י ולא ע"י קטנים אלא ע"י גדולי ישראל ואין אומרים לעשות דברים הללו ע"י נשים ולא ע"י כותיים מפני שמצטרפין לדעת אחרת הכי גריס הרי"ף וכתבו התוספת דאפילו היכא דאפשר בא"י מצוה בישראל שמא יתעצל הא"י ויבא לידי סכנה והרא"ש כתב דטעמא דלא ע"י קטנים אפילו אם ישנן שם דחיישינן זימנין דליתנהו ואתי לאהדורי בתרייהו ובמאי דתני מפני שמצטרפין לדעת אחרת פירש הרא"ש שיאמרו אינם חוששים שנעשה עבירה ואתי לידי סכנה כלומר שהנשים או הכותיים יעלה בדעתם שלא ניתן שבת לידחות אפילו מפני פיקוח נפש ומפני כך נמנעים מלעשות מלאכה זו ומוסרין אותה לכותי או לאשה לעשותה ומתוך כך יבואו להתעצל במלאכה ואתי לידי סכנה והרמב"ם כתב בפ"ב שהטעם כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם ולדברי הרא"ש הא דפלגינהו בתרי בבי משום דכל בבא אית לה טעמא באפי נפשה דא"י וקטנים הוי טעמא משום זמנין דליתנהו ואתי לאהדורי בתרייהו ונשים וכותיים הוי טעמא משום שמא יתעצלו והיינו דקתני מפני שמצטרפים לדעת אחרת ולדעת הרמב"ם מפני שמצטרפים לדעת אחרת היינו שלא תהא שבת קלה בעיניהם והאי טעמא שייך בנשים וכותיים ולא בא"י וקטנים דקטנים כשיגדלו ילמדו וידעו חומר שבת ואיסורו וכ"כ ה"ה דטעם שלא תהא שבת קלה בעיניהם לא קאי אלא לנשים ועבדים אבל ראיתי להר"ן שכתב ביומא דלהרמב"ם מש"ה אין עושין ע"י נשים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם הרי שנתן טעם זה גם לקטנים וא"כ יקשה על הרמב"ם אמאי נקט קטנים בהדי א"י בברייתא והר"ן פי' הברייתא שאין עושין ע"י א"י ולא ע"י קטנים שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פיקוח נפש ואין מתירין אותו לכתחלה ע"י המחוייבים במצות שמא יבא הדבר שכשלא ימצא א"י או קטנים לא ירצו לחלל שבת ע"י גדולי ישראל והדר תני דע"י נשים או כותיים עושים אם נזדמן הדבר שהרי הן מחוייבים בשבת והוחזקו בה ואפ"ה אין אנו מייחדים להם מלאכה לאמר תתעסק פלונית או פלוני כותי בפיקוח זה שמא יבואו להרהר ולומר הם אינם רוצים לחלל את השבת ומכשילין אותנו. ויש גורסים אבל מצטרפים אל דעת אחרת וכתב הר"ן דה"פ אין מוסרין לנשים ולכותיים לבדם העסק והפיקוח הזה שיעשה על ידם שמא יתעצלו או יפשעו בו אבל מצטרפין עם ישראל ומוסרין הדבר לישראל והאשה או הכותי מתעסקין ע"י ישראל דכיון דישראל עוסק בו אף הם מזדרזין בו וכתב רבינו ירוחם בפ"ט שאם הנשים או הכותיים יעשו דברים אלו מעצמן אין מוחין בידם וכן אם אין אחרים שיעשו אלא הם ופשוט הוא

ורבי' השמיט א"י משום דבטעמא דקטנים שייך כדפרישית לעיל והא דקתני אלא ע"י גדולי ישראל לאו גדולים בחכמה קאמר וכדמשמע לכאורה ממ"ש הרמב"ם אלא ע"י גדולי ישראל וחכמיהם דא"כ מאי איריא נשים וכותיים אפילו שאר אינשי נמי אלא ודאי גדולים לאפוקי קטנים ישראל לאפוקי א"י והוסיף הרמב"ם וחכמיהם כלומר שהם בני דעת לאפוקי נשים ועבדים שדעתן קלה. ויש גירסא אחרת בברייתא זו ואכתבנה בסמוך בס"ד:

סעיף קטן יג

והזריז הרי זה משובח אפי' אם מתקן עמו דבר אחר וכו' פשוט בפרק בתרא דיומא (פד:): היה החולה צריך לבשר שוחטין לו וכו' כ"כ הרא"ש ביומא ובתשוב' כלל כ"ז בשם הר"מ ובשם הראב"ד כתב דדברי האומרים מוטב שיעבור הוא על לאו דנבילה משיעברו אחרים על איסור סקילה מכוונים הם אבל י"ל שאיסור שבת כבר ניתן לדחות בהבערה ובישול ובהחם לו חמין אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר והנבילה מוכנת לו מיד והשחיטה מתאחר לו ודאי מאכילין אותו הנבילה ואין ממתינין לשחיטה הפשט ובישול עכ"ל והר"ן כתב שם שאין איסור נבילה קל מאיסור שבת משום דהאוכל נבילה עובר בלאו על כל זית וזית שבה אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה ומש"ה לאוין הרבה דנבילה לא מיקרי איסור קל לגבי חד לאו דשבת ואע"ג דהוי איסור סקילה. והרא"ש כתב ואני שמעתי שמא יהיה החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן והרשב"א כתב בתשובה ששמע בשם הר"מ שהורה לשחוט אפי' במקום שיש שם נבילה להאכילו אלא שהטעם שאמרו לי משמו חלוש מאד והוא משום דחיישינן שיבא לידי סכנה שימנע מלאכול הנבילה ול"נ שהכל תלוי במחלוקת אם נאמר שבת דחויה היא אצל חולה או הותרה שאם נאמר הותרה שוחטין לו שלא אסרה תורה מלאכה בשבת אצל חולה ושוחטין לחולה בשבת כדרך ששוחטין אנו לעצמנו בי"ט אבל למ"ד דחויה היא מאכילין לו הנבילה ואין אנו עוברין לשחוט לו שבמקום שיש לו בשר לאכול לא נעבור אנו ולא נדחה שבת וכמדומה לי שהוא הלכה דחויה היא ולא הותרה מ"מ כל שאין שם נבילה אין אומרים לא"י לשחוט כיון שהיא דחויה אצלו ותדע לך שהרי שנינו אין עושין דברים הללו ע"י א"י ולא ע"י קטנים אלא ע"י גדולי ישראל והרמב"ם פסק בפ"ד מהלכות ביאת המקדש כמ"ד טומאה דחויה היא בצבור וא"כ גם בשבת יסבור כן ולהדיא כתב רפ"ב מהלכות שבת דחויה היא שבת אצל סכנת נפשות וכדעת הרשב"א וגם הר"ן כתב בפ"ב דביצה גבי ממלאה אשה קדירה של בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת שהשבת דחויה היא אצל חולה ולא הותרה:

סעיף קטן יד
מעלין אונקלי בשבת מימרא דריב"ל בפ"ב דע"ג (כט:) והביאה הרי"ף בפרק ח' שרצים ופירש"י דופני בשר שתחת הלב והוא טרפשא ל"א תנוך שכנגד הלב ופעמים שנכפף לצד פנים ומעכב את הנשימה וזה עיקר. והא דשרי בשבת לאו משום דאית ביה סכנה אלא משום דאין בהעלאה זו מלאכה וכמ"ש לקמן בשם הרמב"ם:

סעיף קטן טו
פרעתא וענבתא וסימטא גם זה שם והביאה ג"כ הרי"ף בפרק ח' שרצים ופירש הר"ן ענבתא שחין הבא בפי הטבעת סימטא פלורונק"א בלע"ז ופדעתא ופירש"י פצע מכת חרב ונראה מדברי הגהות פ"ב דחרב לאו דוקא דה"ה לכל מכה שנעשית מחמת ברזל:

סעיף קטן טז
ואישתא צמירתא בפרק כל שעה (פסחים כה:) ופירש"י צמירתא חם וא"כ יהיה פירוש אישתא צמירתא קדחת חם ביותר והרמב"ם כתב בפ"ב החום שמסמר הבשר ולפ"ז יהיה כמו בסמ"ך מלשון (איוב ד':ט"ו) תסמר שערת בשרי וכ"כ רבינו ירוחם אישתא צמירתא פי' קדחת עם קרירות מלשון תסמר שערות בשרי: כתוב בא"ח מי שאחזו דם מקיזין לו דם מפני הסכנ' וכ"כ ה"ר שם טוב אפילו הולך על רגליו ואפילו ביום ראשון עכ"ל:

סעיף קטן יז
מחללין על חולי העין וכו' בפ"ב דע"ג (כח.) וסמך רבינו בפי' דמא ודיצא וכו' על דברי הרמב"ם שמביא בסמוך והם בפ"ב מה' שבת:

סעיף קטן יח
וכן אם רופא א' אומר צריך וכו' הכי אמרינן בפ"ב דיומא (פד.) לענין להאכילו בי"ה ומשם נלמד לחילול שבת. בההיא ברייתא דאיתא בסוף יומא שכתבתי לעיל רש"י גורס ואין אומרים יעשו דברים הללו על פי נשים וע"פ כותים אבל מצטרפין לדעת אחרת ופירש"י שאם אמרו נשים או כותים אין מחללין על פיהם אבל מצטרפין לדעת אחרת כגון שנים אומרים צריך ושלשה אומרים אינו צריך ואשה או כותי אומרים צריך מצטרפין למיהוי פלגא ופלגא וספק נפשות להקל וכתבו הרא"ש והר"ן שהקשו עליו על פי נשים אמאי לא דהא גבי יולדת שרי בגמ' לחלל על פי נשים וכתב הר"ן ואין זו קושיא אצלי דשאני פיקוח נפש דחיה שהוא אומנות המסור לנשים אלא מיהו הדבר מוכרע שאם אמרה אשה צריך וכל האחרים אומרים אין אנו יודעין שאף זה בכלל ספק נפשות להקל הוא עכ"ל ובמה שסובר רש"י דבאומדנא דספק נפשות הולכין אחר רוב דעות יש מן הפוסקים חולקים בדבר ויתבאר בסימן תרי"ח בס"ד:

סעיף קטן יט
הנשאל ה"ז מגונה פירש ה"ר ישראל בכתביו סימן קנ"ו שהטעם מפני שהיה לו להודיע דין זה לבני עירו קודם שיצטרכו לו וכ"כ בח"ה סימן נ"ח:

סעיף קטן כ
אמדוהו הרופאים שצריך לגרוגרת אחת וכו' אמדוהו לשני גרוגרות ולא מצאו אלא ב' גרוגרות בשתי עוקצין וכו' הכל במנחות פרק רבי ישמעאל (מנחות סד:) וכתבו הרמב"ם בפ"ב וכתב הר"ן בפ"ב דביצה דע"כ לא איבעיא לן אלא כה"ג דבשתי' בשני עוקצין איכא ריבוי בצירה אבל משמע דפשיטא לן דשתים בעוקץ אחד וג' בעוקץ א' ב' מייתינן ג' לא מייתינן דלריבויי בשיעורא אסור וכ"כ הרשב"א בפ"ק דחולין וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל כ"ז:

סעיף קטן כא
כל צרכי חולה בדבר שאין בו סכנה הוא לא יעשה אבל אומר לא"י ועושה מימרא בס"פ מפנין (שבת קכט.):

סעיף קטן כב
ומ"ש אפילו יש בו סכנת אבר אין מחללין עליו וכו' כ"כ הרא"ש בפ"ב דע"ג והר"ן בפרק ח' שרצים ולמדו כן מדאמרי' התם עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת סבור מינה ה"מ דשחיקי סמנין מאתמול אבל מישחק ואיתויי לא א"ל ההוא מרבנן לדידי מפרשא לי מיניה דרב יהודה דאפילו מישחק ואיתויי מר"ה נמי משום דשורייני דעינא בליבא תלו הרי בהדיא דאי לאו משום דשורייני דעינא בליבא תלו לא הוה שרי למישחק ואיתויי אע"ג דאיהא סכנת עוורון וכי הוה ס"ד דליכא בעין שמרדה סכנת נפשות הוה שרי לכוחלה כי שחיקי סמנין מיהא ואף על גב דרבנן אסרו לעשות שום רפואה משום שחיקת סמנין ונסתפק שם הרא"ש בחולה שאין בו סכנה ואפילו סכנת אבר אם התירו לו רפואה ע"י ישראל דהוי שבות כשם שהתירו לו אמירה לא"י דשבות היא או דלמא לא התירו לו אלא אמירה לא"י שהוא שבות דלית ביה מעשה אבל לעשות לו הישראל רפואה בידיו לא התירו דכיון שהישראל עושה מעשה בידיו חמיר טפי איסור דידיה והרשב"א פוסק ספק זה לקולא שכתב בתשובה חולה שאין בו סכנה או שיש בו סכנת אבר דברים שאין בהם אלא איסור דרבנן נעשים אפילו ע"י ישראל: והר"ן בפרק ח' שרצים פסק ספק זה לחומרא שכתב ומיהו כי שרי אפילו שבות ע"י ישראל ה"מ היכא דאיכא סכנת אבר אבל חולה שאין בו סכנת נפש ולא סכנת אבר נהי דשרי ביה מלאכה גמורה ע"י א"י וכדאמרינן בפרק מפנין אין מתירין ע"י ישראל אפילו שבות של דבריהם והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן כג

אבל הרמב"ם כתב בפ"ב חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו ע"י א"י וכו' כיצד אומר לא"י לעשות והוא עושה לבשל לו ולאפות וכו' וכן כוחל עיניו מן א"י בשבת אע"פ שאין שם סכנה ואם היו צרכים שאין בהם מלאכה עושין אותן אפילו ע"י ישראל וסובר רבינו שפשט ספיקו של הרא"ש לקולא שהרי התיר לעשות ע"י ישראל צרכים שאין בהם מלאכה אע"פ שכל רפואה אסורה משום שבות: ואיכא למידק היכי מצי למימר דהרמב"ם שרי שבות הנעשה ע"י ישראל א"כ היאך כתב שכוחל עיניו מן א"י בשבת ומאי איריא מן א"י אפילו מישראל נמי הו"ל למישרי כיון דכוחל לא מיתסר אלא מדרבנן כדאיתא בס"פ המצניע (שבת צה.) וה"ה כתב וז"ל וכבר נתבאר בדברי רבינו שכל שבות מותר בחולי שאין בו סכנה כיון שהוא חולי כולל כל הגוף בין שבות דאמירה לא"י בין שבות הנעשה ע"י ישראל אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפילו שבות גמור וזהו שלא התירו לכחול אלא מן א"י אע"פ שאין בכוחל אלא משום שבות אבל מלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפילו בסכנת אבר אחד אלא בסכנת נפשות עכ"ל ומתוך דבריו נראה שנתיישב ספק זה דהא דשרינן שבות הנעשה ע"י ישראל אף על פי שאין בו סכנה היינו דוקא בחולי הכולל בגוף והא דלא שרינן למכחל אלא מא"י אע"פ שיש בו סכנת אבר משום דאינו חולי הכולל כל הגוף ולפ"ז צ"ל דהעלאת אזנים ואונקלי והחזרת שבר הם חלאים כוללים כל הגוף שאם לא כן לא היו מתירים לעשותם על ידי ישראל: ואין דבריו ברורים אצלי שהרי מ"ש הרמב"ם שכוחל עיניו מן א"י דמשמע אבל לא מישראל וגם מ"ש ואם היו צרכים שאין בהם מלאכה עושין אותם אפילו על ידי ישראל אחולה שאין בו סכנה דקתני ברישא קאי ולא נרמז בלשונו חילוק בין סכנת אבר לחולי הכולל כל הגוף ולפיכך נראה לי דבכלל חולה שאין בו סכנה הוי בין שהוא חולי כולל כל הגוף בין שאינו כולל בין שיש בו סכנת אבר בין שאין בו בכל גוונא לא התירו שבות הנעשה ע"י ישראל מיהו ה"מ בשבות שיש בו עיקר מלאכה שהוא נסמך לה כגון כוחל שאסור מפני שהוא ככותב או לעשות שום רפואה בסם דאיכא למיחש משום שחיקת סמנין אבל שבות שאין עיקר מלאכה שהוא נסמוך עליה מותר אפילו ע"י ישראל ומטעם זה התירו להעלות אזנים ואונקלי ולהחזיר את השבר שדברים אלו לא נאסרו מפני שהם דומים למלאכה וגם ליכא למיגזר בהו משום שחיקת סמנים שאין דברים הללו נעשים בסמנים וזהו שכתב כאן ואם היו צרכים שאין בהם מלאכה עושין אותם ע"י ישראל ובפכ"א כתב ומותר לכפות על הטבור בשבת ולהעלות אזנים בין ביד בין בכלי ולהעלות אונקלי שכל אלו וכיוצא בהם אין עושין אותם בסמנין כדי לחוש

לשחיקה ויש לו צער מהן ומעתה לא נפשט ספיקו של הרא"ש מדברי הרמב"ם לקולא אלא לחומרא ולא עוד אלא דמאי דפשיטא להרא"ש והר"ן דביש בו סכנת אבר הותר שבות הנעשה ע"י ישראל להרמב"ם כל שהוא דבר הדומה למלאכה או מידי דאיכא למיגזר ביה משום שחיקת סמנין אסור לעשות ע"י ישראל ולא הותר אלא דבר שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה ע"י סמנין:

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו והרמב"ן חילק וכו' כתב ה"ה בפ"ב גם בשם הרשב"א ז"ל וכתב שאין נראה כן מדברי ההלכות והרמב"ם ז"ל ודע דהא דאמרינן דצרכי חולה שאין בו סכנה אסור בשבות הנעשה ע"י ישראל אפילו החולה עצמו אסור לשום בידיו הרפואה או לעשות לרפואתו דבר שהוא משום שבות אבל אם הא"י עושה לו רפואה רשאי הישראל לסייעו סיוע קל והכי איתא בפ"ב די"ט (כב.) אמימר כחל עינא מא"י בשבתא א"ל רב אשי מאי דעתיך דבר שאין בו סכנה אומר לא"י ה"מ היכא דלא קא מסייע בהדיה מר קא מסייע בהדיה דקא עמיץ ופתח א"ל מסייע אין בו ממש ופירש"י מי שאינו עושה מלאכה ממש אלא מסייע מעט כי האי ובלאו הוא מתעבדא אין בו ממש: כתב הר"ן בפ"ח שרצים דכי שרי ע"י א"י ה"מ בחולה שהוא נופל מחמת חליו למשכב אבל במיחוש שאדם מתחזק בו והולך כבריא לא ולא עוד אלא אפילו דברים שהם מותרים לבריאים אסורים לו כל היכא שמעשיו מוכיחין שלרפואה הוא מתכוין וזו היא ששנינו החושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ וגם ה"ה כתב בפ"ב חולי שאין בו סכנה עושין כל צרכיו ע"י א"י ודוקא בדבר שיש בו חולי לכל גופו של אדם כגון חיה שלשים יום וכגון לכחול בסוף האוכלא שהוא נופל למשכב או מצטער וחולה ממנו אבל מתחזק והולך כבריא והוא חושש אין מתירין לו אפילו שבות דדבריהם ואפילו ע"י א"י ולא עוד אלא דברים שאין בהם מלאכה ולא כלום בעולם גזרו משום שחיקת סמנין ע"כ כתב הרשב"א ז"ל בשם הרמב"ם ז"ל ודברים ברורים הם יתבאר בדברי רבינו בפכ"א עכ"ל:

סעיף קטן כה

אין נותנין יין לתוך העין אפילו על גביו אם פותח וסוגר וכו' ורוק תפל אפילו על גביו אסור בפ"ח שרצים (קח.) חד אמר יין בתוך העין אסור על גב העין מותר וחד אמר רוק תפל על גב העין אסור ופירש"י יין בתוך העין. דעמיץ ופתח אסור דמוכחא מלתא על גב העין מותר דאמרי לרחיצה בעלמא עבד רוק תפל אפילו ע"ג העין אסור דמוכח מלתא דלרפואה דאילו לרחיצה מאיס וכתב רבינו שאם פותח וסוגר אפילו ע"ג העין אסור דהכי אמרינן בגמרא גבי קילורין דבסמוך וכן משמע מדפירש"י יין בתוך העין דעמיץ

ופתח אסור אלמא דכל היכא דעמיץ ופתח תוך העין מיקרי: גרסינן בגמרא שורה אדם פתו ביין ונותנו על גבי העין בשבת:

סעיף קטן כו

שורה אדם קילורין מע"ש וכו' גם זה שם ופירש"י דלדידיה כיון דאצרכוה לשרותה מע"ש איכא היכירא וליכא למיגזר ומאן דחזי סבר דרחיצה בעלמא הוא כסבור שהוא יין. ובפ"ק דשבת אהא דתניא מניחין קילור על גבי העין בע"ש ומתרפא והולך כל השבת כולו כתבו הרא"ש והר"ן ז"ל ומיירי בקילור שהוא עב דומיא דאספלנית הלכך דוקא מע"ש אבל בשבת אסור להניחו על העין משום גזירת שחיקת סמנין או גזירה שמא ימרח אבל קילור צלול אף בשבת מותר להניחו ע"ג העין כדאמרינן בפרק ח' שרצים שורין קילורין ומניחין על גבי העין בשבת דכיון שהוא צלול אינו אלא כרוחץ עיניו וליכא למיגזר משום שחיקת סמנין עכ"ל אבל התוספות כתבו דבפרק ח' שרצים מיירי באדם בריא ואינו מניח בעין לרפואה אלא תחת העין לתענוג וליכא למיחש לשחיקת סמנין ובפ"ק דשבת מניח בעין לרפואה ולא שרי אלא מע"ש וסמ"ג כתב דבפ' ח' שרצים מיירי בנותן ע"ג העין ובפ"ק דשבת מיירי בנותן בתוך העין ממש ודברי רבי' כדברי הרא"ש והר"ן וכן הלכה ואמרינן בגמרא דאי עמיץ ופתח אסור לתת קילורין ע"ג העין ולא הזכירו רבי' לפי שסמך על מ"ש בסמוך בנותן יין על גבי העין:

סעיף קטן כז

מעבירין גלדי המכה וכו' ברייתא בפרק במה בהמה (שבת נג:) סכין ומפרכסין לאדם אבל לא לבהמה ומפרש בגמר' דבגמר מכה היא ומשום תענוג ומש"ה אסור לבהמה ואפ"ה שרי לאדם ופירש"י מפרכסין גלדי מכה:

סעיף קטן כח

ומ"ש רבינו אבל לא בחלב מפני שהוא נימוח כלומר והוי דומי' דריסוק שלג וברד שנתבאר בסימן ש"כ והוא מדברי המרדכי שם וכן כתוב בסמ"ג ובהגהות מיימון פכ"א:

סעיף קטן כט

אבל אין נותנין עליה שמן וחמין בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קלד:) אמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת ושמואל אמר נותן חוץ למכה ושותת ויורד למכה ותניא כוותיה דשמואל:

סעיף קטן ל

ומ"ש ולא על גבי מוך שעליה גם זה ברייתא שם ואמרינן תו בברייתא אין נותנין שמן וחמין על גבי מוך ליתן על גבי מכה בשבת וכתבו התוספות דפלוגתא דרב ושמואל

במעורבין יחד דאי כל חד באפי נפשיה ודאי מותר כדתנן בפרק ח' שרצים אבל סך הוא את השמן והיינו אפילו ע"ג מכה וכתבו ר"י בח"ט:

סעיף קטן לא

ונותנין חתיכות של בגדים וספוג יבשים וחדשים וכו' בפ' ר"א דמילה (שבת קלד.) ת"ר נותנין ע"ג המכה מוך יבש וספוג יבש אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשים קשיא כתיתין אכתיתין כלומר דברישא שרי מוך יבש דהיינו כתיתין וסיפא אסר כתיתין ל"ק הא בחדתי הא בעתיקי ופירש"י חדתי. שלא היו על גב מכתו מעולם מסו עתיקי לא מסו אבל הרי"ף פי' בהפך דעתיקי מסו חדתי לא מסו וכתב הרא"ש ואפשר שגם רש"י מודה דעתיקי מעלי לרפואה טפי אלא שמצריך דאותם עתיקי לא נתנו ע"ג מכה פעם אחרת ורבינו כתב סתם כדברי הרא"ש אליבא דרש"י. כתוב בסמ"ג אמרינן בירושלמי פרק במה אשה נותנין עלה ע"ג מכה בשבת שאינו אלא כמשמרה א"ר תנחום חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה וכתבוה הגה' בפכ"א:

סעיף קטן לב

רטייה שפירשה מעל גבי המכה וכו' בפרק בתרא דעירובין (קב.) ת"ר רטיי' שפירשה מע"ג מכה מחזירין אותה בשבת ר"י אומר הוחלקה למטה דוחקה למעלה למעלה דוחקה למטה אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"י אמר רב חסדא ל"ש אלא שפירשה ע"ג כלי אבל פירשה ע"ג קרקע ד"ה אסור אמר מר בר רב אשי הוה קאימנא קמי אבא נפלה ליה אבי סדיא וקא מהדר ליה אמינא ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב חסדא מחלוקת כשפירשה ע"ג כלי אבל פירשה ע"ג קרקע דברי הכל אסור ואמר ר"י הלכה כר"י אמר לי לא שמיע לי כלומר לא ס"ל ודעת הראב"ד דאפילו פירשה ע"ג קרקע מחזירין וכתב הר"ן בפרק ר"א דמילה (שבת קל:) שטעמו מפני שהוא מפרש דהא דאמר ליה לא שמיע לי כלומר לא ס"ל דלא ס"ל דבפירשה בכלי אלא בפירשה על גבי קרקע ואפ"ה קי"ל כת"ק דאמר מחזירין והרא"ש כתב דהרי"ף פסק הלכתא כת"ק דהא רב אשי דהוא בתרא עבד כוותיה דאמר מר בר רב אשי וכו' כלומר לא ס"ל כי גם כשפירשה ע"ג קרקע מחלוקת והלכה כת"ק וכתב על זה הרא"ש ותמיהא לי מנ"ל להרי"ף לאקולי כולי האי היתרא לגבי קרקע והלא עובדא דרב אשי פירשה ע"ג כלי הוא ומצינו לפרושי לא שמיע לי הא דרב יהודא אבל שמיע לי הא דרב חסדא דבקרקע דברי הכל אסור והלכתא כת"ק דשרי ע"ג כלי א"נ לא שמיע לי הא דרב חסדא דאמר דבקרקע דברי הכל אסור אלא ס"ל דבקרקע פליגי אבל בכלי ד"ה מותר דכהוחלקה דמיא לר"י וכן פירש"י ודרב יהודא שמיע ליה דהלכה כר"י בפירשה ע"ג קרקע עכ"ל ואין ספק שנוסחא משובשת נזדמנה להרא"ש שהיה כתוב בסוף דברי הרי"ף כי גם בשפירשה ע"ג קרקע מחלוקת דבנסחי

הרי"ף דידן אין כתוב כן וה"ג וקי"ל הלכתא כת"ק ואע"ג דאמר רב יהודה הלכה כר"י לא קי"ל כוותיה דהא רב אשי דהוא בתרא עבד עובדא כת"ק דאמר מר בר רב אשי וכו' א"ל לא שמיע לי כלומר לא ס"ל ע"כ ולפי גירסא זו מצינו לפרושי שפיר דסבר הרי"ף דמאי דאמרינן לא ס"ל לא קאי אלא אמאי דפסק הלכה כר"י אבל כרב חסדא ס"ל דע"כ לא שרי ת"ק אלא בפירשה ע"ג כלי אבל פירשה ע"ג קרקע מודה דאסור להחזירה וכ"כ הרי"ף עצמו בהדיא בפרק ר"א דמילה וז"ל גרסינן בסוף עירובין ת"ר רטייה שפירשה מע"ג מכה וכו' אמר רב חסדא בשפירשה ע"ג כלי וכו' אמר רב יהודה הלכה כר"י ולית הלכתא כוותיה דהא רב אשי דהוא בתרא עבד עובדא כוותיה דתנא קמא עד כאן לשונו: כתוב בשבלי הלקט בשם בעל הדברו' כי פליגי דפירשה שלא מדעת אבל אם פירשה מאתמול או אם הזיד וסילקה בשבת ד"ה לא יחזיר עכ"ל ואיני יודע מנין לו לחלק בין הזיד ללא הזיד נמצא דגם להרי"ף פירשה ע"ג קרקע אסור להחזירה פירשה ע"ג כלי מותר להחזירה וכ"כ שם הר"ן וכן פסק הרמב"ם בפ' כ"א טעמא דאסור להחזיר רטייה פירש רש"י גזירה שמא ימרח וכתבו התוספות אבל לשחיקת סמנין ליכא למיחש כיון דמאתמול הוה עילויה וכתבו ר"י בח"ט:

סעיף קטן לג

ומ"ש רבינו ומגלה קצת הרטייה ומקנח פי המכה וכו' שם בברייתא והא דאסרינן חזרת רטייה דבר פשוט הוא דבחולי שאין בו סכנה היא דאם יש בו סכנה להניח לכתחלה נמי שרי כמו שנתבא' ומיהו ע"י א"י מותר להניח לכתחל' דכל דבר שאין בו סכנה אומר לא"י ועושה כתוב בסמ"ג גרסי' בירושלמי פ' במה אשה א"ר יוסי מכה שנתרפא נותנין עליה רטייה שאינו אלא כמשמרה והביאו הגהות בפכ"א ותמהני דאע"ג דליכא למיגזר משום שחיק' סמנין כיון שכבר נתרפא מ"מ איכא למיגזר שמא ימרח ואפשר שאין דרך למרח אלא כדי שתתפשט הרפואה בכל המכה וכשנתרפאה תו ליכא למיחש שימרח כיון דאין לו צורך בכך שאינו אלא כמשמרה שלא יסרטו בגדיו את המכה:

סעיף קטן לד

אספלנית שפירשה וכו' בתוס' פ"ו אספלנית שפירשה מן האגד מחזירה וכתבה הרי"ף בס"פ במה אשה ופי' הר"ן אספלנית מטלית של בגד שמושחין אותו במשיחה ומשימין אותו ע"ג המכה עד כאן ונ"ל שמשיחה זו היא רכה ביותר דלא שייך בה מירוח דאל"כ היה אסור אם פירשה ע"ג קרקע ומדסתים לה סתומי משמע דאפילו בפירשה ע"ג קרקע היא ותו דאי דפירשה ע"ג כלי דוקא הוא למה הוצרכו הפוסקים לכתבה מדין רטייה הוא נלמד ומדקדוק לשון רבינו נראה דלאו בפירשה ממש היא אלא פירשה מע"ג המכה והוחלקה לצד אחר וכדקתני ר"י הוחלקה למטה דוחקה למעלה אבל קשה דכיון

דאסיקנא דאפילו פירשה ממש ע"ג כלי מותר להחזירה מכ"ש בהוחלקה דשרי לדחקה ואם כן למה הוצרכו הפוסקים לכתוב תוספתא זו:

סעיף קטן לה

המפיס מורסא בשבת וכו' בפ"ב דעדיות תנן לה ובס"פ ר"א דאורג (קז.) אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מתלת דפטור ומותר וחדא מינייהו הא דתנן המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנה ליחה פטור: פי' רש"י (שבת שם) המפיס. מבקע מורסא: אם לעשות לה פה בתוספתא תני הכי אם לקולפה ולעשות לה פה כדרך שרופאין של עכשיו עושין דמתקן לה פתח חייב משום בונה פתח או משום מתקן כלי מה לי לתקן מכה מה לי לתקן כלי ואם להוציא ליחה של עכשיו ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד פטור ומותר דאין כאן תיקון ורבנן נמי לא גזור בה שבות משום צערא: והרמב"ם כתב בפ"י כלשון הזה המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאים עושים שהן מתכוונים לרפואה להרחיב פי המכה ה"ז חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה ה"ז מותר:

סעיף קטן לו

מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין וכו' ואם הוא מעונג אף היין לו כמו החומץ ואסור פשוט בפ' ח' שרצים (שבת קט.) ונתבאר שם בגמרא שאם נגף בגב היד או בגב הרגל מותר דהוי כמכה של חלל וכמו שקדם וכתב בהגהות פ"ב פר"י כגון שלא באה מחמת ברזל דאילו באה מחמת ברזל אפילו שלא ע"ג היד והרגל מחללין עליו כדאמרינן בגמרא (ע"ג כח.) האי פדעתא מחללין עליה את השבת והוא מדברי התו' בפ"ב דע"ג (שם):

סעיף קטן לז

מי שנשמטה פרק ידו או רגלו וכו' משנה ס"פ חבית (שבת קמז:):

סעיף קטן לח

צפורן שפירשה רובה וכו' בס"פ המצניע (שבת צד:) תניא רשב"א אומר צפורן שפירשה רובה וציצין שפירשו רובן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור לא פירשו רובן ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו ופירש"י ציצין. כמין רצועות דקות הפורשות מעור האצבע סביב הצפורן: כלפי מעלה. מצד הצפורן התחילו לפרוש דקא מצערו ליה טפי והרמב"ם כתב בפ"ט אם פירשו כלפי מעלה ומצערות אותו מותר ליטול אותן בידו אבל לא בכלי ואם אינם מצערות אותו אפילו ביד אסור ואם לא פירשו רובן אפילו מצערות אותו אסור לנטלן

בידו ואם נטלן בכלי חייב וכתבו התו' כלפי מעלה פי' הקונטרס כנגד ראשי אצבעותיו שהן למעלה כשמגביה ידיו ור"ת פירש שכלפי הגוף קרי כלפי מעלה:

סעיף קטן לט

החושש בשיניו וכו' משנה בפ' ח' שרצים (שבת קיא.) החושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ אבל מטבל כדרכו ואם נתרפא נתרפא ובגמרא שם לא יגמע בהם את החומץ והתניא לא יגמע ופולט אבל מגמע ובולע אמר אביי כי תנן נמי מתני' מגמע ופולט תנן וכבר כתבתי בסימן זה שאם מצטער משינו אומר לא"י להוציאו:

סעיף קטן מ

החושש בגרונו וכו' ברייתא בפרק כיצד מברכין (לו י) כתבה הרי"ף בס"פ ח' שרצים ומפרש בגמרא (שם) דאניגרון מיא דסילקא ופי' רש"י לא יערענו בשמן. דמשהי ליה תוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מלתא דלרפואה הוא וגירסת הברייתא לא יערענו בשמן תחלה ופירש"י כלומר לכתחלה לא יתן השמן בפיו לשם ערער אלא לשם בליעה ואם בא לשהותו ישהנו וכתבו התוס' (שם) א"כ ליפלוג וליתני בדידה מאי איריא על ידי אניגרון אפילו בעיניה שרי לבלעו לאלתר דהא אינו אסור אלא לערער דהיינו להשהותו ע"כ פירש הר"י לא יערענו אפילו בבליעה בלא שהייה משום דמוכחא מלתא דלרפואה קא מכוין א"נ יש ליישב פירוש רש"י לא יערענו בשמן להשהותו אבל נותן הוא לתוך אניגרון אפילו להשהותו או בולעו בעיניה בלא שיהוי והרמב"ם כתב בפכ"א החושש בגרונו לא יערענו בשמן אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא נראה מדבריו שהוא מפרש דכי קתני אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע לתוך אניגרון ל"ד אלא אורחא דמלתא נקט ועיקרא דמלתא הוא לומר שיבלע שמן הרבה ולא יפלטנו ולא ישהנו בגרונו דתו ליכא הוכחה דלרפואה קא מכוין:

סעיף קטן מא

גונח מכאב לב וכו' בפרק אע"פ (כתובות ס.) תניא רבי מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת והביאו הרי"ף בפרק חבית וכתב ע"ז ואי קשיא לך דגרסינן בפרק חרש (יבמות קיד) אבא שאול אומר נוהגין היינו שיונקים מבהמה טהורה בי"ט ואמרינן היכי דמי אי דאיכא סכנה וכו' דשמעת מינה דגונח אע"ג דאית ליה צערא אסור לו לינק מבהמה בשבת ההיא לא קשיא מידי דההיא מימרא אליבא דאבא שאול הוא ולית הלכתא כוותיה דהא פסק רב יוסף (שם) בפרק אע"פ (כתובות ס.) הלכה כר' מרינוס דאפילו בשבת במקום צערא לא גזרו ביה רבנן והרא"ש אחר שכתב דעת הרי"ף כתב וי"מ דההיא דפרק חרש בצער של רעב היא כלומר ומש"ה לא שרי אלא בי"ט ולא בשבת וההיא דפרק אע"פ בצער של חולי שאין בו סכנה היא ומש"ה שרי אפילו בשבת וכ"כ התוס' בפרק חרש

בשם ר"ת וכן כתב סמ"ג וכך הם דברי רבינו והרא"ש בתשובה הסכים לדברי הרי"ף ז"ל. כתוב בשבלי הלקט תוספתא לא תקלח אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדירה ותניק את בנה כתב ה"ר בנימין מה שנוהגות שמקלחות מהחלב כדי שיאחוז הדד וינק מותר אבל מה שנוהגות להתיז מהחלב על נשיפת רוח רעה אסור שאין בו סכנה וצערא יתירה נמי ליכא עכ"ל ובס"ס ש"ל אכתוב דברי המרדכי בזה:

סעיף קטן מב

ואין לועסין מסטכי וכו' תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בס"פ ח' שרצים והרמב"ם בפכ"א:

סעיף קטן מג

כל אוכלים ומשקין שהם מאכל בריאין וכו' וכל שאינו מאכל ומשקה בריאין וכו' אבל אם אוכל ושותה אותו לרעבו ולצמאו וכו' משנה ובגמרא בפ' ח' שרצים (שבת קט:) וכבר כתבתי לעיל שכל הדינים האלו באדם שחושש ואינו נופל למשכב ולא חולה אלא שחושש והוא מתחזק והולך כבריא אבל אם היה חולה שאין בו סכנה הרי אמרו שצרכיו נעשים ע"י א"י ומשמע דאוכל הוא אוכלין המרפאים אותו ולא חיישינן שמא ישחוק סמנין כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה ע"י ישראל ואפילו ע"י החולה עצמו ומשמע דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקים שאינם מאכל בריאים דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי הלכך אפילו אינו לא רעב ולא צמא מותר לאכלן ולשתותן והא דנקט לרעבו ולצמאו ל"ד אלא אורחא דמלתא נקט וכן נראה מדברי המרדכי שכתב בפרק שמונה שרצים שמותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול ואין בו משום רפואה כיון דאין לו מכה בגרונו:

סעיף קטן מד

אין עושין אפיקטוזין וכו' משנה בפרק חבית (שבת קמז.) אין עושין אפיקטוזין בשבת ובגמרא שם אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן ל"ש אלא בסם אבל ביד מותר תניא רבי נחמיה אומר אף בחול אסור מפני הפסד אוכלין ופירש"י מפני הפסד אוכלין שבמעיו ומתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל וכ"כ בר"פ כל הכלים (שבת קכג:) אפיקטויזין שותה ומקיא ולא לרפואה אלא להריק את מעיו שיוכל לאכול ולשתות הרבה וכתבו הרי"ף והרא"ש דה"מ היכא דליכא צער אבל היכא דאית ליה צער וכשמקיא אוכלין שבמעיו מתרפא מותר ונ"ל דהיינו לומר דבמצטער ליכא משום הפסד אוכלין ומ"מ בשבת בסם אסור אפילו במצטער דהא אפשר ביד:

סעיף קטן מה
החושש במיעיו מותר ליתן עליהם כוס וכו' בס"פ במה אשה (שבת סו:) סחופי כסא אטבורא בשבתא שפיר דמי:

סעיף קטן מו
מי שנשתכר וכו' גז"ש שהיו עושין כן למקצת חכמים כשהיו משתכרים ומשמע דלהתיר לעשות כן בשב' מייתי לה התם:

סעיף קטן מז
כתב הרמב"ם אין מתעמלין בשבת וכו' כ"כ בפכ"א והא דאין מתעמלין הוא משנה בפרק חבית (שבת קמז.) והרמב"ם מפרש דהיינו שדורסין על גופו בכח וכו' ורש"י פירש אין מתעמלין לשפשף בכח ואסכין וממשמשין דקתני רישא קאי וכבר הזכיר כן רבינו בסימן שקודם זה:

סעיף קטן מח
ומ"ש ואסור לדחוק כריסו של תינוק ג"ז מדברי הרמב"ם שם וכתב ה"ה שאפשר שזהו פי' לאסובי ינוקא שנחלקו בו ר"נ ורב ששת בפרק כל הכלים (שבת קכג:) ותמה עליו דהוה ליה למיפסק כר"ש דשרי והא דאסובי ינוקא כתב רבינו בס"ס ש"ל וכתב בו שני פירושים אחרים:

סעיף קטן מט
ומ"ש ומותר לכפות כוס על הטיבור כדי להעלותו היינו סחופי כסא אטבורא שכתבתי בסמוך ואגב שיטפא דמילי דהרמב"ם חזר רבינו ושנאו כאן:

סעיף קטן נ
ומ"ש ולהעלות אזנים מימרא דרב חנינא בפ"ב דע"ג (כח:) גרסינן בגמרא תני רבי שמואל בר יהודה ביד אבל לא בסם א"ד בסם אבל לא ביד מ"ט מיזרף זריף ופירש"י מעלין אזנים. גידי האוזן שפעמים יורדים למטה ומתפרקי' הלחיים ויש סכנה בדבר. אבל הרמב"ם כתב בפ"ב שאין סכנה בדבר וכך הם דבריו עוד בפכ"א ופירש"י אבל לא בסם. הואיל ואפשר ביד: מיזרף זריף. עושה חבורה ויש חילול שבת יותר אבל קשירת סם אין שם חילול דאורייתא: ור"י בח"ט פסק כלישנא בתרא דבסתם ולא ביד והרמב"ם כתב בפכ"א מותר להעלות אזנים בין ביד בין בכלי ולהעלות אונקלי שכל אלו וכיוצא בהם אין עושין אותן בסמנין כדי לחוש לשחיקה ויש לו צער מהם וכתב ה"ה שנראה מדבריו שהוא פוסק כלישנא קמא דבסם אסור וכ"כ ג"כ הר"ן וקשה לי מנ"ל להרמב"ם למישרי בכלי ועוד קשה היאך כתב שכל אלו וכיוצא בהן אין עושין אותם בסמנין דמשמע שאין דרך לעשותן בסמנין ובגמרא משמע שדרך העולם להעלותם בסם מדאיצטריך לומר אבל לא בסם ועוד למה לא כתב הרמב"ם בהדיא אבל לא בסם לפיכך נ"ל שהרמב"ם גורס בכלי

במקום בסם והכי גרסינן תני רב שמואל בר יהודה בין ביד בין בכלי א"ד ביד אבל לא בכלי מ"ט מיזרק זריף ופסק כלישנא קמא וסובר שאין דרך להעלותם בסם ומש"ה ליכא למיגזר ביה משום שחיקת סמנין:

סעיף קטן נא
ומ"ש ולהעלות אונקלי וכו' שם (כט.) וכבר נתבאר לעיל:

סעיף קטן נב
ומ"ש שכל אחד מאלו אין עושין אותן בסמנים וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם ופירושו שמאחר שאינם עושין בסמנין ליכא למיסר משום שחיקת סמנין וכ"ת אפ"ה ליתסר משום דאיכא טורח והוי כעובדין דחול לכך כתב ויש לו צער מהם כלומר ובמקום צערא לא גזור רבנן כיון דליכא למיחש לשחיקת סמנין:

סעיף קטן נג
רוחצין במי גרר וכו' בפ"ח שרצים (קט.) ת"ר רוחצין במי גרר ובמי חמתן במי עסיא ובמי טבריא אבל לא בים הגדול ולא במי משרה ולא בימה של סדום ופירש"י רוחצין במי גרר. ואע"פ שהן מלוחין קצת דרך לרחוץ בהם בחול ולא מוכחא מלתא דלרפואה היא אבל לא בים הגדול לקמן מפרש טעמא: ולא במי משרה. ששורין בו פשתן ואין דרך רחיצה בהם אלא לרפואה וכן בימה של סדום דמליח טובא ואין רוחצין בהן אלא לרפואה ומוכחא מלתא. ורמינהו רוחצין במי טבריא ובים הגדול אבל לא במי משרה ובימה של סדום קשיא ים הגדול אים הגדול ל"ק הא דאשתהי הא דלא אשתהי ופירש"י הא דאשתהי. בגוייהו אסור דמוכחא מלתא דלרפואה קא מכוין: הא דלא אשתהי. אלא רחץ ויצא מותר: ופריך במאי אוקימנא לברייתא אי דלא אשתהי אפי' במי משרה נמי דהתניא רוחצין במי טבריא ובמי משרה ובימה של סדום ואע"פ שיש לו חטטין בראשו בד"א שלא נשתהי אבל נשתהי אסור אלא ים הגדול אים הגדול ל"ק הא ביפין שבו הא ברעים שבו מי משרה אמי משרה נמי ל"ק הא דאשתהי הא דלא אשתהי ופירש"י שלא נשתהי. בתוך המים דנראה כמיקר בעלמא: ביפין. שכן רוחצין בהם בחול לרחיצה שאינה לרפואה: ברעים. אין רוחצין. דמוכחא מלתא דלרפואה ותרווייהו בדאשתהי: מי המשרה אמי המשרה נמי ל"ק. הך דקתני רוחצין במי המשרה אהנך תרתי דלעיל דקתני אבל לא במי המשרה הא דאשתהי הא דלא אשתהי: הרי בהדיא דבמים יפים שבים הגדול אפי' לשהות מותר ומי משרה אם לא נשתהי מותר אפילו אם יש לו חטטים בראשו משמע דבמים הרעי' שבים הגדול רוחצין בהם והוא שלא ישהה והא דתניא אין רוחצין בהם דוקא בדאשתהי וכפירש"י וכ"כ הר"ן וכ"פ הרמב"ם בפכ"א וכתב ה"ה שכן

דעת הרמב"ן וכן עיקר דלא גריעי' מים הרעים שבים הגדול ממי משרה ושלא כדברי הרשב"א שאוסר במים רעים שבים הגדול אפילו לא נשתהי:

סעיף קטן נד

לוחשים לחישות נחשים ועקרבים ונותנין כלי ע"ג העין להקר וכו' ברייתא בפ' חלק (סנהדרין קא.) ופירש"י לוחשים על נחשים ועקרבים בשבת בשביל שלא יזיקו ואין בכך משום צידה: כלי על העין. שכן דרך ליתן כלי מתכות על העין כדי לקרר העין א"נ כגון שעושים לאדם שחש בעינו מקיפין עינו בטבעת: כלי הניטל. כגון מפתח סכין וטבעת:

סעיף קטן נה

ועצם שיצא ממקומו מחזירין אותו בס"פ חבית (שבת קמח:) תנן אין מחזירין את השבר ובגמרא אמר שמואל הלכה מחזירין את השבר ופירש"י דס"ל מחזירין תנן ומשמע בגמרא דהלכה כשמואל וכ"פ הרי"ף והרא"ש ז"ל: אם מותר לעשות מדורה לחולה בשבת כתב רבינו בסימן ש"ל: כתב הר"ן בסוף פרק מפנין אהא דאמרינן (קכט.) דבר שאין בו סכנה אומר לא"י ועושה דדווקא אומר לא"י אבל ע"י עבד ואפילו ערל לא דאדם מצווה על שביתת עבדו וכבר כתבתי בסימן פ"ד דברי האומרים כן ודברי החולקים עליהם: כתב בהגהות האחרונות דמרדכי כתב ראבי"ה אם היה חולה צריך לחמם יין ימלא ישראל וייחם הא"י ומוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת עכ"ל וייחם הא"י דקאמר ע"כ. במרתיחו הוא וא"נ בצריך לו מיד שאל"כ יניחנו ישראל במקום שאין היד סולדת ונראה דבחולה שיש בו סכנה היא דאילו חולה שאין בו סכנה למה נתיר לו יין שנתנסך וקשה אי ביש בו סכנה למה כתב דמוטב שיתנסך היין משיתחלל השבת דא"כ לא נשחוט לו ונאמר לא"י לנחור לו ולא נחלל שבת לשחוט לו ובהדיא אמרי' ביומא (פד:) דצרכי חולה שיש בו סכנה אינם נעשים ע"י א"י ולא ע"י קטנים אלא ע"י גדולי ישראל ואפשר דבחולה שאין בו סכנה היא דצרכיו נעשים ע"י א"י וכשיתן ישראל לא"י כלי מלא יין ויטלנו הא"י ויחממנו חמרא מישרא שרי כל שלא נגע בו ומאי מוטב שיתנסך היין דקאמר שהוא קרוב להתנסך אע"ג שישראל עומד ע"ג אפשר דנגע ביה כל דהו ולאו אדעתיה דישראל: כתב ר"י בח"ט ני"ב שהרמב"ם מתיר בישולי א"י לחולה שאין בו סכנה והרשב"א עשה לו סמוכות והעלה בידו דאיסור בישולי א"י שהוא איסור קל משום שמא יבא לאכול עמו הותר בחולה שאין בו סכנה בשבת עכ"ל ומ"ש בשם הרמב"ם הוא ממה שכתב בפ"כ חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו ע"י א"י כיצד אומרים לא"י לעשות לו והוא עושה לבשל לו ולאפו' וכו' והר"ן כתב בפרק אין מעמידין אהא דכי אתא רבין אמר בכל מתרפאין חוץ מע"ג ג"ע ש"ד וז"ל ועכשיו נהגו לבשל לחולה שאין בו סכנה על ידי א"י בשבת ואע"פ שהתבשיל עצמו אסור משום בישולי א"י ואע"פ

שאין בדבר ראיה מכרעת דאי מדאמרינן בפרק מפנין צרכי חולה נעשין ע"י א"י בשבת ההיא אפשר לאוקמי בדברים שאין בהם משום בישולי א"י אלא דכיון דסתמא אתמר הראשונים שהנהיגו כן לא ראו לחלק דכיון שהדבר מותר בעצמו לא רצו להחמיר בו יותר מפני שהוא בישולי א"י ממעשה שבת: והרא"ה כתב דאפשר דטעמא משום דא"י המבשל לחולה בשבת שהיא שעה שאין אנו יכולין לבשל בישולי א"י כי האי לא מיתסר משום חתנות ולפיכך כ' שמותר לבריא במ"ש דליכא משום בישולי א"י כלל כיון דליכא משום חתנות ואין לסברא זו ראיה שאפילו נאמר דבכלל צרכי חולה נעשין ע"י א"י בשבת הוי דבר שיש בו משום בישולי א"י וכמו שפשט המנהג אכתי אפשר דהיינו דוקא לחולה מפני שהתירו בו כל דבר הנעשה ע"י א"י שאין איסורו מגופו אבל להתירו לבריא אין לנו עכ"ל כתב בהגהות פרק כ"א לא יתן ע"ג מכה דבר המושך ליחה ודם דהוי מפרק: כתב המרדכי בפרק קמא דשבת שר"ש משנ"ץ התיר לכרוך צלצול בשבת למי שלקה באצבעו שהרי לא אסרו אלא גמי משום דמסי כתוב בשבלי הלקט בשם ספר יראים אסור להניח בגד על מכה שיצא ממנו דם מפני שהדם יצבע אותו ואסור להוציא דם מן המכה כדאמרינן במשנה עירובין (קג:) ואם להוציא דם כאן וכאן אסור הלכך יש לרחוץ המכה במים או ביין תחלה כדי שלא יהא דם שע"פ המכה צובע את הבגד ע"כ וגם בכל בו כתב שאסור להניח בשבת על חתוך יד שיוצא ממנו דם שום בגד משום צובע כיצד יעשה כורך עליו קורי עכביש ומכסה בה כל הדם וכל החבורה ואח"כ כורך עליו הסמרטוט עכ"ל וכיוצא בזה כתב הרוקח ואני חוכך בהנחת קורי עכביש משום דמסי כתב המרדכי בפרק ח' שרצים דמי שיש לו חטטים בראשו סך כדרכו בשבת כדאמרינן ביומא (עז:) וטעמא משום דסיכה לא מוכחא שתהא לרפואה שכן דרכו לסוך בחול בלא מכה ע"כ ונראה דלדידן דאין דרך לסוך בחול שלא לרפואה אסור מהא דאמרינן בסוף פרק המוציא יין אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול משום השרת נימין ונתבאר בסימן שי"ב ונראה שאסור לשום פתילה בפי הטבעת בשבת אלא כלאחר יד דהיינו שאוחזה בב' אצבעותיו ומניחה בנחת דין אשה המצטערת מרוב חלב אם יכולה להוציא החלב בידה כתבו רבינו בסימן ש"ל:

סימן שכט

סעיף קטן א

כל פיקוח נפש דוחה שבת והזריז הרי זה משובח בפרק בתרא דיומא (פד:):

ומ"ש אפילו נפלה דליקה לחצר אחרת וכו" גם זה ברייתא שם מכבין ומפסיקין מפני הדליקה ואוקימנא דאפילו לחצר אחרת ופירש"י דליקה בחצר זו ונפשות בחצר אחרת והם חולים או קטנים כלומר ואין שהות להבריחם קודם שיגיע להם האש:

סעיף קטן ב

אין הולכין בו אחר הרוב וכו'. גם זה שם אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב ה"ד אלימא דאיכא ט' ישראל וחד נכרי הא רובא ישראל נינהו אי נמי מחצה על מחצה ספק נפשות להקל אלא דאיכא ט' נכרי' וחד ישר' הא נמי פשיט' דה"ל קבוע וכל קבוע כמחצ' על מחצה דמי לא צריכא דפריש חד מיניהו ואזל לחצר אחרת ונפלה מהו דתימ' כל דפרי' מרובא פריש ולא מפקחין קמשמע לן איני והאמר רבי אשי אמר ר' יוחנן תשעה נכרים וא' ישראל באות' חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין לא קשיא הא דפריש כולהו הא דפרי' מקצתיהו וכתב הרא"ש פירוש הא דפריש כולהו מאותה חצר שהיו שם בשעת עקירתן נכנס אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת אין מפקחין עליו דכיון שעקרו כולם אין כאן ישראל קבוע וכל דפריש מרובא פריש והא דפריש מקצתייהו שפירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת מפקחין דכיון דנשארו האחרים קבועים במקומם כמחצה על מחצה דמי וספק נפשות להקל עכ"ל וכן פי' הר"ן דברי הרי"ף וכן פירש ה"ה דברי הרמ"בם ואף ע"פ שנוסחתו בהרמב"ם אינה מכוונ' מכל מקום פירושו מכוין ועולה כפי נסח' ספרי הרמב"ם שבידינו שהיא כדברי הריא"ף והרא"ש והר"ן ויש לרש"י ז"ל גירסא אחרת ופי' אחר בשמועה זו וגם הרב המגיד כתב שיש מפרשי' שגורסי' כן והארי' בפ' השמוע' לדעת' ולא ראיתי להאריך בזה מאח' שהרי"ף והרא"ש והרמ"בם קיימי בחד שיטה הא ודאי כותיה נקטינן:

סעיף קטן ג

מי שנפלה עליו מפולת וכו' משנה שם (פ"ג.):

סעיף קטן ד

ומ"ש ואפי' מצאוהו מרוצץ וכו' גז"ש בגמר':

סעיף קטן ה

ומ"ש בודקין עד חוטמו וכו' שם (פה.) ת"ר עד היכן הוא בודק עד טיבורו וי"א עד חוטמו א"ר פפא מחלוק' ממטה למעלה כלומר שמצאו דרך מרגלותיו ובודק. והולך לצד מעלה אבל ממעלה למטה כיון דבדיק ליה חוטמו שוב א"צ דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו ופסק הרמב"ם בפ"ב כמ"ד עד חוטמו ונראה שטעמו משום דספק נפשות להקל ודלא כר"י בח"ט שפסק כת"ק:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואפילו מצא עליונים מתים וכו' ברייתא שם:

סעיף קטן ז
עו"ג שצרו של עיירות של ישראל אם באו על עסקי ממון וכו' באו על עסקי נפשות וכו' ובעור הסמוכה לספר וכו' ברייתא בפ' מי שהוציאוהו (עירובין מה.) ואע"פ שלא נזכר בה דין באו סתם כתב הרמב"ם בפ"ב וטעמא משום דספק נפשות להקל וכתב מהר"ר ישראל בכתביו סימן קנ"ו דבזמן הזה אפילו על עסקי ממון מחללין עליהם דידוע הוא שאם לא יניחם ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו והוי עסקי נפשות:

סעיף קטן ח
וכן על ספינה המטורפת בים וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ב והוא מדתנן בפ"ג דתעניות על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה אויבים או נהר ועל ספינה המטורפת בים ר' יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה כלומר דת"ק סבר מתריעין כדי שישמעו הסביבות ויתקבצו לעזור להם ולהצילם וגם מתריעין לזעוק ולהתחנן לפני הש"י שירחם עליהם ויצילם ור"י אומ' אין מתריעין לזעקה ומכל מקום לד"ה מתריעין לעזרה:

סעיף קטן ט
ומ"ש וכן יחיד הנרדף מפני לסטים מצוה להצילו כן כתב הרמב"ם בפ"ב ואע"פ שלא נזכר במשנה כיון דפיקוח נפש הוא פשיטא דמחללין עליו את השבת:

סעיף קטן י
ומ"ש והמצילין חוזרין בכלי זיינם למקומם ברייתא בפרק מי שהוציאוהו (עירובין מה.):

סימן של

סעיף קטן א
יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחללין עליה את השבת לכל מה שהיא צריכה וכו' משנה בס"פ מפנין (שבת קכח:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ומדליקין לה הנר אפילו היא סומא ברייתא שם אם היתה צריכה לנר חבירתה מדלקת לה את הנר ופריך בגמרא פשיטא ל"צ בסומא מ"ד כיון דלא חזיא אסור קמ"ל איתובי מייתבא דעתה סברה אי איכא מידי חזיא חבירתה ועבדה לי:

סעיף קטן ג
ומ"ש ומ"מ בכל מה שיכולין לשנות משנין גז"ש בברייתא אם היתה צריכה לשמן חבירתה מביאה לה את השמן ביד ואם אין סיפק ביד מביאה בשערה ואם אין סיפק בשערה מביא לה בכלי ובגמרא מביאה בשערה ותיפוק ליה משום סחיטה רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין סחיטה בשיער רב אשי אמר אפ"ת יש סחיטה בשיער מביאה לה

בכלי דרך שערה כמה דאפשר לשנויי משנין ופירש"י דרך שערה. כורכת הכלי בראשה בשערה ופסק הרמב"ם בפ"ט דאין סחיטה בשיער ונראה שהוא ז"ל סובר דרב אשי לאו לאיפלוגי ארבה ורב יוסף בסחיטת שיער אתא אלא לומר דאפילו אי הוה סחיטה בשיער שפיר תני מביאה בשערה ובפכ"ב כתב מביאה לה כלי תלוי בשערה וטעמו משום דאע"ג דאין סחיטה בשיער איסורא מיהא איכא וכמ"ש ה"ה בפ"ט וא"כ מוטב לעשות הוצאה ע"י שינוי מבלי איסור אחר מלהוסיף עליו איסור סחיטה:

סעיף קטן ד

ונקראת יולדת משתשב על המשבר וכו' בסוף פרק מפנין (שבת קכט.) מאימתי פתיחת הקבר אמר אביי משתשב על המשבר ורב הונא בריה דרב יהושע אמר משעה שהדם שותת ויורד ואמרי לה משעה שחברותיה נושאות לה באגפיה כלומר בזרועותיה שאינה יכולה להלך וכתב הרי"ף דרב הונא קודם שתשב על המשבר קאמר וכאביי עבדינן ולא מחללין עליה שבתא עד שיהא דם שותת ויורד ותשב על המשבר ותמהו עליו הרא"ש והר"ן היאך פסק בספק נפשות להחמיר והו"ל למיפסק משעה שהדם שותת ויורד וכ"פ הרמב"ם בפ"ב:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן בספר תורת האדם תמה על פסק הרי"ף והעלה דמסתברא דשיעורי לא תלו בהדדי ואית בנשי דלא יתבי על משבר כלל שהולד ממהר לצאת אלא משעה שישבה על המשבר או ששותת הדם ויורד או שחברותיה נושאות אותה באגפיה הרי היא בחזקת מסוכנת ועושין לה עכ"ל והכי נקטינן:

סעיף קטן ו

כל ג' ימים הראשונים אפי' אמרה א"צ מחללין עליה כל שבעת ימים הראשונים פירוש מג' עד ז' וכו' מכאן ואילך עד ל' יום וכו' בס"פ מפנין שם:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן כתבה ג"כ הר"ן שם ובה"ה בפ"ב ונתבאר עוד זה בדברים שכתב הרמב"ן דדוקא כשאין שם חכמה ובקי וצרכי החיה ידועים לכל אבל אם יש שם ואומרים לא צריכה (אין מחללים הרבה שבתות)[לה ולהן שומעים הרבה שבחול] אינן עושין מדורה וחמין בכל יום ודלא כרב אחא שכ' דכל ג' אפילו היא ורופאים אומרים לא צריכה מחללין ועבדין לה מדורה ומחמין לה חמין כ' הרשב"א שנשאל על יולדת תוך ג' שאוכלת מאכל ב"א ואומרת שא"צ שיבשלו לה בשבת והשיב כמסוכנת אנו חושבים ליולדת מפני שאיבריה מתפרקים ומרוסקת היא אלא שאינה מרגשת לשעתה ואם תאכל צונן או דברים שאין המסוכנת אוכלת אותם יביאוה לידי סכנה ולפיכך כל

שאין לה דברים המחזקים ומאכלים הבריאים מחללין עליה את השבת שהשבת דחויה היא אצל החולה ולא הותרה אצלו כיצד הרי שבשלו לה ע"ש והותירה ובליל שבת אחר עבור קצת שעות מהלילה הוצרכה לאכול אין אומרים נשחוט ונבשל אלא די לה במה שבשלו לה מבע"י סמוך לחשיכה שעדיין אותו תבשיל כבן יומו לחולים הוא ראוי עכ"ל:

סעיף קטן ח

היושבת על המשבר ומתה וכו' מימרא ס"פ הכל מעריכין (ערכין ז.) וכתבה הרמב"ם ספ"ב מה' שבת:

סעיף קטן ט

ועושין מדורה ליולדת או לשאר חולה וכו' בס"פ מפנין (שבת קכט.) אר"י א"ש עושין מדורה לחיה בשבת בימות הגשמים סבור מינה לחיה אין לחולה לא בימות הגשמים אין בימות החמה לא איתמר אמר רבי חייא בר אבין אמר שמואל הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז וכתב הרי"ף והרא"ש ואסיקנא ל"ש חיה ל"ש חולה ל"ש בימות החמה ל"ש בימות הגשמים מדאמר רבי חייא בר אבין הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה ואפילו בתקופת תמוז וכך הם דברי רש"י אבל הרמב"ם כתב בפ"ב עושין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקרים אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפי' בתקופת תמוז וכ"כ בסמ"ג וכתב ה"ה שהרמב"ם מפ' דהא דאייתי' הא דהקיז דם ונצטנן לא מייתינן לה אלא לדחות מאי דהוו סברי דבימות החמה לא מפני שהחיה הרי היא כהקיז דם אבל מה שאמרו לחולה לא כדקאי קאי וכ"כ הר"ן ג"כ לדעת הרמב"ם והוסיף עוד לומר דהא דסבור נמי למימר לחיה אין אבל לשום חולה לא אידחיא לה מדאמר רבי חייא הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אלמא יש חולה שעושין לו מדורה ומיהו לחולה זה דוקא הוא שעושין לו מדורה אבל לא לחולה אחר וכתב הרב המגיד שהיה סבור לפרש דברי הרמב"ם דאפילו בחולה שיש בו סכנה קאמר דאין בצנה סכנה לו משום דאפשר בבגדים אלא שמדברי הראב"ד נראה שהוא מפרש בשאין בו סכנה כלומר שצרכיו נעשים ע"י עכו"ם ואין אומר לעכו"ם לעשות לו מדורה וכתב שהוא מבטל דעתו מפני דעת הראב"ד לפי שאם יש בו סכנה משמע דלכל צרכיו מחללין עליו את השבת ואע"פ שאין במניעת הדבר שעושין לו סכנה ע"כ ובסי' שכ"ח כתבתי דמשמע מדברי רש"י דכל שאין במניעת אותו דבר סכנה אין מחללין עליו את השבת ואפשר שהרמב"ם סובר כן ומיירי בחולה שיש בו סכנה וכמו שהיה סבור ה"ה כתב הרב המגיד שם שנראה מדברי הראב"ד דלחיה כל שלשים עושין לה מדורה דכל שלשים לענין מדורה יש בה סכנה:

סעיף קטן י

הולד לאחר הלידה עושין לו כל צרכיו וכו' בס"פ מפנין (שם:) אר"נ אמר רבה בר אבוה א"ר כל האמור בפרשת התוכחה עושין לחיה בשבת שנאמר ומולדתיך ביום הלדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת וכו' ובמשנה (קכח:) וקושרין את הטיבור רבי יוסי אומר אף חותכין ובגמרא (קכט.) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב מודים חכמים לר"י בטיבור של שני תינוקות שחותכין משום דמנתחי אהדדי ופירש"י דמנתחי אהדדי. זה אילך וזה אילך ונמצאו מסוכנים: וכתב רבינו שהרא"ש פסק שאין חותכין אותו אא"כ הם תאומים וטבורם דבוקים זה בזה ולא ראיתי להרא"ש שכתב כן ואולי דעת רבינו דמדכתב מתני' סתמא ולא פסק הלכה כדברי מי אלמא כת"ק ס"ל ואי מהא לא איריא שסמך על מה שכתב אר"נ אמר רבה בר אבוה א"ר כל האמור בפרשת תוכחה עושין לחיה בשבת וכו' לא כרת שרך וכו' מכאן שחותכין את הטיבור בשבת דמשמע דאפילו נולד יחידי כורתין טיבורו בשבת וגם א"ל דדייק הכי רבי' מדמייתי הא דאר"נ מודים חכמים לרבי יוסי בטיבור של ב' תינוקות אלמא כחכמים ס"ל דע"כ סבר כר' יוסי מדאמר מכאן שחותכין את הטיבור והא דאמר מודים חכמים לר"י לאו לפרושי דברי חכמים אתא אלא לפרש דברי ר"י דכי אמר חותכין את הטיבור אפילו ביחידי אמר דאילו בטיבור של ב' תינוקות אפילו לרבנן חותכין והרי"ף כתב בהדיא אר"נ הלכה כר"י וכתב נמי ההיא דמודים חכמים לר"נ וע"כ לומר שלא כתבה אלא לפרש דברי ר"י וכמ"ש והרא"ש שלא כתב הלכה כר' יוסי אפשר שלא היה בנוסחת הרי"ף שבידו ומ"מ מהא דאר"נ מכאן שחותכין את הטיבור הוא נלמד ואפי' את"ל שהיה כ"כ בנוסחת הרי"ף שבידו אפשר שלא חשש לכתבו מפני שסמך על זה וכ"כ הרמב"ם בפ"ב שחותכין את הטיבור ומשמע דאפילו ביחידי שרי וכן עמא דבר.

סעיף קטן יא

וה"מ בנולד לט' או לז' אבל נולד לח' וכו' בפרק ר"א דמילה (שבת קלה.) תניא בן ח' הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה ואמרינן תו בההיא ברייתא דספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת ומשמע לרבי' שדינו כבן ח' ממש ואסור לטלטלו וכתבו התוס' שם והרא"ש וכל זה איירי שלא גמרו שערו וצפרניו דאי גמרו שערו וצפרניו אפי' ידוע שהוא בן ח' כגון שפירש ממנה אחר שבעל מותר לטלטלו ולמולו בשבת דאשתהויי אשתהי ופירש"י מפני הסכנה מפני שחלב הרבה תכה בדדיה ומביא לידי חולי וכתבו התוס' (שם) והרא"ש דל"ד סכנה אלא בשביל צערא בעלמא מותר ולא עוד אלא אפילו לחלוב היא בעצמה ולהוציא החלב שרי מידי דהוה אמפיס מורסא דשריא מלאכה שא"צ משום צערא וכ"כ ר"י בח"ט והרמב"ם אע"פ

שפוסק דמלאכה שא"צ לגופ' חייב עליה פסקו להההיא דמפיס מורס' בשבת בפ"י וטען ה"ה דכר"י נמי אתיא לדעת הרמב"ם וא"כ גם בזו יסבור דיכולה לחלוב היא בעצמה מידי דהוה אמפיס מורסא בשבת דשרי. וכתב המרדכי בפ' המוציא יין בשם ר"נ גאון שלמד מהתוספתא שאסור לאשה לחלוב מדדיה ביד בשבת להקל דלא שרי אלא ביניקת התינוק בלבד מיהו י"מ דוקא בכלי אסור דהוי מפרק והוי תולדה דדש אבל בקרקע מותר לחלוב ובסי' שכ"ח כתבתי דברי שבלי הלקט:

סעיף קטן יב

אסובי ינוקא פלוגתא דר"נ ורב ששת בפ' כל הכלים (שבת קכג.) ופסק הרי"ף והרא"ש הלכה כרב ששת דשרי ופי' ראשון שכתב רבינו הוא פירש"י ופי' ר"ח כתב הרא"ש והר"ן ז"ל ובסי' שכ"ח כתבתי פי' אחר שכתב הרב המגיד לדעת הרמב"ם:

סעיף קטן יג

ו"ש ודוקא ביום הלידה כ"כ שם הרא"ש על פירש"י בפלוגתא דהני אמוראי וצ"ל דמיירי ביום שני דאילו ביום הלידה ר"נ גופיה שרי ליה בס"פ מפנין (שבת קכט.) ובס"פ חבית (שבת קמז.) תנן אין מעצבין את הקטן ומוקי לה בגמרא בחומרי שדרה משום דמיחזי כבונה ופירש"י חומרי שדרה. חליות שדרה שנתפרקה א' מהם ולאחר זמן איירי דאי ביום לידה כבר אמר כל האמור בפרשת תוכחה עושין לחיה בשבת:

סעיף קטן יד

ומ"ש אבל לכרכו בבגדים וכו' בס"פ חבית (שבת קמז:) אר"י לפופי ינוקא בשבת ש"ד ופירש"י לפופי אינמלוטי"י כמו שעושין לקטן שיתיישבו איבריו ולא יתעקם:

סימן שלא

סעיף קטן א

עושין כל צרכי מילה וכו' משנה בפרק ר"א דמילה (שבת קלג.) וכל הסי' הזה הוא שם:

סעיף קטן ב

ומרחיצין את הקטן אחר המילה משנה שם (קלד.) מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה ראב"ע אומר מרחיצין את הקטן ביום הג' למילה שחל להיות בשבת שנא' ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ואיפסיקא הלכתא בגמרא שם כראב"ע וכתב הרב המגיד בפ"ב מה"ש שנראה מדברי הרמב"ם שביום שני אין מחממין וכן דעת קצת מפרשים אבל דעת קצתם דכ"ש יום ב' ויום ג' לרבותא נקטיה וזה דעת הרשב"א וכ"נ דעת הרמב"ן ז"ל וכתב הר"ן בפרק ר"א דמילה שדברי הרי"ף מטין כדברי הרמב"ם דדוקא בג' שרי ולא בב':

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו ואפילו ישראל מבעיר האש וכו' כ"כ שם הרא"ש וכ"כ התוס' בפרק הדר (עירובין סז:) ודבר פשוט הוא כיון דסכנה הוא לו אם לא ירחץ כדאמר בגמרא מיהו ה"מ לדידהו אבל לדידן דבר ידוע דאינו מסוכן בכך הלכך דינו כדין רחיצת גדול:

סעיף קטן ד
וכל שלא סילק ידו מן המילה חוזר וכו' ברייתא שם (קלג:) ופירש"י ציצין שיורין ובמתניתין מפורש דציצין המעכבין היינו בשר החופה את רוב העטרה ופירש"י העטרה אינו ראש הגיד אלא שפה גבוה המקפת את הגיד סביב וממנה משפע ויורד ובגמרא מפרש דבשר החופה את רוב העטרה היינו שחופה רוב גובהה של עטרה ופירש"י לא תימא רוב העטרה דקתני מתני' רוב היקפה אלא אפילו רוב גובהה במקום אחד ובה' מילה כתב רבינו שבעל העיטור כתב דאע"פ שאין מעכבין חוזר אע"פ שפירש ושם אבאר טעמו וגם שם אכתוב עוד מה נקרא עטרה:

סעיף קטן ה
ואפי' ספק נולד לז' או לח' וכו' שם (קלה.)אמר מר ולא ספק דוחה שבת לאיתויי מאי לאיתויי הא דת"ר בן ז' מחללין עליו את השבת בן ח' אין מחללין עליו את השבת ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת ובתר הכי (שם:) תניא רשב"ג אומר כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל ודייקינן הא לא שהה ספיקא הוי מימהל היכי מהלינן ליה א"ר אדא בר אהבה מלין אותו ממ"נ אי חי הוא שפיר קא מהיל ואי לאו מחתך בשר בעלמא הוא ואלא הא דתניא ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת אמאי נמהליה ממ"נ ומשני ה"נ דמהלינן לא נצרכא אלא למכשירי מילה ואליבא דר"א דאמר מכשירי מילה דוחין את השבת כלומר דע"כ לא קאמר ר"א דמכשירי מילה דחו שבת אלא בדקים לן שכלו חדשיו כגון שבעל ופירש אבל ספק אם כלו לו חדשיו אין מחללין שבת למכשירי מילה דידיה והרי"ף והרא"ש כתבו ברייתא דספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת ולא כתבו הא דרב אדא בר אהבה דמוהלין אותו ממ"נ וכתב הר"ן שנראה שדעת הרי"ף שאין מוהלין ספיקות בשבת ולפיכך הביא ברייתא זו בהלכות סתם שאילו היה דעתו דמהלינן ספיקות בשבת הו"ל להביא לדרב אדא בר אהבה בהלכותיו והו"ל להשמיט ברייתא זו דכיון דלרב אדא בר אהבה לא מיתוקמא אלא במכשירי מילה ואליבא דר"א ואנן לא קי"ל כר"א לא הו"ל להרי"ף לכותבה אלא משמע דס"ל דלא אמרינן ממ"נ ומיתוקמא ברייתא כפשטה ול"צ לאוקומה אליבא דר"א עכ"ל וכיוצא בזה הם דברי רבינו שכתב בטור י"ד סימן רס"ו וז"ל כתב א"א ז"ל ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו השבת ואיני מבין דבריו דודאי מלין אותו ממ"נ והא דקתני

אין מחללין עליו השבת מוקי לה בגמ' במכשירין ואליבא דר"א דשרי מכשירין בשאר מילה ובזה אין נפקותא לפסק הלכה דאפילו בודאי בן קיימא קי"ל דאין מכשירין דוחין שבת עכ"ל וכתב עוד דאפילו לא גמרו שעריו וצפרניו מלין אותו ממ"נ כל שהוא ספק בן ז' ספק בן ח' ודלא כדמשמע מדברי הרמב"ם דמשמע שמצריך גמרו שעריו וצפרניו ותמהני על הר"ן שפי' דלהרי"ף לא מהלינן ספיקות בשבת ומעשים בכל יום שמוהלים אותם וגם בימי חכמי התלמוד משמע שהיו מוהלים אותם מדאמרינן מימהל היכי מהלינן וכן יש לתמוה על מה שפי' רבינו בדברי הרא"ש לכן נ"ל דודאי כל שגמרו שערו וצפרניו מחללין עליו את השבת להרי"ף והרא"ש אפי' אם הוא בן ח' ודאי ומ"ש ברייתא דקתני בן ז' מחללין עליו את השבת בן ח' אין מחללין עליו את השבת ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת בן ח' הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו סמכו על מ"ש בפרק הערל (יבמות פ.) דאוקמוה להאי ברייתא התם בגמרא בשלא גמרו שערו וצפרניו ולפ"ז צ"ל דרב אדא לא הוה מפליג בין גמרו שערו וצפרניו ללא גמרו וכדהוה ס"ד בפרק הערל כי אקשינן ובן ח' מי קא חיי וכדי ליישב מנהגא דעלמא דקא מהלי ספיקות איצטריך לשנויי דמהלינן להו ממ"נ אבל למאי דאסיקנא בפרק הערל דהא דתניא דאין מחללין בשלא גמרו אבל אם גמרו מחללין ממילא נתיישב מנהג העולם דבגמרו הוא דמהלי וכדין עבדי ולא מטעם ממ"נ כדאמר רב אדא בר אהבה והשתא אתיא ברייתא כפשטא ולא צרוכין לדחוק ולאוקמה כר"א כדאוקמה רב אדא ואע"ג דלצאת לגמרי מתורת נפל לא סגי בגמרו שערו וצפרניו עד שישהא ל' יום מ"מ מאחר ששערו וצפרניו מוכחין עליו דבן קיימא היא מחזקינן ליה ברוב הנולדים שהם בני קיימא ומהלינן ליה כמו שאנו סומכים בכמה דברים על הרוב וכי לא גמרו כיון דלית ליה שום הוכחה אתרע ליה רובא ולא מהלינן ליה ואע"ג דאי נפל הוא אין כאן איסור תורה שהרי מחתך בשר בעלמא הוא לא רצו חכמים להתיר טלטול במקום שקרוב לודאי שאינו בן קיימא ויש לתמוה על הר"ן שנראה שלא נזכר למ"ש הרי"ף בפרק הערל ולכן כתב סתם דלהרי"ף אין מוהלין ספיקות בשבת דמשמע דאפי' גמרו שערו וצפרניו נמי אין מוהלין שאילו נזכר למ"ש בפ' הערל ה"ל לכתוב דבלא גמרו שערו וצפרניו הוא דאמר הרי"ף דלא מהלינן ספיקות אבל אם גמרו מוהלין ויותר יש לתמוה על רבינו שלא פקח עיניו בדברי הרא"ש דבפרק ר"א דמילה גופיה כתב אחר ברייתא זו וכ"ז איירי שלא גמרו שערו וצפרניו אבל גמרו שערו וצפרניו אפי' שהוא ידוע שהוא בן ח' כגון שפירש ממנה אחר שבעל מותר לטלטלו ולמולו בשבת דפסק הלכה בפרק הערל כמאן דאמר אשתהויי אשתהי עכ"ל ועוד יש לתמוה עליו שסתם הדברים כאן לדעת עצמו ודלא כמאן שהרי בן ח' וספק בן ז' ספק

בן ח' שלא גמרו סימניהם לכ"ע אין מוהלים אותם בשבת והוא כתב כאן ואפי' ספק אם נולד לז' או לח' ולא גמרו שערו וצפרניו מלין אותו בשבת ולא הביא שום חולק על זה ואע"פ שיש לומר שסמך על מה שכתב בהלכות מילה סברת הרמב"ם וסברת הרא"ש מ"מ גם בכאן ה"ל להביאם ולא לסתום דבריו לדעת עצמו. ונמצא פסקן של דברים שאם גמרו שערו וצפרניו אפילו אם הוא בן ח' ודאי מוהלין אותו לדעת הכל ואם לא גמרו אם הוא ספק בן ז' ספק בן ח' אין מוהלין אותו לדעת הרי"ף והרא"ש ואצ"ל אם הוא בן ח' ודאי ואם הוא בן שבעה ודאי להרי"ף והרא"ש מוהלין וכדתניא בן שבעה מחללין עליו את השבת ואוקימנא להאי ברייתא בפרק הערל בשלא גמרו שערו וצפרניו ואע"פ שמדברי הרמב"ם בפ"א מהלכות מילה נראה שאע"פ שהוא בן שבעה כל שלא גמרו שערו וצפרניו אין מוהלין אותו בשבת כי דייקת במילתיה שפיר תשכח דלדידיה נמי מוהלין אותו ויתבאר הדבר יפה בטור י"ד סי' רס"ו:

סעיף קטן ו

ודוקא מילה בזמנה כלומר הא דאמרינן דמילה דחיא שבת דוקא בזמנה אבל שלא בזמנה לא וכדאיתא בפרק ר"א דמילה (שבת קלב:) ת"ר מילה דוחה צרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה י"ט אינו דוחה אלא בזמנה כלומר כ"ש דאינו דוחה שבת אלא בזמנה ופירש"י שלא בזמנה כגון קטן חולה והמתינו לו עד שיבריא וגם משכחת לה כשנולד בע"ש בין השמשות דאין מלין אותו בשבת כדתנן בההוא פירקא וכתבו רבינו בסמוך:

סעיף קטן ז

אנדרוגינוס ונולד בין השמשות ונולד כשהוא מהול שם (קלד:) ת"ר ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא אנדרוגיגוס ולא נולד כשהוא מהול ולא נולד בין השמשות ואע"ג דר"י מתיר באנדרוגינוס הלכה כת"ק כן פסק הרמב"ם בפ"א מהלכות מילה ואע"פ שרבינו כתב בסימן רס"ו שיש פוסקים כר"י נקטינן כהרמב"ם. גרסינן בפרק יוצא דופן (נדה מב:) ההוא דאתא לקמיה דרבא א"ל מהו לממהל בשבת א"ל אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוה א"ל שמעית ולד דצויץ אפניא דמעלי שבתא ולא אתיליד עד שבתא א"ל האי הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוה והוי מילה שלא בזמנה ואין מחללין עליה את השבת ופירש"י דצויץ. שמעתי את הולד צועק בתוך המעים מבע"י של ע"ש וכתב סמ"ג דטעמא דאי לאו משום דהוציא ראשו לא הוה צויץ דכמה שהוא במעי אמו פיו סתום וטיבורו פתוח: כתוב בסמ"ג שהשיב ר"י שאם לאלתר שהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו הוא למחר שבת אבל אם שהו הכוכבים לצאת אח"כ אם לפי השיהוי נראה להם שהיה יום בהוצאת הראש אין להם אלא מה שעיניהם רואות ויהא נימול לח' ואפילו אם יארע בשבת עכ"ל וכתבוהו הגהות

בפ"א מהלכות מילה וכתב עוד שם בהגהות ואין תלוי בתפלה כלל אם קבלו שבת מבע"י לא להקל ולא להחמיר אלא רק ביציאת הכוכבים וכ"כ הרא"ם עכ"ל וכ"כ בהגהות אחרונות דמרדכי:

סעיף קטן ח

ומי שאין אמו טמאה לידה כגון יוצא דופן וכותית שילדה וכו' ג"ז בפרק ר"א דמילה (שבת קלה:) אמר רב אסי כל שאין אמו טמאה לידה אינו נמול לח' ופירש"י כגון יוצא דופן איני והא איתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות רב הונא וחייא בר רב חד אמר מחללין עליו את השבת וחד אמר אין מחללין ע"כ ל"פ אלא לחלל עליו את השבת אבל לח' ודאי מהלינן ליה הא בהא תליא ואוקימנא לדר' אסי כתנאי וקם ליה רב אסי כיחידאה וכתב הרא"ש והר"ן שנסתפקו הפוסקים בפסק הלכה ולפיכך מטילין אותו לחומרא ונמול לח' ואין מחללין עליו את השבת וכן כתב הרמב"ם בפ"א מהל' מילה ומי שיש לו ב' ערלות פירש"י שני עורות זע"ז ואמרי לה שני גידין ורבינו לא כתב פה דין מי שיש לו ב' ערלות לפי שסמך על מ"ש בהל' מילה:

סעיף קטן ט

ודוקא מילה עצמה דוחה שבת וכו' אבל מכשיריה שאפשר וכו' שם (קל.) בר"פ פלוגתא דר"א ור"ע ואיפסיקא הל' כר"ע דאמר הכי:

סעיף קטן י

ומ"ש לא יביא בשבת אפילו דרך גגות וכו' שם פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מע"ש והביאו בשבת שלא ברצון ר"א מתקיף לה רב יוסף אדרבה ר"א הוא דשרי וכ"ת שלא כרצון ר"א דשרי אפילו בר"ה אלא כרצון רבנן דאסרו דרך ר"ה ושרו דרך גגות חצירות קרפיפות ומי שרי והתניא כשם שאין מביאין אותו דרך ר"ה כך אין מביאין אותו דרך גגות חצירות וקרפיפות אלא אמר רב אשי שלא כרצון ר"א ומחלוקתו אלא כרצון ר"ש דתנן ר"ש אומר א' גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן אבל לא לכלים ששבתו בתוך הבית ופירש"י שלא כרצון ר"א דאיהו אפילו בר"ה שרי ושלא כרצון החולקים עליו דאסרי דרך חצירות דהעמידו חכמים דבריהם אף במקום כרת אלא כרצון ר"ש דמתיר אף לדברי הרשות ובפרק כל גגות (עירובין צא.) איפסיקא הלכתא כר"ש וכן הכריע הרי"ף בר"פ ר"א דמילה לאפוקי מרבוותא שפסקו דלא כר"ש ודין זה כתב רבינו בסימן שע"ב ושם ביאר משפט קרפף זה שמותר לטלטל בו ושיש קרפף שאסור לטלטל בו ומשם יתבאר לך דהא דשרי להביא סכין דרך גגות חצירות וקרפיפות כששבת בהן היינו כשהתינוק עומד בבית חצר שאין בה דיורין או שיש בה

דיורין ועירבו אבל אם עומד בבית חצר שיש בה דיורין ולא עירבו לא הועילו כלום בהבאת הסכין שהרי אסור להכניסו לתוך הבית וכן אסור להוציא התינוק לחצר זה:

סעיף קטן יא

ולא היה לו כמון שחוק מע"ש וכו' משנה שם (קלג.) אם לא שחק מע"ש לועס בשיניו אם לא טרף יין ושמן מע"ש נותן זה לעצמו וזה לעצמו ובגמרא (קלד.) דייק מברייתא דמותר לטרוף יין ושמן ומשני התם לא בעי ליכא הכא בעי ליכא ופירש"י ליכא. לטרפו ולערבו יפה יפה ופריך ה"נ נעביד ולא לילך ופירש"י לא יערבנו כל כך ומשני היינו דקתני נותן זה לעצמו וזה לעצמו ופירש"י היינו דקתני נותן זה לעצמו שמערב ואינו לוכך וכ"כ הר"ן אהא דתניא דברים שאין עושין למילה בשבת עושין לה בי"ט שוחקין לה כמון וטורפין לה יין ושמן כלומר אפילו לטרוף ולערב יפה יפה אבל בשבת לטרוף בלבד הוא שמותר והיינו דקתני נותן זה לעצמו וזה לעצמו והכי אמרינן בגמרא עכ"ל ולא נזכר זה בדברי הפוסקים ואפשר דטעמא משום דלא איתמר הכי בגמרא אלא אליבא דר"מ דמתיר לטרוף יין ושמן לחולה בשבת אבל לת"ק דאסר אפילו בלא ליכא אסור לטרפו לצורך המילה:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו ובי"ט מערב כדרכו ברייתא שם הזכרתיה בסמוך וא"ת למה לא כתב רבינו דשוחקין לה כמון בי"ט כדאיתא בברייתא ויש לומר שסמך על מ"ש כן בהלכות מילה:

סעיף קטן יג

ואין עושין לה חלוק וכו' משנה שם (קלג.) ואין עושין לה חלוק לכתחלה אבל כורך עליה סמרטוט אם לא התקין מע"ש כורך על אצבעו ומביא אפילו מחצר אחרת ופירש"י חלוק. כעין כיס דחוק היו עושין ומכסין את ראש הגיד עד העטרה וקושר שם כדי שלא יחזור העור לכסות את הגיד: כורך על אצבעו. דרך מלבוש לשנותו מדרך הוצאה בחול. ומשמע לרבינו שאע"פ שמוציאו בשינוי אינו מותר להביאו אלא דרך חצר אחרת שלא עירבו יחד כלומר שלא נשתתפו יחד אבל לא דרך ר"ה משום דאין דרך מלבוש בכך והכי משמע מדקתני אפילו מחצר אחרת ולא תני אפילו דרך ר"ה ומ"ש הר"ן בשמועה זו והיכא דאישתפוך חמימי וכו' ועוד דכורך על אצבעו ומביא דרך ר"ה ואפילו מחצר אחרת בשלא נשתתפו איסורא דרבנן מיהא איכא ע"כ. אפשר דמביא דרך ר"ה דקאמר לאו ר"ה ממש היא אלא היינו לומר דכי היכי דבר"ה איכא איסורא בכורך על אצבעו ה"נ איכא איסורא אפילו מחצר אחרת שלא נשתתפו:

סעיף קטן יד

אסור לומר לעכו"ם לפני המילה לחמם וכו' כן העלו בפרק ר"א דמילה הרי"ף והרא"ש והביאו ראייה מהגמרא ודחו דעת בה"ג שמתיר לפני המילה כל אמירה לעכו"ם אפילו בדבר שהוא מלאכה גמורה והם כתבו דבדבר שאילו עשהו ישראל לית ביה אלא איסורא דרבנן דוקא הוא דשריא אמירה לפני מילה אבל בדבר שיש בו איסור תורה לא הותר לומר לעכו"ם שיעשנו וכן דעת הרמב"ם בפ"ב מהלכות מילה. ודין זה בין בהבאת מים חמין בין בהבאת סכין וסממנין ודברים הצריכים למילה ופשוט הוא:

סעיף קטן טו

ומ"ש וכן אם היה לעכו"ם מים שחימם בשבת לצורך עצמו וכו' מדברי הרא"ש שם שכתב לפרש דברי הרי"ף. גרסינן בפרק הדר (עירובין סח.) ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה אמר רבא נשיילוה לאימיה אי צריכה נחמם ליה אגב אימיה וכתב הר"ן בפ"ב דביצה אהא דתניא התם ממלאה אשה קדירה בשר אע"פ שא"צ אלא לחתיכה א' דמהא משמע דלרבות בשיעורא בי"ט מותר אבל בשבת אסור ולא תיקשי לך ההיא דפרק הדר דאלמא אפילו בשבת שרי לרבויי בשיעורא שכבר פירש"י שם וכן בתוס' דניחום ליה ע"י עכו"ם קאמר והרשב"א מוסיף עוד ואומר דאפילו למאן דמפרש התם דע"י ישראל קאמר ל"ק דכיון דלא מיתסר אלא מדרבנן כיון דבי"ט שרי התם גבי מילה משום מצוה התירו לגמרי אפילו על ידי ישראל מכלל דס"ל ז"ל דרבויי בשיעורא בשבת לא מיתסר אלא מדרבנן ותמהני עליהם דא"כ מאי קא מיבעיא לן התם במנחות וכו' לפיכך נ"ל ברור דודאי רבויי בשבת מדאורייתא מיתסר ואפ"ה לא דמי רבויי בשיעורא בי"ט לרבויי שיעורא בשבת שהשבת דחיה היא אצל חולה ולא הותרה ולפ"ז האי דעירובין דוקא ע"י עכו"ם היא עכ"ל. ובנוסחא דידן כתוב בגמרא בהדיא ניחום ליה עכו"ם אגב אימיה:

כתב הר"ן בריש פרק ר"א דמילה והיכא דאשתפוך חמימיה א"נ אבדור סמנין לאחר מילה פשיטא דמחמין ושוחקין מפני הסכנה ומיהו כל היכא דאפשר לשנויי משנינן וכדתנן לא שחק כמון מבערב שבת לועס בשיניו וכו' מיהו היכא דאיכא חמימי לרחוץ קודם מילה ואשתפוך הנך דלאחר מילה בכה"ג הוא דאיכא למידק אי אמרינן תדחה מילה כיון שאם נמול נצטרך אח"כ לחלל את השבת במכשירין א"ד השתא מיהת כדין מהלינן ובתר הכי פיקוח נפש הוא שדוחה את השבת והרמב"ן כתב דשרי לממהליה שאין למצוה אלא שעתה ואין דוחין את המילה מפני שנצטרך אח"כ לדחות את השבת דבתר הכי פ"נ הוא דדחי ליה ולא מכשירי מילה ואינו כן דעת הרז"ה שהוא ז"ל אמר כל היכא דאשתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה תדחה מילה וכן דעת הרשב"א ז"ל ומה שהתירו בלא התקין חלוק או סמרטוט מע"ש לכרוך על אצבעו ולהוציאו ולא

דחו המילה מפני כך כמו שדחו אותה מפני הבאת איזמל איכא למימר דאי אתיידע מילתא מקמי אין ה"נ ומתניתין בדלא ידעינן עד לאחר מילה ואפ"ה כל מאי דאפשר לשנויי משנינן ומדברי הרי"ף והרמב"ם ורבינו בהל' מילה נראה שסוברים כדעת הרז"ה והרשב"א: כתב רבינו בטור י"ד סי' רס"ו וז"ל כתב הר"א הלוי אם האב יודע למול אין לו למול בשבת אם יש אחר שיודע למול דהא מילה הוא פסיק רישיה גבי דידיה דהוא מכוין לתקן את בנו אבל לגבי אחר לא מיקרי תיקון ושרי ומיהו אם אין אחר שיודע למול ימול והמרדכי כתב בס"פ כיסוי הדם ששאל רבינו משולם את רבינו שמחה אם יכול למול בשבת אדם שלא מל מעולם מי חיישינן שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת או לא והשיב דודאי לא ימול כדאמרינן במסכת ביצה (לד.) מפני שצריך לבודקן ובת"ה כתב שנהגו העולם שלא ליזהר בהא דהר"א הלוי וכתב שהאב מל את בנו אפילו היכא דאיכא אחר וכתב טעם הר"א הלוי וגם נתן טעם למנהג העולם שחולקים עליו וכתב עוד ששמע שאחד מהגדולים הזהיר לאבי הבן שמל כבר פעמים שלא ימול בשבת אם יש שום מוהל אחר ועל אדם שלא מל רק פעם אחת השיב שהוא מסופק אם יכול למול בשבת הואיל ולא אתחזק בתלת זימני והוא ז"ל כתב דלא בעינן אתחזק ג' זימני דהכי משמע לשון המרדכי דבפעם אחת סגי שכתב אדם שלא מל מעולם הא אם מל פ"א לא מיבעיא ליה והעלה דאב נמי שרי למול בשבת אע"ג דלא מל רק פעם אחת ואע"ג דאיכא אחר דמל זימני טובא:

סימן שלב

סעיף קטן א

אין מיילדין את הבהמה בשבת וכו'. משנה בס"פ מפנין (שבת קכח:) אין מיילדין את הבהמה בי"ט אבל מסעדין אותה ומפרש בגמרא שם דהיינו שאוחז בוולד שלא יפול לארץ וכתב הרא"ש ר"י נסתפק אם הא דקתני מסעדין אי"ט דוקא קאי א"ד אפי' בשבת שרי והא דקתני בי"ט משום רבותא דאין מיילדין תליא ויש לתמוה על רבינו היאך כתבה לענין שבת מאחר דר"י מספקא ליה:

סעיף קטן ב

ומ"ש נופח לו בחוטמו ונותן דד לפיו וכו' עד לא תקרבנו עוד ברייתא שם.

סעיף קטן ג

אין מפרכסין לבהמה וכו' ולא סכין אותה וכו' ברייתא וגמ' בפרק במה בהמה (שבת נג:) הזכרתיה בסי' שכ"ח:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם אכלה כרשינין הרבה וכו' שם פלוגתא דתנאי ופסק רבא כרבי אושעיא דמתיר:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם אחזה דם יכול להעמידה במים וכו' ברייתא שם בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן וכתב הרי"ף והרא"ש דכיון דקי"ל הלכתא כרבי יאשיה דמיקל באכלה כרשינין הרבה משום צערא דבהמה ולא גזרינן משום שחיקת סמנין ש"מ דלית הלכתא כי האי ברייתא דאסרה דהאי תנא דאסר משום שחיקת סמנין הוא דאסר ובהא איפסיקא הלכתא כרבי יאשיה דלא גזר משום שחיקת סמנין דאין אדם בהול כל כך על רפואת בהמתו דליתי לשחיקת סמנין וכ"פ הרמב"ם בפכ"א אבל בעל התרומה וסמ"ג וסמ"ק כתבו דדוקא הליכה בחצר שרי רבי יאשיה שאינו ניכר כל כך משום רפואה אבל להעמידה במים איכא הוכחה טפי משום רפואה ואסור וכתבו בהגהות בפ"כ. כתב המרדכי שם דבהמה שאחזה דם אם הוא ספק שאם לא יקיזו לה דם תמות מותר לומר לעכו"ם להקיזה והביא ראיה לדבר:

סימן שלג

סעיף קטן א

מי שיש לו אורחין בשבת ואין לו מקום להכניסם וכו' ר"פ מפנין (שבת קכו:) מפנין אפילו ארבע וה' קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני ביטול בית המדרש אבל לא את האוצר וכתב הרי"ף והרא"ש ודוקא מפני האורחים ומפני ביטול בית המדרש דמצות נינהו אבל שלא במקום מצוה לא וכ"כ הרמב"ם בפכ"ו ובגמרא השתא ה' מפנין ד' מיבעיא א"ר חסדא ד' מה' א"ד ד' מאוצר קטן וה' מאוצר גדול ומאי אבל לא את האוצר שלא יתחיל באוצר תחלה ומנו ר"י היא דאית ליה מוקצה ופירש"י ד' מה'. אם לא היה שם אלא כשיעור ה' קופות לא יפנה אלא ד' מהם שאסור לגמור את האוצר דילמא חזי גומות בקרקעיתו ומשוי ילהו. מאוצר גדול ואם יש הרבה אין מפנין אלא ה' דחיישינן לטירחא ושמואל אמר ד' וה' כדאמרי אינשי ואי בעי אפי' טובא נמי מפנין ומאי אבל לא את האוצר שלא יגמור כולו דילמא אתי לאשוויי גומות אבל אתחולי אתחיל: ומנו ר"ש היא דלית ליה מוקצה ופירש"י שלא יגמור משום אשוויי גומות והרי"ף כתב דאיכא מאן דפסק כר"ח ואיכא מאן דפסק כשמואל ולא הכריע ביניהם והרא"ש כתב בשם הרז"ה דקי"ל כרב חסדא משום דסוגיא דשמעתין כוותיה. ובפי' אבל לא את האוצר קי"ל כשמואל שלא יגמור את האוצר ולא תיקשי לך חדא כרב חסדא וחדא כשמואל משום דלא הא בהא תליא והסכים הרא"ש לדבריו וכן דעת הרמב"ם בפכ"ו וכתב ה"ה שכן כתב הרמב"ן והרשב"א וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר אוצר של תבואה או של כדי יין אע"פ שמותר להסתפק ממנו אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה כגון שפינהו להכנסת

אורחים או לקבוע בו בית המדרש וכיצד מפנין וכו' אלא נכנס ויוצא בו ועושה שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו ואין לפרש שמ"ש אסור להתחיל בו לפנותו הוא ממאי דפריש רב חסדא אבל לא את האוצר שלא יתחיל באוצר תחלה דהא רב חסדא אליבא דר"י דאית ליה מוקצה אמרה ואנן קי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה ותו דלרב חסדא אליבא דר"י אפילו לצורך דבר מצוה לא יתחיל את האוצר אלא טעמו מדת"ר אין מתחילין באוצר אבל עושה בו שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו ומפרש הוא ז"ל דלדבר הרשות היא אבל לדבר מצוה מישרא שרי וכן פירש שם ה"ה בשם רבותיו של הרמב"ן ז"ל ובהכי ניחא מה שתמה הרא"ש על הרי"ף שכתב ברייתא זו דאתיא כר"י דאית ליה מוקצה והרמב"ם נזהר שלא יעלה על דעתנו דמשום מוקצה הוא דאסרינן להתחיל באוצר ולפיכך כתב אע"פ שמותר להסתפק ממנו אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה כלומר דנהי דלית לן מוקצה היינו כשרוצה להסתפק ממנו אבל אם אינו רוצה להסתפק ממנו אלא להתחיל בו לבד לפנותו אסור להתחיל בו לפנות ממנו אם לא לדבר מצוה ובהכי ניחא לי מ"ש עוד הרי"ף ת"ר תבואה צבורה כל זמן שמתחילין בה בע"ש מותר לטלטלה בשבת ואם לאו אסור לטלטלה בשבת דברי רבי אחא ור"ש מתיר תנא כמה שיעור תבואה צבורה לתך ותמה עליו הרא"ש למה כתבה ונ"ל דלפנותה לדבר הרשות עסקינן ולרבי אתא אפילו תבואה כל דהו מאחר שהיא צבורה הויא לה אוצר ואסור להתחיל בה בשבת לפנותה ור"ש סבר שאע"פ שהיא צבורה כל שהיא פחות מלתך אין לה דין אוצר ומותר לטלטלה אפילו לדבר הרשות ולפ"ז צ"ל שכל שהתחיל באוצר מבע"י מותר לפנותו אפילו לדבר הרשות והר"ן העמיד האי דתבואה צבורה בלדבר מצוה ובעי כמה מפנין ממנה דממתניתין לא שמעינן שיעורא אלא בתבואה שבקופות אבל בתבואה שבאוצר לא שמענו ומש"ה בעי כמה מפנין ומהדרינן לתך ולפי דברי הירושלמי היינו נמי כשיעור ד' וה' קופות:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכשמפנה אלו ד' וה' קופות לא יחלקם בקופות קטנות וכו' שם איבעיא להו הני ד' וה' דקאמר בד' וה' קופות אין טפי לא אלמא למעוטי בהילוכא עדיף א"ד למעוטי משוי עדיף ולא איפשיטא וכתב הר"ש ועבדינן כפשטא דמתניתין ד' וה' קופות אין טפי לא:

סעיף קטן ג

ואלו ד' וה' קופות שמפנה היינו לאורח א' וכו' שם (קכ"ז) איבעיא להו הני ד' וה' קופות דקאמרינן אע"ג דאית ליה אורחין טובא א"ד הכל לפי האורחין ואת"ל הכל לפי האורחין חד גברא מפנה לכולהו א"ד כל. חד וחד מפנה לנפשיה ופשטינן דהכל לפי האורחין אבל אי כל חד וחד מפנה לנפשיה לא איפשיט וכתבו הרי"ף והרא"ש וכיון דאיסורא הוא עבדינן לחומרא וכל חד וחד מפנה לנפשיה וכ"כ הרמב"ם בפכ"ו והא דאמרינן כל חד

וחד מפנה לנפשיה נראה דלאו למימרא שהאורחים עצמם צריכין לפנות אלא האחרים יכולים לפנות לצרכם ובלבד שלא יפנה כ"א יותר מד' וה' קופות: כתב בת"ה סימן ע"ב דשבות דשרי משום מצוה שרי נמי משום כבוד אורחים מיהו ה"מ באורחים שבאו לביתו כדאמרינן בהדיא בפ' מפנין גדול הכנסת אורחים ממצות בית המדרש והתם נמי אשבות דשבת קאי אמנם אם זימן אורחים לסעוד סעודה בביתו אבל לא נתארחו אצלו כה"ג אין לנו ראיה להקל דהתם באורחים שבאו מן השדה לביתו קאי ואפשר דמ"מ אין לחלק עכ"ל וצ"ל דלאו במזמן את חבירו שיסעוד אצלו מיירי דההיא פשיטא דסעודת הרשות היא ואין בה מצוה כלל אלא באורחין שהתארחו אצל אחד וזימנם אחר לסעוד סעודה בביתו הוא דמספקא ליה: בר"פ משילין (ביצה לו.) אר"נ לא שנו דמשילין פירות דרך ארובה בי"ט אלא באותו הגג אבל מגג לגג לא ואיבעיא לן בגמ' מי אמרינן בהא דתנן גבי שבת מפנין כיון דאיכא ביטול בית המדרש אפילו מגג לגג שרי א"ד לא שנא ואמרינן תו התם גבי משילין פירות בי"ט לא ישלשלם בחבל דרך חלונות ולא יורידם בסולמות ואיבעיא לן מי אמרינן דהכא משום ביטול בית המדרש אפי' כה"ג שרי א"ד ל"ש ולא אפשיטא וכתב הר"ן שלפי דרך הרז"ה מסתברא דילפינן שבת מי"ט ולא נזכר דבר מזה בדברי שאר פוסקים משמע דס"ל דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא ומשום ביטול בית המדרש או מפני האורחים שרי בכל גוונא דאל"כ ה"ל לפרש ולא לסתום:

סימן שלד

סעיף קטן א

נפלה דליקה בשבת אם הוא בלילה וכו' עד ובמנחה מזון סעודה אחת משנה בפרק כל כתבי (שבת קיז:):

סעיף קטן ב

ודוקא בבית שהדליקה בו אותם לא יצילו יותר מכדי צורך שבת וכו' אבל בתים הקרובים לדליקה וכו' כן כתבו שם התוס' (קיו.) והרא"ש והר"ן בשם ר"ת דכל ההוא פירקא באותו בית או באותו חצר דכיון שהאש שם ודאי בהול הוא ואי שרית ליה אתי לכבויי כדמפרש בגמ' אבל נפלה דליקה בבית אחר מותר להציל הכל וכ"כ סמ"ג והתרומה וה"ה כתב בפכ"ג שהרמב"ן כתב שזו סברא בלא ראיה ושהרשב"א הסכים לדברי התו' ושכן נראה מדברי הרמב"ם:

סעיף קטן ג

וכתב בעל התרומות דאפילו מעות ודברים המוקצים יכולים להציל וכו' ז"ל בעל התרומות בסי' רכ"ו ונראין הדברים אם רואה אנסים באים בשבת ליקח מעות שבתוך תיבתו יכול ליטלם ולהצניעם במקום אחר אע"פ שמוקצים הם וגדולה מזו אמרו להוליך

פחות פחות מד"א למי שהחשיך לו בדרך שיש מוקצה גם איכא למיחש פן יעבירנו ד"א בלא הנחה בנתיים ומה ששנינו מצילין תיק הספר עם הספר אע"פ שיש בתוכו מעות מפני הדליקה אבל בלא ספר אסור להציל המעות לאדם היינו להציל לחצר שאינ' מעורבת ואע"ג דככרות נמי לא יציל יותר ממזון ג' סעודות היינו לחצר מעורבת אבל לביתו ולחצרו שלא הוצרכו תיקון כל מה שירצה יציל ועוד דפירש רבינו יעקב דהתם מיירי בשהדליקה באותו הבית מתוך שאדם בהול אי שרית ליה טפי אתי לכבויי אבל אם הדליקה בבית אחר יכול להציל כל מה שירצה בחצר מעורבת וה"ה מעותיו שיכול להציל ובמקום פסידא לא יניח בשביל מוקצה ואפילו כי יהיה נמי אסור מפני הדליקה להציל מעותיו בלא שום דבר קדושה עמהם בתיק משום דלמא אתי לכבויי אבל מפני פחד שוללי ממון מותר דליכא למיחש כולי האי לאיסורא דאורייתא והא דאמרינן שילהי דבפ' נוטל (שבת קמב:) שכח ארנקי בסרטיא או בחצר מניח עליה תינוק ומטלטלה ורב אשי אמר לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד משמע דככר במי אסור שאני התם דפושע בשכחה טפי מבהחשיך לו בדרך ועוד יכול לישב שם בעירו ולשמרו או ליתן שם שומר עכו"ם אבל בפחד לסטים מותר לטלטלן ולהצניען במקום המשתמר עכ"ל נראה מדבריו דלהציל מפני הדליקה לא פשיטא ליה כולי האי להתיר טלטול דבר מוקצה וכן דעת סמ"ג להתיר טלטול מוקצה מפני יראת אנס ומיהו פשיטא ליה דאסור לטלטל דבר המוקצה מפני הדליקה שכתב וז"ל ונראין הדברים דאם ירא פן יבואו אנסים ליקח המעות שבתיבתו בשבת או כספו וזהבו שאינם כלים מותר להצניען במקום שירצה ברה"י אע"פ שהן מוקצים וגדולה מזו התירו משום פסיד' להוליך פחות פחות מד"א דרך ר"ה שיש לחוש לאיסור' דאוריית' וכ"ש הא ודוק' בדליקה לא התירו להציל מעות אם לא שיש ספר עמהם דלמא אתי לכבויי עכ"ל וה"ה כתב בפ"ו גבי מי שהחשיך לו בדרך וכו' ובתוס' כתבו מכאן יש ללמוד למי שמתירא מן הליסטים שהוא מותר לטלטל המעות כדי להחביאן דמשום הפסד התירו לו לטלטלן ונחלקו עליהם הרמב"ן והרשב"א ונתן טעם הרשב"א לאיסור ואמר שבכאן לא התירו לו דבר קל משום הפסד ממונו אלא כדי שלא יעבור על דבר חמור אבל במתירא מן הליסטים אין מתירין לו טלטול כדי שלא יבא לידי טלטול עכ"ל וגם הר"ן בר"פ מי שהחשיך כתב בשם התוס' ובשם בעל התרומה שמותר לטלטל המעות מפני הליסטי' או מפני הדליק' וכ' שהרמב"ן והרשב"א חלוקים בדבר ואוסרים לטלטל דבר המוקצה מפני הלסטים או מפני הדליקה וגם הוא ז"ל הסכים עמהם. וכתב הרשב"א בתשובה דאפי' לומר לעכו"ם לא התירו אלא במי שהחשיך לו והיה עמו עכו"ם נותן כיסו לעכו"ם כדי שלא יבא לידי איסורא דאורייתא

הא בעלמא לא דכל שאינו עושה אינו אומר לעכו"ם ועושה משמע מדבריו דסחורה שירדו עליה גשמים והיא מפסדת בתוך המים אסור לטלטלה או לומר לעכו"ם לטלטלה וכבר כתבתי בדין זה ס"ס ש"ז:

סעיף קטן ד

ונ"ל שהוא אסור שלא התירו וכו' כלומר דע"כ לא התירו למי שהחשיך לו בדרך ואין עמו עכו"ם ולא חמור להוליך כיסו פחות פחות מד"א אלא כדי שלא יבא לטלטלו ד"א בר"ה דהוי איסור דאוריית' אבל הכא גבי אנסים ליכא למימר דאי לא שרית ליה לטלטולי להטמינם בתוך הבית יוציאם מרה"י לר"ה דהוי איסור תורה שהרי הוא ירא להוציאם מפני האנסי' הבאים לביתו ועוד אפי' היכא דאפשר להוציאם קודם שיבואו האנסים אם יוציאם ליכא איסורא דאורייתא שהרי אין לנו ר"ה וכיון דאינו יכול לבא לידי איסור תורה למה נתיר לו את האסור וקושיא זו היא מ"ש ה"ה שהקשה הרשב"א על דין זה: והגאון מהרי"א ז"ל כתב על דברי רבינו ואיני מבין זאת הקושיא לפי שבהוצאה לכרמלית יש בו טלטול ויש בו הולכת ד"א וזה אסור יותר מכשאין בכאן אלא טלטול לבדו עכ"ל ובמה שכתבתי נתיישב זה דכיון דלא אשכחן דשרי רבנן איסור דדבריהם אלא כי היכי דלא ליעבד איסור תורה א"כ היכא דליכא למיחש דליעבד איסור תורה לא שרינן ליה איסורא דרבנן כי היכי דלא ליעבד איסורא דרבנן ואפי' היכא דאיכא למיחש דליעבד כמה איסורי דרבנן לא שרינן ליה:

סעיף קטן ה

ומ"ש עוד רבינו וגם בדליקה נמי ליכא למיחש שמא יכבה וכו' כלומר גם בדליקה נמי לא שרינן לטלטל ולהציל דברים המוקצים כדי שלא יבא לכבות הדליקה דכל זמן שלא הגיע אצלו ליכא למיחש דאי לא שרית ליה אתי לכבויי ומטעם זה בבתים שלא נגעה בהם הדליקה אין מתירין לו לטלטל דברים המוקצים ולא הוצרך רבינו לדבר בבית שנפלה בו הדליקה דבההוא פשיטא ליה שלא נתיר לו לטלטל שום דבר מוקצה דאי שרית ליה אתי לכבויי כדאמר בגמרא בהצלת דברים שאינם מוקצים כנ"ל אבל הר"ר מהרי"א ז"ל דקדק מדברי הר"ן בפרק מי שהחשיך דבעה"ת אפילו בבית עצמו שנפלה בו דליקה התיר ושרבינו לא הקשה עליו אלא לענין שאר בתים שאין הדליקה בהם אבל על הבית שהדליקה בו לא הקשה דשפיר דמי להתיר לו טלטול מוקצה כי היכי דלא ליתי לכבויי ע"כ ותמהני דכיון דבגמ' אסרו להציל אפילו דברים המותרים לטלטל משום דאי שרית ליה אתי לכבויי ובבית שנפלה בו הדליקה עסקינן כדבסמוך היכי נימא דשרי לטלטל באותו בית דברים המוקצים כי היכי דלא ליתי לכבויי ושמא י"ל דס"ל דדברים המותרים אינם חשובים ואי לא שרית ליה לא אתי לכבויי להצילם שהרי אינן חשובים ואי שרית

ליה מתוך שהוא טרוד בהצלה ישכח שהוא שבת ואתי לכבויי אבל מעות וכיוצא בו אי שרית ליה להציל אפשר שישכח ויכבה ואפשר שלא יכבה ואי לא שרית ליה מתוך שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו אתי לכבויי במזיד ודוחק:

סעיף קטן ו

הציל פת נקייה וכו' עד ולא לשבת הבאה ברייתא שם. וכתב הר"ן מדאמרינן אבל לא משבת ליה"כ משמע דמיה"כ למוצאי יוה"כ מצינין מזון סעודה אחת והכי איתי' בירושלמי וכ"כ ה"ה בפכ"ג בשם הרשב"א ז"ל וכתב עוד שם ה"ה דאית' בירושלמי דמצילין לחולה ולזקן ולרעבתן כבינוני:

סעיף קטן ז

והא דאין מצילין אלא מזון ג' סעודות היינו דוקא בב' כלים וכו' משנה שם (קכ.) מצילין סל מלא ככרות אף ע"פ שיש בו מאה סעודות ועיגול של דבילה וחבית של יין ובגמ' שם והא תנא רישא שלש סעודות ותו לא אמר רב הונא ל"ק כאן בבא להציל כאן בבא לקפל ופירש"י להציל. בבת אחת מציל כל מה שבסל דהא חדא זימנא הוא מה לי פורתא מה לי טובא: לקפל. סלים הרבה זה עם זה לטרוח ולחזור ולהוציא מזון ג' סעודות הוא דיכול להציל בסלים הרבה ותו לא שכל אחד טורח בעצמו הוא ור' אבא שני בגוונא אחרינא ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב הונא וכן פסק הרמב"ם בפרק ג'. ומשמע מדבריהם דאפילו במוציא בבת אחת כל שהוא בכלים הרבה אסור אם הוא יותר מג' סעודות וכ"כ ה"ה שם דלא שרי להציל יותר משלש סעודות אלא בכלי אחת ובבת אחת: ובעה"ת פירש דבא לקפל היינו שמקבץ ממקומות הרבה ונותן למקום אחד ומוציא והולך הרבה דרכים לא יוציא בדרך רק ג' סעודות ואפילו באותו חצר עכ"ל משמע מדבריו שיכול להציל כל מזון שיש לו כל שאינו מציל יותר ממזון ג' סעודות בכל דרך וכן כתוב בהגהות מרדכי שמציל מזון ג' סעודות לכל אחד בכל דרך שילך אבל הר"ן כתב אמתני' דשריא בהצלת מלבושין לחזור וללבוש ולהוציא הא דלא שרינן הכי גבי אוכלין ומשקין משום דהתם כיון דבידו הוא מוציא מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבויי אבל הכא כיון שאי אתה מתירו אלא דרך לבישה רמי אנפשיה ומדכר וכ"כ ה"ה בפכ"ג בשם הרשב"א ומשמע דבשום גוונא לא התירו לו יותר מדרך אחד:

סעיף קטן ח

ואפי' פירש טליתו וקיפל וכו' בעיא שם ואיפשיטא דכבא להציל דמי ובספרי הרי"ף שבידינו לא יש שום פי' בעיא זו וה"ה כתב בפכ"ג וז"ל ופירשו בהל' שהביא כלים הרבה וקיפל טליתו עליהם והוציא הטלית מקופל על הכלים הנמצאים המלאים אבל הרמב"ן פי' שזה אסור הוא כיון שהמזון בכלים מחולקים ולא התירו אלא בכלים מלאים ומערן

בתוך הטלית ואח"כ הוציא הטלית מליאה אוכלים וכ"נ מדברי רבינו ועיקר עכ"ל וכ"כ מדברי רש"י. וכתב הר"ן שמדברי התוס' נראה שאפי' קיפל והניח כלים הרבה לתוך כלי אחד כבא להציל דמי ואין כן דעת רש"י ע"כ. תנן בפרק כל כתבי (שם) ולשם הוא מוציא את כל כלי תשמישו כלומר למקום שהתירו לו להציל מזון ג' סעודות מוציא כל כלי תשמישו ופירש"י כלי תשמישו הצריכים לו לאותו היום כגון כוסות וקיתוניות:

סעיף קטן ט

ולובש כל מה שיכול ללבוש ומוציא וכו' משנה שם לובש כל מה שהוא יכול ללבוש ועוטף כל מה שהוא יכול לעטוף ר' יוסי אומר י"ח כלים וחוזר ולובש ומוציא ואומר לאחרים בואו והצילו עמי ופסקו הפוסקים כת"ק וכתב הר"ן דאפשר דלא פליגי רבנן עליה דרבי יוסי אלא משום דכיון דאינו מציל אלא ברה"י לא חיישינן דילמא נפיק בהו לר"ה אבל היכא דנפיק בהו לר"ה מודו דאסור משום משוי אבל ממ"ש רבינו דין זה בס"ס ש"א דבמוציא מרה"י לר"ה עסקינן נראה דאפי' למיפק בהו לר"ה שרי כיון שדרך לבישה הוא מוציאם אלא שבסימן זה אחר שכתב לובש כל מה שיכול ומוציא וכו' כתב ואין מצילין אלא לחצר המעורבת אבל לשאינה מעורבת אין מצילין כלל ומשמע דלא שרי להוציא לבושים שאינם צריכים לו אלא ברה"י דוקא אם לא נאמר דלא קאי האי אין מצילים אלא אאוכלים וכלים ולא אמלבושים ובהגהת מרדכי כתב לובש ומוציא ופושט וחוזר ולובש ומציל הרבה אפילו לחצר שאינה מעורבת:

סעיף קטן י

ופושט וחוזר ולובש ומוציא משנה הזכרתיה בסמוך ובגמ' (שם) ת"ר לובש ומוציא ופושט וחוזר. ולובש ומוציא ופושט ואפילו כל היום כולו דברי ר"מ ריי"א י"ח כלים ומשמע בהדיא דהא דתנן וחוזר ולובש ומוציא לא דברי ר' יוסי בלבד היא אלא ד"ה וכ"כ בספר התרומה ובסמ"ג וכ"פ ה"ה בפ' כ"ג וכתב שזה לא נזכר בדברי הרמב"ם ז"ל בביאור ואני אומר שלא בביאור ולא ברמז לא נזכר בדבריו זה ואדרבה משמע מתוך דבריו שאינו פושט וחוזר ולובש ומוציא שהרי כתב נפלה דליק' בחצר וכו' לפי כך גזרו שלא יציל אלא מזון שהוא צריך לו לאותו שבת וכלים שצריך להשתמש בהם בשבת ובגדים שיוכל ללבוש שנמצא מתייאש מן הכל ואינו בא לידי כיבוי נראה מדבריו שאינו מציל אלא בגדים שהוא יכול ללבוש בלבד ואינו פושט וחוזר ולובש ומוציא כשם שאינו יכול להציל אלא מזון ג' סעודות לבד ואינו מציל וחוזר ומציל ואפשר שטעמו מפני שהוא סובר דכי תנן במתני' פושט וחוזר ולובש ומוציא דברי ר"י הם ות"ק פליג עליה דאל"כ הכי ה"ל למיתני לובש כל מה שהוא יכול ללבוש וחוזר ולובש ומוציא כדקתני

ר"מ בברייתא וס"ל דר"מ לאו היינו ת"ק דמתני' והלכה כת"ק דמתני' הילכך אינו פושט וחוזר ולובש ומוציא:

סעיף קטן יא

ואומר לאחרים בואו והצילו לכם וכו' עד ולא הוי שכר שבת משנה שם ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ואם הם פקחים עושין עמו חשבון לאחר השבת ומפרש בגמ' דה"ק ואם היו פקחים דידעי דכה"ג לאו שכר שבת הוא עושין עמו חשבון לאחר השבת וטעמא דשרי ליטול שכר פירש"י משום דבכה"ג לאו שכר שבת הוא דמעיקרא לאו אדעתא דשכר פעולה נחית והרמב"ם כתב בפרק כ"ג שהטעם לפי שאין שם מלאכה ולא איסור שלא הוציאו אלא במקום המעורב: והא דאמרינן דמותרים לקבל שכר על הצלתם מוכח בגמ' דחסידים לא שקלי האי אגרא ומתני' בירא שמים הוא ופירש"י דאע"ג דלאו שכר שבת גמור הוא שהרי לא התנה עמו ומהפקירא זכו אפ"ה חסידים יש להם לוותר משלהם בכל מקום נדנוד עבירה: וכתב הר"ן דמשמע מדברי רש"י שזוכין מן ההפקר בדברים שמצילין אם רצו לעכבן מפני שאמר להם הצילו לכם כלומר לעצמכם והוא ז"ל כתב דאין צורך לכך דאפי' לא אמר להם הכי כיון שהוא אינו רשאי להציל יותר ממזון ג' סעודות הרי הוא מופקר לכל מידי דהוה אמציל מזוטו של ים ומשלילותו של נהר. וה"ה מהרי"א ז"ל תירץ דלא דמי דשאני הכא דיכול להציל הוא אלא דאריא רביע עליה. ול"נ דאין זו טענה דכל שאינו יכול להציל מאיזה טעם שיהיה ה"ל כזוטו של ים: כתב הר"ן בשם ה"ר ישעיה מטראני ז"ל דהנך אחרים רשאים להציל אפילו כמה ואפי' בכלים הרבה דליכא למיחש בהו דילמא אתי לכבויי דאדרבה דליקה גורמת להם שיכולין לזכות מן ההפקר ואפשר דאע"ג דכתב רש"י בר"פ חבית (שבת קמג.) ואומר לאחרים בואו והצילו לכם כל אחד מזון ג' סעודות דמשמע דגם הבאים להציל אינם יכולין להציל יותר ממזון ג' סעודות דשאני התם דחיישינן שמא יביא כלים דרך ר"ה וההיא חששא שייכא באחרים כמו בבעה"ב אבל הרמב"ם כתב בפכ"ג שגם אחרים הבאים להציל אינם יכולין להציל יותר ממזון ג' סעודות כדין הבעה"ב וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן יב

ואין מצילין אלא לחצר המעורבת וכו' משנה שם (קכ.) להיכן מצילין אותם לחצר המעורבת בן בתירא אומר אף לשאינה מעורבת ופסק הרמב"ם בפכ"ג כת"ק והכי נקטינן דלא כסמ"ג שכתב שרבינו ברוך פסק כבן בתירא:

סעיף קטן יג

כתב בעה"ת דכל הצלה דהכא לחצר ומבוי הסמוכים לר"ה וכו' כ"כ סמ"ג וסמ"ק והמרדכי והר"ן בפ' כל כתבי וכתב הר"ן שהקשה הרמב"ן דכיון דטעמא משום חשש

כיבוי מה לי לחצר מה לי לבית חבירו וכמו שהקשה רבינו ועוד הקשה עליו דהא אפילו לשמא יוציא לר"ה איכא למיגזר נמי בבית חבירו כדגזרו שבת (קיז:) גבי נשברה לו חבית בראש גגו:

סעיף קטן יד

וכתב עוד בעה"ת דהא דאינו מציל אלא מזון ג' סעודות וכלי תשמישו הצריכים לו לאותו יום לבד היינו במציל לחצר חבירו שיש עירוב אבל לחצר שלו שא"צ עירוב מציל כל חפציו הן מזונות הן בגדים כל מה שיש לו וכ"כ בהגמ"ר ומה שהקשה על הדין הנזכר בסמוך קשה נמי על דין זה ומשום כן לא הזכירו רבינו: כתב הר"ן בפ' כל כתבי (שבת קיז:) אהא דת"ר שכח פת בתנור וקידש עליו היום מצילין מזון ג' סעודות וכו' כי אמרינן דמצילין מזון ג' סעודות דוקא כשאין לו מה יאכל וכן נמי הא דאמרינן ואומר לאחרים בואו והצילו לכם כשאין להם מה יאכלו הא לאו הכי לא שרו ומשמע דאמצילין מפני הדליקה נמי קאי ואין נראה כן מדברי הפוסקים אלא אע"פ שיש להם מה יאכלו מצילין מפני הדליקה ואפשר דהר"ן נמי סבר הכי בדליקה ומ"ש וכן הא דאמרינן ואומר לאחרים בואו והצילו לכם בשאין להם מה יאכלו וכו' אשכח פת בתנור קאי:

סעיף קטן טו

כל כתבי הקודש מצילין האידנא מפני הדליקה וכו' ר"פ כל כתבי (שבת קטו.) כל כתבי הקודש מצילין אותם מפני הדליקה ובגמ' (שם) היו כתובים תרגום או בכל לשון רב הונא אמר אין מצילין רב חסדא אמר מצילין ופסקו הפוסקים כרב הונא דאמר אין מצילין וטעמיה דרב הונא משום דלא ניתנו לקרות בהם כלומר דרשב"ג אסר בפ"ק דמגילה (ח:) לכתוב ספרים אלא בלה"ק או יוונית וכתב הרמב"ם בפכ"ג דאפילו היה שם עירוב אין מצילין אותם והרי"ף והרמב"ם כתבו סתם דאין מצילין אותם ולא חילקו בין זמן לזמן אבל התוס' (שם קטו.) והרא"ש והמרדכי כתבו דהשתא ספרים שלנו מצילין דניתנו לקרות בהם משום עת לעשות לה' הפרו תורתך כדאמרינן בהניזקין (ס.) וזהו שכתב רבינו כל כתבי הקודש מצילין אותם האידנא מפני הדליקה וקורין בהם אפילו כתובים בכל לשון וכו' גם ה"ה כתב שהרמב"ן והרשב"א הסכימו שבזמן הזה מצילין תרגום של אונקלוס הגר ושל יונתן בן עוזיאל וכן תורה שבע"פ לפי שהותר לכתוב בזמנינו משום עת לעשות לה' הפרו תורתך והר"ן כתב בר"פ כל כתבי בשם הראב"ד דכיון דרב הונא משום דלא נתנו לקרות בהם קאמר דאין מצילין ע"כ לעז יווני אינו בכלל זה דהא קי"ל לעז יווני לכל כשר הילכך היו כתובים בלעז יווני מצילין וכן נמי כיון דקי"ל שהתירו במגלה גפטית לגפטיים עילמית לעילמיים וכיון דבמגלה התירו כ"ש בשאר ספרים הילכך כה"ג כתבי הקודש למי שנתנו לקרות בהן מצילין אותם במקומם מפני הדליקה ומיהו כי

שריא גפטית לגפטיים ואינך מסתברא דדוקא לשאינם בקיאים בלה"ק אבל לבקיאים לא וכתב עוד הרז"ה דהאידנא דבציר לבא ר"ל שעכשיו אנו חסירי לב ושר השכחה גובר. ותרגום והלכות נתנו לקרות בהן הילכך מצילין אותם מפני הדליקה ואף הרמב"ן הודה לו והביא ראיה ממס' סופרים וכתב עוד הרמב"ן וז"ל וזה שכתב הרי"ף דתרגום אין מצילין אותו לא תרגום דילן כההוא דאונקלוס ויונתן נתכוין אלא לשון תרגום בעלמא שאע"פ שהפרו תורות לכתוב הכל לא התירו לכתוב ספר הקודש אלא בלה"ק אבל לא בלעגי שפה ובלשון אחר ותמה הר"ן על הרמב"ן והעלה הוא ז"ל דה"ה אם היו כתובים בלשון שאותו העם בקיאים בו איזה לשון שיהיה ניתן לכתוב הוא ומצילין אותם:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו בסם ובסקרא ובכל דבר בעיא (שם:) ופשטוה מברייתא דמצילין: כתב המרדכי דה"מ בשאר ספרים מפני האזכרות שבהם אבל מגלת אסתר הואיל ואין בה אזכרות אם אינה כתובה כמשפטה אשורית על הספר ובדיו אין בה קדושה להצילה מפני הדליקה:

סעיף קטן יז

וכן הברכות והקמיעין וכו' ג"ז בפרק כל כתבי (שם:) ת"ר הברכות והקמיעין אע"פ שיש בהם אותיות של שם ומענינות הרבה של תורה אין מצילין אותם מפני הדליקה ופירש"י הברכות מטבע ברכות שטבעו חכמים: ומענינות הרבה מפרשיות שהיו כותבין בקמיעין פסוקי לחש כגון כל המחלה וגו' וכתב הרא"ש והאידנא דנהיגי לכתוב סדר הברכות ויש בהן מענינות של תורה הואיל וניתן ליכתב משום עת לעשות לה' וניתנו לקרות בהן גם מצילין אותם מפני הדליקה וכ"כ המרדכי והר"ן כתב שהרמב"ן אוסר לכתוב פסוקי דרחמי ולפיכך אין מצילין אותם מפני הדליקה בשבת והוא ז"ל תמה עליו וכתב שאינו רואה מקום לחלק בין פסוקי דרחמי לאפטרתא דשרי בפרק הניזקין משום עת לעשות לה' הפרו תורתך עכ"ל. ומכל מקום הקמיעין דלית בהו משום עת לעשות לה' נראה דהאידנא נמי אין מצילין אותם וכ"כ הרשב"א בתשובה ורבינו שכתב קמיעין בהדי ברכות אפשר שנמשך אחר לשון הגמ' דקתני להו כחדא ולאו דוקא או אפשר דס"ל דכיון דאיתיהיב רשותא למיכתב ברכות ה"ה לקמיעין:

סעיף קטן יח

ומ"ש עוד רבינו וטעונין גניזה שלא יניחום במקום הפקר בר"פ כל כתבי אמרינן שאם היו כתבי הקודש כתובים תרגום או בשאר לשונות מניחן במקום התורפה והן מרקיבין מאליהן ובודאי דהיינו לדידהו משום דלא ניתנו ליכתב אבל לדידן כיון דניתנו ליכתב הא אמרן דמצילין אותם מפני הדליקה וכ"ש שאין מניחים אותם במקום התורפה:

סעיף קטן יט
ומ"ש ותרגום שכתבו עברית וכו' ברייתא שם ופירש"י תרגום של תורה יגר שהדותא או שבנביאים כגון כדנא תימרון להום:

סעיף קטן כ
ומ"ש וס"ת שיש בו פ"ה אותיות וכו' גם זה שם בעא מיניה רב הונא בר חלוב מרב נחמן ס"ת שאין בו ללקט פ"ה אותיות כגון פרשת ויהי בנסוע הארון כלומר שהוא ספר בפ"ע מצילין אותו מפני הדליקה או לא א"ל ותיבעי לך פרשת ויהי בנסוע הארון גופא פרשת ויהי בנסוע הארון לא קא מיבעי' לי' כיון דאית בה הזכרו' אע"ג דלית בה פ"ה אותיות מצילין כי תיבעי לי ס"ת שאין בו ללקט מאי א"ל אין מצילין איבעיא להו הני פ"ה אותיות מכונסות או מפוזרות רב הונא אמר מכונסות רב חסדא אמר אפילו מפוזרות מיתיבי ס"ת שבלה אם יש בו ללקט פ"ה אותיות מצילין תיובתא דרב הונא תרגמא רב חסדא אליבא דרב הונא בתיבות ופירש"י תיובתא דרב הונא דמדקתני ללקט מכלל דמפוזרות נינהו: בתיבות. הא דקתני ללקט דמשמע דמפוזרות לא ללקט אות ואות לבד אלא ללקט תיבה שלימה תיבה כאן ותיבה כאן עד פ"ה אותיות וכי פליגינן באותיות המפוזרות ופסקו הפוסקים כר"ה ואמרינן בגמ' שאפי' א"א ללקט פ"ה אותיות אלא א"כ נמנה יגר שהדותא מכללם מצילין וכ"כ הרמב"ם בפכ"ג ורבינו סתם וכתב שיש בו ללקט פ"ה אותיות וממילא משמע דמהי תיתי לן לפלוגי:

סעיף קטן כא
מצילין תיק הספר עם הספר וכו' משנה שם (קטז:) מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין אע"פ שיש בתוכן מעות וכתב בעה"ת דה"ה לשאר כתבי הקודש וכ"כ בסמ"ק:

סעיף קטן כב
כתב בעה"ת אם הניח תפילין בארנקי מלא מעות וכו' כ"כ בסמ"ג ובמרדכי בפרק כל כתבי אלא שסמ"ג והמרדכי לא הזכירו היתר זה אלא כשהיו תפילין בתוך הארנקי מע"ש משמע מדבריהם שאם הניחם בשבת בתוך הארנקי אין מצילין על. ידיהם אך מסוף לשונם שכתבו ומיהו בירושלמי יש דסקי' מליאה פירות נותן עליה ככר ומטלטלה מפני הדליקה משמע דתפילין אפי' לא היו שם מבע"י אלא בשבת הניחם שם שרי וגם לשון רבינו מוכח כן שכתב אם הניח תפילין בארנקי מעות ולא כתב אם הניח מע"ש ולפ"ז אפ"ל שדרך עצה טובה קאמר שיניחם שם מע"ש שאם תפול דליקה יוכל להציל מיד שאם לא יניחם מע"ש אולי לא ימצאו תפילין בשעה שתפול דליקה ויפסיד מעותיו אלא

שהמרדכי בפ' מי שהחשיך כתב בשם ר"מ דלהניח ביום השבת כדי לטלטל ביום השבת אסור ואפילו מפני הדליקה או מפני הגנבים:

סעיף קטן כג

ומ"ש עוד רבינו אבל הניח בו טבעת או כלי אחר וכו' ג"ז מדברי סמ"ג והתרומה שכתב אבל טבעת לתוך ארנקי אינו נראה שיהא מותר לטלטלו דשמא הטבעת בטל למעות ששוין יותר ובס"ס ש"י כתב רבינו חילוק זה דשוין יותר:

סעיף קטן כד

ומ"ש בשם סמ"ג דשרי בירושלמי ע"י ככר או תינוק ובגמרא דידן אסר כ"כ ג"כ המרדכי בפ' כל כתבי וכ"כ בספר התרומה ומשום דבסמ"ג מסיים שמא בהדלקה מודה דשרי ובס' התרומה לא מסיים בה הכי כתב רבינו בשם סמ"ג ולא בשם בעה"ת והמרדכי בפ' כל כתבי כתב כדברי סמ"ג וכ"כ בהג"מ בפ"ג וכ"כ בסמ"ק וכך הם דברי הכלבו שכתב בשם הר"פ שאם הניח מע"ש פת או אוכלים בכיס מליאה מעות מותר לטלטלה בשבת מפני הדליקה או מפני האנסים משום דהוי בסיס לדבר האסור ולדבר המותר והרשב"א כתב בתשובה לא אמרו אלא מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין אע"פ שיש בתוכן מעות מפני שהתיק תשמיש הספר והתפילין כדי שלא יתעכב בהצלתן עד שיוציא הספר והתפילין וינער את התיק וכן הדין בכלכלה שיש בה פירות ואבן בתוכה שאם הם פירות דמיטנפי מותר להוציא הכלכלה אע"פ שהאבן בתוכה אבל אם הם פירות דלא מיטנפי אסור להוציאה עד שינער האבן מתוכה כדאית' בפ' נוטל (שבת קמב:) ותיבה שיש בתוכה מעות כיוצא בה עכ"ל:

סעיף קטן כה

ומ"ש מצילין ספרים ואפי' לחצר שאינה מעורבת משנה בפרק כל כתבי (שם) גבי הצלת ספרים להיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש בן בתירא אומר אף למפולש ופסק הרמב"ם בפכ"ג כת"ק וכן פסקו סמ"ק והתרומה ודלא כהגמ"ר שכתב שמצילין אותם למבוי המפולש כבן בתירא ואסיקנא בגמר' דג' מחיצות ולחי אחד זהו שאינו מפולש ופי' הר"ן דלא מקילינן מידי אלא שאע"פ שלא נשתתפו בו מצילין לתוכו וכ"מ בגמר' וכך הם דברי הרמב"ם בפכ"ג וכתוב בשבולי הלקט בשם ה"ר ישעיה מדלא קתני גבי כתבי הקודש מבוי המעורב כדקתני גבי אוכלין ומשקין ש"מ דאפילו לא עירבו ולא שיתפו שרי משום כתבי הקודש ובלבד שלא יהא מפולש וגאון אחד כתב שאם נפלה דליקה בשבת מותר לומר לעכו"ם להוציא ספרים דרך ר"ה להצילם דאמרינן בפרק בתרא דעירובין (צח.) דאין דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש עכ"ל ואע"ג דההיא דפרק בתרא

דעירובין ר"ש קאמר לה ולית הלכתא כוותיה איכא למימר דשבות דאמירה לעכו"ם קיל משבות דעביד ישראל מעשה בידים:

סעיף קטן כו

אפיקורסים שכתבו להן ספרי הקודש וכו' ברייתא שם ופירש"י אפיקורסין שכתבו להם תורה נביאים וכתובים כתב אשורי ולשון הקדש: איבעי' לן בפ' כל כתבי שם גליונים אם מצילין אותם מפני הדליקה ופי' הרמב"ם בפכ"ג גליון שלמעלה ושלמטה ושבין פרשה לפרשה ושבין דף לדף ושבתחלת הספר ושבסוף הספר ולא איפשיט' וכתבו הרי"ף והרא"ש דאין מצילין אותם וכ"פ הרמב"ם בפכ"ג וכתב הר"ן דטעמא משום דפשטא דברייתא משמע דאין מצילין ואע"ג דדחינן לה בגמר' לא סמכינן אדיחויא א"נ כיון דלא איפשיט אין מצילין דשב ואל תעשה שאני:

סעיף קטן כז

תיבה שאחז בה האור וכו' משנה שם (קכ.) ר' שמעון בן ננס אומר פורסין עור של גדי ע"ג שידה תיבה ומגדל שאחז בה האור מפני שהוא מחרך. ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנין בשביל שלא תעבור הדליקה ר' יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים מפני שאינן יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה ומשמע בגמ' דהלכה כר"ש בן ננס ולא כר"י דסבר גרם כיבוי אסור דהא אמר רב יהודה א"ר טלית שאחז בה האור וכו' אמרינן הוא דאמר כבן ננס וכ"פ הפוסקים ופירש"י עור של גדי רך ולח: מפני שהוא מחרך מן האור ואינו נשרף ומתוך כך מגין על התיבה:

סעיף קטן כח

וטלית שאחז בה האור וכו' שם אמר רב יהודה אמר רב טלית שאחז בה האור מצד אחד נותנין עליה מים מצד אחר ואם כבתה כבתה מיתיבי טלית שאחז בה האור מצד אחד פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה וכן ס"ת שאחז בו האור פושטו וקורא בו ואם כבה כבה כלומר דדוקא כה"ג שרי אבל נותן עליה מים לא הוא דאמר כר"ש בן ננס דאמר גרם כיבוי שרי ונראה מדברי רבינו דדוקא בשאינו מתכוין לכבות ע"י כך אלא שאם הוא צריך להתכסות בטלית ולקרות בספר מתכסה וקורא ואינו נמנע ואע"פ שע"י כך תכבה לית לן בה דדבר שאינו מתכוין הוא ומותר אבל אם הוא מתכוין לכבות ע"י כך ודאי אסור ואע"פ שנותן משקין על הטלית מתכוין לכבות הוא ושרי התם שאני דלא הוי אלא גרם כיבוי שהרי אינו עושה מעשה בגוף הדליקה אלא לכשיגיע האש למקום המים לא יוכל לשלוט שם ויכבה מאיליו אבל הכא כשמתכסה בטלית ופותח הספר תורה שמנענע האש עצמה וע"י כך היא נכבית אם היה מתכוין לכך היה אסור כנ"ל לדברי רבינו אבל מדברי שאר פוסקים אין נראה כן אלא אפילו אם א"צ לטלית ולספר

אלא שמתכוין לכבות האש ע"י שמתנענע מצד כסויו בטלית ואחיזתו בספר שרי דלא הוי אלא גרם כיבוי שהרי כתבו דינים אלו סתם ומשמע מפשט הלשון שהוא מתכסה בטלית וקורא בספר כדי שלא יראה כמתכוין לכבות אבל הוא ודאי מכוין לכבות ואפ"ה שרי וכ"מ בירושלמי פרק כל כתבי ובתוס' פי"ד ונראה דטעמא משום דלאו פסיק רישיה הוא שהרי אינו בוודאי שיכבה על ידי כך ועוד דהוי כיבוי כלאחר יד הילכך לא גזרו ביה רבנן במקום פסידא והרי"ף השמיט הא דנותנין עליה מים ולא כתב אלא ההיא דפושטה ומתכסה בה ותמה עליו הר"ן וגם ה"ה בפי"ב ותירצו בשם הראב"ד והרמב"ן שסובר הרי"ף דהא דרב יהודה אינה הלכה לפי שהוא מדמה מחיצת מים ממש למחיצת כלים חדשים מלאים מים ואינו כן אלא אפילו ר"ש בן ננס אוסר מחיצת מים ממש כדאסיק רב אשי בפרק כירה (שבת מז:) דהא דתנן נותנין כלי תחת הנר לקבל בו ניצוצות ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה אפילו כרבנן דפליגי אר' יוסי וסברי גרם כיבוי שרי אתיא דשאני הכא שהוא מקרב כיבוי כלומר לפי שנותן מים להדיא ונמצאו רב יהודה ורב אשי חולקין וקי"ל כרב אשי שהוא בתרא ויש לזה הוכחה מן הירושל' ע"כ והרא"ש העתיק דברי הרי"ף בלא תוספת וגרעון ומשמע דכוותיה ס"ל דאין הלכה כר"י. אבל דעת הר"ן לפסוק כרב יהודה דשרי ליתן מים מצד אחר וכתב שכן הסכמת הרמב"ן וכ"פ הרמב"ם בפי"ב וכתב שם ה"ה שכן דעת הרשב"א וחילק בין ההיא דפרק כירה להא דרב יהודה דהתם אין דבר מפסיק בין הניצוצות והמים אלא האויר והמים תחת הניצוצות ממש אבל בטלית אין המים תחת האש כדי לכבותו כשיפול אלא מן הצד ואין האש נופלת לתוך המים להדיא עכ"ל וגם הר"ן בסוף כירה כתב לחלק ביניהם דטלית שאחז בו האור היינו טעמא לפי שאין המים מכבין את הדולק אלא מונעים שלא יתפשט האור אבל ההיא דפ' כירה טפי מגורם הוי וגם בהגמ"ר פרק במה טומנין חילקו ביניהם בע"א:

סעיף קטן כט

ומ"ש רבינו אבל לא מים התוס' כתבו (שם:) פרשב"ם נותן מים מצד זה לאו דוקא על הטלית דהא קי"ל שרייתו זהו כיבוסו ולעיל בס"פ ח' שרצים פירשתי כלומר שכתבו שם דלא אמרינן שרייתו זהו כבוסו אלא כשיש טפת דם או טינוף דוקא ורבינו תופס עיקר כדעת רשב"ם וכבר כתבתי טעמו בס"ס ש"ב ולפיכך כתב אך לא מים משום כיבוס וכ"כ הגהות מרדכי בפרק י"ב:

סעיף קטן ל

עכו"ם שבא לכבות וכו' אבל קטן שבא לכבות וכו' משנה בפרק כל כתבי (שבת קכא.) עכו"ם שבא לכבות אין אומרין לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עלינו אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עלינו ובגמ' שמעת מינה קטן אוכל נבילות

ב"ד מצווין להפרישו א"ר יוחנן בעושה על דעת אביו דכוותה גבי עכו"ם דקעביד אדעתא דישראל מי שרי עכו"ם לדעתא דנפשיה עביד ופירש"י עכו"ם לדעת' דנפשיה קא עביד ואפילו יודע שנוח לו לישראל הוא להנאת עצמו מכוין שיודע שלא יפסיד: וכתב בהגמ"ר פי"ד בשם רא"מ דעבד עכו"ם או שפחה המושכרים לזמן אדעתא דנפשייהו עבדי ואצ"ל להם אל תכבה ואמאי דאוקימנא מתני' דקטן בעושה ע"ד אביו פירש"י בקטן שיודע להבחין שכיבוי זה נוח לאביו ועושה בשבילו ובפרק חרש (קיד.) גבי הא דאיתא התם רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחי דבי מדרשא בר"ה בשבת א"ל ר' פדת זיל דבר טליא וטליתא ולטיילו התם דאי משכחי להו מייתי להו אלמא קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו תא שמע מדתנן קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני שביתתו עלינו ומשני ר' יוחנן בעושה על דעת אביו ופירש"י שהתינוק צופה באביו שנוח לו בכך ואביו עומד עליו כאילו הוא מצווהו לעשות אבל הנך מפתחות דרב יצחק לא הודיעו שנאבדו ולא הכירו בדעתו שנוח לו ולכאורה משמע שדעת רש"י לומר שכל שאין בו דעת להבחין אם נוח לאביו בכיבוי זה אע"פ שאביו עומד עליו ומראה לו שנוח לו בכך שרי דכיון דאין בו דעת להבחין אינו כמצווהו וזהו מ"ש בפרק כל כתבי. וסובר עוד שאם אין אביו מראה שנוח לו בכך וגם אינו עומד. עליו אע"פ שיש בו דעת להבחין שרי דשוב אינו כמצווהו וזהו מ"ש בפרק חרש. ויותר נכון לומר דבדליקה מסתמא מרגיש הקטן שעושה נחת לאביו בכיבוי הילכך אע"פ שלא הראה לו אביו דניחא ליה בכיבוי מסתמא לעשות נחת רוח לאביו הוא עושה וצריך למחות בידו אא"כ אין בקטן דעת להבחין אי ניחא ליה בהכי אבל בדבר שאין היזקו ברור אם לא הרגיש הקטן בהיזק אע"פ שאם היה יודע בהיזק יש בו דעת להבחין דניחא לאבוה בתיקונו השתא דלא הרגיש בהיזק הוי כמו שאין בו דעת להבחין ושרי ולכן בפרק כל כתבי דמיירי בדליקה שהוא היזק הנראה לעינים לא חילק אלא בין יש בו דעת להבחין לאין בו דעת להבחין דכל שיש בו דעת להבחין אפילו לא יראה לו אביו דניחא ליה אסור אבל בפרק חרש שההיזק הוא אבידת מפתחות שהוא דבר שאינו נראה לעינים כתב בעושה על דעת אביו שהתינוק צופה באביו שנוח לו בכך כלומר לא דמיא דליקה לאבידת מפתחות דהתם בדליקה מאחר שיש בו דעת להבחין ודאי מן הסתם צופה ויודע שנוח לאביו בכך וכיון שאביו שם ואינו מוחה בידו הוי כמצווהו לעשות וזהו שכתב ואביו עומד עליו כאילו הוא מצווהו לעשות אבל מפתחות שנאבדו כיון שלא הודיעו שנאבדו לא הוי עושה ע"ד אביו ואע"פ שכשמוצאם מביאם לאביו מ"מ לא הוי כאילו צוהו אביו להביאם מאחר שלא הודיעו קודם לכן וגם עכשיו כשמביאם לו לא הכיר בדעתו שנוח לו שהביאם בשבת כנ"ל

ומשמע דהכי קי"ל דכשאינו עושה על דעת אביו מותר להניחו לכבות וכ"כ הרמב"ם בפ"ב קטן שבא לכבות אין שומעין לו והוא שיהיה עושה ע"ד אביו אבל מדעת עצמו אין ב"ד מצווין להפרישו וכ"פ סמ"ג וכ"כ ר"י בנתיב נ"א ומשמע מדבריו דבעושה ע"ד גדול אע"פ שאינו אביו אסור. וכתבו התוס' בפ' כל כתבי דהא דאין ב"ד מצווין להפרישו דוקא בשלא הגיע לחינוך אבל אם הגיע לחינוך כיון שחייב לחנכו כ"ש שצריך להפרישו שלא יעשה עבירה והרי"ף והרא"ש השמיטו הא דאקשי ש"מ קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו ומאי דאוקי ר' יוחנן בעושה ע"ד אביו ואפשר שהם מפרשים דבעושה ע"ד אביו היינו לומר דכל קטן המכבה את הדליקה ודאי עושה על דעת אביו שיודע שאביו נוח לו בכיבוי זה וא"כ כל קטן הבא לכבות אין שומעין לו ולפיכך כתבו המשנה סתם דקטן הבא לכבות אין שומעין לו ולא חילקו. ובסי' שמ"ג בס"ד נבאר דיעות הפוסקים בדין קטן אוכל נבילות אי ב"ד מצווין להפרישו:

סעיף קטן לא

ומ"ש רבינו ויכול לומר בפני העכו"ם וכו' מימרא דר' אמי בפ' כל כתבי (קכא.).

סעיף קטן לב

ומ"ש או אם אינו מזומן כאן יכול לקרותו וכו' עד אע"פ שודאי יתקננה כשיבא כ"כ שם הרא"ש ז"ל ונראה דהא דנקט היזק הבא פתאום ל"ד אלא אורחא דמילתא נקט דאם מרגישים בהיזק מבעוד יום רגילים לתקנו קודם שיכנס שבת ואם אירע שלא תקנוהו מבע"י אע"פ שאחר שנכנס שבת כבר ידע שהתחיל הנזק ואינו היזק הבא פתאום לא מסתבר לאסור לומר כל המתקן אינו מפסיד וכתב הרב המובהק מהרר"א ז"ל דנראה דשרי לקרות לעכו"ם ולומר לפניו כל המתקן אינו מפסיד:

סעיף קטן לג

גחלת שמונחת במקום שרבים נזוקים בה וכו' בפרק במה טומנין (מב.)אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת בר"ה בשביל שלא יזוקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ. ופירש"י משום דבשל מתכת לא שייך כיבוי מדאוריית' ולא אסור אלא מדרבנן ובמקום נזקי דרבי' לא גזרו: אבל לא של עץ. דאיסורא דאוריית' הוא וחייב סקילה ואוקימנא ליה כר"י דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה דאילו לר"ש דפוטר במלאכה שאינ' צריכה לגופה של עץ נמי שרי דכל כיבוי א"צ לגופו חוץ מעושה פחמין או מהבהב פתילה וכבר כתבתי בסי' רע"ח שדעת רבינו כדעת הפוסקים כר"ש ולכן כתב שאפילו של עץ שרי אבל דעת הרמב"ם לפסוק כר"י ולפיכך לא התיר לכבות בפי"ב אלא של מתכת:

סעיף קטן לד

מותר לכפות קערה על הנר וכו' משנה בפ' כל כתבי (שבת קכא.): כתב ר"י בח"ג בשם המפרשים דכל מאי דשרי להציל מפני הדליקה שרי להציל ממים ומשאר דברים המאבדים: כתב הרמב"ם בפי"ב דליקה שנפלה בשבת המכבה אותה מפני איבוד ממון חייב וכתב ה"ה זה כר"י דאי לר"ש פטור אבל אסור כלומר משום דהויא מלאכה שא"צ לגופה. והר"ן כתב בפרק חבית אהא דאמרינן (כתובות ס.) צנור שעלו בו קשקשים ממעכן ברגלו וכו' ובמקום פסידא לא גזור רבנן וא"ת א"כ למה אסרו לכבות דליקה בשבת והא מלאכה שאצ"ל היא שלא לפחמין הוא צריך אלא להצלת ביתו ולא מיתסר אלא מדרבנן דודאי כיבוי דליקה מותר אפי' לר"ש ואפי' ע"י עכו"ם דתנן בפרק כל כתבי וכו' י"ל שאני כיבוי דכיון דאם היה צריך לגופו היה אסור מן התורה ואין הכל בקיאין לחלק בין מלאכה הצריכה לגופה לשאינה צריכה מש"ה אסרי רבנן אפילו במקום פסידא ואפילו ע"י עכו"ם נמי אסרו לפי שמתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה ע"י עכו"ם אתי לכבויי איהו גופיה א"כ שאני הכא שהוא שבות כלאחר יד שממעכן ברגלו וחמיר טפי שבות דשבת הנעשה כדרכו דהיינו ע"י עכו"ם: וה"ה כתב בפכ"ג וז"ל כתב הר"ש אמרו בירושלמי דלר"ש דאמר מלאכה שאצ"ל פטור עליה אם אינו יכול להציל כתבי הקדש אלא בכיבוי מכבה לפי שאין דבר שעומד בפני כתבי הקודש ע"כ ומתוך שזה לא נזכר במשנה ולא בגמרתינו אני אומר שיש בזה כעין סיוע לרבינו שהוא פוסק בכמה מקומות דלא כר"ש לכי שאין הלכה כמותו סתמו במשנה ולא הזכירו כיבוי בשום צד ומ"מ אפשר שדעת משנתינו שלא כל השבותין נדחין מפני כתבי הקודש שהרי לא התירו הצלתן למבוי המפולש אע"פ שאיסורו מדבריהם וזה נ"ל עיקר לדעת הפוסקים כר"י עכ"ל. והר"ן כתב בס"פ כל כתבי ומדתנן מצילין מפני הדליקה משמע דדוקא להציל מפניה אבל לכבות את הדליקה אסור אבל בירושלמי אמרו שאם אינו יכול להציל אלא בכיבוי מציל לר"ש דאמר מלאכה שאצ"ל פטור עליה ואע"ג דמ"מ איסורא דרבנן מיהא איכא אין לך דבר של שבות עומד בפני כתבי הקודש עכ"ל וכיוצא בזה כתב המרדכי שם וכתב עוד ומיהו אף לדברי הירושלמי דוקא משום כתבי הקודש אבל משום ממון דעלמא אין מכבין לעולם ואפילו לר"ש ואע"פ שמכבין גחלת של מתכת כדי שלא יזוקו בה רבים משום דליכא אלא שבות דרבנן התם משום חשש נזקי גופו אבל משום הפסד ממון לא שרי ועכשיו נהגו ברוב הארצות לכבות דליקה בשבת אלא שאומרים שחוששים שבעבור הדליקה ישרפו בה תינוקות שלא יוכלו לברוח אם ראו שמניחין הדליקה להיות דולקת והולכת ולפיכך מכבין אליבא דרבי שמעון דקי"ל

כוותיה עכ"ל ובפרק שני דביצה כתב יש מרבותינו שאמרו דהא דמשמע הכא דבשבת אסור לכבות משום איבוד ממון וכן בכמה דוכתי פרק כל כתבי משמע לאיסור היינו אליבא דר"י דמחייב אמלאכה שאצ"ל ואנן כר"ש קי"ל דפטר כל מלאכה שאצ"ל וכל כיבוי ב"ה הוי מלאכה שאצ"ל חוץ מכיבוי לעשות פחמין הילכך שרי אפי' בשבת משום איבוד ממון והוי כמו מפיס מורסא דלר"ש שרי משום צערא ולאו מילתא היא דמפיס מורסא צערא דגופיה הוא ועוד הוכיח רבינו יואל לאיסור דהא ר"י ס"ל כר"ש לדברי ר' יוחנן בפרק במה מדליקין (שבת לא:) ורבי יוסי פוטר בכולן ואפ"ה קאמר ר' יוסי בפרק כל כתבי דגרם כיבוי אסור ראבי"ה עכ"ל ובהג"א פרק מי שהוציאוהו כתב בשם א"ז שמותר לכבות את הדליקה בזמן הזה ולא גרע מעיר הסמוכה לספר והביאו בת"ה סי' נ"ח וכתב עוד ובא"ז בה' שבת כתב ואפילו בספק סכנה גדולה ישראל מכבין את הדליקה ואע"פ שאפשר לכבות ע"י עכו"ם וכתב שאחד מהגדולים דרש ברבים שמותר לכבות את הדליקה בזמן הזה ואמר שדרש כן ברבים מפני שלא יהא נקרא פושע בנפשות כדאמרינן (בירושלמי הובא בסימן שכ"ח) בכה"ג הנשאל ה"ז מגונה לפי שהיה לו להודיע כבר ברבים. ושמעתי מגמגמין להחמיר מסברת לבם ולומר דוקא כשנפלה הדליקה בביתו של ישראל איכא סכנה כי משפט הישמעאלים להשליך אותו שיצא דליקה מתוך ביתו לתוך האש וא"כ ע"י כך יש סכנה לשאר ישראל אבל אם יצא תחלה בביתו של עכו"ם ליכא למיחש אמנם נראה דלשון הג"א לא משמע לחלק הכי מדתלי הטעם מפני דלא גרע מעיר הסמוכה לספר משמע על ידי חטיפת הממון יבא לידי הריגה והא נמי איכא למיחש אף אם יצא תחלה הדליקה בביתו של עכו"ם שלעולם רגילים לשלול ולחטוף כאשר הדליקה מתגברת אפילו אי חזינן עיירות שלא נשמע בהם שום יראה בכה"ג אין לסמוך על זה כיון דלפעמים מועטים איכא למיחש דקי"ל אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב וכיוצא בזה כתב בכתביו סימן קנ"ו דפשיטא ליה דאפי' נפל לבית העכו"ם תחלה מחללין: תשלום דיני כיבוי והדליקה תמצא בסי' רע"ז: דין טלטול המת מפני הדליקה ע"י ככר או תינוק כתב רבינו בסי' שי"א:

סימן שלה

סעיף קטן א

חבית שנשברה מצילין ממנה מזון ג' סעודות וכו' ר"פ חבית (קמג) חבית שנשברה מצילין ממנה מזון ג' סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ובלבד שלא יספוג ובגמרא (שם) תנא ובלבד שלא יספוג ביין ולא יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ופירש"י מצילין מזון שלש סעודות. ואפילו בכלים הרבה דאילו בחד מנא

אמרינן בפרק כל כתבי דכמה דבעי מציל והצילו לכם כל אחד מזון שלש סעודות: ובלבד שלא יספוג. שלא ישים הספוג בכלי במקום היין לחזור ולהטיפו גזירה שמא יסחוט והתוס' כתבו דאפילו אם יש לו עור בית אחיזה דליכא חשש סחיטה אסור כדאמר בגמ' שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול וכ"כ הרמב"ם בפכ"ב ובלבד שלא יספוג ביין או יטפח בשמן שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יבא לידי סחיטה. ורבינו לא כתב כאן שאומר לאחרים בואו והצילו לכם לפי שסמך על מ"ש בסימן שקודם זה בענין הדליקה. וכ"כ הר"ן בפרק כל כתבי אמתניתין דמצילין סל מלא ככרות בשם ה"ר ישעיה מטראני דהנך אחרים שאומר להם בואו והצילו לכם מצילים הם אפילו בכלים הרבה דבבעל הבית הוא דחיישינן דמתוך שהוא בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לאתויי דרך ר"ה אבל במי שזוכה מן ההפקר שאינו ממונו ליכא למיחש להכי וכבר כתבתי בזה בסי' של"ד:

סעיף קטן ב

ואם נשברה בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיה ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט וכו' ברייתא בפרק כל כתבי (שבת קיז:) ומפרש טעמא בגמרא גזירה שמא יביא כלי דרך ר"ה ואמרינן תו בההוא פירקא גמרא מצילין סל מלא ככרות אטעייה רב שיזבי לרב חסדא ודרש ובלבד שלא יביא כלי שהוא מחזיק יותר מג' סעודות אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא מאי טעותא א"ל דקתני ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף כלי אחר הוא דלא אבל בההו' מנא כמה דבעי מציל וכתוב בסמ"ג והתרומה דכשמציל בחד מנא מציל באיזה ענין שירצה כלומר אפילו קולט או מצרף וטעמא דכיון דלא שרית ליה להציל אלא בכלי אחד תו ליכא למיחש למידי.

סעיף קטן ג

נזדמנו לו אורחים וכו' גם זה בברייתא שבפ' כ"כ שם.

סעיף קטן ד

ומ"ש ולא יקלוט ויצרף ויזמין אח"כ האורחים גז"ש ולא יקלוט ואח"כ יזמין אלא יזמין ואח"כ יקלוט ואין מערימין בכך משום ר' יוסי בר"י אמרו מערימין בכך ופירש"י ואין מערימין בכך. לזמן אורחים שא"צ לאכול ויותירו ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש הברייתא כפשטא דלא איירי כלל בעבר והערים אלא באי שרי להערים לכתחלה או לא ופסק כת"ק אבל מדברי הרמב"ם וה"ה בפכ"ב נראה שמפרשים דאין מערימין בכך היינו לומר שאם הערים וקלט קודם שיזמין האורחים מותר ופסק כר' יוסי בר"י להקל בשל דבריהם: כתבו התוס' בפרק כל כתבי בשם ר"ת דדוקא נשברה לו חבית אבל נסדקה ועושה טיף טיף מותר להביא כלים לקלוט ולצרף דאינו בהול כל כך להביא כלים דרך

ר"ה כמו נשברה וכתבוהו הגהות בפרק כ"ב כתב ה"ר ישראל סי' קצ"ו דהא דאסרינן בחבית שנשברה להציל ממנה בכלים הרבה דוקא מחצר לחצר אבל בבית אחר שעירב עמו שרי וכמ"ש בעה"ת בענין הדליקה וכבר הזכיר רבינו דעת בעה"ת בסימן שקודם זה וכתב שאין נראה לו כן וכתבתי שם שגם הרמב"ן חלק בדבר כתב עוד ה"ר ישראל שם שאם נשברה החבית ונשפך היין לארץ מותר לשאוב כל מה שירצה בכוסות קטנים ובתוך עריבות דכה"ג דלאו עובדא דחול בודאי שרי דכיון שנשפך לארץ לגמרי במה יהא בהול וא"ת דבהול הוא שלא יבלע בקרקע מאן לימא לן דהך בהיל הוא כמו נשברה דלמא כמו נסדקה הוא וקשה לי על דבריו דבפרק כל כתבי פריך גבי דליקה מדתניא נשברה לו חבית בראש גגו והקשו התוספות אמאי לא פריך מדתנן חבית שנשברה וכו' ור"י תירץ דהתם מיירי בשנשפך מן היין לארץ דחיישינן שמא יספוג ושמא יפרש מה"ר ישראל דהיינו לומר דהוה מצי למידחי דהתם מיירי בשנשפך מן היין לארץ דחיישינן שמא יספוג אבל לפום קושטא דמילתא משנשפך לארץ שרי כיון דליכא למיחש למידי ומיהו פשט דברי התוספות לא משמע הכי דאדרבה בנשפך לארץ פשוט לאיסור יותר מכשלא נשפך ועוד דא"כ ה"ל להר"ר ישראל להביא דברי ר"י ולפרשם כן ומדלא הביאם יש לחוש שנעלמו ממנו לכך נ"ל שאין לסמוך על תשובה זו אלא בין נשפך בין לא נשפך אסור להציל יותר ממזון ג' סעודות וכפשט דברי ר"י: כתב הכלבו בהל' י"ט שאם יזוב תירוש מן הגיגית של ענבים שעדיין לא נדרכו שנמצא אותו הדלף דלף שאינו ראוי שהרי המשקין שזבו אסורין ואינו רשאי להניח כלי תחתיו שלא יבטלנו מהיכנו אלא כיצד יעשה יניח שם מטתו או שולחנו ואז יהיה אותו הדלף לפניו גרף של רעי ויכול להניח שם כלי לקבל הדלף כדי שלא יעשה שם טיט וכשיתמלא הכלי לא יזרקנו בכלי אחרי שלא יבטלנו מהיכנו אלא מריקו בתוך הגיגית שזבו המשקין ממנה שהיא מבוטלת מהיכנה ע"י משקין שבה משום משקין שזבו ויש שהורו להניח לכתחלה כלי שיש בו מים תחת הדלף שנוטף מן הגיגית אע"פ שהוא דלף שאינו ראוי משום דאמרינן דאותו דלף קמא קמא בטיל במים שבכלי ויש לפקפק בהוראה זו לפי שאין זה הדלף אסור אלא משום י"ט והוא דבר שיל"מ שאפי' באלף לא בטיל . ואם אחד מכלי היין נסדק או ניקב והיין זב ממנו כיון שאותו יין הזב ראוי מותר לתת כלי תחתיו שאין שם בטול כלי מהיכנו כלל עכ"ל ומי שרתחה חבית של צבע שלו והיה הצבע יוצא ונשפך לארץ כתבתי בסי' ש"ח מה תיקון יעשה וגם שם יתבאר באי זה מקום מועיל הנחת מטתו או שלחנו אצל הדלף לשיעשה כגרף של רעי:

סעיף קטן ה

נתפזרו לו פירות מלקט מעט מעט וכו' בריש פרק חבית (שבת קמח:) ת"ר נתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול וכתבו התוס' והרא"ש נראה דל"ג ואוכל מדקתני סיפא אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה משמע הנך דוקא הוא דאסירי משום עובדין דחול אבל ללקט וליתן לתוך חיקו או לתוך כסותו שרי. וכתב הר"ן וא"ת ומאי עובדין דחול איכא הכא והא פרכינן בפ' נוטל (קמב) גבי הא דתנן כלכלה והאבן בתוכה לישדינהו לפירי ולישדיא לאבן ולינקטינהו תירץ ה"ר יונה כגון שנתפזרו בחצירו אחת הנה ואחת הנה אבל במקום א' מלקט ונותן לתוך הסל וכההיא דפ' נוטל והרמב"ן פירש דהב"ע כגון שנפלו בחצירו בתוך צרורות ועפרורית שבחצר ומש"ה נקט חציר שהבית עשוי להתכבד בכל יום ויש לזה קצת הוכחה בתוספ' עכ"ל וכ"ז כתב ה"ה בפכ"א וכתב שלכן כתב הרשב"א בספרו כך נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה מלקט על יד על יד ואוכל ולא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה והורו רבותי שאם נפלו למקום אחד נותן אפילו לתוך הסל ונתפזרו לו בין צרורות ועפרורית שבחצר מלקט אחד אחד ואוכל ולא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה ע"כ: והרמב"ם כתב בפכ"א המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר לפיכך מי שנתפזרו לו פירות בחצרו מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה כדרך שהוא עושה בחול שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבש בידו לתוך קופה ויבא לידי עימור. וכתב ה"ה על זה והוא חשש רחוק וטעמו צ"ע ובסמ"ג כתב יזהר שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד דהוי כמעמר מיהו בפ' המביא (לג:) מוכיח שאין עימור אלא כשלוקחן ממקום גידוליו ומקבצן יחד כעין קמה קצורה שמגבב השבלים עכ"ל וכתבו הגהת בפכ"א:

סימן שלו

סעיף קטן א

אין עולין באילן וכו' בסוף עירובין (ק.) ת"ר שרשי אילן שגבוהין מן הארץ ג"ט וכו' ה"ז לא ישב עליהם לפי שאין עולין באילן ובתר הכי תני חדא אחד אילן לח ואחד אילן יבש אסור ותניא אידך בד"א בלח אבל ביבש מותר ל"ק כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים ופירש"י בימות החמה יבש מותר דליכא אפילו משום מראית העין שהרי ניכר לכל שהוא. יבש שאינו מוציא עלין והא דקתני אסור בימות הגשמים שאין ניכר בין לח ליבש ואיכא משום מראית העין ופריך בימות החמה הא קא נתרי פירי כלומר שנשארו בו משנה שעבר' ואתי למישרי ביה תלישה ומשני בדליכא פירי והדר פריך והא קא נתרי

קינסי ומשני בגדודא ופירש"י בגדודא. יחור שנשרו ענפיו כולם והרא"ש כתב ע"ז אבל הרי"ף השמיטו וכתב הרא"ש שהשמיטו משום דבתר הכי אמרינן תני חדא מותר לילך ע"ג עשבים ותני חדא אסור ל"ק כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים ואיבעית אימא הא והא בימות הגשמים ול"ק הא דסיים מסאני והא דלא סיים מסאני ואסיקנא והשתא דקי"ל כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר כולהו שרו וסובר הרי"ף דאין לחלק בין אילן לעשבים והוא ז"ל כתב דאעשבים דוקא קאמר דשרי ר"ש אבל באילן אין להוכיח מכאן שום היתר דבאילן יבש נמי איכא למיגזר משום דמינכר טפי וכן כתבו התוס' דבאילן שהוא גבוה שייך למיגזר טפי משום דמינכרא מילתא. ותמהני על דברי הרא"ש דהיאך אפ"ל דטעמא דהרי"ף משום דלא מפליג בין אילן לעשבים והכל מותר דא"כ לא ה"ל לכתוב ההיא דאין עולין באילן וההיא דאם עלה לא ירד ועוד דכי היכי דכתב תני חדא ותני חדא דגבי עשבים וסמך על מ"ש אח"כ והאידנא דקי"ל כר"ש כולהו שרו אמאי לא כתב תני חדא ותני חדא דגבי אילן לכך נ"ל דאדרבה דעת הרי"ף לחלק בין אילן לעשבים דעשבים שאין אסור לילך על גבן אלא מפני שהן נתלשות בדריסתו עליהם לר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר הא ודאי שרי אבל לעלות באילן שאסור משום דחיישנן שמא יעלה ויתלוש כדאמרינן בפרק משילין (ביצה לו:) אינו ענין לדבר שאין מתכוין והלכך לר"ש נמי אסור וביבש נמי אסור דגזרינן אטו לח וכ"כ הרמב"ם בפכ"א אין עולין באילן בין לח בין יבש ואין נתלין באילן וכו' ואין משתמשין במחובר לקרקע כלל גזירה שמא יעלה ויתלוש ואע"ג דבגמרא אמרינן דיבש שרי בגדודא והוא ז"ל לא חילק בכך כבר כתב ה"ה שטעמו משום דאמרינן בגמרא איני והא רב איקלע לאפטסיא ואסר בגדודא ומשני רב בקעה מצא וגדר בה גדר וכתבו המפרשים שעל אותו גדר אנו סומכים לאסור בכל אילן וזה דעת רבינו עכ"ל ונכון לומר שזה ג"כ דעת הרי"ף דסתם ותני אין עולין באילן ולא חילק בין לח ליבש ורבינו סתם דבריו כדברי הרא"ש ז"ל וכיון שהוכחתי שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת א' הכי נקטי: כתב הג"א בפרק בכל מערבין בבם א"ז קנים הרכים דהוו כירק מותר להשתמש בהן אע"פ שהן מחוברים לקרקע דבירק לא הזכירו חכמים שבות ע"כ וכ"כ מדגרסינן התם(לד:) א"ל רב נחמן פוקו כבושו כבשי באגמא ולמחר ניזיל וניתיב עליה פירוש צאו וכפו הקני' זה על זה הרבה כמין כסאות לישב עליהן ואותבוהו מדתנן נתנו לעירוב בראש הקנה כל זמן שהוא תלוש ונעוץ אפי' גבוה ק' אמה ה"ז עירוב תלוש ונעוץ אין לא תלוש ונעוץ לא ושני התם בעוזרדין ופירש"י עוזרדין שהוקשו כבר הרי הן כאילן וכי שרינן בשאינן עוזרדין בעוד הקנים רכים דהוו כירק ובירק לא הזכירו חכמים שבות והפוסקים שלא הזכירו זה אפשר שסמכו על מה

שכתבו אסור להשתמש באילן דמשמע דוקא אילן אבל בירק מותר דאל"כ ה"ל לכתוב אסור להשתמש במחובר לקרקע:

סעיף קטן ב

עלה מבע"י כו' ג"ז בפרק בתרא דעירובין תני חדא אם עלה מותר לירד ותני חדא אסור לירד לא קשיא כאן מבע"י כאן משחשיכה ואבע"א הא והא משחשיכה ול"ק הא בשוגג הא במזיד ולפ"ז עלה מבע"י אפילו במזיד ירד עלה בשוגג אפי' עלה משחשיכה נמי ירד ולא מיתסר אלא בעלה משחשיכה ובמזיד ואע"ג דאמרי' תו בגמרא ואבע"א הא והא בשוגג ובקנסו שוגג אטו מזיד קמיפלגי לא כתבוהו הרי"ף והרא"ש משמע דסבירא להו דאין סברא לקנוס שוגג אטו מזיד והא דאמרינן עלה מבע"י אפילו במזיד ירד כתב ה"ה בפכ"א דהיינו שהיה דעתו לישב שם בשבת וכתב עוד שלזה כתב הרמב"ם עלה באילן בשבת בשוגג מותר לירד במזיד אסור לירד לומר שאם היתה העלייה מבע"י בכל צד היה מותר לו לירד ע"כ ונראה מדבריו שאפילו עלה מבע"י על דעת לירד בשבת נמי ירד והטעם מפני שבשעת עלייתו לא עשה שום איסור אבל רבינו מפרש דדוקא בשהיה דעתו לירד מבע"י הוא דשרי לירד אבל כל שלא היה דעתו לירד מבע"י כיון שהיה דעתו לישב שם באיסור לא ירד כתב ה"ה בפכ"א בשם המפרשים שלא התירו באלו הצדדים אלא באדם עצמו מפני שהוא עושה איסור בעמידתו שם אבל אם הניח חפץ באילן אפילו מבע"י אסור להורידו בשבת:

סעיף קטן ג

אבל בור ושיח ומערה וכו' ברייתא בפ' בתרא דעירובין (שם) ופירש רבינו דקמ"ל דלא חיישינן שמא יעקור מן הקרקע במתכוין כלומר ואתי לאשויי גומות ורש"י פירש דאשמועינן דטעמא דאין עולין באילן לאו משום טירחא דאם כן היה אסור לטפס בבור אלא טעמא משום שלא יתלוש מן המחובר:

סעיף קטן ד

שרשי אילן הגבוהים מן הארץ וכו' משנה שם (צט.):

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם באים מלמעלה ויורדין למטה וכו' גם זה שם (ק:) איתמר שרשי אילן הבאים מלמעלה מג' לתוך ג' רבה אמר מותר להשתמש בהם רב ששת אמר אסור להשתמש בהם רבה אמר מותר להשתמש בהם דכל פחות מג' לארעא ארעא היא רב ששת אמר אסור להשתמש בהם דכיון דמכח איסור קא אתו אסורים דדמו כמשוניתא דסלקין לעילא אסורין דנחתין לתתא שרו לצדדין פלוגתא דרבה ורב ששת וכן אנגרא וכן בקרן זוית: ופירש"י מלמעלה. מג' לתוך ג' דלאחר שהגביהו ג' חזרו וכפפו: דדמו כמשוניתא.

כשן סלע כהר זה שמשופע לצדדין כך יוצאין שרשיו קטנים מתוך הגדולים לצדדין וכפופים לארץ מכאן ומכאן והגדולים הולכים ומגביהין באלכסון יותר מג': דסלקין לעילא. הגדילים משהגביה למעלה מג' אסורין לדברי הכל: דנחתין לתתא. הגדילים לראשו של צד האילן כל שלא גבה ג' וכן קטנים היוצאים מן הגדולים בשיפולו שרו לד"ה דאכתי לאו לכלל איסור אתי: לצדדין. השרשים הקטנים היוצאים מתוך גובה של גדולים ומטין לארץ לתוך ג' לרב ששת אסירי דמכח איסורא אתו לרבה שרו: וכן אנגרא. אילן היוצא מתוך חריץ קצר העשוי להוליך המים לשדות ושני צידי האילן של צד גידודי החריץ נכנסים בגדודיו ואם בא למדוד מצדדים שבתוך הנגרא הרי הוא גבוה ג' ויותר ואם בא למדוד מצדדיו השניים שהם מגידודי החריץ ולמעלה אין גבוה ג' לרבה דמודד הגידודין שרו דכל פחות מג' לארעא כארעא לרב ששת מעומקו מודד והרי גבוה ג' ומכח איסורא אתו. וכן בקרן זוית אילן העולה במקצוע שני כתלים של חצר וג' צדדיו נכנסים בתוך המקצוע שבכתלים ואין נראה אלא צדו שמבחוץ והולך ועולה עד למעלה לבית פחות מג' לרבה כל פחות מג' לאו אילן הוא דמעולם לא גבה ג' לרב ששת מארעא משחינן ומכח איסורא אתי ודוקא קרן זוית אבל אצל כותל בעלמא מודה רבה דהואיל ושלש צדדיו גבוהים והרביעי שוה לארץ או לכותל דאסור אפי' צדו דשוה לכותל ופסקו הפוסקים כרבה:

סעיף קטן ו

היו גבוהין ג' וחלל תחתיהם וכו' ג"ז שם ת"ר שרשי אילן הגבוהים מן הארץ ג' טפחים או שיש תחתיהם חלל ג"ט אע"פ שצדו אחד שוה לארץ ה"ז לא ישב עליהם פי' שיש חלל תחתיהם ונמצאו גבוהים מן הארץ ג"ט אע"פ שמצדו אחד אין חלל תחתיהם והרי הם שוים לארץ אסור לישב אפילו על צד השוה לארץ והרמב"ם כתב בפכ"א היו גבוהין ג' אע"פ שצדן אחד שוה לארץ או שיש חלל תחתיהם ג' אסור לישב עליהם עכ"ל. ושיעור הלשון כך הוא היו גבוהין ג' או שיש חלל תחתיהם ג' אע"פ שצדן אחד שוה לארץ אסור לישב עליהם:

סעיף קטן ז

מותר לילך על גבי עשבים בין לחים בין יבשים וכו' מסקנא דגמרא והאידנא דקי"ל כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר כולהו שרי:

סעיף קטן ח

אבל האוכלים בגנות וכו' כ"כ בסמ"ג וסמ"ק והתרומה וכ"כ המרדכי בפרק במה טומנין וכ"כ בהג"מ פ"ח בשם הגאונים. וז"ל בעל ספר התרומה בסימן רל"ה וטוב לשמור עצמו בשבת מלאכול במקום עשבים מחוברים מפני שבקושי יכול ליזהר שלא יפלו מים

עליהם בשעת שתייה או בשעת נט"י וכתבו סמ"ג והגהות ומיהו בגינת חבירו שאינו נהנה בגידול העשבים לדברי הערוך דסבר דפסיק רישיה דלא ניחא ליה שרי ה"נ שרי אבל לדברי החולקין עליו ודאי אסור ומחלוקת זה נתבאר בס"ס ש"ך:

סעיף קטן ט

אבל מותר להטיל בהם מי רגלים וכו' כ"כ סמ"ג וסמ"ק וספר התרומה דיין או מי רגלים אין לחוש לפי ששורפים העשבים ואדרבה מונעים אותם מלצמוח וכ"כ המרדכי בפרק במה טומנין וכ"כ בהגה"מ פ"ח ודלא כרא"מ דאסר כתב בהגהות מרדכי פ"ו יזהר אדם שלא ישליך זרעים בשבת במקום ירידת גשמים שסופן להצמיח וכ"כ בהגה"מ פ"ח וסיים בה ואם ישליך לתרנגולים לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומים ואם הוא במקום דריסת רגלי אדם שאין סופן לצמוח מותר ואין בו משום זורע ע"כ:

סעיף קטן י

עשבים שעלו על אוזן הכלי וכו' בר"פ ח' שרצים (שבת קז: קח.) אמר אביי האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא מיחייב משום עוקר דבר מגידולו:

סעיף קטן יא

עשבים ששתלן בטיט לחה וכו' בפרק במה טומנין (נ:) אמר רב הונא האי סליקוסתא דצה ושלפה והדר דצה שרי ואי לא אסור ופירש רש"י סליקוסתא עשב שהוא נאה למראה ולהריח בו וממלאין כד עפר לח ותוחבין אותו לתוכו וכשהוא רוצה נוטלו ומריח בו ומחזירו למקומו ואיתותב רב הונא מדתניא הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין אינו חושש משום כלאים וכו' וניטלין בשבת ופירש"י וניטלין בשבת שאוחזה במקצת עליה המגולין ולא חיישׁ אם העפר נזוז מאליו וה"ה לסליקוסתא וכתבו התוספות והר"ן דבשלא השרישו עסקינן דאי השרישו הרי עוקר דבר מגידולו וכתבו עוד התוספות ודוקא נקט הטומן שאינו רוצה בהשרשתן אבל במתכוין לזריעה לא ונראה מדברי התוספות דאף על פי שניתוספו מחמת לחות הקרקע שרי כיון שלא נתכוין לזריעה וגם לא השרישו וכבר כתבתי זה בסימן שי"א:

סעיף קטן יב

ואסור לתלוש אפילו מעציץ שאינו נקוב בס"פ המצניע (שבת צה.) תנן התולש מעציץ נקוב חייב משאינו נקוב פטור וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהנך תלת דאיתא בס"פ האורג (שבת קז.) ופירש"י התולש מעציץ נקוב חייב דהוי כמחובר דיונק מן הקרקע ע"י הנקב שמריח לחלוחית הקרקע ואפילו הנקב בדופנו וכתב הרשב"א בתשובה ודוקא כשהנקב כנגד מה שטמון מהגזע בעפר העציץ אבל למעלה ממה שטמון לא דא"כ אפילו שאינו נקוב כנקוב דמי ומשמע בגמרא שאם יקב בכדי שורש קטן חשיב

עציץ נקוב ליחשב מחובר לקרקע כתב רש"י בפ"ק דגיטין (ז:) דעציץ של עץ בעי נקיבה ליחשב כמחובר ושל חרס לא בעי נקיבה אם הוא מונח ע"ג קרקע והתוספות כתבו להיפך דבשל חרס בעי נקיבה ובשל עץ לא בעי נקיבה שהוא מתלחלח יותר מהחרס והזכירו מחלוקת זה התוספות בס"פ המצניע והגהות מיימון פ"ח אלא שכתב דלר"ת של חרס מהני ביה נקיבה אבל של עץ אפילו נקוב כאינו נקוב דמו והתוספות בפרק כל הקרבנות (פד:) כתבו שר"ת היה רגיל לפרש דבשל חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי נקיבה ואח"כ פי' דבשל חרס מהניא נקיבה והרא"ש בהלכות ערלה כתב כדברי רש"י בשם הירושלמי וכ"כ רבינו בטור יורה דעה סימן רצ"ד. גרסינן בס"פ המוציא יין (כא.) פרפיסא היה מונח ע"ג קרקע והניחו ע"ג יתדות חייב משום תולש היה מונח ע"ג יתדות והניחו ע"ג קרקע חייב משום נוטע ופירש"י פרפיסא. עציץ נקוב שזרעו בו חייב משום תולש דאינו נהנה עוד שוב מריח הקרקע ול"נ דהאי חייב לאו דוקא אלא אסור משום דדמי לתולש וביאור דברי רש"י כתבתי בסימן שי"ב בדין צרור שעלו בו עשבים אבל הרמב"ם כתב בפ"ח גבשושית של עפר שעלו בה עשבים הגביהה מעל הארץ והניחה ע"ג יתדות חייב משום תולש היתה ע"ג יתדות והניחה על הארץ חייב משום זורע וכתב ה"ה שזהו פרפיסא הנזכר בגמרא ונ"ל דלהרמב"ם דין עציץ נקוב שוה לדין גבשושית דמ"ש וכתוב בהגהת אשיר"י ס"פ המוציא יין שטעמו של רש"י מפני שאע"ג שמונח על גבי יתדות יונק מן הקרקע קצת הלכך מדאורייתא חייב משום תולש ומשום נוטע וא"כ משמע שאם הפסיקו לגמרי בעצים או בבגד דפסיק יניקתו לגמרי אין שייך בו תלישה ונטיעה מדאורייתא עכ"ל:

סעיף קטן יג

צינור שעלו בו קשקשים וכו' בפרק אע"פ (כתובות ס.) וכתבוהו הרא"ש בפרק חבית תניא נחום איש גליא אומר צינור שעלו בו קשקשים ממעכם ברגלו בשבת בצנעא ואינו חושש מ"ט מתקן כלאחר יד הוא ובמקום פסידא לא גזרו רבנן א"ר יוסף הלכה כנחום איש גליא ופירש"י צינור. המקלח מים מן הגג: קשקשים. קשים ועשבים שסותמים ומעכבים את קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים לגג ודולפין לבית: כלאחר יד. ע"י שינוי ברגלו וכתבו התוס' כ"מ שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור היינו דוקא באיסור מלאכה דאורייתא כמו שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם שאם יראו יסברו שכבסן בשבת אבל הכא לא יראה אלא מלאכה כלאחר יד דהוי דרבנן ולא גזרו רבנן לאסור בחדרי חדרים וקרוב לזה כתב הר"ן בפרק חבית וכתב עוד ואפשר דלאו

דוקא בצנעא דאי לא אפשר בצנעא אפילו בפרהסיא נמי שרי מיהו כל היכא דמצי למיעבד בצנעא טפי מעלי:

סעיף קטן יד

הדס מחובר וכו' אתרוג ותפוח וכו' מימרא דרבא בפרק לולב הגזול (סוכה לו.) וכן היא גירסת הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפכ"א והר"ן כתב בפ' אין צדין שהגאונים גורסים בהיפך דהדס אסור משום דכיון דלריחא קאי ליכא היכרא ואתי למקצייה ומאחר שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת א' ודאי הכי נקטינן כתב הרמב"ם בפ"ח השורה חיטים ושעורים וכיוצא בהם במים ה"ז תולדת זורע וחייב בכל שהוא: וכתב עוד שם תאנים שיבשו באיביהן וכן אילן שיבשו פירותיו בו התולש מהם בשבת חייב אע"פ שהן כעקורים לענין טומאה והוא בפרק העור והרוטב קכ"ז: אסיקנא בפ' מי שהחשיך (שבת קנה.) דאסור להשתמש בצדדי אילן אבל בצידי צדדין מותר וכתב הר"ן ולפיכך אסור לסמוך הסולם לצידי האילן דכי סליק ביה משתמש בצדדין אבל אם יש יתד תקועה בצידי אילן מותר לסמוך סולם עליו דה"ל יתד צדדין וסולם צידי צדדין וגם ה"ה כתב בפכ"ב וז"ל ופירוש צידי אילן כגון שנעץ יתד באילן ותלה בו כלכלה מבע"י היתד נקרא צדדין והכלכלה צידי צדדין עכ"ל כלומר דכשנוטל או מניח בכלכלה הוי צידי צדדין ושרי דאילו ליטול הכלכלה עצמה ודאי אסור דהא משתמש ביתד שהוא צדדין כך היה נראה בעיני אבל מצאתי בא"ח נעץ יתד באילן או שלשלת או חבל ותלה בהם כלי מותר להשתמש בכלי משום דצידי צדדין הוא אבל אם קשר הכלי באילן אסור להשתמש בכלי כיון שהכלי נוגע באילן וכן ביתד או בשלשלת או בחבל אסור להשתמש משום צדדין עכ"ל וכתב עוד שם מותר ליגע באילן ואסור להנידו. דין רדיית חלות דבש מהכוורת כתב רבינו בסימן שכ"א:

סימן שלז

סעיף קטן א

כל דבר שאינו מתכוין מותר וכו' מסקנא דגמ' דהלכה כר"ש דאמר הכי:

סעיף קטן ב

ומ"ש הלכך גורר אדם מטה כסא וספסל בין גדולים בין קטנים מסקנא דגמרא בפ' במה מדליקין (שבת כב.) וכן דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם שסתמו להיתר ולא חילקו בין גדולים לקטנים וכ"כ בסמ"ג והתרומה והרוקח וכן דעת הגהות מיימון שכתב בפ"א ונראה דאין חילוק בין גדולים דלא אפשר לטלטלן לקטנים ובלבד שלא יהא פסיק רישיה ודלא כרא"מ שפסק דבקטנים אסור אפילו בעיליתא דשישא עכ"ל ונ"ל דטעמא דרא"מ משום דאפשר לטלטלם שלא בגרירה וע"כ לומר שגירסא אחרת היתה לו בגמרא דאילו

לגירסא דידן הדבר ברור שאי אפשר לומר כן וגירסא דידן עיקר וכמו שהסכימו הפוסקים וכתב הרוקח אבל גדולות מאד אסור דהוי פסיק רישיה ואסרינן אפילו בעיליתא דשישא בס"פ כירה אמרינן דכל היכא דכי קא מכוין איכא איסורא דרבנן כי לא מכוין שרי ר"ש לכתחלה כלומר גרירת כסא וספסל אפילו במתכוין לעשות חריץ ליכא איסורא דאורייתא וכי אמרינן בפרק כלל גדול (שבת עג:) דחופר תולדה דדש הוא וחייב ה"מ במרא וכיוצא בו אבל במטה כסא וספסל לא:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אבל כל פסיק רישיה אסור וכו' הכי אמרינן בכמה דוכתי מהם ר"פ הבונה (שבת קג.) אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות.

סעיף קטן ד

הלכך מותר לרבץ הבית וכו' בס"פ המצניע (שבת צה.) אמימר שרי זילח' במחוז' אמר טעמא מאי אמרו רבנן דילמא אתי לאשוויי גומות הכא ליכא גומות ופירש"י זילחא לרבץ הבית ורצפת אבנים היתה בכל העיר ובתר הכי אמרינן רבה תוספאה אשכחיה לרב אשי דקא מצטער מהבלא ופירש"י שהיה אבק עולה ומרבה הבל א"ל לא סבר לה מר להא דתניא הרוצה לרבץ את ביתו בשבת מביא עריבה מליאה מים ורוחץ פניו בזוית זו וידיו בזוית זו ורגליו בזוית זו ונמצא הבית מתרבץ מאיליו ואסיקנא דהאידנא דס"ל כר"ש שרי אפילו לכתחלה. וכתבו שם התוספות דמהאי טעמא התיר בה"ג כיבוד אפילו בדהוצי כלומר במכבדות של תמרה שמזיזות עפר ממקומו וכן דעת הרי"ף שכתב בפרק כל הכלים אהא דאמרינן מכבדות של תמרה אסור לטלטלן בשבת מחמה לצל דהאידנא דקי"ל כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר הויין להו מכבדות של תמרה דבר שמלאכתו להיתר ואפילו מחמה לצל שרי וכתב הר"ן בפרק המצניע דהא דתנן בפ"ב די"ט אף הוא אומר ג' דברים להקל וכו' מכבדין בין המטות וכו' וחכמים אוסרים כתב הרי"ף בתשובה מאן חכמים ר"י ולא קי"ל כוותיה וכתב ה"ה בר"פ כ"א שכן דעת הרמב"ן והרשב"א וכתב הר"ן בפ"ב די"ט וכ"ת הרי הוא מ"מ מזיז עפר ממקומו איכא למימר דטלטול מן הצד ע"י ד"א משום כבוד י"ט התירוהו אבל התוספות והרא"ש כתבו בהמצניע דכיבוד ודאי אסור כדמשמע בפרק כל הכלים דחשיב מכבדות של תמרה מלאכתן לאיסור מפני שעשויות לכבד בהם את הבית ואפילו לר"ש אסור לכבד את הבית מפני שמזיז עפר ממקומו וכ"כ סמ"ג וסמ"ק והתרומה וכ"כ המרדכי בפ' כל הכלים בשם כמה גדולים וכתב ר"י בחי"ג דכן עמא דבר לאסור כיבוד בשבת: וכתב עוד בשם הרמ"ה שפחה המכבדת את הבית אין למחות בידה. והאגור כתב שאביו ז"ל היה אוסר הכיבוד אמנם התיר לכבד בבגד או במטלית עכ"ל ולא ידענא מ"ש שהרי הוא מזיז עפר ממקומו וגם משוה גומות

כשמכבד בבגד כמו שמכבד במכבדת וכתוב בספר התרומה דלרבץ מותר אפי' בבית שאינו מרוצף ולכבד אסור אפילו בבית מרוצף. ורש"י כתב בפרק כל הכלים דאסור לכבד את הבית משום אשוויי גומות דמודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות ולפי דבריו אכשר דאין אסור לכבד אלא כשאינו מרוצף אבל במרוצף שרי לד"ה כיון דלית ביה משום אשוויי גומות וכדחזינא דאמימר שרי זילחא במחוזא ולא גזר מרוצף אטו שאינו מרוצף וזה דעת הרמב"ם שכתב בפכ"א ואסור לכבד את הקרקע שמא ישווה גומות אא"כ היה רצוף באבנים וכתב ה"ה שכן דעת רש"י והתוס' שאין הכיבוד בכלל היתר הא דר"ש ומשמע מדבריו דע"כ לא אסרו אלא בשאינו מרוצף אבל במרוצף שרי אבל רבינו כתב שר"י אסר הכיבוד בכ"מ ונראה מדבריו שכן דעת הרא"ש והגהות בפכ"א כתב בשם התרומה דטעמא דבמרוצף נמי אסור משום דבמרוצף נמי איכא משום אשוויי גומות בין הרובדין או גזירה אטו מקום שאינו רצוף כדאמרינן בפרק במה מדלוקין (כט:) גזירה עיליתא דשישא אטו עיליתא דעלמא והא דאמימר לא גזר אטו מקום שאינו מרוצף היינו טעמא שהיתה כל העיר רצופה ולא גזרינן אטו עיר אחרת ונראה דמ"מ מותר לכבד שולחן או תיבה מן הפירורין שעליה משום שאין מיוחדים לכך ולא שייך למיגזר בהו עכ"ל: וכתב הר"ן בפרק המצניע בשם הראב"ד שמה שהתיר לכבד הבית דוקא בבית שנתכבד מע"ש ולא נפל בו בשבת לא קליפי אגוזים ולא קליפי רמונים ולא כל דבר שאסור לטלטלו אלא שהוא רוצה לכבדו משום פירורין או שיער של פולין ועדשים או עצמות שהן ראויים למאכל בהמה אבל אם לא נתכבד מע"ש אפילו אין שם לא קליפי אגוזים ולא קליפי רימונים ולא אפילו צרור כיון דא"א לבית בלא גומות אסור וראיתי כתוב בשם הרשב"א דאפילו היכא שיש בו דברים האסורים שרי לכבד מידי דהוה אגרף של רעי עכ"ל וה"ה כתב בפרק כ"א דברי הרשב"א ואחריהם כתב וכן נהגו במקומנו ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לאסור לכבד קרקע שאינו מרוצף הכי נקטינן אא"כ הוא מקום שפשט המנהג להתיר דכיון דמידי דרבנן הוא ויש להן גדולים על מי שיסמוכו אין מוחין בידם וקרקע מרוצף נקטינן להורות לכתחלה להתיר בו כיבוד כיון דלהרי"ף והרמב"ם שרי:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שאין סכין ואין מדיחין הקרקע הוא ג"כ בפרק כ"א וכתב ה"ה דהכי אמרינן בפ' כירה (שבת מ:) מעשה בתלמידו של ר"מ שנכנס אחריו לבית המרחץ וביקש להדיח לו קרקע אמר לו אין מדיחין לסוך לו קרקע א"ל אין סכין ופירש"י דילמא אתי לאשוויי גומות ובתוס' פי"ז אין סכין ואין נופחין ואין מדיחין הקרקע בי"ט ואין צ"ל

בשבת ופירושה לדעתו אע"פ שהכיבוד מותר ברצוף אלו הדברים אסורין וגזרו בהם לפי שאין בהם צורך כמו בכיבוד:

סעיף קטן ו

אסור לצדד חבית וכו' מימרא דרבא בס"פ תולין (שבת קמא.). אם מותר לשחוק בתפוחים או באגוזים יתבאר בסימן שאחר זה:

סימן שלח

סעיף קטן א

כל השמעת קול אסור וכו' בסוף עירובין (קד.) עולא איקלע לבי רב מנשה אתא חד גברא טרף אבבא אמר מאן האי ליתחל גופיה דקא מחיל שבתא א"ל רבא לא אסרו אלא קול של שיר. ופירש"י דקא מחיל שבתא. דקסבר כל אולודי קלא אסור: קול של שיר. הנשמע כעין שיר בנעימה ובנחת איתיביה מעלין בדיופי ומטיפין מי ארג לחולה בשבת לחולה אין לבריא לא ה"ד לאו דניים וקא בעי דליתער ש"מ אולודי קלא אסור לא דתיר וקא בעי דלינם דמשתמע כי קלא דזמזומי ופירש"י מי ארג. כלי הוא של מתכת ופיו צר ומנוקב בתחתיתו נקבים דקים וממלאו מים וסותם פיו העליון וכל זמן שפיו סתום אין המים יוצאים בנקבים התחתונים וכשרוצה נוטל פקק העליון והמים יוצאים בנקבים טיף טיף אחר טיף ונותן כלי מתכת וכופהו תחתיו וקולו נשמע לחולה וקא בעי לאיתעורי ע"י קול זה וכיון דלהקיץ הוא לא בנעימה ונחת נשמע שהרי קול נעים מרדימו אפ"ה לבריא לא איתיביה המשמר פירותיו מפני העופות ודלועיו מפני החיה משמר כדרכו ובלבד שלא יספוק ולא יטפח ולא ירקד מ"ט לאו משום דקא מוליד קלא אמר רב אחא בר יעקב גזירה שמא יטול צרור ופירש"י שמא יטול צרור ויזרוק לר"ה להבריח העופות ואלא הא דא"ר יהודה א"ר נשים המשחקות באגוזים אסור מ"ט לאו משום דקא מוליד קלא וכל אולודי קלא אסור לא דילמא אתי לאשוויי גומות דאי לא תימא הכי הא דא"ר יהודה נשים המשחקות בתפוחים אסור התם מאי אולודי קלא איכא אלא דילמא אתי לאשוויי גומות ופירש"י לאשוויי גומות. להכין דרך לגלגל האגוז: תנן ממלאין מבור הגולה ומבור הגדול בגלגל בשבת במקדש אין במדינה לא מ"ט לאו משום אולודי קלא לא גזירה שמא ימלא לגנתו ולחורבתו וכתב הרי"ף ומסתבר לן דהלכתא כוותיה דרבא דאמר לא אסרו אלא בקול של שיר בלבד מדתריץ רב אחא בר יעקב כוותיה ועוד דהא אמימר שרא למימלא בגלגלא בשבת במחוזא וחזינן למקצת רבוותא דסבירא להו כעולא וסמכין אגמרא דבני מערבא דאמר ר' אלעזר כל משמיעי קול בשבת אסורין ר' אלעא איעצר בסדרא סליק לביתיה ואשכחון דמכין דמך על תרעא בגין דלא מיקש בשבתא

ואנן לא סבירא לן הכי דכיון דסוגיא דגמרא דילן להיתרא לא איכפת לן במאי דאסרי בגמרא דבני מערבא: והרא"ש כתב שר"ת כ' אע"ג דשני רבא כל הני פירכי דפרכי' עילויה אשינויי דחיקי לא סמכינן לדחויי להא דעולא והרי"ף כתב מסתברא לן דהלכה כרבא דהא רב אחא בר יעקב פריק כוותיה וכו' ואע"פ שלא הכריע הרא"ש בין שתי הסברות דבריו נוטים לדברי הרי"ף שהרי כתבם באחרונה ודעת הרמב"ם כדעת הרי"ף שהרי בפכ"א כתב שטעם איסור השחוק באגוזים משום אשוויי גומות וגם כתב שם שמותר למלאות בגלגל מבור שבחצר וכתב שטעם האיסור כשאינו בחצר הוא משום שמא ימלא לגנתו ולחורבתו ובפכ"ד גבי משמר פירותיו כ' שהטעם שלא יטפח ולא ירקד הוא גזירה שמא יטול צרור ויזרוק ד"א בר"ה וכל דברים אלו הם שינויי דשני רבא ובהדיא כתב בפכ"ג אסור להשמיע קול של שיר בשבת משמע דוקא של שיר אבל קול שאינו של שיר מותר וכ"כ בהגהות פכ"ב בשם כמה גדולים דהלכה כרבא אע"פ שר"י פסק כעולא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואפילו לפ"ז כתב הר"מ מרוטנבורג אי לא בעי לקלא שרי כגון טבעת חלול' שיש בה אבן המשמיע קול וכו' כתוב באורך בהגהות פכ"ג:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו והרי"ף התיר כיון שאינו מכוין לשיר הלכך מותר להטיף מי ארג לחולה וכגון שאינו מכוין לשיר דמשמע דדוקא לדעת הרי"ף שרי מי ארג לחולה אבל לדעת ר"ח אסור קשה לי היכי אפשר לומר כן שהרי ברייתא שלימה היא מטיפין מי ארג לחולה בשבת וכך היה לו לכתוב הלכך מותר להטיף מי ארג לבריא וכגון שאינו מכוין לשיר דכה"ג להרי"ף שרי ולר"ח אסור והגאון מהרי"א כתב דאפשר דה"ק מותר להטיף מי ארג שעושין לחולה אף לבריא ואורחא דמילתא נקט שעושין זה לחולה עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן התיר ר"ת להקיש על הדלת כשאינו דרך שיר כך יש ללמוד ממה שהתיר למלאות מים בגלגל קטן בשבת כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ואילו לדעת ר"ח ודאי אסור משום משמיע קול וכ"כ המרדכי בפרק משילין דאיתא בירושלמי א"ר שמואל בר רב יצחק סבי אקושי דבי כנישתא הוה פירוש זקני היה חזן הדופק לבית הכנסת כנהוג השמש ביניינו ונראה דאהא סמכינן לדפוק על הפתחים בשבת להקיץ את הקהל לבה"כ ולית הלכתא כאמוראי דפליגי עליה דרב שמואל בר רב יצחק ע"כ: כתב האגור בשם מהר"י מולין דאסור לדפוק על הדלת בכלי המיוחד שם להשמיע קול עכ"ל ומדלא כתב המיוחד להשמיע קול של שיר משמע אפילו אינו מיוחד אלא להקיש על הדלת כדי שישמעו קולו ויבאו לפתוח לו אסור ואיני יודע טעמו דאי סבירא ליה כעולא אפילו

אם אינו מיוחד לכך אסור ואי ס"ל כרבא אפילו אם מיוחד לכך שרי כיון שאינו מכוין לשיר ושמא י"ל דאע"ג דס"ל כרבא במיוחד לכך חיישינן שמא יכוין לשיר וכ"נ ממה שכתוב בפסקי התוס' של עירובין קול שאינו של שיר אין לאסור אך טבעת הדלת אסור לקשקש בו ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת וכמה גדולים סברי כוותייהו וגם הכי משמע דסבירא ליה להרא"ש הכי נקטינן:

סעיף קטן ה
וכתב עוד שמותר לומר לעכו"ם לנגן בכלי שיר וכו' כ"כ במרדכי. ובהגהות אשיר"י בפרק משילין:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו ואני כתבתי למעלה שאין להתיר אמירה לעכו"ם וכן הוא ממה שכתב בסימן ש"ז בשם התוס':

סעיף קטן ז
מותר לשמור אילניו וכו' ובלבד שלא יספוק וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ח
אין שוחקין באגוזים בשבת ג"ז נתבאר בסמוך ונ"ל שרבינו סובר דלר"ח נמי אסור לשחוק באגוזים משום אשוויי גומות אלא שמוסיף לאסור גם משום משמיע קול ומפני כך לא הוצרך לכתוב דאסור לשחק בתפוחים דכיון דלכ"ע איכא בשוחק באגוזים משום אשוויי גומות פשיטא דה"ה לתפוחים שאל"כ לא היה לו להשמיטו דאליבא דר"ח לא שמעינן דאסור לשחק בתפוחים מדאסור לשחק באגוזים אי טעמא דאסור לשחק באגוזים לא שייך בשחוק דתפוחים: כתב רבינו ירוחם בח"ז דלדברי הפוסקים כעולא אסור לשחוק באגוזים אפילו על גבי מחצלת ולדברי הפוסקים כרבא מותר על גבי מחצלת דליכא אשוויי גומות וכן כתב הרמב"ם ולא גזרינן שמא ישחוק בהם על גבי קרקע דא"כ הויא גזירה לגזירה ע"כ ואני לא מצאתי כן בדברי הרמב"ם בפירוש אבל יש לדקדק כן מדבריו שהתיר בפכ"א לכבד קרקע המרוצף ולא גזר אטו שאינו מרוצף כתב האגור בשם ה"ר אליעזר שאסור לשחוק בשבת בתם וחסר עכ"ל ואפשר שטעמו משום דגזרינן שמא יבוא לשחוק ע"ג קרקע וסובר כדברי האומרים דאסור לכבד קרקע המרוצף אטו שאינו מרוצף שכתבתי בסימן של"ז. ואפשר שטעמו משום דכל שחוק שעשוי להרויח את של חבירו אסור בשבת משום דמיחזי כמקח וממכר וכמו שכתב הרמב"ם בפכ"ג. ולפי זה מה שאסרו לשחק בתפוחי' משום אשוויי גומות ולשחק באגוזי' משום אשוויי גומות או משום משמיע קול צריך לומר דבמשחק שלא להרויח אלא דרך שחוק בעלמא אמרו כן דאילו משחקים להרויח בלאו הנך טעמא אסור משום דמיחזי כמקח וממכר

א"נ במשחקים להרויח נמי אמרו דבלאו טעמא דמיחזי כמקח וממכר נמי אסור משום אשוויי גומות או משום משמיע קול. אם מותר לשחוק בכדור כתבתי בסוף סימן ש"ח. אהא דא"ר יהודה נשים המשחקות באגוזים אסור כתבו התוס' מיהו אין למחות בנשים ותינוקות דמוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין וכ"כ בסמ"ג וכן כתב בהגהות פרק כ"א בשם ס"ה:

סעיף קטן ט

אין דולין מים בשבת בגלגל גדול וכו' בסוף עירובין (קד.) אמימר שרא למימלא בגלגלא במחוזא אמר מ"ט גזרו רבנן שמא ימלא לגנתו ולחורבתו הכא לא גנה איכא ולא חורבה איכא כיון דחזא דקא תרו כיתנא אסר להו ופירש"י גזירה שמא ימלא לגנתו מתוך שממלאים בו בלא טורח אתי להשקות בו גנתו וחורבתו בשבת: תרו כיתנא. שורין בו פשתן בחול. וכתב הרא"ש והכי שרינן למלאות מבורות שיש להם גלגל דהא אסרינן אפילו במקום דליכא גנה וחורבה משום שרייתא דכיתנא ובכל דוכתא איכא למיחש להכי ותירץ ר"ת דהאי גלגל מיירי בגלגל גדול שמוציא מים הרבה ביחד דכיון שמוציא מים הרבה ביחד בלא טורח איכא למיחש שמא ימלא לגנתו ולחורבתו או משום שריית כיתנא והם אותם גלגלים הקבועים בהם דליים הרבה סביב אבל אותם שלנו אין ממלאים בהם אלא מעט מעט מותר דליכא למיחש דילמא אתי למיעבד עובדין דחול והרמב"ם בפכ"א לא חילק בין קטן לגדול אלא סתם וכתב אסור לשאוב מן הבור בגלגל גזירה שמא ימלא לגנתו ולחורבתו ומפני זה אם היה הבור של גלגל בחצר מותר למלאות ממנו בגלגל: וכתב ה"ה ומדברי אמימר כתב רבינו שבור בחצר מותר וע"כ לא חזר ואסר אמימר אלא כאותן שבחוץ שהיו שואבים בהם בגלגל וממלאים בריכות וחריצין ושורין בהם פשתן עכ"ל ול"נ דבחוץ לחצר נמי שרי הרמב"ם כל היכא שאין סמוך לו גנה וחורבה ולא בריכות לשרות פשתן אלא דהרמב"ם מילתא פסיקתא נקט דסתם בור שבחצר אין דרך למלא ממנו לשום דבר מאלו ותדע שהרי אם היתה גנה בחצר מי לא חייש הרמב"ם שמא ימלא לה אלא ודאי כדאמרן דלא דיבר אלא בהווה:

סעיף קטן י

מ"ש רבינו אבל גלגל קטן כאותם שבבתים מותר אינו מדברי הרמב"ם אלא סוף דברי ר"ת ולפי שהזכיר גבי גלגל גדול דאסור לדלות אפילו אם הוא בחצרו סמך לו שהרמב"ם התיר בחצרו ולא חילק בין קטן לגדול ואח"כ חזר וסיים דברי ר"ת ושיעור הלשון כך הוא אין דולין מים בשבת בגלגל גדול כעין אותם שדולים בהם להשקות בהם השדות אפילו הוא בחצרו אבל גלגל קטן כאותם שבבתים מותר והרמב"ם התיר בחצרו שאין שם גנה:

סעיף קטן יא
מי שיש לו פירות בראש גגו וכו' משנה ריש פרק בתרא די"ט (לה:) משילין פירות דרך ארובה בי"ט אבל לא בשבת ומכסין פירות בכלים מפני הדלף ונותנין כלי תחת הדלף בשבת ובגמרא אמר עולא דאפילו לבינים שהם מוקצים מותר לכסותן מפני הדלף ורבי יצחק פליג ואמר דדוקא פירות הראויים לטלטל מכסין אבל דברים המוקצים אסור לכסות דאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל: וכתבו הרי"ף והרא"ש וכבר ביררנו במסכת שבת שאין הלכה כרבי יצחק. ודברי רבינו סתומים דלכאורה משמע מדבריו דלא פליגי ר"י ורש"י אלא בלבינים שהם מוקצים אבל פירות וכיוצא בהם לד"ה מכסין אותם וליתא אלא פלוגתייהו בעיקרא דדינא איתא דלרש"י אפילו פירות הראויים אסור לכסות שפירש ומכסין את הפירות ולא אמרינן טורח שלא לצורך י"ט הוא דשרי ליה רבנן משום הפסד ממון ומפני שהזכיר רש"י י"ט ולא הזכיר שבת כתב הרא"ש מתוך פירש"י משמע דהא דמכסין את הפירות איירי בי"ט ויותר נראה כדברי ר"י דבשבת איירי דבשבת דקתני בסיפא קאי אתרי בבי דמתני' עכ"ל ושיעור לשון רבינו כך הוא אבל מותר לכסותן מפני המטר וכן הלבינים אע"פ שהם מוקצים מותר לכסותן והא דשרינן לכסות בין פירות בין לבינים לרש"י דוקא ביום טוב אבל בשבת אסור לכסות לא לבינים ולא פירות ולר"י אפי' בשבת שרי לכסות בין פירות בין לבינים וכך הם דבריו בהלכות יום טוב סימן תקכ"א:

סעיף קטן יב
ומ"ש רבינו אבל לרש"י אף לכסותן אסור בשבת האי אף אינו מדוייק דלא שייך לומר אף לכסותן כיון דלא איירי הכא אלא לענין לכסותם בלבד ואיני יודע למה לא כתב רבינו שהרא"ש הסכים לדברי ר"י ושמא משום לבינים נקט אף כלומר לא מיבעיא לטלטלן דאסור אלא אף לכסותן אסור לרש"י:

סעיף קטן יג
אבל לכולי עלמא יכול ליתן כלי תחת הדלף ואפילו בשבת והיא משנה הזכרתיה בסמוך וכתב רבינו לכולי עלמא שרי כלומר דאפילו רש"י דאסר לכסות פירות בכלים מפני הדלף משום דהוי טירחא שלא לצורך שבת מודה דיכול ליתן כלי תחת הדלף דבהדיא קתני מתני' דשרי אפילו בשבת:

סעיף קטן יד
ומ"ש ואם נתמלא שופכו וכו' ברייתא שם:

סעיף קטן טו
וכתב הרמב"ם בפכ"ה והוא שיהיה הדלף ראוי לרחיצה אבל אם אינו ראוי אין נותנין כלי תחתיו:

סעיף קטן טז
ומ"ש רבינו ולא נהירא דהא דמוקים לה בגמרא הכי היינו דוקא לרבי יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל ואין הלכה כמותו כלומר דבגמרא אותיבנא לרבי יצחק מדתנן נותנין כלי תחת הדלף בשבת ושני הכא במאי עסקינן בדלף הראוי וא"כ לדידן דקיימא לן דלא כרבי יצחק אפילו בדלף שאינו ראוי שרי ואפשר היה לומר דטעמא דהרמב"ם משום דבפרק כירה אליבא דרב חסדא דפליג אדרבי יצחק אוקימנא לה נמי בדלף הראוי משום דאם אינו ראוי הוי מבטל כלי מהיכנו וזהו דעת הר"ן דכתב בפרק משילין ומיהו דוקא בדלף הראוי דאי בשאינו ראוי אסור לתת כלי תחתיו שאסור לבטל כלי מהיכנו אבל מתוך לשון הרמב"ם משמע דטעמיה משום דאין עושין גרף של רעי לכן כתב אבל אם אינו ראוי אין נותנין ואם נתן מותר לטלטלו במים המאוסים שבו שאין עושין גרף של רעי לכתחלה עכ"ל וא"ת כיון דאם נתן מותר לטלטלו במים המאוסים שבו א"כ אמאי דחקינן בפרק כירה לאוקמי מתני' דקתני נותנין כלי תחת הדלף בשבת בדלף הראוי דוקא כי היכי דלא תיקשי לרב חסדא דאסר לבטל כלי מהיכנו הא אפילו אי הוי דלף שאינו ראוי אינו מבטל כלי מהיכנו שהרי מותר לטלטלו י"ל דאין ה"נ דהוה מצי לשנויי הכי אלא שרצה לתרץ לו לפום מאי דהוה ס"ד דמקשה דבדלף שאינו ראוי חשיב מבטל כלי מהיכנו א"נ משום דמתני' סתמא קתני נותנין כלי תחת הדלף דמשמע דאפילו במקום שאסור לטלטל גרף של רעי כגון במקום שאין אדם שם מותר ליתן כלי תחת הדלף מש"ה אוקמוה בדלף הראוי דאילו דלף שאינו ראוי לא פסיקא מילתא להתיר בכל מקום ליתן כלי תחת הדלף שהרי אם הוא במקום דלא שרי לטלטולי משום גרף של רעי אסר לתת כלי תחת הדלף מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו: כתב האגור שהשיב אביו ז"ל על זוג המקשקש לשעות עשוי ע"י משקולת שמותר להכינו ולערכו כדי שילך ויקשקש כל השבת משום דעיקר טעמא דריחיים של מים דאיכא מאן דאסר בפ"ק דשבת משום דאוושא מילתא היינו שיאמרו ריחיים של פלוני טוחנין בשבת דסברי בשבת נתן בהם חיטים וטעם זה לא שייך כלל גבי זוג המקשקש שהכל יודעים שרגילים לתקנו בכל יום על יום שלאחריו ובאותו היום שהוא מקשקש אין מתקנין אותו כלל וכן יש לפסוק הלכה למעשה וכן עמא דבר ע"כ: קצת דיני השמעת קול יתבארו בסימן שאחר זה:

סימן שלט

סעיף קטן א

אין רוכבין ע"ג בהמה ולא שטין על פני המים משנה בפרק משילין (ביצה לו:) ודיני רכיבת בהמה ודיני יושב בקרון נתבארו בסימן ש"ה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואפילו בבריכה קטנה שבחצר וכו' בפרק כירה (שבת מ:) גבי מעשה שעשו אנשי טבריא א"ר זירא אנא חזיתיה לרבי אבהו דשט באמבטי ולא ידענא אי עקר אי לא עקר פשיטא דלא עקר דתניא לא ישוט אדם בבריכה מליאה מים ואפילו עומדת בחצר ל"ק הא דאית ליה גידודי הא דלית ליה גידודי והרי"ף כתב בלשון הזה ת"ר לא ישוט אדם בבריכה מליאה מים ואפילו עומדת בחצר ואי אית ביה גידודי שרי מ"ט דא"נ עקר למיא הא איכא גידודי דמהדרי להו וכתב הר"ן שהוא מפרש עקר ולא עקר לענין המים שכשהן נעקרין ויוצאין חוץ לבריכה מיקרי עקר ואסור משום דדמי לנהר והוי בכלל גזירה דאין שטין על פני המים וכי לא עקר להו למים ה"ל ככלי ולפיכך כתב ז"ל דאית ליה גידודי שרי דא"נ עקר להו למיא הא איכא גידודי דמהדרי להו אבל רש"י פירש מאי דאמרינן בגמ' אי עקר אי לא עקר אי עקר רגליו מן הארץ לשוט קאמרינן וכל היכא דאיכא גידודי ה"ל ככלי ובכלי לא אסרו לשוט דליכא למיגזר שמא יעשה חבית של שייטין עכ"ל ודברי הרא"ש כפירוש רש"י אבל דברי הרמב"ם בפכ"ג כדברי הרי"ף ז"ל:

סעיף קטן ג

ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין משנה בפרק משילין ומפרש טעמא בגמ' שמא יתקן כלי שיר וכתבו התוספות בר"פ המביא כדי יין ומיהו לדידן שרי דדוקא בימיהם שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למיגזר אבל לדידן אין אנו בקיאין לעשות כלי שיר ולא שייך למיגזר עכ"ל. ואע"ג דבפ"ק דביצה אמרינן שאע"פ שנתבטל טעם הגזירה לא נתבטלה הגזירה התוס' מדמו ליה למשקין מגולים דשרו האידנא לפי שאין נחשים מצויים כמ"ש הם ז"ל בפ"ב דע"ז: וכתב מהר"י קולון ז"ל בשורש ט' בשם רבינו האי שביום שמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים דתורה דנהגו בו היתר משום כבוד התורה כיון דלית ביה אלא משום שבות ונראה מדבריו דלית ליה חילוק בין ימי חכמי התלמוד ליומי דידן כמו שחילקו התוס' דא"כ בלא כבוד התורה נמי הוה שרי לרקד וכ"נ שהוא דעת הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בכך: כתב הרמב"ם בפכ"ג ולספק כלאחר יד מותר ולמד כן מדאמרינן בירושלמי רבי יונה אמר אחורי ידיהון שרי דהא אית סבין ביומייהו והוו מטפחין אחורי ידיהון ואע"ג דאיתא נמי התם בהילוליה דר"ש ברבי הוו מטפחין אחורי ידיהון בשבתא עבר ר"מ ושמע קליהון אמר רבותינו

הותרה שבת שמע רבי קליה אמר מי הוא שבא לרדותינו בתוך ביתינו שמע ר"מ קליה דרבי וערק וכתבו הרי"ף והרא"ש משמע דלר"מ אסור לטפח כלאחר יד אעפ"כ פסק כרבי יונה דבתרא הוא דס"ל כרבנן דבי רבי דהוו מטפחי אחורי ידיהון ועוד דאיכא למימר דאפילו ר"מ שרי לטפח כלאחר יד ולא אמר רבותינו הותרה שבת אלא משום דסבר דהוו מטפחי כדרכם והיינו דכי א"ל רבי מי זה שבא לרדותינו בתוך ביתינו ערק ר"מ דכיון דאהדר ליה רבי הכי ידע ר"מ דכלאחר יד הוו עבדי ושרי וערק מכיסופא משום דאיגלאי מילתא דאוכחינהו שלא כדין וסמ"ג כתב בהלכות י"ט על הירושלמי הזה משמע שמתיר רבי דבר זה ובמסכת נדה משמע שיש לסמוך על דבריו ומשום דהוי שכיחי רבים גביה ומחדדין שמעתיה ע"כ: כתב עוד הרמב"ם בפרק כ"ג שאפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים או לקשקש האגוז לתינוק או לשחק בו בזוג כדי שישחוק כל זה וכיוצא בו אסור גזירה שמא יתקן כלי שיר: ומהר"ר ישראל בת"ה סימן כ"ב ובכתביו סימן קנ"ד כתב להתיר בגודל ובאמה שבאצבעותיו מדתנן בפ"ק דיומא בקש להתנמנם פרחי כהונה מכים לפניו באצבע צרדה ואין לומר דשאני מקדש שלא גזרו בו משום שבות דא"כ ה"ל לתלמודא לאסוקי עלה דשרי מהאי טעמא כדמסיק בפרק אמר להם הממונה אצירוף גחלים עכ"ד ותמהני היאך סמך על דיוק כזה להתיר מה שאסר הרמב"ם להכות אחת כנגד אחת כדרך המשוררים ומשמע דהיינו להקיש בגודל ובאמה שבאצבעותיו שזהו דרך המשוררים וכמ"ש הוא ז"ל בפי' המשנה בפ"ק דיומא מכין באצבע צרדה הוא שיכה בגודל עם האצבע האמצעי בכח והרבה עושין אותו בני אדם בעת השמחה ייעשו בו תנועות עריבות גרסינן בר"פ המביא כדי יין (ביצה ל.) א"ל רבא בר רב חנן לאביי תנן אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין והאידנא דחזינן דעבדין הכי ולא אמרי להו ולא מידי אמר ליה הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין:

סעיף קטן ד

ולא דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מייבמין משנה בפרק משילין (ביצה לז:) וטעמא משום דגזרינן שמא יכתוב ופריך בגמרא והא מצוה קעביד ומשני לא דנין בדאיכא דעדיף מיניה ולא מקדשין בדאית ליה אשה ובנים ולא חולצין ולא מייבמין דאיכא גדול דמצוה בגדול לייבם ומשמע דהיכא דליכא דעדיף מיניה שרי לדון והיכא דלית ליה אשה ובנים שרי לקדש והיכא דליכא גדול שרי לחלוץ ולייבם וכ"כ הר"ן בשם ר"ת ומ"מ כתב ר"ת בתשובה שאין מקדשין אשה בשבת אלא מתוך דוחק גדול וכתבוהו הגהות פ"י מהלכות אישות וכתבו עוד ומ"מ לא היה מורה כן הלכה למעשה וכ"כ גם בפ"ד מהלכות י"ט

בשם סמ"ג וכתבו עוד בשם סמ"ק שאסור לכנוס בי"ט וכ"כ הכלבו בהלכות י"ט ומשמע מדבריהם דאפילו לר"ת קאמרי דאסור לכנוס וכן משמע מדברי הר"ן שם ואכתוב דבריו בסמוך אבל רש"י פי' והא מצוה קעביד כלומר וה"ל למחשבינהו בהדי הנך דמני התם שהם משום מצוה ומשני דהב"ע בדאיכא דעדיף מיניה וכו' ומש"ה לא מני להו בהדי הנך אבל אין ה"נ דאפילו ליכא עדיף מיניה אין דנין ואפילו לית ליה אשה ובנים אין מקדשין ואפילו ליכא גדול לא חולצין ולא מייבמין וזה דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל שכתבו המשנה כצורתה דמשמע בכל גוונא אסור וגם הרמב"ם בפכ"ג כתב סתם דאין דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מייבמין: וכתב הר"ן בפרק משילין שאפילו קידש מבע"י אסור לכנסה לחופה בשבת שהרי קונה אותה ליורשה ותדע לך דהא תנן אין מייבמין אע"פ שאין שם אלא ביאה ובירושלמי אמרו הלין דכנסין ארמלן צריכין למכנס מבערב עכ"ל ובמרדכי שם כתב ג"כ הירושלמי הזה ואח"כ כתב ור"מ פסק דצריך לבא עליה מבע"י לכך נוהגין לייחדן אחר ברכת חתנים כי אלמנה אין לה חופה ונמצא דאינה ניקנית לו למציאתה ולמעשה ידיה אלא בביאה ע"כ אסור לעשות ביאה ראשונה בשבת עכ"ל ולפ"ז מהאי טעמא נקט הירושלמי ארמלן דאלמנה דוקא צריך למיכנס מבע"י כלומר לבא עליה מבע"י ולא בשבת דאילו בתולה אע"פ שלא יבא עליה מבע"י כיון שכנסה לחופה נקנית לו וכ"כ בהדיא בכלבו סימן קכ"ד ונראה מדבריו דביחוד לבד סגי וכתב עוד אבל אם הוא רוצה להמתין שלא יתייחד עמה עד מוצאי שבת יכול לכונסה בע"ש בלא יחוד ואם היא טמאה אין לו להתייחד עמה עד שתטבול ודברים פשוטים הם: וכתב עוד הר"ן דכיון דלא דנין ולא מקדשין וכו' גזירה שמא יכתוב כ"ש גירושין דלא סגי אלא בכתיבה וצריך גם כן שיהא נכתב בו ביום ומש"ה לא חש למיתנייהו ומיהו בתוס' תני ליה ודאמרינן בהזורק גבי שכיב מרע דתקיף ליה עלמא טובא דשרי לגרש דוקא בשכ"מ הקילו שרא שמא תזקק אשתו לייבום וכדי שלא תטרוף דעתו עליו וכ"כ התוס' בפ"ב די"ט:

סעיף קטן ה

ולא מקדישין ולא מעריכין משנה שם ומפרש טעמא בגמ' גזירה משום מקח וממכר וכבר כתבתי בסימן ש"ו היאך מותר לפסוק לעניים בשבת וכתב ה"ה בפכ"ג וז"ל ובספר העתים שאסורים ציבור להחרים שום דבר בשבת אא"כ הוא לצורך שבת דדומה להיתר נדרים ע"כ:

סעיף קטן ו

וכולן אם נעשו שוגגין או מזידין או מוטעין מה שעשה עשוי ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ' משילין וכתבו ושמעינן מיניה דמאן דעבר ואקני בשבת מקרקעי או

מטלטלי הקנאתו הקנאה וכ"כ הרמב"ם בפכ"ג ודינים אלו כתב רבינו עוד בסימן תקכ"ד ושם יתבארו עוד בס"ד. כתב הריב"ש בתשובה סימן קנ"ו שאסור לפדות הבן בשבת וכ"כ בכתבי ה"ר ישראל סימן תל"ג:

סעיף קטן ז

אסור ליכנס וכו' עד סוף הסי' בפרק תולין (שבת קלט.) ומפרש טעמא בגמרא משום דהערמה מדרבנן הוא וצורבא מרבנן לא אתי למעבד לכתחלה ופירש רש"י הך הערמה לאו באיסור דאוריי' היא אלא באיסורא דרבנן דא"נ עבוד ממש בלא הערמה אדרבנן הוא דעבר הלכך כיון דצורבא מרבנן הוא לא אחמור עליה דהוא לא אתי למעבד לכתחלה להדיא בלא הערמה לעבור שם לפני הכל. וכתב הרא"ש לא כל הערמה במילי דרבנן שוין יש הערמה מותרת לכל אדם ויש הערמה אסורה אפילו לצורבא מרבנן והרמב"ם לא הזכיר דין זה וכתב ה"ה בפכ"ג שהטעם לפי שאין צורבא מרבנן מצוי בזמן הזה. כתב הרא"ש בר"פ מי שהוציאוהו פסק רשב"ם דמותר ליכנס בספינה מבע"י אע"פ שהולכת בשבת חוץ לתחום דספינה ממילא אזלא ואיהו לא מידי עביד ובשבת נמי מותר ליכנס בה דלא מידי עביד בכניסתו לתוכה והא דאמרינן בפ"ק דשבת (יט.) אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת אתיא כב"ש דלא שרו להתחיל מלאכה מע"ש אלא כדי שתעשה מבע"י אבל ב"ה דשרו עם השמש שרו אפילו ליכנס בה בשבת דהא לא עביד מידי בכניסתו בשבת וכי תו הדר ממטי' חוץ לתחום לאו מידי עביד והרא"ש סתר דבריו בכמה ראיות וגם התוס' שם סתרו דבריו וכתבו עוד דלרשב"ם נמי אסור ליכנס בה בשבת משום דדמי לאמירה לעכו"ם שבות. והם כתבו בשם ריצב"א דטעם שאסור ליכנס בספינה משום דדמי לשט בנהר ואסור גזירה שמא יעשה חבית של שייטין א"נ שמא ינהיג הספינה והוי כמוליכה ד"א בכרמלית וכ"כ הרא"ש ג"כ וז"ל מהרי"ק בשורש מ"ה אשר שאלת אם יש פקפוק עבירה ללכת בספינה בשבת באותן הנהרות המושכים ספינות בחבלים ע"י עכו"ם או בהמה ומתכוונים ללכת בשפת הנהר שאין בו ג' טפחים אם יכנסו ג' ימים קודם השבת נראה דמותר לדברי ר"ח וגם לפירש"י שרי והאריך להוכיח כן. אם מותר לעבור במים עד צוארו נתבאר בסימן ש"א: כתב המרדכי בפרק משילין גרסינן בירושלמי א"ר אבהו אסור לאדם להושיט דבר להוליכו מאצלו ודכוותיה אסור להושיט דבר להביאה אצלו. וכתב שם בהגה"ת אשיר"י על זה דקסמין שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן כדי לנקות המים שיהיו יפים בי"ט. כ' האגור מצאתי בשם ה"ר ישעיה שהיה נכנס ועובר בשבת בעיר ויניציאה באותן ספינות קטנות שעוברין משכונה לשכונה והיה אומר שהעכו"ם המנהיגים הספינה לעצמם הם מכוונין

ורבינו מאיר הקשה לו מר"ג שירד לנמל עכ"ל. ולדעת ר"י שכתב רבינו בסי' רמ"ח וכן לדעת התוס' והרא"ש שכתבתי בסמוך ודאי אסור. ודבר תימה הוא ההיתר הזה שכתבו בשם ה"ר ישעיה: כתב עוד האגור בשם הגאונים שאם המחוז יבש שאין הספינה יכולה להתקרב אל היבשה כדי שיעשו כבש מותר לירד במעבר היא ביצית קטנה שמעברים כמו בגשר וה"ר אביגדור כתב שאין ליכנס בדוגיא קטנה אם היא שטה על פני המים וזזה ממקומה אך אם היא עומדת כארעא סמיכתא הוא עכ"ל וכל זה הוא בשבולי הלקט. ונראה דלא מיירו אלא בשאין הספינה קשורה ואפ"ה אם עומדת כלומר שיושבת בקרקע הים ואינה זזה ממקומה כארעא סמיכתא היא ושרי אבל אם היא קשורה כמנהג ספינות העומדות בנמל אע"פ שהיא שטה על פני המים מותר ליכנס בה כ"נ מדברי הכלבו שכתב אסור ליכנס בספינה בשבת אא"כ קשורה משמע אבל אם היא קשורה מותר ליכנס בכל גוונא וכן עמא דבר וכ"נ מדברי שבלי הלקט שכתב שאלו לפני רב יהודאי גאון ספינה שבאה מחוץ לתחום בשבת מהו לעלות בני העיר לתוכה בשבת והשיב מותרים בני העיר ליכנס ולצאת ולאכול מפירותיהם עכ"ל. ומיהו מצאתי בתשובת הגאונים בשם רב משה גאון שאסור ליכנס בספינה בשבת אפילו העמידה בעוגן שלה אא"כ היא יושבת בקרקע הים ממש ואינה שטה ע"פ המים כלל עכ"ל. וכן יש לפרש הא דשבלי הלקט שכתבתי בסמוך שהתיר ליכנס בספינה שבאה מחוץ לתחום דבישבת בקרקע הים ממש היא ובהא הוא דשרי. ומ"מ כיון דמידי דרבנן הוא יש לסמוך על דברי הכלבו שמתיר. כיצד מותר להפליג בספינה ע"ש או בשבת נתבאר בסי' רמ"ח:

סימן שמ

סעיף קטן א

הנוטל שערו או צפרניו וכו' בס"פ המצניע (שבת צד:) הנוטל צפרניו זו בזו או בשיניו וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו רבי אליעזר מחייב חטאת וחכמים אוסרים משום שבות ופסק רבי' כחכמים וכ"פ הרמב"ם בפ"ט אבל הר"ן כתב שר"ח מסכים לדברי הפוסקים כר"א משום דאיסורא דאוריי' הוא ולחומרא עבדינן ואיני מבין דבריו דכיון דחכמים נמי אסרי מה שייך לומר לחומרא עבדינן ועוד מאי קאמר משום דאיסורא דאורייתא הוא הלא זה הוא המחלוקת אי מיתסר מדאורייתא אי מדרבנן. ובגמ' אר"א מחלוקת ביד אבל בכלי חייב וא"ר אלעזר מחלוקת לעצמו אבל לחבירו דברי הכל פטור:

סעיף קטן ב

ומ"ש וחייב על שתי שערות ומלקט לבנות מתוך שחורות חייב אפילו באחת ואפר' בחול נמי אסור גז"ש תנא הנוטל מלא פי הזוג חייב וכמה מלא פי הזוג שתים רא"א

אחת ומודים חכמים לרבי אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות שאפי' אחת חייב ודבר זה אף בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה ודין זה כתבו רבינו בסימן קע"ב בספר יו"ד. כתב הרמב"ם בפ"ט החותך יבלת מגופו בין ביד בין בכלי פטור בין לו בין לאחר וכתב ה"ה הכלי שכ' רבינו הוא מתמיה אצלי כי לפי הסוגיא שבסוף עירובין (קג.) נראה בביאור שהיבלת הלחה החותכה הרי הוא כחותך צפרניו בכלי שהוא חייב. דין צפורן שפירשה וציצין שפירשו נתבאר בסי' שכ"ח: אם מותר לסרוק ראשו במסרק כתבתי בס"ס ש"ג:

סעיף קטן ג

המטשטש בדיו הקלף וכו' בס"פ כלל גדול (שבת עה.) ת"ר כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתים פטור מחק אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתים חייב אמר רבי מנחם ב"ר יוסי זה חומר במוחק מבכותב וכתב הרא"ש והיינו טעמא כי פעמים כתב במשכן טעות על קרש אחד ומוחק כדי לכתוב אחרת במקומה מן הדין היה ראוי לחייב אף מוחק אות אחת כדי לכתוב אות אחרת במקומה אלא שאינו ראוי לחייב על מחשבת כתיבה יותר מעל כתיבה עצמה ויראה שאין חייב על מחיקת טשטוש דיו אפילו לכתוב כמה אותיות כי לא היה במשכן אלא מחיקת אותיות כדי לכתוב במקומו ואחרי כותבי זה מתוך הסברא וגם מדנקט בברייתא מחק אות אחת ראיתי בתוספת' וכתוב בה נפלה דיו על ספר ומחקו שעוה על הפנקס ומחקו אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב וטעמא לא בריר לן וי"ל דהיינו טעמא דהאות שנכתב בטעות כמאן דליתיה דמי ועיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה והלכך אפילו טשטוש דיו נמי והאי דנקט בברייי' מחק אות גדולה איידי דתני כתב אות אחת גדולה עכ"ל וגם הרמב"ם בפי"א כתב תוספתא זו כלשונה ולשון רבינו שכתב המטשטש בדיו הקלף אין מכוון ושיעורו כאילו כתב המטשטש הדיו שבקלף . כתב המרדכי בפרק כלל גדול נשאל ר"מ על עוגות התינוקות שכותבים עליהם אותיות ותיבות איך אוכלים אותם התינוקו' בי"ט והשיב אי משום מוחק ליכא איסורא דאורייתא אלא במוחק ע"מ לכתוב ומיהו איסורא דרבנן איכא ובתינוק אין לחוש דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו היכא דלא ספינן ליה בידים עכ"ל:

סעיף קטן ד

מותר לרשום בציפורן וכו': כתוב בתרומת הדשן סימן ס"ג בשם א"ז שצריך ליזהר שלא לכתוב במשקין שעל השלחן וגם לא ישרטט באצבעו כמו אותיות בשבת באפר נגוב או במשקין אבל לרמוז באצבעו להוליכו באויר כעין כתיבת אותיות שרי: חוט של תפירה שנפתח אסור למותחו משום תופר מימרא בפ' כלל גדול (שם) המותח חוט של תפירה

חייב חטאת ופירש"י המותח חוט של תפירה. בגד התפור ועומד והניח החוט ארוך ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת וחוטי התפירות נמשכים ומותח את ראש החוט להדק ולחבר זו היא תפירתו וחיוב ומדברי הגהו' מרדכי פ"ז משמע דלא מיחייב אא"כ קשרו בסופו דאל"כ אינו עומד והרמב"ם כתב בפ"י המותח חוט של תפירה בשבת חייב מפני שהוא מצרכי התפירה משמע מדבריו שהוא מפרש מותח חוט של תפירה שמותח החוט שרוצה לתפור בו כדי שלא יהיה כווץ ולפי שדבר זה מצרכי התפירה הוא חייב חטאת:

סעיף קטן ה

וכתב הר"פ אותם שמהדקין הבגדים וכו' כ"כ המרדכי בפ' כלל גדול והגה"מ בפ"ו בשם סמ"ק וז"ל שבלי הלקט כתב ה"ר ישעיה ר"ל שאלו שעושים נקבים בפי בתי ידים ויש חוט מחובר עם מחט שמכניסין באותם הנקבים ומהדקין עליהם בין אם היה הפתיל מושם בנקבים מע"ש ומרווח ומהדקו בשבת בין אם הכניסו בנקבים בשבת אין בו משום תופר דתופר לא הוי אלא שרוצה בקיומו שיהא מהודק תמיד כי רפה החוט קשה לו הלכך כשמותחו חייב חטאת אבל זה שאינו רוצה בהדוקו אלא בשעה שלובשו ובשעה שפושטו מרפה אותו אין בו משום תופר ואינו דומה אלא למי שיש בבגדיו לולאות וקרסים ומחברן בשבת וגם מפני המחט שהיא נקובה אין לאוסרה כיון שמחוברת בפתיל והפתיל בבגד ואינו נפרד לעולם מותר וה"ה הפתיל העשוי למנעלים ודוקא אם יש נקבים מותר אבל לתפור חוט אחד בבתי ידיו וכשפושטו מרחיבו וכשלובשו מותחו ומהדק בתי ידיו תפירה היא זאת דמה לי תפירה ליום אחד מ"ל תפירה עולמית. ובעל היראים כתב אותם שיש להם נקבים ובם חבלים בבגדיהם והחבלים קבועים ומהדקים אותם חושש אני להם מחטאת ואינו דומה למתיחת חבלים או רצועות שמהדקן בצוארו ששם סופו להרפותן ולהוציא ראשו ואם חבילי בגדיהם מהודקים שאינו יכול לצאת אלא בהרפותו מותר כחבילי הדקי צואר ואם חבילי הדקי צואר רחבים שמוציאן בעודם מהודקים ונמלך פעמים להניחם כך לעולם אסור להדקן בחוט של תפירה עכ"ל:

סעיף קטן ו

מוכין שנפלו מן הכסת וכו' אבל אסור ליתנן וכו' ברייתא בר"פ במה טומנין (שבת מח.) וטעמא דאסור ליתנן לכתחלה פירש"י משום דהשתא קא עביד ליה מנא:

סעיף קטן ז

אסור לקבץ מלח וכו' בפרק כלל גדול (פג' אמר רבה האי מאן דכניף מילחא ממילחתא חיוב משום מעמר אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע ופסק הרא"ש כאביי וכן דעת

הרמב"ם בפ"ח ומשמע לרבינו דלא פלוג אביי אלא לפוטרו מחטאת אבל איסורא מיהא איכא ונכון הוא שלא לחלק כל כך בין אביי לרבה:

סעיף קטן ח

הנותן זרע של פשתן או זרע של שומשמין וכו' פשוט בזבחים פ' דם חטאת וכתבו הרמב"ם בספ"ח. כתב הרמב"ם בפ"ח המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד הרי זה תולדות מעמר וחייב וכן כל כיוצא בזה. כתב הרמב"ם בפרק כ"א אע"פ שנותנין שומשמין ואגוזים לדבש לא יחביצם בידו וכתב ה"ה שדין זה תוס' בפי"ב. כתב הרמב"ם בפכ"ג אין שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר מפני שהוא כמתקן כלי. כתב הרמב"ם בפ"י המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו ה"ז תולדת תופר תופר וחייב וכן המפריד ניירות דבוקים או עורות דבוקים ולא נתכוין לקלקל בלבד ה"ז תולדת קורע וחייב. אם מותר להחזיר רצועה שנשמטה מהלולאות נתבאר בסימן שי"ז:

סימן שמא

סעיף קטן א

נשאלין להתיר נדרים בשבת וכו' משנה בסוף מי שהחשיך (קנז) מפירין נדרים בשבת ונשאלין נדרים שהם לצורך השבת ופירש"י מפירין. בעל לאשתו: ונשאלין. לחכם שהן לצורך השבת כגון שנדר שלא יאכל:

סעיף קטן ב

ומ"ש אע"פ שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת שם בעי' דאיפשיטא ואיבעי' לן בגמ' (שם) האי דקתני מפירין נדרים בשבת אי דוקא לצורך השבת או אפי' שלא לצורך השבת ואסיקנא תנאי היא דתניא הפרת נדרים כל היום רבי יוסי בר יהודה ור"א בר"ש אומרים מעת לעת ופירש"י כל היום עד שתחשך ותו לא ואפי' שמע סמוך לחשיכה הלכך אפי' שלא לצורך שאם לא יפר עכשיו לא יפר עוד. וכתבו הרי"ף והרא"ש דבפ' נערה המאורסה איפסיקא הלכה כת"ק הלכך מפירין נדרים אפילו שלא לצורך השבת. כתב הרשב"א בתשובה שנהגו העולם להתיר חרמי הקהל בשבת אע"פ שאינן לצורך השבת ואע"פ שמעיקר הדין נראה שאינם רשאין לעשות כן אלא שכך נהגו ומנהגן של ישראל תורה היא אולי יש להם על מה שיסמכו לפי שאין כנופיא אלא בשבת ואם לא יתירוהו בשבת לא יתאספו ביום אחר ונמצא שאין לו היתר לעולם ועל זה סמכו להתיר אפילו בשבת כעין הפרת נדרים שמפירין אותם בשבת אע"פ שאינן לצורך השבת מן הטעם הזה שאם יעבור השבת שוב לא יוכל הבעל להפר שאינו מיפר אלא ביום שמעו ע"כ והאגור הזכיר תשובה זו בסימן תרע"ח: כתוב עוד בתשובת הרשב"א על מי

שנשבע לעשות מלאכה פלוני עד זמן פלוני ולא נזדמן לו לעשותה עד יום האחרון של אותו זמן ואותו יום בא בשבת וא"א לעשותה בשבת ויש לו פתחים להתיר נדרו נשאלים אפילו בשבת:

סימן שמב

סעיף קטן א

כל שבות דרבנן מותר בין השמשות וכו' בפרק בכל מערבין (עירובין לב:) אוקימנא מתני' דקתני נתנו לעירוב באילן למטה מי' טפחים עירובו עירוב כרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות משמע דדוקא לדבר מצוה הוא דלא גזרו עליו דומיא דההיא מתניתין דבעירובי תחומין היא וקי"ל דאין מערבין אלא לדבר מצוה אבל במקום דליכא דבר מצוה בין השמשות נמי גזרו משום שבות והיינו דתנן בס"פ ב"מ (לד.) ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מעשרין את הוודאי ואין מטבילין את הכלים ואע"פ שאין בדברים אלו אלא משום שבות לא התירום בין השמשות וכ"כ ה"ה בפכ"ד בשם המפרשים ז"ל. והרמב"ם כתב בפ"ו מה' עירוב שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה או בשעת הדחק ובפכ"ד מה' שבת כתב כל הדברים שהן אסורים משום שבות לא גזרו עליהן בין השמשות אלא בעצמו של יום הוא שהן אסורין אבל בין השמשות מותרין והוא שיהא שם דבר מצוה או דוחק כיצד מותר לו בין השמשות לעלות באילן או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר וכן מוריד מן האילן או מוציא מן הכרמלית עירוב שעשה וכן אם היה טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות ה"ז מותר אבל אם לא היה שם דוחק ולא דבר מצוה אסור לפיכך אין מעשרין את הוודאי בין השמשות אע"פ שאיסור הפרשת מעשר בשבת משום שבות אבל מעשרין את הדמאי וכ' ה' המגיד והוסיף ז"ל אם היה טרוד ונחפז וכו' ונ"ל שיצא לו ממה שהוא סובר שאם עירב אדם עירובי תחומין לדבר הרשות שעירובו עירוב כמבואר פ"ו מה' עירובין ואעפ"כ אמרו שלא גזרו עליו משום שבות אלמא כל שהוא דחוק בין השמשות מותר עכ"ל ודברו רבינו סתומין ביותר שכתב או שהיה טרוד והוצרך לעשר פירות בין השמשות ואי מוקמת לה בודאי קשיא מתני' דס"פ ב"מ דקתני ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הוודאי ואי מוקמת לה בדמאי קשה דלמה כתב או שהיה טרוד אפילו אינו טרוד נמי שרי דהא מתני' סתמא קתני מעשרין את הדמאי ואפשר שהוא סובר דמתני' דקתני אין מעשרין את הוודאי אבל מעשרין את הדמאי ע"כ לא במעשר לצורך השבת עסקינן דא"כ אפילו ודאי הוה שרי לעשורי דודאי כל לצורך השבת דבר מצוה הוא וכיון דבשלא לצורך השבת עסקינן לא הוי לן למישרי

לעשר אפילו דמאי אם לא מפני הדוחק ולכן כתב או שהיה טרוד והוצרך לעשר פירות כלומר דמפני הטירדא דוקא שרי הא אם אינו טרוד לא ולפ"ז לא התיר כאן לעשר אלא דמאי דוקא ויותר נראה לומר דאפי' ודאי שרי לעשר ואפילו שלא לצורך השבת אם הוא טרוד ונחפז לדידן דקי"ל דלא גזרו על שבות בין השמשות בשעת הדחק והא דתנן אין מעשרין את הודאי אתיא כמ"ד גזרו על שבות בין השמשות וכמו שפירש"י שם:

סימן שמג

סעיף קטן א

כתב הרמב"ם בפכ"ד ותמה עליו ה"ה כמו שתמה עליו רבינו ועוד שהרמב"ם עצמו כתב בפי"ב מה' שבת ובסוף הלכות מאכלות אסורות גבי איסורי תורה שאין ב"ד מצווין להפרישו והניח הדבר בצריך תלמוד ומצאתי כתוב בשם הרב הגדול מהר"ר יוסף פאסי ז"ל שמה שכתב הרמב"ם בפכ"ד גבי שבות דמשמע דוקא שבות אבל לא איסור תורה לא קאי אירשא דקתני אין ב"ד מצווין להפרישו דאפילו באיסורי תורה נמי אין מצווין להפרישו אלא אסיפא דקתני ואם הניחו אביו אין ממחין בידו קאי וקאמר דהיינו באיסורי דרבנן דוקא אבל באיסורי תורה ממחין ב"ד ביד אביו שלא יניחנו לעשות איסור וזה יתיישב על פי מה שכתב בסוף הלכות מאכלות אסורות שאע"פ שאין ב"ד מצווין להפרישו מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו ואהאי מצות ב"ד מצווין באיסורי תורה דוקא אבל לא באיסורי דרבנן וכיוצא בזה מצאתי שכתב מורי חמי הרב החסיד הגדול ה"ר חיים ן' אלבלג ז"ל: והוי יודע דבנוסחי דידן בפ' חרש (קיד.) רבי פדת הוא דאמר לידבר טליא וטליתא ולטיילו התם אבל ר"י אמרינן התם דספוקי מספקא ליה אי ב"ד מצווין להפריש קטן או לא ומאי דשני אמתני' דקטן שבא לכבות אין שומעין לו דדוק' בעושה על דעת אביו היא לאו משום דס"ל הכי אלא משום דזיל הכא קמדחי ליה וזיל הכא קא מדחי ליה ואפשר שמפני כך השמיטו הרי"ף והרא"ש הא דמתמה בפ' כ"כ אמתניתין דקטן שבא לכבות אין שומעין לו שמעת מינה קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו א"ר יוחנן בעושה על דעת אביו דכיון דבפרק חרש אמרינן דרבי יוחנן ספוקי מספקא ליה וזיל הכא קמדחי ליה וזיל הכא קמדחי ליה אנן מהיכא תיתי לן למיפסק הלכה דאין מצווין דאע"ג דרבי פדת עבד עובדא כיון דלר"י מספקא ליה לדידן נמי מידי ספיקא לא נפקא ויש הוכחה לזה בדברי הרא"ש שכתב בריש שבת וז"ל וקשה היכי קאמר דפטור ומותר לגמרי דהא קעבר משום לפני עור לא תתן מכשול ואין לומר דהכא מיירי בכה"ג דאפילו לא היה נותנו בידו היה יכול ליטלו דהשתא ליכא משום לפני עור דמ"מ איסור דרבנן איכא דאפי' קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו עכ"ל ומיהו

יש לדחות שמה שהשמיטו אוקימתא דבעושה על דעת אביו אפשר שהטעם לפי שהם מפרשים דבעושה על דעת אביו היינו לומר דכל קטן המכבה על דעת אביו הוא עושה בודאי וכמו שכתבתי בסי' של"ד ובנוסחת רבינו נראה שהיה כתוב ר' יוחנן במקום ר' פדת ולפ"ז לא היה בנוסחת רבינו ר"י ספוקי מספקא ליה מ"מ דעת הרמב"ם וסמ"ג ורבינו לפסוק כמ"ד קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו וכ"כ הרמב"ן בפרשת אמור אל הכהנים ודע שרבינו כתב בטור י"ד סי' שע"ג וז"ל כתב הרמב"ם שאין הגדולים מוזהרין על הקטנים אלא שלא לטמאם ביד אבל אם בא לטמ' בעצמו אין ב"ד מצווין להפרישו אלא שאביו מצווה לחנכו בקדושה ונ"ל שצריכין להפרישם וכן משמע הלשון שדרשו אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים משמע שצריך להזהירם מלטמאם ע"כ וקשה דבפ' חרש מותיב למ"ד קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו מדתניא אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטני' מאי לאו דאמרינן להו לא תטמאו לא דלא לטמו להו בידים ומאחר שהוא פוסק כאן מ"ד דאפי' בשל תורה אין ב"ד מצווין להפרישו א"כ ע"כ כי תניא אמור ואמרת הזהיר גדולים על הקטנים דלא לטמו להו בידים הוא אבל להפרישם לא הוזהרו וכדברי הרמב"ם ונ"ל דטעמא דרבינו משום דבגמ' מותיב נמי מדתניא גבי שקצים כתיב לא תאכלום להזהיר גדולים על הקטנים לגבי דם תניא כל נפש מכל לא תאכל דם להזהיר גדולים על הקטנים מאי לאו דאמרינן להו לא תיכלו לא דלא ליספו להו בידים ובתר הכי אמרינן וצריכי דאי אשמעי' שקצים משום דאיסורן במשהו אבל דם דעד דאיכא רביעית אימא לא ואי אשמועינן דם משום דאיכא כרת אבל שקצים אימא לא אי אשמועינן הני תרתי משום דאיסורן שוה בכל אבל טומאה אימא לא ואי אשמועינן טומאת כהנים שאני משום דריבה בהם מצות יתירות אבל הני אימא לא צריכא וסובר ז"ל דנהי דמעיקרא כי אותביה מכל חד מהני דהוזהרו גדולים על הקטנים הוה ס"ד דילפינן מינייהו לשאר איסורין ומש"ה הוה צריך למימר שאין זאת האזהרה אלא דלא ליספו להו בידים אבל להפרישם לא הוזהרו אבל בתר דאשכחן דבכמה דוכתי הוזהרו גדולים על הקטנים ה"ל ג' כתובים הבאין כאחד ולכ"ע אין מלמדין ואי בהני תלת דוכתי לא הוזהרו אלא דלא ליספו להו בידים א"כ בשאר איסורין מותר למיספי להו בידים והא ליכא מאן דסבר הכי דהא לא קאמר אלא קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו אבל למיספי להו בידים לא הילכך נ"ל דהני אזהרות היינו להפרישם אבל בשאר איסורין אין מצווין להפרישם ומש"ה גבי טומאה דהויא חד מהנך תלת כתב רבי' שהוזהרו להפרישם ודוקא בהנך תלת אבל בשאר איסורין לא הוזהרו להפרישם וכמו שכתב כאן לענין שבת דשאר איסורין לא ילפי' מהנך תלת דג' כתובים הבאים כא'

אין מלמדין ואע"ג דבגמ' מצריך להנך תלת קראי וא"כ לא חשיבי אלא כחד קרא וילפינן מינייהו לשאר איסורין וא"כ ע"כ הני אזהרות דלא ליספו להו בידי' נינהו למ"ד קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו י"ל דס"ל לרבינו דהאי צריכותא ל"ד הוא דא"כ נכתוב רחמנא בנבילה וטומאה וליתו כל שאר איסורין מינייהו דהא דם דאית ביה כרת אתי בק"ו מנבילה דלית בה כרת ושרצים דאיסורן במשהו אתו בק"ו מנבילה שאיסורה בכזית א"כ כמו שהקשה הרב המובהק מה"ר אליהו מזרחי ז"ל בפרשת אמור דלכתוב רחמנא טומאה ודם ולייתי שרצים מינייהו דכי פרכת מה לכהנים שכן ריבה להם הכתוב מצות יתירות איכא למימר דם יוכיח וכי פרכת מה לדם שכן כרת איכא למימר טומאה תוכיח וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן שהן באזהרה והוזהרו בהן גדולים על הקטנים אף שרצים ושאר כל איסורין שבתורה שהן באזהרה יהיו גדולי' מוזהרין על הקטנים וכיון דהאי צריכות' לאו דוקא הוא ועוד דפשטא דלישנא דברייתי' דקתני להזהיר גדולים על הקטנים משמע שצריך להזהירם מלטמאם הכי נקטינן וההוא צריכותא איכא למימר דלא איתמר אלא לפום מאי דדחקי לשנויי דהני אזהרות דלא ליספו או דלא ליטמו בידים ולאפוקי ברייתות מפשטן ולא קי"ל הכי כך נ"ל לדעת רבינו וכן צ"ל לדעת נ"י שכתב בהל' טומאה אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים אע"ג דבשאר איסורין אין האב מוזהר על הבן כדתנן קטן שבא לכבות אין שומעין לו ומוקמינן ליה בעושה על דעת אביו הא לאו הכי לא אסרינן ליה אבל בטומאה מוזהר מריבויא דקרא ע"כ אבל הרמב"ם מפרש כפשטא דסוגיא דקא מצריך להני תלת קראי וה"ל כחד קרא וילפינן מיניה לכל איסורין שבתורה וא"כ למ"ד קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו ע"כ לא הוזהרו אלא דלא ליספו ולא ליטמו להו בידים אבל להפרישם לא הוזהרו בשום מצוה וכ"כ הרמב"ן בפרשת אמור אל הכהנים וכ"כ בסמ"ג מל"ת סימן ס"ה גבי סכין ומפרכסין לאדם וסי' קמ"ח וסי' רל"ד: וכתבו התו' בפ' כ"כ (קכא.) דהא דאמרינן קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו מיירי בקטן שלא הגיע לחינוך דבהגיע לחינוך כיון שחייב לחנכו כ"ש דצריך להפרישו שלא יעשה עבירה עכ"ל משמע דלא שני להו בין ב"ד לאביו וכ"כ הרשב"א והביא ראיה מההיא דמייתי בפרק חרש בן חבר שרגיל לילך אצל אבי אמו ע"ה וכו' ועוד מדאמרינן בפ' יוצא דופן לא צריכא לאותן המוזהרים עליו ואקשינן ש"מ קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו ואם איתא לימא לא צריכא לאביו שמוזהר עליו וכתב עוד שקשה לו לאוקמי הא דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו בשלא הגיע לחינוך ממתני' דקטנה בת ישראל שנשאת לכהן שאוכלת בתרומה דהתם משמע דאפי' כשהגיע לחינוך היא

ואפ"ה אקשינן בגמ' וליכול קטן אוכל נבילות הוא וכו' ובפ' יוצא דופן איבעיא לן מופלא סמוך לאיש דאורייתא או דרבנן ואמרינן ת"ש קטנה שנדרה וכו' ופרקינן ה"ל קטן אוכל נבילות ואין ב"ד מצווין להפרישו אלמא דאפי' במופלא סמוך לאיש אמרינן הכי וגדולה מזו אמרו (שם בנדה מו:) גבי מופלא לאותן המוזהרים עליו ואקשינן ש"מ קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו דאלמא מאן דאית ליה אין מצווין אפי' בקטן סמוך לאיש קאמר ושמא נאמר דלא אמרו מחנכין אלא למ"ע ולא למצות ל"ת עכ"ל ולהרמב"ם דמפליג בין ב"ד לאביו אתי שפיר דכי אמרינן קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו בהגיע לחינוך נמי היא אבל אביו מצווה להפרישו כשם שהוא מצווה לחנכו במצות עשה: ולענין איסורין דרבנן כתב הר"ן בריש יומא שכל שהוא לצרכו של תינוק אע"פ שהגיע לחינוך מאכילין אותו איסור דרבנן אפילו בידים וכ"כ הרשב"א ומיהו כתב בתשובה שלא אמר כן אלא להלכה אבל לא למעשה והרמב"ם בסוף מאכלות אסורות כתב דלהאכילו בידים אסור אפי' דברים שאיסורן מדברי סופרים וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפילו בדברים שהן משום שבות:

סימן שמד

סעיף קטן א

ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת וכו' מימרא דרב הונא בפ' כלל גדול (שבת סט:) ותניא כוותיה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומקדש השביעי וכו' ועושה בכל יום מלאכה שם אמר רבא בכל יום עושה כדי פרנסתו ופריך וההוא יומא לימות ומשני דעביד מאתמול שתי פרנסות ופריך ודלמא מאתמול שבת הואי ופירש"י ונמצא מחלל שבת שלא לפיקוח נפש אלא כל יום ויום עושה לו כדי פרנסה אפילו ההוא יומא וההוא יומא במאי מינכר ליה בקידושא ואבדלתא ופירש רש"י בקידושא ואבדלתא לזכרון בעלמא שיהיה לו שם חלוק משאר ימים ולא תשתכח שבת ממנו וכתב הר"ן בכל יום עושה כדי פרנסתו כלומר ולא יותר דדלמא שבת הוא ולאו פרנסה מרווחת אלא מצומצמת כדי שיוכל לחיות בו באותו היום בצמצום שלא הותר לו אלא מפני פיקוח נפש בלבד ומש"ה פרכינן וההוא יומא לימות בתמיה דכיון דאתמול לא עבד אלא כדי פרנסה מצומצמת אי לא עביד מידי בההוא יומא לימות ע"כ ומשמע דלא שרינן ליה לעשות מלאכה אא"כ הוא עני שאין לו ממה להתפרנס אלא ממה שמשתכר עם בני השייר' אבל אם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות מלאכה כלל עד שיכלה מה שיש לו ואז יעשה מלאכה בכל יום כדי חייו וכ"כ

הכלבו בהדיא ופשוט הוא שמ"ש רבינו ואף ביום שמקדש בו לא קאי אולא יותר דסמיך ליה אלא אעושה בכל יום מלאכה כדי פרנסתו קאי והוי כאילו כתב ועושה בכל יום אפי' ביום שמקדש בו כדי פרנסתו אבל לא יעשה בכל יום יותר מכדי פרנסתו:

סעיף קטן ג
ומ"ש ומותר לילך בו בכל יום כלומר ואפי' ביום שמקדש בו כ"כ שם הר"ן ודייק הכי מדאמרי' וההיא יומא במאי מינכר ליה ולא אהדר ליה דמינכר בתחומין אלמא דאפי' בההוא יומא נמי מותר לצאת חוץ לתחום הואיל ותחומין דרבנן וכך כתבו התוס' והרא"ש בתירוץ שני דגם באותו יום הוא מהלך כדי למהר לצאת מן המדבר ואע"פ שלתירוץ ראשון אסור לצאת חוץ לתחום ביום ששובת תפס רבינו תירוץ שני לעיקר וכ"כ ה"ה בפ' ב' בשם הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ד
היה יודע מנין יום שיצא בו וכו' מימרא דרבא שם:

סימן שמה

סעיף קטן א
ארבע רשויות לשבת וכו' ברייתא בפ"ק דשבת (ו.):

סעיף קטן ב
רשות היחיד זהו מקום המוקף מחיצות גבוהות י' ויש בו ארבעה טפחים על ארבעה פשוט בכמה דוכתי מהם בברייתא הנזכר אי זו היא רה"י חריץ שהוא עמוק י' ורחב ד' וכן גדר שהוא גבוה י' ורחב ד' כלומר שראש הכותל הוא רה"י כגון שגבוה י' ורחב ד' וכ"כ רש"י בסמוך אהא דאמרי' ואמאי קרו לה גמורה מ"ד כי פליגי רבנן וכו' קמ"ל כלומר זו היא שנגמר מנין מחיצות שלה שיש לה מחיצות מכל צד כגון חריץ וכן גדר דאמרי' מד' צדדין גוד אסיק פני המחיצה על ראשו ונמצא ראשו מוקף מארבעה צדדין וחללו ד' וסתם רבינו דבריו ולא פי' כמה מחיצות צריך כדי שיהיה רה"י וא"ל טעמא משום דלא בעא לנחותי לפלוגתא דהרמב"ם ושאר פוסקים דלהרמב"ם צריך ד' מחיצות או ג' ולחי בד' דקי"ל לחי משום מחיצה וכמו שכתב בפרק י"ד ושאר פוסקים סוברים דבהיקף ג' מחיצות סגי לחייב הזורק מר"ה לתוכו כמבואר בדברי ה"ה בפ"ח דהא לדברי הכל בג' מחיצות לא הוי רה"י גמורה שיהא מותר לטלטל בתוכה אפילו מדרבנן וכיון דהכא ברה"י גמורה מיירי כמו שכתבתי ה"ל לפרושי דלא סגי בג' מחיצות ועוד דבהדיא כתב לקמן כסברת הרמב"ם דבמבואות שיש להם ג' מחיצות ואין להם לחי ולא קורה ברוח רביעית הוו כרמלית וצ"ל דודאי סבר כהרמב"ם ולא כתב שצריך שיהיה מוקף

ד' מחיצות משום דהוה משמע דבעי' ד' מחיצות גמורות והא ליתא דברוח רביעית סגי בלחי או קורה ומש"ה סתם וכתב מקום המוקף מחיצות וסמך על מה שיתבאר לקמן:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואפילו אם יש בו כמה מילין אם מוקף לדירה הוא מדברי הרמב"ם בפי"ד ולאו למימרא שאם לא הוקף לדירה לא הוי רה"י כלל דהא גרסינן בפ"ק דשבת (ז.) אמר ר"י קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ואפילו כור ואפי' כוריים הזורק לתוכו חייב וכ"כ הרמב"ם בראש פרק ט"ז אלא היינו לומר שכל שלא הוקף לדירה אם הוא יותר מב' סאתים אסור מדרבנן לטלטל בו אלא בד' ככרמלית אע"פ שהוא רה"י גמור לחייב הזורק לתוכו וכך הם דברי הרמב"ם בפרק ט"ז ודברי רבינו בסימן שמ"ו אבל בפ' י"ד וכן רבינו בסימן זה מיירי ברה"י גמורה כלומר שמותר לטלטל בתוכה אפי' מדרבנן ולפיכך כתבו שאם הוא רחב הרבה כלומר שהוא יותר מבית סאתים צריך שיהא מוקף לדירה כדי שיהיה מותר לטלטל בכולו:

סעיף קטן ד

ומ"ש עוד רבינו ודלתותיו נעולות בלילה ג"ז מדברי הרמב"ם בפ' י"ד שכתב וז"ל כגון מדינה המוקפת חומה שדלתותיה נעולות בלילה וא"ת הא בפ"י דעירובין (קא.) אמתניתין דלא יעמוד אדם ברה"י ויפתח בר"ה פריך ורבנן אמר ר"מ ר"ה ומהדרו אינהו כרמלית דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום ר"ה ומשמע דהשתא דננעלות בלילה הוי כרמלית י"ל דאין ה"נ דכי דלתותיה ננעלות בלילה הויא רה"י גמורה אפילו להתיר לטלטל בכולה אם לא היו דרים בה רבים ולא קרי לה כרמלית אלא משום דכיון דדיירי בה רבים הויא לה חצר של רבים שלא עירבו שאסור לטלטל מתוכה לבתים ומבתים לתוכה כשם שאסור לטלטל מכרמלית לבתים ומבתים לכרמלית וכן פירש"י שם ובהכי ניחא מה שהוקשה לה"ר יהונתן בריש עירובין היכי מערבי ירושלים בדלתות לבדן כיון שנקרא כרמלית וכי עירוב מפיק ליה מכרמלית.

ומשמע לי דהא דבעינן שיהו דלתותיה ננעלות בלילה דוקא כשיש לה שני פתחים זה כנגד זה שנמצא שמדינה זו מפולשת משער לשער שאם אין לה אלא פתח א' מה צורך שינעלו בלילה בלאו הכי נמי הויא רה"י כדין כל חצרות שבעולם דלא מצרכינן שיהו דלתותיהן נעולות בלילה וכ"נ מדברי רש"י בריש עירובין (ו:) ונראה דה"ה אם יש לה כמה פתחים אלא שאינם מכוונים זה כנגד זה דכל שאינו משער לשער לאו ר"ה הוא כמו שנתבאר בסמוך והא פשיטא שלא הצריכו לנעול דלתותיה בלילה אלא כדי להוציאה מדין ר"ה כדאמרינן אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום ר"ה וכיון

דכשאינו מפולש משער לשער לא הוי ר"ה כשאין הפתחים מכוונים זה כנגד זה בלא נעילת דלתות בלילה נמי הוי רה"י ומהאי טעמא נ"ל עוד דלא מצרכינן דלתותיה נעולות בלילה אלא כשאותו דרך שבתוך העיר המכוון משער לשער יש לו כל דיני ר"ה שיתבארו בסמוך אבל אם חסר אחד מהם הוי רה"י גמורה אע"פ שאין דלתותיה ננעלות בלילה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ודיר וסהר וחצר גם זה מדברי הרמב"ם בפרק י"ד ונ"ל שהוצרך לכתבם לאשמועינן דסתמן מוקפין לדירה הם וכדפירש"י בפ"ב דעירובין (יח.) אמאי דתנן רבי יהודה אומר עד בית סאתים וכו' אבל אם היה דיר או סהר או חצר או מוקצה אפילו בית חמשת כורים אפילו בית עשרת כורים מותר:

סעיף קטן ו

ומ"ש וכן תל גבוה י' ורחב ד' על ד' פרק הזורק (שבת ק.):

סעיף קטן ז

וכותלים המקיפין רה"י על גביהן רה"י כלומר ואפילו אין רחבין ד' והדין בעיא דאיפשיטא בפרק הזורק (שבת צט:):

סעיף קטן ח

וחוריהן רה"י פשוט בפ"ק דשבת (ז:) חורי רה"י כרה"י דמו ופירש"י כותלי רה"י ובהם חורין כלפי רה"י ויתבאר עוד בסימן זה אצל חורי ר"ה:

סעיף קטן ט

ואויר רה"י הוא רה"י וכו' גז"ש מימרא דרב חסדא:

סעיף קטן י

ואפי' כלי אם הוא גבוה י' וכו' ג"ז פשוט שם בשמעתא דכוורת שאם יש בה כדי לרבע ד' על ד' והוא גבוה עשרה וזרקה לר"ה פטור מפני שהיא רה"י ואינה חפץ ולא מיחייב אא"כ זרק חפץ:

סעיף קטן יא

ור"ה הוא רחובות ושווקים וכו' שרוחב ר"ה הוא ט"ז אמה פשוט בהזורק (צט:) דגמרי לה ממשכן ותניא בפ"ק דשבת (ו.) ואיזה היא ר"ה סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין ופירש"י סרטיא מסילה שהולכין בה מעיר לעיר פלטיא רחבה של עיר ששם מתקבצים לסחורה ומבואות של עיר רחבים ט"ז אמה המפולשות משני ראשיהם לפלטיא ובריש עירובין (ז.) גבי כיצד מערבין ר"ה פירש"י ר"ה ט"ז אמה ועיר שמצויים בה ס' רבוא ואין בה חומה או שהיה ר"ה שלה מכוון משער לשער שיהא מפולש דומה לדגלי מדבר ובפרק כיצד מעברין (עירובין נט.) גבי עיר של יחיד ונעשית של רבים כתב ג"כ דכל שאין נכנסין בה תמיד ס' רבוא לא חשיב רשות הרבים דלא דמיא לדגלי מדבר

והרא"ש בפ"ק דעירובין (קיד) כתב דברי רש"י בלא מחלוקת משמע דהכי ס"ל וכ"נ ממ"ש בפ' אין צדין ואין לחוש שמא הביאו העכו"ם דרך ר"ה דלא שכיח האידנא ר"ה דס' רבוא בוקעין בו וכן דעת סמ"ג וסמ"ק וסה"ת וכ"כ הרוקח בסימן קע"ה וגם התוס' כתבו בריש שבת גבי הא דאמרי' כאן בזמן שישראל שרויים במדבר דמשמע קצת דאינו ר"ה אא"כ מצויים שם ס' רבוא כמו במדבר וכ"כ גם בפ' במה אשה (שבת סד:) גבי הא דאמר רב כל שאסרו לצאת בו לר"ה אסור לצאת בו לחצר ואין כן דעת הרמב"ם שלא הזכיר תנאי זה בפי"ד וכתב הרב המגיד שכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל הסכים על ידם וכתב שאין לזה רמז בגמרא ואינו עיקר וכ"כ בהגהת מרדכי ממס' שבת שבסוף עירובין וגם הר"ן כתב בר"פ במה אשה דלא מחוורא האי סברא שלא מצינו שהזכירו חכמים בר"ה דבעינן שיהו עוברים שם ס' רבוא בכל יום ואע"פ שרש"י מפרש כן בהרבה מקומות אם איתא אי אפשר דלא משתמיט תלמודא לאדכורי הכי בחד דוכתא וכן הסכים הריב"ש בתשובה וכתב הרא"ש בפ"ק דעירובין בדף הנזכר בשם ר"י דמבואות הרחבים י"ג אמה ושליש וב' ראשיהם מפולשים לר"ה שהוא רחב ט"ז דכיון דבקעי בהו רבים חשיבי ר"ה ממש מן התורה והביא ראיה לדבר וכתבו רבינו בסימן שס"ד: וכתב ה"ה ברפי"ד בשם הרשב"א דמבואות הרחבים ט"ז אמה אע"פ שמתקצרין בקצתן ואין בו ט"ז אמה ה"ז ר"ה שא"א לר"ה להתלקט במלקט לפיכך מבואות המפולשים לר"ה וארכן לאורך ר"ה אע"פ שאין ברחבן ט"ז אמות הרי הן ר"ה גמורה היה אורכן מפולש לרוחב ר"ה אין זה ר"ה עכ"ל וסברא זו שכשארכן לאורך ר"ה הרי הן כמוהו אע"פ שאין ברחבן ט"ז אמה היא סברת התוספות ואינה מוכרחת בגמרא עכ"ל ה"ה ז"ל ומ"ש שזו היא סברת התוס' הוא בפ"ק דעירובין (ז.) גבי כיצד מערבין. ר"ה אמאי דאמרינן וכ"ת בכך הוא דלא מיערבא הא בדלת מיערבא וכו' ודע שעוד תנאי אחר צריך לר"ה והוא שלא יהיה מקורה דגרסינן בהזורק (צח:) א"ר שמואל בר יהודה אמר רב המעביר ד' אמות בר"ה מקורה פטור לפי שאינו דומה לדגלי מדבר והרמב"ם הזכירו בפי"ד וגם מדברי רבינו הוא נלמד שכתב לקמן דר"ה מקורה הוי כרמלית והרמב"ם כתב בפי"ד דמדברות ויערות ודרכים המפולשים להם הוי ר"ה ותמה עליו ה"ה משום דבפ"ק דשבת הקשו אברייתא דאי זו היא ר"ה סרטיא ופלטיא וליחשוב נמי מדבר דתניא אי זו היא ר"ה סרטיא ופלטיא והמדבר ואמר אביי ל"ק כאן בזמן שישראל שרויים במדבר כאן בזמן הזה ופירש"י בזמן שהיו ישראל במדבר חשוב ר"ה בזמן הזה אינו מקום הילוך לרבים דהולכי מדברות לא שכיחי ואם כן לא ה"ל להרמב"ם להזכיר מדברות ויערות סתם והרשב"א כ' בכלל כרמלית מדברות ויערות עכ"ל:

סעיף קטן יב
וכל דבר שהוא בר"ה ואינו גבוה ג' טפחים. וכו' בפ"ק דשבת (ז.):

סעיף קטן יג
ומ"ש אפי' קוצים או צואה שאין רבים דורסין עליהן כלומר ומש"ה ה"א דאפי' גובהן פחות מג' לא חשיבי כקרקע קמ"ל דלא משום דכלל גדול אמרו כל פחות מג' כלבוד דמי וכדאסיק רב אשי דאפילו צואה נמי אם אינה גבוה ג' טפחים דינה כר"ה:

סעיף קטן יד
ואם הוא גבוה ג' וכו' אם הוא רחב ד' על ד' הוי כרמלית גז"ש כי אתא רב דימי א"ר יוחנן אין כרמלית פחותה מד' ופירש"י ואי לא מקום פטור הוא:

סעיף קטן טו
ומט' עד י' ורבים מכתפין עליו גז"ש (ח.) אמר עולא עמוד ט' בר"ה ורבים מכתפים עליו וזרק ונח על גביו חייב מ"ט כל פחות מג' מדרס דרסי ליה רבים מג' ועד ט' לא מדרס דרסי ליה רבים ולא כתופי מכתפי עלה ט' ודאי מכתפי עילוי' ופירש"י דכיון דצריך לרבים ר"ה הוא בין רחב בין קצר וכן דעת הרמב"ם בפי"ד וכתב ה"ה שהראב"ד כתב בפירושו דוקא ברחב ודוקא מכתפין עליו אבל כשאין מכתפין. עליו. ואע"ג דראוי לכתף עליו לא וכתב הרשב"א שראוי לחוש לדברי רבינו עכ"ל: ומ"ש רבינו ומט' ועד י' כך הם דברי הרא"ש שם ונראה שהוא מפרש דכי אמר עולא עמוד ט' לאו לאפוקי יותר מט' אלא לאפוקי פחות מט' וטעמ' דמסתבר הוא דהא אפילו גבוה י' נמי חזי לכתופי עליה ועוד דהא לא יהיב עולא טעמא אלא לאפוקי פחות מט' ולא לאפוקי יותר מט' אבל הרמב"ם כתב בפי"ד מקום שיש בגבהו תשעה טפחים מצומצמות לא פחות ולא יותר בר"ה הרי הוא ר"ה כתוב בהגה"א דלדעת רשב"ם אם ריבוע העמוד עומד לריבוע של עולם א"צ רק ד' על ד' אבל אם עומד לאלכסון העולם אין חשוב ר"ה עד שיהא חמשה טפחים ושלשה חומשים על חמשה טפחים ושלשה חומשים וכן נראה לר"י עכ"ל. וטעם סברא זו נתבאר בדברי רבינו סי' שמ"ט ושם יתבאר שיש חולקים. ואם אין העמוד מרובע יתבאר לקמן שאם אין ברוחבו ד' אע"פ שארכו אלף אמה הוי מקום פטור ואם הוא עגול או משולש כתב ה"ה בפי"ד שצרוך שיהא אפשר לרבע בו ד' על ד' ואם לאו אף על פי שיש בו בתשבורת יותר מכאן אינו רה"י כלומר אע"פ שגבוה י' וסיים וכתב וכ"מ שהזכיר רבינו עמוד רחב ד' אם הוא עגול ר"ל שיש באלכסונו ה' וג' חומשין כדי לרבע בו ד' על ד' ואם הוא מרובע כבר יש באלכסונו כן עכ"ל:

סעיף קטן טז
דין גג הסמוך לר"ה ואינו גבוה י' יתבאר בסי' שס"א: ומי' ולמעלה אם הוא רחב ד' הוי רה"י וכו' שמי' ולמעלה אינו ר"ה משנה היא בפרק הזורק (שבת דף ק:) הזורק ד' אמות בכותל למעלה מי' טפחים כזורק באויר למטה מי' טפחים כזורק בארץ ובפ"ק דשבת (ז.) מייתי להאי משנה ופירש"י הזורק ד"א בר"ה ונדבק בכותל כגון דבילה שמינה כדמוקי לה לקמן כזורק באויר ופטור דלאו בר"ה נח ורה"י לא הוי אלא דבר המסויים ורחב ד' שאם הוא רחב ד' הוי רה"י כבר נתבאר בתחלת הסי' שגדר רה"י הוא מקום גבוה י' ורחב ד' ופחות מכן הוא מקום פטור בפ"ק דשבת (ז:) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן אין כרמלית פחותה מד' ופירש"י ואי לא מקום פטור הוא:

סעיף קטן יז
ומ"ש אפילו יש בו מקום כדי לחוק להשלימו לד' וכו' גז"ש ובפרק הזורק (שבת ק.) א"ר חייא זרק למעלה מי' טפחים והלכה ונחה בחור כל שהו באנו למחלוקת ר"מ ורבנן דר"מ סבר חוקקין להשלים ורבנן סברי אין חוקקין וידוע דהלכה כרבנן דרבים נינהו וכ"פ הרמב"ם בפי"ד:

סעיף קטן יח
וגומא בר"ה שאינה עמוקה ג' הוי ר"ה ומג' עד י' אם רחבה ד' וכו' בפ"ק דשבת (דף ח.) אהא דאמר עולא עמוד בר"ה וכו' א"ל אביי לרב יוסף גומא מאי א"ל וכן בגומא רבא אמר בגומא לא מ"ט תשמיש ע"י הדחק לאו שמי' תשמיש. וכתב הרא"ש הלכך האי גומא פחות מג' הויא ר"ה מג' ועד י' אי רחבה ד' הויא כרמלית ואי לא הויא מקום פטור עכ"ל ואם היא עמוקה י' כבר נתבאר שהיא רה"י והוא שתהיה רחבה ד':

סעיף קטן יט
ר"ה אינה תופסת אלא עד י' וכו' משנה בפ' הזורק (שבת דף ק.) הזורק ד"א בכותל למעלה מי' טפחים כזורק באויר כלומר ופטור משום דאין ר"ה למעלה מי' והכי פירש"י בפ"ק דשבת (ז.) וכרמלית נמי לא הוי כמ"ש בסמוך דכרמלית אינה תופסת אלא עד י':

סעיף קטן כ
חורי ר"ה אינם כר"ה וכו' פלוגתא דאביי ורבא בפ"ק דשבת (ז.) והלכה כרבא דלאו כר"ה דמו ופירש"י חורי ר"ה חורים שבכתלים כלפי ר"ה וכתב הר"ן וכשהן למעלה מג' אירי כלומר שאם הן תוך ג' הוו ר"ה וז"ל הרשב"א מה נקרא חורי רה"י חור שבכתלים של רה"י ועוברים כלפי פנים היו בהם חורים פתוחים כלפי חוץ ואין עוברים כלפי פנים בין פתוחים לר"ה או לכרמלית אין אלו חורי רה"י אלא נדונין לפי גבהן ורחבן עכ"ל ודברים אלו כתובים במגיד משנה פי"ד בטעות סופר:

סעיף קטן כא
ומ"ש אלא נדונים כפי מדותיהם וכו' כן פירש"י שם וכ"כ הרי"ף והרא"ש שם והרמב"ם בפי"ד:

סעיף קטן כב
וכרמלית הוא מקום שאין הילוך לרבים כגון ים ובקעה וכו' וכך פשוט בברייתא פ"ק דשבת (ו.) ופירש"י בקעה. שדות הרבה קופנייא בלע"ז: אצטוונית. שלפני החנויות שיושבים שם הסוחרים כלומר פוז"ש בלע"ז והם רחבים ד' ואינם גבוהים י':

סעיף קטן כג
ומ"ש וכן עמודים העומדים בר"ה וכו' בפ"ק דשבת (ז.) כי אתא רב דימי אר"י בין העמודים נדון ככרמלית מ"ט כיון דלא מסתגיא להו בהדיא ככרמלית דמיא א"ר זירא א"ר יהודה אצטבא שלפני העמודים נדון ככרמלית מ"ד בין העמודים כ"ש אצטבא ומ"ד אצטבא אבל בין העמודים זימנין דדרסי רבים כר"ה דמי ופירש"י בין העמודים שהיו עומדין ברחבה ותולין בהם התגרים פרגמטיא וגם אצטבאות היו שם לישב שם התגרים וכתבו התוספות בין העמודים כר"ה דמי אע"פ שאין בין עמוד לעמוד ט"ז אמות הוי ר"ה כיון שבני ר"ה בוקעים בו וחוץ לבין העמודים רחב י"ו אמה ופסק הרמב"ם בפי"ד כרב יהודה וכתב ה"ה אבל הרשב"א פסק כר' יוחנן וכן פסק הרא"ש ז"ל ואצטבא זה ברחבה ד' וגבוהה מג' ועד י' שאם אינה רחבה ד' מקום פטור היא ואם אינה גבוהה ג' ר"ה היא ואם גבוהה י' כיון דרחבה ד' רה"י היא:

סעיף קטן כד
ומ"ש וקרן זוית הסמוכה לר"ה וכו' מימרא דר"י בפ"ק דשבת ויהיב טעמא משום דלא ניחא תשמישתיה ופירש"י קרן זוית שנכנס בו בית לתוכו והניח מקרקעו לר"ה לא ניחא תשמישתיה שאין יכולין ליכנס לה להדיא דרך הילוכן א"נ בית שפניו עומד באלכסון שזויתו אחת סמוכה לר"ה והשני משוכה מר"ה ולפנים וזוית הבולטת מעכבת את הרבים מליכנס בהדיא בתוך כניסה של זויות האחרת ובפ' כל גגות (עירובין צד:) נמי אוקימנא דר"א ורבנן בצידי ר"ה פליגי והלכה כחכמים דאמרי דלאו כר"ה דמו:

סעיף קטן כה
ומ"ש כגון מבואות שיש להם ג' מחיצות וכו' זהו דעת הרמב"ם בפי"ד דכיון שאין להם אלא ג' מחיצות היינו קרן זוית הסמוכה לר"ה שהוא כרמלית וכבר כתב ה"ה בפי"ו שיש חולקים ואומרים שכל שיש לה ג' מחיצות הוי רה"י גמור לחייב הזורק מר"ה לתוכו וכבר ביאר ז"ל שם טעם מחלוקתם:

סעיף קטן כו
ומ"ש ואין להם לחי ולא קורה כלומר שאם היה להם לחי הוי רה"י גמור אפילו לחייב הזורק מר"ה לתוכו דלחי משום מחיצה ואילו היה להם קורה נהי דלא הוי רה"י לחייב הזורק לתוכו לדעת הרמב"ם מאחר דקורה לא הויא אלא משום היכר מ"מ הוי רה"י לטלטל בתוכו דכשאין למבוי לא לחי ולא קורה אם יש בו דיורים אסור לטלטל בו עד שיערבו דגזרו ביה רבנן ושויוה ככרמלית.

סעיף קטן כז
ומ"ש ור"ה שיש עליו תקרה כבר נתבאר בסמוך שהוא מימרא בפרק הזורק:

סעיף קטן כח
ומ"ש או דבר המוקף מחיצות וכו' פשוט בדין בית שאין תוכו י' שכתב בסמוך:

סעיף קטן כט
ומ"ש או תל וכו' וכן חריץ וכו' כ"כ הרמב"ם בפי"ד וטעמא לפי שגדר הכרמלית הוא מקום רחב ד' ואינו גבוה י' כמבואר בסימן זה:

סעיף קטן ל
בית שאין תוכו י' וכו' מימרא דרב בפ"ק דשבת (ז:) פי' שאין בגובה חללו י' ועל התקרה הוא גבוה י' גגו כיון דגבוה י' ורחב ד' הוי רה"י תוכו כיון דמוקף מחיצות שאינו גבוה י' הוי כרמלית:

סעיף קטן לא
ואם חקק בו ד' על ד' וכו' ג"ז שם מימרא דאביי פי' שחקק בו עד שהשלים גבוה י' במקום החקק וטעמא משום דאידך דלא נחקק ה"ל כחורי רה"י דהוו כרה"י וכתב הרא"ש אם חקק בו ד' על ד' מותר לטלטל בכולו ואפילו אם יש בין שפת החקק ולכותל שלשה טפחים ולא דמי להא דאמר בסוכה (ד.) בסוכה שאינה גבוהה י' וחקק בה להשלימה לי' דגבי סוכה בעינן מחיצות סמוכות לסכך אבל גבי שבת רק שהרשות משתמר ע"י המחיצות אפילו רחוקים ממנו הרבה קרוי רה"י הלכך ע"י מחיצות החיצונות שגבוהות י' נקרא רה"י אבל לא ע"י הפנימיות שאין שפת החקק מצטרף עמהן כיון שרחוקים ממנו ג' טפחים:

סעיף קטן לב
גג הבולט על מחיצות הבית וכו' בפרק כל גגות תנן גג גדול סמוך לקטן הגדול מותר והקטן אסור ופירש"י הגדול מותר להכניס לו כלי הבית של מטה אבל קטן אסור להוציא לו כלי הבית דבני גדול אסרי עליה ואמרינן בגמ' דמה חצר דמינכרא מחיצתא אף גג דמינכרא מחיצתא ופירש"י מה חצר דמינכרא מחיצתא שהרי יש לה מחיצות אף גג נהי נמי דשרי ליה במחיצות תחתונות משום גוד אסיק מיהו מחיצות ניכרות בעינן שלא

יהא גג בולט חוצה לה דאי לא מינכרא לא אמרינן גוד אסיק וגדול נמי אסור דאין לו שום מחיצה וכל שאין לו מחיצות אינו רה"י כל גגין שלהם חלקים היו ולא משופעים וכתב הרא"ש (דף קכז) הילכך גגים שלנו שבולטים ראשיהם לר"ה ולא מינכרא מחיצתא הויין ככרמלית ואסור לטלטל על גבן ד"א ואין לומר כיון דלא שלטי ביה רבים שהרי גבוה הוא אין נעשה כרמלית אלא מקום פטור הוי דלא אשכחן בשום דוכתא דבמקום שהוא רחב ד' שיהא נקרא מקום פטור והא דאמרינן בפ"ק דשבת אין כרמלית למעלה מי' ה"מ מכח קרקע אין האויר שלמעלה מי' כרמלית וכתב עוד שנראה דאם יש חלון ד' על ד' פתוח לגג הוי כחורי רה"י אע"ג דלית ליה מחיצות:

סעיף קטן לג

ומ"ש ואם חלון פתוח לו וכו' עד פתוח להן כך כתב הרא"ש ר"פ כל גגות (דף קכט ע"ב) והוא מדברי התוס' לשם בשם ר"י ע"ש (דף פט) בד"ה במחיצות וע"ל בסימן שנ"ג בדין זיזין הבולטין: לגג הוי כחורי רה"י אע"ג דלית ליה מחיצות:

סעיף קטן לד

ומ"ש וכן זיזין הבולטין וכו' ג"ז מדברי הרא"ש ז"ל שם ואע"ג דבירושלמי משמע דזיזי' וגזוזטראות הבולטי' מן הכותל לא הויין כרמלית אפילו רחבים ד' אלא מקום פטור הם ומיהו לפום גמרא דילן משמע דגג הוי כרמלית היכא דלא מינכרא מחיצתא עכ"ל וכתב רבינו דבזיזין נמי אם חלון הבית פתוח להם הוו רה"י כדין גגים הבולטים דהא ודאי חורי רה"י הם ולא נזכר בדברי הרמב"ם מכל זה כלום:

סעיף קטן לה

חורי כרמלית לאו ככרמלית דמו בפרק כיצד משתתפין (עירובין פז:) תניא אידך אמת המים העוברת בין החלונות כו' במאי עסקינן וכו' ותיהוי כי חורי כרמלית אביי בר אבין ור' חנינא דאמרי תרווייהו אין חורין לכרמלית רבינא אמר אפי' תימא יש חורין לכרמלית ה"מ בסמוכה וכו' וכתב הרא"ש דף קכ"ז דהכי הלכה דאין חורין לכרמלית דרבינא נמי לא פליג אהא בהדיא אלא דקאמר דאפילו יש חורין לכרמלית אית לן שינויא אחרינא וגם ה"ה כתב בפי"ד דאין חורין לכרמלית אלא כדין חורי ר"ה כלומר שהם נידונין לפי גבהן ורחבן:

סעיף קטן לו

אינה תופסת אלא עד י' בפ"ק דשבת (ז.) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן אין כרמלית פחותה מד' א"ר ששת ותופסת עד י' דעד י' הויא כרמלית למעלה מי' לא הויא כרמלית ופירש"י דעד י' הויא כרמלית אויר של בקעה או של ים או של קרפף יתר על בית סאתים תופס את שמו עד י' אבל למעלה מי' אין שם כרמלית על אוירו בדבר שאינו מסויים כגון פני

לבינה או פני כותל או קולט מן האויר למעלה מי' מותר להוציא לכתחלה משם לר"ה ולרה"י דאין שם כרמלית עליו כי היכי דאויר למעלה מי' בר"ה לאו ר"ה הוא כדתנן לקמן למעלה מי' כזורק באויר גבי כרמלית נמי לאו כרמלית הוא ובדבר מסויים כגון ראש עמוד וגבי לבינה ליכא לאוקומי דאי אית ביה ד' פשיטא דלמעלה מי' לא הוי כרמלית דהא אפי' עמוד בר"ה רה"י הוא ואי דלית ביה ד' ולמטה מי' מי הוי כרמלית הא קאמר אין כרמלית פחותה מד' ואי בדקאי בכרמלית כיון דלית ביה ד' הוי שם כרמלית עליו א"כ מצינו חומר בכרמלית מר"ה דאילו בר"ה כה"ג מקום פטור הוא ובטל ומותר לר"ה ולרה"י ואנן אמרינן בשמעתין דהאי תופסת עד י' מקולי ר"ה הוא הילכך לא מיתוקמא אלא באוירא וכתב הר"ן שם אבל אחרים כתבו דאפי' בדבר המסויים איכא לאוקומא וכגון שאינו רחב ד' וקאי בכרמלית דהוי כרמלית דנהי דאי קאי כה"ג בר"ה מקום פטור הוא בכרמלית מצא מין את מינו וניעור כדאמר בפ"ק דעירובין (ט.) ודעת ההגהות בפט"ו מה"ש כדעת אחרים שכתבו דברשות דרבנן לא אשכחנא דין מקום פטור כלל משום דמצא מין את מינו וניעור וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם וכמו שאכתוב בסמוך בדין בור העומד בכרמלית:

סעיף קטן לז

הלכך הנוטל מעל פני המים וכו' בפ' הזורק (שבת ק.) איתמר ספינה רב הונא אמר מוציא הימנה זיז כל שהוא וממלא רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי עושה מקום ד' וממלא רב הונא סבר כרמלית מארעא משחינן ואוירא מקום פטור הוא רב חסדא ורבה בר רב הונא סברי כרמלית משפת מיא משחינן ומיא ארעא סמיכתא היא ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב חסדא ורבה וכ"פ הרמב"ם בפי"ד:

סעיף קטן לח

בור העומד בכרמלית וכו' אא"כ הוא רחב ד' על ד' כלומר שאם היה ד' כל ד' ה"ל רה"י וכמ"ש לעיל ודין זה שכתב רבינו הוא מדברי הרמב"ם רפ' י"ד וכתב ה"ה שהקשה עליו הרשב"א למה לא יהיה דינו כמקום פטור כדין חריץ שאין בו ד' על ד' ועמקו מג' ועד התהום דאטו יהיה דינו חמור משאם היה בר"ה. ואפשר שדעת הרמב"ם דבכרמלית ליכא מקום פטור משום דמצא מין את מינו וניעור וכמ"ש הר"ן בפ"ק דשבת בשם קצת מפרשים כתבתיו בסמוך:

סעיף קטן לט

מקום פטור הוא דבר שאין בו ד' על ד' בפ"ק דשבת (ז.) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן אין כרמלית פחותה מד' ופירש"י ואי לא מקום פטור הוא:

סעיף קטן מ
ומ"ש וגבוה מג' כלומר דאילו פחות מג' כארעא סמיכתא היא וכמ"ש לעיל וגם זה מבואר שם בפ"ק:

סעיף קטן מא
ומ"ש אי חריץ וכו' הוא מדברי הרמב"ם בפי"ד וכתב ה"ה שלדעת הרמב"ם שכתב בדין הבור שבכרמלית שהוא ככרמלית אין דין זה אלא בחריץ שבר"ה בדוק' אבל לדעת הרשב"א הוא בין בכרמלית בין בר"ה אבל ברה"י ד"ה אינו חולק רשות וזה פשוט עכ"ל:

סעיף קטן מב
ומ"ש וכן מחיצות הגבוהות וכו' הוא מדברי הרמב"ם בפי"ד וכבר כתב ה"ה שם מהיכן למד הרמב"ם כן וכתב עוד ודע שאם המקום עגול אם אפשר לרבע בו ד' על ד' ה"ז רה"י ואם לאו אע"פ שיש בו בתשבורת יותר מכאן אינו רה"י וכן הדין בשאר התמונות המשולשים וכיוצא בהם עכ"ל וכתב עוד ה"ה בפ' הנזכר שאין מקום פטור אלא כשהוא במקום ר"ה או בכרמלית אבל אם הוא תוך רה"י הואיל ורה"י מקיפו הרי הוא כמוהו שאויר רה"י עולה עד לרקיע עכ"ל נמצינו למידין דעמוד וכיוצא בו בר"ה אפשר להיות לו דין איזה מהד' רשויות שאם אינו גבוה ג' או אם גבוה ט' יש לו דין ר"ה ומג' ועד ט' אם הוא רחב ד' הוי כרמלית ואם גבוה י' ורחב ד' הוי רה"י ואם אינו רחב ד' בין גבוה י' או פחות מט' הוי מקום פטור ואם העמוד הנזכר הוא בכרמלית אפשר להמצא בו רה"י ומקום פטור וכרמלית לדעת רש"י אבל לדעת אחרים א"א להמצא בו אלא רה"י וכרמלית לבד וזה שאם הוא גבוה י' ורחב ד' הוי רה"י ואם אינו רחב ד' הוי מקום פטור בין גבוה י' בין אינו גבוה י' לדעת רש"י אבל לדעת אחרים הא נמי הוי כרמלית ואם הוא רחב ד' ואינו גבוה י' הוי כרמלית לכ"ע אבל ברה"י אין מקום לרשות אחרת שכל דבר שבתוך רה"י הוא רה"י בין גבוה בין נמוך בין רחב בין קצר שכן דרך היחיד לבנות עליו וזו למעלה מזו כתב הרמב"ם בפ"ד עמוד בר"ה גבוה י' ורחב ד' ה"ז רה"י נעץ בגבהו יתד כל שהא אפילו אינה גבוהה ג' הואיל וראוי לתלות ביתד ולהשתמש בו ה"ז ממעטו ונעשה כרמלית ואין מודדין לו אלא מן היתד ולמעלה ואפילו מלאוהו כולו יתדות ה"ז ממעט גובהו שהרי תולים באותם יתדות ומשתמשים וביאר ה"ה דעתו בסוגיית הגמרא ושהמפרשים חולקים עליו ולא ידעתי למה השמיטו רבינו:

סימן שמו

סעיף קטן א

מן התורה אין חיוב אלא במוציא ומכניס וכו' חיובא במוציא ומכניס וזורק ומושיט מרה"י לר"ה בפ"ק דשבת (ו.) ובר"פ הזורק (שבת צו.) והפטור מהם לכרמלית מן התורה וחיובא מדרבנן פשוט בפ"ק דשבת בברייתא (ו.):

סעיף קטן ב

אבל דבר שהוא מקום פטור מותר להוציא וכו' בפ"ק דשבת (ו.) בברייתא אדם עומד על האסקופה נוטל מב"ה ונותן לו מעני ונותן לו ובלבד שלא יטול מב"ה ויתן לעני מעני ויתן לב"ה ואם נטל ונתן שלשתם פטורים ומוקי לה בגמ' (ח.) באסקופת מקום פטור כגון דלית ביה ד' על ד' וכי הא דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני רה"י ולבני ר"ה לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו וכתב הר"ן מקום שאין בו ד' על ד' מקום מסויים שיש לו רוחב קצת וגבוה ג' והכי מוקי לה בעירובין (ט.) בגבוה ג' וכ"כ הרא"ש. והא דאמרינן ובלבד שלא יטול וכו' פירש"י משום דמזלזל באיסור שבת לכתחלה לגרום הוצאה מרה"י לר"ה דגזרינן דילמא אתי לאפוקי להדיא מרה"י לר"ה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ובלבד שלא יוציא מרה"י למקום פטור דרך ר"ה כך כתוב בנוסחא שבידי לפ"ז צ"ל שאע"פ שפסק בסמוך דמהלך לאו כעומד דמי וא"כ כיון שלא עמד לפוש בר"ה הוי מוציא מרה"י למקום פטור דשרי מ"מ כיון דאם עמד בר"ה חייב גזרינן שמא יעמוד ובספר ישן מצאתי כתוב ובלבד שלא יוציא מרה"י למקום פטור ויעבירנו דרך המקום פטור לר"ה או איפכא וכן מצאתי בספר מוגה מיד גדול ולפי גירסא זו זהו כעין הדין הנזכר בסמוך ובלבד שלא יטול מב"ה ויתן לעני וכו':

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן העומד ברה"י ומוציא וכו' בפ"ק דשבת (ה.) ת"ר המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ובן עזאי פוטר א"ר יוחנן מודה בן עזאי בזורק פי' רש"י חנות. רה"י פלטיא ר"ה סטיו ואצטבאות שהם כרמלית חייב הואיל ולא עמד בסטיו לפוש אין כאן הנחה אלא בפלטיא: ובן עזאי פוטר. דקסבר מהלך כעומד דמי וכתב הרא"ש והר"ן דמדברי הרי"ף שהביא להא דר"י משמע דס"ל דהלכה כבן עזאי והקשו עליו ודחו דבריו והעלו דהלכה כת"ק וכ"פ הרמב"ם בפי"ד דמהלך לאו כעומד דמי וכתב הרא"ש שכן דעת הר"י והביא ראיות לדבר ולפ"ז מוציא מרה"י לר"ה אפילו דרך מקום פטור חייב ול"נ דאפשר דהרי"ף נמי סבר דאין הלכה כבן עזאי ולא הביא ההיא דר"י אלא ללמד על דברי ת"ק

דלא תימא ע"כ לא חייב ת"ק אלא בזורק אבל במוציא מודה דפטור קמ"ל דבזורק אפילו לבן עזאי חייב וא"כ ע"כ במוציא נמי (פטור) [חייב] ת"ק:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן לא יעמוד אדם עליו ויקח חפץ וכו' כבר נתבאר בסמוך אדם עומד על האסקופה וכו' ובלבד שלא יטול מבע"ה ויתן לעני וכו':

סעיף קטן ו

ומ"ש ואפי' אם המקום פטור בין רשויו' דרבנן בפרק כיצד משתתפין תניא אידך אמת המים העוברת בין החלונות וכו' במאי עסקינן וכו' אלא באגפיה ולהחליף והא כי אתא רב דימי א"ר יוחנן מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני ר"ה ולבני רה"י לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו התם רשויות דאורייתא הכא רשויות דרבנן רבינא אמר כגון דעבד לה נפקי מפומא וכתב שם הרא"ש דף קכ"ו בפרק חלון כתב הרי"ף הא דאמר ובלבד שלא יחליפו אוקימנא בפ' כיצד משתתפין ברשויות דאורייתא כגון רה"י ור"ה אבל ברשויות דרבנן כגון כותל שבין שתי חצירות גבוה י' ואינו רחב ד' מותר לכתף ולהחליף וכן הלכה והרז"ה כתב דאשינוייא דרבינא סמכינן ולא צריכינן לשינויי דחיקי דלעיל לפלוגי דרב דימי אדזעירי ולחלק בין רשויות דאורייתא לרשויות דרבנן והאריך בראיות ובסוף העלה ונראין דברי הרז"ה וכן דעת הראב"ד ז"ל עכ"ל וכתב הרב המגיד בפט"ו גבי לא ימלא מן הספינה וכו' שדעת הרמב"ם שלא אסרו להחליף דרך מקום פטור אלא ברשויות דאורייתא דוקא וכן הורו גדולי המורים אבל הרשב"א הסכים לדעת אחרים שאפי' ברשויות של דבריהם אסור להחליף וכתב ה"ר יהונתן בר"פ חלון על מ"ש הרי"ף דברשויות דרבנן כגון כותל שבין ב' חצירות שגבוה י' ואינו רחב ד' מותר לכתף ולהחליף משמע לן דוקא על גבי הכותל העומד תחת אויר הוא דמותר לכתף ולהחליף אבל בדרך חורין בכותל שהוא גבוה הרבה וכותל מקורה כלומר שהוא בין ב' בתים אסור לכתף ולהחליף מזה לזה אע"פ שאין ברוחב החור ד' א"נ בכותל שבין ב' בתים שאינה גבוה יותר מי' טפחים אסור להשתמש עליה מזה ומזה אע"פ שאין ברחבה ד' לפי שהכותל נחשבה כחורי רה"י לזה וחורי רה"י לזה ואוסרין זה את זה ועוד דהא אמרינן ביתא כמאן דמלי דמי וכאילו היא פחותה מי' לגבי נפשה ורשות שניהם שולטות בו א"נ כיון שמקורה כמאן דמלי דמי וקרקע הבית נחשב כאילו היא שוה לאותו חור הכותל או לגובהה של כותל וכמו שיש בהם ד' טפחים רוחב דמי ואסור אפילו לכתף עליו ע"כ. ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ודקדק לכתוב להכניס לבית כלומר דאילו מחצר לחצר מותר לטלטל כלים ששבתו בחצר שכל החצרות רשות אחת כמ"ש בסי' שע"ב:

סעיף קטן ז
מן התורה אין חיוב אלא במעביר ד"א בר"ה וחכמים אסרו להעביר וכו' פשוט בפ"ק דשבת בברייתא (ז.) וכתב שם המרדכי דאע"ג דים ובקעה תרי גווני כרמלית נינהו מותר לטלטל מזו לזו תוך ד"א:

סעיף קטן ח
וקרפף יותר מבית סאתים וכו' דהוי רה"י מימרא דר"י שם (ז.) ובפרק הדר (עירובין סז:):

סעיף קטן ט
ומ"ש שאסור לטלטל בו ד"א מדרבנן פשוט בכמה מקומות מהם פ' עושין פסין (עירובין בדף כ"ג) ובפ' הדר דף הנזכר:

סעיף קטן י
ומ"ש ומ"מ מותר להוציא ממנו לכרמלית אחרת וכו' בפרק הדר דף הנזכר בהא דאר"י קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה הזורק לתוכה חייב מיתיבי מדתניא סלע שבים גבוה עשרה ורחב ד' אין מטלטלין מתוכו לים ולא מן הים לתוכו פחות מכן מטלטלין עד כמה עד בית סאתים ואסקה רב אשי דקאי אירישא וה"ק גבוה י' ורחב ד' אין מטלטלין מתוכה לים וכו' ועד כמה עד בית סאתים הא יתר מבית סאתים מטלטלין משום דכיון דאסור לטלטולי בכוליה שרו רבנן לטלטל מתוכו לים ומן הים לתוכו מ"ט דילמא אמרי רה"י גמורה הוא ואתו לטלטולי בכוליה ומ"ש תוכו שכיח מתוכו לים ומן הים לתוכו לא שכיח ופירש"י טפי מבית סאתים אי אסרת מתוכו לים תוך ד"א אתי למימר רה"י גמורה היא אפילו דרבנן ומטלטלין בכולה ומיעקרא אידך תקנתא דרבנן ובטלי הא מקמי הא. ומ"ש דאלים הך תקנתא טפי מהך. תוכו שכיח וכי שריא ליה לטלטולי בגויה חזו ליה עלמא ומיחלף בר"ה. מתוכו לים לא שכיח ולא גזרו רבנן במלתא דלא שכיח ואע"ג דבשאר רה"י לכרמלית גזור רבנן הנהו שכיחי אבל הני תרתי כחדא יותר מבית סאתים ומתוכו לכרמלית לא שכיח:

סעיף קטן יא
ומ"ש ומטעם זה אם יש גינה יתירה מסאתים וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש (דף קכב) בשם ר"ת וכ"כ המרדכי בריש שבת וכ"כ בהגהות פי"ו מהל' שבת וגם ה"ה כתב בפ' הנזכר בשם הרשב"א שלזה הדעת נוטה וכתב עוד שמדברי הרמב"ם משמע שלא התירו אלא לים אבל אם קרפף יותר מבית סאתים סמוך לכרמלית שביבשה לא ואיני יודע מהיכן דייק שהרמב"ם סובר כן דאי משום שלא הזכיר אלא סלע שבים לישנא דברייתא וגמ' נקט ואפשר דה"ה לכרמלית שביבשה כתב המרדכי בריש שבת דמשמע מהגמרא דכשתינוק מביא מפתח עמו מותר ליקח המפתח ולפתוח הפתח כיון דאין המשקוף

בולט ד"א בר"ה הוי כר"ה אבל לאחר שנפתח המנעול צריך להסיר המפתח טרם שיפתח הפתח עצמו שהרי מה שיש מן הפתח ולפנים רה"י גמור הוא וכתב בהגהות פ"ק דשבת דאסקופות שלנו מה שיש מן הפתח ולפנים כשהוא נעול רה"י גמורה דהא אותו משקוף שבתקרה עליונות מתיר כל מה שלפנים ומה שיש חוץ לפתח אסור להכניס מעליו לפנים דליכא לדקדק השתא בקירוי שאין לנו קירוי רחב ד' והמדקדק שמא יכול לעבור על ד"ת ואף אסור להוציא מעליו לחוץ דשמא התקרה ד' ואסור להוציא מדאורייתא לחוץ כתב בשבולי הלקט תשובה זו מצאתי בשם רש"י ור"ת כל בית שהוא פתוח לר"ה אסור להוציא ממנה שום דבר חוצה ולא להכניס לה מבחוץ אא"כ למעלה באסקופה והוא שיש לה על פתח הבית מקום גבוה מר"ה כדי שיהו בני ר"ה נמנעים מלדחוק בפתח הבית ותניא אסקופה אדם עומד עליה נוטל מבע"ה ונותן לו ואמרי' עלה בגמ' מאי אסקופה כגון דלת שיש בה ד' טפחים על ד' טפחים ויש בגובהה ד' טפחים וא"ר יהודה באסקופת מבוי עסקינן אבל אסקופת בית פתוח לר"ה אסור דתניא היתה ידו מליאה פירות והוציאה לחוץ בשוגג אסור להחזירה ותניא אידך מותר להחזירה כאן באותה חצר כאן בחצר אחרת אסור כ"ש בר"ה ואם היה באסקופה ד' טפחים על ד' טפחים ולא יוכלו בני ר"ה ליכנס לתוכה הרי היא ככרמלית ות"ר לענין כרמלית אבל ים ובקעה וכו' אין נושאין ונותנין לתוכה ואין מוציאין מתוכן לר"ה ולא לרה"י וכו' ואם היה זה בצד זה אפילו י' בתים ונסרים על פתחיהם לא מעלין ולא מורידין לענין איסור שבת שאין מועיל אלא עומק י' או גבוה י' או מחיצות שהעומד שבהם מרובה על הפרוץ אבל תקרה בלבד לא מעלה ולא מוריד הגע עצמך אם היה ר"ה מקורה יש בו הנאה של כלום אין לתקרה הנאה לענין איסור שבת זה מי שמוציא כלים מפתח הבית לחוץ או מחוץ לבית כ"ש אם מושיטין מזה הבית לבית שבצדו או להעלות לעליות שום דבר שמא יהיו העליות על אותם הבתים ומעלין ומורידין מהם חפצים שהוא איסור הנאה מרשות לרשות ואל יעלה בדעתך שהעירוב מועיל במקום שאין מבוי כלל ואם יהיה אותו המבוי המקורה ע"פ פתחי הבתים גבוה או עמוק מר"ה אע"פ שיש בין בתים לר"ה נסרים עומדים כמו מחיצות ויש בהם עומד מרובה על הפרוץ הרי דינו דין מבוי מפולש שאינו ניתר אלא בפתח מכאן ולחי או קורה מכאן ואח"כ מערבין ואחר כל זה ניתר וראיה לכל זה שאמרנו הנך בבי דיציאות השבת פשט העני את ידו לפנים וכו' כ"ש המוציא חפצים מהבית שהוא רה"י ומקום שחוצה לה ועל פתחה רשות אחרת ואם יהיו קורות או עמודים עומדים לצד הבתים הפתוחים לר"ה תחת אותם הקירוי שעל פתחי הבתים הרי אלו לא מעלין ולא מורידין וכי אמרינן שיירא שחנתה בבקעה וכו' מקיפים בקנים

וכו' ל"ש אלא בבקעה שהיא עצמה כרמלית והרבה דברים התירו לענין מחיצה אבל מרה"י לר"ה אפי' ע"י סטיו איסור גמור וכ"ש אם יהיה בין הקורות והעמודים שכנגד פתחי הבתים יותר מג"ט במקום שהוא שוה עם ר"ה לא עומק ולא גובה ולא גדודיות ולא קרן זוית שהוא איסור ואין עירוב מועיל אלא במבואות שאינן מפולשין ובחצרות וה"ר אביגדור כתב בתשובה ועל אסקופתינו שאינן גבוהות מן הקרקע י' טפחים ולא רחבות ד' טפחים מותר להצניע המפתח בין הדלת לאסקופה ומקום פטור הוא אך לא להצניעו לפנים מן הדלת עכ"ל וצ"ע בדברים אלו: כתב בכלבו סוף הלכות שבת שאין אדם יכול לעמוד בר"ה או כרמלית לנעול ביתו להכניס המפתח לפנים תחת הדלת או למעלה או מן הצדדין לפי שאפילו משהו אסור להכניס ולהוציא מרשות לרשות:

סימן שמז

סעיף קטן א

מן התורה אינו חייב אלא כשעוקר החפץ מרה"י וכו' עד סוף הסי' הכל פשוט בריש שבת במשנה ובגמ':

סעיף קטן ב

ומ"ש אלא שאסור לעשותו מפני מכשיל את חבירו וכו'. כ"כ שם התוס' והרא"ש והר"ן ואפי' אם העומד בחוץ עכו"ם אסור מדרבנן מפני שנראה כנותנו לו ע"מ להוציא וכתבו התו' שאם החפץ של העכו"ם שרי והרא"ש אסר אפי' אם החפץ של העכו"ם שהרואה אינו מכיר אם הוא של עכו"ם וכתבו רבינו בסימן שכ"ה:

סימן שמח

סעיף קטן א

היה עומד ברה"י והוציא ידו וכו'. בריש שבת (ג:) היתה ידו מליאה פירות והוציאה לחוץ תני חדא אסור להחזירה ותני חדא מותר להחזירה ואסיקנא הא והא בשוגג ול"ק כאן לאותה חצר כאן לחצר אחרת ופירש"י לאותה חצר. שהוא עומד בתוכה מותר להחזירה אבל לחצר אחרת הסמוכה לה אסור לזורקה כדבעיא רבא מר"נ היתה ידו מליאה פירות והוציאה לחוץ מהו להחזירה א"ל לאותה חצר מותר לחצר אחרת אסור ומאי שנא התם לא אתעבידא מחשבתו הכא אתעבידא מחשבתו ופירש"י לא אתעבידא מחשבתו. שנתכוון לפנות מחצר זו הילכך לא גזרו אבל לחצר אחרת נתקימה מחשבתו וגזור דלמא זימנא אחריתי שדי להו לר"ה וכתב הר"ן בשם התוס' וה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א דהא דמשמע שאם הוציא במזיד אסור להחזירה אפי' לאותה חצר היינו דוקא כשהוציאה מבע"י שא"א לו לבוא לידי איסור סקילה אפי' אם ישליך הפירות בר"ה

בשבת אבל אם הוציאה משחשיכה מותר להחזירה לאותו חצר שאם יקנסוהו להיות ידו תלויה שמא ישליך הפירות בארץ ויבא לידי איסור סקילה ולמדו כן מדא"ר ביבי הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה וכ"ד הרא"ש וכתב שגם זה דעת הרי"ף שאע"פ שסתם ולא פי' סמך לו על מ"ש ההיא דהדביק פת בתנור דהתירו לו לרדות קודם שיבא לידי איסור סקילה. אבל מדברי רש"י נראה דאפי' הוציאה משחשיכה נמי אסור להתירה ולא דמי להההיא דהדביק פת בתנור דהתם אי לא שרינן לרדותה על כרחך תגמור אפיית הפת ויתחייב אבל הכא אי בעי נקיט לפירי בידיה ולא שדי להו לר"ה. והרמב"ם דבריו סתומים כדברי הרי"ף והר"ן כתב עליו שדעתו כדעת רש"י ולפ"ז י"ל שמאחר שהרי"ף סתם דבריו כרש"י ס"ל דאסור בכל גוונא ודלא כמו שפי' הרא"ש ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ודע דהא דאסרינן להחזירה היינו בהוציא ידו לר"ה למטה מי' דאילו למעלה מי' מקום פטור הוא והכי משמע בגמ' וכ"כ ה"ה בפי"ג ופשוט הוא. ונראה נמי דלא נאמרו דברים אלו אלא במוציא לר"ה כדדייק לשון הרמב"ם ולשון רש"י אבל במוציא לכרמלית לא גזרו דא"כ ה"ל גזירה לגזירה:

סימן שמט

סעיף קטן א

כל אדם יש לו ד"א בר"ה שיכול לטלטל בהם ומודדין אותם לו באמה שלו וכו' עד נותנין לו ד"א בינוניות. פשוט בפ' מי שהוציאוהו:

סעיף קטן ב

ומ"ש מרווחת גז"ש גופו ג' אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו דברי ר"מ ר"י אומר גופו ג' אמות ואמה כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו ומניח תחת מראשותיו מאי בינייהו ד"א מצומצמות א"ב ופירש"י דלר' יהודה הוי מצומצמות ולר"מ מרווחות אבל הרי"ף והרא"ש כתבו איפכא דלר"מ הוו מצומצמות ולר"י הוו מרווחות וע"פ דברי הרי"ף והרא"ש כתב רבינו מרווחות דקי"ל כר' יהודה וממ"ש מרווחות גבי מודדין לו באמה שלו משמע דס"ל דע"כ לא פליג ר' יהודה אלא היכא דמשערין ליה באמה דיליה כי היכי דלא ניתיב בדוחקא אבל היכא דמשערין באמה בינונית ודאי דמצומצמות הוו כדאשכחן דכי אמרינן אמה בת ששה טפחים הוו עצבות ולא שוחקות כדאית' בריש מסכת עירובין (ד.) אבל הרמב"ם בפי"ב מהלכות שבת לא כתב אם מרווחות הוו או מצומצמות אלא שכתב ומפי הקבלה אמרו שזה שנאמר בתורה שבו איש תחתיו שלא יטלטל חוץ למרובע זה אלא במרובע זה שהוא כמדת אורך אדם כשיפשוט ידיו ורגליו בו בלבד יש לו לטלטל ומ"מ יש לדקדק עליו שכתב כדברי ר"מ ותימה הוא למה פסק כר"מ לגבי ר' יהודה

ואפשר שהוא מפרש שכדי לפשוט ידיו ורגליו הוו ד"א מצומצמות וכמו שפירשו הרי"ף והרא"ש וס"ל דכי אסיקנא בריש עירובין דבטפחים עצבות משחינן לחומרא ממילא ה"ל ד"א מצומצמות ודלא כר"י ודע שכתב ה"ה בפי"ב דהא דאמר רבא בפרק מי שהוציאוהו (עירובין מה.) מחלוקת להלך אבל לטלטל ד"ה ד"א ותו לא כלומר דחכמים דס"ל התם דיש לו ד"א לכל רוח דהיינו ח' על ח' דוקא להלך למי שיצא חוץ לתחום אבל לטלטל ד"א ותו לא שי"מ דלטלטל בבת אחת קאמר שאסור לטלטל מתחלת ח' ולהניח בסוף ח' אבל ודאי כיון שח' אלו מקומו הם מותר לו לטלטל בכל הח' ובלבד שלא יטלטל בבת אחת יותר מד"א ולזה הסכים הרשב"א ואין נראה כן מדברי הרמב"ם והרי"ף אלא אין מותר לטלטל אלא תוך ד"א דוקא וכך הם דברי רבינו. ואי הני ד"א יהבינן ליה לרוח אחת או לב' רוחות שיהיו לו ב' אמות לכל רוח יתבאר בסי' שצ"ו בס"ד. וכתב ה"ה בפי"ב שכתב הראב"ד שלא התירו לטלטל בתוך ד"א בר"ה אלא במקום הדחק ואינו מחוור אלא בכל גוונא מותר וכן דעת התו' והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ג

ואלו ד"א מוסיפין עליהן אלכסונן וכו' בס"פ מי שהוציאוהו (עירובין נא.) א"ר אחא בר יעקב המעביר ד"א בר"ה אינו חייב עד שיעביר הן ואלכסונן ופירש"י הן ואלכסונן. ד"א וח' חומשי אמה דאמרן כזה יהיה כל שובתי שבת פיאות תן להם וגבי העברה ליכא למיתב פיאות אלא כה"ג שנותנין להם שיעור אלכסונן דהא ליכא למימר בהו ריבוע ועיגול וכ"כ התוס' והר"ש דף קי"ט בשם ר"ת וכן דעת הרמב"ם בפי"ב וכתב ה"ה שכן דעת הרשב"א: וכתבו עוד התו' והרא"ש שרשב"ם פירש דתלוי בריבוע העולם שאם הוא מעביר או זורק ממזרח למערב או מצפון לדרום חייב בד"א לחודייהו ואם העביר או זרק לאלכסון העולם מקרן מזרחית צפונית לקרן מערבית דרומית אינו חייב עד שיעביר ד"א הן ואלכסונן ורבינו כתב לרש"י דעת הרשב"ם ולא ידעתי למה ואפשר דגרסינן כר"ש והוא רשב"ם אבל ראיתי לגאון מהרי"א ז"ל שנדחק לפרש דברי רבינו לרש"י שיבואו כפירש"י בגמ' ולא הבנתי דבריו:

סעיף קטן ד

והרמב"ם חילק וכו' בפי"ב וכבר הליץ שם ה"ה בעדו ומ"מ כתב שמדברי הרשב"א נראה שכל שהוא פחות מד"א ואלכסונן מותר גמור הוא וכתב עוד שהראב"ד סובר דבמקום הדחק מותר הן ואלכסונן פחות משהו ושלא במקום הדחק אסור אפילו לטלטל בפחות מד"א וכמו שכתבתי בסמוך לדעתו ז"ל:

סעיף קטן ה

לפיכך מותר לאדם לעקור החפץ מר"ה וכו' משנה בפ' בתרא דעירובין (צה:) ר"י אומר נותן אדם חבית לחבירו וחבירו לחבירו אפילו חוץ לתחום אמרו לו לא תהלך זו יותר מרגלי בעליה ואוקמה רב אשי בחבית ומים דהפקר ומאן אמרו לו ר' יוחנן בן נורי דאמר נכסי הפקר קונין שביתה ואיפסיקא הלכתא במי שהוציאוהו (מו.) דלא כר' יוחנן בן נורי. וכתב הרא"ש וז"ל כתב הרז"ה כיון דלא קי"ל כר"י בן נורי ממילא שמעת מינה דהלכה כר"י והרי"ף לא פי' ונראה מדבריו שאין הלכה כר' יהודה עכ"ל. ונ"ל מה שלא הביא הרי"ף משום דאיכא שלשה אוקימתות לאוקימתא דרבה ורב יוסף פשיטא דהלכה כרבנן ולאוקימתא דרב אשי כבר איפסיקא לעיל דנכסי הפקר אינם קונין שביתה עכ"ל הרא"ש ודעת הרמב"ם בפי"ב מה' שבת לפסוק כר' יהודה וכתב ה"ה שכן דעת הראב"ד והרז"ה (וע"ל סימן רס"ו מותר לאדם אחד להוליך פחות מד"א) אבל הרמב"ן כתב שאין הלכה כר"י משום דאוושא מילתא ואפילו במוצא תפילין אמר כה"ג כ"ש לדברי הרשות עכ"ל וטעמא דהרמב"ן הוא משום דנהי דלענין נכסי הפקר לתחומין הלכה כר"י אבל לענין שיהא נותן לחבירו וחבירו לחבירו לא קי"ל כוותיה אלא כת"ק דס"ל שלא הקילו כן אפילו בתפילין משום דאוושא מילתא כדאית' בגמ':

סעיף קטן ו

היו שנים מקצת אמותיו של זה בצד אמותיו של זה עד סוף הסימן משנה בפרק מי שהוציאוהו (עירובין מה.): כתב ר"י בח"ו מוליכו פחות פחות מד"א שאז"ל בכ"מ צריך לישב בכל פחות מד"א שאם לא ישב אע"פ שעמד ולא הלך בכל פחות מד"א חייב שאע"פ שעמד הליכה אחת היא ואפילו בכרמלית או בשדה חייב מלקות מדרבנן כ"כ מר שר שלום בתשובה עכ"ל וגם הכלבו כ"כ מהאי דגרסינן בפרק כירה (שבת מב.) אמר רבינא הילכך קוץ בר"ה מוליכו פחות פחות מד"א ופירש"י מוליכו פחות פחות מד"א עד שיסלקנו לצידי ר"ה דאיסור דרבנן הוא משמע שלא התירו להוליך פחות פחות מד"א לכתחילה ובר"פ מי שהחשיך (שבת קנג:) תניא בו ביום גדשו סאה ופירש"י בו ביום שעלו לעליית חנניה בן חזקיה וגזרו י"ח דברים וזו אחת מהם היתה כדאמרינן בפ"ק (יז:) נותן כיסו לעכו"ם בו ביום גזרו שלא יוליכנו פחות פחות מד"א אם יש עכו"ם וכתבו התוס' והמרדכי בפרק בכל מערבין (עירובין לד.) דלהוליך פחות פחות מד"א גזרו נמי בין השמשות:

סימן שנ

סעיף קטן א

עומד אדם ברה"י ומוציא ידו לר"ה וכו' משנה בפ' המוצא תפילין (עירובין צח:) עומד אדם ברה"י ומטלטל בר"ה בר"ה ומטלטל ברה"י ובלבד שלא יוציא חוץ לד"א ואע"ג דר"מ פליג ואמר לא יעמוד אדם בר"ה ויפתח ברה"י ברה"י ויפתח בר"ה כת"ק קי"ל והכי משמע בגמ' ומה שהתנה שיהיו חפצים שאין צריכין לו כלומר שאין צריכין לו במקום שהוא עומד כגון שנוטל מפתח שברשות אחרת ופותח שם באותה רשות אחרת שא"צ למפתח ברשות שהוא עומד אבל חפצים שצריכים לו ברשות שהוא עומד אסור לטלטלם דחיישינן שמא ישכח וימשכם אצלו וכתב כן מדתנן בההוא פירקא בתר הכי לא יעמוד ברה"י וישתה בר"ה בר"ה וישתה ברה"י אלא א"כ הכניס ראשו ורובו במקום שהוא שותה ופריך בגמ' רישא רבנן וסיפא ר"מ כלומר דרישא קתני עומד אדם ברה"י ומטלטל בר"ה וכו' כרבנן דלא גזרי וסיפא קתני לא יעמוד ברה"י וישתה בר"ה וכו' כר"מ דגזר ושני רב יוסף בחפצים הצריכים לו ברה"י ופירש"י בחפצים הצריכים לו אפי' רבנן מודו דגזרינן בהו דמתוך שהוא צריך להם יכניסם אצלו הילכך משקים הללו צריכים לו וגזרינן וכתב הר"ן בפ"ק דשבת שכן דעת התוס' וה"ה כתב בפ' ט"ו שכן דעת הרשב"א ושכן נראה שהוא דעת הרי"ף אבל יש מפרשים דחפצים הצריכים לו היינו כלים נאים שהוא צריך להם אבל אם הם כלים שאינם נאים מותר לשתות בהם אע"פ שלא הוציא ראשו ורובו אלא שהושיט צוארו לבד וזה דעת הרמב"ם בפט"ו ונראה מדבריו דשאר טלטולין חוץ משתייה אפילו כלים נאים מותר לטלטל לפי שלא גזרו אלא בכלים נאים ובשותה בהם שהוא מקרבן לפיו וכ"כ ה"ה לדעתו ורבינו כתב כדברי רש"י:

סעיף קטן ב

אבל לא יעמוד אדם ברה"י ויוציא ראשו לר"ה וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל מותר לעמוד ברה"י או בר"ה ולשתות בכרמלית שם פלוגתא דאביי ורבא ופסק כרבא:

סעיף קטן ד

לא יעמוד אדם ברה"י וישתין וכו' משנה בפ' בתרא דעירובין (צח:):

סעיף קטן ה

ומ"ש אפי' אם הוציא פיו ואמתו לחוץ שם (צט.) בעי רבא הוא ברה"י ופי אמה בר"ה מהו תיקו והרא"ש בפ' הנזכר אמתניתין דלא יעמוד אדם בר"ה וישתה ברה"י וכו' (קכח.) והתוס' בריש עושין פסין (עירובין כ.) כתבו דלפי דברי רש"י שם מותר להוציא ראשו

לר"ה ולרוק דפיו הוי מקום פטור ולא דמי לפי אמה בר"ה משום דמי רגלים כיון שנעקרו מגופו שוב אין נחין בפי אמה אבל קשה מפ"ק דשבת. וי"ל דלא חשיב הנחה במקום פטור אלא בדבר שהוא נוטל ממקומו אבל התם שהכלי נח מאיליו לא חשיב הנחה במקום פטור ולפ"ז אסור להוציא ראשו בר"ה ולרוק. וכתב הרא"ש בפ' במה אשה יוצאה דבהא דלא יעמוד בר"ה וישתין ברה"י וכן לא ירוק מודו כ"ע דה"ה בכרמלית:

סעיף קטן ו

ורוקו שנתלש מפיו וכו' משנה בפ' בתר' דעירובין (צח.) ר' יהודה אומר אבל משנתלש רוקו מפיו לא ילך בו ד"א עד שירוק. ופירש"י משנתלש רוקו. משנתלש ונאסף לצאת לא יהלך ד"א כיון דלמשדייה קאי משוי הוא ומשמע לרבינו דת"ק לא פליג אהא דאמר ר' יהודה אבל הרמב"ם סובר בפי' המשנה דפליג ולפיכך כתב ואין הלכה כר"י וכ"כ הרב המגיד בפי"ג:

סימן שנא

סעיף קטן א

לא יעמוד אדם בר"ה ויחבר ידו למזחילה וכו'. משנה בפרק בתרא דעירובין (צט:) קולט אדם מן המזחילה למטה מי' טפחים ומן הצינור מ"מ ושותה פירש"י מ"מ בין קולט בין מצרף ובגמ' קולט אין מצרף לא מ"ט א"ר נחמן הכא במזחילה פחות מג' סמוך לגג עסקינן דכל פחות מג' סמוך לגג כגג דמי תנא אם יש בצינור ד' על ד' אסור מפני שהוא כמוציא מרשות לרשות ודברי רבינו בזה הם ע"פ פירש"י דקולט אפי' למעלה מי' שרי והא דתני במתני' למטה מי' משום שריותא דצינור במצרף הוא דמצרף היינו שמחבר ידו לצינור לא שרי אלא דוק' למטה מי' דליכא למגזר באינו רחב ד' אטו רחב ד' משום שאפי' אם הוא רחב ד' כרמלית הוא כיון שאינו גבוה י' אבל למעלה מי' אסור לצרף אפילו אינו רחב ד' גזירה אטו רחב ד' דהוי רה"י כיון שהוא למעלה מי':

סעיף קטן ב

ומ"ש ומותר לקלוט מן האויר אפילו אם ידו תוך ג' למזחילה. פשוט שם בברייתא אבל הרמב"ם כתב בפט"ו עומד אדם בר"ה וקולט וכו' ובלבד שלא יגע בצינור או בכותל ויקלוט מעל גבן ואם נגע אם היה המקום שנגע בו למעלה מי' בפחות מג' סמוך לגג ה"ז אסור דנמצא כעוקר מעל הגג שהוא רה"י וכן אם היה בצינור ד' על ד' בין שהיה הצינור בתוך י' בין שהיה למעלה מי' וקולט ממנו מים ה"ז אסור ולמה אינו חייב מפני שלא נחו המים אלא הרי הם נזחלים והולכים עכ"ל. וה"ה כתב הגירס' שגורס ופירשה על דעתו מ"מ נראה מדבריו אלה שחולק על שיטת רש"י בכמה דברים האחד דלדידיה לא

משכחת לה איסור דאורייתא כלל בשום גוונא לפי שהמים אינם נחים. ב' דלמטה מי' יכול לצרף אפילו תוך ג' סמוך לגג. ג' דכשאין בו ד' על ד' אפילו למעלה מי' מותר לצרף:

סימן שנב

סעיף קטן א

הקורא בספר על האסקופה וכו' משנה בפרק בתרא דעירובין (צז:) היה קורא בספר על האסקופה ונתגלגל הספר מידו גוללו אצלו. ופירש"י כל ספריהם עשויין בגיליון כעין ס"ת גוללו אצלו הואיל וראשו א' בידו ואוקמה רבה באסקופה רה"י ואפ"ה גוללו אצלו מאחר שראשו אחד בידו ולא גזרינן אטו כשנפל לגמרי מידו דהוי איסורא דאורייתא משום דבאסקופה נדרסת עסקינן כלומר דרגל הרבים עוברת דרך לה משום בזיון כתבי הקודש שרו ליה לגוללו ואותביה אביי מדתניא תוך ד"א גוללו אצלו חוץ לד"א הופכו על הכתב ואי אמרת באסקופה נדרסת עסקינן מה לי תוך ד"א מה לי חוץ לד"א אלא אמר אביי באסקופה כרמלית ור"ה עוברת לפניה עסקינן תוך ד"א דאי נפיל ומייתי לה לא אתי לידי חיוב חטאת לא שרו ליה רבנן ומשמע דלא שרו אלא באוגדו בידו אבל אם אין אוגדו בידו לא יחזירנו לאסקופה אע"פ שהיא כרמלית דמ"מ איסור שבות איכא וקי"ל כר"י דסבר דאיסור שבות עומד בפני כתבי הקודש כדבסמוך וכתב הרא"ש בשם הרז"ה דלא קי"ל כההיא ברייתא אלא כסתמא דמתני' ונתן טעם לדבריו וצ"ל שזהו דעת הרי"ף שכתב המשנה כצורתה לבד אבל הרמב"ם בפט"ו פסק כאביי ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכתב ה"ה ומתוך הסוגיא דדוקא כתבי הקודש אבל שאר דברים מכי נחו להו אסור אפי' תוך ד"א וכ"כ הרשב"א ז"ל בהגהות אשיר"י כתב בריש שבת דהא דתנן נתגלגל הספר מידו גוללו אצלו לאו דוקא ספר אלא אפילו דבר אחר לרבא דלא גזר גזירה לגזירה עכ"ל ולדעת הרשב"א וה"ה קשה דה"ל גזירה לגזירה וצ"ע ומ"מ אין להקל ראש במה שהם החמירו (ומשמע מדבריהם דאפילו בכרמלית אסרוה בשאר דברים):

סעיף קטן ב

היה קורא בו על הגג וכו' ג"ז שם במשנה הנזכר היה קורא בראש הגג ונתגלגל הספר מידו עד שלא הגיע לי' טפחים גוללו אצלו משהגיע לי' טפחים הופכו על הכתב ופירש"י י' טפחים התחתונים שבר"ה ר"י אומר אפילו אינו מסולק מן הארץ אלא מלא החוט גוללו אצלו ובגמ' פריך הופכו על הכתב והא לא נח כלומר ויגללנו אצלו דאפילו שבות ליכא ומוקי לה בכותל משופע כלומר דכיון דבולט למטה נח על בליטתו ומתני' כולה ר' יהודה היא וחסורי מיחסרא והכי קתני בד"א בכותל משופע אבל בשאינו משופע אפילו

פחות מג"ט גוללו אצלו שרבי יהודה אומר אפילו אינו מסולק מן הארץ אלא מלא החוט גוללו משום דבעי הנחה על גבי משהו כלומר דאפילו נפל כולו מידו לא מיחייב אא"כ נח ומש"ה השתא דראשו אחד בידו דאפילו נח אינו אסור אלא מדרבנן כל היכא דלא נח לא גזרינן:

סימן שנג

סעיף קטן א

שני בתים בשני צידי ר"ה וכו' בפרק הזורק (שבת צז.) ובפ' כיצד משתתפין פלוגתא דרב ושמואל ופסק כרב והטעם שכשאחד גבוה מחבירו אסור גזירה דילמא מגנדר ונפיל ואתי לאיתויי וכ' הרמב"ם בפ"ו דכלי חרס וכיוצא בהם דאי מגנדרי מתברי מותר לזורקם וכ' ה"ה בשם הרשב"א שאם היתה כרמלית עוברת ביניהם כל הצדדים מותרים כלומר אפילו א' גבוה מחבירו ונראה דטעמא משום דקי"ל כרבא דאמר בפ"ב דעירובין (צט.) אמתני' דלא יעמוד אדם בר"ה וישתה ברה"י דבכרמלי' מותר משום דהיא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה:

סעיף קטן ב

זיז הבולט מן הכותל לר"ה משנה בפ' המוצא תפילין זיז שלפני החלון נותנין עליו ונוטלין הימנו בשבת ובגמ' האי זיז דמפיק להיכא אילימא דמפיק לר"ה ליחוש דלמא נפיל ואתי לאיתויי ושני אביי מאי נותנין עליו דקתני כלים הנשברים תניא נמי הכי זיז שלפני החלון היוצא לר"ה נותנין עליו קערות וכוסות ומשתמש בכל הכותל עד י' התחתונים כלומר שאם הוא בתוך י' טפחים של ר"ה אסור להשתמש בו ומשמע דאפי' אין בו ד' אע"ג דמקום פטור הוא אסור דכיון שהוא בתוך ר"ה זכו בו רבים ואסור להשתמש בו בעה"ב וא"נ מטעמא דמפרש בגמ' בסמוך דאין משתמשין בזיז שאין בו ד' אפילו הוא למעלה מי' ותו תני ואם יש זיז אחד למטה ממנו משתמש בו ובעליון אין משתמש בו אלא כנגד חלונו האי זיז היכי דמי אילימא דלית ביה ד' מקום פטור הוא ואפילו כנגד חלונו לא ישתמש ואי אית ביה ד' בכוליה כותל לישתמש אמר אביי תחתון דאית ביה ד' ועליון דלית ביה ד' וחלונו משלימתו לד' כנגד חלון משתמש דחורי חלון הוא דהאי גיסא והאי גיסא אסור. ופירש"י מקום פטור הוא. נהי דבמקום פטור הוא ומותר לכתף עליו בני ר"ה ובני רה"י מיהו תשמיש תדיר לא משתרו ביה דלא חזי לתשמיש ושכיחי כלים למיפל לר"ה ואע"ג דאוקימנא בכלים הנשברים ה"מ בדאית ביה ד' דלא שכיחי למיפל כולי האי אבל הכא דרובא נפלי מיחזי כמאן דשדי להדיא לר"ה: חורי חלון הוא. כלומר זוית החלון והרחבתו הוא ולשון חורי דנקט משום דגבי שבת

שייך למימר חורי ר"ה וחורי רה"י וכתבו התוס' והרא"ש דף קכ"ח דמשמע מדברי רש"י דבאינו רחב ד' אינו משמש אפילו בכלים הנשברים וברחב ד' משתמש בכלים הנשברים דוקא וקשה דא"כ אי זה שיעור נתן לזיז להשתמש עליו כלים שאינם נשברים כיון דברחב ד' אסור ה"ה ברחב ד"א דלענין שבת חשיב רשות ד' טפחים כמו ד"א או יותר וגג העומד אצל ר"ה שאין לו מעקה יהא אסור להשתמש עליו בכלים שאינם נשברים לפיכך פירשו דברוחב ד' שרי אפילו כלים שאין נשברים וכי אוקימנא מתניתין בכלים הנשברים דוקא באינו רוחב ד' וכתב ה"ה שכן דעת הרשב"א אבל דעת הרמב"ם בפט"ו כדעת רש"י ורבינו סתם הדברים כדעת הרא"ש ועל מה שהקשו התוס' על פירש"י דא"כ גג שאין לו מעקה העומד אצל ר"ה יהא אסור להשתמש עליו כתב הריטב"א שאין זו קושיא כ"כ שלא נאמרו דברים אלו אלא בזיז הבולט באויר דרוחב ד"ט אינה הנחה חשובה לדבר העומד באויר ולפיכך לא התירו בשום זיז להשתמש בכלים שאינם נשברים אבל בגג העומד לעצמו שהמשתמש שם עומד עם כליו במקום אחד הנחתו עומדת טפי וכל שהוא גג רחב ד"ט מותר להשתמש שם אפילו בכלים שאינם נשברים עכ"ל ומאחר שלא הזכיר רבינו דין שני זיזין זה למעלה מזה נראה שהוא סובר דכי תניא ואם יש זיז אחר למטה ממנו משתמש בו ובעליון אין משתמש בו אלא כנגד חלונו לאו למימרא דמשום דאיכא זיז אחר למטה ממנו הוא דאינו משתמש דכל מילתא תליא באם הוא רחב ד' או אינו רחב ד' כדמפרש ואזיל ולא תנא ואם יש זיז אחר למטה ממנו אלא לגלות לן דטעמא דאינו משתמש אלא כנגד חלונו הוא משום דלית ביה ד' שהרי בתחתון משתמש בכולן וא"כ ע"כ טעמא דאינו משתמש בעליון אלא כנגד חלונו אינו אלא משום דאינו רחב ד' ואילו לא הוה תני הכי אלא הוה תני זיז שלפני החלון נותנין עליו קערות וכו' ומשתמש בכל הכותל עד י' התחתונים ואינו משתמש בו אלא כנגד חלונו הוה משמע דבשום זיז אינו מותר להשתמש אלא כנגד חלונו ומש"ה איצטריך למיתני ואם יש זיז למטה ממנו לאשמועינן דכשרחב ד' משתמש בכולו אבל הרמב"ם בפט"ו סובר דמשום זיז שלמטה ממנו הוא דאינו משתמש בעליון אלא כנגד חלונו לפי שהתחתון אוסר עליו וגם גירסתו הוא היפך מגירסת רש"י שהוא ז"ל גורס ה"ד אי דאית ביה ד' אפילו כנגד חלונו לא ישתמש אי דלית ביה ד' מאי איריא כנגד חלון אפי' בכותל כולו נמי אמר אביי תחתון דאית ביה ד' עליון דלית ביה ד' וחלונו משלימתו לד' וכו' ופי' ה"ה הסוגיא לדעתו וכתב ג"כ דברי הרשב"א ומהם מתבאר שגם הוא הולך בדרך הרמב"ם דטעמא דלא ישתמש הוא מפני שהם שני זיזין זה על זה ומ"מ כתב שיש חילוק בין הרשב"א והרמב"ם דלהרמב"ם זיזים אלו אוסרים זה על זה אפילו אינם זה כנגד זה ולדעת הרשב"א דוקא

בזה כנגד זה ועוד חילוק אחר במה שאמרו נגד חלון עכ"ל כלומר שהרשב"א כתב היה התחתון רחב ד' והעליון אינו רחב ד' אם הוא כנגד החלון תוך ג' לחלון החלון משלימתו לד' והרי הוא כחורי רה"י ואם לא היה כנגד החלון אסור להשתמש עליו וע"כ לומר דמשמע מדבריו שהוא מפרש שמ"ש אביי כנגד חלונו אינו נמשך למשתמש הכתוב אחריו ויהיה גיזרת המאמר כנגד חלונו משתמש אלא כנגד חלונו הוא עומד בעצמו והוא תנאי ומלת משתמש לבדה הוא גיזרת מאמר וה"ק אם הזיז יוצא מכנגד חלונו או מתוך ג' סמוך לו דכל פחות מג' כלבוד דמי משתמש בו כלומר בכולו דכיון דחלונו משלימתו לד' מה שמן הצדדין ה"ל כחורי חלון דהאי גיסא ודהאי גיסא כלומר אבל כשהזיז יוצא מצדדי החלון כלומר חוץ לג' סמוך לחלון אסור. דתו לא אפשר לחלון להצטרף עמו להשלי' ובריית' דתני אינו משתמש בו אלא כנגד חלונו ה"פ אינו משתמש בו אא"כ יוצא מכנגד חלונו או מתוך ג' סמוך לה אבל הרמב"ם מפרש דכנגד חלונו משתמש בו הכל הוא גיזרת המאמר וכפשטא דשמעתא כלומר שאינו משתמש בזיז אלא בחלק שהוא כנגד חלון אבל במה שהו' מתרחב יותר מהחלון לצדדין אינו משתמש בו ואפשר שנדחק הרשב"א בפי' זה כדי ליישב מאי דאמר אביי דחורי חלון הוא דלדידיה שפיר מיקרי חורי חלון וכתב ה"ה בשם הרשב"א דאפי' היו כמה זיזין לאדם א' משתמש בכל הכותל ופירוש אם יש שם זיז אחד לאדם אחד ואפשר שאף רבי' לכך נתכוין עכ"ל וכ"כ הריטב"א וכתב ועי"ל כשאין בעלים אחרים לתחתון ואעפ"כ הזיזין הבולטין מן הכותל כלפי ר"ה אינם שלו דבזכות בני ר"ה עומדים ונהי דמדינא דאורייתא אין אויר ר"ה עולה עד לרקיע כל אותם הזיזין שלהם הם ויש רשות לכל אחד מבני ר"ה להשתמש בהם וכשיש שני זיזין זה למעלה מזה בני ר"ה משתמשין בתחתון ומניחין העליון לבעל החלון וכן כשאין בו אלא זיז אחד הרי הוא לבני החלון שתשמישן תדיר בו וכתב עוד ה"ה בשם הרשב"א שאם היה דף אחד לבדו יוצא על אויר כרמלית כל שהוא גבוה י' מתיר בין רחב בין קצר ואפי' כלים שאינם משתברים שאין גוזרין בכרמלית ובזה יודה רבינו ועיקר עכ"ל וכ"כ גם התוס' בפ' הנזכר:

סימן שנד

סעיף קטן א

בור בר"ה וחוליא סביבו וכו' משנה בפ' ב' דעירובין (צט:) בור בר"ה וחוליתו גבוה י' חלון שעל גביו ממלאין ממנו מים בשבת ובגמ' במאי עסקינן אלימא בסמוכה ל"ל חוליא י' א"ר הונא הכא במאי עסקינן במופלגת מן הכותל ד' וטעמ' דאיכ' חולי' י' הא ליכא חולי' י' קא מטלטל מר"ה לרה"י דרך ר"ה ור' יוחנן אמר אפי' תימא בסמוכה הא קמ"ל

דבור וחולייתו מצטרפין לי' ופירש"י ל"ל חולי' י' בור גופיה רה"י די' עמוקה והרי אין ר"ה מפסקת בינתיים כלומ' דכיון שהפסק שבין הבור והכותל אין בו ד' לא חזי לתשמיש בני ר"ה ואם כן ה"ל מקום פטור וכתב הריטב"א ואף על גב דמשמע במסכת שבת דתל בר"ה שאין בו ד' לא הוי מקום פטור אלא כשהוא גבוה ג' שאני הכא דכל הפסק פחות מד' בין בור וכותל לא דרסי ליה רבים כלל וכיון שכן אע"פ שהוא סמוך לר"ה מקום פטור הוא ככ"מ שאין בו ד' שהוא גבוה ג'. במופלגת מן הכותל ד"ט פי' דהשתא לא הויא מקום פטור אלא או ר"ה או כרמלית כקרן זוית הסמוכה לר"ה וכתב עוד הריטב"א וא"ת ואפילו במופלוגת למה לי גבוה י' דהא דכיון דאגדה בידו כי מייתי לה מרה"י לר"ה נמי אפילו שבות ליכא כדאיתא בסוף פירקין ונ"ל כי דרך המשלשל דלי מלמעלה על הרוב כשמוציא הדלי מן הבור ומושכו להביאו אצלו שהוא נח באמצע האויר וזימנין דמגנדר ליה דלי ונפל באמצע ונח בקרקע וכאילו הוא אינו מעמידו כלל מחמת כובד' דה"ל כמי שאין אגדו בידו ומש"ה בעינן שתהא סמוכה לכותל כדי שיהא המקום שבנתיים מקום פטור או שתהא החוליא גבוה י' דמסתמא לא מגנדרא ליה כולי האי עד שתנוח בקרקע ומסיק ליה מן האויר ואזיל עכ"ל ואמאי דא"ר יוחנן והא קמ"ל דבור וחולייתו מצטרפים לי' פירש"י ומתני' לא כדס"ד דתיהוי חוליא י' לבר מבור אלא ה"ק בור בר"ה וחולייתו וסך הכל גבוה י' מקרקעות הבור רה"י הוי וממלאין ממנו לחלון כלומר משום דממלא מרה"י לרה"י דרך מקום פטור דכל למעלה מי' בר"ה מקום פטור הוא:

סעיף קטן ב
אשפה בר"ה וכו' משנה וגמרא שם:

סעיף קטן ג
ומ"ש דשל יחיד אסור נתנו טעם בגמ' משום דיחיד עשוי לפנות אשפה שלו ויבואו לשפוך שם כדרכן ונמצאו שופכין בר"ה. וכתב ה"ה בפט"ו בשם הרשב"א דהא דלא חיישי' שמא יתגלגל מה שישליך בתוכה וילך ויטלנו כדחיישי' בב' בתים שבשני צידי ר"ה לפי שאין מטילין לאשפה כלי אשר חפץ בו אלא כלים או שברי כלים:

סימן שנה

סעיף קטן א
גזוזטרא שהיא למעלה מן המים וכו' משנה בפ' כיצד משתתפין (טז.) גזוזטרא כלומר דף יוצא מן הכותל על המים והוא נקוב באמצעיתו שהיא למעלה מן המים אין ממלאין ממנה מים בשבת אלא א"כ עשו לה מחיצה גבוה י' טפחים בין למעלה בין למטה. ופירש"י אא"כ עשו לה. כל סביבותיה או סביב הנקב ד' על ד' החקוק באמצעיתה דאמרי' גוד אחית מחיצתיה: בין מלמטה. מחובר לגזוזטרא מתחתיה עכ"ל ומדבריו נראה

שמפרש מלמעלה למעלה מהגזוזטרא ובתוס' נתנו טעם לדבריו משום דאפילו במחיצות למעלה מהגזוזטרא איכא היכרא אבל הריטב"א כתב בשם התוס' דלמעלה היינו שהוא מחובר בגזוזטרא מתחתי' ולמט' שהיא משוקעת במים ועולה כנגד הגזוזטרא וכ"כ הרמב"ם בפט"ו ורבינו סתם הדברים כדעת רש"י:

סעיף קטן ב

וה"מ והוא שיהא בו ד' על ד' שם (פו.) גבי קורה ד' מתרת בחורבה כתב רש"י דמחיצה העשויה לפחות מחלל ד' אינה מחיצה וכ"כ התוס' בפ' הנזכר:

סעיף קטן ג

ומ"ש שמותרין לשפוך ממנה גם זה שם (פח:) פלוגתא דתרי לישני ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כלישנא בתרא דשרי:

סעיף קטן ד

וכן ההולך בספינ' אינו יכול למלאות אא"כ יעשה דף וכו' בהזורק (ק:) איתמר ספינה רב אמר מוציא ממנה זיז כל שהוא וממלא רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי עושה מקום ד' וממלא כלומר ועושה נקב בתוכו וממלא דרך שם ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כרב חסדא ורבה בר רב הונא ופירש"י מקום ד'. חלל ד' מוקף מחיצות ומחיצה תלויה מתרת במים וכ"כ שם הרא"ש אבל הרמב"ם בפט"ו לא הזכיר מחיצות וממ"ש ה"ה שם והר"ן בפ' הזורק בשם רבינו האי מתבאר דלא בעינן מחיצות אלא אמרינן כוף הצדדין וגוד אחית מחיצות כאילו הם על שפת הים והכל רה"י ואע"פ שבכצוצרה שע"ג מים צריך מחיצה י' בספינה הקילו מפני שאינו יכול לעשות שם מה שיעשה בביתו:

סעיף קטן ה

וה"מ שהוא בתוך י' טפחים וכו' זה מדברי הרמב"ם בפט"ו והא דמוציא זיז כל שהוא משמע שנוקבו באמצעיתו וממלא דרך הנקב דומיא דבמקום ד' כשהוא בתוך י' ויש לתמוה על רבי' איך כתב חילוק זה סתם והוא סותר למ"ש בסי' שמ"ו דאסור להחליף דרך מקום פטור אפי' ברשויות דרבנן שהרי כשדופני הספינה גבוהים י' שאינו מוציא אלא זיז כל שהוא נמצא שהוא מוציא מכרמלית לרה"י דרך מקום פטור ואפשר דכיון דלא שרינן ליה אלא ע"י היכר דהוצאת זיז כל שהוא ברשויות דרבנן מיהו שרי ואין כאן דעת ה"ה שכתב בפט"ו דלדברי האומרים שאסור להחליף אפי' ברשויות דרבנן אפי' אם דופני הספינה למעלה מי' שיהא בזיז של ד' על ד':

סעיף קטן ו

ומ"ש ומימיו יכול לשפוך על דופני הספינה וכו' פשוט בפרק הזורק (קו.) וטעמ' דכיון דלא זרק להו להדיא לים אלא מכחו הם באים כחו בכרמלית לא גזרו והא פשיטא שאם

רוצה לשפוך דרך הזיז הרשות בידו ורבינו אשמעינן דאע"ג דלית ליה זיז שופך על דופני הספינה וכן משמע בגמ':

סעיף קטן ז

וכן בית הכסא שע"פ המים וכו' בפרק כיצד משתתפין (עירובין פו.) תנן בור שבין ב' חצירות אין ממלאין ממנו בשבת אלא אם כן עשו לו מחיצה גבוה עשרה טפחים מלמעלה ופירש רב הונא דמלמעלה היינו למעלה ממש סמוך לשפתו מלמעלה ור"י פליג ואמר דמאי למעלה למעלה מן המים אבל למעלה ממש לא ונתבאר בגמרא דלר"י צריך שישקע ראש המחיצה במים טפח ואמרינן בגמרא שם דהא דקיימא לן דקורה ד' מתיר במים כלומר בבור שבין שתי חצירות ונתונה על רחבה באמצע הבור למעלה היינו טעמא משום דקל הוא שהקילו חכמים במים וכתב שם רש"י אלא קל הוא שהקילו חכמים במים וליתא לדרב יהודה אלא כרב הונא קי"ל וכתבו התוספות והרא"ש (דף קכז) ועל זה סומכים העולם שיש להם בתי כסאות על המים אע"פ שאין המחיצות מגיעות עד המים ומיהו נראה דאינה מועלת מחיצה העשויה לצניעות בית הכסא ולא לשם מחיצות מים דאין הלכה כר"י דאמר במתני' דבור שבין שתי חצירות א"צ לעשות לו מחיצה דכותל שביניהם חשיב מחיצה אלא כרבנן דפליגי עליה וסברי דמחיצה לשם מים בעינן וכתב הרא"ש דאפי' לר"ח והריף דפסקו כר"י מודו דבתי כסאות סגי להו במחיצה תלויה כלומר שאינה נוגעת במים דדוקא בין שתי חצירות מצריך רב יהודה שיקוע ראשי הקנים בבור שלא ילך הדלי להדיא לרשות חבירו לשאוב מים אבל בבית הכסא מודים דלא בעי שיקוע דעדיף בית הכסא מקורה ד' שמתרת במים:

סעיף קטן ח

ואם עשה דף וכו' כ"כ המרדכי בהזורק וההגהות בפט"ו מה"ש בשם מהר"ם וכתב עוד שם המרדכי דלאו דוקא דף אלא אפי' קנה פחות מג' שהצואה נופלת עליו ומשם למטה שרי וכן אם ב"ה עשוי כך שהצואה נופלת על צידי הכותל אע"פ שאח"כ מתגלגל ונופלת בכרמלית למטה מותר דכחו בכרמלית לא גזרו וכתב עוד ההגהות ואם אין דף מ"מ ראוי להתיר משום כבוד הבריות ובהגהות מרדכי פ"י כתב וז"ל ועוד נראה לומר דאפילו אם היתה נופלת מלמעלה למטה להדיא שרי היכא דא"א בענין אחר כגון שנשבר הדף בשבת משום דגדול כבוד הבריות וכתב ההגהות עוד שם על בית הכסא שעל המים והמים רגילים להתייבש אם יש היכר מחיצה בין מלמעלה בין מלמטה בשעה שיש מים מותר דמחיצה תלויה מתרת במים וכשאין מים אסור דמחיצה תלויה אינה מתרת בחורבה ואע"פ שיש שם צואה מ"מ הויא כרמלית ואפילו אין מקום הצואה רחבה ד' מ"מ לא הוי מקום פטור דכיון שאין לנו ר"ה כי אם כרמלית אמרינן מצא מין את מינו

וניעור עכ"ל ונ"ל דמים שאין עמוקים י' טפחים אין להם דין מים להתיר לשפוך בהם במחיצה תלויה וכדתנן בהזורק הזורק בים ד"א פטור ואם היה רקק מים ור"ה מהלכת בו הזורק לתוכו ד' אמות חייב וכמה רקק מים פחות מי' טפחים:

סעיף קטן ט

ומ"ש אבל בית הכסא בולט חוץ לחומת העיר וכו' בהזורק כתב המרדכי שאם ב"ה למעלה מי' טפחים א"כ הרי צואה נופלת מרה"י לכרמלית דרך מקום פטור שהחפירה היא כרמלית כיון דהוי יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ואויר כרמלית למעלה מי' מקום פטור ואי הלכתא כרב דימי דשרי בפ' כיצד משתתפין (עירובין פה.) להחליף ברשויות דרבנן ה"נ שרי ורבינו לא חילק בזה משום דס"ל דלא קי"ל כרב דימי אלא אפילו ברשויות דרבנן אסור להחליף וכמ"ש בסי' שמ"ו וכ' עוד בהגהות מרדכי שם ואין להתיר ע"י עוקא פירוש שיעשו גומא ע"פ הנקב עמוק' י' ורחבה ד' והשתא נופלים שופכין מרה"י לרה"י כדאמר פ' כיצד משתתפין דה"מ מים דלא מבטלי מחיצתא אבל מי רגלים וצואה מבטלים מחיצות דלא עדיפי מפירות דאמרינן בהזורק (ק.) דמבטלי מחיצות כתוב בא"ח נהגו הולכי ימים לעשות צרכיהם מן המשוטות לים ואם אותו מקום אינו גבוה י' טפחים אע"פ שרחב ד' מותר ה"ז מוציא מכרמלית לכרמלית ואין לך בזה אלא מקומו ושעתו עכ"ל:

סעיף קטן י

היו שתי גזוזטראות זו למעלה מזו וכו' משנה בפ' כיצד משתתפין (עירובין פז.) שתי גזוזטראות זו למעלה מזו עשו לעליונה ולא עשו לתחתונה שתיהן אסורות עד שיערבו ופירש"י שתיהם אסורות. למלאו' בנקב העליונה עד שיערבו והתחתונה בנקב שלה אין צריך לומר שהיא אסורה דהא מכרמלית לרה"י קא ממלא ובגמ' אמר רב הונא אמר רב לא שנו אלא בסמוכה אבל במופלגת עליונה מותרת ורב לטעמיה דאמר אין אדם אוסר על חבירו דרך אויר ופירש"י בסמוכה שאינה רחוקה מתחתונה במשך הכותל ד"ט ואני שמעתי שאינה גבוהה ממנו י' ולא מצינו לשון הפלגה בתלמוד בגובה אלא במשך עליונה מותרת כדאמרינן דאין תשמיש לתחתונה בעליונה אלא דרך אויר זרוקת משך ד"ט ורב לטעמיה דאמר אין אדם אוסר על חבירו דרך אויר ולעיל בהאי פירקא (פד:) מייתי האי מתני' ופירש"י שם שאין השתי גזוזטראות מכוונות זו על זו אלא משוכות זו מכנגד זו בתוך ד' ואקשינן בגמ' דמאי קתני שתיהן אסורות הא רשותא דעליונה היא ותחתונה שלא כדין משתמשת בה בחול ושני רב ששת דהא דקתני שתיהן אסורות כשעשו מחיצה בשותפות אי הכי כי עשו לתחתונה נמי כיון דעשו לתחתונה גלויי גליא דעתיה דאנא בהדך לא ניחא לי ופירש"י שעשו אותה מחיצה של עליונה בשותפות א"ה

כי עשו לתחתונה בני תחתונה אם יש להם שותפות בעליונה נמי אסרי עלה: גלויי גליא דעתיה. תחתונה לעליונה דסלקה נפשה בשבת מינה דהא מחיצה זו אינה נעשית אלא להיתר שבת:

סעיף קטן יא

ומ"ש וכ"ש עשו שתיהן לתחתונה וכו' כלומר דכיון דתחתונה אע"פ שאין יכולה להשתמש דרך העליונה אלא בזריקה שזורקין הדלי לה אפ"ה אסרה עלה וכ"ש עליונה שהיא משתמשת דרך התחתונה בנחת דאסרה עלה:

סעיף קטן יב

ומ"ש אבל כל א' מהם שעשתה לבדה וכו' הוא מדאקשינן אמאי שתיהן אסורות הא רשותא דעליונה היא ושנינן בשעשו בשותפות משמע בהדיא שכל שלא עשו בשותפות אם עשתה עליונה לבדה היא מותרת ותחתונה אסורה וה"ה אם עשתה תחתונה לבדה שהיא מותרת ועליונה אסורה:

סעיף קטן יג

ומ"ש וכן אם עשו בשתיהם בשותפות וכו' נראה לי שהוא מדאקשינן א"ה כי עשו לתחתונה נמי ושנינן כיון דעשו לתחתונה גלויי גליא דעתא כו' ומשמע ליה דבעשו לשתיהן בשותפות נמי שייך האי טעמא דכיון דעשו לתחתונה וכו' ומה שעשו בשותפות אפשר שהוא כדי להקל בהוצאה דיותר בזול עושין האומנים ב' ממה שעושים אחד או מטעם אחר אבל הרמב"ם בפ"ד מהל' עירובין נראה שמפרש שהגזוזטראות מכוונות זו כנגד זו ואין בני עליונה יכולין למלאות אא"כ יכנס הדלי דרך התחתונה ומש"ה אסרי אהדדי ומפרש מופלגת גבוה י' דכל שהן בתוך י' הרי הן כגזוזטרא אחת ולפיכך צריך שיערבו ואם היה ביניהם יתר על י' טפחים ועירבה זו לעצמה וזו לעצמה שתיהן מותרות למלאות לא עשתה העליונה מחיצה ועשתה התחתונה אף התחתונה אסורה למלאות מפני דלי של בני העליונה שהן אסורין שעובר עליה עשתה העליונה מחיצה העליונה מותרת והתחתונה אסורה ואם נשתתפו בני התחתונה עם בני העליונה במחיצה שעשו שתיהן אסורות למלאות עד שיערבו עירוב אחד עכ"ל והרב המגיד רצה ליישב דבריו על הגמרא ואיני רואה להם ישוב:

סימן שנו

סעיף קטן א

אמת המים העוברת בחצר וכו' משנה פרק כיצד משתתפין (עירובין פז:) אמת המים העוברת בחצר אין ממלאין ממנה מים בשבת אא"כ עשו לה מחיצה גבוה י' טפחים בכניסה וביציאה א"ר יהודה מעשה באמה של אבל שהיו ממלאין ממנה מים בשבת ע"פ

זקנים אמרו לו מפני שלא היה בה כשיעור והאי שיעור מפורש בברייתא בגמרא דהיינו שלא היתה עמוקה י' ורחבה ארבעה ופירש"י שאין מים נעשין רשות לעצמן בפחות מעומק י' ורוחב ד' דכשהיא עוברת בר"ה אם אינה עמוקה י' ורחב ד' ר"ה כדתנן בהזורק וכי הוי נמי בחצר הויא להו רה"י וצריך מחיצה בכניסה כדי להבדיל בין מים שחוץ לחצר שהן כרמלית למים שבתוך החצר וצריך מחיצה ביציאה להבדיל בין מים שבתוך החצר למים שחוץ לחצר שהן כרמלית:

סעיף קטן ב

ומ"ש ויהיה טפח משוקע ממנה במים כ"כ הרמב"ם בפי"ב וכן כתב הרי"ף והרא"ש וז"ל פירוש מחיצה של אמת המים צריכה להיות משוקעת בתוך אמת המים כדי שתחלוק בין המים שבר"ה למים שברה"י כמו מחיצה של בור שצריכה להיות משוקעת בתוכה לחלק בין רשותו לרשות חבירו והטעם משום דס"ל דהלכה כר"י דאמר גבי בור שבין ב' חצרות אין ממלאין ממנו מים בשבת אא"כ עשו לו מחיצה גבוה י"ט בש"א מלמטה ובה"א מלמעלה למטה מן המים למעלה למעלה מן המים ומפרש בגמ' אהא דאמר ר"י למעלה למעלה מן המים צריך שישקע במים ראשי קנים טפח ומיהו לדברי הפוסקים בבור שבין ב' חצירות כרב הונא וכמו שיתבאר בסימן שע"ו משמע שה"ה באמת המים דלא בעינן שישקע ראשי הקנים במים: וכתב עוד הרמב"ם על דין זה דאמת המים העוברת בחצר ואם היתה המחיצה כולה יורדת בתוך המים צריך שיהיה טפח ממנה יוצא למעלה מן המים וטעמו מדאמרי' התם בגמ' אהא דאמר ר"י למטה למטה מן המים דצריך שיראו ראשי הקנים למעלה מן המים טפח ומשמע ליה ז"ל דה"ה למחיצת אמת המים העוברת בחצר:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם התחיל לעשות המחיצה אצל השפה וכו' כלומר שהמחיצה שהזכיר בתחלה היא מונחת לרוחב האמה והשתא קאמר שאם לא עשה המחיצה לרוחב האמה אלא לארכה מצד אחד וכן מצד השני אם אין בין ב' המחיצות ג' טפחים מותר משום דכל פחות מג' כלבוד דמי ומצאתי להריטב"א שכתב על האמת המים זו שאם אין הנקבים שנכנסת ויוצאת בהם רחבים ג' טפחים מותר למלאות ממנה בלא עשיית מחיצה עכ"ל ולפ"ז צ"ל דמה שרבינו מצריך שיעשו מחיצות מן הצדדין בנקבים רחבים יותר מג' טפחים היא שאם אינם רחבים שלשה טפחים בלא מחיצות נמי שרי וכתב הרמב"ם בפט"ו דה"ה אם היה ברחבה שבתוך החצר יותר מי' אע"פ שאין בגבהה י' שצריך מחיצה שכל יתר מי' פירצה היא ומפסדת המחיצות וכ"כ סמ"ג ופשוט הוא והוא מבואר בדין חצר. שנפרצה ולשון ים עובר על הפרצה שבסמוך:

סעיף קטן ד

חצר שנפרצה ולשון ים עובר על הפרצה וכו' בפ"ק דעירובין ת"ר לשון ים הם כפירש"י והחילוק בין לשון ים ובין אמת המים דלעיל הוא לפי שהאמה נכנסת בחצר מצד זה ויוצאת כנגדה מצד אחר הלכך חולקת רשות לעצמה כשהיא עמוקה י' ורחבה ד' שנעשית כרמלית ולכך צריך תיקון במחיצה שיהא דין המים שהם בחצר כרה"י והמחיצה צריכה שתהא נראית שנעשית בשביל המים ומחיצה התלויה ועוברת ע"ג אינה מועלת לה וגם צריך שטפח ממנה משוקע במים כדי להבדיל בין המים שחוץ לחצר שהן כרמלית למים שבתוך החצר שהן רה"י לכך צריך מחיצה שלימה שלא יהא בה פרצה כי אם פחות מג"ט דאמרינן לבוד ודמי כאילו לא היה לשם פרצה כלל אבל לשון ים מיירי שנכנס לחצר מצד זה במקום שנפרץ החצר ונשארו המים בתוכה ואינן יוצאים ממנה בצד אחר וכיוצא בזה פירש הראב"ד בהשגות ומביאו ב"י והכי מסתברא ובתוס' כתבו ארבעה פירושים הביאם בית יוסף גם הביא פי' ר' יונתן. ולפעד"נ דהא דקאמר בגמרא הא דאסור למלאות ממנו אבל מותר לטלטל בחצר הב"ע דאית ביה גידודי הכי פירושו דאית ביה גידודי למעלה מן המים דלענין טלטול בחצר הוי מחיצה מעלייתא אבל לגבי מילוי מים ממנו לא מהני מחיצה זו דמחיצה תלויה למעלה מן המים לא מהני למלאות הימנו בשבת כמו שהביאו התוספות מן התוספתא:

סימן שנז

סעיף קטן א

חצר שפחותה מד' אמות וכו' משנה פרק כיצד משתתפין חצר שפחותה מד' אמות אין שופכין לתוכה מים בשבת אא"כ עשו לה עוקא מחזקת סאתים מן הנקב ולמטה בין מבפנים בין מבחוץ אלא שמבחוץ צריך לקמור ומבפנים א"צ לקמור ופירש"י עוקא גומא מן הנקב ולמטה שמחזיק סאתים החלל שלה בין מבפנים בין שעשה לעוקא בתוך החצר בין שעשאה בר"ה אלא שמבחוץ צריך לקמור לכסות פיה בנסרים שיפלו המים מידיו לתוך מקום פטור וכתב הריטב"א פירוש לפירושו כי כשהוא בר"ה אם הוא מגולה פעמים שיעלה בקרקעית העוקא טיט ורפש וכיוצא בו ויתמעט גובהו מי' ונמצא שהיא כרמלית ואולי יפחת עד פחות מג' שהוא ר"ה וכי זריק התם הרי הוא שופך מרה"י לכרמלית או לר"ה אבל כשהוא מכוסה כולו מבחוץ ויעשה פיו ברה"י לעולם דינו כרה"י דחורי רה"י הוא וכי שפיך מרה"י לרה"י הוא שפיך וזה הטעם בעצמו פי' הראב"ד ז"ל אבל הרמב"ם בפט"ו כתב וצריך לבנות עליה כיפה מבחוץ כדי שלא תראה העוקא הזאת בר"ה משמע דלא מיתסר אלא משום חשדא וה"ר יונתן כתב אותה עוקא לאו ר"ה גמורה

אלא ככרמלית שהוא עמוק מג' טפחים ורוחבו ד' וכיון דאיכא למיחש נמי לאיסור דרבנן מצרכינן ליה לקמור אותם. ועל מן הנקב ולמטה פי' שתחזיק סאתים מים קודם שיגיעו המים לנקב העשוי לה על שפתה כדי שיצאו ממנה המים לרשות הרבים ולא שיהיה הנקב לגמרי סמוך לקרקע העוקא שא"כ תיכף שישפוך לתוכה חצי קב מים יצא לחוץ מכחו וא"ת כיון שהעוקא מלאה בסאתים ונתמלאה מע"ש היאך ישפוך שופכיו שם בשבת י"ל שבע"ש לא ישפוך שם כלל שהרי יכול להוציאם לר"ה ולזורקם שם ואפילו את"ל שהיא מליאה אפ"ה מותר לשפוך בה ואע"פ שיצאו ממנה המים לר"ה דכיון שיש לו עוקא מוכנת לקבל קצת משופכיו נמצא שבשעת זריקתו שם יעשו הנחה אותם המים תחלה בעוקא קודם שיצאו לר"ה ולא משכחת לעולם דאיכא איסורא דאורייתא וכיון דמילתא דלא שכיחא היא שתהא מליאה מע"ש כיון שיכול לשופכן לר"ה וא"נ נתמלאה אפשר שנתבלעו במקומה וא"נ שיכול להשליך קצת משופכיו בחצר וקצתם בעוקא לא גזרו חכמים בכך והתירו לשפוך שופכיו שם בעוקא אע"פ שנתמלאה מע"ש ובגמ' תניא אחד לי עוקא וא' לי גיסטרא בריכה ועריבה אע"פ שנתמלאו מים מע"ש שופכין לתוכה מים בשבת וכתב לקמן ה"ר יונתן דטעמא משום דכיון שתיקנו לו חכמים זכר לשבת שלא ישכח וישליכם בר"ה הוא עצמו תו לא גזרינן ובעיא בגמרא מ"ט מפלגינן בין חצר שהוא פחותה מד"א לחצר שיש בה ד"א א"ר מפני שאדם עשוי להסתפק סאתים מים בכל יום עד ד"א אדם רוצה לזלפן פחות מד"א שופכן. אי עביד עוקא שרי אי לא אסור ר' זירא אמר ד' תיימי מיא פחות מד' לא תיימי מיא מאי ביניהו אמר אביי אריך וקטין איכא בינייהו ופירש"י מאי טעמא. אחצר פחות מד"א קאי דמשמע הא ד"א שריא אדם רוצה לזלפן שראויה היא לזלפה להרביץ עפרה שלא יעלה אבק דבימות החמה מוקמינן למתני' וכיון דרוצה לזלפן אי נמי שפיך להו ונפקי לא מיקיימא מחשבתו. פחות מארבע אינה ראויה לזילוף ושופכן וכי נפקי מיקיימא מחשבתו וגזור רבנן עליה דילמא אתי למיזרק בהדיא לר"ה תיימי מיא בד"א ראויים ליבלע סאתים הילכך א"נ נפקי לבר לא מיקיימא מחשבתו. דאריך וקטין כגון שישנה שמנה אמות על ב' דאיכא קרקע בשיעור ד"א מרובעות ויש מקום ליבלע סאתים אבל לזלף אינה ראויה לרב אסור לשפוך בלא עוקא לר' זירא לא בעי עוקא ובין למר ובין למר ד"א דמתני' באורך וברוחב משמע דאי לא יהיב שיעורא נמי לפותיא אין כאן שיעור מפורש כלום ומשמע אפילו רחבה משהו וליכא לאוקמי בה טעמא וכתב הרא"ש אבל רבינו האי והראב"ד ור"ח כתבו דכשיש בו אורך ד"א אע"פ שאין ברחבו ד"א וסברא דרש"י נ"ל עיקר עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם בפט"ו וכתב הריטב"א אדם עשוי להסתפק סאתים מים פי' וכי מסתפק טפי מילתא דלא

שכיח הוא ולא גזרינן בה אדם רוצה לזלפן פי' דחצר שיש בה ד"א ראויה היא לזילוף מפני שמשתמשין בה דרך כבוד שלא יעלה האבק הילכך אפי' כשנותנן דרך שפיכה וסמוך לר"ה אנן סהדי שאין דעתו אלא שיתפשטו בחצר וימנעו האבק ועוד דשפיכתא לא שכיחא ואין דרך אלא לזלף וכיון דכן לא גזור בה רבנן פחות מכן אין אדם רוצה לזלפן פי' שהרי אינה ראויה לזילוף שאינה ראויה לתשמיש של כבוד וכיון שכן אין מזלפן אלא שופכן במקום שיצאו לחוץ כדי שלא יטנפו חצירו ולפיכך אסרו אפילו לזלפן שם דזילופן מילתא דלא שכיחא היא ומסתמא דעתו שיצאו לחוץ והוי כאילו שופכן ממש כדי שילכו מכחו וכחו כי הא גזרו ופסק הרא"ש כרבי זירא וכן דעת הרשב"א אבל הרמב"ם בפט"ו פסק כרב ואיתא תו בגמ' תנא בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים שופך ושונה ואינו נמנע מ"ט אמר רבא אדם רוצה שיבלעו המים במקומן א"ל אביי והרי שופכין וכו' א"ל התם למאי ניחוש לה אי משום קילקול חצירו הא מיקלקלא וקיימא ואי משום גזירה שמא יאמרו צינורו של פלוני מקלח מים סתם צינורות מקלחין מים ופירש"י בד"א. דצריך עוקא שיבלעו במקומם ולא איכפת ליה דליפקו דבלאו הכי חצירו מטונפת ועומדת מפני הגשמים התם בימות הגשמים למאי ניחוש אי משום דניחא ליה דליפקו משום קילקול חצירו הא מיקלקלא וקיימא אי משום שלא יאמרו ואתי למעבד בימות החמה א"כ אתי למימר שרי לזרוק בהדיא לרשות הרבים דמה לי בצינור ומה לי בר"ה ממש האי נמי להכי מכוין להא ליכא למיחש דסתם צינורות בימות הגשמים מקלחין הם ואמרי מי גשמים נינהו אבל גבי ביב בימות החמה אע"ג דיש בו שיעור ואדם רוצה שיבלעו במקומם איכא למיחש שמא יאמרו וכתב הריטב"א הא דאמרינן דסתם צינורות מקלחים מים פירוש שמקלחים הם מפני הגשמים שאפילו שלא בשעת הגשמים מתמצין והולכין אחר הגשמים. ואיתא תו בגמרא שם אר"נ בימות הגשמים עוקא מחזיק סאתים נותנין לו סאתים מחזיק סאה נותנין לו סאה בימות החמה מחזיק סאתים נותנין לו סאתים סאה אין נותנין לו כל עיקר בימות החמה נמי מחזיק סאה ניתיב ליה סאה גזירה דילמא אתי ליתן סאתים א"ה בימות הגשמים נמי לגזור התם למאי ניחוש לה אי משום קילקול הא מיקלקלא וקיימא אי משום גזירה שמא יאמרו צינורו של פלוני מקלח סתם צינורות מקלחים הם אמר אביי הלכך אפילו כור ואפילו כוריים ופירש"י מחזיק סאה עוקא נותנין לו רשות להסתפק ולשפוך סאה והאי דקאמרינן לעיל שופך ושונה ואינו נמנע ס"ל לרב נחמן בעוקא קטנה ושיעור מדתה קאמר תנא דברייתא דשרי התם למאי ניחוש לה א"נ אתי למיתב סאתים לא איכפת לן דהא הוא גופיה לא יליף מינה חורבא למימרא כי היכי דשרי ליה לשפוך בעוקא זו כדי לצאת לחוץ ה"נ שרי למשדינהו

לבראי דהא לא מיקיימא מחשבתו ולא ניחא ליה דליפקו מים דהא חצירו מיקלקלא וקיימא ואי משום שמא יאמרו הרואים הרי צינורו של פלוני וכו' וסבורים שהוא מתכוין לכך סתם צינורות וכו' ומיהו לכתחלה לא שרינן ליה טפי משיעורא אמר אביי הלכך כיון דליכא למיחש למידי אפילו כור וכוריים קא שרי תנא דברייתא עכ"ל ודעת הרמב"ם בפט"ו דאביי אעוקא סאתים בימות הגשמים קאי אבל כל שפחותה מסאתים בימות הגשמים שופכין לתוכה מילואה ובימות החמה אין נותנין לה כל עיקר אבל הרא"ש כתב דאביי קאי אהא דקאמר בימות הגשמים נמי בבית סאה לגזור דילמא אתי למעבד בה סאתים ושני דבימות הגשמים ליכא למיגזר ועלה קאמר אביי כיון דליכא למיגזר אפילו כור וכוריים שרי ליתן בבית סאה וליכא לפרושי דאביי בעוקא בית סאתים קאמר דהא רב נחמן גופיה אפילו כור וכוריים שרי דהא קאמר מחזקת סאתים נותנין לו סאתים ע"כ סאתים לאו דוקא דה"ה טובא דאי בית סאתים דוקא אם כן אין חילוק בין בית סאתים לבית סאה ולתרווייהו אין שופכין אלא שיעור העוקא ואמאי נקט מחזקת סאתים הלכך אבית סאה קאי דקאמר דבימות הגשמים נותן בה אפילו כוריים כיון דליכא למיחש למידי מסתברא אפילו בלא עוקא נמי כיון דליכא למיחש למידי דבית סאה לא מעלה ולא מוריד דאין זה שיעור שנתנו חכמים לעוקא והלכתא כאביי דבתרא הוא ומסתבר טעמיה עכ"ל ולזה נוטים דברי הרשב"א שכתב ה"ה בפט"ו ודברי רבינו בכל דינים אלו כשיטת הרא"ש ז"ל. ומדברי רבינו נראה שהוא סובר דלהרא"ש בימות החמה נהי בעוקא בית סאתים שופכין לה אפילו כוריים דאם לא כן כי היכי דבית סאה אסור לשפוך לתוכה כלל משום דלמא אתי ליתן סאתים בבית סאתים לא ניתיב לה כל עיקר גזירה דילמא אתי למיתן לה ג' או ד' סאין אלא ודאי כל שהוא מכילה סאתים שאדם עשוי להשתמש בכל יום לא גזרינן בה ומותר לשפוך בה כמה שירצה ורב נחמן דאמר בימות החמה מחזקת סאתים נותנין לו סאתים לאו דוקא דאפילו טובא נמי יהבינן ליה אלא דנקט שיעור מה שאדם עשוי להסתפק בכל יום וכן דעת הרשב"א כפי מ"ש ה"ה ואין כן דעת רבינו ירוחם שכתב בחי"ז דבימות החמה צריך עוקא סאתים ולא כתב שיש על זה שום חולק משמע דסבירא ליה דגם הרא"ש ס"ל בהא כרמב"ם בפט"ו שכתב בימות החמה מחזקת סאתים אין שופכין לה אלא סאתים:

סעיף קטן ב

חצר ואכסדרה שאין באחד מהם לבד ד"א וכו' פשוט שם במשנה:

סעיף קטן ג

ביב שמכוסה ד"א במשך בר"ה משנה שם ר' אליעזר ב"י אומר ביב שהוא קמור ד"א בר"ה שופכין לתוכו מים בשבת וחכ"א אפילו גג או חצר מאה אמה לא ישפוך ע"פ

הביב אבל שופך הוא לגג והן יורדין לביב ופירש רש"י ביב. חריץ העשוי לקלח שופכין שבחצר לר"ה והוא קמור במשך ארבע אמות בר"ה קים לן בארבע אמות יש שיעור לבלוע בהם סאתים מים שאדם עשוי להסתפק בכל יום שופכין לתוכו דתיימי מיא וא"נ לא תיימי דיש בו מים מבע"י כיון דרוב ימות השנה עשוי ליבלע ה"נ כי נפקי לבראי לאו להכי איכוין וכיון דלא נתקיימה מחשבתו שרי דאפי' מתכוין לאו איסורא דאורייתא איכא הכא דהא לאו בר"ה זריק להו איהו גופיה אלא מאליהן יוצאין ובאין הלכך כי לא מכוין שרי לכתחלה לא ישפוך ע"פ הביב כלומר בתוך החריץ ואע"פ שיש אורך מכאן עד יציאתו מאה אמה ויכולין ליבלע כיון דבגופיה שפיך מקלחי להדיא ובכח לר"ה והרואה אומר ששופכן סמוך ליציאתן ובעי דליפקו כדאמרינן בגמרא גזירה שמא יאמרו צינורו של פלוני מקלח מים בשבת. וכתבו התוס' והרא"ש דלפי' רש"י בטעם ביב שהוא קמור נראה דמיירי בביב שיש לו ד' על ד' דפחות מכאן לא תיימי מיא כדפירש"י בגמ' גבי חצר ולרשב"ם נראה דטעמא דקמירת ביב משום חשדא וכיון דקמור ד"א בר"ה הרואה מים יוצאין מן הביב אינו סבור שיוצאין מן החצר כיון שרחוק מן החצר ד' אמות ובגמ' משמע כפירש"י ולפרשב"ם סילון שקמור ד' אמות בר"ה שופכין מים בשבת דקי"ל משנת ראב"י קב ונקי אבל לפי' רש"י שהטעם משום דמיבלעי אסור דבשל עץ לא מיבלעי ומיהו אומר ר"י דאפילו עשוי כעין רצפה של אבנים מיבלעי ושרי ורבינו סתם דבריו לדעת רש"י ובריייתא שכתבתי בסמוך דקתני בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים שופך ושונה ואינו נמנע כתבו התוספות והרא"ש בשם רבינו תם דקאי אהא דתנן לא ישפוך ע"פ הביב וגריס ואלא למאי ניחוש לה אי משום קילקול חצירו וכו' ולא כמו שכתוב בספרים אלא התם ולדעתם שפוסקים כראב"י לא נפקא לן מידי מהאי ברייתא דאליבא דחכמים היא ולא קי"ל כוותייהו אלא בכל זמן מותר לשפוך ע"פ הביב אבל הרמב"ם בפט"ו מהלכות שבת פסק כחכמים ונראה מדבריו שם שהוא מפרש כפר"ת ומיהו כתב שם היה שופך ע"פ הביב והמים יוצאים לכרמלית ה"ז מותר ואפילו בימות החמה שלא גזרו על כחו בכרמלית וכתב ה"ה זה למד רבינו ממה שאמרו בהזורק גבי ספינה כחו בכרמלית לא גזרו ודע שה"ה לחצר שאם היא סמוכה לכרמלית אפילו היא קטנה הרבה אינה צריכה עוקא אפילו בימות החמה ולזה הסכים הרשב"א וכן דעת הרמב"ם ז"ל שהזכיר ר"ה גבי חצר ופשוט הוא שכך הוא דעתו ועיקר עכ"ל. אבל התוס' כתבו בסוף כיצד משתתפין ל"ש אלא שלא עירבו וכו' ואע"ג דהוי חצר שאינה מעורבת מ"מ לא אסרו חכמים כאן אלא בכרמלית כעין שפירש לעיל אבל בחצר שאינה מעורבת לא אסרו כלל וכן פסק ר' שמואל דמותר לשפוך מים אע"פ שהולכים מרשות לרשות

אחרת שאינה מעורבת דמרשות לרשות לא בעי קמירה וכתבוהו הגהות בפט"ו מה"ש בשם סמ"ג וגם הרא"ש כתב בס"פ כיצד משתתפין ומשמע דלא שרי אלא מחצר לחצר שאינה מעורבת והוא שאינו שופך ע"פ הביב אבל מחצר לכרמלית אע"פ ששופך רחוק מפי הביב אסור ואולי יפרשו דהא דאמרינן כחו בכרמלית לא גזרו דוקא גבי ספינה הוא דאמר הכי וכי היכי דאקילו בה לענין זיז וכמ"ש בסי' שנ"ה אבל בשאר דוכתי לא אקילו ובפרק הזורק במרדכי כתב בשם הר"ם דדוקא במים דלא אתי למיחלף בר"ה דהא ליכא ר"ה לא גזור אבל בעיר אפי' כרמלית גזרו רבנן אטו ר"ה וגם סמ"ק בסימן ס"ה מל"ת כתב וז"ל בפ' הזורק אמרינן דשופכין דספינה שופכין אותן על דופני הספינה והם יורדים לים דכחו בכרמלית לא גזרו מכאן פוסק רבינו משה שאם היה שופך ע"פ הביב והמים יוצאין לכרמלית הרי זה מותר אפילו בימות החמה ורבינו יעקב מחלק דשאני ספינה דאין דרכה להיות אצל ר"ה ואין שייך לגזור בה כ"כ כמו בבית: מצאתי כתוב בתשובת הר"ם על אבן שוקת ששופכין בה ברה"י והמים מקלחין לר"ה אם אינו מכוסה ד"א בר"ה אסור כדתנן ביב שהוא קמור וכו' ואע"ג שאין לנו עתה ר"ה וכל רחובות שלנו כרמלית הן ואם כן היה לנו להתיר דכחו בכרמלית לא גזרו כדאיתא בהזורק הא ליתא דהתם דספינה בים או בנהר דלא אתי למיחלף בר"ה אבל בעיר אפי' בכרמלית לא דגזרו אטו ר"ה כדמשני בס"פ כיצד משתתפין ל"ש אלא למלאות אבל לשפוך אסור ולאיכא דאמרי אפילו לשפוך והלכה כאיכא דאמרי דבשל סופרים הלך אחר המיקל אפ"ה אסור דשאני התם שאינו מתכוין שיצא לחוץ אבל הכא מתכוין להוציא עכ"ל והמרדכי הביאו בהזורק תנן תו במתניתין וכן ב' דיוטאו' זו כנגד זו מקצתן עשו עוקא ומקצתן לא עשו עוקא את שעשו עוקא מותרים ואת שלא עשו עוקא אסורין וכתב ה"ר יהונתן למי שגרס וכן מתפרש הכי כי על ענין צירוף קאי דקאמר לעיל מינה החצר והאכשדרה מצטרפין זה עם זה וקאמר כמו כן דב' דיוטאות שלפני עלייה ופתח אחד של עלייה (סתומה) [פתוחה] אל הדיוטא האחת ופתחה השנייה פתוחה אל הדיוטא השניה ובשתיהם ד"א נמצא שיש לעלייה ההיא ד"א ריוח מלמטה אף ע"פ שאינה במקום אחד אלא בב' מקומות קמ"ל מתניתין זו דמצטרפין כיון שהם זו כנגד זו ואינם זו למעלה מזו והן סמוכות זו לזו הרי הן כדיוטא אחת ושופכין בהם בשבת וא"צ לעוקא כלל והדיוטאות הללו יש על התקרה מעזיבה רבה שמתבלע בהם המים כמו בחצר אבל אם אינם זו כנגד זו או שהם זו למעלה מזו או שתיהן רחוקות ד' טפחים זו מזו אינם מצטרפות אע"פ שיש בין שתיהם ריוח ד"א לפי שאין תשמישתן נוחין זו לזו ושמא כשיצא אל הדיוטא האחרת לשפוך שופכיו ויראה שמתקלקל בכאן לא יעבור אל האחרת לשפוך לה מפני הטורח וישפכם

לר"ה ומש"ה מצרכינן להו עוקא כגון עריבה מעץ או גסטרא חבית שנשברה מחזקת סאתים מקצתן עשו עוקא ומקצתן לא עשו עוקא וכו' עכשיו מדברת המשנה על בני החצר שהיא פחותה מד"א שצריכה עוקא ואם עשה אחת עוקא לתשמיש ביתו והאחת לא עשה את שעשה עוקא מותר ואת שלא עשה עוקא אסור לשפכה בחצר בפתחו והן מתגלגלין ויורדין לעוקת חבירו אבל רש"י נראה דמפרש דב' דיוטאות אמקצתם עשו עוקא דכתיב בתריה קאי ואמרינן בגמ' על מתני' ואמר רבא אפי' עירבו א"ל אביי מ"ט אילימא משום נפישא דמיא והתניא א' לי עוקא וא' לי גיסטרא בריכה ועריבה אע"פ שנתמלאו מים מע"ש שופכים בתוכה מים בשבת אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב ל"ש אלא שלא עירבו אבל עירבו מותרים וכי לא עירבו אמאי אסורים אמר רב אשי גזירה דילמא אתי לטלטולי מאני מבית לחצר ופירש"י ואפי' עירבו ב' העליונות דליכא למיחש אי שרינהו להני ע"י עוקא דהנך אתי לאפוקי מאני מן הבתים להורידן לחצר בהדיא עד שפת העוקא ברגליהם וקא מטלטל בחצר דלא מערבי אפ"ה אסור משום נפישא דמיא דיש כאן ד' סאים לב' בתים: גיסטרא כלי חרס שנסדק ונתנו שם חציו לקבל המים להכי נקע גיסטרא דלא חזי לתשמישא אחרינא: בריכה. חריץ רחב כעין ביבר שעושין לדגים: עריבה. ספינה קטנה. ה"ג דילמא אתי לאפוקי מיא במאני דבתים להכא. לשפת העוקא לשפוך לתוכה וכ' ה"ר יונתן דאי שרית ליה לשפוך שופכין שלא בתוך ביתו ויתגלגלו וירדו לעוקת חבירו שמא יחוש על קילקול ביתו ויוציאם עם הכלי לחצר וישפכם בעוקת חבירו וקא מטלטל מנא דבתים לחצר שאינה מעורבת אבל אם עירבו מותר אע"פ שמסתפקין בין שניהן ד' סאין והעוקא אינה מחזיק אלא סאתים:

סימן שנח

סעיף קטן א

כל מלאכות שבת והלכותיו אנו למדין ממלאכת המשכן וכו' פשוט בכמה מקומות מהם פרק הזורק (שבת צו.):

סעיף קטן ב

הלכך כל היקף שלא הוקף לדירה וכו' אע"פ שמן התורה הוא רה"י גמור וכו' בפ"ק דשבת (ז.) ובפרק הדר (עירובין סז:) א"ר יוחנן קרפף יותר מבית סאתי' שלא הוקף לדירה אפי' כור אפי' כוריים הזורק לתוכו חייב:

סעיף קטן ג

ומ"ש חכמים אסרו לטלטל בתוכו וכו' משנה בפרק עושין פסין (עירובין דף כג) ועוד א"ר יהודה הגנה והקרפף שהיא ע' אמה ושיריים וכו' ואמרינן בגמ' דהלכה כר"ע דלא בעי התם שתהא מוקפת לדירה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ושיעור ב' סאתים הוא שיעור ע' אמה וכו' ג"ז פשוט שם:

סעיף קטן ה
ומ"ש ל"ש אם הוא מרובע או עגול וכו' ג"ז שם בגמ' הלכה כר"י דשרי אפי' באריך וקטין:

סעיף קטן ו
ומ"ש ובלבד שלא יהא ארכו יותר מב' ברחבו וכו' ג"ז שם במשנה ר' יוסי אומר אפילו אם היה ארכה [פי] שנים ברחבה מטלטלין בתוכה ומשמע הא אם היה ארכה יותר על שנים ברחבה אין מטלטלין בתוכה וכתב רבינו ירוחם בח"ד ואם הוא יותר מפי שנים בארכו על רחבו אמה א' אין מטלטלין בתוכו אבל בפחות מאמה מטלטלין כי אין חשוב יותר מפי שנים אם לא היה שם אמה יותר וכן משמע בגמ':

סעיף קטן ז
ומ"ש ואם הוקף לדירה אפילו יש בו ק' מילין שרי (שם:):

סעיף קטן ח
ומה נקרא מוקף לדירה וכו' ג"ז שם (דף כד) אמר רב כהנא רחבה שאחורי הבתים אין מטלטלין בה אלא בד"א אמר רב נחמן אם פתח לו פתח מותר לטלטל בכולו פתח מתירו ולא אמרן אלא שפתח ולבסוף הוקף אבל הוקף ולבסוף פתח לא ופירש"י רחבה שאחורי הבתים. ואין פתח הבית פתוח לה הויא מוקפת שלא לשם דירה ואי יותר מבית סאתים הוא אין מטלטלין בו אלא בד"א:

סעיף קטן ט
ומ"ש ואם היה מוקף שלא לשם דירה ורוצה להקיפו לדירה וכו' ג"ז שם (דף כ"ד) אר"נ אמר שמואל קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה פורץ בו פרצה יותר מי' וגודרו ומעמידו על י' ודיו ופירש"י שלא הוקף לדירה ואח"כ בנה אצלו דירה ואמר לקמן הוקף שלא לדירה ואח"כ פתח לו פתח לדירת ביתו לא מהני כיצד הוא עושה פורץ פרצה יותר מי' דהוי כמי שאין בו מחיצות וסותם אותה פרצה ומעמידה על י' והוי כפתח ולבסוף הוקף לדירה שנפתחת לו וכ' ה"ר יהונתן פורץ בה פרצה יותר מי' ונתבטלו כל המחיצות שאפילו היה מוקף לדירה היה אסור לטלטל בו אף כנגד העומד וגודר וסותם אותה פרצה לשם דירה אם ירצה כולו או אם ירצה אמה אחת היתירה על עשר והוי כפתח ולבסוף הוקף ואותן י' אמות הנשארות פתח הן ואפילו כנגדן מותר לטלטל והרמב"ם בפי"ו כתב מקום שהוקף שלא לשם דירה אם פרץ בו פרצה יותר על י' אמות בגבוה י' טפחים וגדר בה לשם דירה עד עשר מותר לטלטל בכולה. וכתב הרב המגיד נראה מדבריו שהכל תלוי בכוונת הגדרים אם נעשו על דעת דירה ונראה שא"א שתועיל כוונתו אא"כ היה בדעתו לעשות ממנו בית לדור אבל אם היה דעתו לקרפף ואינו סמוך לבית

דירה היאך יאמר רבינו שגדרתו לשם דירה יועיל והוא מכוין לדבר שא"א ודבריו צל"ע והרשב"א כתב גבי קרפף איזה מוקף לדירה כל שפתח לתוכו פתח דירה ואח"כ הוקף וכמימרא זו כתב שיטת רש"י עכ"ל:

סעיף קטן י

ומ"ש ואם פרץ אמה וגדרה וכו' ג"ז בעיא דאיפשיטא שם (דף כ"ד) בספר ת"ה כתוב תקון נקל לקרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה בלא שיפרוץ כלום מן החומה ויהיה נחשב מוקף לדירה: כתוב בהגהות אשיר"י בפ' עושין פסין בשם א"ז גנה וקרפף שהיקיפן בגדר גבוה י' טפחים ויש שם שומירה דהיינו סוכת שומרים או בית דירה או שתהא סמוכה לעיר דהואיל וקרובה לביתו דעתו עליה להשתמש בה תדיר וכהוקף לדירה דמי אפילו גדולים הרבה שרי עכ"ל. ונראה שטעמו מדתנן ועוד א"ר יהודה בן בבא הגנה והקרפף שהם ע' אמה ושירים על ע' אמה ושירים מוקפת גדר גבוה י' טפחים מטלטלין בתוכה ובלבד שיהא שם שומירה או בית דירה או שתהא סמוכה לעיר ואע"ג דקי"ל כר"מ דאמר אפי' אין בה אחת מכל אלו מטלטלין בתוכה מ"מ מדר' יהודה בן בבא שמעינן דהנך חשיבי בית דירה הילכך לדידן כי הוי יותר מבית סאתים דבעי הוקף לדירה חשיבי הנך בית דירה דהא ע' אמה ושירים לר' יהודה בן בבא כיותר מבית סאתים לדידן אבל אין כן דעת התו' שכתבו דאפי' לר"י בן בבא ביותר מבית סאתים לא סגי בשומירה ובית דירה אלא פתח ולבסוף הוקף הקרפף לצורך הבית:

סעיף קטן יא

תל גבוה י' דינו כקרפף וכו' ג"ז שם בד' כ"ה משמע הכי מהא דא"ר חסדא ומודה לי רב ששת שאם עשה מחיצה על התל שהועיל מ"ט באויר מחיצות העליונות דר הוא וכמו שיתבאר בסי' זה בס"ד:

סעיף קטן יב

היה הקרפף יותר מסאתים ובא למעטו באילנות וכו' פשוט שם (דף כה) וכ' ה' המגיד פי"ו בשם הרשב"א מפני שדרך לטעת אילנות בקרפיפות לפיכך אפילו היו האילנות גבוהים י' ורחבים ד' שחולקים רשות לעצמם אין ממעטים. עוד כתב לפיכך יראה לי שהבורות שבגינה אפילו עמוקים עשרה ורחבים ד' תשמיש הגינה הם ואין ממעטין וכן בית כנוס המים להשקות הגן אינו ממעט ומן הטעם שאמרנו עכ"ל:

סעיף קטן יג

בנה בו עמוד למעטו וכו' ג"ז שם (דף כ"ה) בנה בה עמוד גבוה עשרה ורחב ד' הוי מיעוט פחות משלשה לא הוי מיעוט משלשה ועד ארבעה רבה אמר הוי מיעוט ורבא אמר לא הוי מיעוט הרחיק מן הכותל ארבעה ועשה מחיצה הועיל פחות משלשה לא הועיל מג'

ועד ד' רבה אמר הועיל רבא אמר לא הועיל רב שימי מתני לקולא. ופירש"י בנה בה עמוד. ואפילו באמצע ובכך נתמעט מבית סאתים: פחות מג' טפחים. אפילו נתמעט מבית סאתים כמאן דליתיה דמי: הרחיק מן הכותל. של קרפף ד' טפחים ועשה מחיצה לדירה הועילה מחיצה זו להיות היקף חדש והוי פתח ולבסוף הוקף: פחות מג' לא הועיל. דהוי כמחיצה ע"ג מחיצה ולא בנתמעט מבית סאתים מירי מדלא נקט מיעוט ואינו מיעוט דאי נתמעט ודאי הוי מיעוט שאפילו הוסיף על עובי הכותלים עד שנתמעט ש"ד כדלקמן אלא בפתח ולבסוף הוקף מירי. מתני לקולא. להך פלוגתא דלעיל ואמר דבג' כ"ע מודו דעמוד הוי מיעוט ומחיצה הוי מחיצה לדירה ולא במוסיף ובפחות מג' פליגי וגבי הרחיק מן הכותל ועשה מחיצה כתב הרא"ש בדף קי"ו נ"ל דא"צ לעשות מחיצה אלא ביותר מי' דבבנין מחיצה חדשה סותר את הישנה וה"ל כמו פרץ אמה וגדר אמה וכ"נ מהא דקאמר הרחיק מן התל ד' ועשה מחיצה משמע דיש לקרפף ג' מחיצות מצד אחד ובאותה מחיצה שעשה לפני התל הוקף כולו לדירה. אבל הרמב"ם בפי"ו כתב הא דהרחיק מן הכותל ועשה מחיצה לענין מיעוט מבית סאתים וכתב ה"ה שהוא היה גורס הוי מיעוט במקום הועיל ופי' הסוגיא לדעתו שכל מיעוט שהזכירו הוא בנתמעט הקרפף מיותר מבית סאתים ע"י הבנין והבנין הזה אפילו פחות מי' אמות ושלא לשם דירה ולענין פסק הלכה כתב הרא"ש שפסק ר"מ כלישנא קמא דלא כרב שימי וכן דעת הרמב"ם בפי"ו וגבי טח בטיט כתב בדף קי"ו שר"מ והראב"ד והרז"ה פסקו כרבא והרמב"ם בפי"ו פסק כרבה וכ"נ דאין הלכה כתלמיד במקום הרב ודע שממ"ש רש"י גבי בנה בה עמוד ואפילו באמצע נראה שחולק הרמב"ם בפי"ו שכתב בנה בו עמוד בצד הכותל דמשמע אבל אם בנאו באמצע הוי מיעוט:

סעיף קטן יד

טח טיט על מחיצות הראשונות וכו' ג"ז שם (כה.) טחו בטיט ויכול לעמוד בפ"ע הוי מיעוט אינו יכול לעמוד בפ"ע רבה אמר הוי מיעוט רבא אמר לא הוי מיעוט ופירש"י טח בטיט והוסיף על עובי הכותלים עד שנתמעט: יכול לעמוד. הטיט בפני עצמו שעשוי בעובי שאפילו ניטל כותל הראשון יכול זה לעמוד וכבר כתבתי בסמוך שדעת הרא"ש והרמב"ם בפי"ו לפסוק כרבה ודלא כר"מ והראב"ד והרז"ה שפסקו כרבא ומה שקשה לדעת הרמב"ם מדין הרחיק מן הכותל פחות מג' דלא הוי מיעוט ובטחו בטיט הוי מיעוט כבר יישבן ה"ה בפי"ו:

סעיף קטן טו

בנה מחיצות על הראשונות וכו' שם (כה.) העושה מחיצה ע"ג מחיצה א"ר חסדא בשבת הועיל ורב ששת אמר לא הועיל א"ר חסדא ומודה לי רב ששת שאם עשה מחיצה על

התל שהועיל מ"ט הואיל ובאויר מחיצות עליונות הוא דר ופירש"י הרחיק מן התל שבקרפף ויש מן התל עד המחיצה יותר מבית סאתים הרבה ועשה מחיצה לדירה אצל התל בריחוק ד' טפחים ועדיין יש יותר מבית סאתים בין ישינה לחדשה אבל זו לדירה עשאה: הועיל. והכל מותר: לא הועיל. דהויא מחיצה ע"ג מחיצה: מודה לי רב ששת שאם עשה מחיצה על התל. ול"ג על שפת התל וה"פ אע"פ דפליג ואמר דלא מישתרי קרפף בהכי היינו טעמא שהדר בקרפף באויר מחיצות התחתונות דר אבל אם היה תל יותר מבית סאתים ועשה מחיצות סביב עליו להשתמש על גובה התל הואיל והדר על התל דר באויר מחיצות העליונות ולא מהני ליה תחתונות מידי הלכך לאו מחיצה ע"ג מחיצה היא וכתבו התוס' רש"י לא גריס על שפת התל דהוה משמע לאותם הדרים למטה אלא גרסינן על התל והועיל לאותם הדרים על התל ומיהו צריך לפרש דמיירי על שפת התל שאם הרחיקו ד' מן השפה אין שם חידוש דה"נ למטה אם הרחיק הועיל עכ"ל. וכתב הרא"ש דהלכה כרב ששת וכן דעת הרמב"ם בפי"ו:

סעיף קטן טז

ומ"ש ואם נבלעו התחתונות וכו' שם בעיא דאיפשיטא וממה שכתבתי בסמוך בשם התוס' יתבאר לך שמ"ש רבינו אבל תל יותר מסאתים ועשה מחיצות על שפתו לרבותא נקט על שפתו דאפ"ה מועיל וכ"ש שלא על שפתו:

סעיף קטן יז

קרפף יותר מסאתים וכו' פשוט שם (כג:):

סעיף קטן יח

ומ"ש אפילו אינן נטועין שורות וכו' פלוגתא דאמוראי שם (כד.) ומשמע בגמ' דהלכה כרב נחמן דשרי וכן פסק הרא"ש וכ"נ מדברי הרמב"ם בפי"ו:

סעיף קטן יט

נזרע רובו פשוט שם (כג:):

סעיף קטן כ

ומ"ש נזרע מיעוטו אם אין בו אלא סאתים מותר וכו' גז"ש (כד.) תרי לישני ופסק הרא"ש כלישנא בתרא לקולא וכן פסק הרמב"ם בפי"ו והטעם דכשנזרע יותר מבית סאתים אסור לטלטל אף במה שלא נזרע הוא לפי שנפרץ במילואו למקום האסור לו:

סעיף קטן כא

אבל בחצר ורחבה שאחורי הבתים מספקא לר"י וכו' כ"כ הרא"ש בפ' בתרא דעירובין (קיו):

סעיף קטן כב

קרפף יותר מבית סאתים וכו' ונכנסו בו מים וכו' (שם כד.) קרפף יותר מב"ס שהוקף לדירה ונתמלא מים סבור רבנן למימר כזרעים דמו ואסור א"ל ר' אבא משמיה דרבה מים כנטעים דמו ושרו אמר אמימר והוא דחזו לתשמישתא אבל אם לא חזו לתשמישתא לא אמר רב אשי ודחזיין לתשמישתא נמי לא אמרן אלא שאין בעומקן יותר מב"ס אבל אם יש בעומקן יותר מבית סאתים אסור ולאו מילתא היא מידי דהוה אכריא דפירי ופירש"י והוא דחזו לתשמישא. לשתייה דאין לך דירה מעולה מזו: שאין בעומקן יותר על בית סאתים. כלומר שאין עומקן של מים נפשט ברוחב יתר על בית סאתים ועומקן של סתם מים לבטל מקומם מדין קרקע י' טפחים כדאמר במסכת שבת והרא"ש כתב (דף קי"ו) ואי לא חזי לתשמיש אפילו אין בעומקן יתר מבית סאתים אסור כי משמע שנתמלא כל הקרפף מים אלא שמקצתו יש בעומקו י' ומקצתו אין בעומקו י' ובחזו לתשמישא הוו בעו לפלוגי בין יש בעומקו יותר מבית סאתים לאין בעומקו יותר מבית סאתים אבל כי לא חזו לתשמישא לא מפליג משום דאפילו אותם שאין עומקן י' מבטלים הדירה כיון דלא חזו לתשמישא וגם אינו יכול להשתמש במקום המים עכ"ל ומשמע מדבריו דכי לא חזו לתשמישא דיינינן ליה כדין נזרע ומשמע תו מדבריו דאפילו אין בעומקן עשרה כיון דלא חזו לתשמישא ה"ל כנזרע וכך הם דברי רבינו ואין כן דעת רש"י שכתב דכל שעמוקין פחות מי' אין מבטלין מקומם מדין קרקע וכ"כ ה"ה בפי"ו בשם הרשב"א דכשאמרו שכשאינם ראויין לשתייה הרי הם כזרעים כשיש בעומקן י' טפחים אבל פחות מכאן הרי הם כטיט בחצר רקק הוא זה ורקק אינו חולק רשות לעצמו בשום מקום:

סעיף קטן כג

קרפף בית ג' סאין וקירה ממנו בית סאה וכו' שם בפ"ב דעירובין (כה.) קרפף בית ג' וקירה בו בית סאה רבה אמר אויר קירוייו מייתרו ור' זירא אמר אין אויר קירוייו מייתרו לימא בדרב ושמואל קא מיפלגי דאיתמר אכסדרה בבקעה וכו' רב אמר אמרי' פי תקרה יורד וסותם ושמואל אמר לא אמרינן אי דעביד כי אכסדרה ה"נ הב"ע דעביד כי אורזילא ופירש"י אויר קירוייו מייתרו. סאה המקורה מיחשבא בהדי אידך כאילו לא קירוהו ואכתי הוי יותר מבית סאתים א"ר זירא ומודינן בקרפף שנפרץ במילואו לחצר שאסור מ"ט דאויר חצר מייתרו ואסיקנא דה"ק שאויר מקום מחיצות מייתרו ופירש"י מקום מחיצות שנטלו וניתוסף על האויר ועושהו יותר מב"ס. ולפי הא דפירש"י באויר קירוייו מייתרו הוי רבה לחומרא ור' זירא לקולא אבל הרא"ש כתב וז"ל כתב ר"ח וקי"ל כר' זירא ובא"ז פסק כרבה דמיקל בעירובין וצ"ל שהוא גורס אויר קירויו מתירו כלומר שהוא ניתר ע"י הקירוי וכן גורס הרמב"ם בפי"ו מהלכות שבת: ומיהו בהא דא"ר זירא

ומודינן בקרפף שנפרץ וכו' שאסור מ"ט שאויר חצירו מייתרו ע"כ לומר דגרסי' מייתרו כגירסת רש"י דא"א למיגרס אויר חצר מתירו בשום פנים ויש לדקדק היכי א"ר זירא ומודינן בקרפף שנפרץ וכו' שאסור למאן מודה אי לרבה הא רבה מישרא שרי בקירה בו בית סאה והיכי לימא דמודה ליה ר' זירא דבקרפף שנפרץ וכו' שאסור ועוד מאי איצטריך לאשמועינן ר' זירא שהוא אוסר בכה"ג דכיון דאסר בקירה בו בית סאה ממילא שמעינן דאסר בקרפף שנפרץ במילואו לחצר ונ"ל דודאי לא אתי ר' זירא לאשמועינן דהוא אסר בחצר שנפרץ במילואו לחצר אלא לאשמועינן דרבה מודה בקרפף שנפרץ במילואו לחצר דאסור והיינו דלא קאמר ומודינא אלא ומודינן כלומר בין לדידי בין לרבה אסור דבהא לא פליגינן ולעניין פסק הלכה כבר כתבתי בשם הרא"ש שר"ח פסק כדברי המחמיר וא"ז פסק כדברי המיקל ונראה מדבריו שכן דעת רבינו מאיר וכן דעת הרמב"ם בפי"ו והכי נקטינן ואהא דאוקימנא בגמ' לפלוגתייהו דעביד כי אורזילא כלומר דאל"כ לכ"ע הוי שרי משום דפי תקרה יורד וסותם פירש"י אורזילא. גג משופע דליכא פה אבל התוס' פי' דאורזילא היינו שהוא פתוח מכל צדדיו והרמב"ם בפ' י"ז כתב קירויו מתירו שפי תקרה יורד וסותם וכתב ה"ה שהרמב"ם מפרש כפי' התוס' דכי אורזילא היינו שהוא פתוח מכל צדדיו כלומר ואפ"ה לדברי המיקל מותר אבל הרשב"א כתב דדוקא כשקירה על גבי שתי מחיצות דבוקות זו לזו הא לאו הכי לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם ודברי רבינו נ"ל עיקר עכ"ל. ודברי רבינו כדברי רש"י והיינו שהגג משופע ופסק כדברי המיקל:

סעיף קטן כד

קרפף בית סאתים וחצר שנפרצו וכו' ג"ז שם (כה:) אהא דאמר ר' זירא ומודינן בקרפף שנפרץ במילואו לחצר שאסור מ"ט הואיל ואויר חצר מייתרו מתקיף לה רב יוסף וכי אויר המותר לו אוסרו א"ל אביי כמאן כר"ש לר"ש נמי הא איכא אויר מקום מחיצות דא"ר חסדא קרפף שנפרץ במילואו לחצר חצר מותרת וקרפף אסור חצר מ"ט דאית ליה גיפופי והא זימנין דמשכחת לה איפכא אלא משום דאמרי' זה אויר מחיצות מייתרו וזה אין אויר מחיצות מייתרו ופירש"י שאויר חצר מייתרו ועושהו יותר מבית סאתים ואסור וכי אויר המותר לו אוסרו וכו' ודברי רבינו כרש"י שפירשה בקרפף בית סאתים אבל הרמב"ם בפרק י"ו פירשה בקרפף יותר מבית סאתים וכתב ה"ה שאין הסוגי' נוחה לפירושו ושהרשב"א כתב כפירוש רש"י ושכתב עוד בד"א בשנפרץ הקרפף למילואו וכותליו נכנסים בתוך חלל החצר או שהיו כותלי החצר שבצד זה ושבצד זה יתרים

על רוחב הקרפף ד"א ואם לאו אין זה נפרץ במילואו שכל שנראה מבחוץ אע"פ ששוה מבפנים נדון משום לחי עכ"ל:

סעיף קטן כה

קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה וכו' שם בעירובין (כה.) ההוא בוסתנא דהוה סמוך לאפדנא נפל אשייתא ברייתא דאפדנא סבר רב ביבי למימר לסמוך אגודא גווייתא א"ל רב פפי הנך מחיצות לגואי עבידן וכתב הרא"ש שר"ת פי' שהבוסתנא היתה יתירה מבית סאתים שהוקף ולבסוף פתח האפדנא ועשו גודא (הקיפה לדירה ברחוק ד"א מגודא דאפדנא וגם היה באותה גודא פתח ללכת מאפדנא לבוסתנא ונפל ההוא גודא וסבר רב ביבי למיסמך אגודא גווייתא דאפדנא הואיל והותר ע"י מחיצה שעשו להקיפה לדירה ואע"ג דנפל ההוא מחיצה רצה לסמוך אגודא גווייתא דהואיל והותרה הותרה ותועיל ההוא גודא דאפדנא אע"פ שנעשית קודם שפתח האפדנא לבוסתנא ומסיק כיון דלדירה גואי נעשית המחיצה ולא לדירה בראי דבשעה שנעשית לא היה פתח בין אפדנא לבוסתנא ולא הוקף בוסתנא לדירה באותה אשיתא לא תועיל כאילו עכשיו הקיפה לדירה ורש"י פי' בע"א ודברי רבינו הם כדברי ר"ת וייישוב לשונו קרפף וכו' והותר ע"י מחיצה זו שע"י כן נתבטלה מחיצה שהיתה שלא לשם דירה ואח"כ נפלו מחיצה אחרונה לא אמרינן דלישתרי ע"י מחיצה ראשונה דהואיל והותרה הותרה. כתוב בהגהות אשיר"י ספ"ב דעירובין פרדס גדול שלא הוקף לדירה סמוך לבית ובנה בו בית יעשה שביל בקנים פחות מג' מפתח ביתו לפתח הבית שבנה ויטלטל דרך השביל עכ"ל ודבריו הם סתומים והם לקוחים מההוא אבורנקא דה"ל לריש גלותא בבוסתניה דאיתא בעירובין (כה.) לפי' שני שכתב רש"י. כתב בתשובות הרשב"א גנה יתירה על בית סאתים שעשו בתוכה בית דירה ובור עמוק י' ורחב ד' להשקות את הגן ובית כנוס מים שקורין סאפארי"ג להקוות בו מים להשקות זרעים יש מן החכמים שהורה שהבור ובית כנוס המים ממעטין ונתן טעם לדבריו לפי שהם רה"י וא"כ אינו מכלל הגנה שהיא כרמלית ואינם נמדדים עמה ועוד הורה שמותר להכניס מן הבית שבתוכו אליה וממנה אל הבית ונתן טעם לדבריו מפני שהכל רשות מיוחדת לו ולא נחלקו ר"ש ורבנן אלא ברשויות מחולקין על שנים הא בחד גברא לא ואני אומר בכל להחמיר והשבתי עליו דבור אינו ממעט ואף לכשת"ל שהוא רה"י לפי שאין הדבר תלוי בחילוק רשויות שהרי אמרו בשלהי פסין מיעטו באילנות אינו מיעוט קא פסיק ותני ל"ש גבוה י' ורחב ד' שהוא רה"י ול"ש אינו גבוה י' ורחב ד' מדלא פליג בזה כדפליג בעמוד ועוד דעמוד גבוה י' ואינו רחב ד' לכ"ע אינו מועיל ואע"פ שהוא רשות בפני עצמו דמקום פטור הוא וארכו הדברים

בין הרשב"א והחכם ההוא ובסוף עמדו דברי הרשב"א. כתב הריטב"א בפ"ב דעירובין שי"א דהא דאסור להוציא מבית לקרפף דוקא כשהם של ב' בני אדם אבל אם הם של אדם א' מותר מידי דהוה אבית וחצר דאדם א' וטעמא דמסתבר הוא וכן דעת מורי הר"מ ז"ל אבל י"א דבית וקרפף לר"ש כחצר וקרפף לרבנן דאסרי בחד גברא הלכך רחבה שיש לחצירות אחורי הבתים אפילו לר"ש אסור להוציא שם בשבת כלים ששבתו בתוך הבית ואע"פ שהם דגברא חד אלא א"כ נעשית הרחבה באחרונה דה"ל פתח ולבסוף הוקף ויש נותנין טעם להתיר הוצאה מן הבתים לרחבות משום דלא חשיבא רחבה שלא לשם דירה אלא רחבה שאחורי הבתים שעשה כל אחד ביתו סביב ונשארה רחבה בנתיים דה"ל לגואי עבידא לבראי לא עבידא אבל רחבה שנעשו כותלים לצרכה מוקפה לדירה חשיבא וכן פי' הראב"ד ז"ל ואין זה מחוור אבל יש למצוא היתר לרחבה שלנו לפי שיטה זו שלא אמרו דרחבה חשיבא כקרפף לגבי בית אלא כשהוא יותר מבית סאתים אבל בית סאתים לא הוי כקרפף וכדאמר שמואל גבי גג בפרק כל גגות (עירובין צ.) הא רחבה יותר מבית סאתים או קרפף אפי' של בית סאתים אסור לגבי הבית ואפילו לר"ש ואפילו דחד גברא וכ"נ דעת התוס' עכ"ל. כתב המרדכי בפ"ב דעירובין דכל קרפיפות שלנו הויין מוקפין לדירה ורגילות הוא לעשות פתח קודם להיקף וא"כ אם לא נזרע כלל מותר לטלטל גם ממנו לבית אבל אם הוא נזרע בזה נפרש דיניו אם היקפו אינו אלא בית סאתים אז יש בו ב' דינים אם לא נזרע אלא מיעוטו מותר לטלטל ממנו לבית דאינו חשוב ומתבטל לגבי השאר והוי כולו חצר אבל אם נזרע רובו או כולו ודאי מותר לטלטל בכולו כיון דאינו אלא בית סאתים אבל אסור לטלטל ממנו לבית דהוי כולו קרפף ואסור לטלטל מקרפף לבית אבל כשהיקפו הוי יותר מבית סאתים אם נזרע רובו אפילו אם אותו רוב לא הוי בית סאתים מ"מ אסור לטלטל גם בו אלא בד' אמות משום דכיון דנזרע רובו א"כ מיעוטה בטל לגבי רובא וה"ל קרפף יותר מבית סאתים אבל אם אינו נזרע אלא מיעוט בזה יש ג' דינין האחד אם אותו המיעוט לא הוי בית סאתים אז הוא מותר לטלטל ממנו לבית דאינו חשוב ומתבטל לגבי השאר והוי חצר. והשני אם יש באותו מיעוט בית סאתים דהשתא אותו מקום שנזרע הוי קרפף ואמת הוא דמותר לטלטל בכולן ממקום שנזרע לאותו מקום שלא נזרע דחצר וקרפף רשות א' לר"ש דהלכה כמותו מ"מ גם מאותו מקום שלא נזרע אסור לטלטל ממנו לבית משום דלגבי הבית הוי אותו מקום שלא נזרע נפרץ במילואו במקום האסור לו דאותו מקום שנזרע הוי אסור לו לגבי כלי הבית דאמר דאסור לטלטל מן הבית לקרפף ואפי' לר"ש וה"ג אם המיעוט הנזרע הוי יתר מב"ס הוי אסור לטלטל בכולו אלא בד' גם לר"ש משום דהשאר הוי נפרץ במילואו למקו' האסור לו:

סימן שנט

סעיף קטן א
רחבה שאחורי הבתים ולא הוקפה לדירה וכו' בעירובין (כד.) מימרא דרב כהנא:

סעיף קטן ב
ואם פתח לה פתח מביתו וכו' ג"ז שם בדף הנזכר מימרא דרב נחמן. דין רחבה שאחורי הבתים נתבאר בסימן שקודם זה בשם הריטב"א:

סימן שס

סעיף קטן א
יחיד ששבת בבקעה והקיף מחיצות גרועות בספ"ק דעירובין (יו.) תנן מקיפין ג' חבלים זו למעלה מזו ובלבד שלא יהא בין חבל לחבירו ג' טפחים ומקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו ג"ט בשיירא דברו דברי רבי יהודה וחכ"א לא דברו בשיירא אלא בהווה כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה ד"ר יוסי בר' יהודה וחכ"א אחד משני דברים ובגמ' דרש רב נחמן וכו' ברם כך אמרו יחיד נותנין לו בית סאתים שנים נותנין להם בית סאתים שלש נעשו שיירא ונותנין להם כל צרכן ופירש"י נותנין לו בית סאתים במחיצה זו אבל במחיצה מעלייתא כמה דבעי ע"כ והא דאמרינן שנים נותנין להם בית סאתים מספקא לי אם רצה לומר דלשנים נמי אין נותנין לשניהם אלא בית סאתים כיון ששבתו יחד או אם ר"ל דאין נותנין לכל אחד מהם אלא בית סאתים ובפ' כל גגות (עירובין צג.) גבי הא דא"ר יהודה ג' קרפיפות זה בצד זה וכו' משמע דלכל א' נותנין בית סאתים דקאמר אמצעי מגופף וכו' אין נותנין להם אלא בית שש ושמא יש לחלק דשאני התם ששבתו כל א' בקרפף שלו אבל היכא ששבתו שני' בקרפף אחד אפשר שאין נותנין לשניהם יותר מבית סאתים וצ"ע:

סעיף קטן ב
ומ"ש ובלבד שלא יקיפו יותר מכדי צרכם שלא ישאר בית סאתים פנוי וכו' ג"ז שם ומיהו כתב שם המרדכי דהיינו בשהקיפו יותר על שש אבל אם לא הקיפו יותר על ו' ואע"פ שיש סאתים פנוי כיון שהם ג' שרי וכן משמע שם בגמ' מדא"ר גידל ג' בה' אסורין וכו' ואסיקנא דה"ק לא הוצרכו אלא לה' והקיפו ז' אפילו בה' אסורין ואם אית' ה"ל לאשמועינן דאם לא הוצרכו אלא לד' והקיפו שש אפי' בד' אסורין אלא ודאי כדאמרן: ומ"ש דהיינו במחיצות גרועות כגון שתי בלא ערב וכו' אבל במחיצות גמורות שהם שתי וערב אפי' ליחיד נותנין לו כל צרכו כן פירש"י שם:

סעיף קטן ג
כתב הרמב"ם בפי"ז שאין הקטן מצטרף וכו' וכתב ה"ה דהכי איתא בירושלמי אין העכו"ם משלים בשיירא קטן מהו שישלים ונקטה הרמב"ם לחומרא ולא ידעתי למה דהא קי"ל כדברי המיקל בעירוב וא"כ בספיקו נמי נקטינן להקל: (לשון ד"מ וקצת משמע שם דס"ל דקטן מצטרף):

סעיף קטן ד
היו ג' והקיפו כל צרכן וכו' היו שנים והקיפו יותר מסאתים וכו' ג"ז שם בעירובין (יז.) פלוגתא דרב הונא ור' יצחק ופסק הרא"ש כרב הונא דאמר שבת גורמת כלומר שאם כשקידש היום היה אסור תו לא משתרי כל היום ואם כשקידש היום היה מותר תו לא מיתסר כל היום וכן פסק הרמב"ם בפי"ו:

סעיף קטן ה
היו ג' והקיפו כל אחד לעצמו זה בצד זה וכו' בפרק כל גגות (עירובין צג.) א"ר יהודה ג' קרפיפות זה בצד זה ושנים החיצונים מגופפים ואמצעי אינו מגופף ויחיד בזה ויחיד בזה נעשו כשיירא ונותנין להם כל צרכן ודאי אמצעי מגופף ושנים החיצונים אינם מגופפים ויחיד בזה ויחיד בזה אין נותנים להם אלא בית שש איבעיא להו אחד בזה ואחד בזה ושנים באמצעי מהו אי להכא נפקי ג' הוו ואי להכא נפקי ג' הוו או דילמא חד להכא נפיק וחד להכא נפיק שנים בזה ושנים בזה ואחד באמצעי מהו הכא ודאי אי להכא נפיק ג' הוו ואי להכא נפיק ג' הוו או דילמא אימא להכא נפיק ואימא להכא נפיק והלכתא בעיין לקולא. ופירש"י ג' קרפיפות זה בצד זה. כגון שהיו מהלכין בדרך והקיפו ג' קרפיפו' לדירה במחיצ' של שתי כגון קני' או של ערב כגון חבלים שלא התירו בו ליחיד אלא בית סאתים: ושנים החיצונים מגופפים וכו'. שהחיצונים רחבים מן האמצעי והוא פרוץ לשתיהן במילואו וגיפופיהם עודפין עליו: ויחיד בזה ויחיד בזה כו'. נעשו שיירא ונותנין להם כל צרכן דאמרינן דיורי גדולים בקטן ונמצאו שלשתן באמצעי ואמצעי מצרפן ומותר אמצעי זה כל שהוא גדול היקף במחיצה של שתי או של ערב וכגון שערבו: אמצעי מגופף וכו'. שהוא רחב מהם והן פתוחים לו במילואן ולדידיה לא הוי מילואו: אין נותנין להם. אלא בית סאתים לכל קרפף שהרי אין ג' דיורין בא' דדיורי אמצעי בחיצונים וזיל להכא תרי הוא דאיכא ובאמצעי ליכא אלא חד ואם אחד מהם יותר מבית סאתים הוא אסור ואם אמצעי יותר מבית סאתים כולם אסורין שהרי הם פרוצים לרשות האסורה: איבעי' להו. אמצעי מגופף ולא חיצוני' וב' אנשים באמצעי ויחיד בזה ויחיד בזה מאי: אי להכא נפקי כו'. והנך דאמצעי הואיל ושניהם שולטין לכאן ולכאן שדי תרווייהו להכא ותרווייהו להכא ולישתרו שתי קרפיפות החיצונים היקף בכל צרכן: או דילמא.

כולי האי לא מקילי' דנישדינהו להכא ולהכ' וה"נ לא אמרי' דנירמינהו תרווייהו לחד ולמישרי מיהא חד מן החיצונים בכל צרכו דמסתמא הכי ניחא ליה טפי דניהוי חד להכא וחד להכא דלא ניהוו אלא תרי בכל חד דרווח להו תשמישתייהו מלמיהוי תלתא בחד ובאינך לא ניהוו אלא חד: וא' באמצעי. והוא שליט על החיצונים: וכל היכא דנפיק תלתא הוו. ושדיא להכא ולהכא או שדיא מיהא לחד מינייהו ונשתרי חד מן החיצונים בכל צרכי היקף: או דילמא אימור להכא או להכא. ולא ידעינן להי מינייהו הלכך אפילו חד נמי לא יהבינן ליה כ"צ: והלכתא בעיין לקולא. שאלותינו אלו הן להקל וכ' הריטב"א דהב"ע בשאינן פתוחים זה לזה ביותר מי' דא"כ ה"ל פרצה וגם מגופפין אסורים וכתב עוד וכולה שמעתין בשכותלי קטנה נכנסין לגדולה דאי לא קי"ל נראה מבחוץ ושוה מבפנים נדון משום לחי וכולם חשובים מגופפין וכאילו אין אחד מהם נפרץ לחבירו ואין נותנין להם באחד מהם אלא בית סאתים וכתב עוד דבנותנין להם כל צרכן פירש"י שנותנין להם כל צרכן באמצעים ואחרים פירשו דאף בחיצונים נותנין להם כל צרכן דכיון דנעשו שיירא באמצע ה"ל אידך כחצר לאמצעי ונותנין לה בהם כל צרכן וכן דעת הרשב"א וגם ה' המגיד כתב כן בפי"ו בשם הרשב"א וכתב עוד בשמו ובלבד שלא יהא מקום בית סאתים פנוי מהכלים כדמפרש בפ"ק ופשוט הוא:

סימן שסא

סעיף קטן א

גג הסמוך לר"ה וכו' בעירובין (פה.) א"ר נחמן אמר שמואל גג הסמוך לר"ה צריך סולם קבוע להתירו ופירש"י גג הסמוך לר"ה שאינו מוקף חצר לכל צדיו אלא צדו אחד ר"ה וסתם גג גבוה י' צריך סולם קבוע מן העלייה לגג להתירו לטלטל מן המרפסת לגג דאי עביד ליה סולם גלי דעתיה דסלקיה לגג מכח ר"ה ואיהו ניחא ליה לאישתמושי ביה וסולם עראי כיון דמסלק ליה כמאן דליתיה וכתבו התוס' שר"ת מפרש שאינו גבוה י' כיון שתוכו רה"י לא הוי כרמלית ומהני סולם קבוע וכתוב בהגהת אשיר"י דף קכ"ח משמע שר"ל אם היה גבוה י' אפילו סולם לא היה צריך וכן דעת הרמב"ם בפי"ד וכתב ה"ה בשם הרשב"א ז"ל דלא דמי לעמוד בר"ה שאינו גבוה י' ורבים מכתפים עליו משום דגג זה גבוה מצד החצר י' למה זה דומה לבור בר"ה עמוק ז' וחוליא ג' משלימתו לי' שהחוליא נדונה רה"י אע"פ שאינו גבוה מר"ה יותר מג' עכ"ל ויש בסוגיית הגמרא חילוף פירושים מרש"י לתוס' ואיני רוצה להאריך בהם לפי שזה דבר שאינו מצוי וכתב עוד שם ה"ה בשם הרשב"א אי זהו סולם קבוע כל שקבעו שם בין לשבת בין לחול קבעו לשבת ולא לחול אין זה קבוע ודע ששם בגמ' הביא מימרא זו להביא ממנה ראיה לדין אחד ודחי

רב פפא דדילמא בשרבים מכתפים עליו והרמב"ם כתבה לדרב פפא בפי"ד שכתב גג הסמוך לר"ה בתוך י' טפחים הואיל ורבים מכתפים עליו אסור לטלטל בגג עד שיעשה לה סולם קבוע להתירו וכ"כ שם ה"ה בשם הרשב"א וקצת משמע מדבריהם דדוקא במכתפים אבל אם אינם מכתפים א"צ סולם להתירו ורבינו לא הזכיר מכתפים עליו משום דרב פפא בדרך דחייה אמרה אבל פשטא לא הוי הכי אלא בכל גוונא צריך סולם:

סעיף קטן ב

חצר שנפרצה במילואה וכו' משנה בפרק כל גגות (עירובין צד.) חצר שנפרצה לר"ה המכניס מתוכה לרה"י וכו' וחכ"א מתוכה לר"ה או מר"ה לתוכה פטור מפני שהיא ככרמלית ופירש"י חצר שנפרץ לר"ה במילואה או יתר מי' פטור אבל מותר לכתחלה לא אפילו תוך ד"א דלאו ר"ה היא אלא כרמלית וה"ה נמי מתוכה לרה"י ומוקי לה בגמ' במקום מחיצה וס"ל לחכמים דצידי ר"ה לאו כר"ה דמו:

סעיף קטן ג

ואם נפרץ בקרן זוית וכו' ג"ז משנה שם (צד.) חצר שנפרצה מב' רוחותיה וכן בית שנפרץ מב' רוחותיו מותרים באותה שבת ואסורים לעתיד לבא ד"ר יהודה רבי יוסי אומר אם מותרים באותה שבת מותרים לעתיד לבא ואם אסורים לעתיד לבא אסורים באותה שבת ואמרינן בגמ' דר' יוסי לחומרא פליג וה"ק כשם שאסורים לעתיד לבא כך אסורים היום וקי"ל כרבי יוסי כמ"ש בסימן שס"ה ובגמ' במאי עסקינן אילימא בי' מ"ש מרוח אחד דאמרינן פתחא הוא משתי רוחותיה נמי פתחא הוא אלא ביתר מי' א"ה אפי' מרוח א' נמי א"ר לעולם בעשרה וכגון שנפרצה בקרן זוית דפתח' בקרן זוית לא עבדי אינשי ופירש"י בקרן זוית שתופסת ב' רוחותיה ואבית שנפרץ מב' רוחותיו אמרינן בגמ' מ"ש מרוח א' דאמרינן פי תקרה יורד וסותם משתי רוחות נמי לימא פי תקרה יורד וסותם אמרי דבי רב משמיה דרב כגון שנפרץ בקרן זוית וקירויו באלכסון דליכא למימר פי תקרה יורד וסותם ופירש"י אמרי בי רב הא נמי כקרן זוית אע"ג דבעשר אוקימנא לא אמרינן פתחא הוא דפתחא בקרן זוית לא עבדי משום פי תקרה נמי לא כגון שקירויו באלכסון בשיפוע כעין גגים שלנו דליכא פה וכתבו התוס' והרא"ש דל"נ אלא היינו שנפרץ הקירוי באלכסון עם המחיצות בקרן זוית וכתב עוד הרא"ש ובכה"ג לא אמרינן פי תקרה דטעמא דפי תקרה משום דדמי לפתחא ופתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי וכתב ה"ה בפי"ז שי"מ בהיפך שאם נפרץ גם הקירוי אמרינן פי תקרה יורד וסותם אבל הכא הוא שהתקרה נשארה שלימה ולא אמרינן אמצע התקרה שהוא באלכסון יורד ורבינו המחבר סתם דבריו כהרא"ש והרמב"ם כתב בפי"ו וז"ל בית או חצר שנפרץ קרן זוית שלה בי' אמות ה"ז אסור לטלטל בכולו אע"פ שכל פרצה שהיא עד י' אמות כפתח אין עושין פתח

בקרן זוית ואם היתה שם קורה מלמעלה על אורך הפרצה רואין אותה שירדה וסתמה ומותר לטלטל בכולו והוא שלא תהיה באלכסון עכ"ל. וכתב ה"ה שכוונתו אינו מבואר ול"נ לדקדק בדבריו דמדלא כתב שנפרץ בקרן זוית וכתב שנפרץ קרן זוית שלה נראה שאינו מפרש קרן זוית שאוכל בשתי רוחות כדברי רש"י אלא שנפרץ מן הצד קרי ליה קרן זוית וכמ"ש הרי"ף בפ"ק דעירובין ומדכתב שנפרץ קרן זוית שלה ועל זה כתב והוא שלא תהיה באלכסון נראה עוד דקרן זוית לאו היינו אלכסון כפי' התוספות שהרי על שהפרצה היא בקרן זוית כתב שאם היתה קורה מלמעלה לאורך הפרצה מותר והוא שלא תהיה הקורה באלכסון ולדבריהם כיון שהפרצה היא בקרן זוית א"א להיות קורה לאורך הפרצה כי אם בקרן זוית דסתם חצר אינו מקורה גם אינו מפרש כי"מ שכתב ה"ה שהרי אחצר נמי קאי כדכתב בהדיא ודברי הי"מ לא שייכי אלא בבית ומהאי טעמא נמי יש להוכיח שאינו מפרש לא כפי' התוס' ולא כפירש"י ועוד יש להוכיח מטעם אחר שאינו מפרש כפירש"י דא"כ ה"ל למימר והוא שלא יהיה הקירוי באלכסון דבקורה לא שייכי דברי רש"י אלא נ"ל שהוא מפרש דקירוי באלכסון היינו שהקורה מונחת לאורך הפרצה באלכסון:

סעיף קטן ד

אבל פרצה שאינה בקרן זוית אמרינן בה פי תקרה וכו' ג"ז שם (צד:) איתמר אכסדרה בבקעה רב אמר מותר לטלטל בכולו דאמרינן פי תקרה יורד וסותם ושמואל אמר אין מטלטלין אלא בד"א דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם בי' כ"ע לא פליגי כלומר דבלאו סתימת פי תקרה נמי פתחים הם כי פליגי ביתר מי' וא"ד ביתר מי' כ"ע לא פליגי כי פליגי בי' כתב הרא"ש הרז"ה פסק כלישנא בתרא ולכאורה נראה דבשל סופרים הלך אחר המיקל וידוע דהלכה כרב באיסורי וכ"נ שהוא דעת הרי"ף כלישנא קמא וכ"כ סמ"ג וכתב שכן דעת ר"ח וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בפי"ז וכתב ה"ה שם שדעת הרשב"א כדעת הרז"ה אבל הוא הסכים לדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל והכי נקטינן:

סעיף קטן ה

ומ"ש אבל אם הוא משופע וכו' הוא מדאמרי' בעירובין (כה:) אפלוגתא דרבה ורבי זירא אי אויר קירוי מייתרו או אינו מייתרו לימא בפלוגתא דרב ושמואל קא מיפלגי דאיתמר אכסדרה בבקעה וכו' רב אמר פי תקרה יורד וסותם וכו' אי דעביד כי אכסדרה ה"נ הב"ע דעביד כי אורזילא ופירש"י גג משופע. דליכא פה ומשמע לרבינו דכיון דליכא פה לכ"ע לא שייך למימר פי תקרה ומאן דשרי התם לאו משום פי תקרה הוא אלא משום דכיון דמקורה לא חשיב קרפף ואע"פ שהתוס' והרא"ש חולקים בפ' כל גגות על רש"י שפי' קירויו באלכסון בשיפוע וכמ"ש בסמוך לאו למימרא דס"ל שאע"פ שהוא בשיפוע אמרי'

פי תקרה יורד וסותם דעביד כי אורזילא דאמרי' בפ' עושין פסין דלא אמרי' ביה פי תקרה יורד וסותם לכ"ע היינו גג משופע ולא פליגי עליה אלא בפי' אלכסון ואין בו ד"ט פי' שאם אין בקורה רוחב ארבעה טפחים אע"פ שאינו משופע לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם וכתב רבינו וא"ו במקום או ודין זה מבואר בדברי התוס' והרא"ש בעירובין (פו.) גבי הא דא"ר יהודה קורה ד' מתיר בחורבה וכ"כ סמ"ג ושלא כדברי רש"י שנראה מהם שם שאע"פ שאין בקורה ד' אמרינן פי תקרה יורד וסותם מרוח אחד אם היו שאר מחיצות מוקפות מחיצה והרמב"ם בפי"ז גבי פי תקרה יורד וסותם לא הזכיר רוחב הקורה משמע דס"ל כרש"י והכי נקטינן כתב סמ"ג פי תקרה מועיל אפילו גבוה מכ':

סעיף קטן ו

אפילו נפרצו שני מחיצות שלימות אמרי' פי תקרה וכו' בעירובין (צד:) אמרינן ומי אית ליה לשמואל פי תקרה יורד וסותם והא איתמר אכסדרה בבקעה רב אמר מותר לטלטל בכולה משום דפי תקרה יורד וסותם ושמואל אמר אסור דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם ומשני כי לית ליה בד' אבל בג' אית ליה ופירש"י כי לית ליה בד'. במקום שצריך לעשות ד' מחיצות בסתימות פי תקרה יורד וסותם כגון אכסדרה אבל בג' דאי היתה בה מחיצה כהלכתה ופי תקרה לג' מחיצות מכשיר ולפי דבריו לרב אפילו אין שם שום מחיצה כלל כגון שאכסדרה זו עומד קירויה על ד' יתדות נותן ד' קורות מיתד ליתד ועליהם מסדרים הנסרים לסיכוך אמרי' פי תקרה יורד וסותם מד' רוחות אבל הרי"ף כתב וז"ל איתמר אכסדרה בבקעה רב אמר מותר לטלטל בכולה ואע"ג דליכא אלא ג' מחיצות אמרינן פי תקרה יורד וסותם והלכתא כוותיה עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפי"ז וז"ל הרא"ש רש"י פי' דפליגי באכסדרה פרוצה מד' רוחותיה אבל לשון אכסדרה משמע כהרי"ף דסתם אכסדרה יש לה ג' מחיצות וכן פר"ח דדוקא ברוח רביעית אמרינן פי תקרה יורד וסותם וגריס כי לית ליה בג' אבל בד' אית ליה פי' כשאין שם אלא ג' מחיצות והרביעית פרוצה במילואה אבל בד' פי' שיש שם ד' מחיצות כגון שיש ברביעית שני לחיים דאיכא שם מחיצה אע"פ שפרוצה יתר מי' אמרינן פי תקרה יורד וסותם ור"ת פי' דסתם אכסדרה הוי נמי מוקפת משני רוחות ובההיא נמי איירי רב והעלה הרא"ש דנראה כדברי ר"ת דב' מחיצות נמי מהני פי תקרה מדאמרינן בפ"ק דסוכה (יח.) בההיא מודינא לך דהוי כמבוי מפולש פי' ולא מהני פי תקרה גבי שבת במפולש כדאשכחן דאסרי רבנן עלייה על ב' בתים משמע הא בלא פילוש מהני פי תקרה בשתי מחיצות ורבינו כתב כדעת הרא"ש ז"ל וצ"ל שיש בדברי רבינו ט"ס וצרוך להגיה דוקא כשנפרצו שנים זו בצד זו אבל כשנפרצו שנים זו כנגד זו לא:

סימן שסב

סעיף קטן א

כל מחיצה שלא נעשית לדור בתוכה וכו' בעירובין (כו.) א"ל רב פפא לרבא והאמר רב אסי מחיצות אדרכלין לא שמה מחיצה משום דלצניעותא עבידא ופירש"י אדרכלין. בנאים שעושים מחיצה לכל סביבותיהם כשבונון בחמה כיון דלצניעותא הוא ולמחר סותרין לה לאו כלום היא וא"ר הונא בריה דרב יהושע לרבא והאמר רב הונא מחיצה העשויה לנחת לא שמה מחיצה ופירש"י לנחת. שלא לדור שם אלא להשתמר מה שיניחו שם ומדברי הרמב"ם בפי"ז משמע דמחיצה העשויה לנחת או לצניעות לאו מחיצה היא כלל ואפילו היא מקפת פחות מבית סאתים אין מטלטלין בה דהא נקיט להו הרמב"ם שם בהדי מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה ושאינה גבוהה י' והנהו לאו מחיצה נינהו כלל וכבר כתב שם ה"ה שאין כן דעת הרשב"א דודאי בפחות מבית סאתים מחיצה הוא וכ"כ ג"כ ר"ת מחיצות גמורות הן ודעת רבינו כהרשב"א:

סעיף קטן ב

ומ"ש או לישב בה כדי לשמור השדות וכו' בפרק בתרא דעירובין ויתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ג

הלכך אילן שענפיו יורדין למטה אם אינם גבוהים ג' מן הארץ וכו' משנה בעירובין (צט:) אילן המיסך על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ ג"ט מטלטלין תחתיו ופירש"י מיסך. שנופו נוטה למטה מכל צדדיו סביב סביב מטלטלין תחתיו דאמרינן לבוד והרי יש כאן מחיצה י' ובגמרא א"ר הונא בריה דרב יהושע אין מטלטלין בו יתר מבית סאתים מ"ט משום דהוי דירה שתשמישה לאויר וכל דירה שתשמישה לאויר אין מטלטלין בו יותר מבית סאתים ופירש"י אלא בבית סאתים אם היה היקפו יתר על בית סאתים אין מטלטלין בו אלא בד' אפילו נטעו לכתחלה לכך דהוי מוקף לדירה מ"ט משום דהוי דירה שתשמישה לאויר אינה לדור בה תמיד אלא להסתופף בה שומרי אויר השדה: ומ"ש אבל יותר מסאתים לא אפי' אם נטעו מתחלה לכך וכו' הכי אמרינן בעירובין:

סעיף קטן ד

ומ"ש והוא שימלא האויר שבין הענפים בעצים וכו' ויקשור הענפים וכו' הכי מוקים לה רב אחא בר יעקב בסוכה (כד:):

סעיף קטן ה

תל שגבוה ה' והשלימו לי' וכו' בעירובין (צג:) הלכתא גידוד ה' ומחיצה ה' מצטרפין ופירש"י גידוד ה' חצר שקרקעיתה גבוה ה' טפחים והוסיפו על אותה גובה מחיצה ה':

סעיף קטן ו
מחיצה העומדת מאליה וכו' פשוט בגמרא ספ"ק דעירובין (טו:) גבי לחי העומד מאיליו מחיצה העומדת מאיליה ד"ה הוי מחיצה ומשמע דאפילו לא סמכו עליה מאתמול מהני וכ"כ שם הרא"ש וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שאחר שפסק הלכה כאביי דאמר לחי העומד מאיליו הוי לחי כתב אבל מחיצה העומדת מאליה דברי הכל הוי מחיצה ולכאורה נראה דדבר שא"צ הוא דכיון שפסק דלחי העומד מאיליו הוי לחי כ"ש למחיצה העומדת מאליה ומה צורך יש להשמיענו דמודה רבא במחיצה העשויה מאיליה כיון דלא קי"ל כוותיה אלא ודאי משום דגבי לחי אמרינן היכא דלא סמכו עליה מאתמול כ"ע לא פליגי דלא הוי לחי כי פליגי בדסמכו עליה מאתמול אתא לאשמועינן דבמחיצה לא באו לכלל מחלוקת כלל דכיון דמחיצה גמורה היא בכל גוונא הויא מחיצה אפילו עומדת מאיליה וכיון שלא חלקו בה כלל משמע דאפילו לא סמכו עליה מאתמול הויא מחיצה דאם לא כן לאביי מאי איכא בין לחי למחיצה גמורה:

סעיף קטן ז
ומ"ש וה"מ שנעשית בשבת בשוגג אבל במזיד הויא מחיצה וכו' מימרא דר"נ בעירובין (כה.) ובשבת (קא:) ואכתבנה בסמוך וכתב הרמב"ם בפי"ו ואם נעשית בשגגה מותר לטלטל בה באותה שבת והוא שתעשה שלא לדעת המטלטל אבל אם נתכוון אדם לזו המחיצה שתעשה בשבת כדי לטלטל בה אע"פ שעשה אותה העושה בשגגה אסור לטלטל בה באותו שבת ונתן ה"ה טעם לדבריו ומיהו כתב בשם הרשב"א שכל שנעשית בשגגה אפילו נתכוין העושה לטלטל בה הרי זה מותר לטלטל בה ושאינו יודע עיקר לדברי הרמב"ם:

סעיף קטן ח
ומ"ש וה"מ שלא היתה שם מחיצה וכו' בס"פ הזורק (שבת קא:) תניא ספינות קשורות זו בזו מערבין ומטלטלין מזו לזו נגללו נאסרו חזרו ונפרשו בין שוגגין בין מזידין בין אנוסים בין מוטעים חזרו להיתרן הראשון שכל מחיצה שנעשית בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה איני והא אר"נ ל"ש אלא לזרוק אבל לטלטל אסור כי איתמר דר"נ אמזיד איתמר ופירש"י אמזיד איתמר ומשום קנסא ודקתני מתניתין חזרו להיתרן הראשון אשוגגין ואנוסין ומוטעין קאי וכי קתני מזידין אשמה מחיצה קאי ולזרוק כר"נ והתוס' כתבו שר"ת מפרש דחזרו להיתרן הראשון אפילו אמזידין ור"נ דאמר דבמזיד לא הוי מחיצה אלא לזרוק ולא לטלטל היינו שע"י המחיצה נעשית רה"י אבל ספינות דבלאו הכי הם רה"י כי קשרן אפילו מזיד שרי לטלטל ומחצלאות הפרוסות ברה"י איירי שיש מחצלאות מפסיקות בין שתי חצירות נגללו נאסרו שהרי הן כחצר אחד והם עירבו שנים

חזרו ונפרסו חזרו להיתרן הראשון ומערבין אלו לכאן ואלו לכאן וגם הרא"ש כתב בלשון הזה כי איתמר דר"נ אמזיד איתמר פירש"י והא דקתני חזרו להיתרן הראשון לא קאי אמזיד ולא נהירא ופר"ת דמילתא דר"נ בעלמא איתמר אמחיצה הנעשית במזיד ולא אהך ברייתא וה"פ דברייתא מחצלאות הפרוסות לר"ה כעין בתים זו אצל זו מערבין ומטלטלין מזו לזו כדין כותל שבין ב' חצירות ובו חלון שמערבין בין שנים ואם רצו מערבין א' נגללו נאסרו פי' אם עירבו שנים וסמכו על פריסת מחצלאות שביניהן כשנגללו נאסרו כדין שתי חצירות שנפרצו במילואן זו לזו חזרו ונפרסו חזרו להיתרן הראשון דהוו כב' חצירות ומטלטלין אלו בכאן ואלו בכאן. שכל מחיצה שנעשית בשבת וכו' טעמא יהיב למילתיה דקי"ל בעלמא מחיצה הנעשית בשבת ואפילו לר"ה הויא מחיצה וכ"ש הכא דהאי מחיצה אינה באה אלא להתיר איסור דיורין של שתי החצירות הלכך חזרו להיתרן הראשון אפילו מזידים דלא שייך למילתיה דר"נ כלל דר"נ איירי בעושה מחיצה בר"ה שעל ידה נעשית רה"י אבל הכא בלא הך מחיצה נעשית רה"י והמחיצה אינה באה אלא לסלק הדיורין ומסיפא דקתני שכל מחיצה הנעשית בשבת שמה מחיצה דמשמע אפילו לטלטל דומיא דרישא פריך אההיא דר"נ דאיתמר בעלמא ומשני דר"נ אמזיד איתמר היכא דעושה מחיצה בר"ה והך דמחצלת חזרו להיתרן הראשון ואפילו במזיד עכ"ל. נראה מדבריו דלר"ת כל שע"י המחיצה נעשית רה"י אע"פ שהיתה שם מתחלה כיון שנעשית במזיד אינה מחיצה לטלטל וכדמשמע מדברי התוס' שהרי כתב כשנגללו נאסרו כדין שתי חצירות שנפרצו במילואן זו לזו דמשמע שלא נגללו אלא מחיצות שביניהם אבל מחיצות החיצונות נשארו ומש"ה שרי הא אם נגללו גם מחיצות החיצונות היה אסור אם נפרסו במזיד כך הם דברי ר"י בח"ד אבל הר"ן כתב בהזורק דברי ר"ת בסגנון אחר וז"ל אלא עיקרן של דברים כדברי ר"ת שפי' דהא דאמרינן כי איתמר דר"נ אמזיד לאו אמזיד דברייתא קאמרינן אלא אמזיד דעלמא דהיינו אמחיצה הנעשית בשבת לכתחלה ומעיקרא קס"ד דליכא לאיפלוגי בין שנעשית בתחלה בשבת או שהיתה שם מתחלה ואח"כ חזרה לעניינה הראשון ומשנינן דאמזיד דעלמא איתמר ולאו כי הדדי נינהו עכ"ל ונראה מדבריו שאפילו נגללו מחיצות החיצונות וחזרו ונפרסו במזיד חזרו להיתרן כיון שהיו עשויין מתחלה ודברי רבינו הם כשיטת ר"ת שכתב הר"ן שהחילוק הוא בין אם לא היתה שם מחיצה מתחלה להיתה שם והוסרה וחזרה ונעשית. ויש לתמוה עליו היאך הניח דברי הרא"ש וכתב כדברי הר"ן ושמא הוא ז"ל היה מפרש דברי הרא"ש כדברי הר"ן ומ"ש כשנגללו נאסרו כדין ב' חצירות וכו' היינו לומר שאע"פ שלא נגללו אלא מחיצות שביניהן נאסרו אבל אין ה"נ שאע"פ שנגללו גם מחיצות שסביבותיה

כשחזרו ונפרסו חזרו להיתרן הראשון וכמו שנראה מדברי הר"ן. והרמב"ם בפי"ו כתב סתם דמחיצה הנעשית במזיד אסור לטלטל בה ולא חילק כלל משמע דכרש"י ס"ל וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ז"ל:

סעיף קטן ט
ספינה מותר לטלטל בכולה בעירובין (צ.) אסיקנא דהלכתא כרב דאמר הכי ופירש"י מותר לטלטל בכולה ואפי' ישנה יותר מבית סאתים דהוקף לדירה הוא:

סעיף קטן י
ומ"ש כפאה לדור תחתיה וכו' כפאה לזפתה וכו' גז"ש ומודה רב שאם כפאה על פיה שאין מטלטלין בה אלא בד"א כפאה למאי אילימא לדור תחתיה מ"ש מגג יחיד אלא שכפאה לזופתה ופירש"י מ"ש מגג יחיד. דאפילו לרבנן מותר לטלטל בכולו ואפילו יותר מבית סאתים דכיון דמחיצות לדירה נעשו אע"פ שלא לדירת מעלה נעשו כי אמרי' בהו גוד אסיק הוי כהיקף לדירה ה"נ כיון שכפאה לדור כפייתה זו עשיית מחיצתה לדירת מטן כי אמרת בהו גוד אסיק הוי היקף לדירה. שכפאה לזופתה שביטל מחיצותיה מתורת דירה דאינן עומדות כ"ז כפייתה לא לדירת מעלן ולא לדירת מטן והוי כעמוד בעלמא וכי אמרינן בהו גוד אסיק הוי היקף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה וכרמלית היא עכ"ל נראה מדבריו דבבית סאתים אפי' כפאה לזופתה מותר לטלטל בכולה ולפ"ז צ"ל שמ"ש רבינו כפאה לזופתה וכו' איותר מבית סאתים דקאמר ברישא קאי ועוד נראה מדברי רש"י דכי כפאה לזופתה אפילו תחתיה אסור שהרי כתב דאינן עומדות כ"ז כפייתן לא לדירת מעלן ולא לדירת מטן אבל הרא"ש כתב שאם כפאה לזופתה שאין מטלטלין על גבה וכ"כ רבינו ונראה מדבריהם דתחתיה לעולם מותר מאחר שעיקר המחיצות נעשו לדירה והרי"ף השמיט הא דמודה רב שאם כפאה על פיה אין מטלטלין בה אלא בד"א ולא ידעתי למה:

סעיף קטן יא
בכל עושין מחיצה וכו' משנה בפ"ק דעירובין (טו.) בכל עושים לחיים אפילו בדבר שיש בו רוח חיים:

סעיף קטן יב
ומ"ש בין של שתי לבד וכו' ג"ז שם במשנה (טז:) ובפלוגתא דתנאי ופסק כחכמים.

סעיף קטן יג
ומ"ש אפילו ליחיד ביישוב ג"ז שם פלוגת' דתנאי ופסק כחכמי':

סעיף קטן יד
ומ"ש ובלבד שלא יהא בין חבל לחבירו וכו' פשוט שם במשנה הנזכר:

סעיף קטן טו
ומ"ש ואפי' בב"ח גז"ש משנה כתבתיה בסמוך:

סעיף קטן טז
ומ"ש ובלבד שיהו כפותים הוא מדברי הרמב"ם בפי"ו וטעמא כדי שלא ינודו ובעינן מחיצה יכולה לעמוד ועומדת ומהסוגיא שבפרק הישן הוציא זה אע"פ שאינה מכרחת עכ"ל ה"ה:

סעיף קטן יז
ואפי' באנשים שעומדין זה אצל זה והוא שלא ידעו שהועמדו לשם מחיצה וכו' הכל פשוט בעירובין (מג: מד.) ומשמע התם בעובדא דזיקי דהוו שדיין בריסתקא דמחוזא דאפילו כשהם מהלכים חשובים מחיצה וכן כתב הרא"ש בתשובה כלל ב' אלא שכתב שם דקשיא ליה מעובדא דנחמיה דקא מיבעיא ליה אי הלכה כרבי אליעזר ואי מחיצת בני אדם מועלת דרך הלוכם אמאי לא מלו גברי וא"ל דהתם היינו טעמא דלא מלו גברי לפי ששום אחד מהם לא עירב אלא עד ב' אמות סמוך לתחום דא"כ מאי קשיא להו לתוס' דכי לא מלו גברי נמי ילך אל מקום שמחיצה מגעת ואח"כ יעשה היקף אחר עד שיגיע לתחום דהא כיון ששום אחד מהם לא עירב אלא עד ב' אמות סמוך לתחום לא שייך להקשות כן שהרי אינן יכולין לעשות היקף אחר אלא ודאי שסוברים התוס' שאפי' עירבו עד התחום עצמו אמר בדלא מלו גברי עסקינן וקא מיבעיא ליה אי הלכה כר"א. וכתב הרשב"א בתשובה דאפי' בר"ה מהני האי מחיצה דמחיצת בני אדם מחיצה גמורה היא מדאמרינן שם (מד.) גבי סוכה עושה אדם את חבירו דופן. כתב ה"ר יהונתן הנהו דעבדינן מחיצה מינייהו בעינן שלא ירגישו בדבר כלומר שלא ידעו שלשם מחיצת אדם משים אותם שם והוו מחיצה שנעשית בשוגג דהויא מחיצה אפי' להקל לטלטל שאם ירגישו בדבר הויא נעשית במזיד ולא הויא מחיצה אלא להחמיר שמי שזורק מר"ה לתוכו חייב ולא לדבר אחר כלל וכתב בא"ח בשם הרשב"א שאפילו אחד מהם יודע אסור כדי שלא יבואו לזלזל בשבת:

סעיף קטן יח
ומ"ש ואפילו אם לא הודיעם שעושה מהם מחיצה עתה אם קרוב הדבר שידעו וכו' לא יעשו מהם מחיצה עוד כ"כ שם התוס' אהא דאמרינן בעובדא דנחמיה בדלא מלו גברי עסקינן והכי משמע שם (מד.) בעובדא דהנהו זיקי דהוו שדיין בריסתקא דמחוזא וכו' וכ"כ שם המרדכי בשם ר"מ וטעמא משום דשמא ירגישו בדבר קודם שיספיקו לגמור מיהו כתב אבל אם נעשו מחיצה בלא מתכוין לאדם אחד יכולין להיות מחיצה לאדם אחר שלא לדעת ורפיא ביד מורי עכ"ל: וכתב הריטב"א ומיהו אם באו בתחלה שלא

לדעת ואח"כ הבינו אין לחוש לכך. וכתב הרמב"ם בפרק י"ו שצריך שלא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו אלא יעמיד אותם אדם אחר שלא לדעתו וצ"ל דיליף לה מדאמרינן התם בסמוך הנהו בני גננא דאעילו מיא במחיצה של בני אדם נגדינהו שמואל אמר אם אמרו שלא מדעת יאמרו לדעת והוא ז"ל מפרש דהנהו דאעילו מיא הם העמידו מחיצת האנשים ומש"ה קרי להו לדעת ורבינו שלא הזכיר זה נראה שסובר שבני אדם שנעשית מהם המחיצה ידעו שלעשות מחיצה נקבצו שם וכן פירש"י. כתוב בשבלי הלקט אם צריך אדם לחפץ שבר"ה או שבבית אחר ור"ה מפסיק ביניהם יוליך שם תינוקות אם יקחוהו מאליהם טוב הדבר כדאיתא בפרק חרש (קיד.) ואם לא יבחנו להביא יעשו מחיצה של בני אדם וכו' אבל מבית חבירו לביתו לא יועיל כך לפי שצריך עירוב כל זה בספר התרומה מ"מ צריך אדם ליזהר בזה שאין להתיר אלא בשעת הדחק וצריך שלא ידעו שלשם מחיצה נאספו שם שאם ידע אחד מהם אסור וכן נמי בקטן שלא יהא עושה ע"ד אביו שאם יודע שנוח לאביו בכך אסור להוליכו שם ע"כ:

סעיף קטן יט

פרוץ כעומד מותר פלוגתא דאמוראי בספ"ק דעירובין (יז.) ואסיקנא הלכה כמ"ד מותר והא דמשמע דפרוץ מרובה על העומד אסור דוקא כשהפרצות מג' טפחים ומעלה אבל אם היתה כל פרצה מהם פחותה משלשה ה"ז מותר ואף על פי שהפרוץ מרובה על העומד דכל פחות מג' כלבוד דמי וכ"כ הרמב"ם בפי"ו והוא מדתנן בפ"ק דעירובין (טז:) מקיפים בחבלים ובלבד שלא יהא בין חבל לחבל ג"ט וכן אמרו בקנים והזכירו רבינו בסמוך וכן פירש"י אמתני' דשיירא שחנתה בבקעה וכו' וכן כתבו הגהות אשיר"י:

סעיף קטן כ

ומ"ש בין בשתי בין בערב שם א"ר המנונא הרי אמרו עומד מרובה על הפרוץ בשתי הוי עומד בעי רב המנונא בערב מאי ואמרינן דהכי קא מיבעי' ליה כגון דאייתי מחצלת דהוי ז' ומשהו וחקק בה ג' ושבק בה ד' ומשהו ואוקמה בפחות מג' ורב אשי אוקי בעיא דרב המנונא בגוונא אחרינא. ופירש"י הרי אמרו עומד מרובה על הפרוץ בשתי הוי עומד. אע"ג דאיכא פרצות כדתנן לעיל שיירא שחנתה בבקעה והקיפם בכלי בהמה מטלטלין בתוכה ובלבד שיהא גדר גבוה י' טפחים ולא יהו פרצות יתירות על הבנין וסתם כלי בהמה של שתי היא שעומד ע"ג הקרקע. בערב מאי מחבלים דמתני' ליכא למילף הכשרה משום דהתם כולו עומד הוא דכלבוד דמי: ושבק בה ד'. שלימים למעלה ומשהו למטה ואוקמיה להך גיסא דמשהו פחות מג' סמוך לקרקע דהשתא ה"ל עומד מרובה על הפרוץ מרוח אחת ואוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא נמי ליכא למימר הואיל ועומד מרובה על האויר דתותיה מינה ולא איפשיטא וכתב הרא"ש י"א כיון דלא איפשיטא עבדינן

לחומרא והראב"ד כתב כיון דרב אשי אוקי בעיא דרב המנונא בע"א אלמא פשיטא דערב כשתי לענין עומד מרובה על הפרוץ ולא איצטריך ליה למיבעי וכן מסתבר עכ"ל ואע"ג דרב המנונא נקט עומד מרובה על הפרוץ היינו משום דס"ל דפרוץ כעומד אסור א"נ דלא בעא למיחת נפשיה לפלוגתא ונקט בגוונא רווחא דלדברי הכל בשתי הוי עומד אבל לדידן דקי"ל פרוץ כעומד מותר הוי פרוץ כעומד בשתי פשיטא דשרי ובערב בעיא ולא איפשיטא ואזלינן בה לקולא כדברי הראב"ד והרא"ש וז"ש רבינו פרוץ כעומד מותר בין בשתי בין בערב וכך הם דברי הרמב"ם בפט"ז:

סעיף קטן כא

ומ"ש ובלבד שלא יהא במקום אחד פרוץ יותר מי' וכו' פשוט שם במשנה (טז:) וכל פרצה שהיא בי' אמות מותרת מפני שהוא כפתח יתר מכאן אסור ואם עשה צורת פתח אפי' לפרצה יותר מי' מותר ברישׁ עירובין תנן גבי מבוי ואם יש לו צורת פתח אע"פ שהוא רחב מי"א א"צ למעט ובגמ' (יא.) מתני ליה רב יהודה לחייא בר רב קמיה דרב א"צ למעט אמר ליה אתנייה צריך למעט א"ר יוסף מדברי רבינו נלמוד חצר שרובה פתחים וחלונות אינה ניתרת בצ"פ מ"ט הואיל ויתר מי' אסור במבוי ופרוץ מרובה על העומד אוסר בחצר מה יותר מי"ט במבוי אינו ניתר בצה"פ אף פרוץ מרובה על העומד האוסר בחצר אינו ניתר בצורת פתח. ופירש"י מדברי רבי'. רב דאמר צורת פתח לא מהני. שרובה פתחים בד' דופנותיה אינה ניתרת בצורת פתח ואפי' פתחים קטנים מי' כי היכי דלא מהני צורת פתח לשווייי' יותר מי' פתחא לא מהניא נמי לפרוץ מרובה על העומד בפתחים קטני' עכ"ל וכיון דלא קי"ל כרב אלא כסתם מתני' וכמו שפסק רבינו בסימן שס"ג ממילא משמע דה"ה דלפרוץ מרובה על העומד מהני צורת פתח דהא משמע בגמ' דפרוץ מרובה על העומד בצורת פתח קיל טפי מיותר מי' בצורת פתח וכיון דמהני צורת פתח בפרוץ מרובה על העומד ל"ש לן בין י' ליותר מי' וכתב ה"ה בפט"ז שכן דעת התוס' והרשב"א שכל שיש שם צורת הפתח עשוי כתקונו אפי' פרוץ מרובה על העומד בד' מחיצות וכולן צורת פתח הרי הן כעומדין. אבל הרמב"ם כתב בפט"ז שאין צורת פתח ביותר מי' מתיר אלא בעומד מרובה על הפרוץ דוקא וכתב ה"ה שאפי' לדעתו יש צורת פתח מועילה אפילו בפרוץ מרובה ברוח ג' כמבואר פי"ז בדין הכשר מבוי מפולש ולא בא רבינו להזכיר כאן אלא המחיצה שבעצמה בלא חברותיה היא מחיצה וכתב עוד שאפשר דבפרצה י' יודה הרמב"ם דאפילו פרוץ מרובה על העומד כשר אם יש לו צורת פתח ונראה שכן דעת סמ"ג וסמ"ק שכתבו צורת הפתח שאינו יותר מי' מתיר אפילו בד' רוחות אפילו פרוץ מרובה:

סעיף קטן כב
ומ"ש רבינו והר"י פי' אפילו לא נעץ אלא ד' קונדסין וכו' בפ"ק דעירובין (יא.) פלוגתא דר"ל ורבי יוחנן ור"י הוא דאמר שרינן מחיצות לענין שבת ואוקמה בגמרא דפלוגתייהו בצורת פתח העשוי מן הצד כלומר שמתח זמורה מקונדס לקונדס באמצעיתן ולא על ראשיהן הא אם מתח על ראשיהן מודה ר"י דהוי מחיצה ומהני אף מד' רוחות לרב דתני צריך למעט דוקא בי' ולסתם מתני' אפילו ביותר מי':

סעיף קטן כג
ומ"ש וה"מ בחצר ומבוי וכו' שם בדברי הרא"ש דף קי"ד שהקשה דא"כ למה הוצרכו לעשות פסין לביראות ויותר קל היה לעשות צורת פתח מד' רוחות ואפילו ביותר מי' כסתם מתני' וי"ל דלא היה מתקיים כ"כ דאתו גמלים ושדו ליה וגם נקל ליפול ברוח שאינה מצויה לפי שהיו צריכין להגביהן מפני הגמלים וכן צ"ל גבי שיירא שחנתה בבקעה שמקיפין ג' חבלים זה למעלה מזה או קנים בפחות מג' ולא עבדי צורת פתח א"נ הא דשרי בחצר ומבוי שיש בה דיורין אבל בבקעה שאין בה דיורין לא שרי ובירושלמי דמסכת כלאים גרסינן א"ר זעירא מודה ר"ל לענין שבת שאין פיאה מתרת ביותר. מי' א"ר חגי מתני' אמרה כן מקיפין ג' חבלים זו למעלה מזו ואם אתה אומר שפיאה מועלת ביותר מי' דיו בחבל אחד ע"כ פי' פיאה צורת פתח. ואע"פ שכתב הרא"ש הירושלמי הזה לא סמך עליו רבינו משום דירושלמי ס"ל כרב דסבר לא מהני צורת פתח ביותר מי' ואנן קי"ל כמתניתין דסברה דמהני וההכרע שהביא הירושלמי מדתנן מקיפין ג' חבלים כבר יישבו הרא"ש הלכך לא נקטינן כאותו ירושלמי. וכתב רבינו כדברי הרא"ש בתירוץ השני דלא שרי פיאה אלא בחצר ומבוי ולא בבקעה מפני שהוא מחמיר:

סעיף קטן כד
ומ"ש ודוקא בשכל ד' רוחות על ידי צורת פתח וכו' נראה דדייק לה מדכתב הרא"ש חילוק שבין חצר לבקעה על פסי ביראות משמע דדוקא דומיא דפסי ביראות דהוו מד' רוחות הוא דמפלגינן בין חצר לבקעה ודברי רבינו הם כדעת הרא"ש דס"ל דקיימא לן דאוקימתא דאוקימנא לדרבי יוחנן מן הצד אבל בצורת פתח העשוייה כהלכתה לכ"ע מהניא אפי' בד' רוחות וכ"נ מדברי סמ"ג וסמ"ק שכתבתי בסמוך אבל אין כן דעת הרמב"ם בפט"ז וכתב ה"ה דס"ל דההיא אוקימתא דחייה בעלמא היא ונקטינן דברי רבי יוחנן כפשטן דאפילו בצורת פתח העשויה כהלכתה הן:

סעיף קטן כה
ומהו צורת הפתח קנה מכאן וכו' בפ"ק דעירובין (י"א) וכתב המרדכי דבצורת פתח סגי בקנה ע"ג ובלבד שלא יהא ניטל ברוח וכתוב בכלבו שאם אין לו קנים עושה בחבלים וכ"כ הרוקח בסימן קע"ג:

סעיף קטן כו
ומ"ש אפילו אינו נוגע בהם וכו' ג"ז שם בדף הנזכר פלוגתא דר"נ ורב ששת ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב נחמן דאמר אין צריכין ליגע משום דתניא כוותיה וכן פסק הרמב"ם בפט"ז וכן פסק המרדכי וכתב ונראה דאפילו יש ביניהם יותר מג' שרי ופשוט הוא דאי בפחו' מג' לא הוי פליג רב ששת וכ"כ הרמב"ם בפט"ז אע"פ שאינו נוגע בשני הלחיים אלא שיש ביניהם כמה אמות הואיל וגובה הלחיים עשרה הרי זה צורת פתח:

סעיף קטן כז
ומ"ש שיהא גובה הקנים י' כ"כ הרמב"ם בפט"ו והכי משמע בפ"ק דעירובין (יא.) בברייתא דכיפה:

סעיף קטן כח
ומ"ש ויהיו מכוונים וכו' הכי משמע ממאי דתנא וקנה על גביהן וכ"כ הרא"ש דף קי"ד צריכין ליגע או אין צריכין ליגע פירוש אלו הקנים שבמזוזות המבוי אם היו גבוהים י' טפחים ואין מגיעין לקנה שלמעלה אלא שמכוונין כנגדו משמע דמכוונין מיהא בעינן ואפילו אינם רחוקים במשך ג' משמע לי דלא חשיבי מכוונים משום דפתחא כה"ג לא עבדי אינשי וכ"נ מדברו המרדכי שאכתוב בסמוך דאפילו אינו מרוחק אלא טפח פסול וה"ה לפחות מטפח עד שיהו מכוונים ממש:

סעיף קטן כט
ומ"ש ואם חיבר הקנה העליון וכו' בפ"ק דעירובין אמר רב חסדא צורת פתח שעשאה מן הצד לא עשה כלום ופירש"י שלא נתן העליון על שני הקנים העומדים אלא חיברו להם מן הצד לפי שאינו דומה לפתח שהמשקוף נתון על ב' המזוזות וכן פי' שם הרא"ש וגם ה"ה כ"כ בפי"ו בשם הרשב"א ושלא כדברי הרי"ף והרמב"ם שכתבו שמן הצד היינו שעשאן מצד של כותל דה"ל פתחא בקרן זוית ופתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי וכתב ה"ה בשם הרשב"א שאין דבריהם מחוורים אלא אפילו בראש הכותל צורת פתח גמור הוא כלומר דלא מיקרי פתחא בקרן זוית אלא כשאוכל משתי רוחות ואע"פ שהרי"ף והרמב"ם לא פירשו מן הצד כפירש"י מ"מ לענין דינא משמע דאף לדידהו אם חיבר הקנה העליון לשני הקנים מצדיהן לא מהני דלישנא דקנה על גביהן משמע ודאי על גביהן ולא מצדיהן וכ"נ מדברי הרא"ש שכתב אהא דאמר רב חסדא צורת פתח שעשאה מן הצד לא עשה

ולא כלום פי' רבינו האי כגון שעשאו מצדו של כותל וכו' ולא משמע אלא כפירש"י וכו' והיינו כברייתא דלקמן צורת הפתח שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן ע"כ משמע מדבריו דלכ"ע בעינן על גביהן ולא פליגי אלא בפי' מן הצד וכתב המרדכי בפ"ק דעירובין בשם מהר"ם ששאלת על הלחי שמרוחק למעלה מן הקורה יותר מטפח כדאמר רב חסדא צורת פתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום וכתב שיש מתירין כיון שהקורה מונח מצד אחד על הלחי אע"פ שמצד אחד הוא מן הצד כשר לא חילק ידענא וכו' אלא צריך שמזה ומזה הלחיים יהיו תחת הקורה דצורת פתח היא במקום פתח ופתחא כי הא לא עבדי אינשי ועוד דתניא וקנה על גביהן משמע דע"ג תרווייהו בעינן:

סעיף קטן ל

ומ"ש וצריך שיהיו הקנים חזקים וכו' ומיהו אפילו אינם יכולים לקבל וכו' מימרא דרב חסדא בפ"ק דעירובין (יא.):

סעיף קטן לא

ומ"ש וצריך שיעשה לו היכר ציר גז"ש (יא:) מימרא דר"ל ואמרינן מאי היכר ציר אבקתא ופירש"י אבקתא חור שהדלת סובב בו ואע"פ שאינה צריכה דלת מיהו חזיא לדלת בעינן והרי"ף לא הזכיר מימרא דר"ל וכתב הרא"ש שהר"מ תמה עליו למה השמיטה דהא ליכא מאן דפליג עליה ודחק לפרש הסוגיא לקיים דבריו שלא יהא צריך היכר ציר ומ"מ כתב דאין הלשון משמע כן אלא דבעי היכר ציר וכ"נ שהוא דעת הרא"ש וכן דעת סמ"ג וסמ"ק ובהגהות פט"ז כתב דברי הר"מ ואח"כ כתב וז"ל ולי המעתיק אמר הר"י שראה בטרוי"ש עירובין שקבלה בידם שנתקנו בימי רש"י ולא היה להם היכר ציר והקשה לבני העיר מהא דר"ל וכלשון הזה השיבו לו האשכנזים טועים בפירוש סוגיא זו ופירשו לו כפירוש הרמ"ך עכ"ל. וכן דעת הרמב"ם שלא הזכיר היכר ציר בפי"ו וכן עמא דבר וז"ל הריב"ש בתשובה והלחיים שהם מזוזות הפתח די להם כשתהיינה בריאות לקבל דלת של קשין אע"ג דליכא היכר ציר וכמו שפסקו הרי"ף והרמב"ם ז"ל וראוי לסמוך עליהם אע"פ שיש חולקין אמנם הקנה שלמעלה סגי בכל שהוא כמו שאמרו בירושלמי אפי' קנה מכאן וקנה מכאן וגמי על גביהן עכ"ל. כתב הרשב"א בתשובה מבוי שיש בראשו כיפה שקורין אלט"א כל שיש ברגלי הכיפה י' טפחים קודם שיתחיל להתעגל יש לה דין פתח לחייב במזוזה ולהתיר במבוי משום צורת פתח כדאיתא בפ"ק דעירובין:

סימן שסג

סעיף קטן א

מן התורה כ"מ שיש לו ג' מחיצות הוא רה"י גמור וכו' אי כרה"י גמור קאמר ליחייב הזורק מר"ה לתוכו קשה שהרי כתב בסימן שמ"ה דמבואות שיש להם ג' מחיצות ואין

לחי ולא קורה ברוח רביעית הוי כרמלית לכך צ"ל דמאי דקאמר הוא רה"י גמור לאו לחייב הזורק מר"ה לתוכו קאמר אלא להתיר לטלטל בכולו שכך דינה של כרמלית מן התורה וזה כדברי הרמב"ם בפי"ד ופי"ז אבל יש חולקים עליו ואומרים דמקום שיש לו שלש מחיצות הוי רה"י גמור לחייב הזורק מר"ה לתוכו וכבר ביאר ה"ה בפי"ז שמחלוקתן תלוי בסוגיית הגמ' שבפ"ק דעירובין ובפ' כל גגות:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם הוא חצר שנפרץ במילואו וכו' בפ"ק דעירובין דף י"ב אמר רבי אסי א"ר יוחנן חצר צריכה ב' פסים ואסיקנא כי סליק רבי זירא פירשה ברוח א' בארבעה משתי רוחות משהו לכאן ומשהו לכאן וכן פירשו שם רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אליבא דשמואל ופירש ה"ר יהונתן חצר שנפרצה למקום האסור לה אע"פ שאין בפירצה יותר מי' כיון שנפרצה במילואה נאסרה החצר לטלטל בכולה אבל אם לא נפרצה כולה שנשתייר מכותל רביעית בנוי כשיעור ד' טפחים במקום אחד ניתרת בכך אבל לא בפחות או אפי' בפחות שיעור זה אם מכל צד אותו כותל נשאר טפח מכאן וטפח מכאן בגובהו של כותל או עד י' טפחים נחשב אותה פרצה כפתח ע"כ. וכן משמע מדברי רש"י דצריכה שני פסין דאמרינן בנשתייר מן הכותל שלא נפרץ סגי וא"צ לעשות הפסים בידים וה"ה למאי דאמרינן ברוח א' בד' דבנשתייר מן הכותל ד' סגי אע"פ שלא עשאו בידים: ומ"ש ה"ר יהונתן אם מכל צד אותו כותל נשאר טפח מכאן וטפח מכאן לאו דוקא טפח דבמשהו מכאן ומשהו מכאן סגי:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפילו אין בפירצה ד' טפחים וכו' שם איכא תרי לישני בגמ' ופסק רבינו כלישנא קמא דמפליג בין חצר למבוי דבחצר צריך תיקון עד שיהא פחות מג' וכ"פ הרא"ש בשם הר"מ:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם יש בפירצה יותר מי' אמות וכו' מדתנן בספ"ק דעירובין כל פירצה שהיא בי' אמות מותר מפני שהיא כפתח יתר מכאן אסור וכתב ה"ר יהונתן אהא דא"ר יוחנן חצר צריכה ב' פסים דכשהפירצה יותר מי' אע"פ שנשאר מן הכותל בנוי כעשר וביותר מי' אינו מועיל כלום וכאילו נפל כל הכותל דמי ונאסרה החצר לטלטל בתוכה עד שיעשה לאותו חצר צורת פתח ע"כ וכ"כ הרא"ש בפרק כיצד מעברין גבי הא דת"ר עיר של יחיד ונעשית של רבים דאין מערבין את כולה דבשני פסים כשאין ביניהם יותר מי' או בפס ד' והפירצה בי' או בצורת פתח אפי' ביותר מי' מהני בכל דוכתי ובריש עירובין תנן אם יש לו צורת פתח אע"פ שרחב מי' אמות אינו צריך למעט וכבר נתבאר בסימן שקודם

זה שדעת הרמב"ם דלא מהני צורת פתח ביותר מי' אלא בעומד מרובה על הפרוץ ושיש חולקין עליו:

סעיף קטן ה

ואם הוא מבוי שיש לו ג' מחיצות וכו' בפ"ק דעירובין תנן הכשר מבוי בש"א לחי וקורה ובה"א לחי או קורה ומפרש בגמרא דבמבוי סתום מג' רוחות עסקינן:

סעיף קטן ו

ומ"ש בלחי שעוביו ורחבו כל שהוא גז"ש משנה לחיים שאמרו גבהם י' טפחים ורחבם ועביים כל שהוא רבי יוסי אומר רחבן ג' טפחים ושקלינן וטרינן בגמ' אי הלכה כרבי יוסי ואסיקנא פוק חזי מאי עמא דבר ופירש רש"י וכבר נהגו העם בלחי משהו וכתבו התוספות בפ"ק דעירובין (י:) גבי הא דאמרינן בחצר קטנה שנפרצה לגדולה בי' ושני טפחים סגי דכותל עצמו לא חשיב לחי אם לא ברחב טפח דאין היכר כ"כ בכותל כמו בפס גמור וכתבוה הגהות בפי"ז ובגמרא וכמה כל שהוא אפילו כחוט הסרבל ומשמע מדברי מהר"ם שכתב המרדכי בפ"ק דעירובין דכחוט הסרבל מיהא בעינן ולפיכך כתב שעושים לחיים מסיד מחוי או ג' פסים שמדביקים אותם אצל החומה בעובי אצבע הוא הרבה יותר חזק מחוט הסרבל או קנה וכתב בתרומת הדשן סימן ע"ד דנפקא ליה מדקאמר אפילו כחוט הסרבל משמע דכחוט הסרבל דהיינו עובי אצבע מיהא בעינן וכתב עוד בתרומת הדשן שאין דברי מהר"ם אמורים אלא במבוי שהכשירו בלחי אבל מבוי שצריך לחיים או צורת פתח אפילו פחות מכחוט הסרבל סגי וע"כ התיר בלחיים העשוים מסיד מחוי בעובי ולא כלום במבוי הצריך שני לחיים וגם כתב שכן נוהגין בכל המקומות אמנם כתב תמיהא אחרינא חזינא בהך תיקון דמחוי סיד הטחוי בכותל דזימנין טובא אתי לידי תקלה כי הכלבים רגילים להתחכך בכותלים וחוקקים כל מיחוי הסיד למטה סמוך לארץ יותר משלשה טפחים מן הקרקע ולמעלה ותו לא חזי לא ללחי ולא לצורת פתח דהוי מחיצה שהגדיים בוקעים בה ולא מסקי אינשי אדעתייהו ומטלטלי באיסור עכ"ד ומ"מ לא ידענא מאן פלג ליה לחלק בין עובי לחי של מבוי שהכשירו בלחי אחד לעובי לחי של מבוי שהכשירו בשני לחיים ועוד דפשט דברי מהר"ם בצורת פתח החומה שרצה להכריע מדכתב שהקורה שע"ג יש בה לקבל אריח וקורה ובצורת פתח פסק שם במרדכי בהדיא דצורת פתח סגי בקנה עליון בכל דהו נ"ל דאין משם ראיה דהכי פירושה כשעושים לחיים מסיד מחוי שמדביקין אותו אצל החומה בעובי אצבע הוא חזק יותר מחוט הסרבל או קנה כלומר יותר מחוט הסרבל המוזכר גבי לחיים ומקנה המוזכר גבי צורת פתח שהרי סיד מחוי בעובי אצבע המודבק אצל החומה יש לו כח להעמיד קורה שיהיה ע"ג אריח ואילו כחוט הסרבל או קנה אין להן כח לזה וא"כ סיד

מחוי בעובי אצבע טוח בכותל שפיר דמי בין בלחי אחד בין בב' לחיים דבעינן שיהיו כחוט הסרבל בין בצורת פתח דבעינן שיהא עובייה קנה כמו שאמרנו קנה מכאן וקנה מכאן ומיהו כעובי אצבע בעינן וגם בעל תרומת הדשן עצמו כתב שנדחק לפרש דברי מהר"ם כמו שפירשה כדי לקיים מנהג רוב המקומות ומיהו שאר פוסקים כולם סתמו דבריהם וכתבו שיעור לחי כל שהו משמע דס"ל דכחוט הסרבל לאו דוקא אלא כלומר כל שהו והרא"ש כתב בכלל ג' ולחי כחוט הסרבל כשר לכך מקצתו שקוע וחקוק בקיר ומקצתו בולט רק שיהיה ניכר בעלמא סגי עכ"ל משמע בהדיא דס"ל דכחוט הסרבל אין לו שיעור אלא היינו כל שהו מיהו אפשר דבסיד מחוי אפילו אם הוא כעובי אצבע טיח בכותל לא מהני כיון שאינו יכול לעמוד בפני עצמו ולדברי מהר"ם דס"ל דחוט הסרבל דוקא לא תיקשי מדמכשרינן לחי מעצי אשרה דכתותי מכתת שיעוריה דאיכא למימר דהא דבעינן כחוט הסרבל לאו משום דבעינן שיעורא אלא משום דבעינן שיהא ראוי להעמיד בו שום דבר ואשרה ראויה להעמיד בה דלא מיפסל משום מכתת שיעוריה אלא במידי דבעי שיעור מדין שיעור א"נ דטעמא דמכתת שיעוריה הוא לפי שעומד לשריפה וכיון שאפילו שישרף ויעשה אפר אם גבלו ועשה ממנו עמוד מהני משום לחי לא מיפסל משום דמיכתת שיעוריה ובענין גבהו כתב ה"ה בפי"ז בשם הרשב"א הגביהו למעלה מן הקרקע פחות מג' טפחים שאין בארכו אלא ז' טפחים ומשהו כשר שכל לבוד רואין אותו כמלא עכ"ל כתבו הגהות אשיר"י בפ"ק לחי או מחיצה דאינשיב ביה זיקא ולא מצי קאי לא חשיב לחי ע"כ ופשוט הוא מדאמרינן בפרק הישן (סוכה כד.) כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה ומשמע דה"ה ללחי כתב ה"ר יהונתן בפ"ק דעירובין על מתניתין דהכשר מבוי צריך שיהיה הלחי סמוך לכותל המבוי בלא הפסק ג"ט שאם היה מרוחק מן הכותל ג' אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה שבכל פחות מג' אמרינן לבוד וכמאן דמחבר דמי:

סעיף קטן ז

ומכל דבר שיעשנו כשר אפילו מבעלי חיים משנה פ"ק דעירובין בכל עושין לחיים אפי' בדבר שיש בו רוח חיים ר"מ אוסר והלכה כת"ק:

סעיף קטן ח

ומ"ש ובלבד שיהא קשור שמה נלמד מדין מחיצה שנתבאר בסימן שס"ב וכ"כ ה"ה בפי"ז וה"ר יהונתן כתב אפילו בדבר שיש בו רוח חיים כגון אדם ובהמה ולא חיישינן שמא תמות דמיתה לא שכיחא ולשמא תברח נמי ליכא למיחש דבקשורה מיירי ולשמא תרבץ תחתיה וליכא מחיצה י' ליכא למיחש נמי דמיירי דמתוחה באשלי מלעיל כלומר

שקשורה בחבלים לכותלי המבוי ביתדות שיוצאות מן הכתלים או מן התקרה ואינה יכולה לרבוץ תחתיה והכי מפרשי בסוכה פ' הישן:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואפילו מעצי אשירה וכו' מוסכם מהאמוראים בפרק חלון וכתב הרמב"ם בפי"ז דטעמא משום דכיון דעובי הלחי ורחבו כל שהוא לא אמרינן כתותי מכתת שיעוריה ואע"פ שגבהו צריך שיהא י' כבר יישב זה שם ה"ה. וכתב הגהות בפי"ז בשם ר"י דלחי אפי' שברים ושברי שברים כשרים בו בלבד שלא יגביה התחתונה מהקרקע ג':

סעיף קטן י

ל"ש אם נראית בליטת הלחי לעומדים בתוך המבוי וכו' מסקנא דגמרא בפ"ק דעירובין (ט.) איתמר נראה מבפנים ושוה מבחוץ נדון משום לחי נראה מבחוץ ושוה מבפנים רבי חייא ור"ש ב"ר חד אמר נדון משום לחי וחד אמר אינו נדון ואסיקנא והלכתא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נדון משום לחי ופירש"י נראה מבפנים ושוה מבחוץ. שהעמיד הלחי רחבו לצד ארכו של מבוי ולא משך קצת רחבו קימעא כלפי חוץ אלא השוה חודו החיצון לעובי כותלי המבוי ודומה כמו שמוסיף על רחב הכותלים ואינו נראה מבחוץ כלחי אבל חודו הפנימי נראה מבפנים שעוביו בולט לתוך רוחב המבוי. נראה מבחוץ ושוה מבפנים שמשך כל הלחי לחוץ וחודו הפנימי נכנס בכותלי המבוי ואינו נראה מבפנים אלא דומה כמוסיף על אורך הכותל אבל מבחוץ ניכר שאינו מכותל המבוי שהרי נמשך להלאה מרוחב הכותל. והתוס' והרא"ש כתבו דאין נראה לפרש נראה מבחוץ ושוה מבפנים כמו שפירש כאן דכה"ג לא הוי אפילו נראה מבחוץ כיון שאין נראה לצד חלל המבוי אלא לעומדים אחורי המבוי אלא כמו שפירש הוא עצמו שם בסמוך גבי כותל שצדו א' כנוס מחבירו בין שנראה מבחוץ ושוה. מבפנים וכו' שנכנס הבנין ומיעטו מעביו דהשתא בולט ויוצא ממנה כמין עמוד שקורין פילא"ר בין שכניסתו נראית מבפנים ושוה מבחוץ ששוקע הכותל מאחריו ונראית הפנימה בפנים בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים כגון ששוקע הכותל מלפניו שאין הכניסה נראית לעומדים מאחריה אלא לבני ר"ה עכ"ל וצ"ל דצד הכותל שהוא לתוך המבוי קרוי אחורי הכותל וצד הכותל שהוא חוץ למבוי קרוי פני הכותל ולפירש"י שדחו התוספות העמיד רוחב הלחי כנגד עובי הכותל ורוחב הלחי עודף על עובי הכותל ודחה פירוש זה לפי שאינו נראה לעומדים מבחוץ כנגד חלל המבוי שהרי אין הלחי ניכר אצלם לפי שהוא מכסה את כל עובי הכותל ואין ידוע להם אם הוא עודף על עובי הכותל אם לאו ואינו ניכר אלא לעומדים אחורי המבוי שרואים עובי הכותל ומזכירים שרוחב הלחי עודף על עובי הכותל וסמכו על פירושו בכותל שצדו א' כנוס דהיינו ששוקע הכותל מלפניו וכו' ודוגמת זה בלחי

שהעמיד עביו כנגד עובי הכותל ועובי הכותל רחב מעובי הלחי ומבפנים הוא שוה שנראה כמוסיף על אורך הכותל ולעומדים כנגד חלל המבוי ניכר בליטת רוחב הלחי שמאחר שעובי הכותל רחב מעובי הלחי ניכרת הפגימה לעומדים בחוץ:

סעיף קטן יא

הרחיקו מן הכותל ג' או שהגביהו מן הארץ ג' פסול מימרא דרבא בפ"ק דעירובין וכתב ה"ה בפי"ז בשם הרשב"א שאם הגביהו פחות מג' אע"פ שאין בו אלא ז' ומשהו כשר וכבר כתבתי זה בסמוך:

סעיף קטן יב

ואפילו לא עשאו לשם לחי וכו' ג"ז בפ"ק דעירובין (דף ט"ז) פלוגתא דאביי ורבא ואביי הוא דאמר הוי לחי ואזדא לטעמיה דאמר לחי משום מחיצה ומחיצה העומדת מאליה הוי מחיצה ופסקו הפוסקים כוותיה שזו היא א' מהשמועות שסימנם יע"ל קג"ם דקי"ל בהו כאביי ומ"ש שיסמכו עליו מע"ש כן מפורש שם היכא דלא סמכי עליה מאתמול כ"ע לא פליגי דלא הוי לחי כ"פ היכא דסמכי עליה מאתמול ופירש"י העומד מאליו שלא הוקבע לשם תיקון מבוי שלא הזמינוהו לכך כלומר דאפילו הוקבע בידים מיקרי עומד מאליו כיון שלא הוקבע שם לשם לחי ורצה להשמיענו עוד שא"צ שיתכוין לסמוך עליו מע"ש אלא כל שלא היה שם לחי אחד בע"ש זה מיקרי סמך עליו מע"ש. היכא דלא סמכי עליה מאתמול שהיה שם לחי אחד ונפל בשבת וכ"כ בהגהת אשיר"י וכך הם דברי ה"ה בפי"ז בשם הרשב"א שכתב וז"ל כיצד העמידו לחי במבוי וניטל בשבת אפילו היה שם אילן וכיוצא בו ואפילו נטעו בידים אינו מועיל כיון שלא סמך עליו מע"ש לא העמיד שם לחי אחר או שהיה שם ונפל מע"ש אילן זה מתיר משום לחי וכן כל כיוצא בזה וכבר כתבתי בסמוך דעת התוס' דכותל עצמו לא חשיב לחי אם לא ברוחב טפח דאין היכר כ"כ בכותל כמו בפס גמור:

סעיף קטן יג

ומ"ש ומיהו אפילו סמכו עליו מע"ש לא מהני אא"כ יהא בולט וכו' ג"ז ברפ"ק דעירובין (דף ה') אמר רמי בר חמא אמר רב הונא לחי הבולט מדופנו של מבוי פחות מד"א נדון משום לחי וא"צ לחי אחר להתירו ד"א נדון משום מבוי וצריך לחי אחר להתירו אותו לחי היכן מעמידו אי דמוקי ליה בהדיה אוסופי הוא דקא מוסיף עליה א"ר פפא דמוקי ליה לאידך גיסא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפי' תימא דמוקי ליה בהדיה דמטפי ביה או דמבצר ביה ופירש רש"י הבולט מדופני של מבוי. לתוך רוחב המבוי ולא נעשה שם לשם לחי אלא הוציא בניינו בפאת ביתו פחות מד"א ברוחב המבוי נדון משום לחי וסמכינן עליה ואע"ג דלאו לשם לחי איקבע דקי"ל כאביי בלחי העומד מאליו דכשר אם

היה בולט לתוך רוחב המבוי ד"א נדון משום מבוי כלו' כיון דאורך הכשר מבוי ניתר בכך בעלמא ומיקרי מבוי ה"נ נפק מתורת לחי דלא סמכינן עליה אע"ג דאי עבדיה משום לחי הוי כשר דמשום דריבה בסתימתו לא גרע מלחי משהו הכא כיון דלאו להכי איקבע אנן במחשבה לא מצינן לאפוקי מתורת כותל ולשוייה לחי דכיון דנפק ליה מתורת לחי נמצא שאין תיקון למבוי זה וצריך לחי אחר להתיר המבוי באידך גיסא אצל כותל האחר כנגדו. דמטפי ביה או מבצר ביה גבוה ממנו או נמוך ממנו א"נ עב ממנו או דק ממנו כדי שימשך הימנו ולחוץ או הימנו ולפנים ע"כ ורבינו כתב דמטפי ביה או דמבצר ביה כפי' שני וכתבו התוס' ד"א נדון משום מבוי אפילו למ"ד לחי משום מחיצה דהיה לו להועיל יותר אם סותמו מ"מ היכר קצת בעינן ואע"ג דהיכא דהעמידו לשם לחי לפירש"י מועיל אע"ג דאין היכר מ"מ י"ל כשהעמידו לשם לחי יש קול ואיכא היכרא וכתבו עוד התוספות דהא דקאמר אותו לחי היכן מעמידו במבוי רחב יותר מח' קא בעי דברחב ח' היכן שיעמידנו הוי עומד מרובה:

סעיף קטן יד

ומ"ש ודוקא במבוי שרחבו מח' אמות ולמעלה וכו' ג"ז שם דף הנזכר על האי מימרא אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא במבוי ח' אבל במבוי ז' ניתר בעומד מרובה על הפרוץ רב אשי אמר אפי' במבוי ח' לא צריך מה נפשך אי עומד נפיש ניתר בעומד מרובה על הפרוץ ואי פרוץ מרובה נדון משום לחי מאי אמרת דשוו תרווייהו כי הדדי ה"ל ספק דדבריהם וספק דדבריהם להקל ומפשטא דשמעתא משמע דע"כ לא מכשר רב אשי אלא במבוי שהוא רחב ח' אבל אם הוא רחב ט' לחי של ד' אמות אינו כשר בו לפי שאינו נדון משום לחי כל שיש בו ד"א כיון שלא הוקבע לשם לחי ואינו מכשיר משום עומד שהרי הוא מועט מן הפרוץ וכ"כ ה"ה בפי"ז בשם הרשב"א וכ"נ מדברי רבי שכ' ח' אמות מצומצמות אבל הרמב"ם בפי"ז כתב לחי שהוא רחב הרבה בין שהי' רחבו פחות מחצי רוחב המבוי בין שהיה רחבו כחצי רוחב המבוי כשר ונדון משום לחי אבל אם היה יתר על חצי רוחב המבוי נדון משום עומד מרובה על הפרוץ משמע דס"ל דכי אמר רב אשי אפי' במבוי ח' לאו דוקא דה"ה אפילו ברחב כמה אמות וכתב ה"ה שדבריו צ"ע: ומ"ש רבינו אפי' סמכו עליו מע"ש לא מהני אא"כ יהא בולט בתוך המבוי פחות מד"א הוא דלא כפירש"י שכבר נתבאר בדבריו דע"כ לא אמרי' דד"א נדון משום מבוי וצריך לחי אחר להתירו אלא בשלא סמך עליו מבע"י אבל אם סמך עליו מבע"י אפילו הוא רחב כמה אמות נדון משום לחי וכ"נ שהוא דעת התוספות ולפיכך יש לתמוה על רבינו שכתב כן וצ"ע כתוב בהגהת אשיר"י פ"ק דעירובין מבוי שרצפו בלחיים בפחות

מג' והוי משך רצופו ד"א באורך המבוי צריך לחי אחר להתיר מבוי זה שבין לחיים אבל מלחי הפנימי ואילך מיהא שריא ולרש"י וכך נראה בעיני שאפילו מלחי הפנימי ולפנים אינו ניתר א"ז עד כאן לשונו ונראה שכ"כ מדגרסינן בפ"ק דעירובין (דף ט') א"ר יוחנן מבוי שרצפו בלחיים פחות פחות מד"א באנו למחלוקת רשב"ג ורבנן ופי' רב אשי כגון שרצפו בלחיים פחות פחות מד' במשך ד"א לרשב"ג דאמר לבוד ה"ל מבוי וצריך לחי להתירו לרבנן דאמרי לא אמרינן לבוד א"צ לחי אחר להתירו ופירש"י לרשב"ג יש לבוד בפחות מד' וה"ל חד לחי ואמרינן לעיל ד"א נדון משום מבוי ויצא מתורת לחי וצריך לחי אחר להתיר מבוי זה שבין לחיים אבל מלחי הפנימי ואילך מיהא שרי לטלטולי במבוי דלהנהו ודאי נראה לחי ועוביו נדון להם כלחי וניתר בו מבוי כך שמעתי ול"נ שאפי' מפנימי ולפנים אינו ניתר דלחי הפנימי לר"י אינו מתיר כלל עכ"ל ולמד מכאן א"ז לדידן דקי"ל דפחות מג' הוי לבוד להיכא דרצפו בלחיים פחות פחות מג' ותמהני דהא בגמרא אקשינן אהא ולרשב"ג ליהוי כנראה מבחוץ ושוה מבפנים ומשני מידי הוא טעמא אלא לר' יוחנן הא כי אתא רבין א"ר יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נדון משום לחי וא"כ לדידן דקי"ל דנראה מבחוץ ושוה מבפנים נדון משום לחי אפילו רצפו בלחיים פחות פחות מג' במשך ד"א א"צ לחי אחר להתיר דניתר בנראה מבחוץ אע"פ שהוא שוה מבפנים ואפשר שטעמו של א"ז הוא ללמוד מכאן להיכא שלא משך לחי החיצון כלפי חוץ כלל אלא שאם לכך נתכוין ה"ל לפרש דבריו: גרסינן בפ"ק דעירובין (דף י) אמר רמי בר אבא אמר רב הונא לחי המושך עם דופנו של מבוי פחות מד"א נדון משום לחי ומשתמש עם חודי הפנימי ד"א נדון משום מבוי ואסור להשתמש בכולו ופירש"י לחי המושך עם דפנות של מבוי לחוץ שנראה כמאריך את דופן המבוי שמעמיד חודו כנגד עובי הכותל דמיכסי חודו בעוביו של כותל דשוה מבפנים ונראה מבחוץ שאין חודו של לחי מכסה כל עובי הדופן שרחב ממנו בכולו בכל המבוי שהרי אין כאן לחי וכתבו התו' (ה.) גבי לחי הבולט מדופנו של מבוי דהא דלחי המושך הואיל והוי לאורך המבוי ואינו סותמו ד' נדון משום מבוי אפילו הוקבע לשם לחי:

סעיף קטן טו

וכן הכשרו בקורה וכו' כלומר הכשר מבוי שנזכר בראש הסימן הוי נמי בקורה כדתנן בפ"ק דעירובין (ד' יא) הכשר המבוי בש"א לחי וקורה ובה"א לחי או קורה:

סעיף קטן טז

ומ"ש אבל נעץ שתי יתדות וכו' ג"ז שם (בדף ח) בעי רמי בר חמא מרב חסדא נעץ שתי יתדות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן מהו א"ל לדברי המתיר אסור וכו' רבא אמר אפי' לדברי האוסר נמי אסור בעינן קורה ע"ג מבוי וליכא ופירש"י נעץ שתי

יתדות נעוצות בכותל בעביו של צד ר"ה ונמצאת קורה שעליהם בולטת ונמשכת לחוץ יותר מהכתלים וחודה הפנימי דבוק וסמוך לכותל ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבא וכן דעת הרמב"ם בפי"ז:

סעיף קטן יז

ומ"ש וצריך שתהא עשויה לשם קורה וכו' כ"כ הרא"ש גבי לחי העומד מאליו דאסיקנא דהוי לחי אבל קורה העומדת מאליה יראה דלא הוי קורה דקי"ל דקורה משום היכר וטעמא דאביי בלחי משום דלחי משום מחיצה וכ"כ ה"ה בפי"ז בשם הרשב"א וז"ל ויראה לי שהקורה העומדת מאליה כאותן שנותנין קורה מכותל לכותל לחזק הכותלים אינה קורה שקורה משום היכר ואין כאן היכר:

סעיף קטן יח

ושיעור הקורה רחבה טפח משנה בפרק קמא דעירובין (דף יג) קורה שאמרו רחבה לקבל אריח והאריח חצי לבנה של ג' טפחים דיה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריח לארכו רחבה לקבל אריח ובריאה לקבל אריח ר"י אומר רחבה אע"פ שאינה בריאה ואף על פי שהמרדכי כתב שר"מ פסק כר"י הרי"ף פסק דאין הלכה כר"י וכן פסק הרמב"ם וכ"נ שהוא דעת הרא"ש והכי נקטינן ופירש ה"ר יהונתן בריאה כדי לקבל אריח כלומר אריחים הרבה כשיעור רוחב פתח המבוי מדובקים שם בטיט כפי מה שצריך להם שאל"כ לא תהא בה היכר דסבורים בני ר"ה דלפי שעה ניתנה שם אבל כשהיא בריאה ועבה וראויה לקבל בנין כזה ניכר ומפורסם לכל שלקביעות הושמה שם ואית ביה היכרא וכתב ה"ה בפי"ז בירושלמי נראה שצריך שתהא בריאה לקבל דימוס של אריחין שוכבין ארכן לאורך הקורה ואילו קורה של י' אמות שתהא בריאה לקבל כ' אריחין שאורך האריח ג' טפחים ורחבו טפח וחצי וכ"כ הרא"ש ז"ל ולזה הסכים הרשב"א ז"ל עוד כתב ויראה לי שדי אם יכולה לקבל י"ח אריחים לפי שקורה ט' אמות וב' משהויין מתרת מבוי רחב י' אמות מדין לבוד ע"כ ואין בגמ' שלנו מכל זה כלל ולזה לא כתב רבינו רק לשון המשנה עכ"ל:

סעיף קטן יט

ומ"ש ועביה כל שהוא כ"כ הרמב"ם בפ"ח ונ"ל דהיינו מדלא יהיב בגמ' שיעור לעבי' לא עדיף מלחי דעביו כל שהו ואע"ג דלענין רוחב צריך בקורה שיעור אע"פ שאינו צריך בלחי התם היינו טעמא לפי שהוא משום היכרא ובקצרה ליכא היכר אבל עביה שאינה ענין להיכר בכל דהו סגי:

סעיף קטן כ
ומ"ש הלכך עשאה מעצי אשרה פסולה פלוגתא דאמוראי בס"פ חלון (דף פ"ו) ופסק הרמב"ם בפי"ז כמ"ד פסולה וכתב ה"ה שכן דעת הרשב"א ודעת ההשגות כמאן דמכשיר.

סעיף קטן כא
ומ"ש ואם היא רחבה ד' טפחים וכו' בפ"ק דעירובין (דף יד) מתני ליה רב יהודה לחייא בר רב קמיה דרב רחבה אע"פ שאינה בריאה א"ל אתנייה רחבה ובריאה והא"ר אילעא אמר רב רחבה ד' אע"פ שאינה בריאה רחבה ד' שאני והרא"ש כתבה להא דר' אילעא בריש עירובין ד' קי"ג וגם המרדכי כתב שכן פסק הר"מ וכ' ה"ה בפי"ז שכן דעת הרשב"א ושאין נראה כן דעת הרי"ף והרמב"ם. כתב ה"ר יונתן דקורה שהניחה למטה מי"ט צריך להגביה וכן משמע בגמרא:

סעיף קטן כב
ומעמידיה א"צ שיהיו חזקים וכו' בפ"ק דעירובין י"ד פלוגתא דאמוראי וכ' הרא"ש שר"מ פסק לקולא וכן מסתבר והרמב"ם בפי"ז פסק כדברי המחמיר וכ"כ סמ"ג וכתב ה"ה שמעמידי קורה י"מ שמעמידים הכותל שהקורה עומדת עליו וי"מ יתדות היוצאות מן הכותל שאין ברחבן טפח ולא בארכן. ג' והקורה קצרה ונשענת עליהם וזה עיקר וכן פירש רבינו שלמה:

סעיף קטן כג
היתה עגולה צריך שיהא בהיקפה ג"ט וכו' משנה בפ"ק דעירובין ואע"ג דלכאורה משמע דכר' יהודה אתיא דאית ליה רואין ואנן קי"ל כרבנן דפליגי עליה כבר דייק הרא"ש מסוגיית הגמרא דמודו רבנן בהא:

סעיף קטן כד
היתה של קש או של קנים פסולה כו' גם זה משנה שם בדף הנזכר ר"י אומר רחבה אע"פ שאינה בריאה היתה של קש או של קנים רואין אותה כאילו היא של מתכת ופירש"י היתה של קש וכו' ר"י קאמר לה כלומר דסתם קורה של קש וקנים אינה בריאה ולפ"ז לא היה צריך רבינו לכתוב דשל קש ושל קנים פסולה שכבר כתב למעלה שצריך שתהא חזקה לקבל חצי לבינה ואפשר שרבינו מפרש דשל קש ושל קנים אע"פ שעשו אותה חזקה ובריאה פסולה לרבנן כיון דרוב קורות של קש ושל קנים אינם בריאות:

סעיף קטן כה
היתה עקומה ועקמומיתה נוטה חוץ למבוי וכו' בפ"ק דעירובין (יג.) תנן היתה של קש וכו' עקומה רואין אותה כאילו היא פשוטה ובגמ' פשיטא קמ"ל כדר' זירא דא"ר זירא היא בתוך המבוי ועקמומיתה חוץ למבוי היא בתוך כ' ועקמומיתה למעלה מכ' היא

למעלה מי' ועקמומיתה למטה מי' רואין כל שאילו ינטל עקמומיתה ואין בין זה לזה ג' א"צ להביא קורה אחרת וכתב הרא"ש בדף קט"ו אע"ג דרבנן פליגי עליו דר"י בהיתה של קש ושל קנים בהא דעגולה ועקומה מודו דאמרינן רואין וכן דעת הרמב"ם בפ' ז' וכתב שם ה"ה שכן הוא דעת הרשב"א ז"ל ורבינו כתב מימרא דר"ז דמכשר בעקמומיתה נוטה חוץ למבוי או למעלה מכ' וכ"ש להיכא דגם עקמומיתה בתוך המבוי ותוך כ' והרמב"ם בפי"ז שכתב מימרא דר' זירא כתב קודם לכן לשון המשנה כמנהגו:

סעיף קטן כו

היתה יוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל זה וכו' ברייתי' שם בדף הנזכר וכתב ה"ה בפי"ז דאפילו במרוחקות משני הכותלים אמרינן לבוד מתרי רוחי:

סעיף קטן כז

הניח שתי קורות זו בצד זו וכו' ג"ז שם ברייתא בדף הנזכר וכן שתי קורות המתאימות לא בזו כדי לקבל אריח ולא בזו כדי לקבל אריח אם מקבלות אריח לרחבו טפח ומחצה א"צ להביא קורה אחרת ואם לאו צריך להביא קורה אחרת ומפרש רבינו דאם מקבלות אריח לרחבו היינו שהן קרובות זו לזו פחות מטפח א"צ להביא וכו' ותימה הוא למה נשתנה דין לבוד זה משאר לבוד דהוי בפחות מג' ויותר נראה דברי הרמב"ם שכתב בפי"ז אם יש בשתיהן כדי לקבל אריח אינו צריך להביא קורה אחרת וכתב ה"ה ופירוש רבינו אם יש בין שתיהן רחב טפח וכשאין בין זו לזו ג' טפחים ואח"כ מצאתי בהגה"מ החדשות שכתבו וכן שתי קורות המתאימות וכו' נראה: למהר"ם דהיינו דוקא כשנוגעות זו בזו אבל אם אינם נוגעות אפילו אין ביניהם ג"ט אין מצטרפין דלא אמרינן לבוד דזיל הכא ליכא שיעורא וזיל הכא ליכא שיעורא עכ"ל וה"ר יהונתן ג"כ פי' שאע"פ שהניחן בתוך ג' ל"א בהו לבוד ויצטרפו זה עם זה לשיעור טפח דלא לקביעות הושמו שם שניהם אא"כ הם כ"כ סמוכים בתוך טפח שאם ינתן האריח שרחבו טפח ומחצה בין ב' הקורות ולא יפול לארץ שיסמוך באצבע מכאן ואצבע מכאן מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין ע"כ ואע"פ שבברייתא אמרו אם מקבלין אריח לרחבו טפח ומחצה כתבו רבינו והרמב"ם טפח לבד משום דבפ"ק דעירובין (יד.) אמתני' דקתני הקורה שאמרו רחבה לקבל אריח והאריח חצי לבינה של ג"ט דיה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריח לרחבו ופריך טפח טפח ומחצה בעי ומשני כיון דרחבה לקבל טפח אידך חצי טפח מלבין ליה בטינא משהו מהאי גיסא ומשהו מהאי גיסא:

סעיף קטן כח

היתה אחת גבוה ואחת נמוכה וכו'. גז"ש בדף הנזכר ברייתא דר' יוסי בר"י:

סעיף קטן כט

ומ"ש ולא יהיו ביניהם ג' טפחים אינו בברייתא אלא מדברי הרמב"ם בפי"ז ופשוט הוא והרא"ש כתב בשם ר"ת דלית הלכתא כרבי יוסי בר ר' יהודה דסבר כאבוה דאית ליה רואין דלית הלכתא כוותיה ומה שהביאה הרי"ף משום סיום הברייתא הביאה ולא להלכתא עכ"ל וזהו שכתב רבינו שהר"ם והרא"ש כתבו בזה שהוא פסול כלומר משום דלית להו רואים ובנוסחת הרי"ף דידן כתוב בהדיא דלית הלכתא כר"י ב"ר יהודה אבל הרמב"ם פסקה בפ' י"ז וכתב ה"ה מתוך דברי רבינו נראה שכל שהן תוך כ' אמה ולמעלה מי' אפילו יש ביניהן במרחק גובה יותר מג' מצטרפות וקשה לי בזה שהרי רבינו פסק פ"ה מה' סוכה כרבא דאמר פרק הישן (סוכה כב:) דכל דבר שאין בגגו טפח אין רואין אותו כאילו ירד ושם הקשו עליו מברייתא זו ואמר תריץ ואימא הכי ובלבד שלא תהא תחתונה למטה מי' אלא למעלה מי' ועליונה סמוכה לה פחות מג' א"נ ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מכ' אלא בתוך כ' והתחתונה סמוכה לה פחות מג' אבל ג' כיון דלית ליה טפח לא אמרינן חבוט רמי והיאך הביא ברייתא כפשטה ולא כ' אוקימתא זו והרשב"א פסק בספרו כדברי אוקימתא זו ועיקר ע"כ לומר שהוא ז"ל מפרש מה שכתב הרמב"ם ולא יהיה ביניהם ג' טפחים במרחק משך דוקא קאמר כדמשמע סיפא דלישניה וע"כ הקשה עליו מדאותבינן מהאי ברייתא לרבא דאמר כי לית ביה טפח לא אמרינן חבוט רמי ושני תריץ ואימא הכי ובלבד שלא תהא תחתונה למטה מי' וכו' ואפשר לדחות שבכלל מ"ש ולא יהיה ביניהם ג' טפחים הוא שגם במרחק הגובה לא יהא יותר מג' ואם זאת היתה כוונתו יפה עשה שפסקה כיון דלא קאמר ר"י ב"ר יהודה רואין אלא בפחות מג' ליכא מאן דפליג בהא ואע"ג דאביי אמר בפ"ק דעירובין (יד.) דר"י ב"ר יהודה סבר לה בהא כאבוה דאית ליה רואין נקטינן כרבא דפ' הישן דאוקימנא בפחות מג' ואם נפשך לומר שלא נתכוון אלא למרחק המשך ולא למרחק הגובה אכתי איכא למימר דשפיר פסק כר"י ב"ר יהודה דאע"ג דאמר אביי דסבר לה כאבוה דאית ליה רואין ולא קי"ל כאבוה שאני התם שהקורה פיסולה מתחת עצמה שהיא של קש או של קנים הלכך לא אמרינן רואין אותה כאילו היא של מתכת אבל בדר"י ב"ר יהודה שאין פיסולה מחמת עצמה אלא מחמת מקומה אפשר דאמרינן בה רואין וכדאמרינן בעלמא גוד אסיק גוד אחית והא דאוקימנא לה בפרק ב' דסוכה בפחות מג' לרווחא דמילתא הוא דתריץ הכי אבל היה אפשר ליה לתרוצי דכי אמר רבא דלא אמרינן חבוט רמי אלא ביש בגגה טפח ה"מ דשהוא צריך לאהל כגון גבי סוכה או גבי טומאה אבל כשאינו צריך אלא להיכר בעלמא כגון גבי קורה אפילו אין בו טפח אמרינן ביה חבוט רמי:

סעיף קטן ל
פירש עליה מחצלת וכו' ג"ז שם בפ"ק דעירובין (יד.) מימרא דרב ששת:

סעיף קטן לא
ומ"ש אבל אם עשה קורה רחבה וכו' שם (קטו) כתב הרא"ש וז"ל כ' הרשב"א דקורה שהיא משוכה למטה מי' טפחים פסולה דכיון שיש שיעור מחיצה נפקא מתורת קורה ומחיצה אין כאן דהויא מחיצה שהגדיים בוקעין בה וליתא דהכא דוקא אמרינן קורה אין כאן משום דמכסיא ואינה נראית וסוברין דבמחצלת המבוי ניתר אבל כשהקור' נראית בשביל גדלה לא נפקא מתורת קורה עכ"ל ונראה דבשהקורה מונחת למעלה מי' איירי דאי במונחת למטה מי' אפילו אינה רחבה יותר מהראוי פסולה כמו שכתבתי בשם ה"ר יהונתן וכן משמע מדא"ר זירא היא בתוך המבוי ועקמימותה חוץ למבוי היא בתוך כ' ועקמומיתה למעלה מכ' היא למעל' מי' ועקמומיתה בתוך י' רואין כל שאילו ינטל עקמומיתה ואין בין זה לזה ג' א"צ להביא קורה אחרת וכו' משמע דכי היכי דחוץ למבוי ולמעלה מכ' פסלי בקורה ה"נ פסול למטה מי':

סעיף קטן לב
נעץ שתי יתדות עקומות וכו' גז"ש (ט:) היתה קורתו משוכה ותלויה פחות מג' א"צ להביא קורה אחרת ג' צריך להביא קורה אחרת ואוקמה רב אשי דה"ק משוכה והיא תלויה וה"ד כגון שנעץ ב' יתדות עקומות על שני כותלי מבוי שאין בגבהן ג' ואין בעקמומיתן ג' ופירש"י והיכי דמי כגון שנעץ ב' יתדות עקומות על כותלי מבוי ועקמימותיהם נוטות זו כלפי זו להיותן סניף להאריך הקורה משני צידיה כשתנתן עליהם והם עצמם אינם ראויות להכשר קורה שאין בהן רוחב טפח כשיעור הכשר קורה ואין בעקמומיתן ג' ואיכא למימר לבוד מראשי הקורה ולכתלים ואין בגובהן של יתדות ממעל לכותלים ג' טפחים דאי הוה בגובהן שלשה הוה מיפסלא דקורה על גבי כתלים בעי' אבל השתא בפחות מג' אמרינן חבוט השפל כאילו מונחת על הכותל:

סעיף קטן לג
והא דמבוי ניתר בלחי וקורה דוקא כשאין בגובהו וכו' משנה בריש עירובין (ב.) מבוי שהוא גבוה מכ' אמה ימעט והרוחב מי' אמות ימעט:

סעיף קטן לד
ומ"ש ולא יהא נמוך פחות מי' כן משמע שם בגמרא דאמרינן היה פחות מי' וחקק בו להשלימו לי' כמה חוקק בו וכו':

סעיף קטן לה
ומ"ש ושיהא ארכו ד"א שם בדף הנזכר היה פחות מי' וחקק בו להשלימו לי' כמה חוקק בו וכו' אלא משכו בכמה רב יוסף אמר בד' טפחים אביי אמר בד' אמות ומשמע

שם בגמרא דבתחלת מבוי נמי פליגי דלאביי הוי ד"א ולרב יוסף ארבעה טפחים ופסק הרי"ף כאביי וכן דעת הרמב"ם בפי"ז וכתב הרא"ש שכן דעת ר"מ אע"פ שראבי"ה פוסק כרב יוסף:

סעיף קטן לו

ומ"ש בגבוה מכ' ורוחב מי' מצומצמות ובנמוך מי' ואורך ד' מרווחות מפורש בריש עירובין (ג:) רבא משמיה דר"נ אמר כל אמה באמה בת ו' אלא הללו שוחקות והללו עצבות כלומר דלעולם נקטינן לחומרא הילכך בגבוה מכ' או רוחב מי' ימעט אע"פ שהם מצומצמות ומשם למד לנמוך ואורך דהוי מרווחות ולחומרא וכתב ה"ה בס"פ בשם הרשב"א ששיעור יתרון השוחק על העצב חצי אצבע לאמה: ומ"ש אבל אם היה גבוה יותר מכ' וכו' אין לו תקנה בלחי וקורה זה הלשון אינו כתוב בדקדוק דהא דמבוי שהוא גבוה מכ' ימעט היינו דוקא אם בא להכשירו בקורה משום דקורה משום היכר וכל שהוא גבוה מכ' לא שלטא ביה עינא אבל אם בא להכשירו בלחי כיון דקי"ל לחי משום מחיצה אע"פ שהמבוי גבוה לית לן בה אלא אגב שיטפא דאחריני נקט בגבוה מכ' לחי וכ"כ הרמב"ם בפי"ז וכתב עליו ה"ה בלשון הזה דע שהמבוי שהכשרו בלחי אין גובה יותר על כ' אמה פוסלו שהרי הלחי סמוך לקרקע הוא ואין גובהו אלא י' אמה ומה לנו אם המבוי גדול כמה וזה פשוט ורבינו שכתב ויהיה די להכשירו בלחי או קורה לא הזכיר לחי אלא מפני פיסול גבוה פחות מי' ורוחב יותר מי': ומ"ש דבצורת פתח מהני לכל הני ברחב מי' משנה שלימה היא בריש עירובין ובברייתא בגמרא (יא.) מבוי שהוא גבוה מכ' אמה ימעט ואם יש לו צורת פתח אינו צריך למעט וק"ל מאי איריא צורת פתח אפי' לחי משהו מכשר מבוי גבוה מכ' אמה כמו שנתבאר בסמוך וי"ל דמיירי במבוי שאינו ניתר בלחי כגון שהוא מפולש או ביותר מעשר וכן העמידו בתוס' ברייתא זו:

סעיף קטן לז

ומה שכתב ובנמוך מי' כ"כ הרמב"ם בפי"ז וכתב ה"ה דיליף לה מגבוה מכ' ושכן דעת הרשב"א:

סעיף קטן לח

ומ"ש דלשאינו ארוך ארבע אמות מהני צורת פתח. ומ"ש ומיהו עד כ' סגי בלחי וקורה אפילו חלל המבוי עשרים וכו' הכי אמר רבא בריש עירובין (ג.) ואע"ג דפליג עליה רבה בר רב עולא כבר פסקו כל הפוסקים כרבא דבתרא הוא:

סעיף קטן לט

היה למעלה בפתחו כמין קנים בולטין וכו' בריש עירובין (ג.) תניא אמלתרא מהני לגבוה מכ' ובגמרא מאי אמלתרא רב חמא אמר קיני רב דימי אמר פיסקי דארזא מ"ד פיסקי

דארזא כ"ש קיני ומ"ד קיני אבל פיסקי דארזא לא ופירש"י קיני. כמין קיני עופות בולטים מתחת האולם למעלה מן הפתח: פיסקי דארזא. כלונסות של ארזא ארוכין תחובין בכותל ואיידי דנפיש משכא דידהו חזי להו אינשי ואיכא היכרא: כ"ש קיני. דאיידי דחשיבי ומילתא דתמיהא היא מסתכלי בהו אינשי וחזו לקורה. וה"ר יונתן פי' אמלתרא קורה של ארז ארוכה ותחובה בכותל ומצויירת בציורין והרמב"ם בפי"ז פסק כמ"ד קיני וה"ה כתב שהרשב"א פסק כמ"ד פיסקי דארזא וזה דעת רבינו שכתב שהקנים בולטים מועילים וכ"ש הוא לקיני והרי"ף השמיט דין אמלתרא ולא ידעתי למה. ב"ה אלא שהרשב"א מצריך חתיכות לוח משונים ורבינו כתב דהוא הדין לקנים:

סעיף קטן מ

ומ"ש שאינם מועילים לרחב מי' שם (בדף י ויא) איבעיא לן ובעי למיפשט מברייתא אחת דמהני ודחינן לה ואע"ג דמידי דרבנן הוא נקיט לה לחומרא משום דמסתבר טעמא לאיסורא וכ"כ הרא"ש ואמלתרא מהניא בגובה ולא ברחבה דאמלתרא מהניא בגובה משום דדבר חידוש הוא ומסתכל כלפי מעלה לראותה ואגב זה רואה הקורה והאי טעמא לא שייך ברחבה וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שלא הזכיר בפ' י"ז אמלתרא לענין רחבה:

סעיף קטן מא

היה גבוה מכ' ובנה בנין תחת הקורה וכו' גז"ש (ד.) היה גבוה מכ' אמה ובא למעטו רחבה בכמה רב יוסף אמר טפח אביי אמר ד' ופירש"י ובא למעטו. לעשות בנין אצטבא או עפר תחת הקורה בארץ למעט גובה החלל: רחבו. של מיעוט להרחיבו לתוך אורך המבוי בכמה וגם כי הרא"ש והרשב"א סוברים דהרי"ף והרמב"ם מפרשים בע"א כבר השיב עליהם ה"ה בפי"ז והכריח שדעתם כרש"י ופסק הרי"ף כרב יוסף וכן הרמב"ם בפי"ז וכ"כ הרא"ש בשם הר"ז ושכן דעת ראבי"ה דאין הלכה כתלמיד במקום הרב אבל כתב דמשמע בירושלמי כאביי ושכן דעת מהר"ם דהלכה כאביי לגבי רב יוסף וכתב רבינו יהונתן שמ"ש הרי"ף ממעטו בקורה טפח היינו לומר דלא הוי מיעוט אא"כ ממעט בקורה או באבן וכיוצא דאין דרכן ליפחת לאפוקי אם מיעטו בעפר דלא הוי מיעוט ואע"ג דבגמ' לא משמע הכי אלא דאפילו מיעט בעפר הוי מיעוט הרי"ף נקט להחמיר ואין דבריו נראין דאמאי לינקט הרי"ף לחומרא במאי דמשמע בגמ' דשרי וכ"ש במידי דרבנן הלכך נ"ל דקורה דנקט הרי"ף מילתא חדא נקט וה"ה לכל מילי ואפי' עפר:

סעיף קטן מב

ומ"ש אבל אם אינו גבוה י' וחוקק בו להשלימו לי' וכו' ג"ז בפ"ק דעירובין היה פחות מי' וחקק בו להשלימו לי' משכו בכמה רב יוסף אמר בד' טפחים אביי אמר בד"א ופירש"י משכו. של חקק לתוך אורך המבוי בדבר הבולט כגון מיעוט שייך למימר רוחב ובדבר

משוקע ומקיפות אותה מחיצות כגון חקק שייך לומר לשון משך ופסק הרי"ף כאביי וכן פסק הרמב"ם בפי"ז וכ' הרא"ש שראבי"ה פסק כרב יוסף ור"מ פסק כאביי והכא נקטינן וא"ת מ"ש דלמעט מגובהו סגי בטפח לרב יוסף ולאביי בד' טפחים והכי בעי לרב יוסף ד"ט ולאביי ד"א כבר תירץ רש"י דהתם דאיתא לדופן כלומר שכבר נקרא דופן אלא שצריך למעטו קצת בהיכר בעלמא סגי לרב יוסף בהיכר טפח ולאביי בהיכר ד"ט אבל הכא דהשתא הוא דמשוי ליה דופן דכל פחות מעשרה לא מיקרי דופן בעינן דליתחזי האי דופן לשיעור הכשר אורך מבוי שלם הלכך לרב יוסף דס"ל שיעור משך מבוי בד"ט חוקק בו ד"ט במשך המבוי וכשיעור רחבו ולאביי דס"ל שיעור משך מבוי בד"א חוקק בו ד"א במשך המבוי וברחבו:

סעיף קטן מג

כתב הרמב"ם בפי"ז מבוי שאין ברחבו ג' טפחים א"צ לא לחי ולא קורה וטעמא משום דכלבוד דמי ובפ"ק דעירובין אמרינן וכמה א"ר אחלאי עד ד"ט כלומר ובפחות מכן אינו צריך כלום ולא פסק הרמב"ם כוותיה משום דלחד לישנא אוקמיה בגמ' כתנאי ושמואל לית ליה דרב אחלאי וכן דעת הרי"ף שהשמיטו אבל הרא"ש והמרדכי כתבו בשם ר"מ דכיון דלליש נא קמא סבר שמואל כוותיה ומפליג בין מבוי לחצר דבחצר אפילו אין בו ד' צריך תיקון אבל מבוי כל שאין בו ד' אינו צריך תיקון נקטינן כההיא לישנא דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכן דעת הראב"ד והסכים הרא"ש לדבריהם וכ"כ ה"ה בפ' י"ז בשם הרשב"א וז"ל ויש מגדולי המורים שהורו שכל שאינו רחב ד' או שאין בפתחו ד' א"צ כלום ולזה הדעת נוטה עכ"ל ומשמע מדבריו שאם אין בפתחו ד' אע"פ שבתוכו רחב ד' אינו צריך כלום וטעמא דמסתבר הוא דכיון שאין בפתח שיעור מקום שהם ד"ט חשוב כסתום אפילו רחב כמה בפנים לית לן בה ומזה נלמוד דלהרמב"ם נמי אע"פ שבתוכו רחב כמה אם אין בפתחו שלשה א"צ כלום דחשוב כסתום ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן מד

ואינו ניתר בלחי וקורה עד שיהו שתי חצירות פתוחים לתוכו בפ"ק אמר ר"נ נקטי' איזהו מבוי שניתר בלחי או קורה כל שארכו יתר על רחבו ובתים וחצירות פתוחים לתוכו ואע"פ ששם פירש"י ב' חצירות פתוחים לתוכו ובית לכל חצר כתבו התוס' והרא"ש דאין נראה אלא כמו שפירש"י בפ' הדר ב' חצירות למבוי וב' בתים לכל חצר וחצר וכ"כ סמ"ג וסמ"ק והכי איתא בירושלמי וכתב המרדכי והיכא דלא פתוח ליה בתים וחצירות דינו כחצר ובעי פס ד' או שני פסין שני משהויין או צורת פתח וכן בדין שלא אמרו אלא שאינו ניתר בלחי לבד או בקורה לבד אבל בשאר הכשרים ניתר הוא וה"ה למבוי שאין

ארכו יותר על רחבו שיתבאר בסמוך. וכתב הרשב"א שנשאל מבוי שחסר אחד מדרכי מבוי שאמרו שאינו ניתר בלחי וקורה כגון שאין בתים וחצירות פתוחים לתוכו או שאין ארכו יותר על רחבו מהו שיהא ניתר בצ"פ מכאן ולחי מכאן והשיב צ"פ מחיצה גמורה היא והרי יש כאן ג' מחיצות מבוי שאינו פתוח אלא לרוח אחד הצד השני מותר בלחי או קורה והרמב"ם כתב בפ' י"ז ומבוי שאין בתים וחצירות פתוחות לתוכו וכגון שלא היה בו אלא בית אחד או חצר אחד וכן מבוי שאין בארכו ד"א אינו ניתר אלא בשני לחיים או בפס ד' ומשהו ונדחק ה"ה בפי' דבריו והעלה דה"ק שלא היה בו אלא בית אחד אע"פ שיש בו כמה חצירות או שלא היה בו אלא חצר אחד אע"פ שיש בו כמה בתים ויהיה דעת רבינו שהבתים פתוחים למבוי אבל רש"י פי' בתים וחצירות שני בתים לכל חצר ושני חצירות לכל מבוי ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. עוד כתב שכל פתח מאלו צריך שיהיה ברחבו ד"ט או יותר וכן מוכיח בפ"ק מסוגיא במשך מבוי גבי פלוגתא דאביי ורב יוסף עוד כתב שצריך שיהיו דיורים אוכלים בכל בית ובית מהם שמקום הפת גורם עכ"ל: ולענין הלכה כיון דהרא"ש וכמה גדולים וגם הירושלמי מסכימים לפירש"י הכי נקטינן כתב ה"ר יהונתן ובתים וחצירות פתוחים לתוכו כלומר שתי חצירות ובכל חצר שני בעלי בתים כדי שיצטרכו לעירוב חצירות וצריך שתי חצירות כדי שיצטרכו לשיתוף מבוי דהא קי"ל אין סומכין לשיתוף במקום עירוב ולעירוב במקום שיתוף ולכל חצר וחצר צריך היכר שאין לסמוך זה על זה ע"כ לא סגי בבעה"ב אחד בחצר אחד מצד אחד ובשני בעלי בתים בחצר אחד מצד השני או ברוח אחד שאם היה כאן אותו בעה"ב שהיה יחיד אינו נודע לו אם צריך עירוב אם לא שהרי הוא משתתף עמהם ולא עירב ואם היו בחצר אחד ד' בעלי בתים לא סגי בהכי להתיר המבוי שהרי אינם צריכין אלא עירוב ואינם צריכים שיתוף ובסימן שפ"ז יתבאר שזהו לדעת רש"י אבל הרמב"ם סובר שסומכין על שיתוף במקום עירוב ולפי דבריו צ"ל דטעמא דבעינן בתים וחצירות פתוחות לתוכו משום דכל שיש בו פחות מכאן אינו דומה אלא לחצר וכ"כ הרשב"א בתשובה שהטעם שאמר ואין מבוי ניתר בלחי או קורה אא"כ בתים וחצירות פתוחים לתוכו מפני שכל שהוא עשוי יותר לדירה ולתשמישיו הצנע צריך יותר מחיצות גמורות ולפיכך החצירות גמורות שדרכן של בעלי בתים להשתמש בהם יותר בתשמישי הצנע ולאכול בהם צריכות המחיצות יותר גמורות וכן הדין במבואות שאין בתים וחצירות פתוחות לתוכן דיוריהם מועטים והרי משתמשים בהם יותר שאינן בושים כ"כ לאכול ולהשתמש בהם ולפיכך הרי הם כחצר כי לפי ריבוי הדיורין מתמעט תשמיש המבוי ובמחיצה כל דהו סגי ע"כ:

סעיף קטן מה
ומ"ש רבינו ואפילו כל החצירות פתוחות זו לזו ש"ד בפרק הדר (עירובין דף ע"ג) תנן חצירות פתוחות זו לזו ופתוחות למבוי עירבו בחצירות וכו' ואם נשתתפו במבוי וכו' ובגמרא רב לא תני פתוחות זו לזו משום דכיון דפתוחות זו לזו נעשו כחצר אחד ואין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחות לתוכו וכתב הרא"ש והמרדכי בשם ר"מ דלא קי"ל כרב בהא אלא כסתם מתני' דתני פתוחות ואפ"ה לא חשיבי כחצר אחד אבל הרי"ף כתב הא דרב משמע דס"ל דהלכתא כוותיה וכ"נ לדקדק מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות עירוב והכי נקטינן:

סעיף קטן מו
ומ"ש ואפילו אין דרין בו אלא האב ובניו וכו' גז"ש בדף הנזכר בעי' דאיפשיטא ומשמע בגמרא דבבן המקבל פרס מאביו ותלמיד מרבו והם אוכלין לעצמן בבתיהן הוא דכיון שאין אוכלין על שולחן אחד חשיבי שנים ואע"ג דלענין לאסור זה על זה חשבינן להו כאחד כמבואר בסימן ש"ע ומשום דעירובין דרבנן אזלינן להו הכא והכא לקולא:

סעיף קטן מז
ומ"ש וכן אם צדו אחד עכו"ם ואחד ישראל וכו' גז"ש (עד:) א"ר יהודה א"ר מבוי שצדו אחד עכו"ם וצדו אחד ישראל אין מערבין אותו דרך חלונות להתירו דרך פתחים למבוי אמר ליה אביי לרב יוסף אמר רב אפילו בחצר א"ל אין דאי לא אמר מאי הוה אמינא טעמא דרב משום דקסבר אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצירות פתוחים לתוכו ותרתי למה לי צריכא דאי מההיא ה"א דירת עכו"ם שמה דירה קמ"ל דירת עכו"ם לא שמה דירה השתא דא"ר אפי' חצר טעמא דרב דקסבר אסור לעשות יחיד במקום עכו"ם והכרייע שם הרא"ש דלמאי דמסקינן דטעמיה דרב משום דאסור לעשות יחיד במקום עכו"ם לא נאמר דדירת עכו"ם לא שמה דירה כדהוה בעי למימר מעיקרא אלא אמרי' דחשיבא דירת עכו"ם דירה לקולא למשרייה למבוי בלחי ע"י חצירו של עכו"ם וכ"כ הגהות בפ"ב מה"ע:

סעיף קטן מח
וצריך שיהא ארכו יותר על רחבו וכו' בפ"ק דעירובין גמרא הכשר מבוי א"ר נקטינן אי זהו מבוי שניתר בלחי או קורה כל שארכו יותר על רחבו ואי זו היא חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה אלא בפס ארבעה כל שמרובעת מרובעת אין ועגולה לא ה"ק אי ארכה יתר על רחבה ה"ל מבוי ומבוי בלחי וקורה סגי ואי לא ה"ל חצר וכמה אפילו משהו ופירש"י ואי לא ה"ל חצר ובעיא פס והאי מרובעת לא למעוטי עגולה אתי אלא למעוטי ארכה יותר על רחבה וכמה יהא ארכה יותר ונפקא ליה מדין חצר ומשתריא

בלחי משהו ובריש פירקא איתא נמי להא דר"נ ופירש"י ארכו יתר על רחבו אבל מרובע דין חצר עליו ואמרינן לקמן חצר צריכה פס ד' או פס משהו מכאן ומשהו מכאן וכתב ה"ה בפרק י"ז בשם הרשב"א אי זהו ארכו של מבוי זה כניסתו ומה שאינו דרך כניסתו קרוי רחבו וכתב עוד אי זהו שנדון משום חצר כל שאין אורך כניסתו יתר על רחב תוכו ויש מגדולי המורים שאינה נדונת משום חצר אלא כל שהיא מרובעת ואין ארכה יתר על רחבה ואין רחבה יתר על ארכה וכתב ה"ה וכראשון נראה מדשרי רבינו וכן עיקר שכל שרחבו יתר על ארכו יש לה דין חצר עד כאן לשונו וכתב המרדכי בפ"ק דעירובין מבוי שארכו כרחבו או יותר על רחבו אינו ניתר בקורה טפח או בלחי משהו אלא בפס ד' טפחים ונראה לר"מ דניתר בב' פסין משהו לכאן ומשהו לכאן כמו חצר וזה דבר פשוט הזכירו רש"י כמו שכתבתי בסמוך וכתבוהו גם הרמב"ם וסמ"ג וכבר כתבתי בסמוך דברי הרשב"א בתיקון מבוי שאין ארכו יותר על רחבו והוא מפולש:

סעיף קטן מט

ומ"ש וחצר שארכו יתר על רחבו וכו' כן כתב הרמב"ם בפרק י"ז ופשוט הוא מתוך הגמרא שכתבתי שכל שארכו יתר על רחבו נקרא מבוי ולכאורה נראה דאין לו דין מבוי להתירו בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחים לתוכו וכן כתב ה"ר יונתן אבל מצאתי שכתבו התוספות בפ"ק (דף יב) ובתים וחצירות פתוחים לתוכו וא"ת חצר שאינה מרובעת היכי משתרי בלחי וקורה הא אין בתים וחצירות פתוחים לתוכו ונראה לפרש משום דמבוי קרוב לרה"ר יותר מחצר בעינן בתים וחצירות וכן כתב הגהות בפי"ז בשם סמ"ק וכתב עוד וכ"נ במבואות שלנו אם אין בתים וחצירות פתוחים לו צריך ב' לחיים מפני שהם קרובות לר"ה אע"פ שאין לנו ר"ה לא פלוג עכ"ל: ובתשובת מהרי"ל מצאתי המבוי שכתבת הוי מפולש וצריך צורת פתח מצד אחד ולחי או קורה מצד שני ואע"ג דלאו בתים וחצירות פתוחים לתוכו וכתב סמ"ק דהשתא מבואות שלנו רחוקים מר"ה כ"כ באגודה לא בעי' בתים וחצירות לע"ד היה צריך גם בצד השני שני לחיים כמו שכתב מהר"מ לסלק דריסת הרגל אמנם מהר"ר זלמן התיר בלחי חד וסמך על הא דסמ"ק דלעיל ואמינא כבר הורה זקן ומ"מ ה"נ ס"ל אם הוא סוף מבוי אבל לחלק מבוי לחצאין היה קצת נראה להצריך שנים וגם יש לי ליישב לפי הירוש' וכל זה אי לא הוי יותר מי' רוחב אבל יותר מי' אין לו תקנה אלא בצורת פתח עכ"ל:

סעיף קטן נ

מבוי סתום שאח' מצדדיו ים וכו' בפ"ק דעירובין (ח') מעשה במבוי שצדו א' עולה לים וצדו אחד כלה לאשפה ובא מעשה לפני רבי ולא אמר בה לא איסור ולא היתר איסור לא אמר דהא קיימא מחיצה היתר לא אמר חיישינן שמא תנטל אשפה ויעלה הים שרטון

ומוקי לה באשפה של יחיד שעשוי לינטל אבל באשפה דרבים לא חיישינן שמא תינטל. ופירש"י צדו אחד ים וצדו אחד אשפה וראשו אחד סתום כשאר מבוי וראשו אחד לר"ה מתוקן בלחי וקורה אשפה גבוה י' טפחים וים שפתו גבוה י': ויעלה הים שרטון. של חול ואבנים על אצל שפתו כי כן דרכו ומתקצר רוחב הים ונעשה קרקע ברוחב פרסה או יותר וכתב ה"ה בפי"ז דחיישינן שמא יבואו לטלטל מן המבוי לשרטון ונמצאו מטלטלין מרה"י לכרמלית. ובתר הכי אמרינן וחכמים אוסרין אמר ר"נ הלכה כחכמים מרימר פסק לסורא באוזלי אמר חיישינן שמא יעלה הים שרטון זו גירסא שלנו וכן היא גירס' הרא"ש וכ' ה"ה בפי"ז שזו גירסת רש"י והרשב"א והאחרונים אבל הרמב"ם כתב שם שאין חוששין שמא יעלה הים שרטון ועל כרחך לומר שהיה גורס בהא דאמימר לא חיישינן שמא יעלה הים שרטון וכמו שכתב ה"ה ולי נראה שהיא גירסת הרי"ף מדהשמיט כל זה משום דממילא משמע היתירא דמהי תיתי לן למיחש שמא יעלה הים שרטון וכו' וזה לשון הריב"ש בתשובה ההיא דמבוי שצדו אחד ים וצדו אחד אשפה לא היה המבוי ההוא מפולש בשני ראשין כי המבוי של ג' מחיצות היה אלא שבשני צדדיו היה פרוץ קצת בצד אחד לים ובצד אחד לאשפה ושפת הים היתה עקומה י' וכן האשפה גבוה י' ולכן היו שתיהם מחיצות גמורות למבוי אלא שהיו חוששין באשפה של יחיד כיון שעשויה לפנות שמא תינטל וכן הים אע"פ שהיה עמוק מן המבוי י' שמא יעלה הים שרטון ולא תהיה שפתו עמוקה מן המבוי י' וישאר המבוי נפרץ כי היו פרצות יתירות עלי' עכ"ל ולענין הלכה כיון דרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן נא

מבוי שצדו אחד ארוך וכולי גז"ש בדף הנזכר א"ר כהנא בר תחליפא משמיה דרב כהנא מבוי שצדו אחד ארוך ואחד קצר פחות מד"א מניח הקורה באלכסון ד"א אינו מניח אלא כנגד הקצר רבא אמר אחד זה ואחד זה אינו מניח אלא כנגד הקצר וטעמא' דידי משום דקורה משום היכר ובאלכסון לא הוי היכר וטעמא דרב כהנא קורה משום מחיצה ובאלכסון נמי הוי מחיצה א"ר כהנא הא דאמר מניח קורה באלכסון לא אמרן אלא שאין באלכסונו יותר מי' אבל אם יש באלכסונו יותר מי' ד"ה אינו מניח אלא כנגד הקצר ופירש"י צדו אחד ארוך. ונמשך כותלו לר"ה יותר מכותל השני ובאלכסון לא הוי היכרא שהרואה בני מבוי נמשכין ומשתמשין בר"ה חוץ מכנגד כותל הקצר אומר מותר להשתמש ברה"ר לפי שאין אותו עודף דומה שיהא מן המבוי וכתב הרא"ש (קיד) ר"מ פסק כרבא וכן הרמב"ם בפי"ז ומתוך שכתב הרי"ף ואם יש באלכסונו יותר מי' ד"ה אינו מניח אלא כנגד הקצר משמע שפוסק כרב כהנא דלרבא לעולם אינו מניח אלא כנגד

הקצר ותימה למה לא יהא הלכה כרבא דבתרא הוא ואני אומר דאת"ל דסבר הרי"ף דהלכה כרב כהנא טעמיה משום דמשם כמה אמוראי אמרה למילתיה אבל לפי האמת נראה שגם הוא סובר הלכה כרבא ומש"ה לא פסק הלכה משום דממילא משמע דהלכה כוותיה משום דבתרא הוא: ומ"ש אם יש באלכסון יותר מי' אמות ד"ה אינו מניח אלא כנגד הקצר לא משום דתיהוי הלכה כרב כהנא כתב כן אלא לרבא איצטריך דלא תיסק אדעתין למימר דע"כ לא אמר רבא אינו מניח אלא כנגד הקצר אלא בשיש באלכסון יותר מי' אמות אבל בפחות מכאן מודה דמניח כנגד הקצר להכי כתב דאיפכא הוי דביש באלכסון יותר מי' מודה רב כהנא ולא פליגי אלא כשאין באלכסון יותר מי' ואפ"ה אמר רבא דאינו מניח אלא כנגד הקצר:

סעיף קטן נב

ומ"ש אבל אם ירצה יעשה שם צ"פ באלכסון כן כתב שם הרא"ש בשם הראב"ד וה"ה בפ' ט"ז בשם הרשב"א דצורת פתח מודה רבא דעביד באלכסון דלכ"ע הפתח משום מחיצה ונראה לכאורה דה"ה ללחיים דהא קי"ל לחי משום מחיצה ונהי דבחד לחי לא שרי אלא נכחו וביושר אבל כששני לחיים מונחים זה כנגד זה באלכסון מותר להשתמש עד כנגד הלחיים באלכסון והוא שלא יהיה ביניהם יותר מי' אלא שקשה לי דא"כ ה"ל לאשמועינן דבשני לחיים סגי ומינה נילף בכ"ש לצורת פתח שהרי צ"פ ב' לחיים הם וקנה על גביהן ואפשר דאע"ג דלחיים משום מחיצה הם לא מהני כמו צורת פתח כדאשכחן דברחב יותר מי' לא מהני ב' לחיים ומהני צ"פ:

סעיף קטן נג

ומ"ש ותוך המבוי יכול להניח הקורה באלכסון וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל וכתב ר"מ ז"ל דבתוך המבוי יכול להניח את הקורה באלכסון ומשתמש בקצר כנגד הקצר ובארוך כנגד הארוך וכ"כ המרדכי:

סעיף קטן נד

ואם העמיד לחי באמצע המבוי וכו' בפרק כיצד מעברין אהא דתנא דעיר של יחיד ונעשית של רבים שאין מערבין אותה לחצאין אלא או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו ופריך מ"ש לחצאין דלא דאסרי אהדדי מבוי בפני עצמו נמי אסרי אהדדי כתבו התוס' והרא"ש דמשמע מפירש"י דאפילו לחי מפסיק בינו ובין ר"ה כיון שהורגלו לערב יחיד הוי כמו מבוי אחד ואין מפסיק לחי לחצי מבוי וקשה מדאמרינן בפ"ק עשה לחי לחצי מבוי יש לו חצי מבוי וצ"ל דהתם מיירי שאין חצר פתוח למבוי מן הלחי ולחוץ ומסיים בה הרא"ש אבל אם היה חצר פתוח ועשו לחי לפנים מן החצר אסורים להשתמש במבוי כי היכי דאסורים להשתמש הכא במבוי מבוי בפני עצמו אע"פ שעשו לחי אבל

בירושלמי לא משמע הכי דגרסינן א"ר אסי הדא אמרת בני מבוי שנתנו קורתם באמצע מבוי אלו אסורין ואלו מותרין נתנו אלו ואלו אלו ואלו אסורים והשתא ניחא הכל דהא דאמרינן יש לו חצי מבוי מיירי שלא נתנו החיצונים קורה כיון שאין החיצונים יכולים לטלטל במבוי לא אסרו על הפנימים אבל כשנתנו גם החיצונים אסורין גם הפנימים אם ערבו אלו לעצמן ואלו לעצמן ולא עירבו יחד דכיון שהורגלו לערב יחד כל המבוי א"א ליחלק להשתמש אלו בחצי המבוי ואלו בחצי המבוי עכ"ל וכ"כ שם המרדכי וכ"כ הגהות מיימון בפ"ה מהל' עירובין בשם סמ"ק והריב"ש בתשובה כתב שהטעם הוא מפני שכשנתנו גם החיצונים קורה כיון שכולם יכולים לערב כאחד ולא עירבו אוסרים אבל כשלא נתנו החיצונים קורה כיון שלא היו החיצונים יכולים לערב עם הפנימים כיון שלא הוכשר המבוי מצדם ואין (על המבוי) אוסרת אלא של רשות אחר שיכולים לערב עמו:

סעיף קטן נה

ומ"ש אם עשו באמצע צורת פתח וכו' או אם עשו שני פסים וכו' כ"כ שם הרא"ש בדף הנזכר בשם ר"מ וכ"כ ג"כ המרדכי בפ' הנזכר והגה"מ בפ"ה מהל' עירובין וה"ה דכשאין הפירצה יתירה מי' שאם עושה פס ד' מהני כמבואר בספרים שכתבתי ולא חש רבינו לכתבו כאן לפי שסמך לו על מ"ש וצריך פס ד' טפחים בצד אחד או משני צדדין שני משהויין שהרי מבואר שפס ד' מהני כמו שני פסין והריב"ש כתב בתשובה נראה דאפילו צורת פתח אינו מונע על הרבים מלאסור שהרי חצירות הפתוחות למבוי בפתח גמור אוסרות המבוי כשלא עירבו עמו אלא דקורה דוקא בעינן וכ"ש דלת עכ"ל ולענין הלכה פשיטא דלא דחינן כל הנך רבוותא מקמיה והראיה שהביא מה' חצרות הפתוחות למבוי אינה ענין לכאן דאם כן אם היו לחצירות ההם דלתות לא היו אוסרות על המבוי והא ליתא דודאי אוסרות הן משום דהתם טעמא אחרינא הוא דהיינו מפני שיש להן דריסת רגל על המבוי אבל חיצונים אין להם דריסת רגל על הפנימיים שהרי יכולין הם להשתמש מצדם דצורת פתח או בשני פסים סגי והרמב"ם בפי"ז מה"ש כתב העמיד לחי בחצי המבוי הפנימי שהוא לפנים מן הלחי מותר לטלטל בו והחצי החיצון שהוא חוץ מן הלחי אסור וכתב ה"ה בשם הרשב"א שהוא הדין אם העמיד קורה בחצי מבוי והכי איתא בתוספת' ומיהו דוקא כשיש באותו חצי מבוי המוכשר תורת מבוי שלא יהיה ארכו פחות מד"א ושיהא ארכו יתר על רחבו ושיהיו בתים וחצירות פתוחות לתוכו הא לאו הכי צריך לחי מכאן ולחי מכאן א"נ פס ד' כחצר עכ"ל:

סעיף קטן נו

מבוי שרחב כ' אמות עושה פס וכו' מימרא דשמואל משמיה דלוי בפ"ק דעירובין:

סעיף קטן נז
וכתב א"א ז"ל וצריך ליזהר (שם קיד) וכ"כ ה"ה בפי"ז בשם הרשב"א וכתב עוד וכן צריך שיהא בכל מבוי ומבוי משני אלו שהפס מפסיק ביניהם בתים וחצירות פתוחים לתוכו וכל תנאי מבוי:

סעיף קטן נח
ומ"ש אם יש מן הפס עד הכותל האמצעי יותר מי' אמות וכו' ג"ז מדברי הרא"ש שם ולא ידעתי למה כ"כ דהא אפילו אין ביניהם יותר מעשרה יש לו דין מבוי עקום שדינו כמפולש לרב דקי"ל כוותיה כדמשמע בשמעתא דמבוי עקום בפ"ק דעירובין ומצאתי שהתוס' שם (י.) כתבו וז"ל אי איכא מראש הפס של צד פנים עד הכותל אמצעי של מבוי יותר מי' צריך למבוי זה צורת פתח דהוי כמבוי עקום ואע"ג דאליבא דשמואל קיימינן כדפריך לעיל גבי מבוי עקום אי ביותר מי' בהא לימא שמואל תורתו כסתום עכ"ל. הרי בהדיא שלא אמרו כן אלא לדעת שמואל שהוא בעל מימרא זו וסובר דכל שאינו יותר מי' תורתו כסתום אבל לדידן דקי"ל כרב דאמר תורתו כמפולש אפי' אין בין הפס לכותל י' דינו כמבוי עקום ותמהני על הרא"ש איך סתם דבריו ועל רבינו ורבינו ירוחם שלא הרגישו בדבר זה וכתבו עוד התוס' שהריצב"א חולק ואומר דהכא אפי' ביתר מי' לא מיקרי מפולש כיון דשני הפתחים ר"ה אחד ועומד בפתח זה לא יסבב לבא סביב הפס לפתח אח' והרשב"א כתב פס זה המשוך ד' מתיר אע"פ שיש בין חודו הפנימי לכותל האמצעי יתר מי' אמות ואין זה כמבוי עקום שכבר ביארנו למעלה שכל עקום כמין חי"ת הרי הוא כסתום עכ"ל ולטעמיה אזיל בדין מבוי עקום כמין חי"ת שיתבאר בסי' שאחר זה ושם יתבאר שאין דעת הפוסקים כן אלא דינו כמפולש בשני עקמימותיו:

סעיף קטן נט
ומ"ש או אם ירצה ירחיק ב' אמות מהכותל וכו'. או אם ירצה ירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה וכו' מפורש שם בגמ' בדף הנזכר ומבואר שם דבעי' שהפס יהא יתר על האויר שבינו לכותל דאל"כ אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה ועל פי זה כתב ה"ה בפ' י"ז בשם הרשב"א שה"ה שיכול להכשירו ע"י שירחיק ב' אמות וב' טפחים ויעשה פס ב' אמות וד"ט מצד זה וכן יעשה בצד השני שכל שהפס רבה על האויר שבינו ובין הכותל נדון משום עומד ומכאן אתה דן לכל כיוצא בזה ודבר פשוט הוא עכ"ל: ופריך בגמ' וליחוש דילמא שביק פתחא רבא ועייל בפתחא זוטא ופיר"י דילמא שביק פתחא רבא ובטיל תורת פתח מיניה ובטיל לחי המתוקן בו ונמצא מבוי זה בלא תיקון א"ר יהודה חזקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס ויוצא בפתח קטן וכתב בהגהת אשיר"י ואי שבקא פתחא רבה ועייל בפתחא זוטא בטל כל תיקון המבוי ואי עבדי צורת פתח

לזוטא לא בטיל וכתבו הגהות בפי"ז מה"ש ופס דקא עביד מג' אמות א"צ שיהא פס אחד שלם אלא קנה קנה פחות מג' דפחות מג' כשלם דמי עכ"ל הר"מ וכ"כ המרדכי בריש עירובין וכ"נ מדברי סמ"ג וסמ"ק:

סעיף קטן ס

מבוי ששוה מתוכו ומדרון לר"ה וכו' בפ' הזורק (שבת ק.) אר"י אמר רב תל המתלקט י' מתוך ד' וזרק ונח על גביו חייב תנ"ה מבוי שוה מתוכו ונעשה מדרון לר"ה או שוה לר"ה ונעשה מדרון לתוכו אותו מבוי א"צ לא לחי ולא קורה ר' חנינא בן גמליאל אומר תל המתלקט עשרה מתוך ארבע וזרק ונח על גביו חייב ופי' רש"י תל המתלקט. שהוא מדרון והולך ומתלקט מעט מעט עד שמגביה י' מתוך ד"א הרי הוא כאילו זקוף כולו והוי רה"י במקום גובהו ודוקא נקט מתוך ד"א דאי מתוך ה' הרי הוא כשאר ר"ה דניחא תשמישתיה להילוך: ונעשה מדרון לר"ה. שהיה קרקע המבוי גבוה מקרקע ר"ה והוצרך לשפע אצל פתחו לצד ר"ה או שהיה שוה לר"ה ונעשה מדרון לתוכה שהיה ר"ה גבוה מקרקע המבוי וכניסת המבוי מן הפתח ולפנים גבוה קרקע ר"ה ברחב אמה או חצי אמה אח"כ הוא נעשה מדרון לצד דופן האמצעי אותו מבוי א"צ לחי לפי שאותו גובה שבצד הפתח ה"ל מחיצה אע"פ שהוא משפע והולך: וכתב ה"ה בפי"ז בשם הרשב"א דהא דמבוי ששוה לתוכו ומדרון לר"ה או איפכא דוקא במתלקט עשרה טפחים מתוך ד"א הוא דאמרינן א"צ לחי וקורה ואע"פ שמפשט ל' רבינו נראה דהא דאמרינן דמבוי השוה מתוכו ומדרון לר"ה או איפכא א"צ שום תיקון דוקא כשיש שם תל המתלקט י' מתוך ד' שכתב מבוי ששוה מתוכו וכו' המתלקט וכו' או ששוה לר"ה וכו' שהתל עולה במקום לחי צ"ל דהכי קאמר מבוי ששוה מתוכו וכו' או תל המתלקט וכו' או ששוה לר"ה וכו' וכתב וא"ו במקום או דהא תרי מילי נינהו כדמפרש בברייתא ומ"ש שהתל עולה במקום לחי למבוי שהוא שוה מצד אחד ומדרון מצד אחד קרי נמי תל שהרי כמין תל עשוי ואע"ג שלא הוזכר בברייתא תל אלא לענין שאם זרק ונח על גביו חייב ולא לענין שא"צ לחי וקורה משמע לרבינו דלא שנא אבל הרמב"ם בפי"ד הזכיר תל המתלקט י' מתוך ד' לענין שאם זרק ונח על גביו חייב ולא הזכירו בפי"ז לענין שא"צ לחי ורבינו לא דק במ"ש עולה במקום לחי דה"ל למכתב עולה במקום מחיצה כדפירש"י אלא דמשום דבמבוי סגי ליה בלחי נקט עולה במקום לחי אבל תל ודאי שאם לא היה עולה אלא במקום לחי לא הוי מהני מידי כיון שאין בו מחיצות אלא טעמא משום דעלה במקום מחיצה דאמרינן גוד אסיק מחיצתא מד' רוחות. בריש עירובין (ג:) איפליגו אמוראי בשיעור אמת סוכה ואמת מבוי ופסק הרא"ש כרבא דאמר אחד זה ואחד זה באמה בת ששה אלא שהללו

שוחקות והללו עצבות ולחומרא היכא דשוחקות חומרא משחינן בריוח והיכא דעצבות חומרא מצמצמים להו:ר

סימן שסד

סעיף קטן א

מבוי המפולש בשני ראשין לר"ה וכו' בפ"ק דעירובין (דף ו') ת"ר כיצד מערבין ר"ה עושה צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן חנניא אומר עושה דלת וכו' ובה"א עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן ור"ה מי מיערבא והתניא וכו' אמר רב יהודה ה"ק כיצד מערבין מבואות המפולשים לר"ה איתמר רב אמר הלכה כת"ק ושמואל אמר הלכה כחנניא ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כרב וכן דעת הרמב"ם בפי"ז וכ"כ סמ"ג וסמ"ק. ודלא כרוקח שהצריך דלת מכאן ודלת מכאן וגם דלא כר"ח והרשב"א והריב"ש שפסקו כחנניא אליבא דב"ה. ומדברי הרי"ף והרא"ש משמע דאפילו במפולשים בב' ראשיהן לר"ה בהכי סגי וכ"נ מדברי הרמב"ם בפי"ז אבל ה"ה כתב שם שיש חולקין ואומרים שאין הכשרו בכך אלא כשהאחד מהצדדים מפולש לכרמלית אבל אם מפולש בב' צדדיו לרשות הרבים צריך דלת ראויה לנעול אף על פי שאינה ננעלת ולחי או קורה מכאן ולזה הסכים הרשב"א וכתב עוד ה"ה שם ופי' מפולש לר"ה מכאן ומכאן בשאינו רחב י"ו אמות אבל רחב זו היא ר"ה גמורה עכ"ל ובסמוך כתב רבינו בשם ר"י שמבוי שרחב י"ג אמות ושליש וב' ראשיו מפולשין לר"ה הרחב י"ו אמה דינו כר"ה ובסימן שמ"ה כתבתי סברת מי שאומר שיש ר"ה גמור בלא רחב י"ו כשאורך המבוי לאורך ר"ה ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אח' הכי נקטינן וז"ל הריב"ש בתשובה אם היו ראשי מבואות העיר פתוחים מב' ראשיהם לסרטיא שהיא מסילה שהולכים בה מעיר לעיר אף אם היו עמוקים דינם כמפולשים וכן אם היו בעיר פלטיאות שהן הרחבות שמתקבצים שם לסחורה והיו המבואות מפולשים להם אם ביושר אם בעקמומית הרי הן נקראין מפולשים לר"ה ואף אם המבואות ההם אינן רחבים י"ו כיון שמפולשים לר"ה מב' ראשיהם נקראין מפולשים לר"ה אבל אם הם רחבים י"ו הן עצמם ר"ה כ"כ הרשב"א וגם דעת התוס' דכשאינן רחבים ששה עשר אמה והן מפולשים לרשות הרבים וארכן לאורך רשות הרבים הרי הן עצמן רשות הרבים וכשהעמידו בגמרא ההיא דכיצד מערבין ר"ה במפולשים לר"ה דלא הוי דינן כר"ה היינו בשאין רחבים י"ו אמה ומפולשין לר"ה ארכן לרוחב ר"ה ואח' שאין בארכה מבואות רחבים י"ו אמה. ולא פלטי' שהוא ר"ה ולא מבואות מפולשין לר"ה א"כ כל העיר דינה ככרמלית וא"צ להתירה בדלתות ננעלו' כירושלים שהיא עצמה היתה ר"ה אבל זו שאינה אלא כרמלית אף אם תהיה מפולש

לסרטיא די לה בהכשר מבואות המפולשין לר"ה וכתב עוד בתשובה הנזכרת שאותה העיר היתה מוקפת חומה ובה פרצות מפני הפרצות שיש בה בטל הכשרה אם הרבים בוקעים בהם ואע"פ שאין בה פרצה יתירה על י' דאפי' רב חנן בר אבא דאמר דמבוי שנפרץ מצידו בי' מודה דאי בקעי ביה רבי' פרצתו בד' כדאיתא בפ"ק (ו.) ומעתה כיון שהעיר ככרמלית הנה כל המבואות המפולשין הרי הן מפולשין לכרמלית וצריכין צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן כדאמר רב מחלוקת בסרטיא מכאן וסרטי' מכאן אבל סרטיא מכאן ובקעה מכאן או בקעה מכאן ובקעה מכאן עושה צ"פ מכאן ולחי וקורה מכאן ובודאי דהלכתא היא דליכא מאן דפליג עליה בהא ומה שלא הביאה הרי"ף לפי שלא היה צריך דהא דרב לחנניא הוא דאיצטריך לומר דהא איהו דלא סגי ליה בצ"פ ובעי דלת היינו דוקא במפולשים לר"ה אבל במפולשין לכרמלית סגי בצ"פ אבל לת"ק דאפי' במפולשין לר"ה סגי ליה בצ"פ לא הוה צריך לאשמועינן מידי וא"כ הרי"ף שפסק במפולשין כת"ק מפולש לכרמלית הוי כמפולש לר"ה וצריך צ"פ גם הרמב"ם שפסק כת"ק כתב דין מבוי סתום ואחריו דין מבוי מפולש ולא פירש אם לר"ה אם לכרמלית נראה מדבריו דכרמלית ור"ה שוים במפולש כמו בסתום ואל תשיבני מההיא דמבוי שכלה לרחבה דלא אצרכוה מידי דרחבה אינה כרמלית אלא רשות היחיד גמורה שהרי מוקפת היא בד' מחיצות ואינה יתירה על סאתים ומותר לטלטל בכולה ואפילו הוא של רבים דהא לית בה דיורין ואפילו עירוב אינה חסרה ואפילו אם היתה חסרה עירוב כגון שהיו בה דיורין עדיין אינה כרמלית ואע"פ שאסור לטלטל בכולה רה"י גמורה היא במחיצותיה אלא שמפני חסרון השיתוף אסור לטלטל בכולה ככרמלית והויא כירושלים שקראוה כרמלית בפרק המוצא תפילין (עירובין קא.) והרמב"ם לא חשש להזכיר כי אם ההכשר הנעשה מצד זה כדי להכשיר הרחבה עצמה אבל הכשר המבוי מראשו האחד מצד מה שהוא מפולש בזה לא היו דבריו בזה הפרק עכ"ל וכתב עוד העיר הזו שמוקפת חומה סביב בדלתות ראויות לנעול זולתי בפתח אחד שאין דלתות כולה ניתרת במחיצות אלה שהרי זה הפתח שאין בו דלתות לא גרע מלחי או קורה וכל העיר כמבוי אחד שיש לחי בראשו שאין מערבין אותו לחצאין אמנם נראה שמפני הפרצות שיש בה בטל הכשירה אם הרבים בוקעים בהן וכיון שאין כל העיר מוכשר במחיצותיה הנה יכולין להכשיר חציה במחיצה לערב אותה עכ"ל: וז"ל הר"ן בתשובה אע"פ שעירבן דין רה"י עליה כיון שיש לה חומה ודלתותיה ננעלות בלילה אעפ"כ כיון שלא הוכשר כל המבוי נמצא משני ראשיו פתוח למקום האסור לו והוי ליה כההיא דפ"ק דעירובין דמבוי המפולש שיש בקעה מכאן ומכאן עושה צ"פ מכאן ולחי או קורה מכאן ועכשיו

שפתוחים לתוכו שני מבואות קטנים צריך עוד תיקון להכשיר שני המבואות וגם המבוי הגדול מחמתה דקיימא לן כרב דאמר מבוי עקום תורתו כמפולש ולענין אותה הפירצה אם יש בתחתיה גדודים דהיינו שפה שמעכבת את הרבים מלעבור להדיא אינה צריכה שום תיקון דקי"ל כרב חנן ואם אין שם גדודים כלל הרי נעשה פירצה זו כמבוי עקום ולפיכך צריכה פירצה זו צ"פ בראשו האחד שאינו פתוח למבוי אם רצונם לתקן גם מקום הבתים שנפלה או בראשו הסמוך לגדול אם אינכם רוצים לתקן מקום הבתים עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אבל אם צד אחד פתוח לר"ה וצדו השנית לחצר וכו' כן כתב סמ"ק בהגהות:

סעיף קטן ג

ור"ה עצמה דהיינו רחב י"ו אמה וכו' כל הדעות שיש בגדר ר"ה כתבתי בסי' שמ"ה ולענין מה שכתב כאן רבינו להתיר לטלטל בר"ה שצריכה דלתות כלומר משני הצדדין בפ"ק דעירובין ד' ז' אהא דתניא כיצד מערבין ר"ה וכו' ור"ה מי מיערבא והתניא יתר ע"כ אמר ר' יהודה וכו' א"ל אין מערבין ר"ה בכך וכ"ת בכך הוא דלא מיערבא הא בדלת מיערבא והאמר רבה בר בר חנה ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום ר"ה אמר רב יהודה ה"ק וכו' הרי מפורש שאין ר"ה מתערבת אלא בדלתות וכתבו הרי"ף והרא"ש דדוקא בננעלות בלילה וכדאמר ר' יוחנן ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום ר"ה אבל הרמב"ם בפי"ז כתב שא"צ לנעלן אלא בראויות לנעול שלא יהיו משוקעות בעפר סגי וטעמו מדאמרינן שם בגמ' דשמואל אמר הלכה כחנניא דאמר במבואות המפולשין לר"ה צריך לב"ה דלת מכאן ולחי או קורה מכאן איבעיא להו לחנניא אליבא דב"ה צריך לנעול או אין צריך ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל אינו צריך לנעול בעו מרב ענן צריך לנעול או לא אמר להו תא חזי הני אבולי דנהרדעא דטימן עד פלגייהו בעפרא ועייל ונפיק מר שמואל ולא אמר להו ולא מידי אמר רב כהנא הנך מגופות הויאן כי אתא רב נחמן אמר פניוה לעפרייהו לימא קסבר רב נחמן צריך לנעול לא כיון דראויות לנעול אע"פ שאינן ננעלות. וסובר הרמב"ם דכיון דלא קי"ל כחנניא לא בעינן בגמרא אליביה אלא משום דנפקא מינה לדידן בהכשר ר"ה וכיון דאמרי' דסבר ר"נ דבראויות לנעול אע"פ שאינן ננעלות מערבין לדידן ר"ה נמי מיערבא בכך וזהו שכ' רבינו וכ"נ מסוגיות ההלכה וכתב ה"ה בפי"ו שכדברי הרמב"ם נ"ל עיקר: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכתב עוד ה"ה שבהכשר ר"ה כתב הרשב"א כיצד הוא מכשירו עושה לו דלתות ננעלות בלילה והרי הוא רה"י ויראה לי שאין צריך דלתות ננעלות מכאן ומכאן אלא כל שיש כאן לחי או

קורה ודלת ננעלות בלילה הרי זה רה"י שאין ר"ה אלא המסור לרבים בכל עת והואיל ויש לזה דלת ננעלות בלילה וחוסמת היא את העוברים שם בלילה אין זה ר"ה עכ"ל.

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ור"י כתב מבוי שרחב י"ג אמות וכו' כ"כ הרא"ש בפ"ק דעירובין דף קי"ד ואע"פ שמקומו המיוחד לו היה למעלה בסימן שמ"ה כשהזכיר גדר ר"ה כתבו כאן מפני שהוא דין מבוי ובסימן זה הוזכרו דיני מבוי:

סעיף קטן ה

מבוי עקום כמין דל"ת וכו' בריש עירובין (דף ז) איתמר מבוי עקום רב אמר תורתו כמפולש ושמואל אמר תורתו כסתום וידוע דהלכה כרב באיסורי וכן פסקו הפוסקים. ופירש"י תורתו כמפולש. ומבוי המפולש לר"ה צריך צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן אף זה צריך לב' פתחיו לצד ר"ה לכל רוח לחי או קורה ובעקמומיתו צריך צורת פתח דפילוש שהוא מפולש לחבירו הוי כמפולש לר"ה והסכימו התוספות והרא"ש לפירוש רש"י ודלא כר"י שפירש תורתו כמפולש מבוי זה שהוא עקום תורתו כאילו היה מפולש ביושר בלי עקמומית וניתר באחד מפתחים בצורת פתח ומצד אחד לחי או קורה אבל ה"ה כתב בפי"ז שהרשב"א כתב כדברי ר"י וכן כתב ג"כ בתשובה וכ"נ שהוא דעת ר"מ שכ' המרדכי בריש פ"ק דעירובין ז"ל פסק ר"מ דמבוי עקום אפילו יש בעקמומיתו יותר מעשר די בכך בלחי דהא דאמר רב תורתו כמפולש הוי פירושה אע"ג דעקום הוא ונראה כסתום אפ"ה תורתו כמפולש ואילו נפשט עקמומיתו והיה הכל מבוי אחד שמפולש בראשו ובאמצעיתו היה יותר מי' לא הוה בעי מידי באמצעיתו רק בשני ראשיו ורבינו סתם הדברים כפירש"י לפי שהסכימו בו התוספות והרא"ש והכי נקטינן: וכתב ה"ר יהונתן אע"פ שיש רשות לכל אחד ואחד מאלו המבואות העקומות לדרס על חבירו ואין לעכב בידיהם אפילו הכי אם עירבו אלו לעצמן ואלו לעצמן לא אסרי אהדדי לפי שהרי יש להם פתח פתוח לר"ה לכל אחד ואחד וכיון שעירבו אלו לעצמן ואלו לעצמן גלו אדעתייהו שסלקו דריסתן זה מזה וכגון זה כופין על מידת סדום שלא יעברו זה על זה בשבת אע"פ שדרכם בחול לעבור כיון שיש להם דרך אחרת קרובה ממנה וכענין זה אמרינן בפ' מי שהוציאוהו (עירובין מט.) בחצר שבין שני מבואות ויש להם דרך על זה ועל זה כדאיתא התם עכ"ל ולכי מה שפסקו הרמב"ם והרא"ש כת"ק דס"פ הדר (עירובין עה.) דסבר דרגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה וכמ"ש בסי' שע"ח בס"ד כל שעירבו אלו לעצמן ואלו לעצמן אינם אוסרים אלו על אלו כלל ואפילו עוברין בשבת אלו על אלו:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם עשוי פסין חי"ת צריך צורת פתח וכו' גז"ש בדף הנזכר ההוא מבוי עקום דהוה בנהרדעא רמו עליה חומריה דרב וחומריה דשמואל ואצרכוה דלתות חומריה דרב תורתו כמפולש והאמר רב הלכה כת"ק כשמואל דאמר הלכה כחנניא: ופירש"י מבוי עקום. ב' פתחים מפולשין לר"ה אחת ואצרכוה דלתות בשני עקמימותו: תורתו כמפולש. וכאן שני פילושין יש ולפ"ז לדידן דקי"ל כרב דלא בעי דלתות צריך ב' צורת פתח בשני עקמומיות ולחי או קורה מכאן ומכאן וסתם רבינו הדברים לדעתו. ולר"י דמפרש הא דאמר רב תורתו כמפולש שרואין אותו כאילו אין בו עקמומית ואינו צריך שום תיקון בעקמומיתו כתבו התוספות והרא"ש שצ"ל שגורס ואצרכוה דלת כגיר"ח כלומר ברוחות הפתוחות לר"ה אבל בעקמומיות לא הצריכו כלום ואם כן לדידן דקי"ל כרב א"צ אלא צ"פ מכאן ולחי או קורה מכאן במפולש ובעקמומית אינו צריך כלום אבל ה"ה כתב בפרק י"ז שהרשב"א סובר שהוא כסתום וא"צ אלא או לחי או קורה מכאן ומכאן וצריך טעם כיון דבעקום כמין דל"ת פסק דתורתו כמפולש כרב ומשמע בגמרא דבעשוי כמין ח' נמי סבר רב דדינו כמפולש. ומ"מ לענין הלכה כבר כתבתי בסמוך דנקטינן כפירש"י:

סעיף קטן ז
ולענין מבואות הפתוחים אלו לאלו ואין העיקום של אחד מהם נוטה לר"ה כתב הרא"ש בתשובה הוי יודע כיון שפתיחת המבוי החיצון לר"ה הרי אותו מבוי שפתוח אליו בעקמומיתו חשוב כפתוח לר"ה וכן מבוי הפתוח לאותו מבוי וכן כולן אין חילוק עכ"ל:

סעיף קטן ח
והעשוי כנדל וכו' ג"ש בפ"ק דעירובין דף ח' איתמר מבוי העשוי כנדל אמר אביי עושה צורת פתח לגדול והנך כולהו משתרי בלחי או קורה א"ל רבא כמאן כשמואל דאמר תורתו כסתום אלא אמר רבא עושה צ"פ להאי גיסא לכולהו ואידך גיסא משתרי בלחי וקורה ופי' רש"י עושה צ"פ לכולהו הקטנים בעקמומיתן לצד מבוי גדול ואידך גיסא לר"ה משתרי בלחי או קורה: ומ"ש אפילו אין פתחי הקטנים מכוונים זה כנגד זה כלומר אע"פ שאין פתחי הקטנים מכוונים זה כנגד זה דינם כמפולש וצריך לעשות לכל אחד מהן במקום פתיחתו לגדול צ"פ מצד אחד ובראשו השני לחי או קורה וכ"כ הרמב"ם בפי"ז מה"ש וז"ל מבוי שהיו לו שבילים מצד זה ושבילים מצד האחר שנמצאו מפולשין לר"ה אע"פ שאין מכוונים זה כנגד זה כל אחד מהן מבוי מפולש כיצד מכשירין אותו עושה צ"פ לכל אחד ואחד מן השבילין שבצד האחד וכן לפתח הגדול ועושה לכל השבילין שבצד האחר לחי או קורה משמע מדבריו דכשהם מכוונים זה כנגד זה נמי צריכין תיקון לכל אחד ואחד במקום פתיחתו למבוי אבל התוספות כתבו מבוי העשוי

כנדל פר"ת שמבואות קטנים פתוחים למבוי גדול משני צדדיו ואינו זה כנגד זה דאם כן היו מפולשין ובענין זה הם כרגלי הנדל שיש לו ב' שורות של רגלים מימין ומשמאל והם זה שלא כנגד זה ע"כ ומשמע דסבירא להו שאם היו מכוונים זה כנגד זה לא היו צריכין שום תיקון במקום פתיחתן למבוי דהוו להו שני מבואות הקטנים כמבוי אחד ארוך ומ"מ כדעת הרמב"ם ורבינו נראה מדברי רש"י שכתב דהא כל מבואות קטנים הללו מבואות עקומות הן נכנס בדרך זה ויוצא בדרך זה ומשמע מלשנו שמאחר שמפסיק בין שני המבואות המבוי הגדול שהוא יכול לעקום בו ולצאת דרך מבוי שבצד מבוי שבצדו הוי מבוי עקום ואין מבוי המכוון כנגדו מוציאו מעקמימותיו והכי נקטינן:

סעיף קטן ט

ומ"ש ובמבוי הגדול אם הוא מפולש וכו' פשוט הוא ע"פ מה שנתבאר בדין מבוי מפולש ובדין מבוי סתום. וכתב ה"ה בפי"ז שהרשב"א שפסק במבוי מפולש כחנניא אזיל הכא לטעמיה וכתב שצריכין הקטנים דלת מכאן ולחי או קורה מכאן וכן צריך ג"כ הגדול אם הוא מפולש וכבר נתבאר בסמוך דלא קי"ל כוותיה כתבו הגהות אשיר"י בפ' עושין פסין מבוי שכלה לרחבה יתירה על בית סאתים ולא הוקפה לדירה וחד גיסא דרחבה פתוח לשביל של כרמים דסליק לגודא דנהרא ושפת הגודא גבוה י' דהוו מחיצה ליעבד לחי אפומא דרחבה בסוף המבוי וצ"פ בראשו האחד של מבוי הפתוח לר"ה ויטלטל במתא וברחבה וממתא לרחבה ושביל גופי' אסור ואפומא דשביל לא עבדי' לחי שלא יאמרו לחי מועיל לשביל מפולש דליכא גודא והוא מבואר שם בגמ' (כד:) ההיא רחבה דהואי בפום נהרא דחד גיסא הוי פתיח למתא וחד גיסא הוי פתיח לשביל של כרמים ושביל של כרמים הוה סליק לגודא דנהרא אמר אביי היכי נעביד לעביד לי' מחיצה אגודא דנהרא אין עושין מחיצה ע"ג מחיצה ולעביד ליה צה"פ אשביל של כרמים אתו גמלי שדיין ליה אלא אמר אביי לעביד לחי אפתחא דשביל של כרמים דמגו דמהניא לשביל של כרמים מהני נמי לרחבה אמר ליה רבא יאמרו לחי מועיל לשביל של כרמים דעלמא אלא אמר רבא עבדינן ליה לחי לפיתחא דמתא דמגו דמהני ליה לחי למתא מהני נמי לרחבה הלכך טלטולי במתא גופיה שריא טלטולי ברחבה גופה שרי ממתא לרחבה ומרחבה למתא פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי מאן דשרי דהא ליכא דיורין ומאן דאסר זימנין דהוי בה דיורין ואתי לטלטולי ופי' רש"י ההיא רחבה. יותר מבית סאתים הוה ולא הוקפה לדירה: פום נהרא. שם מקום: חד גיסא פתיח למתא. למבוי שבעיר שכלה לרחבה זו: שביל של כרמים. דיורין היו בו: היכי נעביד. למישרינהו לכולהו שהרי רחבה זו כרמלית היא ואוסרת כל המבוי ואת השביל שיש לו ג' מחיצות דהא גודא

דנהרא מחיצה מעלייתא היא שגבוהה י' אבל הרחבה אוסרתן לפי שפרוצין הן במילואן לכרמלית והא דאמרינן בפ"ק אם היה מבוי כלה לרחבה א"צ כלום במוקפות לדירה והיו בה דיורין קאמר כדמפליג התם בין עירבו ללא עירבו אבל רחבה כרמלית אסור כדאמרינן בההיא שמעתא בקעה מכאן ובקעה מכאן וכו': היכי נעביד. להתיר את כולה שהיו רוצים מעכשיו להשתמש בהם בני העיר ולהיותה מוקפת לדירה ושוב לא תיהוי כרמלית ותיהוי היא בכולן מותרין ואמרינן לעיל הוקף ולבסוף פתח לא מהני וגדר של אבנים היתה רחבה זו מוקפת וקשה להם לפרוץ פירצה יותר מעשר ולגודרה לדירה אדעתא דלישתמשו בה בני מבוי ושביל מהשתא וליהוי כפתח ולבסוף הוקף כדשמואל. נעביד ליה מחיצה. של קנים: אגודא דנהרא. כלומר ליהוי שביל כמוסף על הרחבה דניהוי רחבה ושביל חד וניהוי הך מחיצה דעבדינן בשביל אדעתא דדירה דלישתמשו מהשתא בני שביל ברחבה כאילו עבדינן ליה ברחבה גופה לדירה דהוי פתח ולבסוף הוקף: אין עושין מחיצה על גבי מחיצה. כיון דגודא גבוהה עשר כל מה שמוסיפין עליה הגבהת אותה מחיצה עצמה הויא שהרי אם היה מגביה כל מחיצת הרחבה לדירה לא מהני עד שיפרוץ בה פירצה האוסרתה ויחזור ויגדור לדירה: לעביד ליה צורת פתח אפומא דשביל של כרמים. דפתוחה לרחבה דמגו דמהני לשביל שלא יהא פרוץ לרחבה שאפילו היה פתוח לר"ה מועיל לו ליהני נמי (רחבה להיות לה תוספת זה היקף לדירה: אתו גמלי. הבאים לשתות מן העיר דרך מבוי לרחבה ומשם לשביל ולנהר: שדיין ליה. שהיה פתח השביל צר להם ועכשיו הוא דוחקן: לחי. הנעוץ בארץ ועביו משהו אין גמלים נוגעין בו: דמיגו דמהני לשביל. לטלטל בו דלא הוי השתא פרוץ לכרמלית: מהני נמי לרחבה. להיות לה היקף לדירה ויתירנה לטלטל בה ובלאו מגו לא משתריא דהא פתח שבין רחבה לשביל לא היה יותר מעשר וכל כמה דסתים ליה לדירה לאו כלום הוא דהא כל פתח סתימה מעלייתא היא וסתום ועומד הוא: לשביל של כרמים דעלמא. דלא סליק לגודא דנהרא וה"ל כמבוי מפולש ויאמרו שא"צ תיקון אלא בראשו אחד כי האי: ומגו דמהני למתא. לטלטל במבוי כדאמרינן בפ"ק סרטיא מכאן ובקעה מכאן עושה צ"פ מכאן ולחי או קורה מכאן והכא נמי ליעבדו בראש המבוי הפתוח לר"ה צ"פ והאי לחי דלצד הרחבה שרי ליה: טלטולי במתא גופיה שרי. דהא שרינן ליה בהאי לחי ואפילו היא והרחבה אסורין זה עם זה שניהם משתמשין לעצמן כשתי חצירות ופתח ביניהם וכן ברחבה גופה: דלית בה דיורין. שיאסרו על בני מבוי הלכך רשות בני מבוי הוא ובני שביל לא אסרי עלה דהויא כחצר קטנה שנפרצה לגדולה דגדולה מותרת וקטנה אסור'

ושביל לא מתקנינן לי' גזירה שמא יאמרו לחי מועיל לשביל דעלמא עכ"ל ובפלוגת' דרבינא ורב אחא קי"ל דכל היכא דפליגי הלכה כדברי המיקל:

סימן שסה

סעיף קטן א

מבוי שנפרץ מצדו וכו' פ"ק דעירובין (ה.) איתמר מבוי שנפרץ מצדו. כלפי ראשו איתמר משמיה דרבי אמי ורבי אסי אם יש שם פס ד' מתיר בפירצה עד עשר ואם לאו פחות מג' מתיר ג' אינו מתיר ופירש"י מצדו אחד מהכתלים שבצד ארכו. כלפי ראשו. סמוך לקורה הימנה ולפנים: אם יש שם פס ארבעה. אם נשתייר מן הכותל או עשה פס ד' במקום הפירצה סמוך לקורה: מתיר פירצה. אע"ג שנשתייר שם עדיין פירצה עד י' דכיון דיש הכשר אורך מבוי מהקורה עד הפירצה לא בטל ליה תורת פתח מקמאי ובמילתיה קאי וקורתו מתירתו ופירצתה מתרת כיון דלאו יותר מי' תורת פתח עליה ומבוי אינו נפסל בפתחים הרבה א"נ שבקי בני מבוי פתחא קמא ונפקי ועיילי בההיא פירצה משום דדרך קצרה היא להם אפ"ה לא בטלה תורת פתח וקורה מהראשון משום דהוי פתח לד' הסמוכים לו הואיל וד' אורך ראויים לקורה דיש בהם הכשר מבוי: ואם לאו. דאין שם פס ד': פחות מג'. אם הפירצה פחות מג' מתיר תיקון המבוי את המבוי שהרי כלבוד דמי ואם הפירצה ג' אינו מתיר דכיון דממעטין בני המבוי בהילוכן ומקצרין את דרכם דרך אותה פירצה חיישינן דילמא שבקי פיתחא רבא ונפקי ועיילי בההיא פירצה ובטיל לה פיתחא קמא ובטלה קורה דידה ואין קורה למבוי זה וא"ת הא בהיתה פחות מי' וחקק בו להשלימו לי' אמר אביי שחוקק בו במשך ד"א ופסקו רוב הפוסקים כמותו כמ"ש בסי' שנ"ג אלמא שיעור אורך מבוי ד"א והיכי פסקינן הכא כרבי אמי ור' אסי דאמרי אם יש שם פס ד' מתיר דא"כ הוי שיעור אורך מבוי ד' טפחים כבר תירצו בגמ' דלא דמי דגבי ההיא דאביי דהוי תחלת מבוי דהשתא בחקק זה משוייה ליה מבוי משום הכי בעי משך ד"א אבל בהא דרבי אמי ור' אסי דסוף מבוי הוא שכבר היה מבוי אלא שאירע בו פיסול ומהדר לשוויי מבוי הלכך בד' טפחים סגי ליה וגרסינן תו בסוף הדף הנזכר א"ר חנן בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצדו בי' מראשו בארבע מ"ש מצידו בי' דאמרינן פתחא הוא מראשו נמי נימא פתחא הוא א"ר הונא בריה דרב יהושע כגון שנפרץ בקרן זוית דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי ורב הונא אמר אחד זה ואחד זה בד' א"ר נחמן כוותיה דרב הונא מסתברא דאיתמר מבוי עקום רב אמר תורתו כמפולש וכו' במאי עסקי' אילימא ביותר מי' בהא לימא שמואל תורתו כסתו' אלא לאו בי' וקאמר רב תורתו כמפולש אלמא פירצת מבוי בצדו בד' ורב חנן בר רבא שני התם דבקעי בה רבים מכלל דרב הונא סבר

אע"ג דלא בקעי בה רבים מ"ש מדרבי אמי ורבי אסי שאני התם דאיכא גידודי ופירש"י מצדו בכותל ארכו ולא אצל ראשו אלא שיש ד' עומד מהפתח עד הפירצה מראשו שהיה מבוי רחב כ' אמה וסתמו י' אמות כדתנן והרחב מעשר ימעט ונפרצה פירצה באותה סתימה: ומאי שנא מדרבי אמי ורבי אסי. דאמרי לעיל אם יש שם פס ד' מתיר פירצה עד י' אלמא פירצת מבוי מצדו עד י'. התם דאיכא גידודי. שנשתייר מן הכותל ביסוד ג' או ד' טפחים גובה על כל פני הפירצה שאינה נוחה לעבור בה ופסק ה"ר יהונתן כרב חנן והרא"ש כתב פסק רבינו חננאל כרב הונא ומ"ש ראבי"ה שנראה לו הלכה כרב חנן א"ר ולא כרב הונא משום דרב הונא תלמיד הוה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב לא נהירא לי דרב הונא נמי אמר למילתיה משמיה דרב ושמא בספרו היה חסר במילתיה דר"ה אמר רב אבל בכל הספרים שלנו יש א"ר הונא אמר רב ע"כ לשון ר"מ ז"ל והרז"ה ז"ל פסק כר"ח בר רבא משום דקאי רב הונא בריה דרב יהושע כוותיה ורי"ף הביא דברי רבי אמי ורבי אסי ולא הביא דברי רב חנן בר רבא ודברי רב הונא דפליגי במילתא דרבי אמי ורבי אסי מכלל דסבירא ליה דפירצת מבוי בי' אפילו כי ליכא גידודי וכיון דבשל סופרים הוא עבדינן לקולא ופירצת מבוי בי' כל היכא דלא בקעי בה רבים עכ"ל הרא"ש נראה שדעתו לומר דכיון דר' אמי ור' אסי איירי סתם ולא מפלגי בין אית בה גידודי ליית בה גידודי אנן נמי לא מפלגינן בינייהו מיהו בין בקעי בה רבים ללא בקעי ע"כ אית לן לפלוגי מדאיתמר מבוי עקום רב אמר תורתו כמפולש כדדייק מינה בגמרא דפירצת מבוי מצדו בד' וההוא בקעי בה רבים היא וא"כ ע"כ כי אמר רבי אמי ורבי אסי דפס ד' מתיר פירצה עד י' בדלא בקעי בה רבים היא הא בקעי בה רבים אינו מתיר אלא פירצת ד' אבל הרמב"ם כתב בפי"ז דברי רבי אמי ורבי אסי סתם ולא חילק בין בקעי בה רבים ללא בקעי וכתב ה"ה נראה שכוונת רבינו וההלכות שאותה מימרא שהזכירו שם מבוי שנפרץ מצדו בי' מראשו בד' דאמרו שם כגון שנפרץ בקרן זוית וכו' חולקת היא על הא דרבי אמי ורבי אסי וכולה סוגיא דאיתא התם ליתא לענין הלכתא והרשב"א הטיל שלום ביניהם וכתבן בספרו בפנים אחרים עכ"ל ורבינו סתם הדברים כדעת הרי"ף שכתב הרא"ש ומ"מ יש לתמוה שסתם וכתב שאם נפרץ מראשו פירצתו בד' ולא חילק בין אם נפרץ בקרן זוית לשלא בקרן זוית כדמפליג בגמרא וכן י"ל על ר"י שכתב בחי"ו שאם הפירצה היה בראש המבוי בפתחו הכל מודים שאם הפירצה יותר מד' טפחים שפוסלת ולא חילק בין היא בקרן זוית לאינה בקרן זוית. ועוד יש לתמוה דמשמע דע"כ צ"ל דנפרץ בראשו שלא בקרן זוית אינו בארבעה וכמ"ש שם התוס' (ו.) דאל"כ פליגא אדרב יהודה דאמר מבוי שהוא רחב ט"ו מרחיק ב' אמות ועושה פס ג'

אמות והשתא הוי פירצה ב' אמות ויש בו ד' אלא ודאי אפי' מ"ד מצדו בד' מודה דבראשו אינו בד' אלא א"כ הוא בקרן זוית ומאחר שרבינו ור"י כתבו ההיא דרב יהודה היאך כתבו סתם דפירצת מבוי מראשו בד' ומיהו על הרא"ש אין לתמוה למה השמיט דין אם נפרץ מראשו דאיכא למימר דכיון דהוי בעשר כמו נפרץ מצדו לא הוצרך להזכירו דמהי תיתי לן לפלוגי בין נפרץ מצדו לנפרץ מראשו וכשנפרץ בקרן זוית דהוי בד' כיון דטעמא משום דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי הא אשמועינן בכמה דוכתי דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי:כתוב בהג"א דהא דאוקימנא לרב חנן בדלא בקעי ביה רבים ה"ל שנפרץ למקום מטונף או מקולקל בטיט ואין דרך ר"ה לעבור באותה פירצה ולענין הלכה נקטינן כדעת הרי"ף שכתב הרא"ש.

סעיף קטן ב

מבוי שנפרץ במילואו לחצר וכו' גם זה שם בפ"ק דעירובין (ז.) יתיב רב יוסף קמיה דרב הונא וכו' ומסיים בה משמיה דרב יהודה אם היה מבוי כלה לרחבה א"צ כלום א"ל אביי לרב יוסף הא דרב יהודה דשמואל היא דאי דרב קשיא דרב אדרב דא"ר ירמיה אמר רב מבוי שנפרץ במילואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו חצר מותרת ומבוי אסור ואסיקנא דלא קשיא כאן שעירבו בני חצר עם בני מבוי כאן שלא עירבו ופירש"י ונפרצה חצר כנגדו בפחות מי': חצר מותרת. דלדידיה לא הוי במילואו ונשתיירו בה גיפופין מכאן ומכאן לפיכך לגבי דידה פתחים נינהו ולא אסרי עליה בני מבוי שאין מבוי אוסר על חצירות הפתוחים לזו אבל חצירות אוסרין במבוי שהרי דריסת רגליהם עליו. ואמרינן בגמרא דחצר מותרת אע"ג דבקעי בה רבים ואמרינן בתר הכי א"ר יוסף ל"ש אלא שכלה לאמצע רחבה אבל כלה לצידי רחבה אסור ופירש"י ל"ש שא"צ כלום אלא שכלה מבוי לאמצע רחבה דכיון דרוחבה של רחבה עודף על המבוי לכל צד נראה שהמבוי לרחבה כלה ואינו מושך עד הר"ה שכנגדו ולא אתי למישרי מפולש: אבל כלה לצידי רחבה. שכותל אורך המבוי שוה לאחד מכותלי אורך הרחבה ונראה כמבוי ארוך ומושך עד ר"ה שכנגדו מיחזי כמפולש ואסור. אמר רבה הא דאמרת לאמצע רחבה מותר לא אמרן אלא זה שלא כנגד זה אבל זה כנגד זה אסור ופירש רש"י זה כנגד זה פירצת חצר כנגד המבוי והאי כנגדו דקאמר רב ואוקימנא טעמא דאיסור מבוי בשלא עירבו הא עירבו מותר האי כנגדו לאו דוקא אלא כל כותל שכנגדו קרי הכי ובצידי רחבה אפי' זה שלא כנגד זה אסור משום דכותל רחבה מאריך הרבוי והוי כמבוי ארוך עד כותל שכנגדו ואסור. א"ר משרשיא הא דאמרת זה שלא כנגד זה מותר לא אמרן אלא רחבה דרבים אבל רחבה

דיחיד זימנין דמימלך עלה ובני לה בתים וה"ל כמבוי שכלה לצדי רחבה ואסור ופירש"י ובני לה בתים ברחבה ברוחב העודף על המבוי ומשוה כותלי ארכו לכותל אורך המבוי:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכגון שנכנסו כותלי המבוי בחצר וכו' כ"כ שם הרא"ש וביאור דבריו בפ"ק (ט.) אהא דאמרינן דנראה מבחוץ ושוה מבפנים נדון משום לחי אמר רבה ומותבי' אשמעתין חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה ואם איתא קטנה נמי תשתרי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אמר רבי זירא בנכנסין כותלי קטנה לגדולה ופירש רש"י חצר קטנה שנפרצה לגדולה קטנה נמי תשתרי דלא ליסרו בני גדולה עלייהו אלא ליהוי נמי פתחא לגבה להיות כב' חצירות ופתח ביניהן ואע"ג דשוה מבפנים שהעומד בתוכה רואה כל כותלי ארכה שוין שאין שם מכותל רחבה לפיאותיה כלום והוי מילואה הרי מבחוץ בתוך הגדולה נראין לה שיורין מכותל זה מכאן ומכאן אותו עודף שהגדולה עודפת על הקטנה דהא גדולה בהו משתריא משום דלדידה נראין מבפנים: בנכנסין כותלי קטנה. ובולטין לתוך הגדולה בשתים וג' אמות דהנך גיפופים דפשו להו מגדולה שעומדין מאחרי פירצת הקטנה נראות שלא מאותו כותל היו. ופריך תו בגמרא ונימא לבוד ותשתרי ופירש"י ונימא לבוד ותשתרי כלומר אי נראה מבחוץ מהני ליהוי כאילו ראשי הכניסה של כותלי קטנה סניפים לצד כותלי אורך הגדולה דהדר הוי להו הכניסה לה גיפופי נראין מבחוץ דקס"ד אין הגדולה רחבה מן הקטנה אלא מעט פחות מג' לכאן ופחות מג' לכאן דהשתא אין ריוח שבין הכניסות לכותלי ארכה של גדולה ג' טפחים וכלבוד דמי ע"כ ואוקמוה בדאיכא טפי מג' טפחים והרמב"ם כתב בפרק י"ז וז"ל נפרץ המבוי במילואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו לר"ה ה"ז אסור מפני שהוא מבוי מפולש והחצר מותרת וכתב ה"ה בהלכות ומבוי אסור משום דה"ל מבוי המפולש לר"ה וזהו דרך רבים ולא הזכירו כלל הסוגיא שלמעלה מזו שהיא מחלקת בין עירבו ללא עירבו ובתנאים אחרים עכ"ל ותמהני עליו שנראה מלשונו שגם הרמב"ם לא הזכיר התנאים האחרים והא ליתא שכבר הזכירם בראש הפרק וז"ל מבוי מפולש שהיא כלה לאמצע רחבה וכו' ומה שלא חילק בין עירבו ללא עירבו הוא מפני שאין אותו פרק מקום דין חצר מבוי אם אוסרים זה על זה אם לאו וממה שכתב בהלכות עירובין הוא נלמד. ועל ההיא דמבוי מפולש שהיה כלה לאמצע רחבה כתב הרב המגיד והעולה מכלל ההלכות הוא כדעת רבינו ומשמע שעל הלכות הרי"ף הוא אומר ולא דק שהרי"ף לא כתב אלא מבוי שנפרץ במילואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו לר"ה חצר מותר

ומבוי אסור ולא כתב שום חילוק בזה והוא עצמו כתב גבי נפרץ המבוי במילואו לחצר שההלכות לא הזכירו הסוגיא שלמעלה מזו וכו':

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ואם נפרץ לרחבה וכו' כך הם דברי הרא"ש דף קי"ד ופשוט הוא על פי מה שנתבאר בסי' שנ"ח: כתב המרדכי אמר רב מבוי שנפרץ במילואו לחצר וכו' חצר מותרת ומבוי אסור ואע"ג דהיום נפרץ לחצר לא אמרינן הואיל והותרה הותרה דרב לטעמיה דלית ליה הואיל והותרה הותרה ובמרדכי ישן כתוב עוד א"נ לא אמרינן שבת הואיל והותרה אלא בחצר שנפל המחיצה בינו ובין חצר אחר דאידי ואידי חד תשמישא הוא אבל מבוי לחצר לא עכ"ל:

סעיף קטן ה

מותר להשתמש תחת הקורה וכנגד הלחי וכו' ג"ז פ"ק דעירובין (ט.) פליגי אמוראי אם מותר להשתמש תחת הקורה ובתר הכי תני רב זכאי קמיה דר' יוחנן בין לחיים ותחת קורה נדון ככרמלית א"ל פוק תני לברא אמר אביי מסתברא מילתיה דרבי יוחנן תחת הקורה אבל בין לחיים אסור ורבא אמר בין לחיים נמי מותר ואמרינן בגמרא דלא שרי רבא אלא בפתוח לר"ה אבל פתוח לכרמלית מודה דאסור משום דמצא מין את מינו וניעור ופירש"י מצא כרמלית שבין לחיים שלא היה בו שיעור כרמלית: את מינו. שחוצה לו: וניעור. נתחזק ע"י מינו וניעור משנתו שהיה בתחלה בטל אצל שאינו מינו: אבל פתוח לר"ה. שלא זה מינו ולא זה מינו ולכאן וכאן בטל. ורבינו יהונתן פירש מצא מין את מינו וניעור כלומר לפי שהכרמלית קל הוא בעיני המשתמשים במבוי שהרי אין בו אלא איסור דרבנן ודומה תוך הפתח אליו שהרי יש לו ג' מחיצות כמו שיש לכרמלית חיישינן אי שרי לטלטולי תוך הפתח דילמא יטלטל בכרמלית הסמוך לו וכתב הרא"ש הרמב"ם בפי"ז השוה יחד תחת הקורה ובין לחיים דכל שפתוח לכרמלית אסור. והראב"ד השיג עליו ואמר דתחת הקורה אפילו פתוח לכרמלית מותר וכן משמע מתוך דברי רי"ף והא דקאמר ה"מ דפתוח לר"ה קאי דוקא אבין לחיים ונראה דהיינו טעמא דרבא אמר בין לחיים נמי מותר וקאמר עלה והוא דפתוח לר"ה והא דקאמר רבא מנא אמינא לה אבין לחיים דוקא קאי אבל אתחת הקורה לא איצטריך להביא ראייה דרבא הוא דאמר לקמן דקורה משום היכר ולחי משום מחיצה הלכך תחת הקורה פשיטא דמותר להשתמש אבל תחת הלחי דהוי משום מחיצה הוצרך להביא ראיה דמותר להשתמש דה"ק סתמא דתלמודא לימא בהא קמיפלגי דמר סבר משום היכר ולכך מותר להשתמש תחת הקורה ומ"ס משום מחיצה ולכך אסור להשתמש תחת הקורה ואע"ג דתו קאמר דכ"ע קורה משום היכר ואבע"א משום מחיצה מ"מ חזינן דסברת התלמוד דלמ"ד קורה משום היכר

מותר להשתמש תחת הקורה ומ"ד משום מחיצה אסור. הלכך רבא דאית ליה קורה משום היכר ולחי משום מחיצה אהא דאמר מותר להשתמש תחת הקורה לא איצטריך לאתויי ראיה אלא אבין לחיים הוא דאיצטריך לאתויי דאף על גב דאית ליה לחי משום מחיצה מותר להשתמש בין לחיים משום דבטיל לגבי מבוי ואהא הוא דמסיק דוקא דפתוח לר"ה אבל לכרמלית אסור ומיהו י"ס דגרסי לקמן רבה אמר קורה משום היכר ולחי משום מחיצה ורבא אמר אחד זה ואחד זה משום היכר וכן מסתבר דמזכיר רבה קודם רבא וכן משמע בפלוגתא דלחי העומד מאליו דרבא אית ליה דלחי משום היכר ולפ"ז אין ראיה שיהא חילוק בין קורה ללחי בפתוח לכרמלית. והר"ז ז"ל פוסק דבין לחיים אסור משום דקי"ל דלחי משום מחיצה כאביי דאמר לחי העומד מאליו הוי לחי וטעמא דהוי לחי משום מחיצה ולאו ראיה היא דאפשר דקי"ל דחודו החיצון יורד וסותם כמו שהוכיח ר"י דמ"ד בין לחיים אסור לאו משום דסבר דלחי משום מחיצה אלא משום הכשירו בכל דהו ואי שרית לאשתמושי כנגדו אתי להשתמש חוצה לו עכ"ל. אבל ה"ה כתב בפ' י"ז שדעת הרי"ף כדעת הרמב"ם ובאמת שדקדוק דברי הרי"ף מוכיחים כמו שפירשה הרא"ש שכתב והלכתא מותר להשתמש תחת קורת המבוי ובין לחיים נמי מותר כרבא וה"מ דפתוח לר"ה אבל פתוח לכרמלית לא משמע דלא קאי ה"מ וכו' אלא אלחיים דאל"כ הכי הל"ל והלכתא מותר להשתמש תחת הקורה ובין לחיים כרבא וה"מ דפתוח לר"ה וכו' ויש ספרי רבינו שכתוב בהן והראב"ד התיר כנגד הלחי וט"ס הוא וצריך להגיה תחת הקורה במקום כנגד הלחי וכן יש ספרים שכתוב בהם ולזה היה נוטה דעת א"א ז"ל וט"ס הוא וצריך להגיה וא"א ז"ל לא כתב כן וכתב ה"ה בפי"ז בשם הרשב"א שאם היתה הקורה רחבה ד' ובריאה לקבל מעזיבה אפילו פתוח לכרמלית יראה לי שמותר להשתמש תחתיה לפי שחודה החיצון יורד וסותם עכ"ל וכתבו סמ"ג וסמ"ק דמותר להשתמש תחת הקורה ובין לחיים בפתוח לר"ה כרבא ואח"כ כתבו פוסק ר"י דקי"ל כרבא דאמר בפ"ק דקורה משום היכר לא משום מחיצה ולא אמרי' פי תקרה יורד וסותם להתיר תחת הקורה אלא כשהיא רחבה ד' ומיהו א"א לומר כן לדעת הרשב"א שהרי כתב ה"ה בפי"ז שהוא אוסר תחת הקורה בכרמלית ואם איתא דלא שרי בפתוח לר"ה אלא ברחבה ארבעה נמצא דכי אסר בפתוח לכרמלית ברחבה ד' היא והוא כ' בפרק הנזכר בשמו דברחבה ד' שרי אפי' פתוחה לכרמלית לפי שחודה החיצון יורד וסותם ואין לומר דשאני התם דראויה לקבל מעזיבה שאם א"א לומר פי תקרה יורד וסותם אא"כ היא ראויה לקבל מעזיבה אם כן פתוחה לר"ה נמי לא שריא להשתמש תחתיה אא"כ היא ראויה לקבל מעזיבה ודכוותה אסר בכרמלית אלא ודאי אפי' אינה

רחבה ד' נמי שרי בפתוח לר"ה דאע"ג דאינה אלא משום היכר שרי לפי שלא זה מינו ולא זה מינו ובטל לכאן ולכאן ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת ואפשר דגם הרי"ף נמי סבר כוותייהו הכי נקטינן:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ואע"ג דמותר להשתמש תחת הקורה וכו' בס"פ תולין (שבת קמא.) ובביצה (ל.) אמר רבא לא ליתיב איניש אפומא דלחייא דילמא מיגנדר לי' חפץ ואתי לאתויי וכתב הרא"ש אבל על פתח חצר הפתוח לר"ה או לכרמלית נראה דמותר דמינכר מילתא ולא אתי לאתויי וכ"נ מדברי רש"י ואמרי' בר"פ המביא כדי יין דהני נשי דשקלן חצבייהו דיתבן אפומא דמבואה ולא אמרינן להו מידי משום דכיון דמידי דרבנן הוא מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין:

סעיף קטן ז

מבוי שניטל קורתו או לחיו וכו' בעירובין במשנה (צד.) וכן מבוי שניטלו קורותיו או לחיו מותרים באותה שבת ואסורין לעתיד לבא דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר אם מותרים באותה שבת מותרים לעתיד לבא ואם אסורים לעתיד לבא אסורים באותו שבת ומפרש בגמרא דר' יוסי לאסור פליג והכי קאמר כשם שאסורין לעתיד לבא אסורין באותה שבת ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבי יוסי ואמרי' בגמ' (צה.) דלרב דקיימא לן כוותיה לגבי שמואל אפילו בנפרץ לכרמלית אסר רבי יוסי וכן כתב הרי"ף והרא"ש וכן כתב ג"כ הרמב"ם בפי"ז: וכתב בתה"ד דהיינו בעיר שאינה מוקפת חומה אבל בעיר המוקפת חומה דכולה חשיבא רשות היחיד גמור ע"י היקף חומה סביב שפיר איתנהו למחיצות כיון דעדיין אף לאחר שנטל הכשר המבואות רשות היחיד גמור הוא והביא ראיה לדבריו וכתב שאע"פ שיש חולקים על חילוק זה שיש לסמוך עליו להתיר אמנם נראה שאם הענין כך שעושין הכשר מבוי לצורך שעה כגון לחופה ואז רגילות הוא כמה פעמים שקרוב לודאי שהעכו"ם שוברים ההכשר באותה הלילה מחמת שלא הורגלו בו בכי הא לא אמרינן הואיל והותרה הותרה הואיל ועומד לסתור והביא ראיה לדבר וכתב עוד שאם הכשר המבוי נמצא שבור ואין ידוע אם נשבר מבעוד יום דשרי משום דמוקמינן ליה אחזקתיה והשתא הוא דנשבר: כתב המרדכי פרק הדר והגהות מיימון פ"ה פסק הר"ם על המבוי שנשתתפו בו ונשברה הקורה נראה שאותו חצר שהעירוב מונח בו והחצירות הפתוחות לו מותרות דקיימא לן סומכין על שיתוף במקום עירוב אבל חצירות שאין פתוחות לאותו חצר אסורין דליתיה לעירובייהו גבייהו ולא מצי לאתויי העירוב דרך המבוי כיון שנשברה הקורה.

סימן שסו

סעיף קטן א

חצר שהרבה בתים פתוחים לתוכו מן התורה מותרים לטלטל בכל החצר וכו' הם דברי הרמב"ם בהל' עירובין והיא ברייתא בריש שבת (ו.) חצירות של רבים ומבואות שאינן מפולשים עירבו מותרים לא עירבו אסורים ופירש"י חצר של רבים. שפתוחים לחצר בתים הרבה וחצר פתוחה לר"ה ובני הבתים יוצאין דרך חצר לר"ה: עירבו. כל הבתים בפת מותרים לא עירבו אסורים להוציא מן הבתים לחצר מפני שהבית מיוחדת לבעליה והחצר רשות כולם ונמצא מוציא מרשותו לרשות חבירו וגזרו רבנן מרשות לרשות אע"פ ששתיהם רה"י דעשו סייג לתורה להרחיק אדם מן העבירה שלא יוציא מרה"י לר"ה: כתב בשבלי הלקט חצר שהרבים נכנסין לה בזו ויוצאין בזו רה"י לשבת ומותר לטלטל בכולה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ע"כ הולכי מדברות פטורים וכו' בספ"ק דעירובין (יז.) תנן ד' דברים פטרו במחנה וחד מינייהו מלערב ומפרש בגמ' דהיינו דוקא עירובי חצירות ובגמ' משמע דהיינו דוקא במחנה היוצא להלחם אבל שיירא ההולכת ממקום למקום דינה כדין כל אדם וכ"כ ה"ר יונתן: והרמב"ם כתב בפ"א מה"ע וכן יושבי אוהלים או סוכות או מחנה שהקיפוהו מחיצה אין מטלטלין מאהל לאהל עד שיערבו כולם אבל שיירא שהקיפה מחיצה אין צריכין לערב לפי שכולן מעורבים ואין אותם אהלים קבועים להם וכתב ה"ה דהכי איתא בירושלמי שכל שהם שיירא ההולכת לדרכה ונחו שם מפני השבת פטורים מלערב מפני שאינן קבועים ואם הוא מחנה קבוע ועומד ימים צריכים לערב אא"כ הולכים להלחם שאז אע"פ שחונים ימים פטורים כדתנן בספ"ק דעירובין: וכתב שיש גורסים בהיפך וכתבו שאין נקרא מחנה פחות מי' ובמחנה פטורים וכל שהן פחות מי' הם שיירא וחייבים. ורבינו כתב הולכי מדברות דהיינו שיירא פטורים וכדברי הרמב"ם ולא חשש לכתוב דין יושבי אהלים משום דלא שכיחי: וכתוב בשבלי הלקט דהיכא שפטורים מלערב ויש שם עכו"ם צ"ע אם הם אוסרים עליהם ע"כ ול"נ דאין זה צריך לפנים דכיון שאין הישראלים צריכין לערב פשיטא דאין העכו"ם אוסר דה"ל יחיד במקום עכו"ם:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אבל התירו אותו ע"י עירוב פשוט במסכת עירובין ומתבאר והולך לקמן:

סעיף קטן ד
ומ"ש ומפני זה הבית שמניחין בו העירוב א"צ ליתן פת מימרא דשמואל בפרק מי שהוציאוהו (עירובין מט.) ומפרש בגמרא שאע"פ שאין שם פת בבית זולתי העירוב שהביאו שאר שכנים מותר:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואינו משום קנין וכו' ג"ז שם בדף הנזכר אמר שמואל עירוב משום קנין רבה אמר עירוב משום דירה מאי בינייהו כלי ופחות משוה פרוטה וקטן א"ב ופירש רש"י למ"ד משום קנין יכולין לקנות בסודר כדרך שאר קנין ואין יכולין לקנות בפת שאין בו ש"פ ואין יכול לעשות קטן שליח לערב עליו עירובי חצירות דלאו בר מיקנא ואקנויי הוא ולמ"ד משום דירה לא מהני קנין סודר ומערבין באוכל שאין בו ש"פ וקטן גובה עירוב דפת משוי להו חדא דירה וקטן לאו מידי עביד ופסקו הפוסקים כרבה:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואין מניחין אותו בחצר וכו' בפרק כיצד משתתפין (עירובין פה.) גמ' הנותן את עירובו בבית שער:

סעיף קטן ז
ומ"ש או בבית שאין בו ד"א ברייתא בפ"ק דסוכה (ג.) דבית שאין בו ד"א על ד"א אין מניחין בו עירוב וכתבו הרי"ף פרק חלון: ומ"ש שראוי לדירה הוא לאפוקי בית שער אכסדרה ומרפסת כדתנן בפ' כיצד משתתפין ובגמרא (פח:) איכא מימרא דרב יהודה דמשמע מינה דהנותן עירובו בבית שער דיחיד עירובו עירוב אבל הרמב"ם בפ"א כתב דאפילו בבית שער דיחיד אין נותנין עירוב וכתב שם ה"ה שהיתה לו גירסא אחרת ובסימן ש"ע אבאר הדבר באר היטב בס"ד:

סעיף קטן ח
ומ"ש רבינו ואפילו הוא של קטן על מה שכתבתי בסמוך איכא בינייהו כלי ופחות מש"פ וקטן כתבו התוס' שאין נראה להם פירש"י על וקטן ונראה לר"ת כמו שפר"ח דבבית של קטן מיירי הכא כלומר דלמ"ד משום קנין אין מניחין את העירוב בביתו של קטן דלאו בר אקנויי רשותא הוא ומ"ד משום דירה מניחין את העירוב בביתו של קטן וכ"נ מדברי ה"ה בפ"א:

סעיף קטן ט
ומ"ש ואם רגיל תמיד ליתנו בבית ידוע וכו' משנה בשילהי הניזקין (גיטין נט.):

סעיף קטן י
וצריך ליתנו בכלי אחד וכו' בפרק מי שהוציאוהו (עירובין מט.) אמר רב יהודה אמר שמואל החולק את עירובו אינו עירוב ואסיקנא דהיכא דמלייה למנא ואייתר שפיר הוי

עירוב ולא אמר שמואל אלא בשחלקו מדעת ופירש"י דטעמא משום דמה שמו עירוב שמו כלומר שיהו כולן מעורבין ומרוצין בו שלא ימחה זה בחבירו אלא שותפות נוחה ועריבה וכתב ה"ר יהונתן פלג מיפלג שהיה הכלי יכול להחזיק כולם ולא רצה לערבם כדי שלא יתחלף ככרו עם ככר חבירו ובשעת החילוק יקח כל אחד ואחד ככרו כיון שהם קפדים בזה אע"פ שכולם מונחים בבית אחד אינו עירוב ונ"ל דלאו דוקא מטעם זה אלא שכל שכלי אחד מכיל אותו וחלקו בשני כלים מאיזה טעם שיהיה אינו עירוב דלא פלוג רבנן במילתייהו: וכתב ה"ה בפ"א אפילו כשנתמלא הכלי והותר לא התירו אלא כששני הכלים בבית א' וכ"נ שם בגמ' למעלה מזה וכ"כ הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש וצריך שלא יקפיד שום אחד מהם על עירובו וכו' ג"ז שם בדף הנזכר מימרא דרב יהודה אמר שמואל ואע"ג דפליג ר' חנינא עליה פסקו הפוסקים כשמואל:

סעיף קטן יב

ומ"ש ולכך צריך ליזהר שלא לערב בדבר שתיקן לצורך השבת כ"כ שם המרדכי והרא"ש וכ"כ הגהות בפ"ה מה"ע וגם התוספות כתבו כן בפ' הדר (עירובין סח.) גבי הא דא"ל רבא לאביי מבואה דדיירו בה תרי גברי וכו' וכ"כ סמ"ג וסמ"ק ובהגהות הרא"ש פרק הדר בשם א"ז כתוב על דין זה כשאדם עושה עירוב בבית בעל הבית מדעתו שלא לערב מדבר שבע"ה מקפיד עליו ולאו למימרא דבע"ה עצמו יכול לערב בדבר שהוא מקפיד עליו דהא אביי בריפתא דידיה קאמר אלא צ"ל דא"ז אורחא דמילתא נקט. וגרסינן בפרק הדר (עירובין סח.) אמר רבא ב"ר חנן לאביי מבואה דאית בה תרי גברי רברבי לא ליהוי ביה עירוב א"ל מאי נעביד אי אקני להו פיתא בסלא כיון דאי בעו לה מינאי ולא אפשר למיתבה ניהלייהו בטיל שיתוף דתניא אחד מבני המבוי שביקש יין ושמן ולא נתנו לו בטל השיתוף וכתבה הרמב"ם בפ"ה וכתב בה שביקש יין ושמן קודם השבת והסכים הרב המגיד על ידו והיה גורם כיון דאי בעו לה מאתמול לא אפשר למיתבה ניהלייהו ופשטא דברייתא משמע דכשביקש יין ושמן משל השיתוף היא וכן פירש"י אבל הרמב"ם סתם דבריו בפ"ה וכתב אחד מבני המבוי שביקש מחבירו יין ושמן קודם השבת ולא נתן לו בטל השיתוף שהרי גילה דעתו שאינן כולם כשותפים שאין מקפידים זה על זה ומשמע מלשונו שאם השכינים מקפידים בחול שלא לתת אחד לחבירו משלו אין שיתופן שיתוף וזה דבר תימה ואפשר לומר דדוקא כשביקש יין ושמן משל שותוף הוא דקאמר ומה שלא פירש דבשל שותוף קאמר לשון הברייתא העתיק כמות שהיא כמנהגו ומ"ש שביקש קודם השבת נ"ל דהיינו לומר שאם קודם שבת הוה אפשר למיתבה ניהליה אע"פ שאחר שנכנס השבת א"א למיתבה ניהליה הוי עירוב מאחר

שבשעת קניית העירוב הוי אפשר למיתבה ניהליה. וכ' ה"ה בפ"ה והוסיף להקל שלא אמרו אלא באחד המזכה לכולם משלו דאיגלאי מילתא שאין הזיכוי זיכוי גמור ולזה הסכים הרשב"א ז"ל וכן משמע דהא ההוא מבואה דאביי במזכה משלו הוה ועלה הוא דמייתי אחד מבני מבוי וכו' אבל התוס' והרא"ש ס"ל דאפילו בשכל אחד נותן חלק בעירוב היא וכדאמר רב יהודה המקפיד על עירובו אינו עירוב והכי נקטינן:

סעיף קטן יג

ואין מערבין אלא בפת שלימה וכו' משנה בס"פ חלון (עירובין פ:) בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח דברי ר' אליעזר רבי יהושע אומר ככר הוא עירוב אפי' מאפה סאה והיא פרוסה אין מערבין בה ככר כאיסר והוא שלם מערבין בו ומפרש בגמרא טעמא דאין מערבין בפרוסה משום איבה ופירש רש"י שבאין לידי מחלוקת שאומר אני נותן שלימה ואתה פרוסה ואסיקנא דאפילו עירבו כולם בפרוסות נמי לא שמא יחזור דבר לקילקולו כלומר שיבאו ליתן זה פרוסה וזה שלם:

סעיף קטן יד

ומ"ש ובלבד שיהא כשיעור יתבאר בסימן שס"ח:

סעיף קטן טו

ומה שכתב ומיהו אם נוטל ממנה חלת נחתום כדי וכו' מבואר שם בגמ' וכתבו התוס' דנראה לר"י דדוקא בטבולה לחלה דאי לא בעיא תיקון איכא איבה ומיהו לשון כדי קשה ואומר ר"י דנקט כדי לאשמועינן דאפילו ניטל לשם חלה אם הפריש יותר מכדי צורך איכא איבה והרא"ש כתב ולפי הסברא נ"ל דכיון דטעמא משום איבה אין חילוק בין ניטל לשם חלה לניטל שלא לשם חלה דמה יודעים שכיניו אם ניטל לשם חלה או שלא לשם חלה אלא בכדי שיעור חלה והם תולים דלשם חלה ניטל וליכא איבה ע"כ וזה שכ' רבינו או שיעור כדי חלת נחתום:

סעיף קטן טז

נפרסה וחיברה בקיסם וכו' שם א"ר חסדא תפרה בקיסם מערבין לו בה והתניא אין מערבין לו בה הא דידיע תפרה הא דלא ידיע ופי' תפרה בקיסם שלקח קיסם אחד והכניס הקצה האחד בתוך הפת והקצה הב' בתוך הפרוסה:

סעיף קטן יז

ומהה שכתב ואם אחד מזכה לכולם וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי שם וטעמו משום דתו ליכא איבה וכ"כ הגהות בפ"א בשם הר"מ ז"ל:

סעיף קטן יח

מערבין בפת אורז ועדשים וכו' ג"ז שם . מימרות אמוראים:

סעיף קטן יט

ואם אחד מבני החצר רוצה ליתן פת בשביל כולם וכו' ג"ז שם (עט:) משנה כיצד משתתפין במבוי מניח את החבית ואומר הרי זה לכל בני המבוי ומזכה להם על ידי בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העברים ועל ידי אשתו אבל אינו מזכה על ידי בנו ובתו הקטנים ועבדו ושפחתו הכנענים מפני שידם כידו ופירש"י מניח את החבית. משלו אם ירצה ומזכה להם על ידי בנו ובתו ואומר להם קבלו חבית זו וזכו בה לשם כל בני מבוי. וכתב ה"ה בפ"א בשם הרשב"א וכשהוא מזכה אם בקי בהלכה הוא צריך לזכות לכל בני החצר והמבוי ולכל מי שניתוסף מיום זה ואילך במבוי שאל"כ פעמים שנתוספו דיורין ויאסרו עליהם עכ"ל. והריטב"א כתב בשם רבו שעכשיו שמערבין בתחלת השנה לכל שבתות השנה אע"פ שניתוספו דיורין בעיר א"צ להוסיף בשבילם שמתחלה מתכוונים לזכות לכל הבא ואע"פ שאין מזכין להם בפירוש לב הציבור מתנה עליהן ומיהו אם נתוספו דיורין לאחר שנתמעט העירוב מן השיעור אפשר שצריך להוסיף מחמתן שהרי הן לא היו בתחלת העירוב עד עכשיו ולדידהו הוי תחלת עירוב ולכן צריך לשומרו תמיד שיהיה בו שיעור וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן ריי"ב בשם התוספות ואכתוב לשונו בס"ס שס"ח ושם יתבאר אם לעירוב חצירות בעינן שיעור כמו לשיתופי מבואות. וכתב הרא"ש בשם ר"ח דלרבי יוחנן דאמר בפ"ק דמציעא (יב.) גבי מציאה לא גדול גדול ממש אלא קטן ואינו סומך על שולחן אביו זהו גדול גדול וסומך על שולחן אביו זהו קטן ה"ה נמי הכא אין לזכות העירוב ע"י בנו הגדול הסומך על שולחן אביו דידו כיד אביו דמי ועבדו ושפחתו העברים אע"ג דסומכים על שולחן רבן לא הוי ידן כידו דדוקא בבנו הגדול הוא דאר"י דידו כיד אביו לפי שרגיל להיות תמיד על שולחן אביו אבל הנכרי הסומך על השולחן בע"ה אין מציאתו לב"ה אפילו אוכל בחנם אצלו וכ"כ גם התוספות והמרדכי וסמ"ג וסמ"ק וכתבו עוד התוספות שם ומיהו בתו אפילו נערה ואינה סמוכה על שולחנו מציאתה לאביה וכ"כ הרמב"ם בפי"ז מהלכות גזילה ולפי זה אין לזכות ע"י בתו אפילו אינה סמוכה על שולחנו עד שתבגר. והרמב"ם בפרק י"ז מהלכות גזילה פסק כרבי יוחנן ובפ"א מהלכות עירובין כתב המשנה כצורתה וכתב ה"ה דמשמע דס"ל דלענין עירוב גדול גדול ממש וקטן קטן ממש ורבינו כתב בסמוך שהרמב"ם פסק כשמואל דאמר גדול גדול ממש ולא דק דהא לענין מציאה דאיפליגו בה שמואל ור' יוחנן פסק כר"י בפרק י"ז מהלכות גזילה ומה שכתב המשנה כצורתה גבי עירוב ולא כתב דקטן הוי הסומך על שולחן אביו כמו שכתב בפרק הנזכר גבי מציאה טעמא משום דכיון דחזינן דלא איפליגו רבי יוחנן ושמואל אמתניתין דעירובין משמע דלכ"ע מתניתין דעירובין כפשטא דגדול

גדול ממש ונראה שכך דעת הרי"ף דבפ"ק דמציאה כתבה לדרבי יוחנן וגבי עירוב כתב משנתינו כצורתה ויש שום טעם לחלק בין מציאה לעירוב וכמ"ש בתשובת הרמב"ן סימן רי"ג דמציאה אין האב זוכה אלא כדי שלא תהא לו איבה כיון שהבן סומך על שולחנו אבל במה שהאב רוצה לזכות לאחרים על ידי בניו זוכים הם לאחרים כאיניש דעלמא והגהות כתבו בפ"א דבה"ג פסק כשמואל וכן מוכח בירושלמי וכן פסק רשב"א וכ"כ סמ"ג בשם ה"ג ורבינו שמשון וכן משמע בירושלמי דלגבי עירוב מודה ר' יוחנן דקטן ממש ע"כ. וכיון דהרי"ף והרמב"ם והני רבוותא מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו וטוב להחמיר כדברי שניהם וכו' כ"כ סמ"ק ומיהו היינו לכתחלה אבל בדיעבד כל אחד מהם חשיב גדול דכיון דמידי דרבנן הוא סומכין על דברי המיקל. וכתב עוד שם בהגה"ה ומיהו נראה לאחר שנשא אשה לא מהני סמיכות שולחן וכ"כ בכלבו בשם ר"פ:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו אבל אם יש לאדם מלמד או סופר וכו'. שם כתב הרא"ש עבדו ושפחתו העברים אע"ג דסמוכין על שלחן רבן לא הוי ידם כידו דדוקא בבנו הגדול הוא דאר"י דידו כיד אביו לפי שרגיל להיות תמיד על שולחן אביו אבל הנכרי הסומך על שולחן בע"ה אין מציאתו לבע"ה ואפילו אוכל בחנם אצלו וכ"ש עבדו ושפחתו העברים דבשכרן קא אכלי וכן הם דברי התוס' שם בפ"ק דמציעא. כתב הכלבו גבי עירובי תבשילין שמזכה ע"י עבדו ושפחתו העברים אפילו הם קטנים שהקטן זוכה לאחרים בדבר שהוא מדברי סופרים והם דברי הרמב"ם בפ"א מה"ע וכתב ה"ה דהכי איתא בפרק התקבל:

סעיף קטן כב

ומ"ש ולא על ידי אשתו שנותן לה מזונות וכו' התו' והרא"ש כתבוה בפ' חלון אמתני' דקתני וע"י אשתו מוקי לה בשלהי נדרים (פח.) כגון שיש לה בית באותו חצר דמגו דזכיא לנפשה זכיא נמי לאחריני אבל אין לה בית בחצר לא וא"ת אי מקבלת פרס הא אינה צריכה לזכות לעצמה כדאמר בפרק הדר דרבי יהודה בן בתירא מתיר בנשים ואוסר בעבדים ומסתמא עירוב בא אצלם כיון דמזכה לבני המבוי מניחו בביתו ואי בשאין מקבלת פרס כי אין לה בית נמי תזכה להם דאין ידה כידו במציאה ולא למעשה ידיה כיון דלא זיין לה וי"ל דאיירי בשנותן לה בע"ה מעות למזונותיה וכה"ג לא חשיב' מקבלת פרס לענין עירוב כשאינ' מביאה המאכל והמשתה מתוך ביתו ואוכלת א"נ בשאומר לה צאי מעשה ידיך למזונותיך ומספקת ולענין מציאה ולכל דבר הוי ידה כיד בעלה דכסמוכה על שולחנו דמיא ולענין מקבל פרס לא דמיא ומיהו קשה מעבדים כנענים

אם יש להם בית בחצר צריך לזכות להם כיון שאוסרים אליבא דר' יהודה בן בתירא דמסתמא תקינו ליה רבנן הזכייה כיון דאוסרים וכיון דזכו לנפשייהו זכו נמי לאחריני וצ"ל דמסקנא דנדרים אתיא כר' יהודה בן בבא דמתיר בעבדים ואוסר בנשים ותרווייהו במקבלי פרס ואשתו צריכה לערב ועבדו א"צ לערב ולעיל פסקינן הלכתא כרבי יהודה בן בתירא ע"כ כלומר דפסקינן כר' יהודה במאי דשרי בנשים אבל במאי דאסר בעבדים לא קי"ל כוותיה אלא כר' יהודה בן בבא וכמ"ש הרא"ש עצמו בפרק הדר וא"כ האי אוקימתא דלא כהלכתא הלכך בנשים ל"ש לן בין יש לה בית לאין לה בית אלא במקבלת פרס ואינה מקבלת תליא מילתא דכל שמקבלת פרס ממנו ידה כידו וכל שאינה מקבלת פרס אין ידה כידו לא למציאה ולא למעשה ידיה והאי קבלת פרס ל"ש אם נותן לה מאכל לנותן לה מעות לקנות אוכל או באומר צאי מעשה ידיך למזונותיך דמעיקרא לא הוי מחלקין בכך אלא למאי דס"ד דאוקימתא דנדרים הוי אפי' לר' יהודה בן בתירא אבל למאי דאסיקו דלא הויא אלא לר' יהודה בן בבא א"כ לר"י בן בתירא דקי"ל כוותיה בנשים כל היכא דניזונת בחד מהני גווני ידה כידו ועבדים כנענים נמי אפילו יש להם בית בחצר אינם זוכים דהא לא אסרי דקיימא לן בהא כר"י בן בבא ובין זיין להו בין לא זיין ידם כידו דהא גופם קנוי לו אבל הרי"ף והרמב"ם כתבו משנתינו כצורתה שמזכה על ידי אשתו וכתב הר"ן בפ"ב דביצה דהא דאוקימנא בנדרים כשיש לה בית באותו חצר ה"מ לר"מ דאמר אין קנין לאשה בלא בעלה כדאיתא בפ"ק דקידושין (כג:) אבל לרבנן דפליגי עליה דר"מ התם לא צריכינן בעירובי חצירות שתהא לה חצר באותה מבוי הלכך מצי מזכי ע"י אשתו עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ד ח"ג בשם התוס' שיכול לזכות ע"י אשתו והכי נקטינן:

סעיף קטן כג

ומ"ש וכשזוכין בו צריכין להגביהו מן הארץ טפח ג"ז שם בס"פ חלון מימרא דר"י (פ.) ופירש"י צריך להגביה מן הקרקע כשהוא מזכה להם דכל כמה דמנח ברשותיה לא הוי זכייה והכי תני לה בתוספתא אם משלהן א"צ לזכות אם משלו השליח מגביהו מן הקרקע ואומר זכיתי להם עכ"ל ונראה לי שאע"פ שלא יאמר זכיתי להם מהני ומפני כך לא הזכירוהו הפוסקים ובריייתא אורחא דמילתא נקט וכתב ה"ה שהאחרונים פירשוהו דוקא במזכה להם משלו ומשום הקנאה בהגבהה אבל אם היתה החבית משל בני המבוי אינה צריכה הגבהה וכן דעת הרשב"א ז"ל וכתבו ההגהות בפ"ק בשם סמ"ג דהכי איתא בתוספתא אבל הרמב"ם כתב שם ואם הניח הכלי בחצר צריך להגביה הכלי מן הקרקע טפח כדי שיהיה ניכר ומשמע מדבריו דאפילו בשלהן צריך להגביה טפח וכ"כ ה"ה בשם

הגאונים ז"ל וכתב הריטב"א דטעמא דמילתא לדעת הגאונים והרמב"ם משום היכרא שתהא ניכרת בין החביות שהיא לשם עירוב ולדבריהם כשהן שותפין בחבית ששנינו בפרק הדר (עירובין עא:) שאין צריכין לערב כ"ש שצריך שתהא גבוה משאר חביות להיכרא ואין לדקדק מלשון הרמב"ם שא"צ להגביה אא"כ הניח הכלים בחצר אבל אם הניח בבית לא דמ"ש ואם הניח וכו' לא כתב כן אלא כדי שלא לכתוב שצריך להגביהו מן הקרקע טפח סמוך למ"ש קודם לכן הניחו באויר מבוי אינו שיתוף דהוה משמע שאם הגביהו מן הקרקע טפח אפילו הניח באויר מבוי הוי שיתוף:

סעיף קטן כד

ב"ה שהיה שותף עם שכיניו בסחורה וכו' משנה בפרק הדר (עירובין עא.) בעה"ב שהיה שותף לשכיניו לזה ביין ולזה ביין אין צריכין לערב לזה ביין ולזה בשמן צריכין לערב רש"א א' זה וא' זה אינם צריכין לערב וכתבו הרמב"ם בפ"ה לענין שיתוף מבוי וכתב ה"ה בשם הרשב"א דה"ה לבני חצר אם היו שותפין בפת ופסק רבינו כר"ש משום דאמרינן בפרק מי שהוציאוהו הלכה כדברי המיקל בעירוב אפילו יחיד במקום רבים אבל הרמב"ם בפ"ה מה"ע פסק כת"ק ונראה שטעמו מדאוקי רב יוסף פלוגתייהו בפלוגתא דר' יוחנן בן נורי ורבנן גבי טבול יום וקם ליה ר"ש כר"י בן נורי וכיון דבההיא דטבול יום לא קי"ל כרבי יוחנן בן נורי הכא נמי לא קיימא לן כר"ש ואע"ג דרבה אוקי פלוגתייהו בגוונא אחרינא הא פליג עליה אביי התם וה"ל רב יוסף ואביי תרי לגבי חד. ורבינו סבר דכיון דשני רבה מאי דפריך ליה אביי ליכא הכא אלא רב יוסף לגבי רבה וקי"ל הלכה כרבה והרי"ף והרא"ש כתבו המשנה כצורתה ונראה שסמכו על מ"ש בפ' מי שהוציאוהו הלכה כדברי המיקל בעירוב ואפי' יחיד במקום רבים:

סעיף קטן כה

ומ"ש ובלבד שיהא הכל בכלי אחד מימרא דרב שם ואף על פי שרבינו כתב שיהיה הכל בכלי אחד על מה שכתב אפילו לזה ביין ולזה בשמן לאו דוקא דה"ה לזה ביין ולזה ביין בעינן שיהא בכלי אחד שהרי אהא דאמר רב ובכלי אחד כתב רש"י ואע"ג דאמרינן בפרק מי שהוציאוהו דלב"ה עירוב הניתן בשני כלים כשר התם הוא דמעיקרא לשם עירוב גבו ומליוה למנא ואייתר אבל הכא דלאו לשם שיתוף הוה בכלי א' אין בב' כלים לא וכיון דטעמא דבעינן כלי אחד משום דלא לשם שיתוף הוה לת"ק דבעי לזה ביין ולזה ביין נמי איתיה. ודין זה לא ניתן ליכתב כאן דהא בעירובי חצירות קיימין שאינה אלא בפת ובסימן שפ"ו דמיירי בשיתופי מבואות שם הוא מקומו:

סעיף קטן כו

ואפי' היו מסובין לאכול וקידש עליהם היום וכו' בעירובין (פה:) אמר רב יהודה אמר רב בני חבורה שהיו מסובין וקידש עליהם היום הפת שעל השולחן סומכין עליה משום עירוב ואמרי לה משום שיתוף אמר רבה לא פליגי כאן במסובין בבית כאן במסובין בחצר ופירש"י טעמא משום דשיתופי מבואות מותר להניחם בחצר שבמבוי אבל משום עירוב לא דבית בעינן דעירוב משום דירה וחצר לאו בר דירה הוא. וכתב ה"ה בפ"א ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש בבני חבורה. שקנו פת בשיתוף והיו מסובין ואוכלין ממנו אבל הרשב"א מפרש בבני חבורה שהיו מסובין אצל אחד שזימנן לאכול משלו ואע"פ שהמערב משלו צריך לזכות בכאן סתמו כפירושו שכל שזימנם לאכול על השולחן הרי זיכה להם את הכל כתב המרדכי בפרק מי שהוציאוהו נ"ל דאפוטרופוס של קטן יכול לערב ולהקנות דלא גרע משכירו ולקיטו כתב בהגהות אשיר"י (קכה) וכשהוא מערב משלהן צריך להודיעם אם חפצים בכך שמא מקפידין הם ואמר שמואל המקפיד על עירובו אינו עירוב אבל משלו א"צ להודיע דזכין לאדם שלא מדעתו. כתב האגור בסימן תר"ץ נשאל גדול הדור מהר"י מולין על מה שיש מנהג בקצת קהילות מאשכנז שעושין עירובי חצירות בפת ותולין הפת עשוי כמין מצה בב"ה ומניחין שם כל השנה איך יוצאין בה הא לא הוי מקום פיתא ולא מקום לינה והשיב כי הרבה גדולים ערערו על זה ובסוף מצא בתשובת מהר"ם שיישב המנהג אבל לא נודע להרב הנזכר הטעם עכ"ל . נוסח דברי המערב כתב רבינו בסימן שצ"ה ושם יתבאר שברכה אינה מעכבת. כתב בשבלי הלקט שמצא בתשובת גאון היכא דלא עירבו מאתמול למחר מקנה להו נהמא בסלא וסמיך עליה כי הא דא"ל רבא בר חנין לאביי ניקני להו מר ריפתא בסלא והוא ז"ל כתב על זה אין הדבר כן מההוא ינוקא דאשתפיך חמימי והא דקאמר ניקני להו מר ריפתא בסלא מע"ש קאמר אבל משחשכה לא מהני דקניית עירוב בין השמשות וכן השיב ר' אביגדור ע"כ. ודברים פשוטים הם ולא כתבתים אלא שלא יראה שום אדם תשובת הגאון ויטעה בה. כתוב עוד שם בתים שבספינה חייבין בעירוב ושאר שאין להם בתים הרי הם כשרויים בחצר וכ' בשם ה"ר אביגדור דוגית שאינה גבוה מן המים י' טפחים אין מטלטלין בה אלא בד"א ע"כ ואפשר הטעם משם דאינה רה"י דאין רה"י פחות מגובה י' ורוחב ד'. אבל קשה שהי' טפחים מקרקע הספינה צריך למודדם ולא מן המים:

סימן שסז

סעיף קטן א

אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו וכו' בעירובין (רי.) ההוא טורזיינא וכו' הכי אמר שמואל אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו מיתיבי נשים שערבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן אין עירובן עירוב ל"ק הא דאסר הא דלא אסר ה"נ מסתברא דאמר שמואל אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף עם בני מבוי ולא נשתתף בני מבוי באין ונוטלין ממנו בע"כ רגיל אין שאין רגיל לא ש"מ ופירש"י הא דאסר. על בני מבוי לא בעינן דעתיה ומתניתין בדלא אסר כגון חצר שבין שתי מבואות ורגילה עם זה ולא עם זה: הכי נמי מסתברא. דמודה שמואל היכא דלא אסר ולא נשתתף אינו רוצה ומתכוין לאסור עליהם וכתב הרא"ש אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו ואפילו אם אינו רוצה לערב וכן משמע מדמייתי לה אעובדא דטורזיינא וכתבו תוס' רגיל אין שאין רגיל לא דרגיל אסר כמו פתח הרגיל אבל שאינו רגיל לא אסר ונוטלין שיתופו בע"כ של ב"ה אבל דעת אשתו צריך וכן הכריע הרא"ש שכתב דאי לא תימא הכי קשיא דשמואל אדשמואל וכו' רגיל אין שאין רגיל לא ולעיל קאמר אשתו של אדם מערבת שלא מדעתו דמשמע בכל ענין אפילו אינו רגיל והא דלא משני הא דבעי הכא רגיל משום דנוטלין ממנו בע"כ ואפילו דעת אשתו ליכא משום דפשיטא ליה דאין שום עירוב מועיל בע"כ ודקאמר אלא לאו ש"מ הא דאסר הא דלא אסר הא דאמר שמואל אפילו אינו רגיל מערבין בע"כ היינו בדאסר והא דקאמר הכא רגיל אין שאינו רגיל לא בדלא אסר כגון חצר שבין ב' מבואות ורגיל במבוי אחד ואין רגיל באחר ואפ"ה כיון שהורגל להשתתף עמהם אם נטלו עירובו בע"כ ומדעת אשתו מותר לטלטל במבוי והא דתניא אין עירובן עירוב היינו בדלא רגיל ולא אסר. ומעתה יתבארו דברי רבינו שמ"ש אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו אפילו אם מיחה בה היינו מימרא דשמואל וכמו שפירשוה התו' והרא"ש ואע"פ שהתו' והרא"ש לא הזכירו מיחה בה ומשמע לכאור' דע"כ לא אמרי' דאשתו מערב' אלא בשלא רצה לערב עמהם ומיהו לא מיחה בה שלא לערב אבל אם מיחה בה שלא לערב אינה מערבת והיינו שהזכיר הרא"ש מיחה ולא כתב בה משמע ליה לרבינו דליתא אלא אפילו מיחה בה נמי מערבת וכן יש לדקדק מדפירש"י אחד מבני מבוי וכו' ולא נשתתף אינו רוצה ומתכוין לאסור עליהם וכ"כ בשבולי לקט בשם הר"מ בר משה מצאתי א' מבני החצר שאינו רוצה לתת חלקו בעירוב נוטלין ממנו בע"כ:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואפי' אין רגיל לערב עמהם הוא מדמסיק רגיל אין שאין רגיל לא ש"מ וכדפירש הרא"ש דה"ק אלא לאו ש"מ הא דאמר שמואל אפי' אינו רגיל מערבת בע"כ היינו בדאסר וז"ש רבינו וה"מ שאוסר עליהם:

סעיף קטן ג
ומ"ש כגון שאין הבית פתוח אלא לאותו חצר פשוט הוא דכל כה"ג אוסר עליהם:

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל אם הבית פתוח לשתי חצרות וכו' ברגיל שאוסר מערבת שלא מדעתו וכו' הוא ממה שנתבאר דכל היכא דאוסר מערבת שלא מדעתו אפילו אם אינו רגיל לערב עמהם:

סעיף קטן ה
ומ"ש ובשאינו רגיל לצאת ולבא אף על פי שאינו אוסר אם רגיל לערב עמהם מערבת שלא מדעתו היינו הא דאמר שמואל א' מבני מבוי שרגיל להשתתף עם בני מבוי ולא נשתתף בני מבוי באין ונוטלין ממנו בע"כ ופי' הרא"ש דכשאינו רגיל ואסר הוא ומפני שכתבו התו' והרא"ש דדעת אשתו בעי תלה רבינו הדבר באשתו:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל אם אינו אוסר וגם אינו רגיל לערב עמהם שאינה מערבת שלא מדעתו היינו דתניא נשים שעירבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן אין עירובן עירוב ואוקימנא בדלא אסר וע"כ בשאינו רגיל לערב עמהם הוא דאי ברגיל הא אמר שמואל אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף וכו' ואוקימנא בדלא אסר הילכך ע"כ האי ברייתא דקתני אין עירובן עירוב בשאינו רגיל היא דכיון דאינו רגיל וגם לא אסר אין מערבת אלא מדעתו:

סעיף קטן ז
וכל זמן שלא מיחה בה בפי' אפי' אם אינו רגיל לערב עמהם וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל והיכא דלא אסר ולא רגיל דאמר אין עירובן עירוב היינו דוקא היכא דמיחה הבעל דבהכי איירי כולה שמעתין כעין עובדא דטורזיינא אבל כ"ז שלא מיחה הבעל עירובן עירוב דמסתמא לא קפיד:

סעיף קטן ח
אבל אינה יכולה לזכות משלו לאחרים שלא מדעתו כ"כ שם התוספות והרא"ש והמרדכי וכ"כ סמ"ג וסמ"ק והאי שלא מדעתו אינו כמו שלא מדעתו דלעיל דהוי אפילו בע"כ אבל האי שלא מדעתו היינו שלא בידיעתו וזהו שכתבו התוס' וצריך ליזהר שלא תזכה האשה לשכיניה כשאין בעלה בעיר:

סעיף קטן ט

ואפי' בני הבית יכולין לערב וכו' התוספות כתבו שם ואם אין הבעל והאשה בעיר אלא בני ביתו צריך לדקדק אם יכולין לערב בני ביתו בלא רשות משל בעל הבית דהא בסמוך תנן ניתוספו עליהם מוסיף וצריך להודיע וכשכלה האוכל נמי קתני דצריך להודיע ממין אחד. וכתב הרא"ש בשם ר"מ דמה שנסתפקו היינו בחצר שבין ב' מבואות דלא ידעינן בהי ניחא ליה כדאמר בסמוך ואפשר דבהא אפילו רבי יהודה מודה אבל חצר הפתוח למבוי א' אע"ג דלרבנן צריך להודיע כיון דלרבי יהודה א"צ להודיע קי"ל כר"י כדפסיק לקמן שמואל ועוד דהלכה כדברי המיקל בעירוב. ונ"ל דחצר שבין ב' מבואות נמי היכא דרגיל לערב באחד מהן ידעינן בהי ניחא ליה ובני הבית מערבין עליו ודבר פשוט הוא דהאי שלא מדעתו שכתב כאן רבינו הוי כמו שלא מדעתו דבסמוך דהיינו שלא בידיעתו:

סעיף קטן י

אבל בני החצר אין יכולין ליקח פתו מביתו לערב שלא מדעת וכו' הוא מה שכתבו התוספות והרא"ש אהא דאמר שמואל אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף עמהם ולא נשתתף בני מבוי באין ונוטלין ממנו בע"כ דדעת אשתו צריך דפשיטא ליה שאין שום עירוב מועיל בע"כ כלומר שלא מדעתו ושלא מדעת אשתו והמרדכי כתב שי"מ דרגיל ואסר נוטלין שיתופו לגמרי בע"כ ודעת אשתו נמי לא בעי והרי"ף כ' סתם אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו ולא חילק בין אסר ללא אסר והרמב"ם בפ"ה מה"ע כתב אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו והוא שלא יאסור על שכיניו אבל אם אוסר אינה מערבת ולא משתתפת עליו אלא מדעתו כיצד אוסר כגון שאומר איני מערב עמכם או איני משתתף עמכם נראה מדבריו שהוא מפרש הא דאסר שהוא מתכוין לאסור על שכינו והיינו ברייתא דנשים שעירבו ומאי שלא מדעתו דקתני בע"כ הא דלא אסר שלא היה מתכוין לאסור עליהם ובהא אמר שמואל אשתו של אדם מערבת לו ומאי שלא מדעתו דקאמר שאינו יודע בדבר אבל אם יודע ומוחה אינה מערבת ולפ"ז כי קאמר ה"נ מסתברא מייתי ראיה מדאמר בני מבוי נוטלין ממנו בע"כ דמשמע דוקא בני מבוי הוא דנוטלין ע"כ אבל אשתו אינה מערבת בע"כ וא"כ ע"כ לומר דמאי דקאמר הכא מערבת שלא מדעתו היינו שלא מידיעתו אבל יודע ומיחה לא וצ"ל שאינו גורס רגיל אין שאינו רגיל לא דאין לו ענין לפי שיטה זו ומאי דנקט שמואל רגיל הוא משום דאם אינו רגיל אפילו בני מבוי אין נוטלין ע"כ אבל כופין אותו בב"ד עד שיאמר רוצה אני או ב"ד יורדין לנכסיו וכמ"ש ה"ה בראש הפרק גבי אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף עם בני המבוי וכו' ודעת הרי"ף נראה שהוא כדעת הרמב"ם וזהו שלא פירש דהא דאשתו מערבת שלא מדעתו היינו דוקא בדלא אסר שסמך על מ"ש אידך מימרא דשמואל דאמר בני מבוי

באין ונוטלין ע"כ דמשמע אבל אשתו ע"כ לא וא"כ ע"כ אתא לומר דכי אמר אשתו מערבת שלא מדעתו היינו שלא מידיעתו אבל לא בע"כ: ודע שהרמב"ם כתב הא דאשתו מערבת לו גבי חצר שיש לה ב' פתחים לב' מבואות ונ"ל דלרבותא נקט הכי לאשמועינן דאפילו בכה"ג אשתו מערבת לו שלא בידיעתו וז"ל הרשב"א בתשובה בחצר שאינה בין ב' מבואות אפילו אחד מן השוק מערב עליו לכ"ע ואינו צריך להודיע דזכות הוא לו וכ"ש אם עירב אחד עליו משלו מערב ודוקא שלא בפניו אבל בע"כ לא ואחד מבני החצר מערב עליו אפילו בע"כ ואפי' משלו מפני שהוא אוסר עליהם עכ"ל. וכתב הרא"ש בר"פ הדר מערב שאמר חוזרני בי מן העירוב ואיני רוצה לערב עם בני החצר ובני המבוי צריך לחזור ולזכות פעם אחרת ולערב ואע"ג דאחד מבני המבוי שרגיל להשתתף עם בני מבוי ולא נשתתף באין בני מבוי ונכנסים בתוך ביתו ונוטלין עירובו בע"כ ה"מ ברגיל להשתתף אבל שאינו רגיל לא. אם טוב לערב בכל ע"ש או פעם אחת בשנה יתבאר בסימן שצ"ה:

סימן שסח

סעיף קטן א

עירבו כבר ונתקלקל העירוב וכו' משנה בפרק חלון (עירובין פ:) נתמעט האוכל מוסיף ומזכה וא"צ להודיע נתוספו עליהם מוסיף ומזכה וצריך להודיע ופירש"י ואינו צריך להודיע. שהרי כולן נתרצו בתחלה: וצריך להודיע. לדיורין שנתוספו אם דעתן בעירוב ותרתי קתני מוסיף ומזכה אם משלו מערב וצריך להודיע אם משלהם מערב. אבל מדברי הרמב"ם בפ"ה מה"ע משמע שאינו מפרש כפירש"י אלא דחדא קתני מוסיף ומזכה משלו וצריך להודיע אע"פ שהעירוב שלו משום דדילמא לא ניחא להו בהאי פתחא ובגמרא במאי עסקינן אילימא במין אחד מאי איריא נתמעט אפילו כלה נמי אלא בשני מינין אפי' נתמעט נמי לא דתניא כלה האוכל ממין א' א"צ להודיע מב' מינים צריך להודיע אבע"א ממין א' מאי נתמעט נתמטמט ואבע"א משני מינים כלה שאני ופירש"י במין אחד שחוזר ומערב מן המין האחד מב' מינים שעירב בשנייה ממין אחר אבל הרמב"ם כתב בפ"ה מה"ע אם במין אחד נשתתפו אפי' כלה אותו המין ה"ז עושה שיתוף אחר ומזכה וא"צ להודיע ואם בשני מינים נשתתפו ונתמעט האוכל מוסיף ומזכה וא"צ להודיע נראה מדבריו דמאי דאמרינן במין אחד ובב' מינים אתחלת עירוב קאי ודברי רבינו הם כפירש"י. וה"ר יהונתן כתב אם בא לערב מאותו המין הראשון אפילו כלה מוסיף ומזכה ואפי' מערב עליהם משלהם וא"צ להודיע ואם בא לערב ממין אחר אם כלה הראשון צריך להודיע להם אם מערב משלהם ואם משלו א"צ להודיע כלל ואם

נתמעט מוסיף ומזכה אם ממין אחד וא"צ להודיע להם בין שיערב משלו בין משלהם ובנתוספו דיורין אם משלו מוסיף על ככרות העירוב ומשים בכלי אחד א"צ להודיע לדיורין הנוספים אם משלהם צריך להודיע אם יתרצו בעירוב עכ"ל. וזה כדברי רש"י ולפי שבאו כל החילוקים מבוארים יפה בדבריו כתבתי ולקמן בההוא פירקא (פא:) גבי הא דא"ר יהודה בד"א בעירובי תחומין אבל בעירובי חצירות מערבין לדעתו ושלא מדעתו ואריב"ל כל מקום שא"ר יהודה בד"א אינו אלא לפרש דברי חכמים אוקימנא למתני' בחצר שבין ב' מבואות שמתוך שאתה מתירו במבוי זה אתה אוסרו במבוי זה אבל אם אינו פתוח אלא למבוי אחד א"צ להודיע משום דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו ואפילו לשמואל דאמר דרבי יהודה לאיפלוגי אתא הא אמר הלכה כר"י וא"כ כשאין החצר פתוח אלא למבוי אחד כיון דזכות הוא לו מערבין שלא מדעתו וכ"כ הרי"ף והרא"ש וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מה"ע וכתב ה"ה שי"א דההיא אוקימתא הוא אליבא דמ"ד שחצר הפתוח לב' מבואות עירבה עם שניהן אסורה עם שתיהם אבל לדידן דקי"ל שהיא מותרת עם שתיהם א"צ להודיע והוא ז"ל לימד זכות על הרמב"ם דאע"פ שהיא מותרת עם שתיהם דלמא לא ניחא ליה בהכי דאוושי ליה אינשי דב' המבואות בסימן שס"ו כתבתי תקנה שאפילו יתוספו דיורין לא יאסרו עליהם וכתבתי שם בשם הריטב"א שצריך שבשעת הוספת הדיורין יהיה קיים כשיעור דלדידהו הוי תחלת עירוב וכ"כ תשובת הרמב"ן סימן רי"ב אם נתעפש פת העירוב ונפסל מלאכול הרי הוא כמי שכלה כולה לגמרי וצריכים לערב מחדש אבל אם לא נפסל כ"כ אפילו נשתייר בו פורתא אין צריכין להוסיף דסוף עירוב בכל דהו ומיהו נ"ל שאמר בתוספות שאם נתוספו דיורין לאחר שנתמעט האוכל צריכין להוסיף דכיון דנתוספו ה"ז להם כתחלת עירוב ולפיכך ראוי להוסיף דשמא יתוספו עליהם דיורין עכ"ל:

סעיף קטן ב

וכמה שיעור העירוב בתחלתו וכו' משנה וגמרא בפרק חלון (עירובין פ:) וכתב הרמב"ם בפ"א מה"ע די"ח גרוגרות הם כששה ביצים בינונים ולדעת רבינו בסי' ת"ט הם כח' ביצים:

סעיף קטן ג

ומ"ש היה בה כשיעור ונתמעט וכו' גז"ש משנה א"ר יוסי בד"א בתחלת עירוב אבל בשיורי עירוב כל שהוא. וכתב ה"ר יהונתן בשיורי עירוב שנתמעט משיעורו משנכנס בשבת ראשון כל שהוא וא"צ להוסיף עליו אפי' לשבת הבאה ואם נתמעט קודם שנכנס שבת ראשון תחלת עירוב קרינן ביה וכבר כתבתי בסמוך בשם הרמב"ם שאם נתעפש פת העירוב ונפסל מלאכול הרי הוא כמי שכלה כולו לגמרי וצריכין לערב מחדש. ודעת

רבינו כדעת הראב"ד בפ"א מה"ע שאף לעירובי חצירות בעינן שיעור כמו בשיתוף וכתב שם ה"ה שכן הוא דעת האחרונים ושדחקו עצמן בלשון המשנה שאמרה ככר כאיסר והוא שלם מערבין בה דהיינו בשיש שם ככרות הרבה כגרוגרת לכל אחד אבל מדברי הרמב"ם שם משמע שדי לכל אחד בככר כאיסר ואפילו אין בו כגרוגרת וכתב ה"ה דהכי משמע מדברי הגאונים ושכן נראה:

סימן שסט

סעיף קטן א
הנותן מעה לנחתום וכו' משנה בס"פ. חלון (פא.) נותן אדם מעה לחנוני ולנחתום כדי שיזכה לו עירוב ד"ר אליעזר וחכ"א לא זכו לו מעותיו:

סעיף קטן ב
ומ"ש אפי' אם זיכה החנוני לכולם וזיכה גם לזה עמהם וכו' כך פירש"י שם:

סעיף קטן ג
ומ"ש אפי' אם זיכה לכולם וכו' וזיכה גם לזה ט"ס הוא שהרי כתב בסמוך שאם זיכה ע"י אחר מהני ולשון רש"י הכי איתיה ואפילו אם עירב החנוני הזה לכל האחרים וזיכה גם לזה אינו עירוב והיו"ד של וזיכה גם שם ט"ס היא וצריך להגיה וזכה וכן הוא בתוס' ולשון רבינו כך יש להגיה ואפילו אם עירב חנוני לכולן וזכה גם לזה עמהם ואפילו אי גרסינן אם זכה החנוני צריך לפרשו דכשמזכה להם הפת ומערב בו עליהם נמצא שהוא זוכה להם:

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל אם א"ל ערב לי קנה עירוב וכו' גז"ש מימרא דשמואל:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואפי' אם אמר זכה לי אם נתן לו כלי בתורת קנין וכו' גז"ש מימרא דשמואל וטעמא משום דנקנית לו הפת בכלי בתורת קנין סודר:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם זיכה לו הנחתום ע"י אחר וכו' גז"ש מדברי הרא"ש ושלא כדברי התוס' שכתבו דאפילו זיכה לו ע"י אחר או קנה לו לחם מן השוק באותה מעה אינו עירוב כיון שהנותן נתכוין לקנות מן החנוני מיד כי היה סובר שמעותיו קונות לו בלא משיכה וכל הזכיות שעושה לו החנוני שלא מדעת בעל הבית קא עביד ואין מערבין אלא מדעתו וכתב עליהם הרא"ש דדברים תמוהים הם:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואם נתן מעה לבעה"ב וא"ל זכה לי בעירוב וכו' גם זה שם משנה וגמ' והרמב"ם כתב דיני משנה זו ומאי דאיתמר עלה בגמרא לענין עירובי תחומין בפ"י וז"ל נותן אדם

מעה לבעה"ב כדי ליקח לו פת ויערב לו בה עירובי תחומין אבל אם נתן לחנוני או לנחתום ואמר לו זכה לי במעה זו אינו עירוב ואם אמר ערב עלי במעה זו הרי זה לוקח בה פת או אוכל מהאוכלים ומערב עליו ואם נתן לו כלי ואמר לו תן לי בזה אוכל וזכה לי בו הרי זה לוקח אוכל ומערב עליו בו. וכתב ה"ה כל דברי רבינו מבוארים ודלא כרבי אליעזר לפי שהוא יחיד במקום רבים וטעם החנוני שאינו מזכה כשנתן לו מעה ואמר לו זכה לי לפי שהחנוני מוכר הפת ואין בעל המעה קונה אותה עד שימשוך וכיון שלא אמר לו ערב לי נראה שמשלו הוא רוצה לקנות תחת המעה ואינו קונה אבל כשאמר ערב לי הרי הוא עושה שלוחו לערב עליו וקונה פת מאחר ומערב לו אבל בפת עצמו לא שאין שליח קונה ומקנה וכשנתן כלי כל המטלטלין קונין זה את זה ופירשה רבינו בעירובי תחומין ויש מפרשים אותה בעירובי חצירות ודברי רבינו עיקר עכ"ל:

סימן שע

סעיף קטן א

הדר בבית שער אכסדרה ומרפסת שבחצר וכו' משנה בפרק כיצד משתתפין (עירובין פה:) הנותן את עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו עירוב והדר שם אינו אוסר עליו בבית התבן ובבית הבקר ובבית העצים ובבית האוצרות ה"ז עירוב והדר שם אוסר עליו. ופירש"י הנותן עירובו עירובי חצירות. וכתב ה"ר יהונתן בית שער אע"פ שיש לו ד' מחיצות כיון דרבים עוברי' לבתיהם דרך שם אין עליה תורת בית אלא תורת חצר אבל אם הניח עירובי חצירות בבית שבחצר שהוא מיוחד לאצור שם תבן ובהמותיו הרי זה עירוב שהרי ראוי לדירה הוא ובית מיקרי והדר שם בבית העשוי לתבן והוא עשוי מענפי אילנות ומקנים כלומר שאינה בית של קבע אפ"ה בית מיקרי לכל דבר וגרסינן בגמרא א"ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת כל מקום שאמרו הדר שם אינו אוסר הנותן את עירובו שם אינו עירוב חוץ מבית שער דיחיד ופירש"י חוץ מבית שער דחצר דיחיד ומתני' בבית שער דחצר דרבים ולפי דברי רב יהודה בית שער דיחיד הדר שם אינו אוסר והנותן עירובו שם הוי עירוב והרמב"ם בפ"ד כתב מי שיש לו בחצר חבירו בית שער שרבים דורסים בו או אכסדרה או מרפסת או בית הבקר או בית התבן או בית העצים או אוצר ה"ז אינו אוסר עליו עד שיהיה לו עמו בחצר מקום דירה שהוא סומך עליו לאכול פתו בו ואח"כ יהיה אוסר עליו עד שיערב עמו אבל מקום לינה אינו אוסר לפיכך אם קבע לו מקום לאכול בו בבית שער או באכסדרה ומרפסת אינו אוסר עליו לפי שאינו מקום דירה עכ"ל משמע דדוקא הקובע לו מקום לאכול בבית שער דרבים אינו אוסר אבל הקובע לו מקום לאכול בבית שער דיחיד אוסר וכתב גבי הנחת

עירוב ומניחין הכל בכלי אחד בבית אחד מבתי החצר אפילו בבית התבן או בבית הבקר או בבית האוצר אבל אם נתנו בבית שער אפילו בבית שער של יחיד או באכסדרה או במרפסת אינו עירוב וכ' ה"ה שם שאין ספק אצלו שהרמב"ם היה גורס במימרא דרב יהודה כל מקום שאמרו הנותן את עירובו אינו עירוב הדר שם אינו אוסר עליו חוץ מבית שער דיחיד דלפי זה הנותן את עירובו בבית שער דיחיד אינו עירוב והדר שם אוסר עליו וכתב שהרשב"א קיים גירסא דידן להרמב"ם והעמיד דבריו בדרך אחרת א"א להולמה ע"כ ולע"ד נראה דשפיר גריס הרמב"ם כגירסא דידן ומיהו ס"ל דלא קי"ל הכי מדגרסינן בס"פ הדר (עירובין עה.) א"ר יהודה אמר שמואל י' בתים זה לפנים מזה פנימי נותן את עירובו ודיו ור' יוחנן אמר אפילו חיצון חיצון בית שער הוא חיצון של פנימי במאי קא מיפלגי מ"ס בית שער דיחיד שמיה בית שער ומ"ס לא שמיה בית שער כלומר אלא דין בית יש לו והדר שם אוסר וקי"ל כר' יוחנן וכיון דלא קי"ל כרב יהודה בר שמואל בר שילת במאי דאמר דהדר בבית שער של יחיד אינו אוסר אלמא כי תנן והדר שם אוסר ל"ש בית שער דרבים מבית שער דיחיד ממילא דגם במאי דאמר הנותן את עירובו בבית שער דיחיד אינו עירוב לא קי"ל כוותיה דבית שער דמתני' בכל בית שער היא בין דרבים בין דיחיד וקתני דהנותן את עירובו שם אינו עירוב והדר שם אינו אוסר וא"כ שפיר כתב הרמב"ם בפ"א שהנותן את עירובו בבית שער אפי' אם הוא בית שער של יחיד אינו עירוב ומ"ש בפ"ד בית שער שרבים דורסים בו י"ל דלרבותא נקט הכי לומר שאע"פ שהוא של רבים לא אסרי וכ"ש אם הוא של יחיד אי נמי דבפ"ד לא בית שער של רבים קאמר אלא בית שער שרבים דורסים ובית שער של יחיד נמי במשמע שהרי בבית שער של יחיד ג"כ דורסין בו רבים כשבאים ליכנס לביתו וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שהשמיט מימרא דרב יהודה בר שמואל בר שילת ולא כתב אלא המשנה כצורתה הנותן את עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו עירוב והדר שם אינו אוסר עליו ולא חילק בין בית שער דרבים לבית שער דיחיד כנ"ל לדעת הרמב"ם והרי"ף אבל התוספות בס"פ הדר כתבו דמימרא דרב יהודה בר שמואל בר שילת אתיא נמי כר' יוחנן דהתם מיירי בבית שער דחצר כדפירש"י דאינו עשוי לדירה אבל הכא בבית שער דבית אוסר וכ"כ ג"כ הרא"ש וקודם לכן כתב דההיא דרב יהודה בר שמואל בר שילת פליגא אדר' יוחנן והלכה כר"י וזה נראה שתופס רבינו עיקר שכתב כאן הדר בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו אוסר ולא חילק בין בית שער דרבים לבית שער דיחיד ובסימן שס"ו כתב שאין מניחין את העירוב אלא בבית הראוי לדירה שכוונתו בזה למעט בית שער אכסדרה ומרפסת ולא חילק בין בית שער דרבים לבית שער דיחיד וזהו כמו שכתבתי לדעת הרמב"ם והרי"ף

והכי נקטינן והוי יודע שמה שלא כתב הרמב"ם דין זה בפ"ד בסגנון המשנה כמנהגו הוא משום דגרסינן בפ' הדר (עירובין עב:) האחין שהיו אוכלין על שולחן אביהם ת"ר מי שיש לו אכסדרה ומרפסת בחצר חבירו אינו אוסר עליו בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצר ה"ז אוסר עליו ר' יהודה אומר אינו אוסר אלא מקום דירה בלבד ומשמע דהלכה כר' יהודה דקאמר התם שעשו חכמים מעשה כמותו וכן פסקו הפוסקים ומקום דירה הוא מקום פיתא כמו שיתבאר ובודאי דרב יהודה לא פליג אסתם מתניתין דפרק כיצד משתתפין דמפלגא בין בית שער אכסדרה ומרפסת לבית התבן וכו' הלכך כל היכא שאינו קובע לאכול פתו שם אפילו הוא בית התבן ובית הבקר וכו' שהם מקומות ראויים לדירה ואפילו בית גמור המיוחד לדירת אדם אינו אוסר כיון שאינו קובע לאכול פתו שם וכדא"ר יהודה בברייתא ואם קובע לאכול פתו שם אם הוא בית שער אכסדרה ומרפסת לא חשיב בית דירה ואינו אוסר ואם הוא בית התבן או בית הבקר וכו' חשיב בית דירה ואוסר ובכה"ג הוא דמפלגא מתני' בינייהו ורבינו ירוחם ח' ט"ו כתב וז"ל ומי שיש לו אכסדרה ובית הבקר ובית שער ובית התבן ובית העצים ובית האוצרות בחצר אחד ודר בחצר אחרת אינו אוסר עליהם אא"כ היה אוכל שם עכ"ל. נראה מדבריו שתפס הברייתא כפשטה דמקום דירה מהני גם לבית שער ואכסדרה ומרפסת ולא נזכר מהמשנה שמחלקת ביניהם או חשב שהיא נדחית מפני ברייתא זו ולא דק דתרווייהו איתנהו כדפרישית:

סעיף קטן ב

בע"ה שיש לו הרבה בתים בחצר וכו' ג"ז בפרק כיצד משתתפין בסוף משנה שהזכרתי בסמוך ר"י אומר אם יש שם תפיסה לבע"ה אינו אוסר עליו ופירש"י והדר שם אוסר אם השאיל ב"ה בית התבן שלו לאחר לדור שם אוסר עליו בחצר הואיל ופתוח לחצר אם יש שם תפיסת יד לבע"ה שיש לבע"ה מקום בדירתו של זה שנותן שם כליו להצניע אינו אוסר עליו דכל רשותא דחצר דידיה היא כאילו דר עמו בבית. ומדמפרשי אמוראי מילתיה דרבי יהודה אלמא הלכתא כוותיה וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מה"ע וטעמא משום דקים להו דלפרושי מילתא דת"ק אתא ואפילו אי אתא לאיפלוגי הא קי"ל כדברי המיקל בעירוב וטעמא דכשיש תפיסת יד לבע"ה אינו אוסר נתבאר בדברי רש"י שכתבתי וכ"כ הרמב"ם בפ"ד דטעמא משום דכל שיש לבע"ה תפיסה נעשו הכל כאורחים אצלו ולפ"ז גם הם מותרים להוציא מבית התבן לחצר אף על פי שלא נתנו עירוב כיון דאורחים נינהו וכ"כ שם המרדכי שהוא דעת רש"י להתיר ודלא כריב"א שפירש דיש לו תפיסה מהניא כדי שלא יאסור הדר בבית התבן על בע"ה אבל הדר בבית התבן אסור להוציא

ולהכניס מביתו לחצר ולפירושו גם בע"ה אסור להכניס ולהוציא מבית הדר בו לחצר דאי לדידיה שרי הו"ל הדר בבית התבן אורח גביה ומותר איהו נמי:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אם אינם ניטלים בשבת מחמת איסור או מחמת כובדן שם בגמ' (פו.) תנא דבי שמואל דבר הניטל בשבת אוסר דבר שאינו ניטל אינו אוסר תניא נמי הכי יש לו טבל יש לו עששיות וכל דבר שאינו ניטל בשבת אינו אוסר ופירש"י דבר הניטל בשבת. אינו תפיסת יד ואוסר דאי בעי שקיל ושדי ליה לבראי: עששיות של ברזל חתיכות גדולות. וסובר רבינו דנקט טבל ועששיות ללמד דכל שאינו ניטל מחמת איסורו או מחמת כובדו חשיב יש לו תפיסת יד דטבל אינו ניטל מחמת איסורו ועששיות אפילו אם היה מותר לטלטלן אינן ניטלות מחמת כובדן. וכתב ה"ה בפ"ד שנ"ל שכל דבר שראוי לטלטלו לצורך מקומו בכלל דבר שניטל הוא ולזה ביארו טבל ועששיות שאין להם תורת כלים ומדקתני אם יש שם תפיסת יד לבע"ה משמע דלא חשיב תפיסת יד אלא כשהבית שלו והוא שוכרה או משאילה לאחרים אבל אם אין הבתים שלו לא קנויות ולא שכורות אע"פ שיש לו בהם תפיסת יד אסרי אהדדי וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ד וכ"נ מדברי רבינו וכ"כ שם המרדכי וכן הכריע מהר"י קולון ז"ל בשורש מ"ז: וכתב ה"ר יהונתן יש מן הרבנים שאומרים כי מה שאמרנו שאינו אוסר ה"מ כגון חצר שהיה כולה שלו ומשכיר הבתים שבה לאחרים והוא שוכן באחד מהם ויש לו תפיסת יד בכולן שאינם אוסרי' עליו משום דדמי לאחין השותפין שאוכלין על שלחן אביהם וישינים בבתיהם שאין צריכין עירוב כל אחד ואחד וה"מ בזמן שאין עמהם דיורין בחצר אבל אם יש שם דיורין בחצר ומוליכין עירובן אצל אחרים צריכין עירוב כל אחד ואחד מגו דאסרי הני הני נמי אסרי והכא נמי כך אנו דנין בו ודיקא נמי דקתני אינו אוסר עליו עליו הוא דאינו אוסר אבל על האחרים אוסר הא למדנו שאם יש שם דיורין אחרים אוסר עליהם וצריך לערב עמהם ואע"פ שבעה"ב עירב עמהם נמצא שכולם צריכין לערב בזמן שיש שם אחרים בחצר עכ"ל כתב מהר"י קולון בסי' מ"ח על שנים שדרים בדירה מושכרת לאחד מן העכו"ם שאם מתחלת השכירות הסכימו לדור יחד בבית אחד אף על פי שהאחד שכר מן העכו"ם ולא האחר דמ"מ לא יוכל השוכר מן העכו"ם לסלק את חבירו מן הבית כיון שמתחלה נתרצו לדור יחדיו אשתכח דהאי שוכר מן העכו"ם שליחותא דחבריה עביד וא"כ משום הא לא איריא שלא יאסור האח' על חבירו ואשר כתבת שאין אתם מקפידים זה על זה בתשמיש הבית נלע"ד דמשום כך לא יועיל שלא תאסרו זה על זה אם לא שהאחד שכר מתחלה הבית בשבילו לבד ושוב נמלך ושכר לחבירו ושייר שיוכל

להניח חפציו בפנה מפנות הבית כי כ"כ רבי' יעקב מקוצי וכ"נ מלשון הרמב"ם וטור א"ח עכ"ל ונראה מדברי המרדכי שאפילו יש לו פנה מיוחדת שיש לו בה כליו חשיבא תפיסה והביאו מהר"י קולון בשורש מ"ח ואע"ג דלגבי עכו"ם המשכיר ביתו לעכו"ם לא מהני שכירות מהמשכיר אלא כשיש לו תפיסה בכל בית אבל אם אין לו תפיסה אלא בפנה מיוחדת לא שאני התם שאע"פ שאין לו שום כלי בבית יכולין לשכור ממנו מאחר שיש לו רשות להניח שם כליו הלכך בעינן שיהיה לו רשות בכל הבית ואפילו הניח שם כלים כל שאין לו רשות בכל הבית אין שוכרין ממנו דלא פלוג רבנן אבל הכא דבעינן שיהיו לו שם כלים ממש אפי' ביש לו פנה מיוחדת סגי:

סעיף קטן ד

חמש חבורות ששבתו בטרקלין וכו' משנה בפרק הדר (עירובין עב.) ה' חבורות ששבתו בטרקלין א' בש"א עירוב לכל חבורה וחבורה ובה"א עירוב אחד לכולן ואסיקנא בגמרא דהלכה כמ"ד לא נחלקו במחיצות המגיעות לתקרה שהם צריכים עירוב לכל חבורה וחבורה על מה נחלקו על מחיצות שאינן מגיעות לתקרה אמר ר"נ בר יצחק מתני' נמי דיקא דקתני ומודים בזמן שמקצתן שרוים בחדרים ובעליות שצריכים עירוב לכל חבורה וחבורה מאי חדרים ומאי עליות אילימא חדרים חדרים ממש ועליות עליות ממש פשיטא אלא לאו כעין חדרים כעין עליות ומאי ניהו מחיצות המגיעות לתקרה ש"מ ופירש"י חדרים ממש שלא היו מחוברים מעולם וכתב ה"ה בפ"ד בה"ע בשם הרשב"א שאם המחיצות מגיעות תוך ג' לתקרה חשיבי מגיעות דכל פחות מג' כלבוד דמי וכתב רש"י והתוספות דהב"ע בשכל חבורה יש לה פתח לחצר שאל"כ לא היו צריכים לתת עירוב אלא ב' הפנימיים כר"י דאמר (עה.) הכי גבי י' בתים זה לפנים מזה וכ"כ הרא"ש וכ"כ סמ"ג ובסמ"ק כתב פסק ר"י על הבחורים והמלמדים בחדרים לבדם וכו' והשר מקוצי היה מצריך תפיסת יד או עירוב בלא ברכה וצ"ע אי מצריך אפילו בפתחא לר"ה דהא משמע דלא מהני פתח אחד כי אם לאחשוביה החיצונה בית שער וכן נהגו בבירה גדולה שמשכירים בני אדם הרבה כל אחד ואחד בחדר לבדו ואין להם כי אם פתח אחד לר"ה אפ"ה נהגו לערב עכ"ל. ונ"ל דכשאין הבתים פתוחים זה לזה מיירי כגון שכל הבתים פתוחים לבית שער אחד ואותו בית שער פתוח לחצר ומש"ה קאמר דלא מהני פתח אחד אלא להיכא שהבתים פתוחים זה לזה שתחשב החיצונה כבית שער אבל כה"ג שאינם פתוחים זה לזה אף על פי שאין להם אלא פתח אחד צריכים לערב זה עם זה ואין לפרש דאבתים הפתוחים זה לזה קאי דא"כ היכי אפשר לשר מקוצי להצריך תפיסת יד הא אפילו לר"י שני הפנימיים לבד נותנין עירובן וכל השאר חשיבי

בית שער ואינם אוסרים כמו שיתבאר בסוף סימן זה והוא כתב שמשכירים בני אדם הרבה דמשמע דביותר משנים נמי נהגו לערב ומשמע דאכל הדרים בבירה קאמר ולפ"ז מ"ש מהרי"ק בשורש מ"ח אפילו את"ל דהלכה כר"י כמ"ש בסמ"ק דלכאורה צריכין לערב וכן נהגו בבירה גדולה נ"ל דוכן נהגו בבירה גדולה שכ' מהרי"ק לא מדברי סמ"ק הם דהא סמ"ק לא כתב כן בבתים הפתוחים זה לזה ויש לכל א' מהם דריסת רגל על חבירו אלא דברי מהרי"ק עצמו הם. ואם באנו לומר דמדברי סמ"ק הם צ"ל שמהרי"ק מפרש דאבתים הפתוחים זה לזה קאי וה"ק דהא משמע דלא מהני בהו פתח אחד אלא לאחשובי החיצונה בית שער כלומר חיצונה דחיצונה דהיינו השלישית אבל השנייה חשובה בית וכר"י דאמר אפילו חיצון של פנימי וכן נהגו בבירה גדולה שמשכירים בני אדם הרבה כל א' בחדר לבדו ואין להם כי אם פתח אחד לר"ה אפ"ה נהגו לערב כלומר שנים הפנימיים מערבין אבל החיצונים פשיטא דאין צריכין לתת עירוב כלל דהוו בית שער והיינו כר"י דאילו לשמואל לא היו צריכין לערב כלל אם אין עמהם דיורין אחרים חוץ לטרקלין שהרי אין כאן בית אלא הפנימי וכל שאר הבתים חשיבי בית שער ואינם אוסרים עליו:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו אפילו הן של יריעות כ"כ שם התוספות והרא"ש והמרדכי והגהות בפ"ד מהלכות עירובין בשם ס"ה ולא כמו שכתב המרדכי שנראה לר' הלל דמחיצות דיריעות גריעי:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו אבל אם נתנו בזה הטרקלין אין צריכין ליתן כלל וכו' (שם:) בגמרא תנא בד"א בשמוליכין עירובן למקום אחר אבל אם היה עירוב בא אצלם ד"ה עירוב אחד לכולן וכתב התוספות וא"ת טעמא דב"ש אתי לאשמועינן וי"ל דלב"ה נמי נפקא מינה בכעין חדרים ועליות דדוקא במוליכין עירובן קאמר דמודו שצריכה עירוב לכל חבורה וחבורה אבל בעירוב בא אצלן עירוב אחד לכולן דכעין חדרים ועליות לב"ה כמו מחיצות שאין מגיעות לתקרה לב"ש ומיהו בחדרים ועליות ממש אין נראה לחלק בין מוליכים עירוב לעירוב בא אצלן מדפשיטא ליה לתלמודא דקאמר אילימא חדרים ועליות ממש פשיטא וכ"כ הרא"ש ג"כ ורבינו כתב כשיטתם אבל מדברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות עירובין משמע דכל שמחיצות מגיעות לתקרה הם כחלוקים לכל דבר שהם צריכים לטלטל מזה לזה ואפילו עירוב בא אצלן צריך כל אחד ואחד לתת עירוב כאילו היו שרויים בעליות וחדרים ממש וכ"כ שם ה"ה בהדיא וכתב ה"ה שדקדק הרשב"א בלשון המשנה שאם

עשו מקצתן מחיצות מגיעות לתקרה ומקצתן לא עשו אותן שעשו הם כמחולקין ושלא עשו הם כמשותפין:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו אבל מי שיש לו סופר או מלמד בביתו וכן תלמידים הלומדים וכו' כ"כ שם התוספות והרא"ש והמרדכי וסמ"ג וסמ"ק והגהות בפ"ד אלא שבתוס' ושאר הספרים כתבו בין יש להם פתח לרשות הרבים בין אין להם פתח לרשות הרבים ובפסקי הרא"ש כתב לחצר במקום לר"ה ורבינו כתב כלשון הרא"ש וכ"כ ג"כ ר"י ונ"ל דלהרא"ש נמי אפי' יש לכל אחד פתח פתוח לר"ה שרי ולא הזכיר פתוח לחצר אלא משום דאם אינם פתוחים לחצר בע"ה לא הוו שייכי אהדדי כי היכי דלימא בהו שאינם אוסרים עליו וטעמא דהני אינם אוסרים על בע"ה ולא זה על זה נתבאר בספרים הנזכרים וז"ל התוספות כיון שכולם משתמשים בתוך הבית בכל עסקי תשמישיהן באפייה ובישול ובכל דבר חשיבי כולהו כאילו אוכלים וישנים במקום א' ואע"פ שיש לה פתח לצד ר"ה הכל נקראים על שם בע"ה ועוד דאין משאיל להם רשותו לאסור עליו ולא זה על זה ומצי לסלוקינהו וה"ל כה' שכירים וה' לקיטים דלא אמרינן בהו להחמיר כדאמרינן לעיל אחד נותן עירוב ודיו. ודבר פשוט הוא דלא איצטריכינן להני טעמי אלא כדי להתיר כשאין לב"ה תפיסת יד במקום שהשאיל להם שאם היה לו שם תפיסת יד בלאו הני טעמא הוה שרי כמו שנתבאר בסמוך ובסמ"ק כתב בשם ר"י על מי שיש לו סופר ומלמד בביתו כפסק התוס' והספרים הנזכרים ואח"כ כתב והשר מקוצי היה מצריך תפיסת יד או עירוב בלא ברכה ע"כ ומשמע דהשר מקוצי היה מסופק בדין זה ומשום הכי כתב שצריך שיהיה לבע"ה תפיסת יד באותם חדרים או שיערב בלא ברכה. וכתב סמ"ק על דברי השר מקוצי וצ"ע אי מצריך אפי' בפתח א' לר"ה דהא משמע דלא מהני פתח אחד כי אם לאחשובי החיצונה בית שער וכו' וכבר ביארתי דבריו בסמוך. ואם שנים או ג' אנשים דרים כל אחד בביתו המושכר או הקנוי לו אע"פ שכל הבתים פתוחים לטרקלין ומקום אפיית' ובישולם ותשמישם ביחד נראה דלכ"ע אוסרים זה ע"ז ולא דמו לסופרים ומלמדים הדרים בבית בע"ה שאינם אוסרים דאיכא למימר שאני התם דאיכא נמי טעמא דלא השאיל להם רשותו לאסור עליו וכ"כ מהרי"ק בשורש מ"ח וז"ל ואשר כתבת שאין אתם מקפידים זה על זה בענין תשמיש הבית נלע"ד דמשום כן לא יועיל שלא תאסרו זה ע"ז: כתב מהרי"ק בשורש מ"ח על שנים שדרים בבירה א' שאם כל אחד משניהם יש לו פתח פתוח לחצר ואין לאחד דריסת רגל על חבירו דפשיטא דאין לדמותו כלל לההיא דפסק ר"י על הבחורים ועל המלמדים לא מיבעיא דאם אין להם אלא פתח אחד לר"ה

וכו' דפשיטא דהתם בחדרים ועליות שהם פתוחות לטרקלין ואין להם דרך לצאת לא לחצר ולא לר"ה אלא דרך הטרקלין אבל היכא שיש לכל אחד דרך יציאה לחצר מבלתי יצטרך עבור דרך הטרקלין פשיטא שיהיו אוסרים על הבע"ה אם לא מטעם שאפייתם ובישולם ביחד או משום שלא השאיל להם רשותו וכו' אבל אם היו בב' בתים זו לפנים מזו באנו למחלוקת שמואל ורבי יוחנן ונסתפקו הפוסקים הלכה כדברי מי ומ"מ אפילו את"ל דהלכה כר"י כמ"ש בסמ"ק דלכאורה צריכין לערב. וכן נהגו בבירה גדולה ופשיטא דאין להתירה בלא עירוב וטוב לערב בלא ברכה אמנם לענין לטלטל בכל העיר מאחר שאין הדבר ברור כ"כ להצריך עירוב בשנים זו לפנים מזו אפשר דבזה יש לסמוך על דברי רבינו אשר ובנו ה"ר יעקב בספר א"ח שכתבו להתיר לטלטל בכל העיר היכא שאין כי אם חצר אחד של יהודים בכל העיר ואע"ג דיש הרבה בתים פתוחים לאותו חצר ואוסרים זה על זה לטלטל באותו חצר בלא עירוב עכ"ל: ומ"ש דהתם בחדרים ועליות שהם פתוחות לטרקלין ואין להם דרך לצאת לא לחצר ולא לרשות הרבים אלא דרך הטרקלין תימה דהא בחורים ומלמדים אפילו אינם פתוחים לטרקלין נמי לא אסרי אהדדי כמו שנתבאר וכמ"ש הוא מטעם שאפייתם ובישולם כאחד או שלא השאיל להם רשותו וכו' ונראה דמשום דלשון סמ"ק הכי איתא ופסק ר"י על הבחורים והמלמדים הדרים בחדרים לבדם לא מיבעיא אם אין להם אלא פתח אחד לר"ה דאין צריכין לערב אלא אפי' יש לכל אחד ואחד פתחו לר"ה א"צ לערב ולא מיבעיא היכא שאוכלים מככר של הבית אלא אפילו כל אחד ואחד אוכל מככרו במקומו בחדרו אפילו בשבת כיון שאפייתן ובישולם ביחד א"צ לערב ועוד שאין בע"ה משאיל להם רשותו כדי שיאסרו עליו עכ"ל. וממ"ש לא מיבעיא אם אין להם אלא פתח אחד לר"ה דאין צריכין לערב משמע דבלאו טעמא דאפייתן ובישולם כא' או שלא השאיל להם רשותו וכו' אין צריכין לערב מטעם שאין להם אלא פתח אחד לר"ה והיה נראה דאפי' באין להם דריסת רגל זה על זה שרי מטעם שאין להם אלא פתח א' לר"ה וא"כ באותה בירה כיון שלא היה להם אלא פתח אחד לר"ה היה עולה על הדעת להתיר מש"ה כתב מהרי"ק דליתא דע"כ לא קאמר ר"י דבלאו טעמא דאפייתן ובישולם כאחד או שלא השאיל להם רשותו וכו' אין צריכין לערב מטעם שאין להם אלא פתח א' לר"ה אלא כשהחדרים והעליות פתוחין לטרקלין וכו' עד או מפני שלא השאיל להם רשותו: ומ"ש אפילו את"ל דהלכה כר"י וכו' פירושו דבס"פ הדר (עירובין עה:) איתא א"ר יהודה אמר שמואל י' בתים זה לפנים מזה פנימי נותן את עירובו ודיו ור' יוחנן אמר אפילו חיצון חיצון בית שער היא חיצון של פנימי במאי קא מיפלגי מר סבר בית שער דיחיד שמיה בית שער ומר סבר לא שמיה

בית שער. ופירש"י י' בתים זו לפנים מזו. חיצון פתוח לחצר וכולן דריסת רגלו עליו ופנימי דורס על כולן שאין לו יציאה אלא דרך זו כולן נעשין בית שער לו ואינם אוסרין על בני חצר אלא פנימי לבדו כדאמרן בפרק כיצד והדר שם אינו אוסר הלכך כשבאים שאר דיורים הפתוחין לחצר לערב את חצירן פנימי זה נותן פת והשאר אין צריכין אפי' חיצון צריך ליתן את הפת חיצון של פנימית בית התשיעי לחצר עכ"ל. וא"כ בשני בתים הפתוחות זה לזה לשמואל א"צ לתת פת אלא הפנימי ואידך הוי בית שער וא"צ לתת פת ולר' יוחנן גם השני צריך לתת פת דהוי בית שער דיחיד ולא שמיה בית שער והשתא קאמר מהרי"ק דלא מיבעיא אי פסקינן הלכתא כשמואל דאין השני צריך לתת פת דיש להתיר לטלטל בכל העיר שאע"פ שיש כאן שני בתים לא חשיבי אלא בית אחד דאידך הוי בית שער אלא אפילו את"ל דהלכה כר"י כדכתב בסמ"ק אפ"ה איכא למישרי לטלטל בכל העיר דמאחר דלא פסיקא לן אי הלכתא כשמואל או כר"י בהא סמכינן על דברי הרא"ש והטור שאע"פ שדרים יהודים בהרבה בתים מאחר שכולם פתוחים לחצר אחד מותר לטלטל בכל העיר: ומ"ש אפילו את"ל דהלכה כר"י כמ"ש בסמ"ק וכו' וכן נהגו בבירה גדולה כבר נתבאר בסמוך: כתב הרמב"ם בפ"ד אנשי חצר שהיו אוכלים על שלחן אחד אף על פי שכל א' וא' יש לו בית בפני עצמו אין צריכין עירוב מפני שהם כבני בית א' וכשם שאין אשתו של אדם ובניו ובני ביתו ועבדיו אוסרין עליו וא"צ לערב עמהם כך אלו כאנשי בית א' הן מפני שהן סומכין על שולחן אחד וכן אם הוצרכו לעשות עירוב עם אנשי חצר אחרת עירוב א' לכולן ופת אחד בלבד מוליכין לאותו מקום שמערבין עמו ואם היה העירוב בא אצלם אינם צריכים לערב כמו הבית שמניחים בו העירוב שאין צריך ליתן את הפת שכל אלו הבתים כבית אחד הם חשובים עד כאן לשונו. ונ"ל שאפילו אם הם חלוקין בעיסתן קאמר שאינם אוסרין זה על זה וכיון שאוכלין על שולחן אחד תמיד וטעמא משום דקי"ל כרב דאמר (שם עב.) מקום פיתא גרים וכיון דמקום פיתא דכולהו הוי במקום א' חשיבי כאנשי בית א' " וכ"כ ר' ירוחם בחט"ו בשם התוספות כמה אנשים שדרים בבית אחד אפילו הבית שלהם אינם אוסרים זה על זה ונראה דה"ק לא מיבעיא אם הבית של א' לבד שאינם אוסרים זה על זה דהא איכא טעמא דלא השאילה לו רשותו כדי שיאסר עליו אלא אפילו אם הבית של שניהם דלא שייך האי טעמא אפ"ה אינם אוסרים זה על זה וטעמא משום דכיון שאין לכל אחד מקום חלוק במחיצות לאכול בו פיתא לא חשיבי אלא כאנשי בית א' ולפ"ז בני מצרים שנוהגים לדור שני שכינים בבית אחד זה באכסדרה שבצד זה וזה באכסדרה שבצד זה אינם צריכין לערב זה עם זה דכיון דמקום אכילת פיתם הוי באכסדראות שאין ביניהם חילוק מחיצות הוו כאנשי בית א'

ואע"פ שיש לכל אחד חדר מיוחד לישן בו הא קי"ל כרב דאמר מקום פיתא גרים ולא מקום לינה ואפילו אם יש עמהם דיורים אחרים בחצר ונותנין העירוב באחד משאר בתי החצר א' מהם נותן עירוב ודי דהוי כחמשה חבורות ששבתו בטרקלין אחד ואין ביניהם חילוק מחיצות ואע"פ שיש וילון תלוי בפני כל אכסדרא לא חשיב חילוק מחיצות בהכי מפני שאין אותו וילון מגיע לתקרה או לפחות מג' סמוך לו ואפילו אם מגיע לתקרה נראה דלא חשיב מחיצה כיון שאינו פרוס תדיר דבשעה שרוצים לעשות דבר של צניעות מותחין אותו ואח"כ מסלקין אותו לצד א' ועוד שאין הוילון קבוע מלמטה והרוח מוליכו ומביאו וקי"ל דכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה לא שמה מחיצה ואפילו אם כל אחד אוכל בחדרו המיוחד לו מ"מ מאחר ששניהם משתמשים בתוך הבית בכל עסקי תשמישיהם באפייה ובישול וכל דבר חשיבי כאילו אוכלים וישנים בבית מאחר שכולם יוצאים בפתח אחד ואין לשום אחד מהם פתח מווחד לר"ה ואפילו אם היה לכל אחד פתח מיוחד לר"ה יש לדון להקל וכמו שכתבו הפוסקים בתלמידים הדרים בבית בע"ה כל אחד בחדרו אלא שאיני סומך להתיר בזה משום דאיכא למימר שלא סמכו הפוסקים על טעם זה לבדו אלא משום שלא השאיל להם רשותו כדי שיאסרו עליו ומהרי"ק כתב בשורש מ"ו לא ידעתי במה שנסתפקת בענין האורח ובע"ה שהרי דבר פשוט הוא דכל היכא שיש לכל אחד מקום פיתא לעצמו חשיב כל אחד כבע"ה ואוסרים זה על זה ודוקא במשאיל מקום לחבירו ואפייה ובישול ביחד איכא לאסתפוקי ואפילו בכה"ג כתב בהגהות שצריך עירוב בלא ברכה והכא אוסרים בע"ה על האורח ואורח על בע"ה ולא תמצא חילוק אלא לענין בני אדם הדרים בחצר אחד מהם ולא עירבו עכ"ל:

סעיף קטן ח

מי שאוכל במקום אחד וכו' פרק הדר (עירובין עג.) תניא אינו אוסר אלא מקום דירה בלבד מאי מקום דירה רב אמר מקום פיתא ושמואל אמר מקום לינה ופסקו כל הפוסקים כרב.

סעיף קטן ט

ומ"ש הלכך האחין שאוכלין על שלחן אביהם וכו' משנה שם (דף ע"ב) האחין שהיו אוכלין על שולחן אביהם וישינים בבתיהם צריכין עירוב לכל אחד ואחד ובגמרא ש"מ מקום לינה גורם א"ר יהודה אמר רב במקבלי פרס ופירש"י במקבלי פרס. הוצאה מבית אביהם ואין אוכלין על שלחנו ממש. ומשמע דל"ש לן בין אם מקבלים מאכל ממש למקבלים מעות ליקח בהם מאכל ואע"פ שהתוספות והרא"ש רצו לחלק ביניהם בפרק חלון כבר כתבתי בסימן שס"ו דהיינו למאי דס"ד אבל לפי המסקנא אין חילוק ביניהם ומדברי הרמב"ם בפ"ד מהל' עירובין נראה שהוא מפרש דמקבלי פרס שאינם סומכין

על שולחן אביהם תמיד אלא לפעמים אוכלין על שולחנו שבוע או חדש בשכר מלאכה שעושין לו או בטובה:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ודוקא שנותנין העירוב במקום אחר וכו' מפורש שם במשנה ופירש"י אימתי בזמן שמוליכין עירובן לתתו בא' מבתי שאר החצר דהואיל והוזקקו לעירוב אמרי' מגו דשאר דיורין אוסרים אינהו נמי אסרי אבל אם היה עירוב כל החצר בא לבית אביהם שלא הוזקקו לעירוב דבית שמניחין בו העירוב אינו צריך ליתן פת וכולן נמשכין בו או שאין עמהם דיורים אחרים שאין דיורין מזקיקין אותם לעירוב אין צריכין לערב דכיחידים הם:

סעיף קטן יא

מי שיש לו חמשה נשים וחמשה עבדים וכו' גם זה שם ברייתא (עג.) ורבי יהודה בן בתירא מתיר בנשים ואוסר בעבדים ורבי יהודה בן בבא מתיר בעבדים ואוסר בנשים וכתב הרא"ש שר"מ פסק כדברי שניהם להקל וכ"ד הרמב"ם בפ"ד מה"ע וכתב שם ה"ה שהרשב"א פסק כר"י בן בבא וכ"כ הרא"ש בשם הרז"ה ובעירוב נקטינן כדברי המיקל:

סעיף קטן יב

ומ"ש וכן תלמיד המקבל פרס מרבו וכו' גז"ש בעיא דאיפשיטא וגם בכל אלו מפרש הרמב"ם בפ"א מה"ע דמקבלי פרס היינו שלפעמים אוכלין על שולחן אביהם או רבן ולפעמים אין אוכלין:

סעיף קטן יג

עשרה בתים זה לפנים מזה וכו' בס"פ הדר (עירובין עה:) פלוגתא דרב יהודה אמר שמואל ור"י ופסק הרא"ש כר"י וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מה"ע ומפרש בגמרא טעמא דר"י דסמוך לפנימי צריך ליתן עירוב משום דבית שער דיחיד הוא הלכך הדר שם אוסר אבל אינך בתים הוו בית שער דרבים שהרי הפנימי והסמוך לו דורסין עליהם הלכך הדר שם אינו אוסר וכתב הרא"ש ואע"ג דבפרק כיצד משתתפין אמרו כל מקום שאמרו חכמים הדר שם אינו אוסר הנותן עירובו שם אינו עירוב חוץ מבית שער דיחיד פי' שאע"פ שהדר שם אינו אוסר הנותן עירובו שם עירובו עירוב וי"ל דההיא פליגא אר' יוחנן והלכתא כר"י לגבי דרב ושמואל א"נ התם בבית שער חצר דיחיד דלא עביד לדירה אבל הכא דעביד בית לדירה אמרי' בית שער דיחיד לא שמיה בית שער. המתארח בחצר אפילו נתארח בבית בפני עצמו אם לא נתארח דרך קבע אלא לל' יום או פחות אינו אוסר על בני החצר והוא והם מותרין בין בביתו בין בביתם וכמו שהוכיח בת"ה סימן ע"ו: כתב הרשב"א בתשובה ומה ששאלת בישראלים שדרים בב' וג' מקומות מוחלקים ודלתות

כל אחד ואחד מהמקומות ננעלים בלילה והשמש גובה קמח מכולם אם העירוב במקום אחד או שהאחד קונה פת גדול כי"ח גרוגרות ומזכה ע"י אחד לכולם יספיק אותו העירוב לכל אותן המקומות או אם צריכין לערב בכל מקום ומקום: תשובה צריכים הם לערב בכל מקום ומקום לפי ששיתוף המבוי צריך שיהא מונח בחצר שבמבוי ואלו שמובדלין זה מזה ורחוקים זה מזה אין שיתופם אחד ואין מבואותיהם כאחד: כתוב בשבלי הלקט בה"כ שאין בה דיורים א"צ לערב עם שאר בני החצר ואע"ג דאכלו ושתו בני מתא בגויה א"נ אכסנאים ואפילו בנייה חד גברא מדידיה ואקדשה כיון דמכנפין ומצלי בגויה הוי הפקר לכל בני ישראל וא"צ לערב כן מפורש בתשובות הגאונים וה"ר ישעיה פירש דוקא אם לא שבתו שם אורחים אבל אם שבתו שם אורחים ואוכלים וישנים שם בודאי אוסרים וצריכין לערב עכ"ל ודברי ה"ר ישעיה צ"ל דמיירי בששהו שם האורחים ל' יום או יותר אבל פחות מל' אינם אוסרים כמו שנתבאר:

סימן שעא

סעיף קטן א

דירה בלא בעלים אינה אוסרת וכו' משנה בפרק כיצד משתתפין (עירובין פו.) המניח את ביתו והלך לשבות בעיר אחרת אחד עכו"ם ואחד ישראל ה"ז אוסר דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר אינו אוסר רבי יוסי אומר עכו"ם אוסר וישראל אינו אוסר שאין דרך ישראל לבא בשבת רש"א אפילו הניח ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר שכבר הסיע מלבו ופירש"י ה"ז אוסר דדירה בלא בעלים שמה דירה. אינו אוסר דלא שמה דירה: הסיע. הסיח דירת ביתו מלבו ובגמרא א"ר הלכה כר"ש ודוקא בתו אבל בנו לא ופירש"י ודוקא בתו. דעביד איניש דדייר אצל חתנו אבל בנו אין אדם מסיח דעתו מביתו לדור אצל כלתו שמא תתקוטט ויצא ורבינו כתב כפשט הגמרא דדוקא בתו אבל אצל בנו לא אבל הרמב"ם בפ"ד מה"ע לא חילק בין בתו לבנו וכתב ה"ה דס"ל שלא אמרו כן אלא לדבר בהווה ומצוי שדרך בני אדם לשבות אצל בתו מאצל בנו ולעולם אם הסיח לבו אפילו הלך אצל בנו אינו אוסר ובשלא הסיח אפילו אצל בתו הרי זה אוסר וכתב הרא"ש אם חזר לביתו בשבת י"א שאוסר ול"נ כיון דר"ש לא שרי אלא משום דמסיח מלבו ובודאי לא יחזור הוה ליה שבת שהותר ושוב ב"ה ונראה עוד דשולחן אחד לאו דוקא דאפילו אוכל כל א' על שולחנו כיון דמקום פיתא דכולם הוי בבית א' חשיבי כולהו באנשי בית אחד: לא תאסר וכן מצאתי משם הראב"ד וכן דעת ה"ה בפ"ד מה"ע ובפלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי פסק הרא"ש כרבי יהודה משום דהלכה כדברי המיקל בעירוב וכ"כ המרדכי בפרק הדר וכ"כ סמ"ג וכ"כ בתשובת הרמב"ן סימן רי"ד וכ"כ הרשב"א

בתשובה על עכו"ם הדר בחצר נ"ל שאפילו דר באותה חצר והלך לשבות במקום אחר אפילו אפשר לו לבא ביומו כל שלא בא אינו אוסר כרבי יהודה אבל הרמב"ם בפ"ד מה"ע פסק כרבי יוסי וכתב ה"ה טעם לדבריו וכתב עוד שנראה מדברי הרמב"ם שאין עכו"ם אוסר אא"כ הוא במקום קרוב דהיינו מהלך יום אחד שיכול לבא בשבת אבל אם היה רחוק יותר אינו אוסר ושיש שכתבו כן וזה דבר פשוט דהא בר"פ הדר (עירובין סב.) אוקימנא לאוסר דר"מ דוקא לדאתי ביומיה כלומר אבל אם הוא במקום רחוק שא"א לו לבא ביומו לא אסר וממילא נשמע לרבי יוסי דלא בא להחמיר על ר"מ בעכו"ם דא"כ הו"ל לפרושי:

סעיף קטן ב

אחד מן השוק שהיה לו בית בחצר ומת וכו' ברייתא בפרק הדר (עירובין ע:) אחד מבני חצר שמת והניח רשותו לא' מן השוק מבע"י אוסר משחשיכה אינו אוסר אחד מן השוק שמת והניח רשותו לא' מבני חצר מבע"י אינו אוסר משחשיכה אוסר ופירש"י מבעוד יום אוסר לפי שעדיין לא קנה עירובו של מוריש משחשיכה אינו אוסר שהרי הותר למקצת שבת ואחד מן השוק שהיה לו בית בחצר זה מבע"י אינו אוסר שהרי יערב זה עם שכיניו משחשיכה דאינו יכול לערב אוסר עכ"ל. וא"כ אחד מבני החצר ואחד מן השוק לסימנא בעלמא נקטינהו דסתם אחד מבני חצר הוא מערב עם שכיניו וסתם אחד מן השוק אינו מערב עמהם ולפ"ז רישא בשעירב המוריש ואפ"ה כשמת מבע"י אוסר משום דכיון שמת קודם שתחשך לא קנה לו עירוב וכלא עירב דמי ואחד מן השוק מן הסתם אינו מערב עמהם ומש"ה קתני אוסר אבל אם היורש עירב עמהם פשיטא דאינו אוסר ואם משחשיכה מת כיון דקנה עירובו משחשיכה והותר שבת הא קי"ל שבת כיון שהותרה הותרה ומשום דסתם בן חצר מערב עם שכיניו קתני משחשיכה אינו אוסר אבל אם לא עירב פשיטא דבמת משחשיכה נמי אוסר. ובסיפא דב"ה היה אחד מן השוק דסתמו אינו מערב עם בני חצר קתני שאם מת המוריש מבע"י אינו אוסר שגם בית זה שזכה בו נכנס בכלל עירובו. וממ"ש ה"ה בפ"ב מהלכות עירובין בשם הרשב"א דהא דאמרינן אחד מבני חצר שמת וכו' מבע"י אוסר דוקא שהניחו לאחד מן השוק אבל אם הניחו לאחד מבני חצר שעירב עמהם הכל מותר שאע"פ שלא עירב עמהם על דירה זו כיון שעירב עמהם ונכנס השבת לאחר שמת המוריש הרי חל העירוב על כל מה שיש בחצר ופשוט הוא שם עכ"ל משמע דאפילו עירב קודם שמת המוריש אינו אוסר דכיון שזכה מבע"י בבית מורישו הכל נכנס בכלל עירובו וכ"נ מדברי הרא"ש ז"ל (דף קכ"ג) אבל אם לא עירב כלל פשיטא שאוסר ואם משחשיכה מת כיון דסתם מוריש זה

לא עירב לפי שהיה מן השוק והיורש אינו יכול לערב עכשיו אע"פ שהיורש זה עירב מבע"י עם שכינו בעבור ביתו לא אמרינן שיכנס בית זה שירש עכשיו בכלל עירובו כיון דמשחשיכה היה אוסר כל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת וכ"כ הרא"ש וגם ה"ה בפ"ב מה"ע בשם הרשב"א ז"ל וכתב עוד ה"ה בשם הרשב"א ויראה דאפילו לא היה היורש דר באותו שבת עמהם אוסר עד שיבטל שכל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת עד שיבטל עד כאן לשונו: וכתב הרא"ש אחד מבני החצר שמת וכו' מבע"י אוסר היינו דוקא כשבא היורש בבית אביו בשבת דאי לא בא לא הוה אסר דקי"ל כר"ש דאמר אם הניח את ביתו והלך אצל בתו אינו אוסר וכ"כ ה"ה בפ"ב מה"ע בשם הרשב"א וכתב עוד הרא"ש שם ומיהו אי הוה דייר היורש בחצר בבית אחר אוסר אע"פ שלא נכנס לדור בבית כיון שהוא בחצר וראוי להשתמש בו חשבינן כאילו נכנס לדור בבית ואוסר עליהם כיון שלא עירב ואע"פ שהיורש עירב עמהם אין אותו עירוב מועיל לבית שירש בשבת כדתניא אחד מבני השוק שמת והניח רשותו לאחד מבני החצר משחשיכה אוסר ואע"פ שעירב לא מהני עירוב לאותו בית שירש בשבת ומ"ש הרא"ש ואף ע"פ שהיורש עירב עמהם וכו' כבר כתבתי בסמוך שכ"כ ה"ה בשם הרשב"א:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו גבי אחד מן החצר שמת בשבת וכו' ירשו אחד מבני החצר אם עירב היורש והיה דר עם המוריש בבית אינו אוסר וכו' כ"כ שם הרא"ש בדף הנזכר והוכיח בראיות ומעתה כל דברי רבינו בבבא זו מבוארים במה שכתבתי מהגמרא ודברי הרא"ש ולא השמיט רבינו מהם זולת הא דתניא גבי אחד מבני חצר שמת וכו' מבע"י אוסר והטעם שהשמיטו הוא משום דלא איצטריכא ליה דבכלל לא עירב המוריש הוא דכל שמת מבע"י אע"פ שעירב כלא עירב דמי דהא פסק עירובו קודם השבת:

סעיף קטן ד

ישראל וגר שהיו דרים בחצר וכו' ג"ז ברייתא שם (ע:) ישראל וגר שרוים במגורה אחת ופירש"י מגורה. גורן והוא חלוק בחדרים והיה לכל. אחד פתחו בחצר ואוסרין זה על זה ומת גר מבע"י אע"פ שהחזיק ישראל אחר בנכסיו אוסר משחשיכה אף על פי שלא החזיק ישראל אחר בנכסיו אלא משחשיכה כיון דה"ל להחזיק מבע"י אוסר מת משחשיכה אף על פי שהחזיק ישראל אחר בנכסיו כיון דלא הו"ל להחזיק מבע"י אינו אוסר ופירש"י מבע"י. אם החזיק ישראל בנכסיו אוסר ואף על פי שלא החזיק מבע"י מיד והמתין עד שחשיכה ואיכא היתר למקצת שבת אוסר הואיל והיה לו כח להחזיק בה מבע"י אם ירצה נמצאת רשות זו תלויה ועומדת ולא הוה הותר למקצת שבת. ה"ק אף על פי שהחזיק כיון דלא

הו"ל להחזיק מבע"י שלא היתה זו רשות תלויה בין השמשות אלא מוחזק לגר אם היה בא להחזיק לא היה יכול הותר בה למקצת שבת ואינו אוסר עכ"ל ומאי דנקט בברייתא החזיק ישראל אחר הוא משום דאי הוי מחזיק בנכסים ישראל עצמו השרוי עמו בחצר לא הוה מצי למיתני אוסר ואינו אוסר דהא ליכא מאן דאסר עליה כיון דיחיד הוא כדמשמע לישנא דברייתא דקתני ישראל לשון יחיד וא"כ צריך להגיה בלשון רבינו והחזיק ישראל אחר בנכסיו ואם אינו ט"ס אגב ריהטי' לא דק בה: כתב הרמב"ם אחד מבני החצר שהיה גוסס וכו' בפ"ד מה"ע וכתב ה"ה שהיא תוספתא פ"ה. בה"כ אם צריך לערב כתבתי בסוף סימן ש"ע:

סימן שעב

סעיף קטן א

חצר שפתוחה לחצר אחרת וכו' משנה (פט:) ר"פ כל גגות העיר רשות אחת ובלבד שלא יהא גג גבוה מי' או נמוך מי' דר"מ וחכ"א כל אחד ואחד רשות בפני עצמו רש"א אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן אבל לא לכלים ששבתו בתוך הבית ובגמרא (צא.) אמר רב הלכה כר"ש והוא שלא עירבו בני החצירות כל א' לעצמה דהשתא לא שכיחי כלי הבתים בחצר אבל עירבו לא גזרינן דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחצר ושמואל אמר בין עירבו בין שלא עירבו וכן אמר רבי יוחנן ומשמע דהלכה כרבי יוחנן לגבי רב וכ"ש השתא דאיכא שמואל בהדיה וכן פסקו הפוסקים ושלא כדברי בעל העיטור שכתב בהלכות מילה דהלכה כרב וכתב רש"י דטעמא דר"ש משום דכיון דגגות חצירות וקרפיפות כולם אין תשמישן מיוחד ותדיר רשות אחת הן מטלטלין מזה לזה אפילו מחצר של רבים לחצר של רבים בלא עירוב ולית ליה לר"ש עירובי חצירות אלא משום היתר כלי הבית ואיתא תו התם בגמרא (צב.) ומי אמר רבי יוחנן הכי דהלכה כר"ש ואפי' עירבו והאמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן כותל שבין שתי חצירות וכו' היו בראשו פירות אלו עולים מכאן ואוכלין ואלו עולין מכאן ואוכלין ובלבד שלא יורידו למטה מאי למטה לבתים ומ"ש רבינו חצר שפתוחה לחצר אחרת ל"ד פתוחה דאפילו אינה פתוחה לחצר אחרת נמי מותר לטלטל ממנה לחצר אחרת ע"י גג וקרפף שביניהם אלא אורחא דמילתא נקט דכשהוא פתוח מטלטלין מזו לזו:

סעיף קטן ב

ומ"ש או למבוי שמתוקן בלחי או קורה ברייתא שם בגמרא (צא:) שהיה ר"ש אומר כל זמן שהן של רבי' וכו' גג וחצר אכסדרה ומרפסת וקרפף ומבוי כולן רשות אחת הן:

סעיף קטן ג
ומ"ש והא דחצר וקרפף רשות אחת הן דוקא כשאין בקרפף יותר מסאתים וכו' כ"כ שם רש"י במשנה ובגמרא והכי אמרינן בהדיא בפרק עושין פסין (עירובין כב.) דלא שרי ר"ש אלא בקרפף בית סאתים וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מה"ע וכ"כ סמ"ג ופשוט הוא ומ"ש ומקרפף לקרפף עד בית סאתים יכול לטלטל כ"כ רש"י בר"פ ר' אליעזר דמילה על הא דר"ש וז"ל קרפיפות אם של בית סאתים היא מטלטל בכולה ואם יותר ולא הוקף לדירה קרו ליה רשות אחת לגבי חבירו או לגבי חצר לטלטל ב' אמות בזה וב' אמות בזה להוציא ולהכניס מזה לזה עכ"ל:

סעיף קטן ד
שתי חצירות שרוצין לערב יחד וכו' ברייתא בס"פ מי שהוציאוהו (עירובין מט.) ה' שגבו עירוב כשהן מוליכין עירובן למקום אחד אחד מוליך לכולן ופירש"י אחד מהן מוליך ע"י כולם בשביל כולם ואפילו נתן הוא לבדו פת אחת בשבילן הואיל והוא כבר עירב עם חבירו קונה לצורך כולן. ובפרק הדר (עירובין עג.) בעא מיניה אביי מרבה ה' שגבו את עירובן כשמוליכין עירובן למקום אחר עירוב אחד לכולם או צריכין עירוב לכל אחד ואחד א"ל עירוב אחד לכולן ופירש"י למקום אחר לחצר אחרת אביי לא שמיע ליה ההיא מתניתא דתניא לעיל ה' שגבו את עירובן א"נ שמיע ליה ומיבעיא ליה הלכתא מאי משום דאוקימנא לה בפלוגתא ומשמע בגמרא דה"ה אם חצר אחת דרים אב ובניו המקבלים פרס ממנו וכן הרב ותלמידיו המקבלים פרס ממנו דקי"ל דכל שאין דיורין אחרים בחצר אינם צריכין לערב כמ"ש בסימן ש"ע אם באים לערב בחצר הסמוכה להם אחד מוליך לכולן:

סעיף קטן ה
ואין שני חצירות יכולין לערב יחד אא"כ יהא פתח ביניהם או חלון שיש בו ד' על ד' טפחים וכו' משנה ריש פרק חלון (עירובין עו.):

סעיף קטן ו
ומ"ש ואפי' אין ממנו אלא משהו בתוך עשרה וכולי ברייתא שם ודייקינן נמי ממתני' הכי:

סעיף קטן ז
ומ"ש וכשיש ביניהם פתח או חלון וכו' גם זה באותה משנה:

סעיף קטן ח
ומ"ש וארובה שבין בית לעליה וכו' שם א"ר נחמן ל"ש אלא חלון שבין שתי חצירות אבל חלון שבין שני בתים אפילו למעלה מי' נמי אם רצו מערבין אחד מ"ט דביתא כמאן דמליא דמי כלומר והוי כמאן דלא גבוה י' ואמרינן בגמרא דאע"ג דלא בעינן שיהא גבוה

י' מ"מ בעינן שיהא ד' על ד' וגרסינן תו בגמרא בעי מיניה רבי אבא מר"נ לול הפתוח מבית לעלייה צריך סולם קבוע להתירו או לא כי אמרינן ביתא כמאן דמלי דמי ה"מ מן הצד אבל באמצע לא או דילמא ל"ש א"ל א"צ ואסיקנא דאפילו סולם עראי א"צ ורבינו כתב דין ארובה שבין עלייה לבית ומכ"ש נלמוד לחלון שבכותל בין ב' בתים. ותו בגמרא א"ר יוחנן חלון עגול צריך שיהא בהיקפו כ"ד טפחים וב' טפחים ומשהו מהם בתוך י' שאם ירבענו נמצא משהו מהם בתוך י' והעלו דבשיבסר נכי חומשא סגיא וכתב ה"ה בפ"ג שחשבון זה אינו מדוקדק בכוון וכתב עוד ה"ה בפ"ג בשם הרשב"א דחלון שהיא ד' עשו לה שריגות בטלה וכן בירושלמי כיוצא בזה: כתוב בשבלי הלקט השיב ה"ר אביגדור חלון שמערבין ע"י בעינן דניהוי ד' על ד' מרובעים בציר מהכי אע"ג דנפיש אורכיה טפי משיעוריה אינו משלים דלא חשיב פתחא אפילו לרבנן דפליגי עליה דרשב"ג בר"פ חלון דהא לא חזי להכניס ולהוציא מתוך שהוא צר וכמאן דליתיה דמי ואין מערבין אחד וכתב עוד דהיכא דעירוב משוי לתרווייהו כחד ע"י חלון שהוא ארבע על ד' או ע"י לול שבין בית לעלייה פשיטא דמותר לטלטל מזה לזה דרך פתחים קטנים וכתב עוד ב' חצירות ובית אחד ביניהם והבית פתוח לשתי החצירות והבית עירב עם שתיהם אבל החצירות לא עירבו שתיהם זה עם זה פשיטא שאין לטלטל מחצר לחצר ע"י בית האמצעי שביניהם:

סעיף קטן ט
היה בין החצירות כותל גבוה י' טפחים וכו' משנה שם:

סעיף קטן י
ומ"ש או שהיה קרקעיתו של אחד גבוה מחבירו ה' וכו' הוא על הכלל שהעלו בפ' כל גגות (עירובין צג:) גידוד ה' ומחיצה ה' מצטרפין וכמו שכתבתי בסימן שס"ב

סעיף קטן יא
היה כותל לשניהם גבוה י' ובראשו פירות וכו' משנה שם (עו:) כותל שבין ב' חצירות גבוה עשרה ורחב ארבעה מערבין ב' ואין מערבין אחד היו בראשו פירות אלו עולין מכאן ואוכלין ואלו עולין מכאן ואוכלין ובלבד שלא יורידו למטה וכתבו התוספות ובלבד שלא יורידו למטה דוקא לפי שאין פתח ביניהם שאין החצירות יכולין לערב יחד אבל אם יש פתח בכותל זה ועירבו מותר להוריד ולהביא מן הבתים לחצר ומן הבתים מעלין על הכותל. ובגמ' אין בו ד"א מאי אמר רב אויר ב' רשויות שולטות בו לא יזיז בו אפילו מלא נימא ורבי יוחנן אמר אלו מעלין מכאן ואוכלין ואלו מעלין מכאן ואוכלין תנן אלו עולין מכאן ואלו עולין מכאן ואוכלין עולין אין מעלין לא ה"ק יש בו ד' על ד' עולין אין מעלין לא אין בו ד' מעלין נמי ואזדא ר"י לטעמיה דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן מקום שאין בו

ד' על ד' מותר לבני ר"ה ולבני רה"י לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו ופירש"י מעלין. מחצירן לראשו וה"ה דמורידין דמקום פטור היא ובטל לכאן ולכאן אבל התוס' פירשו אלו מעלין מן הבית דמן החצר אפילו ברחב ד' שרי דכר"ש מוקי לה רבי יוחנן בריש כל גגות והרי"ף והרא"ש כתבו הא דקתני ובלבד שלא יורידו למטה אוקימנא בפרק כל גגות למטה לבתים אבל לחצירות מורידין דקי"ל כר"ש דאמר גגות חצירות וקרפיפות רשות אחת הן וא"כ רישא דקתני עולין אין מעלין לא מבית לכותל קאמר וטעמא משום דרוחב ד' אבל אם אין בו ד' מעלין מבית לכותל לר"י דאמר אין בו ד' אלו מעלין מכאן לר"ש דקי"ל כוותיה ולכן תמהני על רבינו שכתב אבל אין יכולין להעלות מפירות הבית וכו' אפילו אין בורוחב ד' והא ליתא אלא ברחב ד' דוקא אבל אם אינו רחב ד' מותר וצ"ע:

סעיף קטן יב

ומ"ש ובלבד שלא יחליפו כבר כתבתי בסימן שמ"ו דהיינו לדעת הרשב"א אבל לדעת הרי"ף והרמב"ם כל כה"ג מותר להחליף דהא רשויות דרבנן הם:

סעיף קטן יג

היה לאחד מהחצירות גבוה י' כלומר הכותל שבין שתי חצירות היה גבוה י' לאחד מהחצירות שהיה קרקע שאצלו גבוה ה' ובנה עליו כותל גבוה ה' שנמצא לחצר אחד גבוה י' ולשני אינו גבוה אלא ה' אינן יכולין לערב יחד כדפרישית בסמוך:

סעיף קטן יד

ומ"ש ועיקר תשמיש הכותל נותנין אותו וכו' בפרק חלון (עירובין עז.) א"ר הונא אר"נ כותל שבין ב' חצירות צידו אחד גבוה י' טפחים וצידו אחד שוה לארץ נותנין אותו לזה ששוה לארץ משום דה"ל לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה ונותנין אותו לזה שתשמישו בנחת ופירש"י כל כמה דלא גבוה י' קרי ליה שוה לארץ נותנין אותו להעלות ולהוריד מעליו וחבירו אסור והרמב"ם בפ"ג התנה בזה שיהא הכותל רחב ד' וכתב ה"ה שאם אין ברחבו ד' מותר לשניהם להשתמש בו אפילו מן הבתים אע"פ שעירבו כל אחת לעצמה כן מבואר שם בגמ' שמקום שאינו רחב ד' הוא מקום פטור שרחב ד' על ד' ולא עירבו יחד זו שתשמישה בנחת מותר לו אפי' מן הבתי' כיון שעירב' לעצמה וזו שתשמישה קשה אסורה אף מן החצר וכשתשמיש שניהם שוים מותרים בו שניהם מן החצירות ואסורים מן הבתים אא"כ עירבו יחד עכ"ל:

סעיף קטן טו

נפרץ הכותל עד י' אמות חשיב כפתח נפרץ ביתר מי' כו' משנה בפרק חלון. וכתב ה"ר יהונתן נפרץ הכותל י' אמות ונשאר משהו מכאן ומשהו מכאן או מצד אחד לבדו ונשאר ד"ט רוחב בגובה י' מערבין ב' אם ירצו אלו לעצמן ואלו לעצמן ואין אוסרין זה ע"ז שהרי

לא נפרצה במילואה ואותה פירצה אינה נחשבת אלא כפתח נפרץ יתר מי' אמות אע"פ שנשאר מן הכותל מכאן ומכאן כפלי כפלים ממה שנפל הכל חשיב כנפול ואין זה פתח אלא פירצה והוו כולהו כדיורי חצר אחד ואם עירב כל אחת לעצמה הוי כחולקין את עירובן ואוסרים אלו על אלו ע"כ ודברים ברורים הם:

סעיף קטן טז

העמיד אצל הכותל סולם רחב ד' וכו' לאו אנפרץ הכותל קאי אלא אירישא שכתב היה כותל לשניהם גבוה י' וכו' וקאמר השתא דסולמות חשיב כפתח והוא שיהיו על התנאים שכתב והדין מימרא דאביי בפ' חלון (עירובין עז:) וכתב ה"ה בפ"ג מה"ע ולא ראיתי בדברי רבינו זכר לרוחב סולם אבל הרשב"א כתב רחב ד' כלשון המימרא וכתב עוד באיזה סולם אמרו שיש בו ד' חווקין ואם היה סולם כבידה שזרועותיו ושליבותיו גסות וכבידות אע"פ שאין בו ד' חווקין ממעט לפי שכובדן קובעו ובסמוך יתבאר בדברי רבינו:

סעיף קטן יז

עקר חוליא מראש הכותל וכו' בנה אצטבא אצל הכותל וכו' ג"ז שם (עז:) בא למעטו אם יש במיעוטו ד' מותר להשתמש בכל הכותל ואם לאו אינו משתמש אלא כנגד המיעוט מה נפשך אי אהני מיעוטא בכוליה כותל לישתמש אי לא אהני מיעוטא אפי' כנגד המיעוט נמי לא אמר רבינא כגון שעקר חוליא מראשו ופירש"י אם יש במיעוט ד' אורך בצד משך הכותל הוי כפתח וכיון דממנו למעלה לא גבוה י' משתמש בכל הכותל שהרי תשמישו בנחת שעולה לו דרך פתחו: אי אהני מיעוטא למיהוי פתחא כוליה שרי: אמר רבינא לאו מלמטה עסקינן דהתם ודאי בציר מד' לא מהני למידי אלא כגון שעקר חוליא מראשו הלכך אי הוי מיעוטא ד' אורך הוי פתחא לכל הכותל בציר מהכי פתחא הוא דלא הוי אבל לאישתמושי ביה שרי דכיון דלא גבוה י' לא הוי רשותא וכתב הרא"ש כגון שעקר חוליא מראשו אבל אצטבא ואין במיעוטו ד' אפילו כנגד האצטבא אין משתמש שאין ראוי לעמוד על האצטבא להשתמש כיון דאין בו ד' אבל במקום עקירת החוליא עומד על הקרקע ומשתמש שם:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו ובולטת ד' הוא מדברי הרא"ש שם גבי אצטבא ע"ג אצטבא ד' קכ"ה ודלא כדמשמע מפירש"י דלא בעי ד' עד ד':

סעיף קטן יט

ומ'"ש אבל אינו חשוו כפתח וכו' הרא"ש שם גבי אצטבא על גבי אצטבא כתב כן בשם ר"מ ז"ל:

סעיף קטן כ

ומ"ש כפה אצלו ספסל וכו' ג"ז שם (עז.) מימרא דר' יחיאל: ומ"ש ובלבד שיחברנו בטיט כלומר דבעי מרא וחצינא כדאמרינן בגמרא כי היכי דלא ניהוו דבר הניטל בשבת והרמב"ם כתב להא דרבי יחיאל בפ"ג לענין חריץ שבין ב' חצירות ולפום דינא אין הפרש בדבר שהרי החריץ והכותל שוים בדינים אלו כדמשמע בגמרא (עז:):

סעיף קטן כא

בנה אצטבא ע"ג אצטבא וכו' ג"ז בפרק חלון (עירובין עז:) אמר רב ביבי בר אביי בנה אצטבא ע"ג אצטבא אם יש באצטבא התחתונה ד' ממעט אי נמי אין בתחתונה ד' ויש בעליונה ד' ואין בין זה לזה ג' ממעט ופירש"י בנה אצטבא. של עץ ע"ג האצטבא סמוך לכותל ויש אויר מפסיק בין זו לזו שהיה לעליונה רגלים אם יש בתחתונה אורך ד' ובה נתמעט גובהו של כותל מי' ממעט דל עליונה מהכא א"נ אין בה ד' ויש בעליונה ד' ואין בין זה לזה ג' חשבינן ליה כחד אבל יש ביניהם ג' תרי נינהו ומיעוט באויר לא שמיה מיעוט וכתב הרא"ש דמשמע מדברי רש"י דלא בעי ד' על ד' וקשה דלקמן בשמעתין בעי שיגיע הסולם לראש הכותל ואין לומר דהתם מיירי שאין אורכו ד' אצל הכותל דהא בכל שמעתין משמע בסולם צריך שיהא אורכו ד' ונ"ל דהכא בעי ד' על ד' שאז ראוי לעמוד עליו ולעלות על הכותל ולהכי לא בעי' אלא שיתמעט הכותל מי' אבל לקמן מיירי שאינו רחב ד' על ד' ולהכי בעינן שיגיע הסולם בראש הכותל ור"מ תירץ דכל הני איירי לענין זה שאם עשה האחד בנין אצל הכותל ומיעטו מי' דה"ל תשמישו בנחת ונותנין אותו לו אבל פתח לא חשיב לערב אחד אפילו שכנגדו עשה כיוצא בו אם לא שיגיע הסולם בראש הכותל עכ"ל ואין כן דעת הרמב"ם בפ"ג אלא לענין מערבין אחד הוא וכתב ה"ה שם גבי חריץ שנראה מדבריו שכל מיעוט צריך שיהיה בפחות מג' לראש הכותל וכתב עוד ה"ה בפ"ג עוד שם סולם ששליבותיו פורחות אם יש בשליבה התחתונה ארבעה ממעט אין בשליבה התחתונה ד' ויש בשליבה העליונה ד' ואין בין זה לזה ג' ממעט ורבינו לא הזכיר ויש בעליונה ד' ואפשר שלא היה בגירסתו עכ"ל. ורבינו הצריך ד' רוחב כתירוץ הרא"ש ולהיות כפתח הצריך שיגיע לראש הכותל כתירוץ ר"מ ולא ידעתי למה דכיון דבאיזה תירוץ מהם מתיישב למה ליה למנקט כחומרי שניהם:

סעיף קטן כב

ומ"ש ואם אין הכותל גבוה אלא י' וכו' גז"ש (עח.) א"ר יהודה אמר שמואל כותל י' צריך סולם יו"ד להתירו רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפילו ז' ומשהו ופסקו הפוסקים כרב הונא בריה דרב יהושע ובספרי רבינו יש ט"ס בזה וכן צריך להגיהו ואם אין הכותל גבוה אלא י' וזוקף סולם גבוה ז' ומשהו במשך ד' אצל הכותל מתירו בין להשתמש עליו בין

לערב יחד כיון שלא נשאר ג' עד ראש הכותל וכן מצאתי בספר מוגה ומ"ש במשך ד' ולא הצריך שתהא רחבה ד' היא מפני מה שכתבתי בסמוך בשם הרא"ש דכיון שמגיע לראש הכותל או לפחות מג' סמוך לו לא בעינן שיהא רחב ד':

סעיף קטן כג

ומ"ש ודוקא שיש בסולם ד' שליבות וכו' שם סולם המצרי אינו ממעט והצורי ממעט ה"ד סולם המצרי אמרי דבי רבי ינאי כל שאין לו ד' חווקין ופירש"י סולם המצרי הואיל וקטן הוא ונוח ליטלו משם אינו ממעט. חווקין אישקאלוניש:

סעיף קטן כד

זיז היוצא מן הכותל ויש בו ד' על ד' וכו' שם בפ' חלון (עירובין עז: ועח.) א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה זיז היוצא מן הכותל ד' על ד' והניח עליו סולם כל שהוא מיעטו ולא אמרן אלא דאותביה עליה אבל אותביה בהדיה ארווחי ארווחיה ופירש"י והניח עליו סולם כל שהוא. אפי' אין בו ד' ומעמידו בקרקע וסמך ראשו בזיז הוי כחד מיעוטא והרי בעליון ד' וכגון שאין חווקי הסולם מרווחים ג': ולא אמרן אלא דאותביה עליה. סמך ראשו עליו כדפרישית אבל אותביה בהדיה וראשו נסמך לכותל ארווחי ארווחיה לזיז ולא הוי האי סולם מתחתיו דרגא לזיז ואין כאן מיעוט שהוא מובדל מן הקרקע הרבה: ומ"ש והוא שלא תהא התחתונה גבוה מן הארץ ולא יהא בין שליבה לשליבה שלשה למד כן ממאי דאמר התם רב נחמן אמר רבה בר אבוה גבי סולם ששליבותיו פורחות:

סעיף קטן כה

ומ"ש וכל זמן שאין גובה הכותל ד' טפחים וכו' גז"ש (עח.) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה כותל י"ט צריך זיז אחד להתירו כותל כ' צריך ב' זיזים להתירו אמר רב חסדא והוא שהעמידן זה שלא כנגד זה. ופירש"י צריך זיז אחד להתירו. והזיז יוצא באמצעיתו שאינו גבוה י' לא ממנו ולמטה ולא ממנו ולמעלה: צריך ב' זיזים. אחד קודם י' התחתונים ואחד למעלה הימנו בתוך י' העליונים דאי הוה גבוה י' לא הוה סגי ליה בסולם כל שהו מידי דהוה אכותל זה שלא כנגד זה שיכול לקבוע סולם שני מזה לזה וכבר כתבתי בסמוך שדעת רבינו כדעת ר"מ שכתב הרא"ש דכל הני איירי לענין זה שאם עשה הא' בנין אצל הכותל ומיעטו מי' דה"ל תשמישו בנחת ונותנים אותו לו אבל פתח אחד לא חשיב לערב אחד אפילו כשכנגדו עשה כיוצא בו אם לא שיגיע הסולם בראש הכותל ואין כן דעת הרמב"ם בפ"ג מה"ע אלא דהני מימרי דרב נחמן לענין לערב אחד הם ודעתו דבמימרא דכותל גבוה י"ט וכו' אפילו בלא סולם מערבין אחד וכתב ה"ה שהוא ז"ל מפרש מימרא ראשונה שמצרכה סולם בשהזיז גבוה יותר מי' מן הקרקע לפיכך בלא סולם אין מיעוטו כלום אבל אם היה פחות מי' לקרקע פחות מי' לכותל א"צ סולם וזהו שלא הזכירו סולם

במימרא השנית ע"כ ולפי פי' זה הא דצריך ששני הזיזים יהיו זה שלא כנגד זה הוא כדי שיוכל לעלות מזיז לחבירו שאם היו מכוונים זה למעלה מזה אינו יכול לעלות מאחד לחבירו ולרשב"א ז"ל שיטה אחרת בזה כתבה ה"ה בפ"ג מה"ע:

סעיף קטן כו

העמיד ב' סולמות זה בצד זה וכו' העמיד סולם באמצע והקש מן הצדדים וכו' שם בפרק חלון (עירובין עח.) בעיא דאיפשטא ודברי רבינו הם כפי' רש"י ולהרמב"ם וה"ה פי' אחר באבעיות אלו בפ"ג:

סעיף קטן כז

אין הסולם רחב ד' וחקק אצלו בכותל וכו' גז"ש (עח:) חקק להשלים בכותל בכמה א"ל בי' א"ל חקק כולו בכותל בכמה א"ל מלא קומתו ומ"ש התם מסתלק ליה הכא לא מסתלק ליה ופירש"י חקק להשלים בכותל. סולם צר וחוקק בכותל מכאן ומכאן כנגד חווקי הסולם להשלים רוחבו בד' עד י' ישלימנו וכיון דאיכא בגובה י' ורוחב ד' הוי שיעור פתח ואע"ג דגבוה כותל טובא לית לן בה התם כי איכא סולם מגיע לראש הכותל נוח לעלות בו ומיהו לא חשיב למיהוי פתח בציר מרוחב ד' הלכך כי משוי ליה רוחב ד' בגובה י' פתחא הוי אבל הכא אין נוח לעלות כ"כ אבל הרמב"ם פ"ג מה"ע פירשה לענין אחר שכתב וז"ל נפרץ הכותל הגבוה שביניהם אם היתה הפירצה עד י' אמות מערבין ב' עירובין ואם רצו מערבין אחד מפני שהיא כפתח היתה יתר מי' מערבין עירוב אחד ואין מערבין ב' עירובין היתה הפירצה פחותה מי' ובא להשלימה ליתר מי' חוקק בכותל גבוה מי' טפחים ומערבין עירוב אחד ואם בא לפרוץ לכתחלה יתירה מי' בכל הכותל צריך להיות גובה הפירצה מלא קומתו וכבר יישב ה"ה הסוגיא לדעתו:

סעיף קטן כח

עשה מאילן מחובר סולם וכו' ואם היא אשירה וכו' גז"ש בדף הנזכר פלוגתא דאמוראי ונחלקו הרמב"ם והרא"ש בפסק ההלכה וכבר כתב ה"ה בפ"ג טעם לדברי הרמב"ם ודברי רבינו כהרא"ש:

סעיף קטן כט

היה בין החצירות חריץ עמוק י' וכו' ג"ז משנה שם (עח:) ומ"ש בתבן וקש כ"ז שלא ביטלו ובעפר וצרורות אפילו סתמא הכי איתא התם בגמרא וכתוב בהג"א (קכה) ואם מילא פירות אפילו סתמא בטלי להו הואיל ודרכם לעשות מהם אוצר: כתב ה"ר יהונתן אפילו לא נסתם מכל אותו חריץ אלא י' אמות לבד ונשאר חריץ מכאן ומכאן כפתח הוי ואם רצו מערבין אחד ואם רצו מערבין ב' אלא משום דלא שכיח למיהוי כענין זה לא

הוזכר במשנה ע"כ ואיני יודע למה הצריך י' אמות גם למה כתב שלא הוזכר במשנה דכל כה"ג משמע דבד' טפחים סגי מכ"ש דנתן עליו נסר דסגי בד' טפחים:

סעיף קטן ל
נתן עליו נסר כמין גשר וכו' משנה שם:

סעיף קטן לא
נתן הנסר לאורך החריץ וכו' גז"ש (עח.) מימרא דרבא וסובר רבינו דבמשך ד' סגי וכן פירש"י שם:

סעיף קטן לב
ואם החריץ לא' עמוק י' וכו' שם אמר רב שיזבי אמר רב נחמן חריץ שבין ב' חצירות צדו אחד עמוק י' וצדו אחד שוה לארץ נותנין אותו לזה ששוה לארץ ומ"ש ואם הוא לשניהם שוה וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן לג
ואם יש ביניהם גדיש של תבן וכו' משנה שם (עט.) מתבן שבין ב' חצירות וכו' וכתב רבינו נתמעט בחול משום דקתני צריכין לערב ביחד והא לא שייך בנתמעט בשבת:

סעיף קטן לד
ובעוד שלא נתמעט אסור לשום אחד מהן ליתן מן התבן וכו' שם אמתני' דמתבן שבין ב' חצירות וכו' אלו מאכילין מכאן ואלו מאכילין מכאן א"ר הונא ובלבד שלא יתן לתוך קופתו ויאכל ולאוקומי שרי והאמר רב הונא מעמיד אדם ע"ג עשבים בשבת ואין מעמיד בהמתו ע"ג מוקצה דקאים לה באפה ואכלה ולא יתן לתוך קופתו תבן והתניא בית שבין ב' חצירות וכו' זה נותן לתוך קופתו וזה נותן לתוך קופתו אמרי בית כיון דאיכא מחיצות ותקרה כי מפחית מינכרא ליה מילתא הכא לא מינכרא ליה מילתא ופירש"י שלא יתן בידים לתוך קופתו דילמא שקיל טובא וממעיט ליה מי' וקא מטלטל בחצר האסור ומאכילין דקתני במתני' שהבהמה באה ואוכלת והתם לא חיישינן לדילמא ממעיט דבהמה קלי קלי אכלה ל"א לא יתן לתוך קופתו משום דמוקצה מאתמול למחיצה זו: דקאי' לה באפה. מתני' לאו דמוקים לה עלה בידים אלא קאים באפה שלא תלך במקום אחר ואיהי אזלא ואכלה. כיון דאיכא תקרה ניכר שגג הגדיש מתרחק מן התקרה ואי מפחית מי' רמי אנפשיה ופריש וללישנא דמוקצה נמי אינו אסור משו' מוקצה אלא מי' ולמטה דכל מי' ולמעל' לאו צורך מחיצה הוא והרא"ש הקשה עליו ופירש דאלו מאכילין מכאן וכו' בחול קאמר וקאמר רב הונא ובלבד שלא יתן לתוך קופתו בחול ודאי אי בעי לסלוקי כוליה בבת אחת מצי לסלקה ליה אבל לא יתן לתוך קופה ויאכיל מעט מעט דילמא ממעט ליה בע"ש סמוך לחשיכה ולאו אדעתיה וקא מטלטל בשבת

בחצר האסורה ופריך ואוקומי בחול מי שרי וניחוש דילמא יתן לתוך קופתו ויאכילה כדאסרינן בשבת להעמיד בהמתו על גבי מוקצה כתוב בהגהות אשיר"י (דף קכ"ד) בשם א"ז דהני תרי שמעתתא דכותל וחריץ בחצר שלא עירבו אבל בחצר שעירבו תרווייהו שרי ופשוט הוא:

סימן שעג

סעיף קטן א

שני גזוזטראות וכו' משנה שם בפרק חלון (עירובין עח:) חריץ שבין ב' חצירות וכו' וכן ב' גזוזטראות וכו' פירש"י גזוזטראות נסרים בולטים משפת תקרת העליוה לר"ה.

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל היו זו שלא כנגד זו וכו' ג"ז שם (עט.) מימרא דרבא וכתב ה' המגיד בפ"ג שהוכיח הרשב"א מהתוספות שאם אין ביניהם מרחק ד' אינו צריך נסר מזו לזו אלא אף בלא נסר מערבין אחד ואין מערבין שנים כל שהן זו כנגד זו:

סימן שעד

סעיף קטן א

עירבו דרך חלון וכו' בס"פ כל גגות בעי מיניה דרב חסדא ובעי מרב יהודה עירב דרך הפתח ונסתם הפתח וכו' ואמר לי שבת כיון שהותרה הותרה ופירש רבינו דמותרין לטלטל מזו לזו כמו שהיו לומר מותר לטלטל מזו לזו דרך גובה הכותל וחורין וסדקין וכן פירש"י אבל הרמב"ם בפ"ג מה"ע כתב שכל א' מותר לעצמה וכתב ה"ה דקמ"ל שאע"פ שהעירוב מונח באחד מהם וא"א לחצר שנייה ליטלו אבל מזו לזו דרך חורין או דרך אויר על גבי הכותל לא.

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו עירבו לשנה וכו' כ"כ הרא"ש בספ"ק דעירובין (דף קט"ו) וכתב האגור בשם מהר"י מולין שנשאל אם סתם הפתח ואח"כ נמלך לפתחו אם חזר העירוב להיתרו הראשון לשבת הבאה או נאמר דוקא כשנסתם הפתח מעצמו והשי' אין בידו לחלק בין שוגג למזיד כיון דחזר העירוב למקומו:

סעיף קטן ג

וכן אם היה הכותל ביניהם וכו' בס"פ כל גגות (עירובין צג.) איתמר כותל שבין ב' חצירות שנפל רב אמר אין מטלטלין בו אלא בד' אמות ושמואל אמר זה מטלטל עד עיקר מחיצה כדמעיקרא דאמרינן הואיל והותרה הותרה ובכלי הבית קאמר שמואל דאי כששבתו בחצר אפילו מחצר לחצר נמי ופסקו הרי"ף והרא"ש כשמואל וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מה"ע:

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל חצר שנפרצה בשבת לר"ה וכו' משנה שם דף צ"ד חצר שנפרצה לר"ה המכניס מתוכה לרה"י וכו' וחכ"א מתוכה לרשות הרבים או מרשות הרבים לתוכה פטור מפני שהוא ככרמלית:

סעיף קטן ה
ומ"ש או לכרמלית הוא פשוט בכמה מקומות במסכת עירובין דחצר שנפרצה במילואה לכרמלית אסור לטלטל בה ומשמע לרבינו דאפילו בנפרץ בשבת מיירי כדתנן בפרק כל גגות (עירובין צב.) חצר שנפרצה משתי רוחותיה וכו' ואיפסיקא התם הלכתא כרבי יוסי דאסר אפילו באותה שבת ואע"ג דבס"פ הנזכר בכותל שבין ב' חצירות שנפל פסקו הפוסקים כשמואל דשרי לטלטל כמו קודם שנפל וטעמא ודאי משום דשבת הואיל והותרה הותרה שאני התם דלא נפרץ אלא לחצר אחד שהוא רה"י כמוהו ואין ביניהם אלא שזה של יחיד א' הוא וזה של יחיד אחר אבל כשנפרץ לרשות אחרת ממש דהיינו לר"ה או לכרמלית לא אמרי' ביה הואיל והותרה הותרה וכבר נתבאר בסימן שמ"ו שאסור להעביר ד"א בכרמלית וכיון שחצר זו היא כרמלית אסור לטלטל יותר מד"א אפילו בתוכה וכ"ש חוצה לה ומיהו איכא חומרא בנפרצה לר"ה או רה"י מבנפרצה לכרמלית דבנפרצה לר"ה או לרה"י אסור לטלטל מהחצר להם אפילו בתוך ד"א ואילו בנפרצה לכרמלית מותר לטלטל מהחצר לכרמלית תוך ד"א ושיעור פירצה זו ליאסר לטלטל בחצר מפניה נתבאר בסימן ש"ס:

סעיף קטן ו
חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה וכו' משנה שם (דף צ"ב) חצר גדולה שנפרצה לקטנה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה. ופירש"י גדולה מותרת. להוציא כלי הבתים שבה אם עירבו לעצמה ולא אסרי עלה בני קטנה. ביאור דבריו דאילו כלים ששבתו בחצר מותרים בכל גוונא וכן צ"ל בגג גדול שנפרץ לקטן דבסמוך דלענין כלים ששבתו בביתו עסקינן דאילו כלים ששבתו בגג מותרים הם בכל גוונא דהא קי"ל שם (פט.) כר"ש דאמר אחד גגות וא' חצירות וא' קרפיפות רשות אחד לכלים ששבתו בתוכן: ומ"ש ואין הפירצה יותר מי' אמות פשוט הוא במשנה בפ"ק דעירובין (ב.) ופרק חלון (דף צ"ד) וכתבו רש"י אמתניתין דגג שיבא בסמוך וכתבו רבינו בסימן שס"ב ובפרק קמא דעירובין (דף ט') אוקימנא למתני' בנכנסין כותלי קטנה לגדולה כלומר דכיון דכותלי קטנה נכנסין ובולטים לתוך הגדולה כב' וג' אמות דהנך גיפופי דפשו להו שעומדים מאחורי פירצת הקטנה נראות שלא מאותו כותל היו דאל"כ קטנה נמי שרי דהא אית לה פסים דאע"פ שהם שוים מבפנים הרי הם נראים מבחוץ

ומוקי לה נמי בשכותלי קטנה מופלגים ג' טפחים מכותלי אורך הגדולה דאל"כ הוה מישתרי קטנה ע"י לבוד כלומר דהוה אמרינן חזינן כאילו ראשי כניסת של כתלי קטנה סניפין לצד כתלי אורך הגדולה דהדר הויא להו הכניסה להך גיפופי נראים מבחוץ ולא חש רבינו לכתוב כל זה לפי שסמך על מ"ש בסימן שע"ג דנראה מבחוץ ושוה מבפנים נדון משום לחי והא דאסרינן בחצר קטנה וכן בגג קטן דבסמוך היינו בנפרצו קודם שבת זה דאילו נפרצו בשבת מותרין באותה שבת דהא קי"ל דשבת כיון שהותרה הותרה כמ"ש בראש הסימן:

סעיף קטן ז

ומ"ש וכן גג קטן שנפרץ במילואו וכו' ג"ז משנה בפרק כל גגות (עירובין צב.) גג גדול סמוך לקטן הגדול מותר והקטן אסור ופי' רש"י כשקטן נפרץ במילואו וכמ"ש רבינו:

סעיף קטן ח

ומ"ש והוא שיהו מחיצות הבית ניכרות וכו' שם לרב קתני גג דומיא דחצר מה חצר מינכרא מחיצתא אף גג מינכרא מחיצתא ופירש"י אף גג. נהי דשרינן ליה במחיצות התחתונות משום גוד אסיק מיהו מחיצות ניכרות בעינן שלא יהיה גג בולט חוצה להם דאי לא מינכר לא אמרינן גוד אסיק וגדול נמי אסור דאין שם שום מחיצה וכל שאין לו מחיצות אינו רה"י ומשמע מדברי הרא"ש שם דהכי קי"ל: ומ"ש אא"כ חלון מהבית פתוח לו כ"כ הרא"ש שם וטעמא משום דהוו כחורי רה"י אלא שהרא"ש הצריך שיהיה החלון ד' על ד' ורבינו כתב סתם חלון ונראה שסמך על שיעור חלון שכתב בסי' שע"ב:

סימן שעה

סעיף קטן א

מרפסת שהיא דרך לעליות בפרק כיצד משתתפין (עירובין פג:) תנן אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו ולא עירבו כל שגבוה י"ט למרפסת פחות מכאן לחצר חוליית הבור והסלע שהם גבוהים י' טפחים למרפסת פחות מכאן לחצר בד"א בסמוכה אבל במופלגת אפילו גבוה י' טפחים לחצר ואי זו היא סמוכה כל שאינה רחוקה ד' טפחים. ופירש"י אנשי חצר ואנשי מרפסת וכו'. ולא עירבו אלו עם אלו אבל עירבו אלו לעצמן ואלו לעצמן. מרפסת ארוכה היא והרבה פתחי עליות פתוחין לה וכולם יוצאין בסולם א' לחצר וממנה לר"ה ואעפ"כ אין אוסרים הואיל וגבוה מרפסת י' שלא הלכו בסולם אלא להקל ואמרינן תורת מחיצה עליו ואינם אוסרין כדאמרינן בכיצד מעברין סולם תורת פתח ותורת מחיצה עליו והכל להקל מ"מ ב' רשויות הן ואין מוציאין מזו לזו: כל שגבוה י'. אם יש בחצר תל או עמוד גבוה עשרה סמוך למרפסת רשות מרפסת שולטת בו ומשתמשים הם בו אבל לא בני חצר: בסמוכה. שהחוליא סמוכה למרפסת:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אינם אוסרים על בני החצר היינו בשעירבו בני מרפסת לעצמן וקמ"ל דלא הוו כחצר אחד שעירבו בני חציה לעצמן ובני חציה לעצמן דאסרי אהדדי אלא הוו כב' חצירות אבל אם לא עירבו בני מרפסת לעצמן ודאי אסרי אבני חצר דרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה כדאמרינן גבי ב' חצירות זו לפנים מזו שכתב רבינו בסי' שע"א והאי אוסרים ואינם אוסרים דקתני פי' הרמב"ם וה"ה בפ"ד דלעינין כלים ששבתו בבית היא כלומר דאילו לכלים ששבתו בחצר אפילו לא עירבו כלל מותר לטלטל מן החצר למרפסת והרי הם בכלל גגות וחצירות שהן רשות אחת וכך מבואר בפרק כל גגות ובגמרא אמתניתין דאנשי חצר ואנשי מרפסת לזה בשלשול ולזה בזריקה מאי אמר רב שתיהן אסורים ושמואל אמר נותנין אותו לזה שבשלשול שלזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה וכל דבר שלזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה נותנין אותו לזה שתשמישו בנחת תנן אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו ולא עירבו כל שגבוה י' טפחים למרפסת פחות מכאן לחצר קס"ד מאי מרפסת בני עלייה ואמאי קרו ליה מרפסת דקא סלקי במרפסת אלמא כל שלזה בשלשול ולזה בזריקה נותנין אותו לזה שבשלשול כדאמר רב הונא לאותם הדרים במרפסת ה"נ לאותם הדרים במרפסת אי הכי אימא סיפא פחות מכאן לחצר אמאי לזה בפתח ולזה בפתח הוא מאי לחצר אף לחצר ושניהם אסורין ה"נ מסתברא מדקתני סיפא בד"א בסמוכה אבל במופלגת אפי' גבוה י' טפחים לחצר מאי לחצר אילימא לחצר ושרי אמאי רשותא דתרווייהו הוא אלא מאי לחצר אף לחצר ושניהם אסורין ה"נ מאי לחצר אף לחצר ושניהם אסורים ש"מ. ופירש"י בני עלייה. דגביהי ממרפסת טובא אבל דרך מרפסת זו עולין ויורדין ותל שבחצר שהוא גבוה י' הוי נמוך מן העלייה י' דהוי לזה בשלשול ולזה בזריקה וקתני דבני עלייה מותרין בו: הדרין במרפסת. כגון שיש בה דיורין דלדידהו הוי האי תל שבחצר שוה להן בתוך י' או נמוך או גבוה מהם פחות מי': לזה בפתח ולזה בפתח הוא. ותרווייהו בעי איתסורי ביה דהא סתם מרפסת לאו גביהא טובא: אף לחצר. כלומר ב' הרשויות שולטות בו ואוסרין זה על זה: רשותא דתרווייהו היא. דלשניהם תשמישו בקשה לחצר בזריקת גובה ולעלייה בזריקה את משך ההפלגה ובשלשול את הנמוכות ונהי דלשמואל שלשול לגבי זריקת גובה נוח היא הכא דאיכא שלשול וזריקת משך שוים הם לזריקת גובה ואמאי לחצר: אלא ע"כ אף לחצר ואסורים. לרב נמי דמתרץ לה בדיורי מרפסת מאי לחצר דקתני אפחות מכאן אף לחצר קאמר ואסורין ע"כ וידוע דהלכה כרב באיסורי וכן פסק הרא"ש שם והרמב"ם

בפ"ד מה"ע. והשתא מ"ש רבינו אם הוא גבוה מקרקעית החצר י' טפחים והוא בתוך ד' טפחים למרפסת בני מרפסת מותרים בו הוא פשוט במשנה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואין מראשו למרפסת י"ט הוא מדאוקימנא מאי מרפסת לאותם הדרין במרפסת וע"פ מה שפירש"י שאע"פ שהוא גבוה או נמוך מהמרפסת כיון שאינו יותר מי' נדון כאילו הוא שוה לקרקעית המרפסת ומותרים בו ומ"ש ואם אינו גבוה י' לבני החצר וממנו למרפסת ד' כלומר והוא רחוק ממרפסת י' דהשתא אינו נדון למרפסת מתרי טעמי דרחוק ממנו י' ומופלג ממנו ד' או אפילו אין בו אלא טעם אחד דהיינו מיפלג ממנו ד' אע"פ שהוא לו בתוך י' גובה אינו נדון למרפסת מפני טעם ההפלגה ונדון לחצר וכיון שאינו גבוה ממנו י' אבל הרמב"ם כתב בפ"ד מה"ע כלשון הזה כיצד הסלע או התל וכיוצא בו שבתוך החצר אם אינם גבוהים י' טפחים הרי אלו נחשבים בין החצר ובין המרפסת ושניהם אסורים להוציא שם כלים שבבתים ואם גבוהים י' והיה ביניהם ובין המרפסת פחות מד' טפחים הרי אלו נחשבים עם המרפסת שהרי הם שוים לה ובני מרפסת מותרין בהם ואם היו רחוקים מן המרפסת ארבעה טפחים או יתר ע"כ אע"פ שגבוהין י' הרי אלו בכלל החצר והמרפסת ע"כ ומדנקט בסיפא דלישנא אע"פ שגבוהין י' משמע דכל שמופלגין מן המרפסת ד' בין גבוהין י' בין אינם גבוהין י' שניהם אסורין משום דאע"ג דמופלגין ד' ממרפסת יכולין בני מרפסת להשתמש עליהם בזריקה ובני חצר ג"כ יכולין להשתמש עליהם ג"כ בזריקה בין שגבוהין י' בין שאינם גבוהין י' הלכך שתי הרשויות שולטים בהם ואוסרים זה על זה. ומרישא דלישניה שכתב אם אינם גבוהין י' טפחים הרי אלו נחשבין בין החצר והמרפסת ושניהם אסורין ולא חילק בין אם מופלגים ארבעה לאם אינם מופלגין משמע נמי דאע"פ שהן מופלגין מן המרפסת ד' ואינם גבוהין י' טפחים רשות מרפסת שולטת בהם ג"כ מהטעם שכתבתי דבכה"ג בני מרפסת יכול להשתמש בהם ע"י זריקה והלכך כל היכא דאפשר לבני חצר להשתמש עליהם שניהם אסורין ולא משכחת לה צד היתר אלא בגבוהים י' ואינם מופלגים ד' דהשתא הוי לבני מרפסת בנחת ולבני חצר בזריקה ונותנין אותה לזה שבנחת ופשטא דמתני' כוותיה מוכחא דקתני בד"א בסמוכה אבל במופלגת אפילו גבוה י' טפחים לחצר ומשמע דה"ק בד"א דגבוה י' טפחים למרפסת בסמוכה אבל במופלגת בין גבוה י' טפחים בין פחות מי' לחצר כלומר אף לחצר כדמוקי בגמרא הרי בהדיא לא משכחת לה צד היתרא אלא בשני תנאים גבוהים י' טפחים וסמוכים דאז בני מרפסת מותרין הא פחות מגובה י' אפילו הם סמוכים או מופלגים אע"ג שגבוהים י' הוי אף לחצר ושניהם אסורים

ולדעת רבינו צריך לדחוק ולומר שהוא סובר דכי אקשינן מאי לחצר אילימא לחצר ושרי אמאי רשותא דתרווייהו הוא לא קשיא לן הכי אלא בגבוהין י' דהוי תשמישן לחצר נמי בקושי אבל היכא דאינם גבוהים י' ניחא דליהוי לחצר ושרי דהא כיון דאינם גבוהים י' הוי תשמישן לחצר בנחת וא"כ כי אוקימנא אף לחצר לא הוי אלא בגבוהים י' אבל באינם גבוהים י' הוי לחצר דוקא ושרי ולפ"ז מתני' דקתני אבל במופלגת אפילו גבוה י' טפחים לחצר דלישנא דאפילו משמע בין גבוה מי' בין פחות מי' לצדדין קתני דבגבוה מי' הוי אף לחצר ושניהם אסורים ובפחות מי' הוי דוקא לחצר ושרי:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אבל כל שתשמישו בנחת יותר מלחבירו נותנין אותו למי שהוא בנחת אין לשון זה נוח לי דהא אליבא דשמואל הוא דאמרינן נותנין אותו לזה שתשמישו בנחת אבל לרב שניהם אסורים עד שיהא לזה בנחת לגמרי דומיא דפתח ולזה בקשה וגם זה סעד לדברי הרמב"ם ז"ל: ומ"ש רבינו בתחלת דבריו ויש תל או עמוד בחצר שהוא משותף בין שניהם כלומר שאילו היה של א' מהם לא היו האחרים אוסרים עליהם וכ"כ התוספות והגהות אשיר"י. כתב הרמב"ם בפ"ד מה"ע היתה מצבה רחבה ד' טפחים לפני המרפסת אין המרפסת אוסרת על בני החצר שהרי נחלקה מהם וכתב ה"ה בפרק כיצד מעברין (עירובין נט.) אר"נ אמר שמואל אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכח א' מהם ולא עירב אם יש שם דקה ד' אין אוסרין זע"ז ויש שם על מימרא זו אוקימתות ורבינו כתבה כפשטה ומדבריו נראה שהוא מפרש שהמצבה הזאת מתרת הרשויות שנאמר עליהם למעלה שהם אסורים עכ"ל. והאי מימרא איתא בגמ' אהא דאמר ר"נ סולם תורת מחיצה עליו ומי אמר ר"נ הכי והאמר ר"נ אמר שמואל אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו ולא עירבו אם יש לפניה דקה ד' אינה אוסרת ואם לאו אוסרת הב"ע בדלא גבוה מרפסת י' ואי לא גבוה י' כי עביד דקה מאי הוי במגופפת עד י' אמות דכיון דעביד דקה אסתלוקי אסתליק מהכא ופירש"י ואי לאו אוסר': אלמא תורת פתח עליו ואפי' לחומרא. בדלא גבוה י' דליכא למימר תורת מחיצה עליה. מגופפת. מוקפת מחיצה סביב אלא שנשאר לפניה י' אמות כדין פתח בלא היקף דאי עביד התם דקה סליק נפשיה ואי לא ע"כ לחומרא נמי פתח הוא הואיל דלא גבוה ולא ידעתי למה השמיט הרא"ש מימרא זו וגם הרמב"ם שהזכירה לא כתב החילוקים שנאמרו בה ובפרק כיצד משתתפין אהא פלוגתא דרב ושמואל בעא לאותובי תו לרב דאמר ב' אסורים מדתנן חוליית הבור והסלע שהן גבוהים י"ט בבור מלא מים כיון דכי חסרה אסור משום דהוי תשמישו לזה בשלשול ולזה בזריקה כי מליא נמי אסור ואוקמוה בבור מלא פירות טבל דא"א לטלטלינהו בשבת

וכתבו הרמב"ם בפ"ד מה"ע ורבינו לא חשש לכותבו משום דכיון שהוא מלא דבר שאינו ניטל בשבת ה"ל בכלל תל או עמוד שכתב: ותניא תו התם זיז היוצא מן הכותל למטה מי' לחצר למעלה מי' לעלייה ודייק אליבא דרב דקי"ל כוותיה הא דביני וביני אסור וג"ז כתב הרמב"ם בפרק הנזכר ולא כתבו רבינו לפי שממה שכתב הוא נלמד:

סימן שעו

סעיף קטן א

בור שבין ב' חצירות ואין ביניהם פתח או חלון וכו' משנה בפרק כיצד משתתפין (עירובין פו.) בור שבין ב' חצירות אין ממלאין ממנו מים בשבת אלא א"כ עשו לה מחיצה גבוה י' טפחים בין מלמטה בין מתוך אוגנו ארשב"ג בש"א מלמעלה ובה"א מלמטה ובגמרא אמר רב הונא למטה ממש למעלה ממש וזה וזה בבור ופירש"י למטה. דקאמרי ב"ש למטה ממש סמוך למים וא"צ ראשי קנים ליגע במים למעלה דקאמרי ב"ה למעלה ממש סמוך משפתו מלמעלה אם ירצה דיו בכך ורב יהודה אמר למטה למטה מן המים למעלה מן המים ופירש"י למטה. דב"ש למטה מן המים שתהא המחיצה תחובה בקרקעית הבור למעלה דב"ה למעלה מן המים ובהא מקילי שאין קנים צריכים ליגע במים אבל למעלה ממש לא ופסקו ר"ח והתוספות והרי"ף והרא"ש כרב יהודה וכ"ד הרמב"ם בפ"ג מה"ע וכ"כ סמ"ג ורש"י פסק כרב הונא וכן דעת הראב"ד והרז"ה וכיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן ואיתא תו בגמרא לרב יהודה דאמר למטה מן המים הא עריבי מיא ופירש"י הא עריבי מיא. על המחיצה פעמים שהמים עמוקים מי' א"ל לא שמיע לך הא דאמר רב יהודה אמר רב צריך שיראו ראשין של קנים למעלה מן המים טפח ופירש"י צריך שיראו ראשי הקנים העליונים ומשמע דרב יהודה כי אמר צריך שיראו אב"ה אמרה דלב"ה נמי אם הכניס המחיצה בתוך המים וראשי קני המחיצה יוצאין טפח חוץ למים שרי ומיניה ילפינן בגמרא אליבא דב"ש וכ"נ מד' הרי"ף וגם מדברי ר"מ שכתב הרא"ש וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מה"ע ולא ידעתי למה השמיטו רבינו ואמרינן בגמרא לרב יהודה דאמר למעלה מן המים מ"ש למעלה דלא דעריבי מיא למטה מן המים נמי הא עריבי מיא ופירש"י מ"ש למעלה ממש דהוא רחוק מן המים דלא שאין מחיצת הפסק ניכרת במים ועריבי מיא להדיא למטה נמי מאי הפסק איכא הרי אין נוגעין במים א"ל לא שמיע לך הא דתני יעקב קרחינאה צריך שישקע ראשי הקנים במים טפח ופירש"י שישקע ראשי הקנים. התחתונים ובהא פליגי דב"ש בעו מחיצה המפסקת עד התהום וב"ה בעו היכר מחיצה:

סעיף קטן ב
ומ"ש או יעשו קורה רחבה ד"ט שם מימרא דר"נ וטעמא לפי שאנו רואים כאילו קורה זו מחיצה שנמשכה ירדה עד המים וחלק כל רשות לעצמו וכתב ה"ה בפ"ג בשם הרשב"א ויראה לי שהמחיצה י' בזמן שהיא רחבה ד' מותרת לד"ה משום שאין הכלי הולך יותר מד"ט ולפיכך מותר אע"פ שא"א במחיצה פי תקרה יורד וסותם:

סעיף קטן ג
ומ"ש ולרש"י שרי אפילו המחיצה למעלה וכו' לאו אקורה קאי אלא ארישא קאי והוא אשר כתבתי דרש"י פסק כרב הונא:

סעיף קטן ד
ומ"ש ובלבד שתהא עשויה לכך וכו' הוא לאפוקי מר"י דאמר שם באותה משנה לא תהא מחיצה גדולה מן הכותל שביניהם ואמרינן בס"פ חלון (עירובין פא:) הלכה כרב יהודה בעירובין ולא במחיצות. ומ"ש ואין ביניהם פתח או חלון שיוכלו לערב הוא ע"פ מה שנזכר בסימן שפ"ב כתב ה"ר יהונתן אהא דאמרינן דבעינן קורה כדי שלא ילך הדלי לחלק חבירו צ"ע דהא בגזוזטרא חזינן דניתרת במחיצה שאין בעביה ארבעה ולא חיישינן דילמא אזיל דלי לבראי עכ"ל ונראה דשאני גזוזטרא דכי אזיל דלי לבראי לא אזיל לרשות אדם אחר ואם הבור בין ב' חצירות שחצר א' דר בו עכו"ם וחצר א' דרים בו כמה ישראלים כתב הרא"ש בתשובה דבין יש ביניהם פתח או חלון ד' על ד' בתוך י' בין אם הוא פחות מד' על ד' או למעלה מי' ממלאין ממנו וא"צ לשכו' מעכו"ם דכיון שאין לעכו"ם דריסת רגל עליה' אינו אוס' עליה' והר"ם נראה שחולק ע"ז כמ"ש בסימן שפ"ב ודין בור שבחצר ובמרתף סמוך לחצר דר אדם אחד ודולה מהבור דרך חלון ביאר הרא"ש בתשובה כל פרטי וחילוקי דיניו יפה:

סעיף קטן ה
ואם אין הבור קרוב להם אלא רחוק מכל א' ד"ט וכו' שם בפרק כיצד משתתפין (פד ופה) א"ר יהודה אמר שמואל בור שבין ב' חצירות מופלגת מכותל זה ד' ומכותל זה ד' זה מוציא זיז כל שהוא וממלא וזה מוציא זיז כל שהוא וממלא ורב יהודה דידיה אמר אפילו קנים א"ל אביי לרב יוסף הא דרב יהודה דשמואל הוא דאי דרב הא אמר אין אדם אוסר על חבירו דרך אויר פירש"י בור שבין ב' חצירות. הפרודות זו מזו ומפסיק ביניהם כעין מבוי קטן ואין דיורין פתוחים לו והבור באותו הפסק מופלגת מכותל זה ד' וכו' דאי לאו הכי דמופלג הוי תשמישו בנחת והוי כמו שהבור חציה בחצר זו וחציה בחצר זו שרשות שניהם שולטות בה והתנן במתני' בור שבין ב' חצירות אין ממלאין הימנו בשבת דאי דרב הא אין אדם אוסר על חבירו בתשמיש מופלגת כזו שצריך לזרוק

דלי באויר ד"ט ואפילו קניא לא צריך אבל הרמב"ם בפ"ג מה"ע כתב באר שבאמצע השביל בין ב' כתלי חצירות ואע"פ שמופלגת מכותל זה ד"ט וכו' ולפ"ז מופלג דנקט שמואל אינו בדוקא כפירש"י אלא לרבותא נקט מופלגת בד' וכ"ש בפחות מכאן וכתב ה"ה שנראה עוד מדבריו שאע"פ שהחצירות פתוחות לשביל מותר למלאות דרך חלונות וכתב בשם הרשב"א דלרש"י האי מימרא בשאין חצירות פתוחות לשביל בדוקא היא שאם היו פתוחות כל שלא עירבו שניהם אסורים בו ופסק הרא"ש כרב וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מה"ע והרי"ף השמיטו לפי שאינו דבר מצוי כ"כ. ודע שהתוספות כתבו בדף פ"ה שר"י מפרש כגון שזה הבור מושך כל אורך החצירות ומפסיק בין ד' הסמוכים לחצר זו לד' הסמוכים לחצר אחרת דחשיב כל חד רשותא לנפשיה א"נ כגון שאותו הפסק שבין שתי חצירות שהבור עומד שם אינו רה"י אלא ר"ה או כרמלית ומחיצות הבור גבוהים י' דכשממלאים מהבור לחצר מביאין דרך מלמעלה מי' דהוי מקום פטור כלומר דאי לאו בחד מהני גווני כיון שמבוי הקטן אסור להשתמש בו שניהם כדמשמע שם גבי ב' בתים וג' חורבות ביניהם היאך יכול לטלטל ולמלא מן הבור לחצר דרך המבוי האסור אבל רש"י כתב דלא דמי להההיא דב' בתים וג' חורבות ביניהם דאילו חורבה משתמשים בה נמי בסמוך אבל הכא במבוי ליכא שום תשמי' אלא מילוי והוא ע"י הפלגת אויר ד':

סעיף קטן ו

הלכך שתי חצירות וביניהם שלש חורבות וכו' גז"ש בפרק כיצד משתתפין (עירובין פה.) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה ב' בתים וג' חורבות ביניהם זה משתמש בסמוך לו ע"י זריקה וזה משתמש בסמוך לו ע"י זריקה והאמצעי אסור ופירש"י חורבות. מחיצות פרוצות זו לזו ואין בהם דיורים ואין להם בעלים אלא בני הבתים הללו ויש חלונות בבתים פתוחים לחורבה זה משתמש בחורבה הסמוכה לו דרך חלונו ע"י זריקה הואיל ואין לו בה תשמיש גמור בחול שאין לו בה פתח פתוח לה אלא חלון אין פירצת המחיצה אוסרתו ומותר להשתמש בכולו והוא אינו יכול להשתמש דרך חלון מרחוק אלא על ידי זריקה וחבירו אינו אוסרה עליו ואע"פ שמשתמש בה בחול בזריקה שזורק דרך אויר שלו בפירצה עד תוך חורבה זו אינו אוסר על חבירו דרך אויר שאין לו עליו תשמיש אלא על ידי אויר אבל בסמוכה לחבירו לא ישתמש אפילו בזריקה הואיל ויש לחבירו בה תשמיש נוח בשלשול סמוך לחלונו: והא דאמצעי אסור מוקי לה בגמרא בדקיימי כחצובה אבל אי הוי קיימי כשורה אמצעי נמי שרי. ופירש"י דקיימי כחצובה ושלשתן סמוכים לבתים האמצעי כנגד הב' כג' ראשי קנקן הלכך הסמוכים מותרים דאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר והאמצעי אסור דשניהם משתמשים בה בשלשול ורשות שניהם היא ואע"ג

דשתי הסמוכות פרוצות לאמצעי האוסרו לא אחמור רבנן במקום שאין לו תשמיש גמור שיהא אסור משום פרוץ עכ"ל וכי קיימי כשורה זו אצל זו שהחיצונה מפסקת בין הבית לאמצעי ושניהם אין משתמשין בה אלא דרך אויר שניהם מותרים בה דאינם אוסרים זה על זה דרך אויר. ועל מה שפירש"י שאין לחורבות בעלים אלא בעלי בתים הללו כתב הרא"ש משמע דס"ל דאם יש להם בעלים אוסרין אותם הבעלים על בעלי בתים אע"פ שאין לבעלים דיורים בחורבה וקשה דהא קי"ל דירה בלא בעלים לא שמה דירה ונראה דרש"י סובר דנהי שאינה אוסרת את החצר ואת המבוי שהיא פתוחה להם בתוכה מיהו אסור לטלטל וקשה לעשות דירה בלא בעלים דירה לחצאין הלכך נראה דאינה אוסרת כלום ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש. ואע"פ שלא התירו תשמיש בחורבות אלו אלא ע"י זריקה לא חשש רבינו לכתוב כן לפי שסמך על שתלה דין זה בדין הסמוך לו שתשמיש בני החצירות בבור אינו אלא דרך אויר לדעת רש"י שסתם רבינו דבריו לדעתו. כתוב בהגהות פט"ו מה"ש בית הכסא שבין שני בתים אם יש ביניהם פתח שיכולין לערב יחד מערבין ומותרים בו ואם לאו רשות שניהם שולטת בו ואסורין עכ"ל וטעמא משום דדמי לבור שבין ב' חצירות ואין מחיצה תלויה מועלת בבית הכסא כמו בבור דאין מחיצה תלויה מתרת אלא במים וכ"כ המרדכי בפרק הזורק אך כתב שה"ר יעקב מקינון מתיר משום דצואה מקום פטור הוא וכמו ששנינו בפרק חלון (עירובין עז.) אין בו בו ארבעה אלו מעלין מכאן ואוכלין ואלו מעלין מכאן ואוכלין כר"י לגבי רב והביאו הכלבו בסוף הלכות שבת:

סימן שעז

סעיף קטן א

שתי עליות הפתוחות לחצר ואחת עשתה גומא בחצר כדי לשפוך מימיה כדפרישית לעיל סי' שנ"ז והדין משנה ס"פ כיצד משתתפין וכן ב' דיוטאות זו כנגד זו מקצתן עשו עוקה ומקצתן לא עשו עוקה את שעשו עוקה מותרין ואת שלא עשו עוקה אסורין ובגמ' (דף פט) אמר רבא ל"ש אלא שלא עירבו אבל עירבו מותרים וכי לא עירבו מ"ט לא א"ר אשי גזירה דילמא אתי לאפוקי מיא במאני דבתים להתם כלומר לשפת העוקה לשפוך לתוכו ופירש"י דיוטאות עליות וחצר פחותה מד"א לפניהם ששופכין בה מימיהם. מקצתם בני האחד עשו עוקה בחצר ובני האחד לא עשו וכתבו התוס' (שם פט.) והרא"ש וא"ת בלא עירבו תרווייהו ליתסרו וי"ל דמיירי בשאינן שופכין ממש לתוך העוקא בחצר אלא שופכין על הדיוטא והן יורדין לעוקה ואע"ג דהוי כחו בחצר שאינו מעורב לא אסרו חכמים אלא כגון בכרמלית אבל כחו בחצר שאין מעורב לא אסרו

כלל וכן פסק רשב"ם דמותר לשפוך מים בחצירו אע"פ שהולכים לרשות אחרת שאינה מעורבת דמרשות לרשות לא בעי קמירה ואותן שלא עשו עוקה אסורין כדאמרן דילמא אתי לאפוקי מיא במאני דבתים להכא שיורידו מן הדיוטא בכלים מלאין מים לשפת העוקה שרחוקה מהם דאין רוצין שיפלו המים למטה ויקלקל החצר וכ"כ בהגהות מיימון בפט"ו מה"ש בשם סמ"ג. ודע דמיירי בחצר פחותה מד"א ואם יתירה מד"א אין שופכין לתוכה ממש אא"כ עירבו ואם לא עירבו כל אחת שופכת ברשותה והמים הולכין מכחו לחצירן שאינה מעורבת ולא חיישינן שמא יוציא המים בכלים ששבתו בבית לחצר דכיון שיש בחצר שיעור לא חיישינן לכך דלא מקלקל החצר:

סימן שעח

סעיף קטן א

שלש חצירות פתוחות זו לזו וכו' משנה בפ' מי שהוציאוהו (עירובין מה:) אר"ש למה הדבר דומה לג' חצירות פתוחות זו לזו ופתוחות לר"ה עירבו שתיהם עם האמצעית וכו' ופירש"י פתוחות לר"ה דכל א' רשות לעצמה ואין להם דריסת רגל זו על זו דאי הוו להו זו לפנים מזו אסרה פנימית אחיצונה ובגמ'(מט:) א"ר חמא בר גוריא א"ר הלכה כר"ש ולא ידעתי למה כתב רבינו ופתוחות למבוי במקום מה ששנינו ופתוחות לר"ה. ובגמ' (דף מח) ואמאי כיון דעירבו להו חיצונות בהדי אמצעית ה"ל חדא א"ר יהוד' כגון שנתנה אמצעית עירובה בזו ועירובה בזו ופירש"י שנתנה אמצעית עירובה בזו ובזו דדמיא אמצעית כאילו דרה בהם ואין דיורי חיצונות באמצעית למימרא דכי הדדי נינהו ורב ששת אמר אפי' תימא שנתנו עירובן באמצעית כגון שנתנוהו בב' בתים ופרש"י דהשתא לא מחברן חיצונות בהדדי. ולא ידעתי למה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם השמיטו כל זה אבל הגהות אשיר"י כתבו שם וכגון שנתנה אמצעית עירובה בזו ועירובה בזו אבל אם נתנו החיצונות עירובן באמצעית בבית א' ה"ל חדא ושרו שלשתן לכ"ע. וגם ה"ה כתב בפ"ד מה"ע בשם הרשב"א וכתב שהעלה מהסוגיא שאם נתנו העירוב באמצעית בבית אחד ובכלי א' או בב' כלים ובבית אחד וכגון שהיה האחד מלא והותיר הרי שלשתן מותרות זו עם זו ואולי לזה כתב רבינו עד שיעשו שלשתן עירוב א' עכ"ל. ואפשר שגם רבינו שכתב והחיצונות לא עירבו יחד לכך כיון:

סעיף קטן ב

ב' חצרות זו לפנים מזו ופנימית פתוחה לחיצונה כלומר ולא למבוי וע"י כן יש לה דריסת רגל על החיצונים דאין לה מקום ליכנס מהמבוי לפנימית אלא דרך החיצונה עירבה פנימית לעצמה או ששכח אחד מן החיצונה כלומר או שעירבה פנימית לעצמה

וחיצונה לעצמה ושכח אחד מן החיצונה ולא עירב פנימית מותרת. דחיצונה לא אסרי עליה עירבה חיצונה ולא פנימית או ששכח א' מן הפנימית ולא עירב כלום או שעירבה פנימית לעצמה וחיצונה לעצמה ושכח א' מן הפנימית ולא עירב אסורה גם החיצונה כיון דפנימית אסורה ויש לה דריסת רגל על החיצונה אוסרת אותה דקי"ל רגל האסורה במקומה אוסר שלא במקומה.

סעיף קטן ג

ומ"ש עירבו ביחד ונתנו עירובן בחיצונה וכו' נתנו עירובן בפנימית וכו' משום דכשנתנו עירובן בפנימית יכולה היא להסתלק מהחיצונה דאחדא דשא ומשתמשת ואע"פ שעירוב החיצונה נתון בפנימית אמרת לה לתקוני שתפתיך ולא לעוותי אבל כשנתנו עירובה בחיצונה גם הפנימית אסורה משום שכחת א' מהחיצונה דאי אמרת פנימית תיחוד דשא הרי אין עירובה אצלה הילכך גם היא אסורה וכל אלו הדינים פשוטים בס"פ הדר (עירובין דף עה) במשנה ובגמ' לדעת ת"ק דאמר רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה ורגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה ופסק הרא"ש כמותו וכ"ד הרמב"ם בפ"ד מה"ע:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם יחיד דר בפנימית וכו' גז"ש במשנה ואם היו של יחידים אינם צריכים לערב ופירש"י ואם היו של יחיד שאין בפנימית אלא א' ובחיצונה א' אין צריכין לערב זה עם זה משום דריסת רגל דכיון דיחיד הוא והפנימית הויא רגל המותרת ואינה אוסרת ואם היו ב' אפילו בחיצונה גזרינן דילמא אתי למשרי ב' בפנימית וא' בחיצונה ובגמ' א"ר אדא היו ג' אוסרין הואיל ואני קורא רבים בחיצונה ופירש"י אם היו ג' בין ב' חצירות אוסרין ולא מיבעיא ב' בפנימית דהויא רגל האסורה אלא אפי' ב' בחיצונה אסור עד שיערבו שתיהן יחד גזירה משום רבים בפנימית ושמואל אמר לעולם מותרת עד שיהיו ב' בפנימית ואחד בחיצונה והרי"ף פירש דה"ק שאין קרויים יחידים אלא בזמן שהם ב' חצירות ובכל א' דר אחד שנמצאו כולם שנים אבל אם היו ג' חצרות ובכל חצר דר א' שנמצאו כולם ג' אסורים כלומר שג' חצרות אלו הם זו לפנים מזו והחיצונה בלבד היא שפתוחה לר"ה ורגלי הפנימית דרך עליה מ"ט הואיל ואני קורא רבים בחיצונה דכל ג' רבים הם וכיון שג' דורסים בחיצונה הרי הם רבים ואסורים ושמואל אמר לעולם מותרים עד שיהיו שנים בפנימית ולא עירבו לפיכך אסורים בחיצונה והרמב"ם כתב בפ"ד ג' חצירות הפתוחות זו לזו ורבים בכל חצר וכו' היה בכל חצר מהן אחד אע"פ שרבים דורסים בחיצונה אינם צריכין לערב שכל א' מהם מותר במקומו היו שנים בפנימית הואיל והם אסורים במקומן עד שיערבו הרי הם אוסרים על היחידים שבאמצעית ושבחיצונה עד שיערבו ב'

שבפנימית זה הכלל רגל האסורה וכו' ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה מפני שעוברת עליה עכ"ל. נראה שהוא מפרש כפירוש הרי"ף ופסק כשמואל וגם מתוך דבריו נראה דדוקא שנים בפנימית הוא דאסרי אבל א' בפנימית וב' בחיצונה לא גזרינן בהו ואע"פ שקודם זה כתב היה א' דר בחצר זו וא' דר בחצר זו אינם צריכים לערב לאו דוקא א' בזו וא' בזו דה"ה לב' בחיצונה וא' בפנימית דהא סתם דבריו בסוף וכתב זה הכלל רגל האסורה וכו' ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה: ומ"ש היה א' בזו וא' בזו ולא כתב וב' בחיצונה הוא מפני שסמך לזה ואפי' היה עכו"ם בפנימית הרי הוא כרבים וההיא אפי' באין בחיצונה אלא יחיד היא וכמו שאבאר בעז"ה בסימן שפ"ב ובפלוגתא דרב אדא ושמואל גם הרא"ש פסק כשמואל דהלכה כדברי המיקל בעירוב. וכתב ה"ה בפ"ד אם היה יחיד דר בפנימית וכל שהוא כיחיד גם רבים הסמוכים על שולחן א' שאין צריכין עירוב ביניהם אינם אוסרים על החיצונה ולאו דוקא אוכלין על שולחן א' ממש אלא כל מי שמקבל פרס כענין שנתבאר בסימן ש"ע אוכלין על שולחן א' מיקרו והכי משמע בפרק הדר (עירובין עג.) דבעי רמי בר חמא מרב חסדא האב ובנו הרב ותלמידו כרבים דמו או כיחידים דמו ופירש"י דלענין ב' חצירות זו לפנים מזו מיבעיא ליה אם אב ובנו או רב ותלמידו דרים בפנימית אם כרבים הם וצריכין לערב עם החיצונה או כיחידים הם ואינם צריכים לערב עמהם ופשט ליה כיחידים דמו. ופירש ה"ר יהונתן דכשהבן מקבל פרס מהאב ותלמידים מהרב מיירי וכן משמע ודאי דאל"כ פשיטא דלא כיחידים דמו ואם עכו"ם דר באחד מהן יתבאר משפטו בסימן שפ"ב:

סימן שעט

סעיף קטן א

שתי חצירות ושלש בתים ביניהם וכו' בס"פ הדר (עירובין עה.) מימרא דר"נ:

סעיף קטן ב

שתי חצירות וב' בתים ביניהם וכו' גז"ש (עט.) בעי' דאיפשיטא:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכן עשה השני כלומר שגם הוא הניח עירובו בבית הסמוך לחצר אחרת:

סימן שפ

סעיף קטן א

אחד מבני החצר ששכח ולא עירב וכו' משנה בפרק הדר (עירובין סט:): ומ"ש מה תקנתם יבטל להם רשותו פשוט שם וספ"ב (כו:):

סעיף קטן ב
ומ"ש וא"צ לזכות בקנין סודר ברייתא שם (סט:) ישראל מומר משמר שבתו בשוק מבטל רשות וכו' כיצד אומר לו רשותי קנויה לך רשותי מבוטלת לך קנה וא"צ לזכות:

סעיף קטן ג
ומ"ש ויכול לבטל משתחשך שם (סט.) תנן מאימתי נותנין רשות בש"א מבע"י ובה"א משתחשך:

סעיף קטן ד
ואם דר עם ד' או ה' צריך לבטל לכל אחד וא' וכו' הכי אמרינן בעירובין (כו.) אליבא דרבנן דפליגי אר"א ובפרק הדר (עירובין ע:) איבעיא לן ופשטוה הכי וכתב שם הרא"ש בשם ר"מ דהלכה כרבנן:

סעיף קטן ה
ומ"ש או יאמר לכולכם בכלל בפ"ב מה"ע כתב ה"ה דהכי משמע מדברי רש"י בספ"ב דעירובין (כו:) ושלשון הרמב"ם בזה צריך תלמוד:

סעיף קטן ו
ואם ביטל רשותו סתם ולא פירש שמבטל רשות ביתו וכו' משנה וגמ' (סט:) שם לרבנן דקי"ל כוותייהו פירש רש"י דהוי אורח לגבייהו. כיון דמביתו לא מפיק אף על פי דמשתמש בחצר לא מהדר ומשקל רשותיה הוא אלא כשאר אורחין. וכתב ה"ר יהונתן ביתו אסור לבני חצר שהרי לא ביטל רשות ביתו בפירוש וכ"ש שאסור לו מפני שכבר ביטל להם ושארית ישראל לא יעשו עולה וגו' דלא דמי לשאר בתים שבחצר דשרי בהו דהתם ה"ט דאמרי' דהוי אורח לגבייהו אבל בביתו אין דרך לומר דהוי כאורח ועוד דאם היה מוציא מביתו היה נראה שחזר בו מביטולו ומיחזי כחוכא ואיטלולא או נראה לכל שבאיסור משתמשין בני חצר בחצר.

סעיף קטן ז
ומ"ש הילכך צריך לנעול ביתו וכו' בפרק חלון (עירובין עט:) אמתניתין דמתבן שבין ב' חצירות תניא בית שבין שתי חצירות ומילאהו תבן וכולי נתמעט התבן מי' טפחים שניהם אסורים כיצד הוא עושה נועל ביתו ומבטל רשותו ומתמה בגמרא תרתי ה"ק או נועל ביתו או מבטל רשותו ואבע"א לעולם תרתי כיון דדש ביה אתי לטלטולי ופירש"י ואבע"א לעולם תרתי ולענין היתר חבירו בחדא סגי מיהו לדידיה בעי למיעבד הרחקה דלא ליתי לטלטולי וה"ה דס"ל להאי תנא בכל מבטלי רשות צריך לנעול והתוספות והרא"ש בדף קכ"ה והמרדכי כתבו לחלק בין ההיא לאנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב וגם הרמב"ם בפ"ב לא הזכיר הא דנועל ביתו מיהו אח"כ כתב הרא"ש ואפשר דבעי נעילת ביתו כל היום כשא"צ ליכנס ולצאת אבל בשעת כניסה ויציאה פותח ואח"כ נועל

ולעיל מצינו דחיישינן דילמא אתא לאפוקי לאחר שביטל הילכך יש להחמיר כדפירש"י והמבטל רשות צריך שיהא ביתו נעול כל היום והיוצא יצא והנכנס יכנס וינעול מיד אחריו עכ"ל מיהו נראה דהיינו דוקא במבטל רשות חצירו ולא רשות ביתו אבל במבטל רשות חצירו ורשות ביתו הוי אורח גמור לגבייהו ומותר להוציא אף מביתו כיון דלא נשאר לו שום רשות שלא ביטלו והוא שלא יוציא עד שיחזיקו הם וכמ"ש בסי' שאחר זה כן משמע מפירש"י ספ"ב דעירובין (כו:) וכ"נ מלשון רבינו וכ"כ סמ"ג וסמ"ק שאם ביטל גם רשות ביתו כל הבתים מותרים לו ולהם שהרי לא נשאר לו רשות והוי כאורח אצלם:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם ביטל להם בפירוש גם רשות ביתו מותרים וכו' כך פשוט בסוף פ"ב דעירובין דאפילו לרבנן אם ביטל בהדיא רשות ביתו הויא מבוטלת וכבר כתבתי בסמוך דאפילו לרש"י מותר להוציא מביתו בין הוא בין הם ואצ"ל מבתיהם:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואם אינו רוצה לבטל להם רשותו אלא להשכירו מועיל כ"כ הרא"ש בר"פ הדר (דף קנג) גבי צדוקי ושלא כדברי ר"מ שסובר דלא מהני שכירות בישראל והמרדכי בפרק הדר כתב כדברי ר"מ ודברי הרמב"ם בספ"ב מה"ע נוטים לדעת ר"מ שכתב גבי צדוקי ואין שוכרין ממנו לפי שאינו כעכו"ם משמע דכל שאינו כעכו"ם אין שוכרין ממנו וכ"נ מדברי רש"י שכתב במשנת הדר (סא:) גבי צדוקי וש"מ שאינו כעכו"ם דאי אגירו מיניה היכי מצי למהדר דאע"ג דמפיק לא אסר דהא נקיט דמי:

סעיף קטן י

ומ"ש ואם בני החצר שעירבו מבטלים רשותם לאחד שלא עירב וכו' בפרק הדר (עירובין סט:) במשנה נתנו לו רשותם הוא מותר והם אסורים ובגמ' וליהוי אינהו לגביה כי אורחין חד לגבי ה' הוי אורח ה' לגבי חד לא הוי אורח ופירש"י נתנו לו הם רשות חצירם הוא מותר להוציא מביתו לחצר והם אסורים אפילו מביתו לחצר דכיון דמשתמשים בחצר אע"ג דלאו מבית דידהו מפקי ה"ל מישקל רשותא דה' לגבי חד לא דמו לאורחים: חמשה לאו דוקא: וכתב ה"ה בפ"ב מה"ע בשם הרשב"א דה"ה נמי אם היו שנים לבד וביטל אחד מהם לחבירו המבטל אסור אף בשל חבירו וחבירו מותר בשל עצמו וכן רבים שלא עירבו שנתנו רשותם לרבים שעירבו לפי שהיחיד נעשה אורח אצל הרבים אבל הרבים אינם נעשים אפילו אצל הרבים ולא היחיד אצל היחיד עכ"ל. כתב ה"ר יהונתן נתנו לו רשותם הוא מותר בשלו להוציא מביתו לחצר אבל בשלהם לא שהרי לא סלקו נפשם מבתיהם אלא מן החצר לבדו ע"כ משמע מדבריו שאם ביטלו בפירוש רשות חצירן ורשות בתיהם שהוא מותר להוציא אף מבתיהם וכ"נ מדברי רבינו:

סעיף קטן יא
שכחו שנים ולא עירבו יכולין לבטל רשותם וכו' משנה ובברייתא בפ' הדר (עירובין דף סט וע'):

סעיף קטן יב
ומ"ש ואפי' אמר לא' אני מבטל לך ע"מ שתחזור ותבטל לחבירך וכו' כך פשוט שם בגמ' (דף ע') מייתורא דמתני'. כתב ה"ר יהונתן בפירוש המשנה תני בברייתא שאע"פ שחזר השני וביטל רשותו לחבירו אסור להוציא לחצר דכיון שתיכף שביטלו אותן שעירבו לאותן שלא עירבו לא הותר לטלטל בחצר שוב לא מהני ליה ביטול חבירו עוד משמע מכאן שהי' או השנים שמבטלים רשותן ליחיד צריכין שיבטלו רשותן לו בבת אחת ואחר כך כתב בגמרא הכא כיון דשאר בני החצר לאו להאי דפיישׁ לחודיה בטיל אלא לתרווייהו וכו' והם דברי רש"י ולפי טעם זה אין הי' או הב' צריכין לבטל רשותן בבת אחת אלא אפי' זה אחר זה מהני וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים שלא חילקו בדבר ודע דאיתא בברייתא שם אח' שלא עירב נותן רשותו לאחד שעירב אבל אין אחד שעירב פותח רשותו לא' שלא עירב ובגמ' ה"ד אחד שעירב אי דליכא אחרינא בהדיה בהדי מאן עירב אלא פשיטא דאיכא אחרינא בהדיה וקתני לאחד שעירב כלומר וקשיא למ"ד צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד ותירצו הב"ע דהוה ומית והרמב"ם בפ"ב מה"ע כתב כלשון הברייתא ולא כתב מאי דאוקימנא הב"ע דהוה ומית וה"ה תמה עליו וכתב שכבר הושג מזה ואפשר שסמך לו על מה שביאר למעלה שצריך לבטל לכל א' וא' ע"כ וכתבו סמ"ג וסמ"ק השלישי שלא עירב מבטל רשותו לאחד מאותם שעירבו והשני שעירב יבטל גם הוא לחבירו שעירב את רשותו כלומר דבלא מת נמי משכחת לה אלא שהתלמוד רצה להעמידה בשאין צריך ליתן רשות אלא האחד לבדו כפשטא דברייתא ואהא דאוקימנא דהוה ומית פירש"י דמיירי בשיירא שחנתה בבקעה והקיפוה מחיצה ונעשה חצר ונטעו בה איש אהלו דכי מת אין ליורשים שם כלום דאי בחצר ממש הא איכא יורשים וכיון דאילו הוה אבוהון קיים הוה אוסר אינהו נמי אסרו וכתבו התו' דבחנם דחק לפרש כן דאין היורש אוסר אא"כ הולך לדור שם דהלכה כר"ש דאמר אפי' הניח את ביתו והלך לשבות אצל בתו אינו אוסר שכבר הסיח מלבו:

סימן שפא

סעיף קטן א
המבטל רשותו והוציא אחר כך וכו' משנה בפ' הדר (עירובין סט:) פלוגתא דר"מ ור' יהודה ופסק כר' יהודה וכן פסקו הפוסקים כ' רבינו ירוחם בני"ו ואם הוציא במזיד אוסר דוקא שלא החזיקו עדיין האחרים בחצר אבל אם החזיקו כבר ואח"כ הוציא אפי' במזיד

אינו אוסר וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורוב הפוסקים אבל לרש"י לפי פירושו וקצת הפוסקים אוסרים במזיד אפי' החזיקו כבר כי הוא מחלל שבת בפרהסיא ואינו מבטל אפילו שחילל במילי דרבנן כך פשוט בפ' הדר עד כאן והענין הוא דאהא דתניא (שם סט) עד שלא נתן רשותו הוציא בין בשוגג בין במזיד יכול לבטל דברי ר"מ ר' יהודה אומר בשוגג יכול לבטל במזיד אין יכול לבטל קסבר רבי יהודה מחלל שבת אין יכול לבטל בלא שכירות והתוספות (שם) הקשו עליו והעלו דהכא לא מטעם מומר קאמר דמומר לא שייך אלא באדם הרגיל לחלל שבתות ואינו נזהר כלל אבל הכא לא ברגיל איירי וכו' ומיהו במאי דמשמע מדברי רש"י דאפילו במילי דרבנן חשיב מומר לא נחלקו עליו התוספות אדרבה כתבו דהכי משמע בגמרא וכבר כתב רבינו כן בסימן שפ"ה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו שהחזיקו בו כבר וכו' ג"ז שם בדף הנזכר אמר אביי הכי ותניא כוותיה ואע"פ שכתב שם רש"י דלרבי יהודה דמתני' לא מהניא חזקה מ"מ כבר כתב דלרבי יהודה דברייתא מהניא וקי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב וכן דעת הרמב"ם בפ"ב מה"ע וכתב ה"ה שכן דעת הרשב"א:

סעיף קטן ג

ומ"ש החזיקו בו כבר שהוציאו מבתיהם לחצר לאו דוקא דה"ה להכניסו מחצר לבתיהם וכ"כ התוספות בפרק הדר (עירובין דף סח) אהא דאמר ר"ג הוציאו מה שאתם מוציאים והכניסו מה שאתם מכניסים ואע"פ שכתב רבינו בסימן זה שאין נקרא מחזיק אלא כשמכניס לרשות שביטל אבל מה שמוציא ממנו אינה חזרה והם דברי התוספות (שם סג:) גבי המן בר ריסתק ל"ק דלא אמרן כן אלא דוקא לענין חוזר ומחזיק דכשמוציא מרשות שביטל לא מיקרי חזרה אבל לגבי חזקה כל שעושה דבר שהיה נאסר בלא ביטול הוי חזקה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ל"ש מבע"י ל"ש משחשכה כן משמע מסתימת המשנה שם:

סעיף קטן ה

ומ"ש ורש"י פירש שאין חזקה מועלת אא"כ החזיקו משתחשך הוא שם אהא דאמרינן צדוקי מאן דכר שמיה חסורי מיחסרא וה"ק צדוקי הרי הוא כעכו"ם וכו' ואמר לנו אבא מהרו והוציאו את הכלים למבוי עד שלא יוציא ויאסר עליכם ופירש"י והוציאו את הכלים. והחזיקו במבוי ושוב לא יוכל לחזור מביטולו וכשקידש היום עסקינן דחזקה דמבע"י לא מוכחא:

סעיף קטן ו
יש ביטול רשות מחצר לחצר וכו' ג"ז בפרק הדר (עירובין דף ס"ו) פלוגתא דשמואל ור' יוחנן ופסק הרא"ש כר"י דאמר הכי וכן דעת הרמב"ם בפ"ב מה"ע וכ"כ סמ"ג וסמ"ק:

סעיף קטן ז
ומ"ש ל"ש ב' חצירות ופתח ביניהם ולא עירבו וכו' ול"ש ב' חצירות זו לפנים מזו וכו' שם בדף הנזכר כי אמר שמואל אין ביטול רשות מחצר לחצר לא אמרן אלא ב' חצירות ופתח א' ביניהם אבל זו לפנים מזו מתוך שאוסרין זה על זה מבטלין וא"כ רבי יוחנן דפליג עליה אפילו בשתי חצירות ופתח ביניהם אמר דיש ביטול רשות:

סעיף קטן ח
ומ"ש גבי ב' חצירות ופתח ביניהם לא עירבו יחד כלומר אבל כל חצר עירבה לעצמה ואין לפרש דלא עירבו כלל דא"כ היאך מבטלין הא קי"ל דלשנים שלא עירבו אין מבטלין לפי שכל אחד אוסר על חבירו כמ"ש בסימן ש"פ וסתם חצר יש בו ב' בתים:

סעיף קטן ט
ומ"ש גבי ב' חצירות זו לפנים מזו ולא עירבו אין לפרש דלא עירבו כלל מהאי טעמא גופיה וכן אין לפרש לא עירבו שתיהן יחד אלא עירבה זו לעצמה וזו לעצמה דאם כן היכי קאמר שפנימית אוסרת על החיצונה והלא כל אחת מותרת בחצירה וקי"ל דרגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה כמ"ש בסי' שע"ח גם אין לפרש לא עירבו שתיהן אלא הפנימית לבדה דא"כ לא מצי מבטלי רשותייהו לבני החיצונה שלא עירבו משום דאין מבטלין רשות לשנים שלא עירבו כדבסמוך אלא על כרחך לפרש לא עירבו שתיהן אלא החיצונה לבדה דהשתא כיון דפנימית לא עירבה כלל ה"ל רגל האסורה במקומה ואוסרת על החיצונה כמו שנתבאר בסימן שע"ח:

סעיף קטן י
ומ"ש שלא תשמש ולא תעבור עליה וכו' הוא מדין כל מבטלי רשות שנתבאר בסי' ש"פ וה"ה נמי דבעינן הכא נעילת דלת אלא שרבינו לא חש לכתבו לפי שסמך על מ"ש שם ואע"ג דבס"פ כיצד מעברין (עירובין נט:) אמרו דפנימית אחדא לדשא ומשתמשת ופירש"י שלא יהא דריסת רגל על החיצונה כבר כתבו שם התוס' דלאו דוקא דליכא קפידא בדריסת רגל אלא תיחוד דשא מלהשתמש בחיצונה קאמר:

סעיף קטן יא
ומ"ש או עירבו יחד ונתנו עירובן בחיצונה ושכח א' מן הפנימית יכול לבטל רשותו כלו' יבטל רשותו לכ"א מבני הפנימי' וגם לכל אחד מבני החיצונה ויהיה הוא לבדו אסור וכולם מותרים אבל אם ביטל לבני החיצונה ולא לבני הפנימית עדיין פנימית באיסורה עומדת לפי שאין עירובה בחצירה ואי אמרינן תסתלק מן החיצונה הרי הן בלא עירוב

וכולם אוסרין זה על זה. וה"ה שאם שכח אחד מן החיצונה ולא עירב שהוא מבטל רשותו לכל אחד ואחד מבני החיצונה ומבני הפנימית והוא אסור וכולם מותרים וכן אם נתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב יכול לבטל רשותו לכל אחד ואחד מבני הפנימית והחיצונה יהיה הוא אסור וכולם מותרים ולא חש רבינו לכתוב הני בבי משום דמהך בבא שכתב מישתמעי הני שאם בשכח א' מן הפנימית מהני ביטול רשותו לבני החיצונה אע"פ שיש לו דריסת רגל כ"ש שאם שכח אחד מן החיצונה מבטל רשותו גם לבני הפנימית ואם בנתנו עירובן בחיצונה מהני ביטול רשות דבן פנימית ששכח להתיר ב' החצירות ה"ה בשנתנו עירובן בפנימית דמהני דמ"ש ולא איצטריך לאשמועינן אלא היכא דנתנו עירובן בפנימית ושכח א' מן החיצונה ולא עירב דפנימית מותרת משום דאחדא דשא ומשתמשת שהרי עירובה בחצירה ואמרה לחיצונה לתקוני שתפתיך ולא לעוותי כמ"ש בסי' שע"ח ומיהו כי שכח אחד מן הפנימית לא שרי לפנימית דנימא דתיחוד דשא ותשתמש משום דלא מצי למימר לחיצונה לתקוני שתפתיך ולא לעוותי שהרי העוות לא ע"י חיצונה בא אלא ע"י פנימית וכמ"ש רש"י בפ' הדר (עירובין דף סז):

סעיף קטן יב

יש ביטול רשות בחורבה וכו' ג"ז בפ' הדר (עירובין דף סו) פלוגתא דשמואל ורבי יוחנן ופסקו כר' יוחנן:

סעיף קטן יג

ומ"ש ויש ביטול רשות מבית לבית בפ' הדר (עירובין סג.) גבי ההוא מבואה דהוה דייר בה המן בר רסתק כתבו התוס' שרש"י הורה כן וכתב שאור"י דאם יועיל ביטול מבית לבי' א"כ יהיו כולם מותרים לטלטל מזו לזו גם אותם שביטלו להם שאע"פ שהמבטל רשות חצירו אסור להוציא מביתו לחצר התם הוא שיש להם חלק בחצר אבל הכא כשביטלו כל השכונות רשותם לאחר אישתרו כולהו דאין דומה כלל לחוזר ומחזיק ברשותו כשמטלטל מביתו לבית חבירו וכיון דמשתרו כולהו ע"י ביטול אין לביטול להועיל כאן דא"כ בטלת תורת עירוב מאותו מבוי שלא יחושו לעשות עוד עירוב כיון דמשתרו כולהו בביטול ומיהו אור"י דאם יש חדרים בבית יכול לבטל כל הבית בלא חדרים שיהא עכשיו אסור להוציא מן החדר לבית כמו מבית לחצר ואין שייך כאן בטלת תורת עירוב שהרי ישתכר בעירוב יותר מן הביטול ונראה דאין מכאן ראיה לחלוק על הוראת רש"י דשפיר דמי דחוזר בו מביטולו כשנוטל כליו והכניס לתוך בית חבירו וחזר והחזיר לביתו שהוא רשות המיוחדת לו נראה כחוזר בו מביטולו וכיון שמפסיד בדבר לא ביטלת תורת עירוב עכ"ל. והרא"ש כתב הא דנראה דאין מכאן ראיה לחלוק על הוראת רש"י וכו' בשם רבינו שמשון וכתבו שר"ת חולק ואומר שאין ביטול רשות מבית

לבית והרא"ש הסכים לדעת רש"י ונראה מדבריו דס"ל כר"ש דאפילו אין חדרים בבית יכול לבטל ביתו וכ"כ רבינו ירוחם בחי"ו שדעת הרא"ש כר"ש ושכן נראה עיקר:

סעיף קטן יד

וז"ש רבינו אבל אינו יכול להוציא מבית חבירו לביתו וכו' והיינו כשאין חדרים בבית ומשום דאינו יכול להוציא מבית חבירו לביתו נמצא שנשתכר בעירוב מבביטול וזהו שכתב אח"כ וכן אם יש לו חדר פתוח משמע דעד השתא בשאין חדר פתוח עסקינן והגהות מיימון כתבו סברות אלו בפ"ב מה"ע בשם סמ"ג וסמ"ק ונראה מדבריהם דליתא לדר"ת וכתבו דטוב לשייר חדר אחד שלא יבטל וכדברי ר"י:

סעיף קטן טו

ומ"ש אסור להוציא מהחדר לביתו נראה דהיינו כשביטל רשות ביתו סתם אבל אם ביטל רשות ביתו ורשות חדרו בהדיא שרי להוציא אפילו מחדר לביתו ויותר נראה דלא אסר להוציא מהחדר אלא עד שיחזיקו בני החצר להוציא מבתיהם לחצר אבל אחר שהחזיקו יכול להוציא אפילו מחדרו:

סעיף קטן טז

ומ"ש אבל ב' בתים ברה"ר וכו' גם זה בפ' הדר (עירובין דף ע) תני כל שהותר למקצת שבת הותר לכל השבת וכל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת חוץ ממבטל רשות כל שהותר למקצת שבת הותר לכל השבת כגון עירב דרך הפתח ונסתם הפתח עירב דרך חלון ונסתם החלון כל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת כגון ב' בתים בשני צידי ר"ה והקיפוה כותים מחיצה בשבת וטעמא דמילתא משום שלא היו יכולין לערב מאתמול:

סעיף קטן יז

יורש מבטל רשותו וכו' ג"ז פ' הדר בעא מיניה רבא מר"נ יורש מהו שיבטל רשות היכא דאי בעי לערובי מאתמול מצי מערב בטולי נמי מצי מבטל אבל האי כיון דאי בעי לערובי מאתמול לא מצי מערב לא מצי מבטל או דילמא יורש כרעיה דאבוה הוא א"ל אני אומר מבטל והני דבי שמואל תני אין מבטלין ופסק הרא"ש כר"נ וכן פסק הרמב"ם בפרק ב' מה"ע:

סעיף קטן יח

ומ"ש והיורש דר בחצר ואוסר הוא ע"פ מה שנתבאר בסי' שע"א:

סעיף קטן יט

מבטלין וחוזרין ומבטלין וכו' ג"ז בפ' הדר (עירובין דף סח) מחלוקת דרב ושמואל ופסקו הרי"ף והרא"ש והמרדכי וסמ"ג וסמ"ק כרב דאמר מבטלין וחוזרין ומבטלין וכן דעת הרמב"ם בפ"ב מה"ע וכ' ה"ה שכן הכריע הרשב"א ומשמע דהא דצריך לחזור ולבטל

כשביטל רשותו סתם היא שאילו ביטל רשות ביתו בפי' שניהם מותרים בין בבית המבטל בין בבית שאר שכינים כמ"ש בסי' שקוד' זה ואינם צריכים לחזור ולבטל:

סימן שפב

סעיף קטן א

הדר עם הכותי בחצר אינו אוסר עליו וכו' משנה בריש פרק הדר (עירובין סב:) פלוגתא דרבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב ובגמרא אמרינן דהלכה כר' אליעזר בן יעקב דאמר לעולם אינו אוסר עד שיהו שני ישראלים אוסרים זה על זה ואע"ג דאיכא התם מאן דפליג ואמר דלא דרשינן לה בפירקא כל הפוסקים פסקו דהלכה כראב"י. וממ"ש עד שיהיו שני ישראלים בב' בתים משמע בהדיא שכל שדרים בבית א' אפי' כמה בני אדם אע"פ שאינם סומכים על שולחן אחד אלא כל א' תפיסתו לעצמו מ"מ כחד חשיבי כיון שדרים בבית א':

סעיף קטן ב

ומ"ש ואוסרים זה על זה הוא לאפוקי האחים שמקבלים פרס מאביהם וישנים בבתיהם וכן הנהו דאיתא בסימן ש"ע שאע"פ שדרים בבתים חלוקים כחד חשיבי מאחר שאינן אוסרים זה על זה וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מה"ע:

סעיף קטן ג

ומ"ש ודבר זה מדרבנן וכו' ומזה הטעם ג"כ אמרו שביטול רשות אינו מועיל גבי הכותי עד שישכיר רשותו וכו' גז"ש (דף סב) ומפרש שם הטעם שלא ירצה הכותי להשכיר משום דחייש לכשפים וכ' ה"ה בפ"ב בשם הרשב"א שאם ישראל השאיל או השכיר ביתו לכותי אינו אוסר שלא השאיל והשכיר לו על דעת שיאסור עליו וכתב הרא"ש בתשובה דשני חצירות הפתוחות זו לזו ואין להם דריסת רגל זה על זה שכל אחד משתמש דרך פתחו הפתוח לר"ה ובחצר אחד דר בו כותי ובחצר הא' דרים בו כמה ישראלים מכניסים ומוציאים מחצר זו לחצר זו וא"צ לשכור מהכותי דאין כותי אוסר אלא במקום שיש לו עליהם דריסת רגל. ודברי המרדכי בשם ר"מ בזה אכתוב בסוף הסי'. וכתוב בספר האגור על זה בשם מהר"ר יעקב וויי"ל שמזה הטעם התיר לטלטל החמין של ישראל לתוך חצר העירונים ומחצר העירונים לבית ישראל אחר עכ"ל. וזה כשגגה שיצאה מלפניו דאע"פ שאין הכותי אוסר עליהן מ"מ אסורין הם הישראלים לטלטל מבית זה לבית זה דרך חלונות כל שלא עירבו דאטו משום דאיכא כותי ביניהם לישתרו בלא עירוב. ואפשר שהתיר להם לערב כגון שהיו חלונותיהם פתוחות לחצר העירונים והיו ד' על ד' אע"פ שהכותי מפסיק ביניהם דכיון דאינו אוסר עליהם אינו מעכבם מלערב:

סעיף קטן ד
ואם ב' או ג' דרים עמו אין יכולים לבטל רשותם לאחד מהן וכו' שם בפרק הדר (עירובין סג.) ההוא מבואה דהוה דייר בה המן בר רסתק אמרו ליה אוגר לן רשותך לא אוגר להו אתו אמרו ליה לאביי אמר להו זילו בטילו רשותייכו לגבי חד ה"ל יחיד במקום כותי ויחיד במקום כותי לא אסר א"ל מידי הוא טעמא אלא דלא שכיח דדיירי והכא הא קא דיירי אמר להו כל בטולי רשותייהו גבי חד מילתא דלא שכיחא היא ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן אזיל רב הונא בריה דרב יהושע אמר לשמעתא קמיה דרבא א"ל א"כ ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי כלומר שהרואה שהוא מוציא מביתו למבוי יאמר שמטלטל במבוי בלא עירוב דמערבי יאמרו עירוב מועיל במקום כותי דמכרזינן אכרזתא לדרדקי אלא אמר רבא ליזיל חד מינייהו ליקריב ליה ולשאול מיניה דוכתא ולינח ביה מידי דהוה ליה כשכירו ולקיטו ואמר רב יהודה אמר שמואל אפילו שכירו ואפילו לקיטו נותן עירובו ודיו ע"כ:

סעיף קטן ה
ומ"ש ושכירות בסתם שמשכיר להם מועיל ואין צריך לפרש כדי להתיר הטלטול ואין צריך כתיבה וחתימה וכו' שם בר"פ הדר (עירובין דף סב) רב חסדא אמר שכירות בריאה בעינן ורב ששת אמר שכירות רעועה ומפרש בגמרא בריאה במוהרקי ואבורגני וכתבו התוס' בשם הערוך דהיינו כתיבות וחתימות ושר"ח פי' כמו בנין ורש"י פי' שימלא החצר ספסלים אם ירצה וכתב הרא"ש דהלכה כדברי המיקל בעירוב וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בפ"ב מה"ע ורבינו נראה בעיניו כפירוש הערוך וכתבו וה"ה למידי דאינך פירושי דלא צריכי:

סעיף קטן ו
ומ"ש ושוכרים ממנו אפילו בפחות מש"פ פשוט שם בריש פרק הדר בדף הנזכר:

סעיף קטן ז
וכל זמן שאינו חוזר בו מועיל השכירות וכו' כן כתבו המרדכי והרא"ש בר"פ הדר בשם ר"מ ז"ל וכ"כ הגה"ה בפ"ב מה"ע ואע"פ שכתב בהגהת אשיר"י שם בשם א"ז דצריך להשכיר מן הכותי בכל שבת לא שבקינן כל הני רבוותא מקמי א"ז וטעמא של א"ז מדכתב רש"י מתוך שיהא טורח לישראל לשכור בכל ע"ש יצא. וכבר כתב הרא"ש על דברי רש"י דלאו משום דבעו לשכור בכל ע"ש היכא דאין הכותי חוזר בו מן השכירות אלא בשהכותי חוזר בו מן השכירות אז צריך לחזור ולשכור ממנו כשיתרצה ע"כ. ונראה ממ"ש רש"י במשנת הדר גבי צדוקי וש"מ דאינו ככותי דאי אגירו מיניה היכי מצי למיהדר אע"ג דמפיק לא אסר דהא נקט דמי דכל דנקט דמי אינו יכול לחזור משכירותו

עד שיחזיר הדמים: וכתוב בתשובת הרמב"ן סימן ר"ז שאם שכרו מן הכותי לזמן ידוע ובתוך הזמן שכר הכותי דירתו לכותי אחר די בשכירות הא' ואם כלה זמן השכירות אפילו לא השכירו לכותי אחר כלל צריך לחזור ולשכור שנית וכל שצריכים לשכור צריך לחזור ולערב דאין עירוב הראשון חוזר וניעור:

סעיף קטן ח

ומ"ש וה' הדרים עמו א' שוכר בשביל כולם ג"ז בפ' הדר (עירובין ד' ס"ו) דלר"י שוכר כמערב דמי ומפרש בגמרא דמה מערב ה' ששרויים בחצר א' א' מהם מערב ע"י כולם אף שוכר ה' ששרויים בחצר א' אחד שוכר ע"י כולם כלומר וא"צ כל אחד מהדרים בחצר לשכור ממנו:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואם אינו רוצה להשכיר אין שוכרין ממנו בע"כ הכי משמע בפרק הדר (ד' פ"ג) גבי עובדא דהמן בר רסתק וכ"כ הרא"ש שם בראש הפ' וז"ל כותי שהיה רגיל להשכיר ועתה אינו רוצה להשכיר לענין שכירות בע"כ לא שייך למילף שכירות מעירוב וגם ההגהות בפ"ב מה"ע כתבו כן וכתב המרדכי בר"פ הדר ונראה דשוכרין מאשתו של כותי או מא' מבני ביתו דהא אמרינן בפרק חלון (עירובין פ.) בעובדא דטורזינא דשוכרין מאשתו. ופשוט שם בההוא עובדא דאפילו שלא רצה הכותי להשכיר רשותו שוכרין מאשתו וכ"כ הרשב"א בתשובה אפילו בקשו ממנו לשכור ולא רצה שוכרין מאשתו ואפילו משכירו ולקיטו וכמעשה דטורזינא ושלא מדעתו ואפילו מוחה קאמר:

סעיף קטן י

ומ"ש וזה תקנתם שאחד מבני החצר יתקרב אליו עד שישאיל לו שום מקום ברשותו וכו' פשוט שם בעובדא דהמן בר רסתק ליקרב חד מינייהו ולושיל דוכתא מיניה ולינח ביה מידי דה"ל כשכירו ולקיטו ואמר רב יהודה אמר שמואל אפילו שכירו ולקיטו נותן את עירובו ודיו: וכתב בהגהות אשיר"י פ' הדר ודוקא כשהאדון אין רוצה להשכיר אבל אם האדון חפץ להשכיר אין שוכר אלא מהאדון ולא משכירו ולקיטו וצ"ל שכתב כן משום דאמר בעובדא דהמן בר רסתק א"ל אוגר לן רשותך לא אגר להו ואסיקנא ליזיל חד מינייהו ליקרב ליה ולושיל מיניה דוכתא וכו' דה"ל כשכירו ולקיטו ומשמע ליה דכיון דברישא אמרו ליה אוגר לן רשותך דאם האדון רוצה להשכיר אין שוכרין אלא ממנו. ואין זו ראיה דאיכא למימר מעשה שהיה כך היה ועוד דהא לא הוו ידעי תקנתא דשכירו ולקיטו עד דאתא רבא אגמרינהו ואי הוו ידעי מקמי הכי אין ה"נ שהיו שוכרים משכירו ולקיטו בלי שיודיעו לאדון וכך נראה מדברי הרמב"ם בפ"ב וכן בדין שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל כן נראה מדברי הרשב"א שכתבתי בסמוך אפילו

בקשו לשכור ממנו ולא רצה שוכרין מאשתו וכו' משמע דהיכא דלא בקשו ממנו לשכור אתיא במכ"ש ששוכרין מאשתו או שכירו ולקיטו. ופירש"י וישאיל לו מקום בחצירו. לאתנוחי ביה מידי נראה מדבריו אף ע"פ שלא הניח שום דבר מאחר דבידו להניח ה"ל כשכירו ולקיטו וכ"כ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ב מה"ע שאל מן הכותי מקום להניח בו חפציו ואע"פ שרבי' ירוחם כתב וישים כלי או שום דבר לישנא דתלמודא נקט דאמר ולינח ביה ולאו דוקא ומ"מ נראה שצריך לקנות הקרקע באחד מהדרכים שנקנה בהם הקרקע לשאלה וטעמא דשרו רבנן בכה"ג משום דכיון דדירת כותי אינה אלא כדירת בהמה אע"פ שהצריכוהו לשכור מ"מ לא רצו להחמיר בו כ"כ והתירו לשכור משכירו משום דהא מקיימא תקנתא דרבנן דזמנין שיקשה גם בעיני השכיר לשכור או יקשה בעיני בע"ה להשאיל מקום ולא דייר ישראל בהדיה ומיהו איכא למידק שכת' וישאיל לו מקום בחצירו. וע"כ צ"ל דמקום לאו דוקא כלומר שאינו מייחד לו מקום דא"כ לא מהני כמו שכתב רבינו בסמוך אלא שמשאיל לו מקום להניח בו כליו ולא אמר לו בפירוש זה המקום אני משאיל לך ולא שאר הבית דכל שלא פי' לו כך אע"פ שלא השאיל לו אלא זוית אחד כיון שאפשר שלמחר יצטרך לזוית זו ויפנה כליו לזוית אחרת ה"ל כאילו השאילו כל הבית ובהכי ניחא לי מ"ש וישאיל לו מקום בחצירו דאפילו ברשות דחצר סגי כל שלא פירש ואמר איני משאיל לך רשות ביתי כיון שאם למחר יצטרך מקום חצירו יפנה לתוך ביתו ה"ל כאילו השאיל לו כל הבית כנ"ל. ורבינו ירוחם גם הוא כתב ילך אצל הכותי ויקח ממנו שאול שם מקום בבית הכותי או בחצירו. ופירש"י עוד אפי' שכירו ולקיטו של כותי אם ישראל הוא נותן עירובו עם בני מבוי ודיו וכך הם דברי רבינו ורבינו ירוחם וטעמא דמסתבר הוא דתו לא צריכא מידי דהא קי"ל ה' ששרוים בחצר א' אחד שוכר ע"י כולם וה"ה נמי אחד שואל ע"י כולם דשאלה כשכירות חשיבא. אבל הרמב"ם כתב בפ"ב מה"ע ואפילו היה שכירו או שמשו ישראל ה"ז משכיר שלא לדעתו שאל מן הכותי מקום להניח בו חפציו והשאילו הרי נשתתף עמו ברשותו ומשכיר שלא לדעתו נראה שהוא מפרש אפילו שכירו ולקיטו של ישראל נותן את עירובו ודיו ומייתי ראיה דכיון דלגבי ישראל שכירו ולקיטו נותן את עירובו שלא מדעת בע"ה ה"ה בכותי שכירו ולקיטו משכיר שלא לדעתו דשוכר כמערב דמי ולפיכך שכירו ישראל משכיר שלא מדעת הכותי וכ"כ הרשב"א בתשובה ליזיל חד מינייהו ולשאול מיניה דוכתא דה"ל כשכירו ולקיטו נותן עירובו כבע"ה ודיו כך בכותי שכירו ולקיטו משכיר כבע"ה ודיו ואע"פ שרש"י לא פירש כן עכ"ל ושכירות בעי ולא סגי בנתינת עירוב כמו ה' ששרוים בחצר שאחד שוכר ע"י כולם דהתם שאני שהוא שוכר מן הכותי אבל כשהוא נעשה

שכירו של כותי אינו שוכר ביתו ממנו ומסתייה שיחשוב כבע"ה להשכיר שלא מדעתו וגם כשמשאיל לו מקום בחצירו צריך להשכיר דלא התירו חכמים לגבי כותי אלא בשכירות דוקא דחייש כותי לכשפים אבל בשאלה לא חייש לכשפים וא"כ כי משאיל ליה דוכתא לא מהני אלא ליחשב כשכירו ולקיטו ולא ליחשב כאילו שכרו ממנו הלכך צריך לשכור מישראל זה וא"צ לתת עירוב אלא דאכתי קשיא דא"כ היכי מייתי ראיה מדרב יהודה הא כי אמרינן בישראל אפילו שכירו ולקיטו נותן עירובו ודיו היינו כי לא מיחה בעל הבית אבל אם מיחה בעל הבית לא וכמ"ש הוא ז"ל בפ"ה גבי אשתו מערבת שלא מדעתו והא ודאי לא עדיף שכירו מאשתו ועוד דא"כ למה לא כתב דין שכירו ולקיטו גבי ישראל. לכן נ"ל שהוא ז"ל מפרש אפילו שכירו ולקיטו של כותי אם ישראל הוא נותן עירובו עם בני המבוי ודיו לענין שאין צריכים לשכור מהכותי אבל לעולם צריכין לשכור מהישראל שתחתיו של כותי הוא קם וגם צריך לתת עירוב כיון שהוא ישראל וכשהשאיל ישראל מכותי מקום בחצירו ה"ה נמי שצריכים לשכור ממנו דהא ע"י שאלה לא התירו חכמים רשות כותי וכמ"ש ולשון סמ"ג כלשון הרמב"ם וכתב הרשב"א בתשובה שאם שכרו מגזבר המלך לזמן קצוב כמו לשנה או לשנתים אע"פ שנתחלף הגזבר בתוך הזמן אינן צריכין לחזור ולשכור אלא מותרים ע"י שכירות האחד עד תום הזמן לפי שגזבר המלך כמלך והשוכר ממנו כשוכר מן המלך והשכירות נופל הוא לכיס המלך ואפילו בשכירו ולקיטו נראה כן שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל וכ"ש בגזבר המלך כמו שאמרנו ומשמע מדבריו דטעמא מפני ששכרו לזמן אבל אם שכרו סתם כיון שנתחלף הגזבר בטל השכירות וכן הדעת נוטה שאע"פ שבשעה שהוא גזבר הוא כמלך עצמו וקי"ל שהמשכיר רשותו כ"ז שאינו חוזר בו משכירות מועיל השכירות כמו שנתבאר בראש סימן זה מ"מ מאחר שאין כחו אלא מצד המלך הממנה אותו כשהחליפו המלך ה"ל כאילו חוזר בו משכירותו ומוסר כחו לגזבר החדש ומיהו ה"מ כשמת הגזבר הראשון או כשסילק המלך לגזבר הראשון מהיות אוכל פרס שלו אבל אם לא סלקו אלא מהגזבר ועדיין הוא אוכל פרס שלו נראה שלא נתבטל שכירותו שהרי אפילו לא שכרו ממנו קודם לכן אם היו שוכרין ממנו עכשיו מהני שהרי הוא שכירו ולקיטו של מלך ועל מ"ש הרשב"א שהם מותרין עם השכירות הראשון עד תום הזמן לפי שגזבר המלך כמלך והשכירות נופל לכיס המלך איכא למידק בשכירות דידן שאינו נופל לכיס המלך שהדבר פשוט הוא שהגזבר לוקחו לעצמו א"כ נאמר שכשנתחלף לא יועיל השכירות ונ"ל שמאחר שהשכירות הוא של מלך אע"פ שהגזבר נוטלו לעצמו אינו מגרע בזה כח השכירות דמכיסו של מלך קא גזל א"כ שמאחר שדמי שכירות זה

אינו סך גדול וגם כי אין זה דבר שעולה על גב המלך שיבואו לשכור הרשות בדרך זו ומנהג למלכים שמשרתיהם וגזבריהם זוכים בדברים מועטין הניתנים להן ואינן מטילין אותו לכיס המלך א"כ הוי כאילו זכה המלך בשכירות זה ונתנו לגזבר ומפתורא דמלכא קא זכי:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ודוקא כה"ג דמיחזי כשלוחי אבל אם ייחד הכותי מקום לשכירו וכו' וכן אם ישראל וכותי דרים בבית וכו' בפרק הדר גבי הא דאמרי' ומה מערב אפילו שכירו ולקיטו אף שוכר אפילו שכירו ולקיטו כתבו התוספות וא"ת דהכא אליבא דרבי יוחנן קיימינן ובירושלמי משמע דלית ליה לרבי יוחנן האי סברא דא"ר יוחנן התם ישראל וכותי שהיו דרים בבית אחד צריך ישראל לבטל והכותי להשכיר. וי"ל דהתם ששניהם שותפין בבית ישראל וכותי דלא הוי כשכירו ולקיטו דהכא ועוד יש לחלק דאם ייחד הכותי לישראל שהוא שכירו ולקיטו חדר אחד שלא יוכל הכותי להשתמש בו דהוי השתא הכותי מסולק מישראל ואין יכול לסלק הישראל בכה"ג לא אמרי' נותן עירובו ודיו ובכה"ג איכא לאוקמי ההיא דירושלמי עכ"ל ודברים אלו כתבום סמ"ג וסמ"ק והגהות בפ"ב מה"ע ומ"ש התוס' אם ייחד הכותי לישראל חדר א' להשתמש בו דהוי השתא הכותי מסולק מישראל נ"ל דהיינו להצריך שכירות מכותי ועירוב מישראל אבל אם ייחד חדר לישראל והכותי יכול להשתמש בו אבל אין הישראל יכול להשתמש בשאר הבית אין לישראל דין שכירו ולקיטו ועירוב ושכירות דידיה אינו מעלה ולא מוריד וזהו שכתב רבינו אם ייחד לו הכותי מקום לשכירו להשתמש בו אינו יכול ליתן עירוב בשבילו ומתירוץ זה שכתבו התוס' למד כן וכמ"ש מיהו נ"ל דלא מיקרי ייחד לו מקום אלא כשמונעו בפי' מלהשתמש בשאר הבית אבל כל שנותן הכותי חדר אחד סתם ולא מנעו בפירוש מלהשתמש בשאר הבית לא חשיב ייחוד מקום וכדמשמע מעובדא דהמן בר רסתק שהבאתי בסימן זה:

סעיף קטן יב

ומ"ש וכן אם ישראל וכותי דרים בבית אין יכול לערב בשביל הכותי וכו' היינו מימרא דרבי יוחנן דירושלמי:

סעיף קטן יג

ומ"ש שלכל אחד דירתו בפני עצמו הוא כתירוץ שני דתוספות דמוקמי לה בשיש לכל אחד מקום מיוחד להשתמש בו וכבר כתבתי בסמוך באיזה ענין נקרא ייחוד מקום. וכתו' בהגהות אשיר"י ר"פ הדר אם יש מבעלי בתים כותים אפילו י' ודרים כולם עמו בבית צריך למיגר מכולהו ע"כ וצריך להעמיד דברי הגהה זו כמו שהעמידו התוס' ההיא דרבי

יוחנן דירוש' כי היכי דלא תיקשי ליה משכירו ולקיטו ומשמע דאם ב' כותים דרים בבית א' דינם שוה לישראל וכותי הדרים בבית וצריך לשכור משניהם:

סעיף קטן יד

ומ"ש ואם יש לכותי ה' שכירי' וכו' ג"ז בפרק הדר גבי עובדא דהמן בר רסתק (דף ס"ד) ופירש"י דבהיו בבית הכותי ה' שכירים בחדרים שאילו היה רשות שלהם היו צריכין לתת כולם בעירוב ההיא דלא משוינן להו כבעלי בתים לענין שאם שכח א' מהן ולא עירב יאסור דלא אמרו דשכירו חשוב כבע"ה אלא להקל אבל לא להחמיר דהני ודאי דירה דלאו דידהו היא ונראה מדבריו שאם שכרו מהכותי אין שום א' מהן צריך לתת עירוב דדירה דידהו לא חשיבא דירה. ומשמע לי שאע"פ שכל אחד שרוי בחדרו יש לכל א' מהן דין שכירו ולקיטו לענין עירוב דכל כה"ג לא מיקרי ייחד לו מקום דכיון שאפשר שלמחר יעלה על דעת בע"ה להחליף חדריהם או לתת להן מקום בבית עצמה ה"ל כאילו יש להן רשות בכל הבית דלא מקרי יחוד מקום אלא כשמפרש ואומר לא יהיה לך רשות כ"א בחדר זה לבדו וכמ"ש לעיל בסימן זה: כתוב בתשובת הרשב"א כל שצריכין לחזור ולשכור נמצא שאין כח בעירובן וכשחזרו ושכרו אין העירוב חוזר וניעור אלא צריכין הן לחזור ולערב וכן דעת רש"י בפרק הדר ואע"פ שיש מן החכמים שסובר שחזר העירוב למקומו לדעת רש"י דעתי נוטה:

סעיף קטן טו

שתי חצירות זו לפנים מזו ל"ש דר ישראל וכותי בפנימית וכו' בפ' הדר (עירובין ד' ס"ה) אמר ר"י אמר רב ישראל וכותי בפנימית וישראל בחיצונה בא מעשה לפני רבי ואסר וגרסינן תו התם בדף הנזכר בעא ר"א מרב ישראל וכותי בחיצונה וישראל בפנימית מהו א"ל תן לחכם ויחכם עוד ופירש"י כי היכי דהתם אסור הכא אסור. והאי אסור היינו על החיצונה אבל פנימית מותר במקומה דהא אין לחיצונה דריסת רגל עליה ואחדא דשא ומשתמשא והכי איתא התם דבעו מיניה דרב ופשט להו דמותר וכ"פ הרמב"ם בפ"ב:

סעיף קטן טז

ומ"ש ואפילו כותי בפנימית וב' ישראלי' בחיצונה וכו' ג"ז שם (ד' ע"ה) אר"א כותי הרי הוא כרבים מ"ש ישראל דלא אסר דמאן דידע ידע ומאן דלא ידע סבר עירובו עירוב כותי נמי אמרינן דידע ידע ודלא ידע סבר אגורי אוגר סתם כותי אם איתא דאגר מיפעא פעי ופירש"י הרי הוא כרבים. אם דר כותי בפנימית וב' ישראלים בחיצונה אוסרת דריסת רגלו עליהן עד שישכור ואליבא דשמואל אמרה ר"א דאי לרב אדא מאי איריא כותי אפילו ישראל נמי אסר כי הוו שנים בחיצונה וליכא למימר דביחיד בחיצונה אסר דהשתא אפילו דר עמו בחצר עצמה קי"ל כראב"י דאמר עד שיהיו ב' ישראלים אוסרים

זה על זה דריסת רגלו לא כ"ש דלא אסרה: דידע. שהוא שם יחידי ידע שאין רגל המותרת אוסרת ולא נפקא מיניה חורבה: מיפעא פעי. קלא אית ליה והני לא אגור ומאן דלא ידע שהוא דר שם יחידי סבר שאין דריסת רגל אוסרת א"נ עירוב של פנימיים וחיצונים מועיל במקום כותי בלא שכירות עכ"ל: והרמב"ם כתב בפ"ד מה"ע היה אחד דר בחצר זו ואחד דר בחצר זו אינן צריכין לערב אלא כל אחד מהן משתמש בכל חצירו ואם היה כותי בפנימית הרי הוא כרבים ואוסר על החיצונה עד שישכרו מקומו נראה מדבריו שאפילו ביחיד בחיצונה אוסר וכן משמע לכאורה דבהא נמי איכא למיחש למאן דלא ידע שהוא דר שם יחיד וכיון דלא פעי כותים ודאי לא שכרו ממנו וא"כ הרי הם אוסרין זה על זה ואפ"ה אין דריסת רגלם אוסרת על בן החיצונה ואע"פ שישראל הדר יחידי והכותי אינו אוסר עליו שאני התם דלא נפיק מיניה חורבה דהא חזו ליה שהוא דר יחידי עמו אבל הכא שדרים בפנימית לא חזו אינשי כמה דרים בה הלכך חיישינן דילמא נפיק מיניה חורבה כתוב בהגהות אשיר"י פרק הדר דב' חצירות זו לפנים מזו וישראל וכותי בפנימית וישראל בחיצונה ישראל פנימי מותר בפנימית לכ"ע וכיון דהויא רגל המותרת במקומה לרבנן דקי"ל כוותייהו החיצונה מותרת לעצמה ואם עירבו מותרין לטלטל מזו לזו:

סעיף קטן יז

כותי שהשכיר ביתו לחבירו כותי וכו' בפ' הדר (עירובין דף ס"ה:)

סעיף קטן יח

ומ"ש אם נשאר לו שום תפיסה בבית וכו' כ"כ ה"ה בפרק ב' מה"ע בשם הרשב"א וז"ל שאפילו היה משכיר יכול לסלקו יראה לי שאם היה לו במה שהשכיר שום תפיסת יד שהיה לו קצת כלים או אפילו אין לו אלא שיש לו רשות להניח שם שום כלים שוכרים אפילו מן המשכיר שאינו גרוע משכירו ולקיטו עכ"ל והכי דייק לישנא דרבינו שכתב ואם נשאר לו שום תפיסה וגם רבינו ירוחם כתב כן ולא כתבו אם נשאר לו תפיסה משום דא"כ לא הוה סגי כשהיה לו רשות להניח שם כלים אלא הוה בעינן שיהיו לו שם ממש כלים ושיהיו כלים שאינן ניטלין בשבת כעין תפיסה הנזכר בסימן ש"ע גם לישנא דמרדכי דייק הכי שכתב בפרק הדר כל היכא דלא מצי מסלק ליה וכו' צ"ל שאין למשכיר שום תפיסת יד להשתמש בבית דאי יש לו תפיסת יד לא גרע משכירו ולקיטו והריב"ש הביא דברים אלו בשם הרשב"א למעשה וכן דעת ספר א"ח שכתב אניות גדולות שמחלקין אותם לחדרים וכל אחד מהשוכרים אותם אוכל בחדרו וכו' ומה תקנתם ישכרו מבעל הספינה קודם שיחלוקו מקומות ידועים לשוכרים ואם לא שכרו ממנו קודם שיחלוקו מקומות צריך לשכור מן השוכרים אבל אם יש רשות לבעל הספינה להניח כליו בכל מקום שירצה ואפילו במקומות המושכרים די להם לשכור

מבעל הספינה עכ"ל וטעמא דסגי לן הכא בתפיסה כל דהו יליף לה הרשב"א מדין שכירו ולקיטו דכי היכי דחזי דלפי שיש להם רשות להשתמש בבית שוכרין מהם האי משכיר נמי אם יש לו רשות להשתמש בבית לא גרע ומשמע דהוא הדין נמי אם יש אחד דלאו משכיר הוא וגם אינו שכירו יש לו רשות להשתמש בבית כשירצה דשוכרין ממנו אלא משום שהוא מילתא דלא שכיח לא איירי ביה הרשב"א ונקט דינא במשכיר שהוא דרך לפעמים להניח לו בבית רשות להשתמש ותדע דהא משכיר שאינו יכול לסלקו אין לו כח בבית טפי מאיניש דעלמא ואפ"ה כל שיש לו רשות להניח כליו שם שוכרין ממנו ועוד ראיה מהא דאמרינן גבי המן בר ריסתק דלושיל ליה כותי דוכתא דה"ל כשכירו ולקיטו ואמר רב יהודה אפילו שכירו ולקיטו נותן עירובו ודיו הרי מפורש דכל אדם שיש לו רשות בבית להניח שם כליו שוכרין ממנו וכ"כ מורי דודי מהר"ר יצחק קארו ז"ל בתשובה והביא ראיה לדבריו וכך הם דברי הריב"ש בתשובה:

סעיף קטן יט

ומ"ש לא נשאר שום תפיסה אם יכול המשכיר לסלק השוכר וכו' פשוט שם ר"ל ותלמידי רבי חנינא איקלעו להההוא פונדק וכו' וכתב הרמב"ם דין זה בפ"ב מה"ע וז"ל כותי שהשכיר מכותי אם אין הראשון יכול להוציא הכותי השני עד שישלים זמן שכירותו שוכרין מזה הכותי השני שהרי נכנס תחת הבעלים ואם יש רשות לראשון להוציא הכותי השוכר ממנו בכל עת שירצה אם לא היה השני עומד ושכרו הישראלים מן הראשון הרי אלו מותרים ע"כ וראיתי מי שדקדק מדבריו דדוקא כשאין השוכר מצוי הוא ששוכרין מהמשכיר הא לאו הכי לא ואפילו כשאין השוכר מצוי לכתחלה אין שוכרין מהמשכיר אלא שאם השכירו ממנו בדיעבד מהני ומשמע מדבריו שסובר דכשהשוכר מצוי בדיעבד נמי לא מהני אם שכרו מהמשכיר ואין זה נראה כלל אלא שוכרין מהמשכיר ואפילו לכתחלה וכדאמר רבי יפה עשיתם ששכרתם דלכתחילה יכולין לשכור מהמשכיר ומשמע שאפילו השוכר מצוי אם רצה לשכור מהמשכיר שוכרין ומהני לה שמאחר שמפני שיש לו רשות להוציאו חשיב כשלו מה לי אם השוכר מצוי או אם אינו מצוי. והרמב"ם תפס כלישנא דגמרא שלא היה השוכר מצוי ולפיכך הוצרכו לשכור מהמשכיר ונסתפקו אי מהניא או לא ואילו היה השוכר מצוי היו שוכרין ממנו ולא היו מכניסין עצמן בספק וגם לפי שמעשה זה היה שבדיעבד שכרו מהמשכיר כתבו כן כמנהגו בכמה מקומות:

סעיף קטן כ

חצר שישראל וכותי דרים בו ובית אחד של ישראל אצל ביתו של ישראל זה ואינו פתוח לחצר וחלונות ביניהם אינו יכול לערב עמו דרך החלון וכו' בס"פ הדר (עירובין דף ע"ד)

אמר רב יהודה אמר רב מבוי שצדו אחד כותי וצדו אחד ישראל אין מערבין אותו דרך חלונות להתירו דרך פתחים למבוי א"ל אביי לרב יוסף אמר רב אפילו בחצר א"ל אין ודברי רבינו כפירש"י וכתב עוד רש"י להכי נקט דרך חלונות שאין דרך לעשות פתחים גדולים מבית לבית ומשמע שאם היה פתח פתוח מבית לבית ה"נ דאין מערבין דרך הפתח אבל התוס' והרא"ש כתבו בשם ר"י דכיון דמסיק בגמרא דטעמא משום דאסור לעשות יחיד במקום כותי כלומר שאסור לעשות סיוע ליחיד וכו' לפיכך לא יערבו אלו עמו ולא ישתמשו עמו במבוי כדי שיהא יחידי וכו' א"כ דוקא נקט חלונות משום דכי לא מערבי בהדי הדדי מירתת ישראל ולא דייר בהדי כותי וכי מערבין אהדדי לא מירתת אבל דרך פתחים כיון דאפילו לא מערבי שכיח דדייר ולא מירתת דכיון שיש פתח ביניהם נראה לו כאילו דר עמו בביתו שרי לערב בהדיה כיון דבלאו עירוב נמי שכיח דדייר ורבינו כתב דין זה לענין חצר ובסי' ש"צ כתבו לענין מבוי והרמב"ם מפרש המימרא בדרך אחרת שכתב בפ"ב מה"ע וז"ל חצר שישראל וכותי שרויים בה והיו חלונות פתוחות מבית ישראל זה לבית ישראל זה ועשו עירוב דרך חלונות אע"פ שהם מותרין להוציא מבית לבית דרך חלונות הרי הן אסורין להוציא מבית לבית דרך פתחים מפני הכותי עד שישכיר שאין רבים נעשים בעירוב כיחיד במקום כותי וכיוצא בזה כתב בפ"ה לענין מבוי שצדו אחד כותי וצדו אחד ישראל וכתב ה"ה שאף על פי שיש לאחרונים שיטה אחרת בזה דינו של הרמב"ם לדברי כולם הוא אמת כתב המרדכי בס"פ הדר בשם ר"מ שאם דרים במבוי ב' ישראלים וכותי ולא שכרו מהכותי אסור לטלטל מחצר ישראל לחצר כותי דרך חלון שביניהן למעלה מעשרה או דרך הכותל אבל אם אין חצר הכותי פתוח למבוי או לחצר ישראל כלל אלא דרך חלון למעלה מי' או דרך כותל לא בעי שכירות דכיון דלא שכיח דמשתמש ישראל בהדיה במבוי או בחצר לא אסר ולא בעי שכירות אבל הרא"ש כתב בתשובה שאין הכותי אוסר על הישראלים אלא כשיש לו דריסת רגל עליהם כגון ב' חצירות זו לפנים מזו אבל ב' חצירות זו אצל זו והחצר האחד של כותי אינו אוסר על בני חצר השני כיון שאין לו דריסת רגל עליהם ואילו לדברי ר"מ אכתי אם משתמשים ביחד במבוי אחד אסר עלייהו ומיהו ע"כ לא התיר הרא"ש אלא דרך חלון שביניהם אבל דרך מבוי פשיטא שאוסר דהיינו ההיא דהמן בר ריסתק דהוה דייר בההוא מבואה: כתב המרדכי בר"פ הדר בשם רש"י חצירו של כותי הרי הוא כדיר של בהמה פירוש ומותר לישראל המתאכסן שם להכניס ולהוציא ואם יש שם ישראל אחר אוסר פירוש אוסר לאורח להוציא מבית הכותי לחצר אבל אותו ישראל מותר להוציא מביתו לחצר דאין ישראל האורח אוסר עליו עכ"ל: ובתרומת הדשן

סימן ע"ו כתב דבמרדכי דבני אושטרייך לא נמצא פסק זה כלל ואי לאו דמסתפינא ה"א דפסק תמוה הוא וכו' אמנם קשה לסתור פסק ערוך הנמצא בחיבור מדקדוק הגאונים אך מ"מ האיסור תמוה הוא מאד ואין להורות להתיר וגם אין למחות ביד הנוהגין היתר באין ולאו ורפיא בידיה ע"כ ותמהני עליו היאך רפו ידיו ולא סתר פסק זה בזרוע נטויה מפני שהדברים הללו לאו לדברי ראב"י דקי"ל כוותיה איתמר אלא לדברי ר"מ דלא קי"ל כוותיה דהא אמאי דגרסינן בר"פ הדר גופא חצירו של כותי הרי הוא כדיר של בהמה ומותר להוציא מן הבתים וכו' ואם יש שם ישראל אחד אוסר דר"מ כתב רש"י כן וכיון דלא קי"ל כר"מ ממילא לא קי"ל כאותן דברים ולפיכך לא נכתב במרדכי דבני אושטרייך ובמרדכי דבני רינוס שום תלמיד טועה כתב או אפשר שכ' דרך פי' ולא דרך פסק וא"כ נקטינן דשניהם מותרין דאין ישראל הדר שם אוסר על האורח שנתארח בבית אחד באותו חצר דאין בע"ה אוסר על האורח ולא אורח על בע"ה וכמו שהזכיר בתה"ד כ' הרשב"א בתשובה דברים פשוטים נ"ל דל"ש כותי א' וישראלים מרובים ול"ש כותים מרובים וישראלים מועטין יכולין לשכור מן הכותי והביא ראיות לדבר מצאתי כתוב אם משאיל ישראל בית לחבירו אם יש בו תפיס' יד מידי דאינו ניטל בשבת מהני שא"צ עירוב בחצירו של בע"ה אבל במקום כותי כיון דשכיח דדייר בכה"ג נראה דלא מהני כמו ביטול רשות דמהני במקום ישראל ולא במקום כותי משום דא"כ בטלת וכו' הא תפיסה הויא כמו עירוב או ביטול רשות דלא מהני במקום כותי דתפיסת יד גורם לו שותפות בההוא ביתא כמו בע"ה שותף עם שכינו ביין או בשמן וכו' אע"ג דהתירו רבותינו כמה בני אדם בבית אחד דחשיב לא שכיח דמירתת אבל תרי בתים מירתת כותי מינייהו שכיחי דדיירי כתב בשבלי הלקט כתב ה"ר בנימין מאחר דקי"ל בתים שבספינה חייבים בעירוב דינה כדין חצר שאם יש ב' ישראלים חלוקים בב' בתים צריכין לערב ומסתבר דכ"ז שהם צריכין עירוב צריכין לקנות רשותו של כותי או י"ל כיון ששכרו הספינה די להן באותו שכר והנכון לפרש ולהבליעו בשכר הספינה ורב יהודאי גאון נשאל מהו להשכיר רשות כותי ולטלטל בכל הספינה בשבת והשיב דלא צריך וגאון אחר ג"כ כתב דא"צ לקנות רשות מן הכותי בספינה כמו בחצר עכ"ל ונראה שהגאונים האלו מיירי כשאין בספינה בתים מיוחדים אבל אם יש בה פשיטא שצריכים לשכור מהכותי ואח"כ לערב כדין חצר וכבר כתבתי כן בסימן זה בשם אורחות חיים:

סימן שפג

סעיף קטן א

כותי הדר עם ב' ישראלים וכו' בפרק הדר (עירובין דף ס"ה) רבי חנינא בר יוסף וכו' איקלעו להההוא פונדק ואתא כותי מארי דפונדק ושכרו ממנו בשבת ואמר להם רבי יוחנן יפה עשיתם ששכרתם ושמואל פליג עליה וכתבו התוספות והרמ"ה וסמ"ג שר"י פוסק כשמואל ונראה מדברי סמ"ק שדעתו לפסוק כן אבל הרי"ף והרא"ש פסקו כרבי יוחנן וכ"ד הרמב"ם בפ"ב מה"ע. ופירש רש"י שאחר ששכרו ממנו יבטל האחד לחבירו דהא מיהא לישתרי וכתבו התוספות והרא"ש והמרדכי שהדין עמו וכן מוכח כל הסוגיא דבעינן תרתי שכירות וביטול דאע"פ שעירבו לא משתרי בשכירות לחודיה דמיד כשבא הכותי בטל ליה העירוב וכי הדר שכר לא יחזיר העירוב לקדמותו. ואע"ג דאמרינן בהזורק (קא:) ספינות קשורות זו בזו וכו' חזרו להיתרן הראשון שאני הכא דמתחלה כשעשה העירוב אין סופו להתקיים כל השבת שעתיד כותי לבא אבל התם אין הספינות עומדות להפסק ואע"ג דהיכא דשכח אחד מבני חצר ולא עירב אין עירובו בטל אלא מבטל היחיד רשותו לאותן שעירבו ומותרין להכניס ולהוציא שאני התם דחזו כולהו לאיערובי מאתמול לפיכך אין בטל העירוב שלהם כלל וגם אין שייך לומר כלל שבת הואיל והותרה הותרה וכ"כ הגהות בפ"ב בשם סמ"ג וכ"כ סמ"ק וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה"ע שאחר ששכרו יבטל האחד לחבירו וכתבו עוד תוספות והרא"ש וא"ת ולמה הוצרכו לשכור בביטול לחודיה סגי כיון דביטלו רשותייהו לגביה ה"ל יחיד במקום כותי כדאמר בעובדא דהמן בר ריסתק ואע"ג דמסיק רבא דלא מהני ביטול לעשותו יחיד במקום כותי משום דא"כ בטלת תורת עירוב ה"מ כגון שאין רוצה לשמור אבל הכא שהכותי רוצה לשכור ובשבת אחרת יכולין לערב לא שייך למימר בטלת תורת עירוב וי"ל דהני אמוראי סברי כר"מ דאסר יחיד במקום כותי אבל לדידן דקי"ל כראב"י סגי בביטול לחודיה ולא בעי שכירות. א"נ י"ל כיון שאם לא היה הכותי מתרצה לשכור לא היה מועיל הביטול אין לחלק בין מתרצה לשאינו מתרצה דאטו אמירת הכותי תגרום לביטול שיועיל כשיאמר אתרצה לשכור ולא יועיל כשיאמר לא אתרצה הלכך תרתי בעינן לעולם עכ"ל. ונראה מדברי הרא"ש שתירוץ זה שכתב אחרון עיקר ואפשר דמש"ה אע"פ שהתוספות כתבוהו תחלה היפך הוא וכתבו בסוף. וענין ובא הכותי בשבת שאוסר כתבתי למעלה בסימן שע"א: ומ"ש וכ"ש אם מת כותי בשבת פשוט הוא לדעת ר"י דקי"ל כוותיה וגם הרמב"ם כתבו בפ"ב:

סימן שפד

סעיף קטן א

כותי הנכנס בחצר לשם אכסנאות וכו' ירוש' כתבוה התוס' והרא"ש בפ' הדר (עירובין סט:) אמתני' דאנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב ולא נזכר זה בדברי הרמב"ם השיב הרשב"א על שר א' ששלחו המלך עם פרשים לשמור העיר והפרשים נכנסו בבתי היהודים מהם בחזקה ומהם ברצון הבעלים דכיון שיש לבעלי בתים באותן המקומות שנכנסו הכותים כלים שאסור לטלטלם בשבת אינם אוסרים עליהם דקי"ל כר' יהודה דאמר אם יש שם תפיסת יד של בע"ה אינו אוסר ולא עוד אלא אפילו היה הבית של כותי ממש ולא היה לישראל מקום בבית כלל אלא שהשאיל לישראל מקום להניח שם כלי אחד אותו ישראל נותן עירוב או משכיר רשותו של כותי לשאר בני החצר ודיו כדאיתא בפ' הדר והנכנסים בלא רשות אע"פ שלא נשאר בבית שום דבר לישראל נראה מהירושלמי שאינו אוסר דגרסינן התם בפ' הדר אית תניי תני. הקוסטור אוסר מיד ואכסניא לאחר ל' יום אית תניי תני הקוסטור אוסר לאחר ל' יום ואכסניא אינו אוסר לעולם מאן דמר הקוסטור אוסר מיד ברגיל ואכסניא לאחר ל' יום בשאינו רגיל ומאן דמר הקוסטור לאחר ל' יום באילין דעאלין ברשות ואכסניא אינו אוסר לעולם באילין דעאלו בלא רשות ונראה דהלכה כמאן דמיקל דקי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב עכ"ל:

סימן שפה

סעיף קטן א

צדוקי הרי הוא כישראל וכו' משנה ר"פ הדר (עירובין דף ס"א) אמר ר"ג מעשה בצדוקי א' שהיה דר עמנו במבוי בירושלים וכו' ובגמרא (דף ס"ח) צדוקי מאן דכר שמיה חסורי מחסרא וה"ק צדוקי הרי הוא כעו"ג ור"ג אומר אינו כעו"ג וכתב המרדכי דהלכה דצדוקי הרי הוא כעו"ג והרא"ש כתב שר"מ פסק דצדוקי הרי הוא כעו"ג והוא דחה ראיותיו ופסק כר"ג דצדוקי אינו כעו"ג וכן דעת הרמב"ם בספ"ב מה"ע ומ"ש רבינו וכותי הרי הוא כעו"ג וצריך להשכיר כך פשוט בריש חולין (ו:) ומ"ש וישראל מומר לחלל שבתות וכו' בריייתא בפ' הדר ישראל מומר משמר שבתות בשוק מבטל רשות שאינו משמר שבתות בשוק אינו מבטל רשות מפני שאמרו ישראל נוטל רשות ונותן רשות ובעו"ג עד שישכור ופירש"י בשוק בפרהסיא ואע"ג דמחללו בצינעה:

סעיף קטן ב

ומ"ש אפילו אינו מחללו אלא באיסור דרבנן כן דקדקו שם התוס' והרא"ש והמרדכי וכן דעת רש"י והקשו התוס' דהא סתם צדוקי אינו נזהר במילי דרבנן ותירצו שרגילין הם ליזהר לפי שהם יראים מחכמים כדאיתא בנדה (לג:) ולפי דבריהם הני צדוקים דשכיחי

גבן כיון דעברי אמילי דרבנן בפרהסיא הרי הם כעו"ג ושוכרין ואין מבטלים והרמב"ם בפ"ב כתב הברייתא כצורתה ולא הזכיר דין מחלל שבת במילי דרבנן מיהו אפילו את"ל דס"ל דהוי מומר נראה דהני צדוקים לדידיה לא חשיבי מומרים אע"פ שעוברין בפרהסיא אמילי דרבנן דלא הוי מומר עד שיעבור במזיד ובני מזיד דידהו כאונס הוי דמעשה אבותיהן בידיהם וה"ל כתינוק שנשבה בין העו"ג וכמ"ש הוא ז"ל בפי' המשנה בפ"א ממסכת חולין. ולא חש רבינו לכתוב דישראל מומר לע"ג דינו כעו"ג אע"פ שנזכר בגמרא ובדברי הרמב"ם משום דמילתא דפשיטא היא: כתב הרשב"א בתשובה על אחד שיצא מכלל ישראל והיו לו בתים בשכונת ישראל שעירבו לכל שבתות השנה איברא שאם אין לו פתח אחר כלל שהוא אוסר בכל שבת שחל לאחר שהמיר ששבת זה לא הותר כלל ואע"פ שעירב עם כל בני השכונה לשנה והוא המיר באמצע השנה אין אומרים מותר למקצת שבתות הותרו כולם אבל בנדון שלפנינו שיש לו פתח קטן לשכונת הכותי ואפילו פתח קטן שלא היה רגיל בו מתחלה דוחין אותו אצל הפתח הפתוח לשכונת הכותי דלא עדיף מישראל דבכיוצא בזה אינו אוסר דגרסינן במי שהוציאוהו חצר שבין ב' מבואות עירבו עם שניהם וכו' דוחין אותו אצל שאינה רגילה בו וכו' וכל שכן שאין צריך עירוב ודוחין אותו אצל שכונת הכותי כדי שלא יאסור ועוד שזה דעתו מעורבת עם הכותי ורגיל אצלם אפילו אין לו אלא פתח אחד צר כד' על ד' לצד הכותי דוחין אותו אצל אותה פתח כאותה שאמרו בפרק הדר (עירובין סז.) כותי שיש לו ד' על ד' פתוח לבקעה אפילו מכניס גמלים וקרונות כל היום אינו אוסר מ"ט בההוא פתחא דמייחד ליה ניחא ליה וזה ודאי ידוע הוא לכל כיון שנתנכר עם הכותי ניחא ליה ואחריהם דוחין אותו:

סימן שפו

סעיף קטן א

מן התורה מותר לטלטל מן החצירות למבוי וכו' זה מדברי הרמב"ם בפ"א ופשוט הוא והוא שנוי בברייתא בריש מסכת שבת חצירות של רבים ומבואות שאינן מפולשין עירבו מותרין לא עירבו אסורין ופירש"י לענין מבוי אם עירבו החצירות הפתוחות לו ביחד מותר להכניס ולהוציא וכו':

סעיף קטן ב

ומ"ש שכשם שעירובי חצירות מערב כל בתי החצר כך שיתופי מבואות משתף כל חצרי המבוי גז"ש ודוגמא זה שנינו בפרק הדר (עירובין עג.) שהמבוי לחצירות כחצר לבתים:

סעיף קטן ג

ומ"ש שגובין פת או דבר אחר ממיני מאכל משנה בר"פ בכל מערבין (עירובין כו.) ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח ובס"פ חלון (עירובין פא.) תניא בכל מערבין עירובי

חצירות ובכל משתתפין שיתופי מבואות בין בפת בין ביין בין בשאר פירות ולא אמרו לערב בפת אלא בחצר בלבד ופירש רש"י ובכל משתתפין שיתופי מבוי בין בפת בין ביין בין בשאר פירות ולא אמרו לערב בפת וכו' ובכל מערבין דרישא ה"ק בכל מיני פת מערבין עירובי חצירות ובפרק הדר (עירובין דף ע"א) תניא מערבין בחצירות בפת ואם רצו לערב ביין אין מערבין משתתפין במבוי ביין ואם רצו להשתתף בפת משתתפין וכתבו התוספות משמע דלכתחלה מצוה ביין יותר מבפת שמא ביין מינכר טפי שהוא שיתוף ומיהו בכל דבר מהני כדאיתא בפרק בכל מערבין ובפרק חלון וכתב במרדכי פרק הדר דעיקר שיתוף לא הוי בפת אלא בדיעבד וטעמא משום דבעינן שיהו ניכרים איזהו עירוב ואי זהו שיתוף אבל רש"י כתב שם משתתפים ביין וכ"ש בפת דחשיב טפי וטעם חילוק עירובי חצירות לשיתופי מבואות פירש"י בהדר דעירוב משום דירה הוא לערב דירתן לעשות א' ודירתו של אדם אינו נמשך אחר היין אלא אחר פתו אבל שיתוף דמבוי אינו אלא לשתף רשות החצירות שבמבוי לא רשות הבתים וחצר לאו בית דירה הוא. ומ"ש שיכולין ליתנו באויר החצר בפרק כיצד משתתפין (עירובין ד' פ"ה) אמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה שהיו מסובין וקידש עליהן היום פת שעל השולחן סומכין עליו משום עירוב ואמרי לה משום שיתוף אמר רבה ולא פליגי כאן במסובין בבית כאן במסובין בחצר א"ל אביי לרבה תניא דמסייע לך עירובי חצירות וכו' אימא עירובי חצירות בבית שבחצר שיתופי מבואות בחצר שבמבוי ופירש"י עירוב משום דירה דמערב להו לבתי דירה כאילו כל בני הבתים דרים כאן הלכך אי לא חזי לדירה לא מצי שרי אבל שיתוף לא משום דירה הוא דהא לא בתים שייכי ביה אלא חצירות הלכך לאו דירה בעינן אלא מקום המשתמר כגון חצר אבל אויר דמבוי לא משתמר הוא: בבית שבחצר לאפוקי בית שבחצר אחרת: בחצר שבמבוי לאפוקי חצר שאינה פתוחה לו. ומפורש שם בגמ' כל מקום שאמרו חכמים אין מניחין בו עירוב מניחין בו שיתוף חוץ מאויר מבוי משום דלא מינטר. ובפרק הדר (עירובין ד' ע"ב) גבי הא דתניא מערבין בחצירות בפת כתבו התוספות בשם ר"י דשיתופי מבואות דוקא בחצר שבמבוי ולא בבית משום דבחצר מינכר טפי שיתוף דשייכי טפי למבוי וקרובים תשמישי דמבוי זה לזה ואחר כך כתב ומיהו בירושלמי משמע כפירש"י דשיתופי מבואות בחצר וכ"ש בבית וכן דעת הרא"ש בפ' כיצד משתתפין:

סעיף קטן ד

ומ"ש או בבית שאין בו ד' אמות וכו' בברייתא בריש סוכה (דף ג'.) כתב הרשב"א בתשובה על ישראלים שדרים בג' מקומות חלוקים ודלתות כל אחד מהמקומות נעולים

בלילה והשמש גובה קמח מכולם צריכים הם לערב בכ"מ ומקום ששיתוף המבוי צריך שיהיה מונח בחצר שבמבוי ואלו שנבדלים זה מזה ורחוקים אין שיתופן אחד ואין מבואותיהן כאחד:

סעיף קטן ה

וככל משפטי עירובי חצירות ושיעורו וכו' הכי משמע מדתנן בפרק הדר (עירובין דף עג:) שהמבוי לחצירות כחצר לבתים: אפילו אם אחד מזכה לכולם רביעית יין שיש לו באוצר סגי הכי אמרינן בפרק הדר (עירובין ד' ס"ח) דס"ל לב"ה גבי הא דא"ל רבה ב"ר חנן לאביי מבואה דאית בה תרי גברי רברבי כרבנן לא ליהוי ביה עירוב דאליבא דבית הלל אי מקני להו רביעתא דחלא בחבית מהני ופירש ה"ר יהונתן שיקנה רביעית חומץ לכל אחד ואחד. ומצאתי כתוב על מ"ש רבינו אפילו אם אחד מזכה וכו' ר"ל לפי שיש מי שפי' דהא דקאמר בגמ' וליקני מר רביעתא דחלא בחביתא ר"ל רביעית לכל א' והוא דעת הראב"ד והרשב"א והריטב"א תמהו עליו וכתבו שברביעית מספיק לכולם לכן כתב רבינו דלא מיבעיא כשנותן כ"א חלקו שמספיק ברביעית לכל אחד ואחד אלא אפי' כשמזכה אחד לכולם מספיק ברביעית א' לכולם ודלא כהראב"ד וי"מ דלשון אפי' קאי איין שיש לו באוצר וה"פ ל"מ אם רביעית יין של עירוב הוא בעין דמצי מזכה אלא אפי' שהוא מעורב בתוך אוצר של מזכה כלומר בתוך חבית מליאה ש"ד ע"כ ביאור דבריו דבגמרא אמרינן דלב"ש אין משתתפין באוצר כלומר בדבר האצור ומערב בקצת יין או חומץ שבהן ולב"ה משתתפין וקי"ל כב"ה. כתב שם ה"ר יונתן לב"ה משתתפין באוצר ומה שמסתפק מן החבית למ"ש או למחרתו אומר זה של שיתוף וכו' שאם לא יאמרו לא הועיל כלום כדאמר אי אתם מודים וכו' ואין זה מוכרח שהרי בפ"ק דביצה (י:) ובסוף ביצה (לז:) מסיק רב הושעיא דלא פליגי ב"ש וב"ה הכא בברירה וכבר כתבו התוספות בזה. ומשתתפין בכל מיני מאכל כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ו

ומ"ש אפילו ד' או ה' מיני מאכל מצטרפין לב' סעודות בפרק בכל מערבין (עירובין ד' כ"ט) מייתי הא דתנן כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בחצי פרס ובמזון ב' סעודות לעירוב סבר רב יוסף למימר עד דאיכא סעודה מהאי וסעודה מהאי א"ל אפי' למחצה לשליש ולרביע ודעת הרמב"ם בפ"א שנכלל בזה עירובי תחומין ושיתופי מבואות וכן פירשו בתוס' ובהשגות חלקו בזה ואמרו שלא נאמר אלא בעירובי תחומין בדוקא:

סעיף קטן ז

ומ"ש חוץ מבגודגדניו' וכו' ולא בעלי בצלים וכו' ג"ז שם:

סעיף קטן ח
ומ"ש ולא בתבלין הכי משמע התם דאמרינן אילימא משום דקתני בהך תבלין ותבלין לאו בני אכילה נינהו אטו הכא מי לא קתני חטין ושעורים ולאו בני אכילה נינהו וכן פסק הרא"ש דתבלין אין מערבין בהם ואע"פ שכתב הא דתני רשב"א לענין מעשר שני עוכלא תבלין ליטרא ירק וכו' ואמרינן עלה וכן לעירוב ולאו משום תבלין מייתי לה שהרי כתב שאין מערבין בהם אלא ללמד שיעורא דשאר דברים השנויים בה מייתי לה אבל הרמב"ם בפ"א מה"ע כתב עוכלא תבלין וכ"כ סמ"ג וכ"כ שהוא דעת הרי"ף משמע דס"ל דכי אמרי' ותבלין לאו בני אכילה נינהו לאו משום דקושטא הוא אמרינן הכי אלא לומר דאם עלה בדעת רב יוסף דתבלין לאו בני אכילה נינהו ומש"ה אמר דלא אמרינן על ההיא ברייתא וכן לעירוב לדידיה נמי תיקשי מחטין ושעורין דמיתני בההיא מתני' דאמר איהו עלה וכן לעירוב:

סעיף קטן ט
ומ"ש ולא בפולים יבשים הכי משמע בגמרא שם (דף כ"ח) דאמרינן דמערבין בפולים לחים משמע אבל לא ביבשים וכ"כ הרא"ש דאין מערבין בפולים יבשים וכתב עוד הרא"ש דאין מערבין בכפניות ולא בעדשים וחטים ושעורים והוא מבואר בגמרא והרמב"ם ורבינו לא כתבוהו משום דכיון דלא חזו לאכילה כמות שהן ממילא משמע שאין מערבין בהם פירוש כפניות תמרים רעות שלא בשלו כל צרכן ואמרינן בגמרא בדף הנזכר דסילקא בשיל ולא בשיל אין מערבין בו וכתב הרמב"ם בפ"א ליטרא ירק בין חי בין שלוק ואם היה בשיל ולא בשיל אין מערבין בו לפי שאינו ראוי לאכילה וכתב עליו הראב"ד שלא נאמר זה אלא בתרדין. וכתב ה"ה ודברי רבינו נראין בטעמן שאין אדם אוכל ירק בשיל ולא בשיל:

סעיף קטן י
ומ"ש ולא בכמהין ופטריות ג"ז שם בגמרא (דף כ"ז):

סעיף קטן יא
ומ"ש ולא במים לבדו ובמלח לבדו שם במשנה (דף כ"ז):

סעיף קטן יב
ומ"ש אבל אם ערבן יחד משתתפין בהם שם בגמרא (דף כ"ז) ודע דבגמרא אמרינן אהא דתנן הכל ניקח בכסף מעשר חוץ מן המים ומן המלח ל"ש אלא מים בפני עצמן וכו' אבל מים ומלח ניקחין ואותבינן עלה ואוקימנא בשנתן בתוכן שמן וכתבו התוספות אבל במים ומלח מערבין בסמוך מוקי בשנתן לתוכן שמן וקשיא דתיפוק לי משום שמן וי"ל דאיצטריך אע"ג דלא הוי מן השמן מזון ב' סעודות. וגם הגהות אשיר"י כתבו בשם רבינו

שמשון דדוקא בשנתן לתוכו שמן. והפוסקים שלא הזכירו נתן לתוכו שמן נראה שהם סוברים שלא הוצרכו להעמיד בנתן לתוכו שמן אלא דוקא גבי מעשר משום דבעינן מידי דהוי פירא אבל לגבי עירוב בראוי ללפת בו את הפת סגי:

סעיף קטן יג

וכל דבר שרגילין ללפת בו את הפת וכו' וכל שאין מלפתים בו את הפת וכו' שם בריש בכל מערבין אמר רב יהודה אמר שמואל כל שהוא ליפתן כדי לאכול בו כל שאינו ליפתן כדי לאכול הימנו ופירש"י כדי לאכול בו ללפת בו את הפת מזון ב' סעודות: כדי לאכול הימנו שיהא כל ב' הסעודות ממנו:

סעיף קטן יד

ומ"ש ובשר חי לא הוי ליפתן וכו' עד ושיעורו ב' רביעיות הכל שם בריש בכל מערבין וכתב ה"ה בפ"א בשם הרשב"א שהיין מבושל בקינוח סעודה הוא בא ולא לטבול בו ולפיכך שיעורו כדי שמביאין ממנו לקינוח ב' סעודות. ובחומץ יש בה בגמרא ב' לשונות וכתב ה"ה בפ"א שנראה שהרי"ף והרמב"ם פוסקין כלשון ראשון דאמר ששיעורו כדי לטבול בו ב' סעודות ירק כלומר שכל הסעודה מן הירק ודלא כלישנא בתרא דאמר ששיעורו כדי לטבול בו ירק הנאכל בב' סעודות עם הפת וכתב הה"מ בשם הרשב"א והחומץ לטבול בו ירק של ב' סעודות ויראה ששיעורו רביעית וגם התוספות כתבו בר"פ בכל מערבין (עירובין דף כ"ט) דחומץ שיעורו ברביעית:

סעיף קטן טו

ומ"ש וכן שיעור שאר משקין נראה שלמדה ממאי דאמרינן בפרק בכל מערבין (עירובין כט:) גבי שכר בכמה מערבין ואסיקנא דבב' רביעיות כדפירש"י וכ"כ ג"כ הרמב"ם בפ"א ומשמע שם בגמרא דדין שאר משקין שוה לשכר:

סעיף קטן טז

ומ"ש ומשתתפין בב' ביצים ג"ז בריש בכל מערבין (עירובין ל.) אמר רב שימי בר חייא מערבין בביצים חיות וכמה אמר רב נחמן בר יצחק סיני אמר שתים וכ"נ שהיא גירסת ה"ה:

סעיף קטן יז

ומ"ש ובה' רמונים ובה' אפרסקין ובליטרא ירק שם (כט.) ברייתא דרשב"א לענין מעשר עני ואמר עליה וכן לעירוב ואף על גב דרב יוסף אמר דלא אמר רב וכן לעירוב אלא אמתני' מכל מקום משמע דתלמודא סבר דשפיר איתמר עלה וכן לעירוב ורב יוסף נמי אפשר דלא פליגי אלא דרב לא אמר וכן לעירוב אההיא ברייתא מיהו לענין דינא אה"נ דמודה דכן לעירוב וכן דעת הרא"ש וכן דעת הרמב"ם בפ"א מיהו בקצת ספרי רבינו

כתב ה' רמונים וט"ס הוא ויש להגיה ב' רמונים כדאיתא בגמרא וכמו שכתב הרא"ש והרמב"ם וכן הוא בספרי רבינו המדוייקים וגרסינן בגמרא (כח:) אמר רב יהודה אמר רב כשות וחזיז מערבין בהן כשות בכמה כמלא היד חזיז בכמה כמלא אוזילתא דאיכרי ופירש"י אגודת ירק שכורכין האיכרים. והרמב"ם כתב בשיעורא ליטרא אפשר שהוא מפרש ששיעור הירק שכורכין האיכרים הוא ליטרא ופירש"י חזיז שחת של תבואה כשהוא ירק וגוזזין אותה ואוכלין ואמרי' בגמ' דמקמי דאתא רב לבבל וחזא דאכלי ליה הוה אמר דאין מערבין בו ואפשר שמטעם זה השמיטו רבינו דכיון דהשתא לא אכלי ליה אין מערבין בו והרמב"ם שכתבו נראה שסובר דאע"ג דאנן לא אכלינן ליה כיון דבני בבל אכלי ליה חשיב שפיר מאכל ומערבין בו וגרסינן תו בגמרא (כח:) מערבים בפולים לחים ובכמה מלא היד וכתבו הרמב"ם. גרסינן תו בגמרא (כט.) אמר ר"נ תפוחים בקב וכתבוהו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וכתב המרדכי דבתפוחים של יער קאמר דאי בשאר תפוחים מאי תמיהא דרבא בגמרא ואמר וכי מערבין בתפוחים וגרסינן תו בגמרא (שם.) אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים וכו' וקב גרוגרות או מנה דבילה אמר רב וכן לעירוב וכתבו הרמב"ם ופירש"י דבילה לאחר שנדרסין בעיגול קרי להו דבילה ושוב אינו מוכר במדה אלא במשקל:

סעיף קטן יח

ומשתתפין אפילו באוכל שאינו ראוי לו וכו' שם במשנה (כו:) מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה סומכוס אומר בחולין ופסק הרמב"ם בפ"א כת"ק וגם הרא"ש כתב דלית הלכתא כסומכוס ואע"ג דסתם משנה דמסכת כלאים כוותיה משום דב"ה סברי כרבנן וכן רב הונא דאמר שבועה שלא אוכל ככר זו מערבין לו בה והא דתנן במתני' והכהנים בחלה ובתרומה לא הוי כמחלוקת ואח"כ סתם דה"ה לישראל נמי אלא אורחא דמילתא נקט כהנים שתרומה וחלה מצויה להם ועוד דהך משנה נמי שנויה בפרק כל שעה (פסחים לה.) והתם דוקא כהנים וההוא לישנא תנא נמי הכא עכ"ל. כתב בהג"א פרק בכל מערבין ושאר כל פירות כדי שימכור ויקח בהם מזון ב' סעודות ע"כ. ואין נ"ל דהא מתני' לענין אין פוחתין לעני בגורן הוא דמיתני ואע"ג דאמרינן עלה בפרק בכל מערבין וכן לעירוב לשאר מילי דמתני בה קאי ולא לכדי שימכרם אלא כל הפירות כדי לאכול בהן מזון ב' סעודות וכדאמר רב יהודה אמר שמואל כל שהוא ליפתן כדי לאכול בו וזה היה דעת כל הפוסקים שלא הזכירו ברייתא זו לענין עירוב: כתב בהג"א פ"ב דביצה נראה דעירובי תחומין עושין אותם מחומץ דלא צריך כי אם מעט לכל אחד לב' סעודות ועצה טובה קמ"ל ויש ללמוד משם לשיתופי מבואות:

סעיף קטן יט
אמר שבועה שלא אוכל ככר זו וכו' גם זה בר"פ בכל מערבין (עירובין ל.) אמר רב הונא אמר רב שבועה שלא אוכל ככר זו מערבין לו בה ככר זה עלי אין מערבין לו בה. וכתבו התוספות והרא"ש שנראה להם דהא דאמרינן שבועה שלא אוכל ככר זה לאו דוקא שלא אוכל ה"ה נמי אם אמר שבועה שלא אהנה מככר זה מערבין לו בה דקי"ל אין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו ואם אפיק מילתיה בלשון קונם אפילו אמר קונם אכילת ככר זה עלי אין מערבין לו בה גזירה אטו אמר ככר זה הקדש משום דסתם קונם דומה להקדש דשניהם אוכל נאסר על האדם אבל הרמב"ם בפ"א פסק דלא כרב הונא שכתב וז"ל וכן הנודר מאוכל זה או הנשבע שלא יאכלנו מערב בו ומשתתף בו שאם אינו ראוי לזה הרי הוא ראוי לאחר וכתב ה"ה שכן דעת רוב המפרשים והרשב"א מכללם דלא קי"ל כרב הונא כדמוכחן בריייתות דהתם:

סעיף קטן כ
ומ"ש ואם אמר על ככר היום חול וכו' בפרק בכל מערבין (עירובין דף ל"ו) בעיא דאיפשיטא:

סעיף קטן כא
חצר הפתוח לב' מבואות וכו' במשנה פרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ה) אר"ש למה"ד לג' חצירות פתוחות זו לזו ופתוחות לר"ה עירבו שתיהם עם אמצעית היא מותרת עמהם והן מותרות עמה ושתים החיצונות אסורות זו עם זו ופסק רב הלכה כר"ש וכן דעת כל הפוסקים ומשמע בגמרא במימרא דשמואל שאכתוב בסמוך שדין חצר שבין שתי מבואות שוה לדין ג' חצירות וכבר כתבתי בסימן שע"ח דמשמע בגמ' שאם נתנו שתי המבואות שיתופן בחצר זו ה"ל חדא ומותר לטלטל כלים ששבתו במבוי זה למבוי האחר דרך החצר והוא שלא יתנוהו בשני בתים וכמו שנתבאר שם:

סעיף קטן כב
ומ"ש לא שיתף עם שום א' מהן וכו' עד סוף הסימן שם (מט.) אמר שמואל חצר שבין ב' מבואות עירבה עם שניהם אסורה עם שניהם לא עירבה עם שניהם אוסרת על שניהם היתה בא' רגילה ובא' אינה רגילה זה שרגילה בו אסור וזה שאינה רגילה בו מותר א"ר בר רב הונא עירבה עם שאינה רגילה בו הותר רגילה לעצמו ואמר רבה בר רב הונא אמר שמואל אם עירב רגילה לעצמה וזו שאינה רגילה בו לא עירבה והיא עצמה לא עירבה דוחין אותה אצל שאינה רגילה בו כגון זה כופין על מדת סדום וכתב הרא"ש והרי"ף לא הביא כל זה משום דלית הלכתא כשמואל בהא דאמר חצר שבין שתי מבואות אם עירבה עם שניהם אסורות עם שניהם דלרבנן אמרה למילתיה וקיימא לי הלכה כר"ש

ומיהו לשאר דברים אנו צריכין מה שחילק בין רגילה ובין שאינה רגילה וגם הרמב"ם כתב להני חילוקים בפ"ה מה"ע:

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו וכן אם רגיל עם שניהם ושיתף עם א' מהם מותר השני אע"פ שלא נזכר בהדיא בגמרא למדה רבינו בק"ו מהיכא דשיתף עם אינו רגיל הותר רגיל לעצמו. נוסח דברי המשתף כתב רבינו בסימן שצ"ה. אם טוב לשתף בכל ע"ש או פעם א' בשנה יתבאר בסימן הנזכר:

סימן שפז

סעיף קטן א

סומכין על עירוב במקום שיתוף וכו' בפרק הדר (פא:) מערבין בחצירות ומשתתפין במבוי שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות שיאמרו אבותינו לא עירבו דר"מ וחכמים אומרים מערבין או משתתפין פליגי בה רב נחומי ורבא חד אמר בפת כ"ע לא פליגי דבחדא סגיא כי פליגי ביין וחד אמר ביין כ"ע לא פליגי דבעינן תרתי כי פליגי בפת א"ר יהודה א"ר הלכה כר"מ ורב הונא אמר מנהג ורבי יוחנן אמר נהגו וכתב הרא"ש שהראב"ד פסק כמ"ד ביין כ"ע לא פליגי והרז"ה פסק כמ"ד בפת כ"ע ל"פ ולדבריו הסכימו הרא"ש והמרדכי וכתבו עוד הרא"ש והמרדכי דהלכה כר"י דאמר נהגו כלומר ולא מורינן כר"מ אלא כרבנן וכ"כ בהגהות אשיר"י בפ' הדר ד' קכ"ב בשם מהרי"ח וכתבו עוד ד' קכ"ד והלכה כר"מ מיהו במקום מצוה לא בעינן תרתי דקאמר אביי והא לא ערבינן א"ל נסמוך אשיתוף וכן אם נשתתפו בפת סומכין אשיתוף במקום עירוב מא"ז. ובהא דתניא מערבין בחצירות ומשתתפין במבוי פירש"י מערבין בחצירות הפתוחות מזו לזו אע"פ שעירבו דרך פתחיהם צריכין להשתתף במבוי להתיר המבוי ואם לאו חצירות מותרות מזו לזו ומבוי אסור דאין סומכים על עירוב במקום שיתוף ולא על שיתוף במקום עירוב היכא דלא עירבו בני חצר לעצמן שאם יסמכו על זה תורת עירוב תשתכח אבל עירבה כל חצר לעצמה ונשתתפו כולם במבוי אע"פ שלא עירבו חצירות זו עם זו שיתוף המבוי מחברן ומטלטלין מזו לזו בין דרך המבוי בין דרך פתחיהם עכ"ל. וכך הם דברי התוספות בפ' הדר (עירובין עג.) גמרא חמשה חצירות פתוחות זו לזו אהא דאמרינן כל שיתוף שאין מכניסו ומוציאו דרך פתחים למבוי וכ"כ הגהות בפ"א בשם הר"ם וכ"כ רבינו ירוחם בחי"ז וכ"כ המרדכי בפרק הדר. [ולפ"ז לד"ה כל חצר צריכה לערב בפני עצמה ואם לא עירבה בפני עצמה ליכא למ"ד דסומכין על השיתוף אלא הב"ע בשכל חצר עירבה לעצמה ואח"כ נשתתפו במבוי ולא עירבו דרך פתחים שביניהם

או עירבו דרך פתחים שביניהם ולא נשתתפו במבוי דלרבנן בחד מינייהו סגי להתירן במבוי ומחצר לחצר ור"מ סבר שאע"פ שנשתתפו במבוי צריכין לערב דרך פתחים מפני התינוקות שאינם יודעים מהשיתוף הנעשים במבוי ויאמרו שמטלטלין מחצר לחצר בלא עירוב דרך פתחיהם וע"ד זו צריך לפרש הא דתנן בס"פ חלון (עירובין פ:) ולא אמרו לערב בחצירות אלא שלא לשכח התינוקות ומתני' דה' חצירות פתוחות זו לזו ופתוחות למבוי דאיתמר בפרק הדר (עירובין עג.) וגם צ"ל דההיא מתניתין דפרק חלון נמי אתיא כר"מ ולא קי"ל כוותיה ואע"ג דסתם מתניתין כוותיה כיון דר' יוחנן אמר נהגו כר"מ ולא מורינן כוותיה אלא כחכמים הכי נקטינן אבל הרמב"ם כתב בפ"א המשתתפין במבוי צריכין לערב בחצירות כדי שלא ישכחו התינוקות תורת עירוב שהרי אין התינוקות מכירים מה נעשה במבוי לפיכך אם נשתתפו במבוי בפת סומכין עליו ואין צריכין לערב בחצירות שהרי התינוקות מכירים בפת ובפ"ה כתב מבוי שעירבו כל חצירות שבו כל חצר לעצמה ואח"כ נשתתפו כולן במבוי שכח א' מבני החצר ולא עירב עם בני חצירות לא הפסיד כלום שהרי כולם נשתתפו ועל השיתוף סומכין ולא הצריכו לערב בחצירות עם השיתוף אלא שלא לשכח התינוקות והרי עירבו בחצירות נראה מדבריו שאפילו לא עירבה כל חצר לעצמה אם נשתתפו בפת סומכין עליו וא"צ לערב כלל ואע"פ שכתב בפ"ה נשתתפו במבוי ושכחו כולם לערב בחצירות אם אין מקפידין על פרוסתן סומכין על השיתוף בשבת ראשונה בלבד ואין מתירין להם דבר זה אלא מדוחק כבר העמידה ה"ה בשעירבו ביין ומאי פרוסתן פרוסה דעלמא שאילו נשתתפו בפת סומכין עליו משום עירוב ולפ"ז נראה שהרמב"ם פוסק כמ"ד שהלכה כר"מ ולא חיישינן לדרבי יוחנן דאמר נהגו כיון דסתמא דמתני' כר' מאיר וכמאן דאמר בפת כולי עלמא לא פליגי דבחדא סגיא וכן פירש הרב המגיד בפ"א וכתב שכן דעת הרשב"א ואפשר שפוסק כחכמים וכמאן דאמר ביין כולי עלמא לא פליגי דבעינן תרתי וסתם מתניתין כחכמים דבנשתתפו ביין היא דכהאי גוונא מודו רבנן דצריך לערב בחצירות מפני התינוקות שאינן מכירין ביין שמשתתפין בו במבוי אבל כשמשתתפים בפת מתוך שהפת חיי האדם עיניהם תלויות בו ומתוך כך מכירים במשתתפין במבוי בו ולפי זה סומכין על שיתוף בפת במקום עירוב אבל לא שייך למימר סומכין על עירוב במקום שיתוף דעירוב שעירבה כל חצר לעצמה היאך יתיר לטלטל במבוי והרי אפילו מחצר לחצר שלא דרך מבוי אסור לטלטל ולכן לא הזכירו הרמב"ם מיהו היכא שהחצירות פתוחות זו לזו ועירבו דרך פתחיהם אפשר שמותר לטלטל במבוי על סמך עירוב זה ורבינו סתם דבריו ביותר שנראה מהם דאין חילוק בין הרמב"ם והרא"ש בפי' סומכין על שיתוף במקום עירוב וכן נמי משמע מדבריו

דסומכין על עירוב במקום שיתוף לדעת כולם וליתא אלא כדפרישית: כתוב בתשובות אשכנזיות ששאלת אם צריך לערב בחצירות היכא שנשתתפו במבוי לא צריך כדמשמע פרק הדר דרבי יוחנן הלכתא כוותיה לגבי דרב דאמר נהגו העולם כר"מ דאמר מערבין בחצירות ומשתתפין במבוי וכל היכא דאיכא נהגו אורויי לא מורינן הלכך לא צריך אלא שיתוף לחודיה והעושה שניהם מברך ברכה לבטלה ואתה תעלה מעלה מעלה כנפש מאיר ב"ר ברוך. ונראה לי שאין דברים אלו אמורים אלא בשעירבו החצירות זו עם זו דרך פתחים שביניהם ובא לעשות גם כן שיתוף במבוי וכמו שנתבאר לדעת רש"י אבל לערב כל חצר לעצמה ולשתף במבוי שניהם צריכין ומברך על כל אחד ואחד מהם:

סימן שפח

סעיף קטן א

אם לא עירבו החצירות יחד וכו' בר"פ ר"א דמילה (שבת קל:) איתמר א"ר זירא אמר רב מבוי שלא נשתתפו בו אין מטלטלין בו אלא בד"א ופירשו בגמרא דהיינו כשעירבו חצירות עם בתים אבל אם לא עירבו חצירות עם בתים מותר לטלטל בכולו ואמרינן מ"ש כי עירבו חצירות עם בתים דנתקו חצירות ונעשו בתים ורב לטעמיה דאמר אין המבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצירות פתוחים לתוכו והכא בתים איכא חצירות ליכא כי לא עירבו נמי ליחזינהו להני בתים כמאן דסתימי דמו וחצר דאיכא בית ליכא ופירש"י דנתקו חצירות ונעשו בתים. בטלו לגבי הבתים ואין שם חצירות עליהם: כמאן דסתימי. דהא לגבי מבוי כמאן דסתימי הוו דהא חצירות מפסיקות בינתיים שאין הבתים מוציאין להם ואסיקנא אלא אמר רב אשי מי גרם לחצירות שיאסרו בתים וליכא ופירש"י אלא אמר רב אשי טעמא לאו משום בתים וחצירות פתוחים לתוכו הוא דרב בין עירבו בין לא עירבו מכיון דפתיחי ב' חצירות למבוי ושתי בתים לכל חצר תורת מבוי עליו וניתר בלחי וקורה והיינו טעמא דכי עירבו בחצירות ולא נשתתפו במבוי אסור לטלטל בו וכי לא עירבו שרי מי גרם לחצירות שיאסרו על המבוי להצריכו שיתוף להוציא מן החצירות לתוכו בתים הוא דגרמו לו דאם לאו משום בתים ה"ל חצירות ומבוי רשות א' דרב דאמר להא מילתא כר"ש דאמר גג וחצר ומבוי רשות א' הן ומטלטלין מזה לזה ואמר רב עלה הלכה כר"ש והוא שלא עירבו בתים עם החצירות דלא שכיחי מאני דבתים בחצר הלכך לענין טלטול בתוכו נמי כי לא עירבו חצירות עם הבתים שרי דה"ל כמו שנשתתפו בו דמי גרם למבוי ליאסר ולהצטרף לשיתוף בתים גרמו לו ואינם שהרי נסתלקו ממנו ומותר להוציא מהחצירות למבוי כאילו נשתתפו עכ"ל. ולפ"ז לא קי"ל בהא כרב משום דאזדא לטעמיה דלא פסק הלכה כר"ש אלא בשלא עירבו ומאחר דלא

קי"ל כוותיה בההיא אלא כרבי יוחנן דאמר הלכה כר"ש בין עירבו בין לא עירבו וכמ"ש בסימן שע"ב ממילא בטלה הא דרב ולעולם מותר לטלטל במבוי בין עירבו חצירות בין לא עירבו וכ"כ התוספות בהדיא וזהו דעת הרי"ף והרא"ש שהשמיטו הא דרב אבל הרמב"ם פוסק בפ"ה מה"ע כרב לפי שהוא מפרש דברי רב אשי בענין שיעלו דברי רב במימרא זו בלא מחלוקת וכמו שכתב ה"ה שם והראב"ד להיותו מפרש כפירש"י השיגו: ומ"ש רבינו בשם ה"ג אע"פ שכתב בסתם אסור לטלטלו במבוי ע"כ לומר דהיינו דוקא בעירבו חצירות עם בתים הוא מפרש כפי' הרמב"ם אבל לא עירבו פשיטא דשרי דהא ליכא מאן דאסר וכמ"ש רבינו:

סימן שפט

סעיף קטן א

כותי הדר במבוי ויש לו חלון אחורי ביתו וכו' כל זה הסימן מימרות דאמוראי בפרק הדר (עירובין דף ס"ז) גמ' משנה קמייתא ומ"ש ממחלוקת רש"י ור"י שם בתוס' וה"ה בפ"ה מה"ע כתב כדברי רש"י ושכן משמע מדברי הרמב"ם והכי נקטינן:

סימן שצ

סעיף קטן א

מבוי שצדו אחד כותי וישראל בצדו השני וכו' כבר נתבאר כל זה בס"ס שפ"ב ושם כתבו רבינו לענין חצר שפתוחים לו בתים בענין זה וכאן כתבו לענין מבוי שפתוחים לו חצירות בענין זה ושם כתבתי דעת הרמב"ם ז"ל וכבר כתב רבינו בסימן שס"ג שמבוי זה אע"פ שאין בו אלא חצר אחד של ישראל ניתר בלחי או קורה כיון שפתוח לו חצר אחד ואע"ג שדר בו הכותי דירת הכותי חשיבא דירה לקולא:

סימן שצא

סעיף קטן א

ככל משפטי הביטול למי ששכח ולא עירב בחצירו כן הוא במבוי שאם שכח חצר אחד ולא נשתתפה מבטלת רשותה וכו' זה פשוט ומ"ש או הם לה אע"פ שהן רבים כלומר וקי"ל דאין מבטלין רשות לב' שלא עירבו כמבואר בסימן ש"פ אפ"ה מבטלי לבני חצר זו לפי שבני החצר גבי מבוי חשובים כיחיד בחצר וזה למד רבינו ממ"ש בסמוך דחצר אחד של ישראל אע"פ שיש לו בעלי בתים רבים חשיבי כיחיד לענין עיר שכולה כותים ומה שצריכין ביטול דוקא בשבת עירבו כולה יחד דרך פתחים שבין חצר לחצר אבל אם עירבו דרך פתחים אין צריכין ביטול כדפרישית לעיל בסי' שפ"ז:

סעיף קטן ב

ומ"ש וככל משפטי ישראל בחצר עם העכו"ם כן הוא במבוי או בעיר וכו' אבל חצר אחד לא אפי' הרבה בתים של ישראל פתוחים לתוכו כ"כ הרא"ש בר"פ הדר והביא ראיה לדבריו ורבינו ירוחם כתבה בספרו ודבר פשוט הוא שצריך שתהא העיר מוקפת חומה לדירה ואז יהיה מותר לטלטל בה וכבר האריך בזה מהרי"ק בשורש מ"ו וסתם עיירות הם מוקפות לדירה וסתם מבצרים אינם מוקפין לדירה וכמ"ש רבינו בסי' ת"א ודע שמהר"י קולון בשורש מ"ח כתב שדברי הרא"ש ליתנהו אלא לחד תירוץ שכתב המרדכי אבל לאידך תירוצא נראה שהוא אוסר היכא שב' ישראלים דרים בעיר ואוסרים זה על זה ואפי' דרים בחצר אחת וכ"נ שהוא דעת סמ"ג ושקשה בעיניו להתיר נגד הפוסקים שלהם דהיינו סמ"ג והמרדכי ומ"מ כתב דבב' בתים זה לפנים מזה דפליגי בה שמואל ור' יוחנן אם צריכין לתת כל אחד עירוב או אם די בשיתוף הפנימי ונסתפקו הפוסקים הלכה כדברי מי בהא יש לסמוך על הרא"ש להחשיבם כא' ולע"ד נראה דכדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו בכל התורה כולה וכ"ש בדיני עירוב דקי"ל הלכה כדברי המיקל בו וכ"ש שגם המרדכי לחד תירוצא אתי כוותיה. וז"ל התוס' בר"פ הדר ואור"י דאותם יחידים ישראלים הדרים בכרכים המוקפים חומה שיש להם מחיצות גמורות ודלתותיהם נעולות בלילה שרי לטלטל בכולה בשבת כיון דליכא ישראל אחר דאסר עליה וכתב שם המרדכי ומ"ש ר"י ודלתותיהם נעולות בלילה ל"נ לר"מ דאפילו אינם נעולות נמי וכן כתבו הגהות בפ"ב מה"ע: וכתב מהרי"ק בשורש מ"ו דלכל הפחות בעינן שתהא ראויה לינעל בלילה ואפילו נעילה ממש בעינן לדעת התוספות ע"כ: ישראל הדר יחידי בעיר של כותים שהיא מוקפת חומה ועבר יהודי א' דרך שם בשבת ונתאכסן בחצר אחרת שניהם מותרין לטלטל בכל העיר וכמו שכתבתי בסי' שפ"ב בענין ישראל המתארח בחצר שדרים בו ישראלים וכותים אפי' נתארח בבית אחרת אינו אוסר על ישראל הדר שם וגם אין הדר שם אוסר עליו:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואין מספיק במה שישכור משר העיר כ"כ המרדכי בפרק הדר בשם ר"מ וגם הכלבו כתב כן בשם ר"מ והא פשיטא שאין דבריהם בשר שהבתים שלו והשכיר לבני העיר ויכול לסלקם דאטו מפני שהוא שר העיר גרע דהא אפילו שאר משכיר דעלמא כה"ג שוכרין ממנו כמבואר בפרק הדר (עירובין סה.) גבי ר"ל ותלמידי ר' חנינא דאיקלעו להאי פונדק וכתבו רבינו בסי' שפ"ב וגם אין דבריהם בשר שהבתים שלו והשכירם לבני העיר ואין לו רשות לסלקן ויש לו רשות להניח שם כליו דכל כה"ג שוכרין מהמשכיר וכמו שנתבאר בדברי רבי' בסי' שפ"ב ואי אפשר לומר דהדר ביה בסי' זה ומטעם זה ג"כ

אין לומר שדבריהם בשר שאין הבתים שלו אע"פ שיש לו רשות להניח כליו בכל בית שירצה שהרי הוכחנו לעיל בסימן שפ"ב דלאו דוקא משכיר אלא ה"ה לאיניש אחרינא כל שיש לו רשות להניח. כליו בבית שוכרין ממנו אלא שדברו בהווה וא"כ ע"כ לומר שאין דברים הללו אמורים אלא בשר שאין הבתים שלו וגם אין לו רשות להשתמש בבתי בני העיר כלל ואפי' בשעת מלחמה שצריך להושיב אנשי המלחמה וכלי מלחמתם בבתי בני העיר אינו נעשה ע"פ השר אלא ע"פ עצה והנהגת יועצי המדינה ונעשים כל הדברים כמנהג קצת עיירות שאין למלך ולשר עליהם שררה ושולטנות כי אם לקבל מסים ידועים ולשפוט משפטיהם ושאר כל צרכי העיר אינם נעשים רק ע"פ יועצי המדינה ומנהיגיה הנקראים בלשונם ריגידוריש אבל עיירות שצרכי העיר אינם נעשים אלא ע"פ המלך והשר והנהגתו או ע"פ הממונים שלהם ודאי שהשכירות מהמלך ההוא או השר ההוא מהני שהרי יש לו רשות להושיב אנשי מלחמתו וכלי מלחמתם בבתי בני העיר בשעת מלחמה שלא מדעתם. ותדע שהרי גם דעת הרשב"א בתשו' ששכירות מן השר לא מהני שכתב וז"ל שאלת אם מספיק להם שישכירו מהפרש שהוא אדון העיר ונותנין לו חק ידוע בכל שנה מהבתים או שמא צריך שישכרו מהבעלים הדרים שם. תשובה כל דמצי הפרש לסלקן מצי לאוגורי וכל היכא דלא מצי לסלקן לא מצי לאוגורי וכדאמרינן בההוא פונדק דלא הוה שוכר והוה משכיר עכ"ל ואם הפרש הזה היה לו רשות להושיב אנשי מלחמתו וכלי מלחמתם בבתי אנשי העיר אפילו אי לא מצי לסלוקינהו נמי היה יכול להשכיר וכמו שכתב ה"ה בפ"ב מה"ע אלא ע"כ בעינן שדבריהם וצרכיהם נחתכים על פי מנהיגי העיר ויועציה ולא ע"פ השר דברי התשובה אמורים והכי דייק ל' השואל שכ' אם מספיק שישכרו מהפרש שהוא אדון העיר ונותנין לו חק ידוע בכל שנה מהבתים ולמה לו להאריך כ"כ היה לו לכתוב סתם אם מספיק שישכירו מאדון העיר או לא אלא ודאי אילו היה שר העיר בהחלטה פשיטא ליה שהיה מספיק שישכרו ממנו אבל לפי שלא היה לו רשות בעיר כי אם לשפוט משפט בני עיר וליקח מהם מס מהבתים אבל לא היה לו שום ממשלה אחרת מש"ה קמיבעיא ליה אבל במתנהגים ע"פ השר לא נסתפק לו דהא ודאי לכ"ע שכירות השר מהני מטעמא דפרישית וכ"כ מהר"ר יצחק בר ששת ז"ל בתשובה בפי' וז"ל באותה קנייה שקניתם יש לעיין אם תועיל דאע"ג דאית לאדון מס על אנשיו אינו יכול לסלקם מביתם וא"כ איך ישכיר או ימכור רשותם אלא שיש ללמד זכות ממה שכתב הרשב"א שאם היה למשכיר שום תפיסת יד באותן הבתים כגון שהיו לו כלים או שיש לו רשות להניחם שם אפילו לא הניחן שוכרין אפילו מהמשכיר אע"פ שאין לו כח מן הדין לסלקם לפי שאינו גרוע משכירו ולקיטו הרי מפורש שדברי

הרשב"א בתשובה אינה אלא בשר שאין לו רשות להניח כליו ואנשי מלחמתו בבתי בני העיר וכן נפרש דברי ר"מ ועל פי זה יתפרשו דברי בה"ג שכתב בסמ"ג וז"ל ואי מתא דכותים היא צריכין למיזבן רשותא מכל כותי דאית ביה כי היכי דתיקום מתא כולה ברשותא דישראל והדר ערבי וזה היה דעת חכמי ספרד שהיו נוהגים בטוליטולא ומורסיא וודאל ח"ג גארה ואל קלעה ורוב העיירות המוקפות חומה לקנות רשות משרי המדינות אומן המלך וכן הורה מורי דודי מהר"ר יצחק קארו ז"ל לבני שיטיליא"ש וכתב שהיו יכולין לשכור מבן המלך שהיה אז שם אדון העיר או משומר החומות דה"ל בן המלך או שומר החומות שכירו ולקיטו של מלך ואע"ג דהמלך עצמו משמע מדברי הרשב"א שאין לו כח יותר משכירו ולקיטו של בעה"ב וא"כ בנו או שומר החומות ה"ל שכירו דשכירו והא מנ"ל דיוכלו לשכור משכיר דשכירו י"ל דה"פ כל שיש לו רשות להניח כליו בבתים ה"ל כבע"ה אע"פ שאינו ב"ה לפי האמת מייתי ראיה משכירו ולקיטו שאע"פ שאינם בע"ה שוכרין מהם אבל לעולם כל שיש לו רשות להניח שם כליו בע"ה ממש חשיב וה"ל בן המלך או שומר החומות שכירו של בע"ה ע"כ והביא ראיה מתשובת הריב"ש שכתב וז"ל וא"כ בנדון זה י"ל שכיון שדבר ידוע שהאדון יכול להניח כלים בבתי אנשיו ואין מוחה בידו ואין זה שלא כדין שכך נהגו א"כ לא גרע משכירו ולקיטו ויכול להשכיר הרשות מצד אחר כי מה שאוסר הכותי אינו מן הדין שהרי אין דירת כותי אלא כדירת בהמה גם ענין העירוב עצמו היא דרבנן והלכה כדברי המיקל בעירוב בזה יש לדון ולהקל בענין זה שיוכל האדון להשכיר רשות מכותי והממונה שלו כמוהו שהרי גם הממונה יוכל מטעמו להניח כלי האדון בביתם וא"כ חזר הוא להיות בעד האדון ומטעמו כשכירו ולקיטו של כל אחד ואחד עכ"ל. ומדברי תשובה זו נראה ששוכרין משכירו דשכירו כל ששכירו יש לו רשות לקחת שכיר שיהיה לו רשות להשתמש בכל הבית ה"ל כשכיר בע"ה עצמו ואם שכרו מגזבר המלך לזמן קצוב ונתחלף הגזבר בתוך הזמן כתב הרשב"א בתשובה ובסימן שפ"ב כתבתיה: וכתב עוד הריב"ש בתשובה ועוד יש טעם אחר להתיר קניית הרשות מהאדון כי ידוע כי דרך הרבים הוא לעולם לאדון לשנותה כמו שירצה ולתת לבעלי בתים דרך מצד אחר וכיון שיכול לסלק הכותי מן הדרך ההוא הרי יכול להקנות הרשות אלא שטעם זה לא יספיק להכניס ולהוציא מן המבוי לבתי הכותים כיון שאין אלו מתירים כי אם מפני רשות האדון דמבוי ולא בבתים הפתוחים לו דה"ל כביטל רשות חצירו ורשות ביתו לא ביטל אבל מבתי היהודים מותרין הם כיון שקנו רשות ממי שהדרכים שלו ויכול לסלק בני המבוי מן הדרך ההוא ולתת להם דרך מצד אחר אבל הטעם הראשון מספיק אפילו להכניס ולהוציא מהמבוי לבתי

כותים ומ"מ טוב לכם להשמר שלא להכניס ולהוציא מבתי הכותים רק מבתי היהודים זה לזה דרך המבוי ולזה יספיקו שני הטעמים שכתבתי עכ"ל:

סימן שצב

סעיף קטן א

עיר של יחיד פירוש שאין בה ס' ריבוא וכו' משנה בפרק כיצד מעברין (עירובין דף נ"ט) עיר של יחיד ונעשית של רבים מערבין את כולה ושל רבים שנעשית של יחיד אין מערבין את כולה אא"כ עשה חוצה לה שיור ופירש"י עיר של יחיד שלא היו נכנסים בה תמיד ס' ריבוא ולא חשיבא ר"ה ונעשית של רבים מערבין את כולה בתחלה ואין מבואותיה צריכין תיקון שהרי היא כחצר א' וכגון שאין בה ר"ה גמורה של י"ו אמה והתוס' כתבו שאינו של י"ג ושליש ואזדו לטעמייהו שנתבאר בסימן שס"ד דבהכי חשיב ר"ה ונראה מדברי רש"י דמתני' רבותא אשמועינן שאע"פ שנעשית של רבים מערבין את כולה בלא שיור וכ"ש כשגם עכשיו היא של יחיד ובשל רבים ונעשית של יחיד כתב דלאו דוקא של רבים ונעשית של יחיד מהני לה שיור אלא ה"ה של רבים אלא רבותא אשמועינן אע"פ שנעשית של יחיד בעינן שיור וכתבו התוספות והרא"ש דהכי מוכח בגמרא וכתבו סמ"ג וסמ"ק נ"ל שאין הדברים אמורים שעיר של רבים והרי היא של רבים מערבין אותה אלא כגון ירושלים שדלתותיה נעולות בלילה ונחשבת מן התורה ע"י כן ככרמלית עכ"ל ודבריהם כשהיא רחבה י"ו אמות או שהיא מפולשת משני צדדיה לר"ה שאם לא כן אין לה דין ר"ה ובצורת פתח מכאן או לחי וקורה מכאן סגי וכמו שנתבאר בסימן שס"ד. והרמב"ם כתב בפ"ז ואם היתה המדינה קנין יחיד וכתב ה"ה בשם הרשב"א אי זו היא עיר של יחיד כל שבנאה היחיד לעצמו וישכירנה לרבים או שמכרה אחר מכאן לרבים או שבנאה להושיב בה דיורים ומשייר לעצמו דרכים פלטיות וסרטיות כדרך שהמלכים עושים עכ"ל ותניא בגמרא עיר של יחיד ונעשית של רבים אין מערבין אותה לחצאין אלא או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו ופירש"י אין מערבין אותה לחצאין. דכיון דמעיקרא חד היא אסרי הני אהני והויא כמבוי ששכח א' מן החצירות ולא נשתתפה בו דאסרה אכולה ומשמע דכ"ש לעיר של יחיד והרי היא של יחיד שאין מערבין אותה לחצאין כיון דמעולם הורגלו להיות אחד וכ"כ הגהות בפ"ה מה"ע והמרדכי בפרק כיצד משתתפין ובגמרא מ"ש לחצאין דלא דאסרי אהדדי מבוי מבוי נמי אסרי אהדדי הב"ע דעביד דקה וכי הא דאמר רב אידי אחד מבני מבוי שעשה דקה אינו אוסר על בני מבוי ופירש"י מבוי מבוי נמי אסרי דכיון דמעיקרא של יחיד היא והוו מערבין את כולה והורגלו להיות אחד אסרי אהדדי ואפילו איכא לחי או קורה למבוי לא מהני: דעביד דקה. פתח נמוך

בראש כל מבוי דגלו דעתייהו לאסתלוקי כל חד מחבריה והרי"ף והרמב"ם פירשו דקה איצטבא והתוספות פירשו מחיצה גבוה ד' טפחים כגון איצטבא ונ"ל שטעות סופר הוא בתוס' וצריך להגיה י' טפחים וכ"כ ר"י בשמם ורבינו כתב כפי' התוס'. וכתב ה"ה בפ"ה דענין זה במדינה מוקפת חומה גבוה י' טפחים ויש לה דלתות שהיא רה"י ומפני זה אין מערבין אותה לחצאין אבל אם לא היתה העיר כולה מוכשרת במחיצות ובאו להכשיר חציה ולערבה הרשות בידם וכ"כ הרמב"ן וכן משמע מלשון רבינו בביאור עכ"ל אבל מדברי רש"י שם בהא דת"ר עיר של יחיד ונעשית של רבים ורשות הרבים עוברת בתוכה נראה שאפי' בשאין להם חומה עסקינן וכתב שם הרא"ש דמשמע מפירש"י דאפי' לחי מפסיק בינו ובין ר"ה כיון שהורגלו לערב יחד הויא כמו מבוי א' ואין מפסיק לחי לחצי מבוי וקשה מדאמרינן בפ"ק (יד:) עשה לחי לחצי מבוי יש לו חצי מבוי ונ"ל דהתם מיירי שאין חצר פתוח למבוי מן הלחי ולחוץ אבל בירושלמי לא משמע הכי דגרסינן א"ר אשי הדא אמרה בני מבוי שנתנו קורתם וכו' והשתא ניחא הכל דהא דאמרינן יש לו חצי מבוי מיירי שלא נתנו החיצונים קורה וכיון שאין החיצונים יכולין לטלטל במבוי לא אסר על הפנימיים אבל כשנתנו גם החיצונים אסורין גם הפנימיים אם עירבו אלו לעצמן ואלו לעצמן ולא עירבו יחד דכיון שהורגלו לערב יחד כל המבוי א"א ליחלק להשתמש אלו בחצי מבוי ואלו בחצי מבוי וה"נ כיון שהורגלו בני העיר לערב יחד אסרי אהדדי דהוו כמו נתנו אלו ואלו שהרי העיר מתוקנת משני ראשיה ואין לחי וקורה מועיל לסלקם זה מזה אבל בצורת פתח או משהו מכאן ומשהו מכאן נחלקים זה מזה וכן כתבו התוס' וכן כתב הר"מ ז"ל דיכול לחלק המבוי בב' פסים כשאין ביניהם יותר מי' או בפס ד' והפירצה בי' או בצ"פ אפילו ביותר מעשרה מהני בכל דוכתא עכ"ל כלומר דכל שאין הפירצה יתירה על י' בפס ד' או בב' פסין של שני משהויין סגי וכ"כ שם המרדכי וכן כתבו הגהות מיימון בפ"ה מה"ע בשם סמ"ק ואמאי דתנן ושל רבים שנעשית של יחיד פירש"י רבותא אשמועינן דאע"ג דנעשית של יחיד אין מערבין את כולה הואיל ותחלתה של רבים דדילמא הדרא ומתעבדא של רבים ואתו לערובה כולה ואסור לערב עיר של רבים בלא שיור ואע"ג דאין בה ר"ה גמורה שלא תשתכח תורת ר"ה וההוא שיור הוי היכרא דטעמא משום עירוב הוא אלא א"כ עשה חוצה לה שיור שלא עירבו עם שאר העיר אלא לבדן עכ"ל. וכתב ה"ר יונתן בההוא שיור הוי היכרא לכל שאנו מטלטלים בה משום עירוב. וכתב עוד אלא א"כ עשה חוצה לה שיור וכ"ש אם היו מערבין אותה מבואות מבואות בפני עצמן דאין שיור גדול מזה אלא רבותא אשמועינן שאפילו שיור של חוצה לה מהני לשאר העיר ואיפליגו תנאים שם במשנה בשיעור השיור ובגמרא

אמר רבי יצחק אפילו בית אחד בחצר אחד ופירש רש"י חצר ובית לתוכה סגי להיות שיור והתוספות פסקו שם כר"ש דאמר שלש חצירות של ב' ב' בתים אבל הרי"ף פסק כרבי יצחק ונתן הרא"ש טעם לדבריו וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מה"ע וכן כתבו סמ"ג וסמ"ק וכך הם דברי רבינו והכי נקטינן:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו ואפילו אינו פתוח לעיר וכו' ואפילו הוא בית הבקר וכו' פשוט שם (ס.) גבי בני קקונאי דאמרו לרב יוסף הב לן גברא דלערב מאתין:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם שייר ממנה הרבה וכו' גם זה פשוט שם בדף הנזכר גבי הא דאיבעיא להו חדשה מהו:

סעיף קטן ד
ומה שכתב ובלבד שלא יוציאו מזה לזה פשוט הוא וזה שאסור להוציא מזה לזה הוא היכר שאינם מטלטלין אלא ע"י עירוב:

סעיף קטן ה
ומה שכתב צריך שיעשה צ"פ וכו' נתבאר בסימן שס"ג ולא חש רבינו לכתוב כאן דפס של ד' מהני כשאין ביניהם יותר מי' לפי שסמך לו על מה שכתב בסימן הנזכר:

סעיף קטן ו
ומה שכתב ואם אין לעיר אלא פתח אחד חשיב כשל יחיד וכו' פשוט שם בברייתא (נט:):

סעיף קטן ז
ומה שכתב אפילו העמיד לה סולם בצד השני גם זה שם בדף הנזכר מימרא דר"נ משמיה דרב:

סעיף קטן ח
ומה שכתב אפילו העמיד הרבה סולמות גם זה שם מימרא דשמואל בדף ס':

סעיף קטן ט
ומה שכתב ואם יש לה שני פתחים אם יש אשפה בפני אחד מהם וכו' פשוט שם בדף כ"ט בעובדא דרבי זירא ערבא למתא דבני רבי חייא:

סעיף קטן י
ומה שכתב ואם היא של יחיד ונעשית של רבים וכו' היינו בבא המפורשת במתניתין שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואם ר"ה עובר בה משער לשער וכו' גז"ש (נט.) ת"ר עיר של יחיד ונעשית של רבים ור"ה עוברת בתוכה כיצד מערבין אותה עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ואין מערבין אותה לחצאין אלא או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו

ופירש"י לחי מכאן ולחי מכאן לראשי ר"ה ובעיירות שאין להן חומה עסקינן שראשי ר"ה מפולשין ואוקימנא בגמרא כרב יהודה דאילו לרבנן לא מיערבא ר"ה בהכי כלומר אלא צריך לעשות לה דלתות וכמו שנתבאר בסי' שפ"ד וה"ה לעיר של רבים וגם עתה היא של רבים שאם עשה לה דלתות מערבין אותה ע"י כך ורבינו רבותא קמ"ל שאף ע"פ שהיתה של יחיד עכשיו שנעשית של רבים צריכה תיקון דלתות כאילו היתה של רבים מעולם והא דתנא מערבין כל מבוי בפני עצמו כבר כתבתי דאוקימנא לה בגמרא בדעביד דקה:

סעיף קטן יב

ומ"ש וה"מ שאינם רשאים ליחלק לארכ' וכו' גז"ש בדף הנזכר א"ר פפא לא אמרו אלא לארכה אבל לרחבה מערבין ופירש"י דרך עיירות להיות פתחי פלושיהן לארכה ור"ה עוברת מפתח לפתח וחולק לאורכה הלכך אין בני עבר הלז רשאין לערב לבדן ובני עבר הלז לבדן משום דהני והני דרסי בהך ר"ה ויוצאים ונכנסין דרך פתחים לכאן ולכאן ור"ה זו מחברתן שכולן מעורבין בה ואסרי אהדדי אבל לרחבה בני ב' העברים לראש הא' לבד ובני ב' העברים לראש א' לבד שהרי יכולין להסתלק אלו מאלו ולא יהא דרך לאלו על אלו ובוררים להם אלו פתח שאצלם ואלו פתח שאצלם ואיכא לישנא אחרינא בגמרא דאסר אפילו לרחבה וכתב הרא"ש והרי"ף לא הביא הני תרי לישני דס"ל כלישנא בתרא לחומרא וכ"ד הרמב"ם בפ"ה אבל הרא"ש פסק כלישנא קמא לקולא וכן פסקו הגהות בפ"ה מה"ע וכך הם דברי רבינו ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו וצריך שיעשו ביניהם וכו' נלמד ממ"ש בסימן שס"ג דבכל מקום שהפירצה יותר על י' צריך צורת פתח. כ' בתשובה שבסוף חזה התנופה מבואות היהודים המתוקנים כהלכתן במקומות שהן פתוחים לבית הכותי בצורת פתח וכן מבואות היהודים המפולשין ופתוחים זה לזה ומתוקנין כהלכתן מדין מבוי עקום מותר לטלטל בכל המבואות כשישתתפו יחד הבתים והחצירות כדין שיתופי מבואות ואין צריך לעשות דקה לפני ביתו של מי שלא עירב להפרידו מן האחרים כדי שלא יאסור עליהם שאין זה דומה לעיר של יחיד ונעשית של רבים וכן אין היהודים הדרים חוץ למגרש היהודים אוסרים על היהודים שבמגרש שנתקן כהלכה כי אין כל העיר חשובה כחצר אחד לאסור אלו על אלו ואע"פ שהכל תחת היקף חומה אחד סברא עכ"ל: כתב ר"י עיר של רבים ונתמעטה ועמדה על חמשים דיורים אינה צריכה שיור עכ"ל ונראה דנפקא ליה מדתניא בפרק כיצד מעברין (עירובין דף ס' א)"ר יהודה עיר אחת היתה ביהודה

וחדשה שמה וכו' והיא היתה שיור איבעיא להו חדשה מהו חדשה כי היכי דאיהי הוי שיור לגדולה גדולה נמי הויא שיור לקטנה אלא כעין חדשה מהו רב הונא ורב יהודה חד אמר בעיא שיור וחד אמר לא בעיא שיור ופירש"י כעין חדשה. עיר קטנה אחרת של חמשים דיורים ואינה סמוכה לגדולה ופסק כמאן דמיקל דכיון דמידי דרבנן הוא אזלינן לקולא כתב הרמב"ם בפ"ה המזכה בשיתוף לבני המדינה אם עירב לכולם עירוב אחד א"צ להודיעם שזכות היא להם ודין מי ששכח ולא נשתתף עם בני המדינה או מי שהלך לשבות בעיר אחרת או כותי שהיה עמהן במדינה דין הכל כדינם בחצר ומבוי עכ"ל:

סימן שצג

סעיף קטן א

אין מערבין עירובי חצירות וכו' פלוגתא דחכמים ור' בברייתא פ"ב די"ט (טז:) ואיפסקא הלכתא בגמרא דאסור לערב בי"ט:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם שכח יערב בי"ט ע"י תנאי וכו' שם א"ר חייא בר אשי אמר רב מניח אדם עירובי תחומין מי"ט לחבירו ומתנה וכ"ש עירובי תבשילין ורבא אמר מניח אדם עירובי תבשילין מי"ט לחבירו ומתנה אבל לא עירובי תחומין דלמיקני ביתא בי"ט לא וכתבו הרי"ף והרא"ש הלכתא כרבא דהוא בתראה ומסתברא לן דה"מ בעירובי תחומין דמיקני ביתא הוא אבל עירובי חצירות דביטול רשות הוא מניח אדם עירוב מי"ט לחבירו ומתנה וה"מ בשני ימים טובים של גליות אבל בב' י"ט של ר"ה לא כדאמרינן בפ"ק (ו.) וכ"ד הרמב"ם בפ"ו מהל' י"ט אלא שכתב דה"מ בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראיה והיו עושים ב' ימים מספק אבל השתא דבקיאינן בקביעא דירחא ולא עבדינן תרי יומי אלא משום מנהג בלבד אני אומר שאין מערב ומתנה לא עירובי חצירות ולא שיתופי מבואות ואע"פ שהראב"ד השיגו ה"ה החזיק בידו ונתן טעם לדבריו. והר"ן כתב בפ"ב די"ט שאין דברי הרמב"ם מחוורים בזה וגם הרשב"א כתב בתשובה שלא נראו לו דברי הרמב"ם בזה וכ"כ מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו סתם דין זה דיערב בי"ט ע"י תנאי ולא חילקו בין זמן לזמן וכיון דכל הני רבוותא מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ולמחר יאמר על אותו פת לאו דוקא דה"ה אם אמר כן על פת אחר והרי בסוף הלכות י"ט הביא דין זה ולא כתב שם על אותו פת:

סעיף קטן ד

אחד עירובי חצירות ושיתופי מבואות מערבין אותן בס"פ במה מדליקין (שבת לד.) אקשינן רישא דמתני' דקתני ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ע"ש עם חשיכה

וחד מינייהו עירבתם ומשמע דוקא עם חשיכה אבל בספק חשיכה לא אסיפא דקתני ספק חשיכה מערבין ושני ל"ק כאן בעירובי חצירות כאן בעירובי תחומין ומפרש רש"י דעירובי חצירות שרי בספק חשיכה וכן דעת התוספות והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה"ע:

סעיף קטן ה

ומ"ש אפילו קיבל עליו תוספת שבת כתב ה"ר שמריה שיכולין לערב ויש אוסרין וכו' ז"ל המרדכי שם פסק רבינו יואל וה"ה לאחר תפלת ערבית יכולין לערב אם יום הוא דעניית ברכו כתקיעת שופר הוא וקודם ספק חשיכה היו מקבלין שבת ותוקעין כדי להוסיף מחול על הקדש ואפ"ה מתיר בע"ש לערוב עירובי חצירות בספק חשיכה וה"ה אחר עניית ברכו ושוב מצאתי בשם רבינו שמריה שהורה כן והביא ראיה כמו שהביא רבינו יואל ומקצת תלמידיו אסרו ואמרו דיש חילוק בין קיבל עליו שבת ללא קיבל וחזר בו הרב ואסר והביא ראיה מן התוספת' עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואפילו עירב לשנים לאחד מבע"י וכו' מימרא דרבא בס"פ במה מדליקין (שבת לד:) ובס"פ הדר (לד.) ודעת הרא"ש כדעת ר"ת שהעמידה בעירובי חצירות דוקא וכתב ה"ה בפ"ו מה"ע שכן דעת הרמב"ן והרשב"א ואע"פ שרש"י פירשה בעירובי תחומין וכ"כ הרמב"ם משמע דכ"ש לעירובי חצירות דקילי טפי וכתב הרא"ש ז"ל וכתב ה"ר יונה ודוקא עירב עליו מבעוד יום ונאכל עירובו בין השמשות ולאחר עירב בין השמשות ונאכל עירובו משתחשך אבל עירב עליו בין השמשות ונאכל עירובו בין השמשות לא הוי עירוב ולא אמרינן מקצתו יום ומקצתו לילה ובשעת שהניח עירוב יממא הוי ובשעה שנאכל לילה הוי דכולי האי לא אקילו רבנן לשוויי בין השמשות לגבי האי עירוב מקצתו מן היום ומקצתו מן הלילה עכ"ל:

סימן שצד

סעיף קטן א

ספק עירוב כגון ספק אם היה קיים בין השמשות וכו' משנה בפרק בכל מערבין (עירובין דף ל"ה) נתגלגל חוץ לתחום וכו' ספק מבע"י או משחשיכה ר"מ ורבי יהודה אומרים הרי זה חמר גמל רבי יוסי ור"ש אומרים ספק העירוב כשר וידוע דהלכה כמותם לגבי ר"מ ורבי יהודה אע"ג דלגבי עירובי תחומין מיתניא מתני' ה"ה לגבי עירובי חצירות ושיתופי מבואות דכשהיו קיימין בבין השמשות סגי וכן דעת הרמב"ם בפ"א שאע"פ שעירובי חצירות משום דירה כיון שהיו דרים יחד בבין השמשות סגי וכ"כ הגהות בסוף ה"ע שהיה נוהג הר"מ לאכול העירוב משחשיכה מיד וטעמא משום דגבי עירובי תחומין נמי

מטעם דירה אתינן לה ואפילו הכי בבין השמשות סגי ה"ה לעירובי חצירות ושיתופי מבואות וכן דקדק המרדכי בפרק בכל מערבין:

סעיף קטן ב
ומ"ש אבל אם לא היה לו חזקת כשרות וכו' שם בגמרא דף ל"ו משמע הכי גבי הא דתניא כיצד א"ר יוסי ספק עירוב כשר:

סעיף קטן ג
וצריך שיהיה בין השמשות במקום שראוי ליטלו וכו' גז"ש במשנה הנזכר ובגמרא:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם נתנו במגדל ונעל לפניו וכו' משנה שם (דף ל"ד) נתנו במגדל ונעל לפניו ואבד המפתח הרי זה עירוב ובגמ' אמאי הוא במקום א' ועירובו במקום אחר הוא ואוקמוה רב ושמואל במגדל של לבנים ור"מ היא דאמר בפ' המביא כדי יין פוחת בתחל' ונוטל ומתני' בי"ט היא ואביי ורבא מוקמי ליה במגדל של עץ ובדקטיר המנעל בחבל ובעי סכינא למפסקיה וכתב רבינו שתי האוקימתות משום דמשמע דלענין דינא לא פליגי אלא דכל חד מוקי מתניתין במאי דמסתבר טפי ומשמע ליה דמדאוקמוה למתניתין כר"מ הכי קיימא לן:

סעיף קטן ה
ומ"ש אבל מנעול של עץ או של מתכת אסור דאף בכלים יש משום בנין וכו' כ"כ הרא"ש שם ודייק רבינו להתנות שיהיה המגדל של עץ לשיהיה מותר לחתוך המנעול הקשור בו בחבל משום דאילו הוה מגדל של בנין היה אסור וכדאמר שמואל בפרק המביא כדי יין (ביצה לא.) חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם מצא מפתח בי"ט וכו' בשבת בעיר הוי עירוב וכו' גז"ש (דף ל"ה) בגמ' על הבריית' חסורי מחסר' והכי קתני נתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח ה"ז עירוב בד"א ביו"ט אבל בשבת אין עירובו עירוב נמצא המפתח בין בעיר בין בשדה אין עירובו עירוב רא"א בעיר עירובו עירוב בשדה אין עירובו עירוב בעיר עירובו עירוב כר"ש דאמר א' גגות ואחד חצירות וא' קרפיפות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן וכיון דקי"ל כר"ש כמ"ש בסימן שע"ב א"כ ה"נ קי"ל כר"א ומוכח בגמ' דהיינו בנמצא בשבת אבל בי"ט לא שני לן בין עיר לשדה וכן כתבו התוספות שם וכ"פ הרא"ש שם ומדברי הרמב"ם בפ"א נראה דכי היכי דאמרינן גבי עירובי תחומין כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות ה"ה לעירובי חצירות ושיתופי מבואות שאם היה בין השמשות במקום שא"א ליטלו אלא א"כ יעבור על שבות דרבנן חשיב ראוי ליטלו וכתב ה"ה שכן דעת המפרשים

ותימא דע"כ לא אמרינן הכי אלא גבי עירובי תחומין משום דאין מערבין אלא לדבר מצוה לא גזור רבנן משום שבות וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה"ע שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה או בשעת הדחק אבל גבי עירובי חצירות מאי מצוה איכא ואפשר דכיון שאם לא עירב אפשר לבא לטלטל באיסור וכשמערב פורש מאיסור זה מצוה חשיבא אי נמי דחשיב שעת הדחק:

סימן שצה

סעיף קטן א

מצוה לחזר בין אחר עירובי חצירות וכו' כ"כ המרדכי בפרק הדר והביא ראיה מדאמר מבואה דדיירי בה תרי גברי כרבנן ליהוי בלא עירוב וטעמא רבה איכא דלא ליתו לידי איסור לאפוקי ולעיולי באיסור וכ"כ בהגהות בפ"א מה"ע:

סעיף קטן ב

ועל שניהם מברך על מצות עירוב כ"כ הרמב"ם בפכ"א מה"ע:

סעיף קטן ג

ומתי יברך בשעת שמקבץ אותו כ"כ שם הרמב"ם ונ"ל הטעם לפי שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן וכיון שנתקבץ הרי נעשית המצוה שכבר עירבו ואע"פ שלא ברכו מותרין לטלטל דברכות אינם מעכבות הלכך צריך לברך כשבא לקבצו:

סעיף קטן ד

ומ"ש או בשעה שמזכה להם ואחד מזכה לכולם פי' או בשעה שמזכה להם אם אינו מקבץ עירוב אלא אחד מזכה לכולם:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ואומר בהדין עירובא יהא שרא לנא וכו' מצאתי תוספת דברים בשבלי הלקט וז"ל בעירובי חצירות יאמר בדין יהא שרא לנא לאפוקי ולעיולי מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים ומבית לבית לכל הבתים שבחצר ובשיתופי מבואות כתב אומר בדין יהא שרא לנא לאפוקי ולעיולי מן המבוי לחצירות ומן החצירות למבוי ומשתיהם לבתים ומן הבתים לשתיהן. וכתב עוד שם שאם גבו העירוב או השיתוף ולא בירכו עליו אין הברכה מעכבת ומותרין לטלטל וכתב שכן מצא בתשובת הגאונים בפרק כל כתבי אהא דרבי אמי ורב אסי כד הוה מיקלע להו ריפתא דעירובא שרו עליה המוציא כתב הר"ן שהיו מערבין בכל ע"ש ועירוב לכל השנה אינו עושה שמא יתעפש ולאו אדעתא ועכשיו נוהגים לערב משנה לשנה ולא חיישינן שמא יתעפש לפי שעושין אותה מצה מצויירת ותלויה באויר דאינה עשויה להתעפש והכי עדיף טפי מלערב בכל ע"ש דאיכא למיחש שמא ישכחו איזה ע"ש מלערב ויבואו לטלטל באיסור:

סימן שצו

סעיף קטן א
תניא שבו איש תחתיו מכאן שכל אדם יש לו ד' אמות וכו' בפ' מי שהוציאוהו (עירובין מח:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ומודדין לכל אדם כפי אמותיו ומרווחות נתבאר בסימן שמ"ט:

סעיף קטן ג
ומ"ש ולעיל פירשתי אם נותנין לו אלכסונן ואם הוא ננס באיבריו שנותנין לו ד"א בינוניות ג"ז בסימן שמ"ט:

סעיף קטן ד
ומ"ש ופסק הרי"ף שאין לו אלא ד"א וכו' בפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ה) תני מי שישן בדרך וכו' וחכמים אומרים אין לו אלא ד"א ר"א אומר והוא באמצען רבי יהודה אומר לאי זה רוח שירצה ילך ומודה רב יהודה שאם בירר לו שאינו יכול לחזור בו ופירש"י והוא באמצען של ד"א. כלומר ב' אמות יש לו לכל צדדיו. לאי זה רוח שירצה. יטול ד"א ואחר שבירר לצד זה אין יכול לחזור ולברור לצד אחר ובגמ' (דף מ"ח) ר' יהודה היינו ת"ק אמר רבא ח' על ח' איכא בינייהו ופי' רש"י דרבנן סברי ארבע לכל צדדיו דהיינו ח' על ח' ור' יהודה סבר לחד רוח ותו לא כדקתני ומודה רבי יהודה לר"א שאם בירר לו ב' לכאן וב' לכאן שאין יכול לחזור בו וכן אם בירר ארבעתן לרוח אחד ואמר רבא מחלוקת להלך אבל לטלטל ד"ה ד"א ותו לא וכתב הרא"ש שהרז"ה פסק כת"ק שיש לו ח' על ח' והוא באמצען כר"א ור"ח גור' חכמי' היינו ת"ק ומפרש היינו ת"ק דריש פירקין ונראה דמה שלא הביאה הרי"ף משום דס"ל כת"ק דריש פירקין דאין לו אלא ד"א וכ' ה"ה בפי"ב ובפכ"ז מהל' שבת שכן דעת הרמב"ם ודעת רבינו דלא קי"ל כר"א דאמר והוא באמצען שהרי כתב בסימן ת"ה מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס להיות כבני העיר ואין לו אלא ד' אמותיו ואילו לר"א כיון שיש לו ב' אמות לכל רוח אפילו יצא ב' אמות עדיין הוא בתוך תחומו וגם הרמב"ם בפכ"ז מהלכות שבת פסק דאפילו אמה א' לא יכנס וכתב ה"ה דס"ל כרבי יהודה דאין לו אלא ד' אמות לרוח א' ואע"ג דרבי יהודה לאי זה רוח שירצה אמר אלא שאם בירר אינו יכול לחזור בו וא"כ זה שלא בירר לו עדיין יכול לברור ומדברי רבינו נראה שכיון שזה מהלך ורוצה לילך נראה כבורר אל עבר פניו וזה דחוק והרשב"א כתב שדעת רבינו הוא כשבירר לצד החיצון אלא שהיה לו לפרש עכ"ל. וכתב ה"ה בפי"ב מה"ש שדעת הרשב"א כדעת הרז"ה שיש לו ח' על ח' ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן ה
בכ"מ שקידש עליו היום אם הוא מוקף לדירה וכו' כך פשוט בסוף כיצד מעברין (עירובין דף ס"א) לרבנן דקי"ל כוותייהו:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם אינו מוקף לדירה וכו' בפרק מי שהוציאוהו (ב:) תניא כוותיה דרב מי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי במקום פלוני מהלך עד שמגיע לאותו מקום הגיע לאותו מקום מהלך את כולו וחוצה לו אלפים אמה בד"א במקום המסוים כגון ששבת בתל שהוא גבוה י' טפחים והוא מד' אמות ועד בית סאתים וכן בקעה שהיא עמוקה י' והיא מד' אמות ועד בית סאתים אבל במקום שאינו מסויים אין לו אלא ארבע אמות ודעת רבינו שדין שובת שוה לדין המערב בזה וכתב ה"ה שכן דעת הרשב"א ז"ל אבל מדברי הרמב"ם בפ"ז מה"ע נראה דה"מ בקונה שם שביתה ע"י עירוב אבל בשבת ממש אפילו הוא יותר מבית סאתים ולא הוקף לדירה כיון שהוא רה"י מותר לטלטל בכולו:

סעיף קטן ז
ומ"ש ובקמה קצורה וכו' שם בגמרא (טו.):

סימן שצז

סעיף קטן א
כל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח זה פשוט בכמה מקומות במסכת עירובין ושבת. וכתב הרא"ש בס"פ מי שהוציאוהו אהא דתנן אם אינו מכיר וכו' ואמר שביתתי במקומי זכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח והא דקתני ואמר שביתתי לאו דוקא אמר דהוא הדין בל"ז אמירה נמי הוי קנה מדאמרינן בפרק בכל מערבין אבל נעור דאי בעי למימר מצי אמר אף על גב דלא אמר כמאן דאמר דמי ולעיל נמי מוכח בגמרא דקנה שביתה גבי עובדא דר"ט והא דקתני ואמר שביתתי במקומי משום דבעי למיתני סיפא זהו שאמרו העני מערב ברגליו וכו' ר' יהודה במי דאמר אחד עני ואחד עשיר ע"כ מיירי כדאמר להכי תנא ברישא ואמר שביתתי במקומי דעשיר העומד בעירו והחשיך על התחום אינו קונה משם אלפים אמה לכל רוח אא"כ נתכוין לקנות משם שביתה עכ"ל:

סעיף קטן ב
ומ"ש חוץ מד' אמותיו ג"ז שם פשוט בכמה מקומות מהן ס"פ מי שהוציאוהו (עירובין נ:) כגון דאיכא ממקום רגליו ועד עיקרו תרי אלפים וד' גרמידי וגרסינן תו התם אמר רמי בר חמא הרי אמרו שבת יש לו ד' אמות ופירש"י יש לו ד' אמות. לקניית בית לבד

מאלפים אמה לכל רוח וכן משמע בפרק בכל מערבין (עירובין דף ל"ה) דקתני נתגלגל חוץ לתחום ומסיק חוץ לד' אמות:

סעיף קטן ג

ומ"ש כדדרשינן אל יצא איש ממקומו הוא בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף נ"א) גמרא אם אינו מכיר או שאינו בקי בהלכה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואינו אלא מדרבנן כן כתבו הרי"ף והרא"ש בספ"ק דעירובין ומיהו חוץ לי"ב מיל כתב הרי"ף דבירושלמי קאמר דהוי מדאורייתא וכ"כ הרמב"ם בפכ"ז וכתב שם ה"ה שכן היה הסכמת הגאונים אבל הרא"ש והמרדכי כתבו דלגמרא דידן אפילו חוץ לי"ב מיל לא מיתסר אלא מדרבנן וכתב ה"ה שלדעה זו הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכל אדם אסור לילך וכו' אפילו הולכי מדברות שאין צריכין לערב בחצירות כלומר שפטרום חכמים מעירובי חצירות כמ"ש בסימן שס"ו עם כל זה לא פטרום מעירובי תחומין וזה פשוט בספ"ק דעירובין (טז:) אמתניתין דתני דפטורים מלערב אמרי דבי ר' ינאי ל"ש אלא עירובי חצירות אבל עירובי תחומין חייבין:

סעיף קטן ו

ומ"ש אם קידש עליו היום בבקעה וכו' מימרא דר"נ בר"פ מי שהוציאוהו (עירובין ד' מ"ב) ופירש"י פסיעות בינונית דרך הליכתו של אדם. כיצד מדידת האלפים אמה ואלכסונן כתב רבי' בס"ס שצ"ט:

סעיף קטן ז

וכשם שאין לו אלא אלפים כך כל כליו ובהמותיו וכו' פשוט במשנה ובגמ' בסוף מסכת י"ט ומתבאר מתוך הדינים שיבואו בסמוך. ודין זה עם כל הבאים מכאן עד סוף הסימן לא ניתנו ליכתב אלא בהלכות י"ט דאינם ענין לשבת כלל ולא כתבם רבינו כאן אלא אגב גררא:

סעיף קטן ח

וכל בהמות העיר הרי הן כרגלי הרועה אם אין בעיר אלא רועה אחד וכו' משנה בסוף מסכת י"ט המוסר את בהמתו לבנו או לרועה הרי אלו כרגלי הבעלים ובגמ' מתניתין דלא כר' דוסא דאמר המוסר בהמתו לרועה אע"פ שלא מסרה אלא בי"ט הרי היא כרגלי הרועה אפילו תימא ר' דוסא ל"ק כאן ברועה אחד כאן בשני רועים דיקא נמי דקתני לבנו או לרועה ש"מ. ופירש"י ברועה אחד. שאין בעיר אלא רועה אחד כל בני העיר מעמידין בהמתן ברשותו ובקניית שביתתו ומתני' בב' רועים דלא ידעינן להי מינייהו הויא דעת הבעלים הלכך הרי הן כרגלי הבעלים אם אינה אצל הרועה מבע"י דיקא נמי

דמתני' בב' רועים אבל הרי"ף כתב אוקימנא מתני' בב' רועים דלא קנה אחד מהן אבל אם מסרה לרועה אחד הרי היא כרגלי הרועה. וכתב הר"ן שנראה שהוא מפרש דכי אוקימנא מתני' בשני רועים היינו שמסר אותה מעי"ט לשניהם ולא בירר דבריו ולמחר בירר ומסר שמירתה לא' מהן ולפיכך הרי הן כרגלי הבעלים כיון דעדיין לא בירר למי ימסור שמירתה לא גמר בדעתיה לאפוקי מרשותיה וכן דעת הרמב"ם בפרק ה' מהלכות י"ט ודברי רבינו כפירש"י. וכתב עוד שם הרמב"ם המוסר את בהמתו לבנו הרי הוא כרגלי האב ופי' ה"ה המשנה והגמרא לדעתו:

סעיף קטן ט
שור של פטם וכו' ג"ז שם מימרא דשמואל:

סעיף קטן י
ומ"ש שאין דרך לקנות ממנו אלא אנשי עירו כלומר ולפיכך בני עיר אחרת הבאים לכאן ע"י עירוב אינם מוציאין אותו חוץ לתחום בני עיר זו כמו שיכולין בשור של פטם וז"ל הרמב"ם בפ"ה מהלכות י"ט שור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר ושור של פטם כרגלי מי שלקחו לשוחטו בי"ט מפני שדעת בעליו למוכרו לאנשים אחרים חוץ מאנשי אותה העיר מפני שהוא מפוטם והכל שומעין שמעו ובאים לקנותו וכן אם שחטו בעליו בי"ט ומכר בשרו כל אחד ואחד מן הלוקחים מוליך מנתו למקום שהוא הולך מפני שדעת בעליו כך הוא שיקחו ממנו אנשי עיירות אחרות ונמצא זה כבור של עולי בבל שהוא מסור לכל עכ"ל וכתב ה"ה שכן כתבו בתוספות ושהוסיפו לומר שחכמים עשאוהו כן מפני תקנת הפטם וכן בשל רועה עשו כן מפני תקנת המוכרים והלוקחים וכן עיקר:

סעיף קטן יא
כלים המיוחדים לאחד מן האחים וכו' גם זה משנה שם:

סעיף קטן יב
ב' ששאלו חלוק זה לילך בו שחרית ג"ז ברייתא שם:

סעיף קטן יג
ב' שלקחו חבית או בהמה ג"ז שם רב אמר חבית מותרת ובהמה אסורה ושמואל אמר אפילו חבית אסורה ואמרינן בגמרא דרב כהנא ורב אסי אקשו עליה דרב בדינא דבהמה לומר דאפילו בהמה מותרת ושתיק רב וכתב הרא"ש שהעיטור והרז"ה פסקו דבהמה נמי מותרת ודקדקו כן מסוגיית הגמרא כפי שיטתם והסכים הרא"ש לדעתם ולזה נוטה דעת הר"ן ז"ל אבל הרי"ף פסק כרב וכן דעת הרמב"ם בפ"ה מהלכות י"ט ורבינו סתם דבריו לדעת הרא"ש וה"ה כתב שהעלה הרשב"א שיש לחוש לדברי הרמב"ם ולדברי הגאונים שסוברים כן וכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן יד
השואל כלי מחבירו מע"ש וכו' השאילו בשבת וכו' משנה וגמרא שם:

סעיף קטן טו
האשה ששאלה מים ומלח וכו' משנה שם:

סעיף קטן טז
הגחל' כרגלי הבעלים וכו' והשלהבת שאד' מדלי' בה וכו' ג"ז משנ' שם:

סעיף קטן יז
בור של יחיד וכו' ג"ז משנה שם ומוקי לה בגמ' במכונסים אבל נובעים הרי הן כרגלי כל אדם וכמו שית' בסמוך:

סעיף קטן יח
ומ"ש ושל אותה העיר וכו' ג"ז שם במשנה ושל אנשי העיר כרגלי אנשי אותה העיר וכתב ה"ה בפ"ה מהלכות י"ט ז"ל הרשב"א הרי הן כרגלי אנשי אותה העיר ולפיכך אנשי העיר אם לא עירבו כל אחד מוליכין אלפים אמה לכל רוח ואיש אחר שמילא מהם אינו מוליכן אלא כרגלי אנשי אותה העיר עירב אחד מן העיר לצפון ואחד לדרום זה מוליך לרגליו לצפון וזה מוליך לרגליו לדרום שבור זה כבור שותפין ויש ברירה אבל אם איש אחר בא ומילא לעצמו לא יזיזם ממקומם לפי שהמים שבידו הרי הן של אנשי העיר והן מערבין התחומין זה בזה מילא אחד מן העיר ונתן לו מוליכן כרגלי הממלא שהרי מחלקו מילא ונתן לו ויש מי שכתב דבור של אנשי העיר אין להם אלא אלפים אמה לכל רוח ואפילו עירב אחד לא יוליכם אלא אלפים אמה ואין דבר זה מחוור והראשון עיקר עכ"ל ודברי הר"ן ג"כ כפי' ראשון ודברי רבינו הם כפי' ב' וכך נראה מדברי רש"י:

סעיף קטן יט
ומ"ש ושל הפקר וכו' ג"ז שם במשנה ושל עולי בבל כרגלי הממלא:

סעיף קטן כ
ונהרות המושכים וכו' ג"ז שם נהרות המושכים ומעיינות הנובעים הרי הם כרגלי כל אדם ופי' רש"י מעיינות הנובעים. ואין יוצאין מגומות נביעותן לימשך הלאה הרי הן כרגלי כל אדם אין להם שביתה לא במקומן ולא כרגלי הבעלים ולא כרגלי ממלא אלא כל אדם מוליכן כרגליו אבל הרא"ש כתב שהן כרגלי הממלא והכי איתא בתוס' וכן דעת הר"ן וכתב הרמב"ם בפ"ה מהי"ט על הא דנהרות המושכין ואם היו באים מחוץ לתחום לתוך התחום ממלאין מהם בשבת ואצ"ל בי"ט וכתב ה"ה שלמד כן מהסוגיא שבפרק מי שהוציאוהו:

סעיף קטן כא
מילא מים מבור של הפקר וכו' ג"ז שם פלוגתא דרב נחמן ורב ששת ופסק הרא"ש כרב ששת דאמר כרגלי הממלא וכתב הר"ן שכן דעת הרי"ף שהשמיט מחלוקת זה וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם בפ"ה מהי"ט שגם הוא השמיט דין זה ואע"ג דבגמ' אוקימנא פלוגתייהו במגביה מציאה לחבירו אם קנה חבירו ורש"י ז"ל פירש דלרב נחמן קנה חבירו וכיון דקי"ל דמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו א"כ הלכה כרב נחמן דאמר כרגלי מי שנתמלאו לו כבר נראה שאין דעתו נוחה בכך שהרי היפך הגירסא כי היכי דלא נימא רב נחמן קנה דהא הוא דאמר בפ"ק דמציעא לא קנה אבל הר"ן כתב אבל לפי שיטת רש"י נקטינן כר"נ דאמר כרגלי מי שנתמלאו לו:

סעיף קטן כב
מי שהוא בעיר ופירותיו בעיר אחרת וכו' ג"ז משנה שם:

סעיף קטן כג
מי שזימן אורחים מעיר אחרת וכו' ג"ז משנה שם:

סעיף קטן כד
המפקיד פירות אצל חבירו וכו' ג"ז שם פלוגתא דרב ושמואל ופסקו הרא"ש והר"ן כרב דאמר כרגלי מי שהפקידו אצלו דקי"ל כוותיה באיסורים וכן דעת הרמב"ם בפ"ה מהי"ט:

סעיף קטן כה
ומ"ש ואם ייחד לו קרן זוית וכו' הכי אמרינן בהדיא בגמרא לדעת רב וכתב הר"ן מיהו איכא מ"ד שאין מוליכין הפירות אלא למקום שהמפקיד והנפקד יכולין לילך ונראה שהם מפרשים כרגלי מי שהופקדו אצלו אף כרגלי מי שהופקדו אצלו קאמר:

סימן שצח

סעיף קטן א
הבא למדוד אלפים אמה וכו' משנה בר"פ כיצד מעברין (עירובין נב.) כיצד מעברין את הערים בית נכנס ובית יוצא פגום נכנס ופגום יוצא וכו' מוציאין את המדה כנגדן ופירש"י אם היה מחיצתה שור איגר שאינה חומה חלקה אלא בתים סמוכין ומחוברין ויש בית נכנס לתוך העיר יותר מחבירו ונראית כניסתו פגומה מבחוץ ויש בית בולטת ויוצא לחוץ מחבירו או פגום נכנס שהיתה מוקפת חומה ויש מגדלים עגולים בולטים בחומה פעמים שבולטין מבפנים פעמים שבולטים בחוץ מוציאין את המדה כנגדן אם בליטות הללו אצל קרן מזרחית צפונית רואים כאילו יש בליטה אחרת כנגדה בקרן מזרחית דרומית וחוט מתוח מזו לזו ומודד מן החוט לחוץ כדי שיהא התחום שוה לב' קרנות:

סעיף קטן ב
ומ"ש אפילו יש לה בליטה לצד מזרח ג"ז שם ת"ר כיצד מעברין את הערים וכו' היה בית אחד יוצא כמין פגום או ב' בתים יוצאין כמין שתי פגומים רואין אותם כאילו חוט מתוח עליה ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה ובגמ' (שם) השתא בית א' אמרת ב' מיבעיא לא צריכא מב' רוחות מהו דתימא מרוח א' אמרינן מב' רוחות לא אמרינן קמ"ל ופירש"י ז"ל לב' רוחות א' לצפון וא' לדרום:

סעיף קטן ג
היתה רחבה מצד א' וכו' או עגולה וכו' גז"ש (דף נ"ה) ת"ר כיצד מעברין את הערים וכו' עגולה עושין לה זוית היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד רואין אותה כאילו היא שוה כלומר כשבא למדוד התחומין ברוח הצר אינו מודד מן החומה אלא רואין כאילו חוט משוך מצדה הרחב לצדה הצר וממקום החוט מתחיל למדוד כאילו היה הצד השני רחב מחבירו וכתב הרמב"ם בפכ"ח מהלכות שבת שה"ה אם היתה משולשת או שיש לה צלעות רבות מרבעים אותה:

סעיף קטן ד
והריבוע שמוסיפין עליה לריבוע העולם ברייתא שם:

סעיף קטן ה
ומ"ש אבל אם היא מרובעת וכו' גז"ש בברייתא הנזכר ארוכה כמות שהיא מרובעת אין עושין לה זויות ובגמ' ארוכה כמות שהיא פשיטא לא צריכא דאריכא וקטינא מהו דתימא ליתן לה פותיא אארכה קמ"ל מרובעת אין עושין לה זויות פשיטא לא צריכא דמרבעת ולא מרבעא כריבוע עולם מהו דתימא נרבעה כריבוע העולם קמ"ל. ופירש"י דאריכא וקטינא קצרה ורחבה מהו דתימא ירחיבנה למזרח ולמערב עד שתהא מרובעת יפה קמ"ל כמות שהיא מניחין אותה שהרי יש לה פאות: דמרבעת אבל לא מרבעא כריבועו של עולם שיהא צפונה לצפון העולם ודרומה לדרום עולם אלא עומדת באלכסון:

סעיף קטן ו
היתה עשויה כמין גם וכו' ג"ז שם בברייתא הנזכר היתה עשויה כמין קשת או כמין גם רואין אותה כאילו היא מליאה בתים וחצירות ומודד ממנה ולהלן אלפים אמה ופירש"י כשבא למדוד תחומין מן הצפון מודד מן היתר כאילו היתה מוקפת בתים והדר בקשת לא יתחיל למדוד מביתו ולצפון אלפים אלא כל העיר עד היתר חשובה לו כד' אמות וכן העשויה כמין גם היוצא ממזרח למערב דרך בתים וכיון דאמר אביי דמסתבר כוותיה משמע דהלכתא כוותיה ופירש"י וכמה יהא אויר החלק מן היתר לקשת דאמר ומודדין לה מן היתר כי ליכא ד' אלפים אמה בין ב' ראשיה אלפים אבל יותר מאלפים כיון דמכי

נפיק מביתו הולך לו תחום שלם מקמי דלימטי ליתר לא משחינן ליה מן היתר דאי בעי הדר אתי למקום היתר דרך הבתים סביב הקשת יכול להלך עד שמגיע לאחד מן הראשים ומשם יכול להלך לראשו האחר שהרי תחומיהם נבלעים זה בזה וכיון דבהיתר יכול להלך למקום היתר תו לא אסר ליה אורך החלק לשווייה כשתי עיירות ורואין אותו כאילו היא מליאה בתים וחצירות וכתבו התוספות דלרבא בריה דרבה בר רב הונא דאמר אפילו יתר מאלפים בין יתר לקשת מודדין לה מן היתר משום דאי בעי הדר אתי דרך בתים ולא חש שיהו מובלעים רק מצד אחד נראה דה"ה נמי לדידיה אם אין בין יתר לקשת אלא אלפים דמודדין לו מן היתר אפילו יותר מארבע אלפים אמה בין שני ראשי הקשת דהא מצו אתו דרך היתר מהראש האחד לראש האחר כיון דהיתר מובלע תוך הקשת וכן כתב הרא"ש ז"ל וכך הם דברי רבינו וכן נראה מדברי רבינו ירוחם אבל הרי"ף השמיט מחלוקת דרב הונא ורבא בריה דרבה בר רב הונא וגם הרמב"ם לא הזכיר דין זה בפ' כ"ח מהלכות שבת אפשר דס"ל ז"ל דאע"ג דאמר אביי כוותיה דרבא בריה דרבה בר רב הונא מסתברא לא נקטינן כוותיה אלא כרב הונא דפליג עליה אי משום דאיהו קדים ואין הלכה כתלמיד במקום הרב ואי משום דכיון דדין עיר העשויה כקשת רב הונא הוא דאמר לה איהו הוה בקי בהלכה טפי מרבא בריה דרבה בר ר"ה וא"ת מ"מ ה"ל לכתוב דין זה להודיענו שצריך שלא יהא בין יתר לקשת יותר מאלפים אמה י"ל דהא לא איצטריכא להו דממילא משמע כל היכא דלא שמעינן טעמא דאי בעי הדר אתי דרך בתים" ואע"ג דהני מימרא לא איתמר אלא אהית' עשויה כמין קשת משמע לרבינו דה"ה להיתה עשויה כמין גם וכן דעת הרמב"ם בפכ"ח וכ"כ ה"ה וכתב הוא שם בשם הרשב"א דהא דאמרינן אין מודדין לה אלא מן הקשת כיצד היה הולך מביתו של צד הימיני שבקשת לבית שבצלע השמאלי שבקשת דרך חלל הקשת מודדין מפתח ביתו כאילו כל צלע מב' צלעי הקשת עיר לעצמה ולפיכך חלל הקשת עולה לו מן החשבון בא לצאת מביתו אל היתר ממנו ולחוץ מודדין לו מצד היתר הסמוך לצלע אשר שם ביתו אלפים אמה לכל רוח שכל צלע וצלע כעיר אחד ע"כ. ובספר העתים כתב שהן כיושבי צריפין ומודדין לכל אחד מפתח ביתו וכ"נ מדברי רש"י ז"ל עכ"ל ודעת רבינו לא כדברי זה ולא כדברי זה שהרי כתב אין מודדין לה מן היתר אלא ממקום שלא נשאר מן הקשת עד שם יותר מאלפים או שנתקצרה עד שלא נשאר ביניהם ד' אלפים ודעת זו כתבו הרא"ש וגם הגהות בפכ"ח מהלכות שבת וז"ל אין מודדין אלא מן הקשת לאו דוקא מן הקשת ממש אלא מן היתר ולפנים במקום שהוא פחות מד' אלפים אמה עכ"ל ומינה למד רבינו דה"ה למקום שלא נשאר מן הקשת עד שם יותר מאלפים דשניהם שוים לדעת

התוספות והרא"ש כדבסמוך. ולענין אם באים בני ראש קשת זה לילך לצד ראש קשת האחר כתבו התוספות והרא"ש גבי ג' כפרים המשולשים לחד פירושא דנותנין להם כל אויר שבין ב' ראשי הקשת ובלבד שלא יהא בין יתר לקשת יותר מאלפים ולפיכך שניהם כתבו דאין נותנין להם האויר שביניהם ורבינו ירוחם כתב ב' הפירושים ולא הכריע ודברי הרשב"א שכתבתי הם כדברי הפי' הראשון:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו וכן הדין אם אחד מאלו שמתעברין עמה קרוב לה וכו' שם אהא דא"ר הונא עיר העשויה כקשת וכו' כתבו התוס' הא דלא נקט רב הונא מילתיה בב' פגומין משום דסתם פגום הוי תוך ע' אמה ושירים מעיקר העיר וכיון דהוי תוך עיבור העיר אפילו יש בין פגומין יותר מד' אלפים רואין כאילו חוט מתוח עליהם והרא"ש כתב על הא דאמר רב הונא עיר העשויה כקשת וכו' משמע מלשון ר"ח שהיה רב הונא יכול להשמיענו דין זה בב' פגומין היוצאין מצד אחד דבעי שיהא ביניהו פחות מד' אלפים אמה והא דלא נקט מילתיה בב' פגומין שהוזכרו בברייתא קודם עיר עשויה כקשת משום דב' פגומין דברייתא איירי ביוצאין בב' רוחות ונראה דלרבא בריה דרבה בר רב הונא דאמר אפילו ביתר מאלפים אמה בין קשת ליתר מודדין לה מן היתר לא הוה מצי למימר למילתיה על ב' פגומין דאפילו בעיר העשויה כקשת אם אין בין יתר לקשת אלא אלפים אמה מודדין מן היתר אפילו אם יש יותר מד' אלפים אמה בין שני ראשי הקשת כדמפרש טעמא משום דאי בעי אייתי לה דרך בתים ואפילו לר"ה דאמר אלפים ולית ליה טעמא דאי בעי אתי לה דרך בתים נראה דגבי פגום היוצא בתוך ע' אמה ושירים על ע' מעיקר העיר אפילו יש ביניהם ד' אלפים רואין כאילו חוט מתוח עליהן אבל אם יש בראש האחד הרבה פגומין זה אצל זה כל אחד בתוך ע' אמה ושיריים של חבירו וכן בראש האחר דהשתא החיצונים הם חוץ לעיבורה של עיקר העיר בזה צריך לדקדק אם רואין כאילו חוט מתוח עליהן מזה לזה אפילו יש ביניהם ד' אלפים לפי שבטלים אגב העיר אבל עיר העשויה כקשת שעיקר העיר כך יש חשיבות בראש הקשת כמו באמצע היכא דהוי ד' אלפים בין ראשיה אין מודדין לה מן היתר וגם צריך לדקדק ברחבה מצד א' וקצרה מצד א' שזו היא עיקר העיר שכך היא עשויה אם נאמר רואין אותה כאילו היא שוה אפילו אורך העיר ד' אלפים אמה עכ"ל:

סעיף קטן ח

ולאחר שהוסיפו עליה לרבעה מוסיף עוד עליה וכו' ג"ז שם במשנה (דף נ"ז) נותנין קרפף לעיר דר"מ וחכ"א לא אמרו בקרפף אלא בבין ב' עיירות ופירש"י כשבא למדוד התחומין אין מודדין מן החומה אלא מרחיק ע' אמה ושיריים ויליף לה בגמרא מקרא. וכתבו

הרא"ש והמרדכי בשם ר"מ דהלכה כר"מ אבל מדברי הרמב"ם בפכ"ח נראה שפוסק כחכמים וכ"נ מדברי הרי"ף שסתם המשנה כצורתה משמע דס"ל דהלכה כחכמים דרבים נינהו ומיהו יש לדחות דדילמא סמך אמ"ש בפרק מי שהוציאוהו הלכה כדברי המיקל בעירוב אפילו יחיד נגד רבים אבל יש להביא ראיה מדכתב פלוגתא דחייא בר רב ורב הונא באי נותנין לשתי עיירות ב' קרפיפות או קרפף אחד וההיא פלוגתא אליבא דחכמים איתא דלר"מ ליכא למ"ד דאין נותנין להם אלא קרפף אחד וכדקתני מתני' בהדיא ואוקמה חייא בר רב כר"מ אלא שקשה מדכתב הא דתנן בנדרים הנודר מן העיר וכו' ואסור ליכנס בעיבורה דמשמע דאפילו בעיר אחת היא דהא סתמא מיתנייא ומיהו אפשר שלא הביאה אלא ללמד אסמכתא לעיבור העיר מפסוק של ויהי יהושע ביריחו דאיתמר אההיא מתניתין ומ"מ חכמים לא ראו בעירוב לתת עיבור אלא לשתי עיירות דכיון שאין ביניהם שיעור חשוב ה"ל חד אבל לעיר אחד אע"ג דלנדרים חשיב כעיר התם שאני משום דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם. א"נ הביאה לומר דכי תנא נדרים אסור לכנוס לעיבורה בקרפף שבין שתי עיירות היא דומיא דהכא.

סעיף קטן ט

היה בתוך ע' אמה וארבעה טפחים בית וכו' ג"ז שם במשנה (בב. נג) כיצד מעברין את הערים היו שם גדודיות גבוה י' טפחים גשרים ונפשות שיש בהם בית דירה מוציאין את המדה כנגדן ופירש"י גדודיות. שברי חומה של חרבות בתים וישנם בתוך ע' אמה ושיריים כדמפרש לקמן או גשרים או נפשות כעין שעושין על הקבר מוציאין את המדה כנגדן אם בליטות הללו אצל קרן מזרחית צפונית רואין כאילו יש בליטה אחרת בקרן מזרחית דרומית וחוט מתוח מזו לזו ומודד מן החוט ולחוץ כדי שיהא התחום שוה לשתי הקרנות ולא יהא כאן קצר וכאן ארוך בגמרא מאי גדודיות אמר רב יהודה ג' מחיצות שאין עליהם תקרה: "ב"ה ואפשר לומר דמסתמו ולא חלקו משמע דאפילו יש בין יתר לקשת יותר מאלפים אמה נמי וכדמסתבר לאביי:

סעיף קטן י

ומ"ש או שיש שם בנין שעושין על הקבר וכו' עד או בית שבים שם בברייתא וכתב רש"י נפש בנין שעושין על הקבר וסתמיה לדירת שומר הקבר עביד הלכך אע"ג דלא דייר ביה בית דירה היא ואמרינן בגמרא בית שבים למאי חזי אמר רב פפא בית שעשוי לפנות בו כלים שבספינה ואע"פ שלא הוזכר בברייתא ד"א על ד"א אלא בבנין שע"ג הקבר ה"ה לאינך כדמשמע בגמרא וכ"כ התוס' וכ"כ הרמב"ם דפרק כ"ה מה"ש:

סעיף קטן יא

ומ"ש היה עוד בית אחר בתוך ע' אמה ושיריים לראשון מודדין שבעים אמה ושיריים מן השני וכן עד לעולם כ"כ הרמב"ם בפכ"ה וז"ל היה בית זה קרוב למדינה בע' אמה ובית שני קרוב לבית ראשון בע' אמה ובית ג' קרוב לבית שני בע' אמה וכן עד מהלך כמה ימים הרי הכל כמדינה אחת וכשמודדין מודדין מחוץ לבית האחרון והכי משמע בפרק עושין פסין (עירובין כא:) אהא דהוו אתו מברניש לבי כנישתא דדניאל תלתא פרסי בשבתא משום מתוותא דמבלעין בע' אמה ושירים וכן כתבו התוספות בפרק כיצד מעברין גבי הא דאמר רב הונא נותנין קרפף לזו וקרפף לזו וכתב הרא"ש בפרק כיצד מעברין (עירובין נז:) גרסינן בירושלמי מהו ליתן עיבור לעיבור מילתיה דרשב"י אמר נותנין דאמר רשב"י יכול אני לעשות שיהו מהלכין מצור לצידן ומטבריא לצפורי ע"י מערות וע"י בורגנין רבי חייא אמר איתפלגון רבי חייא רבה ובר קפרא חד אמר הדא דתימא בעיר גדולה אבל בעיר קטנה לא שלא תהא תוספ' יתיר' על העיקר וחד אמר בין בעיר גדולה בין בעיר קטנה דין אלפים ומיהו בתלמוד דידן קאמר הוו אזלינן מברניש לבי כנישתא דדניאל תלתא פרסי וכדי שלא יחלוק הגמ' דידן אירושלמי איכא למימר דברניש עיר גדולה היתה מהלך ג' פרסי וטפי נראה דגמרא דידן סבירא כרשב"י דהלכה כדברי המיקל בעירובין וכתב ה"ה בפכ"ח בשם הרשב"א לא היה עשוי לדירה או שהיה עשוי לדירת עראי אין עושין אותו עיבור לעיר לפיכך הבורגנין שעושין שומרי הפירות בגנות ופרדסין ושומרי העיר חוץ לעיר אינם נמדדין עם העיר מפני שהם עראי מפני הגנבים ומפני הגשמים ששוטפים אותם עכ"ל. ותמה עליו ה"ה דא"כ למה אמרו אין בורגנין בבבל דמשמע דוקא בבל ועוד שבפירוש שנינו בברייתא והבורגנין אלא ודאי לא אמרו אלא בבבל דוקא ולזה לא כתב רבינו דבר זה ע"כ. ואין ספק שנעלם מעיני ה"ה הא דאיתא בפרק עושין פסין (עירובין כא.) אמר רב ירמיה בר אבא אין בורגנין ולא פסי ביראות לא בבבל ולא בשאר ארצות בורגנין בבבל לא משום דשכיחי בידקי מיא בשאר ארצות נמי לא דשכיחי גנבי וההיא דברייתא איכא לאוקמה באתרא דלא שכיחי גנבי:

סעיף קטן יב

ומ"ש אבל בית שנפרץ מב' רוחותיו וכו' הכל פשוט בברייתא בפרק כיצד מעברין ואיבעיא לן בגמרא שתי מחיצות שיש עליהם תקרה מהו ולא איפשיטא ופסקה הרמב"ם לקולא בפכ"ח מה"ש משום דהלכה כדברי המיקל בעירוב ויש לתמוה על רבינו שלא הזכירה:

סעיף קטן יג
שתי עיירות זו אצל זו וכו' שם (דף נ"ז) אמתניתין דנותנין קרפף לעיר שכתבתי בסמוך איתמר רב הונא אמר נותנין קרפף לזו וקרפף לזו חייא בר רב אמר קרפף אחד לשתיהן ופסקו התוס' והרא"ש והמרדכי כרב הונא וכן פסק הרמב"ם בפרק כ"ה מהלכות שבת וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ואף על פי שהביא מחלוקתם ולא פסק הלכה סמך על מה שכתב בפרק מי שהוציאוהו דהלכה כדברי המיקל בעירוב ושלא כדברי ה"ר יהונתן שפסק כחייא בר רב. ומה שכתב וכשיבא למדוד תחומי האחד מודד משבעים אמה ושירים חוץ לחבירתה פשוט הוא שאינה אלא ע"פ שיטת הרא"ש דפסק כר"מ אבל למאן דפסק כחכמים אינו מודד אלא מקיר חבירתה וכן מה שכתב לעיל היה עוד בית אחר בתוך ע' אמה ושירים לראשון מודדין ע' אמה ושירים מן השני אינו אלא ע"פ שיטת הרא"ש שפסק כר"מ דאילו למאן דפסיק כחכמים אינו מודד אלא מקיר הבית השני:

סעיף קטן יד
ומ"ש אבל עיר ובית וכו' בפ"ק דסוכה (ג:) תניא בית שאין בו ד"א על ד"א אין עושין אותו עיבור בין שתי עיירות וכתבו התוס' שפירש ר"ת דאין נותנין לזה הבית דין עיבור שבין ב' עיירות דלרבנן לעיר אחת בפני עצמה אין לה קרפף ואם היה לזה הבית ד"א היה לו דין עיר אחת לתת לו קרפף כמו עיר והיינו נותנין לבית זו ולעיר שאצלה ב' קרפיפות כמו לב' עיירות לרב הונא לחייא בר רב קרפף א' לשתיהן. ורשב"ם גריס אין עושין אותו עיבור לעיר כן משמע בירושלמי כלומר דאי הוה ביה ד' אמות וקאי בתוך שבעים אמה ושירים היה מתעבר עם העיר למדוד מן הבית משמע דרשב"ם חולק על ר"ת וסובר דבית אפילו יש בו ד' על ד' אין נותנין לו דין עיר לתת לו קרפף וכתב מחלוקת זו הרא"ש בפרק כיצד מעברין והעלה דלא נראה לו דברי ר"ת וגם התוספות כתבו מחלוקת זה עוד בפ' כיצד מעברין כתבו דלא נראה לר"י דברי ר"ת וכ"נ דעת הרמב"ם מדלא הזכיר דין זה אלמא לא חשיב כעיר וכדברי הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן טו
ומ"ש וכן חומת העיר שנפרצה מימרא דרב הונא בפרק כיצד מעברין (עירובין דף נ"ה:)

סעיף קטן טז
שתי עיירות זו כנגד זו ושלישית כנגד אויר שתיהם וכו' ג"ז שם (נז.) במשנה וכן שלשה כפרים המשולשים אם יש בין שני החיצונים קמ"א אמה ושליש עושה האמצעית שלשתן להיות כאחת ואוקמוה בגמ' לרב הונא דקי"ל כוותיה לא משולשין משולשין ממש בשורה אח' אלא כל שאילו מכניס אמצעי ביניהם ויהו משולשי' ואין בין זה לזה אלא קמ"א. ופירש רש"י הא דקתני אם יש בין שני החיצונים קמ"א בדמרחקי טובא

מהדדי וה"ק אם יש אויר בין שתי החיצונים כדי להתמלאות אמצעית ולעמוד אויר הנשאר בין אמצעית לחיצונים מכאן ומכאן קמ"א לכאן וקמ"א לכאן דהיינו ב' קרפיפות לשתיהם רואים כאילו היא נתון ביניהם והרי כולן אח' והיוצא מאחת מהם לילך דרך אחת מחברותיה מודד מחומות חבירתה אבל אם רבה אויר יותר מכאן לא אמרינן רואין. א"ל רבא לאביי כמה יהא בין חיצון לאמצעי א"ל אלפים אמה פירש"י אלפים אמה. הואיל ויכול לבא מזו לזו בלא עירוב אמרינן רואין ואמר ליה רבא לאביי כמה יהא בין חיצון לחיצון מאי נפקא לן מינה כל שאילו מכניס אמצעי ביניהם ואין בין זה לזה אלא קמ"א ואפי' ד' אלפים אמה א"ל אין והאמר רב הונא עיר העשויה כקשת אם יש בין ב' ראשיה פחות מד' אלפים אמה מודדין לה מן היתר ואם לאו מודדין לה מן הקשת התם ליכא למימר מלי הכא איכא למימר מלי ופירש"י ליכא למימר מלי האויר שביניהם שאין לך במה למלאותו אבל התוספות והרא"ש פירשו התם ליכא למימר מלי משום דלעומדין באמצע הקשת מיירי שמודדין להם מפתח ביתם שאין אומרין כאילו ביתם נתונה במקום היתר דאם כן מפסדת להו אידך גיסא וה"נ לא אמרי' לאותן העומדים באמצעי רואין אותם כאילו הם בין ב' החיצונים למדוד להם משם אלפים אמה אלא דוקא לעומדים בשני החיצונים הוא דאמרינן א"נ התם ליכא למימר מלי לפי שאין האויר של היתר מחזיק כל הבתים שבקשת וה"ה בג' כפרים אם היה האמצעית גדולה יותר על האויר שבין ב' החיצונים לא אמרינן מלי עכ"ל ורבינו כתב כחומר פירוש קמא דלא אמרינן לעומדין באמצעית רואין ושלא כדמשמע מדברי רש"י וגם מדברי הרמב"ם בפכ"ח מה"ש דגם לבני האמצעית אמרינן רואין דשלשתן חשיבי כעיר אחת ואם כן גם לבני האמצעית מודדין מכנגד החיצונות וכתב רבינו גם כחומר הפי' השני שאם האמצעית גדולה יותר מהאויר שבין ב' החיצונים לא אמרינן רואין ורבינו ירוחם כתב הב' פירושים ולא הכריע. ובמה שפירש"י דאם יש בין ב' החיצונים קמ"א היינו כל שרואין שאמצעית ביניהם יש בינה לחיצונות קמ"א מכאן וקמ"א מכאן כן דעת הרמב"ם בפכ"ח וכתב ה"ה שהרשב"א והראב"ד מפרשים שאין בין ב' החיצונים אלא שיעור האמצעית וקמ"א ודי אם נראה האמצעית כאילו היא ביניהם אבל שנתן לו קרפף ואיהו קאי לברא לא:

סעיף קטן יז

עיר היושבת בעמק וכו' בס"פ כיצד מעברין (עירובין ד' ס"א) אמר רב הונא עיר היושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקה ד' אמות מודדין לה משפת הנחל ואם לאו אין מודדין לה אלא מפתח ביתה ומאי שנא מכל דקי דעלמא דד' טפחים א"ל התם לא בעיתא תשמישתא הכא בעיתא תשמישתא ופירש"י אם יש לפניה דקה. מחיצה ד' אמות גבוה

על פני העיר כולה משפת הנחל מודד משפת הנחל שהיא כלה שם כשאר עיירות ואם לאו כיון דבעיתא תשמישתייהו לא הו"ל ישוב קבוע והו"ל כיושבי צריפין ואין מונין לכל אחד אלא מפתח ביתם:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו שאינה נוחה ליושביה לפי שהיא בעמק הכוונה לפי שהיא על שפת הנחל וכדפירש"י דמש"ה בעיתא תשמישתא:

סעיף קטן יט

ומ"ש אבל שער עיירות וכו' פשוט הוא מדלא מיעטו אלא זו שיושבת על שפת הנחל: ומ"ש בשם הרמב"ם בפכ"ח מה"ש כתב וז"ל עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקה רוחב ד"א על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל נמצא הנחל בכלל העיר ומודדין לה אלפים אמה משפת הנחל השניה ויעשה הנחל בכלל המדינה מפני הדקה הבנוי מצדו ואם לא היה שם דקה אין מודדין להם אלא מפתח בתיהם ונמצא הנחל נמדד מן האלפים שלהם עכ"ל. ואין פירוש דקה חומה להרמב"ם וכמ"ש רבינו אלא פי' איצטבא וכן פירשו ה"ה שם וכן הרי"ף בפרק ההוא גבי עיר של יחיד ונעשית של רבים כתב פירוש דקה איצטבא וכדברי הרמב"ם פי' הרי"ף מימרא זו וז"ל פירוש כי רוב העתים הנחל מתייבש ומשתמשים בו שאינו מתמלא אלא בשעת הגשם וכיון שאנו משתמשין בו נעשה בכלל העיר ואם אין לפניה דקה אין מודדין לה אלא מפתח בתיהן ומאי שנא מכל דקי דעלמא דכל דקה דעלמא ד' טפחי' והאי ד"א משום דהאי על שפת הנחל בעיתא תשמישתא הלכך אי הויא ד"א אין אי לא לא:

סעיף קטן כ

יושבי צריפין מימרא דרב הונא בפרק כיצד מעברין (עירובין דף נ"ה):

סעיף קטן כא

ומ"ש ואם יש ביניהן ג' וכו' ג"ז שם מימרא דרב חנינא בר רב כהנא אמר רב אסי ופירש רש"י ג' חצירות של ב' בתים קבועים של אבן או של עץ בהכי חשיבי עיר וקובעת את כולן והרי"ף השמיט מימרא זו דאם יש ביניהם ג' חצירות ולא ידעתי למה והרמב"ם פסקה בפכ"ח מה"ש: כתוב בשבלי הלקט אהא דיושבי צריפין פירש"י שאינם קבועים מקום אחד אלא יושבים כאן עד שכלה המרעה ואחר כך הולכין למקום אחר הלכך אפילו יש הרבה במקום אחד כשיעור מהלך ק' אמה אינם חשובים עיר להיות כולה כד"א וכל אחד מודד מפתח ביתו אלפים אמה לכל רוח מכאן נראה שאלו היהודים היוצאים במחנה לצור על העיירות אף על פי שיש שם כמה וכמה אהלים אין מודדין להם אלא מפתח אהליהם לכל אחד מפתח אהלו ודוקא שאין היקף מחיצות סביב למחנה אבל אם הוקף

המחנה במחיצות גבוהות י' או בחריץ כל המחנה חשוב כד' אמות ויש להם אלפים אמה מחוץ למחיצות ואפילו מחיצה קנה של שתי או של ערב חשובה מחיצה אך שלא יהא בין קנה לחבירו או בין חבל לחבירו ג' טפחים ולא תהא שם פירצה יותר על י' אמות ולא יהא פרוץ מרובה על העומ' עכ"ל כתב הרמב"ם בפכ"ח מה"ש עיר שהוקפ' ולבסוף ישבה מודדין לה מישיבתה ישבה ולבסוף הוקפה מודדין לה מחומותיה והדין הזה ברייתא בסוף פרק עושין פסין (עירובין כו.) עיר חדשה מודדין לה מישיבתה ישינה מחומותיה איזה היא חדשה שהוקפה ולבסוף ישבה ישינה ישבה ולבסוף הוקפה ופירש"י מודדין לה מישיבתה. אם מוקפת חומה ואינה מיושבת כולה כשבא למדוד תחומה לא ימדוד לה מן החומה אלא מן הבתים דחומתה לאו חומה הוא לשוייה כולה כד' אמות הואיל וישיבתה חדשה שקדמה חומתה לישיבתה אבל ישינה שישבה ישינה וקדם לחומתה מודדין לה מחומתה וכ' ה"ה על דברי הברייתא ביאור זה לדעת רבינו שכיון שאין נותנין קרפף לעיר א' אפילו תהיה החומה קרובה לישוב הבתים כיון שאין בחומה בית דירה אין מודדין אלא מישוב הבתים ולדעת האומרים שנותנין קרפף לעיר אחת כמו שכתבתי בראש הפרק מודדין מישיבתה ומוסיפין עד שיעור קרפף ואם החומה קרובה או רחוקה הרי היא כאילו אינה ועיר שישבה ולבסוף הוקפה מודדין לה מן החומה ואין נותנין קרפף כדעת רבינו ולדעת אחרים נותנין הקרפף מחוץ לחומה הארכתי בזה מפני דברים שראיתי לרשב"א ז"ל:

סימן שצט

סעיף קטן א

אין מודדין אלא בחבל של פשתן בפ' כיצד מעברין (עירובין דף נ"ח) תני רב יוסף ג' חבלים הן וכו' של פשתן למדידה וכו':

סעיף קטן ב

ומ"ש של נ' אמה משנה שם ומייתי לה בגמרא (נח.) מדכתיב ארך החצר ק' באמה ורוחב נ' בחמשים בי"ת יתירה לומר לך בחבל של נ' אמה מדוד:

סעיף קטן ג

ומ"ש לא פחות שהוא נמתח ביותר כלומר ומאריך המדה ולא יותר מפני שמחמת ארכו מכביד באמצע וכו' כלומר ונמצא שמתמעטת המדה שמתוך שהוא ארוך אינו יכול להמתח כראוי:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם יש נהר לפניו וכו' פליגי בה בירושלמי וכו' פרק כיצד מעברין היה ממנו לנחל ע"ה אמה תרין אמורין חד אמר מודד בחבל של נ' אמה וחוזר לאחריו כ"ה אמה וחד אמר

מודד בחבל של חמשים אמה והשאר מודד בחבל של ארבע אמות וכתבו הרא"ש שם ולא הכריע ומשמע לי דהב"ע בנחל שרחב יותר מכ"ה אמה שאינו יכול להבלע בתוך חבל זה שאנו מודדים ביבשה שאם לא היה רחב כ"כ ימדוד חבל אחד של נ' אמה ויכול למדוד ממקום שכלה מדת חבל זה עוד חבל אחר ונמצא מדתו כלה בסוף הנחל בשפתו שבעבר השני:

סעיף קטן ה

ומ"ש וישים החבל כנגד לבו משנה בפרק כיצד מעברין (עירובין דף נ"ז) ולא ימוד אלא כנגד לבו ופירש"י קבעו לו חכמים מקום לשום כנגד ראש החבל שלא יתן זה כנגד צווארו וזה כנגד רגליו והחבל מתקצר והתחומין מתמעטין:

סעיף קטן ו

ומ"ש וימתחנו בכל כוחו רש"י שם בשם התוספתא אמתניתין דאין מודדין אלא מן המומחה (נח.):

סעיף קטן ז

ומ"ש ולא ימדוד אלא כנגד העיר וכו' משנה שם אין מודדין אלא מן המומחה וכתבו התוס' והרא"ש שפר"ח דרך ישרה ומכוונת כנגד העיר ומומחה מל' ומחה אל כתף ים כנרת שלא ילך לצדי העיר למדוד שם אלפים לפי שפעמים יש שם קרקע חלקה ונוח למדוד ואח"כ יהיה צופה ובא לו כנגד העיר וצופה כנגד מדתו אין לו לעשות כן משום דפעמים יש כנגד העיר הרים וגאיות שיש לו להבליעו או לקדר וכן פי' הרי"ף וכ"כ הגהות בפכ"ח מה"ש וה"ר יונתן כתב בשם גאון דמומחה הוא מלשון ומחה אל כתף ים כנרת והוא מל' הגעה והשגה כלומר אין מתחילין למדוד אלא ממקום שנוכל להגיע ממנו אל סוף התחום ולא נצטרך להניח מקום מדידתנו ולילך למקום אחר כדי להבליע הגיא או הגדר שכנגדו ומ"מ אם התחלנו למוד ופגענו בהם נדון הדין המפורש במשנה ואם לא נוכל בשום צד להמלט מהם נעשה כאשר אמרנו עכ"ל אבל רש"י פי' מומחה בקי במדידה וכן פי' הרמב"ם ז"ל ורבינו כתב כאן כפי' ר"ת וזהו שכתב אפילו אם יש הרים וגאיות כנגדה כלומר אפילו אינה קרקע חלקה כ"כ ומפני כך רוצה למדוד שלא כנגד העיר וכמו שנתבאר ולקמן כתב גם כפירוש רש"י והרמב"ם נראה שסובר דיש לחוש לדברי שני הפירושים וה' המגיד כתב בפ' כ"ח מה"ש דכפי' רש"י והרמב"ם נראה מן הירושלמי וכן עיקר עכ"ל:

סעיף קטן ח

וכשיגיע להר אם הוא זקוף כ"כ וכו' בפ' כיצד מעברין (עירובין דף נ"ז) תנן הגיע לגיא או לגדר מבליע וחוזר למדתו הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו ואם אינו יכול להבליעו

בזו אמר ר' דוסתאי בר' ינאי משום ר"מ שמעתי שמקדרין בהרים ובגמרא תניא הגיע לכותל אין אומרין יקוב את הכותל אלא אומדו והולך לו ופריך והא אנן תנן מבליעו וחוזר למדתו התם ניחא תשמישתיה הכא לא ניחא תשמישתיה א"ר יהודה אמר שמואל ל"ש אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה ואמרינן תו בגמרא הגיע להר מבליעו אמר רבא ל"ש אלא בהר המתלקט י' מתוך ה' אבל בהר המתלקט י' מתוך ד' אומדו והולך לו ופירש"י לגדר חומת אבנים שנפלה ונעשה גל גבוה ומשופע ובני אדם מהלכין עליו. בדניחא תשמישתיה נוח להילוך קצת כגון מתלקט י' מתוך ד' התם קתני מבליעו אם יכול ואם לאו מקדר. הכא בכותל זקוף יותר מדאי דכיון דלא חזי להילוך אין גובה שיפועו עולה למדת התחום. אין חוט המשקולת יורד כנגדו שכשמניח חוט משקולת הבנאים אצל שפתו והיא יורדת לעומקו מנקפת בשיפועו ומעכבה המדרון מלירד כנגדו אלא מרחיקה מלמטה כנגדו משמע מכוון ולקמן מפרש דעד ד' אמות קרי ליה יורד כנגדו שירחיק השיפוע את המשקולת לקרקעיתו ד"א מכנגד שפתו העליונה ואהא דתניא אין אומרין יקוב את הכותל פי' הרא"ש כלומר כעין נקיבה שיטריחו לזקוף כלונסות ארוכים מכאן ומכאן ולמתוח חבל מזה לזה להבליעו אלא הקילו חכמים לסמוך על אמידה בעלמא לשער כמה היה יכול להיות מכלונס לכלונס ע"י אומד וכן כתבו התוספות וכתב עוד הרא"ש ונראה דדוקא לענין הבלעה בכותל התירו ע"י אומד משום דיש טורח לעלות אבל אם לא היה יכול להבליעו בחבל של חמשים וצריך לקדר לא התירו באומד כיון דאין בו טורח יותר לקדר בכותל מבגיא ומיהו לא מיירי כשהכותל זקוף כל כך דחוט המשקולת יורד כנגדו דאל"כ לא היה צריך למדוד השיפוע בירידה ובעלייה אא"כ יש מישור בראש הכותל ימדוד אותו מישור כדאמר שמואל מודדו מדידה יפה ופירש"י דאין מדרונו ממעט התחום אלא נכנס לתוכו ומודד קרקעיתו ועולה לשפתו ומשלים מדתו והולך לו ובדבר זה יש חילוק בין גיא לגדר דבגיא לא התירו אומד דכיון דיכול להבליעו בחבל משפתו אל שפתו ואמאי דאמר רב יהודה אמר שמואל ל"ש אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו וכו' כתב הרא"ש פירש"י ל"ש שמקדרין ובשביל שהזכיר קידור ולא הזכיר הבלעה פירשו התוספות דקאי אגיא מעוקם וקשה למה שמואל יאמר דבריו אברייתא ויניח משנה שלימה לכן אני אומר דשמואל אמתני' אמרה למילתיה ומה שהזכיר רש"י קידור ולא הזכיר הבלעה אף על גב דקאי אקידור והבלעה דמתני' אומר אני דמשום סיפא דמילתיה דשמואל נקט קידור ושבק הבלעה דהא דקאמר אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה פירוש ואין שיפוע העלייה והירידה עולה למדת תחומה היינו דוקא לענין קידור דהקילו

חכמים כיון דהשיפוע הוא פחות מד' אמות וגם יש טורח גדול בקידורו כיון שאין משופע אבל בהבלעה שהוא יכול להבליעו בקל בחבל של נ' אמה משפתו אל שפתו לא הקילו חכמים. וכתב עוד ואיכא ג' חילוקי דינים בהר וכותל אם חוט המשקולת יורד כנגדו אינו מודד השיפוע כלל אלא אם יש מישור בראשה מודדו מדידה יפה כמו שאמרו בגיא ואם אין חוט המשקולת יורד כנגדו ומתלקט י' מתוך ה' מבליעה או מקדר והיינו ניחא תשמישתיה ואם מתלקט י' מתוך ד' אומדו והולך לו והיינו לא ניחא תשמישתיה עכ"ל. ועתה אבאר דברי רבינו על הסדר:

סעיף קטן ט
ומ"ש אם הוא כ"כ זקוף שאם יורידו חוט המשקולת וכו' היינו מאי דאמר רב יהודה אבל חוט המשקולת יורד כנגדו:

סעיף קטן י
ומ"ש לא יתרח' ד"א הוא כפירש"י ע"ז:

סעיף קטן יא
ומ"ש אז אין צריך למדוד וכו' מבואר בדברי הרא"ש על מודדו מדידה יפה ועל הא דתניא א"א יקוב את ההר:

סעיף קטן יב
ומ"ש ואם חוט מתרחק מכנגדו וכו' הוא מאי דאמר רב יהודה ל"ש אלא כשאין חוט המשקול' יורד כנגדו:

סעיף קטן יג
ומ"ש ומתלקט י' מתוך ה' היינו מימרא דרבא:

סעיף קטן יד
ומ"ש מבליעו בחבל של נ' אמה הוא כדתנן במתני':

סעיף קטן טו
ומ"ש שזוקף עץ גבוה וכו' הוא אופן הבלעתו ומבואר הוא בדברי הרא"ש והתוס' גבי אין אומרין יקוב את ההר:

סעיף קטן טז
ומ"ש ואם אינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה מודדו בחבל של ד"א הוא מאי דתנן אינו יכול להבליעו מקדרין וענין הקידור מבואר בגמרא שכתבתי:

סעיף קטן יז
ומ"ש ואם הוא משופע יותר וכו' הוא מאי דתניא אין אומרים יקוב את הכותל אלא אומדו והולך לו ואוקימנא בדלא ניחא תשמישתיה ופירש"י דהיינו במתלקט י' מתוך ד' וכדרבא:

סעיף קטן יח

ומ"ש ואם יש בו יותר מנ' אמה מודדו וכו' הם דברי הרא"ש שכתבתי על אומדו והולך לו: ומ"ש רבינו ואם אינו יכול להבליע בחבל של נ' אמה מודדו בחבל של ד' אמה וכן יעשה אחד יעמוד ברגלי ההר למטה וכו' פשוט שם בגמרא פירוש למאי דתנן במתני' מקדרין בהרים והרמב"ם בפ' כ"ח מה"ש כתב דינים אלו כלשון הגמרא כמנהגו אלא שבמקום והא אנן תנן מבליעו וחוזר למדתו נראה דגריס והא תניא מודדו מדידה יפה ובמאי דאמר רב יהודה ל"ש אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו וכו' מפרש דלא קאי אלא למאי דסמיך ליה דהיינו כותל דניחא תשמישתיה מודדו מדידה יפה ואי לא ניחא תשמישתיה אומדו והולך לו אהא קאמר דה"מ כשאין חוט המשקולת יורד כנגדו וכו' וכן נמי אמאי דתניא בסמוך הגיע לגיא מבליעו וכדמשמע מדבריו שאכתוב בסמוך אבל לא קאי אהר שלא נזכר שם אלא במשנה. ונראה מדבריו דכותל והר דיניהם חלוקים ולפ"ז נראה דס"ל דכותל וגדר דאמרינן לא כשנפלו היא דאם כן היינו הר אלא בעומדים בבנינם היא ודע דבהא דהר המתלקט איכא תרי לישני בגמרא (נח.) ומשמע מדברי הרי"ף והרא"ש שפסקו כלישנא בתרא וכן פסק הרמב"ם בפכ"ח וכ"כ רבינו ירוחם וכתב שם הרב המגיד דאפשר דה"ה למתלקט עשרה מתוך שש שמבליעו וי"א מודדו מדידה יפה ורבינו לא הזכיר דין זה לפי שכתב בכותל שאם אפשר להשתמש בו מודדו מדידה יפה ונראה דהוא הדין להר עכ"ל. והמרדכי שם והגהות מיימון בפכ"ח מה"ש כתב דלהר"מ נראה דקי"ל כלישנא קמא דאיתא בגמרא שהוא לחומרא ומשום דפשיטא דלא קי"ל כהר"מ נגד כל הנך רבוותא לא חששו לכתוב ההוא לישנא:

סעיף קטן יט

הגיע לגיא אם חוט המשקולת מתרחק מכנגדו למטה ד"א וכו' גז"ש במשנה (דף נ"ז) הגיע לגיא או לגדר מבליעו וחוזר למדתו ופירש"י מבליעו אם אינו רחב חמשים אמה משפתו לשפתו מלמעלה אע"פ שיש במדרונו הילוך רב אין אומרים תעלה מדת מדרונו למדת התחום אלא יעמוד זה על שפתו מכאן וזה על שפתו מכאן ויבליע מדרונו בחבל אחד ותניא בגמרא (דף נ"ח) היה מודד והגיע לגיא אם יכול להבליע בחבל של נ' אמה מבליעו ואם לאו הולך למקום שיכול להבליעו ומבליעו וצופה וחוזר למדתו ואם היה גיא מעוקם מקדר ועולה מקדר ויורד אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה ונראה מדברי הרא"ש דה"פ אם היה גיא מעוקם ואינו יכול להבליעו כלומר שרחבו יותר מחמשים מקדר והיינו דתנן במתניתין ואם אינו יכול להבליעו בזו אמר רבי דוסתאי ב"ר ינאי משום ר"מ שמעתי שמקדרין בהרים ומשמע דלגאיות נמי קרי הרים אמר רב יהודה ל"ש

דמבליע והיכא דאינו יכול להבליע מקדר אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אבל חוט המשקולת יורד כנגדו אם יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה מבליעו ואם אינו יכול להבליעו אינו מקדר אלא מודדו מדידה יפה כלומר שאין מדת מדרונו ממעט מדת התחום על ידי קידור אלא נכנס לתוכו ומודד קרקעיתו מדידה יפה כקרקע חלקה ויוצא לשפתו ומשלים מדתו והולך. ואמרינן תו בגמרא וכמה עומקו של גיא אמר רב יוסף אלפים ופירש"י וכמה עומקו של גיא. דנימא מבליעו כשהוא רחב נ': אלפים. אבל יותר מכאן אפילו יכול להבליעו אינו מבליע אלא מקדר אבל הרא"ש כתב וכמה עומקו של גיא שהקילו לו להבליע או לקדר אלפים אמה אבל אם הוא יותר מודד ירידה ועלייה מדידה יפה ומשמע לי דמדידה יפה דקאמר היינו שמודד כל השיפוע דכקרקע חלקה דמיא איתיביה אביי עמוק ק' אמה ורחב נ' מבליעו ואם לאו אין מבליעו הוא דאמר כאחרים דתניא אחרים אומרים אפילו עמוק אלפים ורחב נ' מבליע וא"ד אמר רב יוסף אפילו יתר מאלפים כמאן דלא כת"ק ולא כאחרים התם שאין חוט המשקולת יורד כנגדו הכא בחוט המשקולת יורד כנגדו ולהאי לישנא לא קאי רב יוסף אהבלעה כמו ללישנא קמא דהא השתא לא אירי רב יוסף אלא כשחוט המשקולת יורד כנגדו דאמרי' ביה מודדו מדידה יפה וא"כ הכי קאמר הא דאמרי' כמה יהא עומקו של גיא דכשהחוט המשקולת יורד כנגדו ימדדנו מדידה יפה אמר רב יוסף יותר מאלפי' וכן כתבו התוס' ואמרינן תו בגמ' וכי אין חוט המשקולת יורד כנגדו עד כמה אמר אבימי ד' וכן תני רמי בר יחזקאל ד' ופירש"י עד כמה יתרחק המשקולת מכנגדו דקרי ליה אין יורד ונחמיר ביה וכתב הרא"ש דכיון דשיפועו מגיע עד ד"א צריך להבלעה ולא שני לן בין עמוק ק' לעמוק אלפים דכל שיעורי חכמים כך הם לק' צריך ד"א ולאלפים לא צריך אלא ד"א אע"פ שאין דומה שיפוע דבר מועט לשיפוע דבר מרובה דכיון שהגיע השיפוע לד"א שהוא דבר חשוב בכל מקום צריך לקדר: וכתב עוד הרא"ש ובגיא לא התירו אומד אלא כשאין חוט המשקולת יורד כנגדו מקדר או מבליע וכשחוט המשקולת יורד כנגדו אם יכול להבליעו בחבל של נ' אמה מבליע ואם לאו אינו מודד כלל שיפוע ירידה ועלייה אלא אם יש מישור מודדו מדידה יפה משלים עליו תחומו ועתה אבאר דברי רבינו על הסדר מ"ש אם חוט המשקולת מתרחק מכנגדו למטה ד"א הוא ממה שאמרו וכי אין חוט המשקולת יורד כנגדו עד כמה אמר אבימי ד'. ומ"ש אם יכול להבליעו פשוט במשנה ובברייתא ואם לאו מודדו בחבל של ד"א זהו מקדר וכבר כתבתי שדעת הרא"ש שאם אינו יכול להבליעו מקדר. ומ"ש והוא שלא יהיה עמוק יותר מאלפים הוא כלישנא

קמא דרב יוסף ואפילו ללישנא בתרא דלא איירי רב יוסף בהכי נקטינן כאחרים דהלכה כדברי המיקל בעירוב.

סעיף קטן כ
ומ"ש אבל אם הוא עמוק יותר מאלפים וכו' כבר כתבתי שזהו דעת הרא"ש:

סעיף קטן כא
ומ"ש ואם אין החוט מתרחק וכו' אם יכול להבליעו בחבל של נ' אמה כבר כתבתי שזהו דעת הרא"ש דסבר דכל שהוא יכול להבליעו לא הקילו בו חכמים למודדו מדידה יפה:

סעיף קטן כב
ומ"ש ואם לאו אינו מודד כלל השפוע וכו' היינו מאי דאמר רב יהודה אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה. ומ"ש אפי' אם עמוק יותר היינו כלישנא בתרא דרב יוסף והרמב"ם כתב בפ' כ"ח מה' שבת וז"ל הגיע לגיא אם היה רחבו חמשים אמה מבליעו והוא שהיה בעומקו פחות מד' אלפים בד"א כשהיה חוט המשקולת יורד כנגדו שא"א להשתמש בו אבל אם אין חוט המשקולת יורד כנגדו אינו מבליעו אא"כ היה עומקו אלפים או פחות מכאן היה גיא מעוקם מקדר ועולה מקדר ויורד עכ"ל וכתב ה"ה שהוא מפרש דכי אמר בגמרא ועד כמה היינו לומר עד כמה יהיה עומקו של גיא ומפרש גם כן דמאי דאמר אבימי ד' הוי כאילו אמר ארבע אלפים ויתר דבריו הם כדברי הגמרא כפשטן ולהרשב"א דעת אחרת בזה שלא כדעת הרא"ש והרמב"ם וכתבו ה"ה בפכ"ח מה"ש והוא דס"ל דגיא נמי בכלל מה שאמרו מתלקט י' מתוך ה' או מתוך ד' ותמה עליו הרב המגיד ז"ל:

סעיף קטן כג
הגיע להר וכל מה שהוא ממנו מכנגד העיר הוא רחב מנ' אמה וכו' משנה שם בפרק כיצד מעברין (עירובין דף נח) מבליעו וחוזר למדתו ובלבד שלא יצא חוץ לתחום ופירש"י לשון ב' שלא יצא חוץ לתחום אם היה ארוך וראשיו יוצאין חוץ לתחומי העיר ואין יכול להבליעו בחבל כנגד התחומין מפני רחבו ויכול להבליעו שלא כנגד התחומין לא יצא להבליעו שם גזירה שמא יאמרו מדת תחומין של צדי העיר בא לכאן. ודע שאע"פ שרבינו כתב זה בהר ה"ה לגיא והכי תניא בגמרא וכ"כ הרמב"ם ופשוט הוא:

סעיף קטן כד
לא ימדוד אלא אדם מומחה משנה שם אין מודדין אלא מן המומחה וכתב רש"י ה"ג אין מודדין אלא מומחה בקי במדידה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל והרי"ף גורס אין מודדין אלא מן המומחה ופי' מומחה מלשון ומחה כלומר מקום שוה ומישור ורבינו כתב לעיל

כפירוש הרי"ף וכאן כתב כפירוש רש"י והרמב"ם למימרא דיש לחוש לדברי שניהם ולעיל כתבתי בשם הרב המגיד שפירש"י והרמב"ם עיקר:

סעיף קטן כה

ומ"ש ומדד ומצא מדתו במזרחית צפונית יתירה על שכנגדה וכו' במשנה הנזכר ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר שומעין לו למקום שריבה ופירש"י שומעין למקום שריבה. ומוציא מדה הקצרה כנגדה ואנו תולין שלא מתח החבל כל צרכו ותניא בתוספתא צריך למתוח החבל בכל כחו ובגמרא למקום שריבה אין למקום שמיעט לא אימא אף למקום שריב' ופירש"י למקום שריב'. בתמיה והלא יש בכלל מאתים מנה ובמשנה כתב ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר שנמצאו סימני תחום קרן זה ארוכין ובולטין מכנגד סימני תחום קרן שכנגדו שומעין לו למקום שריבה ומוציאין מדה הקצרה כנגדה ואנו תולין שמפני שלא מתח החבל כל צרכו נתקצרה והרא"ש הקשה על פירוש זה ופירש הוא למקום שריבה אין למקום שמיעט לא דמשמע ליה שהולכין הכל אחר המרובה ואף במקום הקצרה ומוציאין את המדה כנגד המרובה ואמאי שמא לא טעה המועט כי מצא דרך מדתו הר או גיא שהיה צריך לקדר או למודדו מדידה יפה ולא נתלה בטעות ומשני אימא אף למקום שריבה תולין להקל ולא נאמר שטעה להאריך וכ"ש שתולין למקום שמיעט להחמיר ומניח הציון באלכסונא ממקום שריבה למקום שמיעט ודברי רבינו כפירוש הרא"ש והרשב"ם כתב כפירש"י והרמב"ם בפרק כ"ח כתב היה לנו תחומי שבת מוחזקים ובא מומחה ומדד ריבה בתחום מהם ומיעט בתחום שומעין לו בתחום שריבה עכ"ל והיה נראה לכאורה שדעתו לומר שאין שומעין לו במקום שמיעט אבל א"א לומר כן שהרי אמרו בגמרא אימא אף למקום שריבה וכ"כ הוא ז"ל בפירוש המשנה וז"ל מה שאמרו שומעין למקום שריבה פירשו אותו בתלמוד שאם אמר שבכאן הוא תחום שבת והוא פחות מן השיעור שהיינו חושבין או אם אמר שבכאן תחום שבת והוא יותר ממה שהיינו חושבים כמו כן נסמוך עליו שהוא יותר ממה שהיינו חושבים קודם לכן ע"כ וא"כ צריך לפרש שמ"ש שומעים לו בתחום שריבה לרבותא נקטיה דאע"פ שהוא מיקל שומעין לו וכ"ש ששומעין לו בתחום שמועט דהוי להחמיר:

סעיף קטן כו

מדדו שנים במקום אחד והוסיף אחד על חבירו וכו' גז"ש במשנה הנזכר ריבה לאחד ומיעט לאחר שומעין למרובה ומפרש בגמרא דה"ק ריבה אחד ומיעט אחד שומעין לזה שריבה אמר אביי ובלבד שלא ירבה יותר ממדת העיר ואלכסונה ופירש"י דאפילו ריבה שיעור גדול דליכא למיתלי במתיח' החבל תלינן בטעות האלכסון דאמרינן זה היה בקי במדידה והניח טבלא של תחומין כנגד הקרן באלכסון וזה מדד אלפים מאמצע הקרן

והפסיד את הזויות כל אלכסון של אלפים אבל אם ריבה יותר בכך אין לנו במה לתלות וכ"כ הרמב"ם בפכ"ח מהלכות שבת וז"ל כיצד בעת שריבה זה נאמר שמא הראשון מקרן אלכסון של עיר מדד האלפים ולפיכך מיעט מדתו ונמצא צלע התחתון בינו ובין המדינה פחות מאלפים וזה האחרון מדד האלפים מצלע המדינה ואין מחזיקים על אחד שטעה ביותר על זה לפיכך אם ריבה זה האחרון יותר על הראשון אפי' בתק"ף בקירוב שומעין לו ביותר על זה אין שומעין לו עכ"ל וטעמו משום דכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונה ולפ"ז כשתמדוד מצלע העיר אלף ותכ"ח אמה ותבא למדוד מקרן אלכסון של עיר יהיו אלפים משום דתרי חומשי דאלף ותכ"ח הם תקע"ב ואע"פ שכתב תק"ף כבר כתב הרשב"א דלא דק וכל שעולה יותר מע' קרי להו פ' והרב המגיד למד עליו זכות דאמתא בריבועא הוי באלכסונא טפי מאמתא ותרי חומשי לפי שהכלל האמיתי הוא שהאלכסון הוא גדר מרובע שתשבורתו הוא כפל מהמרובע הראשון שהאלכסון יוצא ממנו כגון מרובע ה' על ה' שתשבורתו כ"ה אלכסונו גדר מרובע שתשבורתו נ' וא"כ בהכרח הוא יותר מז' שהם ה' אמות וב' חומשים לפי שתשבורת ז' על ז' אינן אלא מ"ט ויש לזה מופת והעלה שלפי החשבון האמיתי יהיה תקפ"ה ועוד ולא נעלם זה מעיני רבינו אבל רצה להחמיר באותן ה' אמות ונ"ל ששיבוש ספרים הוא וצריך להיות בתקפ"ה ואם יש שנוסחתו כך הוא האמת לפי שאין דרך רבינו לכתוב בקירוב בחשבון שיוכל להוסיף או לגרוע ממנו אפילו אמה אחת עכ"ל וטעמו של הרב המגיד לפי שנאמר שהראשון מדד מקרן אלכסון העיר אלפים וכשנמדוד מצלע העיר תכלה מדת האלפים ההם לסוף אלף ותט"ו לפי שתשבורת אלפים על אלפים הם ארבעה סכומים שכל סך עולה אלף פעמים אלף הנקרא בלע"ז קואינט"ו לפי שבאלפים יש מאתים עשיריות וכל עשירית מהם עולה בתשבורת ך' אלפים סך הכל ד' פעמים אלף פעמים אלף שהם ד' סכים. ואלף ותט"ו פעמים אלף ותט"ו עולה ב' סכים וב' אלפים וקקכ"ה כיצד באלף ותט"ו יש קמ"א עשיריות וחצי וכל עשירית מהם עולה י"ד אלפים וק"ן וקמ"א פעמים וחצי י"ד אלף וק"ן עולים ב' סכים ואלפים וקקכ"ה הרי שאפשר שהשני ירבה על הראשון תקפ"ה והרמב"ם לא דק בה' אמות ולחומרא הוא דלא דק ואפשר שלפי שכפי החשבון אמתא ותרי חומשי הנזכר בתלמוד עולה התוספת לתקע"ב ולחשבון חכמי המדות עולה תקפ"ה כתב הרמב"ם תק"ף בקירוב ואהא דאמר אביי ובלבד שלא ירבה ממדת העיר כתב הרא"ש וז"ל ריבה לאחד ומיעט לאחר מיירי שבצד אחד ממש מדדו שניהם ולא כמו רישא דאיירי בב' מקומות מרוח אחת ואמר אביי ובלבד שלא ירבה וכו' שאם הרחיק אחד ציון שלו יותר מהראשון כמדת העיר ואלכסונה אמרינן האחד בשעה שמדד היתה

העיר קטנה ולא היו כי אם בתים מועטים בקרן מערבית דרומית ואח"כ ניתוספו על העיר דיורים גדולים ומדד מקרן מזרחית צפונית אלפים אמה נמצא שנתרבית מדתו כמדת העיר שניתוספה אלכסונה: ועושין אותה כטבלא מרובעת במשנה שם ואע"פ דבפרק מי שהוציאוהו פליג ר' חנינא בן אנטיגנוס פשיטא דלא קיימא לן כוותיה אלא כתנא קמא:

סעיף קטן כז

ומ"ש שאלכסון אלפים הוא ת"ת הוא ע"פ מה שאז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונה ותרי חומשי דאלפים הוי ת"ת:

סעיף קטן כח

ומ"ש אבל לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים באלכסון וכו' וגם לא יהיה התחום כנגד העיר אלא אלף ותכ"ח היא ג"כ עפ"ז דתרי חומשי דאלף ותכ"ח הוי תקע"ב וכמו שנתבאר בסמוך:

סעיף קטן כט

ומ"ש ור"ת פירש דמדת התחום כנגד העיר אלפים ואלכסונן וכו' כ"כ התו' והרא"ש בפ' מי שהוציאוהו בשמו והקשה עליו הרא"ש וזהו שכתב רבינו ולא נהירא וגם הרב המגיד כתב בפ"ז שדעת הרמב"ם שלא כדברי ר"ת ושכן נראה לו גם כן והביא הכרע לדבר: ואהא דתנן כיצד מעברין את הערים וכו' ועושין אותה כטבלא מרובעת כדי שיהא נשכר את הזויות פירש"י בעיר מרובעת עסקינן שאין בה אלא אלפים על אלפים דהוי נמי תחומין מרובעות אם אינה מרובעת כגון שהיא יתירה על אלפים לארכה או פחותה מאלפים לא הוו מרובעים דתחומין מרובעים לאו דוקא שיהא ארכן כרחבן שהרי רחבן למדת העיר היא אם קטנה אם גדולה וארכן אלפים אלא מרובעים דקתני למעוטי עגולים כדי שיהא נשכר את הזויות: וה"ר יהונתן כתב שאם אינה מרובעת כגון שהיא שלשת אלפים בארכה וכו' ואם היתה עיר קטנה שאין לה אלף אמה אין לה לתחומה אלא טבלא ארכה אלפים אמה ורחבה של אלף אמה רק במדת הקרנות הן שוות עיר של אלף על אלף ועיר שהיא אלפים על אלפים וכו' ולא הבנתי דבריו דאטו מפני שהעיר קטנה שאין לה אלא אלף אמה יגרע שיעור התחומין מי גרע ממי ששבת בבקעה שזכה לו מקומו ד"א ואלפים אמה לכל רוח מרובעות ואם כן בעיר קצרה וארוכה כנגד כל צדדי העיר יש לו אלפים אמה נמצא שאם היא ארוכה שלשת אלפים ורחבה אלפים שהוא מהלך חוץ לעיר ממזרח למערב שבע אלפים ג' אלפים שכנגד העיר ואלפים לצד מזרח ואלפים לצד מערב ומן הצפון לדרום מהלך ו' אלפים אלפים שכנגד העיר ואלפים לצד צפון ואלפים לצד דרום ואם היה ארכה אלפים ורחבה אלף מהלך ממזרח למערב ששה אלפים אלפים שכנגד העיר ואלפים לצד מזרח ואלפים לצד מערב ומן הצפון לדרום מהלך ה' אלפים

אמה אלף שכנגד העיר ואלפים לצד צפון ואלפים לצד דרום ורש"י שכתב שהרי רחבן למדת העיר היא אם קטנה אם גדולה וארכן אלפים לאו בקטנה מאלפים מיירי דההיא ודאי רוחב התחומין יותר ממדת העיר אלא כשהיא אלפים קרי קטנה וכשהיא יותר מאלפים קרי גדולה וה"ק בין שהיא בת אלפים או יותר מאלפים כנגד כל צדדי העיר יש לו אלפים אמה וכדפרישית וכ"כ ה"ר יונתן עצמו בס"פ כיצד מעברין אמתני' דאנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה אם שבת במקום שהוא מסויים כגון תל שהוא גבוה י' או חריץ שהוא עמוק י' וכו' יש לו חוצה להם אלפים אמה לכל רוח כרוחב אותו מקום ששבת אם מעט ואם הרבה וצ"ל דה"ק הרב ר' יונתן שאם אינה מרובעת כלומר שאינה אלפים על אלפים מצומצמים אלא היא ארוכה ג' אלפים ורחבה אלפים על פני כל העיר רחבן אלפים ומשך התחומין במשך כל העיר פי' לאורך התחומין קרי רחבן כלומר על פני כל העיר לכל רוח יש לו תחומין אורכן אלפים ורחבן במשך אורך כל העיר ולא בתחומין של צד רוחב העיר מיירי דכיון דהיא רחבה אלפים נמצא אורך התחומין ורחבן שוה אלא בתחומין של צד אורך העיר ע"פ רחבה מיירי ולפי שאורך העיר ג' אלפים אמה וע"פ כולה יש לו להלך אלפים אמה חוץ לעיר נמצא שיש לו באותו רוח אלפים אמה על ג' אלפים להכי קרי לאלפים אמה רחבן דהמועט נקרא רוחב והמרובה נקרא אורך. ואם היתה קטנה שאין לה אלא אלף אמה פירוש אלף על אלף אין לה לתחומיה בכל רוח אלא טבלא ארכה אלפים ורחבה אלף כרוחב העיר רק במדת הקרנות הן שוות וכו' וא"ת היינו מ"ש ברישא בעיר מרובעת עסקינן י"ל דלא דמי דההיא הויא אלפים על אלפים כרוחב התחומין ולא דמיא להא: ומ"ש רש"י ועושין את התחומין מרובעין כדי שיהא אלפים לצדדין כבאמצע ולא עגולין שיהא להם אלפים באמצען ובצדדים הן מתמעטין כדרך כל עיגול אין לפרשו כפשוטו שהרי אם לצד אחד מהעיר אנו נותנין לו אלפים אמה כשנעגל כל סביבות העיר ממקום שכלו אותם אלפים אין ספק שלכל צדדי העיר יהיה אלפים אלא היינו לומר שכשאנו נותנים לו אלפים אמה לכל סביבות העיר עגולות הוא מפסיד הזויות וכשהן מרובעות הוא נשכר הזויות דכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונה נמצא שכשיוצא מהעיר כנגד הזויות ללכת באלכסון הוא מהלך אלפים ות"ת אמה ואם היו עגולות לא היה יכול להלך בשום צד מצדדי העיר אפילו אמה אחת יתירה על אלפים וכן מבואר בדבריו שם בגמרא בברייתא:

סעיף קטן ל

אפילו עבד ושפחה נאמנים וכו' משנה בפרק כיצד מעברין (עירובין דף נ"ח):

סעיף קטן לא

ומ"ש אבל קטן לא ונאמן לומר אחר שיגדיל וכו' ז"ל הרא"ש שם אהא דתנן אפילו עבד ושפחה נאמנין אבל קטן לא מהימן כדתנן בפ"ב דכתובות (כח.) אלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן ע"כ היינו מהלכין בשבת משמע דוקא כשהוא מעיד כשהוא גדול מה שראה בקטנותו אבל בעודו קטן לא מהימן והא דאמרינן עלה בגמרא והוא שיש גדול עמו לאו אכולהו קאי דהא חשיב התם לענין תחום שבת אפי' גדול לחודיה מהימן דאפי' עבד ושפחה מהימני כדתנן הכא וע"כ לא קאי נמי אהא דקתני התם ושהיה איש פלוני יוצא מבית הספר וטובל ואוכל בתרומה דהא מוקי לה התם בתרומה דרבנן ובהא גדול לחודיה מהימן כיון דאין מעלין מתרומה דרבנן ליוחסין עכ"ל וכ"כ הר"ן בספ"ב דכתובות:

סימן ת

סעיף קטן א

מי שישב בדרך וכו' משנה בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ה) מי שישב בדרך ועמד וראה והרי הוא סמוך לעיר הואיל ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס דר"מ רבי יהודה אומר יכנס כלומר שאע"פ שלא היה יודע שהעיר בתוך תחומו ונתכוין לשבות במקומו כדקתני שלא היתה כוונתו לכך כיון שאילו היה יודע שהעיר תוך תחומו לא היה קונה שביתה אלא עם בני העיר הרי הוא כמי שקנה שביתה עמהם ונכנס לעיר ומהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה וידוע דהלכה כרבי יהודה ומדברי הרמב"ם וה"ה בפכ"ו נראה דהב"ע בשהיה דעתו לילך למדינה זו ולפיכך קנה שביתה עם בני המדינה כמותן שהרי נכנס עמהם בתחום אבל אם לא היה דעתו ליכנס למדינה זו קנה שביתה במקומו ומשם יש לו אלפים אמה לכל רוח ואם כלים אלפים אמה ממקום שביתתו בחצי העיר אינו מהלך בעיר יותר מחציה וכתב שם ה"ה בשם הראב"ד והרשב"א שאם היה נעור והוציא בשפתיו ואמר תהא שביתתי במקומי הרי עיקר שביתתו מאנשי העיר כלומר ואפילו היה דעתו לילך למדינה זו נמי:

סימן תא

סעיף קטן א

מי שישן בדרך וכו' משנה בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ה) מי שישן בדרך ולא ידע עד שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי רבי יוחנן בן נורי וחכ"א אין לו אלא ד' אמות ואמרינן בגמרא דטעמא דרבי יוחנן בן נורי משום דקסבר חפצי הפקר קונין שביתה ופירש"י חפצי הפקר. נכסים שאין להם בעלים וחשכה להם במקום אחד אע"פ שלא

נתכוון אדם להם להקנותם שביתה קונין שביתה במקומן ואין אדם יכול לטלטלם משם יותר מאלפים לכל רוח ואפילו עירב לצד אחד ובגמרא (דף מ"ו) אריב"ל הלכה כרבי יוחנן בן נורי ואריב"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב ותרתי למה לי צריכי דאי אשמועינן הלכה כר"י בן נורי ה"א בין לקולא בין לחומרא קמ"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב: ופירש"י בין לקולא. כגון אדם ישן דאי לא קנה שביתה לא נפיק מד' אמות לחומרא כגון כלי הפקר אי אמרת קונין שביתה אסור להוליכן למקום שעירב זה המוצאן קמ"ל הלכה כדברי המיקל באדם הוא דהלכתא כוותיה דכיון דנעור קנה ישן נמי קנה אבל בכלים לית הלכתא כוותיה:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל חפצי עכו"ם קונין שביתה במקומן וכו' גז"ש (בדף מ"ז) פלוגתא דשמואל ורבי יוחנן ואיפסיקא שם בגמרא הלכתא כר"י:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם הוציאן עכו"ם חוץ לתחומן וכו' ג"ז פשוט שם בדף הנזכר בעובדא דהנהו דיכרי דאתו למברכתא:

סעיף קטן ד

ומ"ש ובלבד שתהא מוקפת לדירה כו' כלומר אבל אם לא היתה מוקפת או היתה מוקפת שלא לדירה כגון שהוקפה ולבסוף ישבה לא חשיבא כולה כד' אמות כדין קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה שנתבאר בסימן שנ"ח וכ"כ הרא"ש והמרדכי בפרק הנזכר וכ"כ סמ"ג:

סעיף קטן ה

ומ"ש וסתם עיירות מוקפות לדירה וכו' כן כתבו שם המרדכי והרא"ש בשם ר"מ:

סימן תב

סעיף קטן א

חריץ מלא מים מכונסים וכו' בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ז) תני רבי חייא חריץ שבין תחומי שבת צריך מחיצה להפסיקו ואסיקנא דהיינו במכונסים שאם לא כן הא תניא נהרות המושכין ומעיינות הנובעים הרי הן כרגלי כל אדם ואסיקנא נמי דהאי מחיצה אפילו היא של קנים סגי דקל הוא שהקילו חכמים במים כמו שהקילו להתיר במים מחיצה תלויה כלומר שאינה נוגעת במים. וא"ת הא איפסקא הלכתא בפרק מי שהוציאוהו כמ"ד נכסי הפקר אינם קונים שביתה במקומן וא"כ מחיצה זו למה י"ל דשאני הכא שמים אלו כיון דסמוכים לעיר הם דעת בני העיר עליהם ומש"ה הרי הן כרגלי אנשי אותה העיר כיון שחריץ זה בין שתי עיירות דעת אלו ואלו עליהם נמצא

שחצי החריץ הוא לאנשי עיר אחת והחצי השני לאנשי עיר אחרת ולפיכך צריך שיזהר כל אחד ואחד מבני העיירות שלא יקח מהמים של עיר אחרת ומש"ה בעי מחיצה: גרסינן בפרק חלון (עירובין עט:) וכן אתה אומר בגוב של תבן שבין ב' תחומי שבת ופירש"י בור רחב להכניס בו תבן ואם בין שני תחומין הוא חציו בתחום עיר זו וחציו בתחום עיר זו אלו נוטלין ומאכילין מתוך תחומן בי"ט וכן אלו ואין חוששין שמא אלו יקחו מן התחום השני:

סימן תג

סעיף קטן א

שבת בבקעה והקיפוה עכו"ם מחיצה בשבת וכו' ריש פ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ב) א"ר נחמן אמר שמואל שבת בבקעה והקיפוה עכו"ם מחיצה בשבת מהלך אלפים אמה ומטלטל בכולה ע"י זריקה ואע"ג דפליג עליה רב הונא הלכה כשמואל דתניא כוותיה ופירש"י והקיפוה עכו"ם לדירה דאי לאו הכי ביותר מבית סאתים לא משתריא לטלטולי וגם הרמב"ם כתב פכ"ו מה"ש דבשהקיפוה לדירה עסקינן ופשוט הוא ופירש"י עוד מהלך בה אלפים דלא מהני ליה הנך מחיצות להיותה לו כד"א כיון דלא שבת באויר מחיצות מבע"י ומטלטל בכולה אפילו חוץ לאלפים שאין לו רשות להלך מותר לטלטל ע"י זריקה כלומר מותר לזרוק שם וממילא שמעינן דבתוך אלפים מטלטל כדרכן דהא מחיצות נינהו אבל התוספות כתבו נראה לר"י דאף תוך אלפים מטלטל ע"י זריקה אבל כי אורחיה אינו מטלטל אלא ד"א דלענין טלטול כי אורחיה נפרצה למקום האסור לה וכן כתבו בהג"א שם וכתב רש"י דהא דאמר שמואל מהלך אלפים אמה אתיא אף לר"ג דאמר במי שהוציאוהו עכו"ם ונתנוהו בדיר וסהר מהלך את כולה דמודה בהא שאין כל ההיקף כד"א מאחר שיש לו אלפים אמה דדוקא בהוציאוהו עכו"ם אקילו גביה משום דאין לו אלא ד"א ובירוש' מוקי מילתיה דשמואל כר' יהושע וכתוב בהג"א בס"פ הנזכר על הא דירושלמי א"כ לדידן דקי"ל כר"ג מותר להלך כל תוך המחיצה אפילו טפי מאלפים ע"כ. ול"נ כיון דבגמרא דידן תניא כוותיה דשמואל משמע דס"ל דהלכה כוותיה ואפילו כר"ג אתא וכדפירש"י וזהו דעת הפוסקים שפסקו הלכה כשמואל ופסקו הלכה כר"ג:

סימן תד

סעיף קטן א

יש תחומין למעלה מי' וכו' בר"פ מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ג) בעי רב חנניא יש תחומין למעלה מי' או אין תחומין למעלה מי' עמוד גבוה י' ורחב ד' לא תיבעי לך דארעא

סמיכתא היא כי תיבעי לך בעמוד גבוה י' ואינו רחב ארבעה א"נ דאזיל בקפיצה ולא איפשיטא וכתב הרא"ש דלחומרא נקטי' וכ"כ הגהות פ"ל בשם הר"מ ויש לתמוה עליהם דהא ספק בשל דבריהם הוא בתוך י"ב מיל ולהרא"ש אפילו חוץ לי"ב מיל וכמ"ש בסי' שצ"ז וגם ר"י בחי"א תמה על הרא"ש וכתב דנראה שדעת הרי"ף לקולא וכ"ד הרמב"ן והרשב"א וכן כתבו בהגהת אשירי בשם א"ז ואפשר שטעמא של המחמירים מדאמרינן בגמרא האי תנא ספוקי מספקא ליה אי יש תחומין ולחומרא והריטב"א כתב שמדברי רש"י נמי משמע דאזלינן בה לחומרא מהאי טעמא והוא ז"ל פי' דאפשר דלגבי נזיר אמרינן הכי משום דספיקא דאורייתא הוא אבל בתחומין ספיקא דרבנן הוא ולקולא וכן הגיה עליו רבינו הגדול וכ"כ הר"י וע"כ התיר רבינו ליכנס בספינה של עכו"ם בשבת וכן לירד ממנה בהגיעו ליבשה שהרי לא קנו שביתה בים למעלה מי' וכן פסקו בתוספות עכ"ל. וכתב עוד רבינו ירוחם שם בשם הרשב"א דאסור להפליג בספינה בשבת דבעיא היא אם יש תחומין למעלה מעשרה ואין לנו להוציאו מחזקת ביתו מן הספק אבל לצאת מן המים בשבת מותר דהא מספקא לן אם קונה שביתה למעלה ואזלינן לקולא ודוקא כשהוא למעלה מי' כל השבת אבל כל שהוא בתוך י' בשבת קנה שביתה וכל שיצא יותר מאלפים אמה חוץ למקום שביתתו אפילו יצא למעלה מי' כשיגיע לו אין לו אלא ד"א וספינות המהלכות בנהר והן גוששות אסור לילך בהם בשבת יותר מאלפים אמה ואפילו כולה עכו"ם ואפילו נכנס ד' ימים קודם השבת והרמב"ם בפרק כ"ז כתב שהוא ספק אם יש תחומין למעלה מי' וכתב שם הרב המגיד ולא ביאר רבינו ספק זה אם הוא לקולא או לחומרא ובתשובה ביאר שכל מה שיהיה מן התחומין מן התורה ספיקו להחמיר ומה שהוא מדבריהם ספיקו להקל ושם כתב שאין תחומין דבר תורה במים ובנהרות ולא בכרמלית וכל התחומין בהם מד"ס ולדעת האחרונים שאין תחומין מן התורה כל למעלה מי' ספק של דבריהם הוא ולקולא. מכלל דבריהם למדנו שכל שהלך בים למעלה מי' לכשיגיע לנמל יורד ואינו נמנע ויש לו אלפים מן המקום שפגע בו למטה מי' וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל ומכלל זה שההליכה בנהרות ויש ספק אם הם למעלה מי' אם לאו מותרת לפי שהיא ספק בשל דבריהם וכן התיר רבינו בתשובה. ומ"מ כתב הרשב"א שמי שהוא בין השמשות ביבשה לכתחלה אסור לצאת אפילו למעלה מי' לפי שיש לו חזקת ביתו עכ"ל. ותשובה זו של הרמב"ם תמצאנה בספר הכלבו. ובתשובה אחרת ביאר הרמב"ם שהטעם שאין בימים ובנהרות איסור תחומין דאורייתא לפי שהם כרמלית והטלטול בהם אינו אסור אלא מדרבנן ולא יתכן שיהיה המעביר ע"פ המים אסור מדרבנן והמהלך לוקה מן התורה וכ"ש שלא יעלה בדעת שיהי' בהליכת המים איסור תחומין

דאורייתא ממחנה ישראל שהוא ר"ה והלא ידוע שאיסור הטלטול שיש בו חיוב סקילה אמרו בו (שבת צח.) המעביר ד"א בר"ה מקורה פטור לפי שאינו דומה לדגלי מדבר כן בלי ספק המהלך י"ב מיל על פני המים המועטים פטור לפי שאינו דומה למחנה ישראל ולפי דברי הרמב"ם ביבשה תוך י"ב מיל כיון דלא מיתסר אלא מדרבנן נקטינן בעיין לקולא דאין תחומין למעל' מי' וחוץ לי"ב מיל כיון דמיתסר מדאורייתא למעלה מעשרה הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא וכ"כ בהדיא בתשובה כתב הריטב"א יש תחומין למעלה מי' פי' ונ"מ שאם לא קנה שביתה בין השמשות אלא למעלה מי' דאי אמרת אין תחומין למעלה מי' יכול לילך בקפיצה או בספינה כמו שירצה וכשיעמוד בשום מקום לקנות שביתה יש לו אלפים אמה לכל רוח וה"ה שאפילו קנה שביתה בין השמשות או לאחר כן למטה מי' אם בא לצאת מתחומו שהוא בתוכו וללכת בקפיצה כמו שירצה הרשות בידו ומיהו כל שחזר ונח למטה מי' לא יזוז ממקומו שכבר הרחיק ממקום שביתתו אלפים אמה כשיעור תחומו ע"כ. ומ"ש שם לא קנה שביתה בין השמשות אלא למעלה מי' ואי אמרת אין תחומין למעלה מי' והלך בקפיצה או בספינה שכשיעמוד יש לו אלפים אמה לכל רוח כן משמע מדאמרינן בגמרא ת"ש פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשיכה וכו' אי אמרת בשלמא יש תחומין שפיר אלא אי אמרת אין תחומין כי לא היינו בתוך התחום מאי הוי הרי בהדיא שבבין השמשות היו בתוך הספינה שהיא למעלה מי' ואי אמרינן אין תחומין למעלה מי' כשהגיעו לנמל בשבת היו מותרים לירד בנמל וטעמא משום דבמקום שמגיעין בו ראשון שהוא למטה מי' קנו שביתה בו וכתב עוד שהרשב"א חולק בקצת מזה ופסק דהיכא דשבת ביבשה ורצה להפליג בים ולצאת דרך אניה למעלה מי' אסור לצאת מתחום ביתו דהא אית ליה חזקה דתחום ביתו וכל שיש שם חזקה לא אזלינן בתחומין להקל כדמוכח לעיל גבי ספק עירוב כשר הא כל שלא קנה שביתה ביבשה מותר הוא בספינה דבכי הא ספק עירוב לקולא הלכך מי שבא בספינה בשבת ולא יצא משם ליבשה מבין השמשות ועד עכשיו הרי הוא מותר לצאת ליבשה ודינו כבני העיר אם הנמל תוך תחום העיר ואם לאו יש לו ביבשה אלפים אמה וכן אם בא ליכנס בספינה למחר והלך שם מבין השמשות ולא יצא משם רשאי להפליג למחר לכתחלה אבל אם קנה שביתה ביבשה אינו יכול להפליג בספינה בשבת דכיון שיש לו חזקה דביתו ספק תחומין לחומרא: כתב מהרי"ק בשורש מ"ה שאם נכנס בספינה ג' ימים קודם השבת מותר להלך בה חוץ לתחום בשבת ואפילו אין במים י' טפחים לדברי הכל וכבר כתבתי בסימן רמ"ה שהרמב"ם בתשובה חולק על זה: והרא"ש כתב בתשובה שאסור לצאת מן הים לנמל אם בא בשבת מחוץ לתחום ולטעמיה אזיל דס"ל דבעיין דיש

תחומין למעלה מי' נקטינן לחומרא אבל הרמב"ם והרמב"ן והרשב"א דנקטי לה לקולא כבר נתבאר שמתירין לירד והוא שהלכה הספינה למעלה מי' ומתני' דפעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשיכה אמרו לר"ג מה אנו לירד וכו' במהלכת למטה מי' והכי מוקי לה בגמרא והכי נקטינן הלכה למעשה כדברי המקילים אם לא במקום שנהגו להחמיר. ואפילו לדברי הפוסקים בבעיא דתחומין למעלה מי' לחומרא יש דרכים להקל שכתוב בהגהת אשיר"י פ' בכל מערבין דמי שבא בספינה מחוץ לתחום בי"ט שחל להיות בערב שבת דמותר לו בשבת לצאת ממנו ולהכניס לעיר ולהלך את כולה כד"א וכ"כ בשבלי הלקט משום דשבת וי"ט שתי קדושות והכנה ליכא דהא לא מיקריא הכנה וגם במרדכי פרק מי שהוציאוהו כתב וז"ל רבינו יואל התיר ספינה הבאה מחוץ לתחום בשבת לעיר שהוקפה לדירה שכל העיר להם כד' אמות וכן פירש"י הבא לעיר שיש לה מחיצות כדיר וסהר ורבינו אפרים אסר עכ"ל. ומשמע דס"ל דיש תחומין למעלה מי' דאל"כ למה להו להגהות לכתוב דין זה בבא בי"ט שחל להיות בערב שבת לענין לצאת בשבת אפילו בא בשבת לענין לצאת בו ביום היה לו לכתוב וכן במרדכי לא כתב שהתיר רבינו יואל להכנס אלא לעיר שהוקפה לדירה וכגון שהספינה נכנסת לתוך העיר משום דכולה כד' אמות אבל היכא דלא באה ספינה לעיר משמע דאסור לירד משום דיש תחומין למעלה מי' ואפילו הכי בהני גווני שרי:

סימן תה

סעיף קטן א

מי שיצא חוץ לתחום וכו' משנה בס"פ מי שהוציאוהו (עירובין נב:) ואע"ג דפליג ר"ש קי"ל כת"ק וכן פסק הרמב"ם בפכ"ז וכתב שם הרב המגיד שהרשב"א פסק כר"ש דאמר אפילו יצא ט"ו אמה יכנס לפי שאין המודדין מכוונין המדות וחוץ למקום הציון יש ט"ו אמה ונקטינן כהרמב"ם:

סעיף קטן ב

ומ"ש רגל אחת בפנים ורגל אחת בחוץ יכנס שם מימרא דרבי חנינא כלישנא בתרא:

סעיף קטן ג

ומ"ש מי שקידש עליו היום וכו' משנה שם:

סעיף קטן ד

מי שיצא חוץ לתחום שלא מדעתו וכו' פשוט בר"פ מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ג) נחמיה משכתיה שמעתא וכו' וטעם היתר זה הוא משום דכשהקיפוהו בני אדם מחיצות הו"ל כמו קרפף מוקף דחשיב כולו כד' אמות וזה ילך בתוך ההיקף לצד העיר ונמצא שנכנס לתוך תחומו בהיתר וכיון שנכנס לתוך תחומו הוי כאילו לא יצא וכתב הרמב"ם

בפכ"ז מה"ש והוא שלא יהיה חלל אותו היקף יותר על אלפים אמה והרב המגיד כתב שהראב"ד והרשב"א חולקים עליו וסוברים דאפילו גדול כמה שרי וביאר הוא ז"ל טעם מחלוקתם. וכתב הרמב"ם בפי"ו שצריך ג"כ שלא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו אלא יעמיד אותם אחר שלא לדעתו וכבר כתבתי טעמו בסימן שס"ב. וכתב המרדכי שם שדקדק ר"מ דבני אדם שעשאום פעם אחת מחיצה אין לעשותם עוד מחיצה אע"ג דהו"ל שלא לדעת שמא ירגישו בדבר קודם שיספיקו לגמור הדבר תדע מדלא קאמר ה"ל לדעת ואסור וכו' כיון שנעשו מחיצה לצורך רבא פעם אחד שוב לא יהיו מחיצה לצורך רבא גופיה אבל אם נעשו מחיצה בלא מתכוין לאדם א' יכולין להיות מחיצה לאדם אחר שלא לדעת ורפיא ביד מורי עכ"ל ואי הויא מחיצה דרך הילוכם עיין בסימן שס"ב:

סעיף קטן ה

ומ"ש אבל אם יצא לדעת אסור הכי משמע שם דאמרי' נחמיה משכתיה שמעתא ומשמע דאי לאו דמשכתיה שמעתא לא היו מתירים לו ע"י מחיצה וכ"כ שם הרא"ש וגם מדין יצא לדע' והחזירוהו עכו"ם אין לו אלא ד"א שכתב רבינו בסמוך משמע הכי דלהא דמיא:

סעיף קטן ו

ואפילו הוציאוהו עכו"ם וכו' ר"פ מי שהוציאוהו (עירובין מא.) מי שהוציאוהו עכו"ם או רוח רעה אין לו אלא ד"א החזירוהו כאילו לא יצא. ופירש"י החזירוהו לתוך התחום כאילו לא יצא והרי כל העיר לו כד' אמות כבתחלה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח:

סעיף קטן ז

נתנוהו עכו"ם וכו' וכן מי שהפליגה ספינתו וכו' (שם) ר"פ מי שהוציאוהו עכו"ם או רוח רעה אין לו אלא ד"א החזירוהו כאילו לא יצא נתנוהו בדיר או בסהר ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה אומרים מהלך את כולה רבי יהושע ורבי עקיבא אומרים אין לו אלא ד"א מעשה שבאו מפלנדרסין והפליגה ספינתם בים ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה הלכו את כולה רבי יהושע ורבי עקיבא לא זזו מד' אמות שרצו להחמיר על עצמן ובגמרא אמר רב הלכתא כר"ג בדיר וסהר וספינה ושמואל אמר הלכתא כר"ג בספינה אבל בדיר וסהר לא דכ"ע מיהת הלכה כר"ג בספינה מ"ט אמר רבה הואיל ושבת באויר מחיצות מבע"י רבי זירא אמר הואיל וספינה נטלתו מתחלת ד' ומניחתו בסוף ד' מאי בינייהו איכא בינייהו שנפחתו דופני ספינה אי נמי בקופץ מספינה לספינה ורבי זירא מ"ט לא אמר כרבה אמר מחיצות להבריח מים עשויות ורבה מ"ט לא אמר כר' זירא במהלכת כ"ע לא פליגי כי פליגי בשעמדה ואסיקנא דמתני' נמי דייקא דבמהלכת לא פליגי וכתב הרי"ף שפסקו רבוותא הלכה כשמואל והוא ז"ל דחה דבריהם והעלה דהלכה כרב וכן

פסקו התוס' והרא"ש ז"ל וכן פסק הרמב"ם בפרק כ"ז מה"ש וכתב הרב המגיד שכן הסכימו האחרונים ז"ל וכתב הרמב"ם בפרק הנזכר דכשם שמותר לילך בכל הספינה כך מותר לטלטל בכולה ולשון רבינו אינו מבואר יפה וכך פירושו נתנוהו עכו"ם כלומר אם הוציאוהו עכו"ם חוץ לתחומו ונתנוהו בדיר או בסהר או שיצא באונס כלומר ע"י רוח רעה יצא חוץ לתחומו ונכנס בדיר או בסהר מהלך את כולו. וכן מי שהפליגה ספינתו וכו' כלומר אבל אם יצא חוץ לתחומו מדעת אע"פ שהוא בתוך דיר או סהר אין לו אלא ד"א וכ"כ הרמב"ם בפכ"ז מה"ש וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן וכ"כ הגהות אשיר"י בפ' מי שהוציאוהו בשם ר"ת וכ"כ הר"ן בפ"ק דשבת גבי אין מפליגין בספינה ג' ימים קודם השבת וכ"כ התוס' בפ' מי שהוציאוהו בשם רשב"ם אלא שהם חלקו עליו וכתבו שאפי' נכנס בשבת בספינ' מהלך את כולה והמרדכי פ"ק דשבת וס' התרומה כתבו כדברי התו' דלעולם מהלך את כולה וקצת יש לדקדק כן מדברי הרא"ש שכתב בפ' מי שהוציאוהו גבי הנכנסים בספינה מבע"י כדי לקנות שביתה שם דלעניין קניית שביתה כדי להלך את כולה דסבירא להו דאסור לא מהני מידי עד כאן משמע קצת דאיהו ז"ל שרי להלך את כולה אע"פ שלא שבת בתוכה: ב"ה (הרמב"ן והרשב"א) [כתב הר"ש בן הרשב"ץ] אם הספינה גוששת שאין בינה ובין קרקע הים י' טפחים אינו מותר להלך את כולה דאין לו להלך בה יותר ממיל ואם היא למעלה מי' מותר להלך את כולה ומותר לירד ממנה בשבת דאין תחומין למעלה מי' ובתנאי שלא פירש אותו היום מיבשה דאז אסור לירד עכ"ל: וכתב ה"ה פכ"ז מה"ש שהרשב"א הקשה על דברי הרמב"ם והרמב"ן ז"ל בזה והוא ז"ל תירץ והעלה שכן עיקר. מי שפירש בשיירא במדבר והוצרך לילך בשבת חוץ לתחום ונכנס לעיר אם מותר לילך את כולה כתבתי בסי' רמ"ח: כתב בהגהת אשיר"י פ' מי שהוציאוהו אם נפחתו דופני הספינה למחר אע"פ ששבת באוירו אין לו אלא ד"א ומשמע דהיינו דוקא שעמדה אבל אם היא מהלכת מהלך את כולה משום טעמא דהואיל וספינתו נוטלתו מתחלת ד' וכו' וכתב עוד שם א"א לקנות שביתה בספינה בשום ענין אם לא שיכנס בה בעצמו קודם בין השמשות וישב שם בין השמשות ולאחר בה"ש ילך לביתו ויאכל וישוב לספינה בלילה או למחר ביום ע"כ כלומר ולא מהני לערב בפת וטעמא משום דכיון דמדעתו נכנס בה בשבת ומפלגת חוץ לתחום לא שרי רבה להלך את כולה אלא משום דשבת באויר מחיצות ומשמע להו שאע"פ שעירב בפת לא מיקרי שבת באויר מחיצות כיון שהוא עצמו לא היה שם בה"ש: ולענין מה שמתירין להכנס בה בשבת ולהפליג אם קני בה שביתה בה"ש כתבתי בסימן רמ"ח שיש חולקין בדבר: התוס' בפ' אם אינם מכירין (כ:) נסתפקו בהא דשרינן להלך כל העיר אם הוא דוקא

במוקפת או אפילו אינה מוקפת אבל הרא"ש כתב בפ' מי שהוציאוהו גבי הנהו דיכרי דאתו למברכתא אמר רבא לזבנינהו לבני מברכתא דכולהו מברכתא לדידהו כד' אמות דמיין פירש"י דמברכתא היתה מוקפת מחיצות וכן פירש גבי מי שהוציאוהו עכו"ם והוליכוהו לעיר אחרת משמע דלא חשיבא כד' אמות להלך את כולה אא"כ מוקפת מחיצות וכן משמע בפ"ב דר"ה (כג:) נראה דבעי כמי היקף לדירה פתח ולבסוף הוקף דלא עדיף משובת באויר מחיצות דלא חשיב כד"א אם הוא יותר מבית סאתים אם לא הוקף לדירה כדאמרינן בפ"ק דשבת (ז.) וכ"כ רבינו ירוחם בחי"א וז"ל ולפירש"י בחפצי העכו"ם קונים שביתה הא דאמרינן נתנוהו עכו"ם בדיר או בסהר מוקפין או בעיר דוקא כשהעיר מוקפת וכן בכל מקום שאמרנו שהעיר כולה כד"א צריך מוקפת זולתי לשובת או נותן עירובו במקום אחר שאותו מקום הוא לו כד"א אע"פ שאינו מוקף ובמאי דצריך מוקפת צריך ישב ולבסוף הוקף:

סעיף קטן ח

ומ"ש יצא לדעת והחזירוהו עכו"ם וכו' וכ"ש חזר לדעת אפילו הוציאוהו עכו"ם הכי דייקינן ממתני' בר"פ מי שהוציאוהו (עירובין ד' מא):

סעיף קטן ט

ומ"ש ומיהו כל העיר כולה כד"א אפי' יצא לדעת וחזר לדעת כ"כ שם הרא"ש והמרדכי בשם ר"מ שדקדק כן מסוגיית הגמ' וכן כתבו הגהות בפ' כ"ז מה"ש:

סעיף קטן י

פירות שהוציאם חוץ למקומם וכו' ג"ז שם בדף הנזכר אמר רב פפא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן מ"ט אנוסים הם ופירש"י לא הפסידו מקומן וכל העיר להם כד"א ולכל רוח אלפים אמה אם י"ט הוא ואי שבת מותרים באכילה במקום שחזרו וכתב שם בהגהות אשיר"י ומותרים אפילו לאותו ישראל שהחזירם לצרכו משום דהני פירות קנו ממש שביתה בזאת העיר ולא דמי לדבר הבא מחוץ לתחום דאסור משום דעבד בהו איסור מיהו אותו שהחזיר במזיד אסור לדידיה הואיל ונעשה בהם איסור שהביאם מחוץ לתחום והתוספות מתירין אפי' לאותו שהחזירם עכ"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש וכ"ז שלא הוחזרו וכו' שם אהא דר"פ איתיביה ר' נחמיה וראב"י אומרים לעולם אסורים עד שיחזרו למקומן שוגגים שוגג אין מזיד לא תנאי היא דתניא פירות שיצאו חוץ לתחום וכו' מאי במקומן במזיד והא קתני וכו' אלא לאו במקומן וחסורי מחסרא וה"ק פירות שיצאו חוץ לתחום בשוגג יאכלו במזיד לא יאכלו בד"א שלא במקומן אבל

במקומן אפי' במזיד ואתא ר' נחמיה למימר אפילו במקומן נמי בשוגג אין במזיד לא ופסקו התוס' והרא"ש והמרדכי הלכה כת"ק וכ"כ בהג"א בשם א"ז:

סעיף קטן יב

ומ"ש במזיד אסור לטלטלן חוץ לד"א פשוט הוא דכל שהן חוץ למקומן אין להם אלא ד"א בלבד ומשמע ודאי דאפילו הוציאן שוגג נמי כשהן חוץ למקומן אין להם אלא ד' אמות בלבד וכ"כ ה"ר יהונתן בהדיא ויש לתמוה על רבינו דמשמע מדבריו לכאורה דבהוציאן מזיד דוקא הוא דקאמר דאין להם ד"א אבל הוציאן שוגג יש להם יותר וצ"ל דלא נקט רבינו מזיד אלא משום מאי דבעי למימר אסור לאכלם וכו' אבל לענין איסור טלטולן חוץ לד"א בין בשוגג בין במזיד אסור ואע"פ שאין זה מבואר בלשונו כן צריך לפרשו:

סעיף קטן יג

ומ"ש ואסור לאכלם אפילו לאחר שלא הוציאם כ"כ שם הרא"ש ז"ל במזיד שלא במקומן אסורים כ"ל אפילו לאחר שלא הוציאם מדקתני במזיד לא יאכל ומשמע לכל אדם ולא דמי לבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה שמותר לישראל אחר דהכא איתעביד בהו איסורא דישראל הוציאם עכ"ל אבל המרדכי כתב נראה לר"מ דלא אסור אלא למי שהוציאם אבל לישראל אחר שרי ולא חיישינן דילמא מפיק להו כי ההיא דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר וכן משמע בתוס' לקמן עכ"ל וה"ה בפ"ה מהלכות י"ט כתב בשם הרשב"א אם יצאו ע"י ישראל בין בשוגג בין במזיד לא יאכלו שם לאחד מישראל לפי שנעשים בהם איסור ע"י ישראל ע"כ והרמב"ם פסקה לדרב פפא בפ"ה מהל' י"ט ובפ"ו מה"ש פסק כרבי נחמיה ויש לתמוה עליו דכיון דאוקימנא לדרב פפא כת"ק והוא ז"ל פסק כרב פפא היאך הוא פוסק כר' נחמיה דפליג את"ק וכבר האריך ה"ה בפ"ו מה"ש ליישב דבריו והרי"ף כתבה לדרב פפא והשמיט פלוגתא דת"ק ור"נ:

סימן תו

סעיף קטן א

מי שאין לו אלא ד"א והוצרך לנקביו וכו' ועצה טובה לו שיתקרב בצד תחומו וכו' פשוט בגמ' ר"פ מי שהוציאוהו (עירובין ד' מ"א) ודבר פשוט הוא דהיינו ביצא שלא לדעת דוקא שאם ביצא לדעת כבר נתבאר שאפי' החזירוהו עכו"ם אין לו אלא ד"א וכ"כ הרמב"ם בפכ"ז וכ"כ ה"ר יונתן וכך הם דברי רבי':

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל אם מצא מקום צנוע קודם וכו' ויתרחק ממקום שנפנה וכו' עד סוף הסי' הכל שם בפסקי הרא"ש: כתוב בהג"א פ' מי שהוציאוהו וכן מי שבא בספינה חוץ לתחום בשבת או בי"ט והוצרך לנקביו יוצא וממשמש את נקביו ואי פיקח הוא נכנס לתחום

ונכנס לעיר וה"ל כל העיר כד"א וחוצה לה אלפים מא"ז עכ"ל וכיוצא בזה כתב הרוקח סימן קע"ח ולא ידעתי טעם לפסק הזה דהא על כרחך לא שרי בגמ' אלא כשנכנס לתוך תחומו ששבת בו דהוי כמו שהחזירוהו לתחום ששבת בו וכדפרישית וכ"כ הפוסקים נכנס לתחומו דהיינו תחום ששבת בו אבל תחום עיר שלא שבת בה מהיכא תיתי לן למשרייה ועל כרחך צ"ל דברי הגהות זו אע"פ שהוא דחוק בששבת תוך תחום העיר והפליגה ספינתו בשבת ויצאה חוץ לתחום ואח"כ חזרה סמוך לחתום ששבת בה ויותר היה נראה דנכנס לתוך העיר לפנות קאמר וכיון שנכנס בהיתר לתוך העיר ה"ל כולה כארבע אמות ובשאין מקום לפנות קודם שיגיע לעיר כמו שנתבאר ונכנס לתחום ונכנס לעיר ה"פ נכנס לתחום שיהיה רשאי לילך בו וכיצד הוא זה שנכנס לעיר אלא שמ"ש שמהלך חוצה לה אלפים אינו מתיישב לפי זה:

סימן תז

סעיף קטן א

מי שיצא ברשות וכו' משנה בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מד):

סעיף קטן ב

ומ"ש היו אלפים שיש לו מובלעים בתוך תחום העיר במשנה הנזכר ואם היה בתוך התחום כאילו לא יצא ואוקמה רב שימי כמ"ש רבינו ואע"ג דרבה אוקמה בגוונא אחרינא הא איתותב וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ג

היוצא להציל חבירו מיד אויביו וכו' משנה שם וכל היוצאין להציל חוזרין למקומן ובגמ' ואפי' טובא והא אמרת רישא אלפים אמה ותו לא ומאי קושיא דילמא להציל שאני אלא אי קשיא הא קשיא דתנן ולא אלו בלבד אלא אפי' חכמה הבא לילד להציל מיד לסטים ומן הנהר ומן המפולת הרי הן כאנשי העיר ויש להם אלפים אמה לכל רוח ותו לא והא אמרת כל היוצאין להציל חוזרין למקומן אפילו טובא אמר רב שחוזרין בכלי זיינן למקומן כלומר דהא דתנן חוזרין למקומן לאו בשיעור ההליכה מיירי אלא לומר שחוזרין בכלי זיינן למקומן ור"נ שני כאן בשנצחו ישראל את האויבים כאן בשנצחו האויבים את עצמן וכתב הרא"ש שם בשם רבינו מאיר דהלכתא כהנך תרי אוקימתי וכן דעת הרמב"ם בפכ"ז מה"ש:

סימן תח

סעיף קטן א

מפני שתחומין דרבנן הקילו בהם וכו' זה פשוט בכמה מקומות מהם פ' מי שהוציאוהו (עירובין מה:) ובפ' כיצד מעברין (עירובין נח:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ומכל מקום מפסיד כנגדו האלפים שמעבר לעירוב משנה בס"פ כיצד מעברין (עירובין דף ס) נתנו חוץ לתחום מה שנשכר הוא מפסיד ובגמרא חוץ לתחום סלקא דעתך אלא אימא חוץ לעיבורה ופירש"י מה שנשכר לרוח זה מפסיד מרוח שכנגדה ובענין נותן עירובו חוץ לתחום ממש פירש"י שאינו עירוב אלא הרי הוא בתחום ביתו וכן דעת הרמב"ם בפ"ו וכתב ה"ה שכ"כ הרשב"א בחידושיו דלא כמ"ש בספרו הארוך דלא יזוז ממקומו ודברי חידושיו עיקר וכדעת רבי' ע"כ:

סעיף קטן ג
ומ"ש הילכך אם הניחו בתוך עיבורה של עיר לא עשה ולא כלום גם זה במשנה הנזכר:

סעיף קטן ד
ומ"ש וכשחוזר ממקום שהניח עירובו לצד עירו וכו' וכן הדין נמי אם פגע בעיר אחרת בתוך אלפים וכו' שם מה שנשכר הוא מפסיד ותו לא והתניא הנותן עירובו בתוך עיבורה של עיר לא עשה כלום נתנו חוץ לעיבורה אפילו אמה אחת משתכר אותה אמה ומפסיד את כל העיר מפני שמדת העיר עולה לו למדת התחום לא קשיא כאן שכלתה מדתו בחצי העיר כאן שכלתה מדתו בסוף העיר וכדאמר רב אידי אריב"ל היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר כלתה מדתו בסוף העיר נעשית לו העיר כולה כד"א ומשלימין לו את השאר ופסקו כן הרי"ף והרא"ש וסמ"ג וסמ"ק וכן דעת הרמב"ם בפכ"ז:

סעיף קטן ה
ומ"ש אבל הרמב"ם כתב שאפילו בעיר עצמה אין לו אלא ד"א הוא בפכ"ז מה"ש ופ"ו מה"ע ורבינו לא נ"ל משום דא"כ מי שדר בעיר גדולה ונתן עירובו חוצה לה לא יוכל לחזור לביתו כלומר וא"כ לא משכחת למי שדר בעיר גדולה שיתן עירוב כיון שיפסיד עירוב ע"י כך ואין זו קושיא שהרי אם צריך לילך לאותו צד שמערב אע"פ שיפסיד כל העיר אינו חושש ומ"מ הגהות דפכ"ז כתבו בשם סמ"ק כדברי רבינו ושכן פירש"י והא דאמרינן כלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר אפילו לן בה היינו לענין שלא יוכל ללכת כלל מחוץ לעיר אבל בכל העיר יכול לילך כיון שלן בה וסמ"ג כתב דברי ריב"ל סתם משמע דכהרמב"ם ס"ל:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו אם הם כלים בסוף העיר וכו' אז העיר כולה כד"א ומשלימין לו חוץ לעיר אלף אמות פחות ד' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפכ"ז מה"ש דלא כה"ר יהונתן שכתב אע"פ שאנו אומרין שכל העיר כד"א אין אנו רוצים לומר שנחשוב אותה כד"א ויפסיד מן האלף

של צד מערב אותן ד"א אלא כוונתו לומר שאין העיר כלל מן החשבון אע"פ שנתנו לו ד"א למקום הנחת עירובו: כתב עוד הרב ר' יונתן אע"פ שאנו אומרים שאין העיר כלל מן החשבון בשעירב לסוף אלף אמה לרוח מזרח אבל אין לו לצאת חוץ לשאר העיר לצד צפון ולצד דרום כלל שהרי דרומו וצפונו חוץ למקום שנתן בו עירובו הוא נמשך ואין לו ללך לצפון העיר ולדרומו כלל שהרי למי שנותן עירובו שנותן לו ד"א חוץ מן האלפים וגם האלפים שנותנין לו פירוש כשנתן עירובו בסוף אלפים אינם כ"א אלפים אמה ברוחב ד"א למזרח וכן למערב וכן לצפון וכן לדרום ולקרנות אלפים על אלפים להשלים פגימות הקרנות וכן לכל קרן וקרן נמצא שאין מגיעות כלל תחום של צפון ושל דרום של מקום שביתתו לתחום דרום וצפון של העיר ולכאורה משמע שאף לרוח מערבית שאמרנו שיש לו אלף אמה חוץ לעיר אין לו רשות ללילך אלא אלף אמה ברוחב ד"א ולא לכל רוחב העיר אע"פ שהיה לו בתחלה רשות בזה גם בתוך העיר צ"ע אם ידקדק שלא ילך בה בכל רוחב העיר אלא כשיעור ד"א לבדן אותן שכנגד מקומו ולא אנה ואנה שאין לו להטות ימין ושמאל ויש לבעל דין לחלוק על זה דכיון שאין אנו קפידין עליו למנות לו אורך העיר כלל כמו שפירשנו ג"כ אין למנות לו רוחב העיר ויש לו להלך את כולה לארכו ולרחבו ויאמר גם כן היכא שכלתה מדתו בחצי העיר דאע"פ שאמרנו אין לו אלא חצי העיר אבל אותו חצי ילך לארכו ולרחבו ואין נראין דבריו בזה שכלתה מדתו בחצי העיר עכ"ל:

סעיף קטן ז

הנותן את עירובו במקום שמוקף לדירה וכו' אפי' חרבו דיורין שהיו בו וכו' גם זה בס"פ כיצד מעברין (עירובין דף סא) אר"י א"ש שבת בעיר חרבה לרבנן מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה והמניח את עירובו בעיר חרבה אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה ר"א אומר א' שבת וא' הניח מהלך את כולה וחוצה זה אלפים אמה וכתב הרא"ש דמדלא כתב הרי"ף פלוגתייהו משמע דס"ל דהלכה כר"א וכ"פ הרמב"ם בפ"ו וכתב שם ה"ה ויש מי שפסק כשמואל דאמר כל שאין בהם דיורין אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה ולזה הסכים הרשב"א:

סעיף קטן ח

ומ"ש ומקום שהוקף מחיצות ולא לדירה כ"כ הרמב"ם בפ"ז וכתב שם ה"ה שדעת הרשב"א הוא שאפילו שבת שם בבה"ש אם היה רה"י יותר על ב' סאתים ולא הוקף לדירה אין לו אלא ד"א ומדעת רבינו שלא נאמר חילוק זה אלא בקונה שם שביתה ע"י עירוב כגון שהלך שם וחזר או שאמר שביתתי במקום פלוני או שהניח עירוב פת אבל בשובת ממש כל שהוא רה"י הרי הוא כד"א עכ"ל:

סימן תט

סעיף קטן א

צריך שיהא העירוב במקום שיוכל להגיע אליו בה"ש וכו' פשוט בפרק בכל מערבין בכמה מקומות מהם במשנה שאזכיר בסמוך:

סעיף קטן ב

ומ"ש כגון שהוא כהן והוא בבית הקברות שם במשנה (דף כו) מערבין לכהן בבית הפרס ר' יהודה אומר אפילו בבית הקברות וכתב הרא"ש בשם ר"מ דאין הלכה כר"י אע"פ שהוא מיקל בעירוב וכ"כ המרדכי וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מה"ע וכתב שם ה"ה שכן דעת הרמב"ן ושלא כדברי הרשב"א שפסק כר"י ומשמע מדברי הרמב"ם דלישראל נמי אם נתן עירובו בבית הקברות אינו עירוב שכתב בפ"ו מה"ע הנותן עירובו בבה"ק אינו עירוב לפי שבית הקברות אסור בהנאה וכיון שרוצה בקיום העירוב שם אחר קנייה הרי נהנה בו וכ"כ בהדיא בפי' המשנה דלישראל נמי אסור להניח עירובו בבית הקברות אליבא דרבנן וטעמו מדאמרינן בגמרא מ"ט דרבנן קא סברי אסור לקנות בית באיסור הנאה מכלל דר"י סבר דמותר וכו' ואסיקנא אמר לך רב יוסף דכ"ע אין מערבין אלא לדבר מצוה ודכ"ע מצות לאו ליהנות נתנו ובהא קא מפלגי מ"ס כיון דקנה ליה עירוב לא ניחא ליה דמינטר ומ"ס ניחא ליה דמינטר דאי איצטרך אכיל ליה ופירש"י גבי אסור לקנות בית באיסורי הנאה ואפי' בישראל נמי אסרו רבנן והא דתני כהן להודיעך כוחו דר' יהודה ודבר פשוט הוא דכיון דטעמא דרבנן משום דאסור לקנות בית באיסורי הנאה מה לי כהן מה לי ישראל ומהאי טעמא איכא למימר נמי דלמאי דמסיק טעמייהו משום דניחא ליה דמינטר ל"ש לן בין ישראל לכהן ורבינו שכתב דלכהן דוקא הוא דאינו עירוב צ"ל דמשמע ליה דלא אצטריכין לאוקמי פלוגתייהו בהכי אלא כי היכי דלא נצטרך לומר דמאן דאמר מצות לאו ליהנות ניתנו או מאן דאמר אין מערבין אלא לדבר מצוה כתנאי אמרוה למילתייהו ומש"ה אמר תלמודא דכבר אפשר לפרש פלוגתא דר' יהודה ורבנן בגוונא דלא ניהוו הני מימרא כתנאי אבל לפום קושטא דמילתא לא מפקינן מתני' מפשטא אלא אמרינן דדוקא לכהן הוא דאמרו רבנן אינו עירוב ולא לישראל ופליגי במצות דלאו ליהנות ניתנו או באין מערבין אלא לדבר מצוה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ודוקא שאיסור דאורייתא מונעו מליטלו וכו' אבל אם אין בו אלא איסור דרבנן וכו' וכיון שאין בו אלא איסור דרבנן לא גזרו עליו בין השמשות במקום קניית עירוב גם זה בפ' בכל מערבין אמתני' דנתנו באילן (דף לב) דמוקי מתני' כרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בה"ש וכיון דאוקימנא למתני' כוותיה אלמא דהכי קיימא לן:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם נתכוון לשבות בד"א שאצל האילן וכו' משנה שם נתנו באילן למעלה מי' טפחים אין עירובו עירוב למטה מי' טפחים עירובו עירוב ובגמ' (שם) האי אילן דקאי היכא אילימא דקאי ברה"י מה לי למעלה מה לי למטה רה"י עולה עד לרקיע ואלא דקאי בר"ה דנתכוון לשבות היכא אילימא דנתכוון לשבות למעלה הוא ועירובו במקום א' הוא אלא דנתכוון לשבות למטה והא קא משתמש באילן לעולם דקאי בר"ה ונתכוון לשבות למטה ורבי היא דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות וכתב הרמב"ם בפ"ו מה"ע דהא דלא גזרו בין השמשות דוקא במקום מצוה או בשעת הדחק ואיתא תו בגמ' אמר רבא ל"ש אלא באילן העומד חוץ לעיבורה של עיר אבל אילן העומד בתוך עיבורה של עיר אפי' למעלה מי' ה"ז עירוב דמתא כמאן דמליא דמיא ופירש"י העומד בתוך עיבורה של עיר כגון שהיה עיר בתוך אלפים של עירוב והיה רוצה לילך עוד אלפים והניח עירובו באותה העיר באילן העומד בתוך עיבורה של עיר אפילו למעלה מי' והוא נתכוון לשבות למטה עירובו עירוב דמתא מתוך שהיא מוקפת יישוב מחיצות ואינה מגולה חזינא לה כמאן דמליא עפרא והוי כמאן דנתכוון לשבות למעלה מי' ואע"ג דאי בעי למשקליה לא מצי דהא אילן רה"י ותחתיו ר"ה חזינא למקום שביתתו כאילו הוא גבוה למיהוי כאילו נתכוון לשבות למעלה ויקנה לו העירוב ופריך בגמ' אי הכי חוץ לעיבורה נמי כיון דאמר רבא הנותן עירובו יש לו ד"א ה"ל רה"י ורה"י עולה עד לרקיע אמר רב יצחק בריה דרב משרשיא הכא באילן הנוטה חוץ לד"א עסקינן ונתכוין לשבות בעיקרו ומאי למעלה ומאי למטה דהדר זקיף והא אי בעי מייתי לה דרך עליו כשרבים מכתפים עליו וכדעולא דאמר עמוד ט' בר"ה ורבים מכתפים עליו וזרק ונח על גביו חייב ופירש"י כיון דאמר רבא הנותן עירובו וכו' אלמא לרבא הנך ד"א כרה"י הן לו ורה"י עולה עד לרקיע ואפילו נתנו למעלה מי' הוא ועירובו במקום אחד הוא ונהי דלאו רה"י ממש היא לגבי איסורא דאורייתא מיהו לענין מיהוי הוא ועירובו במקום אחד הוי חד רשותא דומיא דנותן בעיבורה של עיר דחזי ליה רבא כמאן דמליא: באילן שנופו נוטה חוץ לד"א. שהוא סוף התחום והניח עירובו בנופו חוץ לד"א והוא נתכוין לשבות בעיקרו הילכך למטה מי' עירובו עירוב דמצי נפיק ליה חוץ לד' אמותיו כמה דבעי ולמשקליה ואיתויי פחות מד"א עד לתוך ד' אמותיו למעלה מי' אין עירובו עירוב דהא כי נפיק ושקלי' מייתי מרה"י לר"ה ומאי למעלה ומאי למטה דבר הנוטה שוה הוא ולא שייך ביה לשון מעלה ומטה אלא לשון גבוה ונמוך דהדר זקיף בסוף נטייתו ומשכחת בזקיפתו מעלה ומטה: והא אי בעי מייתי ליה דרך עליו. כי הוי חוץ לד"א נמי ולמעלה מי' כיון

דד' אמותיו עולות עד לרקיע רה"י הרי יכול לעלות לאילן עד למעלה מי' וליטלו דהא כל האילן מי' ולמעלה רה"י ויביאנו למקום שביתתו: בשרבים מכתפים עליו. נטיית הנוף שחוץ לד' אמותיו הנמוכה מי' דהוי ר"ה כדעולא וכי מייתי ליה למעלה מי' דרך אויר של נטייה עובר באויר ר"ה וקי"ל במושיט מרה"י לרה"י דרך אויר ר"ה אפילו למעלה מי' חייב ע"כ ובנוסחא דידן בספרי רבינו יש קיצור בזה ובס' מוגה מצאתי אם נתכוין לשבות למטה ונתן העירוב למעלה מי' על זקיפת הנוף הוא רחב ד' ורבים מכתפים על נטיית הנוף והוא גבוה ט' שהוא ר"ה אינו עירוב וכו' ואין בדברי הרי"ף והרמב"ם מכל זה כלום וכתב ה"ה בפ"ו מה"ע שנראה שהם סוברים שאינה כהלכה אבל האחרונים פסקו כן כ"כ הרשב"א ז"ל עכ"ל וגם הרא"ש כתב כל זה בפסקיו ואחריו נמשך רבינו שכתב לפסק הלכה דברים הללו וא"ת אכתי יכול להביאו אליו ע"י זריקה דהזורק מרה"י לר"ה דרך אויר ר"ה פטור או יביאנו כלאחר יד או בזה עוקר וזה מניח כבר תי' הרא"ש דבשבות כי הכא לא שרי רבי בין השמשות כיון דבקל יכול לבא לידי חיוב חטאת:

סעיף קטן ה

ומ"ש זה הכלל כשהוא בר"ה ועירובו ברה"י וכו' אבל כשהוא ברה"י או בר"ה ועירובו בכרמלית וכו' פשוט הוא מדאוקימנא מתני' כרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות וכתב ה"ה בפ"ו מה"ע וז"ל ולא נזכר בדברי רבינו בפי' מניח עירובו בר"ה ונתכוין לשבות בר"ה מה דינו אבל מכלל דבריו שעירובו עירוב והרשב"א כתב דדוקא בשלא נתכוון לשבות רחוק מעירובו ח' אמות לפי שהנותן את עירובו יש לו ד"א וכשמטלטלו ומביאו אצלו א"צ לטלטלו אלא פחות מד"א אבל נתכוין לשבות ברחוק ח' אמות אין עירובו עירוב שאין מתירין לו להביאו דרך ר"ה פחות מד"א ששבות הקרוב למלאכה גמורה היא ולא התירו וקרוב לזה יתבאר בדין נתנו בראש הקנה עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש ודוקא נתנו באילן הוי עירוב אבל נתנו בקנה מחובר וכו' ג"ז משנה שם (ד' לד) נתנו בראש הקנה או הקונדס כ"ז שהוא תלוש ונעוץ אפילו גבוה ק' אמה ה"ז עירוב ובגמ' אסיק רבינא דאע"ג דרישא אוקימנא כרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בה"ש אפ"ה אמרינן הכא דבקנה תלוש דוקא עירובו עירוב אבל אם היה מחובר אין עירובו עירוב גזירה שמא יקטום כלומר דאיידי דרך הוא מיקטים וחיוב חטאת הוא וכיון דמצי למיתי לידי חיוב חטא' אפי' בה"ש גזרו בו אבל במשתמש באילן דקשה הוא ליכא למיחשביה שמא יקטום ולית ביה אלא איסור חכמים שאסרו להשתמש במחובר לא גזרו בה"ש וכ"כ הרא"ש ז"ל וכך הם דברי הרמב"ם בפי' המשנה:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו אע"פ שאינו רחב ד' לא קאי למאי דסמיך ליה שהוא תלוש דאי קאי האי קנה ברה"י מה לי רחב ארבעה מה לי אינו רחב ד' ואי קאי בר"ה האי אע"פ הואיל מיבעי ליה דטעמא דשריותא ליתיה אלא משום שאינו רחב ארבעה שאילו היה רחב ד' הוי רה"י ואינו יכול ליטול עירובו מפני שנמצא שהוא מטלטל מרה"י לר"ה אלא ע"כ לומר דלא קאי אלא ארישא שכתב דכשהוא מחובר אינו עירוב קאמר דאע"פ שאינו רחב ד' שהיה רשאי ליטול עירובו דהא ממקום פטור לר"ה קא מטלטל אפ"ה אסור ליטלו משום גזירה שמא יקטום:

סעיף קטן ח

תניא בגמ' ר' אומר נתנו על גבי קורה גבוה י' טפחים ורחבה ד' עירובו עירוב ואם לאו אין עירובו עירוב כלומר דסבר דכל למעלה מי' בעינן שיהא העירוב מונח על גבי מקום ד' וכתב הרא"ש בשם ר"מ דלית הלכתא כוותיה דהא רבנן פליגי עליה בתוספת' וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים שלא הזכירו הא דר' יהודה: נתנו בבור העומד ברשות היחיד וכו' שם במשנה נתנו בבור אפילו עמוק מאה אמה הרי זה עירוב ובגמרא האי בור דקאי היכא אילימא דקאי ברה"י פשיטא רה"י עולה עד לרקיע וכי היכי דסלקא הכי נמי נחתא ואלא דקאי בר"ה דנתכוין לשבות היכא אי למעלה הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר אי למטה פשיטא הוא ועירובו במקום אחד לא צריכא דקאי בכרמלית ונתכוין לשבות למעלה ור' היא דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות. וכתבו התוס' אי למעלה הוא במקום אחד וכו' הוה מצי למימר משום דהנותן עירובו יש לו ד"א אלא דבעא לשנויי אפילו נתכוין לשבות חוץ לד' אמות מן הבור דומיא דרישא וכ"כ הרא"ש וז"ל אלא דנתכוין לשבות למעלה הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא וכגון שנתכוין לשבות חוץ לד' אמות משפת הבור דאי בד"א הוי הוא ועירובו ברה"י עכ"ל כלומר שאע"פ שהוא בר"ה ואינו יכול להוציאו מ"מ כיון שהוא תוך ד' אמותיו חשוב הוא ועירובו במקום אחד וכדאמרינן גבי נתנו באילן וקאי אילן בר"ה כיון דאמר רבא הנותן עירובו יש לו ד"א ה"ל רה"י ורה"י עולה עד לרקיע ופירש"י ואפילו נתנו למעלה מי' הוא ועירובו ברה"י הן ונהי דלאו רה"י ממש הוא לגבי איסורא דאורייתא למשקליה מאילן להתם דהא ליכא מחיצות מיהו לענין מיהוי הוא ועירובו במקום אחד הוי חד רשותא דומיא דנותן עירובו בעיבורה של עיר דחזי ליה רבא כמאן דמליא:

סעיף קטן ט

נתנו במגדל וכו' וכן אם נפל עליו גל וכו' כמו שכתבתי למעלה בעירובי חצירות בסי' שצ"ד:

סעיף קטן י
נתגלגל חוץ לתחום וכו' משנה בפ' בכל מערבין (עירובין דף לה):

סעיף קטן יא
ומ"ש והוא שנתגלגל חוץ לד"א וכו' שם על משנה הנזכר אמר רבא לא שנו אלא שנתגלגל חוץ לד"א אבל לתוך ד"א הנותן את עירובו יש לו ד"א ופי' רש"י הואיל והני ד"א מיבלען בתחומא ה"ל מתחומא והוי כנותן את עירובו בבית שבסוף התחום שאפילו הוא אלף אמה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. וא"ת הא תנן מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס וכמ"ש רבינו בסימן ת"ה ואמאי הא אפי' יצא ד"א פחות משהו ה"ל למשרי י"ל דלא דמי דהתם כיון דנתכוין לשבות בעיר היא חשובה לו כד"א ואין לו ד"א אחרים אבל הכא שהוא רוצה לעקור דירתו מן העיר ראוי לתת לו במקום שמניח עירובו ד"א כי שם ביתו. וכתב רבינו דברי רבא כפשטן אבל הרמב"ם בפ"ו מה"ע כתב וז"ל לפיכך המניח עירובי תחומין שלו בסוף התחום ונתגלגל העירוב ויצא חוץ לתחום בתוך ב' אמות ה"ז עירוב חוץ לב' אמות אינו עירוב והשיגוהו הראב"ד וה"ה הליץ בעדו:

סעיף קטן יב
ומ"ש נתגלגל משחשיכה הוי עירוב ג"ז במשנה הנזכר:

סעיף קטן יג
ומ"ש ספק אם היה בין השמשות וכו' ג"ז במשנה הנזכר פלוגתא דתנאי ופסקו כדברי המכשירים כמ"ש בסימן שצ"ד:

סעיף קטן יד
ומ"ש והוא שהיה לו חזקת כשרות כדפרישית לעיל גם הוא בסי' שצ"ד:

סעיף קטן טו
כיצד עשיית עירוב וכו' בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מט) אמתניתין דזהו שאמרו העני מערב ברגליו וכו' איפליגו ר"מ ורבי יהודה דלר"מ עיקר עירוב בפת ולר"י עיקר עירוב ברגל וידוע דהלכה כר"י:

סעיף קטן טז
ומ"ש ואפי' לא אמר שביתתי במקומי וכו' כ"כ הרא"ש בפ' הנזכר (דף קיח) אמתני' דאם אינו מכיר או שאינו בקי בהלכה ואמר שביתתי במקומי וכו' וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מה"ע ופשוט הוא מדין ישן שנתבאר בסי' ת"א:

סעיף קטן יז
ומ"ש לא שנא מי שיוצא מביתו להחשיך לא מיבעיא כפי הסברא הראשונה שכתב רבינו בסי' ת"י אלא אפי' לסברת רש"י שכתב שם רבינו שצריך שיאמר הכא לא צריך דשאני התם שאינו מגיע ברגליו לתחום אלא מחזיק בדרך לבד אבל הכא שהולך ברגליו

ומחשיך על התחום לכ"ע א"צ שיאמר ומ"מ יש חילוק בין יוצא מביתו ומחשיך על התחום למי שבא בדרך וחשכה לו דמי שיצא מביתו ומחשיך על התחום צריך שיתכוין לקנות שם שביתה ואם אינו מתכוין ודאי אינו קונה שביתה אלא בביתו אבל הבא בדרך וחשכה לו אפי' לא נתכוין לקנות שם שביתה יש לו ממקום רגליו אלפים אמה לכל רוח כמו שנתבאר בסימן ת"א דישן נמי קונה שביתה וכן מבואר בדברי הרא"ש אמתני' דאם אינו מכיר או שאינו בקי בהלכה ואע"פ שכתב שם ור' יהודה נמי דאמר אחד עני וא' עשיר ע"כ מיירי דאמר לאו דוקא דבנתכוונין לשבות שם סגי כדמוכח סיפא דלישניה וראייה מפ' בכל מערבין (עירובין דף לח) גבי י"ט הסמוך לשבת מי סברת דאזיל ואמר מידי דאזיל ושתיק ויתיב:

סעיף קטן יח

ומ"ש ואם אינו רוצה לטרוח וכו' שם במשנה ולא אמרו לערב בפת אלא להקל לעשיר שלא יערב ברגליו:

סעיף קטן יט

ומ"ש ויניח שם פת מזון ב' סעודות פשוט במשנה בפ' כיצד משתתפין (עירובין דף פב):

סעיף קטן כ

ומ"ש כפי סעודות חול וכו' שם במשנה הנזכר כמה הוא שיעורו מזון ב' סעודות לכל א' וא' מזונו לחול אבל לא לשבת דר"מ ר' יהודה אומר לשבת אבל לא לחול אלו ואלו מכוונין להקל ופירש"י ר"מ סבר בשבת אכיל אינש טפי משום דבסים תבשיליה ור' יהודה סבר כיון דבשבת אוכל ג' סעודות אינו אוכל הרבה בכל סעודה. ואע"ג דאיכא התם תנאי דפליגי אר"מ ור"י כתב הרא"ש דנראה מדברי הרי"ף דהלכה כר"מ ור' יהודה וכן משמע בגמ' וז"ש רבינו כל א' וא' כפי מזונו ובפלוגתא דר"מ ור' יהודה פסק כר"מ מדאמרינן בגמ' דרב יוסף אמר אבוך כמאן ס"ל כר"מ אנא נמי כר"מ ס"ל ובפ' בכל מערבין (עירובין ד' ל) תניא רשב"א אומר מערבין לחולה ולזקן כדי מזונו ולרעבתן כסעודה בינונית וכתבו הרא"ש בפ' כיצד משתתפין ופירש"י דכיון דחזי לחולה וזקן אע"ג דלכל אדם לא הוו מזון ב' סעודות מערבין מיהא למאן דחזי ורעבתן דאכיל טפי סגי בבינונית ושיעור לשון רבינו כך הוא כל א' כפי מזונו לחולה אבל רעבתן הוי שיעור ב' סעודות בינונית ומ"ש שהם שמונה ביצים תימא דהא ר' יוחנן בן ברוקא ור"ש איפליגו במילתא בפ' כיצד משתתפין ולר' יוחנן ב' ברוקא מזון ב' סעודות הוי ו' בצים ולר"ש הוו ה' ביצים ושני שתותי ביצה וכן פירש"י ואע"פ שכתב רש"י אליבא דר"ש דקים להו לרבנן דשיעור סעודה הוי ד' ביצים כבר כתב דהיינו בעלמא אבל לענין עירוב נתכוונו להקל ובהדיא תנן על שיעור מזון ב' סעודות דעירוב ר"ש אומר שתי ידות לככר משלש לקב

כלומר שתי ידות של ככר של שלש ככרות לקב נמצאת ככר השלימה שלישית הקב שהם שמונה ביצים ושתי ידותיה שהם ה' ביצים ושני שתותים הוו שתי סעודות לענין עירוב ואין לומר דפסק שהם שמונה ביצים מדתנן במשנה זו חציה לבית המנוגע וחצי חציה לפסול בה את הגויה ובגמ' תנא וחצי חצי חציה לטמא טומאת אוכלין ותנא דידן מ"ט לא תני טומאת אוכלין משום דלא שוו שיעורייהו להדדי דתניא כמה שיעור חצי פרס שיעור שתי ביצים חסר קימעא דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר שתי ביצים שוחקות שיער רבי שתי ביצים ועוד כמה ועוד אחד מעשרים בביצה ואילו גבי טומאת אוכלין תניא ר' נתן ור' דוסא אמרו כביצה שאמרו כמוה וכקליפתה וחכ"א כמוה בלא קליפתה וכיון דלר"י ורבי יוסי הוי שיעור חצי פרס שני ביצים נמצא דשיעור ב' סעודות שמונה ביצים דהא לר"ש נמי הוי שיעור חצי פרס שני ביצים ואפ"ה קאמר דלענין עירוב אזלינן לקולא וסגי בשתי ידותיה לככר וכפירש"י וכיון דר' יהודה ור' יוסי לא איירי אלא לענין שיעור חצי פרס דמודה ביה ר"ש ולא איירי לענין עירוב כלל מהיכא תיתי לן לומר דפליגי לענין עירוב ושמא י"ל שטעות נפל בספרים והחליפו ה' בח' והגירסא האמיתית היא שהם חמשה ביצים ואע"פ שהוא שתי שתותים יותר י"ל דלא דק בדבר מועט או שצריך לגרוס שהם חמשה ביצים ועוד ופסק כר"ש משום דלענין שיעור חצי פרס קיימי כוותיה כל הנך תנאי דאע"פ שזה מוסיף מעט וזה גורע מעט מ"מ בהדי ר"ש שייכי טפי מרבי יוחנן בן ברוקא ואיכא למימר דלענין עירוב נמי כוותיה ס"ל וכ"מ מדברי רש"י פ' אלו עוברין (פסחים מד.) ופרק אע"פ (כתובות סד:) דהלכה כר"ש. אבל הרמב"ם פסק בפ"א מה"ע שהם ו' ביצים ונראה לכאורה דטעמו מדאמרינן בדף הנזכר בגמ' דכמה שיעור חצי פרס אמר רב חסדא זו דברי ר"י ור' יוסי אבל חכ"א כביצה ומחצה שוחקות ומאן חכמים ר' יוחנן בן ברוקא וכיון דאפקיה בלשון חכמים נקטינן כוותיה וכ"כ ה"ה והוא מדברי הרשב"א בתורת הבית ועוד דסתם לן תנא כוותיה בסוף פיאה כמ"ש התוס' בפ' כל כתבי (שבת קיח.) אבל קשה דא"כ ה"ל לפסוק דלטמא טומאת אוכלין הוי שיעור ג' רביעית ביצה דהא תנא וחצי חצי חציה לטמא טומאת אוכלין ואילו הוא ז"ל פסק בפ"ב מהלכות טומאת אוכלין דשיעורא לטמא טומאת אוכלין הוי כביצה והכי אמרי' נמי בכל דוכתא והיינו כר"ש וי"ל דכי אמרינן ותנא דידן מ"ט לא תני טומאת אוכלין משום דלא שוו שיעורייהו דתניא כמה שיעור חצי פרס ב' ביצים חסר קימעא וכו' והכי פי' הא דתני חצי חצי חציה לטמא טומאת אוכלין לאו ד"ה היא דהא איכא מ"ד דהוי פחות מחצי חצי חציה ואיכא מ"ד דהוי יותר והשתא לדידן דקי"ל כר"י בן ברוקא כי חזינן בכל דוכתא דקאמר דלטמא טומאת אוכלין הוי שיעורא כביצה אמרינן דאתיא

שפיר כר"י בן ברוקא דאיהו לית ליה הא דתנא חצי חצי חציה לטמא טומאת אוכלין אלא טפי מחצי חצי חציה הוי דהיינו כביצה:

סעיף קטן כא
ומ"ש או מכל דבר שמשתתפין בו שיתופי מבואות וכו' ר"פ בכל מערבין (עירובין כו.) בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח ופי' רש"י בכל מערבין עירובי תחומין ובר"פ כיצד משתתפין תנן גבי עירובי תחומין מניח את החבית ואומר ה"ז לכל בני עירי ומדלא קתני פת לית לן לפלוגי בשאר דברים בין קצתן לקצתן וכ"כ הרמב"ם בפ"ו שכל שמשתתפין בו מערבין בו ע"ת וכן בענין השיעורין שוין עירובי תחומין לשיתופי מבואות שאם היה מזון בעינן שתי סעודות ואם היה לפתן בכדי לאכול בו שתי סעודות סגי. וכתב בהג"א בפ"ב די"ט נראה דעירובי תחומין אין עושין אותן אלא מחומץ דלא צריך כי אם מעט לכל אחד לשתי סעודות אבל לא מפת שצריך הרבה שתי סעודות לכל אחד עכ"ל ועצה טובה הוא:

סעיף קטן כב
ומ"ש רבינו וחוזר ולן בביתו ואפ"ה מודדין לו תחומו ממקום עירובו וכו' כן פשוט בס"פ הדר (עירובין דף עג) גמרא האחין שאוכלין על שולחן אביהם:

סעיף קטן כג
ומ"ש אבל התלמידים האוכלין אצל בעלי בתים וכו' ג"ז שם בדף הנזכר בעיא דאיפשיטא: תניא תו בההוא פירקא (עג.) הרועים והקייצים והבורגנין ושומרי פירות בזמן שדרכן ללון בעיר הרי הן כאנשי העיר בזמן שדרכן ללון בשדה יש להם אלפים אמה לכל רוח ופירש"י בזמן שדרכן ללון בעיר במקום שאוכלין אע"פ שקידש עליהם היום בשדה יש להם מן העיר אלפים אמה לכל רוח וכל העיר להם כד"א: בזמן שדרכן ללון בשדה. אע"פ שאוכלין בעיר אין מודדין להם אלא מן השדה ויהיב טעמא בגמ' משום דאנן סהדי דאי ממטי להו ריפתא התם טפי ניחא להו:

סעיף קטן כד
ואם ירצה ישלח שם העירוב ע"י שליח הכי משמע מתוך מה שיתבאר בסמוך:

סעיף קטן כה
ומ"ש ובלבד שלא יהא קטן וכו' משנה בפ' בכל מערבין (עירובין דף לא) אינו מודה בעירוב פירש"י כותי:

סעיף קטן כו
ומ"ש שלחו ע"י קטן או כותי וכו' עד דחזקה שליח עושה שליחותו גז"ש במשנה ובגמ' בדף הנזכר:

סעיף קטן כז

ומ"ש והוא שלא ישנה השליח וכו' ברייתות בפ' המקבל (סה.) ואף ע"ג דאמרינן התם דתניא אידך עירובו עירוב הא אמר רבה הא ר"א והא רבנן דאמרי קפידא הוי ואע"ג דרב יוסף אמר הא והא רבנן כאן בשלו כאן בשל חבירו פסק כרבה וכן דעת הרמב"ם בפ"ו מה"ע וכבר נתן טעם ה"ה לדבריו וכתב שהרשב"א חולק עליו ופסק כרב יוסף והוא ז"ל כתב שדברי הרמב"ם נראין לו:

סעיף קטן כח

מי שבא בדרך ומכיר אילן או גדר בסוף אלפים וירא שמא תחשיך וכו' משנה בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מט) מי שבא בדרך והיה ירא שמא תחשיך והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום שביתתי בעיקרו מהלך ממקום רגליו עד עיקרו אלפים אמה ומעיקרו ועד ביתו אלפים אמה ובגמרא (דף נ"א) אמר רבא והוא דכי רהיט לעיקרו מטי א"ל אביי והא חשכה לו קתני חשכה לביתו אבל לעיקרו של אילן אזיל איכא דאמרי אמר רבא חשכה כי מסגי קלי קלי אבל רהיט מטי ובדף מ"ט מאי לא אמר כלום אמר רב לא אמר כלום כל עיקר דאפילו לתחתיו של אילן לא מצי אזיל ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל ונמצא תחתיו של אילן חמר גמל בא למדוד מן הדרום מודדין לו מן הצפון מן הצפון מודדין לו מן הדרום ופסקו הרי"ף והרא"ש ומרדכי כשמואל וכן פסק הרמב"ם בפ"ז וכ"כ שם ההגהות בשם ר"מ. ובתר הכי אמר רב הונא בריה דרב יהושע ל"ש אלא באילן שתחתיו שמונה אמות אבל באילן שתחתיו ז' אמות הרי מקצת ביתו ניכר ופירש"י ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל דממה נפשך כל ד"א שאתה נותן לו תחתיו לשביתה נותנות לו עד מקום רגליו אלפים אמה נעשה תחתיו של אילן רוחב נטיית נופו אם הוא רחב כ' או ל' אמה נעשה לו חמר גמל כלומר מושכו לכאן ולכאן בא למדוד מן הצפון בסוף נטיית הנוף לצד ביתו אלפים כדי שיגיע לביתו מודדין לו מן הדרום ואומרים שמא ד' הראשונות של צד רגליו בחר לו תחת האילן ומשם מודדין לו אלפים ולביתו נמצא רחוק ל' אמה בא למדוד מן הדרום מד"א ראשונות אלפים לצד רגליו כדי שיוכל לחזור ולאחריו ממקום רגליו ל' אמה מודדין לו מן הצפון שמא ד' אמות של סוף האילן לצד ביתו בחר לו ומשם עד מקום רגליו יש לו אלפים ואין יכול לחזור לאחריו אפי' פסיעה אחת אבל ארבע אלפים יש לו ממקום רגליו ועד ביתו פחות שלשים אמה ממה נפשך ומקום רוחב האילן הוא מפסיד מה שלא פי' עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז. ומייתי בגמ' ברייתי' לסיועי' לרב מי שבא בדרך וכו' בד"א כשסיים ד"א שקבע אבל לא סיים ד"א שקבע לא יזוז ממקומו ופירש"י לא יזוז ממקומו. אפילו פסיעה אחת מד"א

של מקום רגליו דאין לו שביתה לא כאן ולא כאן דבמקום רגליו לא רצה לקנות וכאן שרצה לא סיים לימא תיהוי תיובתא דשמואל אמר לך שמואל הב"ע כגון דאיכא ממקום רגליו ועד עיקרו תרי אלפים וארבע גרמידי דאי מוקמת ליה באידך גיסא דאילן קם ליה לבר מתחומא אי סיים ד"א מצי אזיל ואי לא לא מצי אזיל ופירש"י תרי אלפים. לתחומא וארבע לשביתה כולם כלים ממקום רגליו ועד עיקרו ועדיין נוף דאידך גיסא דאילן נוטה חוץ לכולן: דאי מוקמת ליה באידך גיסא דאילן קם ליה לבר מתחומא שאם אתה נותן לו שביתה תחת הנוף שבעבר השני נמצא מקום רגליו שהיה עומד שם בשעה שחשיכה לו חוץ לתחומו הילכך סיים לו ד"א בצד זה מצי אזיל שפיר אבל לא סיים לו יש לומר בעבר השני בחר והרי הוא עכשיו חוץ לתחומו ואין לו אלא ד"א וכי אמר שמואל דליקני שביתה תחת האילן אע"ג דלא סיים ומצי אזיל כגון שכלה תחתיו של אילן בתוך אלפים וד"א דכל ד' דיהבינן ליה לשביתה מטו תחומייהו עד מקום רגליו הילכך שביתה קנה לו שם אבל אינו יודע אם בצפונו אם בדרומו ולפיכך ידו על התחתונה בא למדוד לו מן הדרום מודדין לו מן הצפון וכו' והשתא מ"ש רבינו ודוקא שייחד לו ד"א מהם בתוך אלפים וכו' היינו מתניתין ובריית דבד"א שסיים לו ד"א וכאוקימתא דשמואל ולא כתב הא דאר"ה לא שנו אלא באילן שתחתיו שמונה אמות וכו' משום דפירש"י דאדרב קאי וגם הרא"ש לא כתבה מטעם זה:

סעיף קטן כט

ומ"ש ואם כולה עומד תוך אלפים וכו' היינו מתני' דקתני לא אמר כלום וכדפריש שמואל וכתב רש"י ששמע פירוש אחר בסוגיא זו ולא נראה בעיניו והרמב"ם בפ"ז כתב הקונה שבית' ברחוק מקום ולא סיים מקום שביתתו לא קנה שביתה שם אלא במקום שהי' עומד בו כשחשיכה וכתב ג"כ הא דא"ר הונא לא שנו אלא באילן שתחתיו ח' אמות וגם נראה מדבריו שאם אמר שביתתי במקום פלוני והמקום ההוא רחוק יותר ממקומו קנה שביתה במקומו וכתב ה"ה שיטתו כדברי שמואל על פי פסק זה אבל דעת הראב"ד שלא יזוז ממקומו כלל וכדפירש"י והרי"ף כתב ההיא דאמר רב הונא לא שנו אלא באילן שתחתיו ח' אמות וכו' נראה שהוא ז"ל מפרש דאדשמואל קאי וכדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ל

היו שנים אחד מכיר ואחד אינו מכיר ברייתא שם (דף נ):

סעיף קטן לא

ומ"ש ודוקא לבא בדרך התירו לו כה"ג וכו' שם (דף מט) אמתני' דמי שבא בדרך והיה מכיר אילן וכו' תנן זהו שאמרו העני מערב ברגליו ר"מ אומר אין לנו אלא עני ר' יהודה אומר אחד עני ואחד עשיר ובגמרא (דף לא) אמר רב נחמן מחלוקת במקומי אבל במקום

פלוני עני אין עשיר לא ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב נחמן אע"ג דרב חסדא פליג עליה וכן דעת הרמב"ם בפרק ז' מה"ע וכ"כ סמ"ג וסמ"ק ופירש"י זהו שאמרו. כגון זה שהוא בדרך ואין עמו פת דהשתא עני הוא לו התירו חכמים לערב ברגליו בלא פת: ואחד עשיר. היושב בביתי: מחלוקת במקומי. באומר שביתתי במקומי ע"כ נראה מדבריו דתרתי בעינן שיהא בא בדרך וגם לא יהיה לו פת אבל הרמב"ם כתב בפי"ז וכן אם נתכוון לקבוע שביתתו במקום ידוע אצלו וכו' בד"א בעני שאין מטריחין אותו להניח עירוב או ברחוק כגון מי שהיה בא בדרך וכו' אבל אם לא היה רחוק ולא עני ה"ז לא קנה שביתה ברחוק מקום וכתב שם ה"ה בשם הרשב"א איזהו עני כל שיוצא מביתו שלא על דעת לערב וחשכה לו בדרך ואפי' היה בידו פת יצא מביתו ע"ד לקנות שביתה באחד מהמקומות אפילו עני ה"ז עשיר לדבר זה שאין לך עני שאין לו בביתו אוכלין שיכול לערב בהם ודקדק כן מן הסוגיא ואינו נראה כן מל' רבינו עכ"ל: בסימן תי"א יתבאר דמי ששלח עירוב ע"י שליח ונתנו חוץ לאלפים ממקום שעומד המשלח קנה שביתה בעיר שעומד ויש לו משם אלפים אמה לכל רוח משום דאמר ליה לתקוני שדרתיך ולא לעוותי:

סימן תי

סעיף קטן א

מי שיש לו בית מכאן ובית אחר לסוף אלפים אמה וכו' משנה בס"פ מי שהוציאוהו (עירובין דף נב) מי שיצא לילך לעיר שמערבין בה והחזירו חבירו הוא מותר לילך וכל בני העיר אסורים דברי ר' יהודה ר"מ אומר כל שהוא יכול לערב ולא עירב ה"ז חמר גמל ובגמ' מ"ש איהו ומ"ש אינהו א"ר הונא הב"ע כגון שיש לו ב' בתים וביניהם ב' תחומי שבת איהו כיון דנפק לאורחא ה"ל עני והני עשירים נינהו ופי' רש"י לעיל איהו כיון דנפק לאורחא משום הליכה ממש ולא משום לערב ברגליו ה"ל עני ויכול לומר שביתתי בסוף התחום ויסיי' מקום הניכר לו שם ופלוגתא דאמוראי היא לקמן היא למ"ד דאפי' לא אמר נמי כיון דאנן סהדי דהתם בעי למיזל כמאן דאמר דמי וכתב הרי"ף איהו כיון דנפק לאורחא ה"ל עני בני העיר דאמרו ליה ערב עלן עשירים נינהו וכתב עליו הרא"ש בני העיר דאמרו ליה ערב עלן ר"ל שהוא היה מכיר אילן או גדר ומסרו לו שביתתם וכן פירש ה"ר יהונתן ומתוך דברי הרמב"ם נלמוד דהרי"ף בששלחו בני העיר לזה לערב להם בפת מיירי שכתב בפ"ז מה"ע וז"ל אנשי העיר ששלחו אחד מהם להוליך להם עירובן למקום ידוע והחזיק בדרך והחזירו חבירו ולא הוליך עירובן הן לא קנו שביתה באותו מקום שהרי לא הונח שם עירובן ואין להם להלך ממדינתם אלא אלפים אמה לכל רוח והוא קנה שם עירוב שהרי הוא בא בדרך ונתכוין לשבות שם והחזיק בדרך לפיכך

יש לו להלך לאותו מקום למחר ולהלן ממנו אלפים אמה לכל רוח עכ"ל. וכתב ה"ה ומדברי רבינו נראה דכשאמר שיש לו ב' בתים אורחא דמילתא נקט אבל הרשב"א כתב שכל שלא אמר בפירוש שביתתי במקום פלוני כיון שהחזירו חבירו אם אין לו בית שם כל שחזר ולא הלך אני אומר נמלך שלא לילך שם עד שיאמר בפירוש שביתתי במקום פלוני עכ"ל. ואיתא תו בגמרא תנ"ה מי שיש לו שני בתים וביניהם שני תחומי שבת כיון שהחזיק בדרך קנה עירוב דר"י יתר על כן אמר ר' יוסי ברבי יהודה אפילו מצאו חבירו ואמר לו לין פה עת חמה היא עת צנה היא למחר משכים והולך אמר רבה לומר כ"ע ל"פ דצריך כ"פ להחזיק ורב יוסף אמר להחזיק כ"ע ל"פ דצריך כ"פ לומר. ופירש רש"י לומר כ"ע ל"פ דצריך. שיאמר לו חבירו לין פה כדקתני מתניתין בדרבי יהודה והחזירו חבירו דהשתא ודאי משום צנה וחמה הוא דהדר ביה ודעתיה למיקני שביתה בסוף התחום ואף על פי שלא אמר אבל אם חזר מעצמו איכא למימר נמלך ולא קנה שביתה דאפילו גילוי דעתא ליכא והרי הוא כבני עירו ורב יוסף אמר להחזיק כ"ע ל"פ דצריך כ"פ לומר לין פה כך שמעתי והרבה גמגומים יש. ל"א ולא שמעתיו אמר רבה לומר שביתתי בתוך התחום כ"ע ל"פ דצריך זה החוזר לומר כן וכי פליג ר' יוסי ואתא לאקולי אחזקה פליג דשמעיה לר"י דאמר החזיק ואתא איהו למימר אפילו מצאו חבירו שהיה רוצה להחזיק ולא הניחו חבירו קנה עירוב ובלבד שיאמר שביתתי לשם דהואיל והיה רוצה לצאת חשבינן ליה כיוצא והוי עני רב יוסף אמר להחזיק בדרך כ"ע ל"פ דצריך דאי לא החזיק לא הוי עני כ"פ לומר דר"י בעי שיאמר שביתתי לשם ואתא ר' יוסי למימר אפילו לא אמר מידי קני הואיל והחזיק דגלוי דעתא קנייה הוא. ובתר הכי אמרינן רב יהודה בר אישתתא אייתי ליה כלכלה דפירי לר' נתן בר אושעיא כי הוי אזיל שבקיה עד דנחית דרגא א"ל בית הכא למחר קדים ואזיל כמאן כרב יוסף ואליבא דר' יוסי בר' יהודא זו היא גי' רי"ף וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז שכתב זה שאמרנו שצריך הקונה שביתה ברחוק מקום שיחזיק בדרך לא שיצא וילך בשדה אלא אפי' ירד מן העלייה לילך לאותו מקום וקודם שיצא מפתח החצר החזירו חבירו ה"ז החזיק וקנה שביתה וכל הקונה שביתה ברחוק מקום אינו צריך לומר שביתתי במקום פלוני אלא כיון שגמר בלבו והחזיק בדרך כל שהו קנה שם שביתה והרא"ש כתב על גירסא זו וקשה אמאי לא חשיב ליה בהדי שדה קנין ומחצה דהלכה כרב יוסף ורש"י גריס הב"ע דאמר שביתתי במקום פלוני ואליבא דר' יהודה עכ"ל:

סימן תיא

סעיף קטן א

מי שהיה במזרח ביתו בשדה וכו' משנה בפ' כיצד מעברין (עירובין דף ס) מי שהיה במזרח ואמר לבנו לערב לו במערב במערב ואמר לבנו לערב לו במזרח אם יש ממנו ולביתו אלפים אמה ולעירובו יותר מכאן מותר לביתו ואסור לעירובו ממנו ולעירוב אלפים אמה ולביתו יותר מכאן מותר לעירובו ואסור לביתו ופירש"י מי שהיה במזרח. בשדה וקידש עליו שם היום ואמר לבנו לערב מבע"י למערב: ולעירובו יותר מכאן. שנתן לו העירוב מביתו והלאה. מותר לביתו לדין ביתו כלומר למנות שביתתו מביתו כאילו לא עירב. ואסור לעירובו לדין עירובו למנות שביתתו מעירובו דכיון דקידש עליו היום רחוק מעירובו יותר מאלפים נמצא שאינו יכול להלך וליטלו שהרי אין עירובו קונה לו אלא אלפים לכל רוח וכיון דאינו עירוב הוי לזה שביתתו בביתו שהרי בתחום ביתו הוה ואע"ג דאוקמינן בשילהי מי שהוציאוהו דאי מוקמי ליה באידך גיסא דאילן קם ליה כו' אלמא אמר שביתתי רחוק מאלפים ה"ז לא יזוז ממקומו ה"מ בבא בדרך דכיון דבמקום פלוני לא יכול לקנות דרחוק מאלפים הוה ובמקום רגליו לא הוה ניחא ליה דליקני ליה אין לו שביתה כלל לפיכך לא יזוז ממקומו אבל בעומד בביתו ועירב במקום שאינו עירוב יש לו שביתה בביתו דמסתמא בביתו ניחא ליה למיקני כשאין עירובו עירוב כדתנן בפ' בכל מערבין גבי נתגלגל חוץ לתחום ספק מבע"י ספק משחשיכה ה"ז חמר גמל ולא קתני לא יזוז ממקומו שמעינן מיניה דאם אינו עירוב יש לו שביתה בביתו: אסור לביתו לדין ביתו למנות מביתו אלפים לכל רוח עכ"ל. וה"ר יהונתן כתב אע"פ ששנינו בפ' מי שהוציאוהו שהאומר תהא שביתתי במקום פלוני והיה אותו מקום רחוק ממנו יותר מאלפים אמה ואמרינן התם ה"ז לא יזוז ממקומו לא דמי התם בבא בדרך מיירי וכיון דבמקום פלוני לא היה יכול לקנות שביתה שהרי רחוק מאלפים היה ובמקום רגליו לא היה ניחא ליה דליקני אין לו שביתה כלל שהרי הוא פשע בעצמו שהיה לו לפרש דבריו ולומר אם אני רחוק מאותו מקום יותר מאלפים תהא שביתתי במקומי וכיון שלא אמר פושע הוא אבל האי ששלח ע"י שליח היה לו לשליח לדקדק בשליחותו שכיון שכשיקדש היום לא יהא אביו חוץ לתחום וכיון שלא דקדק יכול לומר האב לתקוני שדרתיך ולא לעוותי וקנה שביתה במקומו והרי הוא כאילו לא עירבו עליו כלל עכ"ל ופריך בגמ' הימנו ולעירובו אלפים אמה ולביתו יתר מכאן היכי משכחת לה ומשני כגון דקאי ביתיה באלכסונא ופירש"י באלכסונא. בינו לבין עירובו משוך עירובו למערב יותר מביתו ואע"פ שהאלכסון רב והרי ביתו רחוק ממנו יותר מעירובו וכתב הרא"ש לעירובו

אלפים אמה ולביתו יתר מכאן מותר לעירובו ואסור לביתו פי' לדין ביתו והה"נ אם היה בתוך תחום ביתו אסור לדין ביתו אלא אגב דנקט ברישא ולעירובו יותר מכאן תנא נמי ולביתו יותר מכאן:

סימן תיב

סעיף קטן א

עירב חצי היום הראשון לרוח צפון וכו' בפ' בכל מערבין אמרו לר"א אי אתה מודה שאין מערבין ליום א' חציו לצפון וחציו לדרום אמר להם אבל ובפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף נ) תניא טעה ועירב לב' רוחות דומה הוא שמערבין לב' רוחות או שאמר לעבדיו צאו ועירבו לי אחד עירב עליו לצפון ואחד עירב עליו לדרום מהלך לצפון כעירובו לדרום ולדרום כעירובו לצפון ואם מיצעו עליו את התחום לא יזוז ממקומו ופירש"י טעה ועירב לשתי רוחות לדרום ולצפון כמדומה הוא שמותר לעשות כן ולילך שחרית כאן וערבית כאן וכיון שנתכוון לשתיהם והאחד הוא דקנתה ואינו יודע איזו היא נותנין עליו חומרי זאת וחומרי זאת מהלך לצפון כעירובו לדרום לדרום כעירובו לצפון מהלך לביתו לצפון כשיעור תחום שמניח לו עירובו של דרום לצד צפון ומהלך לדרום לביתו כשיעור תחום שמניח לו עירובו של צפון לצד דרום כגון אם לא הוצרך ללכת אלא ג' אלפים לכאן וג' אלפים לכאן והניח עירוב בסוף אלף אמה לכאן ובסוף אלף אמה לכאן דליהוו ליה ממקום עירובו ולכאן אלפים אמה מותר לילך אלף אמה מביתו לכאן ולכאן דמעירובו יש לו אלפים אמה לכל רוח הלכך אלפים שיש לו לצפון מעירובו שבדרום כלות לו לסוף אלף לצפון ביתו ואלפים שיש לו לדרום מעירובו שבצפון כלות לו לסוף אלף אמה לדרום ביתו. ואם מיצעו עליו את התחום עליו בשבילו מיצעו התחום שהניח כל אחד עירוב לסוף אלפים דהשתא הו"ל עירוב באמצע שני תחומין תחום שלם מן המערב לביתו ותחום שלם מן המזרח נתכוונו לקנות מן העירוב אלפים והלאה. לא יזוז ממקומו מביתו ואפילו כבני עירו אינו דהא לא נתכוון לקנות שביתה אלא במקום העירובין ואינו יודע איזה מהם קנה זה עירוב הדרום מפסידו אלפים של צפון וזה עירוב הצפון מפסידו אלפים של דרום עד כאן לשונו ומה שכתב הולך למערב אלף מכח העירוב שבמזרח פשוט הוא שפירושו מכח מה ששייר לו העירוב שבמזרח וכן למזרח אלף ות"ק מכח העירוב שבמערב פירושו מכח מה ששייר לו העירוב שבמערב:

סימן תיג

סעיף קטן א
המערב לרבים וכו' ר"פ כיצד משתתפין (עירובין פב.) בתחומין מניח את החבית ואומר ה"ז לכל בני עירי:

סעיף קטן ב
ומ"ש ובלבד שיהא בו מזון ב' סעודות לכל אחד משנה שם:

סעיף קטן ג
ומ"ש צריך לזכות להם בפ' חלון (עירובין פ.) עירובי תחומין רב אמר צריך לזכות ושמואל אמר ל"צ לזכות וידוע דהלכה כרב באיסורי ועוד דמסיק התם א"ר נחמן נקטינן אח' עירובי תחומין ואחד עירובי חצירות ואחד שיתופי מבואות צריך לזכות:

סעיף קטן ד
ומ"ש על ידי אחר הראוי לכך כמו שפירשנו בעירובי חצירות כן כ' הרמב"ם ז"ל בפ"ו מה"ע ופשוט הוא ודבר מבואר הוא דהא דצריך לזכות ע"י אחר אינו אלא בשאחד מערב משלו עליהם אבל אם משלהם הוא מערב אין מקום לזיכוי וכן פשוט שם בברייתא:

סעיף קטן ה
ומ"ש וצריך להודיעו פשוט הוא כן כתב הרמב"ם פ"כ מה"ע וצריך להודיעם שאין מערבין לאדם עירובי תחומין אלא לדעתו שמא אינו רוצה לערב באותו רוח שרצה זה:

סעיף קטן ו
וכל מי שהודיעו מבע"י וכו' גם זה שם במשנה הנזכר וכל מי שקיבל עליו מבע"י מותר ומשחשיכה אסור ובגמרא שמע מינה אין ברירה דאי יש ברירה איגלי מילתא למפרע דמבע"י הוה ניחא ליה אמר רב אשי הודיעוהו ולא הודיעוהו קתני ופירש"י הודיעוהו מבע"י אף על פי שלא נתרצה מבע"י ונתרצה משחשיכה אמרינן הוברר שקודם זמן קניית העירוב דעתו לכך. לא הודיעוהו עד שחשיכה מאי ברירה איכא הא לא הוה ידע דאיכא עירוב דנימא דעתיה עליה הוה וכיון דקיימא לן בדרבנן יש ברירה נקטינן הכי וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מה"ע וכן כתב הגהות אשיר"י שם ובפ' בכל מערבין ויש לתמוה על סמ"ג שכתב לשון המשנה סתם:

סעיף קטן ז
וכן נמי מי שהניח עירוב לכל שבתות השנה וכו' פלוגתא דתנאי בברייתא בפרק בכל מערבין (עירובין דף ל"ז) וכיון דקיימא לן כמ"ד בדרבנן יש ברירה נקטינן כמאן דשרי וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מה"ע:

סעיף קטן ח
וכן מי ששמע שיש לחכם לבא וכו' משנה בפרק בכל מערבין (עירובין דף ל"ו) ואע"ג דההיא מתניתין ליתא אלא למ"ד יש ברירה הא קי"ל דבדרבנן יש ברירה ולפיכך כתבוה הרי"ף והרא"ש ז"ל וגם הרמב"ם פסקה בפ"ח מה"ע:

סעיף קטן ט
וכן אם אומר לשנים או לשלשה הריני מערב על איזה מהם שארצה וכו' ברייתא שם (דף ל"ז) ואע"ג דקתני בה דבעי' שירצה מבע"י הא אוקימנא לה כמאן דאמר אין ברירה ואנן הא קיימא לן בדרבנן יש ברירה כדלעיל ואם כן אפילו לא בירר את מי רצה עד שתחשך עירובו עירוב וכן פסק הרמב"ם בפ"ח וכן כתבו הגהות אשיר"י בשם ר"ת וא"ז:

סימן תיד

סעיף קטן א
אין מערבין עירובי תחומין לאחר אלא מדעתו כו' בסוף פרק חלון (עירובין דף פ"א):

סעיף קטן ב
ומ"ש חוץ מבנו קטן וכו' עד וידעו ולא מיחו הוי עירוב הכל ר"פ כיצד משתתפין וכתב הרב המגיד בפ"ז ופירש שם בגמרא שאם שמעו ולא מיחו מיד יוצאין בעירובו וכתב הרשב"א ז"ל ואפילו לא הודיעם עד שחשיכה:

סעיף קטן ג
ומ"ש שיכול לערב על בנו קטן אפילו אינו סומך על שולחנו ואינו מערב על בנו גדול אפילו סומך על שולחנו כן כתב שם הרא"ש (דף קכ"ו) דאפילו לר' יוחנן דפ"ק דמציעא (יב:) דאמר לא גדול גדול ממש כו' מודה הכא דקטן אפילו אין סומך וכו' דטעמא דקטנים כדי לחנכם במצות וה"נ איכא חינוך דאין מערבין אלא לדבר מצוה וכן כתבו התו' וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו מה"ע:

סעיף קטן ד
קטן שאין אביו בעיר וכו' בריש פרק כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ב) אמר רב אסי קטן בן ו' יוצא בעירוב אמו מיתיבי קטן שצריך לאמו יוצא בעירוב אמו ואמרי ר' ינאי וריש לקיש דעד כבר ד' וכבר ה' מיקרי צריך לאמו כל חד לפום חורפיה ואותיבו על ר' ינאי וריש לקיש מדתניא קטן שצריך לאמו יוצא בעירוב אמו עד בן שש ופריקו לא קשיא הא דאיתיה לאבוה במתא הא דליתיה לאבוה במתא ודעת הרא"ש דקיימא לן כהאי שינוייא דר' ינאי וריש לקיש אבל הרי"ף והרמב"ם בפ"ו וסמ"ק לא כתבו אלא דברי רב אסי לבד משמע דס"ל דלא סמכינן אהאי שינוייא דהא לרב אסי ליתיה דהא אותבוה מההיא ברייתא ושני עד ועד בכלל ור' ינאי ור"ל דשני הכי היינו משום דס"ל עד ולא עד

בכלל ואנן כרב אסי נקטינן מדמייתי לה תלמודא בס"פ אע"פ (כתובות סה:) וכן פסקו התוס' ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש:

סימן תטו

סעיף קטן א
אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה וכו' מימרא דרב יוסף בריש פרק כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ב):

סעיף קטן ב
ומ"ש או להקביל פני רבו או מפני פחד לסטים משנה בפ' בכל מערבין (עירובין דף ל"ו) מתנה אדם על עירובו ואומר אם באו לסטים מן המזרח וכו' אם בא חכם מן המזרח וכו' והרמב"ם כתב בפ"ו דה"ה להקביל פני חבירו ונראה דהיינו דווק' בחבירו חכם מפני שהוא לומד ממנו כדמשמע מתניתין דמתנה אדם על עירובו אבל בתרומת הדשן סימן ע"ז משמע שהוא מפרש דאפילו באינו חכם שרי והתיר עוד לערב כדי לילך לטייל בפרדס ולשמור שם דלטייל בשמחת יו"ט חשיב דבר מצוה וכתוב בשבלי הלקט העומד במחנה עם הלסטים במצור ומתייירא שמא יסעו ממקום חנייתן בשבת יכול לערב עירובי תחומין דהא נמי כדבר מצוה דמי שאם יסע המחנה וישאר במקומו ישאר בסכנה מפני פחד האויבים:

סעיף קטן ג
ומ"ש ומיהו לאחר שעירב לדבר מצוה וכו' כן משמע מדברי סמ"ק אלא שכת' דהכי איתא בפ' בכל מערבין ואני לא מצאתיו אבל מדברי רש"י אמימרא דרב יוסף דריש פרק כיצד משתתפין משמע דאפילו עירב לדבר מצוה אינו יכול לילך לדבר הרשות ובהגהות אשיר"י (דף קכ"ו) כתוב והיכא שעירב לדבר מצוה משמע מלשון רש"י דאסור לצאת לדבר הרשות ושמא הוא מותר וכתוב עוד שם בשם א"ז לכאורה הלכה כרבא דמערבין אפי' לדבר הרשות ואם איתא לדברי רב יוסף אם עירב לדבר הרשות אפי' דיעבד אין עירובו עירוב ע"כ ודברי תימה הם דלא אשכחן שום אמורא דפליג ארב יוסף והם כותבים דרבא פליג עליה ושמא טעמם מדגרסינן בפרק בכל מערבין אפלוגתא דר' יהודה ורבנן בעירוב בבית הקברות מכלל דרבי יהודה סבר מותר קסבר מצות לאו ליהנו ניתנו לימא כתנאי אמרה לשמעתיה אמר לך רבא אי סבירא לן דאין מערבין אלא לדבר מצוה דכ"ע מצות לאו ליהנות ניתנו והכא בהא קא מיפלגי מר סבר אין מערבין אלא לדבר מצוה ומר סבר מערבין אפילו לדבר הרשות והשתא רבי יהודה דאמר מערבין בבית הקברות סבר אין מערבין אלא לדבר מצוה ורבנן דאסרי סברי דמערבין לדבר הרשות וכיון דקי"ל כרבנן דרבים נינהו אשתכח דאליבא דרבא מערבין לדבר הרשות וכיון דרבא בתרא הוא

קי"ל כוותיה זהו טעם ההגהות ואין דבר זה דאיתמר בדרך שקלא וטריא למיפרק דלא תיהוי מילתיה דרבא כתנאי כדאי לדחות מימרא דרב יוסף דאיתמר בדוכתה פרק כיצד משתתפין סתמא וליכא מאן דפליג עליה התם כלל אדרבה אתמהיה עליה מאי קמ"ל תנינא וזה הוא דעת כל הפוסקים שפסקוה להא דרב יוסף:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם ואם עירב לדבר הרשות הוי עירוב פ"ו מהלכות עירובין וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן אבל דעת רש"י והרשב"א כדעת בה"ג מיהו כתב הרשב"א דהיינו דוקא במערב בפת אבל במערב ברגליו קנה שביתה אפילו לדבר הרשות עכ"ל ונ"ל שאפילו לכתחלה יכול לערב ברגליו לדבר הרשות ולא אמרו שאין מערבין אלא לדבר מצוה אלא במערב בפת דליתא מדינא אלא להקל על העשיר וכדתנן בפרק מי שהוציאוהו וכשאינו לדבר מצוה לא רצו להקל. ואין מערבין אותו בין השמשות בסוף פרק במה מדליקין (שבת לד.) מקשינן רישא דמתני' דקתני ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה וחד מינייהו עירבתם ומשמע דוקא עם חשיכה אבל לא בספק חשיכה אסיפא דקתני ספק חשיכה מערבין ושני כאן בעירובי חצירות כאן בעירובי תחומין ופירש"י דרישא בעירובי תחומין וכ"כ התוספות בשם ר"ח ור"ת והירושלמי וכן פירשו סמ"ג והרא"ש ז"ל וכן דעת הרמב"ם בפ"ו מהלכות עירובין כתב הרמב"ם בפרק הנזכר ואם עירב הוי עירוב וכ"כ רש"י בסוף פרק במה מדליקין גבי א"ל שנים צא וערב עלינו אבל התוס' והרא"ש חולקים עליו:

סעיף קטן ה

ומברך וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם ודעת הראב"ד שאין מברך וכבר נתן ה"ה טעם לדברי הרמב"ם והא דאיתא בס"פ במה מדליקין (שבת לד.) ובסוף פרק הדר (טו.) אמר רבה אמרו לו שנים צא וערב עלינו אחד עירב עליו מבע"י ואחד עירב עליו בין השמשות זה שעירב עליו מבע"י נאכל עירובו בין השמשות וזה שעירב עליו בין השמשות נאכל עירובו משחשיכה שניהם קנו עירוב כתבה הרמב"ם בפ"ז לענין עירובי תחומין וכן פירש"י אבל הרא"ש הסכים לפר"ח שבעירובי חצירות דוקא הוא וכתב הרב המגיד בפ"ז שכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל והוא יישב מה שהקשה על פירש"י והרמב"ם ז"ל. ורבינו סתם דבריו כהרא"ש ולפיכך כתבה בסי' שצ"ג גבי עירובי חצירות ולא כתבה גבי עירובי תחומין:

סימן תטז

סעיף קטן א
שבת וי"ט שתי קדושות הן משנה בפרק בכל מערבין (עירובין לח.) פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן ואמר רב הלכה כרבי אליעזר דאמר שתי קדושות הן:

סעיף קטן ב
ומ"ש הלכך י"ט הסמוך לשבת וכו' ג"ז שם במשנה פלוגתא דרבנן ור"א וכבר כתבתי דפסק רב כר"א דאמר הכי:

סעיף קטן ג
ומ"ש ובלבד שיניח העירובין לסוף אלף וכו' פשוט שם בגמרא בדף ל"ח:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם עירב האחד ברגליו וכו' שם בדף הנזכר מימרא דרב יהודה:

סעיף קטן ה
ומ"ש וכ"ש שלא יוכל לערב בפת גם זה שם (דף ל"ט) מימרא דשמואל וכתב הרב המגיד בפ"ח בשם הרשב"א שאם עירב בפת חדשה אינו עירוב:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל אם עירב באחד בפת וכו' משנה שם (דף ל"ח):

סעיף קטן ז
ומ"ש דסוף בין השמשות קונה עירוב פשוט שם בגמרא מי סברת סוף היום קונה עירוב תחלת היום קונה עירוב ושבת מכינה לעצמה:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואם עירב לב' הימים לרוח א' וכו' כלומר אפילו אם עירב לב' הימים לרוח אחד לא אמרינן דכיון שקידש יום אחד נקנה העירוב לב' הימים שאע"פ שקנה עירוב ליום ראשון ע"י פת זה ברוח זו שצריך שיהיה מצוי העירוב במקומו בליל ב' וכ"ש כשעירב ב' עירובים לב' הימים לב' רוחות שצריך שיהיה העירוב מצוי במקומו בליל ב' דאל"כ אכתי לא קנה כלל:

סעיף קטן ט
ומ"ש וכן הדין בכל ב' י"ט חוץ מב' י"ט של ר"ה וכו' שם (לט:) פלוגתא דתנאי ואמוראי אמתני' דר' יהודה אומר ר"ה שהיה יראֵ שמא תתעבר מערב אדם ב' עירובין ואומר עירובי הראשון למזרח והשני למערב וכו' ולא הודו לו חכמים ובגמרא מאן לא הודו לו ר"י קסבר ב' י"ט של ר"ה קדושה אחת הן שהרי אם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש וכתבו הרי"ף והרא"ש וכן הלכה אבל בב' י"ט של גליות מודה רבי יוסי לחכמים שהן ב' קדושות וכתב הרב המגיד בפ"ח מה"ע דמדברי

הרמב"ם נראה דשני י"ט של ר"ה כיום אחד לגמרי הן וא"כ נאכל עירובו בראשון יוצא עליו בב' וכתב עליו הראב"ד דלא אמרו קדושה אחת הן אלא להחמיר ולא להקל והוא ז"ל הליץ בעד הרמב"ם וכתב שכן דעת הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן י

יום הכפורים הרי הוא כשבת וכו' כן כתב הרמב"ם בפ"ח וכן כתב סמ"ג וכתב הרב המגיד דין התחומין שהם שוים בי"ה ובי"ט כשבת מוסכם בפרק בכל מערבין ופשוט שם ודין עירובי חצרות שהוא נוהג ביוה"כ מחלוקת אבל פסק ההלכה כשם שעירוב והוצאה לשבת כך עירוב והוצאה ליוה"כ ונזכר זה בהרבה מקומות ומסקנא בכריתות פרק אמרו לו (כריתות יד.) וכן העלו הרי"ף והרא"ש בפ"ק די"ט והרמב"ם בפ"ח מה"ע ובסימן תרי"א אכתוב בזה בס"ד:

סעיף קטן יא

ומ"ש וי"ט נוהג בו עירובי תחומין אבל לא עירובי חצירות כך העלו הרי"ף והרא"ש בפ"ק די"ט וכן פסק הרמב"ם בפרק הנזכר:

סימן תיז

סעיף קטן א

גרסינן בפרק אין נערכין (ערכין י:) כך היא הגירסא הנכונה ואיתא נמי בפ"ק דמ"ק ר"ח יוכיח וכו' בחגיגה פרק אין דורשין (חגיגה יח.) הוא דאיתא הכי אלא שלפי שהרי"ף והרא"ש כתבוהו בפ"ק דמ"ק סמך רבינו עליה ולא חשש לכתוב מקומו בגמרא והא דר"ח מותר בעשיית מלאכה הכי משמע נמי בפרק במה מדליקין (שבת כד.) דאמרינן התם מהו להזכיר ר"ח בברכת המזון וכו' או דילמא כיון דלא אסור בעשיית מלאכה לא מדכרינן:

סעיף קטן ב

והא דאיתא במגילה ושאין בו ביטול מלאכה לעם וכו' פי' דתניא בפרק הקורא את המגילה עומד (כב.) זה הכלל כל שיש בו ביטול מלאכה לעם כגון תענית צבור וכו' ותשעה באב קורין ג' ושאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ראשי חדשים וחולו של מועד קורין ארבעה ופירש"י שיש בו ביטול מלאכה לעם במה שהן מאחרין בב"ה כגון תענית צבור שרובם מותרים בעשיית מלאכה וט' באב נמי מותר בעשיית מלאכה אלא במקום שנהגו והוקשה לרבינו מדקאמר ושאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ראשי חדשים אלמא דר"ח אסור בעשיית מלאכה ותירץ דההיא לנשים קאמר שהן בטלות ממלאכה אבל האנשים מותרים במלאכה ובריית ה"ק יום שאין בו ביטול מלאכה כל כך כגון ראשי חדשים שאין הנשים עושות מלאכה בהם וכן פירש"י והביא ראיה שאסורות בו במלאכה

מדכתיב אשר נסתרת שם ביום המעשה ותרגם יונתן ביומא דחולא והתם גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חדש וקרי ליה לערב ר"ח יום המעשה אלמא ר"ח לאו יום המעשה הוא וגם התוס' כתבו שם שר"ח מותר בעשיית מלאכה לאנשים אבל נשים אסורות במלאכה וכ"כ המרדכי ואח"כ כתב ועוד אומר ר"י דמלאכה כבידה כגון לחרוש ולזרוע אסור אף לאנשים ובפרק במה מדליקין אהא דאמרינן דר"ח אינו אסור בעשיית מלאכה כתבו התוס' והמרדכי והא דאמרינן במגילה יום שאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ר"ח היינו מנהג בעלמא שאין רגילות לעשות מלאכה:

סעיף קטן ג

ומ"ש והכי איתא בירושלמי פ"ק דתענית הני נשי דנהיגי דלא למעבד עבידתא בריש ירחא מנהגא וכתבו הרי"ף בפרק מקום שנהגו והרא"ש בריש מועד קטן:

סעיף קטן ד

ואיתא בפרק מ"ד מפירקי דר' אליעזר לפי שלא רצו נשים ליתן נזמיהם וכו' טעם זה כתבו רש"י והתוס' והמרדכי בפרק הקורא את המגילה עומד ובפרק ב"מ כתב המרדכי דהכי איתא בב"ר: כתב הרוקח כשר"ח שני ימים לא יעשו מלאכה בשניהם. ובשבולי הלקט כתב על הירושלמי דבסמוך מכאן יש להוכיח שכיון שנהגו בו איסור אין להם רשות לבטל מנהגם דהו"ל דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור וכו' ועוד שהרי קבעוהו לחוק מימי מרע"ה אבל כשהחדש מעובר אם צריך לשמור ב' ימים אין בזה אלא מנהג מדינה ואין מחמירין עליהם עכ"ל: כתב ר"י נ"ל דלאותן שנהגו שלא לעשות מלאכה אין להם לעשות שום מלאכה כי ראיתי כמה נשים טועות ואומרות אין לנו לטוות אבל נעשה מלאכה אחרת והיה להן לאסור כל מלאכה לפי מנהגן או להתיר כל מלאכה עכ"ל ואני ראיתי נשים נוהגות שלא לעשות מלאכה להשתכר אלא תופרות בגדי כלי הבית ונראה שגם זה אין לעשות שמאחר שנהגו שלא לעשות מלאכה צריכות ליזהר מלעשות בו כלל ואפשר דמעיקרא הכי קבילו עלייהו לשנותו מחול ממש ולא לאסור במלאכות שאין עושות להשתכר:

סעיף קטן ה

ושמעתי מאחי ה"ר יהודה טעם לדבר וכו' וכשחטאו בעגל נטלו מהם ונתנו לנשותיהם וא"ת א"כ היכי קאמר רבי אליעזר לכך נתן להם הקב"ה שכרן דכיון שכבר ניתנו ראשי חדשים לישראל אע"פ שכשחטאו האנשים ניטל מהם הנשים שלא חטאו דין הוא שלא ינטל מהם ולא מיקרי נתינת שכר מה שלא ניטל מהם וי"ל דעדיין לא ניתנו ראשי חדשים לישראל שיהיו אסורים בעשיית מלאכה אבל היו ראויים לינתן ובשביל מעשה העגל נמנע הטוב מהם וכיון שהאשה נגררת אחר האיש וטפלה לו היה ראוי ג"כ לימנע מהן

כדי שלא תהא טפל חשוב מן העיקר אלא שלא רצה הקב"ה לקפח שכרן וניתנו לנשים ועי"ל דמעיקרא ניתנו לאנשים ולא לנשים וכשחטאו בעגל ניטלו מהאנשים וניתנו לנשים והכי דייק לישנא דקאמר ניטלו מהם וניתנו לנשותיהם והשתא הוי שפיר נתינת שכר שזכו במה שלא היו ראויות קודם לכן:

סימן תיח

סעיף קטן א

ואסור בתענית דתנן אין גוזרין תענית על הצבור וכו' משנה בפ"ב דמסכ' תענית (טו.) אין גוזרין תענית על הצבור בר"ח בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין ובגמרא וכמה הויא התחלה רב אחא אמר שלש רב אסי אמר אחד וכתבו הרי"ף והרא"ש דהלכה כרבי יוסי וכן פסק הרמב"ם: ומ"ש רבינו ומתענין ומשלימין מסקנא דגמרא שם: כתב ר"י בנתיב י"א אסור להתענות בר"ח כך פשוט במגילת תענית ונראה דכיון דבטלה מגילת תענית דאינו אסור עכ"ל. ואין כן דעת הרמב"ם והתוס' ורבינו וכ"נ מדאמרינן רפ"ב דתעניות (יז:) ר"ח דאורייתא הוא וכ"נ מהירושלמי שכתב רבינו בס"ס זה:

סעיף קטן ב

ויחיד שקיבל עליו תענית כך וכך ימים ופגע בו ר"ח וכו' בפ"ק דתענית (יב.) תניא יחיד שקיבל עליו תענית ב' וה' של כל השנה ואירעו בהם י"ט הכתובים במגילת תענית אם נדרו קודם לגזירתינו יבטל נדרו את גזירתינו ואם גזירתינו קודמת לנדרו תבטל גזירתינו את נדרו והביא ברייתא זו הרא"ש בנדרים פרק ר' אליעזר וכתב עליה י"מ אע"ג דנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות וי"ט ושבתות נמי צריכים פתח אפ"ה בימים אלו של דבריהם עשו בהם חיזוק יותר משל תורה וי"מ ידחה נדרו שילך אצל חכם ופותח לו בכך כשם שפותחים בשבת וי"ט וכתב הרמב"ן האי פירושא בתרא פירושא דמסתבר הוא אלא מיהו חזינא למקצת רבוותא דאמרי דהאי ידחה נדרו דקתני לאו נדר ממש הוא דאפקיה בלשון הרי עלי נדר אלא קבלת תענית בעלמא הוא וקבלת תענית לא חמירא כנדרים ממש למיעקר י"ט ואפילו דמגילת תענית כדאמרינן בפ"ק דתענית (יב:) גבי לוה אדם תעניתו ופורע וכי נדר הוא דלא סגי דלא משלם ואידך לישנא קאמר לא יהא אלא נדר משמע דמכל מקום נדר גמור לא הוי הלכך תדחה קבלתו מפני גזירתינו עכ"ל וכן דעת הר"ן שכתב בפ"ק דתענית על ברייתא זו ואיכא למידק אמאי תבטל גזירתינו את נדרו והא בשבתות וימים טובים שהם מן התורה תנן פותחים בי"ט ובשבתות אלמא צריכים להיתר חכם וכן בדין שהרי הנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות תירצו בזה דכי אמרינן תדחה נדרו משום גזירתינו היינו לומר שילך אצל חכם ופותח לו בכך

כדרך שפותחין בשבתות וימים טובים. עוד אמרו דאע"ג דנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות וימים טובים ושבתות צריכין היתר אפ"ה בימים טובים אלו של דבריהם עשו בהם חיזוק יותר משל תורה ושני תירוצין הללו נדחין מדאשכחן בירושלמי נדר להתענות ונמצאו ימים טובים ושבתות לוקה וא"צ היתר חכם נדר להתענות ונמצאו י"ט של מגילת תענית ר' חזקיה ור' יודן תרווייהו א"ר ירמיה בשם רבי חייא בר אבא חד אמר מתענה ואינו משלים וחד אמר לוקה ואינו צריך היתר חכם הרי שאמרו כאן שאינו צריך היתר חכם אלמא כי אמרינן ידחה נדרו לא בהיתר חכם אמרינן ובשבתות נמי אמרינן הכי אלמא דלא מפני שדברי חכמים צריכין חיזוק קאמרי' אלא עיקרן של דברים דהאי נדר דאמרינן הכא דידחה לא נדר ממש הוא אלא קבלה דתענית בעלמא וקבלה דתענית לא חמירא כנדר גמור למיעקר י"ט ואפי' דמגילת תענית לפי שאינה אלא קבלה לדבר מצוה ולא נדר גמור זהו דין תענית יחיד אבל תענית ציבור הרי הוא כנדר גמור לפי שיש כח בבית דין לגזור תענית בימים טובים של דבריהם ומשום הכי אמרינן דאם התחילו אין מפסיקין עד כאן לשונו הרי דעתו מסכמת למ"ש הרמב"ן בשם רבוותא וכתב רבינו בטור יורה דעה סי' רט"ו שכך היא מסקנת הרא"ש וכן נראה מאחר שהביא דבריו בפסקיו ולא חלק עליהם וכתב הרב המגיד בפרק ראשון מהלכות תענית שאין היחיד רשאי להתענות בשבתות וימים טובים וראש חודש וחנוכה ופורים ואפילו התחיל כגון שקיבל להתענות שני וחמישי של כל השנה והתחיל בהם ופגעו בו אחד מימים אלו אינו מתענה בהם שלא אמרו התחלה אלא בציבור ובביאור אמרו בפ"ק דתעניות שהיחידים מפסיקים לר"ח והטעם לפי שאין קבלת התענית נדר גמור וחמור שהרי אמרו לוה אדם תעניתו ופורע עכ"ל וכן נ"ל שהוא דעת הרמב"ם שבפרק שלישי מהלכות נדרים כתב הנודר לצום בשבת וביו"ט חייב לצום בהם וכן הנודר לצום יום א' או יום ב' כל ימיו ופגע בהם י"ט או עי"ה חייב לצום ואין צ"ל ראש חודש פגע בהם חנוכה ופורים נדרו בטל ולא יצום בהם מפני שהן מדבריהם וצריכין חיזוק ובפ"א מהלכות תענית כתב אין גוזרין תענית בתחלה בר"ח או בחנוכה ופורים או בחול המועד ואם התחילו להתענות על הצרה אפילו יום אחד ופגע בהם יום מאלו מתענין ומשלימין ואחר כך כתב כשם שהצבור מתענין על צרתם כך היחיד מתענה על צרתו כיצד הרי שהיה לו חולה וכו' ולא יתענה בשבתות ולא במועדות ולא בר"ח ולא בחנוכה ובפורים ולא חילק בין התחיל ללא התחיל ובודאי דבקיבל עליו להתענות מיירי דאל"כ לאו תענית הוא ואפ"ה קאמר דלא יתענה בימים טובים בין שהם מדאורייתא בין שהם מדרבנן א"כ הרי ברור שהוא מחלק בין קיבל עליו תענית בלשון נדר לקיבל בלשון קבלת תענית

בעלמא וכ"כ הראב"ד בפ"ג מהלכות נדרים על מ"ש הרמב"ם הנודר לצום בשבת או בי"ט חייב לצום בהם דוקא כשאמר עלי אבל אמר הריני בתענית היום אסור נמצא דלדברי הכל יחיד בקבלה בעלמא אינו רשאי לצום בימים טובים בין דאורייתא בין דרבנן וא"צ התרה ומשמע לי דכל היכא דאמרינן שאם אירע יום טוב בתוך הימים שקיבל עליו להתענות אינו דוחה את היום טוב כל שכן היכי דקבל עליו בפירוש להתענות באותו יום שאין רשאי להתענות בו דהא תנן אין גוזרין תענית על הצבור בר"ח וחנוכה ופורים ואם התחילו אין מפסיקין הרי שאע"ג שאירעו ר"ח חנוכה ופורים בתוך הימים שקיבלו להתענות מתענין מ"מ אין מתחילין להתענות בהם ומשמע שאף ע"פ שגזרו להתחיל אין גזירתם גזירה ואין רשאין להתחיל אלמא יותר הם נדחים הימים טובים כשאירעו בתוך הימים שקיבלו להתענות בהם מכשמתחילים בהם והכא כיון דכשאירעו בתוך הימים שקיבלו להתענות אין נדרו דוחה את הי"ט מכ"ש דבכשקיבל עליו להתענות באותו יום בפי' שלא נדחה מפני קבלתו וכ"נ מדברי הרב המגיד ומדברי הראב"ד שכתבתי בסמוך אבל ממ"ש רבינו בטור י"ד בסימן רט"ו בשם סה"מ נראה בהיפך ולא נהירא מהטעם שכתבתי ועוד שאותם דברים שכתב בשם סה"מ הם מגומגמים כמו שאכתוב שם בס"ד ויש לדקדק בדברי הרמב"ם שנ' לכאורה שהוא סובר דבעי"ה ובר"ח אסור להתענות מן התורה ומשמע דבעי"ה היינו מדדרשינן ליה מועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש ור"ח בהדיא אמרינן בפ"ב דתענית (יז:) גבי איסור תענית ביום שלפני ימים הכתובים במגילת תענית ר"ח דאורייתא הוא דאורייתא לא בעי חיזוק ויש לתמוה על ערב י"ה דאטו משום דרשא דועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש שהיא אסמכתא בעלמא לימא שהוא מדאורייתא ור"ח נמי לא מצינו בתורה בהדיא שיהא אסור בתענית דאע"ג דאפשר דילפינן לה מדאקשיה רחמנא למועדים דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם אכתי אין זה כדאי לומר שהוא מדאורייתא לכן נ"ל דאה"נ דאינם אסורים אלא מדרבנן אלא דכיון שיש להם קצת סמך בתורה לא אתו לזלזל בהו ולפיכך אינם צריכין חיזוק ומשום דאסמכתא דר"ח מיפרשא קצת טפי מאסמכתא דערב יום הכפורים כתב דבערב יום הכפורים אסור לצום ואין צריך לומר ר"ח דכיון דמפורש אסמכתא דידיה פשיטא דאינו צריך חיזוק והא דאמרינן ר"ח דאורייתא הוא היינו לומר שנזכר בתורה סמוך למועדות ואסמכתא קרובה היא להקישו להם לעניין איסור תענית אבל אין ה"נ דלא מיתסר אלא מדרבנן כ"נ מדברי התוספות בפ"ק דתענית גבי אם גזירתינו קודמת לנדרו ידחה נדרו מפני גזירתינו דר"ח לא מיתסר בתענית אלא מדרבנן ואמאי דאמרינן ידחה נדרו מפני גזירתינו כתבו התוס' אומר רש"י ידחה נדרו מכל וכל

ולא ישלים אותו תענית והר"י מסופק בדבר ויש להחמיר דדוקא אותו יום לא יתענ' אבל ישלי' אותו ליום מחר עכ"ל ומדברי הפוסקי' בדין זה משמע כדברי רש"י: ודע שרבינו כתב בסי' תקנ"ז דין זה דמי שנדר להתענות כך וכך ימים ואירע בהם ר"ח כמו שכתבו כאן דנדרו בטל וצריך התרת חכם וכו' והשוה דין שבתות וי"ט ור"ח חנוכה ופורים וכדעת הרא"ש ואח"כ כתב נשבע להתענות בהם א"צ התרה שאין שבועה חלה על דבר מצוה אלא לוקה על שנשבע שבועת שוא עכ"ל ודבריו תמוהים הם דהא ע"כ לא אמרינן דאין שבועה חלה על דבר מצוה אלא במצוה דאורייתא אבל במצוה דרבנן חלה וכ"כ בטור יורה דעה סי' רל"ט בשם הרא"ש וא"כ הל"ל דבחנוכה ופורים חלה השבועה ואף בר"ח כתבתי לעיל דמשמע דלא מיתסר מדאורייתא אלא מדרבנן וא"כ הל"ל דעליה נמי חיילא שבועה. ועוד דאפי' בשבתות וי"ט כ"ש בענין שכתב בתחלת דבריו שנדר להתענות כך וכך ימים ואירעו בהם שבתות וי"ט אם נשבע חלה שבוע' אף על השבתות וי"ט מטעם איסור כולל וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות שבועות אלא שבזו י"ל דלא מיירי רבינו בשנשבע להתענות כך וכך ימים ואירעו בהם שבתות וי"ט כגוונא דרישא דבההוא גוונא ודאי חיילא שבועה אלא דוקא בשנשבע להתענות בשבת או בי"ט בפי' קאמר דאין צריך התרה ודייק לישניה שכתב ואם נשבע בהם להתענות דמשמע דבשנשבע בהם לבדם מיירי אבל התמיה הראשונה עדיין במקומה עומדת: ומיהו לדעת הרמב"ם שאפילו בנדרים שחלים על דבר מצוה כתב שאינם חלים על חנוכה ופורים לפי שהם מדבריהם וצריכים חיזוק כ"ש בשבועות שאינם חלים על דבר מצוה דאמרינן בהו שאינם חלים על חנוכה ופורים מההוא טעמא גופיה אבל בעי"ה ור"ח איכא לספוקי בהו דאי ס"ל דהוו דאורייתא כדמשמע לכאורה מדבריו בפ"ג מהל' נדרים אין השבועה חלה עליהם ואי ס"ל דלא מיתסרי בתענית מדאורייתא שבועה חלה עליהם שהרי אינם צריכים חיזוק כמו שכתב בפרק הנזכר. וכבר כתבתי שהדעת נוטה לומר שהוא סובר דראש חדש ועי"ה לא מיתסרי אלא מדרבנן ואפילו הכי אינם צריכים חיזוק לפי שיש בהו אסמכתא בדברי תורה וא"כ שבועה חלה עליהם ונראה שמפני כך כשכתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות שבועות שאין שבועה חלה על דבר מצוה כתב כגון שנשבע שיתענה בשבתות ובימים טובים ולא כתב ובראשי חדשים משמע דעל ראש חדש חלה שבועה ואע"פ שלא הזכיר חנוכה ופורים ועכ"ז אני אומר שאין שבועה חלה עליהם איכא למימר שסמך על מ"ש בהלכות נדרים שאין נדרים חל עליהם מפני שצריכין חיזוק וכ"ש שאין שבועות חלות עליהם כמו שכתבתי אצל ראש חדש דגבי נדרים כתב דאינה צריכה חיזוק אם איתא דאין שבועה חלה עליהם הו"ל לפרושי בהדיא

ואע"ג דאסיקנא בפרק האשה רבה (יבמות צ:) דדוקא במידי דשב ואל תעשה מצי רבנן עקרי מידי דאורייתא אבל לא מידי דהוא בקום עשה והכא אמרינן דלדעת הרמב"ם אין נדרים ושבועות חלים על חנוכה ופורים וקום עשה הוא שהרי אנו אומרים לו קום אכול איכא למימר דהא דאמרינן התם דבמיגדר מילתא מצו עקרי מידי דאורייתא אפילו בקום עשה וחיזוק דברי חכמים בכל מה שדברו בו אע"ג דלא ליהוי ביה מיגדר מילתא גורם לקיים דבריהם במיגדר מילתא שאם היו מזלזלין באחד מדבריהם אתו לזלזלי בכולהו הלכך כל דבר שהוא חיזוק לדבריהם הוי כמו מיגדר מילתא ועי"ל כמו שכתבו התוס' בפ' ג' מינין (נזיר מג:) אף כי אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום עשה במקום שיש פנים וטעם בדבר ודאי לכ"ע יש כח לעקור והכא מאחר שדברי חכמים צריכים חיזוק שפיר יש פנים וטעם בדבר. כתבו הגהות מיימון בפ"א מהלכות תענית שהמתענה בר"ח חנוכה ופורים מפני נדר או מפני חלום צריך למיתב תענית לתעניתיה והביא ראיה לדבר מדאמרינן בפרק קמא דר"ה (יח:) על שהתענו בחנוכה בשוגג צאו והתענו על מה שהתעניתם:

סעיף קטן ג

גרסינן בירושלמי בכל מתענים וכו' בפ"ב דתעניות בכל מתענין חוץ משבתות וי"ט ור"ח וחולו של מועד וחנוכה ופורים ולא ידעתי למה דילג רבינו חנוכה ופורים דא"ל שלא הביאו לפי שאינם צריכים לו בהלכות אלו דא"כ למה כתב חולו של מועד לא היה לו לכתוב אלא עד ור"ח לבד ועוד יש לתמוה דבתחלת הדבור כשכתב ואסור בתענית ה"ל להביא הירושלמי הזה אבל במקום זה אין לו טעם שאחר שכבר הביא ראיה מהמשנה דאסור בתענית ונשא ונתן בדין יחיד שקיבל עליו תענית ופגע בו ר"ח מה בא להשמיענו שאסור להתענות בר"ח:

סימן תיט

סעיף קטן א

ומצוה להרבות בסעודת ר"ח דגרסינן במגילה (ה.) באלו אמרו וכו' כלומר דתנן בפ"ק דמגילה באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין וקאמר עלה בירושלמי באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין קריאת מגילה ותרומת שקלים אבל סעודת ר"ח וסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין ומדקתני סעודת ר"ח בהדי סעודת פורים משמע לרבינו שמצוה הוא ומיהו לפי מה שפירש הר"ן אין ראיה לכאן שהוא כתב סעודת ר"ח פי' שהיו עושין כשהיו נכנסין לעבר את החדש והראיה שהביא מדאיתקש למועד סמך בעלמא היא וגם מה שהביא מדכתיב כי זבח משפחה לנו יש לדחות דאיכא למימר דלאו משום ר"ח היה אלא שהיה

דרכם להאסף המשפחה לשמחת מריעות וקרה מקרה שנאספו ביום ההוא ועוד דאפשר שלא עשו המשפחה זבח כלל אלא דוד היה אומר ליהונתן שיאמר כן לשאול ומיהו אפשר דאפילו הכי מצי לאתויי קצת ראיה מדאמר דוד ליהונתן שיאמר כן לשאול ביום החודש אלמא מנהגם היה לעשות זבח משפחה ביום ר"ח. והרוקח כתב מצוה לאכול בר"ח כמו במועד והביא כמה ראיות:

סעיף קטן ב

ואיתא בפסיקתא כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה עד ראש השנה וכו' ומה שהתינוקות מוליכין לבית רבן כ"כ הרוקח סי' ס"ז וסי' רכ"ח ונראה דעל שכר המלמד קאמר וכדתניא ברפ"ב די"ט (טז.) כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה עד ר"ה וכו' חוץ מהוצאת שבתות וי"ט והוצאת בניו לתלמוד תורה והא דבגמרא לא קתני הוצאת ר"ח כדקתני בפסיקתא איכא למימר דבכלל י"ט הוא:

סימן תכ

סעיף קטן א

ואסור בהספד דתנן נשים במועד מענות וכו' בסוף מועד קטן:

סעיף קטן ב

ועל צידוק הדין אם יש לאמרו בר"ח חנוכה ופורים נחלקו בו וכו' עד סוף הסי' כ"כ שם הרא"ש וכ"כ הגהות מיימון פי"א מהלכות אבל וטעם האומרים אותו דרך הילוך נראה שהוא משום דכל שהוא דרך הילוך דמי לנשים שכולן עונות כאחת דשרי וכתב הרא"ש טעם תלמידי רש"י לפי שצידוק הדין וקדיש אינו הספד אלא הודאה וקבלת דין שמים וכתב רבינו בסי' ת"א שכן כתב הרמב"ם שאומרי' בח"ה צידוק הדין וקדיש וכתב שם עוד כתוב בתשובות הגאונים וששאלתם היכא שמספידין בר"ח מהו שיאמרו צידוק הדין כך שנינו במועד מענות אבל לא מטפחות הלכך צידוק הדין אם עונין כולם כאחת מותר ואם אחד מדבר וכולם עונין אחריו אסור עכ"ל כתוב בהגהות אשיר"י בסוף מועד קטן בשם א"ז בניסן כל החדש מצדיקין דרך הליכה. מעי"ה עד ר"ח חשוון מצדיקין דרך הליכה ושוב אומרים קדיש אחר קבורתו ונהגו שבערב הפסח אין מצדיקין ומר"ח סיון עד עצרת מצדיקין דרך הליכה וכן ביום טבוח שהוא אסרו חג עצרת ורבינו יואל הנהיג כן כל שבעה שעצרת יש לה תשלומין כל שבעה עכ"ל. כתוב בסמ"ג במל"ת סימן מ"ה גרסינן בירושלמי דמועד קטן ר' כרוספדאי נפטר במועד עשו עליו הבראה והיו סבורים שמדעת ר' אמי עשו כן ולבסוף נודע שלא היה דעתו אבל בחנוכה ובראש חדש משמע שלדברי הכל מברין עכ"ל ובטור י"ד סי' ס"ה כתבתי שהרמב"ם והרמב"ן והרא"ש

הסכימו להברות ואף בחול המועד. דין ת"ח אם מותר להספידו בר"ח נתבאר בהל' חול המועד ובהל' אבל:

סימן תכא

סעיף קטן א
ונוהגין באשכנז שאומרים פרשת ובראשי חדשיכם וכו' כבר כתבתי בזה סי' מ"ח:

סימן תכב

סעיף קטן א
גרסינן בפרק במה מדליקין ימים שיש בהם קרבן מוסף וכו' עד ואם לא אמר מחזירין אותו שם. ואם הוא מסופק אם הזכיר אם לאו נראה מהירושלמי פרק קמא דתעניות דמחזירין אותו דקתני התפלל ואינו יודע מה הזכיר כל ל' יום חזקה מה שהוא למוד הזכיר וכתבוהו התוס' בסוף פ"ק דברכות (יב:) ולמדנו ממנו לכל הדברים שצריך להזכיר וגם הכלבו כתב בסי' י"א בשם ה"ר מאיר נראה מזה בירושלמי שכך נמי אמרינן בר"ח ובחולו של מועד אם נסתפק אם אמר ענין היום אם לא שצריך לחזור אלא שאח"כ כתב מיהו בפ"ג שאכלו גרסינן בירושלמי דבספק הזכיר בר"ח ובחולו של מועד אין מחזירין אותו עכ"ל. ותמהני עליו איך לא נסתכל במאי דאיתמר התם עלה דההיא אשכח תנא ופליג כל יום שיש בו קרבן מוסף כגון ר"ח וחש"מ צריך להזכיר מעין המאורע ואם לא הזכיר מחזירין אותו וכיון דפלוגתא היא ותלמודא דידן אייתי ברייתא דקתני מחזירין פשיטא דלא חיישינן לאידך ברייתא ואפשר עוד דהתם בירושלמי לא לענין הזכרה דתפלה איירי אלא לענין הזכרה דברכת המזון דהא אהזכרה דברכת המזון דאיירי ביה מייתי לה:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואם נזכר קודם שיסיים כל זמן שאינו מתחיל מודים אומרו במקום שנזכר כ"כ המרדכי בריש תענית בשם אבי"ה וכ"נ ג"כ ממ"ש שם הרא"ש בשמו וכבר כתבתי זה בסי' קי"ד:

סעיף קטן ג
ואם לא נזכר עד לאחר שהתחיל מודים וכו' בס"פ תפלת השחר (ברכות כט.):

סעיף קטן ד
ומ"ש ואסיקנא שלעולם חוזר לראש וכו' שם הא דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרן עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה א"ד א"ר נחמן בר יצחק הא דאמר כי לא עקר רגליו

חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כלישנא בתרא דתרתי בעי' לא עקר רגליו וגם רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו:

סעיף קטן ה

ורב עמרם נראה שסובר דמ"ד לא אמרן אלא שעקר רגליו וכו' לית ליה דר"נ בר יצחק דמפליג בין רגיל לומר תחנונים וסובר דהלכתא כוותיה. ולמעלה בברכת אתה חונן כתבתי אם יכול לחזור וכו' כלומר בברכת אתה חוננתנו והיא בסי' רצ"ד. ומ"ש רבינו זה בכאן אינו במקומו שהרי עדיין לא הזכיר דבר שאינו צריך לחזור ואפשר שמפני שכתב שם נזכר קודם שיתחיל מודים אומרו במקום שנזכר כלומר ואינו צריך לחזור לעבודה הוצרך להודיענו שי"א שאם רצה לחזור חוזר וי"א שאינו יכול לחזור:

סעיף קטן ו

והא דאמרינן על שכחת הזכרת ר"ח דוקא שחרית וכו' אבל שכח ולא הזכיר בערבית אין מחזירין אותו ל"ש ר"ח יום אחד או הוא שני ימים פשוט בס"פ תפלת השחר (ברכות ל:) כתב בא"ח כתב ה"ר נתן דבערבית ליל שני מחזירין אותו שכבר מקודש הוא וכ"כ ריב"ט עכ"ל ודבר תימא הוא שזה היפך פשט דברי הגמרא:

סעיף קטן ז

וכשם שיחיד חוזר ש"צ נמי חוזר אם טעה חוץ משחרית דתניא טעה ולא הזכיר ר"ח שחרית וכו' גם זה שם וכבר נתבאר בסימן קכ"ו:

סעיף קטן ח

כתב ר"י שאם שכח ולא התפלל יעלה ויבא במנחה וכו' כל זה כתבו הרא"ש והתוס' בר"פ תפלת השחר (ברכות כט.): אם טעה ולא התפלל מנחה ביום שלפני ר"ח כתב הכלבו בסי' י"א מתפלל ערבית שתים. ומזכיר יעלה ויבא בראשונה ולא בשנייה ואם הזכיר בראשונה ולא בשנייה או בשנייה ולא בראשונה שנייה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו ואי אדכר בתרווייהו יצא ואי לא אדכר בתרווייהו יצא עכ"ל דימה אותה לדין טעה ולא התפלל מנחה בשבת שנתבאר בסי' רצ"ב ונכון הוא וכן מצאתי בשם חידושי גאון:

סעיף קטן ט

ומ"ש וקורין הלל כתב בשבלי הלקט בשם הגאונים מניין שאומרים הלל בר"ח מצינו שרמז דוד בתהלים הללויה הללו אל בקדשו י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים ולפיכך אנו כופלים כל הנשמה על שנה מעוברת שיהא לה י"ג חדשים ועל חדש ב' ימים:

סעיף קטן י

ורבו בו הדעות י"א שיחיד אין אומר אותה כלל בר"ח וכו' סברות אלו וטעם כל אחד מהם כתבוה התוס' (יד.) והר"י והרא"ש בפרק היה קורא והר"ן בפרק במה מדליקין ודעת

הרי"ף בפרק במה מדליקין דיחיד לא יברך משמע אבל צבור מברכין וכ"נ שהוא דעת הר"י ודעת רש"י דצבור נמי אין מברכין עליו וכ"ד הרמב"ם בהלכות חנוכה וכתב עוד שיחיד לא יקרא כלל ואם התחיל ישלים ויקרא בדילוג וכתב הרא"ש והר"ן שבכיוצא בזה אמרו אם הלכה רופפת בידך ראה היאך צבור נוהגים ונהוג כן ומנהג הוא שמברכים על ההלל והרב המגיד כתב ומנהגינו שצבור מברכין עליו ויחיד אומרו בלא ברכה: כתב הכלבו בסימן נ"ב בשם הר"פ שטוב לאומרו עם הצבור אף קודם תפלה עכ"ל וכתב הרוקח ראיתי את ר' שלא קרא הלל דר"ח עם הצבור וקרא מעצמו מיושב בשעת קריאת התורה:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו בשם ר"ת דל"ש יחיד ל"ש צבור אומרים אותו וכו' נראה שכפל לומר אפילו כל יחיד ויחיד לאפוקי מה"ג שפירש דצבור נמי נקראים יחיד כל זמן שאין כל ישראל יחד:

סעיף קטן יב

ומ"ש ומברכין לקרות את ההלל כלומר ואין מברכין לגמור וכ"כ שם התוס' והר"י והרא"ש והר"ן ז"ל ועיין במה שכתב רבינו בסימן תפ"ח. וכתב המרדכי בפרק במה מדליקין בשם ראבי"ה דהמברך בר"ח לגמור לא משתבש דלגמור תרתי משמע ושבלי הלקט כתב מי שטעה ובירך בראש חודש לגמור אין צריך לחזור:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו וחותמים ביהללוך בס"פ ע"פ (קיז:) תנן כוס רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר ובגמרא מאי ברכת השיר רב יהודה אמר יהללוך:

סעיף קטן יד

וקורין אותו בדילוג וכו' הכי אמרינן בפ"ד דתעניות (כח.):

סעיף קטן טו

וכן הצבור קורין ביחד וקורא ש"צ לבדו הודו וכו' זהו המנהג שאנו נוהגים היום ובפרק לולב הגזול מייתי מנהג קריאת ההלל בענין אחר וכתב עליו הר"ן ומה שאין אנו נוהגים כן הוא משום דמנהגא קרי ליה והיכא דנהוג נהוג היכא דלא נהוג לא נהוג:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו שקורא הש"צ לבדו הודו והקהל עונין אחריו הודו שם בגמרא הוא אומר הודו לה' והם אומרים הודו לה' מכאן שמצוה לענות ראשי פרקים כלומר שמתחלה תקנו מפני שאינן בקיאין שעל כל דבור שיאמר המקרא שיענו ראש הפרק ובכך יצאו שאינן בקיאין י"ח ומיהו אנן דגמרינן כוליה לא צריכינן אלא שבזה החזיק שלא תשתנה תקנה הראשונה למי שאינו גומר. וכתב הר"ן ומה שאנו נוהגין עכשיו הש"ץ אומר יאמר

נא ויאמרו נא והצבור עונין על כל אחד ואחד הודו לא מצינו מנהג זה בתלמוד ואפשר שנהגו כן לרמוז שמצוה לענות ראשי פרקים ולפי שהוא פסוק של הודאה ושבח נהגו כן ומ"מ יוצאין בו מאותן הפסוקים שאומר הש"צ דשומע כעונה ודע שיש בקצת ספרי רבינו חסרון וכך היא הגירסא הנכונה וכן יאמרו נא יראי ה' ועונין הקהל אחריו הודו וקורין כולם ביחד מן המצר עד אודך כי עניתני ומשם ואילך כופלים כל פסוק ופסוק ואומר ש"צ אנא ה' הושיעה נא ועונין אותו הקהל אחריו וכן באנא ה' הצליחה נא: ומ"ש שמאודך כי עניתני ואילך כופל כל פסול ופסוק שם במשנה מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט ופירש"י לכפול כל פסוק ופסוק ונהגו כן מפני שיש פרשה כפולה כו' הודו תחלה וסוף יאמר נא ג"פ קראתי ענני ה' לי ה' לי טוב לחסות טוב לחסות סבבוני סבוני דחה דחיתני ויהי לי לישועה קול רנה וישועה ימין ה' ימין ה' לא אמות ולמות לא נתנני פתחו לי שערי צדק זה השער אבל מאודך ולמטה אינו כפול והיינו דאמרינן לקמן מוסיף לכפול מאודך ולמטה:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבי' אומר ש"צ אנא ה' הושיעה נא ועונין אותו הקהל אחריו שם בגמרא הוא אומר אנא ה' הושיעה נא והם אומרי' אנא ה' הושיעה נא מכאן שקטן מקרא אותו ועונה אחריו מה שהוא אומר הוא אומר אנא ה' הצליחה נא והם עונין אחריו אנא ה' הצליחה נא מכאן שאם בא לכפול כופל ופי' הר"ן הוא אומר אנא ה' הצליחה נא בזה החזיקו להיות סימן למי שסומך על המקרא שפעמים שצריך לענות אחריו על כל דבר ודבר שהוא אומר והיכי דמי כגון מי שהיה קטן מקרא אותו הוא אומר אנא ה' הצליחה נא והם שומעין ואח"כ עונין סימן זה החזיקו לדעת שהרוצה לכפול קצת פסוקים שבסוף ההלל כמו שנהגו עכשיו כופל כמו שזה נכפל שהרי שומע כעונה כדלקמן ואלו שומעין ועונין הרי זו כפולה. והני מכאן דאמרי' מכאן לקטן המקרא וכו' מכאן שאם בא לכפול לאו דוקא דה"ה דמצי למימר איפכא מאנא ה' הושיעה נא שאם בא לכפול ומאנא ה' הצליחה נא קטן המקרא אלא אשמועינן שלא על חנם החזיקו אלו שגומרין את ההלל לענות דברים הללו אלא כדי ללמוד מהם תקנות הללו שתקנו נביאים לישראל. וכתבו התוס' (שם:) והר"ן אע"ג דאמרינן במגילה דאין מפסיקין בפסוק אלא לתינוקות של בית רבן והכא מפסיקין באנא ה' הושיעה נא ובאנא ה' הצליחה נא והפסוק אחר הוא היינו טעמא לפי שאמרוהו ב' בני אדם כדאיתא בפרק ע"פ (קיח.):

סעיף קטן יח

ובספרד פושטים פסוק ברוך הבא וכו' ובאשכנז כופלין הכל וכן עיקר שם תנא ר' כופל בה דברים ר"א מוסיף בה דברים מאי מוסיף אמר אביי מוסיף לכפול מאודך ולמטה.

ופירש"י כופל בה דברים. מאנא והלאה: מוסיף בה. מוסיף לכפול על כפילתו של רבי מאודך ולמטה וזה לכאורה מבואר שהוא כמנהג אשכנז שכופלין כל הפסוקים מאנא ולמטה ולי נראה שהטעם מנהג ספרד הוא משום דברוך הבא ואל ה' ויאר לנו א"צ לכפול מפני שמעצמם הם כפולים שכנגד ברוך הבא בשם ה' כתב ברכנוכם מבית ה' וכנגד אל ה' ויאר לנו כתב אסרו חג בעבותים וגו' שע"ש קרבנות הקריבים במזבח הקב"ה מאיר לנו אבל אלי אתה ואודך והודו לה' שהם פשוטים צריך לכופלם ועל שני פסוקים אלו לבד הוא שאמר רבי כופל בה דברים ": "ב"ה כתב ר"י בנ"ג ההלל אע"פ שיצא מוציא בין יחיד בין צבור ודווקא שאינו בקי שאינו יודע לענות אבל יודע לענות אם יצא אינו מוציא אא"כ עונה אחריו הללויה וצ"ע היכא איתא בגמרא:

סעיף קטן יט

ומ"ש וכיון שאין גומרין אותו וכו' אינו חמור לענין הפסקה כק"ש אלא אף באמצע שואל בשלום אדם וכו' בפרק היה קורא (ברכות יד.) אמר רבה ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל אפילו באמצע הפרק פוסק וכתב הרא"ש משמע שאין לפסוק בו אלא מפני הכבוד דימים שהיחיד גומר בהם את הלל פוסק בה כדין ק"ש אבל ימים שאין היחיד גומר בהם אפילו באמצע הפרק שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם הא לאו הכי אין לו להפסיק וה"ר יונה פירש דהא דאמרינן דימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל פוסק היינו דוקא מפני היראה ומפני הכבוד כמו בק"ש אבל הרמב"ם כתב בהל' חנוכה ימים שגומרים בהם את ההלל יש לו להפסיק בין פרק לפרק אבל באמצע הפרק לא יפסיק וימים שקוראים בהם בדילוג אפילו באמצע הפרק פוסק וכתב ה"ה שנראה מדבריו שהוא פוסק לכל דבר ואינו כדין ק"ש שאינו פוסק אלא לדברים ידועים וכן בדין שהרי אין ברכה מתוקנת לאחריו ותלויה היא במנהג ומיהו כתב שדעת רוב המפרשים הוא כדעת הרא"ש ולשון רבינו כפול שלא לצורך דאין גומרין היינו אין קוראין אותו אלא בדילוג:

סעיף קטן כ

ואם הפסיק ושהה בו אפילו שהה כדי לגמור כולו וכו' בסוף מסכת ראש השנה (לד.) א"ר יוחנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא והא א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק בהלל ובמגילה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ל"ק הא דידיה הא דרביה וכתבו הרי"ף והרא"ש קי"ל כר"י דאמר אפילו בתשע שעות יצא ובהלל ובמגילה נמי אע"פ ששהה לגמור את כולה אינו צריך לחזור לראש אלא קוראה ממקום שפסק וכ"פ הרמב"ם בהלכות חנוכה אבל הרא"ש בפרק מי שמתו (ברכות כד:) כתב גבי ק"ש

דהא דאמרינן אף ע"פ ששהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש דוקא בשלא שהה בינתיים מחמת אונס שעכבו מלקרות אבל אם שהה מחמת אונס שלא היה המקום ראוי לקרות או אונס אחר אם הפסיק ושהה כדי לגמור את כולה כשחוזר לקרות צריך להתחיל מראש ומשמע דה"ה בהלל וכ"כ רבינו בסי' פ"ה דלסברא זו דין הלל ומגילה שוין לדין ק"ש וא"כ מ"ש רבינו בהלכות פסח ובהלכות סוכות לגבי הלל ובה' מגילה לגבי מגילה שאפילו שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק ולא חילק צ"ל דכדעת הרי"ף והרמב"ם סתם דבריו דאילו לדעת הרא"ש ה"ל לחלק בין שהה מחמת אונס לשלא מחמת אונס ומיהו מ"ש כאן לענין הלל דר"ח לד"ה הוא דכיון דאין קורין אותו אלא בדילוג מודה הרא"ש דאפילו שהה מחמת אונס כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש ויש לתמוה על רבינו שבסימן פ"ה כתב שדין הלל ומגילה שוין לדין ק"ש ובסי' ס"ה לגבי ק"ש סתם דבריו כדעת הרא"ש שמחלק בין שהה באונס לשהה שלא באונס ובהלכות פסח והל' סוכה והלכות מגילה סתם דבריו כדעת הרי"ף והרמב"ם שאינם מחלקין בדבר: כתב ר"י קרא וטעה ואינו יודע היכן טעה יחזור לראש הפרק ודוקא שאינו יודע היכן טעה אבל אם נזכר שאמר כל הפרק ודילג פסוק א' יחזור לאותו פסוק כך פשוט בתוספתא ברפ"ב דמגילה אמרינן שהקורא את ההלל למפרע לא יצא וכתבה הרמב"ם בהלכות חנוכה: כתוב בשבלי הלקט הורה הר"מ דמצות הלל קריאתו מעומד והטעם כתב ה"ר בנימין ע"ש הכתוב הללו עבדי ה' שעומדים ומה שקורין אותו בליל פסחים בישיבה מתוך שחולקין אותו אין טורחין עליו לעמוד ועוד שהרי עומד על שולחנו וכוסו בידו ושמא תטרף דעתו מתוך סעודתו ויפול הכוס מידו והר"מ כתב לפי שדרך ליל פסח היסיבה וחירות אין מטריחין אותו לעמוד עכ"ל:

סימן תכג

סעיף קטן א

ואומר ש"צ קדיש תתקבל וכו' וקורא ד' אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא משנה בפרק הקורא את המגילה עומד (כא.):

סעיף קטן ב

ומ"ש ובקריאת הפרשה הלכתא כרב דאמר דולג ג"ז מסקנא דגמרא (שם כב.) והטעם שהוצרכו לדלג הוא מפני שפרשה זו אין בה אלא ח' פסוקים ואם יקראו שנים הראשונים כל אחד ג' פסוקים לא נשארו אלא ב' פסוקים ואין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים ואם יקראו פרשה זו בשנים ונשארו עדיין ז' פסוקים לקרות בהם ב' אנשים א"א לפי שהם נחלקים לב' פרשיות פרשת וביום השבת היא משני פסוקים ופרשת ובראשי חדשיכם

היא מה' פסוקים ואם יקרא איש אחד פרשת וביום השבת ופסוק א' מפרשת ובראשי חדשיכם אין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים ואם יקרא פרשת וביום השבת ושלש פסוקים מפרשת ובראשי חדשיכם לא נשארו אלא ב' פסוקים ומפני כך צריכין לקרות ג' בפרשת צו ואע"פ שאין בה אלא ח' פסוקים כשדולג האמצעי פסוק אחד ה"ל ט' וקורא הד' פרשת וביום השבת ופרשת ובראשי חדשיכם או שיקרא השלישי ג' פסוקים הנשארים וגם וביום השבת והרביעי קורא ובראשי חדשיכם וכמ"ש הרמב"ם ורבינו וכן נהגו: כתוב בשבולי הלקט מה טעם דולג וחוזר הלוי בקריא' הכהן ואינו דולג הישראלי בקריאת הלוי שהוא אחריו בפרשה זהו הטעם שמה שאין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים גזירה משום הנכנסים והיוצאים והכא דלא אפשר לפיכך דולג האמצעי דמשום היוצאים ליכא למיחש ומשום נכנסים מאן דעייל שיולי שייל עכ"ל:

סעיף קטן ג

ועומדים להתפלל תפלת מוסף כו' ראשי חדשים לעמך נתת וכו' כתב בא"ח בשם ה"ר יהודה הלוי כי כינוי תולדותם שב אל החדשים ר"ל כי עולת ר"ח היתה באה על תולדת ימי החדש ולפיכך קרא ר"ח זמן כפרה ופירש גם כן מיד שונא מיד יצר הרע ור"ל כי שעיר החדש לזכרון לפני ה' להנצל מן היצר. כתב רבינו בסי' רפ"א בשם רב נטרונאי מנהג בשתי ישיבות לומר בקדושה כתר יתנו לך ממקומך מלכנו ואז בקול רעש גדול ובמוסף של שבת וי"ט ויה"כ ובנעילה אנו אומרים פעמים ולהיות לכם לאלהים אבל בר"ח ובחולו של מועד א"א אותו ע"כ. ונראה שעל זה סמכו בספרד להתחיל במוסף ר"ח כתר ותיכף שאומרים מלא כל הארץ כבודו אומרים לעומתם משבחים כמו בקדושת שחרית. ואח"כ מצאתי מבואר זה יותר בשבולי הלקט סי' מ"ה וז"ל מצאתי לגאונים אין אומרים פעמים ולהיות לכם לאלהים בקדושה אלא במוספי שבת וי"ט אבל במוספי ר"ח וחה"מ לא וכן מנהג פשוט ולמה נהגו לומר פעמים ולהיות לכם לאלהים בקדושה מצאתי בתשובת הגאונים לפי שבימי רב גזר יוזגדר מלך פרס שלא יקראו ק"ש מה עשו חכמים שבאותו הדור תקנו להבליעו בין הקדושות רישא שמע ישראל וסיפא אני ה' אלהיכם ולמה תקנו לומר בהבלעה כך כדי שלא תשתכח ק"ש מפי התינוקות ובקשו רחמים מן השמים ובטלה הגזירה אמרו חכמים שבאותו הדור לא נבטל שלא לאומרה בקדושה כלל כדי שיתפרסם הנס לדורות אלא נקבע אותה בתפלת המוספין ובתפלת נעילה שאין שם ק"ש כלל וכן מנהג בשתי ישיבות עכ"ל:

סימן תכד

סעיף קטן א
מזכירין יעלה ויבא בברכת המזון בפ' ב"מ (כד:) איבעיא להו מהו להזכיר ר"ח בבה"מ רב אמר מזכיר ר' חנינא אמר אינו מזכיר ואסיקנא כרב דתניא כוותיה וכתבו התוס' שאומר יעלה ויבא בבונה ירושלים משום דיעלה ויבא הוא תפלה ותחנונים תקנוהו בבונה ירושלים דהוא נמי תפלה ובי"ח תקנוה בעבודה שהיא תפלה להשיב ישראל לירושלים:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואם לא אמר אין מחזירין אותו וכו' מימרא בפ' ג' שאכלו (מט:):

סעיף קטן ג
ומ"ש ולמעלה בבה"מ כתבתי מה דינו אם נזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב בסימן קפ"ח:

סימן תכה

סעיף קטן א
ר"ח שחל להיות בשבת ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע וכו' בפ"ב די"ט (יז.) ובפ' בכל מערבין (עירובין מ.) שבת שחל להיות בר"ח או בחש"מ ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו ואינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא וכו' כ"כ המרדכי פ' ב"מ:

סעיף קטן ג
ומ"ש ומפטירין השמים כסאי בפ' בני העיר (מגילה לא.) ר"ח שחל להיות בשבת מפטירין והיה מדי חדש בחדשו:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו ואפי' ר"ח אלול שחל להיות בשבת מפטירין השמים כסאי וכו' ז"ל המרדכי בפרק בני העיר ואי מיקלע ר"ח אלול בשבת אין מפטירין השמים כסאי כי אין מדלגין ז' דנחמתא ובספרד נהגו לדלג ז' דנחמתא מפני השמים כסאי ומפני ויאמר לו יהונתן שהן כתובות בתלמוד וכתב עוד שם בהגהות שאע"פ שהן כתובות בתלמוד אין בכך כלום שכבר כתבו התוס' בפ' כל שעה (פסחים מ:) דבכמה דברים אנו סומכין על ספרים החיצונים ומניחין דברי התלמוד וגם ראיתי כתוב שהר"מ ז"ל צוה להפטיר השמים כסאי והגה"מ בפי"ג מהלכות תפלה כתב ג"כ שתי הסברות והרד"א כתב שאין מדלגין תלתא דפורענותא וז' דנחמתא בשום הפטרה אחרת כלל והוא הוה בקי בהני מילי טובא ולכן ראוי לסמוך על דבריו וכן נוהגין להפטיר ז' דנחמתא גם כשחל ר"ח בשבת ואחר שגמרו

ההפטרה אומרים פסוק ראשון מהפטרת השמים כסאי ופסוק והיה מדי חדש לזכר שהיום ר"ח:

סעיף קטן ה

ואין מזכירין של ר"ח בהפטרה מימרא דרב גידל אמר רב בפרק במה מדליקין וטעמיה משום שאלמלא שבת אין נביא בר"ח ואע"פ שהרי"ף והרמב"ם סוברים דלית הלכתא כוותיה כבר פשט המנהג שלא להזכיר של ר"ח כלל:

סעיף קטן ו

ור"ח שחל להיות באחד בשבת מפטירין בשבת שלפניו ויאמר לו יהונתן פשוט בפרק בני העיר: וכשר"ח ב' ימים שבת ויום ראשון יש שהיו רוצים לומר דכיון דיום שני עיקר מפטירין מחר חדש ולא השמים כסאי ומורי חמי הר"ר יצחק סבע ז"ל טען עליהם ממ"ש רבינו בסמוך ומפטיר השמים כסאי ואפי' ר"ח אלול שחל להיות בשבת והדבר ידוע שלעולם ר"ח אלול שני ימים וע"כ כשחל להיות בשבת הוא ביום ראשון משני ימים ר"ח דביום שני א"א דא"כ אתי ר"ה ביום ראשון וקי"ל לא אד"ו ראש וקאמר דמפטיר השמים כסאי וזו היא ראיה שאין עליה תשובה וכן נוהגין להפטיר השמים כסאי ואחר שגמרו הפטרת השמים כסאי אומרים פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרת ויאמר לו יהונתן לזכר שמחר ג"כ הוא ר"ח ואע"ג דקי"ל (מגילה כד:) דאין מדלגין מנביא לנביא כבר כתב בעל תה"ד ליישב המנהג ובסי' קמ"ד כתבתי בשם ה"ר מנוח דכיון דהנך קרינן להו על פה לא שמיה דילוג:

סעיף קטן ז

מוסף של שבת ושל ר"ח אומר אבות וגבורות וכולל ברביעית של שבת ור"ח וכו' בפ"ב די"ט ובפ' בכל מערבין שבת שחל להיות בר"ח או בחש"מ ערבית שחרית ומנחה מתפלל וכו' ובמוספין מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע וכתב הר"ן דלית הלכתא כוותיה במאי דאמר ומסיים בשל שבת מדאשכחן בפ' שלשה שאכלו (ברכות מט:) דאיתיביה לוי לר' מקדש השבת וישראל ור"ח אלמא כך יש לנו לחתום וכ"כ התוס':

סימן תכו

סעיף קטן א

אר"י הרואה לבנה בחידושה אומר אשר במאמרו ברא שחקים וכו' בפ' היו בודקין וכתבה הרי"ף בס"פ תפלת השחר ופירש רש"י תפקידם מצוה שצויתם להתנהג בהילוך תקופותיהם ששים ושמחים כדכתיב ישיש כגבור פועלי אמת הן שאינם משנים את סדרם וללבנה אמר הקב"ה שתתחדש בכל חדש עטרת תפארת הוא לעמוסי בטן סימן

הוא להם שאף הם שמונים לה עתידים להתחדש בגלותם כמותה ולפאר ליוצרם והתוס' כתבו אית דגרסי פועל אמת ואהקב"ה קאי שבאמת ובדין מיעטה ולהכי קאמר בתר הכי וללבנה אמר שתתחדש וכתב ה"ר יונה פועל אמת שפעולתו אמת לבורא הוא חוזר שהוא אמת וגם הפעולה עצמה היא אמת שהיא קיימת כענין שנאמר (תהילים קמ"ח:ו') ויעמידם לעד לעולם שאם היה חוזר לצבאיו מספיק הי' שיאמר פועלי אמת ולמה היה צ"ל עוד שהפעולה שהם פועלים שהיא אמת ע"כ:

סעיף קטן ב

א"ר יוחנן עד אימתי מברכין על החדש וכו' עד ונהרדעי אמרי עד י"ו גז"ש וכתב הכלבו לכתחלה מברכין עד ז' ואם איחר מברך והולך עד י"ו ולא עוד והטעם כי החמה עומדת כנגד הלבנה בט"ו בחדש ולכך זיו הלבנה בחזקו עומד על מילואה כי חמה במערב ולבנה במזרח רב המקום ביניהם לכך מברכין עד שתתמלא פגימתה כי כל מה שתקרב הלבנה אחר חצי החדש לחמה יתכסה אורה ולכך מברכין על התוספת ולא על החסרון כי על הטובה יש לנו לברך:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו והני י"ו מיום המולד מונין אותם ומצאתי בתשובה אשכנזית דטעמא משום דאמרינן עד שתתמלא פגימתו אם כן במילוי תליא תליא מילתא ולאו דוקא ט"ו וי"ו אלא חצי כ"ט י"ב תשצ"ג זהו מלאתו כן נ"ל ולע"ד נראה אם היה לקוי לבנה שאנו רואים ניגוד אמיתי אמצעות הלקות בודאי שאין לברך אח"כ אבל סתמא סמכינן אחשבוננו שמסרו לנו רבותינו שהוא מולד השוה אפי' אם היה לקוי חמה שהוא מולד אמיתי קודם לשלנו או אחריו כי הרמב"ם כתב שרבותינו כוונו לפגוע באמיתי ע"י הדחיות עכ"ל:

סעיף קטן ד

תנא דבי ר"י אילו לא זכו ישראל וכו' שם ופירש הכלבו בשם ה"ר יונה כלומר שהוא נראה ע"י גבורותיו ונפלאותיו. כתב האגור שאין לקדש החדש אלא בלילה ומסתברא דשרגא בטיהרא למאי אהני עכ"ל:

סעיף קטן ה

גרסינן במ"ס אין מברכין על הירח וכו' עד בלב טוב הכל בפ"כ ומדברי תלמידי ה"ר יונה נראה שלא היה גורס במ"ס אין מברכין על הירח אלא במ"ש שכתב בס"פ תפלת השחר במ"ס אמרו אין מברכין על הלבנה עד שתתבשם י"א עד מ"ש שמברכין על הבשמים ואין זה מתקבל כלל דמ"ט הוא זה לתלות הדבר במוצאי שבת וי"מ שתתבשם לשון חופה ודומה לו עביד בוסמא לבריה ור"ל משעה שתעשה כמו חופה שהיא גדולה קצת ומאירה סביבותיה ונראה למורי שפירושו משתמתק מלשון לבסומי קלא כלומר משעה

שמתוקה אור שלה ואדם נהנה ממנה שזה הוא אחר ב' או ג' ימים אבל ירח בן יומו מתוך קטנותו אין האור שלה מתוק שאין אדם נהנה ממנה עכ"ל ואע"פ שבספרים דידן כתוב בהדיא אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת וכמ"ש רבינו מ"מ למדנו מדברי ה"ר יונה שאין מברכין ברכת הלבנה עד שיעברו עליה ג' ימים דמשמע דבלא ההיא דמ"ם הוא סובר כך לפי שקודם לכן אין אדם נהנה מאורה: כתב בתה"ד הרואה לבנה בחידושה בימי החול ואומר נמתין מלברך על חידושה עד מוצאי שבת אם ליל מ"ש הבא אינו לילות הרבה בחדש כגון ז' או ח' שאפי' אם יהא מעונן במ"ש וג' או ד' לילות אחריו עדיין יש זמן לברך עד ליל ט"ו כה"ג יפה להמתין עד מ"ש אבל אם ליל מ"ש הבא יהא לילות הרבה בחדש שאם יהא מעונן ב' וג' או ד' לילות אחריו יעבור זמן הברכה כה"ג אין להמתין עד מוצאי שבת עכ"ל: והר"י גיקטיליא בעל שערי אורה כתב בתשובה שע"פ הקבלה אין לברך על חידוש הלבנה עד שיעברו עליה ז' ימים:

סימן תכז

סעיף קטן א
הנני כותב מעט כללים וכו' כל זה מבואר בדברי הרמב"ם בהלכות קידוש החדש:

סימן תכח

סעיף קטן א
וזה סדר החדשים וכו' גם זה שם:

סעיף קטן ב
פרשת האזינו מחלקין פרשיותיו כדרך שהיו מחלקין אותם במקדש וכו' כתב רב פלטוי סי' הזי"ו לך כו' בפ' בתרא דר"ה (לא.) במוספי דשבת מה היו אומרים אמר רב חנן בר רבא אמר רב הזי"ו לך ואמר רב חנן בר רבא אמר רב כדרך שחלוקין כאן חלוקין בבה"כ ופירש"י כדרך שחולקין פירקי השירה הזאת כאן כך קוראין אותה ו' הקוראין בס"ת והז' קורא מן השירה ולהלן וכמו שפי' רבינו בשם רב פלטוי כ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא עומד והרמב"ם בפרק י"ג מהל' תפילה וכן פשט המנהג ולא כדברי רש"י והתוס' שכתבו לך לולי כי ידין ולא כמ"ש במ"ס שהוי"ו היינו וישמן כתב המרדכי שם כתב האלפסי שבמנחה בשבת וביום ב' וה' קורין הז"י ובשבת מוסיפין ולך ואנו אין מנהגינו אלא בשבת הזי"ו לך עכ"ל והמנהג היום כדברי האלפסי: וכתב הרמב"ם ולמה פוסקין בענייננו' אלו מפני שהן תוכחו' כדי שיחזרו העם בתשובה:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו ובבה"כ קורא הז' עד סוף הסדר כלו' שבמקדש לא היו קורין אלא השירה לבד והיו מחלקין אותם לו' חלקים כנגד ימי השבוע ובבה"כ שאנו צריכין לקרות ז' הו' קורין השירה ע"פ אותם החלקים והז' קורא מסוף השירה עד סוף הסדר:

סעיף קטן ד
קללות שבת"כ אין מפסיקין בהם וכו' משנ' בפ' בני העיר (מגילה לא.):

סעיף קטן ה
ומ"ש הלכך מתחיל בפסוק שלפניהם וכו' ברייתא שם וכתב ה"ר מנוח דפסוק אחד לאו דוקא דהא אין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל קללות שבמשנה תורה יכולין להפסיק בהן גז"ש ומפרש טעמא משום דהללו בלשון רבים ומפי הגבורה והללו בל' יחיד ומשה מפי עצמו אמרן וכתב הרמב"ם וכבר נהגו העם שלא להפסיק גם בשל משנה תורה אלא אחד קורא אותם וכן נהגו העולם:

סעיף קטן ז
ח' פסוקים אחרונים שבתורה אין מפסיקין בהם וכו' בפרק הקומץ רבה (מנחות ל.) ח' פסוקים אחרונים שבתורה יחיד קורא אותם בב"ה וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ' הקורא עומד ופירש"י אדם א' קורא ואין מפסיק בינתים כדי לעמוד אחר ולקרות וכ"פ הרא"ש בשם ר"ח אבל מל' הרמב"ם נרא' שמפרש דקורין אות' בפחות מי' שהרי כתב בפי"ג מהל' תפלה ח' פסוקים שבסוף התורה מותר לקרות אותם בבה"כ בפחות מי' אע"פ שהכל תורה הוא ומשה מפי הגבורה אמרה הואיל ומשמעם אחר מיתת משה הרי נשתנו ולפיכך מותר ליחיד לקרות אותן:

סעיף קטן ח
שבע דנחמתא עם תרתי דתיובתא סימן נו"ע אר"ק שד"ש וכתבו התוס' בפרק בני העיר (מגילה לא:) שי"מ שד"ש שובה דרשו שוש אשיש והם דחו דבריו והעלו דשוש אשיש בראשיתו ושובה באחריתו וכן הוא סברת רבינו:

סעיף קטן ט
וכשחל ר"ה בב"ג ובין צום כפור לסוכות שובה להאזינו אף ע"פ שעבר י"ה כבר כתב המרדכי בפ' בני העיר דשפיר מפטירין שובה משום דיפה צעקה לאדם קודם גז"ד ואחר גז"ד (כדאית' ר"ה טז.):

סעיף קטן י
ומ"ש ויש נוהגים כשר"ה בב"ג וכו' וסי' דפסיקת' מוכח כמנהג הראשון כלומר דאע"ג דלמנהג ראשון נמי כשחל ר"ה בה"ז שאין בין ר"ה לסוכות כ"א שבת אחד מפטירין

שובה ואין אומר דרשו מ"מ כיון דכשחל בב"ג אומרים תרתי דתיובתא מיקיימי שפיר דברי הפסיקתא באותם שנים אבל למנהגם זה שאפילו כשחל בב"ג אין מפטירין דרשו כלל לא מיקיימי דברי הפסיקתא כלל וגם הרד"א דחה מנהג זה ולי נראה מנהג זה עיקר דלעולם בשבת שבין ראש השנה ויום הכיפורים מפטירין שובה שהרי הפוסקים קורין לשבת זה שבת שובה וגם הרמב"ם כתב בפי"ג מהלכות תפלה דשבת שבין ר"ה לי"ה מפטירין שובה ולא חילק בין כשר"ה בב"ג לכשר"ה בה"ז ": "ב"ה וכ"כ ר"י בנ"ב לעולם שבת שבתוך ימי תשובה מפטירין שובה ישראל עכ"ל: ולהשלים תרתי דתיובתא יאמר דרשו בצום גדליה וכמ"ש התוס' (שם) והמרדכי בפרק בני העיר ויפה כח מנהג זה מכח מנהג הראשון דלמנהג ראשון לא איירי פסיקתא אלא כשחל ר"ה בב"ג דוקא ולמנהג זה איירי בכל השנים:

סימן תכט

סעיף קטן א

תניא שואלין בהלכות פסח קודם פסח ל' יום בפ"ק דפסחים (ו:) וא"ת והא תניא בפ' בני העיר (לב:) משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג וי"ל דהא דתניא שואלין ודורשין קודם הפסח ל' יום לאו למימרא דאנו מחוייבים לשאול ולדרוש בהלכות הפסח אלא משום דקי"ל בעלמא בשני תלמידים ששואלין א' שואל כענין וא' שלא כענין נזקקין לשואל כענין אתא לאשמועי' דכל ששואל בהלכות הפסח ל' יום קודם לפסח חשיב שואל כענין וכן פירש הר"ן. ועי"ל דדיני פסח עכ"פ צריך להודיעם לעם קודם לפסח ל' יום כדי שיהי' להם שהות רב להתעסק בטחינת החטים ואפיית מצה והגעלת כלים וביעור חמץ דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא עבדו להו כהלכתייהו מקמי הכי משא"כ בשאר מועדים דבעצרת ליכא דינים יותר מבשאר יו"ט ובסוכות אע"ג דאיכא מצות סוכה ולולב א"צ ללמוד בהם כל כך דינים דאפי' סוכת גנב"ך ורקב"ש כשרה ובדפנות סגי בשתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח ולולבים ואתרוגים רובם כשרים ועוד שאין טרחת סוכה ולולב מרובה ודיין להתעסק בהם בערב החג ומש"ה לא בעי לשאול ולדרוש בהלכותיו כל כך זמן קודם והא דתניא ששואלין בהלכות פסח בפסח והלכות חג בחג היינו לדרוש בטעמים שבעבורם נצטוינו במועד ההוא וג"כ לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות בי"ט ותדע דדומיא דעצרת קתני שאין בו הלכות אחרות אלא אלו וכן שואלין בפסח וחג לא קאמר אלא על הלכות אלו אבל שאר הלכות קודם לכן שואלין ודורשין בהם קודם לפסח ל' יום ובסוכות יום או יומים. ועוד י"ל דבפ"ק דע"ז (ה:) אמרינן דטעמא דבעינן קודם לפסח ל'

יום מפני הקרבן כדי לבודקו ממומין כלומר שכל ישראל חייבין להקריב קרבן לחג זה צריכין ל' יום לדרוש להם בהלכות הפסח כדי שיהא שהות לכולם ליקח להם קרבנות בדוקים ממומין ואע"ג דהשתא בעונותינו אין לנו קרבן כיון דבזמן שהיה קרבן התקינו שיהו דורשין ל' יום קודם תקנה לא זזה ממקומה:

סעיף קטן ב

הלכך ל' יום קודם הפסח חל עליו חובת ביעור בפ"ק דפסחים (שם) המפרש והיוצא בשיירא קודם ל' יום אין זקוק לבער תוך ל' יום זקוק לבער הני ל' יום מאי עבידתייהו כדתניא שואלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח ל' יום:

סעיף קטן ג

מצאתי כתוב מר"ח ניסן עד אחר אסרו חג אין נופלים על פניהם וכו' כ"כ ברוקח סימן רמ"ה:

סעיף קטן ד

ומ"ש לא ביום ולא בלילה הוא ע"פ מנהג קצת מקומות שנופלים על פניה' בלילות כמ"ש רבינו בסי' רל"ו: והכי איתא בפ"ק דמסכת סופרים טעות סופר יש כאן דלא בפ"ק הוא אלא בפירקא בתרא וז"ל מפסיקין לפורים כמנהג רבותינו שבמערב להתענות ימי צום מרדכי ואסתר פרודות ולאחר פורים שני וחמישי ושני ולמה אין מתענין אותן בניסן מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן ושנים עשר נשיאים הקריבו קרבנם לי"ב יום יום לכל שבט ושבט וכל אחד היה עושה ביומו י"ט וכן לעתיד לבא עתיד בית המקדש להבנות בניסן לפיכך אין אומרים תחינות כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן אלא הבכורות שמתענין בערב פסח והצנועין בשביל המצה כדי שיכנסו בה בתאוה עכ"ל. ונראה דה"פ דמ"ס אין מתענין בכל חדש ניסן מאחר שבאחד בו הוקם המשכן ובי"ב ימים שאחריו הקריבו הנשיאים קרבנם ואחר כך חג הפסח שבעה ימים הרי רובו יצא בקדושה והלכך אין להתענות בו כלל וע"כ לפרש כן דאי תימא דשהוקם המשכן ושהקריבו הנשיאים אינו טעם אלא לשלא יתענו באותם ימים עצמם קשה דליום ראשון לא בעי טעמא דתיפוק ליה דהוי ר"ח ואין מתענין בר"ח ועוד דא"כ לית לן שלא להתענות אלא בי"ג ימים אלו בלבד והיכי קאמר ואין מתענין בו עד שיצא ניסן ולכך נראה כמו שפירשתי דמטעם אותן י"ג ימים קאמר דאין מתענין בכל החדש ולפ"ז לא מייתי ראיה ממ"ס לאין מספידין שאע"פ שאין מתענין בניסן אפשר שמספידין בו כדמשמע בספ"ב דתעניות (יז:) דימי מגילה שכתוב בהם דלא להתענאה בהון מותרים בהספד אבל אי הוה אמרינן דטעמא דשהוקם המשכן ושהקריבו הנשיאים לא סגי אלא לשלא יתענו באותן הימים לבד הוה אפשר לומר דמייתי שפיר ראיה ממ"ס להספד נמי שמאחר שכל אחד עשה

ביומו י"ט ממילא משמע דאסור נמי בהספד. ואיכא למידק היאך כתב מר"ח עד אחר אסרו חג אין נופלין על פניהם דמשמע דמאסרו חג ואילך נופלים על פניהם ומתענין ומספידין ומייתי ראיה ממ"ס הא מ"ס אסר להתענות בכל חדש ניסן אף לאחר אסרו חג נ"ל דמשום דבגמרא דידן משמע דאין איסור כלל להתענות בניסן דאמרינן בספ"ב דתעניות (שם) מריש ירחא דניסן דלא למיספד ומתמניא ביה דלא להתענאה וקי"ל בפ"ק דר"ה (יט:) בטלה מגילת תענית וזה היפך המנהג שנהגו שלא להתענות עד אחר אסרו חג וכמ"ש הרוקח בסימן רמ"ה רצה להביא סמך למנהג ממ"ס שאוסר להתענות בניסן ואע"פ שבימים שמאסרו חג עד סוף החדש לא נהגו כמ"ס אין בכך כלום דהא לדינא דגמרא כולהו שרי הלכך מאי דנהוג נהוג מאי דלא נהוג לא נהוג ואפשר שמה שנהגו לאסור עד אחר אסרו חג היינו טעמא לפי שרצו לנהוג כבוד בימים עצמם שהקריבו הנשיאים ועשו י"ט ולא ראו לנהוג כבוד בשאר ימי החדש כיון דמדינא דגמרא אפילו באותם ימים עצמם אין צריך לנהוג הבו דלא לוסיף עלייהו:

סעיף קטן ה

ומ"ש שהבכורות מתענין בערב פסח הטעם לזכר הנס שנעשה להם שמתו בכורי מצרים וניצולו הם וכבר כתב רבינו ענין זה של תענית הבכורות בארוכה בסימן ת"ע:

סעיף קטן ו

ועל מ"ש רבינו ותלמידים מתענין בו בה"ב וכו' ונ"ל דהנך שלשה ימים אחר הפסח קאמר יש לדקדק דהא לא משכחת אחר הפסח ג' ימים בה"ב בניסן וא"כ היכי קאמר שני וחמישי ושני מתענין בו ויש אומרים דהאי בו לאו דוקא אלא האי בו פירושו בעבורו כלומר בעבור מה שעשו בפסח שהוא בחדש ניסן לפיכך מתענין אחריו שלשה תעניות וזה דוחק וגם כי פשט לשון מ"ס לא משמע הכי לכן נראה לומר דבו בניסן ממש קאמר ואף ע"ג דלא משכחת בניסן שלשה ימים בה"ב כיון דתרתי מינייהו משכחת ביה בניסן שפיר מצי למיתני בו דהא רובא בו הוי ואפשר דמשום הכי מסיים בה מפני חלול השם ג' ימים כלומר אף על גב דלא משכחת ביה בניסן אחר הפסח ג' ימים בה"ב מ"מ צריך להתענות ג' ימים שישלים היום השלישי מהחדש הנכנס א"נ דבני א"י שאינן עושים פסח אלא ז' ימים נשאר מניסן אחר הפסח ח' ימים ואם חל פסח ביום ה' משכחת חמישי ושני וחמישי אחר הפסח בחדש ניסן ובזמן שהיו עושין ע"פ הראיה שהיה אפשר לחול פסח ביום שני משכחת לה בניסן אחר הפסח שני וחמישי ושני ומשום דלכאורה לא משכחת שלשה ימים בה"ב בניסן אחר הפסח סד"א דהנך שלשה ימים קודם הפסח קאמר משום הכי כתב רבינו ונ"ל דהנך שלשה ימים אחר הפסח קאמר:

סעיף קטן ז

ועל מ"ש רבינו ונ"ל דהנך ג' ימים אחר הפסח קאמר כמו שרגילין באשכנז וכו' קשה שהוא עצמו כתב בסימן תצ"ב דשלשה ימים שמתענין באשכנז הם אחר ניסן וכאן כתב שהתלמידים מתענין בניסן שלשה ימים כדפרישית. וי"ל שמ"ש כמו שרגילין באשכנז היינו לומר שאותם ג' תעניות דוגמת מה שרגילין באשכנז וטעמא משום שהם ימי משתה ושמחה וכו' אבל לא בא לדמותם שג' תעניות אלו מתענין התלמידים בזמן שרגילין להתענות באשכנז שתעניות התלמידים הם בניסן ושל אשכנז הם אחר שעבר ניסן ודע דבמ"ס אשר בידינו היום אין הנוסחא כמ"ש רבינו אלא כך היא הגירסא והתלמידים מתענין בו שני וחמישי ושני מפני חילול השם ומפני כבוד ההיכל שנשרף בד"א בצנעא אבל להזכיר בציבור אסור עד שיעבור ניסן עכ"ל. ומשמע לי דהיינו לומר שהתלמידים שנוהגים להתענות שני וחמישי של כל השנה מפני חילול השם בין העו"ג בהיות ישראל מפוזרין ומפני כבוד ההיכל שנשרף וכמו שכתב רבינו בסוף סימן תק"פ בשם בה"ג גם בחדש ניסן מתענין דאין לבטל אותם תעניות מפני שהקריבו הנשיאים ועשו י"ט כנ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו טעם לשלש תעניות שאחר הפסח ואחר סוכות מפני שהם ימי משתה ושמחה וכו' כתב המרדכי במסכת תעניות בשם אבי"ה דאין נ"ל טעם זה משום דאם כן אף לאחר שבועות נמי ונ"ל דבכל מקום אנן נגררין אחר בני בבל והם היו מתענין אחר החג בזמן הרביעה כשלא ירדו גשמים ובני נינוה אחר הפסח כדאיתא בירושלמי בפ' אין עומדין דבני נינוה צריכין למיעבד תעניתא בתר פסחא אבל אחר חג שבועות לא מצינו שמתענין בשום מקום עכ"ל ואין דבריו נראים לי דבההוא עובדא דנינוה אמרינן בגמרא דידן ספ"ח דתעניות (יד:) דבתקופת תמוז הוה והוא בכלל מה שאמרו בירושלמי בתר פיסחא ולפי דבריו היה לנו להתענות אחר חג השבועות דתקופת תמוז אחר חג השבועות היא ומ"ש דאין נראה לו טעם זה דרבינו משום דאם כן לאחר שבועות נמי יש לומר דכיון דלא הוי אלא יום אחד או שנים לא שכיח ביה שמחה טובא. אבל חג הפסח וחג הסוכות שהם הרבה ימים חיישינן שמא מתוך אורך ימי השמחה באו לידי עבירה וצריכים כפרה אם אומרים בניסן צדוק הדין וקדיש כתבתי בסימן ת"כ:

סימן תל

סעיף קטן א

שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול וכו' בפרק אמר רבי עקיבא (שבת פז.) תניא פסח שיצאו בו ישראל ממצרים היה ביום חמישי וכתבו התוספות ונמצא בשבת שעברה לקחו פסחים ועל כן קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס כדאיתא במדרש כשלקחו

פסחיהם באותה שעה נתקבצו בכורות של מצרים אצל ישראל ושאלום למה היו עושים כך אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו ועשו בכורות מלחמה והרגו מהם הרבה הה"ד למכה מצרים בבכוריהם עכ"ל. ורבינו כתב הנס בענין אחר וכן כתוב בכלבו סימן מ"ז וכ"כ שה"ל וא"ת לפי טעם זה הוה ליה למיקרי לכולהו יומי דמעשור לחדש עד ערב הפסח ימים גדולים דבכולם נעשה נס ויש לומר שעיקר הנס היה בהתחלתה שאז היה עיקר קהיון שיני המצריים אבל אחר שעבר היום הראשון כיון דדשו דשו:

סימן תלא

סעיף קטן א

כתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכו' בפ"ק דפסחים (ד:) דכ"ע חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנ"ל אמר אביי תרי קראי כתיבי שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם כלומר דמשמע אפילו שעה אחת בתוך השבעה ימים וכתיב אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כלומר וכשהוא משביתו ביום הראשון הרי שהה בו שעה אחת הא כיצד לרבות ארבעה עשר לביעור כלומר דעל כרחך האי ראשון ראשון לכל שבעה קאמר דהיינו י"ד ופריך תלמודא ואימא מצפרא ומתרץ אך חלק ופירש"י אכין ורקין מיעוטין אלמא מקצת היום מותר ומקצתו אסור ומעתה יש לנו לחלק חציו לאיסור וחציו להיתר ואיכא דאמרי אך חץ בגימטריא דאח"ס בט"ע גי"ף דכ"ץ ותופס ח' תחת האל"ף וצדי"ק במקום ך':

סעיף קטן ב

ומ"ש אלא שחכמים הוסיפו לאוסרו עוד שתי שעות קודם שם במשנה (יא:) ר"מ אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל ה' ושורפין בתחלת שש ואסיקנא דהלכה כר' יהודה ומפרש בגמרא טעמיה דקאמר אין אוכלין כל ה' גזירה משום יום המעונן דכיון דליכא חמה אתי למיטעי ומיחלף ליה חמש בשבע ופריך א"ה אפילו ד' נמי לא ליכול ומשני ארבע זמן סעודה לכל היא ולא אתי למיטעי ודע שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ק דברכות אמאי דתנן וגומרה עד שלש שעות שכל השעות הנזכרות בכל המשנה הם השעות הזמניות ועניין הזמניות הם השעות שיש מהן י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה ומה שאמר עד שלש שעות כאילו אמר עד כלות רביע היום אחר שיהיה היום יום תקופת תמוז או יום תקופת טבת עכ"ל ולפ"ז כששנינו אוכלין כל ארבע היינו לומר שאוכלין עד שליש היום בין שהשנה פשוטה שהיום קצר בין שהשנה מעוברת שהיום ארוך וכן הוא דעת בעל תה"ד:

סעיף קטן ג

ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי הכי אמרינן בריש פסחים (ד.) ופי' רש"י דיליף לה מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו אלמא השבתה בלב היא והר"ן כתב שי"מ דיליף לה מדכתיב לא יראה לך והכי תניא בספרי לא יראה לך שאור בטל בלבך ונראה מדברי רבינו שהוא סובר דמדאורייתא אין לנו אלא ביטול ואין לבדיקה וביעור חמץ עיקר מן התורה כלל אבל הר"ן כתב דא"א לומר כן אלא כך הוא עיקרן של דברים שזה שאמרה תורה תשביתו יכול להתקיים באחד משני דברים או שיבטל בלבו כל חמץ שיש ברשותו ויוציאנו במחשבתו מרשותו וסגי בהכי מדאורייתא אפילו בחמץ הידוע לו או אם לא ביטלו בלבו כלל צריך מן התורה שיבדוק אחריו בכל מקום שהוא רגיל להמצא שם ויבערנו מן העולם ולפיכך כל שאינו מבטל חייב לבדוק כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא אבל מי שביטל סגי בהכי אלא מפני שביטול זה תלוי במחשבתן של בני אדם ואין דעותיהם שוות ואפשר שיקילו בכך ולא יוציאוהו מלבם לגמרי ראו חכמים להחמיר שלא יספיק ביטול והצריכוהו בדיקה וביעור או מפני שחששו שאם ישהנו בתוך ביתו יבא לאכלו וכתב דלפי דעת זה כל שאין לו חמץ ידוע ולא מקומות שהוא רגיל להמצא בהן לא חלה עליו מצות השבתה ומדברי הרמב"ם בפ"ב נראה שהוא סובר דמדאורייתא בעי תרווייהו ביעור לחמץ הידוע וביטול לשאינו ידוע זהו כפי נוסחא שלנו וא"א ליישבה ע"פ סוגיית הגמרא דאמרינן בהדיא בכמה דוכתי דביטול מהני אפילו לחמץ ידוע ומצאתי נוסחא אחרת בדבריו שנראה ממנה שהוא סובר דביטול דוקא הוא מדאורייתא ואין לבדיקה וביעור עיקר מן התורה כלל וכדברי רבינו וכן נראה מדברי סמ"ג. וכתב הר"ן ומהו ענין ביטול זה מוכח בגמרא (ז.) דמדין הפקר היא ואע"ג דהפקר כהאי גוונא לא מהני דודאי מאן דאמר בנכסי דידיה דליבטלו וליהוו כעפר לא משמע דהוי הפקר ותו דבגמ' (ז.) אמרינן מבטלו בלבו ובודאי דלענין הפקר ממונו הפקר בלבו לא מהני אלא ה"ט משום דנהי דמאי דהוי ברשותי' דאיניש לא מצי מפקר ליה כה"ג חמץ שאני לפי שאינו ברשותו של אדם אלא שעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו ומש"ה בגלויי דעתא בעלמא דלא ניחא ליה דליהוי זכותי' בגויה כלל סגי ומהני אפילו לחמץ ידוע עכ"ל ובפרק כל שעה גבי חמץ שנפלה עליו מפולת אהא דאמר רב חסדא וצריך שיבטל בלבו כתב הר"ן איכא מ"ד דלבו לאו דוקא אלא לומר שאין צריך להשמיע לאזניו אבל צריך שיוציא בשפתיו דדברים שבלב אינם דברים אבל רבינו כתב בסימן תל"ו שאם מחשב בלבו לבטל סגי וכן דעת ר"י ואם שליח יכול לבטל יתבאר בסימן תל"ד בס"ד:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו והצריכו עוד לבדוק אחריו בחורין ובסדקין וכו' שם בפ"ק במשנה (ב.) ובגמרא (ח.):

סעיף קטן ה
ומ"ש ומצאו להם סמך מן הפסוק שבדיקה זו תהיה לאור הנר גם זה שם (ז.):

סעיף קטן ו
ומ"ש ומפני זה אמרו ליל י"ד בודקין את החמץ וכו'. משנה שם (ב.) אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר:

סעיף קטן ז
ומ"ש דכיון שצריך לבדוק לאור הנר צריך לבדוק בלילה וכו' שם (ד.) והשתא דקי"ל אור אורתא הוא מכדי בין לר"מ בין לרבי יהודה חמץ אינו אסור אלא מז' שעות ולמעלה ונבדוק בשש וכ"ת זריזין מקדימין למצות: נבדוק מצפרא אמר רב נחמן בר יצחק בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה ופירש"י אור הנר יפה לבדיקה בלילה אבל ביום מחשיך וא"ת יבדוק לאור היום הא ילפינן לקמן דחיפוש מצותו בנר:

סעיף קטן ח
ומ"ש לכן יזהר כל אדם שלא יתחיל בשום מלאכה וכו' ואפילו אם יש לו עת קבוע ללמוד וכו' (שם) אמר אביי הלכך האי צורבא מרבנן לא ליפתח בעידניה באורתא דתליסר נגהי ארביסר דילמא משכא ליה שמעתתא ואתי לאימנועי ממצוה. ופירש"י לא ליפתח בעידניה לא ליפתח בגירסא אם קבע עת לתורה בלילות לא יתחיל להתעסק בשמעתתא: באורתא דתליסר נגהי ארביסר ליל יציאת י"ג שהוא כניסת י"ד והוא ליל בדיקת חמץ:

סעיף קטן ט
ומ"ש ולא יאכל כן כתב ה"ה בשם התוס' וכ"כ ג"כ הגהות בשם סמ"ג ופשוט הוא דאתי במכ"ש מדין לא ליפתח בעידניה וכתב ר"י בשם הראב"ד דהא דתנן אור לי"ד בודקין היינו סמוך לאור הנר כלומר סמוך לכניסת הלילה וכ"כ הר"ן ג"כ בשמו בריש פסחים:

סעיף קטן י
וכתב הר"י שאם התחיל ללמוד מבעוד יום שאין צריך להפסיק נראה שלמד כן מלישנא דאביי דאמר לא ליפתח משמע שאינו אסור אלא שלא יתחיל משחשיכה אבל אם התחיל מבעוד יום אינו חייב להפסיק משתחשך דאם לא כן הכי הוה ליה למימר האי צורבא מרבנן דגריס וחשכה ליל י"ד מפסיק:

סעיף קטן יא
ומה שהקשה רבינו דכיון שהטעם משום שלא יטריד בלימודו וכו' י"ל שמאחר שדבר זה מידי דרבנן הוא מסתיינהו דליגזרו דלא ליפתח בעידניה אבל לא להחמיר עליו לומר שיפסיק מדברי תורה כשתחשך מאחר שכבר התחיל בהיתר:

סימן תלב

סעיף קטן א
וקודם שיתחיל לבדוק יברך על ביעור חמץ וכו' מסקנא דגמרא בפ"ק דפסחים (ז:) וכבר האריכו שם הרא"ש והר"ן בטעם למה בקצת ברכות מברכין בעל וקצתם מברכין בלמ"ד וגם הרמב"ם כתב בזה בסוף הלכות ברכות:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו שבדיקה זו תחלת ביעור וכו' אפשר שבא ליישב דלא תקשה מאחר שהברכה היא על ביעור היה לו לברך סמוך לביעור דהיינו אחר הבדיקה ולמה אנו אומרים שיברך קודם שיתחיל לבדוק לכך כתב דבדיקה לא הויא הפסק דתחלת ביעור הוא ואפשר לומר שבא ליישב דלא תיקשי לן שלא היה לנו לברך אלא על בדיקת חמץ וכ"כ שם הרא"ש וז"ל ומן הראוי שיברך קודם בדיקה על בדיקת חמץ ותיקנו לומר על ביעור ולפי שלאחר הבדיקה מיד הוא מבטל והיינו ביעור לחמץ שאינו ידוע לו ומצניע את הידוע לו ואוכל ממנו עד שעה חמישית ואז מבערו מן הבית ועל עסק זה נגררה הברכה על בדיקה שהיא תחילת הביעור ונגמר בשעה ה' עכ"ל וא"ת יברך על ביטול חמץ וי"ל משום דביטול הוי בלב ואין מברכין על דברים שבלב ועי"ל דבכלל ביעור ישנו לשון ביטול ואין בכלל לשון ביטול ביעור וא"ת סוף סוף יותר היה ראוי לברך על בדיקת חמץ שהוא מתחיל בה מיד י"ל שאין הבדיקה תכלית המצוה שהרי מי שבדק ולא ביער או ביטל לא עשה כלום וכתב הכלבו אם לא בירך קודם שיתחיל לבדוק מברך כל זמן שלא סיים בדיקתו דכל מצוה שיש לה משך זמן כל היכא דבריך מקמי סיום המצוה עובר לעשייתו הוי:

סעיף קטן ג
ובעל העיטור כתב איכא מאן דמברך שהחיינו וכו' אין הלשון מדוקדק דמשמע דבעל העיטור בא לחלוק על מה שקדם ואינו כן דאין זה ענין לזה וכך היה לו לכתוב כתב בעל העיטור אלא דלא דק ושתי סברות אלו שכתב בעל העיטור כתבם הרשב"א בתשובה ועל דברי האומר שאין לברך משום דלא קביע ליה זימנא דהא מפרש בים וכו' סיים וכתב ואינו דומה לקריאת מגילה שאף על פי שמקדימין ליום הכניסה ויש לה זמנים הרבה אפילו הכי אומרים זמן דשאני התם דזמנים אלו תקנו חכמים לא פחות ולא יותר משא"כ כאן שאין לו זמן קבוע אלא אפילו מתחלת השנה ואנו אין דרכנו לומר זמן עכ"ל:

סעיף קטן ד
ומסתברא רשות היא ומאן דבעי מברך תימ' מפני שהוא רשות היה לנו להחמיר ולומר מספק לא יברך וכן יש לתמוה על מ"ש בס"פ בכל מערבין (עירובין מ:) שהחיינו אקרא חדתא הוי רשות ומיהו בההיא איכא למימר דקים להו לרבנן דהכי תיקנו מעיקרא לברך זמן אקרא חדתא אם ירצה:

סעיף קטן ה
ואדוני אבי ז"ל כתב שאין מברך שהבדיקה לצורך המועד וכו' בתשובות כלל כ"ה ובפ"ק דפסחים וכתב מידי דהוי אעושה סוכה ולולב לעצמו דמחוייב לברך שהחיינו בעשייה אלא סמכינן לה אזמן דרגל:

סעיף קטן ו
וכתב עוד א"א ז"ל שאין לבודק לדבר עד שיגמור וכו' עד סוף הסימן הכל שם אלא שבמקום וכל זה איננו שוה לי כתוב בפסקים וכל זה אינו נראה לי אבל בתשובות כתב איננו שוה לי וכדברי הרא"ש כתב הרשב"א בתשו' כתבתי' בסימן תרצ"ב: ומ"ש עשרה שעושין מצוה אחת אחד מברך לכולם פשוט בתוספתא דברכות: כתב הכלבו נהגו במקצת מקומות שמטמינין פתיתין של פת בחורי הבית כדי שימצאם הבודק ויבערם שאם לא ימצא כלום חששו לברכה לבטלה ואנו לא חששנו בזה לפי שדעתינו כשמברכין על הביעור לבער אם נמצא:

סימן תלג

סעיף קטן א
והבדיקה צריך שתהיה לאור הנר ולא לאור הלבנה וכו' בפ"ק דפסחים (ז:) ת"ר אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר ומקשו בירושלמי וכי יש חמה בלילה ומשני תפתר בשלא בדק כדתנן (יב:) אם לא בדק אור לי"ד בודק י"ד שחרית הדא אמרה אפילו ביום צריך בדיקה לאור הנר:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו אפי' אם בודק ביום אינו מכוון דמשמע דקאמר לא מיבעיא בלילה שאין בודקין לא לאור הלבנה ולא לאור החמה אלא אפילו אם בודק ביום אינו יכול לבדוק לאורם והיכי שייך לומר שאין בודקין בלילה לאור החמה וצריך לומר שהאפילו נמשך לכגון שלא בדק בליל י"ד וכו' כלומר לא מיבעיא אם מוצא עצמו בליל י"ד ואינו רוצה לבדוק אז אלא להמתין למחר כדי לבדוק לאור החמה שאינו רשאי וצריך לבדוק בלילה לאור הנר אלא אפילו אם מוצא עצמו ביום י"ד ולא בדק עדיין אינו יכול לבדוק לאור החמה וכבר ראיתי מי שכתב דה"ק לא מיבעיא בני אדם המכבדים בתיהם שבמקרה

נמשך להם הביעור וכיון שלא דקדקו לבדוק יפה נזהירם שיבדקו עכשיו לאור הנר אלא אפילו אותו שלא בדק עד יום י"ד שהיה לנו לומר כיון שלא כיבד ביתו כלל ידקדק בבדיקתו וא"כ יבדוק לאור החמה ואפ"ה צריך נר ואינו נראה בעיני: וכתב הר"ן בריש פסחים איכא מאן דאמר שאם בא להקדים לבדוק בי"ג שרשאי והוא שיבדוק לאור הנר שאפילו ביום צריך אור הנר כדמשמע בירושלמי הלכך כי תנא אין בודקין לאור החמה מיתוקמא או שעבר ולא בדק ליל י"ד או שבא להקדים לבדוק בי"ג וכן דעת הרז"ה וליתא דהתם בירושלמי משמע שאם בא להקדים ביום י"ג אינו רשאי דאמרינן התם ולמה בלילה א"ר יוסי שאין בדיקת הנר יפה אלא בלילה ואמרינן תו התם מבואות האפלים מהו לבודקם בתחלה ביום לאור הנר מילהון דרבנן אמרי לא כמא דמנהר בלילא מנהר ביממא הלכך ר"נ ב"י ה"ק בשעה שבני אדם מצויים בבתיהן שהם פנויים ובשעה שאור הנר יפה לבדיקה כדאמרן שאורו מבהיק בלילה יותר מביום ולפיכך אם בא להקדים לבדוק ביום י"ג לאור הנר אינו רשאי עכ"ל. ודברי ה"ה בפ"ב כהרז"ה אבל דברי הרא"ש ורבינו נוטים לסברת הר"ן וכך הם דברי ר"י (עבד"מ סי תל"א) וכ"כ רבינו בס"ס זה בשם ראב"ן והכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ומיהו אכסדרה כיון שאורה רב וכו' שם (ח.) אהא דת"ר אין בודקין לאור החמה האי אור החמה ה"ד אילימא באכסדרה הא אמר רבא אכסדרה לאורה נבדקת לא צריכא לארובה שבחדר ודהיכא אי לבהדי ארובה היינו אכסדרה אלא לצדדין ומכאן יתבאר לך בהדיא דהא דאכסדרה נבדקת לאורה בבודק ביום הוא וכ"כ הרא"ש והרמב"ם וכתב רבינו ירוחם דדוקא אכסדרה אבל בית אחר אע"פ שיש בו אור הרבה צריך לבדקו לאור הנר ונראה שכתב כן מפני מה שאמרו בארובה שבחדר ולא ביאר כל צורכו שה"ל לפרש דהיינו דוקא לצדדין אבל באמצע החדר בודק לאור הארובה:

סעיף קטן ד

אין בודקין לאור האבוקה ברייתא כתבתי בסמוך:

סעיף קטן ה

ומ"ש מפני שאינו יכול להכניס וכו' שם בגמרא:

סעיף קטן ו

וכתב א"א ז"ל ע"כ נוהגים באשכנז שאין בודקין אלא בנר של שעוה וכו' שם וכ"כ הגהות מיימון בפ"ב:

סעיף קטן ז
ובודק בכל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ כגון אוצרות יין וכו' עד ושבין יהודי לעכו"ם א"צ בדיקה כלל הכל בפ"ק דפסחים אך מ"ש ומטעם זה כל חדרי הבית והעליות צריכין בדיקה וכו' הם דברי עצמו גם מ"ש אבל הגבוהין שאין יד האדם מגעת שם ונמוכין פחות מג' טפחים הם דברי עצמו דבברייתא לא קתני אלא הגבוהים והנמוכים סתם. וגבי אוצרות שמן כתב הר"ן מוכיח בגמרא דאפילו במסתפק ממנו א"צ בדיקה לפי שיש קבע לסיפוקו ולא נתפרש זה בהלכות ואפשר דהיינו טעמא דכיון שנהגו עכשיו להדליק בשמן ה"ל אוצרות שמן כבית הנרות דצריך בדיקה וכ"כ רבינו ירוחם: ובחור שבין יהודי לעכו"ם וכו' תניא בגמרא בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אומר כל עיקר אינו בודק מפני הסכנה שמא יאמר עכו"ם כשפים הוא עושה לו ואף על גב דשלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיח היזקא שאני וכתב הרא"ש וכיון דסכנה הוא עבדינן כפלימו וכ"פ הרמב"ם:

סעיף קטן ח
ומ"ש על הירושלמי שאינו נראה מפני שעיקר תשמיש האדם הוא למעלה מי' י"ל דהנחת חמץ בחורין ובזיזין התינוקות מצויין בו יותר מהגדולים וכיון דקטנים אין תשמישן אלא בתוך עשרה אין החורין והזיזין צריכין בדיקה אלא כשאינן גבוהים יותר מי' ומיהו ר"י כתב כדברי רבינו וכן מצאתי בתשובת הרא"ש:

סעיף קטן ט
ומ"ש גבי גג היציע והמגדל דטעמא מפני שהוא משופע אתרוויהו קאי ונקט לשון יחיד משום דשם גג אחד הוא וכן פירש רש"י גג היציע אע"פ שהוא נמוך הואיל ומשופע א"צ לבדוק אבל שאר גגין שלהן לא היו משופעין וכתב עוד גג המגדל משטיי"ר של עץ שנותנין לתוכו כלים ואוכלים תוכו צריך בדיקה ולא גגו:

סעיף קטן י
ומ"ש רבינו לפי שהעופות לא יניחו שום חמץ וכו' לא קאי אלא לחצר ולול של תרנגולים דבחצר נמי שייך טעמא דעופות כדקאמר בגמרא מפני שהעורבים מצויין שם וכ"כ ר"י אהא דחצר אינה צריכה בדיקה דה"ה לקרקע הבית שתרנגולים מצויין שם. אבל רפת בקר פי' רש"י שאם היה שם חמץ הבהמות יאכלוהו: ומתבן. בית התבן דמה דרכו של חמץ שם. וכתב הר"ן דהא דחצר אינה צריכה בדיקה דוקא אמצע של חצר אבל חורין צריכין בדיקה וכ"ד הרמב"ם וכ"כ סמ"ק ואמצע החצר אין צריך בדיקה וכתב שם נראה שר"ל מספק חמץ אבל ודאי חמץ לא ובהגהות כתב קודם זמן איסורו יכול להשליכו בכ"מ שהעורבים מצויים שם הואיל ועדיין לא נאסר בהנאה ובהכי איירי ההיא דחצר

א"צ בדיקה ואם ימצא חמץ אחר זמן איסורו אין להניחו שמה כדי שיקחוהו העורבים דעיקר ביעור חמץ הוא שריפה עכ"ל ובסי' תמ"ו אכתוב בדעת רבינו בזה:

סעיף קטן יא

כותל שנשתמשו בו חמץ בחורין וכו' בפרק כל שעה (פסחים לא:) חמץ שנפל עליו מפולת הרי הוא כמבוער רשב"ג אומר כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו תנא כמה חפישת הכלב שלשה טפחים אמר רב חסדא וצריך שיבטל בלבו ובפ"ק (ח.) תנא אין מחייבין אותו להכניס ידו לחורין ולסדקין לבדוק מפני הסכנה מאי סכנה אי לימא מסכנת עקרב כי משתמש היכי משתמש לא צריכא דנפל אי נפל למה לי בדיקה והתנן חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער התם שאין הכלב יכול לחפש אחריו הכא כשהכלב יכול לחפש אחריו ופירש"י דנפל אם נפל הבניין אין מחייבין אותו לבדוק את גל האבנים אלא למראית העין אבל לא להכניס ידו ביניהן ומתחלה כשהיה הכותל קיים נשתמש בחורין ועכשיו נפל ויש שם סכנת עקרבים שדרכן להמצא באשפות ובגלים ומקשינן בגמרא והא אמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין אמר רב אשי שמא תאבד לו מחט ואתי לעיוני בתרה ופירש"י שמא תאבד לו מחט קודם לכן ואתי השתא לעיוני בתרה וכיון דמתכוון אף למחט לאו שליח מצוה הוא וניזוק ופריך וכה"ג לאו מצוה הוא ומשני דילמא בתר דבדק אתי לעיוני בתרה ופירש"י בתר דבדק וגמר את כל המצוה אתי לעיוני בתרה. וכתבו התוספות הכא כשהכלב יכול לחפש אחריו ולכך אינו פטור אלא מפני הסכנה והא דמשמע גבי מפולת דאם הכלב יכול לחפש אינו כמבוער וצריך לבערו ולא מיפטר מפני סכנת עקרב אומר ר"י שאני התם דודאי איכא חמץ הטריחוהו חכמים להשכיר פועלים במרא וחצינא אבל הכא שאין החמץ ידוע לא הטריחוהו עכ"ל וזה מבואר כדברי רבינו אבל הרי"ף והרא"ש לא כתבו אלא מתניתין דפרק כל שעה ומה שנאמר עליה שם בלבד ולא הזכירו דבר ממה שנאמר בפ"ק ותמהני למה לא הזכירוה דאף על גב דר"נ ב"י מוקי להההיא ברייתא באוקימתא אחריתי דמאי סכנה סכנת עכו"ם מ"מ אוקימתא קמייתא לא נדחית ואפשר דר"נ ב"י מודה בה לענין דינא ועוד דהא רב אשי אתי לשנויי מאי דאקשו עלה דההיא אוקימתא אלמא הכי ס"ל:

סעיף קטן יב

מטה החולקת כל הבית וכו' בפ"ק דפסחים מטה החולקת כל הבית ומפסקת צריכה בדיקה ורמינהו רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ועצים ואבנים סדורים תחתיה ומפסקת א"צ בדיקה ל"ק הא דמדליא הא דמתתאי. ופירשו התוס' דחולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת בתוך הבית כלומר באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל אל כותל ואינו יכול לעבור מצד אחר אלא ע"ג המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר

דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וכן משמע בירושלמי ובתוספתא דקאמר רשב"ג אומר מטה שהיא חוצצת החולקת בתוך הבית ועצים ואבנים מונחין תחתיה בודק צד החיצון ואינו בודק צד הפנימי ומתוך הירושלמי משמע דברייתא דקתני בה עצים ואבנים גרסינן א"צ בדיקה והא דלא משני הכא שיש עצים ואבנים משום דלא משמע ליה שבשביל כך א"צ בדיקה אלא משום דאין דרך לשוח ולעבור תחת המטה ומשני הא דמידליא התם צריך בדיקה לפי שרגליה גבוהין ויכול לעבור תחתיה בלא שחייה וכתב עוד התוספות א"נ במידליא א"צ דלא ניחא לעלות על גבה וי"ס דגרסי' א"צ בקמייתא ובבתרייתא צריך ולפי גירסא זו נקט עצים ואבנים סדורים תחתיה לרבותא ורש"י פירש דלענין תחתיה מיירי ודברי רבינו כפי' ראשון של תוס':

סעיף קטן יג

מרתף שמסדרין בו שורות של חביות וכו' משנה שם (ב.) ובמה אמרו שתי שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ כלומר במרתף שמסתפק ממנו יין לשולחנו בש"א שתי שורות על פני כל המרתף ובה"א שתי שורות החיצונות שהן העליונות ובגמרא (ח:) אמר רב עליונה ושלמטה הימנה ושמואל אמר עליונה ושלפנים ממנה וכתב הרא"ש יש מן הגאונים שפסקו כשמואל והרמב"ם פסק כרב וכן פסק ה"ר יונה ושיעור דברי רבינו כך הוא א"צ לבדוק אלא שורה העליונה ואחרת למטה ממנה פי' שורה א' על פני רוחב המרתף ולא על כל שטח המרתף אלא עליונה הרואה את הקורה ואת הפתח ואחרת למטה ממנה:

סעיף קטן יד

ומ"ש הילכך שלנו נמי ג"כ צריכין בדיקה וכו' כ"כ הר"ן בסוף פרק קמא דפסחים: כתב ראב"ן בני אדם המכבדים חדריהם בי"ג בניסן וכו' כ"כ המרדכי בפ"ק וכ"כ תה"ד וכבר כתבתי בדין זה בתחילת הסימן: כתב הכלבו צריך ללמד לבני הבית לכבד תחת המטות והתיבות כי פעמים שהחמץ נגרר שם בפי התרנגולים או בסבה אחרת ונשאר שם והמרדכי כתב בפ"ק דפסחים שצריך לכבד הבית קודם בדיקה והביא ראיה לדבר:

סימן תלד

סעיף קטן א

ואחר הבדיקה יהא נזהר בחמץ שמשיירין להצניעו וכו' משנה בפ"ק (ט.) אין חוששין שמא גיררה חולדה מבית לבית ומקשי עלה בגמרא מדקתני סיפא מה שמשייר יניחנו בצנעה כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו ואמר רבא ה"ק מה שמשייר יניחנו בצנעה שמא תטול חולדה בפנינו ויהא צריך בדיקה אחריו ורב מרי אמר גזירה שמא יניח עשר וימצא תשע:

סעיף קטן ב
ואם כפה עליו כלי ולא מצאו וכו' ירושלמי כתב הרא"ש שם כיצד הוא עושה כופה עליו את הכלי כפה ולא מצאו אני אומר יד נטלתו לא כפה ולא מצאו צריך לבדוק את הבית: כתב הר"ן היכא שצריך לבדוק פעם אחרת צריך לבטל פעם אחרת שהרי חמץ זה שגררה חולדה מתוך הבית לא נתבטל הלכך צריך ביטול:

סעיף קטן ג
ואחר הבדיקה מיד בלילה יבטלנו בפ"ק (ו:) אמר רב יהודה אמר ר"י הבודק צרוך שיבטל בלבו סמוך לבדיקה מיד ויאמר כל חמירא דאיכא בביתא הדין ליבטיל ובעי בגמרא מ"ט ומסיק שמא ימצא גלוסקא יפיפיה ודעתיה עילוה ופריך וכי משכח לה ליבטלה ומשני דילמא משכח לה בתר איסוריה ולאו ברשותיה קיימא ולא מצי מבטל וניבטליה בארבע וניבטליה בחמש כלומר למה הצרכתו לבטל בלילה ליתקנו רבנן לכל אדם שיבטל קודם איסורו כיון דלאו זמן איסורא הוא ולאו זמן ביעורא הוא דילמא פשע ולא מבטיל ליה כלומר שמא ישכח ויבא לידי פשיעה שע"י מה יזכור אבל עכשיו שעוסק בבדיקתו יזכור וניבטליה בשית כלומר ליתקנו רבנן לכל אדם לבטל בתחלת שש דהשתא לא פשע דאיכא זכרון טובא שהרי עוסק בשריפתו כיון דאיסורא דרבנן עליה כדאורייתא דמי ולא ברשותיה קיימא ולא מצי מבטיל ליה:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו כל חמירא דאיתיה ברשותי דלא חזיתיה וכו' כתבוהו הרי"ף והרא"ש שם וכתב הר"ן לשון זה אינו בגמרא אלא כך הוא מקובל ביד הגאונים ואע"פ שנמצא קרוב לנוסח זה בירושלמי בלשון הקודש דגרסינן בפרק כל שעה רב אמר צריך שיאמר כל חמץ שיש לי בתוך ביתי ואיני יודע בו יבטל מ"מ כיון שבמה שנהגו לומר יש תוספת דברים וגם אינו בלשון הקודש כמו שהוא בירושלמי כתב שלשון זה אינו נמצא בגמרא וכו' אבל רבינו שכתב בסימן תל"ו שאם מחשב לבטל בלבו סגי ואע"פ שנוהגין לומר כל חמירא וכו' לא מצינו שתיקנו חכמים לשון זה אלא שנהגו כך יש לתמוה עליו דכיון שנמצא ירושלמי זה הרי מצינו שתיקנו חכמים לבטל בפה:

סעיף קטן ה
ומ"ש ולא יפרט לומר כל חמירא דאיתיה בהדין ביתא וכו' כ"כ ג"כ רבינו ירוחם וכ"כ הגה"מ בפ"ג בשם סמ"ג: כתב עוד בהגה"מ פ"ד שי"א שיש לומר ליבטיל וליהוי הפקר כמו עפר ויש שאין מזכירין הפקר וכן נהגו:

סעיף קטן ו

וא"א ז"ל היה נוהג לבטל פעם אחרת ביום י"ד וכו' ז"ל בפסקיו שם כתבו בתשובת רש"י מיד בלילה יבטל ויש נוהגין לבטל מתחלת שעה ששית בשעת שריפה ואומר אני ששניהם כאחד טובים מדאמר דלאו זמן איסורא ולאו זמן ביעורא משמע אי הוה בזמן איסוריה או בזמן ביעוריה שהוא זמן קבוע ולא פשע שפיר דמי וכן היה אומר ריצב"א והטעם לפי שרגילין לקנות פת ביום וגם בפת שביטל בלילה הוא חוזר וזוכה וגם לא ביטל בלילה אלא החמץ שלא ראה ושמא ישאר ממנו כזית: ומ"ש בתשובת רש"י בתחלת שעה ששית רצונו לומר סוף חמישית קודם שיתחיל איסורו ומשמע לכאור' דלתשוב' רש"י דקאמר ששניהם כא' טובים ה"ק ששניהם שוים לטובה ואיזה מהם שיעשה סגי ומש"ה מייתי ראיה מדאמר דלאו זמן איסורא ולאו זמן ביעורא דכל שהוא זמן איסוריה או זמן ביעוריה שהוא זמן קבוע לא פשע שפיר דמי מצי למילף שאם רצה לבטל ביום ולא בליל' דשרי דאם לומר שאחר שביטל בליל' אם רצה מבטל ביום מאי קמ"ל פשיטא דכל כמה דבעי לבטיל וליזל אלא שממ"ש וכן היה אומר ריצב"א והטעם לפי שרגילין לקנות פת ביום וכו' נראה דכשביטל בלילה וחוזר ומבטל ביום מיירי ולפ"ז שניהם כא' טובים דקאמר היינו לומר שיבטל ב"פ אחת בלילה ואחת ביום והא דמייתי מדאמר דלאו זמן איסוריה ולאו זמן ביעוריה וכו' היינו לומר דשפיר יש סמך לחזור ולבטלה ביום באותה שעה ולא תימא דהוי מילי דכדי לחזור ולבטל באותה שעה אלא דכיון דזמן ביעוריה הוא שפיר דמי וע"כ צריך לפרש כן דאי כפירושא קמא דמבטל בא' מהן או בלילה או ביום ודיו הרי אמרו בגמרא וניבטליה בשית ואהדרו כיון דאיסורא דרבנן עליה לא מצי מבטל ליה וכן הקשו וניבטליה בד' או בה' ואהדרו כיון דלאו זמן איסוריה ולאו זמן ביעוריה הוא דילמא פשע ולא מבטיל ליה וא"כ היאך אפשר שיעלה על הדעת לומר דמבטל בתחלת שעה ששית או בסוף שעה ה' וא"צ לבטל בלילה אלא ודאי כדאמרן וכך הם דברי הרא"ש בתשובה וכך הם דברי רבינו וכ"כ שם המרדכי. וכ"כ הגה"מ בפ"ג וכ"כ סמ"ק וז"ל נמצא שצריך שני ביטולים א' בלילה בשעת בדיקה ולמחר בשעת שריפה ואותם שאינן מבטלין בשעת בדיקה כי אם בשעת שריפה לא מצאו ידיהם ורגליהם דצריך לבטל דקאמר ר"י אשעת בדיקה קאי ורבותינו אחרונים שתיקנו ביטול בשעת שריפה לא באו לעקור עיקר ביטול שבתלמוד כי אם להוסיף עכ"ל והרא"ש נתן שם טעם למה אין מברכין על ביעור בשעה חמישית:

סעיף קטן ז

והרב רבינו פרץ כתב דבביטול הלילה יאמר וכו' טעמו מבואר שבלילה שהוא משייר חמץ שיאכל מחר וא"כ היאך יאמר שהוא מבטל גם החמץ שראה ואנו רואים אותו

שאינו מבטלו אבל משמרו יפה אבל ביום שאינו משייר לעצמו שום חמץ שייך שפיר לומר שגם החמץ שראה הוא מבטל וכן כתב רבינו ירוחם: כתב הכלבו שצריך שיאמר כל חמירא וכל חמיעא דאיתיה ברשותי לפי שהחמץ ושאור שני דברים וכתב בתה"ד שאף על פי שנמצא כן בשם מהר"ם לא צריך לנהוג כן דאין לשבש כל המחזורים שכתוב בהן נוסח הביטול ולא כתוב בהם אלא כל חמירא בלחוד וכן רש"י ואלפס ואשיר"י שכתבו נוסח הביטול לא כתבו אלא כל חמירא לחוד ונראה דלשון תלמוד בבלי הוא לכלול כל חמץ וכל שאור בלשון חמירא . וכתב הרא"ש בתשובה א"צ לשרוף החמץ אלא נותנו לעו"ג או זורקו לכלבים דאין חמץ טעון שריפה אלא לאחר שכבר נאסר עכ"ל ויתבאר בסימן תמ"ה:

סעיף קטן ח

ושלוחו יכול לבטל כ"כ ה"ה בפ"ב בשם בעל העיטור וכ"כ ג"כ הר"ן בפ"ק דפסחים ושי"א דכיון דביטול מתורת הפקר נגעו בה שליח לא מצי מבטל שהרי אם אמר אדם לחבירו הפקר אתה נכסי אין בכך כלום ע"כ ול"נ דאף על גב דביטול מדין הפקר נגעו בו שפיר יכול לבטל ע"י שליח משום דכיון דחמץ אינו ברשותו של אדם אלא שעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו בגלויי דעתא דלא ניחא ליה דליהוי זכותיה בגויה כלל סגי א"נ דטעמא דבהפקר לא מהני שליחות היינו משום דהפקר יש לו דין נדר כדמוכח בפ"ק דנדרים (ז.) וכדכתב הרמב"ם בהלכות נדרים וכיון דדין נדר יש לו משום הכי לא מהני שליחות שהאומר לחבירו קבל עלך נדר זה בשליחותי שאהא אסור בו אינו כלום אבל ביטול שאינו ענין לנדר שפיר מהני ביה שליחות: כתב הכלבו אם אין האיש בביתו יבטל במקום שהוא בו ואם אינו עושה כן מוטב שתבטל אשתו וראוי להזכירה בזה כדי לצאת ידי ספק:

סימן תלה

סעיף קטן א

לא בדק בליל י"ד יבדוק ביום י"ד וכו' משנה בפ"ק דפסחים (י:) וחכ"א לא בדק אור לי"ד יבדוק בי"ד לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד ופירשו התוספות בתוך המועד היינו מתחלת שבע עד סוף הפסח ולאחר המועד יבדוק כדי שלא יתערב לו חמץ של איסור בשל היתר ויאכלנו וכן פירשו הרי"ף והרמב"ם ואע"ג דאחר הפסח לא מיתסר אלא מדרבנן כי היכי דקנסוה לאוסרו ואפי' בהנאה עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה להצריכו אף בדיקה וזה שלא כדברי רש"י שפירש דיבדוק בתוך המועד היינו בשעה ששית ויבדוק לאחר המועד היינו לאחר הביעור עד שתחשך

ומשמע דמשתחשך ואילך לא יבדוק וכתב הר"ן שטעמו דכל היכא דענוש כרת מודו רבנן דאפי' מחזר עליו לשורפו חיישינן דילמא אתי למיכל מיניה וכתבו הר"ן וה"ה שאין דברי רש"י נכונים:

סעיף קטן ב

ועל הבדיקה שלאחר הפסח לא יברך כלל כ"כ הרמב"ם וכתב ה"ה שהטעם מאחר שהוא אוכל חמץ ואינו בודק אלא להבדיל בין חמץ זה שעבר עליו הפסח לחמץ אחר היאך יברך על ביעור חמץ אבל בתוך הרגל שהוא מצוה שלא יראה שום חמץ ברשותו ודאי יש לו לברך ודבר ברור הוא זה עכ"ל:

סימן תלו

סעיף קטן א

המפרש מיבשה לים וכו' בפ"ק דפסחים (ו.) אמר רב יהודה א"ר המפרש בים והיוצא בשיירא קודם ל' יום אין זקוק לבער תוך ל' יום זקוק לבער אמר רבא הא דאמר קודם ל' יום אין זקוק לבער לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור אבל אם דעתו לחזור אפילו קודם ל' יום זקוק לבער ופירש"י שאין דעתו לחזור בתוך הפסח אבל דעתו לחזור בתוך הפסח אפי' קודם ל' יום זקוק לבער כדי שכשיחזור בתוך הפסח לא ימצא חמץ בתוך ביתו וכתב הר"ן ואחרים פירשו דשאין דעתו לחזור היינו שאין דעתו לחזור כלל עוד עד אחר הפסח אבל דעתו לחזור בין בתוך הפסח בין קודם הפסח צריך לבער שמא יחזור ערב הפסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער וכ"כ הרמב"ם בפ"ב ובירושלמי לא משמע הכי: וכתב הר"ן גרסינן בירושלמי ובספק אבל ודאי אפילו מר"ה כלומר דכי אמרינן קודם לפסח ל' יום אין זקוק לבער ה"מ בספק כלומר שאין שם חמץ ידוע אבל יש שם חמץ ידוע בודאי אפי' מר"ה זקוק לבער ואינו נראה כן לפי גמרתינו דמדאמרינן לישנא דאין זקוק לבער ולא אמרינן אין זקוק לבדוק משמע קודם ל' יום אפילו יש שם חמץ ידוע אין זקוק לבערו לפי שעשאוהו כחמץ שנפלה עליו מפולת דסגי בביטול בעלמא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם דעתו לחזור בתוך הפסח אפי' מר"ה צריך לבער הכי אמרינן בהדיא בגמרא א"ל רבא ואי דעתו לחזור אפי' מר"ה נמי ופירש"י דעתו לחזור. בימי הפסח: אפי' מר"ה נמי. דכי הדר בימי הפסח עבר עליה וההיא שעתא לאו ברשותיה הוא דליבטליה שהרי איסור הנאה הוא ואינו שלו וכשראהו עבר עליה ומפשטא דלישנא משמע דמר"ה שבחדש תשרי קאמר אבל קודם לכן אע"פ שדעתו לחזור א"צ לבדוק ותמיהא לי כיון דדעתו לחזור אמאי לא חיישינן קודם ר"ה נמי לכן נ"ל מר"ה פירושו מתחלת השנה כלומר אם בא לפרש בים ולצאת בשיירא תיכף שעבר הפסח אם דעתו לחזור אע"פ שיש

שנה אחת עד שיגיע הפסח צריך לבדוק וכ"נ מדברי תשובת הרשב"א שכתבתי בסימן תל"ב אצל ברכת שהחיינו וכ"נ שהוא דעת הרא"ש והרי"ף והרמב"ם שכתבו סתם אבל אם דעתו לחזור קודם ל' יום זקוק לבער ולא הזכירו ר"ה ומשמע קודם ל' יום כמה דהוי כל שדעתו לחזור זקוק לבער: ודבר פשוט הוא שמ"ש רבי ואם דעתו לחזור בתוך הפסח אפילו מר"ה צריך לבער הוא על דעת רש"י דאילו לדעת הרמב"ם אם דעתו לחזור קודם הפסח נמי צריך לבער אפילו מר"ה: כתב הגהות סמ"ק בסי' צ"ח דדוקא מפרש בים ויוצא בשיירא דדעתו ללכת רחוק חיישינן להצריכו לבער ל' יום קודם לפסח אבל שאר יוצא לדרך לא וכתב עוד דמשמע מפירש"י דדוקא כשלא ביטלו והלך לפי שפי' דטעמא דבדיקה הוא כדי שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא מיהו מ"מ צריך לבדוק משום מצות בדיקה דתיקון בליל י"ד אפי' היכא דביטלו משום דחיישינן דילמא אתי למיכל מיניה:

סעיף קטן ג

ואם שכח ולא בדק יבטל כשיגיע הפסח כלומר קודם שעה ששית ופשוט הוא:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו שאם מחשב בלבו לבטל סגי כבר כתבתי בסימן תל"א שיש חולקים ואומרים שצריך שיוציא בשפתיו דדברים שבלב אינם דברים:

סעיף קטן ה

ומ"ש אע"פ שנהגו לומר כל חמירא לא מצינו שתיקנו חכמים לשון זה כבר השבתי עליו בסימן תל"ד:

סעיף קטן ו

וכן הדין בעושה ביתו אוצר וכו' שם על הא דבסמוך ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא העושה את ביתו אוצר קודם ל' יום אין זקוק לבער תוך ל' יום זקוק לבער ולא אמרן אלא שאין דעתו לפנותו אבל דעתו לפנותו אפי' קודם ל' זקוק לבער ופי' הר"ן העושה את ביתו אוצר. שהכניס שם תבואה ותחתיה חמץ וחמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער: קודם ל' יום. לא חלה עליו חובת ביעור וכי מטי ההוא שעתא לא מיחייב כדאמרן דהא נפלה עליו מפולת: תוך ל' יום. זקוק לבער דלכתחלה לא זהו ביעורו וכי פירש"י ופי' דעתו לפנותו הוא מחלוקת רש"י והרמב"ם בדין זה כמו שהוא בדין מפרש בים ויוצא בשיירא ורבינו סתם הדברים בדין זה מפני שסמך על מ"ש מחלוקת רש"י והרמב"ם בדעתו לחזור דגבי מפרש ויוצא בשיירא דממילא משמע דה"ה שנחלקו בדעתו לפנותו דגבי עושה ביתו אוצר. ויש לדקדק לדעת הרמב"ם בהא דעושה את ביתו אוצר כי דעתו לפנותו קודם הפסח אמאי זקוק לבער דחששא רחוקה היא לומר שמא יפנה אוצרו ערב פסח ויכלה מלפנותו ערב הפסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער ושמא י"ל

דחיישינן שמא לא יכלה לפנותו וישאר שם חמץ מכוסה בפחות מג' טפחים כיון דלא ידע בבירור שיש שם חמץ לא יתן אל לבו להוציאו ואע"ג דבכותל שנשתמשו בו חמץ בחורין ונפל ונעשה גל כתב רבינו בסי' תל"ג שאע"פ שאינו גבוה ג' טפחים א"צ לבדוק תחתיו הא פריש התם טעמא משום דבגל איכא סכנת עקרב אבל באוצר דליכא סכנת עקרב כל שאינו גבוה ג' טפחים צריך לבער:

סעיף קטן ז

כתב אבי העזרי ישראל היוצא מבית העו"ג וכו' כ"כ המרדכי פ"ק דפסחים:

סעיף קטן ח

ומה שטען עליו רבינו משום דכיון שהעו"ג נכנס בביתו וכו' אין לך הפקר גדול מזה אינה טענה מפני שטעמו של אבי העזרי דכיון דנכנסו ל' יום חל עליו מצות חכמים שצוו לבער ולא סגי ליה בביטול וא"כ אע"פ שאין לך הפקר גדול מזה כל שאינו מבער לא קיים מצות חכמים דמאחר שנכנסו ל' יום חל עליו חובת הביעור: ומה שחילק אבי העזרי בין נכנס בבית אחר ללא נכנס נראה שהוא משום דאע"ג דל' יום קודם פסח חל עליו חובת ביעור אין חובת הביעור חלה עליו אלא לענין שזקוק לבער אבל לא לענין שזקוק לבער בית זה הילכך כל שהוא נכנס בבית אחר הרי הוא מקיים בה מצות ביעור ודיו ואם אינו נכנס בבית אחר צריך לבער זה כדי לצאת ידי חובת ביעור שחלה עליו: כתב הכלבו י"א דמפרש בים ויוצא בשיירא מברכין בשעת הביעור אע"פ שהם רחוקים מן הפסח ויש אומרים שאין מברכין אחר שאין זה זמן ביעור ממש:

סימן תלז

סעיף קטן א

המשכיר בית לחבירו בי"ד כו' פשוט בריש פסחים (ד.) ופי' הר"ן המשכיר בית לחבירו בי"ד לצורך י"ד וממנו ואילך. אם עד שלא מסר לו המפתח חל עליו י"ד וכו' לאו למימרא דמסירת מפתח קונה דהא אמרינן בב"ק (נב:) דלא קניא אלא כשם שקרקע נקנה בכסף ושטר וחזקה כן שכירות קרקע נקנית באחד מדברים הללו ואפ"ה אמרינן דנהי שהשוכר קנאו אפ"ה כיון שהבית של משכיר והחמץ שלו ועדיין הבית מעוכב אצלו שאין השוכר נכנס שם מפני שמפתח בידו של משכיר על המשכיר לבדוק ואם מסר לו מפתח קודם י"ד כיון שקנאו כדינו ובידו להיות יוצא ונכנס על השוכר לבדוק וכ"כ ה"ה אבל התוס' פירשו דבמסר לו מפתח ולא החזיק עסקינן ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנוס ויבדוק מיהו אם הפקיד אדם מפתח ביתו אצל אדם אחר אינו חייב הנפקד לבודקו אלא דוקא כשרוצה להחזיק בביתו ולקנותו:

סעיף קטן ב

השוכר בית מחבירו בי"ד וכו' שם בעו מיניה מר"נ המשכיר בית לחבירו בי"ד חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק למאי נפקא מיניה דליתיה להאי דנישייליה וכתב הר"ן כלומר דאי איתיה למשכיר קמן לא נפקא לן מידי דאפי' נימא דחזקתו בדוק כל היכא דאיתיה קמן שיילינן ליה ולא סמכינן אחזקה דכל היכא דאפשר לברורי מילתא מבררינן א"ל ר"נ ב"י תניתוה הכל נאמנין על ביעור חמץ אפילו נשים ועבדים וקטנים ודחי לה בגמרא וכתב הר"ן ואפ"ה כיון דפשטה ר"נ ובדרבנן הוא דאי מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה נקטינן כוותיה דחזקתו בדוק ומיהו אי איתיה למשכיר שיילינן ליה וכדכתיבנא וכן פסק הרמב"ם והרא"ש ז"ל והכי נקטינן ולא כהג"מ שכתבו דר"מ ושאר גאונים חולקים בזה ופוסקים דכל תיקו דאיסורא לחומרא ואפי' בשל סופרים. וא"ת כי איתיה למשכיר קמן אמאי שיילינן ליה ולא סמכינן אחזקה מ"ש מבהמה דאיתא קמן ואפ"ה לא בדקינן לה בכולהו טריפות אלא מוקמינן לה אחזקתה וי"ל דשאני בהמה שהיא בחזקת כשירה משנולדה אבל בית כל השנה בחזקת שאינו בדוק הוא:

סעיף קטן ג

השוכר בית מחבירו בחזקת בדוק וכו' שם בעיא דאיפשיטא וטעמא משום דניחא ליה לאיניש לקיומיה מצוה בין בגופיה בין בממוניה. וכתב הר"ן כתבו התוספות דבי"ג איירי דאי בי"ד הא אסיקנא לעיל דעל המשכיר לבדוק ואחרים אומרים דכי אמרינן דניחא ליה לאיניש וכו' היינו לענין דלא הוי מקח טעות אבל שלומי בעי ואני אומר לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא בי"ד עסקינן ומש"ה מסתם לה סתומי ואמר בחזקת שהוא בדוק כלומר דאי חזקתו בדוק מיתוקמא סתמא ואי אין חזקתו בדוק מיתוקמא דקא"ל בהדיא ומסקינן דלא הוי מקח טעות ודקא קשיא להו דהא מסקינן לעיל דעל המשכיר לבדוק לא קשיא כלל דלעיל שקלינן וטרינן מצות ביעור אמאן רמיא ומסקינן דאמשכיר רמיא והכא בעי אי אמר משכיר לא בעינא למיעבד מצוה א"נ דליתיה למשכיר במתא ושוכר לא סגי ליה בלא ביעור וכיון שכן בעי אי הוי מקח טעות דהכא לאו במצות ביעור עסקינן אלא לענין דינא שקלינן וטרינן ומסקינן דלא הוי מקח טעות ולא מצי תבע ליה שוכר למשכיר מאי דאפיק עליה שהרי לא ההנהו למשכיר כלל דמצוה בלחוד הוא דרמיא עליה דמשכיר ואע"ג דלא עבדה ליכא חיובא דממונא עליה כלל עכ"ל וה"ה כתב בשם הרמב"ן דפשיטא דבעי לשלומי מאי דאפסיד מיניה כיון דאתני בהדיא אבל איבעיא לן אי הוו מקח טעות דאפילו בעי הך לשלומי ליבטל כדין מקח טעות ופשטינן כיון דסוף סוף משתלם מיניה ניחא ליה לקיומי מצוה וכו' וזה כדעת אחרים שכתב הר"ן:

סעיף קטן ד
הכל נאמנים על בדיקת חמץ וכו' ואפי' ידענו שלא בדק וכו' שם בגמרא:

סעיף קטן ה
ומ"ש הרמב"ם והוא שיהיה קטן שיש בו דעת לבדוק פשוט הוא ואע"פ שכתב הרא"ש וביושלמי פליגי איכא מ"ד לא תיתני נשים לפי שהן עצלניות והן בודקות כל שהו לא חשש רבינו לכך מאחר דבתלמודא דידן תני נשים ועוד דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן כדברי המיקל:

סימן תלח

סעיף קטן א
עכבר נכנס לבית בדוק וכו' ותינוק שנכנס וככר בידו וכו' מימרא בפ"ק דפסחים (י:):

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו אבל אם אין בפירורין כדי כל הככר צריך לבדוק כ"כ שם התו' והר"ן אבל אין כן דעת הרמב"ם שכתב ראה תינוק שנכנס לבית בדוק ובידו ככר ונכנס אחריו ומצא פירורין א"צ לבדוק שחזקתו שאכלה ואלו הפירורין שנפלו הימנו בשעת אכילה שדרך התינוק לפרר בעת אכילתו ואם לא מצא פירורין כלל צריך לבדוק עכ"ל ומשמע בהדיא דבמצא פירורין פחות מכדי כל הככר קאמר דא"צ לבדוק ומיהו היכא דמצא פירורין כדי כל הככר יש לדון בדבריו דאפשר דבהא נמי תלינן בתינוק דכיון שדרכו לפרר שמא פירר ולא אכל ממנו כלום ואפשר דלא תלינן בתינוק שדרך לפרר בשעת אכילה קאמר וכיון שבמצאו שם פירורין כדי כל הככר א"א לומר כן וחוששין שמא פירורין אלו ממקום אחר באו וככר של תינוק הוא טמון בחורי הבית וצריך לבדוק אחריו והראשון נראה יותר:

סעיף קטן ג
ואם עכבר נכנס וככר בפיו וכו' מיבעיא בכולה אם צריך לבדוק אם לאו הכל שם ועל מ"ש אם לא ביטל צריך לחזור ולבדוק דהוי ספיקא דאורייתא יש לדקדק דיבטל ותו ליכא ספיקא דאורייתא ואפשר לומר דכיון דחל הספק קודם הביטול הוי ספיקא דאורייתא ואע"פ שיבטל אח"כ לא מהני דלעולם הוי בחזקת שאינו בדוק וצריך לקיים בו מצות חכמים כמו בכל בית שאינו בדוק ועוד אכתוב בזה בסמוך אצל חילוק סברת רבינו מסברת הראב"ד ויש להרמב"ם דרך אחרת בפשיטות בעיות אלו בפ"ב מה' חמץ ומצה ולפי שאינו דבר מצוי לא כתבתי:

סעיף קטן ד
ותו מיבעיא ככר למעלה על הקורה וכו' עד אם צריך חבר להוציאו הכל שם ולא עירב רבינו בעיות אלו עם הראשונות אע"פ שמשפט אחד הוא לכולן לדעתו משום דבגמרא נשאלו אלו לבד ואלו לבד:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו שאם ביטל א"צ לבדוק ואם לא ביטול צריך לבדוק נמשך אחר לשון שכתב בבעיות דבסמוך ולא דק דהא הכא לא שייך לאדכורי לבדוק ושלא לבדוק דבדיקה לא שייכא אלא במקום שאין חמץ ידוע בודאי אבל הכא דודאי איכא חמץ ברור או בפי נחש או על הקורה צריך להוציאו וא"צ להוציאו מיבעי ליה. והרמב"ם פסק בפ"ב דככר בפי נחש אינו צריך להוציאו וככר בשמי קורה צריך להורידו שפעמים יפול משמי קורה:

סעיף קטן ו
אבל הראב"ד כתב דהנך בעיין לאו לכתחלה בעי וכו' הראב"ד לא כתב כן אלא על חמץ בבור ורבינו מפני שסובר שכל אלו הבעיות עלו בתיקו א"כ בענין שנפרש א' מהם יתפרשו כולם ומאחר שהראב"ד כתב גבי חמץ בבור דלא בעי לכתחלה אלא בשבדק וביטל א"כ הוא סובר דכלו הנך בעיי נמי לא הוי לכתחלה אלא בבדק וביטל אבל ה"ה סובר שלא חלק הראב"ד אלא בזו דחמץ בבור בלבד:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם על ההיא דככר בבור שמבטלו ודיו וכתב עליו הראב"ד שטעה ונ"ל שלא טעה ביאור הדברים שהראב"ד כתב דהנך בעיי לאו לכתחלה בעי דא"כ ה"ל כמטמין בבורות ורבי' סתר דבריו ואמר שאין כאן הטמנה דכיון שביטלו אינו שלו וכ"כ הרמב"ם על ההיא דככר בבור שמבטלו ודיו וכתב עליו הראב"ד שטעה משום דא"כ ה"ל מטמין בבורות ונראה שלא טעה משום דכיון שבטלו אינו שלו ושוב אין כאן הטמנה ואף על פי שרבינו חלוק ג"כ על הרמב"ם שהוא סובר שאם לא ביטל צריך לבדוק ולא מהני ליה שיבטל מ"מ אינו חולק עליו מטעמו של הראב"ד אלא משום דרבינו חשיב ליה ספיקא דאורייתא והרמב"ם סבר דיבטל השתא ותו ליכא ספיקא דאורייתא ואלו חילוקי סברות הם ואינם מטעות זו את זו אבל הראב"ד חולק עליו מטעם דמשוי ליה טועה דמתיר להטמין בבורות ולפ"ז דייק לשון רבינו שכתב ונראה שלא טעה כלומר אע"פ שגם אני חולק על סברת הרמב"ם מ"מ נראה שלא טעה כדמשוי ליה הראב"ד טועה ויש לדקדק במ"ש רבינו אבל הראב"ד כתב דהנך בעיי לאו לכתחלה בעי אם צריך להוציאו אם לאו דודאי צריך להוציאו אלא בשבדק וביטל מיירי שזו היא סברת רבינו ג"כ שהרי כתב שאם לא ביטל צריך לבדוק והאיך כתב אבל הראב"ד ז"ל שנראה שחלק

עליו ואין לפרש שמחלוקתם אינו לענין הדין אלא בפירוש הבעיות דלרבינו בין קודם ביטול בין אחר ביטול בעי ולהראב"ד בקודם ביטול פשיטא ליה ולא בעי אלא בלאחר ביטול אבל בענין הדין שוים הם רבינו והראב"ד שאם לא ביטל צריך להוציאו ואם ביטל ואח"כ מצא אין צריך להוציאו שאין דרכו של רבינו להביא דברי החולק עליו בפירוש ההלכה כל שאין ביניהם חילוק לענין הדין ונ"ל שרבינו סובר שהאבעיות הן בין מצא החמץ קודם זמן איסורו בין מצאו לאחר זמן איסורו ופסק שאם לא ביטל כלומר אם א"א לו לבטל דהיינו שלא ביטל קודם זמן איסורו ומצא אחר זמן איסורו צריך להוציאו משום דהוי ספיקא דאורייתא ואם ביטל כלומר אם מצאו בזמן שיכול לבטלו דהיינו קודם זמן איסורו כיון דהוי ספיקא דרבנן א"צ להוציאו אלא מבטלו ודיו והראב"ד סובר דבנמצא קודם זמן איסורו לא איבעיא לן דכיון שהוא ברשותו אם אינו מוציאו ה"ל כמטמין בבורות אלא כשמצאו אחר זמן איסורו שכבר אינו ברשותו ובדק וביטל מיירי דמאחר שלא מצאו עד זמן שאינו ברשותו תו לא הוי כמטמין ולפ"ז אתי שפיר טובא מ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם על ההיא דככר בבור שמבטלו ודיו דכיון דמהני ביה ביטול ע"כ מיירי במצאו קודם זמן איסורו והיינו ממש כדברי רבינו ומ"מ פשט לשון רבינו מוכיח כמו שפירשתי תחלה שאם מצאו קודם שביטל אע"פ שבידו עדיין לבטלו חשיב ספק דאורייתא וצריך להוציאו ועכ"ז יש חילוק בין דעתו לדעת הראב"ד דלהראב"ד כל שמצאו קודם זמן איסורו אע"פ שביטל צריך להוציאו דכיון דבשעה שחל זמן איסורו יודע בו ואם אינו מוציאו ה"ל מטמין דביטול לא מהני אלא לחמץ דלא היה ידוע לו בשעה שחל זמן איסורו אלא בשבדק וביטל קודם זמן איסורו ולא נודע לו מחמץ זה עד אחר זמן איסורו הוא דמיבעיא ליה דהשתא כיון דבשעה שחל זמן איסורו לא היה ידוע לו חמץ זה והוא כבר ביטל איכא למימר דשוב אינו עובר עליו ומותר שמשנודע לו חמץ זה לא היה ברשותו כלל ואפ"ה מיבעיא ליה אם צריך להוציאו ולפ"ז מ"ש דהנך בעיי לאו לכתחלה בעי אם צריך להוציאו וכו' ה"פ לא קודם זמן איסורו בעי אם צריך להוציאו אם לא דודאי צריך אע"פ שביטל קודם לכן שאל"כ ה"ל כמטמין בבורות וכו' כי מלת לכתחלה במקום הזה היא במקום קודם או דכל שהוא קודם זמן איסורו מיקרי לכתחלה וכל שהוא אח"כ מיקרי דיעבד זו היא סברת הראב"ד אבל רבינו סובר שכל שביטל קודם זמן איסורו ולא היה החמץ ידוע לו באותה שעה מהני הביטול ואע"פ שנודע לו אחר כך בין קודם זמן איסורו בין אחר זמן איסורו א"צ להוציאו מדאורייתא ומיבעיא ליה אם מדרבנן צריך להוציאו וכן היכא שנודע לו קודם זמן איסורו ולא ביטל עדיין מיבעיא ליה אם הטריחוהו חכמים להוציאו אף על פי שיבטל או דילמא משום דטירחא יתירה הוא

העמידו דבריהם על דין תורה דסגי בביטול אפילו לחמץ ידוע. וכן בבעיות דעכבר מאחר שכבר בדק הוי טירחא יתירה לחזור ולבדוק ומש"ה מספקא ליה אם העמידו דבריהם על דין תורה במקום טירחא יתירה ולא הצריכוהו לחזור ולבדוק או אם הצריכוהו. ולפ"ז ג' מחלוקת נזכרו כאן בדבר זה להראב"ד אם נודע לו קודם זמן איסורו אע"פ שביטל קודם לכן צריך להוציאו ולדעת רבינו אם ביטל קודם לכן א"צ ואם לא ביטל קודם אע"פ שמבטל אח"כ צריך להוציאו ולהרמב"ם מבטלו עכשיו וא"צ להוציאו ומיהו אכתי קשה כשנודע לו קודם זמן איסורו אמאי קרי ליה ספיקא דאורייתא יבטל ותו ליכא אלא ספיקא דרבנן דלמ"ש לעיל דכיון שחל הספק קודם הביטול חשיב ספיקא דאורייתא קשה דמ"ש משני חצאי זיתים בצק בשני בתים זה לפנים מזה וכו' שכתב רבינו בסי' תמ"ב מיבעיא ולא איפשיטא וכתב בעה"ע מבטל וא"צ לבער וכו' וכ"כ א"א ז"ל והיינו דומיא דנידון דידן ממש לכן נראה לפרש כמש"ל דרבינו סבר שכל שנודע לו קודם זמן איסורו אע"פ שלא ביטל א"צ לבדוק ויבטל עכשיו והוי ספיקא דרבנן אבל כשלא נודע לו עד אחר זמן איסורו שאז אינו יכול לבטל בכי הא הוי ספיקא דאורייתא וצריך לבדוק ואם ביטל ואם לא ביטל דקאמר היינו אם נודע לו בזמן שיכול לבטל או אם נודע לו בזמן שאינו יכול לבטל ומלת לכתחלה תתיישב כדלעיל ובהכי אתי שפיר ההיא דסי' תמ"ב ואתיא שפיר מ"ש וכ"כ הרמב"ם דהיינו סברתו ממש ומ"ש ונ"ל שלא טעה היינו לומר הראב"ד משוי ליה טועה בהטמנת בורות ונ"ל שלא טעה מהטעם שכתבתי דכל כה"ג לא הוי מטמין ולפי פירוש זה צ"ל שכשכתב בבעיות הראשונות והמחוור שבכולם אם לא ביטל וכו' היינו אם נודע אחר זמן איסורו ששוב אינו יכול לבטל הוי ספיקא דאוריית' וצריך לחזור ולבדוק ואם ביטל כלומר שנודע לו בזמן שיכול לבטל דהיינו קודם זמן איסורו וביטל הוי ספיקא דרבנן וא"צ לבדוק: ומה שטען רבינו על הראב"ד שאין כאן הטמנה דכיון שביטלו אינו שלו והא דאמרינן שלא יטמין בבורות היינו כשלא ביטלו אינה טענה משום דהראב"ד לא אמר דהוי מטמין ממש אלא דהוי כמטמין כלומר כי היכי דמטמין אע"פ שביטלו אחר הטמנה עובר על מצוות חכמים שצוו לבערו אף זה כן שאע"פ שביטלו עובר על מצות ביעור אבל מה שיש לטעון על הראב"ד הוא דאיכא לפלוגי בין מטמין בידים לחמץ שנפל בבור וכן טען עליו ה"ה וז"ל ואני אומר שאין טעות בדברי רבינו ובודאי לא נתכוין שיהא רשאי להטמין ככר בבור ולבטלו שאע"פ שאינו עובר עליו כל שביטל קודם זמן איסורו מ"מ אסור הוא להטמין בבור לכתחלה ודבריו בככר הנופל מאליו בבור ובשעת הבדיקה שהצריכו חכמים א"צ לבדוק ולירד שם אלא צריך לבטל הביטול שהוא מן התורה והרי זה ממש כחמץ שנפלה עליו מפולת שהרי

הוא כמבוער וצריך לבטלו בלבו ואע"פ שאינו רשאי ליקח חמץ ולהפיל עליו מפולת כיון שקודם בדיקה נפל עליו מאליו וכן הדין כאן עכ"ל:

סימן תלט

סעיף קטן א

ט' צבורין של מצה וא' של חמץ וכו' בפ"ק דפסחים אמרינן דהיינו ט' חניות דאמרינן כל קבוע כמחצה על מחצה דמי וא"כ הוי ספיקו לחומרא וסובר רבינו דהיינו דוקא כשלא ביטל והככר הוא גדול וליכא אלא חד ספיקא במידי דאורייתא אבל בביטל דלא הוי אלא ספיקא דרבנן או הככר אינו גדול דהוי ספק ספיקא אע"פ שלא ביטל אזלינן לקולא אבל הרמב"ם כתב סתם צריך לבדוק וכתב עליו הראב"ד לא מיחוורא הא מילתא אלא לענין ביטול אבל לענין בדיקה ספיקא דרבנן היא ולקולא וכתב ה"ה שדעת רש"י והמפרשים והגאונים כדברי הרמב"ם והטעם דאע"ג דספיקא דרבנן היא כיון שבדיקת חמץ תחילתה על הספק החמירו בספיקו יותר משאר ספיקות של דבריהם וכן עיקר עכ"ל:

סעיף קטן ב

ואם פירש הככר ממקום קביעותו וכו' פשוט שם וטעמא משום דכל דפריש מרובא פריש:

סעיף קטן ג

שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה וכו' פשוט שם וטעמא משום דכיון דבדיקת חמץ מדרבנן דאילו מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה הלכך תלינן להקל. ולכך כתב רבינו שאם ביטל דלא הוי אלא ספיקא דרבנן או שהככר אינו גדול דהוי ספק ספיקא אפילו לא ביטל אזלינן לקולא:

סעיף קטן ד

צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים וכו' שם (י.) צבור אחד של חמץ ולפניו שני בתים בדוקים ואתא עכבר ושקל וכו' היינו שני שבילין דתנן שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהם ועשה טהרות רבי יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו טהורים בבת אחת טמאים רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טמאים ואמר רבא ואיתימא ר' יוחנן בבת אחת דברי הכל טמאים בזה אחר זה ד"ה טהורים לא נחלקו אלא בבא לישאל עליו ועל חבירו ר' יוסי מדמי ליה לבת אחת ורבי יהודה מדמי ליה לזה אחר זה וקי"ל ר' יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי ומשמע שדין החמץ שוה לדין הטומאה וכי פירש"י וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם כתב סתם א"צ לבדוק פעם שנייה ולא חילק כלל בדבר וכבר רצה ה"ה לתת טעם לדבריו והניח הדבר בצ"ע ומ"מ יש לתמוה על דברי רבינו שכתב שניהם צריכין בדיקה אפילו אם ביטלו ואמאי הא כשביטלו ה"ל

ספיקא במידי דרבנן ולקולא ויש לומר דכיון שהם של אדם אחד או כשל אדם אחד לא הוי ספק גמור אלא דומה לודאי דהא ע"כ יש חמץ ברשותו והלכך אפילו ביטל דליכא אלא איסורא דרבנן אזלינן לחומרא:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בבאו לשאול זה אחר זה אין שום אחד מהם צריך בדיקה אם ביטלו טעמא משום דכשביטלו הוי ספק במידי דרבנן ולקולא אבל אם לא ביטלו אע"פ שהככר אינו גדול שאפשר שיאכלנו העכבר כולו צריכין לבדוק ולא דמי לדין ט' צבורין דהתם איכא תרי ספיקי ספק מצה ספק חמץ ואת"ל חמץ שמא אכלו כולו אבל הכא דלא הוה צבור של מצה כלל ליכא אלא חד ספיקא דהיינו שמא אכלו כולו וכיון דלא ביטל הוי ספיקא בדאורייתא ולחומרא אבל יש לתמוה על מ"ש שניהם צריכין בדיקה אפי' אם ביטלו דאע"פ שאין זה ספק גמור דהא ודאי נכנס חמץ ברשותו של זה מ"מ ה"ל לחלק בין כשהככר גדול לכשאינו גדול דכשאינו גדול הוי ספק אם אכלו כולו ואם ביטלו הוי חד ספיקא בדרבנן ולקולא וכן יש לתמוה על מ"ש בבאו לשאול זה אחר זה א"צ בדיקה אם ביטלו דמשמע שאם לא ביטלו צריכין בדיקה בכל גוונא ואמאי הא אם אין הככר גדול איכא ספק ספיקא ספק נכנס בבית זה או לא ואת"ל נכנס ספק שמא אכלו כולו. ושמא י"ל דאה"נ דכל כה"ג א"צ לבדוק ולא חש רבינו להאריך ולבאר זה לפי שסמך על מ"ש בתחלת הסי'. ועי"ל דספק זה שמא אכלו עכבר כולו הוי רחוק קצת דאינו מצוי שיאכלנו כולו ולא ישאיר ממנו כלום ולגבי ט' צבורין דוקא מהני ספק זה משום דאיכא בהדיה ספיקא דמצה או חמץ דחשיב טובא ועוד דדין כל קבוע כמחצה על מחצה דמי הוי חידוש והלכך ספק זה דשמא אכלו כולו דהתם חשיב אבל הכא לא חשיב ואע"ג דגבי על ובדק ולא אשכח כ' רש"י דאמרינן עכבר אכלה שאני התם דיש ידים מוכיחות שהרי בדק ולא מצא מפני כך אנו תולים לומר שעכברים אכלוה:

סעיף קטן ו

צבור אחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ונכנס לחצר וכו' שם ספק על ספק לא על היינו בקעה ופלוגתא דר' אליעזר ורבנן דתנן הנכנס לבקעה וכו' ר"א מטהר וחכמים מטמאים ומשמע דהלכה כחכמים וכי היכי דהתם מטמאין ה"נ מצרכי בדיקה וכן דעת הרמב"ם אבל רש"י פירש חכמים מטמאים דה"ל ספק טומאה ברה"י וגבי בתים אפי' רבנן מודו דכיון דבדיקת חמץ דרבנן תלינן לקולא ורבינו סובר דאי אתיא למיפשט לחומרא וכדברי הרמב"ם היינו בלא ביטל והככר גדול דהוי מידי דאורייתא וליכא אלא חד ספיקא ואי אתינן למיפשט לקולא וכדברי רש"י היינו בביטל דהוי מידי דרבנן ואפי' הככר גדול דליכא אלא חד ספיקא כיון דמידי דרבנן אזלינן לקולא:

סעיף קטן ז
ראה שהכניס הככר לבית וכו' שם על ובדק ולא אשכח פלוגתא דר"מ ורבנן גבי טומאה דר"מ מטמא וחכמים מטהרין ופירש"י וגבי בדיקת חמץ אפילו לר"מ אמרינן עכבר אכלה דבדיקת חמץ דרבנן וכתב רבינו דאפי' לא ביטל א"צ לבדוק משום דחכמים דקי"ל כוותייהו מטהרים בטומאה דאורייתא וא"כ ה"ה דשרו בחמץ אפילו בדאורייתא:

סעיף קטן ח
ואם בדק קצת מהבית וכו' שם על בדק ואשכח פלוגתא דרבי ורשב"ג דתנן שדה שאבד בה קבר וכו' רשב"ג אומר תיבדק כל השדה כולה והלכה כרשב"ג ומש"ה כתב רבינו שאם לא ביטל דהויא ספיקא דאורייתא תיבדק כל הבית ואם ביטל דהוי ספיקא דרבנן א"צ לבדוק עוד:

סעיף קטן ט
הניח ט' ככרות ומצא י' וכו' שם הניח ט' ומצא י' פלוגתא דרבי ורבנן דתנן הניח מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה דברי רבי וחכ"א הכל חולין ופירש"י הכל חולין שהמנה נטל ואלו הובאו אח"כ וגבי חמץ נמי לרבנן הט' שהניח אינם כאן וצריך לבדוק כל הבית שמא גיררום חולדה והעשר הנמצאות איש אחר הביאם כאן עשר ומצא ט' היינו סיפא דתנן הניח מאתים ומצא מנה מנה מונח ומנה מוטל דברי רבי וחכ"א הכל חולין ופירש"י דלרבנן צריך לחזור אחר כולן שאין כאן א' מן הראשונים וידוע דהלכה כחכמים:

סעיף קטן י
ומ"ש רבינו ואפי' אם ביטל כן נראה מדברי הרמב"ם וטעמא משום דהוי כאילו ליכא ספיק' כלל דאל"ה לא הוו מקילין חכמים לומר הכל חולין והלכך אע"פ שביטל צריך לבדוק:

סעיף קטן יא
ומ"ש והא דאמרינן בהניח עשר ומצא תשע וכו' דוקא כשקשורים ביחד וכו' כ"כ שם התוס' דמיירי בשכל הככרות קשורים זה בזה דומיא דפלוגתא דר' ורבנן דבפ"ק דביצה מחלוקת בכיסים קשורים אבל כשאין קשורים דברי הכל חולין ומעשר מעורבין זה בזה. פירוש דבפ"ק דביצה (י.) איתמר אפלוגתא דר' ורבנן ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר בשני כיסים מחלוקת אבל בכיס אחד דברי הכל חולין וחד אמר בכיס א' מחלוקת אבל בשני כיסין דברי הכל מנה מונח ומנה מוטל ופריש רב אשי דמ"ד מחלוקת בכיס א' וכו' בכיסים מקושרים קאמר ופירש"י מאן דאמר מחלוקת בכיס א' בשני כיסים כעין כיס א' קאמר דהיינו שני כיסים מקושרים ודקאמר אבל בשני כיסים דברי הכל מנה מונח ומנה

מוטל בשאין מקושרים. ונראה שסוברים התוס' ורבינו דהלכה כמ"ד מחלוקת בכיס אחד ומיהו הרמב"ם בפ"ו מה' מעשר פסק כמ"ד בשני כיסים מחלוקת אבל בכיס א' ד"ה חולין ולדבריו תו ליכא לאוקומי בכיסים קשורים אלא אפי' אינם קשורים נמי וא"כ ה"נ אפי' אין הככרות קשורים יחד אם הניח י' ומצא ט' צריך לבדוק. ומה שיש לדקדק על דברי רבינו בזה אכתוב בסי' תצ"ז בס"ד:

סעיף קטן יב

הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת וכו' שם הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת פלוגתא דרשב"ג ורבנן דתנן קרדום שאבד בבית וכו' ופירש"י וגבי חמץ לרבנן חוששין שמא עכבר עשאו וכיון דחוששין לעכבר יש לחוש נמי לא זהו אלא אחר ולרשב"ג תולין באדם עצמו שהוא עשה ושכח וא"צ בדיקה ומשמע מדברי הרמב"ם דהלכה כחכמים ואפי' אם ביטל נמי צריך לבדוק וכעין שכתב גבי ט' צבורין ורבינו סובר דלא חשו חכמים לכך אלא בלא ביטל דהוי ספיקא דאורייתא אבל לא בביטל דהוי ספיקא דרבנן:

סימן תמ

סעיף קטן א

עכו"ם שהפקיד חמצו אצל ישראל וכו' בפ"ק דפסחים (ה:) אמר מר יכול יטמין ויקבל פקדונות מן העכו"ם ת"ל לא ימצא והא אמרת רישא שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה לא קשיא הא דקביל עליה אחריות הא דלא קביל עליה אחריות כדאמר להו רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא מבתייכו כיון דאילו מיתבד או מיגנב ברשותייכו קאי ובעיתו לשלומי כדידכו דמי ואסור:

סעיף קטן ב

ומ"ש ל"ש אם הוא בביתו או בכל מקום ברשותו חייב לבערו ברייתא שם דילף בג"ש קרא דז' ימים שאור לא ימצא בבתיכם וקרא דלא יראה לך שאור בכל גבולך ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה:

סעיף קטן ג

ומ"ש בשם בה"ג אינו מכוון וז"ל הרא"ש שם י"א דוקא שומר שכר דחייב בגניבה ואבידה אבל ש"ח לא ודייקי מלישנא דאלו מיגנב או מיתבד וכ"כ ר"י ובה"ג כתב דאפילו ש"ח נמי ומיגנב או מיתבד נמי בפשיעה קאמר ומשום דבעי למימר ובעיתו לשלומי הוצרך לומר מיגנב או מיתבד וכ"כ ר"י דלבה"ג ה"ה ש"ח חייב ואינו מותר אלא כשאינו חייב באחריותו כלל אפילו בפשיעה כגון שהתנה וכן נראה עיקר עכ"ל גם מ"ש רבינו בשם הרמב"ם דאפי' הוא שומר חנם עליו חייב לבער אינו מכוון שהרי כתב בפ"ד עכו"ם שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קיבל עליו ישראל אחריות שאם יאבד או יגנב ישלם לו

דמיו ה"ז חייב לבערו הואיל וקיבל עליו אחריות נעשה כשלו ואם לא קיבל עליו אחריות מותר לקיימו אצלו ומותר לאכול ממנו אחר הפסח שברשות העכו"ם הוא עכ"ל הרי דלקבל עליו אחריות כתב שאם יאבד או יגנב ישלם לו דמיו משמע דוקא בשקיבל עליו גניבה ואבידה אבל ש"ח לא. אחר שכתבתי זה בא לידי ספר א"ח וכתוב בו ר"י במקום בה"ג וכן כתוב בו בה"ג במקום הרמב"ם והיא הנוסחא האמיתית:

סעיף קטן ד

ומ"ש ולזה הסכים א"א ז"ל הוא ממ"ש שם אברייתא דעכו"ם שנכנס לחצר ישראל ובצק בידו אין זקוק לבער הפקידו אצלו זקוק לבער מכאן ראיה דש"ח חייב לבער דסתם פקדון ש"ח הוא:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואפילו אם אינו חייב באחריותו אלא שהעכו"ם אלם וכו' הם דברי הרמב"ם בפ"ד וז"ל עכו"ם אנס שהפקיד חמצו אצל ישראל אם יודע הישראל שאם אבד או נגנב מחייבו לשלמו וכופהו ואונסו לשלם אע"פ שלא קיבל עליו אחריות ה"ז חייב לבערו שהרי נחשב כאילו הוא שלו מפני שמחייבו האנס באחריותו וכתב ה"ה שכתב כן שהוא מפרש דהא דאמר רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא כיון דאילו מיגנב בעיתו לשלומי וכו' תשלומים אלו היו שלא מן הדין אלא באונס ואעפ"כ נקרא החמץ שלהם ובהשגות כתב שאין אחריות מן האונס אחריות שיתחייב לבערו בשביל כך וכ"כ מקצת המפרשים שזה אחריות מדין ומחוק המלכות היה שהיה עליהם לפרנס אנשי החיל שהיו שומרים העיר אבל בהלכות רי"ף גיאות נראה כדברי רבינו ע"כ לשון ה"ה:

סעיף קטן ו

ואם אינו חייב באחריותו אינו חייב לבערו אריש הסימן קאי שכתב שאם הוא חייב באחריותו חייב לבער ונמשך בביאור דיני חיוב באחריותו ע"כ ועכשיו שסיים אמר שאם אינו חייב באחריותו אינו חייב לבערו:

סעיף קטן ז

ומ"ש אפי' העכו"ם כבוש תחת ידו ושרוי עמו בחצר הכי יליף מקראי בפ"ק דפסחים:

סעיף קטן ח

וצריך לעשות לפניו מחיצה גבוה י' טפחים שם אמר רב חמצו של עכו"ם עושה לו מחיצה גבוה י' ומדברי רבינו נראה דבלא קיבל עליו אחריות מיירי וכן פירש"י וכ"נ מדברי הרמב"ם וכתב ה"ה שזה דעת קצת מפרשים אבל בעל העיטור והרמב"ן וקצת מן האחרונים מפרשים דבלא קיבל עליו אחריות לא בעי מחיצה י' אלא מפנהו לכל מקום

כדי שלא יכשל בו וקיבל עליו אחריות די לו בייחד בית ובמחיצה י' דכיון דייחד לו בית לאו ברשותו הוא ואע"ג דקיבל עליה אחריות עכ"ל:

סעיף קטן ט

הלכך עכו"ם שנכנם בבית ישראל בפסח וחמצו בידו וכו' שם ת"ר עכו"ם שנכנס לחצירו של ישראל ובצקו בידו אין זקוק לבער הפקידו אצלו זקוק לבער ייחד לו בית אין זקוק לבער וכתב הר"ן עכו"ם הנכנס לחצירו של ישראל ובציקו בידו אין זקוק לבער שלא הזקיקוהו להוציא את העכו"ם מן הבית כדאמרינן אבל אתה רואה של אחרים הפקידו אצלו זקוק לבער דכיון שקיבלו ברשותו כמאן דקביל עליה אחריות דמי כדאמרינן בב"ק כנוס שורך ברשותי חייב אבל ייחד לו בית ה"ל כמאן דאמר כנוס שורך ברשותך דפטור זהו דרך פירש"י אבל ר"ת פירש דבשקיבל עליו אחריות עסקינן ואפ"ה כיון דייחד לו בית שרי דה"ל כמקבל אחריות חמצו של עכו"ם בביתו של עכו"ם דשרי עכ"ל ומתוך מה שכתבתי בסמוך יתבאר לך שדעת בעל העיטור והרמב"ן כר"ת וכ"כ שהוא דעת הרא"ש וכתב שכן פירש הראב"ד אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם ז"ל וז"ל הרשב"א בתשובה נראה בגמרא שאם ייחד לו בית אפי' בקבלת אחריות מותר אלא שהרי"ף השמיטה להחמיר בדבר וכן ראוי להחמיר עכ"ל: ומ"ש רבינו הלכך הוא מפני שקודם לכן כתב עכו"ם שהפקיד חמצו אצל ישראל אם הוא חייב באחריותו חייב לבערו ואם לאו אינו חייב לבערו כתב עכשיו דהלכך עכו"ם שנכנס בבית ישראל וחמץ בידו אין זקוק לבערו מאחר שאינו חייב באחריותו הפקידו אצלו וקיבל עליו אחריות חייב לבערו ולפמ"ש הר"ן דהפקידו אצלו סתם כמאן דקיבל אחריות דמי כדאמרינן בב"ק וכו' צ"ל דהא דקאמר הפקידו אצלו וקיבל עליו אחריות לאו למימרא שקיבל עליו אחריות בהדיא אלא ה"ק הפקידו אצלו הרי הוא כמי שקיבל עליו אחריות. ובייחד לו מקום פי' רבינו שאמר לו הנה הבית לפניך הניחהו במקום שתרצה וכן פירש"י ונראה שנזהר שלא נפרש דמיירי בייחד לו קרן זוית דוקא משום דא"כ הרי הוא חמצו של עכו"ם ברשות עכו"ם לגמרי וכל כה"ג פשיטא דאינו זקוק לבערו ומאי אתא לאשמועינן: כתב הרשב"א בתשובה דהא דגרסינן בירושלמי פרק כל שעה לא ישכיר אדם ביתו לעכו"ם ליתן בתוכו חמץ אומר אני דפליגי אהאי ברייתי' דייחד לו בית דגמרא דידן דקא סבר ההוא תנא דכיון דשכירות לא קניא ה"ל כמופקד אצלו ובשקיבל עליו אחריות ואת"ל דפשטא דההיא אפי' בלא קבלת אחריות משמע אנן אגמרא דידן סמכינן. וא"נ יש לי לומר ההיא בישראל יושב ומשמר בשכר היא דאע"ג דבדיעבד שכרו מותר כדאיתא בהשוכר את הפועל (סב.) דביין נסך שכרו אסור משום קנס מ"מ לכתחלה אסור ובסי' ת"ן אכתוב דברי האגור על הירושלמי

הזה וכתב הרשב"א עוד שם (סי' קע"ז) עכו"ם הנכנס לביתו של ישראל לאכול חמצו דא"צ לעשות לו מחיצה שלא אמרו אלא במופקד אצלו שמא ישכח ויאכל כיון שמסור בידו ולא בדיל מיניה אבל כאן עכו"ם משמרו ואף ישראל בודל ממנו ודומה לחמץ של הקדש דמחמת חומר ההקדש נזהר בו ובודל ממנו כ"ש זה שאינו מסור בידו כלל אבל בודאי אסור להעלותו עמו על השולחן דקרוב לבא לידי פשיעה כיון שמכירין זה את זה דכמו שאין ישראל מקפיד על עכו"ם שלא יאכל משלו כן עכו"ם לא יקפיד על ישראל ואפילו בהפסק מפה אסור כאן דכיון דחמץ במשהו רחוק הוא שלא יתערב פירור אחד משלו בשל ישראל וסחור סחור לכרמא לא תקרב עכ"ל ובא"ח כתוב אם רוצה עכו"ם לאכול חמץ בבית ישראל מותר ואפי' על שלחן ישראל קרוב הדבר להתיר זה מצה וזה חמץ דומיא דשני אכסנאין וי"א אפי' ליכא הפסק בינתים דאי איכא הפסק בינתים מותר לכ"ע עכ"ל. ולענין מעשה נקטינן כדברי הרשב"א:

סעיף קטן י

ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל העכו"ם וקיבל עליו הנפקד אחריות יש מן הגאונים שכתבו כיון שקיבל עליו הנפקד אחריו' אינו עובר עליו כ"כ הר"ן בפ"ק דפסחים בשם הרמב"ן לענין הפקיד אצל עכו"ם ונראה מדברי הר"ן שכך הוא דעתו והרשב"א כ"כ שם בשם קצת גאונים גם לענין הפקיד אצל ישראל לומר שאין המפקיד עובר עליו וכתבו שהביאו ראיה מדתניא במכילתא בבתיכם למה נאמר לפי שנאמר בכל גבולך שומע אני כפשוטו ת"ל בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך יצא חמצו של ישראל ברשות עכו"ם שהוא שלו ואינו ברשותו וכתב הר"ן מיהו ה"מ מדאורייתא אבל מדרבנן צריך ביעור וכ' הרא"ש שהר"י היה אומר דלעולם ברשות המפקיד הוא וחייב לבערו מן התורה ונ"ל דדבר פשוט הוא דאע"פ שהנפקד קיבל עליו אחריות מ"מ עיקר הממון של בעלים הוא וכיון שהשאיל הנפקד ביתו לשמירת ממונו קרינא ביה ביתו וההיא דמכילתא אירי בעכו"ם שהלוה לישראל על חמצו כדתנן פרק כל שעה (פסחים ל.) עכ"ל וכ"ד הרמב"ם שכתב בפ"ד שישראל שהפקיד חמצו אצל עכו"ם עובר בבל יראה ובל ימצא:

סימן תמא

סעיף קטן א

עכו"ם שהלוה לישראל על חמצו ומשכנו בידו וכו' בפ' כל שעה (פסחים ל:) תנן עכו"ם שהלוה לישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה ואוקימנא (לא.) אליבא דרבא דקי"ל כוותיה כשהרהינו אצלו וא"ל קני מעכשיו אם לא אפרע לך עד יום פלוני והגיע הזמן

ולא פרעו נמצא שלמפרע היה של עכו"ם אבל אי לא א"ל מעכשיו לא קני ליה עכו"ם וקם ליה ברשותיה דישראל ואסור וכן נמי אם לא הרהינו אצלו אע"ג דא"ל מעכשיו לא גרע מחמצו של עכו"ם ברשות ישראל והאחריות על הישראל עכ"ל הרא"ש וכיוצא בזה הם דברי הרי"ף וכתב הר"ן אוקימנא לה בגמ' כגון שהרהינו אצלו וא"ל קני מעכשיו וכה"ג אע"ג דההוא זימנא דקבע ליה הוי לאחר הפסח כיון דא"ל מעכשיו מההוא זימנא קרי ליה ברשותא דעכו"ם ושרי דכיון דא"ל מעכשיו ה"ל כמכור אצלו משעה ראשונה דאלת"ה אלא דוקא בהגיע זמנו קודם הפסח למה לן לאוקומי בגמרא בדאמר ליה מעכשיו וזה שלא כדברי ה"ר אפרים שכתב דדוקא בשקבע לו זמן קודם הפסח והביא ראיה מן התוספתא דתניא עכו"ם שהלוה את ישראל על חמצו וא"ל אם לא באתי קודם הפסח הרי הוא מכור לך וכו' ולאו ראיה היא דהא דתניא בתוספתא בדלא א"ל מעכשיו עסקינן ומש"ה דוקא כשא"ל אם לא באתי קודם הפסח אבל בדאמר ליה מעכשיו אפילו כשקבע לו זמן אחר הפסח מותר גם הרא"ש כתב על סברת הרמב"ם שהיא כסברת ה"ר אפרים ולא נהירא לי דהא אמרינן לעיל אליבא דאביי אא"ב למפרע הוא גובה מש"ה מותר בהנאה דברשות עכו"ם קאי אלמא אע"ג דבבית ישראל קאי אלא שאין האחריות על ישראל אמרינן כיון דלמפרע הוא גובה חזינן כאילו כבר קודם הפסח היה ברשות עכו"ם וכ"ש לרבא דא"ל קני לך מעכשיו דאישתכח דלמפרע הי' קנוי קנין גמור לעכו"ם וכ"כ הראב"ד ז"ל דאם הגיע זמנו קודם הפסח אפי' לא אמר מעכשיו קנאו שאין דין אסמכתא לעכו"ם וכ"כ בעל העיטור ובריייתא דקתני קודם הפסח אאמר לו קאי אבל זמן הפרעון היה אחר הפסח ואחר הפסח דמתני' היינו זמן הפרעון עכ"ל. וה"ה כתב דעת הראב"ד שיש אסמכת' במשכון כמ"ש בפי"א מהלכות מכירה אלא שבעכו"ם קונה ואין בו דין אסמכתא ודעת רבינו בפ"ה שאין דין אסמכת' במשכון אבל עכו"ם מישראל אינו קונה וכן הוא בגמ' דלכ"ע קלישא קניית עכו"ם מישראל ודעת רוב האחרונים כדברי הראב"ד בחלק הראשון דכל שא"ל מעכשיו אפילו הגיע זמן אחר הפסח מותר וכ"נ מדברי ההלכות שהכל תלוי במעכשיו וכ"כ מדברי הרי"ץ בן גיאות וזה עיקר וכ"כ בעל העיטור עכ"ל:

סעיף קטן ב

וישראל שהלוה לעכו"ם על חמצו וכו' סיפא דמתניתין ישראל שהלוה לעכו"ם על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה וכתב הרא"ש ומיירי נמי שהרהינו אצלו ואמר ליה מעכשיו דאל"ה לא קני ליה ישראל דקיימא לן כת"ק דר"מ דישראל מעכו"ם לא קני משכון הלכך אפילו הרהינו אצלו אי לא א"ל מעכשיו שרי ומיירי שאין אחריות המשכון שבידו עליו

דאי האחריות עליו אפי' לא היה המשכון שלו עובר עכ"ל וכך הם דברי רבינו והרמב"ם לא הזכיר דין זה דישראל שהלוה לעכו"ם על חמצו וכתב ה"ה שהטעם לפי שנראה שהוא פוסק כסתם מתני' דישראל מעכו"ם קונה משכון וכר"מ דאמר הכין בגמרא וכדין ישראל מישראל הלכך חייב באחריותו וכבר נתבאר שחמצו של עכו"ם ברשות ישראל וחייב ישראל באחריות שחייב לבערו עכ"ל:

סימן תמב

סעיף קטן א

כל דבר שאינו חמץ גמור אלא תערובת חמץ כגון כותח הבבלי וכו' כל אלו לר' אליעזר הן בלאו וכו' בפרק אלו עוברין (פסחים מב.) על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלא כלום ואע"פ שלא נזכר חמץ נוקשה בדברי ר"א סובר רבינו דכי היכי דמחייב על תערובת חמץ ה"נ מחייב על חמץ נוקשה ויש לתמוה עליו דהא ר"נ הוא דאמר הכי בגמ' (מג.) דמוקי מתניתין דאלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו' וזומן של צבעים וכו' כר' אליעזר דשמעינן ליה דאמר חמץ דגן גמור ע"י תערובת בלאו וה"ה נוקשה בעיניה ורב יהודה אוקי מתניתין כר"מ ואמרינן בגמ' רב יהודה מ"ט לא אמר כר"נ אמר לך ע"כ לא קאמר ר"א התם אלא חמץ דגן גמור ע"י תערובת אבל נוקשה בעיניה לא אמר תניא כוותיה דרב יהודה כל מחמצת לא תאכלו לרבות כותח הבבלי וכו' וחומץ האדומי וזיתום המצרי יכול יהא ענוש כרת ת"ל כי כל אוכל חמץ ונכרתה על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו מאן שמעת ליה דאמר על עירובו בלאו רבי אליעזר ואילו נוקשה בעיניה לא קאמר ש"מ נוקשה בעיניה לר"א לית ליה ופירש"י רב נחמן ס"ל נוקשה בעיניה חמור מחמץ גמור ע"י תערובת. תניא כוותיה דרב יהודה דאמר חמץ גמור בתערובת חמור עכ"ל ומאחר דתניא כוותיה דרב יהודה דאמר דר"א לית ליה חמץ נוקשה למה כתב רבינו דאית ליה ושמא יש לדחוק ולומר שסובר רבינו דהא דקאמר תניא כוותיה דר"י ומסיק ש"מ נוקשה לר"א לית ליה האי סייעתא הויא לפום מאי דס"ל לר"י דחמץ ע"י תערובת חמור מנוקשה בעיניה אבל לר"נ דאמר דנוקשה בעיניה חמור מחמץ גמור ע"י תערובת אמר לך דלרבותא קתני חמץ גמור ע"י תערובת וכ"ש לחמץ נוקשה ויש קצת הוכחה לזה מדפירש"י ר"נ ס"ל נוקשה בעיניה חמור מחמץ גמור ע"י תערובת ואיכא למידק ל"ל לפרושי הכי דמשמע דבק"ו מייתי ליה והא אמרינן בגמרא דבהוא הדין מייתי ליה ונראה שהכריחו לפרש כן משום דקשיא ליה מאי מייתי סייעתא לרב יהודה מהאי ברייתא מדלא קתני נוקשה בעיניה וקתני חמץ ע"י תערובת הא בברייתא דמייתי מינה ר"נ קתני

נמי חמץ ע"י תערובת ולא קתני נוקשה ומאי אולמא דהאי ברייתא מההיא אדרבה ההיא עדיפא דקתני בהדיא דברי ר' אליעזר והאי ברייתא לא ידעינן מאן קתני לה אלא מדיוקא אלא ע"כ מההיא ליכא סייעתא לרב יהודה דאיכא למימר דקתני תערובת חמץ גמור וה"ה לנוקשה בעינא אבל בהאי ברייתא דנחית לפרושי פרטי תערובת חמץ גמור וקתני שכר המדי וחומץ האדומי וכו' אם איתא דנוקשה בעיניה הוי דיניה כי הנך ה"ל למתנייה בהדייהו ומדלא תנייה אלמא נוקשה לית ליה וכדרב יהודה ומש"ה איצטריך לפרושי דלרב נחמן נוקשה בעיניה חמור מתערובת חמץ גמור דהשתא אע"ג דנחית למימני פרטי דתערובת חמץ לא תיקשי אם איתא דנוקשה בעיניה אית ליה אמאי לא תנייה בהדייהו דאיכא למימר משום דאתיא מק"ו לא איצטריך למיתנייה כלל והשתא כיון דלסברת רב נחמן ליכא סייעתא לרב יהודה מהאי ברייתא לא מכרעא מילתא דתיקום הלכתא כוותיה משום דקאמר תלמודא תניא כוותיה ומסתבר לרבינו דברי רב נחמן דנוקשה בעיניה חמור מחמץ גמור (מתערובת חמץ) ע"י תערובת ומפני כך סתם דבריו כמותו:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ושכר המדי שנותנים בו שעורים ומים ומחמיץ כן צריך לומר בחומץ האדומי שנותנים בו מים שאל"כ אינו מחמיץ וכ"כ הרי"ף והרא"ש הא דתנן שכר המדי וחומץ האדומי בדאית ביה מיא עסקינן אבל לית ביה מיא לא דקיימא לן מי פירות אין מחמיצין:

סעיף קטן ג

ומ"ש אע"ג דקי"ל כר"ש דלא קניס בחמץ ע"י תערובת כלומר לא תימא כיון דחזינן ליה דמיקל בחמץ שעבר עליו הפסח ואחר כך נתערב א"כ ג"כ יקל בתערובות שנתערב קודם הפסח לענין שיהא מותר להשהותו דליתא דע"כ לא מיקל ר' שמעון בתערובת חמץ אלא כשנתערב אחר הפסח דכיון שנשתנ' מכמות שהיה בעת האיסור לא קנסינן ליה אבל כשנתערב קודם הפסח למאן דאסר להשהותו בפסח כשעבר הפסח עדיין הוא אסור דכיון שלא נשתנה מכמות שהיה בשעת איסורו קנסינן ליה וא"כ ליכא למילף שריותא להשהות תערובת חמץ בפסח מדלא קניס בחמץ שעבר עליו הפסח ונתערב ומ"כ על לשון זה של רבינו יש ספרים שכתב בהם ה"מ כשנתערב קודם הפסח והתלמידים הגיהו ומחקו קודם וכתבו אחר הפסח ולכאורה יראה שהוא הכרח להגיה כן לפי שאם כשנתערב קודם הפסח לא קניס כ"ש אם נתערב אח"כ ועוד שאם נתערב קודם ואין בו ס' היה חייב לבערו וכיון שעבר ולא ביערו ראוי לקנסו אחר הפסח וכ"כ המגיד משנה ספ"ד ואם זאת היתה כוונת בעל הספר הל"ל ה"מ כשנתערב אחר הפסח אבל אם נתערב קודם הפסח לא וכיון שלא אמר כן אלא כתב סיום דבריו ואמר אבל היכא שאיסורו בעין כמו שהיה חמיר טפי זה יורה כי כוונתו אחרת והוא שיש ב' מיני תערובות הא'

שנתערב מעצמו בלי כוונת מכוון הב' שנתערב בכוונה כמו בכותח שכוונת העושה לערב בו חמץ לקיוהא וכי לא קניס ר"ש בתערובת ה"מ כשנתערב מעצמו ואפי' אם נתערב קודם הפסח אבל כשנתערב בכוונה קודם הפסח ואיסורו בעין בתוך הפסח כמו שהיה מעיקרא חמיר טפי ולפי זה א"צ למחוק הספרים שכתוב בהם קודם הפסח כי המשך לשונו האמיתית הוא ה"מ כשנתערב מעצמו שלא בכוונה אבל היכא שאיסורו בעין וכו' ואמר קודם הפסח להגיד האמת שכן הוא שאפילו בתערובות קודם הפסח לא קניס היכא שנתערב בלי דעת עכ"ל: ומ"ש רבינו דלר"א שהן בלאו אסור להשהותן ולרבנן דלית בהו לאו אלא איסורא בעלמא מותר להשהותן תימא דמשמע דלרבנן נמי תערובת חמץ אסור מן התורה דהא קתני ועל עירובו בלא כלום דאל"כ הל"ל ועירובו מותר וכ"נ מדברי רבינו שכתב ולרבנן אפילו לאו אין בהם אלא איסורא בעלמא וכיון דאסור באכילה מן התורה מהי תיתי לן דמותר להשהותן בפסח ואפשר שטעמו של רבינו ממ"ש הרא"ש אמתניתין דאלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו' פי' ר"ת עוברין מעל השולחן דאין נאכלין אבל אינו עובר עליהם בבל יראה השתא להך טעמא דמפרש בריש מכילתין דמש"ה צריך לבער החמץ מן הבית ולא סגי ליה בביטול משום דלא בדילי אינשי מיניה כוליה שתא כל הני דמתניתין אף לפר"ת שאינו עובר עליהם בבל יראה אסור להשהותן דחיישינן דילמא אתי למיכל מינייהו אבל לאידך טעמא דפרשינן משום דההחמירה תורה לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא היכא דלא ביטלו החמירו חכמים לבדוק ולהוציא מן הבית אע"פ שביטלו היה מותר להשהות כל אלו בבית כיון דאין עובר עליהם בבל יראה לפר"ת עכ"ל והשתא מ"ש רבינו דלרבנן דסברי דלית בהו אלא איסורא בעלמא מותר להשהותו היינו לטעמא דביעור חמץ הוא משום דההחמירה תורה לעבור עליו בבל יראה החמירו חכמים לבערו וסובר רבינו דכל שיש לאו באכילתו עובר עליו בבל יראה וכל שאין בו לאו אע"פ שאסור מן התורה אינו עובר עליו בבל יראה דאילו לטעמא דדילמא אתי למיכל מיניה לרבנן נמי אסור להשהותן ומ"מ קשה דלא ה"ל לסתום דבריו ולכתוב דלרבנן מותר להשהותן כיון דלאידך טעמא לרבנן נמי אסור להשהותן: מצאתי כתוב יש לדקדק איך אמר דלדברי ר"א יש איסור בלבד ששהייתו והרמב"ם כתב עובר בבל יראה וי"ל שהמחבר נמשך אחר פי' התוס' שפירשו מתני' דאלו עוברין אלו מתבערין ואין בשהייתו אלא איסור מאחר שבאכילה אינו אלא לאו והרמב"ם נמשך אחר פירש"י שפירש אלו עוברין בבל יראה וסובר דאיסור אכילה ואיסור שהייה כי הדדי נינהו:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ופסק הרמב"ם כר' אליעזר שכתב תערובת חמץ עוברין עליו בבל יראה דברי הרמב"ם הם בפ"ד ויש לדקדק היאך כתב רבינו שהרמב"ם פסק כר"א ורי"ף פסק כחכמים וכתב דמיירי באין בו כזית בכדי אכילת פרס אבל יש בו כזית בכא"פ חייב עליו דלפי דבריו הא דכתב הרמב"ם דעוברין על תערובת חמץ אפילו אין בו כזית בכא"פ היא ואנן איפכא שמעינן ליה שהרי כתב בפ"א אין חייבין כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ אבל עירוב חמץ כגון כותח הבבלי ושכר המדי וכל הדברים הדומה להם מדברים שהחמץ מעורב בהם אם אכלן בפסח לוקה ואין בו כרת בד"א בשאכל כזית חמץ בתוך התערובת בכדי אכילת ג' ביצים הוא שלוקה מן התורה אבל אם אין בתערובות כזית בכדי אכילת ג' ביצים אע"פ שאסור לו לאכול אם אכל אינו לוקה אלא מכין אותו מכת מרדות והיינו ממש כחכמים דכשאין בו כזית בכדי אכילת פרס פטור וביש בו חייב וכ"נ לכאורה שפירש ה"ה דהרמב"ם פסק כחכמים ונ"ל דרבינו מפרש דביש בו כזית בכדי אכילת פרס באוכל עמו מאכל אחר בטיבול כדרך שבני אדם אוכלים אותו מודו רבנן דחייב אם אכל כשיעור אכילת פרס בטיבול הואיל ויש שם כזית חמץ ואכלו בכדי אכילת פרס דינו כאוכל כזית חמץ גמור בלא תערובות ואם אוכלו בהלעטה בלא טיבול ואפ"ה אין בו כזית בכדי אכילת פרס מודה ר"א דפטור כי פליגי היכא דאם אוכלו בטיבול אין בו כזית בכדי אכילת פרס ואם אוכלו בהלעטה בלא טיבול יש בו בכדי אכילת פרס ואכל בהלעטה שיעור פרס דלרבנן פטור משום דביטלה דעתו אצל כל אדם ור"א מחייב ליה מלקות מדרשא דכל מחמצת והכי משמע בגמרא דאיתא התם (מד.) וכזית בכדי אכילת פרס דאורייתא היא א"ל אין אי הכי אמאי פליגי רבנן עליה דר"א בכותח הבבלי אלא הנח ליה לכותח הבבלי דלית ביה כזית בכא"פ אי בעיניה קא שריף ליה בטלה דעתו אצל כל אדם אי מישטר קא שטר ואכיל ליה לית ביה כזית בכא"פ ופירש"י הנח לכותח הבבלי דלא אכיל כזית מן החמץ בשיעור שהיית אכילת פרס דהא כותח אינו עשוי לאכול אלא לטבל ואי מתרמי ואכיל ליה ממש דהשתא איכא כזית ממהר להצטרף בשיעור אכילת פרס ממנו בטלה דעתו ולאו אכילה היא לאיחיובי עלה. ואי מישטר קא שטר. מטבל בתוכו כדרכו ליכא כזית מן החמץ בכדי שהיית אכילת פרס שכשאכל כדי אכילת פרס ממה שטיבל בתוכו לא אכל מן הכותח אלא מעט או שני זיתים או ארבעה ובההיא פורתא ליכא מן החמץ כזית ושכר המדי אע"ג דשתי ליה בעיניה מיהו אין לך שותה ב' או ג' כוסות שלא יפסיק וישהה בנתיים הלכך בכדי שהיית אכילת פרס לא שתה כזית מן החמץ לבד מן המים ושאר התערובות שסתם שכר

עיקרו מן התמרים או מתאנים אלא שבמדי מערבין עמהם מי שעורים קצת עכ"ל והשתא היכא דאפילו כי אכיל ליה בדרך טיבול יש בו כזית בכא"פ חייב עליו כרת אם אכל שיעור פרס לכולי עלמא ולא איירי הרמב"ם בהכי שזה נלמד מדין שאר איסורין שכתב בפט"ו מהמ"א והכא בכותח הבבלי עסקינן דלית ביה כזית בכדי אכילת פרס כשאוכלו דרך אכילתו דהיינו על ידי טיבול וקאמר דהיכא דאכלו בעיניה אי אית ביה כזית חמץ בכא"פ כיון שאין דרך לאוכלו בעיניה אינו חייב כרת ומ"מ מלקות חייב מריבוייא דכל מחמצת ואם אפילו כשאכלו בעיניה אין בו כזית בכדי אכילת פרס שפטור והכי משמע לישנא דהרמב"ם דמיירי בשאכל הכותח בעיניה דהיינו שלא כדרך אכילתו מדכתב בד"א כשאכל כזית חמץ בתוך התערובת בכדי אכילת פרס ולא כתב בד"א בשיש בו כזית חמץ בכדי אכילת פרס ומפני כך לענין לעבור עליו בבל יראה כתב סתם תערובת חמץ עוברין עליו כגון המורייס וכותח הבבלי וכו' משום דסתם כותח הבבלי כשאוכלו כדרך אכילתו דהיינו ע"י שמטבילין בו אין בו כזית בכדי אכילת פרס ואם אוכלו בעיניה יש בו כזית בכדי אכילת פרס והלכך מאחר שיכול לבא על ידי אכילתו לידי מלקות עובר עליו בבל יראה וזהו שכתב רבינו ופסק הרמב"ם כר' אליעזר שכתב תערובת חמץ וכו' כלומר מדכתב סתם דתערובת חמץ כגון מורייס וכותח הבבלי ושכר המדי עוברין עליו בבל יראה ולא חילק בין יש בו כזית בכדי אכילת פרס לאין בו למדנו שהוא פוסק כר' אליעזר דכל היכא דהוי דומיא דכותח הבבלי דאין בו כזית בכדי אכילת פרס כדרך אכילתו ואם היה אוכלו בהלעטה היה בו כזית בכדי אכילת פרס אם השהה אותו עובר בבל יראה ומ"ש בפ"א שלוקין עליו אם יש בו כזית בכדי אכילת פרס היינו ביש בו כי אכיל ליה בעיניה אע"פ שאין בו כי אכיל ליה ע"י טיבול ומ"ש ורי"ף פסק כחכמים שאין לאו לא בתערובת חמץ ולא בחמץ נוקשה ומיירי נמי שאין בהם כזית בכדי אכילת פרס פירוש שאין בהם כדרך אכילתו דהיינו ע"י טיבול כזית בכדי אכילת פרס אע"ג דכי אכיל ליה בעיניה אית ביה כזית בכדי אכילת פרס אבל אם יש בו כזית בכדי אכילת פרס פי' כשאוכלו כדרך אכילתו דהיינו ע"י טיבול חייבים עליו לדברי הכל כך נראה לפרש כדי ליישב דברי רבינו . ומ"מ ה"ל לרבינו לפרש דלהרמב"ם נמי אם החמץ שבכותח כ"כ מועט דאפילו כי אכיל ליה בעיניה לית ביה כזית בכדי אכילת פרס כיון דלית ביה איסור תורה אינו עובר עליו בבל יראה והרא"ש בתשובותיו כלל י"ז כתב ג"כ דהרמב"ם פסק כר' אליעזר מדהביא קרא דכל מחמצת לא תאכלו והיינו ע"כ כר' אליעזר דרבנן לא דרשי כל אלא שתמה עליו למה כתב שאם אכל בפסח תערובות חמץ שיש בו כזית בכדי אכילת פרס לוקה עליו ואין בו כרת שנאמר כל מחמצת לא תאכלו דהא לרבי

אליעזר לא בעי כזית בכדי אכילת פרס כדמשמע בגמרא ע"כ ולפי מה שפירשתי דברי הרמב"ם נתיישבה תמיהה זו דהא דאמרינן בגמרא דלרבי אליעזר אפילו ליכא כזית בכדי אכילת פרס חייב היינו בדלית ביה כזית בכדי אכילת פרס בדרך אכילתו בטיבול ומ"מ יש בו כזית בכדי אכילת פרס כשאוכלו בעיניה ואכלו בעיניה אבל אי אפילו כי אכיל ליה בעיניה לית ביה כזית בכדי אכילת פרס מודה רבי אליעזר דפטור ומ"כ על דברי רבינו בלשון הזה יראה סתירה בלשון בעל הספר מדידיה אדידיה שכתב ראשונה כל אלו לר' אליעזר הם בלאו ואין בהם כרת ר"ל הם בלאו דכל מחמצת לא תאכלו שהוא על אכילת דבר המעורב אבל אין האוכלו חייב כרת. עוד אמר ולדבריו אסור לשהותם וכוונתו בזה אסור מדרבנן אבל אינו עובר בבל יראה כי אע"פ שהוא בלאו על אכילת תערובות אינו עובר בבל יראה ובבל ימצא כי הלאוים הללו דוקא בחמץ גמור בלי תערובות ולהמשך זאת הכוונה אמר לדברי חכמים ולדבריהם מותר לשהותם שיתחייב מדבריו אלה שלעולם עולה האיסור מעלה באכילה מבשהייה לכן לדברי ר"א שבאכילה יש לאו דין השהייה יורד מעלה אחת והוא אסור מדרבנן ואינו עובר בלאו ולדברי חכמים שאפי' על האכילה אינו עובר בלאו רק איסור מדרבנן אם כן בשהייה מותר לגמרי אפילו מדרבנן אח"כ אמר שהרמב"ם פסק כר"א מפני שכתב תערובת חמץ עוברין עליו בבל יראה והלא הוא כתב למעלה כי לדעת ר"א תערובות הוא בלאו על האכילה אבל אינו עובר בבל יראה אלא שאסור מדרבנן לשהותם ועוד קשה שהמעיין בספרי הרמב"ם יראה שפסק כחכמים ולא כר"א וכ"כ מ"מ וקודם שאשיב כי הטעם שחילק המחבר בין איסור אכילה לאיסור שהייה ע"ד שכתבתי הוא מפני שנראה מדברי הרא"ש שהוא סובר כפר"ת במשנת אלו עוברים אמנם הרמב"ם שכתב תערובת חמץ עוברים עליו בבל יראה הוא כפירש"י: ומה שאפשר לומר בהיתר הב' סתירות שזכרתי הוא בשנסמוך על מ"ש מ"מ בשם הרמ"ך שיש הפרש בין אכילה לשהייה ושהרמב"ם החמיר לענין בל יראה ובל ימצא אפילו אם אין בתערובות כזית בכדי אכילת פרס מהטעם שכתב רמ"ך והמעיין בגמרא ימצא כי דין השהייה הוזכר במשנה בשם ר' אליעזר והוא סתם מתני' והרמב"ם ראה לפסוק כסתם משנה בדין בל יראה ודין איסור אכילה הוזכר בברייתא במחלוקת ר"א וחכמים ר"א מחייב אע"פ שאין בו כזית בכדי אכילת פרס וחכמים פוטרים עד שיהא כזית בכדי אכילת פרס ופסק הרמב"ם לענין אכילה כחכמים ואפשר שזה בעצמו הבין המחבר מדברי הרמב"ם ובזה יותרו השני סתירות שזכרתי עכ"ל:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דדבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכול מותר לקיימו בפסח ביאר הרמב"ם כיצד עריבת העבדנין שנתן לתוכה קמח ועורות וקילור ורטיה ואספלנית וטריאק שנתן לתוכן חמץ:

סעיף קטן ו
ומ"ש ובעל העיטור כתב דתערובת חמץ בלאו יש לתמוה עליו שמאחר שסברת בעל העיטור היא כסברת הרמב"ם והרי"ץ גיאות ה"ל לכתוב וכ"כ בעל העיטור ואין לומר שמפני שהיה רוצה לכתוב בשם בעל העיטור דוקא הנך שהם בעין וכו' שלא נזכר חילוק זה בדברי הרמב"ם והרי"ץ אלא בדברי בעל העיטור לפיכך כתב סברתו בפני עצמה שהרי בכלל מ"ש הרמב"ם דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכול והוא אספלנית וקילור כמו שכתבתי: ויש לדקדק בדברי העיטור שכתב דתערובת חמץ בלאו ומשמע דלענין אכילה קאמר והיאך אח"כ כתב דוקא הנך וכו' אבל אם נעשה בהם מלאכה אינו חייב לבער דלא דמי רישיה לסיפיה דרישיה לענין אכילה וסיפיה לענין ביעור ואפשר לומר דכיון דכתב דאוכלו בלאו ממילא משמע דצריך לבערו ושפיר שייך למימר אבל אם נעשה בהם מלאכה אינו חייב לבער אי נמי דמ"ש דתערובת חמץ בלאו לא לענין אם אכלה קאמר אלא שאם השהה אותו עובר בלאו דבל יראה:

סעיף קטן ז
ומ"ש אבל אם נעשה בהם מלאכה כגון אספלנית וקילור נראה שמה שקרא לאספלנית וקילור נעשה בהם מלאכה היא מפני שהחמץ מעורב עם דברים שאינם ראויים לאכילה:

סעיף קטן ח
ומ"ש וכן יראה דעת רב נטרונאי כלומר דעת רב נטרונאי יראה שהוא כדעת הרמב"ם והרי"ץ ובעל העיטור שסוברין דתערובת חמץ חייב לבער שהרי כתב אם ידוע שנסחט מן החטים חמץ לתוך מי הצמוקים צריכים אתם לבערו ואיני יודע למה כתב וכן יראה דעת רב נטרונאי דמשמע שאינו מפורש כן בדבריו והרי בהדיא כתב צריכים אתם לבערו ואפשר שמפני שלא כתב חייבים אתם לבערו יש מקום לומר שלא כתב צריכים לבערו כדי שלא יעברו עליהם בבל יראה אלא משום חומרא בעלמא ומפני כך כתב וכן יראה דעת רב נטרונאי ולא כתב וכן דעת רב נטרונאי. ודברי רב נטרונאי צריכים תלמוד דלשתותו כתב דודאי אסור ולא חילק בין אם ידוע שנסחט מהחטים לתוך מי הצמוקים להיכא דאין ידוע ולבערו חילק ביניהם ונראה שטעמו משום דלשתותו מחמרינן טפי וכיון שנשרו החטים עם הצמוקים הרי נתנו החטים קצת כח חמץ בצמוקין ואוסרים אותם ואע"פ שהצמוקים רבים ביותר על החטים אלף פעמים ואע"פ שממשו של חמץ

לא נכנס בצמוקים ובמימיהם אסור לשתותו משום דחמץ בפסח במשהו אבל לענין לבערו אינו חייב עד שיודע שממשו של חמץ נכנס במי הצמוקים ואז אע"פ שהצמוקים ומימיהם רבים על החטים אלף פעמים אין החמץ בטל וצריך לבערו:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ואני תמה למה אסרו היכא שנתערב קודם הפסח שהרי כבר נתבטל בששים לטעמיה אזיל רבינו שכתב סתם בסימן תמ"ז שחמץ שנתערב קודם הפסח ונתבטל בששים מותר ולא אמרינן דחוזר וניעור ולא כתב שום חולק בדבר אבל דעת הרמב"ם בפ"ד שחוזר וניעור וכ"כ רבינו ירוחם בשם הגאונים והרשב"א ז"ל ומעתה אין לתמוה על רב נטרונאי אם יסבור כמותם:

סעיף קטן י

ומ"ש ורי"ף פסק כחכמים שאין לאו לא בתערובת חמץ ולא בחמץ וכו' ולזה הסכים הרא"ש כך נראה מדברי הרא"ש שם שהוא סובר כדעת הרי"ף:

סעיף קטן יא

ומ"ש ולפ"ז מותר לערבו לפני הפסח וכו' אינו מפורש לא בדברי הרי"ף ולא בדברי הרא"ש ולא מצאתיו בדברי שום פוסק אלא סברת רבינו שהוא סובר שאע"פ שבתוך הפסח אסור באכילה מדרבנן מאחר שאין בתערובת חמץ איסור תורה א"צ לבערו בפסח והילכך מותר לערבו לכתחלה קודם זמן איסורו ולהשהותו עד לאחר הפסח ומבואר בדבריו סוף סימן תמ"ז שזאת היא סברתו ושאין דעת הר"י כן ושם יתבאר בס"ד:

סעיף קטן יב

ומה שיש לדקדק במה שמתיר להשהותן בפסח כתבתי על מ"ש ולרבנן אפילו לאו אין בהם ולדבריהם מותר להשהותן:

סעיף קטן יג

ומ"ש ודוקא שאין בתערובות טעם חמץ וכו' דטעם כעיקר דאורייתא הכי אמרינן בפרק אלו עוברין (פסחים מד:) דבכל איסורין שבתורה הוי טעם כעיקר ולפינן לה מדכתב גבי נזיר משרת שאם שרה ענבים במים ויש בהם טעם יין חייב ורבי עקיבא יליף ליה מגיעולי מדין וכתב רש"י בפרק גיד הנשה (חולין צח:) דטעם כעיקר הוי מדרבנן והתוספות כתבו דהוי מדאורייתא ודעת הרמב"ם בפט"ו מהלכות מ"א כדעת רש"י ורבינו סובר כדעת התוספות:

סעיף קטן יד

ומ"ש ומיירי נמי שאין בהם כזית בכא"פ כבר נתבאר דה"ק ומיירי נמי בשאין בהם כדרך אכילתן דהיינו ע"י טיבול כזית בכא"פ אע"ג דכי אכיל ליה בעיניה אית ביה אבל אם כשאוכלו כדרך אכילתו דהיינו ע"י טיבול יש בו כזית בכא"פ חייבין עליו כרת אם אכל

פרס: ואיכא למידק משמע ודאי שיותר חמור כזית בכא"פ מטעם כעיקר שהרי בטעם כעיקר נחלקו המפרשים אי הויא דאורייתא או דרבנן וכזית בכא"פ משמע דלכ"ע הוי דאורייתא ובהדיא אמרינן בפרק בתרא דע"ז (סז.) כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכא"פ טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו ומשמע דאטעמו ולא ממשו אמרינן דהוי טעם כעיקר וכיון דבטעם כעיקר הוי שיעור האיסור מועט מכזית בכא"פ ומאחר שכתב רבינו ודוקא שאין בתערובת טעם חמץ אבל אם יש בו טעם חמץ חייבין עליו קשה למה חזר לכתוב ומיירי שאין בהם כזית בכא"פ אבל אם יש בו כזית בכא"פ חייבין עליו דמשמע דאם יש בו כל שהוא פחות מכזית בכא"פ אין חייבין עליו והלא כל שיש בו טעם חמץ חייבין עליו ואפילו פחות טובא מכזית בכא"פ ושמא יש לומר דטעם כעיקר היינו שלא נתערב בו ממשות האיסור כלל אלא טעמו וכדתניא משרת ליתן טעם כעיקר שאם שרה ענבים במים ויש בהן טעם יין חייב והיינו נמי דאמרינן טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו וכזית בכדי אכילת פרס היינו כשממשו של איסור נתערב בהיתר ולפ"ז בתחלה כתב רבינו שאע"פ שאין ממשו של חמץ בתוך ההיתר לא שרי אלא בכגון הני שאין בהם טעם חמץ שאין נותנין אותו בו אלא לקיוהא בעלמא אבל אם יש בו טעם חמץ חייבין עליו אע"פ שלא נתן שם ממשו של איסור ואח"כ כתב דבהני דעבידי לקיוהא נמי לא שרי אלא בשלא נתערב שם ממשו של איסור אבל אם נתערב שם ממשו של איסור דהיינו כזית בכא"פ אע"פ שאין נותנין בו אלא לקיוהא בעלמא חייבין עליו:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו ועל כן השכר שעושין באשכנז וכו' כ"כ הרא"ש בפרק אלו עוברין בשם ר"ת וטעמו משום דדוקא בשכר המדי הוא דשרי דעיקרו עשו מתמרים או מדברים אחרים ולא היו נותנין בו אלא מעט שעורין להחמיצו כדמשמע בגמרא דרמו ביה שערי אבל שכר שלנו שעיקרו משעורים לא וכן משמע בגמרא דקאמר דלא פליגי רבנן עליה דר"א אלא בכותח הבבלי דליכא כזית בכא"פ ושכר העשוי משעורין איכא הרבה יותר מכזית בכדי אכילת פרס: כתוב בא"ח אם נמצאו חטים או שעורים במים בעוד שהבשר שרוי כתב מורינו ה"ר שם טוב דמותר דצונן הוא והוא שאינן מבוקעות אבל אם הם מבוקעות הבשר מותר בהנאה לדעת הראב"ד שהיא האמת ולדעת הרא"ש והריא"ף אסור בהנאה במשהו ובעל נפש יחוש לעצמו משום חומרא דחמץ עכ"ל: וכתוב עוד שם כרי של חטים שנפל עליו דלף במקומות מועטים ואותם חטים שנפלו עליהם המים מעורבין בתוך הכרי מעורבים הם ברוב ואין צריך לבערם ובביטול בעלמא סגי להו וכתב הרא"ה והוא

שאינם ניכרים ואעפ"כ אם נתבקעו הוברר הדבר שהחמיצו ואם יש באיסור כזית בכדי אכילת פרס אסור לקיימן ורוב הגאונים הושוו שאם נפל עליהם מים במקומות מועטים כדי שיהיו בטלות בס' ואין מבוקעות וטחנן שמותר לקיימם עכ"ל: דין חבית שנתנו עיסה בשוליה לדבק בין הנסרים יתבאר בסימן תמ"ז:

סעיף קטן טז

כתב אבי העזרי קולן של סופרים נ"ל שהנייר בעצמו מיתקן בכך וכו' יתבאר לקמן בסימן זה:

סעיף קטן יז

מעשה באחד שהעמיד גבינות בחלא דשיכרא וכו' כ"כ המרדכי בפרק אין מעמידין פי' שכר זה של שעורים היה וכ"כ הרמב"ם פי"ו מהלכות מאכלות אסורות שהמעמיד גבינה בכל דבר שהוא אסור בהנאה הכל אסור בהנאה אע"פ שהוא מין בשאינו מינו אע"פ שהוא כל שהו: כתוב בתה"ד מיני מרקחת מבלילות סוקר ודבש ומחפין בבלילה זו מיני קטניות וגרעינין נראה דיש לחוש שמא נזדייפו בקמח שעירבו במקום הסוקר ואם עירבו בו קמח ודאי סולת נקיה נתערב בהם דדמי טפי לסוקר ואנן מחזיקין הסולת לחמץ גמור מפני שלותתין החטים במים קודם טחינה אמנם כמדומה לי דלא נהוג עלמא לאסור וראוי להורות לתת לעכו"ם מחוץ לבית במתנה גמורה ויחזור ויזכה בהם לאחר הפסח:

סעיף קטן יח

עריבת העבדנין שנתן לתוכה קמח וכו' ברייתא בפרק אלו עוברין (פסחים מה:):

סעיף קטן יט

הקילור והאספלנית והרטייה וכו' תוספתא כתבה הרי"ף בפ' אלו עוברין וז"ל הקילור והאספלנית והרטייה שנתן לתוכן קמח אין צריך לבער מלוגמא שנסרחה א"צ לבער וכ"כ גם הרמב"ם בפ"ד וכתב הרא"ש דאיתא בירושלמי מלוגמא שנתחמצה ואחר כך נסרחה זקוק לבער וכ"כ הראב"ד וכתב ה"ה באמת שכן הוא בירושלמי ולא הביאהו בהלכות וגם רבינו לא כתבו לפי שדברי הירושלמי בנתחמצה בפסח ובכה"ג בעינן נסרחה ולבסוף נתחמצה ודברי התוספתא הם בנסרחה קודם הפסח דכי אתאי פסח לא חל עליה איסור חמץ דהא הוה סרוחה והוה ליה כפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לכלב דודאי נתחמצה ולבסוף עיפשה ואפשר דמלוגמא שנסרחה אינה ראויה אף לכלב וכן עיקר ולזה סתמו ההלכות ורבינו עכ"ל וכ"כ הר"ן על תוספתא מלוגמא שנסרחה אינו חייב לבער פי' שנסרחה קודם הפסח דהו"ל כחרכו קודם זמנו שמותר בהנאתו אחר זמנו אבל נסרחה בפסח אם נסרחה ולבסוף החמיצה הוה כחרכו קודם זמנו דהא לא חל עליה איסור

הלכך אינו חייב לבער והכי איתא בירושלמי עכ"ל ורבינו כתב כדברי הרא"ש שסתם ולא חילק בין נתחמצה בפסח לנתחמצה קודם פסח:

סעיף קטן כ
כתב רב האיי גאון כיון שמלוגמא שנסרחה א"צ לבער כ"ש טריאק"ה כו' כ"כ הרא"ש בפרק אלו עוברין:

סעיף קטן כא
וכתב הרמב"ם דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם וכו' בפ"ד:

סעיף קטן כב
וכתב עוד בגדים שכבסו אותם בחלב חטה וכן ניירות שדבקו אותם בחמץ וכו' שם וכתב ה"ה ומ"ש רבינו וכן ניירות שדבקו אותם בחמץ אינו מה שנזכר בגמרא קולן של סופרים דהתם אסור לקיימו והוא קודם שדבקו בו הניירות שהרי הוא נוקשה בעיניה ואסור לקיימו אלא דברי רבינו הם אחר שנדבקו בו הניירות והו"ל כעריבה שנתן לתוכה עורות וזהו שכתב רבינו שאין צורת החמץ עומדת עכ"ל ובזה אין אנו צריכין לדברי אבי העזרי שכתב רבינו לעיל שמחלק בין כשניכר החמץ לאינו ניכר דלטעם זה אפי' בניכר החמץ שרי: ובתרומת הדשן (סימן קי"ו) וכ"כ בפסקים סימן קמ"ט) כתוב שאם בא לדבק שום דבר בבצק תוך ל' יום ידבק בבצק שבלילתו רכה מאד ויכניס כל הבצק בין הדבקים שלא יבצבץ לחוץ ואיכא למימר דבכה"ג שרי הרמב"ם דוקא דאז אין צורת החמץ עומדת והמחמיר לטוחו בטיט מבחוץ תע"ב עכ"ל:

סעיף קטן כג
וכן העיד רבינו משולם וכו' וכ"כ הרא"ש והמרדכי בפ' אלו עוברין וכ"כ ראב"ן על כרים וכסתות וכו' ג"ז מדברי הרא"ש שם ז"ל וזקני אב"ן כתב ספק בידי על הכרים והכסתות שטחין אותם במי סובין אם צריך לבער ונראה דאין צריך לבער דאין שם אוכל עליו ומאוס ופסול מלאכול לכלב ועוד דמיוחד לשכיבה ואע"ג דאמרינן קופת שאור שמיוחד לישיבה צריך לבער אם לא שטח פניה בטיט משמע דלא מיפסיל אלא ע"י הטיט הכא מאיס טפי עכ"ל וכ"כ המרדכי שם:

סעיף קטן כד
וכתב עוד מה שנהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ מצאתי להם סמך מן הירושלמי וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי בפ' אלו עוברין בשם ראב"ן:

סעיף קטן כה
חמץ שנתעפש קודם זמן איסורו וכו' בפרק אלו עוברין (שם) ת"ר הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול אדם והכלב יכול לאכלה מטמאה טומאת אוכלים בכביצה ונשרפת עם הטמאה בפסח וכתב הרי"ף הא אם נפסל מלאכול לכלב אינה צריכה שריפה ותנן נמי כל

המיוחד לאוכל אדם טמא עד שיפסל מלאכול הכלב הא אם נפסל מלאכול הכלב נפיק ליה מתורת אוכל וה"ל עפרא בעלמא. וכתב הר"ן וכ"ת אמאי צריכה ביעור והא נבילה שאינה ראויה לגר לא שמה נבילה ונותן טעם לפגם שרי אפילו בחמץ בפסח י"ל דהכא שאני מפני שראויה לחמץ בה כמה עיסות אחרות והכי איתא בגמרא דהא שאור לא חזי לאכילה ואפ"ה אסריה רחמנא מה"ט והכי איתא במכילתא:

סעיף קטן כו

ומ"ש או ששרפו באש ונחרך בר"פ כל שעה (פסחים כא:) חרכו קודם זמנו מותר בהנאתו אפילו לאחר זמנו וכתבו התוספות וכגון שנפסל מלאכול לכלב דבע"א לא הוי שרי דומיא דפת שעיפשה וכ"כ הרא"ש והר"ן ז"ל וכתב עוד הר"ן ודוקא שחרכו קודם זמנו אבל לאחר זמנו לא פקע איסוריה עד דשריף ליה לגמרי:

סעיף קטן כז

ומ"ש או שייחדו לישיבה וטח אותו בטיט בטליה בפרק אלו עוברין (פסחים מה:) הפת שעיפשה חייב לבער מפני שראויה לשחקה ולחמע בה כמה עיסות רשב"א אומר בד"א במקויימת לאכילה אבל קופת שאור שייחדה לישיבה בטלה אמר רב נחמן אמר רב הלכה כרשב"א איני והא"ר יצחק בר אשי א"ר אם טח פניה בטיט בטלה טח אין לא טח לא מאן דמתני הא לא מתני הא איכא דאמרי אר"נ אמר רב אין הלכה כרשב"א דאמר רב יצחק בר אשי אם טח פניה בטיט בטלה טח אין לא טח לא ופסק רבינו כדרב יצחק בר אשי דהא ללישנא בתרא ליכא מאן דפליג עליה וללישנא קמא נמי אע"ג דמאן דמתני הא לא מתני הא פסק כוותיה משום דמחמיר טפי מר"נ א"ר וכן פסק הרמב"ם בפ"ב:

סעיף קטן כח

ומ"ש וי"א שמותר באכילה וכו' בר"פ כל שעה אהא דאמר רבא חרכו קודם זמנו מותר בהנאה אפילו לאחר זמנו כתב הר"ן ודאמרינן מותר בהנאה בדין הוא דאפילו באכילה נמי כיון שיצא מתורת פת קודם שיחול בו איסור חמץ אלא לפי שאין דרך אכילה בלחם חרוך נקט לישנא דמותר בהנאתו דאפילו אכיל ליה לאו אכילה היא אלא דמתהני מיניה והרא"ש כתב דלא מיסתבר שאע"פ שבטלה דעת האוכל אצל כל האדם מ"מ כיון דאיהו קא אכיל ליה אסור וכ"כ הרב הברצלוני וז"ל וה"מ דמותר בהנאה לאחר זמנו אבל באכילה לא ומהאי טעמא נמי אסור כותח הבבלי כי אכיל ליה ויש מי שאומר המורייס שעושין האידנא שקורין אלמר"י שמשימין בו לחם קלוי שמותר אחר הפסח חדא שהחמץ על ידי תערובת שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ועוד שהרי חרכו קודם זמנו ומותר בהנאה אחר זמנו ואנן חזינן לרבוותא דאסרי ליה לאחר הפסח דלא שרי ר"ש אלא כגון דעירב שלא בכוונה אבל לערובי' ולשהויי לא ומשום שחרכו נמי לא אימור לא

חרכו יפה יפה דלא מסיק אדעתיה פסח בשעת עשייתו ועוד דלא קאמרינן חרכו קודם זמנו מותר באכילה לאחר זמנו אלא בהנאה קאמר דלאו אורח ארעא לאכול פת חרוך כל צרכו אבל גבי מורייס דאורחיה למיכל הכי אסור עכ"ל ואע"פ שלא נחלקו אי מותר באכילה או בהנאה אלא בחרכו קודם זמנו סובר רבינו דה"ה לנתעפש ויחדו לישיבה: וכתוב בתה"ד (סימן קנ"ט) דיו שהוא מבושל בשכר שעורים שרי לכתוב בו וכדאמר רבא חרכו קודם זמנו מותר בהנאה לאחר זמנו וכתב אשיר"י והוא שנפסל מלאכול לכלב כגון פת שעיפשה ונראה דדיו המבושל בסמנים כגון טחינת עפצים ויטריאו"ל שהם מרים ודאי נפסל משתיית הכלב קודם הפסח והוי כחרכו קודם זמנו דמותר בהנאה לאחר זמנו:

סעיף קטן כט

בצק שבסידקי עריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער פחות מכאן בטל במיעוטו משנה בפרק אלו עוברין (שם) ובגמרא (שם) א"ר יהודה אמר שמואל ל"ש אלא במקום שאין עשוי לחזק אבל במקום שעשוי לחזק אינו חייב לבער מכלל דפחות מכזית אפילו במקום שאין עשוי לחזק אינו חייב לבער ופירש"י ל"ש דכזית במקום אחד חייב לבער אלא שאין הסדקין בשולי העריבה מקום הצקת מים שיהא בצק זה מועיל לעריבה לחזק המים אלא בדפנותיה מקום שאין עשוי לחזק: אבל אם במקום העשוי לחזק. הן בטלים אגבה והוו כעץ דמסתמא בטלינהו האי גברא להתם ואפילו כזית אינו חייב לבער: מכלל דפחות מכזית וכו'. תלמודא קא דייק ממילתיה דשמואל דפחות מכזית לא חשיב ואע"ג דאיכא בה פלגי זיתי טובא הואיל ולאו במקום אחד נינהו לא חשיבי: איכא דמתני לה אסיפא ואם לאו בטל במיעוטו אמר רב יהודה אמר שמואל ל"ש אלא במקום העשוי לחזק אבל במקום שאינו עשוי לחזק חייב לבער מכלל דכזית אפילו במקום העשוי לחזק חייב לבער ופירש"י מכלל דכזית אפילו במקום העשוי לחזק חייב לבער ואע"ג דודאי מבטל ליה אפ"ה כיון דחשיב לא בטיל ותניא כלישנא קמא ותניא כלישנא בתרא קשיין אהדדי אמר רב הונא סמי קילתא מקמי חמירתא אבי אמר לא קשיא הא במקום לישה הא שלא במקום לישה אמר רב אשי לא תימא שלא במקום לישה אגבה דאגנא אלא אשיפתא דאגנא ופירש"י ל"ק כאן במקום לישה כאן שלא במקום לישה. מתניתא בתרייתא לא קרי מקום שאין עשוי לחזק אלא מקום שאינו מקום לישה כגון שפה העליונה אבל דפנות קרוי מקום העשוי לחזק וקמייתא קרי אף דפנות מקום שאין עשוי לחזק ואע"ג דבמקום לישה הוא ומקום העשוי לחזק קרי שוליים וה"ק ת"ק במקום העשוי לחזק כגון שוליים שמקבלים את המים אפילו כזית אינו עובר מקום שאינו עשוי

לחזק מים כגון דפנות דמקום לישה הוא ולאו מקום מים עובר ופחות מכזית אפילו בדפנות נמי אין עובר דכיון דמהני פורתא לחזק עיסה כשמשפשפין ולשין שם בטל ושלא במקום לישה כגון שפה העליונה לא איירי האי תנא מידי ומודה הוא בה דאפילו פחות מכזית לא בטיל ביה ותנא בתרא ה"ק מקום העשוי לחזק עיסה כגון דפנות אינו עובר בפחות מכזית וה"נ אמרינן בקמייתא מקום שאינו עשוי לחזק כגון שפה העליונה עובר ואע"ג דליכא כזית והכי נמי אמרינן בקמייתא וכזית אפילו בדפנות עובר והכי נמי תניא בקמייתא. לא תימא שלא במקום לישה דאמרן ביה ואפילו בציר מכזית חוצץ היינו גבה דאגנא מבחוץ אבל שיפתא דאגנא קרי מקום לישה אלא שיפתא דאגנא קרי שלא במקום לישה ולא בטל ביה בציר מכזית כללא דתרווייהו תנאי שפה העליונה אפילו פחות מכזית עובר שוליים אפילו כזית אינו עובר דפנות כזית עובר פחות מכזית אינו עובר עכ"ל אבל התוספות כתבו דנראה לר"י לפרש דמקום העשוי לחזק היינו את הכלי בין במקום לישה ובין שלא במקום לישה עושין לחזק אך במקום לישה יש להחמיר יותר שיש לחוש שידבק מאותה עיסה לעיסה אחרת ע"י לישה או תבלע מן הטעם ולכך כזית במקום לישה אפי' עשוי לחזק עובר אע"ג דודאי מבטלו כיון דאיכא תרתי לריעותא כזית ובמקום לישה ופחות מכזית אפילו במקום לישה אי עשוי לחזק לא גזרו ביה רבנן כיון שהוא דבר מועט יכול לשמור שלא ילושו עליו וכן כזית שלא במקום לישה אי עשוי לחזק אין עובר אבל פחות מכזית ושלא במקום לישה אפילו אין עשוי לחזק מותר עכ"ל נמצא לפ"ז דכזית במקום לישה אפילו עשוי לחזק וכן כזית במקום שאין עשוי לחזק אפילו שלא במקום לישה כיון דבכל חדא מינייהו איכא תרתי לריעותא עובר אבל כזית שלא במקום לישה והוא עשוי לחזק כיון דאית ביה תרתי לטיבותא אינו עובר ופחות מכזית שלא במקום לישה אפי' אינו עשוי לחזק וכן פחות מכזית במקום העשוי לחזק אפילו הוא במקום לישה כיון דבכל חדא מינייהו איכא תרתי לטיבותא אינו עובר אבל פחות מכזית במקום לישה ואינו עשוי לחזק כיון דאית ביה תרתי לריעותא חייב לבער וה"ר יצחק אלפס לא כתב אלא לישנא בתרא דרב יהודה דס"ל כרב הונא דאמר סמי קילתא מקמי חמירתא ולא כאביי דמפליג בין מקום לישה לשלא במקום לישה וכן פסק הרמב"ם בפ"ב. ואחר שהצעתי לפניך כל דברי הגמרא והמפרשים יהיו דברי רבינו מבוארים לפניך ואין להאריך בנתינת טעם והכרח לכל אחד מהפירושים ולבאר ג"כ הדחוקים הנופלים בו לפי שאין זה ענין למלאכתנו וכ"ש במידי דלא נפקא לן מידי לענין הלכה וכמ"ש הרא"ש שישראל קדושים הם וגוררים כל חמץ הנמצא אפילו כל שהוא אפילו בכותלי הבית: כתבו הגהות בפ"ב על הא דבצק שבסידקי עריבה כתב

רא"מ והוא שראוי לאכול קצת אבל אם הוא פחות מכזית והוא מטונף קצת כיון דאיכא תרתי לריעותא אינו חייב לבער:

סעיף קטן ל
אבל אם לשין בה בפסח צריך לגוררה ולהגעילה וה"ר יחיאל מפריש כתב עריבות שלשין בהם כל השנה אין לסמוך על מה שרוחצין אותם בחמין וכ"כ הגה"מ בפ"ב וכ"כ ר"י וכ"כ סמ"ק והמרדכי פרק אלו עוברין וכתב עוד והמקילין סומכין על הביטול:

סעיף קטן לא
ומ"ש דנתינה לעכו"ם מהניא יתבאר בסי' תמ"ח:

סעיף קטן לב
שני חצאי כזית בצק שהן בעריב' וכו' עד כשמכבדין הבית בפ' אלו עוברין (שם) ופירש"י שני חצאי זיתים בסידקי העריבה חייב לבער דחוט מצרפן. וכתב ה"ה בפ"ב ופ"י בעריבה מקום העשוי לחזק או לסתום בו נקב היא שאל"כ כבר נתבאר שאפי' חצי זית לבד חייב לבער ובבית אפילו מדובק בגומות חייב לבער:

סעיף קטן לג
ושני בתים זה לפנים מזה וכחצי זית בכל אחד וכו' שם ואסיקנא בתיקו וכ' הרא"ש בעל העיטור כתב מבטלין וא"צ לבער דכיון דביטלו הוי דרבנן ואזלינן לקולא ואבי העזרי כתב דאזלינן לחומרא ול"נ והרמב"ם כתב הואיל ואלו חצאי זיתים דבוקים בכותלים או בקורות או בקרקעות אין חייב לבער אלא מבטלו בלבו ודיו ולאו דוקא דבוקים אלא אורחא דמילתא נקט ע"כ לשון הרא"ש אבל ה"ה כתב ופי' רבינו דוקא בדבוקים בכותלים או בקורה הא לאו הכי חייב לבער ודבר ברור הוא עכ"ל: כתב הרוקח בצק שבסדקי הכלים או חמץ בסלי נצרים ואין יכול להוציאו ידבק טיט על הבצק כדאיתא בפ' אלו עוברין (פסחים מה.) גבי קופת שאור: בור מלא חטים ויש בהם חטים שנתבקעו מלחות הבור וכן חטים שנפלו עליהם מים אם צריכים להתבער בפסח יתבאר בסימן תמ"ז:

סימן תמג

סעיף קטן א
חמץ משש שעות ולמעלה ביום ארבעה עשר אסור מן התורה וכו' בפרק כל שעה (פסחים כח.) תניא חמץ בין לפני זמנו ובין לאחר זמנו עובר עליו בלאו דברי רבי יהודה ר"ש אומר חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום ופירש"י לפני זמנו משש שעות עד שתחשך וכתב הרא"ש הראב"ד ובעל המאור ובעל העיטור פסקו כר"ש אלא שבעל העיטור כתב דלר"ש אסור בהנאה מדרבנן ובעל המאור כ' דמותר באכילה עד הלילה דבאכילתו הוא משביתו והרמב"ם כתב שלוקין עליו משש שעות ולמעלה וכ"כ

הר"י ן' גיאות וכן נ"ל דאע"ג דקי"ל כר"ש בלאחר זמנו בלפני זמנו קי"ל כר' יהודה כסתם מתניתין בריש פירקין עבר זמנו אסור בהנאתו וכן רבי עבד עובדא כוותיה בההיא דיוחנן חקוקה שצוה למוכרו לעכו"ם בשעה חמישית עכ"ל וכתב ה"ה בפ"א שדעת הגאונים כדעת הרמב"ם וכן פשט המנהג בכל ישראל לאוסרו בהנאה משש שעות ולמעלה הגס לבו בהוראה להתיהר בפני עמי הארץ להורות קולא בדבר על סמך בעל המאור ראוי לנזיפה דהא אפילו דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם כ"ש בדבר זה שכל חכמי ישראל אוסרים אין דבריו של בעל המאור שהוא יחיד עומדים בפני הרבים ועוד שהוא דבר שפשט איסורו בכל ישראל לפי שאבותיהם פסקו הלכה כדברי האוסרים:

סעיף קטן ב

וכדי להתרחק האדם מן העבירה הוסיפו חכמים לאוסרו עוד שתי שעות וכו' משנה בפ"ק (יא:) ר"מ אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש רבי יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש ואיפסיקא הלכתא בגמרא כרבי יהודה ומפרש בגמרא דטעמא דרבי יהודה גזירה משום יום המעונן:

סעיף קטן ג

ומה שכתב ומיהו כל שעה ה' מותר בהנאה וכו' רפ"ב (כא.) תנן כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות ומוכרו לעכו"ם ומותר בהנאתו. ואמרינן בגמרא מתניתין דלא כרבי יהודה דאי רבי יהודה הא איכא שעה חמישית דאינו אוכל ומאכיל ואמאי דתנן ומוכרו לעכו"ם פריך בגמרא פשיטא ומשני לאפוקי מהאי תנא דתניא בש"א לא ימכור אדם חמצו לעכו"ם אלא א"כ יודע בו שיכלה קודם הפסח ובה"א כל שעה שמותר לאכול מותר למכור רבי יהודה בן בתירה אומר כותח וכל מיני כותח אסור למכור כל שלשים יום קודם לפסח ופירש"י דריב"ב ס"ל כב"ש ואנן קי"ל כב"ה הילכך הכל מותר וכמ"ש רבינו:

סעיף קטן ד

ומ"ש במאכיל לבהמה חיה ועוף שיעמוד עליהם שלא יצניעו ממנו וכו' שם אהא דתנן מאכיל לבהמה חיה ועוף עביד בגמרא צריכותא וכתב הרא"ש הפי' הנכון נראה לי מאכיל לבהמה חיה ועוף והוא עומד עליהם עד שיאכלו ולא יעלים עיניו מהם עד שיאכלו ויבער המשוייר:

סעיף קטן ה

ומתחלת שעה ששית ומעלה אסרוהו גם בהנאה ואם קידש בו אשה אינה מקודשת בפ"ק (ז.) אהא דפריך וניבטליה בשית משני כיון דאיסורא דרבנן עליה כדאורייתא דמי

ולאו ברשותיה קאי ולא מצי מבטל ליה דאמר רב גידל אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קרדנייתא אין חוששין לקידושיו ופירש"י המקדש מו' שעות ולמעלה מתחלת שש דאיסור דרבנן הוא וכ"ד הרמב"ם שכתב בפ"ה מה' אישות המקדש בדבר שהוא אסור בהנאה אינה מקודשת ואפילו היה אסור בהנאה מדבריהם כגון חמץ בשעה ששית מיום י"ד אינה מקודשת והתוס' כתבו שר"ת חולק ואומר דע"כ לישנא דמשש שעות ולמעלה מסוף ו' משמע כדאמרינן לעיל דכ"ע חמץ מו' שעות ולמעלה אסור ובודאי דמסוף ו' הוא כדמוכחי לה מאך חלק לפיכך פירש דה"נ מסוף שש קאמר וכ"ת היכי מוכח דבאיסורא דרבנן בלחוד לאו ברשותיה קאי י"ל דהכא נמי איסורא דרבנן הוא דחיטי קרדנייתא חמץ נוקשה הוא ולא מיתסר לפני זמנו אלא מדרבנן הילכך מייתי ראיה לחמץ דאורייתא בשעות דרבנן דלאו ברשותיה קאי מחמץ דרבנן בשעות דאורייתא וכתב הר"ן ולפי זה אכשר דחמץ דרבנן בשעות דרבנן חוששין לקידושיו ונקט משש שעות ולמעלה למיכלל דבכל חמץ אפילו דרבנן אין חוששין לקידושיו אבל אין הכי נמי דבחמץ דאורייתא אפילו מתחלת ו' אין חוששין לקידושיו אבל הרמב"ן כתב דדוקא נקט מו' ולמעלה דהיינו מסוף ו' דאילו מתחילת ו' אפי' בחמץ דאורייתא חוששין לקידושיו משום דדילמא אתו למיטעי ולמימר דה"ה למקדש בד' וה' ושרו אשת איש לעלמא ואפ"ה שפיר מייתי דמאי דאסרוהו רבנן עליה לאו ברשותיה קאי כיון דאמרינן דנוקשה מו' שעות ולמעלה אין חוששין לקידושיו וכיוצא בזה הוא דעת הר"ן ז"ל וכתב הרא"ש בריש פרק כל שעה שגם בעל העיטור פירש דהא דרב גידל מתחלת שעה שביעית מיירי אבל בשעה ו' חוששין ובעל המאור כ' אע"פ שהביא הרי"ף לרב גידל אין נראה לנו לסמוך עליה דרב לטעמיה דס"ל כרבי יהודה דאמר חמץ מו' שעות ולמעלה אסור מן התורה בהנאה אבל לדידן דקי"ל כר"ש דאמר דבין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום חוששין לקידושיו ולקמן נדקדק בפסק זה דיראה דאע"ג דרב פסק כר"ש היינו דוקא לאחר זמנו אבל לפני זמנו קי"ל כרבי יהודה ואיתא לדרב גידל וגם הר"ן בפ"ק כתב שאין דברי בעל המאור נכונים בעיניו ורבינו סתם דבריו פה כדעת רש"י והרמב"ם אבל באבן העזר כתב דברי הרא"ש בספ"ב דקידושין שהם כדברי ר"ת:

סעיף קטן ו

ומ"ש הלכך ישראל שהיה בידו פקדון של חמץ וכו' בפ"ק דפסחים (י"ג:) אמרינן שכך הורה רבי ליוחנן חקוקה:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואם לא מכרו צריך לבערו בזמן איסורו אפילו אם אינו חייב באחריותו הכי משמ' מההוא עובדא דיוחנן חקוקה: מעשה שקנתה שפחה נכרית ירקות בחמץ וכו' בא"ח כתוב מעשה זה:

סימן תמד

סעיף קטן א
ארבעה עשר שחל להיות בשבת בודקין בליל י"ג ומבערין הכל מלפני השבת וכו' בפרק אלו עוברין (פסחים מט.) תנן י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת דברי רבי מאיר וחכ"א בזמנו ר' אלעזר ב"ר צדוק אומר תרומה מלפני השבת וחולין בזמנם ובפ"ק (יג:) ת"ר י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות תלויות וטמאות וטהורות ומשיירין מזון שתי סעודות מן הטהורות כדי לאכול עד ד' שעות דברי רבי אלעזר איש ברתותא שאמר משום רבי יהושע אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כמותו והרי"ף כתב בספ"ק הא דרבי אלעזר איש ברתותא ובפרק אלו עוברין כתב דקי"ל כראב"צ דקאי כרבי אלעזר איש ברתותא וכתב הרב רבינו נסים בספ"ק בשם ה"ר אפרים דאיכא למידק עליה היאך כ' דקי"ל כרבי אלעזר ב"ר צדוק דקאי כרבי אלעזר איש ברתותא והא בתרתי פליגי בחולין ובתרומה בחולין דלר' אלעזר איש ברתותא מבערין את הכל ואפילו חולין מלפני השבת ורבי אלעזר ב"ר צדוק אמר חולין בזמנן ופליגי בתרומה דרבי אלעזר ברבי צדוק סבר תרומה מלפני השבת בלא שיור כלל ורבי אלעזר איש ברתותא סבר דמשיירין ממנה מזון שתי סעודות אלו דבריו ז"ל ואינם נכונים דמאי דקאמר דפליגי בתרומה משום דלא תני ראב"צ שיור בתרומה ליתא שכבר פירש"י עלה דההיא דא"ר מאיר מבערין את הכל מלפני השבת דהיינו בשיור דכל היכא דאמרי' מבערין בשיור משמע ודקא קשיא ליה דפליגי בחולין דר"א בר צדוק אומר חולין בזמנן ורבי אלעזר איש ברתותא אומר דמבערין את הכל מלפני השבת איכא למימר דרבי אלעזר איש ברתותא לא איירי בחולין אלא בתרומה ואע"ג דאמר הכל כלישנא דר"מ דלקמן אפשר לומר דמשום דתנא תרומות תלויות טמאות וטהורות תנא הכל ואפי' תימא שאפילו חולין בכלל אפשר שלא קבעו הלכה כמותו אלא בעיקר מחלוקת דהיינו תרומה מלפני השבת שעליה נחלקו כדאיתא בגמרא וכיון שכן לא נקטינן כרבי אלעזר איש ברתותא בחולין ושבקין רבנן וראב"צ דאמרי חולין בזמנן ועוד דאמרינן התם א"ר אלעזר ב"ר צדוק פעם אחת שבת אבא ביבנה וחל י"ד להיות בשבת ובא זונין ממונה של בית ר"ג ואמר הגיע זמן לבער את החמץ והלכתי אחר

אבא וביערנו את החמץ דאלמא חולין בזמן דקי"ל בכל דוכתא מעשה רב וז"ש הרי"ף דקי"ל כראב"צ דקאי כרבי אלעזר איש ברתותא בתרומה קאמר דאילו בחולין פשיטא דקי"ל כוותיה דרבנן דפליגי עליה דרבי מאיר בחולין כוותיה קיימי ועוד דקי"ל מעשה רב ע"כ לשון ה"ר נסים ודבריו תמוהין בעיני דהיאך יעלה על הדעת שהרי"ף לא בא לפסוק הלכה בחולין אלא בתרומה שהוא דבר שאינו מצוי בזמן הזה וכבר נודע שאין דרכו של הרי"ף לכתוב אלא דברים הנוהגים בזמן הזה לפיכך נ"ל דהא דא"ר אלעזר איש ברתותא מבערין את הכל מלפני השבת אחולין נמי קאי ומשיירין מהן מזון שתי סעודות כי היכי דקתני שמשיירין מתרומות טהורות והא דתנן בפרק אלו עוברין מבערין את הכל מלפני השבת היינו בלא שיור כלל שהרי לא נזכר שום שיור בדבריו וחכ"א בזמן פירוש מבערין את הכל מלפני השבת חוץ ממה שצריכין לשתי סעודות שמשיירין אותו לאכול בשבת ואם יותיר ממה ששיירו יבערו אותו בזמנו דהיינו ביום השבת וכן מה שאמר רבי אלעזר ב"ר צדוק חולין בזמן הוא בענין זה שמבערין אותן מע"ש ומשיירין מזון ב' סעודות והנותר מהם מבערין אותו בזמנו דהיינו בשבת ובדין ה"ל להרי"ף לכתוב דקי"ל כחכמים דקיימי כר"א איש ברתותא דהא קיימי כוותיה לגמרי אלא שנתכוון ללמדנו דר"א איש ברתותא אייריי נמי בחולין אע"פ שאינו מפורש בדבריו ולפיכך כתב דר"א ב"ר צדוק קאי כוותיה ואי אפשר לומר דאתרומה קאי דהא סתמא קתני בה דמבערין אותו מלפני השבת ובלא שיור משמע והיינו דלא כר"א איש ברתותא אלא ע"כ בחולין קאמר דקאי כוותיה ונמצא לפ"ז דלהרי"ף מבערין חולין מע"ש ומשיירין מהם מזון ב' סעודות לאכול בשבת וכן דעת הרמב"ם בפ"ג וכ"נ שהיה מפרש רבינו דברי הרי"ף שהרי הרא"ש כתב דברי הרי"ף ממש משמע דס"ל כוותיה ואם היה מפרש אותם כמו שפירש הר"ן לא היה לו לרבינו לכתוב סתם דעת הרמב"ם ולהשמיט דעת הרא"ש:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו שבודקין בליל י"ג כ"פ הרמב"ם בפ"ג ופשוט הוא דאפילו מ"ד שאין מבערין לפני השבת מ"מ צריך לבדוק לפני השבת שהרי בליל שבת אינם יכולים לטלטל הנר כדי לבדוק:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו דסעודה ג' זמנה אחר המנחה כבר נתבאר בסימן רצ"א:

סעיף קטן ד

ומ"ש ור"ת היה נוהג לעשותה במצה עשירה כ"כ התוספות והרא"ש בר"פ ע"פ (צט.) ואם עושה הסעודה ג' במצה עשירה צריך לעשותה קודם שעה י' דמשם ואילך אסור לאכול פת כמו שיתבאר בסימן תע"א:

סעיף קטן ה
ומ"ש וכן הנהיג רש"י לבער הכל לפני השבת וכו' ולא לאכול מצה כדי שיאכל אותה בלילה לתיאבון פי' שלא תאמר יבער כל חמץ מלפני השבת ולא ישייר כלום ובשבת יאכל מצה דא"כ נמצא שלא יאכלנה בליל פסח לתיאבון ואין להקשות יבער הכל מלפני השבת ולא ישייר כלום ובשבת יאכל מצה עשירה דכיון דאין סיפק בידי כל אדם לעשות מצה עשירה לכל הג' סעודות לא אטרחו רבנן:

סעיף קטן ו
ומ"ש וטוב לבער בע"ש קודם חצות כ"כ המרדכי בספ"ק וז"ל הנהיג רש"י כשחל י"ד להיות בשבת לשרוף חמץ בע"ש קודם חצות גזירה שמא ישהה אותו לשנה הבאה אחר חצות וצריך לשורפו שלא יחליף בשאר השנים דקי"ל דאין ביעור חמץ אלא שריפה עכ"ל ורבינו החליף לשון שריפה בלשון ביעור משום דלא ברורא ליה אי הלכתא כרבי יהודה או כחכמים:

סעיף קטן ז
ומ"ש וביום השבת יבטל פשוט הוא מהטעם שנתבאר בסימן תל"ד דלא סגי בביטול דלילה לפי שחוזר וזוכה בפת ששייר למאכלו ויש לחוש שמא ישאר ממנו בבית ויעבור עליו:

סעיף קטן ח
תשובה לא"א ז"ל ששאלת י"ד שחל וכו' בכלל כ"ד ונראה דביש במפה פירורי לחם דקים מיירי ומש"ה קאמר שינער המפה ושוב אינו עובר עליהם שאין בהם שיעור וגם הם נדרסים ברגלים והם מתבערים מאיליהן וא"צ להוציא המפה מרשותו ומטעם זה ג"כ א"צ להוציא הקערות מרשותו אלא מקנחן יפה באצבעו ואותו קינוח נדרס ברגלים והוא מתבער מאליו: כתב הכלבו בשם רבינו האיי מנהגא דחזי לנא דאין מבשלין דייסא ולא כל דבר שמבשלין שיצטרך הדחה בי"ד שחל להיות בשבת וכן אין עושין פת צנומה בקערה מכיון שצריך להדיחו עכ"ל וכ"כ בשבלי הלקט בשם הגאונים: כתב הרמב"ם בפ"ג שאם נשאר מן החמץ ביום שבת אחר ד' שעות מבטלו וכופה עליו כלי עד מוצאי י"ט ומבערו וההגהות כתבו והרגילים לתת הפת שנשאר לעכו"ם ראוי לתת לו ע"מ שלא לצאת בו לר"ה דרך הערמה ודבר מועט אבל לתת לו ע"מ לצאת אסור וענין איסור דבר זה נתבאר בסימן שכ"ה:

סעיף קטן ט
ההולך ביום י"ד לדבר מצוה וכו' משנה בפרק אלו עוברין (פסחים מט.) ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו או לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ונזכר שיש לו חמץ בתוך

הבית אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטלנו בלבו וטעמא משום דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה אלא שחכמים הצריכו ביעור כמו שנתבאר בסימן תל"א ובמקום ביטול מצוה אוקמוה אדאורייתא:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו לאכול סעודה ראשונה של אירוסין שם בגמרא ורמינהו ההולך לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו יחזור מיד א"ר יוחנן ל"ק הא ר"י הא רבי יוסי דתניא סעודת אירוסין רשות דברי ר' יהודה ר"י אומר מצוה והשתא דא"ר חסדא מחלוקת בסעודה ב' אבל בסעודה ראשונה דברי הכל מצוה אפילו תימא הא והא רבי יהודה ול"ק הא בסעודה ראשונה הא בסעודה שנייה ואע"ג דקי"ל דרבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי פסק רבינו כר' יהודה משום דסתם מתניתין משמע דאתיא כוותיה:

סעיף קטן יא

ומ"ש או של סבלונות שם תניא א"ר יהודה אני לא שמעתי אלא סעודת אירוסין אבל לא סבלונות א"ל רבי יוסי אני שמעתי סעודת אירוסין וסבלונות וכתב הרא"ש הרב הברצלוני פסק כרבי יוסי וכן בעל העיטור וסעודת האירוסין דמתניתין שתיהם בכלל והרי"ף לא כתב אלא המשנה כצורתה בלבד וכן הרמב"ם:

סעיף קטן יב

על כמה הוא חוזר וכו' שם פלוגתא דתנאי חכמים אומרים בכביצה ופסקו הפוסקים כמותם:

סעיף קטן יג

היה הולך להציל מן הנהר וכו' פשוט שם במשנה וכתב המגיד פירוש ולא יחזור אפילו יש שם שהות ופשוט הוא והטעם מפני חומר פיקוח נפש העמידו דבריהם על דין תורה דסגי ליה בביטול:

סעיף קטן יד

היה הולך לעשות עירוב וכו' ג"ז שם במשנה. לשבות שביתת הרשות יחזור מיד וכתב הרא"ש פירש רש"י דס"ל מערבין לדבר הרשות ולא נהירא דא"כ ה"ל סתם משנה דלא כהלכתא דקי"ל דאין מערבין אלא לדבר מצוה ובירושלמי מפרש מהו שביתת הרשות ההולך אצל רבו או אצל מי שגדול ממנו בחכמה כאן שנה רבי המעשה גדול מן התלמוד דקרי ליה רשות גבי שחיטת פסחו ומל את בנו וסעודת אירוסין והרמב"ם סתם וכתב יצא לצורך עצמו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו יחזור מיד:

סעיף קטן טו

היה לו עיסה בביתו והוא טרוד במקום אחד וכו' בפ"ק (ז.) אהא דאמרינן דחמץ בזמן איסוריה לא מצי מבטל ליה פריך והא תניא היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש לו חמץ

בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד י"ט בשלמא שבת משכחת לה כגון שחל י"ד להיות בשבת אלא י"ט בתר איסוריה הוא אמר רב אחא בר יעקב הכא בתלמיד היושב לפני רבו עסקינן ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתיירא שמא תחמיץ וקדים ומבטל לה מקמי דתחמיץ ופירש"י עיסה מגולגלת שלא החמיצה ומפני אימת כבוד רבו אין יכול לקום ולילך ולאפות דקדים ומבטל לה בלבו דעדיין היא ברשותו שלא נאסרה עליו ואע"פ שכל סימן זה מיירי בקודם זמן איסור חמץ ודין זה מיירי אחר זמן איסורו דמש"ה צריך למהר לבטלה קודם שתחמיץ לא נמנע רבינו מלכתבו בסימן זה משום דביום י"ד דביה מיירי סימן זה משש שעות ולמעלה הוי זמן איסור חמץ ולא מהני ביה ביטול אלא קודם שהחמיץ דוקא:

סימן תמה

סעיף קטן א

רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכ"א אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים משנה בפרק כל שעה (פסחים כא.) וטעם הפוסקים הלכה כר"י והפוסקים הלכה כחכמים נתבאר יפה בדברי הרא"ש שם ובגמרא (כח.) איבעיא להו היכי קאמר מפרר וזורה לרוח ומפרר ומטיל לים או דילמא מפרר וזורה לרוח אבל מטיל לים בעיניה ותנן נמי גבי ע"ז כהאי גוונא שוחק וזורה לרוח או מטיל לים ואיבעיא להו היכי קאמר שוחק וזורה לרוח ושוחק ומטיל לים או דילמא שוחק וזורה לרוח אבל מטיל לים בעיניה אמר רבה מסתברא ע"ז דלים המלח קא אזלא לא בעיא שחיקה חמץ דלשאר נהרות קא אזיל בעי פירור ופי' רש"י ים המלח אין ספינה עוברת בו. בעי פירור. שמא תפגע בו ספינה ותטלנו ולאו אדעתייהו. א"ל רב יוסף אדרבה איפכא מסתברא ע"ז דלא ממאיס בעי שחיקה חמץ דממאיס לא בעי פירור ופירש"י לא ממאיס. אין המים ממסין אותו והא דתניא מפרר ומטיל לים מתרץ רב יוסף לא קשיא הא בחיטי הא בנהמא וכתב הרא"ש והלכתא כרבה אבל הרמב"ם בפ"ג כתב פורר וזורה לרוח או זורקו לים ואם היה החמץ קשה ואין הים מחתכו במהרה הרי זה מפררו ואח"כ זורקו לים נראה שפסק כרב יוסף דבעי פירור במידי דקשה ואין הים מחתכו במהרה ונראה שהוא מפרש הא בחיטי הא בנהמא דחיטי שהחמיצו לא בעי פירור אלא זורקן לתוך המים ואפילו מכונסין שהמים מפזרין אותם אבל נהמא בעי פירור שאין המים מחתכין אותן ואע"פ שרש"י פירש בענין אחר זו היא דעת הרמב"ם ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ולפיכך כתב פי' גם יפרר כשזורק לים ולא ישליכנו שם שלם ולא חילק בין חיטי לנהמא ואע"פ שלדעת רבה יש חילוק בין ים המלח לשאר נהרות לא חשש רבינו להזכירו משום דסתם מבער חמץ הוא

במקום שמצויים בני אדם וכיון שכן אפילו ים המלח יש לה דין שאר נהרות ולפ"ז מ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם לא קאי אלא למ"ש והגאונים פסקו כחכמים אבל לא למ"ש פירוש גם יפרר כשיזרוק לים וכו' דהיינו כרבה והרמב"ם פסק כרב יוסף ואפשר לפרש דשפיר קאמר גם למ"ש פי' גם יפרר כשיזרוק לים ולא ישליכנו שם שלם דמשמע דלא מצריך פירור במטיל לים אלא דוקא כשהוא שלם כלומר שהוא קשה ואין הים מחתכו במהרה אבל אם אינו שלם כלומר שהים מחתכו במהרה א"צ פירור וזהו כדברי הרמב"ם ממש אלא דקשה דא"כ פי' רבינו כדברי רב יוסף ולא כרבה וכיון דהרא"ש פסק כרבה לא ה"ל לרבינו להשמיט דבריו ואפשר שהוא מפרש דהרמב"ם נמי פסק כרבה וסובר דע"כ לא קאמר רבה דבעי פירור אלא כשאין יכול לחתכו במהרה הא לאו הכי לא בעי פירור ורב יוסף סובר דאפ"ה כיון דסופו לחתכו לא בעי פירור ומה שחילק בין חיטי לנהמא היינו לומר דחטי' שהחמיצו בעו פירור כלומר פיזור שלא יתנם בשק ויזרקם אלא יפזרם ע"פ המים וכדפירש"י אבל נהמא אע"פ שהוא קשה כיון דממאיס לא בעי פירור דהשתא בין הרמב"ם בין הרא"ש פסקו כרבה והרי"ף כתב המשנה כצורתה ומשמע דס"ל דהלכה כחכמים ויש לתמוה למה לא ביאר אם הלכה כרב יוסף או כרבה:

סעיף קטן ב

ואף רבי יהודה לא אמר דוקא בשריפה אלא שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר בפרק קמא (יב:) ופירש"י שלא בשעת ביעורו בתחלת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתתו בכל דבר וכתבו התוספות שר"ת הקשה עליו ולפיכך נראה לו לפרש דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערים בשש כתיקון חכמים וטעמא משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאין מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וכן איתא בירושלמי פרק כל שעה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ולפ"ז אפילו לרבי יהודה א"צ לשורפו וכו' כ"כ הרא"ש בפרק כל שעה והיינו לומר דלפי פירוש ר"ת ליכא נפקותא לדידן בין אם הלכה כרבי יהודה או כרבנן מפני שרוב העולם מבערים קודם סוף שש ואז אפילו לרבי יהודה השבתתו בכל דבר:

סעיף קטן ד

כתב הרא"ש דאפילו לרש"י בשעה חמישית השבתתו בכל דבר כן כתב בפ' כל שעה ונראה שדקדק כן ממ"ש רש"י שלא בשעת ביעורו בתחלת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי ומדלא כתב שלא בשעת ביעורו קודם ז' משמע דלא קאמר אלא בשעה ששית דוקא אבל קודם לכן שמותר בהנאה ואפילו מדרבנן השבתתו בכל דבר ורבינו

כתב שאין נראה כן מפירש"י שהרי כתב בפרק כל שעה (פסחים כז:) אהא דאמרו לו לרבי יהודה לא מצא עצים לשורפו יהא יושב ובטל ואע"ג דאמרי' בפ"ק לר"י אבל בשעת ביעורו השבתתו בכ"ד גבי פלוגתייהו מיהו קולא הוא במי שהוא רוצה לצאת לשיירא או בתוך ל' דזקוק לבער וכשאין לו עצים לשורפו יהא יושב ובטל ולא יבערנו ובאמת שהיא קושיא על דברי הרא"ש ואפשר לדחוק ולומר דכל שהוא יוצא בשיירא כיון שאחר שיצא לשיירא אין בידו לבערו חשיב לדידיה כשעה ששית: כתבו הגהות מיימוניות בפ"ג ריב"ק היה אוסר להשליך חמץ במקום הפקר ומביא ראיה מירושלמי דאמר לא יאכיל חמץ ואפילו לכלבים אחרים מיהו קודם זמן איסורו יכול להשליכו כל מקום שהעורבים מצויים שם הואיל ועדיין לא נאסר בהנאה ואם ימצאו חמץ אחר זמן איסורו אין להניח שמה כדי שיקחוהו העורבים דעיקר ביעור חמץ היא שריפה עכ"ל ובסי' שאחר זה אכתוב דעת רש"י בזה:

סעיף קטן ה

וכששורפו בשעת איסורו אסור ליהנות ממנו משנה בפרק כל שעה (פסחים כא.):

סעיף קטן ו

ומ"ש לכך טוב לו לעשות מדורה וכו' אי בשורפו בשעת איסורו קאמר תימא דלא הל"ל לכך טוב אלא לכך צריך ולפיכך נ"ל דבשורפו שלא בשעת איסורו מיירי ולהכי קאמר שאע"פ שאינו שעת איסורו ומותר ליהנות בו טוב לעשות לו מדורה ולשורפו בפני עצמו ולא יהנה ממנו בשעת שריפה דחיישינן שמא גם כשישרפנו בשעת איסורו יהנה ממנו אבל ליהנות באפרו אחר ששרפו זה תלוי בפלוגתא דרבי יהודה ורבנן דלעיל דלר' יהודה דאין ביעור חמץ אלא שריפה אפרו מותר ולרבנן דאמרי אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים אין לו דין הנשרפין אלא דין הנקברין שאפרן אסור כדאיתא בסוף תמורה (לד.):

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם בישל בו תבשיל או אפה בו פת בפרק כל שעה (פסחים כו:) אסיקנא שאם אפה פת בעצים דאיסורי הנאה הפת אסורה ובבישלה ע"ג גחלים פליגי חד אמר שאם הם עוממות מותר ואם הם לוחשות אסור וחד אמר לוחשות נמי מותר כתב הרא"ש ועבדינן לחומרא והא דשרי בעוממות לדברי הכל דוקא בקליפי ערלה ובקשין של כלאי הכרם משום דדינן בשריפה וקי"ל כל הנשרפין אפרן מותר אבל בחמץ בפסח קי"ל כרבנן דאמרי מפרר וזורה לרוח והוו בכלל הנקברין שאפרן אסור וכ"ש הגחלים ה"ר יונה ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש והרמב"ם כתב סתם ואם אפה בו פת וכו' איני יודע למה כתב עליו שכתב סתם שדבריו מבוארים הם שהרי כתב בפ"ג וז"ל אם שרפו משעה ששית ולמעלה הואיל והוא אסור בהנאה הרי זה לא יסיק בו תנור וכיריים ולא יבשל ואם בישל או אפה אותה הפת ואותו התבשיל אסור בהנאה וכן הפחמין שלו אסורין בהנאה הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאתו:

סימן תמו

סעיף קטן א

המוצא חמץ בביתו אם הוא בחול המועד יוציאנו מיד ואם הוא י"ט י"א שיכפה עליו כלי וכו' בפ"ק (ו:) א"ר יהודה אמר רב המוצא חמץ בביתו בי"ט כופה עליו את הכלי ופירש"י כופה עליו את הכלי דהא לא חזי לטלטולי ואפוקי ומיהו בבל יראה לא עבר דהא בטליה בלביה מאתמול אלא משום שלא ישכח ויאכלנו צריך כפיית כלי וכתב הר"ן ולמוצאי י"ט שורפו ובי"ט לא מצי למשרפיה אף ע"ג דקי"ל מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה שלא לצורך הני מילי היכא דאיכא צורך היום קצת אבל הכא ליכא דהא נפק ידי חובתו בביטול ואע"פ שדין זה פשוט בגמרא כתב רבינו י"א שיכפה עליו כלי מפני מ"ש בסוף דאפילו לא ביטלו לא יוציאנו שזה אינו מפורש בדברי רב יהודא דהא סתמא קאמר המוצא חמץ בי"ט כופה עליו כלי ויש מפרשים דאפילו בלא ביטלו מיירי ואחיו ה"ר יחיאל מפרש דדוקא בביטלו מיירי אבל אם לא ביטלו ישרפנו וכן כתב הגהות מיימוניות וכ"נ מדברי רש"י והר"ן אבל ה"ה כתב בפ"ג שדעת הרמב"ם לפי הנראה לפרשה אפילו בלא ביטול וכדעת י"א: כתוב בא"ח והאי י"ט דוקא ראשון אבל שני שהוא מדרבנן מותר לטלטלו ולזורקו או לשורפו עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש כדי שלא יעבור עליו במזיד כלומר לא תימא כבר עבר עליו בבל יראה ובל ימצא ומעתה או שישרפנו או שיניחנו הכל שוה שאף ע"פ שישרפנו אינו מיתקן בכך מה שעבר ואע"פ שיניחנה אינו מוסיף איסור על איסורו דליתא שאם יניחנו מוסיף איסור על איסורו הוא שעד עתה לא עבר אלא בשוגג ועכשיו יעבור במזיד כלומר שמאחר שהוא יודע שישנו ברשותו ומניחו חשיב כמזיד: ומ"ש אם הוא בח"ה יוציאנו וגם מ"ש עד הלילה שיוציאנו איני יודע מה צורך להוציאו דבהוצאה מרשותו לחוד משמע דלא סגי עד שיבערהו מן העולם וכשהוא שורפו אפילו ברשותו שפיר דמי וא"כ למה כתב רבינו שיוציאנו ואפשר דיוציאנו דקאמר פירוש יוציאנו מן העולם ע"י שישרפנו א"נ לפירש"י דשעת ביעורו היינו משעה ששית ואילך וכיון דבשעת ביעורו השבתתו בכל

דבר משמע לרבינו דה"ה דבמוציא מרשותו סגי ודלא כדברי הגהות מיימוניות שכתבתי בסימן שקודם זה: כתוב בהג"מ פ"ד לשון רבינו שמחה מן הירושלמי גגו של עכו"ם שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתגלגל חמץ מגגו של עכו"ם לגגו של ישראל הרי זה דוחפו בקנה פירושו משום דלא בדילי ממנו אסור לטלטלו בידו דילמא אתי למיכל מיניה עד כאן לשונו וכתוב בתה"ד שהטעם מפני שאין הישראל בא לבערו אלא לדוחפו מרשותו שהרי אינו שלו ואינו חייב לבערו אז חיישינן דילמא אתי למיכל אבל הכא שהוא שלו אם רוצה לבערו לא חיישינן דילמא אתי למיכל מיניה כדקאמר בפרק קמא דפסחים (יא:) הוא עצמו מחזר עליו לשורפו מיכל קא אכיל מיניה בתמיה עכ"ל וז"ל הריב"ש בתשובה חמץ של עכו"ם דבר ברור הוא שאסור לטלטלו בשבת או בי"ט שכל הדברים האסורים באכילה אפילו מדרבנן אסור לטלטלו בשבת כדאיתא בפרק מפנין (קכח) וה"ה לי"ט ואף בח"ה אסור לטלטלו דילמא אתי למיכל מיניה אלא א"כ מטלטלו כדי לבערו דאז לא אתי למיכל מיניה וכ"כ הרי"ץ גיאת גגו של עכו"ם שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתגלגל חמץ מגגו של עכו"ם לגגו של ישראל הרי זה דוחפו בקנה ואם היה בשבת או בי"ט כופה עליו כלי עכ"ל הרי שאסור לטלטל חמצו של עכו"ם אפילו בחש"מ ואף להוציאו מרשותו ולהחזירו לגגו של עכו"ם לא התיר לטלטלו להדיא דילמא אתי למיכל מיניה ואם החמץ הוא בר"ה הרי הוא כשל הפקר וא"כ כ"ש שאסור לטלטלו שהרי יזכה בו בהגבהתו וה"ל חמץ שלו וקא עבר עליה:

סעיף קטן ג

ואם מצא פת ואינו יודע אם הוא חמץ או מצה וכו' עד סוף הסימן בפרק קמא דפסחים (ז:): כתב המרדכי בפ"ק דפסחים שחטה הנמצאת בתרנגולת בפסח צריך כפיית כלי בי"ט כדי לשורפה בח"ה דקי"ל כר' יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה ולאחר איסורו דהיינו מו' שעות ולמעלה הוי בשריפה לפר"ת וה"ה בפסח:

סימן תמז

סעיף קטן א

חמץ בפסח הסכימו רוב המפרשים שאוסר תערובתו בין במינו בין שלא במינו במשהו בפרק כל שעה (פסחים דף ל.) אסיק רבא הלכה חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור וכתבו הרי"ף והרא"ש ומדלא יהיב שיעורא למילתיה ש"מ במשהו וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהלכות חמץ ומצה ובפט"ו מהלכות מ"א כתב שהטעם שהחמירו בו יותר מבשאר איסורין הוא משום דהוי דבר שיש לו מתירין והרא"ש כתב בפרק בתרא

דע"ז דמשום דחמץ לא בדילי אינשי מיניה כולי שתא לפיכך החמירו עליו לאוסרו במשהו אפילו שלא במינו:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו חוץ מבשאלתות שפוסק בנ"ט הר"ן כתב שגם הר"ת והר"ז סבורין כן ומ"מ לא קי"ל כוותייהו לגבי כל אינך רבוותא ועוד שכתבו התוס' שלא עשה ר"ת מעשה להתירו בנ"ט וגם הרשב"א כתב בתשובה שכן הלכה רווחא ותורה יוצא לכל ישראל שהוא בכל שהוא:

סעיף קטן ג

וכתב הראב"ד דבמשהו אינו אוסר בהנאה אלא באכילה דברי הראב"ד כתובים בא"ח וכתבום הרא"ש והר"ן בפ"ב דע"ז וכתב הר"ן שכן דעת הרמב"ן והוא ז"ל כתב שאין דרכם ברור בעיניו:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ורי"ף כתב שאוסר גם בהנאה ולזה הסכים הרא"ש הוא ג"כ בפ"ב דע"ז וכ"כ בהגהות מיימון פ"א בשם רשב"ם וכתבו עוד שיש לו פדיון להוליך דמי חמץ לאיבוד ומותר ליהנות אבל באכילה אסור דסוף סוף טעם חמץ הטעים: כתב ה"ה בספ"ד דע שדין תערובת חמץ הוא כדין שאר התערובות אלא שמה שאוסר בשאר תערובות פחות מס' אוסר בחמץ במשהו אבל אם בשאר תערובות לא היה צריך ס' אלא קליפה או נטילת מקום אף בחמץ כן ר"ל שחם בחם בלא רוטב די בקליפה שאם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמין ואין שם דבר המפעפען לא אסר אלא במקום מגעו בלבד לפי שאינו מבליע יותר וזה ברור כתבוהו המפרשים עד כאן לשונו. ובסימן תנ"ז כתב רבינו כן בשם הרא"ש ועוד כתב שם כמה דינין בתערובת חמץ שהם ראויים ליכתב בסימן זה:

סעיף קטן ה

ודוקא בתוך הפסח אבל משש שעות עד הלילה הוי כשאר איסורין כ"כ התוס' פרק בתרא דע"ז (סו:) גבי פלוגתא דריחא אי מילתא היא וכ"כ הרא"ש בפרק כל שעה וז"ל וחמץ משש שעות ולמעלה אף על פי שלוקין עליו מן התורה כיון שאין בו כרת הרי הוא כשאר איסורין ובטל בס' וכ"כ שם המרדכי בשם סה"ת וס"ה והגהות מיימון בפ"א בשם סמ"ק ואין כן דעת הר"ן בפרק כל שעה אלא דמשש שעות ולמעלה קרי ליה רבא בזמנו וקאמר דהוי במשהו ודעת רבינו ירוחם כדעת התוספות והרא"ש ומיהו כתב דהייינו דוקא שלא עירבו במזיד אבל עירבו במזיד כגון שצריך לעשותו ולתקנו עם חמץ כגון אלמור"י אסור אפי' אחר הפסח וצריך לבערו קודם הפסח וכבר כתב רבינו בסי' תמ"ב דין האלמור"י וה"ה כתב בפ"א שיש מי שכתב דלפי מ"ש הרמב"ם שהטעם שחמץ בפסח

במשהו משום דהוי דבר שיש לו מתירין ה"ה בנתערב ע"פ מו' שעות ולמעלה שהוא במשהו. כ' התו' בפ' גיד הנשה (חולין צז.) גבי הא דאמר רבא אמרו רבנן שם בשם ר"ת דכשהיו מוצאים חטה בתרנגולת רותחת בפסח היה צריך להשהותה עד אחר הפסח:

סעיף קטן ו

ובפסח נמי לא אמרן דהוי במשהו אלא בשנתערב בתוך הפסח אבל אם נתערב קודם לכן ונתבטל בס' מותר ולא אמרינן דחוזר וניעור כ"כ הרא"ש בפרק כל שעה וחמץ משש שעות ולמעלה הרי הוא כשאר איסורין ובטל בס' ומותר אף בפסח כיון שנתבטל קודם הפסח וכ"כ שם המרדכי וכ"כ הגה"מ בפ"א בשם סמ"ק וכ"כ סמ"ג ואף ע"פ שכתבו הגהות שיש אוסרין נראה שהם סוברים כדברי המתירין וכתוב בת"ה סימן קי"ד שמנהג פשוט הוא להתיר לח בלח שנתבטל קודם הפסח שאינו חוזר וניעור בפסח וכתב עוד בשם סמ"ג דקמח בקמח מתערב יפה דמיקרי לח בלח. וכתבו הגהות ומהאי טעמא יש להתיר חטה שנמצאת במצה אפוייה בערב הפסח או בתרנגולת צלויה או מבושלת מיהו אם חזרו וחממו המצה או התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה אסורה דחוזרת ונותנת טעם בתוכה במינו דהוי במשהו כיון שהחטה עודנה בתוכה ומיהו מחימום דכלי שני אין לחוש אבל אם הסירו ממנה ואחר כך חממוה בי"ט שרי דכיון דכבר נתבטל מעי"ט שוב אינו חוזר וניעור עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומה שכתבו דחוזרת ונותנת טעם בתוכה במינו דהוי במשהו תימא דמאי אירי'א במינו אפילו שלא במינו הוי במשהו ונראה להגיה בזמנו במקום במינו וכ"כ בכלבו אבל מדברי הרמב"ם בספ"ד נראה שאע"פ שנתערב כמה זמן קודם הפסח אסור לאכלו בפסח לפי שהוא חוזר וניעור וכתב ה"ה שכן דעת הרבה מהגאונים והרי"ץ ן' גיאת ושכדבריהם ראוי לנהוג ולהחמיר ורבינו ירוחם כתב שכן הוא דעת הרשב"א ג"כ וכבר הזכיר רבינו בסמוך סברא זו בשם הרי"ץ ן' גיאת:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו וכן התיר רש"י בשר יבש וגבינה שנמלחו קודם הפסח וכו' כלומר שלא נבדק המלח מחמץ ולא דקדקו במליחתם ליזהר מחימוץ כ"כ המרדכי בפרק כל שעה והגה"מ בפ"א בשם סמ"ק וכ"כ סמ"ג ואזדו לטעמייהו דסברי דכל שנתבטל קודם הפסח בס' אינו חוזר וניעור. ומיהו כתבו דשומן מהותך שהותך לפני הפסח אסור בפסח מפני המחבת שעושין בה תבשיל חמץ וכן פעמים שנשאר אתר הטיגון שמטגנין בו רישולי"ש נשאר שומן במתבת ומחזירין אותו לשאר השומן אבל אם יודע שנזהר מזה ויודע בודאי שהמחבת לא היתה בת יומא בעת שהתכו בו השומן מותר אפילו למאן דאסר נותן טעם

לפגם בפסח מ"מ זה הפגם נתינת טעמו היה קודם הפסח ומיהו דוקא שבעת התכת השומן היה נזהר שהיה מהתכו לשם פסח אבל הותך בסתם אף על פי שאומר עתה ברי לי שלא היתה המחבת בת יומא מ"מ אסור בפסח דכל מלתא דלא רמי עליה דאיניש לאו אדעתיה עד כאן לשון הגה"מ בשם סמ"ק:

סעיף קטן ט

ומה שאוסרין שומן מהותך שהותך קודם פסח משום דחיישינן שמא הקדירה בת יומא ולא נתבטל החמץ דבעינן שיהא בהיתר ששים כנגד כל הכלי דבכוליה משערינן ואי אפשר לדבר המתבשל בתוך הכלי שיהא בו ששים כנגד הכלי וכ"נ מדברי תשובות הרא"ש שהתיר גבינה שנעשית בכלים של כל השנה מפני שאינם משתמשים בהם בדבר חם ואפילו אם שמשו בהם בדבר חם כיון שאין עושין בהם הגבינה בחמין אינו מפליט משמע שאם היו משתמשים בהם בדבר חם וגם היו עושין הגבינה בחמין שהיתה נאסרת והטעם מפני שלא נתבטל קודם הפסח שכל שאיסורו משום פליטת הכלי אין בהיתר ששים כנגד הכלי ואסור ומטעם זה נראה ג"כ שאסר דגים מלוחים השרויים במים לפי שבלעו מחמץ הבלוע בכלי ואין בהם ששים כנגד כל הכלי ומטעם זה יש לאסור לאכול בפסח מרקחת הנעשים בתוך כלי כל השנה ואפילו לדברי המתירין לאכול תערובת חמץ שנתבטל קודם הפסח שמרקחות אלו לא נתבטל חמץ שבהן אלא א"כ אין דרך בני אותו מקום לבשל שם מרקחת אלא בכלי מיוחד לבשל בו מרקחות ואין דרכם לבשל באותו כלי חמץ כלל וגם שיהיה להם כף מיוחד לנער בו המרקחות שאין דרכם לנער בו חמץ דבכהאי גוונא איכא למישרי ואף על פי שכתבו שכל שהותך בסתם אף על פי שאומר ברי לי לא סמכינן עליה שאני הכא דכיון דאין דרכן בכך הוי כאומר ברי לי . ומיהו יש לחוש בכלים דידן המיוחדים למרקחות מפני שלפעמים מבשלין בהם מרקחת עשוים עם פתותי לחם ודבש לעשות ממנה פת הבאה בכיסנין אלא שאפשר לומר שמאחר שאותם כלים אין מבשלין בהם אלא מרקחות ולא דברים אחרים אלא לעתים רחוקים הו"ל כאילו אינן בני יומן בודאי ומ"מ ראוי להחמיר. ומ"כ השיב ר"ת על כלים המחומצים שמבשלים בהם עכו"ם מי תותים אין לחוש אפילו אין להם כלים מתוקנים לכך חדא דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ועוד דהא טעמי להו כוליה שתא וליכא טעם חמץ ע"כ . ומ"מ יש לתמוה על דברי ההגהות שאסרו כל שאינו אומר ברי לי שלא היתה בת יומא ולמה לא התירו מטעם דסתם כלי עכו"ם אינן בני יומן וכן יש לתמוה על הרא"ש שאסר דגים מלוחים השרויים במים וגבינה אילו היתה נעשית בחמין וכלים שתשמישן בחמין היה אוסרה ומ"ש מבשר יבש וגבינה שנמלחו קודם הפסח שהתירו ההגהות וגם

רבינו כתב להתיר בהם ולא משמע מדברי רבינו שיהא הרא"ש חולק בדבר: ומ"ש רבינו בשם העיטור דגיעול היוצא מדופנו של כלי בטל הוא נראה שטעמו משום דלא דמי חמץ לשאר איסורין שפליטת הכלים אוסרת דשאר איסורין פליטת הכלי נבלע בהיתר בשעת איסורו אבל חמץ דכי בלע מפליטת הכלי בזמן היתירו הוא הלכך מאחר שאינו בעין אינו חשוב ובטל הוא וזה טעם היתר בשר יבש וגבינה שנמלחו קודם הפסח. ועי"ל דסבר דסתם כלים אינן בני יומן אמרינן לענין איסור חמץ כדמשמע מדין זיתים שכבשן דבסמוך וכיון שכן ה"ל נותן טעם לפגם קודם הפסח ומותר אפילו לדברי האוסרין נ"ט לפגם משום דפגם זה תחילת נתינת טעמו היה קודם הפסח וכמ"ש ההגהות ואפשר לומר דהרא"ש נמי סבר הכי דסתם כלי עכו"ם אינן בני יומן גם לענין חמץ בפסח ומה שנתן טעם להתיר גבינה לחה מפני שלא נעשית בכלים שמשתמשין בהם חמין לא כתב כן אלא כדי להתירה אפילו לדברי האומרים שאף על פי שנתבטל קודם הפסח חוזר וניעור דאילו לדברי האומרים דאינו חוזר וניעור אף ע"פ שנעשית בחמין ובכלים שמשתמשין בהם בחמין מישרא שריא שכבר נתבטל קודם הפסח ואינו חוזר וניעור ויותר נראה לומר דגבינה זו נעשית בפסח עצמו וכדדייק לישניה שכתב גבינה לחה בפסח וכל שהוא בתוך הפסח לד"ה אילו היתה נעשית בחמין בכלי שנשתמשו בו בדבר חם ודאי היתה נאסר אבל אם נעשית קודם הפסח אפילו היתה נעשית בחמין בכלי שמשתמשין בו בדבר חם מישרא שרי וכן מה שאסר דגים מלוחים השרויים במים כשהם שרויים במים בפסח עצמו מיירי כדדייק לשון רבינו ולשון רבינו ירוחם דכיון שבפסח עצמו הם בולעים מפליטת הכלי אסור אבל אם לא היו שרויים בפסח אף על פי ששרה אותם קודם לכן מותרים הם פליטת הכלי שנתערב כבר נתבטל קודם הפסח ומטעם זה התיר היבישים אף על פי שנמלחו קודם הפסח ונראה שכן הוא דעת רש"י שהתיר בשר יבש ומדלא כתב בשר מליח משמע דלא התיר אלא דוקא ביבש אבל לא בשרוי במים בתוך הפסח ולפ"ז מרקחות העשויים קודם הפסח מותרין ואפי' בשלם בכלים שדרכן לבשל בהם חמץ וכ"כ רבינו ירוחם וחמץ שנתערב קודם פסח בטל בס' ומותר באכילה אפילו בפסח מאחר שנתבטל קודם הפסח ועל זה אנו סומכין לאכול מרקחות שנעשו קודם הפסח ובשר מלוח שנמלחה קודם הפסח בכלי החמץ ומליח כרותח וכן גבינה מלוחה ודגים מלוחים אבל אם נמלחו בפסח בכלי החמץ או אלו הדגים ששורין העכו"ם במים בכלים שלהם בפסח אסורין ע"כ ומ"מ לדעת ההגהות א"א לומר כן שהרי הם אוסרין כל שאין אומר ברי לי שהמחבת לא היתה בת יומא ויש לתמוה עליהם דא"כ היאך התירו בשר מליח שנמלח קודם הפסח אע"פ שנמלח בסתם כלים שהם בלועים

מחמץ ודוחק לומר שמחלקים בין פליטת כלי בדבר מליח לפליטת כלי בדבר המטוגן או המבושל בו ולדעת הרא"ש אפשר לומר עוד דמיירי בדגים שנשרו במים קודם הפסח וטעמו משום דאע"ג דסבר דבשר מליח ודגים מלוחים אע"פ שהם שרויים במים קודם הפסח שרו מדינא דסתם כלים אינן בני יומן וה"ל נותן טעם לפגם וכבר נתבטל קודם הפסח מ"מ משום חומרת איסור חמץ כתב בתשובה להחמיר ולאסור דגים שנשרו במים קודם הפסח ולא מן הדין וכן מוכיח לשון התשובה שכתב באשכנז נוהגים איסור בדגים מלוחים וכן אותם שאינם שרויים במים ובצרפת נוהגים היתר באותם שלא נשרו במים אבל השרויים במים אסורין בפסח כיון דחמץ בפסח במשהו אין לזלזל באיסורו ע"כ משמע דמשום חומרא אסרם ולא מן הדין ולפ"ז ה"ה לבשר יבש וגבינה שנמלחו קודם הפסח שהם אסורין מפני חומרת החמץ שאיסורו במשהו אלא שמתוך לשון רבינו שכתב סתם אסור לאכול דגים מלוחים השרויים במים בפסח משמע דמדינא אסר להו הרא"ש: ומה שכתב רבינו בשם רש"י להתיר בשר יבש וגבינה שנמלחו קודם פסח משום דכל שנתערב קודם לכן אינו אוסר אלא בששים יש לדקדק שאם חשש האיסור הוא מחמת הכלי שנמלחו בו הא בעינן שיהא בהיתר ששים כנגד כל הכלי ואין לך דבר שהוא בתוך הכלי שיהא בו ששים כנגד כל הכלי ועוד דאמאי נקט טעמא מפני שנתערב קודם לכן עדיפא ה"ל לומר דסתם כלים אינן בני יומן מיהו בזו י"ל משום דאיכא מאן דאסר בנ"ט לפגם בפסח לא כתב כן אבל אכתי קושיא קמייתא במקומה עומדת ושמא י"ל דלא התיר אלא משום דסתם כלים אינן בני יומן וה"ק אפילו למאן דאסר נ"ט לפגם בפסח הכא שרי לפי שכיון שטעם פגם זה קיבל קודם פסח ונתבטל אז מפני פגמו אינו חוזר וניעור ודוחק לומר דהכא מיירי בשלא נמלחו בכלי אלא על גבי עצים וכיוצא בהם שאין בהם חששא אלא מהמלח שלא נבדק דבהכי שייך לומר דאית בהו ס' לבטל חמץ הנמצא בתוכה דא"כ לא ה"ל למישרי סתמא כיון דסתם בשר יבש וגבינה בכלים מולחים אותם ואח"כ בא לידי תשובת רש"י וכ' בה כלשון הזה בשר יבש שלא נזהר במליחתו וכן גבינה מותר לאכלה בפסח דאפילו למ"ד חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אוסר דמשמע שאסור במשהו ה"מ אי איתיה בעיניה דקנסינן ליה משום דעבר עליה בבל יראה ובבל ימצא אבל על ידי תערובת כי הכא שלא נעשה שימור בבשר ואיכא למיחש שמא נמלח בדבר שיש בו חמץ אפ"ה אינו אסור אלא בנותן טעם שלמה בר יצחק:

סעיף קטן י

ומ"ש הרי"ץ גיאות לאסור גבינה הניקפת קודם פסח אע"פ שאין נעשית אלא בצונן ובכלים שאין משתמשין בהם אלא צונן נראה שטעמו מפני המלח שלא נבדק (אלא)

מחמץ או שסובר שהכלים בולעים חמץ ע"י מלח וכן מפליטים חמץ ע"י המלח וכדמשמע ממ"ש ר"י גבי גבינה לחה בפסח אלא דא"כ לא ה"ל לאסור חלב שחלבו קודם פסח דלא משמע שיש בו מלח ולכן נראה לומר שטעמו משום דכיון שלא נזהר בהם. חיישינן שמא נתערב בהם פרוסת חמץ ולאו אדעתיה: כתוב בהגה"מ פ"א בשר מלוח ישן דשרי בפסח אפילו נשאר חמץ משהו בעין על הבשר מ"מ הרי מעבירים אותו כשמדיחין אותו לבשל ולפ"ז אין לאוכלו בצלי אם לא ידיחנו היטב קודם צלייה דלפעמים כשהוא מולחה נשאר חמץ בעין על הבשר או אדם אוכל פת עליו באותה שעה לכן יש ליזהר עכ"ל וכתב עוד הרינג"ש מלוחים ישנים מותרים לאכלם בפסח כיון שנמלחו קודם הפסח כמו בשר מלוח שנמלח קודם הפסח וכן גבינה ישנה אבל היכא דאיכא לספוקי שמא נמלחו בפסח אסורים מיהו נהגו העולם שלא לאכול בפסח לא גבינה ישנה ולא דגים מלוחים ושמא היינו משום דרגילות לאוכלן בלא הדחה כדפרישית גבי בשר מלוח בעי הדחה כל זה מסמ"ק עכ"ל: כתב המרדכי בפרק כל שעה מלח ששמו במדוכה של חמץ יכול למלוח בו בשר לצורך פסח כי כן התיר ר"ת אפילו מלח ששכח ישראל בכלי של עכו"ם למלוח בו בשר היתר וגם בסה"ת כתב שם עשה ישראל גבינות בדפוסי העכו"ם מותרין משום דמלח אינו מפליט מה שבלוע בכלי: תשובת הרא"ש בגבינה לחה בפסח ודגים מלוחים ודין בצל שנחתך בסכין שגוררין בו הבצק הכל בכלל כ"ד: כתב רבינו בסימן תנ"א בשם רבינו האיי עריבה של חרס שלשין בה כל השנה ובשעת הגתות הדיח אותה יפה ודרכו בה ענבים או הניחוה תחת הצנור לקבל בו היין אותו היין אסור לשתותו בפסח שכלי חרס אין לו תקנה אלא בליבון הלכך אם ידוע אותו היין אסור לשתותו בפסח אבל בספיקא כי האי מילתא לא חיישינן ודבריו תמוהים בעיני למה אסר לשתות אותו יין בפסח דכיון שלא נתן אותו היין בעריבה אלא בצונן למאי ניחוש ליה דצונן אינו מבליע ולא מפליט כמ"ש רבינו בשם הרא"ש גבי גבינה לחה בפסח וכמו שאכתוב בסמוך בשם סמ"ק ואפשר שמפני כך לא כתב רבינו דברי רבינו האיי בסימן זה דמשמע ליה שהם דלא כהלכתא ולא כתב בסי' תנ"א אלא ללמוד מהם שכלי חרס לא מהני ליה הגעלה אפי' נשתמש בו בצונן: כתב הרשב"א שאלת מי שמצא בשעת הגתות חתיכה מחומצת בכלי מלא יין והוציאה משם ולקח לזמן מאותו היין ונתן בחביות אחרות שהיו חסרות מעט מהו לשתותו בפסח תשובה הגאונים כולם אסרוה בשתיה וראוי לחוש לדבריה': כתב סמ"ק בסימן רכ"א בוסר שדורכין אותו במדוכות קודם הפסח מותר בפסח ואע"פ שהמדוכות מחומצות מחמץ שמערבין עם המורייס משום דהוי צונן ואין בו כח להפליט ואפילו אי פלט משהו בעלמא הוא דפליט ונתבטל קודם הפסח

מידי דהוי אכרישין ובצלים שחתכן בסכין חולבת ונתנם עם בשר כדפירש רבינו ברוך: כתב המרדכי בפרק כל שעה בחבית פעמים נותנין עיסה בשולים לדבק הנסרים מותר לשתות היין בפסח שטעם חמץ ביין כבר נתבטל קודם הפסח ובתוך הפסח אינו נותן טעם כיון שכבר הוקשה החמץ אבל סמוך לפסח ב' חדשים אם נתן עיסה בין השוליים אסור לשתות בפסח מאותו חבית לפי שעדיין העיסה רכה וגם בימי הפסח נותנת טעם תוך היין וכ"כ הגהות מיימון פ"א וכ"כ סמ"ג בסימן ע"ז ובתה"ד סימן קי"ז כתב בשם סמ"ק דדוקא נתן תוך שלשים יום אסור:

סעיף קטן יא

חמץ שנתערב א' בשנים במצה ביבש כ' רש"י שמשליך א' וכו' בע"ז (עד.) תנן אלו אסורין ואוסרין בכל שהן יין וע"ז ועורות לבובין וכו' ופריך בגמרא (שם) תנא מאי קא חשיב אי דבר שבמנין קחשיב ליתני נמי חתיכת נבילה אי איסורי הנאה קחשיב ליתני נמי חמץ בפסח אמר רבי חייא בר אבא האי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסורי הנאה וליתני ככרות של בעה"ב לענין חמץ בפסח מאן שמעת דאמר לה ר"ע הא תנא ליה התם ר"ע מוסיף אף ככרות של בעל הבית ופי' רש"י תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסורי הנאה דאיכא תרתי לחשיבותא דחשיב איסור דידהו הוא דלא בטיל אבל חמץ פרוסה בפסח הואיל ואין דרכו למנות בטל ומשליך אחד מהם לנהר והשאר נותן לכלבו וכתב עליו הרא"ש ולא ידענא למה לא יהא תערובת חמץ מותר אף באכילה דהא דאמר חמץ במשהו היינו דבר לח המתערב דבמקום דהוי בשאר איסורין בנ"ט הוי חמץ במשהו אבל דבר יבש דבשאר איסורין חד בתרי בטיל ה"ה בחמץ בפסח וכן מוכחא שמעתין ולמאי דבעי רש"י להחמיר לאוסרו באכילה ה"ה נמי אסור בהנאה ומה שפירש וישליך אחד לא ידענא למה דתנן במסכת ערלה (פ"ב מ"א) הערלה וכלאי הכרם עולים באחד ומאתים ואין צריך להרים והא דצריך להרים בתרומה היינו משום גזל השבט ובסוף דבריו כתב תערובת חמץ בפסח שנתערב עם מינו מותר אפילו באכילה דלענין תערובת דיבש ביבש אין חילוק בין חמץ בפסח לשאר איסורין דלא החמירו חכמים לאסרו במשהו אלא היכא דשאר איסורין בנ"ט וחמץ משום דלא בדילי אינשי מיניה אסור במשהו כנ"ט בשאר איסורין אבל יבש ביבש אם אין דבר שבמנין כי היכי דבשאר איסורין חד בתרי בטיל ה"ה חמץ בפסח וכן מוכחא כל הסוגיא עכ"ל: ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב סתם חמץ שנתערב אחד בשנים במצה ביבש כתב רש"י שמשליך אחד והשאר מותר בהנאה ה"ל לפרש דהיינו דוקא בפרוסת חמץ שנתערב עם פרוסת מצה אבל ככר של חמץ שנתערב עם ככרות מצה אפילו באלף לא בטיל וכדמשמע מדברי רש"י שכתבתי בסמוך וי"ל

דלא כ"כ רש"י אלא משום דלא ליפלוג האי תנא אדר"ע אבל לדידן דלא קי"ל כר"ע לא שאני לן בין ככרות של בעל הבית לפרוסות אבל הרי"ף כתב על משנה זו דאלו אסורין ואוסרין בכל שהן יין נסך וע"ז וכו' וליתיה להאי כללא דקי"ל דחמץ בפסח אסור ואוסר בכל שהוא ומשמע מדבריו דאפילו יבש ביבש קאמר דאוסר בכל שהוא וכן פירש ר"י וגם רבינו כתב בטור י"ד סימן ק"ט על תערובת חמץ יבש ביבש הרי"ף אוסר הכל אפילו בהנאה ונראה שטעמו מפני שהוא דבר שיש לו מתירין ומפני כך אפילו יבש ביבש לא בטיל אפי' באלף או משום דסבר שלא התירו יבש ביבש חד בתרי אלא באיסורי נותנים טעמים אבל באיסורין שהחמירו בהם ביותר מנ"ט אין הפרש בין יבש לבלול וכמ"ש המרדכי בפרק כל שעה והרשב"א בת"ה: ויש קיצור בדברי רבינו שכתב סתם חמץ שנתערב במצה ביבש כתב רש"י שמשליך אחד והשאר מותר וכו' וה"ל לפרש דהיינו דוקא בפרוסת חמץ שנתערבה עם פרוסת מצה אבל ככר חמץ שנתערב עם ככרות מצה אפילו באלף לא בטיל:

סעיף קטן יב

ונותן טעם לפגם בפסח רשב"ם אוסר וכו' בפ' בתרא דע"ז (סו.) דייק אמתני' דקתני יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחם והם מותרות ואם היו מבוקעות אסורו' מאי לאו בנ"ט לא במשהו הא מדקתני סיפא זה הכלל כל שבהנאתו בנ"ט אסור כל שאין בהנאתו בנ"ט מותר מכלל דבנ"ט עסקינן וכתב שם הרא"ש י"א דכל איסורין שהן במשהו לא אמרינן בהו דנ"ט לפגם מותר דהא אין לך ביטול טעם יותר ממשהו באלף אפ"ה אסרו רחמנא וה"ה נמי נ"ט לפגם ומביאין סעד לדבריהם מכאן ומפרשים כן מכלל דבנ"ט עסקינן מדשרי שלא כדרך הנאתו דאי איירי באיסור משהו אפילו שלא כדרך הנאתו נמי אסור ולא נהירא דנהי דהחמירה בהם תורה לאוסרם במשהו מ"מ יש שם איסור עליהם אבל כשהוא פגום פקע איסורו כדילפינן מנבילה ועוד עיקר טעמא פריכא הוא דהיכן אסרה תורה במשהו במין במינו התם אפילו אחד באלף אין טעמו נפגם ולא נתבטל דמינו אינו פוגמו ואינו מבטלו אבל נ"ט לפגם מעיקרא שרי כי לא היה בו טעם ובשמעתין פריך מדסיפא בנ"ט מכלל דרישא נמי בנ"ט וסיפא הוי פירושא דרישא עכ"ל. וכ"ד התוספות שם להתיר נ"ט לפגם אפילו בדברים שאיסורן במשהו וגם המרדכי כתב בפרק כל שעה שרבי יהודה מפרי"ש הורה הלכה למעשה להתיר נ"ט לפגם בפסח והביא כמה גדולים שסוברים כן ואע"פ שג"כ הביא גדולים שחולקים בדבר מכל מקום רבו המתירים על האוסרים והרשב"א כתב בתשובה וז"ל כל שאיסורו במשהו אין הפרש בין נ"ט לפגם לנותן לשבח שאין מתירין נ"ט לפגם במה שאיסורן במשהו שאינו מחמת טעמו אלא

מחמת חומר איסורו וכיון שכן מה לנו אם הוא לשבח או לפגם הא איכא איסור ובלבד שלא יהא כ"כ נפסד שיחזור כעפרא בעלמא דכל שנפסד כ"כ אין כאן איסור כלל ונ"ט לפגם שאמרו בפרק בתרא דע"ז אינו מגיע להפסד זה שהרי דינו דנ"ט אפילו חומץ לתוך הגריסין וכן קדירה שאינה בת יומא אין האיסור שבה נדון כעפרא בעלמא עכ"ל ולענין הלכה כיון דרבו המתירין הכי נקטינן: וכתוב בת"ה דבמקום שאין מנהג ידוע יש להורות דהמיקל לא הפסיד והמחמיר תע"ב וגדול אחד נסתפק במקום שנהגו לאסור היכא דהוא משהו וגם נ"ט לפגם אי אסרינן דאיכא למימר דאפילו האוסרים מודים בהכי וחילוק זה איתא בתוס' פרק כל שעה (פסחים ל:) דקאמר דאע"ג דאין מבטלין איסור לכתחלה היכא דהוי לפגם וגם משהו מבטלין ונראה להוכיח קצת לענין נידון דידן דאין לחלק מדכתב המרדכי פרק כל שעה דחטים שנפלו לבור וכו':

סעיף קטן יג

ולאחר הפסח בין במינו בין שלא במינו בטל בששים וכו' לראש הסימן קאי דקאמר בחמץ שנתערב בתוך הפסח שאוסר תערובתו במשהו והשתא אתא למימר דכשנתערב לאחר הפסח בטל בששים ומ"ש שאם נתערב אחר הפסח הוא בטל הכי איתא בפרק כל שעה (פסחים ל.) אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר"ש ומי אמר רבא הכי הא אמר רבא ר"ש קנסא קניס הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא ה"מ בעיניה אבל ע"י תערובות לא. ופירש"י אבל ע"י תערובות לא ואפילו שהייה בעיניה ועבר עליה לא קניס למיסר תערובות דיליה וכתב הרא"ש מצאתי כתוב בשם הר"י דאפילו אם עירבו במזיד מותר ולא נהירא לי דרבא לא שרי אלא כשנתערב ממילא והוי בכלל שאר איסורין שאם בטלן במזיד אסורין עכ"ל ואע"ג דסתמא אמרינן שלא בזמנו מותר משמע לרבינו דאין להתירו בפחות מששים כשאר איסורין ואין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב בפ"א חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אם נתערב בין במינו בין שלא במינו ה"ז מותר לאכלו עכ"ל ואם איתא דס"ל דבעי ששים לא הוי שתיק מיניה: כתב הרמב"ם בפ"א חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה לעולם אפילו הניחו בשגגה או באונס וכתבו רבינו בסימן שאחר זה:

סעיף קטן יד

וכתב עוד הר"י אם בטלו בשוגג קודם הפסח א"נ בפסח כגון שלא היה יודע שהוא חמץ מותר ואם ביטלו במזיד קודם הפסח וכו' נראה דה"ק אם ביטלו במזיד קודם הפסח כלומר שהיה יודע שהוא חמץ ועירבו עם דברים אחרים לא על דעת להשהותו אחר הפסח לכאורה נראה שהוא מותר שאע"פ שהיה יודע שהוא חמץ כשעירבו לא הוי

כמבטל איסור לכתחלה מאחר שלא עירבו כדי להשהותו לאחר הפסח אבל אם ביטלו במזיד על דעת להשהותו אחר הפסח אסור משום דהוי ליה כמבטל איסור לכתחלה:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו ואיני מבין תוכן דבריו שאם הוא דבר שעוברין על תערובתו מאי נפקא מינה בביטולו וכו' נ"ל דהא ודאי לא איירי הר"י בדבר שעוברין על תערובתו דהא כיון דחמץ שעבר עליו הפסח לא מיתסר אלא משום דקנסינן ליה מפני שעבר בבל יראה כל שעובר עליו בכלל הקנס הוא ואע"פ שהוא מעורב וכ"כ ה"ה בספ"ד שנראה מדברי הרמב"ם ושכן כתבו קצת מפרשים אלא בדבר שאין עוברין על תערובתו אתא הר"י למימר שאם ביטלו במזיד אדעתא דלשהייה אחר הפסח אסור משום דאע"ג דשלא בזמן איסורו הוא מערבו כיון שעירבו על דעת להשהותו אחר הפסח הוי כמבטל איסור לכתחלה ואסור: כתב הגהות מיימון בפ"א אם נתערבו חטים חמץ בשאר חטים כשרים ולא נודע עד לאחר הפסח אע"ג דקנסא קניס ר"ש מ"מ די לו בזה שיוליך הנאה לים המלח ויזהר שלא יחזור העכו"ם וימכרנו לישראל אחר כההיא ארבא דטבעה בחישתא עכ"ל ומשמע מדבריו דאחר שהוליך הנאה לים המלח נמי אסור באכילה דלא מהני הולכה לים המלח אלא להתיר בהנאה בלבד ולא ידעתי למה: כתב הריב"ש בתשובה חמץ נוקשה אפילו בעיניה אינו אסור בהנאה אחר הפסח שהרי לא עבר עליו מן התורה והפידיו"ם חמץ גמור הם ואסור בהנאה אחר הפסח:

סימן תמח

סעיף קטן א

חמץ של עכו"ם שעבר עליו הפסח מותר אפילו באכילה וכו' בפרק כל שעה (פסחים כח:) תנן חמץ של עכו"ם שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה וכתבו הרי"ף והרא"ש הא דקתני של עכו"ם שעבר עליו הפסח מותר בהנאה לאו למימרא דבאכילה אסור אלא משום דבעי למיתני של ישראל אסור בהנאה תנא גבי עכו"ם מותר בהנאה אבל מותר הוא אפי' באכילה וכתב עוד הרא"ש ובירושלמי קאמר הא דקתני מתני' חמץ של עכו"ם שעבר עליו הפסח מותר בהנאה במקום שלא נהגו לאכול פת של עכו"ם אבל במקום שנהגו מותר אפילו באכילה:

סעיף קטן ב

מיהו א"א ז"ל אומר תקנה לזה וכו' בפרק כל שעה כתב וז"ל ועכו"ם שמביא לישראל דורון במוצאי פסח סמוך לערב ומניחו בביתו יאמר הישראל שאין רוצה שיקנה לו רשותו:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפשר לומר אפילו בסתם ששתק וכו' הם דברי רבינו שאומר כן מסברא וכ"כ הרשב"א בתשובה בשם התוס' שמה שמשלחים עכו"ם ככרות של חמץ דורון לישראל בי"ט האחרון של פסח מותר ונתן טעם משום דישראל לא ניחא ליה באיסורא וחצירו נמי לא קניא ואפילו משתמרת ואפילו עומד בצדה שאין חצירו קונה לו בע"כ ע"כ. ומתוך דבריו נראה דבסתם מיירי וכ"כ הגהות מיימון בפ"א וז"ל מעשה ששלח עכו"ם פת לישראל בי"ט האחרון של פסח וקבלתו השפחה שלא בפני הישראל וכשנודע לישראל צוה להצניעו בבית העכו"ם ולמחר שאלו לרבי והתירו משום דהיתרא ניחא ליה למיקני ולא איסורא ה"נ לא היה דעת הישראל לקנות חמץ בפסח עד למחר ולא קרינן ביה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח עכ"ל. אבל מדברי הרא"ש נראה שצריך שיוציא בשפתיו שאינו רוצה שיקנה לו רשותו: ודע שכתב הרשב"א עוד בתשובה הנזכרת דלא מיבעיא בי"ט אחרון דמדרבנן אלא אפילו בי"ט ראשון שהוא אסור בהנאה ד"ת אינו אסור כשהניחו העכו"ם בחצירו המשתמרת ומן הטעם שאמרנו ע"כ:

סעיף קטן ד

ושל ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה משנה כתבתיה בסמוך ומ"ש אפילו הניחו שוגג או אנוס כ"כ הרמב"ם בפ"א:

סעיף קטן ה

ואם מכרו או נתנו לעכו"ם וכו' תוספתא כתבה הרא"ש בפ' כל שעה ישראל ועכו"ם שהיו בספינה וחמץ ביד ישראל הרי הוא מוכר לעכו"ם או נותנו לו במתנה וחוזר ולוקח ממנו אחר הפסח ובלבד שיתנהו לו במתנה גמורה ורשאי ישראל שיאמר לעכו"ם עד שאתה לוקח במנה קח במאתים שמא אצטרך ואקח ממך אחר הפסח וכ"כ הרמב"ם בפ"ד וסיים בה אבל לא ימכור ולא יתן לו על תנאי ואם עשה כן הרי זה עובר על בל יראה ובל ימצא וכתב ה"ה מ"ש ואם עשה כן הרי זה עובר וכו' הוא כפי דעתו שכתב שהמפקיד חמצו ביד עכו"ם עובר בלאו וכבר נתבאר זה בסימן ת"מ: רבינו ירוחם כתב על תוספתא זו בשם בה"ג ובלבד שלא יערים ואיני מבין דבריו דהא שרי ליתנו לעכו"ם במתנה ולחזור וללוקחו אחר הפסח ואין לך הערמה גדולה מזו ואפ"ה שרי מאחר שמוציאו מרשותו לגמרי ואפשר דשלא יערים דקאמר היינו לומר שלא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי וכתוב בת"ה סימן ק"ד מי שיש בידו עניני חמץ ורוצה לתתם לעכו"ם חוץ לבית במתנה גמורה ואותו העכו"ם הישראל מכירו ויודע בו שלא יגע בו העכו"ם כלל אלא ישמור לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתנם לו יראה דשרי רק שיתנם לו במתנה גמורה בלי שום תנאי או שימכרם לו מכירה גמורה בדבר מועט אבל מתנה ע"מ להחזיר לא מהני

משום חומרא דחמץ כדאיתא בהג"מ בהלכות שבת ונראה מדברי בעל ת"ה בתשובה זו ובתשובה שקודם לה דלא מהני נתינת חמץ לעכו"ם אא"כ הוא עכו"ם שמחוץ לבית:

סעיף קטן ו

וחמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אוסר בירושלמי וכו' בפרק כל שעה כתב הרא"ש וז"ל ישראל שמצא חמץ בביתו אחר הפסח מן הדין הוא מותר דכיון דביטלו לא עבר על בל יראה וליכא למקנסיה ובירושלמי פליגי בה דגרסינן התם הפקיר חמצו בי"ד אחר הפסח מהו רבי יוחנן אמר אסור ריש לקיש אמר מותר רבי יוחנן חייש להערמה ריש לקיש לא חייש להערמה כלומר שמא לא יפקירנו ויאמר הפקרתיו עכ"ל וידוע דהלכה כרבי יוחנן ומפני כך סתם רבינו וכתב אוסר בירושלמי:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו שבעל העיטור אסרו באכילה והתירו בהנאה אפשר שטעמו משום דס"ל דלא חיישינן שמא יערים אלא מפני הנאה מרובה דהיינו הנאת אכילה אבל לא מפני הנאה מועטת דאם אינו אוכלו אע"פ שהוא נהנה ממנו הנאה מועטת היא ואפשר שאע"פ שרבינו עלה על דעתו טעם זה לא הוכשר בעיניו והכי דייק לישניה שכתב ואין טעם נכון לחלק וכו' דמשמע טעם יש אבל אינו נכון:

סעיף קטן ח

ועל מ"ש ואוסר עוד בירושלמי להאכיל חמצו בפסח אפילו לכלב של הפקר וכו' מצאתי כתוב להאכיל בהמת חבירו חמץ שאינו שלו אלא מוצאו בתוך הפסח נראה דאסור כדדריש בירושלמי לא יאכיל חמץ אפילו לכלבים של הפקר ובאגודה נמי אסר ליתן בהמתו לעכו"ם להאכילה בימי הפסח וכן אסרתי ברגנשבור"ק משום דידוע שמאכיל אותה פסולת שכר אך סתמא כשאינו ידוע התירו רבותינו מההוא דפ"ה דע"ז (ס"ג.) דאומר אדם לפועליו וכו':

סימן תמט

סעיף קטן א

חנות של ישראל והסחורה שנמכרת בו היא שלו והפועלים שמשתדלים בו עכו"ם וכו' ברייתא בפרק כל שעה (פסחים לא:) ת"ר חנות של ישראל ומלאי של ישראל ופועלים עכו"ם נכנסים לשם חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה. חנות של עכו"ם ומלאי של עכו"ם ופועלים ישראל נכנסין ויוצאין לשם חמץ שנמצא שם אחר הפסח מותר באכילה ופירש"י מלאי. פת ויין הנמכר בתוכה: אסור בהנאה דלא תלינן ליה בפועלים אלא מן של מלאי היה ושל ישראל הוא עכ"ל. ומשמע מדבריו דלא אסור בחנות ומלאי של ישראל אלא בשיש באותו מלאי פת דאיכא למימר דחמץ הנמצא שם מן של מלאי

היה אבל אם אין באותו מלאי פת שרי דשל פועלים עכו"ם הוא בודאי ומינה נשמע דלא שרי בחנות ומלאי של עכו"ם אלא בשיש באותו מלאי פת אבל אם אין באותו מלאי פת אסור דשל פועלים ישראל הוא בודאי. ונראה דלגירסת ר"ח נמי ע"כ בשיש במלאי שבחנות פת מיירי שאל"כ מאי קמ"ל דאזלינן בתר פועלים פשיטא דכיון דבעל החנות אינו מכניס שם חמץ כלל ודאי של פועלים הוא ודברי רבינו סתומים:

סימן תנ

סעיף קטן א

כתב רש"י ישראל שלוה ככר מחבירו קודם הפסח צריך לפרעו אחר הפסח וכו' כ"כ בא"ח והגמיי' פ"א והמרדכי בפרק כל שעה והביאו ראיה מדאמרינן פרק בתרא דעכו"ם (סב:) דבי רבי ינאי יזפי פירי מענייי' בשביעית קודם זמן הביעור ופרעו להו בשמינית אמר ר' יוחנן יאות אינון עבדין:

סעיף קטן ב

וישראל שמקבל מעכו"ם ככרות בריבית בכל שבוע כתב אבי העזרי שיאמר לו קודם הפסח וכו' ז"ל הגהות מיימון בפ"א ישראל שקנה חק הכומרים יקחו לאחר הפסח מה שחסר להם בפסח ולא דמי להא דאמרינן ספ"ק דע"ז (כב.) לא יאמר לעכו"ם טול אתה בשבת ואני בחול וכו' דהכא ליכא למקנסיה ותו דהתם נמי אם התנו מתחלה מותר ובלבד שלא יבאו לחשבון אבל הכא שרי ואפילו באו לחשבון שהרי אין איסור חמץ שעבר עליו הפסח אלא מטעם קנס וכה"ג ליכא למקנסיה כלל וכ"כ המרדכי בפרק כל שעה ונראה מדבריהם שאינו צ"ל קודם פסח שום דבר אלא מן הסתם מקבל מהם אחר הפסח ככרות חמץ שהיו ראויים לתת לו בפסח אבל אבי העזרי נראה שהוא מצריך שיאמר לו קודם הפסח שיתן לו בשבוע פסח קמח או מעות דכל שהתנה עמהם כן אע"פ שאח"כ נותנין לו ככרות חמץ חליפי הקמח והמעות הן ושרי אבל אם לא התנה עמהם כך אסור דמדמי לה להיא דספ"ק דע"ז דבעינן שיתנו עמו מתחלה:

סעיף קטן ג

שאלה לרש"י ישראל ועכו"ם שיש להם תנור בשותפות מהו לומר לעכו"ם וכו' בהגהת מיימון פ"א וז"ל ישראל ועכו"ם שיש להם תנור בשותפות אסור שיאמר ישראל לעכו"ם טול אתה חלקך בשבת ואני בחול ואם התנו מתחלה כשנשתתפו מותר אבל לענין פסח מותר להתנות קודם הפסח ונוטל הימנו דמים של אותה שבוע ולא דמי לישראל ועכו"ם שיש להם שדה בשותפות וכו' דהתם כל הטורח שטורחים בשדה של אמצע הוא ונראה כטורח בשביל ישראל אבל הכא כיון שנטל את הדמים מתחלה מותר עכ"ל אבל המרדכי כתב בפ"ק דע"ז נשאל ר"מ בישראל ועכו"ם שיש להם תנור בשותפות מהו לומר לעכו"ם

טול אתה שבוע של פסח ואני אטול אח"כ והשיב דמתנה כן קודם הפסח ומותר עכ"ל ולא הזכיר שצריך ליטול דמי אותה שבוע קודם פסח וגם כך נראה ממה שכתבו הגהות בדין ישראל שקנה חק הכומרים שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ד

וה"ר שמשון בר"א כתב מעשה בא לידי בישראל שהיה לו תנור וכו' עד אף על פי שאמר לו העבר לי חבית של יין נסך ממקום למקום מותר הכל במרדכי פרק כל שעה ובהגהות מיימון פ"א ואהא דאמרינן שאם קיבל הישראל כבר המעות מותר ליהנות מהן כתב ואף על גב דתנן בפרק בתרא דע"ז (סב.) השוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך שכרו אסור הא מסקינן התם קנס הוא שקנסו חכמים ביין נסך וע"ז אבל בעלמא לא דלשאר איסורי הנאה דאין תופסין דמיהם לא קנסו:

סעיף קטן ה

ומ"ש ומיהו שרי לישראל להשכיר תנורו לעכו"ם ע"מ שיאפה בו מצה וכו' כדתנן שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת וכו' משמע לי דלפום פשטא דמתניתין אין משם ראיה דהתם ה"ק אם שכר את הפועל לעשות עמו מלאכה ועשה עמו אותה מלאכה אע"פ שאומר לו העבר לי חבית של יין נסך שכרו מותר לפי שאין פרעון שכרו על העברת אותה חבית אלא על אותה מלאכה ששכרו לעשות. ונ"ל שה"ר שמשון בר רבי אברהם מפרש דה"ק אם שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת אע"פ שאח"כ לא עשה אותה מלאכה אלא שאמר לו שיעביר חבית של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר:

סעיף קטן ו

מותר לומר לעבדו בפסח הילך דינר זה וקנה ואכול וכו' כ"כ המרדכי בפ' כ"ש בשם א"ז והביא ראיה מפרק בתרא דע"ז (סג.) אומר אדם לחבירו ולפועליו לכו ואכלו בדינר זה ואינו חושש לא משום שביעית ולא משום מעשר ולא משום יין נסך ואם אמר צאו ואכלו ואני פורע חושש משום שביעית ומשום י"נ ופירש"י משו' י"נ אם עכו"ם הם ונמצא מאכיל אותן י"נ והרי מזונותן עליו ונמצא נהנה מן י"נ משמע דמיירי במזונותיו עליו ואפ"ה שרי ואע"פ שי"נ אסור בהנאה עכ"ל אבל מ"ש רבינו אבל לא יאמר לו צא ואכול ואני פורע חולק שם שכתב וז"ל ואפילו אם אמר צאו ואכלו נראה דמותר דהתם מוקי ההיא דצאו ואכלו אסור בהקדים דינר או נשא ונתן ביד עכ"ל: כתב הריב"ש בתשובה לקנות חמץ לצורך העכו"ם במעותיו של עכו"ם בחולו של מועד איסור גמור הוא שהרי לכל הפחות איכא למיחש דילמא אתי למיכל מיניה ולא עוד אלא שעובר עליו בבל יראה לפי שכשיהיה קונה אותו בשביל העכו"ם אין העכו"ם בעל המעות קונה אותו שהרי אין

הישראל נעשה שליח לעכו"ם כדאיתא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עא:) וא"כ הרי הוא חמצו של ישראל ועובר עליו ע"כ:

סעיף קטן ז

אסור להשכיר כלים לעכו"ם בפסח שיבשל בהם חמץ וכו' ולא שייך טעם זה דרוצה בקיומו של איסור על ידי דבר אחר במשכיר תנור לעכו"ם לאפות בו חמץ משום דאף אם יפול התנור לא יפסד החמץ לגמרי: כתב האגור דהא דמייתי רבינו תוספתא דשריא להשכיר בהמתו לעכו"ם להוליך עליה חמץ שנמצא בתשובת הגאונים דאסור ודמי הדבר לי"נ גם הביא ראיה לאסור מהירושלמי והריב"ש כתב בתשובה על תוספתא זו אע"פ שחמץ של עכו"ם אסור בהנאה מותר בשכרו מפני שאינו תופס דמיו ולא אסרו אלא בי"נ ומשום קנסא משום דחמיר שתופס דמיו ומה שהקשו בירושלמי פרק כל שעה מדתניא לא ישכיר ישראל בהמתו לעכו"ם להביא עליה חמץ ובתוספתא תנינן משכיר אולי ברייתא אחרת היא ולמ"ד התם חמצו של עכו"ם מותר בהנאה קשיא ליה מההוא דתניא לא ישכיר ולמ"ד אסור ל"ק ליה מדתניא משכיר דהתם אינו נהנה בגוף האיסור עצמו ואף לא בדמיו אלא שהדבר האסור גרם לו הנאה ומשמע לפי הירושלמי דמסיק כמ"ד חמצו של עכו"ם אסור דהא איתותב מ"ד מותר מההיא דלא ישכיר אדם ביתו לעכו"ם ליתן לתוכה חמץ וכ"ש לפום גמרא דילן דליכא פלוגתא (דהא מוכח) [בהא מילתא] כלל ע"כ. וכתב עוד האגור וכמו כן להשכיר ביתו לשום בו חמץ בפסח אסר הירושלמי ופשיטא דר"ל דוקא להשכירו תוך הפסח או ע"פ דלא מסתברא לאסור להשכיר ביתו לעכו"ם ל' יום קודם הפסח אפילו שידע שישים בו העכו"ם חמץ בפסח ובפסח נמי אין נראה לאסור אלא כשמפרש ששכרו לשום בתוכו חמץ דומיא דשכירות בהמה אבל אם שכרה לדור בה אע"פ שבודאי יכניס בו חמץ אין לאסור בשביל זה עכ"ל ובסימן ת"מ כתבתי דברי הרשב"א על הירושלמי הזה:

סימן תנא

סעיף קטן א

קדירות של חרס שנשתמש בהן חמץ כל השנה וכו' בפרק כל שעה (פסחים ל.) אמר רב קדירות בפסח ישברו ושמואל אמר לא ישברו אלא משהי להו עד אחר זמנו ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו וכתב הרי"ף והלכתא כוותיה דשמואל דקאי כר"ש:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ומצניעין בפסח במקום צנוע כו' כ"כ שם הרא"ש:

סעיף קטן ג

ומ"ש וטוב לסוגרן בחדר וכו' הם דברי עצמו:

סעיף קטן ד
אם היסק שיסיקם באש אינו מועיל בהם וכו' בפרק כל שעה אמרינן דקדירות בפסח לא מהני בהו היסק משום דהיסקן מבחוץ וכ"ת ליעביד לה הסקה מבפנים חייס עלה משום דפקעה ופירש"י חייס עלה ואי שרי לה ע"י היסק פנים מורה היתר וסמיך אהיסק בחוץ:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם בחמין אפילו שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכו רותחין פי' אפילו לא נשתמש בכלי חרס רותחין אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק וכן הרמב"ם בפ"ה השווה כלי חרס שנשתמשו בו חמץ בכלי שני לנשתמשו בו בכלי ראשון:

סעיף קטן ו
ואם החזירן לכבשן כתב אבי העזרי שגם זה אינו מועיל וכו' עד קודם שיתלבנו הכל בפסקי הרא"ש בפרק כל שעה והגהות מיימון בפ"ה כתבו כל דברי ראבי"ה וכן פסקו התוספות דבחזרת כבשונות מתלבן בפנים ובחוץ ופנים חדשות באו לכאן:

סעיף קטן ז
וכוביא פירש"י כלי שעושים מלבנים ועפר וכו' בפרק כל שעה (פסחים ל: ושם בוכיא) האי כוביא היסיקו מבחוץ ואסור ואי מלייה גומרי שפיר דמי. מדברי רשב"א בת"ה נראה שלא היה גורס ואי מלייה גומרי ש"ד שכתב גבי כלי חרס אם הסיק אותו מבפנים עד שנתלבן מותר בד"א בשהיסקו מבפנים וכלי שדרכו להסיקו מבפנים כתנור וכיוצא בו אבל אם היסקו מבחוץ לא ואם כלי שאין דרכו להסיקו מבפנים כקדירה אף על פי שהסיקו מבפנים אסור שמא יחוס שלא יבקע ולא יסיקנו כל צרכו. ואם החזיר אותו לכבשן ה"ז מותר עד כאן לשונו וכיון דכוביא אין דרך להסיקו מבפנים משמע דדמי לקדירה דאפילו הסיקו מבפנים לא מהני ומיהו אפשר דמודה הרשב"א דבמלייה גומרי ש"ד דכיון דעשוי מלבינים ועפר הוא ליכא למיחש ביה דילמא פקע:

סעיף קטן ח
וכן קדירה של מתכת וכו' זה דבר פשוט שכיון דשל מתכת היא ליכא למיחש עלה דילמא פקעה:

סעיף קטן ט
סכינין מגעילן בכלי ראשון ושרו הכי מסיק בגמרא פרק כל שעה (פסחים ל:):

סעיף קטן י
ומ"ש וכלי ראשון נקרא שהרתיחו בו מים על האש אפילו אינו עתה על האש רק שעודנו רותח היינו מדתנן בפרק כירה (שבת מב.) האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי. ופירש"י שהעבירן. מן האור:

מרותחין. בין השמשות: לא יתן לתוכן תבלין. משתחשך דכלי ראשון כל זמן שהוא רותח מבשל:

סעיף קטן יא

ומ"ש וקודם ההגעלה צריך לשופכם יפה וכו' כ"כ שם הרא"ש ונתן טעם לדבר משום דבענין אחר לא יפלוט ותניא בספרי אך את הזהב ואת הכסף מכאן שצריך להעביר החלודה הלכך סכינים שיש בהם גומות ואין יכול לנקותן יפה בתוך הגומות לא מהני בהן הגעלה וצריכין ליבון ואע"פ שכתב שבלי הלקט בשם ר"ש דכלים הבלועים מחמץ אינו צריך להעביר החלודה שבה נקטינן כהרא"ש ז"ל:

סעיף קטן יב

כלים שמשתמשין בהם ע"י האור כגון שפודין ואסכלאות וכיוצא בהם צריכין ליבון ברייתא בסוף מסכת ע"ז (עה:) והביאה הרי"ף פרק כ"ש וכתב הר"ן נראה שדעתו דדברים שנשתמש בהם חמץ ע"י האור צריכין ליבון ואף על גב דאסיקנא בסוף ע"ז דכל היכא דהיתרא בלע בהגעלה סגי ליה איכא למימר דחמץ כיון ששמו עליו איסורא בלע מיקרי וכן נראה שהוא דעת הרא"ש שהרי גם הוא כתב ברייתא זו בפרק כל שעה וכתב רבינו ירוחם שכן דעת רוב הפוסקים והרב המגיד כתב בפ"ה שפודין ואסכלאות לא נתבאר דינן בגמרא לענין חמץ בפסח ונחלקו בו המפרשים ז"ל יש מי שאומר שדינן כדין שאר האיסורין וצריכין ליבון ויש מי שאומר שכיון שמה שבלע היה היתר די בהגעלה ואפשר שזה דעת רבינו שהזכיר כאן בסכינין הגעלה ופי"ז מהמ"א בלוקח סכין מן העכו"ם הצריך ליבון ולא הזכיר כאן ליבון כלל ומ"מ דעת הרמב"ן להשוות חמץ לגיעולי עכו"ם והם סוברין שבסכינין אף בגיעולי עכו"ם אינן צריכין אלא הגעלה עכ"ל וכתב רבינו ירוחם שדעת רוב הפוסקים כדעת הרמב"ן להשוות חמץ לגיעולי עכו"ם והגהות מיימון הזכירו סברות אלו וכתבו שהעולם נהגו כדברי האוסרין:

סעיף קטן יג

והליבון עד שיהיו הניצוצות ניתזין מהם שם בסוף ע"ז (עו.) ועד כמה מלבנן א"ר מני עד שתסיר קליפתן ובירושלמי שלהי ע"ז הליבון צריך שיהיו ניצוצות מנתזין ממנו וכ"כ הרא"ש בתשובות כלל י"ד וכתב בהגהת מיימון פי"ו מהלכות מ"א בשם ה"ר אביגדור דכשמלבנן עד שאם ישים עליו קש שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו סגי בהכי דאל"כ אותה טירפ"א בלע"ז שאופין פשטיד"א תחתיה ומלבנין אותה כדי לאפות תחתיה פלדו"ן ואם היה צריך ללבנה עד שיהיו ניצוצות ניתזין ממנה היתה לגמרי מתקלקלת והמרדכי כתב בסוף ע"ז דכלים הבלועים מאיסור בעו נשירת קליפה אבל הבלועים מהיתר כגון חלב או בשר אין צריכין ליבון גדול דנשירת קליפה (אלא רק) עד שתהא יד סולדת בו מב'

עבריה סגי וגם רגילין לבדוק על ידי נתינת קש עליה מבחוץ לראות אם הקש נשרף בהכי סגי (ושליט) [דאם כן שליט] הליבון מעבר אל עבר אע"פ שלא תסיר קליפתו מ"מ די בכך דכיון דהיתרא בלע אם כן די להם בהגעלה ואע"ג דתשמישם ע"י האור כדמשמע בשמעתין והא לא גרע ליבון זה מהגעלה ואותו ליבון מפליט יותר מהגעלה ע"כ לשונו ולפי סברת האומרים דחמץ כיון ששמו עליו איסורא בלע מיקרי ומפני כך הם אומרים דכלים כשנשתמש בהם חמץ ע"י האור צריכין ליבון ולא סגי להו בהגעלה כמו שכתבתי בסמוך א"כ גם ליבון קל לא סגי להו אלא צריכין ליבון גמור:

סעיף קטן יד
ושנשתמש בהם בצונן וכו' שם באותה ברייתא:

סעיף קטן טו
ומ"ש כגון כוסות וקיתוניות יתבאר בס"ס זה:

סעיף קטן טז
ושנשתמש בהן בחמין וכו' שם באותה ברייתא דברים שנשתמש בהם ע"י חמין כגון היורות מגעילן וכתב הרי"ף והרא"ש בפ' כ"ש דמאני דאישתמש בהו חמירא כולה שתא בכלי ראשון צריך למיגעלינהו בכלי ראשון ודאישתמש בהו בכלי שני כגון קערות וכיוצא בהם כי שדי עלייהו רותחין בכלי שני ש"ד:

סעיף קטן יז
ומ"ש ועירוי שמערה מכלי ראשון על אחרת וכו' בפ' כירה (שבת מב.) כתבו התוס' שנחלקו רשב"ם ור"י אם עירוי ככלי ראשון או ככלי שני וגם הרא"ש כתב שם שרשב"ם ור"ת נחלקו בכך וכתב שהאחת מהראיות שהביא ר"ת לומר דעירוי ככלי ראשון היא מדאמרינן בפרק בתרא דע"ז נעוה ארתחו ומתוך כך מתיר ר"ת להכשיר כלי שנשתמש בו בכלי ראשון ע"י עירוי שישפוך עליו מים רותחין מכלי ראשון ואינה ראיה דשאני יין נסך דתשמישו ע"י צונן אבל כלי שנשתמש בו איסור והוא בלוע מעבר לעבר א"א שיפלוט כל האיסור ע"י עירוי ששופכין עליו שאינו מבשל אלא כדי קליפה ולא כל האיסור הבלוע בדופני הכלי מעבר לעבר וכך העלו בתוספות ג"כ דעירוי לא הוי ככלי ראשון ולא ככלי שני אלא מבשל כדי קליפה וכלי ראשון שתשמישו ע"י עירוי כגון קערות יכול להגעילו ע"י עירוי דכבולעו כך פולטו אבל כלי שנתבשל בו איסור לא סגי להגעילו על ידי עירוי והשתא מ"ש רבינו דעירוי חשוב ככלי ראשון לאו למימרא חשוב ככלי ראשון ממש אלא לומר דלא סגי ליה בהכשר דכלי שני קאמר דחשוב ככלי ראשון אבל מ"מ אין לו דין כלי ראשון ממש וזהו שכתב ומיהו כלי שנשתמשו בו ע"י האור לא סגי בעירוי אלא צריך להגעילו בכלי ראשון וכך הן דבריו בספר י"ד סימן קכ"א: כתב

הכלבו כלים שנשתמש בהם חמץ בכלי שני כגון קערות וכוסות נותנין אותם בכלי שני גדול ונותנין עליהם מים רותחין ואמנם צריך ליתן מים על שפתם עד שיגברו על גדותם כדי שיהיו כעין תשמישם כי לפעמים ממלאין אותם עד שנשפכין על שפתם עכ"ל:

סעיף קטן יח

לכן כתב אבי העזרי שצריך להכשיר כל הקערות בכלי ראשון לפי שפעמים כופין אותם וכו' כ"כ התוספות בסוף ע"ז (עד:) דקערות צריך להגעילן בכלי ראשון משום דפעמים שתוחבין הקערות בתוך הכלי ראשון וכ"כ המרדכי בפרק כל שעה: ומ"ש רבינו לכן כתב אבי"ה קאי למ"ש כפי תשמישן כך הכשרן וכיון שלפעמים משתמשין בקערות בכ"ר כך צריך להכשירן ואף ע"פ שרוב תשמישן בכלי שני חוששין למיעוט פעמים שמשתמשין בהן בכ"ר וכמ"ש הגהות בפ"ה אבל הרי"ף כתב בפרק כל שעה והני דאישתמש בכלי שני כגון קערות וכיוצא בהם כי שדי עלייהו רותחין בכלי שני ש"ד וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ה וטעמא משום דכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו וכמ"ש הר"ן בפרק כל שעה והרשב"א בתשובה וכיון דהני קערות רוב תשמישן ע"י עירוי ה"נ מגעיל להו בעירוי ולא חיישינן לפעמים שמשתמש בהן בכ"ר:

סעיף קטן יט

כתב בעל המנהיג כפות העשוים מקרן וכו' כ"כ הכלבו וכתב שיש מי שחולק בדבר וכתב המרדכי בפרק כל שעה כתוב בשם א"ז נראה בעיני דכלי עצם א"צ הגעלה דלא בלעי וכן פי' ה"ר יחיאל מפרי"ש דלא מצינו בליעה דאוסר גבי כלי עצם ואני עושה מעשה כאשר כתבתי אמנם לבי נוקף קצת דהא אמר בפרשת כלי מדין וכל מעשה עזים פי' רש"י להביא את הקרנים והטלפים והעצמות וכ"ש כלי עצם וכלי קרן של שור הגדול אלמא איכא בליעה בכלי עצם מדקאמר תתחטאו וכן דרש תלמודא בפ"ק דחולין (כה:) עכ"ל:

סעיף קטן כ

אין חילוק בין כלי עץ או אבן או מתכות וכו' והרי"ף השוה כולם בפרק כל שעה וכ"כ שם הרא"ש ג"כ וכן דעת הרמב"ם בפ"ה וכן נהגו העולם:

סעיף קטן כא

כלי כסף שאין דרך להשתמש בהם בחמין וכו' סלים שמולחין בהם הבשר כתב אבי העזרי שצריכין הגעלה כ"כ הגהות מיי' בפ"ה בשם הרוקח וכן נראה לראבי"ה כי פעמים נופלין חטים על הנצרים ומיהו בספר התרומות היה מתיר הסלים שנותנין בהם בשר כל השנה לתת בו בשר בפסח כי הבשר עצמו שנמלח בו מותר כדפרישית לעיל עד כאן לשונו:

סעיף קטן כב
ומחבת שמטגנין בו כתב גם הוא שאביו רבינו יואל הצריכו ליבון וכו' ז"ל הרא"ש בפרק כל שעה מחבת שמטגנין בה כתב אבי העזרי הוגד לי בשם אבא מארי אחר פטירתו שהיה מצריך ליבון דמדמי לה לתנור שאופין בו דבעי היסק ולא זכיתי לדון לפניו דנ"ל דסגי בהגעלה והכי נהוג עלמא חדא דחזינא דלענין חלה יהיב תלמודא חד דינא לטיגון ולבישול ותו דלא חלקו חכמים בין יורה ליורה אע"פ שיש יורה שמטגנין בה חלב ותו דתניא בתוספתא היורות ומחמי חמין וטיגון וקומקומ' מדיחן ברותחין עכ"ד וי"א דפעמים שמטגנין בה ונתייבש השמן ונאפה מה שבתוכה בלא שמן וה"ל כמאפה תנור ונבלע בתוכה ע"י האור בלא משקה ולכן צריכין ליבון כמו שפודין ואסכלאות ולא נהירא לי דאם באנו לחוש לזה א"כ כל קדירות של מתכת פעמים מחסרין המרק ומקדיח והתבשיל נשרף ונדבק לדופני הקדירה וצריך ליבון ולא מצינו מי שחשש לזה אלא ה"ט אע"פ שנשרף ודבק לדופן הקדירה לחלוחית משקה יש בתבשיל אלא שהוא יבש אצל דופני הקדרה ולא מיקרי תשמישו ע"י האור להצריכו ליבון עכ"ל הרא"ש וגם המרדכי כתב שם דמחבת בהגעלה סגי לה וכ"כ הגהות בפ"ה:

סעיף קטן כג
וכ"כ בתשובה מחבת בפסח עושין לו הגעלה כלל י"ד אע"פ שהרשב"א כתב בת"ה דמחבת צריכה ליבון נהגו העולם להכשירה בהגעלה כדברי אה"ע והרא"ש דמסתבר טעמייהו:

סעיף קטן כד
ומ"ש ואם היא ארוכה משים חציה וכו' אם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע וכן כל כלי שאינו יכול להכניסו בפע' אחת לתוך המי' מכניס חציו וחוזר ומכניס חציו השני וכו' כ"כ בא"ח בשם הרשב"א: וכתב עוד לא אמרו כלי מתכות חם מקצתו חם כולו אלא לענין איסורו אבל לא לענין הכשירו:

סעיף קטן כה
ומ"ש וכל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם כן כתב המרדכי בפ' כל שעה עץ פרור מגעילו ברותחין אפילו הבית יד וכן המחבת:

סעיף קטן כו
מחבת או יורה שיש בו טלאי אין ניתר בהגעלה וכו' כן כתב הרא"ש בפרק כל שעה וגם בתשובה כלל י"ד:

סעיף קטן כז
ומ"ש ואבי העזרי כתב שראה בבית אביו ה"ר יואל שהיה מצוה להגעיל הכלי וכו' עד דכבולעו עם הטלאי כך פולטו כ"כ שם המרדכי וכתב עוד ואפילו בלא הגעלה קודם

דיבוקו היה נראה להתיר מטעם זה אלא דאיכא למיחש שמא ערב הפסח נדבק בחוזק ושוב בפסח רפה הדיבוק ומוציא מה שתחתיו ופולט וכל הכלים המטולאים היה מסיר הטלאי ושוב מגעילו כללו של דבר כל טלאי שהוא מחדש וקדם הטלאי לבליעת האיסור א"צ להסירו שאין לך יורה ומחבת שאין בה כמה מסמרים ושפה לפיו סביב אלא אמרינן בהו כבולעו כך פולטו תדע דהא גבי סכינים פסקינן אידי ואידי ברותחין ולא מצריך להסיר הברזל מן הקתא עכ"ל. וכ"כ בהג"א בסוף ע"ז בשם א"ז וכן כתב ההג"מ בפרק ה': וכתב הרשב"א בתשובה שהגעלה מפלטת מכאן כמו מכאן אלא שאנו חוששין שמא תחת אותן חתיכות נכנס מגוף האיסור וממשו של גוף האיסור אינו נכשר בהגעלה לפיכך אנו רגילין בכל כיוצא בזה שמניחים גומרי על מקום הסדקין כדי שישרף גוף האיסור אם ישנו ואח"כ מגעילו ואם הוא של עץ אין לו תקנה אא"כ ירחיב הסדק כ"כ שיוכל להוציא משם מה שבתוכן וכן הנהגנו במקומותינו ומזמן רב עכ"ל:

סעיף קטן כח

כיסוי של ברזל שמכסין בו הקדירה צריך הגעלה וכו' טעמא דמסתבר הוא שההבל העולה מהתבשיל לכיסוי הקדירה לח הוא ודלא כמו שכתב המרדכי פרק כל שעה דצריך ליבון ומיהו אפשר דטעמא דמצריך ליבון מפני שהיה דרכן לאפות עליו בצק וכדמשמע מהגהות מיימון פ"ה הא לאו הכי בהגעלה סגי ליה וכדברי רבינו:

סעיף קטן כט

ומ"ש רבינו ואם נתנוהו בפסח על הקדירה בלא הגעלה כל התבשיל אסור וכו' כן כתב בהלכות הגעלה דהגהות מיימון וכן כתב ברוקח ומתניתין היא בספ"ק דמכשירין היו ידיה טמאות ומגיסה בקדירה טהורה אם הזיעו ידיה הקדירה טמאה וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל כ' סימן כ"ז:

סעיף קטן ל

כיסוי של ברזל שמשימין אותו על חררה שנאפת ע"ג כירה וכו' רבינו ירוחם כתב בשם התוספות שא"צ ליבון שיסיר קליפתו אלא מחממו כמו שמשימין אותו על החררה כל השנה כולה כי היא בלועה מהיתר וכבר כתבתי בסימן זה שדעת רוב הפוסקים שאין חילוק זה כלום כך לי בלוע מהיתר כמו בלוע מאיסור וג"כ כתבתי שם הכשר הליבון היאך הוא:

סעיף קטן לא

מדוכה של עץ ואבן שדכין בהן כל השנה וכו' מחלוקת רש"י ור"י כתב הרא"ש בפרק כל שעה גבי בית שאור ובית חרוסת וכתב בהגה"מ הלכות הגעלה בשם סמ"ג ששמע בשם רבינו טוביה שר"ת היה מתיר בהגעלה ע"י קליפה בכלי ברזל ונכון להחמיר

היכא דאפשר וכתב תה"ד שנהגו באושטרייך להכשיר המדוכה בפסח ע"י מילוי גחלים לוחשות ומדבקים חוט של פשתן בחוץ סביב המדוכה ומפיחין בגחלים עד שישרוף החוט שעל גופו מבחוץ ודרך זה חשיב כמו ליבון וא' מהגדולים קורא תגר גם ע"ז ואמר דלא גרע הכשר זה מהגעלה אבל למיחשביה כליבון לא ועוד דהרבה פעמים נשברת המדוכה בדרך זה ואיכא למימר דילמא חייס עליה דפקע ולא מכשר ליה כהלכתו והוא ז"ל חולק על זה וכתב אמנם בסמ"ק מחמיר טובא בהכשר המדוכה ואינו רוצה להתיר אפילו על ידי שמקלפין אותו בכלי אומנות ומגעילין המדוכה אח"כ ואע"ג דבהגהות מיימ' ובמרדכי פרק בתרא דע"ז חשיב הכשר זה ליבון ולכך אם אפשר בקל לתת המדוכה בתנור בוער שתתלבן יפה מבפנים ומבחוץ עד שיהו ניצוצות ניתזין מהם יעשה אכן אם ירא משבירתה ימלאנה גומרי כדלעיל עכ"ל ורבינו ירוחם כתב נהגו במכתשות של אבן הגדולים שאין יכולין להכניסן ביורה משימין בהן מים רותחין ומכניסין בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפתה וכ' בהגהת מיימון פ"ה דכל כה"ג הוי הגעלה דכלי ראשון:

סעיף קטן לב

הדף שעורכין עליו כל השנה אין נותנין עליו מצה וכו' המרדכי כתב בפ' כ"ש דכלים פשוטים כגון דפין ושלחנות וכיוצא בהם סגי בשיערה רותחין עליהם והגהות בהלכות הגעלה כתבו דפים שרגילים לשאת עליהם העיסה צריכין הגעלה דחימוצו קשה ואם גדולים הם שא"א להכניסם בכלי אחד כתב ריב"א שילבן אבנים וישימם על הדף וישפוך עליהם מים רותחין:

סעיף קטן לג

והעריבה שלשין בה כל השנה צריכה הגעלה בפ' כ"ש (לב:) אגני דמחוזא דרגילי למילש בהו כולי' שתא ומשהי בהו חמירא כבית שאור שחימוצו קשה דמי וכתב רבינו ירוחם וכן הדין בכל הכלים שלנו שרגילין ללוש בהם כל השנה אבל אם אין רגילין ללוש בהם תמיד כגון אוגן גדול של נחשת די לו בקליפה דלא בעי הגעלה אלא הרגילין תדיר וכ"כ הרשב"א עכ"ל. והמרדכי כתב בפרק כל שעה שי"א דדוקא עריבות שלשין בהן בכל יום צריכין הגעלה אבל אגני דשאר מקומות שאין מחמיצין בהן העיסה אלא פעם אחד בשבוע יכול להשתמש בהן מצה ומיהו אין להורות כן מפני שהעולם נהגו בהן איסור וי"א דאין חילוק בין אגני דמחוזא לאגני דעלמא בכולהו אין מועיל הגעלה וזהו לפי הסוברים דאין הגעלה מועלת לבית שאור ובית חרוסת. כתב הכלבו על עריבות שלשין בהן כל השנה עכשיו נהגו כל העם שלא ללוש בהן והוא מנהג יפה לפי שא"א לגרדן ולנקותן יפה יפה שלא ישאר משהו חמץ באחת הפחתים או בנקב שאינו נראה

לעין: כתב הכלבו הנפה צריך לדקדק בה מאוד ולנקותה מפתיתי החמץ הנדבק בהם ונסרך ונדבק בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבו וישפשפו אותם במים יפה ולא יסמכו על מנהג ההגעלה לפי שאינה בהן עיקר לפי שלא נשתמש בהם בחמין וה"ה לכל שאר כלי הלישה כגון הטבלירא"ש והרא"ו והשפשוף בהן עיקר גדול ואחריה ההגעלה הטובה הואיל ונהגו בה עכ"ל ואנו לא ראינו מי שנהג הגעלה בנפה: כתב הכלבו הרחת שקורין פל"א נהגו להגעילה או לקנות חדשה ואפשר לומר שאם ימרקנו הרבה יפה ויחמנה בתוך התנור הרבה שרי בזה דכבולעו כך פולטו. והגהות מיי' כתבו בפ"ה העץ שרודין בו את הפת אין לו תקנה בהגעלה שתשמישו ע"י האור. וכתב בת"ה דמדברי סמ"ק יש להחמיר שלא להכשיר מחמץ למצה עץ המרדה לקלפו בכלי אומנות וגם להגעיל אחר כך דאותו העץ חשיב תשמישו ע"י האור:

סעיף קטן לד

השולחנות והתיבות שמצניעין בהם אוכלין כל השנה וכו' ז"ל הגהות מיימון בפ"ה שולחנות ותיבות נהגו לשפוך עליהם מים רותחים כי פעמים נופל עליהם ובהן חמץ רותח כגון פשטידא ומרק עכ"ל ומשמע מדבריו שאף ע"פ שאין מצניעין בהם אוכלים צריך לשפוך עליהם מים רותחים משום דחיישינן שמא שום פעם נשפך עליהם מרק חם:

סעיף קטן לה

רגילין באשכנז ליתן שכר של שעורין בחביות של חרס והתי' רבינו יואל ליתן בהם יין בפסח ע"י הגעלה כ"כ המרדכי בפרק כל שעה וז"ל רבינו יואל התיר קדירות של חרס שנותנין בהם שכר כל השנה ואפילו מכניסו לקיום דמותר בהגעלה להשתמש בפסח מדקאמר בע"ז (לג.) ובפסחים (ל.) דמאני דקוניא דמשוי תלמודא חילוק בין יין נסך לחמץ ומשני זה תשמישו בחמין וזה תשמישו בצונן ולא גרע יין מחמץ בפסח צונן אפילו מכניסו לקיום דמותר בהגעלה כדאמרינן בירושלמי הני גרבי דכותחא ממלאן ג' ימים מעת לעת ומערן כל היכא דמהני עירוי ה"ה רתיחה כדאמרינן בפרק בתרא דע"ז (עה.) הרוצה לטהרם מיד מגעילן ברותחין ודיו עכ"ל. ומה שהקשה עליו רבינו מדמוכח בפרק בתרא דע"ז דעירוי לא עדיף כהגעלה לא קשה מידי דהא לא יליף רבינו יואל עירוי מהגעלה אדרבה להגעלה יליף מעירוי ועירוי פשיטא ליה דמהני כמפורש בירושלמי ומה שהביא ראיה מדברי רבינו האי לומר דהגעלה לא מהני לכלי חרס אפילו נשתמש בהן בצונן היינו מדבעריבה שלשין בה דהוי תשמישה בצונן כתב שכלי חרס אין לו תקנה אלא בליבון ומ"מ דברי רבינו האי אינם מקושרים יפה שמאחר שלא עשה שום תיקון לעריבה זו לא הוי שייך למימר שכלי חרס אין לו תקנה אלא בליבון ועוד שדבריו תמוהים שאסר יין שנתן בצונן בעריבה שלא נשתמשו בה חמץ אלא בצונן וכמ"ש בסימן

תמ"ז והגהות מיי' בפ"ה כתבו כלי מזופף שקיבל חמץ די לו בעירוי ג' ימים כדאמרי' בירושל' ואם אינם מזופפות מגעילן וכ' ריב"א שילבן אבנים וישימ' בהם וישפוך עליהן מים רותחים אכן הר"מ כ' דדי להן שיערו לתוכן מים רותחים ומגלגלים בהן אע"פ שהוא יותר מכלי ג' או ד' וה"ה שמעבירין המים ושופכין בחביות אפילו אם הניחו הרתיחה אחרי שלא נשתמש בהם כי אם ע"י צונן עכ"ל וכתב עוד וכלי חרס שתשמישו בצונן מותר בהגעלה או ע"י עירוי והגהות אשיר"י כתב בפ' אין מעמידין דקדירה של חרס שנותנין בה שכר כל השנה והגעילה מתיר ר"מ ליתן בה יין בפסח משום דתשמישה ע"י צונן ורבינו אפרים מתיר אפילו בלא הגעלה משום דהוי נ"ט בר נ"ט דשכר גופיה לאו חמץ גמור הוא אלא ע"י תערובת וחבית המזופפת שנתנו בה שכר מתיר רבינו אפרים ע"י שכשוך ליתן בה יין בפסח ור"מ אוסר אפילו אם השירו זפתן באור וה"מ לכתחלה אבל בדיעבד בכולהו שרי אפילו לא הגעיל ולא השיר זפתן וכגון שאינו בן יומו דקי"ל נ"ט לפגם מותר אפילו בפסח עכ"ל. והמרדכי כתב בפרק כל שעה בשם א"ז להתיר לכתחלה בחבית של שכר להדיחה במים ולנגבה ולתת בה יין ודבש לצורך הפסח משום דטעם השכר בטל בס' קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח ואין להחמיר לשער בכל החבית כדאמרינן בפרק גיד הנשה (חולין צז.) גבי קדירה דשאני הכא דהיתרא בלע הלכך משערין כפי מה שהיתה פולטת ובטל בס' עכ"ל וכבר כתבתי בסימן זה דטענה זו דהיתרא בלע לא מהני לדעת רוב הפוסקים:

סעיף קטן לו

כל הכלים אפילו של חרס שנשתמש בהם חמץ וכו' בפרק כל שעה (פסחים ל.) אמר רבא בר אבא אמר שמואל כל הכלים שנשתמשו בהם חמץ בצונן משתמש בהם מצה חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה אמר רב אשי ובית חרוסת כבית שאור שחימוצו קשה דמי ופירש"י בית שאור. כלי שהאשה שורה ומנחת בו את השאור ונותנתו בעיסה ופעמים שהוא שוהא שם בלילה: בית חרוסת. כלי שנותנין בו חומץ וכל דבר שיש לו קיוהא ורגילין ליתן בו קמח. וכ' הרא"ש י"ס דגרסי משתמש בהן מצה בצונן ונראה דל"ג בצונן אלא אפילו בחמין מותר להשתמש בהן במצה כיון שכל השנה לא נשתמש בהן חמץ כ"א בצונן לא בלעו ומותר להשתמש בהן אפילו בחמין חוץ מבית שאור שאף ע"פ שלא נשתמש בו אלא צונן הואיל וחימוצו קשה אסור להשתמש מצה בחמין אבל בצונן מותר להניח בו מצה אפויה אבל ללוש בו מצה אסור אף על גב דצונן הוא ממהר להחמיץ תחלה פירש"י דמיירי הכא בלא הגעלה אבל על ידי הגעלה שרי ושוב חזר בו ואמר אע"פ שמדוכות העכו"ם מותרות ע"י הגעלה הנהו דאסירי מחמת חימוצן קשה

אינו יוצא אף על ידי הגעלה וכן פירש"י דהגעלה לא מהניא בריחיים של פלפל של עץ דאגב חורפא של פלפל של עץ בלע טפי וכן גדולי שפייר"א היו אוסרין בית שאור אפילו בהגעלה ואין נראה לר"י דבלוע ע"י צונן לא יפלוט בהגעלה ולכאורה משמע דקאי אכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהם מצה בלא שום תיקון חוץ מבית שאור שאין משתמש בו בלא שום הכשר אבל על ידי הכשר שרי וכן פירש בערוך וכן כתב הרוקח בשם אביו וכ"כ הר"י ן' גיאת ואבי העזרי וכן עמא דבר עכ"ל וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן לז

ומ"ש אבל אם הם של חרס לא מהני להו הגעלה בפרק כל שעה (שם) התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם:

סעיף קטן לח

ומ"ש ואפילו לא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן לא ישתמש בהם מצה אלא בצונן נתבאר בסמוך והרב אלפס גורס כל כלי חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה בצונן חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה וכתב עליו הר"ן תרי תמיהי איכא במילתיה נשתמש בו חמץ בצונן למה לא ישתמשו בו מצה בחמין ובית שאור נמי אף על פי שמפני שחימוצו קשה כחמין דמי למה לא ישתמשו בו מצה בצונן אע"ג דבלע לא פליט ואיכא למימר דחמץ כיין נסך דמי דתרוייהו אית להו חורפא ואפילו בצונן בלעי כלים מיניהו ומאי דאמרינן חוץ מבית שאור שחימוצו קשה דמשמע דאפילו בצונן אסור להשתמש בהם מצה היינו דוקא נמי בכלי חרס שכל כלי חרס שנשתמש בו חמץ בחמין כיון שאין לו תקנה אסור להשתמש בו אפילו בצונן דחיישינן שאם שוהה אותם להשתמש בו צונן שיבא להשתמש בו חמין ועוד שכיון שהוא בולע הרבה ואינו יוצא מידי דופיו הרי הוא כגוף האיסור הלכך כל היתר שנגע בו צריך הדחה כאילו נגע בעצמו עכ"ל ונראה דכדי לחוש לגירסת הרי"ף כתב רבינו דכלי חרס אפילו לא נשתמש בהן חמץ אלא בצונן לא ישתמש בהם מצה אלא בצונן. והרמב"ם כתב בפ"ה כגירסת הרי"ף ופירשה ה"ה כמו שפי' הר"ן וכ' שראה מי שפי' גירסא זו שלא אמרו מצה בצונן להוציא מצה בחמין שכיון שתשמיש החמץ היה בצונן מותרין הם במצה אף בחמין אלא להוציא שאם נשתמש בהם חמץ בחמין אסור להשתמש בהן מצה אפילו בצונן גזירה שמא יבא להשתמש בהם בחמין ודוקא בכלי חרס גזרו אבל בשאר כלים כיון שאם נשתמש בהם חמין יש להם הכשר אף הוא משתמש בהן בצונן בלא הכשר עכ"ל וכתבו הרי"ף והרא"ש והאידנא נהוג עלמא דלא לאישתמושי בפסח במאני דפחרא אלא בחדתי אבל בעתיקי לא: כ' סמ"ק סימן רכ"א עריבות ותיבות שלשין בהן חמץ וניקרו אותם בטוב אין נותנין לתוכן המצות חמות אפילו אם נקרו אותם לגמרי וצריך לתת מפה או סדין להפסיק

ביניהם ובין העריבה. וכתב הכלבו אפילו הונח לחם מצה על חלות לחם חמץ אפי' חם בחם לא אסרוהו דלא בלע מיניה כלל אבל ראוי להרחיק מזה לפי שזה דבר זר בעיני קצת העם וראוי להחמיר בו מפני מראית העין והעיד ר' דוד ב"ר לוי שראה מעשה בעיר נרבונא שהיו משימין לחם מצה כשהיו מוציאין אותו מן התנור חם בתוך עריבה שלשין בה בשאר ימות השנה והתירוהו ע"פ חכמי העיר עד כאן לשונו:

סעיף קטן לט

מאני דקוניא פי' כלי חרס המחופים באבר דינן ככלי חרס לענין חמץ בפסח ושאר איסורין וכו' פשוט בפרק כל שעה (שם) וכתב המרדכי בשם ר"ת דהיינו דוקא בהיתוך של זכוכית לפי שהוא מן החול ככלי חרס אבל היתוך עופרת מותר בהגעלה ככלי מתכות וכ"כ סמ"ג בסימן ע"ה:

סעיף קטן מ

כתב רבינו האיי כלי עץ מצופין בסמנין וכו' כ"כ הרא"ש בפרק כל שעה ופירש רבינו ירוחם ומצופה בסמנים הנקראים ברניג"ש. וכתוב בא"ח בהא דרבינו האיי דהיינו אם נשתמש בהם חמין:

סעיף קטן מא

וכל כלי השתייה שרי בשטיפה ל"ש של עץ או של חרס או של זכוכית טעמו מפני שתשמישן בצונן אבל המרדכי כתב בפרק כל שעה וז"ל דברים המשתמשין ע"י צונן פי' כגון כוסות כתב ראבי"ה מיהו כוסות של כסף נמי יש לחוש שפעמים מרתיחין בהם יין ופלפל ובשמים אצל האור וצריך להגעילו בכלי ראשון וטוב שלא להגעילו עם שאר כלים שמא לא נשתמש בהם חמץ עד כאן לשונו. וכ"כ הגה"מ בפ"ה וכ"כ רבינו ירוחם בשם התוספות צריך כלים חדשים לשום יין בפסח לפי שפעמים משימין חמץ בכלי בתוך היין ומשימו לתוך האור ונראה שזה מיירי בכלי חרס אבל בכלי זכוכית ועץ או בכלי חרס מזופף אין צריכין לשום אותה על האור כי אם לנקותן ולשפשפן יפה וראיתי שהיו מצריכין הגעלה לכוסות של עץ ששותין בהם יין חם עם תבלין כי לפעמים יש בו חמץ עד כאן לשונו. ורבינו נראה שהוא סובר כמו שכתבתי לעיל בשם הר"ן בפ' כל שעה דבכל מילי אזלינן בתר רוב תשמישו וכיון דרוב תשמיש הכוסות אינו אלא בצונן בשטיפה סגי להו. וכ"כ הרשב"א שאלת כוסות או טאריו"ש של מתכות שמשתמשין בהן כל השנה אם יספיק בהם הדחה או נחוש כי לפעמים מניחין אותם על האש לחמם בהם יין ונותנין שם לחם ויצטרכו הגעלה תשובה משורת הדין נראה שאינו צריך אלא הדחה כמו ששנינו בברייתא כוסות וצלוחיות מדיחן ומטבילן והם טהורים שאע"פ שפעמים עושין כן כמו שאמרת כל שאינו בן יומו מותר ולפיכך לא הלכו בהם חכמים אלא אחר

תשמישו ומ"מ עכשיו נהגו להגעיל את הכל משום חומרא של חמץ עכ"ל. ומ"ש המרדכי טוב שלא להגעילו עם שאר כלים לפי מ"ש רבינו לקמן שאין לחוש במי שמגעיל קודם ו' שעות אם יבלע הכלי ממי הגעלה א"צ לדקדק בכך ולענין כלי זכוכית כתוב בהגהות מיי' פ"ה אומר רבי יחיאל דהני כוסות של זכוכית שנשתמשו בהם כל השנה אסור להשתמש בהם בפסח ע"י עירוי ולא ע"י שכשוך משום דהוי ככלי חרס שאין יוצא מידי דופיו לעולם ואע"ג דאין משתמשין בהן כי אם ע"י צונן מ"מ יש לאסור משום דלפעמים שורין פתיתין של פת בתוכו ביין והוי כבוש והרי הוא כמבושל וכ"כ המרדכי בפ' כל שעה בשם רבינו יחיאל ג"כ ונתן טעם משום דהוי ככלי חרס הואיל ותחילת ברייתו מן החול והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא וכו' ואע"ג דתשמישן בצונן מ"מ שורין בהן פתיתין של לחם חם ביין והוי כבוש דהוי כמבושל וראבי"ה כתב דכלי זכוכית שיעי ולא בלעי כדאמרינן גבי לב (פסחים עז:) וראיה מאבות דר' נתן ג' דברים נאמרו בכלי חרס וג' בכלי זכוכית כלי חרס בלע ומפליט ומשמר מה שבתוכו מה שאין כן בכלי זכוכית עכ"ל. ובתרומת הדשן כתוב ששאלוהו על כלי כסף המצויירים שקורין בלשונם גשמעלצ"ט אי שרי להגעילן לצורך פסח או לאו והשיב דאם הציור מבפנים אסור להגעיל לצורך פסח והטעם כי הציור הזה לא נעשה כלל כי אם ע"י היתוך זכוכית וכתב סמ"ג שנהגו שלא להשתמש בכלי זכוכית ישן בפסח וכ"כ המרדכי ואע"ג דראבי"ה מתיר משום דכלי זכוכית שיעי הוא ולא בלעי כדאמרינן גבי לב נראה דלא סמכינן עליה דהתם פרק כיצד צולין מפרש בשם ר"ת דההוא שינויא שאני לב דשיע דיחויא בעלמא הוא ואינו נשאר במסקנא כן וכן המנהג באלו הארצות ולא כראבי"ה אמנם אם הציור אינו רק על בית יד או למעלה על הכיסוי מבחוץ כולי האי לא מחמירין משום דברור לנו שכלי כסף חשובים כאילו שהם משוקדים ומצויירים לא שכיחי כלל שמרתיחין בהם אצל האש ואת"ל איכא למיחש שאירע כך או שמא הרתיחו בכלי אחר ועירו מאותו כלי הרותח לתוך כלי כסף וקי"ל עירוי ככלי ראשון מ"מ אין להחמיר דבסמ"ג כתב דאע"ג דאמרינן בכלי מתכת חם מקצתו חם כולו לא אמרינן דמוליך בליעתו בכולו עכ"ל אבל הר"ן כ' בפרק כל שעה כדברי ראבי"ה דנ"ל להתיר כלי זכוכית אפילו במכניסן לקיום דשיעי וקשה ובליעתן מעוטה מכל הכלים וכדאיתא באבות דר"נ וכן אנו נוהגין וכן נראה מדברי הרא"ש בפרק כל שעה גבי מאני דקוניא וכ"נ לר"י עיקר. וכ"כ הרשב"א בתשובה דכלי זכוכית אפילו נשתמש בהם בחמין אין צריכים שום הכשר והכי נקטינן: כתב המרדכי בפרק כל שעה שפוד ישן שצלו בו עופות בפסח מותרין אע"ג דמקודם לכן צלו בו בשר מלוח מן המלח שלא נבדק מחמץ לפי שטעם החמץ שהיה במלח נתבטל קודם הפסח

עד כאן לשונו וכבר נתבאר בסימן תמ"ז שיש חולקין בדין זה וסוברים דחוזר וניעור ": " (ב"ה ומיהו בזה אפשר דמודו כיון דאין כאן חמץ ידוע אלא חשש מלח שלא נבדק:

סימן תנב

סעיף קטן א

סדר הגעלה לוקח יורה גדולה מלאה מים ומרתיחה וכו' בסוף ע"ז (עו.) כיצד מרתיחן אמר רב הונא יורה קטנה בתוך יורה גדולה ופירש"י בתוך יורה גדולה שיהיו רותחין עוברין על כולה:

סעיף קטן ב

וכלי גדול שאינו יכול להכניסו לתוכה ממלאו מים וכו' שם יורה גדולה מאי ת"ש דההוא דודא דהוה בי רב עוקבא אהדר ליה גדנפא דלישא אפומא ומליוה מיא וארתחה אמר רבא מאן חכים למעבד כי הא מילתא אי לאו רב עוקבא דגברא רבה הוא קסבר כבולעו כך פולטו מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות ופירש"י כבולעו. כענין שבלעו שפת הדוד את האיסור יפליטהו. מה בולעו בניצוצות לא בלעו אלא על ידי ניצוצות שניתזו והרתיחוה שם ולא הוכנסה לתוך יורה אחרת בשעת בליעת האיסור כך בשעת פליטה אע"פ שלא הכניסה לתוך יורה אחרת הואיל ונתמלא יפה יפה ומעלה ניצוצות על שפתה פולט ומיהו גדנפא בעי משום דאלת"ה דילמא לא הוה מעלה ניצוצות על שפתה בהא זימנא אבל איסור נתבשל בה פעמים הרבה ואם לא העלה ניצוצות כל שעה העלה פעם אחת עכ"ל. וכתב הרי"ף והרא"ש בפ' כל שעה וה"מ בשאר ימות השנה אבל בפסח דאסור למעבד לישא עביד לה גדנפא דטינא ומרתח לה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואם ירצה יקח אבן רותח או לפיד אש כ"כ הרא"ש והמרדכי בפ' כל שעה ור"י כתב שיש מי שכתב שאינו די באבן אלא דוקא בשפה של טיט אבל העולם נהגו להכשיר באבן רותח:

סעיף קטן ד

כתב הרי"ף משהי להו למאני בגו יורה עד דפלטי בפרק כל שעה וכתב הרשב"א בתשובה לא נתפרש בזה שום שיעור אלא ניתן לאומד הדעת וז"ל א"ח כתב הראב"ד א"צ להוציא הכלים אחר רתיחתם מיד אלא אחר שינוחו מעט ובלבד שלא יקרוש על פניהם הגיעול שיצא מהם ויהיה מודח במים יפה יפה עם החמימות ויש פוסקין שצריך ליזהר שלא תנוח היורה הגדולה מרתיחתה בעוד הכלים בתוכה כדי שלא יחזרו ויבלעו וכל זה למי שמגעיל אחר זמן איסורו עכ"ל: כתוב בהגהות מיימון פ"ה בשם ראבי"ה שיש ליזהר כשמגעילין כלים גדולים שלא יגלגלם ביד סביב במים שלא יכניס הצד שכבר הוגעל

במים אלא יכניס חציו או שלישיתו במים ויוציאנו ואח"כ יכניס צדו השני לתוכו ויצמצם כפי יכלתו ודלא כרשב"ט שהנהיג לכפות כל הכלי במים בפעם אחת ולא לחצאין שלא יפלוט ויבלע מה שפלט כבר עכ"ל ולפי מ"ש רבינו בשם הרא"ש להגעיל קודם ד' שעות או שלא יהו הכלים בני יומן ליכא למיחש אם יחזור ליכנס במים הצד שכבר הוגעל:

סעיף קטן ה

וא"א ז"ל כתב דקודם זמן איסורו יכול להגעיל כלי בן יומו וכו' כ"כ התוספות בפרק כל הבשר (חולין קח:) ובסוף ע"ז (עו:) והרא"ש בסוף ע"ז ובפרק כל שעה וטעמו משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתירא וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד וכ"כ המרדכי ג"כ פרק כל שעה וגם הר"ן כתב סברא זו בס"פ כל הבשר ודלא כהרמב"ן שהיה מיקל בדבר כמוזכר שם: וכתב עוד המרדכי וע"ז אנו סומכין שאנו מגעילין כלי ראשון עם כלי שני אע"פ שאלו ממהרין לפלוט ואלו מאחרין וגם מחמירין להגעיל אפילו כלי שתשמישו בצונן ולא אמרינן כיון דלא טרידי לפלוט בלעו ואסור אלא מותר דהוי נ"ט בר נ"ט עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבי' ונוהגין להכניסן ולהוציאן מיד כ"כ שם המרדכי וכ"כ הגהו' מיימון בפ"ה: כתב ר"י שיש מי שכ' שמשעה שנאסר החמץ מן התורה אינו יכול להגעיל שום כלי ואין לסמוך על אותה סברא כנגד כל הנך רבוותא: כתב בתשובה ע"ש רש"י שמיד אחר הגעלה בעוד מים רותחין עליהם צריך לשוטפן מיד במים קרים וכו' בסוף ע"ז כתב הרא"ש נהגו העולם לשפוך מים צוננים על הכלי ותימא מה תועלת יש בזה אי משום להדיח מי הפליטה מן הכלי שלא יחזור ויבלע בו בזה אין תקנה כי מיד כשהוציאוהו מן המים הרותחים עם עלייתו הוא בולע כי א"א לצמצם כל כך למהר ולשפוך עליו ועוד כי אפילו בתוך המים הוא חוזר ובולע את פליטתו ולהכי בעינן שיהיו המים ס' ואז אין לחוש אם חוזר ובולע וסמך למנהג מצינו בפרק דם חטאת (זבחים צו.) דקאמר התם גבי מריקה ושטיפה דקדשים לא נצרכא לשטיפה יתירתא לשון יתירתא משמע שטיפה אחת יתירתא בקדשים דבתרומה לא בעי אלא שטיפה אחת ובקדשים אחת יתירה ושטיפה דהתם צונן הוא עכ"ל. וכ"ז מדברי התוספות (ע"ז עו.) וכתבו עוד התוספות ועל זה נהגו בשטיפת צונן בכל הגעלות מיהו בקונטרס פירש שם שטיפה היא שטיפת צונן ובתרומה ליתא כלל ולפיכך צריך טעם למנהג והרמב"ם כתב בפ"ה שאחר שהגעיל הכלי שוטף אותה וכתב ה"ה זהו לפי דעת קצת מפרשים ממה שאמרו בפרק דם חטאת מריקה בחמין ושטיפה בצונן ויש שאמרו שאינו מטעם זה אלא להעביר החמץ שעליהם ומ"מ כך היא דעת הגאונים והאחרונים שצריכין שטיפה כדברי רבינו עכ"ל ורבינו כתב בטור י"ד סימן קכ"א לאחר הגעלה ישטפנו בצונן כדרך ששוטפין הכוס וכתב רש"י שצריך

שישטפנו מיד במים קרים בעוד החמין עליו כדי שלא יחזור ויבלע ור"י כתב שאפילו לא שטפו מיד לא נאסר כי אין חוזר ובולע ומ"מ נוהגים לשטפו מיד וכן ראוי לעשות עכ"ל:

סעיף קטן ז

כתב רשב"ם שצריך להגעיל תחלה היורה שמגעילין בה וכ"כ רש"י וכן הורה ריב"א וכן יש בתשובת הגאונים מדיח יורה גדולה ומגעילה ברותחין וכו' כל זה כתב הרא"ש בפרק כל שעה ורבינו ירוחם כתב שמלשון הרי"ף והרמב"ם נראה שא"צ להגעילה:

סעיף קטן ח

ומ"ש בתשובת הגאונים שיזהר שלא ינוחו המים מן הרתיח' שאם ינוחו אסור להגעיל בהם כלים היינו לומר שבעודם נחים מהרתיחה לא יגעיל בהם כלים לפי שכיון שאין המים רותחים אין כאן הגעלה אבל אם נחו ואח"כ הרתיחן והגעיל בהן כלים פשיטא דעלתה להם הגעלה וכ"כ בת"ה שמי שיש לו כלים הרבה שמגעיל זה אחר זה ורגילות הוא כשמכניסין כלי אחד נייחו המים מרתיחתן צריך להמתין בכל כלי עד שישובו המים ויעלו רתיחה וצריכין ליזהר ואם לא נזהר הפסיד דהא כתב סמ"ק במצות בשר בחלב דהגעלה אינה מועלת אלא דוקא ברותחין שמעלה רתיחה אבל היד סולדת מהם לא מהני וכ"כ אשיר"י בפרק כל שעה שצריך ליזהר בהגעלת כלי חמץ שלא ינוחו המים מרתיחתן עכ"ל. וז"ל שבלי הלקט בעל הדברות כתב מסתברא שאין צריך לסלקן קודם שתנוח הרתיחה ולא להניחן שם עד שתנוח אלא מסלקן בכל עת שירצה וכתב הכלבו יש פוסקין שצריך ליזהר שלא תנוח היורה הגדולה שמגעילין בה מרתיחה בעוד שהכלי בתוכה שלא יחזרו ויבלעו מה שפלטו וכל זה במי שמגעיל אחר זמן איסורו . וכתב עוד שירתיח המים קודם שיכניס בהם הכלים ואם אינם רותחין כשמכניס שם הכלי ומשהא אותו עד שירתיחו אין בכך כלום לפי שאינו פולט עד שירתיחו דחמץ לפני זמנו בנ"ט ונ"ט לפגם מותר אך המגעילה משש שעות ולמעלה צריך להזהר שירתיח המים תחלה ושלא ינוחו המים מרתיחתן בעוד שהכלים בתוכה לפי שאיסורו במשהו עכ"ל ומחלוקת הפוסקים באיסור חמץ מו' שעות ולמעלה אם הוא במשהו או בס' נתבאר בסימן תמ"ז:

סעיף קטן ט

וא"א ז"ל כתב שדין יורה גדולה כדין שאר כלי וכו' בפרק כל שעה כתב על תשובת הגאונים דבסמוך וכל זה מיירי כשהיורה הגדולה היא בת יומא אז צריך להכשירה תחלה וכן נמי כל שהוא בן יומו אין להגעיל אלא א"כ יש במי היורה הגדולה ס' לבטל פליטת הכלי דהיינו כל עובי דופני הכלי דבכוליה משערינן דאם אין בו ס' כל הנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו אבל אם אינן בני יומן מותר להגעילו אפילו אין במים ס' לבטל את הכלי ואע"פ שטעם הפגום הנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו וה"ל כקודם הגעלה אין בו חשש

דהוי כנ"ט בר נ"ט שנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בכלי וכולם היתר כיון שנפגם הטעם וכן נמי אם היורה גדולה אינה בת יומא אינו צריך להכשיר מטעם שפירשתי ובערב הפסח קודם שעה חמישית דשעת היתר הוא מותר להגעיל אפילו בן יומו משום דהוי נ"ט בר נ"ט החמץ נ"ט בכלי והכלי במים וחוזר ונבלע בכלי וכולהו היתר והוו כמו דגים שעלו בקערה דמותר לאכלן בכותח ואפילו לדברי המפרשים עלו אין נתבשלו לא הכא שרי דהתם הבשר הנבלע בדגים חשוב טעם כי נבלע אוכל באוכל שדגים ראויים לאכילה והבשר נותן בהם טעם לשבח הלכך אסר לאוכלן בכותח אם נתבשלו אבל הכא טעם החמץ הנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בדופני הכלי אינו חשוב טעם כשיחזור ויפלוט בפסח לתוך התבשיל עכ"ל ונ"ל שהטעם שכתב רבינו דדמי לנ"ט בר נ"ט ולא כתב משום דהוי נ"ט בר נ"ט הוא מפני שי"א דההיא דדגים שעלו בקערה דקאמר בגמרא דהוי נ"ט בר נ"ט היינו דוקא בעלו אבל בשנתבשלו לא ואנו צריכין לחלק בין נתינת טעם באוכל לנתינת טעם במים וכמו שחילק הרא"ש לכך כתב דדמי לנ"ט בר נ"ט וז"ל שבלי הלקט אע"פ שמגעילין כלים משום איסור חמץ מותר להגעיל אפילו כלים בני יומן משום דהוי נ"ט בר נ"ט של היתר קודם שיהא איסור כמו דגים שעלו בקערה שמותר לאוכלן בכותח משום דטעם בשר נכנם בקערה ומהקערה בדגים הרי כאן שנים והדגים עדיין היתר קודם שיאכלם בכותח ה"נ טעם חמץ נכנס בקערה ומהקערה במים כשמגעילה הרי כאן ג' קודם שיבואו לידי איסור חמץ ואע"פ שי"א דוקא דגים שעלו בקערה רותחת או דגים רותחים שעלו בקערה מותרים אבל נתבשלו אסורים מ"מ גבי חמץ שיש בו ג' נ"ט של היתר הכל מותר עכ"ל. ודברי הרא"ש הם מדברי התוספות בספ"ב דע"ז (עו.) ובפ' כל הבשר (חולין קח:) וכ"כ הגהות מיימון בפ"ה בשם ס"ה וכתב עוד בשם סמ"ק הא דמתירין להגעיל כלים בני יומן קודם ד' שעות זהו דוקא כשמכשירין כלים של חלב לבד ושל בשר לבד אבל אם בא להגעיל כלים של בשר ושל חלב ביורה אחת אז צריך להיות שלא יהיו בני יומן לכל הפחות אחד מהן או של בשר או של חלב דאז שרי שאותו שאינו בן יומו אינו אוסר אותו שהוא בן יומו לפי שהוא פגום וכן אותו שבן יומו אינו אוסר שאינו ב"י לשווייה כדידיה לפי שיש ג' נ"ט להיתר כדפרישית לעיל אבל אם היו הכלים של בשר ושל חלב שניהם בני יומן והגעילו הכל ביורה אחד אפילו קודם ד' שעות אסור בדיעבד דנהי דמשום חמץ ליכא משום בשר בחלב איכא ששניהן נ"ט לשבח. ולכך נהגו העולם להמתין מלהגעיל בע"פ עד שלא יהו בני יומן משום שרגילין להגעיל כלים של בשר ושל חלב יחד עכ"ל וכתב עוד הגהות מיי' התיר הר"מ להגעיל כלים של חמץ וכלי עו"ג יחד היכא ששניהם אינם בני יומן ששניהם נותנין טעם לפגם ואפי'

מגעיל כלי עו"ג תחלה עכ"ל. ונראה דאם הוא קודם זמן איסורו אע"פ שכלי חמץ הוא בן יומו לית לן בה. ודע שהתוספות והרא"ש שמתירין להגעיל כלים שאינן בני יומן אחר זמן האיסור משום דאע"ג דבלעי מהדדי לית לן בה כיון שנפגם הטעם לטעמייהו אזלי דסברי דנ"ט לפגם מותר בפסח אבל הרשב"א סובר דאסור כמ"ש בסימן תמ"ז לפיכך כתב בתשובה דלעולם אין מגעילין בתוך הפסח שום כלי מחמת חמץ ואפילו שאינו בן יומו וכבר כתבתי בסימן הנזכר דאין לחוש לסברא זו דכמה רבוותא פליגי עלה: כתב הרשב"א בתשובה לענין מה שאמרת דכלי בן יומו אם יש במי' ס' כנגד גוף הכלי הנגעל מותר להגעילו י"ל שאין מגעילין ב' כלים בני יומן ביחד לפי שחזרו שניהם ככלי א' שאין במים כדי לבטל את שניהם אבל להגעיל כלים בני יומן זה אחר זה בזה נחלקו גדולי הדורות יש מהם שיראה מדבריהם שהוא מותר לפי שהראשון כבר נתבטל וכשמגעיל בו השני א"א חוזר וניעור אדרבה הוא מצטרף לבטל השני הבא אחריו וכדתנן בפ"ב דערלה הערלה מעלה את הכלאים וכו' וכ"כ הראב"ד ז"ל אבל מרבותינו לא הודו לו ואמרו דראשון ראשון בטל לאו דינא ולעולם טעמא לא בטיל ואפילו מין במינו שכל שנפל לבסוף איסור המצטרף לראשון והיה טעמו נרגש בנמוקו דמין ושאינו מינו אף מין במינו חוזר ומצטרף ומה ששנינו (ערלה פ"ב) בערלה וכלאי הכרם שמעלין זה את זה היינו ששיעורן במאתים וכן בתרומה ששיעורו בק' וכשנפלה כאן סאה אחרת עדיין אין כאן נ"ט הא אם חזר ונפל שם כ"כ מן האיסור עד כדי שיחזור לנ"ט היינו ס"א אף הם חוזרין ונעורים ויש לו ראייה בגמרא דבני מערבא דגרסינן התם גריסין של תרומה שנתבשלו עם עדשים חולין ואין בהם נ"ט ריבה עליהם גריסין מחולין מין מעורב מינו לאסור פי' בתמיה לא תהא גדולה מיין נסך וכו' הדא אמרה ריבה עליהם גריסין תרומה אסור אלמא לא אמרינן ראשון ראשון בטל ולפיכך אין מגעילין ב' כלים בני יומן אפי' זה אחר זה דאיסור חוזר וניעור . כתב המרדכי בפ' כל שעה השיב רב האי על אודות היורה הגדולה שמגעילין בה כלים שאין צריך להגעילה אחר שהגעיל בה הכלים וכן הורה רש"י ובסה"מ כתב שיש להגעילה אחר שהגעיל בה את הכלים עכ"ל. וכ"כ ר"י שחוזר ומגעיל כבתחלה כדי להכשירה שיוכל להשתמש בה בפסח. ונ"ל שלפי מ"ש רבינו בסמוך בשם הרא"ש היינו דוקא כשהכלים שהוגעלו בתוכה היו בני יומן ולא היה במים ס' כנגדן וההגעלה היתה אחר ארבע שעות שהוא זמן איסור חמץ הא לאו הכי אם היורה היתה מוכשרת קודם שיגעילו בה א"צ לחזור ולהגעיל אותה וז"ל שבלי הלקט כתב ה"ר ישעיה הנכון בעיני שאע"פ שהיורה אסור מותר להגעיל לתוכה כלים אך אם ינקה אותה יפה שלא תהא מליאה זוהמא ואותו הגיעול שהיא פולטת הוא מתבטל

במים עד שהם מותרים בשתייה וכיון שבטל הגיעול במים אין בו כח לאסור הכלים הלכך אם הוגעלה היורה תחלה אינה צריכה הגעלה פעם שנייה: כתב עוד המרדכי שם בשם הרוקח לא יניח אדם כלים הרבה לתוך סל ויגעיל בבת אחת ואע"ג דאמרינן פרק חומר בקדש (כב.) גבי טבילה סל שמלאו כלים ומטבילן טהורים ופ"ו דמקואות אומר סלים שמלאן כלים ומטבילן טהורים דוקא לגבי טבילה ולא לגבי רתיחה עכ"ל: כתב עוד המרדכי שם קערות גדולות או לוח שנושאין עליו מולייתא של בשר או של גבינה צריך ללבן אבנים באש ויניח על הדף ויערה עליהן או בקערה גדולה שאין יכול להכניסה בכלי יעשה להם כן כי לפעמים נשפך מן המולייתא רותחת על הדף ע"כ צריך כלי ראשון עכ"ל: מצאתי כתוב בשם ספר אגודה בשעת הגעלה לא יגעילם בצבת דבמקום לקיחת הצבת לא סליק דיקולא דמיא: כתב הרשב"א בתשובה (סימן תק"ג) שהרמב"ן היה אומר שאין מגעילין אלא במים ולא בשאר משקין והוא ז"ל חולק עליו וסברת הרמב"ן כתב הר"ן בס"פ כל הבשר וכתב בא"ח שכל זה לכתחלה אבל בדיעבד מותר והמים מעורבים באפר שקורין לישיאה נראה שדינן כשאר משקין וכתב עוד שדעת הר"ש בפ' דם חטאת כדעת הרשב"א: וכתב עוד בא"ח חמי טבריא דינן כרותחין לענין בליעה אבל אין מגעילין בתוכן אפילו דברים שדינן בכלי שני לפי שאינן תולדות האור וכבר אז"ל כבולעו כך פולטו מה בולעו ע"י תולדות האור אף פולטו כן ואם נאסרו ע"י חמי טבריא אפשר להכשירן על ידן או על ידי חמי האור:

סימן תנג

סעיף קטן א

אלו דברים שיוצאין בהם ידי חובת מצה בחטים ובשעורים וכו' משנה בפרק כל שעה (פסחים לה.) ובגמרא הני אין אורז ודוחן לא מנא ה"מ אמר ר"ל וכן תנא דבי רבי ישמעאל אמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהם ידי חובתו במצה יצאו אלו שאינם באים לידי חימוץ אלא לידי סרחון ופירש"י אורז ודוחן אין עושין חמץ ואם מחמיצין אותם מסריחין ואיתא תו בגמרא מתניתין דלא כר"י בן נורי דאמר אורז מין דגן וחייבין על חימוצו כרת ובפ' ערבי פסחים (פסחים קיד.) תנן הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין ובגמרא (שם:) מאי שני תבשילין אמר רב הונא סילקא וארוזא אמר רב אשי ש"מ מדרב הונא לית דחייש להא דר"י בן נורי דאמר אורז מין דגן הוא וחייבין על חימוצו כרת ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח. ופירש"י ש"מ מדקאמר רב הונא דמבשלין אורז בפסח ולא חייש לחימוץ לית דחש להא דר"י בן נורי:

סעיף קטן ב

ויש אוסרין לאכול אורז וכל מיני קטניות וכו' וחומרא יתירה היא זו גם ר"י כתב אותם שנהגו שלא לאכול אורז ומיני קטניות מבושל בפסח מנהג שטות הוא זולתי אם הם עושין להחמיר על עצמם ולא ידעתי למה עכ"ל. ובהג"מ פ"ה כ' בשם סמ"ק על הקטניות כגון פולים ועדשים יש נוהגים איסור לאכלם בפסח וכן ה"ר שמואל מאיבר"א אבל ה"ר יחיאל ושאר גדולים היו נוהגין בהם היתר וקשה מאד הדבר להתיר כיון שאחרים נהגו בהן איסור ונראה שלא נהגו בו איסור משום חימוץ דלא טעו אינשי בזה דתינוקות של בית רבן יודעין אותו דבפי' אמרינן בגמרא דאינו בא לידי חימוץ אלא ה' מינים בלבד אלא אסורות משום דדגן מעשה קדירה וקטניות מעשה קדירה גזירה הא אטו הא וגם יש מקומות שעושין פת מקטנית ואתי לאיחלופי בדייסא שהוא מעשה קדירה אבל מיני ירקות דלא דמי לדגן כלל לא אתי לאיחלופי וגם פעמים תבואה מעורבת בהם וא"א לבררו יפה והחרדל כמו כן יש לאוסרו בפסח משום דהוא מידי דמידגן אע"ג דבימיהם היה מותר מ"מ עתה יש להחמיר בדורות הללו שאינם בקיאים כ"כ באיסור והיתר כדורות הראשונים כדפי' רב סעדיה גאון עכ"ל. וגם המרדכי כתב בפרק כל שעה כ"ז בשם סמ"ק ולית דחש לדברים הללו זולתי האשכנזים:

סעיף קטן ג

ואם עירב אורז עם אחד מאלו המינים ועשה מהם עיסה וכו' משנה בפ"ו דחלה (מ"ו) והובאה בפרק כל הזבחים שנתערבו (מה.) וכתבה הרמב"ם בפ"ו וכתב הראב"ד ז"ל והוא שיש שם דגן כדי שיאכל כזית בכדי אכילת פרס ויאכלנו וכתב ה"ה אבל מדברי הרמב"ן נראה שאפילו אין שם כזית בכדי אכילת פרס יוצא בה לפי שמדין גרירה הוא שהחטין גוררין את האורז וזהו שהזכירו חטין ואורז בדוקא וכן מבואר בירושלמי וגם רבינו בפ"ו מהלכות בכורים כתב משנתינו בדין החלה בקמח חטין וקמח אורז ומשמע דדוקא באלו וכן עיקר עכ"ל וכ"כ מדברי הרא"ש בהל' חלה ומבואר שם בדבריו דאפילו באין כזית בכדי אכילת פרס אם יש בה טעם דגן יוצא בה ולכן סתם רבינו וכתב משנתינו בלי שום חילוק והרשב"א בפסקי חלה שלו כתב שדברי הראב"ד נ"ל עיקר: כתב הר"פ יש נוהגין לברר החטין אחד אחד מאכילת עכבר וכו' כ"כ הגה"מ פ"ה בשם סמ"ק וז"ל ובהרבה מקומות נוהגין לברור חטים בפסח מאכילת עכבר ויש רוצים להתיר משום דהוי כמי פירות מיהו קשה דהא תנן (לט:) לא ילעוס אדם חטין ויתן ע"ג מכתו מפני שמחמיצין אלמא לחלוח הפה לא חשיב מי פירות ומסתמא ה"ה אכילת עכבר ואין לחלק להקל בלא ראיה ועוד דהא לאחר כן שמערבין בו מים אז אכילת העכבר מחמץ כדפי' לעיל דמי פירות כשמערבין בו מים מחמיצין עכ"ל. ודברי תשובת הרמב"ן בסימן

ק"ן כדברי רבינו והיא בתשובת הרשב"א: כתב הגהות מיימון בפ"א בשם סמ"ק על הדגן שצמח מלחלוחית הארץ שקורין גירמ"י אומר רבינו יחיאל שזהו חימוץ גמור וכשהוא מעורב בתבואה אחרת צריך לבררו יפה שיהא ס' מאותו שלא צמח ואע"ג דהוי יבש ביבש מ"מ יהיב טעמא בשעת אפייה וגם צריך שתהא האפייה קודם פסח דאי בפסח אפילו כל שהוא אסור ע"כ נכון הוא ליזהר שלא יהיה כלל מאותו גירמ"י בתבואה כי לעולם הוא שם ומתערב בתבואה ורגילות הוא לאפות מצות בפסח עכ"ל.

סעיף קטן ד

כתב הרי"ף שצריך לשמור חטים שיוצאין בהן ידי מצה וכו' בס"פ כל שעה כתב ומיבעי ליה לאינש לנטורי קימחא דפיסחא מעידן קצירה דאמר קרא ושמרתם את המצות וא"ל רבא להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשם מצוה כלומר הזהרו שלא יבא עליהם מים פי' כיפי עמרים. וכ"כ הרמב"ם בפ"ה וסוגיא דשמעתין בס"פ כל שעה (פסחים מ.) הכי איתא אמר רבא מצוה ללתות שנאמר ושמרתם את המצות אי לא דבעי לתיתה שימור למאי אימא שימור דלישה שימור דלישה לאו שימור הוא דא"ר הונא בציקות של עכו"ם אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה מ"ט משום דלא עבד בהו שימור וליעבד להו שימור מאפייה ואילך אלא לאו ש"מ שימור מעיקרא בעינן ממאי דילמא שאני התם דבעידנא דנחית לשימור לא עבד לה שימור אבל היכא דבעידנא דנחית לשימור עביד לה שימור ה"נ דשימור דלישה הוי שימור ואפ"ה לא הדר ביה רבא דאמר להנהו דמהפכי כיפי וכו' מר בריה דרבינא מנקטא ליה אימיה בארבי: ופירש"י שימור דלישה לאו שימור הוא. אי לא עבד ליה שמור מקמי הכי: מאפייה ואילך. משמתקנה לאפייה כגון עריכתה וקיטוף שלה ונתינתה לתנור: וממאי דילמא לעולם שימור דלישה שימור הוא אע"ג דלא איצטריך שימור מקמי הכי והכא מאי טעמא לא נפיק משום דמשעת נתינת מים לקמת הויא צריכה שימור וזו לא נעשה לה שימור מההיא עידנא דנחית לתורת שימור דהיינו מנתינת מים: ואפילו הכי. דלא אשכח רבא סייעתא למילתיה לא הדר ביה ממאי דאמר בעינן שימור קודם לישה: מנקטא ליה אימיה. חטים מתחלת קציר חטים לצורך הפסח ועבדה להו שימור מעיקרא: בארבי. מלא עריבה או עריבות הרבה ומצניעתן לבדם. ולכאורה נראה שדעת הרי"ף והרמב"ם דלעיכובא בעי רבא שימור משעת קצירה ונקטינן כוותיה אלא שהר"ן כתב על דברי הרי"ף ודאי למצוה מן המובחר הכי עדיף טפי ומיהו אפשר שאע"פ שלא עשה כן אלא שלקח מן השוק ושמרה לשם מצה יצא ידי חובתו ובגמ' אמרינן דשימור לישה לא הוי שימור כלו' מקמי לישה הוא דבעי שימור אבל כל ששמר את החטים

קודם לישה יצא ומ"מ משמע שאם לא שמר אלא מלישה ואילך שאינו יוצא י"ח מצה בכך אלא שנאון אחד אמר שהלוקח קמח מן השוק בשעת הדחק מותר דלא מחזקינן איסורא ויצא ידי חובתו בה אבל לכתחלה בעי שימור משמע דסבירא ליה דכי אמרינן בגמ' דשימור דלישה לא הוי שימור היינו לכתחלה עכ"ל:

סעיף קטן ה

והרא"ש כתב וז"ל ואפ"ה לא הדר ביה רבא דאמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי וכו' כלומר אפילו שנדחו דברי רבא דהוה בעי למימר דשימור דלישה לאו שימור הוא אפ"ה לא הדר ביה ומחמיר על עצמו היה משעת קצירה לשמור מצה של מצוה וכן משמע דחומרא בעלמא הוא מדקאמר מר בריה דרבינא מנקטא ליה אימיה בארבי משמע דאיהו לבד היה מחמיר וכל שאר החכמים לא נהגו כן. וכן מדקאמר רב הונא בציקות של עכו"ם וכו' ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה משום דלא עביד ליה שימור משעת לישה משמע הא אם לקח קמח מן העכו"ם ולש אותו א"צ לאכול כזית מצה באחרונה ונהגו באשכנז ובצרפת לשמרן משעת טחינה לפי שאז מקריבין אותו אל המים שטוחנן בריחיים של מים עכ"ל. ודברי השאלתות כתבם הרא"ש שם ומשמע לרבינו דמדכתב ואי אמטינהו לחיטי עכו"ם חש"ו דבהולכה לטחון מיירי וא"כ מ"ש מצה דמינטרא מחמץ מן כד נפל מיא עילויה היינו לומר שמשעה שהוא קרוב ליפול עליו מים דהיינו משעת טחינה ואילך הוא דבעי שימור ולא קודם לכן אבל רבינו ירוחם כתב בשם השאלתות שאין יוצא י"ח מצה אלא ששמרה מחימוץ משעה שנפלו עליו מים מקצירה והא דבעינן שימור דוקא במצה דמצוה אבל שאר מצה שאדם אוכל בפסח לא בעי שימור לשם מצה כלל וכן משמע מההיא דבציקות של עכו"ם שכתב רבינו בסימן שאח"ז וכ"כ הר"ן וה"ה ז"ל והכי דייק לשון רבינו שכתב בשם רי"ף שצריך לשמור החטי' שיוצאין בהם ידי מצה:

סעיף קטן ו

לתיתה אע"ג דבגמרא שרי לה בחיטי כלומר אבל לא בשערי לפי שממהרין להחמיץ יותר מהחטים הגאונים אסרוה וכן שדרו ממתיבתא וכו' פירוש הגאונים אסרוה דהא שדרו ממתיבתא שאין אנו בקיאים בלתיתה והא דשדרו ממתיבתא כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק כל שעה והרמב"ם בפ"ה ופירוש לתיתה שבוללין החטים במים קודם טחינה: כתב בתה"ד השקים שנותנין בהן קמח כל השנה אם רוצה ליתן בהם קמח בפסח ומכבסין אותם יפה צריכין להתיר קודם הכיבוס כל התפירות שבהם בקצוות או אם הם מטולאים מפני שמה שבתוך הקמטים והתפירות אינו מתכבס ועוד שהדבר ידוע דכשהקמח נוגע במים מיד נתרכך ונילוש ונדבק בבגד וקשה להעביר כולו: וכתב עוד דכשמוליכין השקים שיש בהם קמח מן הריחיים אסור להניחו ע"ג סוס או חמור

שאין עליו אוכף או עור עב על גבי הבהמה תחת השק מפני שהקמח מתחמם בגוף הבהמה כשמונח על גבה ותו דרגילות הבהמות להזיע תחת כובד המשא ולא ברירא לן אי זיעת הבהמה מחמצת ואף על גב דלפי הסברא דמי לזיעת אדם דאינו מכשיר ואינו מחמץ מ"מ אין להקל במילתא דלא פשיטא עכ"ל: כתב האגור בשם מהר"י מולין נוהגים לנקר הריחיים משום דזימנין כבר טחנו בהם תבואה לתותה לסלת והוי חמץ גמור עכ"ל וכן מצאתי בתשובת אשכנזים וכתוב עוד בהם שנוהגין שקמח הראשון שנטחן אחר הניקור שומרין אותו עד לאחר הרגל: כתב האגור יש רוצים להוכיח מן הירושלמי שצריך לטחון החטים יום או יומים לפני הלישה ואם טחנו בע"פ יהא אסור ללוש מצה בו ביום לפי שהקמח בשעת הטחינה רותח הוא ומתחמם המים והעיסה נוחה להחמיץ וקרוב הדבר לבא לידי איסור שבלי הלקט: כתב הרוקח בסימן רס"ג כל ישראל צריך לילך עם החטין לטחון כדאמרינן (חולין ז.) גבי רבי פנחס בן יאיר ההוא גברא דהוה דרי חיטי לפסחא אמר חלוק נמי להאי דבמצוה קא עסיק וגם המרדכי כתב בפרק אלו עוברין דאיתא בירושלמי רבי חנינא בן פזי אזיל לגבי טחוניא משמע התם דאפילו האמוראים היו הולכים לבית הריחיים עכ"ל כתב עוד המרדכי שם דאיתא בירושלמי ר' אבהו מפקד לטחוניא דלא למיתן קופייא אילין על אילין דלא ירתחו ויחמצו פי' קופיא שקים ועכשיו שאין נזהרים בכך אפשר שהוא מפני שסוברים דליכא למיחש להכי אלא לדידהו דהוו לתתי אבל לדידן כיון דלתיתה אסורה ליכא למיחש להכי ואפשר שמפני כך לא כתבוהו הפוסקים ומ"מ טוב ליזהר אם אפשר:

סימן תנד

סעיף קטן א

עושין מצה מסולת נקיה וכו' בפרק כ"ש (לו:) יכול לא יצא אדם י"ח אלא בפת הדראה ת"ל מצות מצות ריבה ואפילו כמצות של שלמה ותניא תו התם (לז.) יוצאין בפת נקייה ובהדראה ופירש"י הדראה שניטל כל הדרה והיינו פת קיבר והרי"ף כתב גם כן פירוש פת הדראה פת סובין וכתב הר"ן עליו ונקראת פת הדראה שניטל כל הדרתו ול"נ דהא אין יוצאין ידי מצה אלא בלחם שחייב בחלה כדתנן במסכת חלה (פ"א) והרא"ש כתב דברי הרמב"ם שכתב בפ"ו אין יוצאין לא בפת סובין ולא בפת מורסן אלא לש הוא את העיסה בסובין ומורסן שבו ויוצא בו וכתב עליהם וכן דעת הרי"ף שכתב פת סובין כלומר שלא הוציא ממנו הסובין דאילו פת סובין לא מיקרי לחם ופטור מחלה וכתב ה"ה שכן פי' הרא"ה דברי הרי"ף והר"ן כתב שהרמב"ן מפרש שהדראה מלשון הכנה

והדירה שבתבואה שאמר במסכת פרה (פ"ט) והיא התולעת הנעשית בתבואה והתבואה הנאכלת ממנה נקראת דראה:

סעיף קטן ב

עיסת כלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה וכו' משנה בפ"ק דחלה (מ"ד) והובאה בפ"ב די"ט (כא.) ופירש הרמב"ם עיסת הכלבים הוא שלשין אותה במורסנה ודומה לו ומתכוין להאכילה לכלבים או זולתם ממיני החיות ושלא יאכל ממנה שום אדם אינה חייבת בחלה למאמר השם יתברך באכלכם מלחם הארץ: ואין אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח. לפי שאין אדם יוצא ידי חובתו אלא בדבר שחייב בחלה כמו שביארנו במה שקדם עכ"ל. נראה מדבריו שאע"פ שראויה למאכל אדם כיון שלא נתכוין להאכילה לאדם לא מיקריא לחם אבל רבינו שמשון כתב עיסת כלבים מפרש בירושלמי כל שעירב בה מורסן ופעמים שמתערב כל כך דלא חזיא לרועים חייבת בחלה דכי חזיא לחם קרינא ביה ורבינו כתב בטור י"ד סימן ש"ל עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת ואם לאו פטורה לכאורה משמע אם ראויה לרועים ואם לאו שאינה ראויה לאכילה והרמב"ן פירש ע"פ הירושלמי שאפילו אם היה סולת נקייה אם עשה לשם הכלבים פטורה ומיהו דוקא שניכר בה שהיא לכלבים כגון שאינה ערוכה ועשויה כצורת לחם הא לאו הכי חייבת עכ"ל:

סעיף קטן ג

עיסה שבלילתה רכה וחלוטה ברותחין וכו' בפ"ק כ"ש (לו.) ת"ר לחם עוני פרש לחלוט ואשישה ופירש"י חלוט אישקלדי"ר וחשיבות הוא וכתב הרא"ש משמע הכא דחלוט הוי לחם אלא דלא הוי לחם עוני וקשה דלקמן אמרינן דחלוט של בעלי בתים פטור מן החלה אלמא לא הוי לחם כלל ויש לומר דהכא מיירי בבלילתו עבה ומיהו קשה מדאמרינן בפרק החולץ (יבמות מ.) גבי חלוט אע"ג דחלטיה מעיקרא כיון דהדר אפייה בתנור לחם קרינא ביה ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח וי"ל דהתם מיירי בבלילתו רכה דקודם אפייתו בתנור אפילו לחם לא הוי ואחר אפייתו חשיב לחם וחשיב נמי לחם עוני כיון דבלילתו רכה והכא איירי בבלילתו קשה דלחם הוי לענין חלה ולחם עוני לא הוי ל"ש אפייה בתר דחלטיה ל"ש לא אפייה ורבינו האי פי' האי דחלוט הוא לחם העשוי בשמן כחלות של בעלי בתים הלכך אין יוצאין בו לפי שהוא מצה עשירה וחלוט שחלטו ברותחין יוצאין בו אם חזר ואפאו:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אבל הגאונים אסרו כל חליטה כ"כ הרי"ף והרא"ש בס"פ כל שעה וכ"כ הרמב"ם בפ"ה:

סעיף קטן ה
מצה גזולה אין יוצאין בה וכו' כן דקדק הרא"ש מהגמרא פרק כ"ש וכ"כ הרמב"ם דאין אדם יוצא במצה גזולה ובירושלמי גרסינן מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר אושעיא על שם שנאמר ובוצע ברך נאץ ה' הדא דתימא בתחילה אבל בסוף דמים הוא דחייב ליה אלמא משמע דאין בו איסור משום בוצע ברך אבל בדיעבד נפיק בה ותו מסיק בירושלמי רבי אומר אין עבירה מצוה רבי יוסי אומר אין מצוה עבירה וכו' אפשר דהני אמוראי פליגי ואית להו כיון דלא עשאה כמצותה אינה מצוה ולא יצא ידי חובתו וגם ה"ה כתב שיש אומרים דמצה גזולה יוצאין בה בדיעבד והוא כתב שאין נראה כן מסוף דברי הירושלמי וכתב עוד ה"ה דהיינו דוקא בשגזל מצה אבל גזל חטים או קמח ועשאו פת ודאי יוצא שקנאן בשינוי ודמים לבד הוא חייב לו עכ"ל: כתב הגמיי' פ"ו בשם הרוקח שטוב ללמד לומר כל מי שיגיע לידו מצה שלי הרי היא לו במתנה כדאמרינן פרק לולב וערבה (סוכה מב.) מלמדין אותן לומר כל מי שיגיע לולבי לידו הרי הוא לו במתנה:

סעיף קטן ו
בציקות של עכו"ם שניכר בהם בס"פ כ"ש (מ.) אמר רב הונא בציקות של עכו"ם אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה ופירש"י בציקו של עכו"ם שמכיר בהן שלא החמיצו שאין שם לא קרני חגבים ולא הכסיפו פנים וכתב הר"ן ולא נהירא שהרי יש לחוש שמא עירב בה שאור כדרך שהנחתומין עושין לפיכך נראין דברי ר"ח שפירש שלשה העכו"ם בפני הישראל במים שלנו וראה שלא עירב בה שאור ואין בינה לבצק של ישראל אלא שלא נעשה בה שימור לשם מצה אבל הרא"ש הסכים לדעת רש"י ומדהשמיטו הרי"ף והרמב"ם הא דבציקות העכו"ם משמע שהם מפרשים כדברי ר"ח ולכך לא הוצרכו לכתבם דמלת' דפשיט' הוא:

סימן תנה

סעיף קטן א
אין לשין אלא במים שלנו בס"פ כ"ש (מב.) ופירש"י מפני שבימי ניסן המעיינות חמין שעדיין ימות הגשמים הם כדאמרינן בפרק מי שהיה טמא בימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולו של רקיע לפיכך כל העולם צונן ומעיינות חמין הלכך מלינן בלילה ומצטננין וכתב הרא"ש וז"ל פירש"י מפני שבימי ניסן המעיינות חמין שעדיין הוא ימות הגשמים וכו' וחמה מהלך בשיפולי רקיע הלכך ממלא מבערב ומצטנן עד למחר כתב אבי העזרי לפי טעם זה השואבן בבקר ומניח עד הערב שפיר דמי אבל רא"ם היה מפרש הטעם לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ הלכך אין להם תקנה אלא שלא יהיו בלילה במחובר ולפ"ז השואבן בתחלת הלילה מותרים מיד ואסור לשואבן אחר תחלת הלילה

עכ"ל ומתוך דברים אלו יתבאר לך שמה שכתב רבינו והשואבן בערב עם שקיעת החמה מותרין מיד אינו אלא לדעת רא"ם אבל לדעת רש"י לעולם אין להם היתר עד שיעבור עליהם י"ב שעות בתלוש והסמ"ג כ' וז"ל כתב בה"ג אסור למילש אלא במים דבייתי מאי טעמא כיון דלא בייתי חבילי פירוש חמימי ומחממי ליה לעיסה דאמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו ודרש רבא אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמין ולא בחמי חמה ולא במים הגרופים מן המולייר והיכא דעברה ולשה בהני דאמרן אסור למיכל מההוא נהמא דאיבעיא להו עברה ולשה מהו מר זוטרא שרי רב אשי אסר והלכתא כרב אשי עכ"ל. למדנו מדבריהם דרב אשי דאסר אכולהו קאי אף אמים שלנו ולא כפי' רש"י שפי' עברה ולשה דאחמין דוקא קאי ואומר ה"ר אליעזר ממיץ דדוקא עברה שהזידה ולשה אבל אם שגגה ולשה מותר ולכתחלה לשין בהם היכא דלא אפשר כדקאמר בשילהי כל שעה (פסחים מב.) דרש רב מתנא בפפוניא אשה לא תלוש אלא במים שלנו למחר אייתי כ"ע חצבייהו לגביה ולא מצינו שהתענו מלאכול ופירש"י בטעם דמים שלנו לפי שהחמה מהלכת בימי ניסן שהוא עדיין מימות הגשמים בשיפולי רקיע ומעיינות רותחים ולפי טעמו השואבן בבקר ומשהן עד הערב מותר ומההוא פפוניא אין ראיה מעתה אך נראה לי הטעם לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת הקרקע כחכמי א"ה בפרק מי שהיה טמא (פסחים צד:) וא"ר נראים דבריהם הלכך אין להם תקנה אלא שלא יהו בלילה במחובר ולפ"ז הטעם השואבן בתחלת הלילה מותרות מיד ולפ"ז הטעם אסור לאחר שאיבתן לאחר התחלת הלילה עכ"ל ה"ר אליעזר ממיץ והר"י בר נתן פסק בפירושו מפסחים שאסור לאפות קודם עמוד השחר ואם אפו ראוי לאסור האפוי דאימר סוף הלילה גורם הצינון אמנם אין שייך איסור זה אלא לפירש"י ולא לפי' ה"ר אליעזר ממיץ עכ"ל סמ"ג: והרב הגדול ה"ר אליהו מזרחי ז"ל פירש ולא מצינו שהתענו מלאכול נראה שהוא סובר שדרשת רב מתנא בפפוניא בתוך ימי הפסח היה לאחר שראה שהיו לשין במים שלא לנו וכשאמר להם אנא בדבייתי קא אמינא מסתמא התיר להן באותו יום ללוש במים שלא לנו שא"ת שבאותו יום לא אכלו מצה אלא פירות וכיוצא בהם למה לא הזכירו זה בתלמוד ללמדנו זה הדין וליכא למימר שהתיר להם המצות האפויות שהיו שוגגין בלישתן דדוקא בעברה ולשה הוא דאסר רב אשי אבל בשגגה לא אבל לא שהתיר להם ללוש לכתחלה במים שלא לנו דמסתמא בשטעו בדבריו וחשבו שלא ללוש אלא במים שלנו ביערו כל המצות האפויות שבידם מן הבית קודם שילכו אצלו משום איסור חמץ שאם היה סובר שדרשת רב מתנא בשבת שלפני הפסח היה כדי ללמד להם דיני המצות והלכותיה מאי ולא מצינו שהתענו דקאמר והלא בערב הפסח שהוא יום

י"ד כבר אכלו חמץ עד ד' שעות ובערב כבר יכלו ללוש במים ששאבו בבקר שכבר עברו עליהם י"ב שעות כדעת רש"י או במים שישאבו בתחלת אותו הלילה עצמו שהן מותרין מיד כדעת ר"א ממיץ ועוד שאינו נופל שם תענית על אותן שלא אכלו בלילה מכיון שכבר אכלו חמץ בי"ד עד ד' שעות ביום ומצה ביום ט"ו במים שנשאבו בתחלת ליל ט"ו ועוד האי התענו שעברו מלאכול מצה מיבעיא לי' ועוד אפי' את"ל שהתיר להם בערב הפסח ללוש לכתחלה במים שלא לנו אכתי אין ללמוד משם ללוש לכתחלה בשאר ימי הפסח היכא דלא אפשר דשאני התם דאיכא מצות עשה דאכילת מצה בליל ט"ו אך קשה דמנ"ל דההיא דרשא דרב מתנא בתוך ימי הפסח היתה עד שיוכיח מכאן שמותר ללוש לכתחלה היכא דלא אפשר דילמא בשבת שלפני הפסח היתה והתיר להם ללוש בערב הפסח כדי לקיים מצות עשה דאכילת מצה אבל בשאר ימי הפסח דאין שם קיום מצוה אע"ג דלא אפשר אין ללוש בהן לכתחלה: וכתב עוד בשיפולו של רקיע כדאי' בפרק מי שהיה טמא פירוש שהשמש אז מהלך סמוך לאופק בין ביום בין בלילה אלא שביום הוא בשטח הקרובייי של רקיע שהוא נראה ליושבי הארץ ובלילה הוא למעלה מן הרקיע בשטח הגבנוניי שלו שאינו נראה ליושבי הארץ מפני עובי הרקיע המפסיק בינו לבין יושבי הארץ כדעת חכמי ישראל כדאיתא התם ולפיכך המעיינות רותחים בהכרח בין ביום בין בלילה ואין תקנה אלא כשיפרידם ממקום חיבורן להשהותן בכלי עד שיתקררו מרתיחתן וכתב עוד ומההיא דפפוניא אין ראיה מעתה דמצינו למימר שלשו מהמים שבבית שעברו עליהם י"ב שעות שבתוך הבתים נמצאים תמיד מים של יום ושל יומים: וכתב עוד שהחמה מהלך בלילה למטה מן הקרקע ורתיחתן אינם אלא בלילה בהיות השמש תחת הקרקע שאז מחמם התהום שהוא מקום הוייתן אבל ביום שהשמש למעלה מן הארץ ואינו רואה פני התהום הם צוננין בהכרח כדברי רבי שאומר בפרק מי שהיה טמא נראין דבריהם מדברינו שביום מעיינות צוננין ובלילה רותחין ואילו היה כדברינו היה ראוי שיהיו ביום ובלילה שוין ואדרבה שיהיו בלילה יותר צוננין מביום מפני שבלילה השמש הולך בשטח הגבנוניי של הרקיע ואינו רואה פני הארץ מחמת עובי הרקיע המפסיק בינו לבין הארץ וצ"ל שהוא סובר שאם שאבן קודם תחלת הלילה בעוד השמש על הארץ אין ללוש בהן מפני שצריכין להיות ביום מחוברין בקרקע שהקרקע ביום קרה ומקררתן דאלת"ה אין ראיה מההיא דפפוניא כלל ואף לדבריו מצינן למימר שלשו מהמים שבבית שנשאבו ביום מכיון שלא היו בלילה במחובר דלדידיה א"צ שהייה בכלי וכ"נ מלשון השואבן בתחלת הלילה דקאמר דמשמע הא אם שאבן קודם תחלת הלילה או אחריו לא וכתב עוד שאסור לאפות פי' עם המים

שנשאבו בתחלת הלילה: וכתב עוד אלא לפירש"י שמפרש מים שלנו שיעור לינה לא לינה ממש וקורא תחילת שאיבתן תחלת הלילה וקודם הי"ב שעות עה"ש אבל לפירוש רבי אלעזר ממיץ אם שאבן בתחלת הלילה מותרות מיד כ"ש קודם עמוד השחר ואם לא שאבן בתחלת הלילה אין ללוש בהם אפילו לאחר ע"ה שהרי אין להם תקנה אלא שלא יהו בלילה במחובר ע"כ לשון הרב רבי אליהו מזרחי ז"ל ודרך כלל כוונתו לומר דלר' אליעזר ממיץ אם נשאבו מבעוד יום בעוד השמש על הארץ אין לשין בהם אפילו לנו כל הלילה: ואני בעניי לא נ"ל כן ולפיכך הסכמתי לכתוב הטענות שהכריחוהו להרב ז"ל לפרש כן ואשיב ידי עליהם ואצרפם ואחרי כן אכתוב טענות המחזיקות סברתי. וקודם כל דבר ראיתי לדקדק במה שכתב הרב ז"ל על מה שכתב רא"מ ולא מצינו שהתענו מלאכול שדעתו ז"ל לומר דלא מצי רא"מ להביא ראיה מההיא דפפוניא אא"כ נפרש שאותה דרשה היתה בתוך הפסח שאילו היתה קודם הפסח אין משם ראיה והקשה הרב ז"ל על זה דדילמא אותה דרשה היתה בשבת שלפני הפסח והתיר להם ללוש בע"פ כדי לקיים מצות עשה דאכילת מצה אבל בשאר ימי הפסח דאין שם קיום מצוה אע"ג דלא אפשר אין ללוש בהם לכתחלה ע"כ: ולי מהא לא איריא דאיכא למימר איפכא דכיון דחזינן דלמצה משומרת התירו ולא חשו שתבא לידי חימוץ ע"י כך כ"ש דבמצה שאינה של מצוה נתיר דהא במצה של מצוה החמירו חכמים יותר מבמצה שאינה של מצוה דהא בציקות של עכו"ם אדם ממלא כריסו מהן ואילו מצה של מצוה בעיא שימור משעת קצירה להרי"ף והרמב"ם או משעת טחינה להרא"ש וא"כ אי איכא לפלוגי בין מצה של מצוה למצה שאינה של מצוה איפכא הוא דאיכא לפלוגי וכבר מצינו מי שסובר כן שהרי בעל העיטור והר"י בן גיאת כתבו דמים שלנו לא בעינן אלא למצה של מצוה אבל לא למצה שאינה של מצוה ואע"פ שלא נראו דבריהם בעיני הרא"ש מ"מ לא עלה על דעתו לומר שהחמירו במצה שאינה של מצוה יותר מבמצה של מצוה אלא השוה אותם שכך כתב ולי נראה דכל היכא דאיכא למיחש משום חימוץ אין לחלק בין כזית מצה לשאר אכילה עכ"ל אלמא דלד"ה במידי דאיכא למיחש לחימוץ כי שריא ליה במצה של מצוה כ"ש דשרינן ליה במצה שאינה של מצוה ואין לומר שהרב ז"ל סובר דטעמא דעברה ולשה במים שלא לנו אסור לאו משום חימוץ היא אלא משום דעבר אקנסא דרבנן וכמ"ש הר"ן לדעת רש"י בפי' עברה ולשה כיון דמשום קנסא הוא במצה שאינה של מצוה קנסו במצה של מצוה לא קנסו שלא רצו להעמיד דבריהם על דין תורה במקום הזה דהא אסמ"ג קיימין וסמ"ג כתב דברי ה"ג דטעמא הוי משום דמחממי לעיסה: ועוד דע"כ כשאסרו חכמים ללוש במים שלא לנו משום חשש חימוץ אסרו וא"כ כשהתירו במצה

של מצוה כ"ש במצה שאינה של מצוה ואע"פ שכתב הר"ן עברה ולשה אסור פירש"י ולא דמי לבציקות העכו"ם דהכא הוא דקנסוהו רבנן לפי שעבר על דברי חכמים ולפי דבריו משמע שאם לשה בשוגג לא מיתסר אלא שאפשר לומר דההיא דבציקות העכו"ם מיירי שלשה בפנינו במים שלנו כמו שכתבנו בשם רבינו חננאל אבל עיסה שנילושה במים שלא לנו לא אסרוה משום קנס אלא משום חשש חימוץ עכ"ל דמשמע דלדעת רש"י לא הוי טעמא משום חימוץ נראה לי דלעולם לד"ה לא אסרו חכמים ללוש במים שלא לנו אלא משום חשש חימוץ שאין טעם אחר לאסור ללוש בהן מיהו היכא דעבר ולש אפשר לומר שאין חשש החימוץ כ"כ גדול לחוש לו בדיעבד ודיינו שנחוש לו לכתחלה והלכך אם עבר ולש מותר היה מן הדין כדאמרינן בבציקן של עכו"ם אלא דקנסוהו רבנן לפי שעבר על דבריהם וזהו דעת הר"ן בכוונת רש"י ואח"כ כתב אלא שאפשר לומר דההיא דבציקות וכו' אבל עיסה שנילושה במים שלא לנו לא אסרוה משום קנס אלא משום חימוץ וכו' כלומר דאפשר לומר שחשש החימוץ הוא כ"כ גדול דאפילו בדיעבד חיישינן ליה וכיון דע"כ לכ"ע לא אסרו ללוש במים שלא לנו אלא משום חשש חימוץ כשהתירו ללוש בהם מצה של מצוה דלא אפשר ולא חששו לחימוץ כ"ש שהתירו במצה שאינה של מצוה: ועוד דע"כ לא אמרינן דקנסינן ליה בעבר ולש אלא לפי שהיה יכול לקיים דברי חכמים ולא קיימם ואפי' בשגג קנסינן ליה לפירש"י היכא דעבר ולש בחמין לפי שהוא כמו פושע אבל כל שאי אפשר לו לקיים דברי חכמים ומפני כך אנו מתירין לו ללוש בהם לא מפלגינן בין מצה של מצוה למצה שאינה של מצוה: ועוד דהא דרא"מ דעליה קיימין לית ליה דקנסינן ליה בשוגג ולש בהם שהרי כתב בהדיא אם שגגה ולשה מותר: הלכך קושיית הרב ז"ל על רא"מ ליתא מכל הני טעמי: אך מטעם קושיא אחרת היה יכול הרב ז"ל לדחות דברי רבי אליעזר ממיץ והיא דדילמא דרשת רב מתנא היתה בשבת שלפני הפסח ואייתו כ"ע חצבייהו בערב פסח וצוה שלא ילושו המצות בו ביום עד תחלת הלילה שישאבו אז והם מותרות מיד לדעת רא"מ עצמו ואם כן אינו יכול להביא ראיה מההיא דפפוניא דלכתחלה לשין בהם היכא דלא אפשר וזו קושיא חזקה ואיני יודע איך לא שת הרב ז"ל לבו אליה לדחות דברי רא"מ מאחר שהזכיר בתוך דבריו בפי' דברי רא"מ ויישוב קושיא זו אכתוב בסמוך בס"ד: ומעתה אבאר דעת הרב ז"ל ואח"כ אכתוב הטענות שהכריחוהו לפרש דלרא"ם כל שנשאבו בעוד השמש על הארץ אין לשין בהן אפילו לנו כל הלילה: והנה סברת הרב ז"ל היא דבדין מים שנשאבו ביום אי אפשר לעלות על הדעת אלא אחת משתי חלוקות או שמותרין מיד כאילו נשאבו בתחלת הלילה או שדינן כנשאבו אחר תחלת הלילה וסובר הרב ז"ל דכל שנשאבו אחר תחלת

הלילה אפילו עברו עליהם כמה לילות אין לשין בהן לעולם שהרי על מ"ש ר"א ממיץ ומההיא דפפוניא אין ראיה מעתה כתב דמצינו למימר שלשו מהמים שבבית שעברו עליהם י"ב שעות שבתוך הבתים נמצאים תמיד מים של יום ושל יומים עכ"ל ואם איתא שסובר הרב ז"ל דכשנשאבו בעוד השמש על הארץ אם עבר עליהם הלילה מותר ללוש בהם לדעת רא"מ גם לפירושו אין ראיה מההיא דפפוניא דדילמא לשו מהמים שנשאבו ביום שלפניו שבתוך הבתים הנמצאים תמיד של יום ושל יומים אלא ודאי סובר הר"ב ז"ל דלדעת רא"מ כל שנשאבו בעוד השמש על הארץ אפי' עברו עליהן כמה לילות אסור ללוש בהן ועוד דגבי שהחמה מהלכת בלילה למטה מן הקרקע כתב וצ"ל שהוא סובר שאם שאבן קודם תחלת הלילה בעוד השמש על הארץ אין ללוש בהן וכן נראה מלשון השואבן בתחלת הלילה דקאמר דמשמע הא אם שאבן קודם תחלת הלילה או אחריו לא עכ"ל הרי שהשוו קודם תחלת הלילה לאחר תחלת הלילה ולא חילק ביניהן ובקודם תחלת הלילה כבר נתבאר מתוך דבריו שהוא סובר שאפילו שהו כמה לילות אסור ללוש בהן וא"כ ה"ה לנשאבו אחר תחלת הלילה ועוד דגבי מה שכתב סמ"ג אמנם אין שייך איסור זה אלא לפירש"י ולא לפי' רא"מ כתב אבל לפי' רא"מ אם שאבן בתחלת הלילה מותרות מיד כ"ש קודם עמוד השחר (ואלו) [ואם לא] שאבן בתחלת הלילה אין ללוש בהן אפילו לאחר עמוד השחר שהרי אין להם תקנה אא"כ שלא יהו בלילה במחובר עכ"ל: והכריחו לפרש כן מדאמר השואבן בתחלת הלילה משמע הא אם שאבן קודם תחלת הלילה או אחר תחלת הלילה לא ומשמע ליה כלל כלל לא לעד לעולם: ועוד מדקאמר הלכך אין להם תקנה אלא שלא יהו בלילה במחובר ואין להם תקנה לעולם משמע: ועוד מדקאמר דההיא דפפוניא אין ראיה מעתה דמשמע דלפירוש רא"מ יש ראיה ואם איתא דכשנשאבו בו ביום כל שעבר עליהם לילה אחת מותר ללוש בהם הרי היו בבתים מים של יום או יומים וכשם דלרש"י ז"ל אין ראיה משם מפני שהיו יכולין ללוש במים שבבתים גם לרא"מ אין ראיה דהא היו יכולין ללוש במים שבבתיהם אלא ודאי לרא"ם לא היו יכולין ללוש בהם לפי שלא נשאבו בין השמשות וכל שלא נשאבו בין השמשות אפי' שהו כמה לילות בבית אין לשין בהם. ועוד מדכתב סמ"ג על דברי ה"ר יהודה בר נתן אמנם אין שייך איסור זה כלל אלא לפירש"י ולא לפירוש רא"ם ואם איתא דכשנשאבו בעוד השמש על הארץ אם עבר עליהם לילה אחת מותר ללוש בהם שפיר שייך איסור זה לרא"מ וכגון שנשאבו מבעוד יום דאסור ללוש בהם עד שיאיר היום אלא ודאי כל שנשאבו בעוד השמש על הארץ שוב אין להם תקנה והכא בנשאבו בלילה מיירי ולפיכך קאמר דלדעת רא"מ לא שייך איסור זה דאם שאבן בתחלת הלילה אין כאן איסור כלל

ואם שאבן אחר תחלת הלילה או בעוד השמש על הארץ אין טעם האיסור בשביל שלא עלה עמוד השחר דאפי' עלה ע"ה נמי אסור ללוש בהם. ועוד יש להכריח פי' הרב ז"ל ממ"ש הרא"ש ז"ל בתשובה כלל י"ד פירש"י שבימות ניסן המים חמין וכו' אבל הרא"מ מפרש הטעם לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ והמעיינות רותחין בלילה ואין להם תקנה אלא שלא יהו בלילה במחובר ולפ"ז צריך לשואבן מיד בתחלת הלילה וכן עמא דבר לשאבן בין השמשות ואם העת הוא חם ישימם במרתף שהוא קר ואם העת קר ישימם באויר כי המרתף חם עכ"ל. ומדכתב על דברי רא"ם ולפ"ז צריך לשואבן מיד בתחלת הלילה משמע שאין תקנה לשאבן בשום עת כי אם בין השמשות וכן משמע ג"כ ממ"ש וכן עמא דבר לשאבן בין השמשות דאין להם תקנה לשאבם בעת אחר דאין לומר דכדי ללוש בהם מיד הוא דעמא דבר לשאוב בין השמשות דהא מדכתב ואם העת חם ישימם במרתף שהוא קר וכו' משמע דלאו ברוצים ללוש בהם מיד מיירי ואם כן מי מכריחם לשאוב בין השמשות ממש אלא ודאי טעמא הוי מפני שכל שלא נשאבו בין השמשות אין להם תקנה וכדברי הרב ז"ל: אבל קשה על דבריו דא"כ היכי קאמר אין לשין אלא במים שלנו דלינה מאי עבידתיה דאם נשאבו בעוד השמש על הארץ או אחר תחלת הלילה אפילו לנו אסור ללוש בהם ואם נשאבו בתחלת הלילה אפילו לא לנו נמי מותר ללוש בהם דבשלמא לפירש"י איכא למימר דנקט לינה לומר דבעינן שישהו המים בבית שיעור לינה שהם י"ב שעות אבל לפי' רא"מ לא ה"ל למינקט לשון לינה והכי הל"ל אין לשין אלא במים שנשאבו בין השמשות. ועוד דקאמר רא"מ הלכך אין להם תקנה אלא שלא יהו הלילה במחובר וכיון דכשנשאבו מבעוד יום והלינן אח"כ כל הלילה אין להם תקנה לדעת הרב ז"ל היכי תלי הרא"ם מילתא בשלא יהו בלילה במחובר ולא הל"ל אלא אין להם תקנה אלא שישאבו בין השמשות. ועוד שכתב ולפ"ז הטעם אסור לאחר שאיבתן לאחר התחלת הלילה ולפי דעת הרב ז"ל הל"ל ג"כ שאסור להקדים שאיבתן קודם תחלת הלילה ועוד שהוא נדחק לומר שהקרקע ביום קרה ומקררתן יותר ממה שיתקררו בכלי והא ודאי כששואבין המים בכלי ומשימין אותן במרתף או במערה מתקררים כמו כשהן בקרקע ויותר ועוד דאפילו נאמר דיותר מתקררים בקרקע מ"מ כשנשאבו ביום ועמדו בכלי ב' או ג' לילות אין סברא לומר דקירור דשתים וג' לילות בתלוש לא תעלה במקום קירור דיום אחד בקרקע והיכי קאמר הרב ז"ל דאין להם תקנה לעולם ועוד שבהגהות מיימון פ"ה אחר שכתב לשון רא"מ כתב ויש אוסרים כשנשאבו מבעוד יום אף כי לנו אח"כ כל הלילה ולדעת הרב ז"ל היא היא סברת רא"מ ומאי ויש אוסרין דקאמרי הגהות לפיכך אני אומר דלפירוש רא"מ ג' חילוקים בדבר נשאבו בין

השמשות מותרין מיד. נשאבו אחר תחלת הלילה צריך להמתין עד שיעבור עליהם עוד יום ולילה. נשאבו ביום צריך להמתין שיעבור אותו יום ולילה שאחריו והיינו דקאמר אין לשין אלא במים שלנו כלומר אין לשין במים השאובין לשעתן בין שנשאבו ביום בין שנשאבו בלילה עד שילינו לילה אחת שלימה ויתקררו בקרירות. וכשנשאבו אחר תחלת הלילה הטעם מבואר שהוא מפני שנתחממו בחום השמש המהלך תחת הקרקע ומחמם המים. וכשנשאבו ביום אע"פ שהקרקע היא קר באותה שעה מ"מ אינם מתקררין מרתיחתן עד שיעברו עליהם י"ב שעות כיון שהעולם חם ביום והמים מתחממין בשעת שאיבתן על ידי תנועתן וכמו שכתבו הרי"ף והר"ן אינם יוצאין מחימומם עד שיעבור עליהם לילה אחת ויתקררו בקרירותו אבל כשנשאבו בין השמשות אע"פ שמתחממין בשעת שאיבתן על ידי תנועתן סובר ?רבינו שכיון שהעולם קר באותה שעה מיד הם מתקררין ולפ"ז הא דקאמר השואבן בתחלת הלילה מותרין מיד ה"ק כששואבן בתחלת הלילה דוקא הם מותרין מיד אבל אם שאבן קודם תחלת הלילה בעוד השמש על הארץ או אחר תחלת הלילה אסור ללוש בהם עד שיעבור עליהם לילה אחת שלם. והא דקאמר אין להם תקנה אלא שלא יהו בלילה במחובר לאו למימרא דאין להם תקנה לעולם אלא ה"ק אין תקנה ללוש במים אפי' עברו עליהם י"ב שעות בתלוש אא"כ לא היו בלילה במחובר כלומר שיעבור עליהם לילה אחת בתלוש ויתקררו בקרירותם והיינו כשנשאבו ביום או בלילה דאהא קאמר אין לשין אלא במים שלנו דאילו נשאבין בין השמשות לא בעו לילה אי נמי דכיון שאין להן תקנה עד שיעבור עליהן לינה אחרת ה"ל כאילו אין להן תקנה לעולם דמאחר שבאותה לילה ואותו יום אין להם תקנה מה לנו אם בלינת לילה אחרת יהיו כשרים כיון שלבין השמשות יכול לשאוב מים שיהיה מותר ללוש בהם מיד והא דקאמר ומההיא דפפוניא אין ראיה מעתה ה"פ לרש"י אין ראיה מההיא דפפוניא דאיכא למימר כי אייתו כ"ע חצבייהו ע"פ היה וכי אמר להו אנא מיא דבייתי אמרי שאבו מים והשהום עד הערב ולשו בהם והיינו דאשמועינן תלמודא דאייתי ההוא עובדא דפפוניא דלא תימא לנו דוקא לינת לילה אלא שיעור לינה קאמר שהם י"ב שעות דאל"כ מאי נפקא לן מההוא עובדא דפפוניא דאיצטריך תלמודא למיכתביה וכ"נ ממ"ש הרא"ש ס"פ כל שעה אין לשין אלא במים שלנו פירש"י משום שבימות ניסן וכו' כתב רבינו אבי העזרי לפי טעם זה השואבן בבקר ומניחן עד הערב שפיר דמי ואיכא למימר דהכי עביד בפפוניא עכ"ל הרי שכתב כמו שפירשתי לדעת רש"י וא"כ אין ראיה מההיא דפפוניא לרש"י להתיר ללוש במים שלא לנו מדכתב תלמודא עובדא דפפוניא דאל"כ מאי נפקא מינה מההוא עובדא דאיצטריך תלמודא למכתביה דהא איכא למימר

דאיצטריך לאשמועינן דהשואבן בבקר ומניחן עד הערב שפיר דמי אבל לרא"מ דלא סבר הכי כי היכי דנילף מההוא עובדא שום חידוש צ"ל דבתוך הפסח היתה הדרשה ושמעינן מהאי עובדא דהיכא דלא אפשר לשין במים שלא לנו דאם לא כן אמאי איצטריך למיכתב האי עובדא. ומעתה אין להקשות מנ"ל דבתוך הפסח הוה עובדא פפוניא דילמא קודם הפסח היה ואין ראיה משם גם לרא"מ וכמו שהקשה הרב ז"ל דא"כ אין שום חידוש בעובדא דפפוניא ולא ה"ל לבעל התלמוד למיכתביה א"נ דרא"מ סובר דע"כ לא הוה עובדא דפפוניא אלא בתוך הפסח שהרי אין דרך לדרוש אלא בשבת או בי"ט והשתא אם איתא שדרש בשבת שלפני הפסח ותלמודא קאמר למחר אייתי כ"ע חצבייהו ומשמע למחר ממש והיינו ביום י"ד שאז לשין המצות א"כ חל יום י"ד ביום א' ונמצא שחל פסח ביום ב' וא"א דהא קי"ל לא בד"ו פסח הלכך צ"ל שבתוך הפסח היתה הדרשה ונסתלקה קושיית הרב ז"ל ואם כן שפיר מייתי ראיה דהיכא דלא אפשר מותר ללוש במים שלא לנו דכיון שלא מצינו שהתענו מלאכול ע"כ לומר שהתיר להן ללוש במים שלא לנו אבל לרש"י אין ראיה משם דאיכא למימר שלשו מהמים שבבית שעברו עליהן י"ב שעות דמסתמא היו בבתים מים שנשאבו בלילה ההוא אחר שנכנס הלילה והא דכתב סמ"ג על דברי הריב"ן אמנם אין שייך איסור זה אלא לפירש"י ולא לפי' רא"מ נראה שדברי סמ"ג הם בהווה שאין דרך להקדים ולשאוב מבעוד יום אלא בלילה או בתחלתה או אח"כ אבל אין ה"נ שאם שאבם מבע"י כל שעבר עליהן הלילה מותר ללוש בהם ומ"ש הרא"ש על דברי רא"מ ולפ"ז צריך לשאבן מיד בתחלת הלילה וכן מ"ש דעמא דבר לשאבם בין השמשות לאו למימרא שלא ישאבו מבעוד יום אלא לומר שלא ישאבו אחר התחלת הלילה ודברו בהווה שאין דרך להקדים ולשאוב ביום י"ג מאחר שיכילין לשאוב בליל י"ד דבליל י"ד מיירי הרא"ש שהרי כתב שם ואחר שאיבת המים מיד בתחלת הלילה יבדוק החמץ וכ"נ מדברי ר"י שעל דברי רא"מ כתב ולפי זה השואבן בתחלת הלילה מותרין מיד ואסור לשואבן אחר התחלת הלילה עכ"ל משמע דלא מיתסר אלא לאחר שאיבתן אחר התחלת הלילה אבל להקדים שאיבתן מבע"י ש"ד ואפשר לפרש עוד שדעת רא"מ שאם נשאבו ביום יש להם היתר ע"י לינת הלילה אבל כשנשאבו בלילה אין להם תקנה לעולם והטעם מפני שכשנשאבו ביום מאחר שאין השמש מהלך תחת הקרקע אינן חמין ביותר ומ"מ מפני חום האויר הם מתחממין קצת בעת שאיבתן מחמת התנועה ולקרר אותו חימום מספיק לינת לילה אחת אבל כשנשאבו בלילה כיון שהחמה מהלכת תחת הקרקע מרתיח המים ביותר ושוב אינם מתקררות אפי' בלינת כמה לילות ואתי שפיר מ"ש רא"מ אין להן תקנה אלא שלא יהו בלילה במחובר דמשמע שכל שהיו קצת

מן הלילה במחובר אין להן תקנה לעולם. אבל לפרש דבין שנשאבו ביום בין שנשאבו בלילה אין להם תקנה לעולם כדמשמע מדברי הרב ז"ל זה דבר שא"א בשום פנים כמו שהוכחתי ועדיין יש לדקדק במ"ש סמ"ג על דברי ה"ר יהודה בר נתן שאסור לאפות קודם עמוד השחר ואם אפו ראוי לאסור האפוי דאימור סוף הלילה גורם הצינון אמנם אין שייך איסור זה אלא לפירש"י דהא לרש"י כיון שעברו י"ב שעות מותר ללוש בהם ואפי' לא עבר עליהן כלל מן הלילה ותמהני על ה"ר אליהו ז"ל דאישתמיטתיה קושיא זו ונ"ל דה"ר יהודה בר נתן שכתב דאימור סוף הלילה גורם הצינון וסובר דלינת לילה דוקא בעינן ואפי' בשנשאבו בין השמשות משמע דאסור ללוש בהן עד שיעלה עמוד השחר דאימור סוף הלילה גורם הצינון ודלא כרא"מ דסבר שאם נשאבו בין השמשות מותרין מיד נמצא דבין לה"ר יהודה בין לרש"י אם נשאבו בה"ש אסור ללוש בהן עד שיעלה ע"ה מיהו לאו מחד טעמא דלה"ר יהודה הוי טעמו משום דבעינן שיצטננו בקרירות הלילה וכל שלא נצטננו בקרירות כל הלילה אפי' נשאבו בבקר ועברו עליהן כמה שעות אסור ללוש בהם ולרש"י לא הוי טעם איסורן אלא לפי שלא עברו עליהם י"ב שעות דאילו נשאבו מבע"י בענין שעברו עליהם י"ב שעות קודם שיעלה עמוד השחר מותר ללוש בהם ולפ"ז כי קאמר סמ"ג והריב"ן פסק שאסור לאפות קודם עמוד השחר בנשאבו בעת שדרך העולם לשאבם מיירי דהיינו בין השמשות וקאמר דהר"י בר נתן אוסר לאפות בהם קודם עמוד השחר משום דאימור סוף הלילה גורם הצינון אמנם אין שייך איסור זה אלא לרש"י דלרש"י נמי אסור לאפות בהן קודם עמוד השחר מפני שלא עברו עליהם י"ב שעות ולא לפירוש רא"מ דלדידיה מותרין מיד כנ"ל אחר זמן רב מצאתי כתוב בתשובת הרשב"א כלשון הזה שאלתם בענין מים שלנו אם נשאבו קודם צאת השמש אם מותר ללוש בהם באותו יום או נאמר דוקא לנו ואם לנו יותר מלילה א' בבית אם נחוש לכך: תשובה מסתברא דוקא שלנו כל הלילה וכ"ש שמותר אם עמדו בבית לילה ויום או יותר וכן אנו נוהגים לשאוב יום א' לימים הרבה עכ"ל וזה מבואר כדברי וכ"כ בא"ח: כתב סמ"ק בסימן רכ"א אין לשין אלא במים שלנו ויש מחמירין לשאוב בין יום ובין לילה ויש מחמירין לאסור כשנשאבו מבע"י אף כי לנו אחר כן הלילה ומיהו מדלא הזכיר כי אם הלינה ש"מ דאין לחוש מתי נשאבו רק שלנו כל הלילה לכתחלה או רוב הלילה לכל הפחות רק שיהא אותו רוב אחרון של לילה כדי שיהא עמוד השחר בכל הלילה ונכון ליזהר להמתין ללוש עד שיאיר היום הרבה פן יטעו באור הלבנה ומורי ה"ר יחיאל אומר לא נתנה תורה למלאכי השרת וה"ל למיתני שלנו כל הלילה אלא אין לינה אלא מחצי הלילה עד עמוד השחר והטעם לפי דעתו משום דרוח צפונית מנשבת עד הבקר עכ"ל

ודברים אלו נכתבו בהגהות מיימון פ"ה: ולענין הלכה נקטינן לשאבן מבעוד יום או בין השמשות ואין לשין בהם עד שיעבור עליהם הלילה כולו:

סעיף קטן ב

כתב א"א ז"ל וכן עמא דבר לשואבן בין השמשות וכו' כ"כ בתשובותיו כלל י"ד וז"ל אורחות חיים צריך להעמידו במקום מגולה כדי שיצטננו וצריך להשכים להכניסן לבית טרם יזרח השמש עליהם ואפילו ביום המעונן והורגלו להעמידן תחת תקרה מפני חשש פשיעה שלא יכניסם לבית בהשכמה ואם פשע? בזה נראה שאם לא נשתהו שם עד כדי שיוחמו המים בחום השמש אלא מצאו צוננין מותר ללוש בהם עכ"ל:

סעיף קטן ג

כתב רש"י בתשובה אין לשין אלא במים שלנו שחששו חכמים לרוב עיירות וכו' ז"ל הרא"ש בסוף פרק כל שעה מנהג כשר של ראשונים שהיו ממלאין מן הנהרות בתחלת ליל י"ד שהמעיינות וברורות רותחין אבל לא נהרות דתניא בפרק מי שהיה טמא (פסחים צד:) בד' שבילין החמה מהלכת ניסן ואייר וסיון החמה מהלכת בהרים וכו' אלמא שבניסן אינה מהלכת במים וכתוב בתשובות רש"י אין לשין אלא במים שלנו שחשו חכמים לרוב עיירות שאין להם אלא מי בורות ובארות הן רותחין ומשמע מדבריו דבנהרות ליכא למיחש מידי ומיהו אין לפרוץ גדר של ראשונים עכ"ל. והכלבו כתב י"א שאין הקפדה רק ממי הבורות והמעיינות שהן סמוך לזמן יציאתן מן המקור אבל למי נהרות המושכים דרך יום או יומים אין להקפיד כל כך כי כבר נתקרר הזמן ואין זה כלום שאף בימות אלו הכה עליהם חום השמש ביום ומחממן עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומים המכונסין בקרקע הבנוי תחתיו וסביבותיו שקורין סיסטרנ"א היה נראה דמותר ללוש בהם סמוך לשאיבתן שהרי הם כמכונסין בכלי ואין מרתיחין מחמת חמה המהלכת תחת הקרקע שהרי הבנין מפסיק בינה לקרקע וגם אין החמה מכה עליהם. וכ"כ בא"ח וז"ל בשם הראב"ד מצאתי כי מי הדות שהם קרים אין צריך לינה ומותר ללוש בהם תיכף שנשאבו עכ"ל: אבל הוגד לי שמים אלו בחורף הם חמין כמו מי באר וא"כ אין להקל בדבר אם לא בשעת הדחק:

סעיף קטן ה

ולא תלוש בחמין אפילו לא נתחממו אלא בחמה ולא במים הגרופים וכו' בס"פ כל שעה (פסחים מ"ב.) דרש רבא אשה לא תלוש בחמה ולא בחמי חמה ולא במים הגרופים ודברי רבינו בפי' מים הגרופים כדברי רש"י אבל הרי"ף פי' דגרופים היינו מים שנשאבו בו ביום:

סעיף קטן ו

ואם עברה ולשה בהם להרי"ף אסור וכו' שם איבעיא להו עברה ולשה מאי מר זוטרא אמר מותר רב אשי אמר אסור וידוע דהלכה כרב אשי וכתב הרא"ש פירש"י עברה ולשה במים חמין ולאו דוקא במים חמין אלא אכל הני דדרש רבא קאי דכולן משום חמימות ולפירש"י אם עברה ולשה במים שלא לנו מותר דבהא לא מיבעיא ליה ובלישנא דרב יהודה משמע הכי דקאמר לא תלוש אלא במים שלנו ולא קאמר לא תלוש במים שלא לנו דהוה משמע דלא תלוש בהם כלל אבל לא תלוש אלא במים שלנו משמע לכתחלה אם יש לה מים שלנו לא תלוש במים שלא לנו אבל אם אין לה מים שלנו ולשה במים שלא לנו מותר אבל הרי"ף שפירש הגרופים שנשאבו בו ביום אז הבעיא גם עלייהו ויותר משמע כפירש"י דגרופים מלשון מולייאר הגרוף אבל להרי"ף אף אם גרופים משמע שנגרפו ונשאבו מן הנהר אכתי ה"ל לפרושי בו ביום דעיקר האיסור תלוי בזמן הגריפה וזה לא פירש עכ"ל ודעת הרמב"ם בפ"ה כדעת הרי"ף שאוסר בעברה ולשה במים שלא לנו. ובסי' זה כתבתי בשם סמ"ג שכן דעת בעל ה"ג והכי נקטינן. ור"י כתב ראיתי לרבותי נוהגין היתר אם עשתה בשוגג אבל במזיד היו אוסרין וראוי לחוש כדי לגדור פרץ והמחמיר תע"ב עכ"ל כתב סמ"ג אומר ה"ר יחיאל שראה מורי ה"ר יהודה ב"ר יצחק שהתיר מים שלא לנו שנתבטלו ברוב מים שלנו הואיל ונתבטלו כבר קודם הלישה והותרו כ"כ הגהות בפ"ה וכ"כ סמ"ק אלא שנראה מדבריו דנתבטלו ברוב דקאמר היינו חד בתרי ומשמע דבבציר מהכי לא בטיל: והא דאסרינן בעברה ולשה פי' אבי העזרי דוקא עברה במזיד וכו' ז"ל הרא"ש ז"ל שם כתב אבי העזרי דוקא עברה ולשה במזיד דומיא דעבר ואפה בפ"ב די"ט (יז.) ועבר ושיהה בפרק כירה (שבת לח.) אבל בשוגג לא ומלשון רש"י משמע דאפי' בשוגג שפירש עברה ולשה בחמין אסור דקרובה למזיד היא ולא דמי לבציקות של עכו"ם דאמרינן התם אדם ממלא כריסו מהם דהכא בעי' למיקנסה דעברה אדרבנן וגם משמע מדבריו דאסור באכילה משום חימוץ ואף אם יאכל כזית מצה באחרונה דגרע מבציקות של עכו"ם עכ"ל. אבל הר"ן כתב פירש"י ולא דמי לבציקות העכו"ם דהכא הוא דקנסוה רבנן לפי שעברה על דברי חכמים ולפי דבריו משמע שאם לשה בשוגג לא מיתסר כדאמר בעבר ואפה מי"ט לשבת דלא מיתסר אלא במזיד אלא שאפשר לומר דההיא דבציקות העכו"ם מיירי שלשה בפניו במים שלנו כמש"ל בשם ר"ח אבל עיסה שנילושה במים שלא לנו לא אסרינן משום קנס אלא משום חשש חימוץ שמתוך שהפושרין ממהרים להחמיץ שמא נתחמץ ולא ניכר עכ"ל. ובסימן זה כתבתי שסמ"ג כתב בשם רא"מ כדברי אבי העזרי דדוקא עברה אבל אם שגגה ולשה מותר

וכתב עוד ולכתחלה לשין בהן היכא דלא אפשר ומשמע מדברי א"ח דכל הנך דאמרינן עברה ולשה אסור ה"מ באכילה אבל בהנאה מותר ואפילו בחמין:

סעיף קטן ז

והרי"ץ גיאת ובעל העיטור כתבו דוקא למצה משומרת כלומר הא דלא תלוש בחמי חמה ולא במים הגרופים דוקא למצה משומרת וכן מים שלא לנו דוקא למצה משומרת אבל לאכילה שרי והרא"ש הביא דבריהם בס"פ כל שעה וכתב עליהם ולא נהירא לי דכל היכא דאיכא למיחש משום חימוץ אין לחלק בין כזית מצה לשאר אכילה הילכך נראה כפירש"י עכ"ל כלומר שאם לש בחמי חמה או במים הגרופים אפילו בשוגג אע"פ שאינה למצה משומרת אסור באכילה ומיהו במים שלא לנו כבר נתבאר שרש"י הוא סובר דמאי דעברה ולשה לא קאי אמים שלא לנו והסכים הרא"ש עמו וכיון שכן ע"כ לומר שמה שכתב רבינו וא"א ז"ל הסכים לפירש"י לאסרו אפילו שוגג ואפי' באכילה אהנך דדרש רבא קאי ולא למים שלא לנו. וה"ה בפ"ה הביא ג"כ דברי הרי"ץ גיאת ובעל העיטור שהם סוברים דדינים אלו דוקא במצה משומרת אבל לא בשאר פת והוא ז"ל סתר דבריהם והעלה דאין חילוק בין מצה משומרת לשאר פת וכתב שכן דעת רוב הפוסקים והכי נקטינן: וז"ל ר"י ראיתי לרבותי נוהגים היתר אם לשה בשוגג במים שלא לנו אבל במזיד היו אוסרים וראוי לחוש כדי לגדור פרץ והמחמיר תע"ב עכ"ל והכי נקטינן להתיר אם לשה בשוגג במים שלא לנו:

סעיף קטן ח

והרבה נוהגין שלא ליתן מלח בפת בפסח וכן נוהגין באשכנז ואין טעם ברור לאסרו כלומר אע"פ שיש קצת טעם מפני שמחמם את העיסה מכל מקום אינו ברור וכ"כ הרא"ש בפרק כ"ש והר"ן כתב שם גבי הא דאסרינן ותיקא במיא ומילחא פי' מאכל של קמח שמבשלין אותו מדאמרינן דהא דתניא אסור במיא ובמילחא יש ללמוד שמותר לתת מלח לתוך לחם של פסח דדוקא ותיקא הוא דאסור משום דאדמבשל ליה מחמץ אבל לחם לא והרא"ש דחה ראיה זו משום דאיכא למימר דמלח ממהר החימוץ כשנילושה במים אבל אם נילושה במי פירות המלח לבדו אינו גורם החימוץ. המרדכי כתב שיש ליזהר שלא ליתן מלח והאוכל מצה מלוחה כאילו אוכל חמץ מפני שהמלח מוסיף חום בעיסה והגהת מיימון כתב בפ"ה שרשב"ט היה רוצה להתיר למלוח מצה בפסח חוץ מיום ראשון וחביריו אוסרין דמליח הרי הוא כרותח והוי כמו לש בפושרין. והכלבו כתב בשם הראב"ד שאין נותנין בעיסה מלח ותבלין דכרותחין דמו ואם נתן עד שלא יהא נאכל מחמת מלחו נאסר באכילה כמו מצה שנילושה ברותחין ואם נתן בה מעט מלח אם תאפה מיד מותרת באכילה אבל לכתחלה לא יתן ובמצה של מצוה לא יתן

כלל ואם נתן לא יצא דבעי' לחם עוני וזו מצה עשירה היא וצ"ע אי מיקרי מצה עשירה משום מלח ועכשיו נהגו שלא לתת שום מלח לא בשל מצוה ולא באחרות ואין לשנות המנהג עכ"ל. והרשב"א כתב בתשובה ששאלת מהו ליתן מלח בעיסה בפסח באמת יש אוסרין ומביאין ראיות לדבריהם אלא שהן חלושות ויש מתירין ואני מן המתירין וראיה מפורשת נ"ל ממ"ש ותיקא שרי וכו' וכן אנו נוהגין אלא שמחמירין ואין נותנין במצה שמורה ע"כ ועכשיו פשט המנהג שלא ליתן מלח בעיסה כלל ונכון הדבר:

סעיף קטן ט

גרסינן במנחות בפ' הקומץ רבה (מנחות כג.) וכתבה הרא"ש והמרדכי פ' כ"ש וכן כתב הרמב"ם בפ"ה. וכתב הראב"ד דכשתבלה משנאפית מיירי כלומר דאל"כ ה"ל מצה עשירה ואין יוצאין בה י"ח מצה וכתב ה"ה שדוחק הוא לומר כן ויותר נ"ל דההוא תנא אינו סובר דלחם עוני אתא למעוטי מצה עשירה אלא למעוטי מעשר שני וכדברי ר"י הגלילי בפרק כ"ש (לו.) ולא קי"ל כוותיה ומ"מ ילפינן דתבלין אינם מחמיצין: כתב בספר הרוקח ומ"מ אין ליתן בה פלפלין וכו' גם הרא"ש הביא דבריו בפ' כל שעה: כתב המרדכי בפ' כ"ש מעשה שאירע בפסח שחל להיות בא' בשבת וגם נפלה התקופה בליל ה' שלפניו ואעפ"כ לא חשו ולשו במים השאובים בלילה וכתב רבינו יהודה החסיד דאין להקפיד דכתיב שומר מצוה לא ידע דבר רע. וכ"כ בהגהות מיימון פ"ה ודבר פשוט הוא דהיינו כדברי האומרים דכשחל פסח באחד בשבת לשין ואופין בליל פסח עצמו דאילו לדברי האומרים שלשין ואופין מע"ש לא שייך הא ואפי' לדברי האומרים דלשין ואופין בליל פסח עצמו יש לתמוה למה לא שאבן מע"ש ואפשר דס"ל כמי שאומר דכל כה"ג לא חשיבי מים שלנו כמ"ש בסי' זה ואכתי קשה שאע"פ שלא היתה נופלת התקופה בליל ה' שלפניו היאך היה מותר לשאוב בשבת לצורך י"ט וא"ת דשאיבה כיון דלא הוי טירחא כולי האי שרי א"כ כי נפלה תקופה בליל ה' שלפניו מאי הוי היה להם לשאוב בע"ש בין השמשות ועוד יש לתמוה כי נפלה תקופה בליל ה' שלפניו מאי הוי כיון שבשעה שלשין בהן אינה שעת התקופה ועוד שאפילו היתה שעת התקופה בשעה שלשין לא היה להם לחוש דלא חיישינן אלא כשאדם שותה מהן בשעת התקופה ואפשר דס"ל שכל מים שהיו בתלוש בשעת התקופה כל ששותה מהם או לש בהם ואוכל אפילו אחר כמה ימים הם מזיקין וכתב עוד המרדכי שם בא מעשה לפנינו ע"פ ואמרו שאין לשפוך המים שלנו בשביל המת דליל שמורים הוא לה' וכן הייתי אומר בשאר לילות של פסח דשומר פתאים ה' וחלילה שאירע דבר תקלה במצות השם עכ"ל:

סימן תנו

סעיף קטן א

שיעור העיסה של פסח שלשין בפעם אחת היא מ"ג ביצים וחומש ביצה בינוניים בפרק אלו עוברין (פסחים מח.) אמר רבא קבא מלוגנאה לפסחא וכן לחלה ופירש"י קבא מלוגנאה. קב של אותו מקום לפסח שלא ללוש יותר כדי שיוכל לשמרו מן החימוץ: וכן לחלה. ובהך שיעור עיסה נמי כל ימות השנה להתחייב בחלה. וכתב רש"י דילפינן מקרא שיעור עיסה להתחייב בחלה הויא שבעה רבעי קב מדבריות וביצה וחומש ביצה וכל רובע קב מהן הוא ו' ביצים עולה מ"ג ביצים וחומש כתב ר"י וכך מודדין אותם לוקח ביצה בינונית ונוקבה ומוציא מה שבתוכה ומלא מים מ"ג פעמים ואותן המים משימין בכלי והכלי המחזיק אותן המים היא המדה עכ"ל. וכתב ג"כ הדרך הראשון שכתב רבינו וכתב והכל עולה למדה אחת או בקירוב: וכתב עוד ואל תטעה כי יש שטועים במים ואומרים כי אותם המים הם ללוש וכל מה שתוכל עם מדת המים ללוש היא המדה וחלילה אלא הכלי שמחזיק המים שכתבתי היא המדה למלאותו מקמח עכ"ל וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ק דעדיות שמצא שיעור החלה מקמח חטה מצרית תק"כ דרהם מצריים בקירוב וכ"כ ג"כ בפ"ו מהלכות בכורים: כתב רבינו בטור י"ד סי' שכ"ד על מדת שיעור חלה ומשערין אותה לפי התבואה אבל לא לפי הקמח אע"פ שהן יותר משאילו היו משערין אותה בקמח לכן כשממלאין המדה קמח צריך לגודשה עכ"ל. ונראה שטעמו מפני שכתב הרא"ש בהל' חלה לכאורה היה נראה דה' רבעים יש למודדן בתבואה שכן היתה עיסת מדבר מלא העומר היו מלקטין ואח"כ טוחנו בריחיים וראיתי באשכנז שהנשים גודשות הקמח לשיעור חלה ותליתי הדבר בשביל שנפח הקמח רב מנפח התבואה וקצת משמע כן לישנא דמתני' וכו' ומיהו אין ראייה כ"כ וכו' ובפ"ד תנן ה' רבעים קמח חייבין בחלה וכו' אלמא בקמח משערינן וכו' ובתשובותיו בכלל ב' כתב ששאל מהרשב"א וז"ל יבונני מה שראיתי כל רבותי נוהגין שמשערין מדה המחזקת מ"ג ביצים לשיעור חלה ומודדין בה הקמח טפופה או מחוקה וכיון דמעיסת מדבר ילפינן ומדדו המן בעומר וטחנוהו בריחיים מסתמא כי ניתוסף הרבה ג"כ היה לשערו ולהצריך קמח הנטחן מה' רבעים תבואה וה' רבעים דמס' חלה יהיה פירושו קמח הבא מה' רבעים תבואה ואם יגדשו המדה ניחא טפי כי ספק ברכה לבטלה איכא עכ"ל וכיון שראה רבינו שדעת הרא"ש דלחלה בעינן שתהיה המדה גדושה משום ספק ברכה לבטלה וגם שהנשים באשכנז היו מודדין אותה גדושה כתב בהל' חלה דצריך שתהא המדה גדושה ומיהו כיון דמשום ספיקא אמר הכי בתשובה וגם בהל' חלה מספקא ליה ספוקי משמע

דלענין פסח לא בריר ליה שצריכה להיות גדושה ומפני כך לא הזכיר רבינו בענין פסח שתהא המדה גדושה כמ"ש בענין חלה משום דאזיל לחומר' ומתוך מה שראיתי תשובת הרשב"א להרא"ש נראה דלענין חלה נמי לא הויא המדה גדושה שהרי השיבו וז"ל אם כדעתיה דמר א"א לעמוד על שיעורו דמאן לימא לן כמה היה מתרבה המן ובודאי אין לך תבואה יפה כמן וכל מין ומין מתרבה לפי מינו ואין ריבוי השעורים כריבוי החטה ואין ריבוי הרעות כיפות שבמין עצמו ונתת דבריך לשיעורין ואינו. ועוד שנפרש מ"ש בכ"מ ששיערו בה' רבעים תבואה שתכיל אותה מדה של ה' רבעים קמח ועוד דאי משום ברכה לבטלה ה"ל חומרא דאתי לידי קולא דלעתים דלא הוו להו אלא ה' רבעים לבד ופטר להו מחלה וקא אכיל בטבלא וכההוא דאמרינן בקידושין פרק האיש מקדש (קידושין מו:) גבי המפריש חלתו קמח. ועוד קולא דאתי בכה"ג ללוש עיסה מרובה אלא אין לך בו אלא ה' רבעים קמח שבשיעור העומר אמרה תורה לא בשיעור קמח הבא מה' רבעים תבואה עכ"ל. הרי דגם לענין חלה לא תהיה גדושה וכ"ש לענין פסח. ועוד שהרא"ש עצמו בהל' חלה אע"פ שכתב שהנשים היו גודשות הקמח לחלה ונתן טעם להם משום דה' רבעים בתבואה משערינן מסוף דבריו נראה דיותר נוטה דעתו דבקמח משערינן וא"כ אין מודדין אותה גדושה אפי' לחלה וכ"ש לפסח וכ"כ המרדכי בפ' אלו עוברין וז"ל מ"כ בשם ריב"א שאין גודשין מדה של פסח כי מאחר שהיא עשירית האיפה נלמדה משל כ"ג שהיתה מדתו כמו כן עשירית האיפה והיתה גודשה בתוכה כדאמרינן בפרק שתי מדות (מנחות צ.) עכ"ל. ואע"פ שאין ראייתו ראיה דאי איכא למגמר מהתם איפכא הוא דאיכא למגמר דהתם היינו לומר שאותה מדה היתה גדולה כל כך שכשהיתה נמחקת היה בה עשרון גדוש מ"מ לענין הדין כיון שהוא מסכים לדעת הנך רבוותא הכי נקטינן. וז"ל א"ח מותר לנדות הגודשין מדותיהם בפסח וכתב עוד שם אם אינו לש אלא עשרון א' אין לצמצם כ"כ בשיעור שמא לא יהא שם שיעור וכשיברך על הפרשת חלה תהיה ברכה לבטלה עכ"ל. וכת' הכלבו יש לפקפק בזה השיעור אם נשער באותה כלי המחזיק אותן המים בקמח רפוי שקורין שונו"ל או בעצור ומחובץ שקורין קלק"ט:

סעיף קטן ב

וכתב הר"י בר יהודה שזו המדה היא דווקא לראשונים וכו' ז"ל המרדכי בפרק אלו עוברין פי' ר"י בר יהודה דה"מ בתנוריהם שהיו קטנים ואיכא למיחש לחימוץ שהיו צריכין לחמם לכל עיסה ועיסה אבל תנורים דידן עדיף טפי ללוש הרבה ביחד אבל ס"ה ושאר גאונים החמירו בדבר עכ"ל. והגהות מיימון כתב בפ"ה מה שאין אנו נזהרין מזה ואנו לשין עיסות גדולות יחד אנו סומכין על דברי ראבי"ה והרוקח ושאר גדולי

אשכנז שהתירו ללוש עיסה גדולה כפי מה שיש בני אדם העוזרים וטוב הוא ללוש כ"כ שיהו כולם כל הנשים עסוקים בבצק וזה טוב יותר ממה שיהא מקצתן פנויים ויתחמץ הבצק הדבוק בידיהם וכן ר"י בר יהודה בביתו היו רגילין ללוש ב' עומרים או ג' יחד ואמר שלא הקפיד תלמוד כ"א עליהם שתנוריהם היו קטנים ובקל מצטנן ואולי יצטרכו המצות לעמוד זמן ארוך אבל תנורים שלנו גדולים הן ואין לחוש לזה אמנם הר"מ אינו סומך על זה ונזהר שלא ללוש בפעם אחת יותר משיעור חלה ואליו תשמעון עכ"ל: כתב האגור בדברי הגאונים מצאתי רבי התיר ללוש ולקטף בעמילת עץ לפי שממהר להשלים מלאכתו וה"מ בתנורים שלהם. שפיהם למעלה והיו קטנים אבל בתנורים שלנו יותר טוב ללוש הרבה יחד שבולי הלקט ואני המחבר ראיתי נוהגין בעלי נפש מאשכנז ללוש כדי שיעור חלה לבד אפילו בתנורים גדולים עכ"ל:

סעיף קטן ג

וכתב הר"י היכא דלש יותר מזה השיעור חכמי צרפת היו אוסרים אותו ונ"ל להתיר מיהו לדעת הגאונים שכתבו שלכתחלה אין להניח העיסה וכו' רבינו קיצר פה הלשון ולכן אין דבריו מובנים ומפני כך הנני מעתיק לשון הרא"ש ומתוכו יתבררו הדברים יפה ז"ל הרא"ש בפרק אלו עוברין כתב בשם הר"י היכא דלש יותר מזה השיעור חכמי צרפת אוסרין העיסה ונ"ל להתיר דטעמא דהאי שיעורא משום דאמרינן כ"ז שעוסקין בבצק אינו בא לידי חימוץ ושיערו שבזה השיעור מועיל עסק הידים אפי' כל היום וביותר אין הידים מספיקות להתעסק בה מתוך גדלה ומ"מ כיון שאפילו אם לא נתעסקו בה כלל אינה אסורה אלא עד מיל זה העסק שמתעסקים בה אע"פ שאין זה כדאי לא גרע ממה שלא יתעסקו בה כלל וכיון שאין שוהין בה יותר משיעור מיל מותר מיהו לדעת הגאונים שאמרו שלכתחלה אין להניח העיסה רגע אחד בלא עסק א"כ לכתחלה אין ללוש יותר מזה השיעור ע"כ ותמהני על מי שעלה ע"ד לאסור הא תנן בפ' שתי הלחם (מנחות צד.) לחם הפנים נילוש אחת אחת וכתיב שתי עשרונים יהיה החלה האחת ונהי שהחמירו חכמים שלא ללוש אלא עשרון אחת מ"מ היאך עלה על דעתם לאסור בדיעבד עכ"ל הרא"ש ז"ל: כתב רבינו ירוחם יש מהפוסקים כתבו שאם לש יותר שהפת אסורה ויש שהתירוהו בדיעבד וכ"נ עיקר זולת אם עשאוהו במזיד עכ"ל ול"נ דאפי' עשאם במזיד נמי שרי כיון דאיכא דשרי אפי' לכתחלה כמו שנתבאר בסמוך ומיהו לכתחלה יש לכל בעל נפש ליזהר שלא ללוש יותר מעשרון אפי' בתנור גדול ואפילו יש הרבה בני אדם עוזרים. יש נוהגין ללוש עיסתם עשרון עשרון ואח"כ בשעת קיטוף מחברים ב' עשרונים ומקטפים אותן יחד ונראה שלא הועילו כלום בתקנתם שלא אסרו חכמים

ללוש יותר מעשרון אלא מפני שלא יחמיץ בשעת קיטוף וכמ"ש ר"י וז"ל אין לשין בפסח יותר משיעור חלה דקים להו לרבנן שאין שום אשה יכולה לקטף בידיה עיסה יותר עבה מזה השיעור בלתי חימוץ וגם הוא כתב בהדיא לסתור מנהג זה וז"ל ואינה יכולה לקטף ולהתעסק בעיסה גדולה יותר מזה השיעור כי מה תועלת יש ללוש זו המדה ואח"כ לערב שני מדות ביחד ולקטף אותם בידים עכ"ל ואע"פ שהם טוענין דלא אמרו חכמים שיעור זה אלא במקטפים בידיהם אבל אנן דמקטפינן בעמילה אפילו עיסה גדולה כמה אינה מחמצת לאו טענה היא דא"כ למה להם שלא ללוש יותר מעשרון ועוד דאחר קיטוף דעמילה מקטפין בידים ואיכא למיחש שלא תבא לידי חימוץ אם היא יותר מכשיעור:

סעיף קטן ד

אין מודדין קמח בי"ט ללוש ובי"ט של פסח שאסור ללוש יותר מעשרון וכו' בס"פ אין צדין (ביצה כט.) איפליגו רב ושמואל אם מודדת אשה בי"ט קמח לעיסתה וכתבו התו' דאפילו מאן דשרי היינו לדידהו שהיו נותנין חלה לכהן הלכך שרי למדוד כדי שתטול חלה בעין יפה אבל אנו שאין נותנין חלה לכהן אלא שורפין אותה אין למדוד אלא יש לנו לשער מאומד שתהיה בריוח כשיעור מפני הברכה וכן בפסח נמי יש ליזהר מלמדוד בי"ט למצות וצריך לעשות פחות מכשיעור ולא ימדוד במדה שעשוי למדוד בחול בצמצום אלא יפחות או יוסיף אם המדה קטנה והרא"ש כתב הרי"ף והרמב"ם והעיטור פסקו כמאן דאסר למדוד קמח בי"ט וכן זהירות הנשים שלא למדוד במדה שמודדין בה בחול אלא פוחתות או מוסיפות ואף למתירין היינו דוקא בימיהם שהיו נותנין אחד מכ"ד חלה וטעם זה לא שייך האידנא ומיהו בפסח שאין לשין יותר מעשרון וגם אין לפחות משיעור חלה אפשר שדומה לנטילת חלה בעין יפה למתירין עכ"ל ורבינו לא סמך על זה להתיר משום דלא אמר הרא"ש כן אלא לדעת המתירין למדוד קמח בי"ט אבל לא לדעת האוסרין וכיון שהרי"ף והרמב"ם והעיטור פסקו כדעת האוסרין אין להתיר ועוד דכיון דאפי' לדעת המתירין לא אמר הרא"ש כן בוודאי אלא בדרך אפשר אין לסמוך על זה להתיר וכ"כ ריי"ו בנ"ד בפסח יש מתירין למדוד ויש אוסרים וכן נראה עיקר עכ"ל וכן דעת הגה"מ שכתב בהל' י"ט פ"ד בליל י"ט של פסח שצריך לעשות ג' מצות של מצוה וצריך לעשות שיעור חלה לא ימדוד אלא ילוש בב' פעמים ובכל פעם ישים יותר מחצי מדה אבל הר"ן כתב פסק הרי"ף דאסור למדוד קמח ביום טוב ומיהו מסתברא דלצורך הפסח שהאשה צריכה למדוד לא גרע מתבלין לנחתום דשרי .

סימן תנז

סעיף קטן א

ומפני שצריך לדקדק בשיעור העיסה שלא להרבות בה מפני חשש חימוץ ומוטב שימעט בה לכן טוב לקרב העיסה יחד ודברים פשוטים הם וזה שכתב טוב לקרב העיסה יחד היינו שיגיעו העיסות זו לזו עד שידבק מעט מזו בזו וכן כתב רבינו בספר י"ד סי' שכ"ה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם לא הפריש מן העיסה יתנם בסל וכו' בפרק אלו עוברין (פסחים מח:) אמר רב יוסף הני נשי דידן נהוג למיפא קפיזא קפיזא לפסחא א"ל אביי מאי דעתיך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא דקא מפקי ליה מידי חלה א"ל דעבדן כר"א דתניא ר"א אומר הרודה ונותן לסל הסל מצרפן א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר"א וכתב סה"ת על זה ואם אינו עושה רק מצד אחד טוב יותר ללוש כמות השיעור בריוח כדי ליטול חלה בבירור בלי ספק וגם יוכל לברך עליה ואין חשש חימוץ משום פורתא דהוי טפי עכ"ל: כתב רבינו בטור י"ד סי' שכ"ה אם נתנו על לוח וכיוצא בו דבר שאין לו בית קיבול כתב הרמב"ם שהוא ספק אם מצרפו אם לאו ואם הוא חלה מדבריהם פטורה לכן כשמצרפין בכלי צריך שלא יצא ממנו שום דבר למעלה מדופני הכלי ואם מכסה הפת במפה חשיב כמו כלי לצרפן ושם יתבאר בע"ה: וכתב בספר המנהיג שצריך להפריש חלה מכל מדה ומדה ואין להקיף כמה עיסות ולהפריש מאחת על כולן כי הסל מצרפן לא אמרו אלא בשלא היה בכל א' שיעור חלה ולחומרא אבל לא להקל עכ"ל ונראה דאפי' לדידן שאין אנו נותנין חלה לכהן שייך לומר כן וכבר הזכיר סברא זו בפרק אלו עוברין המרדכי בשם רא"מ וכתב שם ס"ה ואבי"ה חולקין עליו וכך הן דברי רבינו בה' חלה ואדרבה היקל בשיש בכל עיסה שיעור חלה ורוצה להפריש מזו על זו שא"צ צירוף סל ולא נגיעה רק בששתיהן לפניו סגי להפריש מזו על זו וכ"כ גם כן כאן בסמוך וכך הם דברי הרא"ש בפ"ק די"ט וכן מצאתי בתשובת אשכנזים וז"ל שתמהת על שהייתי מצרף כל המצות לסל א' אחר אפייתן בפסח ונוטל מאחת חלה וכתבת דר"א לא אמר הסל מצרפן אלא לחומרא אבל לא לקולא דע לך מורי שבכל צרפת נוהגין כן וגם סה"ת פסק כן ויודע אני שראית דבריך באבי"ה למה לא ראית מסקנא דמלתא כי בסוף דבריו כתב דודאי שרי לעשות כן אבל המנהג שאתה נוהג נוטל מכל עיסה ועיסה מעט ואתה עושה מכל החלות חררה אחת אין זה מנהג כשר כי בתוך שאתה משהה אותן הן באים לידי חימוץ עכ"ל: ב"ה ואחר כן מצאתיה בתוך תשו' הרשב"א ונ"ל שהוא תשובת מהר"ם: ונראה דהיינו דוקא בתוך הפסח אבל אם לש קודם הפסח ש"ד לעשות כמו שהיה אותו חכם עושה ליטול מכל עיסה ועיסה מעט וכו' וזה נכון יותר מלהמתין עד לאחר אפייה וכ"ש

בא"י דאיכא למיחש שמא יאכל ממנה ואין תקנה להפריש על מה שנאכל ממנה ומ"מ אם א"א להפריש מכל אחד מפני המהירות שפיר דמי להפריש אחר אפייה מיד:

סעיף קטן ג

ואם ידוע שהיה בעיסה שיעור חלה ושכח להפריש חלה עד לאחר אפייה אפי' צירוף סל א"צ וכו' כ"כ הרא"ש בפרק אלו עוברין מדלא מייתי דר"א אלא אהני נשי דליישי קפיזא קפיזא דלא היה בו שיעור חלה אבל אם מתחלה היה בו שיעור חלה א"צ צירוף סל אלא הקפה בעלמא כדי לתרום מן המוקף ודלא כדמשמע מדברי הרי"ף ורש"י דאע"פ שהיה שם מתחלה כדי חיוב חלה אפ"ה בעי צירוף סל והר"ן כתב ג"כ כדברי הרא"ש ומשמע מדברי רבינו שאם יש בעיסה שיעור חלה לכתחלה צריך להפריש חלה בעודה עיסה קודם שתאפה וכ"כ מדברי הרמב"ם פ"ח מהלכות בכורים והאגור כתב בשם שבלי הלקט וז"ל ה"ר מאיר כתב דוקא בדיעבד טוב לעשות כן לצרפו בכלי אבל לכתחלה לא דראשית עריסותיכם אמר רחמנא בעודה עיסה אבל בפסח ובכל י"ט שמשקרא עליה שם אסור לטלטלו וגם אין שורפין קדשים בי"ט הואיל ולא אפשר בענין אחר מותר עכ"ל. וכבר כתבתי בסמוך שאם א"א להפריש מכל עיסה מפני המהירות מפרישין אחר אפייה מיד:

סעיף קטן ד

אפילו שכח ואכל קצת יפריש על המותר דחלת ח"ל אוכל והולך ואחר כך מפריש מימרא דשמואל בבכורות פרק עד כמה (בכורות כז.) וכתב המרדכי בפרק אלו עוברין ואם שכח ולא הפריש מעי"ט אין לסמוך על שיור המצה להיות אוכל והולך ואח"כ מפריש כדי תרומה דאם היתה כל עיסה נילושה ביחד אז היה מותר אך מצות הנילושות כל אחת לבדה אין להם דין זה וכתב הר"ש דצריך לאפות מצה אחת ובשעת הפרשה יפריש אחת על כולן ותפטור את האחרות בצירוף ע"כ. וכ"כ התוס' בפ"ק די"ט (ט.) ומשמע דהיינו כשלא נצטרפו בסל:

סעיף קטן ה

הלש עיסה בי"ט של פסח במקום שאין שם כהן לא יקרא לחלה שם וכו' משנה בפ' אלו עוברין (פסחים מו:) כיצד מפרישין חלה בטומאה בי"ט ר"א אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה ב"ב אומר תטיל לצונן א"ר יהושע לא זהו חמץ שאנו מצווין עליו בבל יראה ובל ימצא אלא מפרישתה ומניחתה עד הערב ואם החמיצה החמיצה ופסקו הפוסקים הלכה כר"א דאמר לא תקרא לה שם עד שתאפה. וכתב הרא"ש נראה דר"א ורבי יהושע לא פליגי אבן בתירא דלא מסתבר דפליגי בהאי סברא אם מחמצת בתוך המים אלא דר"א אשמעינן דמוזהר על חימוץ חלה ור' יהושע סבר דאינו מוזהר אמנם בהא פליג רבי

אליעזר אבן בתירא דסבר דטוב יותר שלא יקרא לה שם עד שתאפה אולי לא יזהר יפה בהטלה בצונן ואם אירע לה שקרא לה שם היה אומר ר"ת שתטילה לצונן וכ"כ הגהות מיימון בפ"ג מהלכות יום טוב:

סעיף קטן ו

אבל במקם שיש שם כהן קטן וכו' אהא דתנן לא תקרא לה שם עד שתאפה כתב הרי"ף ה"מ בארץ ישראל דחלה דאורייתא וכיון שהיא חלה טמאה לא חזיא לאכילה כלל לא לגדול ולא לקטן ולפי שאסור לאפות בי"ט דבר שאינו אוכל נפש וגם אסור לשרוף קדשים בי"ט הוצרך לומר לא תקרא לה שם עד שתאפה דכיון דלא נקרא לה שם חלה עדיין לא נתקדשה וכל ריפתא וריפתא דאפייה אמרינן היא היא דחזיא לאכילה אבל חלת ח"ל דמדרבנן היא לא צריכא ולא מידי אלא קורא לה שם ואפייה לכתחלה ואכיל לה כהן קטן דאמר שמואל (בכורות כ"ז.) אין חלת חוצה לארץ אסורה אלא למי שטומאה יוצאה מגופו באיש עד שיראה קרי ובאשה עד שתהא נדה והר"ש כתב עוד ואף אם יש כהן גדול שיכול לטבול נראה שמותר לאפותה דחזיא ליה אע"ג דטומאה יוצאה עליו מגופו לא חמור בתר דטביל טפי מטמא מת דמסיק התם דאוכל בתרומת ח"ל. ועוד דאפילו בלא טבילה חזיא לבעל קרי ע"י ביטול כדאמרינן התם רבה מבטלה בימי טומאתו עכ"ל. וכ"כ הגהות מיימון בפ"ג מהל' י"ט אבל הר"ן כתב שהשיבו על הרי"ף שכתב ואי ליכא כהן קטן עביד לה כר"א ואפילו ליכא כהן קטן מצי למיכל לה כהן גדול שיטבול לקריו ולאו קושיא היא דהשתא מיהא הא לא חזיא ליה וכ"ת דהא מצי טביל ליתא דלא אמרינן הואיל במחוסר מעשה ואפשר עוד שאינו מותר בתרומת ח"ל בטבילה לבד בלא הערב שמש ומיהו עוד אחרת יש ולא רצה הרי"ף לגלותה דאמרינן בבכורות חלת ח"ל מבטלה ברוב ואמרינן התם רבה מבטלה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו הלכך יכול הוא לקרות לה שם ולבטלה ולאפות אבל הרמב"ן כתב להעמיד דברי הרי"ף דאפשר דכי אמרינן מבטלה ברוב היינו לומר שאם נתערבה בכמותה או בפחות ממנה מרבה עליה חולין ומבטלה כדאמרינן בפ"א דביצה (ד.) דבדרבנן מבטלינן איסורי כה"ג אבל לבטל בעירוב לכתחלה לא דלערב בשאר איסורין של דבריהם אין לנו עכ"ל:

סעיף קטן ז

וכהן קטן שלא ראה קרי מימיו משמע שכל שהוא קטן בחזקת שלא ראה הוא ונאמן לומר שלא ראה אפילו הוא בן י"א או י"ב אבל רבינו ירוחם כתב ואם יש בעיר כהן קטן פחות מט' שנים שלא יצא הטומאה מגופו משמע מדבריו שאם הוא גדול יותר מבן ט' הרי הוא בחזקה שראה קרי והטעם משום דקי"ל דבן ט' ביאתו ביאה:

סעיף קטן ח
וחלה שנייה הנאכלת לכהן יפרישנה ויאפנה וכו' זהו ע"פ מ"ש בהלכות חלה אם אין כהן קטן או כהן גדול שטבל מפריש שתים אחת לאור ואין לה שיעור ואחת לכהן ויש לה שיעור ומותרת אפילו לזבין ולזבות ונדות ויולדות ואינה אסורה אלא לזרים עכ"ל. אבל כבר כתב שם שי"א שאין צריך להפריש אלא חלת האור בלבד וכן נוהגין העולם וראיתי מי שמפריש בפסח ב' חלות ואין לו טעם דמ"ש פסח משאר ימות השנה:

סעיף קטן ט
ויש מהגאונים שכתבו שאף חלת האור יכול לקרות לה שם ולאפותה אף במקום שאין שם כהן וכו' כ"כ המרדכי בפרק אלו עוברין והג"מ כתבו בפ"ג מהי"ט במקום שאין כהן כלל בעיר יעשה ככתוב בעמוד וכן פסק האלפס וראב"ן והר"ם ודלא כר"ח שפסק שאפילו אין שם כהן מותר לאפותה דקי"ל כרבה דאית ליה הואיל (פסחים מו.). כתוב בהג"מ בפ"ג מהלכות י"ט במקום שאין שם כהן כלל בעיר יעשה ככתוב בעמוד ומותר לטלטלה אפילו לאחר קריאת שם כדאמר בגמרא (שבת קכו) מטלטלין את הלוף מפני שהוא מאכל לעורבים אפילו מי שאין לו עורבים כיון דחזי למי שיש לו עורבין וכן זר מותר לטלטל תרומה משום דחזיא לכהן אפילו במקום שאין כהן ועוד כיון דמותר לטלטלה בשעת קריאת שם מותר לטלטלה אח"כ קודם שיניחנה לארץ עד מקום שירצה כמו בדבר שצריך למקומו וכל אלו הם דברי סמ"ג בהלכות י"ט וסה"ת בהלכות חלה. ומיהו מ"ש שמטלטלין את הלוף אף ע"פ שאין לו עורבים אינו מוסכם וכבר כתבתי בסימן ש"ח שיש אוסרין אא"כ יש לו עורבין אם שכח ולא הפריש חלה מעי"ט כיצד יעשה אכתוב בסוף סימן תק"ו:

סימן תנח

סעיף קטן א
אין מתחילין להתעסק בפת בי"ד עד אחר ו' שעות וכו' מדכתב דאיתקש לפסח משמע דבמצה שהוא עתיד לצאת בה י"ח מיירי דאילו שאר מצה שאדם אוכל בפסח לא איתקש לפסח וכ"מ נמי ממ"ש אך לכתחלה יש ליזהר משום חביבה מצוה בשעתה וכ"מ עוד ממ"ש ואבי העזרי הביא תוספתא יוצאין במצה ישינה וכו' ומ"ש ואסרו רבותינו וכן מ"ש הירושלמי אוסר היינו לומר שאסור לצאת בהם ידי חובת מצה אבל לאכלם שלא לשם מצוה אין בהם צד חשש איסור כלל אבל קשה ממ"ש ובשעת הדחק שלא ימצאו לאפותה ראוי לסמוך על התוספתא ולהתיר מ"מ יעשו שלש מצות בליל פסח משום חביבה מצוה בשעתה ואם איתא דבמצה דמצוה דוקא מיירי עד השתא הרי כבר כתב דראוי לסמוך על תוספתא ולהתיר והיכי הדר ביה ואמר מ"מ יעשו שלש מצות בליל

פסח ומש"ה איכא למימר דבכל מצה איירי בין שהיא של מצוה בין שאינה של מצוה וה"ק אין מתעסקין בה בשום מצה כלל עד אחר שש שעות ובשעת הדחק שלא ימצאו לאפות בליל מ"ש ראוי לסמוך על התוספתא ולהתיר להתעסק בפת מערב שבת והיינו דוקא במצה שאינה לשם מצוה אבל מ"מ אותה שלשם מצוה יעשה בליל פסח משום חביבה מצוה בשעתה וכן נראה מדברי רב מתתיה שכתב ולמה אין מבערין הכל ויאפו מצה ויאכלו בשבת וכו' הלכך אל תאפו מצה אלא במ"ש משמע דשום מצה אין אופין מע"ש אפילו אינה של מצוה ונראה לפרש דלא מיירי אלא במצה של מצוה כדמוכח כל הנך לישני ומ"ש ובשעת הדחק שלא ימצאו לאפות ראוי לסמוך על התוספתא ולהתיר מ"מ יעשו ג' מצות בליל פסח וכו' ה"ק בשעת הדחק מן הדין ראוי לסמוך על התוספתא ולהתיר אבל מ"מ משום חביבה מצוה בשעתה יעשה ג' מצות בליל פסח כלומר משום מצוה מן המובחר יעשה בליל פסח וכן מ"ש רב מתתיה הלכך אל תאפו מצה אלא במ"ש משום מצה דמצוה הוא דקאמר הכי אבל מצה שאינו יוצא בה י"ח מצה אופה אותה כל זמן שירצה. ואפשר דבכל מצה מיירי דאפילו אותה שאינה לצאת בה י"ח אין מתחילין להתעסק בה עד אחר שש שעות דאע"ג דמצה דאיתקש לפסח היינו אותה שיוצא בה י"ח שם מצה אחד הוא ולפ"ז אתי הא דקאמר מ"מ יעשה ג' מצות בליל פסח כפשוטו וכו' וכן נראה ממ"ש המרדכי בפ"ק דפסחים נשאל ר"ש משנ"ץ כשחל פסח להיות באחד בשבת אם אסור לאפות המצות מיום הו' והשיב דאסור משום דאיתקש לפסח כדאמרינן בע"פ (קכ:) אכל מצה לאחר חצות לא יצא דאיתקש לפסח וגם בתשובת ר' יהודאי גאון כתב לאיסור גם ראיתי תשובת ר"ת שאסר שמא יאמר פסח הוא משבת שעבר ויש מתירין מדתניא בתוס' יוצאין במצה ישינה ובלבד שנעשית לשם פסח מיהו יש לדחות דהתם מיירי במצה שנאפית כהלכתה אחר שש ומחצה לשם מצה כלומר בשנה שעברה ומהא דתניא בתוס' י"ד שחל להיות בשבת אופה לו מצה מע"ש נראה להתיר ועוד ראיה להתיר מדתנן (לה.) חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן למכור בשוק יוצא בהן ועוד ראיה להתיר מדגרסינן בירושלמי פרק כ"ש מצה ישינה פלוגתא דב"ש וב"ה וכו' ובא מעשה לפני מורי ה"ר יחיאל מפריש"ש והתיר והקישא דמצה לפסח לא הוי אלא לענין אכילה ולא לענין אפייה אמנם ג' מצות של מצוה יש לאפות בליל פסח במ"ש משום דחביבה מצוה בשעתה עכ"ל ומדכתב אמנם שלש מצות של מצוה משמע ודאי דעד השתא אפילו בשאינן של מצוה מיירי ולפ"ז מ"ש רבינו אך לכתחלה יש ליזהר משום חביבה מצוה בשעתה וכן מה שכתב ואבי העזרי הביא תוספתא יוצאין במצה ישינה וכו' נ"ל דמיירי לפי מנהג אשכנז שעושים המצות של מצוה גדולות שיספיקו

לסעודות ימים ראשונים ואין עושין מצות אחרות לאותם ימים דהשתא מצות דאכילה דידהו היו של מצוה א"נ למנהגא דידן דמצות של מצוה לחוד ומצות לאכילה לחוד מצות שאינם למצוה תלוי במצה של מצוה כמ"ש דשם מצה חד הוא הלכך למ"ד דבמצות של מצוה יש ליזהר משום חביבה מצוה בשעתה גם במצה שאינה למצוה יש ליזהר ולאבי העזרי דמייתי תוס' יוצאים במצה ישינה כיון דמצה של מצוה שרי לאפות קודם הפסח כ"ש מצה שאינה של מצוה:

סעיף קטן ב

וכ"כ רב מתתיה ע"פ שחל להיות בשבת וכו' הלכך אל תאפו מצה אלא במ"ש מפני מראית העין נראה לפרש דהיינו שהרואה שאופה מצה מע"ש יהא סבור שאוכלים ממנה בשבת ויבא לאכול מצה בשבת ונמצא מזלזל במצות שלאחר שמילא כריסו ממנה בירך עליה וזהו שכתב שאם אתם אופים מע"ש אחרים מזלזלים במצות והמרדכי כתב בפרק קמא דפסחים דוגמת תשובה זו דרב מתתיה בשם רב יהודאי גאון וז"ל פסח שחל להיות באחד בשבת אל תאפו מצות מיום הששי מפני מראית העין ואע"פ שמותר לאפות מע"ש מ"מ נראה כמכין משבת לי"ט והדרו המצה ואפו אותה במ"ש בזמנה ותאכל בזמנה עכ"ל ונ"ל שמ"ש נראה כמכין משבת לי"ט דהיינו לומר שהרואה בליל מוצאי שבת מצה אפויה אתי למימר שנאפית בשבת ולפ"ז מ"ש מפני מראית העין היא מפני חשש זה שלא יאמרו שנאפית בשבת ואע"פ שהיה אפשר לפרש דלכך נתכוין רב מתתיה במ"ש מפני מראית העין מ"מ מתוך לשונו לא משמע שנתכוון אלא למה שפירשתי:

סעיף קטן ג

וכיוצא בזה השיב ה"ר יהודה הכהן על ששאלוהו מהו לאפות מצות שצריכות בליל ב' מעי"ט וכו' כלומר למדנו מדבריו דחביבה מצוה בשעתה ומש"ה שפיר דמי לאפות מצות בליל הי"ט עצמו ואע"ג דלא נקטינן כרבי יהודה הכהן בהא שהרי כל העולם אופים מעי"ט מצות הצריכות ליל ב' שאני התם שאופים אותם אחר זמן הקרבת קרבן פסח אבל לאפות קודם זמן הקרבת קרבן פסח נקטינן כוותיה דלא יקדים לאפותם מע"ש:

סעיף קטן ד

ורב האיי כתב מנהג אבותינו לבער חמץ מע"ש ולאפות מצה וכו' וגדר גדרו קדמונינו וכו' כלומר קצת חכמים קדמונים גדרו גדר שלא לאפות מצה מע"ש שלא יבואו לידי איסור כלומר שלא יבואו לאכול מצה בשבת שהוא ערב פסח או שכשיראו מצה במ"ש אפויה מיד יאמרו שבשבת נאפית ויסברו שאפייתה בע"פ דוחה את השבת ואנו אין לנו אלא מנהג אבותינו ולא חיישינן למה שחשו קדמונינו דטפי עדיף לאפות מע"ש ולא לאחר מלאפות בליל י"ט שנמצא טורח בי"ט בדבר שהיה אפשר לעשותו קודם לכן וגם

מאחר מלאכול מצת מצוה עד שיאפנה ולא נכון לעשות כן אלא להקדים לעשות המצוה בתחלת זמנה דזריזים מקדימין למצות כדאיתא בפ"ק דפסחים (ז.) ור"י כתב ג"כ בשם התוספות שיותר טוב לאפותה מע"ש שאם יאחר מלאפות עד לילי י"ט איכא למיחש שמא יפשע ויאחר באפיית מצה עד שיאכל אפיקומן אחר חצות והוא כנגד הפסח ואינו נאכל אלא עד חצות וכן מנהג העולם לאפות מע"ש:

סעיף קטן ה

וא"א ז"ל היה מבער מלפני השבת וכו' דין הביעור והשיור כבר נתבאר בסימן תמ"ד אלא משום דהוה בעי רבינו לכתוב שהרא"ש היה אופה מצות מע"ש כתב כל מה שהיה עושה בע"ש:

סעיף קטן ו

ואני ראיתי בברצלונא מהמדקדקים שהיו אופים כל מה שצריכים למועד מקודם המועד וכו' מכאן יש להוכיח קצת דמ"ש אין מתחילין להתעסק בפת בי"ד עד אחר ו' שעות בכל מצה איירי אפילו אינה לשם מצוה דאל"כ מה ענין זה שראה בברצלונא שהיו אופין כל מה שצריכים למועד מקודם המועד לכותבו בסי' זה: כתב ר"י בח"ג מותר לאפות מצה בע"פ קודם שש שעות אפילו עדיין חמץ קיים כ"כ התוספות בפ' כ"ש ודייקו כן מההיא דחלות תודה ורקיקי נזיר עשאה לעצמו וכו' ופי' וה"ה אם עשאה לשם מצה קודם הפסח יום או יומים או יותר ואע"ג דאמרינן בירושלמי דמצה ישינה שעשאה קודם הפסח חדש או ב' חדשים פסולה משום דבידוע שלא דקדק בה מחמץ הא דקדק בה שפיר דמי אע"פ דחמץ קיים עדיין עכ"ל ובהגהות מיימון פ"ו מנהג כשר שלא לאפות מצה בעוד החמץ קיים ואם אפה לא הפסיד ע"כ ונהגו כל העולם שלא להתחיל ללוש עד אחר שש שעות ואין לשנות המנהג:

סימן תנט

סעיף קטן א

אין לשון במקום השמש בס"פ כ"ש (מ"ב.) אשה לא תלוש בחמה ופרש"י לפי שחום השמש מחממה:

סעיף קטן ב

ומ"ש וביום המעונן אפילו תחת כל אויר הרקיע אסור כ"כ שם הרי"ף והרא"ש מדאמרינן בפ' אמר להם הממונה (יומא כח:) דיומא דעיבה כוליה שמשא וכ"כ הרמב"ם בפ"ח וכתב בעל תה"ד דלפי מה שנהגו ליזהר שלא ללוש תחת חלון פתוח אפילו אם החלון פתוח למזרח והיא לשה אחר חצות שכבר סיבבה החמה לדרום יש לחוש ואפילו ביום שאינו מעונן דזימנין דמתקשרים העבים ולאו אדעתיה עכ"ל: וכתב ר"י נראה מכאן

דביום שאינו מעונן מותר ללוש ולקטף בצל תחת הרקיע ובלבד שלא יהא קרוב לתנור שיתחמם:

סעיף קטן ג

ומ"ש ולא תתקרב האשה ללוש אצל פי התנור מפני חום התנור כ"כ שם הרא"ש וז"ל וכן יראה שאין נכון ללוש קרוב לתנור מפני חום האש:

סעיף קטן ד

ולא תגביה ידיה מן הפת להתעסק בעסק אחר וכו' בס"פ כ"ש (שם) ולא תגביה ידיה מן התנור עד שתגמור את הפת ופירש"י כלומר שתהא עוסקת בבצק כל שעה וכתב הר"ן ולא נהירא שא"כ הל"ל לא תגביה ידיה מן העיסה לכך נראה שחכמים אסרו עליה שלא תעסוק בדברים אחרים כלל שלא תמשך אחריהם ולא תדקדק בשיעור שהייתה של עיסה אבל לא אסרו עליה לעסוק בענין התנור בינתיים מפני שהוא צרכו של פת ובלבד שלא תשהא יותר מכשיעור ולפיכך קאמר שלא תגביה ידיה מן התנור כלומר שאינה רשאה לעסוק בדברים אחרים אלא בעסקו של תנור עכ"ל והרמב"ם כתב סתם ולא תניח את העיסה ותתעסק בדבר אחר וכתב ה"ה נראה שהוא פי' למ"ש ולא תגביה ידיה מן התנור או אפשר שהוא משנה בפרק אלו עוברין (פסחים מח:) ר"ג אומר ג' נשים וכו' ופסק כחכמים עכ"ל:

סעיף קטן ה

וכל זמן שמתעסקין בו אפילו כל היום אינו מחמיץ ברייתא סוף פרק אלו עוברין (פסחים מח:) כל זמן שעוסקים בבצק אינו בא לידי חימוץ:

סעיף קטן ו

ואם הניחוהו בלא עסק שיעור מיל הוי חמץ ואם התחילו בב' עיסות כאחת והחמיצה האחת וכו' בפרק אלו עוברין (פסחים מו.) תנן בצק החרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ אסור ופירש"י בצק החרש שאין ניכר אם החמיץ אם לאו שמשונה הוא כחרש הזה שיש לו אזנים ואינו ניכר אם שומע אם לאו ובגמרא אין שם כיוצא בו מהו אמר ר"ל כדי שילך אדם ממגדל נוניא לטבריא מיל וכתב הגהות מיימון בשם רא"מ שיעור זה הוא בבית שאין בו אש אבל אם יש בו אש או יתרון חמימות משאר דברים לפי יתרון החמימות ממהר להחמיץ וצריך לתת לב לפי הענין עד כאן לשונו וכן כתב המרדכי בפרק אלו עוברין וכתב הרא"ש בתשובה כלל י"ד כ"ז שעוסקין בבצק אינו מחמיץ אבל אחר שנתעסק בו ונתחמם תחת הידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ וכ"כ ר"י בח"ג ובת"ה סי' קכ"ג כתב הא דקיימא לן דאם שהה הבצק בלי מתעסק כשיעור הילוך מיל חשבינן ליה כחמץ ואם לא שהה כשיעור הזה בפעם אחת אלא פעמים ומתעסק בו

בנתיים וכשיצטרפו השהיות קודם שיאפה הוי כשיעור מיל נמצא כתוב על שם אחד מהגדולים דיש לאסור ואחד מהגדולים השיב דאין נ"ל להחמיר וחד מרבוותא השיב שאם העסק בין שהייה לשהייה עסק גמור הוא כגון בעיטת הידים בבצק וכגון הרידוד שמרדדין המצות בעץ עגול כה"ג אין השהיות מצטרפין דעסק כזה יכול לבטל מה שכבר התחיל להתחמץ אבל עסק אחר מועט אע"פ שיש בו כח לעכב שלא יתחיל להתחמץ כ"ז שמתעסקין בו כדמוכח מקיטוף דאינו עסק גדול ואפילו הכי מעכב החימוץ כדאיתא בהדיא פרק אלו עוברין אמנם כ"כ אין בו כח לבטל מה שהתחיל כבר להתחמץ וכ"נ והביא ראיה לדבר ובסוף דבריו כתב לכך נראה שהניקור שמנקרים המצות אע"ג דיש לחשבו לעסק לענין זה לבד יחשב שכל זמן שעוסקים בו אינו בא לידי חימוץ מ"מ לא חשיב עסק כ"כ לבטל השהיות עכ"ל . כתב עוד בתה"ד דשיעור מיל רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה לפי חשבון מהלך אדם בינוני עשר פרסאות ביום שהוא י"ב שעות כדאיתא פרק מי שהיה טמא (פסחים צד.) עכ"ל:

סעיף קטן ז

ואם החמיצה עד שיש בה סדקים וכו' משנה (מח:) שיאור ישרף והאוכלו פטור סידוק ישרף והאוכלו חייב כרת איזהו שיאור כקרני חגבים סידוק שנתערבו סדקיו זה בזה דברי רבי יהודה וחכ"א זה וזה האוכלו חייב כרת איזהו שיאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו: ופירש"י קרני חגבים. סדק לכאן וסדק לכאן: זה וזה האוכלו חייב כרת. דקרני חגבים נמי סידוק הוי: ואיזהו שיאור. שפטור זה שאין בו סדק אבל הכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו מתוך פחד ורתת שפניו מכסיפין:

סעיף קטן ח

וצריכה ב' כלים של מים וכו' בס"פ כל שעה (פסחים מב.) ופירש"י שמצננת בו ידיה דאותן שמקטפת בהן מתחממות מחום ידיה ומחמיצין העיסה וכתב הר"ן אפשר שלא חייבו חכמים שתצנן את ידיה אלא לומר שאם היא מקטפת במים שלא תקטף באותם מים שמצננת בהם את ידיה מפני שהם מתחממים ומחמיצין את העיסה אבל כל שאינה מקטפת במים לא הצריכוה לדקדק אם ידיה חמין או צוננין שאין חשש חימום בכך ולכך פירש דלא אמרו שצריכה לצנן ידיה אלא כשהיא אופה לפי שידיה מתתממין מחמת חום התנור .

סעיף קטן ט

ואלו המים עם שאר המים שרוחצים בהם העריבה ושאר הכלים לא ישפכם אלא במקום מדרון וכו' בס"פ כ"ש (מ:) תנן מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שמחמיצין ובגמרא (מב.) תנא שופכן במקום מדרון ואינו שופכן במקום אשבורן ואע"ג דבגמרא אמרינן

דהיכא דלא נפישי אף שופכן במקום אשבורן לא כתבה הרי"ף וכתב הרא"ש והר"ן דטעמא משום דלא קים לן בכמה מיקרי נפישי ולכן כתב רבינו ל"ש אם הם רב או מעט והרמב"ם סתם דבריו וכתב בפ"ה ה"ז ישפוך אותם במקום מדרון כדי שלא יתקבצו במקום א' ויחמיץ וכתב ה"ה ההלכות לא רצו לחלק בין נפישי ללא נפישי לפי שאין הכל נזהרין ורבינו ג"כ סתם וכתב כדי שלא יתקבצו המים במקום אחד ויחמיץ וממילא שאם היו מועטין ולא היה בהם כדי קיבוץ ששופכן במקום האשבורן אלא שרצה לכתוב כסדר ההלכות עכ"ל ודבר פשוט הוא דלא נאמרו דברים הללו אלא בלש בזמן איסור חמץ דאילו קודם לכן שופכן אפילו במקום אשבורן ואינו חושש: כתב הרמב"ם בפ"ה אם עברה ולשה תחת השמש או שלא צננה ידיה הפת מותר וכתב הרב המגיד שיש חולקים בדבר והוא נתן טעם לדברי הרמב"ם אבל דעת הרא"ש בס"פ כל שעה לאסור בעברה ולשה תחת השמש: כתוב בהגה"מ פ"ה אמאי דאמרינן דלא תלוש תחת הרקיע ביום המעונן ומזה הטעם כתב בס"ה שנכון ליזהר קצת שלא להוליך המים לתנור מגולות תחת הרקיע וכתב סמ"ק ונראה דאין לחוש רק שלא לשהות זמן מרובה ומ"מ יש ליזהר אפילו לפי שעה. כתב בת"ה דביני כוכבי ושימשי אין להקפיד בכך. וז"ל א"ח טוב שלא להוליך המים בחמה או תחת הרקיע ביום המעונן אם לא יכסה ונראה דאין לחוש רק להשהות זמן מרובה והר"פ כתב ומ"מ טוב להזהר אפילו שעה אחת וטוב לכסותם במפה מפני החמה אבל אם אין החמה זורחת א"צ עכ"ל: כתוב בת"ה כשלשין עיסת פסח למצות ולפעמים מוסיפין מים בקמח יותר מן הראוי לאו ש"ד להוסיף קמח לתוך הלישה כדי שתהא העיסה כראוי לפי שהקמח שמוסיפין אינו נילוש ונגבל יפה ונשאר מעט בעין בתוך העיסה ואפילו לאחר אפייה עודנו בעין שמא לא נאפה אותו קמח יפה ויש לחוש שמא יפול במרק בקערה ויתחמץ ונראה דדי בסברא זו ליישב המנהג שנהגו העולם ליזהר ואם היה אפשר בלי שהיית העיסה טוב ללוש עוד עיסה אחרת קטנה מגיבול קשה ויבשות מים לפי הערך ויערב אותו עם העיסה המלוחלחת שניתוסף בו מים ויקבלו זו מזו וזו מזו לחלוחית ויבשות עד שיגיעו שניהם למדה בינוני עכ"ל:.....

סימן תס

סעיף קטן א

אין עושין המצות ע"י עכו"ם חש"ו והכי איתא בשאלתות לשה עכו"ם עיסה וכו' עד מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה הכל בפסקי הרא"ש פרק כל שעה וה"ה כתב בפ"ה בשם הרשב"א אם לשה למצה של מצוה עכו"ם או חש"ו אפי' אחרים עומדים על גביהם לא יצא וכ"כ הגה"מ בפ"ו בשם ראבי"ה ומשמע מדבריו שאם לש ישראל

ואפה עכו"ם יצא וכדברי רבינו האי ובתשובות הרשב"א מצאתי שנשאל על מצה שלשה חש"ו ועכו"ם והשיב דכיון דבמצה בעינן שימור אין אדם יוצא במצה של עכו"ם אפי' בישראל עומד על גביו ומזהירו שיכוין לשם מצה לפי שאין העכו"ם עושה עיס' אלא לדעת עצמו ולא על דעתו אבל בחש"ו יש לדון דבפ"ב דגיטין (כ"ב:) תנן דחש"ו כשרים לכתוב גט ואוקימנא בגדול עומד ע"ג ובפ"ק דחולין (ב.) תנן וכולם ששחטו ואחרים רואים אותם שחיטתן כשרה ואמרינן (יב:) מאן תנא דלא בעי כוונה. בחולין בשחיטה ואוקימנא כר' נתן אבל לרבנן שחיטתן פסולה אלמא עמידה ע"ג לא מהני והתוס' תירצו דאחרים רואים אותם שאני שאין מלמדין ומזהירין אותם לכוין למה שהם עושים כמו כשעומד ע"ג ועדיין קשה דמשמע דאין הפרש בין חרש וקטן לשוטה בגט ושחיטה ואילו בחליצה משמע דיש הפרש ביניהם ותירצו דשוטה לאו בר דעת הוא כלל בדבר שאין לו הוכחה לא מהניא עמידת גדול ע"ג כשחיטה וחליצה אבל בגט הואיל ויש בו הוכחה שאומרים לו כתוב לשם פלוני ולפלונית וכו' והוא כותב רמי אנפשיה ומכוין לשמן משא"כ בחליצה ושחיטה ולפי דבריהם במצה דמצוה חש"ו פסולים שהרי צריכה שימור לשם מצוה ואילו היו עומדים אחרים על גביהן ומלמדין אותם בחרש וקטן דאית להו דעת קלישתא ואינם שוטים גמורים יוצאים בה אבל בשוטה אין יוצאין בה ומורי הר"י כתב דכל שאפשר ע"י שליח כגט ושחיטה כוונת העומד ע"ג ככוונת העושה המעשה דה"ל כשליח ולפיכך בגט כשר אפילו שוטה וה"ה בשחיטה אילו היה גדול עומד ע"ג אבל חליצה דא"א ע"י שליח אף כוונת העומד ע"ג לא מהניא בין בשוטה בין בחרש וקטן ולפי דברי רבינו יונה מצה שלשה חש"ו בשאחרים עומדים ע"ג יוצאין בה ומסתברא לי שהכל תלוי בהוכחה דבגט דאיכא הוכחה גמורה בשאחרים עומדים ע"ג אפילו שוטה כשר ובדבר שאין בו הוכחה כלל כשחיטה אף בשאחרים עומדים ע"ג אינם כשרים אבל בחליצה דאיכא הוכחה קצת חרש וקטן כשרים ע"י מה שמלמדין אותם העומדין ע"ג אבל שוטה דלאו בר דעת הוא כלל לא ולפ"ז אף במצה כן דהא ליכא הוכחה כלל וכשחיטה היא דליכא הוכחה כלל והלכך אף בשאחרים עומדים ע"ג אין יוצאין בה ולזה הדעת נראה שנטה הפייט שכתב סתם ע"כ וז"ל א"ח לשה עכו"ם וחש"ו אע"ג דאפייה ישראל לא יצא והרא"ש והרי"ף והרמב"ן כתבו שאין לחוש מי הלש והאופה והריא"ג ורבינו האי כתבו מצה שנילושה ע"י עכו"ם בפני ישראל מותר וחסידי' מחמירי' ולשין ואופין בעצמן עכ"ל וכתב ע"ש טוב ללמד לנשים שתאמרנה כל אחת לחבירותיה כל מי שתגיע לידה מצה שלי בשגגה תהא שלה דאל"כ הויא מצה גזולה עכ"ל:

סעיף קטן ב
ויהא אדם רגיל לומר על כל פירורין שיפלו וכו' כ"כ המרדכי בפ"ה וכ"כ הגה"מ פ"ג בשם הרוקח וכתב עוד וכן טוב שיעשה לבצק הנדבק בכלים ששמא לא יוכלו להסירו עד שיחמיץ והטעם שצריך לבטל קודם שיחמיץ משום דבתר איסוריה לאו ברשותיה הוא לבטלו כדאמרינן בפ"ק דפסחים (ז.):

סעיף קטן ג
אין עושין סריקין המצויירין בפ' כל שעה (פסחים לז.) ת"ר יוצאין בסריקין המצויירין בפסח אע"פ שאמרו אין עושין סריקין מצויירין בפסח א"ר יהודה דבר זה שאל בייתוס בן זונין לחכמים מפני מה אמרו אין עושין סריקין המצויירין בפסח א"ל מפני שהאשה שוהא עליהן ומחמצתן א"ל אפשר יעשנה בדפוס ויקבענה כיון א"ל יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס מותרים אר"א בר צדוק פעם אחת נכנסתי אחר אבא לבית ר"ג והביאו לפניו סריקין המצויירין בפסח אמרתי אבא לא כך אמרו חכמים אין עושין סריקין המצויירין בפסח אמר לי בני לא של כל אדם אמרו אלא של נחתומין איכא דאמרי ה"ק ליה לא של נחתומין אמרו אלא של כל אדם ופירש"י בסריקין המצויירין מצות המצויירות ואע"פ שאמרו לכתחלה אסור דיעבד שפיר דמי: שוהא עליהם. לציירן ואין נותנן מהר לתנור ומחמיצין. אפשר יעשה הצורה בדפוס ויקבענה בסריק כיון. כלומר בדחיפה אחת: יאמרו כל הסריקין אסורין. ושל בייתוס מותרין. שהרי רוב נחתומין אין להם אותו דפוס: לא של כל אדם אמרו. לאסור דבעל הבית העושה אותן לעצמו אינו חושש ליפותן כ"כ ואינו שוהא עליהם: אלא של נחתומין. העושין למכור שמקפידין על נויין ושוהין על ציורם: איכא דאמרי לא של נחתומין אמרו לאסור שרגילין ובקיאין בדבר ויש להם דפוסין. וכתב הרא"ש ז"ל פסק הרי"ף כאיכא דאמרי והא דלא פסק כחכמים דלא פלוגי בין נחתומין לשאר כל אדם לפי שנראה לו מעשה רב ולכאורה היה נראה כחכמים דלעיל לא פסק הרי"ף כר"ע אע"פ שעשה מעשה אי לאו דמסייע ליה עובדיה דריב"ל שהוא אמורא עכ"ל ולשון הרי"ף הכי איתיה ולא של נחתומין בלבד אמרו אלא של כל אדם אבל של נחתומין כיון דקביעי לא שהו בהו והרא"ש מפרש שמ"ש אבל של נחתומין כיון דקביעי לא שהו בהו הוא פסק הלכה שפוסק הרי"ף ואע"פ שלפ"ז לא הל"ל ולא של נחתומין בלבד אמרו דמשמע דשל נחתומין נמי אסור שמא לא היה כתוב בלבד בנוסח הרי"ף שביד הרא"ש אלא לא של נחתומין אמרו ולפיכך כתב שהרי"ף פוסק להתיר בשל נחתומין אבל הר"ן אע"פ שגורס לא של נחתומין אמרו פירש דה"ק מתחלה לא גזרו בשביל נחתומין אלא בשביל כל אדם דעלמא אבל נחתומין כיון דבקיאי בהו

שרו מדינא אלא שגזרו על הכל וגזרו על נחתומין אטו שאר כל אדם ומיהו ה"ה בפ"ה פירש דברי הרי"ף כמ"ש הרא"ש וכתב שכן פסקו הגאונים וכן דעת הרמב"ם:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אבל כל מה שעושין אותו במרק כדי שלא יתפח מותר כן כתב הכלבו וז"ל מה שאנו נוהגין לעשות כעין מסרק לא לציירו אנו עושין רק לשנותו משאר הפת של כל השנה וכדי שתאפה יפה: כתב רבינו ירוחם דמוכח בגמרא שאם עברה ועשה סריקין המצויירין ולא חמצו שיוצאין בהם: כתוב בהג"מ פ"ה (וכ"כ בכלבו) אומר ריצב"א דקי"ל כרבי יוסי דאמר עושין סריקין כמין רקיקין פירוש עושין סריקין מצויריין כמו רקיקין דאז אין לחוש לחימוץ בשהיית ציורין וע"ז סמכינן לצייר מצות שלנו מפני שאנו עושין אותם כמין רקיקין דילגאד"ה בלע"ז עכ"ל סמ"ק כתוב בא"ח בשם הרא"ה דרך הוא לנקוב הפת כדי שלא יתפח וצריך ליזהר שלא לנקוב ב' חלות בכלי א' לפי שהעיסה שוהא בו ומתחמצת לפיכך בעל נפש צריך לשנותו מעוגה לעוגה וכן צריך לדקדק כשיסדר הפת בתנור שלא יגעו זה בזה לפי שהם לחים עדיין ואין האור שולט בין צידי הפת ואחמועי מחמע עכ"ל:

סעיף קטן ה

מותר לאפות פת עבה בי"ט וכו' בפרק כל שעה (פסחים לו: לז.) ת"ר אין אופין פת עבה בי"ט בפסח דברי בית שמאי ובית הלל מתירין ומפרש בגמרא מאי פת עבה פת מרובה מאי טעמא אי משום דקא טרח טירחא דלא צריך מאי איריא בפסח אפילו בי"ט נמי אין ה"נ והאי תנא בי"ט של פסח קאי ופירש"י פת מרובה הרבה חררין ביחד ולא משום חימוץ נקט לה ובחררים דקים קאמר ומשום דקא טרח טרחא דלא צריך הוא ודין זה אע"פ שאין מקומו כאן אלא בהל' י"ט כתבו רבינו כאן לפי שנמשך אחר תנא דברייתא שהביאו בענין פסח ותמהני איך לא כתב רבינו כאן הא דמשמע התם דאסור ללוש בפסח פת עבה טפח ורבינו ירוחם כתבו. כתוב בא"ח אין להקל במה שהחמירו הקדמונים שלא לעשות פנאדי"ש או פלאדוני"ש וכתוב עוד שם אסור ליתן ביצים שלימים בפת ותאפה עמהם שהרי יוצא מהם ליחה ומעכבת ואפילו אם הביצה מבושלת קרוב הדבר לאסור לפי שמעכב אפייתו י"א שה"ה שאסור ללוש העיסה עם זרעים כגון שומים וכיוצא בו מהאי טעמא עכ"ל:

סימן תסא

סעיף קטן א

ענין היסק התנור כתב רב נטרונאי תנור ופורני שאופין בו כל השנה וכו' וטפקא של חרס שהסיקו מלמטה וכו' טפקא היינו בוכיא שכתב בסימן תנ"א דהוי תנור שקורין

פידיל"א ומ"ש כאן אסור לאפות בה בפסח היינו בלא הכשר אבל בהכשר כבר נתבאר שם שאם מלאהו גחלים מבפנים שרי דלא חיישינן דילמא חייס עליה ואין לומר דהתם בעשוי מלבינים ועפר מיירי ומש"ה מהני ביה מילוי גחלים אבל טפקא דהוי של חרס לא דכיון דבקדירות של חרס אמרינן דחיישינן דלא חייס עלייהו וגבי בוכיא אמרינן דלא חיישינן דילמא חייס עליה משמע שאע"פ שהוא של חרס לא חיישינן ביה ועוד דסברא הוא דכיון דמלייה גומרי והסיקו כדרך שמסיקין התנור תו ליכא למיחש דילמא חייס עליה ומיהו רבינו ירוחם כתב גבי הא דאמרינן בבוכיא דאי מלינהו גומרי שפיר דמי פירוש כי הוא של אבן ולא חס עליה שמא יפקע כמו בקדירות עכ"ל ומשמע דלאו דוקא של אבן אלא היינו לומר שאינו של חרס אלמא שאם היה של חרס לא מהני ביה היסק אלא דומיא דקדירות:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל חדשה ל"ש הסיקו מבפנים או בחוץ מותר וכו' כלומר לא תימא מאי איריא טפקא שאופין בה כל השנה דאסורה הא אפי' חדשה נמי אסורה דכיון שהסיקה מבחוץ אין החום שולט בה כראוי וקודם שתאפה המצה היא מתחמצת דליתא דכיון שהאור שולט תחתיה אפילו אין שלהבת עולה ע"ג מירתח רתח והפת נאפה מיד ואינו בא לידי חימוץ:

סעיף קטן ג

מצה שנאפית עד שאם פורסים אותה אין חוטין נמשכין ממנה וכו' ברייתא בפרק כל שעה (פסחים לז:) יוצאין במצה הינא ובמצה העשויה באלפס מאי מצה הינא כל שפורסה ואין חוטין נמשכים ממנה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ויוצאין במצה האפויה על גבי קרקע בפרק כיצד מברכין (ברכות לח.) אמרינן דכובא דארעא אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח מ"ט לחם עוני קרינן ביה וכ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק כל שעה והיכא דאפה מצה על ארעא וקא מינטר לה שפיר נפיק בה י"ח בפסח דגרסינן בפרק כיצד מברכין האי כובא דארעא אדם יוצא בה י"ח בפסח: כתב הרמב"ם בפ"ו אחד מצה שנאפית בתנור או באלפס בין שהדביק הבצק באלפס ואח"כ הרתיח בין שהרתיח ואח"כ הדביק אפילו אפאה בקרקע ה"ז יוצא בה י"ח וכתב ה"ה זה מחלוקת בין הגאונים כמו שכתוב בהלכות ורבינו סובר כדעת ההלכות דקיימא לן כר"י (דפסחים לז.) ובהשגות א"א מעשה אלפס אע"ג דלחם הוא מיהו איכא למיחש ביה משום חימוץ אא"כ עושה באלפס ובסוגיא שהסיקו את שניהם יפה יפה והסיקו את הלחם יפה יפה ונתן הלחם באלפס וכסה עליה את הכיסוי וכתב ה"ה שאין לדברים

אלו עיקר אבל בסמ"ק סימן רכ"א כתוב לאפות את המצות תחת טרפא נראה דאסור ואע"פ שמשים גחלים לוחשות על הטרפא משום שאין האש שעל גבי טרפא שולט מיד בעליונה של מצה ואתי לידי חימוץ ויש נוהגים היתר שמחממין הטרפא קודם וגם טומנין אותה בגחלים מקודם וגם מזה יש להזהר דילמא אתי למיעבד בלא חימום הטרפא ובלא גחלים עליה מתחלה כמו שרגילין לעשות בשאר ימות השנה ולענין דיעבד צ"ע שמא האור שולט במצה קודם שיעור מיל ומ"מ נכון להחמיר עכ"ל וכ"כ בכלבו ובהגהות מיימון פ"ו וז"ל הרשב"א בתשובה על דברי הראב"ד ראוי לחוש לדברי הרב ז"ל הואיל ונפק מפומיה אע"פ שלא שמענו זו לאחד מגדולי ראשונים ולמחברי ספרים והלכות עכ"ל:

סעיף קטן ה

ובמצה השרויה אחר האפייה וכו' בס"פ כ"ש (מא.) תניא יוצאין ברקיק השרוי ומבושל שלא נימוח דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נימוח וכתבו הרי"ף והרא"ש והיכא דאיכא זקן או חולה דלא יכול למיכל מיניה ביבשתא שרו ליה במיא עד דמרככא ואכיל לה עד דלא מיתמחא דתניא יוצאים ברקיק השרוי וכו' אבל לא במבושל אף ע"פ שלא נימוח מ"ט בעינן טעם מצה וליכא וכ"כ הרמב"ם בפ"ו יוצאים ברקיק השרוי הוא שלא נימוח אבל מצה שבשלה אינו יוצא ידי חובתו באכילתה שהרי אין בה טעם הפת נראה שהם מפרשים דשלא נימוח דקאמר ר"מ אשרוי נמי קאי וכי קאמר רבי יוסי יוצאין ברקיק השרוי אשרוי דר"מ קאי דהיינו דוקא בשלא נימוח ותמהני על רבינו שכתב סתם יוצאין במצה השרויה במים אחר האפייה ולא חילק בין נימוח ללא נימוח ואולי אפשר לדחוק ולומר שהוא סובר דכיון דסתמא קאמר רבי יוסי יוצאין ברקיק השרוי אפילו בנימוח קאמר דיוצאין ומ"ש הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דדוקא בשלא נימוח למצוה מן המובחר אמרו כן ולא לעיכובא והא דאמרינן בהעור והרוטב (קכ.) המחה מצה וגמעה לא יצא התם בשנמחית לגמרי ונעשית כמים וזה דוחק אלא בשרוי נמי לא נפיק אלא דוקא בשלא נימוח וכ"כ הרמב"ם ומשמע לי דאם רצה לשרותה במים חמים שאינם רותחים רשאי דהא לאו מבושל הוא אבל הרוקח כתב ישרה אותה במים או ביין קרים אבל בתבשיל חם או במים רותחים או חמין לא יצא ע"כ:

סעיף קטן ו

כתב בה"ג אי אפייה ע"ג קרקע או ע"ג טפקא וכו' עד והכי שדר רב כהן צדק ריש מתיבתא כל זה כתב הרא"ש בפרק כל שעה ובא"ח כתב ראוי למחות שלא יעשו חררים ברמץ:

סעיף קטן ז

ומ"ש והיכא דבעי לטגן העיסה במחבת בשמן מותר לא לענין לצאת בה י"ח מצה קאמר דהא ה"ל מצה עשירה אלא לומר דמותר לאכלה בפסח ואין בה משום חימוץ וכך מפורש בדברי הרא"ש ז"ל והיכא דבעי לטגן העיסה במחבת בשמן בשאר ימות הפסח מותר והרמב"ם כ' בפ"ה אין קולין את הבצק בשמן על המחבת וכתב ה"ה שזה נראה ברור שכיון שהבצק נילוש במים אין לבשלו אפי' במי פירות לפי שכבר נתבאר שעם תערובת המים מחמיצים ואדמבשל ליה מחמיץ ויש מן הגאונים מתירין לטגנן בשמן כשהרתיח המחבת יפה ואין דבריהם נכונים עכ"ל:

סעיף קטן ח

אבל לחלוט העיסה ברותחין וכו' וחליטה היא מים רותחין וכו' עד שהוקשה חליו על פי הרופאים הכל בפסקי הרא"ש פרק כל שעה ויש לדקדק שרבינו בא לאסור חליטת עיסה והביא ראיה מחליטת קמח ונראה דמשמע ליה שיותר אפשר להחמיץ עיסה חלוטה מקמח חלוט וכיון דרב שרירא אוסר בחליטת קמח כ"ש דאסר בחליטת עיסה והרי"ף והרא"ש כתבו בפר' כ"ש האידנא שדרו ממתיבתא שאין אנו בקיאים בלתיתה הלכך לא שרי לן למלתת וחליטה ליכא בזמן הזה מאן דידע למיחלט הלכך אסור וכ"כ ג"כ הרמב"ם בפ"ה ולא היה צריך לכתוב אלא דבריהם בלבד ונ"ל שלא הביא דברי רב שרירא ורב האי אלא ללמוד מדבריהם דלחולה שהוקשה חליו ע"פ הרופאים שרי לחלוט: כתב הרמב"ם בפ"ה שמבשלים את הקמח הקלוי ואע"ג דבגמרא (לט:) אסר קמחא דאבישונא שהוא קמח העשוי מקליות שנתייבשו בתנור וכמו שיבואר בסימן תס"ג וכתבו הרמב"ם איכא למימר דקמח קלוי שאני שהאש שולטת בקמח יותר ממה ששולט בחטים ולפ"ז צריך לומר שמ"ש שם הרמב"ם גבי מלילת הקדירות קמח קלוי אסור שמא לא קלהו יפה ויבא לידי חימוץ קמח העשוי מקליות קאמר דאילו קמח קלוי מותר הוא אבל רבינו ירוחם כתב נשים שמשימות קמח בתנור להתייבש כדי לעשות תבשיל לתינוקות אסור דילמא לא בשיל שפיר כך דקדק בתוספות מהאי דלא לימחי איניש קידרא בקמחא דאבישונא עכ"ל וכ"כ הגהות מיימון פ"ה שהוא דעת סמ"ק:

סעיף קטן ט

מצה שנאפית עם חמץ בתנור כתב ר"ת שמותר וכו' וז"ל המרדכי בפ' כל שעה מעשה אירע בפסח שעכו"ם השליך עוגות חמץ בתנור מלא מצות והורו להם שאם נגע חמץ במצה אסור ודמי למאי דאמרינן פרק בתרא דע"ז (סו:) בפת חמה וחבית פתוחה דברי הכל אסור הכא נמי אסור בנגיעה אבל אם לא נגע מותר דקי"ל ריחא לאו מילתא היא וכן השיב ר"ת על חמץ ומצה שנאפו יחד בתנור אחד כמה ריחות מצינו בתלמוד אבל

ריח פת איסור בפת היתר לא מצינו וכמה פעמים אנו אופין חלה עם הפת ואין מקפידין בפת ועוד הביא ראבי"ה ראיה מלחמי תודה שהיה חמץ נאפה עם המצה ע"כ ונראה מכאן דהיכא דנגעו זה בזה גם לר"ת אסור אע"ג דלא משמע כן מדברי רבינו:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ולדעת א"א ז"ל דשרי אפי' במצה שנמצאת בה חטה בקועה כלומר שהוא כתב שאפילו היתה אותה חטה חמץ למה תיאסר כל המצות דאפייה לא הוי כבישול להתפשט הטעם בכל החררה ואינו אוסר אלא כדי קליפה או כדי נטילה כמ"ש בסימן תס"ז יראה דהכא נמי שרי כלומר ע"י קליפה או נטילת מקום. ויש לדקדק בדברי רבינו למה כתב יראה דה"נ שרי דדין זה היינו ממש מ"ש הרא"ש גבי חטה בקועה שנמצאת במצה ואדרבא ההיא עדיפא שמתיר המצה עצמה וכך הל"ל לדעת א"א ז"ל דשרי אפילו במצה שנמצאת בה חטה בקועה ה"נ שרי ונ"ל דמשום דהרא"ש כתב שם דאפילו נתבקעה אינו חמץ גמור אלא קרוב להחמיץ הוה אפשר למימר שמ"ש שאפילו היתה חמץ למה תיאסר כל המצה היינו דבחטה בקועה מיירי שאינה חמץ גמור אבל בחמץ גמור כנידון דידן דלמא להרא"ש נמי אסור מפני כך כתב יראה דה"נ שרי דמתוך דבריו משמע דאפי' בחמץ גמור כנידון דידן שרי: כתב המרדכי בפרק אלו עוברין והגהות מיימון בפרק ה' בשם הרוקח צריך ליזהר לאחר שאופין המצות שלא יתנום במפה או בכלי שיש בו קמח שמא ידבק הקמח במצה ואח"כ ישרה המצה במרק עם הקמח שעליה ויבא לידי חמוץ: כתוב בתה"ד מצה שנתכפלה בתנור באפייתה אם הוא בתוך הפסח אסרינן לכל המצות כולם אפילו אם אינם דבוקים אלא כל שהוא שחמץ בפסח במשהו וכן נהג אחד מהגדולים ונראה דטעמו היא משום דחיישינן שמא לא היה חום האש יכול לשלוט בין הדביקות בכח לאפות מיד ואדהכי נחמצה בתנור אך בע"פ אם הדביקות כ"כ מועט שיש במצה כולה ששים כנגד מקום הדבק פורסין מקום הדבק ושאר המצה מותר דחמץ בע"פ בששים עכ"ל ומ"ש אם הוא בתוך הפסח אסרינן לכל המצות כולם נראה דהיינו לומר דאסר לאותה מצה כולה לבד דאילו לשאר מצות אין טעם בדבר דאפי' מצה שנאפית עם חמץ ממש נתבאר בסמוך דשרי היכא דלא נגע כ"ש הכא שאין חימוץ זה ברור ולא ראינו מי שחשש לו אלא הוא דאפשר דאפי' המצה עצמה מותרת אחר שיסיר הכפל וכן נראה לדעת הרא"ש בחטה שנמצאת במצה אפויה וכמו שיתבאר בסימן תס"ז:

סימן תסב

סעיף קטן א

מי פירות אין מחמיצין ורבו בזה הדיעות וכו' בפרק כל שעה (פסחים לה.) אמר רבה בר בר חנה אמר ר"ל עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש אין חייבים על חימוצה כרת משום דה"ל מי פירות ומי פירות אין מחמיצין ופירש"י ביין ושמן. ולא נתן בה מים. ובתר הכי (לו.) תניא אין לשין עיסה בפסח ביין ושמן ודבש ואם לש ר"ג אומר תשרף מיד וחכ"א יאכל אר"ע שבתי הייתי אצל ר"א ורבי יהושע ולשתי להם עיסה ביין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר ואע"פ שאין לשין בו מקטפין בו אתאן לת"ק וחכ"א את שלשין בו מקטפין בו ואת שאין לשין בו אין מקטפין בו ופירש"י אין לשין עיסה של מצות ביין ושמן ודבש מפני שקרובה וממהרת להחמיץ ואין אדם יכול לשמרו ולמ"ד מי פירות אין מחמיצין ל"ק הך דאיהו אין חייבין על חימוצו כרת קאמר ולא הוי חמץ גמור אבל חמץ נוקשה הוי וחכ"א תאכל דקסברי אפשר לשמר' ול"ג מיד דמשנאפת לא תחמיץ והרי"ף גורס וחכ"א תאפה מיד וכתב הר"ן שנילושה ביין ושמן ודבש אין חייבין על חימוצה כרת פירש"י בשלא נתן לתוכה מים וכרת הוא דאין חייבים עליו משום דמי פירות אינם מחמיצין אבל נוקשה מיהא הוי כדתניא לקמן אין לשין את העיסה ביין ושמן ודבש ואם לש תשרף דאלמא מי פירות מחמיצין ואפילו רבנן דפליגי ואמרו תאכל ה"מ היכא שיכולין לשמרה מלהחמיץ כשאר עיסה אבל בעלמא מודו דמחמיצין וא"ת דלקמן משמע דאין מחמיצין כדאמרינן (לט:) דותיקא שרי במשחא ומילחא משום דה"ל מי פירות וה"נ אמרינן (שם) גבי חצבא דאבישונא וגבי הא דשרי לחרוכי תרי שבלי בהדי הדדי אלמא מי פירות אין מחמיצין כלל ואפילו לכתחלה שריא לפיכך פר"ת דאין מחמיצין כלל בפ"ע והיינו הנהו דשרי' לקמן אבל ע"י מים אין חייבין על חימוצה אבל נוקשה מיהא הוי והיינו דתני ואם לש תשרף מיד וה"נ מוכח בפרק כל המנחות (מנחות נז.) דבלא מים אפילו נוקשה לא הוי עכ"ל וכ"כ ג"כ הרא"ש וכ"כ ה"ה בפ"ה בשם רוב המפרשים והרי"ף כתב מסתברא לן כר"ע ובודאי הך מתניתא בשמן ע"י מים היא שנויה דהא קיטוף שמן ע"י מים הוא שלשין העיסה ואחר כך מקטפין ות"ק מאי דאסר בלישה שרי בקיטוף ורבנן אסרי בין בלישה בין בקיטוף וכיון דחזינן דריב"ל דהוה בתרא עבד עובדא כר"ע ש"מ דהלכתא כוותיה ואשכחן מקצת רבוותא דאסרי בין בלישה בין בקיטוף כרבנן ואיכא מרבוותא אחריני דשרי ואנן כתבינן מאי דסבירא לן וכתב עליו הרא"ש והשתא לדבריו אפילו מי פירות בתערובת מים אין מחמיצין וקשה לדבריו מדאמרינן לקמן ותיקא במיא ומילחא אסור במישחא ומילחא שרי אלמא מוכח בהדיא דמי פירות עם המים מחמיצין וכן

מוכח ההוא דמנחת נסכים הלכך נ"ל כרבוותא דפסקי כחכמים ועובדא דריב"ל איירי בלא מים ועוד נ"ל דליתא להאי דיוקא שדקדק הרי"ף דדומיא דשרו רבנן בקיטוף דהיינו ע"י מים הוא דקאסרו בלישה דאפשר דבלישה אסור אפילו אין בו מים דס"ל דמי פירות מחמיצין אף בלא מים וקיטוף שרי אף ע"י מים משום דקיטוף דבר מועט הוא ואין מחמיץ ור"ע דשרי לא שרי אלא מי פירות לחודייהו בלא מים עכ"ל ודעת הרמב"ם בפ"ה כדעת הרי"ף ולא נהגו כן וכ"כ הרא"ש בפרק אלו עוברין שמה שפסק הרי"ף דמי פירות אין מחמיצין אפילו ע"י מים היינו לענין לישת העיסה דאינה ממהרת להחמיץ ויכול לשומרה מחימוץ כמו שאר עיסה אבל היכא ששוהה כדי להחמיץ מחמיצין אם יש בהם מים והשתא כל הסברות שכתב רבינו ברורות לפניך זולת מ"ש שיש אוסרין ללוש במי פירות עם המים אבל קיטוף מותר ונראה דהיינו אם נאמר דהלכה כת"ק דאמר אע"פ שאין לשין בו מקטפין בו ועל דעת מי שמפרש דהא דתניא אין לשין את העיסה ביין ושמן ודבש בתערובת מים היא דאילו במי פירות בלא מים מותר ללוש: כתב הרשב"א שאלת מהו לטוח העיסה בביצה בפסח הרי"ף מן המתירין בין לקטף בין ללוש והרבה מן הגאונים אסרו בין לקטף בין ללוש וכן אסרו מגדולי המורים האחרונים וכן אנו נוהגים לאיסור ע"כ:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו לחלק בין ליל א' לשאר לילות וימים פשוט שם (לו.) דתניא רע"א מה ת"ל לחם עוני פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש ורמינן עלה מדקתני בהא ברייתא שלש העיסה ביין ושמן ודבש ומשני הא ל"ק הא ביום א' הא ביום ב' כדאמר ריב"ל לבניה יומא קמא לא תלושו לי בחלבא מכאן ואילך לושו לי וא"ד יומא קמא לא תלושו לי בדובשא מכאן ואילך לושו לי בדובשא וכתב הרא"ש בפ"ק דכתובות דיומא קמא היינו סעודה קמייתא וגם בסוף מ"ק כתב דהאי י"ט הראשון היינו סעודה הראשונה של לילי פסחים וכאן כתב יום ראשון כלומר לילה הראשון ומשמע דאפילו בסעודת לילה הראשון לא אימעיט אלא שלא לצאת בהם י"ח משום דבעינן לחם עוני אבל שלא בתורת מצות דמצוה אפילו בסעודת לילה הראשון ממלא כריסו הימנה ואינו נמנע וכן משמע מדברי רש"י שכתב יום ראשון לילה הראשון שהמצה חובה בעינן לחם עוני והכי משמע מלשון רבינו וכ"כ ה"ה בפ"ה ולאפוקי מאותם שנוהגים שלא לאכול מצה עשירה כלל בשני ימים ראשונים ואע"פ שכתב הכלבו נהגו שלא לעשות מצה עשירה כלל בשני ימים ראשונים דלא אתי לאחלופי בה ולמיכל מינה מצות חובה עכ"ל אין טעם במנהג ההוא לאסור ולגזור גזירה בדבר שלא חששו לו חכמי התלמוד ולא החכמים האחרונים: ואע"פ

שבגמרא לא אמרו דאימעוט מצה עשירה אלא ביומא קמא וגם הרי"ף והרא"ש כתבו דמתניתא דשריא מצה עשירה אוקימנא ביום ב' אבל ביום ראשון אפילו לרבי עקיבא לא בגמרא איירי בארץ ישראל דלא עבדי אלא יומא טבא חד אבל בח"ל דעבדי תרי יומי טבי כי היכי דלא נפיק ידי חובתיה במצה עשירה בלילא קמייתא ה"נ לא נפק בלילא תניינא דכל המצות הנוהגות בלילה הראשונה נוהגות בלילה שנייה אי נמי כיון דעיקר מצוה אינה אלא ללילה הראשונה לבד ומה שאנו מצריכים לאכול מצה בשתי לילות אינו אלא מפני שאנו מסופקים אי זו היא לילה הא' נמצא ששתי הלילות בכלל יומא קמא נינהו והרי"ף והרא"ש נמשכו אחר לשון הגמרא וזהו שכתב רבינו אבל בליל ראשון ושני אין יוצאין בהם ידי חובת מצה וכ"כ ג"כ רבינו ירוחם:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומי ביצים היה מסתפק רש"י אם מחמיצין ור"ת היה מתיר כן כתבו שם הרא"ש והר"ן ז"ל וכן פשט המנהג להתיר:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם לש בהם פסק בה"ג כר"ג והרי"ץ גיאת פסק כחכמים כ"כ שם הרא"ש והסכים לדברי הרי"ץ גיאת והרמב"ם כתב בפ"ה מותר ללוש העיסה בשמן או דבש וחלב או לקטף בהם וביום הראשון אסור ללוש ולקטף אלא במים בלבד לא משום חמץ אלא כדי שיהיה לחם עוני וביום ראשון בלבד הוא שצריך להיות זכרון לחם עוני דבריו כדברי הרי"ף שפירש דברייתא מיירי על ידי מים ופסק כר"ע דשרי מיום שני ואילך ובפ"ו כתב מצה שלשה במי פירות יוצא בה י"ח בפסח אבל אין לשין ביין או בשמן וחלב משום לחם עוני כמו שביארנו ואם לש ואכל לא יצא י"ח וכתב ה"ה שטעמו מדתניא פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש לא נתמעט אלא פת הנילוש במשקין הללו וכן הנילוש בחלב שנזכר בעובדא דריב"ל לפי שהפת הנילוש בהם אינו לחם עוני אבל פת הנילוש בשאר משקין יוצא וזהו שלא אמרו פרט לעיסה שנילושה במשקים עכ"ל ועדיין נשאר לדקדק בדברי הרמב"ם דבפ"ה כ' דביום ראשון אסור ללוש ולקטף אלא במים בלבד כדי שיהיה לחם עוני והיאך מכשיר בפ"ו מצה שלשה במי פירות חוץ מיין ושמן ודבש וחלב ואפשר דאה"נ דאסור ללוש ולקטף אלא במים בלבד ומיהו אם עבר ולש בשאר משקין חוץ מיין ושמן וחלב יוצא בה ועי"ל דבפ"ה דלא הוה מיירי אלא ביין ושמן ודבש וחלב שאין המצה כשרה בהם כלל שייך שפיר למימר אסור ללוש ולקטף אלא במים בלבד שלא בא למעט אלא אלו ארבעה משקין לבד וכיון דבשום אחד מאלו המשקין אין המצה כשירה כי קאמר אסור ללוש ולקטף אלא במים לבד אינו במשמע שממעט אלא אלו המשקין לבד זהו דעת הרמב"ם להכשיר מצה שנילושה בשאר מי פירות חוץ

מארבעה משקין אלו אבל לא ראיתי לשום אחד מהפוסקים שחילק בין יין ושמן ודבש וחלב לשאר מי משקין דלעולם אין המצה כשירה אלא במים בלבד וכך הם דברי רבינו שכתב וכל משקין הוו בכלל מי פירות וכתב ה"ה ראיתי מי שכתב שאינו יוצא במצה הנילושה בשמן ויין ודבש בלבד אלא עם תערובת המים לפי שאנו צריכים שימור מחמץ וכל שאינו מחמיץ אין יוצאין בו ידי מצה וכבר נתבאר שמי פירות לבד אין מחמיצין ודבר נכון הוא עכ"ל מצאתי כתוב בכלבו דחלב לא חשיב מי פירות ומחמיץ ותמהני דהא אמרינן דריב"ל אמר לבניה מיומא קמא ואילך לושו לי בחלבא ואף על גב דאותיבנא על ההוא לישנא מדתניא אין לשין את הפת בחלב מפני הרגל עבירה ושנינן אלא ה"ק לושו לי בדובשא מכל מקום לא אידחי ההוא לישנא משום דחלב מחמיץ אלא משום הרגל עבירה דבשר בחלב ועוד דהא בתר הכי אמרינן ואי בעית אימא לעולם בחלבא וכדאמר רבינא כעין תורא שרי ה"נ כעין תורא וכיון שכן הא ודאי חלב אינו מחמיץ וכן דעת כל הפוסקים:

סעיף קטן ה

הלכך חטה שנמצאת בדבש וכו' כלומר כיון דמי פירות אין מחמיצין ומשום הכי מותר ללוש בהם לכתחלה הלכך חטה שנמצאת בדבש וכו' מותר וכתב כן משום דבירושלמי איכא כמה אמוראי דאסרו וכתב הרא"ש בפרק כל שעה דסבירא להו כאביי דסבר דמי פירות מחמיצין ומשום הכי אסר חצבא דאבישונא ואנן קיימא לן כרבא דשרי ולענין הלכה המנהג הפשוט הוא ללוש במי פירות בלא תערובת מים כלל ואין חוששין בהם לחימוץ כלל דמי פירות בלא מים אין מחמיצין אפילו שהו כל היום ובכל מי פירות נוהגים היתר אפילו במי ביצים וכתבו הגהות מיימון פ"ה בשם סמ"ג שמותר ללוש ביין אע"פ שא"א ליין בלא טיפת מים שנופלת בה בשעת הבציר אעפ"כ אין לחוש הואיל וכבר נתבטלים וז"ל סמ"ג אף על פי שאי אפשר ליין בלא טיפת מים ואף לכתחלה רגילין לתת מים בשעת הבציר כדי להתיר נצוק בכלי העכו"ם אף על פי כן אין לחוש למים הואיל וכבר נתבטלו המים ביין קודם שלשו העיסה: ב"ה כתב הרשב"ץ יין צמוקין הוא כיין ענבים לענין מי פירות שאין מחמיצין כי המים ששרה בהם הצימוקים ונשתנו מברייתם אחר שנשרו בהם הצימוקים או כמים של גשמים שנשתנו בתוך הענבים עכ"ל:

סעיף קטן ו

מצאתי כתוב שאם נמצא במלח חטה מלוחלחת וכו' ואינו נ"ל דהא שרי ותיקא במשחא ומילחא פירוש ותיקא קמח מבושל ואמרינן בפרק כ"ש דבמיא ומילחא אסור ומשחא ומילחא שרי ודייק רבינו משם דמלח אין בו תורת מים דאל"כ ליתסר אבל הר"ן כתב שם ולא אסרינן ליה משום מילחא שהוא כמים ומעורב עם השמן לפי שהוא מועט

ונשתנה צורתו ואין בו כח עם השמן אבל מים גמורים חיישינן בכל שהן ואפשר נמי דאי איכא מלח מרובה חיישינן בה עכ"ל וכן דעת הגהות מיימון שכתבו בפ"ה נראה שיש לברור המלח קודם הפסח מחיטים שלא יהיה בתוכו כי כשהמלח הוא מתלחלח הוא נכנס מעט מעט בחיטים ומתחמץ כתוב בטור י"ד סימן שכ"ט עיסה שנילושה במי ביצים או ביין ודבש בלא שום מים כתב הרמב"ם שחייבת בחלה וא"א ז"ל היה מסתפק בדבר וכתב וטוב ליזהר שלא ללוש עיסה במי ביצים לבדן בלא תערובת מים כדי לצאת מידי ספק עכ"ל ולפ"ז בפסח שא"א ללוש במי ביצים עם תערובת מים ילוש עיסה פחות משיעור חלה כתוב בסמ"ק סימן רי"ט רבינו נתנאל היה מקפיד במי ביצים כשהיו לשין העולם שיעור חיוב חלה מפני שהיא טהורה שמי פירות אין מכשירין ומה יעשה מחלתה דאע"ג דעכשיו בזמן הזה שאין לנו מי חטאת אין אדם טהור מטומאת מת מ"מ כיון שנילושה בביצה שלא הוכשרו בשום משקה אינה מקבלת טומאה וא"כ מה יעשה מחלתה לשורפה אינו יכול כיון שהיא טהורה וגם לאכלה אינו יכול כיון שאין רובם טהורים ומיהו היה יכול ליתנה לכהן קטן כדאיתא בבכורות (כז.) עכ"ל ודבר פשוט הוא שכל שלש העיסה במי פירות שאינם משבעה משקים דין החלה כדין עיסה שלשה בביצים:

סימן תסג

סעיף קטן א
מותר לחרוך שני שבלים ביחד וכו' פלוגתא דאביי ורבא בפרק כל שעה (פסחים מ.) וקי"ל כרבא דשרי:

סעיף קטן ב
ומ"ש הלכך ותיקא שהוא תבשיל העשוי משמן ומלח עם קמח וכו' גז"ש וכבר נתבאר בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ג
אין מוללין את הקדירות וכו' (מ.) ת"ר אין מוללין את הקדירה בפסח והרוצה שימלול נותן את הקמח ואח"כ נותן את החומץ וי"א נותן את החומץ ואחר כך נותן את הקמח עולא אמר אחד זה ואחד זה אסור משום לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב רב פפא שרי לדבי ריש גלותא למימחא קידרא בחמימי אמר רבא איכא דשרי כי האי מילתא במקום דשכיחי עבדי איכא דאמרי רבא גופיה מחו ליה קידרא בחסיסי וכתבו הרי"ף והרא"ש פי' חסיסי מצה אפוייה שטוחנים אותה במים ומוללים בה את הקדירה ובערוך פי' קמח של עדשים שאינו בא לידי חימוץ ולא חיישינן דילמא אתי לאיחלופי בשאר קמח:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו דאפילו בקימחא דאבישונא אסור למימחא מימרא שם (לט:):

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ובגמרא קאמר דאפילו במצה אפויה אסור היכא דאיכא עבדי כלומר שהוא תמה על הרי"ף והרא"ש למה לא כתבו כן ול"נ שאין כאן מקום תמיהא כלל כיון דבלישנא בתרא אמרינן דרבא גופיה מחו ליה קידרא בחסיסי משמע דאתא לאיפלוגי אלישנא קמא דאמר איכא דשרי כי האי מילתא במקום דשכיחי עבדי הלכך נקטינן כלישנא בתרא דשרי אפילו באתרא דשכיחי עבדי ודברי הרמב"ם בפ"ה כדעת הרי"ף:

סימן תסד

סעיף קטן א
חרדל או שאר מיני טיבול כו' משנה בפרק כל שעה (פסחים מ:) אין נותנין קמח לא לתוך החרוסת ולא לתוך החרדל ואם נתן יאכל מיד ור"מ אוסר ובגמרא אמר רב כהנא מחלוקת לתוך החרדל אבל לתוך החרוסת דברי הכל ישרף מיד: ופירש"י מחלוקת. דשרי ליה ת"ק לאכלו מיד: בנותן לתוך החרדל. לפי שהוא חזק ואינו מניחו מהרה להחמיץ: ואמר רב אשי כוותיה דרב כהנא מסתברא מדאמר שמואל וכו' ואע"ג דדחייה ראיה זו מ"מ כיון דרב אשי סבר כוותיה הכי נקטינן וכן פסקו הפוסקים:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו שיש בהם מים כ"כ הרא"ש ופשוט הוא דאל"כ מי פירות הם ואינם מחמיצין:

סימן תסה

סעיף קטן א
אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין משנה פרק כל שעה (פסחים לט:) והגאונים אסרו כל חליטה כדפרישית לעיל סימן תס"א:

סעיף קטן ב
כתב בעל העיטור כתב הרב הבבלי מותר ללוש וכו' ואין לסמוך על זה שא"כ נשהה העיסה שיעור מיל כלומר שלא אמרו שכל ששהתה העיסה בלא עסק פחות משיעור מיל אינו מחמיץ אלא בדיעבד אבל לכתחלה אין להשהותה אפילו רגע אחת בלא עסק. והרמב"ם כתב בפ"ה מותר ללוש לתרנגולים מורסן או קמח וכו' ומאכילן מיד או נותן לפניהם והוא עומד עליהם עד שלא ישהא לפניהן כדי הילוך מיל וכל זמן שהם מנקרין בו או שהוא מהפך בידו אינו מחמיץ וכשיפסקו מלאכול ישטוף הכלי במים וישפוך במקום מדרון עכ"ל וכתב עליו ה"ה זה דעת קצת מחברים וכ"כ העיטור בשם הבבלי ושם כתוב שאין לסמוך על זה שא"כ נשהא העיסה כדי הילוך מיל וכן נהגו להחמיר ע"כ:

סעיף קטן ג
כתב אבי העזרי מעשה היה ושרו מעט מורסן ושפשפו בו אווז וכו' ואיתא בפרק כל הבשר ואי אית ביה פילי אסור כך כתב הרא"ש בפרק כל שעה:

סעיף קטן ד
האשה לא תשרה המורסן שתוליך בידה למרחץ אבל שפה היא על בשרה יבש משנה בפרק כל שעה (שם) ופירש רש"י שפה היא מורסן יבש בבשרה ואף על פי שמים טופחין על בשרה וכתב עליו הרא"ש נראה דזיעה קאמר ואין לומר מים ממש כגון אחר שנשתטפה בחמין או בצונן דהא נראה ודאי דאסור כי נשארין בתוך המים ומחמצין אלא ודאי מי זיעה קאמר וצריכה להעביר כל הסובין ממנה קודם שתשתטף בצונן לכן כתב הר"י דהאידנא אין הנשים בקיאות בזה ויש למנען מליתן מורסן על בשרם אפילו יבש:

סימן תסו

סעיף קטן א
לא ילעוס אדם חיטין ויתן על גבי מכתו וכו' משנה בפרק כל שעה (פסחים לט.):

סעיף קטן ב
ומ"ש על כן הנותן שעורים לבהמתו וכו' כ"כ המרדכי בפרק אלו עוברין בשם הרוקח:

סעיף קטן ג
כתב ה"ר אליעזר מגרמיזא שק מלא קמח שנתן אצל החומה וכו' עד והכי עדיף טפי הכל בפסקי הרא"ש פרק כל שעה ובהג"מ פ"ה כתבו להתיר בלחלוחית זיעת החומה כדברי הרא"ש. כתב המרדכי בפ' כל שעה מעשה בא לפני ר"י מווינא על שק קמח שנפל לטיט בפסח וצוה להריק השק ואמר שיש לנהל הקמח כדי שישאר הלחלוחית למעלה וזה יזרוק והשאר מותר בכך ודוקא כל זמן שהוא מלוחלח אבל אם עמד השק עד שנתייבש הלחלוחית לא מהני ניהול דמיפרך ונכנס עם השאר ולא ישאר למעלה כלום וחמץ בפסח במשהו וצריך ליקח קמח אחר לצורך הפסח וזה ינהלנו אם ימצא כמו עיסה זה יזרוק והשאר ישמרנו עד אחר הפסח ודוקא אם נתייבש קודם הפסח אז יכול לשמרו אחר הפסח דחמץ שלא בזמנו בנ"ט וכאן אינו נותן טעם בכל כיון שמנהל אותו אבל בפסח דאיסורו במשהו יזרקו הכל עכ"ל:

סעיף קטן ד
קמח שנפל עליו דלף וכו' בפרק כל שעה (שם) תניא רבי יוסי ב"ר יהודה אומר קמח שנפל עליו דלף אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ אמר רב פפא והוא דעביד טיף טיף כנגד טיף טיף וכתב הרא"ש והוא שיאפנו מיד כשיפסוק הדלף ואם ספק אם דלף טורד אם לאו ספק דאורייתא לחומרא וכתב הר"ן פי' הרא"ה בשם רבו הרמב"ן דלאו

למימרא שמה ששרוי ע"י מים אינו מחמיץ משום טיף טיף אלא לומר דאי לאו טיף טיף אסור אפילו מה שאין אנו רואין שיהא שרוי במים הכל אסור לפי שכך דרכו של קמח שהוא שואב מן הלחות ודינו כשרוי במים אבל כשהוא טורד ועושה טיף טיף אינו מניחו למה שאינו שרוי לשאוב כלל ואינו מחוור עכ"ל: כתב המרדכי בפרק כל שעה רבינו מאיר כתב על העכברים שהטילו מי רגלים בחטים דאפילו למר עוקבא דאמר לא נתבקעו ממש הכא אין לחוש דקרוב הדבר לודאי דמי רגלים אין מחמיצין דאם היו מחמיצין היו כל החטים מבוקעים ואע"ג דבפ"ק דבכורות (ז.) גבי מי רגלים קאמר מיא עייל מיא נפיק מכל מקום אין לאסור אלא אם כן יראה ביקוע עכ"ל ורבינו ירוחם כתב דמי רגלים מחמיצין ודם כתב דאינו מחמיץ וכ"כ בא"ח. כתוב עוד שם דכל תולדות המים כגון מי הפה והחוטם והעין ומי רגלים מחמיצין ירושלמי הטל מחמיץ. דין אם נתערבו חטים שיש בהם חשש חימוץ עם חטים אחרים היאך יתבטלו בסימן תנ"ג:

סימן תסז

סעיף קטן א

חטים שבאו בספינה וטבעו וכו' בס"פ כל שעה (פסחים מ:) ההוא ארבא דטבעה בחישתא פירוש שם הנהר שרא רבא לזבוני לעכו"ם איתיביה רבא בר ליואי בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא ימכרנו לעכו"ם מ"ט לאו משום דהדר ומזבין ליה לישראל הדר אמר רבא ניזבנינהו קבא קבא לישראל כי היכי דניכליה קמיה פיסחא ופירש"י קבא קבא קב לזה וקב לזה ולא הרבה לאיש אחד וכתב הר"ן דה"ק קב לזה וקב לזה ובכה"ג אפילו לישראל שרי וכ"ש לעכו"ם והרמב"ם כתב מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם הפסח ואם מכרו לעכו"ם קודם הפסח מוכר מעט לכל א' וא' כדי שיכלה קודם הפסח שמא יחזור העכו"ם וימכרנו לישראל וכתב ה"ה שנראה מדבריו שלא היה גורס קבא קבא לישראל אלא קבא קבא סתם ולזה כתב ואם מכרו לעכו"ם מוכר מעט מעט וההיתר שכתב במכירה לישראל ובהודעה פשוט הוא ולא הוצרכו בגמ' להזכירו והעיטור גורס קבא קבא לישראל וכתב דה"ה לעכו"ם עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ומסתברא כדברי בעל העיטור מדלא שרי אלא דבר מועט וכו' לאו מילתא הוא דלהרמב"ם לא אמרינן ניזבנינהו קבא קבא אלא במוכר לעכו"ם דאילו לישראל אם אינו מודיעו אפילו קבא קבא נמי אסור דחיישינן שמא ישהנו כדי לאכלו בפסח ואם מודיעו אפילו טובא נמי שרי וכן משמע בהדיא מדבריו:

סעיף קטן ג

כתב ה"ר אפרים שהן אסורין אף ע"פ שלא נתבקעו וכו' כ"כ שם הרא"ש והר"ן כתב גבי לתיתה שדעת הרא"ה דלא איתמר שיעורא דנתבקעו אלא בשעורים אבל בחיטים כיון דאית בהו ציריא כלומר סדק שבחיטין כמאן דנתבקעו דמי והוא כתב דלא נהירא וגבי ארבא דטבעה כתב והא דלא מפלגינן בהא אם נתבקעו או לא נתבקעו משום דחיטי נינהו ובחיטי לא בעינן ביקוע כך כתב הרא"ה ולפמ"ש למעלה קצת חיטים מבוקעות היו בהם וחיישינן דדילמא זבין להו לישראל ולאו אדעתיה א"נ משום שמא יטחנם העכו"ם ויחזור וימכרם לישראל עכ"ל והג"מ כתבו בפ"ה בשם רא"מ דלא מצרכינן נתבקעו אלא בלתיתה שזליפתה מועטת אבל בשרייה מרובה אפילו לא נתבקעו אסורות ורבינו ירוחם כתב בשם השר מקוצי כדברי הרא"ה וכ"כ הגה"מ בפ"ה בשם ריצב"א אבל דעת הרי"ף והרמב"ם שאין חילוק בין חטים לשעורים והכי נקטינן: כתב הרשב"א שאלת השנה שעברה רבו הגשמים ונפלו על הערימות שבשדות עד שהיו קצת מהשבלים שעל הערימות מעלים צמחים היש לחוש בפסח משום חמץ בחטים של קציר זה תשובה מסתברא שאין לחוש לחטים סתם של אותה שנה שאם אי אתה אומר כן לחם לא נאכל בפסח כי אין שנה שלא ירדו גשמים על הערימות אלא שד"ת הולכין בכל מקום אחר הרוב ואין הרוב מחמיציין ואף אותן ערימות שראינו שנפלו עליהם גשמים תולין להקל שמא לא נכנסו בהם מים אלא בשבלים העליונים אבל לא בבטן הערימה וכן הדבר ניכר לעין ואף את"ל שנכנסו שמא לא הספיקו להחמיץ שלא כל שבא במים מחמיץ ויעיד עליו הדעת ולתיתה נמי תעיד דשריא לכתחלה הלכך הוי ספק ספיקא ולקולא ולא דמי לארבא בחישתא שהכל טבעו במים וכל שטובע במים מן הסתם שוהא בו ויש בו להחמיץ ע"כ כתב עוד בתשובה דהא דאמרינן בפרק כל שעה (פסחים לג.) ה"ד כגון דאחמיץ במחובר כשנתבשל לגמרי במחובר ואינה צריכה כלל ליניקה וכל שנתייבש לגמרי במחובר כמאן דמנחא בכדא דמיא ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים: כתב הר"ן שנשאל על חטים שנמצאו בהם חטים מבוקעות ואפשר שהבקוע ההוא אינו מחמת מים אלא מחמת הליחה היוצא מהשבלים בעודנו בגדיש וחשיב החטים המבוקעות איני רואה בהם צד היתר. ולענין שאר החטים שאינן מבוקעות נראה בעיני דמותרי' מפני שהדבר מצוי שבשעת גשמים עליונות הגדיש ותחתונים מתחמץ ומתבקע ואין המים נוגעים באמצעיתו כלל וכל כה"ג לא איתייליד ריעותא באמצעית הגדיש ולענין אם מותר לטחון החטים המבוקעות עם שאינם מבוקעות משום ביטול איסור לכתחלה למעשה לא מלאני לבי להקל בכך ולענין חטים שבבתיכם נראה דמותר לטחון קודם

הפסח ולמוכרן לעכו"ם נמי שלא אסרו כן אלא בדבר שאין איסורו מוכיח מתוכו אבל בכגון זה שרישומן ניכר ונתפרסם בעירך מסתברא דשרי עד כאן לשונו:

סעיף קטן ד

כתב בה"ג חטים שבאו בספינה אם לחות הן וכו' כתוב בתשובות להרמב"ן סי' קס"ח ישראל שיש לו בורות מליאים חטים ובקרקעית הבור ובקירותיו יש מן החטה שנתבקעה מלחות הבור והארץ היאך יעשה בפסח בביטול בעלמא סגי דהוי כעושה ביתו אוצר קודם שלשים יום ואין דעתו לפנותו בפסח וקיל מינה מפני שאין נודע ממש שיש חטים שנתבקעו ושמא אין שם כלל ואם נתבקעו שמא נפסלו מאכילת כלב וה"ל ספק ספיקא ואילו היה ברור שהיו שם חטים מבוקעות לא נתיר אותם בביטול ואפשר שהיה צריך לבערם אלא שיש להתיר מהצד שאמרתי שאין כאן חמץ ידוע דדילמא לא הוה ביה בפסח כלל ואח"כ נתבקעו עוד הדבר קרוב שאין כאן חמץ אלא עיפוש והפסד וצא ולמד מן הראשונים שהיו לפנינו שלא שמענו שיהא אדם בישראל נוהג לפנות אוצרות חטים ושעורים ולפנות בורות בפסח שהחטים שבקרקעית עיפוש והפסד הם ולא חימוץ ואם בא ישראל למכור חטים המופסדים שימצאו בבורו לעכו"ם ומשכיר לו בורו מותר ואפילו לכשת"ל שהוא חמץ דתני עכו"ם שנכנס וכו' יחד לו בית אינו זקוק לבער עכ"ל כתב האגור שנשאל אביו על חטים שהיו שטוחים בעלייה תחת הגג ועברו המים דרך הגג וזלפו על הדגן בקצת מקומות עד שהיו בהם כל כך מים שהיה טופח ע"מ להטפיח והשיב כי רא"מ וריב"א החמירו ואמרו גבי חטים אם יש שם ריבוי מים אפילו לא נתבקעו אסורין דבחטים אין צריך ביקוע מ"מ נסמוך על ההיתר שכתב ראבי"ה והביאו המרדכי הארוך לאכול מקצתם קודם הפסח או למכור לעכו"ם מעט מעט והשאר לישתרי מכח ספק ספיקא שמא לא ירדו עליהם מים ואת"ל ירדו עליהם שמא לא נתבקעו אבל החטים התחתונים שהם אצל קרקע העלייה קרוב לודאי שהמים ירדו שם עד עובי אצבע או חצי אצבע ואותם תזרוק והשאר מותר להשהותן אבל לא לאכול מהם בפסח דאע"ג דלענין בל יראה יתבטלו הספיקות ברובן לגבי אכילה דהוי במשהו לא מקילין עכ"ל והכלבו כתב כרי חטים שנפל עליו דלף מים מעט במקומות מועטים ואפילו אותם החטים שנפל עליהם הדלף מעורבים בכל הכרי בטלים הם ברוב וא"צ לבערם בפסח ובביטול בעלמא סגי להו אפילו לכתחלה ואע"פ שהחמץ אוסר בכל שהוא ה"מ כשהוא בעינו לענין לאכלו בפסח ולא נתבטל קודם זמן איסורו אבל מאחר שנתבטל קודם הפסח ברוב אינו חוזר וניעור ואפילו לכתחלה מותר וכ"כ הראב"ד בתשובה מ"מ ראוי להחמיר באכילתו אחר שאין הפסד בשהייתו והוא מין במינו ויש לו

מתירין עכ"ל: כתוב בהגהות מיימון פ"ה חטים המובאים בשק וגשמים מזלפין עליהם אין לחוש להם וכדאמרי' בגמרא (מ.) חטים דשרירן מצוה ללתות ועוד דאמרינן כל אגב מדלייהו לא מחמצי אבל אם ירדו עליהם רוב גשמים עד שהשק יהא שרוי במים ששרייתן מרובה חוששין להם והאוכלן בכרת דהוי כההיא ארבא דטבעה בחישתא דאמרינן דהוי חמץ אפילו לא נתבקעו וכן כתב המרדכי בפרק כל שעה וכתבו עוד ההגהות וכן התיר רבי יואל לקנות לצורך פסח תבואה שמוליכין בספינה דאגב מדלייהו לא מחמצי מיהו התבואה שבשולי הספינה אם יש מים תחתיה אסורין דדמי להההיא ארבא דטבעה בחישתא וכתבו עוד דדוקא בלתיתה ובטבעה בחישתא אסורין אבל אם נפלו מים על חטים או היו על הארץ במקום מדרון ויוכלו המים לצאת מהם או בעפר תיחוח שיכולין ליכנס בקרקע לא אסרינן דאם לא כן לא תמצא לעולם חטים שלא ירדו מים עליהם עד כאן לשונו וזו קולא יתירה ואין לסמוך עליה. לקמן בסמוך כתב רבינו בשם הרוקח דין חטים שירד עליהם דלף ונתבקעו וחזרו ונתייבשו ואין ביקוען ניכר ובא"ח כתוב דגן שנפל עליו מים כתב הרשב"א אפי' נגבו ואח"כ נתערבו ברוב אסור לקיימם בפסח והביא ראיות לדבריו עכ"ל:

סעיף קטן ה

דבש של עכו"ם אין מחזיקין בו איסור וכו' כ"כ הגהות מיימון בפ"ד בשם ראב"ן אך בשם ראבי"ה ור"פ כתבו דיש לאסרו לפי שרגילין לערב בו הקמח או סולת אך דבש שמוציאין מן הכוורת שיודעין שאין בו תערובות היה נראה להתיר מ"מ נכון לאוסרו דלמא אתי לאיחלופי וכ"כ המרדכי בפרק כל שעה וחששא זו איני מכיר שאפילו נודע בבירור שנתערב בו קמח או סולת מה בכך מי פירות הוא ואינו מחמיץ אלא אם באנו לומר דשמא עירבו בו ג"כ מים דמי פירות עם מים מחמיצים את הקמח הנילוש עמהם ואפ"ה נראה דאין לאסור מפני חששא זו דחששא רחוקה היא לערב בו שני דברים וכולי האי לא מחזקינן איסורא ומיהו לחוש שמא עירב בו סולת אפשר דחיישינן שהסולת אנו מחזיקין אותו בחמץ גמור מפני שלותתים את החטים במים קודם טחינה וכמ"ש בתה"ד סימן קי"ט אבל הרא"ש כתב בתשובה כלל כ"ד דבש בפסח לא ראיתי אדם נוהג בו איסור משום חשש דעירוב קמח דלא שכיחא וגם נתבטל קודם הפסח ואם באנו לאסור דבש משום חשש תערובת נאסור אותו כל השנה די"א שנותנין לתוכו בשר נבילה ומתהפך לדבש וה"ר יונה כתב שאפילו נותנין בו בשר נבילה כיון דנימוח ונתהפך לדבש מותר דבתר השתא אזלינן ושרי עכ"ל: כתב שם המרדכי על מה שאסר הדבש משום דאתי לאחלופי ומהאי טעמא היה נראה לאסור התאנים לפי שרגילים לערב בהם סולת

כשמתקנים אותם ואע"ג דיש הרבה תאנים שאין בהם סולת מ"מ הא והא איתא לפי דברי בני ספרד אשר שם גדילים התאנים וכ"כ הגהות בפ"ד ובפ"ז על מ"ש הרמב"ם בעשיית החרוסת לוקחים תמרים או גרוגרות או צמוקים כתבו וזהו לאפוקי מסמ"ק וממקצת בני אדם שאין רוצין לאכלן בפסח ואומרים שלובן שעליהם הוא קמח והרבה חקרו ונודע בבירור שאין צריכין לחוש לזה ומ"מ אינו חובה לאכלם ולא הפסיד החדל מהם כלום עכ"ל ונכון ליזהר מלאכול תאנים כי אם מאותם שאין בהם חשש עירוב סולת בצמוקים אדומות נוהגים איסור מפני שאומרים שמגעילים אותם בשעה שמייבשין אותם ונראה דאין טעם לאסרן משום דסתם כלים אינם בני יומן וה"ל נותן טעם לפגם קודם פסח ושרו לכ"ע כמו שנתבאר בסימן תמ"ז ומצאתי בתשובה אשכנזית וז"ל אותם ענבים דקים נזהרים מהם לפי שמערבין אותם עם הגרוגרות ובסליהם ע"כ וחומרא יתירה היא:

סעיף קטן ו

לתת חטים או שעורים נתבקעו וכו' ס"פ כל שעה (פסחים מ:) והרמב"ם בפ"ה פסק ג"כ כמר עוקבא:

סעיף קטן ז

ומ"ש הרי"ף אבל אם נמצא בתבשיל ולא נתבקעו ממש כיון דאיסור משהו מדרבנן אינם אוסרות התבשיל אלא א"כ נתבקעו ממש כ"כ גם הרמב"ם וז"ל ואם לא נתבקעו מוציאים אותן ושורפן ואוכלין שאר התבשיל שאין הדגן שנבלל או שנתבשל ולא נתבקע חמץ גמור של תור' ואינו אלא מדברי סופרי' ולפ"ז מ"ש הרי"ף שזהו איסור משהו היינו לומר שחטים אלו אינם חמץ גמור אלא איסור כל דהו אית בהו מדרבנן אבל הרב המגיד כתב בלשון הרי"ף כיון דאיסור תערובת חמץ במשהו מדרבנן הוא ואע"פ שפשט דברי הרי"ף כך הוא מ"מ לדברי הרמב"ם צ"ל כמו שכתבתי והר"ן נראה מדבריו שמפרש דברי הרי"ף כפשטן דאיסור משהו דקאמר דהוי מדרבנן היינו לומר דאיסור תערובת במשהו הוי מדרבנן שכתב על דברי הרי"ף דאע"ג דעיקר איסורא מדאורייתא הוא כיון דשיעורא מדרבנן דהא מדאורייתא לא אסור במשהו תלינן לקולא: כתב המרדכי בפרק כל שעה שיש שרוצה להחמיר לאסור תבשיל זה מפני שיש לו מתירין וכ"כ בספ' המצות דיש להחמיר ומפני המנהג אני אוסר מספק והמיקל משום שמחת י"ט לא הפסיד עכ"ל כתב הכלבו בשם הראב"ד דדוק' אי לא משתכחי בהאי בישולא אלא תרי שערי הוא דלא אסרינן אלא בנתבקעו ממש אבל תלתא ודאי חזקה היא דאיכא טובא ושמא נתבקעו:

סעיף קטן ח

ואם נמצאת חטה בעיסה או במצה אפויה כתב א"א ז"ל שמותר אפילו היא בקועה וכו' עד כיון שהוא ספק י"ט ספק חול הכל בפסקים פרק כל שעה והגהות מיימון בפ"א

כתב על חטה שנמצאת במצה אפויה שנאפית בפסח שיש מי שאוסר אפילו שאר מצות שנאפו עמה ויש מי שמתיר אפילו אותה מצה על ידי קליפה ונראה לאסור אותה מצה ולהתיר האחרות וסברות אלו כתבם ג"כ המרדכי בפרק כל שעה וגם סמ"ק כתבם בסימן רי"ט וכתב דאפילו לדברי האוסר כל המצות שנאפו עמה אם נאפו יחד בכירה אין לאסור כי אם אותה מצה ולא האחרות דלא שייך ריחא כי אם ע"י תנור המכוסה למעלה ואפילו אותן מצות שנוגעות באותה מצה שהחטה בה שרי והם הסברות שכתב הרא"ש שראה קצת גדולי' שאסרו אותה מצה ויש אחרים שאסרו כל המצות והוא הכריע כדברי האומרים דלא אסר אלא כדי קליפה כתב הרשב"א שאלת חטה מבוקעת שנמצאת בפסח בתוך הלחם או מעט לחם חמץ תשובה דבר ברור הוא שאילו נגע פת חמץ אפי' חמה בפת מצה חמה שאינו אוסר אלא מקום מגעו כאותה דפרק דם חטאת (זבחים צז.) וכן בכל איסור שאינו מפעפע אינו נכנס לפנים אלא כדי קליפה ואע"פ שאיסורו של חמץ במשהו לפנים מקליפה אין כאן חמץ כלל ואפילו משהו אבל הנדון שלפנינו טעם אחר יש לאיסורו שהחטה מבוקעת אם החמיצה קודם שנתגלגלה בתוך העיסה י"ל שאסרה הכל שלא במקום אחד בלבד נגעה ועוד שהמים שבעיסה מוליכים היוצא מאותו גרגיר בכל כמו שהרוטב מוליך אפילו דבר שאינו מפעפע וכן לחם חמץ שנמצא דרך הלחם להתפרר ונתערבו פירורים בעיסה מלבד שאפשר שהוא בעצמו מחמיץ אחרים אע"פ שהוא אפוי אלא שאין דעתי נוטה לכך שיהא האיסור מחמת שחמצו העיסה שלא כל שיעור חמץ ואפילו דבר מועט מחמיץ כל שיעור עיסה אפי' עיסה מרובה דתנן (ערלה פ"ב) שאור של תרומה ושל חולין שנתערבו וחמצו ואין בזה כדי לחמץ וכו' אלמא לא כל שיעור חמץ מחמץ וזה פשוט בעיני אלא שהוצרכתי בזה לכתוב מפני שראיתי מי שנשתבש בכך ויש לחוש בשני הנדונים שלפנינו מחמת תערובתן שהוא במשהו עכ"ל וכיון שהרשב"א מחמיר בדבר ראוי לחוש לדבריו לענין מעשה ומיהו במקום הפסד מרובה או שעת הדחק כדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו:

סעיף קטן ט

ומ"ש הרא"ש ולא חיישינן שמא היתה במים לפי שישראל רגילין לשמור יפה המים השמורים משמע אם היתה נמצאת במים היו נאסרות המצות שנילושו באותן המים ויש לתמוה על זה שרבינו כתב כאן דברי הרא"ש סתם ואח"כ גבי מעשה ונמצא חטה בקועה בכלי של מים ובשלו באותם מים תבשיל וכן חטים או חמץ גמור שנפלו לבור כתב שהמים מותרים ואפשר דהרא"ש מיירי בתוך הפסח דאיסורו במשהו וההוא מעשה דלקמן מיירי בע"פ דאינו אוסר אלא בנ"ט כמו שנתבאר בסי' תמ"ז ויש הוכחה לזה

מדיהיב רבינו טעמא בההוא מעשה דלקמן מפני שאין החטה נותנת טעם במים צוננים ואם איתא דבתוך הפסח מיירי כי לא נתן טעם מאי הוי הא חמץ בפסח אוסר במשהו:

סעיף קטן י

ומ"ש בשם רא"מ שאם נמצאת חטה על בשר צלי חותך פעפועו לפי אומד הדעת בסימן תמ"ז כתבתי דברי הרב המגיד ולקמן בסמוך כתב רבינו דעת הרא"ש בזה וז"ל א"ח צלי רותח שנפל עליו חמץ קולף את מקומו ואם אינו יודע באיזה מקום נפל קולף את כולו וקליפה אין לה שיעור וכן חמץ שנמצא על בשר מליח קולף מקום מגעו (טפת) חמץ רותח שנפל על פת מצה חמה או צלי חם נוטל מקום מגעו:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואם הוא בי"ט אחרון של פסח מותר להשהותו עד אחר הפסח כ"כ הגהות מיימון פרק א' והמרדכי בפרק כל שעה וז"ל חטה מבושלת בתרנגולת אין להשהותה אלא א"כ נמצאת ביום אחרון של פסח דאין בו איסור כי אם מדרבנן ואע"פ שכתבו קודם לכן שכשהיה מוצא ר"ת חטה בתרנגולת מבושלת בפסח היה מתיר להשהותה עד לאחר הפסח ומשמע דאפילו בנמצאת תוך ימי הפסח היה מתיר להשהותה ר"ת לטעמו שסובר דחמץ בס' אלא שלא רצה לעשות מעשה להתיר בפסח עצמו ומ"מ היה מתיר להשהותה עד לאחר הפסח אבל לדידן דחמץ במשהו אסור להשהותה אא"כ נמצאת בי"ט האחרון וא"ת מ"ש י"ט אחרון משום דהוי דרבנן בשאר ימי הפסח נמי איסור משהו לא הוי אלא מדרבנן וי"ל דבשאר ימי הפסח עיקר איסורן הוי דבר תורה ומש"ה מחמירין בהו טפי וכתב המרדכי בפרק כל שעה בתרנגולת מבושלת שנמצאת בה חטה מבוקעת אפילו בימים הראשונים של פסח מותר למכרה לעכו"ם בתוך הפסח לפי שאינה נמכרת יותר ביוקר בשביל החטה שנמצאה בתוכה נמצא דאין לו הנאה מן החטה כלל:

סעיף קטן יב

מעשה שמלגו תרנגול במים חמין וכו' אפי' מאן דשרי במים שנמצאת בהם חטה בקועה ובשלו באותם מים איכא למימר דמודה בהא משום דהתם מים צוננין והכא מים רותחין:

סעיף קטן יג

מעשה ונמצאת חטה בקועה בכלי של מים וכו' וכן התיר אה"ע חטין שנפלו לבור וכו' ונ"ל דאין הנידון דומה לראיה דההיא דוקא בעיס' אבל חטה ודאי מחמצת במים צוננין כההיא ארבא דטבעה בחישתא ועוד דתניא בתוספתא שרה חטים ושעורים במים והחמיצו אסורות ול"נ דאין מכאן ראיה דאיכא למימר דהא דחטים מחמיצים ע"י מים צוננין היינו אחר שיצאו מתוך המים אבל בעודן בתוך המים צוננים לעולם אינם מחמיצין וז"ל המרדכי בפרק כל שעה פי' אבי העזרי החטים שנפלו לבאר מים מותרים

לדברי רבותי שפסקו נ"ט לפגם מותר בפסח ותו דאינו מחמיץ בעוד שהחטה מוטלת בצונן הלכך נראה לרבינו אבי העזרי דלדברי הכל מותרים וכתב רבינו יחיאל בא"ז ככר לחם חמץ שנפל לבור ואין בו כדי ליתן טעם במימי הבור בזה יש להסתפק אם מותרים מי הבור או אסורין דשמא יש להחמיר בו יותר מחטה משום דהככר כבר נתחמץ ועיסה שהחמיצה שנפלה לבאר בודאי יהבא טעמא ולא ידעי' אי לשבח אי לפגם ומסתמא נותן טעם לפגם ותו כל כה"ג סמכינן אשאלתות שהתירו חמץ בפסח בששים עכ"ל והגמ"י כתבו בפ"א דברי אבי העזרי וכתב עוד אבל ריצב"א היה מצריך לשפוך המים בחוץ שנמצאת בהם החטה אבל המצות שנעשו כבר מן המים התיר דמחטה אחת לא בלעי עכ"ל ואפשר דאפילו בתוך הפסח שרי שאע"פ שאיסורו במשהו שאני הכא דאפי' משהו אין כאן וכבר כתבתי בסי' זה שמדברי רבינו בדעת הרא"ש נראה שהוא סובר דמים צוננים שנמצא בהם חטה ולשו בהם או בשלו בהם בתוך הפסח אסור ורבינו שמתיר כאן מפני שאין החמץ נ"ט היינו בנמצאת קודם פסח אבל אם נמצאת בתוך הפסח דאיסורו במשהו לא:

סעיף קטן יד

מעשה שהגעילו יורה מחומצת וכששפכו המים מחומצין ירדו לבור וכו' כ"כ המרדכי בפרק כל שעה ונתן טעם משום דחמץ במשהו משמע דבירדו לבור בתוך ימי הפסח מיירי דאי קודם הפסח חמץ מתבטל הוא בששים ושוב אינו חוזר וניעור לדעת כמה גדולים כמו שנתבאר בסימן תמ"ז וצריך לומר שהיורה שהגעילו היתה בת יומא שאל"כ ה"ל נ"ט לפגם ומותר לדברי המתירין אותו אף בפסח: כתב הרוקח סי' רצ"א לקח בדלי מים חתיכה אחת של חמץ ולא נודע כשלקחו המים מן הדלי אם היה בו חמץ או לא ובשלו בו והתרנו התבשיל אך מים שבדלי נאסרו כי עכו"ם שמביא המים שמא נתן בו אותה שעה החמץ:

סעיף קטן טו

חטה שנמצאת בקדירה וכו' כלומר והיא בקועה נאסרה הכף וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן טז

וכתב עוד חטה שנמצאת בתרנגולת מלוחה ונמלחו עמה אחרות וכו' עד ה"ה נמי בפסח במשהו הכל בפסקי הרא"ש פרק כל שעה ובהג"מ בפ"א כתוב בשם סמ"ק כדברי הרא"ש: וכתב רבינו ירוחם וכ"ע מודו שאם נמצא חטה בתרנגולת קודם מליחה די בשטיפה וכתב הרשב"א שאחר מליחה די בקליפה בשם רא"מ עכ"ל והכלבו כתב בשם הראב"ד שאם נמצאו בעופות אחר מליחתן חטים או שעורים אע"פ שנתבקעו מעמיק

כל סביבותיהם וחותך ומשליך וכל העוף מותר פי' ולא סגי ליה בקולף את מקומו אחר שאיסורו במשהו וסביבותיו דוקא הוא דאיכ' למיחש לאותו משהו עכ"ל:.

סעיף קטן יז

יש מתירין חטה שנמצאת בזפק תרנגול' כדאמרי' גבי טומאה דחשיבא וכו' מחלוקת זה כתבו המרדכי בפרק כל שעה גבי דג טמא שנמצא בדג טהור ונתבשל והגהות מיימון כתבו בפרק ראשון בשם ס"ה דאע"ג דלענין טומאה הוי עיכול לענין איסור לא הוי עיכול וכ"כ סמ"ג וכ"כ בתוס' פרק גיד הנשה (חולין צז.) בשם ר"ת גבי הא דאמר רבא אמור רבנן בששים וכן משמע מדברי הר"ן שכתב בס"פ כל שעה חטה או שעורה שנמצא בזפק עוף לאחר שהבהבו אותו ליכא למיחש להוא עוף בהכי דאע"ג דלענין איסור בלוע חשוב אוכלא כדאיתא בפ"ק דבכורות (ז:) אפ"ה כל מידי דצלי סגי בקליפה שאין לך אוסר במשהו אלא בבישול אבל בצלי סגי בקליפה והכא איכא עור דזפק דחשיב קליפה: כתוב בא"ח כשמהבהבין עופות ונמצאו חטים בזפק אע"פ שחמץ בפסח במשהו אינו אוסר בצלי יותר מכדי קליפה והזפק היא בכדי קליפה האגור כתב בשם הגאונים מעשה היה והתיר מורי תרנגולת שנמלגה בחמין בפסח והיה הזפק עמה ובה היו חטים והתיר מטעם דקרום הזפק מפסיק בינו ובין הבשר ודבר תימה הוא להתיר במליגה ע"י קליפה שהרי ע"י המים מתערב הטעם בכולה וכמ"ש רבינו בשם ראב"ן:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו ולזה הסכים א"א ז"ל כתוב במרדכי פר' כל שעה אם נמצא גרגיר חטה אצל התרנגולת בקערה ולא בתרנגולת עצמה הדעת נוטה להתיר שהרי ספק ספיקא הוא ספק דשמא נתעכל בתוך התרנגולת ואת"ל דאינו מתעכל בתרנגולת שמא השתא נפל בקערה ובתרנגולת מעולם לא היה ואחר כך כתב מעשה היה ששרו בשר בלילה בפסח ולמחר מצאו גרעין אחד של תבואה במים ושאלו לרבינו משולם ולרבינו שמואל הכהן ואסרו שניהם לאוכלה וטעמא משום דאין כאן כי אם ספק אחד אם היה עם הבשר במים או נפל שם אח"כ וספיקא דאורייתא לחומרא ולא דמי לאותו מעשה שכתבתי לעיל דמצא גרגיר אצל התרנגולת ולא בתרנגולת עצמה שהתרתי דהתם שייך תרי ספיקי כדפרישית לעיל דשמא היה בתרנגולת אבל הכא לא שייך עכ"ל ורבינו ירוחם כתב בשם הרשב"א שאם נמצאת חטה בכלי שהדיחו התרנגולת אמרינן כאן נמצא וכאן היתה כמו במומין ולא אמרינן שבא מן התרנגולת וכן הורה הלכה למעשה עד כאן לשונו: כתב עוד המרדכי מעשה שמלגו תרנגולת ע"פ ברותחין בקערה של חמץ והוא כלי שני ואסרו לאוכלו בפסח כדאמר בפרק דם חטאת (זבחים צה:) עירה לתוכו רותח וכו' וכ"כ ברוקח. דין חטה שנמצאת בע"פ בתרנגולת צלויה או מבושלת וחזרו וחממוה או לא

חזרו וחממוה כתבתי בסימן תמ"ז: כתוב בכתבי מהר"ר ישראל סימן קס"ד על חטה שנמצאת בתרנגולת בפסח אשר דרשתני אם צריך לשורפה או ישליכנה במקום הפקר דע כי מנהג הוא לשרפה כדכתב מרדכי בפרק קמא דפסחים בשם ר"י דחטה בתרנגולת צריכה כפיית כלי כדי לשורפה בחול המועד ואין נראה דאחטה גופה קאי דפחות מכזית אין צריך ביעור כדאיתא בפרק אלו עוברין (פסחים מה.) כתב האגור בשם מהר"י מולין שיש ליזהר למי שמשתמש מבארות בפסח שאין נזהרין מהם כל השנה ובפרט מבארות של עכו"ם שיש לחוש שמא יש חמץ בבור שיש לסנן המים בבגד נקי בכל פעם ששואב ועוד צוה לתקן ברזות חדשות בכל החביות עכ"ל ודבר זה של ברזות חדשות חומרא יתירא הוא:

סימן תסח

סעיף קטן א

העושה מלאכה בערבי שבתות וכו' רפ"ד דפסחים (נ.) מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובגמרא (שם) מאי איריא ערבי פסחים אפי' ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות וערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא הכא מחצות אי נמי התם סימן ברכה הוא דלא חזי אבל שמותי לא משמתינן ליה וכתב רבינו כתרי שינויי דאמרינן בגמר' משום דלישנא דאי נמי זה וזה משמע וכך הם דברי הרמב"ם בסוף הלכות י"ט: וכתב הר"ן ומאי דאמרינן דמחמרינן טפי בע"פ משאר ערבי י"ט מפרש בירושלמי דהיינו טעמא משום דזמן פסח מחצות ואילך וביום שיחיד מביא קרבן אסור בעשיית מלאכה ומה שאינו אסור במלאכה בע"פ אלא מחצות ואילך לפי שאינו רשאי להקריבו עד חצות וכתב הרז"ה דהאידנא דליכא קרבן פסח לא שני לן בין ע"פ לשאר ערבי י"ט והשיבו עליו דכיון שנאסר אע"פ שבטל הטעם לא בטל האיסור וכן דעת הרא"ש דכיון שבזמן הפסח היה אסור השתא נמי אע"פ שאין הפסח קרב אסור והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן ב

וכתב אבי העזרי דוקא שעושה מלאכ' להשתכר וכו' כ"כ הרא"ש שם: כתב המרדכי משמע דאסור לעשות מלאכה אפילו ע"י עכו"ם כמו מלאכה דח"ה ויש לתמוה על המנהג שנהגו לתפור על ידי עכו"ם בגדים חדשים בביתו של ישראל כל יום י"ד ואפילו בחנם אין לישראל לספר לחבירו מחצות ואילך ואין לחלק בין בחנם בין בשכר כיון שהם מלאכות עכ"ל ונראה דלא פליג על דברי אבי העזרי דמתקן כליו לשבת וי"ט לאו

תופר קאמר אלא תיקון בעלמא קאמר דלאו מלאכה גמורה היא וכותב ספרים אע"ג דמלאכה היא כיון דלעצמו ודרך לימודו הוא כותבם לא מיחזי כמלאכה אבל עושה מלאכה גמורה כגון תופר בגדיו אפילו לצורך שבת וי"ט וכן כותב ספרים לאחרים אפילו בחנם אסור והרוקח כתב בסימן ש"י דע"י עכו"ם מותר לעשות מלאכה אפילו בביתו דלא שייך אמירה לעכו"ם שבות כ"א גבי שבת וי"ט וח"ה:

סעיף קטן ג

ההולך ממקום שנהגו לעשות למקום שלא נהגו וכו' שם במשנה ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין או ממקום שעושין למקום שאין עושין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם ואל ישנה אדם מפני מחלוקת וכתב הר"ן מתניתין בשדעתו לחזור מיתוקמא וראיה מפ"ק דחולין (יח:) ופשטא דמתניתין נמי הכי מוכח ומש"ה קתני ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין כיון שדעתו לחזור נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם מדינא וממקום שעושין למקום שאין עושין אע"ג דמדינא עושין כיון שדעתו לחזור מ"מ אל ישנה מפני המחלוקת וכיון דמפני המחלוקת הוא ולאו מדינא י"ל דוקא בפניהם הוא דמיתסר הא בצנעה שרי עכ"ל ובגמרא (נא:) כי אתא רבה בר בר חנא אכל דאייתרא פי' חלב שבכפיפת הקיבה ובני ארץ ישראל נוהגים בו היתר ובני בבל נוהגין בו איסור ורבה בר בר חנא לית ליה נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם אמר אביי ה"מ מבבל לבבל וכו' אבל מא"י לבבל לא רב אשי אמר אפילו תימא מא"י לבבל ה"מ היכא דאין דעתו לחזור רבה בר בר חנא דעתו לחזור הוה וכתב הרא"ש וקי"ל כרב אשי דהוא בתרא ויש לאדם להלך אחר מנהג המקום שדעתו להשתקע שם בין לקולא בין לחומרא כי הא דר' זירא אכל מוגרמתא דרב ושמואל בעלותו לא"י כי לא היה דעתו לחזור לבבל הלכך לא נהג חומרי המקום שיצא משם וכן רבה בר בר חנא אכל דאייתרא בבבל משום שהיה דעתו לחזור לא"י ולהכי לא נהג חומרי המקום שהלך לשם ודוקא בצנעה שלא ישנה מפני המחלוקת ולהכי כסייה אבל בפרהסיא לא ולא מיבעיא כי ההיא דאייתרא שיש לו לנהוג כחומרי מקום שהלך לשם ולא יקל מפני המחלוקת אלא אפי' ההולך ממקום שמחמירין למקום שמקילין ואפי' דעתו לחזור יש לנהוג כקולי המקום שהלך לשם ואל יחמיר כמנהג מקומו מפני המחלוקת בדבר שניכר בו שינוי מנהג כדמוכח לקמן דקאמרי' ממקום שאין עושין למקום שעושין ואל ישנה אדם מפני המחלוקת ונעביד והא אמרת נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ומשני רבא אין בזה משום שינוי מחלוקת כלומר ודאי לא יעשה כי צריך לנהוג חומרי המקום שיצא משם ואין בזה משום מחלוקת דמימר אמרי מלאכה

הוא דלית ליה פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא משמע הא לא אפשר בלא מחלוקת היה לו לעשות מלאכה דגדול השלום ויש לו לעבור על מנהג מקומו כיון דלית ביה איסורא דאורייתא אלא שנהגו בו איסור להחמיר עליהם עכ"ל:

סעיף קטן ד

ואפי' במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה כל היום אם התחיל מאתמול וכו' משנה שם ר"מ אומר כל מלאכה שהתחיל בה קודם י"ד גומרה בי"ד אבל לא יתחיל בה בתחלה בי"ד אע"פ שיכול לגומרו ובגמרא אבעיא להו לצורך המועד תנן אבל שלא לצורך המועד אפי' מיגמר נמי לא או דלמא שלא לצורך המועד תנן אבל לצורך אתחולי נמי מתחלינן או דלמא בין לצורך המועד בין שלא לצורך המועד מיגמר אין אתחולי לא ת"ש ר"מ אומר כל מלאכה שהיא לצורך המועד גומרה בי"ד ושאינה לצורך המועד אסור ועושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות במקום שנהגו מקום שנהגו אין לא נהגו לא וש"מ לצורך המועד אין שלא לצורך המועד לא וכתב הרא"ש ויראה דהא דשרי ר"מ לגמור במקום שלא נהגו היינו עד חצות דוקא דאין לך צורך המועד יותר מלספר ולכבס ולכך התירו ואפי' להתחיל ואפ"ה לא התירו אלא עד חצות ובשם הר"י כתבו דכל היום שרי מדקתני בסיפא דהך ברייתא עד חצות מכלל דרישא לצורך המועד גומר כל היום ואין נראה לי הראיה דלא מצי למיתני בענין אחר כיון דקתני עושה מלאכה בע"פ הוצרך לשנות עד חצות עכ"ל ודעת הרמב"ם בסוף הלכות י"ט כדעת הרא"ש דלא שרי ר"מ לגמור אלא עד חצות דוקא וכתב הר"ן דהא דשרי ר"מ לגמור אפילו במקום שנהגו שלא לעשות היא והא דאסיקנא ש"מ נהגו אין לא נהגו לא ה"פ שאם נהגו שלא לעשות להתחיל בשום מלאכה אע"פ שהיא לצורך המועד אבל מקום שנהגו לעשות מותר עד חצות ואפילו להתחיל והרמב"ם כתב דכי אמרינן גומרה בי"ד דוקא במקום שנהגו לעשות ולא נראו דבריו וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל עכ"ל והרב המגיד קיים דברי הרמב"ם וכבר נתבאר בדברי הרא"ש שכתבתי שדעתו כדעת הראב"ד והר"ן ז"ל:

סעיף קטן ה

החייטין והספרים והכובסים עושין מלאכה עד חצות משנה שם וטעמא דשרינא הנך ג' אומניות יותר משאר אומניות מפרש בגמ' משום דאשכח בהו קולא בחולו של מועד ור' יוסי מוסיף אף הרצענין ופסקו כמותו הרוקח והכלבו ואין כן דעת הפוסקים:

סעיף קטן ו

ומ"ש אפילו במקום שנהגו שלא לעשות כן דעת הראב"ד והר"ן דגם הא דחייטים וספרים וכובסים אפילו במקום שנהגו שלא לעשות הוא והרמב"ם כתב דגם זה במקום שנהגו לעשות הוא:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב כסברא ראשונה אע"ג דהרא"ש לא פירש אם הא דחייטין וספרים וכובסים מיתוקמא במקום שנהגו לעשות או במקום שנהגו שלא לעשות מאחר דגבי ההיא דכל מלאכה שהתחיל בה קודם י"ד כתב דאפילו במקום שנהגו שלא לעשות איירי ממילא משמע דה"ה דסבר דהא דחייטין וספרים וכובסין אפילו במקום שנהגו שלא לעשות הוא דכיון דההיא דכל מלאכה שהתחיל בה קודם י"ד והא דחייטין וספרים וכובסים בהדי הדדי מיתנו במאי דמיתוקמא רישא מיתוקמא סיפא:

סעיף קטן ח
מושיבין שובכין לתרנגולים משנה שם מושיבים שובכין לתרנגולים בי"ד ותרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה ובגמרא השתא אותובי מותבינן אהדורי מיבעיא אמר אביי סיפא אתאן לחולו של מועד ופי' רש"י כשנותנין ביצים תחת התרנגולת להתחמם לגדל אפרוחים קרוי מושיבין שובכים ולפי גירסא זו ופירוש זה דברי רבינו הם פשוטים אבל הרמב"ם כתב בסוף הלכות י"ט תרנגולת שישבה על הביצים שלשה ימים או יותר ומתה מושיבין אחרת תחתיה בי"ד כדי שלא יפסדו הביצים ובמועד אין מושיבין אבל אם ברחה במועד מעל הביצים מחזירין אותה למקומה ובהלכות חה"מ סימן תקל"ו אבאר דבריו בס"ד:

סעיף קטן ט
גורפין זבל מתחת רגלי הבהמה משנה בפרק מקום שנהגו (שם):

סעיף קטן י
ומ"ש והזבל שבחצר לא יוציאנו וכו' שם תנו רבנן הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין שברפת ושבחצר מוציאין אותו לאשפה הא גופה קשיא אמרת זבל שבחצר וכו' ופירש רבא דה"ק אם נעשית חצר כרפת מוציאין אותו לאשפה ולא ידעתי למה השמיט הרמב"ם דין זה:

סעיף קטן יא
מוליכין ומביאין כלים מבית האומן וכו' משנה שם מוליכין ומביאין כלים מבית האומן אע"פ שאינו לצורך המועד:

סעיף קטן יב
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דדוקא עד חצות כך היתה נוסחת ה"ה גם כן ותמה עליו ואין ספק שהיא נסחא משובשת ונסחת ספרי הרמב"ם דידן עיקר שכתוב בהם מוליכין ומביאין כלים מבית האומן אחר חצות אע"פ שאינן לצורך המועד וגורפין זבל מתחת רגלי הבהמה ומוציאין אותו לאשפה ומושיבין שובכין לתרנגולים ע"כ:

סימן תסט

סעיף קטן א

אסור לומר בשר זה לפסח בפרק מקום שנהגו (כג.) וכ' הרא"ש ואפילו בשר שחוטה לפי שהשומע שאומר בשר זה לפסח הוא יחשוב שהקדישו מחיים ונמצא אוכל קדשים בחוץ ודוקא גדי או טלה הראויין לפסח ובאשכנז רגילין למלוח בשר לצורך הפסח ולייבשו ונזהרים מלהזכיר עליו פסח אלא אומרים בשר זה לי"ט ונהגו כן ע"פ פירוש רש"י שפירש שיהו סבורין שהקדישו לדמי פסח והלכך אפילו בשר בהמה נמי עכ"ל פירוש בשר בהמה איזה מין בהמה שיהיה בין גדול בין קטן:

סעיף קטן ב

ומ"ש וגדי מקולס וכר' וכן מה שכתב שרי למימר הני חיטי לפסחא שם ופירש"י חיטי לא דמו מידי לקדשים וכי קאמר חטים אלו לפסח דמינטרו לפסח קאמר כלומר אצניעו לפסח לאוכלן ולא אמרינן מיחזי כמאן דאמר למוכרן ולקנות פסח בדמיהן:

סימן תע

סעיף קטן א

גרסינן במסכת סופרים פרק אחרון וכתב הרא"ש והמרדכי בפ' ע"פ דיש סעד למנהג זה בירושלמי וכתב המרדכי בשם רבינו יחיאל דמותרין לאכול מיני תרגימא ולא נהגו כן:

סעיף קטן ב

וכתב אבי העזרי שגם בכור לאב יש לו להתענות כ"כ הגהות מיימון בפרק ו' וכתב בתשובה אשכנזית דנקבה שהיא בכורה כתב בספר אגודה דצריכה להתענות וראיה מבתיה בת פרעה וכתב בתה"ד שאם חל ע"פ בשבת מתענין הבכורות ביום ה' שלפני השבת וכן כתב האגור בשם מהר"י מולן וכתב אכן אבי מורי לא הנהיג כן אלא שלא להתענו' כל עיקר הואיל ונדחה ידחה מאחר שאינו אלא מנהג:

סעיף קטן ג

האיסטניס מתענה וכו' והכי איתא בגמרא רב ששת הוה יתיב בתעניתא וכו' בפרק ע"פ (קח.) וכתבו התוספות רב ששת הוה יתיב בתעניתא לאו דוקא אלא שומר עצמו מלאכול אי נמי היה מקבל עליו ממש תענית כדי ושיהא נזכר ונזהר מלאכול:

סימן תעא

סעיף קטן א

כל אדם אסור לאכול פת משעה עשירית ולמעלה וכו' ר"פ ע"פ (צט.) ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואסיקנא דסמוך למנחה קטנה קאמר וכתב הרא"ש סמוך למנחה קטנה מט' שעות ולמעלה דמנחה גופה מט' שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה

מט' שעות: ומ"ש רבינו כל אדם היינו משום דבסימן הקודם כתב שהבכורות מתענים וכן האיסטניס מתענה קאמר השתא דכל אדם ואע"פ שאינו בכור ולא איסטניס אסור לאכול משעה עשירית ולמעלה אי נמי משום דתניא בגמרא (קז:) אפילו אגריפס המלך שהוא רגיל לאכול בט' שעות אותו היום לא יאכל עד שתחשך ומפרש בגמרא דמשום דסד"א ט' שעות לאגריפס כד' שעות לדידן דמי קמ"ל ופי' המרדכי דכיון שהיה רגיל לאכול בתשע שעות ואכילו הכי היה רגיל לאכול לערב בשעה שבני אדם אוכלין א"כ שפיר אוכל מצה לתיאבון כמותינו שאנו אוכלים בד' שעות ביום אע"פ שממשיך סעודתו אח"כ יהיה מותר לו לאכול בתחלת ט' קמ"ל דאפ"ה לא יאכל וכן פרשב"ם וכתב רבינו כל אדם לכלול מי שרגיל לאכול בט' שעות כמו אגריפס:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל בשר וירק ומיני תבשיל שרי שם אבל מטבל הוא במיני תרגימא ופי' הרי"ף מעביר פתו במיני תרגימא כגון פירות וכיוצא בהם וכן פרשב"ם מיני תרגימא כגון פירות ובשר וכתב הרא"ש ולא נהירא דהא אמרינן בתוספתא דברכות מברכין על מיני תרגימא במ"מ ואמרינן התם דאין מברכין במ"מ אלא על ה' המינים לבד אלמא מיני תרגימא לאו פירות נינהו וכ"כ בתשובה מיני תרגימא דהיינו מיני תבשיל העשוי מה' מינים או פירות וירקות מותר לאכול ורבינו סתם דבריו כדברי הרי"ף ורשב"ם משום דמשמע ליה דכיון דה' מינים משביעים את האדם היאך יאכל מצה לתיאבון אם יאכל מהם משעה עשירית ואילך וגם התוספות שכתבו מתחלה כדברי הרא"ש אח"כ כתבו ומיהו בפ' בתרא דיומא איכא חד שינויא דמשני ואבע"א מאי מיני תרגימא פירי:

סעיף קטן ג

ומ"ש בשם הרמב"ם שלא ימלא כריסו מהם הוא בפ"ו וכן משמע מדברי הרי"ף ופשטא דמילתא הכי מוכח שכל שממלא כריסו מאיזה דבר שיהיה לא יאכל שוב בלילה מצה לתיאבון:

סעיף קטן ד

ומ"ש ויין מותר לשתות הן רב או מעט וכו' דברי רבינו מתמיהין דהא איתא בריש פרק כיצד מברכין (ברכות לה:) וחמרא מי סעיד והא רבא הוה שתי חמרא כל מעלי יומא דפיסחא כי היכי דנגרריה ללביה וניכול מצה טפי טובא גריר פורתא סעיד וכתבו התוספות מכאן משמע שאסור לשתות יין בע"פ מן המנחה ולמעלה ואם רוצה לשתות יין צריך לשתות הרבה דטובא מיגרר גריר אלמא דפורתא לא וא"כ היאך כתב רבינו דבין רב או מעט מותר ואפשר ששום מפורש חולק על סברת התוס' והוא סובר דפורתא נמי שרי דאע"ג דסעיד קצת אינו סועד כ"כ שיאסור מחמת כן לשתותו בע"פ משעה עשירית

ולמעלה והא דאמרינן והא רבא הוה שתי חמרא כל מעלי יומא דפסחא לאו למימרא. דאם איתא דסעיד הוה אסור למשתי אלא ה"ק היכי אפשר למימר דחמרא סעיד כלל והא רבא שתי ליה כי היכי דנגרריה לליביה אלמא לא סעיד כלל אדרבא מיגרר גריר וא"כ פורתא אע"ג דסעיד קצת שרי ואפשר דמתני' נמי דיקא הכי דקתני ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם ולא קתני לא יאכל ולא ישתה ואע"ג דאיתא בר"פ ע"פ (קז:) אמר רבא מנא אמינא לה דחמרא מיגרר גריר דתנן בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה ואי אמרת מיסעד סעיד אמאי ישתה הא קא אכיל למצה אכילה גסה אלא ש"מ מיגרר גריר אלמא דאם איתא דמיסעד סעיד הוה מיתסר מלשתותו י"ל דשאני התם שהוא שותה בין הכוסות ותיכף אוכל מצה דכיון דסעיד אפילו פורתא כשאוכל המצה בסמוך אינו אוכלה לתיאבון אבל כששותה קודם שתחשך מה שהיין סועד הלב כבר עבר בשעה שהוא בא לאכול מצה אלא שמ"מ יש לתמוה למה לא חשש רבינו לכתוב סברת התוספות:

סעיף קטן ה

ומהו הפת שיאכל וכו' ז"ל הרא"ש בר"פ ע"פ הא דקתני סמוך למנחה לא יאכל הא מקמי הכי אכיל ומי מצי אכיל חמץ משש שעות ולמעלה אסור מדאורייתא מצה נמי לא אכיל דאמרינן בירושלמי האוכל מצה בע"פ כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו ואי מיני תרגימא הא אמרינן דשרי ונ"ל מצה עשירה מצי אכיל דהא דאמרינן דאסור לאכול מצה בע"פ היינו במצה שראויה לצאת בה י"ח:

סעיף קטן ו

והא דאמרינן בירושלמי האוכל מצה בע"פ כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה פי' מכת מרדות כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק אלו עוברין והרמב"ם בפ"ו וכתב הרא"ש ונראה דדוקא מזמן איסור חמץ ואילך וכתב הר"ן שכן דעת הר"ה ושהרמב"ן השיב עליו ואמר דסוגיית הירושלמי מוכחא דכל היום כולו אסור והר"ן דחה ראייתו והרב המגיד כתב שמדברי הרמב"ם נראה שכל היום אסור: כתוב בתה"ד דקטן שלא הגיע לכלל דעת כ"כ שיודע ומבין מה שמספרים לו מנסים ונפלאות ביציאת מצרים שרי להאכילו מצות בע"פ אמנם אם הגיע הקטן לכלל דעת שיוכל להבין כדלעיל נראה דאין להאכילו מצה: כתב ר"י יש נהגו שלא לאכול חזרת קודם פסח וכן היה נוהג הרשב"א לא שהיה אסור אלא שלא לשנות מנהג הקדמונים עכ"ל. ואין טעם למנהג ההוא ואנו לא נהגו כן:

סעיף קטן ז
ואם התחיל לאכול קודם שעה עשירית וכו' פסק רשב"ם אע"ג דבשאר שבתות וי"ט פורס מפה ומקדש בפסח צריך להפסיק סעודתו בעקירת שולחן טעמו מדתניא בר"פ ע"פ מפסיקין לשבתות דברי ר"י רבי יוסי אומר אין מפסיקין וא"ר יוחנן הלכה כרבי יהודה בע"פ והלכה כרבי יוסי בע"ש ופי' הוא ז"ל מפסיקין משמע עקירת שילחן ולפיכך כתב שאם התחיל לאכול קודם ט' ונמשך אכילתו עד שחשכה צריך לעקור השולחן מיד כשיחשיך ולהחזירו לשם פסח והרי"ף לא הביא הא דא"ר יוחנן הלכה כרבי יהודה בע"פ וכתב הרא"ש דמדלא הביאה מכלל דאיהו לא מפליג בהפסקה בין פסח ובין שבתות וי"ט ובכולהו פסיק כשמואל דפורס מפה ומקדש וטען הרא"ש להחזיק סברא זו וכתב בסוף דבריו שמ"ש בזה דברים נכוחים הם ויש לסמוך עליהם דאף בע"פ סגי בפריסת מפה וכן פסק הרז"ה והרמב"ן ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואינו מברך עליו בפה"ג ומברך ברכת המוציא כבר נתבאר בסי' רע"א:

סימן תעב

סעיף קטן א
ויהיה שולחנו ערוך מבע"י וכו' ואף אם הוא בבה"מ יקום שמצוה למהר ולאכול בשביל התינוקות וכו' בפ' ע"פ (קט.):

סעיף קטן ב
אבל לא יאכל קודם שתחשך אע"ג דבשאר שבתות וי"ט יכולין להוסיף מחול על הקודש פסח שאני דזמן אכילת מצה אינו אלא בלילה וכו' כ"כ הרא"ש בר"פ ע"פ לא יאכל אדם עד שתחשך תימא אמאי תנא עד שתחשך טפי מבערבי שבתות וי"ט וי"ל דאתא לאשמעינן אע"ג דשבתות וי"ט יכול להוסיף מחול על הקודש ולאכול קודם שתחשך כדאמרינן פרק תפלת השחר (ברכות כז:) בע"פ לא מצי אכיל עד שתחשך וכן משמע בירושלמי ותנן נמי לקמן (קך:) הפסח אינו נאכל אלא בלילה ומצה איתקש לפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו עכ"ל וכ"כ ג"כ בפ' תפלת השחר וכתב בתה"ד דאע"ג דקודם שיסיים ההגדה ויגיע לאכול מצה ומרור יהיה לילה ממש מ"מ כוס של קידוש שהוא אחד מארבע כוסות וגם אכילת שאר ירקות ויתר שינויים דעבדינן כדי שישאלו התינוקות וכ"ש ההגדה עצמה בעי נמי דליהוי בשעה שראוי לאכול מצה ומרור:

סעיף קטן ג
וכתב אבי העזרי בזמן הזה שאין רגילות בארצינו להיסב יושב כדרכו וכו' כ"כ המרדכי בפרק ע"פ בשם ראב"ן וגם הגהות מיימון כ"כ בשם ראבי"ה וכתב עליו דיחיד הוא בדבר זה כלומר שדעת כל הפוסקים דלעולם בעי היסיבה ואפילו בזמן הזה:

סעיף קטן ד
וכשהוא מיסב לא יטה על גבו ולא על פניו בפרק ערבי פסחים (פסחים קח.) פרקדן לא שמיה היסיבה ויש מפרשים דפרקדן היינו על גבו וי"מ על פניו ורבינו כתב כדברי שניהם וכ"כ הרמב"ם ג"כ:

סעיף קטן ה
ומ"ש ולא על ימינו שם היסיבת ימין לא שמיה היסיבה ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה פירש רשב"ם היסיבת ימין לאו שמיה היסיבה שהרי בימינו הוא צריך לאכול: שמא יקדים. אפרקדן קאי שמתוך שצוארו שוחה לאחוריו כובע הסותם את פי הקנה נפתח ומתקפל למעלה והמאכל נכנס לתוכו ונחנק כך פירש רש"י וקשיא לי אמאי לא סמכיה להאי ולא אהיסיבת ימין ורבותי פירשו שמא יקדים קנה לושט דושט הוי על דרך ימין ונפתח הכובע שעל פי הקנה מאיליו כשהוא מטה כלפי ימין ולפ"ז נתחלף לרבינו פי' רש"י לפרשב"ם ופרשב"ם לפירש"י:

סעיף קטן ו
ומ"ש על פי' קמא ולפי זה איטר יד ימינו יטה על ימינו ועל אידך פירוש כתב ולפי זה אין חילוק בין איטר לאחר פשוט הוא וכן כתב שם הרא"ש: וכתב בתה"ד שולט בשתי ידיו פשיטא דלכולי עלמא מיסב בשמאל דטעמא דשמא יקדים איתא ואידך טעמא ליתא: ובעיטור כתב נראה דשבקינן טעמא דצריך לאכול בימין מקמי טעמא דשמא יקדים משום דאית ביה סכנתא וחמירא סכנתא מאיסורא:

סעיף קטן ז
אשה אינה צריכה היסיבה שם ופי' רשב"ם מפני אימת בעלה שכפופה לו וכתב הרא"ש ולפ"ז אלמנה וגרושה בעו היסיבה. ובשאלתות רב אחאי כתב דלאו אורחא דנשי למיזגא ולפ"ז אפילו אלמנה וגרושה נמי אבל אשה חשובה אורחא למיזגא ורבינו שכתב בה"ג במקום שאלתות דרב אחאי לא דק ואפשר שגם בה"ג כתב כדברי רב אחאי ולכך כתב כן רבינו בשמו ולא חשש להזכיר דברי רב אחאי:

סעיף קטן ח
אשה חשובה צריכה היסיבה שם וכתב ר"י בשם התוספות שכל הנשים שלנו חשובות הן וצריכות היסיבה וכ"כ ג"כ המרדכי בפ' ערבי פסחים משם התוס':

סעיף קטן ט
בן אצל אביו צריך היסיבה ותלמיד אצל רבו אין צריך היסיבה שם בגמרא:

סעיף קטן י
ומ"ש גבי בן אצל אביו אפילו הוא רבו מובהק כן כתב שם התוספות והרא"ש וטעמייהו משום דסתם בן אביו מלמדו תורה ואפ"ה קאמר בפני אביו צריך היסיבה:

סעיף קטן יא
ומ"ש גבי תלמיד לפני רבו אין צריך היסיבה אפילו אינו רבו מובהק כ"כ שם הרא"ש והמרדכי מדקדוק סוגיית הגמ':

סעיף קטן יב
ומ"ש אא"כ נתן לו רבו רשות כ"כ הרמב"ם ונראה דהיינו מדאיתא בגמרא אמר אביי כי הוינן בי מר זגינן אבירכי דהדדי כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכיתו מורא רבך כמורא שמים אלמא דכל שנתן לו רבו רשות להיסיבה רשאי דאל"כ היכי הוה שביק להו רבה למיעבד איסורא אלא ודאי ע"י נתינת רשות שרי וכיון שהוא היה רואה ושותק הוי כנתינת רשות ועוד מדא"ל רב יוסף לא צריכיתו ולא א"ל אסור לכו למיעבד הכי. אמרינן בגמרא שם דתלמיד אומנות לפני רבו צריך היסיבה וכתב סמ"ק דעבד לפני אדונו אינו מיסב: כתוב בתה"ד שבעל הבית הסועד בליל פסח אצל ת"ח מופלג בדורו אף על פי שלא למד כלום לפניו חשוב כרבו ואין צריך היסיבה:

סעיף קטן יג
השמש א"צ היסיבה ט"ס יש כאן וצריך להגיה השמש צריך היסיבה והכי איפשיטא התם בגמרא וכ"כ הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וגם רבינו כ"כ בסי' תפ"ו:

סעיף קטן יד
וכל מי שצריך היסיבה אם אכל ושתה בלא היסיבה לא יצא כ"כ שם הרא"ש ודייק כן מלישנא דגמרא כתב הרמב"ם אימתי צריך היסיבה בשעת אכילת כזית מצה וכ"כ סמ"ג ואשיר"י והמרדכי והג"מ כתבו שצריך היסיבה כשאוכל בתחלה כזית מצה וכן כזית אפיקומן וכתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן קצ"ב נלענ"ד מדברי כולם משמע בכזית ראשון של המוציא לא בעי היסיבה:

סעיף קטן טו
וצריך כל אדם לשתות ד' כוסות על הסדר שנפרש וכו' שם במשנה כתב הרשב"א שאלת מי שאינו שותה יין כל השנה כולה מפני שמזיקו או שונאו מהו שיעשה כל הסדר על הפת תשובה מסתברא שכל שיש לו יין צריך לדחוק עצמו ולעשות כר"י ב"ר אלעאי דלא הוה שתי חמרא ושתי ד' כוסות ואמר חוגרני צידעי מפסחא ועד עצרת וכר' יונה

דגרסינן בירושלמי ר' יונה שתי ד' כסי בלילא דפסחא וחזיק ראשיה עד עצרתא והא דר"י בר אלעאי איתא בנדרים (מט:):

סעיף קטן טז
שתאן זא"ז שלא כסדר לא יצא (שם) שתאן בבת אחת יצא ידי חירות ולא יצא ידי ד' כוסות וכתב הרא"ש שתאן בבת אחת פי' שלא כסדרן אלא מזג ד' כוסות ושתאן זה אחר זה וכן פי' הר"ן והמרדכי:

סעיף קטן יז
ושיעור הכוס רביעית ומדת הכלי שיכילנו ארכו כרוחב שני גודלים וכן רחבו שם בגמ' (קט:):

סעיף קטן יח
ומ"ש וא"צ כולו אלא רובו כן משמע בגמרא (קח:) ומיהו התוס' כתבו דלכתחלה צריך לשתית רביעית וכן משמע מדברי הרא"ש וכתב הכלבו אם היה כוס גדול שיש בו שתי רביעיות שותין בו שנים זא"ז ויוצאין וז"ל א"ח אם היה כוס גדול שיש בו שתי רביעיות שותין בו שנים או יותר לפי הרביעיות ויוצאין שאחר ששתה מלא לוגמיו אפי' מכוס קטן שאינו מחזיק אלא רביעית משקה לבניו ולבני ביתו הקטנים והרמב"ן כתב שצריך לשתות רוב מכל כוס אפילו מחזיק כמה רביעיות וכן כתב מהר"ר ש"ט עכ"ל:

סעיף קטן יט
ומ"ש שצריך למוזגו ושיעורו רביעית אחר שימזגנו (שם):

סעיף קטן כ
ומ"ש ואם שתאו חי יצא (שם) שתאן חי ידי ד' כוסות יצא ידי חירות לא יצא וכתב הר"ן ידי ד' כוסות יצא וכגון שיש בכל כוס רביעית הלוג דבציר מרביעית לאו כלום הוא דכי היכי דבמזוג בעינן רביעית בין הכל ה"נ בחי בעינן רביעית. ידי חירות לא יצא שלא קיים מצוה מן המובחר ומיהו אין צריך לחזור ולשתות ד' כוסות וכ"כ המגיד:

סעיף קטן כא
ומ"ש ויין שלנו לכתחלה אין צריך מזיגה כ"כ המרדכי בפ' ערבי פסחים שתאן חי יצא דוקא דיעבד אבל לכתחלה צריך שיהא מזוג כדאמרינן במסכת ברכות (נ:) ודוקא ביין שלהם שהיה חזק ביותר כדאמרינן בכמה דוכתי אבל יין שלנו שאינו חזק כ"כ טוב לשתותו חי וכ"מ הגה"מ בשם רשב"ם דיינות שלנו א"צ מזיגה: כתב הרוקח בסימן רפ"ג בתוספתא שתאן בפוסין לא יצא פי' ששהה שעה גדולה ביניהם:

סעיף קטן כב
ואיתא בירושלמי שמצוה לחזר אחר יין אדום בפ"ג דשקלים וכבר כתבתי בסי' ער"ב שדעת הרמב"ן דאפי' בדיעבד אם קידש ביין לבן לא יצא אבל אין כן דעת רבינו אלא

דלכתחלה נמי מקדשין בו שהרי אחד מד' כוסות הוא כוס של קידוש וקאמר שאם הלבן משובח מן האדום הוא קודם וכ"כ הרוקח וכבר כתבתי בסימן הנזכר שדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דלא כהרמב"ן:

סעיף קטן כג
ויין מבושל כתב רבינו האיי שאין יוצאין בו וכו' בסימן רע"ב נתבאר שדעת רוב הפוסקים שמברכין עליו בפה"ג:

סעיף קטן כד
ואפילו אין לו אלא מזון שתי סעודות ימכרם ליקח יין לד' כוסות וכו' בר"פ ע"פ (צט.) תנן ולא יפחתו לו מד' כוסות של יין ואפילו מן התמחוי ומפרש רבינו כמו שכתב ורשב"ם פי' אפילו הוא מתפרנס מתמחוי של צדקה דהיינו עני שבעניים אם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין לד' כוסות. והמרדכי פי' דמיירי שיש לו מזון שתי סעודות ואמרינן מי שיש לו שתי סעודות לא יטול מן התמחוי ואם לא בשביל ד' כוסות לא היה נזקק ליטול מן התמחוי ובשביל ד' כוסות קאמר שיתנו לו גבאי צדקה אפילו מן התמחוי וכן משמע בירושלמי:

סעיף קטן כה
ואחד אנשים ואחד נשים חייבים בהם שם (קח.) נשים חייבות בד' כוסות שאף הם היו באותו הנס ומטעם זה צ"ל שהן חייבות בכל מצות הנוהגות באותה הלילה וכמ"ש רבינו:

סעיף קטן כו
ומ"ש וגם התינוקות טוב ליתן לכל אחד כוסו לפניו כן כתב שם הרא"ש והמרדכי וכתב הרא"ש בתשובה דהיינו בתינוקות שהגיעו לחינוך:

סעיף קטן כז
ומ"ש ומצוה לחלק להם קליות ואגוזים וכו' ברייתא שם:

סימן תעג

סעיף קטן א
ומוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו משנה בפרק ע"פ (קי"ד.):

סעיף קטן ב
ומ"ש ומברך תחלה בפה"ג ואחר כך קידוש היום שם מחלוקת ב"ש וב"ה והלכה כב"ה דאמרי מברך על היין:

סעיף קטן ג
ומ"ש ושהחיינו לבסוף הכי משמע בגמרא (קג:) גבי יקנה"ז:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואינו מברך שעשה ניסים לפי שעתיד לאומרו בהגדה כ"כ הרוקח:

סעיף קטן ה
ואם חל במ"ש אומר יקנה"ז הכי מסקנא דגמרא בפרק ע"פ (שם):

סעיף קטן ו
ומ"ש ונוסח ההבדלה המבדיל בין קודש לחול וכו' בפרק הנזכר (קד.) איפליגו אמוראי אם צריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימה או מעין פתיחה ואמרינן דאיכא בינייהו י"ט שחל להיות אחר השבת דחתמינן בין קודש לקודש מ"ד מעין פתיחה סמוך לחתימה לא בעי למימר בין קדושת שבת לקדושת י"ט הבדלת ומ"ד מעין חתימה בעי למימר בין קדושת שבת ופסקו הרי"ף והרא"ש כמ"ד מעין חתימה וכתבו התוספות בעי למימר בין קדושת שבת לקדושת י"ט הבדלת שאל רבינו אפרים את ר"ת למה נהגו העולם להוסיף ולומר ואת יום השביעי ששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך דאין זה לא מעין פתיחה ולא מעין חתימה והשיב לו ר"ת משום חיבת היום האריכו כדי לומר פעם אחת מעין ז' הבדלות בין קודש לחול אחת וכו' הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך ב' הבדלות בין כהנים לוים וישראלים הרי ז' והוי מעין חתימה דבין קדש לקודש עכ"ל וכתבו כל זה הרא"ש והמרדכי ומתוך זה יתבאר לך שאין לחוש למ"ש בספר א"ח לערער על נוסח זה והר"ן בפרק הנזכר דקדק דלא בעי למימר בהבדלה זו בין יום השביעי לששת ימי המעשה ונתן טעם למה נהגו לאומרו: כתב בא"ח פעם אחת שכח רבינו להבדיל במ"ש י"ט של פסח עד שאכל ירקות והתחי' ההגדה וקודם שגמר ההגדה נזכר ולא רצה לחזור ולהבדיל עד שהשלים ההגדה עד גאל ישראל עכ"ל:

סעיף קטן ז
ומ"ש שחות' בין קודש לקודש גז"ש והכי תנן בפרק קמא דחולין (כו:):

סעיף קטן ח
ושותה בהיסיבה מסקנא דגמרא בפרק ע"פ (קח.) דכולהו ד' כוסות בעו היסיבה:

סעיף קטן ט
ומ"ש לא היסב צריך לשתות פעם אחרת בהיסיבה כ"כ שם הרא"ש:

סעיף קטן י
ומ"ש ואינו מברך לאחריו על הגפן הוא לאפוקי מאבי העזרי שסובר שאחר כוס ראשון מברך על הגפן כמ"ש רבינו בסימן תע"ד:

סעיף קטן יא
ואם ירצה לשתות כמה כוסות הרשות בידו משנה בפ' ע"פ (קיז:) בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין ג' לד' לא ישתה וכתב הכלבו אפשר לומר דאף בין ראשון לב' לא ישתה כדי שלא ישתכר וימנע מעשות הסדר ומקריאת ההגדה . והא דנקט בין ג' לד' ולא ביאר בין ראשון לב' משום דמילתא דלא שכיחא הוא להיות אדם שותה כ"כ

קודם אכילה והרב רבי יהונתן כתב דיין שלפני המזון אינו משכר מ"מ ראוי להזהר שלא לשתות אם לא לצורך גדול בין ראשון לשני עכ"ל:

סעיף קטן יב

ומביאין לפניו קערה שבה ג' מצות בסוף סימן תע"ה כתב שזהו לדעת התוס' והרא"ש אבל הרי"ף סובר דסגי בשתים וכן דעת הרמב"ם והעולם נוהגין כדעת התוספות והרא"ש:

סעיף קטן יג

ואלו ירקות שיוצאין בהם וכו' משנה בפרק כל שעה (פסחים לט.) אלו ירקות שיוצאין בהם בפסח בחזרת ובעולשין ובתמכה ובחרחבינה ובמרור יוצאין בהם בין לחין בין יבשים אבל לא כבושים ולא שלוקים ולא מבושלים וכולן מצטרפין לכזית ויוצאין בקלח שלהם ובגמ' יוצאין בהן בין לחים בין יבישים א"ר חסדא ל"ש אלא קלח אבל עלין לחים אין יבישים לא וכתבו הגה"מ שר"ת דקדק שבקלח יוצאים ולא בשרש וכ"כ סמ"ג:

סעיף קטן יד

ומ"ש ועיקר המצוה הזאת בחזרת שם בגמ' א"ר אושעיא מצוה בחזרת ולא ידעתי למה השמיטו הרמב"ם אולי שהוא מפרש מצוה נמי בחזרת אע"פ שהיא מתוקה ואין בה מרירות ואח"כ מצאתי לרבי' ירוחם שכתב מצוה בחזרת וא"צ לחזר אחר המרור יותר וזה מבואר כמ"ש אבל סמ"ק כ' כדברי רבינו וז"ל ונהגו העולם בחסא דחס רחמנא עלן והיכא דליכא חסא נוהגים ליקח פורפו"ר בלע"ז אך מ"מ טוב לחזר אחר חסא מטעם שאמרנו אפילו לקנות בדמים יקרים עכ"ל:

סעיף קטן טו

ומ"ש ואם אין לו חזרת יחזר אחר ראשון ראשון וכו' כ"כ הגה"מ כתב הכלבו אם אין לו חזרת יקח שאר ירקות כגון עולשין וחרחבינה גרגירא ובקצת נוסחאות כתב גם כן כוסברתא ואיני יודע טעם לא לגרגירא ולא לכוסברתא ובאגור כתוב פסק מהר"י מולין מי שאין לו חזרת יקח מרור שהוא לענה ובעל ספר אגודה כתב שיקח תמכא בלשון לע"ז רפאנ"ו הקלח והעלין ולא השרש עכ"ל . והרד"א כתב תמכא בערוך מפרש שהוא קרדו"ם בלע"ז וי"א שהוא מרוי"ו בלע"ז ומרור היא חזרת של יער שהיא מרה אעפ"כ חסא מצוה מן המובחר (והוא נקרא חזרת כדאמר בגמרא):

סעיף קטן טז

והחרוסת הוא זכר לטיט וכו' בפרק ע"פ (קיד.) תנן ר"א בר צדוק אומר מצוה בחרוסת ובגמרא (קיו.) מאי מצוה רבי לוי אמר זכר לתפוח ור' יוחנן אמר זכר לטיט אמר אביי הלכך צריך לקהוייה וצריך לסמוכיה לקהוייה זכר לתפוח לסמוכיה זכר לטיט: ופירש"י זכר לתפוח. שהיו יולדות בניהם שם בלא עצב ולא הכירו בהם מצריי' דכתי'

תחת התפוח עוררתיך. לסמוכיה. להטיל ולכתוש בו הרבה כדי שיהיה עבה: לקהוייה. להטיל בו תפוחים ויין ומילתא דאית ביה קיוהא ויש ט"ס בלשון רבינו וכך צריך להגיה ומדברים חמוצים זכר לתפוח דכתיב תחת התפוח וזכר למרור ואף ע"ג דתניא כוותיה דרבי יוחנן וא"כ לא הוה צריך למיעבד זכר לתפוח נקטינן כאביי דמצריך:

סעיף קטן יז
ומ"ש בשם רבינו יחיאל דהא והא איתא וכו' כ"כ התוספות בפרק ע"פ וכ"כ הגהות מיימון וסמ"ג:

סעיף קטן יח
ומ"ש ונותנין בה תבלין וכו' שם בגמרא וכתב המרדכי בשם הרוקח לכך משימין בחרוסת קנה קנמון וזנגבי"ל לפי שא"א לדוכן היטב שלא יהא בהם חוטין קשין וזהו זכר לטיט שהיה תבן מעורב עם הטיט:

סעיף קטן יט
ומ"ש שנותנין בו תפוח ואגוזים ותאנים כ"כ שם התוספות שצריך לעשות חרוסת בפירות שנדמית כנסת ישראל וכתב עוד שם כפלח הרמון. ושקדים שם ע"ש ששקד הקב"ה על הקץ:

סעיף קטן כ
ושני תבשילין אחד זכר לפסח כו' בע"פ (קיד.):

סעיף קטן כא
ומ"ש מאיזה מין שימצא שם איכא מ"ד סילקא וארוזא ואיכא מ"ד דג וביצה איכא מ"ד שני מיני בשר והרמב"ם פסק כמ"ד שני מיני בשר וכן פסקו הגהות מיימוניות וכתבו עוד הגהות מיימוניות שכתב רשב"ם שפר"ח שיש ליקח ב' מיני בשר צלי ומבושל צלי כנגד פסח ומבושל כנגד חגיגה ואינו נראה לר"י דהא סתם לן תנא כבן תימא דאמר חגיגה נאכלת צלי לכן יש ליקח ב' מיני בשר אפילו שניהם צלויים או שניהם מבושלים עכ"ל:

סעיף קטן כב
וי"א כשפסח במ"ש שאין ליקח וכו' כ"כ הרא"ש מטעם דמהרה יבנה בית המקדש ב"ב ויאמרו אשתקד מי לא הבאנו זכר לחגיגה אע"פ שחל י"ד בשבת השתא נביא חגיגה בשבת וכתב רבינו ירוחם שכך נראה עיקר והר"פ כתב שאין לחוש וכו' כ"כ המרדכי וכ"כ הגה"מ וסמ"ק: כתב הכלבו דאמרינן בירושלמי שמנהג לקחת זרוע וביצה כלומר בעא רחמנא למיפרק יתנא בדרעא מרממא: וכתב עוד מנהגינו לעשות צלי מזרוע בהמה זכר לזרוע נטויה ואין צולין אותו בשפוד רק על הגחלים והטעם לפי שהוא זכר לפסח ופסח לא היה נצלה אלא בשפוד של רמון ואם נחזר אחר שפוד של רמון יהיה טורח גדול והמבושל עושין מביצה זכר לאבילות ב"ה וי"א מפני שהיא קלה לבשל עכ"ל:

סעיף קטן כג
ואין צריכין להביא מכל אלו לפני כל אחד ואחד וכו' בפרק ע"פ (קטו:) ונוטל ידיו לצורך טיבול הראשון דכל שטיבולו במשקה צריך נטילה כבר נתבאר דין זה בסימן קנ"ח:

סעיף קטן כד
ומ"ש ולא יטול קודם קידוש כי לקידוש א"צ נטילה ומיהו מי שרגיל ליטול כל ימות השנה קודם קידוש וכו' ענין נטילה קודם קידוש נתבאר בסימן רע"א אבל המרדכי כתב בפרק ע"פ מותר ליטול ידיו קודם קידוש דלא הוי היסח הדעת אבל בפסח שיש הפסק גדול בינתיים אין לו לבע"ה ליטול ידיו קודם קידוש משום דצריך ליטול ידיו פעם אחרת לעשות הטיבול ונמצא דברכה ראשונה היתה לבטלה אבל כל בני הבית רשאים ליטול ידיהם קודם קידוש דלדידהו לא הוי היסח הדעת ולא יצטרכו ליטול ידיהם שנית כדי לעשות הטיבול מידי דהוה אקידוש לרב למאי דס"ד השתא דחשיב קידוש להיסח דעת למקדש ולא חשיב היסח דעת לאחרים היוצאים באותו קידוש עכ"ל ואיני יודע מה הפסק גדול יש בקידוש דפסח יותר מבקידוש שאר שבתות וי"ט דאי משום יקנה"ז תינח כשחל פסח במ"ש חל בשאר ימים מאי איכא למימר ומשום חל פסח להיות במ"ש לא הו"ל לסתום ולכתוב דבפסח יש הפסק גדול בינתיים גם מה שטען דצריך ליטול ידיו פעם אחרת לעשות הטיבול איני יודע לו טעם דלמה לא תעלה לו נטילה דקודם הקידוש לנטילה דטיבול כשם שעולה לו בשבתות וי"ט נטילה דקודם קידוש לנטילה דסעודה וצ"ע ורבינו ירוחם כתב קודם קידוש אין ליטול שתי ידיו כמו בשבת ושאר ימים טובים דהתם יכול לקדש על הפת ובכאן צריך ארבע כוסות והרא"ש כתב בתשובה גבי פסח אין נוטל ידיו קודם קידוש ולא חילק בין רגיל לשאינו רגיל:

סעיף קטן כה
ומ"ש רבינו על דברי הר"מ ובעל העיטור ולא נהירא אין דבריו נכונים דכיון דפלוגתא היא אם צריך נטילה טוב שלא לברך:

סעיף קטן כו
ומ"ש דהרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה וכו' זה ע"פ הסברות שכתב רבינו בסי' ז' שאחר עשיית צרכיו מברך ענט"י אבל לפי דעת הרא"ש שכתב רבינו שם דאינו מברך ענט"י אחר עשיית צרכיו אא"כ רוצה הוא להתפלל אין תיקון זה כלום וכ"ש לפי מה שהעליתי שם דאפילו ברוצה להתפלל נמי אינו מברך על נטילת ידים אחר עשיית צרכיו:

סעיף קטן כז
ומטבל כדי לעשות שינוי בשביל התינוקות וכו' בפרק ע"פ (שם):

סעיף קטן כח
ומ"ש כי זהו שינוי שטובלין קודם סעודה כך פירש"י ורשב"ם:

סעיף קטן כט
ומ"ש ואין צריך מהם כזית שם אהא דתניא גבי מרור אכלו לחצאין יצא כתב הרא"ש משום דמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה בפחות מכזית אבל בירקות הראשונות שמברך עליהם בפה"א דעלמא ואין מזכירין עליהם אכילה א"צ מהם כזית וכ"כ הרשב"א בתשובה דא"צ שיעור דאינו בא אלא להיכר אבל הרמב"ם כתב שצריך לאכול כזית וכתבו הגהות כזית זה לא ידעתי מה טיבו דכיון דאין טיבול זה אלא להתמיה התינוקות בכל דהו סגי עכ"ל ומצאתי בתשובת מהרי"ל וז"ל בורא נפשות רבות איכא פלוגתא אי צריך לאומרו אחר טיבול ראשון על כן אני אוכל פחות מכזית לאפוקי נפשי מפלוגתא... אף על גב דהמיימוני כתב כזית הא מחו לה כמה עוכלי בעוכלא ע"כ והרשב"א כתב שאלת מהו לברך בטיבול ראשון ואחריו אם אכל כזית: תשובה כל שאכל כזית צריך לברך אחריו שאין בה"מ פוטרת מה שאכל קודם סעודה ואינו מסייע בסעודה כלל והרי זה כדברים הבאים לאחר הסעודה שלא מחמת הסעודה שטעונות ברכה לפניהם ולאחריהם ומ"מ אינו ראוי לברך אחריו מיד עד שיאכל מרור שאילו בירך על הירקות אחריהם נמצא שיצטרך לברך אמרור בפה"א ולאכול כדרך שהוא מברך על המצה שתים ואין ברכת הלחם פוטרת את המרור אע"פ שקראהו פרפרת הפת שאין הפת פוטרת את הפרפרת אלא הפרפרת שהיא באה ללפת את הפת שאז פטור' מפני שהיא טפילה לפת אבל האחר' שאינה באה מחמת הפת אין הפת פוטרתה ולאחר המזון מברך ברכה שלאחריו ופוטר אותו ואת הירק שאכל בטיבול וכן נהגתי והנהגתי עכ"ל:

סעיף קטן ל
ומ"ש רבינו בשם ר"ת דטיבול זה לא יהא בחרוסת כך פרשב"ם בפ' ע"פ וכ"כ התוס' והרא"ש בשם ר"ת והגהות כתבו שהר"מ היה רגיל לעשות גם טיבול זה בחרוסת ואומר מ"ש ר"ת שאינה בחרוסת היינו שאין צריך חרוסת אבל אם רוצה הרשות בידו מיהו בס"ה כתב רבותינו שבצרפת אין נוהגים לעשות טיבול זה בחרוסת כי אינו נזכר במשנה עד טיבול שני וכן פי' הרב ר' יחיאל שטיבול ראשון הבא לעשותו בחרוסת אינו אלא מנהג שטות ופסקו רבינו תם ור"י שאסור לעשות טיבול ראשון בחרוסת דעיקר מצוה היא בטיבול שני למרור וקודם המצוה אין למלא כריסו מחרוסת אלא יאכלנו בעת המצוה לתיאבון כמו מצה עכ"ל ספר התרומה ואנו אין לנו אלא דברי הר"מ דהוא בתראה וידע דברי כולם עכ"ל ואיני יודע מה ראו לתפוס כדברי הר"מ כיון דכי מטביל בחומץ לכ"ע ש"ד ובטיבול דחרוסת חולקים כמה גדולים טיבול דחומץ עדיף וכך נוהגים

המדקדקים לעשות טיבול זה בחומץ וכ"כ המרדכי דטיבול זה לא יהא בחרוסת אלא בחומץ או ביין ומצאתי כתוב שיש עושין אותו במי מלח:

סעיף קטן לא

ומ"ש ואפילו אין לו שאר ירקות וכו' אפילו הכי אין לטבול בחרוסת כ"כ שם הרא"ש:

סעיף קטן לב

ומ"ש ולר"י מברך אחר הטיבול ולרשב"ם אין צריך לברך היינו מדנחלקו בטעם למה אינו מברך בפה"א כשאוכל מרור וכמו שכתב רבינו בסי' תע"ה דלר"י שנפטר בברכת המוציא א"כ אחר טיבול ראשון צריך לברך אם אכל כזית ולרשב"ם שסובר שהוא נפטר בברכת בפה"א שבירך בטיבול ראשון א"כ אין לברך אחר טיבול ראשון דא"כ יצטרך לחזור ולברך בפה"א בטיבול שני ולפ"ז לא הוה ליה לרבינו לכתוב דלרשב"ם א"צ לברך אחריו דמשמע שאם רצה לברך רשאי ואינו כן דא"כ נמצא שהוא מברך ברכה שאינה צריכה ואסור אלא כך הוה ליה לכתוב לרשב"ם אין לו לברך אחריו וה"ה כתב בשם הרשב"א שאינו מברך אחר טיבול זה והכי נקטינן: כתב האגור מהר"י מולין הורה לחזר אחר כרפס לטיבול ראשון שקורין בלעז אפי"ה כי אינו מרור ויש סמך בלוקח כרפס אותיות ס' פרך ששעבדו מצרים ששים רבוא אבל בפיטרוזיל"ו וקורבי"ל בלשון אשכנז היה מסופק שמא עולשין הוא מין מרור ולאחר שמילא כריסו ממרור בטיבול ראשון היאך יברך על אכילת מרור וכשאין לו כרפס יקח כרתי פור"י בלע"ז עכ"ל ונראה שלא היה בקי בפירוש עולשין ולכך נסתפק שמא הוא פיטרוזיל"ו אבל אנו יודעים שעולשין הוא אינדוריא בלע"ז ואינו ענין לפיטרוזילו:

סעיף קטן לג

ויקח מצה האמצעית ויבצענה לשנים ויתן חציה לאחד מן המסובים לשמרה לאפיקומן כ"כ הרא"ש והמרדכי בפרק ע"פ וכ"כ הגהמ"י שכתב הר"מ ודלא כס"ה והרוקח שפירש לבצוע הראשונה:

סעיף קטן לד

ונותנין אותה תחת המפה זכר למשארותם וכו' כ"כ הרוקח: כתב הכלבו המנהג לחלקה קודם שיקרא ההגדה כדי שיאמר עליה הא לחמא עניא מה עני בפרוסה אף כאן בפרוסה וי"א שהוא כדי שיראו התינוקות וישאלו מפני מה אנו מטמינים המצה ועדיין לא אכלנו וי"א כדי שלא יראו ויאכלו אותה תוך הסעודה בשוגג ולא יהיה לו עוד מצה משומרת באחרונה ולפיכך מצניעין אותה עכ"ל:

סעיף קטן לה

וחציה ישים בין שתי השלימות וכו' כ"כ הרא"ש בפרק ע"פ:

סעיף קטן לו
ויגביה הקערה שבה המצות וכו' שם (קטו:) למה עוקרין השולחן כדי שיכירו התינוקות וישאלו וכתבו התוספות והרא"ש והאידנא ששולחנות שלנו גדולים וטורח לסלקן מסלקין הקערה שבה המצות כאילו אינם רוצים לאכול יותר וכ"כ רשב"ם וז"ל וה"מ לדידהו דהוה להו שולחן קטן לפני מי שאומר ההגדה לבדו וכן לכל אחד אבל אנו מסלקים את הקערה שבה מצה ומרור ושני תבשילין לסוף השולחן ודי לנו בכך ויש שנוהגים להגביה את הקערה על הכף והגבהתה חנם ואין כאן היכר לתינוק אבל עוקרין הקערה לגמרי ונותנה בקרן זוית כאילו כבר אכלו כדי שיכיר התינוק וישאל דדמו לעקירת שולחן עכ"ל וכתב בהג"מ ובסמ"ק כשהוא מתחיל הא לחמא עניא יגביה הקערה ויעקרנה מלפניו ויתננה בסוף השולחן וכשמתחיל עבדים היינו יחזירנה לפניו והרא"ש כתב בתשובה יגביה הקערה ויאמר הא לחמא עניא וכו' עד מה נשתנה ויקח הקערה שבה המצות ויצוה להסירה מעל השולחן כדי שיראה התינוק וישאל למה מסלקין הלחם ועדיין לא אכלו גם מוזגין כוס שני כדי שישאל התינוק לפי שאין דרך למזוג שתי כוסות קודם האכילה ואומר מה נשתנה וכו' וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן לז
ומ"ש רבינו ויש מדקדקין להוציא ממנה התבשילין וא"צ דדוקא כשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלין וכו' כן כתבו שם התוס' ורשב"ם וכ"כ הג"מ:

סעיף קטן לח
ומוזגין מיד כוס שני וכו' עד שואלים זה לזה מה נשתנה משנה וברייתא בפרק ע"פ (קטז.) שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת כלומר ה"ג ול"ג אין אנו חייבין לטבל והכי אמרינן בפרק ע"פ וטעמא משום דא"כ משמע דבלילה הזה אנו חייבין לטבל ב"פ וליתא דטיבול ראשון אינו חובה ואין עושין אותו אלא כדי שישאלו התינוקות:

סעיף קטן לט
ומ"ש ואין לומר האידנא שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל משום דבסדר הגדה שבמשנה גרסינן הכי הוצרך רבינו לומר דהאידנא דאין בהמ"ק קיים אין לומר כן:

סעיף קטן מ
וכשיגיע למצה זו צריך להגביה כו' עד שנראה כאילו הקדישו לכך בפ' ע"פ (דף קי"ו):

סעיף קטן מא
ומ"ש ונוהגין באשכנ"ז כשמגיע עד לפיכך מגביה כל אחד כוסו וכו' וכ"כ הגה"מ בפ"ח וכתב האגור כשנוטל הכוס בידו כשמגיע ללפיכך נכון לכסות המצה שלא יראה הפת בושתו וכן מנהג נקיי הדעת עכ"ל וכן מצאתי כתוב בתשובת אשכנזים וכתבו עוד שעד אותה שעה תהא המצה מגולה קצת כדאמר לחם שעונין עליו דברים הרבה:

סעיף קטן מב
ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שצריך להקדים זבח וכו' עד סוף הסימן במרדכי ס"פ ע"פ: כתב רב"י נוהגים להגבי' הסל על ראשי התינוקות ואומרים לפיכך אנחנו חייבין וכו': בענין ברכת ההלל איכא פלוגתא דרבוותא וכו' הר"ן בפרק ע"פ כתב הרבה בענין זה ואין להאריך מפני שמנהג כל העולם שלא לברך על הלל שאומר על שולחנו ומנהג בני ספרד לקרותו בצבור ולברך עליו כדברי מס' סופרים. טעם למה בליל פסח קורין ההלל מיושב כתבתי בסימן תכ"ב: כתב רב"י סומא פטור מלומר הגדה כמו שפטור מכל המצות ומ"מ חייב בכל מדרבנן ולהוציא הרבים יכול להוציא למאן דאמר מצה בזמן הזה דרבנן דאתי דרבנן ומוציא דרבנן וכך פשוט בפרק ע"פ פ"י ומברך עכ"ל ויש לתמוה עליו דלא פטרו מכל המצות אלא ר' יהודה בפרק החובל (בבא קמא פז.) ולית הלכתא כוותיה ומיהו מ"ש דמ"מ חייב בכל מדרבנן כ"כ התוספות בפרק החובל אליבא דרבי יהודה. כתב הכלבו יש לועזים הא לחמא עניא ומה נשתנה כדי שיבינו הנשים והטף ויש לועזים אף עבדים ומנהג יפה הוא אחר השאלה שילעזו אף התשובה כי מה תועלת הבנת השאל' אם לא ידעו התשוב':

סימן תעד

סעיף קטן א
ושותה כוס שני וכתב ריי"ף שצריך לברך בפה"ג כ"כ בפרק ע"פ וטעמו משום דד' כוסות הואיל וכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא צריך לברך בפה"ג אכל כסא וכסא וכתב עליו הרא"ש ול"נ דאע"ג דכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה היא כיון דליכא היסח דעת לא בעי לברוכי אכל כסא וכסא וכן נהגו שלא לברך בפה"ג אלא על כוס של קידוש וכוס של בה"מ:

סעיף קטן ב
ולענין ברכה אחרונה כתב הריי"ף בפרק ע"פ שצריך לברך על השני ואחר הד':

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו שהקשו עליו למה יברך אחר השני וכו' כ"כ שם הרא"ש וכתב שיש מיישבים דבריו דמיירי באין לו יין לשתות בתוך המזון ודחה הוא ז"ל דבריה' לומר דאפי' אין לו יין לשתות בתוך המזון אינו מברך אחר כוס שני:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבי' בשם אבי העזרי שיש לברך אחר ראשון ואחר ג' וד' כלו' אחר ג' ואחר ד' וטעמו שכיון שמפסיק בין כוס לכוס שלא בעניני אכילה ושתיה צריך לברך אחריו משא"כ

בין ב' לג' שאין מפסיק ביניהם אלא בסעודה וברכת כוס שני פוטר יין שבתוך הסעודה הלכך אין לברך אחריו:

סעיף קטן ה

ומ"ש בשם ר"ח דכוס של קידוש ושלפני בה"מ וכו' טעמו דכולה חדא סעודתא היא מתחיל מכוס של קידוש ומסיים בכוס של בה"מ הלכך אין לברך בנתיים כלל אבל אחר כוס של בה"מ מברך שכבר נגמרה הסעודה ואחר רביעי פשיטא שצריך לברך שהוא גמר השתייה:

סעיף קטן ו

ומ"ש כיון שיש לו כוס לברך עליו וכו' דמשמע שאם לא היה לו כוס לבה"מ היה צריך לברך אחר כוס ב' הוא ע"פ אותם שרצו ליישב סברתו של הרי"ף לומר דדוקא באין לו יין לשתות בתוך המזון הוא דקאמר דצריך לברך אחר כוס ב' וכבר כתבתי שדחה הרא"ש דבריהם:

סעיף קטן ז

וא"א הסכים לדבריהם בברכה אחרונה כלומר אבל לא בראשונה שהוא ז"ל סובר שאין מברך אלא בכוס של קידוש וכוס של בה"מ כמ"ש בסמוך ודעת הר"ן וה"ה מסכמת לדעת הרא"ש לענין ברכה אחרונה וז"ל הרא"ש בתשובה בסוף דבריו הלכך נראה דאין לברך אלא על כוס א' וג' וברכה אחרונה אין לברך כי אם על כוס ד' וכן מצאתי כתוב בשם ה"ר יונה וכן ראוי לעשות דהממעט בברכות לא הפסיד דברכות אינן מעכבות אבל המרבה מפסיד דהוי ברכה לבטלה עד כאן לשונו וכ"כ הרשב"א בתשובה וכך פשט המנהג:

סימן תעה

סעיף קטן א

ויטול ידיו אע"פ שנטל ידיו בטיבול ראשון אמרי' בפרק ע"פ (קטו:) חוזר ונוטל ידיו שניה ומברך ענ"י מפני שהסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה וכתב המרדכי נ"ל שאם נתכוון בנטילה ראשונה לגמור בה כל סעודתו בלא היסח הדעת אין צריך לחזור וליטול שניה ע"כ ונ"ל דאין לכוון בכך שלא לבטל תקנת חכמים שתקנו ליטול פעמיים בליל פסח:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ויקח הקערה שהמצות בתוכה כסדר שהניחום השלימה למעלה והפרוסה תחתיה הכי אמרי' בפר' כיצד מברכין (ברכות לט.) הכל מודים בפסח שמניח פרוסה לתוך שלימה ובוצע:

סעיף קטן ג
ומ"ש שיש מי שאומר שמברך על הפרוסה המוציא וכו' לכך הרוצה לצאת ידי שניהם יאחוז שתיהם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי בפרק ע"פ וכ"כ הגהות מיימון בשם סמ"ג וז"ל הרשב"א בתשובה נוטל מצה שלימה ומניח עליה הפרוסה ומברך המוציא ועל אכילת מצה על הפרוסה משום לחם עוני ואינו צריך ג' מצות ואע"פ שאמרו מניח פרוסה בתוך שלימה כל שהקטן בתוך הגדול בתוך קרי ליה עכ"ל ובס"ס זה כתב רבינו שכן דעת הרי"ף שדי בשתי מצות ושהרא"ש חולק וכן נהגו:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו שמברך על אכילת מצה וכן מ"ש לקמן שמברך על אכילת מרור כך היא נוסחת הרמב"ם וכתב ה"ה שטעמו מפני שבברכה זו מוציא עצמו ואחרים עמו השומעין אותו אבל לפי דעת הרבה מן האחרונים הנוסח הוא לאכול מצה ולאכול מרור וכן עיקר עכ"ל והעולם נהגו לברך בעל:

סעיף קטן ה
ויאכל בהיסיבה פשוט בפרק ע"פ (קח.):

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם לא היסב לא יצא וצריך לאכול פעם אחרת בהיסיבה כ"כ שם הרא"ש מדיוק' דברייתא:

סעיף קטן ז
כתב רבינו ויברך המוציא ויטבול בחרוסת וכ"כ הרמב"ם אע"פ שמדברי הרמב"ם נראה דעל כזית דאכילת מצה קאמר דמטבל בחרוסת ולא אכזית דהמוציא לא דק רבינו בהכי מאחר שהוא סובר ששום אחד מהן אינו מטבל בחרוסת והראב"ד דחה דברי הרמב"ם וכתב ה"ה שכן דעת הרבה מן האחרונים וכן נהגו:

סעיף קטן ח
ואחר כך יקח כזית ממרור פשוט במשנה פרק כל שעה (פסחים לט.) דבעי' שיאכל כזית:

סעיף קטן ט
ומ"ש וישקענו כולו בחרוסת בפרק ע"פ (קטו.) אמר רב פפא ש"מ האי חסא צריך לשקועי דאי ס"ד לא צריך לשקועי נטילת ידים למה ומיהו התם בגמרא דחינן ליה דדלמא לעולם אימא לך לא צריך לשקועי וקפא מריחא מיית אלא למה לי נטילת ידים דלמא משקעו ליה וא"כ לא קי"ל כרב פפא ולכן הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטוהו אבל הרוקח הביאו ולכן כתבו רבינו:

סעיף קטן י
ומ"ש ולא ישהנו בתוכו שלא יתבטל טעם מרירותו מימרא דרב פפא בפרק ע"פ (שם:):

סעיף קטן יא
ומ"ש ויאכלנו בלא הסיבה (שם) מרור א"צ הסיבה ופירש"י מפני שהוא זכר לעבדות ונ"ל שאם רצה לאוכלו בהיסיבה רשאי:

סעיף קטן יב
ולא יברך עליו בפה"א כ"כ התוספות והרא"ש והמרדכי בפ' ע"פ וכך הם דברי רשב"ם ור"י ג"כ שם. ושלא כדברי הרשב"א שכתב בתשובה שצריך לברך עליו בפה"א ג"כ:

סעיף קטן יג
ואין מברכין על החרוסת אע"פ שהוא מצוה הטעם לפי שהוא טפל למרור:

סעיף קטן יד
ואם אין לו ירקות לטיבול הראשון אלא מרור יברך עליו בטיבול ראשון וכו' מחלוקת בפרק ע"פ (קטו.) ואיפסיק הלכתא כרב חסדא דאמר הכי:

סעיף קטן טו
ומ"ש וטוב לחזור אחר שאר ירקות שם רב אחא ברי' דרבא מהדר אשאר ירקות לאפוקי נפשיה מפלוגתא:

סעיף קטן טז
ואח"כ נוטל מצה ג' ובוצע ממנה וכורכה עם מרור ביחד וכו' שם תניא אמרו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ופירש"י שהיה כורכן בבת אחת. פסח מצה ומרור א"ר יוחנן חלוקין עליו חביריו על הלל כלומר דיאכלוהו כל חד וחד לחודיה משמע ואסיקנא והשתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן מברך על אכילת מצה ואכיל והדר מברך על אכילת מרור ואכיל והדר אכיל מצה וחסא בהדדי בלא ברכה זכר למקדש כהלל וכתבו התוס' והרא"ש מברך אמצה ואכיל וכו' אם היה כורך שניהם יחד תחלה הוה אתי מרור דרבנן ומבטל למצה ואם היה אוכל מצה בלא מרור תחלה כשהיה כורכן אח"כ אתי מצה דרשות ומבטל מרור דרבנן:

סעיף קטן יז
וכ"כ א"א ז"ל וטובלו בחרוסת וכו' שם וכן דעת הרמב"ן שמטבלו בחרוסת וכן נהגו וכתב האגור בשם מהר"י מולין הכריכה שעושין זכר למקדש כהלל יש לטבל החזרת בחרוסת ולאכול עם החרוסת אבל באכילת מרור יטבל החזרת בחרוסת וינענע החזרת מן החרוסת שלא יבטל טעמו עכ"ל:

סעיף קטן יח
כתב אחי ה"ר יחיאל מספקא לי בכריכה אי בעי היסיבה וכו' לי נראה דפשיטא דבעי היסיבה שהלל כשהיה כורך בהסיבה היה אוכל שהרי מה דכריכה היתה עולה לו לאכילת מצה דמצוה וקי"ל דמצה צריכה היסיבה ואע"ג דמרור א"צ היסיבה אם רצה

לאוכלו בהיסיבה אין בכך כלום וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב אימתי צריכין היסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ד' כוסות ושאר אכילתו ושתייתו אם הסיב ה"ז משובח ואם לאו א"צ עכ"ל ומדלא כתב אבל מרור אינו אוכלו בהיסיבה משמע שאם רצה לאכלו בהיסיבה אין בכך כלום אע"ג דאיכא למידחי דאכילתו ושתייתו משמע אכילה ושתיה שאינה של מצוה ולאפוקי אכילת מרור כתב כן י"ל דהיינו כי היכי דלא נימא דאכיל מרור בהיסיבה הוי משובח אבל אין ה"נ שאם רצה לאכלו בהיסיבה אין בכך כלום וכיון דמצה צריכה היסיבה והיא מעכבת בה צריך לאכול מצה ומרור דכריכה בהסיבה:

סעיף קטן יט

וכתב עוד הרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא ישיח עד שיעשה כריכה כהלל וכו' כ"כ האגור בשם בעל המאור:

סעיף קטן כ

בלע מצה וכו' עד אף ידי מצה לא יצא בפ' ע"פ (שם):

סעיף קטן כא

ומ"ש ואפי' בלע מצה ומרור כאחד וכו' כלומר ולא אמרינן דכיון דאין במרור זה מצוה כלל מבטל למצה וטעמא משום דכיון דלא לעסו אינו מבטל טעם המצה והרמב"ם כתב שהמרור כטפילה למצה. וכרכן בסיב פרשב"ם משום דלא היה ממש בפיו לא זה ולא זה וכזורק אבן לחמת דמי וגם הר"ן כ' דטעמא משום דאין דרך אכילה בכך. בתה"ד דקדק מדברי המרדכי דמצוה מן המובחר לבלוע כל הכזית של מצה כשהוא מרוסק בבת אחת וה"ה לכזית של מרור (ג' עמ"ש לעיל אות א'):

סעיף קטן כב

אכלן בלא מתכוין יצא ברייתא בפ' ע"פ ואמרינן התם דרבי יוסי פליג ואמר דצריך שיתכוין ומאחר שהרא"ש פסק דמצות צריכות כוונה וכמ"ש רבי' בסמוך א"כ ודאי קים ליה דאכלן בלא מתכוין לא יצא ואף על פי שכתב בפרק ערבי פסחים האי ברייתא דאכלן בלא מתכוין יצא משום אכלן דמאי ואכלן לחצאין דמיתני בה כתב וסמך על מ"ש שם בסמוך דברי ר"י דדייק מיניה בגמרא דבעיא כוונה וגם על מה שכתב בספ"ק דר"ה דמצות צריכות כוונה וא"כ לא הו"ל לרבינו לכתוב סתם אכלן בלא מתכוין יצא דמשמע דכ"ע אית להו הכי:

סעיף קטן כג

כתב הרמב"ם היה נכפה ואכל מצה בשעת חוליו לא יצא ואיני יודע אם הוא פוסק דמצות צריכות כוונה וכו' עוד יש להסתפק בדעת הרמב"ם שכתב אכל מצה בלא כוונה

כגון שאנסוהו עו"ג לאכול מצה יצא אלמא ס"ל דמצות אין צריכות כוונה ובמה שאכתוב בסמוך יתבאר וסוגיין הכי איתא בס"פ ראוהו ב"ד (ראש השנה כח.) שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא כפאו מאן אילימא כפאו שד והתניא עתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו אמר רב אשי שכפאוהו עו"ג ופי' רש"י שכפאוהו עו"ג. ואע"פ שלא נתכוין לצאת י"ח מצה אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא פשיטא היינו הך מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל אבל הכא זכרון תרועה כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא קמ"ל ובתר הכי אמרינן בגמ' א"ל ר' זירא לשמעיה איכוין ותקע לי והרי"ף כתב לדר' זירא ושבקא לדרבא משמע דס"ל דמצות צריכות כונה ואם כן לא קי"ל כדשלחו ליה לאבוה דשמואל והרמב"ם פסק בהל' חמץ ומצה כדשלחו ליה לאבוה דשמואל דכפאוהו עו"ג יצא ובפ"ב מהלכות שופר פסק כר' זירא ותמהו הר"ן וה"ה שנראה שדבריו סותרין את דבריו והר"ן בס"פ ראוהו כתב דאיכא למימר דלא פליגא דידיה אדידיה דס"ל דבתקיעת שופר כיון דחזינן דר' זירא אמר לשמעיה איכוין ותקע לי נקטינן דצריך כוונה אבל בכפאוהו ואכיל מצה כיון דלא חזינן בגמרא מאן דפליג עליה בהדיא לא דחינן ליה דאע"ג דבתקיעת שופר לא יצא הכא יצא כדאמרינן בעלמא (כריתות יט.) המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ובגמרא נמי עבדינן צריכותא ממצה לשופר הלכך אע"ג דשופר מידחיא דקי"ל צריך כוונה בכפאוהו ואכל נקטינן דיצא: ובהא דכפאוהו עו"ג ואכל מצה יצא כתב דדוקא כה"ג יצא שיודע הוא שעכשיו פסח וזו מצה אלא שאינו מתכוין לצאת אבל כסבור חול הוא ואכל מצה או כסבור לאכול בשר ואכל מצה ודאי לא יצא דאם איתא למה לי למינקט כפאוהו עו"ג לינקוט חד מהני גווני אלא ודאי כדאמרן עכ"ל וכ"כ ה"ה ג"כ ובהכי אתי שפיר שכתב שאם אנסוהו עו"ג לאכול מצה יצא ולא כתב שאם אכלן בלא מתכוין יצא דבלא מתכוין בכל גוונא דלאו מתכוין משמע. אבל רבינו ירוחם כתב בשם התוספות דכפאוהו ואכל מצה מיירי שהיה סבור שהוא חמץ ונמצא שאכל מצה אבל אם ידע שהיא מצה ולא רצה לאכלה וכפאוהו ואכלה לא יצא ואפי' למ"ד דמצות אין צריכות כוונה אם מתכוין שלא לצאת לא יצא עכ"ל:

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו דבה"ג כתב דמצות צריכות כוונה וכן דעת הרא"ש הוא בפסקי הרא"ש ספ"ק דר"ה וכבר כתבתי שכן דעת הרי"ף והר"ן כתב שדעת הרבה מן הגאונים ודעת הרשב"א דמצות אין צריכות כוונה:

סעיף קטן כה
אכלן חצאין וכו' ברייתא בפרק ע"פ (שם) אכלן לחצאין יצא ובלבד שלא ישהא בין אכילה לחבירתה יותר מכדי א"פ:

סעיף קטן כו
ומ"ש דשיעור אכילת פרס הוא ד' ביצים זהו לדעת הרא"ש אבל דעת הרמב"ם שהוא ג' בצים וכן הוא דעת הרשב"א ויתבאר טעם מחלוקתם בסימן תרי"ב:

סעיף קטן כז
ואין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון וכו' פשוט בסוף מסכת פסחים (קכ.):

סעיף קטן כח
כתב הרי"ף שא"צ אלא שתי מצות וכו' בפרק ע"פ וכ"כ ג"כ הרמב"ם אבל הרא"ש כתב בפרק ע"פ ולי נראה דמ"ש פסח לענין לחם משנה משאר כל ימים טובים שלא יבצע על שתי ככרות שלמים דהא דדרשינן לחם עוני לפרוסה היינו אותו לחם שיוצא בו ידי אכילת מצה אבל המוציא פשיטא דשלימים בעינן כשאר י"ט תדע דאם אין לו לחם עוני כי אם כזית ויאכל אותם באחרונה ויברך המוציא על מצה עשירה פשיטא דתרתי שלימות בעינן וה"ה אם יש לו לחם עוני לאכלו בתחלה למה לא יברך המוציא על השלימה הלכך נהגו העם ג' מצות עכ"ל וזהו שכתב רבינו ולזה הסכים א"א ז"ל וכ"כ ג"כ המרדכי כדברי הרא"ש כ' הרד"א אם אין לו אלא ג' מצות לשתי הלילות כתב אבן הירחי שדי לו בהם כיצד כשמברך המוציא ועל אכילת מצה בוצע מן הפרוסה בלבד ואוכל וכריכה של הלל עושה מן הפרוסה ואינו נוגע בשלימה כלל נשארים לו שתים לליל שניה יעשה בהם כסדר הזה:

סעיף קטן כט
ומ"ש רבינו עוד בשם הרא"ש ונהגו באשכנז ובצרפת לעשותן מעשרון כו' עד סוף הסי' שם בפסקי הרא"ש והמרדכי והג"מ בפ"ו:

סעיף קטן ל
ומ"ש שהיוצא מבית האסורין מביא תודה טעמו דכיון דבפסח יצאו ישראל ממצרים שהיו אסורים שם והיוצא מבית האסורין מביא תודה נהגו לעשות מצות אלו כעין לחמי תודה וכן מבואר בדבריהם וכתב הכלבו צריך ליזהר לאפותן כסדר עשייתן ראשונה שאל"כ מה תועיל קדימת עריכתן וכ"כ הרד"א בשם הראב"ד דלדברי המדקדקים לעשות בהן סי' צריך ליזהר לאפותן על הסדר וכתב עוד הכלבו בשם הראב"ד שראוי לעשות מצות של מצוה רקיקים וקטנים לא עבים וגדולים שאין זה לחם עוני: כתב האגור בשם מהר"י מולן אם נשברה אחת מהג' מצות או נאבדה נכון לאפות אחרות משום אסמכתא דג' עשרונים ועוד דזמנין אין שימור גמור לשאר מצות אבל מ"מ אם נשברה

אחת דנתי לפני מורי ולקח אותה במקום השנייה כיון דבלאו הכי בוצעין אחת ואפי' היתה השלישית הנשברת דמשום הקדמה למצות לא יאפה אחרת עכ"ל דין מצה גזולה אם יוצאין בה בפסח נתבאר בסי' תצ"ד. אם יוצאין במצה שרויה או מבושלת נתבאר בסי' תס"א:

סימן תעו

סעיף קטן א

ואוכלין כל צרכם במקום שנוהגין לאכול צלי אוכלין ובמקום שאין נוהגים אין אוכלין משנה בפרק מקום שנהגו (פסחים נג.):

סעיף קטן ב

ומ"ש וגדי מקולס אסור בכל מקום גז"ש וכתב הרמב"ם ואם היה מחותך או שחסר ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר ה"ז מותר במקום שנהגו וטעמו מדתניא בפרק כיצד צולין (פסחים עד:) איזהו גדי מקולס כל שצלאו כולו כאחד נחתך ממנו אבר או נשלקה ממנו אבר אין זה גדי מקולס ופירשו שם אפי' נשלק במחובר לו וכתבו הרי"ף והרא"ש ברייתא זו בפרק מקום שנהגו:

סעיף קטן ג

ובירושלמי קאמר אפילו בשר עגל או עוף וכו':

סעיף קטן ד

כתב אבי העזרי ראיתי בני אדם שאוכלין בשר עוף צלי וכו' עד סוף הסי' כ"כ במרדכי פרק מקום שנהגו ובמקום מ"ש רבינו ודאי מבושל כתוב שם ונראה דמבושל מנהג כשר והוא יותר מתיישב ומ"מ איכא למידק למה כתב דמבושל מנהג כשר הוא דמאי כשרותא כיון דלא נהגו לאכול צלי אסור הוא לאכול צלי וכל מי שאינו אוכל צלי מה לי אם יאכל בשר מבושל או אם יאכל דברים אחרים ואפשר דהיינו כשרותא דכי חזו ליה דאכל בשר מבושל איכא הוכחה קצת דצלי אסור אבל כשאינו אוכל בשר מבושל לא מוכחא מלתא דמשום דצלי אסור לא אכל בשרא דא"כ הו"ל לאוכלו מבושל וכיון דכי אכיל בשר מבושל מוכח דצלי אסור שפיר קאמר דמנהג כשר הוא לאכול בשר מבושל:

סימן תעז

סעיף קטן א

ולאחר גמר כל הסעודה אוכלין ממצה השמורה תחת המפה וכו' כן כתבו הרי"ף והרא"ש בס"פ ע"פ וכ"כ הרמב"ם:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ויהא זהיר לאכלו קודם חצות בס"פ ע"פ (קכ:) אמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לר"א בן עזריה לא יצא. וכתב הרא"ש לכאורה משמע דהלכה כר"א בן עזריה דסתם מתניתין כוותיה ומיהו בפרק הקורא את המגלה (כ:) איכא סתמא כר"מ ומיהו נכון להחמיר כרבי אלעזר דאפשר דר"מ מודה להרחיק את האדם מן העבירה וכן היה נוהג ר"ת למהר לאכול אפיקומן קודם חצות וגם הר"ן כתב בספ"ב דמגילה שצריך ליזהר שלא לאכול מצת מצוה בלילי פסחים אחר חצות וכן בהלל שבלילי פסחים החמירו בתוספות (כא.) שלא לקרותו אחר חצות עכ"ל והרמב"ם פסק בפ"ו שזמנה כל הלילה:

סעיף קטן ג

ומ"ש וי"א שצריך לכרכו במרור וכו' בס"פ ע"פ (שם) אהא דאמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן פי' רשב"ם שצריך לאכול מצה בגמר סעודתו זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה וזו היא המצה הבצועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כרחנו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אע"פ שאינה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרווייהו ברישא והדר אכיל מצה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטרין ממנה באכילת ד"א שלא לשכח הטעם עכ"ל. וכתב עליו הרא"ש ולפ"ז היה נראה שצריך לאכול עמה מרור וחרוסת כיון שהוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה ועליה היה ראוי לברך על אכילת מצה אלא שכבר מילא כריסו ממנה וא"כ צריך לעשות כמו בזמן המקדש שהיו אוכלין הכל ביחד הלל וסיעתו ואף לרבנן מצוה לאכלן ביחד כלומר זה אחר זה בסמוך אמנם תמהני למה עושין כריכה בתחלה יספיק בכריכה אחרונה זכר למקדש הלכך נ"ל דאותה מצה אינה לשם חובה אלא אוכלין אותה זכר לפסח שהיה נאכל על השובע באחרונה ולפי שהיא זכר לפסח יש ליתן לה דין הפסח שלא לאכול אחריה וא"צ עמה מרור וחרוסת עכ"ל: כתב הרוקח שלא יהיה לו אכילת אפיקומן לטורח דאמר בנזיר (כג.) אכל מצה לשם אכילה גסה עליו נאמר ופושעים יכשלו בם:

סעיף קטן ד

ואם שכח ולא אכלו עד שנטל ידיו לברך וכו' כתב אבי העזרי שיטול ידיו ויברך המוציא וכו' כ"כ הגה"מ בשם סמ"ק פ"ו וכ"כ המרדכי בס"פ ע"פ:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל הסכים לסברא ראשונה בתשובות כלל י"ד כתב וז"ל ואם שכח לאכול מהמצה עד שנטל ידיו כדי לברך או שאמר הב לן ונברך יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל ממנה אבל אם שכח עד שבירך לא יאכל פעם אחרת כי כל מצות שלנו בחזקת

שימור דלישה קיימי ואין להרבות בכוסות ובכלל כ"ד כתב חכמי אשכנז וצרפת פירשו שאין צריך שימור אלא משעת לישה ולכך נהגו שאם שכח ולא אכל כזית מצה שמורה. באחרונה שא"צ לחזור ולאכול לפי שכל המצות שלנו שמורות יפה אבל באלו הארצות שנהגו לעשות שימור משעת קצירה ודאי צריך לחזור ולאכול כזית מצה שמורה ובין שנזכר קודם ההלל בין שנזכר אחר ההלל יטול ידיו ויברך המוציא ואין כאן כשותה בין שלישי לרביעי שכיון שהשלישי היה בטעות חזר כוס שהוא מברך עתה עליו להיות שלישי ואם נזכר אחר שבירך על ההלל אף ע"פ שעשאן שלא כסדרן שהקדים כוס של הלל שהוא ראוי להיות אחרון קודם לכוס בה"מ שהוא שלישי אין סדר ברכות מעכבות עכ"ל ואהא דאמרינן דכדאי הם מצות שלנו לסמוך עליהם כ' הרד"א וא"ת שמא לא אכל מצה לבסוף אלא פירות ומיני קטניות אין זה מעכב שלא אמרו אלא אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אבל לא אמרו שאם הפטירו שעושין פסח שני ולא עדיף אפיקומן מפסח:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם ר"פ כתבוהו הג"מ בשם סמ"ק. ודע שמצאתי במרדכי שרבינו קלונימוס שכח פעם אחת מלאכול אפיקומן ובעודו מברך בה"מ נזכר וסיים ברכתו כי חשב בעצמו אם אפסיק בברכה ולא אשתה נמצא שבירכתי לבטלה ואם אשתה הרי אמרו חכמים בין שלישי לרביעי לא ישתה ולאחר סיום ברכת המזון לא אכל אפיקומן כדי שלא יהא נמצא שמוסיף כוס מדעתו שאוכל שתי סעודות בליל פסח ויש לתמוה עליו דהני לאו טענות נינהו שהו"ל לסיים ברכת המזון חוץ מברכת בפה"ג ולא היה שותה והיה נוטל ידיו ואוכל מצה שמורה ואח"כ חוזר ומברך ברכת המזון כתקנה על הכוס ושותהו ואע"פ שנמצא שאוכל שתי סעודות אין לחוש כדי לקיים מצות אכילת מצה. ואפשר שהיה סובר דברכת המזון טעונה כוס וכל שבירך בלא כוס או שבירך על הכוס ולא שתהו הוי ברכה לבטלה ומפני כך לא תקן בענין זה אבל לדידן ודאי שיש לתקן כך וכדברי אבי העזרי והרה"מ כ' בסוף הל' חמץ ומצה בשם הרשב"א הרי ששכח מלאכול כזית מצה באחרונה וגמר כל הסדר כיצד הוא עושה חוזר ומברך המוציא ואוכל כזית מצה ומברך בה"מ בלא כוס דברכה אינה טעונה כוס עכ"ל וכ"כ ר"י בשם הרשב"א ובשם הראב"ד ז"ל: כתב הכלבו בשם הרא"ש שאם נאבדה המצה שהניח תחת המפה לאפיקומן שיכולין לסמוך על מה שאכלו כבר ואין צריכין יותר והרוקח כתב שאם נאכל האפיקומן בסעודה יקח מצה אחרת ויאכל באחרונה כי מצות שלנו בחזקת שימור הן:

סימן תעח

סעיף קטן א

אחר אפיקומן אין לאכול שום דבר דתנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן בס"פ ע"פ (קט:) ופרשב"ם מפטירין לשון הנפטר מחבירו כלומר כשנפטרין מן הסעודה אין מסיימין אותה באפיקומן ובגמרא מפרש עכ"ל. ובגמרא (שם) מאי אפיקומן אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה ושמואל אמר כגון ארדלייא וגוזלייא לאבא ורבי יוחנן אמר כגון קליות ואגוזים ותניא כוותיה דר"י ופרשב"ם שלא יעקרו מחבורה לחבורה אחר שאכלו הפסח בחבורה לא ילכו בחבורה אחרת לאכול לא פת ולא שום דבר גזירה דלמא אתי למיכל את הפסח בשני מקומות אבל לאכול דברים אחרים במקומן הראשון שרי רב ושמואל ור"י פליגי עליה ואמרי כל דבר אסור לאכול אפילו בחבורה הראשונה ולרב אפיקומן משמע אפיקו מנייכו הוציאו כליכם מכאן ונלך ונאכל במקום אחר ולשמואל משמע לשון אפיקומן הוציאו והביאו מיני מתיקה ואיתא תו בגמרא א"ר יהודא אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן ומר זוטרא מתני הכי א"ר יהודה אמר שמואל מפטירין אחר מצה אפיקומן ופסקו הפוסקים כלישנא קמא וזהו שכתב רבי' אפיקומן הוא לנו במקום הפסח וכו' דלכזית שאוכלין בסוף הסעודה קורין אפיקומן ע"ש שאין מפטירין אחריו אפיקומן ואם אסור לשתות יין אחר כזית מצה שאוכל בסוף הסעודה כתב רבינו בסימן תפ"א:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו לא יעקרו ממקומן לאכול במקום אחר אע"ג דרב קאמר לה פסק כן משום דשמואל ור"י נמי ס"ל הכי שאסור ליעקר מחבורה לחבורה ולא פליגי עליה דרב אלא להוסיף לאכול כל דבר אפילו בחבורתו הראשונה וכדפירש רשב"ם והר"ן ומשמע לרבינו דמצה יש לה דין פסח גם לענין זה ב"ה וכ"כ הרשב"ם ז"ל במשנה ישנו מקצתם. אבל התוספות כתבו דרב לא אירי אלא בקרבן פסח אבל מצה לא אשכחן בשום דוכתא דליתסר בשני מקומות ואי משום דאיתקש לפסח להא על כרחך לא איתקש דאי לא תימא הכי ליפרוך ממתניתין לרב וכו':

סעיף קטן ג

ואם לאחר שהתחילו לאוכלו ישנו כל בני החבורה וכו בס"פ ערבי פסחים (פסחים קכ.) שנינו ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו ור"י אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו ופרשב"ם ישנו כולן לא יאכלו ואם התחילו לאכול פסחם וישנו לא יאכלו דנראה כאוכל פסחו בשני מקומות דמאחר שישנו הסיחו דעתן עוד לאכול וחשיב ליה תנא כאכילת שני מקומות וחומרא בעלמא הוא וה"ה במצה בומן הזה לאחר שהתחיל לאכול מצת

חובה באחרונה וישן הפסק אכילה הוא ושוב לא יאכל משום דעבדי זכר לפסח בזמן שב"ה קיים ר"י אומר נתנמנמו יאכלו ארישא קאי דקאמר ת"ק ישנו מקצתן יאכלו ואתא למימר ה"מ אם נתנמנמו אבל אם נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו כשיעורו והכי הלכתא כר"י דהא רבה קאי כוותיה כדאמרי' בגמרא ע"כ וגם הרא"ש כו' על משנה זו במצה נמי איירי כדמוכח בגמרא בעובדא דרבה ומוכח נמי התם דרבי יוסי אישנו מקצתן קאי והלכה כר"י אבל הרמב"ם כ' בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה חוזרין ואוכלין נרדמו כולן ונעורו לא יאכלו נתנמנמו כולן יאכלו ונראה שהוא מפרש דר"י אסיפא קאי דקאמר ת"ק כולן לא יאכלו ואתא ר"י למימר ה"מ אם נרדמו אבל אם נתנמנמו יאכלו והלכה כרבי יוסי וכתב הרב המגיד ויש בזה שטה אחרת שאין משנתינו אלא לפסח בלבד אבל לענין מצה לא דהוי הפסק שצריך לחזור וליטול ידיו ולברך המוציא וזו היא שיטת הראב"ד בהשגות ורב"י כתב בשם רי"ף שאם אחר שהתחיל לאכול מצה של מצוה באחרונה ישן הוי הפסק ונראה דשינה באמצע הסעודה לא הוי הפסק עכ"ל:

סימן תעט

סעיף קטן א
ואח"כ מוזגין לו כוס ג' ומברך עליו בה"מ משנה בפ' ע"פ (קיז:) ומ"ש ומברך בפה"ג פשוט הוא:

סעיף קטן ב
ומ"ש ושותהו בהיסיב' מסקנא בגמרא בפרק ע"פ (קח.)דכל ד' כוסות בעו היסיבה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ולא יברך אחריו לדעת א"א ז"ל נתבאר בסי' תע"ד:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם שתהו בלא היסיבה צריך לשתות פעם אחרת בהסיבה הרא"ש כתב בפרק ע"פ בכוס ראשון ושני אם לא שתה בהיסיבה יחזור וישתה בהיסיבה אבל בכוס שלישי או ד' אם ישתה יותר נראה כמוסיף על הכוסות ומיהו איכא למימר כיון ששתה שלא כתיקונן הוברר הדבר שלא ממנין הכוסות היה ומה ששתה עתה הוא כוס של חובה ורבינו תפס עיקר סוף דבריו דבכוס ג' ורביעי נמי יחזור וישתה בהיסיבה:

סעיף קטן ה
ומ"ש ולא ישתה בינו ובין כוס ד' משנה בפרק ע"פ (קיז:) בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לד' לא ישתה ומפרש טעמא בירושלמי כדי שלא ישתכר כלומר וישכח מלגמור את ההלל:

סעיף קטן ו
ומ"ש ומצוה לחזר אחר זימון והכי אתמר במדרש תהלים וכו' כ"כ הרא"ש בפ' ע"פ ואח"כ כ' והעולם לא נהגו כן לחזר אחר זימון וההיא דמדרש תילים עם אשתו וקטן שהגיע לחינוך יכול לומר הודו עד כאן לשונו:

סימן תפ

סעיף קטן א
כוס ד' גומר עליו את ההלל משנה בפרק ע"פ (קיז:) ד' גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר ובגמרא (קיח.) מאי ברכת השיר רב יהודה אמר יהללוך ורבי יוחנן אמר נשמת כל חי ת"ר ד' גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול דברי רבי טרפון וי"א ה' רועי לא אחסר מהיכן הלל הגדול רב יהודה אומר מהודו עד על נהרות בבל ורבי יוחנן אמר משיר המעלות עד על נהרות בבל רב אחא בר יעקב אמר מכי יעקב בחר לו יה עד על נהרות בבל. וכ' הרי"ף ומנהג דעלמא כרב יהודה בתרווייהו בברכת השיר ובהלל הגדול. והרא"ש כ' גבי ברכת השיר רשב"ם פירש דעבדינן כתרווייהו וחותמין בהלל בא"י מלך מהולל בתשבחות ואומר הלל הגדול ונשמת וחותמין שנית בא"י מלך מהולל בתשבחות ורבי חיים כהן לא היה חותם ביהללוך בא"י מלך מהולל בתשבחות כיון דבעו למיחתם בסוף ישתבח דשתי חתימות בחד גוונא למה לי עכ"ל וכל זה לפי גירסת רשב"ם שהוא גורס בברייתא כוס רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול אבל הרי"ף והרמב"ם גורסים בברייתא כוס חמישי ולפי דבריהן אינו אומר על כוס רביעי הלל הגדול אלא גומר עליו את ההלל וחותם ביהללוך שהרי הם פוסקים כרב יהודה דאמר דברכת השיר היינו יהללוך ודין כוס חמישי כתב רבינו בסימן אחר זה:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו ומתחיל לא לנו בלא ברכה כן דקדק שם הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש ושותה כוס רביעי בהיסיבה הכי אסיקנא בפרק ע"פ (קח.) דכולהו ארבע כוסות בעו היסיבה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ששותהו בלא ברכה תחלה ומברך אחריו על הגפן נתבאר בסימן תע"ד:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם שתהו בלא היסיבה צריך לשתות פעם אחרת בהיסיבה כבר כתבתי בסי' תע"ט דברי הרא"ש בזה:

סעיף קטן ו
ומ"ש ומברך לפניו וכו' כ"כ הרא"ש בפרק ע"פ וז"ל אם שתה כוס ד' בלא היסיבה צריך לברך בפה"ג על כוס שישתה אח"כ בהיסיבה שהרי כששתה כוס ד' בלא היסיבה ולא נזכר להיסיבה הסיח דעתו מלשתות יותר: כתב הרמב"ם בפ"ח שיש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה אע"פ שאינו מקום סעודה והראב"ד כתב שאין הדעת מקבלת כן והרב המגיד כתב שדברי הרמב"ם מבוארים בס"פ כיצד צולין:

סימן תפא

סעיף קטן א
כוס חמישי לא הוזכר לגירסת רשב"ם ואין לעשותו וכו' הוא אשר כתבתי בסימן שקודם זה שרשב"ם גורס בברייתא רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול ולפי גירסא זו לא הוזכר כוס ה' כלל לא במשנה ולא בברייתא אבל הרי"ף והרמב"ם גורסין בברייתא כוס ה' אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון וכתב הר"ן שהרז"ה סובר דר' טרפון פליג אמתניתין דתנן לא יפחתו לו מד' כוסות ורבי טרפון סבר דה' נינהו ולפ"ז לא קי"ל כר' טרפון ולא נהירא דסוגיין בכוליה פירקין ריהטא דד' כוסות חובה וה' רשות ואם רצה לשתותו אומר עליו הלל הגדול א"נ דמצוה מן המובחר לשתות כוס ה' ולומר עליו הלל הגדול מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל וכוס זה אינו חובה כמו ד' כוסות והרא"ש כ' רשב"ם גורס כוס ד' אומר עליו הלל הגדול דכוס ה' מאן דכר שמיה ואם בא לומר כוס ה' רשות ואם ירצה יעשה כוס ה' הכי הול"ל הרוצה לעשות כוס ה' אומר עליו הלל הגדול אבל לפי גי' הספרים משמע דלר"ט וי"א כוס ה' הו"ל חובה ונהגו העולם לעשותו רשות עכ"ל:

סעיף קטן ב
וכן יראה מדברי רבינו האיי שנשאל לפניו וכו' כלומר כדברי רשב"ם שסובר שאין לעשות כוס ה' נראה מדברי רבינו האי שכתב אנן לא נהגינן בכוס ה' כל עיקר וביאור דברי השאלה שרב סעדיה כ' דכוס ה' רשות ומי שרוצה לשתותו גומר ההלל על כוס ד' ואינו אומר יהללוך ועל כוס ה' אומר הלל הגדול וחותם ביהללוך וזהו שכתב ויניח יהללוך ויאמר לאחריו כלומר יניח מלומר יהללוך על כוס ד' ויאמר על כוס ה' אחר הלל הגדול אבל עכשיו באו תלמידים ואמרו שעל כל כוס וכוס צריך ברכה לאחריו כמו לפניו פי' בכל כוס צריך ברכה דכשם שכוס שלפני בהמ"ז טעון ברכה דעל כוס ראשון אומר קידוש ועל השני אומר אשר גאלנו כך כוסות שלאחריו כל אחד טעון ברכה ולאפוקי מרבינו סעדיה שסובר דכוס ד' אומר עליו ההלל בלא ברכה אלא על כוס ד' חותם ביהללוך ועל כוס ה' חותם בנשמת עד הבוחר בשירי זמרה ולפ"ז מ"ש ושותה כוס

ה' ואומר עליו הלל הגדול וכו' היינו לומר שותה כוס ה' אחר שאומרים עליו הלל הגדול וכו' ואפשר לפרש שמ"ש שעל כל כוס וכוס צריך ברכה לאחריו כמו לפניו כלומר שכל כוס וכוס צריך שיוקדם לו ברכה לפניו ולאחריו שכוס ראשון אומר עליו קידוש היום ועל כוס ב' אומר ברכת אשר גאלנו הרי ברכה זו היא אחרונה לכוס א' וראשונה לכוס ב' ועל כוס ג' מברך בהמ"ז ובפה"ג וברכה זו היא אחרונה לכוס ב' וראשונה לכוס ג' וכוס ד' סוברים תלמידים הללו שמברכין עליו ברכת קריאת הלל וכמ"ש רבינו בסימן תע"ג שר"מ מרוטנבורג וקצת גאונים סוברים כן או שהם סוברים שצריך לברך בפה"ג על כוס ד' וכמ"ש רבינו בסי' תע"ד שי"א שצריך לברך בפה"ג לפני כל כוס וכוס אי זו ברכה מאלו שיסברו צריך לברך נמצא שהיא אחרונה לכוס ג' וראשונה לכוס ד' ואח"כ יתחיל יהללוך וחותם מלך מהולל בתשבחות על כוס ה' ושותיהו נמצאת ברכה זו אחרונה לכוס ד' וראשונה לכוס ה' ואח"כ אומר הלל הגדול וחותם בנשמת הבוחר בשירי זמרה והרי כאן ברכה אחרונה על כוס ה' נמצאו שכל אלו ד' כוסות אע"פ שאין לכל אחד מהן ברכה מיוחדת תחלה וסוף עכ"ז לפי סדר שתקנו חכמים נמצא שלכולם יש ברכה לפניהן ולאחריהם אבל קשה לפי' זה דאם כן היה לרבינו לכתוב כן ושותה כוס ד' ואומר יהללוך אחר ההלל וחותם מלך מהולל בתשבחות ושותה כוס ה' דהוה משמע דעל כוס ה' הוא אומר ההלל וחותם יהללוך ושותיהו ואח"כ אומר עליו ההלל הגדול אבל השתא שלא כתב ושותה כוס ד' משמע שעל כוס ד' הוא אומר יהללוך אחר ההלל וחותם מלך מהולל בתשבחות ואח"כ שותה כוס ה' וקודם שישתה אומר עליו הלל הגדול. והשיב דברי רב סעדיה כ"ה ומנהג יפה הוא כלומר למי שרוצה לשתות כוס ה' וכמ"ש לדעת הרי"ף והרמב"ם ואנו לא נהגינן בכוס ה' כל עיקר נראה שטעמו מפני שלא היה גורסין בברייתא כוס ה' אלא כוס ד' וכדגריס רשב"ם:

סעיף קטן ג

ומ"ש דדברי רב סעדיה מנהג יפה הוא היינו מפני שרוב הספרים גורסין בברייתא כוס ה' וכגירסת הרי"ף והרמב"ם. א"נ אפילו אם היה גורס רבינו האי ג"כ כוס ה' היה סובר דלרשות קתני ולא למצוה וכיון דלית ביה מצוה לא היו נוהגין לעשותו כלל ורב סעדיה סובר דלמצוה קתני ומפני כך היה נוהג לעשותו ואפי' אם היה מפרש דלא הוי מצוה אלא רשות היה מנהגם לשתות כוס ה' כיון דלית ביה איסורא ומה שהשיב דדברי רב סעדיה מנהג יפה הוא היינו לומר דמ"ש שלא לברך על כוס ד' ש"ד כלומר ועדיף ממנהג התלמידים וזה שכתב אח"כ והני ת"ח דמברכין אחר הלל ואחר הלל הגדול כלומר שמברכין על כוס ד' אחר הלל יהללוך ועל כוס ה' אחר הלל הגדול נשמת עד הבוחר

בשירי זמרה דרב סעדיה ודילכון עדיפא כלומר דרב סעדיה דהיינו דילכון שאינם מברכין אלא אחת עדיפא מדילהון שמברכין שתים דלא אמרו רבנן ב' ברכות כלומר אחר בהמ"ז לא אמרו רבנן אלא ברכה אחת דהיינו ברכת השיר אבל ברכה אחרת לא נזכרה לא במשנה ולא בברייתא:

סעיף קטן ד

והעולם נהגו בו לעשותו רשות כך צריך לגרוס והם דברי הרא"ש שכתבתי בסמוך ודלא כספרים דגרסי והעולם נהגו כן לעשותו רשות דאם כן משמע שרבינו סובר דלרשב"ם ולרבינו האי כוס ה' הוי רשות ומדברי הרא"ש משמע דלרשב"ם אין לעשותו כלל וכן נראה ג"כ מדברי רבינו האי ואין לפרש דאדברי רבינו האי קאמר והעולם נהגו כן שהרי על דברי רשב"ם כתב וכן יראה מדברי רבינו האי וא"כ כי היכי דלרשב"ם אין לעשותו כלל ה"נ לרבינו האיי לדעת רבינו ומשמע שהוא מפרש כפי' הראשון שפירשתי בדברי רבינו האי דאילו לפי' שני לרבינו האי רשות הוי והיכי קאמר על דברי רשב"ם וכן יראה מדברי רבינו האיי:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו וכ"כ רב יוסף טוב עלם שאם הוא תאב לשתות יעשה כוס ה' כ"כ שם הרא"ש והמרדכי כתב בקושי התירו לאיסטניס וחולה להוסיף כוס ה' אם לא יכול להתאפק מלשתות ובעלילה צוו עליו לומר בו הלל הגדול עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו וכ"כ רב שר שלום כוס ה' רשות אם רוצה לשתות ישתה ואומר עליו יהללוך וכן סידר רב כהן צדק וכו': יראה מדעתם מי שירצה לעשותו חותם ביהללוך וכו' תימא שרב שר שלום כתב שעל כוס ה' אומר יהללוך ורבינו כ' יראה מדעתם שחותם ביהללוך אחר ההלל דהיינו שאומר יהללוך על כוס ד' ודוחק לומר דיראה מדעתם דקאמר רבינו לא קאי אלא לרב כהן ורבינו משה ורב עמרם ואפשר שרבינו מפרש שמ"ש רב שר שלום ואומר עליו יהללוך ה"ק אומר על כוס ד' יהללוך ועל כוס ה' נשמת וגם זה דוחק ויותר נראה לומר שרבינו סובר דלחתימת נשמת קרי רב שר שלום יהללוך ומאחר שלא כתב שאינו חותם בברכת ההלל על כוס ד' משמע שגומר עליו ההלל עם חתימתו (ב"ה) כל זה כתבתי כפי הנוסחא שהיתה לפני שהיה כתוב בדברי רב שר שלום ואומר עליו יהללוך ולא היה כתוב בו שחוזר ובדברי רב עמרם היה כתוב חוזר ואומר עליו יהללוך אח"כ מצאתי נוסחא שכתוב גם בדברי רב שר שלום חוזר ואומר יהללוך והיא הנוסחא הנכונה שאין צורך לדחוק כלל: ולפי דעתי שרבינו משה שהזכיר כאן רבינו אינו הרמב"ם אלא רב משה גאון דאילו להרמב"ם אינו אומר שום ברכה על כוס ה' וכמבואר בלשונו: כתב א"א ז"ל יראה מדברי רב יוסף טוב

עלם שאסור לשתות אחר ד' כוסות וכו' עד סוף הסימן הכל בפסקי הרא"ש פרק ע"פ וגם הגמ"י כתבו בפ"ו שרבינו יחיאל היה מתיר לשתות יין והעולם נהגו כדברי הרי"ף ומ"מ לד"ה מותר לשתות מים ומיהו שאר משקין נראה דלמאן דאסר לשתות יין ה"נ אסר בהו. והמרדכי כתב שה"ר שמואל מאוירא היה מחמיר על עצמו ולא היה שותה אפי' מים וכ"כ הגהות מיימון פ"ו ולא נהגו כן: כתב הכלבו יש אנשים שנהגו למעט אכילתן ביום ראשון של פסח כדי שיאכלו מצה לתיאבון בליל ב': כתב האגור בשם שבלי הלקט המהדרין שבישראל נוהגין ליל שני כליל ראשון לכל דבריו זכר לפסח אבל מי שרוצה לאכול ולשתות ליל שני אחר גמר הלל אוכל ושותה ואין עליו כלום אבל נמצא מוציא עצמו מכלל המהדרים ועובר על דברי חכמים שאמרו לעולם לא יוציא את עצמו מן הכלל עכ"ל:

סימן תפב

סעיף קטן א

כתב רי"ף מאן דלית ליה אלא כזית דמינטרא וכו' בסוף פרק ע"פ וכתב הר"ן יש תמיהים על הרי"ף שהתחיל ואומר היכא דלית ליה ממצה דמינטרא אלא כזית בלבד ואח"כ סיים בשני זתים שאמר דלבסוף מברך על כזית דמינטר לאכול מצה והדר אמר דכריך מצה ומרור ואכיל בלא ברכה והרי כאן שני זתים ואפשר שכשאומר הרב כריך מצה ומרור מההיא דלא מנטר קאמר דכיון דכריכה אינה אלא זכר למקדש מסתייה דעביד לה אפילו ממצה דלא מינטרא אי נמי דכי קאמר דל"ל אלא כזית בלחוד לאו כזית בלחוד דוקא קאמר אלא כשיעור חובתיה דוקא קאמר עכ"ל. והרא"ש נראה שתפס פירושא קמא בפשיטות דבאין לו אלא כזית בלחוד מיירי וכריכה דקאמר היינו ממצה שאינה שמורה ודברי הרמב"ם בסוף ה' חמץ ומצה כדברי ה"ר יונה שכשגומר סעודתו מברך על אכילת מצה ואוכל אותו כזית ואינו טועם אחריו כלום וכ' הר"ן בשם הרז"ה דהיכא דל"ל אלא כזית מצה דמינטר אינו כורך כלל אלא אוכל זה בעצמו וזה בעצמו שהכריכ' בזמן הזה אינה אלא לזכר בעלמא והיכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר:

סימן תפג

סעיף קטן א

כתב רי"ף מאן דל"ל חמרא בליל פסח וכו' בס"פ ע"פ ופי' הר"ן שארי ברישא המוציא. מידי דהוה אבפה"ג דקדים לקידוש: ומנח ידיה עילויה עד דגמר קידושא. שכיון שמקדש עליו מצוה לאוחזו בידו כשם שאוחז בכוס שמקדש עליו ובתר דגמר קידושא מברך לאכול מצה משום דקידוש תדיר טפי:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הר"י גיאת נראה שטעמו משום דכי היכי דכי אית ליה חמרא אינו מברך על אכילת מצה עד אחר ההגדה ה"נ כי לית ליה חמרא וסובר עוד שאין להפסיק בין אכילת מצה לאכילת מרור ועוד דבעינן דליעביד תרי טיבולי הלכך אינו מברך בשעת קידוש אלא המוציא וכו' והרי"ף לא נראה בעיניו דברי הר"י גיאת משום דלפי דבריו אחר שאכל מצה בתחלה חוזר ומברך עליה וכדאמרינן בגמרא (קטו:) לגבי היכא דלית ליה שאר ירקי לאחר שמילא כריסו חוזר ומברך עליו ועוד שלעולם ברכת אכילת מצה סמוכה לברכת המוציא הלכך צריך לסמכה לה כל מאי דאפשר ומש"ה אמר דאין מפסיקין ביניהן אלא בקידוש לפי שהוא תדיר ואע"פ שמפסיק בין אכילת מצה לאכילת מרור לית לן בה שלא הצריכו חכמים לאכלם סמוכין וכן נמי לא חיישינן אי לא עביד תרי טיבולי דכיון דליתנהו אלא משום היכר היכא דלא אפשר לא אפשר ובעל העיטור סובר כהרי"ף דלא חייש לתרי טיבולי היכא דלא אפשר וסובר נמי שצריך לסמוך ברכת אכילת מצה להמוציא ועדיפא מדהרי"ף דאפי' בקידוש שהוא תדיר אין מפסיקין ביניהן אלא דבענין סמיכות אכילת מרור לאכילת מצה סובר כהרי"ץ גיאת:

סעיף קטן ג

ורבינו שכ' ואי לא דמסתפינא הוינא אומר שיטבל בירק וכו' סובר שיש לסמוך ברכת אכילת מצה להמוציא כל מאי דאפשר והלכך אינו מפסיק ביניהם אלא בקידוש דלפי שהוא תדיר יש להקדימו לברכת אכילת מצ' וכדע' הרי"ף וסובר שאין להפסיק בין מצה למרור כדברי הרי"ג וסובר שאין לאכול מצה ומרור קודם ההגדה וסובר דאיכא למיהדר אתרי טיבולי כי היכי דתיהוי היכיר' ואע"ג דלדברי הר"י גיאת נמי עביד תרי טיבולי לית בה היכירא כיון דתרווייהו בתר המוציא עביד להו וזהו שכתב ועוד אם מקדש מיד נמצא שאפי' טיבול הראשון הוא אחר המוציא ואין כאן היכירא לתינוקות:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן יראה דעת רב נטרונאי שכתב ואם אין לו יין סודר הלל וכו' כלומר הרי שסובר בהדיא שאין לאכול מצה קודם ההגדה ודלא ככל הנך רבוותא וגם סובר שאין להפסיק בין ברכת המוציא לאכילת מצה בקריאת ההגדה כדברי הר"י גיאת ומיהו בקידוש כיון שלא הזכירו אפשר דסבר דמפסיק בו ביניהם דכיון דתדיר הוא יש להקדימו לברכת אכילת מצה כדעת הרי"ף ומאחר שלא כתב שלא יעשה אלא טיבול אחד משמע דבעינן תרי טיבולי וטיבולא קמא יעשה קודם ההגדה כסדר אלא שלפי שהוא צריך לקדש על הפת וא"א לו לקדש עד אחר ההגדה צריך להקדים הטיבול לקידוש. והגהות מיי' כתבו דאיתא בסדר רב שלום גאון דמקדש אריפתא וגומר סדר של פסח ובוצע:

סעיף קטן ה
כתב בעל העיטור מי שאין לו יין עבר אדרבנן וכו' ולא יסמוך על הפת שאם קיים כוס אחד לא קיים הג' כלומר שכיון שהוא מקדש על הפת הרי קיום מצוה הנעשית בכוס אחד אבל מצות ג' כוסות אחרים לא קיום.

סעיף קטן ו
ורב יוסף בר רב ורב האי גאון כתבו מי שאין לו יין וכו' כלומר והן חולקים על כל הנך רבוותא שסוברים דאף בליל פסח מקדש על הפת וא"כ כשאין לו יין נמצא שלא קיים אפי' מצוה הנעשית בכוס אחד כתוב בא"ח בשם הרא"ה מי שעושה סדרו על הפת אינו מברך לא גאלנו ולא יהללוך כי שתיהן ברכה של כוס עכ"ל .

סימן תפד

סעיף קטן א
כתב ריי"ף מאן דבעי לברוכי בתרי או בתלתא בתי היכי עביד מברך ברישא בביתא דיליה וכו' בס"פ ע"פ:

סעיף קטן ב
ומ"ש שאני ברכת הלחם של מצה וקידוש היום שהם חובה כלומר ברכת המוציא של מצה וברכת בפה"ג של קידוש אע"פ שהן ברכות ההנאה כיון דחובה נינהו (ר"ה כט:) אע"פ שיצא מוציא:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו ואם ירצה יגמור הכל בביתו וכו' כלומר אף על פי שהריי"ף כתב ומברך בה"מ והדר מברך לכל חד וחד בביתיה וכו' והדר אזיל לביתיה וגמיר הלילא ושתי כסא דהלילא לאו דוקא שאם רצה לגמור בביתו גם כוס רביעי קודם שילך לברך בבתים האחרים הרשות בידו דלרבותא נקט הריי"ף שקודם שיגמור הסדר יכול לברך בבתים אחרים וכ"ש אחר גמר כל הסדר והכלבו כתב שאם רצה מקדש ועושה הסדר בביתו ואחר הכריכה קודם שיאכל סעודתו ילך ויעשה כן בכמה בתים ויחזור לביתו באחרונה ויגמור סעודתו ויברך על מזונו וישתה כוס ג' ויגמור ההלל על כוס ד' ואח"כ ילך לבית אחר והם יברכו על מזונם וישתו ויגמור להם ההלל על כוס ד' אבל הרד"א כתב להתחיל בביתו ולומר עד גאל ישראל ולברך המוציא ועל אכילת מצה ואחר כך הולך לשאר בתים ואחר כך חוזר לביתו וגומר סעודתו לפי שלא התירו לעקור מסעודתו ללכת למקום אחר אפי' הניח שם זקן או חולה אלא לדבר מצוה עוברת כגון לקראת חתן או כלה:

סעיף קטן ד

כתב בעל העיטור מסתברא דלא מצי מברך בפה"א אשאר ירקי כלומר בטיבול ראשון וטעמיה משום דלא אמרו בגמרא דאע"פ שיצא מוציא אלא בברכת הלחם של מצה דהיינו המוציא וברכת בפה"ג של קידוש היום דחובה נינהו אבל טיבול דאינו של חובה ולא עבדינן ליה אלא משום היכירא דתינוקות כיון שיצא אינו מוציא והלכך צריך למעבד כדאמר רב חסדא גבי מאן דל"ל שאר ירקי שצריך לעשות שני הטיבולים במרור דמברך בפה"א ולאכול מרור בחזרת ואכיל וכי מטי למרור כלומר כשמגיע לטיבול שני שהוא טיבול שרגילות לאכול בו מרור דמצוה ולברך עליו השתא דל"ל שאר ירקי אכיל ליה בלא ברכה ה"נ עביד היכא דמברך לבתי אחריני דכיון דמברך בפה"א ולאכול מרור על טיבול אחד הו"ל ברכת בפה"א כברכת המוציא דמצה וברכת בפה"ג דקידוש היום שאע"פ שיצא מוציא:

סעיף קטן ה

ומ"ש ולא נהירא לא"א ז"ל היינו מדכתב בס"פ ע"פ דמדפשטינן בגמ' דברכת בפה"ג דקידוש היום אף ע"פ שיצא מוציא שמעי' שאע"פ שבירך לעצמו המוציא על המצה שהוא חובה כי איכא מאן דלא שמע ולא נפק ידי חובתיה הדר ומברך ליה בין המוציא בין על אכילת מצה בין בפה"א בין אכילת מרור כולהו חד טעמא אינון דמצוה נינהו עכ"ל ופי' רבינו הטעם דבברכת בפה"א נמי אע"פ שיצא מוציא אע"ג דלאו חובה הוא לטבל טיבול ראשון בשאר ירקי דכיון דתקנת חכמים הוא משום היכירא דתינוקות הוי כברכת המוציא שהיא חובה ויכול להוציאם אע"פ שאינו טועם ודברי הרא"ש בזה הם דברי הרי"ף. ומאחר שלא הזכיר הרא"ש דברי העיטור כלל לא הו"ל לרבינו לכתוב ולא נהירא לא"א ז"ל אלא כך הו"ל לכתוב והרי"ף והרא"ש כתבו דאף מבפה"א דשאר ירקי מוציא את אחרים וטעמא משום דכיון דתקנת חכמים היא משום היכירא לתינוקות וכו':

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ואם אינן יודעים כתב ר"ע שאין תקנה להוציאם שאם מברך להם ברהמ"ז תו לא מצי למישתי בביתיה ברהמ"ז נראה דה"פ דמאחר שבהמ"ז היא ברכת הנהנין ואינו יכול להוציא אחרים אא"כ הוא חייב לברך א"כ כל שמברך להם בהמ"ז ע"כ צריך לאכול עמהם כזית כדי שיוכל לברך להם תו לא מצי למשתי בביתיה בהמ"ז כלומר שוב אינו יכול לאכול ולשתות בביתיה דאסור לאכול בליל פסח ב' סעודות דמיחזי כאוכל שני פסחים. ורב עמרם מיירי בשהקדים לעשות הסדר בשאר בתים ומש"ה קאמר שאם בירך בהמ"ז דהיינו שאכל באחת מהבתים אינו יכול לאכול עוד בביתו. וכ"כ רב כהן צדק שאם אינם יודעים בהמ"ז אסור לקדש כי אם בבית אחת כלומר ולאכול כל סעודתו באותו

בית דבבית אחר אינו יכול לברך להם בהמ"ז לפי שאסור לו לאכול עמהם. ואם קידש בשני בתים הוי מוציא שם שמים לבטלה שבאחת משני הבתים אינו אוכל עמהן ומברך להם וכיון שאינם יוצאים בברכתו הו"ל ברכה לבטלה וליכא למימר אע"פ שבירך ברכת המזון בבית שאכל שם חוזר ואוכל בבית השני ומברך בהמ"ז כדי להוציאה דמאחר שהוא ג"כ חייב בברכת המזון מוציאם שפיר ותו לא הוי מוציא ש"ש לבטלה דא"כ נמצא שאוכל שתי סעודות בליל פסח ואפי' אם יניח מלאכול מצת אפיקומן עד סוף סעודה שנייה אסור וז"ש דאטו איניש דבעי למיכל תרי זימני בליליא מצי אכיל ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה כלומר אע"פ שמניח מלאכול כזית מצה אפיקומן עד סוף סעודה מי מצי אכיל הא ודאי לא הלכך כל שאינה יודעים בהמ"ז אסור לקדש כי אם בבית אחד:

סעיף קטן ז

וכתב א"א ז"ל דאפילו אם אינן יודעים בהמ"ז יש תקנה להקרותם מלה במלה וכו' ואפשר דאף בהמ"ז יכול לברך כדי להוציאם וכו' וכמ"ש בשם א"א ז"ל על טיבול של ירקות כתב רבינו כן משום דלא דמי כוס דבה"מ לברכת המוציא דמצה משום דהתם כיון שהוא חייב לאכול מצה וא"א לו לאכלה אא"כ יברך ברכת המוציא ה"ל ברכת המוציא כברכת המצות שאע"פ שיצא מוציא אבל ד' כוסות אפשר לקיימן בלא בה"מ שאע"פ שכל כוס תיקנו על דבר מיוחד ואחד מהכוסות תיקנו על בה"מ מ"מ אם שתאן שלא על הסדר שתקנו חכמים ודאי יצא וא"כ בה"מ אינה ענין לכוס ג' כברכת המוציא לאכילת מצה וכיון שכן בה"מ דליל פסח הרי היא כבה"מ דשאר ימים שאם יצא אינו מוציא לפיכך כתב דלמאי שסובר הרא"ש דבפה"א דטיבול ראשון אע"ג דלאו חובה הוא אלא משום היכירא דתינוקות חשיב כברכת המצות ואע"פ שיצא מוציא ה"ה בבהמ"ז דליל פסח כיון דתקנת חכמים היא לברך בה"מ על כוס ג' חשיב כברכת המצות ואף ע"פ שיצא מוציא:

סעיף קטן ח

ואיכא למידק כיון דהרי"ף סבר דברכת בפה"א דטיבול דשאר ירקי חשיב ברכת המצוה ואף ע"פ שיצא מוציא למה כתב ומברכים אינהו בה"מ דמשמע שהוא אינו יכול להוציאם ואמאי לא חשיבה מצות תקנת חכמים דכוס ג' בבה"מ כברכת בפה"א בטיבול ראשון דשאר ירקי. ואפשר לומר דאין ה"נ שהוא סובר שאם אינן יודעים לברך שיכול להוציאם דחשיבא ברכת המצות אלא דאתא לאשמועי' שאע"פ שאינו גומר להן הסדר אלא הם גומרים לעצמם ש"ד ומיהו להרא"ש שכתב שאפילו אם אינם יודעים ברכת המזון יש תקנה להקרותם וכו' דמשמע דאל"כ אינו יכול להוציאם קשיא ושמא י"ל דברכת בפה"א דשאר ירקי אע"פ שאינו חובה מ"מ כיון דמפני שיכירו התינוקות וישאלו

הוא וכיון שהוא דבר הגורם לספר ביציאת מצרים חשיב מצוה ומש"ה אף על פי שיצא מוציא אבל תקנת כוס ג' בבהמ"ז אינו ענין ליציאת מצרים כלל דכל ששתה ד' כוסות איכא שפיר זכר ד' גאולות ואפילו שתאן שלא על הסדר שתיקנו חכמים הלכך בה"מ לא חשיבה ברכת המצות אלא ברכת הנהנין וכל שיצא אינו מוציא: אבל יש לתמוה על רבינו שכתב ואפשר דאף ברכת המזון יכול לברך כדי להוציאם וכו' כמ"ש בשם א"א ז"ל על טיבול של ירקות דמשמע דהרא"ש מצי סבר הכי: כתב ה"ר דוד אבודרהם על מ"ש רבינו ואפשר דאף בה"מ יכול לברך כדי להוציאם וכו' אין דבריו נכונים בעיני מדאמרי' בירושל' פרק מי שמתו כל מצוה שאדם פטור מהם מוציא את הרבים י"ח חוץ מבה"מ דכתיב ביה ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא מברך עכ"ל ואין משם הכרח כלל דשאני הכא שכוס זה חובה בליל זה וכיון שצ"ל עליו בה"מ דמי שפיר לברכת המוציא דמצה שמוציא אחרים אע"פ שאינו נהנה:

סימן תפה

סעיף קטן א

אמר שבועה שלא אוכל מצה וכו' ירושלמי בפ"ג דשבועות כתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף פרק ע"פ ופירש הר"ן דטעמא דרישא משום דשבועה חלה לבטל את המצוה בשב ואל תעשה בכולל הלכך הך שבועה מגו דחיילא אמצה דכל השנה חיילא נמי אמצה דלילי פסח וטעמא דסיפא דכיון דליכא כולל אין שבועה חלה לבטל את המצוה וכתב עוד הר"ן שהרז"ה חולק על הרי"ף שכתב זה הירושלמי ואמר דלפום גמרא דילן ליתיה והוא ז"ל סתר דבריו והוכיח דלא פליג אגמרא דידן:

סימן תפו

סעיף קטן א

סדר בדרך קצרה וכו' כל זה מבואר לעיל ומ"ש לוקח פחות מכזית משאר ירקות כבר כתבתי בסימן תע"ג דברי הרא"ש שכתב דעל ירקות דטיבול ראשון כיון שמברך עליהם בפה"א ואין מזכיר עליהם אכילה א"צ מהם כזית ומשמע שאם רצה לאכול מהם כזית או יותר הרשות בידו והרמב"ם כתב שאוכל מהם כזית ולכאורה נראה דכיון דלהרא"ש רשאי לאכול כזית ולהרמב"ם צריך לאכול כזית יותר טוב לאכול כזית דלכ"ע שפיר עביד מלאכול פחות מכזית דלהרמב"ם לא נפיק ידי חובתיה אבל נראה לומר דכיון שאם יאכל כזית צריך לברך אחריו לדעת ר"י כמו שנתבאר בסימן תע"ג ואם יאכל פחות מכזית א"צ לברך אחריו טפי עדיף לאכול פחות מכזית מלאכול כזית שאם מברך אחריו לדעת רשב"ם הויא ברכה שאינה צריכה ואם אינו מברך אחריו נהנה מהעה"ז בלא ברכה

לאחריו וכיון שאכילה זו אינה אכילת חובה אלא כדי שיהא היכר לתינוקות בפחות מכזית נמי סגי וכן ראוי לנהוג:

סעיף קטן ב
ומ"ש ויקח כזית ממרור ויטבלנו כולו בתוך החרוסת כבר כתבתי בסי' תע"ה דבגמרא דחינן לה ושהפוסקים לא כתבוהו ושיעור כזית נראה מדברי התוס' בס"פ גיד הנשה (חולין קג.) דהוי כחצי ביצה (עמ"ש סימן תע"ה אות א'):

סעיף קטן ג
ומ"ש ויברך יושב בלא היסיבה הוא ממה שנתבאר בסימן קפ"ג:

סעיף קטן ד
ומ"ש וגומר ההלל ואומר יהללוך וכו' עד וחותם מלך מהולל בתשבחות כבר נתבאר בסימן ת"פ שזהו דעת ה"ר חיים כהן ושכן היה נוהג הרא"ש ויש לדקדק כיון שחותם בישתבח יש לו לחתום בהבוחר בשירי זמרה שהיא חתימת ישתבח ומדכתב רבינו בסימן תפ"א גבי עכשיו באו תלמידים דבכוס ד' אומר יהללוך וחותם מלך מהולל בתשבחות ובכוס ה' חותם בנשמת כל חי הבוחר בשירי זמרה. איכא למידק איפכא דכיון דהתם אדכר הבוחר בשירי זמרה והכא לא אדכר אלא מהולל בתשבחות דלא קאמר הכא שיחתום אלא עד מהולל בתשבחות בלבד ואח"כ מצאתי בהג"מ החדשות ופירש"י ור"י ט"ע שאם היה חולה או איסטניס וצריך לשתות ימזוג כוס ה' ויאמר הלל הגדול ויאמר נשמת וישתבח עד מלך אל חי העולמים וכ"כ סמ"ג וכלבו ולאפוקי נפשין מספיקא שמעתי בשם מהר"ר מאיר בן ערמאה ז"ל שגומר את ההלל ואינו אומר יהללוך כלל ואחר גמר הלל אומר הלל הגדול ונשמת כל חי וישתבח עד ומעולם עד עולם אתה אל ואז יאמר יהללוך עד מלך מהולל בתשבחות ויטבו בעיני דבריו לצאת ידי ספק ואע"פ שאינו ממש כמ"ש הפוסקים מ"מ כיון דנפקי בהכי מידי ספיקא שפיר דמי:

סימן תפז

סעיף קטן א
סדר היום וכו' ותתן לנו ה' אלהינו את יום חג המצות הזה זמן חירותינו השמיט רבינו את י"ט מקרא קודש הזה וזה כמנהג אשכנז שהרי בסימן תקפ"ב כתב וז"ל נוהגין בספרד לומר את יום פלוני הזה את י"ט מקרא קודש הזה ובחול המועד אומרים את יום פלוני הזה את יום מקרא קודש הזה והכי איתא במ"ס בין בתפלה בין בכוס צריך להזכיר י"ט מקרא קודש הזה את יום חג פלוני הזה ובאשכנז אין נוהגין לאומרו והכי מסתבר דכיון שאומר את יום חג פלוני הזה הכל בכלל דמ"ש להזכיר מקרא קודש טפי מאיסור עשיית מלאכה ושאר כל הלכותיו עכ"ל וכן א"ר האי גאון א"א בבבל אלא ותתן לנו

את יום חג פלוני הזה עכ"ל ולי נראה כמנהג ספרד כיון דאיתא הכי במסכת סופרים ולא נמצא תנא או אמורא שיחלוק בדבר ומה שטען רבינו דמ"ש להזכיר מקרא קדש טפי מאיסור עשיית מלאכה ושאר כל הלכותיו וי"ל דשנא ושנא דמקרא קדש מורה על שצריך להזכירו בתפלה וכמ"ש הרמב"ן בפ' אמור טעם מקרא קודש שיהו כולם קרואים ונאספים ביום הזה לקדש אותו כי מצוה היא על כל ישראל להקבץ בבית אלהים ביום מועד לקדש היום בתפלה בפרהסיא בתפלה והלל לאל עכ"ל ועי"ל שאין אנו מזכירים בתפלה אלא מה שנזכר בתורה ומה שאין אנו מזכירים מלאכה שהוא נזכר בתורה היינו משום דבכלל מקרא קודש הוא דכיון שהוא קדוש ממילא משמע שהוא אסור בעשיית מלאכה ומה שמזכיר הכתוב אח"כ איסור עשיית מלאכה אינו ענין בפני עצמו אלא פי' מקרא קודש:

סעיף קטן ב

ומ"ש וחותם מקדש ישראל והזמנים כך פשוט בפרק שלשה שאכלו (ברכות מט.) וכתבו התוספות בפ"ק דברכות (יב.) שאם טעה ואמר מקדש השבת וחזר בתוך כ"ד יצא אחרי שהוא יודע שהוא י"ט: כתב בא"ח אם שכח לומר אתה בחרתנו ואמר יעלה ויבא יצא ואפילו בשבת וי"ט אם הזכיר בו של שבת וי"ט יצא עכ"ל מצאתי כתוב בתשובת אשכנזים שי"א דכשחל י"ט בשבת אין להזכיר של שבת ביעלה ויבא דלא שייך הזכרה דיעלה ויבא לענין שבת בשום מקום וי"א שיש להזכיר ומביאים ראיה מדכתב המרדכי בפ' במה מדליקין שאין להזכיר של שבת ביעלה ויבא שבעבודה בר"ח וחולו של מועד דאלמלא ר"ח אין שבת בעבודה משמע דבקדושת היום יש לאומרו דליכא האי טעמא גם באשיר"י פי' הטעם שאין להזכיר של שבת ביעלה ויבא שבעבודה לפי שכבר חתם קדושת היום ולא מצינו הזכרה אחר החתימה גם יש מרבותינו הפוסקים שפסקו שאין להזכיר של שבת ביעלה ויבא שבבה"מ שכבר הזכיר רצה והחליצנו ושני טעמים אלו לא שייך לקדושת היום עכ"ל: וכן נהגו העולם להזכיר של שבת ביעלה ויבא שבאמצע התפלה ומ"מ נראה שאם שכח ולא הזכיר בו של שבת שאין חוזר דכיון דפלוגתא דרבוותא היא בדיעבד סמכינן על האומרים שלא להזכיר: ומ"ש רבינו ניסים שכשחל בשבת אין אומרים ברכה אחת מעין שבע כתב ג"כ הכלבו וגם הרד"א כתב שי"א כן אלא שכתב ומיהו נהגו לאומרו אבל עכשיו פשט המנהג שלא לאמרו:

סעיף קטן ג

ומ"ש שנוהגין באשכנז שאין ש"צ מקדש בבה"כ ג"כ כתב הכלבו והרד"א: כתב הרוקח בסוף סי' פ"ד למה א"א ישמח משה כשחל י"ט בשבת ואין עוקרין רצה והחליצנו ואומרים יעלה ויבא נראה טעמא לפי שבאתה בחרתנו מזכיר גם של שבת כמו ישמח

משה שאין אומרין אותו אלא לפי שמתן תורה בשבת היה והוא מדבר ממתן תורה אבל יעלה ויבא אינו מדבר כ"כ משבת כמו רצה והחליצנו ע"כ:

סימן תפח

סעיף קטן א
שחרית נכנסין לבה"כ וקורין הזמירות וכו' וגומרין את הלל מימרא בפ"ב דערכין (י.):

סעיף קטן ב
ומ"ש ומברכין לגמור את הלל כ"נ מדברי המפרשים בפ"ב דברכות:

סעיף קטן ג
ומ"ש והר"מ לא היה מברך לגמור וכו' כן כתב המרדכי בפרק שני דשבת בשמו:

סעיף קטן ד
ומ"ש וא"א ז"ל היה אומר שאין לדקדק בזה וכו' בפרק היה קורא כתב כן:

סעיף קטן ה
וכיון שגומרין אותו אין מפסיקין בו וכו' נתבאר בסימן תי"ו וכן מ"ש ואם פסק באמצע ושהה אפילו כדי לגמור את כולה א"צ לחזור לראש אלא למקום שפסק נתבאר שם: כתב הרמב"ם בהלכות חנוכה שימי הפסח חוץ מב' ימים הראשונים שוים בקריאת ההלל לר"ח וכתב ה"ה שכן נראה שהוא דעת המפרשים חוץ מהרמב"ן שחילק ביניהם ואמר דבחולו של פסח אפילו יחיד מחויב לקרות בדילוג שעיקר התקנה כך היתה לאומרו בחולו של פסח בדילוג ולברך עליו:

סעיף קטן ו
תניא בהלל אפילו י' קורין וי' מתרגמין בר"פ הקורא את המגילה עומד (כא:) תנו רבנן בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא וב' מתרגמין ובנביא אחד קורא וב' מתרגמין ובלבד שלא יהא ב' קורין ושנים מתרגמין מ"ט כיון דחביבא להו יהבי דעתייהו ופירש"י ובלבד שלא יהא א' קורא ושנים מתרגמין וכ"ש שאין שנים קורין וטעמא משום דתרי קלי לא משתמעי ובהלל ובמגילה אפילו עשרה קלי משתמעי משום דכיון דחביבי להו יהבי דעתייהו ושמעי:

סעיף קטן ז
ומוציאין שני ספרים כתבו הרא"ש והר"ן והמרדכי בפ' בני העיר שלא נמצא בתלמוד שמוציאין שתי תורות אלא שרב עמרם כתב כן ואולי כי רבנן סבוראי הנהיגו כן והגאונים אחריהם וסומכין על מה שאמרו בגמרא (תענית כז:) שא"ל הקב"ה לאברהם דבזמן שאין ב"ה קיים יהיו ישראל קורין בסדר קרבנות ומעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ומוחל אני להם על כל עונותיהם:

סעיף קטן ח
וקורין בא' בפרשת בא מן משכו גו' ומפטירין ביהושע מן בעת ההיא וגו' בפ' בני העיר (מגילה לא.) כתבו התוספות בפרק הקורא עומד (כ"ג) בי"ט אם קרא כל המנין שהוא צריך ושכח לקרות בחובת היום יחזיר ס"ת ויקרא אחד בחובת היום ואחרון שקרא קודם כמאן דליתיה אם קטן קורא בספר שני כתבתי בסי' רפ"ב:

סימן תפט

סעיף קטן א
ערבית אחר התפלה מתחילין לספור העומר שזמנו מתחלת ליל ט"ז בניסן וכו' פשוט במנחות (סה:) פרק ר' ישמעאל בברייתא וכתבוה הרי"ף והרא"ש בסוף מסכת פסחים:

סעיף קטן ב
ומ"ש וזמן הספירה מתחלת הלילה ואפילו אינו לילה ממש אלא ספק חשיכה יכולין לספור בסוף מסכת פסחים כתב הרא"ש ונראה דספק חשיכה יכול לברך וא"צ להמתין עד שיהא ודאי לילה כיון דהוי ספיקא דרבנן. ועוד נראה דעדיף טפי סמוך לחשיכה משום תמימות ומיהו התוספות כתבו בפרק ר' ישמעאל (מנחות סו.) דאינו נראה והר"ן כתב רוב המפרשים מסכימים דספירת העומר השתא דליכא הבא' ולא קרבן אינה אלא מדרבנן בעלמא זכר למקדש ולפיכך אמרו בתוספות דכיון דמדרבנן היא טוב לספור ביום ראשון בספק חשיכה כדי שיהיו שבע שבתות תמימות לגמרי ואין זה נכון שיכניס עצמו בספק לכתחלה ואי משום תמימות אין להחמיר בתמימות בזמן הזה שהוא מדרבנן טפי מספירה דאורייתא אלא כל שסופו בלילה תמימות קרינן ביה אבל הרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות תמידין ומוספין שמצוה זו של ספירת העומר מוטלת על כל איש ישראל בכ"מ ובכל זמן עכ"ל. ובתשובת הרשב"א כתב צבור שטעו ביום המעונן ובירכו על ספירת העומר חוזרין דהיכי לימא היום י' ימים ואינם אלא ט' כי אותו היום ט' הוא ולא עשירי עד צאת הככבים והמדקדקים אינם סופרים עד צאת הכוכבים וכן ראוי לעשות עכ"ל וכך הוא מנהג העולם: כתב ה"ר דוד אבודרהם כתב במחזור ויטרי המתפלל עם הצבור מבע"י מונה עמהם בלא ברכה מימר אמר אם אזכיר בלילה בביתי אחזור ואברך כדין ונמצא שלא בירכתי לבטלה ואם אשכח הרי מניתי ימים ושבועות למצוה אבל הרמב"ם כתב אם מנה ולא בירך יצא וכן עיקר ולפיכך צריך ליזהר מי ששואל אותו חבירו כמה ימי הספירה שיאמר לו אתמול הי' כך וכך שאם אומר לו היום כך וכך נמצא שכבר מנה ואינו יכול לחזור ולמנות בברכה ודוקא כשהגיע זמן הספירה דהיינו בין השמשות אבל אם שאל אותו מבע"י וא"ל כמה יהיה לנו מהספירה זאת הלילה יכול לומר לו כך וכך הם ואין בזה חשש עכ"ל כתב הרשב"א שאלת כשחזן מקדים לברך והקהל עונין אחריו

אמן מי שחזר ובירך לאחר מכאן אם היא ברכה לבטלה תשובה אם דעת היחידים שלא לצאת בספירת הש"ץ צריך לחזור ולברך ואע"ג דקי"ל מצות אין צריכות כוונה כתבו רבותינו הצרפתים דדוקא מן הסתם אבל אם אינו רוצה לצאת בו לא ע"כ:

סעיף קטן ג

שכח לספור בתחלת הלילה הולך וסופר כל הלילה זה פשוט מדתנן (מגילה כ:) כל הלילה כשר לקצירת העומר: ומצוה על כל אחד ואחד לספור לעצמו בפ' ר' ישמעאל ת"ר וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד ואחד:

סעיף קטן ד

וצריך לספור מעומד כ"כ הרא"ש בסוף פסחים וכי מברכי מברכינן מעומד דת"ר בקמה תחל לספור אל תיקרי בקמה אלא בקומה: (ב"ה) וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ז מתמידין ומוספין ואין מונין אלא מעומד ואם מנה מיושב יצא כתב עוד הרמב"ם בפ' הנזכר שנשים ועבדים פטורים ממצוה זו וכן בדין דמצות עשה שהזמן גרמא היא: כתב הרשב"א שאלת אם צריך לומר היום כך וכך לעומר או היום כך וכך. תשובה הכל א' אבל יותר ראוי לומר כך וכך לעומר כדי לבאר יותר:

סעיף קטן ה

וסופר הימים והשבועות בפ' ר' ישמעאל (מנחות סו.) אמר אביי מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי וכתבו הרי"ף והרא"ש בסוף פסחים:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם אבי העזרי שי"א שא"צ למנות הימים וכו' וי"א שאין להזכיר השבועות וכו' הוא במרדכי פ"ג דמגילה. והר"ן כתב בסוף פסחים והפירוש הנכון במצוה למימני שבוע היינו בתשלום כל שבוע ושבוע אבל ברוב המקומות החמירו על עצמם לומר בכל יום ויום היום כך וכך לעומר שהן כך שבועות וכך ימים וכ"כ הרא"ש בתשובה וז"ל נהגו בכל תפוצות ישראל למנות יומי ושבועי בכל לילה ואומרין שהם כך וכך שבועות כך וכך ימים ולא שמענו מי שערער בדבר אלא הרז"ה ומנהג אבותינו תורה היא עכ"ל:

סעיף קטן ז

כתב עוד אבי העזרי היכא דפתח ואמר בא"י אמ"ה אדעתא דלימא היום ארבעה וכו' כן כתב המרדכי פ"ב דמגילה וכתב שם שלמד כן מדאיבעיא לן בסוף פ"ק דברכות (יב.) היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה ופתח אדעתא דחמרא וסיים בשיכרא אי אזלינן בתר פתיחה אי בתר חתימה ולא איפשיטא וכיון דספירה דאורייתא אזלינן לחומרא וצריך לחזור ולברך וכדאמרינן בפרק מי שמתו (ברכות כא.) ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר קסבר אמת ויציב דאורייי' וחוזר ואומר אמת ויציב ואין בו ברכה לבטלה

ה"נ ספירת העומר דאורייתא וחוזר ומברך וסופר עכ"ל ולפי מש"ל בשם הר"ן שרוב המפרשים מסכימים דספירת העומר עכשיו אינה אלא מדרבנן בעלמא הויא ספיקא במידי דרבנן ולקולא ואינו חוזר ומברך:

סעיף קטן ח

כתב בה"ג שאם שכח לברך כל הלילה שיספור ביום כן כתבו בתוס' בפרק ר' ישמעאל (מנחות סו.) בשמו וכתב שכן נראה מדתניא מצותו בלילה לקצור אם נקצר ביום כשר אבל נראה לר"ת עיקר אידך סתמא דפ' ב' דמגילה ומייתי לה בסוף פירקין כל הלילה כשר לקצירת העומר ודייקי מינה דקתני לילה דומיא דיום מה דיום בלילה לא אף דלילה ביום לא ומפני כך העלה הרא"ש בסוף פסחים והר"ן והמרדכי בפ"ב דמגילה שאם שכח ולא ספר בלילה יספור ביום בלא ברכה:

סעיף קטן ט

וכתב עוד בה"ג שאם שכח לברך בא' מן הימי' שלא יברך עוד בימים שלאחריו כ"כ התוס' בשמו בפ' ר' ישמעאל וטעמו משום דבעינן תמימות והם כתבו עליו ותימא גדולה הוא ולא יתכן וגם הרא"ש כת' בסוף פסחים דאינו נראה לר"י דכל לילה ולילה מצוה בפני עצמה והר"ן כתב בסוף פ' ערבי פסחים בשם מר יהודאי דמאן דלא מני עומר בלילא קמא לא מני בשאר לילות פירוש משום דבעינן תמימות אבל בשאר לילוותא היכא דלא מני מאורתא מני מיממא ורב האי חולק ואומר דאי משום דבעינן תמימות שכח באחד מן הימים נמי חסר המנין ולפיכך הוא אומר שאם לא ספר בלילה סופר ביום עכ"ל ומשמע דרבי' האי נמי לא איירי אלא בשכח בלילה ונזכר ביום אבל היכא דלא נזכר גם ביום אפשר דסבר שלא יברך אלא שרבי' כ' שדעת רבי' האי כדעת ר"י ולר"י כיון דתליא טעמא דבכל לילה מצוה בפ"ע היא ודאי אפי' אם לא נזכר ביום נמי מברך בשאר לילות: כתב בתה"ד (סי' לז) אם ספק לאחד אם ספר לילה אחד או לאו יראה דיספור בברכה מכאן והלאה ולא מיבעיא אם נזכר ביום ההוא שאז ודאי צריך לספור בלא ברכה מתוך הספק ושוב יספור בשאר לילות בברכה והכי נוהגין אפי' בודאי שכח בלילה לספור וסופר ביום בלא ברכה וסופר שוב בברכה דמיקרי שפיר תמימות הואיל ולא דילג יום אחד לגמרי אלא אפילו לא נזכר הספק עד לילה השנייה אעפ"כ סופר בברכה מתוך הספק ואע"ג דבודאי שכח יום א' נהיגי כהלכות גדולות שכתב שכח יום אחד שוב אינו סופר פירוש בברכה דבלא ברכה מאי נפקא מינה דלא כתוספות דפ' ר' ישמעאל ודלא כאשיר"י דשילהי פסחים מ"מ בספק מצינא למיסמך עלייהו ע"כ וכתב עוד שם סי' ס' דבליל שבת או ליל י"ט מברכין וסופרין לאחר הקידוש ואע"ג דנהגו במוצאי שבת וי"ט לברך ולספור קודם הבדלה התם היינו טעמא דאפוקי יומא מאחרינן

ליה וכשחל י"ט האחרון של פסח במ"ש דאז אומר על הכוס קידוש והבדלה בפעם אחת יש לספור קודם שמברך על הכוס בב"ה דיש לאחר ההבדלה היותר שנוכל: כתב ה"ר דוד אבודרהם בליל מ"ש נהגו לספור העומר אחר שאומרים סדר קדושה וקדיש תתקבל והטעם שאין סופרים מיד אחר הקדיש שאומר לאחר התפלה מפני שאותו קדיש אינו שלם אלא עד לעילא ואין לספור אלא אחר קדיש תתקבל כמו בשאר לילות:

סעיף קטן י

אסור לאכול חדש אף בזמן הזה עד תחלת ליל י"ח בניסן וכו' בפ' ר' ישמעאל (מנחות סח:) אמר רבינא אמרה לי אם אביך לא הוה אכיל חדש אלא באורתא דשיבסר נגהי תמניסר דסבר לה כרבי יהודה דאמר מן התורה אסור אף לאחר חורבן וכתיב עד עצם היום הזה וקסבר עד ועד בכלל וחייש לספיקא דיומא הילכך שיבסר דספיקא דשיתסר הוא לא אכיל עד אורתא וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף פסחים:

סעיף קטן יא

ומ"ש ל"ש לחם ול"ש קלי ולא שנא כרמל הוא לשון התורה ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו:

סימן תצ

סעיף קטן א

יום שני מתפללין כסדר שהתפללו ביום הראשון וקורין בפ' אמור שור או כשב וגו' ומפטיר במלכים בפסח דיאשיהו בפרק בני העיר (מגילה לא.):

סעיף קטן ב

יום ג' שהוא חולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל כדרכו ואומר יעלה ויבא בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו וכן מזכירו בבה"מ ואם לא אמר אין מחזירין אותו ברייתא בפרק במה מדליקין (שבת כד.):

סעיף קטן ג

שאלה לרבינו האי אם י"ל בח"ה בעבודה ביעלה ויבא ביום חג פלוני הזה ביום מקרא קודש וכו' ואיני יודע מה חילוק יש בין יעלה ויבא שבעבודה ובין מוסף נ"ל דטעמא דרבינו האיי משום דתפלת מוסף הוא במקום קרבן מוסף שהוא בא לכבוד המועד הלכך מזכיר בו כדרך שהוא מזכיר בי"ט: אם אומרים בתפלה את יום מקרא קודש הזה כתבתי בסימן תפ"ז:

סעיף קטן ד

כל הימים של ח"ה וב' ימים אחרונים של י"ט קורין ההלל ואין גומרין אותו כך מפור' בערכין פ"ב (י.) והתם יהבא טעמא מ"ש בחג דאמרינן כל יומא ומ"ש בפסח דלא אמרינן כל יומא ושבלי הלקט כתב בשם מדרש הרנינו פ' סוכה שהטעם שאין גומרין ההלל כל

ימי הפסח הוא לפי שנטבעו המצריים וכתיב בנפול אויבך אל תשמח ודין קריאת ההלל נתבאר בסי' תפ"ח ובה' ר"ח וכתב ה"ה בה' חנוכ' דעת רבינו להשוות חולו של פסח לר"ח וזה נראה כדעת כל המפרשים חוץ מהרמב"ן ז"ל שחילק ביניהם ואמר דבחולו של פסח אפי' יחיד מחויב לקרותו בדילוג שעיקר תקנה כך היתה לאמרו בחולו של פסח בדילוג ולברך עליו עכ"ל ודברים אלו כתבם הר"ן בפ' במה מדליקין:

סעיף קטן ה

וקורין ביום הראשון ג' וכו' ובשנייה קורא ד' וכו' בפרק הקורא עומד (מגילה כא.) שנינו בר"ח ובחולו של מועד קורין ארבעה. וכתב ר"י בחה"מ שקורין ג' בספר אחד אינו אומר עליו קדיש כי לא נשלמה עדיין חובת עולי היום:

סעיף קטן ו

ומ"ש שביום ראשון קורין קדש ובשני אם כסף תלוה וכו' וסימן הפרשיות משך תורא קדש בכספא וכו' וכן ההפטרות בפרק בני העיר (מגילה לא.): ומ"ש וזה לא ישתנה אלא כשחל פסח ביום ה' וכו' כן כתב הרא"ש והמרדכי בפרק בני העיר וכ"כ ר"י בשם ר"ע:

סעיף קטן ז

ומ"ש ומקדשין בליל ז' על היין וא"א זמן בפ' לולב וערבה (סוכה מז.) א"ר יוחנן אומרים זמן בשמיני של חג ואין אומרים זמן בז' של פסח והתם מפרש טעמא:

סעיף קטן ח

שבת שחל בח"ה ערבית שחרית ומנחה מתפלל כדרכו וכו' ובמוסף מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת וכו' ברייתא בפ"ב די"ט (יז.) ופ' בכל מערבין (עירובין מ:) במוספין מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע ואע"ג דמשמע מינה שאינו חותם אלא בשל שבת בלבד כבר פירש"י והתוספות דלית הלכתא כוותיה בהא אלא כרבי דאמר אף חותם בה מקדש השבת וישראל והזמנים וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מה' תפלה שחותם כך ולשון רבינו אינו מכוון שכתב מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת וזו היא סברת תנא קמא ופרש"י בה מתחיל להזכיר של שבת תחלה ותתן לנו את יום המנוח הזה ואת יום חג פלוני הזה ומסיים הברכה בשל שבת ותו לא ומאחר דקי"ל דהלכה כרבי דאמר שצריך לחתום מקדש השבת וישראל והזמנים לא הוה ליה לכתוב מסיים בשל שבת דמשמע דאינו חותם אלא מקדש השבת בלבד וצ"ל דמשום דבעי לכתוב מתחיל בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע נקט נמי מסיים בשל שבת בלשון הברייתא ולא חש כיון דליכא למיטעי שהרי כתב בפירוש שחותם בשניהם ואפשר שרבינו לא היה מפרש מסיים בשל שבת כדפירש"י דאחתימה קאי אלא היינו לומר שאחר שהזכיר קדושת היום חוזר ומזכיר של שבת כגון ישמחו במלכותך וכו' ולא אירי

ת"ק לענין חתימה והא דאמר רבי אף חותם בה מקדש השבת וישראל והזמנים היינו כשם שמזכיר ענין שבת וענין קדושת היום בברכה זו כך צריך לחתום בשניהם. אי נמי אפילו אם פירש מסיים בשל שבת דקאמר ת"ק לענין חתימה קאמר רבינו נקיט ליה לענין סיום בענין שבת כדפרישית ולא לענין חתימה ועי"ל שרבינו מפרש מסיים בשל שבת דקאי אחתימה ולאו למימרא שיחתום בשל שבת בלבד אלא לומר שיקדים של שבת לישראל והזמנים דלתחלת החתימה קרי סיום וכ"כ ר"י בנ"ד חלק ד' מתחיל בשל שבת כלומר ותתן לנו ה' אלהינו את יום המנוח הזה את יום חג וכו' ומסיים בשל שבת תחלה בחתימה ואומר ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים ואינו אומר מקדש ישראל והשבת והזמנים ע"כ אלא שקשה ע"ז א"כ מאי מוסיף רבי דקאמר אף חותם בה מקדש השבת וישראל והזמנים דה"נ קאמר ת"ק וצ"ל דאה"נ דס"ל לר"י דמסיים בשל שבת דקאמר ת"ק היינו בשל שבת בלבד ולא קי"ל כוותיה אלא כר' ותפס לשון ת"ק לפי שהוא צח ופירשו אליבא דהלכתא וכך אפשר לומר לדעת רבינו:

סעיף קטן ט

ומ"ש שקורין בפרשת ראה אתה אומר אלי ומפטירין היתה עלי בפ' בני העיר (מגילה לא.):

סעיף קטן י

שבת שחל להיות ביו"ט קורא במנחה בסדר אותה שבוע במסכת סופרים פרק י"א במה קורין במנחה של יום טוב בסדר שפסק מפני הרגל:

סימן תצא

סעיף קטן א

במוצאי יו"ט בין במוצאי יו"ט לחול בין במוצאי יום טוב לחול המועד מתפללין ערבית כמו במוצאי שבת כלו' שאומר אתה חוננתנו והכי אמרינן בשלהי יומא (פח.) מתפלל י"ח ברכות שלימות מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומבדילין על הכוס פשוט בפ' ערבי פסחים (פסחים קד:) מבדילין במוצאי יום הכפורים ובמוצאי יום טוב ובמוצאי שבת לי"ט ובמוצאי שבת לחולו של מועד:

סעיף קטן ג

ומ"ש אלא שאין מברכין על הנר פשוט הוא דכיון דיו"ט מותר בהדלקת הנר לא שייך לברך על הנר:

סעיף קטן ד
ומ"ש ולא על הבשמים כ"כ הרמב"ם בפ' כ"ט מהל' שבת וכן משמע מדאמרינן בפרק ע"פ (קב.) דבמוצאי שבת ליו"ט מברכים יקנה"ז ולא הזכירו בשמים ובפרק המביא כדי יין (ביצה לג:) כתבו התוספות שהטעם משום דטעמא דמברכין אבשמים במוצאי שבת הוי משום נשמה יתירה וביום טוב ליכא נשמה יתירה וא"ת אמאי לא מברכין אבשמים כשחל יו"ט במ"ש וי"ל דכיון דביו"ט יש לו מאכלים משונים וטובים מיישב דעתו ממילא בלא ריח בשמים: כתב המרדכי בס"פ המביא כדי יין שנהגו במגנצ"א וקולני"א לברך על הבשמים ביום טוב שחל להיות במ"ש וכן פירש רבינו גרשום ורבינו משולם ורש"י אומר שאין מברכין ופירש ר"י הטעם דתענוג יו"ט ושמחתו משיב נפש שאבדה ע"כ וכבר כתבתי כן בסמוך בשם התוס' וכך נהגו שלא לברך על הבשמים:

סעיף קטן ה
יום טוב שחל להיות במוצאי שבת וכו' אומר ותודיענו בפרק אין עומדין (ברכות לג.):

סימן תצב

סעיף קטן א
נוהגים באשכנז וצרפת להתענות שני וה' ושני וכו' כתבו התוס' בסוף מסכת קידושין אהא דאמרינן (פא.) סקבא דשתא ריגלא פירוש רעוע ימות השנה ליחוד ולעבירה כל ימות הרגל שהם קבוצות אנשים ונשים לשמוע כולם הדרשה ונותנין עין זה על זה וי"א לכך נהגו להתענות לאחר הפסח ולאחר הסוכות עכ"ל:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו לפי שאינם רוצים להתענות בניסן ותשרי טעם ניסן כבר נתבאר בסימן תכ"ט שהוא מפני שרובו אסור בתענית ותשרי יש ליתן בו טעם לפי שהוא מרובה במועדות:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו ועושין אותן כמו תענית צבור לקרות ויחל יתבאר בסימן תקס"ו:

סימן תצג

סעיף קטן א
נוהגים בכל המקומות שלא לישא נשים בין פסח לעצרת והטעם שלא להרבות בשמחה וכו' עד וכזה הורו הגאונים כ"כ רבינו ירוחם בנכ"ב:

סעיף קטן ב
ומה שכתב יש מקומות שנהגו שלא להסתפר כ"כ הרי"ן שועיב בדרשת יום ראשון של פסח וכן המנהג פשוט בינינו:

סעיף קטן ג
ומ"ש ויש מסתפרין מל"ג בעומר ואילך כ"כ הרד"א בשם אבן הירחי משמו של הרז"ה וכ"כ ג"כ הרי"ן שועיב וז"ל שמעתי שיש במדרש שמתו מפסח עד פרוסת העצרת והוא ט"ו יום קודם העצרת כאמרם עד פרוס הפסח פרוס החג שהם ט"ו יום בניסן ובתשרי וכשתסיר ט"ו יום ממ"ט יום נשארו ל"ד והנה הם ל"ג שלימים ומגלחים ביום ל"ד בבקר כי מקצת היום ככולו עכ"ל ובספר אדם וחוה הועתק כן. וכל זה כתב הרשב"ץ בתשובה וכ' ולפ"ז כל יום ל"ג אסור ומקצת ל"ד ולפי דעת הרמב"ן מקצת לילה סגי כדאיתא בספר תורת האדם ויש להתיר ביום ל"ג אם הוא ע"ש לכבוד השבת עכ"ל ודע דכשם שמותר להסתפר מל"ג ואילך כך מותר לישא אשה דכיון שפסקו אז מלמות למה יהא אסור לישא אשה וכ"כ הרד"א ורבינו שלא הזכיר אלא שמסתפרים נקט חדא מינייהו ויש נוהגים להסתפר בר"ח אייר לפי שר"ח הוא כמו יו"ט ואין לנהוג בו דבר שהוא משום אבילות ונ"ל שכיון שלא נהגו רוב העולם כן טעות הוא בידם ואפשר שיצא להם כן ממ"ש הרי"ן שועיב בשם התו' שמ"ש ל"ג לעומר אינו כמו שנוהגים אלא ל"ג יום כשתסיר שבעת ימי הפסח וז' שבתות ושני ימים של ר"ח שהם ט"ז ימים שאין אבלות נוהג בהם נשארו מן המ"ט יום ל"ג עכ"ל. ומפני שראו שם דב' ימים של ר"ח אין אבילות נוהג בהם נהגו בהם היתר והא ודאי הוא שבוש דלא אמרו דב' ימים של ר"ח אין אבילות נוהג בהם אלא לנוהגים איסור תספורת עד עצרת דבלא ב' ימים דר"ח משכחת ל"ג יום אבל לדידן דלא נהגינן איסור אלא עד ל"ג יום בעומר בלבד כל ל"ג יום אסור להסתפר ואפי' בר"ח:

סעיף קטן ד
מצאתי כתוב מנהג שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת משקיעת החמה עד שחרית וכו' כן כתב רבינו ירוחם בנ"ה ח"ד בשם רבינו האיי גאון ז"ל:

סימן תצד

סעיף קטן א
ביום נ' לספירת העומר הוא חג השבועות וכו' וגומרין ההלל פשוט בערכין פ"ב (י.):

סעיף קטן ב
ומ"ש וקורין חמשה כן קורין בי"ט כמו ששנינו פ' הקורא עומד (מגילה כא.):

סעיף קטן ג
ומ"ש שקורין ביום הראשון בחדש השלישי ומפטירין במרכבה ביחזקאל וכן פרשת והפטרת יום שני הכל בפרק בני העיר (מגילה לא.): כתב האגור בסימן תרצ"ה כתב ר' ישעיה שאסור להתענות במוצאי חג שבועות אפי' בזמן הזה וזהו אסרו חג אמרה תורה עשו אסר לחג ובירושלמי קורא לאסרו חג בנה דמועדא פירוש בן המועד ואסור לומר

צידוק הדין כי אם ביחיד ע"כ: וכן כתב ההריב"ח ז"ל בספר עין יעקב בפ"ב דחגיגה (יח:) אהא דמייתי התם מעשה ומת אלכסנדראי בלוד ובאו כל ישראל לספדו ולא הניחן ר"ט מפני שיום טבוח היה:

סימן תצה

סעיף קטן א

בחדש הראשון בי"ד יום לחדש בין הערבי' פסח לה' וגו' ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות וגו' כל מלאכת עבודה לא תעשו אע"ג דקרא קמא בע"פ מיירי כתבו רבינו להוכיח על פסוק שני דבט"ו לחדש ניסן מיירי:

סעיף קטן ב

ותנן אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד משנה בפ' משילין (ביצה לו:) ובפ"ק דמגילה (ז:) ואע"ג דבפ"ק דמגילה אוקימנא האי מתניתין דלא כר"י דמתיר מכשירי אוכל נפש ורבינו סובר דהלכה כר"י כמ"ש בסי' תק"ט ובפ' משילין (ביצה לז.) אוקימנא להאי מתני' כב"ש דאילו לב"ה הא איכא בינייהו הוצאה דאסורה בשבת ומותר בי"ט מ"מ רצה רבינו לתפוס לשון המשנה ותקן דבריהם וכתב חוץ מהוצאה והבערה ומכשירי אוכל נפש. ואף ע"פ שיש עוד דברים אחרים בין י"ט לשבת כגון הא דתנן (ביצה לה:) משילין פירות דרך ארובה בי"ט אבל לא בשבת לא נחית רבינו למנות כל הדברים שביניהם ולא הזכיר אלא הדברים שהן מלאכות גמורו' בלבד והוי יודע דאפי' דבר האסור משום שבות בשבת חייבין עליו בי"ט כדתנן בפרק משילין (ביצה לו:) כל שחייבין עליו משום שבות ומשום רשות ומשום מצוה בשבת חייבין עליו ביום טוב ואכתוב פי' משנה זו בסימן תקכ"ד בס"ד. ומאחר דאסרינן שבות בי"ט שמעינן שכל מה שאסור לישראל לעשותו אסור לומר לעכו"ם לעשותו כמו בשבת ומיהו צרכי חולה שאין בו סכנה אע"פ שאסור לעשותן ע"י ישראל אומר לעו"ג ועושה אפילו בשבת וכמ"ש בסימן שכ"ח:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו וחוץ מהוצאה והבערה שמתוך שהותרו לצורך אוכל נפש הותרו נמי שלא לצורך וכו' בפ"ק דביצה (יב:) תנן בש"א אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ס"ת לר"ה וב"ה מתירין ומפ' בגמרא דפליגי במתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך דב"ה אית להו מתוך וב"ש לית להו מתוך ואמרי' תו התם דלב"ה כי היכי דאמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ה"נ אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך וכ"כ הרמב"ם בפ"א וכתב ה"ה המכוון אצלי בדעת רבינו כך הוא שכל מלאכה שחייבין עליה בשבת ואותה מלאכה היא שלא לצורך אכילה אם עשה אותה בי"ט לוקה חוץ מן ההוצאה וההבערה שאינו לוקה ואפי'

עשאן שלא לצורך אכילה ופי' מלאכה שהיא שלא לצורך אכילה נתבאר בדברי רבינו שכולל כל מלאכה שאינה נעשית באכילה ושתייה וא"כ היה מן הדין שיהיו הבערה והוצאה נאסרין כמו כתיבה ואריגה אלא שמתוך שהותרו לצורך אכילה הותרו שלא לצורך ונראה טעם לשנים אלו ההוצאה לפי שאף היא באוכל ומשקה ואע"פ שהיא בדברים אחרים אמרינן מתוך והבערה אע"פ שאינה באוכלין ומשקין כתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת בשבת הוא דאסור הא בי"ט שרי ודרשו כן לפי שביום השבת מיותר הוא דהא בשבת מיירי קרא לעיל מיניה וביום השביעי וגו' אבל שאר מלאכות שאינן לצורך אכילה כגון כתיבה והריסה ואריגה ובניין אפילו עשאן לאכילה לוקה ושאר מלאכות שהן באכילה כגון שחיטה ואפייה אפי' עשאן שלא לאכילה אינו לוקה כמו שיתבאר בפ' זה שאם בישל לעו"ג או לצורך חולה אינו לוקה עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו וכן מכשירי אוכל נפש וכגון שא"א לעשותן מאתמול וכו' בפרק אין צדין (ביצה כח:) ויתבאר בסימן תק"ד בס"ד:

סעיף קטן ה

ומ"ש וקצירה וטחינה ובצירה וסחיטה אע"פ שהן אוכל נפש אסרום חכמים ופר"י הטעם לפי שאדם רגיל לקצור שדהו וכו' עד ובירושלמי מסמיך להו אקראי הכל דברי הרא"ש בר"פ אין צדין שבא לאפוקי ממאי דמשמע מדברי רש"י דצידה אסורה מדאורייתא:

סעיף קטן ו

ומ"ש וכן צידה אסרו שפעמים שתעלה במצודתו דגים הרבה כלומר צידה אף על גב דלא שייך בה טעמא דיהביה בקצירה וטחינה ובצירה וסחיטה אסרוה מטעם אחר שפעמים שתעלה במצודתו דגים הרבה ודמי לעובדין דחול:

סעיף קטן ז

ומ"ש ובירושלמי מסמיך להו אקראי היינו לומר דאף ע"ג דבירושלמי מייתי מקראי שלא יקצור ולא יברור ולא ירקד ולא יטחון בי"ט אסמכתא בעלמא נינהו ואינן אסורין אלא מדרבנן ודעת הר"ן גם כן בר"פ אין צדין דהנך מלאכות אינן אסורות אלא מדבריהם לפום גמ' דידן ונתן טעם לדבר שחכמים אסרו המלאכות הנעשות לימים הרבה כקצירה וטחינה וכיוצא בהם ואף לקיטת פירות הנפסדים כתותים וענבים אסרו לפי שהלכו אחר רובה של לקיטה שאינה ליומא ואף על פי שהתירו שחיקת הפלפלין ולא הלכו אחר רובה של טחינה היינו טעמא לפי שאין אותה שחיקה שהוא ליומא נעשית באותו ענין שהיא נעשית לימים הרבה שזו במדוך וזו בריחיים ואף פלפלין בריחיים שלהם אינה כדרך טחינת חיטים לימים הרבה ואף צידת דגים נמי אסרו לפי שאין דרך לצוד

אותם יום יום לפי שאינו סומך על הספק שלא לתקן מאכלות שהרי אינו יודע אם תעלה מצודתו ריקנית אלא עיקרה מיום לחברו הוא ולפיכך אסרוה מדבריהם וכן מטין דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות י"ט שכל מלאכת אוכל נפש האסורה בי"ט אינה אלא מדבריהם ועדיין אין כל זה מחוור לפי שהסוגיא מהירושלמי מוכחת שהן מן התורה ואף ברייתא שבפרק המצניע (שבת צה.) כפשטא הכי מוכחא עכ"ל הר"ן וז"ל הרמב"ם כל מלאכה שאפשר להעשות מעי"ט ואין בה הפסד ולא חסרון אם נעשית מבערב אסרו חכמים לעשות אותה בי"ט אע"פ שהיא לצורך אכילה ולמה אסרו דבר זה גזירה שמא יניח אדם מלאכה שאפשר לעשותן מעי"ט לי"ט ונמצא י"ט כולו הולך בעשייתן אותן מלאכות וימנע משמחת י"ט ולא יהיה לו פנאי לאכול ומזה הטעם בעצמו לא אסרו ההוצאה בי"ט ואע"פ שכל ההוצאה היא מלאכה שאפשר לעשות מעי"ט ולמה לא אסרוה כדי להרבות בשמחת י"ט ויוליך ויביא כל מה שירצה וישלים חפציו ולא יהיה כמו שידיו אסורות אבל שאר מלאכות שאפשר לעשותן מעי"ט הואיל ויש בהן עסק אין עושין אותם בי"ט כיצד אין קוצרין ולא זורין ולא דשין ולא בוררין ולא טוחנין את החטים ולא מרקדין בי"ט שכל אלו וכיוצא בהם אפשר לעשות בעי"ט ואין בכך הפסד ולא חסרון אבל לשין ואופין ומבשלין בי"ט שאם עשה אלו מבערב יש בכך הפסד או חסרון טעם שאין לחם חם או תבשיל שבשל היום כלחם שנאפה מאמש וכתבשיל שנתבשל מאמש ולא בשר שנשחט היום כבשר שנשחט מאמש וכן כל כיוצא באלו עכ"ל הראב"ד השיגו וה"ה טען בעדו וכתב עוד ואני אומר שמלאכת עבודה כולל כל מה שדרך העבד לעשות לאדוניו ואין רוב בני אדם עושין אותן לעצמם אלא שוכרים אחרים לעשותן לפי שהוזהרנו במלאכות אלו לזכור כי היינו עבדים והיינו עושין מלאכה הרבה לאדונינו אבל כל מלאכה שדרך רוב בני אדם לעשותה כל אחד בביתו לעצמו לא הוזהרנו לפי שאינה מלאכת עבדים שגם האדונים עושים אותה ולזה כל מלאכה שאדם עושה ממנה לעצמו לימים הרבה דרך לעשותה ע"י אחרים כגון הברירה והקצירה והטחינה וההרקדה אבל אפייה ולישה ושחיטה ובישול אין אדם מכין מהם לימים הרבה ורוב בני אדם עושין אותן לעצמן עכ"ל וכתב עוד שיש מי שסובר שהטחינה והקצירה אסורים דבר תורה מפני שעושין מהם לימים הרבה ונתלו בזה בסוגית הגמ' אף על פי שאינן מוכיחות עכ"ל: כתב סמ"ג מדתנן (ביצה יד.) והמלח במדוך של עץ למדנו שכל מלאכת אוכל נפש מותר על ידי שינוי אפילו בדבר שאינו מפיג טעמו ואפשר לעשות מערב יום טוב: כתב הכלבו שביתת בהמה ומחמר י"א שאחר שנקרא מלאכה ה"ז ביום טוב בכלל לא תעשה כל מלאכה אבל בח"ה ודאי מותר וי"א שאפי' בי"ט מותר שאין לאוסרה רק בשבת שפרט לך בה

הכתוב ע"כ. ואיני יודע טעמו של המתיר דהא כיון דמקשינן יו"ט לשבת חוץ מקצת דברים שנתפרשו בתלמוד ושביתת בהמה אינה מכללם היאך אפשר לומר שהיא מותרת בי"ט ואע"פ שלא כתבה הכתוב בי"ט כל שאר מלאכות ג"כ לא נכתבו בי"ט בפרט ומלא תעשה כל מלאכה ילפינן להו והא נמי דכוותייהו ומיהו בהא איכא למימר דשביתת בהמתו ומחמר לאו בכלל לא תעשה מלאכה נינהו שהרי אינם מכלל ארבעים אבות מלאכות ולא מתולדותיהן אלא לאו לעצמו ייחד לו קרא והלכך אפשר דכיון דלא כתביה רחמנא בי"ט מישרא שרי אבל אין נראה שיהא כן דעת הפוסקים שהרי סתמו דבריהם לומר שי"ט שוה לשבת לכל דבר חוץ מהוצאה והבערה וכו' ולא הוציאו שביתת בהמה ומחמר מן הכלל אלמא סבירא להו דביו"ט נמי אסורין והרמב"ם בפ"ה וסמ"ג כתב דאין מוציאין משא ע"ג בהמה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול וכתב ה"ה שיש מי שכתב לפי שאין משתמשין בב"ח כל עיקר והרשב"א כתב שני הטעמים עכ"ל:

סעיף קטן ח

ויש דבר שהחמירו בו יותר מבשבת כגון באיסור מוקצה להרי"ף דאע"ג דקי"ל בשבת כר"ש וכו' ברישׁ מס' י"ט (ב.) תנן ביצה שנולדה בי"ט בש"א תאכל ובה"א לא תאכל ואוקמה רב נחמן בתרנגולת העומדת לגדל ביצים ודאית ליה מוקצה אית ליה נולד ודלית ליה מוקצה ל"ל נולד ב"ש כר"ש וב"ה כר"י ואקשי' ומי אר"נ הכי והא תנן בש"א מגביהין מעל השלחן קליפים ועצמות ובה"א מסלק את הטבלא כולה ומנערה ואר"נ אנו אין לנו אלא ב"ש כר"י וב"ה כר"ש כלומר אין לנו כשיטת משנה זו לפי שמוחלפת שיטתה אלא כך שמעתי מרבותינו דב"ש כר"י ומחמרי וב"ה כר"ש ומשני אמר לך ר"נ גבי שבת דסתם לן תנא כר"ש מוקים לב"ה כר"ש אבל גבי יו"ט דסתם לן תנא כר"י מוקי לב"ה כר"י ופסק כן הרי"ף בסוף מס' ביצה דבשבת נקטינן כר"ש וביו"ט נקטינן כר"י והביא עוד ראיות לדבריו והרא"ש כתב שם שרש"י ור"ת ור"י חולקין ואמרי דהלכ' כר"ש אף ביו"ט והביאו ראיות לדבריהם וכתב דלא אשכחן מאן דמפליג בין שבת ליו"ט אלא ר"נ נדחק לחלק להעמיד אוקימתא דידיה אבל לשאר אמוראי א"צ לחלק ובה"ג פסק כר"ש במוקצה בי"ט אבל בנולד פסק כר"י והביא ראיה מדדרש רבא (ביצה ל"ג.) אשה לא תכנס לבית העצים ליטול אוד וכו' ואינה ראיה דרבא לטעמיה דאפילו בשאר מוקצה דלאו נולד סבירא ליה כר"י אבל אנן דקי"ל כר"ש במוקצה ה"ה בנולד ומיהו ר"ת דייק משמואל דבשילהי שבת (קנו:) סבר כר"ש ואפ"ה קאמר בס"פ נוטל דלא הוה מטלטל גרעיני תמרי אלא אגב ריפתא ואין ראיה משמואל דמחמיר על עצמו היה ועוד דקדק ר"ת דנולד אסור מסתמא דתלמודא דפרק נוטל (שבת קמג:) דאסר לטלטולי גרעיני דתמרי פרסייתא משום דהוי

נולד והא דפריך בס"פ כירה (שבת מה:) אמלתא דר"י מדר"נ דמאן דל"ל מוקצה לית ליה נולד לא קי"ל הכי והו"מ לשנוייא דלא קי"ל הכי ולא חשש ור"ח כתב הכא מהא שמעינן דכל מידי דחזי ליה לאיניש דעתיה עילויה והא דאר"נ עז לחלבה ורחל לגיזתה ותרנגולת לביצתה ותורי דרידיא ותמרי דעיסקא באנו למחלוקת ר"י ור"ש הא בהדיא קי"ל כר"ש ואע"ג דביו"ט קי"ל כר"י ה"מ כגון נולד ומוקצה מחמת איסור וכיוצא בו אבל הני כולהו שרי ביום טוב וכן כתב בעל העיטור עכ"ל הרא"ש ז"ל ואע"פ שבה"ג ג"כ סובר דבנולד הלכה כר"י מפני שנדחית ראייתו לא כתב רבינו כן בשמו וחילוק סברות אלו כתב המרדכי בריש ביצה וגם סמ"ג אלא שהמרדכי כתב שהשאלתות סוברים דהלכה כר"ש במוקצה בין ביום טוב בין בשבת ורבינו כתב שהן סוברים דהלכה כרבי יהודה ביום טוב והרמב"ם בפ"א פסק כדברי הרי"ף וכתב ה"ה יש מן הגאונים חולקים ואומרים שאין מוקצה בי"ט יותר מבשבת ולזה כתב בהשגות א"א לא הכל שוים וכבר הכריע בעל המאור והרמב"ן והרשב"א כדברי ההלכות ורבינו והביאו ראיות לזה ועיקר עכ"ל. וכתב הר"ן בסוף ביצה שהרז"ה סובר דכי סתם לן תנא בי"ט כר"י ה"מ במידי דמיתסר בשבת כגון ביקוע עצים מן הקורות דאף על גב דלית לן מוקצה בשבת מ"מ הביקוע מצד עצמו אסור בו ולפיכך אע"פ שביקוע עצים מותר בי"ט אנו אוסרין לבקע מן הקורות מדין מוקצה וכן הדין בתורי דרידיא שאסורין לשחטן בי"ט משום מוקצה כיון שהשחיטה אסורה בשבת מצד עצמה אבל תמרי דעיסקא וכייצא בהם כיון דבשבת שרי דלית לן מוקצה אף בי"ט שרי דליכא מידי דבשבת שרי וביו"ט אסור ואין זה דעת הרי"ף שהרי כתב כאן דתמרי דעסקא אסורין בי"ט ולקושייתו של בעל המאור יש לומר דכי אמרינן ליכא מידי דבשבת שרי וביו"ט אסור ה"מ בשבת וי"ה שדינם שוה וקדושה אחת להם ולא אתי לזלזולי ביה אבל בי"ט משום דאתי לזלזולי ביה לא ראו להשוותו לשבת והרי מצינו שמחלקין ביניהן שהרי אמרו שבת (מב:) מניחין נר על גבי דקל בשבת ואין מניחין נר ע"ג דקל ביו"ט ולפיכך כל מוקצה אע"פ שהוא מותר בשבת אסור בי"ט עכ"ל. ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת וגם הכריעו כדבריהם האחרונים הכי נקטינן: חילוקי מוקצה ובאיזה דברים יש מוקצה אפי' לר"ש נתבאר בסי' ש"י:

סימן תצו

סעיף קטן א

ואנו שעושין שני ימים כל מה שאסור בראשון אסור גם בשני וגוערין עליו וכו' בפרק מקום שנהגו (פסחים נב.) רבי נתן בר אסיא אזיל מבי רב לפומבדיתא בי"ט שני של עצרת שמתיה רב יוסף א"ד נגדי' רב יוסף א"ל אביי נשמתיה מר דרב ושמואל דאמרי

תרווייהו מנדין על שני יו"ט של גליות א"ל ה"מ איניש דעלמא הכא צורבא מרבנן הוא דטבא ליה עבדין ליה. והקשה הר"ן דהכא משמע דמאן דעבר אדרבנן משמתין ליה ואילו בפ' כירה (שבת מ:) אמרינן דהמבשל בחמי טבריה לוקה מכת מרדות מדבריהם ובדוכתא טובא אמרינן הכי אלמא מילקא אין שמותי לא ותירץ דבמלתא דהוי עיקריה מדרבנן דכי עקר ליה קא עקר לכולה מצוה משמתינן ליה כגון האי וכדאמרי' נמי (עדיות פ"ה) את מי נדו את אלעזר בן הנדן שפקפק בנטילת ידים אבל בדבר שעיקרו מן התורה והוא עובר על מה שאסרו בו חכמים מכין אותו מכת מרדות כי ההוא דמבשל בחמי טבריי' ע"כ ותמהני דהא מדרב ושמואל דאמרי מנדין על שני י"ט של גליות משמע דיום טוב ראשון שוה ליום טוב שני ועל אי זה מהם מנדין הרי שאע"פ שהראשון עיקרו מן התורה משמתי' ליה ובפ' זה בורר (סנהדרין כו.) אמרינן דהנהו קבוראי דקבור נפשא בי"ט ראשון של עצרת ושמתינהו רב פפא מיהו בהא איכא למימר דהני קבוראי חללו י"ט בדבר שהוא אסור מן התורה ומש"ה שמתינהו דכיון דעברי על דברי תורה ממש היה משמתינן להו אבל אם לא היו עוברין אלא בדבר שאיסורו מדרבנן לא הוה משמתינן להו אלא היה מלקה אותם מכות מרדות אבל קושיא קמייתא עדיין במקומה עומדת ונ"ל דהא דאמרי רב ושמואל מנדין על שני י"ט של גליות אע"ג דבחד כללא כייל להו הא כדאיתא והא כדאיתא דעל י"ט ראשון אין מנדין אלא על דבר שאיסורו מן התורה אבל לא על דבר שאין איסורו אלא מדרבנן ובי"ט ב' ליכא לפלוגי בי' הכי שהרי כל איסורו אינו אלא מדרבנן והלכך לעולם משמתינן עליה: ודע שמ"ש רבינו שכל מה שאסור בראשון אסור בשני היינו לומר שהמלאכות האסורות בראשון אסורות נמי בשני אבל דבר שהוא אסור בראשון משום מוקצה או נולד מותר בשני כמו שיתבאר בסי' תקי"ג ותקט"ו בס"ד:

סעיף קטן ב

וכן לכחול את העין אע"פ שאסור' בראשון אלא ע"י עו"ג וכו' בפ"ב דביצה (כב.) בעא מיניה רב אשי מאמימר מהו לכחול את העין ביום טוב היכא דאיכא סכנה לא מיבעיא לי דאפי' בשבת שרי כי קא מיבעיא לי סוף אוכלא ופצוחי עינא מצי אמר לו אסור אמימר שרא למיכחל עינא מעו"ג בשבתא א"ד אמימר גופי' כחל מיניה מעו"ג בשבתא א"ל רב אשי מאי דעתיך דאמר עולא כל צרכי חולה עושין ע"י עו"ג בשבת וא"ר המנונא כל דבר שאין בו סכנה אומר לעו"ג ועושה ה"מ דלא מסייע בהדיה אבל מר קא מסייע בהדיה דקא עמיץ ופתח א"ל איכא רב זביד דקאי כוותך ושני ליה מסייע אין בו ממש אמימר שרא למיכחל עינא בי"ט שני של ר"ה ומפרש טעמא בגמ' משום דס"ל כמ"ד ב' קדושות הן ופשיטא דלית הלכתא כוותיה דהא קי"ל כמ"ד קדושה אחת הן וכתב הרי"ף והרא"ש

דמ"מ גמרינן מהא דאמימר דשרי למיכחל בי"ט ב' של גליות וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהי"ט וכתב שאע"פ שאין שם חולי מותר וכתב ה"ה שהטעם לפי שהנאת הגוף הוא: וכתב הר"ן ומינה שמעינן דכל צרכי חולה שאין בו סכנה עושין ע"י ישראל בי"ט ב' של גליות מיהו איכא למימר דה"מ כגון מיכחל עינא דמלאכה גופה שבות היא אבל להתיר אבות מלאכו' אין לנו וכ' ה"ה בפ"א מה' י"ט שזה דעת הרמב"ן שאין מתירין מלאכות גמורות ע"י ישראל אבל כל שבות מתירין לו: וכתב עוד הר"ן ושמעינן נמי דמותר לכבות הנר מפני דבר אחר ומותר לכבות הדליקה משום איבוד ממון על פי הפירושים שפירשנו למעלה ביום טוב שני של גליות דבגמרא מוכח דהנהו כולהו כי הדדי נינהו ושרו לר"י ואסירי לרבנן וכיון דבמיכחל עינא סמכינן אדר"י בי"ט שני של גליות אף בלכבות הנר מפני ד"א ומפני הדליקה סמכי' עליה בי"ט שני של גליות עכ"ל והדבר ברור שאין דעת רבינו כן שהרי כתב שאין חילוק בין ראשון לשני אלא לענין מת ולכחול את העין בלבד וכ"נ שהוא דעת הפוסקים: אם יש חילוק בין שני לראשון לענין ספק מוכן יתבאר בסימן שאח"ז בס"ד: כתוב בא"ח בני א"י שבאו לח"ל אסורים לעשות מלאכה בי"ט שני ביישוב אפי' דעתו לחזור וכ"ז שלא הגיע ליישוב אפילו אין דעתו לחזור מותר לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותן אבל אם הגיע ליישוב ואין דעתו לחזור נעשה כמותן ואסור בין במדבר בין ביישוב וכל חוץ לתחום אין נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם ובקולי מקום שהלך לשם יש פוסקים שלעולם אינו נוהג כ"ז שדעתו לחזור לעולם עכ"ל ודברים אלו נלמדים מעובדא דרמי בר תמרי דפרק כל הבשר (חולין קי:) וצ"ע:

סימן תצז

סעיף קטן א

אין צדין דגים מן הביברים בי"ט ואין נותנין לפניהן מזונות משנה בר"פ ג' דביצה (כג:) אין צדין דגים מן הביברים בי"ט ואין נותנין לפניהן מזונות אבל צדין חיה ועוף מן הביברין בי"ט ונותנין לפניהן מזונות רשבג"א לא כל הביברין שוין זה הכלל כל המחוסר צידה אסור ושאינו מחוסר צידה מותר ופירש"י אין נותנין לפני הדגים מזונות. משום דאפשר להם בלא מזונות שהן אוכלין שרשי עשבים וקרקע וגדול אוכל את הקטן והר"ן כתב דבפרק ר"א דאורג (קו:) פירש"י דטעמא דאין נותנין לפניהם מזונות משום דכיון דמוקצין הם לא שרי למיטרח עלייהו וכן מוכיח בירושלמי דגרסינן התם לפי שאין עושין תקנה לדבר שאינו מן המוכן וכתב והא דתנן (קנו:) מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבילה לפני הכלבים (שם קכו:) ומטלטלין את הלוף מפני שהוא מאכל לעורבים והא כלבים ועורבים אין ראויין כלל ואפ"ה נותנין לפניהן מזונות לאו קושיא היא דמ"מ

מוכנים הם לצורך האדם ומאתמול היה דעתו עליהם כיון שהם ברשותו מה שאין כן בדגים ובחיה ובעוף בזמן שהן מחוסרין צידה שכיון שאין מזומנין לאדם אין נותנין לפניהם מזונות אבל כשאינן מחוסרין צידה כגון בביבר קטן כיון שדעתו עליהם וכאילו הם ברשותו של אדם ממש נותנין לפניהם מזונות ע"כ וכתב עוד אבל צדין חיה ועוף מן הביברים ונותנין לפניהם מזונות דחיה ועוף בביברין ניצודים ועומדין הם ולפיכך נותנין לפניהם מזונות רשבג"א לא כל הביברין שוין דאיכא ביבר גדול דלא חשיבי ביה חיה ועוף ניצודים ע"כ. והתוס' (ביצה כג) כתבו דאין נותנין לפני הדגים מזונות גזירה שמא יצודם. והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות י"ט דגים ועופות וחיה שהן מוקצה אין משקין אותם בי"ט ואין נותנין לפניהם מזונות שמא יבא ליקח מהם וכל שאסור לאכלו או להשתמש בו בי"ט מפני שהיא מוקצה אסור לטלטלו וכתב ה"ה דע שאע"פ שאסור באלו שבמינן ראויים לאכילה אלא שהן מוקצין אינו אסור בבהמה טמאה ועופות טמאים ע"כ ואיכא למידק כיון דמתניתין מחלקא בין דגים לחיה ועוף היאך לא חילק הרמב"ם ביניהם ונ"ל שהוא סובר דת"ק היה מחלק ביניהם ואין הלכה כמותו אלא כרשב"ג וסובר דרשב"ג קאי אדגים חיה ועוף הלכך דין כולם שוה דכל שאינן מחוסרין צידה לוקחין מהם בי"ט ונותנין לפניהם מזונות ואם הם מחוסרים צידה אין לוקחין מהם בי"ט ואין נותנין לפניהם מזונות ורבינו אפשר שהוא סובר כדעת הראב"ד והרשב"א שכתב ה"ה דרשב"ג לא קאי אלא אחיה ועוף אבל דגים בכל ביבר אסורין ואפי' הוא ביבר קטן והטעם מפני שהם מכוסים מן העין ולפיכך כתב סתם אין צדים דגים מן הביברין ואין נותנין לפניהם מזונות וגבי חיה ועוף כתב כל שאין מחוסרין צידה מותר לצודן וליתן לפניהם מזונות ומשמע אפי' בביברין וכדרשב"ג ואע"פ שיש להקשות על סברא זו מדין סוכר אמת המים שיתבאר בסמוך וכמו שהקשה ה"ה כי היכי דמיתרצא האי קושיא אליבא דהראב"ד והרשב"א מיתרצא נמי לדעת רבינו אם הוא תופס שטתם. ואפשר לפרש דברי רבינו בע"א ולומר דכהרמב"ם סבירא ליה דדגים שוים לחיה ועוף דרשב"ג אדגים נמי קאי דביברים דידהו שאינם מחוסרין צידה מותר ליקח מהן וכדמשמע מההיא דסוכר אמת המים וממילא משמע דמותר ליתן לפניהן מזונות ומש"ה לא חש לפרש. ויותר נראה לומר שסובר רבינו דדגים אפילו היכא דמותר ליקח מהן אין נותנין לפניהם מזונות מטעמא דפירש"י דאפשר להם בלא מזונות ולפ"ז ואין נותנין לפניהם מזונות לאו אאין צדין קאי אלא מלתא באפי נפשה היא וה"ק לעולם אין נותנין לפניהם מזונות ואפילו היכא דמותר ליקח מהם:

סעיף קטן ב

ואם סתם אמת המים וכו' מימרא בפרק אין צדין (ביצה כה.) ומשמע בגמ' דאשמועינן שא"צ זימון דסכירת אמת אמים חשוב זימון וה"ה הקשה על הראב"ד והרשב"א שסוברין שאין צדין מביברי דגים כלל מהא דסוכר אמת המים ונ"ל לתרץ דביברים שאני שהם רחבי' הרבה ואע"פ שא"צ מצודה לצוד הדגים שבהם מ"מ מתוך שהם מכוסים מן העין הם נשמטים לכאן ולכאן והלכך לא חשובי כניצודים אבל אמת המים מתוך שאינה רחבה אינם יכולין להשמט הלכך הו"ל כנצודים וכתב ה"ה דאמת המים אפי' ארוכה כמה כיון שאינה רחבה דגים שבתוכה הוו כנצודים ושרי ע"כ ונראה דלדעת הראב"ד והרשב"א נמי אפי' ארוכה כמה דגים שבתוכו כנצודים הם דכיון שאינה רחבה אינם יכולין להשתמט כ"כ:

סעיף קטן ג

ואפי' ספק צידה אסור כגון מצודות חיה דגים ועופות שהיו פרוסות מעי"ט וכו' משנה שם (כד:) מצודות חיה ועופות ודגים שעשאן מעי"ט לא יטול מהם בי"ט אא"כ ידוע שניצודות מעי"ט ופירש הר"ן לא יטול מהם בי"ט משום דהו"ל ספק מוכן ובגמרא איפליגו תנאי בספק מוכן ואיפסיקא הלכתא כמאן דאסר וכתב ה"ה בפ"ב דע שכל דין מוקצה ונולד בכלל זה והטעם מפני שהוא דשיל"מ או שרצו חכמים להחמיר בדבר זה והרשב"א חלק ואמר שכיון שהמוקצה והנולד מדבריהם הולכין בספיקן להקל ולא אמרו אסור אלא בדבר שקרוב ליגע בשל תורה כגון ספק ניצוד ביום טוב ספק ניצוד מערב יום טוב אבל שאר ספיקות מותרין זו היא סברתו בספרו ואני תמה מזה שא"כ ספק ביצה אם נולד בי"ט או מעי"ט למה היא אסורה ועוד דברייתא דספק מוכן סתמא מיתנייא וכולה סוגייא דפ"ק מוכחא דספק נולד להחמיר ודבריו צ"ע ונראין דברי רבינו שלא חילק עכ"ל: וכתב הר"ן שהרא"ש דלוני"ל התיר ספק מוכן ביום טוב שני ואמר שאין היתירו מכוון אבל אצלי יפה הורה משום דהו"ל ספק ספיקא דאית לן למשרייה אפי' בדשיל"מ דכיון דאנן לא עבדינן י"ט שני אלא משום מנהג אבהתין לא מחמרינן ביה טפי מינייהו וכי היכי דלדידהו ספק לדידן נמי דינו כספק דכיון דחומרא מדרבנן הוא הבו דלא לוסיף עליה והא ודאי תרי ספיקי נינהו שא"א שיבא לפניך ספק מוכן בי"ט שני אלא בשני ספיקות: כתב ה"ה בפ"ב מהלכות י"ט מבואר בגמ' שאם מצא המצודות מקולקלות מעי"ט בידוע שמעי"ט ניצודו ולא נזכר בהלכות וגם לא הזכיר רבינו לפי שדבר הכרחי הוא ופשוט ולא נזכר בגמרא אלא בגרא דאם אין ידוע שהוא אסור עכ"ל:

סעיף קטן ד

אווזין ותרנגולין שבבית מותר לצודן וכו' ברייתי' בפרק א"צ (ביצה כה.) אר"ש בן אלעזר מודים ב"ה וב"ש על שהזמין בתוך הקן ומצא לפני הקן שאסורין בד"א ביוני שובך ויוני עלייה וצפרים שקננו בטפיחים ובבירה אבל אווזין ותרנגולין ויוני הרדיסאות א"צ זימון וכתבה הרי"ף והרא"ש וסיימו בה מפני שהן ברשות אדם ואהא דתנן כל המחוסר צידה אסור בעי בגמ' (שם כד.) ה"ד מחוסר צידה אמר ר"י אמר שמואל כל שאומרים הבא מצודה ונצודנו א"ל אביי והא אווזין ותרנגולין שאומרים הבא מצודה ונצודנו ותניא הצד אווזים ותרנגולים ויוני הרדיסאות פטור וכתבו התוספות על זה וא"ת והא קי"ל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור וי"ל לפי מה שפי' במתני' ניחא דגזרינן מזונות אטו שמא יבא לצוד מהם וא"כ ע"כ צריך לומר דאסור מן התורה דאם אינו אסור אלא מדרבנן לא הוי גזרינן ליתן מזונות משום שמא יצודם דהוי גזירה לגזירה וכתב הרא"ש ולפ"ז אסור לצוד בי"ט אווזין ותרנגולים ההולכים בחצר ואין העולם נזהרין מזה ובעל העיטור כתב דפטור דאווזין ותרנגולים פטור ומותר קאמר ואף לדברי התוספות איכא למימר מה שהוצרכו לתרץ דכל המחוסר צידה אסור היינו חייב משום דאביי הקשה כל כך בפשיטות לרב יוסף מאווזים ותרנגולים דמתני' ומאי הו"ל קושיא כולי האי כיון דמצינו לפרש דפטור דתרנגולים הוי פטור אבל אסור לכך הוצרכו לתרץ דמחוסר צידה חייב הלכך אפי' אי מפרש דפטור דאווזין ותרנגולין פטור אבל אסור אכתי תיקשי לך ומיהו אפשר אף לדברי התוספות הוי פטור ומותר כיון דבאין לכלוב ומזונותן עליך לא מיתסר למצדינהו: כתב הרמב"ם בפרק ב' מהלכות י"ט אווזין ותרנגולים ויונים שבבית הרי אלו מוכנים וכתב הגהת מיימון בשם ראבי"ה מיהו ירא שמים יתן עיניו מתחלה ליטול ולא יברור ויניח דאע"ג דאינו מוקצה מ"מ חשו חכמים לטרחא וכ"פ רשב"ט ע"פ וכך הוא דעת הגאון מהרי"א ז"ל שכתב על דברי רבינו אין לומר שיש חילוק בין ההולכים בחצר להולכים בבית שהרא"ש אמר ההולכים בחצר והמחבר אמר אווזים ותרנגולים שבבית שהנה המחבר לא אסר אלא במה שצ"ל הבא מצודה וכו' נראה לפ"ז שאין לחלק אבל נראה שיש להחמיר בזה שהרי גבי יוני שובך אסרו (ביצה ט:) בלא זימון שיאמר זה וזה אני נוטל למחר ואמרי' בגמרא שהטעם בזה הוא משום דחיישינן שאם לא יאמר זה וזה אני נוטל אלא שאומר מכאן אני נוטל למחר דשקיל כחושים ומנח להו וכו' ונראה שכשמטלטל הכחוש מטלטל מה שלא הזמין ובזה אסור וג"כ כשנוטל אווזין ותרנגולים ומניחן ונוטל אחרים נמצא שמטלטל מה שלא היה צריך ולפיכך אין להתיר ליקח אלא מה שיודע שהם ראויים לשחיטה ואפילו שנאמר דלא דמי ליוני שובך שבכאן כולם

מוכנים משא"כ כשאומר מכאן אני נוטל שלא הכין אלא השמנים עכ"ז טלטול העוף שלא לצורך שאפשר לבדוק מעי"ט אי זו שמינה ואי זו כחושה נראה שאסור בי"ט עכ"ל. אבל בהג"א פ"ק דביצה כתב מי שיש לו תרנגולים בביתו שהקצה אותם לגדל ביצים צריך להזמין אותם מעי"ט אם עלה על דעתו לאכול מהם בי"ט ואותם שלא הזמין אסורים בטלטול דמוקצה הם אבל תרנגולת העומדת לאכילה אין לחוש אי מטלטל ושביק להו ויכול לברור אי זה שירצה דכולן חזו לאכילה ומותרים כולן לטלטל עכ"ל וזה כדעת הרמב"ם והכי נקטינן:

סעיף קטן ה

ושאר כל חיה ועוף כל שמחוסר צידה שנ"ל הבא מצודה ונצודנו אסור לצודן וכו' בפרק א"צ (ביצה כג:) תנן אבל צדין חיה ועוף מן הביברים ונותנין לפניהם מזונות רשבג"א לא כל הביברים שוים זה הכלל כל המחוסר צידה אסור שאינו מחוסר צידה מותר ובגמרא (כד.) ורמינהי ביברין של חיה ועופות אין צדין מהם בי"ט ואין נותנין לפניהם מזונות קשיא חיה אחיה קשיא עופות אעופות ומסיק אמר רבה בר רב הונא הכא בצפור דרור עסקינן שאינה מקבלת מרות והשתא דאתית להכי חיה אחיה נמי ל"ק הא בביבר קטן הא בביבר גדול ה"ד ביבר קטן ה"ד ביבר גדול א"ר אשי כל היכא דרהיט אבתרה ומטי לה בחד שחייה ביבר קטן ואידך ביבר גדול א"נ כל היכא דאיכא עוקצי עוקצי ביבר גדול ואידך ביבר קטן א"נ כל היכא דנפיל טולא דכותלי אהדדי ביבר קטן ואידך ביבר גדול. ופירש"י בחד שחייה. בפ"א שהוא שוחה עליו לתפסו אין לו להשמט ממנו: עוקצי. זויות: דנפיל טולא דכותלי אהדדי. מרוב קטנו וקצרו. ואיפסיקא בגמרא הלכה כרשב"ג: ואתו תו בגמרא ה"ד מחוסר צידה אמר שמוחל כל שאומרים הבא מצודה ונצודנו ופירש"י הבא מצודה. כלומר שצריך לבקש תחבולות לתפסו. וכ' הר"ן כל שאומרים הבא מצודה ונצודנו נ"ל שזה כולל שיעור הביבר שאם הוא גדול כל כך שצריך בו מצודה אסור וכולל ג"כ המינים דאפילו בביבר גדול כל שאין המין צריך למצודה כגון אווזים ותרנגולים ויוני הרדיסאות דבאין לכלובן לערב ונוחין לתפשן שם שאין בכם משום צידה וכן הדין בחיות בני תרבות והכי מוכח בגמרא ועופות דלאו בני תרבות מוכח בגמרא דכל היכא שהן במקום מקורה ואין להם מקום לצאת ממנו חשיבי נצודים בר מצפור דרור שאינה מקבלת מרות שדרה בבית כבשדה ושיעור דביבר קטן מפרשים בגמרא דכי רהיט בתר חיה ומטי לה בחד שחייה כלומר במרוצה אחת ביבר קטן ושחייה מלשון עיכוב א"נ כל היכא דנפלי טולא דכתלים אהדדי וכו' וכן נמי כל היכא דאית ליה עוקצים כלומר זויות להשמט בהם חשיב כביבר גדול שאומרים הבא

מצודה ונצודנו עכ"ל והרי"ף והרא"ש לא כתבו אלא ה"ד מחוסר צידה כל שאומרים הבא מצודה ונצודנו ולא הזכירו אוקימתא דרבה ודרב אשי כלל וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ב. וכתב ה"ה יש מחלקין בפי' מחוסר צידה בין חיה לעופות מחמת אוקימתא דרב אשי דלעיל ממימרא דשמואל ודעת ההלכות ורבינו להשוותן ועיקר עכ"ל ודברי רבינו כדברי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל שסתמו דבריהם לומר דמחוסר ציד' היינו כל שאומרים הבא מצודה ונצודנו ולא חילקו בין חיה לעוף:

סעיף קטן ו

איל וצבי שקננו בפרדס וילדו עפרים וכו' עד כיון שמחוסרת צידה וכו' מסקנא דגמרא בפרק א"צ (ביצה כה.) וטעמן של דברים פשוט דבפרדס הסמוך לעיר כיון שאינם מחוסרין צידה מאתמול דעתיה עלויהו וכמי שזימנן דמי אבל בפרדס שאינו סמוך לעיר אי זמין אין ואי לא זמין לא דאסח דעתו מינייהו ואע"ג דבגמרא לא אמרו אלא פרדס הסמוך לעיר ולא הזכירו שיעור סמיכתו כתב רבינו דהיינו בתוך ע' אמה מדתנן בפרק המביא כדי יין (ביצה לא.) איזהו קרפף כל שהוא סמוך לעיר ופירשו המפרשים דהיינו כל שהוא תוך ע' אמה ושירים וכמו שיתבאר בסימן תק"א:

סעיף קטן ז

יוני שובך ויוני עלייה שקננו בטפיחים אסור לצודן וכו' בפ"ק דביצה (י:) גבי זימן שחורים ומצא לבינים וכו' כתב הרא"ש משמע דיוני שובך אינם אסורים אלא בלא זימון והקשה ה"ר יוסף דבריש אין צדין תניא הצד יוני שובך ויוני עלייה וצפורים שקננו בטפיחים חייב וי"ל דהתם מיירי בגדולים והכא מיירי בקטנים כדאמרינן התם גבי חיה שקננה בפרדס הא בה הא באמה וכ"כ המרדכי שם וכתבו הר"ן במתניתין (שם.) דב"ש אומרים לא יטול אא"כ נענע מבע"י וכמו שאכתוב בסמוך וכתב ה"ה בפ"ב דע שכל הדינין שיתבארו בדין הזימון הם ביוני שובך שאינם יכולין לפרוח אלא שהם מדדין אבל מפריחין ומחוסרין צידה אסור לצודן ואין זימון מועיל בהם ויש מתירים בזימון בכל גוונא לפי שאין יוני שובך צריכין צידה מעלייא וכן דעת העיטור והרשב"א כדברי האוסרים ומדברי רבינו יראה כדעת העיטור עכ"ל: כתוב בהג"א פ"ק דביצה אין אדם יכול להזמין אלא לפי מה שהוא צריך ואם הזמין יותר לא הוי הכנה:

סעיף קטן ח

וכיצד הוא הזמון אומר זה וזה אני נוטל למחר וכו' משנה בפ"ק דביצה בש"א לא יטול אא"כ נענע מבע"י ובה"א עומד ואומר זה וזה אני נוטל וידוע דהלכה כב"ה וכתב הר"ן מיהו אמרינן בגמרא דדוקא באומר זה וזה אני נוטל אבל באומר מכאן אני נוטל למחר לא סגי דאע"ג דהו"ל למשרייה כה"ג משום ברירה אפ"ה חיישינן דזימנין דמנח כחושים

ושקול שמינים ונמצא שטלטל אותן שלא הזמין א"נ דמשתכחי כולהו כחושים ואתי לאימנועי משמחת י"ט ולפיכך צריך שיאמר מעי"ט זה וזה אני נוטל שמאחר שאינו מקפיד למשמש בהם כבר נמלך עליהן בדעתו בין שיהו שמינים בין שיהו כחושים ולא אתי לטלטל ולמשבק ומיהו כי אמרינן דמהני זימון דוקא במדדין אבל במפריחין לא דהא אמרינן בפרק א"צ הצד יוני שובך ויוני עלייה וצפרים שקננו בטפיחים ובבירות חייב עכ"ל וכ"כ ר"י וכתב עוד ר"י אם זימן כל השובך וא"צ אלא לזוג אינו מועיל עד שיאמר זה וזה אני נוטל כ"כ התוספות פי' ואם אפשר שיצטרך לכולן מזמין כל השובך ולמחר נוטל כל מה שצריך:

סעיף קטן ט

זימן שחורים ומצא לבנים וכו' אלא אפילו זימן שחורים ולבנים וכו' משנה וגמ'. (שם:) ומפרש התם טעמא דשנים ומצא ג' אסורין ממ"נ אי אחריני נינהו הא אחריני נינהו ואי לא אחריני נינהו הא איכא חד דמערב בהו וכתבו התוס' (שם) והר"ן וליכא למישרינהו משום דחד בתרי בטיל דבעלי חיים חשיבי ולא בטלים ועוד דכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל ובמצא שחורים במקום לבינים ולבינים במקום שחורים מפרש טעמא בגמרא משום דאמרינן הנך אזדו לעלמא והני אחריני נינהו. וכתב ר"י וכל זה מיירי שאין מכירן ופשוט הוא וכתוב בהג"א זימן שחורים ולבינים וכו' וכגון בקיני' המובדלים במחיצה כדרך קונין שבשובכים אבל בקן א' ודאי אתהפיכו ומותרי':

סעיף קטן י

זימן שלשה ומצא שנים מותרין ג"ז משנה שם ומפרש בגמרא מ"ט הני אינהו נינהו וחד מינייהו אזיל לעלמא ואפילו אם הניח ג' מקושרים ומצא שנים בלבד קאמר רב אשי דשרו דהואיל ומנתחי אהדדי ואורחייהו בהכי אמרינן דהני אינהו נינהו וחד מינייהו אזל לעלמא ויש לתמוה למה לא כתבו כן הפוסקים ואפשר דטעמייהו משום דלא אמר רב אשי הכי אלא אליבא דמ"ד דכי פליגי רבי ורבנן בהניח מאתים מעשר שני ומצא מנה דרבי אמר מנה מונח ומנה מוטל וחכ"א הכל חולין בכיס אחד הוא דפליגי אבל בשני כיסים ד"ה מנה מונח ומנה מוטל דאילו למ"ד בשני כיסים מחלוקת אבל בכיס אחד ד"ה חולין ל"צ לאוקומי במקושרים כדמשמע בגמרא והפוסקים סוברים דהלכה כמ"ד בשני כיסים מחלוקת כו' וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מה' מעשר שני וכיון שכן ל"צ לאוקומי במקושרין ולפיכך לא הזכירו כן ואפשר דסברי דכיון דמקושרין היו אמרי' כולהו ניטלו והנך אחריני נינהו ומיהו רבינו כתב בס"ס תל"ט דהא דהניח עשר ומצא תשע צריך לבדוק אחר כולן דוקא בקשורין יחד אבל אם אינם קשורין ביחד א"צ לבדוק אלא אחר האחד והיינו אליבא דמ"ד בכיס אחד מחלוקת כמ"ש שם וא"כ סובר שהלכה כמותו

וכיון שכן יש לתמוה למה לא כתב כאן דהא דזימן ג' ומצא שנים מותרין אפילו הניחם מקושרין נמי מותרים ואפשר דכיון דכתב סתם זימן שלשה ומצא שנים מותרים אף אם הניחם מקושרין במשמע:

סעיף קטן יא

בתוך הקן ומצא לפני הקן ולא בתוכו אסורין ג"ז משנה שם בגמרא (יא.) לימא מסייע לרבי חנינא דאמר רוב וקרוב הלך אחר הרוב אמר אביי בדף רבא אמר בשני קינין זו למעלה מזו עסקינן ולא מיבעיא זימן בתחתונה ולא זימן בעליונה דאסירן דאמרינן הנך אזלו לעלמא והנך אשתרבובי אשתרבוב ונחות אלא אפי' זימן בעליונה ולא זימן בתחתונה ומצא בעליונה ולא מצא בתחתונה הנך נמי אסירי דאמרי' הנך אזלו לעלמא והנך סרוכי סריך וסליקו ופי' רש"י לפני הקן. דרך כל שובכין להיות מעט מן דף העלייה בולט חוץ למחיצה של כל קן וקן ושם היונים יוצאים לאויר ונוחים שם כרצונם וחוזרים לקן: הלך אחר הרוב. כי הכא דלא אמרינן אלו אותן שזימן בתוך הקן שהוא קרוב ללפני הקן אלא אמרינן מעלמא אתו: בדף. דכולהו קרוב נינהו הלכך הלך אחר הרוב דאיכא תרתי: רבא אמר. הא לא איצטריך לאשמועינן אלא בב' קינין זו למעלה מזו ובשתיהן גוזלות וזימן את שבזו ולא זימן את שבזו ולמחר לא מצא בתוך הקן שזימן אלא לפניו ובאותו שלא זימן לא מצא לא לפניו ולא לתוכו הלכך אסירי ולא משום חשש יוני דעלמא אלא מאחר שלא מצאן במקומן ועוד שבקן האחר המוקצה לא מצא כלום יש לחוש שמא אלו שמצא לפני הקן המוכן לא מתוכו יצאו אלא מתוך המוקצה. ור"י כתב בח"ד דברי רבא אבל כל שאר פוסקים לא הזכירו דבר זה כלל ואפשר שטעמא משום דהא דאמרי אביי ורבא לאו לקושטא דמלתא אמרי הכי אלא לדחות דלא לסייע לר"ח וכיון דקי"ל דהלכה כרבי חנינא כדאיתא בפרק לא יחפור (בבא בתרא כג:) אית לן למימר דטעמא דמתניתין משום דרוב וקרוב הלך אחר הרוב ותו ל"צ לאוקמי בשני קינין זו למעלה מזו והלכך איכא למימר דשני קינין זה למעלה מזה אפי' זימן בתחתונה ולא זימן בעליונה שרו דכיון דאותם שזימן מצאם במקומן לא חיישינן להו כלל:

סעיף קטן יב

ואם אין שם קן אחר מותרין וכגון שאינו פורח וכו' שם במשנה אם אין שם אלא הן הרי אלו מותרין ופירש"י אם אין סביבותיהם אתמול אלא הן הרי אלו מותרין דודאי אלו הם שהזמין בתוך הקן ובאו לפניהם ובגמרא היכי דמי אילימא במפורחין איכא למימר הנך אזלו לעלמא והני אחריני נינהו אלא במדדין אי דאיכא קן בתוך נ' אמה אדדויי אדדו ואי דליכא קן בתוך נ' אמה פשיטא דמותרים דא"ר עוקבא בר חמא כל המדדה אין מדדה יותר מנ' אמה לעולם דאיכא קן בתוך נ' וכגון דקיימא בקרן זוית מ"ד אדדויי אדדו קמ"ל

כל היכא דמדדה והדר חזי לקיניה מדדה ואי לא לא מדדה וכתב הרמב"ם כל זה בפ"ב אבל הרי"ף והרא"ש השמיטוהו ולא ידעתי למה: כתב הרשב"א בתשובה עו"ג שהביא דורון לישראל בי"ט בני יונה קטנים משובכו שיש לו בעיר נראה דמותרין הם כיון שאין צריך צידה דהו"ל כפירות שאין במינן במחובר דאפילו מחוץ לתחום מותרין למי שלא באו בשבילו אף ע"ג דבפירות של ישראל שבאו מחוץ לתחום אסורין בין לו בין לאחרים דמוקצין הן כל שהן חוץ לתחום הקצו אותם הבעלים מדעתן של ישראל צריכין הכן אבל עו"ג א"צ הכן עכ"ל ועיין בתשובות הרא"ש שכתבתי בסימן תקי"ז:

סעיף קטן יג

השוחט בהמה בי"ט צריך שלא יבדוק עד שיפשיט וכו' לא מצאתי זה מבואר לא בגמרא ולא בדברי הפוסקים אלא שר"י בח"ב גבי דין בהמה שצריכה בדיקה מפני שנפלה או רצצתה בהמה שוחטין אותה בי"ט ולא חיישינן שיבדקו אחר שחיטה ותמצא טריפה ונמצא שטרח בה ושחטה שלא לצורך כתב בשם המפרש שלא יבדקנה עד שיפשיט עורה שמא תטרף ויאסר לטלטלה ולא יוכל להפשיט והכלבו כתב השוחט בהמה ונמצאת טריפה ה"ז לא יפשיטנה ולא יזיזנה ממקומה ואין חוששין אם תסרח לערב וגם אין חוששין שמא ימנע מלשחוט וימנע משמחת י"ט בשביל זה ואם ירצה להפשיט הבהמה אחר השחיטה קודם הבדיקה הרשות בידו לפי שמשנשחטה בחזקת היתר עומדת ואחר ההפשטה מעמידין הבשר והעור בחום היום שלא יסרח אם נמצאת טריפה לא יזיזנה ממקומה עד מוצאי י"ט ואע"פ שזה קרוב להערמה כדי שלא ימנע משמחת י"ט התירו זה ע"כ ונראה דרבינו נמי עצה טובה אתא לאשמועינן:

סעיף קטן יד

ומ"ש ובענין טלטול הבשר לרב אלפס שפסק במוקצה כר"י בי"ט אסור לר"ת שפוסק כר"ש שרי מחלוקת הפוסקים במוקצה בי"ט נתבאר בסימן תצ"ה ודע דבסי' תקי"ח כתב רבינו בהמה שהיתה מסוכנת מעי"ט ומתה בי"ט מותר לטלטלה אפילו לר"י היתה בריאה ומתה אפילו לר"ש אסורה היתה חולה קצת פלוגתא דר"י ור"ש עכ"ל. ולפ"ז מ"ש כאן שטלטול בשר הטריפה בי"ט הוא פלוגתא דר"י ור"ש צ"ל דבהיתה חולה קצת מיירי דאילו היתה בריאה אפילו לר"ש אסור וזה דוחק שהרי אין דרך לשחוט לאכילה בהמות חולות קצת ואמאי סתם הכא רבינו מילתא בדבר שאין דרכו בכך ושמא י"ל דהכא בבריאה ממש עסקינן ואפ"ה שרי לר"ש ולא דמי למתה דכיון דהיתה בריאה מעי"ט לא היה דעתו עליה שתמות ומשום הכי אסור לטלטלה אבל דעתו היה לשחטה ולפיכך מותר לטלטלה אם נמצאת טריפה שהרי עשויה היא להמצא טריפה:

סימן תצח

סעיף קטן א

אין מראין סכין לחכם בי"ט וכו' בפ' א"צ (ביצה כח:) איבעיא להו מהו להראות סכין לחכם בי"ט רב מארי בריה דרב ביסנא שרי ורבנן אסרי ורב יוסף אמר ת"ח רואה לעצמו ומשאילה לאחרים ופירש"י מהו להראות. הטבח סכין לחכם בי"ט לבדוק שהטילו חכמים על הטבחים להראות סכין חכם קודם שישחוט שום בהמה ומהו לעשות כן בי"ט מי מיחזי כעובדא דחול דאוושא מלתא שדעתו למכור באיטליז: לעצמו. בביתו סכין שלו דלא אוושא מלתא עכ"ל: וכתב בהג"א בשם א"ז מפירש"י משמע דוקא טבח העשוי למכור בשר באיטליז אסור להראות סכינו בי"ט דאוושא מלתא שנראה כרוצה למכור בשר באיטליז ודבר זה אסור אבל לשאר כל אדם מותר להראות סכינו לחכם עכ"ל והרי"ף כתב בשם בה"ג דטעמא דאסור להראות סכין לחכם היינו משום דחיישינן דלמא אזיל חוץ לתחום והר"ן כתב בשם הרז"ה דמש"ה אין מראין סכין לחכם משום דהו"ל כעין ראיית מומין של בכור ולעצמו מיהא שרי דאינו אלא לברר הספק אבל לאחרים אינו אלא שמפני כבודו של חכם אמרו שלא יהא ראוי הסכין לשחוט בו עד שיתן רשות ונמצאת נתינת רשותו תיקון גמור בעשיית כלי והרמב"ם כתב בפ"ד שהטעם שאסרו להראות סכין לחכם שמא תהיה פגומה ויאמר לו אסור לשחוט בה משום פגימתה וילך ויחדדנה במשחזת וחכם שראה סכין לעצמו הרי זה משאילה לעם הארץ וכתב ה"ה שיש מי שהקשה על טעם זה שנראה ממנו שלא נאסר אלא לע"ה ובגמרא נזכר סתם ואין זו קושיא שכיון שהזכירו שת"ח רואה לעצמו ומשאילה ממילא שלא אסרו אלא להראות לע"ה וטעמו של הרמב"ם נראה עיקר לפי שהטעם הוא מפני איסור ההשחזה התיר לחכם לראות ולהשאילה והרשב"א ז"ל הסכים לטעם רש"י עכ"ל: ויכול להוליך סכין והבהמה אצל טבח לשחוט וכו' בפ"ק די"ט (יח:) בש"א אין מוליכין טבח וסכין אצל בהמה ולא בהמה אצל טבח וסכין ובה"א מוליכין זה אצל זה וכתב הר"ן פי' ואפי' דרך ר"ה ואע"ג דאפשר דעביד לה מאתמול אפ"ה שרי משום דהוצאה באוכל נפש כתיקון אוכל נפש עצמו היא ולא כמכשירין ותיקון אוכל נפש עצמו אפילו אפשר לעשותו מעי"ט שרי דלא מפלגינן בין אפשר ללא אפשר אלא במכשירין עכ"ל ואמרינן בגמרא דטעמא דב"ש שאוסרין להוליך בהמה אצל טבח וסכין משום דאתי לאמלוכי דאמר נשבוק האי בהמה כחושה ומייתינא בהמה אחרינא דשמינה מינה וב"ה לא חיישי להכי ומשמע דמהאי טעמא נמי אסרי ב"ש להוליך סכין אצל בהמה דלמא ממליך ולא שחיט ההיא בהמה וב"ה לא חיישי להכי ונראה דהא דקתני טבח וסכין אצל בהמה עיקר

מלתא משום הוצאת סכין היא וטבח כדי נסביה דפשיטא שהאדם יכול לילך לכל מקום שירצה אפי' שלא לצורך כל שהוא בתוך התחום ובספרי רבינו כתוב או טבח ילך אצל סכין ובהמה וט"ס הוא וצריך להגיה או טבח ילך עם סכין אצל בהמה ומיהו י"ל שכך היה גורס בגמרא וב"ש אסרי לילך טבח אצל סכין ובהמה משום דדלמא ממליך ולא שחיט או שמא ימצא הסכין פגום ונמצא שטרח שלא לצורך:

סעיף קטן ב

ואין שוחטין המדבריות ולא משקין אותן וכו' בסוף מסכת י"ט (דף מ.) תנן אין משקין ושוחטין את המדבריות אבל משקין ושוחטין את הבייתיות ובגמרא (שם) למה ליה למימר משקין ושוחטין מלתא אגב אורחיה קמ"ל דלישקי איניש בהמתו והדר לשחוט משום סרכא דמשכא ופירש הר"ן ל"ל למימר משקין דלענין השקאה ודאי אלו ואלו מותרות דאלו ואלו מזונתן עליך אלא משום שחיטה נקט ולשחיטה צ"ל השקאה משום סרכא דמשכא כלומר שתהא נוחה להפשיט:

סעיף קטן ג

ומ"ש שאע"פ שהן מוקצות מותר להשקותן השקאה דלאו לצורך שחיטה יש להקשות עליו מדתנן אין צדין דגים מן הביברים בי"ט ואין נותנין לפניהן מזונות אלמא כל מידי דמוקצה אין נותנין לפניהן מזונות וי"ל דשאני דגים דאין מזונותן עליך שהרי אפשר להם בלא נתינת מזונות שהם אוכלים שרשי עשבים וקרקע וגדול אוכל את הקטן ולמאי דפירש"י בפ' ר"א דאורג (קו:) דטעמא דאין נותנין לפניהן מזונות משום דכיון דמוקצים הם לא שרי למיטרח עלייהו אפשר דלא אמרינן הכי אלא בדבר שהוא מוקצה מחמת שאינו ניצוד לגמרי אבל בדבר שהוא ניצוד ומצוי אצלך כבהמות מדבריות כיון שמזונותן עליך מותר להשקותן וליתן לפניהם מזונות ומיהו למ"ש הרמב"ם דדגים ועופות וחיה שהן מוקצה אין משקין אותם בי"ט ואין נותנין לפניהם מזונות שמא יבא ליקח מהם וכל שאסור לאכלו או להשתמש בו בי"ט מפני שהוא מוקצה אסור לטלטלו משמע דבהמות מדבריות נמי כיון שאסור לאכלן בי"ט לדידיה דפסק כר"י בי"ט אסור להשקותן כלל אלא שאפשר לומר דלא אסר הרמב"ם אלא בדברים המוקצים מפני שטעונין צידה דאיכא למיחש שמא מתוך שמאכילם יבא לצודם אבל בהמות מדבריות אינן טעונות צידה הלכך מותר ליתן לפניהם מזונות והכי דייק לישניה שכתב דגים עופות וחיה ולא כתב ג"כ בהמה שהיא מוקצה עמהם וטעמא משום דסתם בהמה אינה מחוסרת צידה אפי' אם היא מדברית:

סעיף קטן ד

מדבריות היינו שרועות חוץ לתחום וכו' (ביצה מ.) ת"ר אלו הם מדבריות ואלו הם בייתו' מדבריות כל שיוצאות בפסח ורועות באפר ונכנסות ברביעה ראשונה ואלו הם בייתות כל שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתוך התחום רבי אומר אלו ואלו בייתות הן אלא אלו הן מדבריות כל שיוצאות ורועות באפר ואין נכנסות ליישוב לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ומי אית לר' מוקצה והא בעא מיניה רבי שמעון ב"ר מר' פצעילי תמרה. רבי שמעון מהו א"ל אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצמוקין בלבד אבע"א הני נמי כגרוגרות וצמוקין דמו ואבע"א לדבריו דר"ש קאמר וליה לא ס"ל ואבע"א לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי אין מוקצה אלא לדידכו אודו לי מיהת היכא דיוצאות בפסח ונכנסות ברביעה ראשונה דביתיות הן ואמרי ליה רבנן לא מדבריות הן ואיתא להאי סוגיא בפרק כירה (שבת מה:) ופירש"י אלא כגרוגרות וצמוקים שהן מתחלה ראוים לאכילה והוא דוחה אותם בידים להעלותן לייבשן ושוב אינם ראוים עד שייבשו אבל אלו לא דחה אותם בידים ואיכא דאכיל מינייהו הכי איבעית אימא הני מדבריות שאין נכנסות ליישוב כלל כגרוגרות וצמוקין דמיין שמקצה אותם מאצלו בידים ופסק הרי"ף כסתם מתני' וכדפריש ת"ק דברייתא וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות י"ט וז"ל בהמות שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתוך התחום הרי אלו מוכנים ולוקחים מהם ושוחטין אותן בי"ט אבל הרועות ולנות חוץ לחחום אם באו ביום טוב אין שוחטין אותם ביום טוב מפני שהן מוקצין ואין דעת אנשי העיר עליהם וכתב הגאון מהרי"א ז"ל על דברי רבינו המחבר בלשונו לא פירש יפה כדעת מי סובר שהרי כתב מדבריות היינו שרועות חוץ לתחום ואינן באות ללון בתוך התחום וזה הלשון אפשר שיהיה פירושו שלעולם אין באות שזהו פירוש מדבריות לרבי או שיהיה פירושו שאינם באות ללון בכל יום אלא ברביעה שזהו פירוש מדבריות לדעת רבנן עכ"ל. ולי נראה דמסתמא ליכא למימר דפליג אפסק הרי"ף והרמב"ם שפסקו כת"ק ועוד שהרא"ש הביא דברי הרי"ף ומשמע דהכי נמי ס"ל ולישנא דרבינו שפיר דייק דכת"ק הוא פוסק דסתם אינם באות ללון בכל לילה משמע: כתב הר"ן כי אמרינן דאסירי משום מוקצה ה"מ בבהמות של ישראל אבל של עו"ג לית בהו משום מוקצה דהא אמרינן בירושלמי דאין עו"ג צריך הכן ומיהו יש לחוש אם באו בשביל ישראל עכ"ל וז"ל א"ח כתב הרשב"א כבר בארנו שהמוקצה מד"ס והולכין בספיקו להקל לפיכך עו"ג שהביא בהמה במקולין אפי' באו לצורך ישראל אם ידוע שלנות חוץ לתחום אסורות ואם ספק מותרות ואם הביאום לצורך העו"ג או אפי' סתם בעיר שרובה עו"ג מותר שכל המביא לצורך הרוב מביא בהמות

הידועות ללון חוץ לתחום ונמצאו בעיר בי"ט שני אני אומר שמא מבערב הכניסן וחוץ לחומה לנו ומותרות וכ"ש השחוטין בבקר שחזקה מבערב הכניסום לתוך התחום ולא ראיתי לאחד מרבותי שחששו לזה עכ"ל:

סעיף קטן ה
ודוקא לר"י אבל מאן דפסיק במוקצה אפי' בי"ט כר"ש שרי והוא דעת בה"ג שכתב רבינו בסמוך דלר"ש שרי בהמות מדבריות:

סעיף קטן ו
ומ"ש אם הובאו שלא לצרכו פשוט הוא דאילו הובאו לצרכו אסור לו לד"ה דהבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר אבל לאותו שהובאו בשבילו אסור כמו שיתבאר בסי' תקט"ו בס"ד:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו ומיהו בעל העיטור כתב דאף לר"ש אסירי כו' כיון דבחד לישנא קאמר בגמרא וכו' היינו לישנא קמא מתלת לישני שכתבתי בסמוך דקאמר הני נמי כגרוגרות וצמוקין דמו:

סעיף קטן ח
ומ"ש אבל בה"ג כתב מוקצה הוא מדרבנן וכיון דאיכא תרי לישני אזלינן בה לקולא ושרי לר"ש דברי בה"ג כתב הרא"ש בסוף מסכת ביצה וז"ל בה"ג כתב מוקצה דרבנן וכיון דאיכא תרי לישני חד דאית ליה מוקצה לר"ש במדבריות וחד דלית ליה עבדינן לקולא ושוחטין את המדבריות עכ"ל ואע"ג דלתרי לישני בתראי לית ליה לר"ש מוקצה במדבריות לא כתב הרא"ש כן משום דהוה משמע דאי לא הוה אלא חד לישנא דאמר דל"ל לר"ש מוקצה במדבריות לא הוה פסקינן הכי אלא כאידך לישנא דאמר דלר"ש נמי אית ליה מוקצה במדבריות והא ודאי ליתא דאפי' לא הוה אלא חד לישנא כנגד חד לישנא הוי פסקינן כלישנא דמיקל משום דמוקצה מידי דרבנן הוא אזלינן לקולא ורבינו שכתב כיון דאיכא תרי לישני אפשר דה"ק כיון דאיכא תרי לישני דלחד לישנא אית ליה לר"ש מוקצה במדבריות ולאידך לישנא לית ליה נקטינן כלישנא דמיקל דכיון דמוקצה הוא מדרבנן נקטינן לקולא ואפשר עוד דה"ק בה"ג כתב דשרי לר"ש מתרי טעמי חדא דמוקצה דרבנן ועוד אפילו הוה דאורייתא כיון דאיכא תרי לישני דסברי דל"ל לר"ש מוקצה במדבריות אע"ג דלישנא קמא אמרינן דאית ליה מוקצה במדבריות אין דבריו של אחד במקום שנים הלכך אזלינן בה לקולא: ויש בדברי רבינו תוספת שהסברא הראשונה שהזכיר היא בעצמה סברת בה"ג ולא היה לו לכתוב אלא וכתב בעל העיטור דאף לר"ש אסירי כיון דבחד לישנא וכו' אבל בה"ג כתב וכו':

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ולזה הסכים הרא"ש לאו למימרא שבהדיא פסק הרא"ש כך שהרי לא הכריע בין הפוסקים כר"י לפוסקים כר"ש אלא היינו לומר דלמ"ד הלכה כר"ש במוקצה איכא לספוקי אי אית ליה מוקצה במדבריות וכלישנא קמא או אי לית ליה וכאידך לישני דמקילי ומדכתב הרא"ש דברי בה"ג ולא כתב דברי בעל העיטור נראה שהוא מסכים דמאן דסבר דהלכה כר"ש דל"ל מוקצה אפילו בי"ט במדבריות נמי ל"ל מוקצה: וסמ"ג בסוף הלכות י"ט כתב דברי בה"ג וכ"כ ג"כ רבינו ירוחם ולא כתב סברת העיטור ויש לדקדק שהם סוברים כבה"ג בזה וכמו שדקדק רבינו לדעת הרא"ש ז"ל ולענין הלכה כבר כתבתי בסימן תצ"ה דהלכה כמאן דאית ליה מוקצה בי"ט:

סעיף קטן י

עגל שנולד בי"ט מותר לשוחטו ברייתא בפ"ק דביצה (ו.) עגל שנולד בי"ט מותר הואיל ומוכן אגב אמו וכתב הרא"ש ובבהמה העומדת לאכילה דאי בבהמה העומדת לגדל וולדות אסור למאן דאית ליה מוקצה ולא שייך הכא טעמא דהכנה דדוקא לידת ביצה חשיב הכנה משום דעל ידי לידה הוכנה לגדל אפרוח דאילו נמצא במעי אמה אינה מגדלת אפרוח וגם טובה יותר לאכול אבל ולד הוא טוב לאכילה וראוי לכל דבר אם נשחטה אמו ונמצא במעי אמו כמו אחר הלידה והא דמותר לאכלו ביום הלידה היינו היכא דקים ליה דכלו חדשיו אבל אי לא קים ליה דכלו חדשיו אסור עד ליל שמיני כדאיתא פרק ר"א דמילה (שבת קלו:) וגם צריך שיפרוס ע"ג קרקע שיצא מספק ריסוק איברים כדאי' בפרק אלו טריפות (חולין נא:) עכ"ל וכך הם דברי רבינו ודברי תימה הם דבפרק אלו טריפות אר"נ בית הרחם אין בו משום ריסוק איברים אע"ג דאיתא התם א"ל רבא לר"נ תניא דמסייע לך תינוק בן יום אחד וכו' ת"ש ושוין שאם נולד הוא ומומו עמו שזה מן המוכן וכו' הב"ע שהפריס ע"ג קרקע אין משם ראיה דהא דאוקימנא בשהפריס ע"ג קרקע לאו לקושטא דמלתא אוקימנא הכי אלא לדחויי דלא לסייע לר"נ מההיא מתניתא אבל לפום קושטא אע"פ שלא הפריס ע"ג קרקע נמי שרי וכ"נ מדברי כל הפוסקים והרא"ש בעצמו כתב שם דברי ר"נ סתם ולא הצריך שיפריס ע"ג קרקע וגם רבינו בספר י"ד סי' נ"ח כתב עובר שנולד אע"פ שבית הרחם הוא מקום צר אין חוששין לו לריסוק איברים אפילו אם רואים בו ריעותא שאינו יכול לעמוד ומותר לשוחטו מיד אם ידוע שכלו לו חדשיו עכ"ל ולא הזכיר שצריך שיפריס על גבי קרקע וכבר תמה רבינו ירוחם (נ"ד ח"א) כן על דברי הרא"ש והעלה שבודאי ט"ס יש בדבריו בהל' י"ט כי א"צ שיפריס והרב מהרי"ן חביב ז"ל כתב ליישב ולקיים גירסת הספרים וז"ל אומר כי חילוף הנושאים יסבב חילוף הדינים וקרוב אני לומר שההבדל ביניהם

דומה להבדל שיש בין לכתחלה לדיעבד כי עיקר שאלתינו בי"ט הוא עגל שנולד בי"ט נתירהו לכתחלה לשוחטו בו ביום או לאו ובתשובת שאלה זו ראה הרא"ש כי ראוי להחמיר ושנסלק עצמינו מכל ספק ולא נשחטנו בו כיון שאחר עבור מעת לעת יצא מכלל ריסוק איברים וידמה זה קצת לדבר שיש לו מתירין שהחמירו בו בי"ט אמנם בדין הטריפה עיקר שאלתינו היא על הנולד ביום זה ושחטו קודם מעת לעת אם נטריפנו מטעם שנתרסקו איבריו בשעת הלידה ולתשובה זאת השאלה פסק ר"נ שאין לאסור אכילתו בשביל זה ומדברי הר"ן בזה למדנו שבעלי התלמוד חלקו במציאת נעלם הזה אם נחשוב זה במיעוטא דשכיח או במיעוטא דלא שכיח וכל זה היה ידוע להרא"ש וראה להכריע ביניהם כמ"ש כלל הדברים כי לענין טריפה פסק כרב נחמן ולענין היתר שחיטה בי"ט ניחוש לכתחלה לדברי הדוחה ואומר הב"ע כגון שהפריס ע"ג קרקע ויש לדקדק זה בלשון הרא"ש בדין י"ט שאמר וצריך שיפריס ע"ג קרקע כדי שיצא מספק ריסוק ולא אמר כדי שנדע שאין בו ריסוק איברים רק קאמר לשון ספק לרמוז אל כוונתו שאמרתי שכפי טבע הנושא הזה שהוא שחיטה בי"ט ראוי להסתלק מן הספק ולא נשחטנו ביומו משא"כ לאסרו באכילה משום טריפה עכ"ל וראיתי מי שכתב דכיון שהמפרשים חלקו בההיא דר"נ אם הוא דווקא בשאינה מקשה או גם במקשה לילד אפשר לדחות ולומר שמה שכתב הרא"ש ורבינו בדיני י"ט הוא במקשה לילד ומ"ש בדיני מאכלות אסורות הוא בשאינה מקשה לילד וכתב ה"ה בפ"ב שכל שאמו אינה עומדת לחרישה או לחלבה הוי מוכן אגב אמו ואע"פ שהיא טריפה לפי שהטריפה עומדת היא לכלבים והכי איתא בהדיא בגמרא:

סעיף קטן יא

ואם נולד בשבת כתב הר"א שאסור בי"ט שלאחריו וכו' וכ"כ הרא"ש דלא שייך הכנה בלידת העגל אף על פי שהרא"ש לא איירי בהדיא בנולד בשבת מ"מ מדכתב גבי עגל שנולד בי"ט דלא שייך ביה טעמא דהכנה למד משם רבינו דהיכא דנולד בשבת מותר בי"ט שלאחריו דהא לא מיתסרא ביצה בי"ט שאחר שבת אלא משום הכנה כדאיתא בגמ' (ביצה ב:) וכיון דסבר הרא"ש דבעגל שנולד לא שייך ביה טעמא דהכנה ממילא משמע דבנולד בשבת מותר בי"ט שלאחריו וה"ה בפ"ב הסכים ג"כ לדברי המתירים כשנולד בשבת לשחטו בי"ט שלאחריו ואפילו ביומו מותר לחולה ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ע"כ והר"ן כתב בפ"ק דביצה סברת האוסרים וסברת המתירים וכתב אח"כ אבל עגל שנולד בי"ט הדבר ברור שהוא מותר בשבת דהואיל ושרי בי"ט נמצא שי"ט לעצמו הכין וממילא הותר לשבת:

סעיף קטן יב

בהמה מסוכנת שירא שמא תמות וכו' משנה בפ' אין צדין (ביצה כה.) בהמה מסוכנ' לא ישחוט אא"כ יודע שהוא יכול לאכול ממנה כזית צלי מבע"י ר"ע אומר אף כזית חי מבית טביחתה וכתב הרא"ש התירו לאכול כזית מבית טביחתה בלא בדיקה משום הפסד ממונו ולכאורה משמע מדבריו דלא שרינן לשחוט אא"כ יאכל כזית ממנה וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"א מהלכות י"ט מי שהיתה לו בהמה מסוכנת לא ישחוט אותה בי"ט אא"כ יודע שיכול לאכול ממנה כזית צלי מבע"י כדי שלא ישחוט ביום טוב מה שיאכל בחול אבל ה"ה כתב שם פירוש כל שיש שהות ביום כדי לאכול אע"פ שאינו אוכל מותר דמשום הפסד התירו לו בכך וכן מבואר בפרק אלו עוברין (פסחים מו.) אבל בריאה לא ישחטנה אא"כ צריך לאכול ממנה בי"ט וכ"כ ז"ל עכ"ל וכ"כ הר"ן בפרק הנזכר ור"י כתב ואע"פ שלא אכל כזית כיון שגמר בלבו לאכלו למאן דלית ליה הואיל ואי מיקלעי ליה אורחים וכו' ולמאן דאית ליה הואיל אפילו גמר בלבו א"צ כדמוכח בפרק אלו עוברין והתירו לאכול כזית בלא בדיקה משום הפסד ממונו ע"כ ופשטא דסוגיין ר"פ אלו עוברין משמע כדברי ר"י הלכך מאחר שהרי"ף והרא"ש פסקו בפ' אלו עוברין כמאן דאית ליה הואיל וגם הרמב"ם פסק כן בפ"א מהל' י"ט אפילו גמר בלבו א"צ אלא כיון שיש שהות ביום כדי לאכול ממנה כזית צלי מבע"י שרי ומ"מ יש לתמוה על רבינו למה השמיט מלת צלי דמסתמא הלכה כת"ק ושמא י"ל דכיון דאין דרך לאכול בשר חי כל שאינו אומר חי בהדיא ממילא משמע דצלי קאמר: כתב הרשב"א בתשובה שלא התירו לשחוט אחר הסעודה אלא המסוכנת משום הפסד ממונן של ישראל אבל הבהמה הבריאה אסור באמה ואפילו בהמתן של ישראל אפילו אם יאכל ממנה כזית וכבר כתבתי כן בסמוך בשם ה"ה ז"ל:

סעיף קטן יג

ואם שחטה בשדה לא יביאנה לעיר וכו' משנה בפרק אין צדין שם ופירש"י לא יביאנה במוט ובמוטה בשני ב"א משום דאוושא מלתא ומזלזל בי"ט. וכתב הר"ן ואע"ג דמפיש בהלוכא שאני הכא כיון דמביא במוט ובמוטה מחזי כעובדא דחול ואיכא מ"ד דלא מיתסר אלא במסוכנת שיש לה קול שלא נשחטה לגמרי בשביל י"ט אבל בריאה ששחטה לצורך י"ט מביאה אפילו במוט ובלבד שישנה אם אפשר אבל אחרים אומרים דה"ה לבריאה וכן דעת הרמב"ם בפ"ה וכתב שם ה"ה בשם הרשב"א שכזה ראוי להורות כתב הר"ן בשם הרשב"א שאינו נוטל את עורה שלא התירו אלא בשוחט מדעתו בי"ט שהתירו סופה משום תחלתה כדי שלא ימנע משמחת י"ט אבל בשוחט את המסוכנת

לא והכי מוכח בירושלמי דפרקין דגרסינן התם תני אבל מניחה ע"ג עורה כיצד הוא עושה משייר ממנה אבר אחד ומביא עמו ע"כ:

סעיף קטן יד

עוף שנדרס שצריך שהייה מעת לעת וכו' פירוש עוף שנדרס ברגלים ויש לחוש שנתרסקו איבריו ולכן צריך שהייה מעת לעת ובדיקה אחר שחיטה יכול לשחטו בי"ט ולא חיישינן שמא ימצא טריפה וכו' דין זה בעיא בפרק המביא כדי יין (ביצה לד.) אי מחזקינן ריעותא בגווה משום חשש איסור מלאכה בי"ט דלמא משתכח טריפה ונמצא ששחטה שלא לצורך או לא מחזקינן ריעותא ומותר לשחטה בי"ט ולא אפשיטא בהדיא ונקיט לה הרא"ש לקולא וכ"פ הרמב"ם בפ"ב וכתב ה"ה שכן הוכיח הרשב"א אבל הר"ן כתב דנקטינן בה לחומרא דהו"ל ספק דאורייתא ולא דמי לשאר בהמות דאע"ג דמחמירין אנפשיה ובדקין מיהו סמכינן ארובא ורוב בהמות אינם טריפות וכ"כ הכלבו בשם בעל ההשלמה ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם והרשב"א ז"ל: כתב בהג"א פרק המביא כדי יין בשם א"ז דמקום שהטריפות מצויות כמו הכשרות אסור לשחוט בהמה בי"ט ע"כ וזה כדעת מי שפוסק בהאי בעיא לחומרא דאילו לדעת מי שפוסק בה לקולא פשיטא דשרי דלא עדיף מה שהטריפות מצויות מהיכא דאתיליד ריעותא בגוף העוף עצמו:

סעיף קטן טו

בכור בזמן הזה שאסור לשחטו בלא מום אין חכם יכול לראותו בי"ט וכו' בפ' אין צדין (ביצה כה: כו.) תנן בכור שנפל לבור ר"י אומר ירד מומחה ויראה אם יש בו מום יעלה וישחוט ואם לאו לא ישחוט ר"ש אומר כל שאין מומו ניכר מעי"ט אין זה מן המוכן ואמרינן בגמרא דקא מיפלגי ברואין מומין בי"ט ר"י סבר רואין ור"ש סבר אין רואין וכתב הרי"ף והרא"ש דקי"ל כר"ש דאמרינן (שם כז:) אמי ורדינא לא חזי בוכרא בי"ט ואמר ר' אמי שפיר עבד דלא חזי איני והא רבי אמי גופיה חזי רבי אמי מאתמול הוה חזי ובי"ט שיולי הוה משייל היכי הוה עובדא ומנא תימרא דגרמא אסור דתניא מום לא יהיה בו אין לי אלא שלא יהיה בו מום מנין שלא יגרום לו על ידי ד"א וכו' ת"ל כל מום ואסיקנא בגמרא דהא דאמר רבי שמעון כל שאין מומו ניכר מעי"ט אין זה מן המוכן היינו לומר דאפילו היה בו מום מעי"ט כיון שלא הראהו לחכם מעי"ט אין זה מן המוכן ואפילו עבר וראהו בי"ט אסור לשחטו בי"ט ואסיקנא נמי דהיכא דנולד בי"ט ומומו עמו אם עבר ובקרו מבוקר אבל לכתחלה אסור לבקרו וכן כתב הרא"ש ז"ל וכתב הר"ן ר"ש ס"ל דאין רואין מומין בי"ט דהו"ל מתקן וכדן את הדין ומש"ה אסר ליה משום מוקצה אפילו בקרו חכם דהכי דייק לישנא דאינו מן המוכן והכי נמי מפרשינן ליה משום מוקצה בס"פ כירה (שבת מו:) ומשום טעמא דמי יימר דמזדקיק ליה חכם ואמאי דאמרינן רבי אמי מאתמול

הוה חזי וביט שיולי הוה משייל כתב דראייה לחודא היא דחשיבא כמתקן ודן את הדין אבל היתר חכם שראהו מעיט כיון דהתירו הוי מחמת ראייתו וראייה מאתמול הות אין כאן תקון כלל ופעמים שהיה טרוד מעיט ומשראה את המום אומר לו לך עכשיו ובוא למחר והיה שואלו על המום איך בא לו מפני שנחשדו כהנים על הבכורות להטיל בהם מום. וכתב עוד ואעג דקיימא לן כרש אמרינן בגמרא שאם נולד ומומו עמו שזה מן המוכן כלומר שאם עבר ובקרו מבוקר ושוחטו לכתחלה ואין בו משום תיקון ולא משום דין מאחר שלא היתה בו חזקת איסור מעולם ומיהו דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא מבקרינן ליה עכל והה כתב בפב לא נתבאר בדברי רבינו אם עבר ובקרו זה שנולד בו מום מבערב מה דינו ונחלקו המפרשים בזה יש מתירין לשחטו ויש אוסרין ובטעם איסור ראיית המומין ביט כתב הרמבם בפב שהוא מפני מומין שנולדו ביום טוב שאין שוחטין עליהם מדין מוקצה שהרי לא היה דעתו עליהם מעיט ומפני כך אסרו אף בנולדו מעיט כל שלא ראה אותם חכם מבערב והה כתב שיש טעם אחר לאסור ראיית מומין יש מי שאומר מפני שיבא לטלטל לפעמים מה שאינו ראוי לו כלומר שאם ימצא שאין המום מום נמצא שאין הבהמה ראויה ואא שלא יטלטלנה ויש מי שכתב משום דמיחזי כמתקן עכ וגבי בכור שנולד ומומו עמו כת' הטעם שזה מוכן לפי שלא היתה לו חזקת איסור מעולם ועוד שהיה מוכן אגב אמו ולכתחלה אין מבקרין אותו משום נולד מעיט וכולה חדא גזירה היא כך יל לפי טעם רבינו עכל והוי יודע דהא דתניא שאם נולד ומומו עמו הוי מן המוכן מוקי לה בגמ' (שם) בדייתבי דייני התם כלומר כשנולד הוו יתבי התם דייני ובפוטרו את הרחם ראו את מומו דלא הקצו כלל וכך פירשי שאם נולד היום ומומו עמו שזה מן המוכן שאין בזה משום תיקון ומשום דין שלא היתה חזקת איסור בו מעולם וכדמוקי לה לקמן כגון דייתבי דייני התם אבל אין נראה כן מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו ומשמע מדבריהם דאפילו לא הוו יתבי דייני התם אם עבר וראהו שרי וטעמא משום דלא איצטרכינן לאוקומי ברייתא בהכי אלא למד יש מוקצה לחצי שבת ומכיון דקיל דאין מוקצה לחצי שבת כמו שנתבאר בסימן שי תו לא צריכין לאוקמה בדייתבי דייני התם ואעג דלמד אין מוקצה לחצי שבת נמי אמרינן בגמרא כגון דיתבי דייני התם ההוא דיחוייא בעלמא הוא לומר דלא תסייעיה מההיא מתניתא דהא איכא לאוקומה בדיתבי דייני התם אבל לקושטא דמילתא כיון דסל דאין מוקצה לחצי שבת אעג דלא יתבי דייני התם נמי אם עבר וראהו שוחטין אותוביט: תניא בפרק משילין (ביצה לז.) אותו ואת בנו שנפלו לבור רבי אליעזר אומר מעלה את הראשון עם לשוחטו ושוחטו והשני עושה לו פרנסה במקומו כדי שלא ימות רבי יהושע

אומר מעלה את הראשון ע"מ לשוחטו ואינו שוחטו וחוזר ומערים ומעלה את השני רצה זה שוחט רצה זה שוחט ופסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות י"ט כרבי יהושע וכתב דמשום צער ב"ח התירו להערים. וכתב ה"ה בירושלמי נראה דאפי' אינו שוחט אחד מהם מותר ורבינו הביא ברייתא כפשטא בגמרא שלנו וכ"כ הרשב"א שראוי להחמיר ולשחוט אחד מהם ע"כ: כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות י"ט בכור שנפל לבור עושה לו פרנסה במקומו שהרי אינו יכול להעלותו מפני שאינו ראוי לשחיטה בי"ט וכתב ה"ה מפורש בפרק אין צדין דלדידן דקי"ל כמ"ד אין רואין מומין אפילו נפל לבור לא ירד מומחה לבור לראות אם יש בו מום כדי להעלותו אלא עושה לו פרנסה במקומו:

סעיף קטן טז

בהמה חציה של עו"ג וחציה של ישראל יכולין לשחטה בי"ט בפ"ב דביצה: (כא.) א"ר חסדא בהמה חציה של עו"ג וחציה של ישראל מותר לשוחטה בי"ט משום דא"א לכזית בשר בלא שחיטה עיסה חציה של עו"ג וחציה של ישראל אסור לאפות בי"ט דהא אפשר למיפלגה בלישה וכתב הרא"ש ובהמה אפילו הן שתים א"א למיפלג לפי שאינן שוין והכלבו כתב בהמה המשותפת עם העו"ג שוחטין אותה בי"ט לפי שא"א לאכול ממנה כזית בלא שחיטה פירוש ואף ע"פ שיש להם שתי בהמות אם אינם שוות בדמיהן שיאמר לו העו"ג טול איזה מהם שתרצה ע"כ משמע מדבריו שאם הן שוות בדמיהן אינו יכול לשחטה אלא חולקין אותה מחיים ול"נ שאע"פ שהן שוות בדמיהן אם אינם שוות לגמרי כגון שזו גדולה וכחושה וזו שמינה וקטנה שזה יכול לומר אי אפשי ליקח כל חלקי בכחושה או אי אפשי ליקח כל חלקי בקטנה ולפיכך יכול לשחטה בי"ט ולכן סתם הרא"ש וכ' לפי שאינן שוות ללמד שאע"פ שהן שוות בשום ענין כיון שאינם שוות לגמרי א"א למיפלגינהו ומ"מ יש לתמוה למה נתן טעם לפי שאינן שוות דמשמע שאם הם שוות לגמרי אסור לשחטה ואמאי והא אף על גב דאפשר למיפלגה מחיים שמא אינו רוצה לשחוט לצרכו בהמה שלימה שא"צ אלא לחציה ואם תהיה כולה שלו יפסיד הבשר והשתא ששוחטה בלא חלוקה מחיים אינו נוטל אלא חציה ומפני חלקו הוה לן למשרייה משום דא"א לכזית בשר בלא שחיטה ושמא י"ל שלא כתב כן הרא"ש אלא בששוחט את שתיהן בי"ט דאילו בשוחט אחת מהם לבד אע"פ שהן שוות לגמרי שרי מטעמא דפרישית:

סעיף קטן יז

כתב הרמב"ם השוחט בהמה בי"ט מותר לתלוש הצמר וכו' כ"כ ברפ"ג מהלכות י"ט וטעמו מדתנן בבכורות פרק הלוקח בהמה (בכורות כד:) ר' יוסי בן משולם אומר השוחט את הבכור עושה מקום לקופיץ מכאן ומכאן ותולש השיער ובלבד שלא יזיזנו ממקומו

ואיבעיא לן עלה בגמרא כנגדו בי"ט מהו טעמא דרבי יוסי בן משולם משום דקסבר תולש לאו היינו גוזז ובי"ט אסור דהו"ל עוקר דבר מגידולו או דילמא בעלמא סבר ר' יוסי בן משולם תולש היינו גוזז והיינו טעמא דשרי משום דה"ל דבר שאין מתכוין ובי"ט דבר שאין מתכוין מותר ואסיקנא דבי"ט מותר דתולש לאו היינו גוזז ופרכינן עלה והא תניא התולש את הכנף והקוטמו והמורטו חייב שלשה חטאות ואמר ר"ל תולש חייב משום גוזז ומפרקינן שאני כנף דהיינו אורחיה ומשמע דכיון דהיינו אורחיה דכנף בי"ט אסור אבל הרמב"ן כתב שמותר לתלוש נוצה מצואר העוף בי"ט כדי לשחוט דכיון דלא שאני לן באיסור תלישה בין מחיים לאחר מיתה וניתנה י"ט לידחות אצל מלאכה זו שהרי עתידה הנוצה ליתלש משום אוכל נפש אף מחיים מותר וההיא דבכורות ה"פ והתניא התולש את הכנף וכו' כלומר היכי אמרת דתולש צמר מן הבהמה לאו היינו גוזז מ"ש מתולש את הכנף דחייב משום גוזז ומפרקינן דלא דמי כנף לצמר דצמר לאו היינו אורחיה בתלישה אלא בגזיזה וכנף היינו אורחיה וכיון דהיינו אורחיה אם לא היה סופו של י"ט לידחות אצל מלאכה זו כשם שאין סופו לידחות אצל צמר אה"נ דהוא אסור אבל כיון שסופו לידחות אע"ג דהיינו אורחיה מה לי מחיים מה לי לאחר מיתה ועוד דקי"ל כר"ש דמלאכה שא"צ לגופה פטור עליה הלכך אפי' לכתחלה שרי משום שמחת י"ט וכתב הר"ן בפ"ק דביצה ובפרק כלל גדול שכן נהגו אבל הרא"ש בפרק הלוקח בהמה סתר דברי הרמב"ן וז"ל מ"ש שמותר לגזוז לצורך אוכל נפש מחיים כמו לאחר שחיטה לא נ"ל דודאי לאחר שחיטה כיון דכבר הותרה לאכול וא"א לאכול בלא תלישת נוצה מותר לתלשה כמו שמותר לצלותה ולבשלה אבל בעוד שלא נשחטה כל מה דעביד מכשירי אוכל נפש דאפשר למיעבד מאתמול הוא ואסור ומ"ש דמלאכה שא"צ לגופה היא כתבתי לעיל בשם ר"י דאין לדמות מלאכה שא"צ לגופה לעוקר דבר מגידולו כלאחר יד והמחמיר תע"ב עכ"ל והמרדכי כתב בפ"ב דביצה להיתר ובפרק כלל גדול כתב לאיסור וה"ה כתב שדעת הר"י והרשב"א כדעת הרמב"ם דאסר והוא ז"ל הסכים לדבריהם ולענין הלכה נקטינן ככל הני רבוותא והרא"ש שהסכימו לאסור:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו בשם הר"י שתלישת הצמר אסור אא"כ אינו מתכוין לתלשו כך פי' שם התו' והרא"ש וכ"נ לכאורה מפשט הבעי' דהא כי אתינן למשרייה בי"ט מטעם שאין מתכוין לתלוש הוא דאתינן למשריי' ופירש"י (שם בגמ') שאין מתכוין לתלוש אלא מפנהו ומושכו אילך ואילך ואם נתלש נתלש והרמב"ם נראה שסובר דהיינו למאי דהוה ס"ד מעיקרא דעוקר דבר מגידולו כי האי אסור בי"ט אבל בתר דאסיקנא דאפי' למ"ד

דבר שאין מתכוין אסור שרי בי"ט משום דתולש לאו היינו גוזז דהוי עוקר דבר מגידולו כלאחר יד תו לא צריכינן למימר דלא שרי אלא בשאינו מתכוין דוקא דאפי' במתכוין נמי שרי משום דהוי עוקר דבר מגידולו כלאחר יד ודע דבפרק הלוקח בהמה אמרינן דהא דקאמר רבי יוסי בן משולם תולש את השיער ל"ש אלא ביד אבל בכלי אסור והא דקתני עושה מקום בקופיץ תני עושה מקום לקופיץ ונראה דה"ה בי"ט דבכלי אסור והכי משמע לישנא דהרמב"ם שכתב השוחט בהמה בי"ט מותר לו לתלוש הצמר למקום הסכין בידו דייק לכתוב בידו למעט כלי ולא ידעתי איך לא נתעורר ה"ה בזה וגם שאר הפוסקים שלא הזכירו זה לא ידעתי מאיזה טעם:

סעיף קטן יט

מותר לשחוט חיה ועוף בי"ט לר"ת אם יש לו דקר נעוץ וכו' בפ"ק דביצה (ב.) תנן השוחט חיה ועוף ביום טוב בית שמאי אומרים יחפור בדקר ויכסה ובית הלל אומרים לא ישחוט אלא אם כן היה לו עפר מוכן ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה ובגמרא (ח.) ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה אמר רבי זריקא אמר רב יהודה והוא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום והא קא עביד כתישה א"ר חייא בר אשי אמר רב בעפר תיחוח והא קא עביד גומא כדא"ר אבא החופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור עליה כלומר וכיון דבשבת פטור בי"ט היכא דשחט כבר שרי לכסות כן כתב הרא"ש והר"ן ובגמרא רמי האי מתניתין אהא דתנן התם (שם:) בש"א אין מסלקין את התריסין בי"ט וב"ה מתירין אף להחזיר ושני ר' יוחנן מוחלפת השיטה ופירש"י דמתניתין דסילוק תריסין מחליף וההיא דהשוחט כדקאי קאי והקשו עליו התוס' וכתבו דלכך פר"ת דמוחלפת השיטה היינו דהשוחט דב"ה סברי יחפור בדקר ויכסה ואומר ר"ת תמיה אני על מה הצריכו העולם הכנה וזכור אני דבימי נערותי לא היו מצריכין אך עתה לפי מה שטעו דמוחלפת השיטה לא קאי אהשוחט וב"ה לחומרא לפיכך מצריכין הכנה ומיהו זה אינו דלפי פירושו נמי לכל הפחות סברי ב"ה מאי דסברי ב"ש מעיקרא וב"ש בעו דקר נעוץ ואפי' בעפר תיחוח בעו הכנה דלא פליגי ב"ש וב"ה אלא בהא דבכה"ג דשרי ב"ש בדיעבד שרו ב"ה לכתחלה ולעולם בעו דקר נעוץ משום הכנה וכתב הרא"ש ותימא על הרי"ף שכתב כל המשניות כצורתן ולא הביא הך גמר' דמוחלפת השיטה וה"ר יוסף פירש דלא מהפכינן מילתייהו כלל אלא ה"פ החליפו ב"ה שיטתן להקל בסילוק תריסין טפי מאחריני משום דהוו צרכי רבים ואין רוב צבור יכולים לעמוד בה והר"ן כתב דמשמע דהרי"ף גריס כמקצת נוסחי דגרסי עלה דההיא דלמא לא היא ע"כ לא אמרו ב"ה הכא אלא משום דאין בנין וסתירה בכלים אבל התם לא ולפי גירסא זו לא מיתהפכא חדא מינייהו עכ"ל ודברי הרמב"ם

בפ"ב ופ"ג מהלכות י"ט כדברי הרי"ף: והשתא ביאור דברי רבי' כך הם מותר לשחוט לכתחלה חיה ועוף בי"ט אם יש לו דקר נעוץ מאתמול בעפר תיחוח שמאחר שהוא נעוץ מאתמול א"צ לחפור ומאחר שהוא בעפר תיחוח א"צ לכתוש אע"פ שלא הזמין עפר זה מאתמול שנעיצת הדקר לא היה לדעת הזמנה וכ"ש שאם הזמין עפר מאתמול ששוחט ומכסה בו אע"פ שאין לו דקר נעוץ בו דכל שהזמינו מותר לטלטלו להדיא וזהו לשיטת ר"ת כפי מה שפירשו התוספות אבל להרי"ף אע"פ שיש לו דקר נעוץ בעפר תיחוח לא ישחוט דמאחר שלא הזמינו מאתמול אסור לשחוט כדי לכסות בו ומיהו היכא דעבר ושחט מותר לכסות בדקר הנעוץ מאתמול בעפר תיחוח:

סעיף קטן כ

וממ"ש רבינו גבי דקר נעוץ בענין שא"צ לחפור וכן ממה שאמרו בגמרא גבי יש לו דקר נעוץ והא קא עביד גומא משמע דכשאין לו דקר נעוץ ולא עפר מוכן טעמא דאסור לכסות היינו מפני מלאכת החפירה וקשה דא"כ כי הזמינו נמי יהא אסור לכסות בו אם אין לו דקר נעוץ שהרי הוא חופר ונ"ל דכיון דחופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור עליה ומ"מ איסורא איכא לא רצו חכמים להתיר לעשותו בי"ט אלא דוקא ביש לו דקר נעוץ דהשתא לא מיחזי כחופר גומא להדיא והיינו בלא הזמינו אבל כשהזמינו לא גזרו ביה כלל. ומיהו רש"י פי' גבי מכניס אדם מלא קופתו עפר דבעפר תיחוח קאמר שאינו מחוסר לא חפירה ולא כתישה אלא הכנה משמע דעפר תיחוח לית ביה משום חופר וקשה לי דהא בתר דאוקמוה לדקר נעוץ בעפר תיחוח פריך והא קא עביד גומא אלמא דבעפר תיחוח נמי אית ביה משום חופר גומא לכך נ"ל דהא דקאמר דבעפר תיחוח מיירי משום כתישה איצטריך וחפירה כדי נסבא שאע"פ שהוא תיחוח הוא מחוסר חפירה אלא שחכמים התירוה כדפרישית אח"כ מצאתי שהתו' הקשו גבי הא דבתר דאוקימנא לדקר נעוץ בעפר תיחוח פריך והא קא עביד גומא מפרק כירה דמשמע התם דעפר תיחוח לית ביה משום שמא יזיז עפר ממקומו ותירצו דהכא מיירי שהעפר קשה סביב והתיחוח באמצע דכשמגביה הדקר ניכרת הגומא ולפ"ז אפשר ליישב דשפיר קאמר רש"י דבעפר תיחוח אינו מחוסר חפירה דכיון דבמכניס מלא קופתו עפר מיירי כולה תיחוח אבל בעפר תיחוח שסביבותיו עפר קשה אית ביה משום גומא וצריך לטעמא דפרישית ומדאמרינן גבי שחט בהמה וחיה ונתערבו דמם שאם יכול לכסותן בדקירה אחת יכסה משמע דהיכא דאין שם תערובת דם בהמה אע"פ שלא הזמין עפר מאחר שיש לו דקר נעוץ מכסה אפילו בפמה דקירות ואפי' למ"ש הרמב"ם דבאין לו עפר מוכן מיירי כמ"ש שם רבינו מכל מקום יש להביא ראיה מדלא מפלגי הכא בין דקירה אחת

לב' דקירות כדמפלגי התם: כתב סמ"ג מורי כתב דהיכא דשחט כבר ואין לו עפר מוכן שיכול לכסות באינו מוכן כדאמרינן ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה וגם סמ"ק כתב אם שחט ולא מצא עפר רק שאינו מוכן מכסהו בו והגה"מ כתבו בפ"ג דהר"י כתב היכא דשחט כבר ואין לו עפר מוכן יכול לכסות בשאינו מוכן כדאמרינן ושוים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה וק"ל דהא מוקמינן להא בגמרא והוא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום ע"כ ול"נ דטעמא דהני רבוותא שהם סומכים על ר"ת בדיעבד מיהא:

סעיף קטן כא

אפר כירה שהוסק מעי"ט וכו' בפ"ק דביצה (ב.) תנן שאפר הכירה מוכן הוא ובגמרא (ח.) לא שנו אלא שהוסק מעי"ט אבל הוסק בי"ט אסור ואם ראוי לצלות בו ביצה מותר ופירש"י שהוסק מעי"ט. מאתמול דעתיה עילויה לכל מילי: אבל הוסק בי"ט. דליכא למימר דעתיה עילויה מאתמול אסור: ואם ראוי לצלות בו ביצה מותר. דאתמול בעודן עצים היו מוכנים להיסק ולבשל ולצלות ועודנו בתשמישו זה ואיידי דחזי להפוכי ביה לצלייית ביצה שקיל ליה נמי ומנח ליה על הדם:

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו דכשהוסק בי"ט אסור אף לר"ש כ"כ שם התו' והרא"ש וז"ל ור"ש מודה בהך נולד שהוא מעשה חדש דמעיקרא עצים והשתא אפר וכן מוכח בפרק מי שהוציאוהו (עירובין מו.) וכתב רבינו זה ללמד דאפילו למאן דפסק כר"ש ביום טוב בין במוקצה בין בנולד כמו שנתבאר בסימן תצ"ה מודה בהאי דאסור:

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו ואם שחט כבר מותר לכסות ירושלמי כתבוהו התוס' והרא"ש בפ"ק דביצה (ח.) וכתב עליו הרא"ש ואף ע"ג דבשחט בעו ב"ה דקר נעוץ אבל בלא דקר נעוץ לא משום דאיכא תרתי איסורי חדא דאינו מוכן ועוד דקא עביד גומא אע"ג דא"צ אלא לעפרה איסורא מיהא איכא: כתב הכלבו בשם ה"ר משולם שאם שחט מותר לכסות באפר כירה שהוסק ביום טוב ולא יכסה בדקר עכ"ל ונ"ל דה"ק ולא יחפור בדקר ויכסה אבל אם היה לו דקר נעוץ ודאי עדיף טפי והכי אמרינן בירושלמי אם שחט מוטב שיטול האפר שהוסק בי"ט ואל יחפור בדקר ויכסה אלמא דבאין לו דקר נעוץ קאמר אבל אם יש לו דקר נעוץ עדיף וכן נראה מדברי הרא"ש ורבינו:

סעיף קטן כד

מכניס אדם מלא קופתו עפר וכו' בפ"ק דביצה (שם) אמר רב יהודה מכניס אדם מלא קופתו עפר ועוש' בה כל צרכו דרש מר זוטרא והוא שייחד לו קרן זוית ומקמי הכי תניא הכניס עפר לגנתו ולחורבתו מותר לכסות בו ופירש"י הכניס עפר הרבה במקום

אחד לצורך גנתו או לצורך חורבתו לשוטחן בהם: מותר לכסות בו. דכל זמן שהוא צבור דעתיה עילויה לכל צרכיו: מכניס אדם מלא קופתו עפר. בסתם ונותנו במקום אחד ועושה בו כל צרכיו ולא אמרינן בטלה לה לגבי קרקע הבית איידי דזוטרא והוא שייחד לה וכו' ולא שטחה דמוכחא מלתא דלצרכיו קא בעי לה ובעפר תיחוח קאמר שאינו מחוסר לא חפירה ולא כתישה אלא הכנה ומשמע לרבינו דכיון דפירש"י הכניס עפר הרבה לצורך גנתו וכו' ודוקא בהכניס הרבה הוא דמותר לכסות בו אבל אם הוא מועט לא דבטל לגבי קרקע הגנה או החורבה משא"כ בהכניסו לבית או לחצר דהתם אע"פ שלא הכניס אלא מלא קופתו אינו בטל לגבי קרקע הבית והחצר וא"ת דמשמע דמיירי שהוא תיחוח שא"צ לא כתישה ולא חפירה ומשמע דבאין דקר נעוץ מיירי והא לעיל בסמוך פרישית דתיחוח לא מהני אלא לומ' שאין צריך כתישה ודקר נעוץ הוא דמהני לאין צריך חפירה י"ל דהתם שאני שהוא קרקע עולם הלכך אף על פי שהוא תיחוח צריך חפירה אם אין דקר נעוץ בו אבל הכא שהוא עפר המיטלטל אף על פי שאין דקר נעוץ בו אין צריך חפירה וכתב בא"ח בשם הרשב"א הכניס עפר לגנתו לחורבתו לכסות בו גנו ה"ז כדקר נעוץ ואין סומכין עליו לכתחלה בי"ט ואם עבר ושחט מכסין בו עכ"ל:

סעיף קטן כה

כוי אין שוחטין אותו בי"ט דכיון שהוא ספק בהמה אסור לכסות וכו' משנה בפ' כיסוי הדם (פג.) נוהג בכוי ואין שוחטין אותו בי"ט ואם שחטו אין מכסין את דמו:

סעיף קטן כו

ומ"ש רבינו אין מכסין את דמו אפילו אם יש לו עפר מוכן שהרוא' שמכסין את דמו יאמר ודאי חיה הוא ויבא להתיר חלבו בפ"ק דביצה (ח:) אמרינן דאפילו יש לו עפר מוכן אין שוחטין אותו ויהיב טעמא רמי בריה דרב ייבא גזירה משום התרת חלבו ופי' הרי"ף והרא"ש דמאן דחזי דמכסי לדמיה בי"ט אתי למימר דמין חיה הוא דאי ספק הוא לא הוו מטרחי רבנן לכסות לדמי' מספק ביום טוב ואתי למישרי תרבא דיליה הלכך אין מכסין את דמו בי"ט כלל אבל לערב במוצאי י"ט מכסין את דמו דכיון דלא מכסי ליה בי"ט אע"ג דמכסי ליה בחול לא אתי למימר הכי: כתב הרא"ש עוד והא דאין שוחטין אותו לכתחלה וישמור את הדם עד הלילה ויכסנו לפי שאין שוחטין לתוך הכלי ואם ישחטנו על העפר יבלע בארץ ולא יהא רשומו ניכר ע"כ:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבי' ולערב אם רשומו ניכר יכסנו פשוט הוא וכן משמע מדברי הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן כח
שחט בהמה וחיה ונתערבו דמם זה בזה וכו' בפ"ק דביצה (ח:) תני ר' זיר' לא כוי בלבד אמרו אלא אפילו שחט בהמה חיה ועוף ונתערבו דמם זה בזה אסור לכסותו בי"ט א"ר יוסי בר יאסינאה ל"ש אלא שאין יכול לכסותו בדקירה אחת אבל יכול לכסותו בדקירה אחת מותר פשיטא מהו דתימא ניגוור דקירה אחת אטו שתי דקירות קמ"ל ופירש"י אלא אפילו שחט וכו' דאיכא חד דטעון כיסוי אפ"ה אין מכסין משום דקא טרח נמי בשל בהמה:

סעיף קטן כט
ומ"ש רבינו והרמב"ם כתב אם יש לו עפר מוכן וכו' בפ"ג מה' י"ט וטעמו משום דאע"ג דאית ליה עפר מוכן ואפר כירה כל שצריך יותר מדקירה אחת לכסותו אסור משום דטרח נמי בשל בהמה ואם אין לו עפר מוכן אע"פ שיש לו דקר נעוץ בעפר תיחוח אסור לכסותו אפילו בדקירה אחת דאי תימא דבדקר נעוץ אע"פ שלא הזמין העפר מותר בדקירה אחת א"כ אין חילוק בין עפר מוכן לדקר נעוץ הלכך ע"כ אית לן למימר דע"כ לא שריא בדקר נעוץ אף על פי שלא הזמין העפר אלא בשכל הדם בר כיסוי אבל כשנתערב בו דם בהמה לא. ורבינו שכתב שאם יכול לכסותו בדקירה אחת כיון ששחט כבר מותר וכו' נראה שהוא מפרש שהטעם שאסו' לכסות היינו מפני שמטלטל עפר בי"ט לצורך דם בהמה דלאו בר כיסוי הוא וא"כ היינו דוקא כשאין לו עפר מוכן אבל אם היה לו עפר מוכן מכסה אפילו בכמה דקירות:

סעיף קטן ל
שחט צפור מעי"ט ולא כסה את דמו לא יכסנו בי"ט מימרא בפרק קמא דביצה:

סימן תצט

סעיף קטן א
אין מרגילין בי"ט בבכורות פרק כל פסולי המוקדשין (בכורות לג.) ת"ר אין מרגילין בי"ט משום דקא טרח טרחא דלא חזי ליה ופירש"י אין מרגילין להפשיטו דרך הרגלים כל העור שלם לעשות ממנו מפוח לנפחים או למוכרו דבש ושמן שנותנין אותו בעורות כבשים המפשיטים שלימים. והרמב"ם כתב בפ"ד מהלכות י"ט לא ירגיל בי"ט כיצד הוא המרגיל זה המוציא כל הבשר מרגל אחת כדי שיוציא כל העור שלם ולא יקרע מפני שטורח בהפשט זה טורח גדול ואין בו צורך למועד ע"כ נראה מדבריו שכל שאינו מפשיט בענין שמוציא כל הבשר מרגל אחת מותר ואע"פ שכל עור הגוף שלם מלפניו ומאחריו כמו שנוהגים היום שהרי אין בזה טורח יותר מאילו היה פותחו מלפניו ואדרבה כשהוא שלם מלפניו ומאחריו הוא יותר נוח להפשיט וכן נראה ממה שפי'

בפרק העור והרוטב (חולין קכג.) אהא דתנן המפשיט בבהמ' ובחיה וכו' לשטוח כדי אחיזה ולחמת עד שיפשיט את כולו המרגיל כולו חיבור וכו' אבל לפי מה שפירש"י דמרגיל היינו שמתחיל להפכו מרגלים כלפי ראשה ומפשיטו כפול לחמת ומפשיט לחמת היינו שמפשיטו כפול לצורך חמת ומתחיל מפיה והופכו כלפי זנבה משמע דבי"ט אסור להפשיט העור שלם כה"ג כל שהוא מתחיל להפך העור מרגלים כלפי ראשה אבל אם מתחיל מפיה כלפי זנבה מותר דלא אסרו אלא להרגיל והאי לאו מרגיל הוא:

סעיף קטן ב

כתב בה"ג אסור למלוג גדי וכו' דברי בה"ג כתבם הרא"ש בס"פ המביא כדי יין וגם התוס' כתב שם שאסור למלוג כל גופו של גדי הואיל ויכול בהפשט הקלה לעשות טפי וכתב ה"ה בפ"ג בשם הרשב"א אהא דתניא מולגין את הראש ואת הרגלים יש מן הגאונים שהורו שלא התירו למלוג כל בהמה אלא ראש ורגלים בלבד אע"פ שמתכוין לאכול עור של בהמה לפי שאין עושין אלא המפונקים ביותר ואסרו לעשות זה כדרך שאסרו לגמר את הכלים ועוד שנראה יותר כמעשה חול ויש מורי הוראה שהורו שלא אמרו ראש ורגלים בלבד אלא שדברו בהווה עכ"ל: אם מולגין הראש והרגלים או אם מהבהבין אותם או טופלין אותם בסיד ובחרסית או אם גוזזין אותם במספרים כתב רבינו בסי' ת"ק:

סעיף קטן ג

בהמה שנשחטה בי"ט מותר להגביה עורה וליתנה במקום דריסת הרגלים וכו' ומותר למלוח עליו בשר וכו' בפ"ק דביצה (יא:) תנן בש"א אין נותנין את העור לפני בית הדריסה ולא יגביהנו אלא א"כ היה עמו כזית בשר וב"ה מתירין ובגמרא תנא ושוין שמולחין עליו בשר לצלי אמר אביי ל"ש אלא לצלי אבל לקדירה לא פשיטא לצלי תנן הא קמ"ל דאפי' לצלי כעין קדירה אסור ופי' הר"ן לצלי כעין קדירה אדם שמולח צלי שלו קרוב למליחת קדירה שלו אסור:

סעיף קטן ד

ומ"ש ומותר להערים ולמלוח כאן מעט וכאן מעט וכו' יררושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש שם וגם הרמב"ם הביאו בפ"ג מה' י"ט: בסי' שאחר זה אכתוב דלא שרי להערים אלא דוקא קודם אכילת שחרית: כתב המרדכי בפ"ק דביצה אית מרבותינו דאמרי דלא שרי הערמת שום איסור אלא לצורבא מרבנן שאינו פורץ גדר ע"כ ואין נראה שיהא דעת הפוסקים כן שהרי כתבו דין זה סתמא ובהדיא כתב ר"י בח"ב דהערמה זו מותרת לכל אדם אפילו אינו צורבא מרבנן: כתב המרדכי בפ"ק דביצה מה שהתירו לטלטל נוצה

של עופות לאחר שהסירו אותם מעוף מידי דהוי אעור לפני הדורסן דהתירו סופן משום תחלתן:

סעיף קטן ה

אבל אם נשחטה מעי"ט אסור בפ"ק דביצה (שם:) אמר עולא ג' דברים התירו סופן משום תחלתן וחד מינייהו נתינת עור לפני בית הדריסה ופריך בגמרא תנינא כלומר מאי נפקא לן מעולא ומשני מ"ד טעמייהו דב"ה משום דחזי למיזגא עליה ואפילו מעי"ט נמי קמ"ל התירו סופן משום תחלתן די"ט אין דעי"ט לא כלומר דבעי"ט ליכא למיגזר משום תחלה דאי נמי לא שרית לה אינו נמנע מלשחוט מעי"ט דהא יכול לשוטחו ולמולחו מעי"ט ונראה שמפרש רבינו דכי אמרי' דעי"ט לא היינו לומר דכל שנשחטה מעי"ט אע"פ שהופשטה בי"ט לא התירו וכ"נ מדברי הרא"ש ז"ל וכבר כתב ה"ה בפ"ג שיש מי שסובר כן ומצאתי כתוב שכן דעת הרשב"א ז"ל אבל מדברי הרמב"ם נראה דכל שהופשט בי"ט אע"פ שנשחטה מעי"ט התירו וכ"נ שהוא דעת רש"י שפירש ואפי' מעי"ט שהופשט מבע"י וכ"כ הר"ן והקשה הרא"ש דהכא משמע דעור אסור לטלטל אי לאו משום שמחת י"ט ואילו במסכת שבת (מט.) משמע דשרי לטלטולי ותירץ בשם ר"ת דהתם ביבישים דחזי שפיר למיזגא עלייהו והכא בלחים שאינו ראוי להשתמש בהם אלא מדוחק וכ"כ הר"ן ז"ל: כבר כתבתי בסימן תצ"ח שהשוחט את המסוכנת לא מפני שהוא צריך לה אלא כדי שלא תמות שאסור להגביה העור אא"כ שייר בו אבר אחד:

סעיף קטן ו

אין מולחין את החלבים ולא מהפכין בהם ברייתא בפ"ק דביצה (שם):

סעיף קטן ז

ומ"ש אפילו לשטחן ע"ג יתדות שם פלוגתא דתנאי ופסקו הפוסקי' כת"ק דאסר וכתב הרמב"ם שהטעם מפני שאינם ראויים לאכילה:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ואם רוצה למלוח בשר עליהן באויר וכו' הר"ן כתב בפ"ק דביצה שהרשב"א נסתפק בדבר והוא כתב דמשמע ליה דאסור דמתוך שאין דרך למלוח על החלבים מחמת איסורן מוכחא מילתא דלעבדן קא עביד:

סעיף קטן ט

עלי שהוא דף עב וכבד וכו' משנה בפ"ק דביצה בש"א אין נוטלין את העלי לקצב עליו בשר וב"ה מתירין ובגמרא תנא ושוין שאם קיצב עליו בשר שאסור לטלטלו ופירש"י טעמא משום דהא איתעביד צורך י"ט: וכתב הרי"ף וה"מ מחמה לצל אבל לצורך גופו ולצורך מקומו מותר כדאוקימנא לה בפרק כל הכלים והרא"ש כתב ר"י פי' דאפילו

לצורך גופו ולצורך מקומו אסור דבפרק כל הכלים (שבת קכג.) מדמי לה לסיכי זיירי ומזורי ורבה מוקי לה מחמה לצל והר"י פסק כאוקימתא בתרייתא דרבה ובירושלמי מוכיח כדברי ר"י עכ"ל ביאור הדברים דבריש פרק כל הכלים איתביה לרבה מהא דתניא ושוין שאם קצב עליו בשר שאסור לטלטלו ושני דשאני עלי דדמי לסיכי זיירי ומזורי דכיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום ה"נ מייחד ליה מקום כלומר מקצה אותו בידים דבכה"ג לדברי הכל אסור אפילו לצורך גופו אלא דמשום שמחת י"ט התירו ב"ה לטלטלו לקצב עליו בשר ואחר שקצב עליו אסור לטלטלו דלית ביה תו משום שמחת י"ט ובתר הכי הדור לאותובי מהאי ברייתא גופה ושני דהא דקתני אסור לטלטלו דוקא מחמה לצל אבל לצורך גופו ולצורך מקומו מותר כדין כל סתם כלים שמלאכתן לאיסור והרי"ף פסק כאוקימתא בתרייתא דמדמי עלי לסתם כלים שמלאכתן לאיסור ור"י פסק כאוקימתא קמייתא דמדמי ליה לסיכי זיירי ומזורי מדמייחד להו מקום הלכך לצורך גופו ולצורך מקומו נמי אסור והיינו דוקא בעלי ובכלים דכוותיה שדרך לייחד להו מקום אבל כל שאר כלים שמלאכתן לאיסור מותר לטלטלן לצורך גופן ולצורך מקומן גם לדברי ר"י כדאסיק רבא בפרק כל הכלים וכתב רבינו בסימן ש"ח. ולשון רי"ו אינו מכוון שכתב כלי שאסור לטלטלו ר"י כתב דאפילו לצורך גופו ולצורך מקומו אסור ע"כ ומשמע מדבריו דבכל כלי שמלאכתו לאיסור איירי ר"י וליתא אלא בעלי ודכוותיה כדפרי' ואפשר שטעה הסופר בדברי ר"י וכתב כלי במקום עלי:

סימן תק

סעיף קטן א

אין קונין בשר מהטבח בפיסוק דמים וכו' בפרק אין צדין (ביצה כז:) תנן אין נמנין על הבהמה לכתחלה ביו"ט אבל נמנין עליה מעי"ט ושוחטין ומחלקין ביניהן ובגמרא מאי אין נמנין אמר רב יהודה אמר שמואל אין פוסקין דמים על הבהמה לכתחלה ביו"ט היכי עביד א"ר מביא שתי בהמות ומעמידן זו אצל זו ואומר זו כזו תנ"ה לא יאמר אדם לחבירו הריני עמך בסלע הריני עמך בשתים אבל אומר לו הריני עמך למחצה לשליש ולרביע: ופירש"י היכי עביד. דקתני שוחט הוא ומחלקן ביניהם היכי עביד שידעו למחר כמה היתה שוה לפסוק דמיה: מביא להם. ביו"ט שתי בהמות שוות ויאמר ראו שזו כזו ולמחר שמין הנותרות: הריני עמך. נמנה על בהמה זו בסלע והיינו כשמואל דאמר אין פוסקין לה דמים ביו"ט ובתר הכי תנן (כח:) לא יאמר אדם לטבח מכור לי בדינר בשר אבל שוחט ומחלק ביניהם ובגמרא (שם: כט) היכי עביד כי הא דבסורא אמרי תרטא ופלגי תרטא בנהרדעי אמרי חלקא ופלגי חלקא בפומבדיתא אמרי אוזיא ופלגי אוזיא

בנהר פקוד ובמתא מחסיא אמרי ריבעא ופלגי ריבעא: ופירש"י היכי עביד. כשאינו רוצה ליקח כל הבהמה ולא מחצה ולא שליש ולא רביע אלא בדינר או בשנים מה יאמר לו: בסוריא אמרי. דרכן היה לומר לטבח תן לי תרטא או פלגא תרטא וכו' כל הטבחים היו מנתחין בהמותיהם בשוה כך וכך נתחין מן הבהמה ולאותם נתחין קרו בסורא תרטא ובנהרדעי חלקא ובפומבדיתא אוזיא ובנהר פקוד ריבעא עכ"ל ומשמע דהכא נמי היה מביא שתי בהמות ומעמידן זו אצל זו ואומר זו כזו דאל"כ היאך ידעו כמה צריך לפרוע שהרי יש בהמה שנתח ממנה שוה דינר ויש בהמה שנתח ממנה שוה שני דינרים:

סעיף קטן ב

אסור לשקול בשר אפילו ליתנו בכף מאזנים וכו' שם במשנה (כח.) רבי יהודה אומר שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופיץ וחכ"א אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר ובגמרא מאי כל עיקר א"ר יהודה אמר שמואל אפי' לשומרו מן העכברין א"ר אידי בר אבין והוא דתלי בתריטא ופירש"י והוא דתלי בתריטא. בטבעת שתולין אותו בה כששוקלין דמחזי שנותנו לשם משקל וכתב הרי"ף והרא"ש והא דרבי חייא ור"ש בר' דהוו שקלי מנה כנגד מנה ביו"ט לא קי"ל כוותייהו אלא כרבנן דאמרי אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר וזהו שכתב רבינו ואסור לשקול מנה כנגד מנה וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בפ"ד מהל' יו"ט ושלא כדברי רבינו ישעיה וגאון אחד שכתב האגור שפסקו הלכה כר"ש:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו או במים מימרא בפרק אין צדין:

סעיף קטן ד

ומ"ש ומותר לשקול בידו וכו' טבח אומן אפילו זה נמי אסור שם טבח אומן אסור לשקול בשר בידו ופירש"י שלוקח הבשר בידו אחת והמשקל בידו אחרת ומכוין המשקל משמע דוקא בכה"ג אסור שדומה לכף מאזנים אבל אם יודע לכוין המשקל בידו אחת מותר והר"ן כתב שאחרים פי' שהיא יודע לכוין משקל הבשר בלא ליטרא ואסור שהרי הוא כמאזנים וכך פירש הרא"ש וכתב שפירש"י אינו נראה בעיניו וכך הם דברי רבינו וכתב ה"ה בפ"ג מהי"ט בשם הרשב"א שלא אסרו אלא דרך משקל אבל הטבח האומן אע"פ שיודע לכוין דרך חתיכתו לחתוך ליטרא או חצי ליטרא חותך כדרכו ואינו חושש ופשוט הוא עכ"ל: בני חבורה המקפידים זה על זה אם יש להחמיר עליהם שלא ישקלו ביד אפילו אם אינם טבח אומן יתבאר בסוף סימן תקי"ו בס"ד:

סעיף קטן ה

כתב הרשב"א לכאורה נראה דכל זה לא מירי אלא בלוקח מן הטבח וכו' מהירושלמי נראה כדברי הרשב"א שהרי כתב המרדכי בפרק אין צדין ירושלמי מפיס אדם עצמו בליטרא לידע כמה הגיע לו פירוש אע"פ שאמרו אין משגיחין בכף מאזנים לא אמרו אלא לטבח אבל לבעל הבית אם יחפוץ לידע כמה הגיע לחלקו שרי לשקול שכן דרך בע"ה להיות מונה עכ"ל. ול"נ דתלמודא דידן לא סבר הכי דהא איפליגו רב ושמואל (שם כט.) במודדת קמח לעיסתה ומשמע דבמודדת בתוך ביתה איפליגו ואפילו רב לא שרי אלא כדי שתטול חלה בעין יפה אבל היכא דלא שייך האי טעמא רב נמי אסר וזהו שכתב רבינו ומיהו גבי מדידת קמח משמע דאפילו בביתו נמי אסור וגם מדאמרינן בפרק אין צדין הנחתום מודד תבלין ונותן לתוך הקדירה כדי שלא יקדיח תבשילו משמע הא אי לאו חששא דשמא יקדיח תבשילו אסור לו למדוד אע"ג דתוך ביתו הוא מודד וה"ה דלשקול נמי אסור דמ"ש הלכך נראה שאין לסמוך על הירושלמי הזה והגאון מהר"י אבוהב ז"ל כתב על מה שהקשה רבינו ממדידת קמח דשאני התם שהיה יכול לעשותו מעי"ט מה שאין כן בבשר אם שחטה בי"ט ומפני כך לא גזרו אפילו כשהיה לו בשר מעי"ט ועוד שהרשב"א סובר כסברת המתיר למדוד קמח ביו"ט עכ"ל ואינו נראה בעיני דקמח נמי הא אפשר שלא היה לו בעי"ט ולקחו ביו"ט ונמצא שאין חילוק בינו לבשר ועוד דלפי דברי הרב קשה מה ראו להתיר בנשחט מעי"ט משום נשחט בי"ט ואדרבה הוה להו למיסר בנשחט ביו"ט אטו נשחט בעי"ט ומ"ש שהרשב"א סובר כסברת המתיר למדוד קמח ביו"ט לפי מה שכתבתי לא שייך למדחי הכי שהרי הוכחתי דאפילו למאן דשרי למדוד קמח בי"ט משמע דהיכא דלא שייך טעמא דתטול חלה בעין יפה מודה דאסור למדוד: אם מותר להטיל גורל בי"ט כשחולקין בשר או שום דבר נתבאר בסימן שכ"ב:

סעיף קטן ו

אין עושין בית יד בבשר ודוקא בסכין אבל ביד מותר פשוט בפרק אין צדין ופירש רש"י ביד לנקוב באצבעו שרי דלאו דרך חול הוא אבל בסכין דרך חול הוא כשמוכר בשר עושה בו בית יד ונותנו ללוקח להוליכו לביתו וביו"ט צריך לשנות לעשות היכר שאין מקח וממכר מותר בו:

סעיף קטן ז

ומ"ש ולעשות בו סימן מותר אפי' בסכין שם א"ר הונא מותר לעשות סימן בבשר כי הא דרבה בר רב הונא מחתך לה אתלת קרנתא:

סעיף קטן ח
מולגין את הראש ואת הרגלים וכו' עד ואין גוזזין אותם במספרים ברייתא בסוף פרק המביא כדי יין (ביצה לד.): אם מותר למלוג גדי כתב רבינו בסימן תצ"ט:

סעיף קטן ט
מותר למלוח הרבה חתיכות ביחד וכו' בפ"ק דביצה (יא:) א"ר יהודה אמר שמואל מולח אדם כמה חתיכות בשר בבת אחת אף ע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת ופירש"י בבת אחת. דחד טרחא לכולהו וכתב הרא"ש משום דאין עיבוד באוכלין מיקל במליחת בשר ואע"ג דליתא טעמא כלל בהאי שריותא שאין החתיכה שהוא צריך לה מיתקנת ומחשבת כלל במליחת שאר החתיכות וגם צריך להפוך כל חתיכה וחתיכה ולמולחה עכ"ל: ודע דסמוך להאי מימרא אמרינן בגמרא דרב אדא בר אהבה מערים ומלח. גרמא גרמא ופירש"י מערים לאחר שמלח זו לאוכלה היום אומר חבירתה עריבה עלי לאוכלה היום וחוזר ומולחה. וכתב הר"ן ואף ע"ג דאמרינן לקמן (יז.) גבי מי שלא הניח עירובי תבשילין ובישל בהערמה דקנסינן ליה טפי ממזיד התם היינו טעמא לפי שפשיעתו גרמה לו פסידתו שהיה לו להניח עירוב תבשילין אבל הכא כיון שהפסד בא לו מחמת י"ט התירו לו להערים וכתבו הרי"ף והרא"ש הא דא"ר יהודה אמר שמואל וגם הא דרב אדא ולכאורה נראה דרב אדא לא שרי אלא ע"י הערמה דווקא ובין אם נאמר דרב אדא לפרש דברי שמואל אתא בין אם נאמר דלאיפלוגי עליה אתא הו"ל לרבינו לכתוב דלא שרי אלא ע"י הערמה דמדכתבו הרי"ף והרא"ש דבריו משמע דס"ל דהלכתא כוותיה ולכן יש לתמוה על רבינו שכתב סתם מימרא דשמואל ולא הצריך להערים ומצאתי שהרמב"ם ג"כ לא הזכיר הא דרב אדא בר אהבה שהרי סתם וכתב בפ"א מולח אדם כמה חתיכות בשר בבת אחת אף ע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת. וכתב ה"ה רבינו הזכיר מימרא דשמואל ולא כתב דרב אדא בר אהבה ואפשר שהיה סבור שהם חולקים ששמואל לא התיר אלא בבת אחת ורב אדא בר אהבה התיר בזו אחר זו ומערים בכל אחת ואומר בזו אני רוצה וקי"ל כשמואל והרשב"א פסק כרב אדא וכתב ובמקום הפסד ממונו שלא יסריח הבשר התירו לו הערמה זו עכ"ל וריו"ו כתב מולח אדם כמה חתיכות בשר ביו"ט אפילו אין צריך אלא לחתיכה אחת ואפילו להערים ולמלוח חתיכה אחת ואח"כ ליטול אחרת ולומר זו אני רוצה ליו"ט שהיא יפה מהראשונה עד שמולח כולן מותר וכתב ה"ר שמואל מאוירא ודווקא קודם אכילה אבל לאחר אכילה לא עכ"ל נראה שהוא מפרש דרב אדא להוסיף על דברי שמואל בא ולומר דאפי' במערים שרי וכמו שפי' ה"ה אלא שרי"ו פסק כרב אדא ורבינו אפשר שהוא מפרש כן ופסק כשמואל לחומרא ועדיין יש לתמוה עליו למה לא פסק כרב אדא מאחר שנראה מדברי הרי"ף והרא"ש שהם פוסקים

הלכה כמותו: ומ"ש ר"י בשם הר"ש מאויר"א כ"כ סמ"ק וז"ל מערים למלוח גרמא גרמא ביו"ט ומיהו דווקא קודם אכילת שחרית אבל לאחר אכילה לא וכ"כ רבינו בסי' תק"ג בשם בעל העיטור לענין מבשל משמע דה"ה לענין מולח גרמא גרמא או מולח ע"ג העור. בסימן שקודם לזה כתבתי שי"א דלא שרינן הערמת שום איסור אלא לצורבא מרבנן ויש מתירין לכל אדם הערמה זו וכיוצא בה: כתב המרדכי בפ"ק דביצה בשם אבי"ה אותן ב"א שקונין בשר מערב י"ט ומולחין אותם בי"ט כתב רבינו אפרים דאיסורא עבדי דאפשר לעשות מעי"ט ובת"ה (סי' פ') כתב שאחד מהגדולים קבל מרבותיו דלא נהגים הכי מפני שהדבר ידוע שהבשר השוהה במלח מפיג טעמו אמנם מסתפק בדגים שקרעו אותם מעי"ט אי שרי למולחם בי"ט והעלה שיש מיני דגים שבשרן רך שמתקלקלים בשהייה מועטת במלח ובודאי מפיגים טעמם טפי מבשר ואינהו ודאי שרי ויש מיני דגים שאדרבה אם שוהין במלח משביחים ואינהו ודאי צריך למולחן מעי"ט ע"כ: כתב המרדכי בפרק קמא דביצה מצאתי שיש היתר בניקור הבשר ביום טוב ואין כאן משום שוייא אוכלא דכל הבשר מותר בכל מקום שהוא ואוכל חשוב במקום קביעות הבשר ובירירה לא שייכא כאן עכ"ל ובהגהות אשירי בפרק הנזכר כתב אהא דרב אדא מערים ומלח גרמא גרמא משום פסידא שלא יסריח הבשר התירו ע"י הערמה ואומר ריב"א דאהא סמכינן לנקר הבשר ואפי' אינו צריך אלא למקצתה דדמי להא דמערים ומלח גרמא גרמא וכ"כ הרוקח וז"ל מותר לנקר כל בהמה בי"ט ולמולחה אף ע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת כרב אדא בר אהבה ע"כ ובהגמ"י פ"ג כתב בשם ראבי"ה דמותר לנקר בשר בי"ט אפילו נשחט מעי"ט ואין בזה משום בורר אוכל משום דא"א לאכול בענין אחר עכ"ל ובעל תה"ד כתב שיש לתמוה על סברא זו מדאמרינן בפרק תולין (שבת קלט:) דבין הגיתות מותר לתת יין עכור בשמרים לתוך המשמרת משום דבלא"ה משתתי ועוד שבאותה הגהה מסיק דראבי"ה מייתי ראיה דשרי לנקר אע"ג דנשחט מעי"ט מהא דשרי רב להפריש חלה בי"ט מעיסה הנילושה מעי"ט ואנן פסקינן בשם רוב הגאונים דלא ס"ל הכי ובהג"א מוכח דריב"א סבר דלניקור בשר שייך בירירה מדלא התיר אלא משום פסידא הא לא"ה אסור וע"כ מטעם בירירה הוא והא דשרי משום פסידא היינו בשוחט ביו"ט דא"א מקמי הכי אבל שחט מעי"ט דאין הניקור מפיג טעמו ואדרבה מסריח טפי כדמוכח מדברי ריב"א לכך נראה דיש לנקר ע"י שינוי כמו בקופיץ או בקורדום דבסמ"ג כתב אפילו מלאכה גמורה שהיא לצורך אוכל נפש אף אם אפשר לעשות מעי"ט מותר לעשות ע"י שינוי כמו דיכת מלח עכ"ל והעולם נוהגין לנקר כדרכן לצורך יו"ט אפילו בהמה שנשחטה מעי"ט ונראה שהם סומכים על פשט דברי הנך רבוותא דשרו:

סימן תקא

סעיף קטן א
אין מבקעין עצים מן הקורות וכו' בפרק המביא כדי יין (ביצה לא.) תנן אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה בי"ט ומפ' בגמרא דה"ק אין מבקעין מן הסואר של קורות ולא מן הקורה שנשברה בי"ט אבל מבקעין מן הקורה שנשברה מעי"ט ופירש"י טעמא דרישא משום מוקצה: סואר של קורות. המושכבות לארץ של בניין: ולא מן הקורה שנשברה בי"ט. ואע"ג דהשתא להסקה קיימא בין השמשות לאו להכי קיימא כלומר והו"ל נולד:

סעיף קטן ב
ומ"ש אפילו לר"ש אין מבקעין עצים שעומדין לבנין כ"כ סמ"ג וטעמו מפני שהם מוקצין מחמת חסרון כיס דמודה ביה ר"ש:

סעיף קטן ג
ומ"ש אבל לר"ש מותר אם היה רעועה וקרוב הוא שתשבר ואם אינה רעועה אפי' ר"ש מודה נ"ל דהוינו מדתניא בההוא פירקא (שם ל.) אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה ור"ש מתיר ואוקימנא לה בגמרא בסוכה נופלת וברעועה דמאתמול דעתיה עילויה ופירש"י ברעועה. דמסיק אדעתיה דנפלה ולמחר נפלה הלכך מוקצה ליכא דאמרינן דעתיה מאתמול עילויה ולת"ק לא אמרינן דעתיה עילויה בשום מידי דלא חזי בין השמשות: גרסינן בירושלמי אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה בי"ט הדא דאת אמר בקורה שנשברה בי"ט אבל בקורה שנשברה מעי"ט מותר בשאין בהם תואר כלי אבל אם יש עליה תואר כלי אפילו נשברה מעי"ט אסור:

סעיף קטן ד
וכשהוא מבקע לא יבקע אלא בקופיץ וכו' בפרק המביא כדי יין (ביצה לא:) תנן אין מבקעין לא בקרדום ולא במגל ולא במגירה אלא בקופיץ ופירש"י דכל הני כלי אומן הם ונראה כעושה מלאכה ולפיכך אסור אבל קופיץ סתמיה לאו למלאכת אומן הוא וקופיץ פירוש שהוא סכין של קצבים דומה לקרדומות שלנו שאינם כלי אומן ויש שעושים בו שני ראשים והשני דומה לקרדום האוכפות שקורין אייש"יש: ואיכא בגמרא תרי לישני בפירוש דמתניתין ופסק הרמב"ם בפ"ד מהלכות יום טוב כלישנא בתרא דאמר דהא דשרי בקופיץ ל"ש אלא בזכרות שלו אבל בנקבות שלו אסור וכתב הרא"ש שכן פסק העיטור ופירש"י זכרות ראש הקצר נקבות הראש הרחב:

סעיף קטן ה
ובספר המצות אסר גם בקופיץ וכו' כ"כ סמ"ק בשם התוספות:

סעיף קטן ו
ואפי' ביקוע בקופיץ לא שרי אלא בקורה גדולה וכו' כ"כ הרא"ש בפרק המביא כדי יין וכתב דקצת משמע כן מדברי הרמב"ם וגם ה"ה כתב בפ"ד נראה מדברי רבינו שלא הותר הביקוע אלא בעצים גדולים אבל בעצים דקים שהם נוחים להדליק אסור וכ"כ הרשב"א שכ"נ לדברי רבינו וכך כתבו בתוס' עכ"ל: וגם הר"ן כתב כן בשם התוס' והמרדכי כ' בשם ?השי"ה דביקוע דאמרינן דשרי ה"מ לחתיכות גדולות ואע"פ שאפשר לעשותו מעי"ט לאו מלאכה היא אלא עובדא דחול אבל דקות לא דאפשר לבקע מעי"ט ואמרינן בפ' כלל גדול (שבת עד:) האי מאן דסלית סילתא חייב משום טוחן ע"כ:

סעיף קטן ז
ומ"ש אבל לשברם ביד יראה מפירש"י שמותר ואיני יודע מאיזה לשון של רש"י דייק הכי:

סעיף קטן ח
ומ"ש אבל מלשון א"א ז"ל יראה דאפי' לשברם ביד נמי אסור נראה שלמד כן רבינו ממ"ש אבל עצים של הסקה והם גדולים קצת לא יבקעם כיון שיכול לבשל ולאפות בהם בלא ביקוע טרחא שלא לצורך היא ואב מלאכה הוא כדאמרי' בפרק כלל גדול האי מאן דסלית סילתא חייב משום טוחן עכ"ל פי' סלית סילתא עצים דקים להבעיר האש. ומשמע לרבינו דכיון שכתב דטרחא שלא לצורך הוא ואב מלאכה הוא משום דהוי טוחן אם כן לא שאני לן בין בכלי לביד דביד נמי הוי טוחן וכיון דשלא לצורך הוא אסור ומיהו בתוספתא דביצה פ"ג משמע דשרי לבקע ביד דתניא לא יתן אדם אבן על גבי בקעת כדי לשוברה אבל מכניסה בחור ושוברה: כתב הר"ן ומקשו הכא למה התירו לבקע ע"י שינוי והא מכשירין שאפשר לעשותן מעי"ט נינהו ותירץ הראב"ד דכוון דא"א לבשל ולאפות בלא עצים עשו אותו כדיכת מלח שהתירו אותה ע"י שינוי ול"נ שכל שהוא נהנה מגופו של דבר כאוכל נפש עצמו הוא ולא דמי למכשירין שאין אדם נהנה מן המכשירין עצמן כסכין ושפוד ותנור אלא ממה שהוכשר על ידיהם משא"כ בעצים שנהנה בהם בעצמם שעושה מהם מדורה ומתחמם כנגדה וכיון שלבקען לעשות מדורה שרי אף ע"ג דאפשר מאתמול אף לבשל בהם שרי משום מתוך ומוהו כיון שמבקען לצורך עשיית כלים לא התירו לבקע אלא ע"י שינוי עכ"ל. והרמב"ם כתב בפ"ד ולמה אסרו בקרדום וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שהרי אפשר היה לו לבקע מעי"ט ולמה לא נאסר הביקוע כלל מפני שאפשר שיפגע בעץ עבה ולא יכול להבעירו וימנע מלבשל לפיכך התירו לבקע בשינוי וכל הדברים הדומים לזה מזה הטעם התירו בהן מה שהתירו ואסרו מה שאסרו ע"כ וכתב הגאון מהרי"א ז"ל על טעמו של הר"ן אני מגמגם בטעם זה שהרי

מה שהתירו במדורה לחמם לא התירו אלא מתוך שהותרה הבערה לצורך אוכל נפש וא"כ היכי אמרינן מתוך שהותרה הבערה למדורה לבקע העצים נתיר אותם ג"כ לבשל מאחר שהמדורה לחמם לא הותר אלא ממה שהותר בבישול:

סעיף קטן ט

אין מביאים עצים אלא מן המכונסין שבקרפף הסמוך לעיר וכו' בפרק המביא כדי יין (שם) א"ר יהודה אמר שמואל אין מביאין עצים אלא מן המכונסין שבקרפף והא אנן תנן מן הקרפף ואפילו מן המפוזרים מתניתין יחידאה היא ופירש"י דטעמא משום דמוקצים הם והר"ן כתב שאחרים פי' דטעמא משום גיבוב דהוי כמעמר וסבירא לן דכל מגבב אפי' בקרקע מיחזי כמאן דעביד למחר ומכונס שבשדות מיחלף במפוזר ומשו"ה אין מביאין אלא מן המכונס שבקרפף:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו אלא מן המכונסין שבקרפף הסמוך לעיר וכו' שם במשנה איזהו קרפף כל שהוא סמוך לעיר דברי ר"י ר' יוסי אומר כל שנכנסין לו בפותחות אפילו בתוך תחום שבת ואיבעיא לן בגמרא רבי יוסי לקולא דקאר"י כל שסמוך לעיר והוא דאית ליה פותחות ואתא רבי יוסי למימר כיון דאית ליה פותחות אפי' בתוך התחום נמי א"ד לחומרא קאמר דקאר"י איזהו קרפף כל שסמוך לעיר בין אית ליה פותחות בין לית ליה פותחות ואתא ר' יוסי למימר דוקא דאית ליה פותחות הא לית ליה פותחות אפילו סמוך לעיר נמי לא ופשטינן דרבי יוסי לקולא קאמר ואיפסיקא בגמרא הלכה כר' יוסי ופירש"י דלר' יוסי בחדא מתרתי סגי או בפותחות אע"פ שהוא רחוק ובלבד שיהא בתוך תחום שבת או בסמוך לעיר אפילו בלא פותחות וכ"כ הרא"ש ז"ל וכ"ה דברי רבינו אבל מדברי הרמב"ם בפ"ב נראה שהוא סובר דלרבי יוסי בין סמוך בין רחוק לא שרי אלא דוקא בפותחות שהרי כתב מביאין מן המכונסין שברה"י ואפי' היתה מוקפת שלא לשם דירה ובלבד שיהיה לה פותחות ותהיה בתוך תחום שבת ואם חסר אחת מכל אלו הרי הן מוקצה וכתב ה"ה שכן דעת העיטור אבל דעת הראב"ד והרשב"א כפירש"י:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו דסמוך לעיר מיקרי בתוך ע' אמה וד"ט כן כתב שם הרא"ש וכ"כ הר"ן וה"ה בשם הרשב"א ז"ל ופותחות דתנן פי' מסגרת ונ"ל דטעמא משום דכל שיש לו מסגרת מחזי כחצר ולא הוה עצים שבתוכו כמוקצים:

סעיף קטן יב

עלי קנים ועלי גפנים אפילו כנסן מאתמול חשיבי כמפוזרין וכו' מימרא דרבא בפ' המביא כדי יין ופירש"י כמפוזרין דמו ואפי' לא פזרתן הרוח דמסתמא לא סמכא דעתיה

סבר מבדר להו זיקא ואי אתנח מנא עלייהו להכבידן שפי' דמי דסמכא דעתיה ולפירושא דאחרי' שכתבתי דטעמא דאיסורא משום גיבוב טעמא דעלי קנים ועלי גפנים משום דאף על גב דמכונסין נינהו חיישינן שמא בשעה שירצה ליקח אותם יפזרם הרוח ואתי ללוקטם ואי אתנח עלייהו כלי מאתמול ליכא למיחש להכי ושרי:

סעיף קטן יג

וכשמלקט בחצר עצים כדי לשרוף לא יעשה מהם צבור וכו' שם (לג:) ת"ר מגבב מן החצר ומדליק שכל מה שבחצר מוכן הוא ובלבד שלא יעשה צבורין צבורין ורבי שמעון מתיר במאי קא מיפלגי מ"ס מיחזי דקא מכין למחר וליומא אחרינא ומ"ס קדירתו מוכחת עליו ומשמע דקי"ל כת"ק וכ"פ הר"ן אע"ג דסתם מגבב הוי בקסמים דקים וקשין כתב רבינו בשמלקט בחצר עצים מפני ששנינו (שם.) ר"א אומר נוטל אדם קיסם לחצוץ בו שיניו ומגבב מן החצר ומדליק שכל מה שבחצר מוכן וחכ"א מגבב מלפניו ומדליק ופירש"י מגבב. קסמים דקים וקשין מן החצר ומדליקין וחכ"א מגבב משלפניו ומדליק אבל מן החצר לא הואיל ודקים הן וטורח לקוששן מאתמול לאו להכי קיימי וכתב הר"ן שם אברייתא דבלבד שלא יעשה צבורין צבורין ואע"ג דקיימא לן כרבנן דמתניתין שאין מותר לגבב אלא משלפניו נפקא מינה לעצים גסים דלא בטילו אגב חצר ולא מיתסר אפילו לרבנן דאינהו לא אסרי אלא בקסמים דקים מפני שהם בטלים אגב חצר אבל בגסי' לא ואפ"ה אסור לעשות מהם צבורין צבורין עכ"ל וכך הוא דעת רבינו ונראה דבעצים קטנים קצת מיירי אלא שהם גדולים יותר מקיסמים דקים עד שאינם בטלים לגבי חצר אע"פ שהם מפוזרים בו ומשמע מדברי הר"ן ורבינו דכיון דשייך בהו גיבוב קצת לא שרי לגבבן אלא בחצר דווקא אבל לא בשדה ואפשר דאפילו בקרפף נמי לא והרמב"ם כתב בפ"ב אין מביאין עצים מן השדה אפילו היו מכונסין שם מבערב אבל מגבב הוא בשדה משלפניו ומדליק שם וכתב ה"ה נראה שרבי' מפ' שחכמים לא הזכירו חצר לפי שהם סוברים שבכל מקום יכול לגבב משלפניו ולהדליק שם ולא נאסרו אלא להביאן עכ"ל ביאור הדברים דחכמים לא שאני להו בין חצר לשדה אלא הכל תלוי בין מלפניו לשלא מלפניו דמלפניו דהיינו סמוך למקום בישול הקדירה אפי' בשדה מותר ושלא בפניו אפי' בחצר אסור דכיון דרחוק ממקום בישול הקדירה הוא ליכא למימר קדירתו מוכיח עליו ומחזי כמי שמגבב לצורך מחר ויש לתמוה על הרי"ף והרא"ש שהשמיטו הא דתניא ובלבד שלא יעשה צבורין צבורין דאין לומר שפוסקים כר"ש דמתיר דמאיזה טעם יניחו דברי ת"ק ויפסקו כיחידאה ואפשר שטעמם משום דכיון דקתני בההיא ברייתא מגבב מן החצר סתם ולא קי"ל הכי אלא כרבנן דאמרי דאפי' בחצר אינו מותר לגבב אלא משלפניו

ובעצים גדולים לא איירי ברייתא דסתמא לא שייך בהו גיבוב הלכך כל שהם קטנים דשייך בהו לשון גיבוב אסור לגבב אלא משלפניו ומדליק וכל שהם גדולים דלא שייך בהו לשון גיבוב אפי' עושה צבורין צבורין לית לן בה דכיון שאין טורח כ"כ בלקיטתם ליכא למימר בהו דמחזי כמאן דמכניף למחר וליומא אחרינא ועל רבינו יש לתמוה למה כתב שמגבב קסמים דקים וקשים מלפניו ומדליק:

סעיף קטן יד

עצים שנשרו מן האילן בי"ט אין מסיקין בהם וכו' יתבאר בסי' תק"ז בס"ד:

סעיף קטן טו

אוד שהוא עץ שמחתין בו האש ונשבר בי"ט אין מסיקין אותו בפרק המביא כדי יין אוד שנשבר אסור להסיקו בי"ט לפי שמסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים ואמרינן בגמרא דהיינו דווקא לרבי יהודה והכי מפורש בהדיא בפ' במה מדליקין (שבת כט.) דגרסינן אר"י א"ר מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים דר"י ור"ש מתיר ודע דבפרק כל הכלים (שבת קכד.) דייק אהא דאין מסיקין בשברי כלים דנשברו אימת אילימא דנשברו מעי"ט עצים בעלמא נינהו אלא לאו בי"ט וכן פירש"י אהא דאוד שנשבר בי"ט אין מסיקין אותו דבנשבר בי"ט מיירי והכי דייק לשון רבינו שכתב ונשבר בי"ט דמשמע הא אם נשבר מעי"ט מסיקין בו. והרמב"ם לפי שהוא סובר דהלכה כר"י כתב בפ"ב דאין מסיקין בכלים שנשברו בי"ט מפני שהם נולד אבל מסיקין בכלים שלימים או בכלים שנשברו מעי"ט שהרי הוכנו למלאכה אחרת בערב. וגם רש"י פי' בפרק כל הכלים דטעמא דאין מסיקין בשברי כלים משום דהוו נולד וכדכתב הרמב"ם ואע"ג דבפ' המביא כדי יין אהא דדרש רבא אוד שנשבר אסור להסיקו בי"ט לפי שמסיקים בכלים וכו' אמרינן למימרא דרבא כר"י ס"ל דאית ליה מוקצה והא א"ל רבא לשמעיה טוי לי בר אווזא ושדי מעיה לשונרא נ"ל דלאו למימרא דטעמא דאין מסיקין בשברי כלים הוי משום מוקצה דמאי מוקצה שייך בהו אם נשברו מעי"ט הרי היו מוכנים להסקה מבעי"ט ואם נשברו בי"ט קודם שבירתן היו ראויים לטלטלם ודאי ואחר שבירתן אי לא הוו מיתסרי משום נולד ראויים היו לטלטלן כדין עצים דהסקה הלכך ע"כ לא מיתסרי אלא משום דהוו נולד אלא דמשום דבעי לאותובי לרבא ממאי דאמר רבא שדי מעיה לשונרא דהוי מטעם מוקצה נקט למימרא כר"י ס"ל דאית ליה מוקצה דס"ל למקשה דמאן דסבר כר"י בנולד סבר נמי כוותיה במוקצה אבל לעולם מאן דאסר להסיק בשברי כלים לא אסר אלא משום דהוו נולד כדפרישית: גרסי' בירושלמי פרק המביא כדי יין רב אמר מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים הדא דאת אמר בכלים שנשברו בי"ט אבל בכלים שנשברו מעי"ט מותר כשאין עליהם תואר כלי אבל יש עליהם תואר כלי

ואפי' שנשברה בי"ט מותר: ודע דבפ' במה מדליקין (שבת כט:) גרסינן א"ל רב שמואל לרב יוסף לר"י דאמר מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים כיון דאדליק בהו הוו להו שברי כלים וכי קא מהפך באיסורא קא מהפך דעביד כדרב מתנה דאמר עצים שנשרו מן הדקל לתנור בי"ט מרבה עצים מוכנים ומסיקן וכתב ה"ה בפ"ב שמתוך כך כתב הרשב"א שכשאמרו מסיקין בכלים ובלבד שלא יהא מהפך בהם לאחר שאחזה בהם האור ואכלה קצתם לפי שנעשה שברי כלים והרי הם נולד וכשהוא מהפך באיסור קא מהפך ואם ריבה עליהם עצים מוכנים מותר להפך בהם שבהיתר הוא מהפך בהם ולא נזכר זה בהלכות ולא בדברי רבינו ואפשר שהיה להם גירסא אחרת או פי' אחר בזה עכ"ל והר"ן כתב בפרק המביא כדי יין להא דרב יוסף:

סעיף קטן טז

שקדים ואגוזים שאכלן מעי"ט מסיקין בקליפתן וכו' בפ' במה מדליקין מסיחין באגוזים ואין מסיקין בקליפתן דר"י ור"ש מתיר מסיקין בתמרים ואין מסיקין בגרעיניהם דר"י ור"ש מתיר וכתב הרמב"ם בפ"ב אגוזים ושקדים שאכלן מעי"ט מסיקין בקליפתן בי"ט ואם אכלן בי"ט אין מסיקין בקליפתם ויש נוסחאות שיש בהם שאם אכלן מבערב אין מסיקין בקליפתן שהרי הוקצו ואם אכלן בי"ט מסיקין מפני שהן מוכנין על גב האוכל: וכתב הראב"ד על הנוסחא השנייה מעולם לא שמענו זאת הנוסחא וגם ה"ה כרב שנוסחא הראשונה נראה עיקר וכך הם דברי סמ"ג שכתב דאין מסיקין בקליפי שקדים ואגוזים מפני שהם נולד ומדברי הרמב"ם עצמו נראה שנוסחא זו עיקר ובנוסח זה היא שנויה בתוספתא דביצה פ"ג: ודע דבתוספתא בפרק הנזכר תניא אגוזים ושקדים עצמם אין מסיקין מהם בי"ט לפי שאינן מן המוכן והתוספתא זו פליגא אהא דתניא מסיקין באגוזים מסיקין בתמרי' ואפשר לומר דהתם כשהם בקליפה שהאוכל מוכן להיסק אגב הקליפה ותוספתא בשאין קליפיהן עליהם דאינם מוכנים להיסק כלל:

סעיף קטן יז

אסור להסיק בי"ט שני של ר"ה הלפידים שכבו בי"ט ראשון וכן בכל י"ט שאחר השבת וכו' בפ"ק דביצה (ד.) אתמר שבת וי"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה ורבי יוחנן אמר נולדה בזה מותרת בזה ואמרי' בגמ' דקא מיפלגי בהכנה דרבה ופסק רבא הלכתא כוותיה דרב בהא וגם במאי דאמרינן נמי התם בב' י"ט של ר"ה רב אמר נולדה בזה אסורה בזה: וכתב הרא"ש וא"ת הא דאמרינן בירושלמי שיורי פתילה שכבו בשבת מהו להדליק ביום טוב רב ורבי חנינא אוסרין ורבי יוחנן מתיר ומ"ט אין אנו נוהגין איסור מאחר דפסקינן הלכתא כרב ויש לומר משום דבירושלמי לא אסר ליה מטעם הכנה דלא שייך הכנה בכהאי גוונא אלא מטעם קדושה אחת הן אסר ליה דמסיק עלה בירושלמי רב הונא אמר

בשם רב הלכה כד' זקנים רב חסדא מיחלפא שיטתיה דרב דתמן הוא עביד ליה שתי קדושות והכא הוא עביד ליה קדושה אחת אלמא בהדיא דמטעם קדושה אחת אסר ליה ולא מטעם הכנה והא דפסקינן כרב היינו באיסורי הכנה וה"ר ברוך בה"ת כתב דר"ח לטעמיה דל"ל הכנה בפ' בכל מערבין (עירובין לח:) הלכך מפרש טעמיה דרב משום קדושה אחת אבל לדידן דאית לן הכנה אין מחלפין שיטתיה דרב וטעמא משום הכנה שיותר טובות להדליק כשהדליקו כבר וכבו הלכך בשבת וי"ט ושני י"ט של ר"ה אסור להדליק בליל י"ט ב' הפתילה שכבה בראשונה אם לא שנדלקו ונכבו בחול והשתא הוכנו מעי"ט וכן הלפידים שכבו בראשון אם לא שירבה עליהם עצים אחרים ויבטלם ברוב כדרב מתנה ובלבד שלא יגע בהם אבל יכול להפוך בהם אחר שנתבטלו ברוב עכ"ל ורבינו סתם דבריו לדעת בעל התרומה וכ"כ בהגה"מ פ"א והמרדכי בריש ביצה כתב בשם ראבי"ה כדברי בעל התרומה וכתב דאסור לטלטלם כמו ביצה. וכתב עוד והקשה ה"ר יהודה מפרי"ש למנהגינו שאנו מדליקין שיורי פתילה ומדורה ושמן שכבו בשבת וי"ט זא"ז ותירץ לו ר"י דודאי הירושלמי סבר שיש שם הכנה אבל התלמוד שלנו לא חשיב ליה הכנה כיון שגוף הפתילה ועצי המדורה בעולם והוי כמו אפייה ובישול דלא מיקרי הכנה כיון שאינו מתקן אלא דבר שישנו בעולם כבר ונראה דעל זה סמכו העולם לחזור ולהדליקם בשבת שאחר י"ט או בי"ט אחר השבת עכ"ל וכתב בת"ה על דברי הרא"ש דמדכתב דמצי לבטלן בעצים אחרים ע"ש דלא אסירי הלפידים מדאורייתא דאיסור שהוא מן התורה לא שרי לבטל וי"ל דאשי"ר לא קאי אמאי דכתב אם לא שירבה אלא אשני י"ט של ראש השנה דהתם ודאי לאו דאורייתא היא דמן התורה אין י"ט אלא יום א' אי נמי קאי אי"ט ושבת ואיירי בי"ט ב' שלאחר השבת והלשון משמע קצת הכי דכתב להדליק בליל י"ט ב' ואילו שבת וי"ט לא הזכיר התם כי היכי דלא ליהוי עלה שריותא דביטול וצ"ע בספר אשיר"י עכ"ל ואינו יורד לסוף דעתו של בעל התרומות דלפי דבריו הוה ליה למיסר בי"ט של ראש השנה שיורי פתילה והלפידים שכבו בו ביום בין שתאמר דטעמא דאסר להדליק בהם בי"ט ב' של ר"ה משום דקדושה אחת הן בין שתאמר משום הכנה דכשם שביצה שנולדה בו ביום אסור הכי נמי מיתסרי הני וכן הוה ליה למיסר להדליק בכל י"ט הפתילה שכבו בו ביום וצ"ע: חילוקים בדין שיורי פתילה שכבו ביום ראשון של ראש השנה או בשבת שלפני י"ט אם מותר להדליק בהם ביום ב' אכתוב בסימן תקי"ד:

סעיף קטן יח
ומ"ש ובשאר י"ט מותר פשוט הוא דהא בפ"ק דביצה אפסיקא הלכה דשני י"ט של גליות נולדה בזה מותרת בזה: ולענין הלכה כיון ששאר פוסקים לא הזכירו איסור זה משמע דלא סבירא להו כדברי בעל התרומות אלא אפי' בי"ט שני של ר"ה וכן בי"ט שאחר השבת שרי להדליק שיורי פתילה ולפידים שכבו ביום ראשון:

סימן תקב

סעיף קטן א
אין מוציאין האש לא מן העצים ולא מן האבנים וכו' משנה בפרק המביא כדי יין (ביצה לג:) ומפרש טעמא בגמרא (שם.) משום דקא מוליד והרמב"ם כתב בפ"ד שהטעם מפני שלא הותר בי"ט אלא להבעיר מאש מצויה אבל להמציא אש אסור שהרי אפשר להמציא אותה מבערב וכ' ה"ה שטעמו מפני שאין זה כביצה שנולדה שאסורה שהרי דבר זה אינו ראוי לעצמו אלא לבשל או לאפות בו ונראה שאם הוציא שמותר להשתמש בו ולא אסרוהו אלא מפני שלא היה לו להוליד כיון שאפשר לו מבערב והטעם הזה כ' ג"כ הרשב"א כדברי רבינו עכ"ל:

סעיף קטן ב
ואין עושין פחמין ג"ז משנה שם (לב.) ופי' רש"י משום דהוו כלי לצורפי זהב והר"ן פי' טעמא מפני שהוא מכבה:

סעיף קטן ג
ואין נופחין במפוח מפני שדומה למלאכת אומן אלא בשפופרת בריית' שם (לד.):

סעיף קטן ד
כתב א"א ז"ל במפוח קטן של בעל הבית וכו' עד מכלל דכל מפוח אסור שם וכ"כ גם כן התוס' וסמ"ג אלא שהתוס' כתבו בסוף דבריהם מיהו העולם נהגו היתר על ידי להפכו מלמעלה למטה ואומר הר"פ דיש לדחות מה שפי' מדלא מפליג וכו' דשמא הא עדיפא ליה דכולה בשל אומן קא מיירי ע"כ:

סעיף קטן ה
כשעושה האש ונותן עליה הקדיר' צריך ליזה' בסידור העצים ובנתינת הקדירה עליהם שלא יהא דומה לבנין דאמר רב יהודה האי מדורתא מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור וכן ביעתא וכן קידרא וכן פוריא וכן חביתא בפרק המביא כדי יין (ביצה לב: לג.) איתא להאי מימרא דרב יהודה:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו פירוש כשעושין מדורה גדולה עושין ד' שורות של עצים וכו' כן כתב שם הרא"ש לפרש דברי הרי"ף וביאור דבריו שכשעושין מדורה גדולה עושין ד' שורות של

עצים לד' רוחות כעין ד' דופני התיבה ונותנים עליהם עצים למעלה ודומה לאהל ובהא קאמר שלא יעשה הדפנות תחלה ואח"כ יעשה עליהם הגג משום דהוו דרך בנין אלא אחד יאחוז העליונים שהם לגג בידו באויר ואח"כ יסדרו תחתיו עצים הכתלים דהשתא לא הוי דרך בניין וכך הם דברי רש"י והרמב"ם כתב בפ"ד העושה מדורה בי"ט כשהוא עורך את העצים אינו מניח זה על זה שיסדר המערכה מפני שנראה כבונה אלא או שופת העצים בערבוב או עורך בשינוי כיצד מניח עץ למעלה ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו עד שהוא מגיע לארץ וכיוצא בזה הם דברי הרי"ף וכתב הרא"ש פי' לפירושו כשעושין מדורה גדולה עושין ד' שורות של עצים וכו' וכמ"ש רבינו בסמוך:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו מדורה העשויה מעצים דקים מותר להסיר מהם וכו' אינו ענין למימרא זו דר"י אלא מפני שהזכיר דין אחד במדורה סמך לו דין זה שהוא ג"כ במדורה ואח"כ סיים לפרש כל הדברים שנזכרו במימרא זו דרב יהודה קידרא וביעתא ופוריא וחביתא ודין זה דמדורה העשויה מעצים דקים איתא בפ"ב דביצה (כב.) א"ר יהודה קינסא שרי כך היא גי' הרי"ף ופירשה כמ"ש רבינו וכ"פ הרא"ש בשם הערוך וכ"פ המרדכי בשם ר"ח וכ"כ הרמב"ם בפ"ד ואיצטריך רב יהודה לאשמועינן דשרי דלא תימא דהוי כמסתפק משמן שבנר דאסור ומשמע דאם אחזה האור בהם אסור להסיר מהם מיהו משמע מלשון רבינו דדוקא בעצים דקים הוא דאסור לפי שכולם חשובים כאחד והרמב"ם כתב בפ"ד אגודה של עצים משמע דדוקא באגודת עצים הוא דאין מותר להסיר מהם אלא בשלא אחזה בהם האור ולא כשאחזה אבל עצים גסים אפי' אחזה בהם האור מותר להסיר מהם אבל הרוקח סתם וכתב עצים שבאש אין לסלק דהוי כמכבה והמרדכי כ' על פי' ר"ח דקינסא שרי ולפ"ז משמע שאם אחזה בהם האור אסור להסירם בי"ט מיהו ליקח האוד מצד זה להניחו בצד זה של מדורה מותר כיון שאין מתכוין כלל לכיבוי ע"כ ובפ"ב כ' אם לוקח אדם אוד מן המדורה להאיר בלילה לא דמי למסתפק מן הנר מיהו העולם רגילין ליזהר ונכון עכ"ל ודע שיש גורסין קינבא במקום קינסא ומפרשי' בע"א ויתבאר בסי' תקי"ד בס"ד:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו וכן הקדירה כששופתין אותה וכו' לעיל קאי ולסיים פי' מימרא דר"י דאמר וכן קידרא וכן ביעתא וכן פוריא וכן חביתא בא עכשיו רבינו:

סעיף קטן ט

ומ"ש וכן ביצים כשצולין אותם ומניחין אחת ע"ג שתים וכו' כך פירשו התוס' והרא"ש והר"ן ולאפוקי מרש"י שפי' ביעתא ביצים גסות הניתנות ע"פ כלי חלול כעין טרפייד או

על האסכלא דכיון דלא עביד השתא מחיצות לא הוי דרך בנין ושרי והרמב"ם כ' בפ"ד אפי' ביצים לא יעמוד אותם שורה ע"ג שורה עד שיעמדו כמו מגדל אלא ישנה ויתחיל מלמעלה למטה:

סעיף קטן י

ומ"ש על וכן פוריא ודוקא כשהדפנות מחוברות וכו' כ"כ התוס' והרא"ש שם ומשמע מדברי התוספות שאע"פ שיש להם מחיצות אם אינם מגיעות לארץ מותר ומיהו כשמגיעות פחות מג"ט סמוך לקרקע נראה דכנוגעים בקרקע דמו דכל פחות מג"ט כלבוד דמי והר"ן בר"פ תולין כ' בשם הרשב"א טעם אחר להתיר פריסת השולחן ע"ג ספסליו שהוא מפני שא"צ לאויר שתחתיו משא"כ במטה שמשתמש באויר שתחתיה בנתינת סנדלים וכיוצא בהם וכבר כתב גם כן רבינו בסמוך טעם זה בשם הרשב"א והמרדכי בפ' המביא כתב ב' הטעמים:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו אבל אבנים של בית הכסא מותר לצדדן מימרא דר"נ בפרק המביא כדי יין (ביצה לב.) ופירש"י אבנים גדולות שמצדדין אותם להיות כמין מושב חלול ויושבין עליהם בשדות במקום המיוחד לב"ה ומפרש טעמא בגמרא משום דבנין עראי מדאורייתא שרי ורבנן הוא דגזרו ביה והכא משום כבוד הבריות לא גזרו:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו רש"י פי' דכל זה דלא כהלכתא וכו' כ"כ שם אהא דקאמר בגמ' והלכתא יבשתא שרי רטיבא אסור אבל התוספות כתבו דדוחק הוא לומר דכל הני מילי דלא כר"ש אלא נראה לומר דאפי' ר"ש מודה הכא דאסור דהא דאר"ש דבר שאין מתכוין מותר היינו כגון שעושה דבר שאין מתכוין לעשותו אבל הכא מתכוין לעשות מה שהוא עושה וגם הרא"ש כתב על דברי רש"י ול"נ דמה ענין זה לדבר שאין מתכוין הרי הוא עושה מה שמתכוין לעשות ואע"פ שאין מתכוין לבנין מ"מ מתכוין הוא לעשות דבר הדומה לבנין ואסרוהו חכמים גזירה אטו בנין ואליבא דהלכה היא מלתיה דרב יהודה וכן דעת הרי"ף שפסקה להא דרב יהודה וכ"פ הרמב"ם בפ"ד:

סעיף קטן יג

כתב הרשב"א בשם התוספות שלא אסרו אלא כה"ג שצריך לאויר של מטה וכו' כ"כ ג"כ שם הר"ן בשם התוס':

סעיף קטן יד

אין סומכין את הקדירה בבקעת עץ לחה וכו' בפ' המביא כדי יין (ביצה לב:) תנן אין סומכין את הקדירה בבקעת ופי' רש"י קסבר לא ניתנו עצים אלא להסקה ור"ש מתיר ופי'

רש"י ור"ש מתיר דלית ליה מוקצה ובתר הכי איפליגו אמוראי (לג.) בחיזרא כלומר ענף עץ שהוא חד כקוץ וראוי לתקעו בכלי כמין שפוד ולצלות בו ואסיקנא והלכתא יבישא שרי רטיבא אסור וכ' ע"ז רש"י הך הלכתא אליבא דמאן דאית ליה מוקצה איקבע אבל אנן כר"ש ס"ל ותמה עליו הרא"ש דרב אשי קבע הלכתא דלא קי"ל הכי ור"ת פי' דטעמא דאין סומכין לאו משום מוקצה אלא משום גזירה י"ט אטו שבת כדמסיק בפ' כל הכלים (שבת קכד.) ומסיק התם דמתני' דהכא ב"ש היא ור"ש מתיר כב"ה והא דקתני שלא ניתנו עצים אלא להסקה ה"פ ובשבת לא חזו להסקה וגזרינן יו"ט אטו שבת ומסקנא דשמעתין והלכתא יבישא שרי רטיבא אסור קיימא שפיר כהא דמוקי התם מתני' כב"ש והא דאסור רטיבא לאו משום דסבר כב"ש דלא ניתנו עצים אלא להסקה אלא היכא דחזו להסקה שרו ב"ה לכל דבר ורטיבא דלא חזי להסקה אסרו לכל דבר ולא משום דמוקצה אלא משום דגזרינן בי"ט אטו שבת עכ"ל וכך הם דברי רבינו והמרדכי כ' בשם אבי העזרי כדברי רש"י אבל הרי"ף כתב אין סומכין את הקדירה בבקעת וכן הדלת לפי שלא ניתנו עצים אלא להסקה וכ' הר"ן פי' שכיון שאין מיוחדים אלא להסקה בלבד ואין תורת כלי עליהם יש להם דין מוקצה לגבי שאר מלאכות ומיהו במידי דאיכא תורת כלי עליהם שרי לאישתמושי ביה אפילו למלאכה שאינו מיוחד לה דהא מסיקין בכלים אע"פ שאין מיוחדין להסקה וסוגיין דהכא מחלפא בהדי סוגיין דפרק כל הכלים דהתם מייתינן מתניתין דאין סומכין את הקדירה בבקעת ואמרינן דהיינו טעמא משום דגזרינן י"ט אטו שבת ומפקינן לה מהלכתא דמוקמינן לה כב"ש וכדאיתא התם ולא מדכרינן טעמא דלא ניתנו עצים אלא להסקה והכא לא מדכרינן עלה ב"ש וסוגיין דהכא עיקר משום דאיתא בדוכתא הילכך נקטינן כסוגיין וההיא סוגיא ליתא עכ"ל ודעת הרמב"ם כדעת הרי"ף שכתב בפ"ד אין סומכין את הקדירה ולא את הדלת בבקעת של קורה שלא התירו לטלטל עצים ביו"ט אלא להסקה בלבד עכ"ל ולגבי חיזרא כתב הרי"ף כמסקנא דאסיקנא יבישא שרי רטיבא אסור ויש לתמוה עליו כיון שהוא פסק כמ"ד לא ניתנו עצים אלא להסקה היכי שרי ביבישה לתקעו בצלי ולצלות בו הא מאן דהוה אסר בחיזרא לא הוה אסר אלא מטעם דלא ניתנו עצים אלא להסקה כדאיתא בגמרא וי"ל דאע"ג דלא ניתנו עצים אלא להסקה שרי לתקעו בצלי ולצלות בו מפני שתשמיש זה דומה להסקה והיינו דיהבינן טעמא למאן דשרי מה לי לצלות בו מה לי לצלות בגחלתו כלומר כיון שתשמיש זה לצלות צלי הוא וכי מסיק לה בנורא תשמישו נמי לצלות צלי הוי תשמיש זה דומה להסקה ושרי והר"ן כ' אהא דאמרינן רטיבא אסור לאו למימרא דרטיבא אסור למיתביה בהיסק גדול אלא לומר כיון דרטיבא לא חזי אלא ע"י תערובת לא אמרינן מה

לי לצלות בו מה לי לצלות בתערובת גחלתו כיון שאינו ראוי לצלות בגחלתו בפני עצמו כדרך שהוא צולה בו לבדו ע"כ והרמב"ם כתב בפ"ב קוץ רטוב הרי הוא מוקצה מפני שאינו ראוי להסקה לפיכך אסור לו לעשות כמו שפוד לצלות בו בשר ובפ"ד כתב לא תכנס אשה בין העצים ליטול מהם אוד לצלות בו וכתב שם ה"ה כבר נתבאר בפ"ב שקוץ רטוב אסור לצלות בו וקוץ יבש כתבתי שם שמותר ואפשר שאוד ר"ל לדעת רבינו עץ לח ורטוב שאינו ראוי להסקה בפ"ע אבל עץ יבש ודאי מותר כ"כ הרשב"א ז"ל עכ"ל ול"נ דאין צורך לידחק בכך אלא אוד עץ יבש הוא ואפ"ה אין צולין בו ולא דמי לחיזרא שהוא חד ודק כמו שפוד וא"צ תיקון כלל הלכך כיון דיבש הוא שראוי להסקה צולין בו אבל אוד כיון דעב הוא ולא חזי לשפוד בלא תיקון אלא על ידי הדחק אף על גב דיבש הוא שראוי להסקה אין צולין בו ולפי זה צריך לומר שמה שנתן טעם הרמב"ם שם שלא התירו לטלטל עצים ביו"ט אלא להסקה בלבד לא קאי האי טעמא אלא לאין סומכין את הקדירה ולא הדלת בבקעת אבל מ"ש לא תכנס אשה בין העצים ליטול מהם אוד לצלות לא מיתסר אלא מטעמא דפרישית:

סעיף קטן טו

אין מבשלין בקדירות של חרס חדשות וכו' בפ' המביא כדי יין תנן אין מלבנין את הרעפים לצלות ובגמרא (ד' לג.) מאי קא עביד אמר רבי יוחנן הכא ברעפים חדשים עסקינן מפני שצריך לבדקן ואמרי לה מפני שצריך לחסמן ופי' רש"י שצריך לבדקן אם יוכלו לקבל ליבון הילכך ביום טוב לא דלמא פקעי ואשתכח דטרח שלא לצורך ואמרי לה שצריך לחסמן להקשותן בהיסק ראשון אם מתחזקים ומתקשים הילכך אע"ג דלצורך יום טוב הוא נמי דהא צולין עליהם מיהו כיון דבהיסק זה נעשה כלי אסור ובתר הכי מייתינן בגמרא הא דתנן אחד מביא את האור ואחד מביא את העצים ואחד שופת את הקדירה כולם חייבים בשלמא כולהו קא עביד מעשה אלא שופת את הקדירה מאי קא עביד אמר ר"ל הכא בקדירה חדשה עסקינן ומשום ליבון רעפים נגעו בה וכתב הרא"ש מהכא משמע דהלכתא כלישנא דאמר דטעמא דאין מלבנין את הרעפים מפני שצריך לחסמן דקאמרינן הכא בקדירה חדשה עסקינן ומשום ליבון רעפים נגעו בה והיינו משום חיסום דאיכא חיוב חטאת משום מכה בפטיש אבל משום שצריך לבודקו ליכא חיוב חטאת ומכאן יש ללמוד שאין לבשל בקדירה חדשה ביו"ט דחסומי קא מחסם להו וקא חזינא דמדייתי ואין מחזיקין מים עד שיבשלו בהם פעם אחת וגרסינן בירושלמי דמועד קטן רבי יודן ב"ר ישמעאל אורי מדוחק להביא כירה חדשה מבית האומן לשפות עליה קדירה ביום טוב עכ"ל אבל התוספות כתבו הכא בקדירה חדשה עסקינן ומשום ליבון

רעפים נגעו בה יש נזהרים שלא לבשל בתחלה בקדירה חדשה ולא היא דהכא בקדירה ריקנית דאז שייך בה ליבון רעפים ששופתם קודם שמביא המים אבל כשמבשלין בה מאכל לא שייך בה ליבון רעפים ובסמ"ג כ' גרסינן בירושלמי ר' יהודה ב"ר ישמעאל הורה מדוחק להביא כירה חדשה מבית האומן לשפות עליה קדירה ביום טוב ויש רוצים ללמוד מכאן שאסור לבשל בקדירה חדשה בי"ט וצריך ליתנה על האש מעי"ט אבל יש לחלק בין קדירות שלנו לכירה והמרדכי כ' וז"ל כתוב בסה"מ יש רוצים ללמוד מכאן שאסור לבשל בקדירה חדשה בי"ט לכתחלה וצריך לתתה על האש מעי"ט בלא מים וכ"כ ר' אבי"ה ואולי יש לחלק בין קדירה שלנו לכירה עכ"ל והגה"מ כתב בפ"ג דברי סמ"ג ואח"כ כתב אמנם הר"מ היה מזהיר לבשל בכל קדירה חדשה מעי"ט אם רוצים לבשל בה בי"ט וכ"כ התוספות וכן נמצא בתוס' הר"מ דאסר אם לא מדוחק כגון שאין לו מה יאכל וכן הרוקח עכ"ל ורבינו ירוחם כתב קדירה חדשה לבשל בה ביו"ט כתבו התוספת שאסור ודקדקו כן מדאסור ללבן רעפין כמו כן הקדירה אין גמר תיקונו עד שיבשלו בה פעם אחת שאז מתחזקת ונראה דבקדירות שלנו שכל תיקונן וגמר עשייתן היא בבישולן בתנור של יוצרים שאינו אסור וכן עמא דבר עכ"ל וכן המנהג פשוט היום לבשל בקדירות חדשות בי"ט ומעולם לא ראינו מי שפקפק בדבר:

סימן תקג

סעיף קטן א

אסור לבשל בי"ט אלא כדי צורך היום אבל מי"ט לחבירו או מי"ט לשבת אסור כלומר וכ"ש מי"ט לחול דאסור ודברים הללו פשוטים ומתבארים בפ"ב דביצה (טז:) וכתב בהגה"מ בשם סה"ק יזהר שלא ישחוט מי"ט לחבירו דשמא שני חול ואפילו בשני י"ט של ר"ה ואע"ג דקדושה אחת הן היינו להחמיר ולא להקל ועוד דהאידנא יום ראשון עיקר ע"כ ובסה"ק מסיים כלשון הזה אך אם הוא אוכל קצת מן העוף או מן הבהמה בו ביום שרי משום דא"א לכזית בשר בלא שחיטה אבל לאפות ולבשל מי"ט לחבירו אסור אפילו כשאוכל קצת ממנו בו ביום דהתם לא שייך האי טעמא עכ"ל וכ"כ הכלבו בשם הר"פ ויש לתמוה שהרי התירו חכמים לבשל קדירה מליאה בשר אע"פ שא"צ אלא לחתיכה אחת ולאפות תנור מלא פת אע"פ שא"צ אלא לככר אחד מיהו בהא איכא למימר דמיירי בתנורים דידן שלא התירו לאפות יותר מכדי צרכו כדלקמן סימן תק"ז אבל מה שאסר לבשל מי"ט לחבירו אפילו כשאוכל קצת ממנו קשיא ואפ"ל דמיירי דמבשל לאחר אכילה וכסברת בעל העיטור דכתב רבינו בסמוך ואפי' הכי שרי לשחוט על ידי

אכילת כזית מידי דהוי אבהמה מסוכנת שנתבאר בסימן תצ"ח שאפילו אחר אכילה יכול לשחטה וסובר דבריאה נמי יכול לשחוט אחר אכילה כל שאוכל ממנו כזית:

סעיף קטן ב

אבל ממלאה אשה הקדירה מבשר אע"פ שא"צ אלא לחתיכה אחת ברייתא בפ"ב דביצה (יז.) באמת אמרו ממלאה אשה קדירה בשר אע"פ שא"צ אלא לחתיכה אחת ממלא נחתום חבית של מים אע"פ שא"צ אלא לקיתון אחד ופירש רש"י ממלאה אשה קדירה וכו' דבחד טרחא סגי וכן בנחתום לגבי מלוי: וה"ה כתב בפ"א בשם הרשב"א ממלאה אשה קדירה וכו' כדי שיאכלו משמנים לפיכך יראה לי שאפילו ליתן בקדירה חתיכה אחר שהניח הקדירה ע"ג האש מותר עכ"ל. ומיהו לדברי רש"י שנתן טעם משום דחד טרחא הוא כל כה"ג דהוי תרי טירחי נראה דאסור ודברי רבינו כדעת הרשב"א שהרי נתן טעם מפני שהתבשיל מיתקן יותר כשיש הרבה בקדירה והכי נקטינן כמאן דמיקל כיון דהוי מידי דרבנן: גבי מלוי חבית של מים כתב ה"ה בשם הרשב"א ובלבד שיתן את הכל קודם שהניח חבית על גבי האש ע"כ והטעם לפי שאין המים יפים יותר כשיש הרבה בכלי ולפי דעתו ז"ל אסור להוסיף שלא לצורך אבל מעיקרא חד טרחא הוא ושרי עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש ויש אומרים דאפי' אמרה בפירוש שהיא רוצה אותו לצורך מחר שהוא מותר ויש אוסרין כ"כ הרוקח וז"ל ממלאה אשה קדירה בשר אע"פ שאין צריך אבל אין לומר אלו יהיו לצורך י"ט ולא אלו אך כשממלאה הקדירה אז התבשיל טוב ואינה ניכרת הערמתה:

סעיף קטן ד

ונראה שהוא מותר כיון דטעם היתר מפני שהתוספת גורם טעם בתבשיל וכו' הם דברי רבינו ודברים של טעם הם לפי דבריו שכתב דטעמא דשרי למלאות קדירה בשר מפני שהתבשיל מיתקן יותר כשיש הרבה בקדירה ומיהו לפי טעמא של רש"י דמשום דחד טרחא הוא שרי הכי איכא למימר דלא התירו אלא במבשל סתם שנראה שאינו מבשל אלא לצורך יו"ט: ונראה דאיכא תו בין הני תרי טעמי דלדברי הרשב"א ורבי' אע"פ שאינו אוכל מהבשר כלל שרי לבשל כיון שדעתו לאכול מהתבשיל ולדברי רש"י משמע שצריך שיהא בדעתו בשעה שמבשל לאכול כזית מאותו בשר בו ביום אבל אם אין בדעתו לאכול בו ביום מאותו בשר כלל אף על פי שדעתו לאכול מאותו תבשיל אסור לבשל דלא חשיב תבשיל במקום בשר כדי שנתיר לבשל בשבילו ומיהו יש לדחות ולומר דלרש"י נמי שרי לבשל אף ע"פ שאין בדעתו לאכול היום אלא מהתבשיל בלבד ולא דמי למי שיש לו בשר בקדירה שאין מתירין לו להוסיף בשר בשביל תוספת תיקון התבשיל דשאני התם שכבר יש לו בשר ותבשיל ובשביל תוספת תיקון כל דהו לא שרינן ליה:

סעיף קטן ה

כתב בעל העיטור דוקא קודם אכילה יכולה להרבות בבישול וכו' והתוספות כתבו בפ"ק דביצה (יא:) גבי הא דאמרי' רב אדא בר אהבה מערים ומלח גרמא גרמא וכן רגילים העולם שמערימים וצולים התרנגולת ואוכלין ממנה מן הכבד ומיהו ה"ר שמואל היה אומר דהיינו דוקא קודם אכילה אבל לאחר אכילה לא וכ"כ בהג"א שם וכן דעת הריב"ש בתשובה וכתב דמ"מ אם עבר ובישל אחר אכילה בהערמת אכילת כזית אין לו דין מערים לאסור עליו התבשיל אלא דין מבשל במזיד או בשוגג יש לו דשרי ובפ"ב דביצה גבי הא דתניא מבשל הוא לי"ט ואם הותיר הותיר לשבת ובלבד שלא יערים פי' רש"י ובלבד שלא יערים לאחר שבישל לצורך לומר עוד אני צריך להזמין אורחים ויבשל תבשילין ויותירם לשבת וכתבו התוס' ע"ז וא"ת מ"ש מההיא דרב אדא מערים ומלח גרמא גרמא וי"ל דשאני התם דהוי איבוד אוכלין בעלמא ומשום שמחת יום טוב התירו דאי לא"ה חייש שמא יסרח הבשר ומימנע ולא שחיט אבל הכא בבישול דחמור וגם היה יכול לעשות תקנה על ידי עירוב תבשילין מבעוד יום עכ"ל משמע מדבריהם דאפילו קודם אכילה נמי כל שמבשל קדירות יותר מכדי צורך היום הוי מערים ואסור מיהו אם אוכל מעט מכל אחד כיון דקודם אכילה הוא מבשלם אפשר דשרי וכ"כ רבי' ירוחם גבי מי שלא הניח עירוב תבשילין שיוכל לבשל ולאפות לצורך יו"ט ואוכל מכל מין ומין ואם יותיר יותיר עכ"ל וכ' הרשב"א שנשאל על א' שהתיר לטפל ביום טוב ראשון בצק בגבינה לצורך ליל יו"ט שני ובלבד שיתן מעט מאחת מהנה לתינוק א' והביא ראיה מרב אדא בר אהבה דמערים ומלח גרמא גרמא והוא ז"ל השיב שטעה שאם אתה אומר כן למה הוצרכנו להתיר למלאות קדורה בשר מחמת שהתבשיל יפה בזמן שהקדירה מליאה בשר והא לדברי המתיר מותר לבשל כמה חתיכות בזא"ז ואפי' בקדירות מוחלקות כיון שהוא רוצה לאכול אחד מהחתיכות ועל מה שהביא המתיר ראיה מרב אדא דמלח גרמא גרמא כתב דטעות גמור הוא בידו דהתם היינו משום שמחת יו"ט והתירו סופן משום תחלתן שאם אי אתה מתיר לו כן אף הוא לא ישחוט ואתי לאימנועי משמחת יו"ט והערמה זו מותרת לפי שלא באה לו מחמת פשיעתו כאותה הערמה דאפייה מחמת שנאבד עירובו בפשיעתו וכ"ש עכשיו שלא רבים יחכמו ולא עדיפי מבני בשכר והמרדכי כ' בפ"ב דביצה אמר רבא הלכה כרשב"א ל"ש תנור קטן וכו' ומשמע אפילו בהערמה והא דתניא לקמן ואם הערים אסור מוקמינן ליה בתלמודא דחנניא היא ואליבא דב"ש ורבינו יואל התיר לאפות ביום טוב לצורך ברית מילה שחל להיות ממחרת בחש"מ והוה יום חגם שלא היו יכולין לאפות אם לא ביו"ט ולא הוה די לקהל בתנור אחד והתיר לאפות בב'

פעמים מפני צריכות פת אחד לכל תנור ותנור לשנים וג' ישראלים ע"כ אבל הגה"מ כ' בפ"א על מ"ש הרמב"ם ממלאה אשה תנור פת אע"פ שא"צ אלא לככר אחד בפר"ח כתב ובלבד שלא יערים כך קבלתי מרבותי היינו דלא כרבינו יואל שהתיר ג' תנורים מליאים לצורך ברית מילה של מחר בחש"מ רק ע"י צריכות פת א' מכל תנור ע"כ לשון הגהות חדשות ודבר פשוט הוא שאין הלכה כרבינו יואל שהרי הגהות והרשב"א פליגי עליה בהדיא וכ"נ מדברי התוספת בפרק כל שעה (פסחים לז.) גבי היתר אפיית פת עבה וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים: כתב הרמב"ם בפ"א אפה כדי לאכול ביום טוב והותיר מותר לאכול המותר בחול וכתב הרב המגיד זה פשוט ונלמד מדין מי שלא עירב עירובי תבשילין: כתב המרדכי בפ"ב דביצה מעשה היה בקולוני"א שאפו לכתחילה פשטיד"א מיו"ט לחבירו והתירו רבני קולוני"א בדיעבד באכילה כר"י דאמר המבשל בשבת בשוגג יאכל למ"ש בין לו בין לאחר וכ"ש בי"ט דקיל ורבינו יואל אסר דע"כ לא שרי ר"י אלא גבי שבת דחמירא ולא אתי לזלזולי ביה אבל יו"ט דקיל אי שרי ליה אתי לזלזולי ביה ואסור וכן אמר ה"ר אביגדור שראה שבא מעשה לפניו וצוה להשליך לאיבוד ואפילו ליתן לשפחתו אסר לו עד כאן לשונו ובתשב"ץ כתב שמהר"ם התיר אשה שאפתה מי"ט ראשון של ראש השנה לחבירו מדתנן המבשל בשבת בשוגג יאכל והרמב"ם כתב בפ"א המבשל או האופה ביו"ט כדי לאכול בו ביום או שזימן אורחים ולא באו ונשאר התבשיל והפת הרי זה מותר לאוכלו בין בחול בין בשבת ובלבד שלא יערים ואם הערים אסור. ואפי' בשבת שאחר יו"ט מפני שהחמירו במערים יותר מן המזיד וכתב ה"ה שכתב כן מדאמרינן גבי יו"ט שחל להיות ערב שבת ונאכל עירובו קודם אפייה ובישול מבשל הוא ליו"ט ואם הותיר הותיר לשבת ובלבד שלא יערים ואם הערים אסור ואמר רב אשי דטפי החמירו במערים מבמזיד ולמד משם דכ"ש במערים לצורך חול דאסור וכן כתבו המפרשים עכ"ל וכ"כ הריב"ש בתשובה וז"ל הרשב"א שאלה תבשיל שנתבשל בי"ט ראשון לצורך י"ט שני אם מותר: תשובה זו בעיא בגמרא עבר ואפה מאי ואתינן למיפשטא מדתניא מי שהניח עירובי תבשילין וכו' ודחי רב נחמן והרי"ף לא פסק בה כלל ומיהו מסתברא דשרי חדא דמדדחו לה רב נחמן ורבה ש"מ הכי ס"ל ועוד דהו"ל משל דבריהם דאי מדאורייתא מישרא שרי דהא איכא הואיל וכ"נ מדבריהם אע"פ שלא כתב כן מפורש וכ"פ בעל העיטור ולזה דעתי נוטה: ויותר נ"ל הלכה שאפי' היו לו מאכלים אחרים ה"ז מותר ואע"פ שהקשו שם מהא דתנן המעשר פירותיו בשבת וכו' ואוקימנא בדאית ליה פירי אחריני ותו אקשינן מהמטביל כליו בשבת ואוקימנא בדאית ליה כלי אחריני א"נ אפשר בשאלה אני אומר שלא עמדו הדברים במסקנא שהרי חזרו

והקשו עוד שם מהמבשל בשבת בשוגג יאכל וכו' ופירקו איסורא דשבת שאני ומסתברא לי דהשתא דאתית להכי כולהו אינך נמי איסורא דשבת נינהו ובהנהו הוא דאסרי במזיד דידהו אבל בי"ט כלל לא דמעיקרא הוא דמהדרי לפרקינהו כדי שלא תחלוק בין שבת ליו"ט אבל בסוף דלא קם ליה פריק פירוקא אחרינא דסגי לכולהו וכן נ"ל יישובן של דברים עכ"ל:

סעיף קטן ו

וכן נחתום יכול לחמם חבית מלא מים אע"פ שא"צ אלא לקיתון אחד. כבר נתבאר בתחלת סימן זה:

סימן תקד

סעיף קטן א

תבלין או פלפלין נדוכין כדרכן לרי"ף אפילו במדוך של אבן וכו' בפ"ק דביצה (יד.) תנן בש"א תבלין נדוכין כדרכן במדוך של אבן והמלח בפך ובעץ הפרור ובה"א תבלין נדוכין כדרכן במדוך של אבן והמלח במדוך של עץ ובגמרא דכ"ע מיהא מלח בעיא שינוי מ"ט רב הונא ור"ח חד אמר כל הקדירות צריכות מלח ואין כל הקדירות צריכות תבלין וח"א כל התבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמא מאי בינייהו א"ב דידע מאי קדירה בעי לבשולי א"נ במוריקא ופי' רש"י כל הקדירות. כל מיני תבשיל צריכות מלח הילכך מאתמול הוה ידע דאיבעי ליה לדיכה: ואין כל הקדירות צריכות תבלין. ואדם אינו יודע מה יעלה בלבו לאכול למחר: מפיגין טעמם. ממירים טעמם אם ידוכם מאתמול: דידע. מאתמול מאי קדירה בעי לבשולי ללישנא קמא בעיא שינוי ללישנא בתרא לא בעי שינוי א"נ תבלין של מוריקא איכא בינייהו שיש קדירה שמתבלין אותה בכרכום ואינו מפיג טעמו אם נידוך מבע"י והוא לא היה יודע מה יבשל מחר ללישנא בתרא בעי שינוי ללישנא קמא לא בעי שינוי ואיתא תו בגמרא אר"י אמר שמואל כל הנידוכין נדוכין כדרכן ואפילו מלח והא אמרת מלח בעי שינוי הוא דאמר כי האי תנא דתניא א"ר מאיר לא נחלקו ב"ש וב"ה על הנידוכין שנדוכין כדרכן ומלח עמהם לא נחלקו אלא לדוכן בפ"ע שבש"א בפך ובעץ הפרור לצלי אבל לא לקדירה ובה"א לכל דבר ופי' רש"י דלב"ה מלח נמי נדוך כדרכו בלא שום שינוי ואיתא תו בגמרא א"ל רב לר' אחא ברדלא כי דייכת אצלי אצלויי ודוך ופי' רש"י הטה המדוכה על צדה דסבר כשמואל דאמר נדוכה כדרכה במדוך של אבן ומיהו שינוייא זוטא בעי: ואיתא תו בגמרא דרב ששת שמע קל בוכנא אמר הא לאו מגוויה דביתאי הוא ודלמא אצלויי אצלי דשמעיה דהוי צליל קליה ודלמא תבלין הוו תבלין נבוחי מנבח קלייהו פירוש כשמשתברים הגרעינין נשמע קולם

כמנבחים קרוישנ"ט ופסק הרי"ף כר"י אמר שמואל דאמר כל הנידוכין נדוכין כדרכן ואפי' מלח וכתב והא דאמר רב אצלי ודוך אוקמוה רבוותא במילחא אבל תבלין לא בעי הצלאה ומסתייע הדין סברא מהא דאמרינן רב ששת שמע קל בוכנא וכו' והשמיט הרי"ף דברי רב הונא ור"ח ותמה הר"ן למה השמיטה דהא כי היכי דבעיא אמתני' דכ"ע מיהא מלח בעי שינוי מ"ט ויהבי טעמא ר"ח ורב הונא מר כדאית ליה ומר כדאית ליה ה"נ איכא למיבעי אהך מסקנא מ"ט מלח בעיא הצלאה טפי מתבלין ואיצטריכנא לטעמייהו דר"ח ורב הונא וא"כ הו"ל להרי"ף להביאה בהלכות אבל נ"ל דמאי דא"ל רב אצלי ודוך חומרא בעלמא היא דאיהו ודאי כר"י אמר שמואל דאמר כתנא דברייתא ס"ל דאי כתנא דמתני' היכי סגי בהצלאה והא מדוך של עץ בעי אלא ודאי לחומרא בעלמא אמר דלמלח ליצל פורתא ולישנא דרב ששת נמי דאמר האי לאו מגו דביתאי הוא הכי מוכח לומר שהוא מחמיר על עצמו דבמלתא דאיסור ממש לא שייך האי לישנא וכיון דמשום חומרא בעלמא עבדי הכי דלמא לא מחמרי אלא במלח דלעולם אית בה תרתי שכל הקדירות צריכות לה ושאינה מפיגה טעמה אבל בחדא מינייהו לא מחמרי ומוריקא נמי וידע מאי קדירה בעי בשולי אע"ג דאית בה תרתי אפשר שלא החמירו בו דכיון דחומרא בעלמא היא ובדרבנן אין לנו אלא מלח מן הטעמים שכתבנו ועוד מפני שהיא נדוכת יפה בהצלאה מפני רכותה משא"כ בתבלין עכ"ל וקשה לי קצת על דבריו דאי חומרא בעלמא הוא דהוו מחמרי הנך אמוראי במלח לדוכה על ידי שינוי ולא מן הדין לא הו"ל להרי"ף להביא אלא מימרא דרב יהודה דאמר כל הנדוכין נדוכין כדרכן ואפי' מלח דמשמע דמלח נמי לא בעי שינוי כלל ולא הו"ל להביא דברי הנך אמוראי דמצלו אצלויי כיון דחומרא בעלמא היא ולא מדינא לכך נ"ל שהרי"ף פסק כמ"ד כל התבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמא שמאחר שהדבר ניכר לחוש שהוא כן נקטינן כוותיה וכיון שכן ע"כ אית לן למימר דכי א"ר יהודה דאפילו מלח נדוך כדרכו לאו כדרכו לגמרי קאמר אלא לומר דלא בעי שינויא רבה כדמצריך תנא דמתניתין דאפילו לב"ה אסור לדוכה במדוך של אבן דליתא אלא במדוך של אבן נמי שרי ומש"ה קאמר כל הנדוכין נדוכין כדרכן ואפילו מלח אבל מ"מ מאחר שאינו מפיג טעמו שינוי זוטא מיהא בעי דהיינו דליצלי אצלויי והיינו דקאמר רב אצלי ודוך והיינו נמי עובדא דרב ששת וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ג דכין את התבלין כדרכן שאם ידוך אותה מבערב יפיג טעמן אבל מלח אינו נדוך ביו"ט אא"כ הטה המכתש או שידוך בקערה וכיוצא בה כדי שישנה שאם שחק המלח מעי"ט לא יפיג טעמו ע"כ ומיהו לפי דרך זה הו"ל להרי"ף והרמב"ם לכתוב דמוריקא בעי הצלאה כיון שאינו מפיג טעמו ובשלמא להרמב"ם שהזכיר במלח

טעמא דאינו מפיג טעמו איכא למימר דממילא משמע דמוריקא כיון שאינו מפיג טעמו דינו שוה למלח אבל להרי"ף שלא הזכיר טעמא דהפגת טעם קשיא וגם להרמב"ם קשה לפי מ"ש ה"ה דסבר דכרכום דינו כשום משמע דא"צ שינוי כלל ואפשר שהם סוברים דכרכום יש בו קצת הפגת טעם ואע"ג דבגמרא אמרי' דאינו מפיג טעמו היינו לומר שאינו מפיג טעמו כל כך כמו תבלין אבל מ"מ מפיג הוא קצת ונהי דלמאי דהוה ס"ד דמלח בעי שינוי רבה לא הוה מדמיא מוריקא לתבלין כיון שאין הפגת טעמו דומה לשלהם אבל למה דאסיקנא דמלח לא בעי אלא שינוי דכל דהו אלמא שחיקה לא חמירא כולי האי הילכך כיון דכרכום מפיג טעמו אין להשוותו למלח והרשב"א כתב בתשובה דתבלין נדוכין כדרכן ומלח כל שאפשר לעשותו מבערב בעי שינוי שאין דכין אותה אלא במכתשת של עץ או שיטה וזה מבואר כדברי הרי"ף והרמב"ם:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ומיהו אסור לטחון הפלפלים בריחיים קטנים שלהם בפ"ב דביצה (כג.) תנן דראב"ע מתיר לשחוק הפלפלים בריחיים שלהם וחכמים אוסרין ופסקו הפוסקים כחכמים וטעמא משום דהוו כעובדין דחול אבל נדוכין הן במדוך של אבן כדין התבלין והכי תניא בהדיא בתוספתא הפלפלים כתבלין וכ"פ הרמב"ם בפ"ג וכ"כ התוס' והרא"ש והר"ן בפ"ק דביצה וכ"כ סמ"ג והא דאיתא בפרק תולין (קמא) א"ר יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי תרי תרי אסור רבא אמר כיון דמשנה אפי' טובא נמי התם בשבת איירי הכא ביו"ט ודלא כפירש"י התם וכן ר"ח והשאלתות דבי"ט איירי דא"כ הו"ל לפרושי דכולי מסכתא איירי בשבת וכת' הגה"מ בפרק ג' דפלפלים בריחיים שלהם אפילו חדא חדא אסור ביו"ט: וכתב ה"ה בפ"ג בשם הרשב"א שאסור לטחון החרדל בריחיים שלו שהרי זה דומה לשחיקת הפלפלין שאסור משום עובדין דחול אבל נדוך הוא כדרכו וכ"כ הר"ן בשמו בפ"ק דביצה ושלא כדברי המרדכי שכת' בשם רבינו יקר דמותר לעשות חרדל ברחיים שלנו בי"ט:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם על כל מ"ש לדעת הרי"ף קאי שכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג וכמ"ש:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אבל לדעת התוס' גם פלפלין ותבלין צריכין הטייה וכו' ז"ל הרא"ש בפ"ק דביצה על דברי רב הונא ורב חסדא צריך ליזהר שלא לדוך תבלין כדרכן היכא דידע מאי קדירה בעי לבשולי דלא ידענא כמאן הלכתא ואין לומר בשל סופרים הלך אחר המיקל כיון דמר מיקל בחד צד ומר מיקל בחד צד ומיהו שומין ודאי מותרין לדוך כדרכן

דמתקלקלים ביותר אי עביד להו מאתמול זו היא שיטת ר"י שפוסק כדרב הונא וכדרב חסדא וכן דעת בעל המאור והכי איתא בירושלמי ר' אמי בשם ר' יוחנן השום והשחליים והחרדל נדוכין כדרכן משמע דוקא הני אבל אחריני לא עכ"ל וכך הם דברי רבינו שכתב בשם התוספות ומיהו יש בדבריו קיצור דהא לדעת התוס' שפוסקים כדברי רב הונא ורב חסדא לחומרא אם כן מוריקא דינו שוה למלח דלעולם בעי שינוי אפי' לא ידע מעי"ט כמה קדירות רוצה לבשל מחר וכ"כ הר"ן בשם התוס' ובעל המאור דנקטינן כחומרא דהני תרי לישני ולפ"ז מלח ומוריקא בעי שינוי וכולהו תבלין נמי היכא דידע מאי קדירה בעי בשולי בעי שינוי אבל היכא דלא ידע לא בעי שינוי עכ"ל והרא"ש שלא כתב דלפי שטה זו צריך ליזהר שלא לדוך מוריקא בלא שינוי אפי' לא ידע כמה קדירות בעי לבשולי משום דכיון דכתב דאיכא בינייהו מוריקא ואח"כ כתב דהיכא דידע כמה קדירות בעי לבשולי צריך ליזהר שלא לדוך תבלין כדרכן משום דלא ידעינן כמאן הלכתא ממילא משמע דמוריקא בעי שינוי לעולם דהא לא ידעינן כמאן הלכתא ונקטינן לחומרא וכ"כ רבינו ירוחם דהיכא דידע כמה קדירות בעי לבשולי א"נ מוריקא אסור לדוכן כדרכן ויש לדקדק בדברי רבינו לשיטת התוספות דס"ל דלא קי"ל כרב יהודה כל הנדוכין נדוכין כדרכן ואפי' מלח וכדקתני תנא דברייתא אלא כרב הונא ורב חסדא דמפרשי טעמא דמתני' דמצריך שינוי במלח א"כ מאחר דמתני' קתני דלבית הלל מלח נדוך במדוך של עץ משמע דדוקא בשל עץ שרו ב"ה שהוא שינוי גדול אבל בשל אבן אפי' ע"י הטייה לא שהוא שינוי זוטא ומדברי רבינו משמע דגם לשיטת התוס' מלח בהטייה סגי לה במדוך של אבן ונראה שהוא ז"ל סובר דשינוי דמדוך של עץ בלא הטייה שוה לשינוי דמדוך של אבן בהטייה וב"ה חד מתרי שינויי נקטי והיינו דאמר רב אצלי ודוך וכן ברב ששת אמרינן ודלמא דאצלי אצלויי וע"כ סבר כתנא דמתניתין דאמר דלב"ה מלח נדוך במדוך של עץ אפי' בלא הטייה ומיניה נשמע דה"ה למדוך של אבן בהטייה דאילו לתנא דברייתא אפי' מלח במדוך של אבן לא בעי הטייה: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרשב"א מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: כתב הגה"מ בפ"ב בשם סמ"ג העולם נוהגין כשדכין תבלין במדוך לעשות קצת הטייה או שינוי אחר וטעמא דמתוך כך יהיו זכורין שאסור לדוך יותר מהצריך ליו"ט: כתב הר"ן בשם הירושלמי דמותר לשחוק קונדיטון בי"ט ולא ידעתי למה הוצרך לכתוב כך שהרי כבר פסק הרי"ף דכל תבלין נדוכין כדרכן ומה לי לקדירה מה לי לקונדיטון ושמא י"ל דסד"א דלקונדיטון אפי' נשחקו מאתמול אינן מפיגין טעמן כמו שמפיגין לקדירה קא משמע לן: כתב הכלבו שהגרגיר שקורין אורוגא אסור לעשותה בי"ט לפי שהעשוי מבערב טובה: כתב הריב"ש שנשאל אם מותר

לגרוד הגבינה בכלי שהוא מורג חרוץ בעל פיפיות והשיב דנראה שצריך לעשות איזה שינוי דומיא דמלח שהרי אם היה עושה מעיו"ט לא הוי מפיג טעמו ואם הוא מפיג טעמו א"צ שינוי דומיא דתבלין:

סעיף קטן ה

מותר להוליך תבלין ומדוך אצל הקדירה וכו' בפ"ק דביצה (יא.) בש"א אין מוליכין תבלין ומדוך אצל מדוכה ולא מדוכה אצל תבלין ומדוך וב"ה מתירין ומפרש בגמ' טעמא דב"ש דחיישי דלמא אתי לאימלוכי שלא לבשל קדירה דבעיא תבלין ונמצא שטרח שלא לצורך וב"ה לא חיישי להכי: ופירש"י מדוך. בוכנא שדכין בו תבלין במדוכה: ורבינו כתב קדירה במקום מדוכה ואפשר שכך היתה גירסתו או דלא חשש מלהחליף זה בזה כיון שדינם שוה ונראה דאפי' דרך ר"ה שרי להוליך זה אצל זה כמ"ש הר"ן בדין הולכת סכין וטבח אצל בהמה ובהמה אצל סכין וטבח שנתבאר בסימן תצ"ח:

סעיף קטן ו

אין כותשין הריפות וכיוצא בזה במכתשת גדולה וכו' שם (יד.) ת"ר אין עושים טיסני ואין כותשים במכתשת ומפרשי' דה"ק מה טעם אין עושין טיסני לפי שאין כותשין במכתשת ופריך ולימא אין כותשין במכתשת אי תנא אין כותשין במכתשת ה"א ה"מ במכתשת גדולה אבל במכתשת קטנה ש"ד קמ"ל והתניא אין כותשין במכתשת גדולה אבל כותשין במכתשת קטנה אמר רבא ל"ק הא לן והא להו ופירש"י הא לן דלית לן עבדי דמזלזלי הא להו דאית להו עבדי דמזלזלי ועושין בגדולה ואומרים בקטנה עשינו והרמב"ם כ' בפ"ג אין כותשין את הריפות במכתשת גדולה אבל כותשין במכתשת קטנה שזהו השינוי שלה ובא"י אפי' בקטנה אסור שהתבואה שלהם טובה היא ואם כותשין אותה מעי"ט אין בכך הפסד ולפי דבריו בתבואת ח"ל שאינה יפה אע"ג דאיכא עבדי שרי ומיהו מדברי הרי"ף משמע דס"ל דהיכא דאיכא עבדי אסור שכתב הא דאיתא בגמ' רב פפי איקלע לבי מר שמואל אייתו ליה דייסא ולא אכיל ודלמא במכתשת קטנה עבדוה חזייה דהוה דייק טפי ודלמא מאתמול עבדוה חזייה דהוה קליף ציהריה טפי ואבע"א שאני בי מר שמואל דאיכא פריצותא דעבדי אלמא דס"ל דהיכא דאיכא עבדי חיישינן ושמא יש לחלק בין היכא דאיכא סתם עבדי להיכא דאיכא פריצותא דעבדי וכתב ה"ה בהשגות א"א אין הדעת נוחה מזה הטעם אבל אנשי א"י די להם כל ימיהם בקטנה ואין להם שינוי אבל אנשי בבל עיקר תבשיליהם בדייסא שאוכלים בה הלחם והיו עושין אותה במכתשת גדולה ומכתשת קטנה היא להם שינוי ולפי דבריו כ"מ שאין רגילין הרבה בדייסא הרי הוא כא"י ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ודעת רבינו כדעת ההלכות ואין באחד מן הפירושים הכרח עכ"ל:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו וכיון שאין שיעור מפורש מה נקרא גדולה וכו' הם ד"ע:

סעיף קטן ח
אסור למדוד תבלין כדי ליתנה בקדירה ולנחתום מותר וכו' בפרק אין צדין (ביצה דף כט.) הנחתום מודד תבלין ונותן לתוך הקדירה כדי שלא יקדיח תבשילו ומשמע לכאורה שלא התירו אלא לנחתום דוקא ולא לשאר כל אדם וכדברי רבינו אבל ה"ה כתב בפ"ד דלאו דוקא נחתום אלא ה"ה לכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה וכתב שכן נראה מדברי קצת גאונים:

סימן תקה

סעיף קטן א
קדירה שיש בה אוכלין מותר לחלוב הבהמה בי"ט לתוכה וכו' בפרק חבית (קמה) אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה וכתב הריף פירוש הקדירה יש בה אוכל הלכך הו"ל משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי והקערה אין בה אוכל ולפיכך אסור ואיתא עלה בגמרא א"ר חסדא מדברי רבינו נלמוד חולב אדם עז לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה וכתב רי"ף דאיכא מ"ד דהאי מימרא דשמואל לא מיתוקמא אלא ביו"ט ולא בשבת ואיכא מ"ד דהאי מימרא דשמואל בשבת היא ודיוקא דדייקא מינה רב חסדא בלחוד הוא דהויא בי"ט וכן הדעת נוטה ור"ח כך היה דעתו אלא שאמר שדברי שמואל ורב חסדא לא הלכה אינון ואנן עיינינן בדברי ר"ח ואשכחנא בהו פירכא דלעולם הלכה כשמואל לענין סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה הלכך הלכה נמי כרב חסדא דקא יליף מיניה דחולב אדם עז בי"ט לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה והכי חזינן לרב האי גאון כדפסיקנא ולית בה ספיקא והא דאמרינן בפ' חרש (קיד:) שאסור ליינק מן הבהמה ביו"ט אלא במקום צער יונק מן הבהמה חמור הוא מן החולב לתוך הקדירה ואף ע"פ שהוא מפרק כלאחר יד שהיונק בפיו כסוחט משקה הוא והחולב לתוך הקדירה כמברר אוכל הוא ולפיכך מותר ע"כ והא דשרי ליינק משום צער נתבאר בסימן שכ"ה דאפי' אם הוא מצטער מחמת רעבון מותר בי"ט וכתב הר"ן דהיינו טעמא דשרי לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדירה בשבת ואסור לחלוב עז לתוך הקדירה משום דאשכול גופיה ראוי לאכילה משא"כ בעז דלא חזיא בשבת ואי שרית לחלוב לתוך הקדירה נהי דהאי חלב כיון דבא לאוכל כאוכל דמי מ"מ הו"ל כבורר אוכל מתוך פסולת הילכך דוקא ביו"ט דעז גופיה חזיא לאכילה אבל שבת דלא חזיא לאכילה לא ובפ"ק דביצה כתב דהא דא"ר חסדא חולב אדם עז לתוך הקדירה בעז העומדת לאכילה דוקא עסקינן דהו"ל אוכלא דאפרת הא אם אינה

עומדת לאכילה לא וכדאמרינן התם בגמרא אי בתרנגולת העומדת לגדל ביצים מ"ט דב"ש מוקצה הוא ואע"פ שבפרק חבית כתב בשם הרמב"ן שאין מוקצה מחמת איסור הבא מעצמו כגון זה דלא דחייה בידים ולא עבר עליו אפי' בשוגג מכיון שנסתלק האיסור נסתלק המוקצה ומש"ה שרי האי חלב שנחלב לתוך הקדירה שאע"פ שהעז היתה מוקצה מ"מ האי חלב שנחלב נסתלק ממנו תורת מוקצה ולא נעשה איסור בדבר ובכה"ג ליכא למיחש משום מוקצה ע"כ כבר כתב בפ"ק דביצה שאותו דרך שכתב שם דבעז העומדת לאכילה עסקינן הוא עיקר וכ"כ בסמ"ג וסמ"ק בהלכות שבת דבעז העומדת לאכילה עסקינן וכ"כ הג"א בריש ביצה חלב שנחלב בי"ט אפילו ממילא אסור בי"ט ל"ש נחלב לתוך הקדירה ול"ש לתוך הקערה משום נולד וכן אם נחלב בשבת הסמוך לי"ט אסור בי"ט משום הכנה וההיא דחולב אדם עז לתוך הקדירה מיירי בבהמה שלא הקצוה לחלבה ועומד לאכילה דאי בעי שחיט לה ולא חשיב נולד ואפ"ה לתוך הקערה אסור משום נולד דמעיקרא אוכל והשתא משקה והכלבו כתב יש שהחמירו בדבר זה אם העז עומד לחלבה שמאחר שהעז מוקצה חלבה גם כן מוקצה וי"א דאפי' עומד לחלבה אין חלבה מוקצה אם אינו עומד לגבן ולייבש הגבינות לסחורה דומיא דתרנגולת העומדת לגדל ביצים ולגדל אפרוחים וכ"ד הרז"ה ז"ל ע"כ: כתב בהג"א ספ"ק דביצה אם חולב עכו"ם וישראל רואהו והביא לישראל דורון בי"ט ראשון בשני י"ט של גליות מותר לערב כביצה ע"כ נראה מדבריו דבו ביום אסור אבל הרשב"א כתב בתשובה מה שאמרת בעו"ג החולב בי"ט שחל להיות אחר השבת בפני ישראל אפשר שהוא מותר לאכילה כדין אמרת והחלב אינו מוקצה שהרי מוכן הוא שאפי' ישראל אפשר שהוא מותר לחלוב אותו לתוך הקדירה שיש בה אוכל ע"כ ולטעמיה אזיל שכתב בפ' חבית שכדברי הרמב"ן הוא הנכון: ולענין הלכה כיון דמידי דרבנן הוא נקטינן כדברי המתירים: כתב סמ"ג בהל' שבת חולב אדם עז לתוך הקדירה ולא לתוך הקערה ואם יש בקערה פרורין ש"ד ודוקא בי"ט ועז העומדת לאכילה שיוכל לשחטה בי"ט אבל סמ"ק כתב בה' שבת חולב אדם עז בי"ט לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה ואי אית בקערה בישולא שפיר דמי ויש שסומכין לעשות כן כשמשימין פירורין בקערה לחלוב עליו בי"ט אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו אך אם העו"ג עשה כן מותר הישראל לאכול החלב אחרי שראהו ישראל אבל לשתותו אסור והג"מ בפ"ח מהלכות שבת כתבו דברי סמ"ג ודברי סמ"ק וכתב דברי סמ"ק כלשון הזה ואי אית בקערה בישולא ש"ד לחלוב לתוכה בי"ט אבל אי אית ביה פירורין ודאי שרי שהחלב נכנס בתוכו ונעשה אוכל והוי משקה הבא לאוכל אך מ"מ אין רוח חכמים נוחה הימנו אבל על חתיכת פת שאין החלב מתערב עמו זה אסר רבינו

יחיאל אך אם עו"ג עושה כן וישראל רואהו מותר לישראל לאכלו אבל לשתותו אסור עכ"ל: כתב הריב"ש בתשובה פי' לתוך הקדירה שהוא מותר כשיש בה אוכל דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי זהו כשבא לאוכל לתקנו שאז נראה דלא בעי ליה למשקה וכך הם דברי רש"י אבל החולב כל צאנו למשקין לא הותר מפני פרוסה אחת שנתן בכלי: אם מותר לומר לעו"ג לחלוב בהמתו בשבת נתבאר בסי' ש"ה: אם מותר להעמיד חלב או לעשות גבינה בי"ט נתבאר בסי' תק"י בס"ד: כתב סמ"ג בה' שבת ה"ר יוסף התיר לדוך שומין בי"ט ולקחת הבוסר ולדוך ולסחוט משקין של הבוסר על השומין הנדוכין משום דהוי משקה הבא לאוכל כסחיטת אשכול הבא לקערה ולא הודה לו ר' יעקב דדוקא נקט אשכול של ענבים שענבים ראויים לאכילה אבל בוסר אינו ראוי לאכילה כי אותן שאוכלין בטלה דעתן והוי כבורר אוכל מתוך פסולת ע"כ וסמ"ק לא הביא אלא דברי ר"ת דאסר וכבר נתבאר זה בסימן ש"ך ושם נתבאר אם מותר לסחוט לימונ"י:

סימן תקו

סעיף קטן א

אין מודדין קמח בי"ט כדי ללוש וכו' בפ' אין צדין (ביצה כט.) א"ר ירמיה בר אבא אמר רב מודדת אשה קמח לעיסתה כדי שתטול חלה בעין יפה ושמואל אמר אסור והא תנא דבי שמואל מותר אמר אביי כיון דאמר שמואל אסור ותנא דבי שמואל מותר שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועי' ופירש"י הבא לשאול הלכה למעשה מורין לו אסור ואי חזינן איניש דעביד לא מחינן בידיה דהלכה דמותר אבל אין מורין כן וכתב הרא"ש ולפ"ז מצינו לפרושי דרב דשרי לאו הלכה למעשה קאמר ולא פליגי ויותר נראה דרב ושמואל בהלכה למעשה פליגי והלכה כרב באיסורי וכ"פ בה"ג בשם ישיבת סוריא אבל מתיבתא דפומבדיתא שדרו לאיסורא כשמואל וטעמייהו משום דיכול למדוד מאתמול דלאו צורך קדירה הוא דנימא שלא יפגום טעמא או שלא יקדיח התבשיל וכ"פ הרי"ף והרמב"ם בפ"ד ובעל העיטור וכן זהירות הנשים שלא למדוד במדה שמודדין בה בחול אלא או פוחתות או מוסיפות ואף למתירין היינו דוקא בימיהם שהיו נותנין א' מכ"ד חלה וטעם זה לא שייך האידנא ומיהו בפסח שאין לשין יותר מעשרון גם אין לפחות משיעור חלה אפשר שדומה לנטילת חלה בעין יפה למתירין עכ"ל והר"ן כ' ופסק הרי"ף כשמואל דלמעשה אסור ומיהו מסתברא דלצורך הפסח שהאשה צריכה למדוד אפי' למעשה דלא גרע מתבלין לנחתום וה"ה כ' בפ"ד דלהרי"ף והרמב"ם איסור גמור הוא למדוד קמח ביו"ט ומימחא נמי מחינן בידא דמאן דעביד הכי ושכן נראה עיקר והמרדכי כתב בשם אבי"ה מנהג כשר למדוד מע"פ לצורך ליל שני של פסח כשאופין מצות ואף

על גב דהלכה כרב בהא קי"ל כשמואל דהלכה למעשה קאמר וראב"ן פסק כרב עכ"ל והגה"מ כ' בפ"ד עתה שאין מפרישין חלה כ"א משהו אסור למדוד בי"ט ובליל י"ט שצריך לעשות ג' שלשה מצות של מצוה וצריך לעשות שיעור חלה לא ימדוד אותם אלא ילוש אותם בשני פעמים ובכל פעם ישים יותר מן חצי מדה וכן כתבו התוס' בסוף פרק אין צדין דעכשיו שאין מפרישין חלה כ"א משהו אסור למדוד ביו"ט ובפסח נמי יש ליזהר מלמדוד בי"ט למצות וצריך לעשות פחות מכשיעור ולא ימדוד במדה שעשוי למדוד בחול בצמצום שלא יפחות או יוסיף אם המדה קטנה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו והרי"ף אוסר וכן הרמב"ם איני יודע לו טעם דאי אמדידת קמח בפסח קאי לא מצאתי להם שאסרו בפסח בהדיא ואי משום דאסרו בי"ט סתם ולא כתבו דבפסח שרי זו אינה ראיה שהם תפסו לשון הגמרא ולדעת המפרשים על ל' הגמרא דהיינו בשאר יום טוב אבל בפסח שרי גם על דבריהם יפרשו כן ואי קאי אמדידת קמח בשאר י"ט לא הו"ל לכתוב ורי"ף אוסר וכן הרמב"ם דמשמע שקודם לכן כתב דמותר אבל מאחר שקודם לכן כתב דאין מודדין כך הוה ליה לכתוב וכן דעת הרי"ף והרמב"ם וצ"ל דבשיטת הרא"ש כתב כן שהוא כתב דבפסח אפשר שדומה לנטילת חלה בעין יפה למתירין משמע דלדברי הפוסקים דאסור כדשמואל בפסח נמי אסור שהרי אפילו בימיהם שהיו נותנין אחד מכ"ד חלה אסר שמואל ולהרא"ש לא עדיף פסח מנטילת חלה בעין יפה בימיהם וכיון שהרי"ף והרמב"ם פסקו כשמואל דאסר ממילא משמע דאפי' בפסח אסור למדוד לדידהו הכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ואין מרקדין קמח בתחלה בי"ט אפילו ע"י שינוי כ"כ הרא"ש בפרק אין צדין והר"ן כתב שם גרסינן בגמרא פוק חזי כמה מהולתא רקדן בנהרדעא ולפי גירסא זו נראה שאפי' ריקוד מותר בשינוי וכך העידו בתוספות על רבינו שמואל שהיה מתיר לרקוד בשינוי אבל רש"י גורס כמה מהולתא הדרן בנהרדעא כלומר חוזרות בעיר כדי לשנות אבל ריקוד לעולם אסור עכ"ל וכן דייק ה"ה מדברי הרמב"ם בפ"ג שהרקדה בתחלה אסורה וכן העלה הרשב"א ואפי' בשינוי אסור ע"כ והתוס' כתבו דיש לסמוך על רשב"ם להתיר לשפחה עו"ג תחלת הרקדה ע"י שינוי אבל אנו לעצמנו אין לסמוך ע"כ:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל אם רקדו מאתמול ונפל בו צרור או קיסם וכו' וכן מ"ש לא נפל בו דבר אלא שרוצה לרקדו שנית וכו' שם ת"ר אין שונין קמח בי"ט משום ר' פפוס ור' יהודה בן בתירא אמרו שונים ושוין שאם נפל לתוכו צרור או קיסם ששונין דביתהו דרב יוסף נהלא

קימחא אגבא דמהולתא אמר לה חזי דאנא ריפתא מעליא בעינא דביתהו דרב אשי נהלא קמחא אגבא דפתורא א"ר אשי הא דידן ברתיה דרמי בר חמא ורמי בר חמא מרא דעובדא הוה ואי לאו דחזיא מבי נשא לא הוה עבדא: ופי' רש"י אגבא דמהולתא. באחורי הנפה כדי לשנות: ריפתא מעליא. אין את צריכה לשנות דשונין קמח בי"ט: אגבא דפתורא. אחורי השולחן שיש לו תוך והיא היתה שונה הקמח על אחוריו משום שינוי. והתוס' כתבו אגבא דפתורא פ"ה אחורי השלחן כמו אגבא דמהולתא ואפשר ע"ג השולחן ממש וחשיב שינוי לפי שדרך לרקד בעריבה וכתב הר"ן דטעמא דאין שונין פירש"י משום דאפשר מאתמול פי' לפירושו ומיתסר מדרבנן דאילו מדאורייתא לא מפלגינן באוכל נפש עצמו בין אפשר בין לא אפשר ושוין שאם נפל לתוכו צרור או קיסם ששונין דהא לא אפשר מאתמול דבי"ט נפל ואחרים פי' דמש"ה אסר ת"ק שאע"פ שרוב בני אדם אין שונין אלא ליומן אפ"ה אסור דמיחלף במרקד שהיא מלאכה שנעשית לזמן מרובה וקי"ל כת"ק דאין שונין מיהו בשינוי שרי כדמוכח עובדא דדביתהו דרב אשי ואפשר דמדינא בלא שינוי שרי כדמוכח עובדא דדביתהו דרב יוסף דהוה נהלה קמחא אגבא דמהולתא ואמר לה חזי דאנא ריפתא מעליא בעינא מינך כלומר ואינך צריכה לשנות ואפשר שלכך הביאה הרי"ף בהלכות ודביתהו דרב אשי הות מחמרא אנפשה עכ"ל. והרא"ש כתב מה שהביא הרי"ף הני תרי עובדי אע"ג דלכאורה משמע דפליגי אהדדי רב יוסף לא בעי שינוי ורב אשי בעי שינוי ומסתמא הלכה כרב אשי ולא הו"ל להביא עובדא דרב יוסף אומר אני דס"ל דל"פ אהדדי דשינוי דאגב מהולתא לא בעי לפי שאינו נרקד יפה והיינו דאמר לה רב יוסף ריפתא מעליא בעינא ואגב מהולתא אין הפת יפה אבל שינוי דאפתורא בעי ודלא כהרמב"ם שדימה שניהם יחד שכתב ואם שינה מותר כגון שריקד מאחורי הנפה או שנרקד ע"ג השולחן עכ"ל ודברי רבינו כדעת הרא"ש ונראה דבריהם שהם תופסים עיקר מה שפי' התוס' באגבא דפתורא שהוא ע"ג השולחן ממש וה"ה כתב בפ"ג דמהא דאמר רב יוסף לדביתהו יש פוסקים כר' פפוס ור' יהודה ששונין בלא שינוי וזה דעת ההשגות וגם הרשב"א ובעל העיטור הסכימו ששונין בלא שינוי ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש הסכימו דבעי שינוי הכי נקטינן ומיהו בשינוי דע"ג השלחן סגי וא"צ שינוי דאחורי נפה: גרסינן בגמרא שם תני תנא קמיה דרבינא אין שונין קמח בי"ט אבל נפל צרור או קיסם בורר בידו א"ל כ"ש דאסור דהו"ל כבורר ופי' רש"י כ"ש דאסור. דמחזי כבורר ובורר אב מלאכה היא כהרקדה והשונה אינו מרקד שהרי נראה שהכל יוצא ואין כאן סובין. וכתב ה"ה בפ"ג שלזה נתכוין הראב"ד שכתב אם נפל בו צרור או קיסם אסור ואם שנה מותר ביאור דבריו שאסור לסלק הצרור ביד

אבל יוכל לשנות הקמח אבל הרשב"א פי' שמותר לסלקו ביד וזה נראה דעת רבינו שלא כתב איסור הנטילה ביד עכ"ל אבל הכלבו כתב בשם הראב"ד פעם שנייה מרקדין אותו בי"ט אם לא נפל בו צרור או קיסם אבל אם נפל בו צרור או קיסם אין שונין לרקדו משום דמחזי כבורר ואם שנה מותר עכ"ל והרי"ף והרא"ש לא כתבו הא דרבינא ויש לתמוה עליהם ועל הרמב"ם למה לא פסקו כן דהא רבינא דבתרא הוא קאמר לה וליכא אמורא דפליג עליה ואפשר שהם סוברים דרבינא כלפי מה שרצה ההוא דקתני קמיה להחמיר בשונים קמח מבנטילת צרור א"ל דאת"ל דאסור לשנות קמח כ"ש דאסור ליטול צרור דהוה משמע ליה דהא דקתני אין שונין קמח אין שונין כלל קאמר ואפילו ע"י שינוי אבל לדידן דקי"ל דשונין ע"י שינוי מיהא מודה רבינא דלא עדיף נטילת צרור משונין קמח או אפ"ל דודאי אסור ליטול צרור או קיסם ביד ולא כתבוהו הפוסקים גבי הרקדת קמח לפי שאינו ענין להרקדה וסמכו על מ"ש בדין בורר וזה נראה יותר:

סעיף קטן ה

הלש עיסה בי"ט יכול להפריש ממנה חלה וכו' בפ' משילין (ביצה לו:) תנן אין מגביהין תרומות ומעשרות בי"ט ובגמרא (דף לז.) ה"מ פירי דטבילי מאתמול אבל פירי דטבילי האידנא כגון עיסה לאפרושי ממנה חלה מפריש ויהבינא לכהן ובפ"ק דביצה (יב:) תנן בש"א אין מוליכין חלה ומתנות לכהן בי"ט בין שהורמו מאמש בין שהורמו מהיום ואיפסקא הלכתא בגמרא כר' יוסי דאמר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המתנות שמוליכין לא נחלקו אלא על התרומה שבש"א אין מוליכין ובה"א מוליכין וידוע דהלכה כב"ה ומשמע דאפי' תרומה שהורמה מאמש שרו ב"ה להוליך וחלה ומתנות דשרו לכ"ע להוליך בהורמו מאמש נמי שרו להוליך דהא במתניתין נמי שרו ב"ה אפי' בהורמו מאמש וכי אמרי' בברייתא דר"י אומר שלא נחלקו במתנות שמוליכין משמע דבגוונא דמתניתין דשרו ב"ה אפי' בהורמו מאמש אמרו דכ"ע מודו ביה וכ"כ הרמב"ם בפ"ד שאפילו תרומת מעשר שהפרישן מאמש מותר להוליכן לכהן בי"ט ואצ"ל חלה ומתנות וכ"נ שהוא דעת הפוסקים ומשמע מדברי כולם שאין חילוק בין חלה למתנות ולפי זה צריך לפרש שמ"ש רבינו אפילו הורמו מאמש קאי בין לחלה בין למתנות ואע"פ שלא הזכיר מבעוד יום אצל חלה שהורמה מדין מתנות הוא נלמד אבל מצאתי לגאון מהרי"א ז"ל שכתב שיש חילוק בין מתנות לעיסה דבמתנות אפי' נשחטו מאמש יכול להפרישן משא"כ בעיסה וטעמא משום דמתנות כיון דלא טבלן ועוד דכמפורשות ועומדות הן וניכרין הן קודם הפרשה כלאחר הפרשה כי מפריש להו השתא לאו מידי קא עביד משא"כ בעיסה עכ"ל ולפ"ז מתפרש ל' רבינו כפשוטו דלא קאמר אפי' הורמו מאמש אלא במתנות אבל חלה

דוקא בהורמה היום הוא שרשאי להוליכה אבל הורמה מאמש לא ומיהו קשה דבגמ' לא משמע הכי אלא דאפי' הורמה מאמש נמי מותר כמו שהוכחתי לכך צ"ל ע"כ דאפי' הורמו מאמש שכ"ר קאי גם אחלה ושלא כדברי הרב ז"ל:

סעיף קטן ו

ועיסה שנילושה מעי"ט בא"י לכ"ע אסור להפריש ממנה חלה בי"ט וכו'. בפ"ק דביצה (ט.) אמר רבא גלגל עיסה מעי"ט מפריש ממנה חלתה בי"ט אבוה דשמואל אמר אין מפריש ממנה חלתה בי"ט ופירש"י דלרבא אע"ג דתנן אין מגביהין תרומות ומעשרות בי"ט והא נמי כתרומת דגן דמיא שהיה יכול להפרישה מעי"ט אפ"ה מפריש שלא גזרו על תרומת עיסה שהרי מותר לגלגלה בי"ט ולאפותה כדי לאכול פת חמה ואבוה דשמואל סבר שלא התירו להפריש חלה אלא בעיסה שנתגלגלה בי"ט אבל זו הו"ל להפריש מעי"ט כתרומת דגן ופירות ופסק הרי"ף כאבוה דשמואל וכ"פ הרמב"ם בפ"ג הרא"ש כתב דטעמא דרבא כיון דקי"ל תרומת ח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש לא מיחזי כמתקנו כיון דיכול לאכול בלא הפרשה ואפ"ה אסר אבוה דשמואל כדמפרש טעמא בגמרא ופסק הרי"ף כאבוה דשמואל מדאמרינן בפרק משילין אין מגביהין תרומות ומעשרות בי"ט ואפי' ליתנם לכהן בו ביום וה"מ דטבילי מאתמול אבל פירי דטבילי האידנא כגון עיסה שנילושה בי"ט מפרישין ממנה חלה ויהבינה לכהן ולמאי דפרישית טעמיה דרבא אין מכאן ראיה דרבא דוקא בח"ל קאמר אבל בא"י שצריך להפריש קודם אכילה אסור וההיא דפרק משילין אמתני' קאי דאיירי בא"י ור"ח פסק כרבא דהוא בתרא ויש ספרים דגרסי רב וכן מסתבר מדאקדמיה לאבוה דשמואל וגם ה"ר ברוך בעל התרומות פסק לקולא עכ"ל והר"ן כתב בשם הרז"ה כדברי הרא"ש דההיא דפרק משילין בחלת א"י שהיא טובלת מש"ה כי טבילא מאתמול אסור להפרישה דהוי מתקן אבל הכא בחלת ח"ל עסקינן שאינה טובלת וכדאמרינן בגמרא חלת ח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש והרמב"ן סמך אדברי הרי"ף דכיון דרבא אמר סתמא גלגל עיסה מעי"ט משמע דאפי' בחלת הארץ קאמר עכ"ל ומתוך מ"ש תלמודא שזהו שכתב רבינו דלכ"ע בחלת א"י אסור להפריש הוא מפני שהוא סובר דר"ת וה"ר ברוך שפסקו כרבא הם סוברים כפי' הרא"ש דע"כ לא שרי רבא אלא בחלת ח"ל דאילו חלת א"י אסור כדאיתא בפרק משילין ומיהו אין זה מוכרח שהרי אפשר שהם מפרשים דאפי' בחלת הארץ שרי רבא וכדפי' הרמב"ן וההיא דפרק משילין יסברו שאינה גירסא נכונה משום דליתא ברוב ספרים וכמ"ש הר"ן שי"א כן. והראב"ד כתב על דברי הרמב"ם בפ"ג אנו מחלקים בין חלת הארץ לחלת ח"ל דעיסת ח"ל כיון דקי"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש אין זה משום מתקן טבלים

בי"ט והלכה כרבא דהוא בתרא ע"כ וזה כמ"ש רבינו לדעת ר"ח וה"ה כתב שהרשב"א הכריע כדברי הרי"ף והרמב"ם מיהו כתב שלא אמרו אינו מפריש בי"ט אלא בשנגמר גלגול העיסה והלישה לגמרי מעי"ט אבל אם גמר הלישה היה בי"ט מפריש ממנה בי"ט בזמן הזה שכל העיסה טמאה מחמת טומאת מת והאריך בזה עכ"ל וכ"כ הגה"מ וז"ל ודוקא לשה מעי"ט אז אין מפרישין ממנה חלה בי"ט אבל עיסה שלא עירב רק מים וקמח מעי"ט שעדיין לא נתחייב בחלה עד גמר הלישה בי"ט מפריש חלה מסה"ג עכ"ל. והתוס' כתבו נראה דהלכה כרבא דהוא בתראה ודוקא גלגל שלא נגמרה לישתה לגמרי דאי נגמרה לגמרי אפי' רבא מודה דאין מפרישין אותה בי"ט והכי איתא בירושלמי:

סעיף קטן ז

ורבינו חיים כתב בשם רש"י דאפי' מה שאוכל ומשייר החלה הוי בכלל אין ?מגביהין תרומות ומעשרות כ"כ הרא"ש בפ"ק דביצה וכיון דאיכא פלוגתא ברבוותא טוב שלא להפריש אלא אוכל ומשייר כלומר כיון דפליגי ר"ח והרי"ף דלמר יכול להפרישו ולמר אינו יכול להפרישו טוב שלא להפריש אלא אוכל ומשייר ואע"ג דלר' חיים בשם רש"י לאכול ולשייר נמי אסור לא חשש רבינו לאותה סברא דחומרא גדולה היא ואפשר דתיקון זה שכתב רבינו מהני גם לפי מ"ש רבינו חיים בשם רש"י דאוכל ומשייר שכתב רבינו לאו כגוונא דאוכל ומשייר שכתב ר"ח בשם רש"י דההוא אוכל ומשייר היינו לומר שאוכל כל הפת ומשייר בו כדי חלה בלבד או מעט יותר דהו"ל כמפריש ממש ואוכל ומשייר שכתב רבינו היינו שמשייר הרבה יותר מכדי חלה דתו לא הוי כמפריש חלה בי"ט שהרי במוצאי יו"ט מפריש חלה מתוך פת מרובה והכי דייק ל' רבינו דגבי רבינו חיים בשם רש"י כתב ומשייר החלה וגבי תקנתא לאפוקי מפלוגתא דרבוותא לא כתב אלא אוכל ומשייר ולא הזכיר החלה אלמא דמשייר יותר משיעור חלה קאמר:

סעיף קטן ח

וכשפירש החלה בי"ט כלומר בין מעיסה שנילושה בי"ט בין מעיסה שנילושה מעי"ט למ"ד שיכול להפריש לא ישרפנה מיד מפני שאסור לשרוף קדשים בי"ט וזה פשוט. ולענין אם מותר לאפותה בי"ט וכן אם מותר לטלטל נתבאר בסי' תנ"ז: כתב המרדכי בפ"ק דביצה גלגל עיסה מעי"ט אין מפריש ממנה חלה בי"ט והכי קיי"ל וה"ה שאין לאפותה בי"ט כיון שאין יכול לאכלה מיהו ודאי אם גלגלה ואפאה מעי"ט ולא הפריש ממנה חלה מצי לאכלה בי"ט בלבד שיניח מעט כדי חלה כשמואל דאמר תרומת ח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש עכ"ל ויש לתמוה על מ"ש דגלגל עיסה מעי"ט אין לאפותה בי"ט לפי שאינו יכול לאכלה ואמאי אינו יכול לאכלה הרי תרומת ח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש וא"כ שפיר יכול לאפותה שהרי ראויה לאכלה בי"ט ובלבד שישייר ממנה

וכ"נ שהוא דעת הפוסקים שיכול לאפותה בי"ט: כתב הגה"מ פ"ג דדוקא כשנילושה עיסה כולה ביחד התם אמרינן אוכל והולך ואח"כ מפריש אבל מצות שלנו שכל אחת נילושה לבדו סברא הוא שלא יועיל בלא הקפה לפטור את כולן וכ"נ מדברי התוספות והרא"ש בפ"ק דביצה וכתב עוד שם בשם סה"ק אם שכח ולא הפריש חלה במצות שכל אחת לישתה לבדה צריך לשייר מכל אחת ואחת ומצרפם בכלי לאחר י"ט ומפריש מאחת על כולן ועל מה שנאכל ומיהו נראה שטוב ונכון שיפריש מכל אחד ואחד דלא מהני צירוף סל למה שנאכל כבר ע"כ והתוס' כתב בפ"ק דביצה דמצות בע"פ אם שכח ולא הפריש צריך לשייר מכל אחד ואחד מפני שגיבולן כל אחת ואחת בפ"ע ולמחר יניח כל החתיכות בסל אחד ומצרפן לחלה ויפריש מן כולן אחת ומיהו אם ירצה לעשות דבר קל יעשה מצה אחת ויאפה אותה ויצרפם ויפריש מכל האחרות אגב אותה מפני שחיובה בא עכשיו עכ"ל:

סעיף קטן ט

מותר לעשות פת עבה בי"ט וכו' בסוף פ"ב דביצה (כב.) ת"ר בית שמאי אומרים אין אופין פת עבה בי"ט וב"ה מתירין ומפרש בגמרא מאי פת עבה פת מרובה ופי' התוספת דפת מרובה היינו פיתים גדולים ולפי שאין בו טורח כ"כ חיישי ב"ש שמא יעשה יותר מכדי צרכו והכי משמע בירושלמי דקאמר מתוך שאתה מייגעו מימנע ואינו עושה אלא כדי צרכו דפת קטן יש בו טורח יותר בעריכת כל אחת וא' וב"ה לא חיישי להכי ובפרק כל שעה פירש"י פת מרובה הרבה חררין ביחד ובחררין דקין קאמר ומשום דטרח טרחא דלא צריך ע"כ ולב"ה הכל מותר: כתב סמ"ק אם יש לאדם הרבה פת נקייה אין אופין פת אחרת אבל יש לו פת הדראה הרבה יכול לאפות פת נקייה וכ"כ הר"ן בפרק כל כתבי בשם התוספות ולמדה מדתניא התם לענין הצלה מפני הדליקה הציל פת נקייה אין מציל פת הדראה הציל פת הדראה מציל פת נקייה מיהו כתב שהרשב"א חולק בדבר דלא דמי דהתם גבי הצלה אסרו אפי' דברים המותרין משום דאי שרית ליה אתי לכבויי אבל בי"ט אם הטיבתו פת הדראה אופה ואינו נמנע ע"כ והרא"ש כתב שם וז"ל הציל פת נקייה אין מציל פת הדראה וכו' וכן נמי בי"ט של פסח אם יש לו מצות נקיות מספיקות לאותו היום אין לאפות אח"כ פת הדראה ויראה אם יש לו בני בית ורגיל להאכילן פת הדראה שמותר עכ"ל:

סעיף קטן י

היה לו קמח או עיסה בשותפות עם עו"ג אסור לאפות בי"ט מימרא דרב חסדא בפ"ב דביצה (כא.) וטעמא משום דאפשר למיפלגא בלישה וכתב הר"ן איכא מ"ד אפי' בתנור א' לא שרי לאפותה מטעמא דרשב"א דאמר שהפת נאפית יפה בזמן שהתנור מלא דלא

שרי מהאי טעמא אלא בשלו אבל לרבות בשל עו"ג לא ואיכא מ"ד דשרי ורב חסדא לא אסר אלא בעיסה מרובה שיש בה יותר ממילוי תנור ע"כ: כתב המרדכי בפ"ק דביצה דאשה שעושה שאור לעיסה בי"ט נראה דאסור וטעמו מפני שהיה אפשר לעשותו מבע"י שכ"כ יפה הפת שנעשה שאור שלו מבע"י כמו כשנעשה ביומו ע"כ ומ"מ נראה דע"י שינוי מותר: כתב הגאון מהרי"א ז"ל בשם הרשב"א דמתנות אפילו שנשחטו מאמש יכול להפרישן היום לד"ה כיון דלא טבלן ועוד דכמפורשות ועומדות הן וניכרים הם קודם הפרשה כלאחר הפרשה כי מפריש להו השתא לאו מידי עביד:

סימן תקז

סעיף קטן א

אופין בפורני ולא חיישינן לטרחא וכו' ברייתא ס"פ המביא כדי יין (ביצה לד.) אופין בפורני ומחממין חמין באנטיכי ואין אופין בפורני חדשה שמא תפחת ופירש"י פורני. הם תנורים שלנו הגדולים ופיהם בצדם ולא חיישינן לטרחא אם יש לו אוכלין הרבה דלא סגי ליה בתנור: שמא תפחת. ע"י שחדשה היא ונמצא טורח שלא לצורך והרמב"ם כתב בפ"ג דטעמא שמא תפחת ותפסיד הלחם וימנע משמחת י"ט וכך הם דברי רבינו וכתבו התוספות דהא דתניא אין אופין בפורני חדשה בפורני גדול מיירי שיש לחוש יותר שמא תפחת דאילו בפורני קטן משמע התם בגמרא דשרי:

סעיף קטן ב

ועל מחמין חמין באנטיכי כתב הר"ן ואע"פ שמשמר חומו הרבה אפילו לאחר י"ט לא חיישינן דמיחזי כמאן דמחמם לצורך חול. וה"ה כתב בפ"ב פירוש אנטיכי יורה גדולה ואין חוששין שמא יאמרו לחול הוא עושה והכלבו כתב מחמין באנטיכי פירוש הוא כלי נחשת ואין חוששין לו משום צירוף:

סעיף קטן ג

אע"פ שעצים שנשרו מן הדקל בי"ט או בשבת שלפניו אסור להסיקן וכו' בפ"ק דביצה (ד:) א"ר יוחנן עצים שנשרו מן הדקל בשבת אסור להסיקן בי"ט כלומר בי"ט הסמוך לו וכתב הרי"ף והרא"ש דטעמא משום הכנה דרבה ואם נשרו מן הדקל בי"ט אסור להסיקן בפ"ע משום דהו"ל נולד ואסרו להו רבנן גזירה שמא יעלה ויתלוש:

סעיף קטן ד

ומ"ש אם נשרו בתוך התנור מרבה עליהם עצים מוכנים ומבטלן וכו' שם א"ר מתנה עצים שנשרו מן הדקל בי"ט מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן והא קא מהפך באיסורא כיון דרובא דהיתרא נינהו כי קא מהפך בהיתירא קא מהפך כלומר שהאיסור בטל ברוב והא קא מבטל איסור לכתחלה ותנן אין מבטלין איסור לכתחלה הני מילי בדאורייתא

אבל בדרבנן מבטלין ולרב אשי דאמר כל דבר שיש לו מתירין אפילו בדרבנן לא בטיל הני מילי היכא דאיתיה לאיסורא בעיניה הכא מיקלא קלי איסוריה ופרש"י והא קא מהפך באיסורא. כשמוליכין בתנור מזוית לזוית: בהיתירא מהפך. שהאיסור בטל ברוב ואהא דאמרינן מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן כתב הר"ן איכא מ"ד דדוקא כשיש בתנור עצים של היתר הא לאו הכי לא והכי מוכחי מקצת נוסחי דגרסי מוסיף ומרבה עליהם עצים מוכנים ואהא דאמרי' כיון דרובא דהיתרא נינהו כי קא מהפך בהתירא קא מהפך כתב מסתברא דדוקא בשאינו מכיר עצי האיסור לאחר שנתערבו הא מכירן אין ביטול מועיל להם שאין ביטול מועיל לדבר שהוא ניכר לעין:

סעיף קטן ה

ואחי ה"ר יחיאל כתב שאם נפלו בתנו' בשבת אסו' להסיקן בי"ט שלאחריו וכו' אבל הנך שנשרו בשבת אסורין מדאורייתא בי"ט משום הכנה פירוש דאיתא בריש ביצה אמר רבה מאי דכתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו חול מכין לשבת וחול מכין לי"ט ואין י"ט מכין לשבת ואין שבת מכין לי"ט ומשמע מדברי התוס' דדרשא גמורה היא ומדאורייתא מיתסרא הכנה מי"ט לשבת ומשבת לי"ט:

סעיף קטן ו

אסור ליקח עץ מבין העצים לחתות בו האש וכו' בפרק המביא כדי יין (ביצה לג:) דרש רבא אשה לא תכנס לדיר העצים ליטול מהם אוד ופירש"י אוד לעשות ממנו אוד לתנור פורגון בלע"ז וטעמא משום דלא ניתנו עצים אלא להסקה והרא"ש כתב שר"ת פי' משום דמיחזי כמתקן כלי לכבד בו את התנור וכ"כ בה"ג וכתב רבינו ירוחם דלפירש"י למאן דלית ליה מוקצה שרי ולפירוש ר"ת וה"ג אסור לכ"ע ופשוט הוא. והרמב"ם כתב בפ"ד לא תכנס אשה בין העצים ליטול מהם אוד לצלות בו וכתב ה"ה כבר נתבאר בפ"ב שקוץ רטוב אסור לצלות בו וקוץ יבש כתבתי שם שמותר ואפשר שאוד ר"ל לדעת רבינו עץ לח ורטוב שאינו ראוי להסקה בפ"ע אבל עץ יבש ודאי מותר וכ"כ הרשב"א והוא ז"ל פירש ליטול מהם אוד לתקן בו את האש שבתנור אא"כ הוכן מעי"ט עכ"ל. ולי נראה דלהרמב"ם נמי אוד אפילו יבש אסור וטעמא משום דקוץ יבש לא חזי כל כך להסקה וטפי חזי לצלות בו ומש"ה שרי אבל עצים סתמן עומדין להסקה וכשמברר בי"ט מביניהן עץ דק הראוי לצלות בו מיחזי כמתקן כלי בי"ט ואסור אי נמי משום דלא התירו לטלטל עצים אלא להסקה כמבואר בדברי הרמב"ם ודייק רבא בלישניה דאמר לא תכנס לדיר העצים למימרא דטעמא משום דלא הוברר לכך מעי"ט:

סעיף קטן ז

תנור שנפל לתוכו מטיח הטיט וכו' בפרק המביא כדי יין תנן אין גורפין תנור וכיריים אבל מכבשים ופירש"י אין גורפין. אם נפל לתוכו מן הטפילה והטיח אין גורפין אותו דמתקן מנא הוא ואתי כרבנן דאמרי מכשירי אוכל נפש אסור: מכבשין. משכיבין את האפר והעפר שיהא חלק משפילו ומשווהו שלא יגע בפת שמדובק בדופנותיו וישרפנו. ובגמרא תני רב חייא בר יוסף קמיה דר"נ אם אי אפשר לאפות אלא א"כ גורפו מותר דביתהו דרבי חייא נפל לה אריחא בתנורא בי"ט אמר לה חזי דאנא ריפתא מעליא בעינא א"ל רבא לשמעיה טוי לי בר אווזא ואזדהר מחרוכא ופירש"י אם א"א וכו' מותר כר"י: ריפתא מעליא בעינא. כלומר גרפי התנור: טוי לי בר אווזא. צלה לי אווז בתנור שתנוריהם היו קטנים ופיהם למעלה ותולה הצלי לתוכה וסותם פיו והוא נצלה: אזדהר מחרוכא. שלא יתחרך כלומר גרוף את התנור שלא יהא בשוליו דבר גבוה כמו אריח או אבן שהוסק בתנור שנוגע בצלי ושורפו: והרמב"ם כתב בפרק ג' אין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין את האפר שבהן ואם אי אפשר לאפות בו או לצלות אא"כ גרף מותר וטעמו אכתוב בסימן תק"ט בס"ד. והר"ן כתב אם א"א לו לאפות אלא א"כ גורפו מותר דמדינא שרי כר"י אלא דהיכא דאפשר בלאו הכי אסור וכתב הרא"ש הך גריפה דשמעתין מיירי בשנפלו לתוך התנור מן הטפילה והטיח של תנור ואין צורך כ"כ בגריפה זו אלא שיהא הפת נאה שלא יגע בפת ושלא יגע בצלי ויחרך ואפ"ה התירוה דאין בה אלא איסור טלטול בעלמא אבל גריפה שלנו שמכבין את הגחלים אפשר שלא היו מתירין הני אמוראים בשביל פת אבל בתנורים שלנו א"א לאפות כלל בלא גריפה הלכך מותר ואפילו לרבנן דכבוי לצורך אוכל נפש מותר אף לרבנן עכ"ל. וביאור דברי רבינו כך הם אם אפשר לאפות ולצלות בו בלא גריפה ולא יתחרך הפת או הצלי אסור לגורפו מפני שהוא מטלטלו שלא לצורך אבל מותר להשכיב האש והאפר שבו כדי שיהיה חלק ולא יגע בפת כלל אע"פ שאם היה נוגע בו לא היה כדי לחרכו אבל אם יש בטיח שנפל לתוכו כדי לחרך הפת או הצלי אם היה נוגע בהם אף על פי שבלא גריפה היה אפשר לאפות ולצלות בו כיון שהיה מתחרך מותר לגרפו דחשיב טלטול לצורך ומשמע מדברי רבי' דכי תנן משכיבין אאש ואפר קאי אבל טיח אינו משכיב כיון דאין בו לחרך הפת כי משכיב ליה הוי מטלטל שלא לצורך ואסור ואע"פ שרש"י כתב משכיבין את האפר והעפר מדנקט עפר משמע דאטיח קאמר דמשכיבין רש"י לטעמיה דלא אסר לגרוף אלא משום דמתקן מנא אבל לא משום טלטול דכיון דאית ביה צורך כל דהוא שלא יגע בפת חשיב לצורך לענין טלטול אף ע"פ שאין בו כדי לחרך ורבינו סובר כהרא"ש דטעמא

דאין גורפין הוי משום טלטול ואם כן משכיבין נמי לא דהא מטלטל ומפני כך לא הזכיר גבי משכיבין אלא אש ועפר שהם מותרין בטלטול כנ"ל. ובס"ס זה אכתוב שר"ת פירש דהא דתנן אבל מכבשין אפי' בשהיה אפשר לעשותו מאתמול שרי: גרסינן בפרק אין צדין דרש רב חסדא אחד סכין שנפגם ואחד שפוד שנרצם ואחד גריפת התנור באנו למחלוקת ר"י ורבנן וכתב הר"ן גריפת תנור שנפל לתוכה מהטיח שלו ולא היה יודע מבע"י כ"כ רש"י אבל הרב בעל התוספות אוסר אלא בשנפל ביום טוב ואפשר שאף רש"י לזה נתכוין שנפל הטיח לתוכו ביום טוב אלא שלא היה יודע מבע"י שיפול שאילו היה יודע היה מתקן וה"ה כתב בפ"ג בשם הרשב"א דהא דשרי לגרוף דוקא בנפל בי"ט ורבינו לא חילק בין נפל בי"ט לנפל מעי"ט לפי שמעשה דרבי חייא כך היה ולאו דוקא בי"ט ע"כ:

סעיף קטן ח

ודוקא בתנורים שלהם שהיו מדביקים הפת סביבם וכו' אבל בתנורי' שלנו שמכבין הגחלים בגריפותם אם אפשר לאפותה זולתה וכו' אסור יש לתמוה דנהי שכתב הרא"ש דגריפה שלנו לא היו מתירים האמוראים בשביל פת היינו אי הוה אפשר לאפות בלא גריפה אבל כיון שסתם תנורים דידן א"א בלא גריפה כשכתב הרא"ש הלכך מותר משמע דבכל תנורים דידן מותר דאין גם אחד בהם שלא יהא צריך גריפה וא"כ כך הו"ל לרבינו לכתוב אבל תנורים שלנו כיון שא"א לאפות להם בלא גריפה מותר וכ"כ רבינו ירוחם ולא הו"ל לרבינו לכתוב אם אפשר לאפות זולתה אסור דמשמע דבתנורים דידן משכחת שאפשר לאפות בלא גריפה וליתא כדפרישית. ונראה דגריפה דידן אחר שגרף ריבוי האש והאפר אין לטבל המכבדת במים ולחזור ולגרוף מפני שאז לא נשאר אלא מעט אפר ואש והיה יכול לאפות הפת או הצלי בלא גריפה ואין מכבדין אותו אלא כדי שיהא הפת יפה ונמצא שהוא מכבה גחלים שלא לצורך אוכל נפש ואסור אם א"צ להפיג חום התנור ומיהו לכבד בלא טיבול המכבדת במים שרי אע"פ שכבר טיבלה מתחילה כיון שנתגוללה באפר וגם ע"י חום האש שוב לא נשאר כח במים שבה לכבות גחלים וכן אם הוסק התנור ביותר ומטבל המכבדת במים להפיג חום התנור שרי וכמ"ש רבינו בסמוך נראה דבענין זה הוו שריית המכבדת שכתב רבינו בשם ר"מ דשרי:

סעיף קטן ט

ואפשר שמ"ש רבינו אם אפשר לאפות זולתה וכו' אסור נתכוון לטיבול המכבדת במים פעם שנית שכתבתי דאסור דכה"ג משכחת בתנורים דידן גריפה אסורה אבל ה"ה כתב בפ"ג בשם הרשב"א לגרוף התנור מן האפר והגחלים לאחר הסקה יראה לי שהוא מותר

ואע"פ שהוא מכבה א"א בלא כן וכשם שמותר להבעיר לצורך אוכל נפש וה"ז כמניח בשר על הגחלים וכן נהגו עכ"ל ונראה מדבריו שגורף כדרכו בחול ואינו חושש:

סעיף קטן י

תנור וכיריים חדשים הרי הן ככל הכלים הניטלין בחצר אבל אין סכין אותן בשמן ולא טחין אותן וכו' ברייתא בפ' המביא כדי יין (ביצה לד:) ופירש רש"י חדשים. וכ"ש ישנים: הרי הן ככל הכלים הניטלין. בשבת בחצר דחזו למיתב בגווייהו מידי: אין סכין אותן שמן. להחליקן ולצחצחן: ואין מפיגין אותן. לאחר הסיקן בצונן שמתקשין על ידי הצונן וכולהו משום דמתקן מנא הוא: וכתב הרא"ש וכיון דחדשים הם א"כ בלא הפגת צונן אפי' היסק ראשון אסור כדאמרינן לעיל ברעפים חדשים וי"ל דתנור אינו נגמר בהסקה עד שיפיגנו בצונן ע"כ וזהו שכתב רבינו אבל היסק ראשון מותר:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ואם צריך להפיגו כדי לאפות בו וכו' שם בברייתא וכתב הר"ן דלא דמי לליבון רעפים דאסרינן לעיל דהתם תיקונו של כלי קודם לתשמיש שמשתמש בו אבל כאן בשעת תשמישו הוא דמתקן לתשמישו וא"ת היכי שרי הכא לאפות בתנור חדש והתניא התם אין אופין בפורני חדשה שמא תפחת וכתבה רבינו בסמוך תירצו בתוס' דפורני שאני שהוא גדול ויש לחוש יותר שמא תפחת:

סעיף קטן יב

ומ"ש ולכך היה אומר הר"מ מרוטנבורק שמותר לשרות במים המכבדת וכו' נתבאר בסמוך:

סעיף קטן יג

מותר לאפות תנור מלא פת אע"פ שא"צ אלא פת אחד בפ"ב דביצה באמת אמרו ממלאה אשה קדירה בשר אע"פ שא"צ אלא לחתיכה אחת ממלא נחתום קיתון של מים אע"פ שא"צ אלא לקיתון אחד אבל לאפות אינו אופה אלא מה שצריך לו רשב"א אומר ממלאה אשה כל התנור פת מפני שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא אמר רבא הלכה כרשב"א ופירש"י ממלאה אשה קדירה וכולי דבחד טרחא סגי וכן בנחתום לגבי מילוי אבל לאפות כל ככר וככר צריך אפייה ורדייה לעצמו. בזמן שהתנור מלא שתנורים שלהם קטנים היו ומדביקין פת בדפנות ומתוך שהוא מלא מתמעט חללו ואין מקום לחמימותו להתפשט והפת נאפה יפה וסיים בו הרא"ש אבל בתנור גדול אין לאפות יותר מכדי צרכו וכן משמע מדשבק רשב"א נחתום דאיירי ביה ת"ק ונקט אשה משמע דוקא אשה שאופה לביתה בתנור קטן אבל נחתום שאופה בתנור גדול לא עכ"ל. ומשמע לרבינו שהכל תלוי באם מדבקים הפת בדפנותיו אם לאו הלכך תנורים דידן אפילו קטן שבקטנים

חשיב גדול לגבי תנורים דידהו שהיו מדבקים הפת בדפנות והיה חומו יותר כשהוא מלא וכ"נ ממ"ש הגה"מ בפ"א בשם הרוקח וכתב שכן פירשו כל רבותינו. וזה שלא כדברי המרדכי שכתב אהא דאמר רבא הלכה כרשב"א לא שנא תנור קטן ל"ש פורני כדגרסינן בפרק המביא ואופין בפורני ומשמע אפי' בהערמה והא דתניא לקמן ואם הערים אסור מוקמינן לה בתלמודא דחנניה היא ואליבא דב"ש ורבינו יואל התיר לאפות ביום טוב לצורך ברית מילה שחל להיות ממחרת ולא היה די להקל בתנור אחד והתיר לאפות ב"פ מפני צריכות פת אחד לכל תנור עד כאן: ומה שהתיר להערים נתבאר בסי' תק"ג שיש חולקים עליו וז"ל א"ח מותר למלאות התנור פת אע"פ שא"צ אלא לככר אחד וכו' כתב הרא"ה דוקא במתכוין לכך אבל בלאו הכי אסור עכ"ל ואין נראה כן מדברי הפוסקים: אם יש לאדם אחד פת הדראה ורוצה לאפות פת נקייה או איפכא כתבתי בסי' תק"ו:

סעיף קטן יד

אסור לגבל טיט לטוח בו פי התנור אבל יכול ליקח מן הטיט וכו' בפרק המביא כדי יין (ביצה לב:) א"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא בי"ט א"ל אנן ארקתא דפרת סמכינן והוא דצייריה מאתמול: ופירש"י שרקין ליה תנור. עבדי אדוני טחים סביבות כסוי פי התנור בטיט שלא יצא חומו כשהצלי בתוכו שהרוח קשה לצלי ותימא לן מילתא משום דגיבול טיט תולדה דלישה הוא: ארקתא דפרת סמכינן. על שפתו של פרת אנו נסמכים בדבר שאין אנו צריכין לגבל טיט ששפת פרת טיט מגובל הוא: והא דצייריה מאתמול. עשה בו סי' ונתקו לצד אחד. והרמב"ם כתב בפ"ג כלשון הזה סותמין פי התנור בטיט ורפש שסביבות הנהר והוא שרככו מאמש. וכתב הר"ן והוא דצייריה מאתמול ואע"ג דאכתי איכא משום ממרח כשטח אותו בתנור היינו טעמא משום דמדינא בין גיבולו ובין טיחתו מותר משום דצורך אוכל נפש הוא והרי הוא כהבערה גופא לפי שבטיחה זו משתמר החום אלא דגיבול אסור משום שנראה כמגבל לצורך בניין: כתב המרדכי אנן ארקתא דפרת סמכינן וכן מותר לטוח התנור שמטמינין בו את החמין בטיט המוכן מעי"ט או שהיה דעתו על הטיט שברחוב ע"כ. ואיני יודע מה מלמדינו דהא בהדיא אמרינן בגמרא דשרי ועוד מאי וכן דקאמר: ואפשר דאתא לאשמועינן שאע"פ שאינו לצורך י"ט עצמו אלא לצורך מחרתו שהוא שבת שרי דכיון שעירב כל מה שהוא מותר לעשות לצורך י"ט מותר לעשות לצורך השבת:

סעיף קטן טו

ואפר מותר לרש"י לגבלו ולטוח בו וכו' בפרק המביא כדי יין אמר רבינא וקיטמא שרי ופירש"י שרי לגבלו ולטוח בו דלאו בר גיבול הוא וכ"פ הרי"ף וכ"כ הרמב"ם בפ"ג. וכתב הרא"ש שהקשה ר"ת מדאמרינן בפ"ק דשבת אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים

האחרון חייב דר"י ור' יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל אלמא כי מגבל ליה לכ"ע חייב. ועוד מוכח התם בפרק מי שהחשיך דמחייב טפי במידי דלאו בר גיבול דנתינת מים זהו גיבולו. ואליבא דרבי אפשר דמיירי שנתן בו מים מעי"ט ונתינתה זהו גיבולו וכבר נתגבל מעי"ט ור"ת פירש דקאי אמתני' אבל מכבשין כלומר שמשכיבין האפר וקמ"ל רבא דמותר אפי' היה אפשר מבע"י עוד פי' ר"ת דאיירי להניח קיטמא על כסוי התנור להחזיק החום ואשמועינן דוקא קיטמא אבל עפר אסור שמא ימרח מיהו בכולה שמעתא לא משמע איסור משום מירוח אלא משום גיבול דהא שרי רב אשי לשרוק התנור מטיט שעל שפת הנהר ולא חייש למירוח עכ"ל. והתוספות והר"ן בפ"ק דשבת כתבו בשם ר"ת קיטמא בלא מים לשרוק פי תנור שרי וקמ"ל דלא גזרינן דלמא אתי לגבל. וכתב ה"ה בפ"ג שהראב"ד סובר כפר"ת ושהרשב"א דחה פירוש זה והכריח שמותר לגבל האפר ונתן טעם לדבר שאפילו יהיה אפר בר גיבול כיון שמתייבש לשעתו וא"א לגבלו מעי"ט מותר לגבלו בי"ט ע"כ:

סעיף קטן טז

ומה שהקשה הרא"ש בשם ר"ת לפירש"י והרי"ף והרמב"ם כבר יישבו ה"ה בפ"ח מהלכות שבת. ונ"ל דלדעת הרי"ף אפשר לומר בעניין אחר שמה שפירש שהאפר אינו בר גיבול לאו למימרא דלא מיחייב עליה משום מלאכה דודאי חייב הוא כדמוכח בפ"ק דשבת אלא היינו לומר דלאו בר גיבול לבניין הוא הלכך לא מיחזי כמגבל לבניין דקיטמא לאו לבניין קיימא וכיון דמדינא מישרא שרי דצורך אוכל נפש הוא והרי הוא כהבערה וגם ליכא למימר דמיחזי כמגבל לבניין מותר ומדברי הר"ן למדתי זה: אם מותר ליקח פת חמה מן העו"ג בי"ט יתבאר בסי' תקי"ז בס"ד:

סימן תקח

סעיף קטן א

אין מלבנין הרעפים כדי לצלות עליהן וכו' משנה בפרק המביא כדי יין (ביצה לג.) וכבר כתבתי בסימן תק"ב דבגמרא אוקימנא לה ברעפים חדשים אבל ישינים מישרא שרו וכ"כ ר"י בח"ב שמותר ללבן רעפים ישינים לצלות עליהם אבל הרמב"ם בפ"ג כתב סתם אין מלבנין את הרעפים לצלות או לאפות עליהם מפני שמחסמן ולא חילק בין חדשים לישינים וכתב ה"ה שנראה שהוא מפרש דכי אמרינן בגמרא א"ר יוחנן הכא ברעפים חדשים עסקינן מפני שצריך לבדקן ואמרי לה מפני שצריך לחסמן ה"ק ואמרי לה אפילו ישינים אסור מפני שמחסמן בכל שעה שמלבנן א"נ ה"ק מפני שצריך ללבנן כ"כ עד שיחסמו וזהו שבהלכות לא הביאו אלא משנה כפשטה ולא חילקו בין חדשים לישינים

לפי שהם פוסקים כלשון אחרון וכפי מ"ש אבל הרשב"א פסק ג"כ כלשון אחרון וכתב דוקא רעפים חדשים עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש ולא שוברים החרס ולא חותכין הנייר לצלות בו צלי ג"ז משנה שם ופירש"י כשצולין דגים על האסכלא שוברים חרסים או חותכין נייר ושורין במים וסודרין ע"ג האסכלא מפני שהמתכת מתחמם ושורף את הדג:

סעיף קטן ג

ומ"ש ולא פוצעים הקנה לצלות בו מליח ברייתא שם ופירש"י אין פוצעין את הקנה לתת קרומותיו תחת המליח על האסכלא שעושה כלי דכל מילי דעביד להשתמש בו הוי תיקון כלי. והרמב"ם כתב בפ"ד אין פוצעין את הקנה לעשותו כמו שפוד לצלות בו מליח: אבל פוצעין את האגוזים במטלית ולא חיישינן שמא תקרע שם בברייתא ופירש"י ואין חוששין שמא תקרע ואפי' נקרע לא איכפת לן דאין זה קורע ע"מ לתפור:

סימן תקט

סעיף קטן א

מכשירי אוכל נפש שא"א לעשותן מערב יום טוב דוחין יום טוב כגון גריפת תנור וכו' בפרק אין צדין (ביצה כח:) דרש רב חסדא ואיתימא רב יוסף אחד סכין שנפגמה ואחד שפוד שנרצם ואחד גריפת תנור וכירים ביום טוב באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן דתנן אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ר"י מתיר אף מכשירי אוכל נפש מ"ט דת"ק אמר קרא הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשיריו ור"י כתיב הוא וכתיב לכם לכל צרכיכם ול"ק כאן במכשירין שאפשר לעשותם מעי"ט כאן במכשירין שא"א לעשותם מעי"ט ופירש"י א' סכין שנפגמה ואחד שפוד שנרצם בי"ט אישפוזיטני"ר בלעז שנשבר ראשו וא' גריפת תנור שנפל מן הטיח לתוכו ולא היה יודע מבע"י באנו למחלוקת ר"י ורבנן שממחלוקותם אנו יכולין ללמוד ופסק רב חסדא הלכה כר"י. ואע"פ שר"ח הזכיר בדבריו דסכין שנפגמה הוא מכלל הדברים שנלמדים ממחלוקת ר"י ורבנן לא הזכירו רבינו פה לפי שיש בו חילוקים כמו שביאר בסמוך: ומה שי"ל במה שפסק רב חסדא הלכה כר"י אכתוב בסמוך ובסי' תקי"ד בס"ד:

סעיף קטן ב

אבל אם נתעקם קצת ועדיין ראוי לצלות בו אסור לתקנו ואפילו אם יכול לתקנו בידו בלא כלי. שם אמר רב יהודה אמר שמואל שפוד שנרצף אסור לתקנו בי"ט ואע"ג דמפשיט ליה בידיה: ופירש"י נרצף. נמעך שדרסו עליו ונעקם אבל לא נשבר אסור לתקנו בי"ט שהרי יכול להשתמש בו כמו שהוא וטורח דלא צריך הוא: ואע"ג דמפשיט בידיה. ואין

צריך להכות עליו בפטיש. וגם הרא"ש כתב אסור לתקנו בי"ט ואע"ג דפשיט ליה בידיה כי יכול לצלות בלא תיקון עד כאן ולפי דבריהם היינו דאיכא בין נרצם לנרצף דנרצם היינו שנשבר ראשו ומש"ה שרי דלא חזי לאשתמושי ביה ונרצף היינו שנעקם מעט שיכול להשתמש בו בלא תיקון ולפיכך אסור לתקנו וכ"ת והיכי שרי ר"י בנרצם והא אמרינן בפרק המביא דאין מתקנים את השפוד ואין מחדדים אותו תירץ רש"י דההיא דלא כר"י א"נ בנרצם מעי"ט וד"ה או שמא תיקון דהתם היינו תיקון גמור עד שנעשה כלי מחמתו כ"כ הר"ן וכתב שיותר נכון בעיניו מה שפי' הר"ז דנרצף היינו שנכפף לגמרי ומש"ה אסור לתקנו אע"ג דמפשיט בידא משום דשווי מנא הוא ולא דמי לנרצם דלעיל דהתם היינו שנתעקם מעט והוא היפך מלשון צורם באזנו ומש"ה שרי דלאו שווי מנא הוא. ור"י כתב בח"ג שפוד שנרצם כלומר שנפגם פיו ואין יכול לצלות בו מותר לתקנו בי"ט ודוקא כשנרצם בי"ט והלכה ואין מורין כן לרבים שמא יבא לתקן כשנרצם פיו מעי"ט אבל אם נרצף כלומר שנתעקם ויכול לצלות בו ע"י הדחק אסור לתקנו בי"ט ואפילו נרצף בי"ט ואפי' יכול לפשטו בידו ע"כ:

סעיף קטן ג

ומ"ש דהוי הלכה ואין מורין כן נראה דהיינו מפני שהוא מדמה אותו להשחזת סכין דאמרי' בה שהיא הלכה ואין מורין כן כמ"ש בסמוך: הרמב"ם כתב בפ"ד שפוד שנרצף אע"פ שהוא יכול לפשטו בידו אין מתקנין אותו ולא הזכיר דין שפוד שנרצם ונראה מדבריו שהוא מפרש דנרצף היינו שנתעקם מעט והוא יכול לתקנו בידו ונרצם שנעקם הרבה ולפיכך כתב דאפי' נעקם קצת אסור לתקנו וכ"ש אם נתקלקל הרבה דאסור שהוא סובר שאין הלכה כר"י דשרי מכשירין שא"א לעשותן מעי"ט: כתב המרדכי בפרק המביא כדי יין בשם אבי"ה שפוד שצולין בו עופות והיה ארוך יותר מדאי ואסר רבינו לחתוך אותו ולא לשרפו משום תיקון כלי ולא דמי לחתכו באור בפי שתי נרות דהתם נראה כמדליק שתי נרות:

סעיף קטן ד

סכין שנפגמה בי"ט מותר לחדדה במשחזת של עץ וכו' בפ' אין צדין תנן אין משחיזין את הסכין אבל משיאה ע"ג חבירתה ובגמ' א"ר הונא ל"ש אלא במשחזת של אבן אבל במשחזת של עץ מותר ואיכא כמה לישני בגמרא בפירוש דברי רב הונא ובפירושא דמתניתין והרי"ף לא כתב שום לשון מהם ולא הביא גם כן דברי רב הונא. ואיתא תו בגמרא מאן תנא דהשחזה עצמה אסור אמר רב חסדא דלא כר"י דתניא ר"י מתיר במכשירי אוכל נפש ופסק רב חסדא הלכה כר"י א"ר נחמיה הוה קאימנא קמיה דרבה והוה מעבר לסכינא אפומא דדיקולא ואמרי ליה לחדודי או לעבורי שמנינותא אמר לי

לעבורי שמנוניתא וחזיתי לדעתיה דלחדודי קא עביד והאי דלא קאמר לי דקסבר הלכה ואין מורין כן אמר אביי הוה קאימנא קמיה דמר והוה קא מעבר סכינא אפומא דריחייא וא"ל לחדודי קא בעי מר או לעבורי שמנינותא ואמר לי לעבורי שמנינותא וחזיתי לדעתיה דלחדודי קא בעי וקסבר הלכה ואין מורין כן וכ' הרי"ף כל זה ופירש"י הלכה כר"י ומותר כל איש לעשות אבל אין מורין לרבים כן שלא יזלזלו אף באפשר לעשותו מבע"י דכל הני דשרי כיון שנתקלקלו בי"ט או שהיה מאתמול טרוד כדאמרינן לקמן לא התיר ר"י אלא במכשירין שאי אפשר לעשותם מערב י"ט ואיתא תו בגמרא א"ר יוסף סכין שעמדה מותר לחדדה בי"ט והוא דפסקא אגב דוחקא וכתב הרי"ף על זה ודוקא אגב ריחייא או אגב דיקולא אבל במשחזת לא וכתב הרא"ש מה שפסק הרי"ף אבל במשחזת לא היינו שאין להורות כן אבל הלכה כר"י דאף במשחזת של אבן מותר דאמתניתא דאין משחיזין את הסכין דאוקמה רב הונא במשחזת של אבן קאמר רב חסדא דלא כר"י והרי"ף לא הביא כל הני לישני דאיתא בגמרא משום דקיימי אמתני' דאין משחיזין את הסכין דלאו הלכתא הוא דקי"ל כר"י ומה שהביא הרי"ף ההיא עובדא דרבה דקא מעבר סכינא אפומא דדיקולא לא הביאה אלא להשמיענו דהלכה כר"י אבל לא הביאה להשמיענו דאין מורין כן דלא מסתבר למימר דבמשחזת של עץ אין מורין כן דהא אפי' רבנן מתירין במשחזת של עץ אפילו לחדדה לחד לישנא וכיון דבשל סופרים הוא אזלינן כהך לישנא לקולא הלכך נראה בשל עץ אפילו לחדדה מורין דמשיאין ע"ג חבירתה אפי' לחדדה ובמשחזת של אבן להעביר השמנונית מותר רק לחדדה במשחזת של אבן אין מורין כן עכ"ל אבל הר"ן פירש דברי הרי"ף כפשטן לומר שהביא ההיא עובדא דרבה דקא מעבר סכינא אפומא דדיקולא להשמיענו דהלכה כר"י ואין מורין כן בשבת דנהי דהלכה שמותר להשחיז את הסכין אפי' לחדדה במשחזת של עץ כר"י אפ"ה אין מורין כן לכל כדי שלא יבאו להשחיזה במשחזת שלה דבכה"ג אפילו ר"י מודה לפי שהוא עושה כלי. ומש"ה רבא דס"ל כר"י לא הוה מעבר סכינא אלא בדיקולא ולא במשחזת ורב יוסף אפומא דריחייא כדאיתא בגמרא אבל במשחזת לא דהו"ל עושה כלי ולפיכך כתב הרי"ף בסמוך דדוקא אגב ריחייא או אגב דיקולא אבל במשחזת לא ואע"פ שאפשר לדחות ולומר דרבה ורב יוסף משום דקיימי רב נחמיה ואביי קמייהו לא משחזי במשחזת של אבן דכיון דס"ל דאין מורין כן לא הוו מצי לאהדורי ולמימר להני רבנן דקיימי קמייהו דכרבנן עבדי דבגמרא מוכח דלרבנן במשחזת של אבן אפילו להעביר שמנוניתא אסור אבל אין הכי נמי דהיכא דלא הוי איניש בהדייהו דבמשחזת אבן משחזי כר"י אפ"ה כיון דלא חזינן דעביד אלא הכי מנ"ל לאהדורי בתר קולי ועוד דשמעתא דלקמן מוכחי

דבמשחזת אפי' לר"י אסור ומש"ה אסרי להראות סכין לחכם וסכין שעמדה דלא פסקא אפילו אגב דוחקא וכן דעת הרמב"ם בפ"ד מהלכות י"ט עכ"ל. משמע מדבריו דסתם משחזת אינה אלא של אבן ומשחזת של עץ היינו כגון פומא דדיקולא וכיוצא וז"ל הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר אין משחיזין את הסכין במשחזת שלה אבל מחדדה ע"ג העץ או על גבי חרס או אבן ואין מורין דבר זה לרבים כדי שלא יבאו לחדדה במשחזת ואיכא למידק דמשמע הכא דהרי"ף והרמב"ם סברי דהלכה כר"י במכשירין ואילו מההיא דשפוד שנרצף משמע דהרמב"ם סבר לית הלכתא כר"י וצריך לומר דאע"ג דמדאורייתא שרי כר"י רבנן אסרוה לפי שאין צורך אוכל נפש כ"כ שהרי יכול לתחוב בו הבשר אע"פ שהוא עקום אי נמי לצלותה ע"ג הגחלים. ודעת ה"ה דלהרי"ף והרמב"ם לית הלכתא כר"י בשום מכשירין וכדמשמע ממ"ש בפ"ד גבי אין מכבין האש כדי שלא תתעשן הקדירה יש מקשין ע"ז ממה שאמר בפרק אין צדין הלכה כר"י ותירצו שלא כל המכשירין שוים ויש שהלכה בהם כר"י ומתוך כך אסרו לכבות את הבקעת מפני הדליקה ומפני תשמיש ומפני שלא תתעשן הבית אבל בשביל שלא תתעשן הקדירה ותבשילו שהוא מכשיר אוכל נפש ממש מותר והוא שאין לו מקום לפנותו ודעת רבינו לאסור הכל וכדעת ההלכות עכ"ל. והכי משמע נמי ממ"ש גבי השחזת הסכין ולפי דבריו יש לתמוה היכי שרי הכא להעביר הסכין אפומא דדיקולא או אפומא דריחייא. ונ"ל שה"ה סובר דכל כה"ג אפילו רבנן מודו דשרי שאין כאן מלאכה כלל כיון שאינו משחיז במשחזת שלה וגם הסכין חותך קצת הלכך לא בכלל מכשירין דאסרי רבנן הוא ושרי לכ"ע הלכך לא חילק בהשחזת הסכין בין נפגם בי"ט לנפגם מעי"ט דאפי' בנפגמה מעי"ט מותר לחדדה ע"ג העץ או על גבי חרס או אבן דלאו מלאכה היא כלל שאילו היתה מלאכה אפילו בנפגמה מעי"ט היה אסור דלית הלכתא כרבי יהודה כלל ולפ"ז הא דאמר רב חסדא דסכין שנפגמה מחלוקת ר"י ורבנן היינו לחדדה במשחזת שלה אבל ע"ג עץ או חרס או אבן לרבנן נמי שרי ושפוד שנרצף דקאמר דאתא למחלוקת ר"י ורבנן היינו בשנעקם לגמרי וצריך תיקון גמור הלכך הוי בכלל מכשירין דאסרי רבנן ואסר רב יהודה בנרצף דהיינו נעקם קצת אף ע"ג דמפשיט ליה בידיה גזירה משום נרצם. וגריפת התנור דאמר רב חסדא שהוא מחלוקת ר"י ורבנן ואפ"ה כתב הרמב"ם בפ"ג שאם אי אפשר לאפות או לצלות אא"כ גרף מותר צ"ל דגריפת תנור דקאמר רב חסדא היינו באפשר לאפות בו ע"י הדחק ואפ"ה שרי ר"י אבל כשאי אפשר לאפות בו כלל לרבנן נמי שרי דגריפת תנור לאו מלאכה גמורה היא ולא אסרוה רבנן אלא גזירה אטו שאר מכשירין שהם מלאכה גמורה והיכא דאי אפשר לאפות אא"כ גרף לא העמידו דבריהם כדי שלא ימנע משמחת

י"ט והרמב"ם עצמו כתב טעם כיוצא בזה בפ"ד על מה שאסרו ביקוע עצים והתירוהו בקופיץ ובצד החד שלו כנ"ל שצ"ל לדעת ה"ה שמפרש דהרמב"ם לא ס"ל דהלכה כר"י במכשירין כלל ומפני כך כתב על דברי הרמב"ם דינים אלו של השחזת הסכין הם כדעת ההלכות נמשך אחר האמור למעלה שאין הלכה כר"י במכשירין ומפורש בהלכות פרק אין צדין כדברי רבינו שלעולם אין משחיזין את הסכין במשחזת ואפילו עמדה או נפגמה בי"ט ודברי רבינו וההלכות עיקר וכמה משניות סתומות דלא כר"י עכ"ל ומיהו לדעת הרי"ף אי אפשר לומר דאין הלכה כר"י במכשירין כלל דא"כ למה כתב בפ' אין צדין הא דאמר רב חסדא הלכה כר"י ולפיכך דברי ה"ה במ"ש לדעת הרי"ף צ"ע: ואיכא למידק למה לא כתב הרמב"ם דלהעביר שמנוניתא מותר להעביר הסכין ע"ג עץ או חרס וכיוצא ומורין כן לרבים כדאשכחן בהנך רבנן דאמרו להנהו רבנן דקמייהו דלהעביר שמנוניתא קא בעו. ושמא י"ל דכיון דלא כתב אלא דלהשחיז אין מורין ממילא משמע דלהעביר שמנוניתא שרי דסתם ההשחזה אינה אלא כדי לחדדה אבל להעביר שמנוניתא מהיכא תיתי לן דאסור: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחד כפי מה שפירש הר"ן דברי הרי"ף הכי נקטינן ואע"פ שהרא"ש פירש דבריו בע"א נראין דברי הר"ן שמסכים דעת הר"ב עם דעת התלמיד:

סעיף קטן ה

נפגמה מעי"ט אסור לחדדה במשחזת ואם לא נפגמה מעי"ט אלא התחילה קצת להתקלקל וכו' מימרא שם כתבתי בסמוך סכין שעמדה מותר לחדדה בי"ט וה"מ דפסקא אגב דוחקא ופירש"י שעמדה. מחריפות שלה שאינה חותכת יפה אבל לא נפגמה מותר לחדדה בי"ט. ואע"ג דמאתמול ומשלשום התחילה לקלקל ולילך דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה מאתמול דסבר לא צריכנא אבל נפגמה מאתמול לא הוי שרי דמוכח קלקול שלה והו"ל למיעבד מאתמול: והר"ן כתב שאחרים פירשו שעמדה בי"ט דוקא: והרמב"ם בפ"ד השוה דין נפגמה לדין אינה יכולה לחתוך אלא על ידי הדחק ואין בה פגם ולא חילק בין נפגמה מעי"ט לנפגמה בי"ט שכתב וז"ל אין משחיזין את הסכין במשחזת שלה אבל מחדדה על גבי העץ או ע"ג חרס או אבן ואין מורין דבר זה לרבים כדי שלא יבואו לחדדה במשחזת בד"א כשיכולה לחתוך בדוחק או שנפגמה אבל אם אינה יכולה לחתוך כלל אין משחיזין אותה אפילו על העץ שמא יבא להשחיזה במשחזת עכ"ל ודברי רבינו כדעת רש"י. יש כאן ייתור בדברי רבינו שכתב לעיל ואם נפגמה מעי"ט אסור וחזר וכתב כאן נפגמה מעי"ט אסור לחדדה במשחזת:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם העיטור דאפילו במשחזת כ"כ הרא"ש ג"כ שהרי כתבתי שעל דברי הרי"ף שכתב אהא דסכין שעמדה ודוקא אגב ריחיים או דיקולא אבל במשחזת לא כתב הרא"ש דהיינו לומר שאין להורות כך אבל הלכה כר"י דאף במשחזת של אבן מותר ומ"ש דטעמא דכשאינה יכולה לחתוך אלא ע"י הדחק אסור להשחיזה הוי משום מתקן מנא כ"כ הר"ן וכבר כתבתי שהרמב"ם נתן טעם אחר דהיינו שמא יבא להשחיזה במשחזת ורש"י כתב דטעמא משום דהוי טרחא יתירה: כתב הרשב"א בתשובה מותר לתפור עוף ביום טוב שמילאהו בשר כתוש מבפנים שהרי אותה תפיר' צורך אוכל נפש הוא ור"י כתב בח"ב מולייתא כלומר שממלאים מבשר וביצים ותופרים אותו כתב בירושלמי שאסור לעשותו בי"ט שמא יחתוך התפירה אלא כיצד יעשה יתקן מעי"ט החוט וישימנו במחט ויזהר שלא יחתוך החוט דכל מכשירין שאפשר לעשותן מעי"ט אסור לעשותן בי"ט כ"כ הראב"ד עכ"ל והכלבו כתב ג"כ דברי הראב"ד: כתב האגור בשם שבלי הלקט שמותר לחתוך אגד גדיים ועופות מקולסים וחוטים תפורין וכ"כ המרדכי בפ' המביא כדי יין וכבר כתבתי זה בסי' שי"ז: כתב בתשב"ץ סי' ש"פ שיכולין לשרוף פתילה או סמרטוט שקושרין בו האווז או התרנגול' בי"ט: כתב במרדכי פ"ב דביצה ר"י התיר בתשובה ללבן בי"ט כלי שקורין טרפ"א בלע"ז שאפו בו ביום תחתיה פלאדו"ן ואחר הליבון יאפה עליה פשטיד"א של בשר ומשום תיקון כלי אין כאן שהרי נראה כמחממה לבשל תחתיו ומשום מכשירין נמי ליכא שהרי הבערה זו צריכה לבישול ע"כ וכ"כ הגה"מ בפ"א בשם סה"ג צריך ליזהר שלא ימתין עד שיצטנן אחר הליבון אלא מיד שיעבירו מן האש יתנו אותו על מאכל שצריך לאפות ודוקא כשמלבנה מחלב לבשר או איפכא דאז לא בעי ליבון גמור שתשרף קליפתה אלא סגי ליה בליבון קצת כמו שרגילין העולם לתת עליה קש לנסות ובהכי סגי דלא גרע מהגעלה דמועלת אף בתשמישו ע"י האור היכא דהתירה בלע אבל טרפ"א של עו"ג הבלועה מאיסור שצריכה ליבון גמור שתשיר קליפתה לבון זה ודאי אסור לעשותו דניכר בטוב דלהכשירה הוא עושה ומיתסר מידי דהוי אהגעלת כלים דאסור לעשות בי"ט ע"כ וכ"כ המרדכי בסוף מס' ע"ג: אסור להטביל כלי חדש או להטבילו מטומאתו ונתבאר בסימן שכ"ג ויתבאר עוד בסי' תקי"א: במה מותר לשפשף את הכלים ובמה אסור נתבאר בסי' שכ"ג לענין שבת ונראה דה"ה לענין י"ט: כתב הרא"ש בתשובה אין נוקבין נקב חדש בי"ט בחבית דהוי מכשירי אוכל נפש דיכול לעשותן מעי"ט: כתב התוס' בפ' דביצה (ח.) אהא דא"ר יהודה ל"ש אלא שהוסק מעי"ט וכו' וא"ת ואנו איך אנו מסלקין אפר כירה בי"ט לאפות הפשטיד"א אע"פ

שאין ראוי לצלות בו ביצה ואומר הר"י דמוקצה אינו אסור לטלטל ביו"ט בשביל אוכל נפש ושמחת י"ט וראיה מלקמן פרק אין צדין ע"כ וכ"כ המרדכי בפ' בכל מערבין:

סימן תקי

סעיף קטן א

מוללין מלילות ומפרכין קטניות בי"ט וכו' מימרא דרבה בפ' קמא דביצה (יב:) והא דתניא המולל מלילות מעי"ט למחר מנפח על יד על יד ואוכל ואפילו בקנון ואפילו בתמחוי אבל לא בטבלא ולא בנפה ולא בכברה מסיק בגמרא דה"ה דביום טוב שרי למלול אלא איידי דתנא רישא דברייתא מע"ש תנא נמי סיפא מעי"ט ופירש"י דמפרכים היינו שמפרך השרביטין ומוציא הזרע: מוללין מלילות. דיש כלאחר יד הוא: מלילות של חטין. שמוללן בידיו כשהם רכים: על יד על יד. מעט מעט: אבל לא בטבלא וכו'. דמיחזי כמאן דעביד לצורך מחר שאין דרך לעשות בכלים הללו אלא הרבה: וכתב הר"ן מוללין מלילות דדש כלאחר יד הוא ואפילו בשבת לאו איסורא מדאורייתא הוא אלא מדרבנן וביו"ט לא גזור וכתב ה"ה בפ"ג סובר רבי' שביום טוב מולל כדרכו בלא שינוי וכן דעת ההלכות ומה שאמר כיצד מולל והצריכו שינוי הוא בשבת דוקא ואע"פ שיש חולקין כן עיקר עכ"ל וגם הר"ן כתב בפרק קמא דביצה שלדעת קצת כי אמרינן מוללין בי"ט דוקא על ידי שינוי אבל בשבת אסור אפי' ע"י שינוי והוכיח שאין כן דעת הרי"ף אלא בי"ט מותר למלול אפי' שלא ע"י שינוי ונראה מדברי הר"ן שגם הוא סובר כך וכן הוא דעת הרא"ש בפ' מפנין והכי נקטינן:

סעיף קטן ב

הבורר קטניות או שאר דבר אם יש טורח בברירת האוכל וכו' עד דלא מיקרי פסולת מרובה כיון דאורחייהו בהכי והוי כמו שומר לפרי הכל נתבאר בסי' שי"ט ודע דבנפה וכברה אסור לברור בי"ט והכי תנן בהדיא בפ"ק דביצה (יד.) ולא חשש רבי' לכתבו פה לפי שסמך על מ"ש גבי מוללין מלילות: וכתב ה"ה בפ"ג שכתב הרשב"א שמה שאמרו אבל לא בנפה הוא מפני שיש בה בשבת חיוב חטאת ולא רצו להתירה בי"ט ומתוך הטעם הזה יצא לו שכל מה שיש בשבת חיוב חטאת כגון בורר שלא לאכול לאלתר אלא להניח לבו ביום אפי' בי"ט אסור והוא ז"ל נחלק עליו ואומר שאין חילוק בי"ט בין בורר לאלתר לבורר לבו ביום אלא הרי דינו כאופה ומבשל שמותר לאכול בו ביום וזהו שבהלכות ובדברי רבינו לא נזכר חילוק זה כלל עד כאן לשונו: תנן בפרק קמא דביצה רג"א אף מדיח ושולה ובגמרא תניא אר"א ב"ר צדוק כך היה מנהגן של בית ר"ג שהיו מביאין דלי מלא עדשים ומציפין עליו מים ונמצא אוכל למטה ופסולת למעלה והתניא

איפכא ל"ק הא בעפרא הא בגילי. ופירש"י מדיח. במים: ושולה. הפסולת שצף למעלה: איפכא. אוכל למעלה ופסולת למטה: עפר. למטה מן האוכל: גילי. קש למעלה מן האוכל וכתב הרמב"ם בפי' המשנה דאין הלכה כר"ג וכ"נ שהוא דעת הפוסקים שלא הזכירו זה וטעמא משום דמשמע דפליג את"ק והלכה כת"ק דסתם לן תנא כוותיה אבל ר"י פסק כר"ג ונראה שטעמו משום דאר"א ב"ר צדוק היו נוהגים בית ר"ג וכו' ומעשה רב:

סעיף קטן ג

אין מסננין את החרדל במסננת שלו ואין ממתיקין אותו וכו' ברייתא בפרק ר"א דמילה (שבת קלד.) ופירש"י אין מסננין. משום דמיחזי כבורר שמשליך הסובין שלו: ואין ממתיקים אותו בגחלת. כדרך שרגילין לכבות את הגחלת או אבן נסוקה: בגחלת של עץ. אסור דשייך בה כיבוי: גחלת של מתכת. לא שייך בה כיבוי דאינו נעשה פחם: ומפרש בגמרא טעמא דאסור משום דהוה אפשר לעשותו מאתמול בסי' תק"ד כתבתי שאסור לעשותו ביום טוב בגרגרה שקורין אורוג"א:

סעיף קטן ד

אין תולין המשמרת בי"ט וכו' פלוגתא במתני' פרק ר"א דתולין (קלז:) והלכה כחכמים דאמרי אין תולין המשמרת אבל נותנין לתלויה בי"ט ומפרש בגמרא דטעמא דאין תולין כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול:

סעיף קטן ה

ומ"ש ותולה אותה ליתן בה רמונים ונותן בה שמרים ובלבד שיתן בה רמונים תחלה מימרא שם (קלט:) ופירש"י מערים ותולה אותה לצורך רמונים דלאו עובדין דחול נינהו ומסנן בה שמרים הואיל וניתלית דהא אמרינן נותנין לתלויה בי"ט: והוא דתלי בה רמונים ברישא דמוכח דמעיקרא לאו לשמרים תלויה: בכל שאר דיני סינון יין ושאר משקין נראה שי"ט שוה לשבת וכבר נתבאר משפט דברים אלו בסי' שי"ט:

סעיף קטן ו

אין עושין גבינה בי"ט בעיא דאיפשיטא בפרק ר"א דמילה (שבת קלד.) וטעמא מפרש בגמרא משום דהוה אפשר לגבן מאתמול וגבינה דאתמול חשיבא כשל היום גרסינן בירושלמי ספ"ק דביצה מהו להעמיד חלב אם אומר את כן אף הוא חולב ומעמיד מי"ט לחול וכתבו הר"ן בספ"ב דביצה והגה"מ בפ"ג מהלכות י"ט וכ"כ הרוקח דאסור להעמיד ולגבן בי"ט. ובפרק המצניע (שבת צה.) ת"ר החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרות המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת הזיד בי"ט לוקה מ' דר"א וחכ"א אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות ופירש"י אחד זה ואחד זה אחד שבת ואחד י"ט וכתב רבינו ירוחם שמפני ברייתא זו כתבו קצת מפרשים דחולב ומחבץ ומגבן אסור וכן

הרודה חלות דבש אפי' דבש הראוי לאכילה דלא התירו אלא מבשל ואופה וכיוצא בזה אבל בתוס' כתבו דלא אסרו אלא חלות דבש ועלה קאי בפרק המצניע דבי"ט לוקה אבל חולב ומחבץ ומגבן לצורך י"ט מותר דמעלי כשהוא בן יומו ורודה חלות דבש דאסור דוקא דבש והדביש אבל בראוי לאכילה מותר ואפילו שאפשר לעשותו מעי"ט מן התורה כל אוכל נפש מותר אפי' אפשר לעשותו מעי"ט ודוקא במכשירי אוכל נפש חילקו בין אפשר לעשותן ובין לא אפשר עכ"ל. ולפום ריהטא לא משמע מדברי התוס' בפרק המצניע שרוצים להתיר לגמרי אלא לומר דלא מיתסר מדאורייתא אבל מדרבנן מיהו מודו דאסור וגם לא הזכירו שם דהא דקתני לוקה לא קאי אלא ארודה חלות דבש מ"מ אפשר שבמקום אחר כתבו כדבריו או שבנוסחאות תוס' שבידו הוה כתוב כן ומיהו על מ"ש לדעת התוס' דמגבן לצורך י"ט מותר דמעלי כשהוא בן יומו יש לתמוה דהא איבעיא לן בפרק ר"א דמילה ופשטיה לאיסורא וצ"ע. והר"ן בר"פ אין צדין הביא ברייתא זו וכתב דמשמע דהא דקתני הזיד בי"ט לוקה וכו' לא קאי אמחבץ ומגבן דהא גיבון בי"ט לא מיתסר אלא מדרבנן והכי מוכח מדלא אייתי הך ברייתא בפרק ר"א דמילה כי איבעיא לן מהו לגבן. כתב הריב"ש בתשו' מה שמוציאין החמאה מהחלב אסור משום בורר דהרי הוא כמחבץ שגם זה מעמיד שומן החלב ונעשה חמאה על ידי טורח גדול וראוי ליאסר ואפילו ע"י עו"ג דאמירה לעו"ג שבות ואפי' בדבר שאין בו אלא איסורא דרבנן עכ"ל:

סעיף קטן ז

ואין גווזין הירק במספרים וכו' ומתקנין את הקונדס ואת העכביות ברייתא בפרק המביא כדי יין (ביצה לד.) ופירש"י אין גווזין הירק התלוש שיש בו ראשי עלין נרקבים וכמושים אין גווזין אותם בתספורת שלו שגווזין בה מן המחובר דמאן דחזי סבר שליקטן היום: קונדס ועכביות מיני ירקות שיש טורח בתיקונן:

סעיף קטן ח

אע"פ שמותר לטרוח לתקן צרכי סעודה בי"ט וכולי הלכך המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל וקופה אבל מביא הוא על כתיפו או לפניו שם (כט:) ופירש"י ממקום למקום. בתוך התחום או ע"י עירוב: לא יביאם בסל ובקופה. לתת שלש וד' בתוך קופה וישאם משום דנראה כמעשה דחול לשאת משאות: אבל מביא על כתיפו. אחד או ב' דמוכח דלצורך י"ט: או לפניו. בידו ומשמע מדבריו דבמוליך הכדים בחוץ במקום רואים דוקא הוא דאמר דלא יביאם בסל ובקופה אבל מטלטל במקום שאין רואים כגון מזוית לזוית באותו בית מביא כי היכי דבעי:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו אפילו אין בשינוי קלות המשא שם אתקין רבא במחוזא דדרו בדחקא לידרו ברגלא דדרו ברגלא לידרו באכפא דדרו באכפא ניפרו' סודרא עליה ופי' רש"י בדחקא. משוי שאדם נושא על כתפו בחול בטורח בי"ט ישאנו ברגלא עתר שקורין פורק"א שהוא שינוי להקל: לידרו ברגלא. בשני בני אדם במוט על כתפיהם דהיינו נמי שינוי להקל: לידרו באכפא. במוט שבידיהם משום שינוי ואע"פ שאינו להקל מ"מ שינוי הוא ואינו מרבה טורח בשינויו: נפרוס סודרא. קל הוא ואינו מכביד ושינוי בעלמא הוא ולהצנע. והרמב"ם כתב בפ"ה משאות שדרכן לישא אותן במוט ישא אותן על גבו מאחוריו ושדרכן לישא אותן על גבו מאחוריו ישא אותם על כתפו ושדרכם להנשא על הכתף ישא אותם בידו לפניו או יפרוס עליהם בגד וכל כיוצא בזה משינוי המשא:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ואם א"א לו לשנות כגון שזימן הרבה אורחים וכו' שם אם א"א לשנות מותר ופירש"י אם א"א לשנות. שאין לו סודר לכסותו ורבינו מפרש דהיינו שזימן אורחים הרבה: כתב הר"ן הא דלא חיישינן הכא בסודרא דלמא אתי לידי סחיטה כתב הרז"ה דהכא ביין ובייין ליכא למיחש לסחיטה והכי אמרינן בהדיא בגמרא ר"פ שואל (שבת קמח:) דהני נשי דמליין חצבי מיא מש"ה לא פרסו סודרא עילויה חצבא משום דלמא אתי לידי סחיטה וכתבו שם התוספות מכאן מייתי ר"ת ראיה דביין ושמן לא שייך סחיטה: ואמרינן תו בגמ' נכסייה בנכתמא זימנין דמפסיק ואתי למקטריה הלכך לא אפשר תנן תו במתני' פ' המביא כדי יין המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחוריו אבל נוטלה בידו ולא כתבו רבינו משום דבכלל מה שכתב שצריך לשנות מדרך חול הוא: אם אדם מצווה בי"ט על שביתת בהמתו או אם מותר לחמר בי"ט כתבתי בסימן תצ"ה: תניא בתוספתא פ"ג דביצה אין מביאין עצים לא בחבל ולא בקופה ולא במחצלת אבל מביא במטפחת ובחיקו בהמה ששחטה בשדה אם יביאנה לעיר במוט ובמוטה נתבאר בסי' תצ"ח:

סימן תקיא

סעיף קטן א

מותר לעשות מדורה להתחמם מכנגדה ולחמם מים לרחוץ רגליו בפ"ב דביצה (כא:) תנן בש"א לא יחם אדם חמין לרגליו אא"כ היו ראויים לשתייה וב"ה מתירין ועושה מדורה ומתחמם כנגדה. וכתב הר"ן דטעמא דשרו הני תרי מילי משום דמתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. וכתב הרי"ף ודוקא חמין לרגליו הוא דשרו ב"ה אבל כל גופו לא כדתנן בפרק כירה (שבת לט:) אמרו להם חכמים אם בי"ט כחמין שהוחמו

בי"ט אסורין ברחיצה ומותרין בשתייה. וכ"כ התוספות (ביצה שם) דדוקא לרגליו אבל לכל גופו אסור דדבר השוה לכל נפש בעינן וזה אינו ראוי אלא לבני אדם מעונגים אבל ידיו ורגליו שוה לכל נפש: ב"ה וכתב ה"ה דאפילו אינו רוחץ גופו בבת אחת אלא אבר אבר אסור כך מפורש בפרק כירה ומוסכם:

סעיף קטן ב

ומ"ש לרחוץ כל גופו במים שהוחמו מעי"ט כתב ריי"ף שמותר ז"ל בפרק הנזכר חזינן לגאון שכתב דהאי דאמרינן לא ירחוץ אדם כל גופו בשבת בחמין שהוחמו מע"ש דוקא בשבת אבל בי"ט שרי לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו מעי"ט דלאו דבר שחייבין עליו משום שבות ולא משום רשות ולא משום מצוה אלא גזירה היא וכי גזרינן בשבת אבל בי"ט לא וכתב הר"ן מיהו דוקא חוץ למרחץ אבל במרחץ אסור מדתניא בפרק כירה (שבת מ.) מרחץ שפקקו נקביו מעי"ט למחר נכנס ומזיע ויוצא ומשתטף בבית החיצון ובודאי מדקתני פקקו נקביו בחמין שהוחמו מעי"ט מיירי ואפ"ה משתטף אין רוחץ לא ומשתטף בבית החיצון אין בבית הפנימי לא הלכך בתוך המרחץ אפילו בחמין שהוחמו מעי"ט אסור אבל חוץ למרחץ שרי. ובפרק כירה אהא דאמר ר"ש בן פזי אמר ריב"ל בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מע"ש התחילו הבלנין לחמם חמין בשבת אסרו להם החמין והתירו להם את הזיעה ועדיין היו רוחצין בחמין ואומרים מזיעין אנחנו אסרו להם הזיעה והתירו להם חמי טבריא כתב הרא"ש אלו הגזרות היו אף בי"ט דהא ברייתא בי"ט מיירי דקתני מעשה במרחץ של בני ברק שפקקו נקביו מעי"ט ועלה קא מסיק משרבו עוברי עבירה ומייתי מהא דריב"ל בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מע"ש אלמא דעל שבת וי"ט גזרו כאחד וכבר כתב כן רבינו בסימן שכ"ו ושם נתבאר אם יש חילוק בין אמבטי גדולה לקטנה והר"ן כתב בפ"ב דביצה וז"ל כבר כתבתי בפרק כירה מה שנ"ל שלדברי רבותינו בעלי התוספות שאומרים דלהחם חמין בי"ט לרחיצת כל הגוף מדאורייתא אסור בחמין שהוחמו מעי"ט נמי אסור לרחוץ בהם כל גופו גזירה ערב י"ט אטו י"ט כי היכי דגזרינן התם ע"ש אטו שבת אלא מיהו כיון דמדרבנן בעלמא היא על דברי הגאונים ז"ל ראוי לסמוך עכ"ל. והאגור כתב בשם תשובת הרשב"א לאסור אבל סמ"ג פסק כדברי הגאון וכ"פ הרמב"ם בפ"א וכתב ה"ה כן הסכמה מן הגאונים ואפילו לרחוץ כל גופו כאחד וכן עיקר עכ"ל והכי נקטינן: כתב המרדכי בפ"ב דביצה ר"י כתב דמותר לרחוץ תינוק קטן כדאיתא פרק בתרא דיומא (עח:) דתנוקות מותרין ברחיצה וסיכה בי"ט דכל מידי דאית ביה רביתא לתינוק לא גזרו ביה רבנן וצ"ע כי נ"ל דלא גזרו על תינוק לרחוץ אבל אסור לגדול לעשות הבערה לצורך שום רחיצה דהא אין

שוה לכל נפש עכ"ל: כתב הכלבו מותר להחם הרבה מן המים דומיא דממלאה אשה קדירה בשר ועל זה הורו חכמים הראשונים במקום שיש תינוק שיש צורך לרחוץ כל גופו שנותנין מים הרבה להחם להדיח הקערות ומן השיריים רוחצין גוף התינוק ע"כ. וסיים בה בא"ח אבל במרחץ אסור אפילו פניו וידיו ורגליו: רחיצה בחמי טבריא דין שבת וי"ט שוה וכבר נתבאר משפטם בסימן שכ"ו:

סעיף קטן ג

ומ"ש אדם מותר לטבול בי"ט מטומאתו אבל אסור להטביל כלים חדשים או טמאים לטהרם בפ"ב דביצה (יז:) תנן חל להיות אחר השבת בש"א מטבילין את הכל מלפני השבת ובה"א כלים מלפני השבת ואדם בשבת ובגמ' (שם יח.) דכ"ע מיהת כלים בשבת לא מ"ט אמר רבה גזירה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ד"א בר"ה תינח שבת י"ט מאי איכא למימר גזירה י"ט אטו שבת רב יוסף אמר גזירה משום סחיטה וגזרו בכלים דלאו בני סחיטה אטו כלים שהן בני סחיטה רב ביבי אמר גזירה שמא ישהא רבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי וכתב הרא"ש וז"ל הביא הרי"ף טעמא דרב יוסף דאמר משום סחיטה וטעמא דרב ביבי דאמר גזירה שמא ישהא ושביק טעמא דרבה דאמר גזירה שמא יעבירנו ד"א בר"ה וטעמא דרבא משום דנראה כמתקן ותמהני למה האריך לפרש משנה זו מה שייך טבילת כלי האידנא ועוד לפי הטעמים שכתב מותר להטביל כלים חדשים בי"ט הלכך נראה דטעמא דרבה עיקר דהלכתא כוותיה לגבי דרב יוסף וכן מצינו זה הטעם גבי שופר ולולב ומגילה וכן רבא בתראה הוא ומאלו שני הטעמים אסור להטביל כלים חדשים בי"ט עכ"ל וכבר כתבתי זה בסי' שכ"ג ושם כתבתי שיש חולקין בזה ומתירים להטביל כלי עו"ג הלקוחים מן העו"ג: ושם כתבתי ג"כ שלדברי האוסרים להטבילם מה תקנה יעשה להן כדי להשתמש בי"ט וענין היתר טבילת אדם נתבאר בסימן שכ"ו:

סעיף קטן ד

ואין עושין מוגמר משנה שם (לב:) שר"ג מתיר להניח מוגמר בי"ט וחכמים אוסרים משום דכתיב אשר יעשה לכל נפש ודבר זה אינו שוה לכל נפש שאינו אלא למפונקים או למי שריחו רע ובגמרא א"ר אסי מחלוקת להריח אבל לגמר הבית או הכלי ד"ה אסור איבעיא להו מהו לעשן פירות בעשן בשמים לקלוט טעם הבשם אר"י ע"ג גחלת אסור מפני שהוא מכבה ע"ג חרס מותר ואסיקנא רבא אמר ע"ג גחלת נמי מותר מידי דהוה אבישרא אגומרא וכן א"ר אסי לעשן שרי וכתב הר"ן פירש"י ע"ג גחלת נמי מותר דאוכל נפש הוא וראוי אף לעניים אלא שאינו מצוי להם ודמי לנזדמן לו צבי בי"ט כדאמרינן בפ"ק דכתובות (ז.) ואי משום כיבוי ואולודי ריחא והבערה שרי מידי דהוה אבישרא אגומרי דאיכא כל הני ושרי אבל הרי"ף סובר דבבישרא אגומרא ליכא כיבוי ולדבריו

ה"ק אף על פי שאין זה צורך אוכל נפש ממש מותר להניח לבונה ע"ג אש הדולק לפי שאין כאן כיבוי שסופו מבעיר וכיון שכיבוי אין כאן הבערה אין כאן ומשום אולודי ריחא נמי לא מיתסר כיון שאינו מכוין להריח אלא להכשיר אוכלין מידי דהוי אבישרא אגומרי דכולהו איתנהו ביה כיבוי והבערה כי הכא ואולודי ריחא בגחלים אע"ג שאינו לצורך אוכל נפש ממש שהיה אפשר לצלות סמוך לגחלים ולא על גבן עכ"ל הר"ן ומתוך דבריו יתבאר לן שמה שכתב הרי"ף גבי הא דאיבעיא לן מהו לעשן פי' מהו לעשן את הפירות כדי להכשירן לאכילה וגם הרמב"ם שכתב בפ"ד מותר לעשן תחת הפירות כדי שיוכשרו לאכילה לאו למימרא דדוקא שנכשירם ע"י עישון זה לאכילה וזולת העישון לא היו ראויים לאכילה אבל אם היו ראויים לאכילה קודם לכן אלא שע"י העישון מתעלים יותר לא אלא אפילו היכא דקודם העישון ראויין לאכילה כיון שהעישון מחשיב יותר שרי דהוי דבר השוה לכל נפש. ואיכא למידק מ"ש דגבי מוגמר שרי ואפי בגחלת של עץ ולמתק החרדל לא שרי אלא בגחלת של מתכת כמו שנתבאר בסימן שקודם זה ונ"ל דשאני חרדל דהוה אפשר למתקו מבע"י שכן דרכו למתק ממנו הרבה בבת אחת אבל עישון פירות אינו נעשה אלא ביומו כדי שלא יפחת ריחו. גרסינן בגמרא (ביצה כג:) רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו סחופי כסא אשיראי ביומא טבא אסור משום דקא מוליד ריחא ומ"ש ממוללו ומריח בו וקוטמו ומריח בו התם ריחא מיהא איתא ואוסופי הוא דקא מוסיף ריחא הכא אולודי הוא דקא מוליד ריחא ופירש"י סחופי כסא אשיראי. לכפות כוס מבושם על השיראים של מלבוש להכניס בהם ריח הבושם של הכוס אסור דקא מוליד ריח בשיראים ע"כ וה"ה כתב זה בפ"ד בעיני איסור גמור שמחממין יורות בית החורף בי"ט של פסח אף כי לפעמים אין קור גדול כ"כ דמדמינן ליה למוגמר ולמרחץ דהוי איסור דאורייתא דאינו שוה לכל נפש אלא למעונגים כך מצאתי בתשובת אשכנזים כמדומה לי שהיא של מהרי"ל מולן ז"ל:

סימן תקיב

סעיף קטן א

אין מבשלין לצורך א"י בי"ט פשוט בפ"ב דביצה (כא:) וטעמא משום דכתיב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ודרשינן לכם ולא לא"י:

סעיף קטן ב

ומ"ש הלכך אפי' להזמינו אסור שמא ירבה בשבילו גם זה שם אריב"ל מזמנין את הא"י בשבת ואין מזמנין אותם ביום טוב גזירה שמא ירבה בשבילו:

סעיף קטן ג

ומ"ש ודוקא להזמינו וכו' אבל לעבדו ושפחתו בביתו וכן שליח השלוח לו וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל אם נשלח שליח א"י לישראל בי"ט מותר להאכילו בי"ט וכן נוהגין באשכנז שיש להם עבדים ושפחות א"י דלא אסר ריב"ל אלא לזמן את הא"י שהוא חפץ ביקרו ומרבה לו מנות וחיישינן שמא יבשל קדירה לבדה שלא היה מבשל בה אם לא בשביל הא"י דאם לא הרבה בשביל הא"י אלא בקדירה שהוא מבשל בה ליכא חשש איסור והא ליכא למיחש בעבדים ושפחות שבבית ישראל וכ"כ גם בפ' מי שהפך שלא אסרו חכמים אלא לזמן הא"י שהוא רוצה לכבדו ומרבה מנות בשבילו אבל אם יש לישראל עבדים ושפחות א"י אוכלין עמו בי"ט ולא ראינו מי שנזהר מזה וגם שליח א"י שנשתלח לישראל אוכל עמו בבית בי"ט עכ"ל וגם הר"ן כתב דמהאי טעמא שרי לאכול בי"ט עבדים ושפחות שבבית ישראל דליכא למימר שמא ירבה קדירה אחרת בשבילן ומיהו משמע דלהרבות פת בשבילן אסור אלא בדאית ליה מידי אחרינא דאפשר לפרנסינהו כדאמרינן (בביצה כא.) ואף על פי שראיתי מי שהתיר מפני שמזונותן עלינו ומטעם זה התירו אף בא"י ההולך עם ישראל מפני שמזונותיו עליו לא נתחוור לי אלא לדברי מי שפוסק כר"ע דאמר אפילו נפש בהמה במשמע מפני שמזונותיהם עלינו אבל לדעת הרי"ף שפוסק כר"י הגלילי אינו נראה כלל עכ"ל ומ"ש דלהרבות פת בשבילן אסור אלא בדאית ליה מידי אחרינא אדקדק בו בס"ס זה בס"ד וגם בהגהות מיימון פ"א כתוב להתיר בשפחות שלנו משום דאפשר לפייסינהו במידי אחרינא בתשב"ץ התיר ליתן לא"י חתיכה פשטיד"א או מאווזא בי"ט דלא חיישי' שמא ירבה בשבילו רק בשמזמינו על השולחן:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם אבל אם בא הא"י מאליו אוכל עמו וכו' בפ' א' מהל' י"ט וכתב כן מדגרסי' בפ"ב דביצה מרימר ומר זוטרא כי הוה מיקלע להו א"י בי"ט אמרי ליה אי ניחא לך במאי דטריח לן מותר ואי לא טרחא יתירא אדעתא דידך לא טרחינן וסובר ז"ל שאין אמירה זו מעלה ולא מוריד בהיתר הדבר וכתב ה"ה שדקדק כן ממ"ש אין מזמנין את הא"י ולא אמרו אין מאכילין את הא"י משמע שלא אסרו אלא במזמנין אותו אבל בבא מאליו אין לחוש אבל הרשב"א כתב שהאמירה מעכב עכ"ל ורבינו סובר כדעת הרשב"א ולפיכך כתב ואינו נראה דאע"פ שכבר הכינוהו וכו' אלא צריך שיאמר לו אם יספיק לך במה שהככנו לעצמינו בוא ואכול: כתב הרמב"ם בפ"א עשה לעצמו והותיר מאכיל המותר לא"י וכתב ה"ה זה פשוט ונלמד מהנזכר למעלה בא"י הנכנס מאליו כתב הכלבו אין מזמנין הא"י בי"ט גזירה שמא ירבה בשבילו והירוש' מתיר אם אין מכירו שאין לחוש

שמא ירבה בשבילו. וכתב עוד עיסת א"י או שפחה שמזונותם עליו כל זמן שישראל אוכל מפתן או מתבשילן נאפית בי"ט אבל אין ראוי לייחד להן פת או מנה לבדה. וכן ראוי להזהיר לאלו שאופין פתן בתנורים הא"י ונותנין שכרן פת או ככר שלא ייחדו לו אותו ככר עד אחר אפייה כדי שלא יהיה טורח האפייה ועשיית הככר וטלטולו ידוע ומפורסם שהוא בשביל הא"י אך אחר האפייה נותנין לו בשכרו אי זה שירצה לפי שכל ככר ראוי לישראל והוי כמי שמזונותיהן עליו אחר אשר לא יאפה לו הפת אם לא יתננו חלקו ע"כ ואף ע"פ שיש לדקדק בדבריו טוב לחוש ולהזהר כתב בהג"מ פ"א לשלוח לא"י ע"י א"י בי"ט כתב בא"ז דשרי פי' שאע"פ שאסור לעשות בי"ט שום מלאכה לצורך א"י מ"מ לשלח לא"י על ידי א"י שרי: כתב באורח חיים לא ישלח לא"י דורון ביום טוב לא פת ולא תבשיל אם היה בדעתו לשלוח ביום טוב שאי אפשר שלא ירבה בשבילו ומה שאמרו ממלאה אשה קדירה וכו' היינו דוקא לצורך ישראל עד כאן לשונו וכבר נתבאר בתחילת סימן זה שאין כן דעת הפוסקים:

סעיף קטן ה

אנשי הא"י שמוטל על בני העיר לאפות להם אסור לאפות להם ביום טוב כולי בפ"ב דביצה בעו מיניה מרב הני אנשי א"י דרמו עליה קימחא מהו לאפות בי"ט א"לחזינא אי יהבי ליה ריפתא לינוקא ולא קפדי כל חדא וחדא חזיא לינוקא ושרי ואי לא אסור ופסק הרמב"ם כן בפ"א אבל הרי"ף והרא"ש כתבו דליתא להא דרב אלא בין כך ובין כך אסור דאמר ריב"ל אין מזמנין את הא"י ביו"ט גזירה שמא ירבה בשבילו וכ' ה"ה שכן דעת הרבה מהמפרשים וטעמם מדקאמר בגמ' ופליגא דריב"ל והם מפרשים דאהא דרב קאי וכן פירש"י וכתב ה"ה שיש מי שמעמיד דברי הרמב"ם באומרו שלא היה בגירסת ספריו ופליגא וזהו שכתב רבינו על דברי הרמב"ם ואינו כן לפי גירסת הגמרא שלנו וכ' עוד ה"ה ואני מקיים הגי' ומקיים דבריו וכי אמרו ופליגא לאו אהא דרב קאי דלא דמיין להדדי דההיא דרב אם לא היו אופין כל הפת להם לא היו יכולין לאפות ממנו פת א' ולתתו לתינוק אבל בזימון הא"י לא יגרע חלק הישראלים אם לא יזמנהו שהרי משל ישראל הוא נותן לו ופת התינוק הוא מאנשי א"י וכי אמרו ופליגא נ"ל דאמאי דסליק מיניה קאי דא"ל אביי לרב יוסף למ"ד לכם ולא לבהמה הני סופלי לחיותא היכי שדינן וכו' זה נ"ל נכון לדעת רבינו ודינו קיים ויש לו בזה הודאת בעל הריב שכך כתב בהשגות א"א יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הרב ז"ל עכ"ל ותמהני שלפי מה שפירש הוא דברי הרמב"ם דרב מיירי בשלא היו יכולין לאפות ממנו פת אחד ולתתו לתינוק גם הרי"ף לא יחלוק על זה וכ"כ שם הר"ן דבכה"ג ודאי שרי דבדידיה קא טרח וא"כ היאך

הביא ראייה לקיים דינו של הרמב"ם מדכתב הראב"ד יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הרב ולדברי הראב"ד משמע ודאי דהרמב"ם מיירי אפי' בשיכולין לאפות ממנה פת אחד ולתתו לתינוק דבכה"ג הוא דפליג עליה הרי"ף ושמא י"ל שה"ה מפרש שמ"ש הראב"ד אף ע"פ שלא הסכים לדעת הרי"ף לאו לענין דינא קאמר דכפי מה שפירש ה"ה דברי הרמב"ם הדין שוה לפניהם אלא לענין פירושא דופליגא קאמר דלהרי"ף קאי אהא דרב ולהרמב"ם לא קאי אהא דרב:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ודוקא בישול ואפייה אבל לטלטל מזונות וליתן לפניהם מותר אפי' בשבת כתב כן רבינו מפני שכתב שם הרא"ש הרז"ה הקשה על הרי"ף מדאיתא בגמרא א"ל אביי לרב יוסף לר"י הגלילי דאמר לכם ולא לכלבים הני סופלי לחיותא היכי שדינן להו ביו"ט א"ל הואיל וחזו להסקה תינח ביו"ט בשבת מאי איכא למימר מטלטלין להו אגב ריפתא ובהדיא תנן מחתכין את הנבילה לפני הכלבים ואפי' בשבת וצדין חיה ועוף מן הביברין בי"ט ונותנין לפניהם מזונות וקודר אדם קב או קביים ונותן לפני בהמתו ומתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין את הכיפין ומהלקטין לתרנגולים וכולי וכל אלו מותרין בלא אגב ריפתא דלא כר"י הגלילי ולא ידענא מה הביא מכל אלו המשניות ראייה לר"ע אטו מי איכא מאן דפליג בטלטול מזונות ליתנה לפני בהמה אפילו בשבת והרי"ף פסק כר"י הגלילי שאסר לבשל ולאפות ביו"ט לצורך בהמה ומתוך קושיא דסופלי עלה בלבו דר"י הגלילי אסר אף לטלטל מאכל בהמה וזה א"א לומר כדפרישית אלא צ"ל כדפרשב"ם דסופלי לא חזי לחיותא אלא ע"י שמרככין או שוחקין אותן אלא שלפעמים אוכלין אותם ע"י הדחק הלכך לר"י הגלילי שא"א לתקנו ביו"ט היכי מטלטלין להו למישדי לחיותא והלא מוקצין הם כיון דאינם ראויים לאכילה כ"א על ידי הדחק ומשני דחזו להסקה ופריך בשבת מאי איכא למימר ואפילו לר' עקיבא איכא למימר דמטלטלין להו אגב ריפתא עכ"ל וכתב ה"ה בפ"א בשם הרשב"א דכיון דקי"ל כר"י הגלילי אין מוציאין תבן ותבואה מרשות לרשות להאכיל לבהמתו שהוצאה מלאכה גמורה היא ולא התירו אצל בהמה אלא טלטול לבד שהוא מד"ס עכ"ל וזה כפי שטתו שכתבתי למעלה בדין ההוצאה ע"כ וכ"כ הגה"מ בפ"א בשם ר"ח וכ"כ הרוקח אסור להביא כל מאכל דרך ר"ה ע"כ וכ"כ המרדכי דקי"ל כר"י הגלילי הלכך אסור להביא דרך ר"ה מאכל בהמה וכן אין עושין מורסן לעופות בי"ט דממעטינן מלכם ע"כ ויש לתמוה דהא שרינן בסוף מסכת שבת לגבל לשוורים ע"י שינוי ואפשר דמ"ש אין עושין מורסן לעופות ביו"ט בלא שינוי קאמר דאילו ע"י שינוי מישרא שרי דלא הוה אלא כמו טלטול

בעלמא וכ"כ הכלבו בהל' י"ט שריית המורסן לתרנגולים מותרת ובלבד ע"י שינוי לפי שהדבר קרוב לגיבול. ואהא דתנן עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה נאפית בי"ט כתב הר"ן ואמרינן בגמרא דדוקא בדאית ליה נבילה הוא דשרי מפני שיכול לפייס הכלבים בנבילה עכ"ל. ויש לתמוה עליו למה כ"כ דהא כי אמרינן הכי בגמרא היינו למאן דלית ליה הואיל ומש"ה בעינן דאית ליה נבילה שיכול לפייסה בה והלכך הויא כל העיסה נאכלת לאדם ומותר לאפותה שאילו לא היה לו במה לפייסן ע"כ צריך להאכילן מעיסה זו והו"ל כעיסה חציה של א"י וחציה של ישראל שאסור לאפותה בי"ט אבל מאן דאית ליה הואיל אע"פ שאין לו במה לפייסן שרי דהואיל ואם היה לו במה לפייסו הוי שרי השתא נמי שרי ומאחר דקי"ל כמאן דאית ליה הואיל וכמו שפסק שם הרי"ף וכ"פ הרמב"ם בפרק א' א"כ אפילו אין לו במה לפייסן שרי. וי"ל דאפילו מאן דאית ליה הואיל היינו לענין חיוב מלקות אבל מ"מ איסורא מיהו איכא והלכך כי אמרינן בגמרא שאני עיסת כלבים הואיל ויכול לפייסן בנבילה היינו לומר שאין בה חיוב אבל איסורא מיהא איכא. ואף על גב דנאפית קתני דמשמע לכתחלה לאו דוקא דלעולם לא שרי אלא דוקא בשיש לו במה לפייסן כנ"ל ואחר שכתבתי זה מצאתי לו ז"ל שכתב כיוצא בדברים אלו בפרק הנזכר גבי הא דאמר רבא עיסה חציה של עו"ג וחציה של ישראל אסור לאפותה ביו"ט אבל ה"ה כתב בפ"א שכתב בעל העיטור והרשב"א דלדידן דאית לן הואיל אפי' אין לו נבילה מותר הואיל ואפשר שתזדמן לו ולזה סתם רבינו עכ"ל ולד"ה איכא למידק אפילו אית ליה נבילה שאפשר לפייסן בה אמאי שרי לאפות כל העיסה שהרי כיון שהכלבים אוכלין ממנה נמצא שא"צ כולה לאדם בי"ט ובשלמא למ"ד דכי אסרינן לאפות עיסה שחציה של עו"ג אפי' בתנור אחד נמי אסרינן שאף על פי שהפת נאפת יפה בשעה שהתנור מלא לא שרינן מה"ט להרבות אלא בשלו אבל בשל עו"ג לא איכא למימר דהכא לא שרי לאפות אלא מלא תנור דכיון דכולה של ישראל ולכלבים אפשר לפייס בנבילה חשוב שלו ומפני כך מותר להרבות בו אע"פ שיהיה לצורך כלבים אבל למ"ד דלא אסרינן אלא ביותר מכדי תנור קשיא אחר שכתבתי כל זה מצאתי דמוקי לה בירושלמי פ"ק דמסכת חלה כרשב"א דאמר ממלאה אשה תנור פת מפני שהפת נאפת יפה בזמן שהתנור מלא:

סימן תקיג

סעיף קטן א

ביצה שנולדה בשבת וי"ט אסור ליגע בה וכו' ברייתא בפ"ק דביצה (ג:) אחד ביצה שנולדה בי"ט ואחד ביצה שנולדה בשבת אין מטלטלין לא לכסות בה את הכלי ולא

לסמוך בה כרעי המטה אבל כופה עליה את הכלי בשביל שלא תשבר וספיקה אסורה נתערבה באלף כולן אסורות ומפרש בגמרא דספיקה אסורה דקתני היינו ספק יו"ט ספק חול וטעמא משום דהוי דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין לא בטיל וכתב ה"א בפ"א וספיקה שנתערבה באחרות יש מי שהורה שכולן מותרות וכי קתני נתערבה באלף כולן אסורות אודאי קאי ויש מי שאסר ולדעת המתירין הסכים הרשב"א ז"ל וכן נראה מדברי רבי' עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אסור ליגע בה נראה דל"ד דדבר שהוא מוקצה אינו אסור ליגע בה כל שאינו מטלטלו וכמ"ש בסימן ש"ח בשם המרדכי וכמה רבוותא ומיהו לפי מ"ש בסימן ש"י בשם ה"ה נראה דביצה שאני דמתוך שהוא דבר המתגלגל חיישינן שמא ינענע כשנוגע בו ולפי מש"ש בשם בעל תה"ד אין היתר ליגע בשום מוקצה אא"כ ההנחה והתשמיש שמשתמש במוקצה אינו אלא לצורך דבר שאינו מוקצה:

סעיף קטן ג

ואבי"ה אסר אפי' התבשיל שנעשה בספק ביצה שנולדה בי"ט כ"כ המרדכי בריש ביצה וכ"פ בשערי דורא דאם ליבנו מאכל בספק ביצה שנולדה ביו"ט או מלאו ממנו תרנגול אסור:

סעיף קטן ד

ולפי מה שפר"ת דהא דאמר דשיל"מ דוקא כשהוא בעין וכו' היה נראה שהתבשיל מותר כיון שלא נתכוון לבטלה נראה דאין זה מוכרח דאיכא למימר דלר"ת נמי אסור משום דלחזותא וטעמא עביד וכל מידי שנעשה לתת טעם לא בטיל וכן כתב המרדכי דמטעם זה ג"כ היה אומר אבי"ה דלא בטיל ונראה שמטעם זה כתב הרא"ש בתשובה הרוטב שנתקן בי"ט בביצה בת יומא אסור דדשיל"מ הוא ולא בטיל ובהגהת שערי דורא מ"כ בשם ה"ר איסרל אם ליבנו בו מאכל או מלאו בו תרנגולת אסור והכי נהוג אע"ג דלכאורה הרמב"ם והרא"ש פליגי דהא ביצה במאכל ובתרנגולת מין בשאינו מינו הוא נוכל לומר דס"ל כשינויא הכתוב בתוס' דהיכא דהקדירה מיתקנה בכך חשיב מין במינו ובליבון הביצה מתקן התרנגולת והתבשיל דעושין כן כדי לבשם התרנגולת ויראה מה שהוצרך ראבי"ה טעם אחר לאסרו משום חזותא ולא ר"ל משום דהוי מין במינו דסבר כשינויא קמא שכתב ע"כ: כתב הר"ן בריש ביצה דהא דדשיל"מ אפילו באלף לא בטיל דוקא במינו אבל שלא במינו בטיל והכי משמע בהדיא בפרק הנודר מן המבושל (נדרים נב.) ע"כ וכ"כ עוד בפרק בתרא דע"ג והן הן דברי ר"ת שכתב רבינו בסמוך ובס' י"ד סי' ק"ב וכתבו התוס' בפרק משילין (ביצה לח:) וכ' דהכי איתא בהדיא בירושלמי וכ"ד הרמב"ם

בפט"ו מהלכות מ"א ודעת הרשב"א בת"ה: כתב הכלבו ביצה שנולדה בי"ט שנתבשל בשוגג בו ביום עם בשר ותבשיל הכל מותר חוץ מן הביצה שמניחה עד למחר דהא קי"ל גיעולי ביצים מותרות דמיא דביעי הוא שאין נותנין טעם כלל וכ' שזה היה מעשה בלוני"ל בביצים שנולדו ביו"ט והושמו בטפילה שקורין פנאד"ה והתירו הכל חוץ מן הביצים ע"כ ולפי מ"ש רבינו בשם ר"ת בלאו האי טעמא נמי שרי דטעמו בטל בששים:

סעיף קטן ה

ומותר לכפות עליה כלי שלא תשבר ברייתא בפ"ק דביצה ונתבאר בסי' ש"י שכך הוא דעת רוב הפוסקים ושם נתבאר שלד"ה אין נותנין כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו:

סעיף קטן ו

ומ"ש ובלבד שלא יגע בה הכלי ירוש' בר"פ משילין והביאו הרא"ש בפ"ק דביצה ובסימן ש"י כתבתו דברי ה"ה ודברי ת"ה בטעם הירושלמי הזה. גרסי' בירושלמי ר"פ משילין ביצה שנולדה ביו"ט סומכין לה כלי בשביל שלא תתגלגל:

סעיף קטן ז

ומ"ש ובי"ט שני מותרת ביו"ט שני של גליות אבל בשני י"ט של ראש השנה או משבת לי"ט שלאחריו או מי"ט שלפני השבת לשבת אסורה בשני בפ"ק דביצה (ד.) אתמר שבת וי"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה ור"י אמר נולדה בזה מותרת בזה ואתמר תו התם שני ימים טובים של גליות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה ורב אשי אמר נולדה בזה אסורה בזה ואתמר תו התם ב' י"ט של ר"ה רב ושמואל דאמרי תרוייהו נולדה בזה אסורה בזה דתנן בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום פעם אחת נשתהו העדים מלבוא ונתקלקלו הלוים בשיר התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה ואם באו מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש אמר רבא הלכתא כוותיה דרב בהני תלת בין לקולא בין לחומרא ומפרש רבה טעמא דאיסור דביצה שנולדה ביום טוב משום הכנה וקסבר כל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה ורבה לטעמיה דאמר רבה והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו חול מכין לשבת וחול מכין לי"ט ואין שבת מכין ליו"ט אלא מעתה י"ט דעלמא תשתרי גזירה משום י"ט שאחר השבת שבת דעלמא תשתרי גזירה משום שבת שאחר י"ט. ובשני י"ט של גליות פירש"י שאין עושין אותם אלא בני גליות הרחוקים מב"ד ואין השלוחין יכולין להגיע אצלם מר"ח עד י"ט להודיעם באיזה יום נקבע החדש ועושין ב' ימים יו"ט מספק: נולדה בזה מותרת בזה. דחד מינייהו חול וממ"נ שריא: ובשני י"ט של ר"ה פירש"י אסורה בזה שהם ודאי חוק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן שמתחלה לא מחמת ספק התחילו לעשותן אם באו עדים מן המנחה

ולמעלה אע"פ שאין מונין למועדות מהיום לא מזלזלין ביה בהאי שלשים אלא גומרין אותו באיסורו אלמא תחלת עשיית שני י"ט של ר"ה אפי' בב"ד היה ולא מספק שהרי ודאי שי"ט למחר ואף ע"פ כן תקנו לעשותו ש"מ חק החכמים הוא ומצותן הוא היה לעשותן בבאו עדים אחר המנחה והרחוקים יש להן לעשותן בכל שנה שמא יבואו עדים אחר המנחה והרי קדושה אחת ואין לומר ממה נפשך חד מינייהו חול דשמא אין כאן חול אלא שניהם קודש. כתב הרמב"ם בפ' א' דבר שהיה מוקצה בי"ט ראשון או שנולד בא' אם הכין אותו לשני ה"ז מותר נראה מדבריו דביצה שנולדה בא' אינו מותרת בשני אא"כ הכינה בראשון ואיני יודע מניין למד כן ואפשר דלא אלא למוקצה ולא לנולד: כתב הר"ן שבת וי"ט הסמוכים וה"ה לי"ט ושבת ולא שנא שבת וי"ט ראשון ולא שנא שבת וי"ט ב' כגון שחל י"ט ראשון בשבת וכתב עוד וחומר שבת וי"ט טפי משני י"ט של גליות היינו משום דשני י"ט של גליות תרווייהו ספק נינהו ואכל חד וחד איכא למימר שמא האי חול הוא אבל שבת וי"ט שבת ודאי קדוש הוא וי"ט הסמוך לה נמי שמא י"ט גמור הוא: כתבו הגמ"י בפ"א ביצה שנולדה בראשון תאכל בב' וכ"פ כל רבותי דלא כראב"ן שכתב שהנהיגו גאונים ראשונים בכוליה להחמיר גזירה י"ט של גליות אטו ב' י"ט של ר"ה: כתב ר"י אם נולדה בשבת אסורה בי"ט שלאחריו כגון אם היה י"ט יום א' פי' וכן ביום ב' אם הוא י"ט כיון שנולדה בשבת דאין י"ט מכין לשבת ולא שבת מכין לי"ט ע"כ ותמהני היאך כתב וכן ביום ב' אם הוא י"ט דכיון דאם נולדה בראשון מותרת בשני כשנולדה בשבת למה תיאסר ביום ב' והלא בין שיהיה יום ראשון קודש או שיהיה חול למחרתו שהוא יום ב' מותר ואפשר דבי"ט של ר"ה קאמר ושמא לא יום ב' של שבוע קאמר אלא יום שני של י"ט שחל להיות באחד בשבת אע"פ שלפ"ז אין טעם למ"ש אם הוא י"ט:

סעיף קטן ח
ביצה שנולדה רובה מערב י"ט וכו' מימרא דר"י בפ"ק דביצה (ז:):

סעיף קטן ט
הלכך אפילו בדק בקינה של תרנגולת מערב יום טוב מימרא דרב מרי שם:

סעיף קטן י
ומ"ש וכגון דאיכא זכר בהדה וכו' עד תלינן דמאתמול היתה שם הכל מבואר שם בגמרא:

סעיף קטן יא
ומה שנתן טעם משום דאף בלא זכר רובן יולדות ביו' כך פירש"י והתוס' והר"ן:

סעיף קטן יב
הלכך מותר ליקח ביצים מן העו"ג בליל ראשון של י"ט דתלינן מעי"ט ילדה וכן בליל שני בשני י"ט של גליות כ"כ הרא"ש והר"ן בפרק קמא דביצה. וכתב ה"ה בפ"ד בשם הרשב"א וטעמא משום דרובן הם של זכרים שאינם יולדות אלא ביום ואפי' בדספנא מארעא הרי אמרן דרובן אינן יולדות אלא ביום ומשום הכי כתב המרדכי דאפילו אין תרנגול זכר בעיר שרי:

סעיף קטן יג
ומ"ש אבל לא בליל ב' של ר"ה כ"כ הר"ן והג"א ופשוט הוא. ובקצת ספרי רבינו כתוב ולא בליל י"ט שאחר שבת וגם זה פשוט דהא בשני י"ט של ר"ה וביי"ט הסמוך לשבת נולדה בזה אסורה בזה. כתב הר"ן דאיכא מאן דשרי ליקח בצים מן העו"ג אפילו ביום א' של ר"ה ובשני י"ט של גליות משום דרובן של ביצים לאו בני יומן נינהו ואזלינן בתר רובא כל היכא דאתי מאן דמזבן לגביה אבל למיזל לבתי דידהו דהו"ל מקום קביעותן אסור דלמא איכא חד דמזבן ביצים בני יומן וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ובסוף פרק אין צדין כתב כך בשם התוס' ומיהו כתב שהוא חוכך אי אזלינן בתר רובא בדשיל"מ כיון דקי"ל אפילו באלף לא בטיל ואפשר דהתם שאני דאיתחזק איסורא עכ"ל. אבל ה"ה כתב בפרק ד' בשם הרשב"א כיון דדבר שיש לו מתירין הוא אסור וכ"כ מדברי רבינו בסימן תקי"ז וכ"כ המרדכי בריש ביצה וז"ל אין להתיר ביצים של עו"ג ביי"ט מטעם דאזלינן בתר רובא דנולדים קודם י"ט דאיכא למימר דביצים הוו כמו דבר המתכבד שמתמעט בכל יום דמיד שנולדו הביצים מיד אוכלים אותם וא"כ ליכא רוב כדמוכח פ"ק דפסחים (ז.) בדבר המתכבד גבי מעות הנמצאין בהר הבית דלא אזלינן בתר רובא משום דאמרינן הראשונים נתבטלו. וכתב עוד שאם החנוני עו"ג מסיח לפי תומו דנולדה קודם י"ט נראה דשרי הואיל ואין העו"ג משביח מקחו דיותר טובים שנולדו מחדש מאותם שנולדו מעי"ט והוא שאין העו"ג בקי בטיב ישראל אבל אם ידע העו"ג דנולד אסור ביי"ט לא סמכינן עליה דמתכוין להשביח מקחו ולהתיר וכתוב בתה"ד דאיירי ביי"ט דעלמא שאינה לאחר השבת דבדידיה ביצה שנולדה אינה אסורה אלא מדרבנן אבל ביי"ט שאחר השבת שאסור מדאוריית' משום הכנה לא סמכינן עליה אמנם נראה דאם חל י"ט בשבת וביום א' דהשתא הוי י"ט שני י"ט שלאחר השבת סמכינן אעו"ג מסיח לפי תומו משום דלדידן דבקיאים בקביעא דירחא אינו אלא מדרבנן ונראה נמי דכ"ש ביי"ט של ר"ה דקי"ל נולדה בזה אסורה בזה אם העו"ג מסיח לפי תומו סמכי' עליה דהכא ליכא הכנה מן התורה כל עיקר ע"כ. ואע"פ שכתב הרא"ש בתשובה כלל י"ח דאין עו"ג מל"ת נאמן אלא

בעדות אשה בלבד וכ"כ גם הרשב"א והריב"ש בתשובה כיון דמידי דרבנן הוא הסומך על דברי המרדכי לא הפסיד:

סעיף קטן יד

השוחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותרות ברייתא ברישׁ ביצה (ב.) וכתב הרא"ש משמע דבכל י"ט איירי אף בי"ט שאחר השבת וא"ת כיון דאשכח גמורות דלמא אם לא נשחטה היתה יולדת היום ותיאסר מספק' וי"ל דלא מיקרי הכנה אם לא שנגמרה הביצה היום ע"י הכנה שמאתמול ובמעי אמה לא נגמרה עד שתצא לאויר העולם ודלא כר' אפרים דמוקי הך ברייתא בי"ט דעלמא אבל בי"ט שלאחר השבת אסורה מספק דלמא הוו מתילדא היום ע"כ והר"ן הסכים לדעת הרא"ש וכתב שכ"נ מדברי הרי"ף וכתב ה"ה בפ"א שכך הכריחו המפרשים ז"ל:

סעיף קטן טו

אפרוח שנולד בי"ט וכו' ברישׁ ביצה (ו.) אתמר אפרוח שנולד בי"ט רב אמר אסור מוקצה הוא ושמואל ואיתימא ר"י אמר מותר וכתב הר"ן לא פסק בזה הרי"ף הלכתא כמאן משום דמספקא ליה ור"ח פסק כרב וכ"ד הרמב"ם בפ"ב אבל הרז"ה פסק כשמואל וכ"ד הרשב"א ז"ל. והרא"ש כתב יש פוסקים הלכה כרב ויש פוסקים כשמואל והגאונים פסקו כרב וכ"ד הרי"ף דאזלינן לחומרא ולהכי לא הזכיר פסק עכ"ל והכי נקטינן:

סעיף קטן טז

ואם נולד בשבת כתב אחי ה"ר יחיאל שאסור בי"ט שלאחריו משום הכנה דודאי שייך ביה הכנה וכו' ויש לתמוה דהא רב דאסר בנולד בי"ט משום מוקצה הוא דאסר ולא משום הכנה אלמא לית ביה משום הכנה ועוד דאם איתא דשייך ביה הכנה מאי טעמייהו דשמואל ור"י דשרו מ"ש מביצה שנולדה בי"ט מיהו בהא איכא למימר דשאני אפרוח דאית ביה טעמא דהואיל ומתיר עצמו בשחיטה כדאיתא בגמרא ואקמייתא נמי יש לתרץ דה"ק מוקצה הוא ומאחר שהוא מוקצה שייך ביה משום הכנה אבל קשה דאי משום הכנה אסר רב באפרוח שנולד בי"ט ע"כ אסור ביום טוב שאחר השבת דהא ביצה שנולדה ביום טוב לא מיתסרא אלא גזירה משום יום טוב שאחר השבת ואם כן מאי אשמעינן ה"ר יחיאל שאם נולד בשבת אסור ביום טוב שאחריו ואפשר שהיא גופה קא משמע לן ה"ר יחיאל דלא מיתסר משום מוקצה דא"כ כשנולד בשבת יהא מותר בי"ט שאחריו דהשתא לאו מוקצה הוא ואע"ג דבין השמשות שלו היה אסור לית לן בה דלא אמרינן מגו דאתקצאי לבין השמשות אלא היכא שהאיסור מחמת אותו היום אבל היכא שהאיסור מחמת יום שעבר כי הכא לא וכמו שכתבו התוספות (ד.) והר"ן ברישׁ ביצה והרא"ש בפרק לולב וערבה אלא טעמא דאיסורא משום הכנה דהשתא כיון דבנולד בי"ט

קי"ל דאסור כ"ש בי"ט שאחר השבת וה"פ ואם נולד בשבת כתב ה"ר יחיאל שאסור בי"ט שאחריו דכיון דשייך ביה הכנה כי אסרינן ליה בי"ט משום גזירה אטו י"ט שאחר השבת הוא כנ"ל ודוחק והר"ן סובר כדברי רבי יחיאל שכתב ברישׁ מס' ביצה הלכך לדידן דאית ליה הכנה דרבה נולדה בזה אסורה בזה ופירות נמי שנשרו בזה אסורים בזה דאע"ג שא"א שיהו אסורין מן התורה כביצה אפ"ה כיון דביומן אסירי אף הוא אינו מכין לחבירו וה"ה לאפרוח שנולד בי"ט נראה דאסור משום מוקצה דאף בשבת שלאחריו אסור דכל שאינו מכין לעצמו אינו מכין לשבת:

סימן תקיד

סעיף קטן א

אסור לכבות הדליקה בי"ט אפילו רואה ביתו שנשרף וכו' בפ"ב דביצה (כב:) בעא מיניה אביי מרבה מהו לכבות הדליקה בי"ט היכא דאיכא סכנת נפשות לא קא מיבעיא לי דאפילו בשבת שרי כי קא מיבעיא לי משום איבוד ממון מאי א"ל אסור איתיביה אין מכבין את הבקעת כדי לחוס עליה ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדירה מותר ההיא ר"י היא כי קאמינא לרבנן ופירש"י איתיביה וכו' ואין לך עישון בית גדול מן הדליקה וצורך י"ט הוא לכבות שלא יצטרך לישב בשרב וגשמים: ר"י דאמר לקמן מכשירי אוכל נפש דשרו ודריש יעשה לכם לכל צרכיכם והאי נמי צרכיהם הוא ואנא דאסרי כרבנן דדרשי הוא לבדו: והר"ן כתב שאחרים פי' דבשביל שלא יתעשן הבית היינו מפני הפסד ממונו ואין כאן צורך י"ט שלא כדברי רש"י דאי מפני שלא יתעשן הבית שהוא יושב אין לך אוכל נפש גדול מזה ואפי' לרבנן שרי ויש בגמ' הוכחה לזה עכ"ל וכ"כ המרדכי בשם רבינו אלחנן דהא דאיבעיא לן מהו לכבות בבית שאין בו צורך י"ט כלל אלא דר בבית אחר אבל דר באותו בית ואין לו בית אחר לדור בו אין לך צורך י"ט גדול מזה ומותר אפילו לרבנן דר"י וכתוב בא"ח בשם התוס' דליקה שנפלה בבית שהוא דר בו ואם לא יכבנה יפסיד סעודתו מותר ואהא דתניא אם בשביל שלא יתעשן הבית מותר כתב המרדכי דמפרש בירושלמי היינו בשאין שם אויר אבל יש שם אויר משליכה ואמאי דאמרינן ההיא ר"י היא כי קאמינא לרבנן כתב הרי"ף וכן רבה וכן אמימר כולהו דחו להא מתניתא ואוקמוה כר"י למימר דלאו הלכתא היא ושמעי' מיהא דלית הלכתא כי הא מתניתא אלא אסור לכבות את הבקעת בין לחוס עליה בין שלא יתעשן הבית או הקדירה הכל אסור והקשו המפרשים דהכא משמע דלית הלכתא כר"י ואילו בפרק אין צדין (ביצה כח:) אמרינן דהלכה כר"י וכתב הר"ן שמפני כך כתב הרז"ה דהא דמסקינן הכא דאסור היינו משום שאין מורין כן ומיהו מדינא קי"ל דשרי והרמב"ן אומר שאינו

נראה כן דהכא ודאי לגמרי אסרי אלא דשמעתא קשיין אהדדי לפיכך כתב ז"ל נהי דקי"ל כר"י במכשירין היינו לומר שהם מותרים מן התורה ולא דרשי' הוא ולא מכשירין ומיהו מדבריהם לא רצו להתירם אלא כפי מה שהם קרובים לאוכל נפש דגריפת התנור התירו לגמרי מפני שהוא מיוחד לאוכל נפש דאי לא שרית ליה אתי לאימנועי משמחת יום טוב אבל בסכין שעמדה מתוך שאפשר בשאלה שהסכין מצוי הוא אצל הכל לא התירו לגמרי אלא על ידי שינוי כיון דאפשר בהכי ובכה"ג נמי אין מורין דסכיני שכיחי ולא אתי לאימנועי משמחת יו"ט אבל כבוי בקעת כדי שלא תתעשן הבית וכבוי הנר מפני דבר אחר אף על פי שהוא צורך אוכל נפש לא רצו להתיר מכשיריו וכן בכחילת העין לא סמכי אדרבי יהודה אלא ביום טוב ב' כללו של דבר קי"ל כר"י דמכשירין מדאורייתא שרו אלא שחכמים חלקו בהם לפי מה שהם עכ"ל וכך הם דברי ר"י שכתב בנ"ד ח"ב וז"ל ולפי מ"ש המפרשים יש בזה ג' חילוקים האחד דבר שאין בו מכשירי אוכל נפש ממש החמירו בו ואסור כגון כבוי הנר מפני תשמיש המטה או כדי שלא יתעשן הבית או לכחול העין וכיוצא בזה הב' דבר דאי לא שרי ליה אתי לאימנועי משמחת י"ט כגון גריפת תנור וכיריים וכיוצא התירו אותן לכתחלה הג' מכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן עם אחרים כגון השחזת סכין ושפוד שנרצם וכיוצא באלו הלכה ואין מורין כן לרבים עכ"ל. ומ"ש ואין מורין כן לרבי' אינו מדוקדק דאפי' יחיד הבא לשאול אין מורין לו כן והרא"ש כ' שמעי' מהא דלית הלכתא כי הא מתני' אלא אסור לכבות את הדליק' בין לחוס עליה בין שלא תתעשן הקדירה והבי' והאי דאסור לכבות כדי שלא תתעשן הקדירה היינו באפשר להצילה מעישון בלח כיבוי כגון שיסירנו מאש זה לבשלה על אש אחר ואם אין לו אש וצריך לבשל קדירתו באש זה ואם לא יכבה תתעשן הקדירה מותר לכבות לצורך אוכל נפש כמו שמותר לבשל ולאפות ומיהו קשה דכל הני אמוראי סברי כרבנן ובפ' אין צדין פסקי' כר"י ואפשר משום דאמרי' התם הלכה ואין מורין כן א"נ במידי דלאו אוכל נפש ממש החמירו טפי עכ"ל וה"ה כתב בפ"ד שיש מקשין על דברי הרי"ף ממ"ש בפ' אין צדין הלכה כר"י ותירצו שלא כל המכשירין שוין ויש שהלכה בהם כר"י ומתוך כך אסרו לכבות את הבקעת מפני הדליקה ומפני תשמיש ומפני שלא תתעשן הבית אבל בשביל שלא תתעשן הקדרה ותבשילו שהוא מכשירי אוכל נפש ממש מותר והוא שאין לו מקום לפנותה וזהו דעת הרשב"א אבל דעת רבינו לאסור הכל כמו שיתבאר בסמוך וכדעת ההלכות עכ"ל וכ"כ שם הרמב"ם בפירוש אין מכבין את האש בשביל שלא תתעשן הקדירה או הבית ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש והרשב"א ז"ל ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן ב

ומ"ש אסור לכבות את הנר אפילו אם צריך לכבותו כדי שישמש מטתו בפ"ב דביצה בעא מיניה אבא בר מרתא מאביי מהו לכבות את הנר מפני ד"א אמר לו אפשר בבית אחר אין לו בית אחר מאי אפשר לעשות לו מחיצה אין לו לעשות לו מחיצה מאי אפשר לכפות עליו את הכלי אין לו כלי מאי א"ל אסור איתיביה אין מכבין את הבקעת כדי לחוס עליה ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדירה מותר אמר ליה ההיא ר"י כי קאמינא לרבנן וכתב הרא"ש שם ובפרק קמא דיום טוב דאף על גב דבעילת מצוה שרי בפ"ק דכתובות (ז.) במתוך הכא שאני משום דהוי כעין מכשירין וכתב הרוקח מכבין בקעת שלא יתעשן הבירה או שלא יתעשן הבית שאינו יכול לישב או לכבות הנר כדי לשמש אבל אם יכול לכפות כלי על הנר או להוציא הנר בבית אחר אין לכבות כדאמרי' בפ' י"ט עכ"ל ונראה שטעמו מפני שהוא סובר שהלכה כר"י לגמרי ולא קי"ל כפשיטותא דאביי אבל כל שאר פוסקים סוברים דקי"ל כפשיטותא דאביי דאסור לכבות הנר מפני ד"א: בסימן תצ"ו נתבאר אם יש חילוק בין י"ט ראשון לי"ט שני בענינים אלו: כתבו התוספות בפ"ב דביצה (כב.) יש למחות בנשים שלא לכסות האור בי"ט אבל בשם ספר אגודה מצאתי כתוב לכסות האש בעפר בלילה כדי שימצאו למחר בי"ט מותר:

סעיף קטן ג

ואפילו להטותו כדי להתרחק השמן מן הפתילה אסור דאף זה חשיב כיבוי ואסור ליקח פתילה מנר הדולק וכו' נר של שעוה שרוצה להדליקו ביום טוב וחס עליה וכו' בפ"ב דביצה שם עולא איקלע לבי רב יהודה קם שמעיה זקף שרגא איתיביה רב יהודה לעולא הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה א"ל לאו אדעתאי ופירש"י זקף שרגא. שהיה רוצה שיסתלק השמן לאחוריו ולא ימשך אחר הפתילה ותכבה: הנותן שמן בנר. בשבת: והמסתפק. הנוטל ממנו ואוכל חייב משום מכבה וכבוי ביום טוב לא אשתרי וכתבו התוספות והמסתפק ממנו חייב משום מכבה אינו ר"ל מפני שממהר כבויה דלא הוה אלא גרם כיבוי וגרם כיבוי בי"ט שרי אף ע"פ שממהר כבויה ובשבת נמי אינו חייב אלא היינו טעמא הואיל דבאותה שעה שהוא מסתפק ממנה מכבה קצת ומכחיש אורו דלא יכול לאנהורי כולי האי כי איכא שמן מועט בנר לכך נראה ככבוי ומכאן יש להתיר קנדילא של שעוה גדולה לחתוך למטה ממנה כיון דבשעה שחותך אותה אינה מכחיש מאור שלה כלל אף ע"פ שהוא גורם לגרום כבויה שרי ודוקא לחתוך אותה באור אבל בסכין אסור אליבא דכ"ע דאמרינן לקמן במתני' חותכה באור בפי שתי נרות עכ"ל וכ"כ המרדכי בפ"ב דביצה טעמא דהכא חייב משום מכבה דכשנוטל השמן מכחיש מאור הנר ודבר זה לא שייך אלא בשמן אבל אם יש חתיכה

של חלב והסיר חתיכה אחת מן הנר או פתילה של שעוה וחתכה באור כיון דאין כאן אלא גרם כיבוי אין כאן איסור וכן אם לוקח אדם אוד מן המדורה להאיר בלילה לא דמי למסתפק מן הנר מיהו העולם רגילים ליזהר ונכון ע"כ וכ"כ בהג"מ פ"ד ובהגה"א כתוב אם חתיכה קטנה של חלב בנר דולק ונוטל אחד מן החתיכות הרחוקות מן הפתילה אין נראה שיהא חייב ומיהו לכתחלה אסור לעשות כן בין בשבת בין בי"ט וכן לחתוך מן הנר של שעוה בשעה שהוא דולק מא"ז ע"כ והרא"ש כתב המסתפק ממנו חייב משום מכבה הא דחשיב ליה מכבה היינו משום דכשממעט השמן ומרחיקו מפי הנר כהה אור הנר ואין דולק יפה כבתחלה והו"ל מכבה ואין לפרש משום שממהר בכביית הנר כשיכלה השמן דהיינו גרם כיבוי שנחלקו רבי יוסי וחכמים דתנן עושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים שאינם יכולים לקבל האור והן מתבקעים ומכבים הדליקה וקי"ל כרבנן דגרם כיבוי מותר ומיהו ההיא דשפופרת ע"פ הנר דאסור דלמא אתי לאסתפוקי מיניה היינו ע"כ מפני שממהר כיבוי שאינו מכחיש מאור הנר כלל שהרי הנר לעולם מלא שמן כי מן השפופרת מטפטף תמיד לאור הנר אף אם יסתפק מעט משמן שבתוך השפופרת אינו מכחיש מאור הנר הלכך נראה לי טעמא דמסתפק מן הנר משום שממהר כבויו ואף רבנן דר' יוסי מודו בהאי גרם כיבוי דחייב דע"כ ל"פ התם אלא משום דאינו נוגע בדבר הדולק אלא עושה חוצה לו דבר הגורם הכבוי כשתגיע שמה הדליקה אבל השמן והפתילה שניהם גורמים הדליקה והממעט מאחד מהם ממהר את הכיבוי ואין ליטול פתילה דולקת מנר זה ליתן בנר אחר דמיד שסלקה מן הנר הו"ל מכבה ומה הועיל אם חזר והדליקה עכ"ל ונראה מדבריו דקנדיל"א של שעוה בעודו דולק אסור לחתכו לשנים אף אם חתכו באור דכיון שעשה מעשה בשעוה ובפתילה חשיב מכבה ואסור ולא דמי לפתילה דשרי לחתכה באור דשאני התם דכשבא לחתכה באור עדיין לא היתה דולקת דלית ביה משום מכבה וכך הם דברי רבינו שלא מצא תיקון לנר של שעוה אלא לתת סביביו דבר המונע מלשרוף קודם שידליקנה כמו שנראה מדקאמר נר של שעוה שרצה להדליקו בי"ט משמע דכשרוצה להדליקה ועדיין לא הדליק מיירי אבל אם היתה דלוקה כבר אינו יכול לעשות שום תיקון וכ"מ מדברי הרא"ש שכתבתי. כתב המרדכי בפ' כל כתבי שיש מתירים ביום טוב לתת סכין או כלי או דבר הניטל על נר של שעוה שלא במקום הדלקתה שאינה אלא גרס כיבוי אבל רבינו יואל פירש דאפילו בי"ט לא שריא גרם כיבוי לכתחלה אלא במקום היזק דוקא עכ"ל: וכתב הר"ן אהא דאמרי' המסתפק ממנו חייב משום מכבה מיהו להוסיף בה פתילות כתבו דשרי דכולה הדלקה

היא דאי לא תימא הכי אסור להדליק ב' פתילות בנר אחד דהא א"א להדליקן כא' אלא ודאי שרי:

סעיף קטן ד

נר שכבה מותר לחתוך ראש הפתילה כדי שיהא נוח להדליק וכולי בפ"ק דביצה שם אמר רב יהודה קינבא שרי ופירש"י למחוט ראש הפתילה שנעשה פחם שקורין מוקיי"ר וכתבו התוספות דל"נ דלקמן קרי ליה מוחטין את הנר לכך נראה דתרי חיטויי יש אחד בשעה שדולק והיינו ההיא דלקמן ויש אחר לאחר שכבה שמתקנין אותו כדי שידליק מהר ומסיר הפחם שבראש הפתילה ובכך נוח כשידליק אותה והיינו ההוא דהכא גם הרא"ש כ' דאין נראה לו פירש"י מהטעם שכתבו התוספות אלא נראה כמו שפירש הערוך אחר שכבה הנר חותכין ראש הפתילה שנשרף וקמ"ל שאין בו משום תיקון כלי שמתקן הפתילה כדי שתהא נוחה לידלק ודוקא כשרוצה להדליק באותה לילה עכ"ל פירוש באותה לילה או באותו יום אבל לתקן מי"ט לחבירו אסור וכ"ש לתקן מיום טוב לחול:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו אבל בליל שני של ראש השנה וכו' נראה שצריך להגיה ולמחוק אבל לפי שאינו נופל בלשון דמשמע שמה שאוסר להדליק בליל ב' של ר"ה הוא מטעם מה שאמר בתחלה שחתך ראש הפתילה ואינו כן שבליל ב' של ר"ה או בליל יום טוב שאחר השבת אפילו לא חתך ראש הפתילה אסור להדליק בה כדפרישית ואפילו לטלטלה אסור לדעת רבינו כמו שנתבאר בסימן תק"א וכך מצאתי בספר מדוייק שלא היה כתוב בו אבל וטעם איסור זה נתבאר בסימן הנזכר וכתב בתה"ד דלדברי האוסרין להדליק בליל ב' של ראש השנה או בליל יום טוב שאחר השבת שיורי פתילה שכבו בראשון איכא למימר דוקא מאותו הצד שהודלקה אבל אם היא ארוכה קצת שיכול להדליק בצדה השני מודה ראבי"ה דמותר להפכה ולהדליק באותו צד והא דאסר ראבי"ה לטלטלה צ"ל דאיירי כגון שהיא קצרה שאינה ראויה להדליק בה באידך גיסא מיהו כתב דאיכא למימר דלא ידליק בצד השני דאיכא למיגזר דלמא אתי למעבד באידך גיסא כיון דאיסור הכנה דאורייתא היא שייך למגזר בה אפס לכאורה משמע להוכיח דהכנה זו דפתילה לאו דאורייתא היא וכיון דאינו אלא מדרבנן לא גזרינן דלמא אתי למעבד באידך גיסא. וכתב עוד ולפי מה שביארנו שאסור להדליק באידך גיסא א"כ אסור לטלטל כדכתב ראבי"ה והיה נראה אפי' היא מונחת בפי הנר דצריך הוא למקומה להניח אחרת תחתיה וקי"ל דכל כלי אע"פ שהוא מוקצה לטלטל מ"מ לצורך גופו ומקומו מותר גבי פתילה לא שרי דלאו כלי הוא כדמשמע בפרק במה מדליקין אמנם בתוס' בפרק כירה איתא להדיא דפתילה שלימה

חשיב כלי וכן משמע בכמה דוכתי בגמ' ומיהו י"ל דהך פתילה חשיב כדחייה בידים וא"כ אפי' לצורך גופו ומקומו אסור: בהג"מ פ"א כתב כדברי האוסרין להדליק בליל שני של ר"ה או בליל יום טוב שאחר השבת שיורי פתילה שכבו בראשין וכתב דה"ה דאסור להדליק בשמן שנשאר בנר שכבה משבת לי"ט או מי"ט של ר"ה לחבירו משום דשמן ציל טפי כשדולקין בו פ"א והוי הכנה וכתב הרוקח דלדברי האוסרין להדליק באותו שמן מרבה עליו שמן אחר ומותר כדאשכחן גבי עצים שנשרו מן הדקל מרבה עליהם עצים מוכנים ומבטלן נראה מדברי הרוקח בדינין הללו דלד"ה נרות לוזי"ש בלע"ז שהדליק בהם בשבת מותר להדליק בהם בי"ט וליכא למימר בהו מגו דאתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא משום דבשבת דין הוא דנר שכבה אסור לטלטלו משום מגו דאתקצאי דחשבינן ליה כאילו דולק כל היום אבל הכא אפי' חשבינן ליה שעודנו דולק מה בכך הרי מותר לטלטל בי"ט נר הדולק ולענין הלכה כבר כתבתי בסימן תק"א שדעת רוב הפוסקים שמותר להדליק בי"ט שני של ר"ה או בי"ט שלאחר השבת שיורי פתילה שכבו ביום ראשון והכי נקטינן:

סעיף קטן ו

נר של בטילה פי' שאינו צריך לו אסור להדליקו ירושלמי בפ' משילין כ' התוספות והרא"ש בסוף פ"ב דביצה ודין זה שנוי שם בירושלמי מחלוקת ובסוף הדברים אמרו רבי נחום בעי קמיה דר"י אמר לא תיאסור ולא תישרי משמע שאין להתיר ולפיכך סתם רבינו דבריו לאיסור וכ"ד הראב"ד וכן דעת הגה"מ בפ"א כ' ר"י נר של בטילה נראה שמדליקו לכבוד דאילו לבטלה ממש פשיטא דאסור אבל מדברי הרמב"ם בפ"א משמע דמותר להדליק נר של בטילה וכתב ה"ה דאע"ג דר"י אמר בירושלמי לא תיאסור ולא תישרי לא סמך עליו רבינו דכיון דבגמרתינו ר"י עצמו השוה אותם דאמר בפ"ק דביצה דכי היכי דאמרי ב"ה מתוך בהוצאה ה"נ בהבערה:

סעיף קטן ז

אבל של בית הכנסת לא חשיב של בטילה ומותר להדליקו כ"כ הרא"ש בפ"ב דביצה וטעמא משום דלשם מצוה ושמחת י"ט מדליקין אותו ושרי על ידי מתוך והרשב"א בתשובה נסתפק בדבר מפני שלא התירה תורה אלא אוכל נפש א"נ דבר השוה לכל נפש אבל כאן שאינו אלא לכבוד בעלמא לא ואע"פ שיש שם משום כבוד בית אלהינו שהרי אסרו לשחוט נדרים ונדבות ביו"ט אלא דבירושלמי שאלו מהו להדליק נר של בטילה וכו' מ"מ נהגו בו היתר להדליק ביו"ט נרות של ב"ה:

סעיף קטן ח

וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ה' סימן י"ח ונראה לפרש דבריו במדליק מבעוד יום דאילו במדליק סמוך לחשיכה אפילו בנר שאינו של מצוה שרי כי היכי דלא ליפלוג על מ"ש התוספות בפ"ב די"ט דמה שנהגו העולם להדליק הנר מי"ט לחבירו ואין מדקדקין אם הוא לילה י"ל דאף על גב שאינה לילה מכל מקום הוה סמוך לחשיכה ואף באותו יום צורך הוא אותו הדלקה אבל רבי' ירוחם כתב יש מי שאוסר להדליק הנר מיום טוב לחבירו דהויא הכנה כלומר שמדליקין ועדיין אינו לילה וכתבו התוספות דנהגו להתיר בסמוך לחשיכה וכו' משמע דפלוגתא היא ומ"מ משמע דהלכה כמאן דשרי דמסתבר טעמיה כתב הרשב"א שנשאל אם מותר לשמש הכנסת לתקן הפתילות והעששיות בי"ט אחר המנחה מאחר שכוונתו הוא לצורך היום כי באולי באותו יום יביאו שמן לאותן עששיות וידליק ונמצא שטורח לצורך י"ט ואע"פ שלא היתה שעת תפלה שכבר גמרו סדר היום והשיב נראה דאסור דכיון דגמרו במנחה סדרו של יום אין דרך להדליק לבו ביום אלא לצורך הערב דומה למ"ש בפ' כל כתבי קערות שאכל בהם ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית וכו' מן המנחה ולמעלה אין מדיחין אותן כוסות וקיתוניות מדיחין כל היום שאין קבע לשתייה ונרות בית הכנסת נראה לי דכעין קערות הן שיש להם קבע שאין מדליקין בחול אלא לכבוד תפלת ערב ובקר וצהרים גם מכבין אותם אחר תפלת הבקר עכ"ל. ותשובה זו נראה שהיא חולקת על תשובת הרא"ש דבסמוך דלהרא"ש אפי' אחר המנחה יש מצוה בהדלקת הנרות ולהרשב"א אחר תפלת המנחה אסור להדליקו לפי שמשם ואילך אין מצוה בהדלקתן וכ"כ האגור ולי נראה דאפשר דלא פליגא שאם בא להדליק נרות בב"ה אחר תפלת המנחה רשאי להדליק להרשב"א נמי דמ"מ מצוה איכא בהדלקת נר בב"ה באי זו שעה שתהיה ולא אסר אלא לתקן הפתילות והעששיות על סמך שמא יביאו שמן באותו היום משום דכיון דגמרו במנחה סדרו של יום אין דרך להדליק בו ביום ואם כן אין דרך להביא שמן אחר תפלת המנחה להדליק לצורך היום אבל אה"נ שאם רצה להדליק מדליק ואינו נמנע ותדע דהא מדמי להו לקערות שאין מדיחין אותן מן המנחה ולמעלה ואם נזדמנה לו סעודה אחר תפלת המנחה פשיטא שרשאי להדיח' והכי נמי דכותיה אם רצה להדליק אפילו אחר תפלת המנחה מדליק דבכל שעה שיש נרות דולקות בבהכ"נ הוא כבוד בית ה' והלכך אם בא לתקן הפתילות והעששיות אחר תפלת המנחה ויש לו שמן להדליקם בו ביום רשאי:

סעיף קטן ט

אין נותנין נר על גבי אילן מעי"ט בפרק כירה (שבת מה.) ומה שנתן רבינו טעם דחיישינן שמא יבא להשתמש באילן כן כתב הרמב"ם בפ"ד והרא"ש כתב בפרק במה בהמה דהא דאין נותנין נר ע"ג דקל בי"ט לא בשביל שיהא נקרא משתמש במחובר אם נוטלו משם אלא גזרינן שמא יעלה באילן כדי ליטלו דלא אמרו חכמים אלא אין עולין על גבי אילן בי"ט ע"כ: כתב הכלבו אסור להניח נר על גבי אילן מעי"ט שמא יעלה באילן ויתלוש עליו או פריו והוי פסיק רישיה וכל תשמיש במחובר אסור משום האי גזירה ודוקא למעלה מג' אבל למטה מג' מותר ע"כ וטעמו ממה שנתבאר בסי' של"ו דשרשי אילן שאינם גבוהים מן הארץ ג"ט מותר להשתמש בהם דכקרקע חשיבי:

סעיף קטן י

אין פוחתין הנר משנה בפרק המביא כדי יין (ביצה לב:) ופי' רבינו בה כפירש"י אבל התוס' פירשו שרגילים לשום באוירו קודם אפייתו קש או ד"א כדי לשמור האויר בשעת אפייה שלא יפלו המחיצות יחד ויסתום האויר ולאחר אפייתו קצת מסלקין אותו דבר שבתוכו וע"ז קאמר אין פוחתין הנר כלומר שאין מסירין מה שבתוכו דהוי כמו גמר כלי והר"ן פי' שדרך היוצרים לעשות כיסוי לכלי חרס שיש להם בית קיבול ומשימין אותם בכבשן כדי שיתייבשו מעט לפי שא"א לתקנם בעודם לחים ואח"כ מוציאין אותם קודם שישרפו לגמרי ונוטלין כיסויים ומתקנין אותם ואותה נטילת כיסוי נקרא פחיתה והיינו דתנן אין פוחתין את הנר כלומר אין נוטלין כיסוי ממנו דבנטילתו משוי ליה מנא והרמב"ם פירש בע"א שכתב בפ"ד שני כלים שהם מחוברים בתחלת עשייתן כגון שתי נרות או שני כוסות אין פוחתין אותם לשנים מפני שהוא כמתקן כלי וכך פי' בפי' המשנה ג"כ ובהג"מ כתב פי' רי"ף ע"ז וז"ל ולאו הכין הלכתא דהא בגמרא מוקי לה כיחידאה וגם בעל הה"ג לא אדכרה כלל משום דלא קי"ל הכי ע"כ ואני לא מצאתי לרי"ף שכתב כן ולא הביא אלא משנתינו כצורתה אלמא קסבר דהכי נקטינן ואולי שנתכוונו לכתוב ר"פ והמעתיקים שגו וכתבו רב אלפס במקום רבי' פרץ:

סעיף קטן יא

אין חותכין הפתילה לשנים אבל בפי ב' נרות שנותן ב' ראשיה בפי ב' נרות וכו' משנה שם אין חותכין את הפתילה לב' ר"י אומר חותכה באור לשתי נרות ובגמרא מ"ש בסכין דלא דקא מתקן מנא באור נמי קא מתקן מנא תני ר' חייא חותכה באור בפי שתי נרות ופירש"י דקא מתקן מנא. אחת היתה ועושה אותה שנים: בפי ב' נרות. נותן ב' ראשיה בתוך ב' נרות אם צריך להדליקן כאחד ומדליק באמצע דלא מוכח דלתקוני מנא קא מכוין אלא להדלקה בעלמא. וכתב הרא"ש משמע דאם אין צריך להדליק שניהם לא

והכי איכא בירושלמי בשצריך לשתיהן ומדהביא הרי"ף הגמרא שמפרש דברי ר"י מכלל דס"ל דהלכה כר"י ולא ידענא טעמא מאי יפסוק כיחידאה במקום רבים דמשמע דרבנן אסרי לגמרי עכ"ל ונראה שטעמו של הרי"ף מדאיתא בגמרא תני בר קפרא ששה דברים נאמרו בפתילה וכו' וחותכה באור בפי שתי נרות ומדסתם בר קפרא כרבי יהודה אלמא הלכתא כוותיה וכן פסק הרמב"ם בפ"ד:

סעיף קטן יב

ולא גודלין אותה ולא מהבהבין אותה עד ויכול לשרותה בשמן ברייתא שם ופירש"י במשנה דפתילה כלי היא להדלקה שצריכה עשייה ותיקון מטעם זה אין גודלין ולא מהבהבין אותה וכתב הרוקח הא דיכול לשרותה בשמן כשאין הנר דולק אבל אם הנר דולק אז חייב משום מכבה שמסתפק מן השמן ופשוט הוא:

סעיף קטן יג

ומותר להסיר הפחם שבראש הנר כשהוא דולק שם אמר רב נתן בר אבא אמר רב מוחטין את הפתילה ביום טוב מאי מוחטין אמר רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב לעדויי חושכא ופירש"י לעדויי חושכא. כשהיא נעשית בראשה פחם מעבירה. וכתב הרא"ש לעדויי חושכא מסיר ראש הפתילה שנשרף ונעשה פחם ומחשיך את הנר ואע"פ שמפילו לארץ והוא כבה מותר כמו שהוא מותר להדליק את הנר להשתמש לאורו כך מותר לכבות מה שמונע הדלקת הנר והרמב"ם אסר להסירו בכלי ואפשר דחשיב ליה תיקון כלי שהוא מתקן הפתילה ולא מסתבר דאין כאן תיקון כלי. וגם מדקאמר מוחטין סתם משמע דבכל ענין מותר עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בפ"ד אינו חותך את ראש הפתילה בכלי אבל נופץ את ראשה בידו. וכתב ה"ה דמדאמרי' גבי אין חותכין את הפתילה לשנים מ"ש בסכין דלא דקמתקן מנא באור נמי מתקן מנא סובר רבינו שכשם שאין חותכין אותה בכלי כך אינו חותך פיה בכלי וכשאמרו מוחטין דוקא ביד אבל שאר המפרשים אומרים שלנפץ את ראשה אפילו בכלי מותר וכשאמרו מוחטין רצו לומר שאפילו במחט מותר להסיר חשכה וזהו דעת ההשגות ולזה הסכים הרשב"א ואין זה מוכרח עכ"ל. ומדברי רש"י והרא"ש נראה שאין מותר להעביר אלא ראש הפתילה שהוא עשוי פחם אבל לחתוך גוף הפתילה לא וכן יל"ד מדברי הרמב"ם שכתב ואינו חותך ראש הפתילה בכלי אבל נופץ ראשה בידו ומדלא כתב אבל חותך ראשה בידו כדקתני רישא אינו חותך ראש הפתילה בכלי משמע דה"ק אינו חותך ראש הפתילה כלומר גוף הפתילה ואפילו בידו מפני שהוא דבר שדרכו להעשות בכלים והוי כמתקן מנא אבל נופץ ראשה בידו כלומר מעביר פחם שבראשה ואפילו במחט מפני שדרכו להעבירו בידו והלכך לית בה משום מתקן מנא: כתב המרדכי בריש ביצה הנשים המדליקות נרות ומכבות

אותם מבע"י יפה עושות בערב ר"ה או ערב י"ט שלפני השבת או ע"ש שלפני י"ט משום הכנה ע"כ וטעמו מפני מה שנתבאר בסימן תק"א ובסי' זה דבליל שני של ר"ה ובליל י"ט שאחר השבת אסור להדליק שיורי פתילה שכבו בראשון לדעת קצת פוסקים מפני שבמה שכבה בראשון הוכנו להדליק בהם פעם שנית והו"ל מכין משבת לי"ט ואסור אם לא שהודלק ונכבה מע"ש וכבר נתבאר שאין הלכה כן: כתוב בהג"א פרק המביא כדי יין וברוקח המדליק ליל יום טוב צריך לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של יום טוב וכתב הגה"מ פ"ה מה"ש והמרדכי בפרק ב"מ דהכי איתא בירושלמי:

סימן תקטו

סעיף קטן א

עו"ג שהביא דורון לישראל בי"ט אם יש במינו במחובר או שמחוסר צידה אסור לאוכלו בו ביום וכו' בפרק אין צדין (ביצה כד:) א"ר פפא הלכתא עו"ג שהביא דורון לישראל בי"ט אם יש באותו המין במחובר אסור ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו ואם אין מאותו המין במחובר תוך התחום מותר חוץ לתחום אסור והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר ופירש"י אם יש מאותו המין במחובר אסורין משום מוקצה ואפילו לר"ש יש מוקצה בגרוגרות וצמוקים ומחובר כגרוגרות וצמוקין דמו מדלא לקטן מאתמול אקצינהו מדעתיה ולא תחלוק במחובר בין שלו בין של עו"ג ולערב אסורין בכדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת יו"ט והא דקאמר לערב אסורין בכדי שיעשו הא לאחר כן מותרין אחולי לערב ראשון נמי דאע"ג דליל י"ט ב' הוא ממתין בכדי שיעשו ומותרין ממ"נ אם הלילה חול הרי המתין בכדי שיעשו ואם קודש הוא נמצא נלקטו בחול כך דעתי נוטה ויש לי ראיות הרבה מההיא בר טביא דעירובין ומביצה שנולדה בזה מותרת בזה אלמא האחד חול הוא וממ"נ מותר וכתב הרא"ש שהקשה ר"ת לפירש"י דפי' משום שלא יהנה ממלאכת יו"ט מהא דתנן המבשל בשבת בשוגג יאכל ואמאי והא נהנה ממלאכת שבת היא ואפ"ה שרי וכל שכן כשהעו"ג עושה המלאכה מעצמו ויש ליישב פירש"י דיותר החמירו בעו"ג שעשה לצורך ישראל ממה שעשה ישראל בשוגג דבמלתא דלא שכיח לא גזרו ור"ת פי' דטעם שצריך להמתין לערב בכדי שיעשו משום גזירה שמא יאמר לעו"ג להביא לו בי"ט כדי שיאכל לערב מיד ולהאי טעמא צריך להמתין עד ערב שני בכדי שיעשו דחיישינן שמא יאמר לעו"ג להביא ביום ראשון כדי שיאכל בי"ט שני והאי טעמא לא שייך אלא בעו"ג שעושה בשביל ישראל אבל אם עשה בשביל עצמו מותר לערב מיד כדמוכח בפ' שואל גבי מרחץ אם רוב עו"ג בעיר למ"ש רוחץ בה מיד דאפי' ביום השבת מותר ליהנות ממה שעושה העו"ג לעצמו כדתנן מילא מים

לבהמתו משקה אחריו ישראל וכו' או בדבר הניצוד מאליו לא שייכא הך גזירה הלכך מההוא טביא אין ראיה שנצוד מאליו ולפר"ת היה צריך להמתין בכדי שילך העו"ג למקום שצד העו"ג הצבי והדגים ותלש הפירות ויחזור לכאן דאלת"ה אלא בכדי תלישה וצידה בלבד אכתי איכא למיחש שמא יאמר לעו"ג בי"ט כדי שיאכל בלילה אחר שעה מועטת ושמא י"ל דלא החמירו כולי האי ויראה שימתין עד שעה שיוכל להביא מאותו המין הנמצא בסמוך לעיר ולא נחמיר כולי הא בכדי שיביא מן המקום שהביאן העו"ג וגם בעל ההלכות כתב כר"ת ושני י"ט שחלו בחמישי ובששי והובא ביום ראשון כ' בעל העיטור שאסור עד מ"ש בכדי שיעשו שלא להביא לצורך שבת וה"ר יחיאל מפרי"ש התירו בשבת שאין להחמיר כולי האי וכן מסתבר ולפי' רש"י אסור לכל ישראל בכדי שיעשו שלא יהנה ממלאכת י"ט אבל לפר"ת שפי' משום שמא יאמר לעו"ג להביא בי"ט שיאכל לערב מיד מסתברא שמותר לישראל אחר מיד ולא חיישינן שיאמר לעו"ג להביא בשביל אחר דאין אדם חוטא ולא לו כל זה לשון הרא"ש ז"ל ומחלוקת זה דרש"י ור"ת כתבוהו התוס' בפרק הנזכר ובפ' בכל מערבין (עירובין לט:) והמרדכי בפ' בכל מערבין ומעתה יתבארו דברי רבינו דמ"ש אם יש במינו במחובר היינו מימרא דרב פפא:

סעיף קטן ב

ומ"ש או שמחוסר צידה הכי משמע התם בגמרא דמחוסר צידה דינו כמחובר לקרקע וכן משמע מדאיתא בפרק בכל מערבין (עירובין לט:) ההוא בר טביא דאתציד בראשון ואשתחיט בשני ואסיקנא דשרי משום דב' קדושות הן אלמא בו ביום מיהא אסור:

סעיף קטן ג

ומ"ש אסור לאכלו בו ביום ואפי' לטלטלו כן כתבו שם הרי"ף והרא"ש וז"ל הא דאמרינן אם יש מאותו המין במחובר אסור לא מיבעיא באכילה דאסור אלא אפי' לטלטל נמי אסור דלא חזי לאכילה וכמוקצה דמי והכי אמרינן בהדיא בגמרא (ביצה כד:) פירות בני יומן מי שרו בטלטול:

סעיף קטן ד

ומ"ש ולערב אסורין בכדי שיעשו לפי' רש"י בשני י"ט של גליות מותר מיד בליל י"ט שני בכדי שיעשו מבואר הוא:

סעיף קטן ה

ומ"ש ומיהו גם אם הובא ביום ב' צריך להמתין במי"ט בכדי שיעשו פשוט הוא דהא סתמא קאמר רב פפא אסורין לערב בכדי שיעשו ל"ש נלקט ביום ראשון ל"ש נלקט ביום ב' ובהדיא אמרינן בפ' בכל מערבין (עירובין מ.) גבי הנהו בני גננא דגזו להו עו"ג אסא בי"ט שני ואסיקנא דבעינן בכדי שיעשו ומ"מ ל' רבינו שכתב ומיהו צריך ביאור ונראה

דה"ק אע"פ שרש"י מיקל בנלקט בראשון להתירו בי"ט שני בכדי שיעשו לא תימא די"ט שני כחול משוי ליה ודבר הנלקט בשני יהא מותר בו ביום לדעתו או לערב בלא כדי שיעשו דליתא דגם בנלקט בשני צריך להמתין במי"ט בכדי שיעשו:

סעיף קטן ו

ומ"ש אבל בשני י"ט של ר"ה או בי"ט שלאחר השבת או שלפניו צריך להמתין במי"ט ושבת כדי שיעשו זהו פשוט דהא לא שרי רש"י מיד בליל י"ט שני אלא משום מה נפשך אם חול הוא הרי המתין בכדי שיעשו ואם קודש הוא הרי נלקט בחול והאי טעמא לא שייך בשני י"ט של ר"ה ולא בי"ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה וכ"כ התוס' בפרק בכל מערבין (עירובין לט:) דבשבת וי"ט אף לפי' רש"י אסור מזה לזה וכ"כ הר"ן בריש מסכת ביצה דאפי' פירות שנשרו בזה אסורין בזה דכיון דביומן אסורין אף הוא אינו מכין לחבירו:

סעיף קטן ז

ומ"ש ופירוש כדי שיעשו כדי התלישה והצידה לבדה וכו' כ"כ התוס' בפ' בכל מערבין דלפי דברי רש"י שפי' דטעם בכדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת י"ט א"צ להמתין כשיעור שילך ויצוד ויבא ויתלוש ויביא אלא שיעור תלישה שהוא ברגע אחד קטן דאז לא יהנה ממלאכת י"ט וכתבו דבה"ג מפרש דצריך להמתין עד מוצאי י"ט בכדי שיעשו וטעם כדי שיעשו יש לפרש משום שמא יאמר ישראל לעו"ג לעשות בי"ט כדי שיאכל לאלתר במי"ט ולפי טעם זה היה צריך להמתין במי"ט שני כשיעור שיתלוש ויביא דאי כדי שיתלוש לבד איכא למיחש שמא יאמר לעו"ג בי"ט לתלוש כדי שיאכל במי"ט אחר שעה מועטת ושמא י"ל דכולי האי לא החמירו חכמים עכ"ל. וכבר כתבתי כן בשם הרא"ש לדעת ר"ת שהוא כדעת בה"ג אלא שהוא כתב שנ"ל שימתין עד שעה שיוכל להביא מאותו המין הנמצא סמוך לעיר ויתבאר בדברי רבינו בסמוך אבל הר"ן בפרק א"צ אע"פ שכתב שדברי רש"י עיקר כתב דכדי שיעשו היינו כדי שילך העו"ג למקום שלקט ונגמר המלאכה ויחזור לכאן ואם נסתפק לו מהיכן הביאו כדי שיבואו מחוץ לתחום והכי מוכח במס' מכשירין (פ"ב) דתנן התם מצא בה ירק אם רוב עו"ג לוקח מיד כלומר למ"ש אם רוב ישראל ממתין בכדי שיבואו ממקום קרוב מחצה על מחצה ממתין בכדי שיבואו ממקום קרוב והאי ירק ודאי איסורו משום מחובר הוא ולא הזכיר שיעור תלישה לפי שהיא נעשית בשעה מועטת וקאמר דצריך להמתין כדי שיבואו ממקום קרוב אלמא שיעור הבאה נמי בעינן עכ"ל וגם הרשב"א כתב בתשובה בשם ר"ח דכדי שיעשו היינו כדי שילך משחשכה בגן ויגזוז ויביא ומבואר בדבריו שר"ל שצריך להמתין לפי ריחוק מקום הבאתן או הקירוב וה"ה כתב בפ"ב מה' י"ט פי' כדי שיעשו יש מי

שכתב כדי שילך לפרדס או לגן שממנו היו הפירות ויביא כאן ויש מי שכתב שאם הוא רחוק שרי כשיעור שהיה חוץ לתחום והראשון נראה יותר וכ"כ רבינו בפ"ו מה' שבת עכ"ל והגה"מ כ' בפ"ו מה' שבת בשם סמ"ק דבר שיש במינו במחובר אסור לישראל בכדי שיעשו היינו הלקיטה ולא ההבאה אבל לישראל שבשבילו בא צריך להמתין גם בכדי ההבאה למאן דבעי בכדי שיעשו בחוץ לתחום ומיהו יש להסתפק אי סגי בכדי ההבאה מחוץ לתחום לחודא או ממקום שהובאה משם אפי' רחוק הרבה וגם יש לספק אי סגי בלילה או אם צריך להמתין בכדי שיעשו ביום ומסתברא להקל בכולה עכ"ל כתבו התוס' בפ"ג דביצה (כד:) יש לספק אם הביא קופה מליאה פירות אם צריך להמתין כדי שילקט באדם אחד או בכמה בני אדם:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו וקודם בכדי שיעשו אסורים לכל אף למי שלא הובאו בשבילו נתבאר בדברי הרא"ש שכתבתי דלפי' רש"י אסור לכל ישראל בכדי שיעשו שלא יהנה ממלאכת י"ט אבל לפר"ת שפי' משום שמא יאמר לעו"ג להביא בי"ט שיאכל לערב מיד מסתבר שמותר לישראל אחר מיד:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואפי' אם ספק אם נלקטו היום אם לאו אסורין זהו בין לפי' רש"י בין לפי' ר"ת דהכי אסיקנא בהדיא בגמרא (ביצה כד:) דהלכה כמ"ד ספק מוכן אסור ובסי' תצ"ז כתבתי שי"א דהא דאסרינן ספק מוכן דוקא ביום ראשון אבל יום שני לא משום דהוה ליה ספק ספיקא ויש שחולקים בדבר ואם ספק מוכן צריך להמתין בכדי שיעשו נתבאר בסימן שכ"ה ויתבאר עוד בסימן זה ותור וגוזל שביד עו"ג אם חוששין שמא ניצוד היום אכתוב בסי' תקט"ז בס"ד:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו אבל אם ניכר בהם שלא נלקטו היום מותרין מיד אם היו בתוך התחום בפרק בכל מערבין (עירובין מ.) ההיא ליפתא דאתי למחוזא ונפק רבא חזייה דכמישא שרא רבא לזבוני מיניה אמר הא ודאי מאתמול נעקרה מאי אמרת מחוץ לתחום אתאי הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר וכל שכן האי דאדעתא דעו"ג אתא כיון דחזא דקא מפשי ומייתי להו אסר להו וכתב רבינו אם היו בתוך התחום משום דבישראל שהובאו לצרכו מיירי אבל לישראל אחר אפילו הובאו מחוץ לתחום שרי כמבואר בהאי עובדא וכמ"ש רבינו לקמן דהבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר. ומהאי עובדא משמע דפירות שתלש עו"ג לעצמו בי"ט שהם אסורין לישראל ביומן משום מוקצה וכ"כ הר"ן בפ' א"צ ובגמ' פ' אין צדין (ביצה כד:) אמרינן דכוורי דאדימי ופירי

דכבישי בירקא שרו ופירש"י כווריי דאדימי. אדומים שלא נס ליחן ואדמימות שתחת לחייהן: ופירא דכבישי בירקא. כשלקטם וטמנם מיד בירק שלא יבריח לחלוחן והני ודאי מוכן נינהו דניכרין שמעי"ט הם ואשמעינן דאע"ג דדמי לבני יומן לא חיישינן למראית העין:

סעיף קטן יא

ומ"ש ולר"ת אפי' בשני י"ט של גליות אסורין עד מוצאי י"ט שני כדי שיעשו כבר נתבאר שזהו דעתו של ר"ת:

סעיף קטן יב

ומ"ש ופירוש כדי שיעשו כדי שיוכלו להביא ממין זה ממקום הקרוב וכו' גם זה נתבאר בדברי הרא"ש שאע"פ שלפי טעמו של ר"ת היה ראוי להמתין כדי שילך למקום שצד העו"ג הצבי והדגים ותלש הפירות ויחזור לכאן מ"מ י"ל שלא החמירו כ"כ ויראה שימתין עד שעה שיוכל להביאו מאותו המין הנמצא בסמוך לעיר ולא נחמיר כולי האי בכדי שיביא מן המקום שהביאו העו"ג:

סעיף קטן יג

ומ"ש ודוקא לאותו שהובא בשבילו אבל לאחרים מותרים מיד בלילה פירושו הא דאסר ר"ת עד מי"ט שני דוקא לאותו שהובא בשבילו אבל לאחרים מותר בליל י"ט שני מיד אפי' קודם בכדי שיעשו דכיון שטעמו של ר"ת אינו אלא משום שמא יאמר לעו"ג להביא בי"ט כדי שיאכל לערב מיד או שיאמר לעו"ג להביא ביום ראשון כדי שיאכל בי"ט שני כל שאינו מותר אלא לישראל אחר לא חיישינן שיאמר לעו"ג להביא בשביל אחר דאין אדם חוטא ולא לו וכ"כ רבי' ירוחם עו"ג שהביא דורון לישראל זה מתוך התחום ויש במינו במחובר לפי' רש"י אסור אף לישראל אחר עד לערב בכדי שיעשו ולפי' ר"ת מותר לישראל אחר לערב מיד ולא בעינן בכדי שיעשו אלא דוקא לישראל שבאו בשבילו ע"כ ואע"ג דלרש"י אפי' לישראל עצמו מותר בכדי שיעשו בהא ר"ת לקולא ורש"י לחומרא דרש"י לטעמיה שפירש דטעמא דאיסורא כדי שלא יהנה ממלאכת י"ט דאפי' בישראל אחר שייך האי טעמא אבל לפי' ר"ת שפי' דטעמא כדי שלא יאמר לעו"ג להביא בי"ט כדי לאכול לערב מיד כל שאסור לאותו שנלקטו וניצודו עד כדי שיעשו בישראל אחר לא שייך האי טעמא דאין אדם חוטא ולא לו מיהו היינו לדעת הרא"ש שכתב לפי' רש"י אסור לכל ישראל בכדי שיעשו שלא יהנה ממלאכת י"ט אבל לפי' ר"ת שפירש משום שמא יאמר לעו"ג להביא בי"ט שיאכל לערב מיד מסתבר שמותר לישראל אחר מיד וכו' וכן כתב בתה"ד לדעת הרא"ש אבל סמ"ק כתב אם יש בו חששא דאיסורא דאורייתא כגון דמחובר או דצידה אסור לשני הימים עד כדי שיעשו של ליל מוצאי י"ט אפי' בב'

י"ט של גליות ואפי' לישראל אחר שלא הובאו בשבילו אסורין וכ"כ המרדכי בפ' בכל מערבין וכ' בתה"ד שהורה אחד מהגדולים כדברי סמ"ק אמנם אם יש בדבר צורך כגון שזימן אורחים נכבדים וקא בעי להו הך דורון נראה דיש לסמוך אדברי האשיר"י דכתב אפי' לפי' ר"ת שרו לישראל אחר משום דליכא למיגזר בכה"ג ולכך נראה להתיר הואיל ולפרש"י שרי אפי' לאותו ישראל שהובאו בשבילו:

סעיף קטן יד

ומ"ש ואפי' אותו שהובאו בשבילו אם העו"ג תלשן לצרכו מותרין מיד בלילה וכן דבר הניצוד מאליו או פירות שנשרו מאליהן אסורין בו ביום ובלילה מותרין מיד ג"ז מבואר בדברי הרא"ש שכתבתי דטעמא דר"ת לא שייך אלא בעו"ג שעושה בשביל ישראל אבל אם עשה בשביל עצמו מותר לערב מיד או בדבר הבא מאליו לא שייכא הך גזירה ומשמע ודאי דלא אתא הרא"ש אלא להתירם לערב מיד אבל בו ביום פשיטא דאסורין משום מוקצה וכ"ה דעת הגה"מ בפ"ו מהל' שבת וכ"כ הרא"ש עצמו בתשובה והביאם רבי' בסימן תקי"ז והביא ראיה מליפתא דמחוזא ואף על פי שכתב הרא"ש דאפי' ביום השבת מותר ליהנות ממה שעושה העו"ג לעצמו כדתנן (קכב.) מילא מים לבהמתו משקה אחריו ישראל וכו' הנך שאני דלית בהו משום מוקצה ואע"ג דקתני הדליק נר משתמש לאורו ישראל הא לא נגע ישראל בנר משא"כ בפירות הנושרין או תלשן עו"ג לצרכו או דבר הניצוד מאליו או שצדו עו"ג לצרכו דאית בהו משום מוקצה ולא מייתי הרא"ש ראיה מהנך אלא לומר דכל שעושה העו"ג לעצמו לא מיתסר מפני מעשה העו"ג והלכך אי מידי דלית ביה מוקצה הוא מותר בו ביום ואי מידי דאית ביה מוקצה הוא כשיוצא היום שכבר עבר איסור מוקצה אינו אסור כלל משום מעשה העו"ג אלא מותר מיד ואפי' בליל ב' של גליות וכ"כ המרדכי והג"א בפרק בכל מערבין וז"ל אבל דבר הניצוד או הנלקט ממילא או בשביל עו"ג א"צ כלל להמתין בכדי שיעשו ומותר בי"ט שני לכ"ע ואפי' אם אחר צידתו נמלך והביאו לישראל כיון שלא צדו בשביל ישראל א"צ להמתין בכדי שיעשו עכ"ל. ואע"פ שהרא"ש לא חילק בין עו"ג העושה בשביל ישראל לעושה בשביל עצמו אלא לדעת ר"ת התוספת בס"פ בכל מערבין (עירובין דף לט:) חילקו כן גם לדעת רש"י מההיא דפרק שואל (שבת דף קנא.) אם רוב עו"ג בעיר במ"ש רוחץ בו מיד כ"כ רבי' ירוחם וכ"כ בהגה"מ פ"ב בשם סמ"ק וז"ל דבר שנעשה בשביל עו"ג או נעשה מאליו אם יש שם חשש דצידה או דמחובר דיש לחוש שנצוד או נלקט היום אז ודאי בו ביום שהובא אסור משום מוקצה אבל הובא בי"ט ראשון מותר בי"ט שני בב' י"ט של גליות אבל בשני י"ט של ר"ה או י"ט שלאחר השבת או לפניו אסור אף ביום ב' אבל

במי"ט שני מותרין מיד אף בלא כדי שיעשו כיון שלא נעשה בשביל ישראל ואם נצוד או נלקט בשביל ישראל לפי' ה"ג צריך להמתין עד מי"ט שני בכדי שיעשו ולפי' רש"י צריך להמתין רק מוצי"ט ראשון בכדי שיעשו ע"כ ובפ"א כתב בשם סמ"ג והתוספת דפירות שנשרו מאליהן בי"ט ראשון של גליות מותרות בי"ט שני. והתוס' כתבו בפרק אין צדין (ביצה כד:) ר' יהודה היה אוסר במחובר וביצה אפי' לא הביאום בשביל ישראל רק בשבילו או בשביל עו"ג אחר ולא משמע כן גבי מרחץ בשבת דשרי הואיל ואיכא עו"ג בעיר ואין סברא לחלק בין דבר אכילה לד"א ע"כ. ומשמע דלענין ליל י"ט שני וכן לענין כדי שיעשו קאמרי דר"י סובר שכשם שכשנלקטו בי"ט ראשון בשביל ישראל צריך להמתין עד מי"ט שני בכדי שיעשו ה"ה כשנלקטו בשביל עו"ג בי"ט ראשון דצריך להמתין עד מי"ט שני בכדי שיעשו דאין חילוק בין נלקטו בשביל עו"ג לנלקטו בשביל ישראל והם חולקין עליו ואומרי' דהא ודאי יש חילוק בין נלקטו בשביל עו"ג לנלקטו בשביל ישראל כדאשכחן גבי מרחץ דשאני לן בין היכא דרובא עו"ג להיכא דאין רובא עו"ג כמו שנתבאר בסימן שכ"ז כתב האגור כל דברי רבינו ואח"כ כתב ונהגו להתיר באשכנז כרש"י כשבאו מאליהן אבל מורי אבי ז"ל החמיר לעצמו ע"כ ואיני יודע למה תלה ההיתר ברש"י שהרי כבר נתבאר דלדברי הסוברים כרבינו תם נמי שרי כשבאו מאליהן ואפשר דמשום דלדעת רש"י ליכא מאן דפליג דשרי דהא לא איתעביד בהו מלאכה בשביל ישראל אבל לדעת ר"ת אע"ג דכמה רבוותא שרו מ"מ רבינו יהודא אסר מש"ה תלה שריותא ברש"י ולפ"ז נראה שאביו שהיה מחמיר טעמו מפני שהיה חושש לדברי רבינו יהודה לפי שנראה מדברי המרדכי שהוא נוטה לדעתו שכתב אבל רבינו יהודה מפרי"ש היה אומר דבכל מידי דאכילה אסור גם כשנעשה בשביל עו"ג גזירה שמא יעשה המלאכה דמתוך שהוא להוט כ"כ גזרינן ומדכתב סברת רבינו יהודה לבסוף משמע דהכי ס"ל:

סעיף קטן טו

ואם חל י"ט ביום ה' וששי והובאו ביום ראשון כלומר דאילו הובאו ביום ב' גם לפירש"י צריך להמתין עד מ"ש בכדי שיעשו כמו שיתבאר אבל היכא שהובאו בראשון דלפי' רש"י מותרין בליל י"ט ב' בכדי שיעשו ולרבי' תם אסורין גם בי"ט שני איפליגו בעל העיטור והר"י מפרי"ש לדעת ר"ת אם אסורין עד ליל שבת או מוצאי שבת ואע"פ שהרא"ש לא כתב אלא והר"י מפרי"ש התירו בשבת שאין להחמיר כולי האי ולא הזכיר כדי שיעשו סובר רבינו שלא התיר אלא דוקא בכדי שיעשו דאין סברא להקל יותר במי"ט לשבת מבמי"ט לחול ודין זה שנחלקו בו בעל העיטור והר"י מפרי"ש כתבו הרא"ש בפ'

אין צדין והתוס' כתבו שם אומר הר"י די"ט שחל להיות בה' בשבת ובע"ש או באחד בשבת ובשני בשבת הבא ביום ראשון שרי ליום ג' ולא בעינן הראוי לעשות דשני ימים קודם לא שייך שמא יאמר לעו"ג ויש להחמיר בדבר ע"כ ואע"פ שהתוספות כתבו שיש להחמיר בדבר כתב הרא"ש דמסתבר כדעת ר"י: כתב בת"ה דלדברי סמ"ק דקאמר דדבר שיש בו חשש מחובר או צידה שהובא ביו"ט ראשון אסור ביו"ט שני אפילו לישראל אחר א"כ אם הובאו דגים בי"ט ראשון שחל להיות בה' א"א ליהנות מהן אפילו בשבת שאחר יו"ט ואע"פ שכתב אשיר"י בשם ר' יחיאל דאפילו לפר"י שרי בשבת שאחריו נראה דהיינו בפירות שנלקטו מן המחובר דחזו לשבת למיכלינהו חיים אבל דגים דצריכים בישול ובשבת אסורין לבשלם ובי"ט שני נמי א"א לבשלם משום דמוקצין הם אסורין אפי' לישראל אחר עכ"ל: כתב הכלבו שנוהגין היתר חכמי לוניל וגם הראב"ד ז"ל בפירות או בביצה שנולדה ביו"ט הא' של ר"ה והוא ביום ה' בשבת לפי ששני ימים של ר"ה אינן משום קדושה א' אלא משום גזירה דהא אנן בקיאינן בקביעא דירחא הלכך די לנו שנאסור אותו הדבר לעצמו של יו"ט שני ששני הימים הם כיומא אריכתא ולא נאסור אותו ליום השבת משום גזירה אחרת דהכנה שאין לנו לגזור שתי גזירות זה אחר זה אמנם יש מן החכמים חולקין על זה בשני י"ט של ר"ה ע"כ ודעת הרוקח נראה שהיא כדעת האוסרין: וכתב בתשובת הרשב"א מה שאמרת בעו"ג שהביא דורון לישראל בדברים שיש במינן במחובר לקרקע ביו"ט של ר"ה שחל להיות בה' בשבת וה"ר שלמה בן אברהם דמונטפלי"ר התיר לאכלן בשבת משום דלא אמרינן הכנה משני ימים כ"א מיום א' תשובה מי הוא שיבא אחרי הר"ב ז"ל את אשר כבר עשה וכבר הורה זקן בהכנה דרבנן אבל לדין יש תשובה דכל יו"ט של ר"ה כיומא אריכתא שוו להו רבנן לכולהו מילי בר מלגבי מת ואנו לא ראינו מי שנהג בו היתר בכל מקומותינו עכ"ל: כתב בהג"מ החדשות שדעת הרמב"ם כדעת ה"ג ולא חש לקימחיה מי שכתב כן דבהדיא סובר הרמב"ם כדעת רש"י שהרי כתב בפ"א שני ימים טובים אלו של גליות שתי קדושות הן ואינם כיום אחד לפיכך דבר שהוא מוקצה ביום טוב ראשון או שנולד בראשון אם הכין אותו לשני ה"ז מותר כיצד ביצה שנולדה בראשון תאכל בשני חיה ועוף שניצודו בראשון יאכלו בשני דבר המחובר לקרקע שנעקר בראשון יאכל בשני ולא חילק בין ניצודו ונתלשו בשביל ישראל לניצודו ונתלשו בשביל עו"ג. וכתב ה"ה שמדין ביצה המפורש בגמרא דשני י"ט של גליות נולדה בזה הותרה בזה למד לדבר המחובר ובפ"ב יתבאר אם צריך להמתין בכדי שיעשו וי"א המחובר שנתלש בי"ט אינו מותר עד מי"ט שני בכדי שיעשו והעיקר כדברי רבי' וכן הסכים הרשב"א ז"ל עכ"ל וכתב רבי' ירוחם שכן דעת הראב"ד

והרי"ף שכן הורה הרשב"א הלכה למעשה וכבר כתבתי שהר"ן ג"כ כתב שדברי רש"י עיקר. אבל הרא"ש נראה מדבריו שסובר כר"ת שהרי כתב על דברי הר"י מפרי"ש שהם לדעת ר"ת שכן מסתבר וסמ"ג כתב ג"כ שריב"ש היה נוהג הלכה למעשה כדעת ה"ג: ולענין הלכה נקטינן כהנך רבוותא דשרו דרבים וגדולים הם ובמידי דרבנן כתב סמ"ג אם ליקט העו"ג בשבת פירות וצד דגים בשביל עו"ג ובשביל ישראל אסור למ"ש בכדי שיעשו כמו שמפורש בירושלמי אבל אין ידוע אם בשביל ישראל צד דגים בשבת אם לאו או בהיפוך שידוע לכל שבשביל ישראל נעשה אבל ספק אם נלקט היום בשבת אם לאו אותו היום אסור משום ספק מוכן אמנם אם מותרים למ"ש מיד כשמואל ר"פ שואל (שבת קנא.) דאמר אין צריך להמתין במ"ש כדי שיעשו גבי הא דתנן עו"ג שהביא חלילין לא יספוד בהם ישראל אא"כ באו ממקום קרוב ואמר שמואל חיישינן שמא חוץ לחומה לנו פי' חששא זו לקולא יש לנו לומר שבאו ממקום קרוב ומותר עכ"ל. ובס"ס זה יתבאר שהגאונים חולקים ומפרשים דהא דאמר שמואל חיישינן לחומרא קאמר ושם אכתוב דברי הר"ן וה"ר יונה דמשמע מינייהו דאפי' לדברי המפרשים דחיישי' לקולא קאמר שמואל היכא דמספקא לן אם נלקטו היום אם לא אסור. ונראה שזה שכתב סמ"ג דאם ליקט בשביל עו"ג ובשביל ישראל אסור למ"ש בכדי שיעשו היינו דווקא כשהרוב ישראל או לפחות מחצה על מחצה אבל אם הרוב עו"ג לא בעינן כדי שיעשו ואפילו בו ביום היה מותר אם לא מפני שהוא מוקצה וכ"כ הרא"ש בס"פ אין צדין דקמח שנטחן היום שרי בעיר שרובה עו"ג דכיון דרובה עו"ג אדעתא דעו"ג טחני ליה וכתבו רבינו בסימן תקי"ז: כתב הרוקח כמהין ופטריות שהביא עו"ג לישראל אסורין ונ"ל דאיצטריך לאשמועינן דלא תימא חשיבי מחובר לקרקע מאחר שגם על העצים הם גדלים לפעמים דכיון דמקום גדילתם הוא כמחובר לקרקע דמי וכדאמרינן בפ' ח' שרצים האי מאן דעקר פיטורא מחצבא חייב משום דעוקר דבר מגידולו: גרסינן בפ' בכל מערבין הנהו בני גננא דגזו להו עו"ג אסא ביומא טבא לאורתא שרי להו רבינא לאורוחי לאלתר אתו ושיילוה לרבא אמר להו בעינן בכדי שיעשו וכתב הר"ן בפרק אין צדין וא"ת ואמאי מצריכינן להריח כדי שיעשו דהא מחובר מותר להריח בו בשבת ויו"ט כדאמרינן בסוכה (לז:) הדס במחובר מותר להריח בו י"ל כיון דאי אפשר להם להשתמש ממנו במקום זה אלא על ידי הגזיזה אסור להריח בו דמ"מ הרי הן נהנין עכשיו ממלאכ' י"ט ואיכא למיגזר שמא יאמר לעו"ג לגוזזו:

סעיף קטן טז

ודבר שאינו במינו במחובר ואינו מחוסר צידה אם בא מתוך התחום מותר לכל פשוט במימרא דר"פ שכתבתי אם אין מאותו המין במחובר תוך התחום מותר:

סעיף קטן יז

ומ"ש ואם בא מחוץ לתחום אסור לאוכלן למי שהובאו בשבילו ואחרים מותרי' אף לאכלן ג"ז שם במימרא דר"פ חוץ לתחום אסור והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר ופירש"י דטעמא משום דכיון דאיסור תחומין דרבנן לא אחמור כולי האי ודי אם אסרוהו על זה וכתב הר"ן דלדברי הרי"ף והרמב"ם שסוברים דתחום ג' פרסאות דאורייתא אפשר שהטעם שהקילו להתירו לישראל אחר היינו משום דאיסור תחומין אינו שוה בכל שמה שהוא לאחד חוץ לתחום הוא לאחר תוך התחום לפיכך הקילו בה ודע דבכה"ג דאין במינו במחובר ואינו מחוסר צידה אלא שבא מחוץ לתחום מודה ר"ת דמותר בי"ט שני משום דבתחומין הקילו כך כתבו התוספות בפרק בכל מערבין בשם בה"ג וכ"כ סמ"ק בשם רבינו יחיאל והמרדכי כתב בפרק בכל מערבין דלאותו ישראל שהובאו בשבילו אסור עד כדי שיעשו במוצאי י"ט דכיון דהביאם בשביל ישראל א"כ איכא למיחש שמא יאמר לעו"ג לך והבא בשביל י"ט ב' אי שרינן ליה בב' אבל לישראל אחר שלא הובאו בשבילו גם בי"ט ראשון מותר מיד עכ"ל וגם הכלבו כתב בשם הר"י לאותו שהובאו בשבילו אסורין עד מי"ט שני דכיון שהובאו בשביל ישראל איכא למיחש שמא יאמר לעו"ג לך והבא לי בשביל יום ב' אי שרינן ליה בשני מיהו אח"כ כתב בשם הרי"ף ג"כ כמדומה לי שהתיר ר' יחיאל בב' י"ט של גליות גבינות שהובאו מחוץ לתחום גם לאותו ישראל שהובאו בשבילו: ולענין הלכה נקטינן כדברי התוספות וה"ר יחיאל דגדולים הן ומקילין במידי דרבנן וכתב הרשב"א בתשובה דהא דאמר דדבר שאין במינו במחובר והובאו מחוץ לתחום מותר למי שלא הובאו בשבילו ה"מ בפירות עו"ג אבל בפירות ישראל אסורין לכל דמוקצין הן דכל שהן חוץ לתחום הקצום הבעלים מדעתן דשל ישראל צריכין הכן אבל עו"ג אין צריך הכן: וכתב עד שאלת אי סמכינן על בעל העיטור עו"ג שהביא דורון לישראל דאפי' למי שבא בשבילו מותר תוך ד"א תשובה נ"ל דלא שהוא סמך על הירושלמי שאמר קבלינון ואוכלינון גו מוגריון דידך ואילו מגמרא רב פפא סתם אמר: כתב בתשובת הגאונים אפילו בקרטבא ששם מקום מלכות ועו"ג מרובים וישראל מעט אם יש לחוש שמרבים ומביאים בשביל ישראל אסור כדאמרינן בההוא ליפתא דאתא למחוזא. ובא"ח כתב בשם הרשב"א כבר ביארנו שהמוקצה מד"ס והולכין בספיקו להקל ואם הביאום לצורך העו"ג או אפי' סתם בעיר שרובה עו"ג מותר שכל המביא לצורך הרוב מביא:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו אם בא מחוץ לתחום אסור לאוכלן למי שהובאו בשבילו אבל מותר לטלטלן כ"כ הרא"ש בפרק אין צדין וטעמא משום דכיון דשרי באכילה לישראל אחר אין לו דין מוקצה ליאסר בטלטול. ומיהו הא דשרי לטלטלם דוקא בתוך ד"א או בתוך העיר דכולה מתא כד"א דמיא אבל להוציאן לא לפי שחפצי עו"ג קונים שביתה וכיון שיצאו חוץ מתחומן אין להם אלא ד"א וכדאיתא בפרק מי שהוציאוהו כ"כ הר"ן בפ' א"צ וה"ה בפ"ב מהלכות י"ט וכ"כ הרא"ש בפרק מי שהוציאוהו וז"ל צריך ליזהר בדבר הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה שמותר לישראל אחר או אפי' בא בשביל עו"ג שלא לטלטלם חוץ לד"א בעיר שאינה מוקפת חומה ואפי' מוקפת מחיצה צריך שתהא מוקפת לשם דירה וכתב ר"מ ז"ל דסתם עיירות מוקפו' לדירה הם דאין דרך להקיף מחיצה עד שיבנו הבתים תחלה אבל מבצרים סתמייהו הוקפו ולבסוף ישבו עכ"ל וכ"כ התוס' והמרדכי שם והג"מ בפ"ה מהלכות י"ט וכתבו רבי' בסי' ת"א. וכתב ה"ה בפ"ב מה' י"ט והגה"מ בפ"ו מה"ש בשם סמ"ג דכי אמרינן דאסור לאכלן מי שהובאו בשבילו כל בני ביתו נמי אסורים כמוהו דאדעתא דכולהו אתא כדאיתא בכל מערבין כל דאתא לבי ריש גלותא אדעתא דכולהו רבנן אתא וכ"כ המרדכי בפ' בכל מערבין דאסור לכל בני הבית כשהובאו בשביל בעל הבית ויש לדקדק בדברי בעל תה"ד שכתב בסי' ע"ח אם יש בה בדבר צורך כגון שזימן אורחים נכבדים וקא בעי להו הך דורון נראה דיש לסמוך אדברי האשירי שכתב אפי' לפירש"י שרי לישראל אחר משום דליכא למיגזר בכה"ג לכך נראה להתיר הואיל ולפירש"י שרי אפי' לאותו ישראל שהובא בשבילו ע"כ ומשמע מדבריו שהאורחים דין ישראל אחר יש להם וזה נראה הפך ממ"ש בגמרא כל דאתא לבי ריש גלותא אדעתא דכולהו רבנן אתא וא"ל שהוא סובר כמאן דפליג התם ואמר דכישראל אחר חשיבי דהיכי נשווי לבעל תה"ד חולק על כל הני רבוותא. ונ"ל דרבנן הוו סמיכי תדיר אתכא דריש גלותא והלכך כל דאתי לביתיה אדעתא דידהו אתי דהא כ"ע ידעי דא"א לתכא דריש גלותא בלא רבנן ומשם למדו המפרשים לבני ביתו הסמוכים תדיר על שולחנו אבל מי שזימן אצלו אורחים כיון שאינם רגילים לסמוך תדיר על שלחנו לא חשיבי מבני ביתו אלא כישראל אחר דמו ואפשר לחלק בע"א ולומר דאורחים נמי חשיבי כבני ביתו וכל מה שאסור לבעה"ב אסור גם להם מיהו ה"מ כשזימנם קודם שהביאו לו הדורון דאיכא למימר דאדעתא דידהו אתא אבל אם זימנם לאחר שהביאו לו הדורון חשיבי כישראל אחר דליכא למימר דאדעתא דידהו אתא וכי שרי בעל תה"ד

לאורחים היינו כשזימנם אחר שהביאו לו הדורון דאילו זימנם קודם לכן גם לאורחים אסור דאדעתא דידהו נמי אתא. וראשון נראה עיקר:

סעיף קטן יט

ולערב צריך להמתין מי שהובאו בשבילו כדי שיעשו להרי"ף וכו' בפ' א"צ (ביצה כד:) אהא דאמר רב פפא אם אין מאותו המין במחובר בתוך התחום מותר חוץ לתחום אסור כתב הרא"ש וא"צ להמתין לערב בכדי שיעשו דלא החמירו חכמים אלא בדבר שנעשה בו איסורא דאורייתא ואין לחוש שמא הביאו העו"ג דרך ר"ה סרטיא ופלטיא דלא שכיח האידנא ר"ה דששים רבוא בוקעים בו והא דתנן בפ' שואל (שבת קנא:) עו"ג שהביא חלילין לא יספוד בהם ישראל במ"ש עד כדי שיבואו ממקום קרוב תירץ ר"י דשאני מלתא דמת דאוושא טפי והכל יודעים שבשביל המת הביאו ואחמור טפי והרי"ף כתב בתשובה דאף בבא מחוץ לתחום צריך להמתין בכדי שיעשו וכ"כ בסה"ת ובסה"מ דאין לסמוך על מה שחילק ר"י במת ומסתברא כדברי ר"י כיון שמצינו בקבר שנעשה בשביל ישראל דאסור עולמית ובשאר דברים שנעשו בשביל ישראל כגון מינו במחובר מותר לערב בכדי שיעשו גם במובא מחוץ לתחום יש לחלק עכ"ל והר"ן כתב מסתברא דבאין במינו במחובר בעי נמי לערב בכדי שיעשו דלא קיל טפי אין במינו במחובר מיש במינו אלא שהוא מותר לישראל אחר וכבר כתבו בהפך ואינו נראה עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה שנראין הדברים דאפי' בבא מחוץ לתחום צריך בכדי שיבואו דבכל כי הא באיסורא דרבנן איכא למיגזר ולמיסר טפי מאיסורא דאורייתא דכל שהאיסור קל איכא למיגזר טפי דלמא אתי לזלזולי ביה וכתב עוד שהמתנת הערב לפי מקום ריחוק הבאתן או הקירוב. וגם סמ"ג כ' בה' שבת בסוף דבריו דנכון להחמיר ואע"פ שיש לדחות אדיחוי לא סמכינן: ובתה"ד סי' פ"ג כתב דעו"ג שהביא דורון לישראל בי"ט חוץ לי"ב מיל והוא דבר שאין בו חשש צידה או מחובר אע"פ שרוב הגאונים כתבו דתחומין די"ב מיל דאורייתא יראה דאין להחמיר כמו מחובר וצידה וטעמא משום דכיון דנהגינן כר"י וה"ג דמפרשים שהטעם שאסרו חכמים דורון שהביא עו"ג לישראל היינו משום גזירה שמא יאמר לעו"ג להביא לו מן המחובר או דבר הניצוד ויעשה איסור דאורייתא בשבילו והאי טעמא לא שייך כ"כ בתחומין די"ב מיל דלא שכיח שיאמר לעו"ג להביא לו אוכל או משקה כ"כ מרחוק ע"כ וכ"נ מדברי הר"ן שכתבתי גבי הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר:

סעיף קטן כ

ואם הוא ספק אם בא מחוץ לתחום אם לא לרש"י מותר ולדברי הגאונים אסור בפ' שואל (שבת קנא.) עלה דמתני' דעו"ג שהביא חלילין לא יספוד בהם ישראל אלא אם

כן באו ממקום קרוב אמרינן בגמרא מאי מקום קרוב רב אמר קרוב ממש ושמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו וקי"ל דהלכה כשמואל ופי' רש"י דשמואל לקולא לומר דאע"פ שלא נכנסו לעיר עד הבקר חוששין שמא מבע"י באו בתוך התחום ולנו בלילה חוץ לחומה ולפי דבריו כל היכא דמספקא לן האי מלתא תלינן לקולא אבל הגאונים פי' דשמואל להחמיר אתא ולומר שאע"פ שנכנסו בבקר השכם אסור דחיישינן שמא בלילה הביאום ממקום רחוק ולנו חוץ לחומה ולפי דבריהם כל היכא דמספקא לן האי מלתא תלינן לחומרא ודעת הרי"ף כדעת הגאונים וכן דעת הרמב"ם בפ"ו מה' שבת. וכתב הר"ן בפ' שואל דאיכא למידק על דברי רש"י מדאמר ר"פ עו"ג שהביא דורון אם יש במינו במחובר אסור עד הערב בכדי שיעשו והא התם דאיכא למיתלי שנתלשו מעי"ט ואפ"ה אסור תירץ הר"י דכל שיש במינו במחובר דרכן של ב"א ללקוט אותו ביומו ואין לוקטין אותו מבערב וכיון דרובן עושין כן אין תולין להקל עכ"ל ולפ"ז ספק אם נלקטו או ניצודו היום אסורים למ"ש או מוצאי י"ט עד כדי שיעשו כאילו ודאי נלקטו או נצודו בשבת או בי"ט ואפי' לדברי רש"י שמפרש דחיישינן שמא חוץ לחומה לנו לקולא קאמר וכבר כתבתי שסמ"ג חולק ע"ז. ולענין הלכה נקטינן כדברי הגאונים וסיעתם שהן רבים וגדולים: וכתב הרשב"א שאף לדברי הגאונים אין לאסור אלא בעו"ג שאין שרוי עמו בעיר וכו' כ"כ הר"ן בפ' שואל ובפ' אין צדין וכ"כ ה"ה בפ"ב מה' י"ט וכ"כ בסמ"ק: כתב המרדכי בר"פ א"צ אר"י אמר שמואל הלכה כר' יהושע משמע דשמואל איתי ליה מוקצה אפי' בספק מוכן וכתב אבי"ה אע"ג דבספק מוכן מחמירין היינו משום דמוקצה הוא כדאיתא פ' כל הכלים וגם הרחקה לאיסור ולא להקל אבל אם אין ספק מוקצה אלא ספק תחומין כגון שיש לעו"ג המביא דורון ב' בתים וא' בתוך התחום שרי אפי' למי שהובא בשבילו דגרסינן בפ' מי שהוציאוהו (עירובין מג:) גבי יש תחומין למעלה מי' ספק תחומין דרבנן להקל ואע"ג דדבר שיש לו מתירין הוא לא דמי לביצה דאמר רב אשי פ"ק דביצה (ד.) לעולם ספק י"ט ספק חול דהתם כי מוקמת לה אחזקתה הרי לא נולדה וכן בספק צידה שלא ניצוד משא"כ בספק תחומין עכ"ל:

סעיף קטן כא

ודבר שאין במינו במחובר שהובא לישראל בי"ט ראשון של ר"ה מותר בשני וכו' כ"כ הר"ן בפ' א"צ בשם חכמי לוני"ל ואע"פ שכתב על דבריהם ואני אומר כמה רב גובריי"הו דשרו הכי הרא"ש כתב דברי חכמי לוני"ל סתם לפסק הלכה וגם ה"ה כתב בס"פ א' כדברי חכמי לוני"ל וכ"כ בא"ח וכתב דה"ה לשבת וי"ט: כתב הכלבו אפשר לומר דוקא עו"ג שהביא דורון לישראל יש לגזור שמא יאמר לו לך והבא לי אבל ישראל ששלח

דורון לחבירו ע"י עו"ג כגון שמסר לו מעי"ט ונשתהא העו"ג ולא הביאו עד י"ט זה היה מעשה והסכימו חכמינו ז"ל להתירו אפי' למי שבא בשבילו והטעם שאין לחוש שמא יאמר לו לך והבא לי עוד באיסור לפי שלא ישמע לו ע"כ וכ"כ הרשב"א שאלת ישראל שגר לחבירו ע"י עו"ג פירות מעי"ט שאין במינם במחובר לקרקע ונתעכב העו"ג והביאם בי"ט אם מותרין אפי' לבא בשבילו תשובה מסתברא לי שמותר תוך ד"א אפי' לבא בשבילו כ"ש אחרים שהרי אין העו"ג מביא משלו כדי שנגזור שמא יאמר הבא לי:

סימן תקטז

סעיף קטן א

מותר לשלוח בי"ט דורון בין מנות של תבשיל הראוי לאכילה או בהמה חיה ועוף וכו' משנה בפ"ק דביצה (יד:) בש"א אין משלחין בי"ט אלא מנות. ובה"א משלחין בהמה חיה ועוף חיים ושחוטים משלחין יינות שמנים וסלתות וקטניות אבל לא תבואה ר"ש מתיר אף בתבואה ופירש רש"י אבל לא תבואה שאינה ראויה היום שאין טוחנין ביו"ט ובגמרא תניא ר"ש מתיר בתבואה של חטים לעשות מהם לודיות פירוש לודיות מאכל העשוי מחטים וכתב הרא"ש מדהביא הרי"ף ברייתא זו משמע דפסק הלכה כר"ש ולא ידענא טעמא מאי והרמב"ם פסק בפ"ה כת"ק וכן עיקר עכ"ל גם ה"ה כתב איני יודע למה נפסוק כר"ש במקום ת"ק וכ"ש דמסתבר טעמיה דת"ק דאזיל בתר רובא לפיכך נ"ל דברי רבינו עיקר גם י"מ שפסק כן עכ"ל:

סעיף קטן ב

וכששולח לא יעשה שורה לשלוח בג' ב"א ביחד וכו' שם תני רבי חיאל ובלבד שלא יעשנו בשורה תנא אין שורה פחותה מג' ב"א ופירש"י שלא יעשנו בשורה לא ישלח הדורון ע"י אנשים הרבה דאוושא מלתא ונראה כמוליכים למכור בשוק. והר"ן כ' שרבינו אפרים פי' מפני שנראה האחד מוכר והשני לוקח והג' סרסור:

סעיף קטן ג

ומ"ש וג' מינים בג' גברי בעיא ולא איפשיטא גז"ש והרמב"ם בפ"ה פסקה לקולא. וכתב ה"ה דטעמיה משום דהוי ספיקא דרבנן ולקולא כ"פ ז"ל עכ"ל וכ"פ סמ"ג והר"ן כתב אבל בה"ג פסקה לחומרא וכ"נ דעת הרי"ף שהשמיטה וצ"ע למה עכ"ל:

סעיף קטן ד

משלחין כלים בין תפורים בין שאינם תפורים וכו' משנה שם ומשלחים כלים בין תפורים בין שאינם תפורים ואע"פ שיש בהם כלאים ובגמרא בשלמא תפורים חזו למילבש שאינם תפורים חזו לכסויי אלא כלאים למאי חזו ואוקימנא בקשים:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו בין שאינם תפורים שאף הם ראויים לישען עליהם אפשר שהיה גורס חזו לזגויי במקום חזו לכסויי או אפשר שכתב כן משום דכלאים אפי' לישען עליהם אינם ראויים אא"כ הם קשים:

סעיף קטן ו
ומ"ש דקשים ראויים להציע תחתיו ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם יתבאר בה' כלאים בס"ד:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואפי' תפילין משלחין אע"פ שאינם ראויים במועד וכו' ג"ז בסוף פ"ק דביצה (טו.) וכתב בעל ההשלמה הא דאמרינן משלחין תפילין בי"ט והרי אינם צורך כלל לא צורך אכילה ולא צורך היום אפשר דמבית לבית קתני לא מר"ה א"נ תפילין שרי ללבשן אלא שא"צ אות וכתב עוד יש שואלים היאך שרי לשדורי תפילין בי"ט משום דהוי דבר שניאותין בו בחול מ"מ לא הוי צורך י"ט ואפי' במועד אמרינן אין מוליכין ומביאין כלים מבית האומן אלא לצורך המועד כ"ש בי"ט י"ל כיון ששמח עכשיו בהן צורך הוא א"נ שרוצה ללמוד בהם תורה א"נ שרוצה להניחם לנטורי נפשיה ולא בתורת חיוב עכ"ל. ומדברי פוסקים שסתמו דבריהם נראה דאפי' להוליכם דרך ר"ה בידו שרי דכיון דאיכא שמחת י"ט בשילוח מתנות אלו שפיר הוי צורך י"ט ואפי' לדברי הפוסקים דאסור לשלוח תבואה איכא למימר בתבואה שאני שאף בחול אינה ראויה כמות שהיא שהרי היא מחוסרת טחינה אבל תפילין ראויין בחול כמות שהן הילכך שרי:

סימן תקיז

סעיף קטן א
מותר לומר לחנוני ישראל תן לי ביצים או אגוזים משנה בס"פ א"צ (ביצה כט.):

סעיף קטן ב
ומ"ש או לרועה הרגיל אצלו תן לי גדי או טלה וכו' ברייתא שם ופי' רש"י הרגיל אצלו שמתוך שרגיל אצלו מאמינו ונותן לו בלא פיסוק דמים ודע שיש בדברי רבינו תוספת שלא היה צריך לכתוב מותר לומר לחנוני תן לי ביצים ואגוזים כיון דכתב בתר הכי ולחנוני ה' ביצים וי' רמונים אלא מפני שבמשנה שנינו אומר אדם לחנוני תן לי ביצים ואגוזים במנין שכן דרך בע"ה להיות מונה בתוך ביתו פתח רבינו בחנוני ולא הזכיר במנין מפני שהיה עתיד לומר לחנוני תן לי ה' ביצים וי' רמונים. ואהא דקתני שכן דרך בע"ה להיות מונה בתוך ביתו פי' הר"ן הלכך לא מוכח דמשום דמים הוא דמדכר ליה מנין אלא שכך צריכין:

סעיף קטן ג

ומ"ש ובלבד שלא יזכיר לו שם מדה וכו' שם בברייתא ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה רשב"א אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח ור"ח גורס ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח רשב"א אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מנין וכתבו התוס' והרא"ש שיש ליזהר בשניהם וכ"כ הרמב"ם בפ"ד שלא יזכיר שם דמים ולא סכום מנין ונתבאר כל זה יפה בסימן שכ"ג:

סעיף קטן ד

וה"מ חנוני ישראל אבל חנוני עו"ג אסור ליקח ממנו דבר שבמינו במחובר כו' בפ' א"צ כתב הרא"ש וז"ל כתב בה"ג ה"מ חנוני ישראל אבל חנוני עו"ג במה דאיתא במחובר א"נ קימחא דאיכא למימר נטחן בי"ט או בא מבחוץ לתחום א"נ ביצים דאיכא למימר דמתילדא בי"ט אסור למישקל מיניה כדגרסינן (שם כד:) עו"ג שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחובר לקרקע אסור וה"ה כל דבר שנעשה בו איסור מלאכה האסורה לישראל ולא היה לו להזכיר כתב סברת ר"ת וסברת הרא"ש ואח"כ כתב ובאותן המקומות שרגילין הנשים או אנשים לקנותו בשבת ואומרים לעו"ג ממש סכום מקח ואומרים תן לי פשוט או ב' פשיטים מלחם וגם קוראים לעו"ג בביתם ונותנים לו המעות ראוי לאסרו להם מכל וכל שלא יאכלו פת הנאפה בשבת כך נ"ל עכ"ל:

סעיף קטן ה

כתב א"א ז"ל בתשובה כלל כ"ג וז"ל ישראל שאמר לעו"ג מעי"ט קנה לי יונים למחר לצורך י"ט דע כי לא יפה עשה לקנות לו במעות בי"ט כי אסור לקנות בי"ט אפי' בלא מעות אלא בכה"ג דאמרינן בפ' אין צדין הולך אצל רועה הרגיל אצלו ואומר לו תן לי גדי א' וכו' ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח הלכך זה שצוה לעו"ג לקנות לו לא יפה עשה אבל אם עשה כבר בדיעבד מותר לאכול ממנו אפי' בו ביום ובלבד שלא יהיו היונים מפריחים ולא יהו אסורים משום מוקצה כדאמרינן בפ' בכל מערבין גבי ההוא ליפתא דאתא למחוזא חזינהו רבא דכמישן אמר הני ודאי מאתמול עקרינהו מאי אמרת מחוץ לתחום אתו הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר וכ"ש הכא דאדעתא דעו"ג אתו וקניה זו בלא דמים כי ההיא דס"פ אין צדין ואע"ג דנלקטו לשם עו"ג אם נלקטו היום היו אסורים משום מוקצה הלכך אם היונים גדולים שיכולין לפרוח חוץ לתחום אסורים משום מוקצה ואם לאו מותרין בדיעבד היכא שקנאם אבל אם רגילים לעשות כך אסור לאכול מהם אפי' קנו כבר דאין זה נקרא דיעבד אלא לכתחלה כיון שרגילין בכך:

סעיף קטן ו
מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה וכו' בפ' אין צדין וכבר נתבאר בסי' שכ"ג כל מאי דשייך לדין זה:

סעיף קטן ז
לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו אבל קודר הוא קב או קביים וכו' בס"פ אין צדין וכתב הרא"ש והר"ן פי' רש"י וכו' ופי' הרי"ף ולא הכריעו והרמב"ם בפ"ד כתב כדברי הרי"ף. אם מותר למדוד תבלין ליתן בקדרה נתבאר בסימן תק"ד. אם מודדין קמח כדי ללוש נתבאר בסי' תק"ו. גרסינן בפרק שואל (שבת קמט.) ובסוף פ' א"נ (עה.) א"ר יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידים זה על זה עוברין משום מדה ומשום משקל ומשום מניין ומשום לוין ופורעין בי"ט וכדברי הלל אף משום ריבית ופי' רש"י בפ' א"נ המקפידין זה על זה. שאין מוחלין על דבר מועט ומקפידים להלוות זה את זה במדה במשקל ובמנין עוברין בשבתות וי"ט משום לוין ופורעין דתנן במסכת שבת ובלבד שלא יאמר לו הלוני והתם מפרש טעמא שמא יכתוב ובתוס' כתבו פי' מתוך שמקפידין באים לידי כך שהקפידות גורמת להם להזכיר המדה כדי שיהא מבורר יפה מה שמתחייב לזה וכך מתוך שמקפידים שוקלים במאזנים א"כ אפי' ביד אסור להם לשקול כמו במאזנים לפי שמדקדקים הרבה אע"ג דשרי התם בטבח שאין אומן בשאינו מקפיד וכן אסור להם לומר מלא לי כלי זה אפי' בלא הזכרת מדה וכן משמע מתוך פירש"י בפ' שואל בני חבורה שמדקדקים זע"ז שאמר אחד לחבירו מנה שלקחת גדולה היא תן לי כמותה והוא שוקלה בידו משום מניין פר"ח אם היו אגוזים ושקדים ודומה להם ואמר לקחת כ' אגוזים גם אני אקח כ' או אומר בשעה שנוטל המתן עד שאשקול המנה ועד שאמדוד אורך הדגים והקישואים ואמנה הביצים והאגוזים והשקדים שאתה נוטל שאטול גם אני כמשקלה וכמדתה וכמנינה משמע שר"ל אע"ג דשרי לומר לחנוני הרגיל אצלו תן לי כ' אגוזים זהו לפי שאין משמע שם שתהא שום קפידא על המניין אלא שמודיעו שכל כך הוא צריך אבל כשאומר לקחת כ' גם אני אטול כ' מראה שמדקדק ומקפיד על המניין והוי עובדא דחול כעין משא ומתן וא"נ שרי בכה"ג נעמיד כגון שאמר לו המתן עד שאמנה לך האגוזים שאתה נוטל ואטול גם אני כמנינם וכן כעין זה במידה ובמשקל אסור ע"כ והרא"ש כתב שם ב' פירושים אלו ולא הכריע ביניהם גם רי"ו כתב ולא הכריע אבל במסכת שבת ובמסכת ביצה לא הזכיר זה הרא"ש כלל ונראה שהטעם מפני שהתוס' כתבו בפרק שואל פירוש לפי שמקפידין זה על זה עוברין אפי' על מה שאין שאר בני אדם עוברין משום מדה דאמרינן בביצה יכול אדם לומר לחבירו מלא לי כלי זה אבל לא במדה פירוש כלי שמודדין בו אסור דדמי למקח וממכר והם כיון

שהם מקפידים כל כלים הוי לגבייהו מדה לפי שמקפידים לידע שיעורו לשלם להם הכלי וכן משקל ששוקלין ומכוונין זה כנגד זה ואמרינן בביצה אין משגיחין במאזנים בי"ט ומשום מניין דאמרינן בביצה הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי וכו' ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח שאם היו נותנים מאה אגוזים בדינר ולקח כבר תשעים לא יאמר לו תן לי כ' אגוזים שאתחייב לך י' אגוזים שנראה שעושה להשלים המכר אבל יכול לומר תן לי עשרים אגוזים סתם ובבני חבורה המקפידים אסור שיבאו לידי איסור שיזכירו להשלים וכדברי הלל אף משום ריבית וכו' וקשה לפירוש זה דאם הלל לא איירי אלא במקפידים א"כ אמאי קאמר לעיל לימא מתני' דלא כהלל להכי נראה לפרש עוברין משום מדה ומשום משקל כלומר קרובים לבא לידי כך שיעברו משום מדה שעל ידי שמקפידים זה על זה ורגילים ליקח במדה זה מזה גם בי"ט יעשו כך וגם כל בני אדם היו אסורים בכלי של מדה כדאמרינן בביצה אבל למקפידים נותן הוא עצה שלא ישתתפו שקרובים הם לבא לידי איסור מדה וכן לידי איסור משקל מתוך שרגילים לשקול על ידי הקפדתן גם בי"ט לא ירגישו עד שישקלו ולידי מנין כשישאר לאחד מהם ס' אגוזים יאמר לו תן לי מ' להשלים מאה כמו שרגילים לעשות ע"כ. ומאחר שהכריחו התוספת לפרש הפירוש הראשון נמצא שלענין הדין אין חילוק בין בני חבורה לשאר בני אדם ולכן לא הוצרך לפרש הרא"ש לא במסכת שבת ולא במסכת י"ט הא דשמואל ונראה שזה היה דעת הרי"ף והרמב"ם וסמ"ג שלא חילקו בין בני חבורה לשאר בני אדם ומטעם זה לא חילק רבינו ביניהם:

סימן תקיח

סעיף קטן א

כל הוצאה שיש בה קצת צורך אפי' אינה לצרכו אלא לצורך מצוה וכו' בפ"ק דביצה (יב.) תנן בש"א אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ס"ת לר"ה וב"ה מתירין וכתב הרא"ש פירש ר"ח קטן למולו לולב לצאת בו ס"ת לקרות בו דטעמא דב"ה דשרו מפרש בגמרא דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ולא שרי במתוך אלא דבר שהוא לצורך קצת כגון הנך שהם לצורך מצוה ור"ת פירש דלאו דוקא למולו אלא ה"ה נמי אם צריך לילך לב"ה או לטייל בשמחת י"ט וא"א להניח את הקטן יחיד בבית יכול הוא להוציאו עמו וכן להוליך עמהם ספרים לב"ה ואף להחזירן דהתירו סופן משום תחלתן. גרסינן בירושלמי בש"א ולא את המפתח וב"ה מתירין א"ר אושעיא בר רב יצחק הדא דתימא במפתח של אוכלין אבל במפתח של כלים לא והא רבי אבהו יתיב ומתני ומפתחא דפלטרין בידיה פלפלין הו"ל בהדיה. בתשובת הגאונים כל הוצאה

גבי צורך י"ט שמותרת משום אכילה דכוותיה מותר משום תכשיט משום כבוד י"ט אבל הוצאה שלא לצורך אכילה ושלא לצורך תכשיט כגון אותן שיוצאין עם המפתחות קשורות באיזוריהן שלא כדין הם עושים ואסור לעשות כן וכן פסק הלכה בשתי ישיבות עכ"ל הרא"ש וגם הר"ן כתב על הירושלמי דקאמר הדא דתימא במפתח של אוכלין אבל של כלים לא משמע דלאו דוקא אוכלין אלא ה"ה לכלים שיש בהם צורך ליום דמפתח של כלים דקאמר דלא היינו כלים שאין ליום צורך בהם עכ"ל וכך הם דברי רבינו וכתבו התוספות בשם ר"ח דלאו דוקא קטן למולו דה"ה שלא למולו דשרי גם טיול דהא אשכחן נמי דמשחקין בכדור שקורין פלוט"א בי"ט בר"ה אע"ג דליכא אלא טיול וכתב רבינו ירוחם וז"ל ור"ת כתב כי אפילו לטייל מותר להוציא כגון כדור שמשחקין בו וכיוצא בו וכן אם אדם צריך לילך לב"ה או לטייל ואינו יכול להניח הקטן יחידי שיכול להוציאו עמו וגם המרדכי כתב בפ"ק דביצה בשם ר"ת ור"ת שמותר להוציא הקטן לטייל שיש שם שמחת יום טוב:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו במפתח שסוגר בו האוכלין שירא להניחו בבית כלומר דאל"כ הוצאה שלא לצורך היא ומשמע דמפתח שסוגר בו כלים שאין בהם צורך היום כלל אפילו אם ירא להניחו בבית אסור להוציאו אבל בהגה' סמ"ק סי' רפ"ב כתוב דמפתח תיבה שאין בה אלא מעות כיון דלבו דואג משום פסידא חשיב צורך קצת וכ"כ ג"כ בסימן קצ"ג וכ"כ רבינו ירוחם שר"ת התיר להביא מחזורים מב"ה אפילו שלא היו צריכים להם עד מוצאי י"ט לפי שדרין בין העו"ג כדאמרינן בירושלמי שלא יהא לבו דואג עליו והמרדכי כתב בפ"ק דביצה שמותר לישא מחזורים לב"ה ונראה דה"ה להחזירם ללמוד אע"ג דאינו רוצה להחזירם ללמוד בהם היום אע"ג דעולא לא חשיב ליה בהדי ג' דברים שהתירו סופן משום תחלתן משום דלא מתני במתניתין בהדיא ואח"כ כתב בשם הר"ם דלהחזיר ספרים לבית בי"ט אסור אם אינו רוצה ללמוד בהם היום:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם רבינו שמואל דדוקא להוליכו בידו אבל ברצועה כדרך חול לא כ"כ סמ"ק וכ"כ רבינו ירוחם בשם הר"פ. והרי"ף כתב ב"ה סברי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך פי' לצורך לצורך אכילה ושלא לצורך כגון קטן ולולב וס"ת וה"ה לכלים אבל אבנים וכיוצא בהם אפי' ב"ה אסרי וכן הלכה ע"כ והרא"ש כתב דברי הרי"ף נראה שהוא מפרשה ע"פ שיטתו וכן דעת הר"ן שכתב אבל אבנים וכיוצא בהם אפילו ב"ה אסרי פי' דכי אמרי' מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך היינו דוק' כשיש בה צורך קצת כגון קטן למולו או לטיילו בחוץ דאיכא משום

עונג י"ט או ס"ת לקרות בו ומ"ש הרי"ף וה"ה כלים בכה"ג נמי הוא שיש בהם צורך היום קצת אבל אין בהם צורך היום כלל אסור ולוקה כאבנים וכיוצא בהם זה היא הסכמת האחרוני' אבל מדברי רש"י ז"ל נ"ל דהוצאת כלים אע"פ שאין בהם צורך ליום כלל כל שאינו מוציא אותם לצורך מחר שרי ואף דברי הרי"ף מטין כן וזה תלוי בדקדוק סוגית הגמרא וכתבתיו בחידושי עכ"ל והרמב"ם כתב בפ"א כל מלאכה שחייבין עליה בשבת אם עשה אותה בי"ט שלא לצורך אכילה לוקה חוץ מן ההוצאה שמרשות לרשות וההבערה שמתוך שהותרה הוצאה בי"ט לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה לפיכך מותר בי"ט להוציא קטן או ס"ת ומפתח וכיוצא מאלו מרשות לרשות וכתב ה"ה אסיקנא בגמ' דב"ה סברי אמרי' מתוך ופירש"י דדבר תורה מותרת לגמרי בכ"ד אלא בהוצאת אבנים וכיוצא אסורה מדבריהם משום טירחא וכ"נ מן ההלכות וזה דעת רבינו ולא הוצרך להזכיר איסור דבריהם בהוצאת אבנים לפי שכתב בפרק זה שכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו בי"ט אלא לצורך אכילה ויש בזה שיטה אחרת לקצת מפרשים אחרונים שהם סוברים שלא הותר אלו שלא לצורך כלל אא"כ יש בו צורך היום קצת כקטן ולולב אבל כשאין בו צורך מצוה ולא צורך הדיוט ביומו כלל כהוצאת אבנים לוקה עליה ואפי' לב"ה עכ"ל ושיטת המפרשים האחרונים שכתב היא שיטת הרא"ש: ולענין הלכה כיון שה"ה סובר שדעת הרי"ף כדעת הרמב"ם ורש"י וגם הר"ן כתב שדברי הרי"ף מטין כדברי רש"י וטעמא דמסתבר הוא דהרמב"ם בשיטת הרי"ף רבו אמרה הכי נקטינן ומשמע דלד"ה אסור להוציא דבר שאין בו צורך מצוה ולא צורך הדיוט ביומו כלל אלא דלשיטת האחרונים אסור מדאורייתא ולשיטת הרמב"ם אינו אסור אלא מדרבנן וכ"נ שהוא דעת רש"י אלא שמלשון הר"ן נראה דלרש"י נמי מדרבנן לא מיתסר. טעם למה אמרו מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלא לצורך כתבתי בסי' תצ"ה ירושלמי בפ"ק דביצה ר"ש ברבי יוסי ברבי בון הוי מטעני ליה מערס לערס א"ר זעירא קומי רבי יוסי נימא דהוא איסטניס בריא הוא מיני ומינך: כתב הר"ן בפ"ק דביצה שנראה מלשון הרי"ף שהוא סובר דבי"ט לא בעינן עירובי חצירות כלל אבל הרשב"א כתב דכלים שאין בהם צורך ליום כלל אסור להוציאן מחצר לחצר בלא עירוב דכי היכי דמרה"י לר"ה אית בהו איסורא דאורייתא ה"נ מחצר לחצר איכא איסורא דרבנן הלכך צריך עירוב הא דאמרינן באידך פירקא מערבין עירובי חצירות וכו' דמשמע מההיא דאין צריך לערב בחצירות בי"ט כלל ההיא בכלים שיש בהם צורך ליום קצת וכדכתיבנא שמותר להוציאם וקרוב היה לחלוק ולומר שכיון שרוב ההוצאות א"צ עירוב אף במיעוטן לא הזקיקו לערב ושריין בלא עירוב ודברי הרי"ף מטין כן כמ"ש אלא שיש בגמרא הוכחה

לסברת הרשב"א ז"ל ע"כ. ובפ"ב דביצה כתב דכלים שאין בהם צורך ליום כלל אפשר דכי היכי דמפיק להו מרה"י לר"ה עבר אדאורייתא ה"נ לאפוקינהו מחצר לחצר בלא עירוב אסור מדרבנן או אפשר שכיון שרוב הוצאות בי"ט א"צ עירוב אף מפני מיעוטן לא הצריכוהו וכבר כתבתי זה בפ"ק ומיהו ליכא ספיקא שאם עירב מהני ליה עירוב להוציא מחצר לחצר אף דבר שאין בו צורך היום כלל ובלבד שיהא תורת כלי עליו וכמו שהוא דינו בטלטול עכ"ל וכ"נ מדברי המרדכי שאם עירב מהני: כתב המרדכי בספ"ק דביצה דמותר לשלוח משכון לעו"ג בי"ט ע"י עו"ג אם ישלח לישאל לו אבל לא ע"י ישראל דהוי כמו אפייה ובישול שאסור לעשות בשביל עו"ג ומשכונות שאנו אוסרים להחזיר בשבת וי"ט משום דמיחזי כמשא ומתן אם לא מפני הדחק לעו"ג אלם אנו מתירים ע"י עו"ג והתוס' כתבו בפ"ק דכתובות (ז:) הוצאה לצורך עו"ג נראה דאסור ומה שנהגו עתה להוציא לצורך עו"ג היה נראה לרשב"א משום דר"ה דידן לא הוי אלא כרמלית דאין רחבו ט"ז אמה וגבי י"ט לא גזור רבנן כי היכי דלא תיקון עירובי חצירות בי"ט כדמשמע בר"פ דביצה (טו:) ושוב חזר בו דמחצר שאינה מעורבת אין ללמוד לכרמלית דחמיר טפי: אם מותר להוציא לצורך בהמה נתבאר בסי' תקי"ב:

סעיף קטן ד

וכל דבר שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו בי"ט כ"כ הרמב"ם בפ"א וסיים בה אלא לצורך אכילה וכיוצא בה ופשוט הוא ובפ"ב כתב כל שאסור לאכלו או להשתמש בו בי"ט מפני שהוא מוקצה אסור לטלטלו: אם אין כהן בעיר אם מותר לישראל לטלטל החלה והתרומה כתבתי בסימן תנ"ו: הנושא משא בי"ט היאך צריך לשנות נתבאר בס"ס תק"י:

סעיף קטן ה

לקח עץ שאינו מיוחד לשפוד וצלה בו בשר אסור לטלטלו אח"כ וכו' בפרק אין צדין (ביצה כח:) אמר רב יהודה אמר שמואל שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו בי"ט רב אדא בר אהבה א"ר מלכיו שומטו ומניחו בקרן זוית א"ר חייא בר אשי והוא שיש עליו כזית בשר רבינא אמר אע"פ שאין עליו בשר מותר לטלטלו מידי דהוי אקוץ בר"ה ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבינא ופי' רש"י אסור לטלטלו. מיד לאחר שנצלה הצלי לפי שנמאס ומוקצה וכבר נעשה צורך י"ט: שומטו ומניחו בקרן זוית. שומטו מלפניו מהר בגרירה ובטלטול מן הצד עד שיעבירו מלפניו לקרן זוית אבל לא טלטול גמור: שרי לטלטולי. בטלטול גמור ולסלקו שלא יזוקו בו אנשי ביתו: מידי דהוה אקוץ בר"ה. דאמרינן בפרק כירה דמותר להוליכו פחות מד"א עד שמסלקו לצידי ר"ה כדי שלא יזיק. וסובר רבי' שלא נאמרו דברים אלו אלא בעץ שאינו מיוחד לשפוד דאילו מיוחד לשפוד תורת כלי

עליו ומותר לטלטלו בכל ענין שירצה וכ"נ מדברי התוס' שכתבו על דין זה דשאני שפוד דלאחר מלאכתו אין תורת כלי עליו והיינו ע"כ כשאינו מיוחד לשפוד אבל רבינו ירוחם כתב דמאחר שאינו עושה מעשה כלי אלא מעשה קוץ בעלמא לא התירו לטלטלו אלא לצורך גופו וכן נראה סברת התוס' עכ"ל ונראה מדבריו שאפי' בשפוד המיוחד לצלות בו מיירי והכלבו כתב שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו פירוש ואפילו ע"ג הבשר שנשאר עליו אחר הסרת הצלי ממנו אלא שומטו בקרן זוית ושוב לא יטלנו אלא לצורך גופו או לצורך מקומו ע"כ. ועל מ"ש רבי' אסור לטלטלו אלא שומטו ומניחו בקרן זוית איכא למידק דהיינו לרב מלכיו אבל לרבינא דקיי"ל כותיה שרי לטלטולי בטלטול גמור כדפירש"י ונ"ל שרבינו גורס רבינא אמר אע"פ שאין עליו כזית בשר שרי ואינו גורס מותר לטלטלו וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש ומפרש רבי' דשרי לשומטו ולהניחו בקרן זוית קאמר דלא אתא למימר אלא דלא בעי בשר כדבעי רב חייא בר אשי:

סעיף קטן ו

מותר לטלטל הסולם משובך לשובך וכו' בפ"ק דביצה (ט.) תנן בש"א אין מוליכין את הסולם משובך לשובך אבל מטהו מחלון לחלון וב"ה מתירין ואיכא תרי לישני בגמרא לחד לישנא מודו ב"ה דבר"ה אסור ולחד לישנא שרי ב"ה אפי' בר"ה וכתב הרא"ש שפסקו הגאונים דלקולא עבדינן ולכך לא הביא הרי"ף אלא המשנה כצורתה משום דס"ל דב"ה מתירין בכ"מ והר"ן כתב שהטעם שלא הביא הרי"ף שום א' מהלשונות הוא מפני שפסק בפרק חבית כדאמר רב יהודה א"ר כ"מ שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור הלכך ע"כ ב"ה אפי' בר"ה שרי דאי הוי אסרו בר"ה ברה"י נמי הוי אסרו אלא ודאי בכל ענין שרו:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו אבל גדול כגון של עלייה אסור לטלטלו ואפי' בבית ג"ז שם תניא אמר ר' יהודה בד"א בסולם של שובך אבל בסולם של עלייה דברי הכל אסור משום דהרואה אומר להטיח גגו הוא צריך. וכתב הרא"ש דלפרושי דברי ת"ק אתא והכי הלכתא וכן נראה שהוא דעת הרי"ף ז"ל וכתב הר"ן דמוכח בגמרא דאפי' הטוי מחלון לחלון אסור והקשה הרא"ש מדאמרינן בפ' חלון שמותר לטלטל סולם בשבת ותירץ ר"ת דהתם איירי בסולמות של בית שדרך לטלטלם מזוית לזוית ולא דמי לסולמות של עלייה שהיו גדולים וחזו להטיח בהם גגו וה"ר אברהם מבורגייל תירץ דהכא ביו"ט שמותר להוציא הסולם לר"ה והרואה אומר להטיח גגו הוא צריך וכיון דאסור בר"ה גם בחדרי חדרים אסור אבל בשבת דאין דרך להוציא דרך ר"ה הלכך בבית מותר ולהאי שינוייא אסור לטלטל סולם שלנו בי"ט עכ"ל ורבי' נראה מדבריו כאן שהוא פוסק כשינוייא דר"ת שהרי כתב אבל

גדול כגון של עלייה אסור והיינו כדמפרש ר"ת דסולמות של עלייה טעמא דאסורים מפני שהם גדולים וקשה שבסי' ש"ח נראה שסובר כשינוייא דה"ר אברהם מבורגייי"ל שהרי כתב סולם אפי' של עלייה והוא גדול מותר לטלטלו בשבת בחצר והיינו כה"ר אברהם דאילו לר"ת בין בשבת בין ביו"ט אסור ונ"ל דכה"ר אברהם הוא פוסק כדמשמע מדבריו בסימן ש"ח ומ"ש כאן אבל גדול כגון של עלייה אסור כה"ר אברהם נמי אתי דסתם סולם של עליה גדול הוא לד"ה אלא שר"ת מפרש דסולם של עליה בין בשבת בין בי"ט אסור והא דשרי התם מיירי בסולם של בית שאינו גדול כ"כ ובין בשבת ובין בי"ט שרי וה"ר אברהם מפרש דסולם של עלייה שהוא גדול אסור בי"ט ומותר בשבת אבל סולם של בית בכלל סולם של שובך הוא ומותר בין בשבת בין בי"ט אבל קשה על זה ממ"ש הרא"ש על דברי ה"ר אברהם להאי שינוייא אסור לטלטל סולם שלנו בי"ט ומשמע דבסולם של בית קאמר ושמא יש לדחוק ולומר דבסולם גדול כמו של עלייה קאמר ואע"פ שהתוס' כתבו אמאי דקאמר התם מאי דקא שרי ת"ק אסר רבי דוסא דאפילו בשאר סולמות לא שרי אלא הטוי ותימא רבי דוסא דאמר כמאן וי"ל דרבי דוסא יאמר דלא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה משמע דקי"ל כר' דוסא ותימא דבפרק חלון אמרינן דמטלטלין את הסולם וי"ל דשני מיני סולמות הם והתם מיירי בקטנים והכא מיירי בגדולים וה"ר אברהם מבורגייי"ל פירש דהתם מיירי בשבת וכו' ולפ"ז אסור לטלטל הסולם שלנו בי"ט ואפי' בביתו דשמא הלכה כרבי דוסא וצ"ע עכ"ל דנראה מדבריהם דסולם של בית אע"פ שאינו גדול אסור להוליכו ממקום למקום וכדר' דוסא מ"מ י"ל שאחר שהרא"ש לא הזכיר דרבי דוסא כלל אם כן בשל שובך פשיטא ליה דשרי כב"ה ולפיכך יש מקום לומר דכשכתב דלההוא שינויא אסור לטלטל סולם שלנו בי"ט בסולם גדול כמו של עלייה דוקא קאמר אבל של בתים סתם הוו בכלל של שובך כנ"ל וצ"ע והרמב"ם כתב בפ"ה אין מוליכין את הסולם של שובך משובך לשובך בר"ה שמא יאמרו לתקן גגו הוא מוליכו אע"פ שבכ"מ שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור כאן התירו מפני שמחת יו"ט ופי' ה"ה סוגיות הגמ' לדעתו. ואח"כ כתב וז"ל וכתב רבי' סולם של שובך לפי שסולם של עלייה אסור אפילו להטותו מחלון לחלון וכן מוכח בגמרא ולא הוצרך רבי' לבאר זה בביאור לפי שכבר כתב בפכ"ו מהל' שבת שסולם של עלייה אסור בטלטול ונתבאר בפ"א מהל' אלו שכל מה שאסור בשבת אסור ביו"ט חוץ ממה שנזכר בהל' אלו:

סעיף קטן ח

מותר להוציא גרף של רעי לאשפה וכו' עד כדי להוציאו לכשימאס הכל נתבאר יפה בסי' ש"ח:

סעיף קטן ט

בהמה שהיתה מסוכנת מעי"ט ומתה ביו"ט מותר לטלטלה אפילו לר"י וכו' בפרק אין צדין (ביצה כז.) תנן בהמה שמתה לא יזיזנה ממקומה וכתב הרי"ף תרגמא זעירי בבהמת קדשים והיתה מסוכנת מעי"ט טעמא דבהמת קדשים דאין מאכילין אותה לכלבים הא דחולין שרי לטלטלה דכיון דמסוכנת היא מעי"ט דעתיה עילוה מעי"ט להאכילה לכלבים ולפיכך שרי לטלטלה וכתב הר"ן שהשיג עליו הרז"ה משום דבגמרא אמרינן דפלוגתייהו דר"י ור"ש במחתכים את הנבילה דמודה ר"ש בבע"ח שמתו שאסורין ופלוגתייהו במסוכנת דוקא הלכך לדברי הרי"ף שפסק בסוף מכילתין בי"ט כר"י דאית ליה מוקצה אפי' בהמת חולין מסוכנת שמתה לא יזיזנה ממקומה ואפשר שהרי"ף היה גורס כמ"ש בקצת נוסחאות בגמרא הב"ע במסוכנת וד"ה כלומר דבמסוכנת אפי' ר"י מודה דשריא ובבריאה אפי' ר"ש מודה דאסורה כ"פ בחולה מאתמול ומתה בשבת או בי"ט אבל זו הגירסא אינה בעיקר הנוסחאות עכ"ל ורבינו תופס אותה גירסא עיקר וכך היא בספרים שלנו ונראה שכך היתה גירסת הרא"ש שגם הוא כתב כדברי הרי"ף וסיים בה ולפיכך שרי לטלטלה לד"ה ודעת הרמב"ם ג"כ כדעת הרי"ף שכתב רפ"ב בהמה שמתה ביו"ט אם היתה מסוכנת מעי"ט ה"ז מחתכה לכלבים ואם לאו הואיל ולא היה דעתו עליה ה"ז מוקצה ולא יזיזנה ממקומה וכתב ה"ה מסקנא בגמרא ובהל' דבמסוכנת בבהמת חולין מותר לד"ה ודוקא מסוכנת אבל חולה לא כיון שיש לנו מוקצה בי"ט עכ"ל: כתוב בהג"א בפרק אין צדין בשם א"ז אם היתה בריאה בין השמשות ונטרפה ביו"ט אסור לטלטלה ולכך רואין את הטריפה אצל האשפה שאם תטרף יניחנה שם ולא יטלטלנה ע"כ וזה שכתב רואין את הטריפה אצל האשפה הכי אמרינן בסוף מסכת שבת (קנו:) לוי כי הוו מייתו טריפה לקמיה ביומא טבא לא הוי חזי לה אלא הוה יתיב אקוקילתא דאמר דלמא לא מתכשרה ואפילו לכלבים לא חזיא מיהו התם מפרש טעמא דלוי דסבר לה כר"י דאית ליה מוקצה אבל לר"ש שרי ולפי מ"ש רבי' צ"ל דמיירי בהיתה חולה קצת מעי"ט שאם היתה בריאה אפי' לר"ש אסור ואם היתה מסוכנת אפי' לר"י שרי: ואם יש חילוק בין בהמה שמתה לבהמה שנטרפה לענין טלטול הבשר כתבתי בסוף סי' תצ"ז:

סעיף קטן י

מתחילין בערימת התבן וכו' משנה בפרק המביא כדי יין (ביצה ל:) מתחילין בערימת התבן אבל לא בעצים שבמוקצה ופירש"י רחבה שאחורי הבתים קרויה מוקצה ושם נותנין עצים וכל דבר שאין דעתו ליטול עד זמן מרובה ובגמרא אמר רב כהנא זאת אומרת מתחילין באוצר תחלה כלומר בדבר האצור שהיה מוקצה לאוצרו לזמן ארוך

כה"ג דסתמא אוצרין אותו לבהמה מני ר"ש הוא דלית ליה מוקצה אימא סיפא אבל לא עצים שבמוקצה אתאן לר"י דאית ליה מוקצה הכא בארזי ואשוחי עסקינן דמוקצה מחמת חסרון כיס ואפילו ר"ש מודה ופירש"י ארזי ואשוחי. אין אדם מסיק אותן דעומדין לבניין: אשוחי. ארז נקבה דמוקצה מחמת חסרון כיס נינהו שדמיהם יקרים: איכא דמתני לה אסיפא אבל לא בעצים שבמוקצה א"ר כהנא זאת אומרת אין מתחילין באוצר תחלה מני ר"י היא דאית ליה מוקצה אימא רישא מתחילין בערימת התבן אתאן לר"ש דלית ליה מוקצה התם בתיבנא סריא פי' נרקב ומסריח שאין ראוי למאכל בהמה וסתמיה לעצים ולאו היינו אוצר ופריך תיבנא סריק הא חזיא לטינא כלומר אם כן אין סתמו להסקה קאי ומשני דאית ביה קוצים כלומר ואין יכול לגבלו בידו וברגליו הלכך להסקה קאי:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו מתחילין בערימת התבן שהוא מוכן ועומד להסקה אינו מדוקדק דהא לר"ת אע"פ שאינו עומד להסקה מתחילין וצריך לפרש דה"ק מתחילין בערימת התבן לר"י דוקא כשהוא מוכן ועומד להסקה ולר"ש אע"פ שעומד לבניין הוי כאילו הוא מוכן ועומד להסקה דלית ליה לר"ש מוקצה ועי"ל שבתחלה כתב שמתחילין בערימת התבן שהוא מוכן ועומד להסקה דבהא כ"ע מודו דמתחילין אבל לא בעצים שהם מוקצים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה דלכל חד מינייהו במוקצה דידיה אין מתחילין ואח"כ כתב דאיכא לאוקומי כר"ש וסיפא בארזי ואשוחי ולפ"ז רישא אפי' בתבן העומד לבניין קאמר דמתחילין:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו שזה תלוי בשינוי דעת הפוסקים בענין מוקצה נראה דהיינו לומר דמאן דפסק כר"ש מוקי מתניתין כר"ש כי היכי דתיקום סתם מתניתין אליבא דהלכתא ומאן דפסק כר"י מוקי לה כר"י וי"ל מה בא רבי' ללמדנו דדבר פשוט הוא דלר"ש כיון דלית ליה מוקצה דמתחילין בערימת התבן אע"פ שאינו עומד להסקה ולר"י דאית ליה מוקצה אין מתחילין אא"כ אינו עומד אלא להסקה וכן בדבר שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס אסור אף כר"ש נתבאר ממ"ש בהלכות שבת סימן ש"י ואפשר דאף ע"פ שכתב שם בענין שבת חזר ושנאו כאן בהלכות י"ט. ועי"ל דאתא לאשמעינן דעצים אע"פ שאינם עומדין אלא להסקה אם אין דעתו ליטול מהם עד זמן מרובה הו"ל מוקצה ואסור ליטול מהם לר"י דאית ליה מוקצה ובהכי ניחא לי מ"ש וזה תלוי בשינוי דעת הפוסקים בענין מוקצה דמשום מאי דנפקא מינה לענין דינא כתב כן ולא לענין מתניתין כמאן אתיא שאינו ענין לכוונת רבינו בחיבור זה:

סעיף קטן יג

העושה סוכה בעצרת לצל אסור ליטול ממנה עצים וכו' בפרק המביא כדי יין תנן אין מביאין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה ובגמרא מ"ש מן הסוכה דלא דקא סתר אהלא מן הסמוך לה נמי קא סתר אהלא אר"י א"ש מאי סמוך סמוך לדפנות רב מנשיא אמר אפי' תימא כשאין סמוך לדפנות כי תניא ההיא באסורייתא תני רבי חייא בר יוסף קמיה דר' יוחנן אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה ור"ש מתיר ושוין בסוכת החג בחג שאסורה ואם התנה עליה הכל לפי תנאו ופריך ור"ש מתיר והא קא סתר אהלא אר"נ בר יצחק בסוכה נופלת עסקינן ור"ש לטעמיה דלית ליה מוקצה דתנן מותר השמן שבנר ושבקערה אסור ור"ש מתיר ופריך מי דמי התם אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו הכא אדם יושב ומצפה מתי תפול סוכתו אר"נ בר יצחק הכא בסוכה רעועה עסקינן דמאתמול דעתיה עילויה ושוין בסוכת החג בחג שהיא אסורה ואם התנה עליה הכל לפי תנאו ומי מהני בה תנאה והא א"ר ששת משום ר' עקיבא מנין לעצי סוכה שאסורין כל ז' שנאמר חג הסוכות לה' וגו' א"ר יוסף סיפא אתאן לסוכה דעלמא אבל סוכה דמצוה לא מהני בה תנאה ופירש"י אין נוטלין עצים מן הסוכה. כגון בפסח או בעצרת ויושב בסוכה בגינה או בפרדס: אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה. השתא משמע אם הוא עב שנתנו קנים הרבה מותר ליטול מהם. ובגמרא פריך הא סתר אהלא דכיון דביטלה לגבי סכך כל פורתא דשקיל מיניה סתירה הוא: סמוך לדפנות. קנים הנזקפים סביבות לדפנות: כיון שלא נארגו עם הדופן לא בטלי לגבי דופן ואינו דומה לסמוך לסכך שהסכך אינו ארוג לפיכך הכל שוה העליון כתחתון סכך הוא: אפילו תימא כשאין סמוך לדפנות. אלא סמוך לסכך: וכי תניא מתניתין באסורייתא. חבילות של קנים שנתנן על הסכך ומדלא התיר אגדן לא בטלינהו לגבי סכך אלא להצניעם שם ור"ש מתיר. אפי' מן הסכך: ואם התנה עליה. לפני יו"ט: נופלת. שנפלה ביו"ט דליכא סתירת אהל וטעמא דת"ק משום מוקצה דהא בין השמשות היתה קיימת מוקצה היא מחמת איסור סתירה אבל הסמוך לה לאו מוקצה הוא דלית ביה משום סתירה: אדם יושב ומצפה אימתי תכבה נרו. שיודע שסופה לכבות הלכך בין השמשות דעתיה על המותר: הכא אדם יושב ומצפה. וכו' בתמיה וכי נביא הוא ויודע שעתידה ליפול למחר: בסוכה רעועה. דמסיק אדעתיה דנפלה ולמחר נפלה הלכך לר"ש מוקצה ליכא דאמרינן דעתיה מאתמול עילויה ולת"ק לא אמרי' דעתיה עילויה בשום מידי דלא חזי בין השמשות: סיפא. דקתני ואם התנה עליה אסוכה דעלמא קאי ואירשא דברייתא קא מהדר דאיפליגו בה ת"ק ור"ש דקתני אין נוטלין עצים מן הסוכה ואוקימנא כשנפלה ומשום מוקצה וקאמר אם התנה

עליה מבע"י שאם תפול מחר יסיקנה הכל לפי תנאו עכ"ל רש"י וכ' הר"ן ואם התנה עליה הכל לפי תנאו ואפילו לר"י דתנאי מהני לכל מוקצה מחמת איסור לאחר שיעבור זמן איסורו ומעתה יתבארו דברי רבינו מ"ש העושה סוכה בעצרת פשוט הוא דלאו למימרא שעשאה בעצרת דהא אסור לעשותה ביו"ט אלא העושה סוכה בחול בזמן עצרת אסור ליטול ממנה עצים ביו"ט ודייק לכתוב עצרת לאפוקי חג הסוכות דאז כיון דזמן מצותה הוא ליכא צד היתר אבל קשה בעצרת או בפסח כיון דלאו זמן מצותה הוא כי עשאה לשם חג מאי הוי ועוד דאם לא עשאה לשם מצוה אע"פ שיוצאין בה בחג אפשר לומר דמהני בה תנאה דלא חל שם שמים עלה מאחר שלא נעשה בה מעשה לשם מצוה וא"כ מאי איריא עצרת דנקט אפילו בחג נמי הוי דינא הכי ואע"ג דהא איכא לדחויי דסבר רבינו דבלא עשיית מעשה חל שם שמים עליה כיון שהיא ראויה למצוה והיינו דסתם וכ' בתר הכי אבל בסוכת החג לא מהני תנאה ולא חילק בין עשאה לשם מצוה לעשאה לצל אבל מ"מ טענה קמייתא טענה היא דכיון דלאו מצותה היא כי עשאה לשם חג מאי הוי לכך נראה לפרש דלא כתב לצל אלא ליישב דלא תיקשי סוכה בעצרת היכי משכחת לה הא אין סוכה אלא בחג ואחר כך ע"י הגשמים והשלגים היא נסתרת לכך כתב שעשה אותה אח"כ לצל והיינו דכתב העושה סוכה ולא כתב אין נוטלין עצים מן הסוכה בי"ט כלישנא דמתני' ואפשר דמש"ה דייק וכ' בעצרת ולא כתב בפסח אע"פ שדינם שוה מפני שקודם פסח אין חום השמש גדול שיצטרכו לעשות סוכה לצל אבל בין פסח לעצרת חום השמש חזק ודרך לעשות סוכה לצל:

סעיף קטן יד

ומ"ש אסור ליטול ממנה עצים בי"ט אפי' היתה רעועה ונפלה ורבי שמעון מתיר ברעועה ונפלה כלו' אבל אם לא היתה רעועה מאתמול מודה ר"ש דאפי' נפלה אסור דמוקצה מחמת איסור הוא דכיון שהיתה בריאה מאתמול לא יהיב דעתיה עילויה ודמיא לכוס וקערה ועששית דמודה בהו ר"ש וכן אם לא נפלה אסור משום דקא סתר אהלא והכל מבואר בגמרא שכתבתי. ומ"ש ואם לאחר שתקנה בדפנותיה ובסככה סמך לה עוד חבילות וכו' משמע דה"ק לאחר שתקנה בדפנותיה סמך לדפנותיה או אחר שתקנה בסככה זרק יותר על הסכך דאין לפרש דדוקא בשתקנה בדפנותיה וסככה הוא דכי סמך לדפנותיה מותר ליטלו אבל אם סמך לדפנותיה קודם שיתן הסכך אסור ליטלו דמאי שנא ואע"פ שיש קצת טעם לחלק אינו כדאי ולשון רבינו בדין זה אינו מכוון שכתב אצל סמך לדפנות חבילות וכבר נתבאר מל' הגמ' ומלשון רש"י שכתבתי דבסמוכות לדופן אפי' אינם חבילות אלא קנים הנזקפים סביב הדפנות מותר ליטול דכיון דלא

נארגו עם הדופן לא בטלו לגבי דופן ומיהו בזורק על הסכך אע"פ שלא פירש רבינו בהדיא דדוקא בזורק חבילות מקושרות הוא דמותר ליטלם הא לא"ה לא איכא למימר דאחבילות שהזכיר בסמוך קאי וסתם חבילות מקושרות הן: וכתוב בהג"א בשם א"ז דהא דשרי ליטול מהסמוך לדפנות דוקא בשלא נתכוון לעשות שיהא הכותל עב דאם נתכוון לעשותה עב אסור והכי אמרינן בירושלמי ונ"ל דהיכא דסמך לדופן או שזרק על הסכך חבילות מקושרות כיון דשרי ליטול מהם לד"ה משום דלא בטלי לגבי דופן וסכך ה"ה דבסוכה של מצוה נמי שרי ליטול דכיון דלא בטלי לגבי דופן וסכך לא חל שם שמים עליהם ומיהו אפשר דמדרבנן מיהא אסירי משום מוקצה כמו שאסרו היותר על כדי הכשר סוכה מטעם זה כמו שיתבאר בסימן תרל"ח בס"ד:

סעיף קטן טו

ומ"ש ואם התנה ליטול ממנה בי"ט ונפלה מותר וכו' מבואר הוא שהרי אמרו ואם התנה עליה הכל לפי תנאו והיינו ודאי כשנפלה דאל"כ הא קא סתר אהלא ומשמע לי דאע"פ שהיתה בריאה מהני בה תנאה דכיון שהתנה עליה לא אקצי דעתיה מינה וכמ"ש בסמוך בשם הר"ן דאפילו לר"י מהני תנאה בכל מוקצה מחמת איסור לאחר שיעבור זמן איסור ובפרק כירה כתב ג"כ דהא דאסיקנא דנר שהדליקו עליו באותו שבת אסור דוקא בשלא התנה עליו אבל התנה עליו שיטלטלנו אחר שכבה שרי לטלטלה משכבה ואפי' נר גדול וכן דעת הרמב"ן ואע"פ שיש מי שחולק בדבר וכמ"ש בסימן רע"ט וכ"כ התוס' בפ' כירה (מח.) דבסוכה רעועה דוקא מהני תנאי מ"מ לדעת הרמב"ן והר"ן משמע דמהני בה תנאה אע"פ שהיתה בריאה:

סעיף קטן טז

ומ"ש אבל בסוכת החג לא מהני תנאה כלומר אפי' היתה רעועה מעי"ט ונפלה ביום טוב וכבר כתבתי דהיינו דוקא בחג שהוא זמן מצותה ולישנא דברייתא דייק הכי דקתני ושוין בסוכת החג בחג שאסורה ויתבאר זה בסי' תרל"ח ובסי' תרס"ז בס"ד והרי"ף השמיט כל מאי דשקלי וטריא בהאי ברייתא אליבא דר"ש מפני שהוא פסק דלית הלכתא כר"ש במוקצה. ומטעם זה השמיט ג"כ הרמב"ם כל זה ולא כתב בפ"ב אלא דברים אלו בלבד נוטלים עצים הסמוכים לדופני הסוכה ומסיקין בהם ונראה מדבריו דשמואל דאוקי מתניתין בסמוך לדפנות לית ליה דרב מנשיא דאוקמא באיסורייתא דכל שהוא על הסכך חשוב כסכך ופסק כשמואל אבל הרי"ף והרא"ש כתבו דברי שמואל ודברי רב מנשיא משום דס"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ול"פ ומ"מ יש לתמוה למה השמיט הרמב"ם הא דתניא ואם התנה עליה הכל לפי תנאו כיון דאפילו ר"י מודה בה וכמ"ש הר"ן ורא"ש ומשמע דע"כ הכי הוא דלר"י איצטריך דאי לר"ש למה לי התנה כי לא התנה נמי שרי

ואפ"ל שהוא מפרש דלר"ש איצטריך נמי התנה להיכא שהיתה בריאה מעי"ט דבלא התנה לא שרי אלא כשהיתה רעועה מבע"י דוקא אבל לר"י אפי' התנה נמי לא דסבר הרמב"ם דבמוקצה לא מהני תנאה:

סעיף קטן יז

בית שאינו טוח בטיט אלא לבנים מסודרים זה על זה וכו' משנה בפרק המביא כדי יין (ביצה לא.) בית שהוא מלא פירות וסתום ונפתח נוטל ממקום הפחת רמ"א אף פוחת בתחלה ונוטל ובגמרא אמאי והא קא סתר אהלא אמר שמואל באוירא דליבני ופירש"י ונפחת מאליו. נוטל ממקום הפחת ולא אמרינן מוקצין הם מחמת איסור דאין יכול לפחתו ביום טוב ואסח דעתיה מינייהו דכיון דלא הוי פחיתתו איסורא דאורייתא כדמוקמא לה באוירא דליבני לאו מוקצה הוא. באוירא דליבני סידור של לבנים בלא טיט וכ"כ הרא"ש וז"ל הא דאמרינן נוטל ממקום הפחת דוקא באוירא דליבני כדמוקמינן לה בגמרא דליכא בסתירתה אלא איסורא דרבנן הלכך לאו מוקצה הוא אבל בנין גמור דאיכא בסתירה איסו' דאורייתא אסור דאתקצאי בה"ש מחמת איסור ואפי' לר"ש דלא שרי אלא בסוכה רעועה שנפלה עכ"ל אבל הרמב"ם סתם וכ' בפ"ב בית שהוא מלא פירות מוכנים ונפחת נוטל ממקום הפחת ומשמע דאפי' בבית בנוי בניין גמור מיירי ונראה שטעמו משום דכיון דלא אוקימנא באוירא דליבני אלא משום דקשיא לר"מ אית לן למימר דת"ק מיירי בכל ענין הלכך כיון דקי"ל כת"ק אפילו בבית בנוי בנין גמור שרי וזה נראה שהיה דעת הרי"ף שלא כתב אלא משנתינו כצורתה ויש לתמוה על הר"ן שלא השגיח בזה וכתב לשון רש"י דת"ק לא שרי אלא באוירא דליבני וליתא להרי"ף אלא אפי' בניין גמור שרי וא"ת לדעת הרי"ף והרמב"ם היאך שרו בבית שהוא בניין גמור הא כיון דסתום היה מעי"ט נמצא שהפירות היו מוקצין מחמת הבית והיאך הותרו ביו"ט כבר כתב ה"ה בשם הרשב"א שלא נאמרו דברים הללו אלא בבית רעועה שדעתו שיפחת והרמב"ן כתב שאפילו בריא ונפחת בי"ט מותר לפי שאין הפירות מוקצים מחמת עצמן ואינן בסיס לדבר האסור וכתב ה"ה שכדברי הרמב"ם עיקר וכן דעת הר"ן שכתב דברי הרמב"ן בלבד. והמרדכי כתב פרק בכל מערבין וא"ת ונהי דאוקימנא באוירא דליבני דהשתא ליכא משום סתירה ובניין מ"מ היאך שרי לפתחו והלא מטלטל האבנים והעפר שהן מוקצות ואומר ריב"א דטלטול מוקצה שהוא לצורך אוכל נפש מותר לטלטלו כדי לקחת האוכל וראיה ממנהגינו שאנו מסיקין על גב אפר שהוסק בי"ט שהוא מוקצה ומטלטלין אותו לצורך אוכל נפש לכסות הפשטיד"א עכ"ל ויש לתמוה דא"כ למה לא התירו לשחוט לכתחלה כדי לכסות באפר שהוסק ביו"ט וצ"ע. כתב ר"י בח"ד עומד

אדם על המוקצה מבע"י ואומר מכאן אני נוטל למחר ואצ"ל מכאן ועד כאן כי יש ברירה כלומר דלמחר כשיטול ממנו הוברר הדבר שזה היה בדעתו אע"פ שלא רשם מה שיטול פי' וזה מיירי בפירות שלא נתבשלו כל צרכם ויש אנשים שאוכלין אותו כך ויש שאין אוכלין וחזו ולא חזו ומאחר שאמר מכאן אני נוטל גלי אדעתיה דראויים הם לו וכתבתי ממנו למעלה כך פשוט ומוכח בביצה פרק המביא עכ"ל וכתב כן מדתנן בפרק המביא (לד:) ר"א אומר עומד אדם על המוקצה ע"ש בשביעית ואומר מכאן אני נוטל למחר וחכ"א עד שירשום ויאמר מכאן וע"כ ופירש"י ע"ש בשביעית דאין מעשר נוהג בה ואין מחוסר אלא הזמנה וה"ה במעושר ובשאר שני שבוע אלא אורחא דמלתא נקט דסתם מוקצה לאו מעושר הוא: ואומר מכאן אני אוכל למחר. וסגי בהכי דיש ברירה: עד שירשום. בסימן דאין ברירה ע"כ. ופוסק רבינו ירוחם הלכה כר"א ומ"ש פי' וזה מיירי בפירות שלא נתבשלו כל צרכן וכו' הוא מדתניא בפ' אין צדין (ביצה כו:) היה אוכל בענבים והותיר והעלן לגג לעשות מהן צמוקים בתאני' והותיר והעלן לגג לעשות מהן גרוגרות לא יאכל מהן עד שיזמין מבע"י וכן אתה מוצא באפרסקין ובחבושין ובשאר כל מיני פירות ה"ד אי דחזו למה לי הזמנה אי דלא חזו כי אזמין להו מאי הוי ואסיקנא דהב"ע בדאחזו ולא אחזו דאיכא אינשי דאכלי ואיכא אינשי דלא אכלי אזמין גלי דעתי' לא אזמין לא גלי דעתיה וכ"כ רש"י אמתני' דעומד אדם על המוקצה דמיירי בצריך הזמנה והזמנה מועלת לו כגון אחזו ולא אחזו דאמרינן בפ' אין צדין ויש לתמוה על ר"י למה פסק כר"א במקום שחולקין עליו רבים אומרים עד שירשום ואפשר משום דתנן בפ"ק דביצה (י.) בש"א לא יטול אא"כ נענע מבע"י ובה"א עומד ואומר זה וזה אני נוטל ומשמע דקם ליה ר"א כב"ה וחכמים כב"ש והלכה כב"ה וקם לה הלכתא כר"א ומיהו התוס' כתבו דשפיר אתי ר"א כב"ש דמוקצה דבעלי חיים עדיף ומחמירין טפי ושפיר אתי חכמים כב"ה דשאני הכא דאקצייה בידים וכיון שכן קמה לה הלכתא כחכמים דאמרי עד שירשום וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מה' י"ט ויש לתמוה עליו אם הוא מפרש פלוגתא דר"א ורבנן ביש ברירה ופוסק הלכה כרבנן נמצא שהוא פוסק דאין ברירה במוקצה דרבנן ואנן קי"ל דבדרבנן יש ברירה וכ"פ הוא ז"ל בסוף הל' עירובין דדבר שהוא מד"ס יש ברירה וצ"ע: כתב הכלבו נשאלה שאלה על מוקצה של אוצר וכיוצא בו אם נמלך עליו בי"ט ראשון ואמר הרי אני מכינו למחר אי שרי ליה ממ"נ כיון דב' קדושות הן כי היכי דשריא בעו"ג שהביא דורון לישראל ביו"ט ראשון דשרינן ליה ביו"ט שני והשיבו דבמוקצה דאיכא למיגזר ביה דילמא מטלטל ושביק כגון תרנגולת העומדת לגדל ביצים בהא מיחזי ודאי דאסור כדחזינן ביוני שובך דלא סגי להו במכאן אני נוטל למחר עד

דאמר זה וזה אני נוטל אבל במוקצה אחר דליכא למיגזר האי גזירה כגון עצים ופירות של אוצר ודאי מיחזי דמהני בהו הכנה דאמרינן ממ"נ ע"כ: תניא בתוספתא דביצה פ"ד סוכי תאנים ובהם תאנים מכבדות תמרה ובהם תמרה הכניסן לעצים אין אוכל מהם ביום טוב למאכל בהמה אוכל מהם ביו"ט: כתוב בהג"א פרק א"צ עו"ג שעשה מנעלים ביו"ט בסתם למכור לכל מי שירצה ובא יהודי אחד הרגיל אצלו ולקחם מחנותו זה היה מעשה ואסרם ה"ר יו"ט משום מוקצה וה"ר אליה התירם הואיל וגמרו בידי אדם ויכול לגמרו ביו"ט לית ביה משום מוקצה מא"ז ע"כ וכבר נתבאר זה בסימן רנ"ב. בפרק כירה (שבת מג.) מייתי הא דתניא היה אוכל בתאנים והותיר והעלן לגג לעשות מהם גרוגרות בענבים והותיר והעלן לגג לעשות מהם צמוקים לא יאכל עד שיזמין וכן אתה אומר באפרסקין וחבושין ושאר כל מיני פירות ואוקימנא כר"י ואוכל אצטריכא ליה סד"א כיון דאכל ואזיל לא בעי הזמנה קמ"ל כיון דהעלן לגג אסוחי אסחיה לדעתיה מינייהו וכתבו התוס' מדנקט אוכל במוקצה דדחייה בידים נראה דאכיל ואזיל שרי ליה לר"י במוקצה דלא דחייה בידים כגון גבי אוצר: כתוב בא"ח תירוש הזב מגיגית ענבים שאינו רשאי להניח כלי תחתיו שלא יבטלנו מהיכנו כיצד יעשה יניח שם מטתו או שולחנו ואז יהיה אותו הדלף לפניו גרף של רעי ויכול להניח שם כלי לקבלו כדי שלא יעשה שם טיט וכשיתמלא הכלי לא יריקנו לתוך כלי אחר שלא יבטלנו מהיכנו אלא מריקה בתוך הגיגית שזבו ממנה המשקין ויש שהורו להניח כלי שיש בו מים תחת הדלף שנוטף מהגיגית משום דאותו דלף קמא קמא בטיל במים שבכלי ויש לפקפק בהוראה זו לפי שהוא דבר שיש לו מתירין ואפילו באלף לא בטיל עכ"ל:

סימן תקיט

סעיף קטן א

חניות של עץ שאינם מחוברים בקרקע אלא כעין מגדל של עץ וכו' בפ"ק (יא:) תנן בית שמאי אומרים אין מסלקין את התריסין ביום טוב ובית הלל מתירין אף להחזיר ובגמרא מאי תריסין אמר עולא תריסי חנויות אמר עולא שלשה דברים התירו סופן משום תחלתן וחד מינייהו תריסי חנויות ופריך מאי קמ"ל תנינא ומשני מהו דתימא טעמייהו דב"ה משום דאין בנין וסתירה בכלים ואפילו דבתים נמי קמ"ל התירו סופן משום תחלתן דחנויות אין דבתים לא אמר אביי בשיש להם ציר מן הצד דברי הכל אסור אין להם ציר כל עיקר ד"ה מותר כ"פ בשיש להם ציר באמצע מר סבר גזרינן ציר באמצע אטו ציר מן הצד ומר סבר לא גזרי' ופירש"י חנויות כמו תיבות ועומדות בשוק ואינן מחוברות לקרקע: תריסין. דלתות פתחיהן: התירו סופן. שאינו צורך י"ט: משום תחלתן. שהוא

צורך י"ט ואי לא שרית סופן לא עביד תחלתן: דאין בנין וסתירה בכלים. והלכך ב"ה אפילו בתיבות הבית שרו לסלק דלתותיהן ולהחזיר ואע"ג דלאו לשמחת י"ט קמ"ל עולא דאע"ג דאין בנין וסתירה בכלים קאסרי ב"ה מדרבנן אי לאו משום תחלתן דחנויות שהן צרכי רבים אבל תריסי כלי הבית לא: ביש להם ציר. ידות לשני ראשים דדומות לבנין בשיש להם ציר באמצע כעין בליטה ותוחבין אותו בחור שבאמצע דופן פתח התיבה עכ"ל: וכ"כ ה"ה בפ"ד בשם הרשב"א דמאי דאמרינן דבתים לא פי' שידה תיבה ומגדל שבבתי' וכ"כ הר"ן על מ"ש הרי"ף ודוקא תריסי חנויות דבעי לאפוקי תבלין דאי לא שרית ליה להחזיר לא פתח ואתי לאימנועי משמחת י"ט אבל דבתי לא דכיון דברשותיה נינהו פתח ולא מימנע דכיון דברשותיה נינהו כלומר שאותן תיבות עומדות בתוך הבית פתח ולא אתי לאימנועי שאינו ירא להניח אותן תיבות פתוחות וכתב הכלבו בשיש להם מן הצד ופרש"י כאותן של דלתות בתינו שהן מלמעלה ולמטה אסור גזירה שמא יתקע והוא כבונה ע"כ וביאור דברי רבינו חנויות שאינן מחוברים לקרקע אלא כעין מגדל עץ כלומר והן בשוק מותר לסלקו ולהחזירו אבל אם יש לו כיוצא בזה בבית מותר לסלקו ואסור להחזירו וכ"כ הכלבו מסלקין תריסי חנויות להוציא תבלין הצריכין לו בי"ט כתב הרי"ף פירוש כעין תיבות שמסלקין המכסה שעליהם לתת עליו תבלין וכיוצא בו למכור אבל כעין חנויות שלנו שהן בכותל הבית אסור הכל בין סילוק בין החזרה ומה שאמר בגמרא דבתים הכל קאי אכלים כדפ"ה ע"כ והא דאסרינן ביש להם ציר מן הצד פשיטא דהיינו דוקא כשהוא צריך להסיר קרש שבו הציר כדי לפתוח דאילו בפותח ונועל בעוד שהוא קבוע ודאי שרי דאל"כ יהא אסור לפתוח דלתות הבית בשבת ולישנא דמתני' הכי משמע דקתני אין מסלקין את התריסין דאלמא בסילוק התריסין דוקא הוא דשייך למיסר אבל שלא בסילוק התריסין נראה דודאי שרי ובכה"ג דצריך לסלק התריסין קאמר בכלבו דכעין חנויות שלנו שהן בכותל הבית אסור בין סילוק בין החזרה ולפי מ"ש רבינו בסימן שי"ג גבי דלת העשוי מלוח א' וכו' נראה דאפי' אינו מכניס הציר כלל. ומיהו כבר כתבתי שם שיש מתירים כל שאינו מכניס הציר כלל. גרסינן בירושלמי אהא דתנן וב"ה מתירין אף להחזיר א"ר אחא מחזיר ובלבד שלא יחזיר כל צרכו א"ר יוסי בר בון כשאין שם פתח אבל יש שם פתח משתמש דרך הפתח ונראה דהכי פירושו דרב אחא אמר אף ע"פ שהתירו להחזיר כיון שלא התירו אלא בקושי אינו מחזיר לגמרי אלא מחזיר כדי שיהא משתמר לבד ודיו ורבי יוסי בר בון אמר שלא התירו לסלק ולהחזיר אלא בשאינו יכול להשתמש אלא ע"י כך אבל אם יכול להשתמש ע"י חלון שבמגדל אע"פ שהוא משתמש בדוחק ישתמש דרך שם ולא יסלק ויחזיר והפוסקים שלא כתבו הירושלמי

הזה אפשר שהם סוברים שמאחר שלא נזכר זה בגמרא דידן כיון שהתירו חכמים לסלק ולהחזיר בכל ענין התירו שלא נתנו דבריהם לשיעורין והילכך אף להחזיר כדרכו התירו וכן לא חילק בין יש שם חלון שהוא יכול להשתמש בו לאין שם חלון בכל גוונא שרי לסלק ולהחזיר דלא פלוג רבנן: כתב הרמב"ם בפ"ד מה' י"ט כלים שהם מפוצלין כגון מנורה של חוליות וכסא ושולחן שהן חתיכות מעמידין אותה בי"ט והוא שלא יתקע לפי שאין בניין בכלים וכתב ה"ה עליו משנה בפרק י"ט שחל (כא:) ב"ש אומרים אין זוקפין את המנורה בי"ט וב"ה מתירין אף להחזיר ואמרו בגמרא במנורה של חוליות עסקינן משום דמיחזי כבונה וסברי בית שמאי יש בניין בכלים ויש סתירה בכלים וב"ה סברי אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים וכתב רבינו והוא שלא יתקע פשוט הוא ונלמד מתריסי חנויות שאם יש להם ציר מן הצד שאסור להחזירן וגדולה מזו כתב הרשב"א שיראה לו שלא אמרו אלא במנורה שאין עשויה לתקוע חוליותיה אבל בעשויה לתקוע אסור לזקפה ואין נראה כן מדעת רבינו ואין זה כתריסין שיש להם ציר מן הצד שחוששין שמא יתקע משום דהתם קרוב הוא מאד לתקוע מפני הציר שהוא מן הצד משא"כ כאן עכ"ל:

סעיף קטן ב

חותמות שבכלים כגון שידה תיבה ומגדל וכו' בפרק המביא כדי יין (ביצה לא:) אמר שמואל חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך שבכלים מתיר ומפקיע וחותך ופירש"י טעמא דחותמות שבכלים משום דאין סתירה בכלים וכבר כתבתי בדינים אלו בסי' שי"ד:

סעיף קטן ג

וכתב א"א ז"ל דוקא כגון קשירת חבל וכיוצא בו אבל פותחות של עץ או של מתכת אסור וכו' בפרק בכל מערבין (עירובין לד:) וכ"כ התוספות שם ובפרק חבית (שבת קמו.) וכ"כ המרדכי בפרק חבית:

סעיף קטן ד

ומ"ש וסמ"ק כתב ובשבירת פותחות של כלים נחלקו בו הרא"מ מתיר והרא"ש אוסר כ"כ ג"כ בסמ"ג ולא כתבם בשם סמ"ק אלא משום דמסיים בה שנהגו להקל ע"י עו"ג. וכתב האגור בסי' תפ"ו שמימיו לא ראה מי שהורה לשבר הפותחות ומשמע לי דע"י ישראל קאמר דאילו ע"י עו"ג אין להחמיר כיון דאיכא מאן דשרי אפי' ע"י ישראל:

סעיף קטן ה

ושל קרקע כגון דלת של בור שקשור בו בחבל יכול להתירו וכו' מימרא דשמואל הזכרתיה בסמוך ופירש"י מתיר את הקשר. דהא לאו קשר של קיימא הוא שהרי להתיר תמיד הוא עשוי: אבל לא מפקיע. החבל לסתור עבות גדילתו ולא חותך דהא סתירה

הוא ויש סתירה בבנין של קרקע: אם מותר לתפור מולייתות בי"ט כתבתי בסימן תק"ט ושם כתבתי שמותר לחתוך אגד גדיים ועופות מקולסים וחוטים תפורים:

סעיף קטן ו

אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי הלכך מותר לקטום קש או תבן לחצוץ בו שיניו וכו' בפרק המביא כדי יין (ביצה לג.) א"ר יהודה אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי ופירש"י אוכלי בהמה כגון קש ועלי קנים אין בהם משום תיקון כלי ומותר לתקן ולקטום קש של שבלין בשבת לחצוץ שיניו ותניא רא"א נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו וחכמים אומרים לא יטול אלא מאבוס של בהמה ושוין שלא יקטמנו ואם קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו הדלת בשוגג חייב חטאת במזיד בי"ט סופג את המ' דברי ר"א וחכ"א אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות ופרש"י לא יטול אלא מן האבוס של בהמה. דדבר הראוי לאכילה מוכן לכל צורך אבל עצים הואיל ודרכן לדבר האסור כגון לעשות כלים לא התירו לטלטלן אלא להסקה: שלא יקטמנו אקיסם קאי. וכתב הרא"ש וכן משמע דאקיסם קאי דאבוס של בהמה לא חזי לפתוח בו הדלת והא דאמרי רבנן שאין בו אלא משום שבות בשקטמו בידו דהוי כלאחר יד דאי בסכין אמאי לא מיחייב כיון דעביד לחצוץ שיניו ולפתוח בו את הדלת ובתוספתא משמע דקאי אאבוס של בהמה ולפום גמרא דידן ושוין ע"כ קאי אקיסם ואמרי רבנן דבקיסם לחצוץ בו שיניו איכא חיוב חטאת בכלי ושבות ביד האבוס של בהמה אף בכלי שרי לקטום לחצוץ בו שיניו דדוקא בקיסם דאיכא חיוב חטאת בכלי גזרינן ביד אטו כלי אבל באבוס של בהמה לא גזרינן כלי דיד אטו כלי דקיסם אבל לפי התוספתא משמע דרבנן אסרי באבוס של בהמה לקטום בסכין וגמרא דידן עיקר ואפילו בסכין מותר לחתוך מן האבוס של בהמה לחצוץ בו שיניו עד כאן לשונו:

סעיף קטן ז

מותר לטלטל עצי בשמים כדי להריח בהם וקוטמין ומוללין להריח בהם אפי' אם הם קשים גם זה שם פלוגתא דרבנן ור"א והלכה כרבנן דשרי: קמטים שעושים הנשים בבתי זרועותיהם וכו' בפ"ב דביצה (כג.) אמרינן קטורי בידים מעשה אומן הוא ואסור ופירש הרא"ש דהיינו שעושין בתי זרועות של נשים סמוך ליד וכן בתי שוקיים קמטים קמטים וכ"פ הר"ן פרינזי"ש בלע"ז:

סימן תקכ

סעיף קטן א

רבן גמליאל אומר מותר לכבד בי"ט בין המטות וכו' משנה בפ"ב דביצה (כב:) אף הוא פי' ר"ג אומר ג' דברים להקל מכבדין בין המטות ומניחין את המוגמר ועושין גדי מקולס

וחכמים אוסרים וכתב הרא"ש משמע דאף ר"ג דמיקל לא שרי לכבד אלא בין המטות וביו"ט אבל כל הבית אסור כדאיתא בהמצניע והתם מסיק על ריבוץ הבית והאידנא דקי"ל כר"ש שרי לרבץ הבית ופסק ר"ח וה"ג דה"ה לכבד שרי ולא נהירא דבפרק כל הכלים פליגי במכבדות של תמרה וכו' אלא ודאי ר"ש מודה דהו"ל מזיז עפר ממקומו א"נ דחשיב פסיק רישיה טפי מריבוץ ובין המטות דוקא התירו ומשום פירורין וביו"ט ולא בשבת עכ"ל וכבר נתבאר בסי' של"ז דעת הרא"ש והחולקים עליו בדין זה:

סימן תקכא

סעיף קטן א

מי שיש לו פירות בראש הגג וראה מטר שבא יכול לשלשלן למטה וכו' ר"פ משילין (ביצה לה:) פירות דרך ארובה ביום טוב אבל לא בשבת ופירש"י מי שיש לו חטים ושעורים שטוחין על גגו להתייבש וראה גשמים ממשמשין ובאים התירו לו לטרוח ולהשליך דרך ארובה שבגג והם נופלים לארץ דליכא טירחא יתירא ודוקא ארובה דכל ארובה מלמעלה למטה היא בתקרת הגג אבל חלון כגון גג שמוקף מחיצה וחלון בכותל וצריך להגביהו עד החלון ולהשליכו לא טרחי' כדלקמן ובגמרא (לו.) אר"נ לא שנו אלא באותו הגג אבל מגג לגג לא תניא נמי הכי אין מטלטלין מגג לגג אפי' בשגגותיהם שוים תנא לא ישלשלם בחבלים בחלונות ולא יורידם בסולמות ופירש"י אין מטלטלין. בפירות שבגג שבא להשילם מפני הגשמים מיירי ואפי' בשגגותיהם של שני בתים שוים שאין זה גבוה מזה שיהא שם טורח עלייה וירידה בחלונות כגון אם מוקף מחיצה ואין בו ארובה אבל יש חלון במחיצה לחצר או לבית לא ישלשל' בשקי' דרך החלון בחבל מפני שיש טורח להעלות מן הגג לחלון ומשם לארץ וסולם כל המדריגה קרי סולם ואף הכבשים שלנו וביאור דברי רבינו יכול לשלשלם למטה דרך ארובה שבגג ושלשול זה דוקא שמורידם בחבל אבל ע"י סולם למדריגה לא ואפי' שלא ע"י סולם ומדריגה אלא ע"י הורדה בחבל דוקא דרך ארובה אבל דרך חלונות לא ולא מיבעיא בהורדה בחבל דלא אלא אפי' להפילם שלא בחבל נמי לא דהא אפילו מפילם דרך שם מ"מ יש טורח להעלותם לחלון: ודע דלהרמב"ם פי' אחר במשנה זו שכתבבפרק ה' מי שהיו לו פירות על גגו וצריך לפנותן למקום אחר לא יושיטם מגג לגג וכו' אבל משילין אפי' דרך ארובה ממקום למקום באותו הגג: ואפי' להורידם בארובה לא התירו אלא ד' וה' קופות וכו' שם אמתני' דמשילין פירות דרך ארובה בעי בגמרא: עד כמה א"ר זירא א"ר אשי כאותה ששנינו מפנין אפי' ד' וה' קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני ביטול בית המדרש ודלמא שאני התם דאיכא ביטול בה"מ אבל הכא דליכא ביטול בה"מ לא אי

נמי התם היינו טעמא דליכא הפסד ממון אבל הכא דאיכא הפסד ממון אפי' טובא נמי וכתב הרא"ש דהלכה כרבי זירא ואע"ג דתלמודא שקיל וטרי דלמא לא שריא הכא כולי האי או דלמא שריא הכא טפי מ"מ הני אמוראי לא מספקא להו אלא מדמו לה לההיא דהתם ושבקינן ספיקא דסוגיא דגמרא ואזלי בתר פשיטותא דהני אמוראי וכתב הר"ן שכן הוא דעת הרז"ה אבל הרי"ף כתב המשנה כמות שהוא לבד וגם הרמב"ם בפ"ה סתם ולא חילק ומשמע דאפי' טובא משילין וכתב ה"ה שכן עיקר להקל בשל דבריהם:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ובשבת אסור אכולה מלתא קאי וכדתנן משילין פירות דרך ארובה בי"ט אבל לא בשבת גרסינן בגמ' התם (לו.) תנן אבל לא את האוצר ואמר שמואל מאי אבל לא את האוצר אבל לא יגמור את האוצר כולו דלמא אתי לאשויי גומות הכא מאי התם בשבת הוא דאסור משום דחמיר אבל בי"ט דקיל שפיר דמי א"ד התם דאיכא ביטול בית המדרש לא הכא דליכא ביטול בה"מ לא כ"ש ולא הזכירו הפוסקים זה משום דכיון דתלמודא ספוקי מספקי ליה מסתמא דינו כשבת וא"ת ולדברי הרי"ף ורמב"ם שפסקו בההיא דד' וה' קופות לקולא בהא נמי הו"ל לפסוק לקולא וי"ל דשאני התם דתניא סתם ותני משילין פירות דמשמע אפי' טובא אבל לגמור את האוצר דלא אידכר במתניתין אית לן למימר שי"ט שוה לשבת דאל"כ הו"ל למתניתין לפרושי והר"ן כתב דלפי דרכו של הרז"ה כיון דבההיא דד' וחמש קופות נקטינן כמאן דיליף י"ט משבת בהא נמי יליף י"ט משבת והכלבו כתב לגמור את האוצר אסרו בשבת משום אשוויי גומות ובי"ט בעיא ולא איפשיטא ואפ"ל דהאי ספיקא דרבנן ולקולא שכן משילין פירות דרך ארובה ביום טוב מה שאין כן בשבת ובעל ההשלמה כתב דלחומרא עבדינן עד כאן:

סעיף קטן ג

מותר לכסות פירות או כדי יין וכו' עד סוף הסימן הכל נתבאר בסימן של"ח:

סימן תקכב

סעיף קטן א

תקכב אין הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו ואין יוצאין בכסא אחד אנשים ואחד הנשים ברייתא בפרק אין צדין (ביצה כה:) ופירש"י אין הסומא יוצא במקלו דהוי דרך חול ואיכא זילותא די"ט וכתב הרא"ש אין הסומא יוצא במקלו אע"ג דלפירש"י בפ' במה אשה (שבת סו.) מי שנכווצו גידי שוקיו מותר לצאת במקל בשבת שאני התם דאינו יכול להלך כלל בלא מקל וכמנעלים דידיה דמו אבל סומא במקל דידיה לתרוצי סוגיא דידיה עביד ואיכא זילותא די"ט וגם הר"ן כתב כן ומשמע בירושלמי פ"ק דביצה דהא דאין יוצאין בכסא דוקא בכסא הוא דאסור משום עובדין דחול אבל שלא בכסא מותר להוציאו:

כתב הרוקח דה"ה לחולה שעמד מאליו שמותר לילך במקל ונראה דהיינו דוקא בשאינו יכול להלך כלל בלא מקל דאם לא כן אסור דדמי לסומא דלתרוצי סוגיא עביד:

סעיף קטן ב

ואם רבים צריכין לו מותר בפרק אין צדין אם רבים צריכים לו מותר ובירושלמי לא סוף דבר שצורך לרבים בו אלא שמא יצטרכו הרבים בו וכתב הר"ן אין יוצאין בכסא פי' דרכן היה להוציא אנשים חשובים בכסא ע"ג ב"א שלא ידחפום בני השוק או שלא יטנפו בדרכים והוא כעין עובדין דחול וכשרבים צריכין לו לא חיישינן להכי:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואינו יכול לילך שם בע"א הוא סברת עצמו שאם הוא יכול לילך בע"א למה יתירו לו אלא ודאי בשהדרך רחוק והוא זקן או חולה שא"א לילך שם ברגליו אלא ביגיעה גדולה הוא דשרי להוליכו בכסא אם רבים צריכים לו אבל מדברי הר"ן שכתבתי בסמוך נראה דאפי' אם יכול לילך ברגליו שלא ביגיעה אם רבים צריכים לו מותר להוציאו בכסא כדי שלא ידחפוהו בני השוק או שלא יטנף בדרכים:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ובלבד שלא יכתף שם בגמ' ופירש"י טעמא משום דמתחזי דרך חול ופרהסיא ולהוליך למקום רחוק טפי מכשנושאין בין ידיהם:

סעיף קטן ה

ואי איכא ביעתותא שירא לילך בלא כיתוף מותר אף ע"י כיתוף גם זה שם איני והא ר"נ שרא לילתא למיפק באלונקי פי' בכיתוף שאני ילתא דבעיתא והרא"ש גורס שאני אתתא דבעיתא ונראה שכך היה גורס הרשב"א ולפיכך חילק בכיתוף בין איש ואשה ואמר שהאיש כל זמן שאינו מבעית ואין בכיתופו מפני כבוד הצבור אסור לכתפו וכמ"ש ה"ה בשמו בפ"ה ורבינו תפס עיקר כספרים דגרסי ילתא ואפי' למאן דגריס אתתא יש לפרש דאורחא דמלתא נקט שהאשה דרכה ליבעת יותר מן האיש אבל אה"נ שאם האיש נבעת שרי לכתף ואם האשה אינה נבעתת אסור: ודע שהרי"ף לא הזכיר איסור בכיתוף כלל והרמב"ם התירו בהדיא שכתב בפ"ה איש שהיו רבים צריכים לו יוצאים בכסא אחריו ומוציאין אותו בכתף אפי' באפיריון ונראה שהטעם משום דגרסינן התם בגמרא אמימר ומר זוטרא מכתפי להו בשבתא דריגלא משום ביעתותא ואמרי לה משום דוחקא דציבורא אלמא דאיש שרבים צריכים לו שרי לכותפו כי היכא דלא לידחקו ליה ציבורא וה"ה מפני טעם אחר איזה שיהיה וכיון דאמימר ומר זוטרא עבדי בה עובדא נקטינן כוותייהו ולא חיישינן למ"ד התם ושלא יכתף ואע"ג דלחד לישנא אמרינן דהוו מכתפי להו משום ביעתותא ומשמע דמשום ביעתותא דוקא הוא דשרי וכדשרי ר"נ לילתא הא

לא"ה לא סוברים הרי"ף והרמב"ם דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן כלישנא דמיקל טפי כנ"ל. ונראה מדברי הרמב"ם דיציאה בכסא שאמרו היינו שהיו נוהגים להוציא אחר האנשים החשובים כסא ביד איש אחר לישב בו במקום שירצה ואלונקי הוא אפיריון שיושב בו כשמכתפים אותו: מי שנכווצו גידי שוקיו יכול לילך במקל נתבאר בסמוך גבי סומא ונתבאר בארוכה בסי' ש"א:

סעיף קטן ו

אין פרה יוצאה ברצועה שבין קרניה בפ"ד דביצה (כג.) תנן ג' דברים ראב"ע מתיר וחכמים אוסרים וחד מינייהו לצאת פרה ברצועה שבין קרניה ומשמע לרבינו דבי"ט מיירי והלכה כחכמים דאסרי אבל רש"י והר"ן פי' דבשבת איירי ומשום דמשוי הוא ואינו תכשיט לה ונראה מדבריהם דבי"ט ל"ל בה:

סעיף קטן ז

ואין מנהיגין אותה במקל משנה בפ' המביא כדי יין (ביצה לב:) אין מנהיגין את הבהמה במקל בי"ט ואמרי' בגמ' (לג.) דבהא אפילו ר"ש דלית ליה מוקצה מודה משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא ופירש"י דלא מטעם מוקצה אסור אלא מפני שנראה כמוליכה ממקום למקום שהוא צריך להנהיגה הרבה כדי למכור בשוק. וכתב הר"ן וכ"ת למה לן האי טעמא תיפוק ליה משום מוקצה דהא לא ניתנו עצים אלא להסקה כלומר ואפי' ר"ש אית ליה מוקצה כי האי איכא למימר נ"מ דאפי' אזמניה מאתמול דלאו מוקצה הוא אפ"ה אסור משום האי טעמא דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא:

סימן תקכג

סעיף קטן א

מקרדין הבהמה בי"ט וכו' פלוגתא דתנאי בפ"ב דביצה (כג.) ואיפסיקא בגמרא הלכה כראב"ע דשרי לקרד אע"כ שהוא עושה חבורה משום דקי"ל כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר וכתבו התוס' והרא"ש תימא דלא מדכר הכא אלא איסור חבורה ואנו רואים כשמגרדין סוסים במגרדת של ברזל שתולשין מן השער והוי כפסיק רישיה כההיא דתנן נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק ונ"ל שלא היה עשוי כעין שלנו ולא היה תולש את השיער אבל שלנו ודאי אסור עכ"ל הרא"ש וזה שכתב רבינו בשם ר"י וכתב רבינו ירוחם שיש מי שכתב דאפי' בשלנו מותר אע"פ שמשיר שיער מאחר שאינו נהנה לא הוה פסיק רישיה וכדאמרינן בפ"ק דכתובות (דף ו) להדק נזייתא בי"ט דמותר ולא דמי לסורק שיער שהוא נהנה ע"כ וכבר נתבאר בסי' ש"ג סברא זו ודברי החולקים עליה והרמב"ם כתב בפ"ד מה' י"ט מסירין זבובים הנתלים בבהמה אע"פ שאין עושין חבורה וכתב ה"ה זהו פי' מקרדין את הבהמה ואמרו ספ"ב דביצה דהלכה כת"ק דשרי אפי' בקטנים

שעושים חבורה דדבר שאין מתכוין מותר ופי' מסירין הזבובים בכלים קטנים וחדים שלפעמים עושים חבורה עכ"ל והנה ה"ה רצה לפרש ע"פ שיטת המפרשים דגדולים וקטנים שאמרו בגמרא קאי אשיני המגרדת ואין הדבר כן דהרמב"ם סובר דלא נזכר דין מגרדת כלל ומ"ש בגמרא דקירוד הוי קטנים וקרצוף הוי גדולים אזבובים הנתלים קאי דכשהם קטנים כשעוקרין אותם ביד או בכלי מיקרי קירוד וכשהן גדולים נקרא קרצוף וכשעוקרין הקטנים נעשים חבורה לפעמים אבל כשעוקרין הגדולים אין נעשית חבורה וכן פירש הוא ז"ל בפי' המשנה פ"ב דביצה ופ"ג דעדיות וז"ל קירוד הוא הסרת הזבובים הקטנים הנאחזים בירכות הבהמה והם מניחין המקומות פצועים כשעוקרין אותם וקרצוף היא הסרת הזבובים הגדולים שאין פוצעין המקום שהן אוחזים בהם עכ"ל וגם הערוך הזכיר פי' זה שכתב קירוד כמין תולעים והוא רמש כמו אינכ"א שנושכין בבשר הבהמה והם קטנים ואין נפרדין מן הבהמה אלא בעשיית חבורה כגון האינכ"א שאין שולפין אותם מן השיער אלא בקושי והפרדת הגדולים נקרא קרצף ובלשון ערבי קורין לתולעת קירוד עכ"ל ולפ"ז ניחא שאין אנו צריכין לחלק בין מגרדות שלנו למגרדות שלהם דלא הזכירו חכמים דין מגרדת כלל דפשיטא להו דבכל גונא אסור מפני שתולש שיער והוי פסיק רישיה ולדברי הסוברים דפסיק רישיה שאינו נהנה שרי פשוט להו דכל שאינו עושה חבורה אע"פ שתולש שיער שרי:

סעיף קטן ב

אין מיילדין הבהמה בי"ט אבל מסעדין אותה וכו' הכל משנה וגמ' בס"פ מפנין (שבת קכח.) ופירש"י נופח לו בחוטמו שנחיריו סתומין לו ברירין:

סעיף קטן ג

בהמה טהורה שריחקה ולדה מותר לזלף וכו' עד סוף הסי' גם זה שם ארשב"ג מרחמין היינו על בהמה טהורה בי"ט היכי עביד אמר אביי מביא בול של מלח ומניח לה בתוך הרחם כדי שתזכור צערה ותרחם עליו ומזלפין מי שליא ע"ג ולד כדי שתריח ריחו ותרחם עליו ודוקא טהורה אבל טמאה לא מרחקה ולדה ואי מרחקה לא מקרבה ופירש"י מרחמין. מאהבין את ולדה עליה: בול של מלח. מלא אגרוף דכייב לה וזוכרת צער לידה: ומרחמין את הולד. אם ריחקתו: מי שליא. שורה את השליא במים: לא מרחקה. אין דרכה לרחק: עו"ג המכניס בהמותיו לדייר שדה של ישראל בי"ט אם יכול ליתן לו שכר כתב רבינו בסי' תקל"ז:

סימן תקכד

סעיף קטן א

אין עולין ע"ג אילן בי"ט ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקים ולא מטפחים ולא מרקדים ולא דנין ולא מקדשין ולא מייבמין ולא חולצין הכל משנה בפרק משילין (ביצה לו.) ויהיב טעמא בגמ' לא עולין באילן גזירה שמא יתלוש ולא רוכבין ע"ג בהמה גזירה שמא יחתוך זמורה ולא שטין ע"פ המים גזירה שמא יעשה חבית של שייטין פי' כלי של גומא שאורגין אותו ועושין כמין חבית ארוכה ולמידין בו לשוט ולא מספקין ולא מטפחין ולא מרקדין גזירה שמא יתקן כלי שיר ואמרינן בירושלמי לא מספקין הבא מחמתו ולא מטפחין טיפוח שהוא לרצונו וכתבוהו הרי"ף והרא"ש ז"ל וזהו שכ' רבינו לא בחמתו ולא בדרך שמחה ואלא דנין פריך בגמרא והלא מצוה קא עביד ומשני ל"צ דאיכא דעדיף מינה ואלא מקדשין פריך והלא מצוה קא עביד ומשני ל"צ דאית ליה אשה ובנים ואלא חולצין ואלא מייבמין פריך בגמרא והלא מצוה קא עביד ומשני ל"צ דאיכא גדול ומצוה בגדול לייבם וכולהו טעמא מאי גזירה שמא יכתוב ומשמע דהיכא דליכא דעדיף מיניה שרי לדון והיכא דלית ליה אשה ובנים שרי לקדש והיכא דליכא גדול שרי לחלוץ ולייבם וכ"כ הר"ן בשם ר"ת מיהו כתב שהשיב ר"ת שאין מקדשין אשה בשבת אלא מדוחק גדול ואפי' קדש מבע"י אסור לכונסה לחופה בשבת שהרי קונה אותה ליורשה וכ"כ הגה"מ בפ"ד בשם סמ"ג שכתב ר"ת כי מדוחק גדול היה מתיר ולא היה מורה כן הלכה למעשה וכתב עוד בשם סמ"ק דאסור לכנוס בי"ט וכ"כ הרשב"א דאסור לישא בי"ט ובכלל לא מיבמין הוא אבל רש"י פירש והא מצוה קא עביד כלו' והו"ל למחשבינהו בהדי הנך דמני התם שהם משום מצוה ומשני דהכא במאי עסקינן בדאיכא דעדיף מיניה וכו' ומש"ה לא מני להו בהדי הנך דמשום מצוה אבל אין הכי נמי דאפילו ליכא דעדיף מיניה אין דנין ואפי' לית ליה אשה ובנים אין מקדשין ואפי' ליכא גדול לא חולצין ולא מיבמין וזה דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל שכתבו המשנה כצורתה לבד דמשמע דבכל גוני אסור ומפני כך כתב רבינו ולזה הסכים א"א ז"ל אע"פ שאין הלשון מדוקדק שמאחר שלא כתב הרא"ש בפי' לא דברי רש"י ולא דברי ר"ת לא שייך לשון הסכים אלא כך הוה ליה לכתוב וכן נראה שהוא דעת א"א ז"ל והרמב"ם נראה שהוא סובר כדעת רש"י שבפכ"ג מה' שבת כ' סתם דאין דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מייבמין. ויש לדקדק בדברי רבינו מאחר שכ' פלוגתא דרש"י ור"ת בלא דנין ולא מקדשין למה לא כתבה בלא חולצין ולא מייבמין:

סעיף קטן ב
ומ"ש ולא מגרשין כ"כ שם הר"ן ונתן טעם גזירה שמא יכתוב והתוס' נתנו טעם מפני שנראה כקונה קנין בשבת שהרי הוא קונה א"ע לזכות במציאתה ובמעשה ידיה ומיהו בשכיב מרע דתקיף ליה עלמא טובא שרי לגרש אפי' בשבת כדאיתא בהזורק (גיטין עז):

סעיף קטן ג
ולא מקדישין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומות ומעשרות ג"ז במשנה פ' משילין ומפרש בגמרא טעמא גזירה משום מקח וממכר ופירש"י דלמקח וממכר דמי שמוציא מרשותו לרשות הקדש ומקח וממכר אסור מן המקרא דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר א"נ מקח וממכר אתו לידי כתיבת שטרי מכירה וא"ת הו"ל גזירה לגזירה כולה חדא גזירה היא והר"ן כ' ואע"ג דמקח וממכר לא מיתסר אלא מדרבנן הני בהדי מקח וממכר חדא מלתא נינהו ואתי לאיחלופי:

סעיף קטן ד
ומ"ש דאין מפרישין תרומות ומעשרות אפילו ליתנם לכהן בו ביום כן פירש"י שם דאפילו ליתנם לכהן בו ביום דאיכא למימר לא מוכחא מלתא דלתקוני טבלא מכוין דאין ידוע שיהא הוא צריך לשירים ורואים שמוליך תרומה לכהן ומיחזי דכולא מלתא משום שמחת י"ט דכהן שצריך לה הוא אפ"ה אסור:

סעיף קטן ה
ומ"ש ודוקא דטביל מאתמול אבל טביל בו ביום כגון שלש עיסה מותר להפריש ממנה חלה שם בגמרא ונתבאר בסי' תק"ז:

סעיף קטן ו
וכולן אם עשאן בין שוגג בין מזיד מה שעשה עשוי ירושל' כתבוהו שם הרי"ף והרא"ש וכתב שמעינן מינה דמאן דעבר ואקני בשבת מקרקעי או מטלטלי הקנאתו הקנאה וכ"כ הרמב"ם בסוף הלכות מכירה: כתב רבינו ירוחם בשם גאון מי שרכב בי"ט כדי להציל ממון אע"פ שיצא חוץ לתחום כיון דקי"ל דתחומין דרבנן ורכיבה אינה אסורה אלא משום שמא יחתוך זמורה אין ראוי לפוסלו לעדות אבל מלקין ומנדין אותו ואי צורבא מרבנן הוא לא מנדינן ליה ע"כ: תנן בפרק המביא אין מנהיגין במקל בי"ט ונתבאר בסימן תקכ"ב: דינים הנזכרים בסי' זה נתבארו ג"כ בסי' של"ט ושם תמצא קצת חידושים בהם: כתב הריב"ש בתשובה שאסור לפדות הבן בשבת או ביום טוב:

סימן תקכה

סעיף קטן א

הלואת י"ט פליגי בה רבה ורב יוסף וכו' בר"פ שואל (שבת קמח:) ופירש"י לא ניתנה ליתבע בב"ד שאין ב"ד נזקקין לה לעולם ומפרש התם טעמא דרב יוסף משום דאי אמרת ניתנה ליתבע אתי למיכתב טעמא דרבה משום דאי אמרת לא ניתנה ליתבע לא יהיב ליה ואתי לאימנועי משמחת י"ט וע"כ לא איפליגו אלא בלא משכון אבל במשכון הא תנן שואל אדם מחבירו וכו' ואם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר השבת:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו שהרי"ף פסק כרבה אינו ברור שהוא כתב דאיכא מאן דפסק כרב יוסף משום דרביה דרבה הוא ועוד דהא רב אויא סבר לה כוותיה דשקיל משכנתא פי' בשעת הלואה ורבה בר עולא קא מערים אערומי שלא היה תובעו בפירוש אלא אומר לו הלויני וכשהלוהו אומר לו יש לי אצלך כך וכך ואיכא מאן דפסק כרבה משום דהוא בתרא וקי"ל כבתראי עכ"ל. ונראה שלא הכריע כדברי שום אחד מהם וכ"כ הר"ן וה"ה שהרי"ף לא הכריע בזה דבר:

סעיף קטן ג

ומ"ש שהתוספות פסקו כרבה כ"כ שם הרא"ש בשמם וכן פסק הרמב"ם בפ"ד: וכתב הר"ן דאפילו לדברי מי שפוסק דלא ניתנה ליתבע אי תפיס מלוה לא מפקינן מיניה כי הא דרבה בר עולא דמערי' ושקיל מיניה ועוד דאנן לא ניתנה ליתבע קא אמרינן כלומר בב"ד אבל בין דידיה תבעה ואי תפיס תפיס ולא עוד אלא דאי אזל אידך ותפיס מיניה מידי מפקינן מיניה דלוה ויהבי' למלוה דהשתא לאו הלואת י"ט מגבינן אלא גזילה דמפקי' ומיהו היכא דלא תפס מלוה זוזי אלא משכון והדר לוה ותפיס ההוא משכון גופיה לא מפקינן מיניה דהא לא קנינהו מלוה לגמרי וכי הדר תפיס ליה לוה דידיה קא תפיס הלכך אי מפקינן ליה מידי לוה הלואת י"ט הוא דקא מגבינן: וכתב עוד דאמרינן בגמרא גבי י"ט של ר"ה אם היה החדש מעובר דאמרינן עלה שאני התם דאיגלאי מלתא דחול הוא כתב הרשב"ם מכאן נ"ל ללמוד דכ"ע בי"ט דרבנן ניתנה ליתבע ואינה ראיה אצלי דשאני הכא שנהגו בראשון בטעות אבל לדידן דעבדינן תרי יומי מתקנתא אפשר דאפי' הלואת י"ט שני לא ניתנה ליתבע עכ"ל: ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והתוס' מסכימים דהלכה כמ"ד ניתנה ליתבע הכי נקטינן:

סעיף קטן ד
כתב הרמב"ם גבאי צדקה גובין מן החצירות ביום טוב אבל לא יכריזו כדרך שמכריזין בחול וכו' כ"כ בפ"ד מהלכות י"ט וכתב ה"ה שהוא ירושלמי ובריייתא במסכת דמאי:

סימן תקכו

סעיף קטן א
מת המוטל לקוברו אם הוא בי"ט ראשון יתעסקו בו עו"ג וכו' בפ"ק דביצה (ו.) אמר רבא מת בי"ט ראשון יתעסקו בו עו"ג בי"ט שני יתעסקו בו ישראל ואפי' בשני י"ט של ר"ה משא"כ בביצה אמר מר זוטרא לא אמרן אלא דאשתהי אבל לא אשתהי משהינן ליה ורב אשי אמר אף ע"ג דלא אשתהי לא משהינן ליה מ"ט י"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן ואפי' למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא וכתב הר"ן איכא מ"ד דמר זוטרא אכולה מלתא דרבא קאי דלא אמרי' בי"ט ראשון ע"י עו"ג ולא בי"ט שני ע"י ישראל אלא בדאשתהי אבל לא אשתהי לא ופי' אשתהי בין שנשתהא כבר בין שעתיד לשהות כגון שיש שבת אחריו ורב אשי נמי דאמר אע"ג דלא אשתהי לא משהינן ליה לא פליג אלא במת בי"ט שני משום דכחול שויוה רבנן אבל מת ביום טוב ראשון דהוי מדאורייתא מודה רב אשי למר זוטרא דדוקא בדאשתהי אבל לא אשתהי לא ולא נהירא דא"כ לא הול"ל סתמא אף ע"ג דלא אשתהי נמי לא משהינן ליה אלא ודאי משמע דמר זוטרא לא קאי אלא אמת בי"ט שני משום דשרי לאיעסוקי בה ישראל אבל מת בי"ט ראשון דלא שרי אלא בעו"ג אפי' למר זוטרא שרי אע"ג דלא אשתהי ע"כ והרא"ש כ' שם דבשבת גבי עובדא הוה בבי כנישתא דמעון וכו' ואמר רבא מת בי"ט ראשון וכו' פירש"י בדאשתהי וכ"כ בה"ג מאן דשכיב בי"ט ראשון וחזו ליה דלא מינטר עד למחר טרחינן ומייתינן עו"ג וקברי ליה ואי ליכא עו"ג אסור לישראל למקבריה בי"ט ראשון אע"ג דסריח ובי"ט שני היכא דליכא עו"ג לעסוקי ביה יתעסקו בו ישראל משמע דלא קברינן בי"ט ראשון ע"י עו"ג אי מינטר עד למחר ולפי דבריהם נ"ל דמר זוטרא דאמר לא אמרן אלא דאשתהי קאי אכל מה דאמר רבא אי"ט ראשון ואי"ט שני וכ"כ בא"ז ופוסק כמר זוטרא ורב אשי דפליג אמר זוטרא לא קאי אכל מאי דאמר מר זוטרא אלא דוקא איום ב' ולישנא דתלמודא לא משמע הכי וגם לא מסתבר כלל שלא יהא כבוד הבריות דוחה אמירה לעו"ג שבות דרבנן ואע"ג דלא סריח כבוד המת הוא שלא להלינו והמדחה מטתו ה"ז משובח ועוד איכא תוספת צער לאוננים בי"ט עכ"ל וכ"כ הר"ן שהוא דעת הרמב"ם בפ"ח וכתב ה"ה שכך הוא המחוור ושכך העלה הרמב"ן ז"ל: וכתב הר"ן בפ' תולין שכך הוא מנהגן של ישראל להתעסק בעו"ג בי"ט א' אע"ג דלא אשתהי:

סעיף קטן ב
כתב ה"ר יחיאל הלוי שישראל יכולין להוליכו וכו' כ"כ תשב"ץ בשם רבינו יואל הלוי ובהג"מ פ"א אחר סברת ר"ת כתבו וכל זה דווקא בעשיית ארון ותכריכין אבל להלבישו ולהוציאו ולהשימו בקבר כתב ראב"ן דמותר אפילו בי"ט ראשון לישראל דומיא דהוצאת קטן למולו ולולב לצאת בו וס"ת לקרות בו דשרי מטעם כיון דאיכא צורך מצוה ע"כ וכ"כ המרדכי בפרק תולין:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו וכ"כ א"א ז"ל נראה שכתב שסובר כן הרא"ש מדכתב בפ"ק דביצה גבי י"ט ב' שנהגו באשכנז שהעו"ג חופר הקבר ועושה ארון ותכריכין וכל דבר שהוא איסור דאורייתא אבל טלטול והוצאת המת עושה ישראל דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך והוא דאיכא צורך מצוה ע"כ ומשמע לרבינו דמההוא טעמא שרי הרא"ש הוצאתו ביום א'. ובתשובה כתב כן בפירוש וז"ל וגם בי"ט א' ישראל מכתפין בו עד הקבר ומשימין אותו בקבר דמתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ובלבד שיהא לצורך מצוה כגון קטן למולו וז"ל הר"ן בפ"ק דביצה ודאמרינן יתעסקו בו עו"ג איכא מ"ד דדוקא בקבורתו אבל טלטולו מותר ע"י ככר או תינוק והוצאתו נמי מותרת כב"ה דאמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ואיכא מאן דאסר ולישנא דיתעסקו בו עו"ג הכי משמע דמדלא אמרי' יקברו אותו עו"ג משמע דכל עסקיו ע"י עו"ג דוקא שאין כאן כבודו של מת שנתיר בו משום כבודו כלל כיון שסופו להתעסק בו עו"ג. ועוד כתב הרמב"ן דהוצאת מת לקבורה כהוצאת אבנים לבניין שאין לומר בו מתוך כיון שאין בו צורך היום כלל עכ"ל והרשב"א בתשובה כ' כדברי הרמב"ן ז"ל: ומדברי הרמב"ם בפ"א היה נראה להתיר שכ' המת ביו"ט ראשון יתעסקו בקבורתו העו"ג וביו"ט ב' יתעסקו בו ישראל ועושין לו כל צרכיו וכו' ומדנקט גבי י"ט ראשון יתעסקו בקבורתו העו"ג משמע דבקבורתו ממש הוא דיתעסקו העו"ג אבל בטלטולו והוצאתו יתעסקו בו ישראל אלא שה"ה כ' שלדעת הרמב"ם בי"ט ראשון אין ישראל מתעסקין בו כלל אפי' לטלטלו אלא מה שמותר בשבת וכ' בכלבו שבנרבונה נהגו להתיר וגם בתרומת הדשן כתוב דסמכינן אר"י ואשיר"י דמסקו כוותיה ושרו אמנם היכא דאין רוצים לקוברו בו ביום אלא שרוצים להוציאו מן הבית לבית הקברות כדי לקוברו למחר ומוציאין אותו היום בשביל עגמת נפש או בשביל כהנים אין נראה דשרו וכ"כ בהדיא באשיר"י פ"ק דמועד קטן מפירש"י דאפי' בי"ט ב' אם אין רוצין לקוברו בו ביום לא שרי לעשות בו שום איסור מלאכה רק טלטול בעלמא ודבר שאין בו טורח: וכתוב עוד בת"ה על מ"ש המרדכי פרק תולין נהגו לקוברו על ידי עו"ג אפילו בו ביום ומטהרין

אותו על ידי עו"ג מפני שצריך סדין משום כבוד ואתו לידי כיבוס ע"כ מצאתי תשובה דישראל מטהרין אותו וכן נמצא כתוב על שם אחד מהגדולים וכן הדעת נוטה למה שכתב מרדכי דצריך סדין מפני כבוד אדרבה יש לחוש טפי לכבוד זה לטהרו על ידי ישראל בידים או בקש ועל גבי עור דליכא למיחש לסחיטה וכיבוס משנעשה על ידי עו"ג בסדין דמרדכי גופיה כתב שם בפ' תולין בתשובת ר"ב דאפי' בהוצאה מבית לכרמלית למת ע"י ישראל ולא ע"י עו"ג כ"ש אם יגעו בו עו"ג הטמאים כזבים לכל דבריהם. כתב הכלבו נהגו בנרבונא שישראל נושאין המת אפי' בי"ט ראשון עד הקבר וכן רוחצין אותו בלי ככר ותינוק והטעם משום דטלטול בעלמא הוא ולחמם המים לרחיצה ג"כ מותר שמתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך והוא דאיכא צורך י"ט או צורך מצוה אבל אחר יציאת נשמה מטלטלין אותו מן המטה לארץ על ידי ככר או תינוק משום דהוי כמחמה לצל ע"כ וסיים בה בא"ח ואפי' בשבת מותר ע"י ככר כיון דליכא אלא איסור טלטול ויש אוסרים טלטול על ידי ככר מחמה לצל וכן הוצאתו כי אם ע"י עו"ג וכ"כ הרמב"ן דמאן דמתיר הטלטול וההוצאה טעה בשתיהן וכן פסק הרשב"א: וכתב עו"ש שמענו על הראב"ד שצוה להלין מת בי"ט ראשון עד י"ט שני כדי שיתעסקו בו ישראל וחלקו עליו חביריו דלאו שפיר עבד דאין לנו להשהות מת לי"ט שני דמוטב לקברו בעו"ג דאסור להלינו עכ"ל:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ן בספר תורת האדם כתב בעל הלכות עבדים דישראל אסור להן למיקבר מיתא בי"ט ראשון דאמר רבא יתעסקו בו עו"ג ודוקא עו"ג אבל עבדים לענין מלאכה דשבת וי"ט איתקש למרייהו ואי קברי מחינן ע"כ הוציא זה ממה שאמרו בפרק החולץ (יבמות מח:) וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר וכו' אלא מיהו לא כל מלאכה אסורה להם אלא לצורך ישראל בלבד דאתמר בפרק ארבעה מחוסרי כפרה (כריתות ט.) עבד ואמה התושבין עושין מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול הלכך קבורת המת הוה לצורך ישראל הוא ואסור על ידם כדברי בעל הלכות אלא שאני אומר עבד ערל עו"ג עובד עבודה שלו שאינו תושב אינו בכלל איסור שלא הזכירה תורה אלא תושבים שהרי קבלו עליהם ז' מצות והזהירה תורה על שביתתן בשבת לצורך ישראל אבל אלו עו"ג ערלים אינם בכלל ומ"מ לא נתברר לי מנין לבעל הלכות שיהא י"ט כשבת לענין איסור מלאכה דעבדים שאני אומר כיון שגזרת הכתוב בשבת אין למדים ממנה י"ט שאין דנין קל מחמור להחמיר עליו ע"כ וכבר כתבתי בסי' ש"ד סברת הפוסקים בענין מלאכת עבד ערל של ישראל: כתב הר"ן בפ"ק דביצה מת בי"ט ראשון דוקא הוא דיתעסקו עו"ג

אבל בשבת וי"ה לא דאמרינן בפ"ק דר"ה (כ.) אפשר בעו"ג כלומר אבל בשבת וי"ה לא וכ"כ הרמב"ן בספר ת"ה דלא מיבעיא חפירת קבר וכוך דאית בהו מלאכות גמורות דאסור בעו"ג בשבת אלא אפילו הוצאתו בבה"ק להניחו בכוך העשוי מאתמול דהוה ע"י ישראל שבות וע"י עו"ג שבות דשבות אפ"ה אסור ונתן טעם לדבר מפני כבוד המת שלא יאמרו נתחלל עליו שבת במיתתו וכ"כ הריב"ש בתשובה: וכתב עוד הדבר ברור שלעולם לעשות בי"ט ראשון דע"י ישראל אי אפשר אפילו י"ט הסמוך לשבת כדאמרינן בפרק תולין (שבת קלט.) ובפ"ק דביצה ומה שאמרת שמת בי"ט ראשון שחל להיות בערב שבת ואי אפשר בעו"ג כגון שאין במקומן בית הקברות ולהמתין עד יום ראשון לא ירצו העו"ג להוליכו לפי שהוא יום חגם ולהמתין עד יום השני הרי המת מסריח תמה על עצמך דוד מלך ישראל מוטל בחמה לא התירו לטלטלו רק ע"י ככר או תינוק ולכן אין לזה תקנה אלא שיקברנו בביתו בו ביום ע"י עו"ג ויפנהו משם אחר השבת ויקברנו עם אבותיו או שיעשה לו סדין בו ביום ע"י עו"ג וארון וישימהו בו ויחמרהו בחמר ובזפת כדי שלא יהא ריחו נודף ולמ"ש יקברנו עכ"ל:

סעיף קטן ה

בי"ט שני יתעסקו בו ישראל אפי' בי"ט שני של ר"ה ואפי' לא אשתהי ואפילו למיגז ליה אסא ולעשות לו תכריכין כבר כתבתי בסמוך דהכי איתא בפ"ק דביצה וכתב הר"ן מסתברא כיון דחול שויוה רבנן אפי' אפשר בעו"ג יתעסקו בו ישראל וכן הסכים הרמב"ן שלא כדברי רב אחא משבחא שכ' דדוקא היכא דליכא עו"ג אבל בדוכתא דשכיחי עו"ג לא שריא אלא בעו"ג: וכתב עוד הר"ן ולמיגד ליה גלימא למיגד לחתוך כמו גודו אילנא גלימא לתכריך למיגז ליה אסא לגזוז הדס מן המחובר שהיו מניחין אותו על מטת המת לכבוד וכתב רש"י במסכת מ"ק (ח:) דדוקא הני לפי שטירחתן מועט אבל לחצוב לו קבר שטירחתו מרובה לא שרי ולא נהירא אלא ה"ק דאפי' הני דלא מעכבי דהא אפשר בלא אסא ואפשר נמי לכרכו בתכריכין אפ"ה שרי וכ"ש חפירת הקבר דליא אפשר בלא"ה וכ"כ הרא"ש ואפי' למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא וכל שכן לחפור לו קבר ולעשות לו ארון ובפ"ק דמ"ק כתב ליישב דברי רש"י שלא יחלוק ע"ז וכ"כ בהג"א שהתיר ריב"א לתלמידיו אפילו החפירה והתחיל בעצמו לחפור וכן נהגו העולם:

סעיף קטן ו

וה"מ שרוצים לקוברו בו ביום אבל אם אין רוצין לקוברו בו ביום אין עושין לו שום דבר איסור מלאכה ואפי' ע"י עו"ג אבל טלטול שרי כן כתב הרא"ש בפ"ק דמ"ק שלמד מדברי רש"י ז"ל וכתב בת"ה דמדלא מסיק רק טלטול הא הוצאה אסורה אפילו לכרמלית נמי

מלאכה דרבנן נקראת ואף על גב דמשמע דלכבסו למת ולגזוז שערו נמי שרי מ"מ הוצאה הויא מלאכה טפי דגזיזת שער של מת אינו מלאכה כלל:

סעיף קטן ז

ונראה שהכיפה שבונין על הקבר שאין לבנותה בי"ט וכו'. משמע מדבריו דבכיפה של בניין דוקא קאמר דאין לבנותה בי"ט אבל כיפה של עפר שצוברים העפר על הקבר עד שנעשה כמו תל נראה שמותר לעשותו בי"ט שגמר הקבורה הוא זה ומיהו הגאון מהרי"א ז"ל כתב דמכיון שאמר טוב למעט באיסור דאורייתא יש ליזהר אפי' בזה עכ"ל ואיני רואה שום הכרע לדבריו:

סעיף קטן ח

ור"ת היה מחמיר בדבר שלא לעשות האידנא כלל על ידי ישראל סברת ר"ת כתבו התוס' והרא"ש בפ"ק דביצה אהא דאיתא התם אמר רבינא והאידנא דאיכא חברי חיישינן ופירש"י דחברי היו כופין את ישראל לעשות מלאכתן ובי"ט היו נדחין מהם ע"י שאומרים להם י"ט הוא ואם יראו אותם מקברים מתיהם יכופו אותם למלאכה וז"ל הרא"ש בזמן הזה אין לאסור מטעם זה כיון דליכא חברי האידנא כמו שאין נזהרים מגילוי לפי שאין נחשים מצוים וכה"ג לא הוי דבר שבמניין והרי"ף נמי לא כתבו בהלכותיו אבל ר"ת היה מחמיר בדבר וגם ר"ח פסק כרבינא ומעשה אירע בצרפת ועשו כל צרכי המת ורכבו עמו עד שהביאוהו לעיר אחרת וקברוהו שמה וכעס עליהם ר"ת משום דאמרינן בפרק תולין (שבת קלט.) דשלח להו לבני בשכר מת לא יתעסקו בו לא יהודים ולא עו"ג לא בי"ט ראשון ולא בי"ט שני לפי שאינם בני תורה ואין ראיה מהא דאמרי' בס"פ ר' ישמעאל (עבודה זרה נט.) ר' חייא בר אבא איקלע לגבלא ואסר להו תורמוסין דשלקי עו"ג ואכלי ישראל לפי שאינם בני תורה ואנו נוהגין להקל בכל הנאכל כמות שהוא חי או שאינו עולה על שלחן מלכים ולא מחמירינן לפי שאין אנו בני תורה ועוד היה אומר ר"ת לפי שיש יהודים שמשתדלים לכתוב להם ולעשות כל צורכם ואם יראו שיתעסקו לעשות מלאכה לצורך המת יכופו אותם לעשות מלאכה לצרכם: ונהגו באשכנז שהעו"ג חופר הקבר ועושה ארון ותכריכין וכל דבר שהוא איסור דאורייתא אבל טלטול והוצאת המת עושה ישראל דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלא לצורך וז"ל ת"ה כתב אשיר"י דנהגו באשכנז בי"ט שני שעושין ע"י העו"ג עשיית הקבר והארון ותכריכין כל מלאכה שהם דאורייתא אבל כל מה שהוא רק איסור דרבנן עושין ע"י ישראל ונראה דהיינו בדאיתא עו"ג אבל אי לא אפשר ע"י עו"ג כגון ביום חגם וכה"ג עושין הכל ע"י ישראל ונראה דאפי' בי"ט של ר"ה יש לעשות כן עכ"ל והריב"ש כתב בתשובה וכן הטעם האחר שהביא ר"ת משום שעושים מלאכת השרים לכתוב להם ודמי

לחברי הא נמי ליתא דשאני חברי שהיו כופים כל היהודים לעשות מלאכתן אבל מפני יהודים מועטים הנכנסים מרצונם לעבודת השרים לא נחדל מקבור מתינו עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ולזה הסכים א"א ז"ל כ"כ בתשובה וז"ל ר"ת אוסר לעשות צרכי המת ע"י ישראל בי"ט שני ולא נהגו העולם כמותו וגם ר"י פסק להתיר עכ"ל: לחמם מים לרחוץ המת בי"ט שני פשיטא דשרי כיון דכחול שויוה רבנן ואפי' בי"ט ראשון כתבתי לעיל בשם הכלבו דשרי משום מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך:

סעיף קטן י

כתב ר"י שלא יעשו הדבר אלא בצנעא וכו' ומטעם זה האידנא שיהודים מועטים דרים במקום אחד וכשיש מת בעיר ידעו כל השכונה הוו כולהו כמו מפורסם כ"כ הרא"ש והר"ן בפרק קמא דביצה: כתב ר"י החופר קבר למת בי"ט שני מותר ליטול שכר ממנו כיון שהתירו לו חז"ל דשמא לא ימצא בחנם אע"ג דאסור ליטול שכר בשבת אפילו במלאכה המותרת בשבת:

סעיף קטן יא

כתב בה"ג מותר ללוות המת בי"ט הראשון וכו' והרמב"ן היה מסופק אם מותר לחזור למקומו וכו' ז"ל הרמב"ן בספר ת"ה בהלכות מותר ללוות את המת בי"ט ראשון בתוך התחום ובי"ט שני אפי' חוץ לתחום וכ"כ הרי"ץ גיאת ז"ל אלא שאני חוכך בחזרה לאחר קבורת המת שיש לומר שאין להם אלא אלפים ואין לנו בכל היוצאין חוץ לתחום אפי' ברשות ב"ד לדבר מצוה אלא שיש להם אלפים אמה להתיר להם תורה בהבלעת תחומין אבל לחזור יותר מד' אלפים לא אבל כיון די"ט של דבריהם מצינו בשל דבריהם שהתירו חזרה משום שלא תהא מכשילן לעתיד לבא כדאתמר בי"ה (עז.) וצריך תלמוד עכ"ל וה"ה כתב בפ"א כתבו מקצת הגאונים מותר ללוות המת בי"ט ראשון בתוך התחום ומינה בי"ט שני אם מותר להם לחזור למקומם כל שיש שם פחות מד' אלפים שהוא הבלעת תחומין הנזכרת פכ"ז ליוצא ברשות ונראה להקל עכ"ל: וכתב הריב"ש בתשובה שהטעם שמותר ללוות המת אע"פ שאינו דבר הכרחי לקבורתו משום שהוא כבוד המת עושין בשבת כמו בחול דומיא דלמיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא ור"י כתב בנכ"ח ח"א קוברי המת בי"ט שני והוליכו אותו חוץ לתחום י"א שאינם יכולים לחזור בו ביום למקומן אבל הרמב"ן כתב בתשובה שחוזרים למקומם בו ביום כדאמרינן שאתה מכשילן לעתיד לבא וכ"ש דכחול שויוה רבנן לגבי מת ועוד כתב בתשובה שכלי הקבורה שהוליכו עמהם חוץ לתחום שמותרים כמו כן להחזיר אותן למקומן מאחר שמלאכתן להיתר ושמא יצטרך להם למת אחר בו ביום וכן נמי שמא יגנבו ואפי' היה בית סמוך לחומה המשתמר

להם מותר להחזירם בבית שירצו דגבי דבר שמלאכתו להיתר כל מחמה לצל שרי ולא אמרינן אם אפשר להצילן מן החמה בטלטול מועט לא יטלטלם יותר אלא כיון שהוא נוטלן משם כדי להניחן בצל מטלטלן ומניחן באיזה מקום שיזדמן לו לדעתו ולרצונו ה"נ מחזירן לאיזה מקום שירצה ע"כ:

סעיף קטן יב

כתב הרמב"ן בספר ת"ה ראיתי בתוס' שמעשה היה בצרפת בי"ט ב' והלכו אחרי המת רוכבים על סוסים עד מקום קבורה וכמדומה מדבריהם שלא מיחו בידם חכמים שבאותו הדור וחס ושלום שלא התירו רבותינו כן אלא במקום דלא אפשר כעין ששנינו לגבי עדות החודש מי שראה את החודש ואינו יכול לילך מוליכין אותו על החמור ואפי' במטה השתא בעדות החודש שהוא צורך כל ישראל ודבר שמחללין עליו את השבת חששו לשבות זו ולא התירוה אלא במקום דלא אפשר כל שכן דבר קל שאינו דוחה שבת אפי' בעו"ג הילכך לא מיבעיא הבאים משום כבוד שאסור אלא אפי' אבלים שחייבין לקוברו אסור ומיהו קוברים שצריכים לקברו במקום שאי אפשר מתירין להם אפי' לרכוב על גבי בהמה די"ט שני לגבי צרכיו בכל דלא אפשר כחול שויוה רבנן עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה על אחד שבאו עו"ג ואמרו שהכוהו לסטים בדרך רחוק מן העיר כפרסה וחצי ונסתפק השואל אם ימצאוהו מת אם מותר להביאו לעיר לקוברו או אם יקברוהו במקומו והשיב דמותר להביאו לקוברו בקברי ישראל וכ"ש אם יש בעיר מקום קבר לאבותיו די"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן אפי' למיגז ליה אסא כ"ש ליקבר בקברי ישראל וכ"ש בקברי אבותיו וזו הקפדת האבות היתה וכל גדולי ישראל ומעשה בכל יום ואין אנו משגיחין בתחומין כלל במת בי"ט שני וכן מעשים ומביאים אותו מעיר שאין שם קברות לישראל לעיר שיש שם שכונת קברות ע"כ וזה שלא כדברי הג"א שכתב בפרק אלו מגנחין בשם א"ז מעשה היה בצרפת שהוליכו מת בי"ט שני לקוברו אל עיר אחרת וכעס עליהם ר"ת אע"ג שבאותה העיר לא היה בה"ק שאמר שהיה להן לקברו באותה העיר ולאחר י"ט להוציאו ולהוליכו אל עיר אחרת ורבי' שמחה כתב דאם ליווהו צריכים כפרה ואין להוליך המת מעיר שיש בה קברות לעיר אחרת אבל מחוץ לארץ לארץ ישראל מוליכים עכ"ל ומ"ש ואין להוליך המת מעיר שיש בה קברות וכו' צ"ל דמיירי בחול ומלתא באנפי נפשה הוא דאי בי"ט אפי' מעיר שאין בה קברות ס"ל דאין מוליכין: ולענין הלכה כדברי הרשב"א נקטינן שהם נכונים בטעמא דלא גרע מלמיגז ליה אסא ועוד דרב מובהק הוא ועוד שהעיד עושין מעשים: כתב הרוקח בסימן ש"א שמותר לשכור ספינה בי"ט שני להוליך המת ממקום למקום דקי"ל בי"ט שני יתעסקו בו ישראל אע"ג דלא

אשתהי כ"ש הכא אם לא ישכיר ישתהא ויסריח: נשאל הריב"ש על יהודי שמת רחוק מיישוב ישראל והעו"ג שמוהו במערה במלבושיו וסגרו פי המערה ולא ניתן לקבורה ונודע הדבר לקרוביו בי"ט אם מותר לצאת לדרך בי"ט שני ללכת למקום שהוא שם כדי לקברו והשיב שאין ללכת חוץ לתחום בעד קבורת מת שאינו לפניהם ולא יוכלו להגיע אליו עד לאחר המועד והביא ראיה לדבר אבל הרשב"ץ כתב בתשובה דהא ודאי מת זה מוטל עלינו לקברו אע"פ שהוא רחוק ממנו הרבה כיון שאין שם יותר קרובים ואדרבה הוי מת מצוה וכיון שבחול מוטל עלינו לקברו מחללין עליו י"ט שני שהרי אמרו י"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן ואע"פ שמת זה רחוק ד' או ה' ימים כיון די"ט לגבי מת כחול הוא לא מפלגי בין נקבר בו ביום לנקבר למחרתו כל שמעשה י"ט ממהר הקבורה שכ"ז שמשתהא הוא מרבה להתנוול וכ"ש אם יחושו לאכילת כלבים והממהר לעשות צרכיו למהר קבורתו עושה מצוה עכ"ל (ב"ה) ונראים לי דבריו:

סעיף קטן יג

מעשה שמת תינוק בן ל' בי"ט השני ואומר הריב"א כיון שלא היה יודע ודאי שכלו לו חדשיו וכו' וה"ר יעקב בן הר"י הלבן אומר כיון דרוב נשים יולדות ולד של קיימא דינו כשאר מת משמע דע"כ לא פליגי אלא כשמת ביום ל' דאילו עברו עליו ל' יום הא קי"ל (שבת קלה:) דכל ששהה ל' יום באדם אינו נפל ואם מת בתוך ל' יום הרי הוא כאבן ואין דוחין י"ט לצורך קבורתו וכ"כ בהג"מ פ"א מה' מילה וז"ל נפלים אשר נהגו להסיר ערלתם בצרור אבן אסור אפילו בי"ט ב' של גליות דהא דאמרינן גבי י"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן ה"מ מת שהוא בר קיימא שעובר המלינו בלאו ויש בזיון בשהייתו אבל נפל דאין מצוה לקוברו כדמוכח בכמה מקומות בתלמוד שמטילין אותו לבור אין י"ט נדחה על צרכי קבורתו ועוד דמה שנהגו להסיר ערלתו אין זה מנהג של תורה אך שהמנהג להסירו משום תקנת הפושעים דאמרינן בב"ר שהקב"ה מעביר ערלה מן הקטנים שמתו ולא מלו ונותנה על פושעי ישראל עכ"ל וכן כתוב בהגהות אחרונות דמרדכי בסוף עירובין: (ב"ה) ויותר נראה לומר דבתוך ל' כיום ל' והמתיר בזה מתיר בזה ונראים דברי המתיר והוא שגמרו שערו וצפרניו שהרי על סמך זה דרוב נשים יולדות וולד קיימא אנו מוהלים בשבת לכל סתם וולדות שאין אנו יודעים שכלו להם חדשיהם ודברי ההגהות אינם אלא בנפלים שאנו יודעים בוודאי שלא כלו להם חדשיהם: כתב הר"ן בפ"ק דביצה איכא מ"ד דכיון די"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן קורעין בו שאף זה כבודו של מת ואינו נראה שאין אלו עסקיו וכן דעת הרמב"ן שלא לקרוע כלל עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בסוף פ"ו מה' י"ט אין קורעין בי"ט כלל אפי' קרוביו של מת וכתב ה"ה שכן עיקר ואפי' בי"ט שני האחרון של פסח

ושל עצרת ושל סוכות שהקובר בהם את מתו נוהג בהם אבילות לדברי הגאונים אף בימים אלו אינו קורע לדעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל וכ"כ רבינו בטור י"ד סי' ש"מ. אם אומרים צידוק הדין וקדיש בי"ט כתב רבי' בטוי"ד סימן ת"א. דיני מת לו מת ברגל או קודם הרגל ושמע שמועה ברגל כ' רבינו בסי' תקמ"ז ותקמ"ח ובספר י"ד בה' אבל. כתוב בתשובת הרשב"א דאע"ג די"ט שני לגבי מת כחול הוא מ"מ אסור בתפילין דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון ומת שאני דמשום כבודו הקילו וכן לענין ז' ימי אבילות דרבנן הקילו ופשוט הוא. כתב הכלבו בסימן קי"ד כשמת בליל י"ט ב' משכימין וקוברים אותו למחר קודם תפלה וכשמת ביום קוברין אותו אחר אכילה:

סימן תקכז

סעיף קטן א

יו"ט שחל להיות בערב שבת לא יבשל בתחלה לצורך שבת משנה ברפ"ב דביצה (טו:) ופי' רש"י לא יבשל בתחלה להיות תחלת בישולו ועיקרו לשם שבת אלא לשם י"ט יהא תחלת בישולו והמשוייר יהיה לשבת כדקתני ואזיל:

סעיף קטן ב

ומ"ש דהיינו דוקא בקדירה בפ"ע דאילו בקדירה אחת יכול לבשל כמו שירצה נתבאר בסי' תקכ"ג ויתבאר עוד בסימן זה:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל מבשל הוא לי"ט ואם הותיר הותיר לשבת שם במשנה והיינו לומר דיכול לבשל כמה קדירות לצורך י"ט ואם הותיר הותיר לשבת ופי' רש"י ובלא הערמה כדקתני לקמן:

סעיף קטן ד

ומ"ש וע"י עירוב מבשל לכתחלה לצורך שבת שם במשנה ועושה תבשיל מעי"ט וסומך עליו לשבת ופירש"י עושה תבשיל לשם עירוב ושיילינן בגמרא מ"ט אמר רבא כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה לי"ט רב אשי אמר כדי שיאמרו אין אופין מי"ט לשבת ק"ו מי"ט לחול. ופירש"י מ"ט. למה תקנו עירוב: כדי שיברור וכו'. מתוך שמערב זוכר את השבת ואינו מכלה את הכל לי"ט ובורר מנה לזה ומנה לזה: רב אשי אמר. לא לכבוד שבת תקנוהו אלא לכבוד י"ט כדי שיאמרו אין אופין מי"ט לשבת אא"כ התחיל מבע"י דאינו אלא כגומר והולך אבל אתחולי לא ק"ו דמי"ט לחול לגמרי לא: והרמב"ם כתב י"ט שחל להיות ע"ש אין אופין ומבשלין בי"ט מה שהוא אוכל למחר בשבת ואיסור זה מד"ס כדי שלא יבא לבשל מי"ט לחול שק"ו הוא לשבת אינו מבשל כ"ש לחול ולפיכך אם עשה תבשיל מעי"ט שהיה סומך עליו ומבשל ואופה מי"ט לשבת ה"ז מותר

ותבשיל שסומך עליו הוא הנקרא ע"ת. וכתבו ההגהות על מ"ש ואיסור זה מד"ס אבל התוס' וכל רבותינו מצרפת פי' דהכנה לרבה אסורה מן התורה אפי' מי"ט לשבת כגון היכא שאינו יכול ליהנות ממנה בי"ט כגון סמוך לחשיכה דליכא למימר הואיל ומקלעי ליה אורחים חזי להו או לענין קניין שביתה שהוא צורך מחר ואפ"ה מועיל ע"ת דרבה לטעמיה דאית ליה הואיל והא דאמר רב אשי כדי שיאמרו וכו' על טעם העירוב קאמר שלכך נתקן כדי שיאמרו וכו' וכן פ"ה וכ"כ בס"ה ע"כ. וכתבו התוס' בריש ביצה תימא הואיל והכנה מדאורייתא היאך אופין ומבשלין מי"ט לשבת וכ"ת על ידי ע"ת וכי אתי תקנתא דרבנן ועוקר הכנה דאורייתא ונ"ל דרבה גופיה אזיל לטעמא דאית ליה הואיל ואפי' לדידן ניחא דכל דבר אפוי ומבושל לא שייך ביה הכנה שאינו מחוסר רק תיקון בעלמא דמעיקרא הוה חזי ליה רק גבי ביצה שהוא דבר חדש שלא היה בעולם ע"כ. ובאמת שדעת הרמב"ם מבואר בגמרא פ' אלו עוברין (פסחים דף מו:) דאמרינן התם מדאורייתא צרכי שבת נעשים בי"ט ורבנן הוא דגזרו ביה גזירה שמא יאמרו אופין מי"ט לחול וכיון דאצרכוה רבנן ע"ת אית ליה היכרא ואע"ג דלמאן דלית ליה הואיל אמרינן התם הכי משמע דמאן דאית ליה הואיל נמי סבר הכי דבהא ל"פ והתוס' צ"ל שסוברים שאע"פ שאינו מפורש בגמרא שחולקים בכך מ"מ לרבה לא שאני ליה בין מי"ט לשבת למי"ט לחול: כתב הרמב"ם למה נקרא שמו עירוב שכשם שהעירוב שעושים בחצירות ומבואות מע"ש משום היכר כדי שלא יעלה על דעתם שמותר להוציא מרשות לרשות בשבת כך זה התבשיל משום היכר וזכרון כדי שלא ידמו ויחשבו שמותר לאפות בי"ט מה שאינו נאכל בו ביום ולפיכך נקרא תבשיל זה ע"ת. וכתב ה"ה כבר נתבאר בפ"א מה"ע למה נזכר בהיכר החצירות עירוב ומדעתי שהוא סובר שע"ז ג"כ אמרו עירובי תחומין ועיקר מלת עירוב בדברים אלו אינה בתחלת הנחתה אלא גבי חצירות והושאלה לתחומין ולתבשילין לפי שאף הן נעשין באוכל. והראב"ד כתב שאינו כך אלא שהוא מערב צרכי שבת על י"ט לעשותו יחד ואפשר שאף בתחומין יאמר כן שהוא מערב התחומין שלא היה יכול לילך ונכון הוא עכ"ל:

סעיף קטן ה

ועירוב זה פר"ת שצריך לעשותו מפת וממיני תבשיל וכו' שם במשנה דעושה תבשיל מעי"ט וסומך עליו לשבת בש"א שני תבשילין ובה"א תבשיל אחד כתב הרא"ש ר"ת היה אומר דפלוגתא דב"ש וב"ה הוא בבישול דב"ש סברי דלבשל סגי בתבשיל אחד וכן משמע לישנא דמתניתין דלא הזכיר אלא בישול אבל לאפות אף בית הלל מודו דבעינן פת דכולהו אית להו דר' אליעזר דאמר אין אופין אלא על האפוי והא דאמר אביי ל"ש

אלא תבשיל אבל פת לא לצורך בישול קאמר וכל מילי בכלל בישול דכתיב ויבשלו את הפסח וכן להחם חמין כדאיתא בפרק כירה (שבת מ:) גבי מים הפושרים זהו בישולו אבל אפייה לאו בכלל בישול הוא כדאשכחן דפת ושלקות הוו שתי גזירות ומ"מ הוצאה והדלקה שריין אע"ג דלא הוו בכלל פת ותבשיל דלא אצרכוה רבנן אלא בעיקר תיקון הסעודה ור"י אומר מה שמדקדק ר"ת מפת ושלקות דאין אפייה בכלל בישול אינה ראיה אלא אפי' הוי בכלל הוציאוה מכללו לפי שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה כמו בשלקות ואח"כ הוסיפו לאסור את הפת והא דדרשינן את אשר תאפו אפו לאו ד"ה הוא דתניא בתוספתא העושה תבשיל מערב י"ט אופה ומבשל עליו בשבת ומטמין עליו את החמין: עוד תניא התם רשאין בני מבוי לעשות תבשיל ולאפות ולבשל עליו ובהדיא פליגי ר"א ור' יהושע בירושלמי וז"ל כתיב את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו רא"א אופין על האפוי ומבשלין על המבושל ור' יהושע אומר אופין ומבשלין על המבושל וקי"ל דר' אליעזר שמותי הוא ונהגו להחמיר כדברי ר"ת וכ"כ בה"ג וכ"כ רבי' שמשון הזקן עכ"ל והר"ן סתר דברי ר"ת והעלה דא"צ פת ושכן דעת הרי"ף ז"ל וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בפ"ו: והמרדכי כתב כדעת ר"ת דבעינן פת ותבשיל והתוס' כתבו שר"י חולק על ר"ת ומ"מ אור"י לא מלאני לבי לעבור על דברי דודי וצריך פת ותבשיל וכן עמא דבר עכ"ל וה"ה כתב בפ"ו דע שבתבשיל אחד בלא פת סגי וכ"נ מן ההלכות וכ"כ מקצת הגאונים וזה דעת הרמב"ם והרשב"א ז"ל וכדברי רבי' אלא שנהגו להחמיר להצריך פת ותבשיל להוציא מידי כל ספק עכ"ל. וכתב הגה"מ שר"י ורבו של רש"י היו נוהגים לערב בפת ותבשיל וכן פשט המנהג ומיהו היכא דאירע דלא עירבו אלא בתבשיל לבד סומכים על כל הנך רבוותא דשרו. כתב המרדכי שם דאיתא בירושלמי עירובי תבשילין כך הם בפת כביצה ותבשיל כזית והא דקאמר פת כביצה ותבשיל כזית פליג אתלמודא דידן דמשמע שיעור כזית ולא מפליג בין פת לתבשיל ע"כ:

סעיף קטן ו

וצריך שיהא התבשיל ראוי ללפת בו הפת לאפוקי דייסא שם בגמרא (דף ז') איכא תרי לישני ופסקו הפוסקים כלישנא בתרא שהוא אמר אביי ל"ש אלא תבשיל אבל פת לא מ"ט מידי דמלפת בעי' ופת לא מלפת ודייסא נמי לא מלפתא דא"ר זירא הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא ופירש"י דמלפת. ליפתן בעינן דמוכחא מלתא שעשוי לשבת ופת לא מלפת הלכך לא מוכחא מלתא שהרי בכל יום יש לחם. וכתב ה"ה וכ"ש פירות דלא ופשוט הוא וכבר נתבאר בסמוך דהא דאמרינן אבל פת לא לדעת ר"ת היינו לצורך בישול אבל כדי לאפות בעינן פת:

סעיף קטן ז

ומ"ש ומיהו כל מיני תבשיל צלי שלוק ומבושל ראוי לכך ברייתא שם ופירש"י שלוק. מבושל הרבה מאד: מבושל. כהלכתו: ודע דבברייתא איתא דכבוש ראוי לכך וכתבוהו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ופירש"י כבוש. בחומץ וחרדל ומיני ירקות ולא ידעתי למה השמיטו רבי' ואפשר שטעמו מפני שהוא סובר דבלא חומץ נמי כל ששהא בדבר לח יום אחד מיקרי כבוש כמ"ש בספר י"ד סימן פ"ז וכיון דדגים מלוחים אין מערבין עליהם בלא בישול כמו שיבאר בסמוך ממילא אידחיא לה האי ברייתא דקתני דמערבין בכבוש דהא דגים מלוחים כבוש מיקרי ואפי' הכי אין מערבין בהם ומ"מ לענין הדין סומכים על דברי הפוסקים שכתבוהו. גרסינן תו בברייתא דאפילו קולייס האספנין שהדיחן בחמין מעי"ט סומכין עליו משום ע"ת ופי' רש"י קולייס האספנין. דג מליח הוא ונאכל כמות שהוא חי אלא שנותנין עליו חמין וזהו בישולו והרמב"ם כתב וז"ל אפי' דגים קטנים שהדיחן במים חמין והדחתן הוא בישולן לאכילה ה"ז סומך עליהם וכתב ה"ה שזהו פי' מאי דתניא דאפי' קולייס האספנין שהדיחן בחמין מעי"ט סומכין עליו משום ע"ת. כתב הרמב"ם דמעושן יוצאין בו משום ע"ת וכ' ה"ה שהוא ירוש' בפ' הנודר מן המבושל. גרסי' תו בירוש' בההוא פירקא כל אוכל שהוא חי אין בו משום בישולי עו"ג ויוצאין בו משום ע"ת וכתבו הר"ן בסוף תעניות והמרדכי בה' ט"ב שבתחלת מ"ק וכ"כ הגה"מ בשם סמ"ג פ"ה מה' תעניות יוצאים בתפוחים מבושלים משום ע"ת כדמוכח בירושלמי דנדרים:

סעיף קטן ח

ואפי' עדשים שנשארו בשולי קדירה ושמנונית שנדבק בסכין גורדו וסומך עליו ובלבד שיהא בו כזית פשוט בפ"ב דביצה פירש רש"י שבשולי קדירה. שנשארו בלא מתכוין סומך עליהם מעי"ט לשם עירוב ולא אמרינן לא חשיבי ובטלי: גורדו. מעי"ט. כתב המרדכי פירש"י סומך עליהם מעי"ט ולא בי"ט עצמו וכן פר"י דצריך להתנות מעי"ט ולומר אם אשכח לעשות ע"ת אסמוך ע"ז התבשיל או על שמנונית זה הנגרד מן הסכין ואשמעינן רבי חייא דהא דתנן עושה תבשיל ה"מ לכתחלה אבל בדיעבד היכא דשכח עבדין כדפר"י ובירושלמי איכא פלוגתא אם צריך להתנות מעי"ט ואיכא מ"ד שא"צ להתנות מעי"ט גם ע"ז סמך הר"ש מבונביר"ק והתיר לסמוך עליהם בי"ט עצמו בלא תנאי משום דבשל סופרים הלך אחר המיקל עכ"ל. ולטעמיה אזיל הר"ש מבונביר"ק שסובר שבי"ט שני עצמו יכול לערב כמ"ש בס"ס זה בס"ד ושם אכתוב שאין לסמוך על דבריו: ומ"ש דאשמעינן רבי חייא דהא דתנן עושה תבשיל ה"מ לכתחלה וכו' שנראה מדבריו שאין סומכין על עדשים שבשולי קדירה אלא בדיעבד דוקא לא משמע לי הכי מפשטא דמלתא אלא לכתחלה נמי סומכין על עדשים שבשולי קדירה או על שמנונית

שנדבק בסכין שאם אין לו בעי"ט שום תבשיל אלא עדשים שנשארו בשולי קדירה או אותו שמנונית שנדבק בסכין יכול לערב עליהם לכתחלה:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו שזהו שיעורו בין בתחלתו בין בסופו בין לאחד בין לאלף גם זה בפ"ב דביצה א"ר אבא אמר רב ע"ת צריכין כזית בין לא' בין לק' תנן אכלו או שאבד לא יבשל עליו בתחלה שייר ממנו כל שהוא סומך עליו לשבת מאי כל שהו לאו אע"ג דליכא כזית לא דאית בהו כזית ת"ש תחלתו וסופו אין לו שיעור מאי לאו אין לו שיעור כלל לא אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה: ופירש"י סופו. אכלו או שאבד ושייר ממנו קצת: למטה. לא פחות מכזית:

סעיף קטן י

ומ"ש וי"א דוקא שבשלו העדשים מעי"ט וכו':

סעיף קטן יא

דגים קטנים מלוחים אע"פ שאין בישולם בישול וכו' גם זה בפ"ב דביצה א"ר אסי אמר רב דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בישולי עו"ג א"ר יוסף ואם צלאן עו"ג סומך עליהם משום ע"ת וכתב הרא"ש אפי' מלחן עו"ג וצלאן דמליחת עו"ג לא אסרה אע"פ שנאכלים מחמת מלחן חיים דלא אסר אלא בישולי עו"ג וצליית העו"ג לא אסרתם כיון דנאכלים חיים וכתב הר"ן אם צלאן עו"ג סומך עליהם משום ע"ת שאע"פ שאין בו משום בישולי עו"ג לאו משום דלא ליהוי תבשיל אלא דהתם משום איקרובי דעתא הוא וכל שנאכל כמות שהוא חי אין קירוב הדעת בבישולו אבל מ"מ כיון דתבשיל מיהא הוי סומכין עליו משום ע"ת:

סעיף קטן יב

ומ"ש אבל במליחה בלא בישול לא אף ע"פ שנאכלין מחמת מלחן כן משמע מדברי הגמ' ודברי הרא"ש שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן יג

מצוה על כל אדם לערב וגם מצוה על כל גדול העיר לערב על כל בני העיר וה"מ למי שהוא טרוד וכו' שם (טו:) ושלחו מנות לאין נכון לו מאי לאין נכון לו למי שלא היה לו להניח ע"ת אבל מי שהיה לו להניח ולא הניח פושע הוא וכתב הרא"ש למי שלא היה לו להניח ע"ת כגון שהיה טרוד מעי"ט ולא היה לו פנאי להניח אבל היה לו פנאי להניח ולא הניח פושע הוא דכל אדם חייב להניח ע"ת ואין לו לסמוך על גדול העיר שמניח על כל בני העיר כדאמרינן לקמן שמואל מערב אכולה נהרדעא ר' אמי ור' אסי מערבי אכולה טבריא דודאי כל גדול העיר יש לו לערב על כל בני עירו ונ"מ למי שהיה

טרוד ולא היה יכול לערב או ששכח ולא עירב אבל לכתחלה אין לו לאדם לסמוך על עירוב של גדול העיר אלא צריך כל אדם להניח בביתו עירוב ואם נזכר ולא הניח עירוב ולכתחלה סומך על עירוב של גדול העיר פושע הוה ואינו יוצא בעירובו כדאמרינן לקמן ההוא סמיא דהוה מסדר מתנייתא קמיה דשמואל יומא חד חזייה דהוה עציב א"ל אמאי עציבת א"ל דלא אנחי ע"ת א"ל סמוך אדידי לשתא אחרינא חזייה דהוה עציב א"ל אמאי עציבת א"ל דלא אנחי ע"ת א"ל פושע את לכ"ע שרי לדידך אסור עכ"ל וכך הם דברי רבי' אבל רש"י פירש בההיא עובדא דסמיא לדידך אסור שאין דעתי על המזידים והפושעים שאינם חרדים לדברי חכמים נראה דטעמא משום דשמואל לא היה דעתו על הפושעים הא לא"ה הוה מהני גם לפושעים וכן כתב הרשב"א בתשובה וז"ל א"ל פושע את לכ"ע שרי לדידך אסור נ"ל טעמא שאין דעת המניח על הפושעים אבל אם אמר המניח בפירוש שהוא מניח אף על הפושעים הוא סומך לעולם על מי שהניח ומיהו ממה שפירש הר"ן פושע את דכיון דעציבת גלית אדעתך שאינך רוצה לסמוך בשל אחרים ולא הנחת ואף אני אין דעתי על הפושעים שאינם רוצים לסמוך עלי ע"כ דמשמע דאם היה דעתו של שמואל גם על הפושעים שאינם רוצים לסמוך עליו הוה מצי סמיא לסמוך עליו וכן אם היה דעתו של סמיא לסמוך בשל אחרים היה יכול לסמוך על עירובו של שמואל אין להכריח דפליג אדברי הרא"ש דהני פושעים דדייקינן שם היה דעתו של שמואל עליהם שהם יכולין לסמוך עליו היינו פושעים בגדול העיר ואינם רוצים לסמוך עליו אבל מי שהוא פושע שלא להניח עירוב איכא למימר דלא מהני וכדכתב הרא"ש ועל מאי דמשמע מדברי רש"י יש לתמוה מדאמרינן אבל היה לו להניח ולא הניח פושע הוא ואמאי קרי ליה פושע כיון שיכול לסמוך על גדול העיר וי"ל דהא דיכול לסמוך על גדול העיר היינו בשעבר ולא הניח אבל לכתחלה מודה רש"י שצריך כל אדם לערב בביתו ואם לא עירב בביתו מיקרי פושע אע"פ שהוא יכול לסמוך על גדול העיר ולדעת הרא"ש בדיעבד נמי אינו סומך על גדול העיר כיון שנזכר ולא הניח ורבי' ירוחם אחר שכתב דברי הרא"ש כתב אבל מורי ה"ר אברהם בן אסמעאל כתב ומסתברא דהאידנא דנהגו שש"צ מערב אכל בני מתא ומכריז מותר לסמוך עליו לכתחלה ולא הוי פושע ע"כ וזה כדברי רש"י והרשב"א: כתב הכלבו התירו בעלי הוראה לסמוך על עירוב אפי' מי שהניח עירוב ואבד ואע"פ שגילה דעתו כשהניח עירובו שאין בלבו לסמוך על עירוב חבירו אם יאבד עירובו ואין בעירובו שהניח גילוי דעת ע"כ:

סעיף קטן יד
ומ"ש וכשמערב על אחרים צריך שיכוון בדעתו על אותו שרוצה לערב בשבילו בפרק שני דביצה פשיטא דעת מניח בעינן:

סעיף קטן טו
ומ"ש וא"צ לפרט אלא שמניח בכלל על כל בני העיר ודי שם (טז.) שמואל מערב אכולה נהרדעא רבי אמי ורבי אסי מערבי אכולה טבריא:

סעיף קטן טז
ומ"ש וכל מי שהוא בתחום העיר יוצא בו גם זה שם ועד כמה עד תחום שבת ופי' רש"י דלעומדים חוץ לתחום לא היה דעתו של מניח עליהם ונראה מדבריו שאם פירש שהוא מערב אף על אותם העומדים חוץ לתחום מהני אבל הר"ן כתב עד תחום שבת דמסתמא דעתו על כל הנמצאים בתחומו אבל טפי מהכי אפשר דאפי' בשפירש ומתנה לא מהני שאינו בדין שיערב אחד על כל העולם. וכתב ה"ה בשם הרשב"א אפילו עירב עירובי תחומין ויכול לבא אינו סומך עליו שלא נתן דעתו מן הסתם אלא על אותן שהן תוך תחומו ולפיכך אם פירש אפי' על מי שיכול לבא אצלו ע"י עירובי תחומין אף הם סומכין עליו ע"כ וזה דעת התוס' ואין לדברים אלו ראיה עכ"ל:

סעיף קטן יז
ומ"ש אבל אותו שהניחו בשבילו א"צ לדעת בשעת ההנחה לעיל קאי וה"ק כשמערב על אחרים צריך שיכוין בדעתו על אותו שרוצה לערב בשבילו אבל אותו שהניחו בשבילו א"צ לדעת בשעת הנחה ודין זה בעיא שם ופשטינן מדמכריז ר' יעקב בר אידי כל מי שלא הניח ע"ת יבא ויסמוך על שלי ומדמכריז משמע שלא היו יודעין בדבר בשעת הנחה וכתב הר"ן דשמואל ור' אמי ור' אסי דהוו מערבי אכולה מתא ולא הוו מכרזי משמע שמתוך שהיו רגילין בכך כבר היה הדבר נודע לכל אנשי המקום וסומכין עליהם ומהא שמעינן שמי שדרכו להניח בכל שנה כשמואל ורבי אמי ור' אסי א"צ להכריז אלא סומכין עליו מן הסתם אבל מי שאין דרכו להניח כר' יעקב בר אידי צריך להכריז עכ"ל:

סעיף קטן יח
ומ"ש וצריך לזכות ע"י אחר פשוט בפרק חלון (עירובין עט:):

סעיף קטן יט
ומ"ש ואינו מזכה לא ע"י בנו ובתו הקטנים וכו' כ"כ הרי"ף והרא"ש בפ"ב דביצה ולמדוה מהמשנה השנויה בפרק חלון (עירובין עט:) אצל עירובי חצירות וגם הרמב"ם כתב בפ"ו כל שזוכה בעירוב שבת זוכה בע"ת וכל שאינו זוכה באותו עירוב אינו זוכה בזה:

סעיף קטן כ

ומ"ש וקטן שאינו סומך על שלחן אביו חשיב כגדול וגדול הסומך על שלחן אביו חשיב קטן כבר נתבאר בסימן שס"ו שזה הוא דעת הרא"ש ושהרמב"ם והרי"ף וגדולים אחרים חולקים עליו וכתב שם רבי' שטוב להחמיר כדברי שניהם ומיהו היינו לכתחלה אבל בדיעבד כל אחד מהם חשיב גדול דכיון דמידי דרבנן הוא סומכים על דברי המיקל: וכתב בהגהת סמ"ק גבי עירובי חצירות דאפי' לדברי האומר דגדול הסומך על שלחן אביו חשיב קטן לאחר שנשא אשה לא מהני סמיכות שלחן וכ"כ הכלבו בשם הר"פ: וכתב הרא"ש בפ"ב דביצה ובפ' חלון דעבדו ושפחתו העברים אע"פ שסמוכים על שלחנו לא הויא ידם כידו דדוקא בנו גדול הוא דהויא ידו כיד אביו לפי שרגיל להיות תמיד סמוך על שלחנו אבל אחר הסמוך על שלחן בעה"ב אין מציאתו לבעל הבית ואפי' אוכל אצלו בחנם כ"ש עבדו ושפחתו העברים דבשכרן קא אכלי והוא מדברי התוס' בפרק התקבל (גיטין סד:) ובפ"ק דמציעא (יב:): כתב הכלבו שמזכה ע"י עבדו ושפחתו העברים אפי' הם קטנים שהקטן זוכה לאחרים בדבר שהוא מד"ס והא דמזכין עירוב ע"י קטן כתבו הרמב"ם בה"ע פ"ו וכתב ה"ה דהכי איתא בפרק התקבל:

סעיף קטן כא

ואשתו פסק הרב אלפס ור"י שמזכה להם על ידה דברי הרי"ף בפ"ב דביצה וכן דעת הרמב"ם וכתב הרא"ש על דברי הרי"ף ולי נראה דאין מזכה ע"י אשתו דהא דאמרינן גבי עירובי חצירות במזכה על ידי אשתו מוקי לה בשילהי נדרים (פח:) בשיש לה בית באותו חצר דמגו דזכיא לנפשה זכיא נמי לאחריני אבל אין לה בית באותו חצר לא דיד אשה כיד בעלה ובע"ת אין אדם צריך לזכות לאשתו ולבני ביתו אלא כשהוא עירב כלם מותרין וכיון דאין צריך לזכות אין מזכין על ידה מידי דהוה אעירובי חצירות כשאין לה בית בחצר אבל הר"ן כתב דליתא דכי אוקימנא התם הכי ה"מ אליבא דר"מ דאמר אין קנין לאשה בלא בעלה כדאיתא פ"א דקידושין (כג:) אבל לרבנן דפליגי עליה דר"מ התם לא צריכינן בעירובי חצירות שתהא לה בית באותו מבוי הלכך מצי מזכה על ידי אשתו עד כאן לשונו ולענין הלכה נקטינן ככל הני רבוותא דשרו לזכות על ידי אשתו:

סעיף קטן כב

כיצד הוא עושה לוקח העירוב בידו ונותנו למי שיש לו זכות וכו' דבר פשוט הוא דברוצה לערב על אחרים מיירי ומפני כך צריך לזכות דאילו באינו רוצה לערב על אחרים אינו צריך לזכות כלל אלא לוקח העירוב בידו ומברך ואומר בדין עירובא יהא שרי לנא לאפויי וכו' כתב הר"ן בפ"ב דביצה צריך הזוכה להגביה מן הקרקע טפח דכיון דברשות מזכה

הוא לא מצי זכי בלא הגבהה דהכי תני לה בתוספתא גבי עירובי חצירות ורבי' לא הזכירו כאן לפי שסמך על מ"ש בסימן שס"ו לגבי עירובי חצירות דמשם נלמד לע"ת:

סעיף קטן כג

ואומר בדין יהא שרי לנא לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא וכו' הרי"ף והרמב"ם לא כתבו אלא לאפויי ולבשולי וכתב ה"ה יש מי שהוסיף בנוסח האמירה להדליק את הנר וכ"כ בעל ההלכות למיפא ולבשולי ולמיעבד כל צרכין ולאדלוקי שרגא וכתב הרשב"א שכן ראוי לומר עכ"ל וכ"כ הרא"ש והר"ן בפ"ב דביצה גבי מתני' דג' דברים ר"ג מחמיר כדברי ב"ש ואכתוב דבריהם לקמן בס"ד:

סעיף קטן כד

אע"פ שהניח עירוב כתב א"א ז"ל שאינו יכול לבשל מיו"ט ראשון לשבת כ"כ בתשובה ונתן טעם משום דודאי יום ראשון עיקר ויו"ט שני אינו אלא משום גזירה וכו' וכיון שאפשר לו לשחוט בב' שהוא כחול למה ישחוט בראשון שהוא ודאי קודש וכ"כ רבינו ירוחם בשם המפרשים וכ"כ הר"ן בפ"ב בשם רבינו אפרים דאינו מבשל מיו"ט ראשון לשבת ונתן טעם משום דשבת קרובה התירו ע"י עירוב שבת רחוקה לא התירו וכ"כ ה"ה בשם העיטור וגם הרשב"א כתב בתשובה דאינו מבשל מי"ט ראשון לשבת על ידי עירוב מהטעם שכתב הירושלמי ואע"פ שכתב שמתוך גירסת הירושלמי הוא מסופק בדבר נקטינן ככל הנך רבוותא דפשיטא להו דאסור: כתב הגה"מ דאיתא בירושלמי מי"ט לחבירו ומי"ט לשבת ופי' ראבי"ה כגון שב' ימים של י"ט הם שבת וע"ש ואשמעינן שצריך בעי"ט שניהם עכ"ל נראה שר"ל שצריך שיאמר בעירוב זה יהא מותר לבשל מיו"ט לחבירו ומי"ט לשבת שאע"פ שאינו מבשל אלא ביום א' לצורך יום אחר כיון שאותו יום שמבשלים לצרכו יש לו ב' שמות צריך להזכירו בב' שמותיו וקשה לי שאין הלשון מכוון דמשמע דבשני ימים הוא רוצה לבשל לצורך שני ימים אחרים ואינו כן אלא ביום א' רוצה לבשל לצורך יום אחר וכך היה ראוי לומר מי"ט לחבירו שהוא י"ט ושבת והמרדכי בפ"ב דביצה כתב דברי ראבי"ה בע"א וז"ל והא דקאמר הירושלמי מי"ט לחבירו פי' ראב"יה כגון אם חל י"ט ע"ש ושבת אז צ"ל מי"ט לחבירו דהינו נמי מיום טוב לשבת ע"כ ולפ"ז אפשר דה"ק או יאמר מי"ט לחבירו או יאמר מיום טוב לשבת דבאיזה מהם שיאמר ש"ד ומצאתי כתוב שיתכן לפרש הירושלמי הזה כגון שחל סוכות בה"ו ואם הותיר פת ביום ה' יאכלנו ביום ה' אחריו שגם באותו יום יהיה י"ט אע"פ שיש ימי חול בינתיים צ"ל י"ט דהכנה שייך בה משום דסעודת י"ט חשובה מידי דהוי אביצ' ואי משום ימי היתר שבינתיים ודכוותייהו לענין ביצה שרי לא דמי דהתם ממילא הכא בידים ע"כ ודברי התוס' בריש ביצה בהפך שהרי כתבו דלא שייך הכנה אלא בביצה

שהוא דבר חדש שלא היתה מעולם ולא היתה ראויה כלל מעיקרא אבל דבר שאינו מחוסר רק תיקון בעלמא כגון אפייה ובישול לית ביה משום הכנה:

סעיף קטן כה

ומ"ש ויכול להניח העירוב ע"ד להיות סומך עליו כל זמן שהוא קיים אפילו לי"ט אחר ברפ"ב דביצה (טו:) בעי מ"ט תקנו ע"ת אמר רבא כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה לי"ט רב אשי אמר כדי שיאמרו אין אופין מי"ט לשבת ק"ו מי"ט לחול וכתב הרא"ש יראה דנפקא מינה בין אלו ב' הטעמים דלרבא צריך לערב דוקא בעי"ט כדי שיברור מנה יפה לשבת ולרב אשי יכול לערב אפי' קודם עי"ט וי"ט של סוכות שחל להיות בה' בשבת יכול לערב עי"ט עירוב א' לשבת זו ולשבת הבאה וכ"כ המרדכי בשם הירושלמי דע"ת של י"ט ראשון מועיל גם לאחרון ובלבד שיאמר בפירוש עד מוצאי י"ט האחרון וכ"כ הגה"מ וכ' עוד אבל להניח בי"ט א' שיועיל בכל י"ט שבאותה שנה לא ולא דמי לעירובי חצרות שמניח בפעם אחת לכל שבתות השנה משום דהכא הוי טעמא כדמפרש רבא כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט ואי מקדים לערב כולי האי אין לך שכחה גדולה מזו עכ"ל. ויש להסתפק בדברי הרא"ש אם הוא סובר כדברי ההגהות ולפיכך כתב דבי"ט של סוכות יכול לערב עירוב אחד לשבת זו ולשבת הבאה ולא כתב לערב בי"ט אחד שיועיל בכל י"ט שבאותה שנה או אם סובר דנקטינן כרב אשי ומפני כך כתב דבי"ט של סוכות יכול לערב עירוב אחד לשבת זו ולשבת הבאה דאילו לטעמא דרבא אינו יכול לערב מי"ט ראשון לי"ט אחרון דכיון דמרחק כמה יומי אין לך שכחה גדולה מזו וכיון דהלכה כרב אשי לית לן למיחש לשמא יברור כלל ואם כן אפי' מי"ט אחד לכל י"ט שבשנה יכול לערב ומה שלא כתב הרא"ש כן היינו מפני שאין דרך תבשיל להתקיים כ"כ ומיהו אי מערב במעושן שהוא עשוי להתקיים זמן הרבה אה"נ שיוכל לערב מיו"ט אחד לכל ימים טובים שבשנה לדעת הרא"ש וזה נראה יותר וכ"נ מדברי רבי' שסתם וכתב שיכול להניח העירוב ע"ד להיות סומך עליו כל זמן שהוא קיים אפי' לי"ט אחר והכלבו כתב יש לעיין אם יניח ע"ת קודם י"ט ב' ימים או יותר אם יועיל לו ועל זה כתב ה"ר נתנאל לחומרא דאין לשנות מנהג עי"ט בלא ראיה ברורה ואין לנו אלא לשון משנתינו עושה אדם ע"ת מעי"ט וסומך עליו לשבת וגם הברייתות והתלמוד כך הוא ועוד כיון דאין אופין [#אלא] על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל אין כבוד י"ט בתבשיל שכבר עברה צורתו ואין בתבשיל שייך זכרהו מאחר שבא להשכיחו וכן טעמא דכולהו אמוראי לא שייכי אלא עי"ט ועוד האריך בטעמו של דבר ולענין הלכה לכתחל' נקטינן להחמיר ובדיעבד להקל כיון דמידי דרבנן הוא:

סעיף קטן כו
נאכל או נאבד קודם שבישל לשבת אינו יכול לבשל עליו וכו' משנה בפ"ב דביצה אכלו או שאבד לא יבשל עליו בתחלה ואם שייר ממנו כל שהו סומך עליו לשבת וכבר כתבתי דמפרש בגמרא דשייר ממנו כל שהו לאו דוקא דלעולם בעינן שישתייר ממנו כזית וכל שנשתייר ממנו פחות מכזית אינו סומך עליו ורבינו נגרר כאן אחר לשון המשנה וכתבה כמות שהיא וסמך על מ"ש לעיל שכזית הוא שיעור העירוב בין בתחלתו בין בסופו:

סעיף קטן כז
ומ"ש ולאחר שהכין צרכי שבת יוכל לאכלו מיד ברייתא שם:

סעיף קטן כח
ומ"ש התחיל בעיסתו ונאכל העירוב ואמר אביי גומר ג"ז שם:

סעיף קטן כט
ומ"ש בשם הרא"ש איכא לאסתפוקי במלתיה דאביי וכו' עד והדבר שקול עד יבא יורה צדק ג"ז שם. והר"ן ג"כ נסתפק בכך וה"ה כתב בהשגות א"א נ"ל שאם אפה ולא בישל או בישל ולא אפה ונאכל העירוב או אבד מה שעשה בעוד שהעירוב קיים מותר לו לשבת ע"כ וסברא נכונה הוא שמה שנעשה בהיתר אפי' נתכוין בו לצורך י"ט יכול הוא להניחו לשבת ולבשל מכאן ואילך לי"ט עכ"ל:

סעיף קטן ל
מי שלא עירב אסור להדליק נר של שבת כ"כ הרא"ש והר"ן שם גבי מתניתין דג' דברים ר"ג מחמיר כדברי בית שמאי ודקדקו כן מן הירושלמי אבל מדברי הרמב"ם שכתבתי אצל נוסח לשון העירוב נראה דהדלקת הנר אינו תלוי בעירוב:

סעיף קטן לא
וכשם שאסור לבשל לעצמו כך אסור לבשל לאחרים וכו' שם (יז.) איבעיא להו מי שלא הניח ע"ת הוא נאסר ואין קמחו נאסר או דילמא הוא נאסר וקמחו נאסר למאי נ"מ לאקנויי קמחו לאחרים אי אמרת הוא נאסר וקמחו נאסר צריך לאקנויי קמחו לאחרים ואי אמרת הוא נאסר ואין קמחו נאסר לא צריך לאקנויי קמחו לאחרים מאי ת"ש מי שלא הניח ע"ת ה"ז לא יאפה ולא יבשל ולא יטמין לא לו ולא לאחרים ולא אחרים אופין ומבשלין לו כיצד הוא עושה מקנה קמחו לאחרים ואופין ומבשלין לו ש"מ הוא נאסר וקמחו נאסר ש"מ ופי' הר"ן לאקנויי בלשון מתנה בלא סודר אלא כשאר מטלטלין הניקנין במשיכה . והמרדכי כתב בה"ג התיר להקנותו בי"ט משום מצוה וכן לולב ואתרוג יוצאין בהם כל העם ע"י מתנה ע"מ להחזיר ודכוותיה קונין בש"מ ואפי' בשבת עכ"ל ואיני מבין דבריו דאי בלשון מתנה בלא סודר מאי איריא משום מצוה בלא מצוה נמי אמאי ליתסר ואי בקנין סודר מאי מייתי מלולב הא גבי לולב לאו בקנין סודר

מקנינן ועוד דכיון דאפשר להקנות לו קמחו במשיכה תו ליכא מצוה בקנין סודר ולמה התירוהו. ואפשר דאפי' להקנות במשיכה בלא קנין סודר סובר המרדכי דאסור משום דמחזי כמקח וממכר ובמקום מצוה התירו:

סעיף קטן לב

ומ"ש רבי' שהטעם שאסור לבשל לאחרים אפי' בביתם הוא מפני שאין העולם יודעים שהוא לאחרים אינו נראה דמה יודעים העולם אם זה עירב או לא עירב ועוד שאפי' אם יודעים שלא עירב כיון שאינו מבשל בביתו אלא בבית אחרים הא מוכח מלתא דלאחרים הוא מבשל אלא טעם הוא מפני שכיון שלא עירב הוא נאסר לאפות ולבשל כלל לא לו ולא לאחרים כשם שאסור לבשל מי"ט לחול לא לו ולא לאחרים:

סעיף קטן לג

ומ"ש על דברי בעל העיטור ולא נהירא דבהדיא גרסינן אינו אופה לאחרים אפשר לומר שבעל העיטור מפרש דהא דאמרינן אינו אופה לאחרים היינו לומר שהקמח שלו אינו אופה אותה לא לו ולא לאחרים דקמחו נאסר כ"ז שהוא שלו אבל קמח של אחרים שהניחו עירוב מותר לו לאפותו לצרכם דשלוחו של אדם כמותו ומ"מ פשטא דברייתא לא משמע אלא אפי' קמח של אחרים שהניחו עירוב אסור לאפותו ואפי' לצרכם וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן לד

ואם עבר במזיד ובישל מותר לאוכלו אבל אם הערים לבשל שתי קדירות וכו' שם איבעיא להו עבר ואפה מאי ואתינן למיפשטא מדתניא אכלו עד שלא בישל עד שלא הטמין ה"ז לא יבשל ולא יטמין אבל מבשל הוא לי"ט ואם הותיר הותיר לשבת ובלבד שלא יערים ואם הערים אסור וש"מ דאם עבר ואפה אסור ודחי רב אשי שאני הערמה דאחמירו בה רבנן טפי ממזיד ולא איפשטא בעיין ופירש"י שלא יערים לאחר שבישל לצורך לומר עוד אני צריך להזמין אורחים ויבשל תבשילין אחרים ויותירם לשבת אבל בקדירה אחת אם ירבה לשבת הא אמרינן דאפי' לחולשרי כדלעיל ממלאה אשה קדירה בשר ואע"פ שא"צ אלא לחתיכה אחת וכתב הרא"ש דמשמע מדברי רב אשי ואינך אמוראי דדחו להך פשיטותא מסתבר להו משום כבוד שבת אין לקונסו וגם הר"ן כתב דכיון דלא איפשטא בעיין הו"ל ספיקא דרבנן ולקולא וכ"פ הרמב"ם וכתב ולמה החמירו ואסרו על המערים ולא אסרו על המזיד שאם תתיר למערים נמצאו הכל מערימין וישתקע שם ע"ת אבל המזיד אינו מצוי: כתב הכלבו בשם הר"פ אפשר לומר דוקא לו אבל לאחרים מותר וכ"כ בתשובת שאלה עכ"ל ומשמע מדבריו דאמערים קאי: כתוב בהג"א אבל בשוגג פירש ריב"א דשרי ולא כדברי רבי' יואל והמחמיר תע"ב או שמא אין להחמיר כדי שלא ימנע

משמחת י"ט אלא מתירין לו בדיעבד ומלמדין אותו שלא יעשה כך יותר והכל לפי ראות עינו של החכם ששואלין אותו יעשה מא"ז עכ"ל כתב המרדכי בפ"ב דביצה שמי שלא עירב יבשל בהשכמה לי"ט הרבה בקדרה אחת ויותיר לשבת דבכה"ג אפילו לצורך חול שרי כדתניא ממלאה אשה קדירה וכו' וכן כתב סמ"ק ופשוט הוא וכבר כתב כן רבינו בתחלת סימן זה ור"י כתב מי שלא הניח ע"ת יכול לבשל ולאפות לצורך י"ט ואוכל מכל מין ומין ואם יותיר יותיר כמ"ש למעלה עכ"ל ונראה שזו היא ששנינו אבל מבשל הוא לי"ט ואם הותיר הותיר לשבת והיינו ודאי אפילו בכמה קדירות ומשמע דקודם אכילה דוקא הוא דשרי אבל אחר אכילה לא וכמ"ש בסימן תק"ג ואע"פ שיש מי שמתיר סברא זו עיקר וכבר כתבתי שם דמדברי רש"י נראה דקודם אכילה נמי כל המבשל קדירות יותר מכדי צורך היום הוי מערים ואסור מיהו היכא דאוכל מעט מכל אחד כיון דקודם אכילה הוא מבשלם אפשר דלרש"י נמי שרי:

סעיף קטן לה

ומ"ש ואם אין אחרים שעירבו שיוכל להקנות להם התירו לו חכמים משום כדי חייו וכו' בפ"ב דביצה אמתני' דג' דברים ר"ג מחמיר כדברי ב"ש אין טומנין את החמין מי"ט לשבת אמרינן בגמרא היכי דמי אי דאנח ע"ת מ"ט דב"ש ואי דלא אנח ע"ת מ"ט דב"ה א"ר הונא לעולם שלא הניח ע"ת וכדי חייו שרי ליה רב הונא לטעמיה דא"ר הונא מי שלא הניח ע"ת אופין לו פת אחד ומבשלין לו קדירה אחת ומחממין לו קיתון אחת ומדליקין לו את הנר משום רבי יצחק אמרו אף צולין לו דג קטן וכתב הרא"ש יש מדקדקים מדקתני אופין לו ומבשלים לו משמע דאחרים עושין לו אבל לא הוא עצמו וליתא שאם יש אחרים שעירבו יקנה להם קמחו ויעשו לו כל צרכיו ועוד מאי קאמר משום כדי חייו שרו ליה רבנן מה הוצרכו להתיר זה כיון שיכול להקנות להם קמחו הלכך מיירי בדליכא מאן דעירב ומשום כדי חייו התירו לעשות דבר מועט ואופין ומבשלין אבני ביתו קאי וכן משמע בירושלמי וכך כתב הר"ן וכתב דהכי קיי"ל אבל הרי"ף והרמב"ם השמיטו האי מימרא דרב הונא וכתב ה"ה שהם סוברים שאינה הלכה אבל הרז"ה והרשב"א פסקו וכ"כ בספר קצר שלו לא היו שם אחרים להקנות קמחו או שלא רצה להקנות קמחו לאחרים אופין לו בצמצום פת אחד וטומנין לו קדירה אחת וצולין לו דג קטן ומדליקין לו את הנר עכ"ל ונראה דטעמא דהרי"ף והרמב"ם הוה משום דרבא אוקי מתניתין בשהניח ע"ת וכ"ת א"ה מ"ט דב"ש שאני הטמנה דמוכחא מלתא דאדעתא דשבת קא עביד ומשמע דרבא לית ליה הא דרב הונא ואע"ג דתניא כוותיה דרב הונא מאחר דרבא בתרא הוה לא חש לה אנן נמי לא חיישינן לה ורבי' שכתב ואפי' הוא עצמו נראה שהוא

סובר כמו הרשב"א שאף ע"פ שיש כאן מי שעירב אם לא רצה זה שלא עירב להקנות לו קמחו מותר לאפות היא עצמו פת אחת וכו' אפשר שסובר שכן הוא דעת הרא"ש ג"כ אע"פ שדבריו סתומים דאילו כדמשמע לכאורה מדברי הרא"ש דדוקא בדליכא מאן דעירב איירי אבל איכא מאן דעירב לא מאי ואפי' הוא עצמו דקאמר הא כיון דאין כאן מי שעירב הוא ואחרים שוים הם וכדברי הרשב"א מצאתי בתשובה אשכנזים וז"ל ועוד נ"ל אפי' איכא אחריני שעירבו שרי איהו למיעבד כל הני לנפשיה ואף ע"ג דאפשר באחרים ובאקנויי קמח לאחרים חדא דלא אשכחן פלוגתא בהכי אלא לגמרי שרי משום כדי חייו ועוד בידי ראייה פשוטה מתוספתא דביצה פ"ב הרי שישכח ולא עירב עירבו אחרים מותרים לעשות לו או משלו או משלהם בהקנאה אם בא לעשות יותר מכדי חייו אבל דבר מועט יכול לעשות אפי' הוא כגון הדלקת הנר ומילוי מים ולכאורה ה"ה פת אחד וקדירה אחת דהא הדלקה מניח בהדייהו כי שרית ליה משום כדי חייו עכ"ל: כתב הרא"ש מדקאמרו מדליקין לו את הנר משמע מי שלא עירב אף להדליק אסור ומדליקין לו את הנר דקאמר היינו נר אחד כמו פת אחד וקיתון אחת אע"פ שלא פי' כן לכן נהגו כשמניח עירוב לומר לאפויי ולבשולי ולאדלוקי ולאטמוני ואע"פ דפירשתי לעיל שלא תיקנו אלא לעיקר סעודה היינו דא"צ לעשות העירוב אלא מפת ותבשיל שהוא עיקר סעודה אבל צריך להזכיר כל דבר שאסור לעשות בלא עירוב עכ"ל וכ"כ הר"ן ודחה דברי החולקים בזה וכתב שכן דעת בה"ג וכן משמע בירושלמי וכן דעת התוס' וכתבו שאפי' הניח עירוב אם לא הזכיר הדלקה אסור להדליק לו רק נר אחד ונראה שכל זה שלא כדעת הרי"ף והרמב"ם שהרי לא הזכירו בנוסח דברי העירוב לאדלוקי שרגא וגם המרדכי אחר שכתב דעת ר"ת כתב אמנם בירושלמי אינו מזכיר רק לאפויי ולבשולי ומ"מ ה"ה כתב יש מי שמוסיף בנוסח האמירה להדליק את הנר וכן כתב בה"ג למיפא ולבשולי ולמיעבד כל צרכין ולאדלוקי שרגא וכתב הרשב"א שכן ראוי לומר עכ"ל:

סעיף קטן לו

וכתב הר"מ שיכול לחפש בחדר שום חפץ וכו':

סעיף קטן לז

ואם נזכר ביום הראשון של יו"ט יכול לערב בתנאי שיתנה ויאמר אם היום קודש וכו' פשוט בפ"ב דביצה (יז.) ואם יש חילוק בין זמן זה לזמן שהיו מקדשים ע"פ הראייה כתב רבינו בסימן שאח"ז:

סעיף קטן לח

ומ"ש בשם ה"ר אפרים דוקא דאית ליה מידי דבשיל מאתמול וכו' כ"כ הר"ן בשמו וכתב שכ"נ מן הירושלמי:

סעיף קטן לט

ומ"ש אבל י"ט של ר"ה לא פשוט בפ"ק די"ט ופי' רש"י דטעמא מפני שהוא כיום ארוך ושניהם קודש בס"פ במה מדליקין (שבת לד.) אהא דתנן ספק חשיכה מערבין ואקשינן רישא אסיפא ושנינן כאן בעירובי חצירות כאן בעירובי תחומין כתב המרדכי ה"ה ע"ת ספק חשיכה מערבין ודבר פשוט הוא: כתב המרדכי בפ"ב דביצה שהורה הר"ש מבונבורג לעשות ע"ת עכשיו בי"ט ב' ופוסק בד"ס הלך אחר המיקל והלכתא כרבא דאמר כדי שיברור מנה יפה לשבת ופריך אפי' בי"ט שני נמי ומשני שמא יפשע משמע הא לא"ה יכול להניח עירוב תבשילין אפי' בי"ט עצמו וכיון ששכח דאין כאן פשיעה יניח בי"ט עצמו עכ"ל ואין נראה שיהא כן דעת הפוסקים שהרי לא התירו אלא לערב מי"ט לחבירו כדאמרינן בגמ' ואפי' בהא פליג הרמב"ם בזמה"ז כמבואר בדברי רבי' בסימן שאחר זה ואם באנו לסמוך על דברי המתירים לערב מי"ט לחבירו הבו דלא לוסיף עלה הלכך נראה שאין לסמוך על אותה הוראה כתב הרוקח שכח ולא עירב בי"ט ונזכר בי"ט בלילה אין להניח ואם הניח עשוי דדמי להא דאמרינן בפ' משילין (ביצה לו:) אין מגביהין תרומות ומעשרות בי"ט ובשלהי המביא (לה.) טבל מוכן הוא ואם עבר ותקנו מתוקן עכ"ל ואיני יודע אם הנחה זו לומר שהוא מערב על תנאי או אם סובר שאם הניח עירוב בי"ט עצמו אפי' שלא בתנאי מהני וכדברי הר"ש מבונבורג וזה נראה יותר דדין מניח אדם ע"ת מי"ט לחבירו ומתנה אח"כ כתבו מפורש ומיהו כבר כתבתי שאין לסמוך על דברי הר"ש מבונבורג:

סימן תקכח

סעיף קטן א

יו"ט א"צ עירובי חצירות ושיתופי מבואות אבל עירובי תחומין צריך כמו שבת כך העלו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דביצה וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מהל' עירובין וכבר כתבתי בסימן תקי"ח היכא דעירב עירובי חצירות אם מועיל לו לשום דבר:

סעיף קטן ב

וכל הלכות תחומין כתבתי בה"ש בסימן שצ"ז נתבאר שכל אדם יש לו ולכליו ולבהמתו אלפים אמה ודין בהמת העיר ושור של רועה ופטם והשואל כלי מחבירו ושנים ששאלו חלוק או שיש להם חבית ובהמה בשותפות ואשה ששאלה מים ומלח וכלים המיוחדים לאחד מן האחים ובור של יחיד ומים הנובעים ומי שפירותיו בעיר אחרת או שהפקיד ביד אחר ומי שזימן אורחים מעיר אחרת ובסימן תקי"ו נתבאר דין שבת וי"ט הסמוכים ודין ב' י"ט של גליות ובי"ט של ר"ה לענין עירובי תחומין:

סעיף קטן ג

יו"ט שחל להיות בע"ש אין מערבין לא עירובי חצירות ולא עירובי תחומין מסקנא בגמרא בפ"ב דביצה (טז:) ופי' רש"י דטעמא דעירובי חצירות לא היינו משום דמיחזי כמתקן וטעמא דעירובי תחומין משום דמיקנא ביתא הוא וכתב הר"ן דהא דאין מערבין דוקא כגון שלא עירב בא' אבל אם עירב בראשון מערב ברגליו בב' וכבר נתבאר זה בסימן תי"ו:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל אם נזכר ביום הא' בב' י"ט של גליות יכול לערב עירובי חצירות בתנאי שיאמר ביום הא' אם היום חול וכו' בפ"ב דביצה (יז.) אר"ח בר אשי א"ר מניח אדם עירובי תחומין מי"ט לחבירו ומתנה וכ"ש עירוב תבשילין ורבא אמר מניח אדם ע"ת מי"ט לחבירו ומתנה אבל לא עירובי תחומין דלמיקנא ביתא בי"ט לא כתב הרי"ף והרא"ש הלכתא כרבא דהוא בתרא ומסתברא לן דה"מ בעירובי תחומין דמיקנא ביתא הוא אבל עירובי חצירות דביטול רשות הוא מניח אדם עירובו בא' ומתנה ונימא הכי אי האי יומא חול בהאי עירובא לישתרי לן לטלטולי בשבת וכו' וכבר נתבאר בסימן שקודם זה דהיינו דוקא בב' יו"ט של גליות אבל בב' ימים טובים של ר"ה אינו יכול לערב על תנאי:

סעיף קטן ה

כתב הרמב"ם דוקא בזמן שבית דין מקדשין על פי הראייה וכו' אבל האידנא שבני ארץ ישראל סומכין על חשבון וכו' לפיכך אין מערבין בתנאי בזמן הזה לא עירובי חצירות וכו' בפ"ו ומבואר בדבריו שם דה"ה לעירובי תבשילין שאין אדם מערב ומתנה מי"ט לחבירו בזמן הזה והראב"ד השיגו וה"ה טען בעד הרמב"ם והר"ן כתב שאין דברי הרמב"ם מחוורין דרבה דאמר מניח אדם ע"ת מי"ט לחבירו ומתנה מסתברא דלדידיה הוא דקאמר ואע"ג דבקיאים בקביעי דירחא כן בדין כיון דהשתא לא עבדינן להו אלא משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם לית לן לאחמורי טפי מינייהו וכיון דאינהו הוו מצו מתני אנן נמי מתנינן וכ"כ הרשב"א בתשובה שלא נראו לו דברי הרמב"ם בזה:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו על דברי הרמב"ם ז"ל וא"א לא כ"כ היינו מדסתם וכתב ההיא דמניח אדם עירובי תבשילין מי"ט לחבירו ומתנה ולא חילק בין זמן שמקדשים ע"פ הראייה לזמן הזה וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ז"ל שגם הוא סתם וכתב דין זה ולא חילק בין זמן לזמן: כתב בכתבי מה"ר ישראל סי' קצ"ה שיש לעשות כדברי האשיר"י דבשל סופרים הלך אחר המיקל. ולפי מ"ש דכמה רבוותא פליגי עליה דהרמב"ם ז"ל בלאו האי טעמא נמי שפיר דמי למיעבד כוותייהו:

סימן תקכט

סעיף קטן א

מצות יו"ט לחלק אותו חציו לב"ה וחציו לאכילה ושתיה פלוגתא דר"א ור' יהושע ברפ"ב דביצה (טו:) ובפסחים פרק אלו דברים (פסחים סח:) והלכה כר' יהושע דאמר חציו לה' וחציו לכם תניא בפרק הקורא עומד בי"ט מאחרין לבא וממהרין לצאת ופי' רש"י בי"ט מאחרין לבא לב"ה שצריך לטרוח בסעודת י"ט כך מפורש במסכת סופרים וממהרין לצאת משום שמחת י"ט:

סעיף קטן ב

ואע"פ שצריך כל אדם לצמצם יציאותיו אל יצמצם בהוצאת י"ט (ביצה טו:) אמר להם הקב"ה לישראל לוו עלי וקדשו היום והאמינו בי ואני פורע ונתבאר זה יפה בסימן רמ"ב וז"ש רבינו ובהל' שבת כתבתיו:

סעיף קטן ג

ומ"ש וצריך לכבדו ולענגו כדרך שמכבד ומענג השבת כ"כ הרמב"ם בפ"ו וז"ל כשם שמצוה לכבד שבת ולענגו כך כל ימים טובים שנאמר לקדוש ה' מכובד וכל ימים טובים נאמר בהם מקרא קודש וכן ראוי לאדם שלא יסעוד בערבי י"ט מן המנחה ולמעלה כע"ש שדבר זה בכלל הכבוד עכ"ל ויי"א שצריך לעשות בו שלש סעודות וכ"כ הרמב"ם בפ"ל מה"ש ואינו מוכרח בדבריו: וכתב הכלבו שיש שכתבו שהסעודה הג' בי"ט הוא כשאוכלין תבשיל אחר לבד הראשון שאע"פ שאין מפסיק בה בברכת המזון ולא החמירו לעשותן רק בשבת ע"כ: אימתי מותר להתענות בי"ט נתבאר בהלכות שבת סימן רפ"ט די"ט שוה לשבת בענין זה אם חייב אדם לאכול פת בי"ט כתבתי בסימן קפ"ח ושם כתבתי אם חול המועד דינו כי"ט לענין זה או לא. גרסינן בפרק כל כתבי (שבת קי"ז.) א"ר אבא חייב אדם לבצוע על ב' ככרות בשבת מ"ט לקטו לחם משנה כתיב וכתב הרי"ף בפרק ערבי פסחים ופירשו רבנן דבימים טובים נמי בעי לבצוע על ב' ככרות כשבת דעיקר חיובא בשבת משום דלא הוה המן נחית בשבת אלא הוה נחית בע"ש זוגי זוגי ובימים טובים נמי לא הוה נחית אלא הוה נחת בעי"ט זוגי זוגי כמה דהוה נחית בערבי שבתות הלכך בעינן למבצע בי"ט על תרתי ריפתן שלימתא כדמחייביה בשבת וכ"כ הרמ"ם בפ"ל מהלכות שבת וכתב גם כן שצריך לקבוע בכל סעודה על היין כמו בשבת:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם צריך אדם להיות שמח וטוב לב במועד וכו' עד ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה הכל בפ"ז: ומ"ש רבינו והאנשים אוכלים בשר ושותין יין מסיים הרמב"ם שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין ובפרק ערבי פסחים (פסחים

קח.) ת"ר חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל במה משמחן ביין ר' יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להם אנשים בראוי להם ביין ונשים בראוי להם תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בא"י בבגדי פשתן המגוהצין תניא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבה"מ קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת ועכשיו שאין בה"מ קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. ויש לתמוה על הרמב"ם למה הצריך שיאכלו בשר וישתו יין דהא בברייתא קתני דבזמן הזה אין שמחה אלא ביין ומשמע דביין סגי בלא בשר:

סעיף קטן ה

ומ"ש הקטנים נותן להם קליות ואגוזים לא מצאתיו מפורש דאע"ג דתניא בפרק ע"פ אמרו על ר"ע שהיה מחלק קליות ואגוזים לתינוקות בע"פ הא מפרש התם טעמא כדי שלא ישנו וישאלו וא"כ היכא דלא שייך האי טעמא מנ"ל וצ"ע כתבו הגה"ה בפ"ו מהלכות י"ט גרסינן בירושלמי פ"ק דקידושין בההיא דאמרינן האחין שחלקו ר' מונא אומר כלי רגל חולקין כלי שבת מיבעיא מכאן משמע שבגדי י"ט יהיו טובים מבגדי שבת עכ"ל. תניא בפרק מקום שנהגו (פסחים נ:) העושה מלאכה בע"ש וי"ט מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם ונתבארו פרטי דין זה בסימן רצ"א:

סעיף קטן ו

מדת החסידים אשר ה' לנגדם תמיד ובכל דרכיהם ידעוהו בעת שמחתן אז יותר ויותר משבחין להקדוש ברוך הוא אשר שמחם וכו':

סימן תקל

סעיף קטן א

חול המועד שהן הימים שבין ראשון של פסח לשביעי ובין ראשון של חג לשמיני מותרים בכל מלאכה מן התורה אלא שחכמים אסרום במקצת מלאכות אע"ג דילפי' להו מקראי טובא אסמכתות בעלמא נינהו אבל עיקרן אינו אלא מדרבנן כ"כ התו' בפ"ב דחגיגה (יח.) והרא"ש בריש מ"ק דאע"ג דמדוכתי טובא משמע דאיסור מלאכה בחש"מ דאורייתא מדוכתי אחריני משמע שהן מדרבנן והכריעו דקושטא הכי הוי דלא מתסר אלא מדרבנן וכ"כ שם המרדכי ומיהו כתב בשם רא"מ דחה"מ אסור במלאכה מדאורייתא ורבינו כתב בסימן תקל"ו דלרב אלפס מלאכת חה"מ היא מדאורייתא ושם אכתוב שאיני יודע מנין למדה רבינו שהרי"ף סובר כן ודעת הרמב"ם בפ"ז מהלכות י"ט כדעת התו' והרא"ש דאין אסור מלאכה בח"ה אלא מדרבנן. ונמוקי יוסף כתב בריש מ"ק שהרמב"ן הטיל פשרה ואמר שכל מלאכה שאינה לצורך המועד ואינה דבר האבוד אסורה מן התורה ושהיא לצורך המועד מותרת בין במלאכת אומן בין במלאכת הדיוט אע"פ שאינו דבר האבד וכן

כל שהוא דבר האבד מותרת אע"פ שאינו לצורך המועד ואע"ג דאית ביה טירחא יתירתא וחכמים מדבריהם אסרו קצת מלאכות אלו ועיקר חש"מ ודאי דבר תורה הוא ולזה הסכים הרשב"א ספ"ק דע"ג עכ"ל וגם המגיד כתב דברים אלו בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ולע"ד נראה דאיסור מלאכה בחה"מ ד"ת כדמשמע בסוגי' שבפ' אין דורשין (חגיגה יח.) אלא שהתור' מסרה לחכמים שיאסרו המלאכות שנראה להם ויתירו מה שנראה להם וכעין מ"ש הר"ן בריש יומא גבי עינוי די"ה בר מאכיל' ושתיה. וכן מבואר בהדיא בפ' אין דורשין בברייתא שלא מסרו הכתוב אלא לחכמים לומר אי זו מלאכה אסורה ואי זו מותרת ואע"פ שהגמ"י כתב דאין לדקדק מכאן דמדאוריית' הוא דא"א שיהיו חכמי' מקילי' כ"כ אם היה דאוריית' לאו מלתא הוא דאין קולות הללו גדולות ממה שהקלו בי"ה לרחוץ פניהם המלך והכלה כדי שיהו נראים יפים וכולי אחרינ' דשרי התם:

סעיף קטן ב

ומ"ש הלכך התירו דבר האבד והתירו כל צרכי רבים ואפילו צרכי יחיד אם אינו מעשה אומן והתירו כל צרכי המועד ואפילו בדברים האסורים התירו בשביל הפועל אם אין לו מה יאכל הכל מתבאר והולך בהלכות אלו וטעם הלכך כלומר מפני שאיסורו מדרבנן היה להם כח להתיר דבר האבד משא"כ אילו היה איסורו מדאורייתא וזה ע"פ מ"ש בשם הגה"מ:

סימן תקלא

סעיף קטן א

אין מגלחין במועד והטעם שלא יכנס במועד כשהוא מנוול פשוט בר"פ אלו מגלחין (מועד קטן יג: יד.) ור"ת פירש כיון שזהו הטעם אם כבר גלח קודם המועד מותר לגלח במועד וקשה מאד להתיר וגם אינו נראה כן מתוך הגמרא דא"כ הוה ליה לפורטה בהדי הנך דתנן ואלו מגלחין כי היכי דקאמר גבי כיבוס כל מי שאין לו אלא חלוק א' מותר לכבסו במועד וכו' פי' הו"ל למתני' לפורטה בהדי הנך דתנן ואלו מגלחין או התלמוד הו"ל לומר כן על משנת ואלו מגלחין כי היכי דקאמר על משנת ואלו מכבסין דמי שאין לו אלא חלוק א' מותר לכבסו במועד וכו' ומ"ש דכי האי גוונא קאמר בגמרא על האי דבעי מי שאבדה לו אבידה בערב מועד וכו' וקאמר מי יודע שהיה אנוס איכא לאקשויי גבי מי שאין לו אלא חלוק א' נמי נימא מי יודע שאין לו אלא חלוק אחד כבר הקשו כן בגמרא ותירצו אזורו מוכיח עליו ופי' רש"י דמי שאין לו אלא חלוק אחד פושטו ומתעטף במקטרנו וחוגרו באזורו ועומד ומכבס החלוק ומודיע לכל שאין לו אלא חלוק א' ודין זה שכתב רבינו נסתפקו בו התו' בפרק אלו מגלחין אבל בהג"א בשם א"ז ובהגה"מ

פ"ז מהי"ט כתב כדברי רבינו זה לשונם יש רוצים לומר אדם שגלח ערב הרגל מותר לגלח ברגל דטעמא מאי אין מגלחין משום שלא יכנס מנוול וזה לא נכנס וטעות הוא בידם חדא דלא חשיב בהדי אלו מגלחין מי שגלח ערב הרגל ועוד הרי אבדה לו אבידה דאנוס הוא וכו' וכ"ת התם לא מוכחא מלתא הכא נמי לאחר שגלח ברגל לא מוכחא מלתא אם גלח ערב הרגל אם לאו וכ"כ המרדכי וכן נראה שהוא דעת הרשב"א שכתב בתשובותיו שאלה חולה שנתרפא בחולו ש"מ אם מותר לגלח במועד מפני שלא היה יכול לגלח לפי שאמרו שהגלוח קשה לחולה ומחזירו לחליו מסתברא לי שאסור לגלח שא"כ ליתנייהו בהדי הנך דמתני' דאלו מגלחין ובהדיא אמרו בגמרא הא שאר כל אדם אסורים ועוד נראה לי ראיה מדאמרינן (יז:) קטן הנולד במועד מותר לגלח שאין לך יוצא מבית האסורים גדול מזה אלמא משום לתא דבית האסורים דוקא הוא שבאין להתיר ומשום דבכלל השנויין במשנתינו הוא הא משום דלא היה יכול לגלח קודם המועד לא עכ"ל והא דמי שאבדה לו אבידה בערב מועד הכי איתא בגמרא (יד.) בעי ר' זירא אבדה לו אבידה ערב הרגל כיון דאנוס מותר או דלמא כיון דלא מוכח מלתא לא רב אשי מתני הכי בעי ר' זירא אומן שאבדה לו אבידה ערב הרגל מהו כיון דאומן הוא מוכח מלתא או דלמא כיון דלא מוכח מלתא כי הנך לא תיקו ופירש"י כגון ספר שהכל באים אצלו ערב הרגל ורואין שאבדה לו אבידה ואנוס הוא ואינו יכול לספר עצמו כי הנך דמתני' דקתני מגלחין דידוע לכל וכתבו התוס' דלא מיבעיא ליה אלא באומן עצמו אבל בני העיר אע"פ שאין להם אומן אחר פשיטא ליה דאסורים וכתב בנ"י דכיון דסלקא בתיקו אזלינן בה לחומרא וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם שהשמיטוה אבל הג"א בשם א"ז פסקוה לקולא ויש לתמוה על הרמב"ם והרא"ש שכתבו מלאכת ח"ה דרבנן למה לא פסקוה לקולא:

סעיף קטן ב

ואלו מגלחין מי שיצא מבית השביה וכו' ר"פ ואלו מגלחין (מועד קטן יג:) הבא ממדינת הים ומבית השביה והיוצא מבית האסורים והמנודה שהתירו לו חכמים וכן מי שנשאל לחכם והותר:

סעיף קטן ג

ומ"ש ולא היה לו פנאי לגלח במועד ברייתא שם (יז:) כל אלו שאמרו מותרים לגלח במועד בשלא היה להם פנאי אבל היה להם פנאי אסורים:

סעיף קטן ד

ומ"ש ומי שיצא מבית האסורים ואפי' היה חבוש ביד ישראל וכו' ירושלמי כתב הרא"ש שם:

סעיף קטן ה

וכן המנודה בימים הקדמונים שלא היה יכול לגלח קודם וכו' וכגון שהתירו לו קודם הרגל וחל יום שלשים ברגל וכו' גם זה ירושלמי כתב שם הרא"ש במה אנן קיימין אם בשהתירו לו קודם הרגל יגלח ואם בשלא התירו לו קודם הרגל אל יגלח כלומר אל יגלח ברגל דלא אנוס הוא דהו"ל לפייס את בעל דינו כדי שיתירו לו אלא במה אנן קיימין בשהתירו לו קודם הרגל וחל ל' שלו ברגל שאין נדוי פחות מל' יום. ויש לתמוה ע"ז דגרסי' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן טז.) ההוא טבחא דאתפקר ברב טובי בר מתנא אימנו אבי' ורבא ושמתוהו לסוף אזיל ופייסיה אמר אביי היכי ליעביד לישרי ליה לא חיילא שמתא עליה תלתין יומין לא לישרי ליה קא בעו רבנן לאיפטורי א"ל לרב אידי בר אבין מידי שמיע לך בהא א"ל הכי אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל טוט אסר וטוט שרי א"ל ה"מ לממונא אבל לאפקירותא עד דחיילא שמתא עליה תלתין יומין וכתב הרי"ף הא דסבר אביי דלא שרינן שמתא דאפקירותא ואע"ג דמפייס לבעל דיניה אלא עד דחיילא שמתא עליה תלתין יומין ליתא אלא כי מפייס לבעל דיניה ומיפייס שרי ליה לאלתר ממעשה דרשב"ל וממעשה דרב הונא (נדרים ז:) וכ"פ הרמב"ם ג"כ והיינו דלא כהאי ירושלמי ואפשר היה לומר שהירושלמי סובר כדאביי ולא קי"ל כוותיה אבל קשה כיון דאתי דלא כהלכתא למה כתבוה הרא"ש ורבינו. ועוד דאם כן קשה אמתניתין מאי דמקשה בירושלמי במה אנן קיימין אם בשהתירו לו קודם הרגל יגלח ואי בשלא התירו לו קודם הרגל כיון דלאו אנוס הוא שהיה לו לפייס את בעל דינו כדי שיתירו לו אל יגלח ומצאתי בירושלמי ביומוי דר' זירא הוון מרחקין ומקרבין אמר לון ר' אילא השתא מרחקין והשתא מקרבין א"ר יוסי חזרו ונמנו לכשיחזור בו יהו מקרבין אותו ומשמע ליה דה"פ ביומוי דר' זעירא היה מנדין וכיון שהיה מפייס לבעל דינו היו מתירין לו ואמר להם ר' אילא שאין להתיר לו עד שיעברו שלשים יום כדתניא בברייתא ואמר ליה ר"י שאחר שנשנית אותה ברייתא נמנו וגמרו שלא יהא הדבר תלוי בשלשים יום אלא כיון שיחזור בו יתירו לו מיד והשתא מתני' נשנית בזמן שהיו אומרים אין נידוי פחות מל' יום ואביי סבר דלעולם דינא הכי איתיה שלא חזרו ונמנו ואנן לא קי"ל כוותיה אלא כמ"ד חזרו ונמנו שכיון שיפייס לבעל דינו יתירו לו ואפילו מיד ולפי זה כשכתב הרא"ש הירושלמי שעל משנתינו לא לפסוק הלכה דנידוי ל' יום כתב אלא ללמד שאם היה אפשר לו לפייס לבעל דינו קודם הרגל ולא פייסו עד הרגל אינו מגלח [*ב] אבל מדברי הרא"ש שכתב שם בשם הראב"ד נראה שהיה מפרש הירושלמי דביומוי דר' זעירא הוו מרחקין ומקרבין וכו' בע"א שכתב וז"ל הקשה הראב"ד לדברי הרי"ף שפסק דלית הלכתא כאביי דאמר

לאפקירותא בעינן דליחול עליה שמתא תלתין יומין אלא שרינן ליה לאלתר אי פייסיה לבעל דיניה א"כ מאי הך דקתני בברייתא אין נידוי פחות מל' יום אי דפייסיה לבעל דיניה הא אמרת דלאלתר שרינן ליה ואי לא פייסיה לבתר ל' יום אמאי שרינן ליה וי"ל דמיירי כשמפייסיה לבעל דיניה וה"ק אין מנדין אותו תחלה לפחות מל' יום ואם חזר מתירין לו מיד מ"מ מתחלה מנדין אותו לדעת ל' יום וכן אומר בשעת הנדוי יהא בנדוי ל' יום וא"א יהא בנדוי ט"ו יום ומיהו אם חזר באמצע מתירין לו א"נ דלא פייסיה ואפ"ה אחר ל' יום מתירין לו שכבר קבל דינו כמי שחייב מלקות כיון שלקה בין חזר בין לא חזר אין מלקין אותו יותר ומ"מ הוא שבא לב"ד וביקש שיתירו לו אבל אם זלזל בנדויו ולא חש לבקש שיתירו לו מניחין אותו בנידויו עד שימות ולכשימות סולקין את ארונו עכ"ל. ואפ"ל דמאי דקאמר מתחלה מנדין אותו לדעת ל' יום ומיהו אם חזר באמצע מתירין לו היינו לומר שמתירין לו מיד דלכשישלמו ל' יום יהא מותר אבל להתירו בתוך ל' שיהא מותר מיד לא ואביי סבר דלכל בתוך ל' יום אין מתירין לו כלל אף ע"פ שלא יהא מותר עד אחר ל' יום ולא קי"ל כוותיה אלא אפי' בתוך ל' יום מתירין לו דלכשישלמו ל' יום יהא מותר ואם תאמר כיון דלעולם הוא עומד בנידויו עד סוף ל' מנ"מ שיתירו לו בתוך ל' י"ל דנ"מ היכא שבתוך ל' ילכו למדינת הים המנדים אותו והיינו דקאמר בעובדא דההוא טבחא לא לישרו ליה קא בעי רבנן לאיפטורי ובהכי א"ש הירושלמי הזה אף ע"פ שפייס לבעל דינו והתירו לו אין היתר חל עד שיעברו ל' יום וחל יום ל' ברגל. וכ"נ ממ"ש פסקי התוס' אסור לגלח במועד לבד הבא ממדינת הים ברגל ומנודה שפייס קודם לרגל ושלמו ל' ימי נידוי ברגל או נידוי שלנו שהוא שבעה ולפי זה מ"ש הרא"ש בשם הראב"ד על הירוש' דביומוי דר' זעירא הוו מרחקין ומקרבין וכו' מדקאמר השתא מרחקין והשתא מקרבין מיחזי דהוו מרחקין ומקרבין לאלתר ואע"פ שלא חזר בו ואני תמה על מה שנהגו כך ומה היו אומר בהא דתניא אין נידוי פחות מל' יום ונראה מכאן שהכל תלוי בדעת ב"ד למעט ולרבות בימי נידויו להוסיף על הנידוי ולמעט בימי הנידוי ולרבות ממה שהיו מרחקין ומקרבין לאלתר בלא חזרה אלא כך היתה כונתם בתחלה בשעת הנדוי וכ"ש אם התנו לו ימי הנדוי בכך וכך שמתירין לו הנדוי כשיבא זמן שפסקו לו אלא שגער בהם ר' אלעאי שהיו עושין דבריהם כחוכא ואטלולא והיתה יראתם מתמעטת וחזרו ונמנו לכשיחזור בו יהא מקרבין אותו עכ"ל צ"ל שמה שכתב שהכל תלוי בדעת בית דין למעט ולרבות בימי נידויו היתה לומר שמתחלה היו מתנין שלסוף כך ימים יתמנו עליו ויתירוהו כלומר דלכשיגיע תשלום ל' יום יהא מותר אבל שיהא מותר קודם שיחול עליו הנדוי ל' יום לא ויותר נראה לומר שכוונתו בפירוש הירוש' הזה דהא דתניא אין נידוי פחותה מל' יום

היתה לומר שאם נידוהו סתם אינו פחות מל' יום אבל אם לא נדוהו מתחלה אלא לי' או לט"ו ימים אינו מנודה יותר ומתני' בשנדוהו סתם שאע"פ שיכולין מיד להתירו עדיין הוא בנידויו עד תשלום ל' יום ומ"מ דברי רבינו אינם בדקדוק שכתב וכגון שהתירו לו קודם הרגל וחל יום ל' ברגל דכיון דקי"ל דנדוי שלנו כנזיפה שלהם דהיינו שבעה ימים הכי איבעיא ליה למכתב וכגון שהתירו לו קודם הרגל וחל יום ז' ברגל אלא שנמשך אחר לשון הירו' שכתב שחל ל' שלו ברגל: והרמב"ם כתב מי שהיה מנודה ולא התירוהו אלא במועד מותר לגלח משמע דלית ליה הא דירוש' דלא משכח פתרי אמתניתין אלא בשהתירו לו קודם הרגל וטעמא משום דבגמרא דידן משמע דבשהתירו לו ברגל עסקינן דאמתניתין דקתני שהתירו לו חכמים קאמר דאזל ופייסיה לבעל דינו ואתא קמי רבנן ושרו ליה ונראה דטעמא משום דכיון שלא היה בדעתו קודם הרגל לפייס את בעל דינו חשוב אנוס ואפשר שזה היה דעתו של הרי"ף שהשמיט הירוש':

סעיף קטן ו

וכן מי שנדר שלא לגלח ונשאל על נדרו ברגל וכגון שלא מצא מי שמתיר לו קודם הרגל וכו' ג"ז הירוש' שם כתב הרא"ש במה אנן קיימין אי בשנשאל קודם הרגל יגלח אם בשלא נשאל קודם הרגל אל יגלח כלומר אל יגלח ברגל דלאו אנוס הוא דהיה לו לישאל על נדרו קודם הרגל אלא אנן קיימין בשנשאל קודם הרגל ולא מצא פתח לנדרו אלא ברגל כהדא ר"ש בר' לא מצאו פתח לנדרו עד שבא אחד מזקני גליל: וכתב הרא"ש ולפי הירוש' מאן דאית ליה פותחין בחרטה פירוש חרטה כל דהו וא"צ למצוא פתח וטעם לעקור את הנדר מעיקרו אסור לגלח במועד כיון דהיה יכול לישאל קודם הרגל ואף ע"ג דאיכא למימר היה בדעתו להשלים נדרו ונמלך ברגל והתירו לו לא חשיב זה אונס ורש"י לא פי' כך עכ"ל. והרי"ף והרמב"ם שלא הביאו הירושלמי הזה נראה שהם סוברים דכיון דתלמודא דידן לא פירש כן שהיא סובר דכל שהיה בדעתו להשלים נדרו ונמלך ברגל והתירו לא חשיב אונס:

סעיף קטן ז

והבא ממדינת הים שלא היה יכול לגלח קודם משנה הזכרתיה בסמוך וכתב ר"י הבא ממדינת הים פי' כגון שלא בא ליישוב עד ח"ה או שלא היה לו שהות לגלח קודם הרגל כי כשבא לא היה שהות ביום:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו וכגון שהלך להרויח מזונות או להתעשר וכו' שם (יד:) והבא ממדינת הים מתני' דלא כר"י דתניא רבי יהודה אומר הבא ממדינת הים לא יגלח מפני שיצא שלא ברשות אמר רבא לשוט דברי הכל אסור לגלח למזונות ד"ה מותר כי פליגי להרויח רבי

יהודה מדמי ליה לשוט רבנן מדמי ליה למזונות: ופירש"י לשוט. אם יצא שלא לצורך אלא כדי לשוט בעולם ולראותו וחזר במועד ד"ה אסור לגלח במועד: למזונות. שיצא לחזור אחר מזונות שאין לו מזונות וחזר במועד ד"ה מותר לגלח במועד לפי שיצא באונס: להרויח. שיש לו נכסים הרבה ויוצא כדי להרויח יותר וקי"ל כרבנן:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו והראב"ד פי' אפי' לטייל דאמרי' לא יגלח דוקא מא"י לח"ל וכו' שם כתב הרא"ש בשמו דפלוגתא דר"י ורבנן איירי ביוצא לח"ל והכי מוכח בירושלמי ומסתבר כהאי פירושא דלא קרי ר"י שלא ברשות היוצא להרוחה שכן הוא דרך כל התגרים ועוד דגרסי' בגמ' אלא למזונות הא אמרת ד"ה מותר והאיך סליק אדעתיה דר' יהודא קרי למזונות שלא ברשות אבל לפי הירוש' ניחא דאף למזונות לצאת ח"ל שפיר דמי דחשיב ר' יהודא שלא ברשות עכ"ל. ומשמע לרבי' דכיון דלא איירי ר' יהודה ורבנן אלא ביוצא לח"ל א"כ הכל בח"ל או הכל בארץ בכל גוונא מותר אפי' יוצא לשוט דאין לפרש שאין חלוק בין מא"י לח"ל להכל בארץ או הכל בח"ל אלא ביוצא להרוחה אבל ביוצא לשוט אפי' הכל בארץ או הכל בח"ל אסור דא"כ יכפל הראב"ד והרא"ש לאשמעינן מלתא דלא כהלכתא דהא ליכא בהאי מלתא נפקותא אלא לר' יהודה דאסר בהרוחה דאילו לרבנן אין חילוק בין מא"י לח"ל להכל בא"י או הכל בח"ל דאי להרוחה אפי' מא"י לח"ל שרי ואי לשוט אפי' הכל בא"י או הכל בח"ל אסור הלכך ע"כ לומר דאתי לאשמעינן דלא אסרי רבנן לשוט אלא מא"י לח"ל אבל הכל בארץ או הכל בח"ל אפילו לשוט שרי וכ"כ נ"י בפירוש בשם הראב"ד דכל שהכל בארץ או הכל בח"ל אפי' לשוט כיון דברשות יצא מותר לגלח לדברי הכל:

סעיף קטן י

קטן מותר לגלח בח"ה וכו' (שם:) איכא תרי לישני בגמרא ופסקו הרמב"ם והרא"ש כלישנא בתרא דאמרי משמיה דשמואל קטן מותר לגלחו במועד לא שנא נולד במועד ל"ש נולד מעיקרא והרי"ף לא הכריע ואפשר שסמך דמסתמא הלכה כלישנא בתרא וכתב הרא"ש דטעמא משום דלא שייך בהאי גלוח שלא יכנס מנוול לרגל. ובנ"י כתב קטן מותר לגלח פי' אם יש לו שער רב ומצער מותר לגלחו ולא אמרינן והלא יכנס ברגל כשהוא מנוול דלאו בר מצוה הוא ולא גזרינן קטן אטו גדול:

סעיף קטן יא

אבל שחל שביעי שלו בשבת ערב הרגל מותר וכו' שם בברייתא (יז:) האבל מותר בגלוח ואוקימנא כגון שחל ז' שלו להיות בשבת ערב הרגל וכאבא שאול דאמר מקצת היום ככולו ויום ז' עולה לו לכאן ולכאן כלומר עולה לז' ולל' וכיון דכבר התחילו ל' איבעי

ליה לגלוחי קודם הרגל אלא דשבת הוי ואנוס הוא להכי מגלח במועד ופסקו הפוסקים כן ויתבאר עוד בסימן תקמ"ח והרמב"ם כתב בפ"ז מהלכות יו"ט כל מי שאי אפשר לו לגלח ולכבס בעי"ט ה"ז מותר לכבס ולגלח במועד כיצד אבל שחל ז' שלו להיות בי"ט או שחל להיות בעי"ט והרי הוא שבת שאי אפשר לגלח וכתב ה"ה ומה שנמצא בספרי רבינו שאם חל שביעי שלו להיות בערב י"ט שהוא מגלח במועד הוא טעות סופר או אגב שיטפא שהרי בביאור כתב בפ"י מהלכות אבל חל ששי שלו בערב הרגל ואין צ"ל ה' או ג' אינו מגלח ולא בטלה ממנו אלא גזרת ז' בלבד ואין מותר לרחוץ ולסוך ולא לעשות דבר עד שיכנס יו"ט ויו"ט מפסיק שאר השבעה ולאחר י"ט משלים ל' מיום המיתה ואסור בהם בכל חמש דברים ובפ"ו מפרש שם שמה' דברים אלו הוא תספורת וברור ופשוט הוא כן בגמרא שאין רגל מפסיק גזורת ל' אלא כשחל ז' ערב הרגל דאמרי' כבר נהג בגזירת ל' יום שביעי עולה לכאן ולכאן ושם מבואר שאין אבל מגלח במועד אלא כשחל שביעי שלו בערב הרגל והוא שבת וכדעת אבא שאול דקי"ל כוותיה וכן מבואר מדבריו פ"י מהלכות אבל בביאור ומ"ש שם אמת ויציב עכ"ל. ול"נ דאפשר ליישב דמאי דנקט הרמב"ם חל ז' שלו להיות ביום טוב לאו משום היתירא דלגלח נקטיה דגלוח ודאי אסור עד תשלום ל' דכל שקבר את מתו פחות משבעה ימים לפני הרגל לא בטלה ממנו גזירת ל' אלא משום היתירא דלכבס שהזכיר קודם לכן בסמוך נקטיה ולצדדין קתני וה"ק כל מי שאי אפשר לו לכבס ולגלח בערב י"ט ה"ז מותר לכבס ולגלח במועד כיצד אבל שחל ז' שלו להיות בי"ט הרי זה מותר לכבס במועד ואם חל להיות בעי"ט והוא שבת שאי אפשר לגלח בו ביום מפני שהוא שבת מגלח במועד ואע"פ שבסוף דבריו כתב הרי אלו מגלחין ומכבסין במועד הבא ממדינת הים ויוצא מבית השביה וכו' קאי תרווייהו אתגלחת וכבוס ואחל שביעי שלו להיות ביו"ט לא קאי אלא מכבסין דאילו תגלחת אסור עד תשלום ל' יום כמו שנתבאר ודבר פשוט הוא דמאי דנקט כשחל ז' שלו להיות ביו"ט רבותא קאמר דלא מבעיא אם חל ג' או חמישי שלו בי"ט דפשיטא שלא היה אפשר לו לכבס מעי"ט ומפני כך מותר לכבס במועד אלא אפי' חל ז' שלו להיות בי"ט נמי א"א לו לכבס מעי"ט והלכך מותר לכבס במועד: כתב המרדכי תניא בתוספתא אע"פ שהתירו לספר לא יסתפר בר"ה אלא בצנעא וכ"כ הרמב"ם בספר תורת האדם: כתב בתה"ד מי שעשה עבירות ובא ליטהר במועד יראה דשרי לגלחו במועד כדי לטובלו ולהכניסו לדת האמת דכיון דנהגינן לגלח בעלי תשובה כאלו ע"פ ר' משה הדרשן כדפירש"י בפ' בהעלותך שנתן טעם להתגלח הלויים לפי שהיו כפר' על בכורי ישראל שחטאו בע"ג וע"ג קרויה מת ומת אתקש למצורע והמצורע טעון תגלחת וא"כ

דמי להא דתניא בפרק אלו מגלחין דנזיר ומצורע אפי' היה להם פנאי לגלח קודם המועד מותרין לגלח במועד כדי שלא ישהו קרבניהם ובעלי תשובה נמי נראה להתיר כדי שלא ישהא כמה מצות שהרי אין מצטרפין אותו לכל דבר שבקדושה עד שיגלח ויטבול ואע"ג דודאי אינו מעכב מ"מ מנהג אבותינו תורה היא וכדאסמכינן אקרא ודחי' גלוח דרבנן מקמיה עכ"ל והיינו למנהג אשכנז אבל אנן דלא נהגינן להצריך לבעלי תשובה גלוח כלל פשיטא דאין מגלחין במועד:

סעיף קטן יב

וכל אדם מותר לגלח מה שעל שפת פיו וכו' (שם יח.) אמר אביטול ספרא משמיה דרב שפה מזוית לזוית הנחה כל שמעכבת א"ר אמי ובשפה המעכבת כך הוא גירסת הרא"ש וכתב ז"ל פירש הראב"ד דמזוית לזוית זהו כל שלמעלה מפתיחת הפה הנחה זה הוא מה שחוץ לפה מכאן ומכאן וקרי ליה הנחה מפני שצריך להניחו שלא יגלח אותו במועד אלא מה שמעכב עליו אבל בשפה יכול לגלח בין שהוא מעכב בין שאינו מעכב ר' אמי אמר ובשפה נמי כל שמעכב ופליג אדרב ואמר דשפה אינו יכול לגלח אלא מה שהוא מעכב ממנה כך מצאתי הנוסח בה"ג הלכך דרב אמי פליג אדרב והוא בתראה הלכתא כוותיה ע"כ ולא נהירא לי דהא דפסקו הגאונים כבתראי היינו מאביי ואילך אבל מקמי הכי אין הלכה כתלמיד במקום הרב ועוד בשל סופרים הלך אחר המיקל והכי ס"ל להרי"ף שכתב בהלכות ומותר לגלח שפה בחול המועד ומשמע דלא מפליג עכ"ל. והרמב"ם ג"כ סתם וכתב בפ"י מהלכות יו"ט מותר ליטול שפה בחולו של מועד וכתב ה"ה יש מי שכתב דדוקא שמעכבת האכילה או שהוא איסטניס ורבינו כתב כלשון ההלכות ואפשר שבמועד בכל גוונא מותר עכ"ל ומדלא כתב הרי"ף והרמב"ם הנחה כל שמעכבת נראה שאינם גורסים בדאביטול ספרא אלא שפה מזוית לזוית בלבד וכך הוא בנוסחי דידן בגמרא וסוברים דהלכה כוותיה ומשמע שהם סוברים שאף מה שמן הצדדים מותר לגלח אע"פ שאינו מעכב וכ"כ ר"י שנראה מדבריהם וכיון דאיסור דרבנן הוא נקטינן לקולא: כתב המרדכי שרבינו מאיר מצא בשם ר"ת דשמא לא התירו שפה אלא בתער ולא במספרים דומיא דתכפוהו אביליו וכן כתבו התוס' אהא דאיתא התם בקשו ממנו שפה והתיר להם יש לפרש ע"י שינוי דומיא דצפרנים וסמ"ג כתב מותר ליטול צפרניו ושפה בח"ה אפילו בלא שינוי וי"מ בשינוי דוקא ע"כ וכיון דאיסורא דרבנן הוא נקטינן לקולא: כתב המרדכי דמותר לחוף ולסרוק ראשו בח"ה דאין לאוסרו משום תלישת שיער וכן מותר לרחוץ בחמין בחש"מ והאריך בטעם הדבר:

סימן תקלב

סעיף קטן א

מותר ליטול צפרנים לא שנא דיד ל"ש דרגל בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יז:) ת"ר כשם שאמרו אסור לגלח במועד כך אסור ליטול צפרנים במועד דברי ר' יהודה ור' יוסי מתיר וכשם שאמרו אבל אסור לגלח בימי אבלו כך אסור ליטול צפרנים בימי אבלו דברי ר' יהודה ורבי יוסי מתיר ואיפליגו אמוראי בפסק הלכה ופסקו הפוסקים כשמואל דאמר (שם יח) הלכה כר"י במועד ובאבל א"ר ענן בר תחליפא לדידי מיפרשא לי מיניה דשמואל ל"ש דיד ל"ש דרגל א"ר חייא בר אשי אמר רב ובגנוסטרי אסור וכתבו הרי"ף והרא"ש וה"מ בימי אבלו אבל במועד אפילו בגנוסטרי מותר ואיכא מ"ד דבגנוסטרי אסור ואנן לא ס"ל הכי וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות י"ט מותר ליטול צפרנים אפילו בכלי וכ"כ סמ"ג:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ופירש ה"ר יהודה דוקא בסכין וכו' טעמו משום דסבר דבסכין הוי שלא כדרכן וז"ל סמ"ק ובמספרים הוי כדרכן וה"ר ברוך סבר דבסכין נמי כדרכן בגנוסטרי אסור פי' במספרים ופירש רבינו ברוך דה"ה בסכין דאסור שכן דרך ליטול צפרנים בסכין: כתוב בהג"א בשם מהר"ם אשה שאירעה טבילתה בח"ה לא תטול צפרנים בגנוסטרי היא בעצמה ושמא ה"ה בסכין אסור אלא אומרת לעו"ג ליטול צפרניה ואע"ג דאמירה לעו"ג שבות במקום מצוה לא גזרו אבל היא עצמה אינה יכולה ליטול יפה בשיניה או בידיה וכן כתב סמ"ק בהגהות וכן כתוב בהגהת מיימון בשם הר"ם מאינגילטיר"א וכתב עוד וכן כתב בספר התרומה וכתב אם אין לה שפחה אז תנקר יפה ויפה תחת צפרניה ותסיר כל לכלוך וטיט וצואה מתחתיהן או תטלם בשיניה או דרך שינוי אחר שלא במספרים וסכין והתוס' פי' פ"ב דמועד קטן דהטובלת לנדותה מותר ליטול צפרניה היא בעצמה בלא שינוי דלא גרע מהעברת שער של בית השחי והערוה דשרי וכ"כ סמ"ק ולענין הלכה מאחר שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל מסכימים להתיר אפי' שלא במקום מצוה ואפי' במספרים הכי נקטינן:

סעיף קטן ג

כל רפואה מותרת בח"ה תוספתא כתבה הרי"ף והרא"ש בפ"ק דמ"ק שותים מי זבלים ומי דקלים וכוס של עיקרים במועד:

סימן תקלג

סעיף קטן א

מותר לטחון קמח לצורך המועד וכו' בפרק מי שהפך (מועד קטן יב:) ת"ר טוחנים במועד לצורך המועד ושלא לצורך המועד אסור ואם טחן והותיר ה"ז מותר קוצצים עצים במועד לצורך המועד ושלא לצורך המועד אסור ואם קצץ והותיר ה"ז מותר מטילין שכר במועד לצורך המועד ושלא לצורך המועד אסור ואם הטיל והותיר מותר ובלבד שלא יערים ורמינהי מטילין שכר במועד לצורך המועד ושלא לצורך המועד אסור אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואע"פ שיש לו ישן מערים ושותה מן החדש תנאי היא דתניא אין מערימין בכך ר' יוסי בר יהודה אומר מערימין ופירש"י ובלבד שלא יערים שלא יעשה הרבה ויאמר לצורך המועד אני עושה ומתכוין כדי שתשתייר לאחר המועד: וכתבו הרא"ש והמרדכי הא דשרי הכא לצורך היינו אפי' כיון מלאכתו במועד דבצורך אוכל לא אסרו כיון מלאכתו והרי"ף והרא"ש לא הזכירו דין הערמה כלל משמע דס"ל כת"ק שלא התיר להערים. והרמב"ם בפ"ז מה' י"ט פסק שאע"פ שיש לו שכר ישן מערים ושותה מן החדש שאין הערמה זו נכרת לרואה וכן כל כיוצא בזה וכתב ה"ה בהשגות א"א הא דלא כהלכתא דר"י הוא דאמר הכי ופליגי רבנן עליה אבל בודאי אם החדש טוב לו מישן שלא בדרך הערמה מותר ע"כ ורבינו פוסק להקל בשל דבריהם אבל בהל' הרי"ף גיאת פוסק כת"ק שאסר להערים עכ"ל וכיון דלא אשכחן מאן דשרי אלא הרמב"ם הו"ל יחידאה ולא נקטינן כוותיה בהא. כתוב בפסקי התוס' אין צריך לצמצם שלא יטחון יותר מכדי צרכו וכן להטיל שכר ולקוץ עצים ולא יערים לטחון בכוונה יותר מכדי צרכו וכן כתב המרדכי וז"ל א"צ לצמצם שלא יטחון יותר מכדי צורך אכילה אלא יטחון בהרווחה ואם יותיר יותיר ואסור להערים שלא יטחון יותר בכוונה או שיש לו קמח ויערים ויאמר מזה אני רוצה וכ"נ לר"ת [להחמיר] שלא להערים ע"כ כתב הרשב"א בתשובה דאפילו יש לו לחם מותר לטחון דפת חמה עדיף מן הצוננת: גרסינן בגמרא רב חצדו ליה חצדא בחולא דמועדא משום דלא היה לו מה יאכל וכתבו רבינו בסימן תקל"ז. גרסינן בגמרא אמר רב חננאל א"ר קוצץ אדם דקל במועד אע"פ שאינו צריך אלא לנסורת שלו לייט עלה אביי רב אשי הו"ל אבא בשלניו"א אזל למקציא בחולא דמועדא א"ל רב שילא משלנייא לרב אשי מאי דעתיך דאמר רב חננאל אמר רב קוצץ אדם דקל במועד אע"פ שא"צ אלא לנסורת שלו הא לייט עלה אביי א"ל לא שמיע לי כלומר לא ס"ל אישתמיט נרגא בעא למפסקיה לשקיה שבקיה והדר אתא ומשמע דלא קי"ל כדרב חננאל כיון דרב אשי הדר ביה אבל בהג"א בשם א"ז כתב דנראה בעיניו דהלכה כרב חננאל ונראה דטעמא משום

דרב אשי לא סבר לה לדאביי והא דאשתמיט נרגא ובעא למפסקיה לשקיה לאו משום דלית הלכתא כר"ח אלא מפני שזלזל בכבודו של אביי ואמר לא סבירא לי והלך לעשות מעשה כנגדו ונראה שלזה נתכוין רש"י שכתב אשתמיט נרגא בעא למפסקיה לשקיה דרב אשי משום דעבר אדאביי. ומ"מ הפוסקים שהשמיטו להו נראה שסוברים דלית הלכתא כרב חננאל:

סעיף קטן ב

מותר לעקור פשתן מפני שראוי לכסות בו את האוכלים וכו' שם רב יהודה שרא למעקר כיתנא ולמקטל כשותא ולמעקר שומשמי א"ל אביי לרב יוסף בשלמא כיתנא חזי לחפיפה כשותא חזי לשכרא אלא שומשמי למאי חזי חזי לנזיי דאית בהו: ופרש"י לחפיפה. לכסות בו מאכל כגון תאנים ותמרים לצורך המועד: לנזיי. גרעינין דאית בשומשמין דחזי למעבד בהו משחא וכתב רבינו ירוחם כל דבר שצריך לצורך המועד אפי' שלא יהיה לצורך אכילה כגון פשתן לחפיפה וכל כיוצא בזה מותר לעקור משמע מלשונו שאינו יכול לעקור אלא כדי מה שצריך אבל ה"ה כתב הר"א פי' לחפיפה לנוי הנשים לחוף בו הפנים ולפי שאין דרך הפשתן לעקרו לחצאין התירו לעקרו כולו כיון שצריך כמקצת עכ"ל וטעם זה צ"ל גם בעקירת כשותא ושומשמי:

סעיף קטן ג

פירות שנתבשלו קצת ונאכלין ע"י הדחק וכו' בספ"ק דמ"ק (י:) אמר רבא הני תוחלני מגזרינהו שרי מייצינהו אסור וכתב הרא"ש פי' תמרים שלא נתבשלו כל צרכן מותר ללקטן במועד לצורך אכילה והנותרים מאכילה אסור לכבשן כדי שתצא מהם הליחה שלא יתליעו רב פפא אמר כיון דאי שבקי להו מתלעי כפרקמטיא האבד דמי ושרי כלומר כיון שלקטן לאכילה ואם יניח מותר שאילו צריך לאכילה יתליעו ויופסדו הויא כפרקמטיא אבודה אם לא ימכרנה עתה שמותר למכרה במועד הלכך הני תוחלי נמי שרא למייצינהו כדי שלא יפסדו כיון דמתחלה לקטינהו לאכול עכ"ל ורש"י פי' בע"א והרמב"ם לא הזכיר דין זה:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן מותר לצוד דגים לאכלם ולכבוש וכו' שם (יא.) תנן כל כבשים שהוא יכול לאכול מהם במועד כובשן ופירש"י כבשים שכובשן במלח שיכול לאכלן במועד שלא יהא צריך להמתין באכילתן עד לאחר המועד שיהיו נכבשין מהר וראויין לאכול מיד ובגמרא בדיתא לבאי כוורי אזל כ"ע צודי אייתו כוורא שרי להו רבא לממלח מינייהו א"ל אביי והא תנן כבשין שהוא יכול לאכול מהן במועד כובשן א"ל כיון דמעיקרא אדעתא דאכילה אייתינהו ואי שביק להו פסדי כפרקמטיא האבד דמי ושרי ואיכא דאמרי שרי

להו רבא מיצד מיזל אתויי מימלח א"ל אביי והא אנן כבשין שהוא יכול לאכול מהן כובשן תנן א"ל הני נמי מתאכלי אגב איצצא: ופירש"י בדיתא. שם נהר: לבאי. שם מקום: כוורי. הכי עשו דרך לנהר שיצא מימיו ונשתיירו שם דגים הרבה: לממלח הרבה. אף על גב שאין יכולים לאכלם במועד שהרי היו מלוחים הרבה: א"ל ה"נ. דמלחינהו: מתאכלי במועד אגב איצצא. שמושך המלח מהם: ובנ"י פירש איצצא דוחקא אם רוצה לדוחקן תחת המכבש ולסוחטן מן המלח יהיו ראויין לאכלם במועד והרמב"ם כתב בפ"ז מהלכות יו"ט צד אדם דגים כל שיכול לצוד ומולח הכל במועד שהרי אפשר שיאכל מהם במועד אם יסחוט אותם בידו פעמים רבות עד שיתרככו וכתב בנ"י שאע"פ שמלח הרבה יותר מהצריך הרי יכול לומר בכל א' בשעת הבאה ומליחה לזה נעשה איצצא וכן כשימלח חבירו והערמה כי האי שריא אפי' בי"ט וכ"ש בח"ה כדאמרי' בפ"ק דביצה (יא:) מערים ומלח גרמא גרמא:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבי' אבל אם הוא דבר שאינו נמצא אחר המועד מותר לקנותו ולכבשו נראה שלמדו מדין השיירות שמותר לקנות מהן לפי שהוא דבר שאינו מצוי תמיד וכמו שיתבאר סימן תקל"ט וגם מדין מי שצריך לקנות יין בעת בציר לצורך שתייה כל השנה ואם יעבור המועד לא ימצא כמו שמצא עכשיו שנתבאר בסי' ההוא שמותר לקנותו: ציידי חיה ועוף צדין בצנעא וכו' משנה בספ"ב דמ"ק (י"ג:) הציידין והדשושות והגרוסות עושין בצנעא לצורך המועד ופירש"י והדשושות. שדשין וכותשין חטין לדייסא: והגרוסות. שטוחנין פולין לגריסין: בצנעא. שמא יאמר זה שלא לצורך המועד וז"ל הרמב"ם כל מלאכות לצורך המועד כשעושין אותן אומניהן עושין בצנעא כיצד הציידין והטוחנין והבוצרין למכור בשוק הרי אלו עושין בצנעה לצורך המועד וכתב ה"ה וז"ל כתב רבינו כשעושין אותן אומניהן לפי שא"צ לעשותן בצנעא אלא האומנין שעושין מלאכות לרבים וכ"כ הרמב"ן ועיקר עכ"ל והטעם מפני שהן צריכין לעשות הרבה ביחד ונראה כאילו עושין אותן לצורך חול: כתב המרדכי ציידי דגים שהדבר ניכר שהוא לצורך המועד היה נראה להתיר אף בפרהסיא מדאמרינן בפ"ק שרא למיזל ולמיצד משמע בפרהסיא ויש לדמותו לתבלין שניכר שהוא לצורך המועד ושרי בגמ' עכ"ל: כתוב בתה"ד סי' קנ"ג היתר פשוט דחולבין הבהמות בח"מ אפי' ע"י ישראל ונראה דאפי' שלא לצורך המועד קאמר משום דהוי דבר האבד:

סימן תקלד

סעיף קטן א
אין מכבסין במועד והטעם כמו גלוח פשוט בפרק אלו מגלחין:

סעיף קטן ב
ואלו מכבסין הבא ממדינת הים ומבית השביה וכו' עד מטפחות הספגנין משנה בפ' אלו מגלחין (מועד קטן יג: יד י):

סעיף קטן ג
ומ"ש ואית דגרסי הספרים כלומ' מטפחות של ספרי הקודש וכן משמע בירושלמי כתב הכלבו עכשיו נהגו בזה חומרא וכן ראוי לעשות: כתב המרדכי דהא דתנן ואלו מכבסין במועד הבא ממדינת הים וכו' וכל העולים מטומאה לטהרה פירש רבינו אברהם להביא בעל קרי שאירע לו קרי במועד ולאיתויי נמי בעלת הכתם שנמצאת במועד:

סעיף קטן ד
ובגדי קטנים וכל כלי פשתן מותרין לכבסן. בגדי קטנים הוא ירושלמי שם כתבוהו הרא"ש וסמ"ג ונ"י וכתב דבודאי בשל צמר אצטריך למימר דאילו בשל פשתן אפילו בשל גדולים נמי והגהות מיימון הביא גם כן הירושלמי הזה וכתב עליו פי' כי דרך הקטנים להתלכלך בטיט ובצואה תדיר מ"מ לא יכבס אלא אחד עכ"ל וכ"כ המרדכי וגם הג"א כתב וז"ל דמיירי דמיטנפי ופירוש ראב"ד היכא דאית ליה תרי דמיטנפו אסור לכבס שתיהן אלא אחד יכבס ותו לא. וכתוב בת"ה דאע"ג דהני רבוותא כתבו דאין לכבס בגדי קטנים אלא אחד אחד נראה דהיינו דוקא חלוקותיהן ומטפחותיהן אבל סדינין קטנים שמלפפין בהם התינוקות כיון דלא סגי לתינוק באחת מהן אלא צריכין בכל פעם ג' או ד' לכרוך בהם התינוק שרי לכבס ג' או ד' בפעם אחת ותו דבהני סדינין איכא רבותא לתינוק וכל מידי דאית ביה רבותא לתינוק לא גזרו ביה רבנן וכתב עוד בת"ה דבחלוק של קטן לא בעי אזור מוכיח דניכרים וידועים דשל קטנים הם והתוספות כתבו בסוף תענית (כט:) יש לנשים לכבס בגדי התינוקות בח"ה כדי לשכב דהוי כמי שאין לו אלא חלוק אחר שיש רגילות להחליף בגדיהם וכל שעה צריך לו כל בגדיו ועל זה נהגו העולם לכבסן בח"ה עכ"ל:

סעיף קטן ה
ובגדי פשתן הוא בגמרא דידן (יח.) מימרא דרבי יוחנן ופסקוה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והמרדכי כתב דלכאורה משמע בגמרא דאביי ורבא פליגי עליה דר' יוחנן וסברי דאסור ואזלינן לחומרא אכן ראבי"ה ורבינו אברהם פסקו כרבי יוחנן והגהת מיימון החדשות כתבו דנראה למהר"ם דאסור לכבס כלי פשתן כאביי ורבא והרא"ש כתב הירושלמי

וסמך לו כתב הא דכלי פשתן מותר לכבסן ואח"כ כתב והאידנא נהוג בו איסור ואין להתירו ויש לדון בדבריו אי קאי גם אבגדי קטנים או אי לא קאי אלא אכלי פשתן בלבד ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש דקאי גם אבגדי קטנים דהא עריב ותני בגדי קטנים בהדי כלי פשתן וא"כ כשכתב בשם הרא"ש ולא נהגו כן וכו' משמע דאתרוייהו קאי אבל מדברי ר"י נראה דלא קאי אלא אכלי פשתן בלבד:

סעיף קטן ו

ומי שאין לו אלא חלוק אחד אפי' אינו של פשתן מותר לכבסו שם א"ר אסי א"ר יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחול המועד ופי' רבינו דהיינו דוקא בחלוק שאינו של פשתן דאילו בשל פשתן מאי איריא אין לו אלא חלוק אחד אפילו אית ליה תרי נמי דהא רבי יוחנן גופיה הוא דאמר כלי פשרן מותר לכבסן וכן כתב סמ"ג מי שאין לו אלא חלוק אחד אפילו אינו של פשתן מותר לכבסו במועד. וכתבו התוספות מדלא משני הב"ע בשלא כבסו לפני הרגל וכו' משמע דמי שאין לו אלא חלוק אחד שרי לכבסו במועד אפי' פשע ולא כבסו לפני המועד כנ"ל ובתוס' מסופק בזה עכ"ל ובסמ"ק אסר אא"כ אזורו מוכיח עליו והר"ף הוסיף לאסור בכל החלוקים שלנו וכו' לשון רבינו אינו מדוקדק בזה דמאי הוסיף לאסור דקאמר הא כיון דסמ"ק אסר אא"כ אזורו מוכיח עליו ממילא משמע דחלוקים שלנו כיון שאין להם אזור אסור וז"ל סמ"ק ומי שאין לו אלא חלוק אחד ואזורו מוכיח עליו מותר לכבס אבל אין אזורו מוכיח עליו אסור ובחלוק שלנו ליכא אזור מוכיח עליה ולכך אסור לכבס אפי' מי שאין לו אלא חלוק אחד וכ"ש מי שאין לו אלא מפה וסדין דאסור לכבס דליכא הוכחה כלל ע"כ ואע"פ שבסמ"ק של רבינו היה כתוב הא דחלוק שלנו בשם הר"ף מ"מ לא הו"ל לכתוב והר"ף הוסיף דהא לאו תוספת הוא כדפרישית ומיהו בסמוך אכתוב ליישב זה ויש לתמוה על מה שכתב סתם לאסור בחלוקים שלנו דהא סתם חלוקי דידן של פשתן הם וכלי פשתן מותר לכבסן והו"ל לפרש דבחלוקים שאינן של פשתן קאמר:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל הביא מימרא דרבי יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד וכו' ולא הביא ההיא דאזורו מוכיח עליו אע"ג דההיא דאזורו מוכיח עליו לא אתמר בגמ' סמוך להא דא"ר יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד וכו' אלא דבריש פרקא (יד.) אהא דאמרינן דמי שאבדה לו אבידה בערב הרגל אסור לספר ברגל אע"ג דאנוס הוה משום דלא מוכחא מלתא כלום דלא ידעי כולי עלמא דאנוס היה פריך ממי שאין לו אלא חלוק אחד שמותר לכבסו אע"ג דלא ידעי כ"ע שאין לו אלא חלוק אחד ומשני הא אתמר עלה אמר מר בר רב אשי אזורו מוכיח עליו מ"מ הו"ל להרא"ש לכתוב על מימרא דמי שאין לו אלא חלוק

אחד הא דאמר עלה מר בר רב אשי אזורו מוכיח עליו וכן יש לתמוה על הרי"ף והרמב"ם שכתבו הא דמי שאין לו אלא חלוק אחד ולא הביאו ההיא דאזורו מוכיח עליו ונ"ל שהם מפרשים אזורו מוכיח כדפירש"י כאן דמי שאין לו אלא חלוק אחד פושטו ומתעטף במקטרינ"ו וחוגרו באזורו ועומד ומכבס החלוק ומודיע לכל שאין לו אלא חלוק אחד ע"כ וכן פי' הערוך דלפ"ז הא דאמרינן אזורו מוכיח עליו לאו תנאה הוא לומר שאם אין אזורו מוכיח עליו אסור לכבס אלא היינו לומר שכל שאין לו אלא חלוק א' ומכבסו אזורו מוכיח עליו שאין לו אלא חלוק א' שהרי הוא חגור בלא חלוק דמאי דאמרינן הא אתמר עלה אמר מר בר רב אשי וכו' לאו למימרא שמר בר רב אשי אתא לפרושי דר' יוחנן לא התיר אא"כ אזורו מוכיח עליו דוקא דא"כ הו"ל לתלמוד' לאתויי הא דמר בר רב אשי אצל מימרא דר' יוחנן בסמוך אלא היינו לומר דכי אקשו בני הישיבה על ר' יוחנן אמאי שרי לכבס מי שאין לו אלא חלוק אחד דהא איכא לאסור מפר הרואים שאינם יודעים שאין לו אלא חלוק א' שני מר בר רב אשי דכל שאין לו אלא חלוק אחד כל הרואים אותו שמכבסו יודעים שאין לו אלא חלוק א' שאזורו מוכיח עליו והשתא ניחא שלא הוצרכו הפוסקים להביא דברי מר בר רב אשי אלא דאכתי איכא למידק דא"כ לא שרי רבי יוחנן למי שאין לו אלא חלוק אחד אלא לכבסו ע"י עצמו דאז אזורו מוכיח אבל לכבסו ע"י אחר ואפי' ע"י אשתו לא דהא הרואים כביסת החלוק אינם רואין את בעליו חגור בלא חלוק ואפשר לומר דאה"נ דלא שרי רבי יוחנן אלא לכבסו ע"י עצמו דוקא ולישנא דמי שאין לו אלא חלוק א' מותר לכבסו ע"י עצמו משמע וכיון שכן לא הוצרכו הפוסקים לפרש יותר דהא מלישנא גופיה משתמע אלא דא"כ אנו צריכים לומר דכשבא לכבס חלוקו אסור לשאול חלוק מחברו וללבוש בעודו מכבס חלוק זה כדי שיהא אזורו מוכיח עליו וא"כ הו"ל לפוסקים לכתוב ההיא דאזורו מוכיח עליו ללמדנו דין זה ואע"פ שיש לדחות דודאי בשאינו מוצא מי שישאילנו חלוק מיירי דאי במוצא למה התירו לו לכבס במועד וכיון דבשאינו מוצא מי שישאילנו מיירי לא הוצרכו הפוסקים לכתוב ההיא דאזורו מוכיח עליו וא"ל שהו"ל לכותבה משום דאפשר שימצא מי שישאילנו חלוק בעוד שהוא מכבס חלוק זה בלבד דאינו רוצה להשאילו לזמן יותר ואסור לו ללבוש החלוק השאול בעודו מכבס זה דשאלה כה"ג לא שכיחא ולא חשו לה הפוסקים ועי"ל דאנן ה"ק דמי שאין לו אלא חלוק א' מסתמא אין לו מי שישמשנו והוא מכבסו ע"י עצמו ואז אזורו מוכיח עליו וליכא למגזר ביה מפני כך התירו חכמים למי שאין לו אלא חלוק אחד לכבסו במועד ולא חלקו בין מכבסו ע"י עצמו למכבסו ע"י אחר ובין מוצא מי שישאילנו חלוק בשעת הכביסה בלבד לאינו מוצא דסתם התירו למי שאין לו אלא חלוק א' לכבסו ולא חלקו

בדבר דלא נתנו חכמים דבריהם לשעורין ולפיכך לא הוצרכו הפוסקים להביא ההיא דאזורו מוכיח עליו כלל והר"פ שכתב דחלוקים שלנו אסור מפני שאין לנו אזור מוכיח עליו נראה שהוא מפרש כדפירש"י בפ' כל הבשר (חולין קח.) אזורו מוכיח עליו תמיד הוא קבוע בחלוקו וכשהוא פושט חלוק ולובש חלוק אחר נוטל האזור מזה וקובעו בזה וזה שאין לו אמר מכבסו עם אזורו והרואה כשהוא מכבסו ואזורו עמו יודע שאין לו חלוק אחר ע"כ דהשתא חלוקים שלנו שאין אזור קבוע בהם אם לא היו של פשתן אסור לכבס אפי' אם אין לו אלא חלוק אחד משום דליכא אזור מוכיח עליו וכך הם דברי התוס' בפ"ד דתענית (כט:) והשתא יש ליישב מ"ש רבינו בסברת הרי"ף לשון הוסיף שרבינו גורס בסמ"ק שהגהות הר"ף מתחיל מאבל אין אזורו מוכיח עליו אסור וסמ"ק לא כתב אלא שמי שאין לו אלא חלוק א' ואזורו מוכיח עליו מותר לכבס ולשון זה אפשר לפרשו כדפירש"י במ"ק והוא פי' הרי"ף והרא"ש והרמב"ם אלא שהם סוברים דלא נפקא לן מיניה מידי כדפרישית ולפיכך לא הזכירוהו וסמ"ק סובר דנפקא לן מיניה להני מילי שכתבתי בסמוך שלא התירו אלא לכבסו ע"י עצמו דוקא ושלא יהיה לבוש חלוק שאיל בשעת הכבוס ומ"מ כל שמכבסו ע"י עצמו ואינו לבוש חלוק אחר בשעת כבוס בחלוקים דידן שרי אפילו אם לא היו של פשתן והר"פ הוסיף לאסור בכל חלוקים שלנו אם לא היו של פשתן שאין לנו אזור מוכיח עליו שהוא מפרש אזורו מוכיח עליו כדפירש"י בפרק כל הבשר וזה אינו נמצא בחלוקים שלנו: כתב המרדכי תניא בתוס' אע"פ שהתירו לכבס לא יוליך לכובס אלא מכבס בצנעא בתוך ביתו ואח"כ בסמוך כתב כל אלו שמכבסין במועד מכבסין כדרכן ואפי' בנתר ואהלא ולמועד לא בעי צנעא מפני כבוד המועד שאין מתכבסין יפה בבית כמו על הנהר וראיה מבר הדיא (במ"ק יח:) לדידי חזי לי ימא דטבריא דמפקא לה משיכלי דמני אלמא דהא דשרי לכבסם במועד אפי' בפרהסיא ע"ג הנהר וכ"כ בהגה"מ והיה קשה בעיני היאך חולקין על התוספתא ובדקתי ומצאתי שבלשון הזה היא שנוייה כל אלו שאמרו מכבסים במועד הותר לכבס בתוך ל' יום של אבל ואע"פ שהתירו לו לכבס לא יוליך כליו לכובס אבל מכבס הוא בצנעא בתוך ביתו ומשמע שהם מפרשים דהא דקתני לא יוליך כליו לכובס לא קאי אלא למי שהוא מותר לכבס בתוך ימי אבלו אבל מי שהוא מותר לכבס במועד לא בעי צנעא:

סעיף קטן ח

מי שיש לו כלים בבית האומן והן לצורך המועד וכו' ברייתא בס"פ מי שהפך (מועד קטן יג.) ובפ' מקום שנהגו (פסחים נה:) מביאים כלים מבית האומן כגון כד מבית הכדד וכוס מבית הזגג אבל לא צמר מבית הצבע ולא כלים מבית האומן ואם אין לו מה יאכל

נותן לו שכרו ומניחו אצלו ואם אינו מאמינו מניחו בבית הסמוך לו ואם חושש להם שמא יגנבו מביאן בצנעא בתוך ביתו כך היא גירסת ספרים שלנו אבל הרי"ף והרא"ש גורסים ואם חושש להם שמא יגנבו מפנן לחצר אחרת וכן נראה שהיא גירסת רבינו שכ' מפנן למקום הראשון המשתמר וכ"נ שהיה גורס סמ"ג והרמב"ם כתב בפ"ח אם חושש להם שמא יגנבו מפנן לחצר אחרת אבל לא יביא לביתו אלא בצנעא ונראה שהוא היה גורס כספרים דידן דגרסי מביאן בצנעא בתוך ביתו ומ"ש מפנן לחצר אחרת הוא ממה ששנינו שם במשנה אין מביאין כלים מבית האומן אם חושש להם מפנן לחצר אחרת ומה שחלק רבינו בין כלים שהם לצורך המועד לשאינם לצורך המועד כן פירש"י דה"ט דשרי ברייתא להביא כד וכוס משום דלצורך המועד הם וכ"כ הפוסקים ז"ל. וז"ל נ"י אין מביאין כלים מבית האומן אם אינם לצורך המועד שיחשבו הרואים שהבעל הבית נתנן לתקן אותם במועד ויאמרו שהאומן תקנן במועד:

סימן תקלה

סעיף קטן א

אין מפנין מחצר לחצר לא לפנות דירתו וכו' משנה בפ' מי שהפך (מועד קטן יג.) אין מפנין מבית לבית אבל מפנה הוא לחצירו ובגמרא אבל מפנה הוא לחצירו והא אמרת רישא אין מפנין אמר אביי סיפא אתאן לבית שבחצר ופי' בנ"י סיפא אתאן ורישא ה"ק אין מפנין מבית זו לבית שבחצר אמרת דרך ר"ה אבל מפנה הוא מבית לבית שבאותה חצר דבצנעא הוא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו לא לפנות דירתו ולא לפנות כליו משום דבכלל אין מפנין הוא בין פנוי דירה בין פנוי כלים. וכתב שאינו לצורך המועד מפני שאם הוא לצורך המועד ודאי שרי כמו שנתבאר בסי' שקודם זה. וכתוב בהגהות אשיר"י דכשאינה לצורך המועד אם חושש שמא יגנבו יכול לפנותן למקום המשתמר אפי' הוא רחוק הרבה ופשוט הוא:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואם אין הבתים פתוחים לחצר אלא למבוי י"א שמותר מבית לבית הסמוך לו מכאן ואילך אסור וכ"כ בהג"א בשם א"ז ז"ל ולדידן דליכא חצירות יש להחמיר בדבר ומבית לבית הסמוך לו נראה דמותר אבל יותר מכאן אסור ובמרדכי ישן כתוב ולדידן דליכא חצירות צריך להחמיר שלא לחנות מבית לבית לא פירות ולא כלים ולא שאר דברים דרך ר"ה כל עיקר ואף כי צר לו המקום ואף בצנעא אסור אך אם לא הוצרך דרך ר"ה כי אם דרך פתח שבין שניהם דרך חצר מותר עכ"ל:

סעיף קטן ד

והא דאין מפנין דוקא בששניהם שלו או של אדם אחר וכו' היינו הירושלמי שכ' בסמוך ונראה שהיה ראוי לכתוב דגרסינן בירושלמי. והירושלמי הזה כתבו הרא"ש שם וכתב עליו בשם הראב"ד נראה דכה"ג אפילו מחצר לחצר מותר והא דקאמר בגמרא סיפא אתאן לבית שבחצר היינו משלו לשלו או משל אחרים לשל אחרים אבל משל אחרים לשלו הכל מותר וליכא פלוגתא בין גמ' דידן לירושל' עכ"ל. כתבו הגה"מ דירושלמי מתיר מדירה כעורה לנאה ובתוך שלו אפי' מדיר' נאה לכעורה שרי ע"כ ובנוסחא דידן בירושלמי דכשאינו בתוך שלו אין מפנין אפי' מכעורה לנאה. והרמב"ם פ"ח מה' י"ט התחיל לכתוב מהירושלמי דאין מפנין מכעורה לנאה ולא מנאה לכעורה ולא גמרו וכתב ה"ה רבינו סובר שהירושלמי אין מסכים לגמרתינו במה שהתירו הפנוי לתוך שלו שא"כ למה הקשו על משנתינו ולמה לא תירצו אבל מפנה הוא לחצר שלו וכפשט הלשון אלא ודאי סוף הירושלמי חולק עם הגמרא שלנו ולזה אין לסמוך בזה עליו עכ"ל ונראה שזה היה ג"כ דעת הרי"ף שלא הביאו. כתב המרדכי בפ' מי שהפך תנא ובלבד שיכניסם בצנעא בתוך ביתו וכ"ש שאסור להסיע ממונו מעיר לעיר אם לא בשביל דבר האבוד ע"כ ויתבאר זה בסימן תקל"ח בס"ד. כתוב במרדכי ישן פרק מי שהפך א"ר יוחנן אם הזכירוך לבולי יהא ירדן גבולך פי' בולי שר עו"ג וקאמר ר' יוחנן אם הזכירוך לשר עו"ג ואתה ירא מותר לך לברוח על הספק דאין לך דבר האבד גדול מזה ור' יוחנן דקאי בארץ ישראל נקט לברוח בעבר הירדן ואע"ג דאסור לצאת ממקום למקום על לא דבר במועד דהא אין יוצאין מדירה לדירה משום טירחא וכל שכן לצאת למרחקים אם אינו למזונות או לעשות פרקמטיא בדבר האבד הכא שרי דגם זה דבר האבד עכ"ל:

סעיף קטן ה

הזבל שבחצר אסור להוציאו וכו' עד סוף הסי' ברייתא ואוקמתא דרבא בפרק מקום שנהגו (פסחים נה:) וכתבה הרא"ש בפרק מי שהפך:

סימן תקלו

סעיף קטן א

מי שצריך לרכוב לצורך המועד ולא נסה ללכת ברגליו יכול ליטול צפרני הסוס וכו' בספ"ק דמ"ק (י.) סוס שרוכב עליו וחמור שרוכב עליו מותר ליטול צפרניו בחול המועד. וכתב הרא"ש ומיירי באדם שרגיל ברכיבה ולא למוד ללכת ברגליו וצריך לרכוב לצורך המועד וה"ה נמי לתקן ברזלי רגליו ומה שלא הזכירה לפי שבימיהם לא היו רגילים לתקן ברזלים לרגלי הבהמות כמו שעושין בארץ רוסיא"ה שאינם עושים ברזלים לטלפי סוסיהם אלא רק הצפרנים נוטלים לפי שהארץ עפר תיחוח ואין אבנים מצויים שם אבל

בארץ הזאת שאין הבהמות יכולים לילך בלא ברזלים מותר לתקנם במועד וכן האוכף והרסן אם הוא צריך לרכוב לצורך המועד ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד עכ"ל וגם התוס' והמרדכי וסמ"ג התירו לתקן ברזלי הסוס ומשמע מדברי הרא"ש דדוקא לרכוב לצורך המועד הוא דשרינן לתקן צרכי רכיבה והוא שלא נסה ללכת ברגליו אבל אם נסה ללכת ברגליו או אפי' אם לא נסה ללכת ברגליו אם הוא שלא לצורך המועד אסור לתקן צרכי רכיבה אבל לרכוב אע"פ שאינו לצורך המועד שרי כיון שאינו עושה שום מלאכה אבל בתוספות שלנו כתוב בלשון הזה סוס שרוכב עליו פירשו בתוס' לצורך המועד משמע שאסור לרכוב בחנם ע"כ ומיהו לרכוב כדי לטייל נראה דאפילו לפי דבריהם לצורך המועד מיקרי לענין להתיר לרכוב ואפשר דאף לתקן צרכי רכיבה נמי שרי ומ"ש התוספות שאסור לרכוב בחנם היינו שאינו לצורך המועד כלל ואפילו לטייל אבל לטייל מישרא שרי וכן נוהגים העולם לרכוב על הסוס בחול המועד לטייל וגם נוהגים לרכוב על הסוס לילך מעיר לעיר אפי' שלא לצורך המועד והא ודאי שלא כדברי התוספות הוא אבל הם סומכים על מה שנראה מדברי הרא"ש לרכוב אף שאינו לצורך המועד מותר ומיהו לפי מ"ש בסימן שקודם זה בשם מרדכי יש איסור לילך במועד מעיר לעיר אם לא לצורך מזונו שאין לו מה יאכל או לעשות פרקמטיא בדבר האבד ולענין הלכה נקטינן להקל כדמשמע מדברי הרא"ש וכמנהג העולם. כתב הרמב"ם וסמ"ג מותר לסרוק הסוס כדי לייפותו והוא פשוט בספ"ק דמ"ק:

סעיף קטן ב

מותר להקיז דם לבהמה ואין מונעין ממנה כל רפואה ברייתא שם וכתבו התוספת דאפי' רפואה שיש בה מלאכה שרי:

סעיף קטן ג

ומ"ש דאין מרביעין אותה ברייתא בפ' מי שהפך (מועד קטן יב.) ופירש"י משום דעביד מלאכה בחול המועד כלומר שהוא טורח בדבר שאינו לצורך המועד ואינו דבר האבד ואע"ג דרבי יהודה פליג ואמר בהמה שתבעה מרביעין עליה זכר בשביל שתצטנן הרי"ף והרא"ש לא הזכירו אלא דברי ת"ק בלבד וכ"פ הרמב"ם ודלא כדמשמע מדברי הגהות אשר"י דהלכה כרבי יהודה:

סעיף קטן ד

אין מושיבין תרנגולת על הביצים לגדל אפרוחים וכו' משנה בפרק מקים שנהגו (נה:) מושיבין שובכין לתרנגולים בארבע עשר ותרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה ובגמרא השתא אותובי מותבינן אהדורי מבעיא אמר אביי סיפא אתאן לחולו של מועד אמר רב הונא לא שנו אלא תוך ג' למרדה דאכתי לא פרח

צימרא מינה ואחר ג' לישיבתה דפסדי לה ביעי לגמרי אבל לאחר ג' למרדה דפרח לה צימרא מינה ותוך ג' לישיבתה דאכתי לא פסדי ביעי לגמרי אסור ר' אמי אמר אפילו תוך ג' לישיבתה מהדרינן במאי קא מיפלגי מר סבר להפסד מרובה חששו להפסד מועט לא חששו ומר סבר להפסד מועט נמי חששו ופירש"י סיפא דקתני מחזירין בחולו של מועד קאמר ומשום הפסד ביצים דדבר האבד מותר: לא שנו דאף במועד מחזירין אלא תוך ג' למרדה שעדין לא עברו ג' ימים שברחה מעליהם דאכתי לא פרח צימרא לא עבר חמימותה ממנה והיא נוחה להחזירה: ולאחר ג' לישיבתה שכבר ישבה עליהם ג' ימים קודם שעמדה מעליהם וכבר נשתנו הביצים ואם לא תחזור הרי הן אובדים דאין ראויים לאכילה: אבל לאחר ג' למרדה. שהיא קשה וטורח גדול להחזירה או אפי' תוך ג' למרדה אם תוך ג' עמדה מעליהם דאכתי לא פסדי ביעי שהרי ראויין לאכילה לא מהדרינן: אפי' תוך ג' לישיבתה הואיל ונשתנו קצת ואין ראויי' לכל אדם אלא למי שדעתו יפה ואינו אישטניס מהדרינן: להפסד מועט. שמוכרן בזול למי שדעתו יפה עכ"ל. וכך הם דברי הרא"ש וכ' עוד ונראה דבהפסד מועט תוך ג' פליג ר' אמי אבל בטרחה דבתר שלשה למרדה לא פליג ארב הונא וכ' עוד יש פוסקים כרב הונא לחומרא אבל למאי דפסיק ר"ח וריב"א דאיסור מלאכה בח"ה דרבנן א"כ אזלינן ביה לקולא ונתבארו דברי רבי' ומיהו מ"ש שהרי"ף סובר דמלאכת ח"ה מדאורייתא איני יודע מנין לו שאם מפני שכתב הברייתות דילפי מקראי דמלאכת ח"ה דאורייתא אין משם ראיה דהא איכא למימר דאע"ג דסבר דאסמכתות בעלמא נינהו כתבם. ואיכא לעיוני למה לא כתב רבינו אם מתה מושיבין אחרת תחתיה וי"ל שהוא מפרש דכי אמרי' סיפא אתאן לח"ה אברחה מחזירין אותה בלבד קאי אבל אאם מתה מושיבין אחרת תחתיה לא קאי אלא אי"ד וכ"נ מדברי הרמב"ם והכי דייק לשון רש"י וטעמא משום דכיון דההיא פירקא בי"ד עסיקא ואתו כל מאי דאפשר לאוקמי מתניתין בי"ד מוקמי' ולפ"ז ה"פ דמתניתין מושיבין שובכין בי"ד ובח"ה אין מושיבין לכתחלה אבל מחזירין ובי"ד כיון דמושיבין לכתחלה אצ"ל שאם מתה מושיבין אחרת אבל בח"ה לא ואע"ג דדבר האבד הוא דפסדי ביעי כיון דנפיש טרחא אסור דומיא דאחר ג' ימים למרדה דאסור להחזירה משום דפרח צימרא מינה ואיכא טורח להחזירה וכ"ש דאם מתה אין מושיבין אחרת ולכן לא כתב רבינו כאן שאם מתה מושיבין אחרת משום דלאו במועד מיתנייה אלא בי"ד ולא כתבה ג"כ גבי י"ד משום דכיון שכתב מושיבין שובכין לתרנגולים לכתחלה מכ"ש שאם מתה מושיבין אחרת. וא"ת לפי זה קשה דמאי משני סיפא אתאן לחולו של מועד והא אכתי איכא למפרך לגבי י"ד השתא אותובי לכתחלה מותבינן אם מתה מושיבין אחרת מיבעיא וי"ל דמעיקרא

לא הוה קשיא ליה דניתני מתני' זו ואצ"ל זו דהא בכל דוכתא אמרינן זו ואצ"ל זו קתני אלא משום דהני תלת בבי לא מיתני בחדא סוגיא דרישא ומציעתא מיתני בזו ואצ"ל זו ומציעתא וסיפא מיתני בלא זו אף זו הוה קשיא ליה וכיון דאוקימנא מציעתא בח"ה קמו להו רישא וסיפא דסיפא דמיירי בי"ד בזו ואין צ"ל זו ותו לא קשה מידי. והרמב"ם כתב בסוף הלכות י"ט מושיבין שובכין לתרנגולים ותרנגולת שישבה על הביצים ג' ימים או יותר מושיבין אחרת תחתיה בי"ד כדי שלא יפסדו הביצים ובמועד אין מושיבין אבל אם ברחה במועד מעל הביצים מחזירין אותה למקומה עכ"ל. ויש לתמוה עליו דהא פלוגתא דרב הונא ור' אמי ע"כ אבבא דברחה קאי דאילו במתה לא שייך למימר למרדה והוא ז"ל סתם וכתב ברחה מחזירין אותה למקומה דמשמע אפילו תוך ג' לישיבתה ואחר ג' למרדה ועוד דבבא דמתה מושיבין אחרת תחתיה משמע ליה דמיירי אחר ג' ימים לישיבתה שהרי כתב בה שישבה על הביצים ג' ימים וא"כ אמאי קאמר דבמועד אין מושיבין כיון דאיכא הפסד הו"ל למישרי כדשרינן כל דבר האבד ועוד כיון שהוא ז"ל סובר דבבא דמתה מושיבין אחרת תחתיה מיתוקמא בי"ד אמאי מצריך שיהיה אחר ג' ימים לישיבתה אפי' תוך ג' נמי דהא תוך ג' לא גרע ממושיב בתחילה דשרי כדקתני רישא. וי"ל דהרמב"ם נמי סבר דבמתה אפי' תוך ג' ימים לישיבתה מושיבין אחרת בי"ד ולא כתב במתה שישבה על הביצים ג' ימים אלא לאשמעינן דאפ"ה במועד אין מושיבין וכן מ"ש מושיבין אחרת תחתיה בי"ד כדי שלא יפסדו הבצים משום רבותא דמועד נקטיה לאשמועינן דאע"ג דאיכא פסידא דביעי אין מושיבין דאילו לי"ד גופיה אפי' ליכא פסידא דביעי שרי דהא במושיבין שובכין לכתחלה ליכא שום פסידא ואפ"ה שרי ומאחר שכתב דבמועד במתה אין מושיבין אחרת אפי' אחר ג' ימים לישיבתה ממילא משמע שמ"ש שאם ברחה במועד מחזירין אותה למקומה אחר ג' ימים לישיבתה דוקא קאמר וכדרב הונא דהא על מ"ש בתחלה שישבה על הביצים ג' ימים או יותר קאי וסברא הוא כיון דבמתה אסור אפילו אחר ג' לישיבתה שלא נתיר בברחה אפילו תוך ג' ומסתיין שנתיר בה אחר ג' לישיבתה דוקא וטעמא דמחמרינן במתה טפי מבברחה משום דבברחה אין טורח כ"כ להחזירה מאחר שהיא עצמה ישבה כבר עליהן אבל במתה ובא להושיב אחרת תחתיה איכא טרחא טובא דכיון שהוחמו תחת תרנגולת אחת אין תרנגולת אחרת רוצה לישב עליהן אלא בקושי וכיון דטרחא יתירה הוא אע"פ שהוא דבר האבד אסור. וא"ת אמאי לא כתב דהא דשרי להחזיר בברחה היינו דוקא תוך ג' למרדה כדאמר רב הונא ורבי אמי נמי משמע דלא פליג עליה בהא כדכתב הרא"ש י"ל שמאחר שכתב דבמתה אין מושיבין אחרת משום דהוי טרחא יתירא ממילא משמע

דבברחה אחר ג' למרדה אין מחזירין כיון דטרחא יתירא הוא א"נ שהרמב"ם מפרש אבל אחר ג' פרח צימרה מינה הלך לו החום ואפי' אם תחזור ותשב על אותם בצים שוב לא יועיל ומשום דהוי טרחא שלא לצורך אין מחזירין וכיון דאחר ג' למרדה אין הנאה בחזרתה לא הוצרך הרמב"ם לאסרו דבלא"ה אין לך אדם שיחזירנה כיון שאין שם תועלת בחזרתה ועי"ל שהרמב"ם דנקט ג' ימים לאו אברחה ואמתה ובא להושיב אחרת תחתיה במועד בלחוד קאי אלא גם להיכא דמתה ובא להושיב אחרת תחתיה בי"ד נמי קאי דדוקא אחר ג' ימים לישיבתה מושיב אחרת תחתיה אבל תוך ג' ימים לישיבתה לא שהוא ז"ל סובר שיש טורח יותר כשמתה להושיב אחרת תחתיה מלהושיב שובכין בתחלה ומש"ה אע"פ שהתיר בי"ד להושיב שובכין בתחלה אסור להושיב אחרת תחתיה כשמתה משום דהוי טרחא יתירא אלא כשהוא אחר ג' ימים לישיבתה דאיכא פסידא דביעי דאז אע"ג דהוי טירחא יתירא שרי בי"ד אבל במועד לא כיון דטרחא יתירה הוא והוא מפרש דפלוגתא דרב הונא ורבי אמי קאי אבבא דברחה ואבבא דמתה אע"ג דתוך שלשה למרדה ואחר ג' למרדה לא קאי אלא לברחה תוך ג' לישיבתה ואחר שלשה לישיבתה קאי בין אברחה בין אמתה ולפ"ז ניחא שמ"ש שישבה על הבצים ג' ימים וכן מ"ש כדי שלא יפסדו הבצים לי"ד גופיה נמי אצטריך והרי"ף כתב המשנה כצורתה ולא כתב שום דבר מה נאמר בגמרא עליה וצריך טעם למה ואפשר שהוא מפרש דרבי אמי אחר ג' למרדה נמי פליג דאע"ג דאיכא תרתי לריעותא שהוא תוך ג' לישיבה ואחר ג' למרדה אפ"ה שרי וסובר ז"ל דהלכה כרבי אמי ומפני כך לא הוצרך להביא אלא המשנה כצורתה וממילא משמע דבכל גוונא שרי ולפ"ז צ"ל שסובר דלר' אמי לא צריכינן לדחוקי מתני' לאוקומי בח"ה דלדידיה לא שייך למיפרך השתא אותובי מותבינן אהדורי מיבעיא דכיון דמתני' אפילו אחר ג' למרדה שרי ליכא למיפרך הכי דרבותא איכא בהדורי טפי מבאותובי דהא ודאי מאחר שמרדה ג' ימים איכא טרחא להחזירה יותר מלהושיבה בתחלה ומאן דמתמה ואמר השתא אהדורי מהדרינן אותובי מבעיא וכן אביי דאצטריך לדחוקי ולמימר סיפא בח"ה הוי סברי כרב הונא דאחר ג' ימים למרדה אין מחזירין דכיון דתוך ג' ימים למרדה ליכא טרחא כמו באותובי בתחלה ושייך למיפרך השתא אותובי מותבינן אהדורי מיבעיא ואצטריך לדחוק ולאוקומה בח"ה אבל אנן דלית לן דרב הונא ל"ק לן מידי ומיתוקמא מתני' שפיר בי"ד כפשטה ומפני כך לא כתב הרב אלא משנתינו כצורתה והשתא דאתית להכי אפשר לומר דהרמב"ם נמי מפרש דר' אמי אאחר ג' למרדה נמי פליג שאף ע"פ שהוא תוך ג' לישיבתה ואחר שלשה למרדה שרי והלכה כרבי אמי ולפיכך סתם וכתב שאם ברחה במועד מעל הבצים מחזירין אותה

למקומה ולא אג' ימים שהזכיר ברישא קאי אלא אפילו תוך שלשה ימים לישיבתה נמי מחזירין ומיהו בהא פליג אהרי"ף שהוא סבור דאוקימתא דאביי לרבי אמי נמי איתא ומ"ש גבי מתה תוך ג' ימים וכן מ"ש כדי שלא יפסדו הבצים אפשר דלרבותא דמתה במועד נקטיה כדברי הפירוש הראשון או דלי"ד נמי איצטריך כדברי הפי' השני ובין כך ובין כך לא קאי לברחה דברחה בכל גוונא שרי להאי פירושא:

סימן תקלז

סעיף קטן א

דבר האבד מותר לעשותו בחול המועד בלא שינוי הכי אמרי' בפ' מי שהפך (מועד קטן יב:) דס"ל לר' יוסי ואפסיקא בגמ' הלכתא כוותיה:

סעיף קטן ב

הלכך בית השלחין שהיא שדה שצריך להשקותה תמיד וכו' מותר להשקותה ריש מסכת מ"ק (ב.) משקין בית השלחין במועד בין ממעיין שיצא בתחלה ובין ממעיין שלא יצא בתחלה אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון ובגמ' מאן תנא דפסידא אין ורווחא לא ואפילו במקום פסידא מיטרח נמי לא טרחינן כלומר טרחא יתירה לא טרחינן דקתני אבל לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון. ופירש"י מאן תנא. דמתני' דפסידא שרי למיטרח בה בח"ה כגון בית השלחין: הרווחה לא. כגון דבית הבעל דאסור להשקות מאחר שאין בה הפסד שאין צריך להשקותה אלא להרווחה דמלתא לשויי אפלי חרפי וכתוב בנ"י אף ע"ג דאי הוה משקה שדה בית הבעל הוה עביד טפי לא מיקרי פסידא אלא דבר שהגיע לפירות והדר מפסיד אבל להוסיף על מה שנראה לעין הרווחה מיקרי ולא הפסד ולא דחינן חול המועד משום הרווחתו:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ודוקא שהתחיל קודם המועד וכו' אבל אם לא השקה קודם לכן אסור משנה שם (ו:) ר"א בן יעקב אומר זרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקם במועד וחכמים מתירין ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כראב"י ובגמרא תניא כשאמרו אסור להשקותן במועד לא אמרו אלא בזרעים שלא שתו מלפני המועד אבל זרעים ששתו מלפני המועד מותר להשקותן במועד ופירש"י זרעים שלא שתו לפני המועד. שלא היו מלומדים לשתות תמיד לפני המועד: לא ישקם במועד. דהואיל ולא משקה להו תדיר לפני המועד לא הו"ל פסידא אי לא משקה להו במועד. ונ"י פירש שלא שתו מלפני המועד לא ישקום במועד לפי שאין פסידא במועד ואם היה בהם הפסד כבר הגיע ההפסד להם מערב מועד ואין מותר אלא דבר האבד במועד והראב"ד כ' נ"ל שאם אירע אונס בהם לפני המועד שלא יכול להשקותם שמותר להשקותם במועד ואינו אסור אלא כששכח להשקותם

או שנתעצל בהם עכ"ל נ"י והרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות י"ט זרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקם במועד מפני שהם צריכים מים רבים ויבא לידי טורח יותר כלומר וכל היכא דאיכא טרחא יתירה אפילו במקום פסידא לא טרחינן ורבינו ירוחם כ' זרעים שלא שתו לפני המועד לא ישקם במועד פירוש דנראה כמכוין מלאכתו במועד פירו' וכן באילן עכ"ל:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו ואם היא שדה לחה הוי כאילו התחיל להשקותה קודם שם על האי מתניתין אם היתה שדה מטוננת מותר וכתוב בנ"י מטוננת פירוש לחה כעין טיט מותר להשקותה במועד דאף על פי שלא שתו לפני המועד הוי כאילו שתו כיון שהיא לחה אבל רש"י פירש דקאי אהא דתנן התם ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את כל השדה וקאמר שאם היתה שדה לחה ויבש' מותר להשקותה אף על גב דהוה שדה בית הבעל דכיון דהויא לחה עד השתא אי לא משקה לה הוי פסידא יתירא וכך הם דברי הרמב"ם ופירש הטעם לפי שאין בזה טורח יותר ודברי רבינו כפירוש נ"י:

סעיף קטן ה
ומ"ש אבל שדה הבעל וכו' אסור להשקותה כבר נתבאר:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואפילו בבית השלחין לא התירו אלא היכא דליכא טרחא יתירא כבר נתבאר:

סעיף קטן ז
ומ"ש כגון מן המעיין לא שנא ישן או חדש זהו מה ששנינו (ב.) בין ממעיין שיצא בתחלה בין ממעיין שלא יצא בתחלה דיצא בתחלה היינו חדש ושלא יצא בתחלה היינו ישן:

סעיף קטן ח
ומ"ש ולא חיישי' כיון שהוא חדש שמא יתקלקל לישנא דגמ' דלמא אתי לאינפולי ופירש בנ"י דלא חיישינן שמא יפלו כתליו ויבא לתקנן במועד והוי טרחא יתירא:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל מים מכונסים ונקוים בגומא וכו' או ממי גשמים מקובצים אסור זו היא ששנינו אבל אין משקין לא ממי גשמים ולא ממי הקילון ופי' הרמב"ם קילון בור עמוק וכן פי' בנמוקי יוסף וז"ל קילון בור עמוק ובו מים מכונסים דאיכא טרחא יתירא לדלות ונקטיה אחר מי גשמים לאשמעינן דאיסור מי גשמים אינו אלא שאפילו אפשר להשקות בתחלה מהכנוס של מי גשמים בלא טורח כשיחסרו המים היה צריך לדלות ושמעינן שאם היה אגם מים שלא יבאו לעולם במועד לצורך דלי אלא שמשקה מהם ברגליו בקל היה מותר וכך מפורש בגמרא דאמרינן בשלמא מי קילון איכא טרחא יתירא אלא מי גשמים מאי טרחא יתירא איכא אמר ר' אילעא אמר ר' יוחנן גזירה מי גשמים אטו מי

קילון רב אשי אמר מי גשמים גופייהו לידי מי קילון אתו ופירש"י מי גשמים נמי אתו לידי מי קילון כלומר כי מדלו מינה דלא הויא מליאה נעשית ממילא מי קילון שאינו מלא וטריחא מלתא: ומ"ש להתיר אגם מים שלא יבואו לעולם במועד לצורך דלי יתבאר בסמוך. והרמב"ם כתב כלשון הזה לא ידלה וישקה מן הבריכה או ממי גשמים מפני שהוא טורח גדול אבל משקה הוא מן המעיין בין שהיה בין שיצא בתחלה ממשיכו ומשקה בו וכן כל כיוצא בזה עכ"ל נראה מדבריו לכאורה שכל שהוא צריך לדלות ולהשקות מיקרי טרחא יתירא ואסור אבל אם אינו צריך אלא להמשיך ולהשקות ולא לדלות כלל משמע דשרי אפי' במי בריכה ומי גשמים ויש לתמוה שכפי מ"ש בגמרא במי גשמים אפי' ממשיך אסור או גזירה אטו מי קילון או משום דמי גשמים נמי לידי מי קילון אתי ולפיכך צריך לפרש דה"ק לא ידלה וישקה מן הבריכה וכן לא ישקה ממי גשמים אף על פי שאינו דולה אלא ממשיך ברגלו: ומ"ש מפני שהוא טורח גדול אדולה ומשקה מן הבריכה קאי כפשטיה דטורח גדול הוא ואמשקה ממי גשמים ה"ק לפי שאפשר לבא לידי טורח גדול כלומר שכשיתחיל להמשיך ולהשקות יחסרו ויצטרך לדלות דהוי טורח גדול וסוף דבריו דייקי הכי שכתב גבי מעיין ממשיכו ומשקה בו משמע דלא שרי אפילו ממשיך אלא במעיין דוקא אבל לא בבריכה ולא במי גשמים וכן נראה מדבריו בפי' המשנה:

סעיף קטן י

ומ"ש אפי' ב' ערוגות זו למעלה מזו אין דולין מהתחתונה להשקות העליונה ואפי' אחת חציה גבוה וחציה נמוכה וכו' ברייתא שם (ד.) ופי' בנ"י ב' ערוגות והאחת גבוה מחבירתה ואין המים יכולין לעלות לערוגה העליונה אלא ע"י זריקה שיזרוק בכלי מזו לזו וקמ"ל ברייתא זו שאע"פ שאין גבוה אלא מעט אפ"ה אסור משום טרחא:

סעיף קטן יא

יאורות מים המושכים מהאגמים אם אינם פוסקים וכו' שם א"ר זירא נהרות המושכים מים מהאגמים מותר להשקות מהם בחולו של מועד איתיביה ר' ירמיה אבל לא ממי גשמים ולא ממי הקילון א"ל הני אגמו דבבל כמיא דלא פסקי דמו וכתבו הרי"ף והרא"ש נהרות המושכים מים מן האגמים מותר להשקות והוא דלא פסקי וכ"כ הרמב"ם בפ"ח ופי' בנ"י המושכים מן האגמים שנקבצים ממי גשמים והוא דלא פסקו כלומר שיש בהם שפע מים ואזלא הא כהא דרב אשי דלא אסרה משום וגזירה אלא דמיירי במיעוט מי גשמים אבל כל היכא שיש בהם שפע מים לא גזרי בה וגם רש"י כתב דר' אילעא א"ר יוחנן דאמר גזרינן מה גשמים אפי' היכא דלא פסקי אטו מי קילון נ"ל הא דרבי זירא דלא גזר והרב המגיד פ' נהרות המושכים מן האגמים פי' נהרות קטנים שהמים שלהם

נמשכים מן האגמים דהיינו מי גשמים מותר להשקות מהם והוא דלא פסקי פי' שאין אותו נהר פוסק מן האגם אלא עדיין נמשך ממנו לפי שאם פסק שמא יבא למלאות בכדו להשקות והוי טורח יותר וכן נראה מדברי רש"י שכתב נהרות המושכים מהאגמים מותר להשקות מהם לא גזרו דלמא פסיק מי גשמים ואזל וטרח ומייתי מנהר אחר ע"כ מדבריהם משמע דדוקא כשאין אותו נהר פוסק מן האגם אבל אם הוא פוסק אע"פ שיש בנהר זה שפע מים רבים שלא יכול לבא במועד לצורך דלי אפ"ה אסור להשקות ממנו ונראה דטעמא משום דאע"ג דאית ביה שפע מים רבים כיון דלאו מלתא פסיקתא היא גזרי' שמא יחשוב שהם מרובים כ"כ שלא יוכל לבא במועד לצורך דלי ואולי לא יהיו כ"כ מרובה ויצטרך לדלות והוי טרחא יתירה אבל כל שאין אנו מתירין אלא בשלא פסק מן האגם דוקא הויא מלתא פסיקתא וליכא למטעו ביה שכל שלא פסק א"א לבא לצורך דלי ולפיכך מותר:

סעיף קטן יב

חריצין שהמים באים דרך שם מהנהר לשדה אסור להשקות מהם וכו' שם ת"ר הפסיקות והבריכות שנתמלאו מים מעיו"ט אסור להשקות מהם בחולו של מועד היתה אמת המים עוברת ביניהם מותר א"ר פפא והוא שרובה של אותו שדה שותה מאותה אמת המים רב אשי אמר אף על פי שאין רובה של אותה שדה שותה כיון דקא משכח ואתיא מימר אמר אי לא שתיא לחד יומא תשתי לתרי ותלתא יומי וידוע דהלכה כרב אשי דבתרא הוא וכן פסק הרמב"ם ופירש"י פסיקות ובריכות חדא מלתא היא: אם אמת המים עוברת ביניהם. בין הבריכות האלו מותר להשקות ממי גשמים דאי פסקי מי גשמים משקה מאמת המים: והוא שרובה של אותה שדה שותה מאותה אמת המים. שיכול להשקות רוב השדה בפעם אחת מאותה אמת המים אבל אם אינו יכול להשקות בפעם אחת מאותה אמת המים רובו של שדה אינו משקה מפסיקות ובריכות דלמא מפסיק ואזיל: תשתי לתרי או תלתא יומי. מההיא אמת המים ולא טרח ומייתי מאמת המים אחרינא ע"כ ונראה מדבריו שאע"פ שאין אמת המים נכנסת לתוך הפסיקא או הבריכה כיון שעוברת באותה שדה שרי אבל בנ"י כתב בשם הראב"ד דדוקא בשאמת המים עוברת בתוך הבריכה או הפסיקא מדקתני עוברת ביניהם ואז הוא דאמרינן מימר אמר וכו' אבל אי לא עיילה לגווה אע"ג דעייליה לשדה אסור דאיכא למיחש דלמא אתי למטרח ולאיתויי עכ"ל וכ"נ מדברי רבינו שכתב ואם אמת המים עוברת ביניהם שאז אינם פוסקים דאי בשאינה עוברת ביניהם כבר אפשר להם להפסיק אע"פ שהיא עוברת בתוך השדה ולפ"ז דין הבריכות והפסיקות שוה לדין נהרות המושכים מן האגמים דאלו

ואלו אם פוסקים אסור להשקות מהם ואם אינם פוסקים מותר להשקות מהם וביאור דברי רבי' כך הם חריצים שהמים באים דרך שם מהנהר לשדה אסור להשקותם מהם לפי שהם פוסקים כלומר לפי שדרך הוא שאחר שנתמלאו החריצים שבשדה זו מים פוסקים מי הנהר מלבא להם לפי שבעלי שדות אחרים ממשיכין המים לתוך שדותם למלאות חריציהם וכיון שהם פוסקים אין משקין מהם בעודם פוסקים אע"פ שהם מליאים משום דחיישינן דלמא אתי לידי מי קילון כדאמרינן לעיל גבי מי גשמים דאם אמת המים עוברת ביניהם כלומר שמי הנהר אינם פוסקים מלבא לתוכם מותר ויותר נראה לפרש שרבינו סובר דחריצים אע"פ שלא פסקו מי הנהר מלשפוך לתוכה כל שהמים הבאים להם מכונסים בתוכם ואין יוצאים מהם אסור להשקות מהם מפני שהם עשויים לפסוק שבעלי שדות אחרים ממשיכין המים לשדותיהם אחר שנתמלאו חריצי שדה זו וחיישינן שאחר שיתחיל זה להשקות יפסיקו המים מלבא לתוך החריץ וע"י השקאתו יחסרו המים ויצטרך לדלות הלכך אסור להשקותה מהן אבל כשאמת המים עוברת ביניהם כלומר שמי הנהר נכנסים לתוך החריץ מצד זה ויוצאים מצד זה שהולכת אמה זו להשקות שדות אחרות כל כה"ג ליכא למיחש שיפסיקו בעלי שדות מי הנהר הבאים לחריצים אלו אחר שנתמלאו שהרי צריכים עדיין להשקות כמה שדות אחרות ואמת המים כזו אין דרך להפסיקה מהנהר והלכך שרי להשקות מהם ונראה דיאורות המושכים מהאגמים כי לא פסקי ה"ע דשרי להשקות מהם שהם נמשכים והולכים ע"פ השדות כמו אמת המים זו ומפני כך אין דרך להפסיקן מהאגמים ומש"ה שרי להשקות מהם אבל אם היו נכנסים לתוך חריצין שבשדה זו בלבד אף על גב דלא פסקי אסור להשקות מהם ומשמע לי דהיינו דאמר רבי זירא הני אגמי דבבל כמיא דלא פסקי דמו כלומר אע"פ שהם מי גשמים כיון שהם נמשכים והולכים תמיד על פני כמה שדות יש להם דין אמת המים הנמשכת תמיד מהנהר על פני כמה שדות ואינה פוסקת שמותר להשקות ממנה כדקתני בברייתא:

סעיף קטן יג

בית השלחין שיש בה מעיין שמימיו נוטפין ממנה לשדה אחרת וכו' שם תנו רבנן בריכה שנטפה מים משדה בית השלחין זו מותר להשקות ממנה בית השלחין אחרת והא עבידא דפסקא אמר רבי ירמיה ועדיין היא מטפטפת אמר אביי והוא שלא פסק מעיין ראשון פירש"י בית השלחין שהיה גבוה והיה מעיין נובע מצדו ובצד אחד היה בית השלחין נמוך ובין אלו בית השלחין היה בצד בית השלחין הנמוך בריכה קטנה וכשמשקין בית השלחין הגבוה מן המעיין נוטף טיפין מן בית השלחין הגבוה לתוך

הבריכה הנמוכה מותר להשקות אותו בית השלחין הנמוך מאותה בריכה ואף על גב דבריכה עבידא דפסקא הואיל ומטפטפת מבית השלחין הגבוה מים שבאו לו מחמת המעיין: והא עבידא דפסקא. בריכה ואזיל ומייתי: עדיין היא מטפטפת. מבית השלחין גבוה לתוך הבריכה דודאי לא פסקא: והוא שלא פסק מעיין. המטפטפת מבית השלחין גבוה לבריכה מותר להשקות מבריכה לבית השלחין נמוך אבל אי פסיק מעיין אע"ג דעדיין מטפטף בבית השלחין גבוה לתוך הבריכה אין משקין מן הבריכה לבית השלחין נמוך דלמא פסקא ואזיל וטרח ומייתי ממעיין אחר:

סעיף קטן יד

ירקות שרוצה לאוכלן במועד יכול להשקותן במועד וכו' ברייתא שם מדלין מים לירקות ואם בשביל לייפותן אסור וכתבו התוספות (שם.) מדלין לירקות ממקום עמוק קרוי דילוי ואע"ג דאיכא טרחא יתירא בשביל לאכול התירו אבל לייפות אפי' ליכא טרחא לא התירו וכתב ה"ה בס"ת מהלכות יום טוב הטעם שכל שהוא לצורך המועד אפי' טורח גדול מתירין בו אבל אם אינו לצורך המועד אין מתירין להם הדלאה שהיא טורח גדול ואפי' הוא דבר האבודהובבריי' לאו דוקא כדי לייפותן אסור אבל אם היו נפסדין מותר בהדלאה אלא כל שאינו כדי לאכלן הרי הוא כבית השלחין שאין מתירין בו טרחא יתירא כך כתבו ז"ל וברור הוא בדברי רבינו עכ"ל.

סעיף קטן טו

שדה הבעל שיש בה אילנות יכול להמשיך וכו' משנה שם (ו:) ר"א בן יעקב אומר מושכין המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את כל השדה ופירשו התוס' בראש הפרק (ב:) דטעמא משום דאילן כבית השלחין דמי וצריכים למים טפי והרמב"ם כתב דטעמא משום דאין בזה טורח יותר וכ"כ רבינו ירוחם וכתב שהן קרובים במו שדרך לנטען ממטעו לבית סאה אבל לא רחוקים וכך אמרו בירושלמי מה אנן קיימין אי במרווחין דברי הכל אסור אי ברצופין ד"ה מותר אלא אנן קיימין בנטועים מטע עשר לבית סאה ראב"י עביד לון כמרווחין ורבנן עבדין לון כרצופין וכ' עוד רבי' דמיירי שעומדים במקום משקה דאי לא ישקה איכא פסידא ופשוט הוא ואע"ג דחכמים פליגי עליה דראב"י פסקו הפוסקים כראב"י וה"ה כ' שהרי"ץ גיאות פי' משנה זו בבית השלחין ואין שם לא ירקות ולא זרעים אלא אילנות לבד והמשכת המים מאילן לאולן מספיק להו וכ"נ מדברי רבינו עכ"ל: כתב הרשב"ם אם היתה שדה לחה (וכן פירש"י) מותר להשקות את כולה והייינו מדאמרי' בגמ' אם היתה שדה מטוננת מותר פירוש מטוננת לחה ואין שם טורח יתר ולפיכך מותר ולא הזכיר זה רבי' לפי שהוא סובר דהא דשדה מטוננת לא קאי אהא

דמושכין מאילן לאילן מים אלא אההיא דזרעים שלא שתו לפני המועד לא ישקום במועד וכמו שנתבאר בתחלת סימן זה:

סעיף קטן טז

אין עושין בתחלה החריצין שסביב עיקרי הגפנים משנה שם (ב.) אין עושין עוגיאות לגפנים ופי' עוגיאות חריצין שבעיקרי הגפנים כדי שיתמלאו מים.

סעיף קטן יז

ומ"ש היו עשויין ונתקלקלו יכולים לתקנן שם בגמרא (ד:) וכתב בנ"י בשם הראב"ד בגמרא לא אסרינן אלא בחדתי וה"ה כעין חדתי אם לא ניכר החריץ אבל אם ניכר החריץ מעט מותר ולא בעי טפח כדבעינן בגמרא דאמת המים דהתם בעינן מקום לעבור בו מים בשטף אבל הכא מימיו עומדים ובמשהו סגי להו וגם ה"ה כתב פי' רבי' עתיקי אם היו עשויות ונתקלקלו וכן הוא כדבריו שאם נסתמו לגמרי ואין מקום גומא ניכר ודאי אסור שהרי זה כעושה אותם כך כתב ז"ל עוד כתבו שאין מותר להעתיק בהם יותר ממה שהיו עכ"ל:

סעיף קטן יח

אין עושין בתחלה האמה המושכת מים לשדה היתה עשויה כבר ונתקלקלה וכו' משנה שם (ב.) ר"א בן עזריה אומר אין עושין את האמה בתחלה במועד ובשביעית וחכ"א עושין את האמה בתחלה בשביעית ומתקנין את המקולקלות במועד ובגמרא (ד.) מאי מקולקלות א"ר אבא שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ו' טפחים: ופירש"י כלומר שבתחלה היתה שם אמה בת ששה טפחים ונסתמה עד טפח: מעמידה על ששה טפחים. כלומר חוזר ומעמיד אותם ה' טפחים שנסתמה וה"ה כתב בשם רש"י א"נ אפי' לא חפר בה עדיין אלא טפח מעמידו על ששה ע"כ:

סעיף קטן יט

גרסינן בגמרא (ושם) פשיטא חצי טפח על ג' טפחים כיון דלא עבר מיא לאו כלום הוא טפחיים על שנים עשר דקא טרח טרחא יתירא לא טפחיים על שבעה מהו הכא חמשא קא מעמיק והכא חמשא קא מעמיק או דלמא כיון דאיכא טפח יתירא איכא טרחא טפי תיקו ופירש"י אם היתה בתחלה בת ג' טפחים ונסתמה עד חצי טפח: כיון דלא עברי ביה מיא. כלומר ודאי באמה בת ג' טפחים לא עברי בה מיא שפיר לא קודם לכן ולא עכשיו הוי טרחא דלא צריך: טפחיים על י"ב. שלכתחלה היתה של י"ב ונסתמה עד ב' טפחים והאי בעיא דסלקא בתיקו פסקא הרמב"ם לקולא בפ"ח וכתב ה"ה שהטעם לפי שהוא בשל דבריהם:

סעיף קטן כ

אסור לפתוח מקום לשדה כדי שיכנסו בה מים להשקותה ואם עשה כדי לצוד דגים וכו' עד כגון שקיצץ כולן מצד אחד מותר הכל מימרות פסוקות בספ"ק (י:) ושם ביארו במה ניכר בכל אחת ואחת לאיזה דבר הוא מתכוין ובענין משוה השדה הכי איתא בגמרא אמר רבא האי מאן דמתקיל ארעא אדעתא דבי דרי שרי אדעתא דארעא אסור היכי דמי מוליא במוליא ונצא בנצא אדעתא דבי דרי שקל מוליא ושדא בנצא אדעתא דארעא: ופירש"י דמתקיל תיקלא. שחופר משם האדמה לצורך הגורן לחבוט שם חיטים לצורך המועד היינו אדעתא דבי דרי ושרי: אדעתא דארעא. שחופר שדהו לצורך זריעה אסור משום דדמי כחורש בי"ט: מוליא במוליא. שנוטל הקרקע ממקום גבוה ומניחו שם על מקום גבוה היינו מוליא במוליא: או נצא בנצא. שחופר במקום נמוך ומניחו במקום נמוך היינו אדעתא דארעא ואסור שזה דרכו של חורש שאינו משגיח באיזה מקום שירד המחרישה בקרקע ואפילו במקום נמוך חורש והיינו דומיא דחרישה ואסור: אבל שקל מוליא. שנוטל הקרקע ממקום גבוה: ושדא בנצא. במקום נמוך היינו אדעתא דבי דרי אדעתא דגורן שכך דרכו של גורן שמשוה הגרנות נראה מדבריו שהיה גורס מוליא במוליא ונצא בנצא אדעתא דארעא שקל מוליא ושדא בנצא אדעתא דבי דרי. אבל גירסת רי"ף והרא"ש כמ"ש ורבינו שכתב גבי מתכוין לדוש שמשוה כולה נראה שתופס כדברי רש"י שיותר צריך קרקע שוה לדוש מלחרוש ומדשרי הרמב"ם פ"ב מהלכות זכייה נראה כדמשמע מגירסת רי"ף והרא"ש שכתב וז"ל המשוה פני הארץ אם דעתו לתקן ארץ קנה ואם דעתו להשוות מקום שיעמיד בו גורן לא קנה כיצד היה לוקח עפר ממקום גבוה ונותנו למקום הנמוך ה"ז מתקן הארץ ראינוהו שאינו מקפיד על זה אלא משליך העפר והצרורות בכל מקום בלא הקפדה הרי זה בחזקת אינו מתכוין אלא להשוות מקום לדייש וכיוצא בזה כתב רי"ו בנ"ד וברמב"ם בפ"ח מהל' י"ט סתם וכתב המשוה פני הקרקע אם מתכוין לתקן מקום שיעמיד בו כרי של תבואה או שידוש בו מותר ואם נתכוין לעבודת הארץ אסור וממעשיו ניכר לאיזה דבר הוא מתכוין וכתב עליו הרב המגיד פ"ב מהל' זכייה ביאר רבינו פרטי המעשים גבי הרוצה לזכות בנכסי הגר וכל מה שבנכסי הגר לא קנה במועד מותר לעשותו ומ"ש כאן אפשר שהוא מפני שכל שיש לו כוונה האסורה אע"פ שאינו עושה מעשה מוכיח ודאי אסור לעשות במועד ולא הזכירו חכמים ההוכחה אלא שאם הוא עושה מעשה המוכיח כוונה אסור לא כל הימנו לומר לכך נתכוונתי אבל בנכסי הגר הכל הולך אחר מעשה המוכית זה נראה ואולי קיצר רבינו בכאן וביאר שם וילמד סתום מן המפורש עכ"ל. וז"ל נ"י אדעתא דארעא היא ואפי' הוא מתכוין לצורך

בי דרי כיון דמתחזי כמאן דעביד אדעתא דארעא אסור ע"כ וכתבו התו' שיש מפרשים דבי דרי דקאמר אינו גורן אלא דיר לבהמות וכתב ר"י וז"ל שקל מוליא ושדא בנצא אדעתא דארע' שרוצה להשוותה יפה אסור אפי' שמתכוין לצורך בי דרי כלומר להכניס שם בהמות לזבל השדה כיון שנראה דמתקן השדה על דעת הקרקע וכתב עוד רבינו ירוחם להשוות הבית שלא יכשל בגומות בחש"מ מותר כך כתבו המפרשים מההיא דנצא בנצא וכ"נ דעת רש"י עכ"ל וכ' הגהות מיימון בפ"ח בשם סמ"ק שמותר להסיר גבשושית שבביתו בח"ה שאינו אסור אלא חרישה בלבד וכתבו רבינו בסי' תק"מ:

סעיף קטן כא

אין מתליעין את האילנות וכו' בבריית' בעבודת כוכבים בפ' ר' ישמעאל (עבודה זרה נ:). ופירש"י מתליעין. נוטלין תולעת שבאילן: מזהימין. כשיש מכה באילן ונשרה קצת קליפתו מדביקין שם זבל וקושרים שלא ימות: מגזמין. קוטם את הנוף כדי שיוציא טפות הרבה סביבות הגזום: אבל סכין שמן לגזום. כדי שלא ימות האילן אם נגזם קודם לכן וכתבו התוספות אין מתליעין ומזהמין במועד מיירי כגון שאינו אבד בהמתנה עד אחר המועד דאל"כ שרי כיון דאוקמי אילנא הוא אי נמי אפילו הוא עבד ממש איכא למימר דאסור במועד משום טרחא יתירא:

סעיף קטן כב

אישות ועכברים שמפסידין בשדה אילן מותר לצודן כדרכו וכו' משנה בפ"ק דמ"ק (ו:) צדין את האישות ואת העכברים בשדה האילן ובשדה הלבן כדרכו במועד ובשביעית רבי יוסי אומר בשדה האילן כדרכו ובשדה הלבן שלא כדרכו ובגמרא (ז.) תניא רשב"א אומר כשאמרו בשדה הלבן כדרכו לא אמרו אלא בשדה לבן הסמוכה לאילנות שמא יצאו משדה לבן ויחריבו את האילנות כך היא גירסת הרי"ף והרא"ש אע"פ שבספרים דידן בגמרא כתוב בענין אחר ומשמע דהלכה כסתם מתני' וכדפי' רשב"א והלכך בשדה האילן ובשדה הלבן הסמוך לשדה האילן צדין אותן כדרכן אבל בשדה לבן שאינו סמוך לשדה האילן אין צדין אותן כדרכן ומיהו שלא כדרכן מיהו משמע לרבינו דצדין אותן וכן דעת הראב"ד ג"כ אבל הרמב"ם נראה מדבריו בפירוש המשנה שבמקום ר"י אומר הוא גורס וחכ"א ופסק הלכה כמותם ונראה שהוא גורס בדברי רשב"א כשאמרו בשדה הלבן שלא כדרכו לא אמרו אלא בשדה לבן הסמוך לאילנות ואחכמים קאי ואפי' אי גריס ביה כדרכו כגירסת הרי"ף והרא"ש דהשתא ע"כ קאי את"ק סובר הרמב"ם דמדת"ק נשמע לחכמים דכיון דת"ק כי שרי בשדה הלבן כדרכן איירי דוקא בשדה לבן הסמוך לאילנות א"כ חכמים נמי אשדה לבן הסמוך לאילנות מהדרי ואמרי דאינו צד אלא שלא כדרכו וממילא משמע דכשאינה סמוכה לאילנות מהדרי ואמרי דאינו צד אלא שלא כדרכו

וממילא משמע דכשאינה סמוכה לאילנות אינו צד כלל ואפי' שלא כדרכו: וה"ה כתב שהרי"ץ גיאות פסק כדברי הרי"ף והרא"ש דבשדה הלבן סמוך לשדה האילן צד כדרכו וכתב שמ"מ נראה מדבריו שהוא מסכים לדעת הרמב"ם שלא לצוד אפילו בשינוי בשדה הלבן שאינו סמוך לאילנות וכן עיקר שלא כדברי הראב"ד שכתב דכשאינה סמוכה צדין בשינוי ואין זה נכון דכל שאינו סמוכה אין צדין כלל עכ"ל:

סעיף קטן כג

ומה שפירש רבינו כיצד הוא כדרכו וכיצד שלא כדרכו ברייתא שם כיצד כדרכו חופר גומא ותולה בה מצודה כיצד שלא כדרכו נועץ שפוד ומכה בקרדום ומדדה האדמה מתחתיה ודברי רבינו בפירושו כדברי הרמב"ם אבל רבינו ירוחם פי" שלא כדרכו כיצד נועץ שפוד ומכה עליו ומנענעו אילך ואילך כדי שינענע האדמה שתחתיה וירחיב הגומא פירוש ושם היא מתה שאין לה כח להלוך בעפר תיחוח אבל אין עושין חפירה דכל מה שיוכל לשנות משנה.

סעיף קטן כד

אין מכניסין צאן לדיר בח"ה לזבל השדה וכו' בפרק מי שהפך (מועד קטן יב.) ת"ר אין מדיירין לא בשבתות ולא בימים טובים ולא בחולו של מועד ואם באו מאיליהן מותר ואין מסייעין אותם ואין מוסרין להם שומר לנער צאנם היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותן ומוסרים להם שומר לנער את צאנם ר' אומר בשבת בטובה בי"ט במזונות במועד בשכר א"ר יוסף הלכה כר' ופי' בנ"י אין מדיירין שמכניסין בהמות לשדה ושוכבות שם בלילה ומזבלות אותו וכל הלילה מטיילות ממקום למקום עד שמזדבל כל השדה ואסור אע"פ שאינו בידים מפני שנראה כמזבל והמזבל מתולדות זורע או חורש הוא: ואם באו עו"ג מאיליהם לדייר שלא מדעתו של ישראל אין מסייעין אותן לדייר: וכן אין מוסרין להם שומר לנער בירושלמי מהו מנערם מוליכם ממקום למקום ומתוך כך הגללים מתנערים דכמאן דאמר להו עבידו דמי: היה שכיר וכו' אם היה העו"ג שבא לדייר השדה שכיר שבת וכו' מסייעין ומוסרין דכיון דמעיקרא לאו אדעתא דמועד שכר אותו אין זה מכוין מלאכתו במועד: בטובה שבא העו"ג לדייר ברצון נפשו בלא שכר של כלום אין צריך למחות בידו במזונות דמזונות לא מיחזי כשכר ממש כיון דמדייר נמי אינה מלאכה גמורה שרי: במועד בחש"מ אם בא העו"ג מאיליו לדייר אף כי דעתו ליטול שכר מותר להניחו וליתן לו לאחר המועד שכר מיהו לומר לעו"ג עביד ויהבינא לך שכר לאחר המועד אסור דכל שאינו עושה אינו אומר לעו"ג ועושה עכ"ל. והרמב"ם בפ"ח מהל' י"ט כתב היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותן ושוכרין שומר לנער את צאנם ממקום למקום כדי שיזבלו את כל השדה.

וכתב ה"ה נראה מלשון רבינו שהוא מפר' מימרא דרבי על שכיר שבת ועל השומר המנער את הצאן קאמר רבי שבשבת מחזיקין לו טובה וביו"ט נותנין לו מזונות ובמועד שוכרין אותו בדמים וזהו שכתב ושוכרין שומר וכו' ויש מי שפירש דהא דרבי בבאו מאליהן מותר לתת להם שכר וביו"ט מזונות כך פירש"י ודברי רבי' נראין אלא שאני תמה למה לא כתב ויו"ט עכ"ל. ומשמע מדבריו דבמועד שוכרין אותו ממש ושלא כדברי נ"י דכיון דלאו מלאכה היא לא אסרו אמירתו לעו"ג במועד וכ"כ הכלבו בשם הרי"ף שמותר לדייר לכתחלה במועד ואפי' בשכר:

סעיף קטן כה

אסור לקצור השדה בח"ה וכו' בפרק מי שהפך (שם:) רב הונא חצדו ליה חצדא בח"ה איתיביה רבה בר רב הונא דבר שאבד במועד מותר לעשותו בד"א בתלוש אבל מחובר לקרקע אפי' כולו אבד אסור ואם אין לו מה יאכל קוצר ומעמר ודש וזורה ובורר וטוחן ובלבד שלא ידוש בפרות אמר ליה יחידאה הוא ולא ס"ל כוותיה דתניא כלל אמר רשב"ג משום רבי יוסי דבר התלוש מן הקרקע אפילו מקצתו אבד מותר והמחובר לקרקע אפילו כולו אבד אסור ואי רבי יוסי ידוש נמי בפרות הא אמר רבי יצחק בר אבא מאן תנא שינוי במועד בדבר האבוד דלא כר' יוסי א"ל הכי נמי כיון דכל יומא לאו בפרות דיישי האי נמי לאו שינוי הוא ופירש"י א"ל. האי דקתני מחובר אפי' כולו אבוד נמי אסור רבי יוסי היא ויחידאה היא ולא סבירא לן כוותיה: כיון דכל יומא לאו בפרות דיישי. האידנא לאו שינוי הוא כד דיישי בלא פרות ולעולם רבי יוסי היא והא דאסר בפרות משום דאושא מלתא היא ובתר הכי אמרינן רב חצדו ליה חצדא בחולא דמועדא שמע שמואל אקפד לימא שמואל כיחידאה סבירא ליה לא חצדא דחטי הוה דלא פסיד כלומר שאם היה של שעורים לא היה מקפיד שמואל לפי שהוא דבר האבד שדרך השעורים כשהם יבשים יותר מדאי שהגרגרים נופלים משא"כ חטים ורב מאי טעמא עבד הכי אין לו מה יאכל הוה ושמואל לא סיימוה קמיה אי נמי אדם חשוב שאני ונתבארו דברי רבי' וכ"כ הפוסקים וכתב הרמב"ם דהיכא דאין לו מה יאכל אע"פ שמוצא בשוק לקנות אין מצריכין אותו ליקח מן השוק אלא קוצר ומעמר ודש וזורה ובורר וטוחן מה שהוא צריך ובלבד שלא ידוש בפרות שכל דבר שאין בו הפסד צריך לשנות ונראה לי שלמד כן מדאמרינן גבי עובדא דרב דאין לו מה יאכל הוה רואפילו הכי אקפד שמואל לחד לישנא משום דאדם חשוב הוא ואם איתא שלא היה מוצא לקנות אטו משום דאדם חשוב ימות ברעב אלא ודאי בשמוצא לקנות מיירי ואפ"ה מותר לקצור לכ"ע אם אינו אדם חשוב ומ"מ יש לתמוה עליו במה שכתב שהטעם שלא ידוש בפרות הוא מפני שכל דבר

שאין בו הפסד צריך לשנות דהא אסיקנא דטעמא דלא ידוש בפרות לאו משום שינוי הוא ואפשר שהוא ז"ל מפרש כיון דכל יומא לאו בפרות דיישי כלומר דלפעמים דיישי בלא פרות אשתכח דכי דייש בלא פרות ליכא הפסד וכיון שכן לאו שינוי הוא כלומר אינו בכלל מה שאמרו מאן תנא שינוי בדבר האבד דלא כר' יוסי דעד כאן לא אמר רבי יוסי דלא בעי שינוי בדבר האבד אלא היכא דאי משנה איכא הפסד אבל היכא דאפי' משנה ליכא הפסד מודה ר' יוסי דצריך לשנות ונראה דהא דאמרי' שלא ידוש בפרות ה"ה לשאר בעלי חיים דלא אלא במקלות וכיוצא בהם דבשאר ב"ח נמי אוושא מלתא ומיהו להרמב"ם שנתן טעם משום שינוי אפשר דבשאר ב"ח שרי שהרי שינוי הוא ואיכא למידק למה לא כתבו הפוסקים דאדם חשוב אפי' אין לו מה יאכל אסור ואפשר דכיון דרב חצדו ליה אף ע"ג דאדם חשוב הוה כוותיה נקטינן דהלכה כרב באיסורי ועוד דהא ללישנא דקאמר לא סיימוה קמיה לשמואל נמי אי הוה ידע דלא היה לו מה יאכל לא הוה מקפיד עליו אע"פ שהיה אדם חשוב וכיון דאיסור מלאכה בח"ה דרבנן הוא נקטינן כלישנא דמיקל וכתב הרא"ש והא דשרינן הכא לצורך המועד היינו אפילו כיון מלאכתו במועד דבצורך אוכל לא גזרו כיון מלאכתו וכבר כתב רבינו זה בסי' תקל"ג:

סעיף קטן כו

ומ"ש רבינו אבל אם הוא צריך לדוש לצורך רבים דש אפילו בפרות ירושלמי כ"כ הרא"ש שם:

סעיף קטן כז

מי שיש לו כרם אצל כרמו של עו"ג וכו' יכול לבצרו ולדרוך היין וכו' בפ' מי שהפך (שם) ר' ינאי הוה ליה ההוא פרדיסא כי מטא חולא דמועדא קטפיה לשנה שיהויה כולי עלמא לפרדיסא לחולא דמועדא אפקריה רבי ינאי לפרדיסיה ההוא שתא משמע שאם יש לו כרם שמותר לבוצרו במועד והיינו כשהוא דבר אבד וכתב שם הרא"ש אהאי דקאמר זופתין חביתא מיירי בשלא כיון מלאכתו במועד אלא ארעו אונס שלא היה יכול לעשות קודם המועד א"נ היה סובר שהיה יכול להמתין עד לאחר המועד ואירע דבר שאם ימתין יהא דבר אבד ובכה"ג איתא בירושלמי אמתניתין דמי שהיה יינו בתוך הבור הא לכתחלה אסור מה אנן קיימין אם כשהגיע זמנו לבצור ולא בצר הוא חטא אנפשיה כלומר אפילו הוא דבר האבד כיון מלאכתו במועד הוא ואי בשלא הגיע זמנו לבצור יכול הוה קאים אלא כי כן קיימין כשהגיע זמנו לבצור הוה דסבר דיכול קאים ולא קם ואם הגיע זמן הבציר במועד אם יש לישראל כרם צריך הוא לבצור כמו כן פן יהיה לבער כשיבצר העו"ג סביבות כרמו כי יפרצו כרמו ויהיה למרמס וכיון שצריך לבצור מותר לדרוך וליתנו לחביות פן יפסידו וגם העו"ג רוצה ליתן לו יין בחובו נראה

דכמציל מידו דמי וכן אדם שצריך לקנות יין בבציר לצורך שתיית כל השנה ואם יעבור המועד לא ימצא כמו שנמצא במועד דבר האבד הוא ומותר לקנות לצורך כל השנה ומותר לקשור חביות ולזופתן ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד עכ"ל ורבי' כתב דברים אלו בסי' תקל"ט וכ"כ המרדכי ג"כ וכ"כ הגהות מיימוניות בשם ס"ה וכתב ר"י בשם הראב"ד אע"פ שהפועלים הדורכים אותו אינו אצלם דבר האבד ויש להם מה שיאכלו מותר משום אבידה דבעל הבית כי היכי דמותר לבעל הבית כשאין לפועל מה יאכל וכתב עוד ר"י דמההוא עובדא דר' ינאי שכתבתי יש ללמוד דאדם חשוב צריך ליזהר אפילו במלאכת דבר האבד שמא יטעו העולם לומר שכיון מלאכתו במועד וכ"כ הרוקח:

(ב"ה) ולי נראה דאין משם ראיה דשאני התם שאירע תקלה על ידו ואדרבא משם ראיה דאדם חשוב אין לו ליזהר כל שלא באה תקלה על ידו דהא רבי ינאי מעיקרא לא היה נזהר ועוד י"ל דאפילו בתר ההוא עובדא לא נמנע רבי ינאי אלא דבההוא שתא אפקריה להודיע לבני אדם שלא כיון מלאכתו במועד ואף גם זאת מדת חסידות היתה ולא מן הדין:

סימן תקלח

סעיף קטן א

מי שלקט זיתיו ונתנן בבית הבד והפכן בענין שנפסדין וכו' עד ועושה כל הצריך להם כדרכו בלא שינוי בריש פרק מי שהפך (מועד קטן יא.) איפליגו רבי יהודה ורבי יוסי במתניתין ואיפסיקא הלכתא בגמרא (יב.) כר' יוסי דשרי בדבר האבד לעשות בלא שינוי ודע שהרמב"ם כתב בפ"ז הופך אדם את זיתיו במועד והשיג עליו הראב"ד אני לא מצאתי אלא זיתיו הפוכים אבל הופך לא שאינם מתעפשות כ"כ והכי איתא בירושלמי וה"ה הביא ראיה כדברי הרמב"ם וכתב דמתניתין דקתני מי שהפך לרבותא הוא דאע"פ שכבר הפכן ואינם מתעפשות כ"כ מותר:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. שם במשנה: ומותר לזפת בין חביות בין כלים קטנים שהם לשתייה. שם אמר שמואל זופתין כוזתא ואין זופתין חביתא רב דימי מנהרדעא אמר זופתין חביתא ואין זופתין כוזתא מר חייש לפסידא ומר חייש לטרחא פירוש כוזתא כלי קטן ומאן דאמר זופתין חביתא חייש לפסידא ובחביתא איכא פסידא יתירא אי לא זפית לה משום דנפיש יינה ובכוזתא ליכא פסידא יתירא ומאן דאמר זופתין כוזתא דחייש לטרחא יתירא ובכוזתא ליכא טרחא יתירה ובחביות איכא טרחא יתירה והרי"ף והרא"ש כתבו מחלוקת זו ולא הכריעו הלכה כדברי מי והרמב"ם פסק בפרק ח' מהלכות יו"ט [הי"ד] כדברי שניהם להקל וכן פירש סמ"ק וסובר רבינו דכך היתה דעת הרא"ש מדכתב אח"כ גבי מי שצריך לקנות יין לצורך כל השנה ואם יעבור המועד

לא ימצא כמו שנמצא במועד מותר לקנות ומותר לקשור החביות ולזפתן מדלא חילק בין חביות קטנות לגדולות משמע דבכולהו שרי ואין נראה לי משם ראיה דסתם חביות גדולות הן ואפשר דמדכתב דברי שמואל ודברי רב דימי ולא הכריע משמע דמספקא לן הלכה כדברי מי וספיקא דרבנן לקולא:

סעיף קטן ג
ומ"ש שיש אוסרים בקטנים ומתירין בגדולים היינו כרב דימי מנהרדעא וקשה לי על מי שפסק כן דהא שמואל מריה דתלמודא הוה טפי מיניה ועוד דהא סוגיין ריהטא דחייש לטרחא דהא אמרינן בריש מ"ק (ב.) דאפילו במקום פסידא מטרחא נמי לא טרחינן מיהו בהא איכא למימר דהתם שאני דהוי מידי דמחובר אבל הכא דהוי מידי דתלוש לא מחמרינן כולי האי והא דקאמר זופתין חביתא דבר פשוט דבשלא כיון מלאכתו במועד מיירי וכבר כתבתי לשון הרא"ש בזה בסי' הקודם: כתב המרדכי דאף למאן דאסר זפותי חביתא נראה דהשתא מותר לתקן חביות בגלגלים שלהם וכן צרכי תיקון שא"א לתת יין בלא תיקון דפלוגתא דזופתין חביתא דהכא בחבית שלימה איירי וזופתין אותה מבפנים כדי שיתחזק היין והשכר אבל תיקון הגלגלים צירקל"ס וסידקי החביות האלו ודאי דבר האבד הוא ושרי וכתב בהג"מ צריך ליזהר לקשור החביות קודם המועד אם ידוע שיהיה לו יין ויגיע הבציר תוך המועד דהיינו כיון מלאכתו במועד אבל אם אין ידוע לו מקודם ועתה קנה יין או נתנו לו בחובו מותר וכ"פ בס"ה ודווקא כשהן לצורך המועד מותר לקשרן ולתקן להם שוליים אבל לצורך אחר המועד אסור עכ"ל כתב בהג"א בשם א"ז אומר דלדידן מותר לזפות חביות שלנו משום דפליגי ביינות שלהם שהם חזקים וטובים דליכא פסידא כ"כ אי לא הוה מזופף אבל יינות שלנו שקל כמים אפילו שמואל מודה דמותר לזפת חביות דאיכא פסידא מרובה אבל לזפת נאדות וקנקנים אסור וירא שמים יזפף כליו קודם המועד עכ"ל:

סעיף קטן ד
מותר להכניס פירות מפני הגנבים משנה בפר' מי שהפך (שם):

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם הם במקו' המשתמר אסור להכניסה נלמד מתוך המשנ' הנזכרת:

סעיף קטן ו
ומ"ש ושולה פשתנו מן המשרה שם במשנה:

סעיף קטן ז
ומ"ש ובלבד שלא יכוין להשהותה עד המועד ג"ז שם במשנה:

סעיף קטן ח
ומ"ש ומיהו יעשה בצנעה כגון שיכניסם בלילה שם על המשנה זו תנא ובלבד שיכניסם בצנעה לתוך ביתו וכתב המרדכי אולי אף בפרהסיא יש להתיר דבר שהוא ידוע שלצורך המועד ומעשה בא לפני ר"י בשעורים של ישראל שהיו בבית העו"ג והיה ירא שאם לא יוליכם לביתו יאכלום והתיר להביאם בעגלות בח"ה משום דבר האבד וכתב עוד המרדכי תנא ובלבד שיכניסם בצנעה בתוך ביתו וכ"ש שאסור להסיע ממונו מעיר לעיר אם לא בשביל דבר האבד:

סעיף קטן ט
ומ"ש רבינו ואם הוא דבר שיש לו פרסום בלילה יותר מביום וכו' שם רב יוסף הוה ליה כשורי עיילינהו ביממא אמר ליה והא תניא ובלבד שיכניסם בצנעה בתוך ביתו א"ל צנעה דהני יממא הא דכיון דבלילה בעי גברי יתירי ובעי מדוכרי דנורא פי' אבוקות של אש אוושא מלתא:

סעיף קטן י
היו לו תאנים שטוחים בשדה לייבש וכו' משנה שם (יג:) מחפין את הקציעות בקש ר' יהודה אומר אף מעבין בגמרא (שם) פליגי בה אמוראי חד אמר מחפין אקלושי מעבין אסמוכי וחד אמר מחפין בין אקלושי בין אסמוכי מעבין עושה אותה כמין כרי תניא נמי הכי מעבין עושה אותה כרי דברי ר"י ופי' רש"י אקלושי. שמכסהו בענפים מרוחקים זה מזה דלא הוי כסוי גמור: אסמוכי. הענפים סומך זה לזה דהוי כיסוי גמור: כמין כרי. מכניסין אותן ביחד כדי שיהו נוחין לכסות ע"כ ונ"י פירש מעבין אותן כמין כרי ומניח אלו על אלו כדי שיהו העליונות מגינות על התחתונות ורבינו פסק כת"ק וכמ"ד מחפין אקלושי אבל דברי הרמב"ם בפירוש המשנה כמ"ד מחפין אסמוכי וכ"נ דהא תניא כוותיה וגם ה"ה כתב בפ"ח דהכי קיימא לן ושמפני כך סתמו הרי"ף והרמב"ם דבריהם וכתבו לשון המשנה בלבד. כתב נ"י בפרק מי שהפך ירושלמי פרקמטיא אבודה שרי מטלטלתא במועדא כלומר אם יש לו סחורה ממיני פירות או תבואה ואם תעמד שלא יהפכו ממטה למעלה יתעפש או ירקב מותר להפך אותה בח"ה ע"כ ומיני תבואה או פירות דנקט לאו דוקא דה"ה לכל סחורה כיון דדבר האבד הוא:

סעיף קטן יא
המכוין מלאכתו במועד קונסין אותו שלא יעשנה משנה שם על דבר האבד שמותר לעשותו במועד וכולם אם כיונו מלאכתן במועד יאבדו ופירש"י יאבדו שאסור ליהנות מהם והרמב"ם כתב וכל המכוין מלאכתו והניחה למועד ועשאה במועד ב"ד היו מאבדין אותה ומפקירין אותה לכל וכ"כ סמ"ג וכ' ה"ה הרמ"ך כתב הגאונים מפרשים היו מניחים

אותה לאבד ומונעין אותו מלעשות אותה מלאכה אבל להפקירה לכל ולאבדה בידים לא היו קונסין ע"כ ומצאתי בהלכות הרי"ץ גיאת בשם רב פלטוי ורב מתתיה ורב נטרונאי ז"ל דמאי יאבדו דב"ד היו מחוייבים להפסידה ולהפקירה משום קנסא ומ"מ לא משמע בגמ' מידי אבל הסכמת הגאונים כדברי רבי' יעקב עכ"ל ודברי רבינו כדברי הרמ"ך ז"ל: וכתב בנ"י והיכא דליכא ממונא למקנסיה כגון חייט או אורג או סופר שעשו מלאכת אחרים היו קונסין אותו בעצמו ומשמתינן ליה עד שיקבל דינא וכ"כ רבי' בשם רב נטרונאי: ב"ה ואיני מבין דבריו דהא בחייט או סופר או אורג איכא ממונא למקנסיה שכר פעולתו ושמא כשלקחו כבר שכר פעולתן ואכלוהו מיירי ואכתי איכא למידק מאי משמתין אותו עד שיקבל דינו דקאמר ושמא שיקבל דינו היינו שיחזיר המעות השכירות שקבל ויתנהו ביד ב"ד כדי שיאבדוהו ועוד יש לדקדק מאי ומלקינן ליה דקאמר דהא לא אשכחן בגמ' מלקות דיאבדו תנן מסתיים פסדיה: כתוב בפסקי התוספות פ"ק דמ"ק (ז.) גבי אם הוה כותלו גוהה לרשות הרבים סותרו ובונהו מפני הסכנה אם נתעצל שהיה סבור להמתין לא מיקרי כיון מלאכתו וכ"כ המרדכי ג"כ ובפ"ב גבי עו"ג הפורע לו יין בחובו כתב הבטיחו העו"ג ליתן לו לפני המועד והמתין לפי שסבור להמתין עד אחר המועד ועתה מתקלקל וכל כה"ג שרי וכך הוא מפורש בירושלמי שכתבתי בסי' זה גבי בצירת כרם וז"ל נ"י יש מי שכתב דדוקא מכוין מלאכתו הוא דקנסו אבל שוכח או מתעצל וכ"ש אנוס אין מונעין אותו ע"כ:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו ואם מת לא יקנסו בנו אחריו שם בעיא דאיפשיטא:

סעיף קטן יג

ומ"ש מותר לו לעשותה אם הוא דבר האבוד לפירוש רבינו דיאבדו פשוט הוא וגם הרמב"ם וסמ"ג שהחמירו במכוין עצמו לאבד ממנו ולהפקירה כתבו דבנו לא קנסינן ליה כלל ואין מונעין אותו מלעשותה כדי שלא תאבד וכתב רבי' ירוחם בשם המפרשים דהא דלא קנסו בנו אחריו דוקא בדבר האבד אבל בדבר שאינו אבד אם עשאו בח"ה מאבדין אותו ממנו ואפי' מת קונסין בנו אחריו ונ"ל כי זהו למאן דסבר דאיסור מלאכה בח"ה דאורייתא ולפיכך בדבר שאינו אבד קונסין בנו אחריו כדאמרינן גבי כהן שצרם ארון בכור וקנסו בנו אחריו מאחר שהוא איסור מדאורייתא עכ"ל וז"ש בצורם אוזן בכור לא דקדק בשמועתו דהא בהדיא פשטינן בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות לד:) דצורם אוזן בכור לא קנסו בנו אחריו ומינה נשמע במתכוין מלאכתו בח"ה אע"פ שאינו דבר האבד דלא עדיף מצורם אוזן בכור ומת דלא קונסין בנו אחריו:

סימן תקלט

סעיף קטן א

כל סחורה אסורה אפילו כל שהוא בסוף פ"ק דמ"ק (י:) אמר רבא פרקמטיא כל שהוא אסורה וכתב הרא"ש פי' לקנות סחורה או למכרה אפילו כל שהו אסור משום טרחא וכ"כ הרמב"ם ומשמע דלא שנא בצנעא ול"ש בפרהסיא אסור ושלא כדברי הרוקח שכתב בסי' ש"ד דמי שבא דבר סחורה לידו לישא וליתן בצנעא מותר ומיהו האגור כתב כדברי הרוקח וז"ל רבינו נתן השיב מי שבא סחורה לידו לישא וליתן בתוך ביתו בצנעא בח"ה מותר שאפילו בשבת איסור קל הוא הלכך בצנעא מותר וכ"כ בעל היראים דוקא בשוק דאיכא טורח אבל בבית נראה דמותר מרדכי עכ"ל ולענין הלכה נראה דאם ריוח מרובה הוא שרי בצנעא כיון דמידי דרבנן הוא כדאי הם הני רבוותא לסמוך עליהם ויוציא ממנו לשמחת י"ט יותר על מה שהיה בדעתו להוציא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואפילו סחורה שנמכרה לפני המועד אסור לתבוע דמיה במועד וכו' שם רבינא הוה מסיק זוזי בבני אקרא דשנוותא אתא לקמיה דרב אשי א"ל מהו למיזל עלייהו האידנא א"ל כיון דהאידנא משכחת להו וביומא אחרינא לא משכחת להו כפרקמטיא האבודה דמי ושרי ומפשטו של מעשה זה נראה דאפילו דמים שהלוה אסור לתובעם במועד אא"כ אינו מצוי בעיר בשאר ימים אלא שהרא"ש כתב על שמלוין לעו"ג בריבית כתב ר"י בתשובה שלא היה נראה לר"ת לאסור משום פרקמטיא אלא משא ומתן של סחורה ולא הלוואה והא דרבינא הוה מסיק זוזי בבני אקרא דשנוותא ולא הוה שרי ליה רב אשי אלא משום דבתר הכי לא משכח להו אלמא אפילו פרעון הלואה וכ"ש להלוות אותה הלואה היתה כעין פרקמטיא שהיה מלוה להן מעות ונותנין לו יין בפרעון והיה משתכר בו כדאיתא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עג.) אבל הלואה אינה כעין פרקמטיא ושרי עכ"ל ונראה דמש"ה כתב רבינו אפילו סחורה שנמכרה לפני המועד אסור לתבוע דמיה במועד ולא כתב אפילו מעות שהלוה אסור לתבעם במועד אלא דא"כ הוה ליה לפרש דאינו אסור אלא כשמקבל פירות או סחורה בפירעון הפרקמטיא שמכר כי ההוא עובדא דרבינא שהיו נותנין לו יין בפרעון פרקמטיא שמכר להם אבל אם אינו מקבל אלא מעות שרי דאע"ג דמכח פרקמטיא אתו כיון שהפרקמטיא נמכרה קודם המועד וזקף עליו המעות בחוב הו"ל כהלואה וכיון שעכשיו במועד אינו מקבל אלא מעות משמע ודאי דשרי לדעת ר"ת. וכתב שם בהגהת אשיר"י פרעון לקבל מישראל היכא דמצי למפרע מיניה אחר המועד כמו במועד אין ראיה כ"כ לאסור אבל הקפה של עו"ג שחייב לישראל בלא משכון מתיר רש"י לקבלו במועד ורשב"ם אומר דישר

כח המחמיר עכ"ל ונראה דבחוב הבא מחמת הלואה מיירי ומש"ה כתב דאין ראיה כ"כ לאסור דההיא עובדא דאקרא דשנוותא איכא לאוקמי בהלואה דכעין פרקמטיא וכדאוקמה הרא"ש ומ"ש בהקפה של עו"ג דרשב"ם אומר דישר כח המחמיר יש לתמוה דמה שחייב עו"ג לישראל בלא משכון חשיב דבר האבד ולמה יחמיר אדם על עצמו בדבר האבד ונראה דכיון שאינו בודאי אבד אם לא יתבענו עכשיו סובר רשב"ם דשפיר דמי להחמיר דלא הוי דבר האבד אלא דבר שיאבד בודאי אם לא יעשה עכשיו וה"ה כתב בפשיטות ?כהפרש ?מי העו"ג דברי הכל מותר דבכלל דבר האבד הוא וכן הלכה:

סעיף קטן ג

ואם יש לו סחורה ואם לא ימכרנה עתה יפסיד מן הקרן וכו' שם א"ר יוסי בר אביי ודבר אבד מותר וכתב הרא"ש ולא מקרי דבר אבד אלא שיחסר מן הקרן כגון הנך דמייתי התם בגמרא אבל אם יום השוק הוא במועד ויוכל עתה למכור סחורתו ברווח ולאחר המועד לא יוכל להרויח כ"כ אבל מן הקרן לא יפסיד אסור למכור במועד והכי איתא בירושלמי אי ידע דלא מזדבן והוא פחות מקרנא מזדבן:

סעיף קטן ד

ואם אין לו מה יאכל או אפי' יש לו אלא שאם ימכרנה עתה יהיה לו מעות בריוח וכו' שם כתב הרא"ש דהכי משמע בירוש' דגרסי' התם בפ"ב ר"י ור"א הוו מפקידין לר' אושעיא אי את ידע דאת מזבן ואתי שתי גבין זבין ר' יונה הוה ליה ספרין אתא שאיל לרב הונא מהו למזבנינהו במועדא א"ל שרי מיחדי את במועדא ואת שתי קונדיטון במועדא התיר לו למכור בשביל שישמח במועד וישתה יין קונדיטון ואילו לא היו לו מעות בריוח לא היה שותהו עכ"ל וכ"כ סמ"ג וגם סמ"ק כתב אין קורין דבר האבד אא"כ פוחת מן הקרן אך אם מרחיב להרבות בשמחת י"ט ממה שמרויח מותר ע"כ. ונ"ל שאם יש לו מעות הרבה ואומר אמכור סחורתי ואוציא לשמחת י"ט יותר ממה שהיה בדעתי להוציא דלא שרינן ליה דלא נאמרו דברים הללו בירושלמי אלא במי שיש לו מעות מועטים וחס עליהם מלהוציא כ"כ לשמחת י"ט כדי שלא יצטרך ללוות או לשאול מהבריות ואילו היה לו מעות בריוח היה מוציא בריוח יותר בכה"ג שרינן ליה למכור כדי שישמח בי"ט כחפצו אבל מי שיש לו מעות בריוח להוציא לשמחת י"ט ככל אשר יתאוה ואין בדעתו להוציא כל כך לא נתיר לו למכור כדי שיוציא יותר וכ"כ ממ"ש המרדכי בסוף פ"ק דמועד קטן אהא דתנן אין לוקחין בתים עבדים אבנים ובהמה אלא לצורך המועד או לצורך המוכר שאין לו מה יאכל מתוך הירושלמי משמע דאינו ר"ל אין לו מה יאכל ממש אלא יש לו בצימצום ורוצה למכור ולהרויח כדי שיהיו לו מעות בריות מותר והרמב"ם כתב כל שאסור לעשותו במועד אם אין לו מה יאכל ה"ז עושה כדי פרנסתו וכן עושה

סחורה כדי פרנסתו ע"כ נראה מדבריו שאינו מותר אלא בשאין לו מה יאכל ע"כ ואפשר שגם הוא ז"ל מתיר ביש לו בצימצום ורוצה למכור ולהרויח כדי שיהיו לו מעות בריוח דגם זה בכלל כדי פרנסתו הוא:

סעיף קטן ה

וכן אם באו שיירות והביאו סחורות שאינן מצויין כלל אחר המועד וכו' שם כתב הרא"ש גרסי' בירוש' פרקמטיא אבודה שרי מזבנינא במועד ר' יעקב בשם ר' אחא בשם ר' יוסי הדא שיירתא שרי למיזבן מינה במועד לא הוה ידע דשיירתא עלתא ומוזלא עבידתיה אלמא עבורי רווחא פסידא היא משמע מהך ירושלמי אם נזדמן במועד דבר שאינו מצוי מיקרי שפיר דבר האבד כגון אם באו שיירות של סוחרים במועד והביאו סחורות הרבה ומוכרין בזול ולא ימצאו אחר המועד אף השיירות קונין עתה הסחורות ביוקר קונין מהם ומוכרים דמניעת הריוח הוא הפסד כיון דדבר שאינו מצוי הוא עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות י"ט וז"ל אין עושין סחורה במועד בין למכור בין לקנות ואם היה דבר האבד שאינו מצוי תמיד לאחר המועד כגון ספינות או שיירות שבאו או שהם מבקשים לצאת ומכרו בזול או לקחו ביוקר הרי זה מותר לקנות או למכור וכן פירש סמ"ג וכתב ה"ה בירושלמי הדא שיירתא שרי למיזבן מינה בחולא דמועדא ונכתב בהלכות בפ"ב וגם הגאונים כתבוהו ומדברי רבינו נראה שמותר לקנות מן השייירא אפי' כדי להשתכר ולעשות סחורה וכן פירש הראב"ד וקצת המפרשים שהעברת ריוח נקרא דבר האבד ומכאן יצא להם שמותר להלוות בריבית בחולו של מועד והטעם בזה לפי שאין בכל אלו מלאכה גמורה שתהיה אסורה דבר תורה אפי' בי"ט ואין כאן אלא מקח וממכר שאסור מדבריהם בי"ט גזירה שמא יכתוב ובחולו של מועד התירו מפני העברת הריוח אבל הרמב"ן כתב שלא התירו לקנות מן השייירא אלא מה שהוא צריך לתשמישו ואם לא יקנהו מן השייירא ויצטרך לקנות אחר המועד יהא נפסד שלא ימצאהו בערך שמוצאו עכשיו אבל כדי להרויח ולעשות סחורה בודאי אסור לפי שהעברת ריוח אינו כדבר האבוד ולפיכך אסור להלוות לעו"ג בריבית עכ"ד ולהפרע ממנו ד"ה מותר וכן מותר לו לזקוף חובו כדי להבטיח מה שהוא חייב לו שכל זה בכלל דבר האבד הוא לד"ה עכ"ל ה"ה וכ"ז כ' ג"כ נ"י וכתב שטעם הירושלמי דקאמר דהא שיירתא שרי מיזבן מיניה במועדא משום דאע"ג דבדבר של טורח מקרי הרווחה ואסור מ"מ מידי דליכא טרחא כגון מקח וממכר מקרי דבר האבד לפי שכל עסקי סחורה הוא שקונה בשעת הזול ומוכר בשעת היוקר. והמרדכי בפ"ק דמ"ק כתב בשם ר"ת על פרקמטיא המזדמנת במועד ולאחר המועד לא משכחינן לה אפ"ה אסור דלא קרינן דבר האבד אלא זרעים

שיבשו ותאנים דמיתלעי ומי שהפך זיתיו שהקרן נפחת אבל מה שלא בא לידו לא מקרי דבר האבד וגם מי שיש לו פרקמטיא למכור ונזדמנו לו לוקחין או אירע יום השוק בח"ה ויכול למכרה עתה ביוקר שאם לא ימכרנה עכשיו אינו יודע מתי ימכרנה כ"כ בטוב ודאי האי לא מקרי דבר האבד וכן פי' ריב"א דאם זה ענין פרקמטיא מיקרי דבר האבד א"כ כל סחורה הוא כך שלכך הוא רוצה למכור שכך הוא העניין שאם לא ימכור עתה לא יוכל למכור כ"כ בטוב והא לא מיקרי דבר האבד דכמו כן לפעמים ימכרנה אח"כ יותר ביוקר. וכ"כ הגה"מ ומיהו כתבו אמנם אם מוכר כדי שיהיו לו מעות בריוח מותר וכדאמרינן בירוש' וכבר נתבאר זה: וכתב הריב"ש בתשובה ירושלמי הדא שיירתא שרי למיזבן מינה בחולא דמועדא לא הוה ידע דשיירתא אזלא ומוזלא עבידתיה אמר רבי מונא אין ידע דלא מיזבן ופחית מן אגרא יזבין ואי לא לא יזבין אמר רבי יוסי בר בון אגרא וקרנא קרן הוא אין ידע דלא מזבין והוא פחית מן קרנא יזבין ואי לא לא יזבין פירוש פחית מן קרנא דרב' יוסי בר בון ר"ל מן השכר שהוא מכלל הקרן לפי סברתו כי הוא חולק עם ר' מונא וכן פי' זה הירוש' הריא"ג וסמך על דברי רבי יוסי בר בון כמו שהוא מן הדין להקל בדרבנן כי אין בזה מלאכה גמורה וכן הביא תשובה לרבי' האיי בענין שיירא של חוגגים הבאה בחש"מ ויש במה שנמכר להם שכר וכשנמנעים באים לידי הפסד וחסרון שכר וכן במה שהם מוכרים אם אין לוקחים מהם אי אפשר ליקח כמותו לאחר מכאן והאריך לומר שמותר משום דבר האבד גם הראב"ד כתב כן וגם להרמב"ן שחלק על הראב"ד אין נראה שיקפיד במכירה להצריך שיהא נפסד בקרן דכיון שהפרקמטיא היא בידו והוא מוצא מי שקונה אותה עתה ביוקר ובריוח גדול ואחר המועד לא יתנו לו כ"כ ריוח אין לך הפסד מן הקרן גדול מזה שהרי עתה שוה סחורתו כמו שנותנין בה וזה דעת ר"י בר בון איברא שהר"מ מקוצי כתב שאפי' למכור צריך שיהיה פוחת מן הקרן ונראה שפוסק כרבי מונא או שהיה לו נסחא אחרת בירושלמי או שלא היה מפרש אותו כפירוש הנכון שפירש הריא"ג עכ"ל: ומ"ש שפסק הר"מ מקוצי כרבי מונא לא דק שסמ"ג לא הביא אלא דברי ר"י בר בון: וכתב הריב"ש בסוף דבריו בדברים כאלה שהם מדרבנן ויש הרבה מן המתירים אין לחוש לגעור במקילים ולהוכיח אותם וגם אני כך דרכי אלא שלבא לישאל אני אומר כי יש מתירים ויש אוסרים ושראוי להחמיר כדברי הרמב"ן ושכן אני מחמיר לעצמי והשומע ישמע והחדל יחדל עכ"ל ולע"ד נראה שמאחר שהרמב"ם והרא"ש והראב"ד וסמ"ג וקצת מפרשים מתירין וכ"נ מדברי הרי"ף והגאונים שכתבו הירושלמי סתם דמשמע דאפי' כדי להשתכר ולעשות סחורה מותר לקנות ולמכור בשיירא יש לסמוך עליהם הלכה למעשה ולהורות להיתר במקום שאין

להם מנהג קבוע לאסור: ואיכא למידק כיון דהרא"ש סבר דהעברת ריוח הוי כדבר האבד למה כתב שאם יום השוק הוא במועד ויכול עתה למכור סחורתו בריוח ולאחר המועד לא יוכל להרויח כל כך אבל מן הקרן לא יפסיד אסור במועד ונראה לומר דשאני התם שיום השוק הוא יום אחד בשבוע מבני העיר וסביבותיה וכיון שהוא מצוי בכל שבוע נמצא שאין כאן הפסד שאם לא מכרו ביום שוק של שבוע זו ימכרנו ביום שוק של שבוע הבא ומפני ספק שמא לא ימכרנו כל כך ביוקר לא שרינן ליה למכרו במועד דהא אפשר שביום שוק הבא ימכרנו ג"כ ביוקר: ומ"ש הרא"ש ולאחר המועד לא יוכל להרויח כל כך היינו לומר דאפשר דלא ירויח כל כך וכיון דלאו דבר האבד בודאי הוא אסור אבל שיירות כיון שהוא דבר שאינו מצוי תמיד הוי דבר האבד בודאי ומפני כך התירו. אחרי שכתבתי זה מצאתי שכתב הוא ז"ל בתשובה דלא מקרי דבר האבד אלא ספינות או שיירות שבאו וקונין ביוקר או מוכרין בזול ולא ימצא כיוצא בזה אחר המועד אבל אלו אם לא ימכרו ביום השוק שבתוך המועד ימכרו בשוק שלאחר המועד לא הוי דבר האבד עכ"ל. וזה מבואר כמ"ש: וכתב מהר"י קולן בשורש ק"ח על דבר ההלואה לא"י על המשכונות דאתריה דמר כיון שהוא דבר קבוע לעולם באותו עיר להיות היריד תמיד בתוך חג הפסח וכן בחג הסוכות הדעת מכרעת דבכה"ג שרי אפי' פרקמטיא גמורה דכדבר האבד דמי כיון שהוא עיקר מחייתם וריוח שלהם ואם יאסר עליהם דבר זה הרי הם יורדים לחייהם ופשיטא דעדיף משיירא שנזדמנה ומבקשת לצאת ואפי' הפוסקים החולקים ואומרים דכיון שלא בא לידו עדיין דלא מקרי דבר האבד אפשר דבכה"ג מודו דכיון שידוע הוה בלי ספק שהסוחרים באים תמיד למועד היריד הקבוע חשיב כבא לידו ודוגמא לדבר מצינו בפ"ב דבתרא (כא:) וכו'. מ"מ אע"פ שאנו מדמים לא הייתי אומר לעשות מעשה אם לא מכח מנהג ע"כ. וכתב עוד דמכ"ש שהן יכולין למכור המשכונות שכבר נחלטו ואי זה נקרא מכוין מלאכתו במועד שהרי א"א בענין אחר וגם אם היה מזדמן להם קונה ביוקר כאשר בימי היריד לא היו ממתינים אלא אדרבה פשיטא שהיו מוכרים מיד פשיטא הוא שאין זה נקרא מכוין מלאכתו במועד ועוד האריך בדבר:

סעיף קטן ו

מ"ש רבינו אבל מציאה אסור לטרוח ולחפש אחריה כגון נהר שהציף דגים וכו' בספ"ק דמ"ק (יא:) בדיתא לבאי כווריי שרא רבא מיצד מיזל אתויי ומימלח א"ל אביי והא אנן כבשין שהוא יכול לאכול מהן במועד כובשן

סעיף קטן ז
מי שמלוה לחבירו וכו' נראה דאפילו לחבירו דאיכא למיחש שיערימו יחד ואפ"ה מותר ורבינו נמי לא השיג על זה אלא במלוה לחבירו לפי שהם יערימו וכו' וכ"כ בהג"א בשם א"ז להתיר במלוה לעו"ג:

סעיף קטן ח
אבל יותר מכדי שתייתו לא יקנה דהו"ל כקונה סחורה להרויח דאסור מיהו אם הוא בענין שיגיע לו ריוח גדול שאינו מצוי לו אח"כ כדי להרויח בו כל כך דמי לשיירות ושרי לקנות יותר מכדי שתייתן וכן נראה מדברי ב"י וכ"כ בהגהת ש"ע:

סעיף קטן ט
ואם הוא מוכר ירק וכו' שם רב הונא שרי להו להני כרופייתא למיזל לזבוני כי אורחייהו בשוקא ואותבוה מדתניא ערב י"ט האחרון של חג מוציא ומעטר את שוקי העיר בפירות בשביל כבוד י"ט האחרון מפני כבוד י"ט אחרון אין שלא מפני כבוד י"ט האחרון לא לא קשיא הא בפירי הא בתבלין פירש"י בתבלין מוכר כדרכו כגון כרו' וכרשינין הכל יודעין דלצורך המועד הן וליכא חשד' שאין ראויין להתקיים הלכך אפילו בפרהסיא מותר עכ"ל נראה דהני כרופייתא פירושו מוכרי כרוב וכרשינין שאינן ראויים להתקיי' ועל פי פירוש זה כתב רבינו ואם הוא מוכר ירק וכו' אבל התו' בשם הר"פ הקשה על פירש"י שפי' תבלין כרוב וכרשינין דאינן תבלין וכתב בשם הערוך דפירוש כרופייתא מוכרי מיני בשמים וא"כ מה שנמצא בפירש"י שלנו כרופייתא מוכרי בשמים אינו מפירש"י אלא הגה"ה היתה כתובה בגליון והכניסוה הסופרים בפנים אבל רבינו נמשך אחר פרש"י שהרי לא כתב דתבלין שהן בשמים מותר למכור כדרכו אלמא דס"ל דפי' תבלין הוא ירק כגון כרוב וכרשינין ונראה דדעת רבינו דפרש"י עיקר דלשון תבלין משמעו בשמים ומשמעו כמי כל מה שנותנין בקדרה לתקן התבשיל כל דבר שהוא תיקון לדבר אחר נקרא תבלין וכיון דהכא צריך לפרש דמותר כדרכו לפי שאין ראויין להתקיים א"כ בע"כ ירק הוא ונקרא תבלין לפי שהכרוב והכרשינין הם מתקנון התבשיל שנותנין טעם בתוכו כמו בצל וקפלוט גם הרי"ף והרא"ש והרמב"ם לא כתבו אלא תבלין בסתם כלשון הגמרא ואפשר דגם הם תופסים פרש"י וקושיית התוס' בשם הר"פ אינה קושיא דלשון תבלין לפעמים פירושו בשמים ולפעמים פירושו מיני ירקות שמתקנים בהם הקדרה וכמו שפירש"י בחומש על תובל קין שתבל והתקין אומנות קין מיהו במרדכי הארוך מפרש דתבלין היינו בשמים דמותר למכור בפרהסיא לפי שדרכו ליקח לצורך המועד ואעפ"י שהן דברים המתקיימים עד החול שרי ודוקא פירות וכסות וכלים דברים המתקיימים עד החול לא שרי אלא בצינעא כיון דאית בהו תרתי חדא שאינו ניכר כל כך שהוא לצורך

המועד אידך שהן דברים המתקיימים עד החול אבל דברים שאין מתקיימים אפילו אינו ניכר שהוא לצורך המועד. א"נ דברים המתקיימים וניכר שהוא לצורך המועד כגון בשמים שרי והכי נקטינן:

סעיף קטן י

ומ"ש ועי"ט האחרון וכו' כתב ב"י דמשמע מדברי הרמב"ם דלא התירו לעטר השוק בפירות אלא בערב י"ט האחרון של חג הסוכות מפני כבוד הרגל דרגל בפני עצמו הוא אבל לענין למכור בפרהסיא מותר אף בי"ט האחרון של פסח עכ"ל אבל מדברי רבינו משמע דאף לעטר השוק בפירות מותר אף בערב י"ט האחרון של פסח והכי משמע פשטא דלישנא דסתמא דתלמודא דהביאו הרי"ף והרא"ש ולא חילקו כלל:

סעיף קטן יא

ואין לוקחין בתים ואבנים וכו' כך היא גירסת הרי"ף והרא"ש וכתב בהגהת אשיר"י וצריך לאבנים כגון שהיה כותלו רעוע דסותרו ובונהו בי"ט והתירו סופו משום תחילתו עכ"ל אבל בסדר המשנה לא גרסינן אבנים וכן הרמב"ם ספ"ז לא הזכיר אבנים אלא בתים ועבדים ובהמה:

סעיף קטן יב

ומ"ש בשם הר"מ כ"כ שם בהג"א וז"ל ר"י היה מורה הלכה למעשה להלוות למערופות שלו בחנם שבת ראשונה שהמועד בתוכה ואם יעכב יותר יתן ריבית משם ואילך וז"ל הרא"ש בתשובה לענין הלואה בח"ה אע"פ דדמי לפרקמטיא אינו דומה לגמרי כי בקניית פרקמטיא יש טורח גדול בשער הדקדוק של מקח ומתוך טרדתו ימנע משמחת י"ט וגם לפעמים יקנה ביוקר ויצטער ואם ימכור במועד לפעמים בפחות ממה שקנה איכא צערא אבל במלוה בריבית שמחה היא וגם ליכא טרחא כולי האי והלכך הקילו בה והתירו ע"י שמוציא הריוח של אותה שבוע במועד יותר על מה שהיה מוציא אם לא היה לו זה הריוח ומ"ש במנהגי הר"מ שלמערופות שלו היה מלוה בחנם אותה שבוע כדי שלא יסורו ממנו ודבר האבד מותר מאחר שחושב אותו דבר האבד לא ידעתי למה היה מלוה בחנם אפי' בשכר מותר כמו שיירא העוברת עכ"ל והגאון מהר"י קולון כתב בשורש ק"ח דמאחר שדעת ר"י נוטה לאסור להלות בריבית היה לו לחלוק ולומר דע"כ לא פליג רבינו תם על ר"י אלא דוקא בהלואה דאשראי שאינה על המשכון אבל במלוה על המשכון שצריך המלוה לעיין ולשום המשכון כדי לדעת כמה יכול להלוות עליו דמיא טפי למשא ומתן של סחורה מ"מ מאחר שכבר פשט המנהג פשיטא שאין בידינו למחות אפי' היתה הלכה ברורה לאסור דהנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין וכו' וגם מתוך מ"ש בטור א"ח מי שמלוה לחבירו על חפץ על תנאי שאם לא יפרע לו תוך שמנה ימים שיהיה

קנוי לו וכו' משמע דלא איפליגו אלא משום הקנייה אבל בהלואה גופא לא פליגי דשרי ואע"ג דהויא על המשכון עד כאן ולענין הלכה כיון דאיסור מלאכה כח"ה דרבנן והרא"ש דבתרא וגדול הוא וגם מהר"י קולון כתב שכך פשט המנהג הכי נקטינן: וכתב עוד בהג"א וגם להתנות וליקח ערבות במועד על מלו' שלאחר מועד כתב דיכול להיות שהוא מותר וכבר כתבתי בסי' זה דברי הג"א בדין אם מותר להפרע וכתבתי בשם ה"ה דלד"ה מותר לזקוף חוב העו"ג כדי להבטיח מה שהוא חייב לו וכן מותר להפרע ממנו שכל זה בכלל דבר האבד הוא לד"ה ושכ"כ נ"י:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש בתשובה איני יודע למה חזר רבינו אחר דבריו בתשובה שהרי בספ"ק דמ"ק כתב לשון זה בעצמו. כתבו התוס' בספ"ק דמ"ק דהלואה דשולחנות בקביעות וחילוף נראה דחשיב פרקמטיא ואפי' לדעת ר"ת אסור עכ"ל:

סימן תקמ

סעיף קטן א

בנין אפי' כל שהוא אסור הכי משמע בפרק קמא דמ"ק (ז.):

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם נפרץ גדר שדהו מקרהו בהוצא ודפנא או צר בצרור וכו' בפ"ק (ו:) תנן מקרין את הפרצה במועד ופירש"י שאם נפלה מקצתה חוזר ומתקנה במועד ובגמרא (ז:) כיצד מקרין רב יוסף אמר בהוצא ודפנא במתני' תנא וצר בצרור ואינו טח בטיט ופירש"י הוצא. ענפי דקלים: ודפנא. בייר וקא עביד גדר מדפנא ומגדל אותה מהוצא דקל: צר בצרור. מניח אבנים זה על גב זה: א"ר חסדא ל"ש אלא כותל גנה אבל כותל חצר בונה כדרכו ופי' רש"י בכותל גנה. דליכא פסידא יתירא אי עייני בה אנשי: אבל בכותל חצר בונה כדרכו. דאיכא פסידא יתירא אי עיילי בה גנבי וגנבי ממוניה: כתבו התוס' בשם הר"ף דהא דכותל חצר בונה כדרכו דוקא במקום סמוך לר"ה שיש לחוש לגנבים אבל בין חצר לחצר ומשום בני חצר אסור לבנות כדרכו: וגם המרדכי כתב בשם ר"י דכותל שבין ב' חצירות ושכיני ישראל דליכא למיחש לגנבי אסור לבנותו כדרכו אלא שלא כדרכו כגון צר בצרור ואינו טח בטיט או הוצא ודפנא וכ"כ הגה"מ וכ"כ סמ"ק. וכ' ה"ה גבי הא דשרי למבני אצטבא דלפי דברי הרמב"ן כותל חצר שנפל מפני שמירת ביתו עשאוהו כצורך אוכל נפש לפי שהוא דבר האבד ואינו צריך פינוי:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אבל אסור לסותרו כדי לבנותו כך מפרש שם בגמרא:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם הוא מסוכן ונוטה ליפול מותר לסתרו ולחזור ולבנותו ברייתא שם ומפרש טעמא דסתר ליה מפני הסכנה ופריך דלסתור ולא ליבני ומשני א"כ מימנע ולא סתר. וכתב נ"י בשם הראב"ד דל"ג נוטה לר"ה דאפי' למבוי או לחצר מותר מפני שהכל סכנה וכ"כ ר"י והמרדכי כתב וז"ל אף כי יש לחוש לגנבי כמו בסמוך לר"ה אינו מותר לבנותו כדרכו אא"כ נפרץ מאיליו אבל לסתור ולבנותו אסור אפי' רעועה וגוהה דלא התירו לסתור ולבנות אלא א"כ גוהה לר"ה מפני סכנת נפשות וה"ה אם היה מקום שהגנב בא על עסקי נפשות ואיכא למיחש לסכנת נפשות נראה לר"י דמותר אף לסתור ולבנות כותל חצר אם הוא רעוע וגוהה עכ"ל ודברי נ"י ור"י נראין עיקר:

סעיף קטן ה
מותר ליטול גבשושית שבבית כ"כ בפסקי התוס' בפ"ק דמועד קטן וכ"כ סמ"ג וסמ"ק וכ"כ הגהות מיימוניות בשם ס"ה דאע"ג דמלאכה גמורה היא ואינו דבר האבד שרי בח"ה כיון שאינה מלאכה של טורח:

סעיף קטן ו
ומותר לעשות מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט משנה בפרק קמא דמ"ק (יא.):

סעיף קטן ז
ומ"ש כגון בהוצא ודפנא או צר בצרור וכו' שם בגמרא:

סעיף קטן ח
סדקין שבגג שהמים יורדים דרך שם מותר לסותמן ביד ובלבד שלא יעשה מעשה אומן במחצלים כו' משנה שם שפין את הסדקים ומעגלין אותן במעגל' ביד וברגל אבל לא במחצלים ובגמרא השתא במעגלה אמרת שרי ביד וברגל מיבעיא ה"ק שפין את הסדקין ומעגלין אותן כעין מעגלה ביד וברגל אבל לא במחצלים ופירש"י כעין מעגילה. ולא מעגילה ממש אלא כעין מעגילה ביד וברגל וכ"כ כל הפוסקים ודלא כדמשמע מדברי ר"י דשרי להעגיל במעגילה:

סעיף קטן ט
ציר הדלת והמפתח והצנור והקורה שנשברו אפי' מעי"ט יכול לתקנם וכו' משנה שם הציר והצנור והקורה והמנעול והמפתח שנשברו מתקנן במועד ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. ופירש"י צנור הוא חור שבאסקופה התחתונה: הקורה. מה שעל הפתח שמחזק בו הדלת. ובלבד שלא יכוין לעשות מלאכתו במועד. כשיש לו לתקן כל אלו בשאר ימות השנה ומניחו עד המועד ע"כ ומדקתני ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד משמע דכשנשברו מעי"ט מיירי. וכ"כ המרדכי דאף אם נשברו קודם המועד מותר לתקנם:

סעיף קטן י
ומ"ש. לא שנא הן של עץ או של ברזל הכי משמע בגמרא וטעמא דשרי לתקן כל הני מפני שהן דבר האבד שאם יניח הפתח פתוח ודלתות שבורות נמצא מאבד כל מה שבבית וכיון דדבר האבד הוא לא בעי שינוי והכי אמרינן בהדיא בגמרא דרבי יוסי דקי"ל כוותיה לא בעי שינוי בדבר האבד: גרסי' בגמרא (שם) אמר רבינא כמאן מדלינן האידנא קביותא דדשא בחולא דמועדא כמאן כר' יוסי דאמר לא בעינן שינוי בדבר האבד וכתב ר"י י'ירש"י קביותא יתד כמין נגר שעושין אותו לנעול הדלת וי"מ קביותא המשקוף שהדלתות שוקפות בו ונסתלקו המסמרים ורוצה ליפול מחזירים אותו למקומו ותוקע אותו במסמרים:

סעיף קטן יא
מותר לבנות ארוות סוסים וכו' שם (י:) רב יהודה שרי וכו' ולמיבני אוריא רבא שרי וכו' ולמיבני אצטבא וכתב ה"ה אוריא פי' אבוס של בהמה וכתב הרמב"ן דדוקא במעשה הדיוט וכ"נ דודאי לא עדיף מעשיית מעקה שאינו מותר במעשה אומן כתב ר"י ובונין אוריא פי' רפת בקר וכן אוריות הסוסים שהוא דבר האבד שמזיק לבהמה כשאינה שוכבת יפה ופי' רמ"ה אוצר הצריך לו בח"ה או שהוא דבר האבד אם לא יניחנו באוצר ומירי שלא כיון מלאכתו במועד והמרדכי כתב אוריא פי' מקום שאוכל שם הסוס אבל אין לפרש בית הסוס דהא ודאי אסור וכ"כ סמ"ק וז"ל למיבני אוריא אינו ר"ל בניין גמור כדפי' בקונדרס אלא ר"ל להושיב האבוס של בהמה למקומו כדפירשו התוספות עכ"ל:

סעיף קטן יב
ומ"ש רבי' בשם הרי"ף עד להושיב אבוס של בהמה למקומו כתבוהו הגהות מיימון בפ"ח מהל' י"ט בשם סמ"ק וכתב שהתוס' פירשו כדבריו ורש"י פי' כדברי י"מ והרב המגיד כתב בשם הרמב"ן דהא דשרי למיבני אצטבא דוקא במעשה הדיוט אבל לא במעשה אומן אותן לפי שכל שהוא לצורך המועד כיון שאינו צורך אוכל נפש לא הותר במעשה אומן אלא במעשה הדיוט ע"כ ולפי דבריו כותל חצר שנפל שבונה כדרכו הוא מפני שמירת ביתו ועשאוהו כצורך אוכל נפש לפי שהוא דבר האבד ואינו צריך שינוי עכ"ל וכ"כ נ"י:

סעיף קטן יג
תנור שראוי להתייבש בענין שיהא ראוי לאפות בו במועד מותר לעשותו וכו' שם (יא.) ר"י שרא לאמי תנוראה למגדל תנורי איני והא תני רבה בר שמואל ושווין שאין גודלין תנור לכתחלה לא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים ופי' רש"י למגדל תנורי לעשות התנור מחדש: בימות החמה. כלומר כשיש ימות החמה כגון בפסח שאין יורדים בו גשמים מותר לפי שלאלתר יבש ויכולין לאפות בו פת ברגל לצורך הרגל: כאן בימות

הגשמים. כלומר שיורדים הגשמים ברגל כגון בסוכות אין עושין תנור לפי שאינו יבש לאלתר עד לאחר הרגל ועביד טרחא שלא לצורך הרגל.

סעיף קטן יד

ומ"ש והעשוי כבר מותר לעשות לו בית מושב ומותר לעשות בית מושב לריחים להעמידה עליו נראה שזהו מה ששנינו שם מעמידין תנור וכירים וריחיים ופי' הרא"ש מעמידין היינו שמתקנים אותו יפה על עמדו כדי להשתמש בהם ומדברי הרמב"ם נראה דס"ל שבונין על חרס התנור והכירה הטפילה שלה ומשמע מדברי רבינו שאפי' בימות הגשמים מותר לעשות בית מושב לתנור וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ח וכ' ה"ה שיצא לו ממה שהעמידו בגמרא ברייתא דרבה בר שמואל בימות הגשמים ובראש הברייתא אמרו מעמידין תנור וכירים במועד:

סעיף קטן טו

ומ"ש ולנקר אותם כשהם חלקים ביותר וכו' שם (י.) שנינו ר' יהודה אומר אין מכבשין את הריחים בתחלה ובגמרא מאי מכבשין א"ר יהודה מנקר ריחים ר' יחיאל אמר בת עינא פירש"י בת עינא נקב שעושין באמצע הריחים וכתב הרא"ש אין מכבשין את הריחים בתחלה פירוש חדשה אבל ישנה מכבשין כתב הראב"ד ומסתברא מדא"ר יהודה אין מכבשין בתחלה מכלל דרבנן שרי אפי' חדשה והלכתא כת"ק והביא ראיה לדבר מדאיתא התם דרש רב חמא נוקרין ריחיים במועד ומדלא מפליג בין חדשה לישנה אלמא בכל גוונא שרי וכ"נ דעת הרמב"ם שסתם וכתב בפ"ח נוקרים את הריחיים ולא חלק בין חדשה לישינה:

סעיף קטן טז

ומ"ש ולתקן אמת המים שטוחנין על ידה וליטול צפרני החמור המגלגל הריחים (שם:) רב יהודא שרא למשקל טופרי לחמרא דריחים ולמיבני אמתא דרחייא. ואע"ג דאמרינן התם משום רבינו אמרו חמור שרוכב עליו מותר ליטול צפרניו אבל חמרא דריחיא לא פסקו הפוסקים כרב יהודא:

סעיף קטן יז

ומ"ש אבל אסור לתקן הנקב שבאמצע האבן המתגלגל שם אהא דאפליגו רב יהודה ורב יחיאל בפי' מכבשין כתב הרא"ש בשם הראב"ד דרב יהודה סבר דווקא מנקר ריחים דמעשה הדיוט הוא אבל בת עינא לא דמעשה אומן הוא ורב יחיאל אמר בת עינא וכ"ש מנקר ריחיא והלכה כרב יהודה מדדרש רב חמא נוקרים ריחים במועד ומכדי רב חמא הלכה למעשה אתא לאשמעינן ואם איתא דבת עינא נמי שריא איבעי ליה למימר נוקרים ריחים ועושים לה בת עינא עכ"ל וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם פסק בפ"ח

פותחים עין לריחיים וכתב ה"ה שכ"ד הגאונים שניקור הריחים ובת עין שלהם מותר ואפי' לגמור מלאכתן כדרכו וכן הסכים הרמב"ן ז"ל עכ"ל: כתב נ"י בספ"ק דמ"ק בשם הרמב"ן בירושלמי התירו להסיק אלפסין וקדירות לצורך המועד וכ"כ ה"ה בפ"ח מה' י"ט וכ' עוד בשמו ונ"ל שאף עשייה מתחלה בכלל היתר זה מפני שהן מכשירי אוכל נפש ונעשות כדרכן ומפני זה התירו עשיית תנור וכיריים וכן התירו לגדל מהולתא ע"כ: כתב המרדכי בפ"ק דמ"ק בשם הירושל' והתוספתא מפרקין המנעל מעל גבי האימום אבל לא מחזירין אותו: וכתב עוד המרדכי בשם אבי העזרי כי היכי דמתני' ס"פ המביא (לד.) דתנור וכירים חדשים אין טשין ואין סכין אותן ואין מפיגין אותן בצונן כדי לחזקן ואם בשביל לאפו' מותר ה"נ מתני' בירושל' לענין ח"ה ומסיים הורה ר' יודן מדוחק להביא כירה חדשה מבית האומן לשפות עליה הקדירה בי"ט: וכתב ה"ה בפ"ח בשם הרמב"ם סכין ודאי מותר לחדד כדרכו פי' במלאכת אומן ולעשותו לכתחלה כשנשבר במועד אפשר שהוא אסור לפי שהוא דבר הנשאל ויש להתיר עכ"ד:

סימן תקמא

סעיף קטן א

מותר לעשות מצודות דגים מערבה וכו' בספ"ק דמ"ק (יא.) רב שרי לחייא בר אשי למיגדל אוהרי בחולא דמועדא מ"ט מעשה הדיוט הוא אבל אוזלי אסור מ"ט מעשה אומן הוא. ופי' בנ"י אוהרי מצודות של דגים עשויות מזמורות והדיוט יכול לעשות אוזלי רשתות של מטוה וכן פי' הרא"ש.

סעיף קטן ב

מסרגין המטות משנה שם (ח:) מסרגין את המטות ר"י אומר אף ממתחין וכתב הרא"ש הרי"ף הביא משנה זו כצורתה ר"ל דהלכה כרבנן ואסיקנא בגמרא (י:) דמסרגין היינו שתי וערב שרי ליה רבנן בלא שינוי דחשיב ליה דבר האבד ואמרי' בגמ' (שם) ושוין שאין מפשילין חבלים לכתחלה ומפרש רבינו דהיינו לומר דלסרג בחבלים שלא היו בה מעולם לד"ה אסור דכיון דלא היו בה מעולם הוי עושה אותה מחדש ולא שרו רבנן לסרג אלא בחבלים שהיו בה כבר והוסרו ועכשיו בא לסרג בהם דלא מיחזי כעושה כלי מחדש אבל רש"י פי' אין מפשילין חבלים לכתחלה אין גודלין חבלים לכתחלה ונראה מדבריו שאם החבלים גדולים קודם המועד שמותר לסרג בהם המטות במועד ואפילו לא היו החבלים אלו מעולם במטה שרו וכ"נ ממ"ש ה"ה בפ"ח שהוא דעת הרמב"ם וכ"כ ר"י וז"ל מסרגין המטות כלומר לארוג המטות בחבלים שתי וערב ונעשה ביניהם כמו חלונות פי' ובלא שינוי מותר דדבר האבד חשבינן ליה ול"נ כי מעשה הדיוט הוא

מותר ובלבד שלא יהיה לצורך המועד וכ"ש שממתחין כלומר שאם היו החבלים כבר ארוגות במטה זה ימים רבים ונעשה רפויות ממתחן וכ"פ רי"ף כסתם מתני' ויש מי שפסק כרבי יוסי דברייתא דממתחין אבל לא מסרגין וראשון נראה עיקר עכ"ל. ומ"ש דלא שרי לסרג אלא לצורך המועד כ"כ ג"כ סמ"ג וכ"כ רבינו וכ"נ דשלא לצורך המועד למה יתירו לעשות שום דבר אע"פ שהוא מעשה הדיוט:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו מלשון רש"י יראה שמותר להפשיל בה חבלים לכתחלה אינו מדוקדק דכיון דבהדיא אמרי' בגמרא דאין מפשילין לה חבלים לכתחלה היאך אפשר שרש"י חולק על הגמרא וע"כ כוונת רבינו לומר שמתוך פירש"י בהשפלת חבלים יראה שמותר לסרג אפילו בחבלים שלא היו מעולם במטה וכמ"ש וביאור לשון רבינו כך הוא מסרגים את המטות פי' לארוג אותם שתי וערב בחבלים שהיו בה כבר אבל לא יסרג חבלים בתחלה כלומר בחבלים שלא היו מעולם במטה זו ומלשון רש"י יראה שמותר לסרג בחבלים שלא היו במטה מעולם רק שלא יעשה החבלים מחדש שזהו פירוש מ"ש אין מפשילין חבלים בתחלה:

סעיף קטן ד

כסכוסי קרמי מותר מימרא דרבא שם בסוף הפרק (י.) ומה שפירש בו רבינו כך הם דברי הרמב"ם בפ"ה וכן פי' סמ"ג וכתב עוד ור"י פי' שמחליקין את הבגדים באבן זכוכית לאחר הכיבוס והוא גיהוץ ל"א לכסכוסי במי קמח וראשון עיקר דכסכוס הוא לשון שפשוף כדאמרינן בפרק תולין (שבת קמא.) עכ"ל וכן פירש ר"י וכ' דוקא בצריך לו בח"ה ופשוט הוא:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואסור לעשות הקמטין שבבתי הידים והשוקיים גם זה שם קטורי בירי אסור מ"ט מעשה אומן הוא ופירש"י קטורי בירי. לכווץ הקמטים שאדם עושה בבית יד שממלאין אותן בקנה של שבלים חלקות ומקמטין וכתב המרדכי שאף ע"פ שהם לצורך המועד אסור וכ"כ ר"י וכ"כ בהגהות וכתב בהג"א בשם א"ז שאע"פ שצריכין למועד אסור משום דליכא פסידא ונראה כבנין מעליא ועוד פירש"י דקטורי בירי היינו שהיו נוטלין כלים חלוקין והיו מחליקין עליהם בית יד של חלוקים מעשה אומן הוא ואסור ור"י כתב שהחלקה זו נקראת כסכוסי קרמי דשרי רבא והרמב"ם פי' קטורי בירי היינו לעשות קשרי בית הידים:

סעיף קטן ו

ומ"ש אסור לתקן מלבושיו ומנעליו הקרועים ולא אמרי' דהוה דבר האבד וכו' עד דכל מה שאסור לעשות אסור לומר לעו"ג לעשותו הכל דברי הרא"ש שם על מתני' דההדיוט תופר כדרכו וכ"כ שם התוספות וכ"כ סמ"ג וגם המרדכי כתב שם כן בשם ר"ת וכ"כ הגה"מ ומיהו כתב שראב"ן ורבי' יואל וראבי"ה פסקו להיתר היכא דנתקרעו במועד וריב"א מסופק בדבר ור"י כתב בשם כמה גדולים לאסור ואפילו לומר לעו"ג שיתקן לו ואפי' לצורך המועד אם לא ע"י שינוי והוא שיהא לצורך המועד כתוב בתשב"ץ לתקן מנעלים בח"ה אסור אבל לקנות חדשים מתיר ריב"א אמנם מהר"ם אומר שראבי"ה אוסר ומיהו נהגו העולם לקנות חדשים ע"כ:

סעיף קטן ז

ההדיוט שאינו יודע להוציא מלא מחט וכו' משנה שם (ח:) ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב ובגמ' (י.) ה"ד הדיוט אמרי דבי רבי ינאי כל שאינו יכול להוציא מלא מחט כאחת רבי יוסי בר חנינא אמר כל שאינו יכול לכוין אימרא בשפת חלוקו. ופירש"י שאינו יכול לכוין אמרא בשפת חלוקו. שאינו יודע לחתוך אותו בגד עב שעושין ממנו אימרא בשפת חלוקו אלא שבמקום אחד מקצרו ובמקום אחד מרחיבו ע"כ ורבינו מפרש דקאי אתפירת האימרא שאינו יודע לכוין שתהיה האימרא שוה אלא כאן קצר וכאן רחב והוא מעוקם וכי פירש ר"י וכתב הרא"ש ולא אפסיקא הלכתא כמאן הלכך המכיר בעצמו שהוא יודע באחד מאלו לא יתפור במועד ואמרי' תו בגמרא מאי מכליב רבי יוחנן אמר מפסיע רבה בר שמואל אמר שיני כלבתא: ופירש"י מפסיע שאינו תופר ביושר אלא מפזר התפירה ולהכי קרי מכליב שדומים תחובי המחט לשיני הכלב רחוקות זה מזה כשיני הכלב: שיני כלבתא. שאינו תופר כדרכו תוחב זה בסמוך זה אלא שתוחב המחט פעם אחת למעלה ופעם אחת למטה ולהכי קרי ליה כלבתא דהכי קיימי שיני הכלב שן אחד גבוה מחבירו וכתב הרא"ש הכי נמי לא איפסיקא הלכתא כמאן הלכך אומן הצריך לתפור לצורך המועד יעשה כחומרי שניהם תפירות רחבות ותפירה אחת למעלה ואחת למטה כשיני הכלב וכ"כ המרדכי וכ"כ הגה"מ בשם סמ"ק וכתב עוד לכך יזהר כל אדם שלא יתפור כי אם ע"י שינוי כי רוב ב"א בקיאים בהוצאת מלא מחט והרמב"ם כתב בפ"ז מהל' י"ט מי שצריך לו בגד או לבנות לו מקום במועד אם היה הדיוט ואינו מהיר באותה מלאכה ה"ז עושה אותה כדרכו ואם היה אומן מהיר ה"ז עושה אותה מעשה הדיוט כיצד בתפירה מכליב ובבניין מניח אבנים ואינו טח בטיט עליהם ומאחר שסתם הדברים משמע לי שסובר דכל הני אמוראי ליכא בינייהו פלוגתא כלל אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא והלכך כל שאינו אומן מהיר מיקרי הדיוט בין שאינו יכול

להוציא מלא מחט בין שאינו יכול לכווין אימרא מיקרי הדיוט לכ"ע ואומן כל שמשנה בין שמפסיע בין כשיני הכלב מותר לדברי הכל וכתב רבינו ירוחם שכ"נ שהוא דעת הרי"ף ז"ל וכתבו התוספות ההדיוט תופר כדרכו נראה דדוקא לצורך המועד אבל בחנם למה יתירו אפי' ע"י שינוי מיהו לא איירי בדבר האבד דהיכא דאיכא דבר האבד קיימא לן כר' יוסי דאין מצריך שינוי בדבר האבד עכ"ל וכ"כ המרדכי ומיהו אם אין הפסד בשינוי כתבתי בסי' תקל"ז בשם הרמב"ם שצריך לשנות. כתב הכלבו ההדיוט תופר כדרכו אפילו לאחרים ואפי' בשכר אם יהיה צורך המועד מזה ע"כ וטעות הוא דהא כל בשכר אסור כמו שיתבאר בסי' שאחר זה: כתב בת"ה שנשאל אם תופס המחט בשינוי באצבעותיו אי שרי לתפור בח"ה כה"ג או לא והשיב דיראה דלא שרי: כתב בפסקי התוס' בפ' אלו מגלחין אין לגדל פתילה במועד ע"י עו"ג אסור ואף לפתילות ב"ה דלאו מצוה יתירה כציצית אבל נ"י כתב בפ' ההוא יש מי שכתב דלגדל פתילות בחולו של מועד נראה שמותר דגדילת פתילות מעשה הדיוט הוא ושרי וכ"כ ר"י בשם הרי"ט וכן נהגו:

סימן תקמב

סעיף קטן א

אפילו מלאכות המותרות אינם מותרות אלא לעשותן לעצמו וכו' בפרק מי שהפך (מועד קטן יב.) רב חמא שרא להו לאבונגרי דבי ריש גלותא למיעבד להו עבידתא בחולא דמועדא אמר כיון דאגר לא שקלי שרשויי הוא דקא משרשי ליה ולית לן בה. ופירש"י אבונגרי. מסדרי שולחנות: למעבד עבידתייהו. אם נשבר השולחן שרי לתקנה: שרשויי. ריוח בעלמא כדי סעודתא דקא אכלי בהדייהו ולא קא חשיב מלאכה וכתב הרא"ש כיון דשרושי הוא דקא משתרשי לא מיחזי כשכירות פירוש סעודתם הם נוטלים ולא דבר אחר על כרחין הני שמשום מלאכה המותרת במועד היו עושין כגון תיקון הספסלים והאיצטבלאו' ואפ"ה דוקא שרשויי אבל בשכר אסור שמע מינה דאסור בשכר אפילו מלאכה המותרת במועד דקבלת שכר במועד כעובדא דחול דמיא וכיוצא בזה אמרינן לקמן בפ"ב כותב אדם תפילין ומזוזה לעצמו ולאחרים בטובה פירוש בחנם אבל לא בשכר וכן פירש"י לקמן עכ"ל וכ"כ המרדכי: ומ"ש וכל מלאכה מותר על ידי פועל שאין לו מה יאכל וכו' בפרק מי שהפך (מועד קטן יג.) איבעיא לן ופשטינן לה מדתנן בפרק ואלו מגלחין אין כותבין שטרי חוב במועד אם אינו מאמינו או שאין לו מה יאכל ה"ז יכתוב ודייקינן שאין לו מה יאכל לאיתויי מאי לאו לאיתויי שכר פעולה ש"מ ופירש"י לאו לאיתויי שכר פעולה שאין לו לסופר מה יאכל שרי בחולו של מועד וכתב בעל נ"י כתוב בשם הרמ"ה דהא דשרי הכא למיכתב בשכר טעמא דכיון דאשתרי הלואה

לצורך הלואה אשתרי נמי אגרא לצורך הסופר אבל מידי אחרינא כגון לכתוב ס"א אפי' בספר העזרה אע"ג דלית ליה לסופר מה יאכל אסור לאגורי כלל אלא למידי דהוי צורך המועד ותמהני דשכר פעולה סתמא שרינן ממתניתין ועוד דאמרינן בגמרא גבי י"ד דלא שריא אלא ג' אומניות וכו' ומכל זה משמע היתר פעולה בכל מלאכה למי שאין לו מה יאכל ע"כ וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים דכל מלאכה שרי ע"י פועל שאין לו מה יאכל כתב רבינו ירוחם פועל שאין לו מה יאכל פי' וגם אין לו מה שימכור מותר ליתן לו מלאכה לעשות כדי שירויח ממה שיאכל עכ"ל ואין נראה כן מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם ולא הזכירו שאין לו מה ימכור וטעמא דמסתבר הוא דאם לא כן אטו איכפלו רבנן לאשמעינן האי דינא בגברא ערטילאי שאין לו מה למכור ועוד דתימא אם חייבוהו חכמים למכור כלי תשמישו כדי שלא יעשה מלאכה מה שלא חייבוהו למכור אם אין לו מאתים זוז ורוצה ליטול לקט שכחה ופאה ושמא אף רבינו ירוחם לא אמר אלא אם יש לו סחורה למכור אבל כלי תשמישו לא ובסוף סי' תקמ"ד אכתוב דלצורך מצוה אפי' יש לו מה יאכל שרי ושם יתבאר לך אם מותר לבנות בית הכנסת:

סימן תקמג

סעיף קטן א

כל מלאכה או דבר שאסור לעשותו אסור לומר לעו"ג לעשותו ברייתא בפ' מי שהפך (מועד קטן יב.) כללו של דבר כל שהוא עושה אומר לעו"ג ועושה וכל שאינו עושה אינו אומר לעו"ג ועושה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפי' דבר שמותר לעשותו בי"ט כגון עו"ג שקבל לבנות ביתו של ישראל וכו' שם אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר אמר רב פפא ואפי' חוץ לתחום לא אמרן אלא דליכא מתא דמקרבא להתם אבל איכא מתא דמקרבא להתם אסור אמר רב משרשיא וכי ליכא מתא דמקרבא להתם נמי לא אמרן אלא בשבחות וי"ט דלא שכיחי אינשי דאזלי להתם אבל בחש"מ דשכיחי אינשי דאזלי ואתי להתם אסור:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפילו נבנה הבית באיסור ע"י עו"ג נכון להחמיר שלא יכנסו בו כלום' אפילו נבנה כבר הבית כיון שנבנה באיסור נכון להחמיר שלא יכנסו בו וענין זה שם מר זוטרא בריה דרב נחמן בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום איקלע רב ספרא ורב הונא בר חיננא ולא עלו לגויה ואיכא דאמרי הוא נמי לא על בגויה והאמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר אדם חשוב שאני איכא דאמרי סיועי סייע בתיבנא בהדייהו ופירש"י סיועי הוה מסייע בתיבנא שהיה נותן להם תבן למלאכה דהואיל והוא

מסייע בהדייהו אסור מדכתב רבינו סתם נכון להחמיר ולא חילק בין אדם חשוב לשאינו חשוב נראה שהוא סובר דכלישנא דסיועי סייע בתיבנא נקיטין דבתרא הוא וא"כ נבנה באיסור ומדלא קאמר תלמודא אסור ליכנס בה אלא דהנך רבנן אי נמי מר זוטרא גופיה לא על בגויה משמע דלא מדת הדין היתה אלא מדת חסידות וזהו שכתב רבינו נכון להחמיר כלומר אף על גב דמדינא שרי נכון להחמיר:

סעיף קטן ד

ומ"ש וה"מ בבית שהוא במחובר וכו' שם אהא דאמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום וכו' כתב הרא"ש בשם הראב"ד האי קיבולת לאו קיבולת דשדה איירי דההיא אפילו בימי אבלו מותר לכתחלה וכ"ש במועד ולא קיבולת דתלוש הוא דאפילו בשבת מותר אלא בקיבולת דבניין איירי וכתבו הגה"מ בשם סמ"ק דתלוש מותר בביתו של עו"ג וה"מ בקיבולת אבל בשכיר יום אסור בכל ענין ע"כ ובהגהות אשיר"י כתוב מי שמקבל עליו קיבולת קודם המועד כגון מידי דאית ליה קלא כמו קרקעות ובהמות אסור לישראל שיניח לעשות מלאכתו במועד ואפי' עושה מלאכתו חוץ לתחום ע"כ:

סעיף קטן ה

מותר ליתן לעו"ג מלאכה בקיבולת או בשכיר יום וכו' שם תניא מקבלין קיבולת במועד לעשותה לאחר המועד ובלבד שלא ימדוד ושלא ישקול ושלא ימנה כדרך שהוא עושה בחול ופי' בנ"י מקבלי קיבולת פי' נותנין מלאכה לעו"ג במועד כדי לעשותה לאחר המועד ולאו דוקא קיבולת אלא אפילו לשכור שכיר י"א דאף אם יעשה העו"ג במועד א"צ למחות בידו כדאמרי' בפ' קמא דשבת (יט.) ופוסק עמו לשבות ואינו שובת: לא ישקול כגון מטוה שנותנים לארוג מפני שהוא דרך חול וכן כסף שנותנים לצורף לעשות כלי אסור לשוקלו ודעת המרדכי כסברא זו וכתב נ"י דאף אם יעשה העו"ג במועד שרי וכ' רבינו ירוחם שכן עיקר כתב בנ"י שם בגמרא משמע מעובדא דבי נגרי דריש גלותא דכל סיוע שאינו אלא הנאה בעלמא ואינה ניכרת מותר לעשותה לכתחלה בחולו של מועד לקבלנין ופי' בי נגרי עו"ג אוכלי שולחנו והיו רודים על בעלי מלאכתו למהרם ופעמים היו מסייעים להם שמתוך שממציאים להם הצריך למלאכה ממהרים ושכרם של פועלים מתרבה בזה מ"מ הני בי נגרי לא הוו שקלי אגרא אלא למצוא חן בעיני ר"ג עבדו ולפיכך אע"פ שהיו מביתו של ר"ג והמלאכה היתה של ר"ג שרא להו רבא למעבד וגם רבינו ירוחם כתב שאותם הבי נגרי היו מסייעים לאריסי ריש גלותא וכיון שלא לוקחים הבי נגרי שכר שרי:

סימן תקמד

סעיף קטן א

צרכי רבים מותרים לעשותם בחול המועד כגון לתקן הדרכים ולהסיר מהם המכשולות וכו' משנה בריש מ"ק (ב.) עושין את האמה בתחלה בשביעית ומתקנין את המקולקלות במועד ומתקנין את קלקולי המים שבר"ה וחוטטין אותן ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקואות המים ועושין כל צרכי הרבים ומציינים את הקברות ובגמ' (ד' ה) תניא יוצאין לקווץ את הדרכים פי' לפנות קוצים שבדרכים ולתקן את הרחובות ואת האסטרטאות ולמוד את המקואות וכל מקוה שאין בו מ' סאה מרגילין לתוכו מ' סאה.

סעיף קטן ב

ומ"ש בורות ומעיינות של רבי' שנפל בהם עפר ואבנים וכו' זהו ששנינו מתקנין את קלקולי המים שבר"ה וחוטטים אותן ופירש"י חוטטין נפל צרורות בקרקעית הבור מעלה אותן ובגמרא (שם) חטיטה אין חפירה לא א"ר יעקב א"ר יוחנן לא שנו אלא שאין רבים צריכין להם אבל רבים צריכים להם אפי' חפירה מותר ואיתא תו בגמרא (ד:) אביי שרי להו לבני הרמך לסחופי נהר פי' שנפלו אבנים ועפר ומנעו מרוצתו ונטלום להיות סוחף כבתחלה ר' ירמיה שרא להו לבני סכותא למיכר נהרא טמימא רב אשי שרא להו לבני מתא מחסיא לאקדוחי נהר בירם אמר כיון דרבים שתו מיניה צרכי רבים נינהו ותנן עושין כל צרכי הרבים וכתב הרא"ש פי' הראב"ד שהיה רחוק הנהר מבירם העיר והיה להם טורח לשאוב מן הנהר וקדחו את גדותיו והביאו את המים דרך חריץ אל העיר וחמר כיון דשתו רבים מינה כי היו לבני בירם מעט בורות ולא היו מספיקין להם אלא בדוחק ועתה ישתו מים רבים מן הנהר בהרוחה דצרכי רבים נינהו וכל אלה אע"פ שהיה טורח גדול ופרהסיא וכיון מלאכה במועד אעפ"כ התיר להם לפי שצרכי רבים אינם נגמרים אלא בשעת הבטלה משום דדמי לקידרא דבי שותפי ובשעה שהם נטלים ומתחברים כולם ועושים אם לא יעשה אז לא יעשם לעולם וגרסינן בירושלמי בהדא דבני סוכתא אתפחתא מסותא פי' מרחץ של עיר ששמה סכותא נפחתה ושרא להו מעבדיניה במועד מן הדא מתקנין את קלקולי המים שבר"ה בטריחא וכוונו פי' בתמיה כ"כ התיר להם שהם כוונו מלאכתם במועד והיה בו טורח גדול ולא כן תנינן ובלבד שלא יכוין מלאכתו אי לא מתעבדא במועד כדין לא מתעבדא וכל אלו יראה שלא היה לצורך המועד ואפ"ה התיר להם מטעמא דפרישית דצרכי רבים לא יעשו לעולם אם לא במועד וא"ת מ"ש מחפירת בורות שיחין ומערות של רבים דבעינן צורך המועד התם מפני שהן מלאכת אומן ואינו יכול לשנות בהם ואם ישנה יפסיד בהם אבל כל אלו מעשה הדיוט וזהו ההפרש שיש בצרכי רבים כי מעשה אומן בעינן שיהא צורך

המועד ואם צורך המועד הוא אע"פ שכיונו מלאכתן במועד וטורח גדול הוא מותר והיינו חפירת הבורות שיחין ומערות ובני דסוכתא דירושלמי אבל במעשה הדיוט לא בעינן צורך המועד והיינו דומיא דחטיטת בורות שיחין ומערות שמותר לרבים ואפי' אינו לצורך המועד וכן היו כל אלו המעשים של בני הרמך ובני דסוכתא ונהר בירם אע"פ שלא היו לצורך המועד מעשה הדיוט הם כי החפירה ההיא לא היתה אומנות ואינו דומה לחפירת בורות שצריך לטוח יפה להחזיק מימיה ומטעם זה אסור חפירת בורות שיחין ומערות ואפי' צריך להם למועד לפי שמעשה אומן הם ולא התירו מעשה אומן אלא לצורך רבים אבל חטיטת בורות שיחין ומערות מעשה הדיוט והתירו ליחיד שצריך לו במועד ולרבים אפילו א"צ להם עכ"ל והרמב"ם כתב בפ"ח מהל' י"ט בורות שיחין ומערות של יחיד אם היה צריך להם חוטטין אותן ושפין סדקיה אבל אין חופרין אותן לכתחלה ובפ"ז כתב עושין כל צרכי הרבים במועד כיצד מתקנין קלקולי המים שבר"ה ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות וחופרין לרבים בורות שיחין ומערות וכורין להם נהרות כדי שישתו מימיהם עכ"ל ומדכתב גבי חפירת בורות וכריית נהרות כדי שישתו מימיהן דמשמע כדי שישתו אותם במועד וגבי מתקנין קלקולי המים לא כתב כן משמע דחטיטת דרבים אפי' שלא לצורך המועד שריא וכדברי הראב"ד ז"ל וכתב ה"ה שם וז"ל כתב הר"מ דודאי אם אין לו ליחיד מה ישתה אפילו חפירה מותרת ובלבד שלא יערים לחפור בור גדול מספיק להרבה ימים דומיא דאין לו מה יאכל שקוצר ודש ודין הגמרא הוא בשיכול לשתות מי נהר ואפשר לו לטרוח ולילך לדלות מן הנהרות עסקינן ורוצה לשתות מי בארו ולזה התירו חטיטה ולא חפירה ואם יש לו מים בבור או שותה ממקום שהוא רגיל לשתות אפילו חטיטה אסורה לו אבל כשאין לו מה ישתה ודאי מותר אפילו לחפור ע"כ ויש לחוש לפי שהמים מצויים בזול ואפשר שאפילו אין לו מה ישתה אלא מפני דוחק הרבה לא התירו לו חפירה וזה נראה כדעת רבי' שלא חלק עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אבל מותר להמשיך מים לתוכן אפי' אם א"צ להם עתה ברייתא שם בורות ומערות של יחיד כונסין מים לתוכן אבל לא חוטטין וע"כ בשא"צ להם במועד היא דאי בצריך להם חטוטי נמי משרא שריא וכ"כ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש בהדיא דבורות שיחין ומערות של יחיד אם א"צ להם אין חוטטין אותם ואין שפין סדקיהם אבל כונסין לתוכן מים ואע"פ שא"צ להם ופירש נ"י כונסין לתוכן מים שמקבצים מימי גשמים שמקבלין בכלים כשיורדים מהגגים ומוליכין לבורות שיחין ומערות ואע"פ שיש בהם כבר מים די לכל ימי הרגל מותר לפי שאין בזה טורח מרובה: כתב הרשב"א שאלת

ציבור שהיו בונים ב"ה אם מותר להשלים בח"ה. תשובה מסתברא לי שאסור כיון שהיא מלאכת אומן ואינה מלאכת האבד ואינה צריכה למועד שיש להם בית אחר להתפלל שם או שיש בבנוי שבאותו ב"ה מקום להתפלל ועוד אני מסתפק אם התירו צרכי רבים במועד במלאכת אומן יותר מצרכי יחיד אלא מדברים הצריכים לגוף כחפירות בורות שיחין ומערות וכיוצא בהם בהסרת הקוצים מן הדרכים ותיקון הרחובות שבכל אלה יש בהם צורך לרבים לחיותן ולשמור מהניזקין שאי אפשר לרבים להתבונן בדרכים כדאיתא בב"ק (כז:) ואפי' בשבת התירו (שבת מב.) לטלטל הקוץ בר"ה ולהוליכו פחות מד"א ובכרמלית אפי' טובא כדי שלא יזוקו הרבים וכן תיקון המרחצאות דשרי בירושלמי ומשמע התם דאפי' אם כוונו מלאכתן במועד דאף המרחצאות יש בהן חיי נפש משום רחיצת הגוף דלא ליתי שיחנא וכיבי כדאיתא בר"פ אלו נדרים (נדרים פ:) ומיהו ל"ש אלא בצריכי להו רבים אבל לצורך יחיד לא משום דאפשר ליה למחיי שלא במרחץ אי נמי לא צריך ליה או אזיל לדוכתא אחרינא אבל רבים אי אפשר ואי האי לא צריך האי צריך והוא הדין לקלקולי המים ולתקוני הדרכים דאפשר ליחיד להתבונן בדרכים ואף בברייתא משמע נמי דמשום חיי נפש התירו כן שהרי שנינו בברייתא יוצאין לתקן את הדרכים וכו' ומנין שאם לא יצאו ולא עשו כל אלו דמים שנשפכו מעלה עליהם הכתוב כאילו שפכום ת"ל ועשית מעקה לגגך והיה עליך דמים אבל לתקן את העיר וחומותיה אע"פ שהן צרכי רבים כל שאין בו משום חשש נפשות אינו מותר וכעין ששנינו בתוס' מי שהיה כותלו גוהה לר"ה סותרו ובונה אותו משום סכנת נפשות חומת העיר שנפרצה גודרין אותה גדרה ונפרצה אין גודרין אותה ואם היתה סמוכה לספר סותר אותה ובונה כדרכו ולפיכך מסתבר לי שאין בונין בית הכנסת ואפי' של רבים ואע"פ ששנינו עושין כל צרכי רבים היינו כגון אלו חפירות ובורות ובירושל' אמרו אלו הן צרכי רבים דיני ממונות דיני נפשות דיני מכות ערכין וחרמין והקדשות ומשקין את הסוטה ועורפין את העגלה ושורפין את הפרה ורוצעין עבד עברי ומטהרין את המצורע ופורקין מנעל מעל האימום אבל אין מחזירין אותו ובכל אלו אין דבר שצריך למלאכת אומן ומה שמנו בהדי הנך טובא שאין בהם צ"ר כבר פי' הראב"ד למה שנאוה כאן עכ"ל: ב"ה ובנין ב"ה בזמן הזה דבר האבוד הוא שאם יתעכבו בבנינו חיישינן שמא ימנעום העו"ג מלבנות: תנן בריש מועד קטן (ב.) דבמועד יוצאין על הכלאים ובעיא בגמ' (ו.) מ"ש בחולו של מועד דנפקי' ומשני משום שכר פעולה דמוזלי גבן ודייק מינה בגמרא דיהבינן להו שכר מתרומת הלשכה דאי מדידהו מאי נפקא לן מינייהו והקשו התו' למ"ד שכר פעולה שאין לו מה יאכל אסור היאך שוכרין פועלים תירצו דשמא י"ל דהני דמצות התירו ואע"ג דקי"ל כמאן

דאמר שכר פעולה שאין לו מה יאכל מותר כתבתי זה כדי ללמוד דהיכא דהוה לצורך מצוה אע"פ שיש לפועל מה יאכל מותר כתב המרדכי בשם הירוש' והתוספות אלו הן צרכי רבים דנין דיני ממונות ודיני נפשות ופודין את השבויין וכתב ראבי"ה לא ידענא אמאי חשיב פדיון שבויים שהרי אפי' בשבת מותר ונ"ל למנות ולטלטל כסף הפדויים עד כאן:

סימן תקמה

סעיף קטן א

אסור לכתוב בחול המועד ואפי' להגיה אות אחת בספר אסור משנה בפרק ואלו מגלחין (מועד קטן יח:) וכתב הרמב"ם שהטעם מפני שזו מלאכה שאינה לצורך המועד וכ"כ סמ"ג: וכתב ה"ה בשם הרא"ה שכשם שמותר לכתוב תפילין ומזוזות לעצמו כך מותר להגיה בס"ת לצורך עצמו לשם מצוה שמשנתינו אינה אלא בעושה לאחרים ע"כ והוא ז"ל חלק עליו דאיכא למימר כיון שכתיבת ספרים אסורה במועד אפי' לעצמו שרי שהרי לא התירו בברייתא אלא תפילין ומזוזות והטעם מפני שא"א לעשות ס"ת אחת בחולו של מועד או מטעם אחר אף הגהתו אסור וכ"נ מדברי רבינו עכ"ל. ול"נ שאם לא היה להם ספר כשר מותר להגיהו בח"ה כדי לקרות בו בצבור וכדברי הרא"ה ואם אין להם ספר כלל מותר לכתוב בח"ה ספר שלם אם אפשר ע"י סופרים הרבה דהא ודאי צורך המועד הוא לקרות בתורה בצבור ולישנא דהרמב"ם דייק הכי שנתן טעם לאין מגיהין אות אחת אפי' בספר העזרה מפני שזו מלאכה שאינה לצורך המועד משמע שאם היה בה צורך המועד כגון שצריכין לקרות בו בצבור שרי ובתה"ד סימן פ"ה כתב דאיתא בא"ז דהא דאין מגיהין אפי' אות אחת בספר העזרה פי' כשמוציאין בעזרה לקרות בו ואפי' לצורך רבים ע"כ ואח"כ כ' בעל תרה"ד דספר העזרה יש לומר שלא היה צריך לקרות בו במועד וכ"כ במיימון בהדיא ע"כ. וגם הרוקח כתב אם אין לו ספרים מותר לכתוב: כתב הכלבו נראה שמותר להגיה ולכתוב ספרים בחנם שמא לאחר י"ט לא יהיה לו פנאי על זה עכ"ל. ונ"ל דבכותב או מגיה לצורך רבים קאמר ושרו ליה מדין צרכי רבים דאפי' במכוין לעשותן במועד שרו כמו שנתבאר בסימן תקמ"ד אלא דהתם לא התירו שלא לצורך המועד אלא בדבר שאינו מעשה אומן:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואסור לכתוב תפילין ומזוזות לאחרים בשכר וכו' שם (יט.) ת"ר כותב אדם תפילין לעצמו ולאחרים בטובה דברי ר' מאיר ר"י אומר מערים ומוכר שלו וכותב לעצמו ר"י אומר כותב ומוכר כדי פרנסתו ואסיקנא הלכה כותב ומוכר כדי פרנסתו ופי' הרא"ש

כדי פרנסתו בריוח דמי שאין לו מה יאכל מותר לעשות כל מלאכה וכן פירש"י וכ"כ בנ"י לצורך פרנסתו לאו כדי חייו קאמר אלא אע"פ שיש לו לחם ומים מותר כדי שיעשה הוצאת י"ט יותר בהרוח' בבשר ויין אבל אם היה עשיר לא וז"ל רבינו ירוחם כותב ומוכר לאחרים כדי פרנסתו אפילו אם יש לו מה יאכל ואפילו בהרווחה כותב ומוכר כלומר שיהיה לו יותר בריוח לקנות יין ובשר לצורך המועד וכן פי' בה"ג דמיירי שאין לו מה יאכל וי"מ דאפילו יש לו מוכר כדי פרנסתו ובלבד שלא יעשה חבילה כדי למכור בחול אחר המועד עכ"ל. וסובר רבינו דר"י להקל מכולם אתא וא"כ לדידיה נמי שרי לאחרים בטובה ולכן כתב דלאחרים בחנם מותר וכ"כ סמ"ק אבל הרמב"ם כתב בפ"ז ואם אין לו מה יאכל כותב ומוכר לאחרים כדי פרנסתו וכתב ה"ה כדי פרנסתו פירש רבינו אם אין לו מה יאכל אבל רש"י פי' כדי פרנסתו בהרווחה ולא הוי שאין לו מה יאכל דהתם אפי' ר"מ מודה דשרי ע"כ ודעת הגאונים היא כדעת רבינו שאין מלאכה זו מותרת לפי שאין לו מה יאכל יותר משאר מלאכות וכן מבואר בהלכות הרי"ף גיאת ואפשר לדעת רש"י שכיון שעשיית תפילין ומזוזות מותר לצורך עצמו הקלו לעשות לאחרים אפילו בהרווחה וכדי פרנסתו עכ"ל. ואפשר שטעמו של הרמב"ם מפני שהוא סובר דאין מניחין תפילין בח"ה דבכלל י"ט היא וא"כ אין להתיר בכתיבתן יותר מבמלאכה אחרת והרא"ש מפני דסובר שמניחין תפילין בח"ה הוצרך לפרש שהקילו בכתיבתן יותר מבמלאכה אחרת וכיון דבכל שאר מלאכות אם אין לו מה יאכל עושה ואם יש לו מה יאכל אלא שאין לו כדי פרנסתו בהרווחה לא יעשה צ"ל שבתפילין הקילו שאפילו יש לו מה יאכל אם אין לו כדי פרנסתו בהרווחה כותב. ולפי דברי הרמב"ם נראה שצריך לפרש דר"י לאחמורי מכולהו אתא דלאחרים בטובה או להערים ולמכור את שלו אסור ולא שרי אלא אם כן אין לו מה יאכל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ודווקא תפילין ומזוזות משום מצוה וכו' אבל שאר ספרים אסור וכו' פשוט הוא וכבר כתבתי בסמוך דין כתיבת ספרים והגהתן: כתב סמ"ק אסור לכתוב במועד ספרים תפילין ומזוזות אבל כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו ובירושלמי מפרש רב בד"א להניח פי' להניחם אחר המועד אבל להניחם במועד אפי' להניחם לאחרים יכול לכתבן עכ"ל. ולדברי האומרים דאסור להניח תפילין בח"ה יפרשו הירושלמי דה"ק בד"א להניח כלומר להניח בקרן זוית כדי למוכרם אבל אם אין לו או לחבירו תפילין וצריך להם כדי להניחם במוצאי י"ט יכול לכתבן: כתבו התוספות (שם) בעשיית תפילין וציצית לא איירי במתני' ושמא אין אסור כי אם בכתיבה וטוויה עד כאן:

סעיף קטן ד

מותר לטוות תכלת לציציותיו וכו' שם במשנה טווה על ירכו תכלת לציציתו ופירש"י על ירכו אבל לא בידו בין אצבעותיו ובפלך כדרך חול ובגמרא ת"ר טווה אדם על ירכו תכלת לציציתו אבל לא באבן דר"א ופירש"י אבל לא באבן. שתולה בחוט כדי שיוכל לשזרו יפה וחכ"א אף באבן ר"י אומר באבן אבל לא בפלך וחכ"א בין באבן בין בפלך ואסיקנא הלכה בין באבן בין בפלך ומשמע דה"ה דלא בעי שינוי דעל ירכו אלא טווה כדרכו ולזה סתם רבינו וגם הרמב"ם בפ"ז סתם וכתב וטווה תכלת לבגדו וכ"כ בהגה' אשיר"י דבלא שום שינוי שרי וכ"כ רבינו ירוחם. וכתב עוד בהגהות דאיכא למימר דוקא תכלת שהוא דבר מועט אבל כל חוטין של ציצית לא וצריך שינוי. וכתב עוד שם וכל הני דשרי לכתוב ולטוות דווקא בשלא כיון מלאכתו במועד ורבינו ירוחם כתב וז"ל טווה ציצית לטלית ומתקנו בח"ה דכיון דציצות נוהג בח"ה מותר. ומשמע מדבריו דבכל חוטין של ציצית קאמר דשרי וכן נמי משמע דאפי' כיון מלאכתו נמי שרי דכיון דדבר מצוה הוא ליכא למקנסיה:

סעיף קטן ה

מותר לכתוב חשבונותיו ולחשב יציאותיו תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק אלו מגלחין וכתב הרמב"ם בפ"ז דטעמא מפני שכתיבות אלו אין אדם נזהר בתיקונן מאד ונמצאו כמעשה הדיוט והרשב"א כתב בתשובה דטעמא משום שמא לא יזכור ויאבד ממונו. וה"ה כתב בשם הרמב"ן דטעמא מפני מלאכת הדיוט וצורך המועד הותרו. וי"א משום דבר האבד ואינו נראה עכ"ד והם כדברי רבינו ובהשגות פירש משום דבר האבד ודברי רבי' והרמב"ן עיקר עכ"ל והראב"ד גם הוא כתב דמשום צורך המועד התירו לכתוב חשבונותיו ויציאותיו ולא כתב דטעמא משום דבר האבד אלא באיגרות הרשות. ונ"ל שלדעת הרמב"ם צ"ל שאם אינם לצורך המועד אע"פ שמעשה הדיוט הוא לא היו מתירין חכמים וכמו שנתבאר בסי' תקמ"א גבי ההדיוט תופר כדרכו ומיהו לדברי הרשב"א דמפרש טעמא משום דבר האבד אפי' אינם לצורך המועד שרי: כתב הרוקח סי' ש"ח רבינו שמריה התיר לכתוב משכונות בחולו של מועד ע"י שינוי משום דדבר האבד הוא ואע"ג דאמרי' בתוס' כותב אדם חשבונותיו ויציאותיו במועד י"ל יציאותיו שיש לו להוציא והכל משום שמחת י"ט אבל משכונות לא ואפ"ה משום דבר האבד מותר ע"כ והכלבו התיר לכתוב מזכרת חובותיו של מעות שהלוה לעו"ג ולא הצריך שינוי וכן נראה מדברי הרמב"ם שנתן טעם מפני שאין אדם נזהר בתיקונן ולדברי הרוקח קשה שהרי דבר האבד א"צ שינוי כמו שנתבאר בפי' תקל"ז:

סעיף קטן ו
וכותבין גיטי נשים וקדושין וכו' עד ואיגרות רשות משנה שם (יח:).

סעיף קטן ז
ומ"ש איגרות של רשות פי' שאלת שלום שאדם שולח לחבירו כן פירשו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וכן פירשו בירושלמי וטעמא דשרי למיכתב כל הני כתב הרמב"ם בפ"ז דאגרות של רשות מפני שאין אדם נזהר בתיקונן מאד והו"ל כמעשה הדיוט והראב"ד כתב דטעמא משום דשמא לא יזדמן לו מוליך הכתב כלומר והוי דבר האבד וה"ה כתב בשם הרמב"ן דטעמא משום דמעשה הדיוט הן דכל הדיוט כותב כפי מה שיזדמן לו ולפיכך א"צ שינוי וגיטין ושוברות ומתנות כתב הרמב"ם דטעמא דשרו משום דכצרכי רבים הם וכתב ה"ה רש"י ושאר מפרשים פירשו שהוא משום דבר האבד וכתב רש"י גיטין שרוצה לצאת בשיירא ואם אינו כותב תשב זאת עגונה נראה מדבריו דהא לאו הכי אסור וקשה דהא מתני' סתמא מתני' ובודאי דבכל גוונא שרי וכן עיקר עכ"ל. ולי נראה דאפשר דרש"י נמי בכל גוונא שרי אלא דיהיב טעמא שמפני שאפשר לבא לידי עיגון התירו לכתוב כל גיטין. ובאינך כתב הרמב"ם דטעמא דשרו מפני שהם דברים דשייכי לב"ד וכשם שמותר לדון כך מותר לכתוב כל הדברים דשייכי לב"ד והתוס' כתבו דכל הני הוי דבר האבד פן ימות הנותן או העדים או ב"ד או תלך למדינת הים וכ"כ נ"י ורבינו ירוחם: כתב בתשובת ריב"ש בשם הר"ן כל דבר המזדמן תדיר אע"פ שבכל פעם ופעם הוא דבר פרטי נראה דצרכי רבים נינהו מדתנן בריש מ"ק ועושין כל צרכי הרבים ואמרו עלה בירוש' אלו הן צרכי הרבים דיני ממונות ודיני נפשות ודיני מכות וכו' והטעם מפני שצורך הרבים הוא להעמיד המשפט ולנהוג בדברים הללו וכן מה ששנינו ואלו כותבין במועד גיטין ושוברות וכו' כ' הרמב"ם שהטעם מפני שכל אלו צרכי רבים הם ע"כ והא דכותבין קידושי נשים משמע בגמרא דבין שטר קידושין שכתב בו הרי את מקודשת לי בין שטרי פסיקתא שרי וכ"כ רבינו ירוחם וכתב סמ"ק אבל שטר כתובה שט"ח הוא ואסור לכותבו המועד והכלבו כתב בשם ה"ר דוד בר לוי אית דמוכחי מדיכול להחזיר גרושתו דמי שנשא ערב הרגל מותר לכתוב כתובה ולחתמה בח"ה דהא מחזיר גרושתו עביד לה כתובה ויש לדחות דדלמא על כתובה ראשונה החזירה ויש להתיר מטעם דבר האבד שמא יצא ערעור בהסכמת תנאיהם עכ"ל:

סעיף קטן ח
ומ"ש רבינו שיש מפרשים אגרות של רשות שטרי ממשלה כלומר כתב צווי השלטון דרשות הוא שלטון כמו (אבות פ"ה) אל תתוודע לרשות כך פירש"י וכ"כ בהגהות מיימון בשם בה"ג והשאלתות: וכתב עוד בהגהות אבל שאר כתבים כותב שלא כדרכן וכן היה

נוהג הר"מ להחמיר וכותב ע"י אותיות שבורות וחתוכות עכ"ל והתוספות והמרדכי כתבו לאסור לכתוב אגרות ואפי' על יהודי שהיה תפוס כתבו התוספות שהתירו בדוחק לכתוב ובהגהת אשיר"י כתבו לכתוב מצרכיו לשלוח לחבירו ליכא מאן דשרי ומה שנוהגין לכתוב אגרות בעיגול איסור גמיר הוא עכ"ל: ותרומת הדשן כתב בשם אחד מהגדולים שמותר לכתוב לחבירו ע"י שתופס הקולמוס בין האצבע והגודל ומאחר ששינה בשעת הכתיבה אינו חושש בתיקונו ומותר אע"פ שלמשתלח אין ניכר ששינה: כתוב עוד בת"ה על צבור המבקשים לשלוח אחר מנהיג או אחר ש"צ לשוכרו על זמן לאחר המועד דלא שרי למכתב אע"פ דלצרכי רבים הוא משום דלא התירו צרכי רבים שלא לצורך המועד אלא בדבר שאינו מעשה אומן ואין דבריו מחוורין כלל דמשמע ודאי דלא חשיבא כתיבה מלאכת אומן אלא כגון כתיבת סת"מ אבל כתיבת אגרות ודאי מעשה הדיוט הוא וכמ"ש בשם הרמב"ן ז"ל וכיון שכן אפילו לדברי האוסרים לכתוב אגרות שלום במועד כל שהוא לצורך רבים שרי אפי' שלא לצורך המועד ואפי' אם כוונו מלאכתם במועד: כתב בספר תולדות א"ו בסימן נ"ד כלשון הזה מצאתי בגליון שמתיר ר"ת לכתוב בח"ה בכתיבת משיט"ה שהיא כתיבה דקה בלא שינוי שהרי לא נתנה בסיני רק כתיבה גסה כדאמרינן (שבת קג:) בתיקון סופרים וכתבתם כתיבה תמה בעינן דהיינו גסה עכ"ל וכ"כ בא"ח ואין זה ברור בעיני: ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והראב"ד והרמב"ן ז"ל מסכימים להתיר לכתוב אגרות שלום וירושלמי הוי סייעתייהו הכי נקטינן ואפי' בלא שינוי מותר מדלא הוזכר בדבריהם והמרדכי כתב בפשיטות האלפסי מתיר לכתוב כתבי' בלא שינוי. ונראה דכל כתבים מותר לכתוב בין של שאלת שלום בין של פרקמטיא ואפי' אינה אבודה ולאפוקי מחלוקת האגור שהרי סתם התירו ולא חלקו וכן נהגו:

סעיף קטן ט

אין כותבין שטרי חוב וכו' משנה פ' אלו מגלחין (מועד קטן יח:) אין כותבין שטרי חוב במועד אם אינו מאמינו או שאין לו מה יאכל ה"ז יכתוב ופירש"י אם אינו מאמינו המלוה ללוה או שאין לו מה יאכל לסופר ואע"ג דבירושל' הקשו על זה ואמרו אם אתה אומר כן נמצאת מתיר את האומנות במועד אלא אם אינו מאמינו למלוה או שאין לו מה יאכל למלוה הבאה גמרא דידן פליגא עליה שהרי התירו כל מלאכה משום פועל שאין לו מה יאכל כתבו התוספות אין כותבין שטרי חוב פירש בתוספתא ה"ה שטר מכירה דהא בהדי אלו כותבין במועד לא חשיב שטר מכירה ול"נ דהא דלא קתני משום דאין כותבין שטר מכירה אלא על הקרקע ואמרינן לעיל אין מוכרין בתים אלא לצורך המועד ולצורך

המועד פשיטא דשרי וה"ה אם מכר קודם למועד ועתה רוצה לכתוב דשרי במועד דהא נמי דבר האבד רק אם היה לו אונס ולא היה יכול לכתוב קודם המועד עכ"ל: כתוב בספר ת"ה תניא בתוספתא אין כותבין כתב אריסות וקבלנות במועד ר"י מתיר שמא יקדמנו אחר פי' בשקבל השדה קודם לכן התיר ר"י כדי שלא יחזרו בהם דקודם כתיבת שטר שניהם חוזרים עד שירד לתוכה ואפ"ה אסר ת"ק והלכה כמותו עכ"ל:

סעיף קטן י

יש מתירין לכתוב ע"י שינוי וכו' בסמוך כתבתי בשם הגהות אשיר"י שאסור לכתוב בעוגל והתוס' כתבו בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יט.) מה שנהגו לכתוב בעוגל לא מצינו היתר גם ע"י היפוך שהוא נקרא מצד א' לא היו מתירין וגם אי לא אסור משום מלאכה הא אסרינן אפי' טרחא דלאו מלאכה מיהו נהגו לומר דמתני' לא איירי ע"י היפוך ויש כותבין ע"י חלוק האות וכך היה נוהג רבי זקני והיו"ד שא"א שהיה כותב בכתב היפוך עכ"ל וגם המרדכי כתב שאסור לכתוב בעיגול משום דלכל הפחות יש אות א' כתובה כהוגן אבל נהגו לכתוב אותיות חתוכות ופסוקות וקטועות ואף כי לא מצינו שהתיר התלמוד על ידי שינוי אולי אין זה כתיבה ואין כח לאסור וגם הגהות מיימון כתבו בפ"ז מהלכות י"ט בשם סמ"ק שיש לאסור שלח לכתוב על ידי שינוי בעיגול אלא צריך לעשות בכל אות ואות שינוי אותיות חתוכות ושבורות באמצעיתן והיו"ד יעשה אותה כעין עיגול קטן עכ"ל:

סעיף קטן יא

וא"א הרא"ש כתב תשובת שאלה בח"ה והתיר לי להעתיקה דחשיב דבר האבד ובתשובת הרא"ש כלל רביעי כתוב פסק אחד על ענין הזכרת גשם בפסח שרצה הרא"ש שיזכירו ולא קבלו ממנו וכתב בסופו לא הייתי כותב בחול המועד כי לא הורגלתי בכך אלא שצורך שעה הוא מפני חילול שמים וגם יש בדבר הזה קצת לצורך המועד ע"כ ונראה שאותו פסק הוא שהתיר לו להעתיק לפי שהיה רוצה לשלחו למקום אחר ואם לא היה נשאר ההעתק בידו היה דבר האבד ולאותו פסק קורא תשובה לפי שהוא משיב על החולקים עליו דאי לא תימא הכי אלא שתשובה אחרת היתה צריך לתת טעם להרא"ש עצמו למה כתבה בחול המועד אח"כ מצאתי בתשובות הרא"ש כלל כ"ג בלשון הזה כתב תשובה על שאלה בח"ה מפני שהיה השליח ממתין לה והתיר אף להעתיקה עכ"ל הרי שנתן טעם למה כתב התשוב' במועד מפני שהיה השליח ממתין לה כלומר ולא היה השליח רוצה להתעכב עד אחר המועד ומפני כך חשיב לה דבר האבד דשמא אח"כ לא ימצא ביד מי ישלחנה אי נמי שהשאלה היתה דבר שיש בו צורך המועד: וכתוב בהגהת סמ"ק מצאתי כתוב דמותר לכתוב קידושין בחולו של מועד ונ"ל ראיה מהא

דפריך בפרק ב' דתמורה (יד:) והא א"ר אבא א"ר יוחנן כותבי הלכות כשורפי תורה וכו' דלמא מלתא חדתא שאני פי' דבר חדש וירא שמא ישכחנו אלמא דאפי' בזמן שנאסרת הכתיבה בדברים שבע"פ הותרה בדבר של חידוש גם בחש"מ נתיר מטעם זה לכתוב דברים שהם חדשים אצלו וירא שמא ישכח עכ"ל ובתשו' הרשב"א (ח"ג סי' רע"ג) כתוב שאלת אם מותר לכתוב חשבון תקופות בחולו של מועד כמו שמותר לכתוב חשבונותיו כדאיתא בתוספתא דמשקין משום דכדבר האבד דמי שמא ישכח חשבונות שבינו לבין אחרים ואמרינן שבתוס' מדקדקים מאותה תוספתא שאם שמע מרבו דבר חדש או עלה בידו עיון או סברא ומתייראי שמא ישכחנו שמותר לכתבו תשובה מסתברא שאפי' היה כדברי התוס' שאמרת בכתיבת התקופות אסור דחשבונות של הוצאות ודבר עיון מחודש בהלכה הוי כדבר האבד שמא ישכח אבל חשבון התקופות ידוע הוא למי שבקי בחשבונות התקופות ואין זה מוציא מלבו דבר מחודש ואין זה אלא כמי שכותב מה שמקובל על פה או כמי שכותב ומעתיק אחד מהספרים. גם במ"ש התוס' אני מסתפק זה כמה ואף בימי רבותי נ"ע מפני שאמרו אין מגיהין אות אחת ואפילו בספר העזרה ולמה לא ניחוש שמא ישכח וכל הספרים נגיה מטעות שמא ישכח ועוד דמצוה איכא משום ואל תשכן באהליך עולה (כדאיתא כתובות יט.) ויכתוב אדם פירושיו וחידושיו ועושה אדם חיבוריו וכותב ונמצא עושה מועדיו חול ויכתוב תפילין לאחרים דהא איכא מצוה אלא מסתברא לי שלא אמרו אלא ביציאותיו וחשבונותיו שבינו לבין אחרים שהכל תלוי בזכרון שמא לא יזכיר ויאבד ממונו אבל חידוש ששמע או שעלה בידו בעיונו זו באובנתא דליבא תלי ולאחר המועד עשוי הוא לחזר אחר שמועותיו ויבין כמו שהבין מתחלתו וכן אם מתייראי שמא ישכח ישנה בעל פה פעמים הרבה כדי שיהא שגור בפיו כמ"ש (מגילה ז.) תנא מיניה מ' זמנין ודמיא כמאן דמנחא בכיסתיה וכדרך שהיו עושים לזכרון עד שלא נכתבה המשנה והגמ' וכן הטעם בהגה' ספרים עשוי הוא לחזור ולראות בהם ולהגיה עכ"ל ועל מ"ש רבינו שהרא"ש התיר לו להעתיק תשובת שאלה נראה שהוא סובר כדברי התוס' ושלא כדברי הרשב"א ולפי מה שנתן הרמב"ם טעם לכתיבת חשבונותיו מפני שכתיבות אלו אין אדם נזהר בתקונן מאד ונמצאו במעשה הדיוט אפשר דה"ה דשרי לכתוב דבר חידוש שאין אדם נזהר מאד בתיקון כתיבתו שאין כוונתו אלא שלא תשכח מפיו וגם רבי' ירוחם כתב וז"ל אם שמע דבר חידוש ורוצה לכתבו כדי שלא ישכח מותר או להעתיקו אם לא ימצא להעתיק אחר המועד דאין לך דבר האבד גדול מזה וכ"כ רבינו פרץ זולתי שהיה הוא מחמיר על עצמו והיה כותבו בשינוי עכ"ל: כתב הרוקח לתקן קונטריסין לכתוב אחר המועד אסור ז"ל א"ח י"מ ספר

העזרה ספר שקורא בו כ"ג בי"ה ועל זה אין מגיהין אותו במועד לפי שאינו צריך עד יה"כ הא אם צריך לקרות בו מגיהין אותו במועד בין במקרא בין בתלמוד שאין לך דבר האבד גדול מזה כ"כ הריטב"א בשם רבותיו וכן נראה הלכה למעשה ובלוחות של שעוה מותר לכתוב לד"ה לפי שאינה נקראת כתיבה והראב"ד כתב מותר לכתוב לאחרים בחנם: ולכתוב שמועות וקושיות ותירוצים נראה שמותר דהוי כדבר האבד שמא ישכח וכן נראה שמותר להגיה ספרים בחנם שמא לאחר י"ט לא יהיה לו פנאי והרשב"א כתב שאם הרב עומד שם לאחר המועד אסור שהרי יכול לשאלו עכ"ל:

סעיף קטן יב

דנין בח"ה בין דיני ממונות וכו' כל זה ברייתא בר"פ אלו מגלחין (מועד קטן יד:) ומבואר בירושלמי דהוא משום צרכי רבים כתב המרדכי בס"פ מי שהפך שהתיר ראבי"ה לקבול בשביל חובותיו במועד והביא ראיה מדאמר בירושלמי קובלין לרשות שהוא שליט על בולי. [בין דיני נפשות כו' פי' בזמן שהיו הסנהדרין בלשכת הגזית ודנים דינים כאלה]:

סימן תקמו

סעיף קטן א

אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מייבמין משנה בפ"ק דמ"ק (ח:) ונאמרו בגמרא כמה טעמים בדבר וחד מינייהו מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו וכתב הרמב"ם זה הטעם ורבינו כתב בטור אבן העזר סי' ס"ד וטעמא דאין נושאין נשים במועד משום דאין מערבין שמחה בשמחה או משום ביטול פריה ורביה פי' שלא ישהא לישא עד המועד לפיכך מותר לישא בערב המועד עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומותר לארס ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יח:) אמר שמואל מותר לארס במועד ותנא דבי שמואל מארסין ואין כונסין ואין עושין סעודת אירוסין וטעם משום דאירוסין בלא סעודה ליכא שמחה כדאיתא בפ' החולץ (יבמות מג:) וכתב הריב"ש בתשובה (סי' רס) אפי' יעשו ריקודין ומחולות אין זו שמחה האסור במועד ואפי' אם הארוס עושה סעודה עם ריעיו כל שאינה בבית ארוסתו לא ממעיט מושמחת בחגך ולא באשתך וכ"כ רבינו האיי והריא"ג וכן לסעוד החתן בבית חמיו שלא בשעת אירוסין נמי שרי עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומותר להחזיר גרושתו משנה בפ"ק דמ"ק (ח:) ופירש"י משום דאינה שמחה כ"כ:

סעיף קטן ד
ומ"ש מן הנשואין ולא מן האירוסין כ"כ שם התוס' והרא"ש ונ"י בשם הירושלמי והטעם פשוט דמאחר שלא כנסה עד עתה שמחה היא לו והרי"ף והרמב"ם לא הזכירו הירושלמי הזה ולא ידעתי למה:

סעיף קטן ה
ומ"ש ובערב המועד הכל מותר ברייתא שם כל אלו שאמרו אסורין לישא במועד מותרים לישא ערב הרגל ומיישב התם (ט.) דלא תקשי מברייתא לכל הטעמים שנתנו למה אין נושאין נשים במועד ומ"ד דטעמא מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו משני עיקר שמחה חד יומא הוא כלומר עיקר שמחה דנשואין ביום ראשון דנשואין: כתב הרמב"ם אין נושאין נשים ולא מייבמין במועד וכו' ומארסין נשים במועד ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין ולא סעודת נשואין שלא יערב שמחה אחרת בשמחת החג נראה מדבריו שאפי' נשא אשה קודם המועד לא יעשה סעודת נשואין במועד ומיהו יש לדחות דדוקא בנושא אשה במועד וכגון שהחזיר גרושתו קאמר שלא יעשה סעודת נשואין אבל מי שנשא ערב מועד מותר לעשות סעודת נשואין במועד וכן נראה מדברי רש"י שפי' אהא דתניא כל אלו שאמרו אסורים לישא במועד מותרים לישא ערב הרגל כלומר מותר לישא לכתחילה ואע"ג דז' ימים של סעודה היו ברגל וכ"מ מדברי הגה"א בפ"ב דסוכה וכ"נ מדברי הריב"ש בתשובה והרשב"א כתב בתשובותיו שאלת הא דאמרי' אין נושאין נשים במועד ומותר לישא ערב הרגל משום דעיקר שמחה חד יומא אי דוקא בשאכלו סעודה ראשונה מסעודת נשואין ערב הרגל משום דאין שמחה אלא במקום סעודה או אפילו לא אכל אלא בנשואין לחוד תשובה נראין הדברים בין עשה סעודה בין לא עשה סעודה שעיקר השמחה הן הנשואין ואין מערבין אותה שמחה עם שמחת הרגל אבל הסעודה טפלה היא לעיקר השמחה וזהו שאין עיקר השמחה אלא יום אחד שהוא תחלת הנשואין ואע"פ ששמחין בסעודת הנשואין כל שבעה ומצוה נמי הוו שעליהם פטרו את החתן ואת השושבינים מן הסוכה עכ"ל ובתשובה אחרת כתב מי שנשא אשה עי"ט ובאו פנים חדשות אם צריך לחזור ולברך ז' ברכות תשובה אסור לעשות סעודת נשואין במועד כדאיתא בפרק אלו מגלחין ומיהו אם באו לו פנים חדשות מעצמן אפשר שמברכין לפי שחתן טעון ברכה כל שיש פנים חדשות וכיון שבאו פנים חדשות אפשר לומר שאין מבטלין הברכה מפני שמחת מועד. ובתשובה אחר כתב לכנוס בערב י"ט מותר כדאמרינן פרק אלו מגלחין ודקשיא לך שהרי עושין סעודה כל ז' לשם חופה ומערבין שמחה בשמחה כבר הקשו כן שם ופריקו למ"ד משום פריה ורביה לחד יומא לא משהי נפשיה למ"ד משום שמחה וכן משום טרחא עיקר שמחה ועיקר טרחא חד יומא עכ"ל

וכיון שהוא עצמו כתב להתיר וכדברי רש"י ומידי דרבנן הוא נקטינן לקולא ומותר לזמן קרואים לעשות סעודת נשואין במועד כיון שנשא ערב הרגל וכן נהגו: כתבו התוס' שם (ח:) דסעודת ברית מילה מותר לעשות בח"ה דליכא שמחה כדאמרי' פ"ק דכתובות דלא מברכין שהשמחה במעונו משום דאית ליה צערא לינוקא א"נ כיון שזמנו קבוע אין לבטל זה מפני זה וכ"כ בהג"א פ"ב דסוכה בשם א"ז: וכתבו עוד התוס' אבל סעודת פדיון הבן צ"ע אם מותר לעשות במועד ואין לומר הא זמנה קבוע תינח בזמנה שלא בזמנה היאך יהא מותר וכ"ל דקי"ל כרב אשי דדריש בפ"ק דחגיגה בחגך ולא באשתך ואינו אסור לערב שמחה בשמחה ועי"ל דלא חשיב שמחה בשמחה כי אם סעודת נשואין לבד עכ"ל:

סעיף קטן ו

עושה אשה תכשיטיה בח"ה משנה בפ"ק דמ"ק (שם.):

סעיף קטן ז

ומ"ש כגון כוחלת ופוקסת וכו' עד סוף הסי' ברייתא שם (ט:): תנן התם (ח:) עושה אשה תכשיטיה במועד ר' יהודה אומר לא תסוד בסיד מפני שהוא נוול לה ובגמ' (ט:) תניא מודה ר"י בסיד שיכולה לקפלו במועד שטופלתו במועד שאע"פ שמצירה היא עכשיו שמחה היא לאחר זמן ומשמע דת"ק שרי אע"פ שאינה יכולה לקפלו במועד והלכה כמותו וכן פסקו הגה"א בשם א"ז אבל הרמב"ם כתב טופלת עצמה בסיד וכיוצא בו והוא שתוכל לסלקו במועד וכתב ה"ה שאפשר שסובר דת"ק לא פליג אדרבי יהודה וסמ"ג כתב כדברי הרמב"ם כתב עוד הרמב"ם מעברת אשה שער מבית השחי ומבית הערוה בין ביד בין בכלי וטעמו מדתניא התם מעברת סכין על פניה שלמטה.

סימן תקמז

סעיף קטן א

חול המועד אסור בהספד ובתענית הלכך אין מביאין את המטה ברחוב העיר שלא להרבות בהספד משנה בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כז.) אין מניחין את המטה ברחוב שלא להרגיל את ההספד וכתב נ"י מפני שאסור להרגיל אלא לכבוד ת"ח לפיכך אין מוליכין המת בבה"ק במועד עד שיהיה כל החבר מתוקן ומזומן:

סעיף קטן ב

ומ"ש והנשים מענות וכו' שם במשנה (כח:) נשים במועד מענות אבל לא מטפחות בראשי חדשים בחנוכה ובפורים מענות ומטפחות אבל לא מקוננות איזהו הענוי שכולן עונות כאחת קינה שאחת מדברת וכולן עונות אחריה וכתב רבינו בהלכות אבל דה"מ

לאינש דעלמא אבל לת"ח מענות ומקוננות כדרכן בחול וה"מ בפניו אבל שלא בפניו לא ויתבאר בסמוך ושם יתבאר דיום שמועה כבפניו דמי:

סעיף קטן ג

ואפי' כל ל' יום לפני המועד אסור להספיד וכו' משנה בפ"ט דמ"ק (ד' ח.) לא יעורר אדם על מתו ולא יספידנו קודם לרגל שלשים יום ובגמרא (שם) מאי לא יעורר על מחו אמר רב כד הדר ספדנא במערבא אמרי יבכון עמיה כל מרירי ליב' ופי' בנ"י כד הדר ההוא ספדנא בעיר וצועק שיבכו עמו כל מרי נפש כי הוא יודע לספוד כהוגן ומי שהיה לבו דוה עליו הולך וסופד על קרובו וכתב רבינו ירוחם פי' לא יעורר לא ישכור ספדן לעורר על מתו שמת זה כמה ימים והראב"ד פי' מת לו מת במועד לא יעורר אחרים שהם מרי נפש על קרוביהם שמתו שיבכו עמו וז"ל סמ"ג שנינו שאסור לאדם שיספוד על מתו קודם הרגל ל' יום כדי שלא יבא הרגל והוא נעצב ולבו דואג ומזכיר אלא יסיר הדאגה מלבו ויכוין לבו לשמחה ואיתא תו בגמרא מ"ש ל' יום אמר רב כהנא ואמרי לה א"ר יהודה אמר רב מעשה באדם שכנס מעות לעלות לרגל ובא ספדן ועמד על פתח ביתו ונטלתן אשתו ונתנתן לו ונמנע ולא עלה באותה שעה אמרו לא יעורר אדם על מתו ולא יספידנו קודם לרגל ל' יום ושמואל אמר לפי שאין המת משתכח מן הלב ל' יום מאי בינייהו איכא בינייהו דקעבדי בחנם ופירש"י שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום. כלומר כיון דמת אינו משתכח מן הלב ל' יום אי מספידו פחות מל' יום לפני הרגל אתי למיספד ברגל דעדיין לא שכחו וכתבו התוס' נראה דהלכה כרב באיסורי ואפי' לשמואל י"ל דלא אסירי אלא ע"י ספדנא אבל הוא עצמו שרי דיותר מתאפק מצערו ע"י צעקה וישמח אחר זמן והרא"ש כתב וז"ל כתב הרי"ץ גיאת כיון דטעמא משום עליית הרגל שרי והקשה הר"'מ א"כ לימא איכא בינייהו בזמן הזה אלא אף בזמן הזה אסור אי משום דכל דבר שבמניין צריך מניין אחר להתירו משום דלאו דוקא משום עליית רגל אלא נמי משום שמחת הרגל שאדם מקמץ מעות לצורך המועד אתי לבטולי משמחת הרגל והראב"ד כתב וקי"ל כשמואל דגרסינן בירושלמי לא יעורר אדם על מתו איזהו העורר מזכירו בין המתים לא יספידנו קודם לרגל ל' יום העושה לו הספד בפני עצמו הדא בישן אבל בחדש מותר אי זהו חדש תוך ל' יום ישן אחר ל' יום כלומר אם מת לו מת בתוך ל' יום אפילו ערב הרגל מותר לספדו כדרכו מפני שהמרירות כבר הוא בלבו על מיתת המת ואין בו תוספת מפני ההספד מזה נראה דמפני צער המועד היא כשמואל והרמב"ן ז"ל כתב כיון דקי"ל דהלכתא כרב באיסורי אין לשנות כל זה מפני שיטת הירושלמי אי אתיא כוותיה דשמואל ול"נ כיון דבחד לישנא אמר רב כהנא לסמוך על הירושלמי דהאי

לישנא עיקר ואין אנו צריכין לסתור הכלל שלנו עכ"ל וכתב ה"ה שכן דעת הרשב"א לפסוק כרב אבל הרמב"ם בפ"ז מהל' יום טוב פסק כשמואל וכן כתב בפרק י"א מהל' אבל ושם כתב בד"א במת ישן אבל אם מת בתוך ל' יום סמוך לחג מעורר וגם הרמב"ן כתב בת"ה דמת חדש בתוך ל' יום לד"ה מותר ונ"ל שלא נאמרו דברים הללו אלא לפי מנהגם שהיו הולכים להספיד מתיהם באמצע השנה או אחר תום השנה לעורר בכי ויללה שאותו העצבון והצער אינו נשכח מלבו עד ל' יום אבל מה שנוהגים בזמן הזה שבתשלום השנה סופדים את המת ומזכירים נשמתו אף לדברי שמואל שרי דאין זה עורר שלא ישכח מן הלב ל' יום אדרבא דעתם להפסיק ע"י כך אבלותם שהרי קודם לכן לובשים שחורים ואח"כ מסירים אותם ולובשים מחלצות ונראה דמי שבאה לו שמועה אפי' רחוקה בתוך ל' קודם לרגל מותר לסופדו דהו"ל כחדש דקאמר בירושלמי דשרי שהטעם שכתב הרא"ש שייך גם בזה שהמרירות כבר היא בלבו על מיתת המת ואין בו תוספת מפני ההספד:

סעיף קטן ד

אין קורעין בח"ה ולא חולצין כתף ולא מברין אלא קרובים של מת וכו' משנה בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כד:) אין קורעין ולא חולצין ולא מברין אלא קרוביו של מת ואין מברין אלא על מטות זקופות וכתב הרא"ש בשם הראב"ד כל הני במועד דוקא שאין רשאין לקרוע על מת במועד אלא דוקא קרובים הראויים להתאבל והכי מפרש לה בירושלמי וכן חליצת כתף ולהברות ברחבה אינם במועד אלא בקרוביו של מת ואין מברין את האבל במועד בתוך ביתו אלא על מטות זקופות ואפי' מי שלבו גס בו אפי' קרוביו ממש שאין כפיית המטה נוהגת ברגל כלל וכ"כ ראבי"ה דמתניתין איירי במועד דגרסי' בירושלמי על משנה זו ובלבד קרובים הראויים להתאבל תניא חכם שמת הכל קרוביו ואפילו קרובים שאינם ראויים להתאבל כהדא דרבי בון דמך במועדא ולא עבד ליה רב מנא חסדא אמרי צפוראי עד מית סנאה בתר מועדא עביד ליה יקרא על ואמר קדמיהן הדא דתניא חכם שמת הכל קרוביו בהינון דהוון גביה אנן לא הוון גביה וכיון דמתניתין איירי במועד שמעינן דיש קריעה במועד ושמעינן נמי דעושין הבראה במועד והר"ם מארץ האי כתב דאין עושין הבראה בח"ה והביא ראיה מהירושלמי דגרסינן התם רבי תנחום דמך בחנוכה רב חסדא דמך ברישׁ ירחא עבדי להו איבריא סברין מימר דמדעתיה דרבי אמי אשכחין דלא מדעתיה דרבי אמי ויש לדחות שעשו הבראה ולא נמלכו בו ואפשר שאם שאלוהו לא היה מוחה ואפי' היה מוחה מאן לימא לן דהלכתא כוותיה דטפי מסתבר דהלכה כסוגיא דירושלמי דמוקי מתני' במועד וש"מ דהבראה

שריא בחול המועד עד כאן לשונו. וכתב המרדכי בה"ג כתב על מתו קורע ביום קבורה במועד ולא ביום שמועה אם שמע במועד וראבי"ה כתב דאפילו ביום קבורה לא יקרע בחה"מ ורא"מ כתב דאפי' ביום שמועה קורע בח"ה ודבריו נראין וכן משמע בירושלמי עכ"ל ובהג"מ כתבו ג"כ סברות אלו והסכימו לדברי האומרים דאפי' ביום שמועה קורע. ובסמוך אכתוב שכך הוא דעת הרא"ש לקרוע במועד ביום שמועה קרובה וכתוב בסמ"ג ובסמ"ק אומרים שרש"י קרע בח"ה אבל הבראה אין עושין דהוי פרהסיא ונראה דה"ה לקריעה וגם לאחר המועד כיון שעברה סעודה ראשונה עכ"ל וגם בתו' פרק אלו מגלחין כתוב שרש"י היה אומר שאין עושין הבראה ברגל הואיל דליכא אבילות ולאחר המועד נמי לא יעשוה הואיל ובטלה סעודה ראשונה והמרדכי כתב י"א דהיכא דצריך למנות ז' אחר הרגל נראה לומר דצריך לעשות הבראה כדאמרינן אכילה ראשונה אינו אוכל משלו והרי הוא מתחיל עכשיו אבילותו וכן הדין אם שמע שמועה בשבת ויש חולקין כיון דנדחה יום ראשון אין מברין ע"כ ובהגה"מ הסכימו לדברי האומרים דמברין בח"ה ודברי הרמב"ם בפ"ו מה' י"ט כדברי הרא"ש ז"ל וכך הם דברי הרמב"ן בת"ה וכתב דבין קרובים הראויים להתאבל בין כל המחוייבים קריעה קורעין במועד אבל לכבוד הרשות קתני מתני' דאין קורעין וכן נוהגין העולם לקרוע ולהברות בח"ה כדעת הרמב"ם והראב"ד והרמב"ן והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ה

חכם ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומרה הכל קורעין עליו וכו' (שם כה.) על הא דתנן אין קורעין ולא חולצין וכו' פריך בגמרא ואפי' חכם והתניא חכם שמת הכל קרוביו הכל קורעין עליו הכל חולצין עליו הכל מברין עליו ברחובה של עיר ל"צ דלאו חכם הוא ואי אדם כשר הוא חיובי מחייב למקרע דלאו אדם כשר הוא אי דקאי התם בשעת יציאת נשמה חיובי מחייב דלא קאי התם בשעת יציאת נשמה וכתב הרא"ש בשם הראב"ד חכם שמת הכל כקרוביו הכל קורעין עליו וכו' אפילו במועד דהא פריך אמתניתין דאיירי במועד ואפילו ביום שמועה איירי דאי בין מיתה לקבורה אפילו על אדם כשר דלאו חכם חייב לקרוע מדקאמר הכל כקרוביו אלמא דקרובים קורעין בח"ה אף ביום שמועה ודלא כה"ג שכתבו דמי שבאה לו שמועה קרובה אסור לקרוע ואחר המועד קורע ונוהג אבילות ע"כ וכן פסק ר"מ שמועה קרובה קורע בח"ה וכתב עוד ירוש' כשם שקורעין על החכמים כך קורעין על ת"ח איזהו ת"ח אמר חזקיה כל ששנה וכו' ובגמרא דידן בפ' אלו קשרים (שבת קיד.) אמר רבי יוחנן איזהו ת"ח כל ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומרה כתב הרמב"ן וכן לענין קריעה וכך מצינו בתשובה אמר ה"ר משה איזהו

ת"ח שאין מועד בפניו כל ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומרה ואפילו במסכת כלה עכ"ל הרא"ש:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בין בפניו בין שלא בפניו וכן מ"ש ואפי' ביום שמועה שאינו יום קבורה ואפי' לא קרע ביום שמועה יקרע בכל זמן שעוסקין בהספד וכו' ביום שמועה כמו בפניו דמי שם כי נח נפשיה דרב ספרא לא קרעו רבנן עליה אמרי לא גמרינן מיניה אמר להו אבייי מי תניא הרב שמת חכם שמת תניא ועוד כל יומא שמעתתיה בפומין בבי מדרשא סבור מאי דהוה הוה א"ל אביי תנינא חכם כ"ז שעוסקין בהספד חייבין לקרוע סבור למקרע לאלתר אמר אביי תניא חכם כבודו בהספדו וכתב הרא"ש בשם הראב"ד לא קרעו רבנן עליה וכו' פי' הראב"ד שלא היו שם בשעת מיתה וקבורה אלא אח"כ באו ולא קרעו עליו דאמרי לא גמרינן מיניה וקשיא לן אטו רב ספרא לאו אדם כשר הוה והלא הכל קורעין על אדם כשר אפילו בחולו של מועד וי"ל ה"מ הני העומדים שם בין מיתה לקבורה ואי לא לא מחייבי והם סוברים דחכם דינו כאדם כשר ותו לא אא"כ היה רבו אז בין בפניו בין שלא בפניו קורע ביום שמועה אפילו במועד א"ל מי תניא הרב שמת חכם שמת תניא וקאמר הכל כקרוביו בין בפניו בין שלא בפניו ואי תקשי לך הך ירושלמי שהבאתי לעיל ואמר קדמיהון חכם שמת הכל כקרוביו באינון דהוו גביה אנן לא הוינן גביה איכא למימר ההיא לא בקריעה איירי אלא בהספד וקי"ל דאין מספידין במועד אלא בפניו סבור מאי דהוה הוה כיון שלא קרעו ביום השמועה אע"פ שהוא בתוך ז' שוב אינו קורע דהא לאו שעת חימום הוא אמר להו חכם כל זמן שעוסקין בהספדו והוא תוך ז' או לפי מה שהוא ההספד עכ"ל: ומ"ש אבל בח"ה אין מספידין אלא בפניו שם (כז:) אמתני' דאין מניחין את המטה ברחוב אמר עולא אין מועד בפני ת"ח כלומר לענין הספד וה"מ בפניו אבל שלא בפניו לא ואסיקנא דיום שמועה כבפניו דמי וכתב הרמב"ם בפ' כ"א מהלכות אבל ויום שמועתו כבפניו הוא וסופדין אותו אע"פ שהיא רחוקה:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ואפילו לא קרע ביום שמועה יקרע כל זמן שעוסקין בהספד אפי' עוסקין בו יותר מז' ימים כגון בשאר ימות השנה לא ניתן ליכתב בהלכות אלו דאינו ענין לחול המועד אלא שמאחר שהתחיל לכתוב דיני ת"ח גמרם:

סעיף קטן ח

ומ"ש ועל רבו שלמדו חכמה או שהאיר עיניו במשנה אחת כגון חברים שלומדים זה עם זה קורעין בח"ה וכו' בס"פ ואלו מציאות (בבא מציעא לג.) אמרינן דת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעין זה על זה וכתב הרא"ש בפרק אלו מגלחין פירש"י דקורעין

זע"ז כדין רבו שאין מאחין לעולם דכל יומא שמעתתא דהדדי בפומייהו דאילו בקריעה עצמה אין חלוק בין חכם לרבו מובהק עכ"ל וכ"כ התו' והר"ן ונ"י ודלא כהרמב"ן שכתב בתורת האדם דמתאחה:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו גבי עומד בשעת יציאת נשמה דאפילו אם הוא חשוד בעבירות נמי קורעין עליו כ"כ שם הרא"ש בשם הר"מ ודלא כהר"י שאמר דהא דחייב לקרוע כשעומד בשעת יציאת נשמה ה"מ באדם שאינו רשע אבל באדם רשע וחשוד אין אדם חייב לקרוע:

סעיף קטן י

עושין כל צרכי המת בחוה"מ וכו' ברייתא בפ"ק דמ"ק: עושין כל צרכי המת גוזזין לו שערו וכו' ועושין לו ארון מנסרים המנוסרים מעי"ט רשב"ג אומר אף מביא עצים ומנסרן בצנעה בתוך ביתו וכתב הרי"ף והרא"ש והלכתא כרשב"ג דסתם לן תנא כוותיה וכ"פ הרמב"ם:

סעיף קטן יא

ומ"ש ובלבד שלא יקוץ אותם מן המחובר ירושלמי הכל מודים שלא יקוץ לו ארזים ואמרי' תו בירושלמי ודכוותיה לא יחצוב לו אבנים מן ההר היו חצובות מן ההר פלוגתא דר' יהודה ורבנן פי' היו חצובות מן ההר אלא שצריך לחלקן ולרבען או לחלוק אחד לשנים או לשלשה דומיא דארזים לנסר וכתב הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כתב בפ"ז דאין חוצבין אבנים לבנות בהם קבר וכתב ה"ה דאבנים חצובות מותר לחלקן דומיא דנסרים דקי"ל כרשב"ג ונ"י כתב היו חצובות אלא שהיו צריכים לחלק אחד לשנים או לג' דומיא דארזים לנסר פלוגתא דרבי יהודה ורבנן דפליגי במתניתין דלרבנן לא בעי עמו בחצר ולר' יהודה בעינן ואיכא למידק אמאי אסרינן לקוץ לו ארזים ושרינן למיגז ליה אסא וי"ל דאסא שאני שידוע לכל שהוא ראוי לחי להריח ולמת להעביר הזוהמא וליכא שום חשדא אבל ארזים אתי למימר לצורך בנין הוא קוצצן כ"כ נ"י בשם המפרשים ז"ל:

סעיף קטן יב

ומ"ש ומיהו דוקא בצנעא שיעשה הארון עם המת בחצר פי' שהמת שם כדי שיהיה ניכר שהוא לצורך מת ולא יאמרו שהוא עושה מלאכה בח"ה סתם מתני' היא בפ"ק דמ"ק (שם):

סעיף קטן יג

ומ"ש ואם המת אדם מפורסם וכו' ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש שם:

סעיף קטן יד

ומ"ש ובמקום שהיהודים דרים במקום א' וכו' כ"כ שם התוס' וכ"כ שם המרדכי והג"א בשם מהר"ם וכ"כ הר"ן בפ"ק דביצה וכ"כ הגמ"י וכ"כ סמ"ק:

סעיף קטן טו

אין חופרין כוכין וקברות בח"ה משנה שם אין חופרין כוכים וקברות במועד אבל מחנכין את הכוכין ועושה נברכת במועד ומפרש בגמרא כוכין בחפירה וקברות בבניין כיצד מחנכין אמר רב יהודא שאם היה ארוך מקצרו במתניתא תנא מאריך ומרחיב בו וכתב הרא"ש שאין חופרין כוכין פירוש להקבר לאחר המועד וכ"פ רש"י שהיה דרכן לחפור כוכין להיות מזומנים לצורך מתים שימותו דטרחא יתירה הוא ותמה הראב"ד אם לצורך אחר המועד הוא למה מחנכין אותו במועד. ופי' הראב"ד ז"ל דלקבור בו במועד איירי ואפ"ה אין חופרין אותו בתחלה במועד מ"ט משום דאפשר ליה בנברכת והוא הבקיע שהן הקברות שלנו ירושלמי עושין נברכת במועד זה הבקיע וכל שהוא תושב נקרא בקיע כי זה הבקיע אין עושין אותו קבר לעולם אלא לשעה כמו גר ותושב והיינו מהמערות דאמרן לעיל זה שמת במועד נותנין אותו לתוכו עד לאחר המועד שחופרין לו כוך או בונין לו קבר לפי כבודו ולא מסתבר כלל כפירושו כי גנאי גדול הוא למת לפנותו מקבר לקבר קודם שיתעכל הבשר וראוי הוא להתיר צורך קבורה יותר מהיתר דבר האבד ומה שתמה על החינוך תירץ הרמב"ן לפי שכוכין והקברות צרכי רבים הן רבי' שתו ורבים ישתו ובצרכי רבים כתבתי למעלה דאין עושין אותו בתחלה במועד בשאין צריכים להם במועד כמו שאין חופרין בורות שיחין ומערות של רבים במועד בשאין צריכים להם במועד אבל חוטטין אותם אף על פי שאין צריכים להם עד לאחר המועד והחינוך דמיא לחטיטת בורות עכ"ל וכ"ד הרי"ף שכתב על משנה זו פי' להקבר בהם לאחר המועד וגם הרמב"ם כתב בפ"ת אין חופרין קבר להיות מוכן למת שימות ואין בונין אותו אבל אם היה עשוי מתקנו במועד וכתב ה"ה טעם הדבר בשם הרמב"ן וכ"ד הר"ן בפ"ק דביצה וכ' בשם הרמב"ן דטעמא משום דכיון דצרכי רבים הן אע"פ שאינן לצורך המועד להתחיל בהן הוא דאסור אבל להרחיב שרי ואפי' בקבר של בני משפחה ואפי' של יחיד נמי אפשר דשרי דכיון דמצוה הוא התירו בו מקצת מלאכה אפי' שלא לצורך המועד כמו שהתירו בצרכי רבים וכ"ש שמא יצטרך לו במועד ואהא דתנן עושין נברכת כתב נ"י מותר לחפור לכתחלה נברכת של כובסין לפי שיש בה צורך לח"ה כדתנן ואלו מכבסין במועד כן פירש"י והגאונים ומפרש בדברי רש"י דטעמא משום דלית בה טרחא כולי האי וכתב ה"ה בפ"ח שהרא"ש והאחרונים הקשו על פי' זה ופירשוהו מענין קברות ופי' הרמב"ן שהוא תוספת חפירה לקבר העשוי כבר והותרה לצורך המתים שימותו ורבי' כתב לשון המשנה אבל ממ"ש סמוך לחפירת בורות ולא למטה בדין חפירות הקברות נראה שהוא מפרשה כפרש"י והגאונים והעיקר כפי' הרמב"ן ז"ל עכ"ל ובפירוש המשניות כתב

בהדיא הרמב"ם כפירש"י והגאונים ז"ל: אם אומרים צ"ה וקדיש בח"ה כתב רבי' בהל' אבל סימן ת"א: כתב הגה"מ בפ"ח מהי"ט גבי המלקט עצים מתוך שדהו וכו' מכאן כתב הר"מ דאין לתלוש עשבים ועפר במועד בבה"ק כמו שנוהגים לעשות בחול:

סימן תקמח

סעיף קטן א

כתב בה"ג מי שמת לו מת באחד מימי הרגל וכו' כ"כ הרא"ש בשמו בפ' אלו מגלחין וז"ל כתב בה"ג היכא דשכיב שכבא בי"ט ראשון או בי"ט שני או בחש"מ או ביום א' של ב' י"ט האחרונים לא נהיג אבילות עד דנפקו כולהו יומי טבי אבל יומא בתרא מיסלק סליק למנין ז' ימי אבילות אבל לא נהיג ביה אבילות כלל אבל אי שכיב ליה שכבא בי"ט שני של ב' ימים אחרונים נהיג ביה אבילות וסליק ליה למנין ז' דאתי עשה ודאי דיחיד ודחי עשה ספק דרבים דכתיב ואחריתה כיום מר והוה דאורייתא וי"ט האחרון ספיקא דרבנן וכ"כ הרי"ף שם ולטעמייהו אזלי דסברי דאבילות יום ראשון דאורייתא וכ"כ הרמב"ם פ"י מהל' אבילות וז"ל המקומות שעושין שני י"ט מונה הז' מי"ט האחרון אע"פ שאינו נוהג בו אבילות הואיל ומדבריהם הוא עולה לו מן המנין ומונה אחריו ו' ימים בלבד ומונה ל' יום מיום הקבורה הקובר את מתו בי"ט שני שהוא י"ט האחרון או בי"ט שני של עצרת נוהג בו אבילות הואיל וי"ט שני מדבריהם ואבילות יום ראשון של תורה ידחה עשה של דבריהם מפני עשה של תורה אבל אם קבר בי"ט שני של ר"ה אינו נוהג בו אבילות ששניהם כיום ארוך הן עכ"ל ויתבארו דבריו להלן בסי' זה. וכתב הרא"ש בפ' הנזכר דלפי דבריהם צריך לחלק באבילות דאם מת אחיו מאמו ואחותו נשואה בי"ט שני אינו מתאבל דלא אתי עשה דיחיד דרבנן ודחי עשה דרבים ורבינו בספר י"ד סי' שצ"ט כתב שכדעת בה"ג הוא דעת כל הגאונים וכ"כ הרמב"ן וכתב דלדעת הגאונים אין דינם אלא בז' מתים המפורשים בתורה אבל באותן שהוסיפו עליהם מדברי סופרים אין מתאבלים עליהם בי"ט וי"א דבי"ט שני של ר"ה אין מתאבלין כלל דקדושה אחת להן אע"פ שעולה אינו נוהג בו אבילות וזו היא דעת הרמב"ם ולפי דעתי ודעת הגאונים כיון שהוא דרבנן אתי אבילות יום ראשון שהוא דאורייתא ודחי ליה הלכך נוהג בו כבשאר י"ט של גליות עכ"ל ובסי' שצ"ח כתב דאחותו אנוסה או מפותה הויא נמי מדברי סופרים ושהרמב"ן כתב דאשתו נמי הוא מדברי סופרים והוא נחלק עליו ואמר דהא ודאי דאורייתא היא אם היא גדולה וכתב הרשב"א בתשובה דלא אמרו הגאונים אלא בשי"ט האחרון הוא יום מיתה וקבורה אבל אם מת בי"ט ראשון ונקבר בשני לא הכי דייק לישנא דבה"ג והרי"ף והביא ראיה מדתניא בפ"ק דכתובות (ג:) היה טבחו טבוח וכו' ומת אביו של

חתן וכו' מכניסין המת לחדר וכו' ואינו נקבר עד יום מחר ואם איתא דיום מיתה אפי' בלא קבורה דאורייתא איך הותר בתשמיש וכן אם יום קבורה דאורייתא לא היה נוהג לכשיקבר ז' ימי חופה דלא עדיפי ימי חופה מי"ט שני ועוד דבהדיא איתא בפ' טבול יום (ק י) לענין אנינות מת לו מת בי"ד וקברו בי"ד יום מיתה דאורייתא וכו' מת בי"ג וקברו בי"ד יום קבורה דרבנן וכו':

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו שר"ת חולק ואומר שאף אם מת ביום אחרון אינו נוהג אבילות כ"כ שם הרא"ש בשמו ושהקשה על דברי בה"ג ואח"כ כתב על מתניתין דהקובר את מתו ג' ימים קודם הרגל ז"ל למעלה כתבתי שהכריעו חכמים האחרונים שאין שום אבילות דאורייתא אף ביום ראשון כי אם אנינות וראיותיהם ברורות וחזקות ולא תזוז מינה עכ"ל. וזהו שכתב רבינו בסמוך ולזה הסכים א"א ז"ל וכתבו רבינו בסי' שצ"ט ומ"מ לא היה מוחה במי שנוהג כדברי הגאונים ור"י כתב שכדברי בה"ג נראה עיקר וכן בדין כיון שהרי"ף והרמב"ם סוברים כן:

סעיף קטן ג

ומ"ש שאין אבילות נוהג במועד כלל אלא אנינות שאם מת לו מת בח"ה אסור בדברים שאונן אסור בהן ואם מת בי"ט אם אינו רוצה לקברו בו ביום אין עליו דין אנינות כלל וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כג.) אהא דתנו רבנן מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיסב ואוכל בשר וכו' כתב הרא"ש רש"י פי' במס' ברכות (יח.) אין מברך א"צ לברך ברכת המוציא משמע שאם רצה לברך הרשות בידו ולא משמע כך בפ' מי שמתו דקאמר התם חוץ לד"א נמי אסור אלמא דיש בדבר איסור וי"א דהא דמשמע דאסור לברך היינו בשצריך לעשות בצרכי המת אבל אם כבר עסק או שיש לו עוסקים אחרים יכול לברך ובירושלמי לא משמע הכי ועוד אמרי' פ' מי שמתו אין המת מוטל לפניהם הם יושבים וקורין והוא יושב ודומם ואינו עוסק בצרכי המת מדקתני והוא יושב ודומם והוא יכול לכוין בפסוק ראשון של שמע וקאמר דאינו קורא הלכך נראה שאסור להתפלל כל מי שמוטל עליו לקברו והיינו אותן שמתאבלין עליו וכן משמע בירוש' דגרסי' התם תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבוד המת או מפני שאין לו מי שישא משאו מאי בינייהו כגון שיש לו מי שישא משאו אי תימא מפני כבוד המת אסור אי תימא מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו מי שישא משאו והתניא פטור מנטילת לולב תפתר בחול פירוש חול המועד והתניא פטור

מתקיעת שופר מה אית לן למימר בחול ולא ביום טוב א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק להחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכין כמי שנשא משאו דמי מיהו בהא פליגא ירושלמי אגמרא דידן דמשמע התם דאפי' בשבת כיון דמחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכין דחלה עליו אבילות והכא אמרי' דבשבת חייב בכל מצות האמורות בתורה וה"ה בי"ט וי"א דגמרא דידן איירי בשחרית והתם איירי לעת ערב דשייך אז למימר דמחשיכין על התחום ולא בשחרית ולי נראה דלא קשיא דודאי בחול שיכול לעשות צרכי המת אע"פ שאינו עסוק יש עליו דין אנינות מפני כבודו של מת שיהא לבו פנוי לחשב על צרכי המת ויעסוק בהם תמיד אבל בשבת וי"ט שאין יכול לעסוק לצורך המת אלא להחשיך בעלמא דוקא בשעה שהוא מחשיך פטור אבל כל היום חייב והא דקתני פטור מתקיעת שופר היינו בשעה שהוא מחשיך ולישנא משמע הכי מכיון שהוא זקוק להחשיך משמע בשעה שהוא עסוק להחשיך ובי"ט שני דנקבר ע"י ישראל כחול שויוה רבנן ונוהג דין אנינות ובי"ט ראשון אם רוצים לקברו בו ביום ע"י עו"ג כיון שהוא צריך להמציא להם צרכי ארון ותכריכין יראה דלא גרע ממחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכין ופטור עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל לאחר שנקבר אין עליו דין אבילות אלא דברים שבצנעא שנוהגים ברגל בפ"ק דכתובות (ד.) אמר מר הוא ישן בין האנשים והיא ישינה בין הנשים מסייע ליה לר' יוחנן דאמר ר"י אע"פ שאמרו אין אבילות במועד אבל דברים של צנעא נוהג ובסמוך אכתוב שיש מי שחולק בזה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ומיהו אע"פ שאסור בתשמיש המטה א"צ לישן בין האנשים וכו' בפרק אלו מגלחין הביא הרא"ש הא דתניא בפ"ק דכתובות גבי מת אביו של חתן או אמה של כלה הוא ישן בין האנשים ואשתו ישינה בין הנשים וכ' עליה בשם הראב"ד איכא מ"ד דאי אתרמי ליה אבילות ברגל שצריך כמו כן שיישן הוא בין האנשים ואשתו ישינה בין הנשים משום דדמי האי אבילות לאבילות דחתן דמזלזלינן דלא נהגו אבילות ברגל וקי"ל דאסור בתשמיש המטה דאמרי' דברים שבצנעא נוהג הלכך בעי הרחקה יתירה כי הכא ול"נ דשאני רגל משבעת ימי המשתה דשבעת ימי המשתה אית ביה אפושי שמחה לשושבינים ולכל בני החופה ומשום הכי אתי לזלזולי ביה אבל שמחת רגל לית בה כה"ג ול"נ דלא דמיא קילותא דרגל לקילותא דהכא דהכא אקילו ביה טפי שהרי מת לו מת קודם שחלו שבעת ימי המשתה והתירו לו חכמים להכניס את המת לחדר ואת הכלה לחופה כדי לדחות אבילות מעליו אבל רגל חל מאליו הלכך לא קיל ליה כולי

האי ע"כ לשון הרא"ש. ול' רבי' אינו מסודר שנראה ממנו שכל דברים אלו אינו אלא לדעת ר"ת והרא"ש ולא לדעת בה"ג ורב אלפס ואינו כן שהרי מ"ש שאם מת לו מת בח"ה אסור בדברים שאונן אסור בהם וכו' עד אלא אשתו ישינה עמו בחדר גם לה"ג ורב אלפס איתנהו זולת מ"ש אבל לאחר שנקבר אין עליו דין אבילות וכו' דקאי גם אי"ט האחרון דמשמע דה"ג ורב אלפס חולקים בזה וכך היה לו לסדר לשונו ור"ת כ' שאף אם מת ביום אחרון אינו נוהג אבילות ולזה הסכים א"א ז"ל ואח"כ הו"ל לכתוב אע"פ שאין אבילות נוהג במועד כלל מ"מ נוהג בה אנינות שאם מת לו מת בח"ה וכו' עד חל עליו אנינות ואע"פ שאין אבילות במועד דברים שבצנעה נוהג ומיהו אף על פי שאסור בתשמיש המטה א"צ לישן בין האנשים וכו' דהוה משמע ודאי שמחלוקת ר"ת וה"ג אינם כדברים אלו: והוי יודע שזה שכתב רבי' שהקובר את מתו ברגל נוהג דברים שבצנעה הרמב"ם נראה שחולק עליו שכתב בפ"י מהלכות אבל הקובר את מתו בתוך הרגל לא חלה עליו אבילות כלל ואינו נוהג אבילות ברגל אלא לאחר הרגל מתחיל למנות ז' ונוהג בהם כל דברי אבילות ואח"כ כתב הקובר את מתו בי"ט שני שהוא י"ט האחרון נוהג בו אבילות ומדכתב גבי קובר את מתו ברגל לא חלה עליו אבילות כלל דמשמע דאפילו דברים שבצנעא אינו נוהג וגבי לאחר הרגל מתחיל למנות ז' כתב שנוהג בהם כל דברי אבילות דמשמע אפי' דברים של פרהסיא וגבי קובר את מתו בי"ט האחרון כתב נוהג בו אבילות ולא כתב כל דיני אבילות משמע דלא קאמר דנוהג אלא דברים שבצנעא בלבד ולא דברים של פרהסיא ובתחלת הפרק כתב אין אבילות בשבת אלא בדברים שבצנעה כגון עטיפת הראש וכן רגלים וכן ר"ה וי"ה אין דבר מדברי אבילות נוהג בהם משמע בהדיא דאפי' דברים שבצנעא אינם נוהגים ברגל וכבר כתב רבינו בי"ד סי' שצ"ט שהרמב"ם סובר שאפי' דברים שבצנעה אינו נוהג ברגל ושם אכתוב טעמו בס"ד ומ"מ התוס' והרא"ש פסקו בריש כתובות דדברים שבצנעה נוהג וכן העלה הרמב"ן בספר ת"ה וכן נ"ל הלכה למעשה וא"ת והיאך אפשר שיסבור הרמב"ם שהקובר את מתו בתוך הרגל שלא ינהוג בו אפי' דברים שבצנעה ומי עדיף י"ט משבת שדברים שבצנעה נוהגים בו י"ל דשאני התם דכיון דז' ימי אבילות בעי ואין שבעת ימים בלא שבת הלכך ע"כ צריך לנהוג קצת דיני אבילות אבל ברגל כיון דכשקדם האבילות הרגל מפסיקו כשלא חל האבילות עדיין דין הוא שלא ינהוג בו כלל ועפ"ז היה אפשר לומר דליכא פלוגתא בין ה"ג לר"ת בי"ט האחרון לענין דינא שמ"ש בה"ג שהקובר את מתו בי"ט האחרון נוהג אבילות היינו דברים שבצנעה דוקא שאילו קברו בשאר ימות החג אינו נוהג כלל אבילות בחג ואפי' דברים שבצנעה ור"ת סובר דבין קברו באמצע הרגל בין קברו ביום האחרון נוהג דברים

שבצנעה ולא דברים של פרהסיא וא"כ קובר את מתו בי"ט האחרון הכל שוים שנוהג דברים שבצנעה ולא דברים של פרהסיא אבל מדברי הרא"ש נראה שה"ג ור"ת חולקין לענין הדין בי"ט אחרון דלה"ג נוהג אפילו דברים שבפרהסיא ולר"ת אינו נוהג דברים שבפרהסיא אבל דברים שבצנעה מיהא נוהג:

סעיף קטן ו

אע"פ שאין אבילות ברגל אם מת לו מת ברגל הרגל עולה למנין ל' וכו' עד ועבדיו עושין לו בצנעה בתוך ביתו ברייתא בפ' אלו מגלחין (מועד קטן יח:) ומסיים בה ואין רבים מתעסקין בו שכבר נתעסקו בו ברגל וכ' רבי' בסמוך וגם בספר י"ד סי' שצ"ט ופירש"י ואין רבים מתעסקין עמו כלומר אין צריכין לנחמו אחר הרגל שכבר נחמוהו ז' ימים ברגל וכ' ר"י בח"ג מלאכתו נעשית ע"י אחרים פי' בבתיהם אבל לא בביתו ודוקא דבר שאינו אבד אבל דבר האבד הוא בעצמו עושה: ויש לתמוה על הרי"ף שהשמיט הא דקתני מלאכתו נעשית ע"י אחרים וכו' עד סוף הברייתא וכן יש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפ"י מהל' אבל שהקובר את מתו ברגל אחר הרגל מתחיל למנות ז' ונוהג בהן כל דברי אבילות:

סעיף קטן ז

מת לו מת קודם הרגל ונוהג אבילות אפי' שעה אחת וכו' שם במשנה (יט:) הקובר את מתו ג' ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזירת ז' ובגמרא (כ.) ת"ר קיים כפיית המטה ג' ימים קודם לרגל א"צ לכפותה אחר הרגל דברי ר"א וחכ"א אפי' יום א' ואפי' שעה אחת אר"א בר"ש הן הן דברי ב"ש הן הן דברי ב"ה שב"ש אומרים ג' ימים וב"ה אומרים אפי' יום א' אר"ה אר"ח בר אבא א"ר יוחנן אפי' יום א' אפי' שעה אחת רבא אמר הלכה כת"ק רבינא אמר אפי' יום א' ואפי' שעה אחת וכדבריו פסקו כל הפוסקים:

סעיף קטן ח

ומ"ש דימי הרגל עולין לו למנין ל' ברייתא שם גבי קובר את מתו ברגל ומשמע ודאי דכ"ש לקובר את מתו קודם הרגל ובסמוך האריך רבינו לבאר היאך ימי הרגל עולים למנין ל' וכ"כ ר"י:

סעיף קטן ט

ומ"ש ודוקא שנהג אבילות באותה שעה וכו' שם כתב רא"ש בשם הראב"ד דמדקתני בברייתא קיים כפיית המטה ולא קתני לישנא דמתניתין הקובר את מתו ש"מ בעינן קיים אבילות קודם הרגל שאם לא קיים אבילות קודם הרגל שוגג או מזיד אין רגל מפסיקו שלא יהיה חוטא נשכר ואח"כ כתב מסקנא דמלתא הקובר את מתו שעה אחת קודם

הרגל אם קיים מצות אבילות באותה שעה בטלה ממנו גזירת ז' ואם נקבר עם חשיכה ולא קיים מצות אבילות לא בכפיית המטה ולא בחליצת הסנדל לא בטלה ממנו גזירת ז':

סעיף קטן י

ומ"ש אלא נוהג ברגל דברים שבצנעא כבר כתבתי בסי' זה שכן פסקו התוס' והרא"ש וכן העלה הרמב"ן שלא כדברי הרמב"ם ז"ל שכתב שאין נוהג ברגל אבילות כלל ואפי' בדברים שבצנעא:

סעיף קטן יא

ומ"ש ומונה ז' ימים אחר הרגל וכו' כ"כ שם הרא"ש וטעמא משום דחשיב כאילו קברו ברגל דתניא ביה דמונה ז' ימים אחר הרגל ובאותן השבעה מלאכתו נעשית ע"י אחרים וכו' ולא היה צריך רבינו לכפול הדברים וכך היה לו לכתוב אין הרגל מבטל האבילות ודינו כמו קובר את מתו ברגל:

סעיף קטן יב

ומ"ש ורגל עולה למנין ל' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן יג

ואם נהג שבעה לפני הרגל והרגל פוגע בתוך ל' מבטל ממנו גזירת ל' אפילו אם חל יום שביעי ערב הרגל וכו' וכן נמי אם חל יום שמיני להיות בשבת ערב הרגל וכו' שם (יט:) תנן הקובר את מתו ג' ימים קודם הרגל בטלה ממנו גזירת ז' ח' ימים קודם הרגל בטלה ממנו גזירת שלשים ובגמרא (שם) תניא הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שבעה שמונה ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שלשים ומגלח ערב הרגל אם לא גלח ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל אבא שאול אומר כשם שמצות שלשה מבטלת גזירת שבעה כך מצות שבעה מבטלת גזירת ל' שבעה והא אנן שמונה תנן קסבר אבא שאול מקצת היום ככולו ויום ז' עולה לכאן ולכאן אמר רב חסדא הלכה כאבא שאול ומודים חכמים לאבא שאול כשחל ח' שלו בשבת ערב הרגל שמותר לגלח בערב שבת ולשון רבי' אינו מכוון שלא היה לו לכתוב וכן נמי אם חל יום ח' להיות בשבת ערב הרגל וכו' דמשמע דטפי רבותא הוי בח' שחל להיות בשבת ערב הרגל מבז' שחל להיות בשבת ערב הרגל ואין הדבר כן שהרי בח' מודים חכמים ובשביעי הם חולקים וכך היה לו לכתוב ואצ"ל אם חל יום ח' להיות בשבת ערב הרגל שמותר לספר ולכבס ולרחוץ בע"ש: כתב בהג"א בשם א"ז אפי' חל יום ח' או יום ט' בערב הרגל צריך להמתין עד סמוך ללילה שאז ניכר שבשביל הרגל הותר כך כתב ראבי"ה ובסמוך אכתוב עוד בזה גבי חל יום ו' שלו להיות בערב הרגל:

סעיף קטן יד
ומ"ש רבינו ואם לא גילח בערב הרגל מותר לגלח אחר הרגל שהרי נתבטל ממנו גזירת ל' כבר נתבאר בסמוך שהוא פלוגתא דאבא שאול ורבנן ואיפסיקא הלכתא כאבא שאול:

סעיף קטן טו
ומ"ש אבל בתוך הרגל לא יגלח כיון שהיה אפשר לו לגלח קודם הרגל ואם חל יום ז' שלו בשבת ערב הרגל מותר לגלח ברגל וכו' שם (יז:) אמתני' דאלו מגלחין במועד תנא האבל מותר בגילוח היכי דמי אילימא שחל ח' שלו בערב הרגל איבעי ליה לגלוחי ע"ש לא צריכא שחל ז' שלו להיות בשבת ערב הרגל וסבר לה כאבא שאול דאמר מקצת היום ככולו ויום ז' עולה לו לכאן ולכאן וכיון דשבת הוי אנוס הוא:

סעיף קטן טז
ואם חל יום ראשון או יום ו' שלו בערב הרגל וכו' שם (יט:) א"ר הונא בריה דרב יהושע הכל מודים שאם חל ג' שלו להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב וכתבו הרי"ף והרא"ש וה"ה אפי' יום ו' מ"ט דאכתי לא שלים אבילות דידיה אלא רגל הוא מפסיק ליה אבילות הלכך אין מותר לרחוץ עד דעל רגל וקי"ל כותיה עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות אבל. וכתב הגהות אשיר"י פירש"י ורוחץ בלילה בצונן ורבי' אב"ן כתב עד הערב עד אחר תפלת מנחה דעמדו מנחמים אצלו וחלה אבלותו וכ"כ רבינו שמואל ורוב הגאונים כתבו לאסור כאשר מבואר בה' מהר"מ אעפ"כ נהגו העולם היתר מהר"מ וכ"כ המרדכי ובהגהות מיי' פ"י מהלכות אבל כתב בשם ה"ג וריב"א כפירש"י ואח"כ כתבו סברת ראב"ן ואח"כ כתב שיש נוהגין דאפי' חל יום ח' או תשעה ערב הרגל שלא היו רוחצים עד הערב משום דעתה נוהגים העולם חומרא ברחיצה כמו בתספורת גזרו הא אטו הא ויש שנוהגים היתר כה"ג לרחוץ בבקר ומקילין בערב הרגל אע"פ שמחמירים כל השנה וכן דעת ראבי"ה ור"י הלוי שהיה נוהג להתיר רחיצה לעת ערב אחר תפלת המנחה ובתשובת הר"ש הלוי שמותר לרחוץ בחמין בערב הרגל סמוך לחשיכה וכן העידו משום הרי"ז הגאון ז"ל וכ"כ בס"ה וכתב הר"מ אחר שרבותינו הנזכרים לעיל אוסרים עד הלילה נכון להחמיר ואעפ"כ נהגו העולם היתר עכ"ל וכ"כ המרדכי במ"ק. וכתוב בת"ה דכיון דנהגו היתר ה"ה היכא שמת לו מת בע"ש ואותו שבת ערב הרגל מותר לרחוץ בחמין בע"ש: וכתב הרא"ש וז"ל כתב הראב"ד הא דלא אמרי' מקצת היום ככולו לענין רחיצה משום דאפשר ליה לרחוץ לאורתא משא"כ בתגלחת ותכבוסת שהרי אסור לגלח ולכבס משתחשך ואף ע"פ שמותר לכבס ערב הרגל מ"מ אסור ללבשו עד שתחשך דהוי כרחיצה והכי אמרינן לקמן בזקיפת המטה שזקפה ע"ש ואעפ"כ אינו יושב עליה

עד שתחשך ובתו' שפירשו לפני ריב"א הקשו מ"ש מגילוח דשרי בשביעי ערב הרגל ותירצו דברחיצה ותכבוסת בתוך שבעה החמירו יותר מגילוח דהוי בתר שבעה ולפ"ז אסור לכבס תוך שבעה אפי' ערב הרגל ומסתברא כדברי הראב"ד דאף כיבוס מותר תוך שבעה בערב הרגל כיון דא"א לכבס בלילה וכ"כ הרמב"ן עכ"ל:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו ומיהו שניהם מותרין סמוך לחשיכה וכו' התוס' אחר שכתבו דברי ריב"א כתבו והרי"ט פי' עד הערב היינו מבעי"ט ולאפוקי דלא שרי מן הבקר ונראה דה"ה לכיבוס מותר לערב מבעי"ט עכ"ל ומשמע דלריב"א קאמר שאע"פ שלא הקילו לומר בו מקצת היום ככולו להתירו מן הבקר בערב סמוך לחשיכה מיהא שרי דהוי כאילו כבר נכנס י"ט וזהו שכתב רבינו ומיהו שניהם מותרין סמוך לחשיכה כלומר אע"ג דריב"א אוסר לכבס בעי"ט כל שהוא סמוך לחשיכה מותר לכבס ולרחוץ ודלא כסברא קמייתא שמתרת לכבס כל היום ואוסרת לרחוץ אפי' סמוך לחשיכה ולפי מ"ש רבינו להתיר לספר ולכבס היה אפשר לפ' דה"ק ריב"א כמו שאסור לרחוץ כך אסור לכבס כל היום וה"ה לספר ומיהו שניהם מותרין כלומר כיבוס ותספורת מותרים סמוך לחשיכה משום דא"א לעשותן משתחשך אבל לרחוץ אסור אפי' סמוך לחשיכה משום דאפשר לעשותן משתחשך אלא דא"כ מאי ואין צריך להמתין עד הלילה דקאמר הלא כיבוס ותספורת שניהם אסורין בי"ט אבל למאי דפרישית דקאי לרחיצה וכיבוס כיון דרחיצה מותר בי"ט שייך למימר וא"צ להמתין עד הלילה ועוד דא"כ אמאי נקט ריב"א כיבוס ושבק תספורת הלכך מחוורתא כדפרישית מעיקרא ומה שיש לדקדק על מ"ש רבינו בסברא קמייתא דמותר לספר אכתוב בסמוך בס"ד: ולענין הלכה נקטי' כדעת הראב"ד שהסכימו בהם הרמב"ן והרא"ש ואע"פ שהרי"ף והרמב"ם לא התירו עד דעל רגל דמשמע דהיינו דוקא משחשיכה אפשר שלא אמרו כן אלא ברחיצה מפני שאפשר לעשותה משחשיכה אבל כיבוס כיון שא"א לעשותה משחשיכה מודו דמותר ולא ילבישנו עד שחשיכה מיהו טוב ליזהר מלכבס עד אחר חצות כדי שיהא ניכר שמפני כבוד הרגל הוא מכבס: ומ"ש רבינו אם חל יום א' או יום ו' שלו בערב הרגל נראה שהוא מפרש דהא דנקט ר"ה בריה דרב יהושע דהכל מודים אם חל ג' שלו בערב הרגל זהו מפני שהם סוברים דשלשה ימים עדיפי משנים וכדקתני הקובר את מתו ג' ימים קודם לרגל בטלה הימנו גזירת שבעה ומש"ה נקט חל שלישי שלו לומר שאע"פ שכבר עברו ג' ימים החמורים אסור לגלח אבל אנן לא שני לן בין ג' לפחות מג' לענין זה כלל לפיכך לא רצה רבינו לכתוב אם חל שלישי כדנקט רב הונא בריה דרב יהושע וכתב במקומו חל יום ראשון דלדידן הוי יום

ראשון כמו יום ג' לדידהו וכתב או יום ששי כמו שכתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כי היכי דלא תימא דוקא כשחל בראשון אבל חל בו' לא ומן הראוי היה לרבי' לסתום דבריו ולכתוב אם חל א' מימי האבילות חוץ מן השביעי בשבת מותר וכו' אלא שנגרר אחר דברי הגמ' שהזכירה ג' ואחר דעת הרי"ף והרא"ש שכתבו וה"ה אפי' יום ששי: ומ"ש רבינו מותר לספר הוא תמוה בעיני מאד דהא בריש פרק אלו מגלחין (מועד קטן יד:) אהא דתניא דאבל מותר בגילוח במועד אמרי' האי אבל היכי דמי אילימ' שחל שמיני שלו בערב הרגל איבעי ליה לגלוחי בערב הרגל אלא שחל שמיני שלו להיות בשבת ערב הרגל איבעי ליה לגלוחי בע"ש לא צריכא שחל שביעי שלו להיות בשבת ערב הרגל תנא ברא סבר לה כאבא שאול דאמר מקצת היום ככולו ויום ז' עולה בו לכאן ולכאן וכיון דשבת הוי אנוס הוא תנא דידן ס"ל כרבנן דאמרי לא אמרי' מקצת היום ככולו ואכתי לא שלים אבילות דז' הרי בהדיא דכשחל ז' שלו בשבת ערב הרגל אפי' לאבא שאול אסור לגלח בע"ש שהוא יום ו' ואע"פ שהרא"ש כתב בשם הראב"ד הא דלא אמרי' מקצת היום ככולו לענין רחיצה משום דאפשר ליה לרחוץ לאורתא משא"כ בתגלחת ותכבוסת שנראה מדבריו אלה דתגלחת ותכבוסת כיון דלא אפשר למיעבד לאורתא שרי למיעבד מבע"י התם בחל שביעי שלו ערב הרגל היא וה"פ דהוה קשיא ליה מ"ש כשחל שביעי בערב הרגל דאמרינן ביה מקצת היום ככולו ויום ז' עולה לכאן ולכאן ושרינן ליה לגלוחי בערב הרגל כאילו כבר עברי כל שלשים וכן לענין תכבוסת אם חל יום ג' שלו בערב הרגל אמרי' ביה מקצת היום ככולו ומותר לכבס בו ביום כאילו כבר עברו כל השבע' דמדלא נקט ר"ה בריה דרב יהושע אלא אסור לרחוץ עד הערב משמע דלכבס שרי בו ביום וגבי רחיצה לא אמרי' הכי וניחא ליה דרחיצה שאני דאפשר לרחוץ לאורתא משא"כ בתגלחת ותכבוסת הלכך כשחל יום שביעי בערב הרגל מותר לגלח בו ביום וכשחל יום ג' בערב הרגל מותר לכבס בו ביום אבל כשחל יום שלישי או יום ששי בערב הרגל אסור לגלח ולפיכך היה נ"ל שט"ס יש בדברי רבינו וצריך למחוק לספר אבל מצאתי בספר י"ד סימן שצ"ט שכתוב שם דין זה וכתוב ג"כ לספר והוא דוחק לומר שנפל הטעות בשני הספרים ועוד שרבינו ירוחם ג"כ כתב שאפי' יום ראשון שחל להיות בערב הרגל מותר לגלח ולכבס בו ביום ודוחק גדול לומר שגם בספרו נפל הטעות לכן נ"ל שהם סוברים דמשא"כ בתגלחת ותכבוסת דקאמר הראב"ד אחר יום שלישי בערב הרגל קאי דשרי לגלח ולכבס בו ביום ולא דמי לחל שביעי שלו בשבת ערב הרגל דלכ"ע אסור לגלח בע"ש שהוא ששי לאבלו דשאני התם דלמחרת אכתי לאו רגל הוא הלכך לא מצי מבטל איסור תגלחת משא"כ ביום הסמוך לרגל ממש דמפני כבוד הרגל מיבטל מיניה איסור תגלחת ואע"פ

שהוא יום ג' או יום ראשון לאבלו ומיהו קשה דהיכי אפשר למימר דכשחל יום ששי בערב הרגל שיהא מותר לגלח בו ביום דהא אפי' אמרי' ביה מקצת היום ככולו נהי דחשבינן כאילו עברו כבר כל שבעה אכתי בתוך ל' הוא דהא לאחר הרגל הוא צריך להשלים גזירת שלשים וא"כ היאך יהא מותר לו לגלח בערב הרגל הלכך משמע ודאי דחל ז' בערב הרגל אסור לגלח ואצ"ל בחל שלישי או ראשון וכ"נ מדברי הרמזים ולפיכך דברי רבי' ודברי רבי' ירוחם צ"ע:

סעיף קטן יח

ודוקא בשאר מתים אבל באביו ואמו וכו' לעיל קאי שהרגל מבטל גזירת ל' וכ"כ בהדיא בספר י"ד בסי' שצ"ט והא דרגל מבטל גזירת ל' דוקא בשאר מתים וכו' ודין זה מדתניא בפ' אלו מגלחין (מועד קטן כב:) על כל המתים כולם מסתפר לאחר ל' יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו וכתב הרא"ש על זה ואפי' פגע רגל אחר ל' יום אינו מגלח עד שיגערו בו חביריו וכ"ד סמ"ג שכתב אהא דתניא דעל אביו ועל אמו אינו נכנס לבית המשתה עד י"ב חדש מכאן למדנו דדבר שאינו תלוי בשבעה ושלשים אין רגל מפסיק וכן פוסק בירוש' וגם הרמב"ם כתב שאפי' מתו קודם הרגל בל' יום אינו מגלח עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו בשם סמ"ק שאפילו חל יום שלשים בערב הרגל הרגל מפסיק ליתיה בסמ"ק שבידינו ואפשר שרבינו כתב כן לדעת סמ"ק שאם פגע בו הרגל אחר שעברו ל' מפסיק כשיום ל' חל בערב הרגל הוי כאילו הוא יום ל"א דהא קי"ל מקצת היום ככולו הלכך הרגל מפסיק ומותר לגלח אחר הרגל. אחר כך מצאתי בהגהות מיימון פ"י מהלכות אבל בשם ספר מצות קטן כדברי רבינו ומן הטעם שכתבתי: (ב"ה ולשון ומיהו שכתב רבינו אינו מדוקדק שהוה לי' לכתוב בתחלה סברת הרא"ש שאפי' פגע בו הרגל לאחר ל' אינו מגלח וסמ"ק חילק בזה ולא לכתוב ומיהו שנראה שפירושו הוא שמפרש סמ"ק ואין חולק עליו ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם והרא"ש וסמ"ג:

סעיף קטן כ

ר"ה וי"כ חשיבי כרגלים וכו' בפ' אלו מגלחין (מועד קטן יט.) פלוגתא דתנאי במתני' ואיפסיקא הלכתא בגמרא כר"ג דאמר ר"ה וי"ה כרגלים.

סעיף קטן כא

נהג שעה לפני הפסח אותה שעה חשובה כז' וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן ד' כד:) דרש רב ענני בר ששון יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן י"ד דא"ר אלעזר א"ר אושעיא מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל ז' שנאמר בחג המצות ובחג השבועות וכו' אדברוה

רב פפא לרב איויא סבא ודרש יום ראשון ור"ה הרי כאן י"ד אמר רבינא הלכך יום אחד לפני החג וחג וח' שלו הרי כאן כ"א יום וא"ת למה ר"ה עצמו חשיב שבעה שהרי אין לו תשלומין כמו העצרת תירץ הרמב"ן דכיון דהוי כרגל לגזירת ז' חשיב כרגל שלם לגזירת שלשים מפני שהוקשו כל המועדים זה לזה דכתיב אלה מועדי ה' וכתב הרא"ש וז"ל הקשה הראב"ד מכדי רב פפא כר"ג סבירא ליה דאמר ר"ה וי"ה כרגלים וכיון די"ה רגל הוא ומפסיק למה לי חושבנא דידיה בין דלחשביה לר"ה ז' בין דלא לחשביה אלא חד יומא כי מטי ר"ה בטלו גזירת ז' וכי מטו י"ה בטלו גזירת ל' ותירץ דבכה"ג כי מטי י"ה לא בטלו גזירת ל' כיון דלא הוי אבילות ז' כי אורחייהו דתרתי הפסקות בהדי הדדי בחדא אבילות לא עבדינן אלא ז' כי אורחייהו או ל' כי אורחייהו וכיון דר"ה חשבינן במקום ז' יוה"כ אפי' במקום ז' לא חשבינן ליה וכי מטי סוכות הוא דבטלי ממנו אבילות ומעיקרא לא דתרי עילויי בחדא אבילות לא עבדינן ולהכי קאמר הרי כאן י"ד ולא קאמר בטלה ממנו גזירת ז' כמתני' לאשמעינן דבעינן אשלומי ומיזל עד הרגל וליכא הפסק כלל מהנך עד דמטי לעיקר הרגל משום דלא חשיבי כרגלים גמורים ומיהו אם קובר מתו ז' ימים קודם ר"ה בטלו ממנו גזירת ל' כרגל גמור וכ"כ בה"ג היכי דמית לו מת קודם ר"ה יום א' עולה לו למנין ז' ור"ה ז' הרי י"ד וז' ימים שבין ר"ה לי"ה הרי כ"א יום וי"ה שהוא כרגל ז' ונקיט ליה תרי יומי בתר יום הכפורים למשלם תלתין יומין והרז"ה הקשה על פי' זה הקובר את מתו אחר ר"ה מותר לגלח בעי"ה שהוא יום ז' שלו ואם זה מפני שנהג מקצת יום א' בגזירת ל' מותר לגלח זה שנהג כל אלו הז' בגזירת ל' נאסר אותו ואין הדעת סובלת כן מיהו לא קשה כולי האי כי הראב"ד ז"ל פירש בו טוב טעם והרמב"ן ז"ל כתב דאגב דנקיט רבי ענני בר ששון יום א' לפני עצרת ועצרת הרי כאן י"ד לאשמעינן דאין הלכה כר' אליעזר אלא עצרת כרגלים אף בזמן הזה נקט נמי רב פפא האי לישנא גבי ר"ה לפסוק כר"ג דר"ה כרגלים וכן נ"ל שאין לעשות בניין בלא יסוד כי באו להחמיר ולומר סברות רחוקות ודחוקות מכח קושיא ואם יש תירוץ לקושיא נתרוקע היסוד ונפל הבניין ויפה תירצה הרמב"ן ז"ל ורבינו שמשון ז"ל פי' דנ"מ לענין הא דתניא לקמן שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו שניה יוצא ואינו יושב במקומו שלישית יושב במקומו ואינו מדבר וכו' ולענין זה קאמר הרי כאן י"ד דמיד אחר ר"ה יש לו דין שבת שלישית וכיון דנתרצה הקושיא א"כ י"ה מבטל ממנו גזירת ל' וא"ת א"כ בחג נמי יבטל ממנו שמיני עצרת גזירת שלשים שאני הכא שלא נהג כלל דין שלשים אע"פ שגיהוץ ותספורת אסורים במועד מ"מ מטעם אבילות מיהא לא נאסר עכ"ל ומ"ש אח"כ גבי מסקנא דמלתא הקובר את מתו שעה אחת קודם הרגל וכו' שעה א' לפני ר"ה ור"ה הרי י"ד ומגלח ערב

החג צ"ל שחסרון יש בספרים שבידינו כי כן צ"ל הרי י"ד ומגלח עי"כ שעה א' לפני י"ה וי"ה הרי י"ד ומגלח ערב החג שהרי הסכים לדעת הרמב"ן דסבר דשעה א' לפני ר"ה מגלח בעי"ה ושלא כדברי הראב"ד וכ"כ ברמזים וכך הם דברי רבינו וכ' בנ"י שכ"כ הרמב"ן הלכה למעשה:

סעיף קטן כב

ומ"ש רבי' דיום ב' של עצרת עולה למנין י"ו הואיל ובקיאינן בקביעא דירחא כ"כ שם הרא"ש במסקנא דמלתא וכ' רבינו ירוחם דביום ב' דר"ה לא אמרינן הכי דתרוייהו כחד יומא חשיבי דקדושה אחת הן הלכך יום א' לפני ר"ה וב' י"ט של ר"ה הרי כאן י"ד ומשלים עליהם י"ו ודבריו לדעת בה"ג שהקובר את מתו יום א' לפני ר"ה אין י"ה מבטל ממנו גזירת ל' אבל להרא"ש שסובר שי"ה מבטל ממנו גזירת ל' אין נפקותא ביום ב' של ר"ה כלל אם עולה או אם אינו עולה והרמב"ם כ' בפ"י הקובר את מתו אפי' שעה אחת קודם הרגל או קודם ר"ה וי"ה בטלה ממנו גזירת ז' נמצא מונה לאחר ר"ה וי"ה כ"ג יום ולאחר הפסח י"ו יום שהרי בטלה גזירת שבעה ושבעה ימי החג הרי י"ד וכן אם קבר קודם עצרת מונה אחריה ט"ז יום אף ע"פ שהוא יום א' הרי הוא רגל ועולה לז' ימים קבר את מתו קודם חג הסוכות מונה אחר החג ט' ימים בלבד שהרי ש"ע רגל בפ"ע ונמצא י"ט הראשון מפסיק ז' ושבעת ימי החג ושמיני של חג רגל א' הרי כ"א יום עכ"ל ויש לתמוה עליו שהרי אמרו בגמ' בפי' יום א' לפני ר"ה ור"ה הרי כאן י"ד ונמצא שא"צ למנות אחר ר"ה אלא י"ו יום והאיך כ' שהוא צריך למנות כ"ג וכבר השיגו הראב"ד ונראה שטעמו מדאמרי' בגמ' רבינא אקלע לסורא דפרת א"ל רב חביבא מסורא דפרת לרבינא אמר מר יום א' לפני ר"ה ור"ה הרי כאן י"ד א"ל אנא מסתברא כר"ג הוא דאמינא והוא ז"ל מפרש דרבינא לא אודי במנין ר"ה שיהא עולה ז' מפני שאינו רגל והיינו דאמר מסתברא כר"ג אמרי' להפסיק כרגלים אבל לא למנות יומי שבעה ועוד סובר שאין י"ה מבטל גזירת ל' מן הקובר את מתו קודם ר"ה שכל שלא הפסיקו רגל ראשון שפגע בו תחלה אין רגל מפסיקו כפי הסברא הנזכרת למעלה כ"כ הרמב"ן ליישב דברי הרמב"ם ומ"מ כ' שאין דבריו נראין שאין הפרש בין ר"ה לשמיני של חג שנמנה ז' ואע"פ שזה מכלל הרגל וזה אינו רגל אנו אין לנו בגמרא שיהא מניין זה תלוי ברגל ולא רגל אלא או שנתלה הדבר במי שיש לו תשלומין ז' או שנאמר דכל המפסיקין עולים כמימרא דרב פפא דאמר אפילו ר"ה וכיון דמוסיף רבינא אפילו שמיני של חג שמעינן מינה דכל המפסיקין נמנין ז' ליומן:

סעיף קטן כג
שמע שמועה קרובה בשבת או ברגל ולמ"ש ורגל נעשית רחוקה וכו' בפרק אלו מגלחין (שם) א"ר יוסי בר אבין שמע שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה עולה לו ואינו נוהג אלא יום א' תני רב אדא דמן קיסרי קמיה דר' יוחנן שמע שמועה קרובה בשבת ולמ"ש נעשי' רחוקה אינו נוהג אלא יום א':

סעיף קטן כד
ומ"ש ונוהג אבילות ביום ראשון וכו' כך הוא דין כל שמועה רחוקה שאינו נוהג אלא יום אחד ומקצתו ככולו:

סעיף קטן כה
ומ"ש ובשבת או ברגל נוהג דברים שבצנעא כ"כ הרא"ש בשם הרמב"ן דכיון דאכתי שמועה קרובה היא הוי כקובר את מתו ברגל:

סעיף קטן כו
ומ"ש שמע שמועה רחוקה בשבת או ברגל אינו נוהג בשבת וברגל אפי' דברי' שבצנע' וכו' ג"ז מדברי הרא"ש בשם הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן כז
שמע שמועה קרובה בשבת כתב בסמ"ק דשבת עולה ליום א' ולמחר קורע והו"ל יום ו' יום ז' לאבילות וה"ר יחיאל כ' דשבת אינו בתחלת המניין אלא יתחיל למנות מיום א' והו"ל שבת יום ז' וינהוג דברים שבצנעא מקצת היום כך מצאתי כתוב בקצת ספרי רבינו: כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ח מת לו מת ערב הרגל שאמרנו שערב החג והחג ושמיני עצרת עולין למנין כ"א יום וצריך לנהוג ט' ימים אחר החג להשלים ל' ולא ידע שמת עד שעברו י' ימים אחר הרגל ולפי המנין שמנינו כבר עברו ל' יום והוי שמועה רחוקה כתב בעל המאור שיש מן החכמים שנסתפקו בזה וכתבו דהו"ל ספק אבילות וקי"ל כדברי המיקל באבל והוה ליה שמועה רחוקה ולדעתי נ"ל דהוה ליה שמועה קרובה שאין הדברים נראין שיעלה הרגל למי שלא בא לו עדיין שמועת המת כי לעולם אין דין מי שלא נהג אבילותו ולא שמע בו כדין מי שנהג הלכך ל"ש ערב הרגל ול"ש יום שמיני עצרת וכל כיוצא בו אינן נמנין לגבי שמועה אלא לעצמן עד כאן תוכן דבריו הרבה ראיות על זה עכ"ל וגם נ"י בפרק אלו מגלחין כתב כל זה והרמב"ן בס' ת"ה הסכים לדברי בעל המאור ז"ל והכי נקטינן:

סימן תקמט

סעיף קטן א

גרסינן בפרק בתרא דתעניות (כו.) ה' דברים אירעו לאבותינו בי"ז בתמוז וחמשה בת"ב וכו' משנה שם ופירש"י בטל התמיד לפי שגזרו מלכות מלהקריב עוד: והועמד צלם בהיכל. שהעמידו מנשה בדמפורש בתרגום ירושלמי דהשמים כסאי: על אבותינו. דור המדבר אם יראה איש באנשים האלה: ביתר. עיר הגדולה והיו ישראל דרים בה בפ' הניזקין (גיטין נז.) אשקא דריספקא חרב ביתר. ובירושלמי והעמיד צלם בהיכל אית תנויי תני הועמד מאן דאמר הועמד דמות צלם של מנשה מאן דאמר העמיד צלם של אפוסטמוס ובגמרא מייתי מקראי דשבירת הלוחות והבקעת העיר והעמדת צלם בהיכל היו בשבעה עשר בתמוז ובטל התמיד ושריפת התורה קבלה היתה בידם שבי"ז בתמוז היו וכן מייתי מקראי שגזירת דור המדבר וחורבן בית ראשון היו בט"ב וחורבן בית שני שנוי בברייתא שבו ביום היה ולכידת ביתר וחרישת העיר קבלה היתה בידם שבאותו היום היו:

סעיף קטן ב

ורבי עקיבא היה דורש כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וגו' צום הרביעי זה י"ז בתמוז שבו הובקעה העיר וכו' עד אלא שכ' בסדר החדשים בפ"ק דר"ה (יח:) אלא שבמקום זה י"ז בתמוז שנוי בברייתא זה ט' בתמוז ורבינו כתב זה י"ז בתמוז מפני הטעם שכתב בסמוך דחורבן בית שני חמיר לן. ועוד דבירושלמי פרק בתרא דתענית איתא להאי ברייתא וכתוב בה צום הרביעי זה י"ז בתמוז ומקשי עלה כתיב בתשעה לחודש הובקעה העיר ואת אמרת הכין א"ר תנחום בר חנילאי קילקול חשבונות יש כאן וכתבו התוספת בספ"ק דר"ה דפליג אתלמודא דידן ור"ל דמתוך טרדתם טעו בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות מכמות שהיו סוברים עכ"ל. וכיון שבירושלמי היא שנוייה בלשון זה י"ז ולדידן הוי י"ז יום תענית לד"ה שנאה רבינו כן. ואע"ג דבגמרא דידן קאמר רשב"י שאין נראין לו דברי ר"ע אלא צום העשירי זה ה' בטבת שבו באה שמועה לגולה שהוכתה העיר לא כתב רבינו אלא דברי ר"ע משום דנהוג עלמא כוותיה:

סעיף קטן ג

ומ"ש אע"ג דכתיב בקרא צום הד' בט' לחודש האידנא מתענין בי"ז בו משום דמתחלה תקנו תענית בט' בו וכו' כ"כ התו' וז"ל זה ט' בתמוז שבו הובקעה העיר היינו בראשונה אבל בשנייה הובקעה בי"ז ומש"ה עבדי י"ז תענית וכ"כ הרמב"ן בספר ת"ה וז"ל ובט' בתמוז אין מתענין אבל בי"ז בו מתענין דכיון שמתחלה קבלו עליהם על שם שבו הובקעה העיר בראשונה ובשניה הובקעה בי"ז בו נהגו להתענות בי"ז דחורבן שני חמיר

לן ומ"מ צום רביעי הוא להבקעת העיר ולצרות שהוכפלו בו וה"נ מוכח בפ"ק דמגילה (ה:) די"ז תענית ומיהו בט' בו אין מתענין שלא רצו לגזור עליהם להתענות בט' וביז' דד' צומות קבלו עליהם ואין מטריחין על הצבור יותר מדאי עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש ומ"מ צום הרביעי הוא להבקעת העיר וכו' היינו לומר דאע"ג דצום הד' דקאמר קרא אינו אלא על ט' בתמוז שפיר מצינן למקרי לי"ז בתמוז צום הד' להיות לו כל דין שהיה לט' בתמוז מקודם וזה לסיבת הבקעת העיר שנבקעה בו וצרות שהוכפלו בו הלכך אע"פ שצום הד' הכתוב במקרא אינו אלא על ט' בתמוז לדידן יש לי"ז בתמוז כל דין שהיה לט' בתמוז לדידהו כתב רבינו ירוחם ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם אמרו כי בר"ה נהרג ונדחה תעניתו ליום חול:.

סימן תקנ

סעיף קטן א

פריך בגמרא קרי להו צום וקרי להו ששון וכו' בפ"ק דר"ה (יח:) תנן על ו' חדשים השלוחים יוצאים על ניסן מפני הפסח על אב מפני התעניות וכו' ופריך בגמרא (שם:) וליפקו נמי אתמוז וטבת דאמר רב חנא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא מאי דכתיב כה אמר ה' צום הד' וצום הה' וצום הז' וצום הי' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה קרי להו צום וקרי להו שמחה בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה אין שלום צום אמר רב פפא ה"ק בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש שמד צום אין שמד ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין אי הכי ט"ב נמי א"ר פפא שאני ט"ב הואיל והוכפלו בו הצרות ופירש"י דאמר רב חמא בר ביזנא וכו' דכולהו ימים תענית נינהו: בזמן הזה שאין ב"ה קיים. ומתני' בזמן הזה קא מיירי: שיש שלום. שאין יד העו"ג תקיפה על ישראל: יהיו לששון ולשמחה. ליאסר בהספד ובתענית: יש שמד צום. חובה להתענות בהם: רצו אין מתענין. וכיון דרשות הוא לא מטרחינן שלוחים עלייהו: והרמב"ן פי' יש שלום שב"ה קיים וכך הם דברי רבי' ואיכא למידק מאי קשיא ליה קרי להו צום וקרי להו ששון דשפיר קאמר הני ימים דהשתא הוו צומות עתידין להיות לששון וי"ל שמקרא זה הוא תשובה למה ששאלו עולי בית שני האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים ובאה התשובה צום הד' וצום הה' וכו' יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו ומשמע דה"ק כל הצומות הללו יהיו לששון ולשמחה ולא תצומו בהם כי אין חפץ לה' בצומות כי אם שתאהבו האמת והשלום וכיון דקרא אתא למימר שלא יצומו בימים אלו מאותו היום והלאה לא היה לו להזכירם בלשון צומות

אלא הכי הול"ל ימי חדש ד' והה' וכו' יהיה לששון ולשמחה וממילא משתמע דאימי הצומות קאמר וכדאמר האבכה בחדש החמישי וממילא משמע דאיום הצום קאמר אע"ג דלא קאמר האבכה בצום החדש החמישי הלכך מדאפקינהו בלשון צום איכא למימר דאתא לאשמעי' שאף על פי שהם בטלים באותו זמן אם יהיה שמד חס ושלום יחזרו הצומות. לקביעותם:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו פירוש דליכא שלום שהבית חרב וליכא שמד במקום ידוע מישראל וכו' עד הלכך הכל חייבין להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים הכל לשון הרמב"ן בספר ת"ה וגם כך כתב ה"ה בפ"ה שעכשיו נהגו הכל להתענות תעניות אלו והרי הן חובה על כל ישראל עד שיבנה בית המקדש:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומיהו כולם מותרין ברחיצה וסיכה וכו' כתב הר"ן בפ"ק דר"ה בשם הרמב"ן מסתברא דכולהו ד' צומות תענית צבור הן ונביאים גזרו אותם וכל חומרי תענית עליהם מפסיקים בהם מבעוד יום ואסורים ברחיצה וסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה כט"ב אלא האידנא כיון דנהגו להתענות בהן ולא נהגו בחומרות הללו משמע דמעיקרא כך רצו להתענות בלבד אבל לא רצו לנהוג באותן חומרות וכיון דהני ברצו תליא הרשות בידן אבל מעיקר התקנה ודאי אסורין בכולן ע"כ. וכתבו התוס' בספ"ק דתעניות (יג:) דשאר תעניות בר מט"ב מותר ברחיצה אפילו בחמין כך פסק ראבי"ה ור' יואל אביו אסר לרחוץ בחמין ע"כ. וכ"כ המרדכי וכ' בשם ראבי"ה שנהגו העולם היתר בדבר ע"כ וכן מנהג הפשוט:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם חלו בשבת נדחין עד אחר השבת בפ"ק דמגילה (ה.) תנן זמן עצי הכהנים והעם בט"ב וחגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין ופירש"י ט"ב שחל להיות בשבת וה"ה לי"ז בתמוז ולי' בטבת והאי דנקט ט"ב משום דהוכפלו בו צרות והכל מתענין בו אבל שאר צומות אמרי' במסכת ר"ה רצו מתענין רצו אין מתענין וגם הרמב"ם כתב אחד מד' צומות שחל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת חל להיות בע"ש מתענין בע"ש וכתב ה"ה אחד מד' צומות שחל להיות בשבת וכו' ט"ב מאחרין ולא מקדימין משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן וממילא דה"ה לשאר תעניות ובחל להיות ע"ש כתב כך נפסקה הלכה בעירובין (מ:) מתענה ומשלים וכ' הראב"ד שלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות

עכ"ד וז"ש בשם הראב"ד נתבאר ממ"ש בסימן רמ"ט וסימן תקע"ב: וה"ר דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית שי' בטבת הוא משונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולין לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו בעצם היום הזה כמו בי"ה ולא ידעתי מנין לו זה וכ' עוד די' בטבת חל לפעמים בששי ומתענין בו ביום ושאר צומות לעולם אין חלים בששי. כתב האגור בשם שבלי הלקט שאין קורין בספר במנחה בע"ש כשחל בו אחד מד' צומות הללו עכ"ל ולא נהגו כן כתב הרד"א אם חל י' בטבת ביום ו' מתפללין שחרית כשאר הצומות וכן במנחה אבל א"א הוידויים ולא נפילת אפים במנחה מפני שהוא ע"ש. כתב עוד הרד"א בשבת שקודם לצומות הללו אחר קריאת ההפטרה קודם אשרי צריך שיכריז ש"צ להודיע לקהל באיזה יום יחול הצום ואומר אחינו ישראל שמעו צום פלו' יום פלו' יהפוך אותו הקב"ה לששון ולשמחה כמו שהבטיחנו בנחמות ונאמר אמן וג' תעניות אין מכריזין עליהם ט"ב י"ה ופורים וסימניך אכ"ף: דין עוברות ומניקות בצומות יתבאר בסימן תקנ"ד ובסימן תקע"ה:

סימן תקנא

סעיף קטן א

תשעה באב אין ב"ד יכולין לבטלו כיון שהוכפלו בו הצרות בפ' קמא דר"ה (יח:) וכתבתיו בסימן שקודם זה וא"ת י"ז בתמוז נמי הוכפלו בו הצרות כבר תירצו התו' דחורבן ב"ה תקיפא טובא ולא דמי לט"ב דצרה אחת הוכפלה בו

סעיף קטן ב

משנכנס אב ממעטין בשמחה משנה בפ' ב' דתעניות (כו:):

סעיף קטן ג

ומ"ש ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי עו"ג לישתמיט מיניה דריע מזליה שם (כט:):

סעיף קטן ד

תניא בפרק החולץ (יבמות מג.) קודם לזמן הזה העם ממעטים בעסקיהם וכו' עד ואין עושין סעודת אירוסין ומפרש בגמרא דקודם לזמן הזה דקתני קודם דקודם הוא ופי' רש"י קודם שבת שחל ט"ב בתוכה וכתב הרמב"ן בספר ת"ה קודם לזמן הזה כלו' מר"ח עד התענית וכן העתיק רבינו:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו דאיתא בירושלמי מותר ליארס אפילו ביום ט"ב הוא בפ"ק ובפ' בתרא דתעניות ומפרש טעמא שמא יקדמנו אחר ברחמים וכדאיתא בגמרא דידן פרק אלו מגלחין (מועד קטן יח:) לענין ח"ה וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה"א מותר לארס בכל יום חול אפילו בט"ב בין ביום בין בלילה:

סעיף קטן ו
וקאמר בירושלמי הדא דתימא בניין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה ונוטה ליפול מותר בפ' בתרא דתעניות אמתניתין דמשנכנס אב ממעטין בשמחה וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק קמא דתעניות אהא דתנן עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ובמתן ובבניין ובנטיעה ותני עלה בניין בניין של שמחה נטיעה נטיעה של שמחה והרמב"ן כמבו בת"ה על ברייתא דהחולץ:

סעיף קטן ז
ומ"ש בניין של שמחה מפרש בפ"ק דמגילה הבונה בית חתנות לבנו וכו' בגמר' דידן פ"ק דמגילה (ה:) מייתי הא דתנן בפ"ק דתעניות גבי תעניות צבור עברו אלו ולא נענו ממעטים במשא ובמתן בבניין ובנטיעה באירוסין ובנשואין ותני עלה בניין בניין של שמחה נטיעה נטיעה של שמחה איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו איזו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע אבורנקי של מלכים ולא היה צריך רבינו לאתויי מפ"ק דמגילה דמייתי לה התם אגב גררא דהא בפ"ק דתעניות (יד:) גופיה איתיה:

סעיף קטן ח
ומ"ש ולפ"ז הא דאמר אם היה כותלו גוהה מותר אפילו בכותל של בית חתנות קאמר שמותר אם גוהה כלומר דאי בשאינו של בית חתנות אפי' אינו גוהה נמי דהא לא אסר ברייתא כלל באינו של חתנות וכ"כ הרא"ש בפ"ק דתעניות גבי תעניות צבור על הירושלמי דקאמר אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו פי' כותלו של בית חתנות והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות תעניות עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן ובבניין של שמחה כגון ציור וכיור ובנטיעה של שמחה כגון מיני הדס ומיני אהלים וכ"כ הר"ן בספ"ק דתעניות וז"ל מדאמרינן בירושלמי הדא דתימא בבניין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו משמע דכי אמרי' איזהו בניין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו דלאו דוקא אלא ה"ה לכל בניין שא"צ דאינו נעשה אלא לנוי ולהרווחה בעלמא וכתב עוד בשם רבינו האיי גאון מדקא משוינן בניין נטיעה אירוסין ונשואין ומתן מה משא ומתן רשות אסור והוא של שמחה אף בניין ונטיעה אירוסין ונשואין אסור בשל שמחה אבל מי שאין לו בית חתנות כלל ואין לו אשה ובנים הא ודאי של מצוה הוא ואע"פ שהוא שמחה מותר ואע"ג דלענין עברו תעניות צבור ולא נענו מיירי משמע לכאורה דה"ה מר"ח עד ט"ב דהני תרתי זמני כי הדדי נינהו ומה שאין נוהגין לישא אשה כלל אפי' מי שאין לו אשה ובנים משום דלא מסמנא להו מלתא ואע"פ שהיה אפשר דרב האיי לא אמר אלא בעברו תעניות צבור ולא נענו אבל מר"ח עד ט"ב חמיר ואע"פ שאין לו אשה ובנים אסור אי משום דהאי זימנא חמיר טפי אבלותא דידיה ואי משום דזמן

קצר הוא ולא דמי לעברו תעניות צבור ולא נענו דהוי זמן ארוך טובא מ"מ התוספות פ"ק דמגילה (ה:) כתבו על עברו תעניות צבור דחמירי מט"ב שמארסין בו: וכתבו התוס' בפ"ק דמגילה ממעטין במשא ומתן פירוש של שמחה דומיא דבניין ונטיעה דבסמוך ובפרק החולץ (יבמות מג.) כתבו י"מ דמשא ומתן נמי איירי בשל שמחה כגון צרכי חופה ואין נראה דלא אסר אלא סעודה עצמה ונראה דריבוי משא ומתן קא אסר שימעטו יותר מבשאר ימים:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו וי"א כיון דגמרא דידן אוסר בניין סתם כל בניין קאמר כלומר אע"ג דבירושלמי קאמר אמתניתין דמשנכנס אב ממעטין בשמחה הדא דתימא בבניין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו דמשמע דאתא למימר דלא אמרו למעט בבניין משנכנס אב אלא בבניין של שמחה דוקא כיון דגמרא דידן בפרק החולץ אוסר בניין סתם כל בניין במשמע ואע"ג דבגמרא דידן נמי בפ"ק דמגילה ובפ"ק דתעניות אמרו דכי תנן ממעטין בבניין ונטיעה היינו דוקא בשל שמחה היינו לענין תענית צבור אבל מר"ח עד התענית דקתני סתמא ממעטין מלבנות ולנטוע משמע דאפילו שאינו של שמחה אסור:

סעיף קטן י

ומ"ש כדרך שאסרו משא ומתן נראה שאין זה הכרע שהרי גבי תעניות צבור קתני כי האי לישנא ממעטין במשא ובמתן ובבניין ובנטיעה אפ"ה אמרי' בגמרא דלא נאסר אלא בניין ונטיעה של שמחה דוקא אלא כל עיקר הטענה מדאסר בגמרא דידן בניין סתם גבי מר"ח עד התענית ולא פי' דהיינו דוקא בדשמחה כדפירש גבי תעניות צבור אלמא דאפילו באינו של שמחה אסר ומ"ש כדרך שאסרו משא ומתן ה"ק א"ת למה אסרו בניין שאינו של שמחה אל תתמה שהרי אסרו משא ומתן אע"פ שאין בו שמחה והטעם שאסרו דברים אלו אע"פ שאינם של שמחה מפני שהם דברים שאבל אסור בהם כדי שיהו נראים כמתאבלים על ירושלים ומדברי התוספות בפרק החולץ נראה דאית למילף למשנכנס ר"ח עד התענית מתעניות צבור דכי היכי דהתם לא מתסר אלא בניין ונטיעה של שמחה ה"ה הכא וכסברא ראשונה שכתב רבינו ועכשיו לא נהגו רוב העולם למעט במשא ומתן כלל משנכנס אב ונראה שהם מפרשים דלא מתסר בניין ונטיעה אלא דוקא בדשמחה כדברי הסברא הראשונה שהזכיר רבינו ומפרשים דלא נאסר משא ומתן אלא בדשמחה דומיא דבניין ונטיעה וכדברי הסברות שדחו התוס' ומפני כך נושאים ונותנים כדרכן ואינם חוששים ולפ"ז צריכים ליזהר ממשא ומתן של שמחה כגון צרכי חופה וכיוצא בהם דאי לאו הכי נמצא שאינם חוששים למה שאמרו ממעטין במשא ומתן ונראה שזה

היה דעת קצת פוסקים שלא הזכירו ברייתא זו דהחולץ מפני שהם מפרשים דבניין ונטיעה ומשא ומתן דקא אסר כולהו בשל שמחה דוקא הוא דקא אסר ומאחר שכתבו משנכנס אב ממעטין בשמחה ממילא משמע דכל הנך מילי כיון דשמחה נינהו אסור וכן מצאתי שכתב הכלבו בשם הר"? דאמרי' ביבמות שבת שחל ט"ב להיות בתוכה אסור לישא וליתן י"ל היינו משא ומתן של שמחה כגון צרכי חופה דומיא דלבנות ולנטוע דמפ' התם כגון אבורנקי של מלכים א"נ אסור להרבות במשא ומתן ר"ל שיתמעטו יותר משאר ימים עכ"ל. ואפשר לומר עוד שהעולם סוברים שאין למעט בעסק כלל ואפי' הם צרכי חופה וההוא דהחולץ מדת חסידות היא או במקום שנהגו ולפיכך השמיטוה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וראיתי בני בודי"ן נוהגים שלא לישא וליתן כלל משנכנס אב ונראה שאין להם על מה שיסמוכו דהא דלא כמאן דאי לסברא שדחו התוס' כל משא ומתן דלאו צורך חופה היא שרי ואי לסברת התוס' בהחולץ כל משא ומתן שרי ובלבד שימעטו יותר מבשאר ימים ואפי' צרכי חופה משמע דשרי ע"י מיעוט דהא לא שאני להו בין צרכי חופה לשאר משא ומתן ואע"פ שבסברא שנייה שכתב רבינו קאמר כדרך שאסרו כל משא ומתן הא כיון דעל הברייתא קאי אין להחמיר יותר ממה ששנוי בברייתא ומאחר שבברייתא לא אסרו אלא למעט מלישא וליתן משמע דלא נאסר משא ומתן לגמרי ועוד שסברא זו לא באה לומר כל משא ומתן אפי' ע"י מיעוט אסור אלא לומר דכי היכי דלר. שני לן בין משא ומתן דשמחה לשאינה של שמחה דבין של שמחה בין שאין של שמחה אסור בבניין נמי אפילו דלאו דשמח' אסור ומיהו לא נחית בעל סברת זו לאסור במשא ומתן יותר ממה ששנוי בברייתא דהיינו למעט דוקא אבל לא לאסור לגמרי ומיהו אפשר שנהגו כן ע"פ מ"ש התוס' בפ"ק דמגילה ממעטין ר"ל שלא יהיו ששין כלל אבל אין לפרש ממעטין אבל ששין קצת דא"כ הו"ל לפרש השיעור מה קורא מעט ע"כ ואע"פ שלענין עברו ת"צ כ"כ והם סוברים דת"צ חמירי מט"ב מ"מ יש ללמוד מדבריהם דהיכא דקתני ממעטין לא נתברר השיעור ויש לאסור לגמרי זה כתבתי למצוא להם על מה שיסמכו אבל חומרא יתירא היא דאפילו מלאכה ממש אינה אסורה בט"ב עצמו מן הדין וכ"ש משא ומתן דקיל טפי ודי שנאסור אותו בט"ב עצמו אבל לא שנקדים לאסור קודם לכן ומיהו הנוהגים פן אסורים עד שיתירו להם כעין התרת נדרים וכמ"ש המרדכי בפ' מקום שנהגו:

סעיף קטן יא

שבת שחל ט"ב להיות בתוכה פי' השבוע שחל בה ט"ב אסורים לספר ולכבס משנה בפרק בתרא דתענית (כו.):

סעיף קטן יב
ומ"ש ואפי' אינו רוצה ללבשו עתה וכו' שם (כט:) אר"נ לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח אסור מיתיבי אסור לכבס לפני ט"ב אפילו להניח לאחר ט"ב וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ תיובתא ופירש"י דטעמא דאסור משום דנראה כמסיח דעתו שעוסק בכיבוס בגדים:

סעיף קטן יג
ומ"ש דאפי' אין לו אלא חלוק א' אסור לכבסו וללבשו כ"כ הרמב"ן בס' ת"ה ופשוט הוא:

סעיף קטן יד
ומ"ש וכן המכובסין מקודם לכן אסור ללובשן ולא ללובשן לבד וכו' עד הכל אסור כל זה כתב הר"ן שם וכ"כ הרמב"ן בספר תורת האדם והביאו ראיה מדאמר רב ששת תדע דאסור אפילו לכבס ולהניח דהא בטלי קצרי דבי רב פי' שהכובסים היו בטלים באותו שבוע ובטלי לגמרי משמע וכן פסק הרשב"א בתשובה:

סעיף קטן טו
ומ"ש וכבוס שלנו מותר אבל גיהוץ שלנו אסור וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ ברייתא כתבתי' בסמוך גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ ופירש"י גיהוץ שלנו אינו יפה אלא ככיבוס שלהם ואסור לגהץ אבל כיבוס שלנו מותר וכן הכריע הר"ן וגם הרמב"ן כתב פירשו הגאונים דה"ק גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם שהוא אסור הא כיבוס שלנו מותר וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ שלנו ולא כיבוס שלהם והיתר זה אינו אלא לכבס ולהניח דוקא אבל ללבוש אסור כדין כלי פשתן דבסמוך וכ"כ רבינו בסמוך בשם הרמב"ן כיבוס שלנו לכבס ולהניח מותר אבל ללבוש בין חדשים בין ישנים צבועים ולבנים בין מכובסים עכשיו בין מכובסים קודם אסור ללבשן בשבת זו ושלא ככתוב בכלבו יש סוברין להתיר אפילו לכבס וללבוש בכיבוס שלנו:

סעיף קטן טז
ומ"ש רבינו גבי כלי פשתן לפי שאין חוששין לגוהצן אין לומר דאין מגהצין אותן קאמר דהא בשגיהצום קאי וקאמר דאין בהם משום גיהוץ אלא ה"פ לפי שאין חוששין לגוהצן יפה וכ"כ הרא"ש וכתב הרמב"ן גבי אבל דטעמא דכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ מפני שאינם מתגהצים כהוגן ואין זיעה וטינוף יוצאה מהם:

סעיף קטן יז
ומ"ש והא דשרי דוקא לגוהצן ולהניחן אחר ט"ב וכו' שם שלח רב יצחק בר גיורי משמיה דרבי יוחנן אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אבל אסור ללבשן בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה וז"ל הרמב"ם שבת שחל ט"ב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס

וללבוש כלי מגוהץ אפילו כלי פשתן עד שיעבור התענית ואפי' לכבס ולהניח לאחר התענית אסור ונ"ל שמה שאמר אפילו לכבס ולהניח אסור אשאר כלים קאי ולא אכלי פשתן ואפשר דאע"ג דמדינא שרי סתם דבריו כי היכי דלישתמע מינייהו איסור מפני שנהגו העולם איסור וכן נראה ממ"ש ה"ה וז"ל העולה מכל זה שאסור ללבוש אפי' כלי פשתן מכובסין עד התענית אבל לכבס כדי להניח כולן אסורין חוץ מכלי פשתן והרמב"ן הוסיף להתיר כיבוס שלנו אפי' בכלי צמר כדי להניח ורבינו לא כתב בזה שום היתר לפי שנהגו להחמיר עד כאן לשונו ומדאמרי' גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם משמע דכיבוס שלנו מותר וגיהוץ שלנו מיהא אסור אבל הרא"ש כתב גיהוץ שלנו הרי הוא ככיבוס שלנו ומותר ואם נוסחא אמיתית היא צריך לומר דאגיהוץ דבזמן הזה קאמר דגריע טובא דבני בבל היו אמרי דגיהוץ דידהו לא חשיב אלא ככיבוס דבני א"י הלכך כיבוס דגריע טובא שרי ולדידן דגיהוץ דידן הוי ככיבוס דבני בבל א"כ גם גיהוץ שרי ומיהו לא נפקא לן מינה מידי שהרי כתב רבינו בסמוך דנהגו אבותינו איסור אף בכיבוס שלנו ובסי' זה אכתוב שי"א דכיבוס שלנו אסור מן הדין וכתב בת"ה שמהר"מ אסר לכבס בגדי קטנים בשבת זו אבל מתוך דברי ת"ה נראה שלא נהגו כן וגם אנו לא ראינו ולא שמענו מי שנוהג כן:

סעיף קטן יח

כתב הרמב"ן הא דאין בכלי פשתן משום גיהוץ דוקא בישנים וכו' ז"ל הרמב"ן בספר תורת האדם באבילות ישינה הא דאמרינן כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ ודאי בישנים הוא דאילו בחדשים אפי' בכלי פשחן יש בהן משום גיהוץ באבל כדפרשינן אלא בישנים היא אלמא דכלי צמר אפילו בישנים קאמרינן דאסור וכולה שמעתא במכבס ישנים היא וש"מ דכל שם גיהוץ אסור הלכך כלים חדשים בין לבנים בין צבועים אסורים וכן ישנים מכובסין כולם אסורים ואפי' להניח אחר השבת וגיהוץ שלנו נמי אסור בין בחדשים בין בישנים יוצאים מתחת המכבש מיהו כבוס שלנו לכבס ולהניח מותר דמלאכת עראי היא וכן כלי פשתן בכל מקום ואפי' בגיהוץ שלהם וללבוש בין חדשים בין ישנים לבנים וצבועים בין מכובסים עכשיו בין קודם לכן כולן אסור ללבשן בשבת זו ואפי' של פשתן עכ"ל ביאור דבריו דגבי אבל תניא בפ' אלו מגלחין (מועד קטן כג.) כל ל' יום לגיהוץ אחד כלים חדשים ואחד כלים ישנים יוצאים מתחת המכבש ר' אומר לא אסרו אלא בכלים חדשים בלבד ר' אלעזר ב"ר שמעון אמר אלא בכלים חדשים לבנים בלבד ופסקו הפוסקים כמ"ד לא אסרו אלא כלים חדשים לבנים בלבד וכתב הרמב"ן דלת"ק דאסר כלים ישנים בגיהוץ כלי פשתן ישנים אינם בכלל לפי שאינם מתגהצים כהוגן אלא

חדשים ולבנים ודאי אסורים הלכך לר' אלעזר בר' שמעון דאמר חדשים לבנים כלי צמר וכלי פשתן שוים הם לענין אבלותו בירושלמי על כל המתים כולם הוא אסור בגיהוץ עד ל' יום וכו' מ"מ למדנו לכלי פשתן שהם בכלל גיהוץ ואנן דקי"ל אפי' בשל צמר חדשים ולבנים נמצאו כולם שוים בדיניהם עכ"ד בענין גיהוץ דאבל והשתא אחא למימר דגיהוץ דשבת שחל ט' באב להיות בתוכה חמיר טפי דכלים חדשים בין דצמר בין דפשתן בין לבנים בין צבועים אסורים וכלים ישנים דצמר יוצאים מתחת המכבש בין לבנים בין צבועים אסורים אפילו לכבס ולהניח ומיהו כלי פשתן ישנים בין לבנים בין צבועים לכבס או לגהץ ולהניח מותר אבל ללבוש הנך נמי אסורים ואפי' היו מכובסים או מגוהצים מקודם לכן ולמד הרב ז"ל דינים אלו מדאמרינן כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ וע"כ בישנים קאמר דאילו בחדשים ודאי יש בהם משום גיהוץ כמו שנתפרש גבי אבל וכיון דבישנים אצטריך לאשמעינן דאין בהן משום גיהוץ אלמא דכלי צמר אפי' ישנים אסורין בגיהוץ וכיון שכן למדנו מכאן דכל שום גיהוץ אסור וכשם שאין אנו מחלקים בין חדשים לישנים בבגד צמר כך לא נחלוק בהם בין לבנים לצבועים וכן בכלי פשתן חדשים שהם אסורים בגיהוץ לא נחלק בין לבנים לצבועים וזהו שכתב הלכך כלים חדשים בין לבנים בין צבועים אסורים וכו' וכך פירושו כלים חדשים בין לבנים בין צבועים בין דצמר בין דפשתן אסורים וכן ישנים מכובסים בין לבנים בין צבועים בין דצמר בין דפשתן כולן אסורים דבכיבוס לא שאני לן בין צמר לפשתן וכל הני דאמרן אסורים בין דגיהוץ בין דתכבוסת אפי' לגהץ ולכבס להניח לאחר השבת אסור: ומ"ש עוד וגיהוץ שלנו נמי אסור בין בחדשים בין בישינים יוצאים מתחת המכבש פי' בכלי צמר בין בחדשים בין ישנים בין לבנים בין צבועים ובכלי פשתן דוקא בחדשים אבל ישנים כבר נתבאר דאפי' בגיהוץ שלהם שרו ומ"ש יוצאים מתחת המכבש הוא משום דמשמע ליה דבגיהוץ לא מתסר בישנים אא"כ יוצאים מתחת המכבש דשבת דט' באב כיון דמתסר בישנים ילפי' לה מת"ק דאסר גבי אבל בישנים וכיון דחזינא דלא אסר ת"ק בישנים אלא ביוצאים מתחת המכבש דוקא ה"נ דכוותיה ובספרי רבינו כתוב בין בישנים בין בחדשים יוצאים מתחת המכבש וטעות סופר היא שהרי הראב"ד הוא שסובר כן דיוצאין מתחת המכבש בין בחדשים בין בישנים היא והרמב"ן חלק עליו וכתב דלא קאי יוצאין מתחת המכבש אלא לישנים דוקא אבל בחדשים אפי' אינם יוצאים מתחת המכבש אסורים וכתב שכ"ד הרמב"ם ולפיכך צריך להגיה ולכתוב בין בחדשים בין בישינים יוצאים מתחת המכבש ומ"ש ומיהו כיבוס שלנו לכבס ולהניח מותר כבר כתבתי שכן פירש"י והמפרשים ונתן הרב ז"ל טעם לדבר משום דמלאכת עראי היא. ומ"ש וכן כלי פשתן בכל מקום ואפי'

בגיהוץ שלהם מותר לגהצם ולהניח פירוש כלי פשתן ישנים דאילו חדשים יש בהם משום גיהוץ כמו שנתבאר אלא ודאי בישנים מיירי וכבר ביאר שעליהם אמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ: ומ"ש וללבוש בין חדשים בין ישנים בין לבנים וצבועים בין מכובסין עכשיו בין קודם לכן כולן אסור ללבשן בשבת זו ואפי' של פשתן פשוט מדאמרי' שלח ר"י בר גיורי משמיה דר' יוחנן אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אבל אסור ללבשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה וכבר נתבאר דהא דכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ בישנים מיירי ועלייהו קאמר דאסור ללבשן וכ"ש בכולהו אינך: כתב בא"ח כיבוס במים להניח מותר אפי' בעט"ב:

סעיף קטן יט

גיהוץ פי' הערוך שמעבירין על הבגדים אבן חלקה להחליקן ובנ"י פי' בפרק אלו מגלחין דגיהוץ היינו מים ואפר או נתר וגורית ולדבריו צריך לומר דכיבוס היינו במים לבדם: כתב הר"ן בפ' בתרא דתעניות הא דאמרי' כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ ודאי בישנים הם ומינה דכלי צמר אפי' בישנים אסור איכא מ"ד דטעמא דכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ הוא מפני שאינם מתלבנים כ"כ ולפיכך אין בהם לא ומשום גיהוץ בבל ולא משום כבוס ארץ ישראל וכ"ד הראב"ד והרמב"ן ולפ"ז מותר לתת פשתן לכובם בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה לכבס ולהניח אבל ה"ר יהודה ב"ר ראובן כתב שהגיהוץ אין עקרו על הליבון אלא על חימרתא שמעבירין עליו ועל המכבש שמכבשין אותו שם שע"י כן הוא מחזירן לחדושן שיש להם המגוהצים כלים חדשים שהן אסורין בכל ענין בין בצבועים בין בלבנים וכן מוכיח בברייתא של מסכת שמחות שהגיהוץ אין עיקרו משום ליבון ששנינו שם ואלו הן כלים המגוהצים כלים היוצאים מתחת המכבש דברי ר' וכו' נראה מזה שעיקר הגיהוץ מפני שהן כחדשים וכן ידוע מכלי הצמר הדקים והגסים שהן חוזרים ע"י אומנות זו עד שאינו ניכר בהן אם חדשים או ישנים ולפיכך אמר בכלי פשתן שאין בהם משום גיהוץ שאין אומנות זו עושה בהם כלום שלעולם ניכרים בשחיקותם ואין מלאכת הגיהוץ מחזרת אותן לחידושן ולפיכך מותרין בבבל שאין הכיבוס אסור בהן משום כיבוס אלא הגיהוץ שמחדש אותם אבל בארץ ישראל אע"פ שאין הגיהוץ מחדש אותן הרי הגיהוץ מלבן אותן ונאסרים מעני הליבון ולפ"ז כלי פשתן החדשים אסורים בכל מקום שבשעה שהם חדשים יש בהן משום גיהוץ כדאמרינן בפרק ערבי פסחים (פסחים קט.) במה משמחם בארץ ישראל בכלי פשתן המגוהצים ואסורין שלא יקנה אותם לעצמו בשבת של ט"ב אפי' להניח לאחר ט"ב כדינן דלכבס ולהניח ולכבסן בארץ ישראל אסור מפני שהם מתלבנין אבל בבבל מותר מפני שאין מתלבנין שם יפה

לפי שמימיהם עכורים שאינה ארץ וגבעות כארץ ישראל הלכך כיבוס שבארצות הללו אפשר שהיא ככיבוס א"י וכיון שלפי שעה זו יש בכלי פשתן משום כיבוס א"י אף אנו אוסרים לתת כלי פשתן לכובס בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה אפי' לכבם ולהניח וכך מטין דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות תעניות עכ"ל:

סעיף קטן כ

כתב אבי העזרי נהגו אבותינו איסור אף בכיבוס שלנו כ"כ גם התוס' בפרק אנו מגלחין (כג.) וכתב המרדכי בתחלת מ"ק וכ"כ עוד התום' פרק בתרא דתעניות (ל.) שהחמיר רש"י שלא לתת סדינים לכובס בשבוע שחל ט"ב להיות בתוכה כתבתי בסי' זה שכתב המגיד שלא כתב הרמב"ם שום צד היתר בכיבוס בשבוע זו לפי שנהגו להחמיר וכן פשט המנהג כתב בתה"ד מתוך הסברא נראה להתיר לנשים העבריות לכבס בגדים לעו"ג בשבת זו שהרי אין איסור כיבוס בשבת זו משום דאסור במלאכה אלא כדי למעט בשמחה ולהראות האבילות והא לא שייך בכיבוס בגדי העו"ג אמנם סובר אני להחמיר משום דאיכא למיחש למראית העין עכ"ל. ואני אומר דהכי משמע בירושלמי לאסור דגרסינן התם בפ' בתרא דתעניות הדין קצרא אסיר ליה למעבד עבידתיה משמע דבכל גווני קאמר ל"ש דישראל ל"ש דעו"ג:

סעיף קטן כא

כתב רבינו שב"ט דה"ה כלים חדשים אסור לתקן בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה דגרסינן בפרק מקום שנהגו נשי דנהיגי דלא למשתי עמרא וכו' כל זה במרדכי בתחלת מ"ק וז"ל רשב"ט כתב ופסק דה"ה כלים חדשים אסור ללבשן ואסור לתקן ולהניח ובירושלמי פ' מקום שנהגו הני נשי דנהיגי דלא למשתי מדעייל אב מנהגא וי"ל דלא לישתי חמרא אבל רבינו נסים גאון לא גריס חמרא ופירש לשון בשתי או בערב וכיון שהשתי אסור כ"ש תיקון בגדים וראוי להחמיר בזה אפי' מר"ח תניא בהחולץ קודם הזמן הזה העם ממעטין בעסקיהן וכו' ה"ה לתיקון בגדים חדשים דהוא נמי בכלל מיעוט שמחה ע"כ ובהג"מ הזכירו זה ג"כ ובהג"מ החדשות בשם הרוקח כתוב וז"ל נראה דאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה (ב.) וכתוב בתה"ד נראה דאותה מלאכה שעושין הנשים לצעיפים קודם הכביסה שמוללים הקצוות אין לאסור בשבת זו כל עיקר בצעיפי עו"ג דאפי' בצעיפי ישראליות אינו אלא חומרא יתירה דלא דמי כלל לתיקון השתי ולבגדים החדשים וגם הנשים הטוות חוטים כדי לתפור בהם בגדים ומחייתם ממלאכה זו נראה דשרי לטוות בשבת זו דהך נמי לא דמי לתיקון השתי שהוא תחלת אריגת הבגדים ואיכא שמחה בדבר משא"כ בחוטי התפירה עכ"ל ודע דהתם בירושל' יהיב טעמא למנהגא דלא למשתי מפני שבו פסקה אבן השתיה מהטעם כי

השתות יהרסון ויש לשאול מאחר שהירושל' אומר מגו דעייל אב דהיינו מר"ח מה ראה רבי' שב"ט שלא לאסור אלא בשבת עצמה שחל ט"ב להיות בתוכה כמו שמבואר בדברי רבי' וכדמשמע במרדכי ועוד יש לשאול למה כתב שהטעם שראוי להחמיר מר"ח הוא מפני שזה בכלל מיעוט שמחה הוא תיפוק ליה משום דאמרי' בירושלמי דמדעייל אב הוי מנהגא ועוד יש לשאול היאך כתב רשב"ט דאסור לתקן כלים חדשים הא בירושלמי לא קאמר דאסור אלא שהוא מנהג כשר ונ"ל דמשום דבירושל' קאמר דמדעייל אב הוי מנהגא למד רשב"ט דבאותה שבת איכא איסורא דאי לא"ה לא היו מחמירין לנהוג איסור מר"ח והיה מספיק שהיו אוסרים באותה שבת אלא ודאי מדינא אסור באותה שבת והם החמירו לנהוג איסור מדעייל אב וכתב שראוי להחמיר בזה מר"ח ולאסרו אף במקום שלא נהגו מטעם מיעוט שמחה וכדתניא בהחולץ דמר"ח עד התענית ממעטין בעסקיהן כו' ועי"ל שרשב"ט סובר דהא דקאמר בירושלמי מנהגא היינו לומר שהוא מנהג כשר אבל אינו אסור מן הדין אלא באותה שבת בלבד דלא קי"ל כר"מ דאסר מר"ח אלא כרשב"ג דלא אסר אלא באותה שבת וזהו שכתב רשב"ט דשבת שחל ט"ב להיות בתוכה אסור כלומר מדינא כשאר דברים האסורים באותו שבת וקודם לאותה שבת מותר כרשב"ג ומיהו ראוי להחמיר מר"ח אע"ג דלא קי"ל כר"מ משום דבכלל מיעוט שמחה הוא וכההיא דתניא בפרק החולץ והא דקאמר דלא למשתי עמרא נראה דל"ש לו ל"ש לאחרים בין בשכר בין בחנם נהגו דלא למעבד דהא בכל גווני שייך טעמא דשפסקה בו אבן שתיה וכי השתות יהרסון:

סעיף קטן כב

ותספורת של שבת זו כתב הרמב"ן שדינו כדין אבל וכו' עד ולא בנתר וחול כך כתב בספר ת"ה וטעמיה משום דבפ"ב דתעניות (כו.) תנן שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס ואתא הרמב"ן למימר דהא דאסור לספר לאו שער ראשו דווקא קאמר אלא ה"ה לכל שער שבו דאסור כמו באבל חוץ ממה שמעכב האכילה בזקן דגם האבל מותר בו לדעת הרמב"ן:

סעיף קטן כג

ומ"ש דמי שתכפוהו אבילות של מת ושל שבת של תשעה באב מיקל בתער וכו' הוא משום דמדמי ליה למי שתכפוהו אבליו דאיתא בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יז:) ופי' דבר זה כתבתי בטור י"ד סי' ש"צ כתב הכלבו אין איסור לספר אלא אותה שבת בלבד עד התענית ולפני אותה שבת מותר מ"מ מנהג הזקנים שלא להסתפר כלל לפני אותה שבת כדי שיכנסו ליום התענית כשהם מנוולים וגוערין מאד למי שיספר ע"כ כתב בהלכות שמחות אסורים הגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותם בשבת שחל תשעה באב להיות

בתוכה ע"כ: והא דאסר לכבס כסות קטנים משמע דלא בגדים שמלפפין בהם קטנים המוציאים רעי ומשתינים בבגדיהם קאמר דהנהו מישרא שרי ודייק נישניה שכתב לשון כסות ולא לשון בגד:

סעיף קטן כד

ולאחר התענית מותר מיד כר"מ וכו' בפרק בתרא דתעניות (כט: ל.) אסור לספר ולכבס מר"ח עד התענית דברי ר"מ ר"י אומר כל החודש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד אמר רבא הלכה כרשב"ג ואמר רבא הלכה כר"מ ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר"מ ה"א אפי' מר"ח קמ"ל הל' כרשב"ג ואי אשמעי' הלכה כרשב"ג ה"א אפי' לאחריו קמ"ל הלכה כר' מאיר:

סעיף קטן כה

ואם חל ט"ב יום א' או בשבת ונדחה וכו' ירושלמי כתבוהו הרא"ש והר"ן שם ט"ב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרין וכתב הרא"ש הטעם דכיון שנדחה התענית עד יום א' לא הוי שבת שחל ט"ב להיות בתוכה:

סעיף קטן כו

ובספר המצות כתב שנהגו כשחל להיות בשבת לאסור כל השבוע שלפניו וכו' עד כ"ש כשחל להיות בשבת כל זה כתבו הגה"מ והכלבו:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבינו ואם חל ט"ב בע"ש וכו' ברייתא בפרק בתרא דתעניות (כט.) וכתבו התוספות שם (ל.) היכא דחל ט"ב להיות בה' בשבת מותר לספר ולכבס מחצות ואילך מפני כבוד השבת דאין להמתין עד מ"ש מפני טורח השבת עכ"ל ודבר תימא הוא להתיר לכבס ולספר ביום ט"ב עצמו ותו דבהדיא תניא התם כזל להיות בה' לפניו אסור לאחריו מותר ואם איתא לאשמעינן דביום עצמו מותר ותו דגבי חל להיות בע"ש קתני אם לא כבס בה' מותר מן המנחה ולמעלה ומסיק דלייט עלה אביי וכ"ש כשחל להיות בה' דודאי אסור בו ביום אפילו מן המנחה ולמעלה. ואין לומר דמאי דשרו התוס' מחצות ולמעלה היינו ביום ד' שהוא עט"ב דהא תניא בחל להיות בה' לפניו אסור ותו דטפי איכא לאחמורי אחר חצות מקודם חצות הלכך אין לסמוך על הוראה זו:

סעיף קטן כח

כתב אבי העזרי נהגו אבותינו שלא לרחוץ מר"ח וכו' כ"כ המרדכי בשמו בתחלת מ"ק וכתוב בתה"ד סימן ק"צ דמשמע דאפילו בצונן אסור אע"ג דלשון הרמב"ן דוקא בחמין נהגו איסור נראה דא"ז ומרדכי פליגי עליה בהא דאינהו סברי דנהגו מר"ח ואילך ואיהו

לא כתב אלא בשבת זו הכא נמי נימא דבהא נמי פליגי אמנם כמדומה לי שראיתי בימי חורפי רוחצים בנהרות מר"ח ולא מיחו בידם והמחמיר תבא עליו ברכה עכ"ל:

סעיף קטן כט

ויש פרושים שמתענים מי"ז בתמוז ואילך. ויש מתענין מבשר ויין כ"כ הג"מ:

סעיף קטן ל

ומ"ש וי"א כנגד ג' שבועים שהתענה דניאל גז"ש בשם רבינו סעדיה: כתב הכלבו יש נמנעים מאכילת בשר משנכנס אב לפי שאין שמחה אלא בבשר ואף על פי כן אין להמנע מהתבשיל שנתבשל בו הבשר דלצעורי נפשיה קא מכוין והא אצטער ועוד דאמרינן בנדרים (נב.) הנודר מן הבשר מותר בתבשיל וכתב בשם ה"ר אשר שטעם הנמנעים מבשר ויין מי"ז בתמוז מפני שבו בטל התמיד וגם נסוך היין בעונותינו ומדברי המרדכי שאכתוב בסי' שאחר זה נראה שהנוהגים איסור מר"ח או מי"ז בתמוז בבשר ויין אפי' בשר עוף או בשר מלוח ויין תוסס אסור ומיהו אם כשהתחיל לנהוג התנה שלא יאסר בבשר עוף וכיוצא פשיטא דלא נאסר בהם:

סעיף קטן לא

וכ"כ הרמב"ן י"מ שנוהגין וכו' עד סוף הסי' בת"ה וז"ל הרמב"ם בפ"ה כבר נהגו כ"י שלא לאכול בשר בשבת זו ולא יכנסו למרחץ עד שיעבור התענית. ויש מקומות שנהגו לבטל השחיטה מר"ח עד התענית עכ"ל וכתב על זה ה"ה המנהג הזה לא פשט בארצות אלו לענין אכילת בשר שאין נמנעין אלא ערב התענית אבל אין נכנסין למרחץ ודבר ברור הוא שבדין גמור אפילו ערב ט"ב מותרין לרחוץ עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה נהגו אבותיכם נ"ע שלא לאכול בשר משנכנס אב ואע"פ שאין כאן איסור כלל מדין התלמוד שאפי' בערב הצום בסעודה שאין מפסיק בה מותר לאכול בשר ולשתות יין אפי' כן מי שאוכל בשר בכל המקומות שנהגו בו איסור פורץ גדרן של ראשונים ופורץ גדר ישכנו נחש של דבריהם עכ"ל: מצאתי כתוב בשם מהר"י מולן לחוף הראש ערב שבת של חזון ישעיהו הורו רבותי דשרי ועל הרגלים לא שאלתים ולכאורה נראה דהקילו בראש מהא דאמרינן (תענית יג:) אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר ואף הכא לא שנא. וכתב בפרנס ורוחצין הראש סמוך להכנסת כלה. מצאתי כתוב בתשובה אשכנזית לשתות יין הבדלה לא ראיתי רבותי נזהרים וגדולה מזו אמר לי מהר"ש משפירא שדן לפני מהר"ם שמותר לברך ברכת המזון על כוס של יין ולטועמו והודה לו מהר"מ אכן לבי מגמגם בזה כיון דמדמי ליה לנדר כמו שפסק מהר"מ דצריך התרה למי שנהג איסור וגם בספר אגודה התיר לבשל דגים בחומץ משום דנודר ביין מותר בחומץ משמע דלענין יין חשיב נדר עכ"ל מצאתי בתשובת אשכנזית לברך שהחיינו בין המצרים כתוב בספר חסידים

דלא ונראה לע"ד כגון מלתא דאפשר לדחויי כגון פרי או מלבוש אבל אי מיקרי פדיון הבן אין מחמיצין את המצוה או הברכה עכ"ל כתוב בהגהות מיימוניות החדשי' באיכה רבתי איתא שצריך ליזהר מי"ז בתמוז עד ט"ב שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות ואין להכות אפילו הרב את תלמידו ואפי' ברצועה שבהן קטב מרירי שולט וסכנה יש בדבר שנאמר כל רודפיה וגו' כדאיתא התם עכ"ל וכ"כ הרוקח בסי' ש"ט ובמדרש תילים מזמור צ"א מוזכר זה ג"כ יותר באורך:

סימן תקנב

סעיף קטן א
ערב ט' באב לא יאכל וכו' משנה בפרק בתרא דתעניות (כו:) והכריע הרמב"ן דהלכה כת"ק וכ"נ שהוא דעת הפוסקים:

סעיף קטן ב
ומ"ש ובשר מליח מותר שם בגמרא (ל.):

סעיף קטן ג
ומ"ש ועד כמה נקרא בשר וכו' גז"ש ולכאורה דמשעה שנשחט מנינן הכי ב' ימים ולילה א' וכן פירשו התוס' וכ"כ סמ"ק ורש"י פי' דאשהה במלח קאי וכן פי' ה"ה והר"ן ז"ל וכתבו התוס' לדידן אסור לאכול בשר אפילו מלוח מזמן מרובה כיון דאנו רגילין לאכול בשר מלוח ע"כ וכיוצא בזה כתב רבינו בסמוך בשם סמ"ק:

סעיף קטן ד
ומ"ש דבשר עוף שרי בסעודה מפסקת כ"כ המרדכי בתחלת מ"ק בשם אבי"ה ורשב"ט ומיהו כתב בשמם דלדידן דנהיגינן איסור מר"ח אסור אפילו בשר עוף או בשר מליח ויין תוסס וכ"כ בהג"א סוף תעניות בשם א"ז וז"ל אע"פ שמתוך הלכה משמע שמותר לאכול בסעודה המפסקת בשר מליח או בשר עופות וגדיים ולשתות יין תוסס מ"מ אין נכון לעשות כן ואיסור נמי איכא משום אל תטוש תורת אמך עכ"ל:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ומותר לשתות יין כו' פשוט בגמרא פ' בתרא דתענית וכתב סמ"ק דגם בזה הלב נוטה לאסו' וכן נהגו עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך שכן כתב המרדכי והג"א:

סעיף קטן ו
ומ"ש ושני תבשילין כתב רבינו האיי וכו' ובאשכנז מחמיר הכל שם בפסקי הרא"ש וביאור הדברים שרבי' האיי סובר דלא אסרו אלא שני תבשילין משני מינין כל תבשיל ממין א' אבל אם בישל ממין אחד בב' קדירות מותר והרי"ץ גיאות חולק ואומר דגם זה אסור וכתב הרמב"ן דכדברי הרי"ץ גיאות עיקר דכל שני מיני קדירה או אילפס אסורים

והם שנקראים תבשיל בתלמוד בכל מקום אבל ב' מינים שבקדירה אחת תבשיל אחד הוא ויש שמחמירין לאסור בב' מינים בקדירה אחת ואפי' בדג וביצה שעליו וחותך קפלוט תחת הדג מפני שהם קרויין ב' תבשילים לענין עירוב ואינו כן קל הוא לענין עירוב ואינו לענין ט"ב עכ"ל בתורת האדם והר"ן כתב בסוף תעניות שיש מהגאונים הראשונים שלמידין דין ב' תבשילין לענין ט"ב מדינן לענין עירובי תבשילין ומתוך הדברים האלו יתבאר לך שמ"ש רבינו ונראה דאפי' לדברי המחמירין דבר שדרכו כך כל השנה וכו' שרי אינו כן שהרי דג וביצה שעליו דרכו בכך כל השנה ואפ"ה איכא מאן דאסר ומ"מ לענין מעשה כדאי הוא הרמב"ן לסמוך עליו שדחה סברת המחמירים:

סעיף קטן ז

כתב א"א הרא"ש ז"ל דוקא ב' תבשילין וכו' עד והכי מסתבר בפ"ב דתעניות ופי' הטעם דמסתבר הכי דלא שייך לחלק בין נאכל כשהוא חי ובין אינו נאכל כמו שהוא חי כלו' הוא הטעם אלא דבריבוי תבשילין יש כבוד ותענוג וכן עושין תבשילין טובים מדבר שנאכל כמו שהוא חי כמו מדבר שאין נאכל כמות שהוא חי וגם הגמיי' כתבו דדבר הנאכל חי בשלו מיקרי תבשיל וכ"כ המרדכי בהלכות ט' באב שבתחלת מ"ק בשם סמ"ג והר"ן כתב בסוף תעניות דעת הרמב"ן שכל מה שמתבשל בקדירה אחת אפילו שלענין עירוב נידונין כשני תבשילין כאן אינו אלא כתבשיל אחד לפי שאינו דרך חשיבות אלא במתבשל בפני עצמו ויש מתירין לפי שטה זו לאכול מיני פירות מבושלים כל שהן נאכלים כמות שהן חיין ושמם הראשון עליהם אע"פ שאמרו בירושלמי כל שהוא נאכל כמות שהוא חי אין בו משום בשולי עו"ג וסומכין בו משום עירוב תבשילין שכבר אמרנו שאין למדין בזה מדין עירובי תבשילין אלא שהרמב"ן ז"ל לא כתב היתר בפירות אלא בחיין עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבי' ובירקות ופירות וכו' כ"כ הרמב"ן ז"ל בתה"א:

סעיף קטן ט

ומ"ש ובאשכנז נוהגים לאכול ביצים וכו' וכ"כ הרא"ש בסוף תעניות ובהגהות מיימון כ' שאוכלים ביצים קרים וקשים:

סעיף קטן י

ומ"ש וכל זה למי שא"א אבל למי שאפשי' יחמיר על עצמו כר' יהודה בר אילעאי וכו' הא דר' יהודה בר אילעאי איתא בסוף תעניות (ל.) וז"ל הרמב"ם בפ"ה חסידים הראשונים כך היתה מדתן ערב ט' באב היו מביאין לו לאדם לבדו פת חריבה במלח ושורה במים ויושב בין תנור וכירים ואוכלה ושותה עליה קיתון של מים בדאגה ובשממון ובכייה

כמי שמתו מוטל לפניו כזה ראוי לעשות לחכמים או קרוב לזה ומימינו לא אכלנו עט"ב תבשיל אפילו של עדשים אא"כ היה בשבת עכ"ל כתב הגהות מיימון ודומה כמי שמתו מוטל לפניו לכך נהגו לישב על גבי קרקע בסעודה המפסקת וכ"כ התוספות צריך לשנות מקומו שהוא רגיל לאכול כמו שהיה מנהג ר' יהודה בר אילעאי שישב ואכל ערב ט"ב בין תנור וכירים מקום שהיה מנוול ע"כ וכתב בת"ה דבסעודה המפסק' צריך לישב על גבי קרקע ואפ"ה אינו צריך לחלוץ מנעליו דהא דבעינן בה ישיבת קרקע לא מטעם אבילות הוא אלא טעמא משום דבעי' סעודה ענייה ושפלה דבהכי חשיבא שפלה וענייה כדאמרינן בכמה דוכתי לחשיבות סעודה מיסב ואוכל ולדידן דלא נהגונן לעולם בהיסיבה אין שפלות הסעודה ניכר אלא בישיבה על גבי קרקע ומ"ש שא"צ לחלוץ מנעליו מבואר בדברי הרמב"ן שכתב רבינו בסי' שאחר זה. גרסינן בירושלמי בסוף תענית רב מן דהוה אכיל כל צרכו הוה צבע פסתיה אקוטמא כלומר היה מטבל פת באפר ואמר זו סעודת ט"ב לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שיני וכתב הרמב"ן בת"ה וגם הגהות מיימון כתבוהו אלא שכתב ר"י בר אלעי במקו' רב:

סעיף קטן יא

כתב אבי"ה איבעי ליה לשנויי שאם היה רגיל לסעוד בי' בני אדם יסעוד בה' שבזה מודה ת"ק לרשב"ג פי' דהתם בגמרא (ל:) מפ' רשב"ג דאמר ישנה כיצד משנה שאם היה רגיל לאכול ג' תבשילין יאכל שנים היה רגיל לשתות עשר כוסות שותה ה' היה רגיל לסעוד בי' בני אדם יסעוד בה' ומפ' אבי"ה דלא פליג ת"ק ארשב"ג אלא בתבשילין וכוסות דלעולם אינו רשאי לאכול יותר מתבשיל א' וגם אינו רשאי לשתות אפילו כוס א' של יין אבל במאי דאמר שאם היה רגיל לסעוד בי' ב"א יסעוד בה' לא פליג ת"ק דהא ת"ק מחמיר טפי מדרשב"ג דלרשב"ג סגי בשינוי שיעור תבשילין ובכוסות ות"ק לא סגי ליה בשינוי אלא צריך שלא ישתה יין כלל ושלא יאכל יותר מתבשיל אחד וא"כ במאי דמחמיר רשב"ג דלא איירי ביה ת"ק משמע דלא פליג עליה אבל אין נראה שיהא כן דעת הרמב"ם שלא הזכיר כלל הא דאם היה רגיל לסעוד בעשרה יסעוד בה' ודברי אבי העזרי כתבם המרדכי בתחלת מ"ק. וכ"כ הרוקח וכ"נ מדברי התוס' שכתבו שצריך למעט בשתייתו שאם היה רגיל לשתות י' כוסות משכר או ממשקה אחר לא ישתה כי אם חמש וכתב עוד המרדכי בשם אבי"ה דלא פליג ת"ק בהא דקאמר רשב"ג באידך ברייתא אם היה רגיל לאכול אחר אכילה צנון או מליח הרשות בידו אע"ג דקאמר הרשות בידו מצוה להתנהג בפרישות ע"כ.

סעיף קטן יב
כתוב בתשובה שרבינו משולם אכל בעט"ב עם ג' ב"א ולא בירך בזימון וכו' כ"כ הגה"מ וז"ל הנהיגו רבותינו וכ"כ רב שרירא גאון שנהגו שלא לזמן בג' בזו הסעודה אלא כל א' ישב לעצמו דכתיב ישב בדד וידום וכן נהגו ר"י ורבינו משולם לברך לעצמם אפילו כשאכלו עם ג' ב"א ונכון הוא שלא ישבו ג' יחד לאכול שלא יתחייבו בזימון אלא כל אחד ישב בדד וידום ויברך לעצמו ע"כ וכיוצא בזה כתוב בהג"א בסוף תעניות:

סעיף קטן יג
וכל זה בסעודה שמפסיק בה וכשהיא אחר חצות כו' בפ' בתרא דתעניות (שם.) אהא דתנן עט"ב לא יאכל אדם ב' תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין א"ר יהודה ל"ש אלא משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר וא"ר יהודה לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר ותרוייהו לקולא כתב סמ"ג כבר נהגו כל ישראל שלא לאכול שום בשר ושלא לשתות שום יין כל היום כולו ע"כ ולא פשט מנהג זה בינינו להמון העם:

סעיף קטן יד
וכתב הרמב"ן סעודה המפסיק בה שאין דעתו עוד לאכול אחריה סעודת קבע וכו' כך כתב בספר ת"א. וכ"כ הר"ן בפרק בתרא דתעניות וכתב דהכי דייק לישנא דברייתא כתבו הג"א בסוף מסכת תענית יחיד שקבל עליו תענית ב' וה' כל ימות השנה ואירע עט"ב להיות בשני מתפלל מנחה ואוכל סעודה המפסקת טרם יבא השמש וכ"כ האגור בשם שבלי הלקט ויהיב טעמא משום דקי"ל כמ"ד מתענין לשעות וכ"כ בהגהות מרדכי דמ"ק. וכתב בתה"ד סימן ער"ה אחד מן הגדולים העתיק מתשובת הרא"ש מי שנדר להתענות ב' וה' ואירע ט"ב ביום ג' ישאל על נדרו או ילוה תעניתו ויפרענו ובא"ז כתוב בנימוקי רב שרירא שסועד טרם יבא השמש דקי"ל מתענין לשעות ומתפללין מנחה תפלת תענית וצריך להתפלל מנחה ואח"כ סועד כתבו הגה"מ נהגו שלא לומר תחינות בעט"ב במנחה משום דאקרי מועד:

סעיף קטן טו
ואם חל ט"ב בא' בשבת או שחל בשבת ונדחה לא' בשבת אוכל בשר ושותה יין וכו' ברייתא בפ"ב דתעניות (כ"ט.):

סעיף קטן טז
כתב רב שר שלום ט"ב שחל להיות ביום א' או בשבת ונדחה ליום א' שפיר דמי למיכל בשרא וכו' ואפילו בשבת אין אנו אוכלין בשר ושותין יין ולישנא דאפי' דנקט אפשר דה"ק לא מיבעיא כשחל להיות בא' בשבת דהשתא התענית קבוע בזמנו וחמיר טובא

אלא אפילו כשחל להיות בשבת ונדחה דהשתא כיון שאין התעניות קבוע בזמנו לא חמיר כולי האי דביום השבת שהוא זמנו אינו חל כלל אפ"ה אין אנו אוכלין בשר ושותין יין בסעודה מפסקת. ואפשר דהאי ואפי' אינו מדוייק כאילו כתוב ואף בשבת אין אנו אוכלים בשר ושותין יין בסעודה המפסקת וכך מצאתי בסמ"ק וז"ל אבל אנו אין אנו רגילין בכך ואף בשבת אין אנו אוכלין בשר ושותין יין בסעודה המפסקת:

סעיף קטן יז

וכ"כ אבי העזרי ויש נוהגין שאין אוכלין בשר ואין שותין חמרא וכו' כן כתב המרדכי בריש מ"ק וכ"כ סמ"ג בשם גאון ומיהו אח"כ כ' שיש מי שסובר שאין להחמיר בדבר זה שלא לזלזל בכבוד שבת דכי קתני ומעלה על שלחנו וכו' ודאי בסעודה המפסקת קתני אמנם צריך להפסיק מבע"י כמו כשאירע בחול ע"כ. כתבו הג"מ יש גדולים שנהגו כשחל ט"ב במ"ש שאוכלין אחר סעודה שלישית בין מנחה למעריב סעודה אחרת ואוכלין ביצים ושותין מים ואין מברכין נחמינו והר"ם לא חש על זה המנהג ולא שינה בסעודותיו משאר שבת וכן פשט המנהג כדברי הר"מ וכתב בהג"מ חדשות אמנם בבגדי שבת נהגו לשנות קצת בשבת ואין מחליפין כל בגדיהם שבת זו כבשאר שבתות להראות קצת סימני אבילות עכ"ל וכיוצא בזה כתוב במרדכי ריש מ"ק ולא נהגו כן כ' עוד הגה"מ מנהג לחלוץ מנעלים קודם התחלת תפלת ערבית ואם הוא שבת לא יחלוץ עד אחר ברכו לבד מש"צ שיחלוץ קודם מפני הטירוף ע"כ כשחל ט"ב במ"ש אם אומר צדקתך כתב רבינו בסי' תקנ"ט:

סימן תקנג

סעיף קטן א

כתב הרמב"ן משהתחיל לאכול סעודה המפסקת משש שעות ולמעלה אסור לרחוץ ולסוך וכו' כ"כ בספר ת"ה וטעמו מדתניא בפ' דתעניות (ל.) כל שהוא מחמת ט"ב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ רבי ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל זמן שמותר לאכול מותר לרחוץ פירוש כל שהוא מחמת ט"ב זהו הסעודה המפסיק זה שאסור לאכול בשר ולשתות יין ומכיון שקבל עליו מקצת אבילות אסור לרחוץ ואע"ג דאכתי לא עייל ט"ב רחיצה הנאה דלאחר שעה הוא ונראה כרוחץ לט"ב ומש"ה אסור הא בנעילת הסנדל ובשאר דיני אבילות אינו נוהג אלא משתחשך ור' ישמעאל בר' יוסי ליתליה האי סברא אלא כ"ז שמותר לאכול דהיינו עד שתחשך מותר לרחוץ ולישנא דתוספתא כל שהוא מסעודת ט"ב אסור לאכול בשר וכו' ואסור לרחוץ ולסוך ור' ישמעאל בר' יוסי מתיר והלכתא כת"ק דסתמא תניא ורבי ישמעאל בר יוסי משום אביו יחידאה

הוא ולא סבירא לן כוותיה עכ"ל והרי"ף לא הביא ברייתא זו בהלכותיו ותמהו עליו הרמב"ן והר"ן והעלו דמכי מתחיל בסעודה המפסיק בה מו' שעות ולמעלה אסור לרחוץ אפי' פניו ידיו ורגליו ואסור לסוך כט"ב עצמו. והרא"ש אחר שהביא בפ' בתרא דתענית כל דברי הרמב"ן כתב ולא כן עמא דבר ודבר תימא הוא שיהא מותר לאכול ולשתות ויהא אסור לרחוץ ולסוך והראב"ד פי' כל שהוא משום ט"ב כלו' סעודה המפסיק בה אסור לרחוץ משהפסיק כמו שאסור לאכול אפי' לא פירש כלו' מרחיצה כיון שפירש מאכילה וחל עליו התענית לענין אכילה אסור גם ברחיצה וכל שאינו משום ט"ב כגון תענית צבור אע"פ שמפסיק מבע"י מותר לאכול בשר ולשתו' בסעודה שהוא מפסיק בה ומותר לרחוץ ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול פי' אם לא היה מפסיק מותר לרחוץ ואע"פ שהפסיק אכילה מותר ברחיצה ואני כתבתי לעיל בשם ר"י שאע"פ שהפסיק מותר לאכול והביא ראיה מעובדא דאיכא רבתי שר' יהודה בן בתירא אכל ערב י"ה אחר שהפסיק ואם כן גם לרחוץ ולסוך מותר וכן עמא דבר עכ"ל. וכ' הרמב"ן בשם הראב"ד שאע"פ שהוא סובר שכיון שהפסיק סעודתו אסור לשתות ולרחוץ אם התנה תנאו מועיל לרחיצה ולשתות מים ואפי' לרחוץ כל גופו עד שקיעת החמה ודע שיש ט"ס בספרי רבינו וכך היא הנוסחא הנכונה כתב הראב"ד כיון שהפסיק סעודתו חל עליו התענית מן הסתם ואסור לאכול ואפי' לרחוץ אע"פ שלא פירש מן הרחיצה כיון שהפסיק סעודתו ופירש ממנה ונאסר לו עוד לאכול נאסר נמי ברחיצה וא"א התוס' פירשו דאפי' לאחר שהפסיק יכול לחזור ולאכול וכ"כ רי"ף משום גאון לענין ת"צ:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' וכ"כ הרי"ף משום גאון לענין ת"צ שפוסק מבעוד יום וכו' עד איתסר למיכל ולמשתי בפ"ק דתעניות. והרמב"ם כ' בפ"ג כל תענית שאוכלין בה מבע"י אם אכל ופסק וגמר שלא לאכול אינו חוזר ואוכל אע"פ שיש שהות ביום וכתב הר' המגיד זו הוא סברת ההלכות שכתבו ולענין תענית שפוסק בה מבע"י חזינן לגאון דקאמר הכי וכו' ולזה כתב רבינו אם אכל ושתה ופסק וגמר שלא לאכול וכו' לפי שאינו אסור אלא בשגמר שלא לאכול אבל אם לא גמר שלא לאכול ודאי אינו אסור והגמר הזה הוא קבלת התענית שהזכירו בהלכות ויש מן האחרונים שחלקו בזה ואמרו שאפילו פסק על דעת שלא לאכול חוזר ואוכל כל היום והביאו ראיה מעובדא דאיכה רבתי דר' יהודה בן בתירא אכל ערב י"ה אחר שהפסיק ואני אומר שאם כוונת ההלכות ורבי' היא בשקבל עליו בפירוש והוציא בשפתיו שלא יאכל עוד היום וקבל עליו תענית אין מן המדרש הזה תשובה

עליהם עכ"ל ובאמת שכך נראה מדברי הרא"ש דלא אסר הרי"ף אלא בשקבל עליו בפירוש שלא יאכל עוד היום ואע"פ שההגהות פירשו דברי הרמב"ם כפשטם דבגמר בדעתו שלא לאכול אסור אע"פ שלא קבל בפי' ודע שהגמ"י בפ"ג כתבו שהר"מ דחה אותה ראיה דר"י ב"ב שאותו מעשה היה בבקר ודקאמר אכלי ופסקי פירושו שבעתי כבר דאת"ל בער' היה ופי' אכלי ופסקי נתכוונתי שלא לאכול עוד היום א"כ הרי קבלו עליו והיאך חזר ואכל וכן פי' אבי"ה עכ"ל אבל סמ"ג הביא ראיה מההוא עובדא שאע"פ שפסק חוזר ואוכל עד שיבא השמש וכדברי ר"י:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' בשם הרמב"ן דלא שייך קבלה אלא בי"ה וכו' כ"כ שם הר"ן בשמו וגם הרב המגיד כ' בפ"ג דברי הרמב"ם וכתב שאע"פ שמדברי הרמב"ם נראה דת"צ יש להם תוספ' שהרי כתב שאוכלין ושותין בהם מבעוד יום כמו שעושין בצום כיפור דברי הרמב"ן נראין עיקר לא יהו חמורין אלו מט"ב שאין לו תוספת עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ואין נראה לחלק דודאי קבלה אוסר בכל תענית שצריך להפסיק בו מבע"י י"ל דלא קשיא דהיכא דתוס' אסור מדינא כיון דתוספ' אין לו שיעור למעלה כל מה שהוא מוסיף לקבל עליו להתענות מכלל תוספת הוא ואסור משום דהוי כמרחיב זמן התוס' ובידו הוא להרחיבו אבל כל תענית שאין לו תוס' כשמקבל עליו להתענות בסוף יום זה כיון שאכל ושתה בתחלת היום לא מיקרי תענית אפי' תענית שעות לא הוי כדעת הרא"ש שכ' רבינו בסי' תקס"ב ולענין הלכה נראה דלא נאסר מלאכול אלא כשקבל עליו בפי' שלא יאכל עוד היום כיון שהרי"ף סובר כן והרמב"ם אפשר שסובר כן ושאר מפרשים חוץ מהראב"'ד סוברים כן ומיהו היכא שקבל בפירוש שלא לאכול אסור כמבואר בדברי הרי"ף ולא כדברי הרמב"ן כתב הרמב"ן בספר תורת האדם הקבלה שהזכיר הרי"ף אינו ענין אלא לי"ה מפני שיש לו תוספת אבל י"ל שהקבלה אוסרת עליו בזמן הזה שהוא משקיעת החמה והוא מפלג המנחה ולמעלה הואיל והוא יכול לעשותו תוספת בימים של תורה יכול נמי לעשותו ביום של דבריהם הואיל ורצה להוסיף אותו עליו ולעשותו כיום עצמו. כתב הרמב"ם בפ"ה ט' באב לילו כיומו לכל דבר ואין אוכלין אלא מבע"י ובין השמשות שלו אסור כי"ה וכתב ה"ה זה נתבאר בהרבה מקומות ועיקר בפסחים פ' מקום שנהגו (פסחים נד:) שם נתבאר שבין השמשות שלו אסור כאן למד הרמב"ן שאין לט"ב תוספת מבע"י כמו שיש לי"ה שאם היה לו תוספות לא היה צורך לומר שבין השמשות שלו אסור שהרי תוספת מבעוד יום הוא ודבר ברור הוא עכ"ל:

סימן תקנד

סעיף קטן א

תנו רבנן כל המצות הנוהגות באבל נוהגות בט"ב וכו' עד משמחי לב הכל בפ"ג ד?ות (ל.) וכתב הר"מ מרונטבורק איני יודע מהיכן נהגו שקורין בפסוקי נחמה שבירמיה וכו' כל זה כתבו הגה"מ וז"ל מהר"מ קורא תגר על הקורין קרבו גוים וכמה פסוקי נחמות וכתב דנקיי הדעת מדלגין את כולם ונהגו לקרות איוב ודברים הרעים שבירמיה ודבר זה התירו חכמים אבל הקורא פסוקי נחמות שבירמיה וקרבו גוים שבישעיה עבירה היא בידו שהרי אפי' דברי תורה שאינו לא נחמה ולא תוכחה אסור כ"ש וכ"ש דברים טובים ונחמות שאסור לקרותן עד כאן לשונו מגהמ"י החדשים כתב הה? קורא הוא בקינות ובאיכה ובדברים הרעים שבירמיה ובמדרש איכה רבתי כדי להזכיר חורבן ב"ה כ' ה"ר יצחק ובפ' אלו מגלחין וכיוצא בהן והר"פ כתב ובפי' איכה אבל לא בפי' איוב משום דהוי עמוק טפי ואמרי' קורין דוקא אבל לענין סברא אסור עכ"ל. ובתשובת מהרי"ל כתוב ללמוד בט"ב פי' ירמיה ואיוב לא ידעתי במה נסתפק אדוני לחלק בין הפירוש והקריאה אטו בשופטני עסקינן שאינם מבינים מה שמוציאין מפיהם אי משו' שיש בו עיון מכ"ש דעדיף דהא ר"מ מתיר אפי' אינו תוכחה לקרות ולשנות במקום שאינו רגיל ואע"ג דקי"ל כר' יהודה מ"מ חזינן דכל מה דמצטער ללמדו ומתקשה טפי עדיף וללמוד בפ' אלו מגלחין התיר ג"כ באותה תשובה אע"ג דלאו ענינא דט"ב הוא דאם איתא דהוי ביה שום שמחה לא היו מתירים לאבל לקרות בו וגם התירו פרק אלו מגלחין סתמא אף ע"פ שיש כמה דינין מנודה ומוחרם הכל לא חשיב שמחה ועוד דחשיב נמי תוכחה כמו איוב באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן לבו ודאי לישא וליתן לפניו דמפרסמי מלתא טובא אפשר דאסור כדמפרש הרא"ש באבל ע"כ. כתב האגור בשם מהר"י מולן ללמוד בט"ב ע"י הרהור אסור:

סעיף קטן ב

כתב הרמב"ן נהגו קצת העם שלא לקרות פרשת הקרבנות וכו' עד ואומרים כדרכו ואינו חושש כ"כ בספר תה"א.

סעיף קטן ג

ומ"ש ואיסור אכילה ושתיה בו כדרך איסורו בי"ה אלא שזה ענוש כרת וכו' כ"כ שם הרמב"ן ופשוטו הוא:

סעיף קטן ד

וגרסי' בפרק מקום שנהגו (פסחים נד:) עוברות ומניקות מתענות בו ומשלימות וכו' ובין השמשות שלו אסור וכתב ה"ה בפ"ה מה' תענית שנראה לו לדקדק שעוברות

ומניקות פטורות מלהתענות בג' צומות אחרים שלא החמירו עליהם אלא בט"ב בלבד וכ"כ הרשב"א בתשובה וכתב עוד ואעפ"כ ראוי לעוברות ומניקות שלא להקל כל כך ואם תאכלנה שלא להתענג במאכל ובמשתה אלא אוכלות ושותות כדי קיום הולד והכי איתא בירושלמי וכתבו הגה"מ בפ"א וכ"כ הרמב"ם פ"ג ומשמע מדברי הגה"מ דלא שרי לאכול עוברות ומניקות בג' צומות אחרים אא"כ היו מצטערו' אבל רבינו ירוחם כתב בנתיב כ"ז בשם הגאוני' מעובר' אסורה להתענות זולתי בט"ב וי"ה משום צער הוולד ע"כ:

סעיף קטן ה

וכתב הרמב"ן ומיהו חיה כל ל' יום וכן חולה שהוא צריך לאכול א"צ אומד וכו' כ"כ בתה"א וכ"כ הר"ן בסוף תעניות וכתבו הגה"מ שר"ת התיר לאשה יולדת לאכול בצום גדליה אפי' אחר ז' ואע"ג דאמרי' בפרק מפנין (שבת קכט.) דלאחר ז' אם אמרה איני צריכה אין מחללין עליה את השבת וצום גדליה דברי קבלה ודברי קבלה כד"ת אפ"ה מותר דכיון דרצו מתענין רצו אין מתענין א"כ רשות הוא ומותר לה לאכול ע"כ. וכ"כ בהגהות מרדכי דמ"ק ומסיים בה ועתה אין שמד ואין שלום ולפמ"ש בסמוך בשם הרשב"א וה"ה בלא האי טעמא שרי מטעם מניקה:

סעיף קטן ו

וכן רחיצה וסיכה אסורים בו לגמרי וכו' דאר"א אסור לאדם וכו' בפרק מקום שנהגו (שם):

סעיף קטן ז

ומ"ש ומיהו טבילה של מצוה מותרת דכל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט"ב בין בי"ה כ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות שביתת עשור וטעמו מדתני' בספ"ק דתענית כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט"ב בין בי"ה א"ר חנינא סגן הכהנים כדאי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה אחת בשנה ופסק כת"ק וכ"פ הרמב"ן בתה"א דהלכה כת"ק וה"מ טבילה בזמנה דקי"ל טבילה בזמנה מצוה אבל שלא בזמנה אסורה אבל התו' כתבו בפ"ב דביצה (יח:) כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט"ב בין בי"ה היינו דוקא להני שטובלין טבילת מצוה בזמנה אבל השתא שכל טבילות שנשותינו טובלות היינו טבילה שלא בזמנה דהן סופרות ז' נקיים מספק שהן זבות אינן טובלות בט"ב ובי"ה. ומיהו יש לחלק כדאמרי' ביומא (פח.) נדות ויולדות טבילתן בלילה זב וזבות טבילתן ביום וכו' אלמא ש"מ קסבר ההוא תנא דטבילה שלא בזמנה לאו מצוה היא ואפ"ה שריא בי"ה ומיהו בט"ב אין טובלין כר' חנינא בן אנטיגנוס דאמר כדאי בית אלהינו לאבד טבילה א' כשנה וקאמר עלה בירושל' הורה רבי לוי כרבי חנינא בן אנטיגנוס ועוד אומר ר"י דבזמן

הזה אין טובלין לא בי"ה ולא בט"ב דדוקא הם שהיו עוסקים בטהרות היה צריך לטבול מיד כדי שלא יטמאו הטהרות אבל השתא דהטבילה אינה באה אלא לטהרה נבעלה יכולה היא לרחוץ ולחוף עי"ה כדי שתסרוק שערה וחופפת מעט למוצאי י"ה משום דצריך חפיפה סמוך לטבילה וכן בט"ב דהא אפי' תטבול בי"ה ובט"ב אסורה לבעלה וגם בפ' שמנה שרצים (שבת קיא.) כתבו דהלכה כרבי חנינא ורבינו אע"פ שכתב כאן סתם דכל חייבי טבילות טובלין בין בי"ה בין בט"ב בהלכות י"ה כתב שר"ת חולק ואומר דאין טובלין והא דתניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בי"ה היינו דווקא למ"ד טבילה בזמנה מצוה ואנן קי"ל דלאו מצוה הלכך ימתין עד למחר וגם מהרי"ק כתב בסימן ל"ה שמעולם לא ראה מי שטבלה בימי אבלה וכ"ש בי"ה או בט"ב והכי נקטי' אפי' לרחוץ כדי ללבן כ' בא"ז דשרי רק שתשנה הרחיצה קצת אבל חלוק לבן ודאי תלביש וסדין לבן תציע שלא תבא לידי ספק ע"כ:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו דמותר לרחוץ ידיו לתפלה משום דהוי כטבילה של מצוה וכו' עד ודלא כהרמב"ם שכתב בי"ה וט"ב שאין בהם רחיצה וכו' הכל לשון הרא"ש בסוף תעניות וכן כ' הרמב"ן כתה"א וכ' עוד דנטילת ידים לתפלה מצוה היא ולהקביל פני רבו עובר במים להקביל פני שכינה לא כ"ש אבל שלא בשעת התפלה אם היו מטונפות מדרך קינוח רוחץ כדרכו ואם לאו אינו רוחץ אלא לתפלה וכדבריו כתב הר"ן במסכת יומא וז"ל רבינו ירוחם הסכימו בעלי התוספות שנוטל ידיו שחרית ומ"מ צריך ליזהר שלא ליטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ולא כל היד והכי נקטי':

סעיף קטן ט

ומ"ש כדאיתא בגמרא מי שיש לו חטטים בראשו סך כדרכו ואינו חושש בפרק בתרא דיומא (עז:) והירושלמי הזה שכתב הכי איתיה בפ"ק דתעניות ובפ"ב דיומא בט"ב מרחיץ ידיו ומעבירן על פניו. וכן כתב הרא"ש ורבי' נראה שגורס עיניו ומפרש דלא שרי אלא לאחר שנגבם ועדיין לחות קצת אבל להרחיצם להדיא לא:

סעיף קטן י

ומ"ש ואם היה לפלוף על גב עיניו וכו' כ"כ גם כן הרמב"ן בתה"א:

סעיף קטן יא

ומ"ש הרמב"ם ביה"כ וט"ב שאין בהם רחיצה וכו' הוא בפ"ז מהל' תפלה כתב הרא"ש בפ"ב דיומא בשם גאון מי שמבקש לקנח פניו ביה"כ אם איסטניס הוא ואין דעתו מיושבת עליו כל השנה עד שיקנח במים יקנח אבל שאר כל אדם אסור אבל אם ניצוצות

של מי רגלים ניתזו על רגליו חייב לרחוץ ולשפשף אותן ביד וכתב רבי' בסי' תרי"ג ושם אכתוב סברות הפוסקים בדינים אלו:

סעיף קטן יב

ההולך להקביל פני רבו עובר במים וכו' בפרק בתרא דיומא (שם) ת"ר ההולך להקביל פני רבו או פני אביו או פני מי שהוא גדול ממנו עובר במים עד צוארו ואינו חושש ואיבעיא להו הרב אצל התלמיד מאי ולא איפשיטא ופסקו הפוסקים לחומרא לגבי יה"כ אבל לגבי ט"ב היה נראה למיפשטא לקולא כיון דספקא בדרבנן היא אלא שהפוסקים לא פסקו כן לפיכך צ"ל שהם סוברים כיון דתקנת נביאים הוא חמיר כדברי תורה ועוי"ל שמאחר שדין זה לא נזכר אלא ביה"כ ונקטינן ביה לחומרא הרי לא הותרה העברה במים אלא אצל גדול ממנו ולא אצל קטן ממנו ומהיכי תיתי לן למשרי בט"ב לעבור הרב אצל התלמיד: גרסינן בפ"ב דיומא (שם) רב יוסף שרא לבני תרבו למעבר במיא למיתי לפרקא ושרא להו למיזל נמי כדי שלא תהא מכשילן לעתיד לבא וגרסינן תו רבא שרא לבני עבר ימינא למעבר במיא לנטורי פירי ולא כתב רבינו דבר מזה לפי שסמך על מ"ש בהלכות יה"כ וגם בגמר' לא נאמרו דברים אלו וגם קצת דינים אחרים אלא לגבי יה"כ ומשם נלמוד לט"ב ולא כתבו רבינו מכולם כי אם דין ההולך להקביל פני רבו ולא סיים הברייתא ששנוי בה אביו גדול ממנו כדי לעורר לב המעיין בהל' ט"ב שילך לעיין בה' יה"כ:

סעיף קטן יג

בפרק בתרא דיומא ערב ט"ב מביאין לו מטפחת ושורה במים ומקנח בה בלילה פניו ידיו ורגליו פי' שורה במים ערב ט"ב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת ומקנח בה בלילה פניו ידיו ורגליו כדי להצטנן וכו'. כך היא הגירסא הנכונה בדברי רבי' והדין מבואר בפ"ב דיומא (עח.) זעירא בר חמא א"ל ליוסף בריה דריב"ל תא אימא לך מלתא מעלייתא דהוה עביד אבוך ערב ט"ב מביאין לו מטפחת ושורה במים ומקנח בה פניו ידיו ורגליו למחר מעבירה על גב עיניו ואינו חושש ופי' הרא"ש שורה במים ערב ט"ב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת ומקנח בה בלילה פניו ידיו ורגליו כדי להצטנן בה ולמחר מעבירה ע"ג עיניו להעביר מהם לפלוף וחבלי שינה וכן פירש הר"ן וכך הם דברי רבי' וטעם פירוש זה משום דא"א לומר שבלילה היה מוציאה מן המים דמי התיר לו להוציאה מהמים שהרי הוא נוגע במים בשעה שמוציאה וכן מי התיר לו לקנח בה בלילה פניו ידיו ורגליו כיון שבלילה הוציאה מהמים הרי עדיין המים נוטפים ממנה והיאך אפשר לו לקנח בה לכך פי' שמבע"י היה מוציאה וכשבא בלילה לקנח בה כבר היתה נגובה ולא היה מקנח בה אלא כדי להצטנן. ומשום דקשיא ליה למה היה צריך להעביר מפה זו הנגובה על עיניו הרי נתבאר לעיל שאם היה לפלוף ע"ג עיניו ודרכו לרחצם במים רוחץ ומעבירו

ואינו חושש לכך כתב שמפה זו לא הוצרכו אלא למי שאין דרכו לרחוץ עיניו בכל יום ועושה עתה לא מפני שמצטער בכך שהרי אין דרכו לרחוץ עיניו בכל יום אלא שעושה כן להתענג בעלמא ושרי מאחר שהיא נגובה וכיוצא בפירוש זה כתב המרדכי בתחלת מ"ק בשם אבי העזרי וז"ל מטינוף שרי לרחוץ אף ביה"כ וגם בט"ב אם מלוכלך בטיט וצואה מותר ומטפחת דריב"ל היתה כדי להעבירה על עיניו משום תענוג להקר ועוד אכתוב בזה בסימן תרי"ג:

סעיף קטן יד

ירושלמי הבא מן הדרך ורגליו כהות מותר לרחוץ במים בפרק בתרא דיומא:

סעיף קטן טו

ואיסור נעילת הסנדל כאיסורו ביה"כ דוקא של עור אבל של בגד או של עץ או של שעם וגמי מותר הכי משמע בפ' בתרא דיומא (שם) וכך הסכימו הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בהל' יה"כ דלא כדעת רש"י ודעת הרז"ה שכתב הר"ן שם: וכתב רבי' בספר י"ד סימן שפ"ב שאם הוא של עץ ומחופה עור אסור וכ"כ הרמב"ן בתורת האדם:

סעיף קטן טז

תניא אבל ומנודה שמהלכים בדרך מותרין בנעילת הסנדל ולכשיגיעו לעיר יחלוצו וכן בט"ב וכן בתענית ציבור ירושלמי בפ"ק דתעניות וכתבוהו הרי"ף והרא"ש:

סעיף קטן יז

כתב אבי העזרי נראה דבזמן הזה שאנו בין הא"י שאין לחלוץ וכו' כ"כ רבינו ירוחם ג"כ בשם אבי העזרי אלא שכתב עליו קולא גדולה היא זו והג"מ כתב דברים אלו בשם הר"ם מאינגילטיר מפי ר' שמשון וז"ל הגהות מרדכי במ"ק ההולך בדרך מותר בנעילת הסנדל עד רחוב הקהל בזמן ה'ה משום א"י עכ"ל כלומר משום שמלעיגים כשהולכים יחיפים ולענין מעשה אין להקל בדבר:

סעיף קטן יח

ואם חל ט"ב בשבת מותר בכולן בסוף מסכת תענית (כט:) תניא ט"ב שחל להיות בשבת אוכל ושותה ומעלה על שולחנו ואפי' כסעודת שלמה בשעתו וכתב שם הרא"ש תוס' השנוייה בלשון ברייתא זו וכתוב בה עוד ואינו מונע מעצמו כלום ופי' הרא"ש כלומר שאינו נמנע מרחיצה וסיכה ותשמיש וא"צ לנהוג דברים של צנעא:

סעיף קטן יט

ומ"ש והר"י כתב אע"פ שאנו דוחין אותו עד למחר אסור כתשמיש המטה מידי דהוה אקובר מתו ברגל וכו' עד וכן עמא דבר בפסקי הרא"ש פרק בתרא דתעניות: כתוב בהגהות מרדכי דמ"ק דבט"ב ויה"כ אסור לישן עם אשתו במטה:

סעיף קטן כ

אין שאלת שלום לחבירים בט"ב והדיוטות שאינן יודעים משיבין אותם בשפה רפה תוספתא וירושלמי כתבן הרא"ש בסוף תענית והרמב"ן בתורת האדם והרמב"ם בסוף הל' תענית כתב הכלבו לא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבא לידי שחוק והתול:

סעיף קטן כא

וגרסינן בפרק מקום שנהגו מקום שנהגו לעשות מלאכה בט"ב עושין וכו' משנה שם (נד:) ומפרש בגמרא דהיינו טעמא דרשב"ג משום דלא מחזי כיוהרא דאמרי מלאכה הוא דלית ליה פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא ופי' רש"י הרואה אותו בטל אומר אין לו מה לעשות ולא מיחזי כנוהג בו איסור והג"מ כתבו רשב"ג לא חייש ליוהרא ות"ק חייש ליוהרא ופי' תוס' דאפי' לת"ק עכשיו יעשה כל אדם עצמו כת"ח ואל יעשה מלאכה בט"ב וליכא יוהרא כיון דבשאר ימים נמי אין אנו רגילין כל כך במלאכה דדוקא בימיהם שהיו כולם רגילין במלאכה שייך יוהרא ולא עכשיו מיהו במקום שרגילין לעסוק במלאכה כמו בספרד צ"ע אם צריך לבטל ממלאכה בט"ב ושמא גם שם נהגו שלא לעשות מלאכה סמ"ק עכ"ל ואני אומר כי מנהג פשוט היה בספרד שלא לעשות מלאכה בט"ב וכן מנהג כל ישראל בכ"מ ששמענו שמעם כתב הרוקח אפי' במקום שנהגו שלא לעשות הני מילי ע"י עצמו אבל על ידי עו"ג מותר אפילו בביתו. כתב בתה"ד דלחלוב הפרות בט"ב ע"י ישראל משמע לכאורה דשרי ואח"כ נסתפק קצת בדבר והעלה דטוב להחמיר אס אפשר ע"י עו"ג: כתב הרשב"א בתשובה (סי' תקנ"א) ולענין פרקמטיא שאמרתי אם מותר בט"ב מסתברא שהכל תלוי במנהג ואם הוא מקום שנהגו שלא לעשות בודאי נראה שאסור בפרקמטי' להרויח ולהשתכר אבל במקום שנהגו לעשות מלאכה נראה שמותר אלא שממעט שאפי' משנכנס אב ממעטין מלישא וליתן ומלאכת האבד מסתברא שמותר כדרך שאמרו בחש"מ עכ"ל:

סעיף קטן כב

ר"ג אומר כל העושה מלאכה בט"ב אינו רואה סימן ברכה לעולם וכו' עד סוף הסימן בפרק בתרא דתעניות (ל:) וגי' רבינו כגי' הרי"ף והרא"ש ועל אינו רואה סימן ברכה פירש"י מאותה מלאכה ועל ותהי עונותם על עצמותם פי' הר"ן דלהכי נקט עצמות משום דאמרינן בהמפלת השותה יין חי עצמותיו שרופים מזוג עצמותיו סכויין כראוי עצמותיו משופין: כתב הרא"ש בתשובה ששאלת אם בט"ב מן המנחה ולמעלה או סמוך למנחה קטנה אם יכול אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו להקר אי אמרינן מקצת היום ככולו כיון דהוי אבילות ישינה חלילה וחס אלא כל היום אסור ע"כ וכתב הכלבו מי שמיקל לרחוץ מן המנחה ולמעלה רגליו עובר על דברי חכמים אך מנהג קדום שהנשים רוחצות ראשן מן

המנחה ולמעלה ביום ט"ב וזקני הראשונים הנהיגו זה ועשו סמך לדבר על מה שאמרו בהגדה כי המשיח נולד ביום ט"ב וצריך לעשות זכר לגואל ולנחמם כדי שלא יתיאשו מן הגאולה וזה דוקא לנשים לפי שהן חלושות מלהאמין בנחמות מפני שאינן יודעות ספר לפיכך צריכות חיזוק ע"כ ואני אומר כי המנהג ההוא נשתקע ולא נאמר וכל הבא להקל בדבר בין איש בין אשה כופין אותו שלא יעבור על דברי חכמים כתבו התוספות בסוף תעניות (ל.) היכא דחל ט"ב בה' בשבת מותר לכבס ולספר מחצות ואילך מפני כבוד השבת דאין להמתין עד ע"ש מפני טורח השבת עכ"ל וכבר כתבתי בסימן תקנ"א שאין לסמוך על הוראה זו:

סימן תקנה

סעיף קטן א

ט"ב אינו חייב בכפיית המטה ולא בעטיפת הראש עד כדאמרינן התם אבילות לחוד וקריעה לחוד כ"כ הרמב"ן בספר תה"א וכ"כ הרא"ש והר"ן בסוף מסכת תעניות:

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרא"ש דחייב בתפילין וכו' עד ומתעטפין בטלית קטן תחת בגדיהם בפסקי הרא"ש בסוף מסכת תעניות:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומסתברא דחייב בתפילין וכו'. כ"כ הרמב"ן בספר תה"א והר"ן בסוף תעניות והרמב"ם כתב מקצת החכמים נוהגין שלא להניח בו תפילין של ראש נראה מדבריו שרשאי אדם להניח תפילין בט"ב אלא שמקצת החכמים נהגו שלא להניח של ראש וכן דקדק הרב המגיד מדבריו ולאפוקי מרבי' ירוחם שכת' בשם הרמב"ם שאין להניח בו תפילין כיום ראשון של אבל וכתב עוד שכן דעת הרי"ף ואיני יודע מנין לו שהרי"ף סובר כן: וז"ל הרשב"א בתשובה תפילין בט"ב נמצא לגאון רבי' האי שמותר להניחם ולזה הסכים הרמב"ן בספר תה"א עכ"ל והגה"מ כתב על מ"ש הרמב"ם מקצת החכמים נוהגין שלא להניח בו תפילין של ראש כ"כ בסמ"ג והרוקח מפני שנקראים פאר וכן הר"ם אמנם היה מניח תפילין מן המנחה ולמעלה עכ"ל וכן נהגו העולם שלא להניח תפילין בתפלת שחרית ובמנחה מניחין אותם כתב האגור היחידים לובשין טלית קטן תחת בגדיהם בלי ברכה עכ"ל כתבו הכלבו הר"ש מאויר"א היה מחמיר על עצמו לשכב מוטה על הארץ ובהגהות מרדכי דמ"ק כתב יש בני אדם שמשימין אבן תחת ראשם ליל ט"ב ורמז לדבר ויקח מאבני המקום ובהמ"ק ראה דכתיב מה נורא המקום הזה וחורבן ראה ממעשה הגאונים מצאתי עכ"ל:

סעיף קטן ד
כתב רבי' האי אבל שחל יום ז' שלו בט"ב וכו' בספר תורת האדם:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבי' ואיני מבין מ"ש דברים המותרים בו ואסורין באבל כגון סילוק תפילין שהרי גם אבל מותר מיום ראשון ואילך אין ספק שזו קושיא חזקה על דברי רבי' האי ואפשר לדחוק ולומר דרבי' האי סובר שהלכה כר' יהושע דאמר בפרק אלו מגלחין אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין משני ושני בכלל מותר להניח תפילין אם באו פנים חדשות חולץ ומשמע לרבי' האי דכל ימי האבילות אם באו פנים חדשות חולץ ואפי' ביום הז' בבוקר כל זמן שלא עמדו מנחמים מאצלו אם באו פנים חדשות חולץ והשתא קאמר שאם חל שבעה שלו בט"ב ובאו פנים חדשות קודם שעמדו מנחמים מאצלו וחלץ תפיליו אם רצה להמתין מלהניחם עד הערב ימתין ואם רצה להניחם אחר שעמדו מנחמים מאצלו מיד יניח ונראה מש"ה לא נקט רבי' האי הנחת תפילין אלא הסרת תפילין דאי הוה נקט הנחת תפילין הוה משמע דאסור להניח תפילין בז' של אבל והשתא דנקט הסרת תפילין משמע שכבר היו מונחין התפילין והסירם מפני הפנים חדשות:

סימן תקנו

סעיף קטן א
כתב בה"ג אע"ג דקיי"ל מתפלל אדם של מ"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס אם חל ט"ב באחד בשבת לא יבדיל מבע"י וכו' דברי בה"ג וטענות הרמב"ם עליו והכרעת הרא"ש הכל כתוב באורך בפסקים בסוף מסכת תעניות ולא ראיתי להאריך בו וכתב הרא"ש שנהגו העם כדברי ה"ג וכ"כ סמ"ג והכי נקטינן כתב המרדכי בתחלת מ"ק שהר"ש מבונבורק היה אומר בקול רם בלא כוס בורא מאורי האש ולא היה אומר בשמים דהוי תענוג וכ"כ הגה"מ וגם סמ"ק כתב שמברך בורא מאורי האש וכ"כ הרד"א אין מבדילין על הכוס עד מוצאי ט"ב ואין מריחין עצי בשמים מפני שבליל ט"ב אין לעשות נחת רוח אבל מברכין על האור קודם שקורין איכה וכ"כ בה"ג עכ"ל וכן נהגו העולם:

סימן תקנז

סעיף קטן א
בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע מאי היא נחם ה' אלהינו את אבילי ציון וכו' ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף מסכת תעניות ואיתא התם היכן אומרה א"ר ירמיה כל דבר שהוא להבא אומרו בעבודה וכל שהוא לשעבר אומרו בהודאה וכתבו הרי"ף והרא"ש ונהגו עלמא למימר בבונה ירושלים וסמכו אהא (ע"ז ח.) דאמר רב יהודה בר שמואל בר שילת משמיה דרב אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר

בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר. וכתב א"א ז"ל כל ימי תמהתי למה אין אומרין אותו אלא בתפלת המנחה וכו' בפרק בתרא דתעניות רבי' ירוחם כתב שכדברי הרא"ש עיקר והכלבו כתב סתם דבכל תפלות ט"ב אומרים אותה אבל הרוקח כתב אין מתפלל נחם בברכת ירושלים אלא במנחת ט"ב. והרד"א כתב שהוא מחלוקת בין רב עמרם ורבינו סעדיה ושפשט המנהג כדברי רבי' סעדיה שאינו אומר אותו אלא במנחה ונראה לי שטעם רבינו סעדיה משום דלעת ערב הציתו בו אש הלכך באותה שעה מזכירין שפלות ירושלים ואביליה ומתפללין על תנחומיה וז"ל הריטב"א בתשובה לענין נחם בט"ב דעתי דכיון דמשום המאורע אמרינן ליה על פי הירושלמי לאומרו בכל תפלותיו ערבית שחרית ומנחה ככל מעין המאורע שבכ"מ אלא שבערבית ושחרית שהוא כמי שמתו מוטל לפניו ואינו בנחמה אומרים רחם ולמנחה אומרים נחם שדומה למי שנקבר מתו ומ"מ ש"צ אינו אומרו אלא במנחה כמו שנהגו עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הר"י ברצלוני יש בקצת ספרי רבי' חסרון הניכר וכך היא הנוסחא הנכונה והר"י אלברצוני כתב ומדכרין מעין המאורע ערבית שחרית ומנחה ובשומע תפלה מדכרי דתענית:

סעיף קטן ג

ומ"ש דאיכא דוכתא דנהיגי למימר ערבית ושחרית רחם ובמנחה נחם כ' הכלבו שכן נהגו הראשוני' אמנם הר"ש מאוירא היה אומר נחם בין ביום בין בלילה והעולם נוהגים עכשיו שלא לאמרו אלא במנחה כתב הרד"א בתפלת החול בשם ה"ר גרשום בר' שלמה שאם טעה ולא הזכירו במקום הנהוג שיאמר אותו בהודאה שהוא מקומו המיוחד לו מן הדין ואם לא נזכר עד שהשלים תפלתו אינו חוזר ומתפלל משום דקיי"ל בפרק ב"מ (כד.) כי בימים שאין בהן קרבן מוסף אם טעה ולא אמר מעין המאורע אין מחזירין אותו:

סימן תקנח

סעיף קטן א

תניא בז' באב נכנסו עו"ג להיכל ואכלו ושתו בו וכו' בסוף מסכת תעניות (כט.) ואמרינן התם שהטעם שקבעוה בט' משום דאתחלתא פורענותא עדיפא:

סעיף קטן ב

ואיתא בירושלמי רבי אבין ציים ט' וי' ר' לוי ציים ט' וליל עשרה בסוף תעניות כתב הרד"א שהרא"ש היה נוהג שלא לאכול בשר בליל י'. ובהג"מ כתב יש ב"א שמתענים מבשר ויין עד חצי יום י'. כתוב בתשובת מהרי"ל העושה ב' ימים ט"ב ט' וי' וט"ב חל בשבת ונדחה נראה דא"צ להתענות יום י"א דהא י' גופיה חומרא יתירא הוא והא קמן

חזינן דאפי' ביום י' גופיה אקילינן בעובדא דרבי' יעבץ וא"כ י"א מנין לנו אבל שלא לאכול בשר ולשתות יין ליל מוצאי ט"ב נ"ל דיש ג"כ למנוע כה"ג למי שנוהג שלא לאכול במוצאי ט"ב דאין זה משום חומרא דריב"ז דבו נשרף ההיכל דאפי' מי שאוכל ביום י' בשר יש שנמנעים במוצאי ט"ב משום חומרא דתענית ואבילות של יום ושייך לבין המצרים:

סימן תקנט

סעיף קטן א

סדר היום כתב אבי העזרי ליל ט"ב חולצין מנעליהם וכו' ויושבים לארץ כאבילים כ"כ הגהת מיי' גרסינן בגמרא כל מצות הנוהגות באבל נוהגין בט"ב לכן נראה למהר"מ מנהג צרפתים שאין יושבין על גבי ספסלים עד תפלת המנחה דומיא דאבל שיושב על גבי קרקע כל ז' ימי אבילות עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואין מדליקין נרות רק נר אחד לומר לאורו איכה וקינות כתב הרא"ש בסוף תעניות שזה מנהג כשר הוא כדאמרינן באיכה רבתי שאמר הקב"ה למלאכי השרת בשעת חורבן מלך בשר ודם כשהוא אבל מה עושה א"ל מכבה את הפנסי' שלו א"ל אף אני אעשה כן שנא' שמש וירח קדרו וכן כתב הגה"מ וכ"כ המרדכי במ"ק בשם הר"ם:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואומר קדיש שלם כלומר שאומר תתקבל וכ"כ הגהת אשיר"י דמסכת תעניות ובסמוך אכתוב דברי הגה"מ:

סעיף קטן ד

ומ"ש ועוד דלא שייך לומר ואני זאת בריתי שהכל בטילים בו פי' מד"ת וכ"כ הגה"מ מדלג ואני זאת בריתי עד ואתה קדוש וטעמא משום דאסור בד"ת ולא שייך לומר לא ימושו מפיך:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואומר קדיש בלא תתקבל כ"כ הגה"מ ונתנו טעם לפי שכבר אמר באיכה שתם תפלתי אבל קודם קריאת קינות אומר קדיש כולו כבשאר ימות השנה ויש מקומות שאין מדלגין תתקבל אלא בלילה אחר תפלה אבל בשחרית אומרים אותו לפי שכבר סלקו וסיימו לומר קינות ואומרים קצת פסוקי נחמות בסופו עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם חל ט"ב במ"ש א"א צדקתך וכו' כ"כ הגהות אשיר"י בסוף תענית והמרדכי בתחל' מ"ק:

סעיף קטן ז
ומ"ש שא"א ויהי נועם כך מצאתי במרדכי ישן ונתן טעם משום דמקום שלא נהגו לעשות מלאכה בט"ב אין עושין ותו דאקרי מועד וסמ"ק כתב שהטעם לפי שהוסד על הקמת המשכן ועתה אין לאומרו ביום שנחרב: דין הבדלה בט"ב שחל להיות במ"ש כת' רבינו בסי' תקנ"ו: בסי' תקנ"ה כתבתי שיש לשכב בליל ט"ב מוטה על הארץ ולשום אבן מראשותיו כתבו הגה"מ יש במס"ס דאמגילת רות וקינות ושיר השירים מברך אקב"ו על מקרא מגילה וכן נהג הר"ם אכן יש לאומרה בנחת ובלחש עכ"ל והעולם לא נהגו לברך כלל על שום מגילה חוץ ממגילת אסתר:

סעיף קטן ח
בשחרית מסדרין הברכו' והזמירו' כמו בשאר הימים כבר כתוב בסי' תקנ"ד שאע"פ שאסור לקרות בתורה כל דבר שהוא סדר היום מותר:

סעיף קטן ט
ומ"ש שיש מקומות שנוהגין שלא לומר השירה כ"כ הכלבו והטעם משום דאין לומר שירה לעת כזאת והעולם נוהגין לומר במקומה שירת האזינו:

סעיף קטן י
ומ"ש ויחיד אומר עננו בשומע תפלה וש"ץ בין גואל לרופא כמו בשאר תענית כ"כ הג"מ ודלא כר"י הלוי שהנהיג שלא לאמרו משום שתם תפלתי:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואינו כשאר ת"צ לא לענין כ"ד ברכות ולא לענין תפלת נעילה הכי איתא בפרק מקום שנהגו (פסחים נד:):

סעיף קטן יב
ומ"ש וא"א תחינות דאקרי מועד כ"ה בהל' ט"ב במרדכי שבתחלת מ"ק וכן כת' הרוקח דמטעם זה אין נופלים על פניהם ועוד נתן טעם אחר משום שתם תפלתי סכותה בענן לך וכו' ז"ל הגה"מ אין אומר תחינות ולא והוא רחום ולא אא"א אפי' חל להיות ביום ה' וראבי"ה כ' שיש לומר אל ארך אפים אפי' חל להיות בשאר ימות החול שלא בשני ובה' וכן נוהגים ביש מקומות ע"כ ובהגה"מ החדשות כתוב דברי אבי"ה בלשון הזה י"ל אל ארך אפים וכן נוהגים ביש מקומות אם חל בה'ע"כ. כתב הגהות אשיר"י כבר נהגו אבותינו בכל המקומות שא"א סליחות בט"ב משום דאקרי מועד ומצוה עלינו לקיים מנהג אבותינו עכ"ל:

סעיף קטן יג
ומ"ש רבינו ומוציאין ס"ת וקורין ג' בפ' ואתחנן ומפטיר אסף אסיפם הכי אמר אביי בפרק בני העיר (מגילה לא:):

סעיף קטן יד

ומ"ש שקורין ג' ומפטיר הג' פלוגתא דתנאי בפ' הקורא עומד (מגילה כב:) והלכה כר"י דסבר הכי. כתב הכלבו המפטיר בין בשחרית בין במנחה מברך לפניהם ברכה אחת וג' לאחריה שאינו אומר על התורה רק מסיים מגן דוד וכן בכל שאר התעניות שלא נתקנה ברכה על התורה רק לשבתות וי"ט שמזכירין בהם ענין היום ומודים השם על המתנה הנכבדה שנתן לנו מאותם הימים עכ"ל. וכתב אבי העזרי וגולל ס"ת במקומו שלא למעט בכבודו הטעם מפני שמניחים עליו מפה שאינה נאה וגם רגילים להפכה ואם היו מוליכין אותה ממקום שקורין בו למקום שדרכן לגוללו היו ממעטים בכבודו ח"ו וכתב הג"מ שאחר קריאת התורה עומד ופותח באשרי ויש נוהגין לומר למנצח ויש שאין נוהגין לאמרו ואומר ובא לציון בדלוג כדפי' וקדיש בלא תתקבל עכ"ל:

סעיף קטן טו

אבל במ"ס כתב יש קורין ספר קינות בערב וכו' עד וכ"ש שלא לשוח עם העו"ג הכל בפי"ח וכתב כל זה הרמב"ן בתורת האדם ותיבת אבל שכתב רבינו נראה שטעמו מפני שכתב קודם לכן שקורין איכה בלילה ולא כתב שקורין אותה ביום מש"ה קאמר אבל במסכת סופרים כתוב שיש מאחרים אותה עד הבוקר ואין קורין אותה בלילה ואפשר לומר עוד דה"ק כבר כתבתי סדר היום בע"א אבל במ"ס מסדר אותו בענין אחר. וכתב הרמב"ן בת"ה על האי ברייתא דמ"ס מסתברא דהך מכילתא מנהגא תניא וכך היו נוהגין שאחד קורא מגילת קינות וכולם שומעין כדרך שאמרו במגילת אסתר ומברך בקריאתה על מקרא מגילה וכך הזכירו שם בפי"ד וכך אמרו שמברך דיין האמת ונמצא שמברך עליה שתים וכן מאי דאמר קורעין ומספידין מנהגי נינהו וכן מקום שנוהגין לשנות מקומם שעושין אותו כשבת שנייה של אבילות ומקום שיורדים מספסלים עושין אותו כשבת ראשונה וכן נהגו עכשיו שאילו מן הדין אין לנו בגמרא שינוי מקום ישיבת קרקע בט"ב כלל ק"ו מכפיית המטה עכ"ל ונראה מדבריו שהוא מפרש דהא דקאמר מ"ס שאומר ברוך דיין האמת אקורא איכה קאי אבל פשטא דלישנא משמע דאקורא בתורה קאי וכן נראה שהרי כל לשון זה של מ"ס אינו שנוי זה אחר זה שבהלכה ד' מתחיל יש קורין ספר קינות בערב וכו' עד וכ"ש בנים זכרים ובהלכה ז' מתחיל והקורא אומר ברוך דיין האמת ויש שמניחין את התורה על הקרקע כאבילות שחורה ואומרים נפלה עטרת ראשינו וכו' עד וכ"ש שלא לשוח עם העו"ג וא"כ והקורא אומר ברוך דיין האמת דקתני לאו אקורא קינות קאי אלא אקורא בתורה כדפרישית וכן נהגו העולם שהעולה לקרות קודם שיברך ברכת התורה אומר ברוך דיין האמת:

סעיף קטן טז

ואם יש אבל בעיר הולך בלילה לבהכ"נ וכו' כ"כ הרא"ש בסוף תעניות בשם הר"ם וכתב דטעמא משום דאבל כל ג' ימים הראשונים אינו הולך לבית האבל במקום המנחמים אלא במקום המתנחמים ובט"ב נמי הוי כמו אבל מג' ימים ואילך. והולך לב"ה עם שאר הקהל שהם כמו אבלים: (ב"ה) מ"ש דהוי כמו אבל מג' ימים ואילך שטעמו מפני שהוא אבילות ישנה לא חמירא אלא כמו אבל מג' ימים ואילך:</small

סעיף קטן יז

ואם יש תינוק למול מלין אותו אחר הקינות ויש ממתינין עד אחר חצות שתי הסברות כתובות במרדכי דמ"ק ונתן טעם לממתינים עד אחר חצות דקודם לזה חל אבילות עליו ומילה עושין אותה בשמחה דכתיב שש אנכי על אמרתך וכתב שבספר החכמה קורא תגר עליהן לומר ש?טלין הקדמת זריזין ובהג"א כתב אם יש תינוק למול משהינן ליה עד המנחה בזמן שאומרים נחמות משום שש אנכי וגו' והעולם נוהגין שלא למול עד אחר חצות אבל אין ממתינים עד זמן שאומרים נחמות וכתב הרוקח בסימן קי"ג שכן נוהגין בשפיר"א שאין מלין קודם חצות לפי שקודם חצות חל עדיין האבילות:

סעיף קטן יח

וי"א שאין לברך על הכוס אלא יברך בלא כוס ודעת התוספו' שיברך על הכוס ויתן לתינוק לשתותו ולא חיישינן דלמא אתי למסרך בס"פ בכל מערבין (עירובין מ:) אמרי' דבי"ה א"א לומר זמן על הכוס משום דאי אפשר לטועמו משום דכיון דאמר זמן קבליה עליה לי"ה ואסר ליה ולמיתביה לינוקא לא דלמא אתי למסרך וכתבו התוספות אומר רבינו שמואל דוקא גבי זמן שהוא קבוע חיישינן דלמא אתי למסרך אבל אם אירע ברית מילה בט"ב או בי"ה דלא הוי אלא אקראי בעלמא לא חיישינן דלמא אתי למסרך וכ"כ שם המרדכי וכתב הר"ן בפרק תולין שהרשב"א הקשה עליה' מכשותא בכרמא דאמרינן התם דלא ליתביה לינוקא למזרעיה דדלמא אתי למסרך ולי אינה קושיא דאי שרינן בכשותא ע"י תינוק ישראל אתי למעבד הכי בכל שתא ושתא מה שאין כן במילה בט"ב או בי"ה דלא מתרמיא בהו כולי האי ומ"מ הגאונים אמרו דלא מברכינן אכסא אלא מייתינן אסא ומברכין עליה עכ"ל: והמרדכי כתב במסכת יומא בשם ר"ת דבכוס דמילה לא חיישינן דלמא אתי למסרך דלא דמי לזמן די"ה דהתם שתיית כוס משום י"ה וכן נמי כשותא בכרמא פרק תולין דאסור דלמא אתי למסרך דהתם סרוכה משום זריעה דכלאי' ואתי למסרך ובמרדכי ישן כתב שם דבכי האי ינוקא לא חיישינן למסרך וכי חיישינן למסרך ה"מ בתינוק שגדול קצת ונותן אל לבו כדמשמע בפרק תולין גבי זרע כשותא בכרמא ע"כ כתב המרדכי בס"פ בכל מערבין פעם אחת אירע חופה בי'בטבת

והורה רשב"ם לברך על הכוס וליתביה לינוקא. וכתב הר"ד אבודרהם שהרמב"ם כתב בתשובה כדברי הגאונים וכ"ד בעל העיטור כמבואר בדברירבי' בטו' י"ד סי' תקנ"ט וגם הרשב"א כת' בתשובה בשם הרי"ף כל תענית שאין היולדת שותה בו אין מברכין על יין של ברכת המילה ולענין הלכה נקטינן כדברי הגאונים והרו"ף והרמב"ם ז"ל לברך ברכת המילה בלא כוס ובט"ב אסא נמי לא מייתינן מטעמא דאין מברכין על הבשמים כשחל להיות במ"ש ובי"ז בתמוז ובג' בתשרי ובעשרה בטבת שהיולדת יכולה לשתות מברכין על הכוס ותשתה ממנו היולדת והוא שתשמע הברכה ולא תפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתיי' הכוס:

סעיף קטן יט

ובעל ברית לובש בגדים אחרים אך לא לבנים ממש כ"כ המרדכי בסוף תענית:

סעיף קטן כ

ומ"ש מעשה שחל ט"ב להיות בשבת ונדחה למחרתו והיה רבינו יעקב בעל ברית והתפלל מנחה בעוד היום גדול ורחץ ולא השלים תעניתו וכו' כ"כ הגהות מיימוניות והמרדכי בסוף תעניות ובעל ברית דאמרן כראה דהיינו אבי הבן אלא שהמרדכי כתב בסוף תעניות בעלי ברית ולפ"ז אפשר דגם המוהל והסנדק בכלל וזה לשון התשב"ץ מעשה היה בימי רבינו יעקב בן רבינו יצחק סגן לויה שהיה ברית מילה בי' באב וט"ב שחל להיות בשבת ונדחה לאחר השבת כתיקון חכמים והוא היה אבי הבן והמתין עד לאחר חצות וצוה להתפלל מנחה גדולה והלך ורחץ הוא ובעל בריתו ומלו הנער ואכלו כל צרכיהם ולא השלימו עם הציבור מטעם דאמרונן (תענית טו:) ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת כ"ש ברית מילה דחמירא טפי מחמישי לכבוד השבת עד כאן משמע מדבריה' דבעל ברית היינו הסנדק או המוהל די"ט שלהם הוא כמו שהוא של אבי הבן אבל מדברי הג"א פרק אלו מגלחים נראה קצת דבעל ברית קרי בהאי עובדא לסנדק ולא למוהל ומ"מ נראה דלא גרע מוהל מסנדק ומשמע לי דהא דרבינו יעקב דוקא בט' באב שחל להיות בשבת ונדחה למחרתו דכיון דאדחי לא חמיר כולי האי אבל אם לא היה נדחה אלא שחל להיות בא' מימי השבוע לא היה מיקל בו בכך וכן משמע מהיא דמייתי מרבי אליעזר בר צדוק דאמר וחל ט"ב בשבת ודחינוהו לאחר השבת ואם איתא דה"ה לחל ט"ב בא' מימי השבוע הו"ל לסתום ולומר והתענינו בט"ב ולא השלמנוהו מפני שי"ט שלנו היה ואין לומר דאיצטריך למימר דחל ט' באב בשבת ודחוהו למחרתו לאשמעינן דאפ"ה התענו בו רוב היום וכדקתני והתענינו דהא ודאי לא אתא אלא לומר דלא השלימוהו מפני שי"ט שלהם היה וא"כ למה ליה למימר דט"ב שחל להיות בשבת ונדחה למחרתו הוה אי לאו למימרא דדוקא בכה"ג הוא דלא בעי לאשלומי אבל אם

חל להיות בא' מימי השבוע צריך להשלים וכ"נ מתוך תשובה אחת מחכמי אשכנז שבאו לידי:

סעיף קטן כא
ונוהגים שלא לשחוט ושלא להכין צרכי סעודה עד אחר חצות כ"כ הרא"ש בסוף תענית בשם הר"מ וכתב שלשון התוס' משמע כן דתניא מתקנין בט"ב למוצאי ט"ב פירוש מסוף היום כמו ממנחה ולמעלה דומיא די"ה דמותר בקניבת ירק מן המנחה ולמעלה ע"כ וכ"כ הגהות מיימוניות וכ"כ במרדכי בתחלת מ"ק וכתב דטוב להמתין ממנחה ולמעלה ומשמע מדבריו דלהמתין עד מנחה קטנה קאמר אבל העולם לא נהגו להמתין אלא עד חצות: כתב הרשב"א בתשובה על אחד ששחט קודם חצות כל דברים אלו לא נהגו בהם אלא כדי שיהא יושב ומיושב מאבילות של ירושלים ולהתאונן ולהתעסק בנהי וקינות כאבל ואם נהגו שלא לשחוט עד חצות או עד הערב אסור להקל בזה עכ"ל:

סעיף קטן כב
במנחה קורין ויחל ומפטירין דרשו וכו' הר"ד אבודרהם סחם שמפטירין שובה:

סעיף קטן כג
ואומר נחם בבונה ירושלים כבר כתוב משפטו בסי' תקנ"ז ומשפט ענינו יתבאר בסי' תקס"ה ותקס"ו כ' התוס' בפ"ב דתעניות (טז.) אהא דאמרינן ויוצאין לבית הקברות ביום ת"צ מכאן נוהגים בכ"מ לילך לבה"ק בט"ב שהרי ט"ב הוי ת"צ: כתב בתשב"ץ סימן תס"א שבימי רבינו יעקב סגן לויה מת אדם אחד בט"ב ולא הניח לומ' עליו צ"ה משום דכתיב קרא עלי מועד:

סימן תקס

סעיף קטן א
משחרב הבית תקנו שכל דבר שמחה שיהיה בה זכר לחורבן הבית ועל כן אמרו סד אדם את ביתו בסיד ומניח בו אמה על אמה בלא סיד זכר לחורבן פשוט ס"פ חזקת הבתים (בבא בתרא ד' ס) ומפרש שם שזה השיור יהא כנגד הפתח וכתבו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל ורבי' אגב שיטפיה נשמט ממנו:

סעיף קטן ב
והרמב"ם כתב אין בונין בניין מסיד כבניין המלכים וכו' בסוף הל' תענית כ"כ:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו ואינו משמע כן בגמרא דבתר דמייתי הך ברייתא ת"ר לא יסוד את ביתו בסיד וכו' מסיק כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד וכו' נראה מדבריו שהוא סובר שטעמו של הרמב"ם שאסר לבנות בניין מסיד כבניין המלכים הוא מהא דת"ר

לא יסוד את ביתו בסיד ומפני כך הוקשה לו מדמסיק בתר הכי סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו אמה על אמה אלמא ע"י שיור אמה על אמה מותר כל מיני סיד ותמהני עליו כמה תמיהי חדא דהא דקתני כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בה וכו' לא מסקנא דשקלא וטריא על דין סד את ביתו בסיד הוא אלא הכי איתא ת"ר כשחרב הבית בראשונה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין נטפל להם רבי יהושע א"ל מפני מה אין אתם אוכלים בשר וכו' שלא להתאבל כל עיקר א"א להתאבל יותר מדאי א"א אלא כך אמרו חכמים סד את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט וכיון דברייתא באנפי נפשה היא לא שייך למימר דמסיק כך אמרו חכמים סד את ביתו בסיד דהא לאו מסקנא היא ועוד דאם ת"ל מדפליגי ברייתות אהדדי אפשר דהלכה כקמייתא ולא כבתרייתא דמשום דמארי תלמודא מייתי לה בבתרייתא לא מכרעת מלתא דתיהוי הלכתא כוותה ועוד דהא איכא למימר דלא פליגי דבחדא מתרי גווני שרי או שיערב בו חול או תבן או שישייר בו אמה על אמה וברייתא קמייתא תני תקנתא דבחול ותבן ואידך ברייתא קתני תקנתא דשיור אמה. ועוד לפי דבריו מאי ניהו סיד כבניין המלכים ומאי ניהו טח את ביתו בסיד דתרוייהו סיד נינהו ומה בין זה לזה שאסר הרמב"ם בזה והתיר בזה לכך נ"ל דרבינו לא דק בדברי הרמב"ם כלל דהרמב"ם לאו אמיני סיד קפיד דכל מיני סיד שוים ולא אתי למיסר אלא מיני סיוד וכיור כך מפורש בדברי הרמב"ם בנוסחא דידן שכתב כלשון הזה תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונין לעולם בניין מסויד ומכוייר כבניין המלכים וזה ברייתא מפורשת היא שם ס"פ חזקת הבתים שנוייה בלא מחלוקת אין מסיידין ואין מכיירין ואין מפייחין בזמן הזה ומשמע ליה דסיוד וכיור ופיוח מיני פתוחים וציורים הם ואפשר דאין מכיירין ואין מפייחין הם פתוחים וציורים ואין מסיידין אינו מיני ציור אלא כמשמע וה"ק אין מסיידין ועל הסיוד יכייר ויפיח דאפילו כיור ופיוח בלא סיוד לא תואר לו ולא הדר הלכך לא מיתסר ואפשר עוד לומר שדרך העולם כשרוצים לסוד בתיהם טחים בטיט תחלה ואחר כך סדין בסיד אבל המלכים אין טחים בטיט תחלה אלא הכל סיד וקתני דאין מסיידין בענין זה שהוא דרך גדולה ומעלה ובסיד וכיור כזה אין שום תקנה ואפילו ע"י שיור אמה והיינו דלא קתני האי מתניתא שום תקנתא וזהו שכתב הרמב"ם שאין בונין לעולם בניין מסוייד ומכויי' כבנין המלכים ומדקאמ' לעולם משמע שאין לו שום תקנה ובאינך תרי ברייתות סובר הרמב"ם דלא פליגי אהדדי אלא חדא ברייתא תני תקנתא חדא ואידך תני אידך תקנתא ותקנתא דשיור אמה הרי כתב אותה בהדיא ותקנתא דערוב תבן או חול לגירס' רבי' בדברי הרמב"ם דמצריך בטרכסיד שיור אמה פוסק כר' יהודא ולנוסחא דידן שאין כתוב בה טרכסיד

נראה שהוא פוסק כרבנן ולא הוצרך להזכיר תקנתא דערוב חול או תבן דההוא טרכסיד מיקרי ואיהו לא קאמר דבעי שיור אמה אלא בסיד דוקא דאילו טרכסיד בלאו הכי נמי שרי י והרי"ף והרא"ש כתבו בסוף תעניו' ההיא דסד אדם ביתו בסיד ומשייר אמה על אמה ואע"פ שלא כתב הא דתניא אין מסיידין ואין מכיירין ואין מפייחין אפשר דלא משום דסבירא לן שאינה כהלכתא השמיטוה אלא משום דמכיון דסיוד פשוט לא התירו אלא ע"י שיור אמה ממילא משמע דסיוד וכיור כבני המלכים ודאי אסור אפי' ע"י שיור ואפשר שהם סוברים דהנך נמי שרו על ידי שיור אמה אלא שהר"ן כתב על דברי הרי"ף ברייתא דאין מסיידין ואין מכיירין נראה שהוא סובר דלהרי"ף נמי איתא וכמ"ש תחלה והרמב"ן גם כן כתב בת"ה ודע דבההיא ברייתא דאין מסיידין ואין מכיירין מסיים לקח חצר מסויידת מכוייר' ומפוייחת הרי זו בחזקתה נפלה אינו חוזר ובונה אותה כלומר אינו סד ומכייר ומפייח אותה והרמב"ם כתב הלוקח חצר מסויידת ומכויירת הרי זו בחזקתה ואין מחייבין אותו לקלוף הכתלים ולא חשש לכתוב שאם נפלה אינו חוזר ובונה אותה משום דמלתא דפשיטא הוא:

סעיף קטן ד

ומ"ש ועושה אשה תכשיטיה ומשייר' בהם דבר מועט וכו' עד מקום הנחת תפילין זהו סיום הברייתא שכתבתי בסמוך דמשחרב בית המקדש רבו פרושים בישראל:

סעיף קטן ה

ומה שפירש רבינו צידעא טפול סיד כך פי' רשב"ם והר"ן כתב בסוף תעניות בשם העיטור דכשהאשה קולעת שערה משיירת ממנו דבר מועט בין אזנה לפדחתה כנגד צדעת' והרמב"ם כתב כשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב משיירת מין ממיני התכשיט שנוהגת בהן כדי שלא יהא תכשיט שלם ובהא דתני עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר בה דבר מועט כתב הרמב"ם וז"ל וכן התקינו שהעורך שולחן לעשות סעודה לאורחים מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם ותקנו להניח אפר בראש חתנים במקום הנחת תפילין גם זה ס"פ חזקת הבתים וכתבו רבינו בטור אה"ע סי' ס"ה וכן נוהגים באשכנז בשעת ברכה נותנין לחתן אפר בראשו במקום התפילין ובספרד נוהגין ליתן בראשו עטרה עשוייה מעלה זית לפי שהזית מר זכר לאבילות ירושלים ונהרא נהרא ופשטי' עכ"ל וכתב הכלבו יש מקום נמנעו שלא לתת אפר מקלה בראשי חתנים מפני שאין העם מוחזקים כלל בהנחת תפילין ולא יהיה להם האפר תחת פאר ויחשבו ג"כ שמא לא יהיה ג"כ פאר תחת אפר ונהגו לעשות זכרון אחר במקומו שנותנין מפה שחורה על ראש החתן והכלה ועל זה פשט המנהג לשבר הכוס אחר ז' ברכות ע"כ:

סעיף קטן ו
ואסרו עטרות לחתנים משנה בסוף סוטה (מט.) בפולמוס של אספסייאנו' גזרו על עטרות חתנים:

סעיף קטן ז
ומ"ש ודוקא לחתנים שלא אסרו אלא בעת ריבוי שמחה כ"כ הרמב"ן בת"ה גבי עטרות כלות וז"ל ודוקא לכלה אבל שאר נשים מותר כדתנן (נו.) ולא בעיר של זהב מאי עיר של זהב ירושלים דדהבא כדעבד ליה ר"ע לדביתהו אלמא אינה אסורה אלא לכלות וכן עטרות חתנים ששינו דוקא חתנים אבל שאר כל אדם מותרים בהם שלא גזרו אלא בשעת שמחה וכ"כ התוספות בפרק במה אשה (שבת נט:) ובפ"ק דגיטין (ז.) וכ"כ ה"ה:

סעיף קטן ח
ומ"ש וקאמר רב לא שנו אלא של מלח וגפרית וכו' (שם:) בסוף סוטה ופירש"י של מלח ושל גפרית. ענין עטרה עושים מאבן מלח שהוא צלול כאבן הבדולח וצובעין אותה במיני ציורין בגפרית כשם שעושים בכלי זהב וכסף שקורין נאיל"ה: חילתי. כמין גומא הגדל במים:

סעיף קטן ט
ומ"ש רבי' ופסק הרמב"ם כשמואל אינו מכוון דהא לשמואל של קנים וחילת מיהא שרי ואילו הרמב"ם סתם וכתב גזרו על עטרות חתנים שלא להניחם כלל ולא חלק בין של שאר מינים לשל קנים וחילת וטעמו מפני שבגמרא אחר מחלוקת רב ושמואל אמרינן ולוי אמר אף של קנים וחילת אסור וכן תני לוי במתני' אף של קנים ושל חילת אסור ופסק הלכה כלוי משום דגדול מרב ושמואל הוה:

סעיף קטן י
ומ"ש ופירשו התוספות דלא בעטרות של ראש איירי וכו' בפ"ק דגיטין (ז.) כתבו כן ולא נראה להם דברי רש"י שפירש דעטרה ממש היא:

סעיף קטן יא
וכלות מותרות בכל חוץ מבעיר של זהב וכו' בסוף סוטה (שם) תנן בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ובגמרא (שם) מאי עטרות כלות אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן עיר של זהב תנ"ה איזהו עטרות כלות עיר של זהב אבל עושה אותה כיפה של מילת ופירש"י עיר של זהב עטרה של זהב ועיר של זהב מצויירת עליה וכתב הרמב"ן בת"ה גרסינן בפ"ק דגיטין (שם) רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא גדיל כלילא לברתיה א"ל לא סבר לה מר הסר המצנפת והרם העטרה כ"ז שמצנפת בראש כהן גדול תהא עטרה בראש כל אדם נסתלקה מצנפת מראש כהן גדול נסתלקה עטרה מראש כל אדם א"ל דומיא דכהן גדול בגברי וההיא לבתו כלה גדיל וכן הני גברי דאסר להו כלילת חתנים

נינהו דעטרות חתנים תנן דמיא דגברי בנשי מותר כך פי' ר"ת נמצאו חתנים אסורים בכל העטרות והכלות מותרות בכולן חוץ מעיר של זהב ושאר אנשים ונשים מותרין בכולן וקשה לי מה שאמרו בפרק במה אשה (שבת נח:) גבי אסטמא משום ר"א בר' שמעון אמרו אין בה משום עטרות כלו' אלא י"ל דכל דאניסכא אסור משום עטרו' דלאו דוקא עיר של זהב ואסטמ' יש בה משבצות זהב וכיון דעיקרה בגד לא גזרו ודרבינא של מיני צבעונים הוה דקאמר דקא גדיל דומיא דמצנפ' דאסורה לחתני' ומותר' לכלות שא"א לנוולן לגמרי והיינו דתניא התם איזו היא עטרות כלות עיר של זהב אבל עושה הוא כפה של מילת לא התיר בה עטרה שיש בה כסף וזהב אלא של מילת היו וכתב ה"ה שכך היא דעת הרמב"ם שכתב של כסף או זהב אבל בנוסח שלנו בספר הרמב"ם כתוב אם היה שם כסף משמע לפי נוסחא זו שאע"פ שעיקרה של גדיל אם קבועים בה משבצות כסף או זהב אסור:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו ושאר כל אדם חוץ מחתן וכלה מותרים בכל כבר נתבאר בסמוך: ומ"ש רבי' בשם הרמב"ן דכל שעיקרו של כסף או של זהב אסור אף לכלות לאו למימר דלשאר נשים אסור דהא כל שאינה כלה לא מיתסרא במידי אלא היינו לומר דלא מיבעיא לחתנים דאסור אלא אף לכלות: ואסור כל מיני שיר בין בכלי בין בפה בסוף סוטה (מח.) תנן משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין ובפ"ק דגיטין (ז.) שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנ"ל דאסור שירטט וכתב להו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים ולישלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין אי מההוא הוה אמינא הני מילי זמרא דמנא אבל דפומא שרי קמ"ל ופירש רש"י זמרא לשורר בבי' המשתאות וכתבו התוס' וכן משמע מדקאמר ולישלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין וראוי להחמיר בכיוצא דההוא דירושלמי דהוה קאים ודמיך בזמרא שמתענג ביותר ושיר של מצוה שרי כגון בשעת חופה שעושין לשמח חתן וכלה וגם סמ"ג כ' בהל' ט"ב דלשמח חתן וכלה שהוא שיר של מצוה מותר ורבינו כתב בסי' של"ח בשם אבי"ה שמותר לומר לעו"ג בשבת לנגן בכלי שיר בחופות דאמירה לעו"ג במקום מצוה שרי ואין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר ע"כ:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו ומלשון הרמב"ם משמע בכלי אסור בכל ענין ובפה דוקא על היין כ"מ ממ"ש בסוף הלכות תענית וז"ל וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשמען מפני החורבן ואפי' שירה בפה על היין אסורה

שנאמר בשיר לא ישתו יין וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על היין:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו שמותר לומר שירות ותשבחות על היין בבית המשתה כן כתב הרי"ף והרא"ש בפרק אין עומדין בשם גאון וכ"כ ה"ה בשם גאון ג"כ וכך הם דברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך: גרסינן בסוף סוטה (מח.) א"ר אודנא דשמעא זמרא תיעקר אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא שנאמר קול ישורר בחלון חרב בסף אמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי דגרדאי אסור ופירש"י דנגדי. מושכי ספינות בחבל שרי שאינו אלא לזרזם במלאכתן: ודבקרי. שמזמרים בשעה שחורשים אינו אלא לכיון את השוורים לתלמיהם שהולכים לקול השיר שערב עליהם: דגרדאי. אינו אלא לשחוק:

סעיף קטן טו

ואסור לאדם שימלא שחוק פיו בזמן הזה שנאמר אז ימלא שחוק פינו וכו' בריש פרק אין עומדין (ברכות לא.) אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה ומפרש רבינו דבזמן הזה דוקא קאמר וכך פירש הרמב"ן בת"ה אבל ה"ר יונה פירש דשלא בזמן הזה נמי קאמר שהשמחה יתירה מרגילין את האדם לשכוח המצות:

סימן תקסא

סעיף קטן א

הרואה ערי ישראל בחורבנן אומר על הראשונה שרואה ערי קדשך היו מדבר וקורע מימרא דר"א פרק אלו מגלחין. (מועד קטן כג.) אלא ששם כתוב ערי יהודה וכך הם דברי כל הפוסקים וגם רבינו כתב בטור י"ד סי' ש"מ וערי ישראל דכתיב הכא לאו דוקא וכן המנהג שלא לקרוע אלא על ערי יהודה דוקא וק"ל דכיון דבגמרא מייתי לה מדכתיב ויבאו אנשים משכם משילו ומשומרון מגולחי זקן וקרועי בגדים הול"ל דעל כל ערי ישראל קורעין דהא הני עיירות ערי ישראל הם ולא ערי יהודה ושמא י"ל דהני לא קרעו בגדיה' עד שראו המצפה שהיא מערי יהודה. והאי ערי יהודה בחורבנן דקאמר דהיינו שהן חרבות ואין בהם יישוב כלל אבל אם יש בהם יישוב אף על פי שהם בידי עו"ג היה נראה לכאורה דא"צ לקרוע ואפשר דכל שהם בידי עו"ג אע"פ שיש בהם יישוב בחורבנן מיקרי וכן עיקר:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואינו צריך לקרוע באחרות כן דקדק שם הרא"ש וכ"כ ה"ה בסוף הלכות תענית בשם הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש וכשרואה ירושלים אומר ציון מדבר היתה ירושלים שממה וקורע במימרא הנזכרת: וכתב ה"ה בשם הרמב"ן אני תמה כיון דקתני על ערי יהודה בחורבנן קורע מה צ"ל בירושלים בחורבנן והלא בכלל היתה ויש לומר שאם קרע בערי יהודה חוזר וקורע על ירושלים שאילו בשאר ערי יהודה קרע על אח' מהן אינו קורע על השנייה וקורע על ערי יהודה בפני עצמה ועל ירושלים קרע אחר בפני עצמו ואם קרע על ירושלים תחלה אינו קורע על שאר ערי יהודה שכבר קרע לקדושה שבכולן. וגם הרא"ש כתב יראה דעל ערי יהודה אינו קורע אלא על הראשונה שראה ועל כל האחרות שראה אינו קורע דאי צריך לקרוע על כל אחת ואחת שהוא רואה למה ליה למימר וקורע על ירושלים דגם היא בכלל ערי יהודה ולא מסתבר למימר שהזכיר ירושלים בשביל פסוק אחר שיש לו לומר ואגב זה נקט וקורע ע"כ:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו כשרואה בה"מ אומר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך בו אבותינו היה לשרפת אש וכו' וקורע גם זה במימרא הנזכרת:

סעיף קטן ה
ומ"ש ומהיכן חייב לקרוע משיגיע לצופים ברייתא שם ונ"ל דהיינו לומר שכל שראה בהמ"ק או ירושלים קודם שיגיע לצופים לא חשיבא ראיה דרחוק מקום הוא ומשהגיע לצופים חשיבא ראיה ומשמע דה"ה לערי יהודה. שאינו קורע עליהם עד שיהיה סמוך להם כשיעור שיש מן הצופים עד ירושלים:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם ראה המקדש תחלה קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים ואם ראה ירושלים תחלה קורע על ירושלים בפני עצמו ועל המקדש בפני עצמו שם בגמרא: והא דאמרינן שאפשר לראות המקדש קודם ירושלים פירש"י דמשכחת לה כגון שנכנס לירושלים בשידה תיבה ומגדל דלא ראה ירושלים עד שראה ב"ה והרמב"ם כתב דכשהוא בא מדרך המדבר פוגע במקדש קודם שיראה את ירושלים ובמאי דאמרינן קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים פירש הרמב"ן בתה"א כשפוגע במקדש קורע טפח ועל ירושלים מוסיף כל שהו. ובמאי דאמרינן קורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפני עצמו פירוש קריאה טפח לכל אחד ופשוט הוא ונלמד מדין מי שמת לו מת אחר מת:

סעיף קטן ז
היה הולך ובא אם שהה ל' יום וכו' ירוש' בפ' הרואה כתבו הרא"ש בפרק אלו מגלחין וגם הרמב"ם כתבו:

סעיף קטן ח
ומ"ש וצריך לקרוע מעומד וכל בגדים שעליו עד שמגלה לבו כ"כ הרמב"ם והוסיף לכתוב שקורע בידו כלומר ולא בכלי וכתב ה"ה שטעמו משום דתניא בפרק אלו מגלחין אלו קרעים שאינן מתאחין הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו וכו' ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים והוא סובר שכל אלו הדברים הם קרעים שוים וכשם שעל אביו ואמו הם. ביד ועד שמגלח את לבו ה"ה לאלו ובהשגו' א"א לא נראה כן מן הגמרא שהרי שנו בתוספתא לא השוו לאביו ולאמו אלא לאחויי בלבד אבל בכלי וכל הבגדים שעליו עד שיגל' את לבו לא הושוו ע"כ ואף דברי הרמב"ם נראין כן עכ"ל ה"ה:

סעיף קטן ט
ואסור לאחותן ומותר למוללן ולשוללן וללוקטן ולעשות כמין סולמות ברייתא בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כו.) ומה שפירש רבינו על לאחותן הם דברי הרא"ש שם:

סימן תקסב

סעיף קטן א
אמר רב חסדא כל תענית שלא קבלו מאתמול ושלא שקעה עליו חמה אינו תענית בפ"ק דתענית (יב.) אלא שאין ב' דינים אלו אמורים שם בשם רב חסדא אלא האחד מהן דהיינו כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית אבל הדין הא' דהיינו כל תענית שלא קבלו עליו מבע"י שמואל הוא דקאמר ליה ופירש"י שלא שקעה עליו חמה שלא התענה עד אותה שעה וכתב הרא"ש דשקיעת החמה דקאמר רב חסדא היינו צאת הכוכבים ואע"ג דאמרינן בפרק מי שהיה טמא (לד.) דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ה' מילין פי' ר"ת דהיינו מתחלת שקיעת החמה כשהחמה מתחלת להכנס בעביו של רקיע אבל שקיעת החמה היינו סוף שקיעה והוא זמן צאת הכוכבים וכ"כ המרדכי בשם ראבי"ה וכ"כ התוס' בפרק בתרא דע"ג (לד.) וכך הם דברי רבי' וכ"כ הגה"מ בפ"א בשם סמ"ק וז"ל הרבה בני אדם נוהגין לאכול מיד כששקעה החמה מיהו בתוספות ע"ג פי' רבי אלחנן פוק חזי מאי עמא דבר שנהגו להתענות עד צאת הכוכבים אפילו בתענית יחיד וההיא דשלא שקעה עליו חמה ר"ל גמר שקיעה ואע"ג דבגמרא מוכח דגמר שקיעה מתחיל בין השמשות דהוא קודם צאת הכוכבים מ"מ לפי שאין העולם בקיאים מה הוא סוף שקיעה לכן נהגו להמתין עד צאת הכוכבים ואע"ג דבגמרא מוכח דאי לאו חומרא דט"ב בין השמשות שלו הוה שרי משמע דבשאר תעניות שרי ספיקא דידהו וי"ל שאני עיולי יומא מאפוקי יומא דבעיולי יומא היינו ליכנס בתעני' שרי בין השמשות שלו כגון ערב ט"ב אבל אפוקי יומא פי' סוף התענית מספיקא לא נפיק עד צאת ג' כוכבים דאז הוי

ודאי לילה עכ"ל: כתבו עוד הגה"מ בפרק הנזכר אמרינן בירושלמי כיון שהלבנה זורחת ומאירה על הארץ בידוע שכבר שקעה החמה ונפקא מינה לגבי תענית ולשבת עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אינו תענית להתפלל ענינו הכי משמע בגמ' דהיכא דאמרינן אינו תענית היינו לומר שאינו מתפלל תפלת תענית וכן משמע מדברי הרמב"ם הרא"ש והר"ן ז"ל גבי תענית שעות והא דקאמר שאינו מתפלל ענינו כשלא שקעה עליו חמה נראה דלא מיבעיא אם אכל כבר אלא אפילו אם עדיין לא אכל כיון שדעתו לאכול קודם שתשקע החמה אינו מתפלל ענינו. כתוב בתרומת הדשן סימן רנ"ז חתן שמתענה ביום חופתו כמו שאנו רגילים לעשות החופה קודם תפלת המנחה בערב שבת היאך יעשה בשתיית כוסות ברכות אירוסין ונשואין קודם שהתפלל ענינו נראה דראוי הוא שיתפלל מנחה קודם שיכנס לחופה ויתפלל ענינו דקי"ל מתענין לשעות ומתפלל תפלת תענית ואע"ג דרבו בו פתרונים בכמה גווני מ"מ בהאי גוונא נהגו אבל לשתות קודם תפילת תענית נראה דלאו שפיר דמו עכ"ל: דין י' ימי תשובה כתב רבינו בסמוך ושם אכתוב דין תענית חלום והא דבעינן קבלה מבע"י כדי להתפלל תפלת תענית היינו חוץ מת"צ כמ"ש רבינו בסמוך וחוץ מתענית חלום כמבואר בדברי רבינו בסי' תקס"ח וכדברי הרמב"ם בפ"א: והמרדכי כתב כל תענית שלא קבל עליו מבע"י לאו שמיה תענית ודמיא למפוחא מליא זיקא משמע דלא חשיב תענית ומותר לאכול אע"פ שקבל עליו אחר חשיכה להתענות כל היום דכיון דלא קביל מבע"י כאילו לא קביל ומיהו נראה לר"י דאם התענה מתפלל ענינו דלא גרע מתענית חלום שמתפלל ענינו תוס' וראבי"ה פליג עליה בהא וה"ר מרדכי שמע מפי מורינו ז"ל דאם לא קבל מבעוד יום אין מתפלל ענינו למחר עכ"ל וז"ל התוס' בפ"ב דע"ג (לד.) מעשה בא לפני ר"ת באחד שעשה הרבה תעניות ולא קבלם מאתמול ואמר ר"ת שלא הפסיד תעניותיו כי מאחר שהיה בדעתו להתענות היינו גמר בלבו והוי בכלל נדיב לב דאמרינן (שבועות כו.) דגמר בלבו אע"פ שלא הוציא בשפתיו והא דבעו שמואל ורבי יוחנן קבלה היינו לכתחלה ועוד היה אומר ר"ת כי אף לא גמר בלבו עד הלילה יכול להתענות ולא יתפלל תפלת תענית ויצא ידי נדרו כאילו קבל מאתמול אך לא היה בידי ראיה ברורה על זה ומיהו מצוה מן המובחר לקבל מבע"י בתפלת המנחה עכ"ל ודברי ר"ת כתבו בשמו סמ"ג וסמ"ק והגה"מ בפ"א ובס"ס תקס"ג כתב רבינו דברי ר"ת דקבלה במחשבת הלב סגי ושם אכתוב שכן דעת מהרי"ק ובסי' הנזכר יתבאר ג"כ שכן דעת הרא"ש דסגי במחשבת הלב אע"פ שלא הוציא בשפתיו והוא שיהרהר בשעת תפלת המנחה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפי' קבלו עליו במנחה ליום המחרת והתענה ובלילה שלאחר התענית נמלך להתענות וכו' פשוט הוא דאמימרא קמייתא דכל תענית שלא קבל עליו מאתמול אינו תענית קאי דאילו למימרא דשלא שקעה עליו חמה אינו ענין וכך היה לו לרבינו לסדר א"ר חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית פי' שלא השלימו עד צאת הכוכבים אינו תענית להתפלל ענינו: אמר שמואל כל תענית שלא קבלו מאתמול אינו תענית להתפלל ענינו ואפי' קבלו עליו במנחה ליום המחרת והתענה ובלילה שאחר התענית נמלך להתענות וכו'. דין זה שם (י"א:) אמר זעירי א"ר הונא יחיד שקבל עליו תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה למחר מתפלל תפלת תענית לן בתעניתו למחר אין מתפלל תפלת תענית. וכתב הרא"ש כך היה הגירסא בספרים שלנו והכי פירושו אפילו אכל ושתה כל הלילה למחר בכרס מליאה מתפלל תפלת תענית ולאו דוקא למחר אלא אפילו בלילה נמי כדקאמר בפרק ב"מ (כד.) לן בתעניתו שנמלך ולא אכל בלילה והתענה כל היום למחר אינו מתפלל תפלת תענית כיון שלא קבל עליו להתענות כל אותו היום:

סעיף קטן ד

ומ"ש הלכך הא דקיימא לן מתענין לשעות ומתפלל עננו צריך לפרש שקבלו מאתמול וכו' שם (יא:) על האי מימרא תירץ אביי לעולם קסבר רב הונא המתענה לשעות מתפלל תפלת תענית ושאני הכא דאיכא שעות בלילה דלא קבל עליה מעיקרא ופירש"י לעולם קסבר בעלמא דמתענין לשעות והמתענה מתפלל תפלת תענית והכא מ"ט אין מתפלל תפלת תענית דשא"ה היכא דהתענה אתמול ובלילה לן בתעניתו שלא קבל עליו תענית זה בפ"ע מאתמול כדרך שאר מתענין לשעות ואינו חשוב להתפלל עליו ענינו. אמר רב חסדא הא דאמרן מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום עד הערב וא"ל אביי האי תענית מעלייתא היא לא צריכא דאימלך אימלוכי ואמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית וכתב הרא"ש תענית שעות כגון שקבל עליו בזמן המנחה להתענות עד חצי היום ושוב נמלך והתענה עד הערב ורש"י פי' במס' ע"ג (לד:) מתענין לשעות כגון שקבל עליו תענית משש שעות ולמעלה אך לא טעם חצי היום הראשון אלא שלא נתכוין לשם תענית וצ"ל שקבל עליו מאתמול מזמן המנחה והרמב"ם כתב דאפי' לא קבל עליו בזמן המנחה כיון שקבל עליו תענית קודם שעות התענית ותימא מ"ש מתענית יום שצריך לקבל עליו בזמן המנחה ואם קבל עליו בלילה לא הוי תענית הלכך צ"ל דכל תענית צריך קבלה בתפלת המנחה עכ"ל ומיהו דברי הר"ן אהא דאמר שמואל כל שלא קבלה מבעוד יום לאו שמיה תענית כדברי הרמב"ן וכך הם דברי הרמב"ם ג"כ ועל מאי דאמרי' לא צריכא דאימלך אימלוכי כתב הרא"ש לפירושא קמא בשהגיע

חצי היום נמלך והשלים תעניתו עד הערב ולאידך פירושא קבל עליו להתענות משש שעות ולמעלה ונמלך ולא אכל ו' שעות הראשונות רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית הלכך לא מיקרי תענית שעות אם לא שיהיה שרוי כל היום בתענית בלא טעימה כלום וסלקא שמעתתא דלא מיקרי תענית אם לא שקבל עליו מבערב וגם שיתענה עד הערב והרמב"ם כתב אם אכל ושתה ואח"כ התחיל להתענות שאר היום ה"ז תענית שעות ובירושלמי משמע כדבריו דגרסי' בנדרים פרק קונם יין מלתיה דר' יוחנן אמרה מתענה לשעות דא"ר יוחנן הריני בתענית עד דנחסל פירקין ממלתיה דר' יונה הוה מתענין לשעות דר' יונה הוה בצור ושמע דדמיך בריה דר' יוסי אע"ג דאכל גובנא ושתא מיא אסקיה צום ההוא יומא וראבי"ה נדחק מאד להשוות יחד הירושלמי והבבלי ופי' על שיטת הרמב"ם ולא נראה בעיני אך נראה שהירושלמי חולק על הבבלי א"נ נוכל לומר דלא פליג דהא דקא"ר יוחנן ור' יונה דמתענין לשעות לאו לענין תפלת תענית קאמר אלא לענין זה שצריך לקיים נדרו דלא תימא דלא מיקרי נדר כיון שלא קביל עליו להתענות יום שלם קמ"ל דמיקרי שפיר נדר וצריך לקיים דברו אבל לענין ענינו לא מיקרי תענית אם לא שהתענה היום שלם עכ"ל ודברי ראבי"ה כתב המרדכי שם וז"ל התוס' בפ"ב דע"ג הא דמתענין לשעות צ"ל דמיירי שקבל עליו מאתמול שאם לא יאכל למחר עד חצי היום יהא בתענית עד שחחשך א"נ איכא למימר דמיירי נמי בדלא קבלה מאתמול והא דבעי שמואל קבלה היינו לכתחלה ואי יתיב דמי למפוחא היינו שאינו מקבל עליו שכר תענית אלא נקרא חוטא על שציער עצמו ומ"מ נדרו נדר עכ"ל. וז"ל סמ"ג הא דמתענין לשעות יש לפרש כגון דאמר מאתמול שאם לא יאכל למחר עד חצות יהא בתענית עד שתחשך א"נ יש לפרש דשמואל מיירי באדם שנדר להתענות יום אחד ולא בירר באיזה יום וכשבא יום אחד להתענות אם לא קבלה מאתמול אינו יוצא ידי נדרו ומעשה באחד שעשה כמה תעניות ולא קבלם מאתמול וא"ר יעקב לא הפסיד תעניותיו עכ"ל. והר"ן כתב דלא מקרי תענית שעות אלא בשהתענה כל היום וכתב דשמעינן לה מהני תרי מימרי דרב חסדא דבמימרא קמייתא דאמר והוא שלא טעם כלום כל אותו היום אשמועי' דאם אכל מתחלת היום ואח"כ קבל עליו תענית שעות אינו כלום ומשום הכי פרכינן עליה דא"כ תענית מעלייתא היא ופרקינן לא צריכא דאימלך אמלוכי כלומר שלא קבלה עליו מתחלת היום אלא שנמלך להתענות בחצי היום ובברייתא דכל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית אשמעינן דאפילו קבל עליו להתענות שעות ראשונות של יום אינו כלום כל שהוא אוכל קודם ששקעה עליו חמה. ונמצא שאין תענית שעות כל שאוכל כלום באותו יום אבל הרמב"ם כתב

מתענה אדם לשעות והוא שלא יאכל שאר היום כלום כיצד הרי שהיה טרוד בחפציו ולא אכל עד חצות ונמלך להתענות אותן שעות שנשארו מן היום ה"ז מתענה אותן שעות ומתפלל בהן ענינו שהרי קבל עליו התענית קודם שעות התענית וכן אם אכל ושתה ואח"כ התחיל להתענות שאר שעות היום ה"ז תענית שעות וכבר השיג עליו הראב"ד אבל הרי"ף נראה שסובר כדברי הרמב"ם שלא הביא בהלכות הא דרב חסדא דאמר והוא שלא אכל כל אותו היום והוא תימא אחר שלא מצינו מי שנחלק עליו ואפשר שהיה גורר כגירסת ר"ח שכתוב בה רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית ולפ"ז כי א"ר חסדא והוא דלא אכל כלום כל אותו היום לא בא למעט מישאכל בתחלת היום אלא האוכל בסוף היום בלבד ואף בירושלמי נמי משמע הכי שאמרו במסכת נדרים מלתא דר"י אמרה מתענין לשעות דר"י הוה בצור ושמע דדמך ר' ואע"ג דאכל גובנא ושתי מיא אסקי ההיא יומא בתעניתא אלא שאין לסמוך על הירושלמי בזה לפי שנראה שם שדעתם הוא גם כן דלא בעינן שקעה עליו חמה אלא מקבל אדם להתענות ג' שעות ראשונות ואוכל אח"כ שאמרו שם מלתיה דרבי יוחנן אמרה מתענין לשעות דאמר אהא בתענית עד שאשלים פרקי עד שאשלים פרשתי ובגמרא דילן לא ס"ל הכי דהא דחי עלה דהא דא"ר יוחנן אהא בתענית עד שאבא לביתי דלשמוטי נפשיה הוא דעבד ומ"מ תמהני על הרי"ף שלא הזכיר תענית שעות בפירוש ולא ידעתי אם הוא דוחה אותה מדשמואל דאמר כל תענית שלא קבלה מבע"י לאו שמיה תענית ואמרינן עלה למאי דמיא למפוחא דמלי זיקא אלמא הכי מסיק ליה תלמודא או אין זה מוכיח דהא מסתבר דלאו לאיפלוגי אתענית שעות אתא אלא לומר דכל תענית שאין בו קבלה לא שמיה תענית דתענית שעות נמי קבלה בעי וכיון שאפשר לפרשה כך אינו בדין לדחות מפני המסקנא דמסיק תלמודא דמתענין לשעות ומתפללין תפלת תענית עכ"ל: וה"ה כתב החלק הראשון שכתב רבינו נראה מוסכם מן הגאונים שזהו מתענין לשעות שהעלו בגמרא שהוא תענית ומתפלל בהן עננו אבל מ"ש וכן אם אכל ושתה ואח"כ התחיל להתענות ה"ז תענית שעות לא ראיתי כן לאחד מן המפרשים והיפך ללמד זכות על הרמב"ם ובסוף דבריו כתב שדברי הרמב"ם ?מן המתמיהים וכתב עוד ראיתי להרשב"א (סי' ה') שכתב בתשובת שאלה ששמע השואל שהרמב"ם חזר בו ותקן כך עינוי שעות אחר אכילה אינו אלא אם לא טעם באותו היום ונמלך להתענות חושבין לו שעות מאותה שעה שנמלך וזהו דבר אמת וכן עיקר עכ"ל:

סעיף קטן ה

ואם קבל במנחה להתענות ב' ימים או ג' זה אחר זה וכו' שם אהא דאמר זעירי אמר רב הונא יחיד שקבל עליו תענית אפי' אכל ושתה כל הלילה למחר מתפלל תפלת תענית כתב הרא"ש ר"ח גורס יחיד שקבל עליו תענית ב' ימים זה אחר זה קבל עליו במנחה להתענות ב' ימים זה אחר זה ולא רצופין אלא שיאכל בלילה בנתיים אפי' אכל ושתה כל הלילה בינתיי' למחר מתפלל תפלת תענית דמקרי שפיר קבלה מה שקבל ב' תעניות ביחד אע"פ שאכל ושתה בינתיים וכן גורס הרי"ף וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"א וכתב עוד הרא"ש וה"ה אם קבל כמה תעניות ביחד עליו רצופים זה אחר זה דסגי בקבלה אחת ואיכא לספוקי אם קבל עליו בשעת המנח' תענית ב' וה' אי סגי בקבלה אחת כיון שאינם רצופים. והמרדכי כתב שם אפלוגתא דרב ושמואל באימתי מקבלים לתענית נראה הדבר דשמואל מודה לרב שאם קבלו במנחה קודם תפלת המנחה שפיר דמי וכ"ש קודם לכן וכן נהג העם לברך בשבת מקבלי תעניות ב' וה' וב' ושוב א"צ לקבל וכ"כ ג"כ בהג"מ. והרוקח כתב יחיד שקבל עליו ב' ימים לישב בתענית אם אכל בלילה בין שני הימים מתפלל תפלת תענית יום ראשון ויום שני לן בתעניתו ולא אכל אותה הלילה שבין ב' הימים אין צריך להתפלל ענינו ביום שני אם התפלל יום ראשון עכ"ל נראה שהוא מפרש מימרא זו דזעירי לומר דכל שלן בתעניתו שני הימים חשובים כיום אחד וא"צ להתפלל ענינו אלא באחד מהם בלבד: כתב המרדכי יחיד שקבל עליו שני ימים זה אחר זה נראה לרבי דרבותא נקט שאע"פ שקבל רצופים והתתיל כבר בתענית יום אחד מהו דתימא אם אכל הלילה שבין שני הימים כאילו מפסיק בתענית ודמי כאוכל בחצי היום קמ"ל דלא חשיבא הפסקה דמסתמא כך קיבל שני ימים ולא לילה שבינתיים וכתב הכלבו בשם הראב"ד והוא שלא הכניס הלילה בכלל התענית שאם אמר שמקבל עליו תענית שני ימים עם הלילה האמצעי' ואכל בלילה האמצעי' איבד תעניתו ומשלים שני ימים אחרים ואין מתפלל בזה תפלת תענית:

סעיף קטן ו

כתב אבי העזרי מי שרגיל להתענות עשרת ימי תשובה אין צריך להתענות עד צאת הכוכבים וכו' כ"כ המרדכי וז"ל כל תענית שלא שקעה עליו חמה נראה דהיינו עשרה בטבת או י"ז בתמוז או צום גדליה וה"ה מי שקבל עליו התענית בפירוש דסתם תענית יום שלם אבל י' ימי תשובה אין רגילות לקבלם בתפלה וכן תענית חלום צער בעלמא קביל עליה מדפריך מדתנן אנשי משמר מתענין ולא משלימין ומשני התם לצעורי נפשייהו קא מכווני והא ציער וכן שמעתי מעידים על זקני ראב"ן שלא היה מתענה בי' ימי תשובה עד שקיעת החמה אלא אחר צאתו מב"ה היה אוכל ואפ"ה נמי מתפלל עננו ע"כ וכ"כ

בהג"א וזה שלא כדברי הרוקח דאין אומרים עננו בימים שבין ר"ה לי"כ חוץ מצום גדליה לפי שאינן אלא בשביל תשובה בלבד ומה שכתבו דבתענית חלום נמי אין צריך להמתין עד שתשקע החמה רבינו כתב בסימן רמ"ט שהר"מ חולק בדבר ובתה"ד כתב על לשון זה של המרדכי נראה דהני תרי טעמי בעינן שאין רגילות לקבלם בתפלה וגם משום דצערא בעלמא קביל עליה וא"כ יש לחלק דדוקא אותם הרגילות להתענות כל ימי התשובה דאינהו לא צריכי לקבלם בתפלה דמקובלים ועומדים מכח מנהגא ואפילו אותם שרגילים להתענות כולם חוץ מיום אחד כדי שלא יהא עליהן כנדר שאם יארע להם אונס שלא יוכלו להתענות שלא יצטרכו להתרה היינו נמי כמו מתענין כולם אבל המתענין רק ב' או ג' ימים בזו נראה דצריכים לקבלם בתפלה בלילה מקודם וא"כ לא מהני טעמא דצערא קביל עלייהו בלחוד עוד נראה דאותן שרגילין להתענות בכל שנה מי"ז תמוז עד ט"ב אע"ג דמסתמא אין צריכין לקבלם בתפלה מ"מ צריכין להשלים עד הלילה דהתם ליכא למימר דצערא בעלמא קביל עלייהו דאדרבא דמו לד' תעניות י"ז וט' וג' וי' שמתענין בהם על החורבן והנהו ג' שבועות נמי רמוזים הם בדניאל להתענות בהם על החורבן ולא דמי לאנשי משמר ולי' ימי תשובה דאותן תעניות לצערא בעלמא על העתיד כדי לקבל התפלה ויקרע גזר דונם ובאנשי משמרות כדי שיתקבלו הקרבנות:

סעיף קטן ז

תענית שגוזרין על הצבור אין כל יחיד ויחיד צריך לקבלו תחלה וכו' כ"כ הרא"ש בשם הראב"ד בפ"ק דתעניות גבי פלוגתא דרב ושמואל מאימתי מקבלו וז"ל ולכ"ע הסכמת צבור להתענות אין צריך קבלה לא במנחה ולא בתפלה אלא ש"צ מכריז והתענית מקובל ומתפללין תפלת תענית ואיתא להא מלתא בירושלמי דר' יהודה נשיאה גזר תעניתא א"ל ר"ל לר' יוחנן והא לא קבילנא א"ל אדבי ריש גלותא סמכינן עכ"ל וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד וכ"כ הגה"מ פ"א וז"ל אם הקהל קבעו תענית אע"פ שהיחיד לא ידע ולא קבל צריך להתענו' עמהם כדא"ל רבי יוחנן לר"ל אנן בתרייהו גרירינן אבל הר"ן כתב בסוף הפרק אהא דאמרינן אין ת"צ בבבל שעיקרן של דברים כמו שפי' הרמב"ן שכל התעניות שמתענין בבבל אינם אלא כתענית יחיד לפיכך אינו אסור כחומר תענית צבור הטעם מפני שהדיינים שלהם הדיוטות הם ולא סמוכים ולא היה להם נשיא שתהא גזירתו קיימת על כל ישראל לפיכך כשהצבור מקבלין תענית צריכים לקבל כולם על עצמם כיחידים שכל אחד מקבל על עצמו ומש"ה אינו חייב לנהוג בו אלא כתענית יחיד אבל בא"י שהיה להם נשיא לא היו צריכים לקבל תענית על עצמם לפי שגזירתו קיימת על כולן וכולהו בתריה גרירי כדאמרינן בפ"ג (כד.) דבי נשיאה גזר תעניתא ולא אודעינהו

לר' יוחנן ולר"ל לצפרא אודעינהו א"ל ר"ל לר' יוחנן והא לא קבלינן א"ל אנן בתרייהו גרירינן אלמא כל תענית שגוזר הנשיא א"צ היחידים לקבלו ולפיכך הוא ת"צ אבל בבבל אינו כן אלא תענית יחידים ע"כ. וה"ה כתב בפ"ג מהלכות תעניות דברי הרמב"ן וכתב שאין נראה כן מדברי הרמב"ם בפ"א ונ"ל שהוא מדייק כן מדכתב הרמב"ם בפ"א כל תענית שלא קבלו עליו היחיד מבע"י אינו תענית משמע דדוחא יחיד אבל ת"צ לא בעי קבלה: כתב רבינו ירוחם בריש נתיב י"ט מי שנדר ואמר אם לא אעשה כך אשב בתענית הוי אסמכתא ויש ג' חלוקים בדבר אחד אם התנה לדבר הרשות כגון שאמר אם לא אלך למקום פלוני אשב בתענית הוי אסמכתא שנית אם התנה לדבר מצוה כלומר לזרז עצמו אם לא אעשה מצוה פלונית אשב בתענית מועיל ולא הוי אסמכתא שלישית אם התנה להציל עצמו מצרה בעת הצרה כגון יעקב אם יהיה אלהים עמדי או כיוצא בזה מועיל ולא הוי אסמכתא ע"כ:

סימן תקסג

סעיף קטן א

אימתי מקבלו אמר רב במנחה ושמואל אמר בתפלת המנחה (יב:) וכתב הרא"ש במנחה כשיגיע זמן המנחה יאמר הריני בתענית יחיד למחר ושמואל אמר בתפלת המנחה פר"ח יאמר בתפלת המנחה מחר אהיה בתענית י"ר שתהא תפלתי ביום תעניתי מקובלת ובשאלתות דרב אחאי מפרש שיתפלל עננו בתפלת המנחה ולא משמע הכי דרב לא קאמר שיתפלל עננו בתפלתו וכן לשמואל בתפלת המנחה ועוד דבפרק ב"מ (כד.) לא קאמר דמתפלל עננו אלא ערבית שחרית ומנחה ע"כ:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם ר"ח שקבלת התענית תהיה בברכת שומע תפלה כן כתב המרדכי והרמב"ם כתב כיצד מקבלו כשיתפלל תפלת מנחה אומר אחר התפלה מחר אהא בתענית וגומר בלבו להתענות למחר וה"ה כתב בקצת ספרי רבינו מצאתי כשיתפלל תפלת המנחה או אחר תפלה ונראה פירושו קודם שיעקור רגליו אחר שסיים תפלתו וכשיתפלל ר"ל בשומע תפלה ודאי דשמואל ה"ק בתפלת המנחה באיזה מקום שירצה אלא שאין להזכיר צרכיו אלא בשומע תפלה או לאחר תפלתו והרד"א כתב שיאמר בשומע תפלה קבלתי עלי תענית למחר יהר"מ או"א שתעננני בקראי ותרחיב צעדי ותעננני בצר לי ותחנני ותשמע תפלתי וחותם בא"י שומע תפלה.

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו שהרמב"ם כתב שיאמר עננו אינו בנוסחא דידן אבל בנוסחת ה"ה נראה שהיה כתוב כן ותמה עליה. וכבר כתבתי בסמוך שהרא"ש כתב כן בשם השאלתות

ותמה עליו: וז"ל א"ח כתב (הר"מ) שקבלת התענית אומר עננו בתפלת המנחה ושאלו לו היאך יוכל לומר עננו והוא אינו מתענה וענה כי מתפלת המנחה מתחיל התענית והביא ראיה ממה שאמרו (ברכות כז:) מתפלל אדם של שבת בע"ש עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו רי"ף פסק כשמואל שם וכ"כ הרמב"ם:

סעיף קטן ה

ומ"ש הראב"ד פסק כרב ז"ל הרא"ש שם הראב"ד פסק כשמואל משום דא"ר יוסף כוותיה מסתבר' ולא מחוור דלא פסיק הלכתא אלא מסתברא אמר וכיון דתניא בהדיא דלא כרב יוסף מדחי סברא דיליה וקיימא שמעתתא בין רב ושמואל וקי"ל הלכתא כרב כן נ"ל וכן עמא דבר עכ"ד הראב"ד ומשמע שיש חסרון לשון בנוסחא דידן בספרי הרא"ש וכן צ"ל הראב"ד כתב הרי"ף פסק כשמואל משום דא"ר יוסף כוותיה מסתברא ולא מחוור דלא פסיק הלכתא וכו':

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו כיון דאיכא פלוגתא דרבוואתא טוב שלא להפסיק בתפלה איני יכול ליישבו לפי מה שפירש"י בדברי רב ושמואל שכתב במנחה בזמן המנחה ואפילו בשוק אומר הריני מחר בתענית: בתפלת המנחה. בסופה תוספת רצוי ותחנונים עד שאומר הריני מחר בתענית ודוקא נקט מנחה משום דסמוך לתחלת יום תעניתו לאפוקי תפלת יוצר ודייקא מדפסיק שמואל ופליג אדרב דאמר בזמן המנחה שעורא יתירה עכ"ל אלמא דשמואל בתפלת המנחה דוקא קאמר וכיון שכן היאך כתב רבינו כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא טוב שלא להפסיק בתפלה שנראה שבכך יוצא ידי כולם וליתא דהא למאן דפסק הלכה כשמואל בתפלת המנחה בעי בדוקא וגם אין לומר שרבינו סובר כמ"ש המרדכי דשמואל מודה לרב דאם קבלו במנחה קודם תפלת המנחה שפיר דמי וכ"ש קודם לכן אבל רב לית ליה דשמואל ע"כ דלההוא פירושא צ"ל דרב סובר דקודם תפלת המנחה צריך לקבלו אבל משהתחיל להתפלל תפלת המנחה לא מהני קבלה דאל"כ במאי פליגי וא"כ יקשה דלמאן דפסק כרב קודם תפלת המנחה דוקא בעינן והוה לרבינו לכתוב כן בהדיא ואפשר לומר דסבר כפירש"י וה"ק טוב שלא להפסיק בתפלה כלומר שלא לאומרה בשומע תפלה כמו שפי' ר"ח אלא בסוף התפלה וכמ"ש הרמב"ם שיאמר אחר התפלה מחר אהא בתענית דכיון דסומך הקבלה לתפלת המנחה הוה ליה שואל בתפלת המנחה ויוצא ידי חובתו לדברי הכל ויותר נכון לפרש דהכי קאמר מאחר שאין הכל מסכימים דהלכה כשמואל מוטב להניח דבריו ולאחוז כדברי רב דדלמא לית הלכתא כוותיה דשמואל ונמצא מפסיק בתפלה אבל אם לא משום הפסק התפלה

הוה אמרינן כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא דעבד הכי עבד ודעבד הכי עבד אבל משום הפסק תפלה יש לאחוז כדברי רב ולהניח דברי שמואל כן נ"ל לפרש דבריו אבל אינם נראים בעיני משום דחשש זה דשלא להפסיק בתפלה דקאמר איני מכיר דהא קי"ל (ע"ג ח.) שואל אדם צרכיו בשומע תפלה ועוד הא אפשר לאומרו בתפלה בלי שיפסיק בה דהיינו שיאמר אותו בסוף התפלה כמ"ש רבינו בסי' תקס"ח שהמתענה בשבת יכלול עננו באלהי נצור וזה הדרך טוב וישר לצאת ידי כולם דלפי פירוש רש"י שהוא כפי פשט השמועה לרב ודאי שפיר דמי לקבל בתפלת המנחה במכל שכן. כתבו התוספות בפ"ק דתעניות (יב.) צריך שיאמר למחר אהיה בתענית יחיד כי היכי דלא ליתי למיטעי בת"צ וכ"כ סמ"ק וכבר כתבתי בשם הרא"ש שאומר הריני בתענית יחיד וכ"כ רבינו ואף על גב דאין ת"צ בבבל אלא ט"ב מ"מ אם היה מקבל עליו להתנהג בחומרות ת"צ היה צריך לנהוג בהם ולפיכך טוב לפרש ולומר שאינו מקבל אלא תענית יחיד כי היכא דלא ליתי למטעי אבל אין הכי נמי דאם קבל עליו תענית סתם דא"צ לנהוג אלא כדין תענית יחיד בלבד וכ"כ רבינו בס"ס תקס"ח:

סעיף קטן ז

ואם היה בדעתו להתענות והרהר בלבו קבלת התענית היה אומר ר"ת דהו שפיר קבלה וכו'. הרא"ש בפ"ק דתענית כתב וז"ל בתוס' ע"ג (לד.) כתב ה"ר יהודה בשם ר"ת אם בדעתו להתענות מאתמול ולא קבל עליו במנחה אך בלבו היה להתענות מאתמול אלא שלא הוציאו מפיו מיקרי שפיר תענית דהוי בכלל נדיב לב כדאמרי' בפ"ג דשבועות דאם גמר בלבו אע"פ שלא הוציא בשפתיו מועיל ואע"ג דקאמר התם דלענין שבועה לא מהני גמר עד שיוציא בשפתים דכתיב לבטא בשפתים מסתבר דכל ענייני נדר ילפינן מהדדי דהא גבי צדקה דרשינן מוצא שפתיך תשמור ומועיל גמר בלבו וה"ה גבי תענית והא דבעינן קבלה בתפלת המנחה לכתחלה הוא דבעינן הכי ולישנא דתלמודא לא משמע הכי מדקאמר כל תענית שלא קבלו עליו מבע"י לא שמיה תענית משמע שאין שם תענית עליו כלל להתפלל עננו ולצאת ידי נדרו ונראה לי דראיית ר"ת לא היתה אלא למי שהרהר קבלת תענית בלבו בתפלת המנחה ולא המוציאו מדמביא ראיה מנדיב לב ומצדקה דמחשבת הלב הוי כאילו הוציאו מפיו אבל לא עדיף הרהור שמהרהר כל היום יותר מהוצאת פיו ואם הרהר בשעת תפלה לענין זה ראייתו טובה ונכוח' וקרינן ביה שפיר קבלה עליו עכ"ל וכבר כתבתי בסי' תקס"ב שסמ"ג והגמי"י כ' דברי ר"ת וגם המרדכי כתב כן בשם הר"ף וגם מהר"י קולון כתב בשורש קס"א דאע"ג דר"י סובר שצריך להוציא בפה נראה לפסוק הלכה כר"ת:

סימן תקסד

סעיף קטן א

הלכתא אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר בפ"ק דתעניות (יב:) ת"ר עד אימתי אוכל ושותה פירוש בכל תעני' שאוכל ושותה משתחשך עד אימת אוכל ושותה בלילה כשמתענה למחר עד שיעלה עמוד השחר דברי רבי ר"א ב"ר שמעון אומר עד קריאת הגבר וידוע דהלכה כר' מחבירו אמר אביי לא שנו אלא שלא גמר סעודתו אבל גמר סעודתו אינו אוכל איתיביה רבא גמר ועמד ה"ז אוכל התם כשלא סלק ופירש"י אבל גמר ד"ה אינו אוכל: אכל ועמד. אע"פ שבירך ועמד משולחנו חוזר ואוכל ואין בכך כלום: שלא סלק. את הטבלא דלאו עקירה היא ולא אסח דעתיה מאכילה וכסעודה אריכתא דמיא. איכא דאמרי אמר רבא לא שנו אלא בשלא ישן אבל ישן אינו אוכל איתיביה אביי ישן ועמד ה"ז אוכל התם במתנמנם ה"ד מתנמנם אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מדכר וכ' הרא"ש פי' הראב"ד שלא ישן אבל ישן אפילו בתוך הסעודה אסור דהו"ל כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעתיה למיכליה וקי"ל כלישנא בתרא לחומרא אפי' ישן בתוך סעודתו קודם שסילק אסור וכ"ש גמר ובירך עכ"ד הראב"ד וחומרא גדולה היא זו ולישנא דברייתא לא משמע הכי כפירושו דקתני עד מתי אוכל ושותה וכו' וכן נהגו כל העולם דשינה בתוך הסעודה לא הוי הפסק הלכך ליתא פירושא דידיה והרי"ף כ' האי מלתא לא איפסיקא בה הלכתא בהדיא אלא מדחזינן לגמרא דקא טרחה לפרושי מתנמנם שמעינן דהלכתא כלישנא בתרא ועוד דאיסורא דרבנן היא ולקולא עבדינן ובין סלק ובין לא סלק אם לא ישן אוכל והולך עד שיעלה עמוד השחר והיינו דלא כפירוש הראב"ד דהא קרי ללישנא בתרא קולא ועוד שהרי פסק דסלק מותר לאכול וכל שכן ישן לאונסו בתוך סעודתו דמותר לאכול עכ"ל הרא"ש ורבינו ירוחם כתב כדברי הרא"ש דכל שכן ישן תוך סעודתו באונס דמותר לאכול ואינו נקרא ישן אלא שינת קבע שישן אדם במטתו ע"כ ואין דבריו מדוקדקים. דהא ודאי שלא על מטתו נמי הוי היסח דעת ואסור לאכול ולא אמרי' דלא הוי היסח דעת אלא במתנמנם או בישן תוך סעודתו והר"ן כתב משמע דללישנא קמא הכל תלוי בגמר ולא גמר שכל שלא גמר אע"פ שישן אוכל וכל שגמר אע"פ שלא ישן אינו אוכל וללישנא בתרא הכל תלוי בישן ולא ישן שאם לא ישן אע"פ שגמר וסלק אוכל וכל שישן אע"פ שלא גמר דינו כגמר וסלק אבל הרי"ף כ' דקי"ל כלישנא בתרא דאיסורא דרבנן הוא ולקולא עבדינן ואם כפי מה שפירשנו הרי בכל אחד מהלשונות יש בו להקל ולהחמיר אבל נראה דדעתו ז"ל כלישנא בתרא דקאמר לא שנו אלא שלא ישן אע"פ

שגמר אבל ישן וגמר אסור עכ"ל וזה כדברי הרא"ש אבל הרמב"ם כתב אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר והוא שלא ישן אבל אם ישן אינו חוזר ואוכל וכתב ה"ה בהלכות פסקו כלישנא בתרא דכל שלא ישן אפי' סלק אוכל עד שיעלה עמוד השחר והכל תלוי בשינה וזה דעת רבינו עכ"ל נראה שהוא סובר שדעת הרי"ף דללישנא בתרא אם ישן אע"פ שלא גמר אסור וא"ת לפ"ז קשה היאך כ' דקי"ל כלישנא בתרא דאיסורא דרבנן הוא ולקולא עבדינן הרי בכל אחד מהלשונות יש בו להקל ולהחמיר וכמו שהקשה הר"ן י"ל שהוא סובר היאך דהרי"ף מפרש דללישנא קמא דגמר אסור ה"ה לישן דישן כגמר דמי וללישנא בתרא דוקא בישן הוא דאסור אבל גמר כל שלא ישן מותר והשתא הוי שפיר לישנא בתרא לקולא ובאמת שפשט דברי הרי"ף ודברי הרמב"ם מוכיחין כדברי ה"ה וגם פשט השמועה מוכיח כן כמ"ש הר"ן ולא בא הוא ז"ל לפרש מה שפירש בדברי הרי"ף אלא משום דהוה קשיא ליה מ"ש דקי"ל כלישנא בתרא לקולא ולא הוי משכח דליהוי לישנא בתרא לקולא אם נפרש כן ומאחר דאשכחנא לה פתרי ליישב דליהוי לישנא בתרא לקולא לפי פי' זה נראה לומר דהרי"ף נמי כהרמב"ם ס"ל שהכל תלוי בשינה והדברים מוכיחים דהרמב"ם בשיטת הרי"ף רביה אמרה כמנהגו ברוב המקומות והכי נקטינן ויש לדקדק בדברי הרמב"ם למה לא חלק בין ישן למתנמנם כדמפליג בגמ' וי"ל דלא אצטריך ליה דסתם ישן ישן ממש משמע ולא מתנמנם וכ"כ סמ"ג וז"ל אמר רבא ל"ש אלא שלא ישן שינה גמורה אבל ישן שינה גמורה כדרך שינת הלילה אינו אוכל אבל מתנמנם אוכל ע"כ. כתב הרמב"ם בפ"א דהא דאמרינן אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר אפי' בת"צ שאוכלין בה בלילה מיירי:

סעיף קטן ב

ואם התנה לאכול עוד מותר לאכול עד שיעלה עמוד השחר אפי' גמר וישן כך היא הנוסחא הנכונה והוא ירושלמי בפ"ק דתעניות וכתב שם הרא"ש בשם ר"ח והר"ן והתוס' והמרדכי וסמ"ג כתבוה ג"כ וה"ה כתב שהוא כתוב בפי' הראב"ד בספר העיתים אבל לא נכתב בהלכות ויש להחמיר עכ"ל. והגה"מ כתבו בשם הר"מ מצאתי דר"ל דתנאי לא מהניא מדפריך תלמודא והא תניא ישן מותר ולא משני בשהתנה שמע מינה דתנאי לא מהני מיהו נוכל לומר דלא רצה לאוקומה בשהתנה דמלתא דפשיטא היא להכי אוקמה במתנמנם ונמצא דתלמודא דידן והירושלמי לא פליגי והכי שפיר טפי בכל מקום ע"כ. וכדאי הם כל הני רבוותא שכתב הירוש' הזה לסמוך עליהם להקל בדרבנן:

סעיף קטן ג

יש אומרים שא"צ תנאי לשתייה וכו' כ"כ המרדכי שי"א כן וכתב בהג"מ שא"ז וסמ"ק פסקו כן וכ"כ הגהות אשיר"י בשם א"ז ומשמע מדבריו שכל משקין מותרין אבל הכלבו

כ' בשם הרי"ף דדוקא מים והתו' כתבו בפ' כל כתבי (קית.) ריב"א פי' במסכת תענית שאף לאחר שישן מותר לשתות ע"פ הירוש' ואין ר"י רוצה להקל כ"כ כיון שלא נזכר בהדיא בתלמוד שלנו והרא"ש כתב בתשובה נהגו ע"פ גמרא דידן כשאדם הולך לישן שמתנה לשתות כל הלילה אע"ג דבירוש' משמע שאין תנאי מועיל אחר שינה בגמרא דידן משמע שמותר בתנאי וכן נוהגין עכ"ל נראה מדבריו שלא נהגו לשתות אלא ע"י תנאי ומיהו מ"ש דבגמרא דידן שרי בתנאי והירושל' אוסר אגב שיטפיה לא דק דאדרבה מגמרא דידן איכא למשמע דאסר במתנה והירושלמי הוא שכתב בהדיא דשרי כמו שנתבאר בסמוך וכבר כתבתי דנקטינן להקל כדברי הירושלמי ולענין הלכה בשתייה נראה לפסוק כדברי האומרים שצריך תנאי:

סימן תקסה

סעיף קטן א

יחיד אומר עננו בשומע תפלה לא שנא יחיד שקבל עליו תענית ל"ש יחיד המתפלל עם הצבור וכו' בפ"ק דתענית (יג:) אדבריה רב יהודה לרב יצחק בריה ודרש יחיד שקבל עליו תענית מתפלל תפלת תענית והיכן אומרה בין גואל לרופא מתקיף לה רב יצחק וכי יחיד קובע ברכה לעצמו אלא אמר רב יצחק בש"ת וכן אמר רב ששת והלכתא בש"ת וכתב הרא"ש יש שהיו רוצים לומר דיחיד שהיה מתפלל בת"צ אומר בין גואל לרופא דלאו קביעותא דיחיד לעצמו הוא דצבור קבעי לה ואע"ג דקא מצלי ביחידים צבור נינהו ואין נראה לראבי"ה דא"כ הא דפריך מברייתא דאין בין יחידים לצבור וכו' לישני ליה כפשטא דברייתא אין בין יחיד דעלמא דהיינו תענית יחיד לצבור יחידים בת"צ אלא שהיחיד מתפלל י"ח ויחידים בת"צ מתפללין י"ט אלא ודאי כל יחיד אינו קובע ברכה לעצמו אלא אומרה בשומע תפלה עכ"ל וזהו מ"ש רבינו ל"ש יחיד שקבל עליו תענית ל"ש יחיד המתפלל עם הצבור בת"צ בקמייתא אשמעינן דאפי' יחיד שקבל עליו תענית אומר עננו ובבתרייתא אשמועינן דאפי' יחיד המתפלל עם הצבור בת"צ אומרו בש"ת ולא בין גואל לרופא וכתב הכלבו וש"צ כשמסדר תפלתו בלחש כיחיד דמי ואומרה בש"ת וכתבו התוס' (שם) תפלת תענית בש"ת ואין יחיד קובע ברכה לעצמו לכך צריך כשאומר עננו בש"ת שצריך לאומרו קודם שיאמר הברכה כשמגיע לעננו קודם שיתחיל לומר כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים יאמר עננו ולא יחתום אלא יאמר כי אתה ה' עונה בעת צרה ומושיע ואח"כ כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים בא"י ש"ת עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואומר אותו ערבית שחרית ומנחה ואם לא אמר אין מחזירין אותו וכו' שם כתב הרי"ף ירושלמי ר' יונה בשם רב אמר יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע והיכן אומרה ר' זעירא בשם רב הונא אמר אומרה בליל שבת ויומו פי' בערבית שחרית ומנחה וגרסינן בפ' במה מדליקין (שבת כד.) שני וחמישי של תענית ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בש"ת ואם לא אמר אין מחזירין אותו אלמא צ"ל עננו בתפלת ערבית וש"מ שאם טעה ולא אמר עננו בתפלת תענית אין מחזירין אותו אבל אי אדכר מקמיה דעקר להו לרגליה נימא הכי עננו ה' עננו כי בצרה גדולה אנחנו וכו' כי אתה שומע תפלה ופודה ומציל ועונה בכל עת צרה וצוקה יהיו לרצון אמרי פי וכו' עכ"ל הרי"ף וכתב הר"ן שהרז"ה חולק ואומר שאין מתפללין תפלת תענית בערבית של ליל כניסת התענית ודחה ראיות הללו הכתובות בהלכות והרמב"ן כתב שאי אפשר לדחותן ויישב כל מה שהקשה הרז"ה וכתב עוד הר"ן ובתו' נמי יש ראיה לדברי הרי"ף דתניא התם פעמים שאין אדם שרוי בתענית ומתפלל תפלת תענית ופעמים שאדם שרוי בתענית ואין מתפלל חפלת תענית כיצד כאן בכניסה כאן ביציאה ושמא תאמר והיאך יתפלל בערבית תפלת תענית והרי הוא אינו מעונה עדיין ועתיד לאכול ולשתות כל הלילה איכא למימר דהיינו מפני הקבלה שקבל התענית על עצמו מבערב שיום של תורה לכל דבר מערב עד ערב וכן בכל תענית שגוזרין ב"ד בגזירה חמורה כט"ב ותעניות אחרונות מבע"י מפסיקין בהם אלא שבתענית יחיד הקילו עליו שדיו שיהא נמנע מאכילה בשעה שבני אדם אוכלים דהיינו י"ב שעות של יום ומ"מ התעני' מתחיל מתחלת הלילה שאם לא היה כן לא היה נאסר לאכול ולשתו' כל הלילה אע"פ שגמר וסלק וישן אלא היה אוכל והולך עד שיעלה עמוד השחר כשם שאוכל כל היום בתעניו' שמפסיק בהם מבע"י אלא ודאי התענית מתחיל מתחלת הלילה ומשום הכי אמרינן שצריך לקבל אפי' תענית יחיד מבע"י ואם אינו מתחיל עד למחר למה הוא מקבלו עליו עד הלילה והא אדרבה כל שהקבלה סמוכה יותר לתענית מעליא טפי כדשקלו וטרו רב ושמואל אי מקבלה במנחה או בתפלת המנחה אלא ודאי משמע שהתענית מבערב הוא מתחיל ולפיכך מתפלל תפלת תענית ומיהו רש"י כתב בפ' במה מדליקין שאפי' בשחרית אין להזכיר עננו מפני שאינו יודע אם יוכל לסיים התענית ונמצא שקרן בתפלתו אך אם בטוח שיתענה כגון דורות הראשונים מזכיר עכ"ל והרא"ש כתב כדברי הרי"ף ואח"כ כתב וז"ל רש"י כתב בפ' במה מדליקין בשם הגאונים שאין אנו רגילין לאמרו ערבית ושחרית שמא יארע לו אונס או בולמוס ויטעום כלום ונמצא

שקרן בתפלתו ומה שרגילין שש"צ אומר היינו לפי שא"א שלא יתענו מן הקהל קצת ועל מה שחששו הגאונים שמא יאחזנו בולמוס תימא א"כ היאך אדם לוה תעניתו ופורע והלא נמצא שקרן בתפלתו ועוד לעיל דא"ל רב אשי לר' יהושע בריה דרב אידי לוזיף מר תעניתא וליפרע נימא ליה כבר התפללתי תפלת תענית אלא ודאי כיון דבשעה שהתפלל היה בדעתו להתענות לא מיקרי שקרן בתפלתו אם אכל אח"כ עכ"ל וזה שתמה הרא"ש יש לדחותו ולומר דלא אמרינן לוה אדם תעניתו ופורע אלא דוקא כשלא התפלל תפלת תענית אבל אם התפלל תפלת תענית לא וההיא דר' יהושע בריה דרב אידי בלא התפלל תפלת תענית שמא ימצא שקרן בתפלתו מיירי ומש"ה לא אהדר ליה כבר התפללתי תפלת תענית שלא רצה להוציא שקר מפיו ור"י כתב שנהגו העולם כדברי הגאונים וכ"כ סמ"ג והרוקח:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בדעת הגאונים שש"צ אומרו בכל פעם נראה דהיינו בשחרית ומנחה שהוא מתפלל בשליחות הצבור אבל בערבית וכן בשחרית כשהוא מתפלל בלחש דין יחיד יש לו וכ"נ מדברי סמ"ק והרוקח והמרדכי בפרק במה מדליקין וכתב המרדכי על דברי הגאונים שכתב רש"י שאין רגילין להזכיר של תעני' לא ערבית ולא שחרית אלא במנחה שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו אע"ג שבלאו הכי קיבל עליו מאתמול באלהי נצור מ"מ גנאי הוא יותר אם יאמר עננו בתפלה וכתב הכלבו ועכשיו נהגו שלא להתפלל יחיד עננו אפילו בתפלת שחרית אלא בד' צומות בלבד ונראין דבריו דאפי' לדעת הגאונים בד' צומות אומרו בכל תפלותיו דאפי' יאחזנו בולמוס ויאכל כיון שתקנו חכמים להתענות בו שייך שפיר למימר עננו ביום צום התענית הזה: ומ"ש רבינו שיש אומרים כיון שיסיים כל י"ח ברכות שיכול לאמרה בחתימה ואין כאן משום אין יחיד קובע ברכה לעצמו היינו לומר דלא חשיב קובע ברכה לעצמו אלא כשהוא קובעה בתוך י"ח וכתב דלא נהירא:

סעיף קטן ד

וטוב לומר במנחה בתחנונים שאחר התפלה לאחר אלהי נצור רבון כל העולם גלוי וידוע לפניך בזמן שבית המקדש קיים וכו' בקשה זו איתא בפרק היה קורא (ברכות יז.) ובתשב"ץ סי' רמ"ה כתב שאומרה אחר תפלת ערבית הרוקח בסי' רי"א גבי ת"צ כתב בקשה זו בלשון רבים ובתשובות להרמב"ן סי' קנ"א יחיד אומר עננו דלעולם לישתתף איניש בהדי צבורא וכן מעשים בכל יום ואם בא להוסיף ולומר דברים שהם דברי תחנונים ורבוי בקשות רחמים כעין מה שהוא צריך לשעות ובלשון יחיד וכעין קבל

חלבי ודמי שנתמעט וכו' אע"פ שהוא אומר בלשון יחיד שפיר דמי ע"כ והיא בתשובת הרשב"א:

סעיף קטן ה

כתב רב נתן שאין מנהג ליחיד המתענה לומר י"ג מדות כך היא דעת הרשב"א (סי' רי"א) שכתב בתשובה וז"ל מסתברא דכל שאומרה דרך תפלה ובקשות רחמים אין נאמרין ביחיד דדבר שבקדושה הן וכמו שאמרו (ר"ה יז:) באגדה נתעטף הקב"ה כש"צ ואמר להם כשישראל עושין לפני כסדר הזה וכו' אבל אם בא לאומרן דרך קריאה בעלמא אומרן כדרך שאומרים האופנים וקראי דקדושה דרך קריאה עכ"ל ואע"פ שכתב הר"ד אבודרהם שה"ר יונה כתב כדברי רבינו לא נהוג עלמא הכי. כתב תשב"ץ סי' ק"פ אסור לומר לאחרים מתענה אני ומביא ראיה מירוש' פ' אין דורשין ההיא אתתא דמיתא כבר הוה נפיק לה אור של גיהנם מאודנא לאודנא חד אמר משום דהוי משתעיא בשעת תענית אחד עשיתי שתים וחד אמר משום דמשתעיא לאחריני מתענה אנא:

סימן תקסו

סעיף קטן א

בתענית צבור אומר ש"צ עננו בין גואל לרופא הכי משמע בפ' קמא דתעניות (יג:) דקאמר יחיד שהתענה אומר עננו בין גואל לרופא ופריך וכי יחיד קובע ברכה לעצמו אלא בשומע תפלה אלמא דש"ץ קובע ברכה לעצמו ואומרה בין גואל לרופא וכ"כ הרי"ף וכ' בא"ח אומר עננו בין גואל לרופא דכתיב ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה':

סעיף קטן ב

ומ"ש שחותם בא"י העונה לעמו ישראל בעת צרה כ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפלה שחותם העונה בעת צרה ומושיע: אם שכח ש"צ מלומר עננו אם חוזר ולהיכן חוזר כתב בסי' קי"ט:

סעיף קטן ג

וכתב אבי העזרי ששמע מאביו רבי יואל ומרבו רבי שמשון ז"ל שהיו תמהים על מה סמכו הראשונים וכו' עד ויכולין לקבוע ברכה הכל בפסקי הרא"ש בספ"ק דתענית ואיכא למידק דמ"ש ובאשכנז עשאום קבע והכל מתענין בהם משמע שאם לא היה קבע והכל מתענין בהן לא היה להם דין ת"צ וממ"ש אח"כ אבל קהל שמקבלים עליהם תענית ודאי רבי' איקרו ויכולין לקבוע ברכה משמע דכל תענית שקבלו הקהל עליהם אע"פ שאינו קבע יכולין לקבוע ברכה וי"ל שמה שכתב בתחלה הוא כלפי מ"ש הרא"ש בשם הראב"ד דהנך תעניות כיון דאיכא דעביד להו ואיכא דלא עביד ולא חובה נינהו ולא על מלתא ידיעה עבדי להו כיחידים דמו ולא יאמר ש"צ עננו אלא בשומע תפלה כתב דהני תעניתא

לא שייכי בארץ אשכנז דהתם ליכא מאן דלא עביד להו שעשאום קבע והכל מתענין וגם ליכא למימר דלאו על מלתא ידיעא עבדי להו שהרי סמכו אותה על מעשה דאיוב וכו' וא"כ אפילו לדעת הראב"ד באשכנז שפיר עבדי להתפלל עננו בין גואל לרופא ואחר כך בא לסתור דברי האומרים שאין אומר ש"צ עננו בין גואל לרופא כשמתפללין על גזירה מעו"ג או על כל צרה שלא תבא וה"ה לתעניות שאחר הפסח והחג בשאר מקומות חוץ מאשכנז וכתב דלא דמי לשאלת מטר דאמרינן (תענית יו:) דבני נינוה כיחידים דמו דשאני שאלת מטר שהוא שינוי מטבע הברכה אבל לקבוע ברכה כל עשרה שמקבלין עליהם תענית יכולין לקבוע ברכה נראה שמאחר שהם יכולים לקבוע ברכה קורין ויחל דהא הטעם שנתנו אביו רבו של ראבי"ה לשלא יקראו ויחל הוא משום דכיחידים דמו ותניא בתוספתא אין קורין בתורה בתענית יחיד וכמ"ש בשמם בפסקי הרא"ש וכיון דהרא"ש סבר דכצבור חשיבי לענין לקבוע ברכה ה"ה דחשיבי כצבו' לענין קריאת ויחל וכ"נ ממ"ש רבינו בסוף סימן זה בשם רב שר שלום דבתענית שגוזרין על כל דבר הצריך להם קורין ויחל ומיהו היכא שגוזרין תענית שלא לשום צורך אלא לשוב בתשובה אין לנו שיהיה לו דין תענית צבור לקבוע עננו בין גואל לרופא ולא לקרות בתורה וכך הם דברי הגהת מרדכי ישן שאכתוב בסמוך והמרדכי כתב ג"כ שתמהו רבינו יואל ורבינו אלעזר בר שמואל על מה סמכו כשמתענין בגזירות וכדי שלא תבא צרה שמתפלל ש"צ עננו בין גואל לרופא וקורין בתורה ויתל כדין תענית צבור וגבי אנשי נינוה משמע דכיחידים דמו ויש לדחוק ולומר כיון שמצינו שקבעו צום בהריגת גדליה והוא תענית צבור ה"ה לשאר קושי עולם. ובהגהת מרדכי ישן מצאתי נראה דתענית יחיד ר"ל כגון מי שיש לו חולה בתוך ביתו וכיוצא בזה דלא שייך לקהל אחד ולא למדינה אם מפני פחדים מגזירות או אפי' עלילות מעו"ג כי לקהל או לקהלות לא קרי בתוס' תענית יחיד וסברא איכא לקרות ולשנות מטבע של תפלה מפני פחדים ומסכנת נפשות דעדיפי מעצירת גשם שאומרים עליהם כמה תפלות והך דבני נינוה הוי משום שתקנו חכמים להזכיר טל ולא מטר וגשם והם היו צריכים למטר אמר להם שלא ישנו ממטבע של תפלה לומר בהזכרה מוריד הגשם ובשאלה תן מטר וכן משמע שלא אמר להם ובלבד שלא תוסיפו אבל אמר להם שלא ישנו מטבע התפלה כדאיתא בירושלמי פ' אין עומדין אבל בין כסא לעשור אין קורין בתורה לפי שכל אחד מתענה לבדו לשוב ולשבור לבו ואינו אומר עננו בין גואל לרופא דמיקרי יחידים לענין קביעות עכ"ל. ודברי הרא"ש נראה דלא שנא שסתם וכתב שקהל המקבלין עליהן רבים איקרו ויכולין לקבוע ברכה וכבר כתבתי

בסמוך דמשמע דה"ה לקרות בתורה ובדורינו זה ראיתי נוהגין כן וראיתי חולקין עליהן ונהרא נהרא ופשטיה:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ומיהו צריך שיהו עשרה שמתענים וכו' ואפי' אם יש עשרה בעיר שמתענין אם אין עשרה בבית הכנסת אינן יכולין לקבוע ברכה כן כתב ג"כ הרשב"א בתשובה וז"ל לעולם אין ש"צ אומרה ברכה בפני עצמה עד שיהיו שם עשרה שאין סליחות ליחיד עד שיהיו עשרה מקובצים במקום אחד:

סעיף קטן ה

ונוהגים להרבות סליחות בברכת סלח לנו ופר"י שסומכין על הא דאמרינן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר וכו' והתוספ' כתבו בפ"ק דע"ג (ח.) אהא דאמר ריב"ל אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יה"כ אומר משמע אבל באמצע תפלתו לא ומה שנוהגין עתה בתענית להאריך בפסוקי דרחמי ובסליחות בברכות סלח לנו איכא למימר דציבור שאני עכ"ל ונראה שטעמם משום דמשמע להו דהא דאמרינן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר היינו לומר קצת דברים אבל להאריך כל כך כמו שאנו מאריכים לא:

סעיף קטן ו

כתב רב נתן ש"צ שאינו מתענה אינו יכול להתפלל הר"ד אבודרהם כתב שרב עמרם כתב כדברי רב נתן וכ"כ בסוף ספר הכלבו בשם רב יהודאי ודבריהם דברי קבלה ועליהם יש לסמוך: כתב מהרי"ק בשורש ט' מעשים בכל יום כשאין הכהן מתענה יוצא הכהן מב"ה ועומד לקרות בתורה. ישראל המתענה נראה מדבריו שאין עומד לקרות בתורה מי שלא התענה:

סעיף קטן ז

איתא במדרש אהרן וחור תמכו בידיו מכאן שאין פוחתין מג' העוברים לפני התיבה בתענית צבור לכך צריך בתענית צבור שיעמדו שנים אצל ש"צ כו' וכ"כ הרוקח בסימן ר"ג וכן כתב המרדכי ביומא בשם פרקי ר"א:

סעיף קטן ח

יש אומרים שכל תענית שיארע בשני ובחמישי שקורין שחרית פרשת היום ובמנחה ויחל וכו' יתבאר בסימן תקע"ה בס"ד ושם יתבאר ג"כ אם מפטירין בתענית צבור:

סעיף קטן ט

כל תענית יש בו נשיאות כפים במנחה חוץ מביום הכפורים וכו' בפרק בתרא דתעניות (כו:) ונתבאר בסימן קכ"ט: אם חל ת"צ בע"ש או בערב ר"ח או בר"ח אם נופלים על

פניהם אכתוב בסימן תקע"ט בשם הר"ן ושם אכתוב כשחל להיות בר"ח באיזה פרשה קורין ובסי' ר"ך נתבאר באיזה מקום מזכיר עננו במוסף:

סימן תקסז

סעיף קטן א

השרוי בתענית יכול לטעום עד כדי רביעית וכו' בפרק היה קורא (ברכות יד.) בעא מיניה אשיאן תנא דבי ר' אמי מר"א השרוי בתענית מהו שיטעום אכילה ושתייה קביל עליה והא ליכא או דלמא סתם הנאה קביל עליה והא איכא א"ל טועם ואין בכך כלום ותניא נמי הכי ר' אמי ורב אסי טעמו עד שיעור רביעית. כ' האגור בשם המרדכי פירש"י רביעית הלוג ור' יהודה בר נתן פי' רביעית ביצה עכ"ל ופי' רש"י עיקר וכתבו התוס' והרא"ש פר"ח כגון שחוזר ופולט הילכך לא חשיבא הטעימה הנאה ומיהו דוקא רביעית אבל טפי מרביעית חשיבה הנאה לענין תענית וכ"כ הרי"ף בפ"ק דתעניות וכ"כ הרמב"ם. וכתב הרשב"א דאפילו בפעם אחת יכול לטעום עד כדי רביעית אם יודע בעצמו שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע כלום אבל הגה"מ כ' בפ"א דלא יטעום רביעית בפ"א אלא מעט מעט ולרוקקו וכן כתב הרוקח:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו וביה"כ וט"ב אסור כ"כ הרא"ש בפ"ק דתעניות בשם ה"ר יהודה הברצלוני וכתב הריב"ש בתשובה דטעמא משום דעשה שאר תעניות כתענית יחיד כיון דברצו מתענין אוקמינהו. ובפ' היה קורא כתבו התוס' או דלמא הנאה קביל עליה האי לישנא משמע דמיירי בתענית יחיד שקבל עליו אבל בתענית הכתוב לא ע"כ ומשמע דבכלל תענית הכתוב הם י"ז בתמוז וי' בטבת אבל כל שאר תעניות אפילו תע"צ מאחר שהוא צריך קבלה משמע דשרי דהא פשיט ליה טועם ואין בכך כלום אלמא ס"ל דאכילה ושתייה דוקא קביל עליה והא ליכא אבל בת"ה כתב דהא דטועם ואין בכך כלום דוקא בתענית יחיד אבל בתענית צבור לא משמע דכל תענית צבור קאמר ומיהו אפשר דלא קרי תע"צ אלא לתעניות הכתובים בלבד אבל שאר תעניות צבור כיון דבעו קבלה דינם כדין תענית יחיד לענין זה וכתב עוד בת"ה ששאלוהו על מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית אי שרי למיעבד הכי ביום תעניתו והשיב דבתענית צבור לא כשר למיעבד הכי אבל בתענית יחיד שרי ואפי' יש במים שרוחץ פיו יותר מרביעית דדוקא הרוצה לטעום אסור ביותר מרביעית דכיון דמתכוין לטעום מתהני מיניה אע"ג דפולט אבל המתכוין לרחוץ פיו לא מתהני ליה אפי' יותר מרביעית אם חוזר ופולטו ועוד דדוקא תבשיל ושאר משקין לא שרו אלא עד רביעית משום דבטפי מרביעית אית ליה הנאה אפי' אי פליט אבל מים

אפי' ביותר מרביעית לא חשיב מתהני כיון דפליט ובסמ"ק סימן ר"כ כתוב דבי"ה אסור לרחוץ פיו ושיניו משום דאפי' חצי שיעור אסור מן התורה ושמא יבאו לו מים בגרונו:

סעיף קטן ג

וכתב אבי העזרי שיכול ללעוס עצי קנמון ועץ המתוק וכו' כ"כ המרדכי בשמו במסכת תענית וז"ל גרסינן פרק היה קורא וכו' דלמא הנאה קביל עליה כתב ראבי"ה נ"ל כיון דאסיקנא דהנאה לא קביל עליה דיכול לכוס עצי קנמון קניל"אבלעז כדי ללחלח גרונו ולפלוט ואמרי' פרק כיצד מברכין (ברכות ד' לו:) כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור ונ"ל דפטור ומותר ופטור דנקט משום דשייך באכילה גמורה חיוב חטאת ואפי' אם ביה"כ אסור שאני התם דהוי דאורייתא ועוד דטובא הנאות נאסרו בו עכ"ל וכ"כ הגה"מ בשמו פ"א: (ב"ה) ואין דבריו נראים לי דהא דכס פלפלי ביה"כ פטור היינו טעמא משום דאין בהם הנאה כלל אדרבה אזוקי מזיק ליה ששורפו גרונו:

סימן תקסח

סעיף קטן א

נדר להתענות ואכל כזית אבד תעניתו וכו' בפ"ק דתעניות כתב הרי"ף ירושלמי בפרק קונם יין נדר להתענות ושכח ואכל כבר איבד תעניתו רבי אבא בשם רבנן דתמן והוא שאמר יום סתם הא אם אמר יום זה מתענה ומשלים ולא אמרן אלא אם אכל אבל אם טעם לא וכתב הרמב"ם בפ"א מה' תעניות שכח ואכל משלים תעניתו ומיירי באמר יום זה אבל אמר יום סתם כתבו בפ"ד מה' נדרים ודברי הרא"ש והר"ן על הירושלמי הזה אכתוב בסמוך אצל לוה אדם תעניתו ופורע וכתב הר"ן בשם הרא"ה דהא דאמרינן שכח ואכל כבר אבד תעניתו והוא שאכל ככותבת שכן שיעור אכילה לתענית ומי"ה ילפינן לה ע"כ אבל הרא"ש גורס שכח ואכל כזית אבד תעניתו וכך הם דברי רבי': כתב הגה"מ בפ"א שכח ואכל משלים תעניתו פירוש גומר תעניתו אם ירצה אבל אם ירצה לוה תעניתו דקיי"ל לוה אדם תעניתו ופורע וכך הם דברי הרשב"א בתשובה ששאלוהו במ"ש הראב"ד דההיא דלוה אדם תעניתו אפי' באומר יום זה הוא דהירושלמי הזה הויא תיובתיה דאם כדבריו למה באמר יום זה מתענה ומשלים והשיב מאן אמר לך דמשלים בע"כ ושלא יהא רשאי ללות ישלים תעניתו ודי עכ"ל: וכתב סמ"ק בתענית חלום שאינו יכול ללות ולשלם אם שכח ואכל כזית מתענה ומשלים: כתוב בתה"ד סימן קנ"ו שכח ואכל יותר מכזית בי"ז בתמוז יראה דאין מתענה יום אחר ואע"ג דנוהגין המדקדקים כשמתענים תענית יום זה כגון שאמר הריני בתענית למחר ואעפ"כ מתענה יום אחר אע"פ שאין צריכים כדכתוב בא"ז דאם לא רצה ללות ישלים ויפטר ואם רצה ילונו

ויפרענו וא"צ להשלים מ"מ מחמירין המדקדקים למיעבד תרוייהו משלימים מפני קבלת יום זה ופורעים לקיים תענית שלם וצ"ע באשיר"י פ"ק בההוא דירושלמי דלוה אדם תעניתו ופורע אי מתיישב שפיר פסק דא"ז דלעיל אמנם בתע"צ קבוע מגזירת חכמים וחובה להתענות ואם שכח ואכל צריך להשלים ע"כ שהרי יום זה אסור באכילה מדרבנן וא"צ לפרוע אחר תחתיו דדוקא יום זה חובה ולא אחר וא"א לתקן את אשר עוות אם לא שכוונתו להתענות לכפרה על עונו ושגגתו עכ"ל:

סעיף קטן ב

נדר להתענות ומצטער יכול ללותו ולפרוע ואין צריך התרת חכם וה"מ בתענית סתם וכו' בפ"ק דתעניות (יב.) א"ר יהודה א"ר לוה אדם תעניתו ופורע כי אמריתא קמיה דשמואל אמר לי וכי נדר קביל עליה דלא סגי דלא משלים לצעורי נפשיה קביל עליה אי מצי מצער נפשיה אי לא מצי לא מצער נפשיה איכא דאמרי כי אמריתא קמיה דשמואל אמר לי פשיטא לא יהא אלא נדר נדר מי לא מצי בעי לשלומי ומיזל למחר וליומא אחרינא וכתב הרי"ף לישנא בתרא והרא"ש כתב פר"ח היכא דאיכא צערא או אונס לוה תעניתו ופורע ושמעינן האי סברא משמואל דאמר צערא מקבל עליה אי מצי מצער נפשיה מכלל דרב במצטער קאמר ע"כ משמע דכלישנא קמא ס"ל וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ד מה' נדרים הנודר לצום והוצרך לדבר מצוה או מפני כבוד אדם גדול ה"ז אוכל ופורע יום אחר אלמא דאי לאו משום דבר מצוה או כבוד אדם גדול אינו יכול ללוות וכ"כ בהג"א וז"ל לוה ופורע ולא בלבד שהתענית קשה עליו או שנזדמנה לו סעודה של מצוה כגון ברית מילה או סיום מסכת אלא אפי' שמחת מריעות משום דרכי שלום נמי שרי ע"כ אלמא דאי ליכא חד מהני אינו יכול ללותו. וזה שכתב הרמב"ם דמפני כבוד אדם גדול שרי נראה דהיינו כמו מה שכתבו הגהות דמשום שמחת מריעות מפני דרכי שלום שרי ושניהם למדו מדגרסינן בגמרא רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אמי עבדו ליה עגלא תליתאה אמרו ליה ליטעום מר מידי אמר ליה בתעניתא יתיבנא א"ל לוזיף מר וליפרע לא סבר לה מר להא דאר"י אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע א"ל תענית חלום הוא ואמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת ואר"ח ובו ביום הרי דאי לאו משום דתענית חלום הוה היה לוה אותו אע"פ שלא היתה סעודה של מצוה אלא מפני כבוד רב אמי דאדם גדול הוה או מפני דרכי שלום ולהרי"ף שלא כתב אלא לישנא בתרא נראה דאפילו בלי שום טענה אם רוצה ללוות תעניתו הרשות בידו דלא יהא אלא נדר ונדר בלי שום טענה יכול לשלומי ביומא אחרא ועוד שהרא"ש כתב הרי"ף לא הביא לישנא קמא משום דאף ללישנא קמא הלכתא כרב באיסורי ע"כ ומשמע לכאורה דלרב ברצונו תלוי

אם רצה ללות לוה אף על פי שאין לו אונס כלל אלא שממ"ש הרא"ש פר"ח היכא דאיכא צערא או אונס לוה תעניתו ופורע ושמעינן האי סברא משמואל דאמר צערא מקבל עליה אי מצי מצער נפשיה אלמא דרב במצטער קאמר ע"כ משמע דאפי' לרב לא שרי ללות אלא במצטער או אנוס כגון מפני כבוד אדם גדול או מפני דרכי שלום וכיוצא בזה הא לא"ה לא וז"ל הרשב"א בתשובה מה שכתבת בלוה אדם תעניתו ופורע שאין לו לאדם ללות אלא באונס גדול טעות הוא בידך שהרי אמרו לוזיף מר וליפרע ושם לא היה אונס גדול כמו שאמרת עכ"ל ויש לתמוה עליו למה כתב שהוא טעות דבההוא לוזיף מר כיון שהיה שם כבוד אדם גדול אין לך אונס גדול מזה. ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש פוסקים כלישנא קמא הכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואין צריך התרת חכם שם כתב הרא"ש ראיתי רבותי שהיו מזקיקים להתיר נדר תענית בג' דכיון שאמר הריני בתענית מחר הו"ל כמו נדר ויראה כיון דצריך לפרוע לא נתבטל הנדר אלא מאומד הדעת אמרינן שהיה בדעתו להתענו' יום א' ולא לקבוע יום זה לחובה וגם מירושלמי דנדרים יש ראיה דקאמר מלתיה דרב אמרה מתענין לשעות דאמר רב לוה אדם תעניתו ופורע ולגמרא דידן דכל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית א"א לפרושי אלא דמיקרי תענית מה שהתענה מקצת היום לענין זה דא"צ לשאול על נדרו. כתבו הגה"מ בפ"א פסק הר"מ כשמתענין בה"ב אחר החג או אפי' בי' ימי תשובה ואירע ברית מילה מצוה לאכול וא"צ התרה אע"ג דדבר שאינו כי אם מנהג צריך התרה הכא א"צ כי לא נהגו להתענות בכה"ג ודוקא האוכלים שם אבל אם שולחין לאדם מן הסעודה לבית אין לו לאכול מיהו מי שקבל עליו תענית במנחה באחד מעי"פ צריך התרה ע"כ:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו וה"מ בתענית סתם כגון שנדר להתענות יום א' וכו' שם כתב הרא"ש בירושלמי פרק קונם יין משמע דוקא ביום סתם אבל ביום זה לא דגרסי' התם נדר להתענות ושכח ואכל כזית אבד תעניתו רב אמר בשם רבנין דתמן והוא שאמר יום סתם אבל יום זה מתענה ומשלים משמע ביום סתם הוא דאבד תעניתו לפי שיכול להתענות יום אחר תחתיו דלוה ופורע אבל יום זה אינו לוה ופורע לפיכך משלים אע"פ שאכל כזית והתם מייתי לה לעיל ההיא דלוה אדם תעניתו ופורע וסוגיא דשמעתין לא משמע הכי מדקאמר שמואל וכי נדר הוא דלא סגי דלא משלים צערא הוא דקביל עילויה אי מצי מצער נפשיה וכו' ואי אירי ביום זה ניחא דכי לא מצי אין זקוק לשלם דאי ביום סתם למה לא ישלם אי לא מצי השתא ליעבדיה זמנא אחריתי כשיהיה בריא וחזק ויוכל

לעשותו. ונ"ל דאפי' למה שהביא ראיה מהירושלמי דיש חלוק בין ביום זה ליום סתם דה"פ יום זה היינו דיום זה קבוע לו להתענות תמיד כגון שמת בו אביו וכיוצא בו וביום סתם דהיינו שקבל עליו להתענות יום אתד ובמנחה קבל עליו להתענות אותו תענית למחר ובשביל קבלתו לא מקרי יום זה וע"כ צריך לפרש כן דהיאך תמצא שקבל עליו יום סתם והלא צ"ל הריני בתענית למחר עכ"ל. וכ"כ הגהות אשיר"י בפ"ק דשבת דיום זה דקאמר בירושלמי היינו שהיום גורם שקבל עליו להתענות יום שמת בו אביו וכיוצא בו ויום סתם היינו שאומר יום פלוני ובפ"ק דתענית כתבו בשם א"ז שכח ואכל כזית איבד תעניתו והוא שאמר יום סתם אבל אם אמר יום זה מתענה ומשלים אם אינו רוצה ללותו על יום אחר ישלימו אחר שאכל ויפטור ע"כ. וכתב בתה"ד סי' ר"ע נראה דהא דכתב הא"ז דאפי' ביום זה יכול ללותו ר"ל ביום זה כגון אתענה ביום פלוני אבל ביום קבוע מודה שאין יכולין ללוות דמסתמא לא פליג אירושלמי והר"ן כ' וז"ל. י"א דכי אמרינן לוה אדם תעניתו ופורע ה"מ בשקבל עליו סכום תעניות ולא פירש ימים ידועים ואח"כ בירר להתענות יום ידוע בעד אחד מאותם הימים דכיון דאותו יום אינו מעיקר נדרו וכשהוא לווהו עדיין נשאר נדרו קיים בכה"ג לוה ופורע וסמכי לה מהירושלמי שהביא הרי"ף נדר להתענו' ושכח ואכל אבד תעניתו רב בשם רבנין אמר והוא דאמר יום סתם אבל אם אמר יום זה מתענה ומשלים ומשמע להו דהיונו טעמא דביום סתם איבד תעניתו מפני שיכול להתענו' יום אחר תחתיו דלוה ופורע אבל ביום זה דלא שייך למימר דלוה ופורע משלים והתם נמי מייתי לעיל מינה הך דלוה אדם תעניתו ופורע ואחרים אמרו דאפי' ביום זה לוה ופורע דהא אמרינן הכא לא יהא אלא נדר ומנדר דצדקה הוא דאתיא עלה וכדכתיבנא והתם בפ"ק דערכין מסקינן דאפי' באומר סלע זו לצדקה כל שלא באת ליד גבאי לוה ופורע וכן דעת הראב"ד והרשב"א ז"ל והך ירושלמי דכתיבנא לא מוכח מידי דהיינו טעמא דביום סתם אבד תעניתו לפי שעדיין הוא מחוייב להתענות יום א' אבל ביום זה כל ששכח ואכל אינו מחוייב שיפרענו והרי נדרו בטל מעתה ומש"ה מתענה ומשלים עכ"ל והדעת הראשון הוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ד מה' נדרים הנודר לצום י' ימים באיזה יום שירצה והיה מתענה ביום א' מהן והוצרך לדבר מצוה או מפני כבוד אדם גדול ה"ז אוכל ופורע יום אחר שהרי לא קבע הימים בתחלת הנדר ע"כ וכך נראה שהוא דעת הרא"ש במה שפי' הירושלמי דקאמר דביום סתם לוה ופורע היינו שקבל עליו להתענו' יום א' ובמנחה קבל עליו להתענו' אותו תענית למחר ובשביל קבלתו לא מיקרי יום זה דמשמע הא אם לא קבל עליו קודם לכן להתענו' יום א' אלא במנחה קבל עליו להתענו' למחר מקרי תענית זה ואינו יכול ללותו אלא דא"כ קשה למה הוצרך לדחוק

ולהעמיד הא דקאמר בירושלמי דיום זה מתענה ומשלים בשיום זה קבוע לו להתענו' תמיד לימא דהיינו בשלא קבל עליו להתענו' קודם לכן אלא עכשיו במנחה קבל עליו להתענו' למחר לכן נ"ל שהוא סובר דאפי' בכה"ג יכול ללותו ובמה שפי' הירושלמי לא בא אלא ליישב דיום סתם דקאמר בירושלמי היינו שקבל עליו במנחה להתענו' מחר ולדידיה כיון שמקבל עליו במנחה להתענו' למחר אין חילוק בין בקבל עליו קודם לכן להתענו' יום א' ללא קבל ובירושלמי חד מנייהו נקטי ואמרי דלוה ופורע וה"ה לאידך דתרווייהו בחד שיאטה שייטי כך נ"ל לפי מ"ש בפ"ק דתעניות אבל ממ"ש בפ"ק דשבת משמע דאינו יכול ללות אלא בקבל עליו להתענו' יום א' ובמנחה קבל עליו אותו תענית למחר אבל ביום זה ממש אינו יכול ללוות: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם סבר דהיכא דלא נדר להתענו' קודם לכן סך ימים אלא קבל עליו סתם להתענו' ביום זה אינו יכול ללוותו כלל אפי' מפני דבר מצוה והרא"ש בפ"ק דשבת משמע דהכי ס"ל הכי נקטינן. כתוב בת"ה סי'ער"ה שמי שנדר להתענו' שני וחמישי שנה תמימה או חצי שנה נוכל לומר דדמיין ימים הללו קצת ליום קבוע הואיל ובירר ימים הללו משאר ימי השבוע משום דיומי דרחמי אינון ולא מצי ללוותן וכן משמע בא"ז וכו' אפס י"ל דכל זה מיירי אם לא ירצה ללוות ומ"מ הדעת נוטה בנידון דידן דאין ללוות התעני' אלא בשביל אונס או צער ממש או בשביל סעודת מצוה דשייך בגוייהו ואעפ"כ צריך להתענו' מקצת היום זמן מועט יותר משהוא רגיל עכ"ל ומ"ש שצריך להתענו' מקצת היום וכו' נראה שהטעם מפני שכתב הרא"ש בפ"ק דתעניו' דמיקרי תעני' מה שהתענה מקצת היום לענין זה דא"צ לשאול על נדרו: במרדכי סוף תעניו' מצאתי כתוב מספקא לר' שמא דוקא תעניתו אבל תע"צ שמא אינו רשאי לפרוש מן הצבור ע"כ ורב"י כתב בפשיטות נראה שהתעני' שמתענין הצבור אינו לוה ופורע ואם שכח ואכל משלים תעניתו כיון שאינו יכול לפרעו וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד דתע"צ שהסכימו עליו על כל צרה אינו רשאי ללות ולפרוש מהם ואצ"ל בד' צומות שיש להם זמן קבוע שאינו לוה וכ"כ בפסקי התוס' ופשוט הוא והכי דייק תיבת תעניתו וכתב עוד הכלבו בשם הראב"ד שאפי' באומר יום זה לוה ומיהו מי שקבל עליו שני וחמישי של כל השנה אינו לוה תעניתו לפי שלצער עצמו צער גדול נתכוין. כתב הרא"ש וז"ל הראב"ד פירש לא יהא אלא נדר אילו אמר סלע זו לצדקה עד שלא בא ליד הגבאי מי לא מצי יזיף ופרע והאי נמי כל כמה דלא עביד תעניתא כמאן דלא בא ליד גבאי דמי שהרי בידו הוא וקבלת תעני' אינו אלא לצדקה כאילו מתנדב מחלבו ודמו לגבוה ותמורתה יתן לעניים ואומדן דעת הוא דאדעתא דהכי קביל הלכך לוה ופורע ומ"ש ותמורתה יתן לעניים לא ידעתי למה כיון דצריך לפרוע תעניתו אפשר

שר"ל שבו תלוי הדבר אם ירצה יתן תמורתה לעניים ולא יתענה ואם ירצה יפרע תעניתו ולא מסתבר לי דהא אמרינן גדולה תעני' מן הצדקה שזה בגופו וזה בממונו נמצא שאין התשלום שוה עכ"ל ורבינו ירוחם כתב כל זה ואח"כ כתב וראיתי לאבותי נוהגין לפדותו כשיש בו צער או אונס ע"כ ותימא כיון דאיכא צער או אונס מה היו צריכים לפדותו הרי יכולין הם ללותו וי"ל דמיירי כשלא היו רוצים לצער עצמם להתענו' יום אחר א"נ שהם היו סוברים כדברי האומרים דבמקבל עליו להתענו' יום זה אינו רשאי ללותו ובמקום צער או אונס היו פודים אותו בדמים ונותנים לעניים: כתוב בכתבי מה"ר איסרלן סי' ס' שמי שהוא נדור ובא להתענו' סך תעניות יכול לדחותם עד ימות החורף וכ"כ בהגהת מרדכי ס"פ איזהו נשך: עוד בכתבים הנזכרים סי' ס"א שב' ימים וב' לילות רצופים נ"ל להשוותם נגד מ' תעניות שאינן רצופים:

סעיף קטן ה

וכן תענית חלום אין לווין אותו שצריך להתענות מיד למחרת ואפי' בשבת כלומר שצריך להתענות מיד למחרת הלילה שראה החלום ואפי' אם הוא בשבת אלמא דלא מהני לבטל חלום רע אלא תענית של אותו יום עצמו הילכך ליכא למימר ביה שילוה אותו וכבר נתבאר זה בעובדא דר'יהושע בריה דרב אידי (יב:) שכתבתי:

סעיף קטן ו

ומ"ש שצריך להתענות יום אחר על שביטל עונג שבת פשוט הוא בפ"ק דתעניו' ובפ"ק דשבת (יא י) ול' רבינו אינו מתוקן כל צרכו ושעור דבריו כך הם וכן תענית חלום אין לווין אותו שצריך להתענות בו ביום עכ"פ כדי לבטל חלום רע ואפי' בשבת צריך להתענו' על חלום רע וצריך להתענות ביום אחר על שביטל עונג שבת:

סעיף קטן ז

ומ"ש וא"צ שיהיה התענית האחר מיד ביום א' שלאחר השבת כ"כ המרדכי בפ"ק דשבת וה"ה בפ"א מה' תענית ובשם הרשב"א מצאתי כתוב דוקא מי שתשש כחו ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים שאל"כ ראוי לו שלא יתעכב לבקש סליחה וכפרה ע"כ וכבר כתבתי בסי' רפ"ח שהזוהר בפ' ויקהל מצריך להתענו' ביום שאחר השבת מיד וגם בהג"א בפ"ק דתענית כ' שהמנהג להתענות באחד בשבת ואין לשנות המנהג וכתוב בתה"ד סי' רע"ח כתוב במנהגים מתענה בשבת לא יתענה באחד בשבת בחנוכה אלא ימתין עד לאחר חנוכה אבל המתענה בי"ט ראשון משום חלום יתענה בי"ט שני עכ"ל ודבר תימה הוא לומר שיתענה בי"ט שני דאע"ג דבקיאים בקביעא דירחא מ"מ הרי אנן נוהגים בו קודש ואסור לזלזל בו הלכך לא יתענה עד מוצאי י"ט אח"כ מצאתי בשבלי הלקט וז"ל נמצא בספר החסידים אדם שהתענה תענית חלום בשבת וחנוכה לא יתענה

בא' בשבת בחנוכה אלא ימתין עד לאחר חנוכה ויתענה אבל אם התענה בי"ט בשביל חלום יתענה בי"ט האחרון ונ"ל דהכא שבקוה לחסידותייהו שאין להקל ולבטל עונג י"ט דלא גרע י"ט שני של גליות מחנוכה ופורים עכ"ל: וכ' בהג"מ פ"א מה' תענית פסק ה"ר אלחנן הנודר להתענות בשבת או בר"ח וחנוכה ופורים צריך למיתב תעני' לתעניתיה כדאמר בפ"ק דר"ה (יח:) צאו והתענו על מה שהתעניתם וזה היה בחנוכה ובשוגג וכן הדין בתענית חלום ע"כ ומשמע דה"ה למתענ' בעי"ה תעני' חלום שצריך להתענו' תענית אחר שהרי הוא מצווה לאכול בו ואית ליה סמך בקרא דאורייתא:

סעיף קטן ח

כתב ר"ע ורבי' קלונימוס שבזמן הזה אין להתענו' תענית חלום בשבת וכו' כ"כ הגה"א בפ"ק דתעני' ואח"כ כתבו ומנהג בזמן הזה שמתענין בשבת תענית חלום וכן היו נוהגין רבותינו ואם הוא ת"ח ישב כל היום כולו וילמוד בתעניתו ויתכפר לו והמרדכי כתב בפ"ק דשבת דאין להתענו' אלא על חלום שראה תלת זימני ע"כ. והעולם נוהגין להתענו' בשבת על אחד מג' חלומות והם הרואה ס"ת שנשרף או יה"כ בשעת נעילה וקורות ביתו או שיניו שנפלו וי"א שהקורא בס"ת הוא אחד מאלו ואחרים אומרים שהרואה שנושא אשה הוא אחד מהן וי"א הרואה שהוא יה"כ אע"פ שאינו שעת נעילה והא דרואה שיניו שנפלו דוקא שיניו אבל הרואה שנשרו לחייו חלום טוב הוא דמתו היועצים עליו רעה כדאיתא בפרק הרואה (ברכות נו:):

סעיף קטן ט

והמתענה בשבת י"א שאומר ענינו ברכה בפ"ע וכו' נתבאר בסי' ר"ך: דין המתענה בר"ה ת"ח אכתוב בסי' תקצ"ז המתענה תעני' חלום אם צריך להמתין עד שקיעת החמה כתבתי בסי' תקצ"ב:

סעיף קטן י

אין תע"צ בבבל ליאסר במלאכה ולהפסיק מבע"י אלא ט"ב בלבד ספ"ק דתעני' (יא:) א"ר ירמיה בר אבא אין ת"צ בבבל אלא ט"ב בלבד. כ' הרא"ש פי' ראבי"ה לפי שאין שם נשיא דגרסינן בירושלמי פ"ב דמכילתין רבי חלבו אמר לרבי יודן פוק עמן דצערך עבר א"ר יוסי הדא דתימא איליין תעניתא דעבדין ליתנא תעניתא דלית נשיאה עמנא וכ' ראבי"ה דיחיד שקבל עליו תעני' סתם לא חיישינן שמא ת"צ קבל עליו כיון שאין ת"צ בבבל והביא ראיה שכן הצבור כשמקבלין עליהם תענית ב' וה' וב' ומברכין למי שמתענה אומרים תעני' סתם ואינם אומרים תעני' יחיד וכ' עוד הרב אלפס לא הביא מימרא דרב כהנא אמר יחיד שקבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל חיישינן שמא ת"צ קביל עליה ונראה דס"ל כמש"ל בשם אבי"ה דהאידנא ליכא למיחש משום דקיי"ל אין ת"צ בבבל

עכ"ל. ומיהו המרדכי כתב בשם אבי"ה כשמקבל התעני' אומר אהא בתעני' יחיד למחר עכ"ל משמע דלכתחלה צ"ל כן וכ"כ רבי' בסי' תקס"ג: כ' בתשובו' מהר"י ויי"ל כשבא יום שמת אב או אם באדר שמעתי שהורה מהר"י מולן לצום בשתיהן. אבל נראה שיש לצום באדר שני ולא בראשון דאמרינן בנדרים (סג.) הנודר עד אדר אם לא ידע שהשנה מעובר' עד אדר הראשון ואם יודע שהשנה מעובר' עד אדר השני והכא נמי הא ידע ואני רגיל כמו מהר"י ז"ל עכ"ל מצאתי כתוב מתענין יום המיתה כ"כ אגודה ועל המתענים יום הקבורה כתב הבל הוא וראייתו מדקאמר שמואל יום שמת בו אביו וכ' מהר"י קולון בשורש ל"א שאם אירע יום שמת בו אביו בשבת או בר"ח יש לדחותו למחר כ' מהרי"ל בתשובה על אשה שנדרה לילך על קברי הצדיקים שבמקום פלוני ועכבה ימים רבים ואח"כ אירע שהשכירוה לילך שם פסק דדי בהליכה זו דכיון דלא נדרה להוציא מעות דמיא לנודר לקנו' בית בא"י דאין מחייבין אותו עד שימצא הראוי לו דאדעתא דהכי נדר הכא נמי ל"ש וכן הנודר להתענו' סכום ימים רצופים ומקלע ליה בהון תעני' חובה או שאר תעניו' חובה מי לא נפיק הלא לצעורי קביל עליה ה"נ ל"ש ודמיא נמי להא דתנן (חגיגה ז:) ישראל יוצאין ידי חובת שמחה בנדרים ובנדבו' אלמא אע"ג דבעי לאיתויי שלמי נדר או נדבה אפ"ה נפיק ביה ידי שמחה אלמא לא אמרינן כיון דאי לא נדר בעי אתויי שלמי שמחה ברגל לא ליפוק ידי נדרו ולא דמיא להאי (נזיר יג:) דהריני נזיר ונזיר לכשיהיה לי בן וכו' דמייתי ליה מהר"מ בשמחות דהתם תרי נדרי נינהו כ' הרמב"ם בפ"א כל השרוי בתעני' בין שהיה מתענה על צרתו או על חלומו בין שהיה מתענה עם הציבור על צרתם הרי זה לא ינהוג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר (איכה ג) מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו:

סימן תקסט

סעיף קטן א

יחיד שמתענה על צרה ועברה וכו' בפ"ק דתעניו' (י:) ת"ר הרי שהיה מתענה על החולה ונתרפא או על הצרה ועברה ה"ז מתענה ומשלים וכתב המרדכי בשם ראבי"ה דהא דקתני מתענה ומשלים היינו כגון שנתרפא החולה או שעברה הצרה לאחר הנץ החמה לר"מ ולרבי יהודה אחר חצות ולר' יוסי אחר ט' שעות ומשמע דהלכה כר יהודה עכ"ל אבל רש"י פי' על החולה ונתרפא. ה"ה אם מת החולה בעי לקיומי נדרו. על הצרה ועברה מתענה ומשלים ואם לאו נראה כמתנה עם קונו. משמע מדבריו דאפי' נתרפא או עבר' הצרה קודם חצות מתענה ומשלים וכ' הרא"ש הקשה הראב"ד מ"ש מתעני' גשמים שמפסיקים ביום אם ירדו להם גשמים קודם חצות ותירץ דשאני תעני' גשמים דכיון

שירדו להם גשמים כל צרכן שוב אין להם צורך בזה הפעם אבל צרה אחר' כל שעה צריך רחמים שלא תחזור ואינו טעם מספיק דבגשמים נמי אפי' לא ירד להן כל צרכן אוכלין ושותין ושמחים ואומרים הלל לפי שנתקבלה תפלתם ובוטחי' בבורא שירדו להם כל הצורך וזה שייך לומר אף בשאר צרות אלא נ"ל לחלק בין צבור ליחיד דצבור צריכים להלל ולהודות מתוך שמחה ובכרס מלאה אבל יחיד משלים תעניתו וכן משמע מתוך הרמב"ם שכתב גבי צבור שהיו מתענים וירדו גשמים קודם חצות שמפסיקין וכן אם מתענים על צרה ועברה אם קודם חצו' לא ישלימו אחר חצות ישלימו אלמא לא מפליג בצבור בין גשמים ובין צרו' אחרות וא"כ צריך לחלק בין צבור בין יחיד ה"ז משלים כל התעניות שקבל עליו ונראה דה"ה נמי אם מת החולה דכיון שקבל עליו תענית סתם ולא התנה דעתו היה אקבלה זו מתוך שקבל עליו תעני' הללו תהיה מקובלת תפלתו שיתפלל על החולה ועל הצרה והאי דנקט ונתרפא משום דבדבר זה יש חילוק בין צבור ליחיד עכ"ל. וכ"כ הר"ן ג"כ דמסתברא שלא יומו בלבד הוא משלים אלא כל הימים שקבל עליו להתענו' ובטעם הדבר כתב דברי הראב"ד שחלק בין תעני' נשמים לתענית דשאר צרות וכ'עוד אבל מדברי הרמב"ם בפ"א מה' תעני' נראה שעל היחיד אמרו שהוא מתענה ומשלים בכל הצרות כולם והיינו דקא מייתי לה הכא גבי תעני' של יחידים וההיא דאמרי' התם לא ישלימו בת"צ דוקא היא שאין מטריחין על הצבור אלא כפי הצורך בלבד והיינו דתני לה התם בלשון רבים לא ישלימו וגם ה"ה כתב שדעת הרמב"ם לחלק בין צבור ליחיד ונתן טעם לדבר משום טרחא דצבורא א"נ משום דב"ד כי גזרו תעני' לבן מתנה עליהם בכך אבל יחיד דברים שבלבו אינן דברים: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן. כתוב בת"ה סי' ר"פ ת"ח וצבור שגזרו תענית בשביל צבור אחד שנתונים בצרה גדולה תפיסה חמורה ולאחר שהתענו יותר מחצי היום בא להם שמועה ברורה שנפטרו מן התפיסה אתמול קודם שקבלו עליהם. התענית יראה דמן הדין א"צ להשלים דאפי' היה נדר גמור כיון דאשתכח למפרע דבטעות הוא א"צ התרה כדאיתא בנדרים פרק רבי אליעזר (נדרים סו.) והלכך בנידון דידן אפי' אי הוי יחיד א"צ להשלים וכ"נ נמי דהא דכת' א"ז אההיא דקודם חצות לא ישלימו שאם ת"ח ורוב הצבור רוצים להשלים אין היחיד רשאי להפריש מהם בנידון דידן לא שייך לת"ח ולרוב הצבור להחמיר על עצמם ולהשלים הואיל ומעיקרא בטעות הוה אמנם זכורני בימי חורפי דהוה עובד' ממש בנידון דידן והשמועות באו בערב סמוך ליכנס בב"ה שנפטרו מן התפיסה קודם קבלת התענית ואעפ"כ צוה ת"ח אחד

מהגדולים וסיימו היום בתענ' וקראו בתורה והפטירו במנחה כבשאר תעניות ואפשר משום דהעריב היום כל כך לא חשו למלתא עכ"ל:

סימן תקע

סעיף קטן א

מי שנדר להתענות כך וכך ימים ואירעו בהם שבתות וימים טובים וכו' כל סימן זה נתבאר יפה לעיל בסימן תי"ח:

סעיף קטן ב

ומ"ש וצריך התרת חכם וכו' והותר כל הנדר משנה בנדרים פרק ר"א (נדרים סו:) ודין צבור שהתחילו להתענו' ואירעו אלו הימים כ' רבינו בסימן תקע"ב ואם יש צד היתר להתענו' בשבתות וי"ט כתבתי בסימן רפ"ח:

סימן תקעא

סעיף קטן א

היושב בתענית אי מצי מצער נפשיה נקרא קדוש וכו' עד מפני שממעט במלאכ' שמים פשוט בפ"ק דתעניו' (יא.) ואי מצי מצער נפשיה פי' רש"י אם יכול לסבול התענית:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכן מלמדי תינוקות פשוט הוא דאין לך עוסק במלאכת שמים גדול מהם שעל הבל פיהם של תינוקו' העולם עומד. כ' סמ"ג אין ת"ח רשאי לישב בתענ' ואעפ"כ כשהצבור בצער חייב לצער עצמו עמהם וגם סמ"ק כ' דאם הצבור מתענין יש לו להתענו'. וכ' עוד סמ"ג בשם התוס' עיר שהקיפוה אויבים וכן יחיד הנרדף מפני הגייס או ליסטים או רוח רעה אין רשאין להתענות שלא לשבר כחן ע"כ ונ"ל שנודרים שאם ינצלו יתענו כך תעניו' ועולה להם כאילו התענו אותם וכדאי' בפ"ק דתעניו' (ח.) גבי ר' זירא דאמרי ליה מנא לך הא אמר להו דכתיב ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום אשר נתת אל לבך להבין ולהתענו' לפני אלהיך נשמעו דבריך:

סימן תקעב

סעיף קטן א

אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה ביום ה' וכו' משנה בפ"ב דתעניו' (טו:) אין גוזרין תענ' על הצבור בתחלה בה' שלא להפקיע שערים אלא ג' תעניו' בה"ב שלש שניו' ה' וב' וה'. ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בה' כך לא שניו' ולא אחרונו' ופסק הרמב"ם פ"א כרבי יוסי וכן נראה מדברי רבי' בסי' תקע"ה ולפ"ז מ"ש כאן אבל משהתחילו כבר להתענו' יודעים שהוא בשביל התענ' היינו לתת טעם למה בג' תעניו' עצמם מתענין בה' תענ' שנייה אבל לא בא להתיר להתענו' בתעניו' שניו' ואחרונות ה' וב' וה' דמאחר

שיש הפסק זמן בין תעניו' אלו לאלו אין העולם זוכרים שהוא בשביל התעני' ושיוך ביה טעמא דהפקע' שערים ודברי רבינו בשלא להפקיע שערים הם דברי רש"י וכ' הר"ן ולפ"ז לא בתעני' של גשמים בלבד אמרו כן אלא בכל צרה שלא תבא על הצבור והכי מוכח מדמתני לה הכא בהדי אין גוזרין תעני' על הצבור בר"ח בחנוכה ובפורים דמשמע דכי היכי דהך מתניא בכל תעניו' הכי נמי הך דאין גוזרין תעני' הצבור בתחלה בה' והר"י פי' דבתעני' של גשמים בלבד אמרו שאז השער מתיוקר כשרואין שמתענין על הגשמים ולא רצו חכמים שתהא הפקעת השער בתחלה בה' מפני כבוד השבת והרמב"ם לא הזכיר טעם למה אין גוזרין תעני' על הצבור בתחלה בה' וכ' ה"ה שלא הזכירו לפי שאפילו במקום שאין לחוש לכך כגון בעיר שרובה עו"ג הדין כן וכ"כ הגאונים שבשום מקום אין גוזרין תעני' לכתחלה אלא בשני וכן נהגו ועיקר עכ"ל:

סעיף קטן ב

אין גוזרין תעני' על הצבור בר"ח בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין. משנה שם ואפליגו אמוראי (יח:) בכמה תעניו' מיקרי התחילו ופסקו הפוסקים כדברי האומר דאפי' תעני' א' הויא התחלה והיינו דוקא לצבור אבל יחיד אפילו התחיל מפסיק וכמו שנתבאר בסי' תק"ע ותקע"ה ובסוף סימן זה יתבאר שי"א דעכשיו צבור הוי כיחיד ובסי' תקע"ט יתבאר כשמתענין בר"ח אם נופלים על פניהם ואי זו פרשה קורין ומשם נלמוד לחנוכה ופורים ובסי' ר"ך נתבאר באיזה מקום יאמר ענינו במוסף והרמב"ם בפ"א השווה ח"ה להנך ימים דבח"ה נמי אם התחילו אין מפסיקין: כתב הגה"מ בפ"א מה' שופר דבט"ו בשבט אין להתענו' וצבור שגזרו תעניו' ב' וה' וב' ואירע אחד מהם בט"ו בשבט דוחין תעני' זה עד שבת הבאה דלא אשכחן תעני' בר"ה ותו כיון דד' ראשי שנים מתני גבי הדדי מידמו נמי להדדי להא מלתא דכולן שוין שלא להתענו' בהן עכ"ל ונראה דלאו למימרא דאם התחילו מפסיקין דאטו מי חמיר ט"ו בשבט מחנוכה ופורים דתנן בהו אם התחילו אין מפסיקין אלא היינו לומר דמעיקרא דוחים מלהתחיל להתענו' עד שבת הבאה כדי שלא יתענו בט"ו בשבט וכ"נ ממ"ש דין זה במרדכי ריש ר"ה בלשון זה צבור שבקשו לגזור תענית ב' וה' וב' ופגע בתענית ט"ו בשבט דעתי נוטה שהתעני' נדחה לשבת הבאה ואין קובעין תעני' בו שלא מצינו תעני' בר"ה כלל וכו' ומדכתב שבקשו לגזור משמע דדוקא קודם שיתחילו מיירי וכדפרישי' והגה"מ נראה שלא חשש לדקדק לכתוב שבקשו לגזור משום דממילא משמע דלא איירי בהתחילו מהטעם שכתבתי: בפסקי תוס' פ"ק דתעניו' מצאתי כתוב צבור שגזרו תעניו' ואירעו בהן ר"ח או פורים ולא העלו על דעתם מפסיקין אותו יום ואין מתענין ועכשיו צבור הוי כיחיד לענין תעני'

וצריכין לפרוע אותו יום שמפסיקין עכ"ל משמע מדבריהם דאפי' התחילו מפסיקין לר"ח חנוכה ופורים משום דחשיבי יחיד כדאמרי' (שם יא:) אין ת"צ בבבל ומ"מ אין נראה שיהא כן דעת הפוסקים שהרי כתבו סתם דאם התחילו אין מפסיקין ולא חלקו בדבר וההוא דאין ת"צ בבבל איכא לאוקומא במילי אחריני כמו שנתבאר בסי' תקס"ח:

סעיף קטן ג

וכן יחיד שקבל עליו תעני' סתם בע"ש מתענה ומשלים וכו' שם גבי ט' באב שחל להיות בע"ש מסיק בסוף הפרק הלכה מתענה ומשלים וכ' הרא"ש דה"ה בתעני' יחיד והכי איתא בירושלמי אמר רב הונא אפי' יחיד שגזר על עצמו תעני' מתענה ומשלים פי' אם ירצה ולא חשיב כמתענה בשבת וכיון שיכול להשלים אם ירצה והוא קבל עליו תעני' סתם וכל תעני' שלא שקעה עליו חמה אינו תעני' צריך להתענו' עד צאת הכוכבים אם לא שפירש בשעת קבלת תעני' עד שישלים תפלתו עם הצבור עכ"ל ובסימן רמ"ט נתבאר שיש חולקים בזה:

סימן תקעג

סעיף קטן א

הלכתא בטלה מגילת תענית וכו' חוץ מחנוכה ופורים מסקנא דגמ' מספ"ק דר"ה (יט:):

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הראב"ד כך כתבו בשמו הרא"ש והר"ן בספ"ב דתעניות והביא ראיה מדאמרי' בגמ' (דתענית) (יח:) דרב נחמן גזר תעני' בי"ב באדר ואמרו ליה יום טוריינוס הוא אלמא משמע דאע"פ דבטלה אין גוזרין בו תעני' לכתחלה על הצבור והר"ן דחה דבריו וכתב דאין נראה מדאמרינן בפ"ק דר"ה (יח.) שגזרו תעני' בחנוכה וא"ר אליעזר צאו והתענו על מה שהתעניתם ופשטינן מהא דלא בטלה מגילת תעני' אלמא מאן דאמר בטלה אף לגזור בו תענית ומאי דאמרי ליה רבנן לרב נחמן והא יום טוריינוס הוא בעו למיקם אדעתיה אי עביד הכי משום דסבר בטלה ואהדר ואמר להו דאפי' למ"ד לא בטלה דיום טוריינוס בטולי בטלוה ע"כ. וכן המנהג שלא לדקדק כלל בימי מגילת תעני' לא ליחיד ולא לצבור ויש לתמוה על רבינו ור"י שכתבו דברי הראב"ד בלא חולק עליהם ולא כתבו שאין המנהג כן:

סעיף קטן ג

ומ"ש ושבתות וימים טובים מותרים לפניהם ולאחריהם בפ"ב דתעניו' (יז:) תניא דאפילו בימים שהיתה נוהגת מגילת תעני' שבתות וי"ט מותרים לפניהם ולאחריהם משום דדברי תורה אינם צריכים חיזוק ומפורש התם בגמרא (יח.) דר"ח נמי דאורייתא הוא ולפניו ולאחריו מותר:

סימן תקעד

סעיף קטן א

ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין וכו' ברייתא פ"ק דתעניו' (י:) ההולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענים הרי זה מתענה עמהם ממקום שמתענין למקום שאין מתענין ה"ז מתענה ומשלים שכח ואכל ושתה אל יתראה בפניהם ואל ינהג עידונין בעצמו: פירש"י ה"ז מתענה ומשלים. כל התעניו' שקבלו עליהם בני עירו דנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וסיים בה הרא"ש כיון דדעתו לחזור אכל ושתה דיעבד אל יתראה בפניהם שנראה כחתן בין אבלים יתקנאו בו ואל ינהוג עידונין בעצמו שלא יאמר הואיל ואכלתי כל שהוא אוכל הרבה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' בשם ריב"א שם במרדכי וז"ל ההולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין פי' ריב"א אפי' אם דעתו לחזור מתענה ומיהו כיון שלא קבל עליו להתענו' נראה שאם יצא מחוץ לעיר חוץ לתחום מותר לאכול וא"צ להשלים מדלא קתני בסיפא מתענה ומשלים כדתני ברישא וכ"מ בחולין (קי.) דחוץ לתחום מותר כדקאמר התם חוץ לתחום אכלתינהו ופירש רבי' אבי העזרי ואני מוסיף דאפי' בעיר שמתענין שרי ליה למיכל בחדר אחר במקום שלא יהו רואין אותו וסרכי כדמוכח בפ' מקום שנהגו (פסחים נא.) בעובדא דרבה בר בר חנה דדעתו לחזור הוה ואפ"ה כסייה ואין לחלק בין תעני' לדבר איסור והתוס' פסקו דכל זמן שהוא בעיר צריך להשתתף עם הצבור בצרתם ואם שכח ואכל אל ינהוג עידונין בעצמו נראה דהכי בעי למימר לא יאמר כיון ששכח ואכל מעט אגמור סעודתי עד שובעי אלא מיד שנזכר יפרוש מלאכול וראבי"ה פי' דעדון אפי' בפני עצמו אסור דמתוך כך פניו צהובות מי שאכל שום וריחו נודף וכי יחזור ויאכל כדי שידוף יותר תוספות ונראין הדברים דאל"כ היינו רישא דקתני אל יתראה בפניהם עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' דסוגיא דשמעתא מוכח דמיירי בהולך שם קודם לכן וקבל עליו תעני' לא ידעתי היכי מוכח סוגיא דשמעתא הכי ועוד קשה דאי בשקבל עליו תעני' מאי קמ"ל פשיטא דמתענה ומשלים מיהו בהא איכא למימר דאיצטריך לאשמעי' דלא תימא לא קבל עליו להתענו' אלא בעודו עמהם בלבד:

סעיף קטן ד

מצוה להרעיב אדם עצמו בשנת רעבון וכו' עד סוף הסימן בפ"ק דתעני' (יא.) והא דאמרינן שאסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון מייתי לה בגמ' מדכתיב וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב וכתבו התוס' וא"ת הרי יוכבד נולדה בין החומות ואותו

העת עת רעב היה וע"כ שמשו מטותיהן בשני רעבון י"ל דלכ"ע לא הוי אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות ויוסף לא שמש אבל שאר ב"א שמשו ומה"ר אליה מזרחי ז"ל כ' בפרש' ויהי מקץ דשמא י"ל דכיון דא"א לבטל מפריה ורביה אא"כ יש לו נקיבה בכלל בניו כל זמן שלא נולדה ללוי בת חשוך בנים מיקרי והותר לשמש וק"ל דא"כ גם יוסף היה מותר לשמש שלא היה לו בת דא"כ היה מונה אותה הכתוב בשבעים נפש. והר"ן תירץ דאיסור תשמיש המטה בשני רעבון אינו אלא משום שישראל שרויין בצער ויורדי מצרים יודעים היו בעצמם שהם שבעים ויוסף נמי יודעים היו בו שהוא בריוח אבל יוסף היה סבור שהן שרויים בצער ולפיכך לא שמש עכ"ל והא דקאמר הר"ן שהיו יודעים ביוסף שהוא שרוי בריוח איני יודע מהיכן ידע שהיו יודעים כן ט' חדשים או ז' קודם ירידתם למצרים שמפשטי הכתובים נראה שלא ידעו ממנו אם חי אם מת עד שנתודע להם ותיכף ירדו למצרים ואז נולדה יוכבד ונמצא ששמש לוי ט' חדשים או ז' קודם לכן. ול"נ שקודם מתן תורה לא הוה מתסר לשמש בשני רעבון והא דמייתי מוליוסף יולד שני בנים וגו' אסמכתא בעלמא הוא ומייתורא דבטרם תבא שנת הרעב דייק ליה דאחר שבא שנת הרעב אסור לשמש אחר שנתנה תורה ותדע שכן הוא דהא חשוכי בנים משמשים מטותיהם בשני בצורת ויוסף קודם שנולדו לו שני בנים חשוך בנים היה ומותר היה לו לשמש אפי' אם היו שני רעבון וא"כ היכי מייתי מיניה הלכך ודאי משמע דאסמכתא בעלמא הוא:

סעיף קטן ה

גרסינן בירושלמי ספ"ק דתעני' תני בשם רבי יהודה תאיבי בנים משמשין מטותיהם א"ר יוסי ובלבד יום שטבלה ולכאורה משמע דאתאיבי בנים קאי דלא שרי להו לשמש אלא בליל טבילה בלבד ואם כן הוא יש לתמוה דתאיבי בנים צריכים לשמש תמיד עד שידעו שנשותיהם מעוברות ונ"ל שצ"ל דאדלעיל קאי דקאמר בשעה שאתה רואה חסרון בא לעולם עשה אשתך גלמוד ואתא ר"י למימר דהיינו חוץ מליל טבילה שבאותה הלילה צריך לשמש אף על פי שהוא שנת רעבון:

סימן תקעה

סעיף קטן א

סדר תעניות שמתענין בארץ ישראל על הגשמים כך היא הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו הגשמים היחידים מתענים וכולי משנה בפ"ק דתענית (י:):

סעיף קטן ב

ומ"ש ומפסיקין בר"ח ברייתא שם:

סעיף קטן ג
ומ"ש וכל תלמיד יכול להחזיק עצמו בחזקת ת"ח וכו' שם ת"ר לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה והתלמידים עושים עצמן יחידים דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר עושה וזכור לטוב לפי שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו כך היא גי' הרי"ף ולפ"ז ר' יוסי למי שאינו תלמיד קאמר דעושה עצמו יחיד דאילו למי שהוא תלמיד ר' מאיר נמי הא קאמר שעושה עצמו יחיד ופסק רבי' כר' מאיר ותימא דהא קי"ל ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי לפיכך צ"ל שהוא גורס ת"ר לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה דברי ר"מ וכדגריס רש"י בלשון שני וסיפא לא לענין תענית קאמר אלא להתנהג במדת ת"ח בחלוקו ובמטתו ובסודרו ורבי יוסי לא קאי אלא אארישא והוא מפרש דבתלמיד פליגי אבל בשאר העם לד"ה אין שום אחד מהם יכול לעשות עצמו יחיד ופסק כרבי יוסי ומ"מ יש לתמוה על רבינו שכתב יכול להחזיק עצמו בחזקת ת"ח דמשמע שהרשו' בידו אם רוצה שלא להחזיק עצמו בחזקת ת"ח ולא משמע התם הכי דת"ר אל יאמר אדם תלמיד אני איני ראוי להיות יחיד אלא כל ת"ח יחידים הם משמע שצריכים הם לעשות עצמם כיחידים על כרחם ושמא הוא ז"ל מפרש דה"ק אל יאמר איני ראוי להיות יחיד אלא כל ת"ח יחידים הם כלומר אם רצו לעשו' עצמם כיחידים רשאים הם:

סעיף קטן ד
הגיע

סעיף קטן ה
ומ"ש ומתפללין ומתריעין כבשאר תעניו' כלומר ואין עושין הסדר הכתוב בסי' תקע"ט בג' תעניו' ראשונו' וכך פשוט בספ"ק (יג:) ובפ"ב ולענין אם נופלין על פניהם בתעני' שחל להיות בע"ש או בערב ר"ח או בר"ח עצמו אכתוב בסימן תקע"ט בשם הר"ן:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבי' כיצד אחר תפלה של שחרי' מעיינין בענין העיר על חצי היום וכו' תיבת כיצד שכ' רבינו היא נוספת ואין לה טעם ודברים אלו עד ורביע האחרון מתפללין ומתחננין בפ"ק דתעני' (יב:) היכי עבדי אמר אביי מצפרא עד פלגא דיומא מעיינינן במילין דמתא מכאן ואילך רובא דיומא קראו בספרא ואפטרתא מכאן ואילך בעינן רחמי שנא' ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' רביעית היום ורביעי' היום מתוודין ומשתחוים לה' אלהיהם וכ' הרא"ש מעיינינן במילי דמתא ב"ד והזקנים בודקים על מעשה אנשי העיר ומפרישין אותם מעבירו' שבידם ומטילין שלום ביניהם ואז תשמע תפלתם כדכתיב (ישעיהו א׳:ט"ו) גם כי תרבו תפלה אינני שומע למה ידיכם דמים מלאו ומה תקנתא רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם ואז לכו ונוכחה ופי' רבינו שמה שאמרו מצפרא

היינו אחר תפלת שחרית שהרי דבר פשוט הוא שצריכין להתפלל תפלת שחרית וכ"כ הרמב"ם מאחר תפלת שחרי' במקום מצפרא. וכ' הר"ן מדאמרינן דמפלגי דיומא לפניא ריבעא דיומא קורין ומפטירין משמע שלא היו קורין בבקר בפרש' תעני' אלא מחצי היום ואילך ואף הגאון רב פלטוי כ' בתעני' של ב' וה' בצפרא קרינן בפרשה דשבתא ובמנחה בפרש' תעני' ולפיכך יש לתמוה על מה שאנו נוהגים לקרות ויחל בבקר ובערב בשני ובחמישי ג"כ עכ"ל ודברי רבי' פה כדברי הגמרא דמשמע דאין קוראין בתורה אלא במנחה ולא בשחרי' אלא שבסי' תקע"ט אצל שבע תעניו' כתב שקוראין ג"כ בשחרי' ואם דעתו לחלק בין תעניו' ראשונות לאחרונו' איני יודע זו מנין לו ואפשר שרבי' העתיק פה לשון הגמרא ולא חשש לפרש לפי שסמך על מ"ש אצל תעניו' אחרונו' שקורין ג"כ בשחרית וכ"נ שהוא דעתו שהרי כ' בס"ס תקס"ו וי"א שכל תעני' שאירע בשני ובחמישי שקורין שחרית בפרש' היום ובמנחה ויחל דתדיר קודם או יקראו שנים בפרש' היום והשלישי ויחל ורב עמרם כ' דבתעניו' הכתובים דוקא קורין ויחל חוץ מט"ב ורב שר שלום כ' שבכל תע"צ וכל תעניו' שגוזרין על הגשמים וכל דבר הצריך להם אומרים ויחל בשחרי' ומנחה בין בשני וחמישי בין בשאר הימים עכ"ל ומשמע שעל דברי רב שר שלום הוא סומך שקורין בפרש' תענית בין בשחרית בין במנחה שהרי הביא דבריו לבסוף ועוד שזהו מנהג העולם ואם רבינו היה סובר שהמנהג אינו מכוון היה לו לתמוה על המנהג וכ"נ עוד ממ"ש בסי' תקע"ט גבי תעניו' אחרונות שקורין בתוכחות וכאן אצל תעניו' ראשונו' כתב סתם קורין משמע דלאו בתוכחו' קאמר ואע"ג דסתמא תנן (לא.) בתעני' ברכות וקללו' ולא חלקו בין תעניו' ראשונות לאחרונו' אפשר שהוא מפרש דסתם תעניו' דתנן בההיא מתני' בתעניו' אחרונו' מיירי שהם חמורים ביותר ומיהו אפשר לומר דגם בתעניו' הראשונו' סובר רבי' שקורים בתוכחו' ובתוכחות שכתב לא אמפטירין בלחוד קאי אלא אקורין נמי קאי אבל קשה שאם דעתו דבתעניו' הראשונו' קורין בתורה בשחרי' ובמנחה צ"ל דקורין בתוכחו' לא קאי אלא אתפלת שחרי' דאילו בתפלת המנחה אפי' בתעניו' אחרונו' אין קורין בתוכחו' שהרי כ' בסי' תקע"ט שבמנחה תעניו' אחרונו' קורין ויחל וא"כ היאך כ"ר דבמנחת תעניו' הראשונו' קורין בתוכחו' ולכן נ"ל דבתוכחו' לא קאי אלא אמפטירין ולא פירש במה קורין לפי שסמך על מ"ש בסי' תקס"ו בשם רב שר שלום. ומ"מ מ"ש שמפטירין בתוכחו' קשה דכיון דבמנחה קאי לא הול"ל דמפטירין בתוכחו' דהא אפי' במנחת תעניו' אחרונו' אין מפטירין בתוכחו' שהרי כתב בסי' תקע"ט דבמנחת תעניו' אחרונו' מפטיר שובה ואפשר לומר דשאני הכא שכבר קראו והפטירו בשחרית בתוכחו' אבל בתעניו' ראשונו' כיון שהוא סובר כדברי רב שר שלום שבין

בשחרי' בין במנחה אין קורין בתוכחו' צריך שבהפטרה יזכירו הצרה ואין הפטרה בהם בשחרית אלא במנחה ולפיכך כ' רבינו כן במנחה והר"ד אבודרהם כ' בשש תעניו' ראשונו' זועקין ומתריעין ומתפללין כמו בשאר תעניו' נראה שאם נוהגים שלא להפטיר בשאר תעניו' גם בתעני' אלו אין מפטירין ונראה שהטעם מפני טורח צבור ולא דמי לז' אחרונו' שמפטירין בהם גם בשחרית כמ"ש רבי' בסימן תקע"ט דהתם שאני שכל היום הם עסוקים בסדר היום ואין שם משום טורח צבור וז"ל הרא"ש בס"פ בני העיר גרסי' במ"ס בתעניו' של ט"ב ובז' אחרונות של עצירת גשמים קורין ברכו' וקללו' אבל בתעניו' אחרות קורין ויחל ומפטירין דרשו וי"א שאין להפטיר והעם נהגו להפטיר ע"כ וכ"כ ר"י פשוט במסכ' סופרים שמפטירין בנביא בתענית דרשו ויש מקומות שנהגו להפטיר ויש נהגו שלא להפטיר והכל לפי המנהג ע"כ. ומדברי הרמב"ם בפי"ג מה' תפלה נראה שאין מפטירין בשום תעני' לא בשחרי' ולא במנחה. אלא בט"ב בשחרית בלבד. וכ"כ הר"ד אבודרהם אלא שכתב להפטיר במנחת ט"ב וכן מנהג בני ספרד שלא להפטיר בשום תעני' לא בשחרית ולא במנחה חוץ מט"ב שמפטירין בו שחרית ומנחה: (ב"ה) אבל בפ"ה מתענית כתב אצל כל יום תענית שגוזרים על הצבור מפני הצרות לעכב רביע יום קורים ברכות וקללות ומפטירין בתוכחות מעין הצרה: וממ"ש רבי' כאן יתבאר לך שאין דעתו כן אלא בכל תעניו' שגוזרים על הצבור מפטירין ואצ"ל בתעניו' הכתובים בפסוק וכ"כ הכלבו סי' ס' שבצומו' הג' מפטירין דרשו כמו במנחת ט"ב וכ"כ הרוקח סי' רי"א דבתע"צ מפטיר במנחה ובסימן רי"ב כתב ג"כ דדוקא במנחה ולא בשחרי' ע"כ ונהרא נהרא ופשטי' ולענין איזו פרשה קורין בתעניו' ומה מפטירין יתבאר בסימן תקע"ט ושם יתבאר ג"כ כשחל בר"ח באיזו פרשה קורין:

סעיף קטן ז

עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין עוד ג' תעניו' אחרות משנה: שם (יב.):

סעיף קטן ח

ומ"ש ב' וה' וב' כלומר ואין מתחילין להתענו' בה' וכבר נתבאר בסימן תקע"ב:

סעיף קטן ט

ומ"ש ומפסיקין בהם מבע"י וכו' במשנה הנזכרת ב"ד גוזרין ג' תעניות אחרות על הצבור אוכלין ושותין מבע"י ואסורים ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ובגמ' (יג.) תנא כשאמרו אסור במלאכה לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר:

סעיף קטן י

ומ"ש ואסורין ברחיצת כל הגוף בחמין וכו' שם במשנה (יב:) על ג' תעניו' אמצעיו' נועלין את המרחצאו' ובגמרא (יג.) אמר רב חסדא כל שהוא משום תענוג כגון ת"צ בחמין אסור

בצונן מותר ותניא כשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר ומשמע דהיינו בחמין אבל בצונן כל גופו נמי שרי וכן פי' הר"ן וכך פסק הרמב"ם:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואסורין בסיכה של תענוג אבל להעביר הזוהמא מותר כ"כ הרמב"ם בפ"ג וכתב ה"ה שהוא נלמד מק"ו מאבל דאמרי' בההוא פירקא (שם:) דלהעביר את הזוהמא מותר

סעיף קטן יב
ומ"ש ובנעילת הסנדל בעיר אבל בדרך מותר ברייתא שם:

סעיף קטן יג
ומ"ש ומתפללין בבתי כניסיו' כלומר ולא ברחובה של עיר כמו בתעניות אחרונות וזה פשוט בפרק ב' דתעניות (טו.):

סעיף קטן יד
ומ"ש ומתפללין כבשאר תענית כלומר ואין מוסיפין שש ברכות בתפלה כמו שמוסיפין בשבע תעניות אחרונות ובספ"ק דתענית (יג:) שקלו וטרו במלתא ולא איפשיט בה מידי שפיר ודעת הרמב"ם שאין אומרים אותה אלא בשבע תעניות אחרונות בלבד וכתב הר"ן בפ"ב שכן סובר הרמב"ן וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ז"ל וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן טו
עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין עוד ז' תעניו' וכו' משנ' שם:

סעיף קטן טז
ומ"ש וכל מה שאסור בג' שלפני אלו וכו' באותה משנ' מה אלו יתירות על הראשוני' שבאלו מתריעין ונועלין את החנויו' בשני מטין עם חשיכה ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ומפרש בגמרא (יד.) דהאי ומתריעין הוי בשופרות ואמאי דתנן בשני מטין עם חשיכה וכו' פירש הרמב"ם בפי' המשנה שפותחין קצת דלתי החנויות עם חשיכה ואין מוציאין הסחורות שבחנות ואין עושה בהם שורה עכ"ל ותניא בגמרא (יד:) בשני מטין לעת ערב ובה' פותחין כל היום כולו מפני כבוד השבת היו לו שני פתחים פותח אחד ונועל אחד היה לו אצטבא כנגד פתחו פותח ונועל כדרכו ואינו חושש ופירש"י אצטבא. כסא דהשתא אין החנות פתוחה לר"ה ואם הוא פתוח אינו נראה כל כך: פותח כדרכו. אפי' בשני והרמב"ם כתב בפ"ג נועלין את החנויות ונשמטין לעת ערב ופותחין את החנויו' אבל בחמישי פותחין כל היום מפני כבוד השבת ואם יש לחנות שני פתחי' פותח אחד ונועל אחד ואם יש לחנות אצטבא פותח כדרכו בחמישי ואינו חושש עכ"ל ויש לתמוה עליו שלא הזכיר הטייה בשני ובדקתי בספר ישן מצאתי כתוב מטין במקום נשמטין וזהו היא הנוסחא האמיתי' והסופר טעה שלא הבין מהו מטין והגיה נשמטין במקום מטין וטעה ובמה שפירש"י בהיה לו אצטבא כנגד פתחו פותח ונועל כדרכו

ואפי' בשני מותר מבואר בדברי הרמב"ם שאינו סובר כן אלא דוקא בחמישי מותר מפני כבוד השבת אבל לא בשני ומשמע דה"ה ביש לחנות שני פתחים דקתני פותח אח' ונועל אחד דדוקא בה' קאמר אבל בשני לא יפתח לגמרי אפילו פתח אחד ודבר פשוט הוא דהא דבשני מטין עם חשיכה ובה' מותרין היינו דוקא בחנויות המוכרות מאכל ומשתה ומפני הצורך התירו להם אבל חנויות המוכרות שאר דברים אין פותחין אותם כלל וכן משמע מדברי רש"י:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו שמתפללין ברחוב העיר ומורידין זקן להוכיחן ומוסיפין ו' ברכות פשוט במשנה פ"ב דתעניו' (טו.) וביאר זה רבינו בסימן תקע"ט:

סעיף קטן יח

ומ"ש שמוסיפין ו' ברכות בתפלת שחרי' ומנחה כ"כ הרמב"ם בפ"ג וכתב ה"ה אע"פ שלא נתבאר כן בגמ' כיון שהזכירו סתם משמע שבכל התפלות מוסיפין אותן ולא בשחרית בלבד שאל"כ היה להם להזכיר וכ"כ הרמב"ם עכ"ל:

סעיף קטן יט

ועוברות ומניקות אין מתענו' באלו הז' מפני שהם רבים וכו' בספ"ק דתעניו' (יד.) תני חדא עוברות ומניקות מתענו' בראשונות ואין מתענות באחרונו' ותניא אידך מתענות באחרונות ואין מתענו' בראשונו' ותניא אידך אין מתענו' לא בראשונות ולא באחרונו' אמר רב אשי נקוט אמצעיתא בידך דמיתרצן כולהו ופירש"י נקוט מציעייתא בידך כלומר תריץ דבשלש אמצעיות היו מתענין ומתרצא לכולהו הנך מתני' הא דקתני בראשונות ולא באחרונות הנך ראשונו' לאו ראשונות ממש נינהו אלא אמצעיות דאינהו הוו ראשונות לאחרונות אבל בשבע אחרונות לא מתענות דכיון דשבע נינהו לא מצו עוברות ומניקו' למיקם בהו והא דקתני באחרונות ולא בראשונות הנך אחרונות אמצעיות נינהו והראשונות ראשונו' ממש ואין מתענין בהם דלא תקיף רוגזא כולי האי וכ"כ הרי"ף והרא"ש וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם כתב בפ"ג ובאלו הז' בלבד עוברו' ומניקות מתענו' אבל לא בשאר תעניו' וכתב ה"ה שהוא גורס נקוט מציעתא בידך והוא ז"ל מפרש שהברייתו' האלו חולקות זו על זו ורב אשי פסק כברייתא אמצעיתא ופירש אחרונות הן שבע אלו שאין אחריהן תענית ע"כ ובירושלמי אמרו שמתענות בראשונות ואמצעיו' ולא בשבע אחרונות ולד"ה הוא חולק על תלמודא דידן ולא קי"ל כוותיה כתוב בתשב"ץ סי' תכ"ח עוברות ומניקות שמתענו' ברע הן עושות כי הוא רע לולד וגם שמתנוולו' בעיני בעליהן:

סעיף קטן כ
ומ"ש רבינו ומיהו לא יאכלו אלא כדי קיום הולד כ"כ שם הרמב"ם וכתב ה"ה דבר מבואר הוא בירושלמי באותן שאין מתענו' וגם סמ"ג כ"כ בשם הירושלמי:

סעיף קטן כא
ומ"ש רבינו ואם לא נענו אין גוזרין עוד תענית וה"מ כשמתענין על הגשמים וכו' בספ"ק דתעניו' (שם) ר' יהודה נשיאה גזר י"ג תעניתא ולא איענ סבר למיגזר טפי א"ל רב אמי הרי אמרו אין מטריחין את הצבור יותר מדאי א"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא רבי אמי דעבד לגרמי' הוא דעבד אלא הכי א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן לא שנו אלא לגשמים אבל לשאר מיני פורעניות מתענים והולכין עד שיענו מן השמים תנ"ה כשאמרו שלש וכשאמרו שבע לא אמרו אלא לגשמים אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכים עד שיענו ומפרש בברייתא טעמא דלגשמים אין גוזרין יותר מי"ג מפני שיצא זמנה של רביעה וכ"פ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וכתב הר"ן הא דרבי יהודה נשיאה מוכח בגמרא דבשאר פורעניות הוה אע"פ שאין נראה כן ממ"ש סתם הרי"ף וכתב אחריה לא שנו אלא לגשמים אבל בגמ' נראה כמו שכתבתי ומדגזר י"ג תעניתא משמע דעל סדר תעניו' גשמים גזר אותם ג' ואח"כ ג' ואח"כ שבעה ויש לתמה למה דהא בפרק סדר תעניו' אלו משמע דבשאר צרות מיד הן מתענין בג' ראשונות וא"כ למה גזר ג' וז' והלא תחלתן חמורין כסופן והוה ליה לגזור ב' וה' עד שיענו אבל מכאן נראה שאין גוזרין תעני' אלא במנין זה של תענית גשמים וגזירה ראשונה ושנייה של שלש שלש ואם לא נענו מחמירין עוד לגזור גזירה גדולה של ז' תעניות עכ"ל ונראה שר"ל שכשאמרו דלשאר פורעניות מתענין והולכין עד שיענו הי"ג הראשונים הם כדרך של גשמים הג' אמצעיים חמורים מן הראשונים וז' חמורים הרבה ואח"כ גוזרים ג' קלים וג' חמורים וז' חמורים יותר וחוזרים חלילה על דרך זו עד שיענו זהו דעת הר"ן אבל הרמב"ם כתב בפ"ג שאין גוזרין על הצבור תענית כגון צום כיפור אלא בא"י בלבד ובגלל המטר ובאותן עשר תעניות שהם ג' אמצעיות ושבע אחרונו' וכתב ה"ה דעתו לומר שבשאר הצרות אפילו בא"י אין להם חומר זה הטעם לדבריו שלא ראינו שהזכיר בהן בגמרא חומרות ולפיכך מן הסתם הן מותרין וכ"נ מדברי רש"י ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל חולק בזה ואומר שבשאר צרות יש בהן חומרות אלו ומנהגינו כדברי רבינו ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן כב
ומ"ש רבינו ואע"פ שאין גוזרין עוד תעניו' כלומר כשל גשמים אבל ממעטין במשא ומתן ובבניין של שמחה וכו' משנה בפ"ק דתעניו' (יב:) עברו אלו כלומר כל הי"ג תעניו' ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה ובאירוסין ובנשואין ובשאלת שלום בין אדם

לחבירו כב"א נזופים לפני המקום ומפרש בבריית' בגמרא (יד:) דלא אסור אלא בנין של שמחה ונטיעה של שמחה ואמרי' בירושלמי שאם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו ומפרש רבינו בכותל של בית חתנות דאי לאו הכי מאי איריא כותלו גוהה אפי' אינו גוהה נמי מותר וכבר נתבאר בסי' תקנ"א:

סעיף קטן כג

ומ"ש בשם הרמב"ם דבניין של שמחה היינו כגון ציור וכיור וכו' הוא בפ"ג וכתב הרב המגיד על לשון הגמרא ולשון הירושלמי שכתבתי בסמוך ומכאן למד רבינו דלאו חתנות ממש ולאו דוקא אבורנקי ממש אלא כיוצא בהן דהיינו ציור וכיור ונטיעות העשויות להריח ולהתענג ע"כ (ואיני יודע היאך למד כן לא מהירושלמי ולא מגמרא דידן) ב"ה צריך לכתוב במקומו וטעמו משום בירושלמי לא קאמר זה הבונה בית חתנות לבנו אלא בניין של שמחה סתם משמע דכשאמרו בגמרא דידן בית חתנות לאו דוקא דה"ה לכל דבר של שמחה: כתבו התוס' בפ"ק דמגילה (הי:) ממעטין ר"ל שלא יהו ששים כלל וחמירי מט"ב שמארסין בו אבל אין לפרש ממעטין אבל ששים קצת דא"כ הו"ל לפרש השיעור מה קורא מעט עכ"ל:

סעיף קטן כד

ומ"ש אא"כ לא קיים מצות פריה ורביה וכ"כ הרמב"ם שם וכתב ה"ה דבר ברור הוא שאינו מבטל מצות פריה ורביה ובגמרא אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון תנא חשוכי בנים משמשין מטתן בשני רעבון ע"כ וכ"כ הר"ן בספ"ק דתעניו' וז"ל כתב רבינו האיי גאון מדקא משוינן בנין נטיעת ארוסין ונשואין למשא ומתן מה משא ומתן רשות אסור והוא של שמחה אף בניין ונטיע' ארוסין ונשואין אסור בשל שמחה אבל מי שאין לו בית חתנות כלל ואין לו אשה ובנים הא ודאי של מצוה הוא ואע"פ שהוא שמחה מותר עכ"ל.

סעיף קטן כה

ומ"ש ועם הארץ שנותן שלום מחזירין לו בשפה רפה ברייתא שם:

סעיף קטן כו

ומ"ש ות"ח לבדן מתענין ב' וה' וב' וכו' שם במשנה (יב:) והיחידים חוזרין ומתענין עד שיצא ניסן ובסמוך יתבאר דהיינו ניסן של תקופה ואיכא למידק דהא אמרי' לעיל דאין גוזרין על הגשמים יותר מי"ג תעניו' מפני שכבר יצא זמנה של רביעה משמע שאח"כ אין תועלת בגשמים ולפיכך אין מתענין עליהם וא"כ למה היחידים חוזרין ומתענין וצ"ל שאחר שיצא זמנה של רביעה אע"פ שאין הגשמים מועילים לארץ כמו קודם לכן מ"מ קצת הנאה איכא בהו ומפני אותה הנאה מתעני' היחידים ומשום דלא הוי הנאה כולי האי אין גוזרין על הצבור דומה להגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים שאין גוזרין

תעני' על הצבור והיחידים מתחילין להתענו' דמשום דצורך קצת הוא מתענין היחידים ומפני שאינו צורך כל כך אין גוזרין על הצבור: ומ"ש וכשמתענין מותרין לאכול בלילה ובמלאכה ובשאר דברים ומפסיקים ?בר"ח כ"כ הרמב"ם ונראה שלמד כן מדין תעניו' שמתענים היחידים כשהגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים:

סעיף קטן כז

ומ"ש יצא תקופה של ניסן אין מתענין עוד וכו' במשנה ספ"ק דתעניו' (שם) יצא ניסן וירדו גשמים הגשמים סימן קללה הם ואתמר עלה בירושלמי ובלבד ניסן של תקופה ובפ"ק דר"ה (טו.) אהא דקאמר התם שבט דחדשים או שבט דתקופה פירש"י שבט דחדשים של לבנה או שבט דתקופת חמה לסוף ל' של תקופת טבת נכנס שבט של חמה וכתב הרמב"ם בפ"ג מה' תעניו' דיצא ניסן של תקופה היא כשתגיע השמש לתחלת מזל שור ואיתא תו בירושלמי יצא ניסן הגשמי' סימן קללה א"ר אסי בר אבין הדא דתימא כשלא ירדו להם גשמים אבל אם ירדו להם גשמים מכבר סי' ברכה הם וכתב הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וכך הם דברי רבינו שכתב הואיל ולא ירדו בתחיל' השנה משמע הא אם ירדו בתחלת השנה אינן סימן קללה:

סעיף קטן כח

וכל זה הסדר כשלא ירדו כלל אבל אם ירדו ברביעה ראשונ' וצמחו העשבי' וכמשו מתריעין מיד וכו' ריש פ"ג (יח:) סדר תעניו' האלו האמור ברביעה ראשונה אבל צמחים ששינו מתריעים עליהם מיד ופירש רש"י סדר תעניות האלו האמורים בפ"א שבתחלה יחידים מתענין ואחר כך צבור הולכים ומתענים עד שלש עשרה תעניות אם לא נענו ברביעה ראשונה אם עבר זמן רביעה ראשונה של יורה ולא ירדו גשמים מתענין והולכים כסדר הזה אבל צמחים שנשתנו ממנהגם תחת חטה יצאה חוח ותחת שעור' באשה או שינוי אחר מתריעין עליהם מיד בראשונות שכל חומר האחרונות נוהג בהם וכתב רבינו מתריעים מיד שמתענין ב' וה' וב' ונוהגין בהם כל חומר שבעה אחרונות מדתניא (יט:) בגמרא מתריעין על האילנות בפרוס הפסח וכו' וזהו מיד שלהן ב' וה' וב' ומשמע דכללא הוא לכל היכא דקתני מתריעין מיד דשני וחמישי ושני קאמר ומשמע דה"ק אין גוזרין שש תעניות בלא התרעה ואח"כ שבע בהתרעה כמו שעושין כשלא ירדו כלל אלא מיד מתחילין להריע וממילא משמע דנוהג בהן כל חומר ז' אחרונות זה נראה שהוא דעת רבינו אבל הרמב"ם בפ"ב במקום מתריעין כתב מתענין וזועקין נראה שהוא מפרש דמתריעין דתנן בפה הוא ולא בשופר וממילא משמע דלדידיה אין נוהגין בהם חומר תעניות אחרונות ולפיכך כתב בפ"ג שאין גוזרים תענית כגון צום כיפור אלא בגלל המטר ובגמרא אר"נ דוקא שנו אבל יבשו ולא ואמרי' בגמרא דקמ"ל רב נחמן דאע"ג דהדר

אקון אקנתא לאו מלתא היא ופירש"י דאקון שעלו בקנה שנתקנו מעט מהו דתימא אם יתפללו מועיל להם וקמ"ל ר"נ דאקנתא לאו מלתא היא ע"כ ומפרש רבינו דיבשו אין בהם עוד תקנה בשום פנים ואפילו ראינו שנתקנו מעט לאו כלום הוא כי לא יצלח לכל. וכ"פ רש"י בחד לישנא וכך הם דברי הרמב"ם והראב"ד וכתב ה"ה שכן עיקר וכתב הר"ן דה"ק רב נחמן דוקא שינו מתריעין מיד אבל יבשו לא לפי שאין להם תקנה אלא בזריע' בתחל' ולפיכך הרי הם כאילו לא ירדו עליהם גשמים כלל ולפיכך מתענים כפי הסדר השנוי בפ"ק ובלבד שלא תצא זמנה של רביעה אבל כל שיצאה הא אמרי' בפ"ק בגמרא ששוב אין מתענין וכשלא יצאה נמי משמע שאם אין להם שהות לגזור י"ג תעניו' על הסדר מתריעי' מיד בלבד בשביל גשמים הצריכים להם למה שהם צריכים לזרוע בתחלה עכ"ל ודברים של טעם הם:

סעיף קטן כט

ומ"ש וכן אם פסקו גשמים בין גשם לגשם מ' יום מתריעין מיד וכו' שם במשנה ופירש"י בין גשם לגשם בין רביעה ראשונה לשנייה:

סעיף קטן ל

ירדו לצמחים ולא לאילנות כיון שירדו מעט בנחת וכו' עד ואם אין להם מים לשתייה מתריעין עליהם מיד הכל שם משנה ובגמרא ובריייתא ול' הברייתא (יט:) מתריעין על האילנו בפרוס הפסח על הבורות שיחין ומערות בפרוס החג ומפרש רבינו פרוס הפסח לפני הפסח ופרוס החג לפני החג וגם הרמב"ן כת' במקום פרוס הפסח הגיעה זמן הפסח או קרוב לו ובמקום פרוס החג כתב הגיע זמן חג הסוכות ואהא דקתני מתריעין עליהן מיד מפרש בברייתא בגמ' איזהו מיד שלהן ב' וה' וב' ולא חשש רבי לכך לפי שסמך על מ"ש בסמוך מתריעין מיד שמתענים ב' וה' וב' דמהתם משמע דכל היכא דקאמר מתריעין מיד היינו ב' וה' וב':

סעיף קטן לא

גרסינן בירישלמי תני מתריעין על האילן בפרוס הפסח לבורות שיחין ומערות בפרוס העצרת מעתה אפילו יותר מכן יותר מכן מעשה נסים ואין מתריעין על מעשה נסים ע"כ וכי היכי דלא ליפלוג אתלמודא דדן נראה לפרש דעצרת דקאמר היינו שמיני עצרת ואתיא כדתניא בגמר' דידן מתריעים על הבורות שיחין ומערות בפרוס החג ומיהו הא דקאמר יותר מכאן מעשה נסים קשה לפי זה דעיקר גשמים אחר החג הם ושמא י"ל דיותר מכאן מעשה נסים דקאמר לא קאי אלא למאי דקתני מתריעין על האילן בפרוס הפסח: ומ"ש וכולם אין מתריעין עליהם אלא במקום הצריך להם נראה שכתב כן מדתנן התם (יט.) וכך עיר שלא ירדו עליה גשמים וכו' אותה העיר מתענה ומתרע' וסביבותיה

מתענות ולא מתריעו' ר' עקיבא אומר מתריעו' אבל לא מתענו' ולא קיימא לן כר"ע בהא ולפיכך כתב רבינו אין מתריעין עליהם אלא במקום הצריך להם דמשמע התרעה הוא דלא במקום שאינו צריך להם אבל תענית מיהא מתענין ויותר נראה לומר שכתב כן מדתניא התם על כולם אין מתריעין עליהם אלא באפרכיא שלהם ופירש"י באפרכיא שלהם באותו מלכות שכלו שם בורות שיחין ומערות ע"כ. ולפי דברי רש"י צ"ל דהא דתנן סביבותיה מתענות ולא מתריעות בשלא ירדו עליהם גשמים כלל היא דאילו ירדו לצמחים או לאילן אין סביבותיה מתענות ולא מתריעות ומיהו בהא דאין מתריעין עליהם אלא באפרכיא שלהם יש להר"ן פי' אחר ואכתבנו בסימן תקע"ו בס"ד:

סעיף קטן לב

כתב הרמב"ם הני מילי בא"י אבל מקומות שעונת גשמים שלהם קודם י"ז במרחשון או אחריו וכו' בפ"ג מה' תעניות כתב כן וכתב הרב המגיד זה ברור ומבואר בירושלמי וגם נראה מן הגמרא שלנו עכ"ל:

סעיף קטן לג

ומ"ש הרמב"ם ושוהין אח"כ כמו ז' ימים טעמו שכך שוהין בא"י שהרי כשהגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים היחידים מתענין ב' וה' וב' נמצאו נגמרים בכ"ה לחשוון ואם הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גוזרין ג' תעניות הרי ה' ימים שנשארו מחשוון ויום ר"ח כסליו הרי ו' ימים ובז' שהוא מחרת ר"ח כסליו מתחילין להתענות אם הוא יום ב' ואם לא יהיה יום ב' ימתינו מלהתענות עד יום ב' הבא ראשון ונמצאו שוהין יותר מז' ימים ואפשר שמפני כך כ' שוהין כמו ז' מפני שלפעמים שוהין יותר מז' אבל קשה שלא היה לו לכתוב אלא שוהין כמו ו' ימים שהרי ה' ימים מסוף חדש חשוון ויום ר"ח כסליו ו' ימים הם ולא ז' ואפשר שהרמב"ם כתב כמו ז' ימים והיה כתוב וי"ו וטעה הסופר בין וי"ו לזיין והר"ן כתב בפ"ק דהא דתנן הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גוזרין ג' תעניות על הצבור כל זה אין לו ענין אלא בא"י אבל בגולה כיון שמאחרין את השאלה עד ס' בתקופה נ"ל שאם לא ירדו גשמים עד ס' בתקופה ממתינין אח"כ כדי שיעור ג' רביעיות באומד הדעת ואם לא ירדו התחילו היחידים מתענין וגוזרים שאר תעניות משם ואילך על הסדר השנוי במשנתינו ולא נתבארו אצלי יפה דברי הרמב"ם שכתב בזה בפ"ג מה' תענית עכ"ל: וכל תענית שגוזרין. על הצבור בחוצה לארץ אוכלין בו בלולה וכו' כך כתב הרמב"ם שם והוא פירוש למה שאמרו בספ"ק דתעניות (יא.) אין ת"צ בבבל אלא ט"ב בלבד והר"ן כ' על הא דאמר שמואל אין ת"צ בבבל אלא ט' באב בלבד פירשוהו שאין חומר ת"צ של נעילת הסנדל ורחיצה וסיכה נוהגת בבבל אלא ט' באב ופירש"י דטעמא לפי שאין צריכין

לגשמים שהיא טבעני ולפי זה לא אמרה שמואל אלא בתעניות של גשמים אבל בשאר צרות בבל וארץ ישראל שוין וקשה דא"כ היכי פסיק ואמר אלא ט"ב בלבד והראב"ד פי' דהיינו דאין ת"צ בבבל מפני שהארץ קרה שאין להחמיר עליהם לאסרם בנעילת הסנדל ולא לחייבם להפסיק מבע"י ולא לאסרם במלאכה מפני שהם עניים ולא ברחיצה וסיכה מפני שאינם בריאים כל כך וצריך להם או כיון שהותרו במלאכה ובנעילת הסנדל הותרו בכולן ואלה הדברים חלושים לפיכך נראה עיקרן של דברים כמו שפי' הרמב"ן ז"ל דאין שם ת"צ בבבל אלא כל התעניות שמתענין בבבל אינן אלא כתענית יחיד לפיכך אינו אסור כחומר ת"צ והטעם מפני שהדיינים שלהם הדיוטות הם ולא סמוכים ולא היה להם נשיא שתהא גזירתו קיימת על כל ישראל לפיכך כשהצבור מקבלים תענית צריכים לקבל כולם על עצמם כיחידים שכל אחד מקבל על עצמו ומשום הכי אינו חייב לנהוג בו אלא כתענית יחיד ע"כ ורבינו שהביא כאן דברי הרמב"ם סתם פשיטא שאינו מפרש כפירש"י דהא כל תענית שגוזרין על הצבור קאמר דמשמע דלא בתענית של גשמים בלחוד אתמר וגם אינו מפרש כפי' הראב"ד דהא בחוצה לארץ קאמר דמשמע כ"מ שבחוצה לארץ ולא בבל דוקא אלא ע"כ לומר שהוא מפרש כפירוש הרמב"ן וא"כ קשה שהרי לפי פירושו של הרמב"ן בח"ל שאין להם נשיא כשהצבור מקבלים תענית צריכים כולם לקבל עצמם כיחידים שכל א' מקבל על עצמם ומשום הכי אינו חייב לנהוג בו אלא כתענית יחיד וכמ"ש הר"ן בשמו ואילו רבינו כ' בסימן תקס"ב תענית שגוזרין על הצבור אין כל יחיד ויחיד צריך לקבלו תחלה אלא ש"צ מכריז התענית והרי הוא מקובל דמשמע שאין בין חוצה לארץ לא"י בענין זה וכמו שנראה מדברי הרא"ש שכתבתי שם וי"ל דלעולם יש חילוק ביניהם דבח"ל נהי דאין כל יחיד צריך לקבלו הכרזה מיהו בעי ואילו לא הודיעום אפשר דלא מהני אבל בא"י אפילו לא הודיעום עד יום התענית שפיר דמי ועוד י"ל דלעולם סובר רבינו שא"י וח"ל שוין בענין זה ואע"פ שהוא מפרש אין ת"צ בבבל כמו שפירש הרמב"ן שמפני שאין נשיא בבבל אין לתעניות שלהם חומר ת"צ מ"מ במה שסובר הרמב"ן שמפני שאין להם נשיא כשהצבור מקבלים תענית צריכים לקבל כולם על עצמם כיחידים שכל א' מקבל על עצמו לא ס"ל כוותיה אלא דבכל מקום אע"פ שאין להם נשיא אין הצבור צריכין לקבל על עצמם כיחידים דכל בני הצבור בתר ראשיהם גרירי: כתב הרשב"א שאלה בכל מלכותנו נמנע המטר מחדש אייר עד צאת חג השבועות והתחילו הצמחים לשנות מקצתן וגזרנו תענית ונחלקו התלמידים בתפלה כת אומרת שאין לומר עכשיו ו' ברכות אלא שמרבין בתפלה ומתריעין בשופרות בלבד וכת אומרת שאין שהות לגזור י"ג תעניות לפי שיתייבש כל העולם ולפיכך נתנו לזה חומרא

כשבע תעניות וכך מצאנו מפורש להה"ר יונתן תשובה נ"ל כדברי הכת הראשונה דכיון שאינם מזכירים גשמים אז אלא בשומע תפלה וכההיא דבני נינוה היאך יוסיפו ו' ברכות ולא ראינו מעולם מי שעשה כן עכ"ל: וכתב בתשו' אחרת מה שאמרת שעשית מעשה כשירדו גשמים בעתם ואח"כ נעצרו הגשמים ושינו זרעים ואמרת להתריע ולהוסיף הברכות כמו שנתקנו בז' אחרונות לולא שאמרת שמצאת כן להרמב"ן ז"ל לא הייתי אומר כן שלא תקנו על הגשמים להתריע אלא באחרונות דוקא אבל כשירדו גשמים ושינו זרעים לאחר מכאן מחמת עצירת גשמים זה לא שמענו ומה ששנינו שינו מתריעין מיד לא אמרו אלא כששינו מחמת מכה אחרת כשדפון וכיוצא בו וכן פי' הראב"ד וכן נראה גם מדברי הרמב"ם אבל אם מצאת להרמב"ן ז"ל אני אומר כבר הורה זקן שאין משיבין את הארי אלא שאני לא ראיתי לו בשום מקום כן עכ"ל:

סעיף קטן לד

היו מתענין על הגשמים ונענו כמה ירדו ויהיו פוסקין משיכנסו בעומק הארץ החריבה טפח וכו' בספ"ג דתעניו' (כה.) פלוגתא דתנאי ופסקו הפוסקי' כרבי יהודה דאמר הכי ופירש הר"ן בחריבה קרקע שלא היתה עבודה מזמן הרבה: בינונית. שהיתה עבודה מזמן קרוב ועכשיו אינה עבודה ורש"י פירש בחריבה. קרקע יבישה טפח כיון דחריבה היא ונכנסו בה הגשמים טפח ודאי רוב גשמים ירדו: בעבודה. חרושה כגון שדה ניר הנכנסים בה גשמים הרבה ג' טפחים דאפי' בגשמים מועטין נכנסין בה כטפח או כטפחי':

סעיף קטן לה

ואם התחילו לירד אחר חצות ישלימו וכו' משנה שם (יט.) היו מתענין וירדו להם גשמים קודם להנץ החמה לא ישלימו לאחר הנץ החמה ישלימו רבי אליעזר אומר קודם לחצות לא ישלימו לאחר חצות ישלימו מעשה שגזרו תענית בלוד וידדו להם גשמים קודם חצות אמר להם ר' טרפון צאו ואכלו ושתו ועשו י"ט ובואו בין הערבים יצאו ואכלו ושתו ועשו י"ט ובאו בין הערבים וקראו הלל הגדול ובגמרא (כה:) ולימרו הלל הגדול מעיקרא אבייי ורבא דאמרי תרווייהו א"א הלל הגדול אלא בנפש שביעה וכרס מלאה ובפרק ע"פ (קיח.) אמרי' אי זהו הלל הגדול רב יהודה אמר מהודו לה' עד על נהרות בבל וקיימא לן כוותיה ופירש"י אלא בנפש שביעה מתוך שכתוב בו נותן לחם לכל בשר נאה להיאמר על השבע ואמרינן בגמ' דבמקום דאיכא למיחש לשכרות אומרים אותו קודם שיאכלו וישתו. כתב הרשב"א בתשו' (סי' קנ"ב) קרוב אני לומר שאם ירדו להם גשמים בליל התענית שא"א הלל הגדול כלל לפי שאינם מתחילים להתענות אלא מעמוד השחר שזהו עיקר תענית שבבבל ואע"פ שקבלוהו מבערב וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה או לאחר צאת הכוכבים אין זו התחלה ואם מפני שהכתוב אומר למן היום אשר נתת

אל לבך להבין ולהתענות נשמעו דבריך אפי' כן אין זו התחלה שא"כ אפילו קבלוהו קודם יום או יומים וירדו גשמים באמצע יהו אומרים כן אלא לא אמרו אלא בשהתחילו ממש ע"כ. וכתב עוד בתשובה א"א הלל אלא כשנענו ביום התענית ואם התענו ביום ב' ולא ירדו גשמים אע"פ שירדו ביום ג' א"א הלל אדרבה בתעניתא לא נענו וברחחי שמיא ירדו להם ביום אחר עכ"ל ב"ה וכך הם דברי הרמב"ם והמגיד בפרק א'. ואהא דתנן שאומרים הלל הגדול כתב הרי"ף אי זהו הלל הגדול רב יהודה אמר מהודו עד על נהרות בבל וקי"ל כוותיה מודים אנחנו לך ה' אלקינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ברחמיך וכו' כדכתבנוה בפ"ק דההיא מסכתא וכתב הר"ן ודאמרינן בפ"ק דמברכין על הגשמים ואילו פינו הראב"ד ז"ל כ' דמשיצא חתן לקראת כלה מברכין ואילו פינו ובין הערבים אומרים הלל הגדול או אפשר שכשיורדים גשמים בלא תענית מברכין ואילו פינו אבל כשיורדין ע"י תעני' כיון שצריכין לומר הלל הגדול ולברך אחריו א"צ ליחידים לברך ואילו פינו עכ"ל דין ברכת הגשמים כ' רבינו בסי' רכ"א כתוב בפסקי התוספו' הלל הגדול מפני הגשמים יתחילו העומדים בבית ה' בלילות ששירות גשמים בלילה וכתיב מעלה נשיאים וגו'. כתבו הרא"ש והר"ן דטעמא דמפלגינן בין קודם חצות לאחר חצות מפרש בירושלמי קודם חצות לא ישלימו עד כדון צפרא הוא לאחר חצות ישלימו כבר עבר רובו של יום בקדושה וכתוב בהג"א בא"ז אם רוב הצבור ותלמידי חכמים שבעיר אינם רוצים להשלים לא ישלימו אבל אם רוב הצבור ות"ח רוצים להשלים אין היחיד רשאי לאכול וכן משמע בירושלמי ספ"ג דתעני' דגרסינן התם ביומי דרבי יודן גזרין תענית ונחת מטרא ברמשא סליק רבי מנא לגביה אמר ליה בגין דאנא צחי מהו דנשתי א"ל אוריך שמא ימלכו להשלים:

סימן תקעו

סעיף קטן א

כשם שמתענין ומתריעין על הגשמים כך מתענין על שאר הצרות וכו' בסימן שקודם זה נתבאר כמה תעניות מתענין על שאר צרות:

סעיף קטן ב

ומ"ש כגון שצרין על עיירות ישראל משנה בפ"ג דתעניו' (י"ט.):

סעיף קטן ג

ומ"ש הרמב"ם אפי' לא באו אלא לשאול מהם מס או לגזור עליהם אפילו על מצוה קלה וכו' הוא רפ"ב מהל' תעני' וכ' ה"ה על הצרת אויבים וכו' הוא בפ"ג דתעניות תנן על עיר שהקיפוה אויבים וכו' בפרק הבא על יבמתו (יבמות סג:) אמרו ליה לר' אתו חברי לבבל

גזר תעניתא ושם מתבאר שגוזרין תענית על ביטול מצוה ודבר ברור הוא ודין הסביבות מבואר בפרק ג" דתענית (שם) כדעת תנא קמא דריש מתני' דהוא סתם משנה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואפילו לא באו אלא לעבור דרך ארצם וכו' בפ"ג דתענית (יט.) תנן דמתריעין על החרב ובגמרא (כב:) חרב שאמרו אפי' חרב של שלום שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה ואע"פ כן נכשל בה יאשיהו שנאמר וישלח אליו מלאכים מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן על דבר ואיזהו דבר עיר המוציאה ת"ק רגלי ויצאו ממנה ג' מתים בשלשה ימים ה"ז דבר ביום א' או בארבעה אין זה דבר משנה שם (יט.) וטעמא משום דכשמתו ביום אחד או בד' ימים אין זה קבע אלא אקראי בעלמא:

סעיף קטן ו

ומ"ש יש בה אלף ויצאו ממנה ו' וכו' וכן לפי החשבון פשוט שם בגמ' (כא.) גרסינן בירושלמי תני אסכרה כל שהוא שנים בדבר ואחד באסכרה מהו איתא חמי אסכרה כל שהוא ואת אמר הכין לכן צריכה בשהתריעו על האסכרה והלכה לה אח"כ מתו שנים בדבר ואחד באסכרה:

סעיף קטן ז

וכתב הרמב"ם ואין נשים וקטנים וכו' בכלל אנשי המדינה לענין זה בפ"ב כתב כן וכתב הרב המגיד דהכי דייק מתניתין דקתני עיר המוציאה ת"ק רגלי דרגלי משמע הגברים לבד מטף והר"ן כתב דלשון המוציאה דייק הכי ול"נ שמהירושלמי למד כן דגרסי' התם בתים שאמרו בריאים ולא מרועעים ודכוותה בחורים אבל לא זקינים וכי היכי דממעט זקינים יש למעט קטנים וכן יש למעט נשים לפי שהן חלושות המזג:

סעיף קטן ח

ואם היה דבר בא"י מתענין שאר גליות עליהם היה בחוצה לארץ ושיירות הולכות ובאות וכו' פשוט בפ"ג דתעניות (כא:) ואמרי' בגמרא דטעמא דכשיש דבר בארץ ישראל מתענין בני חוץ לארץ משום דגבירה לוקה שפחה לא כ"ש וכתב הר"ן דאיכא למידק מדתניא בתוספתא שאם היה בא"י אין מתריעין עליה בסוריא תירץ הרמב"ן דאפשר לומר דקסבר דכיבוש יחיד שמיה כיבוש וגבירה וגבירה נינהו אי נמי אין מתריעין מפני שאין המכה הולכת כל כך אבל מתענין מפני גבירה ושפחה אי נמי כי אמרינן גבירה ושפחה ה"מ כשהמכה בכל א"י אבל אם היתה במקצתה בני חוצה לארץ אין מתענין כלל דהא איכא גבירה דאינה לוקה ושפחה תנצל עם הניצולים גרסי' בגמרא (שם:) אמרו ליה

לרב יהודה איכא מותנא בחזירי גזר תעניתא משום דדמיין מיעייהו לבשר אדם וכתב הר"ן יש למדו מכאן בק"ו שגוזרין תענית אם יש בעו"ג דבר ואחרים חולקין כיון שהם שתי אומות וסמכו דבריהם מדאמרינן בפ' ב"מ (לב.) שיטנא בתרי אומי לא שליט עכ"ל והתו' כתבו כסברא ראשונה ומשמע כיון דר' יהודה עביד עובדא וליכא מאן דפליג עליה נקטי' כוותיה ואיני יודע למה השמיטוה הפוסקים:

סעיף קטן ט

וכן מתענין על מפולת שבעיר משנה שם . וכן עיר שיש בהדבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות ולא מתריעות:

סעיף קטן י

ומ"ש ואי זו היא מפולת שנופלים בתים חזקים שאינן ראויין לנפול וכו' שם (כ:) ת"ר מפולת שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן ראויות ליפול ולא הראויות ליפול הי ניהו בריאות הי ניהו שאינן ראויות ליפול הי ניהו רעועות הי ניהו ראויות ליפול לא צריכה מחמת גובהייהו אי נמי דקיימן אגודא דנהרא ופירש"י לא צריכה הא דקתני שאין רעועות וראויות ליפול אלא כגון דקאי אגודא דנהרא שאע"פ שהיא בריאה ראויה היא ליפול שהמים מפילים אותה שמקלקלים הקרקע ושוחקים את היסוד: וכתב הרמב"ם וכן על הרעם והרוחות וכו' בפ"ב וכתב ה"ה נראה שזה נכלל בכלל מפולת שהזכירו חכמים:

סעיף קטן יא

וכן החולי' כגון יש אסכרה בעיר וכו' ברייתא ברפ"ג דתעניו' (יט:) אסכרה בזמן שיש עמה מיתה מתריעין עליה בזמן שאין עמה מיתה אין מתריעין עליה. וז"ל הרמב"ם בפ"ב הרי שירד חולי אחד לאנשים הרבה באותה העיר כגון אסכרה או חרחור וכיוצא בהם והיו מתים באותה החולי הרי זה צרת צבור וגוזרין להתענות ומתריעין ויש לדקדק למה לא חלקו בין אם מתו ג' מתים בג' ימים לת"ק רגלי למתו ביום אחד או בד' ימים כשם שחלקו בדבר ואפשר דשאני דבר שהוא שינוי אויר הממית בלי שהיית זמן בחולי וכל שאינו באותו ענין שמתו ג' בג' ימים בעיר המוציאה ת"ק רגלי אינו דבר קבוע אלא אקראי בעלמא ואינו עשוי להתעכב הלכך אין מתענין עליו וכ"כ בסמוך מה שאמרו בירושלמי אסכרה כל שהוא:

סעיף קטן יב

וכתב הרמב"ם וכן חיכוך לח וכו' בפ"ב כתב כן והוא מדאמרינן בס"פ מרובה (בבא קמא פ:) מתריעין על החיכוך בשבת ואותיבנא מדתניא ושאר מיני פורעניות הבאים על הצבור כגון על חיכוך לא היו מתריעין אלא צועקין ואסיקנא דלא קשיא כאן בלח כאן ביבש דאמר ריב"ל שחין שהביא הקב"ה במצרים לח מבפנים ויבש מבחוץ ומפרש

הרמב"ם שהלח קשה מהיבש כיון דשחין מצרים היה לח והיה קשה אבל רש"י פירש יבש קשה מלח:

סעיף קטן יג
ומ"ש הרמב"ם דאם פשט ברוב צבור מתענין ומתריעין דמשמע דרובא דוקא בעינן אפשר שכ' כן משום דקתני גבי חיכוך שאר פורעניות הבאים על הצבור משמע דכל הצבור בעינן ורובו ככולו:

סעיף קטן יד
וכן על חיה רעה שנשתלחה משנה בפ"ג דתעניו' (יט י) על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון וכו' על חיה רעה:

סעיף קטן טו
ומ"ש אפי' לא הזיקה אלא נראית בלבד שם במשנה מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תעני' על שאכלו ב' זאבים שני תינוקו' בעבר הירדן ר' יוסי אומר לא על שאכלו אלא על שנראו ומשמע דלא פליגי ת"ק ור"י אלא בעובדא היכי הוה אבל לד"ה נראו אע"פ שלא אכלו מתענין וגם מתריעין דהוי בכלל חיה רעה דקתני מתני' דמתריעין עליה וכך מפורש שם בברייתא:

סעיף קטן טז
ומ"ש אבל אם אינה משולחו' אינו אלא מקרה ואין מתענין שם בברייתא (כב.).

סעיף קטן יז
והיכי דמי משולחת נראית ביום בעיר וכו' עד נכנסה לבית ולקחה תינוק מהעריסה הרי זו משולחת ברייתא שם ודברי רבינו באו פה בקיצור דבגמ' דייק עלה דברייתא דקתני ראתה ב' בני אדם ורצתה אחריהם משולחת הא עומד' אינה משולחת והדר קתני נחבאת מפניהם אינה משולחת הא עומד' משולחת ושני ל"ק כאן בשדה הסמוכה לאגם כאן בשדה שאינה סמוכה לאגם ופירש"י בשדה הסמוכה לאגם. עמדה אינה משולח' דכיון דסמוכה לאגם היינו רביתא ולא ברחה סברה אי אתו בתראה עריקנא לאגם מיד: בשדה שאינה סמוכה לאגם עמדה משולחת דכיון דלאו מקום רבותא היא וקיימא ודאי משולחת היא. ותו דייק טרפה ב' ב"א ואכלה א' מהם משולחת שניהם אינה משולחת והא אמרת אפי' רצתה אמר רב פפא באגמא גופיה ופירש"י כי תניא ההיא דאכלה אין רצתה לא באגם דכיון דהיינו דוכתא סמכה דעתה ורהטא אבתרייהו. ואמאי דקתני עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה משולחת פריך פשיטא אמר רב פפא בכוכי דציידי ופירש"י כוך קטן של ציידין ואע"ג דלאו בניין קבוע הוא ולא הוי כיישוב הוי משולחת והרמב"ם כ' כל דברים אלו מבוארים יפה בפ"ב וז"ל אין מתענין על חיה רעה אלא בזמן

שהיא משולחת כיצד נראתה בעיר ביום ה"ז משולחת נראתה בשדה ביום אם ראתה שני בני אדם ולא ברחה מפניהם הרי זו משולח' ואם היה שדה הסמוכה לאגם וראתה שני בני אדם ורדפה אחריהם הרי זו משולחת לא רדפה אחריהם אינה משולחת ואם היתה באגם אפי' רדפה אחריהם אינה משולח' אא"כ טרפה שניהם ואכלה א' מהם אבל אם אכלה שניהם באגם אינה משולחת מפני שזה הוא מקומה ומפני הרעבון טרפה לא מפני שהיא משולח' בתים הבנוים במדברות ובארצות הנשמות הואיל והן מקום גדודי חיה אם עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה הרי זו משולח' ואם לא הגיעה למדה זו אינה משולח' שאלי בני אדם הם שסכנו בעצמם ובאו למקום חיות עכ"ל זאת היא נוסחת הרמב"ם האמיתים שמצאתי בספר ישן ובספרינו היא כתובה בטעות:

סעיף קטן יח

כתב הרמב"ם שאר מיני רמש העוף ורמש הארץ ששולחו והזיקו כגון שילוח נחשים ועקרבים וכו' בפ"ב כתב כן ודין זה ברייתא בסוף פ"ק דתעניו' (יד:) וכ' הראב"ד אם היו נושכים וממיתים אפילו צרעין ויתושין וזבובים כי כולם שלוחי המקום וכתב עליו ה"ה אם כדבריו כשהזכירו בברייתא שילוח נחשים ועקרבים הו"ל לחלק בין ממיתים לאינם ממיתים אלא הטעם שאינם מתענים הוא מפני שאדם יכול להרגן ולהשמט מהם משא"כ בחיה רעה עכ"ל ול"נ שאם היו נושכים וממיתים ודאי שמתענין עליהם כדברי הראב"ד שאין אדם יכול להשמט מהם שהרי עשויין לבא ולנשוך את האדם שלא מדעתו ובברייתא בשאינם ממיתים אלא מזיקים והכי דייק לשון הרמב"ם שכתב ששולחו והזיקו:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו ונראה דנחשים ועקרבים מתענין עליהם דעתו משום דאלו סתמן שנושכין וממיתין ובמה שביארתי דעת הרמב"ם אין צורך לדברי רבינו:

סעיף קטן כ

ועל הירקון והשדפון משנה בפ"ג (יט.) על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון וכו' מפני שהיא מכה מהלכת: ופירש"י שדפון בתבואות ירקון חולי אבל מדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש ירקון נמי הוא בתבואה:

סעיף קטן כא

ומ"ש אפילו לא התחיל אלא במקום א' כמלא פי התנור שם במשנה מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון ומפרש בגמרא דהיינו כמלא פי תנור פת פי' תבואה שיעשה ממנה פת כמלא פי תנור ובברייתא תניא ר' עקיבא אומר על השדפון ועל ירקון בכל שהוופירש"י שדפון וירקון כיון שנראה כל שהו מתריעין ומלא תנור דמתניתין להתענו' א"נ מעשה היה כך והרב המגיד הקשה

על לשון אחרון ופירש דלמלא פי תנור קרי כל שהוא לפי שהוא דבר מועט וכך צ"ל לדעת הרמב"ם ורבי':

סעיף קטן כב

ומ"ש מתענין ומתריעין בכל המקומות הרחוקים שהם דברים המתפשטים א"א לומר דאשדפון ואירקון בלחוד קאי שהרי שנינו בפ"ג דתעניות על אלו מתריעין בכ"מ על השדפון ועל הירקון ועל הארבה ועל החסיל ועל חיה רעה ועל החרב מפני שהיא מכה מהלכת ואם נאמר דקאי אכל הנך שהזכיר בסי' זה קשה שהרי כתב כאן צרות שאינן מוזכרות במשנה זו דמתריעין עליהם בכ"מ וצ"ע: ואהא דתנן מתריעין בכל מקום פירש"י בכל מקום אם נראו באספמיא מתריעין בבבל בבבל מתריעין באספמיא כדקתני טעמא בסופה מפני שהיא מכה מהלכת ולפיכך כל המקומות יש להם לראות כאילו התחילה בהם המכה כבר. וכ"כ הר"ן וכתב עוד ופירוש מתריעין מתענין ומתריעין קאמר וכן דעת רש"י והרמב"ן ז"ל וכך הם דברי רבינו. ושלא כדברי הראב"ד שפי' דהתרעה בלא תענית קאמר וכר' עקיבא דאמר סביבותיה מתריעות ולא מתענות: אבל הרמב"ם לא כתב בהל' תענית שיהו מתריעין על שום מכה בכל מקום וצריך ליישב משנה זו לדעתו ונ"ל שטעמו משום דלפשטא מתני' משמע דעל אלו בלבד מתריעין בכ"מ מפני שהיא מכה מהלכת אבל על שאר צרות כגון מטר או דבר או מפולת אין מתריעין עליהם במקומות הרחוקים לפי שאינה מכה מהלכת וסביבותיה לבדם מתענות ולא מתריעו' לת"ק והוקשה לו ז"ל היכי מצינן למימר דדבר אינה בכלל מכות המהלכות והלא הדבר ידוע שאין בעולם מכה מהלכת ומתפשטת יותר ממנה. ועוד היאך אפשר לומר דבמקומות הרחוקים מתריעים על שום מכה דא"כ היינו צריכים להתענות לעולם שהרי אין זמן בעולם שלא יהא בו חרב בא' מהמקומות וכיון שכן בכל העולם היו צריכים להתענות מפני שהיא מכה מהלכת ולכך הוא מפרש דהא דתנן על אלו מתריעין בכל מקום לאו במקומות הרחוקים קאמר אלא בסביבותיה דוקא וקאי אמאי דקתני לעיל דעל מטר או דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות ולא מתריעין ר"ע אומר מתריעות אבל לא מתענות והשתא קאמר דגם על אלו הצרו' מתריעין בכל מקום כלומר בסביבות על השדפון ועל הירקון וכו' מפני שהיא מכה מהלכת ויש לסביבות לחוש לעצמם פן תדבקם הרעה אבל עיירות שחוץ לסביבות אין חוששין לדבר כלל והאי מתני' דקתני על אלו מתריעין בכל מקום אתיא כר"ע דאילו לת"ק על אלו מתענין בכל מקום מיבעיא ליה וכיון דקי"ל כת"ק הוי דינא בין בהנך דמני האי מתני' שדפון ירקון וארבה וכו' בין באינך דלעיל מטר דבר מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות ולא מתריעות וזהו

שכתב אלו הן הצרות של צבור שמתענין ומתריעין עליהם על הצרת האויבים לישראל ועל הדבר ועל חיה רעה ועל הארבה ועל החסיל ועל השדפון ועל הירקון ועל המפולת ועל המזונות ועל המטר כל עיר שיש בה צרה מכל אלו אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבור הצרה וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות אבל מבקשים עליהם רחמים. ועדיין יש לדקדק בדבריו שכלל כל הצרות ופסק בהן דסביבותיה מתענות אם כן היכי יהיב מתני' טעמא מפני שהיא מכה מהלכת דמשמע דאיכא מכה שאינה מהלכת שאין הסביבות חוששין להם כלל וצ"ל שהוא מפרש דמפני שהיא מכה מהלכת אינו הבדל בין מכה למכה אלא נתינת טעם הוא כלומר למה כשיש צרה בעיר אחת מתענות או מתריעות סביבותיה ויהיב טעמא מפני שכל מכה שיש בעיר אחת דרכה להיות מהלכת ומתפשטת לסביבותיה: והוי יודע דתניא ברפ"ג דתענית (יט:) על כולם אין מתריעין אלא בהפרכיא שלהם וכ' הר"ן שבא לומר אפי' במכה מהלכת אע"פ ששנינו שמתריעין עליהם בכל מקום אעפ"כ אין מתריעין אלא בהפרכיא שלה לפי שאפילו במהלכת אין לחוש על יותר מכאן וכך שנויה בתוספתא מתריעין על הגובאי בכל שהן מפני שהיא מכה מהלכת ר"ש אומר אף על החרב חרב העובר ממקום למקום אפי' חרב של שלום מתריעין עליה וכו' ועל כולם איו מתריעין עליהם אלא באותה הפרכיא בלבד היה בסוריא אין מתריעין עליהם בא"י בא"י אין מתריעין עליהם בסוריא ולפ"ז צ"ל שאע"פ ששנינו ג' ארצות לחזקה יהודה ועבר הירדן והגליל אפ"ה כל א"י הפרכי' אחת חשובה שהרי זקנים שבא"י גזרו תענית על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן כדתנן בפירקין וכן מוכח מן התוספתא שכתבנו דקתני היה בא"י אין מתריעין עליה בסוריא הא בכל א"י מתריעין עליו ואגמרא אמרינן לקמן אפי' לא נראה אלא מין אחד בכל א"י מתריעין עליו מיד ואשקלון נמי אע"ג דחוצה לארץ הוה כדתנן בגיטין (ב.) כיון שכבשוהו עולי מצרים אף ע"פ שלא החזיקו בו עולי בבל נידון כא"י לענין תענית ולפיכך גזרו תענית זקנים שבירושלים על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון כדתנן בפירקין עכ"ל. ומאי דאיכא למידק על תוספתא זו מדאמרינן בפ"ג דתעניות דאי איכא מותנא בא"י גוזרין תענית בח"ל כתבתי בסמוך בשם הר"ן. ורש"י פי' הא דאין מתריעין אלא בהפרכיא שלהם בע"א וכתבתיו בסימן תקע"ה:

סעיף קטן כג

וכן על הסחורות שנזדלזלו בענין שהשכר אבד וכו' בס"פ הספינה (בבא בתרא צא.) ת"ר מתריעין על פרקמטיא ואפי' בשבת א"ר יוחנן כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בא"י אמר רב יוסף והוא דזל וקם שוי עשרה בשיתא:

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו מתענין ומתריעין אפילו בשבת קשה דהא אין מתענין בשבת על שום צרה שלא אמרו אלא שמתריעין אבל לא אמרו שמתענין. ואין לפרש דה"ק מתענין בימות החול ומתריעין אפילו בשבת דהא מדקאמר אבל על כל האחרים אין מתענין ולא מתריעין לא בשבתות וי"ט וההוא אין מתענין ע"כ בשבת קאמר דבחול הא אמרן לעיל דמתענין וכיון דאין מתענין דסיפא אשבת קאי א"כ מתענין דרישא אשבת קאי וע"כ לומר דלא דק רבינו בזה וגם מ"ש סתם מתריעין דמשמע התרעה בשופר אינו מדוקדק דהא אמרינן בספ"ק דתעניות (יד.) דהתרעה בשופרות ליכא בשבת ומאי מתריעין מתריעין בפה וכ"כ הרמב"ם בפי' בפ"ב וז"ל ובכל מקום אין צועקין ולא מתריעין בשבת חוץ מצרת המזונות שצועקין עליה אפי' בשבת אבל אין מתריעין עליה בחצוצרות בשבת וכ"כ הר"ן ברפ"ג דתעניות דהא דתנן על אלו מתריעין בשבת לפי שהדבר ידוע שאסור להתענות בשבת ממילא משמע דכי תנן מתריעין בלא תענית קאמר והך התרעה נמי בענינו היא ולא בשופר כדאמרינן בספ"ק:

סעיף קטן כה

ומ"ש אבל על כל האחרים אין מתענין ולא מתריעין לא בשבתות וי"ט חוץ מעיר שהקיפוה האויבים או נהר וכו' משנה בפ"ג דתעניות (יט.) על אלו מתריעין על עיר שהקיפוה אויבים או נהר ועל ספינה המטורפת בים ר' יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה ופירש"י בספ"ק (יד.) לעזרה צועקים לבני אדם שיבואו לעזרה ולהצילם אבל לא לצעקה שאין אנו בטוחים כ"כ שמועיל תפלתינו לצעוק עליהם בשבת ומדברי רבינו נראה דלדברי הכל הלכה כר' יוסי דנמוקו עמו ומאחר שרש"י מפרש דטעמא דרבי יוסי משום דאין אנו בטוחים שתשמע תפלתינו א"כ אין לנו להתחנן ולזעוק כלל דרך תפלה והרמב"ם שכתב שזועקין ומתחננין עליהם לפי זה צ"ל שהוא מפרש דמתריעין בשופר קאמר ת"ק ובהא הוא דפליג ר"י ואמר לעזרה אבל לא לצעקה אבל התרעה בפה לר' יוסי נמי שרי ולפיכך כתב זועקין ומתחננין בתפלות בשבת אבל לא תוקעין והיינו כר' יוסי כנ"ל שהוא דעת רבינו דאין לפרש שהוא סבור דלהרמב"ם מתריעין דקאמר ת"ק לאו בשופר הוא אלא בפה ואהא פליג ר' יוסי ואמר לעזרה אבל לא לצעקה והלכה כת"ק דשרי להתריע בפה כלומר לזעוק ולהתחנן אבל להתריע בשופר ודאי אסור דאפי' ת"ק מודה ביה דא"כ מנ"ל שרש"י חולק על הרמב"ם שאם מפני שכתב אבל לא לזעקת תפלה שאין אנו בטוחים כ"פ שתועיל תפלתינו על דברי ר' יוסי הוא שפירש כן ושמא הוא ג"כ סבור דהלכה כת"ק דמתריעין בפה להתפלל עליהם וכדברי הרמב"ם אלא ודאי שהוא סבור דלדברי הכל הלכה כר"י וכדפרישי'. ויש לתמוה על רבינו היאך פירש כן בדברי

הרמב"ם ולא עוד אלא שכתב דמסתברא כוותיה דהא בספ"ק דתעניות אמרינן אמתני' מתריעין במאי אילימא בשופרות שופרות בשבת מי שרי אלא לאו בענינו הרי מפורש דהתרעה בשופר לכ"ע לא ובהתרעה בפה הוא דפליגי וכיון שכן הרמב"ם שהתיר לזעוק עליהם בתפלה ע"כ לומר שפסק כת"ק וכ"כ ה"ה בפ"ב מהל' שבת שהרמב"ם פסק כת"ק וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה דאין הלכה כר' יוסי ומעתה אפשר דלא פליג רש"י אהרמב"ם שדברי רש"י הם פירוש דברי רבי יוסי אבל לתנא קמא זועקין ומתחננין עליהם והלכה כוותיה והיינו כהרמב"ם ממש ולפ"ז מ"ש הרמב"ם שתוקעין לקבץ העם לעזור לאחיהם להצילם אע"ג דר' יוסי קאמר לה ואנן קי"ל הלכה כתנא קמא בהא לא פליג ת"ק דהא קי"ל דמחללים שבת לפיקוח נפש:

סעיף קטן כו

ומ"ש אפי' על יחיד הנרדף מפני לסטים או רוח רעה זועקין ומתחננין בתפלו' בשבת ברייתא בפ"ג דתעניות (כב.) דעל הנך מתריעין בשבת ופירש"י רוח רעה שנכנסה בו רוח שידה ורץ והולך ושמא יתבע בנהר או יפול וימות: ויש לתמוה על רבי'שכ' כאן דמסתבר כדברי הרמב"ם שזועקים על אלו ומתחנני' עליהם בתפלה ובסי' רפ"ח כתב שאין מתריעין עליהם בתפלה ותחנה ואפשר דבסי' רפ"ח שאמר אין מתריעין בתפלה לא מנע אלא התרועה אבל תפלה בלא תרועה מותר וזהו מ"ש כאן בשם הרמב"ם זועקים ומתחננים אבל אין תוקעין ומיהו קשה דא"כ מאי בתפלה ותחנה דקאמר לא הול"ל אלא ואפי' על אלו אין מתריעין אלא להשמיע קול שיבואו להם לעזרה ולכן י"ל שבסימן רפ"ח כתב פירוש המשנה כשיטת רש"י ולא חשש לכתוב דברי הרמב"ם כלל לפי שסמך על מה שעתיד לכתוב בסי' זה וכן מנהג רבינו בכמה מקומות: וכתב הרמב"ם בפ"א מהל' תענית שמתענין על כל אלו אפי' בשבת וכ"כ בפירוש המשנה בפ"ג דתעניות וכתב ה"ה שנראה שטעמו משום מאי דאמרינן בגמרא אהא דתנן דמתריעין על אלו בשבת מאי התרעה אילימא בשופרות שופרות בשבת מי איכא אלא לאו בענינו והוא מפרש מאי ענינו תפלת תענית שהיא ענינו מתפללין אותה לפי שמתענין ומכאן למד רבינו שמתענין על דברים אלו בשבת ולא ראיתי כן לאחד מהמפרשים והרבה ראיתי שהם מפרשים דהך התרעה דענינו ר"ל מי שענה ולא ענינו ממש בתפלת תענית ואדרבה יש שפירש שאפילו בחול אין גוזרין תענית על הצבור מחמת דברים אלו וזה שאמרו שהיחיד רשאי לסגף את עצמו כלומר על הצבור אין גוזרין אבל היחיד רשאי לסגף עצמו ולפי דברי רבי' יש לפרש שהיחיד רשאי לסגף עצמו בתעניות רצופים זה אחר זה ואין כן הצבור אלא על הסדר ובאמת שדברי רבינו במ"ש שמתענים בשבת תמוהים בעיני

וצ"ע עכ"ל ורבינו השמיט מדברי הרמב"ם שמתענין בשבת על אלו אולי לא היה כתוב בנסחתו ונוסחא ישרה היתה שהרי בה' שבת פ"ב ופ"ל שכתב שם שזועקין ומתחננין על אלו בשבת לא כתב שמתענין עליהם בשבת: כתב הרמב"ם ספ"ב כל עיר שיש בה צרה מכל אלו אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבור הצרה וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות אבל מבקשים עליהם רחמים וכתב ה"ה שכן דעת הר"א דלרבנן דפליגי אר"ע בפ"ג דתעניות אין שום צרה שהסביבות מתענות ומתריעות ואפילו מכה משולח' אלא מתענות ולא מתריעות אבל הרמב"ן סבור שיש צרות משולחות שאפילו הסביבות מתענות ומתריעות ופי' סביבות אותה הפרכיא ע"כ וכבר כתבתי בסימן זה פי' הא דתניא על כולן אין מתריעין עליהם אלא בהפרכיא שלהם ופלוגתא דרבנן ור"ע שכתב ה"ה הוא במתני' פ"ג דתעניות גבי עיר שלא ירדו עליה גשמים או שיש בו דבר או מפולת וסובר הרמב"ם דה"ה לשאר הצרות כולם וכתב הר"ן אהא דתנן דעיר שלא ירדו עליה גשמים סביבותיה מתענות ולא מתריעות י"מ שלפיכך מתענות מפני שאותה העיר שלא ירדו עליה גשמים תלך לקנות תבואה מאותן שסביבותיה ויהיה שם רעב ואחרים פירשו סביבותיה מתענות כדי להשתתף בצרתם ולבקש רחמים עליהם כשם שמתענות על עיר שיש בה דבר או מפולת והא דתנן על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה אויבים וכו' כלו' התרעה דענינו ולא תענית דתענית בשבת ליכא ומשמע שאין מתענין עליהם אפילו בחול מדאמרי' בגמרא ועל כולם יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית ור' יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף עצמו וכו' ע"כ לא פליגי אלא ביחיד אבל בצבור משמע דמודה ת"ק דאין מתענין ולא עוד אלא דאפילו ביחיד אפשר דקי"ל כר' יוסי משום דא' רב יהודה אמר רב עלה מ"ט דר' יוסי אבל מ"מ צבור אין מתענין וסביבותיה אמאי לא מתענין תירץ הרמב"ן דכשאותם עצמם שהם בצרה מתענין ומתריעין אף סביבותיה מתענין אבל כיון שהם עצמם אין מתענין אע"פ שאין נמנעין בכך אלא מפני בהלתן ותוקף צרתן אפ"ה כיון שהם אין מתענין אף סביבותיהם אין מתענין ואין זה מחוור לפיכך צ"ל דכיון דכל מתריעין השנוי במשנתינו היינו ב' וה' וב' ולא רצופים וכדתנא בברייתא דלעיל אי זו היא התרעה שלהן ב' וה' וב' לפי שכל שאין הסכנה בת יומא בכל אלו השנויים במשנתינו שיש להם איזה מיתון גוזרין תעניות על הצבור ב' וה' וב' אבל עיר שהקיפוה אויבים וספינה המטורפת בים ויחיד הנרדף מפני הליסטים אם באנו להתענות עליהם היינו צריכים להתענו' תעניות רצופים לפי שסכנתן בכל יום ויום היא והצלתם צריכה שתהא נחפזת מאד ולפי שאי אפשר לגזור תענית על הצבור בכל יום שאין מטריחין על הצבור יותר מדאי ולפי ענינם אין מקום לתעניות של ב' וה' וב' לא ראו לגזור תענית כלל

אבל אמרו להתריע עליהם בבקשת רחמים בכל יום ויום אפי' בשבת עד שיצאו מחזקת סכנה והיינו לישנא דאמרינן בגמרא ועל כולם יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית לפי שכל המתענה על כיוצא באלו אינו מתענה בהפסקות אלא ברציפה וסיגוף ור' יוסי נמי דאמר אין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית כלומר שאילו היו התעניות מופסקין ודאי דלא הוה אסר דבכה"ג לא שייך שמא יצטרך לבריות הלכך ודאי משמע שהבא להתענו' על כיוצא באלו ברציפה וסיגוף הוא שיתענה ולפיכך לא הטילו מחמתן תענית על הצבור כלל וביחיד אי רשאי אי לא פלוגתא דר' יוסי ורבנן כנ"ל עכ"ל: ואהא דתניא ר' יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית שמא יצטרך לבריות ואין הבריות מרחמים עליו פירוש שמא יצטרך לבריות שאין בו כח להתענו' ולהתפרנס מיגיעו ומר בריה דרבינא שהיה מתענה כל השנה ור"ל דצם תלת מאה צומין כדאיתא בירושלמי לא היו צריכים למעשה ידיהם והיו יכולים להתענות ולסגף עצמם: תנן בפ"ג דתעניות על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון ועל הארבה ועל החסיל ובברייתא ארבה וחסיל אפילו לא נראה בא"י אלא כנף אחד מתריעין עליהם וכתב זה הרמב"ם בפ"ב מה' תעניות: וגרסי' בההוא פרקא (כא:) אמרו ליה לרבי יהודה אתו קמצי גזר תעניתא א"ל לא קא מפסדן א"ל זוודא אייתו בהדייהו ופירש"י זוודא אייתו בהדייהו בתמיה וכי צידה הביאו עמם שלא יפסידו התבואו': תניא תו ברישׁ ההיא פרק (יט:) מתריעין על הגובאי רשב"א אף על החגב ומשמע דנקטינן כת"ק וכ"כ הרמב"ם בפ"ב וז"ל על הארבה ועל החסיל אפילו לא נראה מהם אלא כנף אחד בכל א"י מתענין ומתריעין עליהם ועל הגובאי בכל שהוא אבל על החגב אין מתענין עליו ולא מתריעין אלא זועקין בלבד והרי"ף השמיט כל זה. ואפשר שהטעם הוא מפני שאינן מצויין עפשיו אלו המינים ואפילו אם יבואו אין מי שיכיר אותם ומטעם זה השמיטו רבינו ג"כ: כתב הרמב"ם בפ"א תעניות אלו שמתענין על הצרות אין מתענין בהן לא עוברות ולא מניקות ולא קטנים ומותרין לאכול בלילה אע"פ שמתענין למחר חוץ מתענית המטר כמו שיתבאר: וכתב ה"ה דע שכל תענית של דבריהם עוברות ומניקות אין מתענין בהן וכל אדם אוכל בהם בלילה חוץ מאותם שביארו חכמים בהם שהן מתענות ושהלילה אסור וזה שהוצרכו לומר בט"ב ובקצת תעניות של מטר וזהו מוכרח מן הגמרא ומוסכם מן הפוסקים ז"ל עכ"ל: גרסינן בפ"ק דתעניות (ח:) בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי נעביד ניבעי רחמי אתרתי לא אפשר אלא ניבעי רחמי אמותנא וכפנא נסבול א"ל ר"ש בר נחמני ניבעי רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא שובע לחיי הוא דיהיב דכתיב פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון ומנ"ל דלא מצלינן אתרתי דכתיב ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת מכלל

דאיכא אחריתי ופירש"י דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב לחיים ולא למתים דאינו מביא שובע כדי להמית בני אדם אלא כדי שיחיו ומשביע לכל חי רצון שובע נותן לבני אדם חיים ע"כ: גרסינן בירושלמי פרק ב' דתעניות רבי חגי בשם ר' זעירא שאם היו ב' דברים כגון עצירת גשמים וגובאים מתריעין עליהם ר' חגי כד הוי נפיק לתעניתא הוי אמר קומיהון אחנא אף ע"ג דאית בלבובן עקין סגי אין אלא להון דאתינן: גרסי' בפ"ק דתעניות (שם) בגמ' דידן בימי ר' זירא גזור עו"ג גזירה וגזור דלא למיתב בתעניתא א"ל ר' זירא נקבליה עילוון ולכי בטיל גזירה ליתביה א"ל מנא לך הא א"ל דכתיב ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום אשר נתת לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך:

סימן תקעז

סעיף קטן א

מתפללין על כל צרה שלא תבא עליהם חוץ מעל רוב הגשמים שאין מתפללין על רבוי הטובה בסוף פ"ב דתעניות (יט.):

סעיף קטן ב

ומ"ש והני מילי בארץ הרים שצריכים לרוב גשמים אבל ארץ מצולה וכו' ג"ז פשוט שם (כב.) כתב הר"ש בר צמח שבכל מקום אם רוב גשמים מטשטשין הקרקע ומונעים החרישה מתריעין ומבקשים רחמים והתרעה הזאת יש לעיין אם הוא כסדר שאר תעניות ממה ששנינו וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים וכו' אותה העיר מתענת ומתרעת וכו' וכתבו עלה רבוותא דמתענת שלא כסדר התעניות לפי שבכל הסביבות ירדו גשמים ובה לא ירדו הדבר מוכיח שבא להם בגזירתו של מקום לפיכך מתריעין בה מיד והכל לפי הענין שאם הענין נחפז ואין פנאי להתריע כסדר נראה שאין גוזרין בו תענית על הצבור שאין הצבור יכולים להתענות בכל יום אלא מתריעין בכל יום ובכל תפלה ובהתרעה בפה די ואם יחידים רוצים להתענות רשאין הם בכך ובהתרעת הפה דהיינו בענינו אבינו עננו תקן נוסח תפלה שהיא הרכבת ב' תפלות של ר' ישמעאל בן אלישע כ"ג ושל חוני המעגל וזה נוסחה ירמי"א ואלהי אבותינו שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במד' רחמיך ותכנס להם לפנים משורת הדין ובטובך הגדול רחם עליהם שאין פורעניות בא לעולם אלא בשביל ישראל והם עמך ונחלתך אשר הוצאת מארץ מצרים ואינם יכולים לקבל לא רוב רעה ולא רוב טובה השפעת עליהם רוב טובה אינם יכולים לקבל כעסת עליהם אינם יכולים לקבל יהי רצון שיהיה ריוח בעולם וזכור רחמיך:

סימן תקעח

סעיף קטן א

כתב הרמב"ם כשם שצבור מתענין ומתפללין על צרתם כך כל יחיד מתענה ומתפלל על צרתו וכו' בפ"א מהל' תעניו' כתב כן. וכתב הרב המגיד אע"פ שאין לו הכרע מן הגמרא הדברים נראים הם שכיון. שהתענית הוא מדרכי התשובה והכנעה כל יחיד ויחיד מחוייב לחפש בדרכיו בעת צרתו ולשוב אל ה' וברור הוא בהרבה מקומות שאינו רשאי להתענו' בימים שהזכיר רבי' ואפי' התחיל כגון שקבל להתענות ב' וה' של כל השנה והתחיל בו ופגע בו א' מימים אלו אינו מתענה בהם ובביאור אמרו בפ"ק שהיחידים מפסיקין לראשי חדשים:

סימן תקעט

סעיף קטן א

כל יום ויום משבעה תעניות האחרונים או משאר תעניות שמתריעין בהם עושין כסדר הזה מוציאין את התיבה לרחבה של עיר וכו' רפ"ב דתעניות (טו י) סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר וכו' וכל הסדר הזה שהזכיר רבינו עד הרי אנו כמתים אם לא תרחם עלינו הכל שם במשנה ובגמרא (טו:):

סעיף קטן ב

ומ"ש או שאר תעניות שמתריעין בהם לאו לאתויי תעניות אמצעיות דבהנהו אין מתריעין כמו שמפורש במשנה פ"ק דתעניו' (יב:) אלא לאיתויי מאי דאיתמר ביה מתריעין עליהם מיד כגון פסקו גשמים בין גשם לגשם מ' יום או כשאין להם מים לשתייה וכיוצא בהם ובסוף פ"ק דתעניות (יג:) לחד שינוייא בתעניות אמצעיות מצלינן כ"ד ברכות ולחד שינוייא לא מצלינן להו בתעניות אמצעיו' ודעת הרמב"ם בפ"ד דלא מצלי כ"ד אלא באחרונות בלבד. וכ' הר"ן בפ"ב שכן סובר הרמב"ן ושכן נראה דעת הרי"ף וזהו דעת רבינו והוא סובר דכיון דבתעניות ראשונות ואחרונות שאין מתריעין בהן אין עושין כסדר הזה השנוי במשנה ואין אומרים כ"ד ברכות ובז' אחרונות שמתריעין בהם עושין סדר זה ואומרים כ"ד ברכות א"כ בכל תענית שמתריעין בו עושין כסדר הזה ואומרים בו כ"ד ברכות ולטעמיה אזיל שכ' בסי' תקע"ה דבהנך דתנן מתריעין מיד נוהגים בהם כל חומר שבעה אחרונות וכבר כתבתי שם שאין כן דעת הרמב"ם שאין מתריעין בשופר באותם תעניות וכן אין נוהג בהם חומר שבעה אחרונות וא"כ לפי דעתו אין סדר זה נוהג בהם וכ"נ מדבריו בפרק ד' שאין עושין כסדר הזה אלא בשבע אחרונות בלבד:

סעיף קטן ג

ואם עושין כסדר הזה בתעניות שאר צרות אכתוב בסוף הסימן בס"ד:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו וכל העם מתכנסים ומתכסין בשקים שם (יו.) למה מתכסין בשקים א"ר חייא בר אבא לומר הרי אנו חשובים כבהמה ופירש"י דמשער בהמה נינהו מנוצה של עזים:

סעיף קטן ה
ומ"ש ונותנין אפר מקלה וכו' שם במשנה נותנים אפר מקלה על גב התיבה בראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל א' נוטל ונותן בראשו ופירש"י אפר מקלה אפר ממש וגנאי הוא מעפר סתם והתו' כתבו שאותו אפר הוי מעצם אדם שהרי אפר זה לזכרון העקידה ועקידה היה עצמות ואמרינן בגמרא (שם) נשיא ואב ב"ד נמי נשקלו אינהו ונינחו ברישייהו מ"ש דשקיל איניש אחרינא ומנח להו א"ר אבא דמן קיסרי אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים והיכא מנח להו א"ר יצחק במקום תפילין שנאמר לשום לאבילי ציון לתת להם פאר תחת אפר:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו וע"ג ס"ת כך כתב הרמב"ם ולא ידעתי מנין לו: ואהא דתנן מוציאין את התיבה לרחובה של עיר בעיא בגמרא (יו.) למה יוצאין לרחוב ר' חייא בר אבא אמר לומר זעקנו בצנעה ולא נענו נבזה עצמינו בפרהסיא ר"ל אמר גלינו גלותינו תכפר עלינו מאי בינייהו איכא בינייהו דגלי מבי כנישתא לבי כנישתא ולמה מוציאים את התיבה לרחובה של עיר אמר ריב"ל לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעונותינו ולמה נותנין אפר מקלה ע"ג התיבה א"ר יהודה בן פזי כלומר עמו אנכי בצרה ר"ל בכל צרתם לו צר א"ר זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דיהבי אפר מקלה ע"ג תיבה מזדעזע כל גופאי ולמה נותנין אפר בראש כל אחד ואחד פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הרי אנו חשובים לפניך כאפר וחד אמר כדי שיזכור לנו אפרו של יצחק מאי בינייהו איכא בינייהו עפר סתם. ובירושלמי ר' יודן ב"ר מנשה ור' שמואל בר נחמן חד אמר כדי להזכיר זכותו של אברהם וחורנא אמר כדי להזכיר זכותו של יצחק מ"ד כדי להזכיר זכותו של אברהם בין אפר בין עפר על שם ואנכי עפר ואפר מ"ד כדי להזכיר זכותו של יצחק ובלבד אפר רואין אפרו של יצחק כאילו צבור ע"ג המזבח:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואח"כ מעמידים ביניהם זקן שהוא חכם וכו' שם אם יש זקן והוא חכם אומר ואם לאו אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה ופירש"י אדם של צורה בעל קומה שישמעו ויקבלו דבריו למרך את הלב. וכן פירשו התוס' אבל הרא"ש פירש אדם של צורה ת"ח ולא גמיר כחכם כדאי' במ"ק (ט.) הללו ב"א של צורה הם א"נ שראוי למנותו פרנס על הצבור כלומר מצוייר הוא לחכם ועומד לקבל גדולה ורבי' מפרש כדברי הרא"ש ולפיכך

כתב מעמידין החכם שביניהם כלומר אותו שיודע יותר מכולם אע"פ שאינו חכם לפי האמת: ויש לתמוה על מ"ש רבינו לא היה שם זקן שהוא חכם מעמידין זקן או חכם דמשמע מעמידין זקן אע"פ שאין חכם והא ליתא דהא אמאי דת"ר אם יש שם זקן אומר זקן וא"ל אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה מתמהינן אטו זקן דקאמרינן אע"ג דלאו חכם הוא ושני אביי ה"ק אם יש שם זקן והוא חכם אומר ואם לאו אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה וכ"כ הרמב"ם ולפיכך כ"ל שיש טעות בספרי רבינו וצריך להגיה לא היה שם זקן שהוא חכם מעמידין חכם אין שם לא זה ולא זה מעמידין החכם שביניהם:

סעיף קטן ח

ומ"ש ובקבלה הוא אומר וקרעו לבבכם וכו' שם במשנה (טו.) וקבלה נקרא מה שהנביא מצווה ומודיע ומזהיר את ישראל ובקרא דמייתי לעיל בסמוך וירא אלהים את מעשיהם לא קאמר ובקבלה הוא אומר מפני שאותו פסוק לא בא בדרך ציווי ואזהרה אלא כמספר והולך ולפיכך אינו נקרא קבלה:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואם היה אותו שאומר בפניהם דברי כבושין בקי וראוי להתפלל עומד להתפלל ואם לאו מעמידין ש"צ הראוי ואיזהו ראוי זה הרגיל בתפלה ובכל הברכות וכו' ברייתא שם (יו:) ופירש"י ושפל ברך. עניו: ומרוצה לעם. נוח לבריות ומסכימים לתפלתו: ופרקו נאה. מפרש בגמ' שם דהיינו שלא יצא עליו ש"ר בילדותו ולפ"ז יש כפל בדברי רבינו שכ' ופרקו נאה ואח"כ כתב ולא יצא עליו ש"ר בילדותו וא"ל דפרושי מפרש מאי פרקו נאה שלא יצא עליו ש"ר בילדותו שהרי הפסיק ביניהם במרוצה לעם ולא יהא בעל עבירות:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו והרמב"ם הוסיף בו ולא יהא בבניו וכו' בעל עבירה נראה שטעמו מדתניא (שם:) וביתו ריקם ומפרש בגמ' מאי ריקם ריקם מן העבירה ומפרש הרמב"ם דהיינו לומר שלא יהא בבניו ובני ביתו וכל הנלוים אליו בעלי עבירה דאילו ללמד שלא יהא הוא עצמו בעל עבירה מפרקו נאה שמעינן לה שמאחר שצריך שאפי' בילדותו לא יצא עליו שם רע כ"ש שצריך שבזקנותו לא יהיה בעל עבירה:

סעיף קטן יא

ומ"ש ויוצאין לבה"ק להתתנן וכו' (שם:) למה יוצאין לבה"ק פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חנינא חד אמר הרי אנו חשובים לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו מתים עלינו רחמים מאי בינייהו איכא בינייהו קברי עו"ג:

סעיף קטן יב
ומ"ש ובסדור הגאוני' מסדר זה אחר קריאת הספר וכו' איוצאין לבה"ק להתחנן קאי וכ"כ הרמב"ם וז"ל תעניו' האלו כל מקום שגוזרין אותם שם אחר שמתפללין יוצאין כל העם לבה"ק ובוכין ומתחננין' שם כלומר הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרכיכם וכ"כ הר"ן וז"ל ודאמרי' למה יוצאין לבה"ק היינו שהיו נוהגים אחר שמתפללים שיוצאים כל העם לבה"ק ובוכים ומתריעין שם אבל לא שיוציאו את התיבה וס"ת לבה"ק ויתפללו שם וכ"ש בקברי עו"ג ח"ו שלא כמנהג המקומות שמוציאין את התיבה לבה"ק ומתפללים שם עכ"ל:

סעיף קטן יג
ומ"ש וזה סדורו פי' זה סדור התפל' מתחלתה יתחיל אשר יצר כלומר ויסדר כל הברכות והקרבנות כמו שנתבאר בתחלת ספר זה: וענין תוס' ברכות אלו מפורש במשנה שם אומר לפנוהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ומוסיף עליהם שש ואלו הן זכרונות שופרות אל ה' בצרתה לי וגו'. אשא עיני אל ההרים וגו' ממעמקים קראתיך ה' תפלה לעני כי יעטוף ואומר חותמותיהם על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע צעקתכם היום הזה בא"י גואל ישראל על השנויה הוא אומר מי שענה את אבותינו על ים סוף וכו' עד בא"י המרחם על הארץ ופירש רש"י זכרונות ושופרות כל הפסוקים שאומרים בר"ה אל ה' בצרתה לי וגומר כולן הן מזמורים ואומר חותמותיהן על כל פרשה ופרשה אחר זכרונות חתימת זכרונות ואחר שופרות חתימת שופרות וכן אחר כולן מענין הפרשה כדמפרש ואזיל. על הראשונה בפעם ראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם וכו' בגואל ישראל היה מתחיל להאריך והולך ואומר לכולן שש ברכות. על השנייה זו היא ברכה ראשונה של שש ברכות כדאמרינן בגמ' והיאך דגואל ישראל זו היא ברכה עצמה של י"ח ואינה מאותן שש אלא שבה מתחיל להוסיף ולהאריך על הזכרונות הוא אומר זוכר הנשכחות ועל השופרות שומע תרועה והיא שנייה למניינה. ועל אל ה' בצרתה לי היא שלישית למנין ו' שומע צעקה וכן כולן ומי שענה את אבותינו על ים סוף לפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים ונתייאשו מן הגאולה וזכרם המקום וגאלם. ובשופרות הוא אומר מי שענה את יהושע בגלגל לפי שנענה בשופרות ביריחו וזהו בעוד שהיו ישראל בגלגל וכן כולן לפי ענין המזמור ושמואל במצפה מעין אל ה' בצרתה לי וחותם בשומע צעקה דכתיב ויצעק שמואל אל ה'. ואליהו נענה בהר הכרמל מעין אשא עיני אל ההרים וחותם בש"ת דכתיב באליהו ענינו ה' ענינו דהיינו תפלה ויונה במעי הדגה מעין ממעמקים קראתיך ה' וחותם העונה בעת צרה שכן כתיב ביה קראתי מצרה לי על השביעית היינו

שביעית לאותה ברכה שהתחיל להאריך בה מי שענה את דוד ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה ושלמה כשהכניס ארון לבית קודש הקדשים ולפיכך חותם מרחם על הארץ שהם התפללו על הארץ ותפלה לעני כי יעטוף על דוחק גשמים נופל עכ"ל ונראה דהא דקאמר דתפלה לעני כי יעטוף נופל על דוחק גשמים היינו מפני שהכל עניים בימי הרעב כדאמרינן לא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה א"כ מדכתיב ביה משמים אל ארץ הביט דכשהגשמים יורדים נמצא שהשי"ת מביט אל הארץ ברחמים ונ"ל עוד מדכתיב ביה אתה תקום תרחם ציון הוי מעין מרחם על הארץ ופריך בגמ' (יז:) מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה מ"ט מקדים ליה ברישא ומשני משום דבעי למחתם מרחם על הארץ ומדברי הרמב"ם בפ"ד נראה שזכרונות ושופרות ואל ה' בצרתה לי וכו' עד תפלה לעני כי יעטוף הכל אומר קודם שיתחיל ראה נא בעניינו ואח"כ אומר ראה נא בעניינו ומתחנן ובסוף תחנוניו אומר מי שענה את אברהם אבינו וכו' בא"י גואל ישראל וכתב ה"ה שדבריו צריכין עיון שלשון משנה מוכיח כדברי רש"י ושכ"כ הרמב"ן והמפרשים האחרונים וכך דעת הר"ן ג"כ וכך הם דברי רבינו: וכתב הר"ן יש שמתמיהין במה שאין אומרים כאן ברכת עננו שהיא תפלת תענית ולאו פירכא היא שהרי שש ברכות האלו שמוסיפין עומדו' במקומם אבל הרמב"ן כתב בליקוטיו שמאריכין בברכת גואל ישראל בנוסח זה של תפלת תענית ואומר בה עננו ביום צום תעניתנו והרמב"ם שלא הזכיר עננו אפשר שטעמו כדברי הר"ן אבל דברי רבינו כהרמב"ן וגם הרד"א כתב שאומר עננו בתוך ברכת ראה נא בעניינו אלא שכתב אחריו מאריך בזכות העקידה וחות' בא"י העונה לעמו ישראל בעת צרה ואח"כ אומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה וכו' בא"י גואל ישראל ויש לתמוה עליו דא"כ נמצא שהוא מוסיף ז' ברכות ואנן ו' תנן דמוסיף שבע לא תנן כמו שפירש"י במתני' וכך מפורש בגמ' דפריך הני שש שבע הויין כדתנן על השביעית הוא אומר ברוך מרחם על הארץ אמר ר"נ בר יצחק מאי שביעית שביעית לארוכה כדתניא בגואל ישראל מאריך ובחותמו הוא אומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו אמן וחזן הכנסת אומר תקעו בני אהרן תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אבותיכם על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו אמן וחזן הכנסת אומר להם הריעו בני אהרן הריעו וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו בד"א בגבולין אבל במקדש אינו כן וכו' ופירש"י שביעית לארוכה שביעית לאותה ברכה שהתחיל להאריך בה ואותה אינה מן התוס' אלא מי"ח ברכות היא כדתניא בגואל ישראל הוא מאריך הרי מפורש

דאין שם תוספת ברכה כלל זולת אותן שש: וכתב הר"ן שם אמתניתין דמעשה בימי ר' חלפתא ור' חנינא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וכו' אמרו לא היו נוהגין אלא בשערי המזרח ובהר הבית כיון שבסדר המשנה מתחלת' לא אמרו בסדר ההתרעות כלום היה נראה לומר שעל סדר ההתרעו' אמרו שלא היו נוהגים כן אלא בשער המזרח ובהר הבית אבל בגבולין אומרים הברכות על הסדר ולא היו מפסיקין ביניהם בהתרעות וכן דעת הרמב"ם בפ"ד מהל' תענית אבל מ"מ ע"כ תוקעים היו בסוף התפלה ולפ"ז צ"ל שהמשנה חולקת עם הברייתא השנויה בגמרא אבל רש"י סובר דלתנא דמתני' נמי תוקעין היו בגבולין בין ברכה לברכה כמו ששנינו בברייתא בגמרא ואין הפרש בין מקדש לגבולין אלא שבגבולין עונין אמן על כל ברכה וברכה ובמקדש אין עונין אמן אלא שאומרים אחריה בשכמל"ו כדאיתא בגמרא. וכתב ה"ה שדעת האחרונים כדברי רש"י וכך הם דברי רבינו. וצ"ל שהוא מפרש דאע"ג דפעם אחת היה אומר תקעו ופעם אחרת היה אומר הריעו לא היה אלא לחלוק כבוד לתרועה כמו לתקיעה אבל לעולם היו תר"ת ושלא כדברי הרמב"ם שכתב דבשער מזרח בהר הבית כשהיה אומר תקעו היו תוקעין ומריעין ותוקעין וכשהיה אומר הריעו היו מריעין ותוקעין ומריעין: ודע שהרמב"ם כתב בתחלת הלכות תעני' מצות עשה לזעוק ולהריע בחצוצרו' על כל צרה שלא תבא על הצבור שנאמר על הצר הצורר אתכם והריעותם בחצוצרות כלו' כל דבר שיצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהם זעקו עליה והריעו דבר זה מדרכי התשובה היא וכו' ומד"ס להתענות על כל צרה שלא תבא על הצבור עד שירוחמו מן השמים ובימי התעניות האלו זועקים בתפלות ובתחנונים ומתריעין בחצוצרות בלבד ואם היה במקדש מריעין בחצוצרו' ובשופר. וכ' ה"ה מדברי רבינו נראה שאין תוקעין בגבולין אלא בחצוצרות ולא בשופר כלל וכ"נ לכאורה מהברייתא שבפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כז:) והראב"ד כ' שתקיעת החצוצרות היתה על סדר הברכות אבל בשופרות היתה בשאר היום בשעה שהיו מתפללין והמחוור כדברי הרשב"א דבמקדש איכא תרתי חצוצרות ושופר בגבולין ליכא אלא חד מינייהו חצרות או שופר וז"ש בדברי הגאונים תקיעה בשופר בתעניו' לפי שבאיזה מהם שירצה רשאי ע"כ והר"ן כ' בסוף פ"ק דתעניות שתקיעות אלו שעל סדר ברכות דתעניות בשופר היה ולא בחצוצרות וכ"כ הרז"ה בשם תשובות הגאונים והכי מוכח נמי בירושלמי והא דמשמע בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כו:) דבתענית תוקעין בחצוצרות י"ל דהתם בתעניות שבמקדש שהם במעמד כל ישראל היה אבל בגבולין אין תוקעין אלא בשופרות וכך נהגו בכל מקום ע"כ. ודברים אלו כתב גם כן בפרק ראוהו ב"ד: כתב הר"ן בסוף פ"ק דתעניות מדאמרינן הכא דבעי רחמי בריבעא בתרא דיומא

משמע דכ"ד ברכות אינן בתפלת שחרית דא"כ תהא עיקר התפלה בבקר והכא משמע דעיקר התפלה היא בערב ולא ע ד אלא שמכאן סמך ר"ח לומר שא"א כ"ד ברכות אלא בערב בתפלת נעילה ואין זה ראיה אבל מ"מ אינו נראה שהיו מתפללין כ"ד ברכות בשחר אלא בערב כיון ששעת הערב יותר מיוחדת לבקשת רחמים והרז"ה אמר שלאותן כ"ד ברכות היו מיוחדים תפלה בפני עצמה כעין מוסף וסמך לו על מה שאמרו בירושלמי פ"ק דברכות ואינה ראיה ומשמע ודאי שאינה תפלה אחרת שלא מצינו יום שנתחייב בד' תפלות אלא י"ה בלבד כדמוכח בפ"ב דר"ה (לד.) ורבינו כתב שמתפלל הכ"ד ברכות בשחרית ובערב וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג וכתב ה"ה אע"פ שלא נתבאר בגמרא כיון שהזכירו סתם משמע שבכל התפלות מוסיפין אותן ולא בשחרית בלבד וכ"כ הרמב"ן ז"ל: תניא בפ"ב דר"ה תקיעות אין מעכבות זו את זו וברכות אין מעכבות זו את זו תקיעות וברכות של ראש השנה וי"ה מעכבות זו את זו וכתב הרא"ש דה"פ ו' ברכות שמוסיפין בת"צ אם אינו יודע כולן יאמר מקצתן דאינן מעכבות זו את זו וכן תקיעות שמפורש התם דאחר כל ברכה תוקעין ומריעין ותוקעין אם יודע לתקוע ולא להריע או להריע ולא לתקוע יעשה מה שיודע אבל ר"ה וי"ה מעכבות זו את זו וצריך לברך מלכיות זכרונות ושופרו' או לא יברך כלל וכן תר"ת אם הוא יודע שלשתן יתקע ואם לאו לא יתקע:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו רפאינו ה' ושמע קולינו ה' אלהינו וכו' פי' שאומר רפאינו ה' וכו' עד בא"י מצמיח קרן ישועה ואחר כך מתחיל ברכת שמע קולנו ה' אלקינו ומוסיף בה התוספת זה שהזכיר רבינו בורא עולם במדת רחמים בחר בעמו ישראל להודיע גדלו והדרת כבודו שומע תפלה תן טל ומטר לברכה על פני האדמה כו':

סעיף קטן טו

ומ"ש ומוציאין ספר תורה וקורין בפרשת אם בחקותי משנה בפרק בני העיר (מגילה לא.) ותענית ברכות וקללות פי' רש"י ברכות וקללות דאם בחקותי להודיע שעל עסקי החטא באה פורענות לעולם ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהן מתענין עליה:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו שהשלישי קורא מוהקימותי את בריתי אתכם עד סוף הקללות הוא משום דתנן בפרק בני העיר (שם) אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן. וכ' הר"ן ומיהו אין אנו נוהגים כן אלא קורין ויחל משה וגם התוספות כתבו בס"פ כל שעה (פסחים מ:) שאנו קורין בתעני' ויחל אע"ג דתנן בתעניות ברכות וקללות ואנו סומכין על מ"ס ע"כ. וגם ה"ה כתב בפ"א אנו מנהגינו לקרות בבקר ובערב בפרשת ויחל ומפטירין בדרשו ואין אנו נוהגים לא כסדר שאמרו חכמים לא לקרות אחר חצי היום ולא לקרות מה שנהגו

הם ומדברי קצת גאונים נראה שאף הם היו נוהגים כמנהגינו ואינו יודע טעם לשינוי מנהג חז"ל שתקנו ושנהגו הם עכ"ל אבל הרב רד"א כתב סתם שקורין ברכות וקללות ומפטיר בירמיה על דברי הבצרות עד ושמך נקרא עלינו אל תניחנו וקור' אות' בניגון הפטר' ט"ב עכ"ל נראה מדבריו שכך היו נוהגין בזמנו: כתב הר"ן בס"פ שני דתעניות בירושלמי משמע דכשמתענים בר"ח נופלים על פניהם שאמרו שם ובמה קורין ר' יוסי אומר קורין ברכות וקללות א"ל ר' מונא בגין מודעתין דהוא תעניתא רביעין על מעוהין ולא ידעון דהוא תעניתא א"ל להודיעך שקורין ברכות וקללות ר' יודן קפוטקאי אמר רבי יוסא בשם רבי יהודה בן פזי קורין בר"ח קם ר' יוסא ואמר קומי דרבי יהודה בן פזי את שמע מן אבוך הדא מלתא א"ל אבא לא הוה עביד כן אלא בעין טב ע"י דאינון ידעין דהוא ריש ירחא קורין בר"ח ושאר כל המקומות הן קורין ברכות וקללות ע"כ וכיון שאמרו שם שנופלי' על פניהם כשמתענין בר"ח משמע דכ"ש לי' בטבת שחל להיות בע"ש שנופלים על פניהם בתפלת המנחה וכן כשהצבור מתענין בערב ר"ח ולפיכך אמרו שמנהגינו שאין אנו נוהגים כן שלא כהלכה אבל אני אומר ליישב המנהג דדוקא בר"ח אמרו שם דרביעין על מעוהין להודיעך שקורין ברכות וקללות כלומר להודיעך שלא יקראו בר"ח אלא ברכות וקללות. אבל בשאר ימי תענית דליתיה להוא טעמא אין נופלין על פניהם כל שלא היו נופלין אילו לא היה תענית כגון מנחה של ע"ש או של ערב ר"ח ומ"מ מה שאמרו בירושלמי שקורין ברכות וקללות ואין קורין בר"ח נראה דאינו מסכים עם התלמוד שלנו דבפ"ק (יב.) אמרינן בפלגא בתרא דיומא בריבעא קמא דידיה קורין ומפטירין אלמא אין קורין בשל תענית אלא במנחה ואע"פ שלא נהגו כן אלא קורין בתענית בבקר ובערב מכל מקום כשמתענין בר"ח אינו בדין שתדחה פרשת ר"ח ממקומו עכ"ל וכ"כ הרוקח בסימן רי"ב וז"ל בוירמי"ש מתענין גזירה בר"ח סיון ונהגו לקרות בשחרית בר"ח ולערב ויחל ודרשו:

סעיף קטן יז

מנחה אשרי וקדיש וכו' וז' ברכות אע"ג דאינו מוסיף אלא ו' ברכות כמו שנתבאר מפני האריכות שצריך להאריך בברכת גואל ישראל כתב שבע: וזה שכ' רבינו שגם במנחה מוסיף ברכות אלו כבר כתבתי שכן דעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן יח

ומ"ש ובלבד שיאמר ואשי ישראל פי' שלא יתחיל ברכת עבודה מרצה אלא מואשי ישראל והטעם לפי שאין ברכת כהנים במנחה וזה על פי הסברא שכתב בסימן ק"כ בשם הגאונים ואף על פי שכ' שם שאינו יודע טעם למנהגם מ"מ כתב כאן כדבריהם משום דדברי הגאונים הוו דברי קבלה או שכל סדר זה דתפלת שחרית ותפלת מנחה

הוא מדברי הגאונים העתיק דבריהם כהווייתן אע"פ שאינו יודע להם טעם אבל קשה לי שהרי בסימן ק"כ כ' רבינו בשם הגאונים שאין אומרים רצה אלא במנחה של תעניות משמע דבמנחה של תעניות אומר רצה והיאך כ' כאן שאינו אומרו וי"ל דהתם בשאר תעניות שאין בהם נעילה שיש במנחה שלהם נשיאות כפים אבל בתעניות אלו שיש בהם נעילה אין נשיאות כפים במנחה הלכך אין אומרים בה רצה ואע"פ שכ' שם דבי"ה במנחה אע"פ שאין נושאין כפיהם נהגו לומר רצה איכא למימר דבי"ה דנהוג נהוג והבו דלא לוסיף עליה שאר תעניו' שיש בהם נעילה שאין נשיאות כפים במנחה שלהם:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבי' שמתפללין בתעניות אלו תפלת נעילה בר"פ בתרא דתעניות (כו:) תנן בשלשה פרקים בשנה הכהנים נושאים את כפיהם ד'פעמים ביום בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילת שערים בתעניו' ובמעמדות ובי"ה ומתמה בגמרא (שם:) תעניות ומעמדו' מי אית בהו מוסף וכתב הר"ן ומדמתמיהי' אמוסף ולא מתמיהים אנעילה משמע דבתעניו' אית בהו נעילה אבל הדבר ספק אם הוא בכל התעניות אם לא ומשמע ודאי שכשם שהוא באחרונות כך הוא באמצעיות ואפילו לדברי מי שסובר שאין מוסיפין ו' ברכות באמצעיות נראה לי דתפלת נעילה מיהו מתפללין באמצעיו' דהא שקלינן וטרינן בפ"ק דגמרא (יג:) אי מוסיפין ו' ברכות באמצעיות ורב אשי ס"ל דמוסיפין ומוכח לה מדתנן מה אלו יתירות על הראשונות אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החניות אבל בכל דבריהם זה וזה שוין דלדידיה לא שייר מידי הלכך משמע ודאי שמתפללין נעילה באמצעיות אבל בראשונות הדבר צריך תלמוד אי מתפללין בהם נעילה אי לא וכיון דדחי לעיל בפ"ק הא דתניא אין בין ג' ראשונות לאמצעיות אלא שבאלו מותרים בעשיית מלאכה ואלו אסורים דבאיסורים מיירי בתפלה לא קא מיירי אפשר לומר דנהי דבאמצעיות איכא נעילה ליתא בראשונות וכי קתני אין בין באיסורי בלחוד קא מיירי וכך נ"ל מן התוס' דקתני מה בין תענית יחיד לת"צ בת"צ כ"ד ברכות משא"כ בתענית יחיד בת"צ נושאים כפיהם ד' פעמים ביום משא"כ בתענית יחיד אלמא כ"ד ברכות ותפלת נעילה כי הדדי נינהו וכיון דליכא כ"ד בראשונות נעילה לית בהו אלא שאם נסמוך על ראיה זו נצטרך לומר דאיכא כ"ד באמצעיות כסדריה דרב אשי כיון דנעילה אית בהו כמו שכתבתי וכבר כתבתי בזה שני דעות לעיל ויש שלמדו שמתפללים נעילה אף בראשונות מתעניות של מעמדות דאינו נראה שיהיו תעניות מעמדות חמורים יותר מג' ראשונות וכיון שמתפללים בהם נעילה יש לדון מהם לג' ראשונות ומעתה בכל ת"צ ראוי להתפלל תפלת נעילה חוץ מד' צומות דבהדיא אמרי' בפרק מקום שנהגו (פסחים נו:) דט"ב אינו כת"צ לתפלת נעילה

ואצ"ל שאר צומות והטעם שלא תקנו נעילה אלא בתעניות שהוקבעו לתפלה אבל ד' צומות לא הוקבעו אלא לאבל אבל עכשיו לא נהגו להתפלל נעילה בתעניו' שגוזרין על הצרות ועל הגשמים נראה שהם סומכים על מה שכתבנו למעלה שאין מתפללים נעילה בג' ראשונים וזו של מעמדות יש לדחותה יש מי שאומר שאנשי מעמד אף באותן ב' ימים שלא היו מתענין היו מתפללין תפלת נעילה עכ"ל. והרמב"ם כתב בפ"ד בכל תעניות מתעניות הצרות שגוזרין על הצבור מתפללין תפלת נעילה בכ"מ ע"כ וכ"ד הראב"ד וכ' ה"ה שכן עיקר אע"פ שלא נהגו כן רבי' נראה שסובר דבתעניות ראשונות ואמצעיות אין מתפללין תפלת נעילה ובאחרונות דוקא הוא שמתפללין אותה שהרי בסימן תקע"ה אצל תעניות ראשונות' ואחרונות לא הזכיר תפלת נעילה וכאן גבי תעניות אחרונות הזכירה: כתב הר"ן ברפ"ב דתעניות יש שלמדו מדאמרינן לר"י שא"א זכרונות ושופרות אלא ביובל וברה"ה ובשעת מלחמה דהיינו כ"ד ברכות לא על צרת גשמים בלבד נתקנו אלא על כל הצרות והיינו דאמרינן הכא ובשעת מלחמה וה"ה לשאר צרות אלא דנקט שעת מלחמה לישנא דקרא דכתיב (במדבר י':ט') וכי תבואו מלחמה בארצכם ולא פליגי ר"י ורבנן אלא בתעניות גשמים דרבנן סברי שאומרים זכרונות ושופרות ור"י סבר שאומרים תחתיהם רעב כי יהיה בארץ אבל מ"מ הכל מודים שעל כל הצרות עושין כסדר משנתינו וכן נראה עיקר עכ"ל ואין נראה כן מדברי הרמב"ם שכ' בפ"ד בכל יום ויום מז' תעניות האחרונות של מטר מתפללין על סדר זה משמע דבתענית שאר צרות אין מתפללין על סדר זה:

סימן תקפ

סעיף קטן א

כתב בה"ג אלו הימים שמתענין בהם מן התורה אע"ג דמתקנת חכמים הם קרי להו מן התורה לומר שיש ליזהר בהן כמו בשל תורה:

סעיף קטן ב

ומ"ש והמתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב כלומר עד שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים כמו שנתבאר בסימן תקס"ב ולא כמו מי שרגיל להתענות עשרת ימי תשובה שא"צ להתענו' רק עד שיצאו מב"ה כמבואר שם:

סעיף קטן ג

כל הימים האלו הכתובים בסימן זה כתובים בכלבו סימן ס"ג אבל לא ראיתי מעולם ולא שמעתי מי שנהג להתענות בהם ובאמת שיש לתמוה על מי שתקנם היאך תיקן קצתם להתענות בר"ח:

סעיף קטן ד

כתב בתשובת הרא"ש בסוף כלל י"ג על זה שכתב בה"ג בז' באלול מתו מוציאי דבת הארץ אם על המרגלים הוא אומר קשה על סדר המקראות כי משמע שמתו קודם שאמר משה לישראל שימותו במדבר ומסתמא משה לא המתין להתפלל על ישראל ובט"ב התפלל ואו אמר לו הקב"ה שימותו ומשה אמר מיד לישראל ואז אמרו ישראל חטאנו ועשו תשובה והיאך ימותו המרגלים בו' באלול וכי היו מוציאין דבה מט"ב עד ז' באלול ודבריו תמוהים ושמא מוציאי דבה אחרים עכ"ל ול"נ דאפ"ל שעונשן של מרגלים היה שמיד נשתרבב לשונם כדברי המדרש והיו מתמצים בחולאים רעים עד ז' באלול מה שלא היה כן לשאר מתי מדבר שלא היה מיתתם אלא כמשחל בניתא מחלבא אבל הא קשיא לי למה התקינו להתענות ביום שמתו מוציאי דבת הארץ שמחה מיבעיא באותו יום דבאבוד רשעי' רנה ושמא מפני שלא זכו שתתקבל תשובתם מצטערינן דמסתמא שבו ולא נתקבלו:

סימן תקפא

סעיף קטן א

תניא בפרקי ר"א בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה וכו' עד כדי לערבב את השטן בפ' מ"ו הביאו הרא"ש בסוף ר"ה והמרדכי בתחלתה:

סעיף קטן ב

לכן תקנו חז"ל שיהיו תוקעין בר"ח אלול וכו' שנאמר אם יתקע שופר בעיר וכו' איכא למידק שכבר הביא ראיה משופר שתקעו במדבר ול"ל תו לאיתויי ראיה מאם יתקע שופר בעיר י"ל משום דאיכא למדחי דאע"פ שע"י שופר נמנעו ישראל במדבר מלחטוא אינו מפני שהשופר מיוחד לכך דה"ה אם היו מעבירין כרוז היו נמנעים על ידו מלחטוא לכך הביא מאם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו דמשמע שקול השופר גורם להחריד האדם מפחד ה' ומהדר גאונו ועי"ל דמשופר המדבר לא למדנו אלא שעל ידו נמנעו מלחטוא אבל עדיין אנו צריכים ללמוד שע"י קול שופר אדם מתעורר לשוב בתשובה ולכך הביא פסוק דאם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו:

סעיף קטן ג

לרב כהן צדק מנהג ב' ישיבות לומר סליחות ותחנוני' בעשרת ימי תשובה וכו' עד ואנו מנהגינו בהנך דקיימי מר"ח אלול כל זה כתב הרא"ש בסוף מסכת ר"ה:

סעיף קטן ד
נוהגים באשכנז להתענות כולם בערב ראש השנה וסמך לזה ממדרש רבי תנחומא ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' עד שבמקום מ"ש רבינו הניח להם הכל כתב במדרש אמר להו מלכא מאן דאזל אזל מכאן ולהלאה חושבנא וכן במקום מ"ש רבינו ומוותר להם הכל כתב שם והקב"ה אמר להם מאן דאזל אזל ומן הכא ולהלן חושבנא ובסוף הענין כתב שם מי"ה עד החג כל ישראל עסוקים במצות זה הוא עוסק בסוכתו וזה הוא עוסק בלולבו וביום הראשון של חג כל ישראל עוברי' לפני הקב"ה ולולביהן בידן ואתרוגיהן בידן ומקלסין לשמו והקב"ה אמר להם מאן דאזל אזל ומן הכא ולהלאה חושבנא לפיכך קורא אותו יום הראשון:

סעיף קטן ה
ואהא דדריש וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא איכא למידק מנ"ל למדרש הכי אימא ראשון של חג קאמר ומצאתי כתוב בשם רבינו הגדול מוהר"ר יצחק דיליאון ז"ל שהטעם מפני שבאותה פרק הביא ג' ענייני סוכה וחגיגה ולולב וגזר הכתוב בסוכה שתהי' בט"ו וגם חגיגה וא"כ בלולב הול"ל כך שדרך הכתוב להזכיר עשיית הקרבנות או עשיית המצות הזמניות למנין החדש ולכן הוקשה להם ז"ל וכי ראשון הוא: ואיכא למידק על המדרש דאם כן ער"ה חשיב כי"ה שהרי הוא מתכפר בו שליש העונות כמו י"ה והוא חשוב כמו כל ט' ימי תשובה שהרי בכל ט' ימי תשובה אינו מתכפר אלא שליש ובער"ה לבדו מתכפר שליש וי"ל דשליש ראשון קל להתכפר ושליש שני קשה יותר ושליש אחרון קשה מכולם וקל להבין ואע"ג דבמדרש קאמר דבער"ה גדולים מתענים נהגו באשכנז להתענו' כולם משום דבדבר שהוא צער לו כל הרוצה לעשות עצמו גדול עושה כדאיתא בפ"ק דתעניות (י:) ומפני שאינה ראייה גמורה למנהג שהמנהג להתענות כולם והמדרש אינו אומר אלא הגדולים מתענים לפיכך לא כתב רבינו וראיה לזה אלא וסמך לזה: כתב הגה"מ בתחילת הל' ר"ה יש ב"א שנזהרים שלא להתענות ערב ר"ה משום חוקות העו"ג מיהו בפסיקתא בפרש' ביום השמיני יש מצוה להתענות בער"ה וכן יש בירושלמי פרק ב' דתעניות ר' יונתן ציים כל עירובא ריש שתא וזה ראיה למנהגנו עכ"ל: מצאתי כתוב בתשובת אשכנזים בער"ה יכולי' לאכול בברי' מילה השייכים לברית ומי שירצה: כתב המרדכי פ"ק דר"ה שתיקנו חכמים להתענות ד' ימים לפני ר"ה כנגד ד' ימים שמר"ה ליוה"כ שאוכלים בהם ואלו הם ב' ימים של ר"ה ובשבת בינתיים ועי"ה:

סעיף קטן ו
ומסתפרין על פי המדרש א"ר סימון כתיב כי מי גוי גדול וגו' שיודע אופיה של אלהיה פירוש שהם פירשו גדול מלשון גידל כלומר שנתגדלה עם אלהיה וידעת מדותיו:

סימן תקפב

סעיף קטן א

ערבית נכנסין לב"ה וקורין ק"ש בברכותיה וכו' אלא שחותמין בשלישי המלך הקדוש כדאיתא בפ"ק דברכות (ד' יב:) אר"ח סבא משמיה דרב כל השנה מתפללים האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מי' ימים שבין ר"ה ליה"כ וכו':

סעיף קטן ב

ומ"ש מדקאמר ר"א יצא מכלל דלרבי אפי' בדיעבד לא יצא כ"כ שם הרא"ש כלומר ולא כאבי"ה שפירש דלכתחלה פליגי אבל בדיעבד לד"ה יצא דליתא אלא בדיעבד פליגי ולרב ורבה דקיימא לן כוותייהו לא יצא וצריך לחזור וכ"כ הרי"ף שם וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהל' תפלה. ומ"ש רבי' שהראב"ד כ' כדברי אבי"ה בהשגות בפרק הנזכר כ' שיש מי שמפרש כן אבל אינו מכריע בהדיא שיהיה דעתו כן: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל מסכימים דבדיעבד נמי לא יצא הכי נקיטינן: והמלך המשפט פירש"י (שם) כמו מלך המשפט כמו (יהושע ג':י"ד) נושאי הארון הברית כמו ארון הברית. וה"ר מנוח כ' בפרק ב' מה' תפלה דמלך אוהב צדקה ומשפט משמע שיתנהג עם ברואיו בצדק ומשפט אבל המלך המשפט ר"ל שהוא יתברך שופט העולם אי נמי משמע שהוא עצמו הוא המשפט כמו שאנו אומרים הוא החכמה הוא המדע שאין לומר עליו יתברך חכם ומבין שנראה שהוא קונה החכמה והבינה מאחר ע"כ: ואם הוא מסופק אם אמר האל הקדוש או אם אמר המלך הקדוש התוס' (שם) והרא"ש בפ' הנזכר דחוזר כדאיתא בירושלמי דתעניו' פ"ק כל ל' יום חזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' ואם טעה בהמלך המשפט אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר למאי דפרישי' לעיל דאמצעיות אין להם סדר כלומר כפירוש רשב"ם ור"י שנתבאר בסימן קי"ט ולא כפי' רש"י: כתבו תלמידי הר"י נראין הדברים שאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט א"צ לחזור הואיל ומזכיר מלכיות אבל אם אינו מזכיר לשון מלכיות צריך לחזור משא"כ בשאר ימות השנה מפי הרב מורי נרו עכ"ל וא"ח כ' בשם הראב"ד אפי' אמר מלך אוהב צדקה ומשפט או המלך המשפט חוזר עכ"ל וכ"נ מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם: נשאל הרשב"א על ש"ץ שטעה ואמר האל הקדוש בי' ימים שבין ר"ה ליה"כ ותוך כדי דיבור חזר ואמר המלך הקדוש אם צריך לחזור והשיב דלדברי הגאונים בדנקיט כסא דשיכרא בידיה כו' ודאי אינו חוזר שהרי הוא כמוסיף שבח באמצע ברכתו ומסיי' בעניין הברכה ואין הכל הולך אלא אחר החיתום אבל לדעת רש"י שפי' (ברכות יב.) פתח אדעתא דחמרא ואמר בא"י אמ"ה ונזכר

ואמר שהנ"ב יצא אבל אילו היה מזכיר ממש חמרא לא יצא הכא נמי לא יצא ואע"פ שדבריו נוחין בהלכה אין בנו כח לחייב לחזור משום לעשות מעשה כנגד הגאונים שב ואל תעשה עדיף עכ"ל: כתב ה"ר מנוח בפ"י מה' תפלה דבשבת בינתיים ערבית י"ל בברכה אח' מעין שבע המלך הקדוש ע"כ:

סעיף קטן ד

נוהגים באשכנז להתפלל בר"ה ויה"כ בכריעה לפי שאנו תלויים בדין וכו' והמדקדקים מכוונים לזקוף בסוף הברכות משום הא דאמרינן בפרק אין עומדין אלו ברכות ששוחין בהם וכו' כ"כ שם התוס' בספ"ק דברכות (יב:) ובפרק אין עומדין (ברכות לד.) וכ"כ סמ"ק וכבר נתבאר בסימן קי"ג:

סעיף קטן ה

ותקנו להוסיף בברכת מגן זכרנו כי בחיים נופל לשון זכירה וכו' פירוש תקנו בברכת מגן זכרנו לחיים מפני שבחיים נופל לשון זכירה וכתיב זכירה באברהם והוי כאילו כתוב באברהם חיים וב"ר אנו צריכים להתפלל על החיים לפיכך בברכת מגן שהיא ברכת אברהם תקנו להתפלל על החיים במילת זכירה ולכן אנו אומרים זכרנו לחיים:

סעיף קטן ו

ומ"ש כי בחיים נופל לשון זכירה דכתיב ובשוב רשע מרשעתו וגו' את נפשו יחיה אע"ג דלא כתיבה זכירה בהאי קרא מדכתיב בקרא דלעיל מיניה ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול וגו' כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה לו משמע ממילא דבשוב רשע מרשעתו תזכרנה צדקותיו והא דלא מייתי מקרא דכתיב והרשע כי ישוב מכל חטאתיו אשר עשה וגו' כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה דכתיב זכירה בהדיא גבי חיים איכא למימר דהתם לא יזכרו לו פשעיו כתיב ואנן בעי' דתזכרנה לו צדקותיו יהיה כתוב גבי חיים ומש"ה מייתי מקרא דובשוב רשע מרשעתו דהוי כאילו כתיב תזכרנה לו צדקותיו וכתיב ביה את נפשו יחיה ובספר מוגה מצאתי שהיה כתוב מקרא דכל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה:

סעיף קטן ז

ומ"ש ויש במטבע זה י"א תיבות נראה שהנוסחא היא זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים מלך עוזר ומושיע ומגן דאין כאן תוס' אלא י"א תיבות אבל נוסחא שלנו היא אל מלך חפץ בחיים וכו' למענך אלהים חיים אל חי מלך עוזר ומושיע ומגן וכו' ובספר שערי אורה בספירה השניה כתב כלשון הזה ולפיכך אנו מזכירים בר"ה שהוא יום הדין שתי אלו השמות אלהים חיים ואל חי ומגן בברכה

ראשונה כמו שאנו אומרים זכרנו לחיים אל מלך חפץ בחיים כתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים אל חי ומגן עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש וי"א תיבות שבפסוק ובשוב רשע מרשעתו וגו' ואע"ג די"ב תיבות נינהו מלת יחיה אינה מן הכלל דכיון שקודם שיזכיר מלת חיים איכא י"א תיבות שפיר קאמר שיש י"א תיבות בפסוק ובנ"א מצאתי כלשון הזה דכתיב ובשוב רשע מרשעתו כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה ונוסחא מכוונת היא שהרי כל פשעיו ראש פסוק הוא ויש בו י"א תיבות ואע"ג דפתח רבינו בקרא דובשוב רשע מרשעתו וההוא קרא לא קודם קרא דכל פשעיו כתיב אלא בתריה איכא למימר דכוונת פסוק דכתיב קודם פסוק כל פשעיו וגו' נקט דהיינו והרשע כי ישוב מכל חטאותיו אשר עשה וכו' ובדין הוא דהו"ל למפתח בההוא קרא אלא משום דקרא דובשוב רשע מרשעתו יותר קצר נקטיה:

סעיף קטן ט

ומ"ש וכן יש בפסוק ועוד בה עשיריה קשה שהרי ט"ו תיבות יש בו ואפשר לומר שאין הכוונה לומר שבפסוק ועוד בה עשיריה יש י"א תיבות ולכן לא כתב רבי' וי"א תיבות שבפסוק ועוד בה עשיריה כמ"ש אצל פסוק ובשוב רשע מרשעתו אלא היינו לומר דועוד בה עשיריה הוי כאילו כתיב י"א דועוד בה עשיריה משמע עוד א' על י' דהיינו י"א וכתיב ביה ושבה דמשמע לשון תשובה ועי"ל דמתיבת ושבה ואילך קאמר דאיכא י"א תיבות:

סעיף קטן י

ומ"ש ויש בהם ס"ח אותיות כמניין חיים כך גירס' קצת ספרים ומשמע דאהנך קראי קאי וליתא דהא לא משכחת בחד מינייהו ס"ח אותיות ואפשר לדחוק ולומר דבפסוק החפץ אחפוץ ובפסוק ובשוב רשע כשיהיה תיבת דרכיו מלא בקריאתו וכן כשאתה מונה אותיות שם אלקים בקריאתו יש צ' אותיות כשתוציא מהם כ"ב אותיות כנגד כ"ב תיבו' שבשני הפסוקים ישארו ס"ח אותיות וזה דחוק מאד ומצאתי נוסחא שכתב בה ס"ח תיבו' וע"פ נוסחא זו אפשר דאקרא דועוד בה עשיריה קאי וה"ק ויש בהם כלומר באותם הפסוקים הכתובים אצל ועוד בה עשיריה ס"ח אותיות פירוש ס"ח תיבו' כמניין חיים דמשמעו שמוע ואל תבינו וכו' עד זרע קודש מצבתה יש ס"ז תיבו' ואף ע"פ שחסר אחד מהמניין אין מדקדקין באחד והוי כאילו הם ס"ח שלימים ואפשר עוד דקאי אקרא דועוד בה עשיריה וה"ק ברכת מגן יש בה מ"ב תיבו' וזכרנו יש בו י"א תיבו' ופסוק ועוד בה עשיריה יש בו ט"ו תיבו' הרי כאן ס"ח אותיו' פי' ס"ח תיבו' כמנין חיים וכל זה דוחק ויש ספרי' דגרסי ויש בה ס"ח אותיו' ולפי גירסא זו אפשר דה"ק מזכרנו לחיים

עד ומגן משכחת ס"ח אותיות כשיהיה זוכרינו מלא בוי"ו בין זיי"ן לכ"ף ויו"ד בין רי"ש לנו"ן וכתבינו יהיה גם כן מלא מאות א' דהיינו וי"ו בין כ"ף לתי"ו או יו"ד בין בי"ת לנו"ן אלא שיש לתמוה למה גבי מנין התיבו' לא מנה מלך עוזר ומושיע ומגן לפי שתיבו' אלו ממטבע הברכה הם ולא מהתוס' וגבי מנין האותיו' מנה אותם ואפשר לומר דמניינים אלו אינם אלא סמך בעלמא ומש"ה היכא דסליק לן חושבנא בלא תיבו' שהם ממטבע הברכה עבדינן חושבנא זולתם והיכא דלא סליק לן חושבנא אלא בהדייהו עבדינן לה בהדייהו:

סעיף קטן יא
ומ"ש וזהו זכרנו לחיים היינו לומר דיש בתוספת ברכה זו ס"ח אותיות כמנין חיים והטעם שכוונו המנין הזה כנגד חיים מפני שעיקר תוסף' זה נתקן על החיים שכך מתחיל זכרנו לחיים:

סעיף קטן יב
ומ"ש וכנגד ס"ח תיבו' שיש בקרבנו' של ר"ה כך היא הגירסא האמיתי' וכן מצאתיה בספר ישן ודלא כספרים דגרסי אותיות דהא אותיו' דקרבנות ר"ה טובא הוו אלא תיבו' גרסינן שכך הוא מנין תיבו' שבקרבנו' ר"ה ס"ח:

סעיף קטן יג
ומ"ש וכנגד ס"ח אלפין שהם בעשרת הדברות בדברות הראשונות קאמר שיש בהם ס"ח אלפין דאילו דברות אחרונות ע"ח אלפין יש בהן:

סעיף קטן יד
ומ"ש ומביא משל לזה א"ר אבא כותים הללו יודעי' לבקש על הפתחים וכו' הוא במדרש תילים:

סעיף קטן טו
ומ"ש מי כמוך יש בו שמנה תיבו' כנגד ויזכור כי בשר המה נראה שהוא סובר דהאי קרא שייך למי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו לחיים ברחמים כלומר מפני שזוכר כי יצוריו בשר המה ובטבע הם חוטאים לפיכך מרחם עליהם:

סעיף קטן טז
ובכן תן פחדך יש בו מ"ד תיבות מכאן נראה שצ"ל כמו שידענו ה' אלהינו לאפוקי מהמוחקים תיבת כמו דא"כ אינם אלא מ"ג תיבות:

סעיף קטן יז
ומ"ש וכן יש במלוך עד בכל משלה פירוש כשמתחיל למנות מתיבת מלוך:

סעיף קטן יח
ומ"ש כנגד מ"ד תיבו' שיש מן כה אמר ה' צבאות עד אשר יבא עמי לחלות את פני נראה מדברי רבינו שפסוקים אלו מתחילין בכה אמר ה' צבאות ומסיימים אשר יבא

עמי לחלות פני ויגעתי ולא מצאתי פסוקים כאלה אך ראה זה מצאתי בנבואת זכריה כה אמר ה' צבאות עוד יבואו עמים ויושבי ערים רבות והלכו יושבי אח' אל אחת לאמר נלכה הלוך לחלות את פני ה' ולבקש את ה' צבאות אלכה גם אני ובאו עמים רבים וגוים עצומים לבקש את ה' צבאות בירושלים ולחלות את פני ה' ע"כ ויש בהם מ"ד תיבו' ונ"ל שגי' רבי' האמיתית הוא כך כנגד מ"ד תיבו' שיש מן כה אמר ה' צבאו' עוד אשר יבואו עמים עד ולחלות את פני ה' אלא שהסופרים טעו ופסוקים אלו מבואר הוא שענינם כענין מה שנזכר בוכן תן פחדך ויראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים ויעשו כולם אגודה אחת וכו' וכן מענין מה שנזכר במלוך וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו וכו'.

סעיף קטן יט

ומ"ש ובכן עולה ע"ב וכו' ושם של ד' מתגלגל בצירופו ע"ב פירוש כשתכתוב י' יו"ד ה' ה"'א ו' וא"ו ה' ה"א עולה הכל ע"א ועם השם עצמו עולה ע"ב. או בדרך אחר כשתכתוב שם בן ד' בענין זה יו"ד ה"י וי"ו ה"י עולה ע"ב או כשתכתוב י' י"ה יה"ו יהו"ה עולה ע"ב כ' בא"ח ובכן בנימטריא אני והו: כתב הכלבו ענין אלה הג' ובכן שאומרין בקדושה הם עניני מלכות זכרונות ושופרות הראשון שהוא ובכן תן פחדך כלומר ענין מלכות שממליכין אותו על הכל ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו והשני שהוא ובכן תן כבוד לעמך הוא לבקש מלפניו זכרון לטובה. והג' שהוא ובכן צדיקים יראו וישמחו הוא מענין שופרות כי כל הרשעה כעשן תכלה וכו' זה נוטה למה שמצינו בת"כ ובמה בשופר של חירות ומה שגומרין בה ותמלוך אתה ה' לבדך וכו' הוא לומר מעין חתימה סמוך לחתימה שחותם בה המלך הקדוש:

סעיף קטן כ

ויש מהגאונים שאמרו שאין לאומרו וכו' וכ"כ בה"ג לא ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות וכו' ומהכא לא שבקי רבנן למימר אפילו זכרינו לחיים במגן וכו' כ"כ הרשב"א בשמו ס"פ אין עומדין וכתבתיו בסימן קי"ב אבל מ"ש דלדעת בה"ג אומר בספר חיים בשים שלום משום דסלקו להו י"ח והוי כאומר תחנונים אחר תפלתו לא ראיתיו בשום מקום וגם אינו נראה טעם זה דכיון דעדיין לא חתם בברכה לא מיקרי סיים תפלתו:

סעיף קטן כא

ומ"ש בשם רבינו האי לחלק בין צרכי יחיד לצרכי רבים כבר כתבתי בסימן קי"ב שכן דעת ר"ת ור"ח וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א והר"ן:

סעיף קטן כב
ומ"ש וכן יש במסכת סופרים כשם שחתימתן של ר"ה ויה"כ משונה משאר י"ט כך תפלתן משונה וכו' הוא בפי"ט והביאו הר"ן בפרק בתרא דר"ה:

סעיף קטן כג
וכתב ר"י שאם לא אמר זכרינו ומי כמוך וכו' כ"כ התוס' בספ"ק דברכות (ד' יב:) ודברי הרא"ש שכ' רבי' ג"כ הם שם ודעת הר"ן בר"פ בתרא דר"ה כדעת הרא"ש וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ב ופ"י דהל' תפלה וכ' בתה"ד יראה שאע"ג דכולהו גאונים כתבו דחוזר אין לנהוג כן אלא כדפסקי מהר"מ ואשיר"י דאינו חוזר ואפי' לא עקר רגליו ואע"ג דכתבו רבואת' דר"י ראה את ר"ת שחזר בו בדבר שאמרו חכמים אם לא אמר אין מחזירין אותו אפי' ר"ת לא סבר הכי אלא באותם דברים הנזכרים בתלמוד לאומרם אבל הני דאינן מוזכרים כלל לא:

סעיף קטן כד
ואומר אתה בחרתנו וכו' ותתן לנו את יום הזכרון הזה וא"צ להזכיר ר"ח דקי"ל זכרון אחד עולה לכאן ולכאן הכי אסיקנא בס"פ בכל מערבין (עירובין מ.):

סעיף קטן כה
וא"א ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה וכו' כ"כ מדברי ראבי"ה שכ' הרא"ש בסוף מס' ר"ה:

סעיף קטן כו
ומ"ש בשם רב שר שלום שאומר בר"ה ויה"כ מועדים לשמחה וכו' עד וכן פשט המנהג הכל שם בפסקי הרא"ש אלא שאין כ' שם בדברי רבי' האי אלא עד וזמנים לששון בלבד ורבי' שכתבו צ"ל דבחל בשבת מיירי דאי בחל בחול יום תרועה מבע"ל ואפשר דאף בחל להיות בחול מיירי וכיון דבלילה היא שאין בה תקיעה אומר זכרון תרועה כמ"ש בסמוך:

סעיף קטן כז
ומ"ש שאם חל ר"ה בחול אומר יום תרועה מקרא קודש ואם חל בשבת אומר זכרון תרועה כ"כ הרא"ש בסוף ר"ה וכ"כ במסכת סופרים פי"ט וז"ל ואם חל ר"ה להיות בשבת אינו אומר יום תרועה אלא זכרון תרועה לפי שאין תקיעת שופר דוחה את השבת בגבולין משום גזירה עכ"ל: וכתב בתה"ד שנ"ל שי"ל בקידוש ובתפלת ערבית זכרון תרועה אפי' כשחל להיות בחול משום דלילה לאו זמן תרועה היא אבל העולם לא נהגו כן והטעם משום דלא דמי לשבת ההוא יומא זמן תרועה הוא למחר:

סעיף קטן כח
ונוהגין בספרד לומר את יום פלוני הזה את י"ט מקרא קודש הזה וכו' נתבאר בסי' תפ"ז:

סעיף קטן כט

ודברך מלכנו אמת וקיים לעד כתב המרדכי שהטעם מדאיתא באגדה לעולם ה' דברך נצב בשמים קיים דברך כשם שהתקנת עם אדם כשם שדנת אותו ברחמים כך אתה תרחם הדורות הבאים אחריו לעולם לא כך גזרת על אדם כי ביום אכלך ממנו מות תמות אמר להם ושמא פירשתי יום שיש לך יום משלי אמרתי היום אני נותן לו תתק"ל שנה ומניח לתולדותיו ע' שנה. לפיכך אמר רבש"ע אלמלא שדנת אדם הראשון בשעה שאכל מן האילן לא חיה אפי' שעה אחת והתקנת עמו ברחמים כך התקנת עמו שאתה דן את בניו ברחמים ע"כ והכלבו כתב טעם אחר שלפי שאמר מלוך על כל העולם כולו בכבודך וכו' ומלכותו בכל משלה אומר ודברך אמת וקיים לעד פירוש אתה הבטחתנו בכמה מקומות בענין הגאולה שתהיה לך לבדך המלוכה ולכך אנו מבקשים שתאמת דבריך כי דברך אמת וקיים לעד והרד"א כ' שני הטעמים. וכ' עוד הכלבו שהר"מ לא היה אומר ודברך אמת וקיים לעד לא בברכות ההפטרה ולא בקידוש ע"כ והעולם לא נהגו כן: אם אומרים הצבור תפלות ר"ה בקול. רם כתבתי בסי' ק"א: כתב הר"י בפ' תפלת השחר שי"א די"ט של ר"ה כיון שתלוי בר"ח אם טעה ולא הזכיר של י"ט בערבית אין מחזירין אותו דכר"ח דיינינן להו. ונוכל לומר שאע"פ שתלוי בר"ח כיון שהוא י"ט ומצו' י"ט אלימא טפי שיש בה איסור מלאכה משא"כ בר"ח ובתפלה ג"כ אין אנו מזכירין ענין ר"ח כלל אלא ענין י"ט יותר יש לנו לדון אותו כמו י"ט מלדון אותו כמו ר"ח ואם לא הזכיר בערבית מעין י"ט מחזירין אותו עכ"ל:

סימן תקפג

סעיף קטן א

גרסינן בפ"ק דכריתות אמר רבה מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא וכו' בקצת ספרי רבינו כתוב בפ"ק דברכות וט"ס הוא שנתחלף להן כריתות בברכות ואיתא להאי מימרא נמי בפרק בתרא דהוריות (יב.) והא דאמרינן אי משיך נהוריה פירש"י שדולק כ"ז שהשמן בתוכו:

סעיף קטן ב

ודע דאהא דמאן דבעי למידע אי מצלח עסקיה איתא התם נירבי תרנגולת על שמיה דההוא עסקא ורבינו לא חשש לכתוב על שמיה דההוא עסקא משום דממילא משמע דעל שמיה דההוא עסקא קאמר דנירבי ליה: ואיתא תו התם בסמוך האי מאן דבעי למיפק לאורחא ובעי למידע אי חזר לביתו או לא ניקום בביתא דחברא פירוש בית חשוך אי חזי בבואה דבבואה נידע דהדר ואתי לביתא ולאו מלתא היא דלמא חלש דעתיה ומיתרע מזליה וסובר רבינו דהא דאמרינן ולאו מלתא היא לא קאי אלא למאן דבעי למיפק

לאורחא ולא לאינך וכ"נ מפי רש"י וכ"כ המרדכי במס' יומא בפירוש דלא קאי אלא למאן דבעי למיפק לאורחא מפני שהשטן מקטרג בשעת הסכנה כגון בדרך ובדבר קטן חלש דעתיה ואיתרע מזליה ולפיכך כ' רבינו הני ולא כתב ההיא דבעי למיפק לאורחא:

סעיף קטן ג

אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא יהא איניש רגיל למיכל בריש שתא אתרוגא קרי רוביא וכולי גז"ש וגיר' ספרים דידן בגמרא למחזי במקום למיכל פירש"י דטעמא משום דה"מ גדלי לעגל טפי משאר ירקי ומיהו בתמרי לא שייך האי טעמא:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אתרוגא ליתיה בגמרא בנוסחי דידן:

סעיף קטן ה

ומ"ש רוביא ירבו זכיותינו כרתי יכרתו וכו' כתב המרדכי בריש ר"ה שהיה מנהגו של רבי' האי לומר על כל דבר ודבר כעין מ"ש רבינו ועל הקרא כתב שאומר יקרע גזר דיננו אבל מדברי רבינו אין נראה שצ"ל שום דבר אלא שם אותם הדברים רומז על הענינים ההם. והרד"א כתב כדברי המרדכי וכתב עוד שי"א בלשון תפלה ירמ"י או"א שיקראו לפניך זכיותינו ושיקרע גזר דיננו. ירמ"י או"א שיתרבו זכיותינו וכן כולם: וכתב עוד שיש מביאין רמון ואומרים עליו נרבה זכיות כרמון והטעם שפי' רבינו טעם הקרא לבסוף הוא משום דכל אינך שמם מוכיח על סימן טוב אבל הקרא אין אנו מביאין אותה אלא מפני שגדילתה בשדה היא מהרה והפעולה ההיא אינה נעשית עכשיו בפנינו לפיכך הקדים לפרש שאר מינים ששמם מוכיח על הסימן הטוב: כתוב בהג"א אנו נוהגין לאכול ראש איל ודבש חי ומטבילין את הראש בדבש. ובמרדכי דמסכת יומא כתוב בשם הגאונים על ראשי כבשים שאנו אוכלים כדי שישמיענו הקב"ה לטובה בר"ה וישימנו לראש ולא לזנב ומה שאנו אוכלין טוסנית ובשר שמן ושותין דבש וכל מיני מתיקה כדי שתהא השנה הבאה עלינו מתוקה ושמינה וכ"כ בספר עזרא אכלו משמנים שתו ממתקים:

סימן תקפד

סעיף קטן א

שחרית משכימין לבהכ"נ וכו':

סעיף קטן ב

ואין אומרים הלל בר"ה ויה"כ דא"ר אבהו אמרו מ"ה לפני הקב"ה וכו' בפרק בתרא דר"ה (לב:): נוהגין בקצת מקומות לומר בר"ה אחר התפלה אבינו מלכנו חטאנו לפניך וכתב הכלבו שהטעם משום דגרסי' בפ"ג דתעניות (כה.) שפעם אחת גזרו תענית ולא נענו וירד ר"ע לפני התיבה ואמר אבינו מלכנו חטאנו לפניך ומיד נענה וכשראו הדור

שנענה באותה תפלה הוסיפו עליו דברי בקשות ותחנונים וקבעוה לעשי"ת עכ"ל ונ"ל דשאר בקשות שאומרים באבינו מלכנו אומרים בר"ה אבל חטאנו לפניך וכל כיוצא בו דבר שיש בו הודאת חטא אין אומרים מהטעם שאין אומרים וידוי בר"ה וכתב הר"ן בפ"ד דר"ה כשחל ר"ה להיות בשבת א"א אותו והרשב"צ כתב בתשובה המנהג הוא לומר אבינו מלכנו בין בר"ה בין בשבת בינתיים בין ביה"כ שחרית ומנחה ואף על פי שהר"ן לא כתב כן טועה היה במנהג מקומו כמו ששמענו מתלמידיו פה אל פה וכל אלו הדברים תלויים במנהג והמשנה אין רוח חכמים נוחה הימנו עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומוציאין ב' ספרים כבר נתבאר בסי' תפ"ח שאע"פ שלא נמצא בתלמוד שהיו מוציאין ספר שני לקרות בו פרשת הקרבנות אנו נוהגין להוציאו ע"פ סדר רב עמרם:

סעיף קטן ד

ומ"ש באחד קורין ה' נתבאר בסימן רפ"ב שבי"ט קורין ה':

סעיף קטן ה

ומ"ש שקורין וה' פקד את שרה ומפטיר ויהי איש אחד מן הרמתים בפ' בני העיר (מגילה לא:) בר"ה וה' פקד את שרה ומפטיר בחנה ופי' הר"ן לפי ששתיהן נפקדו בר"ה כדאיתא בפ"ק: כתב המרדכי בספ"ק דר"ה מצאתי בתשובה אחת דבנ"א החבושים בבית האסורים אין מביאין אצלם ס"ת אפילו בר"ה ויה"כ כדאמרינן בירושלמי פרק בא לו בכל אתר את אמר הולכין אחר התורה והכא תימא מוליכין תורה אצלו א"ל ע"י ב"א שהם גדולים התורה נתעלה בהם והא תמן מוליכין אורייתא גבי ריש גלותא א"ר יוסי בר בון תמן ע"י שזרעו של דוד משוקע שם אינון עבדין ולא כמנהג אבותיהם עכ"ל: כתב בהג"א בפ"ק דר"ה בר"ה מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר. וכתב בת"ה סימן רס"ו שהטעם משום דכל הסדר ברית אברהם ועקידת יצחק ע"כ והרוקח כתב בסימן רי"ז שהטעם לפי שהשכינה אצל התורה:

סימן תקפה

סעיף קטן א

ועומד התוקע לתקוע שצריך שיתקע מעומד דכתיב יום תרועה יהיה לכם וילפינן מלכם דכתיב גבי עומר וכו' כן כתב הגה"מ בפ"ג בשם סמ"ק:

סעיף קטן ב

וקודם שיתקע יברך לשמוע קול שופר ולא לתקוע דלאו בתקיעה תליא מלתא וכו' ז"ל הרא"ש בפרק בתרא דר"ה ר"ת כתב שיש לברך על תקיעת שופר משום דעשייתה היא גמר מצותה וראבי"ה הביא הירושלמי תוקע שופר צריך לברך אקב"ו לשמוע בקול

שופר ושהחיינו ואח"כ תוקעין וכ"כ בה"ג הא דמברכין לשמוע קול שופר ולא מברכין לתקוע בשופר או על תקיעת שופר כמו על מקרא מגילה משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא ולא בתקיעת שופר כדתנן התוקע לתוך הבור וכו' פעמים שהתוקע בעצמו לא יצא כגון שהיה עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור ותוקע עכ"ל. ורבינו נתכוון לכתוב דברי בה"ג וקיצר במקום שאמרו להאריך והרמב"ם כתב ג"כ שמברך לשמוע קול שופר וכתב רבינו ירוחם שכן עיקר וסמ"ק כתב כדברי ר"ת ואין נוהגין כן: וכתב הגאון מהר"ר אליה מזרחי זלה"ה על דברי סמ"ג דאי כדמפרש לה הטור משום דבשמיעה תליא מלתא ולא בתקיעה והביא ראייה מדתנן התוקע לתוך הבור וכו' הא א"ר הונא ל"ש אלא לאותן העומדין על שפת הבור וכו' ואיכא למימר שאני העומדין על שפת הבור דלא תקעו אבל היכא דתקע אפילו לא שמע יצא עכ"ל. ודבר ברור הוא של' רבינו הקצר גרם לו לכתוב כן שאילו היה מעתיק דברי הרא"ש לא היה מקשה כן שהרי מתוקע עצמו מייתי לה: וכתב הר"ן בפ"ק דפסחים איכא למידק מפני מה אנו מברכים במגילה על קריאתה ותקנוה בעל מפני שיכול הקריאה להתקיים ע"י אחר ובשופר תקנו הברכה על שמיעתו ותקנוה בלמ"ד לפי שא"א להתקיים ע"י שליח נעביד איפכא שתהא ברכת מגילה על השמיעה ובלמ"ד וברכת שופר על התקיעה ובעל י"ל שלפי שהמגילה יש בה פיסוק אותיות שצריך לשמוע אותן תקנו ברכתה על קריאתה ללמד שלא בקול בלבד הוא יוצא אלא בשמיעת קריאתה אבל בשופר אין ל' תקיעה מוכיח פיסוק קולות יותר משמיעה עכ"ל: כתוב בתה"ד דמי שכבר יצא י"ח תקיעת שופר ובא לתקוע כדי להוציא את חבירו דמן הדין לא יברך התוקע אלא השומע מברך אבל אין נוהגין כן: כתב א"ח ויברך שהחיינו וכ"כ הרמב"ם וסמ"ג: כתב הרמב"ם פרק י"א מה" ברכות אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך קודם עשייתה אקב"ו לעשות אבל א"צ לברך שהחיינו ולא על מצוה שעשה לעצמו עכ"ל. נראה מכאן שמי שיצא כבר ידי תקיעה ואח"כ תוקע להוציא אחרים שלא יברך שהחיינו וכן מי שיצא כבר ידי מקרא מגילה וכן מי שאומר קידוש להוציא אחרים והוא אינו רוצה לצאת ידי אותו קידוש כך מצאתי כתוב נראה שזה כדעת ת"ה דבסמוך ואין נוהגים כן. ואפשר דהרמב"ם לא אייר אלא במצוה שיש בה מעשה אבל מצוה שאין בה מעשה אלא דיבור או קול מברך שהחיינו אפילו כשעושה אותה לאחרים:

סעיף קטן ג

ויתקע תשר"ת ג"פ וכו' יתבאר בסימן תק"צ בס"ד:

סעיף קטן ד

ואם התחיל ולא יכול להשלים כ' הר"י דבר פשוט הוא שמשלים אחר ואפילו ג' וד' ודי בברכה שבירך ראשון וכו' כ"כ ג"כ הרא"ש בפ' בתרא דר"ה וז"ל ואם התחיל לתקוע ועף והוצרך אחר לגמור מתחיל ממקום שפסק ואינו צריך לברך כיון ששמע ברכת הראשון ואע"פ שלא היה בדעתו לתקוע מ"מ גם על השמיעה היה צריך לברך לשמוע קול שופר אלא שנפטר בברכת התוקע וה"ה אם תקע נפטר בשמיעת הברכה ואף אם לא יוכל המברך לתקוע כלום נפטר התוקע בברכת המברך עכ"ל. וכ"כ ה"ה בפ"ג בשם רבינו האי וכ"כ המרדכי בסוף ר"ה בשם רבינו יואל שראה מעשה בפני רבינו אפרים וריב"ם שאחד בירך ותקע מקצת התקיעות ושלח השופר לאחר וסיים התקיעות בלא ברכה ורשב"ט הביא ראיה מתוספתא דמגילה מעשה בר"מ שקרא מיושב ונתנה לאחר ובריך עליה ופריך עלה בירושלמי זה קורא וזה מברך א"ר ירמיה מכאן שהשומע כקורא וכי היכי דהשומע כעונה ה"נ שומע כתוקע עכ"ל. ומשמע דהיינו דוקא כשהיה שם התוקע בשעת הברכה אבל אם לא היה שם באותה שעה צריך הוא לברך בודאי:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו וברכה לבטלה לא הוי כיון שיצא בתקיעת השני נ"ל דה"ק ברכה לבטלה לא הוי כיון שהשני יוצא בברכתו אלא שתלה הדבר בשיצא בתקיעת השני ולא דק דכיון שהשני יוצא בברכתו אע"פ שלא יצא הוא בתקיעת השני כגון שיצא והלך לו או שסתם אזנו ולא שמע התקיעה לא היתה ברכתו לבטלה:

סעיף קטן ו

א"ר יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין וכו' בפ"ק דר"ה (טז.) ומשום דלכאורה משמע דאתקיעות דמעומד מתמה למה הן צריכות כיון שכבר תקעו מיושב וא"א לפרש כן שהרי עיקר התקיעות על סדר הברכות הן לכך פי' רבינו דאתקיעות דמיושב מתמה למה הן צריכות כיון שסופן לתקוע על סדר הברכות והן תקיעות של עיקר וכ"פ הר"ן ג"כ: וכתב עוד הר"ן נ"ל שלכך הקדימו תקיעות דמיושב אף ע"פ שהיה ראוי להקדים אותם שעל סדר הברכות שהן עיקר לפי שאילו היו מקדימים אותם אפשר שלא היו חוששים אח"כ לתקיעות מיושב שאינן אלא לערבב את השטן בלבד ולפיכך הקדימו תקיעות דמיושב שבידוע שלא יזלזלו באותם שעל סדר הברכות: וכתב עוד שהקשו בתוס' דהא עבר משום בל תוסיף ותירצו דלא שייך בל תוסיף בעשיית המצות ב"פ:

סעיף קטן ז
ואמאי דאמרינן כדי לערבב את השטן פי' הר"ן ולהכניע את היצר כדכתיב (עמוס ג':ו') אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו דשטן היינו יצה"ר:

סעיף קטן ח
ומ"ש רבינו פירוש כדי שיתערב מיד בתקיעה ראשונה וכו' וי"מ שמכח תקיעה ראשונה מתערבב בשנייה והכי איתא בירושלמי וכו' כל זה כתוב ברוקח: סמ"ג כתב הא דירוש' בשם המדרש וכתב עוד ובל' המדרש אם לא יתפחד מ"מ זוכר שלקץ הימים כשיתקע בשופר גדול יגיע זמנו להיות נבלע לנצח ולעולם כששומע קול שופר זוכר אותה שעה כאדם שרואה מת שזוכר יום המיתה ומעירבב בזה ואינו יכול לקטרג ובספר הזוהר כתוב ת"ח ביומא דר"ה עלמא איתדן ובו דינא דקב"ה יתיב ודן כל עלמא ואיהו סטרא אחרא קאים מסטרא דא וכל אינון דאתדנו למותא אשגח עלייהו ואתרשימו קמיה ובשעתא דישראל מתערו רחמי עלייהו בההוא קול דשופר כדין אתערבו כול' דלא ידעי ולא משגחי באינון דאתדנו עד דלבתר כל אינון דלא מהדרי בתשובה ואגזר עלייהו מותא ודאי נפקין פתקין מבי מלכא ואתמסרו ליה כיון דאתמסרו לא אהדרו פתקין עד דיתעביד דינא וישראל כולהו בעיין לאסתמרא מיניה.

סעיף קטן ט
כדתנן (שם לב.) העובר לפני התיבה בי"ט של ר"ה הב' מתקיע פירוש מנהגם היה שש"צ המתפלל ביוצר אינו מתפלל במוסף אלא ש"צ אחר וקתני דתקיעות שעל סדר הברכות אין תוקעין אותם אלא במוסף ולא ביוצר ומתמה בגמרא אמאי אין תוקעין ביוצר דהא זריזים מקדימים למצות א"ר יוחנן בשעת השמד שנו ופירש"י עו"ג גזרו שלא יתקעו והיו אורבים להן כל ששה שעות לקץ תפלת שחרית לכך העבירום לתקוע במוספין וכתבו התוספות (שם) ואף על פי שבטל השמד לא עבדינן כדמעיקרא דחיישינן שמא יחזור דבר לקלקולו ולפירו' הירושלמי ניחא טפי דמפרש שם שדמו עו"ג שנאספו לתקוע תרועת מלחמה ועמדו עליהם והרגום ולכך תקנו תקיעות וברכות במוסף דכי חזו דקרו בקריאת שמע ומתפללין וקורין בתורה וחוזרין ומתפללין ותוקעין אמרי בנימוסייהו אינון עסקין כלומר בחוקיהם ובתורתם:

סעיף קטן י
ומ"ש רבינו דקדק רבינו האי מדקאמ' מתקיע ולא קאמר תוקע אלמא אחר תוקע ולא ש"ץ כ"כ בשמו הרא"ש והר"ן בפרק בתרא דר"ה:

סעיף קטן יא
ומ"ש בשם הרא"ש עד רשאי לתקוע הכל בפרק הנזכר וביאור המשך לשון רבינו כך הוא ר"ל שעיקר התקיעות הם אותן שמעומד ומדיקדוק רבינו האי משמע שאותן שמעומד אינן עיקר שאם היו עיקר היה יכול הש"ץ לתקוע ולא היה הפסק אבל כיון שאין הש"ץ רשאי לתקוע ומשמע דטעמא משום דהוי הפסק אלמא אינם עיקר לכך כתב דברי הרא"ש דמפרש טעמא שאין ש"ץ תוקע לא הוי משום הפסק אנא מפני הטירוף אבל הפסק לא הוי מאחר שהן עיקר התקיעות: הכלבו כתב דברי רבי' האי וכתב עוד ואע"ג דאמרינן נמי סוטה (ל:) מקרא את ההלל שהוא גם כן לשון מפעיל התם נמי טעמא לפי שמקרא אותו לצבור כדאמרינן התם הוא אומר הללויה וכל העם אומרים הללויה:

סעיף קטן יב
וכתב עוד אחרי שהטעם כדי שלא יטעה בברכות נ"ל שש"ץ רשאי לתקוע תקיעות שמיושב משום דלא שייך בהו האי טעמא ופשוט הוא:

סעיף קטן יג
ולא ידעתי מאין מצאו להם היתר זה כי נ"ל שאסור כדתניא השוכר את הפועל וכו' המרדכי כתב בס"פ אע"פ אהא דקאמר התם (סד.) מיחזי כשכר שבת מכאן פסק הר"ב יש לי חשש על החזני' שמשכירים אותם להתפלל בשבת וה"ר שמואל אומר דאין איסור דהא נותנים שכר לקיים המצוה להתפלל עכ"ל ויש לתמוה על ה"ר שמואל דאטו כדי לקיים המצוה נחלל שבת וי"ל דבגמרא איתא הא על מורד ומורדת דקא בעי מ"ש איהו דיהבינן ליה דשבת ומ"ש איהי דלא יהבינן לה דשבת ומשני איהי דמיפחת קא פחית לא מיחזי כשכר שבת איהו דאוסופי קא מוספא מיחזי כשכר שבת ופירש"י כשכר שבת וגזירה משום מקח וממכר ושכירות עכ"ל ומשמע דאפי' אי הות מוספא ליכא איסורא אפי' מדרבנן דהא מקח וממכר גופיה לא מתסר אלא מדרבנן והיכי גזרינן במורד דאוסופי מוספא אטו מקח וממכר הו"ל גזירה לגזירה אלא ודאי לית ביה איסורא כלל אפי' מדרבנן אלא דלתקן להוסיף לכתחלה לא רצו חכמים משום דהוי מיחזי לאינשי כשכר שבת וכן משמע בפרק מקום שנהגו (פסחים נ:) דת"ר ד' פרוטות אין בהם סימן ברכה לעולם וחד מינייהו שכר מתורגמנין מפרש טעמא משום דמיחזי כשכר שבת ואם איתא דהוה שום צד איסור בדבר לא הול"ל אין בהם סימן ברכה דמשמע דלית בהו איסורא אלא שאין רואין סימן ברכה ועוד דמשמע שהיה דרכם לשכור מתורגמנין בשבתות וי"ט להשמיע הדרשה לרבים וטעמא כדפרישית דכיון שאינו שוכר אותו בשבת עצמה אלא מע"ש שוכר אותו שאין איסור בדבר אלא שיש לחוש לכתחלה היכא דאפשר ובמקום מצוה לא חששו כלל וזהו דעת ה"ר שמואל שכתב דאין איסור דהא נותנים שכר לקיים המצוה

כלומר כיון דאין איסור בדבר כלל אלא חששא בעלמא כיון דלקיים המצוה הוא שרו ושלא כדברי הר"ב יחיאל כנ"ל:

סעיף קטן יד
ומ"ש ואור"י כל שנה שאין תוקעין בה בתחלתה מריעין לה בסופה וכו' בפ"ק דר"ה (יו.) פי' צריכים להתריע בסופה מפני הצרות שיבואו עליהם כדתנן בפ"ב דתעניות שמתריעין על הצרות:

סעיף קטן טו
ומ"ש ומפרש בה"ג לא דאיקלע בשבת וכולי כ"כ שם הר"ן בשמו:

סעיף קטן טז
ומ"ש רמז לדבר אין שטן וכו' הם דברי רבינו שכתב שבנוטריקון שופר נרמז הא דא"ר יצחק כל שנה שאין תוקעין בתחלתה מריעין בסופה דנוטריקון שופר אין שטן ואין פגע רע שתוקעין שופר משמע הא אם אין תוקעין יש שטן ויש פגע רע והיינו שמריעין בסופה כדקאמר רבי יצחק:

סעיף קטן יז
אע"פ שאין שופר מפורש בר"ה אנו לומדים אותו מיובל וכו' בפ' בתרא דר"ה (לג: לד) ת"ר מנין שבשופר ת"ל והעברת שופר תרועה אין לי אלא ביובל בר"ה מנין ת"ל בחדש השביעי שאין תלמוד לומר בחדש השביעי ומה ת"ל בחדש השביעי שיהו כל תרועות חדש השביעי זה כזה ובסוף הברייתא מייתי לה מדכתיב שביעי ביובל וכתיב שביעי בר"ה בג"ש ומפרש בגמרא דה"ק אי לאו ג"ש הוה מייתינא לה בהיקישא השתא דאתא ג"ש היקישא לא צריך:

סימן תקפו

סעיף קטן א
שופר של ר"ה צריך שיהיה ראוי לתקוע בו וכו' כל זה הולך ומתבאר בסי' זה ובסימנים שאחריו עד ס"ס תק"ץ:

סעיף קטן ב
שופר הראוי לתקוע בו כיצד שיהא של איל וכפוף דא"ר אבהו למה תוקעין של איל וכו' בפ"ק דר"ה (טז.) כלומר הרי שצריך שיהא של איל ואח"כ מביא ראיה שצריך שיהא כפוף מדא"ר לוי ומימרא דרבי לוי היא בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כו:) והא דמשמע מדרבי לוי דבי"ה תוקעין היינו דוקא בי"ה של יובל:

סעיף קטן ג
ומ"ש דוקא לכתחלה אבל בדיעבד או שאין לו איל וכפוף יוצא בשאר מינים ובפשוט יתבאר טעמו בסמוך אצל סברת הרמב"ם:

סעיף קטן ד

ומ"ש דתנן כל השופרות כשרים חוץ משל פרה משנה זו היא בפ' ראוהו ב"ד (שם.) וטעמא מפורש במתני' מפני שהוא קרן דאע"ג דכל השופרות נקראו קרן דכתיב והיה במשוך בקרן היובל בשמעכם את קול השופר אמרינן בגמרא דכל השופרות איקרו קרן ואיקרו שופר דפרה קרן איקרי שופר לא איקרי וכתב הר"ן בשם התוס' דהא דלא מפיק נמי של ראם מפני שהוא קרן כדכתיב וקרני ראם קרניו ולא אשכחן דאיקרי שופר היינו משום דלא איצטריך למעוטי אלא אותן שהן חלולים אבל אותן שאינן חלולים כגון של ראם וצבי לא איצטריך ליה למעוטי דפשוט דלא מקרי שופר אלא אותם שהם חלולים מלשון שפופרת עכ"ל. וזהו מ"ש רבינו בסמוך בשם הרמב"ן וכ"כ ר"י דשל ראם ושל שאר חיות שאינם חלולים פסולים לכ"ע: וכ' עוד הר"ן וא"ת דתיש ליתסר דלא איקרי שופר ואיקרי קרן דכתיב והצפיר קרן חזות בין עיניו איכא למימר דתיש וכבש חד מינא הוא ובחד שמא מיקרי כדכתיב שה כשבים ושה עזים א"נ דהתם במראה הנבואה היה נראה לנביא כדי להראותו תקפו של צפיר שלא היה בה נקבות אלא זכרות ולפיכך קראה קרן: וכ' עוד מיהו אע"ג דמסקינן חוץ משל פרה אפשר דדוקא בטהורים אבל בטמאי' לא דהא אמרינן בפ' במה מדליקין (שבת כח:) לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה בלבד ושופר מלאכת שמים היא דאמרי' לעיל כיון דלזכרון קא אתי כלפנים דמי ומיהו לאו ראיה גמורה היא דהתם בפרק במה מדליקין משמע דמשכן גופיה לא גמרי' מההיא דלא הוכשרו למלאכת שמים דהא אמרינן בההוא שמעתא מאי הוי עלה דתחש וכדאיתא התם ולפיכך הדבר צ"ע עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו נמצא שיש בו ג' חילוקים וכו' דברים אלו יתבארו טעמם בסמוך והג' חילוקים שהזכיר רבינו נראה מתוך לשונו שהחילוק האחד הוא השופרות הפסולים אפי' בדיעבד דהיינו של פרה וכן קרני החיות שהם עצם אחד. והחילוק השני היא השופרות שאינם כשרים אלא בדיעבד דהיינו שופרות של שאר מינים שקרניהם חלולים אבל הם פשוטים. והחילוק הג' הוא השופרו' שיוצאים בהם לכתחלה דהיינו שופרו' של מינים שקרניהם חלולים והם כפופים ואע"פ שכתב שמצוה מן המובחר לחזר אחר של איל לא מנה אותו בחילוק ד' משום דכיון דכל שהם כפופים דאפי' אינם של איל יוצאים בהם לכתחלה לא רצה למנות של איל חילוק בפני עצמו. אבל מצאתי להרא"ש שכתב בשם הרמב"ן פ' ראוהו בין דין וז"ל שלשה תחת בשופרות כל השופרו' כשרים בדיעבד בין פשוטים בין כפופים חוץ משל פרה מפני שהוא קרן ולכתחלה מצוה בכפופים ובכל הכפופים תוקעים והא דקתני בזכרים זכרים לאו דוקא אלא אכפופים לחוד קפיד ונקט

זכרים לפי שהם כפופים וה"ה לכל הכפופים והא דאר"א למה תוקעין בשופר של איל ל"ד נקט איל דשאר כפופים נמי שרי לכתחלה אלא טעמא דמנהגא קא מפרש וה"ק למה תוקעין בשופר של איל ומחזירין עליו למצוה מן המובחר כדי שיזכור לנו עקידת יצחק הלכך מצוה מן המובחר בשל איל עכ"ל וכ"כ הר"ן ג"כ ונראה מלשונם שהג' מדות היינו שופרות שיוצאים בהם בדיעבד דוקא ושיוצאים בהם אפי' לכתחלה ושהם מצוה מן המובחר אבל הנך דבדיעבד נמי פסולים לא חשיב דכיון דהנך אינם חלולים אין שם שופר עליהם וג' מדות דמנו בשופרות שהן חלולין כשפופרת הן ומ"מ אפשר לפרש דבריהם בענין שכתבתי שנראה מלשון רבינו שהג' מדות הן זולת מה שהוא למצוה מן המובחר:

סעיף קטן ו

וטעם מחלוקת הרמב"ם ושאר מפרשים הוא במאי דתנן פרק ראוהו ב"ד (שם:) שופר של ר"ה של יעל פשוט שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות ר"י אומר בר"ה תוקעין בשל זכרים וביובל בשל יעלים ואיפסקא הלכתא כר"י בר"ה וכדא"ר לוי שופר של ר"ה וי"ה מצוה בכפופים וסובר הרמב"ם דת"ק ור"י לעיכובא פליגי וכיון דקי"ל כר"י נמצא דאין יוצאין אלא בשל איל בלבד ולפיכך כתב ושופר שתוקעין בו בין בר"ה ובין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף וכל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבש עכ"ל. ואע"ג דלכאורה נראה דלא קפיד הרמב"ם אלא שיהא קרן כבש אבל לא אכפוף א"א לומר כן דהא ר' לוי דאמר מצוה בכפופים אוקימנא כר"י ואם איתא דמשכחת לה של זכרים שאינם כפופים לא הו"ל למישבק לישנא דזכרים דקאמר ר"י דכל עיקר מילתא תלוי בזכרים אלא ודאי כל של זכרים כפופים הם והכי אמרינן בגמרא בהדיא גבי ר' לוי הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר"י אומר בר"ה תוקעין בשל זכרים כפופים אלמא סתם זכרים כפופים הם וכ"כ ג"כ בסמ"ג. וכ"כ. הר"ן שהוא דעת הרמב"ם אלא שתמה עליו ולפ"ז מ"ש ושופר שתוקעין בו בין בר"ה בין בי"ה הוא קרן הכבשים הכפוף לאו למימרא דאיכא קרן כבשים שאינו כפוף אלא ה"ק שופר שתוקעין בו הוא קרן הכבשים שסתם קרן זה הוא כפוף ומפני כך כתב וכל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבש ולא כתב חוץ מקרן הכבש הכפוף דסתם קרן כבש הוא כפוף וסתמו כפירושו זהו דעת הרמב"ם אבל הרא"ש כתב לכאורה נראה דל"פ ת"ק ור"י אלא למצוה אבל כולהו מודו דיוצא בדיעבד בין בשל איל בין בשל יעל כדקתני רישא כל השופרות כשרים חוץ משל פרה ואם לא מצא של איל יוצא בשל יעל או בשל עזים ותדע דלמצוה פליגי דהא ר' לוי מצוה קאמר ועוד אטו פשוט וכפוף בקרא כתיבי תעבירו שופר כתיב ביובל וילפי' ר"ה מיניה וכיון דכולהו איקרו שופר חוץ משל

פרה אמאי לא יצא ועוד דמשמע מלתייהו דרבנן ור"י מחלוקת בפ"ע ולא קיימי אפלוגתא דת"ק ורבי יוסי וכו' אלא ודאי ר"י ורבנן בר פלוגתייהו דוקא למצוה פליגי וכ"כ הרמב"ן ג' מדות כשירות בשופר וכו' והתו' חזרו והקשו דהא ר' לוי דאמר מצוה של ר"ה וי"ה בכפופים היינו משום דיליף ר"ה וי"ה מהדדי בג"ש דשביעי כדאמרינן לקמן בברייתא כדתנן שוה יובל לר"ה וכו' אי הוה משום מצוה בעלמא כדקאמר כמה דכייף איניש טפי עדיף האי טעמא שייך דוקא בר"ה שהתקיעה לתפלה ולזכרון ולא ביובל שאין התקיעה אלא לסימן שילוח עבדים ולהשמטת קרקעות ומתוך זה היה נראה שאין יוצא בר"ה אלא בכפוף ונ"ל דקשיא חלושה היא זאת לדחות כל הראיות חזקות שכתבתי ויש לדחות קושיא זו דר' לוי סבר כיון דבג"ש ילפי' מהדדי ויש טעם לומר בראש השנה כפופים למצוה מעתה כדי להשוותם יחד ראוי גם ביום הכפורים להצריך כפופים למצוה ואף על גב דלא שייך ביה האי טעמא עכ"ל הרא"ש וכן דעת הר"ן. וגם ה"ה הזכיר דעת זה שכתב על דברי הרמב"ם שטה אח' י"ל דמתני' דשופר של ר"ה למצוה היא בדוקא וזו היא שטת ההשגה וכ"כ שם א"א הפריז על מדותיו אלא מצוה בכפופים ואם תקע בשל יעל יצא ע"כ ולא ידעתי למה כתב בשל יעל יצא דלפי שטה זו כל השופרות החלולים כשרים בדיעבד וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ועיקר עכ"ל ה"ה. ומה שתמה על הראב"ד אין לו מקום דודאי פשיטא דיעל דנקט הראב"ד לאו דוקא אלא משום דכל של יעל סתמו הוא פשוט וכדתנן שופר של ר"ה של יעל פשוט נקט יעל וה"ה לאינך מיני דאע"ג דפשוטים הם יוצא בהם בדיעבד וכתב ר"י דכדברי הראב"ד והרמב"ן עיקר: ודע שהר' הה"ר אליה המזרחי זלה"ה בתוספותיו לסמ"ג טען בעד הרמב"ם מכח קושית התוספות דטעמא דכמה דכייף איניש טפי עדיף לא שייך אלא בר"ה ולא ביובל דאדרבה פשוט עדיף טפי שהוא סימן לידים פשוטות לשלח עבדים לצאת מתחת ידיהם לא כפוף שהוא סימן שיהו כפופים ודחה מה שתירץ הרא"ש דילפי מהדדי בג"ש דג"ש לא גמיר אלא מלתא דכתיבא בקרא אבל מלתא דלא כתיבא בקרא דאינה אלא למצוה לא וא"כ עכ"ל דר"י נמי לעכובא קאמר וקבלה היתה בידם שהשופרות מהם בפשוט ומהם בכפוף אלא דת"ק דר"י ס"ל דר"ה בפשוט משום דכמה דפשיט איניש בתפלתו טפי עדיף ור"י ס"ל בכפוף משום דכמה דכייף איניש בתפלתו טפי עדיף עכ"ל ב"ה ומ"מ יש לגמגם ממ"ש ה"א מזרחי ז"ל שקבלה היתה בידם מהם בכפוף מהם בפשוט וכו' וקשה דר"י דשל יובל בכפוף הפך המכוון בו וכמו כתב הוא ז"ל שהפשיטות סי' לשילוח עבדים ולא כפוף שהוא סימן שיהו כפופים: ונראה שמפני שהרגיש הרא"ש שיש להשיב כן כתב דיש לדחות קושיית התוס' כלומר דאינו תירוץ גמור אלא דחייה בעלמא ואעפ"כ כתב דאינו חושש לקושייתם מטעם שכתב דקושיא חלושה היא

זאת לדחות כל הראיות חזקות שכתבתי הלכך סגי ליה בדחיה בעלמא וז"ל א"א אפשר שדעת הרמב"ם אינו אלא למעט של פרה אבל של ותיש בכלל כבש הם וכן של יעלים עכ"ל: והשתא איכא למידק במה שכתב רבינו לעיל ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד או שאין לו איל וכפוף יוצא בשאר מינים ובפשוט חוץ מבשל פרה דמשמע לכאורה דה"ק אם אין לו שופר שיש לו ב' תנאים האחד שהוא של איל הב' שהוא כפוף אלא הוא של איל אבל אינו כפוף או הוא כפוף אבל אינו של איל יוצא דכיון דלית ליה אחר הוי בדיעבד והוא כתב בסמוך דכל שהוא כפוף יוצאין בו לכתחלה אע"פ שאינו של איל לכך נ"ל דה"ק אם אין לו שופר שיהיה בו שום תנאי מב' תנאים אלו שאינו של איל אלא משאר מינים וגם אינו כפוף אלא פשוט יוצא בדיעבד שאם היה כפוף אע"פ שאינו של איל תוקעין בו לכתחלה:

סעיף קטן ז

הגוזל שופר ותקע בו יצא וכו' כ"כ הרא"ש (שם) דאיתא בירושלמי מה בין לולב לשופר א"ר אסי בלולב כתיב ולקחתם לכם משלכם ברם הכא יום תרועה יהיה לכם מ"מ והרמב"ם כתב בפ"א כלשון הזה שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אע"פ שלא נגע בו ולא הגביהו השומע יצא ואין בקול דין גזל וביאר דבריו ה"ה שבא לחלק בין שופר הגזול ללולב ומצה הגזולים ונתן טעם לפי שמצות השופר אינה אלא השמיעה והשמיעה היא בלא הגעה ובלא הגבהה מן השומע אע"פ שהתוקע נוגע בו מ"מ אין השומע נוגע בו כלל אלא ששומע הקול היוצא ואין בקול דין גזל ולפיכך אף התוקע יוצא בו אבל לולב ומצה אין אדם יכול לצאת י"ח בהם אלא בנגיעת גופן ולפיכך כשהן גזולים לא יצא בהם זהו ביאור דברי רבינו וכן מפרש בירושלמי מה בין לולב ומה בין שופר א"ר אלעזר תמן בגופו הוא יוצא הכא בקולו ודברים פשוטים הם ובהשגות א"א אפילו יהיה בקול דין גזל יום תרועה יהיה לכם מ"מ הכי איתא בירוש' ע"כ סובר הרא"ש כדברי מי שאומר כן בירושלמי ומ"מ אין כאן מקום להשגה אחר שהדין והטעם שהזכיר רבינו אמת עכ"ל: כתב הג"א בסוף ר"ה בשם א"ז שופר הגזול פסול ומפרש בירושלמי כגון שגזל שופר משופה הוא דאסור אבל גזל קרן ושיפהו דמים הוא חייב לו וכשר ע"כ. ומאחר שהפוסקים שכתבתי מכשירים וא"ז פוסל וכולם נתלים בירושלמי ראיתי להעתיק דברי הירושלמי ולבאר לפי דברי המפרשים המכשירים ולפי דברי הפוסלים. גרסי' בר"פ לולב הגזול שופר של ע"ז ושל עיר הנדחת ר"א אמר כשר תני ר' חייא כשר תני ר' הושעיא פסול הכל מודים בלולב שהוא פסול מה בין שופר ומה בין לולב א"ר יוסי בלולב כתיב ולקחתם לכם משלכם לא משל איסורי הנייה ברם הכא יום תרועה יהיה

לכם מ"מ אר"א תמן בגופו הוא יוצא ברם הכא בקולו הוא יוצא ויש קול אסור בהנייה מה פליגין בשגזלו משופה אבל אם גזלו ושיפהו דמים הוא חייב לו ע"כ בירושל' וה"פ דמאפליג ר"ח ור' הושעיה בשופר של ע"ג ושל עיר הנדחת ממילא נשמע דפליגי נמי בגזול דמר מדמי ליה ללולב ומר לא מדמי ליה וקאמר דע"כ לא פסל ביה ר' הושעיה אלא כשגזלו משופה דאית ביה משום מצוה הבאה בעבירה אבל אם גזלו ושיפהו דמים הוא חייב לו דקנייה בשינוי מעשה ושינוי השם ולא מיקרי גזול וא"ז סובר דכיון דבגמרא דידן אמרינן דבשופר של עיר הנדחת לא יצא א"כ קמה לה הלכתא כר' הושעיה דפסל וא"כ שופר הגזול נמי פסול כל שגזלו משופה ואינך רבוותא דמכשרי בגזול טעמייהו דכיון דר"א סבר כר' חייא ור' יוסי מדמפרש טעמיה משמע נמי דסבר כוותיה והו"ל ר' הושעיה יחיד לגבייהו ולא קי"ל כותיה ואע"ג דבגמרא דידן (ר"ה כח.) פסלינן בשל עיר הנדחת ובע"ג של ישראל ור' חייא מכשר בשל ע"ג וליכא למימר דדוקא בדעו"ג מכשר ולא בשל ישראל דהא עיר הנדחת ע"כ בשל ישראל היא איכא למימר דאע"ג דפסלינן לה בגמ' לאו משום טעמא דר' הושעיה פסלינן ליה דאיהו פסל ליה משום איסורי הנייה ואנן לא פסלינן ליה משום איסורי הנאה דהא שופר של ע"ג של עו"ג אסור בהנאה הוא וכן שופר של עולה אסור בהנאה הוא ואפ"ה מכשרינן להו אלמא לאו מטעמא דאיסורי הנאה פסלינן לשל ע"ג של ישראל ושל עיר הנדחת אלא משום דכתותי מכתת שיעורייהו וכדאמרינן בגמרא בהדיא וא"כ אע"ג דהלכתא כוותיה בעיר הנדחת ובע"ג של ישראל לאו מטעמיה הוא דאילו לא הוה אלא ההוא טעמא הל' כר' חייא דאיסור הנאה אינו פוסל בשופר אי מטעמא דר' אלעזר אלא דהיכא דאיכא טעמא אחריני דכתותי מכתת שעוריה לא אסיק אדעתיה ר' חייא דמיפסיל מש"ה ובהאי לחודיה הוא דלא קי"ל כוותיה הלכך בשופר הגזול דלא שייך ביה כתותי מיכתת שיעוריה נקטינן כר' חייא דמכשר ואפ"ל עוד דכי מכשר ר' חייא בשל עיר הנדחת לאו לגמרי מכשר אלא משום דשמעיה לר' הושעיה דפסל משום דאסור בהנאה א"ל אי משום האי טעמא כשר הוא דאין איסור הנאה לחוד פוסל בשופר אבל אה"נ דאיהו נמי פסל בשל עיר הנדחת משום דמיכתת שיעוריה כדאיתא בגמרא דידן וקם ליה רבי חייא אליבא דהלכתא:

סעיף קטן ח

שופר של ע"ג של עו"ג לא יתקע בו ואם תקע בו יצא של ע"ג של ישראל לא יצא וכו' בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כח:) אמר רבא שופר של ע"ג לא יתקע בו ואם תקע בו יצא וטעמא משום דמצות לאו ליהנות ניתנו פי' לא ניתנו לישראל להיות קיומם להם הנאה אלא לעול על צוארם ניתנו וכתב הרא"ש והא דאמרינן כפ' כיסוי הדם דלא יצא

ומפרש טעמא התם משום כתותי מכתת שיעוריה התם מיירי בע"ג של ישראל שאין לו ביטול עולמית וכיון שאין לו ביטול כתותי מכתת שיעוריה והכא מיירי בע"ג של עו"ג כיון דראוי להתבטל לא מכתת וא"ת ע"ג של עו"ג נמי מכי אגבהה נעשית ע"ג של ישראל וי"ל במגביה ע"מ שלא לקנותה וכך הם דברי רבינו ודבר פשוט הוא שמ"ש רבינו ואע"פ שהוא גזול הא אמרינן דיוצא בגזול קאי למה שכתב דבשל עו"ג לא יצא אלא א"כ לא נתכוון לזכות בו דהשתא הו"ל גזול. והר"ן כתב גם כן כדברי הרא"ש וז"ל וכי אמרינן דאם תקע יצא דוקא בע"ג או בשמשי ע"ג דעו"ג דכיון דבביטול סגי ליה לא מכתת שיעוריה אבל בע"ג דישראל אמרינן בס"פ כיסוי הדם דלא יצא משום דכיון דאין לה בטלה כתותי מכתת שיעוריה ובשופר בעינן שיעורא וה"ה דבשל תקרובת ע"ז דעו"ג לא יצא דלית לה בטלה עולמי' דהא איתקש למת אלא ודאי בע"ז דעו"ג א"נ במשמשי ע"ז עסקינן וכגון שנטלו ע"מ שלא לזכות בו הא נטלו לזכות בו מדאגבהה קנייה והו"ל כע"ז דישראל וכן כתב ה"ה בפ"א בשם הרשב"א ז"ל והמרדכי כתב ג"כ דבע"ז של עו"ג מיירי וכגון שהגביהו ע"מ שלא לזכות בו ואח"כ כתב בשם ר"ת דאפי' בע"ז דעו"ג לא יצא אלא דוקא לאחר ביטול ואפילו לאחר ביטול לכתחלה לא יטול ואם נטל יצא וכגון שנתבטל מעי"ט אבל בי"ט בעיא היא במסכת עבודת כוכבים בפ"ג אם יש דיחוי אצל מצות ולא איפשיטא ע"כ:

סעיף קטן ט

המודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעת מצוה וכו' מימרא דרבא בפ' ראוהו ב"ד (שם) וכ' הר"ן וכי אמרי' נמי דשרי דוקא במודר הנאה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו אבל באומר קונם שופר לתקיעתו עלי אסור לתקוע אפילו תקיעה של מצוה שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות אבל אומר שבועה שלא אשמע קול שופר של מצוה לוקה ושומע קול שופר של מצוה שאין השבועה חלה לבטל המצוה אלא בכולל באומר שבועה שלא אשמע קול שופר עכ"ל וכ"כ הכלבו בשם הרמ"ה והתוס' והג"א והמרדכי כתבו שם בפ"ב דנדרים (טז:) מסיק רבא דאם אמר ישיבת סוכה עלי קונם או אפילו אמר קונם שלא אשב בסוכה אסור לישב בסוכה של מצוה ונראה דהוא הדין גבי שופר דאם אמר תקיעת שופר עלי קונם אסור לתקוע אם לא נחלק משום דגבי סוכה בלא מצוה יש הנאה בישיבה אבל שופר אי לאו מצוה אין הנאה בתקיעה דאינו מתכוין לשיר עכ"ל: כתב הכלבו המודר הנאה משופר מותר לתקוע לו תקיע' של מצוה פי' אדם אחר תוקע לו והוא שומע אבל הוא עצמו אמר הגאון שאסור לתקוע בו אפילו תקיעה של

מצוה מפני שיש הרבה ב"א נהנים כשהן עצמן תוקעין וכל מידי דאיכא הנאה לגוף ליכא לשרויי בשביל טעמא דמצות לאו ליהנות ניתנו:

סעיף קטן י

כל הקולות כשרים בשופר הלכך היה קולו עב מאד כשר וכו' ברייתא בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כז:):

סעיף קטן יא

ניקב וסתמו שלא במינו אפילו אם אינו מעכב התקיעה וכו' בפ' ראוהו ב"ד (שם) תנן ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ובגמ' (שם) ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול רבי נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול א"ר יוחנן והוא שנשתייר רובו מכלל דשלא במינו אע"פ שנשתייר רובו פסול איכא דמתני לה אסיפא שלא במינו פסול אמר ר"י והוא שנפחת רובו מכלל דבמינו אף על פי שנפחת רובו כשר והסכימו הפוסקים לפסק הלכה כר"נ משום דכיון דר"י מפרש מלתיה אלמא כוותיה ס"ל. ובהני תרי לישני דר"י אע"פ שהרי"ף גיאת פסק כלישנא בתרא הסכמת הפוסקים היא לפסוק כלישנא קמא ולחומרא ואהא דתנן אם מעכב את התקיעה פסול פי' הר"ן אם מעכב את התקיעה עכשיו אפילו סתמו במינו פסול דכיון דמעכב את התקיעה נמצא שאינו בטל לגבי השופר והו"ל קול שופר ודבר אחר ואם לאו שאינו מעכב את התקיעה עכשיו אף על פי שהיה הנקב מעכב מתחלתו כשר לפי שמה שסתמו בו בטל לגבי השופר ומיהו דוקא בשסתמו במינו ומתני' ר"נ היא כמ"ש בגמ' ולא מצי לפרושי שכל שמעכב את התקיעה קודם שנסתם פסול אע"פ שאחר שנסתם אינו מעכב את התקיעה דהא בפלוגתייהו דר"נ ורבנן אמרינן בגמרא כלישנא בתרא דר' יוחנן דכי אמרינן שלא במינו פסול דוקא בשנפחת רובו אבל נשתייר רובו בין לר"נ בין לרבנן כשר ובודאי נקב גדול כ"כ א"א שלא היה מעכב התקיעות מתחלה קודם שנסתם וא"ה מתני' אמאן תרמייה אלא ודאי אף על פי שמתחלתו היה מעכב כיון שעכשיו אינו מעכב כלום שהסתימה מהודק יפה ה"ז כשר לפי שהוא בטל לגבי השופר וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות שופר עכ"ל. ואמאי דתניא רבי נתן אומר במינו כשר כתב משמע ודאי דכי מכשיר ר"נ במינו דוקא בשאינו מעכב את התקיעה דהא מדשקיל וטרי ר"י אליביה משמע דכוותיה ס"ל ואם איתא דר"נ במינו מכשיר אפילו כשמעכב את התקיעה היכי מצי סבר לה כוותיה דהא ר"י הוא דאמר הלכה כסתם משנה ותנן אם מעכב את התקיעה פסול וסתמא קאמר אפילו היכא דסתמו במינו אלא ודאי כדאמרן ועל לישנא קמא דר' יוחנן כתב הלכך להאי לישנא ניקב וסתמו לא מתכשר אלא היכא דאיכא תלתא למעליותא נשתייר רובו וסתמו במינו ואינו מעכב את התקיעה עכ"ל. וכ"ה דברי

הרמב"ם שכתב בפ"א סתמו במינו אם נשתייר רובו שלם ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה ה"ז כשר עכ"ל. וזהו הפי' שכתב רבי' בשם הגאונים ז"ל וכתב ה"ה שהעלה הרשב"א שכן עיקר אבל הרא"ש כתב צריך לפרש דמעכב התקיעה לאחר שסתמו קאמר מתני' דכיון דהסתימה מעכב את התקיעה הוי כמו שופר וד"א כי נשתנה הקול מחמת הסתימה אבל על עיכוב הקול דקודם הסתימה לא חיישינן דכיון דעתה חוזר לכמות שהיה אין זה נקרא שופר וד"א ומתני' כרבנן דפסלו אפילו במינו דמתניתין סתמא קתני ובירוש' דחיק לאוקמי מתניתין אף כר"נ ומוקי לה בשסתמו בשאינו מינו הלכך שופר שניקב וסתמו במינו אם חזר קולו לכמות שהיה תחלה ד"ה כשר ואם לא חזר קולו כבתחלה פלוגתא דר"נ ורבנן והלכה כר' נתן ובהני תרי לישנא דרבי יוחנן הלכה כלישנא קמא לחומרא הלכך במינו כשר אפילו לא חזר קולו כבתחלה והוא שנשתייר רובו שלא במינו אם לא חזר קולו כבתחלה פסול אפילו אם נשתייר רובו ובלא סתימה נמי אפילו נשתנה קולו כשר כדאיתא בירושלמי וטעמא דר"נ בסתמו שלא במינו ונשתנה קולו הויא שופר וד"א כי שינוי הקול בא מחמת ד"א שאינו ממין השופר אבל מינו אפילו נשתנה קולו אין ד"א גורם שינוי הקול וכל הקולות כשרים בשופר ומהאי טעמא נמי בלא סתימה אף מעכב כשר דאין כאן שינוי מחמת ד"א ואם סתמו שלא במינו והקול הוא כמו שהיה קודם סתימה פסול דשופר וד"א קרינן ביה כיון דאין הקול כמו שהיה קודם נקיבה זו היא שיטת התוס' ע"פ הירושל' דר"נ אמעכב את התקיעה קאי ולקולא וראיתי גדולים שפי' דר"נ אואם לאו כשר קאי ולחומרא ופוסל שלא במינו אפילו אינו מעכב את התקיעה ואינו עיקר עכ"ל הרא"ש הדבר מבואר דהני תרי פירושו פליגי בהכי דלפירוש הרמב"ם והר"ן פלוגתא דרבנן ור"נ קיימא אהיכא דאינו מעכב דאילו במעכב בין במינו בין שלא במינו פסול לד"ה ומתני' דמפלגת בין מעכב לשאינו מעכב בסתמו במינו מיירי ור"נ היא דאילו לרבנן אפילו סתמו במינו וגם אינו מעכב פסול הלכך לדידן דקי"ל כר"נ היכא דסתמו במינו ואינו מעכב כשר והוא שנשתייר רובו כדקאמר ר"י ואי בצר חד מהני תלתא פסול ולדעת הרא"ש פלוגתא דרבנן ור"נ קיימי אהיכא דמעכב את התקיעות דאילו בשאינו מעכב אפילו סתמו שלא במינו כשר לד"ה ומתני' דמפלגת בין מעכב לשאינו מעכב אי מוקמית לה כרבנן מיתוקמא בין במינו בין שלא במינו ואי מוקמית לה כר"נ מיתוקמא דוקא בסתמו בשאינו מינו דאילו במינו אפי' מעכב את התקיעה כשר ור"י דאמר והוא שנשתייר רובו ודאי קאי אמאי דקתני בברייתא ר"נ אומר במינו כשר הלכך במינו אפילו אם מעכב את התקיעה כשר והוא שנשתייר רובו ואי בצר חד מהני תרי פסול. מיהו אי קאי אמאי דמכשיר מתני' בסתמו שלא במינו ואם אינו

מעכב את התקיעה משמע דפלוגתא דרבינו ור"י הוא דלדעת רבי' התם נמי קאי דכללא כייל ר"י דאין לך צד כשרות אא"כ נשתייר רובו אבל ר"י כתב ניקב השופר וסתמו אם אינו מעכב את התקיעה כשר בין במינו בין שלא במינו ואם מעכב התקיעה במינו כשר והוא שנשתייר רובו ע"כ משמע מלשונו שמ"ש והוא שנשתייר רובו לא קאי אלא אאם מעכב אבל באם אינו מעכב לא בעי שישתייר רובו נראה שהוא סובר דהא דקאמר ר"י והוא שנשתייר רובו לא קאי אלא אמאי דקתני ר"נ בברייתא במינו כשר כלומר אע"פ שמעכב התקיעה ומש"ה בעי דליהוי ביה חדא לטיבותא מיהא אבל מאי דמכשר מתני' בסתמו שלא במינו אם אינו מעכב את התקיעה אפילו בשלא נשתייר רובו נמי כשר דטיבותא דשאינו מעכב את התקיעה חשיבא טובא ומש"ה אפי' היכא דאיכא תרתי לריעותא כשר ויל"ד עוד כן מדבריו מדכתב וז"ל רי"ף כתב מהא שמעי' שאפי' שלא במינו אם נשתייר רובו ואינו מעכב את התקיע' כשר ולא הבנתי דבריו ולא סברתו בזה ע"כ. ואי איתא שהוא סובר דלפירוש הרא"ש אפילו בשאינו מעכבת לא מיתכשר אלא בשנשתייר רובו למה כתב שלא הבין דברי הרי"ף אלא ודאי שהוא סובר דלפי' הרא"ש כיון דבאינו מעכב מיירי לא הול"ל אם נשתייר רובו דאפילו לא נשתייר נמי כשר ולפי' הרמב"ם והר"ן ז"ל לא הו"ל להכשיר כיון דאיכא חדא לריעותא דהיינו שהוא שלא במינו ובהדיא כתב בסוף דבריו וז"ל אבל אם אינו מעכב התקיעה כלומר שהוחלקה הסתימה יפה אפילו סתמו שלא במינו ואפילו לא נשתייר רובו כשר: ולענין מ"ש בשם הרי"ף ליתא בנוסחי דידן הכי אלא ה"ג ר"נ אומר במינו כשר אמר רבי יוחנן והוא שנשתייר רובו מכלל דכשלא במינו אפילו נשתייר רובו פסול:

סעיף קטן יב

ומ"ש דלא נהירא ליה דברי בעל העיטור דכי סתמו שלא במינו אם נשתייר שיעור שופר ממקום הנקב עד הנחת פיו כשר כי היכי דאמרינן בנסדק לרחבו נראה שטעמו משום דלא דמי התם דלא מיפסל אלא משום סדק דין הוא שכשנשתייר בו שיעור שופר כשר אבל בסתמו שלא במינו דמפסיל משום קול שופר ודבר אחר כי נשתייר בו שיעור שופר מאי הוי אכתי קול שופר ודבר אחר הוא. וסמ"ג כתב מסופק ר"י אם יפסל אפילו ניקב חוץ לשיעור הכשירו כ"ז שלא נקצץ:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו וכן אם נשאר קולו כמו שהיה קודם סתימה פסול בכלל מ"ש אם מעכב את התקיעה שלא חזר קולו לכמות שהיה כשהיה שלם פסול הוא ולא היה צריך לכתוב יותר אלא שנתכוין לאפוקי מהמפרשים שאם מעכב את התקיעה קודם סתימה קאמר וכבר סתרו פי' זה התוספות והרא"ש והר"ן ז"ל.

סעיף קטן יד

ומ"ש שכל זמן שלא סתמו כשר אע"פ שנשתנה קולו כבר נתבאר שהוא ירושל' כתבו התוס' והרא"ש שם ומשמע מדברי התוס' דלא פליג תלמודא דידן אירושל' בהא גם הר"ן ור' ירוחם כתבוהו וכתב ה"ה בפ"א שגם הרמב"ן והרשב"א כתבו אבל הרי"ף והרמב"ם לא כתבו. והרא"ש כתב בתשובה שופר נקוב אין תוקעין בו עד שיסתם הנקב ואינו מעכב התקיעה כי רבו פירושים בשופר נקוב על פי הירושלמי והבבלי והכי עבדי עובדא כמ"ש עכ"ל. ודברים אלו סתומים דמשמע דאין תוקעין בו בעודו נקוב עד שיסתם ושלא כדברי הירושלמי דמכשר ואפשר לדחוק ולומר דה"ק אין תוקעין בו עד שיסתם ואינו מעכב כלומר אבל אם נסתם ומעכב לא ובלא נסתם כלל לא איירי והראשון נראה יותר. והכלבו כתב י"מ אם מעכב התקיעה קודם שנסתם קאמר ואם אינו מעכב שאין נקיבתו ניכרת בקול כשתוקעין בו כשר אפילו לא סתמו ומ"מ ראוי לסתמו שלא יראה פגום וי"מ אם מעכב את התקיעה אחר הסתימה קאמר ולזה הפי' נראה שצריך לסתמו שאם לא נסתם יהיה פסול כיון שקולו פגום מחמת הנקב: וכתב הר"ר אליה מזרחי זלה"ה ע"כ לומר דפירוש מעכב דמתני' אינו אלא לאחר שסתמו ולפ"ז אם היה מעכב הנקב את התקיעה קודם שסתמו וכשסתמו חזר הקול לכמות שהיה לית דין ולית דיין דכשר מכיון דתלה הדבר בעיכוב דלאחר סתימה ותימא מ"ש מציפהו זהב מבחוץ דאמרי' אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול משום דהוי קול שופר וד"א ואילו הכא מכשיר אע"פ שאותו הקול שלאחר הסתימה הוא קול שופר וד"א שמא י"ל שמאחר שע"י הסתימה חזר הקול כמות שהיה בהיות השופר שלם אע"פ שקודם הסתימה היה מעכב ועכשיו אינו מעכב לא מיקרי קול הסתימה אלא קול השופר השלם ולא שייך הכא קול שופר וד"א אבל לא שמעתי טעם נכון היכא שהיה מעכב מתחלה ואח"כ סתמו ומעכב למה יהיה פסול והלא אין כאן קול הסתימה כלל מכיון דקולו דלאחר הסתימה דומה לקולו דקודם הסתימה והו"ל כאילו לא סתמו כלל והיה ראוי שיהיה כשר כמו בניקב ולא סתמו דכשר אפי' מעכב את התקיעה כדקאמ' בירו' דבהא לא פליג תלמוד דידן אתלמוד ירוש' כדאי' בתוס' ר"ה עכ"ל. ונ"ל דטעמא משום דכל שנסתם אע"פ שעדיין מעכב התקיעה א"א שיהיה מעכב כ"כ כמו שהיה מעכב קודם הסתימה ונמצא שהוא קול שופר וד"א שהרי קול זה אינו דומה לכשהיה שלם ולא כמו שהיה נקוב הלכך מיפסל:

סעיף קטן טו

נסדק לארכו אפילו כל שהוא שם ת"ר נסדק לארכו פסול וכתב הרא"ש לא תני הכא אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר כדקתני גבי נסדק לרחבו משום דלארכו לא מיפסל אא"כ נסדק ע"פ כולו מראשו ועד סופו והיינו נסדק ודבקו דמתני' דאיירי נמי לכל ארכו

ואשמעינן ברייתא דאע"ג שנקב שמעכב את התקיעה כשר כ"ז שלא סתמו נסדק כולו לאורכו פסול וי"מ דלהכי לא תני גבי ארכו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר משום דבכל דהו מפסיל לפי שמחמת רוח וחוזק התקיעה הסדק הולך ומוסיף עד שיסדק כולו וכל זמן שלא נסדק כולו אם דבקו כשר ופי' זה עיקר עכ"ל. וה"ה בפ"א כ' שדעת הרבה מן המפרשים דלא מפסיל אלא בנסדק כולו או רובו אבל מיעוטו ודאי לא ועיקר ויש להחמיר עכ"ל. והר"ן כתב שני הפירושים ולא הכריע. וכתב ה"ר אליה מזרחי זלה"ה שהמכשיר בנסדק מיעוט אורכו אפילו אם לא נשתייר בו שיעור תקיעה נמי מכשר מידי דהוי אניקב ולא סתמו דכשר אפי' בלא נשתייר בו שיעור תקיעה אע"פ שיש בו חסרון כ"ש בנסדק שאין בו חסרון. וכתב הר"ן דלדעת המפרשים דבכל דהו מפסיל אם הדקו הרבה בחוט או במשיחה כשר שהרי החוט מעמידו שלא יתבקע וכ"ד הראב"ד בדרשה שלו והכלבו כתב דברי הראב"ד בדרשה שלו וסיים בה והוא שישתייר שיעור תקיעה ממקום הקשירה ולמעלה לצד הפה:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבי' ה"מ שלא דבקו אבל דבקו כשר שם במשנה שנינו שופר שנסדק ודבקו פסול ופירש"י שופר שנסדק ודבקו בדבק פסול דהו"ל כשני שופרות וכתבו התוספות והרא"ש והר"ן נראה מדבריו שהוא מפרש שנסדק משני צדדיו לגמרי ונחלק לשתי חתיכות ולא נהירא דאי הכי היינו דיבק שברי שופרות אלא נסדק היינו שנסדק מצד אחד לארכו ע"פ כולו והיינו טעמא משום דכיון שנסדק כולו אין שם שופר עליו אלא כחתיכת שופר שתקנה ועשאה כעין שופר דמי וכתב עוד הרא"ש ומה שפירש"י ודבקו בדבק הקשה עליו הרמב"ן דה"ל שלא במינו ומאי איריא נסדק אפילו ניקב פסול ופירש דבקו היינו מעצמו שחממו באור ונפשר ונדבק ולא מסתבר לי כי א"א שידבק יחד ע"י חימום ולא מיקרי חיבור ע"י דבק שלא במינו אלא דוקא כשניקב וסתם הנקב בחתיכה אחרת אבל אם חבר הסדק בדבק חוזר לכמות שהיה ואין הדבק ניכר בין הסדקים ומשמע לרבינו דלא פסלה מתני' בנסדק ודבקו אלא כשנסדק מצד אחד לגמרי משום דאין שם שופר עליו אבל אם נשתייר ממנו כל שהוא שלא נסדק אם דבקו כשר ואפילו לדברי הפוסלים בנסדק כל שהוא היינו בלא דבקו אבל אם דבקו כשר וכ"כ בהדיא ר"י ונראה ודאי שכן הוא דעת הרא"ש מדכתב מה שהקשה הרמב"ן על פירש"י וקיים דברי רש"י דאם איתא דאפי' בדבקו נמי פסול בכל דהו א"כ לא משכחת דבקו דכשר ולא הוה נפקא לן מידי בין פירש"י לפירוש הרמב"ן ולא הו"ל להרא"ש להביא דבריהם בפסקיו אלא ודאי משום דאע"ג דנסדק כל שהו פסול ה"מ כשלא דבקו אבל אם דבקו כשר כל שנשתייר כל שהו

שלם לכך הוצרך להביא דבריהם ללמדנו היאך יהיה ענין הדיבוק הזה ובהדיא כתב גבי הא די"מ דבכל דהו מפסיל שכ"ז שלא נסדק כולו אם דבקו כשר אבל הר"ן כתב לכולהו פירושים כי תנן ודבקו פסול כ"ש שלא דבקו ודבקו לרבותא נקטיה נראה מדבריו שלדעת הפוסלים בנסדק כל שהוא אפי' אם דבקו נמי פסלי והרמב"ם וסמ"ג כתבו סתם נסדק לארכו פסול ולא הזכירו דבק כלל אין בדבריהם הכרע:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבי' ואם נסדק כולו בין מצד אחד בין משני צדדיו ודבקו פסול היינו מתני' דשופר שנסדק ודבקו פסול וכפירוש המפרשים דאפי' בנסדק מצד אחד הוא:

סעיף קטן יח

ומ"ש אפילו חממו באור וחיבר סדקיו זה עם זה פשוט הוא דכיון דטעמא דמיפסל הוי משום דכשנסדק ע"פ כולו שוב אין שם שופר עליו כי חממו באור וחיבר סדקיו זה עם זה מאי הוי ובאמת שלא היה צריך לרבינו לכתוב אלא ואם נסדק כולו אפילו מצד אחד ודבקו פסול וממילא הוה משמע דאפי' חממו באור וחיבר סדקיו זה עם זה פסול דאי להרמב"ן הרי הוא מפ' דכי תנן נסדק ודבקו פסול בכה"ג הוא ואי להרא"ש הא לא מפליג כלל בין דבקו בדבק לחממו באור וחבר סדקיו זה עם זה והרוקח כתב נראה סדק ע"פ כולו לארכו אע"פ שלא נשתייר שיעור תקיעה כשר והוא שלא ידבקנו בדבק יחד דהו"ל דבק שאינו מינו ופסול אבל לא דבקו כשר אבל קבלתי מאבא מורי הריב"ק שקבל מרבינו שמריה נסדק פסול אפי' דבקו בחמימות האש או סתמו בחמימות המים בלא דבק פסול:

סעיף קטן יט

נסדק לרחבו וכו' ברייתא שם לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול וכתב הרא"ש אם נשתייר בו שיעור תקיעה דחשבינן מן הסדק ולמטה כאילו ניטל ואפי' מעכב התקיעה כשר ואם לאו פסול ויראה דמיירי בנסדק רוב רחבו אבל מיעוט הו"ל כנקב בעלמא וכשר וכתב הר"ן אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר פירוש דוקא שנשתייר שיעור תקיעה לצד הפה הוא דמכשרינן משום דחזינן כל מה שלמעלה ממנו כאילו ניטל משם וכן נראין דברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות שופר אבל הרב בעל העיטור הכשיר אפי' לא נשתייר לצד הפה וכ"ד הרי"ץ גיאת ז"ל עכ"ל ודברי הרא"ש שכתב דחשבי' מן הסדק ולמטה כאילו ניטל מוכיחים כפירוש הר"ן דבעי' ששיעור תקיעה ישתייר לצד הפה וכ"כ הגה"מ וכ"כ סמ"ג וסמ"ק:

סעיף קטן כ

וכמה שיעור תקיעה כדי שיאחזנו בידו וכו' שם כמה שיעור תקיעה פירש רשב"ג כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן וכתב הרא"ש והיינו טפח כדאמרי' בפ' המפלת (נדה כו.) דשיעור שופר טפח ונקט האי לישנא הכי כדי שיאחזנו התוקע בידו ויראה לכאן ולכאן לפרש הטעם למה נתנו בו שיעור טפח כדי שיאחזנו התוקע בידו ויראה לכאן ולכאן ולא יאמרו לתוך ידו הוא תוקע וכ"כ הר"ן וז"ל וכ"ת לימא טפח בהדיא י"ל דטעמא אתא לאשמועינן דמש"ה הוי שעוריה טפח כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן דשיעוריה דטפח ד' בגודל ושית בקטנה כדאיתא במנחות וכשהוא אוחז אותו בד' אצבעות בינוניות ומה שנראה ממנו לכאן ולכאן משלים את השיעור עכ"ל וכך מצאתי בנוסחא אמיתית מספרי רבינו והיינו מדאמרינן שיעור שופר טפח דהיינו ד' אצבעות בגודל שהם ששה בקטנה ויאחזנו בד' אצבעות בינוניות ומה שיראה ממנו לכאן ולכאן משלים:

סעיף קטן כא

ומ"ש והאי דקאמר כדי שיאחזנו לאו אתוקע קאי דא"כ הו"ל למיתנייה בהדיא הכל לפי מה שהוא אדם וכו' כ"כ הר"ן וז"ל אלא כדי שיאחזנו התוקע קאמר דא"כ הכל כפי מה שהוא אדם ואגרופו של בן אבטיח ישנו כראש גדול של כל אדם אלא כדי שיאחזנו אדם בינוני והוא טפח ע"כ ותמיהא לי מלתא מאי דקשיא להו הא אע"פ דלא קתני ביה הכל לפי מה שהוא אדם מה בכך הא דכיון דתנא כדי שיאחזנו משמע דאתוקע קאי ותו לא איצטריך למיתני הכל לפי מה שהוא אדם לפיכך נ"ל שיש לגרוס בדברי רבי' בהדי במקום בהדיא כלומר דאם איתא דכדי שיאחזנו אתוקע קאי הו"ל למיתנייה בפי"ז דכלים בהדי הנך דמני התם דשיעורם הכל לפי מה שהוא אדם דקתני התם יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם דקומץ את המנחה וחופן את הקטורת ושותה כמלא לוגמיו בי"ה ומזון ב' סעודות לעירוב ואם איתא הו"ל למיתני נמי ושיעור שופר כדי שיאחזנו הלכך ודאי כדי שיאחזנו אדם סתמא קאמר:

סעיף קטן כב

ומ"ש בשם הר"י גיאת שצריך טפח שוחק כדי שיראה לכאן ולכאן הר"י גיאת בא ליתן טעם אמאי נקט הכא האי לישנא דכדי שיאחזנו וכו' ולא כתב טפח וכתב דהיינו משום דסתם טפח משמע שאינו שוחק ולהכי נקט כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן לאשמעינן דבעי' טפח שוחק. ורבינו כבר כ' דשיעור זה דכדי שיאחזנו וכו' היינו ממש שיעור טפח מצומצם וזהו שכתב ולמאי דפרישית א"צ כלומר לפי מה שפירשתי א"צ לידחק ולומר דטפח דקתני בהמפלת הוי טפח שותק:

סעיף קטן כג
דבק שברי שופרות זו עם זו וכו' משנה בפרק ראוהו ב"ד (שם) דבק שברי שופרות פסול:

סעיף קטן כד
ומ"ש אפילו יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר נראה דטעמא משום דשופר אחד אמר רחמנא ולא שני שופרות כדבסמוך לקמן:

סעיף קטן כה
הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול ברייתא שם:

סעיף קטן כו
ומ"ש אפי' היה בו שיעור שופר כ"כ הרא"ש שם וז"ל ואפי' היה בו שיעור שופר מתחלה דשופר אחד אמר רחמנא ולא שני שופרות. והכלבו כתב שי"א שאם היה בו שיעור והוסיף עליו כשר ע"כ:

סעיף קטן כז
הפכו ותקע בו לא יצא ל"ש הפכו כדרך שהופכין החלוק וכו' ברייתא שם הפכו ותקע בו לא יצא אר"פ לא תימא דהפכיה כי כיתונא אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב מ"ט כדרב מתנה דא"ר מתנה והעברת דרך העברתו בעינן ופירש"י דרך העברתו כדרך שהאיל מעבירו בראשו בבהמה מחיים. וכתב הרא"ש י"מ לא תימא דהפכיה כי כיתונא שהוא פסול דהא פשוט הוא אלא אפי' הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב פסול וי"מ דה"ק לא תימא דהפכיה כי כיתונא שהוא פסול דהא פשיטא הוא דכשר דאע"פ שהפכו מ"מ הקצר עומד במקומו והרחב עומד במקומו ודרך העברתו הוא אבל אם הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב אסור דדרך העברתו בעינן וליכא ירוש' הפכו מהו (פי' שהפכו כהפיכת החלוק) נשמעינן מן הדא גרדו בין מבחוץ בין מבפנים כשר ולא אמרן אלא גרדו אבל הפכו פסול מה ביניהם זה ביטל חללו וזה לא ביטל חללו (פי' מה בין זה לזה זה שהפכו ביטל חללו הראשון וזה שגרדו הניח חללו ראשון הלכך עדיין כשר) וזה כלישנא קמא דהפכיה כי כיתונא פסול עכ"ל. והר"ן ג"כ כתב כדברי הרא"ש לפסול:

סעיף קטן כח
היה ארוך וקצרו ברייתא שם היה ארוך וקצרו כשר:

סעיף קטן כט
ומ"ש אם נשאר בו שיעור תקיעה כ"כ שם הר"ן ופשוט הוא וכ"כ ה"ר אליהו מזרחי זלה"ה ארוך וקצרו כשר ולא תימא דרך העברתו בעינן וליכא וכן גבי גרדו והעמידו על גלדו נמי דחד טעמא הוא וא"ת מ"ש מהפכו ומרחיב את הקצר וקיצר את הרחב דאמר בהו דרך העברתו בעינן וליכא י"ל דמשמעות העברתו אינו אלא צמיחתו הלכך כי אפכיה כי כיתונא או שקיצר את הרחב והרחיב את הקצר ששינה בזה דרך צמיחתו

פסולין אבל כשגרדו והעמידו על גלדו או כשקיצר ארכו שלא שינה בזה דרך צמיחתו אע"פ ששינה אותו מברייתו אין בכך כלום דאצמיחתו קפיד רחמנא ולא אברייתו א"נ אפילו את"ל דתעבירו היינו דרך ברייתו אין לפסול בגרדו והעמידו על גלדו ולא בארוך וקצרו משום דמשמעות ברייתו היינו תמונתו וגרדו או קצרו אינו יוצא מתמונתו וכל זה אינו אלא לפי הירושלמי שסובר הפכו פסול ופירוש לא תימא כי אפכיה כי כיתונא שהוא פסול אבל לשאר המפרשים לא תימא דאפכיה כי כיתונא וכשר צ"ל דהפכו נמי אינו שלא כברייתו ודוחק עכ"ל:

סעיף קטן ל
גרדו והעמידו על גלדו וכו' ג"ז ברייתא שם:

סעיף קטן לא
ולא הוציא כל הזכרות אלא ניקב ותקע בו כשר שם שלחו לאבוה דשמואל קדחו בזכרותו ותקע בו יצא דמין במינו אינו חוצץ ופירש"י קדחו בזכרותו כשהוא מחובר בבהמה עצם בולט מן הראש ונכנס לתוכו ומוציאין אותו מתוכו וזה לא הוציא אלא נקב את הזכרות: גרסי' בירוש' פ' ראוהו ב"ד רבי יעקב בר אחא אמר אבא בר בא שאל לרבי שופר קדוח מהו א"ל בזה תוקעין ביבנה רבי בא בעי קומי רב שופר קדוח מהו א"ל בזה תוקעין בעייני טוב ע"כ משמע דלכתחלה נמי תוקעין בו:

סעיף קטן לב
ומ"ש רבינו אבל אם הוציא כל הזכרות ועשה ממנו שופר כגון שנקב בו פסול כ"כ הר"ן בר"פ ראוהו ב"ד וטעמא משום דלא איקרי שופר אלא דבר שהוא חלול כשפופרת והזכרות לא הוה חלול הלכך לא מיקרי שופר:

סעיף קטן לג
ציפהו זהב בעביו וכו' ברייתא שם ציפהו זהב במקום הנחת פה פסול שלא במקום הנחת פה כשר צפהו זהב מבפנים פסול מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר ופירש הר"ן במקום הנחת פה עובי השופר לצד פנימי שמניח שם פיו קרי הנחת פה והצד החיצון מן העובי עצמו קרי שלא במקום הנחת פה דליכא לפרושי שמה שבחוץ לגמרי חוץ לעובי השופר קרי שלא במקום הנחת פה דא"כ היינו ציפהו זהב מבחוץ והרא"ש כתב וז"ל לכאורה נראה לפרש דעובי השופר מקום שמניח עליו הפה קרוי במקום הנחת הפה ושלא במקום הנחת פה היינו מבחוץ סמוך להנחת הפה אבל קשה דהיינו ציפהו זהב מבחוץ ואין לפרש שלא במקום הנחת פה בעובי הראש אחר לצד הרחב דהא אמרי' הוסיף עליו כל שהוא פסול בין במינו בין שלא במינו ולא מסתבר למימר דהתם מיירי שאין בין הכל אלא שיעור שופר וה"ר יונה פי' הא דקאמר

צפהו זהב נשתנה הקול פסל היינו מחצי השופר ולמטה דהיינו משתי אצבעות ולמטה לפי כשהקול נכנס ברוחב השופר אז הוא משמיע קול ודרכו להשתנות מחמת הציפוי אבל מחציו ולמעלה לצד פה אין דרכו להשתנות מחמת הצפוי ואפי' אם נשתנה מעט אינו חשיב שינוי לפי שאין לשם עיקר השמעת קול וקולא גדולה היא זו לומר דאפילו אם נשתנה קולו מחציו ולמעלה כשר מתוך קושיא זו שהיה קשה לי דהיינו ציפהו זהב מבחוץ דאיכא למימר דפשיטא דאין קולו משתנה בשביל צפוי כל דהו שעושה אצל פיו ואיצטריך לאשמעינן דלא תימא דהוי כנתן שופר בתוך שופר עכ"ל. ודברי רבינו כדעת הרא"ש וזהו שכתב צפהו זהב בעביו במקום הנחת פיו פסול שלא במקום הנחת פיו בכל אורך השופר וכו' אם נשתנה קולו מחמת הציפוי פסול ואם לאו כשר דהיינו מ"ש הרא"ש דעובי שופר מקום שמניח עליו הפה קרוי במקום הנחת פה ושלא במקום הנחת פה היינו מבחוץ אפי' סמוך להנחת פה הלכך באיזה מקום מכל אורך השופר שיצפה זהב אם נשתנה קולו פסול ומאי דקשה דא"כ היינו צפהו זהב מבחוץ איכא למימר דפשיטא דאין קולו משתנה בשביל ציפוי כל דהו שעושה אצל פיו ומש"ה סתים ותני שלא במקום הנחת פה כשר דמסתמא אין דרכו להשתנות אבל אה"נ שאם נשתנה קולו אע"פ שהציפוי אינו אלא כל דהו ואינו אצל פיו פסול:

סעיף קטן לד

ומ"ש בשם הרמב"ם דאלו שעושים צורות לנאותו לא יפה הם עושים וכו' כתבו ה"ה בפ"א ומבואר הוא שצורות אלו דקאמר היינו שמציירין במיני צבועים דהוי כמו ציפהו מבחוץ אבל אם אין שם מיני צבעונים כלל אלא שחקק בו צורות כדי לנאותו פשיטא דכשר דהיינו גרדו דאמרי' בזה דאפי' העמידו על גלדו כשר:

סעיף קטן לה

ומ"ש אבל אם נתן זהב על עובי השופר בצד הרחב וכו' זהו מ"ש הרא"ש דאין לפרש שלא במקום פה בעובי הראש הא' לצד הרחב וכו':

סעיף קטן לו

ומ"ש וי"מ ציפהו זהב במקום הנחת פיו אפילו באורך השופר אם הוא סמוך לראשו בצד הקצר פסול וכו' ולמדו מכאן שאם הרחיק השופר ונפח בו ותקע בו פסול וכו' ו"ל ה"ה בפ"א כתב הרמב"ם דטעמא דפיסולא במקום הנחת פה משום דאיכא הפסק בין פיו לשופר וש"מ שאם הרחיק השופר מפיו ונפח בו ותקע בו פסול עכ"ל ולפ"ז לא הו"ל לרבי' לכתוב וי"מ ציפהו זהב במקום הנחת פיו אפילו באורך השופר אם הוא מיד סמוך לראשו בצד הקצר פסול לפי שהתוקע מכניס קצתו בפיו וכו' ולמדו מכאן שאם הרחיק השופר ונפח בו וכו' דמשמע שזה פי' בפ"ע ומפני כך למדו ממנו כן וליתא דלפי' קמא

נמי איכא למימר הכי דהא טעמא דבמקום הנחת פה אפילו אם לא נשתנה קולו פסול ע"כ הוי מפני שהוא מפסיק בין פיו לשופר ולא היה לו לכתוב לשון י"מ אלא כך הוה ליה לכתוב וטעמא דבמקום הנחת פה פסול לפי שהתוקע מכניס קצתו בפיו ושפתו מכסה עליו ונמצא הזהב חוצץ בין שפתו לשופר ולמדו מכאן שאם הרחיק השופר ונפח בו וכו' ונראה שדעת רבינו דלפירוש קמא מיפסיל משום הוסיף עליו כל דהו ולא מפני שהזהב חוצץ בין פיו לשופר וה"ק ציפהו זהב בעוביו וכו' כלומר שנתן זהב על עובי השופר בצד הקצר פסול משום דהוסיף עליו הוא שלא במקום הנחת פיו בכל אורך השופר אם נשתנה קולו מחמת הציפוי פסול ואם לאו כשר והא דמפלגי בשלא במקום הנחת פה בין נשתנה קולו ללא נשתנ' היינו דוקא בכל אורך השופר אבל אם נתן הזהב על עובי השופר בצד הרוחב אף על פי שהוא שלא במקום הנחת פה פסול אפי' לא נשתנה קולו מחמת הציפוי דהא מוסיף עליו הוא ומיפסיל מטעמא דמיפסיל נתן זהב על עובי צד הקצר וי"מ דבמקום הנחת פה לאו משום מוסיף עליו אתינן עלה דהב"ע כשנתן הזהב באורך השופר מיד סמוך לראשו בצד הקצר דלית בה משום מוסיף עליו ואפ"ה פסול לפי שהזהב חוצץ בין שפתו לשופר והשתא אתי שפיר מ"ש על פירוש בתרא ולמדו מכאן שאם הרחיק השופר וכו' דלהאי פירושא ע"כ טעמא דפיסולא משום חציצה דמשום תוספת ליכא דאילו לפירושא קמא הוי טעמא משום תוספת וליכא למיגמר מינה דחציצה פסלה: ובצפהו זהב מבפנים כ' הרא"ש והר"ן דטעמא דפסול מפני שהקול יוצא מן הזהב ולא מן השופר:

סעיף קטן לז

נתן שופר בתוך שופר אם שמע קול פנימי לבד וכו' ברייתא בפ' ראוהו ב"ד (שם) הניח שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון. שמע לא יצא פירש הר"ן אם קול פנימי לבדו שמע יצא ומיירי כגון שהוא עודף על החיצון שאין כאן אלא קול פנימי אבל אם קול חיצון נמי שמע לא יצא דה"נ קול שני שופרות וכ"כ הרא"ש וז"ל אם קול פנימי שמע יצא כגון שהיה פה של פנימי משוך קצת למעלה חוץ לפה החיצון ולא נכנס קולו בין שני השופרות אם קול החיצון שמע לא יצא פירוש אף קול החיצון דא"א לשמוע קול חיצון בלא קול פנימי אלא אף קול חיצון קאמר וטעמא דפסול משום דשופר אחד אמר רחמנא ולא שני שופרות ויראה דהא דאמרינן אם קול פנימי שמע יצא היינו בשלא נשתנה קולו מחמת ציפוי החיצון דאי נשתנה קולו נמצא הקול בא מכח שני שופרות והיינו בכלל אם קול החיצון שמע עכ"ל: ורבינו ירוחם כתב שי"מ דאפילו אם נשתנה קולו כשר ולא דמי לציפהו זהב מבחוץ דפסול אם נשתנה קולו דהתם הזהב מחובר

בגוף השופר והו"ל שופר וד"א אבל הכא אינו מחובר ורבינו כתב כדברי הרא"ש והר"ן ודבר פשוט הוא דכי אמרי' אם קול פנימי שמע יצא היינו לומר שיהיה הפנימי עודף על החיצון משני הצדדין וזה שכתב רבינו אם שמע קול פנימי לבד כגון שהוא בולט יותר מן החיצון ונתן הפנימי בפיו כשר דכשהוא בולט יותר מן החיצון היינו לומר שהוא עודף עליו מצד הרחב ונתן הפנימי בפיו היינו לומר שהוא עודף עליו מהצד הקצר:

סעיף קטן לח

נפל עליו גל וא"א ליטלו בלא טלטול אבנים וכו' משנה בפרק בתרא דר"ה (לב:) שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום ולא מפקחין עליו את הגל ולא עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה ולא שטין ע"פ המים ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות בין בדבר שהוא משום לא תעשה ופירש"י אין מעבירין עליו. לילך חוץ לתחום לשמוע קול שופר ורבינו מפרש דלהוציא חוץ לתחום קאמר ותרווייהו איתנייהו דבין זה ובין זה אסור:

סעיף קטן לט

וכתב ה"ר יינה דוקא ישראל אסור לעשותו אבל מותר לומר לעו"ג לעשותו וכו' במקצת ספרי רבינו יש טעות וכך היא הגירסא האמיתית דאמירה לעו"ג שבות דשבות ושבות דשבות במקום מצוה שרי ע"כ כלומר דע"כ לא שרי ה"ר יונה באמירה לעו"ג אלא במידי דאפי' אם יעשהו ישראל לית ביה אלא איסורא דרבנן חבל דבר שאסור מן התורה ליכא מאן דפליג דאסור לומר לעו"ג לעשות אפי' במקום מצוה וכבר נתבאר בסימן ש"ז שכן דעת הרמב"ם ושהתוס' חולקין בדבר: ואם העו"ג הביאו מחוץ לתחום כ' הרוקח דאין תוקעין בו אבל הג"א כ' בפ' בתרא דר"ה דמותר לצאת בו דלאו מוקצה הוא דהא חזי לישראל אחר דהבא לישראל זה מותר לישראל אחר וכיון דשרי לטלטולי אפי' לאותו ישראל שרי לצאת בו דלא מצינו דאסרו חכמים הבא חוץ לתחום אלא או אכילה או הנאה ומצות לאו ליהנות ניתנו וגם אין שייך לגזור שמא יאמר לעו"ג להביא לו כדי לצאת בו דלא שייך שיעשה מצוה הבאה בעבירה ולכך שרי לכ"ע וכ"כ רבינו בסימן תרנ"ה בשם הרשב"א וכ"כ המרדכי בפרק לולב הגזול וכ' עוד שם המרדכי ה"ה אם עשה עו"ג שופר בי"ט מותר לתקוע בו עכ"ל: ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא מסכימים להתיר הכי נקטינן וכ"ש בנידון זה דמקום קיום מצוה הוא:

סעיף קטן מ

ויכול ליתן לתוכו מים או יין לצחצחו שם ו' במשנה ופירש"י דאשמעינן דלא נימא מתקן מנא הוא:

סעיף קטן מא
ומ"ש אבל מי רגלים אף בחול אסור מפני הכבוד ברייתא שם (לג.):

סימן תקפז

סעיף קטן א
מקום הראוי לתקוע בו כיצד כגון מקום שתשמע בו התקיעה בלא עירבוב וכו' לפיכך העומד בבור או בחבית גדולה ותוקע וכו' משנה בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כז:) התוקע לתוך הבור לתוך הדות לתוך הפטם פי' חבית גדולה אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא ובגמ' א"ר הונא לא שנו אלא לאותם העומדים על שפת הבור אבל אותם העומדים בבור יצאו והרא"ש גורס רב יהודה במקום רב הונא ופירש"י אותם העומדים בבור שהם קול השופר לעולם שמעו וכתב הרא"ש משמע מתוך פירושו אותם העומדים על שפת הבור פעמים שומעים קול שופר פעמים קול הברה וכ"מ לישנא דרב יהודה לא שנו דמתני' מפלגא בין שמע קול שופר בין שמע קול הברה אלא לאותם העומדים על שפת הבור אבל העומדים בבור לעולם שומעים קול שופר ולא ידעתי מה הבחנה יש אם קול שופר שמע או קול הברה שמע אם תלוי בהבחנת האדם שיאמר שמעתי קול שופר או תלוי בעומק הבור או בהתקרב האדם אל שפת הבור והתרחקו ממנו ולא מסתבר שיהיה תלוי בהבחנת האדם דלמה נשתנה תקיעת הבור פעמים קול שופר ופעמים קול הברה ואם תלוי בעומק הבור או בקירובו אל שפת הבור וריחוקו כל זה צריך שיעור ע"כ נ"ל אע"ג דרב יהודה אמר לא שנו אין בא כי אם לפרש המשנה וה"פ ל"ש אם קול הברה שמע אלא לאותם העומדים על שפת הבור שהקול מתבלבל בבור קודם שיצא לחוץ ולעולם אינן שומעין אלא קול הברה אבל אותם העומדים בבור לעולם קול שופר הם שומעין ויצאו עכ"ל. ודברי רבינו הם כדעת הרא"ש וזהו שכתב שאם שמעו אחרים מבחוץ לא יצאו באין שומעין אלא קול הברה דמשמע דכל שעומדים בחוץ אין שומעין אלא קול הברה:

סעיף קטן ב
ומ"ש אבל הוא עצמו יצא לאו דוקא הוא עצמו אלא ה"ה לאחרים שהם עמו בתוך הבור דכל שהם בתוך הבור הם שומעים קול שופר וכמבואר בדברי רב הונא. והרמב"ם כתב בפ"ב התוקע לתוך הבור או בתוך המערה אותם העומדים בתוך הבור והמערה יצאו והעומדים בחוץ אם קול שופר שמעו יצאו ואם קול הברה שמעו לא יצאו. וזה מבואר שלא כדברי הרא"ש אלא כדמשמע מפירוש רש"י וכן עיקר: ומ"ש הרא"ש על זה לא ידעתי מה הבחנה יש אם קול שופר שמע או קול הברה וכו' נראה שכל אדם יכול להבחין אם הקול ששומע הוא קול שופר או אם הוא קול הברה וסבת שומעו קול

שופר או קול הברה נמשך מעומק הבור ומהתקרב האדם אל שפת הבור והתרחקו ממנו ושיעור דבר זה הוא תלוי בהבחנת האדם אם קול שופר שמע או קול הברה: כתב הר"ן מסתברא כי היכי דמפלגינן בבור ה"נ מפלגינן בפטם דאותם העומדים בתוך הפטם יצאו אבל הרמב"ם בפ"א מה' שופר חילק בבור ודות ובפטם לא חילק אפשר שדעתו מפני שהברתו גדולה אפילו העומדים בתוכה אם קול הברה שמעו לא יצאו עכ"ל. ונראה שהביאו להרמב"ם לחלק בכך מדחזינן דרב הונא אמר לא שנו אלא לאותם העומדים על שפת הבור וכו' ולא אמר העומדים על שפת הבור והפטם אלמא דלא איירי אלא בבור וה"ה לדות דבור ודות חד הוא אלא שזה בחפירה וזה בבניין. ואע"פ שיש לדחות ולומר דה"ה לפטם ורב הונא רישא דמלתא נקט לא נראה להרמב"ם לדחות כן:

סעיף קטן ג

ואם התחיל לתקוע בבור ועלה חוץ לבור וכו' שם (כח י) אמר רבה שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה חוץ לבור יצא ת"ש התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפטם אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא ואמאי ליפוק בתחלת תקיעה מקמי דליערבב קלא כי קאמר רבא בתוקע ועולה לנפשיה א"ה מאי למימרא מהו דתימא זימנין דמפיק רישיה ואכתי שופר בבור וקא מיערבב קלא קמ"ל: ופירש"י אם קול שופר שמע. בלא קול הברה יצא: ואם קול הברה שמע. עם קול השופר לא יצא: בתוקע ועולה לנפשיה. ואין אחר עמו לצאת בו אלא תוקע ועולה היא דלדידיה תחלת' וסופ' בהכשר דבתחלה הוא והשופר בבור ואמרינן לעיל אותם העומדים בבור יצאו:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו והאחרים לא יצאו אע"פ שבסוף התקיעה שמעו קול שופר כיון שלא שמעו קולו בתחלה וכו' משמע דאעומדים על שפת הבור קאי ומה שסתם וכ' שלא יצאו היינו לדעת הרא"ש דסבר דעומדים על שפת הבור לעולם הם שומעים קול הברה דאילו לדעת הרמב"ם ורש"י אם קול הברה שמעו הוא דלא יצאו אבל אם קול שופר שמעו יצאו בודאי והרא"ש כתב כלשון הזה אבל אחר ששמע מקצת תקיעה בבור ועלה ושמע סופה על שפת הבור או תחלתה בחוץ וסופה בפנים לא יצא שהשומע תחלת תקיעה בלא סופה או סופה בלא תחלתה לא יצא ע"כ. ורבינו כדי לקצר כתבה בשומעים עומדים על שפת הבור והתוקע עומד בתחלת התקיעה תוך הבור ובסופה חוץ לבור וממילא משמע דה"ה לתוקע עומד תוך הבור או חוץ לבור מתחלת התקיעה ועד סופה והשומע הוא שעומד בקצת זמן התקיעה תוך הבור ובקצתה חוץ לבור ולדברי הרמב"ם ורש"י דבר פשוט הוא דבין הכי ובין הכי אם קול שופר שמע יצא: כתב רבינו ירוחם השומע מקצת תקיעה שלא בחיוב ומקצתה בחיוב או שאמר למתעסק בתקיעות שהתחיל לתקוע במתעסק

בלא כיון להוציא וא"ל באמצע תכוין להוציאני י"ח ותקע ומשך בה שיעור תקיעה לא יצא כיון דתחלתה לא הוי בחיוב וי"א שיצא כיון דאיכא שיעור תקיעה בחיוב אע"פ שתחלתה לא הוי בחיוב וראשון עיקר ולזה נראה שהסכים הרא"ש עכ"ל:

סימן תקפח

סעיף קטן א

בזמן הראוי לתקוע כיצד וכו' דתנן כל היום כשר לתקיעת שופר משנה בפרק ב' דמגילה (כ:):

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם תקע משעלה ע"ה יצא התם (כ:) תנן אין קורין את המגילה ולא מלין ולא טובלין ולא מזין עד הנץ החמה וכולן שעשו משעלה ע"ה כשר ויליף בגמרא מקרא דמשעלה ע"ה מקרי יום ופירש"י עד שתנץ החמה. שיצאו מספק לילה: וכולן שעשו משעלה ע"ה כשר. דמעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין הכל בקיאין בו צריכין להמתין עד הנץ החמה ע"כ. ומהתם שמעי' בכל דבר שמצותו ביום צריך לכתחלה לעשותו משתנץ החמה ואם עשה משעלה ע"ה כשר:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל בלילה לא פשוט הוא במשנה שכתבתי בסמוך ומייתי לה בגמרא מדכתיב יום תרועה יהיה לכם:

סעיף קטן ד

ומ"ש לפיכך שמע מקצת תקיעה בלילה ומקצתה ביום לא יצא בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כח.) אמר רבה שמע מקצת תקיעה קודם שיעלה ע"ה ומקצת תקיעה לאחר שיעלה ע"ה לא יצא וטעמא משום דכיון דתחלת התקיעה היתה שלא בשעת חיוב הוי שמע סופה בלא תחלתה דקי"ל דלא יצא: ומיהו תיבת לפיכך שכ' רבינו אינו מיושב דהא לא נפיק ממאי דכ' בסמוך דאף על גב דתקיעה דלילה לא מפקא ידי חובה אם איתא דשמע סוף תקיעה בלא תחלתה הוה נפיק י"ח ה"נ יוצא היה י"ח ולא אמרינן דלא יצא אלא משום דקי"ל דשמע סופה בלא תחלתה לא יצא וא"כ מאי לפיכך ודוחק לומר דקאי גם למ"ש בסימן שקודם זה דשמע סוף תקיעה בלא תחלתה יצא:

סעיף קטן ה

שמע ט' תקיעות מט' ב"א וכו' פ' בתרא דר"ה (לד.) א"ר יוחנן שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא תנ"ה שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא מט' ב"א כאחד לא יצא תקיעה מזה ותרועה מזה בזא"ז יצא ואפי' בסירוגין ואפילו כל היום כולו כך היא הגי' הנכונה והיא גירסת הרי"ף ואע"פ שרש"י כתב דל"ג מט' ב"א לא יצא דהכי מסקינן בפרק

ראוהו ב"ד (ראש השנה כז:) דתרי קלי מתרי גברי בהלל ובמגילה ובתקיעה משתמעי ולפיכך מחק הגירסא ואומר דיצא גרסינן כבר כתב הר"ן דליתא דהכא מש"ה לא יצא מפני שהוא צריך לשמוע על הסדר תקיעה ותרועה ותקיעה הא לא"ה לא יצא והכא הרי שמען כולן בבת א' והיינו דקתני בתר הכי תקיעה מזה ותרועה מזה בזא"ז יצא וכ"כ גם הרא"ש וכ"ה דברי הרמב"ם בפ"ג וז"ל שמע תקיעה אחת בשעה אחת ושנייה בשעה שנייה אפי' שהה כל היום כולו הרי אלו מצטרפין ויצא י"ח והוא שישמע כל בבא מהן על סדרה לא שישמע תרועה ואחריה שתי תקיעות או שתי תקיעות ואחריהן תרועה וכיוצא בזה שמע תשע תקיעות מט" ב"א כאחד לא יצא אפי' ידי אחת תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה משלישי בזא"ז יצא ואפי' בסירוגין ואפי' כל היום כולו: וכתב הרב המגיד בר"פ הנזכר דהא דאמרינן שאם שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא דוקא בשלא הפסיק ביניהם בקול שופר שאינו מן הראוי באותה בבא כלומר שאם היה שומע בבבת תש"ת ושמע תקיעה ואחריה שברים ובין שברים לתקיעה שמע תרועה לא יצא וכן הדין בכל הבבות לפי שאע"פ שאין השהיות פוסלת הפסקה בקול שופר שאינו מן הראוי פוסל ולזה נתכוון רבינו למטה שכתב והוא שישמע כל בבא מהן על הסדר וכ"כ הרמב"ן ז"ל ועיקר עכ"ל: והר"ן בפרק בתרא דר"ה גבי הא דאתקין רבי אבהו כתב ג"כ סברת הרמב"ן ונראה מדבריו שר"ת והרשב"א חולקין על הרמב"ן ואעפ"כ כתב ומ"מ יש לחוש ולהחמיר כדברי הרמב"ן ז"ל ע"כ: וכתב רבינו ירוחם דהא דשמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא דוקא בדיעבד אף ע"ג דמסתמא הסיח דעתו וכ"כ ג"כ הר"ן בפ"ב דר"ה (לד י) גבי הא דאתקין רבי אבהו בקיסרי: והמרדכי והג"א כתב קי"ל כר"י דאפי' שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא ור"י נסתפק בדבר משום דרב אשי מסיק פ' מי שמתו (כג י) גבי היו מים שותתין על ברכיו דכ"ע חוזר לראש אם שהה ע"כ. ודעת הפוסקים שהזכרתי פה א' לפסוק כר"י וכ"פ סמ"ג והכי נקטינן: כתב הג"א אם אחד תוקע בשופר ואחד תוקע בחצוצרות יחד יצא בתקיעת שופר דתרי קלי בתרי גברי משתמעי ע"כ. ותימא דבפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כז.) משמע דתרי קלי מתרי גברי לא משתמעי אלא היינו טעמא דיצא ידי שמיעת שופר אע"פ ששמע עמו קול חצוצרות משום דכיון דחביב יהיב דעתיה: גרסינן בירוש' פרק הקורא את המגילה למפרע רבי יוסי בשם רבי יוחנן אפי' שמען כל היום יצא והוא ששמען על הסדר היה זה צריך פשוטה ראשונה וזה צריך פשוטה אחרונה תקיעה א' מוציאה את שניהם ע"כ וכתבו הר"ן בפ' בתרא דר"ה:

סעיף קטן ו
ושבת לאו זמן תקיעה הוא דתנן י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה משנה ר"פ בתרא דר"ה (כט:):

סעיף קטן ז
ומ"ש שאין הכל בקיאין בתקיעת שופר וחיישינן שמא יטלנו בידו וכו' שם בגמרא. וכתב הר"ן וא"ת מאי שנא הני דגזרינן ומ"ש מילה דשרי בשבת ולא גזרינן שמא יעביר תינוק או אזמל ארבע אמות בר"ה י"ל דהני שאני לפי שהכל טרודים בהם ולא מדכר חד אחבריה משא"כ במילה:

סעיף קטן ח
ומ"ש רבינו שרי"ף היה תוקע בבית דינו וסמך לו על הא דתנן משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהו תוקעין בכ"מ שיש בו ב"ד כ"כ הרא"ש שם שכן היה נוהג הרי"ף וטעמו מפני שהיה מפרש כל מקום שיש בו בית דין לאו דוקא סנהדרין אלא בית דין מופלג וגדול בדורו ולא נהגו תלמידיו אחריו לעשותן כן והר"ן כתב שטעמו של הרי"ף מדאמרי' בגמרא אהא דתנן אר"א כשהתקין ריב"ז לא התקין אלא ביבנה בלבד אמרו לו א' יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב"ד אמרו לו היינו ת"ק א"ב בי דינא דאקראי וקי"ל כת"ק הלכך בב"ד של ג' נמי תוקעין וע"ז היה סומך הרי"ף לעשות מעשה בדבר שהיו תוקעין בבית דינו בר"ה שחל להיות בשבת ומיהו משמע דנהי דלא בעינן ב"ד של כ"ג או סמוך ב"ד קבוע מיהא בעינן דהא כתיבנא לעיל דתרתי בעינן בפני ב"ד ובזמן ב"ד וכל בית דין שאינו קבוע אין לו זמן אבל הרמב"ם כ' בפ"ב בזמן הזה שחרב הבית בכל מקום שיש בו ב"ד קבוע הוא שיהיה סמוך בא"י תוקעין בו בשבת וכ"ד הרז"ה עכ"ל וכ' ה"ה שכן דעת הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ט
ואף ע"פ ששבת לאו זמן תקיעה היא מותר לומר לקטן שלא הגיע לחינוך שיתקע בשבת וכו' בפ' בתרא דר"ה (לב:) תנן אין מעכבין את התינוקות מלתקוע אבל מתעסקין בהם כדי שילמדו ובגמרא (לג.) מתעסקין בהם כדי שילמדו אר"א אפי' בשבת תנ"ה מתעסקין בהם עד שילמדו אפי' בשבת ואין מעכבין התינוקו' מלתקוע בשבת ואין צ"ל בי"ט הא גופא קשיא אמרת מתעסקין בה עד שילמדו אפילו בשבת אלמא לכתחלה אמרי' תקעו והדר תנא אין מעכבין עכובא הוא דלא מעכבין הא לכתחלה לא אמרי' תקעו ל"ק כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך וכתב הרי"ף אר"א ואפילו בשבת וה"מ בקטן שהגיע לחינוך אבל קטן שלא הגיע לחינוך בי"ט אין בשבת לא ואית דאמרי איפכא כלומר ה"מ בקטן שלא הגיע לחינוך אבל בקטן שהגיע לחינוך לא וכתב הר"ן

בקטן שהגיע לחינוך דכיון שהגיע לחינוך מתעסקין עמו כדי שילמוד אפי' בשבת אבל קטן שלא הגיע לחינוך בי"ט אין בשבת לא דבשבת אין מתעסקין עמו ולא עוד אלא שאם בא לתקוע מעכבין עליו והכי מוכח בגמרא וכ"ת אמאי מעכבין דהא קי"ל יבמות (קיד:) דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו וי"ל דה"מ במלתא דלא מפרסמא אבל במלתא דמפרסמא כי הא שהקרן נשמע לרבים מעכבין דלמא נפיק מיניה חורבא לתקוע בשבת שלא בפני ב"ד וכ' הרא"ש על דברי הרי"ף רש"י פירש כלישנא קמא והקשה עליו ר"י כיון דהגיע לחנוך ואין מצות היום בשופר היכי אמרי' ליה למיעבד איסורא ועוד תימא קטן שלא הגיע לחינוך אין מעכבין אותו מלתקוע בשבת אבל לכתחל' לא א"ל תקעו ואמאי והא אפי' בהגיע לחינוך שרי להתעסק בו כדי שילמדו (ב"ה ולפיכך פירש איפכא דבהגיע לחינוך אין מערבין אבל לכתחלה לא א"ל תקעו כיון דאיכא איסורא דרבנן:) ומ"מ לא מחוייב להפרישו כיון דאם לא היה שבת מצות היום בשופר קטן שלא הגיע לחינוך מתעסקין כלומר מותר להניח להתעסק וכן מוכח בריש ערכין עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"ב דהא דתנן אין מעכבין אותם מלתקוע אבל מתעסקין עמהם ואר"א אפילו בשבת בשלא הגיעו לחינוך הוא ומיהו כתב ה"ה פירוש מתעסקין שאומרים להן תקעו ומשתדלין עמהם: וכ' הר"ן דהא דשרי להתעסק אפי' בשבת דוקא בי"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אבל בשבת אחרת לא והכי איתא בירוש' וכ"נ מדברי הרא"ש אבל הרמב"ם כ' דהא דאין מעכבין התינוקות מלתקוע אפי' בשבת היינו דוקא בשבת שאינו י"ט של ר"ה וכ' ה"ה דטעמא משום דבשבת של י"ט של ר"ה ודאי מעכבין אותם שלא יאמרו שתוקעין בי"ט של ר"ה שחל להיות בשבת וכ"נ מן הירוש' עכ"ל וכ' הר"ן וז"ל כתב רבינו אפרים ז"ל שעכשיו אסור לתקוע לכל קטן בשבת כלל ואפי' בשבת של ר"ה שלא נאמרו דברים הללו אלא בזמן שהיתה תקיעת שופר דוחה את השבת וכ"ד הרז"ה וכן מוכח בירוש' ואע"פ שהרי"ף כתבה בהלכותיו אפשר לטעמיה אזיל שהוא סובר שאפי' בזה"ז תוקעין בכ"מ שיש בו ב"ד קבוע אבל הרמב"ן כתב שכיון שהגאונים כולם כתבוה בחיבוריהם מדבריהם יש ללמוד שהם סבורים שלא ביבנה בלבד נאמרה זאת התקנה אלא בכל יום ראשון של ר"ה שחל להיות בשבת בכ"מ לפי שאין בלימוד גזירה דרבה ואין בו אלא איסור שבות דתקיעה עצמה וכיון שהיא למצוה מותר שהם צריכין להתלמ' כדי לתקוע למחר ולחנכם במצות ע"כ: כתב הכלבו יש שואלי' אמאי לא דחינן ר"ה כד מקלע בשבת משום תקיעת שופר כי היכי דדחינן לי' מיום אחר משום יומא דערבה והתשובה זימנין דמקלע המולד בה' י"ח והוא נדחה עד שבת משום מולד זקן ומשום ו' דאד"ו ואם נדחה

אותו גם מיום שבת משום תקיעת שופר נצטרך לדחותו עד יום ב' משום א' דאד"ו נמצא שלא יהיה נקבע עד יום ה' אחר המולד וכל האי לא דחי משום דמיחזי כשיקרא עכ"ל:

סימן תקפט

סעיף קטן א

אדם הראוי לתקוע לאפוקי חש"ו דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים י"ח משנה בס"פ ראוהו ב"ד (ראש השנה כט:): וכתב הכלבו שאפי' המדבר ואינו שומע דקי"ל שהוא כפקח לכל דבריו אינו מוציא כיון דאינו שומע דלאו בר חיובא הוא וכ"כ הרשב"ץ בתשו' וטעמא משום דבשמיעה תליא מילתא דהא מברכין על השמיעה וכיון שאינו שומע אינו מחוייב בדבר ולא מפיק אבל שומע ואינו מדבר יוצאים בתקיעתו עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואשה נמי אינה חייבת דהו"ל מ"ע שהזמן גרמא משנה בפ"ק דקידושין כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות:

סעיף קטן ג

ומ"ש אנדרוגינוס מוציא את מינו טומטום אפילו מינו אינו מוציא ברייתא בס"פ ראוהו ב"ד (ראש השנה כט:):

סעיף קטן ד

ומ"ש מי שחציו עבד וחציו בן חורין אפילו לעצמו אינו מוציא מימרא ובריתא שם. וא"ת אנדרוגינוס נמי נימא דאפי' עצמו אינו מוציא דלא אתי צד נקבות שבו ומפיק צד זכרות י"ל דאנדרוגינוס בריה בפ"ע הוא ומ"ה לא שייך למימר ביה לא אתי צד נקבות ומפיק צד זכרות והלכך שפיר מפיק לנפשיה ומהאי טעמא נמי מפיק את מינו דשניהם בריה אחד ובריה מוציאה בריה כמותה כ"כ הר"ן וה"ה וכתב עוד ה"ה דאפשר שאפי' לדברי מי שאומר דאנדרוגינוס אינו בריה בפ"ע אלא חציו זכר וחציו נקיבה אתי שפיר ואינו דומה למי שחציו עבד לפי שיש חילוק בין מה שהוא בידי אדם למה שהוא בידי שמים:

סעיף קטן ה

ואע"פ שנשים וקטנים פטורים יכולים לתקוע ולברך ואין מוחין בידם וכו' בפ"ב דר"ה (לב.) אהא דתנן אין מעכבין את התינוקות מלתקוע דייק הא נשים מעכבין כלומר דוקא תינוקות אין מעכבין כדי לחנכן במצות הא נשים מעכבין דכיון שהם פטורות כי תקעי עברו אשבות דתקיעה והא תניא אין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות אמר אביי ל"ק הא ר"י הא ר' יוסי ור"ש וכתב הר"ן דהלכה כר"י ור"ש דאמרי נשים סומכות רשות כלומר דאף ע"ג דפטרינהו רחמנא אי סמכי ליכא איסורא משום משתמש בקדשים וה"ה לכל מ"ע שהזמן גרמא הלכך אם רצו נשים לעשות כל מ"ע שהזמן גרמא הרשות בידם

ולא חיישינן לבל תוסיף ולא לשבות דתקיעה וכ"כ הרא"ש בשם ר"ת וכתב עוד בשמו שיכולות לברך על מ"ע שהזמן גרמא אע"פ שהן פטורות ואין כאן משום ברכה לבטלה וכ"כ הר"ן ג"כ והביא ראיות ר"ת וכתב דאע"ג דאיכא דדחה לה נקטי' כר"ת דהא נוטלות עליהם שכר מדאמר רבי יוסי בר חנינא קידושין (לא:) גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה דמדקאמר גדול אלמא למי שאינו מצווה ועושה נמי יש לו שכר הלכך בכלל מצוה הן ומברכות ולא נימא הואיל ולא נצטוו היאך יאמרו וצונו דכיון שהנשים נצטוו ואף הן נוטלות שכר שפיר יאמרו וצונו עכ"ל וכתב ה"ה בפ"ב כתב הרשב"א שהעלו הראשונים שאע"פ שנשים פטורות רשאות לתקוע ולברך וכן נהגו ואין נראה כן מדברי רבינו פ"ו עכ"ל כלומר שכתב בפ"ו טומטום ואנדרוגינוס לעולם אין מברכין לישב בסוכה מפני שהן חייבין מספק ואין מברכין מספק וכתב ה"ה לדעת רבינו ודאי שאין נשים מברכות והיאך יאמרו וצונו והן פטורות ובסוף הלכות ציצית כתב ג"כ הרמב"ם שנשים ועבדים וטומטום ואנדרוגינוס אין מברכין אם מתעטפין בציצית וההגהות כתבו שם שכ"ד רש"י שאסור לנשים לברך על מ"ע שהזמ"ג ושר"ת פסק שהן יכולות לברך והביא ראיה לדבר וסמ"ג כתב בסימן מ"ב כל דברי ר"ת ואח"כ כתב אבל זהו דבר תימא מהו וצונו בדבר שאינה מחוייבת לא מדאוריית' ולא מדרבנן דנשים במ"ע שהזמ"ג אפילו מד"ס פטורות וכמו שמוכח בפ' מי שמתו (ברכות כ:) גבי נשים חייבות בקידוש היום ד"ת והאגור כתב בשם ר' ישעיה דוקא בלא ברכה שרי להו לנשים לתקוע לעצמן אבל אם ברכו גילו בדעתם שלשם חובה הן עושין חדא דעוברות על בל תוסיף ועוד דאיכא ברכה לבטלה עכ"ל . ומ"ש שעוברות על בל תוסיף אם מברכות אינו נכון כלל אלא שאין לי להאריך:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור הוא בפסקי הרא"ש שם אע"פ שכתב שם בל' אחר הכל עולה לענין אחד וז"ל בעל העיטור כתב דאין אחר תוקע להם אלא הן בעצמן ונהגו באשכנז לתקוע לנשים יולדות קודם שתקעו בב"ה כדי שיוציא התוקע את עצמו וכ"כ הגמ"י פסק ר"ת וכל רבותינו אחריו כר' יוסי ומיהו ה"מ לתקוע לעצמו דומיא דסמיכה דשרי להו משום נחת רוח אף על גב דקצת נראה כעבודה בקדשים הכא נמי אע"ג דקצת כראה כחילול י"ט שריא אבל אחר שכבר תקע לא יתקע להן דאין אומרים לאדם חטוא בעבור נחת רוח כיון דכבר יצא י"ח ואינו חייב בדבר התוקע לה ה"ז חילול י"ט. וכ"כ רא"מ והגאונים וכן הורה הרא"מ ואמר שהרוצה לתקוע לנשים צריך לעשות קודם שיתקע ש"צ בעוד שלא יצא י"ח הוא בעצמו ואם המתין עד לאחר שיצא י"ח הוא בעצמו

אסור לתקוע להן ודלא כראבי"ה שהתיר הדבר עכ"ל. והסמ"ג ג"כ לא הביא אלא דברי רא"מ בלבד:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם ראבי"ה כן כתב הרא"ש וז"ל וראבי"ה כתב כיון דנשים סומכות רשות אע"ג דדמי קצת לעבודה בקדשים ה"ה בתקיעה שהיא חכמה ואינה מלאכה מותר לתקוע להם ואפי' מי שיצא כבר ומותר נמי להוציא את השופר לר"ה מבית הכנסת כדי לתקוע להם וכנ"ל דלא גריעא אשה מקטן שלא הגיע לחינוך דמתעסקין בהם כדי שילמדו כ"ש לנשים דמכונות למצוה עכ"ל הרא"ש וכ"כ המרדכי: ולענין הלכה כדאי הם לסמוך עליהם כ"ש במקום דאיכא רבוותא דסברי כוותייהו כמו שנתבאר בסמוך ועוד דטעמא דראבי"ה והרא"ש טעמא דמסתבר הוא ומיהו טוב שלא לברך כיון דפלוגתא הוא ספק ברכות להקל:

סעיף קטן ח

המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה וכו' מימרא דרבא בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כח.): וכתב הר"ן וז"ל כתב הרז"ה דכי שרי דוקא בתקיעות דר"ה שהם מצות מן התורה אבל בתעניות לא ולפי דבריו אף בתקיעות דר"ה צריך לדקדק לפי שיש בהן מדרבנן אלא שאין מחוורין דבריו דמ"מ מצוה איכא ומיהו מסתברא לי דכי אמרי' מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה דוקא כגון שהוא תוקע מאליו להוציא המודר הנאה אבל כל שא"ל המודר תקע לי והוציאני אסור דשליחותיה קא עביד וראיה לדבר מדאמרינן בפרק אין בין המודר (נדרים לה:) דגבי הא דאיבעיא לן התם הני כהני אי הוו שלוחי דידן או שלוחי שמיא למאי נ"מ למודר הנאה אי אמרת שלוחי דידן הא קא מהני ליה ואסור ואמרינן נמי התם (לו:) אלא לדעתיה דבעל הכרי הא קא מהני ליה דקא עביד שליחותיה אלמא דכל היכא דעביד שליחותיה אסור אלא ודאי הכא בתוקע מעצמו שלא בשליחותו של מודר עסקינן:

סעיף קטן ט

וצריך שיכוין התוקע להוציא השומע וכו' בפרק בתרא דר"ה (לב:) תנן המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא ובגמרא (לג:) המתעסק לא יצא הא תוקע לשיר יצא לימא מסייע לרבא דאמר התוקע לשיר יצא דלמא תוקע לשיר נמי מתעסק קרי ליה ואמאי דתנן השומע מן המתעסק לא יצא דייק אבל השומע מן המשמיע לעצמו מאי יצא לימא תיהוי תיובתיה דר' זירא דא"ל ר' זירא לשמעיה איכוין ותקע לי ומשני דלמא איידי דתנא רישא מתעסק תנא סיפא נמי מתעסק ובפ' ראוהו ב"ד (ראש השנה כח.) שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאוהו ואכל מצה יצא אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא כלומר

דמצות א"צ כוונה ובתר הכי גרסינן א"ל ר"ז לשמעיה איכוין ותקע לי פי' תתכוין לתקוע בשמי להוציאני ידי חובתי ואוקימנא להא דר"ז כרבי יוסי דתניא שומע שומע לעצמו ומשמיע משמיע לפי דרכו א"ר יוסי בד"א בש"צ אבל ביחיד לא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע וטעמא משום דש"ץ דעתיה אכ"ע והרי"ף לא הביא דברי רבא אלא דברי ר"ז וכתב הרא"ש דהיינו משום דס"ל דהכי הלכתא אע"ג דרבא והנך דשלחו לאבוה דשמואל סברי דמצות א"צ כוונה הלכה כר"ז דפליגי ביה תנאי בפרק ע"פ (קיד:) גבי ירקות ור' יוסי סבר מצות צריכות כוונה וה"נ קאמר רבי יוסי בשמעתין ור' יוסי נימוקו עמו וכ"פ בה"ג וגרסינן נמי בירוש' היה עובר אחורי ב"ה וכו' הדא אמרה מצות צריכות כונה ותניא נמי נתכוין שומע ולא נתכוין משמיע וכו' עד שיתכוין שומע ומשמיע ואע"ג דשנינהו רב אשי שינויי דחיקי נינהו ופשטא דמתניתין ובריייתא לא כוותיה הלכך אזלינן לחומרא ובעינן דעת שומע ומשמיע ואם תקע להוציא את עצמו אין חבירו השומע התקיעה יוצא עד שיתכוין לו וה"מ יחיד אבל ש"ץ כיון דדעתו אכ"ע לא בעינן עד שמתכוין ליה גופה עכ"ל. והר"ן כתב שיש סוברים לומר דל"פ דר"ז אדרבא דלא אר"ז איכוין ותקע לי למצוה אלא שצריך כולה לשמוע ולהשמיע לשם תקיעת שופר כל דהו אפי' שלא לשם מצוה ולעולם כוונת מצוה לא בעינן אבל בעינן כוונה לשמוע ולהשמיע ויש שדנין כן מלשון הרי"ף והרז"ה הקשה דודאי מדאוקימנא להא דר"ז כר"י דאמר דיחיד לא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע משמע דר"ז בעי כוונת מצוה כר"י ואף רש"י פירש כן תקע לי להוציאני י"ח משמע דס"ל דר"ז פליגא אדרבא לפיכך כתב הרמב"ן דר"ז סבר מצוות צריכות כוונה כלומר לצאת וכוותיה נקטינן וכ"פ הרמב"ם בפרק בתרא מהלכות שופר דצריך שיתכוין משמיע להוציא ושומע לצאת הא לא"ה לא יצא אבל דעת הרבה מן הגאונים דקי"ל מצות א"צ כוונה וכ"ד הרשב"א ז"ל וכתב רבי' שמואל דאף ע"ג דאמרינן מצות א"צ כוונה ה"מ בסתם אבל במתכוין שלא לצאת אינו יוצא ע"כ ודעת רבינו שמואל כתב ג"כ הר"י בסוף פ"ק דברכות גבי פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא וכתב עוד שם דאפי' מי שסובר דמצות א"צ כוונה ה"מ בדבר שיש בו מעשה אבל במצוה שתלוי באמירה בלבד ודאי צריך כוונה שהאמירה הוא בלב וכשאינו מכוין באמירה ואינו עושה מעשה נמצא כמי שלא עשה שום דבר מהמצוה ובאהל מועד כתב העושה מצוה ואינו רוצה לצאת באותה שעה לא יצא וכ"כ רבותינו הצרפתיים והרשב"א ז"ל והרא"ה אומר שאפי' צווח שאינו רוצה לצאת ידי אותה מצוה יצא וחזק סברא זו בראיות בפ"י דפסחים גבי כפאוהו עו"ג ואכל מצה ע"כ כבר כתבתי שהר"י הביא דברי רבינו שמואל. משמע דס"ל כותיה וכיון שכן לא חיישינן לדברי הרא"ה בזה: ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימין

דמצות צריכות כוונה הכי נקטינן. ודע שאף על פי שהרמב"ם כתב גבי שופר דבעי כוונה בהלכות חמץ ומצה כתב בפ"ו שאם אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו עו"ג יצא י"ח כבר כתבתי ישוב דברי. בסי' תע"ה:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו בשם רב שרירא נראה שטעמו כאותם חכמים שכתב הר"ן שהיו סבורים לומר דל"פ דר"ז אדרבא: אהא דתנן היה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא כתב הר"ן ירוש' אר"י בר חנינא לא אמרן אלא בעובר אבל בעומד חזקה כיון: אם שמע מקצת התקיעה בכוונה ומקצתה שלא בכוונה כתבתי בס"ס תקפ"ז:

סימן תקצ

סעיף קטן א

סדר תקיעה והכשירה. דתנן סדר תקיעות ג' של ג' ג' משנה בפרק בתרא דר"ה (לג.) סדר תקיעות שלש של ג' ג'. ופירש"י ג' של ג' ג' תקיעה תרועה ותקיעה לכל אחת ואחת:

סעיף קטן ב

ומ"ש דג"פ כתיבי תרועה בתורה וכו' שם ת"ר מנין שבשופר ת"ל והעברת שופר תרועה ומנין שפשוטה לפניה ת"ל והעברת שופר תרועה ומנין שפשוטה לאחריה ת"ל תעבירו שופר ופירש"י והעברת פשוטה משמע העברת קול א': תעבירו שופר. הרי העברה תחלה וסוף ותרועה כתיב בינתיים ומניין לשלש של שלש שלש ת"ל והעברת שופר תרועה שבתון זכרון תרועה יום תרועה יהיה לכם ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה ת"ל שביעי שביעי לג"ש הא כיצד שלש שהן תשע ופירש"י מנין שלש של שלש שלש. מנין דהנך פשוטה לפניה ולאחריה ותרועה באמצע עבדינן תלתא זימני למלכיות חדא ולזכרונות חדא ולשופרות חדא. ס"ל תרועה תרועה תלתא זימני לכל אחד פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה: ומנין ליתן את האמור של זה בזה וכו'. לפי ששלש תרועות הללו לא נאמרו במקום אחד שהשתים נאמרו בר"ה והא' ביובל ומנין ליתן האמורות בר"ה ביובל וליתן האמורות ביובל בר"ה שיהו כאן וכאן שלש: שביעי שביעי לג"ש. נאמרה בר"ה בחדש השביעי ונאמר ביובל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל תרועה לא ידעינן מה היא אלא מדמתרגמינן יבבא וכו' שם אמאי דתנן שיעור תרועה כשלש יבבות פריך בגמרא והתניא שיעור תרועה כג' שברים אמר אביי בהא ודאי פליגי דכתיב יום תרועה יהיה לכם ומתרגמינן יום יבבא יהא לכון וכתיב באמיה דסיסרא בעד החלון נשקפה ותייבב אם סיסרא מר סבר גנוחי גנח ומר סבר ילולי יליל

ופירש"י גנוחי גנח. כאדם הגונח מלבו כדרך החולים שמאריכים בגניחותיהם: ילולי יליל. כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכים זה לזה:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו דמסתפקא לן נמי אם הוא שניהם כאחד הלכך מספיקא אנו עושים הכל תקיעה ושלשה שברים וכו' עד על כן צריך תשר"ת ג"פ ותש"ת ג"פ ותר"ת ג"פ. כל זה פשוט גבי הא דאיתא התם (לד י) אתקין רבי אבהו בקיסרי תשר"ת וכו' וא"ת כיון דמשום דמסתפקא לן דלמא תרועה דקרא הוי גנח ויליל עבדינן תשר"ת ליעביד נמי איפכא תקיעה תרועה שברים תקיעה דלמא יליל וגנח הוא הא פריך לה בגמרא ומשני סתמא דמלתא כי מיתרע באיניש מלתא ברישא גנח והדר ייליל וא"ת ל"ל כל הני והלא די בתשר"ת ג"פ ואחר כן ש"ת תש"ת ר"ת תר"ת דאי הוי גנח וייליל הרי יצא בסימן של תשר"ת ואי גנת לחוד תעלה לו תקיעה אחרונה של תשר"ת לפשוטה שלפני תש"ת וכן אתה אומר בשל תר"ת כבר תירץ הר"ן בשם התוס' דהיינו טעמא משום דדילמא אתו למטעי שאם אתה אומר שבתש"ת הראשון לא יחזור ויתקע יטעה לומר שא"צ לעשות אלא ש"ת והרא"ש תירץ דאפשר דכיון שעשה התקיעה לשום פשוטה אחרי תרועה לא רצו שתעלה לפשוטה שלפני תרוע' והרא"ם ז"ל תירץ דס"ל כר"ז דאמר מצות צריכות כוונה ותו לא מצי לאחשובי תקיעה אחרונ' דתשר"ת לשם תקיעה ראשונה דתש"ת ולא תקיעה אחרונה דתש"ת לשם תקיעה ראשונה דתר"ת ותנאה לא שייכא הכא דאם כן ליכא כוונה לא לתקיעה אחרונה ולא לתקיעה ראשונה ואינו יוצא בה לא לזה ולא לזה ע"כ ואין דבריו נוחים לי דבתנאי שפיר מיקרי מכוין דאע"ג דמשום ספיקא מתנה מ"מ מכוין הוא לצאת י"ח תקיעה: וכתבו הרא"ש והר"ן שנשאל רבינו האיי וכי עד שבא רבי אבהו ותיקן שיהיו תוקעין תשר"ת תש"ת תר"ת לא היו ישראל יוצאים ידי תקיעת שופר והשיב כך היה הדבר מימים קדמונים מנהג בכל ישראל מהם עושים תרועה יבבות קלות ומהם עושים יבבות כבדים שהם שברים ואלו ואלו יוצאים י"ח שברים כבדות תרועות הן יבבות קלות תרועות הן והיה הדבר נראה כחלוקה אע"פ שאינה חלוקה ולא היו מטעים אלו את אלו כי חכמים של הללו מודים דיבבות תרועה הוא וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועה היא וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו כל ישראל עושים מעשה א' ולא יראה ביניהם דבר שהדיוטות רואים אותו כחלוקה והא דאמר אביי בהא ודאי פליגי לאו פלוגתא ממש קאמר שהיו מטעים אלו את אלו אלא ה"ק בהא ודאי פליגי במעשיהם דתנא דידן היה עושה התרועות יבבות ותנא ברא היה עושה אותם שברים כל אחד לפי מנהג הבכי של מקומו אע"פ שאין בזה שום קפידא שהרי שניהם ענין

בכי הוא ואין כאן חלוק ענין אלא חילוק מעשה ולפי זה כי אמרינן בדר' אבהו מספקא ליה אי גנוחי גנח אי ילולי ייליל וכן כי אמרינן מספקא ליה דלמא גנח וייליל צ"ל דלא ספק ממש קאמר לענין דינא אלא לחילוקי המנהגות קורא ספק ולשון שאינו מדוקדק הוא ודברים אלו כתב הריטב"א בתשובה וכתב על זה ומזה הטעם בתקיעות של סדר התפלה אין עושין בכל ברכה אלא אחד מהסימנים ואילו היה תקנת רבי אבהו מפני הספק היה לנו לעשות בכל אחד מהם ג' סימנים שאל"כ אין בשלשתן אלא אחד שתהיה אמת אבל לפ"ז שלשתן אמת ואדם יוצא בכל אחד מהם ולפיכך כדי שלא להטריח על הצבור די לנו באחד מהם וגם כדי שיתברר מתוך כך שכולם אמת ואנו עושים תחלה דברי רבי אבהו ואח"כ דברי תנא ברא ואח"כ דברי תנא דמתני' להעלות בקודש לפתוח בקטן ולסיים בגדול וזה כפתור ופרח עכ"ל אבל הרמב"ם משמע שאינו סובר כן אלא ספק בעיקר הדין הוא שנסתפק לנו בתרועה היאך היא שכתב בפ"ג וז"ל תרועה האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הצרות ואין אנו יודעים היאך היא אם היא היללה שמייללין הנשים וכו' נמצא מנין התקיעות ל' כדי להסתלק מן הספק משמע דספק גמור נסתפק לנו לענין הדין וכ"נ שהוא דעת סמ"ג שכתב כי מסופק היה בפי' ותיבב אם יללה היא אם גניחה הוא ועושה שניהם ואח"כ ציוהו שיהיו תוקעים קש"ק כי שמא גניחה הוא וכו' ואח"כ צוהו שיהיו תוקעים קר"ק כי שמא יללה הוא וכו' משמע בהדיא שמחמת ספק שנסתפק לענין הדין תיקן כן וקודם רבי אבהו כ"מ היה נוהג כסברת רב המקום ההוא וכשבא רבי אבהו קבץ כל הספיקות והתקין שיעשה כדברי כולם כדי שיצאו כל ישראל י"ח תקיעת שופר בלא ספק כלל:

סעיף קטן ה

שיעור תקיעה כתרועה וכו' בפרק בתרא דר"ה (לג.) שיעור תקיעה כשלש תרועות שיעור תרועה כשלש יבבות ופירש"י ג' קולות בעלמא כל שהוא ובגמרא (שם) והתניא שיעור תקיעה כתרועה אמר אביי תנא דידן קא חשיב תקיעה דכולהו בבי תנא ברא חשיב חד בבא ותו לא שיעור תרועה כג' יבבות והתניא שיעור תרועה כג' שברים אמר אביי בהא ודאי פליגי מ"ס גנוחי גנח ומ"ס ילולי ייליל ופירש"י תנא דידן קא חשיב דכולהו בבי וה"ק שיעור ג' תקיעות כג' תרועות ותנא ברא קא חשיב דחדא בבא שיעור התקיעה כשיעור התרועה ותרווייהו חדא מלתא אמרי שברים ארוכים מיבבות. בהא ודאי פליגי אע"ג דאוקימנא דברישא לא פליגי ע"כ בהא סיפא פליגי דליתא לשנויי בה מידי:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבי' ולפ"ז צריך ליזהר בשברים שלא יאריך בכל שבר כשלש יבבות וכו' עד כי שברים תרועה היא ויכול להאריך בה כמו שירצה כ"כ שם התוספות והרא"ש והביאו

ראייה למ"ש שאם מאריך הרבה בתקיעה אין לחוש מדתנן התם תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ולמדו משם דה"ה לתרועה ואע"ג דשיעור' כג' יבבות יכול להאריך בה כמו שירצה ומטעם זה נמי אין לחוש אם עשה ארבע וחמשה שברים שהשברים במקום תרועה הן והו"ל תרועה אריכתא כמו שאנו מאריכים ביבבות ויל"ד על מ"ש צריך ליזהר בשברים שלא יאריך בכל שבר כשלש יבבות שהם ג' כחות של כל שהו שא"כ יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה שהרי בתשר"ת אע"פ שיאריך בכל שבר כארבע וחמש יבבות אין בכך כלום שהרי תקיעות תשר"ת צריכין להיות ארוכים כשברים ותרועה ואם כן כשיאריך בשבר כד' וה' יבבות עדיין אינו ארוך כתקיעה וכן בתש"ת כיון שפי' רש"י דשברים ארוכים מיבבות ושיעור תקיעה כתרועה אע"פ שיאריך בשבר כג' יבבות עדיין אינו ארוך כתקיעה שהיא כג' שברים שהן ארוכים מיבבות וי"ל שכל שמאריך בשבר כשיעור תקיעת תר"ת שהוא כג' יבבות הרי יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה אע"ג דלגבי תקיעה דסי' דידיה לא הוי כתקיעה: וכתב עוד התוס' והרא"ש שהריב"ם וריב"א מפרשים דיבבא היא ג' כוחות של כל דהו ונמצא שיעור תרועה כט' כחות וכן התקיעה ולדבריהם אין לחוש אם האריך קצת בשברים וצריך למשוך בתקיעה של תשר"ת כשיעור ג' שברים וג' כחות ומי שלא משך בתקיעה כשיעור הוה ומשך בשברים לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר ור"ח פירש כפירוש רש"י וכן הוא אומר בירו' איזהו תרועה כתלת דקיקין עכ"ל הרא"ש ז"ל וכ"כ המרדכי וכתב סמ"ג שנראין דברי ריב"א וריב"ם:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם העיטור מסתברא שלש שברים שלשה קולות מופסקים וכו' ויש ספרים דגרסי שלש קולות קטנים מופסקין וה"פ שדעת בעל העיטור דאע"ג דאמר אביי בהא פליגי לאו למימרא דפליגי בשיעור תרועה כדפירש"י אלא לד"ה שיעורא הוה כשלש קולות שכל קול מהם הוא שלש כחות כל דהו אלא בגוונא דתרועה הוא דפליגי דמר עביד לה כשלש קולות מופסקים וארוכים קצת וקרי להו קטנים מפני שאין קול אחד מהם ארוך כתקיעה ומר עביד ט' כחות כל דהו שאין ביניהם הפסק וזה שכתב ול"פ בשיעור פי' הנך תנאי לא פליגי בשיעורא אלא שזה עושה שברים וכו' שבעל העיטור הביא בתחלת דברי התנאים ומאי דאמר אביי בהא ודאי פליגי ולפיכך כ' סתם ול"פ בשיעור ורבי' העתיק סוף דברי בעל העיטור ולא העתיק תחלתם. ולענין הדין דברי בעל העיטור הם כדברי ריב"ם וריב"א ועוד יש לפרש דעת בעל העיטור דשיעור תרועה ג' קולות קטנים כל שהוא מופסקים שהן יותר משיעור שלש קולות קטנים תכופים וכדפירש"י

שברים ארוכים מיבבו' אלא דבהא פליג ארש"י שהוא סובר דתנאי ל"פ בשיעור תרועה דלכ"ע שיעור תרועה כשלש קולות קטנים מופסקין אלא בגוונא דתרועה פליגי דמר עביד לה בקולות מופסקים ומר עביד לה בקולות תכופים והוא יליל ופי' זה נראה יותר:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ולפ"ז א"צ להאריך בתקיעה של תש"ת יותר מבשל תר"ת פשוט הוא דכיון דשיעורא דשברים ותרועה חד הוא אין להאריך בתקיעות סימן זה יותר מבתקיעות סימן זה: ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם אינו מבואר בדבריו שהוא לא כתב אלא שיעור ג' שברים כתרועה אבל ה"ה נראה שפירשם כן שכתב רבינו לא הזכיר שיעור לפי שכבר ביאר שנסתפק לנו מה היא התרועה אבל כתב ששיעור השברים הם כתרועה וכ"ה ששיעור היבבות והשברים אחד שהשברים הם שלש והיבבות ט' וכ"כ ז"ל ולא נתבאר זה בדברי רבינו יפה עכ"ל ויש ספרים שגורסין הרמב"ן בנו"ן: כתב הר"ן ממתניתין שמעינן שאם רצה להאריך בתקיעה ואפי' כמה מאריך אבל אם רצה להאריך בשברים יש מי שכתב שהרשות בידו ובלבד שיאריך התקיעה יותר מן השבר להיכר ביניהם ולדידי לא ס"ל הכי אלא צריך שלא יאריך בשבר כדי שלש שברים בינוניות דכיון דאי גנוחי גנח שיעור תקיעה כשלש שברים כל שהאריך בשבר אחד כשלש שברים אין זה שבר מענין גניחה אלא פשוטה היא עכ"ל: והמרדכי כתב ה"ר יצחק הגיה וז"ל לי נראה שא"צ ליזהר שלא יאריך בשברים שיעור שלש כחות של כל שהוא דהא דעבדינן שברים היינו משום גנוחי גנח א"כ תקיעה לא הוי רק שלש גניחות והם גדולים יותר ובשביל קשר"ק לא הוי אלא כשיעור שלש גניחות וג' יללות גניחות פי' בקונטרס כדרך החולים המאריכים בגניחותיהם ואם יקצר בשברים הרבה נ"ל דלא יצא ע"כ: וכ"כ הג"א והעולם לא נהגו כן אלא מקצרים השבר כל מה שאפשר משום דלדעת רש"י במעט שיאריכו יצא מכלל שבר והוי תקיעה שהרי לדידיה שיעור תקיעה הוי כג' כחות של כל שהו: כתב הרוקח בשם אביו מאחר שיש בהלכה שברים ואין בספרי ישנים שלש שברים אלא שברים סתם אם תקע שני שברים יצא שאין בספרים מנין שברים עד כאן ואין נראה כן מדברי הפוסקים אלא שלש שברים בעינן וכל שתקע פחות מהם משמע שלא יצא וכ"כ הוא עצמו בשם ראב"ן וכן מבואר במעשה שאירע במגנצ"א שכתב רבינו בסמוך: ולענין שיעור תקיעה דעת הרמב"ם שהיא שחצי תרועה וכתבו הר"ן וה"ה שטעמו מפני שהוא מפרש דכי אמרינן תנא דידן חשיב תקיעות דכולהו בבי וכו' היינו לומר דחשיב כל שש תקיעות יאמר שהם כג' תרועות ותנא ברא קא חשיב חד בבא שהם שתים וקאמר שהם כתרועה והר"ן כתב דלא נהירא אלא שיעור תקיעה כתרועה אחת וכדפירש"י וכי אמרינן

גבי תרועה בהא ודאי פליגי אף על גב דאמרינן דתנא דידן חשיב תקיעות דכולהו בבי ותנא ברא קא חשיב דחד בבא אפ"ה בשיעור תקיעות נמי פליגי דשיעור תקיעה בשיעור תרועה תליא דהכי קים להו דשיעור תקיעה כתרועה הלכך לתנא דידן דס"ל דשיעור תרועה כג' יבבות שיעור תקיעה נמי כג' יבבות וכי קתני שיעור תקיעה כג' תרועות קא חשיב תקיעות דכולהו בבי ותנא ברא דס"ל שיעור תרועה כג' שברים שיעור תקיעה נמי ג' שברים וכי קתני שיעור תקיעה כתרועה כתרועה דידיה קאמר וכדתניא שיעור תקיעה כתרועה שיעור תרועה כג' שברים ולפי שטה זו אמרו הגאונים שצריך להאריך בתקיעות דתשר"ת כדי שיעור ג' שברים ותרועה ובשל תש"ת אינו צריך להאריך אלא כדי שיעור שלשה שברים ובשל תר"ת כדי שיעור ג' יבבות עכ"ד: וכתבו הר"ן וה"ה שיש להראב"ד שטה אחרת בזה שהוא מפרש שיעור תקיעה א' כתרועה א' וכדפירש"י וכיון דאמר אביי גבי תרועה בהא ודאי פליגי תו לא אצטריכינן לפרושי דמתניתין תקיעות דכולהו בבי קא חשיב ולאפוקי מפשטא אלא שזהו גורם לשנות בלשונותם תנא דמתני' סבר דתרועה דאורייתא יבבות נינהו דהיינו ילולי שהם ג' קולות קטנים ומש"ה קתני דשיעור תקיעה כג' תרועות שהם ט' טרומיטין ותנא ברא סבר גנוחי גנח והיינו שברים גדולים ויש בכל שבר ושבר כדי ג' יבבות והוי נמי שיעור תקיעה לדידיה ט' טרומיטין ובשיעור דתקיעה לא פליגי כלל אבל בשיעור דתרועה עצמה הוא דפליגי וכתב ה"ה שלדעת זה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ששיעור התקיעה כתרועה אחת והיא או ג' שברים או ט' טרומיטין שהכל כשיעור א' וכן עיקר ויש מי שהחמיר בתקיעה של תשר"ת שצריך להאריך בה כשיעור ג' שברים ותרועה שהם י"ח טרומיטין ואין זה עיקר אלא שיעור כל התקיעות א' וכל אחד היא כט' טרומיטין עכ"ל ה"ה. והר"ן כתב על דברי הראב"ד נמצא עכשיו לפי שטה זו שאין תקיעה תלוייה בתרועה כלל דהא לתנא דמתני' שיעור תרועה ג' יבבות ושיעור תקיעה ט' יבבות אלא חכמים נתנו שיעור לתקיעה ט' טרומיטין דכי האי שיעור משמע להו לישנא דוהעברת ולפ"ז אין לשנות בין תקיעו' של תשר"ת ותש"ת ותר"ת כלל דתקיעה יש לה שיעור בפ"ע ואינה תלויה בתרועה ויש לחוש ולהחמיר כדברי הגאונים ז"ל:

סעיף קטן ט

כתב ר"ת דג' שברים צריך לעשותן בנשימה א' שהוא במקום תרועה אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת לא עבדינן בנשימה אחת וכו' כ"כ המרדכי בשם ר"ת וכתב שכן פירש ראבי"ה וכתב עוד המרדכי ששמע שאומרים שצריך לעשותן בנשימה אחת שברים ותרועה דהוו חדא תרועה ובפרק החליל (סוכה נג:) אומר דאין בין תקיעה לתרועה.

ותקיעה ולא כלום א"כ לרבנן דמודו מיהא בשברים ותרועה דחדא מלתא צריך בנשימה א' ולא נהירא ורש"י פירש התם בסוכה ולא כלום שלא יפסיק אלא כדי נשימה ר"ל דכדי נשימה מיהא מפסקינן אפילו לרבי יהודה עכ"ל וכ"כ הג"א: ונראה דלדעת האומרים לעשותן בנשימה אחת מ"מ צריך להפסיק ביניהם מעט דבסוף פ"ק דחולין (כז:) גבי תקיעה בי"ט שחל להיות בע"ש דקאמר רב אשי תוקע ומריע בנשימה אחת פירש"י בנשימה אחת ומ"מ מפסיק הוא בינתיים וכתבו בעל תה"ד. וז"ל הר"ן צריך להזהר לעשות השברים כולם והיבבות כולם בנשימה א' דשברים ויבבות לדידן ודאי מצוה אחת נינהו כתקיעה ותרועה לר' יהודה וכי היכי דלרבי יהודה צריך שיעשה תקיעה ותרועה בנשימה א' כדמוכח בפ' החליל ה"נ בשברים ויבבות לדידן דמצוה אחת נינהו. ואם הוסיף שבר א' ועשה בנשימה אחרת לדברי הרמב"ן ז"ל פסול כל הסימן דכיון שהפרידו לעצמו אינו מן השברים והפסיק בין שברים לתרועה ור"ת כתב בתשובה דג' שברים בנשימה אחת עבדינן להו דבמקום תרועה נינהו אבל ג' שברים ותרועה דחשר"ת לא מסתבר דגנוחי וילולי בחדא נשימה לא עבדי אינשי והרמב"ן חולק עליו דהא תרועה אחת הוא ואין ראוי להפסיק בה ואע"פ שהן קולות מוחלקים הרי אינם מוחלקים יותר מפשוטה ושברים או תרועה אליבא דרבי יהודה שהוא מצריך לעשותם בנשימה א' משום דס"ל דמצוה אחת הן וה"ה בשברים ותרועה לדידן עכ"ל הר"ן. וכ"כ הרא"ש דשברים ותרועה יש לעשותם בנשימה א' וכבר הביא רבינו לשונו וה"ה כתב וממ"ש רבינו נמצא מנין התקיעות שלשים נראה שהוא סובר שבסימן תשר"ת יכול הוא להפסיק בין השברים לתרועה ר"ל שאין חייב לעשותן בנשימה א' אלא יכול להפסיק ביניהן אבל ודאי השברים חייב לעשותן בנשימה אחת שהרי תרועה אחת הן שלשתן וכן דעת הרבה מן המפרשים אבל הרמב"ן כתב דשברים ותרועה דתשר"ת כולן תרועה אחת הן דלמא גנוחי וילולי הוא תרועה הלכך אע"פ שמשונים בקולן אין לו להפסיק ביניהם ויש לחוש לדבריו עכ"ל. ומשמע מדבריו דאפילו לדברי האומרים דמנין התקיעות הן שלשים אם רצה לעשות שברים ותרועה בנשימה אחת רשאי ולא אמרו שהם שלשים אלא לומר שאם רצה להפסיק בין שברים לתרועה הרשות בידו ולפ"ז מ"ש בשם המרדכי והג"א יותר טוב להפסיק ביניהם מלעשותן בנשימה אחת והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה ומ"מ מדברי הרא"ש משמע דבעינן שלא יפסיק ביניהם כלל ולכן היה ראוי להנהיג לתקוע תשר"ת ששה פעמים הג"פ שברים ותרועה בנשימה אחת והג"פ בהפסק ביניהם והעולם שלא נהגו כך אפשר שסומכין על מ"ש בשם רבינו האי דמדינא באיזה מהג' סימנים שיתקע יצא י"ח ולא התקינו שיהו תוקעין כל השלשה סימנים אלא

כדי שלא יהו אלו נוהגים כך ואלו נוהגים כך ותהא תורה כשתי תורות בעיני ההדיוטות וכיון דבהאי דשברים ותרועה ליכא הכירא להדיוטות אי עביד להו בנשימה אחת או אי עביד להו בשתי נשימות לא באו לתקן שום תקנה בשביל כך אלא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. ונראה להנהיג לעשותן בנשימה אחת כדי לצאת י"ח לד"ה דמאן דסבר דצריך להפסיק ביניהן היינו לכתחלה אבל בדיעבד ודאי יצא אם עשאן בנשימה א' דהא אמרינן בירושלמי תקע והריע ותקע בנפיחה א' יצא ולא עדיף הפסק דבין שברים לתרועה מהפסק דבין תקיעה לתרועה ובין תרועה לתקיעה ואע"ג דאמר דגניחי וילולי בחדא נשימה לא עבדי אינשי ה"נ לא עבדי אינשי תקיעה ותרועה בחדא נשימה וכ"ש הוא דהא תקיעה שהוא קול פשוט הוי סימן שמחה וחרועה הוי סימן בכי ויללה ואפ"ה קאמר בירושלמי שאם עשאן בנפיחה אחת שיצא וכל שכן שברים ותרועה דדמי טפי אהדדי שאם עשאם בנפיחה אחת שיצא אבל מאן דסבר שצריך לעשותן בנשימה א' משום דסבר דתרועה א' הן אם הפסיק ביניהם משמע דלא יצא דהוי כאילו הפסיק בשברים או בתרועה דלא יצא ודאי כיון שקודם שגמר השיעור הראוי להם הפסיק בטלה לה תרועה שהרי אין בה שיעור ומה שחזר לעשות מלתא באפי נפשה היא וכיון דאין בה לבדה שיעור לאו כלום היא וה"ה להפסיק בין שברים לתרועה דלא יצא הלכך לעשותן בנשימה א' עדיף טפי וכ"כ הריב"ש בתשובה הדעת נותן והסברא מכרעת דכיון דתרועה אחת היא צריך לעשותן בנשימה אחת ואם לא עשה כן מחזירין אותו וכן דעת הר"י גיאת והרא"ש והרשב"א והר"ן וכל האחרוני' ז"ל וכן נוהגין בכל המקומות שראיתי וכן ראוי לעשות להוציא מידי ספק עכ"ל ובת"ה כתב אע"ג דמייתי ראיה אשיר"י מן הירוש' שאם עשאן כולן בנפיח' א' יצא לא תיקשי מהא לר"ת דאיכא לאוקומי בקש"ק או בקר"ק דבדידהו אין קפידא דליכא למימר בהו לא עבדי אינשי הכי דמנ"מ תרועה ותקיעה תרי מילי נינהו אבל שברים ותרועה תרוייהו במקום תרועה קיימי ובחד נשימה לא עבדי אינשי ולא הוו תרועה ונראה לצאת י"ח אליבא דכולהו במקום שתוקעין ל' קולות בסדרים נקל הדבר שיתקע בישיבה בנשימה א' ש"ת ובסדרים בשני נשימות או איפכא ובמקום שנהגו לתקוע רק קשר"ק לכל סדר צריך שיתקע בישיבה ש"ת בנשימה א' ובסדרים בב' נשימות אבל איפכא לא דכיון דטעמא דר"ת שהנהיג לתקוע קשר"ק לכל סדר משום דאית ביה נמי קר"ק וקש"ק ונפיק ממה נפשך ולהפסק לא חיישינן וא"כ אי עביד ש"ת בנשימה אחת דלמא קר"ק אמת היא ושברים לאו כלום הוא ואי הוה מתחיל בשברים באותה נשימה של תרועה לא חשיבא תרועה כלל בכה"ג ובמקום שנהגו לתקוע בסדרים קשר"ק קש"ק קר"ק אין נקל כ"כ לצאת ידי כולם מ"מ יתקע על

שני דרכים בישיבה ובסדרים כדלעיל כיון שאותו מנהג משום דשמא קי"ל כמ"ד אחד מד"ת ושנים מד"ס ולכן תוקעין בענין דסתרן אהדדי ולפ"ז בנדון דידן נמי נפיק י"ח מן התורה לכ"ע עכ"ל. ונראה דלדידן דנהיגין לתקוע בסדרים קשר"ק קש"ק קר"ק שיעשה בישיבה ש"ת בנשימה אחת ובסדרים בשתי נשימות כיון דלעשותן בנשימה אחת יצא י"ח לד"ה כמו שהוכחתי הלכך בישיבה שעשה ג"פ תשר"ת יעשה בענין זה וכדי לחוש לדברי בעל תרה"ד יעשה שבסדרים בשתי נשימות ודרך זה טוב וישר לצאת ידי הכל וכך ראוי להנהיג:

סעיף קטן י

ומ"ש הרא"ש אם תקע תקיע' ותרוע' ותקיעה בנשימה אחת לכאורה לא יצא וכו' נראה מדבריו שסובר שמאחר שהירושלמי כתב בהדיא דיצא הכי נקטינן וכ"נ שהוא דעת הר"ן. אבל רבינו ירוחם כתב בשם הרא"ש ובשם קצת מפרשים שלא יצא. ובתוספתא מצאתי תקע והריע ותקע בנשימה אחת לא יצא: כתב הכלבו בשם הרי"ג הוי יודע שאין פירוש שברים שישבור הקול ויפסי' אלא שבר כאדם הנוגח משבר ומכאב לב והן יבבות ארוכות וטועין התוקעין המפסיקין לגמרי עכ"ל: ומ"ש והן יבבות ארוכות כבר נתבאר שיעורן: ומ"ש וטועין המפסיקין לגמרי פשוט הוא:

סעיף קטן יא

ואם האריך בתקיעה אחרונה של תשר"ת כשיעור שתי תקיעות וכו' בפ"ב דר"ה תנן תקע בראשונה ומשך בשנייה כשתים אין בידו אלא אחת וכתב הרא"ש פירוש בשנייה היינו בתקיעה אחרונה של מלכיות האריך בה כשיעור שתי תקיעות כדי שתעלה לו גם לתקיעה הראשונה של זכרונות אין בידו אלא אחת דאפסוקי תקיעה אחת לשתים לא מפסיקינן בירוש' גרסינן עלה דהך משנה אפילו אחת אין בידו למה ראשה גבי סופה מצטרף וסופה גבי ראשה מצטרף לא רישא אית ליה סיפא ולא סיפא אית ליה רישא אלמא דשניה לא עלתה לו כלום ומפרשים דאין בידו אלא אחת תקיעה ראשונה ומביאין סעד לדבריהם וכו' ונ"ל דהאי סעד אין בו ממש וכו' אלא ודאי האי דנקט תקע בראשונה משום דמינה ידעינן דהאריך בשניה כשתים כיון דהאריך בה יותר מבראשונה וקשה לי על הך פירושא מדפריך בפרק ראוהו ב"ד ואמאי ליסליק בתרתי אלמא דפשיטא ליה לתלמודא דידן דלחדא מיהא סלקא וגם מדמשני פסוקי תקיעתא מהדדי לא מפסקינן משמע דתרתי לא פסקי אבל לחדא מיהא סלקא וצ"ל דגמ' דידן פליג אהא דירוש' ונ"ל לפרש גמרא דידן כמו הירושלמי וה"פ וליסליק ליה בתרתי ומשני פסוקי תקיעתא מהדדי לא מפסקינן וכיון דא"א לחלק לשנים גם לחדא נמי לא סלקא והרמב"ן כתב דהירוש' לא על הדא מלתא אתמר אלא אההיא דשופר מאריך וחצוצרות מקצרות

דגרסינן אמר ר' יוסי הדא אמרת פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא הדא אמרת דאי תקע בראשונה ומשך בשנייה אין בידו אלא אחת רב בא בר זבדא אומר אפי' אחת אין בידו וכו' וה"פ הדא אמרה פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק שלא כיון לשם מצוה ובא חבירו וא"ל איכוין ותקע לי להשלים את התקיעה ולשם מצוה והאריך בהשלמה כשיעור תקיעה יצא ומייתי ראיה מהא דתנן דמשך בב' כשתים אין בידו אלא אחת נמצא דבמה שהאריך יותר מכדי תקיעה אינו אלא כמתעסק אפ"ה עולה מקצתה לאחת ואתא רבי בא לפלוגי דזה ששמע פשוטה מן המתעסק אפי' א' אין בידו כיון דבתחלת התקיעה היה מתעסק נמצא דרישא לית ליה סיפא וכו' ולא דמי למשך בשניה כשתים דהתם מיהא מתחלתו ועד סופו היתה כוונתו לשם מצוה והו"ל לרבי בא למימר לא יצא אלא אגב דאמר משך בשניה כשתים אין בידו אלא א' נקט נמי גבי מתעסק אין בידו אפי' אחת אע"ג דלא שייך גבי מתעסק האי לישנא וניחא השתא אין בידו אלא אחת היינו שנייה עכ"ל והר"ן האריך בביאור ירושלמי זה לכל א' מהסברות ודעת הרמב"ם בפ"ג מהלכות שופר דלתקיעה אחת מיהא עלתה לו וכתב ה"ה שדבריו נכונים וברורים ושכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל: ואע"פ שהלכה כדברי הרמב"ם וסייעתו מ"מ היכא דאפשר יחזור לתקוע כדי לחוש לדברי החולקין עליו:

סעיף קטן יב

מעשה אירע במגנצא שטעה התוקע בסדר שאחר שתקע וכו' עד אבל הכא שניהם קול אחד של תרועה הכל בפסקי הרא"ש פרק בתרא דר"ה וכדברי הרא"ש כ' הרוקח בשם ראב"ן. וכ' עוד שם הרא"ש על דברי ה"ר אלעזר בר נתן מ"ש שיחזור שבר אחר ויריע משמע מדבריו שא"צ לעשות שלשה שברים בנשימה אחת אבל לפי מ"ש לעיל שצריך לעשותן בנשימה אחת היה צריך לחזור ולתקוע ג' שברים ויריע:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבי' ואם עשה ד' או ה' שברים זא"ז בלי הפסק אין בכך כלום וכו' פשוט הוא שהרי כבר כ' לעיל דאין לחוש אם הוסיף על ג' שברים ועושה ד' או ה' ולא כתב כאן כן אלא משום דבעי למיכתב שאם לאחר שתקע ג' שברים שתק והפסיק ואח"כ תקע שברים אחרים י"א דלא הוי הפסק והרמב"ן כתב דהוי הפסק:

סעיף קטן יד

ומ"ש אבל אם עשה שתי תרועות זו אחר זו וכו' בפ"ב דר"ה (לד.) גבי הא דאתקין ר' אבהו בקיסרי דאתקיף רב עוירא דלמא גנוחי הוא וקא מפסקא תרועה בין שברים לפשוטה שלאחריה כ' הר"ן וא"ת כי מפסקי מאי הוי והא תניא שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא תירצו בשם ר"ת דהכי פרכי' כיון דר' אבהו חייש לכולהו ומכניף לכולהו

מנהגי הו"ל למיחש נמי לר' יהודה דאמר אין בין תקיעה לתרועה כלום ועוד דלרבנן נמי נהי דשמע ט' תקיעות בט' שעות יצא בדיעבד אבל לכתחלה ודאי משמע שאינו רשאי להפסיק אבל הרמב"ן כתב דלרבנן נמי אי מפסקי שברים או יבבות בין תקיעה לתרועה לא יצא דנהי דאם הפסיק ביניהם יצא אפ"ה אם תקע ביניהם לא יצא דאנן פשוטה לפניה ולאחריה בעינן וליכא דהא תקע ביניהם תקיעה אחרת לשם מצוה והביא ראיה לדבריו מדתניא בתוספתא תקע והריע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא א' כלומר תקיעה אחרונה בלבד אבל הרשב"א ז"ל כתב שמצא גירסא בההיא תוס' וכך הוא תקע והריע ותקע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא א' וה"פ שלאחר שתקע בראשונ' לתשר"ת הראשון חזר והריע וחשב שתעלה לו אותה תקיעה משום פשוטה שלאחר תשר"ת הראשון ומשום פשוטה שלפני תשר"ת השני ומש"ה קאמר שאין בידו אלא אחת שהיינו פשוטה שלאחר תשר"ת הראשון דאנן פשוטה לכל חד וחד בעינן כדקתני ג' של שלש שלש הלכך אין תקיעה זו עולה לשתים ומ"מ יש לחוש ולהחמיר כדברי הרמב"ן ז"ל עכ"ל וה"ה כתב בפ"ג דברי הרמב"ן וכתב שהם עיקר ושכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל. והרא"ש גבי תקיעות של סדר הברכות כתב בשם ראבי"ה וריב"א דהא דאתקין ר' אבהו קשר"ק קש"ק קר"ק לא בשביל שהפסיק בשהייה אלא בשביל שהפסיק סדר התקיעות בקול אחר דבעינן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה בלא הפסק קול אחר ואם שינה בסדר התקיעות אפילו לא שהה כדי לגמור כולה חוזר והביא ראיה ראבי"ה מהירושלמי פ"ב דברכות דמייתי התם הך דרבי יוחנן בט' שעות ומסיים א"ר והוא ששמע על הסדר פירוש ששהה ושתק ולא שינה הסדר ע"כ. וזה מבואר כדברי הרמב"ן והכי נקטינן:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו או שתקע אחר התרועה תקיעה במתעסק שלא לשם תקיעה והפסיק בה בין תרוע' לתקיעה כלומר דכיון שהתקיעה היא במתעסק הויא תקיעה פסולה והיא מפסקת בין תרועה לתקיעה ומשמע לרבינו שזה בכלל מחלוקת הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן טז

ומ"ש או לאחר שתקע ג' שברים שתק והפסיק ואחר כך תקע שברים אחרים י"א דלא הוי הפסק אלא כשמפסיק בתרועה בין שברים לתקיעה וכו' בהדיא כתב שם הר"ן אם הוסיף שבר אחר ועשאו בנשימה אחרת לדברי הרמב"ן ז"ל פסול כל הסימן דכיון שהפרידו לעצמו אינו מן השברים והפסיק בין שברים לתרועה עד כאן וממילא משמע דלהרשב"א אין הסימן נפסל בכך: ואם תקע ב' תשר"ת או תש"ת או תר"ת כהוגן וטעה בשלישית י"א שצריך לחזור כל הסימן וכו' כסברת הרמב"ן נראה עיקר: כתב הרוקח אם תקע כסדר אפילו בנחת לא יחזור ויתקע פעם שנית דתניא כל הקולות כשרים בשופר היה קולו דק

או צלול או עב כשר: וכתב עוד צריך לזקוף השופר כך ולא למטה על שם עלה אלהים בתרועה: כתב הר"ן בפ' ראוהו ב"ד בירושלמי משמע שאפילו לא הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב אלא שתקע בצד הרחב לא יצא ותנא יהיב סימנא מן המצר קראתי יה: אם הרחיק השופר ונפח בו ותקע בו כתב רבינו בסימן תקפ"ו דפסול כיון שאין השופר נוגע בפיו:

סימן תקצא

סעיף קטן א

ואחר שיגמור התקיעות מיושב יתחיל שליח צבור אשרי העם יודעי תרועה וכו':

סעיף קטן ב

אף ע"ג דקי"ל כר"ג דאמר ש"צ פוטרן דתנן כשם שש"צ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ר"ג אומר ש"צ פוטר את הרבים י"ח בפ"ב דר"ה (לג:) ובגמרא (לד:) א"ר יוחנן הלכה כר"ג בברכות של ר"ה ואסיקנא דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות משום דאניסי במלאכה אבל דעיר לא וכתבו הרי"ף והרא"ש שם עם שבשדות דאניסי ולא מצו למיתי לבי כנישתא בר"ה ש"צ מוציאן י"ח אבל דעיר אין ש"צ מוציאן י"ח עד דאתו לבי כנישתא ושמעו מש"צ מתחלה ועד סוף ירושלמי רב הונא ציפורא' בשם רבי יוחנן אמר הלכה כר"ג באילין תקיעתא והוא שישבו שם מראש התפלה ומאי שנא ברכות של ר"ה שש"צ מוציא את הרבים י"ח מה שאין כן בשאר ימות השנה משום דנפישי ברכות דכל שבתות וימים טובים של שאר ימות השנה שבע והני תשע. וכתב הר"ן דה"פ אבל דעיר דלא אניסי ואפ"ה לא אתו לבי כנישתא אין ש"צ מוציאן אבל כל אותם שהם בבה"כ ואפילו של עיר כיון שהם שומעין מפי ש"צ אותם פטר ר"ג וכדאמרי ליה לדבריך למה צבור מתפללין אמר להם כדי להסדיר ש"צ תפלתו דאלמא לדברי ר"ג אין ציבור צריכין להתפלל אלא כדי שיסדיר ש"ץ תפלתו. והרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות תפלה כלשון הזה שש"ץ מוציא את הרבים י"ח כיצד בשעה שהוא מתפלל הם שומעים ועונים אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הם כמתפללין בד"א בשאינו יודע להתפלל אבל היודע אינו יוצא י"ח אלא בתפלת עצמו בד"א בשאר ימות השנה חוץ מר"ה ויו"כ של שנת היובל אבל בשני ימים אלו ש"צ מוציא את היודע כשם שמוציא את מי שאינו יודע מפני שהן ברכות ארוכות וכו' ויל"ד למה לא חילק בין עם שבשדות לעם שבעיר כדמפליג בגמרא ואפשר שהוא ז"ל מפרש דה"ק עם שבשדות לפי שהם טרודים במלאכתם ואין להם שהות להסדיר תפלתם אם באו לב"ה ושמעו התפלה ש"צ מוציאן ואם לא באו אין ש"צ מוציאן אבל דעיר שהיה להם שהות להסדיר תפלתם ולא הסדירו אע"פ שבאו לב"ה ושמעו אינם

יוצאין י"ח עד שיתפללו הם בעצמם וסובר דלא מפליג בגמרא בין עם שבשדות לעם שבעיר אלא בתפלות של שאר השנה אבל תפלת מוסף דר"ה וי"ה של שנת היובל כיון דנפישי ברכות דידהו אפילו בני העיר אינם יכולים להסדירם ומש"ה ש"צ מוציא את הכל והשתא לפי פירוש זה כיון שלא חילקו בגמרא בין עם שבשדות לעם שבעיר אלא בתפלות של שאר השנה ובהנהו לא קי"ל כר"ג אין מקום לחלק בין שדות לדעיר כלל: ועל הירושלמי שכתב הרי"ף רב הונא ציפוראה בשם רבי יוחנן אמר הלכה כר"ג באילין תקיעתא והוא שישבו שם מראש התפלה וכתב הר"ן פי' דכי אמר הלכה כר"ג בברכות ר"ה דוקא באילין תקיעתא כלומר בברכות של מלכיות זכרונות ושופרות שתוקעין בהם אבל חייבים הם שאר ברכות והיינו דגרסינן רבי זעירא ורב חסדא הוו יתיבין לאילין תקיעתא מן דצלי אתא צלותא קם רב חסדא א"ל רבי זעירא ולא כבר מצלית א"ל מצלי אנא והדר מצלי דנחתין מערביא להכא אמרי בשם רבי יוחנן הלכה כר"ג באילין תקיעתא וכך פירושו דר' זעירא הקשה על רב חסדא כיון דכבר צלי יוצר למה ליה לצלויי תו דבשלמא יוצר היה צריך להתפלל דכיון שאינו אלא ז' ברכות אין ש"צ מוציא את הרבים י"ח אבל מוסף שהם ט' כיון דאוושי ביה ברכות לא היה צריך להתפלל שהרי ש"צ מוציא את הרבים י"ח ואהדר ליה דהלכה כר"ג באילין תקיעתא פירוש לברכה של מלכיות זכרונות ושופרות קרי תקיעתא לפי שתוקעין בהנהו קי"ל כר"ג אבל ז' ברכות של מוסף עצמו צריך כל יחיד להתפלל ומש"ה אע"ג דכבר צלינן יוצר הדר מצלינן למוספין שבע ברכות שבמלכיות זכרונות ושופרות בלבד הוא שש"צ מוציא את הרבים י"ח ולפיכך יש שהיו נוהגים להתפלל שבע ואח"כ היו שומעין תפלת המוספים מש"צ מתחלה ועד סוף והיו יוצאין בה ידי מלכיות זכרונות ושופרות שש"צ מוציאן ומיהו דוקא בששמעו כל התפלה מתחלה ועד סוף אבל לא שמעו אלא אותם שלש בלבד לא יצאו י"ח וזהו שכתב הרי"ף והוא שישבו שם מראש התפלה והכי איתא בירושלמי ועכשיו נהגו הכל להתפלל תשעה עכ"ל ואין נראה כן מדברי רבינו אלא לגמרי הוא מוציא י"ח כל תפלת מוסף דאל"כ ל"ל לאהדורי אטעמא דמי שירצה לצאת בתפלת ש"צ וכו' תיפוק ליה דאפי' אם ירצה לצאת בתפלת ש"צ אינו נפטר בכך מידי תפלת מוסף שעכ"פ צריך כל יחיד ויחיד להתפלל תפלת מוסף שאין ש"צ פוטרו אלא מאותן ג' ברכות בלבד ואין לומר דאאותן ג' ברכות שהוא מוסף יהיב טעמא דמי שירצה לצאת בתפלת ש"צ דהא אמאי דכתב ומתפללין הצבור בלחש תפלת מוסף קאי וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות תפלה דמכל תפלת מוסף לגמרי מוציא ש"צ י"ח ולפי זה צ"ל דהא דקאמר בירושלמי הלכה כר"ג באילין תקיעתא לא למלכיות זכרונות ושופרות בלבד קאמר כדברי הר"ן

אלא לתפלת מוסף כולה קרי תקיעתא על שם שבתפלה זו תוקעין ובגמרא דידן משמיה דרב חנא ציפוראה נמי איתמר ר' יוחנן אמר הלכה כר"ג בברכות של ר"ה וי"ה משמע דאכל תפלת מוסף קאמר והירוש' שהביא הר"ן הכי איתיה א"ל מצלינא והדר ומצלי דנחתין מערביא ואמרין בשם ר' יוחנן הלכה כר"ג באילין תקיעתא ואנא דלא כוונית דאילו כוונית נפק ידי חובתי א"ר זעירא ויאות כל תנייא תני לה בשם ר"ג ורבי הושעיא תני לה בשם חכמים רבי אדא דקיסרין בשם רבי יוחנן והוא שיהא שם מראש התפלה א"ר תנחום ב"ר ירמיה מתניתא אמרה כן סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם ע"כ ואפ"ל ע"ד זו דש"צ מוציא י"ח כל תפלת מוסף וה"ק מצלינא והדר ומצלי דנחתין מערביא וכו' כלומר א"ל ידענא דהלכה כרבן גמליאל ששש"צ מוציא י"ח כל תפלת מוסף ואפ"ה אני מתפלל תפלת מוסף ואיני רוצה לצאת בתפלת ש"צ מפני שאיני יכול לכוין לכל דברי ש"צ שאילו הייתי יכול לכוין לכל דבריו הייתי יוצא י"ח בתפלתו ולא הייתי מתפלל תפלת מוסף ורב אדא דקיסרי אתא למימר דע"כ לא קאמר ר' יוחנן ששש"צ מוציא את הרבים י"ח אלא כשהיה שם מראש התפלה ולא שיאמר אתפלל ז' ברכות לעצמי ואשמע מש"צ מלכיות זכרונות ושופרות לבדו שאם הוא הוא עושה כן לא יצא שאין שליח ציבור מוציא אלא אם כן שמעו ממנו התפלה מראש ועד סוף וזה שכתבו הרי"ף והרא"ש והוא שישבו שם מראש התפלה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו מכל מקום מוטב שיתפללו יחידים כי מי שירצה לצאת בתפלת ש"צ צריך שיכוין לכל מה שיאמר הש"צ ואם חסר אפי' מלה אחת שלא כיון בה לא יצא וכו' כיוצא בזה כתב הרא"ש בתשובה כלל ד' סי' י"ט וז"ל ובברכת יוצר אור וערבית שאני אומר עם ש"צ בנחת כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם החזן בשתיקה וגם אם היה אדם מכוין לדברי הש"ץ בשתיקה ובאמצע הברכות פנה לבו לדברים אחרים הרי הפסיד הברכה כי הפסיק באמצעה אבל כשאדם קורא בפיו אף אם קרא מקצתה בלא כוונה יצא כדאמרי' בברכות (יג:) ע"כ מצות כונה וקריאה מכאן ואילך קריאה בלא כוונה ואמרינן בירושלמי מחזיקנא טיבותא לרישא דכי מטינא למודים כרע נפשיה ע"כ:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבי' וכ"ש לבעל העיטור שכ' שאין ש"צ פוטר אלא מי שאינו בקי אבל בקי אפי' אם הוא בב"ה אינו פוטרו יש לתמוה על סברת בעל העיטור דהא בהדיא פסקינן בגמרא הלכה כר"ג בר"ה ור"ג הא אמר כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי ועוד דאי לשאינו בקי לרבנן נמי ש"ץ מוציאו אפילו בשאר ימות השנה כדאיתא בגמרא ושמא י"ל דסבר בעל העיטור דכי אמרי' לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות אבל דעיר לא

היינו בבאו לב"ה ושמעו מפי ש"ץ וא"כ דעיר כל שהוא בקי לר"ג נמי אין ש"צ מוציאו אפי' בב"ה ודשדות שבאו לב"ה בין בשאר ימות השנה בין בר"ה אם הם בקיאים אין ש"צ מוציאן ולר"ג ש"צ מוציאן ואיפסיקא הלכתא כר"ג בר"ה הלכך דשדות שבאו לב"ה ושמעו מראש ועד סוף ש"צ מוציאם אע"פ שהם בקיאים אבל דעיר אם הם בקיאים אפי' שמעו מראש ועד סוף מפי ש"צ אין ש"צ מוציאן לכ"ע ובה"ע בבני העיר איירי כנ"ל כ' הריב"ש בתשובה אין ספק שהמנהג היפה היא שיתפללו הצבור תחלה והש"צ יתפלל עמהם בלחש כדי להסדיר התפלה ואח"כ יחזור ש"צ להתפלל בקול רם כמו שמפורש בסוף ר"ה וכן המנהג בקטלוניא ובכ"מ שהם בני תורה אבל בארגון לא נהגו כן אלא מתפלל הש"צ תפלת המוסף מיד עם הצבור יחד מבלי שיתפללו הצבור תחלה ונראה שנהגו כן מפני שרובן עמי הארץ ולא יוכלו להתפלל מתוך הספר אלא בעמל גדול משום דאוושי ברכות ולזה מתפללים כולם יחד עם הש"צ כמו שא' מקרא אותו ע"כ וכ' עוד הנוסחא המפורסמת היא ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור והמדקדקים לומר לזרע יעקב תזכור משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה ואינו אלא טועה כי לא מחכמה שאל על זה שהרי שנינו בנדרים (לא:) קונם שאיני נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר בישמעאל משום שנא' כי ביצחק יקרא לך זרע עכ"ל:

סעיף קטן ה

בענין תפלת המוסף של צבור כתב הרי"ץ גיאת שנהגו בשתי ישיבות בבבל שאין הצבור מתפללין אלא שבע וכו' דברי הר"ץ גיאת ודברי הרמב"ן הביא הרא"ש בארוכה פרק בתרא דר"ה ותשובתו על דברי הרמב"ן כתב ג"כ שם באורך ולפי שאינו עולה לענין מעשה שהרי פשט המנהג בכל העולם להתפלל תשע לכן ראיתי להאריך בו:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו והוא כתב ארי"ץ גיאת קאי והכי קאמר כתב הרי"ץ גיאת שנהגו בשתי ישיבות בבבל שאין הצבור מתפללין אלא שבע וכו' ורב האי ורב שרירא כך אמרו ג"כ שאין מתפללין אלא שבע אבל הוא כתב קבלנו מחכמים גדולים וכו' הלכה למעשה שמתפלל ט' והוא מכריע בקבלה זו את כל דברי הגאונים שהביא בתחלה ואומר שמתפלל ט': כתב רבינו בסימן תקפ"ב שאין לומר במוסף ר"ה ואין אנו יכולין לעלות ולראות לפניך אלא ואין אנו יכולין לעשות חובותינו לפניך:

סעיף קטן ז

כתב ר"ת שצריך להזכיר קרבנות המוספין בכל תפלה של מוסף וכו' בסוף מסכת ר"ה אמר רב חננאל א"ר כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך ופירש רש"י דאפסוקי המוספין קאי דכיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת

עלינו בתורתך סגי ואצ"ל מקראות המוספין וכתבו התו' שר"ת פי' דאפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות קאי אבל מקראות של מוסף צריך להזכיר לעולם שהם במקום הקרבנות:

סעיף קטן ח

אבל מוסף דר"ח א"צ להזכיר וכו' וכתב הרא"ש והרבה נחלק על ר"ת בזה כי עשה את הטפל עיקר ואת העיקר טפל כי פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות נישנית במשניות ופסוקי הקרבנות לא הוזכרו לא במשנה ולא בגמרא אלא שנהגו לאמרם במקום הקרבנות ואם על מלכיות זכרונות ושופרות אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר כאילו הזכירו וכ"ש בקרבנות מוספין דהוי כאילו הזכירם וקיים ונשלמה פרים שפתינו ונהגו בספרד שאין מזכירין פסוקי מוספין אלא בשבת ור"ח דרגילים ולא אתי למיטעי בהו אבל בכל המועדות אין מזכירין דאתי למיטעי בהו עכ"ל והרמב"ם נראה שמפרש כפירש"י שכתב בסוף ספר אהבה בסדר התפלות נהגו העם בכל תפלות המוספין כשהוא אומר כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך מזכיר הקרבנות של אותו היום כמו שהם כתובים בתורה וקורא אותם הפסוקים ואם לא הזכיר כיון שאמר כמו שכתבת עלינו בתורתך שוב א"צ עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ובה"ע כתב כיון שאומר יום הזכרון הזה אצ"ל ר"ח הזה וכו' לא הביא רבינו דבריו כדי ללמוד מהם דאינו אומר את יום ר"ח הזה שזה כבר השמיענו בסימן תקפ"ב אלא ללמוד שהוא סובר שמזכיר פסוקי ר"ח שהרי כתב כאמור ובחדש השביעי וגו' ובראשי חדשיכם.

סעיף קטן י

ומ"ש בשם ר"ע שאינו אומר רק עולת החדש ומנחתה וכו' ונ"ל שחסר מלת מלבד וה"ק שאין אומר רק מלבד עולת החדש ומנחתה וכו': והמנהג הפשוט בכל בני ספרד שלא להזכיר בר"ה פסוקים כלל לא של ר"ח ולא של ר"ה וגם שלא לומר מלבד עולת החדש וכ"כ רבינו ירוחם וכתב שאין לנו לשנות מנהג אבותינו. כתב הר"ן בשילהי ר"ה כתבו הגאונים דאין מזכירין פסוקי ראש חדש בתפלת המוספין שלא יאמרו דיום שני עיקר ואתו לזלזולי בי"ט ובשאר חדשים נמי אם לא הזכיר פסוקי המוספין ולא אמר ככתוב בתורתך יצא ומ"מ צ"ל בר"ה את מוספי יום הזכרון הזה שהרי שעיר של ר"ח קרב היה בר"ה מדתניא בתוספתא בריש פ"ק דשבועות ל"ב שעירים כל ימות השנה לצבור וקא חשיב י"ב די"ב חדשים ואם איתא י"א הויין וגם רבינו ירוחם כתב מנהגינו לומר את מוספי יום הזכרון הזה והכלבו ג"כ כתב שאומר את מוספי אלא שאח"כ כתב שביום ב'

אינו אומר את מוספי לפי שאינו ר"ח שאין מעברין אלול לעולם ע"כ אבל מדסתמו הר"ן ורבי' ירוחם דבריהם נראה שהם סוברים דביום ב' נמי אומר את מוספי וכן יש לדייק מל' הר"ן שהרי כתב שאין מזכירין פסוקי ר"ח כדי שלא יאמרו דיום ב' עיקר ואם איתא לימא שיאמרו אותם ביום א' ולא בשני שהרי עוד היום מחלק בין תפלת ראשון לשני לענין הזכרת מוספי ועוד דבשני עסיק ואתי כדקאמר כדי שלא יאמרו דיום ב' עיקר ועלה קאמר ומ"מ צ"ל בר"ה את מוספי משמע דאיום ב' דאדכר נמי קאי הלכך בין ביום א' בין ביום ב' אומר את מוספי וכן שמעתי שהיו נוהגים גדולי הדור:

סעיף קטן יא

ואומר עלינו לשבח וכו' וכ"כ רב משה גאון יחיד דמצלי בר"ה בלחישה אי גמר עלינו לשבח לימא ואי לא לימא מלוך יש לתמוה על זה דהא מלוך אחר שהזכיר כל פסוקי מלכות הוא ועלינו לשבח הוא קודם לכל פסוקי המלכיות ואם כן הכי מיבעי ליה למימר אי גמר עלינו לשבח לימא ואי לא לימא על כן נקוה לך שהוא התחלה לפסוקי מלכיות ואפשר דרב משה סבר כמו הגאונים שאומרים שאין מתפללים ט' אלא ש"צ דהשתא כיון שאין היחיד אומר זכרונות ושופרות גם כן אינו אומר בברכה רביעית פסוקי מלכיות ובהכי אתי שפיר מאי דכתב דלימא מלוך אלא דקשה דמאחר שאינו אומר פסוקי מלכיות למה יאמר עלינו לשבח שהרי עלינו לשבח לא נתקן אלא מפני שאנו צריכים לומר פסוקי מלכיות אנו משבחים קודם לשי"ת שהבדילנו מן התועים ושמא י"ל דסובר רב משה דאע"פ דאין היחיד אומר פסוקי מלכיות מ"מ לזכר בעלמא אומר עלינו לשבח שהוא תפלת התוספות שאנו מוסיפין במוסף ר"ה ועי"ל דשפיר סבר רב משה שיחיד מתפלל ט' ולפי שתחלת התוספת שאנו מוסיפים בתפלה זו היא עלינו לשבח קורא לכל התוספת בשם עלינו לשבח והוי כאילו כתב אי גמר כל התוספ' שאנו מוסיפים שתחלתו מעלינו לשבח לימא ואי לא לימא מלוך כלומר ולא יאמר תוספות דמלכיות ואשמעינן דלא תימא כל דלא גמר לסדורי תפלת מוסף במלכיות זכרונות ושופרות כדתקון רבנן לא לצלי כלל קמ"ל. וז"ל רב משה גאון כמו שהוא כתב בהל' הרי"ץ גיאת רב משה אמר דיחיד דבעי לצלויי עלינו לשבח אי גמיר לצלויי ליצלי ואי לא גמיר לצלויי למיחת חד ולמשמע חד מאחוריה לא דחובה דצבורא הוא דקאמרינן סדר ברכות אומר אבות וגבורות וכו' ואי גמיר לצלויי עלינו לשבח ליצלי בלחישה ולא ליתקע ליה חבריה כי היכי דתוקע לשליח צבור אלא שמע ט' תקיעות כל שעתא דמתרמי ליה לא גמיר לא מחייב למימר אלא מלוך על כל העולם וכו' ושמע תקיעות ונפיק י"ח עכ"ל: כתב הכלבו

י"א שהיחיד אומר עלינו לשבח ומסתברא הכי משום על כן נקוה לך שמתחבר עם עלינו לשבח כי עם ומפני חטאינו אינו מתחבר יפה וכן נהגו לאומרו אפילו ביחיד:

סעיף קטן יב

אין פוחתין מי' פסוקים שמלכות בכל אחד מהם וכו' עד והלכתא כוותיה מבואר בפ"ב דר"ה (לב.):

סעיף קטן יג

ומ"ש ואפילו לא אמר מהם כלום אלא ובתורתך כתוב לאמר יצא בשלהי ר"ה (לה.) א"ר חננאל א"ר כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב א"צ ופירש"י דאפסוקי קרבנות המוספים קאי ובשם רבותיו פי' דקאי אפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות והקשה הוא דהוי דלא כרבנן ודלא כרבי יוחנן ב"נ ור"ת תירץ דהיכא דאתחיל פליגי דלא יפחות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אבל אם אינו ר"ל כלל יפטיר א"ע ע"י ככתוב בתורתך שאז הוא כולל כולם ביחד דנביאים וכתובים כולהו איקרי תורה אבל כשאמר פסוק אחד גלה בדעתיה שאינו רוצה לכלול כולם בכלל ובתורתך כתוב לאמר לא יפחות מן המנין למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה עכ"ל הרא"ש והר"ן פי' דר' חננאל א"ר סבר כר' יוחנן דאם אמר שלש שלש יצא ומש"ה אמר שאם אמר כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד ככתוב בתורתך וכ"כ בדברי קדשך וכ"כ ע"י הנביאים יצא כאילו הזכיר ג' פסוקים למלכיות וג' לזכרונות וג' לשופרות והרמב"ם כתב בפ"ג שאפי' אמר ובתורתך כתוב לאמר ואמר פסוק אחד של תורה והפסיק שוב א"צ כלום ותימא הוא לדבריו רב חננאל א"ר דאמר כמאן דעכ"ל וה"ה כתב שהרמב"ם מפרש דרב חננאל סובר שר"י דאמר אם אמר שלש מכולם יצא מכל הברכות קאמר דהיינו מלכיות וזכרונות ושופרות ובא רב חננאל ופירש דבעינן שיהא אותו הפסוק של תורה ומדברי הגאונים נראה כפי' רבינו עכ"ל. ופירוש הר"ן כתב ה"ה בשם הרמב"ן:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו ומ"מ נוהגים כת"ק לומר י' אינו נ"ל דלא כת"ק בלחוד עבדינן אלא ככ"ע דע"כ ל"פ ר' יוחנן את"ק אלא בדיעבד אבל לכתחלה מודה ליה והכי מוכח לישנא דמתניתין דקתני ר' יוחנן אומר אם אמר ג' ג' יצא דמשמע דלא אמר דסגי בג' ג' אלא בדיעבד אבל לכתחלה מודה שצ"ל י' וכ"כ הר"ן דמודה ר"י דלכתחלה בעינן עשרה ואע"ג דבגמ' תני רבי יוחנן אומר הפוחת לא יפחות משבעה ההיא ברייתא פליגא אמתני' ולפיכך לא הביאה הרי"ף ז"ל:

סעיף קטן טו
ומ"ש ומתחיל ואומר ובתורתך כתוב לאמר ואומר שלש של תורה וכו' בפרק בתרא דר"ה (לב.) תנן מתחיל בתורה ומשלים בנביא ר' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא ותריצנא דה"ק מתחיל בתורה ומשלים בנביא רבי יוסי אומר משלים בתורה ואם השלים בנביא יצא וכתב הרי"ף והרא"ש דקי"ל כר"י ובגמרא תניא אמר ר"א ב"ר יוסי ותיקין היו משלימין בתורה וכתב הר"ן הלכך אף על גב דסתם מתניתין דלא כרבי יוסי נקטינן כותיה דמעשה רב הלכך מתחיל בשל תורה דבהתחלה מודה רבי יוסי לת"ק ול"פ עליה אלא בהשלמה וגם סמ"ג כתב אנו נוהגים כרבי יוסי אע"פ שרבים חולקים עליו ואפ"ל שחכמים שאומרים שמשלים בנביא שאף בנביא קא אמרי וכ"ש בתורה ואנו מסיימים בשל תורה. וכתב הרא"ש אנו נוהגים לומר של כתובים קודם לשל נביאים מפני שאנו אומרים פסוקים הכתובים בספר תהילים ודוד קדים להני פסוקים דנביאים דאמרי' וגם הר"ן דקדק דכתובים באמצע וכ"כ רבינו האי שכך מסורת בידינו והרמב"ן הביא ראיה לדבר מדתניא במ"ס פי"ח גבי ט' באב אף על גב שבכל מקום דברי קדושה נקדמים לדברי קבלה בזה מקדימין דברי קבלה לדברי קדושה ש"מ שבכ"מ מקדימין דברי קדושה כמסורת רבותינו הגאונים ז"ל ואפשר דטעמא משום מעלין בקודש אין מורידין והלכך מתחיל בתורה דהתחלה מעליא היא ואח"כ כתובים דליכא לעלויי אתורה ומקדימין כתובים לנביאים כדי שיהיה אח"כ מעלין בקודש עד כאן לשונו:

סעיף קטן טז
ואם בא להוסיף על י' כתב אבי"ה שיכול להוסיף כ"כ הרא"ש בשמו בפ' בתרא דר"ה ואע"ג דאמרינן הני י' פסוקים כנגד מי לאו דוקא נינהו דהא ז' שקורין בשבת וששה בי"ה מפרש במגילה כנגד מי תקנום ואפ"ה תנא אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם ה"ה נמי הכא וכ"כ הר"ן והמרדכי וכ"כ ה"ה בשם הגאונים:

סעיף קטן יז
כתב רב האי נהגו לומר מלכיות כסדר שהם כתובים בתורה וכו' אף על גב דבגמרא אין מזכיר בזה הסדר כלומר דתלמודא לא קפיד לאדכורינהו כסדרן פשיטא דכסדרן אמרינן להו וכן כתב הר"ן בפירוש בשם רבינו האי ז"ל:

סעיף קטן יח
ואין היחידים נוהגים לומר באשכנז היום הרת עולם אלא בחזרת ש"צ התפלה על התקיעות אבל בני ספרד נוהגים לאומרו אף כשמתפללים בלחש:

סעיף קטן יט
שמע ישראל וכו' וכן וידעת היום וכו' וכן אתה הראת לדעת בהני תלתא איפליגו רבי יוסי ורבי יהודה בפרק בתרא דר"ה (שם) וקי"ל כרבי יוסי דאמר דחשיבי מלכות ולא הוצרך רבינו לכתוב זה אלא משום פסוק שמע ישראל שאנו משלימין בו במלכות:

סעיף קטן כ
ומ"ש רבינו שאו שערים ראשיכם קדמאה עולה במקום שנים ובתראה עולה במקום ג' בפרק בתרא דר"ה (שם) תניא שאו שערים ראשיכם וכו' ראשונה שתים שנייה ג' דברי רבי יוסי רבי יהודה אומר ראשונה אחת שנייה שתים ופירש"י דטעמא דר"י משום דסבר דמי הוא זה מלך הכבוד לאו ממנינא ויש לתמוה דבמאי פליגי דמשמע דלא נפקא לן מידי במחלוקת זה דהא דמשמע די' פסוקים א"צ לומר שבכל אחד מהם מוזכר מלכות ומה לי אם יהיה נזכר בפסוק אחד מלכות פעם אחת או שיהיה נזכר כמה פעמים ומדחזינן דפליג בהני קראי נראה דלאו אמניין קראי קפדינן אלא אמניין הזכרת מלכיות וזכרונות ושופרות ולישנא דמתני' הכי דייק דקתני אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו' ולא קתני אין פוחתין מי' פסוקי מלכיות וי' פסוקי זכרונות וי' פסוקי שופרות אלמא דלאו במניין קראי תליא מלתא אלא במניין המלכיות והזכרונות והשופרות ואף על פי שרבינו כתב אין פוחתין מי' פסוקים שמלכות בכל אחד מהם וגם הרמב"ם כתב וצ"ל בכל ברכה מהן י' פסוקים מעין הברכה י"ל דלאו דוקא נקטי פסוקים אלא משום דברובן אין בכל פסוק אלא מלכות א' או זכרון אחד או שופר אחד נקטיה הכי אבל אה"נ דאי משתכח קרא דאית ביה תרי זימני או תלתא מלכיות עולה במקום שנים או שלשה וה"ה לזכרונות ולשופרות כנ"ל:

סעיף קטן כא
ומ"ש ונהגו להפסיק בין שני פסוקים שבירמיה וכו' הב' פסוקים שבירמיה הם זכרתי לך חסד נעוריך והבן יקיר לי אפרים ומפסיקין ביניהם בפסוק וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך כדי לסמוך זכירת ברית ימי נעוריך לזכירת חסד נעוריך:

סעיף קטן כב
פקדונות וה' פקד את שרה וכו' וכן פקוד פקדתי אתכם וכו' ברייתא בפרק בתרא דר"ה (שם) וכתב הרי"ף והרא"ש דנהוג עלמא כר' יהודה וכ"פ הרמב"ם ונ"ל דטעמא דאיכא קראי טובא למעבד אליבא דכ"ע עדיף טפי :

סעיף קטן כג
תרועה הרי היא כשופרות כגון יום תרועה יהי' לכם הלכך זכרון שיש בו תרועה כו' עד יכול לאומרו עם המלכיו' ועם השופרות שם פלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי ופסק כר"י

וכ"כ הר"ן ותמה על הרי"ף והרמב"ם שלא כתבו נ"ל שטעמו משום דכיון דאיכא קראי טובא למעבד ככ"ע עדיף ולפיכך לא חשו לכתוב מחלוקת זה דא"כ הוה משמע דאית לן למעבד כרבי יוסי:

סעיף קטן כד

כתב אבי"ה יש שאין משלימין למנין י' פסוקים של זכרונות וזכרתי להם ברית ראשונים וכן וביום שמחתכם לפי שאינן סמוכים לשאר מקראות כלומר דבזכרונות מפסיקין ביעלה ויבא ובזכרינו בזכרון טוב מלפניך בין פסוקי זכרונות לקרא דוזכרתי להם ברית ראשונים ובשופרות מפסיקין בתקע בשופר גדול לחירותינו בין שאר פסוקי שופרות לקרא דוביום שמחתכם ובמועדיכם ולפיכך י"א שאינם מכלל פסוקים זכרונות ושופרות שאל"כ היה להם להיות סמוכים לשאר פסוקים:

סעיף קטן כה

ומ"ש רבינו ומ"מ סודרי התפלה חזרו אחר פסוק של תורה כלומר לפי דבריך מקרא זה א"צ כלל דהא אמרת דכיון דמוסיף קראי השלמה בנביא חשיבא כהשלמה בתורה וא"כ למה תקנו לאמרו לכך אמר מ"מ סודרי התפלה חזרו אחר פסוק של תורה כלומר אע"פ שא"צ רצו להשלים בתורה וכיון דא"צ הוא לא חשו אם כתוב בו שופר או חצוצרות והרא"ש כתב בשם ראבי"ה דפסוק זה מפני שהוא דברי ריצוי ורחמים קבעוהו בתפלה:

סעיף קטן כו

ומ"ש רבינו שהרמב"ן היה מסיים בשופרות לא הביט און ביעקב והרי"ץ גיאת היה אומר יום תרועה יהיה לכם הביא הרא"ש דבריהם בפרק בתרא דר"ה וכתב עליהם ואני אומר שאין לשנות וכו' וכן משמע בירושלמי שהיו משלימין בו שופרות דגרסינן בפ"ב דמכילתין בעון קומי רבנן מהו להזכיר של ר"ח בר"ה אמר רבי יעקב בר אסא בשם רבי יוסי העובר לפני התיבה בי"ט של ר"ה א"צ להזכיר של ר"ח ואתיא כרב חסדא דאמר זכרון אחד עולה לכאן ולכאן מעתה יבטל ר"ח בתפלה כיון שאמר בסוף שופרות וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם יצא והר"ן כתב שם ג"כ דעת הרמב"ן אהא דאמר רבי יוסי דפסוק שיש בו תרועה אומרו עם השופרות ז"ל מיהו דוק' תרועה סתם הא תרועה שנזכר בה חצוצרות אינו אומר כל עיקר ואותם שנהגו לומר בסוף השופרות ותקעתם בחצוצרות טעות הוא ואע"ג דכ"מ שיש חצוצרות במקדש יש שופר אפ"ה אנן קראי דמזכיר שופר בעינן והא ליכא אבל אומר לא הביט און ביעקב וגו' אע"פ שאמרו עם המלכיות אומרו עם השופרות וא"נ יום תרועה יהיה לכם וכן דעת הרמב"ם והרשב"א ז"ל אבל הרא"ה כתב דבקרא דותקעתם בחצוצרות סגי דאע"ג דכתיב ביה חצוצרות איכא שם תקיעה דעולה משום שופרות ועדיף טפי האי קרא משום דבסיפרי

דרשינן מיניה מלכיות זכרונות ושופרות שופרות מותקעתם זכרונות מדכתיב בסופיה דקרא והיו לכם לזכרון מלכיות דכתיב אני ה' אלהיכם והלכך לדידן דקי"ל כר"י בן נורי דבשלש סגי ואנן אמרינן טפי טובא ליכא למידק בהאי קרא דותקעתם בחצוצרות כולי האי ואי משום דבעינן שיהא משלים בתורה שפיר מיקרי משלים בתורה ההוא קרא דותקעתם בחצוצרות בהדי ההיא דרשה דסיפרי דדריש מהאי קרא שופרות אלו דבריו ז"ל וכן ראיתי להרמב"ם שהביא פסוק דותקעתם בחצוצרות בסדור תפלותיו בסוף ספר אהבה עכ"ל .

סעיף קטן כז

א"א מלכיות זכרונות ושופרות של פורעניות וכו' עד זכרני ה' ברצון עמך הכל בפרק בתרא דר"ה:

סעיף קטן כח

אמר רב יוסף לא ליצלי איניש צלותא דמוספי וכו' בפרק קמא דע"ג (ד:) אקרא דואל זועם בכל יום בעי בגמרא אימת רתח ואמר אביי בתלת שעי קמיית' א"ר יוסף לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד כיון דמיפקד דינא דלמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מידחי אי הכי דצבור נמי דצבור נפישא זכותיה א"ה ביחיד דצפרא נמי לא כיון דאיכא צבור דקא מצלי לא קא מידחי ופירש"י בתלת שעי קמייתא. בשעת חרון: דצפרא נמי. בתפלת יוצר: צבורא מצלו. שחרית בכל מקומות תפלת מוספין הואיל וזמנה כל היום והוא שיחת שחרית וצהרים יש מתפללי' אותה בבוקר ויש מאחרים וכתבו התוס' בתלת שעי קמייתא פירוש בשלישית כדאמרינן בסמוך בשעה שחמה זורחת שמלכי מזרח ומערב מניחין את כתריהם ודרכם של מלכים לעמוד בג' שעות: כתב בא"ח יחיד אע"פ שיש לו מי שיתקע לו א"צ לשמען על סדר הברכות וי"א שטוב שישמע אותן לפני הברכות: וכתב ע"ש כתב הרמב"ם זה שתוקע כשהם יושבים תוקע על סדר הברכות י"א שאין דעתו לעכב שזה בעצמו יתקע ולא אחר אלא בא לומר שאין להעביר ממנו המצוה כיון שהתחיל בה עכ"ל:

סימן תקצב

סעיף קטן א

ואח"כ מחזיר ש"ץ התפלה כדי לתקוע על סדר הברכות דתנן מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר וכו' ומוקמי' דוקא בציבור אבל ביחיד אפי' יש לו שופר אינו מפסיק בברכות לתקוע הכל בפ"ב דר"ה (לג:):

סעיף קטן ב

ומ"ש הלכך מחזיר התפלה פירוש מחזיר ש"ץ התפלה ופשוט הוא:

סעיף קטן ג

ותוקעין למלכיות תשר"ת פ"א ולזכרונות תש"ת ולשופרות תר"ת כן כתב הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וכתב שכך המנהג בכל העולם וכתב הרא"ש ר"ת ז"ל היה תמיה על מנהג זה דקשר"ק של מלכיות וקש"ק של זכרונות וקר"ק של שופרות סותרים זה את זה דאי גנח ויילל איבעי ליה למעבד כולהו קשר"ק ואי גנח לחוד איבעי ליה למעבד כולהו קש"ק ואי יילל לחוד בעי למעבד כולהו קר"ק והנהיג רבינו תם לתקוע בזכרונות ובשופרות קשר"ק כמו במלכיות דהשתא נפיק מכולהו ספיקי וליכא אלא הפסק וכדי שלא לשנות את המנהג יותר לא חיישינן להפסק דהא קיימא לן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא וראבי"ה כתב בשם ריב"א דהא דאתקין רבי אבהו קשר"ק קש"ק קר"ק לא בשביל שהפסיק בשהייה אלא בשביל שהפסיק סדר התקיעות בקול אחר וכו' לדבריהם ההפסק פוסל וקצת נראה ליתן טעם למנהג שלנו דשמא ס"ל כמ"ד אחד מדברי תורה ושתים מדברי סופרים וכיון שנעשו בישיבה כל הספיקות של תורה ושל סופרים לא חשו לחזור לעשות בשעת תפלה אלא ספיקא דאורייתא מפני טורח צבור עכ"ל וכ"כ המרדכי והר"ן כתב לדברי רבינו האי ל"ק מידי דהא יום תרועה אמר רחמנא הלכך בין גנח בין יילל יצא דכולהו תקיעות דאורייתא נינהו והלכך להקל על הצבור ולתקוע בתקיעות דכולהו מקומות שפיר דמי:

סעיף קטן ד

ואם שח בין התקיעות שמיושב וכו' אין צריך לחזור ולברך ומיהו יש לגעור במי שמשיח כך כתב הרי"ף והרא"ש בפ"ב דראש השנה בשם ריש מתיבתא וכ"כ הרמב"ם בפ"ג וז"ל זה שתוקע כשהם יושבין הוא שתוקע על סדר הברכות כשהן עומדים ואינו מדבר בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד ואם שח ביניהם אע"פ שעבר אינו חוזר ומברך וכ"כ הרוקח בסי' שס"ז ודלא כדכתבו הגהות מיימון בספ"ג בשם רבינו שמחה שחוזר ומברך:

סעיף קטן ה

ומ"ש לא שנא תוקע ולא שנא צבור שאינו מברך לתקוע אלא לשמוע וכו' כ"כ הרא"ש שם בשם רי"ץ גיאת דצבור נמי צריכין ליזהר שלא להשיח שאין זה מברך לתקוע אלא לשמוע וכ"כ הגהת מרדכי סוף פ"ג וכ"כ ג"כ ה"ה שכתב הרי"ץ גיאת בשם קצת גאונים ואין נראה כן מדברי רבינו עכ"ל: וכתב המרדכי ראיתי כתוב משם גדולים דאסור להשיח עד סוף התקיעות של מעומד אמנם ראבי"ה כ' דבענין התקיעות שרי להשיח דדמי לטול ברוך (ברכות מ.) ופשוט הוא: והוי יודע שהר"ן תמה על דברי ריש מתיבתא וכ' שכבר השיג עליו הרז"ה וכתב שאין אנו זקוקים בזה לגערה ולנזיפה והאריך בדבר וסוף דבריו שכיון שאינו גורם ברכה למה יהא אסור הרי לא שמענו בשום מקום שמי שבירך על

המצוה והתחיל שלא יהא רשאי לדבר עד שיגמור ואטו מי שיתחיל לבדוק חמצו כלום אסור לו לדבר עד שיגמור ביעורו א"כ בא ונאמר שאף מי שמברך המוציא יהא אסור לדבר עד שיגמור סעודתו וליתא ולפיכך אין הנידון דומה לראיה כלל ומיהו הואיל ונפק מפומיה דריש מתיבתא ראוי שלא ידבר בהן שלא לצורך עכ"ל גם ה"ה כתב יש מן האחרונים שכתב שאפילו התוקע א"צ שלא ישיח והאריכו בזה והנכון למנוע האיש התוקע מלשיח אבל הצבור אם לא נמנעו אין גוערין בהם ע"כ: כתב הרמב"ם זה שתוקע כשהן יושבין תוקע על סדר הברכות וכתב הכלבו י"א שאין דעת הרמב"ם על זה לעכב שזה שתקע הוא שיתקע על הסדר ולא אחר אלא בא לומר שאין להעביר המצוה ממנו כיון שהתחיל בה כדאמרי' מי שהתחיל במצוה אומרים לו גמור: כתב הכלבו יש פוסקים דכיון דיחיד אינו שומע התקיעות על סדר הברכות טוב שישמע אותן לפני הברכות ומוכחי האי סברא מהא דאמרי' בירך ואח"כ נתמנה לו שופר משמע שאם נתמנה לו קודם שיברך שתוקע קודם שמברך עכ"ל:

סימן תקצג

סעיף קטן א

ברכות של ר"ה ויה"כ מעכבות זו את זו וכו' ברייתא בפ"ב דר"ה (לד.) פירוש י"ה של יובל וכתב הר"ן ברכות של ר"ה וי"ה מעכבות זו את זו פירוש לא שיהו הברכות מעכבות את התקיעות או התקיעות מעכבות את הברכות דהא תניא מצוה בתוקעין יותר מן המברכין וכו' ותנן מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע אלא הברכות מעכבות זו את זו והתקיעות מעכבות זו את זו קאמר שאילו יודע א' מן הברכות או יודע לתקוע א' מן התקיעות ואינו בקי בשאר אינו מברך ואינו תוקע אפי' אותן שבקי בהן א"נ לענין סדרן קאמר שאם הקדים תרועה לתקיעה או זכרונות למלכיות לא יצא עד שיתקע על הסדר ויברך על הסדר עכ"ל וכפירוש ראשון כ' הרא"ש וכך הם דברי רבינו: וכתב עוד הר"ן ודאמרינן דתקיעות מעכבות זא"ז ה"מ דתשר"ת לומר שאם אינו יכול לעשות כל הסימן אינו עושה מקצתו וכן תש"ת וכן תר"ת אבל תשר"ת ותש"ת ותר"ת אין מעכבין זא"ז ואם ידע לעשות אחד מהן או שנים עושה ובלבד שיעשה כל הסימן וטעמא דמלתא משום דמתחלה על הספק הם נעשין ואם איתא להאי ליתא להאי ואפשר שאותו שיעשה הוא עיקר עכ"ל וכן משמע מדברי הרא"ש ז"ל:

סימן תקצד

סעיף קטן א

יחיד שלא תקע חבירו יכול לתקוע לו וכו' ברייתא בפ"ב דר"ה (לד:) יחיד שלא תקע חבירו תוקע לו ויחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו וכתב הר"ן אין חבירו מברך לו פירוש דאע"ג דקי"ל כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא כבר הוציאו מכלל זה בברכות דירושלמי ברהמ"ז וק"ש ותפלה וטעמא דתפלה משום דמסתברא שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו ומיהו ה"מ בשיודע לברך אבל כשאינו יודע לברך חבירו מוציאו כדאמרי' בפרק ג' שאכלו (מה.) א' סופר וא' בור סופר מברך ובור יוצא עכ"ל וכ"כ במרדכי וכ"כ הגה"א בספ"ק דר"ה וזה שלא כדברי הרי"ץ גיאת ורב שרירא שכתב רבינו:

סימן תקצה

סעיף קטן א

מצוה בתוקעין יותר מבמברכין כיצד שתי עיירות וכו' ברייתא בסוף ר"ה (לד:):

סעיף קטן ב

ומ"ש אפי' התקיעה ספק והברכה ודאי גז"ש ופי' אע"פ שבאחת יודע בודאי שיש שם מי שיברך להם ט' ברכות ואין שם תוקע ובשניה ספק יש שם תוקע ספק אין שם תוקע הולך לשנייה והטעם מפני שהתקיעה מן התורה והברכות מדברי סופרים: גרסינן בירושלמי במקום אחד תוקעין ובמקום אחד מברכין אית תנויי תני הולך לו אצל התוקע אית תנויי תני הולך לו אצל המברך מ"ד הולך לו אצל התוקע כשאינו ביום כדי לתקוע מ"ד הולך לו אצל המברך כשיש ביום כדי לתקוע.

סימן תקצו

סעיף קטן א

כתב ר"ע לאחר תפלה מריעין תרועה גדולה וכו' כ"כ התוספות בשמו בפ"ב דר"ה:

סעיף קטן ב

ומ"ש אלא מכי אתא רבי יצחק ואמר מכי מפייס ש"ץ תקיעתא ביבנה לא שמע איניש אודניה מקל תקיעתא בר"פ בתרא דר"ה (ל.):

סימן תקצז

סעיף קטן א

ואוכלין ושותין ושמחין ואין להתענות בו כלל ורב נטרונאי כתב ביום ראשון של ראש השנה אי אפשר לישב בו בתענית וכו' עד וכן יראה מהמדרש הכל בפסקי הרא"ש בסוף מסכת ר"ה ובמרדכי בתחלתו ובהגה"מ פ"א והמדרש הזה הוא אותו שכתב רבי' בסי' תקפ"א והמרדכי בפ"ק דר"ה כתב בשם ר' נחשון כמה ראיות לאסור להתענות בר"ה:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואיתא נמי בירושלמי בר"ה מתריעין ולא מתענין הוא בפ"ג דתעניות והביאו הרא"ש בשילהי ר"ה בתשובת מר שלום על אם אומרים בר"ה מועדים לשמחה והמרדכי כ' ג"כ בפ"ק דר"ה: מצאתי כ' בשם ספר אגודה אמנם האוכלים בר"ה לא יאכלו כל שבעון למען לא יקילו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם: כתב הכלבו בסי' ס"ט בשם הר"מ שמי שהתחיל להתענות בשני י"ט של ר"ה א"צ להתענות לעולם ע"כ ומ"מ נ"ל שצריך התרה כמו בשאר נדרים ולא דמי לנודר בשבת או בי"ט מאחר שיש אומרים שצריך להתענות בר"ה והאגור כתב מצאתי כתוב שיש מקומות שקבלה בידיהם שכל מי שרגיל להתענות בר"ה ומשנה רגילותו שהרגיל ואינו מתענה אינו משלים שנתו: כתב הגהמ"י בפ"א יש לנו קבלה מקדמונינו שהמתענה פעם א' בר"ה תענית חלום יתענה כל ימיו בר"ה שני הימים וכן נהג הר"מ ע"י שהתענה פעם א' בר"ה תענית חלום התענה כל ימיו אבל בלאו כה"ג אמר גם הוא כרבותינו הנזכרים שאין להתענות וכ"כ האגור וז"ל ראיתי בספר אגודה שקבלה שכל מי שמתענה פ"א תענית חלום בר"ה שצריך שיתענה כל ימיו ואם לאו יסתכן מאחר שהראוהו פעם אחת בר"ה סי' רע כ' בתה"ד סי' רע"ח שגדול א' נסתפק אם דברים אלו אמורים דוקא במתענה ביום א' אבל במתענה ביום שני לא או דלמא ה"ה למתענה ביום שני ועוד נסתפק המתענה בכה"ג אי צריך למיתב תענית לתעניתיה והשיב לו רבו שראה בנערותו בני אדם שהתענו פעם אחד ביום שני דר"ה ע"י חלום והורו להם גדולים להתענות כל ימיהם יום ב' דר"ה דוקא וגם ראה הרבה ב"א שהיו מתענין ב' ימים של ר"ה ע"י שהתענו פעם א' ביום ראשון בשביל חלום כאשר הורו להם הגדולים להתענות אפילו כשחל ר"ה בשבת וכל אלו לא ישבו תענית לתעניתא ונראה היה לי משום דאיכא כמה רבוותא דס"ל דמצוה להתענות בכל ר"ה וא"כ אפי' להני דסברי דמצוה לאכול בכה"ג מודה דלית כאן דררא דביטול עונג שבת וי"ט הואיל ומן השמים הראוהו דתענית חביבה בשמים בר"ה וכתב דמטעם זה המתענה בב' משום חלום א"צ להתענות רק בשני ולא בראשון מדלא הראוהו לו בראשון:

סימן תקצח

סעיף קטן א
מנחה אומר ש"ץ תהלה לדוד ואומר סדר קדושה וכו':

סעיף קטן ב
ואם חל בשבת כתב ר"ע שאומרים צדקתך וכו' כתב הר"ן בפרק בתרא דר"ה שדבר זה מחלוקת בין הגאונים ובסוף דבריו כתב ומנהגינו שלא לאמרו. והכלבו כתב בשם רב האיי שאומרים אותו שהרי אנו אומרים ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש

בצדקה ומנהג יפה הוא ומנהג נרבונא שלא לאמרו לפי שהוא ר"ח ע"כ ומנהג בני ספרד לאומרו ע"פ מ"ש רבי' בשם ר"ע ונתן טעם נכון לדבר:

סימן תקצט

סעיף קטן א

ערבית מתפללין כמו בליל א' ואם חל להיות בשבת כ' אבי"ה שאלתי לרבותי אם י"ל ותודיענו וכו' הכל בפסקי הרא"ש פרק בתרא דראש השנה:

סימן תר

סעיף קטן א

ביצה שנולדה בי"ט ראשון של ר"ה או שום דבר אחר וכו' בריש ביצה (ד:) איתמר ב' י"ט של ר"ה רב ושמואל דאמרי תרוייהו נולדה בזה אסורה בזה דתנן בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום פ"א נשתהו העדים לבא ונתקלקלו הלוים בשיר התקינו שלא יהו מקבלים את העדים אלא עד המנחה ואם באו מן המנחה ולמעלה נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש ופירש"י אסורה בזה. שהם ודאי חק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן שמתחלה לא מחמת ספק התחילו לעשות: כל היום. ל' של אלול ומבערב היו אסורים במלאכה שמא יתקדש החדש למחר ונמצא שהלילה הזה י"ט וכן כל היום מצפין לעדות רואי הלבנה אולי יבואו וכל שעה שבאים עד שתחשך היו מקבלים עדותן ומקדשין החדש בו ביום: ונתקלקלו הלוים בשיר. תמיד של בין הערבים שאמרו בו שירה של חול שהיו סבורים שלא יבואו עוד והיום חול וכשבאו נמצא שהוא קודש: עד המנחה. עד הקרבת תמיד של בין הערבים אבל לאחר מכאן אותו היום הרי הוא מעובר ומונין מיום המחרת לי"ה וסוכות ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה אע"פ שאין מונין למועדות מהיום לא מזלזלין בהאי ל' אלא גומרין אותו באיסורו כאשר הוזהרו עד המנחה ממלאכה כן נוהגים וגומרין אותו בקדושתו אלמא תחלת עשיית שני ימים לר"ה בב"ד היה ולא מספק שהרי ודאי שי"ט למחר אעפ"כ תקנו לעשותו ש"מ חק חכמים ומצותם היה לעשותם בבאו עדים אחר המנחה והרחוקים יש עליהם לעשות בכל השנה שמא יבואו עדים אחר המנחה והרי קדושתם אחד ואין כאן לומר ממ"נ חד מינייהו חול דשמא אין כאן חול אלא שניהם קודש ואע"ג דמשחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהו מקבלין עדות החדש כל היום הא אסיק רבא דאף מתקנת ריב"ז ואילך ביצה אסורה משום דמי לא מודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש ופירש"י מי לא מודה וכו' אע"ג דתקן לקבל עדות החדש כל היום להיות

מונין למועדות מן הראשון ואפילו אם באו עדים לאחר המנחה אבל מלעשות י"ט שני לא נעקרה תקנה ראשונה ממקומה:

סעיף קטן ב

ולענין זמן בליל י"ט שני על הקידוש וביום ב' על השופר כתב רש"י בתשובה רבותי אומרים שא"א זמן וכו' כל זה כתב הרא"ש בסוף מסכת ר"ה ובהגה"מ פכ"ט מה' שבת ובסוף דבריהם כתבו ההגהות שהר"מ היה מברך זמן גם בי"ט שני וכדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא מכוין שיהיה לו בכל השנים מלבוש חדש או יין חדש שיקדש עליו כדי שיאמר זמן בלא"ה וגם המרדכי כתב שם שהר"מ היה רגיל שלא לשתות יין חדש עד ליל שני של ר"ה ואומר זמן ודין ברכת שהחיינו על יין חדש נתבאר בסימן רכ"ה וכתב הגהמ"י בשם רבינו שמחה דאפי' החולקים על רש"י ה"מ בקידוש אבל בתקיעה מודו וכן הנהיג הר"ם ע"כ והעולם נוהגין לחזר אחר פרי חדש כדי לברך עליו זמן בקידוש אבל בשופר אין מברכין זמן כלל בשני אא"כ חל י"ט א' בשבת כדלקמן בסמוך: וכתב האגור מנהג בעלי נפש מאשכנז אם אין משיג פרי חדש אעפ"כ מברך זמן ע"כ וז"ל הרשב"א בתשובה בר"ה נמי אומר זמן אע"ג דקדושה אחת הם וכיומא אריכתא דמו מכל מקום אף הוא מן הדין אין עושין ומספיקא דשמא יבואו מן המנחה ולמעלה עושין שני ימים וכן נהגו במקומותינו אנחנו ואבותינו עכ"ל:

סעיף קטן ג

ונ"ל שאם חל יום א' בשבת דלכ"ע י"ל זמן בשופר ביום שני וכו' פשוט הוא וכך כתב הגהמ"י והאגור כתב שמנהג בעלי נפש מאשכנז כשחל י"ט ראשון בשבת מברכין בשופר בי"ט ב' זמן בלחש ע"כ. ונראה שטעמם כדי שלא יתחלף להם בחל להיות יום א' בחול והעולם אין חוששין לכך אלא כשחל יום א' בשבת מברכין זמן בב' בשופר בקול רם והכי עדיף טפי כדי שיצאו כל הקהל י"ח ברכת זמן ולאיחלופי לא חיישי': שיורי פתילה בשמן ולפידים שכבו בי"ט א' של ר"ה אם מותר להדליקם בשני נתבאר בסי' תק"א ותקי"ד:

סימן תרא

סעיף קטן א

בשני מתפללין ותוקעין כמו בראשון רבינו סתם דבריו כאן וסמך על מ"ש בסימן שקודם זה בברכת זמן בשופר ביום שני וכבר כתבתי שם שמנהג העולם שלא לברך זמן בשופר ביום שני כלל אא"כ חל יום ראשון להיות בשבת:

סעיף קטן ב

ומ"ש וקורין בפ' וירא מן והאלהים נסה וכו' ומפטיר מצא חן עד הבן יקיר לי אפרים בפ' בני העיר (מגילה לא.) ופירש הר"ן שקורין בעקידת יצחק כדי להזכיר ענין עקידת יצחק ואילו שבשביל כן תוקעין בשופר של איל ומפטירין הבן יקיר מפני שחובת היום להזכיר זכרונות וכתיב בההוא קרא זכור אזכרנו: גרסינן בפ"ק דביצה (ה:) אמר רבה מתקנת רבי יוחנן בן זכאי ואילך ביצה מותרת בי"ט שני של ר"ה דתנן משחרב בה"מ התקין ריב"ז שיהו מקבלין עדות החדש כל היום א"ל אביי והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו ביצה אסורה ופריק ל"ק הא לן והא להו ואסיקנא רבא אמר אף מתקנת ריב"ז ואילך ביצה אסורה מי לא מודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש אלמא קדושה אחת היא וביצה אסורה בתרוויהו וכתב הרי"ף ושמעינן מינה דבני א"י צריכים למיעבד שני י"ט של ר"ה וכתב הרא"ש שרבינו אפרים תלמידו נחלק עליו וכ' דה"מ בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראיה אבל עכשיו שאנו סומכים על סוד העיבור חזר כל א"י להיות בית הועד שאין להם ספק בקדושת היום ואין להם לשמור אלא יום ראשון וכתב בעל המאור כדברי רבינו אפרים ועוד כתב שכן נהגו בא"י כל הדורות שהיו לפנינו עד עתה חדשים מקרוב באו לשם מחכמי פרובינצא והנהיגום לעשות שני י"ט בר"ה ע"פ הלכות הרי"ף והביא ראיה שלא היו עושים מתחלה אלא יום אחד משאלה ששאל רבינו נסים גאון את רב האיי גאון ז"ל ונ"ל כדברי הרי"ף דמדביצה אסורה צריכים גם לעשות ב' ימים דר"ה דחד טעמא לתרוייהו דכלום אסר רבא ביצה אלא משום דאם באו עדים מן המנחה ולמעלה סמוך לחשיכה שלא היה שהות ביום לקבל עדותן משלימין אותו היום קודש ולמחר מקבלין עדותן ועושין אותו היום קודש והוי קדושה אריכתא ומטעם זה אנו צריכין לעשות שני ימים וא"ת כיון דבקיאינן בסוד העיבור לעולם לא יארע לנו דבר זה שנצטרך לעשות שני י"ט ר"ה כי אנו בקיאים בסוד העיבור וקובעים ר"ה ע"פ החשבון ביום שהעדים ראויים לבא א"כ מהאי טעמא תהא ביצה מותרת אלא ודאי מדאסר רבא ביצה לבני דורו שהיו בקיאים בסוד העיבור אלמא טעמא דידיה מדביצה אסורה בזמן שמקדשין ע"פ הראיה מטעמא דקאמר גם בזמן שאין מקדשין נמי אסורה כדאמרי' בשני י"ט של גליות הזהרו במנהג אבותינו דלמא גזרי עו"ג שמדא ואתי לקלקולי וזה הטעם עצמו שייך למימר בשני י"ט של ר"ה בא"י. עכ"ל והרמב"ם בפ"א מהל' קידוש החדש ובפ"א מהל' י"ט כתב כדברי הרי"ף וכתב ה"ה יש חולקין ודברי ההלכות ורבי' עיקר וכן נוהגין היום אף בא"י לעשות ב' ימים ר"ה עכ"ל:

סעיף קטן ג
ובמוצאי ראש השנה מבדילין כמו במוצ"ש פירוש מבדילין בין בתפלה בין על הכוס אלא שאין מברכין על הבשמים ועל האש וכבר נתבאר זה בסי' תצ"א:

סימן תרב

סעיף קטן א
למחרתו מתענין ומתפללין תפלת תענית וכו':

סעיף קטן ב
ובכל הימים שבין ר"ה ליה"כ מרבין בתפלות ובתחנונים כמ"ש למעלה בסי' תקפ"א: כתב הרוקח מתענין לבד מעי"ה ונופלים על פניהם לתחנה לבד מעי"ה ואומר ג"פ וידוי בשחר לבד מעי"ה שאומר בהשכמה. פ"א וכתב עוד בסימן רי"ג נופלין ע"פ בתחנה לבד מעי"כ בהשכמה:

סעיף קטן ג
ונוהגים בספרד שגם בשבת מרבין לומר סליחות ותחנונים ואני תמיה על מנהגם שהרי אין מריעין בשבת נראה ליתן טעם למנהגם שהם סוברים דהלכה כמ"ד מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה אויבים או שטפוה נהר לפי שהא דבר נחוץ וכמו שפסק הרמב"ם וכתבו רבינו בסי' תקע"ז וכיון דבעשרת ימי תשובה התפלה נשמעת יותר מבימים אחרים וגם באותן הימים האדם מוכן להיות נגמר דינו בי"ה אין לך דבר נחוץ יותר מזה ומ"מ עכשיו אין העולם נהוג לומר סליחות ותחנונים בשבת זה כלל:

סימן תרג

סעיף קטן א
ירושלמי ר' חייא מפקיד לרב וכו' בפ"ק דשבת גמרא לא יאכל הזב עם הזבה:

סעיף קטן ב
ומ"ש בשם אבי"ה עד סוף הסימן הם דברי הרא"ש בסוף מסכת ר"ה ודברי המרדכי בתחלתה ובתשב"ץ סי' ק"פ: וכתב בתשב"ץ על דברי אבי"ה וה"ר שמואל מבונבורק אומר דלא דק דדוקא חולין בטהרה דלית בהו איסור טוב הוא לטהר עצמו אבל פת של עו"ג דמשום איסורא הוא אי נהוג בהני י' יומין בכוליה שתא נמי לא מצי אכיל ע"כ. ואין זו טענה דכיון דאין איסורו ברור אלא תלוי במנהג מאחר שבשעה שהוא נזהר מלאכלו אין בדעתו ליזהר כ"א באותן הימים בלבד פשיטא שלא נאסר בשאר ימות השנה:

סימן תרד

סעיף קטן א

תני רב חייא בר רב מדיפתי ועניתם את נפשותיכם בט' לחדש וכי בתשעה מתענין וכו' בפ"ק דברכות (ח:) ובפ"ב דיומא (פא:) ובפ"ק דר"ה (ט.) ופסחים פ' אלו דברים (עח:) וא"ת קרא קאמר דיתענה בט' לחדש והיכי יליף מיניה איהו דיאכלו ביה ועוד לכשת"ל דמותר לאכול בו מנ"ל שמקבל שכר כאילו התענה וי"ל דמדכתיב בערב ע"כ לא מקפיד אעינוי דט' והכי משמע קרא כלומ' התקן עצמך בט' שתוכל להתענות בעשירי ומדאפקה קרא בלשון עינוי ילפי' דהיינו לומר לך דהרי הוא כאילו מתענה בט': וא"ת מאי קשיא ליה וכי בט' מתענין והא כתיב בראשון בי"ד יום לחדש בערב תאכלו מצות ואותו ערב ר"ל ערב של ט"ו וה"נ נימא מאי ערב ערב של עשירי כבר תירצו התוס' בפ"ק דברכות דשאני התם דכתיב תאכלו לבסוף דמשמע הכי בראשון בי"ד בלילה תאכלו מצות אבל הכא כתיב ועניתם קודם בערב דמשמע ועניתם מיד ביום התשיעי ואיכא למידק מדקאמר מעלה עליו הכתוב כאילו התענה ט' ויו"ד משמע שהמתענה בט' ה"ז משובח והיכי קאמר שהאוכל הוא משובח וי"ל דה"ק כל המרבה באכילה ושתייה בתשיעי מעלה עליו כאילו התענה ונראה דמשום הכי פירש"י בפ"ק דר"ה. דה"ק קרא ועניתם בט' אכילת ט' אני קורא עינוי וכיון דאכילתו עינוי חשיבא כל דמפיש באכילה ושתייה טפי עדיף ואכתי איכא למידק דמשמע דמתענה בט' שפיר דמי ועדיף ממי שאוכל ואינו מרבה באכילה ושתייה אלא דהיכא דמרבה באכילה ושתייה חשיב כאילו התענה והא אמרי' בפסחים פרק אלו דברים דמר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולי שתא בר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי ומפרש דטעמא דמעלי יומא דכפורי משום דתני חייא בר רב מדיפתי ועניתם את נפשותיכם וכו' משמע דטפי עדיף לאכול ולשתות מלהתענות דאי מתענה עדיף למה לא היה מתענה כמו שהיה מתענה בכל השנה כולה וי"ל דכיון דמרבה באכילה ביום זה מקבל שכר כאילו התענה היה מרבה באכילה והיה מקבל שכר כאילו ציער עצמו בתענית והא דמצוה להרבות במאכל ובמשתה ביום זה היינו כדי להראות שנוח ומקובל עליו י"ה והוא שמח לקראתו על שניתן כפרה לישראל דכיון שי"ה עצמו א"א לכבדו במאכל ומשתה כדרך שמכבדין שאר י"ט צריך לכבדו ביום שלפניו ואעפ"כ אם מתענה ש"ד שהוא מורה כי נפל עליו פחד י"ה שהוא יום דין והוא חרד מפחד ה' ומהדר גאונו. ועוד י"ל דאין להתענות כלל בתשיעי וכ"כ בהג"מ עי"ה אסור להתענות בו ומצוה להרבות בסעודה והא דאמרי' מעלה עליו כאילו התענה ט' וי'

ה"ק מעלה עליו כאילו נצטווה להתענות ט' וי' והתענה בשניהם אבל השתא דלא נצטווה להתענות מצוה לאכול ולשתות בו וכ"כ התוס' בפ"ק דברכות וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ב

ומ"ש חשיב כמו עינוי כאילו התענה תשיעי ועשירי ונצטווה להתענות בשניהם ה"ק חשיב כמו עינוי כאילו נצטוו על עינוי ט' וי' וכך הוא לשון הרא"ש: וא"ת הא האי קרא דועניתם אצטריך ללמד דמוסיפין מחול על הקודש כדדריש ליה בפ"ב דיומא (שם) ובפ"ק דר"ה וא"ל דרבינו סובר דתוספת חול על הקודש לא הוי דאורייתא ומש"ה אייתר ליה קרא לדחייא בר רב שהרי כתב בסי' תר"ח דמקרא נפקא לן דצריך להוסיף מחול על הקודש וי"ל שרבינו סובר כר"ע דנפקא ליה שמוסיפין מחול על הקודש מקרא דבחריש ובקציר תשבות כדאיתא בפ"ק דר"ה: והטעם שנתן רבינו שמצוה לאכול בתשיעי שהוא מאהבת הקב"ה את ישראל וכו' משל למלך שהיה לו בן יחיד וכו' כ"כ הרא"ש במסכת יומא והביא ראיה מכמה מקומות בתלמוד שהיה מנהג להרבות בסעודה בעי"ה:

סעיף קטן ג

ומביא במדרש מעשה בשוטר העיר שאמר לעבדו קנה לי דגים וכו' א"ל מה מלאכתך וכו' וא"ת מה לו ולמלאכתו ועוד למה היה קובל עליו שקנאו בה' זהובים והלא אדם רשאי ליזוק בנכסיו ולתת מאה בדבר שאינו שוה אלא א' ועוד שהוא קובל עליו למה לקחו מיד עבדו שהיה הולך לקנותו בשליחותו והחייט לא השיבו לזה כלל והיאך נתפייס בדבריו וי"ל שאע"פ שאדם רשאי ליזוק בנכסיו מ"מ אין דרכן של בני אדם בכך אא"כ הוא גנב או קוביוסטוס ועל שוטר העיר מוטל לחקור ע"ז ולכן תחלת דבריו היה מה מלאכתך וכשהשיבו שהוא חייט אז אמר לו למה קנית דג ששוה זהוב בה' זהובים שאין דרך בעלי מלאכה בכך ולא עוד אלא שלקחתו מיד עבדי כלומר אילו משעה ראשונה היו שואלים ה' זהובים ולא היה עבדי רוצה ליתנם ואתה היית נותנם ניחא אבל כבר היו נותנין אותו לעבדי בזהוב אחד ואתה הוספת עליו עד שהעליתו לה' והמייקר את השער בענין זה ראוי הוא לקנוס והוא השיבו והיאך לא אקננו אפילו בעשרה כדי לאכלו ביום כזה וכו' כלומר מי שדרכו לעשות בענין זה ללא סבה ודאי ראוי הוא לקנס שמאחר שזוללותו גורם לו לעשות כן נמצא מייקר את השער תמיד אבל מי שאינו עושה כן אלא לסבה חזקה אינו ראוי לקנס שמאחר שאינו עושה כן אלא פעם א' לזמן מרובה אין השער מתייקר על ידו ועי"ל שהשוטר א"ל ששתים רעות עשה אחת שקנאו ביותר משוויו דבר מופלג שנית שלקחת מיד עבד השוטר ששלחו לקנותו לו והרי הוא כאילו לקחו מיד השוטר והוא כמו מרד והיינו דקאמר מיד עבדי ששלחתיו לקנותיו לי והחייט השיבו כי לא במרד ולא במעל עשה כן כי אם מפני כבוד יום זה ומפני הכבוד לא פי' לומר והיאך לא אקחנו מיד

עבד השוטר כדי לאכול ביום כזה אלא השיבו למה שטען עליו למה לקחו בה' זהובים וממילא משמע שאפילו מיד השוטר עצמו היה ראוי לקחותו ביום כזה. כל זה כתבתי ע"פ לשון רבינו אבל במדרש רבה מצאתי מעשה זו בפרשת בראשית ואינו כתוב בסגנון זה שכ' רבי' ואפשר שבמדרש אחר מצאו רבי' כתוב בל' זה שכתב: כבר כתבתי בסי' תר"ב בשם הרוקח שאין נופלים על פניהם בעי"ה בהשכמה ושא"א בהשכמה וידוי אלא פעם אחת ובסי' רי"ד נתן טעם לפי שיש לו להתוודות במנחה ובמעריב ע"כ ולא נהגו כן אלא גם בהשכמת ערב יה"כ אומרים ג' ווידוים:

סימן תרה

סעיף קטן א

יש מקומות שנוהגים לשחוט תרנגול לכפרה וכן יש בתשובת הגאונים המרדכי במס' יומא כתב המנהג הזה וכל מ"ש בסימן זה הוא בפסקי הרא"ש למסכת יומא וקצתו במרדכי ומנהג זה כתוב גם בתשב"ץ וכ' שם שנוהגים ליקח תרנגול לזכר ותרנגולת לנקיבה: והרשב"א כתב בתשוב' בענין הכפרה שעושין לנערי' בעי"ה מנהג זה פשוט בעירנו אע"פ ששמעתי מפי אנשים הגונים מאשכנז שכל רבני ארצם עושים כן וגם שמעתי שנשאל רבינו האיי ואמר שכן נהגו עכ"ז מנעתי המנהג הזה מעירנו וכתוב בא"ת שהרמב"ן אוסרו משום דרכי האמורי:

סימן תרו

סעיף קטן א

ויתן כל אדם אל לבו בעי"ה לפייס לכל מי שפשע כנגדו כ"כ הרא"ש במסכת יומא והביא ראיה מדאמרינן בגמרא (פז:) דרב אזל לפיוסי לר"ח במעלי יומא דכפורי ואמרי' נמי התם (שם) רב הו"ל מלתא בהדי ההוא טבחא כלומר שהטבח חטא לו נטר ליה תריסי ירחי דשתא ולא אתא כי אתא מעלי יומא דכפורי אמר איזל אנא ואפיק מדעתיה:

סעיף קטן ב

ומ"ש דעבירות שבין אדם למקום י"ה מכפר וכו' עד א"צ לפייסו עוד פשוט בסוף מסכת יומא (פה:):

סעיף קטן ג

ומ"ש וה"מ לחבירו אבל לרבו צריך להרבות עליו רעים עד שיתפייס כן כתבו שם הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מה' תשובה ונראה שלמדו כן מדאמרי' בגמ' (פז:) דרב אזל לפיוסי לר' חנינא תליסר מעלי יומא דכיפורי ופריך והיכי עביד הכי והא"ר יוסי בר"ח כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים ומשני רב שאני וסוברים דה"ק רבו שאני שאפי' כמה פעמים צריך לבקש ממנו עד שיתפייס ורבי חנינא היה רבו

של רב שהיה הוא יושב בראש במקום רבי הקדוש אבל רש"י פי' רב שאני מחמיר על עצמו היה: ודע דבגמרא פריך ור"ח היכי עביד הכי והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ומשני ר"ח חלמא חזא ליה לרב דזקפוה בדיקלא וגמירי דכל דזקפיה בדיקלא רישא הוי אמר שמע מינה בעי למיעבד רשותא ולא איפייס כי היכי דליזל ולגמר אורייתא בבבל:

סעיף קטן ד

ואם מת מביא י' ב"א ומעמידים על קברו וכו' (שם.) א"ר יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים ואם מת מביא י' ב"א ומעמידם על קברו וכו':

סעיף קטן ה

ומ"ש ועושים כן כדי שיהא לב כל ישראל שלם וכו' לאו אדסמיך ליה בלחוד קאי אלא אירישא קאי שכתב דעי"ה יש לפייס לכל מי שפשע כנגדו: כתב המרדכי במסכת יומא מנהג לבקש מחילה עי"ה כדאית' במדרש שובה ישראל: וכתב עוד תקנת קדמונינו וחרם שלא להוציא ש"ר על המתים ויש סמך לדבר בהגדה דר' תנחומא פ' ואתחנן:

סעיף קטן ו

ונהגו לטבול בעי"ה ואמר רב עמרם טובל אדם בשעה שביעית וכו' עד סוף הסימן הכל בפסקי הרא"ש וגם הכלבו כתב בשם הר"ם דטבילה של י"ה א"צ ברכה כי אינה רק בשביל טהרה וכ"כ התשב"ץ: וכתב עוד בשמו שיכול ללקות ולטבול בעי"ה מתי שירצה רק שיהיה קודם הלילה: כתב התשב"ץ בער"ה ועי"ה וכשהוא בעל ברית אז רגיל לשפוך על ראשו ועל גופו ט' קבין מים חמין שהם רי"ו ביצים במקום טבילה כי אותה טבילה אינה כי אם בשביל טהרה ולא בשביל חובה: כתב עוד בתשב"ץ הלכה למעשה על אבל כשחל יום ג' מסתימת הגולל בעי"ה ונצטווה לרחוץ אבל לא ללבוש לבנים ודוקא ביום ג' מותר פחות מכאן לא עכ"ל ואיני יודע טעם היתר לרחוץ בתוך שבעה משום מנהגא שנהגו לרחוץ בערב יום הכפורים:

סימן תרז

סעיף קטן א

וצריך להתוודות במנחה קודם סעודה המפסקת כדתניא מצות וידוי י"ה עם חשיכה אבל אמרו חכמים מתוודה קודם אכילה וכו' לשון ברייתא זו היא בתוספתא בסוף יומא. ובגמרא פרק בתרא דיומא (פז:) הכי איתא ת"ר מצות וידוי עי"ה עם חשיכה דר"מ וחכ"א צריך שיתוודה קודם שיאכל וישתה שמא יארע דבר קלקלה בסעודה ואע"פ שהתוודה ערבית מתוודה בשחרית וכו' וכתב הר"ן מצות וידוי עי"ה עם חשיכה לאחר אכילה משיקבל עליו י"ה. שמא יארע דבר קלקלה של שכרות וכיוצא בו צריך שיתוודה לאחר

שיאכל וישתה בתפלת ערבית כך פירשו הראשונים והרמב"ן הקשה עליהם ופירש דה"ק מצות וידוי של עי"ה שצריך להתוודות קודם שיכנס ליום בתשובה הוא עם חשיכה סמוך ליום עצמו כדי שלא יהא שהות לחטוא בין הוידוי והיום אבל חששו חכמים שמא תטרף דעתו בסעודה וימנענו שכרותו מן הוידוי ולפיכך החמירו עליו להתוודות קודם אכילה ואע"פ שהתוודה קודם אכילה חוזר ומתוודה בזמנה עם חשיכה סמוך ליום עצמו שמא אירע דבר קלקלה של חטא בסעודה אבל וידוי של ערבית שהוא וידוי של י"ה עצמו לא קתני דודאי מתוודה הוא בי"ה אלא קתני אע"פ שהתוודה ערבית מתוודה שחרית וכל היום שמא אירע לו דבר עבירה כל היום די"ה בסופו עם חשיכה מכפר והביא ראיה לדבריו מדתניא בתוספתא מצות וידוי עי"ה עם חשיכה ואע"פ שהתוודה קודם שיאכל וישתה צריך שיתוודה לאחר אכילה ושתיה שמא אירע דבר קלקלה בסעודה ואע"פ שהתוודה לאחר שאכל ושתה צריך שיתוודה ערבית ואע"פ שהתוודה ערבית צריך שיתוודה שחרית ע"כ והעולם לא נהגו כדברי הרמב"ן:

סעיף קטן ב

והיכן אומרה יחיד אומרה אחר תפלתו וש"ץ אומרה באמצע הכי איתא בפרק בתרא דיומא (שם) ובי"ה עצמו קאמר דהיכן אומר הוידוי ונראה שדייק רבינו לכתוב וש"צ אומרה בי"ה בתיך התפלה וביחיד אומרה אחר תפלתו לא כתב בי"ה אלא משום דבש"ץ יש חילוק בין עי"ה לי"ה דבעי"ה אינו אומר הוידוי בתוך התפלה ובי"ה אומרו בתוך התפלה אבל ביחיד י"ה ועי"כ שוים הם דלעולם אינו אומרה אלא אחר תפלתו:

סעיף קטן ג

ועיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו שם איתא אמר רב אתה יודע רזי עולם וכו' אמר מר זוטרא לא אמרן אלא דלא אמר אבל אנחנו חטאנו אבל אמר אבל אנחנו חטאנו תו לא צריך: ובסימן תרכ"א כתב רבינו ענין הוידוי וסדרו:

סעיף קטן ד

ובאשכנז נוהגין לומר על חטא על סדר אלפא ביתא ומפרטין בו החטאים וכ"כ ר"ע וכ"כ הרמב"ם והר"י כתב שצריך לפרט החטא פירוש וכ"כ ר"ע על חטא על סדר אלפא ביתא וכ"כ ג"כ הרמב"ם בסידור תפלותיו בסוף ספר אהבה. והר"י אע"פ שלא כתב בפירוש סדר זה דעל חטא מ"מ גם הוא כתב שצריך לפרט החטא:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן נראה שאין צריך לפרט החטא שר"ע אומר שא"צ לפרט החטא והלכתא כדבריו בפרק בתרא דיומא (פז:) איפליגי ר"י בן בבא ור"ע במלתא דמשמע ודאי דקי"ל כר"ע דהא הלכה כרבי עקיבא מחבירו אלא שהרמב"ם בפ"ב מהל' תשובה פסק כר"י בן בבא

ונראה שטעמו משום דבברייתא הכי איתא צריך לפרט החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב ד"ר יהודה בן בבא ר"ע אומר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אלא מהו שאמר משה ויעשו להם אלהי זהב כדרבי ינאי דא"ר ינאי אמר משה לפני הקב"ה כסף וזהב שהרבית לבני ישראל עד שאמרו די גרם להם שיעשו אלהי זהב מקודם ברייתא זו איתא התם א"ר יהודה רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח ל"ק כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם והא כר"י בן בבא אזלא דאילו לר"ע אפי' מפורסם נמי לא דהא עון העגל מפורסם הוה ואפ"ה אמר ר"ע עליהם אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ודריש לויעשו להם אלהי זהב לדרשה אחריתי אלא ודאי כר"י בן בבא אתיא וכיון דרב סבר כוותיה הכי נקטינן ואע"ג דאההיא רומיא דרמי רב שני רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום והאי שינוייא אתיא שפיר כר"ע ופסק דהרמב"ם עצמו כההוא שינויא מ"מ סובר דכיון דרב יהודה א"ר סבר דהלכה כר"י בן בבא הכי נקטי' אבל הרי"ף והרא"ש לא כתבו דברי רב יהודא אלא דברי רב נחמן בלבד משמע דס"ל דהלכה כר"ע ומשום דמההיא דרב יהודה א"ר משמע דלית הלכתא כוותיה לפיכך השמיטוה ונ"ל שיש סעד עוד להרמב"ם לפסוק כר"י בן בבא מדאפליגו תנאי התם בעבירות שהתוודה ביה"כ שעבר אם חוזר ומתוודה עליהם ביה"כ אחר משמע דאם לא התוודה עדיין עליהם לדברי שניהם מתוודה עליהם ביה"כ ומתוודה עליהם בפרטות משמע דאם לא כן ליכא מ"ד שאינו חוזר ומתוודה שהרי לדברי הכל צריך להתוודות ביה"כ ולא פליגי אלא שאם יפרט החטאים שהתוודה עליהם בפרטות ביה"כ שעבר והמרדכי כתב ג"כ שצריך לפרט החטא וכ"כ הכלבו וכתב עוד לא נהגו ש"צ לומר כל פרטי אלא בדרך כלל אבל חטאנו והעוינו והרשענו ומרדנו וסרנו ממצותיך וכן הדין לפי שהוא מתוודה על כל העם איך יפרוט שום חטא ואיך יטיל חטא פרטי על הצבור בכלל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בסמוך גבי עונות שהתוודה עליהם ביה"כ שעבר וכו' דהני מילי כשמתפלל בינו לבין עצמו אבל כשאומר עם הצבור אין לחוש נראה שסותר לזה: ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש הסכימו לפסוק כר"ע הכי נקטינן ומ"מ נראה שאם רצה לפרט החטא הרשות בידו דר"ע לא אסר לפרט החטא ולא בא אלא לומר שהוא יותר מאושר מי שאינו מפרט חטאיו ועוד דאפשר דלא אמר ר"ע אלא דמפרט אותם בקול רם אבל בלחש ש"ד למיפרט כדי שיתבייש יותר ואכתי כסוי חטאה הוא כיון דאינו נשמע לבני אדם והכי מוכח מדמשני כאן בחטא מפורסם וכו' דבמתוודה לפני ב"א בקול רם מיירי דאי בלחש

כי אינו מפורסם מאי הוי הא אע"פ דמפרט אכתי מכוסה הוא ובהכי ניחא מ"ש רבי' בסמוך בשם הרא"ש העבירות שהתוודה עליהם ביוה"כ שעבר יכול להתוודות עליהם אע"פ שלא שנה בהם ובמתוודה בפרטות מיירי וכמו שהוכחתי בסמוך:

סעיף קטן ז

וצריך להתוודות מעומד ואפילו כי שמע ליה מש"ץ והוא התוודה כבר צריך לעמוד שם (פז:) אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב וכי מטא שליחא דצבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו קם מיקם וכתב הרא"ש ש"מ עיקר וידוי מעומד הוא וכ"כ הר"ן בשם הגאונים וכתב עוד דמשמע מהכא שהציבור חייבין לאמרו עם ש"צ:

סעיף קטן ח

ועונות שהתוודה עליהם ביה"כ שעבר ולא שנה עליהם שם (פו:) תניא עבירות שהתודה עליהם יה"כ זה אינו מתוודה עליהם יה"כ אחר ואם לא שנה בהם והתוודה עליהם עליו הכתוב אומר ככלב שב על קיאו ראב"י אומר כ"ש ה"ז משובח שנאמר כי פשעי אני אדע ופסק הרמב"ם בפרק ב' מהל' תשובה כראב"י וכן פסק הרוקח: ומ"ש רבינו שהרא"ש כתב שיכול להתוודות עליהם אע"פ שלא שנה בהם לא כתב כן בפי' אלא מדכתב הברייתא כצורתה משמע מסתמא דסבר דהלכה כראב"י דקי"ל משנת ראב"י קב ונקי ולפ"ז אנו יכולים לומר שגם הרי"ף פוסק כן שגם הוא כתב הברייתא כצורתה ומשמע שסמך על מאי דקי"ל משנת ראב"י קב ונקי וכן דעת הרמב"ם בפ"ב מה' תשובה:

סעיף קטן ט

ובחתימת הוידוי כתב ר"ע החותם בא"י האל הסולחן טועה וכ"כ הרא"ש בשמו:

סעיף קטן י

ומ"ש ולפי' רש"י יכול לחתום שהוא גורס כ"מ שזקוק לשבע אם בא לחתום חותם וכו' בסוף יומא (דף פז:) תניא יה"כ עם חשיכה מתפלל שבע ומתוודה (וחותם) בוידוי דברי ר' מאיר וחכ"א מתפלל שבע ואם רצה לחתום בוידוי חותם וכתב שם רש"י גרסינן בתוספתא אינו חותם מקדש ישראל אלא האל הסולחן וחכ"א כ"מ שזקוק לשבע אף בשאר תפלות אם רצה לחתום בוידוי חותם כך שמעתי אבל לא גרסינן לה בתוס' הכי אלא וחכ"א מתפלל שבע ואם רצה לחתום בוידוי חותם ואנעילה קיימי עכ"ל והשתא ר"ע נראה שגורס כגירסת התוס' דלא אמרו חכמים אם רצה לחתום בוידוי חותם אלא בנעילה דוקא ולרש"י שכתב ששמע דכ"מ שזקוק לשבע אף בשאר תפלה אם רצה לחתום בוידוי חותם ומשמע דה"ה לתפלת מנחת עי"כ שאם רצה לחתום בוידוי שאחריה חותם שמה שאמרו חכמים כ"מ שזקוק לשבע לאו לאפוקי מקום שזקוק לי"ח אלא לאפוקי וידוי שאינו סמוך לתפלה שאינו רשאי לחתום בו אבל כל שסמוך לתפלה בין שהוא סמוך

לשבע ברכות בין שהוא סמוך לי"ח אם רצה לחתום חותם ומנהג העולם שלא לחתום בוידוי שבמנחת עיה"כ:

סעיף קטן יא

ולענין חזרת ש"ץ את הוידוי במנחה פירוש אחר שהתפללו בלחש וחוזר ש"ץ תפלת המנחה כתב אבי העזרי דאינו אומר וידוי בחזרת התפלה לפי שאין ש"צ אומר וידוי בחזרת התפלה אלא באמצע תפלה והשתא אינו יכול לאומרו באמצע לפי שלא נתקן לאומרו אלא אחר התפלה הלכך לא יאמר וידוי כלל בחזרת התפלה וגם כי לא נתקן במנחה אלא משום גזירה שמא יארע אונס כלומר ואם כן מאחר שאין עכשיו זמן וידוי זה שהרי לא נתקן לאומרו עכשיו אלא משום גזירה שמא יארע אונס כיון שאמרו בתפלה שבלחש די וא"צ לחזור ולאומרו בחזרת התפלה והמרדכי כ' וז"ל ש"צ אל יתוודה במנחה בקול רם כדי להוציא שאינו בקי מפני שאינו יכול לומר באמצע התפלה כמו בשאר תפלה ואף כי לא נתקן וידוי במנחה אלא משום גזירה בעלמא שמא יארע לו אונס שישתכר ע"כ:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו ורב האי כתב אין מנהג שיתוודה ש"צ במנחה אבל אם רצה להרויח בברכת המרבה לסלוח כגון וידוי אין מונעין אותו טעמו דכיון שכבר תקנו חז"ל לומר וידוים בתפלה זו אם רצה ש"צ להזכירו בחזרת התפלה הרשות בידו והוא שיזכירנו באמצע התפלה כמו בשאר תפלות אבל להזכירו ש"צ בחזרת התפלה אחר תפלתו נראה שדבר זה לא עלה על דעת רבינו האי וז"ש בתשובה אחת יפה השיבו הראשונים על שאלתכם בוידוי ע"כ שלא לאומרו ש"צ בברכת סליחה כלומר וכיון שאינו אומרו בברכת סליחה נמצא שאינו אומר כלל בחזרת התפלה וכמו שסיים וכתב שלא שמענו בבבל שאומר ש"צ וידוי בתפלת המנחה של עי"כ ולא כתב בברכת סליחה אלא לגלות דבחזרת התפלה מיירי שמקום הוידוי בו הוא בברכת סליחה דאילו בתפלה שבלחש אין מקום הוידוי בו אלא אחר התפלה ובההיא ש"צ נמי אומרו כדרך שהיחיד אומרו דלא נתמעט ש"צ מלהזכירו אלא בחזרת התפלה בלבד מהטעמים שכתב אבי העזרי:

סעיף קטן יג

ומ"ש ולדבריכם שאתם צריכים לכך מפני שאין הציבור בקיאין וכו' נראה שהשואלים היו רוצים שיזכיר ש"ץ וידוי בחזרת התפלה מפני שהציבור לא היו בקיאין וצריך שיוציאם ש"צ והוא השיב להם שלא שמענו מי שאומר אותו וכיון שכן אין להם לאומרו ומה שהם צריכים לכך מפני שאין הצבור בקיאין יכולין לתקן ע"י שיודיעום שכל אחד צריך להתוודות אחר תפלתו וילמדום ענין הוידוי וסדרו ואז לא יהיו צריכים

לש"צ שיוציאם ואחר שכתבתי זה באה לידי תשובת הגאונים וכתוב בה בלשון זה לא נאמר ש"צ אומר באמצע אלא בשחרית מוסף ומנחה ונעילה אבל תפלת מנחה של ערב י"כ שאמרו יתודה קודם שיאכל וישתה לא אמרו אלא אחר תפלתו ולא שמענו בבבל שהזכיר ש"צ וידוי בתפלה בעי"כ ולדבריכם שאתם אומרים כי צריכים אתם לכך יש להזכיר בקהל ולומר בלשון שכל הקהל מכירים אותו שכל אחד חייב להתוודות לפני יוצרו קודם שיאכל סעודה המפסקת ויפרשו להם תורת הוידוי כדי שילמוד כל אחד ויתוודה בכיון הדעת בלשון שהוא מכיר עכ"ל. וזהמבואר כמו שפירשתי דברי התשובה שהביא רבינו: ודע שכל לשון זה שכתב רבי' שכתב אבי"ה שאין לו להחזירו וכו' עד וכן נוהגין בספרד הכל הוא בפסקי הרא"ש ויש לדקדק שבתחלה כתב רבי' האיי שאם רצה להרויח בברכת המרבה לסלוח כגון וידוי אין מונעין אותו ובתשובה אחרת מנעם מלעשות כן ומצאתי בפסקי הרא"ש שבמקום אין מונעין אותו כתב אין שומעין לו והיא גירסא נכונה מאד ויש ליישב גירסת רבי' דה"ק אם רצה להרויח אין מונעין אותו אבל אם בא לשאול אין מורין לו ולכן בתשובה אחרת לא הורה להם לאומרו ועי"ל דאם בא לומר וידוי מונעים אותו דכיון שצריך להתודות במנחה איכא למימר שלא יבאו לקבעו חובה לאומרו בחזרת התפלה ויבואו לידי מחלוקת עם כל המקומות שאין אומרים אותו ולכן בתשובה אחרת לא הורה להם לאומרו אבל אם רצה לומר קצת תחנונים בברכת סלח לנו הרשות בידו דליכא למיחש שיבואו לקובעו חובה וזהו שכתב אם רצה להרויח בברכת המרבה לסלוח כגון וידוי אין מונעין אותו ולא כתב אם רצה להתודות בברכת המרבה לסלוח אין מונעין אותו ומ"ש בשם ר"ע כ"כ המרדכי ג"כ:

סעיף קטן יד

ומ"ש וכן נוהגין בספרד אין אנו נוהגין כן שהרי אין אנו נוהגין שש"צ יחזור התפלה במנחה ומפני שאינו אומר תפלה אלא פעם אחת לבד ע"כ הוא צריך להתודות אחר תפילתו דלא גרע מיחיד שהוא מתוודה אחר תפלתו וכתב הר"ן וז"ל ולענין וידוי זה של עי"כ קודם אכילה כתב רבינו האיי גאון ז"ל שאין המנהג שיתוודה ש"צ במנחה עי"כ ולא שמעתי בבבל שהתוודה אבל ר"ע גאון כתב שמתודה אחר תפלה כיחיד וכן המנהג עכ"ל. ויש לתמוה דמשמע דלרבי' האיי אין ש"צ מתוודה כלל ואפי' אחר תפלתו וצריך טעם למה מי גרע מיחיד ונראה דכשהוא חוזר התפלה בקול רם קאמר דכיון שאינו אומר הוידוי באמצע התפלה כמשפט ש"צ לאחר תפלה נמי לא יאמר אותו שאין ש"צ אומר וידוי אחר תפלה בקול רם:

סעיף קטן טו
ונוהגים באשכנז שכל הקהל לוקין מלקות ארבעים בבהכ"נ אחר תפלת מנחה כ"כ שם הרא"ש:

סעיף קטן טז
ומ"ש רבי' שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו כ"כ הכלבו נהגו ללקות מלקות אחר הטבילה להכניע לבבם הערל ולהכינו לעבוד השם הנכבד והנורא באימה וביראה ותמהני למה לא כתב שהטעם מפני שמלקות מכפרת עון ואע"פ שאין לנו דיינים סמוכים כדי ללקות לפניהם וגם אין באין עדים שהתרו בו כדי לחייבו מלקות מ"מ כפרה מקצת הוא:

סימן תרח

סעיף קטן א
ואוכלין ומפסיקין קודם בין השמשות דמקרא נפקא לן שצריך להוסיף מחול על הקודש בפרק בתרא דיומא (פא.):

סעיף קטן ב
ומ"ש בין באיסור אכילה בין בעשיית מלאכה כן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש שם אבל מדברי הרמב"ם בפ"א מה' שביתת עשור נראה שהוא סובר שאין תוספת דבר תורה אלא בעינוי אבל לא בעשיית מלאכה לא בי"כ ולא בשבתות וכבר האריך ה"ה לתת טעם לרבי' ומ"מ כתב שדעת שאר המפרשים שתוספת יש מן התורה גם לעשיית מלאכה וכדמשמע מדברי הרי"ף והראב"ד: גרסינן בר"פ המביא כדי יין (ביצה ל.) ובפרק שואל (שבת קמח:) תוספת י"כ דאורייתא והא חזינא לנשי דאכלי ושתי עד שחשיכה ול"א להו ולא מידי משום דמוטב שיהו שוגגות ואל יהיו מזידין וכתבו הרמב"ם בפ"א מה' שביתת עשור:

סעיף קטן ג
ומ"ש ותוספת זה אין לו שיעור אלא קודם בין השמשות שהוא מהלך אלף ות"ק אמה קודם הלילה צריך להוסיף מחול על הקודש כ"כ בפרק בתרא דיומא הרא"ש וז"ל ותוס' זה צריך שיהא קודם בין השמשות דאילו בין השמשות ספק יום ספק לילה הוא ואם עשה מלאכה בשני בין השמשות אם בשוגג חייב חטאת ואינו נקרא תוספת דבלאו רבוייה דקרא צריך לפרוש מספק וגם ספק כרת יש בו אלא קודם בין השמשות שהוא מהלך אלף ות"ק אמה קודם הלילה צריך להוסיף מן החול על הקודש ותוספת זה לא נתברר שיעורו אלא ע"כ לאו תוספת כל דהו קאמר מדקאמרינן בר"פ המביא כדי יין ובפרק שואל דהא תוספת די"ה דאורייתא הוא והני נשי דידן דאכלי ושתי עד אורתא

ולא מחינן בהו ומסתמא לא היו אוכלות לגמרי עד חשיכה שאינן יכולות לצמצם אלא פורשות קודם עיצומו של יום וגם מספיקו אלא שבתוספת היו מזלזלות אלמא לא בתוספת כל דהו אמרינן אלא שלא נתברר שיעורו וצריך לפרוש קודם בין השמשות מעט עכ"ל. וכן כתב סמ"ג וסמ"ק וכ"כ התוס' בר"פ המביא כדי יין וכ"כ הר"ן שם בשם המפרשים וכתב עוד ולי נראה כיון שצותה תורה תוספת צריך להוסיף מחול על הקודש איזה זמן חוץ מן הזמן שהוא נזהר בו מן הספק שא"ל כן לא היה צריך להזהיר על התוספת וזה על דעת מי שסובר דמאי דאמרי' דספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא היא ע"כ: ומ"ש ששיעור בין השמשות הוא אלף ות"ק ביארתי בסי' רס"א:

סעיף קטן ד

ואם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול כן כתב הרא"ש ביומ' ובפרק בתרא דתעניות ובסי' תקנ"ג נתבאר שכן דעת הרי"ף והתוס' אע"ג שהראב"ד חלוק בדבר: ומ"ש כ"ז שלא קבל עליו התענית כ"כ הרי"ף פרק בתרא דתענית וכן כתבו המפרשים בשם הרמב"ן ונתבאר בסימן הנזכר: כתב הכלבו בשם הר"מ בעי"ה אין לו לאכול רק מאכלים קלים להתעכל כדי שלא יהיה שבע ומתגאה כשיתפלל:

סימן תרט

סעיף קטן א

ולענין הטמנת חמין בעי"ה כתב ר"ע שאין להטמין וכו' עד אבל זה שטמן בהיתר מה צריך להמתין הכל כתוב בפסקי הרא"ש: ומ"ש רבינו ואיני יודע מה חשש איסור יש בדבר וכו' גם בעיני יפלא דברי הגאונים האלה ודברי רבי' נראים נכונים וכן עמא דבר:

סימן תרי

סעיף קטן א

מקום שנוהגין להדליק נר בליל י"ה מדליקין ומקום שנוהגין שלא להדליק אין מדליקין משנה בפ' מקום שנהגו (פסחים נג:) ובגמרא (שם) תניא בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק שניהם לא נתכוונו אלא לדבר אחד פי' להפריש מתשמיש המטה האומר להדליק שאסור לשמש מטתו לאור הנר והאומר שלא להדליק מפני שרואה אותה ומתאוה לה ובירושלמי גרסי' מקום שנהגו להדליק משובח ממקום שנהגו שלא להדליק א"ר ירמיה תדע שכן הוא שהרי האיש צנוע ואינו משמש לאור הנר:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' בשם הרא"ש שיש לברך עליו כמו בשבת כ"כ במסכת יומא ופירש הטעם משום שלום בית אבל המרדכי כתב בפ' מקום שנהגו דאין מברכין משום דקתני מקום שנהגו להדליק מדליקין אלמא ליכא מצוה ואין לומר וציונו משום מנהג. ובפרק במה

מדליקין כתב נראה דבי"ה בלא שבת אין מברכין על הדלקת הנר דלא חשוב לשלום בית אלא בשבת משום כבוד שבת ובסה"מ כתב י"ה שחל להיות בשבת מדליקין בלא ברכה הואיל ואינו בא לצורך אכילה עכ"ל: כתב המרדכי מדליקין נרות על שולחנם ועורכים השלחן כמו בשבת משום דאיקרי שבת שבתון ואיני יודע מה מקום לעריכת שלחן בי"ה:

סעיף קטן ג

ומ"ש דבכ"מ מדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וע"ג חולים ובמבואות האפלים במשנה פרק מקום שנהגו (שם): גרסינן בפרק מקום שנהגו (שם) תני תנא קמיה דרבי יוחנן ר"ש בן אלעזר אמר י"ה שחל להיות בשבת אף במקום שאמרו שלא להדליק מדליקין מפני כבוד השבת עני ר' יוחנן בתריה וחכמים אוסרים ובירושלמי משמע דהלכה כר"ש בן אלעזר וכ"פ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ד

ונוהגין בכ"מ להרבות נרות בבתי כנסיו' וכו' עד בכל מיני כבודים כ"כ הרא"ש ביומא גמ' המלך והכלה ירחצו את פניהם וכתב המרדכי בזמן הזה נהגו להדליק ביום הכפורים נר לכל אחד ואחד לפי שהוא גמר דין כדכתיב בעשרים וחמש שנה לגלותינו בר"ה בעשור לחדש ואמרינן פרק ב' דערכין (יב.) איזה הוא ר"ה שהיא בעשור לחדש זה יום הכפורים והכלבו כתב עוד טעם אחר לפי שצריכים לקרות בספר כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו בדברי תפלות ותחנונים שאינם שגורים ויודעים שלא מן הכתב וזולת זה לא' יראו לקרות בלילות ועוד להבדיל על אותו נר במוצאי היום שצריך להבדיל על אור ששבת:

סימן תריא

סעיף קטן א

כל הדברים האסורים בעיקר היום אסורים גם בלילה מדמפסיקין מבע"י משמע שלילו כיומו לכל דבר: ומה הן הדברים האסורים מלאכה אכילה ושתייה רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה פשוט במשנה פ"ב דיומא:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכולהו נפקא לן מקראי שם בגמ':

סעיף קטן ג

ומ"ש ומיהו אין חיוב כרת אלא במלאכה ואכילה ושתייה אבל הנך אין בהם כרת ברייתא שם (עד.):

סעיף קטן ד

ומ"ש ואף ע"ג דנפקי מקראי אסמכתא בעלמא נינהו כ"כ הרא"ש בשם ר"י וריב"א והביא כמה ראיות לדבר ומהאי טעמא מקילין בהו ואמרי (עג:) המלך והכלה ירחצו את פניהם ותנן נמי החיה תנעול את הסנדל ד"ר אליעזר וחכמים אוסרים ומדאסרי רבנן ע"כ בדליכא סכנה עסקינן ואי איסור נעילת הסנדל מדאורייתא היכי שרי ר"א ובגמרא (עז.) נמי אמרי' דמי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש ומי שידיו מלוכלכות בטיט וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש ואי סיכה ורחיצה דאורייתא נינהו היכי מקילין בהו הכי אלא ודאי מדרבנן נינהו והר"ן הקשה ע"ז וכתב שנראה לו דכולהו מדאורייתא נינהו אלא דכיון דלאו בכלל עינוי דכתיבי בקרא בהדיא באורייתא נינהו אלא מרבוייא דשבתון אתי וכדאיתא בגמרא קילי טפי ומסרן הכתוב לחכמים והם הקילו בהם כפי מה שראו והתירו כל שאינו נעשה לתענוג וכן דעת הרמב"ם דכולהו מדאורייתא נינהו אלא דלא מחוורא לי הא דתניא לקמן התינוקות מותרין בכולם חוץ מנעילת הסנדל ומוכח בגמרא דמותרין בכולן דקאמר היינו דמותר לגדולים לרחצן ולסוכן והא הני ודאי לתענוג עבדי ואי מנעי הני מינייהו חד יומא לא מסתכני ואי מדאורייתא היכי שרינן והא כתיב לא תאכלום וקרי ביה לא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים ועוד מדפסיק ותני התינוקות מותרין בכולם ולא אשכחן בשום דוכתא חינוך בהני כדאשכחן יומא (פב:) בתענית משמע שעד שהגיעו לפרקן מותרין בכולם ואפילו על ידי גדולים ובשלמא אי דרבנן נינהו שפיר אלא אי אמרת מדאורייתא נינהו היכי שרי עכ"ל ול"נ דאפילו לדעתו דסבר דאפילו הגיעו לחינוך מותרין בכולן איכא למימר דלק"מ דאע"ג דאסירי מדאורייתא כיון דלא מיפרשי בהדיא בקרא והם דברים המסורים לחכמים ראו שלא להחמיר על התינוקות בכך דכיון דאכילה ושתייה דמפרשי בהדיא מותר להאכילם ולהשקותם בידים כ"ש שאר דברים שמותר לעשותם להם בידים ואע"פ שכשהגיעו לחינוך צריך לחנכן באיסור אכילה ושתייה לא ראו לחנכן לדברים אלו מאחר שאינם מפורשים בכתוב וכיון דריביתיה דינוקא נינהו לא גזרו בהו רבנן ודעת רבינו שכתב בסי' תרי"ו כדרך שמחנכין אותם באכילה כך מחנכין אותם ברחיצה וסיכה אתי שפיר טפי דההיא דהתינוקות מותרים בכולם בשלא הגיעו לחינוך היא וההיא דלהזהיר גדולים על הקטנים כשהגיעו לחינוך:

סעיף קטן ה

מלאכה כיצד כל מלאכה שחייבין עליה בשבת חייבין עליה בי"ה וכו' משנה בפ"ק דמגילה (ז:) אין בין שבת לי"ה אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת:

סעיף קטן ו
ומ"ש וכל איסורי הוצאת שבת נוהגין ג"כ ביה"כ בפ"ג דכריתות (יג:) תנן יש אוכל אכיל' אחת וחייב עליה ארבע חטאות ואשם אחד טמא שאכל חלב והיה נותר מן המוקדשין בי"ה ר"מ אומר אם היה שבת והוציאו חייב ודייק בגמרא וניתני אם הוציאו חייב מ"ט קתני אם היתה שבת אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה לי"ה ממאי דלמא יש עירוב והוצאה לי"ה וה"ק אם היתה שבת והוציאו חייב אף משום שבת וי"ה אלא אי איתמר דרפרם על הדא איתמר דתניא ושלח ביד איש עתי אפי' בשבת אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה לי"ה ממאי דלמא שאני שעיר המשתלח דהכשירו בי"ה בכך אלא דרפרם בדותא היא: וכתב סמ"ג בפ' אמרו לו מסיק דליתא לדרפרם דאמר אין עירוב ואיסור הוצאה לי"ה: וכתב עליו מהר"ר אליה מזרחי ז"ל לא שמעתי מנ"ל לסמ"ג לומר דהא דרפרם ליתא וכו' עד דאינו אלא דחייה בעלמא ול"נ דאי בדרך דחייה בעלמא קאמר לא הו"ל אלא לדחויי ולמישתק כי אורחא דתלמודא בכל דוכתא ומדמסיק עלה אלא דרפרם בדותא היא משמע ודאי למסקנא וקושטא דמלתא אמר הכי דיש עירוב והוצאה לי"ה ודלא כרפרם וכ"כ הרי"ף והרא"ש בפ"ק די"ט שי"ה צריך עירובי תחומין ועירובי חצירות ושיתופי מבואות כשבת והביאו ראיה מדתניא בפ' בכל מערבין (עירובין ל:) אמרו להם ב"ה לב"ש אי אתם מודים שמערבין לגדול בי"ה ובאמת שיש לגמגם על ראיה זו דדלמא ההיא ברייתא בעירובי תחומין מיתני' אבל עירובי חצירות לא צריך וכמו שהקשה מה"ר אליה מזרחי ז"ל ומ"מ הרמב"ם בפ"ח מה"ע פסק כדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל. וכן פסק רבי' בסי' תי"ו:

סעיף קטן ז
ומ"ש וכל דבר שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו בי"ה כך כתב הרמב"ם והוא בכלל מה ששנינו אין בין שבת לי"ה אלא שזה זדונו בידי אדם וכו' דכלל הוא לכל מילי בין דאורייתא בין דרבנן:

סעיף קטן ח
ומ"ש אלא שבזה הקילו שהתירו בו קניבת ירק וכו' וכן מותר לפצוע אגוזים וכו' בס"פ אלו קשרים (שבת קיד:) ובקניבת ירק פירש"י לנתוק העלים מן הקלחים כדי להשוותם שיהיו מוכנים לחתכן והרמב"ם כתב דהיינו שיסיר העלים המעופשות ויקצץ השאר ויתקן. אותו לאכילה וה"ה כתב בשם הרמב"ן והרשב"א שהוא הדחת ירק:

סעיף קטן ט
ומ"ש וה"מ כשחל בחול אבל כשחל להיות בשבת אסור שם מחלוקת אמוראים ואמוראי בתראי מחלקין בין חל להיות בחול לחל להיות בשבת ותניא כוותייהו:

סעיף קטן י
ומ"ש והאידנא נהגו לאסור אף כשחל בחול. שם (קטו.) רבא חזא דקא מחרפי אמר אתאי איגרתא ממערבא משמיה דרבי יוחנן דאסור ופירש"י דקא מחרפי. מקדימים אמר ליה לאינשי ביתיה אתאי איגרתא ממערבא כי היכי דלקבלו מיניה ומאחר שרבא היה מחמיר על בני ביתו נהגו העולם להחמיר וכך כ' הרמב"ם וכן נרא' שהוא דעת הרי"ף והרא"ש שהשמיטו כל זה.

סימן תריב

סעיף קטן א
אכילה דתנן האוכל ככותבת הגסה בי"ה חייב משנה בפ"ב דיומא (עג:):

סעיף קטן ב
ומ"ש והוא פחות מכביצה מסקנא דגמ' שם (עט:) וכ' הרמב"ם שהוא פחות מכביצה כמעט וכ"כ הר"ן:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואין חילוק בין גדול לקטן כולם שיעורם ככותבת שם (פ:) מתקיף לה רבי זירא כל העולם כולו ככותבת ועוג מלך הבשן בככותבת אמר ליה אביי קים להו לרבנן דבהכי מייתבא דעתיה מיהו כולי עלמא טובא ועוג מלך הבשן פורתא:

סעיף קטן ד
ומ"ש ל"ש אוכל דברים המותרים או דברים האסורים כגון פיגול וכו' ברייתא שם ומשנה בפ"ג דכריתות (נג:):

סעיף קטן ה
ומ"ש וכל האוכלים מצטרפין לכשיעור משנה פרק בתרא דיומא (עג:):

סעיף קטן ו
ומ"ש ואפי' מלח שעל הבשר וציר שעל הירק מצטרף עמו להשלים לכשיעור שם בגמ' (פ:):

סעיף קטן ז
ומ"ש אבל אוכלין ומשקין אין מצטרפין משנה שם (עג:) ואע"ג דציר משקה הוא ואמרי' בסמוך דמצטרף לירק כבר אמרו בגמ' דטעמא משום דאכשורי אוכלא הוא וכל אכשורי אוכלי חשיב אוכלא:

סעיף קטן ח
ומ"ש ושיעור לצרף שתי אכילות הוא כדי אכילת פרס תוספתא בפ"ב דיומא וז"ל אכל וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין:

סעיף קטן ט

ומ"ש בשם הרמב"ם שאם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפות ואם לאו אין מצטרפות איני יודע למה כתב בשמו מאחר שהוא מבואר בתוספתא וא"ת שרבינו לא ראה התוספתא א"כ מי הגיד לו שצירוף אכילות בכדי אכילת פרס עד שכתב סתם והיה לו לכתוב ג"כ בשם הרמב"ם וא"ת שצירוף בכא"פ ידע מברייתא דבפ' אמרו לו (כריתות יג.) השנויים אצל פיסול הגויה א"כ גם משם היה לו ללמוד שצירוף זה מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה היא שכך שנוי שם בפירוש ולא היה צריך לכתוב בשם הרמב"ם ונראה שרבי' למד שצירוף אכילות ביום הכיפורים בכדי אכילת פרס מדגרסינן בפרק בתרא דיומא (פ י) מתקיף לה רבא כזית בכדי אכילת פרס וככותבת בכדי אכילת פרס אמר ליה אביי קים להו לרבנן דבהכי מייתבא דעתיה ואע"פ שפירש"י קי"ל בכל אותם איסורים ששיעורן בכזית שאם שהה בין תחלת אכילת השיעור לגמר אכילתו יותר מכדי אכילת פרס אין מצטרף לא כתב רבינו כן בשמו משום דאע"ג דממ"ש נלמוד לדין צירוף ככותבת כיון שלא כתב דבריו על צירוף ככותבת ניחא ליה לכתוב דברי הרמב"ם שהם אמורים על צירוף ככותבת: ומה שכתב ששיעור אכילת פרס הוא ארבעה ביצים כך הוא דעת רש"י בפרק בתרא דיומא (שם) וכ"נ מדברי התוספות בפרק כיצד משתתפין (עירובין פג:) אבל הרמב"ם סובר שהוא כשלשה ביצים וכתב הרשב"א בתורת הבית בבית התערובות שיעור אכילת פרס יש מי שאומר שהוא ארבע ביצים ויש מי שאומר שהוא שלשה ביצים ולזה דעתי נוטה ע"כ וכ"כ ה"ה בפ"ב משביתת עשור שדעת הרשב"א כדעת הרמב"ם ושכן עיקר ומחלוקותם תלוי בהא דתנן בפרק כיצד משתתפין (עירובין פב.) על שיעור מזון ב' סעודות לעירוב ר"י בן ברוקא אומר מככר בפונדיון מד' סאין בסלע ר"ש אומר מב' ידות לככר מג' לקב חציה לבית המנוגע כו' פי' רש"י ר"י בן ברוקה סבר דשיעור שתי סעודות הוי ככר הלקוח מן הנחתום בפונדיון כשמוכרין ארבע סאין בסלע הוציא מחצה לעצים ושכר חנווני נמצא שככר זה הוא רובע הקב שהם ו' ביצים ור' שמעון מיקל לגבי עירוב וקאמר דסגי בב' ידות של ככר של שלשה ככרות לקב נמצאת ככר השלימה שלישית הקב וב' ידותיה הוו ב' סעודות חציה לבית המנוגע פירש רש"י סתמא היא וה"ק חצי ככר השלימה ששיערו בה את העירוב וכו' עד כלו' בחצי ככר: נמצא דשיעור פרס דהיינו חצי אותו ככר המוזכר לענין עירוב לר"י בן ברוקא דשיער בככר בת ששה ביצים פרס הוי שלשה ביצים ולרבי שמעון דשיער בככר בת ח' ביצים פרס הוי ארבע ביצים ובגמרא תנא חצי חצי חציה לטמא טומאת אוכלין ופירש רש"י לר"י בן ברוקא כדאית ליה דהיינו

כביצה חסר רביע שהרי הוא שיער בככר של רובע קב כדאמר מחצה שכר לחנוני נמצא ככר בפונדיון רובע קב והם ו' בצים חציה שלשה ביצים לבית המנוגע וחצי חציה ביצה ומחצה לפסול את הגויה ולטומאת אוכלין ג' ריבעי ביצה ולרבי שמעון ששיער בככר מג' לקב ככר שלימה ח' ביצים חציה ארבע חצי חצי חציה ביצה ע"כ ומדאמרינן בכל דוכתא דשיעור טומאת אוכלין כביצה משמע דהלכה כר"ש ועוד מדאמרינן בגמרא ותנא דידן מ"ט לא תני טומאת אוכלין משום דלא שוו שיעורייהו דתניא כמה שיעור חצי פרס ב' ביצים חסר קימעא דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר ב' ביצים שוחקות שיער רבי שתי ביצים ועוד כמה ועוד אחד מכ' בביצה ואילו גבי טומאת אוכלין תניא רבי נתן ור' דוסא אמרו כביצה שאמרו כמוה וקליפתה וחכמים אומרים כמוה בלא קליפתה וכל הני תנאי בדר"ש שייכי טפי מדרבי יוחנן בן ברוקא נקטינן כרבי שמעון. וכ"נ מדברי רש"י פרק אלו עוברין ופרק אע"פ (כתובות סד.) דהל' כרבי שמעון וטעמא דהרמב"ם משום דאהא דכמה שיעור חצי פרס אמר רב חסדא זו דברי ר' יהודה ור' יוסי אבל חכמים אומרים כביצה ומחצה שוחקות ומאן חכמים ר' יוחנן בן ברוקא ומדאפקיה בלשון חכמים אלמא סבר דהלכתא כוותיה וכתב הרשב"א בתורת הבית והלכך נמצאת אכילת פרס ג' ביצים שוחקות והא דאמרינן בכל דוכתא דטומאת אוכלין כביצה כבר כתבתי בו בסימן ת"ט:

אכל אוכלים שאינם ראויים לאכילה משנה בפרק בתרא דיומא (פא.):

סעיף קטן י

ומ"ש או שאכל אכילה גסה וכו' שם (פ:) אמר ר"ל האוכל אכילה גסה יום הכפורים פטור מ"ט אשר לא תעונה כתיב פרט למזיק ופירש"י אכילה גסה. שאכל לילי יום הכיפורים על השובע שהיה שבע וכו': וכתב הכלבו היה שבע מאכילה גסה כגון שאכל אוכלים שאינם ראויים לאכיל' ואח"כ אכל אוכלים הראויים פטור אע"פ שזה ראוי לרעב אינו ראוי למי ששבע כזה והרא"ש פירש אפילו שבע מאוכלים ראויים כגון שאכל בלילי יום הכפורים סמוך לתחלת הלילה שעדיין היה שבע ומלא מסעודת הערב ולפיכך כשאוכל בלילה אכילה גסה רע לו ואינו נהנה ממנה כלל אבל מזקת לו ולפיכך פטור ע"כ ונ"ל שלא נאמר זה אלא לאכול כל מאכלים שאינם ראויים אלא למי שהוא רעב אבל אם אכל מאכלים הראויים אף לשבע כגון מאכלים המבושמים והמתובלים שיש בהם הנאה אף לשבע באמת יתחייב אפי' אכלן על השובע כדאמרינן בעלמא (מגילה ז) רווחא לבסימא שכיח עד כאן לשונו:

סעיף קטן יא
אכל עלי קנים ולולבי גפנים שלבלבו קודם ר"ה וכו' ברייתא שם (פא:) אכל עלי קנים פטור לולבי גפנים חייב אלו הן לולבי גפנים כל שלבלבו מר"ה ועד י"ה. והרמב"ם גורס עלי גפנים במקום עלי קנים:

סעיף קטן יב
כס פלפלי או זנגבילא יבישתא פטור דלא חזו לאכילה גז"ש ומלת יבישתא קאי גם לפלפלי שאם הם רטובים חייב שהרי הם ראויים לאכילה וכ"כ ה"ה בפ"ב מהל' שביתת עשור ובסימן תקס"ז נתבאר הא דאמרינן כס זנגבילא פטור אי הוי פטור אבל אסור או אי הוי פטור ומותר:

סעיף קטן יג
והא דבעינן שיעורא דוקא לחייב פירוש כרת במזיד וחטאת בשוגג אבל איסורא איכא בכל שהוא בר"פ בתרא דיומא (עג:) ואיפליגו ר"י ור"ל בחצי שיעור והלכה כר' יוחנן דאמר חצי שיעור אסור מן התורה. וא"ת א"כ למה לו לרבינו לכתוב השיעורים וי"ל דנ"מ למאכיל את החולה בי"ה היאך יאכילנו וכמ"ש בסימן תרי"ח:

סעיף קטן יד
אכל מדבר שאינו ראוי לאכילה כתב אבי"ה דאפילו איסורא ליכא הרמב"ם חולק על זה שכתב דאכל אוכלים שאינם ראויים למאכל אדם או שתה משקין שאינם ראויין לשתייה אפילו אכל ושתה מהן הרבה פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות ומיהו אפשר דלא כתב אבי"ה דאפילו איסורא ליכא בדבר שאינו ראוי לאכילה אלא באוכל פחות מכשיעור דוקא ובהכי ניחא מ"ש רבינו שתה משקין שאינם ראויין לשתייה כגון ציר ומורייס וחומץ חי פטור אבל אסור דלא פליג אמ"ש כאן בשם אבי"ה בלא שום חולק דאיכא למימר דההיא בשותה כשיעור היא ומודה בה אבי"ה דאיסורא איכא כיון שהוא כשיעור ומיהו ההיא בלאו הכי מיתרצה דאיכא למימר דוקא בשתה ציר או מורייס או חומץ שהם דברים שנאכלים ע"י טיבול הוא דקאמר דאיכא איסורא וכי קאמר אבי"ה דאפי' איסורא לישא כשאינם ראויים למאכל אדם כלל אבל אין לומר דבמאכלים שאינם ראוים דווקא קאמר אבי"ה דאפילו איסורא ליכא ולא במשקין שאינם ראוין דאין סברא לחלק בין מאכלים למשקין בכך:

סעיף קטן טו
שתייה דתנן השותה מלא לוגמיו בי"ה חייב משנה בפרק בתרא דיומא (שם):

סעיף קטן טז
ומ"ש ומשערין בכל אדם לפי מה שהוא פירוש הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו והוא משנה בפרק עשירי דכלים ומבואר בפ' בתרא דיומא (פ:) ואתקיף רבי זירא מאי שנא

אכילה דכל חד וחד בככותבת ומאי שנא שתייה דכל חד וחד בדידיה א"ל אביי קים להו לרבנן בככותבת דבהכי מייתבא דעתיה בציר מהכי לא מייתבא בשתייה בדידיה מייתבא בדחבריה לא מייתבא דעתיה:

סעיף קטן יז

ומ"ש ולא מלא לוגמיו ממש אלא כמלא לוגמיו פירוש כל שיסלקנו לצד אחד בפיו וכו' (שם:) אמר רב יהודה אמר שמואל לא מלא לוגמיו ממש אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו:

סעיף קטן יח

ומ"ש והוא פחות מרביעית מבואר שם וה"ק באדם בינוני הוי שיעורו פחות מרביעית ובספר מוגה מצאתי מפורש והוא פחות מרביעית באדם בינוני וכתב הר"ן ולא קאימנא שפיר בהאי פחות מרביעית כמה הוי בציר מיניה:

סעיף קטן יט

ומ"ש שיעור צירופן כדי שתיית רביעית הכי איתא בתוספתא פרק בתרא דיומא וכן פסק הרמב"ם:

סעיף קטן כ

ומ"ש בשם הראב"ד דשיעור צירוף שתייה כדי א"פ הכי תניא בכריתות פרק אמרו לו (כריתות יג.) לענין פיסול גויה והר"ן הוקשה לו על פסק הרמב"ם מההיא דכריתות והניח הדבר בצ"ע והרב המגיד כתב שמאחר שהרמב"ם פסקה להההיא דכריתות בהלכות שאר אבות הטומאה פרק ח' נראה שהוא סובר שעשו חיזוק בטומאת גויה של דבריהם ולא דמיא לשאר איסורין כדי שלא לדחות תוספתא זו וגם הריא"ג כתבה בהלכותיו:

סעיף קטן כא

שתה משקין שאינן ראויין לשתיה כגון ציר או מורייס משנה בפרק בתרא דיומא (פא:) אכל אוכלין שאינם ראויים לאכילה ושתה משקין שאינם ראויים לשתייה פטור:

סעיף קטן כב

ומ"ש וחומץ חי פטור אבל אסור אבל חומץ מזוג חייב (שם) בגמרא שתה ציר או מורייס פטור הא חומץ חייב מתניתין מני רבי היא דתניא ר' אומר חומץ משיב את הנפש דרש רב גידל בר מנשי' מבירי דנרש אין הלכה כר' לשנה נפקי כ"ע מזגו ושתו חלא שמע רב גידל ואיקפד אמר אימור דאמרי אנא דיעבד לכתחלה מי אמרי אימור דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי אימור דאמרי אנא חי מזוג מי אמרי: ומשמע מהכא דהא דפטור בחומץ חי דוקא בשתה פורתא אבל בשתה טובא חיובי נמי מיחייב וצריך טעם למה השמיטו רבינו ואפשר דמשום דלא שמיע ליה בכמה מיקרי טובא לא מצי לחיובי עליה ומפני כך סתם דבריו אבל על הרמב"ם יש לתמוה שכתב אכל אוכלין שאינם ראויין למאכל אדם

כגון עשבים המרים או שרפים הבאושים או ששתה משקין שאינם ראויים לשתייה כגון ציר ומורייס וחומץ חי אפילו אכל ושתה מהם הרבה ה"ז פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות שתה חומץ מזוג במים חייב ע"כ דמשמע מלשונו דאפילו שתה הרבה חומץ חי נמי פטור ואמאי כי היכי דחייב בחומץ מזוג משום דאמר אימור דאמרי אנא חי וכו' הכא נמי הו"ל לחיובי בשתה חומץ חי הרבה דהא אמר אימור דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי דמשמע דכל דהוי טובא הלכה כרבי דמחייב ושמא יש לדחוק ולומר דאפילו שתה מהן הרבה דקאמר לא קאי אלא אציר ומורייס בלבד ולא אחומץ חי ויותר נ"ל שלא היה גורס אימור דאמרי אנא פורתא וכו' ורבינו ירוחם כתב כל הפטורים שכתבתי בין באכילה בין בשתייה דוקא מעט אבל הרבה לא: והכלבו כתב שתה חומץ מזוג במים חייב ובעל ההשלמה פסק אפילו חי ע"כ וצריך לומר דמה שפסק בעל השלמה דאפילו חי חייב בשתה הרבה דוקא קאמר דאילו בשתה מעט ודאי פטור דהא איפסיקא הלכתא דלא כרבי:

סימן תריג

סעיף קטן א

רחיצה דתניא אסור לרחוץ ביום הכפורים מקצת גופו ככל גופו בפרק בתרא דיומא (עז:) היא שנויה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו להושיט אצבעו במים אסור בין בחמין בין בצונן הכי משמע בפרק בתרא דיומא שם (ודף עח.) והכי אמרי' בהדיא בפרק מקום שנהגו (פסחים נד.):

סעיף קטן ג

ומה שכ' ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה מותר לרוחצן ברייתא בפ' בתרא דיומא (עז:) וכתב הג"מ בשם ס"ה דאין חילוק בכ"מ שהוא לכלוך או טינוף בין בגופו בין ברגליו דתניא בתוספתא אמר רשב"ג היו רגליו מלוכלכות בטיט וצואה מדיחן במים כדי שלא יטנפו כליו ואין חילוק בדבר וז"ל הרוקח אם היה מלוכלך בטיט ובצואה מותר או נטף דם מחוטמו או כשיוצא מבית הכסא שאינו מכוין להנאתו מותר לרחוץ ידיו:

סעיף קטן ד

ומ"ש הלכך בבוקר דסתם ידים מלוכלכות וכו' שם תנא דבי מנשה רבן גמליאל אומר מדיחה אשה ידיה במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת מאי טעמא אמר אביי משום שיבתא ופירש רש"י רוח רעה השורה על הלחם הנלקח בידים שלא נטלו שחרית וכתב הר"ן ולא נהירא דא"כ אפי' בלא נתינת פת לתינוק מותר ליטול ידיו שחרית דהא תניא היו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש ואין לך מלוכלכות יותר מזה

שאינו יכול ליגע בידיו לא בפיו ולא בחוטמו ולא בעיניו כדאמרי' בפ' ח' שרצים (שבת קח:) לפיכך פירש ר"י שיבתא היינו שד השורה על התינוק וחונקו כשנותנים לו פת בלא נט"י אפילו אם נטלן שחרית ועכשיו אין נזהרין בכך לפי שאין הדבר מצוי ביניינו כשם שאין נזהרין בגילוי עכ"ל וכ"כ התו' וז"ל הרא"ש משום שיבתא פירש"י רוח רעה ששורה על הידים שלא נטל בשחרית ור"ת היה אומר דאפילו שלא להאכיל את התינוק מותר ליטול ידיו שחרית כדאמרי' הכא היו ידיו מלוכלכות בטיט או בצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש ואין לך מלוכלך יותר מבוקר קודם נטילה כדאמרינן בפ' שמונה שרצים כל זמן שלא נטל ידיו שחרית יד לפה תקצץ יד לעין תקצץ יד לחוטם תקצץ ואמרינן התם בת מלך היא ומקפדת עד ג"פ ואם כן סכנה היא שאי אפשר שלא יגע מאחת מאלה ואפי' חולה שאין בו סכנה אמרינן דסך כדרכו ואינו חושש הלכך מותר לרחוץ ידיו ואינו חושש וכן כל היום אחר שעשה צרכיו או שהטיל מים ושפשף הוי כמו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה דאי אפשר לו להתפלל בלא נטילה ויזהר שלא יטול אלא במקום שצריך כגון האצבעות ולא כל היד דהא דאמרי' בשמעתין שורה מפה במים לאו לנט"י קאמר אלא להעבירה על גבי עיניו והא דקאמר הכא משום שיבתא לאו בשחרית קאמר אלא כל היום אחר שנטל שחרית כמו שפירש בערוך שהיה מצוי ביניהם רוח רעה שחונקת את התינוק כשנותנים לו לחם בלא נט"י אפילו כל היום לאחר שנטל שחרית: וגבי הא דאמרינן מטפחת אחת היתה לו לריב"ל וכו' כתב הר"ן ג"כ הוי יודע שמטפחת זו להעבירה על פניו ולהצטנן בה ולהעביר מעיניו לפלוף חבלי שינה היו עושים אותם שאילו ליטול ידיו נוטלן כדרכו בלא מטפחת דהא קיימא לן כל חייבי טבילות טובלין כדרכן דכל רחיצה דמצוה מותרת היא ונט"י לתפלה מצוה היא וכיון דלהקביל פני רבו עובר במים כל שכן להקביל פני שכינה אבל הרמב"ם ז"ל כתב פ"ז מה' תפלה בי"ה וט"ב שאין שם רחיצה אינו מברך ענט"י ולא המעביר חבלי שינה ואינו נכון עכ"ל: והגמ"י כתב ג"כ בשם ר"ת שמותר לרחוץ הידים בבוקר שאין לך לכלוך יותר מהידים בבוקר רק יזהר שלא יכוין להנאת רחיצה וכתב עוד בשם רשב"ם וריב"א שאם הטיל מי רגלים שמותר לו לרחוץ ידיו משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכ"נ לראב"ן ולרבינו שמשון ולרבינו יהודה אף בקטנים ואף אם לא שפשף דשייך משום הכון וכתב רא"מ שכהן נוטל ידיו לעלות לדוכן וכתב כללו של דבר כל שאינו מכוין כלל להנאת רחיצה כי אם לטהר מלכלוך וטינוף שרי עכ"ל: וז"ל ר"י בעלי התוס' הסכימו שנוטלים הידים בשחרית ומ"מ צריך ליזהר שלא ליטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ולא כל היד ע"כ והכי נקטינן:

סעיף קטן ה
ומ"ש וכן בכל היום אחר שעשה צרכיו וכו' כבר נתבאר שהוא לשון הרא"ש ז"ל אלא דגבי עשה צרכיו לא כתב וקנח ורבינו כתבו ונראין דבריו דעל כרחין לא איירי הרא"ש אלא בקנח דוקא דאל"כ ידיו נקיות הן ולמה התירו לו לרחצם. ומיהו אם רוצה להתפלל כיון דאפילו בלא קנח צריך ליטול ידיו אם עשה צרכיו נוטל את ידיו ואינו חושש כמו שכתבתי בשם הר"ן וכ"ש למה שכתבתי בסמוך בשם הגה"מ דשייך הכון אפי' בקטנים אף אם לא שפשף וכתבו ג"כ סמ"ג:

סעיף קטן ו
וכתב גאון מי שהוא איסטניס וצריך לקנח פניו במים וכו' וכ"כ רי"ץ גיאת אם יש לכלוך על פניו וכו' כ"כ שם הרא"ש אלא שכשכתב דברי רי"ץ גיאת לא כתב וכ"כ רבינו שכתבו נראה דהכי קאמר כשם שהגאון לא התיר לקנח פניו אלא למי שהוא איסטניס כך הרי"ץ גיאות לא התיר אלא למי שיש לו לכלוך אבל אם אין לו לכלוך לא ואפשר דאיסטניס כמי שיש לו לכלוך חשיב ליה. והר"ן כתב דברי הריא"ג ובקצת ספרי רבינו יש חסרון הניכר וכך היא הגירסא הנכונה וכ"כ רי"ץ גיאת אם יש לכלוך על פניו או ע"ג עיניו יכול להעבירו במים ואפילו כל אדם יכול לשרות מפה במים בעי"ה: כתב סמ"ק אומר הר"מ שמותר לאדם לרחוץ עיניו במים בי"ה מפני שהיא רפואה לעינים כדאיתא בפרק שמונה שרצים (קמח:) ורפואה מותר בי"ה: וכתב עוד אבל לרחוץ פניו ופיו ושיניו אסור פניו משום תענוג פיו ושיניו משום דאפילו חצי שיעור אסור מן התורה ושמא יבואו לו מים בגרונו:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואפי' כל אדם יכול לשרות מפה במים ערב י"ה ולסוחטה שיצאו מימיו וכו' שם (עח.) מטפחת אחת היתה לריב"ל ערב י"ה שורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובים למחר מעבירה על גבי עיניו ואינו חושש ודברי רבינו בזה כדברי הרא"ש והר"ן שכתבתי בסמוך. וז"ל הרמב"ם בפ"ג לוקח אדם מטפחת מעי"ה ושורה אותה במים ומנגבה מעט ומניחה תחת הבגדים ולמחר מעבירה על פניו ואינו חושש ואע"פ שיש בה קור הרבה עכ"ל. והמרדכי כתב בסוף יומא אותם ששורין מפה בי"ה שכתבתי הוא מנהג שטות דאי משום תענוג כגון להקר הא ודאי דאסור ואי ליטול ידיו שהם מלוכלכות הא ודאי שרי ע"כ ואיני יודע למה כתב שהוא מנהג שטות דהא בגמ' מייתי לה ומה שהוקשה לו דאי משום תענוג כגון להקר הא ודאי דאסור אינו כלום דהא ודאי כשאין בה טופח ע"מ להטפיח מיירי ומ"ש ואי ליטול ידיו וכו' הא ודאי שרי כבר נתיישב כמ"ש רבינו בסימן תקנ"ד וכמו שביארתי שם והגהות מיימוניות כתבו אמרי' בגמרא מנגבה עד שלא

יהא בה טופח ע"מ להטפיח וכל זה באינו צריך אלא לקרר עצמו אבל לרחוץ מפני טינוף ולכלוך רוחץ כדרכו כמבואר לעיל ואנו אין לנו אפי' להקר בזה גזירה משום סחיטה והכלבו כתב על ד' הרמב"ם הגה"ה. נראה שפירש הרב ז"ל שהכוונה בזה להצטנן בה ודעת רוב המפרשים לעשות זה במקום רחיצה כדי להסיר לפלוף שבעינים ושעל פניו וכ"נ מדעת הירושלמי דאמר בירושלמי בת"צ מרחיץ ידיו ופניו כדרכו וט"ב מרחיץ ידיו ומעבירם על פניו וביי"ה מרחיץ ידיו ומקנחן במפה ומעביר המפה על פניו רבי יונה תרי סמרמוט וכו' ויהיב ליה תחות כדא וטעם הנגוב מעט במפה השרויה שלא יבא לידי סחיטה עכ"ל וסמ"ק כתב אסור לרחוץ ידיו במפה שרויה במים משום סחיטה: כתב הרמב"ם החולה רוחץ כדרכו אע"פ שאינו מסוכן וכתב הרב המגיד זה למד רבינו מדין הסיכה שאמרו ואם היה חולה סך כדרכו. וכתבו הגהות אפי' בא מן הדרך והיו רגליו כהות יש בירושלמי שהורה ר' אחא שמותר לרחוץ במים וכ"כ סמ"ג:

סעיף קטן ח

כתב בעל העיטור איכא מאן דאמר שאין מברכין בי"ה ענט"י ושעשה לי כל צרכי וכו' עד כמו בשאר ימים כ"כ שם הרא"ש והר"ן וק"ל דמה טענה היא זו כיון שבמקום דליכא סכנת עקרב אסור לנעול היאך יברך שעשה לי כל צרכי וצ"ל דה"ק אילו לא היה צד היתר לנעול מנעלים בי"ה ודאי לא היה יכול לברך אבל מאחר שאפשר למצוא צד היתר כגון היכא דאיכא סכנת עקרב א"כ לא נאסר לגמרי נעילת הסנדל והלכך שפיר מצי מברך ובלשון הרא"ש מדוייק זה יותר שכתב כיון דבידו וברשותו הן לנעלם כגון מפני סכנת עקרב מותר לברך וכיוצא בזה הוא לשון הר"ן וכתב עוד הרא"ש והר"ן טעם אחר למה אינו נמנע מלברך שעשה לי כל צרכי בי"ה אע"פ שהולך יחף מפני שעל מנהגו של עולם הוא מברך כשם שהוא מברך הנותן לשכוי בינה אע"ג דלא שמע קול תרנגולא ואין כן דעת הרמב"ם שהרי כתב בפ"ז מה' תפלה ההולך יחף אינו מברך שעשה לי כל צרכי וכבר כתבתי בזה בסימן מ"ו:

סעיף קטן ט

ההולך לבה"מ וכו' בפרק בתרא דיומא (עז:) אמרינן דלפירקא או למישאל שמעתא עובר במים ובלבד שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו ופירש"י להגביה שולי חלוקו על זרועו דאינו נראה כמלבוש אלא כנושאה על כתיפו ואמר מר היוצא בטלית מקופלת בשבת חייב חטאת ורבינו שאינו מפרש כן אלא שהטעם השינוי כדי שיזכור ולא יבא לידי סחיטה נראה שטעמו מפני שכ' הרא"ש והא דלא חיישינן לסחיטה כדאמרי' בפרק אלו קשרים (שבת קיג:) היכי ליעבד ליחות במיא קא מתווסן מאניה ואתי לידי סחיטה שאני הכא כיון שלא התירו לו אלא כדרך שהוא לבוש כדאמרינן לקמן ובלבד שלא יוציא

ידו מתחת שפת חלוקו מנכרא מלתא ולא אתי לידי סחיטה ע"כ וסובר רבינו שהוא מפרש שטעם השינוי כדי שלא יבא לידי סחיטה ואע"פ שאפשר לדחות ולומר דאפשר דהרא"ש מפרש שהטעם השינוי הוא מפני שנראה כמשוי וכדברי רש"י אלא שכתב דכיון דמשום דנראה כמשוי הצריכוהו לשנות תו ליכא למיחש לסחיטה משמע ליה לרבינו דכיון דמשום שעובר במים היו צריכים לומר שישנה כדי שלא יבא לידי סחיטה תו לא צריכי לאהדורי אטעמא דמחזי כמשוי וגם רבינו ירוחם כתב שי"מ שלא התירו להוציא ידיו לחוץ כדי שלא יבא לידי סחיטה וגם הכלבו כתב שי"מ כן וכתב שר"י פירש שנראה כרוחץ כדרכו כשמוציא ידיו אבל אם אינו מוציא ידיו נראה כמהלך לדרכו: ומ"ש ומשום כיבוס נמי ליכא וכו' וכ"כ שם הרא"ש בשם ר"ת דאע"ג דאמרינן בזבחים (צד:) בגד שרייתו זהו כיבוסו היכא שהוא דרך לכלוך לא אמרי' הכי כשעובר בנהר בבגדיו אין זה דרך נקיון וליבון אלא רוב פעמים מתלכלכים במים:

סעיף קטן י

ומ"ש או להקביל פני אביו או רבו וכו' שם ת"ר ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו עובר עד צוארו במים ואינו חושש איבעיא להו הרב אצל תלמיד מאי ולא איפשיטא ופסק הרי"ף לאיסור וכ' הרא"ש הר"ן דאע"ג דתניא בתוספתא ההולך להקביל פני רבו או פני תלמידו עובר כדרכו במים עד צוארו ואינו חושש כתב הריא"ג דכיון דלא פשטוה בעיין מינה בגמ' דילן לא סמכינן עלה ומשבשתא היא והרב בעל העיטור כתב בהך תוספתא פני רבו או פני ת"ח וחכם גדול ממנו קאמר עכ"ל וזהו שכתב רבינו או מי שגדול ממנו בחכמה וכ"כ הרמב"ם ג"כ:

סעיף קטן יא

ומ"ש או לצרכי מצוה הוא נלמד מהני שנתבארו בסמוך:

סעיף קטן יב

ומ"ש וכן בחזרה מותר שם ומפרש טעמא כדי שלא תהא מכשילן לעתי' לבא: והא דשרינן לעבור במים עד צוארו אמרי' בגמ' דהיינו דוקא באמת המים דלא רדיפי מיא אבל נחל דרדיפי מיא בחול נמי אסור לעבור בו אפי' אם אינם מגיעים אלא עד מתנים דחיישי' שמא ישטפוהו המים:

סעיף קטן יג

וכתב בה"ג דוקא עד צוארו אבל מעבר לשוט אסור ותימא אם התירו לו רחיצה חמורה וכו' נ"ל דטעמא דבה"ג דרחיצה שאינה אסורה אלא בי"ה התירו אבל מעבר לשוט דאסור בכל שבתות השנה לא התירו א"נ רחיצה שהיא אסורה מאסמכתא דקרא התירו אבל

מעבר לשוט שהוא מדרבנן ואין לה סמך בתורה לא התירו דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה:

סעיף קטן יד
והרב אסור לעבור במים כדי לילך אצל תלמיד כבר נתבאר:

סעיף קטן טו
ההולך לשמור פירותיו מותר לעבור במים פשוט בפרק בתרא דיומא (שם:):

סעיף קטן טז
ומ"ש אבל בחזרה אסור אינו מפורש שם אלא ממה שאמרו שם דשרי למעבר במיא למיתי לפרקא ומיזל כדי שלא תהא מכשילן לעתיד לבא משמע דדוקא היכא דאיכא למיחש שלא תהא מכשילן דהיינו היכא דהוי דבר מצוה הוא דשרי למיזל אבל היכא דלא הוי דבר מצוה דליכא למיחש לשלא תהא מכשילן לעתיד לבא דכיון דלאו בר מצוה הוא אי לא אתי לית לן בה אסור למיזל:

סעיף קטן יז
מותר להצטנן בטיט אע"פ שיש בו קצת לחלוחית אבל אם יש בו כ"כ לחות וכו' אסור שם תני יהודה בר גרוגרות אסור לישב ע"ג טינא בי"ה אריב"ל ובטינא מטפחת אמר אביי ובטופח על מנת להטפיח:

סעיף קטן יח
ומ"ש ומותר להצטנן בכל מיני פירות ובתינוק שם:

סעיף קטן יט
ומ"ש ובכל מיני כלים הרקים אבל אם יש בהם מים וכו' שם אמר רבא כסא דכספא מלא אסור חסר שרי דפחרא אידי ואידי אסור משום דמישחל שחיל פירוש פולט מים שבולע רב אשי אמר כסא דכספא חסר נמי אסור משום דמזדריב פירוש שמא יתנענעו המים שבתוכו ויותזו על בשרו:

סעיף קטן כ
ומ"ש ויש אוסרים בכלי חרס אפילו רקים וכו' כלו' לכאורה משמע דהא דאמרי' דפחרא אידי ואידי אסור משום דמישחל שחיל היינו לומר שאפילו שאינו מלא מים כל שיש בו קצת מים אסור דכיון שיש בו מים אפילו מעט כולו מלוחלח דמישחל שחיל אבל אם אין בו מים כלל אע"פ שהיו בו מים תחלה כיון שנתרוקן מישרא שרי ויש אוסרים סברי דכל שהיה בהם מים אע"פ שנתרוקן אסור משום דמישחל שחיל: ב"ה ול"נ דאין להחמיר בזה יותר מבטיט:

סעיף קטן כא
המלך והכלה ירחצו את פניהם דברי ר"א וחכמים אוסרים משנה שם (עח:) ומפרש טעמא בגמ' (עח.) מלך משום דכתיב מלך ביופיו תחזינה עיניך כלה כדי שלא תתגנה על בעלה:

סעיף קטן כב
ומ"ש ונקראת כלה שלשים יום שם:

סעיף קטן כג
ומ"ש רבי' שהרי"ף והרא"ש פסקו כר"א לא כתבו כן בפירוש אלא דמדכתבו לפרש טעמא דר"א משמע דס"ל כוותיה וכ"פ הרמב"ם בפ"ג וכתב הר"ן שכן פסק רבינו חננאל:

סעיף קטן כד
ולענין טבילת בעל קרי כתב הרב רבי יהודה ברצילוני שטובל כדרכו דתנן הרואה קרי בי"ה יורד וטובל ברייתא היא בסוף יומא (סח:) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש אבל הרמב"ם כתב בפ"ג וז"ל מי שראה קרי בזמן הזה בי"ה אם לח הוא מקנח במפה ודיו ואם יבש הוא או שנתלכלך רוחץ מקומות המלוכלכין שבו לבד ומתפלל ואסור לו לרחוץ כל גופו או לטבול שאין הטובל בזמן הזה טהור מפני טומאת המת ואין הטבילה מקרי לתפלה בזמן הזה אלא מנהג ואין מנהג לבטל דבר האסור אלא לאסור את המותר ולא אמרו שהרואה קרי בי"ה טובל אלא כשתקנו טבילה של בעלי קריין וכבר ביארנו שבטלה תקנה זו עכ"ל וכיוצא בזה כתב המרדכי ביומא ובפרק מי שמתו בשם ר"ת וכתבו הגה"מ כן הורה הר"ם כשנשאל על כהן שראה קרי בי"ה לרחוץ הלכלוך וה"ה לשאר אדם הרגיל לרחוץ אותו בכל יום בשאר ימות השנה שגם בי"ה מותר לרוחצו וכן השיב ר"ת דאסור לטבול עכ"ל:

סעיף קטן כה
ושאר חייבי טבילות כתב בה"ג שטובלין כדרכן בי"ה ור"ת כתב דאין טובלין בפ"ק דיומא (ח:) ובפרק המפלת (נדה ל.) כתבו התוס' שדעת ר"ח כדעת בה"ג ושר"ת חולק עליו והרמב"ם פסק בפ"ב משביתת עשור כדברי בה"ג והתוס' כתבו בפ"ב דביצה (יח:) דאפילו למ"ד טבילה בזמנה מצוה בזמן הזה אין טובלות לא בי"ה ולא בט"ב והטעם כתבתי בסי' תקנ"ד והג"מ כתבו דרבי חנינא סגן הכהנים לא פליג בפ"ק דתעניות אלא בט"ב אבל בי"ה מודה ואח"כ כתב כדברי התוספות וכבר כתבתי בסי' תקל"ד בשם מהרי"ק בשורש ל"ה שמעולם לא ראה מי שטבלה בימי אבלה וכ"ש בי"ה או בט"ב והכי נקטינן:

סימן תריד

סעיף קטן א

סיכה דתניא אסור לסוך מקצת גופו וכו' ברייתא בפ' בתרא דיומא (עז:) אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו ואם היה חולה או שהיו לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש ומשמע ודאי דבחולה שאין בו סכנה איירי דאי כשיש בו סכנה מאי קמ"ל פשיטא וכ"כ הרא"ש שם לקמן:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל בלא חולי אפילו אינו סך לתענוג אלא להעביר הזוהמא אסור כ"כ הר"ן שם מדגרסי' בירושלמי כל סיכה בין שהיא של תענוג בין שאינה של תענוג אסורה וכ"כ הרמב"ם בפ"ג משביתת עשור והגהות מיימון כתבו על דבריו והא דאמרינן בירושלמי בסיכה שאינה של תענוג מותר פי' בחולה והוא מדברי סמ"ג:

סעיף קטן ג

נעילת הסנדל ילפינן מקרא דחשיב עינוי בפר' בתרא דיומא:

סעיף קטן ד

ומ"ש ודוק' בשל עור שם (עח:) איבעיא לן מהו לצאת בסנדל של שעם בי"ה ופשטי' דריב"ל ור"א הוו נפקי בי"ה ואמרינן רבי יהודה נפיק בדהיטני פי' מין גמי אביי נפיק בדהוצא רבא נפיק בדבלי פי' עשוי מעשבים רבה בר רב הונא הוה כריך סודרא אכרעיה ונפיק וכתב הרא"ש גרסי' בפרק מצות חליצה (יבמות קב:) תניא אחד מנעל וסנדל ואנפליא לא יטייל בהן מבית לבית ולא ממטה למטה ופריך מהא דתניא לא יטייל אדם בקורדקסין בתוך ביתו אבל מטייל הוא כאנפליא בתוך ביתו ומשני כאן באנפליא של עור כאן באנפליא של בגד וגרסי' נמי בירושלמי אית תנויי תני יוצאין באנפליא בי"ה ואית תנויי תני אין יוצאין א"ר חסדא מ"ד יוצאין בשל בגד ומ"ד אין יוצאין בשל עור עכ"ל נראה מדבריו שכל מנעל שאינו של עור יוצאין בו בי"ה וכתב הר"ן שכ"ד הרי"ף וכתב עוד ז"ל והר"ז הלוי חולק בדבר משום דבגמרא אקשינן מדתנן והקטע יוצא בקב שלו דקסבר מנעל הוא ורבי יוסי אוסר משום דלאו מנעל הוא והוי משוי ותני עלה ושוין שאסור בו בי"ה כלומר דאפי' ר"י דאסר בשבת דאלמא ס"ל דלאו מנעל הוא מודה שאסור לצאת בו בי"ה אלמא דכל מידי דמגין אסור ומסקינן דכ"ע מנעל הוא אלמא סלקא שמעתין דכל מידי דמגין מנעל איקרי אע"פ שאינו מעור וזהו דעת הרז"ה וכבר פירשתי השמועה כולה בחידושי ע"פ דרכו של הרי"ף ואין כאן מקום להאריך אלא נקוט האי כללא בידך שרש"י סובר של עץ מנעל מיקרי ואין יוצאים ביום הכפורים בו אבל מיני אחריני לאו מנעל נינהו ויוצאין בהן והרז"ה סובר דכולהו מנעל נינהו ואסורים והרי"ף

סובר דכל מנעל שאינו של עור לא מיקרי מנעל עכ"ל והרמב"ם כתב אסור לנעול מנעל וסנדל אפילו ברגלו אחת ומותר לצאת בסנדל של שעם ושל גומא וכיוצא בהן וכורך אדם בגד על רגליו וכיוצא בו שהרי קושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש שהוא יחף עכ"ל ודבריו סתומים: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרא"ש מסכימין להתיר בכל מנעל שאינו של עור הכי נקטינן: וכתב ר"י לעולם לא ראיתי מי שנהג היתר לצאת בסנדל של עץ ורבינו סתם דבריו כדעת הרי"ף והרא"ש דלא מיקרי מנעל אלא של עור דוקא ובספר יורה דעה סי' תש"ב כתבתי גבי אבל דאפי' אם הוא של עץ ומחופה עור אסור והוא מדברי הרמב"ן בספר תורת האדם ומשמע דה"ה לענין י"ה וכ"כ הכלבו בהל' י"ה בשם בעל ההשלמה: וכתב הר"ן איכא למידק נהי דמידי דלא הוי מנעל ליכא למיחש ביה משום נעילת הסנדל אכתי היכי נפקי ביה הנך רבנן דכיון דלא הוי מנעל משוי הוא ואסור לצאת בו והרמב"ן החמיר הרבה בקושיא זו במס' שבת ואמר דנפקי לאו דוקא אלא בתוך ביתם בלבד היו נועלים אותם ואינו במשמע כן ועוד שמנהגן של ישראל שיוצאים במינים הללו ואפי' בר"ה אבל לדידי לא קשיא דכי אמרי' דמודי דלאו מנעל הוי משוי ואסור לצאת בו ה"מ בשבת דכיון דמנעל מותר בו כל מידי דלא הוי מנעל הו"ל משוי ואסור לצאת בו אבל בי"ה שהמנעל אסור ודרכן של ב"א לצאת באותן המינים לא הוי משוי אלא כמנעל הוי בההוא יומא ולא דמו לקב הקטע משום דנהי דקטע דרכו לצאת בקב אינשי אחריני לאו אורחייהו בהכי אבל בי"ה כיון דכולהו אורחייהו בהני סנדלי לאו משוי נינהו:

סעיף קטן ה

ומ"ש ומיהו כל דבר של עור אפילו קב הקטע וכיוצא בו אסור פשוט בברייתא שכתבתי בסמוך גבי קב הקטע ושוין שאסור לצאת בו בי"ה:

סעיף קטן ו

ומ"ש וכן מותר לילך באנפילאות של בגד ל"ש בבית ל"ש בר"ה שם כ' הרא"ש יש שרוצים לדקדק מההיא דיבמות מדקאמר אבל מטייל הוא באנפלייא בתוך ביתו מדקאמר בתוך ביתו משמע דאסור לצאת באנפלייא של בגד ולא מסתברא כלל לחלק בין בית לר"ה באיסור נעילת הסנדל ועוד מדקתני בירוש' יוצאין משמע אפי' בר"ה ואגב דתנא גבי איסורא דקורדקסין בתוך ביתו לאשמעי' דאפילו טיול בביתו אסור נקט נמי גבי היתר אנפלייא בתוך ביתו ועוד דשל בגד רך הוא ואינו מגין טפי מכל הני דשעם ורהיטני דנפקי בהו לר"ה והר"ן כתב ג"כ סברות הללו ורבינו סתם הדברים כדעת הרא"ש ולפיכך כתב ל"ש בבית ל"ש בר"ה. לענין כרים וכסתות של עור אם מותר לעמוד עליהם בי"ה כתב בתה"ד סי' קמ"ט יראה דהמיקל לצורך לא הפסיד והמחמיר תע"ב דמהמרדכי איכא למידק דאסור ואיכא למימר דלא דייק כולי האי בלישניה ורוצה לומר כל שכן כרים

דמותר לעמוד עליהם ונוכל לומר דלא אסר בשל עור אלא כשהוא נעול ברגלו וראיה קצת דכתב א"ז ז"ל ונראה דמותר לצאת במנעל קרוע ושיעור הקריעה איני יודע ומסתמא אינו ר"ל קרוע למטה בכף הרגל אלא קרוע למעלה וכיון דשרי מנעל קרוע כ"ש לעמוד ע"ג כלי עור דשרי עכ"ל:

סעיף קטן ז

והחיה מותר לנעול הסנדל כל ל' יום משום צנה משנה בפרק בתרא דיומא החיה תנעול את הסנדל דברי ר"א וחכמים אוסרים ופסקו הפוסקים כר"א ומפרש בגמרא דטעמא דר"א משום צנה וכתב הר"ן דלא אתפרש בגמרא עד אימת מתקריא חיה לנעילת הסנדל ומסתברא עד ל' יום לפי שכל הזמן הזה הצנה קשה לה כדאמרי' בפרק מפנין (שבת קכט.) לחיה עד ל' יום כלומר שאין מטבילין אותה בתוך ל' יום משום צנה וכ"כ הרמב"ם בפ"ג משביתת עשור וכתב עוד והחולה כיוצא בה אע"פ שאין שם סכנה וכתב הרב המגיד דין החולה שכתב רבי' הוא לומד מחיה ונלמד ג"כ מדין הסיכה וגם רבינו ירוחם כתב דמי שיש לו מכה ברגלו מותר לנעול:

סעיף קטן ח

כתב בה"ג אי בעי למיזל למקרי בצבור וכו' ולא נהירא דמשום סכנת עקרב מותר אפי' במנעל ממש ואפילו שלא לצורך מצוה וכן לצורך מצוה מותר אפילו לנעול ממש כלומר בה"ג לא התיר אלא למיזל למקרי בציבורא שהוא דבר מצוה וכן למאי דצריך ליומיה דמסתמא צורכי מצוה הם שהרי אין מתעסקין בו בצורך הגוף ואף גם זאת שהוא לדבר מצוה לא התיר אלא אי איכא סכנת עקרב ועכ"ז לא התיר אלא למיכרך מידי אכרעיה שמשמעות דבר זה דדבר שאינו מנעל יכרוך על רגלו ורבינו טען עליו דאי משום סכנת עקרב אפי' במנעל ממש מותר ול"מ לכרכו על רגלו שלא כדרך נעילה אלא אפי' לנעלו ממש מותר ואפילו שלא לצורך מצוה וטעמו מדאמר שמואל אם מחמת סכנת עקרב מותר ומדאמר סתם מותר משמע לרבינו דאפילו לנעול מנעל כדרכו מותר וכן משמע מפי' רש"י וכ"כ הרמב"ם ומשמע ודאי דאפילו שלא לצורך מצוה שרי שמואל מדתלה בסכנת עקרב ואע"ג דפשטא דמלתא משמע כדברי רבינו יש ליישב דברי בה"ג שהוא סובר דכיון דלא התירו לו לנעול אלא משום סכנת עקרב כל היכא דמידחי סכנת עקרב לא שרינן ליה טפי וכיון דבכריכה מידי אכרעיה מידחי סכנת עקרב בלא נעילה ממש לא שרינן ליה אלא כריכה מידי אכרעיה בלחוד ועל האי כריכה קאמר שמואל מותר לנעול ולמאי דצריך ליומיה דקאמר בה"ג ס"ל דאינו לצורך מצוה ממש דבין לצורך מצוה בין שלא לצורך מצוה שרי בכהאי גוונא דוקא ולא נעילה ממש לדעתו ז"ל. ודברים של טעם הם ולענין הלכה כיון דהרמב"ם ורש"י מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סימן תרטו

סעיף קטן א
תשמיש המטה נמי יליף מקרא דחשיב עינוי בפרק בתרא דיומא (עז:):

סעיף קטן ב
ומ"ש הלכך אסור אפי' האידנא שא"צ טבילה לבעל קרי בירושלמי אמרי' יום הכפורים אסור בתשמיש המטה אית חמי ברחיצה אסור בתשמיש המטה לא כ"ש תפתר במקום שאין טובלין פירוש כיון ששנה אסור ברחיצה ולמה הוצרך לשנות דאסור בתשמיש המטה דכיון דאם שמש מטתו אי אפשר לו להתפלל עד שירחוץ והוא אסור ברחיצה ממילא משמע דאסור בתשמיש המטה. ומשני במקום שאין טובלין לקירויין אצטריך לאשמעינן דאסור בתשמיש דבאותן מקומות לא הוה משתמע איסור תשמיש המטה מאיסור רחיצה וזהו שכתב רבינו תשמיש המטה יליף מקרא דחשיב עינוי הלכך אסור אפילו האידנא וכו' כלומר אם לא היה אסור תשמיש המטה אלא מפני שא"א להתפלל עד שירחוץ והוא אסור ברחיצה בזמן הזה שאין בעל קרי צריך לרחוץ לתפלה היה מותר בתשמיש המטה אבל מאחר שטעם איסור תשמיש המטה משום דיליף מקרא דחשיב עינוי אפי' בזמן הזה שאין בעל קרי צריך לרחוץ לתפלה אסור בתשמיש המטה:

סעיף קטן ג
הרואה קרי ביום הכיפורים ידאג כל השנה כולה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא ויראה זרע ויאריך ימים בסוף מסכת יומא (פח.) ופי' הרואה קרי בי"ה בליל י"ה ולאפוקי (ממה) [ממאן] שכתב דרואה קרי ביום דוקא קאמר: כתב בהגהות מרדכי דמ"ק דט"ב וי"ה אסור לישן עם אשתו במטה ומצאתי כתוב בשם ספר אגודה ליל יום הכפורים אסור ליגע באשתו כאילו היא נדה:

סימן תרטז

סעיף קטן א
התינוקות מותרים בכל אלו חוץ מבנעילת הסנדל וכו' בפרק בתרא דיומא (עח:) ת"ר התינוקות מותרין בכולן חוץ מנעילת הסנדל ומפרש טעמא בגמרא משום דהך דלאו רביתייהו גזרו בהו רבנן הנך דרביתייהו לא גזרו בהו רבנן:

סעיף קטן ב
ומ"ש ומותר להאכילם בידים נראה שלמד כן מדאמרי' בגמרא עלה דהך בריי' מ"ש נעילת הסנדל דאמרי אינשי עבדו ליה כלומר היום הנך נמי אמרי אינשי עבדו ליה רחיצה וסיכה אימור מאתמול עבדו ליה סנדל דלא אפשר דמאתמול עבדו ליה דאמר שמואל האי מאן דבעי למיטעם טעמא דמותא ליסיים מסאני וליגני והא מותרין לכתחלה קתני

אלא הנך דלאו רביתייהו גזרו בהו רבנן הנך דרביתייהו לא גזרו בהו רבנן ופירש"י הא מותרין לכתחלה קתני שאם בא לימלך אומרים לו האכילהו רחוץ אותו וגם הר"ן כתב מוכח בגמרא שמותרין הגדולים להאכילן ולהשקותן ולהרחיצן ולסוכן ומדברי רבינו שכתב משם רבינו יהודה נראה דלהאכילן הגדול בידים שרי אבל להרחיצן ולסוכן אומר לעו"ג ועושה אבל לא ירחוץ ויסוך אותם הגדול בידיו ונראה שהטעם מפני שהגדול בעצמו נהנה מאותה רחיצה וסיכה שהוא בעצמו רוחץ וסך ידיו כשמרחיץ וסך התינוק ולא דמי לאכילה שאין הגדול עצמו אוכל כשהוא מאכיל התינוק ואין לומר דלרבי' יהודה נמי מותר לישראל לרחוץ התינוק ולא אתא למימר אלא דמותר לומר לעו"ג להחם חמין בי"ה כדי לרחוץ התינוק דא"כ מאי מותר לומר לעו"ג לרחוץ דקאמר לא הול"ל אלא מותר לומר לעו"ג להחם חמין כדי לרחוץ ועוד דא"כ לא הו"ל להביא דין זה אלא בהלכות שבת ומשם היינו לומדים לי"ה אלא ודאי דמשום רחיצה הוא דאתא לאשמעינן שאע"פ שאסור ברחיצה מותר לומר לעו"ג לרחוץ התינוק אבל לא ירחצם הישראל בידיו ובסתה"ד כתב בשם אחד מהגדולים שטוב ליזהר דמאן דאית ליה טלייא וטלייתא דאכלי ביום הכפורים שיכין להם מאכלים שיאכלו הם בעצמן כדי שלא יצטרכו הגדולים ליגע במאכל ולהושיט להם משום דבאכילת יום הכפורים איכא כרת ולא בדילי מיניה ואיכא למיגזר כמו בחמץ דלמא אתי למיכל מיניה מכל מקום אין נראה להחמיר הואיל ומנהג פשוט שלא ליזהר ויש ליישב דלא דמי לחמץ כמו שמצאתי בתשובת הר"ח א"ז שכתב דמי שמתענה מותר להתעסק במאכלות ומשקין ואין כאן משום לך לך אמרינן לנזירא וכו' דשאני נזיר דמותר בכל עניני מאכל ומשתה בר מיין ופרי הגפן דחיישי' דלמא משתלי אבל המתענה דאסור בכל מיני מאכל ומשקה אסח דעתיה מינייהו ולא אתי לאשתלויי ע"כ מהאי סברא יש לחלק ג"כ שפיר בין חמץ לאכילת י"ה דחמץ הוא לכל העולם כמו לנזיר היין וקל להבין עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם ה"ר יהודה שמותר לומר לעו"ג לרחוץ התינוק וכו' כן כתב הגהות מיימון בפ"ג וכ"כ סמ"ג:

סעיף קטן ד

ומ"ש ומ"מ מחנכין אותם להרגילם במצות כו' שעה אחת או יותר וכו' בפ' בתרא דיומא (פב:) תנן התינוקות אין מענין אותם ביום הכפורים אבל מחנכין אותם קודם לשנה וקודם לשתים בשביל שיהו רגילין במצות ותניא בגמרא (שם) איזהו חינוך היה רגיל לאכול בב' שעות מאכילין אותו לשלש בג' מאכילין בארבע ומקשי בגמרא אמתניתין דקתני מחנכין אותם קודם לשנה וקודם לשתים השתא לפני שתים מחנכין לפני שעה

מיבעיא אמר רב חסדא כאן בחולה כאן בבריא ופירש"י חולה כחוש ותשוש כח א"ר הונא בן ח' ובן ט' מחנכין אותו לשעות בן י' ובן י"א משלימין מדרבנן בן י"ב משלימין מדאורייתא ורב נחמן אמר בן ט' ובן י' מחנכין אותם לשעות בן י"א משלימין מדרבנן בן י"ב משלימין מדאורייתא ר"י אמר בן י' ובן י"א מחנכין אותם לשעות בן י"ב משלימין מדאורייתא בתינוקות ובן י"ג משלימין מדאורייתא בתינוק וכתב הרי"ף אף ע"ג דקי"ל כר"י דאמר תינוקת בת י"ב ותינוק בן י"ג משלימין מדאורייתא קי"ל כר"ה ור"נ דבתראי נינהו דמשלימין מדרבנן כדי לחנכן מבן י"א בין לתינוק ובין לתינוקות ובן ט' ובן י' מחנכין אותן לשעות כדר"נ ופירש הר"ן בן ח' ובן ט' מחנכין אותם לשעות בן ח' היינו בן ח' שנים שלימות כלומר שנכנס בתוך ט' בבריא ובן ט' שלימות בחולה מחנכין אותם לשעות וכן כל השנים האמורים בשמועה זו שנים שלימות הן שחל יוה"כ להיות בשנה שלאחר זמן בן י' שלימות ובבריא ובן י"א שלימות ובחולה משלימין מדרבנן בן י"ב שלימות שהוא נכנס לתוך י"ג משלימין מדאורייתא פירוש בתינוק משום דקסבר תוך זמן דהיינו בן י"ג כלאחר זמן לעונשין ובהשלמה דאורייתא ליכא לאפלוגי בין חולה לבריא כל שיכול לסבול תעניתו ור"נ אמר בן ט' ובן י' וכו' פי' ר"נ נמי אתינוק קאי ומשום דס"ל דתוך זמן כלאחר זמן מודה ליה לרב הונא דבן י"ב משלימין מדאורייתא אלא דפליג עליה בתרתי בחינוך שעות ובהשלמה דס"ל דלא מקדימינן כולי האי חינוך שעות אלא בן ט' ובן י' בלחוד ובהשלמה דרבנן נמי פליג עליה דלא מפליגין בהשלמה בין בריא לחולה אלא תרוייהו משלימין בן י"א ומשמע לי דהיינו טעמיה בהא משום דהשלמה דרבנן כעין השלמה דאורייתא תקון וכשם שהשלמה דאורייתא זמנה קבוע אף השלמה של דבריהם כן ור"י אמר בן י"א וכו' פי' ר"י פליג עלייהו בתלת חדא דס"ל דלא מקדימין לחינוך שעות כולי האי אלא בן עשרה בבריא ובן י"א לחולה ועוד דס"ל דהשלמה מדבריהם ליכא ופליג עלייהו נמי בהשלמה דאורייתא ואמר דבן י"ב משלימין דאורייתא בתינוקת ובן י"ג בתינוק משום דתוך זמן כלפני זמן ודכ"ע אין בין תינוק לתינוקות כלום לא בחינוך שעות ולא בהשלמה של דבריהם ואע"פ שגדלותה של תינוקת קודם לזמן גדלותו של תינוק שנה אפ"ה לא ראו חכמים להחמיר על התינוקת יותר מן התינוק משום דעיקר חינוך בתינוק הוא כדאמרינן במסכת נזיר (כט.) ופסק הרי"ף בחינוך ובהשלמה דרבנן כר"נ משום דאמר מלתא מציעתא הלכך בן ט' שלימות בבריא ובן י' שלימות בחולה מחנכין אותם לשעות שאם היה רגיל לאכול בב' שעות מאכילין אותו בשלש בג' מאכילין אותו בד' ולא מפליגין בחינוך שעות ובהשלמה דדבריהם בין תינוק לתינוקת כלל אבל לענין השלמה דאורייתא נקטינן כר"י משום דאיפסיקא הלכתא במס' נדה (מה:) דתוך זמן

כלפני זמן הלכך התינוקת בת י"ב שלימות ותינוק בן י"ג שלימות שהביאו ב' שערות משלימין מדאורייתא וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ב משביתת עשור וז"ל קטן בן ט' שנים ובן י' מחנכין אותם לשעות כיצד היה רגיל לאכול בב' שעות ביום מאכילין אותו בג' היה רגיל בג' מאכילין אותו בד' לפי כח הבן ומוסיפין לענות אותו בשעות בן י"א שנה בין זכר בין נקיבה מתענה ומשלים מדברי סופרים כדי לחנכו במצות בת י"ב שנה ויום א' ובן י"ג ויום א' שהביאו ב' שערות הרי הן כגדולים לכל המצות ומשלימין מן התורה אבל אם לא הביאו ב' שערות עדיין קטנים הם ואינן משלימין אלא מדברי סופרים עכ"ל: וכתב ה"ה דברי רבי' בדברים אלו כדברי הלכות ממש שכ' חינוך בבן ט' ובן י' והשלמה מדבריהם בני י"א בין בתינוק בין בתינוקת שלא חלקו בשל דבריהם והשלמה מן התורה בתינוקת בת י"ב ובתינוק בן י"ג והוא שהביאו סימנין כמבואר פ"ב מה' אישות וכדינן לשאר דברים ונ"ל שדעת רבי' וההלכות לומר ששנת י"א אינה בדין השלמה מדבריהם ואע"פ שאין נראה מדברי לשון רבי' כן מוכרח מן הגמרא שאם לא כן נמצאת השלמה בתינוק ג' שנים לפני חיובו מן התורה וכ"כ ברשב"א שדעת ההלכה משעבר שנת י"א בדוקא ופי' דברי רבי' הוא בן ט' שנים ששלמו ט' שנים וכן בבן י' ששלמו לו עשר וכן בבן י"א ששלמו עכ"ל אבל רש"י גורס אמר רב הונא בן ח' ובן ט' מחנכין אותו לשעות בן י' ובן י"א משלימין מדרבנן בן י"ב משלימין מדאורייתא בתינוקת ורב נחמן אמר בן ט' ובן י' מחנכין אותן לשעות בן י"א ובן י"ב משלימין מדרבנן בן י"ג משלימין מדאורייתא בתינוק ופירוש בן ח' לבריא שעברה ח' ונכנסה לט' ובתינוקת כדמסיים מילתיה י ובן ט' לחולה שעברה שנת ט' ונכנסה לתוך י' וכו' ובן י' לבריאה שעברה עשר ונכנסה לי"א ובן י"א לתינוקת חולה ונכנסה לי"ב משלימין מדרבנן בן י"ב ונכנסה לי"ג משלימין מדאורייתא שהוא פרקן בתינוקת הבריאה והחולה שוות בו. ורב נחמן אמר וכו'. לא פליג ר"נ אדרב הונא אלא מר פירש מילי דתינוקת ומר פירש מילי דתינוק והרא"ש כתב דנראה לו כגירסת רש"י ופסק הלכה כרב הונא ורב נחמן וכך הם דברי רבי' וכל שנים שהזכיר הם שנים שאינם שלימות שמ"ש מחנכין אותו לשעות בשנת י' פירושו בשהשלים ט' ונכנס לי' ובשנת י"א פירושו שהשלים עשרה ונכנס לי"א וכן כולם וכ' הרשב"א בתשובה שלא נתבאר גירסת רש"י בדברי ר"נ מה היא: כתב הר"ן שהרי"א פסק כר"י דהשלמה מדבריהם ליכא וכבר הזכיר ה' המגיד סברא זו וכ"כ הגהת מיי' שה"ג והרוקח וראב"מ פסקו כר"י וכתוב בתה"ד שכן פסקו התוס' וכתב עוד ה"ה שיש מי שאומר שיש השלמה בתינוקות מדבריהם בשנת י"ב ואין השלמה בתינוק מדבריהם כלל ויש מי שאומר שיש השלמה בתינוק בשנת י"ג ובתינוקת בשנת י"ב וזה דעת ההשגות

עכ"ל ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: אמאי דתנן התינוקות אין מענין אותן בי"ה פירש"י אין חייבין למנוע מהם מאכל ונראה מדבריו שאם רצו לחנכן בעינוי קודם לזמן שקבעו חכמים הרשות בידם אבל הרמב"ם כתב קטן שהוא פחות מבן ט' אין מענין אותו בי"ה כדי שלא יבא לידי סכנה. וז"ל הכלבו קטן שהוא פחות מבן ט' אין מענין אותו בי"ה כדי שלא יבא לידי סכנה פי' שאין מניחין אותו להתענות ואפי' לשעות ובזה נכשלין הרבה בני אדם וראוי למחות בידם והר"ש פי' אין חייבין להתענות אין לשון מענין מיושב עליה עכ"ל:

סעיף קטן ה

וכשם שמחנכים אותם באכילה כך מחנכין אותם ברחיצה וסיכה זה כתב רבי' מסברת עצמו אבל הר"ן כתב בריש יומא דמדפסיק ותני התינוקות מותרין בכולם ולא אשכחן בשום דוכתא חינוך בהכי כדאשכחן בתענית משמע שעד שהגיעו לפרקן מותרים בכולן וכבר כתבתי טעם הדבר בסי' תרי"א: כתוב בתה"ד על נער אחד כחוש וקטן באבריו ובגופו והוא בן י"ג שנה ויום אחד אבל אין שום שערות נראים בו כל עיקר יראה אף ע"ג דהרמב"ם והרי"ף ויתר הגאונים פסקו כרב הונא וכר"נ בר יצחק דס"ל השלמה מדרבנן נראה דבנער כחוש ורך מצינו לסמוך ע"ד ה"ג ותוס' פ' נערה (כתובות נ.) דפסקו כר"י דהשלמה דרבנן ליכא אלא חינוך שעות מ"מ בנדון דידן נראה דחייב להשלים מטעם ספק דאורייתא והכי פסק ראב"ן בפ' יוצא דופן (לט.) וע"ש בקטנה שהגיעה לכלל שנותיה ולא הביאה סימנין אם בעל לאחר זמן חוששין שמא נשרו ולא תמאן וה"נ ספק איסור כרת הוא וחוששין שמא נשרו הואיל והגיעו לכלל שנותיו דאין נראה כלל לחלק בין קטן לקטנה בענין זה וכ"ש לדעת ספר התרומה שכתב בגומא בלא שערות סגי או שמא אחד בגבו ואחד בכריסו סגי ומי יכול להבחין כל זה והרמב"ם שכתב קטן בן י"ג שנים ולא הביא שתי שערות משלים מד"ס איהו כתב הפסק לזמן חכמי התלמוד שהיו בקיאים בבדיקה כגון דאשלימו ליה לקטן י"ג שנה בי"ה ובדקי ליה כוליה יומא דלא אתו שערות דכה"ג ליכא למיחש שמא נשרו עכ"ל:

סימן תריז

סעיף קטן א

עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בי"ה פשוט בפר' מקום שנהגו (פסחים נד.):

סעיף קטן ב

עוברה שהריחה מאכל וכו' בפר' בתרא דיומא (פב.) תנן עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה ואמרינן בגמרא ההיא עוברה דארחת אתיא לקמיה דרבי אמר להו זילו לחושו לה דהאידנא י"ה הוא:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' ואם לאו נותנין לה מן הרוטב וכוו' שם ת"ר עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב ומניחין לה על פיה עד שתתיישב דעתה אם נתיישב מוטב ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו והנך רואה שיש בדברי רבי' חסרון שהו"ל לכתוב תוחבין לה כוש ברוטב וכו' ובדברי הרמב"ם יש יותר חסרון שכתב עוברה שהריחה לוחשין לה באזנה שי"ה הוא אם נתקררה דעתה בזכרון זה מוטב ואם לאו מאכילין אותה עד שתתיישב דעתה ע"כ. ונראה שהוא סובר שלא אמרו כך אלא כשהמאכל אסור כגון שהוא בשר קודש או בשר חזיר וכדקתני בברייתא אבל אם המאכל עצמו מותר ואינו אסור אלא משום י"ה א"צ לדקדק בזה דכך לי אוכל מהרוטב כמו מן הבשר עצמו והיינו דמתני' סתים לה סתומי וקתני עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה והדין השנוי בברייתא כתב בפי"ד מהל' מ"א ורבי' שכתב נותנין לה מן הרוטב וכו' מיירי שמאכל אסור מצד עצמו וזהו שסיים וכתב ואם לא נתיישב דעתה בזה נותנין לה מן האיסור עצמו אבל אם היה מאכל מותר מאכילין אותה בתחלה מהמאכל עצמו ועי"ל דבמאכל מותר מיירי נמי אלא דקרי ליה איסור לפי שי"ה אסור באכילה וגם בזה מאכילין אותה בתחלה היותר מעט שאפשר דהיינו רוטב אולי יתיישב דעתה בכך וע"פ זה אפשר לומר דהרמב"ם נמי לא שאני ליה בין מאכל מותר מצד עצמו ואסור מצד י"ה למאכל אסור מצד עצמו. ומ"ש מאכילין אותה עד שתתיישב נפשה היינו לומר שמאכילין אותה היותר מעט שאפשר אם נתיישב דעתה בכך מוטב ואם לאו מאכילין אותה יותר: ומ"ש ואם לא יתנו לה ממנו תסתכן היא או הוולד שם כתב הרא"ש בשם הרמב"ן משמע מתוך דברי בה"ג דמשום סכנת וולד לחודיה מחללין אפי' ליכא למיחש לדידה ואיכא דס"ל דאין מחללין משום נפלין אלא עוברה שהריח' חששא דמיתה דידה היא שכל המפלת בחזקת סכנה היא ולא ידעתי מה צורך כל אלו הדקדוקין דלא משכחת סכנת עובר בלא סכנת עוברה ולא סכנת עוברה בלא סכנת עובר דהמפלת בחזקת סכנה היא וכן פירש"י אם אינה אוכלת שניהם מסוכנים עכ"ל והר"ן כתב ג"כ כדברי הרא"ש דלא משכחת סכנת עובר בלא סכנת עוברה וכו' ולפי זה לא הו"ל לרבי' לכתוב תסתכן היא או הולד דמשמע דמשכחת לה שיסתכן זה בלא זה: כתב רבי' ירוחם בנכ"ז בשם הרמב"ן שאפי' לא אמרה צריכה אני כל שראו אותה מתאווה לאותו ריח ופניה מוריקות מאכילין אותה שחוששין לעיקור הוולד ע"כ והוא מדברי הרמב"ן בתה"א ולא חשש רבי' לכתוב כך משום דמאי איריא עוברה הא אפי' כל אדם דיניה הכי כמו שיתבאר בסמוך:

סעיף קטן ד

וכתב הרמב"ן דוקא עוברה שאין לנו אומד ביישוב דעתה וכו' אבל חולה שמאכילין אותו ע"פ בקיאין וכו' כך כתבו שם הרא"ש והר"ן ז"ל ורבי' ירוחם כתב וז"ל כתב הרמב"ם כשמאכילין החולה ע"פ בקיאין מאכילין אותו דבר הצריך לו כמו שיאמרו הרופאים ואין מדקדקין עליו לא ע"י כוש ולא על ידי רוטב כמו שכתבתי בעוברה שהריחה דעוברה אין לה אומד דלפעמים תתיישב דעתה בדבר מועט כגון על ידי כוש או על ידי רוטב ולפעמים בשומן אבל הכא אין תלוי ביישוב דעת אבל מאכילין אותו פחות מכשיעור כדי שלא יצטרף בכזית בכדי א"פ כמו שכתבתי בעוברה שהריחה עכ"ל. וכ"כ הר"ן שהסכימו רבותינו האחרונים שאפי' בחולה מאכילין אותו פחות מכשיעור כדי שלא יצטרף בכא"פ וכ"כ הכלבו וכ"כ ג"כ רבינו בסי' שאחר זה:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל עוברה שהריחה וכו' ולאו דוקא עוברה אלא ה"ה כל אדם שהריח מאכל ומתאוה ופניו משתנין מסוכן הוא ומאכילין אותו ע"פ עצמו או ע"פ בקי כדאמרינן בפרק אע"פ (כתובות סא.) אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי אפיתחא דבי דונגר מלכא חזיא רב אשי דחוורה אפיה שקל באצבעתיה אנח ליה בפומיה אמרו ליה פסלתיה לסעודתא דמלכא וכו' אמרו ליה רבנן מ"ט סמכת אניסא אמר חזינא לרוח צרעת דקא פרחא עילויה ש"מ דכי חיור אפיה חיישינן לסכנתא וקאמר התם הכל משהין בפני שמש חוץ מיין ובשר אמר רב אשי הוה קאימנא קמיה דרב כהנא ואייתי ליה גרגלידי דליפתא ואי לאו דיהבו לי אסתכנית רב פפא אמר אפי' תמרא דהינוניתא. כללא דמלתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא וכ"כ הרמב"ם בפי"ד מהמ"א וכיוצא בזה כתב הר"ן ז"ל. ודין מי שאחזו בולמוס כתב רבי' בסימן שאחר זה:

סעיף קטן ו

יולדת תוך ג' ימים לא תתענה כלל וכו' עד סוף הסי' כן כתבו הרא"ש והר"ן בפרק בתרא דיומא בשם הרמב"ן וכתב הרא"ש שבשאלתות רב אחאי כתוב דחיה אסורה להתענות עד ל' יום ושכל המחברים חלקו עליו ומסתברא כוותייהו. וכתב בתה"ד נראה דתוך ג' לא חשיב להו מעת לעת כגון אם ילדה בשבעה בתשרי בערב שיאכילוה בי"ה חצות היום דעדיין תוך ג' ימים הוא מעת לעת אלא הנך ג' חשבינן לפי סדר הימים ומיד כשנכנס יום ד' ללידתה מיקרי לאחר ג' ואע"ג דאשיר"י פרק מרובה כתב לפי פי' בה"ג דבעינן מעת לעת התוס' בפ"ק דגיטין (ח:) לא רצו לתרץ הכי וכתבו דדוחק הוא לומר

דבעינן מעת לעת והוכיח בראיות שיש לפסוק כדברי התוס' דפ"ק דגיטין ולא כההיא תירוצא דאשיר"י:

סימן תריח

סעיף קטן א

חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי וכו' משנה בפ' בתרא דיומא (פב.) חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאין אם אין שם בקיאין מאכילין אותו ע"פ עצמו עד שיאמר די וכתב הרא"ש וז"ל כתבו התוס' הא דקאמר תלמודא חולה אומר צריך אני היינו שאומר שהוא ירא שאם לא יאכל שיכביד ויהיה מסוכן למות וי"ס דגרסי בהך מלתא דרבי ינאי פשיטא ספק נפשות להקל מהו דתימא האי דקאמר חולה צריך אני בעותי הוא דקא מבעית סבר אי לא אכילנא מייתנא קמ"ל אלמא דוקא משום ספק מיתה מאכילין אותו ע"כ ונ"ל דחומרא גדולה היא זאת בספק נפשות דאין לך רופא שיאמר אם לא יאכל שמא ימות אלא הרופא דרכו לומר אם לא יאכל אפשר שיכביד עליו החולי ויסתכן ואפי' לספרים שכתוב בהן אי לא אכילנא מייתנא אין ללמוד מזה דדוקא על ספק מיתה מאכילין דלישנא דמייתנא לאו דוקא אלא שדרך החולה לומר כן מחמת פחד מיתה עכ"ל וכ"כ בהגה' מיימון פ"ב משביתת עשור גבי חולה אומר צריך אני והרופאים אומרים א"צ מאכילין אותו וז"ל יש גאונים שפסקו דה"מ כשאומר אסתכן אם לא אוכל אבל אם אמר לא אסתכן אם לא אוכל אסור להאכילו וכן פר"י אבל ר"ת נחלק על זה והורה הלכה למעשה להיתר וכי החולים נביאים הם או בקיאין הם אך כיון שיודע החולה שי"ה הוא או שבת ואומר אני צריך ואיני יכול לסבול מחמת החולי מאכילין אותו אפי' סבורים החולים שאינם מסוכנים וכן האשה שהיכן מצינו סכנה לנשיכת כלב שוטה למתאוה וכה"ג ולישנא דמיית אל יטעך שכן לשון התלמוד אלא האי מיית שמתירא לחלות או לקלקל כי דאבון אחד מחסרון האוכל מכאיב הלב ומתעלפה לפעמים ואפי' דאבון אחד מאבריו אני קורא סכנה ומחללין עליו את השבת כדאמרינן ע"ג (כח.) במכה של חלל אע"פ שרובן אינן מתים בכך וכן מעוברות המריחות וכו' ונפלא ראבי"ה על שפירש אפי' דאבון אחד מאבריו כי קשה עליו מעין שמרדה (שם:) שלא התירו אלא משום דשורייקי דעינא בליבא תלוי ולא משום הפסד העין וכ"ז כתב ג"כ בהגהות מרדכי דשבת פי"ז ובסמ"ק כתב פר"י וז"ל כשהחולה שואל לאכול אומרים י"ה הוא ואם אומר אעפ"כ תנו לי לאכול מאכילין אותו דכה"ג חולה אומר צריך קרינן ביה אפי' אינו אומר שצריך משום סכנה עכ"ל. וכ"כ הכלבו וכתב עוד ירושל' ר' חנינא הוה יתיב קמי דרבי חגאי בי"ה א"ל צחינא טובא א"ל זיל שתי בתר שעתא אשכחיה א"ל מהו צחותא עברא א"ל

מכיון דשרת לי אזלת לה שמעינן מינה שאין היצר תאב אלא בדבר האסור לו הלכך ש"ד למעבד הכי ודוגמת זה היו עושין למשלח השעיר (יומא סז.) שהיו עושין סוכות בדרך ומזמנין לו שם מזון ואומרים הרי פת ומים ומפרש טעמא לפי שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו ואמרינן נמי (שם) שמעולם לא הוצרך אדם לכך עכ"ל:

סעיף קטן ב

ואם הוא אומר שצריך אפי' ק' רופאים אומרים שא"צ יתנו לו פשוט שם בגמרא (דף פג) טעמא משום דלב יודע מרת נפשו וא"ת ממה שכתב ואם אין שם רופא מאכילין אותו על פיו משמע שאם יש שם רופא אין מאכילין אותו אלא ע"פ הרופא וא"כ איך כתב אחר כך אם הוא אומר שצריך אפילו ק' רופאים אומרים שאינו צריך מאכילין אותו ויש לומר שמה שכתב אם אין שם רופא מאכילין אותו על פיו אריסא קאי שכתב שאם יש שם רופא מאכילין אותו ע"פ רופא אפי' אין החולה אומר כלום ואפי' אם אומר א"צ וכדלקמן בסמוך ואם אין שם רופא אז צריך שיאמר החולה צריך אני וכשהוא אומר צריך אני אפי' ק' רופאים אומרים שא"צ שומעין לחולה:

סעיף קטן ג

ומ"ש אם רופא אחד אומר שצריך ואפי' הוא אומר שא"צ יתנו לו. ג"ז פשוט שם וטעמא משום דאמרינן דהאי דאמר א"צ תונבא הוא דנקיט ליה כלומר מחמת ביעות חוליו הוא אומר כן. ומשום דספק נפשות להקל תלינן הכי דכי אמר צריך לא מחמת ביעתותא קאמר אלא קים ליה בגויה טפי ולב יודע מרת נפשו וכי אמר לא צריך תלינן דמחמת תונבא הוא דאמר הכי. וכתב הרמב"ם והוא שיהיה רופא בקי וכ' הרב המגיד שטעמו לפי ששנו במשנה מאכילין אותו ע"פ בקיאין:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם הוא ורופא אחד עמו אומרים שא"צ ורופא אחד אומר שצריך שם תנן חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאין ע"פ בקיאין אין ע"פ עצמו לא ע"פ בקיאין אין ע"פ בקי אחד לא הב"ע דאמר לא צריכנא וליספו ליה ע"פ בקי לא צריכנא דאיכא אחרינא בהדיה דאמר לא צריך:

סעיף קטן ה

ומ"ש או שהוא אינו אומר כלום ורופא אחד אומר צריך וב' אומרים א"צ לא יתנו לו עד שיהיו ב' כנגד שנים הכי משמע ממה שנתבאר בסמוך דכי אמר איהו לא צריכנא ואיכא אחרינא בהדיה דאמר לא צריך מאכילין אותו ע"פ בקיאין אבל ע"פ בקי אחד לא משום דאין דבריו של אחד במקום ב' ואין לומר שאני התם דחולה גופיה הוא בהדי אידך דאמר א"צ הא לא"ה לא' האומר צריך שומעין ולא לשנים האומרים א"צ דבשלמא כשהחולה

אומר צריך אני איכא למימר דעדיף טפי מכמה בקיאין משום דלב יודע מרת נפשו אבל כשאומר א"צ ודאי לא עדיף מאיניש דעלמא :

סעיף קטן ו

ומ"ש אם הוא ואחר עמו אומרים צריך אפי' ק' אומרים שא"צ וכו' שם אהא דאוקמינא מתניתין בדאיכא אחרינא בהדיה דאמר לא צריך פריך מאכילין אותו ע"פ בקיאין פשיטא ספק נפשות הוא וספק נפשות להקל לא צריכא דאיכא תרי אחריני בהדיה דאמרי לא צריך ואע"ג דאמר רב ספרא תרי כק' ומאה כתרי ה"מ לענין עדות אבל לענין אומדנא בתר דיעות אזלינן וה"מ לענין אומדנא דממונא אבל הכא ספק נפשות הוא והא מדקתני סיפא ואם אין שם בקיאין מאכילין אותו ע"פ עצמו מכלל דרישא דאמר צריך חסורי מחסרא והכי קתני בד"א דאמר לא צריך אני אבל אמר צריך אני אין שם בקיאין תרי אלא חד דאמר לא צריך מאכילין אותו ע"פ עצמו מר בר רב אשי אמר כל היכא דאמר צריך אני אפי' איכא ק' דאמרי לא צריך לדידיה שמעינן שנאמר לב יודע מרת נפשו תנן אם אין שם בקיאין מאכילין אותו ע"פ עצמו טעמא דליכא בקיאין הא איכא בקיאין לא הכי קאמר בד"א דאמר לא צריך אני אבל אמר צריך אני אין שם בקיאין כלל מאכילין אותו ע"פ עצמו ופירש רש"י ואע"ג דאמר רב ספרא דהא דאמרי רבנן תרי כמאה ומאה כתרי לענין עדות הוא דאמרו אבל לענין אומדנא בתר דיעות אזלינן אשמעינן מתני' דכי אמרי' זיל בתר דיעות באומדנא דממונא כגון שומא ששמין לב"ח אבל באומדנא דחולה אף ע"ג דרובא אמרי לא צריך כיון דאיכא תרי דאמרי צריך ספק נפשות להקל: מכלל דרישא דאמר צריך. ואפ"ה קתני מתניתין ע"פ בקיאין אין ע"פ עצמו לא: בד"א דמאכילין אותו ע"פ בקיאין. כלומר דבעינן בקיאין דאמר לא צריך ואמרי בקיאין צריך מאכילין אותו אבל אמר צריך אני אם אין שם בקיאין תרי דאמרי לא צריך אלא חד מאכילין אותו ע"פ עצמו: מר בר רב אשי אמר. הך סיפא לא תפרש הכי דמשמע דהיכא דאמר צריך אני ואפי' איכא תרי דאמרי לא צריך לא צייתינן ליה הא אמרינן דהיכא דאמר צריך אני אפי' איכא ק' דאמרי לא צריך צייתינן ליה מ"ט לב יודע מרת נפשו: ה"ק בד"א דאמר לא צריך אבל אמר צריך אני אין שם בקיאין כלל מאכילין אותו וכו' אין שם בקיאין. כלומר אין בקיאותן כלום: וכתב הרא"ש וז"ל אי אמר איהו ואחרינא צריכנא וב' רופאין ואפי' הם ק' אומרים לא צריך תרי כק' ומאכילין אותו ואע"ג דאמר רב ספרא הא דאמר תרי כק' ומאה כתרי ה"מ לענין צירוף אבל לענין אומדנא בתר רוב דיעות אזלינן ה"מ אומדנא דממונא אבל הכא ספק נפשות להקל אמר איהו צריך וב' בקיאין אומרים א"צ אין דבריו כלום במקום ב' דהכי מפרשה מתני' חולה מאכילין אותו

ע"פ בקיאין בד"א דאמר לא צריך אבל אם אמר צריך אם אין שם ב' בקיאין מאכילין אותו ע"פ עצמו מ"ט לב יודע מרת נפשו ומהימן כלפי חד כלפי ב' לא מהימן מר בר רב אשי אמר היכא דאמר צריך אני אפי' אי איכא ק' דאמרי לא צריך עליה דידיה סמכינן מ"ט לב יודע מרת נפשו והלכתא כמר בר רב אשי דבתרא הוא ועוד שבתשובת הגאונים כתב דבכולא תלמודא הלכתא כמר בר רב אשי בר ממיפך שבועה ואודיתא ובשאלתות דרב אחאי כתב דאזלינן בתר רוב דעות וכן דעת רש"י שהרי פירש לקמן אבל מצטרפין לדעת אחרת כגון שנים אומרים צריך וג' אומרים אין צריך ואשה או כותי אומרים צריך מצטרפין למהוי פלגא ופלגא דספק נפשות להקל וכתב הרמב"ן ואע"ג דאמרינן בהדיא כי אזלינן בתר רוב דיעות באומדנא ה"מ בממונא הני רבוותא סברי דהך אוקימתא ליתא דהא משום דאקשינן ע"פ בקיאין תרי פשיטא תרי ותרי נינהו הוא דאיתוקם הכי וכיון דאתא מר בר רב אשי ואמר דכל היכא דאמר חולה צריך אני אפי' איכא ק' דאמרי לא צריך לדידיה שמעינן קמה לה מתני' כדמעיקרא דאיכא אחרינא בהדי חולה דאמר לא צריך מאכילין אותו ע"פ בקיאין תרי דסד"א כשם שהחולה אומר צריך אני שומעין לו ואפי' כנגד ק' בקיאין כך כשהוא אומר א"צ נשמע להו דהכא והכא לב יודע מרת נפשו הוא קמ"ל דלהקל אמרינן אבל להחמיר כחד בקי בעלמא הוא ולא כתרי הלכך היכא דאיכא אחרינא בהדיה לתרי דאמרי צריך שמעינן לחד לא שמעינן ולא אמרינן תונבא בעלמא הוא דנקיט ליה אלא חד מנינן ליה תרי לא מנינן ליה ומיהו כיון דאיתמר בהדיא בגמ' דלא אזלינן בתר רוב דיעות לא דחינא סוגיא בפירכא ותפסינן סברא בעלמא עד כאן וכן נ"ל כיון דאיכא פלוגתא דרבוואתא אזלינן לקולא בספק נפשות עכ"ל. וכ"כ הרי"ף ג"כ דלא אזלינן בתר רוב דיעות באומדנא דחולה ואע"פ שאין דבריו מבוארין כך פירשה הר"ן וכתב עוד הר"ן מיהו איכא מ"ד דבמסקנא דסוגיין לא סליק הכי אלא אפי' באומדנא דחולה הולכין אחר רוב דיעות וכן דעת רב אחא משבחא וכן דעת רש"י ולא נהירא דכיון דבגמ' חזינא בהדיא דבאומדנא דספק נפשות אין הולכין אחר רוב דיעות לא דחינא ליה בסברא בעלמא וכן דעת הרמב"ם בפ"ב מה' שביתת עשור עכ"ל ויש לתמוה עליו היאך כת' כן בשם הרמב"ם שהרי דברי הרמב"ם מבוארין בפר' ההוא דאזלינן בתר רוב דיעות וכ"כ רבינו בסמוך שדעת הרמב"ם דאזלינן בתר רוב דיעות כך פירש הרב המגיד וגם סמ"ק פסק דאזלינן בתר רוב דיעות ורבי' כתב כדברי הרא"ש דלגבי אומדנא דחולה לא אזלינן בתר רוב דיעות אלא כיון דתרי אמרי צריך אפי' ק' אומרים א"צ מאכילין אותו ואע"פ שקודם לכן כתב שאם הוא אומר צריך אפי' ק' רופאים אומרים שא"צ יתנו לו ולפ"ז לא הו"ל לכתוב אם הוא ואחר עמו אומרים צריך אפי' ק' אומרים שא"צ נותנין לו

דמאי איריא אחר עמו אפי' אין אחר עמו נמי נותנין לו מ"מ לא נמנע מלכתוב כן לפי שנמשך אחר לשון הרא"ש שכ' ואי אמר איהו ואחרינא בהדיה צריכנא ושני רופאים ואפי' הם ק' אומרים לא צריך תרי כמאה ומאכילין אותו וכדי שלא נטעה לומר דטעמא דמאכילין אותו הוא מפני שהחולה הוא אחד מהשנים שאומרים צריך הא לאו הכי אזלינן בתר רוב דיעות כתב או שנים אומרים צריך אפי' ק' אומרים שא"צ ואפי' הוא אומר עמהם שא"צ נותנין לו כלומר דהיכא דב' אומרים צריך דבריהם קיימים ואפי' ק' אינם יכולים לבטלן ואפי' החולה עצמו אומר א"צ כמו שאומרים הק' אין שומעין לו דלא אמרו שומעין לדברי החולה אלא להקל אבל לא להחמיר. הרא"ש דנקט ההוא לישנא דאמר איהו ואחרינא בהדיה צריכנא היינו משום דאליבא דמאן דפליג עליה דמר בר רב אשי קאי דלא חשיבא ליה אמירת חולה צריכנא טפי מחד בקי דאילו למר בר רב אשי הכי הול"ל ואי אמרי תרי צריך ותרי ואפי' ק' אמרי לא צריך תרי כק' ומאכילין אותו ורבי' נמשך אחר לשונו ותקן אותו כמו שכתבתי ובשם הגאון מהר"י אבוהב ז"ל מצאתי שתירץ דברי רבי' דהוא ואחר עמו אצטריך לאשמעינן שסד"א כשהחולה לבדו אומר צריכנא הוא דאמרינן דאפי' ק' אומרים אינו צריך מאכילין אותו משום דאיכא למימר לב יודע מרת נפשו אבל כשהחולה ואחר עמו אומרים שצריך איכא למימר דמשום דאיכא מ"ד צריך קאמר הכי ולאו משום דיודע מרת נפשו הוא קמ"ל דאפ"ה מאכילין אותו: כתב רבי' ירוחם בענין מחלוקת הפוסקים באומדנא דחולה אי אזלינן ביה בתר רוב דיעות דלדידן לא נפקא לן מידי דאפי' יהיה מחלוקת פוסקים אם היה בא מעשה לידינו היינו מאכילין אותו דספק נפשות להקל:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם חולה אומר איני צריך והרופא מסופק יתנו לו אבל אם הרופא אומר אין צריך והחולה מסופק לא יתנו לו שם כתבו הרא"ש והר"ן וה"ה ירושלמי חולה אומר יכולני לצום ורופא אומר איני יודע ר' אבהו בשם ר' יוחנן נעשה ספק נפשות וספק נפשות להקל וכתב הרמב"ן ומסתברא וה"מ בחולה דא' יכולני דשכיח ביה תונבא אבל רופא אומר יכול וחולה אמר איני יודע שומעין לרופא דאיני יודע דחולה לאו כלום הוא דאיהו מנא ידע רובן של חולים אינם יודעין ובקיאין בחולי שלהם הלכך לרופא שומעין שאומר יודע אני: כתב מהר"י קולון בשורש קנ"ט בענין אכילת חולה בי"ה שמעשים בכל יום שאנו סומכין על דברי רופאים עו"ג להאכילו:

סעיף קטן ח

איכא מ"ד מדקתני מאכילין אותו ע"פ בקיאין ש"מ יחיד מומחה ומוחזק בבקיאות וכו' הרמב"ן כתב סברא זו בתחלת ספר תה"א וכתב עליה ואינו נראה שלא שמענו בסנהדרין

שהולכין אחר רוב חכמה אלא אחר רוב מניין ודאי אשכחן לענין הנשאל לחכמים דאמרי' היו שנים א' מטמא וא' מטהר א' מתיר וא' אוסר אם היה א' מהם גדול בחכמה הלך אחריו הלכך במנין שוה דרופאים הולכין אחר חכמה ובקיאות ואע"ג דליתא הכי בדין סנהדרין התם דיינים הם וכולם צריכים לאותו הדין ומדינא לא היה ראוי להיות דין עד שיסכימו כל הצריכין לדעת א' אלא דרחמנא אמר אחרי רבים להטות אבל הכא שומעין לחכם והשני אינו ראוי להיות נשאל בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובטל הוא מיהו א' במקום שנים כיון שכולם רופאים וידועים במלאכה זו אין דבריו של יחיד במקום שנים מ"מ במופלג מהם בחכמה חוששין לדבריו להחמיר אפי' במקום שנים דאשכחן לענין מחלוקת ב"ש וב"ה דאתמר כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו אבל הכא ב"ש מחדדין טפי הלכך חוששין לרוב חכמה ובקיאות להחמיר ומאי חומרא דהכא לנהוג בספק נפשות להקל ולהתעסק בחולה בכל צרכיו עכ"ל והר"ן כתב כסברא הראשונה וז"ל מדקתני ע"פ בקיאין ש"מ שהולכין ע"פ בקיאין והלכך יחיד מומחה שנחלק עם שנים אחרים שאינם מומחין אין הולכים אחר השנים כדאשכחן לענין הנשאל לחכם דאמרינן היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר וכו' אם היה אחד מהם גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו דאלמא בעינן תרתי חכמה ומנין ולענין מחלוקת ב"ש וב"ה בפ"ק דיבמות אמרינן כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו אבל הכא ב"ש מחדדי טפי ולפיכך אם הדבר ברור אצלנו שבקיאותו מכריע רוב המנין של אחרים הולכין אחריו בין להקל בין להחמיר ואם הדבר ספק מאכילין אותו דספק נפשות להקל זה מה שנ"ל בזה והרמב"ן לא כתב כך בספר תה"א עכ"ל והרמב"ם כתב וז"ל אמר החולה איני צריך והרופא אמר צריך מאכילין אותו על פיו והוא שיהיה רופא בקי מקצת הרופאים אומרים צריך ומקצתם אומרים אינו צריך הולכים אחר הרוב או אחר הבקיאים וכתב ה"ה כבר כתבתי שדעת רבינו שהולכים אחר רוב דיעות וכ"כ בשאלתות ומ"ש רבי' אחר הרוב או אחר הבקיאים נ"ל פי' דבריו או אם שוין במנין הולכין אחר הבקיאין אחר שאינם שווין בבקיאות בין להחמיר בין להקל וכתב זה לפי שאמרו ע"פ בקיאים ולא אמרו ע"פ רופאים אלמא בשווין הבקיאות מכריע וכ"כ הרמב"ן אבל כשאין המנינים שוין הולכים אחר הרוב אלא שהרמב"ן כתב שאם היה יחיד מופלג אומר צריך ורופאים שאינם חכמים כ"כ ומומחין אומרים א"צ או שהיו שנים אומרים צריך אפי' ק' אומרים אינו צריך הולכים ע"פ המקילים כיון שהם שנים תרי קנ' וק' כתרי וכן פסקו מקצת הגאונים ז"ל וכן הסכימו מן האחרונים וכל זה שלא כדעת רבי' עכ"ל: כתב רבי' ירוחם נ"ל שכל רופא שיאמר דאינו מכיר אותו חולי שאינו מעלה ולא מוריד בכל מה שכתבנו

לא להאכיל ולא שלא להאכיל ואינו נקרא רופא כלל בזה החולי כי הכרת החולי עיקר כי מה שכתבתי על שאינם בקיאין כ"כ מיירי שהרופא בעצמו אומר שמכיר החולי אבל אנו יודעים שאינו רופא מומחה כ"כ אבל אם הרופא בעצמו אומר שאינו מכיר החולי זה הרי הוא כאדם דעלמא:

סעיף קטן ט

לא שנא עוברה שהריחה או חולי שמאכילים אותו אם יספיק להם שיתנו לו מעט וכו' וכ"כ הרא"ש בפרק בתרא דיומא וז"ל גרסינן בכריתות פ' אמרו לו (כריתות יג.) התירו לה לעוברה לאכול פחות פחות מכשיעור מפני הסכנה ופריך מפני הסכנה ואפי' טובא נמי תיכול א"ר פפא ה"ק התירו לה לעוברה לאכול פחות מכשיעור כדי שלא יצטרך לכזית בכדי אכילת פרס וכ"כ בעל ההלכות ונראה שאף בחולה עושין כך כדי להקל מעליו מאיסור כרת ומלקות לאיסור בלבד ע"כ ונ"ל דבחולה אין עושין כן אלא על פי רופא אם אומר שיספיק לו להאכילו ממנו מעט מעט וכן בעוברה נמי אם אין דעתה מיושבת בכך צריך להאכילה כשיעור עכ"ל וכן כתב הר"ן וה"ה וכבר נתבארו משפטי צירוף אכילות ושתיות ושיעוריהן בסימן תרי"ב. וכתב הגה"מ בשם סמ"ק יען כי אין אנו בקיאין יפה באומד הדבר טוב להאכילו מעט מעט שלא יהא ככותבת בכדי אכילת פרס כדאשכחן פ' אמרו לו ובשתייה מלא לוגמיו דהיינו חצי רביעית שלא יבא לידי איסור כרת אמנם צריך ליזהר שלא יפשעו בנפש שאם אין יכול לסבול ולעמוד בכך יאכילוהו וישקוהו להדיא עד כאן: וכתב הר"ן ונמצינו למידים בשיעורים שמאכילין את החולה בי"ה כיון דשיעור אכילה ככותבת הגסה שהיא פחותה מעט מכביצה כמ"ש למעלה כל שהאכילוהו שני שלישי ביצה בינוניות אין כאן איסור כרת ומלקות וצריך שישהא בין אכילה לאכילה כשיעור ד' ביצים לחוש לדברי רש"י שהוא סובר כן ולענין שתייה כיון דשיעורא כדי שיסלקנו לצד א' ויראה מלא לוגמיו והכל לפי מה שהוא אדם טוב הדבר לבדוק בחולה עצמו כמה הוא וישקוהו פחות מאותו שיעור וכשר הדבר לעשות כן שכבר כתבתי דאף ע"ג דסוגיין מוכחא דשיעור כמלא לוגמיו באדם בינוני פחות מרביעית לא קאמינא שפיר האי בציר מרביעית כמה הוו וכבר כתבתי שלדברי הרמב"ם א"צ לשהות בין פחות מכשיעור של שתיה לפחות מכשיעור אחר אלא שיעור שתיית רביעית ויש לחוש ולהחמיר מההיא דכריכות ולפיכך ראוי שיהיה בין שתייה לשתייה כדי אכילת פרס אבל בין אכילה לשתייה א"צ לשהות דהא תנן האוכל והשותה אינם מצטרפין ומיהו אם אמדוהו שאין השיעורין הללו מספיקין לו או שהחולה אומר כן או שנסתפקו בדבר מאכילין ומשקין אותו כ"צ עכ"ל:

סעיף קטן י
מי שאחזו בולמוס והיא חולי שבא מחמת רעבון וכו' מאכילין אותו עד שיאורו עיניו משנה בפ' בתרא דיומא:

סעיף קטן יא
מ"ש ואפי' דבר איסור מאכילין אותו וכו' עד שמאכילין אותו הקל תחלה ברייתא שם:

סעיף קטן יב
חולה שאכל בי"ה וכו' היה אומר הרא"ש שצריך להזכיר של י"ה בברכת המזון וכו' כ"כ הגה"מ בפ"א מה' ברכות וכן מצאתי בתשובת הר"מ וז"ל חולה שיש בו סכנה ואוכל בי"ה אומר מעין המאורע בברכת המזון ודבר פשוט הוא דבהיתר אכיל ואדרבא מצוה קא עביד הוי לדידיה י"ה כמו לדידן שאר ימים טובים ואע"פ שמדברי הרשב"א בתשובה נראה דמדמי ליה לאוכל טבל דלדעת הרמב"ם אין מברכין עליו כבר נחלק הוא ז"ל עליו והסכים לדעת האומרים דאוכל טבל נמי מברכין עליו:

סימן תריט

סעיף קטן א
ערבית נכנסין לבית הכנסת ונוהגים באשכנז קודם שיתפללו מתירין לכל העבריינין וכו' כ"כ המרדכי במסכת יומא וז"ל נכנסין לבית הכנסת ומתירין להתפלל עם כל איש שעבר על גזירת הקהל אפי' אינו מבקש שיתירו לו דאמר ר"ש חסידא כל תענית שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית. וכ"כ הכלבו בשם הר"מ קודם שיאמרו כל נדרי אומר בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה אנו מתירין להתפלל עם העבריינין וגם התשב"ץ כתב וז"ל קודם שיאמר כל נדרי אומר החזן ע"ד המקום וע"ד הקהל בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה אנו מתירין אם יש שום עבריין בתוכינו שנוכל להתפלל עמו:

סעיף קטן ב
ואומר כל נדרי וכו' והוקשה לר"ת מה מועיל להתיר על מה שעברו כבר והנהיג לומר מי"ה זה עד י"ה הבא עלינו וכו' דברי רבי' בכאן קצרים וסתומים מאד דהיכי קאמר שהוקשה לר"ת מה מועיל להתיר על מה שעברו כבר דהא ודאי התרה מועיל לנדרים שעברו עליהם כדאיתא בפ"ג דשבועות (כח.) ומה שהוקשה לר"ת מבואר בדברי הרא"ש פרק בתרא דיומא ובתוס' והרא"ש פ"ד דנדרים דהיינו משום דבהתרה בעינן שלש הדיוטות או יחיד מומחה ועוד שאין החכם מתיר הנדר בלא חרטה ועוד דקי"ל דצריך לפרט הנדר ועוד שהחזן שאומר כל נדרי מי התיר לו נדרו דתנן כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו. ואפשר לפרש דברי רבי' דה"ק הוקשה לר"ת מאחר דאין לכל נדרי ענין התרה ואינו אלא כעין תנאי היאך אפשר להתנות על נדרים שעבר עליהם שיהיו בטלים:

סעיף קטן ג
ומ"ש והנהיג לומר מי"ה זה עד י"ה הבא עלינו וכו' עד אין מועיל בהם ביטול כן כתבו שם התוס' והרא"ש והגהות בסוף הלכות שביתת עשור:

סעיף קטן ד
ומ"ש וגם הנהיג לומר די נדירנא ודמישתבענא כך היא הגירסא הנכונה והטעם מפני שכשהוא אומר דנדרנא הכל תיבה אחת והדלי"ת בחיר"ק והנו"ן חטופה והדל"ת בקמץ משמע שנדרתי כבר וכשהוא אומר די נדירנא שתי תיבות די תיבה א' ונדירנא תיבה שניה והנו"ן נקראת בלא חטופה והדלי"ת בחירק משמע מה שאני עתיד לידור וכן כשהוא אומר ודאישתבאנא באלף באמצע התיבה משמע מה שנשבעתי כבר וכשהוא במ"ם במקום אל"ף והוא נקודה בחיריק משמע מה שאני עתיד לישבע. וכתב הרא"ש דלדעת ר"ת מה שאומרים כל נדרי ג"פ שכן מצינו שכל דברי חכמים משולשים (מנחות סה:) מגל זו מגל זו מגל זו קופה זו קופה זו קופה זו ומה שאומרים ונסלח לכל עדת בני ישראל לא שיהא עתה צריך כפרה אלא שאם ידור בזה השנה וישכח הביטול ולפעמים שאינו נזהר בנדרו ועובר עליו ואע"פ שכבר בטלו צריך כפרה כדאמר בפ' בתרא דקידושין (פא:) זה היה סובר לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך סליחה וכתבו הג"מ על דעת ר"ת שכשאומר ונסלח לכל עדת בני ישראל אינו אומר ככתוב:

סעיף קטן ה
ומ"ש בשם הרא"ש ומיהו נראה כמנהג קדמונים דלשון כל נדרי מוכח שנתקן על הנדרים שעברו עליהם וכו' עד כי לכל העם בשגגה הכל בפסקיו בסוף יומא ומבואר בדבריו יישוב על מה שהוקשה לר"ת דמה שהקשה דבעינן חרטה אנן סהדי דכל מי שעבר על נדרו הוא מתחרט מעיקרו כדי להנצל מן העונש. ומה שהקשה דבעינן שלשה הדיוטות הרי כל הקהל אומרים אותו איש איש בלחש וגם לחזן הקהל מתירין והא דצריך לפרט הנדר דהיינו כשהנודר בא לפני החכם להתיר לו נדרו אולי נדר על דבר מצוה ולא יתיר החכם נדרו וגם המרדכי כתב ואית מרבוותא שהנהיגו לומר מי"ה זה עד י"ה הבא עלינו לטובה בכולהו איחרטנא בהון ופי' ראב"ן לפי שאין הכל בקיאין לידע דהנודר כאילו בנה במה והמקיים כאילו הקריב עליה קרבן וכולן שמתכוונין לש"ץ כאילו אמר בפירוש שבנו ונתחרטנו על נדרנו ונשאלנו והוא מתיר להם בהסכמת רבים שאין יחיד מתיר אא"כ מומחה ובבבל אין מומחה ואצ"ל חוץ מתקנת הקהל וגזירה וחרם של יישוב שאין הסכמתם להתרת זה ויחיד נמי לא מצי למישרי ונהגו לומר ג"פ כל נדרי כלשון תלמוד מותר לך מ"ל מ"ל מופר לך מ"ל מ"ל וכן שנינו מגל זה מ"ז מגל זה אקצור אקצור וגם נהגו לקרות כל נדרי עם ש"ץ כדי שיהיו לכל הפחות ג' מתירין וכן כאשר ש"ץ מתיר

להם אף הם מתירין לו לש"ץ שאין יכול להתיר לעצמו ולאחר שאמר כל נדרי קורין עם ש"ץ ונסלת לכל עדת בני ישראל וכו' ויש ארצות שקורין אותו בקול רם כדי שיהא הקב"ה מסכים על ידם ויסלח לכל חטאת ישראל עכ"ל ואח"כ כתב בשם ראב"ן דלהכי אמרי' כל נדרי ג"פ שמא יש אדם שלא שמע פעם ראשונה או שנייה וישמע בשלישית: כתב הכלבו טוב ויפה שאותו ש"ץ אם יש בידו שום ספק שבועה ונדר שיתירו לו ג' אנשים בטרם רדתו לפני התיבה ויהיה זכאי דלאו כל כמיניה להתיר נדריו דאמרינן כל נדרים הוא מפר חוץ משל עצמו עד כאן ועכשיו אין נוהגין לעשות כן ונראה שסומכין על מה שכתבתי בסמוך שהקהל קורין כל נדרי עם ש"ץ כדי להתיר לו:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבי' וכתב עוד דכי תיקון רבנן לומר כל נדרי לעד' ששגגה וכו' עד להתיר שבועה ולבטלה לא כן כתב הכלבו בשמו והריב"ש בתשובה האריך בענין כל נדרי ובסוף דבריו כתב שטוב הדבר שלא לומר כלל ושכך הוא מנהג קטלוניא עכ"ל. ועכשיו נהגו לאמרו:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבי' ונוהגין לאומרו קודם ברכו וכו' עד ואמר רב האיי נוהגין אנו כרב סעדיה הכל שם בפסקי הרא"ש וז"ל מברך ש"צ שהחיינו ושוב עונין ברכו אחר התרת נדרים לאפוקי נפשין מפלוגתא ומתיר קודם כניסת שבת ותו כיון דאפשר עבדי' מבע"י ובתשובות רב פלטוי כתב שאומרים שהחיינו ושוב כל נדרי ושוב ברכו עד כאן ומנהגינו כסברא ראשונה.

סעיף קטן ח

ומ"ש דקי"ל שאומרים זמן בר"ה וי"כ וזמן אומרו אפי" בשוק כלומר אע"פ שאינו אומרו על הכוס לית לן בה שבכל זמן שאומר שהחיינו אפי' בשוק יכול לאומרו פי' בלא כוס דסתם שוק אין בו כוס אלא שתקנו לאומרו על הכוס היכא דאפשר והיכא דלא אפשר לאומרו על הכוס משום דא"א לו לשתותו דכיון דקאמר זמן קבליה עילויה לי"ה ואיתסר ליה למישתי ולמיתביה לינוקא א"א משום דחיישי' דלמא אתי למסרך ובלא שתייה א"א דקי"ל המברך צריך שיטעום או הוא או אחר כיון דלא אפשר למטעמיה אומר זמן בלא כוס הכי אמרי' בס"פ בכל מערבין (עירובין מ.) ואע"ג דמילה שחל בט"ב מברך על הכוס ויהב ליה לינוקא ולא חיישינן דלמא אתי למיסרך שאני התם דכיון דלא דבר קבוע הוא לא חיישי' להכי וכמ"ש רבי' בסי' תקנ"ט טעם למה ביין קידוש די"ה גזרינן דלמא אתי למיסרך ואנו מאכילין את הקטן ולא גזרינן דלמא אתי למסרך כתב הרד"א בספרו דהיינו משום דכיון שאינו צמא ואנו נותנים לו לשתות סבור שהוא מצוה לשתות יין הקידוש ואתי למסרך כשיהיה גדול:

סעיף קטן ט

ומ"ש בשם ר"ע וכ"כ למה פירוש למה צריך ש"ץ לברך בב"ה יברך כל אחד לעצמו במקום שיזדמן לו דהא קי"ל זמן אומרו אפי" בשוק ומדאומ' אותו ש"ץ בב"ה משמע שאין יחיד רשאי לאומרו חוץ לב"ה לכך כתב דליתא דלא תקנו לאומרו ש"ץ בב"ה אלא משום דשמא יש א' מישראל שלא בירך אבל לא דבר קבוע הוא שלא לצאת בו אלא בשמיעה מפי ש"ץ בב"ה שאם תלמיד רוצה לברך לעצמו הרשות בידו דהא קי"ל זמן אומרו אפילו בשוק וא"כ אינו דבר קבוע לשמעו מפי ש"ץ בב"ה והא דנקט ר"ע תלמיד לאו דוקא דה"ה לכל אדם אלא משום דסתם תלמיד יודע הברכה ויודע הדין שיכול לברך לעצמו להכי נקט תלמיד. ויש שכתוב בהם יחיד במקום תלמיד: כתב הכלבו א"ר עמרם מנהג שלנו לאחר שאוכלים ושותים וכו' אבל אם ת"ח רוצה לברך לעצמו וכו' והכי שפיר למעבד לברך כל אחד ואחד זמן לעצמו בב"ה לאחר שחשכה ואע"פ שש"ץ מברך זמן קודם תפלת ערבית ש"ד לברך כל אחד ואחד קודם עכ"ל ואין נוהגין כן אלא הכל סומכין על ברכת ש"ץ:

סעיף קטן י

ואם חל בשבת אם אומר ויכולו וברכת מגן אבות בדברו וכו' ואינו מזכיר של י"ה בפר' ב"מ (כד.) אמר רבא י"ט שחל להיות בשבת ש"ץ היורד לפני התיבה ערבית פי' כשאומר ברכת מגן אבות בדברו א"צ להזכיר של י"ט שאלמלא שבת אין ש"ץ יורד ערבית בי"ט ולא דמי להא דאמר ריב"ל י"ה שחל להיות בשבת המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת דיום הוא שנתחייב בד' תפלות דשאני ברכת מגן אבות דבדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך ורבנן הוא דתקון משום סכנה אבל התם יום הוא שנתחייב בד' תפלות.

סעיף קטן יא

ואיתא בפירקי ר"א שצריך להעמיד אחד לימין ש"ץ וכו' בהגהת מיימוני החדשות כתוב במכילתין איתא דצריך להעמיד אחד מימינו של חזן ואחד משמאלו שנאמר ואהרן וחזר תמכו בידיו וגו' מכאן אמרו חכמים אין מורידין לפני התיבה בת"צ פחות מג' וכן מנהגינו בר"ה ויו"ה בפירקי ר' אליעזר גרסינן מכאן אתה למד ש"ץ אסור להתפלל אם אין שם עומדין א' מימינו ואחד משמאלו עכ"ל: כתב המרדכי בפ"ק דתעניות יחיד שראוי למנותו פרנס על הצבור שנינו בתוספתא איזהו יחיד כל שמינוהו ב"ד פרנס ע"י שניחם להם בשום צער שהצילם דהואיל שהוא אדם העוסק בצרכי צבור ראוי נמי להתמנות על מעשה רבים ומכאן נהגו לעבור לפני התיבה בר"ה וי"ה פרנסים המנהיגים המגינים על הדור שלהם ע"כ: אם אומרים תפלות י"ה בקול רם כתבתי בסימן ק"א:

סעיף קטן יב
ועוד נהגו אנשי מעשה באשכנז שעומדים על רגליהם כל הלילה וכל היום ע"פ המדרש שכתבתי בסי' תר"ו שסמא"ל משבח את ישראל לפני הקב"ה בי"ה ואומר שאין להם קפצים כמלאכי השרת ונ"ל דהא דקאמר שעומדים על רגליהם כל הלילה היינו בשעת תפלת ערבית דוקא דאל"כ נמצא שאינם ישנים כל הלילה וא"א להם לכוין יפה בתפלתם ביום שהרי הם מתנמנמים:

סעיף קטן יג
ועוד נהגו ללון בב"ה וכו' כ"כ המרדכי וכ"כ הגהות מיימון וז"ל נוהגים בני אדם לישן בב"ה לפי שאומרים זמירות ושירות רוב הלילה ויש שעושין כדי לשמור הנרות ואין כאן חשש איסור וכן נהג הר"מ אך היה ישן במערב רחוק ממקום התפלה או בב"ה של נשים כשלא היו שם נשים: כתב הכלבו יורד לפני התיבה ש"ץ שיהא אדם הגון ומרוצה לכל הקהל ופותח לבקש רחמים מאת ה' בבקשה ובתחנונים ויש נהגו לבקש בקשה זו ירמ"ה או"א לטהר מערכי רעיוננו וכו' וי"א אח"כ כל נדרי ואח"כ מברך על הזמן עכ"ל ואע"פ שלא נהגו לומר אותה בקשה טוב לאומרה בלחש:

סימן תרכ

סעיף קטן א
שחרית משכימין לב"ה ומסדרין הברכות וכו': כתב הכלבו אומרים ברכות ופסוקי דזמרה כמו בשבת לבד מפסוק מזמור שיר ליום השבת שלא יאמרו אותו אם לא חל בשבת ע"כ ויש שאינם נמנעין מלאומרו בי"ט ובי"כ משום דאינהו נמי שבתון איקרי:

סעיף קטן ב
אבל סליחות ורחמים חובת היום הם פירוש הא דאמרינן לא דבר קצוב היא ולא חובה היינו בג' ראשונות דוקא אבל סליחות ורחמים שאומרים בברכה האמצעית חובת היום הם ועי"ל דה"ק הא דאמינ' דבידם הוא להרבות או למעט ולפנינו א"א אלא דבר מועט זהו דוקא בג' ראשונות אבל סליחות ורחמים הנאמרים בברכות האמצעיות חובת היום הם ואינו שבח למעט בהם:

סעיף קטן ג
וטוב לקצר בפיוטים ובסליחות שחרית כדי למהר בענין שיתפלל מוסף קודם ז' שעות כי אם יאחרו עד ז' שעות שכבר הגיע זמן המנחה יצטרכו להקדימה כיון שהגיע זמנה כבר נתבאר דין זה בסימן רפ"ו ושם נתבאר ג"כ שיש חולקים בו . וגם הגה"מ כתב שצריך החזן לדקדק על עצמו בי"ה שלא תמשך תפלת יוצר עד שעת המנחה שהוא אחר חצי היום חצי שעה שאם תמשך עד אותו זמן יש מרבותינו שפסקו שצריך להקדים מנחה

למוסף וכן נהג למהר הרבה בתפלת יוצר ופעמים מדלג א"מ עד תפלת המוסף מהאי טעמא כשצריך לכך:

סעיף קטן ד

לגאון מנהג של ישיבה בשחרית ה"פ וכו' עד סוף הסימן בפסקי הרא"ש שם בסוף יומא: י"ה שחל להיות בשבת אם אומרים אבינו מלכנו כתבתי בסימן תרכ"ב:

סימן תרכא

סעיף קטן א

ומוציאין ב' ספרים בא' קורין ז' בפרק הקורא עומד (מגילה כא:) תנן בי"ה קורין ו':

סעיף קטן ב

ומ"ש שקורין אחרי מות ומפטירין בישעיה כה אמר רם ונשא ג"ז שם והטעם שקורין אחרי מות לפי שבתוכו עבודת היום וטעם ההפטרה מפני שכתוב בה ענין תשובה ותענית וכתיב בה ולקדוש ה' מכובד ודרשינן זה י"ה: כתב הכלבו שא"א לא ביוצר ולא במנחה מלך מוחל וסולח כי מה טיבה של מחילה וסליחה אצל נביאים ע"כ אבל הרוקח כתב שחותם מוחל וסולח: כתב המרדכי ברית מילה שחל ח' שלה בי"ה אחר קריאת התורה יוצאין קודם תפלת המוסף ומלין ואח"כ חוזרין לב"ה ומתפללין תפלת מוסף. וכתב הרוקח הטעם לפי שהשכינה אצל התורה וז"ל הגהות אחרונות דמרדכי פ"ר אליעזר דמילה מילה בי"ה מלין בין יוצר למוסף אחר קריאת התורה כשמזכירין נשמות ולאחר המילה אומרים אשרי ואם הוא במקום שצריך לצאת מב"ה אין מלין עד אחר חזרת ס"ת וחוזרין ואומרין קדיש מהר"מ עכ"ל: כתב המרדכי השיב רבי יעקב בר שמשון אם חל ח' של מילה בי"ה אנו נמנעין ואין אומרים ברכת מילה שעל הכוס לפי שא"א שירה אלא על היין ובי"ה א"א להטעימו אפי' לקטן דלמא אתי למיסרך ודוקא י"ה שיש בו כרת אבל שאר תעניות אין חוששין ומשקין לקטן או לאמו אבל ר"ת חולק בדבר דלא מיבעיא דבלא כוס עבדי ליה דלא עדיפא מברכת המזון דבעינן כוס ועבדינן נמי בלא כוס אלא אפי' על כוס נמי עבדינן ליה ולא חיישי' דלמא אתי למיסרך ולא דמי לזמן די"ה דהתם שתיית כוס משום י"ה וכן נמי כשותא בכרמא פ' תולין (שבת קלט.) דאסור דלמא אתי למיסרך דהתם סריכא משום זריעה דכלאים ואתי למיסרך עכ"ל. וכבר כתבתי זה בסי' תקנ"ט ושם כתבתי שהנכון לברך בלא כוס כדברי הגאונים ז"ל:

סעיף קטן ג

ואומר סדר עבודה כתב הר"ן דמדאמרינן בפרק אמר להם הממונה (יומא לו:) ההוא דנחת קמיה דרבא ועבד כר"מ כלומר כשהזכיר וידויו של כ"ג דעליה קיימינן התם שמעי' שמנהגם היה להזכיר ולומר סדר עבודתו של כ"ג בי"ה וה"נ מוכח בפ' הוציאו לו (יומא

נו:) דאמרינן התם ההוא דנחת קמיה דרבא אמר יצא והניחו על כן שני שבהיכל ונטל דם הפר והניח דם השעיר א"ל חדא כרבנן וחדא כר' יהודה ע"כ וכן נהגו העולם לקרות סדר עבודת כהן גדול ביום הכיפורים ויש פייטנים שסדרו אותה בענין פיוט ויש כמה מיני סדרים והסדר הפשוט לקרות בני ספרד הוא סדר אתה כוננת שיסד יוסי בן יוסי כ"ג ויש בו כמה דברים שאינן כהלכה ואין לתמוה עליו שהרי כתבו התוס' בפ"ק דיומא (ח.) גבי טבילה בזמנה מה שעשה רבינו אליהו באזהרות שלו טבילה בזמנה ועל ד' גדילים יתד על אזנך תכסה הגדולים מנהגם היה שלא היו מקפידין לכתוב כהלכתא כמו שיסד על סתם נסקלים דנתם ונתחייב תסקלוהו ויאמר המלך תלוהו היינו כר"א דפרק נגמר הדין כל הנסקלין נתלין דלא כרבנן דאמרי אין נתלה אלא מגדף ועובד גלולים: וראיתי לכתוב ההגהות שצריך להגיה בסדר אתה כוננת למען ירוץ קורא בסדר עבודה אליבא דהלכתא. כתב בסדר עבודה מיד קבל את כבש התמיד ועשאו כהלכתו בכל השנה כולה. זה טעות דהא תנן בפרק אמר להם הממונה (יומא לא:) הביאו לו את התמיד וקרצו ומירק אחר שחיטתו על ידו ובגמ' (לב:) מאי קרצו אמר עולא לישנא דקטלא הוא אר"נ ב"י מאי קרא עגלה יפיפיה מצרים קרץ מצפון בא בא מאי משמע כדמתרגם רב יוסף מלכא ייאיא מצרים קטולין מצפונא ייתון עלה ופירש"י במתני' ומירק אחר. וגמר כהן אחר שחיטה לפי שאין קבלת הדם כשרה אלא בכ"ג וצריך למהר ולקבל: על ידו. בשבילו אי נמי על ידו לשון אחריו וסמוך לו עכ"ל. ונתבאר בגמ' שאין כ"ג שוחט אלא רוב השני סימנין ולפי שאינו שוחט לגמרי קתני לשון קרצו ומעתה לא היתה עשיית התמיד בי"ה כהלכתו בכל השנה כולה אלא כך יש לגרוס מיד יקבל את כבש התמיד ושוחט בו רוב שנים ומניח אחר לגמור השחיטה ומקבל את הדם וזרקו על המזבח כמצותו. וז"ל הרמב"ם והתימא מהחכם רבי דוד אבודרהם שהביא בקיאות הגמרא ולא שת לבו לטעות הנוסחא: עוד כתב שם לפנים נכנס להקטיר את הקטורת ולהטיב את הנרות ולהקריב את הראש ואת האיברים. אין זה מכוון דמשמע שהקרבת הראש והאברים היה בפנים וזה ודאי אינו לכך צריך להגיה ולכתוב ויצא והקריב את הראש ואת האיברים: ואחר התמיד יקריב הפר וז' כבשים של מוסף היום. כך צריך לגרוס אחר וינסך את היין בכל כלי שיר לפי שנחלקו בכך ר"ע ור"א שלר"ע פר העולה וז' כבשים קריבים עם תמיד של שחר ולר"א קריבין עם תמיד של בין הערבים וכל המחברים פסקו כר"ע וכבר הזכיר זה חכם הר"ד אבודרהם זלה"ה: עוד כתב שם דרך והביאו לו שני שעירים. ג"ז טעות שלא היו מביאים אותם אליו אבל הוא היה הולך למקום שהשעירים שם דהכי תנן בפרק אמר להם הממונה (יומא לז.) בא לו למזרח העזרה לצפון המזבח ואם כן כך יש לגרוס דרך ובא לו למזרח

העזרה לצפון המזבח ושם ב' שעירים והגריל עליהם שני גורלות. והחכם הר"ד אבודרהם לא שת לבו גם לזאת: ועוד כתב שם גורל ימין שהוא של שם יתנהו על השעיר. צריך להגיה גורל שהוא של שם שהרי לא היה תמיד עולה בימין אלא פעמים בימין פעמים בשמאל. ויש ליישב גירסת ימין שהוא כשישראל היו בתכלית השלימות שאז היה עולה תמיד בימין (ע"ש לט:): עוד כתב שם ויעשהו לה' חטאת. צריך למחוק ויעשהו ולכתוב במקומו ואומר: והכהנים והעם. כתב החכם הר"ד אבודרהם ויש תימה גדולה מן החכם. דלמה לא כתב כאן והכהנים והעם שהרי שם זה היה מן העשרה שהיה מזכיר כהן גדול עכ"ל. ואני ראיתי מחלוקת בין חכמי הדור י"א שאין לאומרו וי"א שיש לאומרו עד בשכמל"ו אבל אין לומר אף הוא היה מתכוין ויש אומר שיש לומר אף הוא היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכים ואומר חטאת. ואני בינותי בספרים ומצאתי שהאמת כדברי הסברא השנייה שיש לאומרו עד בשכמל"ו דוקא ששנינו בפ' טרף בקלפי (שם) נתנן על שני השעירים ואומר לה' חטאת רבי ישמעאל אומר לא היה צ"ל חטאת אלא לה' והם עונים אחריו בשכמל"ו ומה שאמר והם עונים אחריו בשכמל"ו קאי נמי את"ק שכך פירש"י והם עונים אחריו כשמזכיר את השם ואין ספק שכיון דלא נימא דקאי דוקא לר' ישמעאל ולכך פי' כשמזכיר את השם דלת"ק צ"ל כן שהוא אומר דיבור אחר מלבד הזכרת השם דאי לא קאי אלא לר' ישמעאל לא הוה צריך רש"י לפרושי מידי דהא ודאי כשמזכיר את השם הוא דעונין שהרי אינו אומר דיבור אחר אלא ודאי כדאמרן גם הרמב"ם סוף פרק ב' מהלכות עבודת יום הכפורים כתב ומזכיר את השם בכל וידוי מהם ג' פעמים וכשהוא נותן את הגורל על שעיר החטאת אומר לה' חטאת נמצא מזכיר את השם ביום זה עשרה פעמים ובכולם הוא מזכיר ככתבו שהוא שם המפורש כל הכהנים והעם העומדים בעזרה כשהם שומעין את השם המפורש וכו' עד בשכמל"ו וכתב עוד ובשלשת וידויים היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכין ואומר להם תטהרו ולא כתב בהזכרת השם דלה' חטאת אם היה מתכוין לגמור אם לאו וגם אנו אין לנו לאומרו ואמנם הרמב"ם כתב שבשלשת הוידויים היה מכוין וכו' לפי שהוזכר כן בברייתא וגם כי לא ידעתי מקומם איה ולא הזכיר שבלה' חטאת היה מכוין לפי שלא הוזכר בברייתא ומעתה מלתא דלא אתמר לא בברייתא ולא בגמרא וגם הרמב"ם לא אמריה אנן ניקום ונימריה כנ"ל וכן תמצא בעקידה שער כ"ג שהזכיר גם כאן והכהנים והעם עד בשכמל"ו ולא הזכיר אף הוא היה מתכוין כמו שהזכיר בשלשה וידויים: אף שעיר שהוא של שם יעמידהו כנגד בית שחיטתו. זה טעות נמשך לפייט מצד שראה המשנה ותפס אותה כפשטה ולא נזכר מה שכתב עליה בגמרא דתנן בפרק טרף בקלפי (יומא מא:) קשר

לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח והעמידו כנגד בית שילוחו ולנשחט כנגד בית שחיטתו ובגמ' איבעיא להו ולנשחט אקשירה קאי או אהעמדה קאי ואסיקנא דאקשירה קאי וכבר תמה הרא"ש על הפייט בזה והזכירו הר"ד אבודרהם: דם פרו הניח על הרובד. צריך להגיה דם פרו הניח ביד מי שממרס בו על הרובד שכך מפורש במשנה פ' טרף בקלפי (יומא מג:): ונטל מחתה זהובה. צריך למחוק זהובה ולכתוב במקום' של זהב: ומוסיף מלא חפניו קטורת על מדת כל יום. זה טעות שהרי בי"ה היה מקטיר קטורת בשחרית ובין הערבים כשאר הימים ואותן הקטור' היו על מזבח הזהב שבהיכל כמבואר בפ"ג מה' תמידין ומוספין והקטרה זו היתה בלפני לפנים במחתה מליאה גחלים ומלבד אותן ההקטרות היה נוטל מלא חפניו ונותן לתוך הכף ומכניסו לבית קדשי הקדשים ונותן לתוך המחתה נמצא שבהקטרה זו לא היה מקטיר כי אם מלא חפניו לבד וא"כ לא שייך לומר מוסיף מלא חפניו קטורת על מדת כל יום דמשמע שמעכשיו היה נוטל מדת כל יום ומוסיף עליה מלא חפניו אלא כך יש לגרוס וחפן מלא חפניו קטורת ונתן לתוך הכף ונוטל בימינו מחתה ובשמאלו כף: טמטם עיניו ושב לאחוריו. הגי' הרא"ש עליו אין זה בגמ' אדרבה מתוך הירוש' משמע שאינו צריך הכי איתא בירושלמי עד שלא ניטל הארון היה נכנס ויוצא לאורו של ארון משניטל הארון היה מגשש ונכנס מגשש ויוצא. ונכון לגרוס טהור שב לאחוריו: כדוב שכול שעיר חטאת יביא זה אינו דמשמע שהכ"ג עצמו היה מביא השעיר ואינו כן אלא אחרים היו מביאים אותו לו כדתנן בפרק הוציאו לו (יומא נג:) לכך צריך להגיה כצאתו הביאו לו שעיר חטאת: מיהר ונטל דם הפר והניח דם השעיר זה טעות דהיינו לר' יהודה (שם נג:) שלא היה שם אלא כן אחד בלבד ולכן לא היה אפשר להניח דם השעיר עד שיטול תחלה דם הפר אבל לת"ק שהיה שם כן שני וקי"ל כוותיה קודם שיטול דם הפר היה מניח דם השעיר ותגדל קושיא זו עם מה שכתוב בנסחאותינו קודם לכן בסמוך יצא והניחו על כן הזהב השני שהיה בהיכל הוא מנוסחת סדר אתה כוננת שאחר שפסק שם כת"ק חזר בו ופסק כרבי יהודה ועוד מאחר שכבר הניח דם השעיר היאך כתב שחוזר ומניחו: בסדר אתה כוננת כתב בהזאה שאחר מיהר ונטל דם הפר יצא והניחו על כן הזהב שהיה בהיכל וזה טעות שההזאות הללו היו בחוץ ולא שייך לומר יצא ועוד שהרי כתב אחר כך בסמוך נחץ והניח דם הפר ונטל דם השעיר: צוה והביאו לו את שעיר המשתלח ג"ז טעות שלא היו מביאין לו השעיר אלא הוא היה הולך אצלו כדתנן בפרק ב' שעירים (סו.) בא לו אצל שעיר המשתלח וסמך שתי ידיו עליו והתוודה לכן צריך להגיה צעד ובא לו אצל שעיר המשתלח: דחפו בשתי ידיו ושב לאחוריו. תיבת ושב טעות הוא וצריך למוחקה: בא לו אצל הפר ואצל השעירים

צריך להגיה השעיר במקום השעירים שלא היה נשרף כי אם שעיר אחד: ונתנם במגס והקטירם על גב המזבח. אף ע"פ שכך הוא לשון המשנה בפרק ב' שעירים (סז:) הא אתמר עלה בגמרא והקטירן ס"ד אלא אימא להקטיר ופירש"י והקטירן ס"ד וכי עכשיו הוא מקטירן והלא עודנו לבוש בגדי לבן וכו' אלא אימא להקטירם נתנן במגס להקטירם בו למזבח כשיגיע זמן עכ"ל. לכן צריך להגיה ולכתוב להקטירם: וקלען במקלעות צריך להגיה כמקלעות ובכ"ף כמבואר בגמ' בפרק הנזכר (שם) א"ר חנן כמין קליעה: ועל ישראל ועל המקדש צריך להפך הסדר ולומר תחלה על המקדש ואח"כ על ישראל שכך שנוייה במשנה פ' בא לו (יומא סח:) וכן בדברי הרמב"ם והרא"ש ז"ל: ועל הכהנים ועל ירושלים ושאר התפלה צריך למחוק ירושלים כי הנוסחא הנכונה ועל הכהנים ועל שאר התפלה וכן מבואר בדברי הרמב"ם והרא"ש ז"ל: סליק סדר עבודה: וכתב המרדכי בשם ר"ע שאצ"ל סדר עבודה לא בתפלת יוצר ולא בתפלת המנחה כי היכי דלא אמרי' מלכיות זכרונות ושופרות אלא במוספין לפי שלא היתה עיקר עבודתו אלא בתפלת מוסף וכן כתב הגה"מ בסוף ספר אהבה בשם כמה גדולים. וכן כתב רבי' בס"ס זה וכן המנהג ודלא ככלבו שכתב המנהג לומר סדר עבודה אף בשחרית:

סעיף קטן ד

ותניא כיצד מתודה וכו' בפ' אמר להם הממונה (יומא לו:) וטעמא דר"מ משום דכתיב באורייתא נושא עון ועובר על פשע וחטאה וחכמים אומרים עונות אלו הזדונות פשעים אלו המרדים כלומר הנעשים להכעיס חטאים אלו השגגות וכי מאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות אם על זדון מחול לו אינו צריך לבקש שוב על השגגה אלא אומר חטאתי עויתי פשעתי וכן בדוד הוא אומר חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו וכן הוא אומר בשלמה וכן בדניאל אבל מהו שאמר משה נושא עון ועובר על פשע וחטאה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שחוטאים ישראל ועושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות א"ר בר שילא אמר רב הלכה כדברי חכמים ההוא דנחת קמיה דרבא ועבד כר"מ א"ל שבקת רבנן ועבדת כר"מ א"ל כר"מ ס"ל כדכתיב בס' אורייתא וכתב הרא"ש הרי"ף פסק כרבנן וכן בעל ההלכות ורב פלטוי ור"ח ובת"כ נמי תניא כרבנן ורב סעדיה פסק כר"מ וכ"פ הרי"ץ גיאת ובעל העיטור והביאו ראיה מדשתק ליה רבא להההוא דנחת קמיה ש"מ קבלה והלכה כרבא דהוא בתראה ונהיגי עמא כרבנן וגם הר"ן כתב המנהג אצלנו כדברי הרי"ף וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות תשובה וידוי שנהגו בו כ"י אבל אנחנו חטאנו וכו' ובפ"ד מהלכות עבודת י"ה כתב ג"כ בוידוי כ"ג חטאתי

עויתי פשעתי וגם הרמב"ן כתב בספר תורת האדם דודאי הלכה כחכמים ולית בה ספק והכי נקטי':

סעיף קטן ה

וילפינן מקרא שוידוי של י"ה צ"ל בו אנא השם. שם מנין שבאנא נאמר כאן כפרה ונאמר בחורב כפרה מה להלן באנא אף כאן באנא ומנין שבשם נאמר כאן כפרה ונאמר בעגלה ערופה כפרה מה להלן בשם אף כאן בשם ופירש"י נאמר כפרה בחורב במעשה העגל אולי אכפרה בעד חטאתכם: בעגלה ערופה כפר לעמך ישראל אשר פדית ה':

סעיף קטן ו

וזה נוסחו אנא השם חטאתי עויתי פשעתי וכו' נוסח שלשה וידויים אלו שמזכיר בהן חטא עון ופשע ופשוט שהוא על דעת רבנן דפליגי אר"מ וענינא שבראשון מתוודה עליו ועל ביתו ובשני מוסיף ובני אהרן עם קדושיך ובשלישי מתוודה על ישראל פשוט במשניות שבפרק אמר להם הממונה (יומא לה:) ופרק טרף בקלפי (יומא מא:) ונוסח המשנה בכולם אנא השם:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבי' ותניא בתוספתא אנא השם עויתי וכו' אנא השם כפר נא וכן יש במקצת גרסאות ובשני בשם כן כתב בספר שלפני ואין דבריו מכוונים דכיון שכ' גירסת התוספתא בשניהם אנא השם לא יפול על זה לומר וכן יש במקצת גרסאות ובשני בשם: ומצאתי בס"א ותניא בתוספתא אנא השם עויתי וכולי אנא בשם כפר נא וכן יש במקצת גירסאות בספרים בשני בשם ע"כ וגירסא נכונה היא בעיני דאתא למימר דבתוס' גריס בשני בשם וכ"כ במרדכי בנוסחת התוספתא בשני בשם.

סעיף קטן ח

ומ"ש רבי' וכן יש במקצת גרסאות וכו' הי"ל דכן יש במקצת נסחאות המשנה בשני בשם ואפשר לקיים גירסת ספר שלפני וה"ק תניא בתוס' בשניהם אנא השם ובמקצת גירסאות יש בשני בשם ולפ"ז לשון וכן שכתב רבינו אינו מדוקדק והיינו לומר כשם שתניא בתוס' בשניהם אנא השם כך נמצא בקצת גירסאות בשני בשם:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואיתא בירוש' א"ר חגי וכו' כלומר מייתי ירושלמי לסייע להנהו מקצת גירסאות: ומ"ש בשם ר"ח לא משגיחינן בר' חגי לגבי מתני' נראה שר"ח היה גורס במשנה בשניהם אנא השם ודחה הירוש' מפני המשנה ואפילו אי הוה גריס בתוספתא בשני בשם כמו אותם מקצת גירסאות כיון שדחה הירושלמי מפני המשנה ממילא משמע שגם התוספתא נדחית מפניה:

סעיף קטן י
וכתב ר"ח לא משגיחים בר' חגי וכו' עד וידוע הוא לחכמים הכל בפסקי הרא"ש סוף יומא אלא שאצל וסבורני דבראשונה היה אומר וכו' כתב שם כלשון הזה וסבור אני דאנא השם היה אומר ובשנייה אנא בשם אלא שהמשנה נשנית בלשון העולם ע"כ כלומר שאע"פ שבמשנה כתוב בשניהם אנא השם לישנא דעלמא נקט שדרך העולם לומר בתפלותיהם אנא השם אבל כה"ג היה אומר בשני' אנא בשם:

סעיף קטן יא
ומ"ש ורב האי כתב לא כל' הזה הי' אומר וכו' מדלא קאמר כתב רבי' האי משמע דקא פליג דאדלעיל מייתי ליה דכיון שלא בלשון זה היה אומר כ"ג א"כ לא שאני ליה אם נאמר אנא השם או אנא בשם דזה וזה אחד הוא ולא אחד מהם בלשון שהיה כ"ג אומר דאין אנו רשאין להזכירו:

סעיף קטן יב
וכתב א"א הרא"ש ז"ל ואין נראין לי דבריו וכו' שם:

סעיף קטן יג
כתב רב סעדיה וכו' וכתב הרי"ץ גיאת ואם אמר לפני ה' אין בכך כלום דקרא הוא דקרינן ואין אנו הוגים את השם באותיותיו טעמו של רבי' סעדיה מפני שהכ"ג כמו שהיה אומר אנא השם בשם המפורש וכן לה' חטאת בשם המפורש כך היה אומר לפני ה' בשם המפורש כלומר שלא היה אומרו בכינוייו אלא מזכיר שם המפורש ולזה אנו צריכים לומר אנא השם סתם ברמז ולא יזכיר שם בן ד' בכינויו שהוא שם אדנות להורו' שבשם המפורש היה כ"ג אומר ולפי שגם בלפני ה' תטהרו היה מזכיר כ"ג שם המפורש דקדק שנא' לפני השם תטהרו ומה שאנו אומרים ככתוב בתורת משה עבדך כל זה הוא מדברי כ"ג בוידויו וטעמו של הרי"ץ גיאת דאע"ג דמאי דאמרינן לפני ה' תטהרו זכר למאי דאמר כ"ג הוא ושם המפורש היה אמר הכא במקום ה' דאיכא בקרא אפ"ה אם אמר לפני אדני תטהרו אין בכך כלום דאורחיה דקרא קא נקיט ואין אנו הוגים את השם באותיותיו כלומר אין אנו באים לומר באיזה ענין היה מזכיר כ"ג את השם אם בכינויו או בשם המפורש אלא אנו קורין הפסוק בכינויו כמו שדרכנו לקרותו תמיד זהו פי' ואין אנו הוגים את ה' באותיותיו ודבר פשוט הוא שלא בא ללמדנו שאינו הוגה את ה' באותיותיו דכיון שהוא אומרו בכינויו אינו ענין להוגה את ה' באותיותיו ונהגו העולם כדברי הריא"ג וגם הריב"ש כתב בתשובה שכן המנהג ושכן שמע לרבותיו הר"פ והר"ץ שהיו עוברין לפני התיבה ואומרים לפני אדני תטהרו שכיון שאנו מזכירין הפסוק כאשר כתוב בתורה אין לשנותו אבל באנא השם שהם דברי כהן גדול לבד ולא מקרא שכתוב בתורה בזה אם

היינו אומרים אנא אדני היה נראה שהכ"ג היה אומרו בכינויו כמו שאנו אומרים ולזה אומרים אנא השם עכ"ל:

סעיף קטן יד

וכתב אבי"ה על כל אזכרה היו מברכין ופורעים לפני ה' וכן מצינו בספרים החיצונים כשמסר ר' נחוניא בן הקנה את השם לתלמידיו צוה להם לכרוע וכו' עד תטהרו כ"כ במרד':

סעיף קטן טו

ואמר רב נטרונאי א"א סדר עבודה לא בשחרית ולא במנחה אלא במוסף כבר כתבתי לעיל שכן עיקר: אם יכולין לומר ב' פעמים שמע ישראל או ה' הוא האלהים נתבאר בסי' ס"א: כתב המרדכי מה שהורגלו לידור צדקה בי"ה עבור המתים יש להביא ראיה מספרא דתניא בפרשת עגלה ערופה כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מלמד שהמתים צריכין כפרה: וכתב הרוקח מה שפוסקין צדקה עבור המתים בי"ה יש להם אסמכתא שכתב בסוף פרשת תצוה הכיפורים אחת בשנה יכפר וסמיך ליה ונתנו איש כופר נפשו לה' ומה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו אלא ה' בוחן לבות החיים והמתים אם אותו המת בחיים היה נותן צדקה ואם היה עני אותו המת אך לבו בטוב והיה נותן אם היה לו אז תועיל לו קצת כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדוד על אבשלום (סוטה י:) וכר"י על אחר אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל ונותנים לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם עד כאן:

סימן תרכב

סעיף קטן א

למנחה אומרים אשרי וכו' ז"ל המרדכי אחר שגמר תפלת מוסף פותח באשרי כדי להפסיק בין תפלת מוסף לתפלת המנחה. וכן כתב בסדר רב עמרם אבל אנו רגילים לפתוח באשרי אחר גמר תפלת המנחה כדי למהר שלא יעבור זמן תפלת המנחה וכן קבלתי עכ"ל וכ"כ בהגהת מיי' סוף ספר אהבה כתב ר"ע שאחר תפלת מוסף פותח באשרי פדי להפסיק בין תפלת מוסף לתפלת המנחה ואין אנו נוהגין כן אלא בין תפלת המנחה לתפלת נעילה אני אומר אותו ע"כ וכ"כ הכלבו ז"ל כתב ה"ר נתן שאין אומרים תהלה לדוד עד אחר תפלת המנחה כדי להפסיק בינה לנעילה שבעלילה זו אתה פותח בנעילה אבל בתפלת המנחה א"צ עלילה לפתוח בה שאוחז ס"ת בצדו ודיו וכמו הפלגת יוצר ממוסף פן הפלגת מוסף ממנחה ואח"כ כתב בתחכת תפלת נעילה אומר אשרי ובל"ג ואח"כ אומר קדיש זוטא ועומדין להתפלל עכ"ל והמנהג לומר אשרי קידם תפלת

מנחה כד' רבינו: כתב הגהמ"י א"א בי"ה קדושה עד אחר תפלת מנחה קודם תפלת נעילה כדי להפסיק בה בין תפלת מנחה לתפלת נעילה וגם כדי שלא תעבור זמן המנחה:

סעיף קטן ב

וקורין שלשה בפרשה עריות ומפטיר ביונה בפ' בני העיר (מגילה לא.) וטעמא דקורין בעריות לפי שנפשו של אדם מתאוה להן וצריך לקדש עצמו מהן ומפטיר ביונה לפי שיש בה גודל כח התשובה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומברך לפניה ולאחריה כדרך שבירך בשחרית כ"כ המרדכי וכן נוהגין ודלא כדכתב הגהמ"י בשם ראב"ן שלא יאמר על התורה ועל העבודה אלא מסיים מגן דוד שהרי פסקה העבודה כבר מהשחר ובירך עליה שחרית:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם חל בשבת מזכיר בה של שבת וחותם בה בשל שבת כמו בתפלה וכו' כ"כ הרא"ש והר"ן והמרדכי בפרק במה מדליקין ואפילו למ"ד (שבת כד.) בר"ח שחל להיות בשבת שאינו מזכיר של ר"ח בהפטרה מודה בהפטרת מנחה י"כ שחל להיות בשבת משום דהתם שאני כדמפרש טעמא דאלמלא שבת אין נביא בר"ח כלל אבל בי"ה שחל להיות בחול הא איכא נביא הלכך כשחל להיות בשבת מזכיר של שבת וחותם בו:

סעיף קטן ה

וכתב ר"ע בתפלת המנחה א"א לפנינו לא סליחה ולא רחמים כו' אלא אחר סיום תפלתו אומר אבינו מלכנו זהו סדר א"מ על דרך האלפא ביתא שנוהגין בקצת מקומות לומר אחר כל תפלה ותפלה:

סעיף קטן ו

ואם חל בשבת אומר צדקתך כ"כ הכלבו והר"ן כתב בפרק בתרא דר"ה בשם ה"ר יהודה ברצלוני שא"א אותו והוא כתב שמנהג לאומרו כיון שהוא יום עינוי ואבינו מלכנו נמי אומר אותו אע"פ שהוא שאלת צרכים מפני שהוא שעת גמר דין ואם לא עכשיו אימתי והכלבו כתב שי"א א"מ אפילו בשבת ושבעל העיטור וה"ר נתן ושאר הפוסקים כתבו שלא לאמרו בשבת כלל ע"כ ואנו אין לנו אלא כדברי הר"ן דמילי דסברא נינהו:

סעיף קטן ז

וכתב ר"ע שאין נשיאות כפים במנחה אבל ב"ה כתב שיש בה נשיאות כפים כבר נתבאר בסימן קכ"ט: וכתב המרדכי י"א שא"א אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו' אלא שלום רב מפני שאין בה נשיאת כפים אבל אנן לא נהיגין הכי ע"כ ור"י כתב בני"ח ח"א דכל היכא דאין כהן נושא כפיו אם אין שם כהן אין ש"צ אומר ברכת כהנים וכן אנו נוהגים: כתב

עוד המרדכי בסוף תפלת המנחה מתוודה כמו בתפלת יוצר ואמר א"מ: וכתב הגהמ"י לפעמים לא היה אומר הר"מ א"מ עד אחר נעילה כדי להתפלל נעילה ביום:

סימן תרכג

סעיף קטן א

ומאריכין בסליחות וברחמים עד שיגיע זמן תפלת נטילה וזמנה סמוך לשקיעת החמה וכו' בסוף יומא כתב הרא"ש בשם הר"מ שצריך להתפלל תפלת נעילה ביום דבירושלמי פ' תפלת השחר ובר"פ בתרא דתעניות פליג ר"י על רב ואמר אין תפלת נעילה אלא ביום ורב ור"י הלכה כר"י והכי איתא התם אימתי היא נעילה רבנן דקסרין אמרין איתפלגון ר' יוחנן ורב רב אמר נעילת שערי שמים אפי' בלילה ור' יוחנן אמר נעילת שערי היכל דהיינו ביום אחר הדלקת נרות של בין הערבים א"ר יודן נונתואה מתניתין מסייע ליה לרבי יוחנן בשלשה פרקים הכהנים נושאין כפיהם ד' פעמים ביום בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילה ואית לן למימר נעילת שערי שמים דהא איתקש נשיאות כפים לשירות מה שירות ביום אף נשיאת כפים ביום אחוה דאמיה דרב אדא הוה צייר גולתיה דרב בצומא רבא א"ל רב כד תחמי שמשא בריש דיקלא הב לי גולתי דניצלי נעילה מיחלפא שיטתיה דרב תמן הוה אמר נעילת שערי שמים והכא הוא אומר נעילת שערי היכל פי' דאמר רב כד תחמי שמשא בריש דיקלא דהיינו זמן נעילת שערי היכל אמר רב מתנא ע"י דרב מאריך בצלותיה סגי היה מגיע לנעילת שערי שמים פי' תפלתו היתה נמשכת עד נעילת שערי שמים אלמא ר' יוחנן פליג עליה דרב וגם ר' יודן מייתי סייעתא לר' יוחנן ממתני' וגם רב גופיה היה מתפלל ביום אלא שהיתה תפלתו נמשכת עד הלילה הלכך אין להתפלל תפלת נעילה אלא ביום עכ"ל וכ"כ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"א מהלכות תפלה שתפלת נעילה מתפללין אותה אחר תפלת המנחה סמוך לשקיעת החמה ובפ"ג כתב תפלת נעילה זמנה כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה והר"ן כתב ג"כ הירושלמי הזה אלא שבמקום ר' יוחנן כתב שמואל ומ"מ כתב וז"ל והוי יודע שיש מי שפוסק כשמואל וכ"כ הר"מ מרוטנבור"ג ז"ל אבל מדברי הרי"ף נראה שהלכה כרב ואח"כ אנן דמפשינן בתפלת נעילה פסוקי דרחמי ומילי דתחנונים טובא מכי חמינן לשמשא בריש דיקלא מתחילין לה כדאיתא בירושלמי עכ"ל: וכ"כ המרדכי דין תפלת נעילה להתפלל אותה ביום ומה שנהגו להתפלל אותה בלילה ודאי לא הנהיגו אבותינו כן אלא שמפני שהחזנים מושכין עד הלילה סבורים שבדין עושים עכ"ל. וכ"כ הגהמ"י בפ"ג מהל' תפלה על דברי הרמב"ם כ"כ הר"מ והנהיג והורה הלכה למעשה שאין להתפלל תפלת נעילה אלא ביום וכ"כ רבינו יהודה בשם רש"י והביא ראיות לדבר ובסוף

דבריו כתב נראה שאין להתפלל נעילה ולא לעלות לדוכן אלא ביום מהיקשא דלשרתו ובודאי לא הנהיגו אבותינו כך אלא שהחזנים האריכו עד הלילה וסוברים שכדין עושין וכתבו עוד נ"ל שאין לדקדק דלרב תהא תפלת נעילה דוקא בלילה מדקאמר תפלת נעילה פוטרת של ערבית כי ס"ל שגם ת"ע זמנה מפלג המנחה ואילך כדאיתא בפ' תה"ש (כז.) רב צלי של שבת בע"ש אבל נוכל לדקדק משם שזמנה מפלג המנחה ואילך כדאמרי' בירושלמי דא"ל רב לשמעי' כד תחזי שמשא אריש דיקלא הב לי גולתי דנצלי נעילה והמתפלל בלילה אומר דברים שאינם כן לפני השכינה ע"כ ומתוך דברים הללו יתבאר לך דלדידן דמפשינן טובא ברחמי היה צריך להקדים ולהתפלל אותה מבע"י הרבה כדי שיגמור החזן חזרת התפלה ביום ולפחות שיהא נשיאות כפים ביום אלא דאם כן היינו צריכין להקדימה מבע"י טובא לפי שאנו מרבים בסליחות ואנן בעינן שיתפלל אותה מכי חמינן שמשא בריש דיקלא ולפיכך נראה שיש לש"ץ לקצר בסליחות ופסוקים שבאמצע התפלה וגם אין לו למשוך בתפלת נעילה כל תיבה ותיבה כדרך שמושך בשאר תפלות וסעד לדברי מצאתי בהגהות מיימן בהלכות שביתת עשור וז"ל לפעמים לא היה הר"מ אומר א"מ של מנחה עד אחר נעילה כדי להתפלל ביום וכן כל הפזמונים שאומרים בנעילה פעמים היה מדלגם עד אחר ברכת כהנים כדי שיהא נשיאות כפים ביום ואז היה מושך בפזמינים עד הלילה ואח"כ אומר א"מ עכ"ל:

סעיף קטן ב

ור"ע כתב אומרים אשרי ובא לציון כבר כתבתי בזה בסי' תרכ"ב:

סעיף קטן ג

ומתפלל ז' ברכות כמו במנחה בסוף יומא (פז:) בעי תפלת נעילה מאי היא רב אמר צלותא יתירתא ושמואל אמר מה אנו מה חיינו ופירש"י צלותא יתירתא מתפלל שבע כשאר התפלות ושמואל אמר מה אנו מה חיינו אומר ואינו מתפלל. וכתב הר"ן צלותא יתירתא מתפלל ז' כשאר תפלות אותן ז' ברכות שהתפלל בשחרית ומנחה אלא שכולל בה מה אנו וקרי ליה יתירתא לפי שמוסיף בה דברים ושמואל אמר מה אנו בלחוד ואיתותב התם שמואל ואמרי' נמי עולא בר רב נחת קמיה דרבא פתח באתה בחרתנו וסיים במה אנו מה חיינו ושבחיה א"ר הונא בריה דרב נתן ויחיד אומר אחר תפלתו:

סעיף קטן ד

ומ"ש אלא שאומר במקום כתבנו חתמנו וכו' כ"כ הרוקח והמרדכי:

סעיף קטן ה

ובסדר ר"ע אינו חותם כמו שאינו חותם בשאר תפלות ונראה דאפי' למי שפוסק שאין לחתום בשאר תפלות שאינו גורס וחכמים אומרים כ"מ שזקוק לשבע וכו' כבר כתבתי

ברייתא זו וגרסאותיה בסי' תר"ז ומשם יתבאר לך שמה שכתב אלא גורס וחכמים אומרים חותמין בברוך לאו דוקא דגירסא הכי איתא אם רצה לחתום בוידוי חותם וכן מ"ש מ"מ בתפלת נעילה חותמין בברוך היינו לומר שאם רצה לחתום חותם אבל לא שיהיה מחוייב לחתום וזה שכ' רבי' נראה דאפי' למי שפוסק שאין לחתום בשאר תפלות וכו' מ"מ בתפלת נעילה חותמין בברוך וכו' דבר פשוט הוא ולא ניתן לכתוב לרוב פשיטתו אבל מ"ש מיהו כיון דאיכא פלוגתא טוב שלא לחתום אינו מכוון בעיני דמשמע לי דלדברי הכל אם רצה לחתום בנעילה חותם וזה שאינו חותם בסדר ר"ע לאו משום דאינו רשאי לחתום אלא משום דכיון דאינו מחוייב לחתום לא כתב ר"ע שיחתום אבל אה"נ שאם רצה לחתום חותם אפי' לר"ע:

סעיף קטן ו

ואם חל בשבת מזכיר בה של שבת וכו' מימרא דריב"ל בפ' במה מדליקין (שבת כד:) וכתב בהגהות מרדכי נראה שאם לא הזכיר של שבת בתפלת נעילה מחזירין אותו ונרא' מדבריו שם שיש חולקין:

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל בוידוי של אחר התפלה א"צ להזכיר של שבת כ"כ שם הרא"ש והמרדכי וז"ל הרא"ש ור"ח שחל בשבת נהיגי שלא להזכיר שבת ביעו"י לפי שכבר סיים ברכת שבת ולא מצינו הזכרה אחר החתימה וכן בי"ה שחל להיות בשבת אע"פ שמזכיר של שבת בתוך התפלה בוידוי שאומר אחר התפלה אין להזכיר בו שבת מה"ט נמי שאין להזכיר אחר החתימה עכ"ל ולפ"ז ש"ץ שהוא אומר בתוך תפלתו אותו וידוי שהיחיד אומר אחר תפלתו צריך הוא להזכיר ולא אמר רבינו שא"צ להזכיר אלא היחיד דוקא וכן משמע ודאי דביחיד מיירי דהא בתר הכי אמר ויחזור ש"ץ התפלה וכ"כ בהדיא בשבלי הלקט סי' קע"א וכן מצאתי בתשו' אשכנזים ומיהו אם לא הזכיר ש"ץ של שבת באתה נותן נראה שאינו חוזר דהא איכא מ"ד דביעלה ויבא שבאמצע תפלה אינו מזכיר של שבת ומשמע דה"ה לאתה נותן אפי' לש"ץ הלכך בדיעבד מיהא סמכינן עליה.

סעיף קטן ח

ומ"ש ואומר כתר כמו במוסף כ"נ ממ"ש המרדכי בנעילה אומר פעמים באהבה כמו במוסף:

סעיף קטן ט

ומ"ש ונושאין הכהנים את כפיהם פשוט במשנה ר"פ בתרא דתעניות (כו.): כתב המרדכי שבתפלת נעילה אינו אומר א"מ . כתוב בתרומת הדשן סימן רע"ח דנמצא בנימוקי' במוצאי יום הכפורים אין הדין והבימה מסתלקת עד שישלימו ישראל סדריהם:

סימן תרכד

סעיף קטן א
ומתפללין ערבית שאין תפלת נעילה פוטרת של ערבית בסוף יומא (פז:) אמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית רב לטעמיה דאמר צלותא יתירתא היא וכיון דצלי תו לא צריך וכתב הרי"ף והאידנא נהוג עלמא לצלויי תפלת ערבית אחר נעילה והרא"ש כתב בשם ר' מאיר דלית הלכתא כרב והביא ראיה מהירושלמי:

סעיף קטן ב
וצריכין להוסיף מחול על הקודש גם בצאתו פשוט בפ' בתרא דיומא (פא.) וכתב הרא"ש דתוס' זה לא בבין השמשות הוא דבין השמשות ספק יום ספק לילה ואם עשה מלאכה בשני בין השמשות חייב חטאת ואינו נקרא תוספת דבלאו ריבוייא דקרא צריך לפרוש מספק וגם ספק כרת יש בו ותוספת זה לא נתבאר שיעורו אלא ע"כ לאו תוספת כל דהו קאמר כדמשמע בר"פ בתרא די"ט (ל:) ופ' שואל (שבת קמח:) שהנשים היו מזלזלות בתוס' ולא בעצומו של יום ולא בספיקו אלמא לאו בתוספ' כל דהו אמרינן אלא שלא נתברר שיעורו וצריך לפרוש בכניסתו קודם בין השמשות מעט וכן ביציאתו אחר צאת הכוכבים צריך להוסיף מעט:

סעיף קטן ג
ותוקעין תשר"ת במרדכי ובהגהמ"י כתבו שיש שאינם תוקעים אלא תקיעה אחת ויש תוקעין תשר"ת ומנהג העולם עכשיו לתקוע תשר"ת וכ"כ סמ"ג:

סעיף קטן ד
ומ"ש שתקיעה זו הוא זכר לתקיעת היובל שהיתה ביוה"כ כן כתב המרדכי אבל הגהמ"י כתבו שמי שאומר כן טועה דא"כ לא היה לתקוע אלא ביה"כ עצמו בשנת היובל אלא הטעם משום דאיתא במדרש דבמוצאי יה"כ בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וגו' וכ"כ סמ"ג. והתוס' כתבו בס"פ אלו קשרים (שבת קיד:) בשם ר"י ומה שתוקעים במוצאי י"ה אינו אלא להודיע שהוא לילה ויאכילו את בניהם שהתענו וגם להכין סעודת מוצאי י"ה ולא כמחזורים שכתוב בהם שהתקיעה זכר ליובל כי למה תוקעין בכל שנה ושנה וכי הוי יובל בכל שנה ושנה עכ"ל. והרוקח כתב שהטעם שתוקעין הוא לומר נצחנו את השטן. והכלבו כתב שהטעם תקיעה זו כדי לערבב השטן שחוזר לשלוט במוצאי י"ה:

סעיף קטן ה
ויש נוהגים לתקוע מיד אחר תפלת נעילה וכן' כ"כ המרדכי והגהמ"י דטעמא משום דכיון דחכמה היא ואינה מלאכה לא אחמירו בה רבנן כולי האי כיון שעבר היום וכ"כ סמ"ג

וכ' עוד קבלתי ממורי רבי' יהודה ב"ר יצחק אחר שהשלים תפלת נעילה אומר קדיש ואח"כ ז"פ ה' הוא האלהים לפי שהשכינה עולה למעלה מז' רקיעים ואח"כ שמע ישראל פעם אחת ומיד תוקעין משום דכתיב עלה אלהים בתרועה. וז"ל סמ"ק בליל מוצאי יה"כ שרגילין לומר ה' הוא האלהים ז"פ י"א אותו קודם תקיעה וי"א אותו אחר תקיעה וכ"נ שהרי הוא אומר אותו לסימן סילוק שכינה שמסתלקת ועולה עד רקיע שביעי וכתיב עלה אלהים בתרועה אלמא לאחר תקיעת שופר הוי ההעלאה והסילוק עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומבדילין על הכוס ואין מברכין על הבשמים כ"כ הרמב"ם בפ' כ"ט מה' שבת שא"צ לברך על הבשמים במי"ה והכלבו כתב בסימן קנ"ח שא"צ לברך בו על הבשמים ואף אם יהיה במ"ש לפי שאין בו נשמה יתירה מפני התענית ע"כ ובס"ס ע' כתב דלדברי האומר שטעם הבשמים במ"ש מפני שבכל שבת שובת אור גיהנם ובמ"ש חוזר ושורף ומסריח וע"כ מריחין בבשמים להגין מאותו הריח לפ"ז הטעם יש לברך על הבשמים אף במי"ה שחל להיות בשבת ולא כן כ' הרמב"ם ז"ל ולא כן אנחנו עושין עכ"ל. אבל בתשובה אשכנזית מצאתי לברך על הבשמים במוצאי י"ה יפה כתבת שאין לאומרו זולת כשחל בשבת עכ"ל וכ"כ הרד"א וכל זה שלא כדברי המרדכי שכתב סתם שמברך על הבשמים במוצאי י"ה ומשמע דאפי' כשחל בחול קאמר:

סעיף קטן ז

אבל מברכין על האור שדבר חידוש וכו' בפ' מקום שנהגו (פסחים נד.):

סעיף קטן ח

ומ"ש וחמור יה"כ משבת שאין מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים ג"ז שם ופירש"י אור היוצא מן העצים דנברא עכשיו אין מברכין עליו במי"ה אלא במ"ש שאף הוא תחלת בריית אור וז"ל הכלבו וכשמברכין על האור אין מברכין אלא על אור ששבת ממלאכה כגון ששית שהיתה דולקת והולכת כל היום אבל לא על האור היוצא מן העצים ומן האבנים לפי שטעם ברכת האור בי"ה לפי שפסקה הנאתו בו ביום ועכשיו הותר לו וע"כ צריך אור ששבת והיוצא מן העצים ומן האבנים לא שייך שבת אבל מ"ש של כל השנה אין מקפידין לאור ששבת שטעם ברכת האור במ"ש לפי שתחלת ברייתו במ"ש כמו שמצינו בהגדה בירושלמי במ"ש זימן הקב"ה לאדם הראשון שני רעפים והקישן זה בזה ויצא מהן האור ובירך בורא מאורי האש ולפיכך מברכין על כל אור שבעולם ואפילו על היוצא מן העצים ומן האבנים לפי שזהו כעין ברייתו אבל בי"ה שאין לו טעם זה אין מברכין אלא על אור ששבת וי"א דאפי' במי"ה מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים מעמוד ראשון ואילך עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש ומיהו אפי' הודלק ביום הכפורים אם הודלק בהיתר כגון לחולה יכולין לברך עליו שם מותבינן אהא דא"ר יוחנן מברכין על האור בין במ"ש בין במוצאי י"ה מדתניא אין מברכין על האור אלא במ"ש הואיל ותחלת ברייתו הוא ומשני ל"ק כאן באור ששבת כאן באור היוצא מן העצים ומן האבנים ופירש"י באור ששבת שהיה בשבת שדלק היום ומ"מ ממלאכת עבירה שבת שדלק בהיתר כגון של חיה ושל חולה או נר הדולק מעיה"כ מברכין אף במוצאי י"ה דההיא ברכה משום דדבר חידוש הוא לו שלא נהנו מן האור היום ז"ל הרב המ' בפ' כ"ט מהלכות שבת בשם הרמב"ן ישראל שהדליק מעו"ג אין מברכין עליו בי"ה אע"פ שבמ"ש מברכין עליו דאין מברכין בי"ה אלא על אור ששבת ממש או על אור שהדליק ממנו וכן נהגו במקומותינו להדליק מעששיות של בה"כ נראה שזו היא כוונת רבינו ששבת בי"ה בדוקא ואמר שאין מברכין אלא עליו עכ"ל: כתב המרדכי אם חל בשבת אומר פסוקים ויתן לך ושמעתי אומר אותו פיוט המבדיל בין קודש לחול חטאתינו ימחול ותיקן לאומרו בב"ה בקול רם במוצאי י"ה:

סעיף קטן י

ואוכלין ושותין בשמחה דכתיב לך אכול בשמחה לחמך וכו' נראה דזהו המדרש שכתבתי בסמוך שבמוצאי י"ה בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך:

סעיף קטן יא

וחסידים ואנשי מעשה באשכנז רגילים לעשות שני ימים י"ה כתבו הגהות מיי' בתחלת הלכות שביתת עשור וז"ל גרסי' שילהי פ"ק דר"ה רבא היה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי זימנא חדא אשתכח כוותיה מכאן היה נוהג ר"י הלוי ותלמידיו ושאר גדולים לעשות ב' ימים י"ה וכשחל י"ה יום ה' ועתה יום שני שלו הוא בע"ש אסור להם להכין צרכי שבת בע"ש שהוא י"ה שלהם אך יאכלו בשבת עם האחרים שלא הרבו בשבילן כן הורה הר"מ וז"ל תשובת הר"מ כשחל יום ב' שלהם בע"ש אסור להקנות קמחם לאחרים כדי שאותם אחרים יעשו להם כדשרינן (יז.) בי"ט שחל להיות בע"ש למי שלא עירב עירובי תבשילין שאם התירו בכך מי"ט לשבת דמדאורייתא צרכי שבת נעשין בי"ט אלא מדרבנן הוא דאסרו מהני טעמי דבריש פ"ב דביצה (טו:) לא נתיר מי"ה לשבת דמדאורייתא אסור ובכרת הלכך לא שרי ע"י הערמה מיהו הוא מותר לאכול מה שבשלו אחרים לצורך עצים אבל היכא דמתכוין המבשל להרבות בשבילו אסור מיהו היכא דלא נתכוין להרבות בשבילו אמנם במכירו צ"ע אם מותר לאכול מבישולו או לא חיישינן שמא ירגילנו בי"ה אחר בע"ש מיהו נראה דלא אסרינן במכירו אלא בעו"ג דלא קפיד על לפני עור אבל בישראל המבשל ליכא למיחש שמא ירבה בשבילו ויאכלנו דאלפני עור

לא עבר עכ"ל: וכתב עוד ההגהות מה שלא נהגו כל ישראל לעשות שני ימים י"ה כשאר י"ט זהו מפני הסכנה כדאמרי' בירושלמי במס' חלה פ"ק תמן חשון דצומא רבא תרין יומין א"ר חסדא אתם מכניסין עצמכם בספק סכנה אבוה דשמואל הוה חש על גרמיה וצם תרי יומין ואיפסיק ליה חד מעי ומית אכן נראה דאין להן ראיה כלל לא מדרבא ולא מהירושלמי כי בימים ההם היו בני א"י מקדשין ע"פ הראיה והיו בני בבל מסופקין מתי קידשו ב"ד את החדש ומחמת אותו ספק היו עושין שני ימים בכל י"ט אבל אנן דבקיאינן בקביעא דירחא ואין אנו עושין שני ימים טובים אפילו בשאר י"ט של גליות מספק אלא מנהג אבותינו בידינו ובי"ה שלא היה מנהג אבותינו מעולם לעשות שני ימים ומעתה דבקיאין בקביעא דירחא אין להם על מה לסמוך מיהו י"ל דטעמייהו משום דסברי די"ט ב' של ר"ה הוא עיקר וממנו מנינן ליה"כ ולסוכות וטעמא כדפי' בפ' כ"ט מה' שבת בענין זמן בליל ב' של ר"ה עכ"ל וסמ"ק כ' יש מתענין ב' ימים אבל חומרא יתירא היא אחר שאין מקדשין בשום מקום ע"פ הראייה אין לחוש ע"ש:

סעיף קטן יב

וא"א ז"ל היה מוחה בידם נראה שטעמו משום לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות ואע"ג דבפ"ק דיבמות אמרי' דהיינו ב"ד אחד שלא יהיה פלג מורין כב"ש ופלג כבית הלל אבל שני בתי דינין בעיר אחת לית לן בה הכא כבית דין אחד דמי אי נמי היה מוחה בידם משום דמיחזי כיוהרא ואתו לידי מחלוקת וכדעת הרא"ש מצאתי בשם ספר אגודה וז"ל העושין ב' ימים י"ה לא יתפללו יום שני כי אם עם שאר הקהל ואפילו הם עשרה ומצאתי בתשובה אשכנזים שני ימים י"ה אין משנין כלל התפלות ואפילו הוו עשרה אך פיוטים וסליחות יאמרו כרצונם:

סעיף קטן יג

וי"א מי שעשה פעם אחד שני ימים שוב אינו יכול לחזור בו לעולם וכו' כך כתב סמ"ק בשם הר"ם:

סעיף קטן יד

וא"א ז"ל היה מתיר לישאל עליו טעמא משום דמדינא א"צ להתענות אלא יום אחד לבד וכמו שכתבתי בשם סמ"ק והגהות וא"כ הוי כמו נדר ונשאל עליו וכמו שכתב המרדכי בפ' מקום שנהגו בשם ר"מ מי שרגיל להתענות תעניות שבין ר"ה לי"ה ושלפני ר"ה צריך ג' שיתירו לו וכגון שבשע' שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג כן לעולם ואפי' בפעם אחד אם נהג צריך היתר ע"כ:

סימן תרכה

סעיף קטן א

בסוכות תשבו שבעת ימים וגומר תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים וכן הרבה מצות וכו' כלומר הוקשה לו הושבתי בני ישראל בסוכות ודאי אחר צאתם ממצרים היה וא"כ למה לו לתלותם ביציאת מצרים הכי הול"ל בסוכו' הושבתי את בני ישראל במדבר. ועוד מאי רבותא דהושבתים בסוכות שצוה לעשות מצות סוכה זכר להושבת ב"י בסוכות ועוד למה צוה לעשות סוכה בתשרי בניסן מיבעי לה כיון שהם זכר ליציאת מצרים ולכך כתב לתרץ לראשונה תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים וכן הרבה מצות לפי שהוא דבר שראינו בעינינו וכו'. ולתרץ השנית כתב והסוכות שאומר שהושבנו בהם המה ענני כבודו וכו' ולתרץ לשלישית כתב ואע"פ שיצאו מצרים בחדש ניסן לא ציונו לעשות סוכה באותו הזמן וכו':

סימן תרכו

סעיף קטן א

מקום הראוי כיצד שיעשנה תחת אויר השמים דכתיב בסוכות תשבו ודרשינן ולא בסוכה שתחת הסוכה ולא בסוכה שתחת הבית ולא בסוכה שתחת האילן ברייתא בפ"ק דסוכה (ד' ט) ופריך בגמ' אדרבא בסוכות תרתי משמע אר"נ ברבי יצחק בסכת כתיב:

סעיף קטן ב

ואם האילן צילתו מרובה מחמתו פסולה בכל ענין וכו' שם שנינו העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית ובגמרא אמר רבא לא שנו אלא באילן שצילתו מרובה מחמתו אבל חמתו מרובה מצילתו כשירה וכי חמתו מרובה מצילתו מאי הוי הא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר א"ר פפא בשחבטן פי' רש"י הא קא מצטרף סכך פסול. מחובר סכך פסול הוא. דכתיב באספך מגרנך ומיקבך ממה שאתה מאסף מגרנך עשה סוכתך בפסולת גורן כגון קשין ובפסולת יקב כגון אשכלות ריקנין וזמורות אלמא תלוש בעינן ומהני צל האילן לצל הסוכה להשלים צילתה של סוכה: בשחבטם. השפיל ענפיו למטה מעורבין עם סכך הכשר ואין נראין בעין וסכך כשר רבה עליו ומבטלו דמדאורייתא כל דבר בטל ברוב וסיים בה הרא"ש וז"ל ומהיכא תיתי למיפסל משום שני סככים ליכא דהא חד סככא היא ולא משום מחובר איכא דהא בטיל ליה ברובא ומיירי שאין בסוכה צילתה מרובה מחמתה אלא מחמת אילן הפסול שמשלימה דאי צילתה מרובה מחמתה בלא אילן לא מיפסלא משום צירוף סכך פסול כיון דכי שקלת ליה לפסול אכתי צילתה מרובה מחמתה וכן משמע לשון צירוף להשלים השיעור אבל רבינו אבי"ה כתב בשם ריב"א אם לא חבטן אפילו חמתו של אילן מרובה מצל אילן והסוכה

צילתה מרובה מחמתה פסולה שהרי הצל הוא מן האילן ולא מן הסוכה שאם ינטל סכך הסוכה אכתי איכא מצל האילן ל"ש קדם האילן לסוכה ול"ש קדמה הסוכה לאילן כיון שמונחים ענפי האילן כנגד סכך הכשר ומיהו אם הוא כך שענפי האילן אינן מצלים כנגד הסוכה אלא כנגד האויר שבין סכך הכשר כשר ובצילתה מרובה מחמתה אין צל האילן פוסל הואיל ואינם מכוונין ויש בכשר כשיעור אם ניטל הפסול והפסול חמתו מרובה עכ"ל. ודעת התוס' כפירוש קמא. אבל דעת הר"ן כדעת אבי"ה שכתב וז"ל וכי חמתו מרובה מצילתו מאי הוי וכו' פי' שאע"פ שהסוכה בעצמה צילתה מרובה מחמתה כיון שצל האילן שהוא פסול עומד למעלה הרי הוא מבטל צל סכך כשר שהוא למטה ממנו שהרי אינו משמש כלום כיון שהעליון מיצל עליו ונמצא שמצטרף סכך פסול של אילן עם סכך כשר שאינו תחת האילן שבשניהם נעשה הסוכה צילתה מרובה מחמתה וראוי שתפסל עד שיהא צל האילן מעט כ"כ דבלאו סכך שתחתיו יהא צילתה של סוכה מרובה מחמתה אבל בלא"ה מיפסלא ל"ש קדם אילן לסוכה ל"ש קדמה סוכה לאילן שלא כדברי קצת מפרשים דאמרי דכל שקדמה סוכה לאילן לא אמרינן בהן דמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר מתרץ לה רב פפא בשחבטן כלומר שהשפילן לענפי האילן ועירבן עם הסכך כשר דכל כה"ג כיון שחמתו של אילן מרובה מצלתו מבטל ברובא מאחר שהכל מעורב אבל אילו היה צילתו מרובה מחמתו לא מבטל ברובא כיון שאין הסכך הכשר מועיל בסוכה כלום וכ"כ ה"ה בפ"ה בשם הרמ"ה וכ"כ הגמ"י בשם ראבי"ה וכ' שאע"פ שמדברי רש"י משמע דאם הסוכה צילתה מרובה מחמתה כשירה אפילו אם האילן מיצל כנגד סכך הסוכה אפילו לא חבטן אח"כ חזר בו ופירש גבי סוכה שתחת סוכה דכשהעליונה למעלה אע"פ שהתחתונה צילתה מרובה מחמתה פסולה והמרדכי כתב בשם רש"י ור"ת כפי' קמא ובשם הר"ש מקוצי כפי' בתרא ולהרמב"ם שיטה אחרת בזה אכתבנה בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ומפני זה יש מחמירין שלא לעשות סוכה למטה בבית תחת הגג וכו' כלומר משום דאיכא למיחש לפי' אבי"ה דאילו לפי' קמא מישרא שרי וכמ"ש רש"י על משנה זו שמעי' מהכא שמסככין על קני הגג שקורין לט"ש אע"פ שסמוכות זו לזו בפחות מג' כיון שחמתן מרובה מצילתן וכתב המרדכי לפי' הר"ש מקוצי יש להחמיר להסיר כל הלט"ש שעל הסוכה אע"פ שחמתה מרובה מצילתה לפי שהן פוסלין כנגדן ומורי הר"פ היה מצוה להשים הערבה עליהן א"נ לזקוף הערבה על הלט"ש דליהוי כמו חבטן עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבי' וה"ר יחיאל היה נוהג כשהיה עושה סוכה בבית תחת הגג שהסירו הרעפים היה זוקף קנים מן הסכך עד הגג כו' כ"כ בהגהת סמ"ק ונראה דהיינו נמי מ"ש בסמוך בשם הר"פ שהיה מצוה לזקוף הערבה על הלט"ש ומיהו יש לתמוה על רבי' שכתב תיקון זה סתם דמשמע דבהכי נפיק י"ח לכל הפירושים ואין הדבר כן דלא הכשיר רש"י בשחבטן אלא כשנתערב הסכך הפסול עם הכשר ואין נראה בעין אבל אם הפסול ניכר לעצמו לא וכ"כ התוספות בפ"ק דסוכה (טו:) אהא דפריך תלמודא והא א"א לצמצם וכ"כ סמ"ג ובסוכה שתחת עצים דקים שבגג אי אתיא למיפסלא כדי לחוש לפי' אבי"ה ומש"ה בעינן לתקונה הא אם איתא דפסולה אין תיקון זה מוציא' מידי פסול לדעת כל הני רבוותא ולדעת הרמב"ם נמי פסולה היא כמ"ש בס"ד ותיקון זה דה"ר יחיאל לא מצי לאוקמי אלא לדעת הר"ן שכתב שאם סכך פסול עומד בעצמו וסכך כשר בעצמו עדיף טפי מכשהם מעורבים יחד:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבי' ונ"ל שהוא מותר שאף לדברי הפוסל כי לא ערבם היינו דוקא שצילתה מרובה מחמתה ומ"מ יש אויר בין סכך הכשר וכו' דברים נכונים הם ומבוארים יותר יפה בדברי הר"ן שכתבתי בסמוך שאע"פ שהסוכה בעצמה צילתה מרובה מחמתה כיון שצל האילן שהוא פסול עומד למעלה הרי מבטל כל סכך כשר שהוא למטה ממנו וראוי שתפסל עד שיהא צל האילן מעט כל כך דבלאו סכך שתחתיו יהא צילת' של סוכה מרובה מחמתה ונ"ל דגם הר"פ וה"ר יחיאל לא היו מצריכין לזקוף קנים מן הסוכה עד הגג אלא היכא דאי מסלקת לסכך שתחת העצים הדקים הוי חמתה מרובה מצילתה אבל אי כד מסלקת הסכך שתחת העצים הדקים אכתי הוי צילתה מרובה מחמתה לא היו מצריכים לזקוף קנים ומיהו אפשר שהיו מצריכין לזקוף בכולם משום דגזרינן הא אטו הא:

סעיף קטן ו

ומ"ש שבעל העיטור התירו מט"א שאמר שכיון שהסיר הרעפים העצים הנשארים אין עליהן דין סכך פסול דתנן (טו.) תקרה שאין עליה מעזיבה מפקפק או נוטל אחת מבינתיים לא מייתי ראיה מדתנן ונוטל אחת מבינתיים דההיא בנותן סכך כשר באויר שבין נסר לנסר הוא ונסרים הנשארים לסכך פסול חשבינן להו אלא מדתנן מפקפק מייתי ראיה דכיון דבמפקפק סגי דהיינו שיסיר כל המסמרים לשם עשיית סוכה ונכשרת הסוכה בסכך זה אלמא סכך כשר הוא אע"פ שכל עוד שלא פקפק פסולה הסוכה מ"מ כיון דלא מיפסיל מצד עצמו אלא משום תעשה ולא מן העשוי לא חשיב סכך פסול והרמב"ם כתב בפ"ה העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית הדלה עליה

האילנות ובדיהן וסיכך ע"ג ואח"כ קצצן אם היה הסיכוך הרבה כשרה ואם לא היה הסיכוך שהיה מתחלתו כשר הרבה מהן צריך לנענע אותן אחר קציצתן כדי שתהיה עשוי לשם סוכה עירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בו וסכך בשניהם אע"פ שהכשר יתר על הפסול פסולה וכתב ה"ה מתני' דהעושה סוכתו תחת האילן וכו' ומה שנאמר עלה בגמ' כמש"ל והביא עוד מאי דאמרי' תו בגמרא אי בשחבטן תנינא הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואם הקיסוס וסיכך ע"ג פסולה ואם היה הסיכוך הרבה מהן או שקצצן כשירה ה"ד אילימא בשלא חבטן הא קמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר אלא לאו בשחבטן ותירץ אי מהתם הו"א ה"מ דיעבד אבל לכתחלה לא קמ"ל ע"כ בגמרא וכתב ע"ז לא נזכר סוגיא זו בהלכות אלא שעל המשנה דהדלה עליה כתוב אם היה סיכוך הרבה מהן אוקימנא בשחבטן דאל"ה קמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ופסול' וזה דעת רבי' דהוא מפרש חבטן שהפרידן זה מזה אבל אם היו מעורבין זה בזה אף על פי שהסכך כשר רבה מצטרף זה בזה ופסול וזהו הדין שכתב רבינו בסמוך עירב דבר שמסככין בו וכו' ואם חבטן שר"ל הפרידן צריך שיהא הסיכוך הכשר הרבה מן הפסול ואם היה כמותו בצמצום פסול וזהו שאמר' המשנה או שהיה הסיכוך הרבה מהן ואוקימנא לה בשחבטן וזהו הדין שכתב רבינו סיכך בדבר פסול ודבר כשר וכו' וכל זה כשאין בסכך פסול ביחד ג"ט כמו שיתבאר לפנינו ומ"ש רבינו בכאן הוא סוף המשנה או שקצצן כשרה ובגמרא אמרי' דצריך לנענע וחידש רבינו שאם היה הסכך כשר רבה וקצץ הפסול שא"צ לנענע ודבר פשוט הוא שהרי כיון שהסכך רבה לא היה צריך קציצה אלא חבטן להפרידן זה מזה כמ"ש וכיון שקצצן כ"ש שכשירה ועוד שלא הזכירו נענוע אלא משום תולמ"ה ופשוט הוא זהו דעת רבינו בדברים אלו וכ"כ בהשגות שרבינו מפרש שחבטן שהפרידן זה מזה עכ"ל ה"ה אבל בפירוש המשנה להרמב"ם נראה שהוא מפרש שחבטן היינו שקצצן שכתב אמתניתין דהדלה עליה וכו' אם היה הסיכוך הרבה מהן כשירה בתנאי שיקוץ אותן ואם לא קצצן יצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ופסולה עוד אמר או שקצצן כשירה בתנאי שינענע אותן ואז תהיה כשירה וכ"נ ממ"ש בה' סוכה הדלה עליה וכו' ואח"כ קצצן אם היה הסיכוך הרבה מהן כשירה ואם לא היה הסכוך שהיה מתחלתו כשר הרבה מהן צריך לנענע אותן אחר קציצתן כדי שתהיה עשויה לשום סוכה ולפ"ז מתני' דהדלה עליה הכי מפרשא אם היה הסיכוך הרבה מהן כשירה בלא נענוע כלל וכדאוקימנא לה בשחבטן היינו שקצצן ומאי דקתני או שקצצן פי' או שקצצן כמשפט דהיינו קצצן ונענען אע"פ שאין הסיכוך הרבה מהן כשיר' דאפי' כל הסיכוך מהן נמי כשיר' כיון שקצצן ונענען ומתני' דהעושה סוכתו

תחת האילן וכדאיתמר עליה בגמרא ה"נ מיפרשא דכל שהאילן חמתו מרובה מצילתו מסתמא הסכך פסול מועט מהכשר הלכך אם חבטן דהיינו שקצצן אע"פ שלא נענען כשיר' וכשאילן צילתו מרובה מחמתו מסתמא הסכך הפסול רבה על הכשר הלכך אפי' חבטן דהיינו שקצצן פסולה משום תעשה ולא מ"ה עד שינענענו אע"פ שכשקוצצן הם מתנענעין ונופלים על הסכך לא מהני משום דבעינן נענוע בידים והשתא נתבארו דברי הרמב"ם שכתב עירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בו וסיכך בשניהם אע"פ שהכשר יתר על הפסול פסולה בדבר שאין מסככין בו בלא קצצן ודאי מיירי וה"ג בגמרא ועל חמת' מרובה מצילתה דמשמע דסכך פסול מועט מן הכשר אקשי' הא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ואיצטריך ר"פ לאוקמה בשחבטן דהיינו קצצן הא אם לא קצצן פסולה ואפי' הכשר יתר על הפסול: וסמ"ג כתב וז"ל עירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בו וסיכך בשניהם אע"פ שהכשר יותר על הפסול פסול והא דאמר בפ"ק דסוכ' והא קמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר אר"פ בשחבטן כתב מורי לפני ר"י בשחבטן ונתערבו ולא הוכרו שם דמדאורייתא חד ברובא בטיל אבל אם הוכר סכך פסול לא יבטל וכתב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל כתב הר"ן דהיכא שחבטן וערבן ואיכא רובא סכך כשר ואין האילן צילתו מרובה מחמתו כשרה שלא כדברי הרמב"ם מפני שהוא סובר שהרמב"ם מפרש חבטן כפירש"י ונראה שלא ראה פי' המשנה וכן נראה ג"כ מדברי הסמ"ג דאל"כ מההיא דר"פ ל"ק מידי דעירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בלא קצצן משמע אך קשה דבשלמא אי הוה ס"ל כפי' הרמב"ם שפי' חבטן קצצן ואפ"ה קתני אם היה סיכוך הרבה מהן כשירה היינו דאיכא למידק מינה דעירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בו וסיכך בשניהם אע"פ שהכשר יותר על הפסול פסולה אלא השתא דס"ל כפירש"י דפירש חבטן השפילן ועודן מחוברין דאל"כ לא הוה קשיא ליה מההיא דר"פ דאפ"ה קתני אם היה הסיכוך הרבה מהן כשירה מנ"ל למימר הא דעירב דבר שמסככין בו כו' מדאצטריך לאקשויי עליה הא לא אשכחן בשום דוכתא לפסול את הסוכה בעירב סכך הפסול עם הכשר כשהכשר רבה עליו אלא היכא דקאי לחודיה ואינו מעורב יחד עם הסכך הכשר דומיא דהעושה סוכתו תחת האילן כשלא השפילן אבל כשהשפילן ונתערב הסכך הפסול עם הכשר ביחד בטיל ברובא ואדרבה בהדיא קתני במתניתין (טו.) המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח כמותן כשירה ואוקמוה בגמ' במעדיף שהסכך הכשר רבה עליו ומנ"ל לחלק בין סיכך זה לעצמו וזה לעצמו לעירב זה בזה עכ"ל ול"נ דלק"מ דסמ"ג ודאי לא אסיק אדעתי' בחבטן אלא פירש"י ומ"ש עירב דבר שמסככין כו' לשון הרמב"ם העתיק כמנהגו בכמה מקומות

והוצרך ליישב לדעתו הא דאר"פ בשחבטן ועוד דמתוך דברי רש"י והתו' יש ללמוד דין זה דעירב דבר שמסככין בו כו' אע"פ שהכשר יתר על הפסול פסול אא"כ אינו ניכר הסכך הפסול ולפי שהרמב"ם כתב סתם לפסול ולא חילק כתב גם הוא סתם ואח"כ כתב שאע"פ שהרמב"ם כתבו סתם ע"כ אית לן למימר דבלא הוכרו מיירי דאל"כ תקשי הא דאוקי ר"פ בשחבטן:

סעיף קטן ז

ול"ש אם האילן קדם או הסכך קדם דין א' להם אמתני' דהדלה עליה כתב הר"ן מדקתני הדלה ואח"כ סיכך מוכיח ר"ת דדוקא כי האי גוונא דתחלתו בפסול דתו לא מכשרא בסכך כשר אבל כל שתחלתה בכשרות אע"פ שאח"כ הדלה עליה את הגפן תו לא מיפסלא דאל"ה ליתני סיכך ואח"כ הדלה וכ"ש הדלה ואח"כ סיכך ולאו ראיה היא דמתניתין תרתי קתני הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת או סיכך ע"ג כלומר בין שקדם הסיכוך כדתני הדלה עליה בין שקדם האילן וסיכך עליו:

סעיף קטן ח

ואם קצץ האילן להכשירו ולהיות הוא עצמו מן הסיכוך כשר משנה (יא.) כתבתיה בסמוך:

סעיף קטן ט

ומ"ש והוא שינענעו לשם עשיית סוכה אבל לא נענעו לא אמרינן קציצתן זו היא עשייתן שם או שקצצן כשרה וצריך לנענע ואע"ג דאפליגו אמוראי במלתא הא מ"ד קציצתן זו היא עשייתן אסיקנא בקשיא:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו שינענעם לשם עשיית סוכה לישנא דהרי"ף נקט שכתב וצריך לנענע שיהא נעשה לשם סוכה וכבר כתב בשם הר"ן נ"ל דלשם סוכה דקאמר ודאי ל"ד דלא בעינן סוכה לשמה אלא משום תעשה ולמ"ה אתי' עליה והכי מוכח בגמרא וה"ק דנהי דא"צ לחזור ולסותרה כולה אבל צריך הוא לנענע קצת מה שהיה בתחלה מחובר לאחר שנקצץ ואי לאו פסולה משום תולמ"ה דהכי משמע סוכות תעשה כשאתה עושה אותה תהא ראויה לסוכה ומיהו נענוע קרוב לסתירה בעי שמגביה כל א' לבדו ומניחו וחוזר ומגביה את חבירו ומניחו וכן כ' רש"י וכתב בתה"ד תלוש ולבסוף חברו כגון קורות הבתים המחוברים במסמרים לכותלי הבתים יראה דכשר הוא וכן מוכיחות ההלכות פרק קמא דסוכה גבי מפקפק או נוטל אחת מבינתיים: והא דמחובר מעיקרו או נטוע ולבסוף השריש אף על גב דלענין שחיטה כתב אשיר"י דדינו כמחובר משום דבעיא היא בפרק קמא דחולין (טז:) ולא איפשיטא י"ל כיון דלענין עבודת גלולים הוי כתלוש וכן

לענין הכשר זרעים לחד תנא לענין סוכה נמי הוי כתלוש עכ"ל. ואין דבריו מובנין לי דנטוע ולבסוף השריש היינו אילן דפסלינן וכן מ"ש דמחובר מעיקרו כשר לסוכה דברים תמוהין הם ונראה שהוא ט"ס וצריך להגיה תלוש ולבסוף חברו: מ"כ סוכה תחת הגג אומרים העולם שאסור לעשות קודם שיסירו הגג מעליה משום תעשה ולמ"ה וה"ר אלחנן פי' דוקא בסוכה ישינה שייך לומר תולמ"ה אבל כה"ג לא וראיה מהא דאמרינן סוכה שהיא גבוה למעלה מכ' אמה ימעט דהיינו כה"ג ולא אמרינן לסלק הסוכה והסכך קודם שיסיר הגג מעליה עכ"ל. וז"ל א"ח נוכל לומר שאלו העושים סוכתם בתוך הבית ואין מסירין הרעפים עד אחר שסיכך הסוכה שא"צ לנענע הסיכוך אח"כ משום תולמ"ה לפי שהסרת הרעפים ופקפוק הדפין היא המעשה להכשיר הסיכוך הנעשה בפיסול עכ"ל:

סימן תרכז

סעיף קטן א

וכי היכי דבעינן שתהא הסוכה תחת אויר השמים כו' ה"נ בעינן שיהא הוא באויר הסוכה כו' לפיכך הישן בה תחת המטה או תחת הכילה אם היא גבוה י"ט כו' בפ"ב (כ:) תנן הישן תחת המטה בסוכה לא יצא י"ח ותירגמה שמואל (שם) במטה גבוה עשרה ובפ"ק (י.) גרסינן אר"י א"ש מותר לישן בכילה בסוכה אע"פ שיש לה גג והוא שאינה גבוה י' ל"א שם (יא.) אמרי לה אר"י א"ש מותר לישן בכילת חתנים בסוכה לפי שאין לה גג ואע"פ שגבוה י' וכתב הרא"ש לכאורה נראה דהני תרי לישני ל"פ אהדדי ל"ק אשמעינן שריותא דשאינה גבוה י' אע"פ שיש לה גג ולישנא בתרא אשמעי' שריותא כשאין לה גג אע"פ שגבוה י' ותרוייהו בעי לאיסורא וכן דעת הרי"ף ורי"ץ גיאת כתב כולהו רבותינו פסקו כלישנא בתרא וכ"פ כילה שיש לה גג אפי' אינה גבוה עשרה פסולה אין לה גג אפי' גבוה י' מותרת וא"א לומר כן דהא שמואל תרגמא להיא דישן תחת המטה במטה עשרה וכן פי' ר"י דהני תרי לישני ל"פ אהדדי וכ"פ ג"כ הרמב"ם בפ"ה ויש קיצור בלשון רבינו וכך היה לו לכתוב לפיכך הישן בה תחת המטה אם היא גבוהה י"ט או תחת הכילה אם היא גבוהה י"ט ויש לה גג טפח חשובה כאהל ולא יצא:

סעיף קטן ב

העצים היוצאים מד' ראשי המטה אסור לפרוס עליהם סדין וכו' משנה בפ"ק (י.) פירש עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפירש ע"ג הקינוף פסולה אבל פורש הוא ע"ג נקליטי המטה ובגמרא (שם) א"ר חסדא ל"ש אלא מפני הנשר אבל לנאותה כשירה ופירש"י או שפירש על גבי הקינוף. כלומר או אפי' לא פירש מפני הנשר אלא לנוי על מטתו: ע"ג הקינוף. הן ד' קונדיסין לד' רגלי המטה וגבוהים י' והניח כלונסות

מזה לזה ע"ג ופירש עליהן סדין והרחיקן מן הסכך דהשתא לאו משום מסכך בדבר המקבל טומאה מיפסלה דהא לאו לסכוכי שטחם שם: פסולה. משום דאינו יושב בסוכה דאהל מפסיק ביניהם: אבל פורס הוא ע"ג נקליטי המטה. שאינם אלא שנים והם יוצאים באמצע מטה אחת למראשותיה ואחת לרגליה ונותנים כלונסות מזה לזה ופורסין עליו סדין והוא משפע לכאן ולכאן משום דאין לה גג טפח רחב למעלה לא מיקרי אהל: ל"ש אלא מפני הנשר. דשוייה סכך להגן הלכך מיפסיל משום מקבל טומאה אבל לנאותה אין שם סכך עליה וכשירה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפי' אם פרס סדין תחת הסכך לנוי פסולה וכו' (שם) אתמר נויי סוכה המופלגין ממנה ד' ר"נ אמר כשירה ר"ח ורבה ב"ר הונא אמרי פסולה וכתב הרא"ש וקי"ל דיחיד ורבים הלכה כרבים ורי"צ גיאת כתב דלא מסתבר אלא כר"נ דקאי כשמואל ולא דמיא להא דשמואל כדפרישית לעיל. וי"ל דדוקא סוכה הוא דמכשיר בהפלגת ד' כיון דלנוי עבידי גבי סוכה בטלי אבל סכך פסול דלא עביד לנוי אפי' סמוך לסכך הכשר פסולה דהא דאמרינן גבי סדין לנאותה כשרה מיירי שאין מופלג ד' אליביה דר"ח ורבה ב"ר הונא ואפ"ה מפני הנשר פסולה עכ"ל והרי"ף ג"כ פסק כר"ח ורבה בר ר"ה וכן פסק הרמב"ם בפ"ה והכי נקטינן: והוי יודע שכתב הר"ן בפ"ק אהא דאר"י א"ש מותר לישן בכילה בסוכה לפום מאי דאתמר בגמרא מסתברא דג' דינים הם כילה ונקליטין וקינופות כילה דלא קביעא לא מתסרא אלא היכא דאיכא תרתי לריעותא שיש לה גג וגבוה י' ונקליטין קביעי טפי מכילה ואע"פ שאין להן גג כל שהן גבוה י' אין ישינים תחתיהן אע"פ שאין נראה כן מדברי הרי"ף שהכשיר נקליטין סתם ומשמע ואע"פ שגבוהין י' וכן דעת הרמב"ם בפ"ה אבל זה אינו מחוור קינופות דקביעי ויש להן גג אפי' אין גבוהים י' אין ישינים תחתיהן וכר"פ הישן אהא דתרגמא שמואל למתניתא דקתני הישן תחת המטה לא יצא י"ח במטה י' כתב אע"ג דבפ"ק אמרינן דקינופות משום דקביעי פסלי אפי' בפחות מעשרה ה"מ בקינופות הואיל ולתוכן עשויות אבל מטה דלגבה עשויה אי גביהא עשרה חשיב אהל ואי לא לא ובאמת שדברי הר"ן מבוארים בגמרא דבפ"ק מתיב לשמואל דאמר מותר לישן בכילה בסוכה אע"פ שיש לה גג והוא שאינה גבוה י' מדתניא פירש ע"ג קינופות פסולה ע"ג נקליטין כשירה ובלבד שלא יהו נקליטין גבוהין מן המטה י' מכלל דקינופות אע"פ שאינם גבוהין י' ומשני שאני קינופות דקביעי וא"כ יש לתמוה על הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו דנקליטין לא מכשירין בהו אלא כשאינם גבוהים י' אבל אם גבוהים י' לא וה"ה תי' דאפשר דטעמייהו משום דסברי דברייתא

וסוגיא זו אתייא דלא כהלכתא דאתיא אליבא דמאן דמכשר סוכה העשויה כמין צריף דשפועי אהלים דקביעי כאהלים דמי ואנן קי"ל דסוכה העשויה כמין צריף פסול ולאו כאהלים דמו אע"ג דקביעי בין לקולא בין לחומרא כדמשמע בסוגייא שעל משנה זו (שם יט:) דהעושה סוכתו כמין צריף פסולה ופליגן סוגיא אהדדי וקי"ל כי הא דלא חשיב אהל אלא בתרתי בגבוה י' ובגג טפח:

סימן תרכח

סעיף קטן א

סוכה שתחת סוכה העליונה כשירה וכו' משנה בפ"ק (ט:) סוכה שעל גבי סוכה העליונה כשירה ותחתונה פסולה ר' יהודה אומר אם אין דיורין בעליונה התחתונה כשירה ופירש"י תחתונה פסולה ב' סככין יש לה וקרא פסיל סוכה שתחת סוכה כדלקמן: ואמרינן בגמרא (י.) דאם אין התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה התחתונה כשרה ואף רבנן מודו בהא דכמאן דליתא דמיא ול"פ אלא ביכולה לקבל ע"י הדחק רבנן סברי כיון דיכולין לישב על התחתונה על ידי הדחק ולאכול בעליונה מיקרי העליונה סוכה ומיפסלה התחתונה משום סוכה שתחת סוכה ור"י לטעמיה דבעי דירת קבע ורבנן נמי לטעמייהו דסברי דסוכה דירת עראי בעינן והלכתא כוותייהו.

סעיף קטן ב

ומ"ש וגם צריך שיהא ביניהם עשרה טפחים (שם.) כמה יהא בין סוכה לסוכה ותהא תחתונה פסולה א"ר הונא טפח שכן מצינו באהלי טומאה טפח ור"ח ורבה בר"ה אמרי ד' שלא מצינו מקום חשוב פחות מד' ושמואל אמר י' מ"ט כהכשרה כך פסולה מה הכשרה בי' אף פסולה בעשרה וכתב הרא"ש שבה"ע כתב מסתברא דהלכה כר"ח ורבה בר"ה וכ"פ הראבי"ה והרז"ה וכתב ראיותיהם ודחה אותם והעלה דהלכה כשמואל וכן דעת הר"ן וכ"פ הרמב"ם בפ"ה וכן דעת הראב"ד ז"ל והכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ומ"ש אם היא מסוככת כהלכתה אפילו אם העליונה למעלה מעשרים בפ"ק דסוכה (ט:) פעמים שתחתונה כשירה ועליונה פסולה ה"ד כגון שעליונה חמתה מרובה מצילתה ותחתונה צילתה מרובה מחמתה וקיימא תחתונה בתוך כ' כ"כ בתוס' שגורס ר"ח כלומר אבל העליונה לא חיישינן בכל ענין דקיימא ואפי' למעלה מעשרים לא מיפסלה התחתונה בהכי משום דלמעלה מכ' לא חשיב סכך פסול מאחר שאין פיסולו מחמת עצמו וכתב הר"נ שכ"נ שהיה גורס הרי"ף ומיהו רש"י גורס דקיימי תרוייהו בתוך כ" שהוא סובר דאי קיימא עליונה למעלה מכ' אמרינן בה מצטרף הסכך פסול בהדי סכך כשר כדאמרי' במחובר ובסמוך אכתוב מה שנראה שהוא דעת הרמב"ם בזה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם אינה מסוככת כהלכתה ומתכשרת ע"י סכך העליונה צריך שתהא עליונה בתוך כ' לארץ פשוט שם פעמים ששתיהם כשירות ה"ד כגון שתחתונה חמתה מרובה מצילתה ועליונה צילתה מרובה מחמתה וקיימא עליונה בתוך עשרים ופירש"י כגון שתחתונה חמתה מרובה דסכך דידה כמאן דליתיה הוא דתרווייהו מתכשרין בסכך עליון והוא דקיימא עליונה בתוך כ' לארץ דהוי סכך כשר אף להכשיר תחתונה. והרמב"ם כתב בפ"ה אם אין גובהה של עליונה י' או שלא היתה התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה אף ע"י הדחק אף התחתונה כשירה והוא שלא יהיה גובה שתיהן יותר על כ' אמה שהתחתונה בסכך העליונה היא ניתרת ונראה לדקדק מדבריו שהוא סובר כגירסת ר"ת מדנתן טעם שמה שצריך שלא יהיה גובה שתיהן יותר על כ' אמה הוא מפני שהתחתונה בסכך העליונה היא ניתרת משמע דבשתחתונה חמתה מרובה מצילתה עסקינן שהיא צריכה לסכך העליונה הא אם צילתה מרובה מחמתה שא"צ לסכן העליונה אע"ג דקיימא עליונה למעלה מכ' לית לן בה:

סעיף קטן ה
העושה סוכה בראש העגלה או בראש הספינה אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה פסולה אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה וכו' משנה וגמרא בפרק הישן (סוכה כב: כג.) ומשמע התם דרוח מצויה של ים הוי כרוח שאינה מצויה של יבשה:

סעיף קטן ו
עשאה בראש הגמל או ע"ג האילן כשירה ואין עולין לה בי"ט מקצתה על האילן ומקצתה בד"א אם הוא בענין שאם ינטל האילן תישאר היא עומדת וכו' הכל משנה שם וטעמא דאין עולין לה בי"ט פשוט משום שאסור להשתמש בי"ט בבעלי חיים ומחובר:

סימן תרכט

סעיף קטן א
ממין הראוי כיצד כל דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ וכו' משנה פ"ק (יא.) זה הכלל כל דבר שהוא מקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ אין מסככין בו וכל דבר שאינו מקבל טומאה וגדולו מן הארץ מסככין בו ופירש"י ואין גידולו מן הארץ. כגון עורות בהמה ואפילו לא מקבלי טומאה כגון שמחוסרין מלאכה וכתב הרא"ש שם אהא דבעי מנה"מ ומייתי לה מקראי הלכך לא מסככים אלא בדבר הגדל מן הארץ אבל לא בעורות דגידולי קרקע מיקרי אבל לא מיקרי גדולו מן הארץ כמו פסולת גורן ויקב:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו דמיני מתכות נמי אין מסככין בהן כ"כ הרמב"ם בפ"ה ופשוט הוא שהרי גידולן מן הארץ לא מיקרי אלא מה שצומח מן האדמה:

סעיף קטן ג
ומ"ש וכן בכ"ד שמקבל טומאה כגון שפודין וארוכות המטה פשוט שם במשנה (טו:) ומשמע דבשפודין של עץ איירי דאי בשל מתכות תיפוק ליה מפני שאין גידולו מן הארץ:

סעיף קטן ד
ומ"ש וכל הכלים אין מסככים בהם אפי' נשברו וכו' שם (טו:) אמר ר' אמי בר טביומי סככה בבלאי כלים פסול מאי בלאי כלים אמר אביי מטלניות שאין בהם ג' על ג' דלא חזו לא לעניים ולא לעשירים ותניא כוותיה:

סעיף קטן ה
סככה בחצים שאין להן בית קיבול כשירה שאינם מקבלין טומאה יש להן בית קיבול פסולה מימרא שם (יב.) וכתב הר"ן אמאי דמכשירין כשאין להן בית קיבול דאע"ג דכלים נינהו פשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה ואע"ג דאיכא פשוטי כלי עץ דמקבלין טומאה מדרבנן הני לא מקבלי טומאה אפי' מדרבנן כ' הרא"ש בתשובה הקנים אע"פ שיש להם בית קיבול אינם מקבלים טומאה כיון שלא נעשה הקיבול שלהם לצורך קבלה ומסככין בהם דהכי תנן בפ"ד דמקוואות סילון טהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבלה וכן כמה משניות מוכיחות כן במסכתא כלים עכ"ל.

סעיף קטן ו
בפשתן שלא נידק ולא נופץ כשירה דעץ בעלמא הוא נידק ונופץ פסולה שם א"ר בב"ח א"ר יוחנן סככה באניצי פשתן פסולה בהוצני פשתן כשירה וכתב הרי"ף והרא"ש פי' הוצני כתנא דלא דייק ולא נפיץ דעדיין עץ הוא וכ"כ הרמב"ם פ"ה ובגמרא מסתפק לן היכא דתייר אע"ג דלא דייק ולא נפיץ אם מסככין בו ונקטי לה הפוסקים לקולא וכתב הר"ן דטעמא משום דמדרבנן עץ בעלמא הוא וטעמא דאין מסככין באניצי פשתן דאע"פ שאינו מקבל טומאה מאחר דקרוב הוא לטוותו ויקבל טומאה גזרו ביה רבנן והרמב"ם כתב בפרק הנזכר דטעמו מפני שהפשתן נשתנית צורתו וכאילו אינו מגידולי קרקע והראב"ד כתב שהטעם הוא מפני שאניצי פשתן ראוים ליתן אותן בכרים וכסתות הם מקבלים טומאה ע"י ד"א:

סעיף קטן ז
בחבלים של פשתן אסורה ושל גמי ושל סיב כשירה ירושלמי בפרקין וכתבו הרמב"ם בפ"ה וכתב ה"ה פירוש חבלים אינם מקבלין טומאה לפי שאינם כלי ושל פשתן מפני שאין צורתו עומדת וכאילו אינם מגדולי קרקע ולפיכך פסולים:

סעיף קטן ח
ומ"ש מחצלת של קש וקנים ושיפה וגמי וכו' בספ"ק (יט:) אפליגו ר"א ורבנן במחצלת ואסיק ר"פ (כ.) בקטנה כ"ע ל"פ דסתמה לשכיבה קאי כ"פ בגדולה ת"ק סבר סתם גדולה לסיכוך ור"א סובר סתם גדולה נמי לשכיבה ופסקו הפוסקים הלכה כת"ק וכתב הר"ן פי' קטנה כדי שכיבה וכיון דסתמה לשכיבה היא ראויה לקבל טומאה לכשישכב בה הזב וכיון שכן מעתה אינה ראויה לסיכוך שכל הראוי לקבל טומאה אין מסככין בו כ"פ בגדולה ת"ק סבר סתם גדולה לסיכוך ואינה ראויה לקבל טומאה אפי' ישכב בה הזב: ואיתא תו בגמרא ת"ר מחצלת של שיפה ושל גמי גדולה מסככין בה קטנה אין מסככין בה של קנים ושל חילת גדולה פי' מעשה עבות וקליעה מסככין בה ארוגה אין מסככין בה רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו זו וזו מסככין בה וכן היה רבי דוסא אומר כדבריו וכתב הרא"ש וז"ל הרי"ף לא הביא הך סיפא משום דס"ל הלכה כר"י ורבי דוסא וכן מוכח סתמא דמתני' דלא מפלגא במחצלת קנים אלא בין גדולה לקטנה ע"כ וכ"פ הרמב"ם בפ"ה והראב"ד חולק על זה בהשגות ופוסק כת"ק דר' ישמעאל בר' יוסי ור' דוסא:

סעיף קטן ט
ומ"ש רבי' וה"מ שאין לה שפה וכו' שם בגמרא:

סעיף קטן י
ומ"ש שאפי' אם ניטל שפתה אין מסככין בה פשוט מדין בלאי כלים שנתבאר בסימן זה שאין מסככין בהן וכן כתבו הפוסקים:

סעיף קטן יא
כתב ה"ר ישעיה אפי' במקום שעושים אותם לשכיבה הקונה אותם מן האומן וכו' ז"ל הרא"ש בספ"ק כתב ה"ר ישעיה אלו המחצלאות שמוכרין התגרים בסתמא לאו לשכיבה עבידי שממלאין אותם צמר וגם עושין אותם מחיצות הלכך לאו בתר עשייתם אזלינן שהאומן אינו עושה אותן אלא למכרן למי שצריך להן כל א' וא' לפי צרכו וא"כ אין לילך אלא אחר קנייתם שאם קנאו אדם לשכיבה מקבלת טומאה ואם קנאו לצורך ד"א אינה מקבלת טומאה וא"כ אדם יכול לקנות מחצלת חדשה לשם סוכה ולסכך בה אע"ג דחזיא לשכיבה בתר מחשבתו אזלינן וכיון שקנאה לצורך סוכה וסיכך בה אינה מקבלת טומאה ולא מסתבר לי אלא בתר מנהג אנשי המקום אזלינן כדקאמר לא נחלקו רבי דוסא וחכמים על מחצלות אושא שהן טמאות הלכך במקום שנהגו לשכב עליהם אפילו אמר לאומן לתקנם לו לסיכוך אין מסככין בהם דמי יודע שאמר לאומן לתקנם לו לסיכוך ואתי כ"ע לסכוכי בהו עכ"ל: כתב בתה"ד סוכה שרצו לשום למעלה סולם כדי להניח הסכך

ע"ג כשר הדבר או לא תשובה נראה דשרי אפי' לסכך כל הסוכה בסולמות שלנו דאין כאן סכך פסול אע"ג דכלי היא מ"מ לא מקבל טומאה דכלי עץ שאין לו בית קבול אינו מקבל טומאה ואע"ג דעולין ויורדין בו בסולם אינו מטמא מדרס כדאיתא בתוס' (ב"ב סו.) בשם ת"כ: אבל בתשובה להרמב"ן סי' רט"ו נסתפק בדבר . וכתב עוד תה"ד לחבר כלונסות הסוכה במסמרות של ברזל או לקשרם בבלאות שמקבלים טומאה נראה שאין קפידא בדבר ואע"ג דבפרק הישן אהא דתנן הסומך סוכתו בכרעי המטה ר"י אומר אם אינה יכולה לעמוד בפ"ע פסולה וקאמר עלה בגמרא מ"ט דר"י ח"א מפני שאין לה קבע וחד אמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה כתב אשיר"י דמוכח מדברי הרי"ף דסבר הלכה כר"י מ"מ הא פסק אשיר"י נמי דטעמא דקבע עיקר ולא טעמא דמעמידו בדבר המקבל טומאה ובתשובה להרמב"ן סימן רי"ו כתב שאלת סכך סוכה עשויה מנסרים שאין ברוחבן ד' והם תקועות במסמרות של ברזל והם משולבים כשליבת הסולם ואין בין השליבה ג"ט ובכך מכסים אותו בהדס וערבה אם פוסלים הסכך מחמת המסמרות לפי ששמעתי בשם א' גדול שנתאכסן בבית א' מבני עירנו וצוה להוציא התסמרות מהסכך הודיעני טעמו אי משום מקבלין טומאה תשובה אותו חכם שאסר לא מאותו טעם שאמרת אסר אולי מפני מה שאסר א' מרבותי נ"נ דכיון דהנסרים תקועים במסמרות הרי כל הנסרים כנסר א' רחב ויש בהם משום גזירת תקרה ויש שנחלקו עליו ואתה הנח להם כיון שנהגו שאע"פ שאינם נביאים בני נביאים הם ע"כ. והר"ן כתב בפרק הישן נקטינן כר"י דכשם שאין מסככין בדבר המקבל טומאה כך אין מעמידין בו משום גזירה ואע"פ שעכשיו נהגו לסמוך סוכות ע"ג כותלים שאין מסככין בהם לפי שאין גידולו מן הארץ ה"ט משום דלא שכיח לסכך בכיוצא בהם ועוד דכ"ע ידעי דכל כה"ג בית דירה מיקרי ולא סוכה הילכך ליכא למגזר ויש שנוהגין לעשות בכותלים דפנות של קנים משום היכרא שלא יהא נראה כסומך על הכותלים לגמרי ומדת חסידות בעלמא הוא כל זה לפי שיטה של הרי"ף ז"ל אבל הרז"ה פוסק כדברי חכמים עכ"ל. ודברי תה"ד בזה כתבתי בס"ס תר"ל.

סעיף קטן יב

כל מיני אוכלים מקבלים טומאה ואין מסככין בהן הילכך ענפי תאינה ובהן תאנים וכו' ברייתא בפ"ק (יג:) סופי תאנים ובהם תאנים פרכילין ובהם ענבים קשין ובהם שבלים מכבדות ובהם תמרים כולן אם פסולת מרובה על האוכל כשירה ואם לאו פסולה אחרים אומרים עד שיהיו קשין מרובין על הידות ועל האוכלין ודעת הרא"ש דהלכה כת"ק וכ"פ הרמב"ם בפ"ה:

סעיף קטן יג

ומ"ש ואם קצרם לאוכל אז יש לידים תורת אוכל וכו' שם על ברייתא זו א"ר מנשיא בר גדא דכ"ע סברי הקוצר לסכך אין לו ידות והב"ע כגון שקצצן לאכילה ונמלך עליהן לסיכוך אי קצצן לאכילה מ"ט דרבנן. וכ"ת קסברי רבנן כיון דנמלך עליהם לסיכוך בטלה לה מחשבתו ומי בטלה לה מחשבה בהכי והתנן כל הכלים יורדים לידי טומאה במחשבה וכו' וכ"ת ה"מ כלים דחשיבי אבל ידות לצורך אכילה נינהו במחשבה נחתא ובמחשבה סלקא והתנן כל ידות אוכלין שבסכך בגורן טהורות בשלמא למ"ד בסכך התיר אגודן שפיר כלומר דהיתר אגד לא חשיב אלא כמחשבה בעלמא אלא למ"ד מאי בסכך בסכך ממש מא"ל ה"נ בשבסכך ממש ופירש"י כשנמלך לסיכוך דשן לידות ברגלי בהמה או במקבת וכתב הרא"ש כל זה אבל הרמב"ם בפ"ה לא הזכיר הא דר' מנשיא וא"ל דטעמיה משום דסבר דהלכה כרבי אבא דפליג עליה ואמר דבוצר לגת הוא דאין לו ידות אבל קוצר לסכך יש לו ידות והוא דאמר כאחרים שהרי בפרק ה' מה' טומאת אוכלין פסק כרבי מנשיא שהקוצר לסכך אין לו ידות וא"ל שהוא סובר כמ"ד מאי בסכך שהתיר אגודן וא"כ אע"פ שקצרם לאכילה במחשבה לסיכוך סגי שהרי בפ"ק דעוקצים פירש בסכך כתתן ובסכך ונראה שסמך על מ"ש בה' טומאת אוכלין ולפיכך סתם וכתב בה' סוכה אם פסולת מרובה על האוכלין מסככין בהן דממילא משמע שאם קצרם לסיכוך ידות הוו בכלל פסולת ואם קצרם לאוכל אע"פ שנמלך עליהם לסיכוך הוו בכלל אוכל אא"כ בסכך: כתב הרא"ש בתשוב' כלל כ"ד על סיכוך הפינוי"ל כשהייתי בברצלונא דקדקתי בו והוא כשר שהפסולת מרובה על האוכל ויד האוכל אינו כאוכל אלא עד ג"ט וזה ארוך והאוכל מעט והפסולת הרבה וז"ל א"ח יש אוסרין לסכך בשומר שקורין פינוי"ל לפי שהוא אוכל כולו הזרע והעשב וה"ר יחיאל מתיר ומחזיק האוסרים לשוטים ואומר כי אינו מאכל אדם כלל לא ירק ולא זרע זולת לרפואה והרא"ש מאוירא הודה לדבריו עכ"ל:

סעיף קטן יד

ואם [סיכך] בירקות שממהרין לייבש וכו' שם א"ר אבא אמר שמואל ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן י"ח בפסח פוסלין בסוכה משום אויר מ"ט כיון דכי יבשי פרכי ונפלי כמאן דליתנייהו דמי. ופי' רש"י פוסלין בסוכה משום אויר. פי' כשיעור שאויר פוסל בה דהיינו בג"ט ולא משערינן להו לפסול כשיעור סכך פסול דאוכל הראוי לקבל טומאה הוא וסכך פסול אינו פוסל אלא בד"ט באמצע ומן הצד בד"א אלא כאויר דיינינן להו לחומרא ובג' כ"כ הרא"ש והר"ן וכתב הר"ן דמהכא שמעינן דכל דבר העשוי להתייבש בתוך ז' עד שתהא חמתו מרובה מצילתו אף מעכשיו הוא פסול:

סעיף קטן טו
ומ"ש ואם אין דרכן לייבש אז דינן כסכך פסול כן כתב הרא"ש ופשוט הוא:

סעיף קטן טז
כל דבר שמחובר אין מסככין בו לפיכך אם הדלה עליה גפן או דלעת וכו' אא"כ קצצן כדלעיל בסימן תרכ"ו ויש דברים שכשירים מן התורה אלא שחכמים אסרו לסכך בהם לכתחילה ובדיעבד יצא כמו מיני עשבים שאינם ראויין לאכילה וכו' שם (יב:) א"ר יהודה הני צוצי ושווצרי מסככין בהו פירוש לפי שאינם מקבלים טומאה שאינם מאכל אדם אביי אמר בצוצי מסככין בשווצרי לא מסככין. מאי טעמא כיון דסרי ריחייהו שביק להו ונפיק א"ר חנין בר אבא הני היזמי והיגי מסככין בהו אביי אמר בהיזמי מסככין בהיגי לא מסככין מ"ט כיון דנתרי טרפייהו שביק לה ונפיק וכתב הרא"ש בכל הני לכתחלה לא משום גזירה דלמא שביק להו ונפיק אבל יצא י"ח אם סיכך בהם וכ"כ הרמב"ם ברפ"ה:

סעיף קטן יז
וחבילה ג"כ אסרו לסכך בה משום שפעמים שאדם מניח חבילתו של הסוכה לייבשה וכו' משנה (שם:) חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככים בהם ומפרש טעמא בגמרא (שם) מפני שפעמים שאדם בא מן השדה בערב וחבילתו על כתיפו ומניחה על גבי סוכתו ליבשה וכו' פירש"י ומניחה על גבי סוכה שיש לו כל ימות השנה למקנהו ומניח החבילה שם לייבשה ולא לסכך ושאר דברי רבי' מפורשים שם בד' רש"י והר"ן ומשמע דבדיעבד נמי פסול' אם סיכך בחבלים ולא דמי לשווצרי והיגי דלא פסילי בדיעבד דהנהו לא פסילי אלא משום דלמא שביק להו ונפיק אבל חבילה שפסולה משום דחיישי' דלמא עביד סוכה מן העשוי בדיעבד נמי פסלי' ליה:

סעיף קטן יח
וכיון שמפני זה אסרוהו לא הוצרכו לאסור אלא בחבילה שדרך לייבש' ואין זה פחות מכ"ה קנים ירו' כתבו התוס' והרא"ש שם וגם הרמב"ם כתבו בפ"ה ותמה עליו הראב"ד למה כתבו והא בגמרא דידן אמרי' דאפי' אגד של ג' שמי' אגד וה"ה יישב לדעת הרמב"ם שהוא מפרש דהא דאמרי' אגד של ג' שמיה אגד לענין הזאה דכתיב ביה אגודת אזוב אבל חבילה אינה קרוייה פחות מכ"ה כדי להשוות הירושלמי עם הגמרא שלנו והרא"ש יישב דהא דאמרי' בגמ' אגד דג' שמיה אגד היינו באפקותא דדקלא ודוקרי דקני שיש בו קנים הרבה והוה כמו חבילה ובא"ח כתב אין חבילה פחות מכ"ה י"א דוקא זרדין כגון זמורות שלנו אבל קנים הרי אמרו אגד ג' הוי אגד והרי"ף לא כתב הירושלמי הזה ולא מאי דאיתא בגמרא דידן ותמה עליו ה"ה:

סעיף קטן יט

ואם הרבה קנים יוצאים מגזע א' וכו' שם (יג.) א"ר גידל א"ר האי אפקות' דדיקלא מסככין בהו ואע"ג דאגידי אגד בידי שמים לא שמיה אגד אע"ג דהדר אגד להו אגד דחד לא שמיה אגד וכן א"ר חסדא לענין דוקרני דקני ופרש"י אפקותא דדיקלא. מוצא הדקל כשהוא סמיך לקרקע יוצאים בו דוקרנין הרבה סביב סביב: ואע"ג דאגידי. שמחוברין ענפיו אלה יחד ודמו לחבילין: ואע"ג דהדר אגיד להו. איהו הענפין של מעלה כדי להשכיבן מפני שמתפצלין לכאן ולכאן ונזקפין למעלה ואין סותמין הנקב: אגד דחד לא שמיה אגד. כל דבר יחידי המחובר יחד ואגדו בפ"ע אינה אגודה עד שיתן ד"א עמו ויאגדם יחד: דוקרני דקני. כעין אפקותא דדיקל' אלא שזה של קנים וזה של דקלים ואיתא בגמ' (שם.) א"ר חסדא אגד דחד לא שמיה אגד ג' שמיה אגד שנים מחלוקת ר"י ורבנן ר"י בעי ג' ורבנן בעו שנים וכתב הרא"ש והלכה כרבנן דתרין הוי אגד וכל דבר כמו אפקותא דדקלי ודקרי דקני כשאגדן אחר עמו הוא חבילה כחבילה של כ"ה קנים כההיא דירושלמי עכ"ל וכך הם דברי רבי' ודברי הרמב"ם בפ"ה סתומי' ואין בהן הכרע.

סעיף קטן כ

וכן חבילה שאין קושרין אותה אלא למוכר' במנין וכו' (שם:) דרש מרימר הני איסורייתא דסורא מסככין בהן ואע"ג דאגידי למנינא בעלמא הוא דאגידי ופירש"י מסככין בהן. ואין בהם משום גזירת אוצר דכל ימות השנה לפי שאין דרך להצניעם באגדם אלא למנינא בעלמא אגדינהו והלוקחן לייבשן מתיר אגדם הלכך המסכך בהם לשם סוכה א"צ להתיר אגדם:

סעיף קטן כא

ואם סכך בחבילה והתירם כשירה משנה שם (יב:): גרסי' בגמ' (יג.) א"ר אבא הני צריפי דאורבני כיון שהתיר ראשי מעדנים כשירי' והא אגידי מתתאי אר"פ דשרי להו רב הונא בריה דר"י אמר כל אגד שאינו עשוי לטלטלו לא שמיה אגד ופי' הר"ן חבילות שעושים מערבה וראשיהם הגס לצד א' וראשיהם הדקים לצד אחר ודרכן לקושרן בשני ראשיהם: וכיון שהתיר ראשי מעדנים שלהם כשירה. קשר שבראשן הגס שהוא עיקר: והא אגידי מתתאי. לצד האחר לצד ראשיהן הדקין. אר"פ דשרי להו. וקמ"ל שאע"פ שהן נראין עדיין כקשורים מצד שהן מחוברין זה עם זה כיון שהותרו הקשרים הותרו לאלתר: ר"ה אמר כל אגד שאינו עשוי לטלטלו לא שמיה אגד. ר"ה מהדר לפרוקי מאי דפרכינן והא אגידי מתתאי דלעולם לא שרי להו מתתאי דכיון שהתיר הקשר שבראשן הגס שרי משום דקשרן מצד הא' אינו כ"כ חזק שיתקיים אם יטלטלו החביל' וכל כה"ג לא שמי' אגד: ופסק הרמב"ם בפ"ה כר"ה בריה דר"י וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל שהביאו דבריו

ויש לתמוה על רבינו למה השמיט דין זה ואולי היה סובר דהלכתא כר"פ דאמר דשרי להו מתתאי ומשום דמשמע ליה דמלתא דפשיטא היא לא הוצרך לכתבו אך קשה למה לא פסק כדעת הרמב"ם וכדמשמע מדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל :

סעיף קטן כב

אבל חבילה שהעלה ליבש ונמלך עליה לסיכוך שפסולה מן התורה כתב הר"י מקרקשינא שאינה ניתר' בהתרה אלא צריכה נענוע וי"א שאף זו ניתרת בהתרה סברת ר"י מקרקשינא כ' המרדכי בפ"ק בשם ר"ת וסברת י"א כתב הר"ן וז"ל איכא מ"ד דאע"ג דאסור לסכך בתחלה בחבילין אפ"ה חבילה שהניחה לייבשה אם נענעה כשרה כדמוכח לקמן גבי נסרים דאע"ג דלכתחלה אין מסככין בנסרים אפ"ה בסוכה שהיא עשויה כבר סגי ליה בפקפוק דכיון דמחזיר עליה לבטלה ליכא למגזר שמא ישב בסוכה של תקרה אחרת שהיא עשויה כבר:

סעיף קטן כג

ומ"ש וכן אסרו לסכך בנסרים שרחבן ד' וכו' משנה בפ"ק (יד.) מסככין בנסרים ד"ר יהודה ור"מ אוסר ובגמ' (שם) א"ר מחלוקת בנסרים שיש בהם ארבע דר"מ אית ליה גזירת תקרה ור' יהודה לית ליה גזירת תקרה אבל בנסרים שאין בהם ארבע ד"ה כשירה ושמואל אמר כשאין בהן ד' מחלוקת אבל יש בהם ד' ד"ה פסולה ופסקו הפוסקים כשמואל ואליבא דר"י: וכתב הרא"ש והראב"ד פסק כרבי מאיר וכרב והכל עולה לסגנון אחד ובסי' תרל"א יתבאר דהיינו דוקא במסכך בנסרים לכתחלה אבל הבא לפקפק נסרים של תקרה שאין עליה מעזיבה שרי אפי' ברחבי' דכיון שמתקן המעוו' ליכא למיגזר:

סעיף קטן כד

ומ"ש אפילו הפכן על צדן שאין בהם ארבע מבואר שם בגמרא ופירש"י הפכן על צדיהם. נסרים שיש בהם ארבע שסיכך בהן ולא הטיל רחבן על הסוכה אלא השכיבן על צדן שהוא פחות משלשה פסולה כדמפרש לקמן דכיון דיש שם פיסול עליהן נעשו כשפודין של מתכת הפסולים לסכך בכל ענין שהופכן:

סעיף קטן כה

ומ"ש מפני שדומים לתקרת הבית וכו' אריש דמילתא קאי למיהב טעמא למה אסרו לסכך בנסרים שרחבים ד':

סעיף קטן כו

ומ"ש דאם אין בהם ארבע כשירים דאפי' הן משופין שדומין לכלים שם בגמרא על מתניתין דתקרה שאין עליה מעזיבה:

סעיף קטן כז

וכתב בסמ"ק ומיהו נהגו העולם שלא לסכך בהם וכו' ז"ל סמ"ק נסרים פחותים מארבע מותר לסכך בהם אך מכל מקום צריך לעשות הסכך בענין עראי שיוכלו הגשמים לרדת בסוכה וכדמפרש בתוספתא בפ"ק וע"כ נהגו העולם לכסות הסוכה בערבה או בגמי או בכיוצא בהן ולא בנסרים כלל ואפילו פחותים מארבע דליכא משום גזירת תקרה משום דלמא אתי למטעי לסכך בענין קביעות שלא ירדו שם הגשמים:

סעיף קטן כח

אפילו אם מסוככת כהלכתה וירא שמא ייבש הסכך או שישרו העלים ותהיה חמתה מרובה מצלתה ופירס עליה סדין שלא תייבש וכו' גז"ש משנה (י.) פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר פסולה ופירש"י מפני הנשר שלא יהו עלין וקסמין נושרין על שולחנו: וכתב המרדכי דלפי פירושו צ"ל טעמא משום דצורך אדם הוא ולא דמי לנאות' דכשרה דשאני התם דהוי צורך סוכה ובטל לגבה אבל התוספ' והרא"ש (שם) כתבו בשם תשובת הגאונים דהא דקתני פסולה דוקא היכא דבלא סדין חמתה מרובה מצילתה אבל אם צילתה מרובה מחמתה כשירה ואין סדין פוסלתה והיינו כמש"ל דאין מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר היכא דבלא סכך פסול צילתה מרובה ובענין זה פי' ר"ת מפני החמה שמיבשת הסכך ומתוך זה נעשה חמתה מרובה וכן תחתיה מפני הנשר שאלמלא הסדין היה נושר ונעשה חמתה מרובה והסדין מונעו מליפול וכיון שהסדין גורם שע"י צילתה מרובה מחמתה פסולה עכ"ל. והסכימו הם ז"ל לפי' ר"ת וכך הם דברי רבינו והר"ן כתב אור"ת דסוכה שהיא מסוככת כהלכתה שוב אינה נפסלת משום סוכה שתחת האילן ומוכח לה מדתנן הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסיכך ע"ג פסולה דמשמע דדוקא בשקדם האילן לסוכה אבל קדמה הסוכה לאילן לא מיפסלה ולפיכך פי' מתני' דהכא דפירס עליה סדין כשהסדין מסייע להכשר הסוכה וליכא למימר דמתניתין בחמתה מרובה מצילתה מיירי דא"כ מאי קמ"ל לפיכך פי' דה"ק פירס עליה סדין כדי שלא תתייבש מפני החמה ותהא חמתה מרובה מצילתה ונמצא שקיומה והכשירה ע"י הסדין שאינו מניחה להתייבש וכן תחתיה מפני הנשר היינו שלא יפלו עלין ותהא חמתה מרובה מצילתה אבל חולקין עליו ומפרשין מתניתין דהכא כפשוטה אע"פ שאין הסדין מסייע להכשר סוכה כלל אלא שפירסה עליה כדי שלא תכנס בה החמה אפ"ה פסולה והכי מוכח בגמרא והיא דהדלה עליה את הגפן לא מכרעת עכ"ל ויש לתמוה על רבינו שפסק כאן כפירוש ר"ת דהא דפסלינן פירס עליה סדין אינו אלא כשהסדין מסייע להכשר הסוכה ובסי' תרכ"ו כתב ל"ש אם האילן קדם ל"ש אם הסוכה קדמה פסולה ולפי מה שתלה הר"ן לדעת ר"ת זו בזו נמצא רבינו כמזכה שטרא לבי תרי

וצ"ל שסובר רבינו שאין סברות אלו תלויות זו בזו: ודברי תשובה להרמב"ן ז"ל בסי' רי"ו כדעת ר"ת שכתב וז"ל כל שהסוכה כשירה וצילתה מרובה מחמת' שוב אין סכך פסול פוסל בה אלא במצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר דהיינו קודם שנכשר הסכך ונעשה צילתו מרובה מחמתו אבל לאחר שנכשר ואינו צריך לצרפו שוב אינו פוסל:

סעיף קטן כט

ומ"ש רבי' אבל אם לא כיון בפריסת הסדין אלא להגין מפני החמה והעלין כשירה פירוש אם היתה מסוככת יפה בענין שאין לחוש שע"י הנשר יהיה חמתה מרובה מצילתה ולא הוצרך לפרוס עליה סדין אלא להגין מפני החמה או מפני העלין הנושרין כשירה ופשוט הוא דהיינו לפירוש ר"ת שפסק רבינו כמותו שאילו לדעת החולקים עליו כבר נתבאר דכל כה"ג מיפסיל פסול:

סעיף קטן ל

ומיהו מ"ש דלנאותה כשרה אין חולק בו שהוא מפורש בגמרא וכבר נתבאר בסי' תרכ"ז:

סעיף קטן לא

ומ"ש ובלבד שיהא בתוך ד' לסכך ג"ז נתבאר שם:

סעיף קטן לב

ומ" ש ומיהו לכתחלה לא יעשה אא"כ הוא ניכר לכל שמכוין כדי להגין או שהוא שרוי במים וכו' כתב כן משום דגרסינן בגמרא (שם:) מנימין עבדיה דרב אשי איטמישא ליה כתונתא במיא ואשטח אמטללתא א"ל רב אשי דלייה דלא לימא קא מסככי בדבר המקבל טומאה והא קא חזו דרטיבא לכי יבשה קא אמינא לך ופירש"י והא קא חזו דרטיבא. שהיא לחה ומוכחא מלתא דלנגבה שטחוה ולא לסכך. לכי יבשה קא אמינא לך. דתשקלה ומשמע מהאי עובדא דכל היכא דליכא הוכחה דלא פירש הסדין עליה כדי לסכך אסור מפני מראית העין: כתב הר"ן דמהאי עובדא שמעינן דכל לצורך הבגד הו"ל כלנאותה וכשירה דהא לא א"ל דלשקלה אלא מפני מראית העין ולכי יבשה מלחות אבל כי רטיבא לא אלמא לא איפסילא סוכה מדינא וה"נ מוכח בירושלמי אבל אחרים אומרים דלצורך הבגד לא בטיל גבי סוכה ופוסל אותה ומאי דשרי רב אשי ה"מ שלא בשעת אכילה ושתייה שאין משתמשין שם ואמר דלשקלה כי יבשה דלא לימרו שביק לה התם אפי' בשעת אכילה ושינה אבל כי רטיבא לא אתי למימר הכי שאין דרך להשתמש שם מפני המים שמנטפין מן הבגד וראוי להחמיר לענין מעשה עכ"ל: כתב הרוקח אם חמה בסוכה ומזיקו יפרוס סדין סביב הסוכה להגין מפני החמה והרוח ואפי' בשבת מותר לנטותו סביב אבל לפרוס סדין תחת סוכה בי"ט אסור דהוי אהל ולמעלה על הסוכה

אפי' בחול אסור כדא"ר אשי למנימין עבדיה ותו תנן פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפירס על גבי הקינוף פסולה ומוקי רב חסדא ולנאותה מותר:

סימן תרל

סעיף קטן א

כל הדברים הפסולים אינן פסולין אלא לסכך אבל כולם כשירים לדפנות וכו' משנה בפ"ק (יב.) וכולם כשירים לדפנות פירש"י כל הפסולים ששנינו לסכך כשרים לדפנות דכל סוכות הכתוב סכך במשמע דדופן לא איקרי סוכה ודנפקא לן דפנות מבסוכת בסוכת מייתורא דקראי ולא ממשמעותא הלכך סוכות תעשה לך מגרנך ומיקבך אסככה הוא דקאי:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפי' חמתה מרובה מצילתה שם (ז:) אמאי דקתני דסוכה שחמתה מרובה מצילתה ת"ר חמתה מחמת סכך ולא מחמת דפנות רבי יאשיה אומר אף מחמת דפנות ופירש רש"י חמתה מחמת סכך פוסלת בה ולא חמתה מחמת דפנות ואוקימנא לר' יאשיה בשיטה והלכך הלכה כת"ק:

סעיף קטן ג

ובלבד שיהו עשויות כראוי בשיעורם ובמניינם כיצד דתנן שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח ברייתא שם (ו:):

סעיף קטן ד

הלכך אם יש לה ב' דפנות זו אצל זו עושה טפח מרווח וכו' שם על ברייתא זו אותו טפח היכן מעמידו וא"ר סימון ואי תימא ריב"ל עושה טפח שוחק ומעמידו בפחות מג"ט סמוך לדופן וכל פחות מג' סמוך לדופן כלבוד דמי א"ר יהודה סוכה העשויה כמבוי כשירה ואותו טפח מעמידו לכל רוח שירצה ר' סימון ואי תימא ריב"ל אמר עושה לו פס ד' ומשהו ומעמידו בפחות מג' סמוך לדופן וכל פחות מג' סמוך לדופן כלבוד דמי ומ"ש התם דקאמרת סגיא בטפח שוחק ומאי שנא הכא דקאמרת בעי פס ד' התם דאיכא שני דפנות כהלכתן סגיא ליה בטפח שוחקי הכא דליכא ב' דפנות אי איכא פס ד' אין ואי לא לא ופירש"י טפח שוחק. מודדו בד' אצבעות שאינן נוגעות זו בזו דהוי טפח ומשהו ומעמידו בפחות מג' סמוך לאחת הדפנות ופחות מג' כלבוד דמי והו"ל כמחיצה של ד"ט ומשך סוכה שבעה נמצא רובו של דופן עשוי: כמבוי המפולש. ששתי הדפנות זו כנגד זו: כשירה. דהא נמי קרי כהלכתן: לכל רוח שירצה. שהרי יש כאן ד' יוצאין ולאיזה שירצה יעשנו: עושה פס. דופן ד"ט ומעמידו בפחות מג' סמוך לדופן אצל מקצוע פס ד' דכי אמרי' לבוד איכא ז"ט אורך כדי סוכה קטנה: שתי דפנות. שלם כהלכתן כמין

גאם דאין נראות מפולשות כי האי: ואיתא תו בגמרא אמר רבא ואינה ניתרת אלא בצורת פתח א"ד אמר רבא וניתרת נמי בצורת פתח א"ד אמר רבא וצריכה נמי צורת פתח ופסקו הפוסקים כלישנא בתרא מדאיתא בגמרא רב אשי אשכחיה לרב כהנא דקעביד טפח שוחק וקעביד צורת פתח א"ל לא סבר לה מר להא דרבא דאמר וניתרת נמי בצורת פתח א"ל אנא כאידך לישנא דרבא ס"ל דאמר וצריכה נמי צורת פתח ופירש"י צריכה נמי צורת פתח. משמע דתרוויהו בעינן טפח אצל היוצא וקנה בזוית שכנגדו וקנה שעל גביהן קאי מטפח זה לקנה של זוית. וכתב הרא"ש דרבא אהיכא דעריבן מחיצות קאי והוי מסתבר למימר דסוכה העשויה כמבוי כיון שצריך בדופן השלישית פס ד' ומשהו ויש בו הכשר סוכה כשאתה מעמידו בפחות מג' סמוך לדופן א"צ צורת פתח ויש שפסקו כך וי"א מדקאמר תלמודא מ"ש הכא דסגי ליה בטפח שוחק ומ"ש התם וכו' ומשני הכא דאיכא ב' דפנות דעריבן סגי בטפח שוחק אלמא יתרון התיקון במחיצות גרועות דלא עריבן משוי אותו למחיצות טובות להתיר בתיקון גרוע ושקולים הם לענין צורת פתח וסברא ראשונה יותר חזקה אלא שהרי"ף אית ליה סברא אחרונה כמו שאפרש וצריכין אנו לילך אחריו וכ"כ הרמב"ם עכ"ל. וגם הר"ן כתב דאיכא מ"ד דבסוכה העשויה כמבוי כיון דבעינן בה פס ד' דופן גמור הוא ותו לא בעינן בה צורת פתח אבל הרמב"ם כתב דלסוכה העשויה כמבוי נמי בעינן צורת פתח ומיהו כל היכא דעביד דפנות של ז"ט תו לא בעי צורת פתח שאין צורת פתח חיוב בסוכה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ומותר לטלטל בה אפילו בשבת וכו' שם (ז:) אמר רבא וכן לשבת מגו דהוי דופן לענין סוכה הויא דופן לענין שבת ופירש"י וכן לשבת. אע"פ שצריך לשבת ג' מחיצות ליעשות רה"י שבת של סוכות מותר לסמוך על מחיצות הסוכה אם עשאה בר"ה סמוך לפתחו דאין בה אלא שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח מכניס ומוציא הימנה לביתו ואע"ג דבשאר שבתות לא משתרי א"נ בשאר מחיצות שאינה של סוכה לא משתרו בהכי לשבת סוכה שריא דמגו דההוא טפח אגמרי' רחמנא למשה במחיצות סוכה דליהוי ליה דופן שלימה לסוכה הויא דופן נמי בשבת דסוכה לענין שבת. וכתב הרא"ש הרי"ף השמיט מימרא זו וטעמא משום דפסק דבעיא נמי צורת פתח ומלתא דפשיטא היא כיון דאיכא ג' מחיצות מעלייתא דאמרי' מגו ואם איתא דסוכה העשויה כמבוי לא בעינן צורת הפתח לא הו"ל להשמיט מימרא זו ע"כ והשתא יש לתמוה עכ רבי' למה הוצרך לכתבה מאחר שפסק דצריכה נמי צורת פתח ואפשר שכתבה ללמד דאפי' איסור דרבנן ליכא דאע"ג דבג' מחיצות אסור לטלטל מדרבנן עד שיהא בדופן רביעית פס ד' בחצר או

לחי או קורה במבוי בשבת דסוכה לא גזרו בסוכה העשויה בג' מחיצות דמגו דהוי דופן לענין סוכה כו' כלומר דמגו דחשיבי הנך דפנות לענין סוכה חשיבי לענין שבת וכתב רבינו זה גבי סוכה שיש לה ב' דפנות זו אצל זו שהיא בטפח וצורת פתח ומינה נלמוד במכ"ש לסוכה העשויה כמבוי שאינה ניתרת אלא בפס ד' וצורת פתח דהו"ל ג' מחיצות גמורות. והר"ן כתב וז"ל הרי"ף לא כתב להא דרבא בהלכות ולפיכך דחקו לומר דהא דרבא ליתא. אלא לשוויה רה"י לחייב הזורק לתוכו אבל לא שיהא מותר לטלטל בכולה ואינו נראה אלא שראוי להחמיר לענין מעשה ע"כ. וכתב עוד מקשו הכא אמאי אמרינן מגו כה"ג לקולא נימא איפכא לחומרא דמגו דלא הויא דופן לענין שבת לא הויא דופן לענין סוכה ודחקו בקושיא זו לומר דלא שרי משום מגו אלא איסורא דרבנן ולאוקומי אדינא דאורייתא ואין זה כלום שכבר הוכחתי בחידושי דאפילו מה דאסור מדאורייתא שרי משום מגו אלא כך אני אומר שכיון שהתורה פירשה מחיצותיה של סוכה ואי אפשר לז' ימי סוכה בלא שבת ודאי לא בא להכשירה לששת ימים בלבד והשביעי שלה תהא צריכה הכשר יותר שאין מדרכה של תורה שתתן הכשר שאינו מספיק בכל זמן וכיון שא"א למחיצה שתתיר לחצאין מגו דהוי דופן לענין סוכה הויא דופן לענין שבת ומעתה אפילו בסוכה שאסור לטלטל בה מדאורייתא כגון שפרוץ שלה מרובה על העומד או שאחד ממחיצותיה ארוכה הרבה ונתרת כולה משום פסל היוצא מן הסוכה כדאיתא בספ"ק (סוכה יט.) אף על פי שלענין שבת אסור לטלטל מדאורייתא להלן מן הדופן הקצר בשבת דעלמא אפ"ה בשבת דסוכה שרי משום מגו עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ואם עשויה כמבוי מפולש עושה פס ד' וכו' כבר נתבאר וכתב הר"ן גבי הא דאמר רבא סיכך ע"ג מבוי שיש לו לתי כשירה מוכח בגמרא שהעושה סוכתו בכה"ג כיון שאינה מפולשת לגמרי כמו העושה סוכתו במבוי באמצע החצר רחוק מדפנות החצר נתרת בטפח שוחק פחות מג' סמוך לדופן כשם שניתרת בו סוכה דאית לה שתי דפנות דעריבן ולא הצריכו פס ד' אלא בסוכה שהיא מפולשת ואין דופן אמצעי כנגדה: וכתב עוד דמדאמר רבא וצריכה נמי צורת פתח איכא למידק שאין צורת הפתח מתיר בשתי דפנות של סוכה אע"פ שהוא מתיר לשבת ולכלאים דא"כ מאי קולא דדופן ג' הרי לבוד וצורת פתח בכל הדפנות הן מתירין אלא ודאי אין צורת פתח מתיר ומשלים שיעור דופן בסוכה אלא בדופן שלישית בלבד דמחמרינן בהא בסוכה משבת ולפ"ז צריך ליזהר שלא יהא בכל קרנות הסוכה פתחים כיון דבעינן שתי דפנות דעריבן בסוכה העשויה כמבוי נמי ע"י פס ארבע הא איכא שתי דפנות דעריבן וכבר כתבנו שאין צורת פתח מועיל לסוכה

משום דופן אע"פ שמועיל לשבת וכלאים נמצא כשיש פתחים בד' דפנותיה ליכא ב' דפנות דעריבן וכ"נ ממ"ש הר"ב אלברצילוני"י בשם גאון שאין צורת פתח מועיל להשלים שיעור דופן בשתי דפנות הסוכה ובר מן דין צריך ליזהר לפי פי' הרי"ף בההיא דאמרי' בפ"ק דעירובין (יא.) צורת פתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום אע"פ שאין פירושו מחוור כמ"ש בסמוך בס"ד עכ"ל: כתב המרדכי נראה לראבי"ה שאם מגיעים הקנים העומדים לצורת פתח עד לסכך אע"פ שאין קנה ע"ג כשר. וכתב עוד היכא דאיכא ג' מחיצות א"צ צורת פתח ולא נהגו אלא לנוי בעלמא כדאמרינן עשה סוכה נאה:

סעיף קטן ז

ואם השתים כהלכתן וטפח בשלישית אפילו יש בשתי המחיצות פתחים הרבה וכו' כשירה ובלבד שלא יהא בהם פרצה יתירה על י' אמות וכו' בפ"ק דסוכה (ז.) תניא דופן סוכה כדופן שבת ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו ג"ט ויתירה שבת על סוכה שהשבת אינה ניתרת אלא בעומד מרובה על הפרוץ משא"כ בסוכה ופירש"י דופן סוכה כדופן שבת. כל צדי דפנות שהתירו חכמים לשבת כגון מחיצה של שתי בלא ערב כדאמרי' בעירובין (טו:) מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו ג"ט ואע"פ שרחב קנה אינה אלא מלא אצבע ויש בין קנה לחבירו ג"ט חסר משהו ואיכא פרוץ מרובה על העומד ש"ד דאמרי' לבוד והו"ל כאילו עומד או של ערב בלא שתי כדתנן התם מקיפין ג' חבלים הוי היקף נמי לדופן סוכה ובלבד שיהא זהיר שלא יהא בין קנה לחבירו ג"ט כשהוא מקיף כי היכי דאמרינן לענין שבת דא"כ נפק ליה מתורת לבוד ודוקא במקומות הרבה דהו"ל פרוץ מרובה על העומד אבל מקום א' או ב' מקומות הו"ל כפתחים: שהשבת אינה ניתרת. אם יש בה פתחים הרבה שאין בהם צורת הפתח ורבים על העומד ומבטלי ליה לעומד משא"כ בסוכה דסגיא לה בשתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח ואפי' היו לה פתחים בב' הדפנות א' או ב' דכי מצרפת להו בהדי שתים הפרוצות הו"ל פרוץ מרובה שרי וז"ל הרא"ש יתירה שבת על הסוכה שהסוכה ניתרת בטפח ושבת אינה ניתרת אלא בעומד מרובה על הפרוץ אם היה בהיקף פתחים שאין בהם צו"ה מצטרפין עם הפרוץ לבטל העומד משא"כ בסוכה דהא סגי לה בשתים כהלכתן וכו' ואפי' יש בדפנות פתחים הרבה ואין להם צורת הפתח. והרמב"ם כתב ובלבד שלא יהא שם פתח יותר על עשר אבל אם היה שם פתח ימר על עשר אע"פ שיש לו צורת פתח צריך שלא יהא פרוץ מרובה על העומד וכ"כ בספר המצות ודברי תימא הן דהא תנן ואם יש לו צורת פתח אינו צריך למעט ואין הלכה כרב דאמר (עירובין יא.) אתנייה צריך למעט ואין חילוק בצורת הפתח בין י' ליותר מי' עכ"ל. ומהרא"מ ז"ל תירץ דל"ק דמנ"ל לומר דאין חילוק בצורת פתח

בין עשר ליותר מעשר עד שיוצא מזה שמאחר שבפחות מעשר כשירה לגבי סוכה ואפי' בפרוץ מרובה על העומד הה"נ ביתרות מי' שיש בהן צורת פתח כשירה אפי' בפרוץ מרובה על העומד דלמא הא דמתיר במתני' היתר מי' בצורת פתח כמו הפחותה מעשר לא לכל מילי השוה אותן אלא לענין שאינה מפסדת המחיצה בלבד שכמו שהפחותה מי' אינו חשוב פרצה להפסיד את המחיצה כך היתירה מי' אם יש בה צורת פתח אינה חשובה פרצה להפסיד את המחיצה אבל לענין פרוץ מרובה על העומד דוקא בפחות מי' כשירה אבל ביתר מי' בצורת פתח אינה כשירה אלא כשהעומד מרובה על הפרוץ: וה"ה כתב בהלכות סוכה שדעת הרמב"ם לפרש הא דתניא יתירה שבת על הסוכה שהשבת אינה ניתרת אלא בעומד משא"כ בסוכה היינו דוקא ברוח שלישית דדי בסוכה במחיצה טפח או בפס ד' כפי מה שנתבאר אבל בשתים הרי דינה כדין שבת ובפי"ו מה"ש כ' שדע' הרמב"ם הוא שיתר מי' עם צורת פתח כי' בלא צורת פתח מה י' בלא צורת פתח פרוץ מרובה על העומד לא אף יתר מי' בצורת פתח פרוץ מרובה על העומד לא ובפרצה עשר ויש לה צורת פתח אפשר שהוא ז"ל יודה שאפי' פרוץ מרובה על העומד כשר הוא וכן הכשיר הוא ז"ל גבי סוכה ואולי שהוא מחלק בין סוכה לשבת בענין זה ומפרש ההיא ברייתא דסוכה כפשטה וכבר כתבתי שם עכ"ל: ומ"ש בהלכות סוכה שהרמב"ם מפרש דההיא ברייתא ברוח שלישית דוקא איירי אבל בשתים הרי דינה כדין שבת קשה בעיני דא"כ לא היה צריך הרמב"ם לכתבה שהרי כבר כתב דיני דופן שלישית באותו פרק ונראה דה"ק ה"ה שלא הכשירו בפרוץ מרובה על העומד אלא בדופן שלישית דוקא שכן מצינו שהקילו בה ואמרו דסגי בה בטפח שוחק או בפס ד' והלכך הקילו בה נמי היכא שדופן ג' היא ע"פ כולה אלא שפרוץ מרובה על העומד אבל בב' דפנות הנשארים דינם כדין שבת: ורבינו ירוחם כתב על הברייתא הנזכר נראה לפי פירש"י דבסוכה כשרה אפילו אין בעומד הכשר סוכה כלומר כשתצרף כל העומד שלא יהיה ז"ט שהוא הכשר סוכה וכ"נ דעת הרא"ש ויש מי שפירש כי דוקא בסוכה גדולה הכשירו פרוץ מרובה על העומד דכי מצטרפת כל העומד יש בו הכשר סוכה אפי' מפוזר כאן וכאן ואינו מחובר יחד אבל סוכה שעשאה כולה פתחים בענין שאם תצרף כל העומד אין בעומד כשיעור סוכה פסולה פי' וכל זה מיירי כשהפתחים אין בהם צורת פתח דאם היה בהם צורת פתח כשירה אפילו בשבת ואפילו לא נשאר שם הכשר סוכה וכן הדין בחלונות הרבה דיש שם היכר מחיצות ומורי ה"ר אברהם ן' אסמעל כתב כי ד' מידות בדופן סוכה פתח לאו כמחיצה דמי והיכא דליכא עומד כשיעור סוכה במקום א' אלא כאן מעט וכאן מעט ופתח מפסיק בין עומד לעומד כשירה כל שיש בעומד כל הדופן כדי שיעור סוכה ואפי'

הפתח יתר מי' והיכא דפרוץ מג' ולמעלה בלא צורת פתח מפסיק בין עומד לעומד אם הפרוץ יתר על העומד בטל ליה עומד אם אין בו שיעור סוכה כאחד והיכא דעומד מרובה על הפרוץ אם יש בעומד שבכל הדופן כשיעור סוכה כשירה והיכא דפרוץ פחות מג' אפי' פרוץ מרובה על העומד כשורה ולא עוד אלא שהפרוץ מצטרף לתשלום שיעור סוכה עכ"ל:

סעיף קטן ח

נעץ ד' קונדיסין באמצע הגג וכו' בריש מכילתין (ד:) ת"ר נעץ ד' קונדיסין על הגג וסיכך ע"ג ר' יעקב מכשיר וחכמים פוסלים א"ר הונא מחלוקת על שפת הגג דר' יעקב סבר אמרינן גוד אסיק מחיצתא ורבנן סברי לא אמרינן גוד אסיק מחיצתא אבל באמצע הגג ד"ה פסולה ור"נ אמר באמצע הגג מחלוקת איבעיא להו באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג ד"ה כשירה או דלמא בין בזו ובין בזו מחלוקת תיקו וכתב הרא"ש כיון דסלקא בתיקו עבדינן לחומרא כרבנן דפסלי בזו ובזו ואליבא דר"נ ולכך השמיטה הכי"ף ז"ל אבל ר"י גיאת כתב דרב שרירא גאון לא גריס איבעיא להו אלא ה"ג ור"נ אמר באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג ד"ה כשירה ופסקינן כר"נ וכ"כ הרמב"ם נעץ ד' קונדיסין על ד' זויות הגג וסיכך ע"ג הואיל והסכך על שפת הגג כשירה ורואין את המחיצות התחתונות כאילו עולות למעלה על שפת הסיכוך ובכל הספרים שלנו ישנה הבעיא הלכך לא סמכינן אגירסת רב שרירא להקל וכ"פ רבינו ישעיה וה"ר אבי"ה דבין באמצע ובין על שפת הגג פסולה עכ"ל וכן דעת הראב"ד ז"ל:

סעיף קטן ט

מבוי מפולש שתקנו בלחי מצד אחד ומצדו השני מפולש בלא שום תיקון וכו' כך הוא הגירסא הנכונה ובקצת ספרים יש חסרון והדין שם (ז:) אמר רבה סיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי כשירה וכתב הרא"ש פי' מבוי מפולש ויש לו לחי מצד א' ומצד הב' אין בו תיקון כשירה הסוכה בשבת אבל לא בחול ואליבא דרב יהודה דאמר בפ"ק דעירובין (יב.) מבוי שאינו ראוי לשיתוף פי' שהוא מפולש הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור דקא סבר לחי משום מחיצה וקורה משום היכר ואע"ג דבשבת דעלמא אסור לטלטל במבוי כיון שהוא פרוץ ברוחב ד' משום מצות סוכה התירו כמו שהתירו גבי פסי ביראות והר"ן כתב סיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי כשירה כלומר דמגו דהויא דופן לעניין שבת הויא דופן לענין סוכה ומתוך סוגיית הגמרא נראה דלאו במבוי שאינו מפולש עסקינן כמ"ש בחידושי דא"ה קשיא כיון שיש בה ג' מחיצות למה לן לאכשורי משום מגו דלחי המתיר בשבת תירץ בזה כגון שסוכה כלפי חוץ רחוק מדופן האמצעי והאי מגו נ"ל דהכי אמרינן ליה דכיון דהאי לחי מהני להתיר המבוי בלא

מחיצה שלישית מדאורייתא לרבא דאמר לחי משום מחיצה כדאיתא בפ"ק דעירובין (שם) מהני נמי להכשיר סוכה זו מדאורייתא וכיון דהאי לחי נמי מהני להתיר מבוי זה מדרבנן. שאע"פ שיש לו ג' מחיצות אפ"ה צריך הוא להכשירו של לחי מדרבנן נמי שרי לסוכה משום מגו דידיה אפילו מדרבנן ואם לא עד"ז איני רואה כאן מגו כלל ואע"ג דרבה לטעמיה אזיל דס"ל לחי משום מחיצה מהני וכדכתיבנא הביאה הריא"ף בהלכותיו משום דמשמע דקי"ל הכי אבל יש לתמוה עליו שלא פי' דלא שרינן הכי אלא בסוכה בשבת אבל בחול לא כיון דלא משתרו אלא משום מגו והכי מוכח בגמרא ולפיכך דחקו בסוגיית הגמרא לומר דאפילו בחול משתרי ואינו מחוור עכ"ל והרמב"ם כתב בפ"ד כדברי הר"ן שאין הסוכה כשירה אלא לשבת שבתוך החג בלבד: וכתב עוד הר"ן שיש מקשין אמאי אמרי' האי מגו לקולא נימא ליה לחומרא דמגו דלא הוי דופן לסוכה לא הויא דופן לשבת ותירץ דכיון דבאידך דרבה דאמר וכן לשבת מגו דהוי דופן לענין סוכה הויא דופן לענין שבת אנו מוכרחים לומר המגו לקולא ולא לחומרא מהטעם שכתבתי בסימן זה ממילא שמעינן דמגו לקולא אמרינן לחומרא לא אמרינן:

סעיף קטן י

וכן סיכך ע"ג פסי ביראות בר"ה וכו' ג"ז שם אמר רבא סיכך ע"ג פסי ביראות כשירה וכתב הרא"ש כשירה בשבת דסוכה דמגו דהוי דופן לשבת הוי נמי דופן לסוכה ואע"ג דלא התירו אלא לעולי רגלים ולעולי רגלים נמי לא התירו אלא לבהמתם אבל אדם מטפס ועולה מטפס ויורד משום מצות סוכה התירו אף בשבת דסוכה וכ"כ הרי"ץ גיאת שמותר לטלטל בה מידי דהוה אב' כהלכתן ושלישית אפילו טפח וראבי"ה כתב ואפילו לא נתקן להתקין ביראות כגון שאין בור כיון דאם היה שם בור היה נידון משום מחיצה ושרי ובחצר אם עשה כיוצא בו רפיא בידי אם היתה כשירה ויש מרבותינו שנסתפקו בדברים הללו עכ"ל: והמרדכי כתב ג"כ ד' ראבי"ה ואח"כ כתב ור"י כתב אף ע"ג דלא התירו אלא לבהמתן של עולי רגלים מ"מ כיון דמדאורייתא שרי בכל ענין אמרינן מיגו ע"כ ונראה שטעמו של ראבי"ה דלא מכשירי בסוכה פסי ביראות אלא כעין שהתירו לעולי רגלים דהיינו בשדה במקום שאינו מוקף מחיצות ואע"פ שלעולי רגלים לא התירו אלא כשיש שם בור והכא שרי ראבי"ה אע"פ שאין שם בור איכא למימר דהתם הבור הוא הדבר הצריך להם והכא הויא הסוכה דבר הצריך להם אבל מאחר שלא התירו שם ע"י פסי ביראות אפי' בבור שהיא דבר הצריך להם אלא במקום שאינו מוקף מחיצות ה"נ לא מכשרינן אלא במקום שאינו מוקף מחיצות והר"ן כ' שיש שחלקו על הרי"ף שהביאה להא דפסי ביראו' בהלכות שכיון שלא התירו פסי ביראו' אלא לעולי רגלים

בלבד כדאיתא בפ' עושין פסין האידנא ליכא מיגו ונראה שהרי"ף סובר שע"ג פסי ביראות לאו דוקא אלא אפילו כעין פסי ביראות התירו דכיון דמדינא פסי ביראות רה"י גמורה אלא שאסור לטלטל בה מדבריהם וגבי עולי רגלים העמידו דבריהם על ד"ת כדי שלא ימנעו לעלות לרגל ה"נ אוקמוה אד"ת כדי שיהא סיפק ביד כל אדם לזכות במצוה זו ואין זה מחוור אצלי דא"כ סיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי וע"ג פסי ביראות לא שייכי (אהדדי) כלל ובגמרא מצריכין להו וא"א אא"כ נדחוק בזה עכ"ל וקושיא זו שהקשה ליתא אלא לפי מה שפירש' דהא דאמר רבא סיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי כשירה משום מגו היא אבל להרא"ש שכתב דאע"ג דבשבת דעלמא אסור לטלטל משום מצות סוכה התירו כמו שהתירו גבי פסי ביראות לק"מ:

סעיף קטן יא

היה אכסדרה בבית וחצר לפניה ועשה סוכה בחצר וכו' בספ"ק (יח:) איתמר סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין כשירה אין לה פצימין אביי אמר כשירה ורבא אמר פסולה אביי אמר כשירה אמרינן פי תקרה יורד וסותם ורבא אמר פסולה לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם פירש"י סיכך ע"ג אכסדרה חצר המוקפת בתים מתוכ' ופתוחים לה סביב מג' רוחות ולפני הבתים העשויים אכסדראות סביב לג' רוחות והאכסדרה פתוחה היא ואין לה דופן לצד החצר וזה סיכך ע"ג כל אוירה של חצר וסמך הסכך על שפת קירוי של אכסדרה ואין דופן לסוכה זו ואין מחיצות פנימיות מועילות לסוכה דיש בתקרת האכסדרה יותר מד"א אבל לצד הסוכה יש לאכסדרה פצימין עמודין כמין חלונות וביניהם פחות פחות מג' כשירה דאמרי' בהו לבוד ובאין בה פצימין פליגי אביי מכשר משום דאמרי' פי תקרה יורד וסותם כלומר עובין של נסרים שבסוכה עובי ראשיהם הכלה לצד הסוכה יורד וסותם מכל צד ורבא אמר לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם ומפרש בגמרא (יט.) טעמיה דאע"ג דלגבי אכסדר' סבר דפי תקרה יורד וסותם שאני התם דמחיצות לאכסדרה עבידי אבל הכא דלאו להכי עבידי לא פירש"י מחיצות פי תקרה זה לשם אכסדרה נעשה להיות מחיצה לחלל זה אבל לא להיות מחיצה לאויר שחוצה להן ואילו מחיצה מעלייתא היא הוה סמכינן עלה אבל לאכשורי ע"י גוד אסיק לא דכי אגמרי' רחמנא למשה גוד אחית במחיצה העשויה לחלל שלה אגמריה ולא לחוצה לה ומיהו היכא דיש לה פצימין אף על גב דלגוואי עבידין לבוד בפחות מג' כמחיצה סתומה היא והתוספית הקשו (יח:) על מה שפירש רש"י דלאביי פי תקרה יורד וסותם מכל צד ופי' הם דכ"פ בסיכך ע"ג אכסדרה שאין לה פצימין ביש לה ב' דפנות כהלכתן כמין גא"ם ואע"ג דאין כאן שלישית כלל שרי אביי ע"י פי תקרה אבל אם היו שתים זו כנגד זו וליתא

לאמצעי מודה אביי דלא שרינן לה ע"י פי תקרה ורבא סבר דאפי' ביש לה שתי דפנות כהלכתן כמין גא"ם לא אמרינן בדופן שלישית פי תקרה יורד וסותם כדמפרש טעמא משום דמחיצות לאו להכי עבידי וקי"ל כרבא ודבר פשוט הוא שלא נחלקו התוספות על פירש"י אלא באין לה פצימין דאילו בשיש לה פצימין אפילו מג' רוחות ליכא מאן דפליג דכשירה דלבוד בפחות מג' כמחיצה סתומה היא:

סעיף קטן יב

ומ"ש אפילו בפי התקרה של אכסדרה טפח לא אמרינן ביה יורד וסותם

סעיף קטן יג

ומ"ש היה לה בליטה כמו עמוד בין שנראה בפנים ושוה בחוץ וכו' שם (יט.) רב אשי אשכחיה לרב כהנא דקא מסכך ע"ג אכסדרה שאין לה פצימין א"ל לא סבר לה מר הא דאמר רבא יש לה פצימין כשירה אין לה פצימין פסולה אחוי ליה נראה מבפנים ושוה מבחוץ א"נ נראה מבחוץ ושוה מבפנים דאיתמר נרא' מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי ולחי היינו פצימין ופירש"י רב אשי אשכחיה לרב כהנא וכו'. סוכה "ו שתים כהלכתן היו לה דרום ומזרח והשלישית סמוכה לאכסדרה ולא היה עושה בה טפח שאמרו חכמים: אחוי ליה. שהיה לה פצים שבו טפח ויותר עומד אצל היוצא אבל משוך רחבו לאחורי סוכה באורך שהאכסדרה עודף על הסוכה ואינו נראה לתוכה אלא עומד בשוה לדופן בסופו: ושוה מבפנים. לאותם העומדים בפנים אינו נראה אבל לאותם העומדים באכסדרה להלן מכנגד הסוכה ואין רואין את חללה נראה רוחב פצים זה בהתחלת דופן שלישית לסוכה: דאמרי' לענין מבוי שהכשירו בלחי אם נתנו להלן מן הפתח ששוה וכלה עובי הלחי עם אורך הדופן שבפנים ונראה שהוא סוף הדופן שאינו בולט כלום לתוך חלל הפתח אבל בולט הוא לצד ר"ה כנגדו או מן הצד וניכר לעומדים מבחוץ שאינו מן הדופן נידון משום לחי וה"נ נדון משום דופן: והיינו פצימה. זהו פצים שלה עכ"ל וכ' הרא"ש קשה מה ענין מבוי לסוכה במבוי איכא ג' מחיצות ולא בעינן לחי אלא להיכירא בעלמא הלכך סגי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים דבהיכירא כל דהו סגי אבל בסוכה דופן ג' צריך להיות ליושבים בסוכה כמו שתי הדפנות וי"ל דמיירי בשעשה צורת הפתח לדופן הג' ורב כהנא דהכא לטעמיה דאמר לעיל (ז:) צריכה נמי צורת הפתח וכיון דהו"ל צה"פ מדאורייתא סגי לה בהכי דבכ"מ צורת פתח חשיב כמחיצה ולא בעי טפח שוחק אלא מדרבנן הלכך מהני ליה נראה מבחוץ מגו דמהני לענין שבת מהני הכא כל ז' ימי הסוכה א"נ הא דאמר רבא דלא מהני פי תקרה כיון דמחיצות לגוואי עבידן ולא לבראי היינו מדרבנן בעלמא הלכך לענין טפח שוחק מהני נראה מבחוץ עכ"ל ורבינו כתב כל"ק דהרא"ש דמצריך צורת פתח כל זה הוא ע"פ שיטת רש"י. אבל הרמב"ם כ'

בפ"ד סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין בין שהיו נראין מבפנים ואין נראין מבחוץ בין שהיו נראין מבחוץ. ואין נראין מבפנים כשירה לא היו לה פצימין פסולה מפני שהיא סוכה העשויה כמבוי שהרי אין לה אלא ב' צידי האכסדרה ואמצע אכסדרה אין בו כותל ושכנגדו אין פצימין וכ' ה"ה שכך היה מפרש הרמב"ם הא דאיתמר סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין וכו' אכסדרה זו היא שני כתלים זה כנגד זה ומקצתן מקורה וסמוך לקירוי על הקצה א' סיכך הסכך נמצא שסוכה זו אין לה אלא שני כותלים ואם יש פצימין פירוש עמודים בולטים ברוח ג' אע"פ שבסוכה אחרת כגון זו צריך פס ד' ומשהו כאן די בפצימין לפי שיש פצימין אמרינן פי תקרה יורד וסותם כלומר פי תקרה של אכסדרה שהוא קרוי קבע יורד וסותם אבל בלא פצימין לא וכ"פ הר"ן לדעת הרי"ף דכי אמרינן יש לה פצימין לאו בסמוכין פחות מג' עסקינן כדרך רש"י אלא בשיש לה פצימין באותו רוח ג' אחד מכאן ואחד מכאן דכיון שיש לה פצימין אמרינן פי תקרה יורד וסותם ע"י הפצימין ולפי שטה זו הא דאחוי לי' רב כהנא לרב אשי נראה מבחוץ ושוה מבפנים אתיא כפשטה שע"י אותם השני פצימין היו אומרים פי תקרה יורד וסותם וא"צ לידחק במה שנדחק בו רש"י ונראה מדברי הרמב"ם דאפי' בדאית לה פצימין לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם ע"י הפצימין אלא מרוח אחד בלבד וכ"נ מדברי הר"ן:

סעיף קטן יד

היו דפנותיה גבוהים י"ט פשוט בפ"ק במשנה (ב.) שצריכות להיות דפנותיה גבוהות י"ט:

סעיף קטן טו

ומ"ש או אפי' אין בהם אלא ז' ומשהו ברייתא שם (יז:) מחצלת ז' ומשהו מתרת בסוכה משום דופן ופי' הרא"ש בשם רש"י שמעמידה בפחות מג' סמוך לקרקע:

סעיף קטן טז

ומ"ש אפי' הגג גבוה הרבה הכי אוקימנא בגמ' (שם) להאי ברייתא בסוכה גדולה פי' שהיא גבוהה הרבה ובהדיא תנן התם (שם) המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוהים מן הארץ ג"ט פסולה מלמטה למעלה אם גבוהים מן הארץ י"ט כשירה ופירש"י מלמטה למעלה שהתחיל לארוג מלמטה סמוך לקרקע ומגביה ועולה שהגביה י' כשירה ואע"פ שלא הגיע לסיכוך:

סעיף קטן יז

ומ"ש ובלבד שיהיה מכוון כנגדן ואפי' אינו מכוון ממש וכו' שם (יז.) שנינו הרחיק את הסיכוך מן הדפנות ג"ט פסולה ופירש"י הרחיק את הסיכוך מן הדפנות לאו בגבהה קאמר אלא במשכה: פסולה. דאויר פוסל בג' אפילו מן הצד:

סעיף קטן יח
ומ"ש ואם אינה גבוה אלא י"ט אפי' אין בדופן אלא ד' ושני משהויין כשירה וכו' שם (יז:) א"ר חסדא אמר אבימי מחצלת ד' ומשהו מתרת בסוכה משום דופן היכי עביד תלי לה באמצע פחות מג' למטה ופחות מג' למעלה וכל פחות מג' כלבוד דמי:

סעיף קטן יט
ומ"ש היו הדפנות גבוהים מן הארץ ג"ט פסולה משנה הזכרתיה בסמוך ואף על פי שרבי יוסי חולק שם ואומר כשם שמלמטה למעלה י"ט כך מלמעלה למטה י"ט פסק כת"ק והרא"ש כ' שגם רב נטרונאי והרמב"ן וה"ר ישעיה פסקו כן אבל ר"ע ור"ח וראבי"ה פסקו כר"י דנימוקו עמו ור"י גיאת פסק כרבנן וכ"ד הרי"ף מדלא פסק כר' יוסי אלמא סבר דהלכה כרבינו וכן הלכתא ע"כ וכ"ה הרמב"ם בפ"ד והכי נקטינן:

סעיף קטן כ
העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשרה משנה בפרק הישן (סוכה כד:):

סעיף קטן כא
ומ"ש והוא שיקשור ענפי האילן וכו' שם בגמרא א"ר אחא בר יעקב כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה תנן העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשירה והא אזיל ואתי הב"ע בקשין פירוש אילנות זקנים ועבים והא איכא נופו דעביד ליה בהוצא ודפנא ופירש"י הא איכא נופו. שהולך ובא ופעמים שאף הנוף מן הדופן. דעביד ליה. אורג בנוף כמין מחיצה שלא יניענו הרוח. ופריך בגמרא א"כ מאי למימרא ומשני מ"ד נגזור דלמא אתי לאשתמושי באילן כלומר להניח שם כלי. קמ"ל וז"ש הרמב"ם בפ"ד העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה אם היו חזקים או שקשר אותם וחיזק אותם עד שלא תהיה הרוח מצויה מניד אותם תמיד ומילא בין האוירים בתבן ובקש כדי שלא תניד אותם הרוח וקשר אותם הרי זו כשירה והרי"ף והרא"ש כתבו סתם מימרא זו דראב"י וממילא משמע דכשהאילנות דפנות לה צריך שיהיו בענין שלא תהיה רוח מצויה מנידתן:

סעיף קטן כב
וכתב הר"ף על כן אין נכון לעשות כל המחיצות מיריעו' של פשתן וכו' בסמ"ק:

סעיף קטן כג
ועושין מחיצה אפילו מב"ח וכו' בפ' הישן (סוכה כג.) תניא עשאה לבהמה דופן לסוכה ר"מ פוסל ורבי יהודה מכשיר וידוע דהלכה כר"י:

סעיף קטן כד
ויכול לעשות מחבירו דופן לסוכה להכשירם ואפילו בי"ט ובלבד שלא ידע אותו שהועמד שם וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ד וכתב ה"ה זה מבואר בעירובין פרק מי שהוציאוהו

(עירובין מד.) ברייתות ואוקימתות והכל מבואר שם חוץ ממ"ש רבינו שאם עשאוה לדעת מותר בשאר ימי החג שאין זה מבואר שם אבל מוכרח הוא ממה שאסרו כן בי"ט ואם האדם אינו עושה מחיצה ואין מחיצתו מועלת כל שהוא לדעת לא נאסר בי"ט ומוכרח הוא שם עכ"ל ודקדק רבינו לכתוב להכשירה לומר דדוקא להכשירה הוא דאסור להעמידו לדעת בי"ט אבל שלא להכשירה כגון שיש לה ג' דפנות ומעמיד האדם בדופן ד' מותר בי"ט מאחר שבלא"ה היתה כשירה:

סעיף קטן כה

יש מדקדקין כשעושין דופן מקני' להעמיד' דרך גדילת' וכו' הסומך סוכתו בכרעי המטה וכו' בפ' הישן (סוכה כא:) תנן הסומך סוכתו בכרעי המטה כשירה ר"י אומר אם אינו יכולה לעמוד בפ"ע פסולה ובגמ' מ"ט דר"י פליגי בה ר"ז ור' אבא בר ממל ח"א מפני שאין לה קבע וח"א מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה אמר אביי לא שנו אלא סמך אבל סיכך ע"ג המטה כשירה למ"ד לפי שאין לה קבע הרי יש לה קבע למ"ד מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה הרי אין מעמידה בדבר המקבל טומאה ופרש"י בכרעי המטה. מטה שלימה: שאין לה קבע. שמטלטלה ע"י המטה ור"י לטעמיה דאמר סוכה דירת קבע בעינן. והקשו התוס' (שם) והרא"ש עליו דלקמן דפסל ר"י סוכה ע"ג בהמה מפרש טעמא משום דכתיב חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים סוכה הראויה לז' וזו אינה ראויה לפי שאין עולים לה בי"ט והשתא תיפוק ליה משום דמטלטלת ע"ג בהמה ואינה קבע מידי דהוה אסומך בכרעי המטה ובירושלמי משמע דטעמא דאין לה קבע לפי שאין י"ט מן המטה ועד הגג והא דקתני מתני' ר"י אומר אם אינה יכולה לעמוד בפ"ע פסולה דמשמע הא יכולה לעמוד כגון שסמכה על יתידות כשרה אע"פ שאין מכרעי המטה לסכך י' לא חשיב עראי כיון דאי שקיל לה למטה איכא אויר י' והסוכה מתקיימת כדאמר אביי בשמעתין למ"ד אין לה קבע הרי יש לה קבע כלומר אי שקיל לה למטה דמטה לחודה קיימא ואין הסוכה נפסלת בשביל שהכניס בה מטה ומיעט אוירה מידי דהוה אכרים וכסתות דלא הוה מיעוט לא לענין י' ולא לענין כ' ואהא דאמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה פירש"י אע"פ שלא למדנו פיסול אלא לסכך הואיל ועיקר סכך אלו מעמידין הוי כאילו סיכך בדבר המקבל טומאה ואהא דאמר אביי אבל סיכך ע"ג המטה כשירה פירש"י סיכך ע"ג המטה ולא סמך הסיכוך בכרעים אלא ע"ג יתידות אבל כל דופני הסוכה אינה אלא מטות משלשה צדדין לא פסל ר"י דהא לא גמרינן פיסול מינין לסוכה אלא לסיכוך וזה לא הוא ולא מעמידיו בפסולין ולענין קבע נמי יש קבע לסיכוך. והקשה הרא"ש מה בא אביי להשמיענו משנה שלימה היא אם אינה יכולה

לעמוד בפ"ע פסולה הא אם יכולה לעמוד בפ"ע כשירה ותי' דאתא לאשמעינן שאע"פ שאין מכרעי המטה לסכך י' כשרה וכמ"ש בסמוך בשם התו' דכיון שאין הסוכה נסמכת על המטה ואי שקיל לה למטה איכא אויר י' וסוכה מתקיימת הרי יש לה קבע ואינה נפסלת בשביל שהכניס בה מטה ומיעט אוירה וכתב עוד הרא"ש ומדהביא הרי"ף דברי אביי נראה שפוסק כר"י וטעמיה כיון דשקלו וטרו אמוראי לפרש טעם דבריו וגם אביי אמר דבריו אליבא דר"י אלמא ס"ל כוותיה וגם אני אומר דטעם קבע עיקר כדאיתא בירושלמי ולא ידענא מאיזה טעם יכשירו רבנן היכא דסמך על כרעי המטה ואין מכרעי המטה עד הגג י' דירה סרוחה היא הלכך נראה דר"י לפרושי דברי ת"ק אתא וליכא הכא פלוגתא עכ"ל והשתא לדעת הרא"ש דהטעם מפני שאין לה קבע הוא עיקר וגם תופס עיקר דברי הירושלמי שמפרש דטעם שאין לה קבע היינו שאין י"ט מן המטה לגג כל שיש י"ט מן המטה לגג אע"פ שסמך הסכך על כרעי המטה כשירה ואם אין הסכך סמוך על המטה כלל אלא ע"ג קונדיסין תקועין בארץ אע"פ שאין י' חן המטה לגג כשירה דכיון דאין הסוכה סמוכה עליה לא חשיבא היא קרקעית הסוכה אלא הארץ וכ"ה דברי רבינו וממ"ש והכרעים הן הן מחיצות וכן ממ"ש וכרעים הן הן דפנות נראה שהוא מפרש דמטה זו מוקפת קרשים שראשן האחד קבוע בארץ וראשן הב' עולים למעלה מן המטה י"ט והמטה היא חבלים או קרשים קבועים במחיצות אלו ומפני שחבלים או הקרשים קבועים באותן מחיצות נקראים אותן מחיצות כרעי המטה ונראה שהוכרח לפרש כן מדקתני הסומך סוכתו בכרעי המטה ולא קתני הסומך סוכתו ע"ג המטה ובכך דבריו מבוארים דה"ק פי' שסומך הסכך על כרעי המטה כלומר שנתן הסכך ע"ג קרשים שעולים למעלה מהמטה והם נקראים כרעים והכרעים דהיינו הקרשים הנזכרים הן הן מחיצות הסוכה אם יש גובה י"ט מן המטה לסכך כשירה ואם לאו פסולה דכיון שהסכך סמוך על הקרשים הללו שהם כרעי המטה חשיבא המטה עצמה קרקעית הסוכה וצריך להיות ממנה עד הסכך י"ט ונראה דה"ה אם נעץ קונדיסין ע"ג קרשים אלו הנקראים כרעי המטה וכ"ש אם נעצם (נעשה) במטה עצמה וסיכך ע"ג הקונדיסין שצריך שיהיה מן המטה לסכך י"ט אלא דרבינו חדא מינייהו נקט

סעיף קטן כו

ומ"ש סמך הסכך על העמודים פירוש והעומדים תקועים בארץ שאם היו תקועים במטה או בכרעים היינו דינא קמא כדפרישית אלא כשהם תקועים בארץ מידי ומשום הכי קאמר שאפילו אין גבוה י' מן המטה עד לסכך כשירה שמאחר שהסכך אינו נסמך על המטה ולא על כרעים לא חשיבא היא קרקעית הסוכה אלא הארץ שבה קבועים

העמודים שעליהם נסמך הסכך וכיון שמהארץ לסכך גובה י"ט כשירה אע"פ שמהמטה עד לסכך פחות מי"ט לית לן בה כיון דאי שקיל לה למטה איכא אויר י' והסוכה מתקיימת דמטה לחודה קיימא ואין הסוכ' נפסלת בשביל שהכניס בה מט' ומיעט אוירה ואע"ג דאי שקיל לה למטה נפסלת הסוכ' משום דאין לה דפנות שכרעי המטה הם דפנותיה לית לן בה דאנן בתר סכך אזלי' למדוד ממנו ולקרקעיתו י' וכל היכא דשקיל לה למטה ואכתי קאי סכך לא חשיבה מטה קרקעית דידיה ודפנות הללו אינם מעלות ומורידות לענין זה: והר"ן כתב שנראין לו דברי הראב"ד בפי' משנה זו שלא קבע הסוכה על המטה אלא סמכה עליה ואם המטה זזה הרי הסוכה נופלת והיינו דאמרינן לפי שאין לה קבע בהמטה עומדת לינטל ותיפול הסוכה כיון שאינה אלא סמוכה ומ"ד מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה היינו טעמיה דאע"ג דתנן וכולן כשרים לדפנות ה"מ כשאין הסכך עומד עליה אבל להעמיד הסכך בדבר שאין מסככין בו אסור מדרבנן שמא יאמרו זה עומד וזה מעמיד כשם שראוי להעמיד כך מסככין בו ואע"ג דתנן העושה סוכתו בראש האילן כשירה ול"פ ר"י אע"ג דאילן פסול לסכך בו שאני אילן דלא חזי לסכך ולא שכיח דמסככי ביה ומש"ה לא גזר ר"י ומיהו נא נהירא דאילן שכיח לסכך וכדתנן הדלה עליה את הגפן והרמב"ן תי' בההיא דלא במסכך ע"ג האילן עסקינן אלא שקרקע הסוכה נתן באילן ונעץ ד' קונדיסין בקרקע הסוכה וסיכך עליהם ובכה"ג אע"פ שמחובר סומך את המעמיד לית לן בה דמעשה קרקע בעלמא קא עביד והיינו דאמר אביי ל"ש אלא סמך אבל סיכך ע"ג המטה כשירה כלומר שאם נעץ ד' קונדיסין במטה וסיכך עליהם כשירה ואמרינן עלה בגמרא למ"ד מפני שאין לה קבע הרי יש לה קבע כלומר שאע"פ שהיא מיטלטלת ע"ג המטה כיון שאינה נופלת כשמטלטלין המטה כה"ג קבע מיקרי וכשירה ולמ"ד מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה הרי אין מעמידה בדבר המקבל טומאה כיון שאין הסכך נסמך ממש על המטה אע"פ שידותיו וקונדסיו סמוכות עליו וביארו' אמרו שהמסכך ע"ג המטה בענין זה חשבינן המטה קרקע הסוכה ובעינן שיהא חלל הסוכה י' מגב המטה ועד הסכך ולענין הלכה כיון שהרי"ף כתב הא דאמר אביי ל"ש וכו' משמע דס"ל דקי"ל כר"י וטעמא משום דכל היכא דשקלי וטרו אמוראי אליבא דחד תנא משמע דהלכתא כוותיה ולא משמע דרבי יהודה אזיל לטעמיה דאמר סוכה דירת קבע בעינן מדאמרינן לפי שאין לה קבע דא"ה הו"ל למימר ר"י לטעמיה ועוד דהא אכתי איכא למימר לטעמא דמ"ד מפני שמעמיד בדבר המקבל טומאה דודאי לדירת קבע לא הוה חייש דאיהו גופיה אוקמא בשטה הלכך נקטינן כר"י דכשם שאין מסככין בדבר המקבל טומאה כך אין מעמידין בו משום גזירה ואף ע"פ שעכשיו נהגו לסמוך

סוכות ע"ג כתלים שאין מסככין בהם לפי שאין גידולן מן הארץ ה"ט משום דלא שכיח לסכך בכיוצא בהן וכו' וסיום דבריו כתבתי בסי' תר"כ כל זה לפי שטתו של הרי"ף אבל הרז"ה פוסק כד' חכמים עכ"ל ובתה"ד כ' דאין קפידא אם מעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה שהרי כתב הרא"ש דטעמא דקבע עיקר ולא טעמא דמעמידה בדבר המקבל טומאה ונראה דמוכח נמי מדברי הרי"ף דסבר דטעמא דמקבל טומאה לאו עיקר הוא מדלא מייתי בפסקיו ההיא פלוגתא והוא נפקותא גדולה בדבר דעביד התלמודא איכא בינייהו נעץ ד' שפודין של ברזל וסיכך עליהם דלמ"ד משום קבע כשר ולאידך פסול אלא ע"כ סבר דטעמא דמקבל טומאה ליתא וטעמא דקבע עיקר עכ"ל:

סימן תרלא

סעיף קטן א

סככה כראוי כיצד כדתנן סוכה שצילתה מרובה מחמתה ודייקינן הא כהדדי פסולה וכו' בפרק הישן (סוכה כב:) תנן סוכה המדובללת ושצילתה מרובה מחמתה כשירה ודייק בגמרא (שם) הא כי הדדי פסולה והתנן באידך פרקין ושחמתה מרובה מצילתה פסולה הא כי הדדי כשירה ל"ק כאן מלמעלה כאן מלמטה אר"פ היינו דאמרי אינשי כזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת ופירש"י כאן מלמעלה כאן מלמטה. הא דדייקינן כי הדדי פסולה למעלה קאי כשיש בין קנה לקנה כמלא קנה אפילו מצומצמת פסולה לפי שחמת האויר נראית בארץ רחבה הרבה מן הצל של סכך והא דדייקינן כי הדדי כשירה נקט שיעורא מלמטה שחמה וצל שוים בידוע שהקנים רחבים מן האויר כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת כשהנקב רחב כשיעור זוז חמתו מרובה מלמטה כשיעור סלע. וכתבו התוס' שהקשה ר"ת דרב גופיה אית ליה פרק קמא דעירובין פרוץ כעומד מותר והתם נמי פסקינן הלכתא הכי ועוד קשה דאמרינן פ"ק דקידושין דעבדי אינשי דקרי לפלגא דזוזא איסתרא אלמא דאיסתרא פחות מזוזא ומפר"ת כאן מלמעלה מי שמודד האויר מלמעלה כי הדדי כשירה לפי שהוא עומד כפרוץ אבל העומד מלמטה בארץ ומעיין כלפי מעלה ודומה כי הדדי פסול לפי שהאויר שהוא רחב כי זוזא דומה בעיניו קטן כאיסתרא מחמת שהוא רחוק ממנו וראיה לדבר ונהי בעינינו כחגבים וכוכב גדול בשמים דומה בעינינו קטן והרא"ש השיב על דברי ר"ת נ"ל דלא שייך להביא לכאן פרוץ כעומד דדוקא גבי סכך פסול וסכך כשר המונחים זה אצל זה שייך להזכיר פרוץ כעומד כדמייתי ליה אמתני' דהמקרה את סוכתו בשפודין אבל גבי סוכה סכך ואויר ניתנה הלכה שיהא הצל מרובה וכן מצינו לענין פרוץ כעומד של דפנות מועיל קנה פחות פחות מג' אע"פ שהפרוץ מרובה ולענין סכך אינו מועיל מפני שהחמה מרובה ואע"פ

שאיסתרא פלגא דזוזא אפשר דאיסתרא מטבע נחשת ורחבה יותר מזוזא וכן מ"כ בשם ה"ר ישעיה ז"ל ובעה"ט כתב בשם רבותיו אם יש בין קנה לקנה כמלא קנה למעלה ולמטה צלתה מרובה מחמתה שהחמה מועטת למטה כשרה ואם למטה כי הדדי למעלה חמתה מרובה מצילתה ופסולה עכ"ל ולא הביא רבינו פי' ר"ת מפני שהרא"ש השיב על דבריו והר"ן הביא פי' ר"ת וכ' דלפי דבריו צ"ל שהאויר מתמעט יותר מן הסכך לפי שאין כח הראות נתפס בו וצ"ל ג"כ דכי אמרינן צילתה מרובה מחמתה מלמטה כשירה דוקא בסוכה שאינה גבוהה אלא שיעור מצומצמת שהרי הדבר ידוע שלפי גובה הסוכה נופל הטעות ואם היא גבוהה הרבה יהא אפשר שאף ע"פ שמלמטה נראה לו שתהא צילתה מרובה מחמתה למעלה הויא חמתה מרובה מצילתה א"ו כדאמרן ע"כ ומ"מ גם הוא ז"ל השיב על קושיות ר"ת והעלה דפירש"י עיקר וכ"פ הרי"ף וכן דעת הרמב"ם בפ"ה וכתב שם ה"ה גבי סיכך בדבר פסול ודבר כשר שמבואר בחכמות הראות במופת שאור השמש הנכנס בחור מרובה על החור וזה שלא כדבר בעל העיטור ולפיכך פירש"י הוא עיקר ומה שיל"ד בד' הרמב"ם בזה אכתוב בסי' זה בס"ד גבי סככה בשפודין:

סעיף קטן ב

ואם ברוב ממנה צילתה מרובה שני משהויין וכו' בסוף פ"ק (יט.) גבי פסל היוצא מן הסוכה ארבב"ח א"ר יוחנן לא נצרכה אלא לסוכה שרובה צילתה מרובה מחמתה ומיעוטה חמתה מרובה מצילתה מ"ד תיפסיל בהך פורתא קמ"ל וכתב הרא"ש בסוכה שרובה צילתה מרובה מחמתה וכו' פי' ברוב הסוכה הצל רבה על החמה שני משהויין ובמיעוט החמה מרובה על הצל משהו וכשתצטרף יחד הצל והחמה של כל הסוכה תהיה צילתה מרובה מחמתה משהו והר"ן כתב מ"ד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל כיון דבכללה צילתה מרובה מחמתה כשירה כולה אפילו תחת אותו סכך שחמתו מרובה מצילתו ומיהו אפשר דדוקא בסוכה שאינה אלא ז' על ז' אבל בסוכה גדולה הרבה דיש בה ז"ט או יותר שחמתו מרובה מצילתו צ"ע אם נכשיר אותו מפני צירוף שאר הסוכה עכ"ל: כבר נתבאר בסימן תר"ל שאם היא מסוככת כהלכתה אע"פ שמן הדפנות נכנס לה חמה הרבה עד שנמצאת חמתה מרובה מצילתה כשירה:

סעיף קטן ג

וצריך שלא יהיה כיסוי' עב מאד וכו' בפ' הישן (סוכה כב.) תנן המעובה כמין בית אף ע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה כשירה ותניא בברייתא (שם:) אין כוכבי חמה נראין מתוכה ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין וכתב הרא"ש ירושלמי הדא אמרה צריכין הכוכבים להיות נראין מתוכה רבי לוי אמר בכוכבי חמה שנו פי' צריכין לכתחלה כדקתני בברייתא ב"ה מכשירין בדיעבד אבל לכתחלה צריך שיהו נראין מתוכה וכ"כ

הר"ן וכוכבי חמה פירש"י זהרורי חמה ומשמע מדברי הר"ן דמתני' דקתני אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה דמשמע דלכתחלה צריך שיהו הכוכבים נראין מתוכה היינו דוקא כוכבי חמה אבל כוכבי לילה א"צ שיראו מתוכה אבל רבינו שכתב כדי שיהיו הכוכבים וניצוצי השמש נראין מתוכה נראה שהוא מפרש הא דתנן אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה דמשמע צריך שיראו מיירי בכוכבי לילה ובברייתא קתני דכוכבי חמה אם אינם נראין מתוכה ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין אלא דמ"מ קשה דמשמע דבאין כוכבי לילה נראין מתוכה לב"ש נמי כשרה בדיעבד ולא פסלו אלא בשאין כוכבי חמה נראין מתוכה ולפ"ז לא הו"ל לרבינו לכתוב אלא כדי שיהיו הכוכבים נראין מתוכה דמאחר שכוכבי לילה נראין מתוכה מכ"ש שנראין ניצוצי החמה ואפשר שהוא מפרש דכוכבי לילה וכוכבי חמה אידי ואידי חד שיעורא הוא והא דקאמר בירושלמי כוכבי חמה היינו לומר שאם עשה סוכה ביום שאין הכוכבים מצויין לראות אם הם נראים מתוכה ישער בכוכבי חמה אם הם נראים מתוכה דאידי ואידי חד שיעורא הוא והרמב"ם כתב בפרק ה' דרך הסיכוך להיות קל כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים הנראים ביום שהוא זמן החמה:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו בשם ר"ת שאם עשאה עבה מאוד שאין המטר יכול לירד בה פסולה כ"כ הגה"מ בפ"ה וכ"כ המרדכי בשמו וכתב שמתוך פירש"י משמע דכשירה והעלה דיש להחמיר לכתחלה לעשות הסיכוך כדי שיהו כוכבי חמה נראין מתוכה וגם הרא"ש כתב דברי ר"ת בפ"ק גבי סוכת גנב"ך ורקב"ש:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו שהרא"ש לא הביא דבריו בפסקיו היינו לומר שלא הביאה במקום שהיה לו להביאה דהיינו בפרק הישן אמתני' דהמעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה כשירה:

סעיף קטן ו

היה כסויה דק מאוד שיש בה אויר הרבה וכו' היה קנה עולה וקנה יורד וכו' בפ' הישן (שם) תנן סוכה המדובללת ושצילתה מרובה מחמתה כשירה ובגמ' (שם) מאי מדובללת א"ר סוכה ענייה ושמואל א' קנה עולה וקנה יורד רב תני חדא ושמואל תני תרתי רב תני חדא סוכה מדובללת שצילתה מרוב' מחמת' כשירה ושמואל תני תרתי מאי מדובללת מבולבלת ותרתי תני סוכה מבולבלת כשירה וצילתה מרובה מחמתה כשירה אמר אביי ל"ש אלא שאין בין זה לזה ג"ט אבל יש בין זה לזה ג"ט פסול אמר רבא אפילו יש בין זה לזה ג"ט נמי לא אמרן אלא שאין בגגו טפח אבל יש בגגו טפח כשירה. דאמרינן חבוט

רמי ופירש"י ענייה. שיש בסככה קנים מעט ויש בה אויר הרבה אלא שאין בו ג' ביחד: קנה עולה וקנה יורד. שלא השוה הסכך להשכיב הקנים זה אצל זה אלא אחד למעלה ואחד למטה ומתוך כך חמתה מרובה מצילתה ואשמעינן מתני' דאמרינן כל שאילו היה מסוככים בשוה היתה צילתה מרובה מחמתה כשירה: רב תני חדא. סוכה שהיא ענייה שהיא מדובללת מדולדלת אם צילתה מרובה מחמתה כשירה: ושמואל תני תרתי. סוכה מבולבלת כשירה דאמרי' רואין: ושצילתה מרובה מחמתה. מלתא אחריתי היא דאשמעינן נמי בסוכה ענייה. שיש בה חמה אם צילתה מרובה כשירה: ל"ש דשמואל דקנה עולה וקנה יורד כשירה דאמרינן רואין: אלא דאין בין זה לזה ג'. דכל פחות משלשה חדא: שאין בגגו. בקנה העולה רוחב טפח דלאו שם אהל עליה לאחשובי ולמימר חבוט רמי השפל והשלך אותו על אויר שתחתיו: אמרינן חבוט רמי. כשגבוה ג' ויותר דאילו בפחות מג' לאו חבוט הוא שהרי הוא כמשכב עליו וכתב הרא"ש יראה דהלכה כשמואל מדשקלו וטרו אביי ורבא אליביה ואפשר דרב ל"פ אשמואל בהא דמכשר קנה עולה וקנה יורד אלא דמשמע ליה לפרושי מתני' בחדא וכ"פ הרמב"ם ובעה"ע ז"ל ומדלא הביא הרי"ף ד' אביי ורבא משמע דסבר דלית הלכתא כשמואל ואין דבריו נראין בזה עכ"ל והר"ן פסק גם כן כשמואל וכתב דמוכח בגמרא דתרתי בעינן שיהא בגגה טפח ושיהא באויר שבין התחתונות טפח דאי לא אע"פ שיש בגגה טפח לא אמרינן חבוט רמי וכ"נ מד' הרמב"ם בפ"ה: וכתב עוד הר"ן לפי ד' רש"י אע"ג דהשתא הויא חמתה מרובה מצלתה כיון דאילו חבטין לה הויא צילתה מרובה מחמתה כשירה ואחרים אומרים דלא מכשרינן בקנה עולה וקנה יורד אלא היכא דהשתא נמי הוי צילתה מרובה מחמתה והא קמ"ל שאין ריחוק הקנים פוסל משום שני סככים אבל אי הוה השתא חמתה מרובה מצילתה פסולה עכ"ל ודעת התוס' (שם) כד' רש"י שכתב משמע מפירש"י דכשיש בין זה לזה ג' דפסולה לאביי היינו מטעם חמתה מרובה מצילתה ולא יתכן דכיון דאי קיימא חמה בראש כל אדם היתה צילתה מרובה אין לפסול בשביל חמה הבא מן הצד באלכסון ועושה אותה חמתה מרובה אלא ה"ט משום דלא חשיב סכך להצטרף כה"ג כשיש בין זה לזה ג' אבל כי ליכא ג' כלבוד דמי והכל א' עכ"ל וזה כמ"ש הר"ן לפי דברי רש"י וז"ש רבינו וכן דעת ר"י:

סעיף קטן ז

קנים היוצאים לאחורי הסוכה וכו' וכן הקנים הבולטים מן הסכך לצד הפרוץ וכו' בסוף פ"ק גבי פסל היוצא מן הסוכה (יט.):

סעיף קטן ח

ומ"ש אע"פ שעשה דופן של צדדין יתר על שבעה וכו' כ"כ שם הרא"ש גבי קנים הבולטים מן הסכך לצד הפרוץ וז"ל ומיירי בשעשה ב' מחיצות של הצדדין ארובות אע"פ שהיה די לנו בז"ט באחת מהן זה מוכיח שרוצה לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות ודופן הא' הנמשכת עם הפסל לאו מן הסוכה הוא אלא בפ"ע קאי ונמצא שאין לו אלא דופן א' ואפ"ה נדון כסוכה:

סעיף קטן ט

סככה בשפודין שהם פסולים לסכך בהם וכו' בפ"ק (ט"ו.) תנן המקרה את סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהם כמותם כשירה ובגמרא (שם) לימא תיהוי תיובתא דרב הונא בריה דר"י דאתמר פרוץ כעומד רב פפא אמר מותר ורב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור אמר לך רב הונא בריה דר"י מאי כמותן בנכנס ויוצא ופירש"י שיהא פסל הרחב כמותן יכול ליכנס וליצא בריוח שבינתיים דהשתא הו"ל פסל שנותן שם מרובה על השפודין והא אפשר לצמצם א"ר אמי במעדיף רבא אמר אפילו תימא בשאין מעדיף אם היו נתונים שתי נותנן ערב ערב נותנים שתי: וכתב הרא"ש הכי גי' רש"י והרי"ף לא הביא כל זה אלא המשנה כצורתה דהא איפסיקא הלכה בפ"ק דעירובין (טז:) כר"פ דפרוץ כעומד מותר וסגי בריוח כמותו בצמצום וזהו לגי' רש"י שגריס והא אפשר לצמצם ופריך לר"ה ואליביה דידיה משני ר' אמי ורבא ול"צ לשנויי דידהו אליבא דהלכתא וק' להך גי' דפריך סתמא דתלמודא דלא כהלכתא הלכך נראה כגי' ר"ח ור"ת דגרסי והא א"א לצמצם ופריך לתרוייהו דכשנותן ביניהם סכך כשר כמותן א"א לאדם לצמצם שיהא לגמרי כמותן לפי שאין דרך אדם לצמצם בכאן למלא את כל החלל ונשאר מעט אויר נמצא דלר"פ דמפרש מתני' כמותן בצמצום הפסול מרובה ולר"ה דמפרש מתניתין ביוצא ונכנס הרי הוא עתה מצומצם ומשני הני אמוראי אליבא דתרווייהו הלכך אליבא דהלכתא נמי צריך לפרש מתניתין במעדיף או בשתי וערב עכ"ל וכ"ה דברי רבינו:

סעיף קטן י

ומ"ש ואין בהם ג' ואין מהם ג' במקום א' היינו בסוכה קטנה דסכך פסול פוסל בג"ט בין באמצע בין מן הצד דאילו בסוכה גדולה אינו פוסל אלא בד"ת באמצע ומן הצד בד"א וכמו שיתבאר בסי' שאח"ז והרמב"ם כ' בפ"ה סיכך בדבר פסול ודבר כשר זה בצד זה ואין במקום אחד מסכך הפסול רוחב ג"ט אלא פחות אם היה כל הסכך הכשר יותר על כל הסכך הפסול כשר ואם היה זה כמו זה בצמצום אע"פ שאין במקום א' ג' ה"ז פסולה מפני שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב ותמה עליו ה"ה למה פסק כתירוץ שהוא

אליבא דמ"ד פרוץ כעומד אסור כיון דאין הלכה כמותו ודחק עצמו כדי ליישב דברי הרמב"ם וא"צ דאיכא למימר דהרמב"ם גורס כגי' ר"ת דלתרווייהו פריך וכי שני ר' אמי ורבא אליבא דר"פ נמי משני הכי אלא שיל"ד שכתב ה"ה שפסק הרמב"ם כשינוייא דר' אמי וכ"מ לכאורה מדבריו ומ"מ יש לתמוה למה השמיט שינוייא דרבא דבתראה הוא לכך נ"ל לומר שבכלל מ"ש אם היה כל הסכך הכשר יותר על כל הסכך הפסול כשירה הוי דכל שהם שתי ונותן הסכך הכשר ערב או איפכא הרי הוא מעדיף וכמו שפירש"י אם אינו נותן ראש הקנים על שפודין הרי הם נופלים לארץ והלכך הו"ל כשר מרובה על הפסול ומבטלו ואל יקשה עליך זה שכתב הרמב"ם מפני שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב ותאמר א"כ אע"פ שלא ירבה הכשר על הפסול ליתכשר כדקי"ל פרוץ כעומד מותר וי"ל שאני הכא דא"א לצמצם ולמלאות כל הריוח שלא ימצא בו אויר כלל וא"כ כל שהוא נראה פרוץ כעומד בענין זה הוי פרוץ מרובה על העומד ומש"ה בעינן שירבה הכשר ויל"ד עוד בד' הרמב"ם שכתב לקמן גבי סכך שיש בו חלונות שאם יש באויר בכל המקום המסוכך פסולה מפני שחמתה מרובה מצילתה והוא ממ"ש בגמרא (כב:) כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת כלומר שהחמה הנכנסת בנקב גדולה מהנקב והרי שם פרוץ כעומד ופסק' הרמב"ם וא"ל שהוא מחלק בין סכך פסול לאויר כמו שחילק הר"ן בפ" הישן שהרי כתב שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב ונ"ל דה"ק שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב ומצטרף מקום הסכך הפסול עם מה שנשאר מאויר שלא נתמלא בסכך כשר משום דא"א לצמצם ליה והוי פרוץ מרובה על העומד ומש"ה פסולה עד שירבה הסכך הכשר על הפסול ומה"ט נמי בדין סכך שהיו בו חלונות כשיש בכל האויר ככל מקום המסוכך פסולה משום דכיון דא"א לצמצם ע"כ יש אויר במקום הסכך הכשר וכשנצטרף אותו עם החלונות שבו הוי פרוץ מרובה על העומד ומש"ה בעינן שיהא הסכך רב על האויר דאז יהא פרוץ כעומד ולפ"ז צ"ל דכי אמרינן כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת הוי טעמא מפני שגם מהסכך הכשר עצמו נכנסת חמה עכ"פ שהרי אינו מעובה כמין בית כך נ"ל:

סעיף קטן יא

בית המקורה בנסרים שאין עליהם מעזיבה וכו' משנה שם (טו.) תקרה שאין עליה מעזיבה ר"י אומר משום ב"ה או מפקפק או נוטל א' מבינתיים ובש"א מפקפק ונוטל אחת מבינתיים ר"מ אומר נוטל אחת מבינתיים ואינו מפקפק וידוע דהלכה כר"י ואליבא דב"ה ואמרינן בגמ' הניחא לרב דאמר גבי פלוגתא דר"י ור"מ אי מסככין בנסרים מחלוקת כשיש בהם ד' דר"מ אית ליה גזירת תקרה ור"י לית ליה גזירת תקרה אלא לשמואל

דאמר בשאין בהם ד' מחלוקת אבל יש בהם ד' ד"ה פסולה סיפא במאי פליגי בבטולי תקרה קמיפלגי מ"ס בטלה בהכי ומ"ס בהכי לא בטלה ופירש"י לשמואל דאמר. אבל יש בהם ד' ד"ה פסולה: סיפא במ"פ. הא ודאי סתם תקרה בני ד' הוא וקמכשר ר"י אליבא דב"ה: בבטולי תקרה. כלומר אמר לך שמואל לעולם כשיש בהם ד' ולא היתה כאן תקרה מתחלה ועכשיו הוא בא לסכך בהם לשם סוכה אפי' ר"י פוסל דגזרינן משום תקרה שלא יבא וישב תחת קורות ביתו ויאמר מה לי זה מה לי חדשה אבל השתא דזו תקרה היתה וזה מוכיח שיודע שאמרה תורה תעשה ולא מן העשוי ובא לידי מעשה לעשות לשם סוכה פליגי ר"י ור"מ אי איכא תו למיגזר משום תקרה או לא ר"י סבר בטולי תקרה לב"ש צריך ליטול מבינתיים דאע"ג דמוכיח שבקי בתעשה ולא מן העשוי גזרו ביה וב"ה סברי כיון דבטלה והוכיח שהתקרה פסולה תו ליכא למיגזר והרי"ף כתב טעמייהו דב"ה משום תולמ"ה הלכך אי מפקפק עביד ליה מעשה ואי נוטל אחת מבינתיים עביד ליה מעשה וכן הלכה וכתב הרא"ש הקשה הרז"ה עליו דהאי טעמא הוי אליבא דרב ואנן קי"ל כשמואל ושמואל פליג בבטולי תקרה משום דסתם תקרה מקורה בנסרי' שיש בהם ד' והרמב"ן תירץ דהרי"ף כתב כשמואל דטעמא דביטול תקרה היינו משום תולמ"ה דכל זמן שלא ביטל התקרה הרי הוא כאילו דר בבית ויש כאן משום תולמ"ה אלא דבגזירת תקרה ליכא לאוקומי פלוגתייהו דכיון דמהדר לבטלה הרי הוא בקי בתולמ"ה וליכא למיגזר שמא יאכל תחת תקרת הבית אלא פליגי מה יש לו לעשות ותתבטל התקרה ואין בה משום תולמ"ה הלכך הבא לסכך בתחלה לא יסכך בנסרים שיש בהם ד' אבל בית שהוא מקורה ואין בה מעזיבה מפקפק את כולו שמסיר את המסמרים שהיו קבועים בהם ואפילו הם רחבים ד' או נוטל אחת מבינתיים בין כל אחת ואחת נוטל אחת ומניח פסל במקומו והרמב"ם כתב ובלבד שלא יהא בכל נסר אחד ד"ט ודבריו תמוהים עכ"ל והר"ן כתב שאילו היה הרי"ף מפרש כשטת רש"י לא הו"ל לכתוב מ"ש דטעמא דב"ה משום תולמ"ה דהאי לישנא אליבא דרב אתיא וכיון שהרי"ף פוסק כשמואל היה לו לכתוב מאי דמסקי' בסוגיין אליבא דשמואל ולפיכך נראה שהוא סובר והיה מפרש שמועתינו בנסרים שהם צרים כל כך שהיה מותר לסכך בהם בתחלה מיהו מתוך שהתקרה היתה עשויה כבר שייכא בהו גזירת תקרה בר מפיסולא דאורייתא דאית בהו משום תעשה ולא מן העשוי וב"ה סברי דמפקפק או נוטל אחת מבינתיים כל חד מהני סגי דכי היכי דמפיק לה מן תולמ"ה הכי נמי מפיק לה מגזירת תקרה ובית שמאי סברו דנהי דמפקפק מפיק לה מן תולמ"ה לא מפיק לה מגזירת תקרה ולפי שטה זו היה אפשר להרי"ף להביא מאי דאיתמר בגמרא מעיקרא אע"ג דאיתמר אליבא דרבי

משום דלשמואל נמי בהכי סגי ליה דכל דמפיק ליה מן תעשה ולא מן העשוי לב"ה מפיק ליה נמי מגזירת תקרה עכ"ל ובשטה זו עולים יפה ג"כ דברי הרמב"ם בלי שום תמיהא ופקפוק:

סעיף קטן יב

סוכה שאין לה גג שעשויה כמין צריף וכו' בספ"ק (יט:) תנן העושה סוכת כמין צריף או שסמכה לכותל ר"א פוסל מפני שאין לה גג וחכמים מכשירין ואסיקנא בגמרא דהלכה כמאן דפסל ופירש"י כמין צריף. כוך של ציידין ועשוי ככוורת שמשפעת והולכת שגגו וקירותיו אחד: או שסמכה לכותל. הטה ראשי קנים על הכותל וראשו אחד על הארץ: לפי שאין לה גג. שאינו ניכר מהו גג ומהו כותל דאהל משופע לאו אהל הוא אא"כ יש בו טפח זקוף כדתני בברייתא: ואמרינן בגמרא תנא מודה ר"א שאם הגביה מן הקרקע טפח או שהפליגה מן הכותל טפח שהיא כשרה. ופירש"י שאם הגביה מן הקרקע טפח. אתרווייהו קאי ואמרינן לבוד בזקיפה ויש שם טפח זקוף וניכר הצריף שהוא גג וכיון שיש בו שיעור אהל בזקיפה הוי אהל: או אם הרחיקה וכו' אסמכה על הכותל קאי אם הרחיק ראש הסמוך לכותל מכותל טפח והיתה סמוכה על יתידות אמרינן לבוד ממנה ולכותל ובשוה ולא בשיפוע והוא הגג: וכתב הרא"ש שאם הגביה מן הקרקע טפח או אם הרחיקה מן הכותל טפח שהיא כשירה פר"י הגביה שעשה בנין זקוף בגובה טפח והושיב עליו ראשו של שיפוע של מטה והרחיק מן הכותל טפח שעשה סמוך לכותל סכך רחב טפח וסמך עליו ראשו של שיפוע העליון אבל מתוך פירש"י משמע דאותו טפח שהגביה או שהרחיק אפילו הוא אויר חשבינן ליה כסתום מטעם לבוד וכ"מ בירושלמי ומיירי שלאחר שנמשך בגובה עשרה יש עדיין במשך הסוכה ז' ואפשר דאף תחת השיפוע שאינו גבוה עשרה כשירה מידי דהוה אפסל היוצא מן הסוכה וכ"כ התוספות (שם) והר"ן כתב דברי רש"י ואח"כ כתב אבל בתוס' אומרים שצריך שימלאנה שאין אויר חשוב גג וזהו מ"ש הרא"ש בשם ר"י ומדברי הראב"ד בפרק ד' נראה שהוא מפרש כפירוש ר"י: וכתב עוד הר"ן ומיהו דוקא כגון שיש לה ט"ז טפחים שהם י"ז בהדי האי טפח כי היכי דליהוו ז' מינייהו לסכך ועשרה למחיצה שעשה השיעור הצריך לסכך בדפנות אלו מדבר שמסככין בו שהרי שיעור זה מדפנות אלו עולה הוא לסכך עכ"ל. ומהרא"י ז"ל כתב דמדברי התוס' נראה שצריך שיהיה השיפוע. הנשאר לסכך יותר מז' טפחים בתוספת האלכסון על הצלע לא שבעה טפחים בלבד כדברי הר"ן: אבל הרמב"ם כתב בפ"ה וכן כילה שיש לה גג אפי' טפח אם גבוהה עשרה טפחים אין ישינים בה בסוכה ונראה שהוא סובר דלא בעינן ז' על ז' בגובה עשרה שהרי הוא משתפע ועולה

וכלה בגג טפח ואין בכל גובהו רק י' ואפ"ה אין ישינים בה בסוכה מטעם סוכה שתחת סוכה והוא תמוה מאד דא"כ הא דבעינן משך ז' על ז' אינו אלא בחלל שבקרקע הסוכה אבל לא בחלל שבגובה י' וא"כ למה קראו לסוכה שסככה ז' על ז' סוכה קטנה ששיעורה מצומצם שאין פחות ממנה הא בטפח אחד נמי כשירה עכ"ל. ולי נראה דמההיא דכילה אין ראיה להכשיר סוכה דהתם משום דמיחזי כסוכה בתוך סוכה אסרינן לה כל שיש לה גג טפח שהוא שיעור אהל לטומא' אתו למיטעי ולאכשורי סוכה בתוך סוכה. אי נמי מפני שכל שיש לה גג טפח חשיב אוהל ולא בטלה לגבי סוכה דכיון דכילה פסולה לסכך הוי כישן תחת סוכה פסולה שהיא תחת סוכה כשירה דהא ודאי לא יצא ולעולם בסוכה העשויה כמין צריף או שסמכה לכותל והגביהה מן הקרקע או הרחיקה מהכותל טפח בעינן שיהא בה ז' על ז' בגובה עשרה וכדברי המפרשים אבל אי קשיא הא קשיא שכתב ה"ה פ"ד ראיתי מן האחרונים מי שפירש ואמר דדוקא כשעשה הדפנות בדבר שמסככין בו ויש בדפנות אלו כדי ששה עשר טפחים עשרה לדפנות וששה לסכך חוץ מטפח זה שעומד לגג פחות מכאן פסולה ויש לחוש להם אף על פי שאינם נראים מחוורים עד כאן לשונו הרי כתב בהדיא שלא נתחוורו לו דברי המצריכים שיהיו בדפנות אלו י"ו טפחים וא"כ הוא סובר שאף על פי שאינה גבוה אלא י"ט כשירה וא"כ לא בעינן ז' על ז' בגובה י' שהרי היא משפע' ועולה וכלה בגג טפח ואין בכל גובה אלא י' ואפ"ה מכשרינן לה ותפול עליו קושית הרב ז"ל דלמה קראוה סוכה שסככה ז' על ז' סוכה קטנה ששיעורה מצומצם שאין פחות ממנה הא בטפח אחד נמי כשירה ואפשר לידחק ולומר דהא דבעינן ז' על ז' בסוכה היינו בקרקעית אבל הסכך נהי שאם רחבו ז' על ז' אויר או סכך פסול פוסלים בו ואפי' בג' מ"מ גג שבעה אינו עיכוב בסוכה וכל שאין לה גג אלא טפח והוא מסוכך בסכך כשר כשירה שכיון דגג טפח חשוב אהל לטומאה תשוב נמי אהל לסוכה והרי כל אהל סוכה זו מסוכך בסכך כשר והיא גבוהה י' ויש בחלל קרקעיתה ז' על ז' הלכך כשירה לדעת הסוברים כן:

סימן תרלב

סעיף קטן א

סכך פסול פוסל באמצע בד"ט וכו' בסוף פ"ק (דף יו) אמר רבה אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי אויר פוסל בשלשה סכך פסול פוסל בד' (שם:) בסורא אמרי להא שמעת' בהאי לישנא בנהרדעא מתנו א"ר הונא אמר שמואל סכך פסול באמצע פוסל בד' מן הצד פוסל בד"א ורב אמר בין מן הצד בין באמצע בד"א ופירש"י באמצע בארבע. דמקום חשוב הוא להפליג ולחוץ שאין הדפנות מועילות זו לזו ונראית כשתי סוכות: מן

הצד בד"א. אבל פחות מכאן כשירה דמסלקין להו בפחות מכאן בעקימת דופן ובלבד שישתייר הכשר סוכה אבל ד"א לא איתמר בהו דופן עקומה: וכתב הרי"ף והלכתא בהא כשמואל דהא רבנן דבי רב כוותיה ס"ל וה"מ בסוכה גדולה אבל בקטנה בין באמצע בין מן הצד בג"ט. וכתב הר"ן אבל בסוכה קטנה בין באמצע בין מן הצד בג"ט דכיון דליכא בסוכה אלא שבעה בעינן שלא יהא בה מסכך פסול ג' דנפיק מתורת לבוד: וכתב עוד יש חולקים על הרי"ף דבין באמצע בין מן הצד בד"א והרמב"ן מכריע כדברי הרי"ף משום דסוגיין בכולהו תנויי דאמרי' דופן עקומה דאי כרב דאמר אפילו באמצע בד"א דופן עקומה למה לן ואני חוכך על הכרעתו וכתבתיו בחדושי עכ"ל והרא"ש כתב וז"ל כתב בהע"ט איכא פלוגתא בין רבוותא הרי"ף פסק כשמואל דהא רבנן דבי רב כוותיה ס"ל ובעל הלכות פסק כרב כלישנא בתרא והירושלמי מסייע ליה ומסתבר' כוותיה דהא רבנן לאו סיעתיה היא דהא אי לישנא בתרא איתא קמא ליתא דתרי לישני נינהו והלכך מספקא לן אי כסורא אי כנהרדעא ופלוגתא דרב ושמואל והלכת' כרב דבין באמצע בין מן הצד בארבע אמות ומשמע דכי היכי דבהרחיק הסיכוך מן הדפנות בפיסול אויר ליכא פלוגתא בין באמצע בין מן הצד בסכך פסול נמי ליכא פלוגתא ומיהו פלוגתא דרבוותא היא ולחומרא והרמב"ן כתב ואני אכריע כדעת הרי"ף וכו' וכן פסקו הרמב"ן וה"ר ישעיה ז"ל דבאמצע פוסל בד':

סעיף קטן ב
ומ"ש גבי פחות מד' מותר לישן תחתיו יתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ג
ומ"ש דבפחות מד"א אמרי' דופן עקומה הכי אמרי' בריש סוכה (ד.) ובכמה דוכתי:

סעיף קטן ד
ומ"ש הלכך בית שנפחת מן הצד וכו' משנה בפ"ק (יז.) בית שנפחת וסיכך על גביו אם יש בין הכותל ולסיכוך ד"א פסול' משמע הא פחות מד"א כשירה ומפרש בגמ' בר"פ דטעמא משום דאמרי' דופן עקומה ופירש"י בית שנפחת וסיכך וכו'. גגו נפחת באמצעו רחוק מן הדפנות לכל צד וסיכך על הפחת באמצעו ונמצא תקרת הבית שהיא פסולה מפסקת בין הדפנות לסכך כשר: אם יש מן הסכך ולכותל ד"א פסולה. דארבע אמות לא נאמר למשה בסיני דופן עקומה אבל פחות כשירה הל"מ רואין תקרת הבית כאילו היא הדופן שנעקם למעלה ואין כאן סכך פסול לפסול הסוכה: ומ"ש רבינו דאמרי' דופן עקומ' אפי' אין הדופן אלא י"ט והגג גבוה ממנו הרבה וכו' נראה שלמד כן מדפירש"י הא דתנן (שם) הרחיק את הסיכוך מן הדופן ג"ט פסולה. לאו בגובהה קאמר אלא במשכה: פסולה. דאויר פוסל בג' אפילו מן הצד ומכאן אני אומר ומפרש הא דאמרי' דבסכך פסול

מן הצד אמרי' דופן עקומה להכשיר עד ד"א היינו דחשבינן לסכך כאילו הוא מן הדופן ונעקם ונכפף למעלה ובאויר ליכא למימר הכי ואינו מפרש רואין את הדופן כאילו הוא עקום והולך תחת הסכך פסול ומגיע לסכך כשר ומוציא את הפסול מן הסוכה דא"כ גבי אויר נמי נימא הכי ע"כ נראה מדבריו שאע"ג שהסכך גבוה מן הדפנות כמה אמרי' דופן עקומה להכשיר מדקאמר דא"כ גבי אויר נמי נימא הכי כלומר היכא שהסיכוך מרוחק מן הדפנות במשכה כמו במתני' שנמצא אויר מפסיק בין הדופן ולסכך במשך ואם איתא דכל שמפסיק אויר בין הסכך ולדופן בגובה לא אמרי' דופן עקומה לא הוה שייך לומר גבי אויר דריחוק במשך דנימא דופן עקומה דכ"ש הוא אבל הר"ן כתב בריש סוכה גבי בנה בה אצטבא מן הצד פי' דופן עקומה שרואי' כאילו הדופן נעקם וכאילו הסכך כולו שמן הדופן ולאצטבא הוא הדופן אלא שנתעקם שכן דרכן של כותלים להתעקם אבל א"א לפרש רואין כאילו הדופן נתקרב לסכך דא"ה היכי אמרי' לקמן דאויר אפילו מן הצד פוסל בג' נימא רואין הדופן כאילו נתקרב ולא יהא פוסל אלא בד' אמות שיותר קל לדופן להתקרב כשאין שם סכך מפסיק אלא ודאי ה"ט לפי שרואין הסכך כאילו הוא דופן וכשיש שם אויר מפסיק אין לומר כן ולפי שעה זו הדבר ברור שאין אוכלין באותו שיעור שבין דופן לאצטבא כיון שאנו דנין סכך שעניו כאילו הוא דופן ולפי שטה זו ג"כ ע"כ בשהדפנות מגיעות לסכך עסקינן אבל אין דפנות מגיעות לסכך לא אמרי' דופן עקומה עכ"ל ומ"מ זה שכתב שאין אוכלין באותו שיעור שבין דופן לאצטבא דהיינו סכך פסול דאנו אומרים דופן עקומה היינו כשיש בסכך פסול ד"ט אבל אם הוא פחות מד"ט ישינים ואוכלין תחתיו כמ"ש רבי' וכתב הר"ן בספ"ק שזהו לדעת הרז"ה אבל הראב"ד סובר שאין ישינים תחתיו אא"כ הוא פחות מג': ודע שזה שהסכימו רש"י והר"ן לפרש דופן ועקומה שרואין כאילו הדופן נעק' וכאילו הסכך כולו שמן הדופן לאצטב' הוא הדופן אלא שנתעקם כך הם דברי הרמב"ם בפ"ה:

סעיף קטן ה

ומ"ש דאויר בין בגדולה בין בקטנה שוין דבין באמצע בין מן הצד בג"ט פסולה שם (יז.) אמר רבה אשכחתינהו לתלמידי דבי רב דיתבי וקא אמרי אויר פוסל בג' סכך פסול פוסל בארבע ומייתי לה מדתנן הרחיק את הסיכוך מן הדפנות ג"ט פסולה ומתני' משמע דבין בגדולה בין בקטנה מיירי ובהדיא אמרי' בגמרא הכי כמ"ש בסמוך ומתני' נמי במן הצד מיירי דקתני דפוסל בג"ט וכ"ש באמצע:

סעיף קטן ו

ומ"ש דבפחות מג' מצטרף להשלים שיעור סוכה אבל אין ישינים תחתיו שם (יט:) גבי הא דתניא פסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה א"ר הושעיא לא נצרכה אלא לסכך פסול

פחות מג' בסוכה קטנ' והאי יוצא יוצא מתורת סוכה מתקיף לה רב הושעיא לא יהא אלא אויר ואויר בפחות מג"ט בסוכה קטנה מי פסול א"ל ר' אבא זה מצטרף ואין ישינין תחתיו וזה מצטרף וישינין תחתיו ופירש"י לא יהא אלא אויר ופשיטא דכשר דאפי' אויר החמור ממנו אינו פוסל בשיעור זה א"ל ר' אבא להכי אהני לדון כסוכה דאשמעינן תנא לומר שישינים תחתיו דאילו אויר פחות מג' מצטרף להשלים שיעור הסוכה אבל אין ישנין תחתיו וכתב הרא"ש וכ"מ בירו' פ"ג דברכות כפירש"י וכתב עוד דלא תיקשי לך איך יוכל אדם להזהר בסוכה מלאה נקבים שלא יישן תחת הנקבים דהכא מיירי כשאויר מהלך בכל אורך הסוכה:

סעיף קטן ז

ומ"ש והא דאויר פוסל בג' וסכך פסול פוסל בד' היינו בסוכה שאין לה אלא ג' דפנות וכו' עד סוף הסימן הכל שם בתוספות ובפיסקי הרא"ש ז"ל:

סימן תרלג

סעיף קטן א

שלא תהיה גבוהה יותר משיעור' דתנן סוכה שהיא גבוהה יותר מכ' פסולה בריש מסכת סוכה (ב:):

סעיף קטן ב

ומ"ש בין אם היא גדולה או קטנה ל"ש אם המחיצות מגיעות לסכך וכו' שם נחלקו אמוראים בטעם פיסולה כשהיא גבוהה יותר מכ' אמה דרבה אמר משום דלמעלה מכ' אמה לא שלטא בה עינא ור"ז אמר משום דאינו עומד בצל סוכה אלא בצל דפנות ורבא אמר משום דסוכה דירת עראי בעינן וכל שגבוה מכ' אין אדם עוש' אות' דירת עראי אלא דירת קבע ואמרי' בגמרא דלטעמא דרבה אם היו דפנות מגיעות לסכך כיון דשלטא בה עינא אע"ג דגבוה מכ' אמה כשירה ולר' זירא אי אית ביה יתר מד"א כיון דרויחא איכא צל סוכה וכשירה ולרבא לית ליה תקנתא אלא בין דפנות מגיעות לסכך בין אין מגיעות בין יש בה יותר מד"א בין אין בה כיון שהיא גבוהה למעלה מכ' אמה פסולה וכתב הרי"ף והרא"ש שיש פוסקים כרבה והם דחו דבריהם והעלו דהלכה כרבא וכ' הרא"ש שכ"פ הרז"ה ורי"ץ גיאת וה"ר ישעיה וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"ד שכתב סתם שלא תהיה גבוה יותר מכ' ולא חילק:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל עד כ' כשירה אפילו כל סככה למעלה מכ' וכו' הכי אסיקנא בריש עירובין (ג.) דחלל סוכ' תנן כלו' דלא מיפסלא סוכה אא"כ גבוה חלל' יותר מכ' ובסמוך אבאר זה

יותר ואמרי' תו התם (שם:) דהני אמו' באמה בת ו"ט נינהו אלא שמודדין אות' מצומצמו' כלו' דחוקו':

סעיף קטן ד

היתה גבוהה יותר מכ' והוצין יורדין למטה מכ' וכו' בריש סוכה (ד.) היתה גבוהה יותר מכ' והוצין יורדין למטה מכ' אם צילתן מרובה מחמתן כשירה וכתב הרא"ש דאע"פ שנמצא הסכך הוי מלמעלה הא אמרי' בריש עירובין דחלל סוכה תנן וה"פ הוצין יורדין לתוך כ' כלו' שמגיעין לחלל כ' כשירה ובריש עירובין כת' והוצין יורדין לתוך כ' פי' בתוך הכשר כ' דהיינו עד שפת כ' וכתב הר"ן אם צלתן מרובה מחמתן אפי' שקלת לכל מה שלמעלה מהם כשירה וא"ת ואמאי והא אמרינן בפ"ק דעירובין במקצת סכך בתוך כ' ומקצתו למעלה מכ' כשירה אפי' היכא דכי קלשת ליה כלומר שתטול כל מה שלמעלה מכ' פש ליה מה שבתוך כ' חמתו מרובה מצילתו משום דחלל סוכה תנן וה"נ נימא הכי י"ל דלא דמידהוצין יורדין לא חשיב כסכך הלכך כל שחמתן מרובה מצילתן כמאן דליתנהו דמי משא"כ במקצת סכך דחשיב ע"כ אבל התו' כ' ודכי קלשת ליה ע"כ פירושו לפי שלא היה יכול להתקיים הסכך בתוך כ' דמחמת קלישותו יבא הרוח ויפזר או יפול דאין לפרש אפילו היה מתקיים כך הו"ל חמת' מרובה שבזה לא היו מכשירי' דכיון דאין צילתה מרובה אלא ע"י סכך שלמעלה מכ' ה"ל סכך פסול מצטרף בהדי סכך כשר מיהו בריש עירובין כתבו דאפשר לפרש דאי קלשת ליה הוי ליה חמתה מרובה מצלתה על ידי קלישתה לחוד אפ"ה מצטרף לסכך דלמעלה מכ' דלא חשיב כ"כ סכך פסול הואיל והוי סכך כשר אם היה למטה מכ':

סעיף קטן ה

ואם תלה בה דברים נאים וכו' בפ"ק דסוכה (י:) אתמר נויי סוכה אין ממעטין בסוכה פירש"י קרמים הפרושין למעלה לנוי אין ממעטין למעלה בגובה להכשירה ולא לפוסלה למטה מי':

סעיף קטן ו

ואם נתן בה כרים וכסתות וכו' בריש סוכה (ד.) היה גבוה מכ' ובא למעטה בכרים וכסתות לא הוי מיעוט ואע"ג דבטלינהו בטלה דעתו אצל כל אדם תבן וביטלו הוי מיעוט וכ"ש עפר וביטלו ומשמע התם דתבן סתם ועפר ועתיד לפנותו לא הוי מיעוט לכ"ע תבן ואין עתיד לפנותו או עפר סתם פלוגתא דר' יוסי ורבנן דלרבנן לא בטיל ולר"י בטיל וידוע דהלכה כרבנן כ"כ הרא"ש: (ב"ה ויש לתמוה על רבינו שפסק דתבן ואין עתיד לפנותו ועפר סתם הוי מיעוט דהא לרבנן לא הוי מיעוט בעפר עד שיבטלנו וכ"ש בתבן שצריך שיבטלנו בפה וכדפירש"י וכ"פ הרי"ף והרמב"ם) וכתב עוד כלביטול דשמעתין פירש"י לז' הימים ור"ח ואבי"ה פי'

עד עולם ונראה כפירש"י דביטול דהכא כ"ז מצות סוכה דומיא דמיעוט דכותל וחריץ שבין שתי חצירות דפ' חלון דלא בעינן ביטול אלא באותה שבת וכ"פ הר"ן אבל ה"ה כ' בפ"ד שדעת הרי"ף והרמב"ם לפרש דביטול צריך להיות בדעתו להניחם שם עד עולם בעינן ואיני יודע מנין לו לפרש כן בדבריהם:

סעיף קטן ז

היתה גבוהה מכ' ובנה בה אצטבא כנגד דופן ד' וכו' (שם) ופירש"י כשירה כל הסוכה אפי' מן האצטבא והלאה דמונין מנין חללה מראש אצטבא ומעלה נמצא דופן האמצעי כולו כשר ודפנות הצדדין רוחב האצטבא הוכשרה הרי כאן סוכה קטנה כשירה ואמרינן לקמן פסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה ומפרשינן לה אם יש הכשר סוכה ביחד ועוד יש בסוכה משם והלאה פסל דהיינו סכך העשוי מפסולת גורן ויקב ויוצא מהכשר סוכה שאין לו הכשר דפנות נדון כסוכה הלכך כל הסוכה כמו שהיא גדולה כשירה וכ' הרא"ש שה"ר ישעיה הקשה על פירש"י והוא ז"ל תירץ דברי רש"י וכ' ה"ה בפ"ד שמן הגאונים נראה כפירש"י אבל מן האחרונים חלקו בזה ואח"כ דקדק מדברי הרמב"ם שהוא סובר כפירש"י ודע שר"ן הוא מכלל האחרונים שאין דברי רש"י נראין בעיניו. ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדברי רש"י הכי נקטינן:

סעיף קטן ח

בנה האצטבע מן הצד וכו' שם היה גבוהה מכ' ובנה בה אצטבא כנגד דופן האמצעי וכו' ומן הצד אם יש משפת אצטבא ולכותל ד"א פסולה פחות מד"א כשירה ופירש"י אם יש משפת האצטבא ולכותל הב' שהרחיקו ממנו ד"א פסולה דלא הוכשרו באצטבא זו אלא ב' דפנות אותו שסמוך לה מן הצד והשני שראש האצטבא מגיע לו: פחות מד"א כשירה. שאף הוא הוכשר ע"י דופן עקומ' ורואין סכך עליון המחובר לדופן הרחוק כאילו הוא מן הדופן עצמו ועקום עד כנגד שפת האצטבא וכאן מודדין גבהו משפת האצטבא ולמעלה ואע"פ שמתחתיו נמשך כלפי חוץ הואיל וראשו אינה כלה ע"כ זהו גובה חללה והרי נתמעט חלל מתחתיו. וכתב הרא"ש ולא הכשיר רש"י כל הסוכה שהרי אין לה סכך כיון דרואין את הסכך כאילו הוא כותל עקום אבל ה"ה כתב בפ"ד שאף בזה נחלקו המפרשים כמו שנחלקו למעלה:

סעיף קטן ט

ואם בנה אצטבא באמצע וכו' שם היתה גבוה מכ' אמה ובנה בה אצטבא באמצעיתה אם יש משפת אצטבא ולדופן ד"א לכל רוח פסולה פחות מד' כשירה וכתב הרא"ש וז"ל כתב הרי"ץ גיאת ובלבד שלא תהא אצטבא גבוה מי"ט דרשות אחרת היא ולא ידענא טעמא מאי נ"מ דרשות אחרת היא כיון דאמרינן דופן עקומה מכל צד הרי האצטבא מוקפת

מחיצות ומובדלת משאר הסוכה ודמיא לסוכה העומדת בראש הגג דרשות אחרת היא לגבי חצר ובעל העיטור הכשירה אפי' היתה גבוה י' עכ"ל והר"ן נוטה לדעת ר"י גיאת ז"ל וכמ"ש בסמוך וה"ה כתב בפ"ד שיש מן האחרונים שחלקו על ר"י גיאת ושזה נראה שהוא דעת הרמב"ם וכן הוא דעת העיטור ועיקר:

סעיף קטן י

ומ"ש פסולה אפי' האצטבא גבוהה י' ולא אמרינן גוד אסיק מחיצתא וכו' (שם) היתה גבוהה מכ' ובנה בה עמוד גבוה י"ט ויש בו הכשר סוכה סבר אביי למימר גוד אסיק מחיצתא ופירש"י בנה בה עמוד גבוה י' רחוק מן הדפנות הרבה ובו הכשר סוכה שיש בראשו ז' ומשהו על ז' ומשהו: גוד אסיק מחיצתא. של עמוד שמבחוץ סביב הגביהם י' סביבות ראשו והרי יש בהם גובה י' וחשובה סוכה על ראשה ודפני העמוד דפנותיה ע"י גוד אסיק וסכך שלמעלה כשר לה דאינו למעלה מכ' מראש העמוד: א"ל רבא בעינן מחיצות הניכרות וליכא וכתב הר"ן פי' דאע"ג דבשבת אמרי' גוד אסיק לא אמרינן הכי לגבי סוכה דבעינן בה מחיצות הנכרות כעין דירה ואפשר דכיון דלענין שבת חולק רשות לעצמו והרי הוא כאילו מוקף מחיצות אפי' אין ממנו ולכותל ד"א פסולה ולא אמרינן ביה דופן עקומה עכ"ל ונ"ל שזהו היה טעמו של הרי"ץ גיאת שכתבתי בסמוך ומ"מ כבר נתבאר שרוב הפוסקים חולקים עליו:

סעיף קטן יא

ומ"ש ולא נמוכה משיעורה דתנן ושאינה גבוהה י"ט פסולה בריש מס' סוכה (ב.):

סעיף קטן יב

היתה גבוה מי' והוצין יורדין לתוך י' אפי' אם חמתן מרובה מצילתן פסולה הכי אסיקנא בריש סוכה (ד:) ואע"ג דלמעלה מגובה כ' אמה ולהכשירה לא הוי מיעוט כל שההוצין חמתן מרובה מצילתן מ"מ למטה מגובה י' ולפוסלה הוי מיעוט וטעמא משום דכל שאינה גבוה י"ט ה"ל דירה סרוחה ואין אדם דר בדירה סרוחה:

סעיף קטן יג

ומ"ש אבל אם הנויים יורדין לתוך י' אינן פוסלין שם (י:) אמתני' דפירס עליה סדין נויי סוכה אין ממעטין את הסוכה ופירש"י קרמים הפרושים עליה לנוי אין ממעטין בגובה למעלה מכ' להכשירה ולא לפוסלה משום פחות מי' וכבר כתבתי זה:

סעיף קטן יד

ומ"ש היתה נמוכה מי' וחקק בה להשלימה לי' וכו' בריש סוכה (ד:) היתה פחותה מי' טפחים וחקק בה כדי להשלימה לי' אם יש משפת החקק ולכותל ג"ט פסולה פחות מג"ט כשרה ומפרש בגמרא טעמא דלא מכשרינן עד ד"א משום דכיון דלאו דופן הוא

לא שייך למימר דופן עקומה וסובר רבינו דלא מכשרינן אלא בתוך החקק אבל לא חוץ לחקק ואיני יודע למה דמ"ש מהיתה גבוהה כ' ובנה בה אצטבא דמכשיר רש"י אפי' מן האצטבא והלאה וכ' הר"ן דהא דמכשרי בפחות מג' דוקא כשיש בחקק שיעור סוכה הא לא"ה לא דאע"ג דמאי דאמרינן כלבוד לא חשבינן ליה כאילו אינה דא"ה אויר פחות מג' יהא פוסל בסוכה קטנה דהא בצר ליה שיעור דסוכה אפ"ה כל שאין בחקק שיעור הכשר סוכה פסולה דכל שאין לה חלל י' כשיעור הכשר סוכה הו"ל דירה סרוחה כדאמרינן בהוצין יורדין וכ"כ הרי"ץ גיאת עכ"ל וכך הם דברי רש"י:

סימן תרלד

סעיף קטן א

ולא קטנה משיעורה וכמה שיעורה ז"ט על ז' וכו' בריש סוכה (ג.) א"ר שמואל בר יצחק א"ר הונא הלכה צריכה שתהא מחזקת כדי ראשו ורובו ושולחנו וכ' הרא"ש והיינו ז"ט על ז"ט דגברא באמתא יתיב ושולחנו טפח כדאיתא בירושלמי וכמה כדי שולחן טפח וכ"כ הרי"ף בס"פ הישן כמה כדי ראשו ורובו ושלחנו ז"ט על ז"ט ובפ"ק אמתני' דהחוטט בגדיש אמרינן בגמרא (טז:) דמשך סוכת ז' וכן הוא מוסכם מכל הפוסקים.

סעיף קטן ב

ומ"ש לענין גודל אין לה שיעור אלא יעשנה גדולה כמו שירצה וכו' כ"כ הרמב"ם ופשוט הוא דאל"כ היה להם לחכמים לפרש כשם שפירשו בגובהה:

סעיף קטן ג

יש בה ז' על ז' ונתן בה בגדים לנאותה וממעטין אותה משיעורה פסולה בפ"ק דסוכה (י.) אתמר נויי סוכה אין ממעטין בסוכה אמר רב אשי מן הצד ממעטין ופירש"י קרמים פרושים למעלה לנוי אין ממעטין בגובהה מכ' להכשירה ולא לפוסלה משום פחותה מי': מן הצד ממעטין. לה משיעור ז"ט דהא אינה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו:

סעיף קטן ד

ואם היא עגול' ויש בה לרבע ז' על ז' וכו' שם (ז:) תניא אחרים אומרים סוכה העשויה כשובך פסולה לפי שאין לה זויות ופירש"י כשובך. עגולה: ואוקימנא להו בשיטה וא"כ לית הלכתא כוותיה והכי א"ר יוחנן התם בסמוך דסוכה עגולה כשירה ובלבד שיהא בהקיפה כדי לרבע ד"א שהוא שיעור סוכה לדעתו וממילא משמע דלדידן דקי"ל דשיעור סוכה ז' על ז' בשיש בה כדי לרבע ז' על ז' סגי ושיעורה כ"ט טפחים ושני חומשים על כ"ט טפחים ושני חומשים דכל טפח ברבועא טפח ותרי חומשי באלכסונה נמצא שז"ט דמשך סוכה הם י"ט נכי חומשא וכל שבעביו טפח בהקיפו ג"ט נמצא שדבר עגול שיש בו כ"ט ושני חומשים על כ"ט ושני חומשים יש בו כדי לרבע ז' על ז' מצומצמים:

סעיף קטן ה

ואם היא גדולה ויושב סמוך לפתחה ואין ממנו בתוכה אלא ראשו ורובו וכו' בפרק הישן (כח:) תנן מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בחוך הבית ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין ומפרש בריש סוכה (ג.) דבתרתי פליגי בסוכה קטנה ובסוכה גדולה וחסורי מחסרא והכי קתני מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית בש"א לא יצא ובה"א יצא ושאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו בלבד ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין פי' סוכה גדולה שיש בה שיעור סוכה וסוכה קטנה שאין בה שיעור סוכה וכתב הרי"ף בפרק הישן דהלכתא כב"ש בתרוייהו דחד טעמא הוא כלומר וכיון דאיפסיקא הלכתא כב"ש בסוכה קטנה דאמרינן בריש סוכה הלכה צריכה שתהא מחזקת כדי ראשו ורובו ושולחנו ממילא משמע דהלכת' כוותיה בתרוייהו ר"ל בסוכה גדולה נמי וכתב הר"ן שחלקו על הרי"ף דנהי דבסוכה קטנה איפסיקא הלכתא כב"ש אבל בסוכה גדולה משמע דקי"ל כב"ה דכיון דב"ש במקום ב"ה אינה משנה לית לן למיקבע הלכה כב"ש אלא במאי דאיפסיקא בהדיא הלכתא כוותיה אבל במאי דלא איפסיק הדרינן לכללין הלכתא כב"ה ועוד דמשמע דתרי טעמי דפליגי נינהו ובסוכה גדולה הא איתפרש טעמייהו דב"ש בגמרא ומש"ה אמרינן לא יצא שמא ימשך אחר שולחנו ובסוכה קטנה לאו מה"ט פסלי אלא משום דס"ל דדירת קבע בעינן ונהי דקי"ל כרבנן דאמרי סוכה דירת עראי בעינן אפ"ה קי"ל בהא כב"ש דקצת קבועות בעינן שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו דאי לא דירה סרוחה היא הלכך בסוכה גדולה ובסוכה קטנה ב' טעמי נינהו ואע"ג דאיפסיק הלכתא כב"ש בסוכה קטנה בסוכה גדולה הדרינן לכללין ונקטינן כב"ה דמכשירין ועוד דאפי' את"ל דמחד טעמא פסלי ב"ש בסוכה גדולה ובסוכה קטנה דהיינו שמא ימשך אחר שלחנו אבייי דמני ב"ש בהדי הנהו דס"ל דסוכה דירת קבע בעינן ה"נ קאמר דבעי' סוכה ראויה להיות בה קבע שאין לחוש שימשך אחר שלחנו וא"ל דאבייי דאמר הכי ס"ל דלית הלכתא כב"ש ומש"ה אמר דטעמייהו משום דדירת קבע בעי' אבל אנן דפסקינן כוותייהו ס"ל דטעמייהו דב"ש בסוכה קטנה נמי משום שמא ימשך וחד טעמא הוא בהדי סוכה גדולה אפ"ה איכא למימר דנהי דחד טעמא הוא טפי שייך למיגזר שמא ימשך בסוכה קטנה שא"א למשוך שלחנו אצלו ממאי דאיכא למגזר בסוכה גדולה הלכך כיון דלא שוו אהדדי בסוכה קטנה בלחוד דאיפסיקא הלכתא כב"ש נקטינן כוותיה אבל בסוכה גדולה הדרינן לכללין ונקטינן כב"ה דמכשרי וזהו דעת מקצת הגדולים והר"י גיאת והרז"ה אבל הרי"ף משמע דס"ל דכיון דמיתנו גבי הדדי כהדדי נינהו וכיון דאיפסיק בהדיא בסוכה קטנה כב"ש נקטינן נמי כוותייהו בסוכה גדולה וכ"ד הרמב"ם

בפ"ו והרא"ש כתב שה"ר ישעיה סובר כדברי הרי"ף ולא נראו דבריהם בעיניו ולפיכך צריך להגיה לשון רבינו שכתב שה"ר ישעיה סובר שיצא דליתא אלא הוא מהסוברים דלא יצא:

סימן תרלה

סעיף קטן א

סוכה כשירה אף ע"פ שלא נעשה לשם מצות סוכה הלכך סוכת גנב"ך רקב"ש ופירש"י (סוכה ח:) קייצי. שומרי קציעות השטוחים בשדה לייבש: בורגנין. שומרי העיר וכולם ישראל הם אבל סוכה זו לא לשם סוכה נעשית. ואמרי' בגמרא דגריעותא דענב"ך משום דלאו בני חיובא נינהו וגריעותא דרקב"ש משום דלא קביע ומסיים בברייתא ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה ובעי בגמרא מאי כהלכתה אמר ר"ת והוא שעשאה לצל ופירש"י אמר ר"ח האי כהלכתה דקאמר הוא שמסוככת יפה ומוכחא מלתא שעשייתה הראשונה לצל היתה ולא לצניעות בעלמא ואע"ג דסוכ' לשם חג לא בעי' לשם סוכ' בעי' ולצל הוא דמיקריא סוכה שסוככת מן החורב וכתב הרא"ש ור"ת פי' שעשאוה לצל ולא מעובה להגן מן המטר: ומ"ש רבינו וזהו לשטתו שפוסל כשאין הגשמים יכולין לירד לתוכה נתבאר בסי' תרל"א:

סעיף קטן ב

ומ"ש הלכך החוקק בגדיש שנוטל העמרים של מטה לעשות בו חלל וכו' אמ"ש שתהא צריכה עשויה לצל קאי החוקק בגדיש כיון שלא נתן שם הגדיש לשם סוכה בעלמא הרי אינה עשויה לצל דאילו לפי' ר"ת דסמיך ליה אינו ענין לו ודין זה דחוקק בגדיש משנה בפ"ק (טו.) החוטט בגדיש לעשות בו סוכה אינה סוכה ולא תיקשי לך הא מתניתין הוי תיובתא דר"ת דאיכא למימר דלר"ת נמי בעינן שיתן שם הסכך לשם סוכה כדמשמע ממתניתין אלא שהוא מפרש והוא שתהא עשויה לצל דא"ר חסדא שלא תהא מעובה כמין בית ושצריך ליתן הסכך לשם סוכה לא נזכר בדברי רב חסדא כשם שלא נזכרו בדבריו שאר דברים הפסולים בסוכה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אבל אם מתחלה כשנתן שם הגדיש הניח חלל טפח וכו' שם (יז.) א"ר הונא ל"ש אלא שאין שם חלל טפח במשך שבעה אבל יש שם חלל טפח במשך ז' ה"ז סוכה ופירש"י אלא שאין שם חלל טפח. גבוה במשך אורך י' ורוחב ז' טפחים כשיעור סוכה ואחר כך הגדיש כל הגדיש על אותו חלל דעכשיו נעשה שם סכך מאליו ולא היה שם סכך מתחלה: אבל אם יש שם חלל טפח. אהל הוא נמצא שם סכך על אותו גדיש וכשחוטט בו מלמטה למעלה עד שמגביה את החלל לשיעור גובה עשרה אין זו היא עשייתו שהרי

אינו מתקן אלא הדפנות ובדפנות לא אמרינן תעשה ולא מן העשוי והרי היא כסוכה שפחותה מי' וחקק בה והשלימה לי' ע"כ וכתב עליו הר"ן נראה מלשונו דה"מ כי חטיט ליה מלמעלה למטה דמשיירי ליה לסכך כמו שהוא וחוטט למטה בקרקע הסוכה אבל אם חטט למעלה פסולה דסכך דמעיקרא ליתיה בעולם וסכך דהשתא אית ביה משום תעשה ולא מן העשוי ואיכא מאן דשרי משום דכל דבהדי סככה אפילו סמיך טובא סככא הוי אלא דהשתא קליש ליה מלמטה הלכך שפיר דמי עכ"ל:

סימן תרלו

סעיף קטן א

סוכה ישנה שעשאה מקודם לחג ל' יום כשירה משנה בפ"ק (ט.) סוכה ישינה ב"ש פוסלין ובית הלל מכשירין איזו היא סוכה ישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום אבל אם עשאה לשם החג אפילו בתחלת השנה כשירה וכתב הר"ן איזו היא סוכה ישינה שנחלקו בה ב"ש וב"ה כל שעשאה קודם לחג ל' יום כלומר שלא עשאה באותן ל' יום שלפני החג דבהנהו אפילו בית שמאי מודו דכשירה דמסתמא לשם חג עשאה אלא בשעשאה קודם לאותן ל' יום הוא דפסלי ב"ש ולאו לפרושי מילתייהו דב"ש תני הכי אלא כדי שלא תאמר דכי מכשרי ב"ה דוקא כשעשאה ל' יום שלפני החג אבל מקמי הכי לא קא משמע לן דבכה"ג אפי' לב"ש כשירה ולא פסלי אלא בשעשאה קודם החג ומינה דאפילו בכה"ג לב"ה כשירה וכך הם דברי רש"י וכך צריך לפרש לשון רבינו שכ' שנעשית מקודם לחג ל' יום דה"ק שנעשית מקודם שיכנסו ל' יום שלפני החג ואפ"ה כשירה ולישניה הכי דייקא דאל"כ הכי הו"ל למיכתב שנעשית בהנך ל' יום שלפני החג אלא ודאי כדאמרן:

סעיף קטן ב

ומ"ש ובלבד שיחדש בה דבר וכו' שם כתב הרא"ש ירושלמי תני צריך לחדש בה דבר וכמה חברייא אמרי טפח ור' יוסי אומר כל שהוא ה"ד כל שהוא ובלבד שתהא על פני כולה כתב בעל העיטור חידוש בגופה בעינן ודלא כבעל הלכות שכ' מיכנש ומימנא בסתרקי הוי חידוש דהא ליכא סוכה דלא יכול לחדושי בה האי חידוש עכ"ל וזה שכ' רבי' שיחדש בה דבר בגופה וגם התוספות הביאו הירושלמי הזה ואח"כ כתבו אהא דתנן ואם עשאה לשם החג וכו' אפילו לב"ה נפקא מינה שא"צ לחדש בה דבר וכו' ומדברי כולם משמע דהא דמצריך בירושלמי לחדש בה דבר לעיכובא הוא אבל הר"ן כ' דלא לעכב אומר כן אלא למצוה מן המובחר:

סעיף קטן ג

יוצר כלי חרס שיש לו ב' סוכות זו לפנים מזו וכו' שם אמר רבי לוי משום ר"מ שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית אינה סוכה והחיצונית סוכה ופירש"י כך היה דרך יוצרי כלי חרס בימיהם עושים להם שתי סוכות זו לפנים מזו בפנימית הוא דר ומצניע קדירותיו ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא קדרותיו למכור פנימית אינה סוכה אם בא לישב בתוכה בחג לשם סוכה ואע"ג דלא בעינן סוכה לשם חג הכא אינה סוכה דלא מינכרא מילתא דלשם סוכה הוא דר בו דהא כל ימות השנה דייר התם ורוב תשמישו וסעודתו ושינתו שם החיצונה סוכה ויוצא בה ידי חובת סוכה ומשום היכרא דמצוה ליכא למיסר דכיון דכוליה שתא לאו הכא דייר והשתא דייר ביה איכא היכרא והר"ן כ' הפנימית אינה סוכה משום דעבידא לדירה והוי לה כבית ואיכא משום תולמ"ה כלומר ולא מדבר העשוי לאוצר ולדירה ולא לצל החיצונה סוכה שאינה עשויה אלא לצל:

סימן תרלז

סעיף קטן א

מי שלא עשה סוכה קודם החג יכול לעשותה בחג וכו' בפרק הישן (סוכה כז.) תניא רבי אליעזר אומר אין יוצאין מסוכה לסוכה ואין עושין סוכה בחולו של מועד וחכמים אומרים יוצאין מסוכה לסוכה ועושין סוכה בחולו של מועד מאי טעמא דרבי אליעזר אמר קרא חג הסוכות תעשה לך ז' ימים עשה סוכה הראויה לז' ורבנן ה"ק רחמנא עשה סוכה בחג ופירש"י אין יוצאין מסוכה לסוכה. לאכול בזו ולישן בזו או היום בזו ומחר בזו: ואין עושין סוכה בחולו של מועד. מי שלא ישב בסוכה בי"ט הא': עשה סוכה. לשם חג של ז' הימים ש"מ דאין עושין סוכה בחולו של מועד דאינה לשבעה וש"מ דאין יוצאין מסוכה לסוכה דא"כ לאו סוכה לז' היא ואמרינן תו (שם) דלר' אליעזר כל היוצא מסוכה לסוכה בטל מצותה של ראשונה ופירש"י מצותה של ראשונה בטל. אפילו ימים שעברו עליו כבר איבדן למפרע ואינו מצוה כדיליף שצריך כל ז' בסוכה אחת וידוע דהלכה כחכמים וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מי שלא עשה סוכה בין בשוגג בין במזיד עושה סוכה בחולו של מועד אפילו בסוף יום שביעי עושה סוכה דמצותה כל ז' פירוש דקרא דקאמר חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים ה"ק סוכות תעשה לך באיזה יום מז' הימים שתרצה אפילו ביום אחרון אם לא עשית קודם לכן:

סעיף קטן ב

ויוצאין בסוכה שאולה אבל לא בגזולה שם תניא רבי אליעזר אומר כשם שאין אדם יוצא י"ח בי"ט הראשון של חג בלולבו של חבירו כך אין אדם יוצא י"ח בסוכתו של חבירו דכתיב חג הסוכות תעשה לך משלך וחכ"א אע"פ שאמרו אין אדם יוצא י"ח

בי"ט הראשון בלולבו של חבירו אבל יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו דכתיב כל האזרח בישראל ישבו בסוכות מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת ורבנן האי לך מאי דרשו ביה מיבעי להו למעוטי גזולה ופירש"י כל האזרח ישבו בסוכות כתיב דמשמע סוכה אחת לכל ישראל שישבו בה זה אחר זה ואי אפשר שיהא לכולן דלא מטי שוה פרוטה לכל חד וחד אלא ע"י שאלה וידוע דהלכ' כחכמים: וכתב הר"ן על דברי רש"י וז"ל ובתוס' כתב שלא היה צריך לכך דכיון דכתיב לך גבי סוכה משמע אבל לא לשל שותפות הלכך ע"כ מדמרבי' סוכה אחת לכל ישראל ש"מ דלא דרשינן לך למעוטי שאולה ומש"ה מוקמינ' לה למעוטי גזולה אבל אפשר שהוצרך רש"י לומר כן כי היכי דלא נוקי ריבוייא דכל האזרח לרבות של שותפות ומיעוטא דלך למעוטי שאולה. וכתב הריב"ש בתשובה נראה לי ברור דבין לרש"י בין להר"ן המסייעו בין לתוספות כיון שיוצאין בסוכה שאולה כ"ש שיוצאין בשל שותפין דהא של שותפין עדיפא משאולה כולה לפי שקצתה שלו לגמרי והנשאר הוא שאול אצלו שהרי לדעת כן נשתתפו שכל אחד מהם ישתמש בה ועוד דשותף לא מצי אסר לחבירו בו ומשאילו מצי אסר וא"א בשום פנים לומר שבשאולה יוצאין ובשל שותפין אין יוצאין והאריך בדבר:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל לא בגזולה מבואר בבריית' זו ובר"פ לולב הגזול (סוכה לא.) ת"ר סוכה גזולה ר"א פוסל וחכמים מכשירין אר"נ מחלוקת בשתקף את חבירו והוציאו מסוכתו אבל גזל עצים וסיכך בהם ד"ה אין לו אלא דמי עצים ופירש"י אבל גזל עצים וסיכך בהם. אין זו לא גזולה ולא שאולה דקנינהו בשינוי מעשה ושינוי השם ועוד משום תקנת השבים א"צ לסתור בניינו אלא יחזור דמים ודאמרינן בפרק הישן דמודו רבנן בגזולה לאו בגוזל סוכה המחוברת לקרקע ולא בגוזל עצים ומסכך בהם אלא בגוזל סוכה העשוייה בראש העגלה או בראש הספינה דהיא עצמה נגזלת שאינה מחוברת לקרקע ואין עליו להחזיר דמים אלא כמו שהיא בנויה דאין כאן משום תקנת השבים שהרי לא טרח עליה לבנותה ולא הוציא עליה יציאות הלכך גזולה היא עכ"ל ואמרינן בגמרא דהגוזל עצים וסיכך בהם אע"פ שלא חברם ולא שנה בהם כלום יצא דעבדו בהו רבנן תקנת מריש שאינו משלם אלא דמי עצים בלבד וכ"כ הרמב"ם בפ"ה:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור אפשר דרש"י נמי מודה ביה דע"כ לא אמרינן דלית בה משום גזולה אלא כשרוצה ליתן דמים דבהכי הוא דתקנו תקנת מריש מפני תקנת השבים אבל כשאינו רוצה ליתן דמים לא תקון רבנן מידי ואוקמוה אדין תורה שהיא גזולה אלא דמדלא אשכח רש"י סוכה גזולה אלא בגזל סוכה העשויה בראש הספינה או בראש

העגלה משמע דס"ל דאפילו באינו רוצה ליתן דמיה אין לה דין גזולה לענין שיוצא בה י"ח דכיון דתקון רבנן תקנת מריש דמים הוא חייב לו ולא עצים וזה דעת רבינו שכתב ובעל העיטור כתב שנראה שבא לחלוק עם רש"י דאם לא כן וכתב בעל העיטור מיבעי ליה למיכתב:

סימן תרלח

סעיף קטן א

עצי הסכך כל זמן שהסוכה קיימת אסורין מן התורה וכו' בפ"ק דסוכה מנין לעצי סוכה שאסורין כל ז' ת"ל חג הסוכות ז' ימים ותניא ר"י ב"ב אומר כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה שנאמר חג הסוכות ז' ימים לה' מה חג לה' אף סוכה לה' הקשו התוספות דהכא משמע דעצי סוכה כל ז' אסירי מדאורייתא ובפרק כירה משמע שהוא מדרבנן ובפרק המביא כדי יין מייתי דרשא דהכא ואפ"ה משמע התם בסוף שמעתין דלא אסירי אלא מטעם מוקצה וי"ל דהא דאסורין מדאורייתא היינו בעודה קיימת אסור ליטול ממנה עצים אבל בשנפלו דבטלה מצותה לא אסירי אלא מדרבנן ור"ת מפרש דעצים של כדי הכשר סוכה חיילא קדושה עלייהו ואסירי מדאורייתא אבל היותר מכדי הכשר לא מיתסרי אלא מדרבנן והרא"ש כ' דברי התוספות ואח"כ כתב והא דאסירי עצי סוכה היינו דוקא הסכך אבל עצי הדפנות מישרא שרו דכל מאי דדרשינן מחג הסוכות היינו דוקא בסכך כדלקמן גבי פסולת גורן ויקב ודלא כהרמב"ם שכתב עצי סוכה אסורין כל ז' בין עצי דפנות בין עצי סכך והתוס' בפ' המביא כדי יין כתבו דברי ר"ת יותר מפורשים וז"ל ותירץ ר"ת דמה שאמרו מה חג לה' אף סוכה לה' היינו לפי שיעור סוכה כגון ב' דפנות ושלישית אפילו טפח אבל אי עביד דפנות שלימות יותר משיעור סוכה לא נפיק מקרא ועל היותר קאמר שאסור מטעם מוקצה ע"כ ותמה מהר"ר אליה מזרחי ז"ל על הרא"ש היאך נעלם ממנו זה שכתבו התוספות בפרק המביא ובאמת שהוא דבר שראוי לשית לב אליו ואפשר לדחוק ולומר שהרא"ש סבור שמ"ש התוס' בפרק המביא בשם ר"ת דמ"ש מה חג לה' אף סוכה לה' היינו לפי שיעור סוכה כגון ב' דפנות ושלישית אפילו טפח לדוגמא בעלמא נקטיה ולאו דוקא דבדפנות ודאי ליכא שום איסורא אלא בסכך והוי כאילו אמר היינו לפי שיעור סוכה כגון ז' על ז' ויש לדקדק בדברי הרא"ש דנהי דמדאורייתא לא מיתסרי עצי הדפנות משום דמקרא דחג הסוכות לא משתמע אלא סכך ולא דפנות איכא למימר דמדרבנן איתסר משום מוקצה וא"כ למה תמה על הרמב"ם שאסר עצי הדפנות דדלמא מדרבנן אסר להו וי"ל דמשמע ליה להרא"ש דכיון דאפי' הדפנות שבשיעור הכשר סוכה לא אסירי מדאורייתא לא הוו

אסרינהו רבנן דלא גזרי רבנן אלא בדבר שיש בו צד איסור תורה כגון סכך ששיעור הכשר סוכה אסור מה"ת גזרו רבנן על היתר על כך אבל בעצי דפנות דלית בהו צד איסור לא גזרי ומיהא אין זה טעם מספיק דהא כיון שהדפנות צורך הכשר סוכה הם אמאי לא אמרינן כיון שסוכה זו קצתה דהיינו הסכך אסיר מן התורה גזרו חכמים גם על הדפנות ולא חילקו בהם בין הצריך לשיעור הכשר סוכה ליותר על כך כשם שלא חילקו בסכך ואפשר שזה היה טעמו של הרמב"ם ותו לא תיקשי לי מה שתמהו עליו הרא"ש ומהרא"ם כתב ליישב דברי הרמב"ם מתמיהת הרא"ש וז"ל שמא י"ל דאיסור דפנות לאו מקרא דחג הסוכות הוא דמפיק לה אלא משום דדפנות צריכי לה לסוכה דאי לאו דפנות לא קיימא סככה והו"ל כאילו בטלינהו לגבי סככה והו"ל כסכך ואסירי מידי דהוה אסמוך לסכך דכיון דבטלינהו לגבי סכך הו"ל כסכך וכל פורתא דשקיל מינייהו סתירה הוא עכ"ל ודעת הר"ן כדעת הרמב"ם שכתב בפ' המביא כדי יין ועצי סוכה דמיתסרי אף דפנות בכללן שאף הם צריכין להכשר סוכה ומיהו לאחר שעשה השיעור הצריך מן הדפנות ונשלם הכשר הסוכה אם אח"כ הוסיף דופן משמע דלא מיתסרא אבל עשאן לארבעתן סתם כולם אסורות ומוקצות: אם אחר שסיכך הסוכה ותקנ' בדפנותי' סמך לדפנותיה עוד קנים או זרק על סככה חבילות מקושרות ולא נתכוון לעבות הכותל או הסכך כתבתי בסימן תקי"ח אם מותר ליטול מהתו' שהוסיף בפ' לולב הגזול אהא דאמר רבא הדס של מצוה אסור להריח בו כתב הר"ן מסתברא דה"ה להדס שנותנין בסוכה דמריחא אקצייה אבל יש חולקים ואומרים שלא אמרו כן אלא בהדס שבלולב שכיון שהוא צריך למצותו וא"א אלא בו לריחיה שהוא עומד אקצייה אבל הדס של סוכה דכיון דאפשר ליה בעצים דעלמא מעשה עץ בלבד משמש ומהבערה בלחוד אקצייה שלא יפחות מסוכה אבל מריחה לא אקצייה עכ"ל. כתב בהג"א פ' המביא כדי יין היכא דעביד סוכה ולא יתיב בה שריא בהנאה דהזמנה לאו מלתא היא מא"ז ע"כ כחב בא"ח אפילו עשה סוכה אחרת בחה"מ וא"צ לראשונה אפ"ה עציה אסורים בהנאה כל ז' וכתב עוד אין מועיל תנאי לעצי סוכה והדפנות והלכך העושים סכך או דפנות משומר הנקרא פינוי"ל לא מהני ביה תנאה אבל על הנוין כגון צורת פתח ומה שמעטרין הדפנות לנוי בעלמא מהני בהו תנאי עכ"ל: כתב הר"ן בפ' המביא כדי יין איכא למידק דהכא אמרינן דסוכה אסורה מן התורה ובפ' ב"מ (כב.) יהבו טעמא להך ברייתא דתניא אסור להסתפק מהם עד מוצאי י"ט האחרון של חג משום בזויי מצוה ובפ' כירה (שבת מה.) אמרינן דטעמא משום מוקצה תירץ הרמב"ן דכולהו איתנייהו דעצי סוכה כל ז' אסורים מן התורה כחגיגה ונויי סוכה אסורים כל ז' משום בזויי מצוה והיינו ההיא דב"מ ובשמיני של חג סוכה ונוייה

אסורים משום מוקצה והיינו ההיא דפ' כירה ובסמוך אכתוב אם התנה ליהנות מעצי סוכה ונוייה לכשיפלו אי מהני האי תנאה:

סעיף קטן ב

נויי סוכה אסורים באכילה ואם התנה עליהם וכו' בפ' המביא כדי יין (ביצה ל:) אהא דתניא אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה ור"ש מתיר ושוין בסוכת החג בחג שאסורה ואם התנה עליה הכל לפי תנאו פרכינן ומי מהני בה תנאה והא א"ר ששת משום ר"ע מנין לעצי סוכה שאסורין כל ז' שנא' חג הסוכות שבעת ימים לה' א"ר יוסף סיפא אתאן לסוכה דעלמא אבל סוכה דמצוה לא מהני בה תנאה וסוכה דמצוה לא והתניא סככה כהלכתה ועטרה בקרמין ובסדינין המצויירין ותלה בה אגוזים ושקדים וכו' אסור להסתפק מהן עד מוצאי י"ט האחרון של חג ואם התנה עליהם הכל לפי תנאו אביי ורבא דאמרי תרוייהו באומר איני בודל מהם כל בה"ש דלא חלה קדושה עלייהו אבל עצי סוכה דחלה קדושה עלייהו אתקצאי לשבעה ופירש"י אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא דמו לסוכה לענין תנאה ואע"ג דבטלי לגבה דכי מהני תנאה באומר מבע"י איני בודל מהם מהיות כחי וזכותי בהם ליטלן כל שהות אורך בה"ש של עי"ט הלכך בשעת ביאת היום שהיתה קדושה צריכה לחול עליהם לא חלה לפיכך לא הוקצה אבל עצי סוכה שאונו יכול להתנות עליהם תנאי זה שהרי ע"כ יבדל בהם בה"ש משום דסתר אהלא ובה"ש ספק י"ט הוא חלה קדושה עלייהו וע"י קדושה זו הוקצה לשבעה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ודוקא שמתנה בזה"ל אבל אומר אני מתנה עליהם לאכלם כשיפלו אינו כלום מבואר הוא מדאוקימנא להא דתניא אם התנה עליהם הכל לפי תנאו באומר איני בודל מהם כל בה"ש משום דלא חלה קדושה עלייהו ממילא משמע דכשהוא אומר אני מתנה עליהם לאוכלן כשיפלו אינו כלום משום דכיון דחלה קדושה עלייהו בה"ש תו לא פקעה וכ"כ בהגה"מ פ"ו בשם סמ"ק: כתב בא"ח וז"ל הרמב"ן פסק שצריך לעשות תנאו סמוך לבה"ש ויאמר כן איני בודל מהם כל בה"ש של ח' ימים ואם אינו אומר כן אם לא חל עליו האיסור בה"ש של יום ראשון חל בשאר ימים ונמצא שלא הועיל לו תנאו של בה"ש ראשון לשאר ימים ואם לא אמר תנאי בבה"ש ראשון תו לא מהני בהו תנאה דכיון דחייל איסוריה בבה"ש קמא ממילא חייל בכולהו דכיומא אריכתא דמי עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל אם אמר אני מתנה עליהן לאוכלן אימתי שארצה מהני שגם בה"ש בכלל טעמו מבואר משום דבשעת ביאת היום שהיתה קדושה צריכה לחול עלייהו לא הוציא כחו וזכותו מהם שגם הוא בכלל כל זמן שארצה אטול מהם הוא הלכך לא חלה קדושה

עלייהו ולא הוקצו ורשאי להסתפק מהם וכ"מ נמי מד' בה"ג שכתב רבינו בסמוך דקאמר ואם התנה עליהם מתחלה בשעה שתלאן ואמר כשארצה אטול מהן הרי זה מותר אלמא לישנא דכל זמן שארצה אטול מהם מהני כאילו אמר איני בודל מהם כל בה"ש אבל הר"ן כתב בפרק המביא כדי יין דהא דמהני תנאה בנוייהן דוקא באומר איני בודל שלא בטלו לגבי סוכה מעולם אבל במתנה ואומר לכשארצה אטול לא מהני דכיון דפ"א בטלו לגבי סוכה הו"ל כסוכה ולא מהני בה תנאה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ולפי תירוץ אחר של התוס' לא מהני תנאה אפילו בנויים אלא לאחר שיפלו כ"כ הגה"מ בפ"ו בשם סמ"ק וז"ל ותנאי נמי לא מהני אלא אם יפלו אבל אם לקחם בעודם בסוכה לא מהני שום תנאי משום בזויי מצוה כדפירשו התוס' בפ' כירה ואף על גב דאיכא דדחו לה מ"מ נכון להחמיר ע"כ ול' רבי' שכ' לא מהני תנאה אפי' בנויים אלא לאחר שיפלו אינו מכוון דמשמע מאחר שיפלו מיהא מהני תנאה בעצי סוכה וליתא והכי הול"ל ולפי תירוץ אחר של התוס' הא דמהני תנאה בנויים היינו לאכלם אחר שיפלו אבל ליטול מהם קודם שיפלו לא מהני תנאה משום בזויי מצוה והר"ן כתב בפ' המביא כדי יין נ"ל דאע"ג דאיסורא דנויין משום בזויי מצוה מ"מ כיון שטפלין לסוכה עשאן כמותה ואי מתהני מינייהו אפילו לאחר שנפלו איכא משום ביזוי מצוה הלכך אפילו התנה ליהנות מהם לכשיפלו אין תנאו כלום דכי היכי דסוכה אסורה כל זמן מצותה אפילו נפלה נמי נוייה אסירי ומש"ה מקשי' שפיר מנויין לסוכה ומיהו ביום השמיני משמע ודאי דמהני תנאה לסוכה ולנוייה כל שנפלו דכיון דלא מיתסרי אלא משום מוקצה מהני בהו תנאה כי היכי דמהני לכל מוקצה ע"כ:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבי' דברי בה"ג לומר שלא התיר בתנאי אלא לאחר שנפלו כתב עליו מהר"ר אליה מזרחי דאינו מחוור דכיון דלא חלה עלייהו קדושה ולא בטלינהו לגבי סככה מאי איריא נפלו אפילו לא נפלו נמי והא דנקטין במלתייהו לישנא דנפלו אינו אלא משום דבעי לאשמעינן דין הטלטול דבשבת אסור לטלטלן ובי"ט מותר ובחול המועד אף מחזירין למקומן אבל במתנה עליהם דלא חלה קדושה עלייהו ולא בטלינהו לגבי סככה הרי הן מותרים בכל ענין בין נפלו בין לא נפלו:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבי' ואיני מבין מה שחילק לענין טילטול במקומן בין שבת לי"ט כתב מה"ר אליה מזרחי ז"ל שהדין עמו שהרי בסוף שבת מקשה מסתם משנה די"ט לרבי יוחנן דקאי בשבת משמע דאין חילוק ביניהם וכ"ש לרב נחמן דריש ביצה דקאמר שבת דחמירא ולא

אתו לזלזולי בה סתם לן כר"ש ע"כ ולע"ד נראה דאי מהא לא איריא דאפשר דבה"ג פסק בשבת דחמיר כר"י דאית ליה מוקצה ובי"ט דקילא כר"ש דלית ליה מוקצה ודלא כהנך אמוראי אבל אי קשיא הא קשיא שבה"ג גופיה פסק כר"ש גופיה דלית ליה מוקצה בין בי"ט בין בשבת וכמ"ש רבי' בתחלת ה' י"ט וגי' סה"ג והגה"מ בפ"ו כדעת בה"ג כגי' רבי' אבל במרדכי פ"ק דסוכה כתובים דברי ה"ג בסגנון אחר דלא מפלגי בין שבת לי"ט וז"ל בה"ג פסק עיטורי סוכה שנפלו בשבת או בי"ט אסור באכילה ואסור לטלטלן במקומן נפלו בח"ה מותר לטלטלן ואסורין באכילה מפני שהוקצו למצוה ולגירס' זו ניחא קושית מה"ר רא"ם ז"ל שהרי אינו מחלק בין שבת לי"ט אבל קושייתי עדיין במקומה עומדת שהוא אוסר לטלטלן בין בשבת בין בי"ט לדעת בה"ג והוא סובר דבין בשבת בין בי"ט הלכה כר"ש דלית ליה מוקצה ואפ"ל דשאני ליה ז"ל בין מוקצה מחמת איסור למוקצה מחמת בזויי מצוה:

סעיף קטן ח

ומ"ש בשם הרא"ש בתשובה בכלל כ"ד האריך בדבר ליישב סוגיית התלמוד בזה והעולה מדבריו הוא דתנאי מועיל בנויי סוכה אפילו בעודן תלויין ולית בהו משום בזויי מצוה כיון דהתנה עליהם וכשלא התנה עליהם אסור משום בזויי מצוה בעודן תלויין והשתא דאסר להו משום בזויי מצוה אסרינן להו משום הוקצה למצותו אפילו נפלו בחה"מ וכתב עוד נויי סוכה אם לא התנה עליהם מוקצין הם בי"ט ואסור לטלטל אבל בתנאי מותר לטלטלן מפני הגנבים והגשמים שלא יפסידו: והוי יודע שזה שאמרנו דעצי סוכה לא מהני בהו תנאי כלל הוא לפום נוסחי דידן בגמרא אבל הרי"ף גריס ומי מהני בה תנאה והתניא מנין לעצי סוכה שאסורים בהנאה כל ז' וכו' מה חג לה' אף סוכה לה' ולא מהני בה תנאה והתניא סיככה כהלכתה ועיטרה וכו' ותלה בה אגוזים וכו' אסורין להסתפק מהם עד מוצאי י"ט האחרון של חג ואם התנה עליהם הכל לפי תנאו אביי ורבא דאמרי תרוייהו באומר איני בודל מהם כל בה"ש דלא חיילא קדושה עלייהו כלל אבל עצי סוכה דחיילא קדושה עלייהו אתקצאי לשבעה ופי' הר"ן לפי גי' זו באומר איני בודל מהם כל בה"ש כלומר דתנאי לא מפסיק קדושה בתר דחיילא מיהא תנאה מהני בין בסוכה עצמה בין בעטוריה כשאמר איני בודל מהם דלא חיילא עלייהו קדושה והו"ל גביה כסוכה דלאו מצוה כמי שיש לו אתרוג ומתנה עליו לאוכלו אם ירצה ואם נמלך יוצא בו והיינו ברייתא דלעיל דקתני ואם התנה עליה הכל לפי תנאו אבל עצי סוכה ועיטוריה דחיילא עלייהו קדושה בה"ש אתקצאי לשבעה למצותן עד כאן ולא מהני בהו תנאה אחרינא למיחל מעלייהו קדושה ולאשתרויי למחר אם נפלה והא דנקט עצי סוכה

לישנא דרב ששת נקט וה"ה לעיטוריה נמי דעצי סוכה ועיטוריה כי הדדי נינהו ואיני בודל מהם בלחוד מהני בהו מטעמא דכתיבנא אבל תנאה אחרינא לא זהו דרך הרי"ף ולפ"ז בעצי סוכה נמי כי אמר איני בודל מהני לאישתמושי בהו בהש"מ או בי"ט אם נפלה עכ"ל: וכתב הרשב"א בתשובה דהכי מסתבר ליה ושכ"כ בארוכה בס' עבודת הקודש וגי' הרא"ש כגי' נוסחי דידן וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו דלעצי סוכה לא מהני להו שום תנאי כלל אם עצי סוכה ונוייה אסורין גם בח' ולדידן גם בט' וכן אי מיקלע שבת במוצאי י"ט האחרון של חג כתב רבינו בסימן תרס"ז:

סימן תרלט

סעיף קטן א

ישיבתה דתנן מצות סוכה כל ז' וכו' מתני' בפ' הישן (סוכה כח:) הכי איתא כל ז' הימים אדם עושה סוכתו קבע ודירתו עראי ומפרש בברייתא (שם) כיצד היה לו כלים נאים מעלן לסוכה מצעות נאות מעלן לסוכה אוכל ושותה ומטייל בסוכה ומשנן בסוכה איני והאמר רבא מקרא ומתנא במטללתא ותנויי בר ממטללתא ל"ק הא במיגרס הא בעיוני ופירש"י דלעיוני צריך להתבודד ולישב בישוב הדעת ומצטער הוא בסוכה והאויר יפה לו להרחיב דעתו וכ"פ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וכתב הר"ן דאית דאמרי איפכא עיוני היינו קבע ובעי סוכה ולחומרא עביד כתרוייהו כל היכא דלא מטריד אבל אי מטריד הו"ל מצטער ופטור מן הסוכה: כתב הרמב"ם המתפלל רצה מתפלל בסוכה וכו' בפ"ו:

סעיף קטן ב

אין מניחין כלי אכילה בסוכה בס"פ הישן (סוכה כט:) אמר רבא מאני משתייה במטללתא מאני מיכלא בר ממטללתא חצבא ושחיל בר ממטללתא ושרגא במטללתא ואמרי לה בר ממטללתא ול"פ הא בסוכה גדולה הא בסוכה קטנה ופירש"י מאני משתייה. כוסות: במטללתא. לפי שאינם מאוסים: מאני מיכלא. קערות לאחר שאכלו בהו צריך להוציאם חוץ לסוכה: חצבא. של חרס ששואבין בו המים: ושחיל. דלי של עץ: ושרגא. נר של חרס שקורין קרושי"ל: סוכה קטנה. של שיעור מצומצם של ז"ט אסור להניחן בסוכה וכ' המרדכי מאני מיכלא כ' בסה"מ משום מיאוס כגון קערות שנמאסו לאחר אכילה וי"מ כגון קדירה ואגני לישא דטעמא דבעי' כעין תדורו והני אין רגילין להיות בבית דירה אלא בית יש להם לבדם ולאו טעמא משום מאיסותא וכ"כ ראבי"ה דקערות לאחר שאכלו שרי לאנוחינהו בסוכה ובה"ג מפרש מאני מיכלי כגון קדירה ושפוד עכ"ל והתוס' (שם) כתבו כדברי י"מ וכתבו עוד התוס' דשרגא אף בעודו דולק אין להניחו בסוכה כדמוכח בפירקין דלקמן וכ"כ הרא"ש ופי' הטעם מפני שיש לחוש שמא

יתקרב הנר לדופני הסוכה ותאחוז בהן האור וגם הר"ן פי' דשרגא אף בעודו דולק אין להניחו בסוכה ואע"פ שמדברי ה"ה נראה שהוא מפרש דבשעה שאינה דולקת מיירי כלומר אבל אם היא דולקת מניחה בסוכה אנן על הנך דברי רבוותא סמכינן כי המה הרבים וגם כי דבריהם מפורשים ועוד שהביאו ראיה לדבריהם: כתב בהג"א אפי' שרגא של זהב או חרס כך דינה כ"כ ראבי"ה מא"ז וטעמא דמסתבר הוא דהא טעמ' דהרא"ש בשל זהב נמי שייך ולפ"ז מה שפירש"י נר של חרס לאו לאפוקי של שאר מינים אתא אלא מלת נר אתא לפרושי ונקט אורחא דמלתא שהיא של חרס והרוקח כתב שרגא נר חרס אם הסוכה קטנה צריך להוציאו מן הסוכה אבל אם הסוכ' גדולה כמו שלנו א"צ אבל מנהג שאין מביאין נר חרס בתוכה כ"א מנורות ברזל ונחשת ונר שעוה ע"כ: כתב בא"ח ונהגו שלא להשתמש בסוכ' דברים של ביזיון כגון שטיפת קדירות וקערות וכיוצא בהם שלא יהו מצות בזויות עליו:

סעיף קטן ג

ומ"ש אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכ' ואין ישנין אפילו שינת עראי חוץ לסוכה משנה ובריייתא בפ' הישן (סוכה כה. כו.) ומפרש טעמא בגמרא לפי שאין קבע לשינה ופירש"י לפי שאין קבע לשינה ואין בה חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה שאין אדם קובע עצמו לשינה שפעמים שאינו אלא מנמנם מעט ודיו בכך זו היא שינתו:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכמה אכילת עראי כביצה מפת וכו' שם (כו.) וכמה אכילת עראי ואסיקנא כד טעם בר בי רב ועייל לכלה וכתבו (שם) התוס' והרא"ש דהיינו כביצה כד טעים בבת אחת מלא פיו ובית הבליעה מחזיק כביצה ודוקא פת אבל פירי לא בעי סוכה כדמסקינן בפרק בתרא דיומא (עט:) דקבע דידהו כאכילת עראי דפת ע"כ וז"ש רבינו כביצה מפת כלומר פת ולא פירות. וכ' עוד הרא"ש ז"ל ור"מ היה נזהר מלאכול פירות חוץ לסוכה כי היה סובר להחמיר כי האי לישנא דפירי בעי סוכה ומיהו נראה דמוכח התם דאפי' אי פירי בעי סוכה היינו כשקובע עצמו לאכילת פירות ואשמעינן דקבע דידהו הוי כאכילת עראי דפת אבל באכילת עראי דפירי ליכא מאן דאסר ושתיית יין עראי היא והר"ף כתב דוקא פירי לא בעי סוכה אבל בשר וגבינה בר מפירי בעי סוכה כדאמרינן בשמעתין אם השלים במיני תרגימא יצא ומיני תרגימא היינו בשר וכיוצא בו מדמהניא בו השלמה ש"מ בעי סוכה ודלא כפירש"י שפירש דמיני תרגימא הייינו פירי דפירי לא בעי סוכה ולא מהני בו השלמה ע"כ ובתוספת' דכיצד מברכין תניא היו לפניו מיני תרגימא מברך עליהם בורא מיני מזונות ומשמע דמיני תרגימא היינו מאכל שעשוי מחמשת המינין

ואפשר שהוא חשוב יותר מבשר וגבינה ואין ראיה ממיני תרגימא להצריך סוכה לבשר וגבינה וגם אין דרך לקבוע סעודה עליהם ולא חשיב כאכילת עראי דפת עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ושתיית יין נמי עראי הוא כו' נראה דס"ל שדינו כפירות ודברי האומרים שאם קבע סעודתו על הפירות חייב בסוכה ה"ה בקבע סעודתו על היין:

סעיף קטן ו

ומ"ש ומיהו כיון שאין דרך לקבוע עליהן וכו' כ"מ דברי הרא"ש שם:

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל תבשיל העשוי מחמשת המינים וקובע עליו חשיב קבע וצריך סוכה נראה דאדלעיל קאי שכ' דפירי משמע דלא בעי סוכה וי"א דבעי סוכה אם קבע עליהם וקאמר דהאי פלוגתא ליתא אלא בפירי או בבשר וגבינה אבל במיני תרגימ' דהיינו תבשיל העשוי מה' המינים לד"ה אם קבע עליו חשוב קבע וצריך סוכה וכדמשמע בגמ' דמיני תרגימא בעי סוכה ובתוס' משמע דמיני תרגימא היינו תבשיל העשוי מה' המינים והרי"ף לא כתב הא דאמרי' התם דפירי לא בעי סוכה וכתב הר"ן דמשמע דס"ל דליתי' להההוא פירוקא אבל הרמב"ם כ' בפ"ו מותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפי' מים ה"ז משובח וטעמו מדתנן בפרק הישן (סוכה כז:) מעשה שהביאו לריב"ז לטעום מן התבשיל ולר"ג ב' כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה ומפרש בגמרא דה"ק אם רצה להחמיר על עצמו רשאי כלומר דלא חשיב כמי שאינו מצוו' בדבר ועושה ושנקרא הדיוט ותנן תו התם וכשנתנו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה אכלו חוץ לסוכה וכת' הר"ן דקתני הא דרבי צדוק כלומר שאם רצה ת"ח שלא להחמיר על עצמו בכך רשאי ולא הוי כמי שאינו מדקדק במצות:

סעיף קטן ח

מברכין על הסוכה בכל פעם ופעם שנכנס בה בפרק לולב וערבה (סוכה מה:) איפליגו אמוראי דרב יהודה א"ש סוכה יום א' כלומר אינו מברך עליה אלא יום אחד וכיון דלא מיפסקי לילות מימים כולהו שבעה כחד יומא דמו ורבב"ח א"ר יוחנן סוכה ז' כלומר צריך לברך עליה בכל יום ויום ואסיקנא כר"י דכולהו אמוראי קיימי כוותיה כ"כ התוס' דכל אימת דנכנס לה כדי שיאכל וישתה ויישן ואפי' כ' פעמים ביום מברך על כל א' ואחד מידי דהוי אתפילין דמברך עליהן כל זמן שמניחן וכ"כ הרי"ף והרא"ש ז"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"ו וכתב ה"ה ראיתי בתוס' דדוקא כשיצא יציאה גמורה לעשות ענייניו ושלא לחזור לאלתר אבל אם לא יצא אלא לדבר עם חבירו או להביא דבר לסוכה לשעתו לא הויא יציאה לחייבו בברכה כשיחזור ודבר נכון הוא:

סעיף קטן ט
ומ"ש שאפי' הנכנס לסוכת חבירו לבקרו צריך לברך בכל פעם כן כתב הרא"ש שם בשם רבינו האיי וז"ל הנכנס בסוכת חבירו לבקרו מנהג ידוע הוא שמברך בין סעד בין לא סעד:

סעיף קטן י
ומ"ש בשם ר"ת דכיון שעיקר הקביעות שאדם עושה בתוך הסוכה הוא אכילה מברך על האכילה ופוטר כל הדברים כו' כן כתב שם הרא"ש והמרדכי בשמו וכתב המרדכי וכן עמא דבר וגם ה"ה כתב שכן נהגו העולם שאין מברכין אלא עד הסעודה כדעת ר"ת וכן פשט המנהג:

סעיף קטן יא
אין קצבה לסעודות של סוכה אלא אם ירצה יאכל כו' משנה בפ' הישן (סוכה כז.). ר"א אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול. בסוכה א' ביום וא' בלילה וחכ"א אין לדבר קצבה חוץ בלילי י"ט הראשון בלבד ופירש"י אין לדבר קצבה. שאם רצה להתענות אין אנו זקוקין לו אלא אם יאכל לא יאכל חוץ לסוכה ובגמ' (שם) מ"ט דר"א תשבו כעין תדורו מה דירה א' ביום וא' בלילה אף סוכה א' ביום וא' בלילה ורבנן כדירה מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל אף סוכה נמי אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל א"ה אפי' ליל י"ט הראשון נמי א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק נאמר כאן חמשה עשר ונאמר ט"ו בחג המצות מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות ובפ' ג' שאכלו (מט:) אהא דאר"נ אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח בברכת המזון אין מחזירין אותו משום דכיון דמצי פטר נפשיה דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל לא מהדרי' ליה כתב הרא"ש לאו משום דמותר להתענות בר"ת דהא אמרי' בפ"ק דמגילת תענית (יז:) דאסור להתענות אלא ה"ק אי בעי לא אכיל דבר שצריך לברך עליו בהמ"ז דאפשר שיאכל פירות או ירקות רק שלא יתענה אלא מעתה שבתות וי"ט דלא סגי דלא אכיל פת ה"נ דמהדר א"ל אין דמשמע הכא דבי"ט לא סגי דלא אכיל פת דבר שצריך לברך אחריו וקשה דבפ"ב דסוכה אמרי' ורבנן סברי כדירה מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל וע"כ היינו דלא אכיל פת כלל דא"ה חייב לאכול בסוכה הלכך נראה לר"י דחייב אדם לאכול פת בי"ט משום שמחה משום חלקהו חציו לאכילה ועיקר אכילה הוא לחם והא דאמרי' בסוכה מכאן ואילך רשות דאי בעי לא אכיל ה"ק רשות משום סוכה ולעולם חובה היא משום שמחת י"ט וא"ת הא בהא תליא דכיון שהוא אוכל צריך שיהא אוכל בסוכה וי"ל משכחת לה כגון שהוא מצטער מפני ירידת גשמים ואינו חייב לאכול בסוכה אבל חוץ לסוכה חייב לאכול משום שמחת י"ט ודוקא מלילה

הראשון ואילך רשות אבל בלילה ראשונה בכל ענין חובה ואפי' ירדו גשמים חייב לאכול כזית בסוכה דילפינן מחג המצות עכ"ל:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו אע"ג דשיעור אכילה בלא סוכה הוא כביצה וכו' כלומר מאחר דאוכל פחות מכביצה מותר לאכול חוץ לסוכה היה ראוי שלא יצא י"ח סוכה עד שיאכל כביצה לכך כתב דשאני לילה הראשון כו' ולבי מגמגם בזה דקאמר ואפי' לא בעי למיכל אלא כזית דאטו באי בעי תליא מלתא והול"ל לא מצי במקום לא בעי ועוד דהיא גופה מנ"ל דשאני ליל ראשון משאר לילות וטפי הוה עדיף ליה למינקט טעמא משום דכיון דגמר מחג המצות הוי שיעורא בכזית דומיא דמצה בליל פסח והר"ן כתב בפרק הישן וז"ל ביום טוב הראשון של סוכות גמרינן דמיחייב לאכול שיעור שהוא חייב לאכול בסוכה דאילו מדין י"ט סגי ליה לאכול כביצה עראי חוץ לסוכה דגמרינן מחג המצות דמחוייב לאכול שיעור המחוייב לאכול בסוכה ולפיכך נראה שהוא חייב לאכול יותר מכביצה אלא שי"א דכיון דגמרינן מחג המצות לגמרי גמרינן מיניה מה התם בכזית אף הכא בכזית ואע"ג דבשאר ימות החג כזית עראי הוא ורשאי לאוכלו חוץ לסוכה אפילו הכי בלילה הראשון כיון שהכתוב קבעו חובה לאכול בסוכה עשאו אכילת קבע ואחרים אומרים דלהכי גמרינן ליליי יום טוב הראשון של חג מחג המצות לומר שאפילו ירדו גשמים חייב לאכול בסוכה אע"ג דמיפטר בשאר יומי עכ"ל וזה שלא כדברי הרשב"א שכתב בתשובה דנ"ל שאין המצטער ואם ירדו עליו גשמים עד שתסרח המקפה חייב לאכול בסוכה אפילו בליל הראשון דתשבו כעין תדורו אמרינן ולעולם לא חייבה התורה לאכול בסוכה אלא כדרך שאדם עושה בביתו דאם איתא לא אפשר דלא לימרו הכי בגמ' ובסוף דבריו כתב ומי שמחייב עליו הראיה ואנו לא שמענו ולא ראינוהו. וממ"ש הכלבו בסי' פ"ז בשם הראב"ד משמע דכהרשב"א ס"ל שכתב וז"ל מי שלא אכל בסוכה בלילה ראשונה של חג מפני הגשמים למחר צריך לברך זמן לשם סוכה ע"כ ובכתבי ה"ר איסרלן סי' ק"ס כתב דפסק סמ"ג ואשיר"י בלילה הא' חובה לאכול בסוכה אפי' ירדו גשמים ובתוס' ר"פ פי' בענין אחר דכל היכא דירדו גשמים ונמלך ואכל בביתו ופסקו דחוזר ואוכל כזית בסוכה ובסמ"ק וא"ז משמע דלא ס"ל דבלילה הראשון חייב בירדו גשמים ונראה דאם ירדו גשמים בליל ב' לא מחמרינן לאכול כזית בסוכה וסמכינן אסמ"ק וא"ז וכ"ש אם ירדו כל הלילה דסמכינן אשינוייא דמשני בשם ר' יודא בתוס' ריש פרקין כיון דבקיאינן בקביעא דירחא בירדו גשמים אינו חייב לאכול כזית דהוי מדרבנן ולא כאשיר"י שכתב דלדידן יום ב' כא' ודמי למ"ש סמ"ג בחטה שנמצאת במעי תרנגולת בי"ט אחרון של

פסח או דמי לפיסולי לולב ואתרוג דיוצא בי"ט ב' וכל זה כתוב גם בתרומת הדשן: כתב בא"ח אכילה בליל י"ט הראשון בסוכה צריך שיהא ודאי לילה עד כאן לשונו:

סעיף קטן יג

היה אוכל וירדו גשמים אם ירדו כל כך שמתקלקל התבשיל וכו' משנה בפרק הישן (סוכה כח.) ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה. ופירש"י מאימתי מותר לפנות. ממנה ולירד: משתקלקל המקפה. של תבשיל קפוי לא עב ולא רך קרוי מקפה: ובגמרא (כט.) תנא משתסרח המקפה של גריסין ופירש"י מקפה של גריסין. הממהרת להתקלקל בגשמים מעט וכתב הרוקח בשם הירושלמי לא סוף דבר מקפת גריסין אלא אפילו מקפת כל דבר:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו בשם סה"מ היינו לומר שסמ"ג מפרש דאפי' לא היה שם מקפה כל שירדו גשמים שנראה באומד הדעת שאילו היתה שם מקפה היתה מתקלקלת יכול לצאת וכ"כ הגהת אשר"י בשם א"ז וכ"כ הרמב"ם:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו דאין משמע כן מדלא אמר כדי שתסרח המקפה וכו' לאו דיוקא הוא דהיאך אפשר דלא יהבא מתניתין שיעורא היכא דליכא מקפה הלכך ע"כ לומר דבכדי שתסרח המקפה משערינן לה :

סעיף קטן טז

גרסינן בגמרא (שם) אביי הוה יתיב קמיה דרב יוסף במטללת' נשבא זיקא וקא מייתי ציבי אמר להו רב יוסף פני לי מנאי מהכא א"ל אביי והתנן משתסרח המקפה א"ל לדידי כיון דאנינא דעתאי כמי שתסרח המקפה דמי וכתב בהג"א כשם שמפנין מפני הגשמים כך מפנין מפני השרב ומפני היתושים ירושלמי עכ"ל:

סעיף קטן יז

פסקו הגשמים קודם שגמר סעודתו א"צ לחזור וכן היה ישן וירדו גשמים וכו' שם ת"ר היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וירד אין מטריחין אותו לעלות עד שיגמר סעודתו היה ישן תחת הסוכה וירדו גשמים וירד אין מטריחין לעלות עד שיעור איבעיא להו עד שיעור או עד שיאור ת"ש עד שיאור ויעלה עמוד השחר תרתי אלא אימא עד שיעור ויעלה ע"ה ופירש"י איבעיא להו עד שיאור או עד שיעור משנתו. הא אם הקיץ אפי' היה בחצי הלילה יקום משנתו ויעלה וישן בסוכה: ת"ש עד שיאור ויעלה ע"ה. וע"כ עד שיעור הוא דתני בה דאל"כ מאי ויעלה ע"ה: תרתי י בתמיה שני דברים הן אלו סותרים זה את זה שיאור משמע שהאיר לו המזרח ועלה ע"ה משמע קודם לכן אלא ע"כ שיעור קתני

וה"ק עד שיעור משיעלה ע"ה לאפוקי אם הקיץ משנתו בלילה דאין מטריחין ואם עלה עמוד השחר ולא ניעור אין מקיצין אותו וכן גורס הרא"ש עד שיעור משיעלה ע"ה אבל הרי"ף גורס עד שיאור משיעלה ע"ה וכך נראה שהיה גורס הרמב"ם שכתב אין מטריחין אותו לעלות לסוכה כל אותו הלילה אלא ישן בביתו עד שיעלה ע"ה וכתב הר"ן וז"ל יש מי שגורס עד שיעור משיעלה ע"ה כלומר דתרתי בעינן שיהא נעור אחר שיעלה ע"ה אבל נעור בתחלה אין מטריחין אותו לעלות וכן נמי אם עלה ע"ה ולא נעור אין מקיצין אותו אבל הגאונים גורסים עד שיאור משיעלה ע"ה כלומר שלא תאמר דעד שיאור היינו כאור היום דליתא אלא משיעלה עמוד השחר וקודם לכן אע"פ שנעור אין מטריחין אותו לעלות ואומרים אף לפי גירסא זו שאם לא נעור אין מטריחין אותו לעלות אף משיעלה ע"ה עד שיגמור שינתו ולא גרע מסעודה דאמרינן בה עד שיגמור סעודתו וחוכך אני בזה לפי גירסא זו דסעודה אין לה זמן ידוע אבל שינה אפשר שכיון שזמנה אינו אלא בלילה כל שעלה ע"ה הוי כגמר לגבי סעודה ומיהו אם תקפתו שינה משמע ודאי דפטור משום מצטער עכ"ל וה"ה כתב שדברי האומרים דאף לפי גירסא זו אם לא נעור אפי' אחר ע"ה אין מעירין אותו הן עיקר ומתוך דברי הר"ן שכתבתי יתבאר לך שזה שכתב רבינו א"צ לחזור עד שיעור משנתו וכן מ"ש או שעלה ע"ה קודם שנעור א"צ לחזור פי' ואין בני ביתו צריכים להקיצו וע"כ צ"ל כן דא"א דאדידיה גופיה קאמר דאין צריך לחזור דכיון דהוא ישן אין בו דעת להצריכו לחזור או שלא להצריכו הלכך ודאי אבני ביתו קאי כדאמרן: כתב הר"ן אמתני' דקתני ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה נ"ל מדנקט כה"ג דוקא כשהתחיל לאכול הוא דאינו מותר לפנות אלא משתסרח המקפה כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו ויוצא אבל לא התחיל ליכנס בה כל שמצטער מחמת גשמים פטור כי היכי דשרי (שם כז.) משום באקי וסירחא דגרגושתא ובריית נמי דנקט היה אוכל בסוכה וירדו גשמים לרבותא נקטי' דאע"ג דכבר היה אוכל והתחיל במצוה כיון שירד אין מטריחין אותו לעלות וכ"ש אם התחיל לאכול חוץ לסוכה מחמת הגשמים ופסקו שאין מטריחין אותו עד שיגמור סעודתו זהו דעתי אבל למעשה איני סומך על סברתי אחר שאין בזה ראיה ברורה עכ"ל:

סימן תרמ

סעיף קטן א

נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה משנה בפרק הישן:

סעיף קטן ב
טומטום ואנדרוגינוס חייבין מספק כ"כ הרמב"ם ברפ"ו וכתב ה"ה זה ברור ונלמד מדין השופר:

סעיף קטן ג
וקטן שא"צ לאמו דהיינו בן ו' או בן ז' חייב מדרבנן כדי לחנכו בפרק הישן (שם) תנן כל קטן שא"צ לאמו חייב בסוכה ובגמרא (שם:) ה"ד קטן שא"צ לאמו אמרי דבי ר' ינאי כל שנפנה ואין אמו מקנחתו רש"א כל שניעור ואינו קורא אימא אימא ופירש"י שאינו כרוך אחריה לקנות ולשנות עד שתבא אליו אבל קורא ושותק לאו צריך לאמו הוא ומתניתין ומאי דאיתמר עלה מייתי בר"פ כיצד משתתפין (עירובין פב.) וקאמר בתר הכי וכמה כבר ד' וכבר ה' ופירש"י כבר ד' וכבר ה'. קרי ליה א"צ לאמו כל חד לפום חורפיה ואותיבנא (שם:) לר' ינאי ור"ל מדתניא קטן צריך לאמו יוצא בעירוב אמו עד בן שש שנים ומשני ל"ק הא דאיתיה לאבוה במתא הא דליתא לאבוה במתא ופירש"י דבדאיתיה לאבוה במתא והתינוק נכנס ויוצא עמו לא קרי ליה צריך לאמו מבן ד' ולמעלה. ומשמע דהא דקאמר וכמה כבר ד' כבר ה' מדברי ר' ינאי ורשב"ל הוא וכ"נ מפירש"י וכתב הר"ן בפרק הישן דכל שהוא צריך לאמו כמו שאמו פטורה מן הסוכה אינו ראוי לחינוך סוכה כל שהוא צריך לה וכתב עוד ה"ד קטן שא"צ לאמו וכו' מדרבנן הוא דכה"ג הגיע לחינוך קרינן ביה לענין סוכה וכל קטן שהגיע לחינוך חייב מדרבנן ואין החינוך שוה בכ"מ אלא כל חד וחד לפי עניינו דהכא תלינן בא"צ לאמו וגבי ראייה ביכול לעלות וכו' ומשמע דא"צ לאמו היינו מבן ו' ומעלה מדאמרינן בעירובין דקטן הצריך לאמו יוצא בעירוב אמו ופי' התם עד בן ו' שנים וכן כתב הרמב"ם בפ"ו קטן שא"צ לאמו שהוא כבן ה' כבן ו' חויב בסוכה מד"ס כדי לחנכו במצות וכתב ה"ה שיש לו סמך מן הסוגיא שבפ' כיצד משתתפין וכ"כ ז"ל ופירוש כבן ה' ששלמו לו ה' ובן ו' ששלמו לו ו' ע"כ ואפשר שדברי רבינו הם כדברי הרמב"ם ובן ו' דקאמר היינו בן ה' שלימות שנכנס לתחלת ו' ובן ז' דקאמר היינו בן ו' שלימות שנכנס לתחלת ז' ומ"מ יש לתמוה דכיון דר' ינאי ורשב"ל דפירשו שיעורא דשא"צ לאמו השנוי בסוכה אמרו דשיעורא הוי כבר ד' כבר ה' היכי דחינן להו וילפינן מעירוב ואפשר לדחוק ולומר דמדגרסינן בירושלמי בס"פ הישן תני רבי הושעיא קטן שא"צ לאמו חייב בסוכה ויוצא בעירוב של אמו משמע דסוכה ועירוב כי הדדי נינהו וקצת סעד יש לדבר מדחזינן דהא דכמה כבר ד' כבר ה' לא אתמר בפ' הישן דהוא דוכתיה אלמא לאו עיקר היא אלא דאכתי קשה דאו מעירוב גמר לא הו"ל להרמב"ם למימר כבן ה' כבן ו' אלא בן ו' סתמא כדפסק גבי עירוב בפ"ו מה' עירובין ומיהו רבי' אפשר דכבן ו' דקאמר היינו בדאיתיה לאבוה במתא ובן ה' שלמות ונכנס לו'

הוא ובן ז' דקאמר היינו בדליתיה לאבוה במתא ובן ו' שלימות שנכנס לז' הוא וכמ"ש גבי עירוב בסי' תי"ד כתב בת"ה דקטן שאין לו אב וא"צ לאמו נראה דאין חייבין לחנכו כיון דלית ליה אב ומ"מ העלה דאין להקל בפשיטות כלל.

סעיף קטן ד

ומ"ש חולה אפי' אין בו סכנה כגון שחש בראשו וכו' בפרק הישן (סוכה כה.) תנן חולי' ומשמשיהם פטורין מן הסוכה ובגמ' (שם כו) ת"ר חולה שאמרו לא חולה שיש בו סכנה אלא אפי' בחולה שאין בו סכנה אפי' חש בעינו אפי' חש בראשו ארשב"ג פעם אחת חשתי בעיני בקסרי והתיר רבי יוסי ברבי לישן אני ומשמשי חוץ לסוכה רב שרא לרב אחא ברדלא למיגנא בכילתא בסוכה משום בקי רבא שרא לרב אחא בר אדא למיגנא בר ממטללתא משום סירחא דגרגושתא רבא לטעמיה דאמר מצטער פטור מן הסוכה והא אנן תנן חולים ומשמשיהם פטורין מן הסוכה חולה אין מצטער לא אמרי חולה הוא ומשמשיו פטורין מן הסוכה מצטער הוא פטור משמשיו לא ופירש"י למיגני בכילתא. ואע"פ שיש לו גג וגבוה י' והוי כאילו חוץ לסוכה: סירחא דגרגושתא. קרקע לבנה שהיו טחין בה קרקעות הסוכה: מצטער. שהסוכה מצערתו. וכתבה הרא"ש גבי משום סירחא דגרגושתא ומיירי באכסניא דאי בתוך ביתו היאך עשה סוכה מתחלה בדבר שהיה מצטער לישן בה ויפטר משום מצטער א"נ גרגושתא היא גופסים וכשהמטר יורד עליו הוא מסריח וכתב הר"ן גבי סירחא דגרגושתא ולא שיהא ריחה מאוס לכל דא"ה מיפסל הסוכה כדאמרינן לעיל הני שוציא ושוצארי אין מסככין בהם דכיון דסגי ריחייהו שביק להו ונפיק אלא הכא בדמצטער איהו לחודיה עסקינן עכ"ל כתב הרא"ש ז"ל כתב בסה"מ דוקא למיגני אבל למיכל אסור ולא מסתברא דיותר מזיק הריח בשעת אכילה ונקט למגני לרבותא משום דחמירא שינה מאכילה דאוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה ואין ישינין שינת עראי חוץ לסוכה עכ"ל כתוב בא"ח משמשי חולים אינם פטורים אלא בעת שצריך להם כתוב בת"ה (סימן צב) שמי שצר לו בסוכה לישן בענין זה שאינו יכול לישן בפישוט ידיו ורגליו נראה דלא מיפטר משינה בסוכה מפני מצטער זה דאורחיה הוא לפעמים לישן בכפיפת גופו ואיבריו ולא מיקרי מצטער בהכי והביא ראיה לדבריו וכתב עוד אם בליל שבת בחג הסוכות כבו לו הנרות ויש לו נר (בביתו) הדעת נוטה דשרי לצאת מן הסוכה כדי לאכול בביתו במקום הנר ונראה נמי דאפילו יש לחבירו נר בסוכתו אין אומרים לזה לך הבא סעודתך לסוכת חבירך ואכול שם לאור הנר דהא נמי חשיב צער משום דאין ערב לאדם אלא בשלו אפס יש לחלק אם אפשר לו בלא טורח גמור לבא לסוכת חבירו ולאכול שם אין לו להקל ע"כ וכיוצא בזה כתב

בכתביו סימן קנ"ח: כתב המרדכי מצטער פטור מן הסוכה פי' רא"מ מי שיש לו צער מן הסוכה ובצאתו ינצל דכעין דירה בעינן ואין דרך ב"א לעמוד בדירתם בצער ושיעור לצער כדתנן ירדו גשמים מאימתי מותר ליפנות וכו' ומי שאינו בקי בזה השיעור יתן לבו אם הוא מצטער שבצער זה היה יוצא מביתו רשאי לצאת מסוכתו ודוקא שעשה סוכתו מתחלה במקום הראוי לאכול ולשתות ולישן בה ונולד לו הצער אח"כ אבל עשאה מתחלה במקום הראוי להצטער באכילתו ובשתייתו או בשינה כגון שירא מן גנבים או מלסטים לא מיבעיא דלא מיפטר בה אלא אפי' אין סכנה באכילה ובשתייה אלא בשינה לא יצא י"ח כלל אפי' אכילה דהא כעין דירה בעינן כיון שאין יכול לעשות בה כל צרכיו אכילה ושתיה ושינה בלא צער מתחלה לא הוי סוכה כיון דלצעורי קיימי עכ"ל: כתב עוד המרדכי מסקינן בשמעתין שאסור לישן חוץ לסוכה אכן סומכים העולם על דבר זה שיראים מן הצנה והוי כחולה שאין בו סכנה או כמצטער שפטור מן הסוכה כתב בא"ח בשם הר"פ מצטער דפטור דוקא מלישן אבל לאכול לא מדאמרי' רב שרא לרב אחא למגני חוץ לסוכה משום בקי ולא קאמר למיכל ושמא היינו משום דאכילה אינה אלא לפי שעה והרא"ש כתב דפטור אפילו מאכילה וכן דעת רוב הפוסקים עכ"ל:

סעיף קטן ה

הולכי דרכים ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבים בלילה וההולכים בלילה פטורים בלילה וחייבים ביום ברייתא בפרק הישן (סוכה כו.) וכתבו התוס' (שם) דטעמא משום דתשבו כעין תדורו כשם שאדם בביתו אין נמנע מלצאת לדרך: כתב בא"ח הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה ואם הם בדרך או במקום שאין שם יישוב פטורים אף בלילה דאין לו לעשות שם דירה הולכי דרכים בלילה פטורים בלילה וכו' פי' שאם יש לו ללכת בדרך ויודע שיצטרך לאכול קודם שימצא סוכה א"צ למנוע מפני זה וכתב עוד וכן דהולכים ביום חייבים בלילה י"ל שההולכים בכפרים לתבוע חובותם בחש"מ צריכים לשוב לבתיהם בלילה לאכול בסוכה אם אין סוכה באותה העיר ואף על פי שיש מקום לבעל דין לחלוק המחמיר תע"ב עכ"ל:

סעיף קטן ו

והעוסקין במצוה או ההולכים בדרך מצוה כגון להקביל פני רבו וכו' פטורין בין ביום בין בלילה גז"ש הולכים לדבר מצוה פטורים בין ביום בין בלילה וכתב הרא"ש הא דתנן שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה משמע אף על גב שאינם הולכים אלא ביום דאי אזלי ביממא ובלילה אפילו לדבר הרשות פטורין כדקתני בברייתא ותימא אם יכולין לקיים שתיהם אמאי פטורים אטו מי שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מיפטר משאר מצות וצ"ל דהכא מיירי בכה"ג שאם יש לו לחזור אחר סוכתו לצורך הלילה יבטל

ממצותו ביום וכ"כ הר"ן בשם התוס' אבל לא נראה בעיניו אלא שהעוסק במצוה פטור מן המצוה אע"פ שיכול לקיים את שתיהם ומיהו מדינא ודאי שכל שא"צ לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם דבכה"ג יצא ידי שתיהם ומהיות טוב אל יקרא רע והמרדכי כתב הולכי מצוה פטורים בין ביום בין בלילה נראה לראבי"ה משום דכשנחים וישנים בלילה בהנאה יכולין לעשות למחר טפי והוי הכל בכלל עוסק במצוה:

סעיף קטן ז

אבל חייב בסוכה מימרא שם (כה:) ואמרי' בגמ' דאע"ג דמצטער פטור מן הסוכה ה"מ צערא דממילא פי' שהסוכה מצערתו אבל הכא איהו הוא דקא מצער נפשיה איבעי ליה לייתובי דעתיה:

סעיף קטן ח

וחתן כתב הרמב"ם שהוא פטור כל הז' הוא ושושביניו וכל בני החופה כך מפורש בפ' הישן (סוכה כה:) א"ר אבא בר זבדא חתן והשושבינין וכל בני החופה פטורין מן הסוכה מ"ט משום דבעי למיחדי ויאכלו בסוכה וליחדו בסוכה אין שמחה אלא בחופה וליכלו בסוכה וליחדו בחופה אין שמחה אלא במקום סעודה ואף ע"ג דבתר הכי אמרי' א"ר זירא אנא אכלי בסוכה וחדאי בחופה וכ"ש דחדי ליבאי דקא עבידנא תרתי כלומר מצות סוכה ומצות נישואין איכא למימר דמדת חסידות היתה אבל הרא"ש כתב וז"ל יש פוסקים כר"ז ומביאין ראיה מן הירושלמי ר"י בר מוריין הוה שושבינא דחד בר נש אתא שייל לר"א א"ל דמוך בגו מטולתך רבי מונא הוה שושבינא דרבי יעקב ואתא שייל לר' א"ל דמוך בגו מטולתך אבל הרי"ף לא הביא דברי ר' אבא ונראה שיש לעשות כעובדא דירושלמי וכ"כ בעל העיטור עכ"ל: ובתר הכי אהא דת"ר הוא ושושביניו וכל בני החופה פטורין מן התפלה ומן התפילין וחייבין בק"ש משום ר' שילא אמרו החתן פטור והשושבינין וכל בני החופה חייבין כתב הני תנאי אית להו דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אלא ת"ק מחייב להו בק"ש משום דעיקר כוונת קריאה הוא בפסוק ראשון ובקל יכול לכוין ולייישב דעתו בפסוק ראשון ורבי שילא סבר דחתן א"א לו לכוין דעתו כלל. ר' שילא לא קאמר דשושבינים ובני חופה חייבין אלא בק"ש אבל בתפלה ותפילין מודה דפטורין ולא משום דעסקי במצוה נינהו דא"כ אפילו בק"ש נמי נפטרו א"ו לא מיקרו עוסקים במצוה והא דפטירי מתפלה לפי שמתוך שמחתן א"א להם לכוין להתפלל משום דשכיח בחופה שמחה וקלות ראש והא דפטירי מסוכה משום דאי לא חדו בהדי חתן מצטערין היו והלכה כר' שילא דחתן פטור מק"ש עכ"ל ודבר פשוט הוא שמ"ש והא דפטירי מסוכה משום דאי לא חדו בהדי חתן וכו' לדברי הפוסקים כר' אבא בר זבדא דפטר להו קאמר דאילו לדידיה הרי כתב שיש לעשות כעובדי דירושל' דמחייב לשושבינים

בסוכה ומשמע דה"ה לחתן וכדר' זירא וכיון שכן לא הו"ל לרבינו להביא מ"ש הרא"ש דשושבינין לא מיקרי עוסקין במצוה דהא כיון דפסק הרא"ש דחתן גופיה חייב בסוכה אע"ג דודאי עוסק במצוה הוא כי הוי שושבינין נמי עוסקין במצוה הוו מחייבי וא"ל דכתב כן לפרש דעת הרמב"ם דפטר לשושבינין דלאו משום דהן עוסקין במצוה פטור להו אלא משום דאי לא חדו בהדי חתן מצטערין היו וכדכתב הרא"ש אך העיקר חסר מן הספר דהו"ל לסיומי דמה שפוטר הרמב"ם מן הסוכה משום דאי לא חדו בהדי חתן מצטערין היו: כתב מהר"י קולון בשורש קע"ט על ברית מילה שאירע בתוך חג הסוכות יש שהיו רוצים לדמות האכילה שעושים מפירות אצל היולדת לסעודת חתן שהותרה חוץ לסוכה לע"ד אין נראה לדמותו ורואה אני דעת האומר דשאני התם שהיא מצוה גדולה לשמח חתן וכלה ונקראת סעודת מצוה בכ"מ אבל הכא אינו אלא מנהג בעלמא ומ"מ לענין אכילת פירות בעלמא כמו שרגילין לעשות נלע"ד דהמיקל לא הפסיד מאחר שגם בלא שום צד מצוה אין חיוב בפירות אם לא הרוצה להחמיר ועל דברי האומר להחמיר בסעודה זו מפני שאנו קובעין עליה קשה לי שהרי כתב המרדכי וכו':

סעיף קטן ט

שומרי העיר ביום פטורים ביום וחייבים בלילה והשומרים בלילה פטורים בלילה וחייבים ביום ושומרי גנות ופרדסים פטורים בין ביום בין בלילה ברייתא שם (כו.):

סעיף קטן י

ומ"ש שאם היה קובע סעודתו לשמור במקום אחד וכו' שם פריך אשומר גנות ופרדסים וליעבדו סוכה התם וליתבו אביי אמר תשבו כעין תדורו רבא אמר פרצה קוראה לגנב מ"ב א"ב דקא מנטר כריא דכירי ופירש"י פרצה קוראה לגנב. ואף כאן הגנב רואה אותו שיושב בסוכה בלילה והוא נכנס וגונב הפירות לרוח אחרת: כריא דפירי. שהוא תמיד לפניו ויכול לשומרן ואין כאן פרצה קוראה לגנב. וידוע דהלכה כרבא: כתב המרדכי בשם אבי"ה יש יהודים שכורים לתקן יין בסוכות ושוהין שם דמיא לכריא דפירי וחייבים בסוכה:

סימן תרמא

סעיף קטן א

העושה סוכה לעצמו א"צ לברך על עשייתה אף על גב דגרסינן בירושלמי העושה סוכה לעצמו וכו' אגמרא דידן סמכינן שא"צ לברך על עשייתה כ"כ הרא"ש בפ' לולב וערבה וו"ל בירושלמי תניא העושה סוכה לעצמו מברך לעשות סוכה עשאה לאחר מברך על עשיית סוכה ואגמרא דידן סמכינן דגרסינן בפרק התכלת (מנחות מב.) א"ר חסדא כל

מצוה שעשייתה ע"י עו"ג אין ישראל מברך על עשייתה וסוכת גנב"ך כשירה ואיכא מ"ד כל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה א"צ לברך:

סעיף קטן ב

אבל שהחיינו היה ראוי לברך דתניא העושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו וכו' ברייתא זו בפרק לילב וערבה (מו.) ובתר הכי אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דמסדר להו אכסא דקידושא וכתב המרדכי והאידנא לא מברכינן שהחיינו על עשיית סוכה כמו שעשו בימי החכמים התנאים והאמוראים וי"ל לפי שכל א' היה עושה לעצמו לפיכך היה מברך אבל עתה שא' עושה לק' אין נראה שיברך העושה והשאר לא יברכו וסמכינן אהא דאמרינן רב כהנא מסדר להו אכסא דקידושא וכן עמא דבר: וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן משמע בברייתא שאם בירך שהחיינו בשעת עשייה אינו מברך כשנכנס לישב בה ותמהו ע"ז דהא צריך לברך משום י"ט כדרך שמברך בשאר י"ט ואפשר דכיון דסוכה מחמת חג קא אתיא זמן דידה אף ע"פ שבירך בחול פטר לזמן דחג וכתב הר"ן בשם הראב"ד שמי שלא אכל בסוכה לילה הראשון אף ע"פ שבירך זמן בביתו צריך למחר כשישב בסוכה לברך זמן אם לא בירכו בשעת עשייה כשם שמברכין על הלולב זמן אע"פ שכבר בירך אותו בלילה:

סימן תרמב

סעיף קטן א

סדר היום ערבית נכנסין לבתי כנסיות וכו' פשוט הוא:

סימן תרמג

סעיף קטן א

סדר הקידוש יין קידוש וסוכה ואחר כך זמן הכי אסיקנא בגמ' ס"פ החליל (סוכה נו.):

סעיף קטן ב

והרמב"ם ז"ל כתב שצריך לקדש מעומד וכו' אין לשון רבינו מדוקדק דמשמע מלשונו דהרמב"ם אתא לאיפלוגי אדלעיל וליתא אלא תחלת ענין הוא וכך ה"ל למיכתב כ' הרמב"ם צריך לקדש מעומד וכו' ודברי הרמב"ם הם בפ"ו וז"ל כל זמן שיכנס לישב בסוכה כל שבעה מברך קודם שישב אקב"ו לישב בסוכה ובלילי יום טוב הראשון מברך על הסוכה ואח"כ זמן ומסדר כל הברכות על הכוס נמצא מקדש מעומד ומברך לישב בסוכה וישב ואח"כ מברך על הזמן וכזה היה מנהג רבותי ורבני ספרד לקדש מעומד בליל ראשון של חג הסוכות כמו שביארנו עכ"ל וטעמא מבואר דמשמע ליה ברכת לישב בסוכה ישיבה ממש וכדי לברך עובר לעשייתה היה מברך עליה מעומד קודם שישב ולפי שבליל ראשון א"א לו לברך על הסוכה עד שיקדש תחלה היה צריך לקדש מעומד

כדי לברך ברכת סוכה ג"כ מעומד קודם שישב ונמצא שבירך עובר לעשייתה: ומ"ש שיושב ואח"כ מברך זמן נראה דלאו למימר שצריך לישב כדי לברך זמן אלא היינו לומר שאם רצה לישב קודם שיברך זמן הרשות בידו ואין לפרש דדוקא קאמר שישב תחלה כדי שיקיים קצת המצוה ואז יברך שהחיינו וקודם שיקיימנה לא שייך לברך שהחיינו דלא דמיא לברכת המצות שצריך לברך עובר לעשייתן דהתם שאני שהוא מברך למי שצונו לעשות מצוה זו ואחר שעשאה לא שייך לברך כן אבל ברכת שהחיינו שהוא מברך למי שהגיעו לזמן הזה שהוא מקיים מצוה זו לא שייך לברך כן אלא א"כ התחיל לקיים המצוה דהא מזמן עשייתה ראוי לברך שהחיינו כמו שנתבאר בסמוך:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש א"כ נ' דבריו הו"ל לקדש קודם שיכנס בה כ"כ בפסקיו פרק לולב וערבה וכדעת הרא"ש כתב ג"כ ה"ה:

סעיף קטן ד

ומ"ש שהר"מ היה מברך על הסוכה קודם ברכת המוציא וכו' עד סוף הסימן הכל בפסקי הרא"ש פרק לולב וערב':

סעיף קטן ה

ומ"ש העולם לא נהגו וכו' נ' דה"ק טעמא דהר"מ משום דכיון דתניא נכנס לישב בה מברך א"כ צריך לסמוך הברכה לישיבה כל מה שאפשר והשתא קאמר שהעולם לא נהגו כדברי אותהברייתא שהרי לדברי אותה ברייתא כל שנכנס לישב בה צריך לברך אף על פי שאינו אוכל ושותה בה והעולם אין רגילים כן שהרי המנהג הוא שלא לברך על הסוכה אלא בשעת אכילה ולא כשנכנס בה לטיול ושינה וא"כ אין מברכין עליה בעבור הישיבה אלא בעבור האכילה והלכך ראוי שתתחיל הסעודה קודם שיברך כדי שתהיה הוכחה שהוא מברך בעבור הסעודה ולכאורה משמע מדברי הרא"ש שאוכל פרוסת המוציא ואח"כ מברך על הסוכה דא"ל דמברך ברכות סוכה סמוך לברכת המוציא קודם שיטעום דא"כ הוי ברכת סוכה הפסק בין ברכת המוציא לטעימת הפרוסה אלא שהעולם נוהגים לברך ברכת סוכה סמוך לברכת המוציא קודם טעימה וצ"ל דכיון דברכת סוכה משום אכילה אתיא מצרכי אכילה חשיבא ולא הויא הפסק דומיא דטול ברוך או גביל לתורי דלא הוי הפסק ולי דברי הר"ם נראים בעיני שאף על פי שאין העולם רגילים לברך על הסוכה אלא בשעת אכילה היינו מפני שעיקר קביעות שאדם עושה בסוכה היא האכילה כמו שנתבאר בסימן תרל"ט ומ"מ בישיבה זו שהוא לצורך אכילה מברך הוא עליה וא"כ ודאי שהוא צריך לסמוך הברכה לישיבה כל מה שאפשר והלכך מברך על הסוכה קודם

ברכת המוציא ואפילו אם היה יושב קודם לכן זמן מרובה מברך קודם ברכת המוציא דלא מפלגינן במקום הברכה בין היכא שהיה יושב קודם לכן להיכא שישב עכשיו:

סימן תרמד

סעיף קטן א

שחרית משכימין לבהכ"נ ומסדרין הברכות וכו' ואחר חזרת התפלה נוטלין הלולב ומברכין על נטילת לולב ושהחיינו ברייתא בפרק לולב וערבה (סוכה ד' מו.) ת"ר העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחיינו נטלו לצאת בו אומר אקב"ו על נטילת לולב וכתב הרא"ש והאידנא לא נהגו לברך שהחיינו בשעת עשייה אלא בשעת נטילה כדאמרינן לקמן בשהחיינו דסוכה דרב כהנא מסדר להו אכסא דקידושא ה"נ דלולב מברכין ליה בשעת נטילה: כתב הרמב"ם בסוף הל' ברכות נטל את הלולב מברך על נטילה שכיון שהגביהו יצא י"ח אבל אם בירך קודם שיטול מברך ליטול לולב כמו לישב בסוכה מכאן אתה למד שהמברך אחר שעשה מברך על העשייה עכ"ל והעולם נהגו לברך לעולם על נטילת לולב ונראה שהטעם לפי שלא ראו לחלק בסגנון הברכה בין בירך קודם נטילה לנטל קודם ברכה:

סעיף קטן ב

וגומרין ההלל וכן בכל ח' ימי החג בערכין פ' ב' (י.) א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק י"ח יום בשנה יחיד גומר בהם את ההלל ואלו הם ח' ימי חנוכה וי"ט הא' של פסח וי"ט של עצרת וח' ימי החג ובגולה כ"א יום ט' ימי החג וח' ימי חנוכה וב' י"ט של פסח וב' י"ט של עצרת:

סעיף קטן ג

ומ"ש דכל יום חשיב כי"ט בפ"ע כיון שחלוק בקרבנותיו מיום שלפניו שם בעיא מ"ש בחג דאמרי' כל יומא ומ"ש בפסח דלא אמרינן כל יומא ומהדרינן חג חלוק בקרבנות פסח אינו חלוק בקרבנות:

סעיף קטן ד

ומברכין לגמור את ההלל בין צבור בין יחיד אע"פ שקריאתו אינו אלא מדברי סופרים פשוט הוא שמברכין עליה כדרך שמברכין על כל מצות דרבנן וכ"כ הרמב"ם בהל' חנוכה ובפרק היה קורא (ברכות ד' יד.) משמע מדברי התוס' והרא"ש שבימים שגומרים בהם את ההלל מברכין לגמור וז"ל הרא"ש שם וא"ת אכתי אמאי לא היה יודע שהיו רוצים לדלג במה שברכו לקרות את ההלל דאילו רוצין לגמרו היו מברכין לגמור וי"ל דאין חילוק בין לקרות בין לגמור דקריאת מגילה מברכין על מקרא מגילה ולגמור נמי הוי קריאה כמו ותיקין היו גומרין אותה קודם הנץ החמה לפר"ח ומה שנהגו לשנות

פעמים לגמור ופעמים לקרות כדי לרמוז לצבור מתי גומרין ומתי מדלגין עכ"ל ונראה שמכאן למד רבינו מ"ש בסמוך שהרא"ש היה אומר שאין לחוש כי לגמור הוא כמו לקרות וכו':

סעיף קטן ה

וכיון שגומרין אותו אין מפסיקין בו אלא כדרך שאמרו בק"ש וכו' בר"פ היה קורא (ברכות יד.) בעי מיניה אחי תנא דבי ר' חייא מרבי חייא בהלל ובמגילה מהו שיפסיק א"ל פוסק ואין בכך כלום אמר רבא ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק וכתב הרי"ף והרא"ש והלכה כרבא וכתב הרא"ש דימים שהיחיד גומר בהם את ההלל פוסק בהם כדין ק"ש וכ"כ ה"ה בה' חנוכה שדעת רוב המפרשים שימים שהיחיד גומר בהם את הלל הוא כק"ש ממש ודין ק"ש פשוט במשנה לר' יהודה דקיי"ל כוותיה באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ונראה שדין ההלל שוה לק"ש בין בהפסק באמצע בין בהפסק בין הפרקים אבל ה"ר יונה פירש דהא דאמר רבא באמצע הפרק אינו פוסק היינו לומר שאינו פוסק כלל ואפי' מפני היראה כיון שאפי' היחיד חייב לגמור בהם את הלל ואע"פ שפוסק באמצע ק"ש אינו פוסק בהלל שאינו פוסק בשבחו של מקום ורבי' כתב כדעת הרא"ש וכמ"ש ה"ה שהוא דעת רוב המפרשים ומקום בין הפרקים פשוט הוא זולת מן המצר שנראה שהוא תחלת פרק והרד"ק כתב שאינו תחלת מזמור דתחלת המזמור הוא מהודו לה' כי טוב שקודם מן המצר:

סעיף קטן ו

ואם פסק באמצע ושהה אפילו כדי לגמור את כולו א"צ לחזור וכו' נתבאר בסי' תכ"ב וסי' תפ"ח:

סעיף קטן ז

ותניא בהלל ובמגילה אפי' י' קורין ומתרגמין בריש פרק הקורא עומד ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין ובנביא אחד קורא ושנים מתרגמין ובלבד שלא יהו שנים קורין ושנים מתרגמין ובהלל ובמגילה אפי' י' קורין וי' מתרגמין מ"ט כיון דחביבא יהבי דעתייהו ושמעי ופירש"י וי' מתרגמין ל"ג שאין תרגום בכתובים ע"כ ורבינו גריס ליה דרב יוסף תירגם כתובים כמ"ש התוס' בפ"ק דב"ק (ג:):

סימן תרמה

סעיף קטן א

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו' ודרשו חז"ל פרי עץ הדר זה אתרוג כו' בפרק לולב הגזול (סוכה לב. לג: לה: לו.):

סעיף קטן ב
דרך הלולב כשיוצא מן הדקל יוצא כולו עץ אחד כחץ וכו' ואם שהה באילן עד שנפתח ונתפרדו עליו כשר אפי' לא אגדו משנה בפ' לולב הגזול (סוכה כט:) נפרדו עליו כשר רבי יהודה אומר יאגדנו מלמעלה וידוע דהלכה כת"ק והלכך אפי' אגדו כשר ומ"מ כתב ה"ה בשם מקצת הגאונים שמצוה מן המובחר ליטול לולב שאין עליו פרודות:

סעיף קטן ג
ומ"ש אבל אם שהה באילן עד שנפתח הרבה ונתקשה כעץ פסול ונראה דהיינו מדתניא התם (לב.) חרות פסול דומה לחרות כשר ופי' רש"י חרות. קשה שנעשה חריות שכן דרך הלולב עליו נושרים בימות הגשמים והשדרה מתקשה ונעשה עץ: דומה לחרות. התחיל להתקשות ועדיין לא נעשה עץ ונראה שרבינו מפרש דהא דפירש"י שעליו נושרים בימות הגשמים לא נושרים לגמרי ממקום חבורם בעיקרם קאמר שאין דרכו של לולב בכך אלא היינו לומר שהעלים מתפרדים ממנו דוגמא בד היוצא מן הענף ומתרחקים ביותר מגוף השדרה ועודם מחוברים בעיקרם לשדרה אלא שמקום חיבורם מתקשה כעץ עד שא"א לחבר העלים אל הגוף ואפילו בידים שכך היא דרך הלולב ומפני שאינם מתחברים בארכם אל השדרה קרי להו נושרים:

סעיף קטן ד
ואם נפרצו עליו פסול משנה שם (כט:) ובגמ' (לב.) מפרש דהיינו דעביד כי חופיא ופירש"י נפרצו עליו משדרה ואינם מחוברים אלא ע"י אגודה כי חופיא שקורין אשקובא לאו הדר הוא והרי"ף והרמב"ם פירשו דנפרצו היינו שנדלדלו משדרו של לולב כעלי החריות פסול ונראה מדברי הר"ן שפירוש רש"י הוא כדברי הרי"ף והרמב"ם אבל התוס' (שם כט:) והרא"ש ורבינו ירוחם כתבו שדעת רש"י לפרש שנעקרו לגמרי מהשדרה ואינם מחוברים אלא על ידי אגודה והקשו התוס' והרא"ש על פירש"י ופירשו הם דחופיא היינו שחלק כל עלה לשנים במקום שהוא כפול מגבו היינו נפרצו עליו דהכא שנפרץ ראש כל עלה ועלה מגבו ברוב עלין שבלולב. וגם הר"ן הקשה על פירש"י והרי"ף והעלה בשם הראב"ד כפי' התוס' והרא"ש דנפרצו עליו היינו שנחלקו העלין לשנים לארכם כדרך שעושין האומנים לעשות מהם קופות. ודינם של פי' רש"י והרי"ף לא הוזכר לפי שהוא פשוט לפיסול ומיהו דוקא ברוב עליו אבל במיעוטן משמע דכשר דומיא דערבה ומיהו דוקא בששדרו של לולב מכוסה בעלין הא לא"ה פסול אפי' במיעוטן כדפסלינן שם (לב.) ציני הר הברזל כל שאין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה פסול וזה ג"כ שנפרצו עליו לפי' הראב"ד כיון דתלה בעלין משמע שאינו פסול עד שנפרצו רובן ורוב כל עלה ועלה והכי איתא בתוספתא בהדיא או שנפרצו רוב עליו

ע"כ וגם ה"ה כתב שפי' הרי"ף והרמב"ם לענין הדין אמת וכן תי' של הראב"ד שבאיזה מהם נפסל הלולב ור"י פי' בשם בעל העיטור לא שנפרצו מן השדרה אלא שנפרץ ונסדק לסדקין ב' וג' וכ"כ הרא"ש בפרק לולב הגזול בשם בעל העיטור גבי נפרצו עליו דהדס ונ"ל דלא פסל בעל העיטור אלא בשנסדק רוב עלים ורוב כל עלה ועלה: כתב בא"ח בשם בעל ההשלמה אפי' נפרצו מקצת עליו פסול והראב"ד כתב דלא נפסל אלא כשנפרצו רוב עליו וכן כל פסולי הלולב ומיניו חוץ מנקלף שאינו נפסל אלא בכולו וניקב במשהו ע"כ וביאר הרמב"ן שיש להוציא מן הכלל הזה הכבוש והשלוק שבהדס וערבה שכבשן או שלקן לרפואה פסולים וכן בפיסולי לולב יש שלא נאמרו באתרוג כגון אתרוג כפוף ועקום דומה למגל בין שנעשה מעצמו בין שגדלו בדפוס כך כשר אבל פיסולי אתרוג למידין זה מזה לפיכך כושי או לבן פסולין בחוטמו במשהו ובשאר מקומות ברובו וכן הדין ביבשות שפוסל בחוטמו במשהו ואצ"ל נסדק בחוטמו וניקב בין חסר בין לא חסר עכ"ל:

סעיף קטן ה

דרך הלולב לאחר שיוצא עלה אחד מיד כשיעור שתי אצבעות יוצא אחר וכו' ואם אינם כפולין או שכל עליו כפולים מצדו האחד וצדו השני ערום בלא עלין או שאין לו הרבה עלין זה על זה אלא מכל צד יוצא עלה אחד למטה סמוך לעיקרו ועולה עד ראשו שם אמר רבא האי לולבא דסליק בחד הוצא בעל מום הוא ופסול: ופירש"י דסליק בחד הוצא. שכל עליו מצד אחד והרמב"ם פי' בריית עלין של לולב כך הוא כשהם גדילים גדילים שנים שנים ודבוקים מגבן וגב כל ב' עלין הדבוקים הוא הנקרא תיומת היו עלין אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה להם תיומת פסול והרא"ש אחר שכתב פי' רש"י ופי' הרמב"ם כתב שרב שר שלום פי' דהיינו שהוצא אחת בעיקרו ועולה אותו חד הוצא מעיקרו ועד ראש שדרה ע"כ ורבינו כתב דברי ג' הפירושים לפיסול ודע שה"ה כתב שז"ש הרמב"ם היו עליו אחת אחת וכו' היינו ניטלה התיומת ואין דבריו מכוונים שאינו אלא פי' לולבא דסליק בחד הוצא וכ"נ שפי' הרא"ש דברי הרמב"ם:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו או אפי' היו לו עלין הרבה אלא שאין מכוסין זה על זה וכו' שם במשנה (כט:) ציני הר הברזל כשירה ובגמרא (לב.) אמר אביי ל"ש אלא שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה אבל אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה פסול ופירש"י ציני הר הברזל. לולבין שלהם העלין מועטים בשדרה מרוחקין זה למעלה מזה הרבה ועוד שקטנים הם לארכן ופעמים שאין מגיע ראשו של עלה זה לעיקרו של זה:

סעיף קטן ז
לולב שיבש שדרתו או רוב עליו פסול ר"פ לולב הגזול (סוכה כט:) והיבש פסול וכתב הר"ן דיבש היינו שיבשו רוב עליו אבל אחרים אומרים עד שתייבש רוב שדרו ורוב עליו ולא מיחוור ומיהו באיפכא ליכא לספוקי שאין הדבר מצוי שיהא שדרו יבש ויהיו העלים לחים עכ"ל והרא"ש כ' שהראב"ד הביא ירושלמי ופירשו דיבשו עלי הלולב כשר משום דלא מיקרי לולב אלא השדרה ומסתברא בלבד שתהיה תיומת העליונה לחה וחלק עליו הרא"ש משום דעלין נמי לולב מיקרו וכיון דנפרצו רוב עליו דעבידי כי חופיא פסול כ"ש ליבשו רוב עליו:

סעיף קטן ח
ומ"ש ושיעור היבשות פירשו התוספות שיהא נפרך בצפורן שם ופי' הראב"ד כתב שם הרא"ש ולא הכריח כאחד מהפירושים אבל הר"ן וה"ה הסכימו לפי' הראב"ד:

סעיף קטן ט
נקטם ראשו פסול משנה שם:

סעיף קטן י
ומ"ש ופי' הרמב"ם שנקטם מהעלין שבראשו וכו' ז"ל הרא"ש שם נקטם ראשו לכאורה נראה לפרש בשני עלין האמצעים היוצא מראש השדרה וקשה דבגמ' (שם לב.) קאמר ריב"ל ניטלה התיומת פסול והם אותם שני עלין האמצעי' והא אפילו בנקטם פסול כ"ש בניטלו לגמרי ונ"ל דנקטם ראשו מיירי בנקטם ראש רוב העלין וראשו של כל עלה ועלה קאמר והלשון דחוק וי"ל דניטלה איצטריך לאשמעי' דסד"א דהוי הדר יותר מנקטם א"נ בניטל' אחד מן התיומת דבנקטם לא מפסלה אלא בשתיהן והראב"ד כתב נסתפק לי איזהו ראשו אם הוא העלין העליונים אע"פ שלא חסר מן השדרה כלום או שמא לא נקרא ראשו אלא ראש השדרה ופשוט ליה מדתני עולא בהדס (לג.) נקטם ראשו ועלתה בו תמרה כשר אלמא ראשו דקאמר בגוף ההדס קאמר שאם בנשירת העלין העליונים בלחוד קאמר הול"ל נקטם ראשו ועלה בו עלים כשר אלא ש"מ אין הפיסול בעלין אלא בראש הבד עצמו ומש"ה צריך שיעלה בו תמרה להשלים חסרון הבד ועוד דאמרינן ל"ש אלא נקטם אבל נסדק כשר והא ודאי על שדרה עצמ' קאמר כדמוכח סוגי' דשמעתין והלשון בעצמו כך מוכיח כי השדרה היא הנקראת לולב וההוצים נקראים עלין או הוצין וכשאמרו נקטם ראשו על הלולב אמרו והיא ראש השדרה שהוא לולב והרא"ש דחה כל ראיותיו שמה שדימה יחד הדס לולב וערבה י"ל שלא לדמות דלולב לעולם העלין עולין למעלה ויוצאין מראש השדרה הלכך ראש העלין נקרא ראשו אבל הדס וערבה אין העלין יוצאין מראש הבד וכו' ומ"ש דסוגיא דשמעתין מוכחא לא ידענא הוכחה

זו וכן מ"ש שהשדרה נקרא לולב ולא העלים גמרא לא מוכחא כן (שם לב:) מדאמר שמואל שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח וקאמר ר' יוחנן שדרו של לולב צריך שיצא מן הלולב טפח אלמא לולב סתם דקאמר שמואל היינו עלים עכ"ל ואף על פי שמ"ש רבינו בשם הרא"ש אינו מבואר בדבריו בהדיא נראה שטעמו מפני שהרא"ש כ' על מה שפי' דנקטם ראשו היינו ראש רוב העלין שהלשון דחוק לא ראה רבי' להזכיר אותו פי גם מ"ש דניטלה איצטריך לאשמעינן דסד"א דהוי יותר הדר מנקטם לא נראה לרבינו שזו היא סברת הרא"ש מאחר שלא חילק בכך אלא מחמת דוחק ולא שיהיה כן עיקר סברתו ולכן תפס עיקר דבריו האחרונים דבנקטם לא מיפסל אלא בקטימ' שני העלין וסובר רבינו דודאי בקטימת רובן פסול דבכ"מ רובו ככולו וכמ"ש נפרצו עליו או יבשו דברוב עליו סגי ואפשר לפרש דברי רבינו שכ' להרא"ש דברוב קטימת עליו העליונים מיפסיל היינו לומר דעלים העליונים הם ג' וקאמר דבקטימת רובן דהיינו שנים מהם פסול ודלא כבעל העיטור שמצריך שיקטמו כל השלש ודע שהר"ן ג"כ דחה דברי הראב"ד והעלה לפיכך יש להחמיר ונפסול בקטימת עליו אלא שי"א שאינו נפסל בקטימת עלים האמצעיים שלו בלבד אלא שנקטמו רוב עלין שלו ואין זה במשמע מדקתני נקטם ראשו לפיכך יש לפסול בקטימת ראשו בכל שהוא לפי שעשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג דאפי' כל שהוא פוסל בו וגם ה"ה כתב שהפירוש הנכון הוא שנקטם ראש העלה העליון שבו כלה הלולב וי"ל שאינו פוסל אלא א"כ נקטם רובו ויש לחוש בכל שהוא עכ"ל ומשמע מדבריו דאפילו בקטימת עלה אחת מהאמצעים מיקרי נקטם ראשו ושלא כדברי הרא"ש והתוס' שכתבו דבעי שני עלין ואפשר ליישב דל"פ אלא יש לולבים שהם כלים בשני עלים באמצע ובהו איירי התוס' והרא"ש ויש לולבים בג' עלים באמצע ובהו איירי ה"ה דכיון שעלים העליונים הם ג' האמצעי שבהם לבדו הוא הנקרא ראש הלולב אבל אין סברא לומר דכולהו אעלה אחד אמצעי קיימי ומאי דקרו לה התוס' והרא"ש שנים היינו משום דאם יחלקו לעשותם חופיא הו"ל שנים: כתב המרדכי נקטם ראשו פסול כתב רא"ם דלכתחלה קאמר ויחזור אחר אחר ואי ליכא אחר יברך עליה ואשכחן דקתני פסול במקום דדיעבד כשר ע"כ ולא ידעתי מי הכריחו לרא"ם לפרש כן ומדברי כל הפוסקים לא משמע הכי:

סעיף קטן יא

נסדק ראשו כשר ואי עביד כהימנק וכו' שם (לא.) אהא דתנן נקטם ראשו פסול א"ר הונא ל"ש אלא נקטם אבל נסדק כשר ונסדק כשר והתניא לולב כפוף קווץ סדוק עקום דומה למגל פסול א"ר פפא דעביד כהימנק ופרש"י נסדק. נסדקו ראשי העלין: אר"פ. הא דקתני

סדוק פסול לאו שנסדק ראשי עלין או שדרה אלא דעביד כהימנק פוצפו"ר של ברזל של סופרי' שיש לו שני ראשים ראשו א' מפוצל כך גדל הלולב כמין שדראות מחצית עליו לכאן ומחצית עליו לכאן עכ"ל ומה שהקשה עליו רבינו דלשון נסדק אינו משמע כך וכו' אינו קושיא כלל דרש"י לאו אנסדק קאי אלא אסדוק שהרי לפרש דעת ר"פ אתא ור"פ כי אמר למילתיה אברייתא דקתני סדוק פסול אמר ולישנא דסדוק מתחלת ברייתו משמע כמו כפוף וכווץ ועקום דמיתנו בהדיא ומשמע מדברי רש"י דאפילו נסדק כל עלה האמצעי כשר ולא מיפסיל משום נחלקה התיומת עד שתסדק השדרה עד העלים שלמטה מעלים האמצעים העליונים ולא כר"י שכתב על פירש"י דהא דנסדק כשר מירי בששני עלים האמצעיים לא נחלקו שאל"כ היינו נחלקה התיומת וכתב הר"ן אהא דא"ר הונא ל"ש אלא נקטם אבל נסדק כשר כבר כתבתי במשנתינו דנקטם ראשו היינו ראש עלה העליון ובדידיה נמי אמרי' דנסדק כשר אלא אי עביד כהימנק וכ"ת והא אמרי' לקמן נחלקה התיומת פסולה ופי' בו דהיינו העלה האמצעי אלמא אע"ג דלא עביד כהימנק פסול תירץ בזה דכי פסלו בנחלקה התיומת היינו דוקא ברובה אבל מיעוטה לא מיפסל אלא דעביד כהימנק ומחמירין עוד לומר דכל שנחלק המתאם אפי' במיעוט פסול וכי שרינן נסדק בדלא עביד כי הימנק היינו בנסדק לרחבו ואין זה במשמע אלא שראוי לחוש ולהחמיר ואחרים פירשו דנחלק התיומת לאו בעלה האמצעי בלחוד קאמר אלא העלים הכפולים יש להן בגבן דבר שמחבר אותם ומתאימן ונקרא תיומת ואם נחלק רוב העלין ורוב כל עלה ועלה מהם באותו מקום פסול וכ"פ הרי"ף ולפ"ז אפשר דאפילו נסדק רובו או כולו של עלה האמצעי כשר אא"כ עביד כי הימנק ומקילין עוד לפי זה ואומרין דכי פסלינן בדיעבד כי הימנק היינו שהלולב עשוי כך מתחלתו כעין שני שדראות מקצת עלין כאן ומקצת עלין כאן אבל נסדק ראש העלין והשדרה ויכול לאגדו כה"ג נסדק מיקרי וכשר עכ"ל:

סעיף קטן יב

נחלקה התיומת פסול (שם) בעיא דאיפשטא וכבר כתב רבינו דברי המפרשים בזה ואע"פ שלא נתבאר בדברי הרי"ף והרמב"ם שיעור העלים שתחלק התיומת בהם ויפסל הלולב כבר כתב ה"ה שפיסול זה אינו אלא ברוב העלין ולא במיעוטן וגם הרא"ש כתב על פי' הרי"ף וברוב עליו מיירי והאי נחלקה הוא ברוב כל עלה ועלה וכ"ה דעת רבינו והתוספות כתבו בהגוזל קמא (צו.) מצא ר"י בתשובת הגאונים אותו הוצא העליון בראש הלולב שאין הוצא למעלה ממנה והוא כשני הוצין דבוקים זה בזה ונקראין תיומת וכ"מ מתוך ה"ג שרוצים לפרש כן ולדבריהם לא ימצא לולב כשר כי בטורח נמצאים

אותם שיש להם תיומת כזה אפילו אחד בת"ק וי"ל שאף לדבריהם אין פסול אלא שהיה מתחלה כענין זה ונחלק שנשתנה מברייתו ובקונדרי' פי' נחלקה התיומת שני עלים עליונים וכו' מתוך פירושו משמע שנחלק' השדרה כ"כ שנראים העלים העליונים חלוקים ומפוזרי' זה מזה ועוד אור"י די"מ שכל עלי הלולב כפולים כל א' לשנים ויש בראש הלולב בסוף השדרה שני עלין היוצאין ממנה שכל א' כפול לשנים כשאר עלי הלולב ואותן שני עלין היוצאים מראש השדרא נקראין תיומת ואהנהו בעי נחלקה התיומת מהו אם נחלקו זה מזה דהיינו קצת מהשדרה ומיהו אין רוב הלולבים נמצאים בענין זה ומ"מ י"ל דאי משתכח כה"ג תיומת ונחלקה מהו עכ"ל ונראה דמיירי בלולבים שהם כלים באמצע בשני עלים שכל עלה מהם כפול כדרך שאר עלין שבלולב והם נקראים הוצים ולפי מה שמצא ר"י בתשובת הגאונים צריך ששני הוצין אלו יהיו דבוקים ממש בלי שום פירוד כאילו הם גוף אחד וזה דבר שאינו נמצא בארצם אבל אצלנו נמצא הרבה פעמים כמין דבר אדום בלולב מצד פניו שהוא מחבר שני הוצים אלו ונראה כל ראש הלולב כאילו הוא עץ בלי שום פירוד ולפי' האחרון שכתב ר"י א"צ ששני הוצין אלו יהו דבוקים זה בזה כאילו הם גוף א' אבל צריך שיהו סמוכים זה לזה כמשפט' שהם נראים כשנים אלא שאין ביניהם חילוק כלל אבל אם נחלק הוצא זה מחבירו דהיינו ע"י שנתחלק קצת מהשדרה פסול ומיהו בחילוק מועט שתחלק השדרה מיפסל ודלא כרש"י דמצריך שתחלק השדרה כ"כ שנראים העלים העליוניה חלוקין ומפוזרים זה מזה לגמרי ומ"ש אין רוב הלולבים נמצאים בענין זה היינו לומר דהרבה לולבים אינם כלים באמצע בשני הוצים אלא בהוצא אחת לבד וקשיא להו דבעי בדבר שאין רוב הלולבים נמצאים באותן ענין להיותם כלים באמצע בשני הוצים וניחא להו דאע"פ שרוב לולבים אינם נמצאים בענין זה בעי להנך דמשתכחי והרא"ש כתב בפרק לולב הגזול מה שמצא ר"י בתשובת הגאונים וכתב ג"כ פרש"י ופי' הרי"ף והרמב"ם ולא הכריע וה"ה כתב יש מי שפירש נחלקה התיומת פסולה העלה העליון שבכולן וכבר הכריע הרמב"ם מן הירושלמי כפי' ההלכות ורבינו ואף לדברי אותם מפרשים אין הפיסול אלא ברוב העלה ולא במיעוטו עכ"ל:

סעיף קטן יג

יש לו כמין קוצים בשדרתו וכו' ברייתא שם כפוף קווץ סדוק' עקום דומה למגל פסול ופירש"י קווץ שיוצאין בשדרה שלו כמין קוצים והתו' כתבו בערוך פי' שהוא ענין צמותה ורבינו כ' כשני הפירושים ובעקום פירש"י עקום דומה למגל חדא מלתא היא ומשמע לי דנקט דומה למגל ללמד שאע"פ שהוא עקום קצת לא מיפסל עד שיהא עקום לגמרי דומה

למגל וכ"נ מדברי הרמב"ם שכ' שהוא כגב בעל חטוטרת ואמרינן בגמרא עקום דומה למגל אמר רבא לא אמרו אלא לפניו אבל לאחריו ברייתיה הוא אר"נ לצדדין כלפניו דמי ואמרי לה כלאחריו דמי וכתבו הרי"ף והרא"ש הלכך עבדינן לחומרא וכלפניו דמי ופסול וכ"פ הרמב"ם ז"ל ופירש"י לאחריו. שנעקם לצד שדרה: לפניו. לצד שכנגד השדרה שדרה זהו צד העשוי כשדרה של בהמה שהצלעות והחוליות מחוברים בה מכאן ומכאן ואמצע חלק ועולה כמקל וכן כתב הר"ן וכ"כ הרמב"ם ז"ל ור"י כתב שיש גורסין בהיפך ל"ש אלא לאחריו אבל לפניו ברייתי' הוא ואפשר שאותם שגורסין כך מפרשים דפניו הוא צד השדרה ואחריו הוא הצד האחר:

סעיף קטן יד

וכפוף פירש"י ראשו כפוף כאגמון דומה לאיש גבן או זקן שראשיהם שחין וכפופים למטה:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו ודוקא בששדרתו כפופה אבל עליו כפופין וכו' כך כתב ר"י וז"ל כפוך מירי בשדרה דאי בעלים רוב הלולבים עליהם כפופות ואף ע"פ שהר"ן כתב אמתניתין דנקטם ראשו דלולב י"ל שמ"ש בברייתא לולב כפוף סדוק בעלה אמצעי אמרו ומשמע דמיפסיל בכל שהו לפי שעשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג דכל שהו פסול בו הרא"ש כתב בתשובה ע"ש שיש להחמיר שלא לצאת בלולב כפוף לא מיסתבר לי שאין להוסיף על הפסולים שמנו חכמים וכפיפת הראש לא מיקרי כפיפה כיון דכולו זקוף רק שעליו עליונים כפופים מעט לא מקרי כפוף ואני אוהב יותר לצאת בו לפי שאין העלים נחלקים ותיומתו קיימת ע"כ:

סימן תרמו

סעיף קטן א

וענף עץ עבות דרשו חכמים שענפיו מכסים את עציו והיינו הדס בפרק לולב הגזול (סוכה לב:) וה"ד עבות דקיימי תלתא בחד קינא ופי' רש"י ג' עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד וכתב הרא"ש וחומרא גדולה היא זו דאינו מצוי שיצאו מעוקץ אחד ומיקרי שפיר כשהם סמוכין זה לזה בעיגול א' שאין אחד נמוך מחבירו אע"פ שכל אחד בעוקצו וכ"נ מדברי הר"ן:

סעיף קטן ב

ואם יצאו הרבה בקן ונשרו מהם עד שלא נשארו אלא ג' בקן אחד כשר אפי' נשרו וכו' שם ת"ר נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוט כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת ומפרש בגמ' דמשכחת לה באסא מצראה דקיימי שבעה שבעה בחד קינא דכי נתרי ד' פשו להו

תלתא: ואם לא היו אלא שלשה בכל קן ונשרו מהם יתבאר משפטו בסמוך כו' היו בו תלתא תלתא בקינא כשיעור אורך ההדס ונשרו רוב העלים פסול שם תנן גבי הדס נפרצו עליו פסול וכתב הרא"ש וז"ל כ' בעל העיטור נפרצו דהדס ולולב לא שנתלשו מן השדרה דאם כן נפרצו דהדס היינו נשרו ובריית קתני נשרו רוב עליו ובלבד שתהא עבותו קיימת אלא נפרצו מחובר הוא אלא שנפרץ ונסדק לסדקים שתים ושלש ע"כ ודבריו אינם נכונים בזה דנשרו דברייתא כל העבות קיימת אלא שנשרו העלים היתירים על העבות ונפרצו דמתני' היינו שנשרו רוב עבות של שיעור הדס ונשתייר המיעוט עכ"ל ומשמע שר"ל שאם כל שיעור אורך ההדס היה עבות ונשרו רוב העלים כלומר רוב הקינים אפי' לא נפל מכל קן אלא עלה אחד פסול וזה כפי דעת הגאונים שסוברין שצריך שיהא בכל שיעור אורך ההדס עבות כמ"ש רבי' בסמוך אבל ר"י כתב והקשו על בעל העיטור ופירשו שנפרצו רוב עבות של שיעור הדס כלומר שנשרו ונשתייר המיעוט כלומר מהג' עלין של הקן הא' שסביבו נפרצו השנים ונשתייר הא' ולפיכך פסול עכ"ל ואם זו היתה כוונת רבי' יש לגרוס כנוסחי דגרסי ואם נשרו רוב העלין של שיעור העבות פסול אלא דקשיא לי דמשמע שאם נשר עלה א' מכל קן וקן כשירה ומיהו אפשר שהוא סובר כדעת הרא"ה שאכתוב בסמוך אבל מל' הרא"ש שאכתוב בסמוך שכתב בשם הראב"ד נראה כפי' קמא דבנשרו רוב הקינין מיירי ואפי' לא נשר מכל קן אלא עלה אחד אע"פ שעדיין נשארו ב' עלין פסול:

סעיף קטן ג

כתבו הגאונים שצריך שיהא בכל שיעור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול כ"ד ה"ה דכולי שיעורא בעינן עבות דהא כל מה שאינו עבות הו"ל כמין אחר ונחסר השיעור:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבי' שדעת הרמב"ם כדעת העיטור שאפילו אין בו אלא פ"א תלתא בחד קינא כשר איני מוצא מקום על מה שיסמוך לומר כן בדברי הרמב"ם שהרי דבריו סתומים כדברי הגמרא:

סעיף קטן ה

ומ"ש וא"א ז"ל הכריע כדברי הראב"ד דלמצוה בעינן כל השיעור עבות וכו' ז"ל הרא"ש בפרק לולב הגזול כתב הראב"ד דבעינן כוליה שיעורא דהדס שיהא עבות למצוה או רוביה לעיכובא מדמקשה לרב הונא על ר' טרפון דבעי הדס אמה בת ה' דהשתא תלתא לא משכחי' ה' מיבעיא אלמא בעי כוליה שיעורא דהדס עבות דבלא עבות משכחת טובא בת תלתא ובת ה' ועוד דהדס דומיא דלולב מה התם בעינן רוב העלים בהכשר כדפירשתי לעיל מן התוספתא אף בהדס כך וא"כ אין הכשרו של הדס אלא בעבות הלכך למצוה

בעינן כל שיעור הדס עבות ואם אין אלא הרוב עבות כשר מדנשרו מקצת עלין כשר ברובו ה"נ אי הוה מיעוט שאינו עבות כשר דלא גרע מנשרו וי"א ובלבד שתהא עבות בראשו כדאמרי' גבי יבשו עליו דבעינן שיהא בראש כל אחד ואחד ול"נ דלא בעינן שיהא עבות בראשו דהתם משום הדר הוא ואם אין הלח בראשו לא הוי הדר אבל הכא עבות הוא דבעי' ואע"ג שאינו בראשו קיים מצות עבות ע"כ ושאר המחברים כתבו בע"א ודברי הראב"ד ז"ל מחוורין עכ"ל הרא"ש: והר"ן כתב אהא דאמרינן דאסא מצראה אפילו נשרו רוב עלין כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת בהדס בעלמא שנשרו מקצת עליו לא נתפרש דינו ויש מי שאומר שצריך שיהא כולו עבות ואם נשר מכל שיעורו אפי' עלה א' פסול והיינו דאמרינן בגמרא השתא עבות תלתא לא משכחי' אלמא בעי' שיהא כולו עבות וה"נ אמרינן ובלבד שתהא עבותו קיימת ואוקימנא בדאשתייר תלתא בקינא דאלמא בפחות מיכן לא מיקרי עבותו קיימת אבל הרא"ה סובר דכי אמרינן בעינן כוליה עבות היינו שיהא כל השיעור ממין עבות דקיימי תלתא בחד קינא ואי איכא בכוליה שיעורא חד קינא דלא הוי עבות פסול ומש"ה אמרינן דעבות ג' לא אשכחינן אבל כל שהוא ממין עבות אלא שנשרו מקצת עליו כל שנשאר רוב בכל קן וקן דהיינו ב' עלים כשר דשפיר מיקרי עבות ודייק לה מדאמרינן בגמרא כיון דנתרי תרי עבות היכי משכחת לה דאלמא כל היכי דלא נתרי תרי שפיר מיקרי עבות דאי לא לימא כיון דנתרי מיניה כלל עבותו קיימת היכי משכחת לה ואין ראוי להקל בכך שאין ראייתו ברורה עכ"ל: כתב בתשובת הרא"ש כלל כ"ד ששאלת על ההדס שנשרו עליו ולא נשארו בו כ"א ג' עלין לחין הוי יודע כי דבר זה נפל בו מחלוקת בין הגאונים והרמב"ם כתב שהוא כשר והראב"ד נחלק עליו ואמר דבעינן שישאר רוב עבותו וכן אני מורה ובא קודם שראיתי מחלוקתן דלא דמי ליבשו דיבשו איתנייהו אע"פ שאינו כל כך הדר אבל נשרו בצר להו שיעוריה אם לא נשאר הרוב עכ"ל: כתוב בכתבי ה"ר איסרלן סימן רנ"ט שאין רוב העולם מקפידים על הדס שוטה בלולב וחוזר ללמוד כן מדברי ה"ר אפרים שכתב רבי' בסימן רנ"ז שכך היו נוהגים בזמנו ואני אומר שאלו דברים בלא טעם וראיה כלל ואין להם על מה שיסמוכו ומהר"י קולון כתב בשורש מ"א שנשאל על הדס שוטה שרוב מדינת אשכנז יוצאים בו והשיב שנבהל מאד על זה והיפך ללמד עליהם זכות אם יש להם על מי שיסמוכו ובסוף דבריו כתב שאין לעשות מעשה לברך עליו:

סעיף קטן ו
יבשו עליו פסולה משנה שם:

סעיף קטן ז
ומ"ש אבל אם כמשו כשר ברייתא בר"פ שם:

סעיף קטן ח

ומ"ש ושיעור היבשות לר"י עד שיהא נפרך בצפורן והראב"ד פי' אפי' אם נפרך בצפורן אם עדיין ירוקים הם כשר וכו' כ"כ הרא"ש שם בראש הפרק ולא הכריע כא' מהפירושים ודעת הר"ן שם כדעת הראב"ד וכן דעת ה"ה:

סעיף קטן ט

ואם יבשו רוב עליו ונשארו בו ג' בדי עלין לחין כשר והוא שישארו הלחין בראשו שם ת"ר יבשו רוב עלין ונשארו בו ג' בדי עלין לחין כשר אמר רב חסדא ובראש כל א' וא' ופירש"י ג' בדי עלין לחין ג' בדין ובכל בד ובד ג' עלין לחין דבבציר מג' עלין לא הוי עבות ובראש כל א' שיהו הבדין הלחין בראשי הבדין אבל באמצעם לאו הדר הוא וכתב הרא"ש פירושו אינו מובן לכאורה דמשמע ענף כמו בדי אילן וא"כ מאי האי דקאמר ונשתיירו בו ג' בדין והלא מתחלה אינם כי אם ג' ועוד יבשו רוב עליו משמע דקאי אהדס אחד ומה שייך להזכיר בו שיור ג' בדין וה"ר ישעיה מטראני פירש דהאי עליו על לולב קאי שהיו בו הרבה בדים של הדס ויבשו רובם אם נשתיירו בהם ג' בדים ובהם ג' עלין לחין לכל אחד וא' כשר דאי אהדר קאי הול"ל ונשתיירו בו ג' עלין ולא ג' בדין ותו דקאמר רב חסדא ובראש כל אחד ש"מ דאלולב קאי ע"כ ולא נהירא דלמה דיבר התנא בלולב שיש בו יותר מג' בדין כיון דא"צ בו יותר ועוד יבשו רוב עליו משמע דאהדס קאי דאי אלולב ויש לו בדין הרבה הול"ל יבשו רוב בדין ונשתיירו ג' בדין ובהם ג' עלין לחין ונ"ל יבשו רוב עליו של ההדס ונשתיירו בו ג' בדין ותלתא בחד קינא מיקרי בד ע"ש שיוצאין כאחד ממקום אחד וכל קן וקן לבד ע"כ נקרא בד כמו בדי מחטין דגבי מציאה (כד.) עלה לחין כלומר עלים לחין יש בכל בד ובד ולא שיהא כולן לחין דא"כ הול"ל ג' בדין לחין מדקאמר ג' בדי עלין לחין משמע שיש בהם מקצת עלין לחין ואפי' אין בכל בד ובד אלא עלה אחד כשר וקאמר רב חסדא שאותו העלה יהא בראש כל בד ובד כי ג' עלין על קן א' יוצא מכאן וא' יוצא מכאן והג' באמצע מורכב על שניהם הוא הנקרא ראש ובו תלוי ההדר כי הוא נראה יותר מהאחרים עכ"ל ומהר"ר אליה המזרחי ז"ל כתב שמה שרצה להביא ראיה שפירוש בד קן מההיא דפרק אלו מציאות (בבא מציעא כד.) דקתני בדי מחטין גבי מציאה אינו מחוור דהא בגמרא אמרו בהדיא מאי בדי שוכי ואמאי קרו ליה בדי דכל דתלו ביה מידי בד קרו ליה כי ההוא דתנן התם עלה אחד בבד אחד כשירה ופירש"י שוכי ענפים של אילן עלה א' בבד א' ובמסכת סוכה גבי ערבה שנשרו מקצת עליה ונשתיירו בה ג' עלין לחין איכא דאמרי אפי' עלה א' בבד א' כשירה ופירש"י שם עלה א' בבד א' בד א' ובו עלה א' ע"כ אבל צ"ל למ"ד שנקרא הקן בד מפני שכל קן וקן יש לו מקום לבדו ומצינו שהבד פי' לבדו כמו שדרשו ז"ל

גבי בגדי הבד שפירושו פשתן ולמה נקרא בד מפני שהוא עולה לבדו שאין בכל קלח וקלח שום ענף יוצא כמנהג שאר הקלחים עכ"ל ולע"ד נראה שדברי הרא"ש מחוורין דהתם הכי איתא אלו הם כלים חדשים שלא שבעתן העין שאין חייב להכריז כגון בדי מחטין וצנורות ומחרוזות של קרדומות כל אלו שאמרו אימתי מותרין בזמן שמנאן א' א' אבל מנאן ב' ב' חייב להכריז ופירש"י חייב להכריז דמנין הוי סימן ובתר הכי אמרינן מאי בדי שוכי ואמאי קרו לה בדי דכל דתלו ביה מידי בד קרו ליה ונראה דאיצטריך תלמודא למימר מאי בדי שוכי משום דהוה משמע דבד היינו דבר שתלויים בו כמה דברים בעודם תלויים בו אבל כשאינן תלויים בו אין שם בד עליו וא"כ קשיא הא דקאמר דבדי מחטין שמצאן שנים שנים חייב להכריז משום דמנין הוי סימן ומצאן אחת אחת אינו חייב להכריז ואמאי הא כיון דבד לא מיקרי אלא בעוד הדברים תלויים בו ע"כ יש בבד זה מחטין ואע"פ שלא מצא אלא בד א' יכריז שהרי יש בו סימן ע"י מנין המחטין שיהיו בו להכי קאמר דבד מיקרי אף כשאין מחטין תלויים בו והיינו דקאמר מאי בדי שוכי וכו' כלומר הדבר שתולין בו הדברים אע"פ שאין תלויים בו נקרא בד וכדתנן עלה א' בבד א' והרי אין העלין תלויים בו ואפ"ה נקרא בד ע"ש שדרכו להיות תלויים בו ובד אפשר שהוא מל' בדי הארון וע"ש שנושא כל אותם הדברים התלויים בו נקרא כן ואפי' בשעה שאינו נושאם כיון שהוא מיוחד לכך שמו עליו והשתא לא מייתי הרא"ש מהתם אלא לאפוקי דלא נימא דלא מיקרי בד אלא כל הענף וא"כ לא שייך למיקרי בד לכל קן וקן דליתא דשם בד אינו מיוחד לענף אלא משותף לכל מידי דתלו ביה מידי וכמו בדי מחטין דמציאה וא"כ כל קן וקן מאחר שתלויים בו ג' עלין וקן זה הוא מוחלק מחבירו שפיר שייך למיקרי לכל קן וקן בד והר"ן פי' ג' בדי עלין לחין כפי' הרא"ש דהיינו ג' קינין שיש בכל א' ג' עלין אבל במאי דא"ר חסדא ובראש כל א' וא' ופי' רב חסדא שיהא קן א' בראש כל אחד מן ההדסים ונקיט לה אליבא דר' ישמעאל דאמר לקמן ג' הדסים משום דלכתחלה בעינן ג' הדסים משום נויי מצוה אבל אה"נ דמדינא בהדס א' שיש קן אחד לח בראשו סגי כיון דמדינא בהדס א' סגי לדברי מי שסובר כן והרמב"ם השמיט ברייתא זו ומאי דאתמר עלה וצריך טעם למה:

סעיף קטן י

והראב"ד כתב אם יבשו כולם ונשארו ג' בדין כמושין פסול ולא נראה לא"א ז"ל דכיון דכמוש כשר וכו' שם והר"ן כתב ב' הסברות וכתב שראוי לחוש לדברי הראב"ד וכתב עוד הר"ן ומסתברא שכשם שראשו של הדס כשהוא לח מציל על הכל כך כשהוא יבש פוסל את הכל אבל רבינו כתב בסמוך דכשר דלא גרע מנקטם:

סעיף קטן יא

נקטם ראשו כשר וכו' בפרק לולב תנן (לב.) דהדס שנקטם ראשו פסול וכתב הר"ן נקטם ראשו ראש עצו דהכי מוכח ממאי דאמרינן בגמרא ועלתה בו תמרה שאין דרך התמרה לעלות אלא בעץ ובגמרא (לג.) תני עולא בר חיננא נקטם ראשו ועלתה בו תמרה כשר ופירש"י כמין תמרה כעין הנמצא בעלי ערבה פעמים בעלים דבוק כמין פרי ירוק וכתב הר"ן ודוקא כשנקטם ראשו מעי"ט ועלתה בו תמרה מעי"ט א"נ נקטם ראשו מעי"ט ועלתה בו תמרה בי"ט משום דהוי דיחוי מעיקרו לפי שמשנכנס י"ט לא היה ראוי כלל ודיחוי מעיקרו לא הוי דיחוי אצל מצות דהכי אסיקנא בגמרא גבי ענביו מרובים מעליו דאם מיעטן בי"ט כשר כיון דהוי דיחוי מעיקרו ומינה משמע דמיפשטא בעיין דאיבעיא לן בגמרא בנקטם ראשו מעי"ט ועלתה בו תמרה בי"ט אם יש דיחוי או לא אבל נקטם ראשו ועלתה בו תמרה בי"ט מספקא לן דדלמא כיון דנראה מתחלת י"ט והדר אידחי חל עליו תורת דיחוי ושוב אינו חוזר ונראה דחמיר טפי מדיחוי מעיקרו משום דההוא הוי כאילו לא בא לעולם עד עכשיו ואחרים מחמירין עוד לומר דאע"ג דגבי ענביו מרובים מעליו מסקינן דדיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי לא פשטינן מינה בעיי דעלתה בו תמרה בי"ט משום דשאני התם משום שבידו לתקן דאע"ג דאין ממעטין אותם בי"ט מ"מ בידו הוא ומשום הכי לא הויא דיחוי אבל הכא דנקטם ראשו אין בידו כלל שתעלה בו תמרה עכ"ל ודעת הר"ן לפסוק כסתם מתני' דנקטם ראשו פסול ואע"ג דבתר הכי תנן רבי ישמעאל אומר ג' הדסים אפי' ב' קטומין וא' שאינו קטום רבי טרפון אומר אפי' שלשתן קטומים ואיפסיקא הלכתא בגמרא כרבי טרפון כתב שנכון בעיני מה שפירש בה הרז"ה דנקטם לחוד וקטומים לחוד דקטומים דמתניתין דאיפליגו בה רבי ישמעאל ורבי טרפון היינו שדרך ענפי ההדס שיוצאין מצידיהן בדין ופארות והן מפסיקין בקיני ההדס דלא הוו תלתא בחד קינא וצריך לקטום אותם משם ולאחר שקוטם אותם מהם נקראים הבדים קטומים ומאן דפסיל סבר כהפסק הוי ולא הוי הדר ור' טרפון סבר דלא הוי הפסק והדר הוא והשתא אתי שפיר דקיי"ל כסתם מתניתין דלעיל דנקטם ראשו פסול דומיא דשאר מינים ואתיא כהלכתא כולה שמעתין דשקלינן וטרינן בעלתה בו תמרה ואתי שפיר מאי דאמרינן דחד ולא קטים לא שכיח שרחוק הוא שיהא ענף של הדס שלא יצאו בו פארות ובדין מצדדיו והיינו דמקרי קטומים סתם עכ"ל וכ"נ שהוא דעת הראב"ד אבל הרי"ף והרא"ש כתבו דאיפסיקא הלכתא כר' טרפון דאמר אפי' שלשתן קטומים הלכך לא שנא עלתה בו תמרה ולא שנא לא עלתה בו תמרה כשר וכ"פ הרמב"ם וכתב עוד הרא"ש והא דמכשרינן בהדס קטום טפי מלולב וערבה פי' ה"ר ישעיה משום דענפיו חופין את עציו

ואין קטימתו נראית כ"כ והראב"ד ובעל המאור ז"ל חילקו בין נקטם ראשו לקטום דהכא ופירושם רחוק מן הדעת ע"כ וכתב ה"ה שהראב"ד שבח סברתו וכתב עליה שהופיע רוח הקדש בבית מדרשו ועם כל השבח הזה שהוא משבח סברתו כבר ראה הרמב"ן: דבריו והשיב עליהם ויש קצת אחרונים מחמירים כדברי הראב"ד וכן ראוי להורות עכ"ל:

סעיף קטן יב

ומ"ש הלכך אם יבש בראשו פשוט דלא גרע מנקטם כבר כתבתי בסמוך שהר"ן כתב לפסול ביבש ראשו משים דכשם שראשו של הדס כשהוא לח מציל על הכל כך כשהוא יבש פוסל ונראה דלטעמיה אזיל דפסל בנקטם ראשו אבל במכשירי' בנקטם ראשו לא גרע יבש מנקטם ואע"פ שכשהוא לח מציל על הכל מ"מ כשהוא יבש אינו פוסל את הכל כתוב בא"ח בשם הריטב"א הלכתא להכשיר אפילו בחד ולא קטום אלא דלהידור מצוה בעינן שלשה ובאתרא דלא שכיחי מוקמינן אדינא ומכשרי בחד וקטום וכן הלכה למעשה מפי מורי ע"כ:

סעיף קטן יג

היו ענבים מרובים מעליו ירוקות כשר וכו' משנה שם (לב.) היו ענביו מרובות מעליו פסול ובגמ' (לג.) אמר רב חסדא דבר זה רבינו הגדול אמרו לא שאנו אלא ענביו שחורות אבל ענביו ירוקות מיניה דהדס הוא וכשר אמר רב פפא אדומות כשחורות דמיין דאמר רב חסדא האי שחור אדום הוא אלא שלקה:

סעיף קטן יד

ומ"ש ואין ממעטין אותם בי"ט ואם מיעטן כשר שם במשנה (לב:) היו ענביו מרובין מעליו פסול ואם מיעטן כשר ואין ממעטין אותם בי"ט משום דמתקן מנא ואמרינן בגמרא (לו:) דאם עבר וליקטן כשר ולפיכך היפך רבינו לשון המשנה וכתב ואם מיעטן כשר אחר ואין ממעטין אותם בי"ט ללמדנו דאם עבר וליקטן בי"ט כשר ומיהו אמרינן בגמרא דה"מ בדאשחור מאתמול דדיחוי מעיקרו הוא דפשיטא הוא דדיחוי מעיקרו לא הוי דיחוי אבל אי אשחור בי"ט ונראה ונדחה הוא לא תפשוט אי חוזר ונראה או לא וראיתי להרמב"ם והרא"ש שכתבו סתם שאם עבר וליקטם כשר ולא חילקו בין אשחור מעי"ט לאשחור בי"ט ואפשר שטעמם משום דאע"ג דנראה ונדחה הוא כל שבידו לתקן לא הוי דיחוי כדאמר רב אשי בזבחים פרק כל הפסולים (זבחים לד:) וה"נ בידו לתקן הוא ובראותם בגמרא אהא דת"ר אין ממעטין בי"ט משום רבי אלעזר ב"ר שמעון אמרו ממעטין והא קא מתקן מנא בי"ט א"ר אשי כגון שלקטם לאכילה ור' אלעזר ב"ר שמעון סבר לה כאבוה דאמר דבר שאין מתכוין מותר והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות הב"ע דאית ליה הושענא אחריתי כלומר וכיון דא"צ לזו אין כאן

תקון כלי ומאחר דאי משכח הושענא אחריתי רשאי ללקטן לאכילה בידו לתקן חשיב והלכך אפי' אשחור בי"ט דנראה ונדחה הוא אם מיעטן כשר דחוזר ונראה ותלמודא דאמר דאשחור בי"ט לא תיפשוט משום דנראה ונדחה הוא לא אסיקי אדעתייהו טעמא דיהיב ר' אשי לר' אלעזר ברבי שמעון דלאותו הטעם אע"ג דנראה ונדחה הוא חוזר ונראה ודין זה דליקטן לאכילה כשר כתב הרמב"ם וז"ל עבר וליקטן או שליקטן אחד אחד לאכילה כשר ויש לתמוה למה לא כתב שצריך שתהיה לו הושענא אחריתי לשיהיה מותר ללקטן לאכילה ועוד למה הצריך שילקטם א' א' כיון דלאכילה לוקט אפי' כמה ביחד נמי ומדברי ה"ה נראה שהיה גורס בדברי הרמב"ם או שליקטם אחד לאכילה הרי זו כשר ולגירסא זו ניחא דאפי' כמה ביחד שרי ללקט ואחד דקאמר היינו לומר דלא שרי למעטן אלא לאדם אחד דאית ליה הושענא אחריתי וא"צ לזו: כתוב באורחות חיים בשם בעל ההשלמה ואם אין לו אלא זה שענביו מרובות מעליו נוטלו ואינו מברך עליו והדס שוטה לעולם אסור אבל ענביו מרובות מעליו כשר מיום ראשון ואילך: ב"הולא משמע לי הכי אלא כל שלא מיעט ענביו לעולם פסול:

סימן תרמז

סעיף קטן א

וערבי נחל דרשו חכמים שעלה שלה משוך כנחל וזה סימנה קנה שלה אדום וכו' בפ' לולב הגזול (סוכה לג.) תניא ערבי נחל שעלה שלה משוך כנחל ותניא תו (לד.) ערבי נחל פרט לצפצפה איזו ערבה ואיזהו צפצפה ערבה קנה שלה אדום ועלה שלה משוך ופיה חלק צפצפה קנה שלה לבן ועלה שלה עגול ופיה דומה למגל והתניא דומה למגל כשר דומה למסר פסול אמר אביי כי תניא ההיא בחילפא גילא ופירש"י קנה שלה. עץ שלה ופיה חלק חודן של עלים חלק ואינו עשוי פגימות פגימות והתניא דומה למגל כשר מגל קציר פגימותיה כולם נוטות לצד אחד עקומות כלפי בית יד שלה מסר הוא מגירה ופגימותיה הולכות נכחן ולהן ב' עוקצין א' מכאן וא' מכאן כפגימות הסכין ה"ג משכחת לה בחילפא גילא חילפא גילא מין ערבה כשירה היא ופיה דומה למגל אבל שאר ערבה פיה חלק והרמב"ם כ' ויש שם מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו כמסר אלא יש בו תלמים קטנים עד מאד כמו פי מגל קטן וזה כשר נראה מדבריו שהוא מפרש שהחילוק שבין דומה למגל לדומה למסר אינו כתמונת הפגימות וצורתן כפירש"י אלא בדקותן ועביין והא דאמרינן דערבה קנה שלה אדום וצפצפה קנה שלה לבן מספקא לי אי אדום ממש בעינן וכל שאינו אדום אף ע"פ שהוא ירוק ככרתי לבן מיקרי ופסול א"ד לבן דאמרי' היינו לבן ממש וכל שאינו לבן ממש אדום מיקרי שאע"פ שהוא ירוק

מאחר שכשהשמש מכה בו הוא נעשה אדום בכלל אדום הוא ולזה דעתי נוטה דאל"כ לא משכחת לדידן ערבה כשרה שהרי כל ערבה שלנו קנה שלה ירוק ואפי' אותה שהקנה שלה אדום אינו אלא מצד שמכה בו השמש שהרי כן תמצא באילן ענפים שקנה שלהם אדום וענפים שקנה שלהם ירוק ואפי' בענף א' תמצא קצתו אדום וקצתו ירוק:

סעיף קטן ב

ואם יבשו או נשרו רוב עליה או שנקטם ראשה פסולה אבל כמושה או נשרו מיעוט עלי' כשירה משנה שם (לג.) ערבה גזולה ויבישה פסולה נקטם ראשה נפרצו עליה פסולה כמושה ושנשרו מקצת עליה כשירה וכתב הרא"ש האי נפרצו עליה דהדס וערבה פירוש שנפרצו ממקום חיבורן אף לפר"י שפירש דנפרץ דלולב היינו שנחלקו העלין במקום התיומת דהאי לא שייך גבי ערבה והדס ולפירש"י נפרצו דשלשתן שוה ושנה בסופה נשרו מקצת עליה כשירה לאשמעינן שנפרצו עליה היינו ברוב כדאיתא בתוס' וגבי פסולה נקט נפרצו משום דהוי ברוב וגבי מיעוט שייך לשון נשרו וה"ה כתב נפרצו עליה לפי דעת רבינו וההלכות נראה שפירש שנדלדלו מהקנה שהן מחוברות בו דומה לפירושם בנפרצו עליו של לולב ולפירוש הרא"ש פירש שנחלקו העלין ונסדקו לארכן ושני הפי' אמת בעיקר הדין ע"כ והרמב"ם כתב דערבה שנקטם בראשה כשירה וכתב ה"ה אע"פ ששנינו במשנה נקטם ראשה פסולה רבינו סובר שכשם שנדחה פיסול קטימת ההדס מההיא דר"ט ה"ה לפיסול קטימת הערבה שהוא נדחה שדרך אחד להדס וערבה אבל אין נראה כן מההלכות שהרי כתבו משנה זו דערבה כפשוטה בלא דחייה וזה דעת הרמב"ן לחלק ביניהם ונתן טעם לדבר מפני שהדס כל הדורו בעבותו שעליו חופין את ראשו ואין קטימת הראש ניכרת בו אבל בשאר מינים קטימת הראש ניכרת בהם ופוגמת בהדרה ע"כ:

סעיף קטן ג

והגדילה על ההרים פי' שלא על המים כשירה שם תניא ערבי נחל אין לי אלא ערבי נחל של בעל ושל הרים מנין תלמוד לומר ערבי נחל מ"מ אבא שאול אומר ערבי נחל שתים א' ללולב ואחד למקדש ולרבנן למקדש מנא להו הלכתא גמירי לה וכתבו התוספות דאבא שאול ותנא קמא לית להו הא דדרשינן לקמן ערבי שתים אלא סברי כר"ע דאמר ערבה אחת דשתי דרשות לא דרשינן מערבי כדמוכח הכא ואין הלכה כר"ע ודרשינן ערבי נחל שתים א"כ לא אתרבי של בעל ושל הרים א"כ צריך ליזהר שלא להביא ערבה אלא שגדילה על נחל מים ולא של הרים ולא של בעל ע"כ וכתב הרא"ש וכן משמע מדברי האלפסי שלא הביא הברייתא דשל בעל ושל הרים וקשה לפי שלא ראיתי העולם נזהרין מזה וגם רש"י פי' ערבי נחל הגדילים על הנחל דמצוה להביא הגדילים על הנחל

אבל בדיעבד כשרים של בעל ושל הרים דמרבינן להו מערבי נחל מ"מ לא ראיתי לרבותי שהיו מצוים להביא ערבה הגדילה על הנחל ונראה לי לפרש דערבי נחל הגדילות על הנחל כלומר ממין הגדל על הנחל והיינו ערבה שרובה גדילה על הנחל למעוטי צפצפה הגדילה על ההרים ד"א ערבי נחל שעלה שלה משוך כנחל למעוטי צפצפה שעלה שלה עגול והאי תנא לא מצריך קרא לרבויי של בעל ושל הרים דבכלל ערבי נחל היא להכי סברי רבנן דלקמן דמצרכי שתי ערבות וכן משמע מתוך דברי הרמב"ם שכתב ערבי נחל האמור בתורה אינו כל דבר הגדל על הנחל אלא מין ידוע הוא הנקרא ערבי נחל שעלה שלה משוך ופיה חלק וקנה שלה אדום ורוב מין זה גדל על הנחלים לכך נקרא ערבי נחל ואפילו היה גדל במדבר או בהרים כשר עכ"ל ומהר"ר אליה המזרחי ז"ל כתב על זה ואינו מחוור דמנא ליה לפרושי מלתא דהרמב"ם דלכך נאמר ערבי נחל ממשמעות ערבי נחל ולא מרבוייא דערבי כדקתני בברייתא ת"ל ערבי נחל מ"מ שפירושו דרבוייא דערבי לשון רבים ואולי הנוסחא שלו הביאתו לזה שכתוב בו לכך נקרא ערבי נחל במקום לכך נאמר ערבי נחל הכתוב בכל הנוסחאות שבידינו עכ"ל ולא ידעתי למה לא נתחוורו לרב ז"ל דברי הרא"ש דהא כיון דהרמב"ם פסק דשתי ערבות בעינן והני ודאי מרבוייא דערבי היכי אפשר לרבויי מיניה תו של בעל ושל הרים דשתי דרשות לא דרשינן מערבי כדמוכח בגמרא והלכך צ"ל דממשמעות ערבי נחל מייתי של בעל ושל הרים והר"ן הביא דברי התוס' ואח"כ כתב ולפ"ז צריך ליזהר בערבה שהיא גדילה על הנחל ושלא לצאת בשל בעל ושל הרים ואע"ג דסתם לן תנא דמתני' ושל בעל כשירה אי הא מילתא תליא בפלוגתא דערבה אי סגיא לן בא' או בעינן שתים הו"ל סתם ואח"כ מחלוקת ואין הלכה כסתם כל זה על דעת מי שפוסק כר"ט אבל לפנינו נכתב עוד דעת אחרת שפוסקים כר"ע דסגי בהדס אחת וערבה אחת ולפ"ז פש ליה ערבי לאתויי של בעל ושל הרים עכ"ל:

סימן תרמח

סעיף קטן א

פרי עץ הדר דרשו חכמים הדר באילן משנה לשנה והיינו אתרוג בפ' לולב הגזול (סוכה לה.):

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם הוא יבש פסול משנה שם (לד.):

סעיף קטן ג

ומ"ש שיעור היבשות פירש הראב"ד הוא כשתכלה הליחה וכו' כ"כ הרא"ש שם:

סעיף קטן ד

ומ"ש יכול להעביר בו מחט או חוט ואם יש בו ליחה יראה בחוט נראה שהוא לשון קצר והו"ל כאילו כתב יראה במחט או בחוט ויותר נראה להגיה הלשון ולכתוב יכול להעביר בו מחט ובו חוט והשתא א"ש מאי דמסיים יראה בחוט ולא הזכיר מחט ובלא"ה צריך להגיה כן משום דלישנא דיכול להעביר בו מחט או חוט אינו מכוון דהיאך יכול להעביר בו חוט בלא מחט: וכתב הרא"ש גבי פסול דחזזית ביובש וכל הפוסלים משום הדר פוסלים בחוטמו בכל שהוא וכ"כ הר"ן וכתבו רבינו לקמן:

סעיף קטן ה

ניקב וחסר כל שהוא וכו' שם במשנה ניקב ולא חסר כל שהוא כשר ובגמרא תני עולא בר חיננא ניקב מפולש במשהו ושאינו מפולש בכאיסר ופירש"י הכי גרסינן ניקב וחסר כל שהוא פסול. ניקב וחסר כל שהוא חדא מלתא הוא דאילו נקב ולא חסר שתחב בו מחט והוציאו כשר כדקתני סיפא: תני עולא בר חיננא. אניקב ולא חסר קאי דמכשר תנא דמתניתין ואתא האי תנא לומר ואם מפולש הוא מצדו לצדו פסול בנקב כל שהוא אפי' של מחט: ונקב שאינו מפולש בכאיסר. אם הוא רחב כאיסר פסול ואף ע"פ שלא חסר כלום כגון שתחב בו יתד עבה ומתניתין בפחות מכאיסר ובשאינו מפולש וכ"כ הרא"ש דעולא בר חיננא אסיפא קאי וכן מוכיח בירושלמי דגרסינן התם ניקב ולא פילש מבפנים כשר כי הא דתנן נקב ולא חסר כל שהוא כשר מיהו לשון הירושלמי משמע דאע"פ שאינו מפולש מעבר לעבר אלא לחלל הוי מפולש מדקאמרינן ולא פילש מבפנים הא פילש מבפנים פסול אע"פ שאינו מפולש משני צדדים וכן פירש ר"י אם נקב עד חדרי הזרע שהגרעינין בתוכו פסול אע"פ שלא חסר כלום והא דבעי נקב מפולש היינו שלא כנגד החדרים וניקב עד החדר בכלל מפולש הוא וכן מסתבר אבל בה"ג כתב מפולש כדי שיראה הנקב מצד זה לצד זה אבל מצד א' אפי' ניקב לחלל לא הוי מפולש וכשר והירוש' כתב הראב"ד שיש לפרש דה"ק דאף על פי שהוא נקוב מכאן לכאן אם לא פילש מבפנים כדי שיראה הנקב מצד זה לצד זה כשר שלא תאמר מעיו של אתרוג כמנוקבים הם ואפשר שסובר בה"ג דהך בעיא דבעי תלמודא אי מדמינן אתרוג שנמוק בפנים וקיימי חדרי הזרע לריאה שנשפכה כקיתון ולא איפשיטא דאזלינן לקולא ולה"ק נקב לאותם חדרים לא הוי כמפולש וכ"מ שהרי"ף סובר דאזלינן בהאי בעיא לקולא דהנך פסולי אין עיקרן אלא דברי סופרים ולהכי לא הביא זאת הבעיא והרמב"ם כתב אתרוג שנקב נקב מפולש כל שהוא פסול ושאינו מפולש אם היה כאיסר או יתר פסול חסר כל שהוא פסול נראה שהוא מפרש דנקב וחסר כל שהוא תרי פסולי נינהו חד ניקב וחד חסר כל שהוא ופירש דניקב דמתני' היינו נקב מפולש וסיפא חדא קתני ניקב ולא חסר כל שהוא

כשר ודברי עולא בר חיננא בלא חסר כלל ואעפ"כ כיון שהוא ניקב בכאיסר אע"פ שאינו מפולש פסול אבל חסר הא תני ליה ברישא דמתני' ואע"פ שפירושו מוחלק מפירש"י מ"מ לענין הדין דבריו ודברי רש"י שוין הם:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו שר"ח פי' שאפי' נקב שיש בו חסרון אינו פוסל וכו' כ"כ שם ה"ה שהוא דעת הראב"ד שכתב על דברי הרמב"ם זה שבוש אלא נקב מפולש בחסרון משהו שאינו מפולש בחסרון כאיסר אבל מ"מ חסרון בעינן וכתב ה"ה שהוא מפרש דרישא דמתני' חדא קתני נקב וחסר כל שהוא דאיכא תרתי לגריעותא פסול וסיפא ג"כ חדא קתני דניקב ואינו חסר כשר וכולה בנקב מפולש הוא ולא דברה משנתינו בנקב שאינו מפולש כלל ועולא בר חיננא ביאר דנקב שאינו מפולש בחסרון כאיסר הרי הוא כנקב מפולש בחסרון כל דהו וזה דעת המפרשים האחרונים ז"ל עכ"ל וכך היא דעת הר"ן ז"ל והרי"ף ואע"פ שכתב הא דתני עולא בר חיננא על רישא דמתניתין אין להכריע ולומר דסבר כדעת בה"ג דמפרש דהא דתני עולא אניקב וחסר קאי דאילו בלא חסרון אע"פ שהוא מפולש או כאיסר כשר דאיכא למימר שהוא מפרש דניקב וחסר כל שהוא תרי פסולי נינהו ניקב אע"פ שלא חסר חסר אע"פ שלא ניקב פסול וכמ"ש לדעת הרמב"ם וא"כ עולא בר חיננא אפשר דקאי אניקב ואע"פ שלא חסר וקאמר דאף על גב דלא חסר מיפסיל בנקב מפולש או בכאיסר: ומ"ש ואם ניקב עד הזרע שגרעינין בתוכו חשוב כמפולש וכו' כבר כתבתי בסמוך שזה דעת הרא"ש ושה"ג והרי"ף חלוקים בזה וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שסתם דבריו ועוד שגם הוא השמיט אותה בעיא כשם שהשמיט' הרי"ף ומ"מ דעת התוס' נוטה לדעת הרא"ש והר"ן כתב יש מחמירין ואומרים שהקליפה דבר בפני עצמו הוא וכל שניקבה כולה מצד אחד נקב מפולש מקרי ע"כ ואפשר דכל האתרוג עד חדרי הזרע קרי קליפה ונמצאו דבריו עולים כדברי התוס' והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש אתרוג שנמוק כל בשרו מבפנים וכו' כבר נתבאר: כתב בת"ה אתרוגים שיש להם נקבים גדולים שנראה בהם חסרון אלא שאותם נקבים עושים בעודם באילן בשעת גדולם ע"י קוצים יראה דנהגו בפשיטות להכשיר ונתן טעם לדבר ומיהו נראה מדבריו דהיינו דוקא בשעורו ובשרו קיים:

סעיף קטן ח

ואם נסדק כולו מראשו לסופו ואפילו אם אינו חסר כלום פסול וכו' שם במשנה (לד:) נסדק פסול ובגמרא (לו.) בעי רבא נולדו באתרוג סימני טריפה מהו מאי קא מיבעיא ליה אי נסדק תנינא וכתבו התוס' אי נסדק תנינא שהוא כמין טריפות בגרגרת שנסדק

כולה שלא נשתייר בה חוליא למעלה וחוליא למטה תנינא במתניתין נסדק פסול ובכה"ג שנסדק על פני כולה וכן פירש"י וכ"כ הרא"ש אבל הר"ן כתב יש שפירשו בו לארכו ברובו משני צדדים ומיהו דוקא מלמטה אבל בחוטמו אפילו כל שהוא פסול כדאמרינן בגמר' גבי חזזית ובחוטמו אפילו בכל שהוא פסול ומשמע דה"ה לכל פסולי אתרוג ויש מחמירין לפסול כל שהוא סדוק מצד אחד עד חללו או אפילו אינו מגיע לחללו כל שנסדקה רוב הקליפה החיצונה העבה:

סעיף קטן ט

נקלף ממנו קליפה דקה שם במשנה (לד.) נקלף פסול ובגמרא (לח.) אמר רבא האי אתרוג דאגליד כאהינא סומקא כשירה והא אנן תנן נקלף פסול ל"ק הא בכולה הא במקצתה ופירש"י בכולו כשר במקצתו פסול דמנומר הוא והתו' והרא"ש כתבו שר"ח מפרש איפכא בכולה פסול דהא לטריפה מדמינן לה וגבי טריפה אמרי' חולין (נד:) הגלודה טריפה ואם נשתייר בה כסלע כשירה וכ"כ הראב"ד עכ"ל הרא"ש ודעת הרי"ף והרמב"ם כר"ח אלא שנראה מדבריהם דאפילו פחות מכסלע שנשאר כשר שהרמב"ם כתב בפי' שאם נשאר ממנו כל שהוא כשר והרי"ף כתב אם נשתייר מקצתו כשר ומשמע דאפילו בכל שהוא שישתייר נמי מכשיר:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו גבי נקלף דהיינו קליפה דקה בענין שלא חסר מבשרו כלום כ"כ שם הרא"ש דאגליד כאהינא סומקא פירוש שאחר שניטל' הקליפה הוא מאדים כתמרה אדומה וכן כל פירות הנקלפים מאדימים ומיירי שלא ניטל אלא הקליפה האדומה ולא ניטל מן הלבן כלום דא"כ הו"ל חסר אבל הר"ן כתב נקלף פי' שנקלפה כל הקליפה החיצונה והיא הקליפה העבה שיש בה חריפות כשאוכלים אותה ולא נהירא דא"כ בלאו הכי תפסל מדין חסר ועוד דבגמרא פרכי' עלה מדרבא דאמר האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא ואם נקלף כל אותה קליפה העבה הרי אינו נשאר כאהינא סומקא ולפיכך נראה דנקלף היינו שהוסרה ממנו אותה קליפה דקה כמין גלד שהוא על האתרוג והשתא הוי כאהינא סומקא וליכא חסרון בגופו של אתרוג כלל וכ"ד הרמב"ם שכתב נקלף הקרום החיצון שלו שאינו מחסרו אלא נשאר ירוק כמות שהיא ברייתו אם נקלף כולו פסול ואם נשאר ממנו כל שהוא כשר:

סעיף קטן יא

ומ"ש ומיהו פירש הראב"ד שמקום הקלף הוא ממראה גוון האתרוג וכו' ז"ל הרא"ש שם ועוד כתב הראב"ד דוקא שנקלף במקום אחד אבל אם נקלף בשנים וג' מקומות אפילו במיעוטו נמי פסול משום דהו"ל כמנומר כי מקום הנקלף אין מראהו נראה לשאינו

נקלף ואם היו מראיו שוים כשר וי"א שאע"פ שנקלף בשנים וג' מקומות ואין מראיו שוין כשר לפי שאינו דומה לחזזית כי החזזית אינו ממראה האתרוג אבל נקלף אע"פ שאין מראיהם שוים מ"מ כולם ממראה אתרוג הם ולא אמרו מנומר פסול אלא כשהוא משתנה חברבורות כמין מראות אחרות כמו חזזית והלבן והכושי שהוא פסול אבל אם נשתנה מקום הקלף למראה פסול זהו ודאי כמנומר ובחוטמו אפי' במשהו פסול דומיא דחזזית והא דאמרינן בכולו פסול לאו כולו אלא אפי' רובו דדמי לחזזית דפסול ברובא ע"כ ומיירי שנשתנה למראה פסול אבל אם נשתנה למראה כשר אפילו לא נשתייר בו אפילו כסלע כשר וחזזית שעלתה על רובו או מיעוטו בשנים וג' מקומות או מנומר יראה שיש לו תקנה על ידי קליפה אם יהיה מראה הקילוף כמראה אתרוג כשר וזהו פסול שחוזר להכשירו ע"כ לשון הרא"ש ומפשט דברי רבי' נראה שהוא כותב כדברי הראב"ד עצמו דפסל בנשתנה ממקום שאינו נקלף אע"פ שאינו מראה הפוסל הרי כתב הרא"ש ומיירי שנשתנה למראה פסול וכו' והא כדברי י"א אתיא דאילו לדברי הראב"ד עצמו שנשתנה מגוון האתרוג מיבעי ליה וכיון דהרא"ש שבק דברי הראב"ד ופי' דברי י"א אלמא הכי ס"ל והיכי פסק רבינו דלאו כוותיה וי"ל דאיכא למימר דהא דלא פי' הרא"ש אלא סברת י"א היינו משום דאותה סברא הוא דאצטריך ליה לפרושי דבנשתנה למראה פסול מיירי אבל אם נשתנה למראה כשר אפי' לא נשתייר בו אלא כסלע כשר דאילו סברת הראב"ד לא אצטריך ליה לפרושי ולומר דמיירי שנשתנה מגוון האתרוג אבל לא נשתנה מגוון האתרוג כשר שהרי הוא בעצמו כתב ואם היו מראיו שוים כשר וכיון דמאי דשבק מלפרש דברי הראב"ד ופי' דברי י"א אינו אלא משום דדברי הראב"ד אינם צריכים פירוש ודברי י"א צריכים פי' שוב אין מכאן הכרע לומר דהרא"ש סובר כדברי י"א וכיון דאין הכרע בדבר ראה רבינו לסמוך על דברי הראב"ד עצמו:

סעיף קטן יב

ניטלה פיטמתו וכו' שם במשנה (לד.) ניטלה פיטמתו פסול ניטל עוקצו כשר ובגמרא (לה.) ניטלה פיטמתו תני רבי יצחק בן אלעזר ניטלה בוכנתו ופירש"י פיטמתו. ראש האתרוג ודוגמתו הפיטמא של רימון: ניטל עוקצו. זנבו כמו בעוקצי תאנים: תני רבי יצחק בן אלעזר ניטלה בוכנתו. במתניתין הוה תני ניטלה פיטמתו בוכנתו לפי שהוא חד ועשוי כמין בוכנא לשון מורי רבי יעקב אבל ר"י הלוי היה מפרש פיטמתו ועוקצו שניהם בזנב עוקצו שניטלה העץ מה שחוץ לגומא שבאתרוג כשר פיטמתו שניתלש העוקץ מתוך האתרוג וחסרו לפיכך פסול והיינו דתני רבי יצחק בן אלעזר ניטלה בוכנתו מה שנכנס בתוך האתרוג כבוכנא הנכנס ומכה באסיתא ולשון רבינו יעקב נראה לי

שלא מצינו בכל התלמוד פטמא לגבי עוקץ וכ' הרא"ש ועתה לפירושא קמא אין פיסול בעוקץ כלל אפילו נתלש העוקץ ונשאר מקומו כמו גומא לפי שלא נחסר מגוף האתרוג כלום מידי דהוה אנקלף דלא מקרי חסר דאין הקליפה מכלל האתרוג ולפירוש בתרא אין פיסול בפיטמתו שבראש האתרוג לפי שאינו מכלל האתרוג ופירש"י דלישנ' קמא עיקר דלא מצינו בשום מקום פיטמא לגבי עוקץ ור"ת אומר דמצינו עוקץ ופיטמא במקום אחד בס"פ יוצא דופן גבי סימני בגרות דתנן משתשחיר הפיטמא ר' יוסי אומר כדי שיהא נותן ידו על העוקץ והוא שוקע ושוהה לחזור ועוקץ הוא חודו של דד שמכניס התינוק לתוך פיו ופיטמא הוא הבשר שתחת העוקץ שמשחירה סביב וקצת היה נראה דמדמזכיר גבי אתרוג פטמתו ועוקצו וחוטמו וכן מזכיר נמי התם גבי דדי אשה משמע ששלשתם במקום אחד מצד ראשו של אתרוג שיוצא מתוך חודו של אתרוג כמין עוקץ בולט וקשה כעץ וניטלה פיטמתו היינו בוכנתו כלומר שניטל אותו העוקץ ממקום חבורו ונשאר כמין גומא בראש האתרוג ולהך פי' אין פיסול בזנב האתרוג ובערוך פי' בשם רבי' חננאל ניטלה פיטמתו נראין הדברים שהוא דד והוא החוטם כמין פיטמתו של דד כדתנן פיטמא של רימון וניטלה בוכנתו היינו קצת העץ הנתון באתרוג כאותו של חולין (מב:) האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה ומשמע מתוך פירושו דפיטמתו ובוכנתו תרי עניני נינהו זה בראשו וזה בעוקצו ולא בא רבי יצחק לפרש אלא להוסיף על המשנה וכ"כ הרי"ף והרמב"ם וכן נוהגין לפסול בשניהם כשיהיה פטמא בראש האתרוג וניטלה אבל אם יש אתרוג שלא היה בו פטמא מעולם אינו נפסל בכך וכן אם ניטל העוקץ ולא נשאר ממנו כלל באתרוג פסול אבל אם נשאר כל שהוא כשר עכ"ל פירוש אם נשאר בו כל שהוא בעובי ומ"מ רוב הגומא מכוסה כולו דאל"כ הוה ליה חסר ופסול:

סעיף קטן יג

ומ"ש להכשיר האתרוג שלא היה לו פיטמא מתחלת ברייתו כ"כ בא"ח וכתב עוד פסק מורינו ה"ר ש"ט הלכה למעשה שאם ודאי היה לו פטמה וניטלה ראוי לחוש ונוטלין אותו ביום ראשון בלא ברכה ובשאר ימים מברכין עליו ואם לא היה לו פיטמא כשלקטו אותו מן האילן כשר אפילו ביום א' מברכין עליו מכיון שיש אתרוגים שלא היה להם אותה פטמתא מתחלת ברייתן עכ"ל: וכתב ה"ה שנראה מדברי הרמב"ם שאינו נפסל בנטילת השושנה בלבד אלא בנטילת הדד והוא העץ שהשושנה בו וכן עיקר וכן ראוי להורות ע"כ והר"ן סובר שדעת הרי"ף לפסול בנטילת השושנה לבד ודחה דבריו והעלה שיש להחמיר ולפסול כל שניטלה אחד מב' הבוכנות אבל ניטלה השושנה בלבד כשר ול"נ שהרי"ף נמי סובר כמו הרמב"ם שאינו פוסל בניטלה השושנה בלבד אלא בניטלה

הדד שהרי כתב פירוש פטמתו דד של אתרוג והוא חוטמו והא ודאי אין השושנה נקראת דד ולא חוטם: ומ"ש כדתנן פיטמא של רימון והיא שושנתא היינו להכריע שהפיטמא הוא מה שבראש האתרוג ולא מה שבזנבו ומייתי ראיה מדתנן פיטמא של רמון והיא שושנתו דהיינו מה שבראש ולא מה שבסוף ה"נ דכוותה פטמתו הוא מה שבראש האתרוג ומיהו הא כדאיתא והא כדאיתא דפיטמא של רמון הוי הדד והוא החוטם: כתב הר"ן שנראה לו כפירוש בתרא דרש"י דפטמתו היינו עוקץ ורבי יצחק בן אלעזר אתא לפרושי דפיטמתו היינו בוכנתו שהוא הדבר העגול שנכנס באתרוג בסופו כבוכנא באסיתא ואחרים מפרשים דניטלה בוכנתו הוא הדד שהפיטמא בראשו ורבי יצחק בן אלעזר בא לפרש דהא דתנן ניטלה פטמתו אינו אומר על הפטמתו בלבד שאינו נפסל בכך אלא כשניטל הדד ולפיכך יש להחמיר ולפסול כל שניטלה אחד משתי הבוכנות אבל ניטל השושנה בלבד כשר ע"כ נראה מדבריו שאינו פוסל בנטילת הפיטמא שבראשו של אתרוג אא"כ ניטל כל הדד שהוא כבוכנא באסיתא משום דס"ל דרבי יצחק בן אלעזר אתא לפרושי מהו פיטמתו ול"נ לפירוש רבינו חננאל דאפי' לא נעקרה כל הבוכנא פסול ותדע מדמפליג הרא"ש בעוקץ בין נשאר ממנו באתרוג בין לא נשאר ובפיטמא לא מפליג משמע דכל שניטלה קצת הפיטמא אע"פ שנשאר הגומא מליאה פסול: כתוב בא"ח וז"ל כתב הריטב"א כל שניטלה השושנה שלמעלה אפילו עם הדד שבסופה ולא חסר באתרוג כלום כשר ואין לנו פסול אלא בשניטל העוקץ ופטמתו ורוב האתרוגים יש שאין להם אותה שושנה ודד שלה והאתרוג הדר זולתו וזו היא שיטת הרמב"ן וה"ר יונה אעפ"כ כיון שלא נתברר בתלמוד יפה יש לנו לחוש ולומר דרבי יצחק בא לפרש דניטלה פיטמתו אינו השושנה אלא בוכנתו של אתרוג בין אותה בוכנא שבראשו תחת השושנה בין הבוכנא שבסוף העוקץ ועל שניהם שנינו ניטלה פיטמתו פסול אבל אם ניטלה השושנה לבד או העוקץ לבד או שניהם ושתי הבוכנות קיימות כשר וכן ראוי להורות ולעשות מעשה ולא יותר מפי מורי עכ"ל:

סעיף קטן יד

עלתה בו חזזית והיא כמו אבעבועו' וכו' שם במשנה עלתה חזזית על רובו פסול עלתה חזזית על מיעוטו כשר ובגמרא לא שנו דעל מיעוטו כשר אלא במקום אחד אבל בשנים או בג' מקומות מיחזי כמנומר ופסול ופירש"י חזזית. כמין אבעבועות דקות וכתב הרא"ש והוא שיש בהם ממש שמקומו ניכר במשמוש שהוא גבוה משאר האתרוג ובירושלמי מסיק עלה ר' יצחק בר נחמן בשם שמואל כל הפסולים אינם פסולים אלא בי"ט ראשון בלבד תמן אמרינן רובו מצד אחד חוטמו כרובו הא דאמרי' רובו מצד אחד י"ל כגמרא

דידן דהיינו במקום אחד אבל בשנים או בשלשה מקומות אפי' מיעוטו פסול ולא כדברי המפרשים דברובו של צד אחד מיפסל כיון דמתניתין סתמא קתני רובו של אתרוג קאמר ונראה שהירושלמי סובר שהחזזית חשיב כחסר ולכך לא מפסיל אלא בי"ט ראשון ולא מסתברא כלל דאי טעמא משום חסר מאי נפקא לה מיניה בין רובו למיעוטו בחוטמו אלא ודאי משום הדר הוא ומיפסיל בכל הימים או שמא הירושלמי פליג אגמרא דילן וסבר דאפילו בהדר לא מיפסיל אלא בי"ט ראשון עכ"ל והר"ן כרב עלתה חזזית על רובו בירושלמי אמרו דאפילו רובו מצד אחד ע"כ נראה שדעתו כדעת המפרשים דברוב של צד אחד מיפסיל כתב ה"ה דחזזית היינו כדמתרגמינן או ילפת או חזזן ופסול מפני שאינו הדר ולפיכך אפילו שאינו מגיע עד הלבן פסול ובא"ח כתב י"מ חזזית שנתקשה האתרוג מחמת לקותא וכתב עוד שם לפירש"י חזזית אבעבועות דקות אין זה מעין גרב שיש באתרוגים שלנו עכ"ל:

סעיף קטן טו

כתב הרי"ץ גיאת אפילו אם השנים או הג' מקומות במיעוטו של צד אחד פסול אבל הראב"ד ז"ל כתב דוקא שנתפזר הנימור ברובו וכו' ז"ל הרא"ש שם כתב הראב"ד נ"ל שנתפזר הנימור ברובו של אתרוג אע"פ שהחברבורות עצמן מיעוט הן אבל במיעוטו כגון שאינו אלא בצד אחד של האתרוג כשר ולפ"ז הא דתניא מנומר פסול היינו שפשט הנימור ברוב האתרוג וגבולו ושיעור טוב הוא דלא מסתברא למימר שאם היו באתרוג כמין ב' טיפין וג' של נימור כל דהוא זה בצד זה שיפסול בכך אבל אין הל' מורה על כך דמשמע בב' או בג' מקומות דומיא במקום א' מה מקום אחד במיעוטו אף בב' או בג' מקומות במיעוטן אם לא שנאמר דבהכי דמי ליה שהחברבורים בג' מקומות הן מיעוט האתרוג כמו במקום אחד אבל פיזור הנימור הוא ברוב האתרוג עכ"ל וז"ל הריב"ש בתשובה אנו סומכים על דברי הראב"ד דדוקא שנתפזר הנימור ברובו אע"פ שבשטח החברבורות הוא מיעוט אבל במיעוטו שכולם מצד אחד של אתרוג כשר ולזה הסכים הרא"ש עכ"ל: כתוב בתה"ד אין להכשיר אותם חזזים בלא"ט מא"ל שבאים מן העלים ובאילן משום דשכיחי ורגילים לבא באתרוגים כיון דמשום הדר פסלינן חזזית באתרוג כדכתב אשיר"י ואין לחלק בזה משום דמתחלת ברייתו כך היה דאינו מהודר מעיקרו נמי לאו הדר מיקרו אמנם העולם נוהגים בפשיטות להכשיר אותו בלא"ט מא"ל ואפי' שהם מורגשים במשמוש היד ואפשר דסמכי אהא דכתב אשיר"י חזזית דפסול היינו חברבורות שמורגשים במשמוש היד וכתב אח"כ בשם הראב"ד דחזזית ממראה האתרוג

כשר והני בלא"ט מא"ל שכיחי ורגילי חשיבי מראה האתרוג ולא מיקרו אינו הדר משום כך עכ"ל:

סעיף קטן טז
ואם הוא מחצה ע"מ במקום אחד כתב ה"ר יחיאל כיון שהוא בידי אדם אפשר לצמצם וכשר וכו':

סעיף קטן יז
ומחוטמו ואילך היינו ממקום שמתחיל לשפע עד הפיטמא פסול החזזית וכל שינוי מראות בכל שהוא שם אמתני' דעלתה חזזית על רובו אמר רבא ועל חוטמו אפילו במשהו נמי פסול ופירש"י ובחוטמו בעובי גבהו שמשפע משם ויורד לצד ראשו אפילו כל שהוא פסול שנראה שם לעינים יותר משאר מקומות שבו שבאותו עובי אדם נותן עיניו וכתב הרא"ש משמע מתוך פירש"י שאין כל השיפוע עד הפיטמא נקרא חוטם אלא עובי גובהו שממנו משפע ויורד אבל מדהזכיר הרי"ף ור"ח החוטם אצל הפיטמא משמע שהשפוע קרוי חוטם וכן עמא דבר שמעובי גבהו עד הפיטמא פוסלין חזזית כל דהו והוא הדין יבישות וכל הפסולים משום הדר עכ"ל. וגם הר"ן כתב אחר דברי רש"י ואחרים אמרו חוטמו אותו מקום גבוה שתחת הנץ שהוא עשוי כמין נזר וכיוצא בזה כתב ה"ה בשם הריב"ג וכתב שדברים אלו קרובים לדברי הרמב"ם ואיכא למידק דמשמע מדברי הרא"ש דעמא דבר כדברי הרי"ף ור"ח ולכן מעובי גבהו עד הפיטמא פסולים חזזית כל דהו ותימא דהא אין ללמוד מדבריהם דמיקרי חוטמו אלא השיפוע ולא עובי גבהו וי"ל דעמא דבר לחוש גם לדברי רש"י ולכך פוסלים גם בעובי גבהו א"נ הא דקאמר דעמא דבר לפסול מעובי גבהו עד הפיטמא היינו מעובי גבהו ולמעלה ולא עובי גבהו בכלל והיינו כפר"ח והרי"ף: ומ"ש שכל הדברים הפוסלים באתרוג פוסלים בחוטמו בכל שהוא כ"כ שם הר"ן וכ"כ בא"ח בשם הראב"ד והריטב"א: ואם עלתה בו חזזית בענין שפסול או שהוא מנומר וכו' כ"כ הרא"ש גבי נקלף וכתבתיו בסמוך וכבר נתבאר שם נקלף בשלא חסר מבשרו מיירי להרא"ש ולהרמב"ם והר"ן מיירי בשעדיין נשאר ירוק כמות שהיה:

סעיף קטן יח
נפל עליו מים בתלוש ותפח ברייתא שם (לו.) אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן ומנומר פסול ולפי מה שפירש רבי' בסרוח זו ואין צריך לומר זו קתני:

סעיף קטן יט
ומ"ש ואם הוא שחור או לבן במקום אחד פסול ברוב בב' או בג' מקומות דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוטו כ"כ שם הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן כ
והא דשחור פסול דוקא בארצות הרחוקים וכו' שם אמר מר אתרוג כושי פסול והתניא כושי כשר דומה לכושי פסול אמר אביי כי תנן נמי במתניתין דומה לכושי תנן רבא אמר ל"ק הא לן והא להו ופירש"י דומה לכושי. שגדל כאן והרי היא שחור פסול שנדמה הוא (קונטנפא') אבל כושי עצמו היינו טעמא דכשר דאורחיה הוא: הא לן והא להו. לעולם מתניתין כושי נמי פסל ול"ק מתניתין לבני א"י שרחוקים מארץ כוש ואינם רגילים בהם ברייתא לבני בבל שקרובים לכוש ורגילים בהם ומ"מ בגדל כאן ודומה לכושי נדמה הוא ופסול וכ"כ הרא"ש וכדבריהם כ' רבינו אבל הרי"ף פי' לבני א"י כושי פסול וכ"ש כושי הרבה הדומה לאדם כושי שהוא פסול ולבני בבל שהאתרוגים כושים הכושי כשר והכושי הרבה שהוא דומה לאדם כושי פסול וכ"כ הרמב"ם וכתב ה"ה שכן עיקר:

סעיף קטן כא
העגול ככדור פסול שם בברייתא והרמב"ם השמיט פיסול זה דעגול ככדור ותמה עליו ה"ה:

סעיף קטן כב
גדלו בדפוס ועשאו כצורה אחרת וכו' גז"ש בברייתא גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול ובגמ' אמר רבא ל"ש אלא כמין בריה אחרת אבל כברייתו כשר פשיטא כמין בריה אחרת תנן ל"צ דעבדינא דפי פירש"י גדלו בדפוס. שעושה לו דפוס כשהוא קטן ונותנו בתוכו במחובר כמדת הדפוס: דעבדינא דפי דפי. כמין קרשים קרשים כמין גלגל של רחים של מים ורבא אשמעי' דהא נמי ברייתו הוא:

סעיף קטן כג
התיום שם ברייתא אתרוג ככדור פסול וי"א אף התיום ומשמע דת"ק מכשיר בתיום והלכתא כוותיה וכ"פ הרמב"ם אבל סמ"ג פסק דפסול ונראה שהוא סובר דכיון דלא אשכחן מאן דמכשר בהדיא איכא למימר דליכ' מאן דפליג איש אומרים דפסלי וא"נ משתכח מאן דפליג הלכתא כוותי' כיון שלא הוזכר בתלמוד סברת החולקי' עליהם ודברי הרמב"ם עיקר:

סעיף קטן כד
הירוק שדומה לעשבי השדה וכו' שם במשנה (לד.) הירוק ככרתי ר"מ מכשיר ורבי יהודה פוסל ומדוע דהלכה כר"י:

סעיף קטן כה
ומ"ש אבל אם הוא ירוק וכשמשהין אותו חוזר למראה אתרוג כשר כן כתבו שם התוספות והרא"ש וטעמא משום דאי לאו דנגמר פריו לא היה חוזר למראה אתרוג בתלוש ולשון רבינו אינו מדוקדק שכתב אבל אם הוא ירוק דמשמע דעד השתא לאו

בירוק עסיק ואתי אלא כך הו"ל לכתוב והא דפסול היינו בשאפי' כשמשהין אותו אינו חוזר למראה אתרוג אבל אם כשמשהין אותו חוזר למראה אתרוג כשר:

סעיף קטן כו

שיעור אתרוג קטן פחות מכביצה פסול אבל אם הוא כביצה וכו' שם במשנה שיעור אתרוג קטן ר"מ אומר כאגוז רבי יהודה אומר כביצה והגדול כדי שיאחוז שניהם בידו ד"ר יהודה ר' יוסי אומר אפי' א' בשתי ידיו ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כר' יהודה בקטן וכרבי יוסי בגדול וכתב הר"ן דלר"י אפי' צריך ב' ידיו לאתרוג אחד מתוך גדלו או שהוא צריך ליטלו על כתיפו יצא וכ"כ הרמב"ם בפ"ז שיעור אתרוג אין פחות מכביצה ואם הוה גדול כל שהוא כשר:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבינו אפי' אם הוא בוסר שעדיין לא נגמר פריו כשר שם בברייתא (לו.) אתרוג הבוסר ר"ע פוסל וחכמים מכשירים ופסק הרמב"ם כחכמים דמכשירין ופירש"י הבוסר קטן כפול הלבן והתוספות חלקו עליו וכתבו דההוא שיעור גבי ענבים איתמר דבגמר בשולם נמי קטנים הם אבל אתרוג שהוא פרי גדול אפי' יותר מכביצה בוסר הוא כשסופו לגדל יותר הרבה והכא כשאין סופו לגדל יותר דאפי' ר"ע דפסל התם יכשיר בכזית למר בכביצה למר דחשיב גמר פרי אבל פחות מכאן לא חשיב גמר פרי אע"פ שאין סופו לגדל יותר עוד יתכן דאפי' רבנן דמכשרי התם פסלי הכא בפחות מכאן דאתרוג הבוסר חשיב פירא טפי עכ"ל וסמ"ג כתב אתרוג הבוסר פי' רש"י אתרוג קטן כפול ר"ע פוסל וחכמים מכשירים ואח"כ כתב ומסקי' הלכתא כרבי יהודה בשיעור אתרוג קטן שהוא כביצה וכר' יוסי בשיעור אתרוג גדול וכתב מהרא"ם ז"ל דיש לתמוה עליו שהביא הברייתא דאתרוג הבוסר דקתני ר"ע פוסל וחכמים מכשירין כדי לפסוק הלכה כחכמים היאך פירש הבוסר כפירש"י דלדידיה ס"ל כחכמים דפליגי עליה דר"מ ורבי יהודה במתניתין ושוב אין לפסוק כמותם וצ"ע עכ"ל ול"נ דאפשר לומר דסמ"ג סובר כמו שכתבו התוספות בסוף דבריהם דיתכן דאפי' רבנן דמכשרי התם פסלי הכא בפחות מכאן דאתרוג הבוסר חשיב פירא טפי דהשתא באתרוג הבוסר אפי' אינו גדול יותר מכפול הלבן מאחר שסופו ליגדל יותר כשר אבל אתרוג שאין עתיד ליגדל יותר צריך שיהא כביצה ומהרי"ק בשורש ס"ב כתב דרכים אחרים ליישב דאתו ר"מ ורבי יהודה כרבנן דכ"ע:

סימן תרמט

סעיף קטן א

כל הד' מינים פסולים בגזול בין לפני יאוש בין לאחר יאוש ובשאול בפ' לולב הגזול שנינו דגזול ויבש פסול בכל ד' מינים ובגמ' בר"פ (כט:) קא פסיק ותני לא שנא ביו"ט ראשון ולא שנא בי"ט שני בשלמא יבש הדר בעינן וליכא אלא גזול בשלמא י"ט ראשון דכתיב לכם משלכם אלא בי"ט שני מ"ט א"ר יוחנן משום רשב"י משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה שנאמר והבאתם גזול את הפסח מה פסח לית ליה תקנתא אף גזול לית ליה תקנתא לא שנא לפני יאוש ולא שנא לאחר יאוש בשלמא לפני יאוש אדם כי יקריב מכם אמר רחמנא ולאו דידיה הוא אלא לאחר יאוש הא קנייה ביאוש אלא לאו משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה ופליגא דרבי יצחק דא"ר יצחק בר נחמני אמר שמואל לא שנו אלא בי"ט ראשון אבל בי"ט שני מתוך שיצא בשאול יצא נמי בגזול מתיב ר' נחמן בר יצחק לולב הגזול והיבש פסול הא שאול כשר אימת אילימא בי"ט ראשון הא כתיב לכם משלכם והאי לאו דידיה הוא אלא לאו בי"ט שני וקתני גזול פסול רבא אמר לעולם ביום טוב ראשון ולא מיבעיא קאמר לא מיבעיא שאול דלאו דידיה הוא אבל גזול אימא סתם גזילה יאוש בעלים הוא וכדידיה דמי קמ"ל ופירש"י קא פסיק ותני. פסול ל"ש בי"ט הראשון דחיוביה מדאורייתא ל"ש בי"ט שני דליתיה בנטילת לולב אלא מדרבנן: בשלמא יבש. פסול בדרבנן נמי כיון דמצוה הוא משום זכר למקדש בעיא הידור מצוה: אלא גזול בי"ט שני אמאי לא מהיכא תיתי למפסליה: אף גזול. אין לו תקנה לאחר זמן ואפי' ביאוש ואע"ג דלענין מיקנא אמרי' בבבא קמא דקני ליה ביאוש והוי דידיה אפ"ה אקרובי למזבח לא: מתוך שיוצא בשאול. דהא ביום שני לא כתיב לכם למעוטי: אימא סתם גזילה. מיד ואע"ג דלא שמעינן דאייאש יאוש בעלים הוא שהרי בפניו גוזלה מידו ואין כח להציל קמ"ל דעד דשמעינן דאייאש לא קני ליה דמימר אמר השתא הוא דתקיף מינאי למחר תפיסנא ליה בדינא עכ"ל וכתב הרא"ש והרב אלפסי שלא הביא אלא המשנה כצורתה ולא הביא פלוגתא דאמוראי דפליגי בגזול מכלל דס"ל כסתמא דתלמודא דקאמר קפסיק ותני לא שנא בי"ט ראשון ל"ש בי"ט שני ופסיל ליה משום מצוה הבאה בעבירה ואע"ג דקרא גבי קרבן כתיב ה"ה לכל המצות כדמוכח בפרק הגוזל קמא דקאמר הרי שגזל סאה חטין וכו' אין זה מברך אלא מנאץ ולא כשמואל דסבר דלא אמרינן הכי אלא במצוה שהיא מדאורייתא ולא מסתבר טעמיה דכיון דמברך ומזכיר שם שמים מנאץ הוא במילי דרבנן כמו במילי דאורייתא ועוד דר"נ בר יצחק דהוא בתרא פריך לשמואל ממתני' ואע"ג דדחי ליה לא סמכינן אשינויא דחיקי וכ"פ בה"ג ורב פלטוי

גאון וגם הר"ן כתב לענין הלכה הרי"ף כתב משנתינו כצורתה ולא כתב עליה מחלוקת רבי יוחנן ושמואל מדקא סתם לה סתומי משמע דפסק כר' יוחנן דל"ש בי"ט ראשון ל"ש בי"ט ב' של דבריהם וכן דעת הראב"ד והרמב"ן לפסול כרבי יוחנן דקי"ל שמואל ורבי יוחנן הלכה כר"י וכ"ש הכא דמשמיה דרשב"י קאמר לה דהוא תנא ור' אמי ס"ל כוותיה ע"כ ומיהו אין דעת הרמב"ם כן שהרי כתב שפסול משום גזל וגניבה אינם פסולים אלא בי"ט ראשון בלבד וכתב ה"ה שכן דעת הגאונים וכתב הר"ן שכן דעת הרז"ה לפסוק כשמואל: כתב בא"ח לולב הגזול והגנוב יש פוסלים אותו כל ז' מיהו דוקא לגנב ולגזלן עצמו אבל לאחרים כשר בשאר הימים: וכתב הר"ן ומיהו כי אמרינן לולב הגזול פסול משום מצוה הבאה בעבירה ה"מ בשלא קנהו עדיין א"נ שקנהו אלא שהמצוה מסייעא בקניין דמש"ה אמרינן גבי קרבן דגזול פסול משום מצוה הבאה בעבירה דס"ל לרבי יוחנן דיאוש בכדי לא קנה ונמצא שלא קנה גבוה אלא בשינוי רשות ההקדש ודאמרינן בגמרא תיפוק ליה דהא קניה ביאוש יאוש ושנוי רשות קאמרי' אבל כל שקנה בתחלה בלא סיוע המצוה שוב אין בו משום מצוה הבאה בעבירה והביא ראיות לדבר ואח"כ כתב והיינו דגרסינן בירושלמי מה פליגין כשגזל משופה אבל גזל ושפהו דמים הוא חייב לו כלומר דקנאו בשינוי מעשה וכ"כ התוס' דמשמע בגמרא דאי קני ליה מצי נפיק ביה ולא חשיב מצוה הבאה בעבירה והא דאמרינן בהגוזל קמא בההיא דגזל סאה דאע"ג דשינוי קונה מצוה הבאה בעבירה היא אע"פ שקנאו בשינוי מעשה קודם שבא לידי חיוב חלה התם דיחויא בעלמא הוא א"נ שאני ברכה דאיכא נמי הזכרה לשם שמים ע"כ:

סעיף קטן ב

ובשל עיר הנדחת ואשירה של ישראל פסול אבל של עו"ג לכתחלה לא יטול וכו' שם במשנה (כט. לב: לג. לד:) שכל ד' מינים אלו אם היו של אשירה או של עיר הנדחת פסולין ובגמ' (לא.) ושל אשירה פסול והאמר רבא לולב של ע"ג לא יטול ואם נטל כשר הכא באשירה דמשה עסקינן דכתותי מכתת שעוריה פירש"י לולב של ע"ג. ששמשו בו לע"ג לכבד לפני' קרקע א"נ שעבודתם בלולב להעבירו לפניה או לזרקה בו לא יטול דמאיס לגבוה ואם נטל כשר ואף ע"ג דאיסורי הנאה הוא דמצות לאו ליהנות נותנו: באשירה דמשה. אותם שהיו בשעת כיבוש א"י שהצריכן הכתוב שריפה ולולב צריך שיעור והאי כמאן דמכתת שיעוריה כיון דלשריפה קאי וכתב הרב המגיד דעת רוב המפרשים שראיתי הוא לפרש באשירה דמשה שהיתה בארץ בימי משה שלא היה לה ביטול לפי שהיתה של ישראל דזכו בארץ והוא הדין לע"ג של ישראל שאין לה ביטול שאף היא אין יוצאין בה אבל אשירה אחרת של עו"ג אף היא דינה כע"ג אחרת שאם נטל

יצא ומ"מ בע"ג אם נתכוין ישראל לזכות בה הו"ל ע"ג דישראל ואין לה ביטול ואם נטל לא יצא וכשאמרו יצא הוא בי"ט ב' שאדם יוצא בשאול עכ"ל וכ"כ הר"ן וכך הם דברי רבינו וכתב עוד הר"ן דהא דאמר רבא לולב של ע"ג לא יטול ואם נטל כשר אפי' קודם ביטול הוא דאי לאחר ביטול אפי' לכתחלה נמי דכיון דשרי להדיוט ולא מאוס למצוה ואע"ג דרב מבעיא ליה בפרק ג' דע"ז רבא פשיטא ליה כמ"ש שם עכ"ל ומיהו מדברי רש"י שכתב לא יטול משום דמאיס לגבוה לא משמע הכי ודברי הרמב"ם בדין זה על דרך אחר ולא ראיתי להאריך בהם לפי שהוא דבר שאינו מצוי: כתב בא"ח גנות הצעירים והדורסים וכיוצא בהם מבתי הכומרים מותר ליטול משם לולב או שאר מינים למצוה:

סעיף קטן ג

וכל הפסולין כמו שפסולין בראשון כך פסולין כל ז' הימים חוץ משאול בר"פ לולב הגזול אהא דאמרי' בגמרא בשלמא יבש בעינן הדר וליכא אלא גזול בשלמא בי"ט הראשון ולקחתם לכם משלכם אמר רחמנא והאי לאו דידיה הוא אלא בי"ט שני אמאי לא כתב הרא"ש משמע דפשיטא ליה דבעינן הדר לכולהו יומי אבל לכם משלכם לא בעינן בשאר ימים וכן ולקחתם דדרשינן מיניה דבעי לקיחה תמה לא מיפסיל אלא בי"ט א' כדאמרי' בפרקין ר' חנינא מטבל ביה ונפיק ותימה מ"ש זה מזה הא כולהו בהדי הדדי כתיבי בחד קרא ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר ואי משום דמשמע דהנך דכתיבי מקמי יום ראשון דוקא עליה קיימי ולא רצו לתקן שיהיו נוהגין בשאר הימים אבל הדר דכתיב בתריה תקון בכל הימים אכתי קשה דהא מולקחתם לכם דרשינן ד' מינים שבלולב מעכבין זה את זה דבעינן לקיחה תמה ודרשינן נמי מדכתיב ולקחתם לשון רבים שתהא לקיחה לכל א' ואחד וא"כ בשאר הימים תסגי במין א' ולקיחה לאחד בשביל כולם הלכך נראה דהיינו טעמא משום דיום א' דאורייתא בגבולין ושאר הימים דרבנן זכר למקדש הלכך עיקר הלקיחה כגון ד' מינים שבלולב ולקיחה לכל אחד וא' תקון גם בשאר יומי כעין דאורייתא וכן בהדר משום הידור מצוה אבל בחסר לא תקון וכן בשאול ובגזול פליגי בשמעתין מ"ס דתקון משום מצוה הבאה בעבירה ומ"ס כיון שהוא מדרבנן לא חשיב מצוה הבאה בעבירה והלכה כמאן דסבר דתקון נמצא שאין חילוק בין י"ט א' לכל שאר הימים אלא בחסר כדאמרי' לגבי רבי חנינא מטבל ונפיק ביה וכן שאול אבל כל שאר הפסולים נוהגים בכל הימים וי"ט שני דידן הוא כיום ראשון דספיקא הוא וראיתי דיעות אחרות לפוסקים ונלאתי לכותבם כי לא ישרו בעיני וכאשר כתבתי הוא העיקר עכ"ל והרמב"ם כתב שכל הפסולים מפני מומין או מפני גזל וגניבה אינם פסולים אלא ביום ראשון לבד אבל הפסולים משום ע"ג או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה פסול

כל ז' הימים וכתב ה"ה שכן דעת הגאונים ודע שהפסולים מפני שאינן מינן או מפני שהן חסרי השיעור כולם פסולים בשני כראשון וזה מבואר פשוט בדברי רבי' וכתב עוד שיש מוסיפין לפסול עוד בשני גזול ויבש וכ"ה בהשגות וכבר הכריע הרמב"ן להכשיר היבש אבל בגזול הודה לדברי הרא"ש בסמוך כתב סברת הריא"ג והעיטור והר"י בזה והיא כסברת הרמב"ם והגאונים והריב"א כתב דין היבש יתבאר בסמוך והרשב"א כתב בתשובה דעתי נוטה דב' ימים ראשונים כיום א' הם ובשניהם בעינן לולב כשר דמספק יום ראשון אנו עושים אותו:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבי' הלכך ניקב או שנקבוהו עכברים מותר מיום ראשון ואילך וכו' שם (לו.) אתרוג שנקבוהו עכברים אמר רב אין זה הדר איני והא ר' חנינא מטבל ביה ונפיק ולר' חנינא קשיא מתני' בשלמא מתני' לר' חנינא ל"ק כאן בי"ט ראשון כאן בי"ט שני אלא לרב קשיא אמר לך רב שאני עכברים דמאיסי א"ד אמר רב זה הדר והא ר"ח מטבל ונפיק ביה ולר"ח קשיא מתני' ל"ק כאן בי"ט ראשון כאן בי"ט שני פירש"י והא ר"ח מטבל ונפיק ביה אוכל מקצתו ויוצא י"ח בנותר ומברך עליו ופרכינן ולרבי חנינא קשיא מתניתין דקתני חסר כל שהוא פסול ומשנינן בשלמא מתני' לר"ח ל"ק מתני' בי"ט ראשון שלקיחתו מן התורה ובעי לקיחה תמה ובי"ט ב' נפיק ביה ר"ח אע"ג דלא היה שלם אלא לרב דאמר אין זה הדר קשיא דר"ח דהא אפילו בשני נמי לרב לא נפיק דהא מצוה הדורה בעיא הואיל ומזכיר ש"ש עליו והר"י והר"א כתבו בלשון הזה אתרוג שנקבוהו עכברים אמר רב אין זה הדר ולא היא דהא ר"ח מטבל ונפיק ביה ולר"ח קשיא מתני' ל"ק מתני' בי"ט א' ור"ח ביום ב' וכן הלכתא וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שלא חילק בחסר בין נקבוהו עכברים לנקב ע"י ד"א ונראה שטעמם מפני שהם פוסקים הלכה כלישנא בתרא דמכשר אפי' בנקבוהו עכברים אלא דא"כ יש לתמוה על הרי"ף והרא"ש שהביאו לישנא קמא וכתבו עליו ולא היא דכיון דמכח לישנא בתרא הוא דפסקי הכי לא הו"ל לכתוב אלא לישנא בתרא לבד ולכן נ"ל דממאי דאתמר אלישנא קמא גופיה משמע דהלכה כר"ח דמתני' כפשטה כוותיה אתיא דאמרינן בשלמא מתני' לר"ח ל"ק וכו' אלא לרב קשיא ואע"ג דשני לרב שאני עכברים דמאיסי שינוייא דחיקא הוא דהא מתני' סתמי קתני חסר פסול בי"ט ראשון דוקא דמשמע דבשני כשר כל חסר אפי' נקיבת עכברים ובה"ג שפוסל בניקבוהו עכברים טעמא מפני שפוסק כלישנא קמא דאמר רב אין זה הדר וכדמסיק שאני עכברים משום דמאיסי וצריך טעם למה לא פסק כלישנא בתרא:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ואפילו לכתחלה מותר לאכול ממנו פשוט מהא דר"ח מטבל ביה ונפיק וא"ת והיכי מצי אכיל מיניה דהא אתקצאי למצותו כבר כתב הרא"ש דכיון דנשאר בו שיעור לצאת בו ביתר מכשיעור לא אתקצאי וכך תירצו התוס' בפ' לולב וערבה (סוכה מו:) וכתבו עוד דאע"ג דממ"נ נאסרה כולה ביום ראשון דחסר כל שהוא פסול דלמא ר"ח הפריש כולה ליום ראשון ומקצתה לשאר ימים והיה מתנה כוליה ליום א' ובשאר הימים אינו בודל ממקצתו בין השמשות והר"ן כתב בפרק לולב הגזול דרבי חנינא מן האתרוגים שהיו לו לאכילה היה אוכל מקצתן ויוצא בשאר למחר אבל באתרוג של מצוה ודאי אסור שהרי הוקצה למצותו ע"כ ומיהו היכא דהפריש כוליה ליום א' ומקצתיה לשאר ימים ודאי דלהר"ן נמי מצי אכיל מיניה ורבינו כתב דברי הרא"ש לבד ומיהו ע"כ צריך לפרש דבהפריש כוליה ליום ראשון ומקצתו לשאר ימים עסקינן דאל"כ היה אסור לאכול ממנו משום מוקצה וכמו שכתבו התוספות:

סעיף קטן ו
ומ"ש ולדידן חשיב יום ב' כמו יום א' נתבאר שזה דעת הרא"ש אבל מדברי הרמב"ם נראה די"ט ב' דינו כשאר ימים וטעמא משום דבקיאין בקביעא דירחא והר"ן וה"ה הזכירו ב' סברות הללו והעלה הר"ן דנ"ל דפוסל בראשון ובב' נוטלין אבל ברוכי לא מברכינן:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבי' אבל כל שאר הפסולין פסולים כל ז' הימים לעיל קאי שכתב כל הפסולים כמו שפסולין בראשון כך פסולים כל ז' הימים חוץ משאול וחסר ומפני שהפסיק במ"ש הלכך ניקב או שנקבוהו עכברים ורצה להודיענו סברת הריא"ג חזר לענין ראשון וחזר לכתוב סיום דברי הרא"ש דכל שאר הפסולים פסולים כל ז' הימים כדי לכתוב עליו שהריא"ג חולק: וזה שכתב בשם הריא"ג ובעל העיטור והר"י שכל הפסולי' אינם פסולים אלא בראשון אבל מכאן ואילך ל"ש גזול ל"ש שאר פסולים כולם כשרים נראה שזהו כסברת הרמב"ם שכתבתי בסמוך ואע"פ שסתמו וכתבו כל הפסולים אינם פסולים אלא בראשון כ"ל דאין בכלל זה הפסולים משום דמכתת שיעורייהו או מפני שאינן מינן וכמו שנתבאר לדעת הרמב"ם: כתב הר"ן גבי לולבא דסליק בחד הוצא מדאמרינן בעל מום הוא משמע שפסולו מגופו ופסול כל ז' אפי' בזמן הזה וי"א שאין פסולו אלא מפני שאינו הדר וביום ראשון בלבד פסול:

סעיף קטן ח
וכל הפסולים מחמת מום אם הוא שעת הדחק שאין נמצא כשר כשרים וכו' בפ' לולב הגזול (סוכה לא.) תניא וכולן כמושין כשרים יבישים פסולים רבי יהודה אומר אף

יבישים כשירים אמר רבי יהודה מעשה בבני כרכין שהיו מורישים את לולביהם אמרו לו אין שעת הדחק ראיה וכתב הרא"ש מכאן משמע שבשעת הדחק יוצאין אפי' בפסול וכ"כ הר"ר ישעיה מטראני וכ"כ הראב"ד ז"ל ושוב חזר בו ואמר דבין בשעת הדחק ובין שלא בשעת הדחק אין יוצאין ביבש כלל דכל היכא דקתני פסול דמשמע אפילו בדיעבד אפי' במקום הדחק לא יצא בו ואיך יתכן זה להיות שבשעת הדחק יוצאין בו ומברכין עליו ושלא במקום הדחק אפי' בדיעבד לא יצא וסברא הוא כי היבש כמת הוא וכמו שנכתת שיעורו ואיננו ואין מברכין עליו אלא שנוטלין אותו בידים בשעת הדחק כדי שלא תשתכח מהם תורת לולב ואתרוג וזהו שאמר אין שעת הדחק ראיה כלומר שלא עשו כן אלא שלא תשתכח מהם תורת לולב ולשון אין שעת הדחק ראיה אינו מורה על פי' זה דר"י הביא ראיה לדבריו דאמר יבשים כשרים ומברכים עליהם מבני כרכין שהיו מברכין על היבשים ואמרו לו אין שעת הדחק ראי' שאין ללמוד שלא בשעת הדחק משעת הדחק אבל מודו רבנן דבמקום הדחק (אין) מברכין דאל"כ יאמרו לו בשעת הדחק נמי לא היו מברכים אלא כל הני פסולים מסרן הכתוב לחכמים והן אמרו שלא בשעת הדחק אפילו דיעבד לא יצא כדי שיזהרו ישראל במצוה אבל במקום הדחק הכשירו כיון שא"א בענין אחר ומברכין עליהם עכ"ל והר"ן כתב שהרמב"ן לפי שטתו מכשיר אף היבש בשני של דבריהם אבל הראב"ד הביא ראיה לפוסלו אף בב' של דבריהם והסכים הר"ן לדברי הראב"ד והמרדכי כתב בשם רא"ם אע"פ שפסלנו יבישים בלולב והדס וערבה אנן בלולב והדס מברכין איבשים משום דלא אפשר והוא שעת הדחק מדתניא איבשים אמרו לו אין שעת הדחק ראיה ופירש ראבי"ה דה"ה אתרוג כבוש וחסר ע"כ וכך הם דברי התוס' בפ' לולב הגזול שאם לא מצא כשר יצא בפסול כמו לולב פסול לרבנן בשעת הדחק ונראה שדייק רבינו לכתוב כל הפסולים מחמת מום לאפוקי אותם שפסולים מפני שאינן מינם כהדס שוטה וצפצפה דהנך לד"ה אין נוטלין אותם לעולם ואפי' בשעת הדחק כי היכי דלא ליתו למיטעי בהו כדאמרינן בגמרא בפרישׁ ורמון וכ"כ ר"י דהדס שוטה פסול לכל הימים דגרע מהדס יבש ושלא כדברי המהפכים בזכות בני אשכנז שנוטלין הדס שוטה ומברכין עליו כמו שכתוב בסי' תרמ"ו:

סעיף קטן ט

והרמב"ם הכשיר לולב יבש בשעת הדחק ולא שאר המינים בפ"ח וכתב ה"ה דמדאמרי' על לולב היבש אין שעת הדחק ראיה אלמא דלולב יבש כשר בשעת הדחק וראיתי כתוב שהגאונים סמכו מכאן דיבש ונקטם ראשו וכל הפסולים יוצאים בהם בשעת הדחק אף ביום ראשון ודעת רבינו שלא להכשיר אלא לולב היבש שהזכירו חכמים וכן העיקר עכ"ל

ולענין מעשה נראה דכל הני פסולים בשעת הדחק נטולי נטלינן ברוכי לא מברכינן: כתב הגה"מ על הא דמכשיר הרמב"ם לולב היבש אנו סומכין על זה גם בהדם היבש: כתב בכתבי מה"ר איסרלן סימן קצ"ט בסמ"ק וא"ז כתב דבשאר הימים אינו יוצא בגזול נראה דאפי' לפי הירושלמי יכול אדם לברך על לולב דחבריה בשאר ימים בלי ידיעתו דניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בממוניה כיון דלא מחסר לממוניה וראיה מטלית דאדם מברך בו בלא דעת חבירו:

סימן תרנ

סעיף קטן א

שיעור הדס וערבה ב' טפחים וחצי וכו' בפרק לולב הגזול (סוכה לב.) שיעור הדס וערבה ג' ולולב ד' רבי טרפון אומר באמה בת ה' טפחים כי אתא רבין אמר אמה בת ה' טפחים עשה אותה ששה צא מהם ג' להדס והשאר ללולב אר"ה אמר שמואל הלכה כר"ט נמצא לפ"ז דשיעור הדס וערבה טפחיים ומחצה וכן פסקו הרא"ש והר"ן ותמהו על הרי"ף שהשמיט הא דר"ט והרמב"ם סתם וכתב בפ"ז דשיעור הדס וערבה אין פחות מג"ט ומתוך דבריו משמע דג"ט גמורים קאמר דאל"כ הו"ל לפרושי וכתב ה"ה בהשגות א"א ג"ט קטנים שהם י' אצבעות בגודל ע"כ וכן פסקו מקצת הגאונים והאחרונים ז"ל אבל בהלכות לא הביאו אותה סוגיא דר"ט כלל ואפשר שהם סוברים דשמואל הוא דפסיק כר"ט דאמר דסגי בטפחים קטנים ולא כת"ק דברייתא דבעי טפחים שלמים ולא קיימא לן כוותיה דשמואל ואף בעל העיטור לא כתב אלא מימרות כפשטן ומ"מ הנכון כדעת שאר המפרשים ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ושדרה של לולב לבד מן העלין העולין למעלה מהשדרה צריך שיהא יוצא וכו' שם אר"י א"ש שיעור הדס וערבה ג' ולולב ד' כדי שיהא לולב יוצא מהדס טפח ורבי פרנך א"ר יוחנן שדרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפח וידוע דשמואל ורבי יוחנן הלכה כר"י וכן פסקו הפוסקים: וכתב הר"ן דמסתברא דאפי' הוסיף באורך ההדס וערבה אפי' כמה צריך שיצא שדרו של לולב ולמעלה מהם טפח: וכתב עוד הר"ן י"א שהטפח שצריך שיהא יתר בו הלולב על ההדס וערבה טפח קטן הוא ג"כ ונמצא שיעור לולב ד"ט קטנים וכו' שהם י"ג גודלים ושליש וכ"כ התוספו' והה"ר יונה מנח ביה סימנא מי בעל דברים יגש שהלולב שאומרים בו דברים הרבה והיינו ברכת לולב והלל שיעורו יגש דהיינו י"ג גודלי' ושליש אבל הרמב"ן כ' שלא חלק ר"ט בטפח עודף של לולב ומודה הוא שצריך שיהא טפח שלם של ד' גודלים ונמצא לפי דבריו שיעורו של לולב י"ד גודלים

לפי שהג"ט קטנים הם והד' טפח שלם ע"כ ודברי רבינו כדברי התו' וה"ר יונה וכל זה לפי דרכם שפוסקים דטפחים דהדס וערבה הם טפחים קטנים אבל כ"כ שיש חולקים בדבר ולפי דבריהם שיעור אורך הלולב אין פחות מי"ו גודלים:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם ירצה יוסיף עליהם כל מה שירצה שאין להם שיעור למעלה כ"כ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והכי איתא:

סימן תרנא

סעיף קטן א

מצות ד' מינים שיטול כל אחד מישראל לולב אח' וב' ערבות בפ' לולב הגזול (סוכה לד.) תנן ר' ישמעאל אומר ג' הדסים וב' ערבות לולב אחד ואתרוג אחד אפי' ב' קטומים ואחד שאינו קטום ר"ט אומר אפילו שלשתן קטומים רבי עקיבא אומר שכשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת ופסק הרמב"ם בפ"ז במנין כדברי ר' ישמעאל דבעי ג' הדסים וכתב ה"ה שכן דעת כל הגאונים משום דר"ט נמי כרבי ישמעאל ס"ל במניינא שהרי אמר שלשתן קטומין אלמא תלתא בעי כר' ישמעאל אבל הרמב"ן כתב דהלכה כר"ע במניין שאפי' בהדס אחד יוצא י"ח ור"ט נחלק על רבי ישמעאל בדין הקטימה ולא הכניס עצמו במחלוקת המנין אלא בקטימה וקיימא לן כר"ט בקטימה לפי שנפסקה הלכה כמותו וקיימא לן דהלכה כר"ע במנין ושתיהן להקל דאפי' אחד וקטום יוצא בדיעבד אלא שלא קיים מצוה מן המובחר עכ"ד ונתלה בזה באותה סוגיא האמורה שם ולדרוש להו כר"ע וכבר כתבתי שדעת כל הגאונים כרבינו עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' בדין קטימ' ראשי ההדס וערבה כבר נתבאר כל אחד במקומו:

סעיף קטן ג

ויעשה מההדס והלולב והערבה אגודה אחת אע"ג דקיימא לן לולב א"צ אגד מצוה לאגדו משום נוי פרק הקומץ רבה (מנחות כז.) ופרק לולב הגזול (סוכה לג.) פליגי רבי יהודה ורבנן אם לולב צריך אגד ואמרינן דאפילו לרבנן דאמרי א"צ אגד מצוה לאגדו משום זה אלי ואנוהו: כ' המרדכי בפ' לולב הגזול כתב רא"מ צריך שיאגדנו ב' קשרים זה על זה דתניא הותר אגדו בי"ט אוגדו כאגודה של ירק וכו' הא בחול יש לאגדו אגד הנאסר בשבת וי"ט ואין אסור אלא שני קשרים זה על זה וראבי"ה כ' אנן נהגינן לקשר פעם א' ושוב מתעגל וכורכו סביב ומתוך כך מהודק יפה כאילו קשרום בב' ראשי האגד ב"פ:

סעיף קטן ד
ומ"ש וכיון שאין חובה לאגדו אפי' אגדו במין אחר ש"ד בפ' לולב הגזול (סוכה לז:) תנן אין אוגדין את הלולב אלא במינו דברי ר"י ר"מ אומ' אפילו בחוט ואפי' במשיחה ובגמרא (שם.) אמרינן מ"ט דר"י קסבר לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא הוה ליה ה' מינים פי' ועובר משום בל תוסיף ובפרק הנחנקין אמרינן דאי ס"ל לולב א"צ אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כלומר מש"ה אגדו במין אחד לית ביה משום בל תוסיף ופסקו הפוסקים כר"מ:

סעיף קטן ה
ומ"ש ומשום חציצה נמי ליכא אע"פ שהקשר מפסיק בין ידו ללולב דכיון שהוא לנאותו אינו חושש בפ' לולב הגזול (סוכה לו:) אמר להו רבה להנהו דגדלי הושענא דבי ריש גלותא שיירו ביה בית יד כי היכי דלא תהוו חציצ' ופירש"י שיירי בית יד מתחת לאגד שלא יקחנו במקום אגדו דקסבר אין האגד מן המצוה כרבנן דאמרי א"צ אגד דלא להוי חציצה בין יד להושענא ואין זו לקיחה רבא אמר כל לנאותו אינו חוצץ ופסקו הפוסקים כרבא:

סעיף קטן ו
ומ"ש הלכך אם נשר מעלי הלולב או מעלי ההדס ונשארו בתוך האגודה בענין שמפסיק אין לחוש שם אמר רבה לא לדוץ איניש לולבא בהושענא דנתרי טרפי והוי חציצה ורבא אמר מין במינו אינו חוצץ ואמר רבה לא ליגוד איניש לולבא בהושענא דמשתיירי הוצי והוי חציצה ורבא אמר מין במינו אינו חוצץ ופירש"י לא לדוץ איניש לולבא בהושענא. לאחר שאגד לולב הערבה וההדס יחד לא יתחוב הלולב מלמעלה בתוך האגד דלמא נתרי טרפי הלולב משיר עלי ההדס והערבה ומשתיירין באגד וחוצצין בין מין ומין ואינן אגודין להיות אגודה אחת: לא ליגוד איניש לולבא בהושענא אם הוא ארוך יותר מדאי מן הערבה ובא לקצצו מתחת לא יקצצנו בעודו באגודה אלא יוציאנו ויגוז מתחת ויחזור ויאגוד דמשתייר הוצא של לולב תלושים מן השדרה בתוך האגד ופסקו הפוסקים כרבא דאמר מין במינו אינו חוצץ:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו ורש"י פירש אע"ג דלולב א"צ אגד מ"מ לכתחלה חובה לאוגדו וכו' שם בפרק לולב הגזול (סוכה לג.) בהא דת"ר הותר אגדו ביום טוב אוגדו ביום טוב כאגודה של ירק וכו' כתב רש"י שמעינן מהכא דבעינן בלולב קשר גמור שיקשור ב' ראשי האגד והאוגדן כאגודה של ירק לאו אגד הוא ואפי' רבנן דפליגי עליה דרבי יהודה ואמרי לולב שאינו

אגוד כשר מודו דמצוה לאגדו כדתניא משום זה אלי ואנוהו ואוקימנא כרבנן ע"כ ומ"מ אין מכאן ראיה לומר דהוא סובר שחובה לאוגדו דהא רש"י מצוה קאמר ולא חובה:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם לא אגדו מאתמול או שהותר אגודו בי"ט א"א לאגדו בקשר גמור אלא אוגדו כאגודה של ירק וכו' שם גמ' הדס הגזול והיבש פסול ת"ר היתר אגדו בי"ט אוגדו כאגודה של ירק אמאי לענביה מיענב הא מני ר"י הוא דאמר עניבה קשירה מעליא היא ופירש"י דכריכה בעלמא יכרוך האגד סביב וידחוק ראשו בתוך הכרך כמו שאוגדין אגודת ירק ולא יקשור ב' הראשים כאחד כשאר קשרים דקשר של קיימא מאבות מלאכות הוא וזה של קיימא הוא שאינו חושש להתירו עולמית נראה מדבריו שהוא גורס כאגודה של ירק וכ"נ שגורס הרא"ש אבל מדברי הר"ן נראה שהרי"ף גורס באגודה בבי"ת שהרי כתב לא אגיד ליה אלא באגודה של ירק משום דחזיא לאכילה ולאו מוקצה הוא ומאחר דאמרי' דהא דלא קתני דליענביה מענב היינו משום דרבי יהודה היא דאמר עניבה קשירה מעלייתא היא א"כ לדידן דלא קי"ל כרבי יהודה בהא אלא דעניבה לאו קשירה היא מותר לאגדו ע"י עניבה וכ"כ הרי"ף והרא"ש דאגיד ליה כאגודה של ירק א"נ דעניב ליה מענב ונ"ל דחוט או משיחה נמי לאו מוקצה הוא והא חזי לענוב מענב:

סעיף קטן ט

ויטול האגודה בידו הימנית שם אמר רבא לולב בימין ואתרוג בשמאל מ"ט הני תלת מצות והאי חדא מצוה:

סעיף קטן י

ומ"ש ויהיו ראשיהם למעלה ועיקריהם למטה בפרק לולב וערבה (סוכה מה.) כל המצות אין יוצאין בהם אלא דרך גדילתן:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואתרוג בידו השמאלית בפ' לולב הגזול מימרא הזכרתיה בסמוך וכתב עליה הרא"ש ואם הוא איטר יד ימין יקח הלולב בשמאל דימין דידיה הוא נראה מדבריו שאיטר יד ימינו יטול הלולב בימין דידיה שהוא שמאל כל אדם ואתרוג בשמאל דידיה שהוא ימין כל אדם דבתר ימין ושמאל דידיה אזלינן אבל מלשון ואף שכ' רבינו וגם מדכתב יטול האתרוג בשמאל כל אדם משמע בהיפך דאיטר נמי נוטל לולב בימין כל אדם שהוא שמאל דידיה ואתרוג בשמאל כל אדם שהוא ימין דידיה דבתר רוב ב"א אזלינן ור"י כתב בשם התוס' ובשם מהר"מ אם הוא איטר כלומר שמשתמש תמיד בצד שמאלו נוטל הלולב בשמאלו שהוא ימין שלו ע"כ ונראה דהיינו לומר דבתר ימין ושמאל דידיה אזלינן וכדמשמע לדברי הרא"ש ז"ל אח"כ מצאתי שכתב העיטור אהא דת"ר איטר מניח

תפילין בימינו שהוא שמאלו מסתברא תפילין דאורייתא דוקא בימין אבל לולב דרבנן הוא ומשום חשיבותא איטר הוא ככל אדם ומניח בימינו שהיא לכל אדם ואי עביד איפכא לית לן בה דלא גרע מתפילין עכ"ל והדבר מבואר שסתם רבינו דבריו כדברי בעל העיטור ומ"ש דלולב דרבנן היינו לומר דנטילתו בימין הויא דרבנן משום דהני ג' מצות והאי חד מצוה: כתב הרוקח גידם שאין לו אלא יד אחת נוטל לולב והאתרוג בזרועו כמו (סנהדרין מה) גבי אין לו בוהן נותן על מקומו ודיו ויותר טוב ממה שיקח הלולב ואח"כ אתרוג או אם אין לו אלא שמאל או איטר עכ"ל:

סעיף קטן יב

וכשיטול הלולב בידו קודם שיטול האתרוג יברך על נטילת לולב כדי שיברך קודם לעשייתו וכו' כל זה כתבו התוספות בפרק לולב הגזול (סוכה לט.) גבי כל המצות כולם מברך עליהם עובר לעשייתן וכ"כ הרא"ש שם בסוף הפרק וז"ל צריך לדקדק מתי יברך אדם על הלולב אם יברך אחר שנטלו בידו הא אמרינן הכא מדאגבהיה נפיק ביה ובעינן שיהא מברך על כל המצות עובר לעשייתן והיה נראה שיברך עליו קודם שיטלנו בידו אבל לא מסתברא דהיאך יברך עליו בעוד שהוא מונח בכלי הא אמרינן בפרק הקומץ רבה (מנחות לה.) תפילין מאימתי מברך עליהם משעת הנחה עד שעת קשירה דכל זמן דאין המצות מזומנות בידו לעשותם לא מסתבר שיברך וטוב שיברך משיתחיל ליטול הלולב קודם שיטול האתרוג דהיינו עובר לעשייתן שמעכבין זה את זה אי נמי יהפוך אחד מהם עד שיברך כדאמרינן הכא שאינו יוצא אלא כדרך גדילתן אי נמי יכוין שלא לצאת עד אחר הברכה אע"ג דאמרינן בר"ה (כח:) דמצות אינן צריכות כונה הני מילי בסתם אבל במכוין שלא לצאת לא נפיק בעל כרחיה אי נמי משום דלא נגמר מצות הלולב עד אחר הנענוע ועוד כדקאמר בסוף פרקין אדם יוצא מביתו ולולבו בידו קורא שמע ומתפלל ולולבו בידו אע"פ שכל אלו הדברים אינן מעכבין מ"מ הואיל ויש בהם מצוה מן המובחר חשיב כעובר לעשייתן והר"ן בסוף הפרק הנזכר כתב סברות אלו ומסקנת דבריו דאע"ג דמדאגבהיה נפק ביה מ"מ עדיין יש כאן שיורי מצוה שצריך לנענע הלכך שפיר מיקרי עובר לעשייתן שלא בא למעט אלא שאין גומרין את המצוה כולה קודם שיברך עליה:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שיברך קודם שיטלנו בידו נראה שהוא ממ"ש בפ"ז ז"ל מצוה מן המובחר לאגוד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתן אגודה אחת וכשהוא נוטלן לצאת בהם מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולן סמוכים לו ואח"כ נוטל האגודה הזאת בימינו:

סעיף קטן יד

ומ"ש שאין נראה לר"י הוא מהטעם שכתבתי בסמוך בשם הרא"ש והיאך יברך עליו בשעה שהוא מונח בכלי: ודע שזה שכתב הרמב"ם שיברך ע"נ לולב לאו למימרא שיברך בלשון הזה שמאחר שכתב שהוא מברך עליו עובר לעשייתו צריך לברך בלמ"ד ולא בא לומר אלא שיברך על הלולב ולא על שאר מינים ובענין נוסח הברכה סמך על מ"ש בסוף ה' ברכות נטל את הלולב מברך על נטילת לולב שכיון שהגביהו יוצא ידי חובת לולב אבל אם ברך קודם שיטול מברך ליטול לולב כמו לישב בסוכה מכאן אתה למד שהמברך אחר שעשה מברך על העשייה ואע"פ שכתב עוד בפרק הנזכר ובכל יום ויום מברך עליו אקב"ו ע"נ לולב מפני שהיא מצוה מדברי סופרים איכא למימר דהכא נמי סמך על מ"ש בהל' ברכות בנוסח הברכה ולא בא אלא ללמדנו שאע"פ שאינו חייב בלולב מן התורה מיום ראשון ואילך צריך לברך עליו אבל לא נחת לפרושי נוסח הברכה וא"כ מי שעושה באחד מהדרכים שכתב רבינו היה ראוי שיברך ליטול כיון דאכתי לא נפק ביה והעולם אינם נוהגים לברך אלא ענט"ל משום דכיון דאגבהיה נפק ביה אע"ג דלא נפק ביה לגמרי מפני שעשה באחד מהדרכים הנזכר דע"כ לא קאמר הרמב"ם דיברך ליטול אלא כשמברך קודם שיטלנו בידו כלל: ומ"ש רבינו שמברך שהחיינו בשעת נטילה ולא בשעת עשייה בפרק לולב וערבה (סוכה מו.) ת"ר העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחיינו נטלו לצאת בו אומר אקב"ו על נטילת לולב וכתב הרא"ש האידנא לא נהוג לברך שהחיינו בשעת עשייה אלא בשעת נטילה כדאמרינן לקמן בשהחיינו דסוכה דרב כהנא מסדר להו אכסא דקידושא ה"נ דלולב מברכין ליה בשעת נטילה: כתב הרשב"א בתשובה דאף ע"ג דקי"ל לולב א"צ אגד ויכול ליטלן כל אחד לעצמו אין מברכין אלא ברכה אחת על כולן דמצוה אחת היא ואין מברכין על כל חלק דמצוה ברכה אחת: כתב בא"ח מעשה בה"ר משולם שנטל לולב בי"ט ראשון ובירך על נטילת לולב ושהחיינו ואח"כ הסתכל בו ולא מצא בו ערבה והניחה בלולב וחזר ונטלו ונטל ג"כ האתרוג ובירך על נטילת ערבה ושהחיינו משום ערבה ונהי שא"צ ליטול אלא הערבה בלבד אלא מצוה מן המובחר בעי למעבד ליטול ד' מינים בבת אחת וכן מצינו מכתיבת ידי הראב"ד ז"ל עד כאן לשונו:

סעיף קטן טו

ולקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה בפרק לולב הגזול (סוכה לז.) אמר רבה לא לינקוט איניש הושענא בסודרא דבעינן לקיחה תמה וליכא ורבא אמר לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה ופסקו הפוסקים כרבא ובסוף פרקא (מב.) אמר רבא שאם הוציא הלולב בכלי לא יצא ופריך והא רבא הוא דאמר לקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה ומשני ה"מ דרך

כבוד אבל דרך ביזיון לא ופירש"י דרך כבוד. כגון כורך ידיו בסודר כדאמרן לעיל ודרך ביזיון כגון בקערה וכתבו התוספות אהא דאמר רבא דבעינן לקיחה תמה וליכא הכא לא שייך למימר דלא ליהוי חציצה כדאמרינן לעיל דיש לומר דמיירי שעשה מן הסודר כמין בית יד ללולב ואין שייך כאן חציצה שכל הלולב חוץ מידו ואוחזו בית יד הבולט הנעשה מן הסודר ולא חשיב ליה רבה לקיחה תמה ורבא סבר שמה לקיחה עד כאן וזהו שכתב רבינו אפילו עשה בית יד ונתן בו הלולב ונטל שפיר דמי אפילו כל הלולב חוץ מידו אלא שיש לדקדק על לשון אפילו דנקט דמשמע לא מבעיא אם אין כל הלולב חוץ מידו דיצא אלא אפילו כל הלולב חוץ מידו יצא ולכאורה משמע מדברי התוס' דאיפכא הוי דבשכל הלולב חוץ מידו לית ביה משום חציצה וכשאין כל הלולב חוץ מידו לא יצא משום דהוי חציצה וי"ל שסובר רבי' דהיינו דוקא לרבה אבל לרבא דאמר כל לנאותו אינו חוצץ לא הויא חציצה משום דסתם בית יד לנאותו הוא אבל קשה שהרי התוס' כתבו בפ' הוציאו לו (יומא נח.) ובפ' מקום שנהגו (פסחים נז.) דהא דאמר רבא לקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה מיירי שכורך סודר סביב הלולב ומאריך בו ועושה מן הסודר כמו בית יד אבל היכא דכריך ידיה בסודר ותופס הלולב לא שמה לקיחה ע"כ וכתב המרדכי דבריהם פ' לולב הגזול וכ"כ ר"י ולפיכך צריך לומר דגבי לקיחה בשכל הלולב חוץ מידו גרע טפי ומשום הכי קאמר דאפ"ה שמה לקיחה וכשהלולב תוך ידו אלא שכרך סודר על ידו או על הלולב אע"ג דלית ביה משום לקיחה ע"י דבר אחר בק"ו מבשכל הלולב חוץ מידו מ"מ מיפסיל מטעם חציצה אם אינו לנאותה וכבר נתבאר זה בדבריו לעיר בסמוך שכתב וכיון שאין חובה לאגדו אפילו אגדו במין אחר שפיר דמי ומשום חציצה נמי ליכא אע"פ שהקשר מפסיק בין ידו ללולב דכיון שהוא לנאותו אינו חוצץ דמשמע בהדיא דאם אינו לנאותו חוצץ: ודע שכתבו התוס' עוד ולולב שהוציא בכלי בס"פ לא כשאוחזו כדופני הכלי אלא מניח ידו תחת שוליו או שאוחז בבית יד של כלי ע"כ וה"פ לא באוחז בדופני הכלי מיירי דא"כ הוו ממעטי ליה בגמרא משום חציצה אלא במניח ידו תחת שוליו או אוחז בבית יד של כלי מיירי דליכא משום חציצה אלא משום דלא הוי לקיחה תמה אפילו לרבא משום דדרך ביזיון הוא והלכך כל בכלי בין אוחז בדופני הכלי בין מניח ידו תחת שוליו לא יצא אוחז בדופני הכלי אף משום חציצה ומניח ידו תחת שוליו משום לקיחה תמה ומפני כך סתם רבינו לומר שכל שנטלו בכלי לא יצא ולא חילק בין אוחז בדופני הכלי למניח ידו תחת שוליו והר"ן כתב אהא דאמר רבא לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה וא"ת וכיון דלא הוי לנאותו ליהוי חציצה יש לומר דאנן לית לן קרא לפסול חציצה בלולב ומאי דחיישינן ביה היינו משום דלא הוי לקיחה תמה

ומסקינן לנאותו בטל לגבי לולב והרי הוא כאילו נוטל בו ממש וכל שכן טפל לידו בטל לגבי ידו והרי הוא כאילו נוגע ממש ידו בלולב לאפוקי כל שאינו לנאותו ולא טפל לידו כגון שכרך הסודר על הלולב או שנטלו בכלי שאינו דרך כבוד כדאמרי' לקמן דמפסיל משום דלא הוי לקיחה תמה והויא כחציצה אבל לאו משום חציצה ממש אתינן עלה דלא פסלינן משום חציצה אלא היכא דאיכא קרא כטבילה ותפילין עכ"ל ומצאתי כתוב בשם ספר אגודה בפרק מקום שנהגו שכל דבר חוצץ בין הלולב ובין היד ולכן מסירין ציציות ותפילין מן היד ונשים טבעותיהם אבל נראה לי דמשום הכי א"צ להסירן דדוקא היכא דכרך כוליה ידיה:

סעיף קטן טז

וינענע בשעה שמברך וכן ינענע בשעת קריאת ההלל וכו' בפרק לולב הגזול (סוכה לז.) תנן והיכן מנענעים בהודו לה' תחלה וסוף אף באנא ה' הושיעה נא כדברי ב"ה ב"ש אומרים אף באנא ה' הצליחה נא וידוע דהלכה כב"ה וכתבו התוס' והרא"ש דבשעת ברכה לא מצינו שצריך לנענע בתחלת הנטילה אלא מדאמרי' בסוף פירקין קטן היודע לנענע חייב בלולב משמע שמנענע בתחלת הנטילה אע"פ שאינו יודע לקרות את ההלל ועוד מדתניא בס"פ תפלת השחר השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע אלמא בשעת נטילה בעי נענוע וכתב הרא"ש שראבי"ה הביא ראיה לזה מן הירושלמי וזהו שכתב רבינו שינענע בשעה שמברך וכ"כ הר"ן ג"כ שמנענע בשעת נטילה וכן נהגו העולם והא דתנן בהודו לה' תחלה וסוף פירש"י הודו שבתחלת הפסוק והודו שבסוף הפסוק בסוף ההלל דמהודו ועד סוף ההלל חדא פרק הוא ממנין הפרשיות של תהילים וי"מ תחלת הפסוק וסוף הפסוק ולא מסתבר לנענע בפסוק א' ב"פ הא דמנענעים באנא ה' הושיעה נא אף ע"פ שאינה תחלת הפסוק ולא סוף הפסוק היינו ע"פ המקרא דכתיב אז ירננו עצי היער וגו' וכתיב בתריה הודו לה' כי טוב וכתיב נמי בתריה ואמרו הושיענו אלהי ישענו ואיתא במדרש לפי שבר"ה באין לדין ישראל ועו"ג ואין יודעין מי יצא זכאי ומי יצא חייב נתן הקב"ה מצוה זו לישראל שיהיו שמחים בלולביהם כאדם היוצא לפני השופט זכאי שהוא שמח והיינו דכתיב ירננו עצי היער כלומר ירננו בעצי היער כאשר יצאו מלפני ה' זכאין כשבא לשפוט את הארץ ובמה ירננו בהודו ובהושיעה נא ועכשיו שנהגו שש"ץ אומר יאמר נא והצבור עונין הודו וכן ביאמרו נא בית אהרן וכן ביאמרו נא יראי ה' הצבור מנענעין על כל הודו והודו שיאמרו ע"כ ל' הרא"ש וכן הם דברי רבינו שכתב וכן מנענע בשעת קריאת ההלל בהודו בכל פעם שמחזירין אותו הקהל ונראה מדבריהם שש"צ לא ינענע בשעה שאומר יאמר נא ויאמרו נא והתוס' כתבו

שי"מ שאף ש"צ מנענע אגב צבורא שעונין בכל פעם ופעם הודו ומנענעין מנענע נמי ש"צ ביאמר נא ויאמרו נא והר"ן כתב שכל זה אינו מחוור שכיון שמה שעונין הצבור הודו אינו אלא כדי לצאת מיאמר נא ויאמרו נא כשם שיאמר נא ויאמרו נא א"צ נענוע כך עניית הודו אינה צריכה נענוע ולפיכך אין מנענעין בהודו לה' שבתחלה אלא פעם אחת אבל בהודו לה' שבסוף שכופלין אותו ש"צ והצבור מנענעין בו ע"כ פעם ופעם וכן באנא ה' הושיעה נא וכן נהגו:

סעיף קטן יז

והניענוע הוא שמוליך ידו מכנגדו להלאה וינענע שם ג"פ בהולכה וג"פ בהובאה וכו' שם תנן התם שתי הלחם ושני כבשי עצרת כיצד הוא עושה מניח ב' הלחם ע"ג ב' הכבשים ומניח ידו תחתיהם ומניף מוליך ומביא מעלה ומוריד שנא' אשר הונף ואשר הורם אר"י מוליך ומביא למי שד' רוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו במערבא מתנו הכי מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים אמר רבא וכן ללולב פירש"י וכן ללולב. מוליך ומביא מעל' ומוריד וכתב הרא"ש איכא מאן דאמר צריך לנענע ג"פ בהולכה ובהובאה חוץ ממוליך ומביא מעלה ומוריד וגמיר לה מגמרא דבני מערבא דגרסינן התם תנא צריך לנענע ג"פ על כל דבר ודבר ר' זירא בעי הכין חד והכין חד א"ד הכין והכין חד כלומר ההולכה אחד וההובאה אחד א"ד ההולכה וההובאה שניהם אחד אלמא נענוע זה חוץ ממוליך ומביא מעלה ומוריד הוא ופירש"י כן על כל דבר ודבר כלומר לכל רוח שמוליך הלולב צריך לנענע ג"פ חוץ ממוליך ומביא וכו' כלומר אין מספיק לו ההולכה וההובאה עד שינענעו ג"פ בכל הולכה והובאה והיה ראוי לפרש שיתפוס ידו במקום א' וינענע נענוע כל דהוא ג"פ לולא בעיית ר' זירא דבעי הכין וכו' משמע דלכל צד בעי להוליך ולהביא ג"פ ומיבעי ליה אי הולכה א' והובאה א' או ההולכה והובאה שתיהן אחד וכתבו התוס' וכיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא וכ"כ ר"ח בשם רב האי ואף ע"ג דנענוע זה מדרבנן משום חביבות המצוה אמרו כן נמצא שצריך ג' הולכות וג' הובאות לכל צד וצד שהם שלשים ששה בין הכל ובעל העיטור כתב כיון דנענוע דרבנן הוא לקולא אמרינן לחומרא לא אמרינן עכ"ל ורבינו סתם דבריו כדברי הרא"ש וז"ש והנענוע הוא שמוליך מכנגדו להלאה וינענע שם ג"פ בהולכה וג"פ בהובאה ואח"כ מטה ידו לצד צפון ועושה כן ג"פ וכן לצד דרום וכן לצד מערב ומעלה ידו למעלה ועושה כן ג"פ ומורידה לצד מטה ועושה כן ג"פ סך הכל ל"ו פעמים ולפי גירסא זו דבריו פשוטים וא"צ ביאור אבל יש ספרים דגרסי הנענוע והוא שמוליך ידו מכנגדו להלאה וינענע שם ג"פ בהולכה וג"פ בהובאה ומביא אליו ועושה כן ג"פ ואח"כ

מטה ידו לצד צפון ועושה כן ג"פ וכן לצד דרום ג"פ ומעלה ידו למעלה ושמעתי שזאת היתה גירסת חכמי ספרד ושהיו מדקדקין מדכתב ומביאה אליו ועושה כן ג"פ ולא כתב ומטה ידו לצד מערב כמ"ש גבי צפון אלמא שהוא סובר שא"צ להטות את ראש הלולב לצד מערב כדרך שהוא מטה אותו לשאר הרוחות אלא כשהוא מביאה אליו מן המזרח מוליך ומביא באחורי הלולב כלאחר ידו ג"פ למערב ואח"כ מטה ראש הלולב לצפון ואם הדבר כן צריך טעם למה נשתנה רוח מערב משאר רוחות ואפשר שהטעם מפני שבשאר הרוחות שהם לפניו או לצדדים ע"כ צריך להטות ראש הלולב לרוח שהוא מוליך לו אבל ברוח מערב שהוא לאחוריו כשמביא ידו מן המזרח ומוליך אחורי ידו כלפי מערב מינכר מלתא שפיר שלרוח מערב הוא מוליך ולפיכך אם רצה שלא להטות ראש הלולב לצד מערב אלא לנענע בענין זה רשאי הוא ואף לפי גירסא זו אפשר לפרש שמ"ש ומביאה אליו ועושה כן ג"פ היינו לומר שמטה ראש הלולב לצד מערב כדרך שהטה לרוח שכנגדו ואפשר עוד לומר שא"צ להטות ראש הלולב לשום רוח אלא הלולב דרך גדילתו מוליכו לרוח שכנגדו ומנענעו ומביאו לרוח שכנגדו ומנענע וכן לשאר רוחות דשתי הלחם וכבשי עצרת כה"ג הוה מוליכם ומביאם והדבר ידוע שלהוליך היד לרוח שכנגדו או להביאה אליו א"צ לנטות ימין ושמאל משא"כ כשמוליכה לצפון או לדרום ומפני כך כתב מטה ידו לצד צפון וכן לצד דרום ובשאר רוחות לא הזכיר לשון הטייה אבל דרך העולם להטות ראש הלולב לכל רוח ואף כשהוא מוריד הלולב מטה ראשו כלפי מטה ואבא מורי ז"ל היה אומר שאין להטות ראשו כלפי מטה משום דהוי שלא כדרך גדילתו וכיון דכשנטלו שלא כדרך גדילתו לא יצא כל נענועיו נמי צריך לעשותן כדרך גדילתו: כתוב בתשובת מהרי"ל בלולב נ"ל להקיף דרך ימין כשמנענעו למזרח דרום מערב צפון ודלא כאיכא דמפכי לה ולא ידעי טעמא ע"כ: וכתב הר"ן שיש מן הראשונים שאמרו שבניענועו של לולב אינו צריך אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד כדמשמע פשטא דמימרא דרבא דאמר וכן ללולב וא"צ טירוף אחר אבל אין זה נכון שאם כן למה הצריכו שיהא הלולב יוצא על ההדס טפח כדי לנענע בו והלא בכל שהוא בין גדול בין קטן ראוי להוליכו ולהביאו אלא ודאי לפי שצריך לטרוף הלולב ולכסכסו בעצמו הצריכו בו טפח עודף נמי לנענע בו וכן דעת הרמב"ם שכתב בפרק ז' שיש לו לטרוף הלולב ג"פ כשמוליך וכן כשמביא וכן כשמעלה וכן כשמוריד ונראה שהוא ז"ל היה מפרש הירושלמי דה"ק צריך לנענע על כל דבר ודבר היינו על כל תנועה של הולכה והובאה והעלאה והורדה ובתר הכי מיבעי ליה אם מוליך ומביא חשוב חד ואין לנענע בשניהן אלא ג' תנועות קטנות וכן במעלה ומוריד או כ"א מהם חשוב אחד ויש לו לנענע ג' תנועות קטנות בכל א' וא' מהם

וכיון דלא אפשיטא עבדינן לחומרא ומנענעו ג"פ בכל דבר ודבר זו היא שטת הרי"ף ואחרים פירשו הירושלמי על דרך אחרת לפי שטה זו דמצרכת לטרוף הלולב ג"פ חוץ ממעלה ומוריד מוליך ומביא ואומרים דכי אמרינן דצריך לנענע על כל דבר ודבר היינו על כל מקומות הללו ועל שעת הנטילה שמנענעין בהן שצריך לטרוף את הלולב ג"פ בתנועות קטנות חוץ ממוליך ומביא מעלה ומוריד ואח"כ שאלו באותן תנועות קטנות אם ההולכה הקטנה חשיבא חד וההובאה הקטנה חשיבא חד וסגי במוליך ומביא ומוליך בתנועות קטנות או דלמא ההולכה וההובאה לא חשיבא אלא חד וצריך ג' זוגות של תנועות קטנות מהולכה והובאה וכיון דלא איפשיטא נקטינן לחומרא ונמצא על זה סדר נטילת לולב מוליך ומביא מעלה ומוריד על כל דבר ואח"כ יטרוף את הלולב שלשה זוגות של תנועות קטנות וכן דעת הרמב"ן ז"ל עכ"ל ושטה זו האחרונה היא שטת הרא"ש ז"ל: וכתב הרא"ש בשם הראבי"ה עיקר הנענוע נראה בעיני שהיא בשעת ברכה אבל נענוע דמתניתין בהודו ובאנא ה' הושיעה נא הוא נענוע בעלמא ע"כ אבל מדברי הר"ן שכתבתי יתבאר לך דלא שאני לן בין ניענוע דמתניתין לנענוע דבשעת ברכה בכולם צריך לנענע בענין אחד וגם המרדכי כתב על דברי ראבי"ה אמנם באלפסי ובר"ן לא משמע הכי וכן נהגו העולם ונראה שמפני כך השמיט רבינו דברי ראבי"ה משום דסוגיין דעלמא דלא כוותיה:

סעיף קטן יח

וכתב עוד מנהג אבותינו מוליך ומביא מעלה ומוריד בלבד וכו' הרא"ש בפרק לולב הגזול הביא דבריו וכתב עליהם והעולם לא נהגו כן וכו' עד יש לו ו' קצוות:

סעיף קטן יט

כתב ב"ה הולכה והובאה הוא הנענוע וא"צ נענוע שדרה ועלין וכ"כ הגאון ז"ל וכו' כבר כתבתי שהר"ן הביא סברא זו וכתב שאינה נכונה אלא צריך לטרוף הלולב ולכסכסו וכן דעת הרמב"ם ז"ל ונראה שכך היה סברת הרא"ש שהרי מצריך לנענע ג' זוגות של תנועות קטנות על כל הולכה והובאה וא"כ יש לתמוה האיך סתם רבינו כהרא"ש ואח"כ כתב דברי ב"ה כאילו אין ביניהם מחלוקת ואפשר שרבינו סובר דלא פליגי אהדדי דנהי דכתב הרא"ש דצריך לנענע ג"פ על כל הולכה והובאה היינו שעושה ג' הולכות וג' הובאות קטנות דכל הולכה והובאה בלא נענע דשדרה ועלין. אם צריך לחבר האתרוג ללולב בשעת נענוע לנענע שניהם יחד או אם אינו מנענע אלא אגודת הלולב לבד ויד שמאלו שהאתרוג בה תהא עומדת במקומה בלי נענוע דבר זה לא נתבאר בגמרא ולא בדברי הפוסקים אבל ה"ר מנחם מרקנ"ט כתב בפרשת אמור צריך לסמוך האתרוג עם שאר המינים שלא להפריד מן הבניין וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל י"ט הא' של חג הסוכות

בהתאכסן אצלי חסיד א' אשכנזי שמו הרב ר' יצחק ראיתי בחלום שהיה כותב השם יו"ד ה"א והיה מרחיק הה"א אחרונה מן הג' האותיות ראשונות ואמרת לו מה זה עשית והשיב כך נוהגים במקומינו ואני מחיתי בו וכתבתי אותו שלם ואשתומם על המראה ואין מבין למחר בעת נטילת לולב ראיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו בלא אתרוג והבנתי פתרון חלומי וחזר בו ורז"ל רמזו סוד זה בויקרא רבה אמר שם פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו כפות תמרים זה הקב"ה שנאמר צדיק כתמר יפרח וענף עץ עבות זה הקב"ה שנאמר והוא עומד בין ההדסים וערבי נחל זה הקב"ה שנאמר סולו לרוכב בערבות תראה שכל המינים האלו רומזים בשי"ת עכ"ל:

סעיף קטן כ

ואלו הארבעה מינים מעכבים זה את זה שאם חסר לו אחד מהם לא יברך על הנמצאים בידו אבל אם יש לו כולם אפילו לא נטלן ביחד אלא נטלן זה אחר זה יצא ובלבד שיהיו כולן לפניו ויטול הלולב תחלה בפרק הקומץ רבה (מנחות לז.) תנן ד' מינין שבלולב מעכבין זה את זה ובגמרא שם א"ר חנן בר רבא לא שאנו אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין וכתבו הרי"ף פרק לולב הגזול וסיים בה ואע"ג דנטל כל חד וחד לחודיה נפיק י"ח דקי"ל לולב א"צ אגד וכתב שם הרא"ש שכ"כ בה"ג לא נהירא לר"ת דכיון דכולם מצוה אחד לא מסתבר שיועילו בזה אחר זה והגיה בספרים לא שנו דמעכבין זה את זה משום תמה אלא שאין לו אבל יש לו תמה הוא אע"פ שלא חברם באגודה אחת כרבנן דלא דרשינן לקיחה לקיחה ולא נהירא לי גירסתו ופירושו אלא אתא לאשמעינן דכיון שמונחין כל ארבעתן לפניו שמברך ונוטלן זה אחר זה ומסתבר שמגביה הלולב תחלה שמזכירין אותו בברכה עכ"ל. וגם הרמב"ם כתב בפ"ז שאם נטלן אחד אחד יצא וכדברי הרי"ף והרא"ש וכ"נ מדברי רש"י בפרק הקומץ גם הר"ן כתב שלא נראה לו דברי ר"ת אלא אפילו נטל כל חד וחד לחודיה נפיק י"ח וכתב עוד ובשם הרמב"ן מקילין עוד ואומרים שאע"פ שלא היו ברשותו ביחד כל שנטל כולם יצא וכי אמרינן דאין לו מעכבין היינו לומר שכל שלא נטל את כולן אפי' באחד מהם לא יצא אבל כל שבאו לידו אפילו בזה אחר זה יצא ואע"פ כן אין ראוי לברך על הלולב אא"כ הוא יודע בבירור שיבואו לידו כולן שאפי' שאין מברכין אלא על הלולב אפ"ה כיון דאמרינן שאם לא יבאו כולן לידו לא יצא שמא לא יבאו לידו והו"ל ברכה לבטלה עכ"ל והרמב"ם חולק בזה שכתב בפרק הנזכר ואם לא אגדן ונטלן אחד אחד יצא והוא שיהיו ארבעתם מצויין אצלו אבל אם לא היה לו אלא מין אחד או שחסרו מין אחד לא יטול עד שימצא השאר וז"ל א"ח כ' הראב"ד אם נטלן אחד אחד מברך על כל אחד לעצמו מאחר שאינן אגודים ביחד שתהא

ברכת הלולב פוטרתן עכ"ל. ולענין מעשה נ"ל שיברך על הלולב לבד וכדברי הרמב"ם דבסמוך וכ' עוד א"ח אם נטלן שניהם בידו אחת כתב הירושלמי דלא יצא כדאמרינן בגמ' דלא אגדינן אתרוג עמהם משום דכתיב כפות ולא וכפות: וכתב הרא"ש בשם הראב"ד דכשם שאמרו ביבשה שנוטלין אותם לזכרון בעלמא כדי שלא תשתכח תורת לולב ה"נ במקום שיש לולב ואין לו אתרוג אע"פ שמעכבין זה את זה ואין מברכין על הלולב בלא אתרוג אפ"ה מצוה ליטול את הלולב לבדו בלא אתרוג לזכרון בעלמא כדי שלא תשתכח תורת לולב ולפי שדברים אלו כתבם הראב"ד לפי סברתו שסובר שאין מברכין על לולב יבש אפילו בשעת הדחק אלא שנוטלין אותן בידים כדי שלא תשתכח מהם תורת לולב ולא נראו דבריו בעיני הרא"ש אלא דבשעת הדחק מברכין עליו וא"כ אין ראיה לומר דכשחסר מין אחד יטול שאר המינים מפני כך השמיט רבינו דין זה ומהר"י קולן כתב בשורש מ"א בשם בעל ההשלמה שאם אין לו אחד מהמינים יביא השאר ויברך עליו והוא ז"ל תמה עליו ודעתו שלא יברך אבל יטלם כדי שלא תשתכח תורת לולב: כתב בהג"א דהא דד' מינין מעכבין זה את זה דוקא בי"ט ראשון אבל ביום טוב שני אין מעכב ואפילו אין לו אתרוג יטול שאר מינים ויברך דהא דרשינן לקיחה תמה למעוטי חסר ודרשינן נמי לד' מינים שמעכבין זה את זה הלכך כי היכי דלקיחה תמה פוסלת אתרוג חסר דוקא בי"ט ראשון ה"נ לקיחה תמה המעכב בד' מינים דוקא בי"ט ראשון וכן הלכה מא"ז עכ"ל וכ"כ המרדכי בשם ר"ת מאוריי"ש וכתב ואע"פ שראבי"ה חולק היא נראה לו לעשות מעשה כדברי ר"ת מאוריניש ואין דעת הפוסקים כן שהרי סתמו דבריהם ולא חילקו בדבר זה בין י"ט שני לראשון ומצאתי בתשובת מהרי"ל דמי שאין לו אתרוג יטול שאר המינין ולא יברך אע"ג דא"ז מסיק דיברך דולקחתם דמיניה דרשינן לד' מינים שמעכבין זה את זה בראשון דוקא הוא משום דהרא"ש סותר אותה סברא דא"כ האי דילפינן מלכם שתהא לקיחה לכל אחד ואחד שמא נמי דוקא בראשון אלא מסיק הרא"ש דמלתא דתליא בעיקר המצוה כגון לכל אחד ואחד וכן דבעינן ד' מינים התקינו רבנן כולי יומי זכר למקדש הלכך הואיל ופלוגתא דרבוותא אמינא מספיקא דאין לברך ואפילו בי"ט שני אמינא ליטול הג' מינים אע"ג דהרא"ש כתב כל דפסול בי"ט ראשון פסול לדידן בשני וא"כ כיון דמעכב בי"ט ראשון ניחוש בי"ט שני לזילותא כמו בשמיני עצרת דלא שקילנא לולב משום זלזול אע"פ דספק ז' הוא אפ"ה אמינא ליטלו כמ"ש רבותינו בשאול וחסר דכשר בי"ט שני וזלזול לא שייך הכא דדוקא בשמיני עצרת דאם ח' הוא הוי לולב מוקצה אבל בי"ט שני אפילו אם הוי יום ראשון מ"מ לאו מוקצה הוא דמצות היום בד' מינים ונהי דאין לו כולם מ"מ חזו למי שיש לו אתרוג ע"כ:

סעיף קטן כא
חסר לו אחד מן המינים לא יקח מין אחר במקומו ברייתא ר"פ לולב הגזול ארבע מינים שבלולב כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן לא מצא אתרוג לא יביא פריש ולא רימון ולא דבר אחר ובגמרא שם אמר מר כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהם פשיטא מהו דתימא הואיל וא"ר יהודה לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל אמר מר לא מצא אתרוג לא יביא לא רימון ולא פריש ולא ד"א פשיטא מהו דתימא ליתי כי היכי דלא תשתכח תורת אתרוג קמ"ל זימנין דנפיק חורבא מיניה ואתי למיסרך ופירש רש"י אי מייתי מינא אחרינא ולא אגיד ליה בהדיה וכתבו התוס' דלא דמי לאגדו שלא במינו דשרי כמו שכתב רבינו בסמוך דכשאגדו בו אין זה כמוסיף משום דאין זה דרך גדילתו והכא אפילו לרבי יהודה קאמר דמייתי מינא אחרינא ונקט ליה כדרך גדילתו דאפילו חוץ לאגד חשיב כמוסיף וכ"ש לרבנן ע"כ וקשה לי בלשון רבינו שכתב לא יפחות מהן דהא כבר כתב שארבע מינים אלו מעכבים זה את זה והא תו למה לי ליכתוב ולא יפחות מהם וגם הברייתא לא אתא לאשמעינן דלא יפחות מהן דהא ממתניתין שמעינן לה אלא לאשמעינן דאין מוסיפין עליהם אתא והיינו דקתני כשם שאין פוחתין מהם כך אין מוסיפין עליהם ולא קתני לא יפחות מהם ולא יוסיף עליהם ולכן נראה לי דלשון רבינו בזה אינו מדוקדק:

סעיף קטן כב
ומ"ש דכשמוסיף מין אחר אם יאחזנו בידו עמהם שלא לשם מצות לולב אינו עובר עליו קשה דהא אסיקנא בס"פ ראוהו (כח.) דלעבור בזמנו לא בעי כונה:

סעיף קטן כג
אבל מאותם המינים יכול להוסיף עליהם ובהדס שוטה שאינו עבות נחלקו בו הגאונים וכו' בפרק לולב הגזול (סוכה לד.) אהא דתנן רבי ישמעאל אומר ג' הדסים וב' ערבות לולב אחד ואתרוג אחד כתב הרא"ש וכל הני שיעורי שלא לפחות מהם אבל להוסיף יכול ואין כאן משום בל תוסיף אפילו למ"ד לולב צריך אגד אא"כ מוסיף מין אחר כדמוכח בסוף פרק ראוהו ב"ד והרמב"ם כתב אם רצה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה גדולה מוסיף ומנויי מצוה היא אבל שאר המינים אין מוסיפין על מניינם ואין גורעין מהם ואם הוסיף או גרע פסול ואיפכא מסתברא דבהדס כתיב ענף עץ עבות ובערבות כתיב ערבי ומיעוט ערבי שתים אבל כל מה שמוסיף בכלל ערבי הוא וחכמי פרובינצא הקשו עליו וחזר בו והכשיר הכל ויראה שכן באתרוג ולולב אין בהם משום בל תוסיף אף על גב דכתיב כפות ופרי עץ כיון שאינו מוסיף מין אחר והא דאמרינן פרי אחד אמר רחמנא ולא שנים וג' (כי היכי דתנכר לקיחה פרי אמר רחמנא ולא שנים וג') היינו לענין חובת

לקיחה כלומר אם באת להצריך שנים וג' כי היכי דתנכר לקיחה פרי אחד אמר רחמנא ולא ב' ובהדס שאינו עבות נחלקו הגאונים אם הוא מין הדס ויכול להוסיף ממנו לנוי בה"ג כתב דהדס שוטה אפילו אסא אחריני פסול ורב נטרונאי כתב אם יכול לעשות כולו מן העבות מצוה המובחר ואם אינו מוצא אלא ג' הדסים עבות ממלא אותו הדס שוטה ושפיר דמי וכ"כ רב פלטוי מן המקרא היה משמע דשני מינין הן כדכתיב בעזרא ועלי הדס ועלי עץ עבות ואמנם אנו רואין שגדלים בערוגה אחת ושוין במראה ובקומה זה יוצאין עליו עבות וזה אין יוצאין עליו עבות ואפילו שפסלו הכתוב למצות הדס מכל מקום מין אחד הוא ואין כאן בל תוסיף מידי דהוה אסיב ועקרא דדיקלא דאמר לעיל דאוגדין בו את הלולב לר"י אבל לא במין אחר משום דסבר לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא הו"ל חמשה מינים אבל סיב ועיקרא דדיקלא אין בו משום בל תוסיף משום דמינא דדיקלא הוא אע"פ שאינו כשר ללולב ומה שחלקו הכתוב לשנים לאו משום דשני מינים נינהו אלא אמר להן עזרא שידקדקו ויחפשו להביא עבות למצות לולב ומעלי הדס יביאו הרבה לעשות סוכה עכ"ל הרא"ש ז"ל ומדברי הראב"ד בהשגות ג"כ נראה שסובר שאפילו באתרוג ולולב ליכא משום בל תוסיף וה"ה הקשה עליו מסוגיא דפרק המוצא תפילין דאמרינן התם בהדיא שהמניח ב' תפילין בראש עובר משום בל תוסיף ומה בין זה לב' לולבין והוא ז"ל כתב שמה שנראה לו לתרץ הסוגיות הוא שאם נטל ב' לולבין הוסיף ועבר והוא שנטלן כאחת דומיא דתפילין אבל אם לקח עמו מין אחר לדידן דקיימא לן לולב אין צריך אגד לא עבר משום בל תוסיף דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כמוזכר בפרק הנחנקין (סנהדרין פח:) ומ"מ אין מוסיפין לכתחלה כמוזכר פרק לולב הגזול כשם שאין פוחתין מהם כך אין מוסיפין עליהם והעמידוה שם אפילו למ"ד לולב אין צריך אגד והוא בלכתחלה וה"נ מדברי רבינו שכתב למעלה ואין מוסיפין עליהם ולא כתב ואם הוסיף פסול וכאן כתב ואם הוסיף או גרע פסול מ"מ כל לנוי מוסיף הוא בין במינו בין מין אחר ורשאי לאגדו בכל מה שירצה ולזה הותר רבוי ההדס בין עבות בין שוטה וכן היה מן הגאונים שהיה מתיר תוספת הערבה דומה להדס וכבר השיב רבינו תשובה שכיון שלא מצינו בתלמוד היתר תוספ' אלא בהדס אין להוסיף במין אחר עכ"ל ה"ה ונראה מדבריו שלא באה לידו תשובת הרמב"ם לחכמי פרובינצא שהזכיר הרא"ש ובספר ר"י כתב שכתב הרמ"ה בתשובה אם יכול אדם להוסיף על ב' בדי ערבה או לא כבר נשאלתי מאתכם פעם אחרת והייתי מורה בדבר לאיסור כדברי הרמב"ם ואח"כ העיד לי אדם גדול מחכמי פרובינצא שהוא עמד על תשובת הרמב"ם שחזר בו בסוף ימיו מדבר זה והורה בדבר להכשיר וכן הדעת נוטה להכשיר מ"ט ערבי

נחל כתיב ומשמע שנים ואפילו מאה כדדרשינן מכות (ח:) גבי עדים והעלה בסוף הלכך גבי לולב ואתרוג כיון דחד חד משמע אסור לאוסופי ואי הוסיף כיון דקי"ל לולב א"צ אגד אפילו אגדו ביחד האי לחודיה קאי והאי לחודיה נמצא שלא פסול וגבי הדס וערבה אפילו לכתחלה נמי ע"כ:

סעיף קטן כד
כתב ר"ע נהגו במקומינו במתיבתא מכמה דורות שלא לפחות ששים ושמנה ערבות זה לשון הג"א יש נוהגין שעושין פארות ערבה כמנין לולב שזהו ס"ח ושלשה כנגד אתרוג ולולב והדס הרי ע"א כנגד סנהדרי גדולה וכן מנהג בישיבה ובהגהת מיימוני כתב שכן נוהגים באשכנז וכן כתב המרדכי בפרק לולב אנן נהגינן ליטול ערבה כמנין לולב ג' קשרים כנגד ג' אבות סך הכל כמנין סנהדרין:

סימן תרנב

סעיף קטן א
מצות לולב ביום ולא בלילה בספ"ב דמגילה (כ.) ומייתי לה מדכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון ביום ולא בלילה:

סעיף קטן ב
ומ"ש וכל היום כשר לנטילת לולב שם במשנה:

סעיף קטן ג
ומ"ש שאם לא נטלו שחרית יטלנו ערבית כלומר לא תימא כיון דתנן כל היום כשר ללולב אפי' לכתחלה יכול לעסוק בעסקיו ואח"כ יטול לולב בחצי היום או בסופו דליתא אלא לכתחלה צריך ליטלו בתחלת היום דזריזין מקדימין למצות וכדאיתא בריש פסחים (ד.) גבי מילה בזמנה כל היום ואפ"ה מצוה למקדם מצפרא כדכתיב וישכם אברהם בבקר וה"ה לנטילת לולב דצריך לאקדומי מצפרא ולא אמרו שכל היום כשר לנטילת לולב אלא דהיכא שלא נטלו שחרית שיטלנו ערבית פי' בסוף היום וכדתנן בפ' לולב הגזול (סוכה לח:) לא נטל שחרית יטול ערבית שכל היום כשר ללולב:

סעיף קטן ד
ומ"ש שמצותו מע"ה לאו עיקר מצותו לכתחלה קאמר דעיקר מצותו לכתחלה אינה אלא משתנץ החמה כדין דברים שמצותן ביום וכדתנן פרק ב' דמגילה (כ.) אין קורין את המגילה ולא מלין ולא טובלין ולא מזין וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד שתנץ החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר:

סעיף קטן ה
ומ"ש עיקר מצותו בשעת ההלל הכי משמע מדתנן בפרק לולב הגזול והיכן מנענעין בהודו לה' תחלה וסוף וכו':

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם צריך לילך בדרך ואינו יכול להמתין נוטלו מיד ברייתא בפ' תפלת השחר (ברכות ל.) השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע:

סעיף קטן ז
והמדקדק במעשיו יעשה כאנשי ירושלים שהיה אדם יוצא מביתו ולולבו בידו וכו' עד משגרו ביד בנו או ביד עבד בס"פ לולב הגזול:

סעיף קטן ח
ומ"ש שאני הכא כיון שדבר מצוה הוא לא חיישינן פירושו דס"ת ותפילין אין מצוה לאוחזן והויין עליו למשא ולפיכך טרוד במשאן וכבד עליו משאן ושמירתן אבל לולב נטילתו ולקיחתו מצוה היא ומתוך שחביבה מצוה עליו אין משאן ושמירתן כבד עליו ולא טריד וכן פירש"י ואהא דאמרינן קורא בתורה ומניחו ע"ג קרקע נכנס לב"ה משגרו וכו' פי' קורא בתורה צריך להניח הלולב לפי שגולל ס"ת ופותחו נכנס לביה"מ טריד בשמעתא ויפול מידו והמרדכי כתב קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו לארץ שמעינן מהכא הקורא בתורה אוחז בעמוד התורה בשעת ברכה וקורא מדמניחו לארץ:

סעיף קטן ט
ואסור לאכול קודם שיטלנו שכח ואכל קודם שנטלו והוא על שולחנו ביום הראשון שהוא מן התורה יפסיק וכו' בפרק לולב הגזול תנן מי שבא בדרך ואין בידו לולב משיכנס לביתו יטול על שולחנו ופירש"י אם שכח ולא נטל קודם אכילה צריך להפסיק סעודה וליטול לולב ואסיקנא בגמ' דמתני' בי"ט ב' איירי מדקתני מי שבא בדרך והא דמפסיק סעודתו ונוטלו על שולחנו איירי בשאין לו שהות ביום אבל אם יש שהות ביום אינו מפסיק כי ההיא דתנן גבי תפלה אם התחיל אין מפסיקין ודוקא בי"ט שני אבל בי"ט ראשון אפילו אם יש שהות מפסיק והכי אמרינן התם דמפסיקין לקרות ק"ש שהוא דאורייתא ותמהני על הרי"ף למה לא הביא שקלא וטריא דגמרא עכ"ל הרא"ש ז"ל וכתב הר"ן דהא דאמרינן דלמידי דאורייתא אפילו אם התחיל מפסיק ה"מ בדאתחיל בתר דמטא זמן חיובא או סמוך לו דהיינו חצי שעה אבל אתחיל מקמי הכי אפילו בדאורייתא כיון דאיכא שהות לא מפסיק והביא ראיה לדבר:

סימן תרנג

סעיף קטן א

אתרוג של מצוה מותר להריח בו הדס של מצוה אסור להריח בו וכו' מימרא דרבא בפרק לולב הגזול (סוכה לו.) ופירש"י אסור להריח בו דגמרינן מסוכה דילפינן בפ"ק דחל שם שמים על עצי סוכה לאסור בהנאה כל שבעה הואיל והוקצה למצוה כתב בתשובת הרשב"א שאלת הדס של לולב אם מותר להריח בו כמו שאמר בהבדלה כשהתנה מסתבר שהתנאי מועיל בו דמ"ש מאתרוג דאמרינן הפריש ז' אתרוגים לז' ימים כ"א יוצא בה ואוכלה לאלתר לרבא או למחר לרב אסי ולא דמי לעצי סוכה דהתם חג הסוכות לה' כתיבא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו והמריח בו כתב רבינו שמחה שאין לו לברך וכו' ואבי העזרי כתב שיש לו לברך מחלוקת זה כתב המרדכי בפרק לולב הגזול וסמ"ק כתב כדברי אבי העזרי וכתב וע"כ טוב למנוע שלא להריח בו בשעת נטילה דרוב פעמים אינו זכור מברכה זו ואסור ליהנות מן העה"ז בלא ברכה ואותן המריחים כשמברכין על הנטילה מנהג שטות הוא כדפרישנא עכ"ל: כתב בהג"א פרק המביא כדי יין בשם א"ז עבדה להושענא ולא אגבה למיפק שרי בהנאה דהזמנה לאו מילתא היא:

סימן תרנד

סעיף קטן א

מקבלת האשה מיד בנה או מיד בעלה הלולב ומחזירתו למים ביום טוב ותוסיף עליו אם צריך וכו' משנה בפרק לולב הגזול בי"ט מוסיפין במועד מחליפין ופירש"י בי"ט מוסיפין אבל לא מחליפין דטורח הוא לתקוני מנא ובחולו ש"מ מצוה להחליף ע"כ וכ"כ המרדכי בשם רא"מ מכאן דמנהג כשר וטוב לתת הלולב וערבה במים שלא ייבשו: וכתב בא"ח בזמן הזה שאין לולב ניטל בשבת אם שגג והוציאו מן המים אין מחזירין אותו למים שהרי הוא כאבן לענין טלטול:

סימן תרנה

סעיף קטן א

עו"ג שהביא לולב לישראל בי"ט מחוץ לתחום כתב הרשב"א שמותר ליטלו וכו' גם בהג"א פרק לולב וערבה כתב בשם א"ז שמותר ליטלו דאין שייך לגזור שמא יאמר לעו"ג להביא כדי לצאת בו דמלתא דלא שכיחא הוא דיעשה אדם מצוה הבאה בעבירה והמרדכי כתב בפרק לולב הגזול אתרוג ולולב שהובא מחוץ לתחום בשביל ישראל מותר

לישראל אחר לצאת בו ואפשר כי גם לישראל שהובא בשבילו מותר לצאת בו כיון שהוא דבר של מצוה כדאמרינן בפרק אלו עוברין וכו' ועוד ראיה מגזל עצים וסכך בהם וכו':

סימן תרנו

סעיף קטן א

קנה אתרוג שראוי לצאת בו ומצא אחר נאה ממנו מצוה להוסיף עד שליש בדמי הראשון בפ"ק דב"ק (ט:) א"ר זירא א"ר הונא דמצוה עד שליש מאי שליש אילימא שליש ביתו אלא מעתה אי איתרמי ליה תלתא מצותא ליתיב לכולי ביתיה אלא א"ר זירא בהידור מצוה עד שליש בעי רב אשי שליש מלגיו או שליש מלבר תיקו במערבא אמרי עד שליש משלו מכאן ואילך משל הקב"ה ופירש"י בהידור מצוה עד שליש במצוה שאם מוצא שני ס"ת לקנות א' הדור מחבירו יוסיף שליש הדמים ויקח את ההדור: שליש מלגיו. כגון אם הקטן נמכר בשש יוסיף ב' דינרין דהיינו שליש מלגיו שליש שבתוך הדמים ויקח את ההדור: או שליש מלבר. הדמים יחלוק לשנים ויוסיף חלק ג' משלו דהיינו קטן נמכר בו' יוסיף ג' דינרין ויקח את הגדול בט': עד שליש משלו. דהיינו אותו שליש שיוסיף בהידור מצוה משלו הוא שאינו נפרע לו בחייו כדאמרינן היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם מכאן ואילך מה שיוסיף בהידור יותר על שליש יפרע לו הקב"ה בחייו עכ"ל וכתב הרא"ש הידור מצוה עד שליש מצוה אם מצא אתרוג שהוא ראוי לצאת בו שהוא כאגוז יוסיף שליש לקנות יפה ממנו ולא שיהיה מחוייב לקנות אתרוג יפה שימצא בתוספ' שליש על אתרוג שחפץ לקנות וז"ל התו' פי' שאם מצא אתרוג כאגוז כמו ששיערו חכמים ואחד גדול ממנו שליש יקנהו. וסמ"ג כתב מפ' רבינו יעקב שאינו ר"ל בס"ת נאה או באתרוג נאה יוסיף שליש שהרי לעולם ימצא נאה ונאה אלא אם קנה אתרוג ושיעורו כאגוז או כביצה ומצא נאה יש לו ליתן עד שליש יותר אבל אם גדול מכביצה אין לו להוסיף עליו לשון מורי ר"י ור"ג שקנה אתרוג באלף זוז חומרא הוא מלבו מפני שמצות היו חביבים עליו עכ"ל ונראה שביאור דבריו וביאור דברי הרא"ש שמוסיף שליש על מה ששוה אתרוג שיוצאין בו בצמצום שאם פיחת מאותו השיעור לא היו יוצאין בו ואע"ג דקי"ל דהלכה כר"י דאמר שיעור אתרוג כביצה נקט הרא"ש אם מצא אתרוג שהוא ראוי לצאת בו שהוא כאגוז לדוגמא בעלמא נקטיה אליבא דר"מ ומיניה נשמע לר' יהודה בכביצה שאם קנה אתרוג כביצה מוסיף שליש לקנות יפה ממנו דכיון דלא נחת הכא לפסוק דין שיעור אתרוג הכשר לא דק וזהו דרכו של סמ"ג שאע"פ שפסק הלכה כרבי יהודה דאמר כביצה כתב ושיעורו כאגוז או כביצה כדי להעמיד הא דהידור מצוה בין לר"מ בין לרבי יהודה לכל חד כדאית ליה כנ"ל ולא כמו שכתב מהר"י

קולון בשורש ס"ב דלהרא"ש אם קנה אתרוג כביצה א"צ להוסיף עליו אפי' לר' יהודה ואין דבריו נכונים כלל דא"כ לא הו"ל להרא"ש לפרש הא דהידור מצוה באתרוג כיון דלר"י דקי"ל כוותיה לא שייך להוסיף משום הידור. וגם רבינו שפסק דעל אתרוג שראוי לצאת בו מצוה להוסיף שליש מוכיח בבירור שהיה מפרש דברי הרא"ש כמו שכתבתי ולרש"י אם מצא ב' אתרוגים לקנות צריך לקנות היפה מהם אם אין מייקרין אותו יותר משליש בדמי חבירו אבל משקנה אתרוג הכשר לצאת בו אינו חייב שוב לקנות אחר אפילו הוא יפה מאוד ובזול ובמאי דאיבעיא לן שליש מלגיו או מלבר כתב הרא"ש דכיון דלא איפשטא נקטינן דשליש מלגיו קאמר ונראה שהטעם משום דספיקא דרבנן הוא ולקולא: כתב הרא"ש מדאמרינן אילו מיתרמו ליה תלתא מצותא יהיב לכוליה ביתיה שמעינן שאין אדם מחוייב לבזבז הון רב בשביל מצוה ואפי' היא מצוה עוברת כגון אתרוג ולולב ותלמודא בפרק לולב הגזול (סוכה מא.) חשיב גוזמא על ר"ג שהיה נשיא ישראל מה שנתן אלף זוז באתרוג א' וגם תקנו חכמים שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש עכ"ל ור"י כתב דברים אלו בנתיב י"ג חלק ג' ובסוף כ' ומ"מ בעישור נכסיו חייב לקנותו עכ"ל ולא ידעתי מנין לו והרשב"א כתב מהא דאמרינן אילו מתרמי ליה תלתא מצותא יהיב כוליה ביתיה משמע דאפי' למצוה עוברת כאתרוג וסוכה אינו מחוייב לתת אפי' שליש ממונו וזה תימא איך נתנו דמים למצוה עוברת וכתב הראב"ד ז"ל כדי שלא יבא לידי עוני ויפיל עצמו על הצבור וכמו שאמרו כתובות (נ:) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שהעוני כמיתה ומ"מ לא כמיתה ממש אמר הרב שלא אמרו אלא במ"ע בשב ואל תעשה אבל במצות לא תעשה אפילו כל ממונו עכ"ל:

סימן תרנז

סעיף קטן א

קטן היודע לנענע הלולב אביו צריך לקנות לו לולב וכו' משנה בסוף פרק לולב הגזול (סוכה מב.) ואיתא בירושלמי לא סוף דבר לנענע אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד כשורה ומנענע:

סימן תרנח

סעיף קטן א

מן התורה לולב ניטל במקדש כל ז' וחוץ למקדש רק יום ראשון וחכמים תקנו שיהא ניטל בכל מקום כל ז' הימים משנה בפרק לולב הגזול (סוכה מא.) ובפרק בתרא דר"ה (ל:) בראשונה היה לולב ניטל במקדש ז' ובמדינה יום אחד משחרב בה"מ התקין ריב"ז

שיהא לולב ניטל במדינה ז' זכר למקדש ופירש"י במקדש ז' כדדרשי' בת"כ מושמחת' לפני ה' אלהיכם שבעת ימים ולא בגבולין ז' ימים:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל בשבת אינו ניטל בכ"מ לא שנא אם חל יום ראשון בשבת או אחד משאר הימים היינו דוקא אחר שחרב בה"מ אבל בזמן שבה"מ קיים אף ע"פ שכשחל אחד משאר הימים בשבת לא היה ניטל בשבת כשחל יום א' בשבת היה ניטל בשבת בין במקדש בין כל היכא דבקיאי בקיבועא דירחא דתנן בפ' לולב וערבה י"ט ראשון של חג שחל להיות בשבת לולב ז' ושאר כל הימים ו' ופירש"י לולב שבעה די"ט ראשון דחי שבת ושאר כל הימים שחל בהם יום ראשון ונמצא שבת בחש"מ לא דחי ובגמ' אמאי טילטול בעלמא הוא ולידחי שבת אמר רבא גזרה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ד"א בר"ה אי הכי יום ראשין נמי ראשון דאיתיה מן התורה בגבולין לא גזרו ביה רבנן הנך דליתנהו מן התורה בגבולין גזרו בהו רבנן אי הכי האידנא נמי אנן לא ידעינן בקביעותא אינהו דידעי בקביעא דירחא לידחו אה"נ דתני חדא בי"ט ראשון של חג שחל להיות בשבת כל העם מוליכין לולבם להר הבית ותניא אידך לבהכ"נ ש"מ כאן בזמן שב"ה קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים ש"מ ובתר הכי אסיקנא דליתא אלא לדידהו נמי לא דחי ולא קשיא הני תרתי דתני הכא חדא כל העם מוליכין לולביהם להר הבית ותניא אידך לבה"כ ומתרצים כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין ב"ה קיים לא אידי ואידי בזמן שב"ה קיים ול"ק כאן במקדש כאן בגבולין ופירש"י בגבולין מוליכין לב"ה וכולהו בזמן הבית דהוו כולהו בארץ סמוכין להיות ב"ד ויודעים אימת הוקבע החודש אבל עתה משחרב ב"ה אין לולב דוחה שבת אפי' לבני א"י:

סעיף קטן ג

הלכך ביום ראשון שהוא מן התורה אין אדם יוצא בלולבו של חבירו פי' כיון דחוץ למקדש נמי יום ראשון הוא מן התורה דקרא דולקחתם לכם ביום הראשון בגבולין נמי משמע א"כ אין אדם יוצא בלולבו של חבירו ודין זה מפורש במשנה בפרק לולב הגזול י"ט הראשון של חג אין אדם יוצא י"ח בלולבו של חבירו ובגמרא מנא ה"מ דת"ר ולקחתם לכם משלכם להוציא את השאול ואת הגזול מכאן אמרו אין אדם יוצא י"ח בלולבו של חבירו אא"כ נתנו לו במתנה ומעשה בר"ג ורבי יהושע ור"א בן עזריה ור"ע שהיו באים בספינה ולא היה לולב אלא לר"ג בלבד שלקחו באלף זוז נטלו ר"ג ויצא בו ונתנו לרבי יהושע במתנה נטלו ר' יהושע ויצא בו ונתנו לר"א בן עזריה במתנה נטלו ר"א בן עזריה ויצא בו ונתנו לר"ע במתנה נטלו ר"ע ויצא בו והחזירו לר"ג ל"ל למימר החזירו מלתא אגב אורחיה קמ"ל מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה כי הא דאמר רבא הא לך אתרוג

זה ע"מ שתחזירהו לי נטלו ויצא בו החזירו יצא לא החזירו לא יצא וכתב הרא"ש על זה וכן היתה מתנת ר"ג ולהכי תנא והחזירו לר"ג דאם לא החזירהו לו לא יצאו אע"פ שכל א' לא החזירו לר"ג כן היתה המתנה שכ"א יתנהו לחבירו ויחזור הוא לבסוף וצריך שיתנהו לו במתנה גמורה ע"מ שיחזור ואחר שיצא בו צריך לחזור וליתנו לו במתנה בשעת חזרה אבל אם אמר לו יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי כבתחלה לא יצא בו דהוי כמו שאול ותדע מדאמרינן לקמן לא ליקני איניש לולבא לינוקא בי"ט דינוקא מקני קני אקנויי לא מקני ואם א"צ לחזור לו במתנה נהי דקטן לאו בר אקנויי הוא ליקניה ליה עד שיצא בו ולחזור לו ממילא א"ו צריך לחזור וליתנו לו במתנה וקטן לאו בר אקנויי הוא כתב בעל העיטור מסתבר כיון שהמקבל מתנה יודע שהנותן אין נותן במתנה גמורה שהרי צריך הוא עדיין לו לצאת בו שאין לו לולב אחר א"צ לפרש לו ע"מ להחזיר לו אלא נותן לו סתם והמקבל מחזיר לו סתם וא"צ לתנאי דהא ר"ג נתן במתנה ולא אמר לו ע"מ להחזיר אלא כיון שלקחו ר"ג לצאת בו ולא היה לו אחר מסתמא ע"מ להחזירו נתנו ע"כ ודבר פשוט הוא דלענין לצאת בו יותר טובה מתנה ע"מ להחזיר אלא שבא לחדש דאפילו במתנה סתם הוא ע"מ להחזיר ואם לא החזירו לו לא יצא ואם גזל ממנו ולא החזירו כתב בעל העיטור מסתברא אע"ג דחזרת דמים הוי חזרה כדאמרי' גבי איצטלית דאמרינן תתן לו את דמיה דוקא באצטלית אמרינן מה לי היא מה לי דמיה אבל אתרוג כי אמר החזירו לי דוקא אתרוג קאמר לצאת בו י"ח ואם לא החזירו לא יצא כדאמרי' (ב"ב קלו) גבי אחין שקנו אתרוג בתפוסת הבית אם יכול לאכלו יצא ואם לאו לא יצא דחזרת דמים לאו חזרה היא עכ"ל וגם הר"ן כתב יש שלמדו מכאן שהנותן לולב לחבירו בי"ט ראשון סתם מתנה ע"מ להחזיר הוא ואומדנא דמוכח היא אע"פ שלא פירש דאין אדם מתרוקן ממצותו ונותן לאחרים דהא הכא סתם נתנו להן ר"ג ואפ"ה אמרי' דקמ"ל במתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה ועל זה סמכו ליתן כל אדם לולבו לחבירו בי"ט סתם וטעמא דמסתבר הוא אע"פ שאין כאן ראיה מוכרחת וכתב עוד מסתבר דכי אמר החזירו יצא דוקא בשהחזירו בענין שיכול עדיין לצאת בו הא אם החזירו לאחר שעברה מצותו לא יצא דאומדן דעתא הכי הוי וחזרת דמים הכא לאו חזרה הוא ודאי דאלולב קפיד: ואיכא למידק אהא דאמר רבא הילך אתרוג זה ע"מ שתחזירהו לי נטלו ויצא בו החזירו יצא דכיון דאינו יוצא בו אלא כשקיים תנאו היאך יצא בו הא באותה שעה שהחזירו אינו בידו וליכא למימר דכשאמר מעכשיו מיירי דכשהחזירו וקיים תנאו איגלאי מלתא למפרע דהויא מתנה מעיקרא דא"כ הו"ל לפרושי למלתיה וי"ל דרבא ס"ל דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי כ"כ התוס' בפרק מי שאחזו (גיטין עה:) וא"ת היכא

דלא החזירו אמאי לא יצא הא תנאי ומעשה בדבר אחד הוא והתנאי בטל ומעשה קיים כדאמרינן בפרק מי שאחזו תירצו התוס' בפרק י"נ דרבא סבר לא בעינן תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר א"נ שאני התם דס"ל כל האומר ע"מ לאו כאומר מעכשיו דמי ונמצא שאינה מגורשת עד שמחזרת הנייר ואז אינו שלה וסותרין זה את זה התנאי והמעשה אבל רבא דס"ל כל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי לא סתרי אהדדי:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו וי"א שא"צ להחזירו לו אלא א"כ כפל תנאו וכו' הג"מ כתב בשם סמ"ג וז"ל א"נ צריך שיאמר ע"מ שתחזירהו לי הרי הוא לך במתנה ואם לאו לא יהא שלך אלא שלא חש להאריך ע"כ והקשה הרמ"ך דאדרבה אם לא יהא בתנאי כל זה כ"ש שהמתנה טובה והתנאי בטל אפילו אם לא יחזיר וצ"ע עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו אבל לפי מה שכתבתי דאפילו בסתמא צריך להחזירו לו כ"ש אם התנה ולא כפל פשוט הוא דהא ודאי ליכא למימר דטפי עדיף כי לא אתני כלל מכי אתני ולא כפליה לתנאיה דכיון דמשום דאזלינן בתר אומדן דעתא הוא דאמרינן דאם לא החזירו לא יצא אע"פ שלא הזכיר החזר' כשהזכירו ודאי לא מיגרע גרע והלכך אע"ג דלא כפליה לתנאיה אם לא החזירו לא יצא: כתב הרוקח בנדרים פ' השותפין מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת לא שמה מתנה על כן יאמר לחברו אתרוג זה נתון לך במתנה ע"מ שתרזירהו ולא יאמר לי עכ"ל ויש לתמוה עליו דא"כ רבא דנקט הילך אתרוג זה ע"מ שתחזירהו לי לאו דוקא נקט לי והר"ן כתב בפ' הנזכר כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה כלומר דנהי דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה אע"ג דאם הקדישה אינה מקודשת וכדאמרי' בפ' יש נוחלין שאני התם דמ"מ לשעת' מתנה היא אבל מתנה זו של בית חורון אפי' לשעתה אינה שלא נתכוון להקנותה לו כלל אלא שתקרא על שמו כדי שיהא אביו מותר בה עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומטעם זה דבעינן משלכם לא ליקני איניש לולבא לקטן ביומא קמא וכו' מימרא דרבי זירא בפרק לולב וערבה (סוכה מו.) ופירש"י מקני קני דרבנן תקיני ליה זכייה לנפשיה אקנויי לא מקני אינו יכול לחזור ולהקנותו לאביו במתנה דלאו בר דעת הוא וכ' הר"ן דבתינוק שלא הגיע לעונת הפעוטות מירי דזוכה לעצמו ואינו מזכה לאחרים דאי פשהגיע לעונת הפעוטות כבן ו' או כבן ז' אקנויי נמי מקני דהא קי"ל הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין ומסקינן נמי בהניזקין (נט.) דמתנתו מתנה וא"ת והא איהו ע"מ להחזיר יהביה ניהליה ואי אקנויי נמי לא מקני ולא מצי לאהדורי נמצא מתנתו

בטילה ליתא דהא קי"ל דכל תנאי דא"א להתקיים בסופו והתנה עליו בתחלה תנאו בטל ונמצא שהקטן קנאו ואע"פ שאינו יכול להחזירו עכ"ל: ב"ה ומדברי הרמב"ם נראה דאפי' בהגיע לעונת הפעוטות מיירי: וכתוב במרדכי ובהג"א בשם א"ז שאם תופס עם התינוק כיון שלא יצא מידו לגמרי שפיר דמי ובקיאי הדעת מחזירין אותו למקומו והתינוקות מעצמם נוטלין אותו ומברכין עליו:

סעיף קטן ז

אחין או שותפין שיש להם אתרוג בשותפות וכו' בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלז.) אמר רבה ב"ר הונא האחין שקנו אתרוג בתפוסת הבית נטלו א' מהן ויצא בו אם יכול לאכלו יצא ואם לאו לא יצא ופרשב"ם שקנו אתרוג ירשו מאביהם או לקחו במעו' ירושת אביהם בתפוסת הבית כל זמן שלא חלקו ונטלו אחד מן האחין בלא דעת חבירו ויצא בו רואין אם אין האחין מקפידין זה על זה ויכול לאכלו בלא רשותא כגון שיש אתרוגים הרבה בתפוסת הבית או שימצאו הרבה אתרוגים בעיר או שכבר יצאו ואין צריכין לו עוד יצא דקרינן בו לכם שהרי כולו שלו הוא ואם לאו לא יצא דכתיב ולקחתם לכם משלכם שיהא כולו שלו ולא מקצתו שלו והרי"ף והרא"ש הביאו מימרא זו בפרק לולב הגזול וכתבו עליה ש"מ דהני בי תרי דזבני לולב בשותפות לא נפקי ביה ידי חובתייהו ביומא קמא עד דיהיב חד לחבריה מנתא דיליה ואי לא לא נפיק וכ"כ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ומה שנוהגין במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונין אתרוג בשותפות ויוצאין בו פרשב"ם כיון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי כאילו פירש וכו' כ"כ בפ' י"נ והביא הרא"ש בפרק לולב הגזול:

סעיף קטן ט

ומ"ש בשם תשובת רב שרירא עד סוף הסימן כתבו הרא"ש בפרק לולב הגזול והחילוק שבין דעת רשב"ם לדעת רב שרירא פשוט דלרשב"ם א"צ להקנותו לשום אדם אלא גובין סתם וקונין אותו סתם ונוטלו אחד מהם ויוצא בו ונותנו לחבירו ויוצא בו ונותנו לחבירו וכן כולם ולרב שרירא צריך להקנות בפירו' הדמים או הלולב לאחד מן הקהל ויוצא בו ואח"כ יתנהו במתנה לחבירו ויוצא בו ונותנו לחבירו עד שיבא לידי כולם וה"ה כ' בשם הרשב"א מסתברא לי דהא דאחין בשלא לקחוהו לצאת בו הוא אלא לאוכלו ולהריח בו אבל לקחוהו לצאת בו ודאי בכל גוונא יוצאין בו דאמרינן יש ברירה שהרי בשעה שלקחוהו היו יודעין שאינו ראוי ליחלק ועל דעת כן לקחוהו שבשעה שיטלנו כל אחד מהן לצאת בו שיהא כולו שלו דומיא דשותפין שנדרו הנאה זה מזה שהן נכנסין לחצר שניהם שאין בה דין חלוקה כמו שמבואר בח"ז מה' נדרים והטעם שיש ברירה

שכשלקחוהו על דעת כן נשתתפו שבשעה שכל אחד מהן נכנס יהא מקום דריסתו שלו אף בלולב כיוצא בו ואינן צריכין להקנות עכ"ד ואפשר שעל דעת זה סמכו בהרבה מקומות שלוקחים לולב אחד וכל הקהל יוצאים בו בין בראשון בין בשני עכ"ל: והיכא דשנים שותפים באתרוג א' ואחד מהם אינו רוצה לוותר חלקו לחבירו ולא נמכרו לו חבירו אומר או מכור לי חלקך או קנה לך חלקי (והלה אינו רוצה) לפי שרוצה להפסידו עליו: ודע דבהאי מימרא דאחין שקנו אתרוג בתפוסת הבית מסיים בגמרא ודוקא אתרוג אבל פריש או רמון לא וכתב רשב"ם דלא גרסינן ליה אבל הרי"ף גריס ליה בפרק לולב הגזול וכתב הר"ן אם יכול לאכלו לפי שיש שם אתרוגים אחרים ומגיע זה לחלקו יצא דכדידיה דמי וכ"ת ואפי' יש שם אתרוגים אחרים מאן פלג ליה י"ל דהכא באחין שאינם מקפידין זה על זה עסקי' והלכך כיון שאף להם יש אתרוגים אפילו נטל זה היפה אין מקפידין בכך אבל אם אין להם אלא או פריש או רמון ודאי מקפידין הם שאף הם רוצים לקיים מצוה כמוהו וגם הרמב"ם נראה שהיה גורס כגירסת הרי"ף שכתב וז"ל האחין שקנו אתרוגים בתפוסת הבית ונטל אחד מהם אתרוג ויצא בו אם יכול לאוכלו ואין האחים מקפידין בכך יצא ואם היו מקפידין לא יצא עד שיתנו לו חלקו במתנה ואם קנה זה אתרוג וזה פריש או שקנו כאחד אתרוג ורימון ופריש מתפוסת הבית אינו יוצא באתרוג עד שיתן לו חלקו במתנה ואע"פ שאם אכלו אין מקפידים עליו באכילתו עכ"ל וביאר ה"ה דכל שאין שם אתרוגים אחרים אע"פ שאין מקפידין עליו באכילתו אינו יוצא בו לפי שכל שאין שם מאותו המין אין מחילתן בסתם מועלת אבל בשיש שם מאותו המין אפי' היה זה מעולה מן האחרים מחילתן מועלת לפי שאינן מקפידין עכ"ל ודבריו כדברי הר"ן ז"ל:

סימן תרנט

סעיף קטן א

ואחר שגמרו ההלל אומר קדיש שלם ומוציאין ב' ספרים דין הוצאת ב' ספרים נתבאר בסימן תפ"ח:

סעיף קטן ב

ומ"ש שקורין שור או כשב או עז ומפטיר בזכריה הנה יום בא לה' פשוט בפרק בני העיר:

סימן תרס

סעיף קטן א
אח"כ אומר הושענא וכו' דתנן בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחד וביום השביעו ז' פעמים ואומר אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא רבי יהודה אומר אני והו הושיעה נא בפרק לולב וערבה (סוכה מה.):

סעיף קטן ב
ומ"ש רבי' אני והו ב' שמות של ע"ב כן פירש"י דמע"ב שמות הן הנקובים בג' מקראות הסמוכים ויסע ויבא ויט ושלשתן בני ע"ב אותיות ומהם שם המפורש אות ראשון של פסוק ראשון ואחרונה של אמצעי וראשונה של אחרון וכן בזה הסדר כולם השם הא' והו וי"ו של ויסע ה' דכל הלילה וי"ו דויט ושם הל"ז הוא אני אל"ף דישראל נו"ן ראשונה דהענן בחשבון של מפרע ויו"ד דרוח קדים:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו שמזכירין אלו הב' שמות יותר מאחרים על שם עמו אנכי בצרה וכתיב ואני בתוך הגולה וכו' כ"כ שם בתוס':

סעיף קטן ד
ומ"ש וגם אני והו בגי' אנא ה' כ"כ שם רש"י:

סעיף קטן ה
וסדר ההקפות כתב רב האי בכל יום ב"פ אחד לימינו ואחד לשמאלו וכו' ואין נוהגין אלא בכל יום אחד לימינו כ"כ ברוקח:

סעיף קטן ו
כתב רש"י דאף בחול מי שאין לו לולב לא יקיף כמו בשבת שאין מקיפין וכו' כ"כ בהגהת אשיר"י פ' לולב וערבה אהא דאמרינן לולב דאית ליה עיקר מן התורה יום אח' עבדי' כל ז' זכר למקדש וכו' פירש ריב"ן ומהאי טעמא היכא דליכא לא אתרוג ולא לולב לא מקיפין סביב הבימה פעם אחד בכל יום ושבת יוכיח שאין לולב ניטל בו ולא מקיפין וכ"כ רש"י בתשובתו ועוד האריך בא"ז ע"כ ובא"ח כתב י"א שאין מקיפין בלא לולב וי"א שמקיפין עכ"ל: כתב הכלבו בסי' קי"ד שמנהג נרבונא שאם בא לו אבל בחג הסוכות אינו מקיף בהושענא לא הוא ולא היושבים עמו ודברי תימא הם למה יפסידו ההקפה וכן נהגו להקיף אפי' האבל עצמו:

סימן תרסא

סעיף קטן א
למנחה מתפללין כמו ביוצר וכו' ובקידוש של ליל שני אומר קידוש וזמן אחריו מיד וכו' בפרק לולב וערבה כתב הרא"ש וז"ל גרסינן בפרק החליל (סוכה נו.) איתמר רב יהודה

אמר סוכה ואח"כ זמן רבה בב"ח אמר זמן ואח"כ סוכה והלכתא סוכה ואח"כ זמן יש מן הגדולים דבליל שני אומר זמן תחלה דזמן לא קאי אסוכה דאפי' אם היה ליל י"ט ראשון יצא בזמן דסוכה ולפי סברת בני אייברא שחילקו בין בשעת עשייה בין אחר עשייה קאי זמן נמי אסוכה וראבי"ה כתב שבכל פעם י"ל זמן באחרונה דהא י"ט שחל להיות אחר השבת מברך יקנה"ז אע"ג דזמן לא קאי אהבדלה ויש לומר דלא דמי דהתם היינו טעמא משום דהבדלה טעונה כוס הלכך אין להפסיק בזמן בין בורא פרי הגפן להבדלה אבל הכא אי סוכה לא בעי זמן בלילה למה יפסיק בסוכה בין קידוש לזמן דהא איכא אמורא דס"ל דאפי' בליל א' דסוכה בעי זמן סמוך לקידוש וקאי נמי אסוכה דבתריה וא"כ בליל שני אי סוכה לא בעי זמן לכ"ע ראוי לסמוך הזמן לקידוש מיד עכ"ל והמרדכי כתב שם שתי הסברות ולא הכריע ובת"ה סימן צ"ה כתב שהם היו נוהגים כראבי"ה:

סימן תרסב

סעיף קטן א

וביום ב' מתפללין כמו בראשון ונוטלין לולב ומברכין ענט"ל וכן כל ז' בפרק לולב וערבה איכא מ"ד דאינו מברך עליו אלא ביום ראשון בלבד ואיכא מ"ד דמברך עליו כל ז' ופסקו הפוסקים כמ"ד כל שבעה בעי ברכה:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל לענין זמן בי"ט שני נחלקו ה"ר שלמה ב"ר שמשון כתב שאין לאמרו וכו' ז"ל הרא"ש בפרק לולב וערבה ולענין זמן על הלולב בי"ט שני כתב רבי' שלמה ברבי שמשון נשאלתי אם אומרים זמן על הלולב בי"ט ב' ותמהני על מ"ש בה"ג דזמן דכסא פטר דלולב והלא לענין לולב מפסקי לילות מימים ור"י פסק דאין אומרים זמן בי"ט שני וכן נהגו גדולי גרמיזא וטעם שלהם ממ"נ יצא בזמן שאמר ביום א' דאפי' את"ל דחול הוא הא אמרי' העושה לולב לעצמו מברך שהחיינו ושוב אין מברך בשעת נטיל' וא"כ ה"נ יצא בזמן שבירך אתמול אפי' אם היה חול ולא דמי לזמן של קידוש שאומר בשני הלילות דאותו הזמן הוא בשביל היום ולא בשביל הסוכה ולולב מידי דהוה אשאר י"ט ועוד משום דבעי נטילת לולב ז' ימים ואם נברך זמן מספק בי"ט שני וביום שביעי ספק שמיני לא מברכין נמצא שאין לולב ניטל אלא ו' ימים וזה הטעם אינו נ"ל דבין אמר זמן בי"ט שני ובין אמר זמן ביום ראשון ספק הוא ומיהו איכא למימר אנן דבקיאין בקיבועא דירח' ואינו ספק לנו אלא מנהג בעלמא הוא מה שאנו עושים שני ימים אבל אם נברך זמן ביום שני אז אנו מראים בשעת נטילת לולב שהן ספק וכ"פ רש"י בתשובה שאין לומר זמן ביום שני וה"ר שמואל מאייברא כתב בשם רש"י דעכשיו שנהגו לברך זמן בשעת

נטילה א"כ צריך לברך גם ביום השני דשמא יום ראשון חול הוא ולא יצא דזמן לא נתקן לאמרו אלא בשעת נטילה או בשעת עשייה אפי' בחול אבל אם לא אמרו בשעת עשייה ואמרו בחול לאחר עשייה לא יצא וצריך לאומרו בשעת נטילה מיהו י"ל דשאני הכא דנטלו לשם מצוה לברך עליו ועדיף טפי מנטלו בחול אחר עשייה וכן נוהגין באשכנז שאין מברך זמן על הלולב ביום שני עכ"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו וא"א ז"ל הסכים לסברא ראשונה כך משמע מתוך דבריו:

סעיף קטן ד
ומ"ש ומיהו נראה שאם חל יום א' בשבת שצריך לאומרו בשני וכו' פשוט הוא דכיון שאין אנו מברכין בשעת עשייה אלא בשעת נטילת לולב צריך לברך בפעם הראשונה שנוטלה:

סעיף קטן ה
ומוציאין ב' ספרים וקורין בא' כמו אתמול ומפטיר במלכים ויקהלו פשוט בפרק בני העיר וכתב רש"י שטעם הפטרה זו מפני שחנוכת הבית היתה באותה אסיפה ובחג הסוכות:

סעיף קטן ו
ומכאן קשה למנהג טוליטולה שאומרים ביום השני הושיענו בחגיגת יום שני דכיון שעשינו אותו קודש היאך נעשנו חול לומר יום שני איני יודע למה הוקשה לו יותר מפסוקי הקרבנות ממה שאנו אומרים בו את י"ט מקרא קודש הזה וגם ברכת זמן שאנו מברכין בו וממה שאנו עושים אותו קודש לכל דבריו ופסוקי קרבנות המוספין אינה קושיא למנהג טוליטולה שבכל ספרד לא היו אומרים פסוקי קרבנות המוספין ובעיקר הקושיא מי"ט מקרא קודש ומברכת זמן שאנו אומרים בו וכן בכל דבריו אנו עושים אותו קודש י"ל דמאי יום שני יום ב' להקפה ואע"ג דקאמר בחגיגה האי חגיגה לא לשון חג ומועד הוא אלא לשון הקפה וסבוב מלשון יחוגו וינועו ואפי' את"ל שהוא מלשון חג ומועד י"ל דהכי קאמר הושיענו בחגיגת יום הזה שהוא יום שני להקפה ועי"ל דחגיגה מלשון חג ומועד הוא ויום שני לחגיגה זו קאמרינן ואפ"ה אין אנו עושין אותו חול בכך שאע"פ שאנו חוגגים שני ימים לא יתחייב שהיום השני חול דהא אפשר דיום שני עיקר ולא דמי למברך על הסוכה בשמיני דאמרינן ביה שהוא עושהו חול:

סימן תרסג

סעיף קטן א
בחה"מ מתפללין ערבית שחרית ומנחה כדרכה ואומר יעלה ויבא בעבודה נתבאר בסי' ת"צ:

סעיף קטן ב
ומקיפין התיבה בכל יום חוץ מבשבת נתבאר בסי' תר"ס:

סעיף קטן ג
ומוציאין ספר תורה וקורין בו ד' בקרבנות החג שבפנחס שקורין בו ד' פשוט בפרק הקורא עומד (מגילה כא.) וקורין בקרבנות החג פשוט בפ' בני העיר (מגילה לא:):

סעיף קטן ד
ומ"ש ורבו הדעות בסדר קריאתו והעיק' כך הוא שביום הראשון של ח"ה קורא כהן וביום השני וכו' בסוף סוכה (נה.) אתקין אמימר בנהרדעא דמדלגי דלוגי וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק בני העיר ופירשו בשם גאון כמ"ש רבינו ורש"י כתב כך היו נוהגים רבותי שנים הראשונים קורין ב' ספיקות היום והג' בפ' יום המחרת שאינה מספיקות היום כלל והרביעי חוזר מה שקראו שנים הראשונים והתוס' הקשו עליו וכתבו הם שראוי להנהיג שביום ראשון של ח"ה יקרא הראשון ביום השני והשני ביום הג' וחוזר שלישי ביום הב' ורביעי ביום הג' וכיוצא קורין בספיקות בכל יום ויום והרמב"ם בפרק י"ג מהלכות תפלה בקצת נוסחאות כתב כמנהג רבותיו של רש"י ובקצת נוסחאות כתב כפירוש הגאון שכתב הרי"ף והרא"ש ונוסחא זו עיקר וא"ת מפני מה אין מתחילין לקרות בספיקו של יום מיום שני כבר כתבו רש"י והרי"ף והרא"ש והר"ן שהטעם מפני שאין להזכיר בו וביום השני דלא לזלזולי בקדושת היום: ובארץ ישראל שאין ספיקא דיומא אין קורין בכל יום כי אם פרש' היום בלבד כי ביום השני שהוא ראשון לח"ה קורא כהן פרשה ביום הב" וכו' הג' העולים אחריו חוזרים וקורין אותה פרשה עצמה ועל דרך זה בכל יום משאר הימים:

סעיף קטן ה
ושבת שבח"ה ערבית שחרית ומנחה מתפללין כדרכן וכו' ובמוסף ג' ראשונות וג' אחרונות אתה בחרתנו וקדושת היום באמצע וכו' נתבאר בסי' ת"צ:

סעיף קטן ו
ומוציאין ב' ספרים וקורין בא' ז' בפרש' כי תשא ראה אתה אומר אלי ומפטי' ביחזקאל ביום בוא גוג פשוט בפרק בני העיר (מגילה לא:):

סימן תרסד

סעיף קטן א
ביום חמישי של ח"ה שהוא הושענא רבה נוהגים שמרבים מזמורים כמו בי"ט וכו' ומקיפין ז' פעמים זה מפורש במשנה פ' לולב וערבה (סוכה מה.) שביום השביעי היו מקיפין את המזבח ז"פ:

סעיף קטן ב
ומ"ש ויש נוהגים להתיר בו אגודה של לולב וסמך לדבר דכתיב כפת חסר כ"כ המרדכי בפרק לולב הגזול:

סעיף קטן ג
ומ"ש ונוטלין ערבה זכר למקדש עיקר נטילת ערבה זו הלכה למשה מסיני כדאיתח בפ' לולב וערבה (סוכה מד.) ומשמע התם שלא נאמרה הלכה אלא במקדש בלבד ומצותה במקדש להקיף בה כל שבעת הימים וחכמים תקנו ליטלה בגבולין ביום השביעי זכר למקדש וא"ת למה לא תקנו לנוטלה כל ז' כשם שתקנו בלולב כבר תירצו בגמרא לולב דאית ליה עיקר מן התורה שהרי יום ראשון הוא מן התורה אף בגבולין עבדינן ליה ז' זכר למקדש ערבה דלית ליה עיקר מן התורה בגבולין לא עבדינן שבעה זכר למקדש: והטעם שקבעו יום ז' לערבה יותר מיום אחר נראה שהוא מפני שאותו היום היה מיוחד במקדש משאר הימים שאם חל יום שביעי להיות בשבת היה ערבה דוחה שבת משא"כ כשחל להיות בשאר הימים מפני כך כשרצו חכמים לקבוע בגבולים יום א' לנטילת ערבה קבעו היום המיוחד יותר לערבה שבמקדש והטעם שנטילת ערבה בז' דוחה שבת ולא בשאר ימים מפורש שם בגמ': וכתב הר"ן בגמ' שקלי' וטרי' הא דתנן (סוכה מה.) בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת ואותו היום כלומר בז' מקיפין את המזבח ז"פ אי הוה האי היקף בלולב או בערבה ולפי מנהגינו עכשיו שמקיפין את התיבה בכל יום פעם אחת ובשביעי ז"פ משמע דסברי שאותו היקף היה בלולב דאי בערבה כיון שאין אנו עושין בערבה זכר למקדש אלא יום ז' בלבד לא היה לנו להקיף אלא בשביעי אבל אי הוה בלולב מתוך שהוטל עלינו חובה לעשות לולב זכר למקדש שבעה הנהיגנו להקיף בו זכר למקדש וכ"כ רש"י בתשובה ואף הרמב"ם כ"כ בפ"ז ולפי זה אף בשביעי של ערבה ראוי להקיף בלולב ולא בערבה עכ"ל ולא נהגו כן אלא להקיף ביום השביעי גם בערבה ואפשר שהטעם לעשות כך"ע דלמ"ד דמקיפין בלולב אם נטל עמו ערבה אין בכך כלום וכן למ"ד מקיפין בערבה אם נטל עמה לולב אין בכך כלום:

סעיף קטן ד
ופליגי בה (שם מד:) ר"י אמר יסוד נביאים הוא וכו' שם:

סעיף קטן ה
כתב הגאון שיעור החבוט ב' פעמים וכו' עד אנו נוטלין ערבה בפני עצמה כ"כ הרא"ש בפ' לולב וערבה בשם גאון ביאור דבריו דהא דאמרינן חביט חביט ולא ברירך היינו כשנוטלה פעם א' וחובט ב' פעמים:

סעיף קטן ו
ומ"ש ורש"י פי' חובט לשון נענוע וכו' כלומ' ולענין מהו חבוט זה רש"י פירש שהוא נענוע והרמב"ם פי' שהוא חבטה ממש על הקרקע או על הכלי:

סעיף קטן ז
וערבה זו צריכה שיעור וכמה שיעורה וכו' בפרק לולב וערבה (שם) וכתב הרא"ש שפסקו הגאוני' כרב ששת משום דהלכתא כוותיה באיסורי וכן פסק הרמב"ם והר"ן כתב וקי"ל כרב ששת ומיהו מסתבר דשיעור ארכה כשיעור אורך ערבה שבלולב שלא מצינו שהקלו בה בזה:

סעיף קטן ח
ואינה ניטלת אלא בפ"ע שם מימרא דרבי אמי:

סעיף קטן ט
ומ"ש פי' שלא יאגוד דבר אחר עמה וכו' כ"כ הרא"ש וכ"נ מפי' רש"י:

סעיף קטן י
ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב אפי' אם הגביה אותה ב' פעמים ור"נ אמר אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב אם הגביה אותה ב' פעמים ג"ז שם:

סעיף קטן יא
ומ"ש שהרמב"ם פסק דאין אדם יוצא בה בפ"ז ומ"ש שאבי"ה פסק שיצא בה בפסקי הרא"ש ובמרדכי פ' לולב וערבה ומ"ש ולזה הסכים הרא"ש שם וכתב עוד המרדכי שם בשם רבינו אפרים נראה הא דנהגינן שהחזן נוטל עוד ערבה אחרת עם ערבה שבלולב דאותה ערבה לא חשיבא כערבה אחרת דהא ס"ל לולב א"צ אגד ואם הוסיף על ד' מינים שבלולב ואגד עמהם לא עבר על בל תוסיף דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ומאחר דהכי הוא האגד כמאן דליתיה דמי והוי כמו ערבה שבלולב עכ"ל כ' ה"ר שלמה בן הרשב"ץ וז"ל ערבה ביום השביעי נראה בעיני שאינו יכול ליטול עם הלולב בשעה שהוא יוצא י"ח עד אחר שיברך ויטול וינענע בתחלה ואם נטלה עובר משום בל תוסיף ואחר הנענוע הראשון יכול הוא ליטלה עם הלולב וכ"ש בשעת הקפה וזה נלמוד ממה שאמר הרמב"ם שהמוסיף על ב' ערבות עובר על בל תוסיף וכן דעת הגאונים והרשב"א בתשובותיו וכן כל האחרונים ז"ל אע"פ שקצת מהראשונים חולקים ובענין ערבה של יום השביעי אמרינן דניטלת בפני עצמה ופירש"י שאינה נקשרת עם ד"א וקי"ל נמי

דלולב א"צ אגד ובפרק ראוהו ב"ד אמרי' דלעבור בזמנו לא בעי כוונה ושלא בזמנו בעי כוונה וכל שעברה מצותו הוי כלאחר זמנו וכ"כ רבוותא ז"ל בפי' התם וכ' עוד נראה דגם אחר נטילה ונענוע צריך לתפוס הערבה לבדה להכיר שחובה היא וע"כ אמרו וניטלת בפני עצמה ובשעת החבטה שצריך לחבט בה משום מנהג נביאים יטלטלנה בפני עצמה ויצא בה ידי חובה ע"כ: ומה שנהגו עכשיו שהמתעסקין בצרכי צבור מביאין הערבה כתב הר"ן בפרק לולב וערבה מפני שבזמן שבית המקדש קיים לא היה מביאה כל אחד בביתו אלא שלוחי ב"ד היו מביאים אותה לעזרה ושם נוטלין אותה ונשאר מנהג זה בידם אף בגבולין ומזה נתפשט המנהג שהשמש מביא ערבה ומוכר אותה לכל אחד ואחד: כתב בהג"א פרק בני העיר בשם א"ז הושענא שבלולב וכיוצא בה אע"פ שנזרקת אין לפסוע עליה כתוב בהגהות מיימוניות בשם רא"ם דאסור להנות מן הערבה לאחר ברכה ונטילה אם לא התנה עליה מעיקרא דלכולי יומא אתקצאי למצותיה לאפוקי מאותם שצולין בהם תפוחים ובשר וריב"ק היה נוהג בערבה שהיה מתקן ממנה עצים לקולמוסים והיה מבער בהם חמץ בפסח כדאמרינן גבי עירוב הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה ליעבד ביה מצוה אחריתי וגם המרדכי כתב בסוף סוכה אסור ליהנות מערבה לאחר נטילתה אם לא התנה מתחלה דלכולי יומא איתקצאי ולפי שראיתי בני אדם צולין בשר ופירות בעצי ערבה לאחר נטילה כתבתי כן ע"כ: מ"כ ראיתי ב"א שהולכין בשדה של עו"ג ברשות העו"ג וקוצצין ערבה להושענא רבה ונ"ל דשלא כדין הן עושין מדא"ר הונא להנהו אוונכרי כי גזיתו אסא לא תיגזון אתון וכו' והא דא"ר אשי התם כי אזל בארבא להנהו שיבשי דגופנא דתלו ביה קיטפי דעינבי וכו' מפרשי רבותי' משום הפקר דתלו להו לבר מפרדיסא שרי: במרדכי פ' לולב הגזול כתב רבינו אביגדור כהן כשחל הושענא רבה באחד בשבת וקצצו עו"ג ערבה בשבת והביאו כשירה ולא אמרינן מצוה הבאה בעבירה היא והביא ראיה לדבר ובתשובת הרשב"א כתב על אחד שאמר לעו"ג מבע"י שיחתוך ערבה כדי שתהא מזומנת למ"ש והלך העו"ג בשבת למקום קרוב לעיר וחתך משם והיו שם רבים ויצא הקול בעיר שביום שבת היו קוצצין ערבה לצורך ישראל והשיב דמותרת היא דעו"ג במלאכתו הוא עסוק אבל יפה עשיתם להחמיר כיון שנעשה בפרהסיא ובמקום פרהסיא יש לחוש לרינון שעה:

סימן תרסה

סעיף קטן א

אתרוג בשביעי אסור שהרי הוקצה לכל שבעת הימים ובשמיני עצרת מותר בפרק לולב וערבה (סוכה מז.) איפליגו אמוראי במלתא ופסקו הפוסקים כר"י דאמר אתרוג בז' אסור

בשמיני מותר וא"ת אמאי מותר בח' הא ע"כ בין השמשות אסור דשמא יום הוא וכיון דאתקצאי לבה"ש אתקצאי לכולי יומא כבר תירץ הרא"ש דבכה"ג לא שייך למימר מגו דאתקצאי לבין השמשות כיון דלא נאסר בין השמשות אלא מחמת ספק יום שעבר וכן נמי אמרינן הפריש ז' אתרוגים לז' ימי החג כל א' יוצא בו ואוכלו למחר ואע"ג דאתקצאי מחמת יום שעבר וכ"כ התוס' בפ"ק דסוכה גבי עטרה בקרמים והר"ן תירץ דליכא למימר דמגו דאתקצאי לבה"ש אתקצאי לכולי יומא משום דלבין השמשות גופיה לא אתקצאי שהרי בין השמשות אינו ראוי למצות אתרוג שאפילו לא נטל כל היום אינו נוטלו בין השמשות דכיון דלולב בזמן הזה מדרבנן בר מיום ראשון ובין השמשות ספק הוא ספיקא דרבנן לקולא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' ולדידן דאית לן תרי יומי בשמיני ספק שביעי אסור אבל בט' ספק ח' מותר הכי אסיקנא בפרק לולב וערבה וא"ת כיון דלא נטלינן ליה בח' אמאי אסור דליכא למימר דאסור משום דכיון דאתקצאי לבה"ש אתקצאי לכולי יומא מהטעמים שכתבתי כבר תירץ הרא"ש דטעמא משום דכיון דאם יבא אליהו ויאמר דעברוה לאלול הוי שמיני ז' והר"ן תירץ דטעמא משום דאי שרית ליה אתי למימר דלא מספקו בז' כלל אלא ודאי ח' ולא ישמע לנו לישב בסוכה:

סעיף קטן ג

וכתב הר"פ שאם חל י"ט של חג בא' בשבת וכו' כ"כ הרא"ש וכתב עליו ולמאי דפרישית דלא שייך כאן הכנה מותר וכן עמא דבר עכ"ל. ונראה שמה שפי' דלא שייך כאן הכנה היינו מ"ש דלא מתסר מטעם דאתקצאי לבין השמשות ויותר נראה שרומז למ"ש בריש מסכת י"ט דהא דא"ר שיורי פתילה שכבו בשבת אסור להדליק בהן בי"ט לא קי"ל הכי משום דמטעם קדושה אחת אסרי ליה ולא מטעם הכנה דלא שייך הכנה בכה"ג ומה"ט נמי כי מקלע ש"ת באחד בשבת שרי אתרוג באכילה אע"ג דבשבת אסור דב' קדושות הן והכנה אין כאן עכ"ל והר"ן כתב בהדיא כדעת הרא"ש דלא מיתסר משום הכנה והתוס' בפ' המביא כדי יין (ביצה ל.) כתב בדברי הרי"ף ונתנו טעם לדבריהם דהואיל ובע"ש היה אסור שהוא ט' והוא י"ט אם היה נאכל בשבת מוכן לי"ט אסור לשבת דהוי כעין נולד כיון שבא עתה ראויות שלו ולא בא בי"ט:

סעיף קטן ד

הפריש ז' אתרוגים לז' ימים כל אחד יוצא בו ואוכלו למחר וכו' שם פלוגתא דאמוראי ופסקו הפוסקים כרב אסי דאמר כל א' וא' יוצא בו ואוכלו למחר וכתב הר"ן בריש ביצה בשם הרא"ה דה"ט דלא אמרי' בכל חד מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי

לכולי יומא דכיון דהפריש ז' אתרוגים לז' ימים הרי הוא כמתנה בפירוש שאינו מקצה אותו אלא למצותו: כתוב בא"ח ירושלמי אתרוג שנפסל ביום א' מותר לאכלו עכ"ל ויש לתמוה ע"ז אמאי לא מיתסר משום דאתקצאי לבין השמשות כתוב בהגהות אשיר"י פרק המביא כדי יין בשם א"ז עבדה להושענא ולא אגדה למיפק ביה שרי בהנאה דהזמנה לאו מלתא היא:

סימן תרסו

סעיף קטן א

אע"פ שגמר סעודתו ביום השביעי לא יסתור סוכתו שמא יזדמן לו סעודה אחר כך ויצטרך לאכול בה משנה בפ' לולב וערבה (סוכה מח.) סוכה שבעה כיצד גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד י"ט האחרון של חג ופירש"י גמר מלאכול: בשביעי: לא יתיר את סוכתו. לא יתיר אגדיה שלא לסותרה דהא כל היום חובתה לישן ולשנן ואי איקלע ליה סעודתא אכל לה בגווה: אבל מוריד הוא את הכלים. ואת המצעות שנשתמש בהם בתוכה מפני כבוד י"ט שמראה כמכין עצמו לקראתו למקום שיסעוד שם הלילה ודבר פשוט הוא דהיינו דוקא לבני א"י אבל לבני ח"ל דעבדי תרי יומי מספק צריך לאכול בסוכה גם בשמיני וכמו שיתבאר בסי' תרס"ח:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם רוצה לאכול בה בשמיני צריך לפחות בה מקום ד' על ד' וכו' עד סוף הסי' שם אין לו מקום להוריד כליו מהו רבי חייא בר רב אמר פוחת בה ארבעה וריב"ל אמר מדליק בה את הנר ולא פליגי הא לן והא להו תינח סוכה קטנה סוכה גדולה מאי איכא למימר דמעייל בה מאני מיכלא דאמר רבא מאני מיכלא בר ממטללתא ופרש"י אין לו מקום. אחר לאכול שם שיוריד כליו וצריך לאכול בה בי"ט האחרון מה יעשה להוכיח שאינו מוסיף על המצוה לעשות סוכה ח' ימים והא דאסור להניח בשבעת ימי החג נר בסוכה קטנה ומאני מיכלא אפי' בסוכה גדולה נתבאר בסי' תרל"ט:

סימן תרסז

סעיף קטן א

עצי הסוכה ונוייה אסורים גם בשמיני בפ' לולב וערבה (סוכה מו.) אר"י סוכה אפי' בשמיני אסורה ומפרש טעמא משום דחזיא לבהש"מ דאי מתרמי ליה סעודה בעי למיתב בגוה ומיכלא אתקצאי לבהש"מ ומגו דאתקצאי לבה"ש אתקצי לכולי יומא דשמיני וכתב הרא"ש אע"ג דלא מיחייב לאכול בה אלא משו' ספק יום שעבר דלמא אכתי יום

הוא מ"מ מיחייב למיכל בה מאיזה טעם שיהיה וצריך לעשות מעשה בין השמשות לאכול בה והר"ן כתב בריש ביצה דאע"ג דבעלמא לא אמרינן מגו דאיתקצאי כשהאיסור מחמת יום שעבר מוקצה למצותו חמיר טפי כתב הר"ן בפ' המביא כדי יין אם התנה ליהנות מעצי סוכה ונוייה לכשיפלו אין תנאו כלום. דכי היכי דסוכה אסורה כ"ז מצותה אפי' נפלה נוייה נמי אסירי ומיהו ביום הח' משמע ודאי דמהני תנאה לסוכה ולנוייה כל שנפלו דכיון דלא מתסר אלא משום מוקצ' מהני בהו תנאה כי היכי דמהני בכל מוקצה עכ"ל וכבר כתבתי זה בסימן תרל"ח:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ולדידן גם בט' שהוא שמיני פשוט הוא:

סעיף קטן ג

וכתב הרא"ש כדמקלע שבת במוצאי י"ט האחרון של חג נוהגין שלא להסתפק ז"ל התוספות בפרק המביא כדי יין נהגו העולם כשחל תשיעי של חג בע"ש אין מסתפקין מהן בשבת שהוא עשירי ומ"ט אי משום סתירת אהל לא שייך כדפי' ואי משום דאתקצאי בין השמשות דתשיעי תרי מגו כה"ג לא אמרי' דבתשיעי נמי לא נאסר אלא מטעם מגו וי"ל דהיינו טעמא משום הכנה דהואיל ובע"ש היה אסור שהוא תשיעי והוא י"ט אם הי' נאכל בשבת מוכן לי"ט אסור בשבת דהוי כעין נולד כיון שבא עתה ראויות שלו ולא בא בי"ט וכבר כתבתי בסי' תרס"ה שהרא"ש והר"ן חולקים ואומרים דלא מתסר משום הכנה ובפ"ק דסוכ' כתבו התוס' והיכא דמקלע שבת במי"ט אחרון של חג נוהגין איסור להסתפק בנוי סוכה עד מ"ש ולכאור' שרי דמאיזה טעם נאסור אי משום דכקדושה אחת היא שבת וי"ט הא אמר רב פ"ק דביצה הלכה כד' זקנים ואליבא דר"א דאמר שתי קדושות הן ואי משום הכנה מה הכנה יש כאן ע"כ וכ"כ הרא"ש בריש מסכת י"ט:

סימן תרסח

סעיף קטן א

ליל שמיני ערבי' מתפללין ג' ראשונות ואומר ותתן לנו את יום שמיני חג עצרת הזה בפ' לולב וערבה (סוכה מז. מח:) תניא שמיני רגל בפ"ע לענין פז"ר קש"ב פייס בפ"ע זמן בפ"ע רגל בפ"ע קרבן בפ"ע שירה בפ"ע ברכה בפ"ע ופירשו התוס' והרא"ש דברכה בפ"ע היינו שבתפלה ובבה"מ אומרים את יום שמיני חג עצרת הזה וכ"פ ג"כ רש"י אהא דאמרי' התם שמיני ספק שביעי שביעי לסוכה ושמיני לברכה:

סעיף קטן ב

ואוכלין בסוכה מפני שהוא ספק שביעי ואין מברכין על ישיבתה וכו' מסקנא דגמ' שם (מז.) והילכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן וכתב הרא"ש והיינו טעמא דלא מברכינן

דכיון דיום שמיני עצרת הוא א"א לברוכי בסוכה דקשיין אהדדי אי יום סוכה הוא לאו שמיני עצרת הוא ואי שמיני עצרת הוא לאו יום סוכה הוא ומשום ספקא דתרווייהו עבדינן לחומרא יתבינן בסוכה ולא מברכינן ונוהגים בו מנהג י"ט דהוא יום שמיני עצרת ועבדינן לחומרא אבל בלולב לא רצו לתקן שיטלוהו בלא ברכה מספק מפני שהוא מוקצה לטילטול ומינכרא מלתא שהוא נוהג בו מנהג חול אבל סוכה פעמים שסוכתו עריבה עליו ואוכל בה בי"ט האחרון כתב המרדכי יתובי יתבינן ברוכי לא מברכינן פי' ראבי"ה כיון דאיכא היכירא דלא מברך כאשר עשה כל ז' ימים לא הוה כמוסיף אבל לישן בסוכה אסור משום דמיחזי כמוסיף ע"כ . ואין נראה כן דעת הפוסקים שסתמו ולא חלקו בכך:

סעיף קטן ג
ומ"ש ומקדשין ואומרים זמן כבר נתבאר בסמוך שהוא רגל בפ"ע לענין זמן:

סעיף קטן ד
ומ"ש וכן למחר יושבין בה פשוט הוא:

סעיף קטן ה
ומ"ש ויש נוהגין שלא לישב בה בליל ח' טעמו מפני שבלילה צריך לברך זמן ואם אוכל אז בסוכה נמצאת אז אכילתו בסוכה סותרת את ברכת זמן ומפני כך סוברים שמה שאמרו בגמ' מיתב יתבינן ביום דוקא אמר וכן שאין אומרים בו זמן וכתב רבי' שאינו מנהג משום דכיון דסתמא אמרו מיתב יתבינן אין לחלק בין יום ללילה:

סעיף קטן ו
בבקר משכימין לב"ה ומתפללין יוצר וכו' וקורין בא' חמשה בראה כל הבכור שבי"ט קורין ה' פשוט פ' הקורא עומד (כ.) וכשקורין כל הבכור בח' עצרת בפ' בני העיר (מגילה לא.):

סעיף קטן ז
ומ"ש שמפטיר ויהי ככלות שלמה ג"ז שם וכתב רש"י שהטעם שמפטירין כן על שם ביום השמיני שלח את העם:

סימן תרסט

סעיף קטן א
ליל תשיעי מתפללין כמו בלילה שלפניו וכו' כל זה פשוט:

סעיף קטן ב
ומ"ש וקורין בא' וזאת הברכה וכן מ"ש ומפטיר ויעמוד שלמה פשוט בפרק בני העיר (שם:

סעיף קטן ג
ונוהגים באשכנז שהמסיים והמתחיל נודרין נדרים וקוראים לכל מרעיהם ועושין משתה ושמחה וי"ט לסיומה של תורה כ"כ בהג"א פ' לולב וערבה בשם א"ז. ומצאתי עיקרו של מנהג במדרש בתחלת שיר השירים ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' וכו' ויעש משתה לכל עבדיו אמר רבי יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה:

סעיף קטן ד
ולמוצאי י"ט מבדילין בתפלה וכן על הכוס כדרך שמבדילין במ"ש אלא שאין מברכין על הנר ולא על הבשמים כבר נתבאר בסימן תצ"א:

סימן תרע

סעיף קטן א
מאי חנוכה דתניא בכ"ה בכסליו וכו' בפ' במה מדליקין (שבת כא.) איכא למידק כי חתום בחותמו של כ"ג מאי הוי נהי דאפי' נגעו בו מבחוץ לא נטמא דכלי חרס אינו מטמא מגבו אלא מתוכו מ"מ ליחוש שמא הסיטוהו ונטמא כבר תירצו בתוס' שאם כבר גזרו על העו"ג להיות כזבים צ"ל שהיה מונח בחותם בקרקע שלא הסיטו הכלי וכן משמע מדברי רש"י שכתב בחותמו בהצנעו וחתום בטבעתו והכירו שלא נגעו בו והר"ן תירץ שאם הסיטוהו היו שוברים אותו לראות אם יש בו זהב או מרגליות כיון שראוהו נחתם בחותם של כ"ג אלא ודאי לא מצאוהו כלל ולא ראוהו ואפשר שגם לזה כיון רש"י במ"ש והכירו שלא נגעו בו: והטעם שהוצרכו להדליק ח' ימים מאותו פך מפני שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים וא"א לתקן שמן טהור עד שיעברו עליהם ז' ימים מיום טומאתם ויום א' לכתישת הזיתים ותקונם להוציא מהם שמן טהור והר"ן כתב שהיה להם שמן טהור רחוק ד' ימים והוצרכו ח' ימים בין הליכה וחזרה ואיכא למידק למה קבעו ח' ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה א' נמצא שלא נעשה הנס אלא בז' הלילות וי"ל שחילקו שמן שבפך לח' חלקי' ובכל לילה היו נותני' במנורה חלק א' והיה דולק עד הבקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בליל הא' א"נ שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה:

סעיף קטן ב
ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקו' טעמן כדי שיהא להם היכירא שאסור להשתמש לאורן:

סעיף קטן ג
ומ"ש וגם אם יש מקומות שנוהגין איסור בכל היום אין להקל להם משום דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור שאי אתה רשאי להתירם בפניהם הא דדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור וכו' ברייתא היא בפרק מקום שנהגו (פסחים נא.) וסובר רבינו שאף בדבר שאין בענינו שום צד איסור לומר דגזרו הא אטו הא מיתני' ומפני כך כתב דחנוכה אע"פ שאין שום זמן ממנה אסור בעשיית מלאכה לא ביום ולא בלילה אם היו נוהגים איסור בכל היום אין להקל עליהם ואינו מוכרח דאיכא למימר דכיון דאין בו צד סרך איסור לית לן בה:

סעיף קטן ד
והיה אומר הר"ם מרוטנבורק שריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות כ"כ ג"כ המרדכי בפרק מקום שנהגו בשם הר"ם כבר כתבתי בסימן ת"ר דלדברי הכל מברין את האבל בחנוכה:

סימן תרעא

סעיף קטן א
ויעַן כי אירע הנס בנרות תקנו להדליק נרות בכל לילה כדי להזכיר הנס פשוט בפרק מדליקין (כא.): וצריך כל אדם ליזהר בהם מאד ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליקן כ"כ הרמב"ם וכתב ה"ה דהיינו מדתנן בפ' ע"פ (צט:) שאפילו עני שבישראל אל יפחתו לו מארבע כוסות של יין וטעמא משום פירסומי ניסא:

סעיף קטן ב
והזהיר בהם יהיו לו בנים ת"ח בפ' במה מדליקין (שבת כג:) הרגיל בנר חנוכה ונר שבת הויין ליה בנים ת"ח פירש"י משו' דכתיב כי נר מצו' ותורה אור ע"י נר מצו' דשב' ודחנוכ' בא אור התור':

סעיף קטן ג
וכמה נרות הם בליל ראשון מדליק אחד וכו' שם (כא:) ת"ר מצות נר חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל א' ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום א' מדליק ח' מכאן ואילך הולך ופוחת וב"ה אומרים יום א' מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך טעמייהו דב"ש כנגד פרי החג א"נ כנגד ימים הנכנסים וטעמייהו דב"ה כנגד ימים היוצאים א"נ משום מעלין בקודש ולא מורידין ומדברי הרמב"ם נראה דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור ראשון דהיינו נר לכל א' וא' אם היו אנשי הבית עשרה בליל א' מדליק י' נרות ובליל ב' כ' ובליל ג' ל' אבל התוספות כתבו נראה לומר דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שיש יותר הידור דאיכא היכירא כשמוסיף והולך או מחסר כנגד

ימים הנכנסים או היוצאים אבל אם יעשה נר לכל אחד אפילו יוסיף ליכא היכירא שיש לומר שכך יש ב"א בבית עכ"ל ונראה שהעולם שנוהגים להדליק בלילה הראשונה נר א' ומוסיף והולך בכל לילה עד שבאחרונה הם ח' ואפי' בני בית הרבה אינם עושים יותר דעתם כדעת התוספו' דאי כהרמב"ם למה אינם עושים כמהדרין מן המהדרין:

סעיף קטן ד

נר שיש לו ב' פיות עולה בשביל שנים שם (כג.) נר שיש לו ב' פיות עולה לב' בני אדם פי' רש"י עולה לב' בני אדם למהדרים העושים נר לכל א' וא' ורבי' לא כתב עולה לב' בני אדם מפני שאין אנו עושין נר לכל א' וא' שיצטרך נר זה לעלות לב' ב"א וכתב שעולה בשביל ב' נרות וזהו שכתב כגון מליל ראשון ואילך כלומר דאילו בליל ראשון לא משכחת לדידן שיצטרך לעלות במקום שנים:

סעיף קטן ה

ואם מילא קערה שמן והקיפה פתילות אם כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר א' לא כפה עליה כלי אפי' לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה גז"ש:

סעיף קטן ו

ומ"ש בשם הרא"ש מסתברא שלא הרחיקם זה מזה עד כאצבע וכו' כ"כ הר"מ בשם בעל העיטור וכ"כ שבולי הלקט בשם בעל הדברות:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו נ"ל דאפילו הרחיקם אין להתיר בלא כפיית כלי וכו' דברי טעם הם ומיהו י"ל דשיעור הרחקת אצבע שאמרו בפתילות בינוניות ולפי אותו הערך צריך להוסיף ריחוק בגסות ולמעט ריחוק בדקות:

סעיף קטן ח

ומניחה על פתח הסמוך לר"ה בחוץ וכו' שם (כא:) ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ ואם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לר"ה וכתבו התוספות מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ מיירי דליכא חצר אלא ביתו עומד סמוך לר"ה אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח החצר דאמרינן לקמן חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות ואמרינן נמי נר שיש לה ב' פיות עולה לב' בני אדם משמע לשני בתים ואם היו מניחין על פתח בתיהם היה לזה מימין ולזה משמאל אבל אי מניחם על פתח החצר אתי שפיר. אבל רש"י פירש מבחוץ משום פירסומי ניסא ולא בר"ה אלא בחצירו שבתיהם היו פתוחים לחצר ואם היה דר בעלייה שאין לו מקום בחצירו להניחו שם מניחו מבפנים כנגד החלון הסמוך לר"ה ע"כ ורבינו כתב כדברי התו' דמצוה להניח על פתח ביתו מבחוץ ולפיכך הוצרך לפרש דאם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה

לר"ה בשאין לו פתח פתוח לר"ה מיירי כלומר שאם היה פתח העלייה פתוח לר"ה מניח' על הפתח ואם היה פתוח לחצר מניחה על פתח החצר שהוא פתוח לר"ה אבל הכא מיירי כשהעלייה פתוחה לבית דהשתא כי מנח לה על פתח הבית או על פתח החצר לא מינכרא מלתא דמשום עלייה הוא ולפיכך מניחה בחלון הסמוך לר"ה:

סעיף קטן ט

ומ"ש ובשעת הסכנ' וכו' עד צריך נר אחר אפי' אם יש מדור' שם:

סעיף קטן י

מצוה להניחה למטה מי' טפחים שם תנן התם גץ היוצא מתחת הפטיש ויצא והזיק חייב גמל שטעון פשתן והוא עובר בר"ה ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני והדליקה את הבית בעל הגמל חייב הניח החנוני את נרו מבחוץ החנוני חייב ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור אמר רבינא משמיה דרבא זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניחה בתוך י' דאי ס"ד למעלה מי' לימא ליה הוי לך להניחה למעלה מגמל ורוכבו ודלמא אי מטרח ליה טובא אתי לאימנועי ממצוה וכתב הר"ן בשם ר"ח דקי"ל כרבינא דלא שבקינן מאי דפשיטא להו לרבא ורבינא ונקטינן מאי דאידחי בגמרא בדרך דלמא בעלמא וכ"פ מהר"י ולזה הסכים הרשב"א ע"כ וכ"כ הרא"ש וז"ל אע"ג דדחי ליה מצוה להניחה למטה מי' כדקאמר רבינא משמיה דרבא וגם איכא פירסום הנס טפי כשהיא למטה דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ"כ למטה וכן כתב בפי' רבינו חננאל ומצוה להניחה למטה מי' עכ"ל וכן פסק סמ"ק וסמ"ג והרי"ף והרמב"ם השמיטו הא דמצוה להניחה למטה מי' משמע דס"ל דכיון דדחו בגמרא להא דרבינא לא קי"ל כוותיה ומ"מ לענין מעשה נראה שצריך להניחה בתוך י' כיון דלהנך רבוותא מצותה בתוך י' ולרי"ף והרמב"ם מצותה בין בתוך י' בין למעלה מי' הלכך למעבד כמצותה אליבא דכ"ע עדיף דהיינו בתוך י' ואע"פ שהמרדכי כתב דעכשיו שהרגילו להניחה בפנים נראה דאין קפידא להניחה למעלה מי' (דלא) [דמוכח] פירסום מחמת שרבי' סתם דבריו משמע דלא שני ליה בין מניח מבפנים למניח מבחוץ וכן נהגו לעשות המדקדקים:

סעיף קטן יא

ומ"ש אבל אם הניחה למעלה מכ' אמה אפילו בדיעבד לא יצא וכו' גז"ש אמר רב כהנא דרש רבי נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי ופירש"י פסולה דלא שלטא ביה עינא למעלה מכ' אמה וליכא פירסומי ניסא וכתבו התוס' שאם הניחה למעלה מכ' אמה ומיעטה והניחה כמו שהיא דולקת לא עשה כלום דהדלקה עושה מצוה אלא יכבנה וימעטנה ויחזור וידליקנה:

סעיף קטן יב
וכתב ה"ר יואל הלוי דוקא כשמניחה בחוץ וכו' ונ"ל דאין הנידון דומה לראיה וכו' מצאתי כתוב בשם מוהר"ר יצחק אבוהב ז"ל נ"ל שסברת רבינו יואל שכשיש בכאן אויר האויר הוא מזיק לעינים ואין האדם יכול להביט למעלה כל מה שירצה ולזה הביא ראיה מסוכה שאם הדפנות מגיעות לסכך אפי' למעלה מכ' כשירה ושלטא ביה עינא ובזה נראה שאין לו מקום לקושיית המחבר עכ"ל:

סעיף קטן יג
והר"ם מרוטנבורק היה מדקדק להניחה למעלה מג' טפחים ולמטה מי' כ"כ המרדכי בפרק ב"מ וטעמא משום דכל למטה מג' כארעא סמיכתא דמי והיה מניחה למטה מי' שהטעם שנתבאר דלא שבקינן מאי דפשיטא להו לרבא ורבינא ונקטינן מאי דאידחי בגמרא בדרך דלמא והיה לו לרבינו לכתוב הא דהר"מ גבי הא דמצוה להניחה למטה מי' אלא דלא דק:

סעיף קטן יד
ומצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח וכו' מימרא שם (כב.) ופירש"י מצוה להניחה בחצר או בר"ה בטפח הסמוך לפתח שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם:

סעיף קטן טו
ומ"ש שמניח משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונ"ח משמאל מסקנא דגמרא שם:

סעיף קטן טז
ומ"ש בשם אבי"ה שאם אין שם מזוזה בפתח מניחה מימין כ"כ בהגהות מרדכי בשם רבינו יקיר:

סעיף קטן יז
ובסמ"ק כתב שאם מניחה בדלת עצמה יניחנה מחציו של כניסה וכו' בסי' ר"פ וכתב בשם מוהר"ר יצחק אבוהב ז"ל י"מ מחציו של פתח כשנחלקנה לשנים נשים אותה בחציה של הכניסה שהוא לצד פנים ויהיה לצד שמאל אבל לשון ספר המצות היא יניחנה מחציו של כניסת הבית לצד שמאל ונראה שפירושו כך כשיכנס לבית יחלוק מפתן הבית לשנים ומחצי של כניסה הוא לצד שמאל יחשב מחלק השמאל בזה יהיה לצד שמאל עכ"ל וזה ל' המרדכי ובטפח הסמוך לר"ה וכן בדלת עצמו מניחה לצד שמאל של כניסה:

סעיף קטן יח
ומ"ש שמניחין נר חנוכה בבה"כ נראה שתקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו כמו שתקנו קידוש בבכה"נ משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא וכ"כ הכלבו

וכתב טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם לפי שיש בזה פירסום גדול לש"י וקידוש שמו כשמברכים אותו במקהלות וז"ל הריב"ש בתשובה המנהג הזה להדליק בב"ה מנהג ותיקין היא משום פירסומי ניסא כיון שאין אנו יכולין לקיים המצוה כתקנה להדליק כל א' בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד העו"ג תקיפה ומברכין ע"ז כמו שמברכין על הלל דר"ח אע"פ שאינו אלא מנהג ומ"מ באותה הדלקה של ב"ה אין יוצא בה וצריך לחזור ולהדליק כ"א בביתו עכ"ל:

סעיף קטן יט

ומ"ש שמניחה בדרום זכר למנורה וכו' בתה"ד כתב שיש מקומות שמסדרים אותם בין מזרח למערב ובמקומות אחרים מסדרים אותם בין צפון לדרום והא מלתא תליא בפלוגתא דתנאי בפרק שתי הלחם (מנחות צח:) נרות המנורה היאך היו מונחים והיה נראה דהלכה כר' מחבירו וכן פירש"י אליביה בפי' החומש אמנם הרמב"ם וסמ"ג כתבו דמצפון לדרום היו מונחים וצריכים אנו לסדר הנרות כמו שהיו מסודרים במנורה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ונהרא נהרא ופשטיה אמנם אם הייתי במקום שאין מנהג הייתי מנהיג כמו שראיתי ברוב מקומות וכרבי מחבירו עכ"ל והמנהג פשוט לקבעם בכותל דרום ונמצאו מסודרים בין מזרח למערב:

סעיף קטן כ

חצר שיש לה ב' פתחים משתי רוחות צריך להדליק בשתי פתחים וכו' עד די לו באחד מהם מימרא פרק ב"מ (כג.) כתב הר"ן ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשדא לא מברך אלא אחד פתחא וא"ת מ"ש מהא דאמרי' בפ"ק (ח:) ובתרא דברכות (סא.) אסור לעבור אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דלית ליה פתחא אחריתי אבל אית ליה פתחא אחריתי לית לן בה דאמרי בפתחא אחריתי עייל והכא נמי נימא דאע"ג דחזי דלא אדליק בחד פתחא לא אתי למיחשדיה דאמרי באידך פתחא אדליק וי"ל דלענין תפלה שאני דכיון דאי לא מצלי הו"ל פורק עול שמים מעליו כל היכא דאיכא פתחא אחריתי לא אתו למחשדיה משא"כ לענין חנוכה ועי"ל דהדלקת נ"ח כיון דיש בה הפסד ממון אי איכא פתחא אחריתי אתו למחשדיה כי היכי דבהאי לא אדליק בהאי נמי לא אדליק אבל בתפלה דלית בה הפסד ממון כי איכא פתחא אחריתי לא אתו למחשדיה: וכתב בעל התרומות לדידן שמדליקין בפנים אפילו בב' רוחות די לו באחד מהם כ"כ ג"כ בסמ"ג ומרדכי:

סימן תרעב

סעיף קטן א

מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה וכו' בפרק ב"מ (כא:) תניא מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק וכתבו הרי"ף והרא"ש כשיעור שתכלה רגל מן השוק הוי כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה ומפרש בגמרא דהיינו לענין דאי לא אדליק מדליק וא"נ לשיעורא וכתב הרי"ף והרא"ש אי נמי לשיעורא כלומר שצריך ליתן שמן לתוכו כדי שתהא דולקת והולכת עד השיעור הזה אם היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו ואהא דאמרינן דאי לא אדליק מדליק כתב הרא"ש אבל מכאן ואילך עבר הזמן הלכך אע"פ שמתרץ תירוץ אחר ראוי להחמיר ולהדליק נ"ח בתחלת הלילה ומשמע מדבריו דהיינו לכתחלה אבל אם עבר ולא הדליק ידליק מספק וכן כתבו התוס' בשם ר"י פורת ולא היה לו לרבינו לכתוב ודלא כהרמב"ם שכתב עבר זה הזמן אינו מדליק מאוחר שאף לדברי האומר מדליק אינו מדליק אלא מספק:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם עבר כל הלילה ולא הדליק לא ידליק ביום המחרת וכן לא ישלים בלילה שלאחריו וכו' ז"ל המרדכי פרק ב"מ השיב ר' מאיר בנר חנוכה שלא הדליק בלילה כך דעתי נוטה דכיון שלא הדליק שוב לא ידליק ודיחוי הוא כדתניא מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק דאי לא אדליק מדליק משמע שלא עשה מצוה מן המובחר וביום אין פירסום הנס ניכר וכ"ש בשאר לילו' לא ידליק עכ"ל. ומ"ש בתשובה אשכנזית דלא בא הר"מ לומר אלא דאותו לילה אין לה תשלומין אבל אלילות אחירות לא קאי דנס כל יומא איתיה ולית דין צריך בושש וכן איתא באגודה ולא דמי לעומר דהתם משום דכתיב תמימו' תהיינ' אבל הכא כל חדא מצוה באנפי נפש' היא ומה שמוסיפין משום הידור הוא ע"כ וכ"כ הרוקח וז"ל אם לא הדליק לילה אחת לא ידליק למחר או ליל' האחרת מה שהי' לו להדליק אז ולא דמי לק"ש ותפלה דאמרינן בפ' תפלת השחר (ברכות כו.) שיחזור ויקרא ויתפלל ובשבלי הלקט הביא תשובת הר"מ ודבריו מבוארים שם כמו שכתבתי בשם תשובת אשכנזים וכתב בא"ח מי שלא הדליק בליל ג' אלא ב' נרות או בליל רביעי אלא ג' זה היה מעשה בלוני"ל והחמירו שידליק מה שחסר להדליק וא"צ לברך פעם אחרת כי הברכה שעשה בתחלה על חיוב כל הנרות עשאן וכתב הרשב"א בתשובה מי שלא הדליק בלילה א' מכל הלילות שוב אינו מדליק שכבר הוא דחוי עכ"ל ונ"ל שפירוש דברי הרשב"א כמו שנתפרשו דברי הר"מ דאנר דאותו לילה קאמר דאין לו תשלומין ואהא דתניא מצותה משתשקע החמה כתב הר"ן לא למימרא שלא יהא

רשאי להדליק קודם אלא עיקר מצותה קאמר ואם רצה להקדים מקדים אבל מדברי בה"ג נראה דדוקא נקט משתשקע החמה עכ"ל ודברי הרמב"ם כדברי בה"ג שכתב אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין ונראה שדקדק רבינו לכתוב מסוף שקיעת החמה משום דתחילת שקיעת החמה עדיין היום גדול כמו שכתבו התוספו' בפ' במה מדליקין וכתב בשם מהר"י אבוהב ז"ל שכתוב בא"ח מי שהדליק מבע"י אפי' בחול מפני שהוא טרוד יצא והוא שיהיה בפלג מנחה האחרון דלא חמיר מהבדלה דאמרי' בה צלי של מוצאי שבת בשבת מיהו צריך ליתן בה שמן יותר משיעור הדלקה כדי שתדליק עד דכליא רגלא דתרמודאי עכ"ל:

סימן תרעג

סעיף קטן א

כל השמנים והפתילות כשרים לה בין בחול בין בשבת אף הפסולים לנר של שבת פלוגתא דאמוראי בפ' במה מדליקין (שבת כא.) ומשמע בגמ' דהלכתא כרב דאמר פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה בין בחול בין בשבת וכן פסקו הפוסקים והרוקח כתב שמן זית מצוה מן המובחר וגם המרדכי כתב שמהר"ם היה רגיל להדליק בשמן זית: כתב הרשב"א שאלת במ"ש הרי"ף בנר חנוכה שמותר להשתמש לאורה אחר עבור זמנה דא"כ למה התירו בה שמנים ופתילות שאסרו חכמים להדליק בהם בשבת שהרי כל עצמן לא התירו אותן אלא מפני שאסור להשתמש לאורה קושיא זו אינה כלום שהרי לא הצריכו להוסיף בשמן שיהא הולך ודולק כל הלילה אלא כדי שיעורו ובתוך זמן הזה היה ראוי לחוש שמא יטה אבל כל שאסרו תוך זמנה מותר להדליק בהם ובשבת נותן באומד גם כפי שיעורו ולא בצמצום שא"א כמו שא"א ג"כ שיעור איסור תשמישו שאינו נמנע מתשמישו שיעור זמן מצומצם ומאן לימא לן שהתירו להוסיף בשמן כשבא להדליק בשבת באותן שמני' עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש שאף בחול אם כבתה קודם שעבר זמנה אין צריך לחזור ולהדליקה ולא חיישינן נמי שמא יטה מפני שאין אורה יפה שהרי אסור להשתמש לאורה שם אמר ר' ירמיה מ"ט דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה ופירש"י כבתה אין זקוק לה. הלכך בחול שרי: ואסור להשתמש לאורה. שיהא ניכר שהוא נר מצוה וליכא למיחש להטייה: וכתב בת"ה שאפי' כבתה בע"ש קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבע"י אין זקוק לה וכתב הר"ן נשאל הרשב"א אם לאחר שהדליק בא לתקנה וכבה אותה בשוגג אם חייב לחזור ולהדליקה ואם מברך פעם שנית והשיב מסתברא שאינו חיוב להדליק דהו"ל

כבתה שאין זקוק לה והדלק' עושה מצוה וכבר הדליקה ואם בא להדליקה אינו מברך עליה דמצות הדלקה הא עבדא:

סעיף קטן ג

ומ"ש ל"ש תשמיש של קדושה כגון ללמוד ל"ש שאר תשמיש וכו' כ"כ שם הר"ן וז"ל אסור להשתמש לאורה פירוש כל תשמישין ואפילו תשמיש מצוה דכיון שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל והא דאמר שמואל לקמן אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה לאו למימרא דדוקא תשמיש דרשות אסור אבל תשמיש דמצוה שרי אלא לומר שאפילו רצוי מעות שהוא תשמיש קל אסור והכי מוכח בירושלמי וכך נראין דברי הרמב"ם וזה שלא כדברי הרז"ה עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש בעל העיטור דוקא תשמיש של חול אבל תשמיש של קדושה שרי כ"כ בשבולי הלקט דלקרות בספר לאורה מותר דליכא ביזוי מצוה אלא כבוד ולא נהיר' לא"א הרא"ש: כתב הרא"ש א"ר יהודה אמר רב אסי אסור להרצות מעות כנגד צר חנוכה ואע"ג דאיפסיק לעיל דכל תשמיש אסור להשתמש לאורה צריכינן להוא דהרצאת מעות דהא דאמרינן לעיל דאסור להשתמש לאורה היינו דוקא תשמיש קבוע דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור לפי שידיו סמוכות לנר לעיין בהם יפה אסור וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה עכ"ל נראה מדבריו דבתשמיש עראי שאינו של גנאי דהיינו שאינו צריך להיות ידיו סמוכות לנר שרי ולא ידעתי למה לא כתבו כן רבינו ורבינו ירוחם:

סעיף קטן ה

ומפני שאסור להשתמש לאורו מוסיפין נר אחר להשתמש לאורו וכו' כ"כ רבי' ירוחם וכתב עוד כשמניח נר א' להשתמש לאורה מניחין בפני עצמה שאל"כ יאמר על כולן לצרכו הדליקן ובמקום שאינו רגיל להדליק שם נר א"צ נר אחר להשתמש לאורו עכ"ל ועכשיו אע"פ שמדליקין בפתח שהוא מקום שאין ראוי להדליק שם נר מדליקין נר אחד מובדל משאר נרות ונראה שכך הנהיגו הראשונים מפני שאין הכל בקיאין לחלק בין מקום שרגיל להדליק שם נר למקום שאינו רגיל וכתב המרדכי מש"ה נהגו לעשות השמש גדול יותר מהאחרות שאם בא להשתמש שישתמר בנר של חול:

סעיף קטן ו

שאלה לאחי ה"ר יחיאל נרות חנוכה שמדליקין אחד יותר בסתם לשמש וכו' כתוב בת"ה סי' ר"י שנשאל בני אדם הדליקו בבית א' ונתערב נר אחר בין שתי נרות שהם שמשי'

אי שרי ע"י ביטול ברוב ומותר ליהנות משלשתן והשיב יראה דלא בטיל משום דבר שבמנין שהרי מדליקין אותן במנין כל לילה:

סעיף קטן ז

והר"ם מרוטנבורק לא היה מדליק בשל חרס אלא בשל מתכת וכשלא הי' לו אלא של חרס היה לוקח חדשים דהכי איתא במסכת סופרים וכו' עד מלבנו באור יפה כ"כ בהגהות מיימון וגם במרדכי פרק במה מדליקין בשבלי הלקט: וכתוב עוד בשבלי הלקט אין חוששין לפתילות להחליפם עד שתכלה:

סימן תרעד

סעיף קטן א

מדליקין מנר לנר ודוקא בנר עצמו וכו' בפרק במה מדליקין (שבת כב.) איתמר רב אמר אין מדליקין מנר לנר ושמואל אמר מדליקין אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב לבר מהני תלת דעביד כשמואל וחד מינייהו מדליקין מנר לנר יתיב ההוא מדרבנן קמיה דרב אדא בר אהבה ויתיב וקאמר טעמא דרב משום ביזוי מצוה הוא אמר להו לא תציתו ליה טעמיה דרב משום מכחיש מצוה ופירש"י מכחיש מצוה. ומחזי כמאן דשקיל נהורא ושואב קצת מלחלוחית שמנו מאי בינייהו דקא מדליק משרגא לשרגא מ"ד משום ביזוי מצוה משרגא לשרגא מדליק מ"ד משום אכחושי מצוה משרגא לשרגא נמי אסור ופירש"י משרגא לשרגא. מביא נר אצל נר ושתיהם של מצוה ולא בקינסא ומותבינן בגמ' למ"ד משום אכחושי מצוה ואסיקנא בקשיא ובתר הכי בעי תלמודא מאי הוי עלה ומהדרינן א"ר הונא בריה דרב יהושע חזינן אי הדלקה עושה מצוה מדליקין מנר לנר ואי הנחה עושה מצוה אין מדליקין מנר לנר ואסיקנ' דהדלקה עושה מצוה וכ' הרא"ש מאי קא מבעי' ליה מאי הוה עלה דלכאור' משמע דהלכה כשמואל מדעבד רבה כוותיה וכ"ת אליבא דשמואל מבעי' אי אית ליה טעמא דביזוי מצוה ולא פליג אלא באכחושי הא איתותב לישנא דאכחושי וא"כ בביזוי מצוה פליגי וי"ל דמספקא ליה אי תיובתא גמורה היא או לא ופשיט רב הונא בריה דרב יהושע דלאו תיובת' גמורה היא ולחומרא אמר דפליגי באכחושי ושמואל אית ליה טעמא דביזוי מצוה הלכך אי הנחה עושה מצוה אין מדליקין מנר לנר והו"ל כמו קינסא א"נ מיבעי ליה אי סמכינן ארבה דעביד כשמואל או דלמא הלכתא כרב באיסורי ופשיט רב הונא בריה דרב יהושע דהלכתא כרב ובביזוי מצוה פליגי דלישנא דאכחושי איתותב והלכך אי הדלקה עושה מצוה מדליקין מנר לנר אבל אי הנחה עושה מצוה הו"ל כמו קינסא ואין מדליקין להני תרי שנויי מדליקין משרגא לשרגא אבל לא ע"י קינסא וכן דעת רי"ף לכך לא הביא אלא לשון מחלוקתם

מדליקין מנר לנר דמשמע בנר עצמו אבל לא ע"י קינסא אבל בעל התרומ' מתיר אפי' ע"י קינסא לפי דעתי משום דמ"ד משום אכחושי מצוה עמד בקושיא ופליגי בביזוי מצוה והלכתא כשמואל כיון דרבה עביד כוותיה והר"ן כ' מדליקין מנה לנר ואפילו ע"י קינסא שרי דהא אסיקנא בגמרא דטעמיה דרב דאמר אין מדליקין משום בזוי מצוה ודוקא ע"י קינסא הוא דאסור דאילו מנר לנר חנוכה בלא קינסא ליכא ביזוי מצוה ומינה דשמואל אפי' ע"י קינסא שרי וזו היא השטה המחוור' בגמ' ולא כן דעת הרמב"ן שכתב דלמסקנא ע"י קינסא אסור והרמב"ם כ' ומדליקין מנר חנוכה לנר חנוכה וכתב עליו הראב"ד וע"י קינסא ומחלוקת' תלוי בדקדוק סוגיית הגמרא וכתבתי בחידושי ואין כאן להאריך עכ"ל והתו' כתבו ש"מ הדלקה עושה מצוה וא"כ מותר להדליק מנר לנר ומ"מ כיון שנוהגין העול' להחמיר אין לשנות המנהג ע"כ:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' והשיב נר של שבת ונר של ב"ה כולם של מצוה וכו' ז"ל בעה"ת הלכה כשמואל דאמר מדליקין מנר לנר דהא רבה עביד כוותיה א"כ מותר להדליק קינסא או נר של חול מנר של מצוה הן בנרות שבת הן בנרות חנוכה הן בנרות ב"ה מותר להדליק קיסם מנר של שבת כדי להדליק בה נ"ח או איפכא או להדליק קיסם מנר של שבת כדי להדליק נר אחרת של שבת וכן בנרות חנוכה אבל נר של חול אסור להדליק מנר של מצוה אא"כ מדליק מאותה נר של חול נר אחרת של מצוה כדמוכח ההיא (שם) דאין שוקלין כנגד מעשר שני דינרי זהב עכ"ל ורבינו לא חשש להזכיר נר חנוכה משום דכיון דעלה קיימא ממילא משמע דכי קאמר כולם של מצוה שיכול להדליק מזה לזה דאנר חנוכה נמי קאי: כתוב בתה"ד דאפילו למ"ד מדליקין מנר לנר על ידי קינסא אם יש לחוש שיכבה הקינסא ברוח קודם שיגיע לאותו נר מצוה שרוצה להדליק מודה דאסור:

סימן תרעה

סעיף קטן א

הלכתא הדלקה עושה מצוה ולא הנחה הכי אסיקנא בגמ' פ' ב"מ (כג.):

סעיף קטן ב

ומ"ש הילכך עששית שהיתה דולקת וכו' שם אריב"ל עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למוצאי שבת מכבה ומדליקה פי' רש"י שהדליק למצות חנוכה מערב שבת למוצ"ש צריך לכבותה ולהדליקה למצות הלילה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומ"מ צריך שידליקנה במקום הנחתה כלומר אע"ג דאין הנחה עושה מצוה מ"מ צריך שידליקנה במקום הנחתה וכדאיתא התם (כב:) אמר רבא הדליקה בפנים והוציאה

לא עשה כלום מפני שהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה וכן אמר תו רבא שם היה תפוס נר חנוכה לא עשה כלום מפני שהרואה אומר לצרכו הוא דנקיט לה מ"כ בשם מהרי"א ז"ל כתב בנמ"י פעם אחת ראה בב"ה שהדליק הנרות בכלי שהיו מדליקין כל השנה להאיר שבאותו כלי היו נרות מתוקנות לנ"ח ואחר שהדליק המדליק נ"ח היה מוליך החבל בידו להגביה הכלי להעמידה במקומו המיוחד לו כל השנה ומחה ביד המדליק שלא יעשה כן שאע"פ ששמעו העומדים בב"ה הברכה של חנוכה בשעת ההדלקה מ"מ הרואה שלא היה שם באותה שעה יאמר לצרכו הוא שהדליקו לכך צוה שלא יגביהנה אלא שיניחנה למטה בפחות מי' ואמר (שעדים יש) [שעדיין יש לפקפק] ע"ז לפי שעדיין משתמשים לאורה וכיון שהרגילו כל השנה להדליק לאורה אע"פ שאינה במקומה כיון שאין נר במקום נ"ח א"א שלא ישתמש נר חנוכה לעומדים שם במקום הנר שהיו רגילין לכך לצורך החנוכה ראוי לחדש כלי אחר ע"כ ונראה לי שמאחר שהדלקת נר בב"ה אינו אלא משום מנהג שנהגו ואין חוששין שיהיה לפני הפתח אלא לפני ההיכל אין לדקדק בזה כל כך משום הנכנסים והיוצאים ועוד שאפילו בבית אין אנו מדליקין עכשיו אלא מפני בני הבית וא"כ לפ"ז אין לחוש לעוברים ושבים כ"ש וכ"ש בב"ה שהרי כל הבאים לשם יודעים שאלו הנרות הם של חנוכה ועוד היה נראה לומר שמאחר שכבר הדליקן במקום שאינו ראוי דהו"ל כבתה שאין זקוק לה עכ"ל:

סעיף קטן ד

וכיון שעיקר המצוה בשעת ההדלקה צריך שיהיה בנר שיעור שמן קודם שידליק וכו' כ"כ הרא"ש בפרק ב"מ וז"ל כיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא י"ח:

סעיף קטן ה

ולא ידליקנה חש"ו שם בגמרא (כג:) והשתא דאמרינן הדלקה עושה מצוה הדליקה תש"ו לא עשה כלום וכתב הר"ן הילכך הדליקה חש"ו אע"פ שהניחה גדול לא עשה כלום מיהו כתב בעל העיטור דאם הגיע לחינוך מותר והכל תלוי במנהג כדאמרינן בירושלמי דמגילה מכאן ואילך התקינו שיהו קטנים קורין לרבים ע"כ:

סעיף קטן ו

אבל אשה מדלקת וכו' שם בגמרא אשה ודאי מדליקה דאמר ריב"ל נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס וכתב הר"ן שגזרו העו"ג על כל הבתולות הנשואות שיבעלו להגמון תחלה וע"י אשה נעשה נס דאמרינן במדרש דבתו של יוחנן האכילה לראש העו"ג גבינה לשכרותו וחתכה את ראשו וברחו כולם וע"ז נהגו לאכול גבינה בחנוכה עכ"ל:

סימן תרעו

סעיף קטן א

המדליק בליל ראשון מברך להדליק נר ושעשה נסים ושהחיינו מליל א' ואילך מברך שתים וכו' עד אינו מברך אלא שעשה נסים בלבד פשוט בפרק ב"מ (כג.) כתוב בשבלי הלקט במטבע ברכות שטבע ה"ר יוסף מצאתי ברכת חנוכה שטבעה להדליק טעות סופר הוא חדא דסגי ליה ע"י שליח ועוד א"כ מפני מה לא השיב רב פפי כשאמר לו רב פפא לא סגי דלאו איהו מהיל נהי דלא סגי דלאו איהו מהיל דהא נר חנוכה סגי על ידי שליח ומברכין להדליק ומפורש בפרק לולב הגזול ירושלמי כיצד מברך על נר חנוכה אקב"ו על מצות הדלקת חנוכה עכ"ל אבל נוסחת הפוסקים הוא להדליק וכן נהגו ומאי דסגי ליה ע"י שליח י"ל דכיון דצריך לאשתתופי בפריטי הו"ל כאילו אינה יכולה להתקיים ע"י אחר וכן כתב הר"ן בפ"ק דפסחים:

סעיף קטן ב

ומ"ש ודוקא שאינו עתיד להדליק ואין מדליקין עליו שם כ' רש"י בשם רבותיו דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספינ' וכ"כ הר"ן וז"ל מסתבר' שלא הוזקקה ברכ' זו אלא למי שלא הדליק עליו ולא הדליקו בתוך ביתו ואינו עתיד להדליק בלילה שלא מצינו יוצא במצוה שיתחייב לחזור ולברך על הראיה וכ"כ המרדכי וכ"כ הרא"ש הרואה נר חנוכה צריך לברך פי' המהלך בספינה ורואה נרות שהדליקו בעיר והוא אינו מדליק: ומ"ש בשם תשובת הרא"ש שאם לא בירך זמן בליל ראשון מברך בליל ב' או כשיזכור כ"כ בא"ח ובשבלי הלקט והביא ראיה מדאמרינן בפ' בכל מערבין ה"נ מסתברא דאי ס"ד זמן זמן כל שבעה מי איכא הא לא קשיא דאי לא מברך האידנא מברך למחר וליומא אחרינא עכ"ל מצאתי כתוב בתשוב' אשכנזי' הרואה שבירך זמן בליל א' ולא הדליק ובליל ב' או ג' בא להדליק אינו חוזר ומברך זמן דקי"ל (עירובין מ:) זמן אומרו אפי' בשוק וא"צ לחזור ולאומרו על הכוס:

סעיף קטן ג

גרסינן במס"ס המדליק אחר שהדליק אומר הנרות הללו אנו מדליקין וכו' כ' הרא"ש בפ' ב"מ וכ' ששמע שר"מ היה אומר אותו וכ"כ בהגהות מרדכי: כתב הרד"א בשם ה"ר יונה שבליל א' מברך שלשה ברכות אלו קודם ההדלקה דכל המצות מברך עליהם קודם עשייתן ובליל ב' מברך קודם ההדלקה להדליק ושעשה ניסים מברך לאחר שמדליק נר ראשון קודם שידליק נר שני שהוא נס אותו היום וכן בליל ג' קודם שידליק נר ג' וכן ברביעי וכן על כולם עכ"ל נראה מדבריו שבנר שהתחיל להדליק בליל א' בה מתחיל בכל הלילות אבל מהר"י קולון ז"ל כתב בשורש קס"ד מאחר שכתב המרדכי בפרק ב"מ

בשם רבינו מאיר שיש להתחיל לצד שמאל כדי לפנות לימין משום כל פינות שאתה פונה וכו' אם כן ראוי הוא להתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני ויברך ובליל שני כשיוסיף נר אחרת אצלו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין כדברי רבי' מאיר וכן בליל ג' כשיוסיף עוד אחר סמוך לשתי נרות הראשונות יתחיל בו בנוסף ובו יתחיל הברכה ואח"כ יפנה לצד ימין וכן בכל לילה ולילה נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנוסף שהרי בתוספת הימים נתוסף הנס אבל אם היה מתחיל בליל הראשון להדליק בנר השמאלית גם בליל שני היה צריך להתחיל בו כדי להפנות לימין כדברי הר"מ וכן בליל שלישי וכן כל הלילות ונמצא שאין מברך אלא על נר אחד כל ימי חנוכה עכ"ל ואע"פ שלדברי הר"י לא שייכא קושיא זו מ"מ קצת דוחק לומר דברכת שעשה נסים יברך ליל ראשון קודם הדלקה ובשאר לילות אחר הדלקה ובתה"ד כ' דבני רינוס מתחילין להדליק בשני שהוא כנגד צד שמאל כדברי המרד' ובני אויסטרייך מתחילין לצד ימין ומדליקין כדרך שאנו בני ברית כותבין דאפשר דחשיב להו כה"ג פונה דרך ימין ואף אם אינו פונה דרך ימין כה"ג נראה ליישב המנהג משום דהאידנא אין להם מזוזות בבתי החורף שבהם מדליקין א"כ צריכין להדליקן בימין הכניסה בצד הטפח הסמוך לפתח כדאיתא במרדכי וא"כ אותו נר שהוא כנגד ימינו הוא הסמוך לפתח לעולם ובו צריך להתחיל עכ"ל ונראה שמנהג בני רינוס הוא הנכון וכפי מה שכתבתי בשם מהר"י קולון ואין לחלק בין היכא שהנרות בימין הכניסה להיכא שהם בשמאל הכניסה וכן אנו נוהגים:

סימן תרעז

סעיף קטן א

אכסנאי חייב להדליק בפני עצמו ואינו יוצא בשל בע"ה ומיהו בפרוטה שיתן לו וישתתף עמו סגי ואם מדליקין עליו בביתו וכו' עד אלא צריך להדליק בפתחו פשוט בפרק במה מדליקין (שבת כג:) והטעם דכשיש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו הוי משום חשדא והא דאמרינן דאם מדליקין עליו בביתו א"צ כתב המרדכי ומ"מ צריך לראות כדאמרינן בסמוך הרואה יומא קמא מברך שתים מכאן ואילך א' וכן אומר ר"י שנהגו בני אדם שהיו הולכין ליריד ולא היה דר יהודי באותו עיר ומדליקין בבית העו"ג ע"כ:

סעיף קטן ב

כתב א"א ז"ל בתשובות בן האוכל אצל אביו או אצל חבירו ויש לו בית מיוחד לשינה וכו' הרשב"א כתב בתשובה דא"צ להדליק אבל צריכים להשתתף כדין אכסנאי וכתב

מהרי"א ז"ל בשם א"ח בן גדול בבית אביו ואינו סומך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי וצריך להשתתף וה"ה בחתניו היכא דאין להם בית שידליקו בעבורם עכ"ל: כתב בתה"ד דאכסנאי שהוא נשוי אם רצה להדליק ולברך משום הדור ש"ד ול"נ דאין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה: כתוב בא"ח קטן שהגיע לחינוך מדליק כיון שמצוה דרבנן היא מצאתי כתו' בשם מהרי"א ז"ל בלשון הזה כתוב בא"ח שמי שהלך לכפר שאין בו ישראל ולן שם בליל חנוכה אע"פ שאין לו בית מיוחד שמענו שהרבי' משולם היה נוהג להדליק ולברך זכר לנס ע"כ עוד שם מי שבא בספינה או שהוא בבית עו"ג מדליק בברכות ומניחם על שולחנו ולא דמי לאכסנאי דאמרינן דאי מדליקין עליו בגו ביתיה לא בעי לאשתתופי דשאני התם שיש פירסום הנס בהדלקת אושפיזו עכ"ל וכ"כ המרדכי:

סעיף קטן ג

הנותר מן השמן והפתילות בליל ראשון מוסיף עליו ומדליק בליל ב' וכו' עד שהרי הוקצה למצותו כ"כ הרא"ש בפ' ב"מ בשם שאלתות דרב אחאי והמרדכי בשם ילמדנו ופסיקתא רבתי וא"ת והרי כתב רבינו בסימן תרע"ב צריך ליתן בה שמן כזה השיעור ואם נתן בה יותר יכול לכבותה אחר שעבר זה הזמן וכן יכול להשתמש לאור' לאחר זה הזמן שעבר עיקר מצותה וגם הרי"ף והרא"ש כתב כן בפרק הנזכר ודברים אלו סותרים זא"ז וכ"כ הר"ן שהגאונים שאומרים שאם כבת' ונשאר שמן ביום הראשון מוסיף עליו ומדליק ביום שני וכו' נשאר בה ביום אחרון עושה לו מדורה ושורפו במקומו שהרי הוקצה למצותו הם חולקים על מ"ש הרי"ף שאם היתה דולקת והולכת עד כשיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו אבל אין נראה כן מדברי הרא"ש שאע"פ שכתב סברא זו דעושה לו מדורה בשם השאלתות אם איתא שהיה סובר שהיא חולקת על הסברא הראשונה הו"ל לכותבן סמוכות זו לזו ורבי' פשוט הוא שסובר שאין חולקו' שהרי כתבן לשתיהן סתם ומצאתי כתוב בשם מהררי"א ז"ל שיש לחלק ביניהם שכשנתן השמן בנר ולא הקצהו אלא לשיעור זמן הדלקה יכול אחר כך להסתפק ממנו אם ירצה אבל כשנתן השמן בנר בסתם אז הוקצה למצות נר חנוכה וצריך לעשות לו זה התיקון עכ"ל ול"נ לחלק ביניהם בענין אחר שמ"ש בסימן תרע"ב מיירי שנתן בה שמן יותר מכשיעור ואחר שדלק כשיעור מותר ליהנות ממנו דלא הוקצה למצוה אלא כדי שיעור הצריך בלבד ומ"ש בסימן זה מיירי בשנותר מהשמן הצריך לשיעור הדלקה הוא הוקצה למצותו ולפיכך צריך לעשות לו מדורה דכיון דמשיעור הדלקה הוא הוקצה למצותו ואסור ליהנות ממנו וכ"כ בהגהות מיימוניות ואיכא למידק למה צריך לעשות מדורה למותר השמן והפתילות מ"ש מעצי סוכה ונוייה דשרי אחר החג כבר תירץ הר"ן דהתם

לא מקצה להו אלא לימי החג לפי שעשויין להשאר אחר החג ולא מקצה להו למצותה לגמרי אבל שמן ופתילה שעשויה להתבער לגמרי כי יהיב להו בנר לגמרי מקצה אותן למצוה דאין אדם מצפה אימתי תכבה נרו ואם נשתיירו הרי הן אסורין שהרי הקצה אותן למצותן לגמרי ודומה לעצי סוכה ונוייה שנפלו בחג שאסורין כדמוכח בפ' המביא כדי יין (ביצה ל:) ולא דמי לנר של שבת שעשויה להיות כולה למצוה ואפילו הכי נהנין אחר השבת מן השמן ומן הפתילה משום דהתם אף בעודו דולק לעצמו למצותו נהנין ממנו משא"כ בנ"ח וכיוצא בזה כתבו התו' בפ' כירה (שבת מד:): ואם נתערב ממנו ואין ס' לבטלו כתב הר"מ שאין להוסיף עליו כדי לבטלו וכו':

סימן תרעח

סעיף קטן א

מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת וכו' כל סימן זה פשוט בפרק ב"מ (כג:) והטעם שמקדים נר שבת לנר חנוכה מפרש בגמרא משום שלום ביתו כלומר משום דאמרינן ותזנח משלום נפשי זו הדלקת נר שבת שבני ביתו מצטערים לישב בחושך והטעם שמקדים נר חנוכה לקידוש היום משום פירסומי ניסא ואע"ג דקידוש היום דאורייתא ונר חנוכה דרבנן כיון דאפשר לקדושי בפת אקדומי שמן לנר חנוכה עדיף:

סימן תרעט

סעיף קטן א

כתב בה"ג נר של שבת ונר של חנוכה ידליק של חנוכה ברישא וכו' הר"ן בפ' ב"מ כתב שהרמב"ן הקשה על דברי בה"ג והוא ז"ל השיב על דברי הרמב"ן והעמיד דברי בה"ג וכ"נ מדברי המרדכי שם אבל הרא"ש כתב שם דמשמע בגמרא שקבלת שבת אינה תלויה בהדלקת הנר וכתב רבינו ירוחם שכן עיקר וכן נראה שהוא דעת הרב המגיד שכתב בסוף הלכות חנוכה על דברי בה"ג וכבר השיבו עליו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ואמרו שאין הדלקת שבת קבלה אוסרת והביאו ראיה לזה ולא מצאתי בדברי רבינו קבלה אוסרת בע"ש עכ"ל ובסי' רס"ג הארכתי בזה ולענין מעשה נראה לי דמדליק של חנוכה תחלה דאף לדברי החולקים על בה"ג אם רצה להדליק של חנוכה תחלה רשאי: וכתוב בתה"ד סימן ק"ב אע"פ שמדליק מבעוד יום מברכין עליה משום דאי אפשר בע"א חשובה הכשר מצוה והביא ראיה לדבר:

סימן תרפ

סעיף קטן א

בליל שבת צריך ליתן שום דבר לחוץ בין הנרות לפתח בשביל הרוח שלא יכבה הנרות כשפותח הדלת דנר שאחורי הדלת אסור לפתוח ולנעול כנגדו כל דברי סימן זה נתבארו בסימן רע"ז:

סימן תרפא

סעיף קטן א

ירושלמי במוצאי שבת אין מבדילין בנר של חנוכה וכו' כתוב בתה"ד סימן ס' דמדליקין נר חנוכה בבית הכנסת קודם הבדלה כדי לאחר אפוקי יומא והרב רבי' דוד אבודרהם כתב שיש מדליקין אותה אחר שמבדילין על הכוס ואח"כ יאמר יפתח ה' (אלהיך) לך וגומר:

סימן תרפב

סעיף קטן א

כל ח' ימי חנוכה מזכיר של חנוכה פי' על הנסים בתפלה ובבה"מ ואומרו בתפלה בברכת מודים ובבה"מ בברכת הארץ בפ' ב"מ (כד.) ומפרש טעמא משום דבין בתפלה בין בבה"מ צריך לאומרו בברכת הודאה משום דכוליה מלתא דחנוכה עיקר' הודאה כתוב בא"ח יוחנן הוא חשמונאי כמו שאומר בס' יוסיפון וי"א חשמונאי ע"ד יאתיו חשמנים והוא דרך גדולה וכתב עוד שם י"א הרשעה בחירק הרי"ש והביאו לזה מה שמצאו בזכריה זאת הרשעה פירוש בעלת הרשעה כי מלת רשעה הוא שם דבר כמו כי בערה כאש רשעה אבל יותר נכון לקרות הרשעה בחטף פתח תחת הרי"ש ע"ד הפסוק ביחזקאל מדרכו הרשעה והוא שם תואר וא"ת למה אומר זדים ביד עוסקי תורתך ולא אומר דבר והפוכו כמו שאמר בכל האחרים וי"ל כי דרך הפסוק לקח דכתיב זדים הליצוני עד מאד מתורתך לא נטיתי עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם לא אמרו אין מחזירין אותו כך למדו הרי"ף והרא"ש והתוס' בפרק ב"מ מהברייתא השנויי' שם וכתבו דהכי איתא בהדיא בתוספתא כל יום שאין בו קרבן מוסף כגון חנוכה ופורים בערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע ואם לא אמר אין מחזירין אותו וטעמא משום דלאו דאורייתא נינהו וכן נהגו ודלא כדברי אבי"ה שכתב המרדכי דהשתא כיון דנהגו כולי עלמא להזכיר וגם בירך ע"מ להזכיר שוויה עליו כחובה וחוזר:

סעיף קטן ג
ומ"ש ורבינו תם היה חוזר אם נזכר שלא אמרו קודם שעקר רגליו ואינו נראה לר"י וכן דעת א"א ז"ל נתבאר בסי' רצ"ד:

סעיף קטן ד
ומ"ש ומ"מ אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר השם אפילו בין אתה לשם חוזר פשוט הוא כתב הכלבו שאם שכח מלאמרו בבה"מ ונזכר קודם שסיום כשיגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה בימי מתתיה וכן יעשה בפורים:

סעיף קטן ה
ובמוסף של שבת ור"ח שבחנוכה צריך להזכיר גם של חנוכה אע"פ שאין מוסף בחנוכה כך היא מסקנא דגמרא בפרק ב"מ שם וכתוב שם בהגהות המרדכי נראה שאם לא הזכיר של חנוכה במוספין מחזירין אותו ונראה מדבריו שם שיש חולקין בדבר וכל דבריו על שיטת ראבי"ה שכתבתי לעיל בסמוך דאילו לדידן מאי איריא מוספין אפי' ערבית שחרית ומנחה נמי אין מחזירין והרשב"א כ' שאלת מי שלא הזכיר בתפלה בשבת של חנוכה מחזירין אותו אע"פ שאין בחנוכה קרבן מוסף מי אמרי' דהוי כר"ח שחל בשבת שאם טעה בבה"מ חוזר משום דבשבת ע"כ אכיל ואע"ג דבר"ח דעלמא אינו חוזר הכא ל"ש או דילמא אינו חוזר תשובה אינו חוזר ואינו דומה להההיא דר"ח שאני שחוזר אפי' בחול בתפלה לפי שיש לו מצד המאורע בעצמו קרבן מוסף אלא לא חייבוהו לחזור אלא בטעה במקומות המחוייבים בתפלה אבל לא בבה"מ דאינו מחוייב לאכול וכיון שכן בשבת דע"כ אכיל תזרת אכילתו מחוייבת לו והלכך בשבת תוזר בתפלה שזה וזה היום חובה עליו אבל בחנוכה דאפילו בתפלה המחוייבת אינו חוזר אף באכילה המחוייבת אינו חוזר ע"כ:

סעיף קטן ו
יש שאין אומרים כשם שעשית וכו' זה ל' התוס' בפ"ק דמגילה (ג.) יש שאין אומרים כשם לפי שאמרו חכמים לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות ושטות הוא שהרי האי טעמ' לא הוי אלא למתפלל בל' יחיד אבל בשביל הצבור שרי אבל נראה שאין לאמרו מטעם אחר משום דאמרו חכמים דכל דבר דהוי להבא תקנו בלהבא ובדבר דהודאה הוי לשעבר ובא"ח כתב אמנם כך היא הנוסחא ברוב התפלות וכן נוסחת הרמב"ם וכ"כ במ"ס הלכך דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד:

סימן תרפג

סעיף קטן א

כל ח' ימי חנוכה גומרים את הלל בפ"ב דערכין (י:) מימרא דר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק וכתוב בשבלי הלקט שהטעם משו' דחלוק בנרותיו כל יום חלוק משלפניו הרי הוא כחג שחלוק בקרבנותיו ועוד טעם אחר לפי שהנס נתחדש בכל יום ועוד שהרי קוראים בנשיאי' ובכל יום נשיא שלו חלוק משל חבירו אם כן כל נשיא צריך לגמור ההלל על קרבנותיו ואין ראוי לחדש קריאה בלא קריאת ההלל:

סימן תרפד

סעיף קטן א

וקורין בפרשת נשא בנשיאים משנה בפ' בני העיר (מגילה לא.) בחנוכה בנשיאים ומפטיר בנרות דזכריה רני ושמחי ואם חל בו ב' שבתות מפטירין בשניי' במלכים בנרות של שלמה פשוט בפ' בני העיר (שם) וכתב הר"ן אע"ג דנרות דשלמה קדימי אפ"ה עדיפי לן דזכריה משום דנבואות עתיד נינהו:

סעיף קטן ב

ואם חל ר"ח טבת בשבת מוציאין ג' ספרים בפ' בני העיר (מגילה כט:) ומפטיר בנרות דזכריה בפ' ב"מ אהא דבעי רבא (כג:) נר חנוכה וקידוש היום איזה מהם עדיף קידוש היום עדיף דתדיר או דלמא נר חנוכה עדיף משום פירסומי ניסא כתב הרא"ש משמע אי לאו משום פירסומי ניסא תדיר קודם אפי' לדחות את שאינו תדיר ויש לדקדק מזה כשחל ר"ח טבת בשבת שמפטירין ההפטרה של ר"ח ולא בנרות דזכריה דתדיר קודם דלא שייך פירסומי ניסא בהפטרה דהא קורין בתורה דר"ח קודם ואח"כ דחנוכה ואי שייך פירסומי ניסא בקריאה אפי' לדחות פירסומי ניסא עדיף כ"ש להקדים וליתא להך סברא דהך סברא היכא דא"א לקיים פירסומי ניסא עדיף אבל להקדים תדיר עדיף דאיכא לפרסומי ניסא באחרונה כמו בתחלה הלכך קריאת התורה דאפשר לקיים שניהם תדיר קודם אבל מהפטרה שאין מפטירין אלא א' פירסומי ניסא עדיף ועוד דכיון דקורא בשל חנוכה באחרונה יש להפטיר במאי דסליק ליה ועוד דקריאת התורה אין כ"כ פירסום אבל בנרות דזכריה איכא פירסום הלכך מפטירין בנרות דזכריה עכ"ל וכ"כ שם התו' והמרדכי דמפטירין בנרו' דזכרי' ולא בהשמים כסאי:

סעיף קטן ג

ואם חל ר"ח בחול מוציאין ב' ספרים וקורין ג' בא' בענין ר"ח ובשניה קורא א' בענין חנוכה מסקנא דגמרא בפ' בני העיר (שם) כתב הרוקח פעם א' שכח וקרא ד' בפרשת החדש שבא בחנוכה ואמר אם לא היה הס"ת מבחוץ לא היינו צריכים לקרות חמישי

בשל חנוכה דהא אמרינן אין משגיחין בחנוכה כל עיקר כלומר אם לא יקרא כל עיקר אין לחוש אחר כי קרא בתורה אסור לקראה פעם שנית אלא כהן בלבד קורא במקום לוי עכ"ל וזה לשון שבלי הלקט מצאתי בשם רבינו שלמה מעשה בא לפני ר"ש ששכח החזן וקרא ד' אנשים בפ' ר"ח שבא בחנוכה כמו שרגילין לקרות בשאר ר"ח ואומר רבי' אם לא היה מוציא ס"ת לא היה צריך לקרות יותר דהא אמרינן אין משגיחין בחנוכה ור"ח עיקר אבל עכשיו שהוציא ב' תורות משום פגמו של ס"ת שני צריך לקרות חמישי בשל חנוכה ואין לומר שרביעי עצמו יקרא בשל חנוכה קודם שיחתום בס"ת הראשון בפ' ר"ח דהו"ל מדלג ואין מדלגין בתורה בשני ענינין אלא מאחר שהד' התחיל לקרות בשל ר"ח יחתום ויברך ויבא חמישי אחריו ויקרא בס"ת השניה בשל חנוכה ומוטב שיבטל הא דאמרי' (כא.) בר"ח ארבע אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ואל יפגם ס"ת עכ"ל וזה לשון התוס' בפ' הקורא עומד (מגילה כג.) אם הוא י"ט וקרא כל המניין שהוא צריך ושכח לקרות בחובת היום יחזור ס"ת ויקרא אחר בחובת היום ואחרון שקרא קודם הוי כמאן דליתיה אבל בשבת של חנוכה או בר"ח של חנוכה א"צ כדאיתא בילמדנו דחנוכה דלהלכתא אין משגיחין בחנוכה כל עיקר עכ"ל:

סימן תרפה

סעיף קטן א

סדר הפרשיות פירוש ד' פרשיות שתקנו חכמים לקרות מר"ח אדר עד ר"ח ניסן כמו ששנינו בפרק בני העיר (מגילה כט:) ובגמ' פירשו שם טעם קריאת ד' פרשיות אלו בשבתות אלו וכתבו בתוס' דר"פ היה קורא דיש פרשיות המחוייבין לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור ופרשת פרה אדומה: ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין פרשת שקלים שהיא כי תשא וכו' כל סימן זה מבואר בפ' בני העיר (שם) והסי' שכתב זט"ו ב"ו ד"ד וביו"ו מבואר שם בדברי הרי"ף והרא"ש:

סעיף קטן ב

ומ"ש ולפי חילוק סדרים שלנו לא יבא כך לעולם פי' דלדידן לא מתרמי פרשת שקלים לא בפרשת ואתה תצוה ולא בפרשת כי תשא:

סימן תרפו

סעיף קטן א

גרסינן במגילת תענית יום י"ד ויום ט"ו באדר יומי פוריא אינון דלא למספד בהון ודלא למגזר בהון תעניתא הכי איתא בסוף פ"ב דתענית (יח:) ופירש"י בספ"ק דר"ה (יח:)

מגילת תענית ימים טובים שקבעו חכמים על ידי נסים שאירעו בהם ואסרום בתענית ויש מהם אף בהספד וכתבו במגילת תענית אילין יומיא דלא להתענאה בהון:

סעיף קטן ב

ומ"ש כדאיתא במס' תענית דבכל מקום דנאמר דלא למספד בהון לפניו ולאחריו נמי אסור כלומר דתנן בפ"ב דתעניו' (טו:) כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד לפניו אסור ולאחריו מותר רבי יוסי אומר לפניו ולאחריו אסור דלא להתענאה בהון לפניו ולאחריו מותר רבי יוסי אומר לפניו אסור ולאחריו מותר ופירש"י כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד. דאית יומין דלא להתענאה ומקצתן דחמירי טפי דלא למספד ואותן שהן חמורים ואסורים בהספד לפניו נמי אסור בהספד דלמא אתי למעבד בי"ט גופיה ולאחריו מותר דכיון שעבר יום לא חיישי' ואותן שאינן חמורים ליאסר בהספד אלא דלא להתענאה בין לפניו וכו' ואפסיקא הלכתא בגמ' כר' יוסי ולא היה צריך רבי לכתוב דבכל מקום שנא' דלא למספד בהון לפניו אסור דאפילו אם לא נאמר בפורים אלא דלא להתענאה היה אסור להתענות ביום שלפניו כיון דקי"ל כרבי יוסי וכן לא היה צריך לכתוב לפניהם ולאחריהם נמי אסור דלענין מה שהוא ר"ל דביום שלפני פורים אסור להתענות הוה סגי ליה דלימא דלפניהם אסור להתענות אלא דקושטא דמלתא קאמר דכיון שכתוב דלא למספד לפניו ולאחריו אסור:

סעיף קטן ג

אפ"ה נוהגין להתענות בי"ג דלא עדיף לפניהם דחנוכה ופורים משאר ימים דמגילת תענית כן כתב הרא"ש בפ"ק דמגילה וכ"כ התוס' בפ"ב דתענית (יח:) דהא דאמרי' חנוכה ופורים לא בטלו ר"ל בדינים שלהם לעשותן י"ט ודלא להתענאה בהון אבל בדינים שלפניהם בטלו ותירצו עוד דכיון דיום שלפני הפורים נתבטל מי"ט דידיה שהיו רגילים לעשות בו ונתבטל י"ט שלו ה"נ יש לנו לומר שיבטל משום טעם יום שלפני הפורים דה"נ אמרינן בסמוך גבי יום שלפני נקנור וכו' וכן גבי י"ט טוריינוס דכיון דבטלו מיום שלהם לא יאסרו משום י"ט הבא אחריהם והר"ן הקשה על זה בפ"ב דתענית וכתב שהרז"ה תירץ דכיון דפורים דברי קבלה ודברי קבלה כמו דברי תורה והו"ל כשבתות וי"ט דתניא הם אסורים לפניהם ולאחריהן מותרין לפי שהם ד"ת וד"ת א"צ חזוק ובשם הרב אלברצלוני אמרו דכיון דקי"ל דבטלה מגילת תענית אלמא דעתן של חכמים להקל ולבטל ולפיכך אע"פ שלא בטלו חנוכה ופורים אין לנו להחמיר בהם ודי לנו לפסוק כשמואל שפסק בגמרא הלכה כרשב"ג דאמר לפניהם ולאחריהם מותר עד כאן והרא"ש כתב בפ"ב דתענית כדברי הרז"ה: כתב הרמב"ם בפי"א מהלכות אבל מותר לספוד לפני חנוכה ופורים ולאחריהם והוא מהטעם שכתבתי ובהגהות מיימוניות

כתוב בריש הלכות תענית רבי' שב"ט כתב דחנוכה ופורים לפניהם ולאחריהם מותר דחנוכה מפרסמא ניסא גם מנהג כל ישראל להתענות ביום שלפני פורים מיהו אין זה ראיה דתענית אסתר שמא שאני דחשיב לן כתענית חובה כיון דהוי מדברי הגאונים ומנהג כל ישראל אבל תענית רשות לעולם אסור עכ"ל ומיהו לפי התירוצים שכתבתי לעיל תענית רשות נמי שרי והכי נקטינן:

סעיף קטן ד

ועוד יש סמך מהא דאיתא בגמרא י"ג זמן קהילה לכל היא כלומר עד השתא קאמר דליכא איסורא להתענות ביום שלפני פורים והשתא קאמר שיש סמך לומר שראוי להתענות בו וכ"כ הרא"ש והר"ן בריש מגילה אהא דאמרינן י"ג זמן קהילה לכל היא ופי' רש"י זמן מלחמה ור"ת הקשה עליו ופי' דזמן קהילה לכל היא היינו לומר שהכל מתאספין לתענית אסתר ובאים בני הכפרים לעיירות לומר סליחות ותחנונים לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכים רחמים וכן מצינו במשה שעשה תענית כשנלחם בעמלק דכתיב ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה ודרשינן במס' תעניות מכאן לתענית צבור שצריך ג' מכאן נראה לר"ת סעד לתענית אסתר שאנו עושים כמו שעשו בימי מרדכי ואסתר שנקהלו היהודים לעמוד על נפשם ולא מצינו לו סמך בשום מקום אלא מכאן ומה שאנו מקדימין התענית ליום ה' היכא שחל פורים להיות במ"ש ולא עבדי' ליה בע"ש נמצא בתשובת הגאונים לפי שרגילין בתענית להרבות בסליחות ותחנונים ולא יתכן לעשות כן בע"ש לפי שלא יוכלו לטרוח לכבוד השבת ובמסכת סופרים שרבותינו שבמערב מתענין באדר ג' תעניות של אסתר אע"פ שאותם היו בניסן לא היו רוצין להתענות בניסן שנגאלו בו אבותינו והוקם המשכן עכל הרא"ש ואח"כ הביא הא דאמרינן בספ"ק דר"ה דאע"ג דבטלה מגילת תענית חנוכה ופורים לא בטלו וכתב עליו אית דבעי למימר כיון דלא בטלו אוקמי אדינייהו ולפניהם ולאחריהם אסור ואית דאמר לא עדיף לפניהם ולאחריהם משאר יומי מגילת תענית וכן מסתבר ולכן נהגו להתענות בי"ג באדר ולמאי דפרישית לעיל זמן קהילה לכל היא הוי תענית אסתר תקנת חכמים אף קודם שבטלה מגילת תענית עכ"ל וגם המרדכי האריך שם לתת טעם למה מתענים ערב פורים:

סעיף קטן ה

ומ"ש ומה שאנו מקדימין התענית ליום ה' היכא שחל פורים להיות במ"ש היינו לומר דלא תימא אם איתא דתעני' זה נתקן מפני שהתענו בימי מרדכי בי"ג שהוא יום המלחמה כשחל פורים במ"ש היה לנו להתענות בע"ש כדי לסומכו לי"ג כל מה שאפשר ומדחזינן שאנו מתענין ביום ה' נראה שאין טעמו של תענית זה מפני שהתענו בימי מרדכי בי"ג שהוא יום המלחמה אלא מטעם אחר אנו נוהגים להתענות לכך כתב דלעולם מטעם

זה אנו מתענין וכשחל פורים במ"ש בדין הוא שיתענו בו ביום ששי אלא מפני שרגילין בתענית בסליחות ומשום דקשיא ליה א"כ שאנו מתענין תענית זה זכר לתענית מרדכי ואסתר למה אין אנו מתענין הג' תעניות שהתענו הם בניסן לכך כתב רבותינו שבמערב היו מתענין אותם ואנו שלא נהגו כן נראה שהטעם כדי שלא להכביד על הצבור וזה שכתב כשחל פורים ביום א' מקדימים ומתענין ביום ה' שלפניו כן כתב הרוקח בשם השאלתות: כתוב בשבלי הלקט מצאתי בשם רש"י מעשה היה ואירע פורים בא' בשבת וקדמו הצבור להתענות בה' כמנהג ובאת אשה אחת שהיתה צריכה לרכוב אצל השלטון ושאלה לרבי' אם היא יכולה להתענות למחר ולאכול היום מפני טורח הדרך ואמר רבינו תענית זה אינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים אלא מנהג בעלמא שהרי תענית אסתר ומרדכי היו בימי הפסח ואם נפש אדם לומר דברי הצומות וזעקתם זה אין פי' אלא כך פירש' על דבר הצומות והצעקות שעברו עליהם בימי המן קבלו עליהם ימי הפורים לזכר להם לדורות הנס ואעפ"כ אסור לו לאדם לפרוש מן הצבור משום לא תתגודדו ויש מהפרושים שמתענים עם הצבור יום ה' וחוזרים ומתענין יום ו' כדי לסמוך התענית לפורים ורבי' קורא עליהם הכסיל בחשך ילך דכל עצמו של תענית אינו אלא מנהג ומחמיר זה במקומו כאילו הוא קבוע מן התורה וכיון שנהגו רבים להתענות בה' דיינו בכך עכ"ל וכל זה כתוב ג"כ בא"ח כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות תעניות נהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות בי"ג באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן שנאמר דברי הצומות וזעקתם ואם חל י"ג באדר להיות בשבת מקדימין ומתענין בחמישי שהוא י"א וכתב ה"ה הטעם לפי שא"א לאחר עד יום ראשון לפי שהוא פורים וכן אין מתענין בע"ש מפני כבוד השבת ואע"פ שנפסקה הלכה בע"ש מתענה ומשלים דוקא כשבא זמנו הקבוע לו בע"ש אבל כשהוא נדחה מזמנו אין קובעין לו בע"ש וכן מפורש בתשובת הגאונים עכ"ל:

סימן תרפז

סעיף קטן א

אמר ריב"ל חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולשנותה ביום בפ"ק דמגילה (ד.) וכתב רש"י ולשנותה ביום זכר לנס שהיו צועקין בימי צרתם יום ולילה כתוב בא"ח בשם הראב"ד נהגו לקרותה מבע"י ליל י"ד כדי להקל על האנושים והמעוברות שלא להתענות יותר מדאי עכ"ל: והיא מצות עשה מדברי סופרים ומברכין עליה כמו שמברכין על מצות דרבנן פשוט הוא:

סעיף קטן ב

וצריך אדם ליזהר שלא לבטל קריאתה שהרי אפי' כהנים צריכים לבטל מעבודתן בפ' קמא דמגילה (ג.) משפחה ומשפחה למה לי א"ר יוסי בר חנינא להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלין מעבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה תנ"ה כהנים בעבודתם ולוים בדוכנן וישראל במעמדם כולן מבטלין מעבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה בעי רבא מת מצוה ומקרא מגילה הי מינייהו עדיף בתר דבעיא הדר פשטה מת מצוה עדיף דאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה וכתב הר"ן שמבטלין מעבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה אע"פ שיש שהות ביום לעבוד עבודה ואח"כ לקראה אפ"ה מבטלין מעבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה בצבור ומיהו דוקא בשיכולים אח"כ להשלים העבודה הא לאו הכי ודאי אין מבטלין העבודה מדאורייתא משום מגילה דרבנן וכתב מהור"ר אליה המזרחי ז"ל על דברי הר"ן וכ"נ גם מדברי הרמב"ם שכתב חוץ ממת מצוה שאין לו קוברין שהפוגע בו קוברו בתחלה ואח"כ קורא דמשמע אי איכא שהות אין ואי לא לא דאל"כ ואח"כ קורא למה לי עכ"ל וכך פי' דבריו כיון שהרמב"ם סבור שמה שאמרו דמת מצוה ומקרא מגילה מת מצוה עדיף הוא לענין קדימה אבל לא שתתבטל מקרא מגילה מפני מת מצוה א"כ ה"ה דכשאמרו מבטלין מעבודתן בשביל מקרא מגילה לא ביטול ממש קאמר אלא קדימה וכן הוא דעת התוספות שכתבו מבטלין כהנים מעבודתן לשמוע מקרא מגילה וקשה אמאי מבטלין והלא אחר הקריאה יש הרבה שהות לעבודה י"ל דכיון דמשהאיר היום הוי זמן עבודה והך מניחין אותם בשביל הקריאה משום הכי קרי ליה ביטול וא"ת ויעשו עבודתן מיד ואחר כך יקראו המגילה לבדם וי"ל דטוב לקרות עם הצבור משום דהוי טפי פירסומי ניסא:

סימן תרפח

סעיף קטן א

מגילה נקראת בי"א בי"ב וכו' משנ' בריש מגילה (ב.) מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו לא פחות ולא יותר כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו כפרים ועיירות גדולות קורין בי"ד אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניס' ופירש"י אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה. כלומר מאחר שהמוקפין קורין בט"ו ושאין מוקפין קורין בי"ד הרי הכל בכלל תו היכי משכחת י"א י"ב י"ג אלא שהכפרים נתנו להם חכמים רשות להקדים קריאתה ליום הכניסה יום שני בשבת שלפני י"ד או חמישי בשבת שהוא יום הכניסה מתכנסין לעיירות למשפט לפי שבתי דינים יושבים בעיירות בשני ובה' בתקנת

עזרא והכפרים אינם בקיאים לקרות וצריכים שיקראנה להם א' מבני העיר ולא הטריחום חכמים להתאחר ולבא ביום י"ד ופעמים שיום הכניסה בי"ג ופעמים שהוא בי"א:

סעיף קטן ב

ומ"ש והאידנא אינה נקראת אלא בי"ד אלא שהכרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו שם על משנה זו אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן זו דברי ר"ע סתימתאה אבל חכמים אומרים בזמן הזה הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה ופירש"י הכל צופין למקרא מגילה ואומרים יום י"ד באדר קרינן מגילה נשארו לאדר ט"ו יום וט"ו של ניסן עושין פסח ואם תקדים קריאתה יעשו פסח לסוף שלשים יום של קריאה ונמצאו אוכלין חמץ בימים אחרונים של פסח והרי"ף פירש הואיל ומסתכלין בה כלומר הואיל ועיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה כדי לחלק להם מעות פורים אין קורין אותה אלא בזמנה ויש שגורסים בזמניהם היו קוראין אותה בי"א בי"ב בי"ג אבל בזמן הזה אין קוראין אותה אלא בזמנה שהוא י"ד וט"ו ונראה שזו היתה גירסתו של הרמב"ם שכתב בד"א שמקדימין וקורין ביום הכניסה בזמן שיש לישראל מלכות אבל בזמן הזה אין קורין אותה אלא בזמנה שהוא יום י"ד ויום ט"ו בני הכפרים ובני עיירות קוראין בי"ד ובני כרכין קורין בט"ו:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו שהכרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו אפי' אם הם בחוצה לארץ כתב הר"ן דאיכא מ"ד דכיון דבמוקפין חומה תלינן ביהושע דוקא בארץ אבל בחוצה לארץ אפילו מוקפין חומה מימות יהושע קורין בארבעה עשר דמה ענין יהושע בח"ל אבל בתוס' הביאו ראיה שאפילו בח"ל קורין בט"ו מדאמרינן (ה:) רב אסי קרא מגילה בהוצל בי"ד ובט"ו מספקא ליה וכו' והוצל בח"ל היתה כדאמרי' בסוף כתובות (קיא.) ואין זו ראיה לפי שכתוב במקצת נוסחאות רב אסי קרא מגילה בהוצל דבנימין אבל הרמב"ן כתב דמשמע דמוקפים דח"ל קורין בט"ו דהא לרבי יהושע בן קרחה דאמר כל המוקפין חומה מימות אחשורוש אפילו בח"ל קורין בט"ו ומדר' יהושע בן קרחה נשמע לרבנן במוקפין חומה מימות יהושע בן נון דהא לא פליגא אלא בזמן דרבנן תלו לה בזמן יהושע בן נון וריב"ק תלי לה בזמן אחשורוש אבל בעיירות שבח"ל לא נחלקו גם זו אינה ראיה דאיכא למימר דהא בהא תליא אלא שהוא ז"ל הביא עוד ראיה מדגרסינן בירושלמי הכרך שחרב ונעשה של עו"ג וכו' ואם הירוש' מתפרש כך יש ללמוד ממנו שהכרכין מוקפין חומה שבח"ל קורין בט"ו וכן דעת הגאונים ו"ל עכ"ל וכ"כ הרמב"ם שכרך המוקף חומה מימות יהושע בן נון קורא בט"ו אף אם הוא בח"ל. ואיכא למידק למה חלקו מצוה זו לימים חלוקים וקבעו יום מיוחד לפרזים ויום מיוחד

לכרכין משא"כ בשאר המצות ותירץ הר"ן שמפני שהיהודים היושבים בערי הפרזות והיהודים שבשושן לא נחו מאויביהם ביום א' שהרי היהודים הפרזים נחו בי"ד והיהודים שבשושן כחו בט"ו ועשו כל אחד ביום מנוחתו משתה ושמחה לפיכך כשקבעו עליהם י"ט לדורות קבעוה לכל א' ביום שנח בו והושוו כל הכרכים המוקפין חומה לשושן שמפני שבה היה עיקר הנס וכ"ת תינח לר' יהושע בן קרחה דאמר דבמוקפין חומה מימות אחשורוש תליא מלתא אבל לדעת תנא דמתניתין דאמר מימות יהושע בן נון הא לא דמי לשושן ומה ראו לקבוע להם יום ט"ו וי"ל דהיינו טעמא כדי לחלוק כבוד לא"י כדאיתא בירוש' ופירוש הענין שכיון שהוצרכו לחלוק בין מוקפין לשאין מוקפין כשם שנחלקה שושן משאר עיירות אילו תלו הדבר מימות אחשורוש היתה א"י שהיתה חרבה באותם הימים נדונית כפרזים והיה גנאי בדבר ולפיכך תלו הדבר בימות יהושע בן נון כדי שתהא נדונית ככרכים שאע"ג שעכשיו אין להם חומה כיון שהיתה מוקפת מימות יהושע בן נון הרי דינה כאילו יש בה חומה כדאמרינן בגמרא עכ"ל וק"ל על דבריו מדאמרי' בגמרא (ב:) ותנא דידן יליף פרזי פרזי כתיב הכא ע"כ היהודים הפרזים וכתיב התם לבד מערי הפרזי הרבה מאד מה להלן מימות יהושע בן נון אף כאן מימות יהושע בן נון ופריך אלא שושן דעבדא כמאן ופירש"י אי ילפינן הך ג"ש היאך עשו אותם שבשושן בט"ו הא פרזי הוא ולא ידעינן בה שהוקפה מימות יהושע אמר רבא שאני שושן הואיל ונעשה בה נס ופירש"י הואיל ונעשה בה נס שנתן להם גם מחר לעשות כדת היום להרוג ב' ימים על כרחן לא נחו עד ט"ו וכן קבעו לדורות ואם כדברי הר"ן מאי פריך אלא שושן דעבדא כמאן הא כל עיקרן של מוקפין לא עבדי בט"ו אלא להדמות לשושן ורבא אמאי קאמר שאני שושן הואיל ונעשה בה נס. דמשמע דאי לאו האי טעמא היו בני שושן קורין בי"ד ומוקפין כדקיימי קיימי בט"ו ואילו לדברי הר"ן אם לא היו בני שושן קורין בט"ו גם המוקפין לא היו קורין בט"ו שהרי לא קבעו בט"ו למוקפין אלא כדי לדמותן לשושן ולפיכך נ"ל דנהי דטעמא דרבי יהושע בן קרחה הוי כדכתב הר"ן שקבעו ט"ו למוקפין כדי לדמותן לשושן וכדאיתא בהדיא בגמרא מ"ט דרבי יהושע בן קרחה כי שושן מה שושן מוקפת מימות אחשורוש וכו' לתנא דידן לא הוי טעמא משום הכי אלא היינו טעמא כיון דמצוה זו הוקבעה בזמן חרבנה של א"י ראו חכמים שבאותו הדור לעשות וכר לא"י בנס זה וכדאמר בפרק בתרא דר"ה דאית לן למעבד זכר למקדש ולפיכך תקנו שמוקפין חומה מימות יהושע יקראו בט"ו ושאר העיירות יקראו בי"ד ואילו לא היו מחלקין ביניהם לא היה לא"י זכר בנס זה ויש קצת סעד לזה בדברי הרמב"ם שכתב כל מדינה שהיתה מוקפת חומה מימי יהושע קורין בט"ו וכל מדינה

שלא היתה מוקפת חומה מימי יהושע קורין בי"ד ושושן הבירה אף על פי שלא היתה מוקפת חומה מימות יהושע קורין בט"ו שבה היה הנס שנאמר ונוח בט"ו בו ולמה תלו הדבר בימי יהושע כדי לחלוק כבוד לא"י שהיתה חרבה כדי שיהו קורין כבני שושן ויחשבו כאילו הן כרכין המוקפים חומה אע"פ שהן עתה חריבין הואיל והיו מוקפין חומה בימי יהושע קורין בט"ו ויהיה זכרון לא"י בנס זה ע"כ ומאחר שכתב דין המוקפין קודם שכתב דין שושן הבירה משמע דטעמא דמוקפין בט"ו לא תלו בשושן ומ"ש כדי שיהיו חורין כבני שושן לאו למימרא דמוקפין תלו בבני שושן אלא הוי כאומר שיהו קורין בט"ו ומ"ש ולמה תלו הדבר בימי יהושע ה"פ למה חלקו מוקפות מימות יהושע משאינן מוקפות והיינו דמסיים בה כדי שיהיה זכרון לא"י בנס זה ואם איתא שסבת חלוק מוקפין משאינן מוקפין היא מטעם א' וטעם כדי לחלוק כבוד לא"י אינו אלא לומר למה תלו בימות יהושע ולא בימות אחשורוש מאי ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס זה דקאמר

סעיף קטן ד

וכן הכפרים הסמוכים להם אפילו אינם נראים עמהם וכו' בפ"ק דמגילה (ג:) אמר ריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך ועד כמה א"ר ירמיה כמחמתן לטבריה מיל ובתר הכי תנא סמוך אע"פ שאינו נראה נראה אע"פ שאינו סמוך בשלמא נראה אע"פ שאינו סמוך משכחת לה כגון דיתבא בראש ההר אלא סמוך אע"פ שאינו נראה היכי משכחת לה א"ר ירמיה ביושבת בנחל ומשמע דשיעור מיל לא אתמר אלא לסמוך ואינו נראה אבל נראה אפילו רחוק כמה נידון ככרך ויש לתמוה על לשון רבינו שנראה שהוא סובר דשיעור מיל שאמרו קאי גם לנראה אע"פ שאינו סמוך א"כ למה הוזכר נראה שאם אין ביניהם יותר ממיל הרי הוא סמוך ואע"פ שאינו נראה עמו הרי דינו כמוהו ואם הוא רחוק יותר אע"פ שנראה עמו הא אמרת דאין נדון כמוהו והרמב"ם כתב כדברי רבינו ותמה עליו הרה"מ והעלה שעיקר הנוסחא בדבריו היא כרך וכל הנראה עמו וכל הסמוך לו אם אין ביניהם יותר על אלפים הרי זה ככרך וקורין בט"ו דהשתא אם אין ביניהם לא קאי אלא אסמוך בלבד וזה דבר מוכרח בגמרא עכ"ל ודוחק ג"כ לשבש נוסחות רבי' ומיהו אפשר לדחוק ולומר דובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל דקאמר לא קאי אלא אריש דהיינו הסמוכים להם אפילו אינם נראים עמהם אבל אסיפא דהיינו נראים עמהם לא קאי דהא בהדיא קאמר בהו אפי' אינם סמוכים ועי"ל שהרמב"ם ורבי' מפרשים דכי בעי ועד כמה לאו אסמוך בעי דסמוך מסתמא סמוך ממש דהיינו בתוך עיבורה של עיר אלא אנראה בעי דאין סברא לומר שאפי' רחוק כמה פרסאות מן הכרך

לפי שהוא נראה מן הכרך יהא נידון כמוהו אבל הר"ן כתב י"מ דנראה וסמוך דקאמר היינו דמתחשב מתחומי העיר והכי דייק לישנא דקאמר נראה אע"פ וכו' ולא קאמר רואין אותו מן העיר מיהו הא והא נמי איתא דרואין אותו מן העיר בעינן א"נ אפשר דכי אמרינן ועד כמה אמר רבי ירמיה כמחמתן לטבריה מיל אכולה מלתא מהדר בין לנראה עמו בין לסמוך ומ"מ אינו נראה שאם היה רחוק כמה פרסאות מפני שרואין אותו מן הכרך יהא נידון ככרך עכ"ל והשתא לפי מה שכתב דאפשר דכי יהבינן שיעורא דמיל קאי גם לנראה מוקשה דאם כן נראה עמו למה הוזכר דאם אין ביניהם יותר ממיל אע"פ שאינו נראה נדון ככרך כמ"ש וצריך לדחוק ולומר דכי בעי ועד כמה בין אסמוך בין אנראה קאי וכי אמר ר' ירמיה כמחמתן לטבריה מיל קאי אתרוייהו ומיהו הא כדאיתא והא כדאיתא דבאינו נראה משחינן המיל במדת הליכה בקרקע ובנראה דהיינו יושבת בראש ההר לא משחינן המיל בקרקע אלא ע"י שנותנין החבל מעיר לעיר באויר ואם אין במשך אותו חבל יותר ממיל נדון ככרך דהשתא הוי טובא טפי ממיל במדת קרקע: וביאור דברי הר"ן כך הם י"מ דנראה וסמוך דקאמר היינו כשתחשב מתחומי העיר כלומר שכפר זה נחשב מכלל תחום אותו כרך אבל אם אינו נחשב כמתחום אותו כרך אע"פ שהוא נראה מן הכרך וגם אינו רחוק ממנו מיל אינו נדון ככרך וכשהוא נחשב מתחום אותו כרך אם הוא סמוך דהיינו שהוא בתוך מיל או אם הוא נראה אע"פ שהוא רחוק ממיל כיון דנחשב מתחומי הכרך נדון ככרך א"נ אפשר דכי אמרינן ועד כמה אכולה מלתא מהדר וכו' כלומר דגם בנראה עמו בעינן שלא יהא רחוק ממנו יותר ממיל אבל לומר שהוא רחוק כמה פרסאות עד שאינו נחשב מתחומי העיר שאם נראה מהכרך יהא נדון כמוה זה דבר שאינו נרא' לאמרו וזהו שכתב ומ"מ אינו נראה שאם היה רחוק כמה פרסאות מפני שרואים אותו מן הכרך יהא נדון ככרך:

סעיף קטן ה

ומה שכתב רבי' אפילו הכרך אינה מוקפת חומה עתה אם היתה מוקפת בימי יהושע קורין בט"ו פשוט בפרק קמא דמגילה (ב:) וכבר נתבאר טעמו של דבר שהוא כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל:

סעיף קטן ו

וכיון שהיה מוקף אפי' אין בו י' בטלנים וכו' קורין בט"ו שם (ג.) אמר ריב"ל כרך שאין בו עשרה בטלנים נדון ככפר והכריחו שם התוס' והרא"ש דלא איירי ריב"ל במוקף חומה בימי יהושע כסתם כרך האמור בכל מקום לענין מקרא מגילה אלא כשאינו מוקף מימות יהושע איירי והוי כסתם כרכין האמורים בכל התלמוד שהן עיירות גדולות אבל במוקף בימות יהושע בן נון אין צריך עשרה בטלנים וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם ז"ל

וכתב הרה"מ ומ"מ שטה אחרת יש בזה דאפילו בכרך המוקף בימות יהושע בעי עשרה בטלנים ואם לאו הרי זה כעיר וזהו דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל ע"כ ולא נתחוורא שטה זו בעיני הר"ן ומ"מ כתב שמה שנהגו עכשיו בא"י לקרות בט"ו אע"פ שברוב המקומות אין שם עשרה בטלנים שיהו בטלנים ממלאכה לעמוד בבית הכנסת אפילו לאותה שטה יש ליישב אותו מנהג דלאו דוקא בטלנים אלא כל שדרים שם י' בני אדם שהולכים בוקר וערב לב"ה הרי הוא כאילו יש שם י' בטלנים:

סעיף קטן ז

ואין קרוי מוקף אא"כ הוקף חומה תחלה ואח"כ נתיישבה אבל נתיישבה ואח"כ הוקף אין קורין אלא בי"ד שם אמר ריב"ל כרך שישב ולבסוף הוקף נדון ככפר מ"ט דכתיב ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה שהוקף ולבסוף ישב ולא שישב ולבסוף הוקף פירוש דמושב נקוד פת"ח והוא סמוך ומשמעו בית מושב של עיר החומה ומשמע שהחומה היתה שם תחלה וכתב הר"ן שסובר רש"י דדוקא לענין בית בבתי ערי חומה הוא דבעינן הוקף ולבסוף ישב אבל לענין מגילה לא ואינו נראה כן מדברי הרי"ף שהביא בהלכותיו ואף הלשון בעצמו מוכיח שאף לענין מקרא מגילה איתמר דאי לא הול"ל נדון כבתי ערי חצרים:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבי' בשם הר"מ מרוטנבורק דלא מיקרי ישב ואח"כ הוקף אלא כשישב תחלה אדעתא שלא להקיפו וכו' והר"ן כתב וא"ת כיון דאמרינן דכרך שישב ולבסוף הוקף נדון ככפר עיר המוקפת מימות יהושע בן נון היאך קוראין בא"י בט"ו ניחוש דלמא ישבה ולבסוף הוקף י"ל דישיבת העו"ג אינה ישיבה ונמצא שבשעה שכבשה יהושע היה בה חומה ולא ישבה עד שנתיישבו בה ישראל וא"ת והרי בכל הערים המוחפות חומה קורין בט"ו ואפי' בח"ל ואי אמרת דישיבת העו"ג אינה ישיבה הרי הן כאילו לא היו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון לפי שלא היה בהם זמן ישיבה כלל י"ל דכי אמרי' ה"מ בא"י משום דכיון דלענין בתי ערי חומה דינן כמוקפין מימות יהושע בן נון מפני שישיבת העו"ג אינה ישיבה אף לענין קריאת מגילה נדונית כמוקפת חומה אלא דאכתי איכא למידק בעיירות המוקפות חומה שבח"ל ניחוש דלמא קדמה ישיבתן לחומתן ונמצא שהרי הן כאילו אין להם חומה אלא איכא למימר שהולכין אחר הרוב שעל הרוב קודמת חומתן לישיבתן שכן דרך רוב המדינות מקיפים חומה תחלה ואח"כ מיישבין אותן עכ"ל:

סעיף קטן ט

כרך שהיא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לא קורין בי"ד ובט"ו וכ"כ הרמב"ם ז"ל וטעמו מדאמרי' בפ"ק דמגילה (ה:) חזקיה קרי בטברי' בי"ד ובט"ו מספקא ליה אי מוקפת חומה

מימות יהושע בן נון הוא אי לא רב אסי קרי מגילה בהוצל בי"ד ובט"ו מספקא ליה אי מוקפת חומה מימות יהושע אי לא אבל הר"ן כתב שהורו הגאונים דעיירות המסופקות אם הם מוקפות חומה מימות יהושע הולכין בהן אחר רוב עיירות שמא אינן מוקפות חומה מימות יהושע וקורין בי"ד ועוד שאפילו תאמר שהוא ספק שקול הו"ל ספק של דבריהם לקולא ונמצא פטורות בשניהם ומבטל ממנו בודאי מקרא מגילה לפיכך קורא בראשון ופטור בשני ודאמרינן בגמרא אטברי' והוצל שהיו קורין בי"ד ובט"ו במדת חסידות היו נוהגין כן משום ספקא דטבריה דתליא במגניא ומכסיא ובהוצל מפני שהיו נחלקין בה בקבלתן זה אומר מוקפת וזה אומר אינה מוקפת והיו קורין בה בלא ברכה דספק דדבריהם לא בעי ברוכי כדאיתא בפרק במה מדליקין (שבת כג.) אלא שראוי לברך בי"ד מפני שהולכים אחר רוב העולם וה"ה הזכיר סברא זו וכתב עוד שי"מ שלא חשו לספק זה אלא בא"י שהיו ידועות בשעת התקנה מחמת דין בית בבתי ערי חומה אבל בח"ל מעיקרא כך התקינו שכל שהוא ספק לא יקראו אלא בי"ד וי"מ שהיו סוברים ונוהגים כדברי רבינו וכן ראוי לעשות וכן נהגו העולם לעשות כדברי הרמב"ם ז"ל וראיתי לה"ר יוסף אביו ז"ל שהיה קורא תגר על המנהג שנוהגים בכל עיר מוקפת חומה לקרות בי"ד וט"ו ודע"כ לא קאמר הרמב"ם שקורין בב' הימים אלא בכרך שהוא ספק דהיינו שקצתם אומרים מוקפת היא מימות יהושע וקצתם אומרים אינה מוקפת מימות יהושע אבל כל שאין יודעים בה כלל לא מיקרי ספק והיה מביא ראיה ממ"ש הרמב"ם בפ"ח מהלכות שגגות אינו חיוב באשם תלוי עד שיהיה שם איסור קבוע כיצד אכל חלב וספק אם היתה כזית או פחות מכזית או שהיתה לפניו חתיכת חלב וחתיכת שומן ואכל אחד מהם ואינו יודע אי זה מהם אכל (אבל) אם היתה לפניו חתיכה אחת ספק שהיא חלב ספק שהיא שומן ואכלה פטור שהרי אין כאן איסור הרי דלא מיקרי ספק להתחייב אשם תלוי עד שיהיה שם איסור קבוע ומינה נשמע לענין קריאת מגילה דסתם עיר המוקפת חומה ואין יודעין בה אם היא מוקפת חומה מימות יהושע אם לאו דלא באה לכלל ספק כלל ואין קורין בה אלא בי"ד בלבד שהוא זמן קריאה לרוב העולם ול"נ שאין הנידון דומה לראיה דא"כ אפילו אם נחלקו בקבלתם זה אומר מוקפת חומה וזה אומר אינה מוקפת חומה לא יקראו בי"ד ובט"ו דכל כה"ג לא מחייב אשם תלוי ומבואר מדברי הרמב"ם אבל אם היתה לפניו חתיכה אחת ספק חלב ספח שומן ואכלה פטור וא"א לומר כן דא"כ הא דכתב הרמב"ם עיר שהיא ספק קורין בה בשני הימים היכי משכחת לה ועוד דמההיא דאשם תלוי ליכא למיגמר דשאני התם דכתיב מכל מצות וקרינן מצות בלשון רבים ויש אם למקרא כדאיתא בכריתות (יז:) והלכך לא ילפינן מינה דהתם לאו

משום דלא הוי ספק הוא אלא משום דגזירת התורה הוא דלא ליחייב עד דליקבוע איסור ומיהו יש לקיים דבריו ממ"ש הר"ן בשם הגאונים דטבריה והוצל שהיו קורין בהם בי"ד ובט"ו במדת חסידות היו נוהגים כן משום ספיקא דטבריה דתלי במגניא ומכסיא בהוצל מפני שהיו נחלקים בקבלתה זה אומר מוקפת וזה אומר אינה מוקפת משמע מדבריו דדוקא בכה"ג הוא דהויא ספק וקורין בי"ד ובט"ו לדברי הגאונים ממדת חסידות ולדברי הרמב"ם מדינא אבל כל שאין מחלוקת בקבלתן אלא שאין אנו יודעים אם היא מוקפת מימות יהושע אם לאו לא נכנסה לכלל ספק ואין קורין בה אלא בי"ד לדברי הכל והעולם שנוהגים לקרות בי"ד ובט"ו בכל העיירות המוקפות מן הסתם נראה שסוברים שכיון שאנו רואין אותה שהיא מוקפת באה לכלל ספק אם הוא מוקפת מימות יהושע והיא בכלל מ"ש הרמב"ם עיר שהוא ספק קורין בה בשני הימים ובלילהן אבל אין מברכין עליה אלא בי"ד הואיל והוא זמן קריאה לרוב העולם אח"כ בא לידי ספר אשכנזי וכתב בו קשה לי עיירות דידן מנא לן שלא היו מוקפות חומה למה אין אנו קורין נמי בט"ו מספק תשובה כל כרכים דידן קורים בי"ד אי לאו דקים לן שמוקפות מימות יהושע בן נון וספיקא דטבריה משום דמספקא ליה לחזקיה אי היקף חומה חשיב אי לא כדאיתא התם כך פי' רבינו משה הגאון בתשובה עכ"ל וכן מצאתי כתוב בתשובות בשם גאון:

סעיף קטן י

בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם כשהלך היה דעתו לשוב לביתו בליל י"ד קודם שיאור היום וכו' בפרק ב' דמגילה (יט.) תנן בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו ואם לאו קורא עמהם ובגמרא (שם) אמר רבא לא שאנו אלא שעתיד לחזור בליל י"ד אבל אינו עתיד לחזור בליל י"ד קורא עמהם דכתיב על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות מכדי כתיב היהודים הפרזים ל"ל למכתב היושבים בערי הפרזות הא קמשמע לן דפרוז בן יומו נקרא פרוז ומדפרוז בן יומו נקרא פרוז מוקף בן יומו נקרא מוקף וכתב הרא"ש פירש"י דרבא קאי אבן כרך שהלך לעיר דאם אין עתיד לחזור בליל י"ד אלא ישאר בעיר עד אור היום חל עליו חובת קריאת היום והרי הוא כבן עיר והוא פרוז יום וה"ה בן עיר שהלך לכרך ואינו עתיד לצאת משם בלילי ט"ו שהוא ככרך כשהאיר היום הו"ל מוקף יום וקורא בליל ט"ו וביום ט"ו אפילו יחזור לעירו יקרא ביום ט"ו בעירו אבל אם הוא ידוע שעתיד לצאת בליל ט"ו קורא בי"ד כדין בני עירו ולא רצה לפרש מילתיה דרבא גם בבן עיר שהלך לכרך דלא מסתברא למימר שאם ישנו בכרך ביום י"ד שחלה עליו חובת קריאת מוקפין וישאר שם יום ט"ו ויקרא עמהם או אף אם יחזור לעיר יקרא בט"ו כיון דעדיין לא הגיע זמן קריאת מוקפין

למה תחול עליו חובת קריאתן זהו סברת רש"י מיהו לישנא דתלמודא משמע דרבא קאי אכולה מתני' וכמו שמועיל לבן כרך להיות כבן עיר כשעמד שם ליל י"ד ומקצת היום שהוא זמן קריאתה של בני העיר וחלה עליו חובת קריאתן כמו כן מועיל לבן עיר שהלך לכרך ועמד שם מקצת יום י"ד כיון שבזמן חיוב קריאת בני מקומו אינו עמהם נסתלק מעליו חובת קריאת אנשי מקומו ונכלל עם בני הכרך להתחייב בזמן קריאתם וקרינן ביה מוקף בן יומו כיון שהוא בכרך בזמן קריאת בני עירו ונסתלק מעליו חובת מקומו הקוראים ביום י"ד וקרינן ביה מוקף בן יומו ואף אם יחזור לעירו יקרא ביום ט"ו והרי"ף כתב ל"ש אלא שעתיד לחזור בליל י"ד ונתעכב ולא חזר ואשמעי' שהדבר תלוי בכוונתו בשעה שיצא מביתו אם היה בדעתו להיות ליל י"ד בביתו הרי הוא כמקומו אף אם נתעכב שמה אבל אם אינו עתיד לחזור בליל י"ד קורא עמהם עכ"ל הרא"ש ז"ל ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ותחלה אמר הדין דרך כלל שאם דעתו לחזור בי"ד קאי אכולה מתניתין ואח"כ בא לפרש היכי קאי לכל חלוקה וחלוקה וזהו שכתב כיצד בן כרך שהלך לעיר וכו' לכאורה הוה משמע לפרושי דרבא קאי ארישא לומר דבן עיר שהלך לכרך אזלינן בתר יום י"ד שהוא יום קריאת אנשי מקומו ומינה נשמע לבן כרך שהלך לעיר דאזלינן בתר יום ט"ו שהוא יום קריאת בני מקומו ופרוז בן יומו פירוש בן כרך שביום קריאת בני מקומו דעתו להתעכב בעיר מיקרי פרוז וקורא בי"ד וכן פירוש מוקף בן יומו אלא דמשום דבגמרא אמרי' דמדפרוז בן יומו מיקרי פרוז ילפינן מוקף בן יומו מיקרי מוקף אלמא מבן כרך שהלך לעיר ילפינן לבן עיר שהלך לכרך וא"כ היכי אפשר דרבא אמר מלתיה על בן עיר שהלך לכרך ומיניה יליף לבן כרך שהלך לעיר שמע מיניה דליתיה להאי פירושא ואפשר דמש"ה כתב רבינו בתחלה בן עיר שהלך לכרך וכו' ובן כרך שהלך לעיר וכי אתא לפרושינהו נקטינהו איפכא שכתב כיצד בן כרך שהלך לעיר וכן בן עיר שהלך לכרך כלומר עיקר מלתא בבן כרך שהלך לעיר כתיב ומיניה ילפינן לבן עיר שהלך לכך ומשום הכי א"א לפרושי דבן עיר שהלך לכרך אזלינן בתר יום י"ד ובבן כרך שהלך לעיר אזלינן בתר יום ט"ו דא"כ רבא כי אמרה למלתיה על בן כרך שהלך לעיר הו"ל למימרא ומיהו מתניתין דאקדמה בן עיר שהלך לכרך לבן כרך שהלך לעיר ל"ק מידי דאיכא למימר אורחא דמלתא נקט שדרך בני עיירות ללכת לכרכים יותר מבני כרכים לעיירות אבל מרבא דמייתי דרשה דקרא קשה ואפשר לומר עוד דבן כרך שהלך לעיר כל הפוסקים שוים בה דאזלינן בתר יום י"ד ומש"ה נקטה רבינו ברישא ובתר הכי כתב בן כרך שהלך לעיר (בן עיר שהלך לכרך) דלדעת הרא"ש אזלינן ביה נמי בתר יום י"ד: ולפי פי' הרא"ש פי' דמוקף בן יומו הוי מוקף לא דמי לפי' דפרוז בן יומו הוי פרוז

דמוקף בן יומו פירושו שאיבד יום עירו שהוא יום י"ד דהיינו שהיה דעתו להתעכב שם ביום י"ד מקרי מוקף ונסתלק מעליו חובת אנשי מקומו ופרוז בן יומו פירושו שנתעכב בעיר יום י"ד שהוא יום קריאת המקום שהלך שם חל עליו חובת יום קריאת מקום זה ודברי הרמב"ם סתומים ופירשם ה"ה כדברי רש"י וכ"פ הר"ן ג"כ דברי הרי"ף שכתב וזהו לשונו ל"ש אלא שעתיד לחזור בליל י"ד אבן כרך שהלך לעיר בלחוד קאי וה"ק שאם עתיד לחזור למקומו בליל י"ד קודם זמן השחרית א"צ לקרות עמהם כיון שלא יעכב כאן ביום י"ד א"נ אפי' נתעכב כיון שנתעכב שלא מדעתו וכ"ד הרי"ף שכתב ונתעכב ולא חזר אבל אם אין דעתו לחזור בליל י"ד כלומר שלא היה בדעתו לחזור למקומו באותו לילה אלא להתעכב כאן ביום י"ד ונתעכב קורא עמהם ביום י"ד שנעשה פרוז בן יומו ומיהו אם חזר למקומו בליל ט"ו קורא עמהם וגדולה מזו אמרו בירושלמי בן עיר שעקר דירתו ליל ט"ו נתחייב כאן וכאן ומדפרוז בן יומו נקרא פרוז מוקף בן יומו נקרא מוקף כלומר דבבן עיר שהלך לכרך נמי אמרינן שאם היה דעתו בליל י"ד לחזור למקומו בליל ט"ו לא יהא נעשה מוקף בן יומו וקורא באותה העיר עצמה בי"ד בלילה וביום י"ד במקומו אבל אם דעתו בליל י"ד להתעכב שם ליל ט"ו וקצת מן היום א"צ לקרות בליל י"ד וביום י"ד כמקומו אלא ממתין עד ט"ו וקורא עמהם דכי היכי דפרוז בן יומו נקרא פרוז ה"נ מוקף בן יומו נקרא מוקף ובן יומו היינו בליל ט"ו וקצת מן היום עכ"ל:

סעיף קטן יא

פורים שחל להיות בשבת בריש מגילה (ד.) א"ר יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בעניינו של יום:

סעיף קטן יב

ומ"ש כגון ט"ו לבני כרכין וכו' כן כתב שם הרי"ף והרא"ש ז"ל והוא בירושל' פ"ק דמגילה משום דאם י"ד בשבת יבא י"ה בע"ש:

סעיף קטן יג

ומ"ש מקדימין לקרותה בע"ש (ב.) שם במשנה ומצאתי כתב שמנהג ירושלים לגבות מעות מתנות עניים ולחלקם בו ביום ואין אומרים בו על הניסים ואין מוציאין בו ס"ת ויום שבת שלפניו שהיה ח' לאדר קוראים פרשת זכור ומפטירין פקדתי ובשבת יום ט"ו שהוא יום פורים אומרים על הניסים ומוציאין בו שני ס"ת וקורים בשני ויבא עמלק ותמהני למה לא יאמר על הניסים ביום ששי שבו קורין המגילה: וכתב הר"ן בפ"ק דמגילה על מה שכתב הרי"ף שם הירושלמי סעודת פורים מאחרין ולא מקדימין כשחל י"ד להיות בע"ש שעיירות גדולות ומוקפות חומה קורין בו ביום שאין מוקפין חומה עושין סעודה עד אחד בשבת וגרסינן בירושלמי ויעשו אותה בשבת א"ל לעשות אותם ימי משתה

כתיב את ששמחתו תלויה בבית דין יצא זה ששמחתו בידי שמים דשמחת (שבת) אינה מתקנת מרדכי אלא בידי שמים:

סעיף קטן יד

שדרו ממתיבתא היכא דנפיק בשיירי' או נפיק בספינה וכו' כ"כ בספר הרוקח וז"ל אדם שהולך בספינה או במדבר אם יכול למצוא מגילה יקח עמו ואם לאו יקרא בי"א בי"ב בי"ג (שהתינוקות) [שהכפרים] קורין ולא יברך לפניה ולאחריה והמרדכי כ' בריש מגילה תניא בתוספתא פ"ק דמגילה היוצא בשיירא והמפרש בספינה קורין בי"ד וכ"כ בה"ג ויש מרבותינו אומרים שאם אין בידם מגילה מוטב שיקדימו ויקראו ממה שלא יקראו כלל וכ"נ בעיני דגרסי' בירושלמי פ"ק דמגילה תניא כל החודש כשר לקריאת מגילה שנאמר והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה אמר רבי חלבו ובלבד עד ט"ו הא דתימא כל החדש כשר לקריאת מגילה בשביל הולכי דרכים שאין בידם מגילה אבל הסעודה אין עושין אלא בט"ו ואפי' קודם י"א נ"ל מדלא אמר רבי חלבו בלבד מי"א עד ט"ו וההיא דתוספתא בדאפשר לו לקרות עמהם ראבי"ה עכ"ל וכ"כ בהג"א בשם א"ז שאם יודע שלא יהיה לו מגילה בי"ד חייב לקרותה קודם שיצא לדרך אפי' מתחלת החודש והר"ן כתב בפ"ק וז"ל כתוב בספר המאור תניא בברייתא המפרש לים והיוצא לדרך קורין בי"ג כ' עליה ה"ר אפרים דהא דרב ודרב אסי דאית להו קריאה שלא בזמנה כגון שחל י"ד בשבת לבני עיירות או ט"ו לבני כרכים אבל בי"א וי"ב ליכא קריאה כלל דהא בטלי להו ובריתא זו לא הזכירה אלא בי"ג בלבד אלו דברי הרב ז"ל ואני אומר הוא הדין לי"א וי"ב וכדאי הוא ר"ע סתימתאה לסמוך עליו בשעת הדחק כגון מפרש לים ויוצא בשיירה שמאחר שהתירו לו בי"ג ה"ה לי"ב וי"א ובירושל' גרסי' רבי אבא בשם ר' יהודה כל שאמרו ידחה ממקומו ובלבד בעשרה ותו גרסינן בירושל' מפרשי ימים והולכי מדברות קורין כדרכן ובריתא פליג עליה במשמע' א"נ י"ל הא דאפשר ליה הא דלא אפשר ליה עכ"ל וכ"כ בא"ח בשם הרא"ה דבי"א וי"ב וי"ג יכול לקרותה ע"כ ונ"ל דההיא דירושלמי דכל החודש כשר לקריאת מגילה לא ס"ל לתלמודא דידן מדלא מייתי לה ומ"מ בשעת הדחק שא"א בענין אחר כלל כדאי הוא הירושלמי לסמוך עליו ומיהו כל שקרא שלא בזמנה אם נזדמנה לו מגילה בזמנה חוזר וקורא כדין בן כפר שהקדים ליום הכניסה שאם היה בעיר בי"ד חוזר וקורא עמהם: כתב שבלי הלקט בן עיר שהיה בא בספינה או בדרך ולא היה עמו מגילה ונזדמנה לו בט"ו קורא אותה בט"ו והה"ר יעקב הביא ראיה לדבריו מדגרסינן בירושלמי כל החודש כשר למגילה ובלבד עד ט"ו ואם יש מי שמסתפק בדבר יקרא בלא ברכה ע"כ:

סעיף קטן טו
וקורין אותה בלילה וחוזרין וקורין אותה ביום מימרא דריב"ל בפ"ק (ד.) וכבר כתבה רבי' בסי' תרפ"ז:

סעיף קטן טז
ומ"ש ושל לילה זמנה כל הלילה ושל יום זמנה כל היום פרק שני (כ.) תנן כל היום כשר לקריאת מגיל' זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום ודבר שמצותו בלילה כשר כל הליל':

סעיף קטן יז
ומ"ש מהנץ החמה עד סוף היום ואם קראה משעלה עמוד השחר יצא משנה שם: קראוה באדר ראשון ואח"כ בא לעבר השנה קורין אותה באדר שני משנה פרק קמא (ו:) ודייק מינה בגמרא הא לענין סדר פרשיותיה זה וזה שוין כלומר שאם קראו הד' פרשיות בראשון א"צ לחזור ולקרותן בשני: ב"ה מני מתני' לא ת"ק ולא ר"א בר"י ולא רשב"ג ומסיק דמתני' רשב"ג היא דאמר אפי' סדר פרשיות אי קרי בראשון קרי בשני ופסק רי"ו הלכה כרשב"ג ולכן הנוסחא האמיתית כדברי רבי' וכן הפרשיות שעשו באדר א' צריך לחזור ולעשותן בשני ולאפוקי מספרים דגרסי איפכא ומ"מ יש לתמוה וכו': ויש לתמוה על רבינו למה הוצרך לכתוב זה דכיון שאנו קובעין ע"פ החשבון לא שייך למימר קראו את המגילה באדר א' ואח"כ ראו לעבר השנה ואפשר שכתב כן ללמדנו שאם טעו בני העיר וחשבו שהיתה שנה פשוטה וקראו המגילה והפרשיות באדר הראשון ואח"כ נודע להם שהיא מעוברת חוזרין לקרות המגילה באדר השני ואינם צריכים לחזור לקרות הפרשיות:

סימן תרפט

סעיף קטן א
הכל חייבים בקריאת מגילה כהנים לוים וישראלים ברייתא בריש ערכין (ד:) ופריך התם פשיטא אי הני לא מחייבי מאן מחייב ומשני לא צריכא ליבטל מעבודתן כדאמר רב יהודה אמר שמואל כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן מבטלין מעבודתן ובאים לשמוע מקרא מגילה:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו עבדים חלל וממזר וכו' אפשר דכל הני איתנייהו בתוס' ומשום דנקט כהנים לוים וישראלים איצטריך למינקט הני כי היכי דלא תימא כהנים לוים וישראלים דוקא הוא דמחייבי: ומ"ש ועבדים בעבדים משוחררים מיירי וכדכתבו הרמב"ם וסמ"ג דאילו עבדים שמלו וטבלו לשם עבדות מדין נשים שהזכיר אח"כ הוא נלמד דכל מצות שהאשה חייבת בהן העבד נמי חייב בהן ואע"פ שאין חיוב האשה במצוה אלא מטעם שאף הן היו

באותו הנס הא מההוא טעמא איכא לחיובי עבדים שגם הם היו בספק סכנה כיון דמולים היו ומיהו לדברי המפרשים דאף הן היו באותו הנס היינו לומר שע"י אשה נעשה הנס אפשר דאין ללמוד מנשים לעבדים וכיון דהוי מצות עשה שהזמן גרמא עבדים פטורים:

סעיף קטן ג
ומ"ש ומחנכין נמי הקטן בה כ"כ הרמב"ם ופשוט הוא:

סעיף קטן ד
ומ"ש ונשים נמי חייבות בקריאתה בריש מגילה (ד.) אמר ריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס:

סעיף קטן ה
ומ"ש ופירש"י שמוציאות לאנשים י"ח בריש ערכין כתב כן אהא דקאמר התם הכל כשרים לקרות את המגילה תנא לאתויי מאי לאתויי נשים וטעמו משום דעיקר הנס היה ע"י אשה וכתב הרב המגיד שכן נראה שהוא דעת הרמב"ם:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו בשם בה"ג כתבוהו התוס' בריש ערכין ובריש מגילה והרא"ש כ' בריש מגילה דברי רש"י ודברי ה"ג ולא הכריע ומ"מ דבריו נוטים כדעת בה"ג אבל הר"ן כתב על דברי בה"ג ואין זה מחוור אלא שראוי לחוש להחמיר והמרדכי כתב שראבי"ה פסק כבה"ג וראיה מתוספתא דמגילה נשים ועבדים וקטנים פטורים מלקרות המגילה ובה"ג גרס הכי אריב"ל נשים חייבות במשמע מגילה והכי איתא בירושלמי בפ"ב אמר בר קפרא צריך לקרותה בפני נשים וקטנים שאף הן היו באותו הנס בספק וכו' ועתה לא תקשה לריב"ל מהתוס' דהא נשים חייבות בשמיעה ולא בקריאה וההיא דערכין י"ל לפי פירוש ה"ג דהא דקאמר נשים כשירות במקרא מגילה פי' להוציא נשים כמותן ונראה לראבי"ה דנשים מברכות על משמע מגילה ואפי' אי קרי לעצמן מספקא לראבי"ה אי קטן מצי לאפוקי נשים דשמא אע"ג דתרוייהו פטורים מקריאה וחייבים בשמיעה דלמא אין חיובן בשוה כדאיתא בפרק מי שהחשיך (שבת קנג.) גבי חרש שוטה וקטן הי מינייהו עדיף עכ"ל: וב"ה כתב כי היכי דנשים מזמנות לעצמן ואינן מצטרפות לברכת הזימון ה"נ אינן מצטרפות לעשרה לכתחילה הר"ן בפרק שני דמגילה אמתניתין דהכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן כתב סברא זו וכתב עליה דא"א דהתם הוא שאינן מוציאות אנשים בברכתן אבל כאן היאך אפשר שמוציאות אנשים ידי קריאה ואין מצטרפות עמהם למנין אלא ודאי מצטרפות:

סעיף קטן ז

ואנדרוגינוס מוציא מינו ולא שאינו מינו וטומטום ומי שחציו עבד וחציו בן חורין אפילו מינו אינו מוציא תוספתא כתבה הרא"ש בפ"ק דמגילה וכבר נתבאר בסי' תקפ"ט לענין תקיעת שופר ואפשר שמשם למד לענין מקרא מגילה וכבר נתבאר שם דחציו עבד וחציו בן חורין אפילו עצמו אינו מוציא ולא חשש רבינו לכתוב כאן לפי שסמך על מ"ש שם ומיהו אם הוא סובר דעבדים שמלו וטבלו לשם עבדות חייבין במקרא מגילה כשם שנשים חייבות אתי שפיר שלא הזכיר כאן דאינו מוציא את עצמו וגם בתוספתא שהביא הרא"ש לא הוזכר משום דכיון דלא שייך למימר ביה לא אתי צד עבדות ומפיק צד חירות דהא צד עבדות נמי חיובי מחייב מוציא הוא את עצמו וא"ת מהאי טעמא יוציא ג"כ את מינו וי"ל אע"פ שמשני צדדיו הוא חייב מ"מ מאחר שהוא מורכב מעבדות וחירות כיון דאין צד עבדות ניכרת לעצמו וצד חירות לעצמו אינו ראוי להוציא את אחרים אפי' אם אותם אחרים מורכבים ג"כ מעבדות וחירות וע"כ צ"ל טעם זה לדעת רש"י שסובר דנשים מוציאות את האנשים ואפ"ה טומטום אינו מוציא מינו וטעמא משום דטפי עדיף כשהמוציא הוא ודאי אשה והשומע זכר מכשהמוציא הוא טומטום אפי' אם השומע נקיבה ואפי' אם השומע טומטום דסד"א כיון דתרוייהו חד מינא נינהו נפקי אהדדי ידי חובתן קמ"ל דלא משום דבעינן שהמוציא את אחרים י"ח יהא ניכר אם הוא זכר או אם היא נקיבה ולא תיקשי מאנדרוגינוס שמוציא את מינו דהתם שאני שכבר הוא ניכר שהוא בריה בפני עצמו:

סעיף קטן ח

חרש שוטה וקטן אפי' הגיע לחינוך אינן מוציאין אחרים י"ח ורבי יהודה מכשיר בקטן משנה בפ"ב דמגילה (יט:) הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ור' יהודה מכשיר בקטן וכתבו התוס' דע"כ בקטן שהגיע לחינוך מיירי דאי בשלא הגיע לחינוך מ"ט דר"י וא"ת אי הכי מאי טעמייהו דרבנן דכיון דמקרא מגילה דרבנן ליתי דרבנן ונפיק בדרבנן כדאמרינן בפרק מי שמתו (ברכות ך:) גבי בן מברך לאביו אע"פ שהוא קטן ויוצא בברכתו ומוקי לה התם בדאכל שיעורא דרבנן ואתי הקטן שחיובו דרבנן ומפיק ליה וה"נ נימא הכי כבר תירצו דלא דמי דקריאת מגילה ליכא חיובא אפי' בגדולים אלא מדרבנן וקטן אינו מחוייב אלא מדרבנן בשאר מצות ובגדול ליכא אלא חד דרבנן במגילה ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו שדעת הרא"ש לפסוק כת"ק כך נראה שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם ואהא דתנן חוץ מחרש כתב הר"ן האי חרש דהכא אפי' במדבר ואינו שומע ואע"ג דסתם חרש בכ"מ

שאינו שומע ואינו מדבר אבל מדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר ה"ז כפקחים לכל דבריהם כדאיתא בפרק מי שאחזו (גיטין עא.) אפ"ה חרש המדבר ואינו שומע לא חזי למקרא דאתיא לה כר"י דאמר בפ' היה קורא (ברכות טו.) הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא וכיון דאיהו לא נפיק גופיה לאחריני נמי לא מפיק עכ"ל ודבריו מבוארים בגמרא דקאמר מאן תנא חרש דיעבד נמי לא אמר רב מתנה ר' יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא ולפ"ז לא קיימא לן כי האי מתני' דהא בפ' היה קורא איפסיקא הלכתא שם בגמרא דלא כרבי יוסי וא"כ חרש המדבר ואינו שומע מוציא את אחרים ידי חובתם ודלא כמתני' ולפיכך יש לתמוה על הרמב"ם שפסק בפ"א מהלכות מגילה שאם היה הקורא חרש השומע ממנו לא יצא וכן יש לתמוה על הרי"ף והרא"ש שכתבו המשנה כצורתה ומשמע דס"ל דהלכה היא ואפשר לדחוק ולומר שהם סוברים דאע"ג דתלמודא מוקי מתניתין כרבי יוסי היינו אי אמרינן כי היכי דפליגי בק"ש פליגי במגילה אבל כיון דחזינן דרבי בפרק היה קורא גבי ק"ש סתם ר' הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא דמשמע דסבר דיצא ומש"ה קתני לה בסתם ורבי יוסי דפליג הוה יחידאה וגבי מגילה קתני סתם לא יצא ולא כתב שום חולק בדבר אית לן למימר דס"ל דמגילה שאני דבעינא בה פירסומי ניסא וכל שלא השמיע לאזנו ליכא פירסומי ניסא ומ"מ הדבר דחוק כיון דחזינן דתלמודא משמע ליה דמגילה וק"ש שוים הם מנין לנו לחלק ביניהן ובא"ח כתוב שהרמב"ם לא הוציא מכלל המוציאין אלא שוטה וקטן לבד ולא הוציא חרש נראה שנוסחאות ספר הרמב"ם שבידו מוחלקת משלנו: כתב הר"ש בר צמח בתשובה בירושל' אמרינן אמתני' לית כאן חרש ולפי גמרא דידן מיירי במדבר ואינו שומע ואתיא כמ"ד צריך שישמיע לאזניו ולא דומיא דשוטה וקטן הוא דאינהו אפי' בדיעבד קריאתם פסולה אבל חרש המדבר ואינו שומע יוצאין אחרים בקריאתו אבל בשופר אינו מוציא וטעמא משום דבשמיעה תליא מילתא דהא מברכים על השמיעה וכיון שאינו שומע אינו מחוייב בדבר ולא מפיק אבל במגילה דבקריאה תליא מלתא כיון דיודע לקרות בר חיוב הוא אבל שומע ואינו מדבר יוצאים בתקיעתו עכ"ל: וכתב בא"ח השומע מגילה ממי שהוא מודר הנאה ממנו יצא דומיא דשופר: וכתב עו"ש מקום שאין מנין אם יש שם ד' או ה' אחד מהם יודע המגילה ואחרים אינם יודעים אחד פוטר את כולם אבל אם כולם יודעים יקראו אותה לעצמם עכ"ל:

סעיף קטן י

ירושלמי ריב"ל הוה מכניש בני ביתיה וקרי קמיהון בפרק בתרא דמגילה:

סימן תרצ

סעיף קטן א
הקורא את המגילה עומד או יושב יצא ר"פ (כא:) וכתב הר"ן דיצא לאו דוקא דאפי' לכתחילה נמי:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו אפי' שנים ואפי' י' יכולין לקרותה ביחד משנה ובריייתא שם ואף ע"ג דבתורה אין קורא אלא א' מגילה שאני דכיון דחביבא להו יהבי דעתייהו ומשתמעי כל הנך קולות:

סעיף קטן ג
וצריך לקרותה כולה בפ"ב דמגילה (יט.) תנן מהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה י"ח ר' מאיר אומר כולה רבי יהודה אומר מאיש יהודי רבי יוסי אומר מאחר הדברים האל' ואיפסיקא הלכתא בגמרא כדברי האומר כולה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ומתוך הכתב ואם קראה על פה לא יצא פשוט שם במשנה (יז.):

סעיף קטן ה
ומ"ש הלכך צריך שתהא כתוב' כולה לפניו שם (יט.) הלכה כדברי האומר כולה ואפי' למ"ד מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה:

סעיף קטן ו
ומ"ש ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד אם השמיט בה הסופר תיבות וכו' שם (יח:) ת"ר השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא כמתורגמן המתרגם יצא מיתיבי היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות אם רישומן ניכר כשירה ואם לאו פסולה לא קשיא הא בכולה הא במקצתה וכתב הרמב"ם היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות אם רישומן ניכר אפי' היה רובה כשירה ואם אין רישומן ניכר אם היה רובה שלם כשירה ואם לאו פסולה נראה מדבריו שהוא מפרש דמיעוטא קרוי מקצתה ורובה קרוי כולה וכדאמרינן בכל דוכתא רובו ככולו וכך הם דברי רבינו וכ"כ בא"ח וכתב ע"ז בשם הרא"ש וה"ה באמצעיתה והוא שלא תהא חסירה ענין: וכתב הר"ן אהא דת"ר השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וכו' הקשה הרשב"א דהכא משמע דחסרה מקצת כשירה ואילו לקמן אמרינן הלכה כדברי האומר כולה ואפי' מאן דאמר מאיש יהודי צריך שתהא כתובה כולה אלמא אם חסרה מראשה עד איש יהודי פסולה דנהי דאמרינן צריך שתהא כתובה כולה משמע דלעכב אמרינן הכי מדפרכינן לקמן בגמרא אלא דכתיב פסוקא פסוקא וקרי ליה והא אמר רבי חלבו הלכה כדברי האומר כולה ואפי' למ"ד מאיש יהודי צריך שתהא כתובה כולה לפניו ואם איתא דלכתחלה בלחוד קאמר מאי קושיא ותירץ

דהכא בשתחלת המגילה וסופה כתובה אלא דבאמצע היא חסירה ומש"ה כל היכא דלא מיחסרא רובה כשיר' דאינה נראית כספר חסר אלא כספר מלא שלם שישבו טעיות ומגילה כיון דנקראת איגרת אין מדקדקין בה לפסלה בכך אבל כשחסר ממנה מראשה עד איש יהודי אע"פ שהוא מעוטה נראה כספר חסר וצריך שיקרא אותה מספר שלם עכ"ל כתב הרשב"א בתשובה (סימן תסז) אני אומר שכל מי שתופס בידו מגילה שאינה כשירה לקרות בה פירוש לקרות בה עם ש"צ גריעא טובא משנים שקראו אותה מפני שנותן דעת בקריאתו באותה מגילה ע"כ: וזה לשון שבלי הלקט כתב הרב רבי בנימין שכשהחזן קורא את המגילה צריכים הצבור לשתוק ולכוין דעתם בקריאתו ואסור להם לקרות עמו במגילות שאינם כתובים בגליון דכיון שאינם כתובים כתקנן הו"ל כקורא על פה וכן הפסוקים שנהגו הצבור לענות כולם יחד הקורא חוזר עליהם וקורא מתוך הספר לפי שבקריאת הצבור לא יצאו ידי חובתם שהרי קראו אותם ע"פ וכן מנהג עכ"ל ואע"ג דתניא השמיט בה הסופר פסוקים וקראה על פה יצא ה"מ בדיעבד אבל לכתחלה צריך לקרותה כולה מן הכתב: וכתב בא"ח נהגו לגעור במי שמסייע לחזן ע"פ והטעם שמא יתן לב השומע לזה שקורא ע"פ ולא לקריאת החזן:

סעיף קטן ז

קראה סירוגין וכו' משנה שם (יז.) קראה סירוגין יצא ומפרש בגמ' (יח:) דהיינו שקורא מעט ופוסק מעט ואמרינן תו התם רבי מונא אומר משום ר"י אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואסיקנא דלית הלכתא כוותיה אלא אפי' שהה כדי לגמור את כולה יצא: קראה סירוסין וכו' ברייתא שם:

סעיף קטן ח

ומ"ש הלכך אם דילג הקורא פסוק לא יקרא לפניו וכו' פשוט הוא ולא צריך רבינו לכתבו דהיינו ממש קראה סירוסין אלא מפני שהוא שנוי שם בברייתא לפיכך כתבו:

סעיף קטן ט

מגילה נקראת בכל לשון ובלבד שיבין אותו הלשון ושתהא כתובה באותו הלשון וכו' שם משנה קראה על פה קראה תרגום בכל לשון לא יצא אבל קורין אותה ללועזות בלעז והלועז ששמע אשורית יצא ובגמרא (יח:) קראה תרגום ה"ד אילימא דכתיבא מקרא וקרי לה תרגום היינו ע"פ לא צריכא דכתיבא תרגום וקרי לה תרגום ואמאי דתנן אבל קורין אותה ללועזות בלעז פריך והא אמרת קראה בכל לשון לא יצא ואסיקנא הא לא דמיא אלא להא גיפטית לגיפטיים עברית לעבריים עילמית לעילמים וכו' יצא כלומר דכיון שהם מבינים באותו לשון יוצאין ידי חובתן והוא שתהא כתובה באותו לשון דאל"כ הו"ל קורא ע"פ וכדאמרינן גבי היתה כתובה תרגום והרמב"ם כתב בלשון הזה היתה כתובה תרגום

או בלשון אחרת מלשונות העו"ג לא יצא י"ח בקריאתה אלא המכיר אותו הלשון בלבד והוא שתהיה כתובה בכתב אותו הלשון אבל אם היתה כתובה בכתב עברי וקרא ארמית לארמיים לא יצא שנמצא זה קורא ע"פ וכיון שלא יצא י"ח הקורא לא יצא השומע ממנו עכ"ל וראיתי מי שהיה רוצה לדייק מדכתב והוא שתהיה כתובה בכתב אותה הלשון דתרתי בעינן חדא שתהא כתובה באותו לשון והב' שתהא כתיבתה המיוחד לבני אותה לשון לאפוקי אם היתה כתובה בל' גיפטית וכתב עילמית ואין זה כלום דאנן לא קפדינן אלא שלא תהא כתובה בל' אחר כדי שלא יהא כקורא ע"פ אבל כל שכתובה באותו לשון אע"פ שכתובה בכתב אחר ל"ל בה ומדברי הרמב"ם עצמו משמע דהא דקאמר והוא שתהי' כתובה בכתב אותה הלשון לא אכתב קפיד אלא אלשון דהא מסיים בה אבל אם היתה כתובה בכתב עברי וקראה ארמית לארמ' לא יצא שנמצא זה קורא ע"פ אלמא דמאי דקאמר והוא שתהא כתובה בכתב אותו הלשון לא אכתב קפיד אלא אלשון דבלשון הוא דשייך למימר שהוא קורא על פה או שאינו קורא ע"פ ולא בכתב וראיתי שכתב הריב"ש וז"ל דהשתא אין יוצאין ידי חובתן במגילה הכתובה בלשון לעז ואפי' קראה ללועזים המכירים באותו ל' משום דאמרינן בגמ' אטו אנן אחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן ואף על פי שאנו לועזי' לושפוטרו"ש פיגו"ש דילא"ש ייגוא"ש אין ידוע שזה לעז של תיבות הללו דאי חכמי התלמוד לא ידעי אנן מנא ידעינן ול"נ דשפיר מצי נפיק בה ידי חובתיה בה ויקראנה כולה בלעז מתוך הכתב הכתוב בלשון לעז וכשיגיע לאותם התיבות יאמרם בלשון המקרא האחשתרנים בני הרמכים ואע"פ שהשומע אינו מכיר ל' הקדש יצא כדבסמוך ואף על פי שנמצא שקראה בב' לשונות לא אשכחן שיפסל מקרא מגילה בכך ולענין כתיבת תיבות הללו במגילה אפי' הן כתובות בלעז לית לן בה דלא גרע מהשמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא ע"פ דיצא אחר שכתבתי זה ראיתי תשובת הר"ן להריב"ש ע"ז וכתב בסוף דבריו אין ספק כי הלעז ההוא משובש ופוסל הקריאה לגמרי ע"כ ולא הזכיר שום תיקון בדבר וגם מהטעם שיבא בסמוך כתב למחות מלקרותה לנשים בלעז וכן ראוי לעשות וכתב ה"ה שנראה מדברי רש"י שאע"פ שיודע אשורית ויודע לעז אילו רצה לקרותה בלעז יוצא י"ח וכ"נ מדברי הרמב"ם אבל אין נראה כן מן הירושלמי שאמרו יודע לעז ויודע אשורית מהו שיוציא אחרים בלעז יבא כהדא כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן אלמא פשיטא להו שמי שיודע אשורית ולעז הוא עצמו אינו יוצא בלעז ע"כ בחידושי הרשב"א וכ"כ הרמב"ן ז"ל עכ"ל והר"ן בפ"ב דמגילה האריך להשיב על דברי הרמב"ן ובסוף כתב שראוי לחוש לדבריו ובתשובת הר"ן שהביא הריב"ש בתשובה האריך לפרש הירושלמי ע"פ דעת הרמב"ן

ואעפ"כ על דברי הריב"ש שכתב שלא היו בקיאין בלעז האחשתרנים בני הרמכים ואפי' אם היו בקיאין בו לא היה ראוי לקרותה לנשים בלעז משום ההיא דהרמב"ן כתב כלשון הזה רואה אני דבריך טובים ונכונים שאפי' בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול ואפי' באפשר רחוק עאכ"ו שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצות שהם כבשונו של עולם ואיך נניח הדרך אשר דרכו בה רבותינו הקדושים ונכניס עצמינו במקום צר ובמשעול הכרמים עכ"ל:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ובלשון הקדש הכל יוצאין בו אע"פ שאינם מבינים משנה כתבתיה בסמוך הלועז ששמע אשורית יצא ופריך בגמרא והא לא ידע מאי קאמרי ומשני מידי דהוה אנשים ועמי הארץ מתקיף לה רבינא אטו אנן אחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן אלא מצות קריאה ופירסומי ניסא ה"נ מצות קריאה ופירסומי ניסא:

סעיף קטן יא

ומ"ש בשם ר"ע שלשון יוני ג"כ כשר כלומר אע"פ שאינו מבין אותו הכי איתי' בגמרא שם רב ושמואל דאמרי תרוייהו לעז יוני לכל כשר כלומר ואפילו לשאינו מכיר בו והא קתני בברייתא יונית ליונים אין לכ"ע לא אינהו דאמור כרשב"ג דתניא רשב"ג אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית וכתב הרא"ש הרי"ף לא הביא הא דרב ושמואל אף על גב דליכא מאן דפליג עלייהו ואפשר דס"ל דלאו אליבא דנפשייהו קאמרי אלא אליבא דרשב"ג ולית הלכתא כרשב"ג והרמב"ם כתב כדברי רב ושמואל שאם היתה כתובה יונית ושמעה יצא אף על פי שאינו מכיר אפי' היה השומע עברי ובפ"א מהלכות תפילין כתב אין כותבין תפילין ומזוזה אלא כתב אשורית והתירו בספרים לכתוב אף ביונית בלבד וכבר נשתקע יונית מעולם ונשתבש ואבד לפיכך אין כותבין היום שלשתן אלא אשורית ע"כ לומר שבהלכות מגילה העתיק דברי רב ושמואל להודיענו דהלכה כוותייהו בעיקר הדין וסמך על מ"ש בה' תפילין שכבר נשתקע יוני מעולם ונשתבש ואבד וא"כ אין יתרון לבעלי הלשון היוני המצוי היום משאר לשונות ונראה שמפני כך השמיט הרי"ף הא דרב ושמואל וכתב בברייתא דיונית ליונים דמשמע דוקא ליונים אבל לא למי שאינו מכיר באותו הלשון וכ"כ הר"ן שזה היא דעתו של הרי"ף ז"ל:

סעיף קטן יב

קראה מתנמנם יצא משנה שם(יז.) ובגמ' (יח:) ה"ד מתנמנם נים ולא נים תיר ולא תיר דקרו ליה ולא ידע לאהדורי סברא כתב המרדכי ירושלמי מנשה הוה יתיב קומי רבי זירא וקא מתנמנם א"ל חזור בך דלא כוונת ואיכא למימר דלא פליג אמתני' דאם קראה

מתנמנם מאחר שהוציאה מפיו יצא אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא וכ"כ שבלי הלקט בשם רבינו שמחה:

סעיף קטן יג

היה כותב שקורא פסוק וכותבו ג"ז משנה (שם יז) היה כותבה דורשה ומגיהה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא ומוקי לה בגמרא (יח:) כגון דכתיבא כולה קמיה וקרי פסוקא פסוקא במגילתא דמנחא קמיה וכתב לי' דאפי' למ"ד מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה לפניו וכתב הרא"ש ודורשה אע"פ שאסור להפסיק במגילה כדאיתא בפ"ב דברכות (יד.) והכא כשמשמיע הדרשה לרבים או דורש בינו לבינו נמצא שמפסיק בקריאתה מ"מ יצא א"נ כיון שאינו דורש אלא בעניינו של מגילה אין זה חשיב הפסק והכי איתא בירושלמי ודורשה ובלבד שלא יפליגו דעתם לעניינים אחרים עכ"ל וז"ש רבינו ולא יפסיק בה בעניינים אחרים:

סעיף קטן יד

ומ"ש והוא שיכוין לקרות כראוי לא כמי שקורא להגיה היא מדתנן בפ"ב דברכות (יג.) היה קורא והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא ואיתמר עלה בגמרא ש"מ מצות צריכות כונה ודחי מאי אם כיון לבו לקרות והא קא קרי בקורא להגיה והרבה פרושים נאמרו בה וכתבתיו בסי' ס' ודברי רבינו כאן נראה שהם כדברי התוס' שכתבתי שם:

סעיף קטן טו

וצריך שיכוין הקורא לצאת בקריאתה רבינו סתם דבריו כאן כדעת הרא"ש שהוא סובר כדעת האומרים מצות צריכות כוונה וכמו שנתבאר בסי' תקפ"ט ואיכא למידק דכיון דהא דאוקמא למתניתין דאם כיון לבו יצא בקורא להגיה היינו כי היכי דלא תפשוט מינה דמצות צריכות כונה אבל למאן דסבר צריכות כוונה אפי' בקורא כדרכו מתוקמא דאפ"ה לא יצא עד שיכוין לצאת מאחר שרבינו סותם דבריו כמ"ד צריכות כוונה לא היה לו לכתוב ולא כמו שקורא להגיה וצ"ל דמ"מ כיון שאף לדברי האומר אינן צריכות כוונה שלא יקרא כמי שקורא להגיה אע"פ שהוא סותם כמ"ד צריכות כונה כתב כן לומר בהא כולי עלמא מודו:

סעיף קטן טז

ומ"ש והא דבעינן שיכוין הקורא על השומע בפרט להוציאו היינו דוקא יחיד הקורא אבל ש"צ מסתמא דעתו על הכל כדתנן כבר נתבאר בסימן הנזכר:

סעיף קטן יז
ירושלמי אין מדקדקין בטעיותיה רב יצחק בר אבא ורב חננאל הוו יתבי קמיה דרב וכו' וכתבוהו הרא"ש והר"ן ואיכא למידק דהול"ל ולא אהדר מאן דאמר יהודיים דההוא הוא דטעי אבל ההוא דאמר יהודים דשפיר קאמר לא הו"ל למהדריה וי"ל דלא נחת השתא תלמודא לאשמעינן הי מינייהו שפיר קאמר אי מאן דאמר יהודים או מאן דאמר יהודיים אלא לאשמועינן דלא אהדר למאן דטעי ומש"ה קאמר ולא הדר חד מינייהו ואפשר דאיכא פלוגתא אי אקרינן יהודים או יהודיים וההוא דקאמר האי עובדא לא ידע היכי הוה קושטא דמלתא ומיהו רב ודאי הוה ידע מדלא אהדר חד מינייהו אלמא אין מדקדקין בטעיותיה:

סעיף קטן יח
ומ"ש רבינו שי"מ דוקא בטעות כי האי שהלשון והענין היה אחד כ"כ הר"ן ואע"פ שיש לדחות דכל שקרא התיבה אע"פ שלא קראה כתקנה קראה כולה מקרי וכתב בא"ח י"א דוקא יהודים יהודיים אבל אם אומר מיושב ישב או מנופל נפל וכדומה ודאי חוזר וכ"נ עכ"ל:

סעיף קטן יט
וצ"ל י' בני המן בנשימה אחת בספ"ק דמגילה (טז:) ומפרש טעמא משום דכולם בהדי הדדי נפקן נשמתייהו וכתבו התוס' נראה דהיינו מתחלה אבל בדיעבד יצא:

סעיף קטן כ
ירושלמי צריך לאמרם בנשימה אחת ועשרת עמהם בפרק בני העיר וכתוב בא"ח שצריך לאומרו עם עשרת בני המן איש שלפניה ועשרת הכל בנשימה אחת:

סעיף קטן כא
לר"נ הקורא מגילת אסתר וכו' אבל בנשימה אחת א"צ כלומר א"צ לקרות כל סוף פסוק ותחלת פסוק בנשימה אחת דאילו כולה בנשימה אחת לא הוה צ"ל שא"צ שהרי מלתא דלא אפשר הוא והרוקח כתב מנהג שלא לנשם בין פסוק לפסוק לפי שנקראת אגרת ובשבלי הלקט שרבי' ישעיה דקדק מדמשמע בברייתא בגמרא שהיו מתרגמין אותם שהיו קורין פסוק אחד עד סופו ומתרגם וחוזר וקורא אחר ולא כמו שאנו נוהגים שלא לעמוד בסוף הפסוק והראב"ע כתב בפי' אסתר בעבור עזרא הסופר הפסיק הפסוקים ולא היה אחר שנים רבות צוו אבותינו עליהם השלום שלא יפסיק הקורא הפסוק בסוף עכ"ל:

סעיף קטן כב
ירושלמי צריך שיאמר ארור המן וכו'. בפרק בני העיר:

סעיף קטן כג

כתב רב האי ז"ל מנהג דחזי לן מאן דקרי לה למגילה דברי רבינו האיי כתבוה הרי"ף והרא"ש בפ"ק דמגילה וכ"כ הרמב"ם ג"כ והמרדכי בפ"ב דמגילה כ' ב' הסברות: כתב בא"ח כשמזכיר הקורא שם המן ובניו מנקשין התינוקות באבנים או בלוחות עץ שבידם וכתוב בהם שם המן ובניו וע"י הניקוש הם נמחקים ולמנהג הזה יש שורש בהגדה דאמרינן כי מחה אמחה את זכר עמלק אפי' מעל העצים ומעל האבנים לכן אין להלעיג על המנהגים כי לא לחנם נקבעו והמנהג הזה נוהגים בצרפת ובפרובינציא ונותנים טעם ע"ש ושם רשעים ירקב עכ"ל:

סעיף קטן כד

מגילה נ"ד שהוא עיקר זמנה קורין אותה אפי' ביחיד לרי"ף בפ"ק דמגילה (ה.) אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד שלא בזמנה בי' ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה קורא אותה בי' הוה עובדא וחש לה רב לדרב אסי והאי פלוגתא דרב ורב אסי איכא לפרושי דלכתחל' היא אבל בדיעבד מודה רב אסי דיצא ואופשר לפרושי דבדיעבד פליגי אבל לכתחלה מודה רב דבי' ואפשר דבתרוייהו פליגי דלרב אפילו לכתחל' ביחיד ולרב אסי בדיעבד נמי לא יצא ור"ת פירש דבתרוייהו פליגי דלרב אפי' לכתחיל' ביחיד ולרב אסי בדיעבד נמי לא יצא ואע"ג דחש ליה רב לדרב אסי פסק כרב משום דקאי רבי יוחנן כוותיה דאמר בפ"ב (יט:) גבי קורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא לא אמרו אלא בציבור אלמא דקורין ביחיד וכרב ור"ע היה אפשר לומר דמפרש פלוגתייהו בדיעבד אבל לכתחילה מודה רב דצריך לחזר אחר י' ופסק כרב משום דקאי רבי יוחנן כוותיה כמו שכתבתי או אפשר דר"ע מפרש פלוגתייהו בלכתחילה אבל בדיעבד מודה רב אסי דיצא ומדחש לה רב לדרב אסי אלמא הילכתא כוותיה ולא חיישינן לדרבי יוחנן דהו"ל חד לגבי תרי וכ"כ הרא"ש לדעת רב עמרם וז"ל בסדר ר"ע פסק כר' אסי מדחש ליה רב לדרב אסי וכן מסתבר והא דר"י אינה ראיה דאף לרב אסי קריאה ביחיד כדפירש"י דמצוה לחזר אחר י' אם לא מצא י' אינו פטור מקריאתה אלא קורא ביחיד ע"כ ובה"ג נראה שמפרש דבדיעבד פליגי ופסק כרב אסי מדחש לה רב ורבינו נסתפק בדברי הרי"ף אם דעתו כדעת ר"ת וכמו שפי' הר"ן וכיון דפסק כרב א"צ לחזר אחר י' או אם מפרש כפירוש קמא שכתבתי לדעת ר"ע דבדיעבד פליגי אבל לכתחילה מודה רב דצריך לחזר אחר י' ולפיכך כתב בתחלת דברי הרי"ף סתם כלומר אלו הם דברי הרי"ף והם סתומים ואפשר לפרשם כדברי ר"ת או כדברי רב עמרם לפי הפירוש הא' שפירשתי בו כנ"ל לפרש דברי רבינו ואפשר לומר דפשיטא ליה לפרש דברי הרי"ף כדברי ר"ת וה"ק דברי הרי"ף הם סתומים ודברי ר"ת הם מפורשים ובה"ג חולק על פסק זה שסובר

דבדיעבד פליגי והלכה כרב אסי ור"ע סבר כבה"ג בחדא שפוסק הלכה כרב אסי וסבר כפר"ת בחדא דלכתחלה פליגי ומ"מ אינו סובר לגמרי כוותיה דר"ת סבר דבדיעבד נמי פליגי ור"ע סבר דבדיעבד מודה רב אסי דיצא ולשטה זו אתי שפיר שכתב סברת רב עמרם אחר סברת בה"ג וגם מפרש דברי ר"ע כמו שפי' הרא"ש ז"ל וא"ח כתב הראב"ד הכריע ואמר דלעולם בעינן י' מיהו במקום שיש ציבור שקראוה בי' אם יש שם יחיד או יחידים שלא קראוה עמהם יוכלו לקרותה ביחיד כיון שהיה בעיר פירסום דקריאת הציבור עכ"ל . ומ"ש רבינו בזמנה שהוא י"ד שהוא עיקר זמנה לאו דוקא דה"ה לט"ו לבני הכרכים אלא דחדא מינייהו נקט ושלא בזמנה פי' הר"ן דהיינו בשחל יום י"ד לבני עיירות או ט"ו לבני כרכים להיות בשבת שמקדימין וקורין בע"ש כתב המרדכי בשם ר"ג יחיד הקורא את המגילה לא יברך לא לפניה ולא לאחריה דאמר רב אסי מגילה בי' וכיון דצריך י' יחיד לא מחייב לקרות דהיכי מברך הא הו"ל מוציא שם שמים לבטלה וכ"כ בא"ח שכן דעת מקצת גאונים ושהר"מ כתב שמברך אפי' ביחיד עכ"ל ומתוך מה שנתבאר יתבאר לך שדעת כל הפוסקים חוץ מבה"ג היפך דעת מרדכי הילכך נקטינן כדברי הר"מ שמברך אפילו ביחיד: תנן בס"פ ראוהו ב"ד (ראש השנה כח.) הי' עובר אחורי בהכ"נ או שהיה ביתו סמוך לבהכ"נ ושמע קול שופר או קול מקרא מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא וכתב הר"ן דקשיא לתוספות היכי נפיק הא מגילה בעיא י' בין בזמנה בין שלא בזמנה ולאו קושיא היא דהא דבעינן י' דמגילה היינו משום פירסומי ניסא ובמקום קריאתה הוא דבעינן י' משום פירסומי ניסא והא איכא ואע"ג דהאי שמע לה במקום דליכא י' קריאתה מיהא בי' הוא וממקום דאיכא משום פרסומי ניסא שמע לה ומשום הכי יצא ע"כ ואמאי דתנן ואם לאו לא יצא כתב הירושלמי א"ר יוסי בר חנינא לא אמרן אלא בעובר אבל בעומד חזקה כיון: כתב בת"ה בני היישובים שאין להם מנין ורוצים ללכת לקהילות הסמוכים להם לימי הפורים כדי לשמוע מקרא מגילה בציבור צריכים להקדים ביאתם גם לשבת הסמוך לפורים כדי שישמעו פ' זכור בי' כלומר מפני שהיא מן התורה כמו שנתבאר בסי' קמ"ו:

סימן תרצא

סעיף קטן א

היתה כתובה בסם בסיקרא וכו' עד על הספר ובדיו משנה ברפ"ב (יז.) ודיפתרא מפרש בגמרא דמליח וקמיח ולא עפיץ וכתבו התוס' והרא"ש בקלפים שלנו אע"ג דלא עפיצי תיקון שלנו חשיב כמו עפצים שלהם:

סעיף קטן ב
וצריכה שירטוט מימרא בספ"ק (טז:) וכתב בא"ח דדי בשירטוט שיטה ראשונה:

סעיף קטן ג
ור"ת כתב כיון דנקראת ספר נותנין לה כל דיני ס"ת וכו' כ"כ המרדכי בפ"ב דמגילה בשמו וכ"כ ג"כ הגה"מ וכ"כ א"ח בשם הר"מ ולשון רבינו אינו מכוון דמשמע דר"ת אתא לאיפלוגי על שום דבר שנזכר לעיל ואינו כן וא"כ לא הול"ל אלא כתב ר"ת כיון דנקראת ספר: כתב הרשב"א בתשובה (סי' ע) על מגילה שהיא נקודה מחמת הניקוד איני רואה שתפסל בכך וכתב עוד (סי' ק"ו) מגילה שיש בדף הראשון ברכות ופיוטים דבר פשוט שהיא כשרה ע"כ והמרדכי כתב בפרק בני העיר בשם אבי"ה דאין לכתוב ברכות במגילה דאיתקש לס"ת ולא דמי למגילה הכתובה בין הכתובים עכ"ל ואע"פ שנראה מדבריו דמפסיל נמי פסיל לה על דברי הרשב"א יש לסמוך להכשירה בדיעבד:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו וצריכה עמוד בראשה וחלק בסופה כדי להקיפה בו הכל כס"ת נראה דהיינו מדתניא בפ"ק דבתרא (יג.) הרוצה לדבק תורה נביאים וכתובים כאחד עושה לראשו כדי לגול עמוד ולסופו כדי היקף ופי' רש"י כדי לגול עמוד. מניח קלף חלק לגלול ע"ג עמוד של עץ שהספר נגלל עליו: ולסופו כדי לגלול היקף. בסופו מניח חלק גדול כדי לגלול בו כל הקיפו שאין עושה שני עמודים לגוללו לאמצעי כמו שאנו עושין לס"ת אלא גוללו מתחלתו לסופו וכרך החלק על כל ההיקף עכ"ל ולפ"ז מ"ש הכל כספר תורה בשאר דברים הוי כספר תורה ממש ולענין עמוד בראשה וחלק בסופה הוי כספר תורה המדובק עם נביאים וכתובים וקשה שמנהג העולם הוא בהפך שהם עושים עמוד בסופה וחלק בראשה כדי להקיפה בו ונראה שהטעם הוא מפני שהתוספות הקשו על גירסא זו מדתניא התם בסמוך כל הסתרים נגללים לתחילתן ואמרינן נמי ספר עזרא לתחילתו הוא נגלל וגבי מזוזה אמרינן (מנחות לא:) נמי שכורכין אותה מאחד כלפי שמע דהיינו לתחלתו ע"כ נראה לר"י דגרסינן ועשה בראשו כדי היקף ובסופו כדי לגלול עמוד וכ"נ בספר התרומות סי' ר"ב כדברי התוס' וכתב אח"כ א"כ במגילה שיש לה דין שאר ספרים יש לה להיות עמוד אחד בסוף וכדי היקף בתחלת' בלא עמוד והגהת מיי' כשכתבו דברי ר"ת כתבו ומניח בסופה כדי לגלול עמוד ובתחלתה לגלול היקף והרא"ש כתב בפי' המשנה פ"ג דמסכת ידים אהא דתנן התם גליון שבספר שלמעלה ושלמטה שבתחלה ושבסוף מטמא את הידים רבי יהודה אומר שבסוף אינו מטמא עד שיעשה לו עמוד שבתחלה ושבסוף כדאמרינן בפ"ק דב"ב עושה לו כדי לגלול עמוד בתחלתו וכדי היקף בסופו וק' דהכא משמע שהעמוד היה בסוף הספר והכי מסתבר דאם

היה כדי היקף בסופו א"כ הספר נגלל מתחלתו לסופו ונמצא כשירצה לקרות בו צריך לגוללו לתחלתו ועוד דבההיא שמעתא גופא גרסינן תני כל הספרים נגללים לתחלתן אע"פ שרש"י פירש שם מתחלתן לסופן אין לשון הגמרא מוכיח כן עוד אמרו התם ספר העזרא לתחלתו נגלל ועוד מסתבר דומיא דמזוזה שנכרכת כלפי שמע וכן בירושלמי פ"ק עושה עמוד לספר בסופו הילכך נראה דגרסינן התם עושה כדי היקף בתחלתו וכדי עמוד בסופו ויש לקיים גירסת הספרים דהתם במדביק תורה נביאים וכתובים כאחד ואם היה גוללו לתחלתו היתה תורה למעלה ואינו כבוד התורה להיותה כמו שומר לנביאים וכתובים אבל התורה נגללת לתחלתה עכ"ל וכ"כ רבי' שמשון שם ואף לפי מ"ש לקיים גירסת הספרים משמע דס"ל דעמוד דמגילה הוי בסופה וכדי היקף בתחלתה וכדמשמע מכל הני שהביא בתחלת דבריו דלא אמר דמדביק תורה נביאים וכתובים כאחד עמוד בתחלתו וכדי היקף בסופו אלא משום כבוד התורה שלא תהא כשומר לנביאים וכתובים אבל המגילה דליכא למיחש להכי הרי הוא ככל הספרים שנגללין מסופן לתחלתן ויש לתמוה על רבינו היאך סתם דבריו היפך דעת התוס' והרא"ש ורבינו שמשון ודוחק לומר שלא ראה דבריהם ואפשר שמאחר שראה שהרא"ש ורבינו שמשון כתבו לקיים גירסת הספרים ומגילה דינה כס"ת ואין לדמותה לס"ת שאין בו אלא תורה בלבד שהוא צריך ב' עמודים ומגילה די לה בעמוד אחד מדמינן לה לס"ת המדובק עם נביאים וכתובים דאין לו אלא עמוד אחד וכי היכי דהתם הוי עמוד בראשו וכדי היקף בסופו הכי נמי במגילה ומכל מקום אין דבריו נראין מהטעם שכתבתי בסמוך דשאני מדביק תורה נביאים וכתובים משום כבוד התורה נגעו בה אבל במגילה דליכא האי טעמא מודו הרא"ש ורבינו שמשון שדינה ככל שאר ספרים שנגללין מסופן לתחלתן ועוד שבספר התרומה כתב קיום לגרסת הספרים בענין שכתבו רבינו שמשון והרא"ש וסתם אותו הילכך מכל הני טעמי פשט המנהג לעשות במגילה עמוד בסופה וכדי היקף בתחלתה וכן עיקר והרמב"ם כתב שאינה צריכה עיבוד לשמה כלום ודלא כר"ת וכתב הרב המגיד זה פשוט שלא נזכר בו עיבוד ואינה כס"ת אלא לדברים שהשוה לו וסמ"ג כתב על דברי הרמב"ם נ"ל ראייתו מדקרינן במגילה הכתובה בין הכתובים ביחד ובא"ח כתב שהגאון רב אחא והרא"ש והר"י מקורבי"ל והר"ת כתבו שצריכה עיבוד לשמה:

סעיף קטן ה

ומ"ש אם כתב המין או עו"ג פסול ג"ז מדברי הרמב"ם ובה"ג כ' שאין צריכה תגין כלומר ודלא כר"ת וזה ל' שבלי הלקט כתב בעל היראים כל הלכות בי"ת בה וצריך שיהיו אותיות שעטנ"ז ג"ץ מזוינים ג' זיינים ושתהא כל אות מוקסת גויל מד' רוחותיה ובעל

הדברות כתב שאין צריך לזיין האותיות וכ"נ בעיני דגריעא מגילה מס"ת ומעשים בכל יום שקורין במגילה שאינה מזויינת ולא ראינו כן מקומינו מעולם לזיין מגילה עכ"ל:

סעיף קטן ו

עשרת בני המן צריך לכתב' כשירה ולא כשאר שירות וכו' בס"פ קמא וכו' (טז:) כל השירות כולן ככתבות אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח חוץ משירה זו ומלכי כנען שאריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה מאי טעמא שלא תהא תקומה למפלת' ופירש"י אריח הוא הכתב לבינה הוא חלק שהוא כפליים מן הכתב והאריח חצי לבינה שלא תהא להם תקומה להרחיב צעדיו תחתיו וכ' הר"ן שיותר נראים דברי ר"ת שכמו שאריח הוא מן הכתב כמו כן לבינה הוא מן הכתב וה"פ כל השירות אריח ע"ג לבינה וכו' וקורא השיטה הארוכה לבינה והקצרה אריח כעין שכתובות שירת הים ושירת דבורה חוץ משירה זו שאריח ע"ג אריח ואת ואת שהן תיבות קצרות זו למעלה מזו ולבינה קורא לשמות שהם ארוכות והם ג"כ זה למעלה מזה ומאי דקאמר שלא תהא תקומה למפלתן טעמו של דבר שכשהחומה שוה בשני ראשים ואין בה בליטות אין להוסיף עליה ולחזקה כמו שהיו יכולים אם היו שם בליטות ושיני החומה שאז יוכלו להוסיף על הבנין ולחזקו וכגון זה שירת הים משא"כ זו שהעמיד הצד שלה כל א' שוה מב' צדדיו ושירת האזינו נמי כיוצא בזו היא שעמודיה שוים מפני שיש בה מפלתן של רשעים כדכתיב מראש פרעות אויב וכתיב כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו ומיהו כל שיטותיה ארוכות כדמוכח במסכת סופרים ולא תקשי לך הא דאמרינן כל השירות כולן אריח ע"ג לבינה וכו' דה"ק כל השירות שיש בהם אריח ולבינה הם נכתבים אריח ע"ג לבינה לבינה ע"ג אריח חוץ מזו שאע"פ שיש בהם אריח ולבינה הם נכתבים אריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה אבל שירת האזינו אין אריחין כלל עכ"ל וכתב המרדכי בירושל' בעיא כדין לעכב או למצוה ומסיק לעכב וצריך להאריך וי"ו דויזתא גם זה שם וי"ו דויזתא צריך לממתחי' בזקיפא מאי טעמא דכולהו בחדא זקיפא איזדקיפו וכ' הר"ן י"ל דלאו למימרא דבעי לאורוכי טפי משאר ווי"ן שהרי לא מצינו שנימנית במסורה באותיות גדולות אלא לפשוט ראשו הכפוף והיינו ל' מתיח' שהוא זקוף מל' זקיפה ואחרים פי' שצריך להאריך בה בקריאתה ולא יחטוף אותה והרא"ש כתב יש מפרשים מותח בקריאתה ויש מפרשים בכתיבתה והיא מאותיות גדולות ע"כ וז"ל א"ח פירש הרא"ש צריך לממתחיה לזקוף ראשו הכפוף וכל המאריכו אינו אלא טועה לפי שלא מצינו ויו זה בתוך אותיות גדולות עכ"ל ירושלמי א"ר יוסי ב"ר בון צריך שיהא איש בריש דפא ואת בסופה עשרת בסוף דפא בפרק בני העיר וכתב בה"ג פר"י כזה* איש ואת פרשנדתא ואת דלפון ואת אספתא ואת פורתא ואת

אדליא ואת אריתא ואת פרמשתא ואת אריסי ואת אריתי ואת ויזתא עשרת ומדקדק מל' ואת בסופה ע"כ בסוף שטה ר"ל שאת בסוף הדף והלא אמרי' שעשרת בסוף דפא אלא בראש שטה ובסוף שטה ר"ל עכ"ל וכן נהגו:

סעיף קטן ז

ומ"ש בירוש' שניץ ונחיץ כהדין קנטירא נראה דשניץ היא מלשון שנצים כלומר כעין שנצים שעושים לכיס שאחד מהשנצים בולט מצד זה והאחד בולט מהצד השני כך איש בריש דפא ואת כנגדו בסוף אותה שטה ואצטריך למימר הכי כדי שלא תטעה לפרש דואת בסופה בסוף דפא קאמר ומשום הכי כתב שניץ ללמדך דלאו בסוף דפא קאמר אלא בסוף שטה דהיינו כעין שניץ כדפרישית ומ"ש ונחיץ כהדין קנטירא נראה שר"ל שוה מב' צדדין כמו בניין השוה שמשליכין משקולת הבנאין מראשה לסופה והיא שוה כך כל תיבות של שמות עשרת בני המן הם זעגז"ז בלי שום בליטה וזה כפר"ח באריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה ומצאתי כתיב ונחיץ פי' לשון חילוק והוא הנחלק ונחצה לב' חצאין קנטירא פי' הוא כמו מטה ושבט של ברזל שהוא של בנאין לחתוך בו את הכותל וכן פי' בערוך וביאור הענין ששירת בני המן את את מצד א' והשמות מצד אחד אלו כנגד אלו וזהו כוונת המאמר שניץ ונחיץ וכו' ר"ל כמו הלולאות של כיס שעושין מצד זה ומצד זה ומכניס רצועה בין אלו שמצד זה ובין אלו שמצד אחר ומושך הרצועה ונקשר הכיס כך אלו את ואת מכאן ופרשנדתא ושמות האחרים מכאן כמו השנצים ונחלקה זו השירה לה' חלקים לכאן ולכאן כמו השבט של בנאין החותך את הכותל לכאן ולכאן ע"כ:

סעיף קטן ח

נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונקראת אגרת שאם הטיל בה ג' חוטי גידים כשרה בלבד שיהיו משולשין בפ"ב דמגילה (יט.) פירש"י נקראת ספר. ונכתב בספר וכתב הרא"ש פירש"י שיהא מראש התפר עד מקום תפירת הגיד כממנו עד הגיד הב' וכן מן הב' לג' כמו מן הג' עד סוף התפר וכפירושו מצינו במכות (ט.) גבי ערי מקלט דאמרינן התם ושלשת שיהו משולשות שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומשכם לקדש כמקדש לצפון והרי"ף כתב שאם הטיל בה ג' חוטי גידים כשירה שנים בשני קצות היריעה ואחד בתוך היריעה ובלבד שיהיו משולשין פי' שאותו שבתוך היריעה יהיו באמצע היריעה ואשכחן נמי משולשין בכה"ג בפ' כיצד מעברין (עירובין נז.) גבי ג' כפרים משולשין ובבכורות (לט.) גבי מומים הלכך כיון דאשכחן תרי גווני משולשין יש להחמיר במגילה ולהטיל בה גידין כשני הפירושים והם ה' חוטי גידין עכ"ל וכ"כ המרדכי וכך הם דברי רבי' והוי יודע הרמב"ם מפרש דמשולשין היינו שצריך לתפור ג' תפירות בראש היריעה וג' בסופה וג' באמצעיתה ולפי זה אם באנו לצאת ידי כל

הפירושים צריך לתפור י"א תפירות ג' בראש היריעה וג' בסופה וג' באמצעיתה ותפירה א' בחלק הד' מצד זה ותפירה אחת בחלק הד' שמצד האחר:

סעיף קטן ט

וצריך להיות שיור בראש היריעה ובסופה כשתופרים ביחד שלא יתפור הכל ובמשהו סגי בס"ת בעינן הכי כדאית' בפרק שני דמגילה (שם:) וטעמא כדי שלא יקרע ולמד רבי' למגילה מס"ת וז"ל המרדכי מספקא לן אי בעינן במגילה שיור תפר וסברא היא דבעינן עכ"ל:

סעיף קטן י

וצריך שתהא כתובה לבדה שלא תהא מחוברת עם הספרים וכו' בפרק שני דמגילה (שם:) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ומחו ליה אמוחא בצבור שנו ומקמי הכי אמרינן התם אהא דלא יצא אמר רבא לא אמרן אלא דלא מחסרא ומייתרא פורתא אבל מחסרא ומייתרא פורתא לית לן בה ופירש"י הכתובה בין הכתובים. ספרים שהיו בימי החכמים כולם בגליון כס"ת שלנו: לא יצא. דבעינן אגרת לעצמה דמפרסם ניסא טפי דכי קוראה בין הכתובים נראה כקורא במקרא: או מחסרא או מייתרא. ארוכה משאר קלפים למעלה או למטה או קצרה מהם ויש לה היכר לעצמה וכתב הר"ן ומחו ליה אמוחא לא אמרו אלא בצבור י"מ לא אמרו לא יצא אלא בצבור אבל ביחיד יצא וכן דעת הרי"ף ולישנא לא משמע הכי דא"כ הול"ל ה"מ בצבור אבל ביחיד יצא ומדקאמר ומחו ליה אמוחא משמע שהם מחלישים כח הדבר בעצמו לפיכך נראה דה"ק ומחו ליה אמוחא שאין לך לומר לא יצא שלא אמרו אלא בצבור אבל היחיד אפילו לכתחלה הלכך אפי' בצבור דיעבד מיהא יצא עכ"ל אבל הרמב"ם כתב בהדיא בצבור דיעבד נמי לא יצא וכדעת הרי"ף וכן דעת הרא"ש ג"כ והכי נקטינן:

סעיף קטן יא

כתב ב"ה ז"ל הא דאמריני בצבור לא יצא פי' בב"ה כשהוא מקום צבור וכו' טעמו משום דאף על גב די' מיקרו צבור בכל מקום שהם היינו לענין קדיש וקדושה וכיוצא בהם דאכל בי י' שריא שכינתא אבל בדברים שהם משום פירסומי ניסא כל שאינם בב"ה לא הוי פירסומי כולי האי והלכך חשיבי כיחיד לענין זה:

סעיף קטן יב

ואם אין מגילה כשרה יש מתירין לקרותה בחומש וכו' כ"כ הרוקח וא"ח ונראה שמברכין עליה דאל"כ מאי מתירים דקאמר והכי משמע נמי מדמייתי מלולב היבש בשעת הדחק שרוב הפוסקים סוברין שמברכין עליו וכמ"ש הוא בעצמו בסימן תרמ"ט אבל כבר

כתבתי שם שלענין מעשה יש ליטלו בלא ברכה וכן יש לעשות כשאין מגילה כשרה קורא אותה בחומש בלא ברכה:

סעיף קטן יג
כתב ב"ה שאם קורא במגילה גזולה יצא נראה שלמד כן מדין שופר שנתבאר בסימן תקפ"ו וכן כתב הרשב"א בהדיא בתשובה דיוצאין במגילה גזולה כמו שיוצאין בשופר הגזול דכאן וכאן בקול הוא יוצא ואין בקול דין גזל:

סימן תרצב

סעיף קטן א
הקורא מגילה מברך לפניה שלש ברכות וכו' בריש פרק הקורא עומד (מגילה דף כא):

סעיף קטן ב
וכתב ר"ת שאף ביום צריך לברך שהחיינו שעיקר מצות קריאתה ביום כ"כ התוספות והרא"ש והמרדכי בפ"ק דמגילה (ד.) אהא דאריב"ל חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום אבל הרמב"ם כתב שאינו חוזר לברך שהחיינו ביום וטעמו כדאשכחן בסוכה שמברך שהחיינו בלילה ואינו חוזר לברך ביום וכן פשט המנהג:

סעיף קטן ג
ולאחריה במקום שנוהגים לברך יברך משנה בפרק הקורא עומד (מגילה כא.)

סעיף קטן ד
ומ"ש מאי מברך הרב את ריבנו וכו'. גם זה שם וכתב הר"ן יש לתמוה ברכה זו למה פותחת בברוך שהרי היא סמוכה לברכה שלפניה דהא מגילה ודאי לא מפסקא כי היכי דלא מפסיק קריאת שמע בברכותיה דמשום הכי חשבינן ברכה אחרונה שלה סמוכה לחבירתה י"ל דהאי ברכה אחרונה לאו אקריאת מגילה אלא ברכה בפני עצמה שנתקנה על הנס: ויש לדקדק למה קבעו בברכה זו חמשה לשונות הללו. הרב הדן הנוקם המשלם הנפרע. ונ"ל שמפני שאומות העולם באים עלינו לפעמים שלא בטענה כלל רק בזדון יתן מצה ומריבה ולפעמים באים בטענה שאומרים שיש להם דין עלינו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם בין בזו ובין בזו וכנגד הראשונה אמר הרב את ריבנו וכנגד השנייה אמר (הדין) [הדן] את דיננו ולפי שלפעמים העונות גורמות שירעו לנו אויבינו מכל מקום אחר שסבלנו [עונש] עונותינו הקדוש ברוך הוא נוקם נקמתנו. ולפי שהמריעים לנו שני מינים האחד שהם אויבים מלב ומנפש ותמיד חורשים עלינו רעות וכנגדם אמר המשלם גמול לכל אויבי נפשנו ואמר לשון גמול כי הוא יתברך מודד להם מדה כנגד מדה כדי שיכירו כי יד יי' עשתה זאת על אשר הרעו לישראל. והמין השני שהם צוררים לנו ולא משנאתם אותנו אלא שדרכם להרע תמיד או שהם מצירים לנו במצות אדוניהם האויבים

וכנגדם אמר הנפרע לנו מצרינו כי לאלו אינו חושש לשלם להם מדה כנגד מדה כי לא דעת להם ולא תבונה. ולפי שאין מדרך הטוב לפעול נזק או לשמוח בנזקי שום אדם ואף על פי שהוא רע דוגמא לדבר ויחד יתרו על כל הטובה לכך חתם הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע, כלומר כשהקדוש ברוך הוא נפרע מהצרים לישראל אין התכלית לנקמה כי אם להושיע את ישראל כי הנשארים ולדורות הבאים ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. ועוד יש לומר שלפעמים מלך אחד נפרע מצוררי אוהביו אבל (כבר) הצוררים [כבר] הרגו את אוהביו נמצא שאין תועלת לאוהביו בנקמה ההיא אבל הקדוש ברוך הוא אינו עושה כן אלא נפרע מהצוררים ומושיע את ישראל: כתוב בארחות חיים אף על גב דאין חותמין בשתים הני שתים שייכי אהדדי ואין תשועה שלמה [מן האויבים] אלא בשתיהן אחת שנפרע לנו מאויבינו ואחרת גדולה מזו שהושיענו מידם ולא נפקד ממנו איש כדכתיב ואיש לא עמד בפניהם. וכתוב עוד שם ירושלמי לא אמרו ברכה לאחריה אלא בצבור:

סעיף קטן ה

כתב ר"ע לא אמרינן האל הרב וכו' וכ"כ המרדכי בשם בה"ג דהכי נהוג במתיבתא וכ"כ בא"ח:

סעיף קטן ו

וב"ה כ' כיון שברכה אחרונא במנהגא תליא מלתא כ"כ בשבלי הלקט בשם בעל הדברות ואין לשון רבינו מדוקדק וכך היה לו לרבינו לכתוב כתב ב"ה כיון שברכה אחרונה וכו' דהא לא אתא ב"ה לאיפלוגי על שום אדם:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבי' ואינו נראה דכיון שהא מברך צריך שלא להפסיק וכו' אינה טענה דכיון שאינו מחוייב לברך לבסוף נמצא שברכה זו לא שייכא אמגילה אלא הרי הוא כמשבח ומודה על הנס וכמו שכתב הר"ן והלכך אינה עניין למגילה לומר שלא יפסיק בקריאתה. מיהו היינו בקורא עצמו אבל השומע מטעם אחר אין לו להפסיק דבעודו מפסיק לא ישמע מה שהקורא קורא ונמצא שלא שמעה כולה ולא יצא וז"ל הרשב"א שאלת ש"צ שבירך על מקרא מגילה וקרא מקצתה ושמע קול קטטה בחוץ ויצאו מקצתם ואח"כ חזרו מהו: תשובה אפילו שהא כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש בין להלל בין למגילה בין לשופר ואם חזרו וקראו עשו שלא כהוגן ואם ברכו ה"ז ברכה לבטלה ולא עוד אלא שאפילו שח אין השיחה מפסקת מן הדין כי אין השיחה הפסק אלא כששח בין ברכה לתחלת המעשה אבל אחר התחלת המעשה או המצוה שבירך עליה אין הפסק ואינו חוזר אלא שכיוצא בזה ראוי שלא לשוח עד גמר המצוה וגוערים בו עד שיכוין במצוה

אבל אם שח אינו חוזר והראיה שהרי פוסק באמצע ההלל מפני הכבוד ששואל ומשיב האי כדיניה והאי כדיניה ואינו חוזר ומברך עכ"ל:

סעיף קטן ח
מי שקורא לחולה אע"פ שהוא קרא כבר יברך להוציא מי שקורא לו דקי"ל כל הברכות אע"פ שיצא מוציא בסוף פ' ראוהו ב"ד (ראש השנה כט.) תנא אהבה בריה דר"ז של הברכות כולן אעפ"י שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם והיין ותו תניא התם בהלל ובמגילה אעפ"י שיצא מוציא:

סעיף קטן ט
תוספתא קרא בין עומד בין יושב בין שבירך לפניה ולא לאחריה וכו' תוספתא זו כתבה הרוקח: כתב בת"ה מי שהוא אנוס קצת שלא יכול לילך לב"ה לקריאת המגילה וצריך להמתין עד לאחר שקראו הקהל וקשה עליו לישב כ"כ בתענית יכול לשמוע קריאתה מבעוד יום לאחר תפלת ערבית מפלג המנחה ואילך דהיינו שעה ורביע קודם הלילה:

סימן תרצג

סעיף קטן א
כתב ר"ע בליל פורים א"ר קריאת המגילה אומר ובא לציון גואל וכו' אלא שמוסיפין על הניסים בהודאה וכן בלילה כתב הגהות מיימוניות בפ"ב מהלכות תפלה נראה להר"מ שאומרים על הניסים בערבית פורים אע"פ שלא קראו את המגילה דלא כסדר ר"ע שפסק שאין לאומרו עד לאחר קריאת המגילה:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואם לא אמרו דאין מחזירין אותו נתבאר בהלכות חנוכה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואין קורין את ההלל כלומר שמן הראוי היה לקריאת הלל על נס הנעשה ביום זה וכבר נתנו טעם לדבר בפ"ק דמגילה (יד.) משום דקריאת המגילה זו היא הלילא ורבא אמר מי דמי בשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה אבל הכא מאי נימא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש אכתי עבדי אחשורוש אנן כלומר דהא לא נגאלו אלא מן המיתה בלבד אבל עדיין נשארו משועבדים לאחשורוש:

סעיף קטן ד
כתב ר"ע מנהג בב' ישיבות ליפול על פניהם וכו' ובתשובות מצאתי שאין נופלין על פניהם כ"כ התוס' בפ"ק דמגילה וכ' ג"כ דאין אומרין למנצח משום דכתיב ביה צרה וצרה בפורים לא מדכרינן וכן נוהגים העולם וז"ל א"ח אין אומרים תחנה ולא למנצח ושיר מזמור בב' הימים אבל לקרות בתורה ולהזכיר על הנסים בט"ו אסור כי אם

בי"ד עכ"ל ואיני יודע מה איסור יש בהזכרת על הנסים וכתב ע"ש השיר שהיו הלוים אומרים במקדש שגיון לדוד ומוציאין ס"ת וקורין ג' בפרשת בשלח מויבא עמלק עד סוף סדר משנה בפרק בני העיר בפורים ויבא עמלק וכתב הר"ן ואע"ג דלית ביה אלא ט' פסוקים וקיימא לן דאין פוחתין מי' פסוקים בב"ה היכא דמפסיק עניינא שאני וכן כתבו התוספות והרא"ש בפרק הקורא עומד ועכשיו נהגו לחזור פסוק אחרון כדי להשלים י' פסוקים: כתב הכלבו בסוף סי' מ"א פורים שחל להיות במ"ש שקורין מגילה לאור הנר מברך בורא מאורי האש קודם ויש חולקין ואומרים שאינו צריך לברך עליו לפי שכבר נפטר ביוצר המאורות אמנם טעמא דמסתבר הוא שלא יהנה ממנו בלא ברכה:

סימן תרצד

סעיף קטן א

חייב כל אדם ליתן מתנות לעניים ולפחות ב' מתנות לב' עניים בפ"ק דמגילה (ז.) תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שני מנות לאיש א' ומתנות לאביונים ב' מתנות לשני ב"א וכאן כתב רבינו דין מתנות לאביונים ובסי' תרצ"ה כתב דין משלוח מנות איש לרעהו:

סעיף קטן ב

מעות שגבו לחלק לעניים בפורים אין רשאין לשנותם לצדקה אחרת ואין העני רשאי להוציאן לדבר אחר אלא בסעודת פורים ברייתא במציעא פ' האומנים (בבא מציעא עח:) מגבת פורים לפורים מגבת העיר לאותה העיר ואין מדקדקים בדבר אבל לוקחין את העגלים ושוחטין ואוכלין אותם והמותר יפול לכיס של צדקה ר' אליעזר אומר מגבת פורים לפורים ואין העני רשאי ליקח מהם רצועה לסנדלו אלא א"כ התנה במעמד אנשי העיר דברי רבי יעקב שאמר משום ר"מ ור' שמעון בן גמליאל מיקל ופירש"י מגבת פורים. מעות שגובים הגבאין מבני העיר לחלק לעניים לסעודת פורים כולם יתנו לעניים בפורים ואין מדקדקין לומר דיים בפחות והמותר יפול לכיס של צדקה אבל לוקחין את העגלים לרוב בכל המעות והמותר שלא יספיקו לאכול בפורים ימכור ויפול לכיס של צדקה וז"ל הג"א פי' אין הגזבר רשאי להפריש לפי ראות עיניו לצורך פורים והשאר להוציא לצדקה אלא בתחלה יעשה צורכי פורים ואחר שעשה כמשפט יטול המותר לצדקה וכתב המרדכי בפ"ק דב"ב דהא דתניא מגבת פורים לפורים דוקא ואינו יכול לשנותם לדבר אחר היינו דוקא הגבאי אבל בני העיר יכולים לשנות מגבת פורים לצורך מצוה אחרת ויש לתמוה על רבינו שפסק להאי ברייתא דקתני אין העני רשאי ליקח מהם רצועה לסנדלו שהרי כתבו הרי"ף והרא"ש שם דליתא להא ברייתא דסברה דמעביר על דעתו של ב"ה גזלן הוי אלא כר"ג קי"ל דמיקל וגם הרמב"ם בפ"ב מה' מגילה השמיט

הא דאין עני רשאי להוציאן לדבר אחר ור"י כתב להא ברייתא וגריס בה דברי רבי מאיר שאמר משום ר"ע וכתב שרבים חולקים על הרי"ף ופוסקים כר"ע מחבירו ושדברי הרי"ף נראים וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם ז"ל: כתב בהג"א פ"ח דמגילה מעות שחשב בלבו לחלקם ביום פורים אינו רשאי לשנותם אלא אותם מעות עצמם חייב לחלק ע"כ ונראה שהטעם משום דס"ל דצדקה מחייב בה במחשבה כמו שסוברים קצת פוסקים כמו שאכתוב בטור י"ד סי' רנ"ח בס"ד: ואין מדקדקין במעות פורים אלא כל הפושט את ידו ליטול נותנין לו ירושל' דפ"ק דמגילה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אחד ישראל ואחד עו"ג כ"כ נמוקי יוסף בפ' האומנין בשם הרמב"ן שכן מנהג בכל ישראל ליתן אפילו לעו"ג דהואיל ואין מדקדקין בדבר ונותנים לכל אם אין אנו נותנים לעו"ג איכא משום איבה ותניא (גיטין סא.) מפרנסין עניי עו"ג עם עניי ישראל מפני דרכי שלום עכ"ל והגהות מיימוניות כתבו שכתב תלמיד א' לפני רש"י ראיתי ב"א שנוהגים לחלק מתנות בפורים לעבדים ולשפחות עו"ג העומדים בבתי ישראל והר"ם בשם רבי אפרים כתב דבעיר שלא הורגלו בכך אסור להרגילן אבל בעיר שהורגלו בכך אין לבטל הדבר משום דרכי שלום ע"כ ורבינו אפשר שבמקום שנהגו קאמר בדוקא או בעיר חדשה אם צריכים לנהוג כך מפני דרכי שלום: כתב המרדכי בפ"ק דמגילה במקום שאין עניים יכול לעכב מעות פורים שלו לעצמו וליתנו במקום שירצה:

סימן תרצה

סעיף קטן א

מצוה להרבות בסעודת פורים וצריך שישתכר עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי מימרא דרבא בפ"ק דמגילה (ז:) וכתבו התוספות לא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים וכ"כ הר"ן כלומר דאי בין ארור המן לברוך מרדכי לחוד אפי' שתה טובא לא טעי ביה וכתב הר"ן בשם רבינו אפרים דמההוא עובדא דקם רבה בסעודת פורים ושחטיה לר' זירא כדאיתא בגמרא אידחי ליה מימרא דרבא ולא ש"ד למעבד הכי כתוב בא"ח חייב אינש לבסומי בפוריא לא שישתכר שהשכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לג"ע וש"ד וכמה עבירות זולתן אך שישת' יותר מלימודו מעט:

סעיף קטן ב

ואם אכלה בלילה לא יצא מימרא דרבא שם ומפרש טעמא משום דימי משתה ושמחה כתיב כתב המרדכי בשם ראבי"ה שצריך לנהוג ליל (שבת) ויומו דומיא דקריאה והמחבר תמה עליו: כתוב בא"ח נהגו לאכול בליל פורים אחר התענית זרעונים זכר

לזרעונים שהיו אוכלים בבית המלך דכתיב ויתנו לנו מן הזרעונים וכתב ה"ר אשר יש שנהגו שלא לאכול בשר בלילה ההוא כדי שלא יטעו ויחשבו שהיא סעודת פורים וכתב ע"ש סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא י"ח י"מ כעין לילה שאין אבוקה כנגדו דרך שמחה וי"ט ונשאל רבינו האי מי שנשבע להתענות בפורים מהו והשיב אין כח במצות פורים לדחות שם שמים ואפשר לו לעשות סעודת פורים בלילה ויוצא י"ח וכתב עו"ש פורים שחל להיות בע"ש עבדינן סעודת פורים מבע"י ובלילה צריכים לקדושי וצריכי נמי למיטעם מידי בתר קידושא ויש שעושים סעודתם בבוקר והכל לפי המנהג בסימן תרפ"ח כתבתי כשחל יום ט"ו בשבת כרכים המוקפים אימתי עושים סעודת פורים. כתוב בתרומת הדשן שנהגו רוב העולם לעשות עיקר סעודת פורים בערבית ונמשכים בה עד הלילה ורוב הסעודה היא בלילה ונתן טעם לדבר ומ"מ כתב שהוא ורבותיו נהגו לעשות עיקר הסעודה בשחרית וכתב עוד שמצא בתשובה שכל מאכל שלוקחים הבחורים זה מזה אפי' שלא ברשות משום שמחת פורים משעת קריאת המגילה עד ליל סעודת פורים שהם שני לילות ויום אחד אין בהם משום גניבה ולא גזילה ואין להזמינו לב"ד ואין חוששין עליו ובלבד שלא יעשו שלא כהוגן ע"פ ז' טובי העיר עכ"ל. ונ"ל דהיינו לדידהו שהיו נוהגים הבחורים כך אבל אנו שלא נהגו כן אין חילוק בין פורים לשאר ימות השנה לענין זה:

סעיף קטן ג

ואומר על הניסים בברכת המזון בהודאה בפרק במה מדליקין (שבת כד.):

סעיף קטן ד

ואם התחיל בסעודתו ביום ומשכה עד הלילה כתב הרא"ש ז"ל שאין אומרים על הניסים אבל הגהות מיימון כתב בפ"ב מהלכות מגילה בשם הר"ם שצריך לברך על הניסים כדאשכחן רב צלי של שבת במ"ש וכ"כ בא"ח בשם הר"י מקורביל:

סעיף קטן ה

וצריך לשלוח מנות איש לרעהו לפחות ב' מתנו' לאדם א' נתבאר בסימן תרצ"ד:

סעיף קטן ו

ואם החליף סעודתו בשל חבירו יצא בפ"ק דמגילה (ז:) אביי בר אבין ורב חנניא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי ופירש הר"ן לא היה לא' מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך שולחים כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות ורש"י פי' מחלפי סעודתייהו זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשנייה סועד חבירו עמו וקשה לי על דבריו דאם כן לא היו מקיימים משלוח מנות איש לרעהו וא"ת שהיו שולחים מנות איש לרעהו א"כ מאי אתא לאשמעינן:

סימן תרצו

סעיף קטן א

פורים מותר בעשיית מלאכה וכו' בפ"ק דמגילה (ה:) אמרינן דרבי נטע נטיעה בפורים ומתמהין עליה דהא תני רב יוסף משתה ושמחה וי"ט שמחה מלמד שאסורים בהספד משתה מלמד שאסור ובתענית וי"ט מלמד שאסור בעשיית מלאכה רבי בר ארביסר הוה וכי נטע בחמשה עשר נטע ומי שרי והא כתיב במגילת תענית את יום י"ד ואת יום ט"ו יומא פוריא אינון דלא למספד בהון ואמר רבא לא נצרכה אלא לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה ה"מ בהספד ובתענית אבל מלאכה יום אחד ותו לא איני והא רב חזייה להההוא גברא דהוה קא שדי כיתנא בפוריא ולטייה ולא צמח כיתניה התם בר יומיה הוה רבה בריה דרבא אמר אפי' תימא ביומיה הספד ותענית קבילו עלייהו מלאכה לא קבילו עלייהו דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה וי"ט ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ואילו י"ט לא כתיב ואלא רב מאי טעמא לטייה להההוא גברא משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור הוה ובאתרי' דרבי לא נהגו ואיבעית אימא לעולם נהוג ורבי נטיעה של שמחה נטע ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבא דאמר מלאכ' לא קבילו עלייהו וכ"כ הרמב"ם אלא שכתב שאעפ"כ אין ראוי לעשות בו מלאכה אמרו חכמים כל העושה מלאכה ביום פורים אינו רואה סי' ברכה לעולם ונראה שכ"כ מההוא עובדא דרב דלטייה להההוא גברא ולא צמח כיתניה: וכתוב בשבלי הלקט אהא דאמרינן דלטייה משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור דאפילו במקום שנהגו לא נהגו אלא ביום מקרא מגילה עצמה אבל לאסור של זה בזה אינו מנהג עכ"ל: כתוב בא"ח אע"ג דמלאכה לא קבילו עלייהו אחר כך נתקבל במנהג ומנדין כל העושה בו מלאכה כיון שפשט איסורו בכל ישראל אמנם בנין של שמחה כגון בית חתנות לבנו או אבורנקי של מלכים מותר וכן מלאכת מצוה שריא כגון כתיבה של מצוה ומותר לכתוב פסקי הלכות ופשטי המקראות שאדם שמח בהם כדכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב ואגרות של שאלת שלום ומזכרת חובותיו וכן כל דבר שא"צ עיון גדול נראה שמותר עכ"ל: כתב הרשב"א שאלת אם מותר לישא אשה בפורים מסתברא שהוא מותר דושמחת בחגך כתיב בחגך ולא באשתך אבל בפורים מותר ועוד דהו"ל חד יומא ומשום חד יומא לא משהי איניש נפשיה וכמ"ד משום פריה ורביה ובעניינים אלו הולכים בהן להקל דמדרבנן הם:

סעיף קטן ב

ואסור בהספד ובתענית בי"ד ובט"ו לבני כרכין ועיירות שתיהן אסורות בשניהן כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ג

והנשים מענות בהם שכולן עונות כא' מטפחות שמכות כף אלו כף אבל לא מקוננות שתהא אחת מדברת וכולן עונות אחריה נקבר המת לא מענות ולא מטפחות משנה בסוף מ"ק (כח:) ואיתא התם א"ר פפא אין מועד בפני ת"ח וכ"ש חנוכה ופורים וכתבו רבינו בסוף טי"ד:

סעיף קטן ד

כתוב בשאלתות שאם מת לו מת בפורים אסור להספידו ולא לנהוג אבילות ואם מת קודם פורים ופגע בו פורים וכו' ז"ל הרא"ש בסוף מ"ק כתב בספר המקצועות והיכא דשכיב ליה שיכבא אסור ליה למספד ולמנהג אבילות בפורים ואי איתרע ביה מלתא אסור למיתב בתעניתא דאמר רב יוסף (מגילה ה:) שמחה ומשתה וי"ט כתיב שמחה ומשתה מלמד שאסורים בהספד ובתענית ויום טוב מלמד שאסורין בעשיית מלאכה ומסקינן בהספד ובתענית אסור אבל י"ט לא דתנן מקום שנהגו לעשות מלאכה בפורים עושים והיכא דשכיב ליה שיכבא מקמי פוריא ואתרמי פורים בגו ז' אבילות בטלה הימנו גזרת ז' מידי דהוה ארגלים ורגלים מפסיקין ואינם עולים מ"ט דשמחה כתיב בהו ושמחת בחגך ופורים נמי שמחה כתיב ביה ועשה אותם ימי משתה ושמחה ודוקא פורים אבל חנוכה לא מפסקא ואסור בהספד דת"ר (כא:) בכ"ה בכסליו יומי חנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון מספד הוא דאסור אבל ימי אבלות לא מפסקי וכן ראשי חדשים וכן מפורש בשאלתות ע"כ והקשה ר"מ כיון דס"ל דשעה אחת לפני הפורים בטלה הימנו גזרת ז' א"כ ה"ה ז' ימים לפני פורים בטלו ממנו גזרת ל' כי דימה אותה לגמרי לרגל א"כ כי פליגי בהאי פירקא דר"ג אומר משחרב ב"ה ר"ה וי"ה כרגלים ופליגי תנאי עליה אמאי לא חשיב נמי פורים ועוד דחזינן דפורים לא חשיב כרגלים דתנן נשים במועד מענות ולא מטפחות ובפורים מענות ומטפחות והורה רבינו מאיר שלא יתאבל כלל בפורים דיומי משתה ושמחה קבילו עלייהו וחנוכה ופורים אסורים בהספד ובתענית ונהי דבטלה מגילת תענית חנוכה ופורים לא בטלו ותנן נמי חנוכה ופורים מענות ומטפחות בזה ובזה אינן מקוננות נקבר המת לא מענות ולא מטפחות אבל דברים של צינעא נוהג דלא עדיף משבת ולאחר שהתפללו בבית האבל בליל פורים בערב הורה לו שילך לב"ה בעת קריאת המגילה דאפי' עבודה שקרבן צבור שדוחה שבת קריאת המגילה דוחה אותה כ"ש אבילות דרבנן וחייב לשלוח מנות דאבל חייב בכל המצות האמורות בתורה וביום חמשה עשר אינו מתאבל מדאמרינן בפרק שני דתעניות (יח:) יום י"ד ויום ט"ו יומי פורים דלא למספד בהון אמר רבא לא נצרכה אלא לאסור של זה בזה ואע"ג דלא מתאבל בהן עולין לו מידי דהוה אשבת ואח"כ משלים אבלותו עכ"ל הרא"ש ז"ל וכ"כ המרדכי

בפ"ק דמגילה ודברים אלו הם שכתב רבינו כאן בשם הרב רבי' מאיר מרוטנבורק ובקצת ספרי רבינו הרמב"ם במקום הרב רבי מאיר מרוטנבורק וטעות סופר הוא שהרמב"ם סובר שכל דברי אבילות נוהגים בחנוכה ובפורים שכך כתב בפירוש בפי"א מהלכות אבילות: כתב הרוקח פורים שחל להיות במוצאי שבת ואירע שום אבל קודם הפורים והאבל יושב בבית הכנסת בשבת במנחה כשיהיה שם לא יצא וישב שם וישמע כל התפלה והמגילה ולמחרת לא יצא מפתח ביתו אלא קורין לו המתפללים עמו או קורא בעצמו וכן אם יום פורים באמצע השבוע אמרינן במ"ק אבל אינו יוצא מפתח ביתו ע"כ: כתב בא"ח האונן מותר בבשר ויין דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא ולשמוח בפורים דברי קבלה נינהו שהם כד"ת:

סימן תרצז

סעיף קטן א

יום י"ד וט"ו שבאדר הראשון מותרין בהספד ובתענית והא דיום י"ד וט"ו דאדר הראשון והשני שוים בהספד ובתענית היינו דוקא כשקראו המגילה וכו' בפ"ק דמגילה (ז:) תנן קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר שני ואין בין אדר ראשון לאדר שני אלא קריאת המגילה לבד ומתנות לאביונים ובגמרא בברייתא שם אפליגו תנאי במלתא ומסיים בה ושוין בהספד ותענית שאסורין בזה ובזה וכתב הרא"ש ושוין בהספד ותענית דאסורין בזה ובזה פירוש אם קראו המגילה בי"ד ובו ביום עברו השנה אסור בהספד ובתענית אבל בשאר שנה מעוברת נ"ל שמותר בהספד ותענית עכ"ל וכך הם דברי רבינו אלא שכתב אבל אם לא קראו המגילה מותרין [במקום] אבל בשאר שנה מעוברת והכל אחד דכשיודעים קודם לכן שהשנה מעוברת ודאי שאינם קורים את המגילה בי"ד ובט"ו שבאדר ראשון. ופשוט הוא שמה שכתבו הרא"ש ורבינו ובו ביום נראה להם לעבר השנה היינו משום דאם לא נראה להם עד אחר אותו יום פשיטא דאסור בהספד ובתענית שמאחר שבאותו יום לא היה בדעתם לעבר הו"ל באותו יום כשאר שנים פשוטות וכתבו הגהות מיימונית והמרדכי שהר"מ כתב כדברי הרא"ש אבל הרמב"ם כתב סתם ושני הימים אסורים בהספד ותענית באדר הראשון ובאדר השני וכתבו הגהות שכן פסק בסמ"ג וכן דעת הר"ן וכתב שקרוב הדבר ג"כ שראוי להרבות בסעודה בי"ד שבראשון אבל לענין לשלוח מנות כיון דדמו למתנות לאביונים דליתנהו אלא בשני משמע נמי שאף משלוח מנות אינו אלא בשני והתוס' כתבו ויש נוהגין לעשות ימי משתה ושמחה בי"ד וט"ו של אדר הראשון וריהטא דמתני' נמי משמע כן ולא נהירא דאמרינן בגמרא הא לענין הספד ותענית זה וזה שוים מכלל דשמחה ומשתה ליכא וכן

הלכה שאין צריך להחמיר לעשות משתה ושמחה באדר הראשון עכ"ל והגהות מיימונית כתבו בשם סמ"ק שהעולם לא נהגו לעשות משתה ושמחה כי אם בי"ד שבאדר הראשון אע"פ שבאדר השני נהגו גם בט"ו שמחה ומשתה וטעמא משום דאמר תלמודא אין בין י"ד שבאדר הראשון וכו' ולא הזכיר ט"ו ושמא נקט אותו שהוא עיקר אבל לעניין עשיית מלאכה אין איסור בא' כי גם בב' אין בו איסור כי אם במקום שנהגו ע"כ ועכשיו לא נהגו להרבות בסעודה לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון ומ"מ נוהגים שלא ליפול ע"פ ושלא לומר מזמור יענך ה' ביום צרה משום דיומי נס והצלה הם:

יורה דעה

סימן א

סעיף קטן א
תניא וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתיך מלמד שנצטוה משה על פה בה' שחיטה רפ"ב דחולין (כח.):

סעיף קטן ב
הכל שוחטין לכתחלה משנה בריש חולין (ב.):

סעיף קטן ג
ומ"ש נשים כ"כ התוס' בריש חולין ודלא כהלכות ארץ ישראל שכתבו דנשים לא ישחטו מפני שדעתן קלה שמא יתעלפו והפוסקים הסכימו לדעת התוס' והאגור כתב שאף על פי שדעת הפוסקים כן המנהג בכל גלות ישראל שלא ישחטו ולעולם לא ראיתי נוהג לשחוט ולכן אין להניחן לשחוט כי המנהג מבטל הלכה מנהג אבותינו תורה היא עכ"ל: ואני אומר שאם היה אומר שהיו רוצות לשחוט ולא הניחום היה אפשר לומר שהיא ראיה אך ראיית לא ראינו אינה ראיה וכתב הכל בו ה"ר יצחק כתב שהנשים שוחטות לעצמן משמע שאין שוחטות לאחרים עכ"ל ודבר תימה הוא מה חילוק יש בין שוחט לעצמו לשוחט לאחרים דכ"כ הכשר צריך לזה כמו לזה ומ"ש ר"י לעצמן היינו לומר שהן לבדן שוחטות וא"צ שיעמוד אחר על גבן:

סעיף קטן ד
ומ"ש ועבדים משוחררים פשוט הוא דעבד משוחרר הרי הוא כישראל לכל דבריו אלא דקשיא לי מאי איריא משוחרר אפילו אינו משוחרר נמי דהא כיון שמל וטבל לשם עבדות חייב בכל מצות שהאשה חייבת וכיון דאשה כשרה לשחוט גם הוא כשר :

סעיף קטן ה

ומ"ש אפילו אין מכירין אותו שמוחזק לשחוט שלא יתעלף וגם אין מכירין בו שהוא מומחה וכו' בריש חולין (שם) אהא דתנן הכל שוחטין ושחיטתן כשרה פריך בגמרא הכל (שוחטין) כשרים לכתחלה ושחיטתן כשרה בדיעבד ואיכא התם אוקמתי טובי ורבינא (ג:) אוקמא בתרי אוקמתי באוקמת' קמייתא אוקי לכתחלה דמתני' לומר דכל שהם מומחין כלו' שבקיאין אנו בהם שיודעין הלכות שחיטה שוחטין אע"פ שאין מוחזקים לנו שלא יתעלפו בשעת שחיטה מתוך רכות לבם אבל כל שאין אנו בקיאים בו שיודע הלכות שחיטה לא ישחוט ואם שחט בודקים אותו ואם יודע הלכות שחיטה שחיטתו כשרה והיינו דיעבד דמתניתין ובאוקימתא בתרייתא אוקמא איפכא דהכי קתני הכל שהם מוחזקים לנו שאינם מתעלפים בשעת שחיטה שוחטים אע"פ שאין אנו בקיאים בהם אם יודעים הלכות שחיטה והיינו לכתחלה דמתני' אבל כל שאינו מוחזק לנו שאינו מתעלף לא ישחוט ואם שחט ואמר ברי לי שלא נתעלפתי שחיטתו כשרה והיינו דיעבד דמתניתין ואמרי' בגמרא (שם) דהנהו אמוראי דמוקי למתני' באוקמתי אחריני נאדו מהני תרי אוקמתא דרבינא מאוקמתא קמייתא נאדו משום דרוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם ומאוקמתא בתרייתא נאדו משום דלעלפויי לא חיישינן וכתב הרי"ף דאיכא מאן דפסק כרבינא דבתרא הוא ודחה הוא ז"ל סברא זו משום דמסקינן בגמרא מבתר רבינא דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם וכן הסכימו הפוסקים #* וכתבו התוספות בשם ר"י רוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם ושוחטין לכתחלה וכתב הרא"ש והגאונים מפרשים משום דאית להו רוב מצויים אצל שחיטה מומחין הם ומוסרים להם לכתחלה לשחוט אע"פ שאין יודע אם מומחה הוא אם לאו על סמך שיבדקנו אחר שחיטה משום דאי ליתיה קמן סמכינן ארוב מצויים אצל שחיטה מומחין הם ושריא ליה וכן אי אישתלי ואכליה בלא בדיקה לאו איסורא עבד וסמכינן ארובא הילכך לא חיישינן דלמא אשתלי ומיהו אי איתיה קמן לא סמכינן ארובא ואסור לאכול עד שיבדקנו עכ"ל. ורש"י כתב מומחין הן הלכך לא בעיא למבדקיה וכ' הר"ן שכן דעת הרז"ה ושאין דבריו נכונים ואפשר שזהו דעת בעל העטור שכתב רבינו דכי אמרי' רוב מצויים אצל שחיטה מומחין הם לאו למימרא דלכתחלה מוסרין לו לשחוט אלא לומר שאם שחט אין צריך לבדקו וכ"כ במרדכי ובהג"א ולפ"ז כי אמר דנאדו אמוראי מאוקמתא דרבינא משום דרוב מצויים אצל שחיטה מומחין הם לא נאדו מתחלת דבריו אלא מסוף דבריו דאמר ואם שחט בודקין אותו הוא דנאדו ולדברי הגאונים הוי אפכא דעיקר פלוגתייהו הוי אתחלת דבריו ומיהו גם אסוף דבריו פליגי במקצת לענין אי ליתיה קמן דנשייליה

דלרבינא אסור ולדידן מותר משום דרוב מצויים אצל שחיטה מומחין הם: ונ"ל שלא בא ר"י אלא לומר שלא נפרש הא דרוב מצויים אצל שחיטה מומחין הם דוקא בדיעבד דליתא אלא אף לכתחלה נמי מוסרים לו לשחוט ואה"נ דמודה לסברת הגאונים דאי איתא קמן שיילינן ליה וכ"נ מדברי רבינו שלא כתב סברא שלישי' בזה ודלא כר' ירוחם שכ' דלדעת ר"י א"צ לבדקו כששחט וכ' הרשב"א שסברתן של גאונים תורה היא ואין לזוז ממנה. וכן הסכימו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל וכן הלכה: כתב באגור דמשום דס"ל דלא סמכינן ארוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם אלא בדליתיה קמן נהגו באשכנז שלא לסמוך על שחיטת אדם אא"כ יש לו רשות לשחוט מחכם שבדקו וחקרו בדיני שחיטות ושחט לפניו שלשה עופות עכ"ל : ונ"ל דשחט לפניו שלשה עופות הוא לחוש לשאין מוחזקין וכדעת הרא"ש שיתבאר בסמוך בס"ד א"נ כדי שיראה החכם אם יודע לכוין מקום השחיטה: ולענין שאינם מוחזקים שלא יתעלפו כתב הרא"ש שמתוך דברי הרי"ף משמע דדין אחד למומחה ולמוחזק דהיכא דאיתיה קמן צריך לבדקו וגם לשאול לו אם נתעלפה והיכא דליתיה קמן שחיטתו כשרה עכ"ל. וכתב הרמב"ם בפ"ד דלכתחלה חיישינן לעלפויי אלא שאם שחט בינו לבין עצמו לא כתב שצריך לשואלו וטעמו משום דטעמא דעלפויי משום שהייה הוא וכיון שזה יודע הלכות שחיטה ודאי אילו שהה לא היה מאכילה לנו וזהו פי' לעלפויי לא חיישינן ורבינא הוה ס"ל דחיישינן דלמא יתעלף וישהה כשיעור והוא סבור שלא שהה כשיעור ונדחו דבריו דכיון דנתעלף אינו יודע כמה שהה ואם היה מתעלף היה אוסרה מספק ולפ"ז אפילו ידעינן ביה שהוא רגיל להתעלף אפשר שמותר לאכול משחיטתו ומטעם זה לא כתבו הפוסקים דין מי שרגיל להתעלף כמו שכתבו דין מי שאינו יודע הלכות שחיטה. והר"ן כתב שדעת הרי"ף דלעלפויי לא חיישינן כלל לא לכתחלה ולא בדיעבד. וכן דעת הרשב"א בת"ה דלכתחלה מוסרין לו לשחוט ואין צריך אח"כ לשואלו אם נתעלף ואפילו איתיה קמן:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם סמ"ג גם המרדכי כתב כן בריש חולין שאם יודע פשוטן של ה' שחיטה אע"פ שאינו יודע דקדוקם שחיטתו כשרה דהא חכמים נמי מספקא להו כמה מילי בה' שחיטה הילכך א"צ לידע כל דקדוקים אך שידע לתת לב. וז"ל הג"מ פ"ד מה"ש בשם סמ"ג א"צ השוחט לידע כל חלוקי שהייה חלדה במיעוט הסימנים וכיוצא בהם וכשיסתפק בהם יחמיר אבל צריך לידע דשהיות מצטרפות שזהו דבר הווה ורגיל הרבה לכן צריך שידע אותו ע"כ. וכ"כ בהג"א פ"ק דחולין וכתבו עוד וצריך שידע בדיקת הסכין

אבישרא ואטופרא (ואתלת רוחתא) שלא ישחוט בסכין פגומה ופשוט הוא וכן נראה מבואר בדברי הרמב"ם בפרק הנזכר :

סעיף קטן ז

ומ"ש ומיהו לכתחילה יכולין ליתן לו לשחוט וכו' כבר נתבאר בסמוך: כתוב בספר מחזיק הבדק בשם רב עמרם גאון שכל טבח שאינו יודע הלכות בדיקה אסור לאכול מבדיקתו וכל שאינו מאכיל לאחרים אינו מותר להאכיל את עצמו ויש לנו להכותם ולהלקותם ולנדותם כל אותם השוחטים או הבודקים לעצמם עד שיקבלו עליהם שלא לעשות עוד עד שיהיו בקיאים בכ"ד ספרי הקדש ובתלמוד בכמה פרקים ויודעין הל' שחיטה וגם אם בקיאים בסירכות התלויות בריאה בלבד אסור לאכול משחיטתן ובדיקתן עד שיהיו בקיאים בכל הטרפות שמנו חז"ל. וכתוב עוד שם שהבא לבדוק צ"ל בקי בע' טרפיות שאל"כ שמא יבאו לידו והוא לא ידע ואשם ונשא עונו מפני שהוא מאכיל טריפות לישראל עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה סי' רי"ח שנשאל על ראובן שהיה ממונה על השחיטה והבדיקה ולאחר זמן בדקוהו ונמצא שאינו יודע ויש ביד הקהל בשר מליח משחיטתו והשיב דבר ברור הוא שאין אומרים רוב מנויים אצל שחיטה מומחים הם במי שנבדק ואין יודע וכן אין אומרים העמד דבר על חזקתו אלא במי שהוחזק מתחלתו אבל זה איזו חזקה יש לו כדי שנאמר העמידנו על חזקתו שמא לא למד ולא ידע ולא הוחזק ולפיכך אינו רואה שום הכשר למה ששחט ולא לכלים שנתבשל בהם שאין כאן אלא חדא ספיקא ספק אירע לו אחד מאלו או לא עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש עוד רבינו אבל מי שיודעין בו שאינו יודע הל' שחיטה וכו' מימרא דרב יהודה אמר שמואל בריש חולין (ט.):

סעיף קטן ט

ומ"ש אפי' שאלו לו עשית כך וכך וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי על מימרא דרב יהודה שהזכרתי בסמוך וכ"כ הר"ן בשם התוס' וכ"כ בסה"ת וכן הסכים הרשב"א ודחה דברי החולקים על זה וטעמא דמילתא דכיון שלא היה בקי בהלכות שחיטה אפי' היה אומר ברי לי שלא שהיתי ולא דרסתי אין לסמוך עליו דכל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה :

סעיף קטן י

ומ"ש אבל כל מה ששחט בפנינו כשר פשוט במתני' ריש חולין דאפי' חש"ו ששחטו ואחרים עומדים על גביהם וראו ששחטו כהוגן שחיטתן כשרה בדיעבד אבל לכתחלה לא ישחטו וסובר רבינו דהיינו דוקא בחש"ו אבל פקח אפילו לכתחלה שוחט באחרים

עע"ג: (הג"ה ב"ה) וכן דעת הרשב"א בת"ה והר"ן דס"פ לולב הגזול וכ"כ מדקדוק לשון רש"י: אבל בהג"א פ"ק דחולין כתב בשם א"ז שמי שאינו יודע ה' שחיטה אסור לכתחלה לשחוט באעע"ג וכן כתב המרדכי וכתב שיש ר"ל שאפילו חש"ו שוחטין לכתחלה באעע"ג ודחה דבריהם:

סעיף קטן יא

ומ"ש עוד רבינו ובלבד שיראה אותה מתחלת השחיטה ועד סופה בפ' קמא דחולין (יב.) א"ר נחמן אמר רב ראה אחד ששחט אם ראהו מתחלה ועד סוף מותר לאכול משחיטתו ואם לאו אסור ואוקימנא לה בדידע דלא גמיר וכגון ששחט קמן חד סימן שפיר מהו דתימא מדהאי שחט שפיר האי נמי שחט שפיר קמ"ל האי איתרמויי אתרמי ליה אידך שמא שהה שמא דרס. ואמרינן נמי בההוא פירקא משמיה דרב יהודה דאפי' שחט בפנינו ד' וה' פעמים ושחט שפיר ואח"כ שחט בינו לבין עצמו מהו דתימא מדאידך שחט שפיר האי נמי שחט שפיר קמ"ל:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור כבר נתבאר:

סעיף קטן יג

ומ"ש שהרמב"ם חילק בין מומחה ומוחזק לענין לשואלו וכו' אע"פ שהרמב"ם כתב שלא ישחוט לכתחלה אלא המוחזק זהו ציווי לשוחט עצמו ולא הוצרך להזהיר לשוחט שלא ישחוט אא"כ הוא מומחה דהא פשיטא אבל אחרים נותנים לו לשחוט אע"פ שאין יודעים אם הוא מומחה או מוחזק ואין חילוק אלא לענין לשואלו לאחר ששחט:

סעיף קטן יד

ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק וכן היא סברת רב אלפס כבר נתבאר בסמוך: כתב המרדכי בפא"ט בשם ר"ח שצריך שיהא השוחט נאמן דלא חיישינן ביה שמא יאכיל נבלות וטריפות לישראל וכתב שלא ידע מניין לו כלומר דקי"ל דסתם ישראל בחזקת כשרות הוא. ומדברי הרמב"ם בפ"ח מהמ"א נראה שסובר כדברי ר"ח וכבר הביא המגיד סמך לדבריו:

סעיף קטן טו

וכיון שרוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם המוצא בהמה שחוטה וכו' ברייתא פ"ק דחולין (יב.) הרי שאבדו לו גדייו ותרנגוליו והלך ומצאן שחוטים ר' יהודה אוסר ר' חנינא בנו של ר' יוסי הגלילי מתיר אמר רבי נראין דבריו של ר"י שמצאן באשפה ודברי ר' חנינא שמצאן בבית ואסיקנא בגמרא נראין דברי ר"י לר"ח באשפה שבשוין שאף ר"ח לא נחלק עליו אלא באשפה שבבית וכתבו התוספות והרשב"א הרי שאבדו לו גדייו ה"ה

נגנבו דמשום דחשיד אגניבה לא חשיד אנבילה וכן נמי לא חשדינן ליה באינו מומחה ובתוספתא קתני בהדיא נגנבה לו תרנגולת ומצאה וכו' וכ"כ הרא"ש ז"ל. וכתב בעל העיטור איכא מ"ד דוקא אבדו אבל לא אבדו לא בעל דבבא הוא דאזקיה ולא דייק לן מדקתני הרי שמצא תרנגולת שחוטה והא דקתני אבדו אורחא דמילתא נקט ע"כ. ובפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף כ"ד:) מוקי לה ברוב ישראל או ברוב נכרים וטבחי ישראל ומשמע מדברי הרשב"א והר"ן דאפילו רוב העיר נכרים כיון דרוב בני אותו שוק ישראל שרי שכך כתבו ודוקא בשוקי ישראל אבל בשוקי נכרים או שרובן נכרים אסור ואפשר לפרש דבריהם איפכא דאפילו בעיר שרובה ישראל אם רוב בני אותו השוק היו נכרים אסור דתרתי בעינן רוב העיר ורוב השוק ומכל מקום פירוש ראשון נראה יותר מדלא הזכירו רוב העיר. וכתב הרא"ש בפרק אלו מציאות בשם הראב"ד דלגבי פרגיות וכיוצא בהן הנשחטים בבית לא מהני רוב טבחי ישראל כי אינם שוחטים אלא בשר הנמכר במקולין ולא שרי אלא ברוב ישראל וכתב רבינו ירוחם שאם היו רוב ציידים ישראל ששוחטין מיד כשצדין מהני לגבי פרגיות ונראה מדבריו שהראב"ד חולק ע"ז ואינו נ"ל אלא הראב"ד יודה בזה: וכתב הרא"ש דהא דאבדו לו גדייו וכו' מיירי דרוב גנבי העיר ישראל ואזדא לטעמיה דאהא דגרסינן בפרק בתרא דע"א [ע.] הנהו גנבי דסלקי לפומבדיתא ופתחו חביתא טובא אמר רבא חמרא שרי מאי טעמא רוב גנבי ישראל נינהו כתב דברוב גנבי העיר ישראל דוקא הוא דקאמר דשרי: וכתבו התוספות כי פליגי באשפה שבבית ה"ה דפליגי בשוק בלא אשפה כדמוכח בפרק אלו מציאות וכ"כ הר"ן וכתב דתוספתא נמי מוכח הכי וכ"כ הרשב"א והרא"ש ז"ל. ופסק הרא"ש כר"ח מדאמר בפרק אלו מציאות ר"ח מצא גדי שחוט בין טבריא לצפורי והתירו לו משום שחיטה כר"ח בנו של ר"י הגלילי וכן פסקו הרשב"א והר"ן ז"ל ותמהו על הרמב"ם שבפ"ד פסק כר"י ובביאורו להרמב"ם כתבתי טעם לדבריו. ובעל העיטור פסק כר"י:

סעיף קטן טז

ויש בקצת ספרי רבינו ט"ס וכצ"ל אחר דברי הרא"ש וכן הרשב"א התיר אלא אם כן מצא באשפה שבשוק: ולענין הלכה כיון שהרשב"א והרא"ש והר"ן דבתראי נינהו מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן : וכתב הרשב"א בת"ה ומ"מ בנמצא בשוקי נכרים או שרוב נכרים מצויים שם אסור אע"פ שמצאן שחוטי הסימנים אין אומרים בכיוצא בזה חיתוכא דישראל מידע ידיע אע"פ שהרב בעל העיטור מתיר מן הטעם הזה אינו מחוור בעיני עכ"ל והביא ראיה לדבריו ורבינו כ' דברי הרשב"א בסי' קי"ח:

סעיף קטן יז

חרש שאינו שומע כו' משנה בריש חולין (ב.) הכל שוחטין ושחיטתן כשרה חוץ מחרש שוטה וקטן שמא יקלקלו שחיטתן וכולם ששחטו ואחרי' רואי' אותם שחיטתן כשרה ותנן בפ"ק דתרומות (מז.) חרש שדברו בו חכמים בכ"מ שאינו לא שומע ולא מדבר וגבי שוטה תניא בפ"ק דחגיגה [ג:] איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות והמקרע את כסותו איתמר רב הונא אמר עד שיהו כולן בבת אחת ר"י אמר אפי' באחת מהן ואוקימנא פלוגתייהו בדעביד דרך שטות אבל אי לא עביד דרך שטות אפי' עביד כולהו לא מחזקינן ליה כשוטה וומשמע דהלכה כר' יוחנן לגבי רב הונא וכ"פ הרא"ש בריש חולין וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ט מהלכות עדות ונראה מדבריו שם דהני ד' דברים לאו דוקא אלא ה"ה לעושה דבר מן הדברים בדרך טירוף ושיבוש דעת בכלל שוטים יחשב וטעמו אכתוב בטואה"ע סימן קכ"א בס"ד: ותניא תו בפ"ק דחגיגה איזהו שוטה זה המאבד מה שנותנים לו:

סעיף קטן יח

וקטן דהכא דאין מוסרין לו לשחוט אפילו אחרים עומדים ע"ג היינו כשאינו יודע לאמן ידיו לשחוט אבל אם יודע לאמן ידיו מוסרים לו לכתחלה לשחוט כמו שיתבאר בסמוך בס"ד: וכתוב באגור וכן נוהגים באשכנז שלא להניח קטן לשחוט אפילו אחרים עומדי' ע"ג אמנם בשאר מקומות ראיתי מקילים בזה ותמהתי עכ"ל: ואני אומר שאין מקום לתמיהתו שמה שנוהגים למסור לקטן לשחוט ואחד עע"ג היינו כשיודע לאמן את ידיו דאז ודאי שרי לדברי הכל:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו ואין מוסרין להם לכתחלה לשחוט וכו' אפילו אם רוצה להשליכו לכלבי' בריש חולין אמתני' דקתני חוץ מחש"ו שמא יקלקלו את שחיטתן דייק בגמרא (יב:) שמא קלקלו לא קתני אלא שמא יקלקלו זאת אומרת אין מוסרין להם חולין לכתחלה ופרש"י ואפי' רואים אותם אחרים והקשו התוספות [שם ב.] דהא מוכלן ששחטו שמעינן דוקא בדיעבד ופר"ת דאין מוסרין להם חולין אפילו להשליכן לכלבים דילמא אתי למיכל משחיטתן שיטעו לומר כשרה היא מתוך שמוסרים להם לשחוט וכ"כ הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן כ

וחרש המדבר ואינו שומע וכו' לכתחלה לא ישחוט וכו' ז"ל הרא"ש בריש חולין כ' הרמב"ם מומחה שנשתתק והוא מבין ושומע שוחט לכתחלה וכן מי שאינו שומע וה"ז שוחט בנשתתק כתב שוחט לכתחלה אבל באינו שומע כתב ה"ז שוחט ולא כתב לכתחלה לפי שאינו שומע הברכה אין לו לשחוט לכתחלה כדתנן בריש תרומות חרש

המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה והכי אמרי' בפ"ב דברכות דבכל המצות חוץ מק"ש אע"פ שלא השמיע לאזנו יצא ודוקא בדיעבד עכ"ל ואע"פ שהרמב"ם השוה נשתתק לאינו שומע שכ"כ וכן מי שאינו שומע וכי היכי דנשתתק שוחט לכתחלה ה"ה לאינו שומע ועוד דה"ז שוחט שכתב באינו שומע לכתחלה משמע י"ל דהיינו מדין תורת שחיטה אבל מטעם הברכה יש חילוק ביניהם ובעל העיטור כ"כ ודחה דברי האומר דמדבר ואינו שומע שוחט לכתחלה: ודע שכתוב בהג"א בשם א"ז דאלם לא ישחוט לכתחלה מפני שאינו יכול לברך כדתנן בפ"ק דתרומות האלם והערום לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה ומפרש בירושלמי משום ברכה ואין אחר העומד ע"ג יכול לברך על שחיטה אבל שנים ששוחטין אחד מברך על שניהם מיהו איני יודע אם ה"ה אלם יוצא בברכת אחר כששנים שוחטים הואיל ואין אלם עצמו יכול לברך עכ"ל. וק"ל על הרא"ש כיון דגמר מתרומה לאינו שומע דלא ישחוט לכתחלה אמאי לא גמר מינה לנשתתק נמי דלא ישחוט לכתחלה וכדמפ' בירוש' טעמא דאלם לא יתרום וי"ל דטעמא דהרא"ש דמתני' דתרומות לא תני תקנתא אבל אה"נ שאם בירך לו אחר כיון שהוא שומע לכתחלה נמי תורם: וכתב עוד בהג"א בשם א"ז דחרש המדבר ואינו שומע אע"ג דגמיר הלכות שחיטה ומוחזק דשחיט שפיר לא אכלינן משחיטתיה עכ"ל. ותמיהני דהא תניא בפ"ק דחגיגה דבין מדבר ואינו שומע בין שומע ואינו מדבר הרי הן כפקחין לכל דבריהם:

סעיף קטן כא

וקטן מומחה ויודע לאמן ידיו וכו' בס"פ לולב הגזול (סוכה מב:) תניא קטן היודע לשחוט מותר לאכול משחיטתו אמר רב הונא והוא שגדול עומד על גביו ופירש"י היודע לשחוט. לאמן ידיו לשחיטה אע"פ שאינו בקי בה' שחיטה מותר לאכול משחיטתו כדמפרש רב הונא והוא שגדול עע"ג וראה שלא שהה ושלא דרס וכתבו התוס' משמע מפרש"י דאם אינו יודע לאמן ידיו לשחיטה אף ע"פ שראהו גדול מתחלה ועד סוף שלא שהה ושלא דרס אסור לאכול משחיטתו וכ"נ מדברי סמ"ג וסה"ת והר"ן הקשה למה לי יודע לשחוט הא תנן וכולם ששחטו ואחרים רואים אותם שחיטתן כשרה וי"ל דהתם דיעבד ולא לכתחילה והכא כיון שיודע לאמן ידיו לשחוט אפילו לכתחלה. ומשמע דבין מומחה ויודע ה' שחיטה בין אינו יודע לעולם אינו נאמן אא"כ גדול עע"ג דאל"כ ל"ל לר"ה לאוקמא בשגדול עומד על גביו וכ"כ בהג"א בפירוש בריש חולין דאם אין גדול עומד על גביו שחיטתו פסולה אף ע"ג דמומחה ויודע לאמן ידיו וכ"נ מדברי הרשב"א בספר ת"ה (הגה"ה ב"ה) וכ"ד השאלתות פ' בהעלותך סימן קכ"ו והביא א"ז ראיה מפ"ק דפסחים

(ד:) ומפ"ב דכתובות (כח.) דלא מהימנינן לקטנים אלא בדרבנן: והרא"ש כתב בריש חולין וקטן דמתני' שאינו שוחט לכתחלה אפילו בשגדול עומד ע"ג היינו בקטן שלא הגיע לחינוך וחינוך דשחיטה היינו שיודע לאמן את ידיו אבל קטן מומחה ויודע לאמן את ידיו שוחט לכתחלה כשגדול עומד על גביו כדאי' בסוכה קטן היודע לשחוט מותר לאכול משחיטתו ולשון מותר משמע אף לכתחלה עכ"ל ומדברי רבינו נראה שדקדק דברי הרא"ש שכתב דחינוך דשחיטה היינו אימון ידים ומשמע דבהכי סגי לשחוט לכתחלה בגדול עע"ג ואח"כ כתב אבל קטן מומחה ויודע לאמן ידיו וכו' משמע דתרתי בעינן ומיישבו דהא ודאי באימון ידים סגי לשחוט לכתחילה באחד עע"ג והא דנקט בסוף דבריו מומחה לדיוקא נקטיה דכשהוא מומחה בעינן לכתחלה עע"ג אבל בדיעבד אפי' אין אחר עומד ע"ג שחיטתו כשרה וע"פ דרך זו יש לפרש ההיא דלולב הגזול היודע לשחוט אפי' אינו יודע הלכות שחיטה כפרש"י ומיהו בכלל זה בקי בהלכות שחיטה וכ"ש הוא וכי אמר רב הונא בשגדול עע"ג בין לבקי בין לשאינו בקי קאי ולא בחד גוונא קאי לתרווייהו דלשאינו בקי ודאי אם אינו עומד ע"ג שחיטתו פסולה דלא עדיף מגדול ולבקי דווקא לכתחלה הוא דבעינן גדול עע"ג אבל בדיעבד שחיטתו כשרה כנ"ל לדעת רבינו: כתב בעל העיטור דקטן הוי עד י"ג ויום אחד לזכר וי"ב ויום אחד לנקבה ופשוט:

סעיף קטן כב

ושיכור שהגיע לשכרותו של לוט דינו כשוטה הרמב"ם בפ"ד מה' שחיטה כתב שיכור שנתבלבלה דעתו שחיטתו פסולה וכתב הרא"ש בריש חולין ומסתברא דמיירי בשהגיע לשכרותו של לוט וכ"כ בעל העיטור וטעמם מדאמר בריש פרק הדר (עירובין ס"ה:) שיכור מקחו מקח וכו' כללו של דבר הרי הוא כפקח לכל דבריו ומסיק התם דהיינו דוקא בשלא הגיע לשכרותו של לוט. כתב הרמב"ם בפרק הנזכר דשיכור שהגיע לשכרותו של לוט ששחט בפני יודע וראה ששחט כהוגן שחיטתו כשרה ופשוט הוא דלא גרע משוטה:

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו שאם לא הגיע לשכרותו של לוט שוחט אפי' לכתחלה כ"כ בעל העיטור ויליף לה מהא דתניא הרי הוא כפקח לכל דבריו וכ"כ הרשב"א בספר ת"ה. והכלבו כתב בשם בעל התרומות דשיכור לא ישחוט מפני ששחיטתו דרסה והג"מ כתב בפ"ג בשם סמ"ג שכתב בשם רב יהודאי גאון שאדם המשתכר אסור לשחוט כי רוב דרסות הן מחמת שכרות:

סעיף קטן כד

וסומא לא ישחוט לכתחלה וכו' משנה בריש חולין (יג:) הסומא ששחט שחיטתו כשרה:

סעיף קטן כה
וערום לא ישחוט לכתחלה וכו' נלמד מדין תרומות שנתבאר לעיל. כתב רבי' ירוחם הטילו הקהל חרם שלא ישחט אלא טבח ידוע ושחט אחר י"א ששחיטתו אסורה דדמי לחשוד לאותו דבר כ"כ רבי דוד הכהן בתשובה וכן כתב הרא"ש בתשובה כלל שביעי: כתב הרשב"א בח"ג סי' רנ"ג שנשאל בטבח ישראל ששחט עשרה בהמות לקצב עכו"ם ובא ישראל לקנות מאחת מהן ואמר לו הטבח לא תקנה ממנה כי לא שחטתיה אני והיו שם עדים ואמרו בפנינו שחטת אותה והשיב אמרינן שהוא נאמן במגו דאי בעי אמר טריפה מצאתיה ונחתכה הסירכא או בסכין פגומה שחטתי ומה שאמר לא שחטתי עילה מצא כדי שלא יקניטו העכו"ם ושמקצת חכמי ההר אמרו שאינו נאמן במגו דמגו במקום עדים לא אמרינן גם אני דעתי כחכמי ההר ויותר היה ראוי לכם לומר שיהיה נאמן לפי שלא שחטה אלא החליד או דרס או שהה שכל שנפסל בשחיטה אינה קרויה שחיטה ומ"מ כיון שטוען לא שחטתיה ועומד בדבורו שלא שחטה כלל משום מגו אינו נאמן דמגו במקום עדים הוא ומיהו לדידיה אסירא דהא שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא עכ"ל: כתב הרשב"ץ טבח שעשה סימן בראש הכבש השחוט שיהיה נראה שהוא טריפה והיה אומר שהוא טריפה ואח"כ אמר שכשר היה ולא עשה כן אלא כדי שלא יקחו אותו וישאר לו ליקח ממנו כשר כיון שנתן אמתלא לדבריו נאמן כההיא (דכתובות כב:) דאשה שקפצו עליה אנשים שאינם מהוגנים: כתב מהרי"ק בשרש קל"ג סי' ל"ג על שוחט שהעיד עליו עד אחד ששחט שלא כהוגן והוא מכחישו דבר פשוט הוא שאין ע"א נאמן היכא שהלה אינו שותק אלא מכחישו והעד עצמו מותר לאכול משחיטתו מכאן ולהבא שאפי' יהיה אמת שלא שחט עכשיו יפה כדברי העד מ"מ אין מוחלט לפסול עולמית בשביל כך ומ"מ הכל לפי מה שהוא אדם שאם אותו שוחט כבר נכשל בדבר הבדיקה אי לדידי הוו צייתי היו מעבירים אותו לגמרי כיון שיש רגלים לדבר עכ"ל:

סימן ב

סעיף קטן א
שחיטת עכו"ם נבלה משנה פ"ק דחולין (יג.):

סעיף קטן ב
ומ"ש אפי' אחרים רואים אותו פשוט הוא ממה שיתבאר בסמוך ואמרי' בגמרא (שם) דשחיטת נכרי או ישראל מומר שריא בהנאה דלא אמרינן סתם מחשבת נכרי הוא לע"ז אא"כ הוא מין כלומר ישראל או עכו"ם האדוק בע"ז וכתב בעל העיטור וה"מ בדלא שמעיניה דחשיב אבל שמעיניה אסור בהנאה והשוחט לנכרי אף ע"ג דשמעינן לנכרי

דחשיב מותר בהנאה וכן כתב הרשב"א בתורת הבית וכן פשוט בפרק ב' דחולין וכתבו רבינו בסי' ד':

סעיף קטן ג

ומ"ש בשם הרמב"ם אפילו הוא קטן ואפילו אינו עובד ע"ז שם בפ"ד וכ"כ בספר תורת הבית וז"ל הרמב"ם נכרי ששחט אע"פ ששחט בפני ישראל בסכין יפה ואפילו היה קטן שחיטתו נבילה ולוקה על אכילתו מן התורה שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחו מאחר שהזהיר שמא יאכל מזבחו אחה למד שזבחו אסור ואינו דומה לישראל שאינו יודע הלכות שחיטה וגדר גדול גדרו בדבר שאפילו נכרי שאינו עובד ע"ז שחיטתו נבילה ור"י פירש משום דכתיב וזבחת ואכלת אותו שהוא בר זביחה אכול מזבחו:

סעיף קטן ד

מומר אוכל נבילות לתיאבון ישראל בודק סכין ונותן לו וכו' מימרא דרבא בריש חולין (ג.) וטעמא משום דמאחר דאינו אוכל נבילות אלא לתיאבון כיון שהיה לו סכין בדוק לא שביק התירא ואכל איסורא:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואפילו אם לא יאכל הוא ממנו תחלה כ"כ התוספות והרא"ש שם ופשוט הוא דלא אמרי' בגמרא שצריך השוחט לאכול ממנו כדי שנדע שהוא כשר אלא בכותי קודם שגזרו עליהם דלית להו ולפני עור לא תתן מכשול אבל ישראל אף על פי שאוכל נבילות לתיאבון חייש אלפני עור: וכתבו התוספות והרא"ש דבלא בדיקת סכין לא מהני אפילו אם ישראל יוצא ונכנס כדמהני לכותי קודם שגזרו עליהם משום דכותי מירתת לפי שיודע שאין ישראל סומך עליו וירא שמא יבדוק הסכין אחריו הלכך נזהר מלשחוט בסכין פגום אבל ישראל מומר לא מירתת כי הוא סבור שלא יבדקו אחריו לפי שמחזיק עצמו בישראל ודקדקו כן מהגמרא:

סעיף קטן ו

וכתב הרשב"א אפי' אם אין יודעים אם יודע הלכות שחיטה וכולי ז"ל בספר ת"ה הארוך יש לדקדק הואיל וקיי"ל רוב מצויים אצל שחיטה מומחין הן אם נסמוך על חזקה זו אף במומר לתיאבון אם לאו ומסתברא דאפי' במומר לתיאבון סומכים על חזקה זו דכל המצוים אצל שחיטה סתמא אמרו ועוד דהא לא אמר רב אשי וגם אביי ורבא מומחה כלל לא בישראל מומר ולא בכותי וכו' אלא שהרמב"ם כתב ישראל מומר לעבירה מן העבירות שהוא מומחה ה"ז שוחט לכתחלה ונראה מדבריו דדוקא מומחה ובאמת שהדעת נוטה לזה דכל שאוכל לתאבון ואינו טורח יש לחוש שמא אינו מומחה ולתאבה הוא שוחט ואוכל אבל כשאינו מומר לאותו דבר אע"פ שהוא מומר לעבירה אחת

מהעבירות אינו נראה כן כלל אלא ודאי הרי הוא גבי שחיטה כשאר ישראל הכשרים וכל ששוחט בחזקת מומחה ואפשר שגם הרב לא נתכוון לומר שיודעים בו שיודע לומר הלכות שחיטה אלא לומר ששוחט כישראל שכל שהוא מומחה בישראל שוחט וגם זה כאחד מהם וזה קרוב יותר דאפילו לגבי נשים ועבדים כ"כ עכ"ל. אבל הר"ן כתב דאע"ג דמכשרינן מומר אוכל נבילות לתיאבון בבודק סכין ונותן לו דוקא דידעינן שיודע ה"ש הא לא"ה אפי' דיעבד שחיטתו פסולה דליכא למימר ביה רוב מצויים אצל שחיטה מומחין וכ"כ המרדכי בשם ר"י:

סעיף קטן ז

ומ"ש ודוקא שבודק הסכין תחלה אבל אין ליתן לו לכתחלה על סמך שיבדקנו אח"כ וכו' ז"ל הרשב"א בת"ה ויש לדקדק מפני מה הצריכו לבדוק סכין וליתן לו ישחוט ויבדוק סכין אחריו שהרי לדעת הגאונים ראה אחד ששחט ולא ידעינן אי גמיר אי איתא קמן צריכין למבדקיה ואפ"ה מוסרין לו לכתחלה ובתר הכי בדקינן ליה וי"ל שא"ה דאי עבר ולא בדק הסכין אחריו אסורה והלכך איכא למיחש דלמא משתלי ואכל בלא בדיקה עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש ובלא בדיקה תחילה או סוף אסור אפי' ישראל עומד ע"ג שם בגמרא אמרו אם לא בדק לו ישראל הסכין ואכל ושחט אי דאיתיה לסכין לבדקיה השתא ואי דליתא לסכין כי אחרים רואין אותו מאי הוי דילמא בסכין פגומה שחט:

סעיף קטן ט

כתב הרשב"א בחידושי חולין היכא דשחט בינו לבין עצמו ולא בדקנו לו סכין אם ישנו לסכין בודקים אותו אם נמנאת סכינו יפה מותר לאכול משחיטתו ואם לאו או שנאבד הסכין אסור לאכול משחיטתו דמיטרח לא טרח ודילמא בסכין פגומה שחט אלא שיש לדקדק בזה היכא דנמצאת סכינו יפה אם צריכין אנו לדעת באמת שבסכין זה שנמצאת בידו עכשיו באותה סכין הוא ששחט אם לאו ובודאי משמע שאם באנו בגמר שחיטה או שהיו לפניו ג' וד' בהמות שחוטות ועדיין הוא שוחט והולך כיון שהוא מתעסק עדיין בשחיטה וסכינו בידו מימר אמרינן דבודאי בסכין זה שבידו שחט האחרות אבל אם כבר יש שעה שגמר לשחוט ואנו שואלים אותו במה שחט והראה לנו סכינו ונמצאת יפה לא נסמוך עליו כי שמא בסכין פגומה שחט דמטרח לא טרח אלא שלאחר השחיטה נזדמן לו זו שהיא בדוקה או דילמא כיון דסכין בדוק יוצאה מתחת ידו חזקה מעיקרא נמי בידו היתה ובה שחט ואולי יש להכריע כלשון זה האחרון מדאמרי' לעיל ה"ד אי דאיתיה לסכין לבדוק וכו' ומיהו דוקא בשעה או בשתים שלא היה לו פנאי ללכת לדרכו

ולמצוא אחרת בשוק ליקח אבל כשהיה לו פנאי גדול יום או יומים בזה ודאי לא נסמוך על דבריו כלל כך הדעת נותנת אלא שיש להחמיר בדבר עכ"ל: כתב רבי' ירוחם יש מי שכתב שכיון שבדק לו הסכין קודם שחיטה שא"צ לבודקו אחר השחיטה והגאונים כתבו שלכתחלה צריך לבדקו ג"כ אחר שחיטה וכן עיקר עכ"ל ובעל העיטור כתב בדק קודם א"צ לבדוק אחר שחיטה וכ"נ מפשט דברי פוסקים וכן מבואר בדברי הרשב"א שכתב בת"ה וז"ל ישראל מומר לאכול נבלות לתיאבון ששחט בינו לבין לבין עצמו למה אין חוששין שמא נפגם בעור והוא נאמן לומר שלא נפגם לפי שאנו מעמידים אותו בחזקתו שלא נפגם כ"ז שלא ראינוהו נפגם והבהמה שחוטה יפה לפניך שהרי לא ראינו בו שום ריעותא ואפי' שחט ק' בהמות בבדיקה הראשונה די לו שמעמידין לעולם סכין על חזקתו עד שנדע שנפגם עכ"ל וכתב עוד וכן הדין לבדיקת סימנים לאחר שחיטה שכל השוחט כראוי הוא שוחט ובודק בסימנים קודם שיעור שהייה וחזקה על זה שבדק כראוי כשאר השוחטים שאינו מניח ההיתר ואוכל האיסור עכ"ל וכתבו רבי' ירוחם בשמו: כתוב בספר אהל מועד מומר לתיאבון ששחט אפי' נשבע ששחט בסכין יפה אינו נאמן שהרי הוא חשוד על השבועה לגבי אותו דבר מפני שהוא מושבע ועומד מהר סיני וכ"כ הרשב"א סימן ס"ד עכ"ל וכ"נ מתשובת הרא"ש שכתבתי בס"ס שקודם זה: כ' הרשב"א שחט בינו לבין עצמו ולא ידענו באיזה סכין שחט ויש עמו סכין יפה ושאינה יפה וכו' עד שאינו מניח ההיתר ואוכל איסור הכל בסה"ת וכ' עוד על זה ואע"פ שאינו טורח לתקן הסכין מ"מ טורח הוא לילך אצל הבקי לשחוט למה"ד לחמצן של עוברי עבירה שמותר לאחר פסח מפני שהן מחליפין: (הג"ה ב"ה) וכתב רבינו ירוחם דברים אלו בסוף נתיב ט"ו וכתב בשר הנמצא בידו מותר אם יש בעיר בית המטבחים של ישראל ודוקא שהיה מצוי באותו היום בעיר בשר שחוטה כ"כ בזול כמו בשר נבילה עכ"ל:

סעיף קטן י

ומומר אוכל נבלות להכעיס כתב הרשב"א שאין מוסרין לו בתחלה לשחוט וכו' ז"ל בת"ה מומר אוכל נבלות להכעיס יראה לי שאין מוסרין לו לשחוט לכתחלה ואפילו באחרים רואים אותו ועע"ג מפני שהוא מכוין לקלקלה ולנבל ושמא לא יתנו לב הרואים למה שהוא עושה במה שנתנו בין ידיו דמומר זה כל שהוא מנבל ואוכל להכעיס כ"ש שינבל להאכיל לאחרים ויש מורים בדבר זה להקל ואם שחט ואחרים רואים אותו שחיטתו כשרה ואינו כעכו"ם דמותר לדבר אחד אינו מומר לכל התורה כולה והוא שבדקו סכין ונתנו לו או שבדקו סכין אחריו ונמצא יפה עכ"ל. ובת"ה הארוך הביא ראיה לדבריו. ובקצת ספרי רבינו כתוב כשר ע"י בדיקת הסכין תחלה וסוף וט"ס הוא וצ"ל תחלה

או סוף: ומה שכתב רבינו בשם הרא"ש שדינו כעכו"ם כ"כ בריש חולין בשם ר"י דכיון שאינו חושש לזבוח הוי כעכו"ם דאינו בר זביחה ואסור לאכול משחיטתו אפילו בדק סכין ונתן לו ואפילו ישראל עע"ג וכן מסתבר עכ"ל וכן דעת בעל העיטור ומאחר שתלה הטעם באינו חושש לזבוח נראה שהוא סובר שכל שאוכל נבילות שלא לתיאבון מיקרי מומר להכעיס. אבל הר"ן כתב שאם אוכל שלא לתיאבון מיהו אינו להכעיס בעי בדיקת סכין וג"כ צריך לעמוד עליו מתחלה ועד סוף ואם לא עמד שחיטתו פסולה שמא שהה שמא דרס אבל מומר להכעיס אפילו לדבר אחד הרי הוא כעכו"ם:

סעיף קטן יא

מומר לאחד משאר עבירות שוחט בינו לבין עצמו וא"צ אפילו בדיקת הסכין בריש חולין (ה.) אסיקנא דמומר לדבר אחד לא הוי מומר לכל התורה כולה חוץ ממומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא וכתב רבינו ירוחם דה"ה למשמר שבתו ואינו עובד ע"ז והוא מומר לשאר כל התורה שדינו כעכו"ם. וכתב הרא"ש בריש חולין אם אינו מומר לאכול נבילות אלא לדבר אחד לא בעי בדיקת סכין דדוקא מומר לאותו דבר דדש ביה הוא דאמר רבא דבעי בדיקת סכין והרמב"ם כתב דישראל מומר לאחד מן העבירות צריך לבדוק לו סכין ואפשר דסבר כיון דחזינן שלתאותו עובר על אחת מן העבירות שבתורה חיישינן דפקר שלא לטרוח לקיים שום מצוה כהלכתה ונקט רבא מומר לאכול נבילות לאשמועינן דשרי לאכול משחיטתו ע"י בדיקת הסכין ולא אמרינן כיון דדש ביה כהיתירא דמי ליה עכ"ל. ודע דדוקא במומר לעבירה אחת הוא דמצריך הרמב"ם בדיקת סכין אבל מי שהוא פסול לעדות בעבירה מן העבירות של תורה אין צריך לבדוק לו סכין וכ"כ הוא ז"ל בפי'. והחילוק שבין מומר לפסול לעדות דמומר היינו שמועד לעבור על המצוה בכל עת שצריך ופרק עולה מעל צוארו ופסול לעדות הוי אע"פ שאינו מועד לעבור על אותה מצוה אלא שעבר עליה פעם אחת ומיהו נ"ל שאם הוא פסול לעדות מפני שאכל נבילה אע"פ שאינו מועד לכך כיון שחשוד לאותו דבר הוא צריך לבדוק לו סכין וז"ל הרשב"א בת"ה ומסתברא דמומר לדבר אחד כיון שאינו מומר לכל התורה וגם לא לשחיטה אלא לאחד משאר העבירות כישראל גמור חשבינן ליה לכל התורה ומוסרין לו לכתחילה לשחוט בינו לבין עצמו ואפי' בלא בדיקת סכין אבל הרמב"ם כתב שבודקים סכין ונותנין לו ולא ידעתי טעם לדבריו עכ"ל. וכבר נתבאר טעם לדבריו בפסקי הרא"ש שכתבתי בסמוך: בפ"ק דחולין (ד:) משמע דמומר לערלות דינו כמומר לעבירה אחד ואם הוא ערל שמתו אחיו מחמת מילה דינו כישראל גמור וכתבו רבי' ירוחם והיינו

בשגם עכשיו שהוא גדול מניח למול מיראתו פן ימות גם הוא כאחיו אבל אם אין שם יראה ואפ"ה אינו מל הו"ל מומר לערלות:

סעיף קטן יב
ומ"ש רבינו וה"מ לשאר עבירות חוץ מע"ז וחילול שבת בפרהסיא אבל מומר לאחד מאלו הוי כעכו"ם גמור מבואר בריש חולין (ה:): תשובת הרשב"א בדיני מומר לענין שחיטה אכתוב בסימן קי"ט ושם אכתוב גם כן תשובת הריב"ש בזה:

סעיף קטן יג
וכותי האידנא דינו כעכו"ם הכי אסיקנא בפ"ק דחולין (ו.) לא זזו משם עד שעשאום כעכו"ם גמורים:

סעיף קטן יד
וצדוקי ובייתוסי כתב הרמב"ם שחיטתו אסורה ואם שחט בפנינו מותר וכו' בפ"ד כ"כ וז"ל הרשב"א בת"ה צדוקי ובייתוסי אם הוא מומחה שחיטתו כשרה והוא שישראל עע"ג ואפילו יוצא ונכנס עכ"ל ויש לתמוה כיון שישראל עומד ע"ג מה צורך שיהיה מומחה ואפשר דטעמא משום דשרי אפי' בישראל יוצא ונכנס ואם אינו מומחה דילמא שהי ודריס ולא ידע שזו אסורה לישראל דמירתת שיכנס ישראל ויראהו ואפי' בישראל עומד ע"ג איכא למיחש דלמא שהי ודריס ולאו אדעתא דישראל העומד על גביו ואיהו לא ידע שזה אסור לישראל דליזדהר:

סעיף קטן טו
ומ"ש הרשב"א דאפי' ישראל יוצא ונכנס מותר למד כן ממה שאמרו בגמרא בריש חולין (ו.) גבי כותים שגזרו עליהם:

סעיף קטן טז
ומ"ש רבינו בשם הרשב"א שאם שחט בינו לבין עצמו אפי' אם חותך כזית בשר ונותן לו אסורה וכו' בת"ה כ"כ וסיים בה ואע"פ שהחזיקו במצות השחיטה משום דדרסה חלדה הגרמה ועיקור לא כתיבי וכל דלא כתיבא אע"ג דאחזוק לא סמכינן עלייהו דהא לגבי כותים פלוגתא דרשב"ג ורבנן הוא וקי"ל כרבנן דאמרי הכי ע"כ:

סעיף קטן יז
התחיל אחד מהפסולים לשחוט וגמר ישראל על ידו וכו' עד סוף הסימן הכל ל' ת"ה הקצר אלא שסוף הדברים מבוארי' יותר בת"ה וז"ל היו שנים אוחזין בסכין ושוחטים ואחד מהם פסול שחיטתן פסולה שהרי נעשית השחיטה גם ע"י הפסול ואצ"ל בשני בני אדם ושני סכיני' ואחד מהם פסול לשחיטה ואצ"ל כשאין הכשר שחיטה במעשה הכשר לבדו אלא בצירוף הפסול אלא אפי' שחט זה רוב הסימן בפ"ע וזה רוב הסימן בפ"ע עכ"ל: ובארוך למדה מדתנן בפ"ב דחולין (לט: מ.) השוחט לשם הרים לשם גבעות

וכו' שחיטתו פסולה שנים אוחזין בסכין ושוחטין אחד לשם אחד מכל אלו ואחד לשם דבר כשר שחיטתו פסולה וסכין אחד דנקט משמע דלרבותא נקטיה דל"מ בשני סכינים דכששוחט זה אין בכחו כח ישראל מעורב בו אלא אפי' בסכין אחד דכח ישראל כשר מעורב בו פסולה עכ"ל. והרב מהר"י ן' חביב ז"ל בבאורו השיב דברי רבינו לדעת אחרת ונעלם ממנו מפני שלא ראה דברי הרשב"א:

סעיף קטן יח

ותחלת הדברים שכתב התחיל א' מהפסולים לשחוט וגמר ישראל על ידו וכו' למדה בארוך מדגרסינן בפ"ק דחולין (יט:) יתיב רבי אבא אחורי דרב כהנא וכו' אמר רבא שפיר קרי עליה נכרי נכרי בשלמא התם מדה"ל לישראל למגמר כולה ולא שחיט וכו' אלמא בין ששחט נכרי בקנה חציו וגמרו ישראל ובין ששחט ישראל במקום שלם שבקנה ופגע בחתך שחתך נכרי כשרה ודוקא בקנה אבל בושט כל שהתחיל נכרי או שגמרו פסולה והילכך אם התחיל לשחוט בושט אסורה ואפי' אינה לשחיטה אלא לבסוף דגרסינן בפרק השוחט הכל מודים היכא דשחט בה סימן אחד נכרי וסימן אחד ישראל פסולה שהרי נעשה בה מעשה טריפה ביד נכרי וסימן אחד ביד נכרי דקאמר לאו דוקא אלא אפילו משהו בושט דהא טעמא קאמר מפני שנעשה בה מעשה טריפה ביד נכרי עכ"ל:

סימן ג

סעיף קטן א

שחיטת חולין א"צ כוונה לפיכך אפילו לא כיון לשחוט אלא מתעסק בעלמא לחתוך או שזרק סכין לנועצה בכותל ושחטה כהלכתו כשרה בפ"ק דחולין (יב:) אהא דתנן וכולם ששחטו ואחרים רואים אותם שחיטתן כשרה אמרינן בגמרא מאן תנא דלא בעינן כוונה לשחיטה אמר רבא רבי נתן היא דתני אושעיא זעירא דמן חבריא זרק סכין לנועצה בכותל והלכה ושחטה כדרכה רבי נתן מכשיר וחכמים פוסלין הוא תני לה והוא אמר לה הלכה כר' נתן וטעמא דר' נתן מדגלי רחמנא דמתעסק בקדשים פסול דכתיב ושחט את בן הבקר עד שתהא שחיטה לשם בן בקר מכלל דחולין שרי ולא בעי כוונה:

סעיף קטן ב

ומ"ש והוא שראה שלא החליד וכו'. ואם מצא הנוצה חתוכה ודאי לא החליד בפרק השוחט (חולין ל:) רבא הוה בדיק ליה גירא לרבי יונה בר תחליפא ושחט בה עופא בהדי דפרח ודילמא עביד חלדא חזינן גדפי דמיפרמי. וכתב הרשב"א וה"ה כשמוצא שער העור חתוך בבהמה ופשוט הוא:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפילו הפיל הסכין בידו או ברגלו שלא בכוונה כלל והלך ושחט כשרה אבל נפלה מעצמה פסולה משנה בפ' השוחט (חולין לא.) נפלה סכין ושחט בה אע"פ ששחטה כדרכה פסולה שנאמר וזבחת ואכלת מה שאתה זובח אתה אוכל ואמרינן בגמרא טעמא דנפלה הא הפילה הוא כשרה ואע"ג דלא מיכוין מאן תנא דלא בעינן כוונה לשחיטה אמר רבא רבי נתן היא דתני אושעיא וכו' עד הלכה כרבי נתן. וכתב הרא"ש טעמא דנפלה הא הפילה הוא כשרה ואע"ג דלא מכוין לשום חתיכה אלא שנתכוון להפילה קרינן ביה וזבחת ואכלת כיון שכיון לנפילה וע"י אותה נפילה שחטה אבל אם נפלה סכין מידו בלא כוונה הוי כמו אם היתה מונחת על הקורה והפילתה הרוח דלא קרינן ביה וזבחת כיון שלא נתכוין לשום דבר דטעמא דרבי נתן דלא בעי כוונה כלל בחולין מדגלי רחמנא דמתעסק פסול בקדשים ואף לחתיכה לא בעי כוונה דהא לא כתיב וחתכת מיהו בלא כוונת שום דבר א"א מדכתב וזבחת דהוי לכל הפחות כמו ועשית וצריך להתכוין לשום דבר מעשה. ובענין אחר לא מיקרי כח גברא:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן אם היה הסכין מונח בחיקו או בידו ונפלה מידו או מחיקו שלא בכוונה כנפלה מעצמה דמי ופסולה ז"ל הרשב"א בת"ה היה סכין מונח לו בידו או בחיקו ונפלה מידו הורו הראשונים ז"ל שהרי זה כנפלה מן הגג עצמו והרי זה פסולה ואע"פ שיש לנו לדון ולהקל שומעין להם שאמרו להחמיר בשל תורה עכ"ל ובתה"א האריך בטעמו של דבר:

סימן ד

סעיף קטן א

השוחט לשם ע"ז ה"ז זבחי מתים ואסורה בהנאה ואפילו לא חישב בשעת השחיטה לע"ז אלא חישב בשעת שחיטה לזרוק דמה כו' בפ' השוחט (חולין לט.) איפליגו ר"י ור"ל בשוחט את הבהמה לזרוק דמה לעבודה זרה ולהקטיר חלבה לע"ז ופירש רש"י אם שחטה לשם ע"ז שהיה בדעתו לעבדה בשחיטה זו ד"ה אסורה דהא זבחי מתים הוא אלא כשלא היה מתכוין להיות שחיטה זו עבודה לע"ז אלא שחטה לעצמו על מנת שיעבוד הע"ז בזריקת דמה או בהקטר חלבה ואיתמר עלה בגמרא (שם) ת"כ דר"י השוחט את הבהמה לזרוק דמה לע"ז ולהקטיר חלבה לע"ז הרי אלו זבחי מתים:

סעיף קטן ב

ומ"ש שחטה סתם ואח"כ חישב לזרוק דמה וכו' הרי זה ספק שם בברייתא שחטה ואח"כ חישב עליה זה היה מעשה בקסרי ולא אמרו בה לא איסור ולא היתר וטעמא משום דאיכא למימר הוכיח סופו על תחילתו וכי שחט בההוא מחשבה שחט: וכתב רבינו

ירוחם אם שחטה ואח"כ חישב כלומר שזרק דמה לע"ז דמה אסור והבהמה מותרת בהנאה דלא אמרינן הוכיח סופו על תחלתו כך פשוט ומוכח בפ"ב דחולין וכן בתוספתא בפי' ואם שחטה ואח"כ זרק דמה עכ"ל. ויש לתמוה עליו דסתם חישב משמע דבמחשבה בלבד מיירי אע"פ שלא זרק ומהתוספתא אין כאן הכרע דאיכא למימר דכי היכי דלא אמרו בה לא איסור ולא היתר בחישב אח"כ ה"ה בזרק אח"כ ועוד יש לתמוה עליו למה כתב שהבהמה מותרת בהנאה דפשטא דברייתא וגמרא משמע דאם איתא דהוו אמרי בה איסור הוו אסרי לה בהנאה משום זבחי מתים דהוכיח סופו על תחלתו והשתא דלא אמרי בה לא איסור ולא היתר מידי ספיקא דאיסור הנאה לא נפקא:

סעיף קטן ג

ישראל ששחט בהמתו של נכרי אפילו חישב הנכרי לעבודה זרה כשרה שם פלוגתא דתנאי במתניתין ואיפסיקא הלכתא בגמרא כר' יוסי דאמר אין המחשבה הולכת אלא אחר השוחט ומשמע בגמרא דאפילו שמענו הנכרי רוצה לזרוק דמה של זו לע"ז או להקטיר חלבה לע"ז ה"ז כשרה וכן פסח הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם חישב ישראל שיזרוק הנכרי לע"ז כתב הרשב"א דפסולה כ"פ בת"ה וטעמו משום דקשיא ליה בפלוגתא דר"י ור"ל בשוחט בהמה לזרוק דמה לע"ז תיפוק ליה דשחיטת מומר היא ותירץ דלא לזרוק דמה הוא קאמר אלא ששחט לנכרי על דעת שיזרוק נכרי דמה ויקטיר נכרי חלבה לע"ז ומשמע לי ודאי דפסולה דנקט לאו למימרא דאינה אסורה בהנאה דהא קתני בה בברייתא שכתבתי בסמוך הרי אלו זבחי מתים:

סעיף קטן ה

ישראל ששחט בהמת חבירו לע"ז לא אסרה וכו' שם (מ.) א"ר הונא היתה בהמת חבירו רבוצה לפני ע"ז כיון ששחט בה סימן אחד אסרה סבר לה כי הא דאמר עולא אמר רבי יוחנן אף על פי שאמרו המשתחוה לבהמת חברו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה רב נחמן ור"ע ורבי יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ופסקו הפוסקים כמותם משום דסוגיין דגמרא כותייהו וכתב הר"ן מיהו ר"ח כתב דאפי' לדידהו דוקא במעשה זוטא הוא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אבל במעשה רבה אוסר אבל רש"י כתב דאפילו במעשה רבה אין אדם אוסר ופשטא דסוגיין דהטא כוותיה עכ"ל וגם הרא"ש כתב דמסתבר כפירש"י. וכ"כ הרשב"א בת"ה. ואיתמר עלה בגמרא ת"ש שנים אוחזים בסכין ושוחטין אחד לשם אחד מכל אלו וא' לשם דבר כשר שחיטתו פסולה הב"ע דאית ליה שותפות בגוה ת"ש המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב ה"נ דאית ליה שותפות בגוה כתנאי נכרי שניסך יינו של ישראל שלא בפני ע"ז אסרו ר"י

בן בתירא ור"י בן בבא מתירין אותו שיכול לומר לו לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי ור"נ ור"ע ורב יצחק אמרי אפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ נכרי אבל ישראל לצעוריה קא מכוון כלומר לצעוריה לחבריה ואין דעתו לע"ז והדר אותביה ממתניתין דשנים אוחזין בסכין ושוחטים וכו' ומתניתין דהמטמע והמדמע והמנסך וכו' ואוקימנא בישראל מומר וכתב הרא"ש וז"ל ומסיק דמילתניהו דרב הונא ועולא כת"ק ולא כר"י בן בתירא ור"י בן בבא אבל מילתייהו דר"ע ור"נ ורב יצחק אתיא אפילו כת"ק ודווקא נכרי הוא דאוסר שאינו שלו אבל ישראל לצעוריה קא מכוין ואין אוסר ואפילו אית ליה שותפות בגוה כיון דאינו מתכוין לאסור אלא לצער חבירו עכ"ל פסק כמסקנא דאוקימנא להנך מתנייתא בישראל מומר דמשמע הא אם אינו מומר אע"ג דאית ליה שותפות בגוה שרי דלא נתכוין אלא לצער את חבירו. אבל הרמב"ם כתב בפ"ב מה"ש ב' אוחזין בסכין ושוחטין א' מתכוין לשם דבר שהשוחט לו שחיטתו אסורה והשני לא היתה לו כוונה כלל ואפי' נתכוון לשם דבר המותר להתכוון לו ה"ז פסולה וכן אם שחט זה אחר זה ונתכוון אחד מהם לשם דבר הפוסל פסול בד"א בשהיה לו בה שותפות אבל אם אין לו בה שותפות אינה אסורה שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו שאין כוונתו אלא לצערו. ויש לתמוה למה פסק כאוקימתא קמייתא ושבק אוקימתא בתרייתא. וי"ל שהוא ז"ל מפרש כמו שפרש"י אהא דאוקימנא בישראל מומר וה"ה דמצי לאוקומה בדאית ליה שותפות בגוה כדאוקמוה אינהו לעיל השתא מיהא כיון דאתית להכי דנכרי אסור מוקמי לה בנכרי ואליבא דת"ק ואע"פ שהקשו עליו התוס' א"כ אמאי חזר והקשה קושיות שכבר תירץ ומפני כך כתב דנראה דאף ע"ג דאית ליה שותפות בגוה אכתי איכא למימר לצעוריה קא מכוין י"ל לדעת רש"י והרמב"ם ז"ל דלא חזר והקשה קושיות שכבר הקשה אלא לגלויי דהשתא דאמרי דנכרי אוסר דבר שאין שלו אפשר לתרוצי הנך קושיי בגוונא אחרינא דהיינו דנוקים להו בישראל מומר וזה מבואר בדברי רש"י. ואין להקשות א"כ אמאי אוקי להו בישראל מומר נוקמינהו בנכרי דאיכא למימר דמתניתין דהמטמא והמדמע וכו' שוגג פטור מזיד חייב קשיתיה דאי בנכרי מאי פטור ומאי חייב אטו נכרי מי ציית לדיני ישראל אלא בישראל מומר הוא דאע"ג דמומר הוא אפשר דהדר ביה ובעי למיצת דינא וכיון דהאי אוקימתא דישראל מומר אינה מוכרחת לדעתם ז"ל דשפיר הוו מתרצי מתנייתא כתירוצא קמא ולא אתא למימר אלא דהשתא אפשר לתרוצינהו בגוונא אחרינא נקטינן כתירוצא קמא לחומרא ועוד דלתירוצא בתרא קשיא מתניתין דהמטמא והמדמע וכו' דהא סתם ישראל מומר לא ציית דינא. ומתני' דב' אוחזין בסכין וכו' נמי קשיא דקתני ואחד לשם אחד מכל אלו שחיטתו פסולה ואי בישראל מומר מאי

איריא דשחט לשם אחד מכל אלו אפילו שחט סתם נמי שחיטתו פסולה ודוחק לומר דמתני' בשלא היה מומר מעיקרא היא אלא דבשעת שחיטה זו נעשה מומר וכגון שהתרו בו וקבל עליו התראה וכדא"ל רב אחא לרב אשי וקמ"ל דהוי מומר כדאהדר ליה רב אשי כיון שהתיר עצמו למיתה אין לך מומר גדול מזה דמשמע ודאי דמילתא דפשיטא היא ולא איכפל תנא לאשמועינן הא ולפיכך פסק הרמב"ם ז"ל כתירוצא קמא:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם ישראל מומר שוחט בהמה אחרת כלומר בהמה של אחר:

סעיף קטן ז
או שהתרו בו בישראל וקבל התראה וכו' שם בגמרא וכתבתיו בסמוך:

סעיף קטן ח
השוחט לשם הרים וגבעות לשם חמה ולבנה וכו'. בפרק השוחט (חולין לט:) תנן השוחט לשם הרים לשם גבעות לשם ימים לשם נהרות לשם מדברות שחיטתו פסולה ובגמרא (מ.) פסולה אין זבחי מתים לא ורמינהו השוחט לשם הרים לשם גבעות לשם נהרות לשם מדברות לשם חמה ולבנה לשם כוכבים ומזלות לשם מיכאל השר הגדול לשם שלשול קטן הרי אלו זבחי מתים אמר אביי ל"ק הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר. ופרש"י מתני'. דאמר להר דמחובר לא מקרי ע"ז ואפ"ה אסור משום דמיחזי כעובד ע"ז. וכתב הרא"ש ור"י פירש דמחובר מיקרי ע"ז אלא דאין תקרובתו אסור. והרמב"ם כתב בפ"ב מה' שחיטה השוחט לשם הרים לשם גבעות לשם ימים לשם נהרות לשם מדברות אע"פ שלא נתכוון לעבדן אלא לרפואה וכיוצא בה מדברי הבאי שאומרים העכו"ם הרי שחיטתו פסולה אבל אם שחט לשם מזל הים או מזל ההר או לכוכבים ומזלות וכיוצא בהם ה"ז אסורה בהנאה ככל תקרובת ע"ז עכ"ל. ומשמע ודאי דהשוחט לשם מזל הים או מזל ההר וכו' אע"פ שלא נתכוון לעבדם קאמר דאסורה בהנאה וכמ"ש רבינו לדעתו דהא סיפא דומיא דרישא איירי מה רישא אע"פ שלא נתכוון לעבדם היא אף סיפא נמי בהכי מיירי אך מ"ש רבינו לדעתו דשוחט לשם הרים לשם גבעות וכו' אם מכוין לעבדם הוי תקרובת ע"ז אינו מוכרח דא"כ הכי הל"ל אם לא נתכוין לעבדם וכו' פסולה דאז הוה משמע שפיר דמשום דלא נתכוון לעבדם אינה אלא פסולה אבל אם נתכוון לעבדם אסורה בהנאה נמי הויא אבל השתא דכתב לישנא דאע"פ משמע דשניהם שוים דבין בזה ובין בזה פסולה הוא דהויא ולא אסורה ורבינו סבר דה"פ אצ"ל אם נתכוון לעבדם דאז אסורה בהנאה נמי הויא אלא אע"פ שלא נתכוון לעבדם וכו' פסולה מיהא הויא ודעת הרשב"א כך היא שכתב בת"ה הארוך הא דאמר להר הא דאמר לגדא טעמא לאו משום דהר לאו ע"ז הוא דהא אמרינן בע"ז (טו.) דעובדי הרים בסייף

והרמב"ם פירש דטעמא דהכא בשאינו שוחט לשם הר כדי לעבוד אותו ולכוונת ע"ז אלא במתכוין לרפואה בעלמא ולהבאי והילכך כיון שהוא לא נתכוון לע"ז ואף אילו נתכוין לע"ז לא היה ההר בעצמו נאסר בע"ז ואינו נראה לגמרי כשוחט לע"ז והילכך די לנו לפסול שחיטתו מדרבנן ולאסור באכילה אבל בשוחט לגדא דהר כיון דאילו שחט ממש לשמן לכוונת ע"ז הם נעשים ע"ז השתא נמי דשחט לשמן שלא לשם ע"ז אלא לרפואה בעלמא אסורה מדרבנן אפי' בהנאה כזבחי מתים ויפה פירש עכ"ל. וכ"פ בת"ה הקצר וז"ל השוחט לשם הרים וכו' אם שחט לשם אחד מכל אלו ע"ד לעבוד אותם כדרך ששוחטין לשם ע"ז ה"ז זבחי מתים ואסורה אע"פ שאין ההרים נאסרים בע"ז הרי הן נעשים ע"ז והשוחט לשמן כשוחט לע"ז והמשתחוה להם כמשתחוה לע"ז שחט לשם אחד מכל אלו שלא לשם עבודה אלא לכוונת רפואה כהללו המתעסקין בדברי הבאי שחיטתו פסולה מדבריהם ומותרת בהנאה עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו דשוחט לשם חמה ולבנה כוכבים ומזלות הוי כשוחט לשם הרים וכו' דשחיטתו פסולה בלחוד הוא דהויא ולא אסורה בהנאה לא משמע הכי בגמרא דבמתניתין דקתני שחיטתו פסולה לא נקט חמה ולבנה כוכבים ומזלות ובברייתא דקתני אסורה בהנאה קתני להו וכ"נ מפשט דברי הרמב"ם ז"ל לכאורה אבל הרשב"א בת"ה כתב כדברי רבינו. וכ"נ מדברי רבינו ירוחם וכ"כ התוס' גבי הא דקאמר הא דאמר להר אע"ג דלא חשיב אלוה לאסור התקרובת מ"מ עובדו בסייף דאף על גב דלא מיקרי אלוה שהרי מחובר הוא משום דגלי רחמנא בעובד מזלות דמתחייב כדכתיב וראית את השמש וגומר ואע"פ שמחוברין בגלגל הרקיע והא דקתני לשם חמה ולבנה דהוי זבחי מתים היינו לגדייהו שהם תלושים המנהיגים אותם כדאמרינן במדרש י"ב מלאכים מנהיגים את החמה עכ"ל ולפי זה צ"ל דמתני' דקתני לשם הרים וגבעות שחיטתו פסולה ה"ה לשם חמה ולבנה כוכבים ומזלות ותנא ושייר ובברייתא דקתני לשם חמה ולבנה וכו' הרי אלו זבחי מתים היינו דוקא בשוחט לשם גדא דידהו דומיא דהרים וגבעות דקתני בהדייהו ואוקימנא להו בשוחט לשם גדא דידהו: כתב הרשב"א בתשובה סימן שמ"ה שנשאל על מקולות ישמעאלים שאינם מניחים לטבח ישראל לשחוט אא"כ יהפוך פניו כנגד המזרח הנקרא בלשונם אל קיבלא כמנהג חקותיהם והשיב שאינו דומה לשוחט לשם הרים דהתם השוחט עצמו מתכוין לכך אבל הכא זה מחשב וזה עובד דלא אמרינן ולשוחט לתוך ימים נמי לא דמיא דשאני התם דכיון דאיכא דשחטי לבבואה איכא משום נראה וה"ה לשוחט לתוך הגומא אבל שוחט ומחזיר פניו לאחת הרוחות מאי קא אמרי

דלמא אתרמויי איתרמי ליה הכי ומ"מ מאחר שהישמעאלים מקפידים בשלהם מזהירין בשעת מעשה בפירוש לשחוט כנגד אותו רוח דוקא ראוי הוא לבטל המנהג ולגעור במי שעושה כן עכ"ל:

סימן ה

סעיף קטן א

השוחט לשם דבר שבא בנדר או בנדבה כגון עולה ושלמים וכו' משנה בספ"ב דחולין (מא:) השוחט לשם עולה לשם שלמים לשם אשם תלוי לשם פסח לשם תודה שחיטתו פסולה. לשם חטאת לשם אשם לשם בכור לשם מעשר לשם תמורה שחיטתו כשרה זה הכלל כל שהוא נידר ונידב השוחט לשמו פסול וכל שאינו לא נידר ולא נידב השוחט לשמו כשר ופרש"י דטעמא דמילתא משום דכיון דבאין בנדר ונדבה הרואה אומר עכשיו הוא מקדישם ושוחטם וקדשים בחוץ שרי ומ"ה גזרו בה רבנן ופסולה וכשאינו נידר ונידב מידע ידיע דאחוכי קא מחייך ולאו קדשים נינהו שהרי אין בידו להקדישן עכשיו ואם איתא דהוו קדשים מעיקרא קלא אית להו וכ"כ הרשב"א והר"ן ז"ל אבל מדברי רבינו נראה שהוא מפרש דבנידר ונידב חיישינן שמא עכשיו הוא מקדישן וה"ל קדשים בחוץ ולאו משום מראית העין בלחוד מתסרי ומדברי הרמב"ם נראה כדברי הראשונים ז"ל וטעמא משום דכיון דלא שמעינן ליה דמקדיש אותה בהדיא לית לן למיחש שמא הקדישה דהא לשם קדשים הוא דקא שחיט לה ואינו מקדיש אותה ומקשי בגמרא אשם תלוי נידר ונידב הוא א"ר יוחנן הא מני ר"א היא דאמר מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום. ומשמע לרבינו דכיון דסתם לן תנא כר"א הכי הלכתא אבל הרמב"ם בפ"ב מה"ש מנה אשם תלוי עם אותם שאינם נדר ונידב משמע דס"ל ז"ל דכיון דבדוכתי' אחריתי במס' כריתות (כה:) במחלוקת הוא שנוי נקטינן כחכמים דפליגי עלה התם דהלכה כרבים ולא חיישינן להאי סתמא דדילמא סתם ואח"כ מחלוקת הוא ומקשי תו בגמרא פסח בר נידר ונידב הוא זימנא קביעא ליה א"ר אושעיא שאני פסח הואיל והפרשתו כל השנה כולה כלומר כל ימות השנה ראוי להפרישו ולהניחו עד זמנו הילכך השתא נמי אמרי השתא מפריש ליה וקא שחט פסח בשאר ימות השנה וקי"ל דשלמים הוא ואמרי קא שחיט שלמים בחוץ ואכיל להו:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הרשב"א אפילו היא בעלת מום וכו'. כ"כ בת"ה. וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שסתם ולא חילק בין תמימים לבעלי מומים ופלוגתא דאמוראי הוא דגרסי' בגמרא עלה דמתני' א"ר ינאי ל"ש אלא תמימים אבל בעלי מומים מידע ידעי ור' יוחנן

אמר אפי' בעלי מומין זמנין דרמי ליה מידי אמומא ולא ידיע. ויש לתמוה למה פסקו כר"י במקום ינאי רביה ושמא משום דמסתבר טעמיה. ועוד דמתניתין כפשטה כוותיה משמע דלא חילקה בכך:

סעיף קטן ג

ומ"ש בד"א שלא נודע שעבר עבירה שחייב עליה חטאת ואשם אבל אם נודע שעבר עבירה שחייב עליה חטאת ואשם וכו'. שם בגמרא טעמא משום דאם לא אמר לשם חטאתי אלא לשם חטאת משמע כאילו נדב בהמה זו לחטאת ואין חטאת באה נדבה ופרש"י דכשאינו מחוייב חטאת אפילו אמר לשם חטאתי מידע ידעי דמשקר והא לא חשו רבנן דילמא מאן דחזי סבר מחוייב חטאת הוא דההוא קלא אית ליה דמי שבא לידו דבר עבירה בשוגג אינו מחפה עליה כדי שיתבייש ויתכפר לו: גרסינן בגמרא לשם תמורה א"ר אלעזר ל"ש אלא שאין לו זבח אבל אם יש לו זבח בתוך ביתו ואמר לשם תמורת זבחי אימור אמורי אמיר ביה זה הכלל לאיתויי מאי לאיתויי עולת נזיר דמהו דתימא הא לא נדר אימור נדר בצנעה ושאינו נידר ונידב לאיתויי עולת יולדת ועל הא דעולת יולדת כתב רש"י חילוף גירסאות ולפי שהוא דבר שאינו מצוי ראיתי לקצר ומזה הטעם השמיע רבינו דברים אלו:

סעיף קטן ד

שחט תרנגולים ואווזים וכו' כשרה כ"כ הרשב"א בת"ה וטעמא משום דכיון דכ"ע ידעי דאין מינין אלו קריבים לגבי מזבח מידע ידעי דמשקר וכ"כ הר"ן ז"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש גבי שחט תורין ובני יונה פסולים והוא שיהו תורין גדולים ובני יונה קטנים וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן ו

היו שנים ששוחטין בין שאוחזין בסכין אחד וכו' שם במשנה ב' אוחזין בסכין ושוחטין אחד לשם אחד מכל אלו ואחד לשם דבר כשר פסול:

סעיף קטן ז

ומ"ש דה"ה כשכל אחד סכינו בידו כ"כ הרשב"א בת"ה ופשוט הוא:

סעיף קטן ח

ומ"ש בשם הרמב"ם ג"כ פשוט דכל שלא נגמרה השחיטה ע"י מי שאינו שוחט לשם דבר פסול פסולה וכך מבואר בדברי הרשב"א בת"ה: ודע שכתב הרמב"ם על שוחט לשם א' מכל אלו בד"א כשהיה לו בה שותפות אבל אם אין לו בה שותפות אינה אסורה שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו ורבינו לא הזכיר זה איפשר היה לומר שהטעם לפי שסמך על מ"ש בסימן ד' דעת הרמב"ם ושהרא"ש חולק עליו אלא דק"ל שהרא"ש סובר

דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אפילו יש לו בה שותפות וא"כ מתני' דשנים אוחזין בסכין וכו' תיובתא דאפי' יש לו בה שותפות אמאי פסולה לכך נ"ל דס"ל ז"ל דלא אמרו דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא בדבר שאיסורו מן הדין משום דמסתמא לצעורי קא מכוין אבל בשוחט לשם אחד מכל אלו שאין איסורו מן הדין אלא מפני מראית העין כי לא הוי דידיה מאי הוי מאן דחזי סבר דדידיה הוא ואתי למישרי קדשים בחוץ הלכך אפילו אין לו בה שותפות אסורה והרמב"ם אע"ג דמשמע דאיהו נמי לא אסר בהני אלא מפני מראית העין שכתב שזה כשוחט קדשים בחוץ מ"מ סבר דאם אין לו בה שותפות אינו אוסרה דכל ששוחט בהמה שאינה שלו לשם דבר פסול קלא אית ליה:

סימן ו

סעיף קטן א

בכל דבר התלוש שוחטין בין בסכין בין בצור בין בזכוכית וכו'. ברייתא פ"ק דחולין (טז:) ומפרש בגמרא שם דהא דשוחטין בקנה היינו דוקא בקנה האגם דכשהוא יבש חדוד וחותך ואין קיסמים נבדלים ממנו וכתב רבינו ירוחם שהוא הנקרא אישפדניא אבל שאר קנים אין שוחטין בהם לפי שכשדוחקין אותם קיסמין ניתזין ואיכא למיחש דילמא ינקבו הסימנים כך פירש"י וכתב בעל העיטור דלפ"ז בדיעבד נמי פסולה אבל בירושלמי אמרו שהטעם מפני שרוח רעה שורה עליה וכתב בעל העיטור דלפי זה בדיעבד שחיטתו כשרה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ובין בצפורן בין בשן יחידי וכו' שם מימרא דרבה בר הונא ודוקא שן יחידי שאם הם שנים שחיטתו פסולה מפני שאין חותכין אלא קורעים מחמת הפגם הנעשה בין שניהם ועוד יתבאר דיני הציפורן והשן בסמוך:

סעיף קטן ג

ומ"ש אין שוחטין בקרומית של קנה כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ד

ומ"ש ולא במגל קציר ולא במגל יד וכו' משנה שם (טו:) השוחט במגל יד ובצור ובקנה שחיטתו כשרה בכל שוחטין חוץ ממגל קציר והמגירה והשינים והציפורן מפני שהן חונקין ובגמרא שם השוחט דיעבד אין לכתחלה לא במגל יד משום דילמא אתי למעבד באידך גיסא ופירש"י מגל יד. יש לה שתי פיות הא' חלקה כסכין ואחת יש בה פגימות. דילמא אתי למיעבד באידך גיסא. במקום הפגימות ושמעינן מהא דסכין פגומה ויש בה כדי לשחוט מן הפגם ולהלן אסור לשחוט בה לכתחילה דהא הכא גזרינן משום אידך גיסא וכ"ש הכא דבההיא גיסא גופה פגומה ע"כ. וכ"כ הרא"ש ז"ל שם:

סעיף קטן ה
ומ"ש ובי"ט נוהגים היתר לכרוך מטלית על הפגימה וכו' כ"כ הרא"ש שם. וכ"כ המרדכי ורבי' ירוחם וכ"כ הכלבו בשם ר"ף וכתב דאפי' בי"ט לא שרי אלא כשיש בסכין מלא צואר חוץ לצואר בלא הפגימה. אבל מדברי הר"ן נראה שאפילו בשאר ימים דלאו י"ט אי עבד ביה היכירא מותר לשחוט לכתחלה וכן כתב הגהות מיימון בשם סמ"ג וכן בספר התרומה וכ"נ מדברי בעל העיטור והרוקח כתב סכין שהוא פגום לא יקשור בגד עד הפגימה וישחוט באותו סכין שמא יתיר הבגד עכ"ל: ולענין הלכה הספרים המתירים אפילו בחול כדאי הם לסמוך עליהם בשעת הדחק:

סעיף קטן ו
ומ"ש וסכין שיש בו שתי פיות לא ישחוט בו עד שיבדקנו משני צדדיו כ"כ הרא"ש שם והוא נלמד מדין מגל יד שנתבאר בסמוך:

סעיף קטן ז
אין שוחטין בכל דבר המחובר ואפי' שחט בו בדיעבד פסולה בד"א במחובר מעיקרו וכו' בפ"ק דחולין (טז.) מנין לשחיטה שהיא בתלוש שנאמר ויקח את המאכלת לשחוט. ואהא דתנן השוחט בצור ובקנה שחיטתו כשירה דייק בגמרא דיעבד אין לכתחילה לא ורמינהו בכל שוחטין בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה לא קשיא כאן בתלוש כאן במחובר דאמר רב כהנא השוחט במחובר לקרקע רבי פוסל ורבי חייא מכשיר ואסיקנא דמתני' דקתני השוחט דיעבד אין לכתחלה לא רבי היא וכי תימא קשיא דרבי אדרבי דהא קתני בברייתא רבי פוסל דמשמע דיעבד לא קשיא כאן במחובר מעיקרו כאן בתלוש ולבסוף חיברו ומנא תימרא דשאני לן בין מחובר מעיקרו לתלוש ולבסוף חיברו דתניא השוחט במוכני שחיטתו כשירה במחובר לקרקע שחיטתו כשירה נעץ סכין בכותל ושחט בה שחיטתו כשירה היה צור יוצא מן הכותל או קנה עולה מאליו ושחט בו שחיטתו פסולה קשיין אהדדי אלא לאו ש"מ שאני בין מחובר מעיקרו לתלוש ולבסוף חיברו שמע מינה ובתר הכי בעי רבא תלש ולבסוף חיברו לענין שחיטה מאי ופירש"י ומההיא דלעיל לא משמע ליה כדמפרש ואזיל ת"ש נעץ סכין בכותל ושחט בה שחיטתו כשירה שאני סכין דלא מבטל ליה ת"ש במחובר לקרקע שחיטתו כשרה דילמא פרושי קא מפרש לה מאי מחובר לקרקע סכין דלא מבטל ליה. וכתב הרא"ש יראה דהא דמכשרי' בצור ובקנה תלוש ולבסוף חיברו היינו דלא בטיל אבל אי בטלו כמחובר מעיקרו דמי והיינו בעיא דרבא ולא איפשטא ואזלינן בה לחומרא אבל רב אלפס לא חילק בתלוש ולבסוף חיברו דמשמע ליה דאין שחיטתו פסולה אלא דומיא דקנה עולה מאליו או אפי' נטוע כיון שהשריש אבל כל שאר תלוש ולבסוף חיברו שחיטתו

כשירה ומיהו יש לדקדק מרישא איפכא דדוקא דומיא דסכין דלא מבטיל ליה הוא דאמר שחיטתו כשירה לכן נכון להחמיר עכ"ל. והרשב"א כתב בעיא דרבא בתלוש ולבסוף חיברו ובטלו ולענין פסק הלכה כיון דאוקימתא דלעיל הוי לישנא דגמרא ופשיטא להו דבריית' דהשוחט במוכני בתלוש ולבסוף חיברו כתלוש דמי וסיפא דקתני היה צור יוצא מן הכותל בכותל מערה לא שבקינן מאי דאיפשטא לגמרא ותפסינן מאי דאיסתפקא ליה לרבא והילכך בין תלוש ולבסוף חיברו ולא בטלו בין בטלו לכתחילה לא ישחוט דנעץ סכין בכותל שחיטתו כשרה קתני הא לכתחילה לא ישחוט אבל אם שחט אפילו בטלו שחיטתו כשירה עכ"ל. וזהו דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל. וכן דעת בע"ה וכן נקטינן דהו"ל הרא"ש יחידאה לגבייהו:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבי' שהרמב"ם מתיר בשן קבוע בלחי אפי' לכתחילה הטעם משום דס"ל דלא מיקרי מחובר אלא כשהוא מחובר לגוף אבל אם אינו מחובר לגוף אע"פ שהוא מחובר ללחי לא מיקרי מחובר דהו"ל לחי כבית יד ונראה דלפ"ז ה"ה לצפורן המחוברת ליד והיד תלושה מן גוף דלא מיקרי מחובר:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבי' ולא נהירא היינו משום דס"ל דכל שהשן מחובר בלחי אע"פ שהלחי אינו מחובר בגוף מיקרי מחובר ואין זה מוכרח ולא היה כדאי לכתוב עליו ול"נ וכבר תמה מהרי"ן חביב ז"ל על רבי' ע"ז:

סעיף קטן י

והא דשרי בתלוש ולבסוף חיברו בדיעבד כגון נעץ סכין בכותל ושחט בה דוקא כשהסכין למעלה והצואר כמטה וכו' בפ"ק דחולין (טז:) אמר מר נעץ סכין בכותל ושחט בה שחיטתו כשירה אמר רב ענן ל"ש אלא שהסכין למעלה וצואר הבהמה למטה אבל סכין למטה וצואר הבהמה למעלה חיישינן שמא ידרוס והא קתני בין שהסכין למטה וצואר בהמה למעלה בין שהסכין למעלה וצואר בהמה למטה אמר רב זביד לצדדים קתני סכין למטה וצואר בהמה למעלה בתלושה סכין למעלה וצואר בהמה למטה במחוברת ר"פ אמר בעופא דקליל ומשמע דהני תרי אוקמתי לא פליגי אלא ביישוב הברייתי' אבל לא בענין דינא וכן משמע מדברי רש"י. ולפיכך פסקו הרי"ף והרא"ש שני האוקמתות וכ"פ הרמב"ם בפ"ב וכן דעת הרשב"א:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואפי' אם אמר ברי לי שלא דרסתי פסולה. כן דקדקו התוספות. והרא"ש והרשב"א ז"ל מדקאמר חיישינן שמא ידרוס והל"ל שמא דרס אלא נקט לישנא דלהבא לאשמועי' דאפי' אמר ברי לי שלא דרסתי שחיטתו פסולה שמא ידרוס פעם אחרת:

סעיף קטן יב
ומ"ש רבינו בשם הרשב"א ז"ל בת"ה מסתברא שלא בכל עוף התירו אלא בעוף הקל כתרנגולים ולמטה מהם אבל באווזים ולמעלה מהם חוששין להם שאף הם מכבידים כבהמה:

סעיף קטן יג
ומ"ש רבינו ונ"ל כיון שאין מחלק בגמרא אלא בין בהמה לעוף דכל עוף שרי וכו' י"ל כיון דטעמא דשרי בעוף מפני שהוא קל ממילא משמע שאם הוא כבד חיישינן שמא ידרוס ולא עוד אלא שאפשר לפרש דהא דקאמר בעופא דקליל פירושו בעוף הקל ולאפוקי עוף הכבד ומ"מ פשט הגמרא כדברי רבינו שלא לחלוק בין עוף לעוף. וכתוב בכלבו דאיכא מ"ד דצואר טלאים דקלילי כשל עוף דמי ומכשרינן בהו בהאי מילתא ע"כ. וזה דבר שאין לו שחר שאם בעוף הכבד כאווזים רצה הרשב"א לאסור כ"ש בטלאים ולדעת רבינו שכל מין עוף שוה להתיר ה"ה שכל מין בהמה שוה לאסור. כתב הרשב"א כיון שהטעם באיסור זה מחשש דרסה לא במחובר לקרקע אמרו בלבד אלא אפי' נעצו בקורה התלושה ה"ה והוא הטעם עכ"ל:

סעיף קטן יד
הטבח צריך שיהיה לו סכין מיוחד לשחוט בו כתב מהרי"ן חביב ז"ל הטעם משום דבעינן שלא יחתוך בשר בסכין ששחט בה משום דם שעל פניו עכ"ל. ואינו נראה בעיני דא"כ הכי הל"ל סכין ששחט בה לא יחתוך בה בשר אבל מיוחד למה לי. ונראה שטעמו מדאמר רב יהודה בריש חולין (ח:) הטבח צריך ג' סכינים א' ששוחט בה וא' שמחתך בה בשר וא' שמחתך בה חלבים. ופרש"י א' ששוחט בה ולא יחתוך בה ד"א שלא תפגום ומתקלקל ופעמים שיבא לידי איסור שישחוט בלא בדיקה. וגם התו' כתבו אהא דפריך ולתקון ליה חדא ולחתוך בה בשר והדר לחתוך בה חלבים על הסכין ששחט בה לא פריך שישחוט והדר יחתוך דסכין ששוחטין בה רגילים לשמרה שלא תתקלקל ולענין שבת נמי אמרינן דכיתד של מחרישה דמי וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל תמיהה לי סכין מיוחד לשחיטה למה דהא צריך הוא בדיקה קודם שחיטה ואפי' חתך בו בשר ונפגם בשעה שהוא בא לשחוט הרי הוא בודק ולכשימצא יתקן ומסתברא לי להיכא שבדק לאחר שחיטה והצניעו שא"צ בדיקה כשיחזור וישחוט דסמך על בדיקתו דלאחר שחיטה של

אמש ואם שחט ולא בדק ונאבד הסכין שחיטתו כשירה דהעמיד סכין על חזקתו והלכך כל שאינו מיוחד לכך פעמים שיחתוך בה בשר ואישתלי ושחיט וסמך אבדיקה ראשונה ואסור עכ"ל:

סימן ז

סעיף קטן א

קבע סכין בגלגל וגלגלה ושחט בה וכו' עד סוף הסימן בפרק קמא דחולין (טו: טז.) תניא השוחט במוכני שחיטתו כשרה והא תניא שחיטתו פסולה לא קשיא הא בסרנא דפחרא הא בסרנא דמיא ואבע"א הא והא בסרנא דמיא ול"ק הא בכח ראשון הא בכח שני. ופרש"י במוכנא. גלגל והשכיב בו הסכין חודו למעלה וגילגל ושחט: בסרנא דפחרא. גלגל של יוצרים של חרס שחיטתו כשרה שאדם מגלגלו: דמיא. שחיטתו פסולה שהמים מגלגלים אותו ואין שחיטה זו מכח אדם בכח ראשון מיד כשנטל הדף המתעכב את המים התחיל לגלגל ובתחלת גלגולו שחט מכח אדם שנטל הדף: בכח שני. לאחר שגלגלו המים את הגלגל פעם ראשונה ושניה ולענין דינא פירוקא בתרא נמי קושטא הוא דכח ראשון הוי כח אדם וכ"פ הרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ב. והרי"ף השמיט כל זה מפני שהם דברים שאינן מצויים:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הרשב"א בת"ה כתב אפירוקא קמא ומיהו לכתחילה לא ישחוט דהשוחט קתני וטעמא דגזרינן דפחרא אטו דמיא אפירוקא בתרא כתב אבל דפחרא כוליה מכח גברא קא אתי ולא גזרינן דהא להאי לישנא בתרא לא איירי מתנייתא בדפחרא כלל ומסתמא כל דאתי מכח גברא אפי' לכתחלה שרי הילכך מסתברא לי לענין הלכתא דבדפחרא אפי' לכתחלה שרי דהא דאורייתא ודאי מישרא שרי וליל"ק כי אסרינן לכתחלה מדרבנן הוא גזירה אטו דמיא והלכך ספיקא בדרבנן היא אי כל"ק אי כלישנא בתרא וכל בדרבנן ספיקו להקל ובדמיא לכתחילה לא ואפי' בכח ראשון גזירה אטו כח שני דהא השוחט קתני ואם שחט שחיטתו כשרה ובכח שני אפי' בדיעבד שחיטתו פסולה עכ"ל:

סימן ח

סעיף קטן א

סכין אפי' כל שהוא שוחטין בו משנה בפרק השוחט (חולין ל:) אם הוליך והביא אפי' כל שהוא כאזמל כשר וכתב הכלבו בשם הראב"ד דכל שהוא חוץ לצואר קאמר אבל

בעל העיטור כתב י"מ כל שהוא חוץ לצואר וליתא אלא כל שהוא ממש קאמר וכ"נ מדברי הפוסקים:

סעיף קטן ב

ומ"ש ובלבד שלא יהא עוקץ בראשו. שם (לא.) על משנה זו א"ר מנשה באזמל שאין לו קרנים א"ל רב אחא לרב מנשה מחטא מאי א"ל מחטא מיבזע בזע. ופי' רש"י רגילין היו לעשות כמין קרנים לאזמלין לנוי על גביהן מטין לצד ראשן ומתוך שהוא קטן מאד הוא נשמט מן הצואר וכשהוא מוליך ומביא יש לחוש שמא יחלידו הסימנין או ינקבו אותם הקרנים אבל מדברי הרמב"ם בפ"א נראה דאין לו קרנים דקאמר היינו לומר שלא יהא עוקץ בראש האזמל שכ' וז"ל כמה הוא אורך הסכין ששוחט כל שהוא והוא שלא יהא דבר דק שנוקב ואינו שוחט כמו ראש האזמל הקטן וכיוצא בו. וכ"נ שהם דברי רבינו שלא הזכיר הא דאזמל שאין לו קרנים. ומיהו אפשר לפרש שמ"ש ובלבד שלא יהא עוקץ בראשו היינו ההוא דאזמל שאין לו קרנים ולצד הקתא קרי ראשו:

סעיף קטן ג

ומ"ש ובמחט אפילו הוא רחב קצת וכו' אין שוחטין בו שם בעיא דלא איפשיטא וכתב הר"ן דכיון דלא ידעי' שיעורא השוחט בסכין קטנה צריך ליזהר ולשער לפי אומד דעתו שכשיוליך ויביא בה שלא ידרוס אבל בקטנה יותר מדאי לא ישחוט דהא במחטא דאושכפי מספקא לן ואזלינן לחומרא ע"כ: כתב הרי"ף איכא מ"ד דה"מ דסגי בסכין כל שהו בעוף שצוארו דק אבל בבהמה לא וכתב העיטור שזה דעתו של הרי"ף וכ"כ בהגה"א והר"ן כתב דברים אלו דברי ר"ח הם ואין להם עיקר בגמ' וכ"כ הרשב"א בת"ה ומ"מ כתב שיש לחוש לדבר לכתחלה:

סימן ט

סעיף קטן א

סכין מלובנת לא ישחוט בה פ"ק דחולין (ח.) א"ר זירא ליבן סכין באור ושחט בה שחיטתו כשרה מפני שחידודה קודם לליבונה והא איכא צדדין כלו' שנכוין מחום הסכין בית השחיטה מירווח רווח. ופרש"י חידודה קודם לליבונה. מקדים וממהר לחתוך קודם שתכוה הבהמה מן האור: והאיכא צדדין. דסכין כשנכנס לתוך החתך קודם שתשחוט רוב סימנים היא שורפת את הסימנים ונמצאה שהיא נשרפה קודם שחיטה שהרי ושט נקיבתו במשהו ליטרוף ושריפה כנקב הוא: מירווח רווח. מתרחב החתך מצידי הסכין מכאן ומכאן ואין נוגע הסימן אלא חידודו של סכין. והרי"ף השמיט הא דר' זירא וכתב הר"ן דטעם משום דאמרינן בהאי פירקא דסכין צריכה בדיקה אבישרא ואטופרא ואתלת רוחתא רב יימר אמר תלת רוחתא ל"צ מדר' זירא דבית השחיטה מירווח רווח ומדלא

קי"ל כרב יימר כדאסיקנא התם ש"מ דליתא לדר' זירא. והראב"ד תירץ דע"כ לא קאמר ר' זירא אלא בדיעבד אבל לכתחילה לא ומ"ה אסיקנא דלכתחילה צריכה בדיקה אתלת רוחתא ורב יימר הוא שהיה לומד לכתחילה מדיעבד דר' זירא ואנן לא ס"ל כוותיה עכ"ל. ולפ"ז אפי' לא בדק השתי רוחות ונמצאת פגימה בהם כשר בדיעבד. וכ"כ בא"ח ובכל בו בשם הראב"ד וקצת מפרשים וכ"כ סמ"ק והמרדכי בשם רבי' נתנאל. והרא"ש כתב שדעת רבי' יונה לפסוק כרבי זירא דמירווח רווח לינצל מכויית הליבון שאין מתפשט לצדדין אבל מורשה של סכין יוצאה ומתפשטה בצידי בית השחיטה וקורעתן ומה שלא השיבו כן משום שנראה להם דבר פשוט נקל לחלק לא חשו להשיבו ועוד יש לחלק דשא"ה שיודע שהסכין מלובן ומכוין שלא יטנו לצדדין אבל פגימה שבצדדין אם לא יבדוק תחלה פעמים שיש שם פגימה ואין יודע ולא יזהר מלהטות עכ"ל. ולפי תירוץ האחרון הא דרבי זירא דוקא בדידע שהיא מלובנת אבל אם לא ידע שחיטתו פסולה וכן הדין לענין פגימה שבצדדין אם היה יודע שאחת מהצדדין פגום וכיון שלא להטות לאותו צד שחיטתו כשרה מיהו לענין מעשה אין להקל וכ"נ מדברי הפוסקים:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שאם שחט בסכין מלובנת שחיטתו פסלה כן היה גורס הרא"ש בדברי הרמב"ם וכבר ראיתי אני נוסחא אחת מספרי הרמב"ם שכתוב בה טריפה וגירסא נכונה היא דאתיא כשיטת הרי"ף רביה שהשמיטה לדרבי זירא נוסחא דידן בספר הרמב"ם ליבן סכין באור ושחט בה שחיטתו כשירה וכך היתה נוסחת הר"ן בדברי הרמב"ם ז"ל והרשב"א כתב בת"ה ומסתברא לי כדברי הראשונים דאין הלכה כרבי זירא דסוגייא לכאורה דלא כוותיה והאריך בדבר ולבסוף כתב ומכל מקום בשל תורה הלך אחר המחמיר ואפי' בדיעבד אין עושין בה מעשה להקל:

סימן י

סעיף קטן א

סכין של משמשי ע"א חדש או ישן והכשירו וכו' מותר לשחוט בה בהמה בריאה שהוא מקלקל ואסור לשחוט בה מסוכנת שהוא מתקן. פ"ק דחולין (ח.) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה סכין של ע"א מותר לשחוט בה ואסור לתתוך בה בשר מותר לשחוט בה מקלקל הוא ואסור לחתוך בה בשר מתקן הוא אמר רבה פעמים שהשוחט אסור במסוכנת ומחתך מותר באטמי דקיימי לקורבנא ותיפוק לי משום שמנונית דאיסורא בחדשה ואבע"א בישנה שליבנה באור. ופירש"י של ע"א. שמשמשין בה קרבנות של

ע"א ואסורה בהנאה: מקלקל הוא. ואין זו הנאה שבחייה היו דמיה מרובים מלאחר שחיטה שבחייה היא עומדת לג' דברים לגדל ולדות ולחרישה ולאכילה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' בשם הרשב"א שאם שחט בה יוליך הנאה לים המלח וכו' ז"ל בת"ה אסור לחתוך בה בשר אפי' בדיעבד נמי אסור ליהנות ממנו עד שיוליך הנאה לים המלח ומ"מ בהולכת הנאה לים המלח סגי דהא קי"ל כר"א דאמר אפה בו את הפת יוליך הנאה לים המלח והולכת הנאה כאן היינו מה ששוה יותר הבשר כשהוא מחותך ממה שהוא שוה קודם לכן והיינו כדי שכר המחתכו: ומ"ש רבי' בשם הרא"ש בפ"ק דחולין על הא דר"נ דבסמוך כתב הא דקאמר אסור לחתוך בה בשר היינו לכתחילה ולא שיאסור הבשר ולא דמי לנטל הימנה עצים והסיק בו תנור חדש שאסור התנור או אפה בו את הפת בתנור ישן שהפת אסורה ונטל הימנה כרכר וארג בו בגד דאסור דהבגד והפת והתנור כולו נעשה באיסור אבל הכא בשביל חתיכת הבשר בסכין של ע"א לא נעשה כל הבשר באיסור והביא ראייה לדבר וכתב עוד ומיהו צ"ע במסוכנת אם ראוי לדמותה להיסק תנור חדש ולאפיית הפת ולאריגת הבגד דשמא היתה מתה אם לא שחטה ויש כאן הנאה מרובה א"ד דווקא בתנור ופת ובגד שתיקונן ועשייתן נעשה ונגמר באיסורי הנאה אסרו חכמים אבל במסוכנת שכבר גדלה הבהמה ואינה חסרה כי אם להכשירה לאכילה ע"י שחיטה אע"פ שנהנה הרבה בשחיטה ע"י איסור הנאה לא אסרו חכמים הנאתה בדיעבד וכן מסתבר עכ"ל והביא ראיות לדבר:

סעיף קטן ג

שחט בסכין של נכרים כתב הרשב"א דאפי' יידע שאינו בן יומו צריך לקלוף מקום בית השחיטה וכו' בפ"ק דחולין (שם) איתמר השוחט בסכין של נכרים רב אמר קולף ורבה בב"ח אמר מדיח ופסק רש"י כרב וכתב הרא"ש דהכי מסתברא וכן פסק ר"ח ולזה הסכים הרשב"א בת"ה אבל הרי"ף פסק כרבה בב"ח וכן כתב הרמב"ם בפי"ו מהמ"א וכיון ששניהם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכתב עוד הרמב"ם ואם קלף הרי זה משובח. וכתב הר"ן בפרק כל הבשר על זה לא ידעתי למה ואפשר דרפויי מרפא בידיה עכ"ל וכתב הרשב"א וא"ת למה קולף דהא קי"ל דסתם כליהם של נכרים אינן בני יומן וי"ל דמיירי בסכין בן יומו א"נ י"ל דשאני סכין דאפילו כשאינו בן יומו לא הוי נ"ט לפגם אלא לשבח דאיסורו טוח על פניו ולא אמרו כשאינו ב"י שהוא לפגם אלא באסור בלוע דדופני הכלי פוגמו משא"כ באיסור בעין שהוא לשבח והלכך סכין אף על פי שאינו בן יומו נ"ט לשבח הוא דמתוך שמחתכין בו תמיד נשאר שומן על פניו ולא יסור ממנו אלא אם כן מקנחין אותו יפה יפה: ומ"ש רבינו בשם הרא"ש אהא דרב אמר קולף כתב ומיירי

בידוע שהוא בן יומו אבל אם אינו ידוע לא בעינן לא קליפה ולא הדחה דסתם כלים של נכרים אינם בני יומן וכך הם דברי התוס':

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל אינו יכול לשחוט בו לכתחלה ע"ד שיקלוף בית השחיטה וכו' ג"ז מדברי הרא"ש ז"ל שם:

סעיף קטן ה
כתב הרשב"א ואם שפה או נעצה י' פעמים בקרקע קשה אין צריך קליפה וכו' בת"ה:

סעיף קטן ו
סכין ששחט בה כשרה אע"פ שהוא מלוכלך בדם מותר לשחוט בו פעם אחרת כ"כ התוס' והרא"ש בפ"ק דחולין ונתנו טעם משום דבלאו הכי יש דם הרבה בבית השחיטה ולא בלע ליה משום דטרידי סימנים לפלוט דם:

סעיף קטן ז
ומ"ש אבל אסור לחתוך בו רותח ומותר לחתוך צונן ע"י הדחה וכו' בפרק כל הבשר (חולין קיא:) אמר רב נחמן אמר שמואל סכין ששחט בה אסור לחתוך בה רותח צונן אמרי לה בעי הדחה ואמרי לה לא בעי הדחה ופסק כמ"ד בעיא הדחה:

סעיף קטן ח
ומ"ש שידיחנו תחלה כן פירשו התוס' והרא"ש בפ"ק דחולין דבעיא הדחה אסכין קאי ודלא כדפרש"י דקאי אבשר:

סעיף קטן ט
וסכין ששחט בה טרפה אסור לשחוט בה פעם אחרת עד שידיחנו בצונן או יקנחנו בדבר קשה. הכי מסיק בגמרא פ"ק דחולין (ח:) וכתב רש"י אע"ג דפסקינן הלכתא דבית השחיטה צונן גבי סכין של היתר הוא דפסקינן הלכה להתירא דלא מיתסר בבליעה זו דקשה הוא לבלוע אלא ע"י רתיחה אבל גבי סכין דאיסורא של עכו"ם דלעיל לא פסקינן הכא מפני שהסכין אסורה והבשר רך לבלוע:

סעיף קטן י
ומ"ש ונוהגים עתה לקנחו יפה בשער הבהמה בין כל שחיטה ושחיטה ושפיר דמי כ"כ הרא"ש ז"ל שם:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואם שחט בו בלא הדחה ידיח בית השחיטה פשוט הוא דכיון דסכין גופיה סגי ליה בהדחה השתא נמי דשחט בהדחת בית השחיטה סגי ליה:

סעיף קטן יב
ומ"ש ואם רגיל לשחוט בו טריפות תדיר צריך נעיצה י' פעמים בקרקע קשה בפ"ק דחולין גבי סכין ששחט בו טריפה שכתבתי בסמוך כתבו התוס' והרא"ש והא דאמרינן בפרק בתרא דעכו"ם דאפי' לחתוך בה צונן צריך נעיצה י' פעמים בקרקע קשה היינו בסכין שחותכין בו איסור תמיד ונדבק בו השמנונית ואין יוצא בלא נעיצה:

סימן יא

סעיף קטן א
לעולם שוחטין בין ביום בין בלילה בד"א כשהאבוקה כנגדו וכו'. בפ"ק דחולין (דף יג:) תנן השוחט בלילה וכן הסומא ששחט שחיטתו כשירה ובגמרא השוחט דיעבד אין לכתחלה לא ורמינהו לעולם שוחטין בין ביום בין בלילה אמר רב פפא בשאבוקה כנגדו:

סעיף קטן ב
ומ"ש או ביום במקום אפל לא ישחוט וכו'. כ"כ הרשב"א בת"ה ופשוט הוא דמקום אפל ביום הרי הוא כלילה:

סעיף קטן ג
השוחט בשבת ובי"ה אע"פ שאילו היה מזיד בשבת מתחייב בנפשו וכו' שחיטתו כשרה. משנה שם (יד.) השוחט בשבת ובי"ה אע"פ שמתחייב בנפשו שחיטתו כשרה ומוקי לה בגמ' (טו.) בשוגג ופריך ומי מצית מוקמת לה בשוגג והא אע"פ שמתחייב בנפשו קתני ה"ק אע"ג דבמזיד מתחייב בנפשו הוא הכא דבשוגג שחיטתו כשרה ומשמע דבמזיד שחיטתו פסולה וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"א מה' שחיטה אבל התוס' כתבו על מאי דבעי לאוקמא בגמרא אפילו במזיד תימא אי במזיד היאך שחיטתו כשרה והא מומר לחלל שבתות אסור לאכול משחיטתו כדמוכח לעיל וי"ל דהתם בפרהסיא והכא בצינעא ועי"ל דמשום פעם אחת לא חשיב מומר וכן משמע בפ"ב:

סעיף קטן ד
שוחטין בכל מקום אפי' בראש הגג ובראש הספינה. ברייתא פ"ק דחולין (יג:) ופרש"י דבראש הגג אשמועי' דלא חיישי' שמא יאמרו לצבא השמים עלה לשחוט או אם מקבל בכלי הכל יודעין שא"א לו לטנף את גגו ואין כאן חשדא ובספינה נמי הכל יודעין דכיון דבספינה הוא ע"כ הוא שוחט לתוך הים שא"א לטנף את הספינה. וכתבו התוס' על זה וא"א לומר כן דאפי' עומד בספינה אסור לשחוט לתוך הים כדאמרי' בספ"ב אלא מוציא ידו חוץ לספינה ושוחט ודם שותת ויורד על דפני הספינה עכ"ל ונ"ל שאף רש"י לא נתכוין לומר שישחוט בתוך הים להדיא אלא לדם שותת ויורד על דפני הספינה שוחט

לתוך הים קרי ליה דכיון דסוף סוף דם יורד לתוך הים הוה מקום חשדא אלא דמשום דהוא בספינה שרי בההוא גוונא דדם שותת ויורד על דפני הספינה:

סעיף קטן ה
ומ"ש אבל אין שוחטין לתוך ימים ונהרות וכו' ולא לתוך הכלים וכו' משנה ספ"ב דחולין (מא.):

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם יש בכלי מים שאין הדם ראוי לע"ז אם הם צלולים לא ישחוט בו וכו' ואם הם עכורין מותר שם במשנה אבל שוחט הוא לתוך האוגן של מים ובגמרא מ"ש לתוך ימים דלא דאמרי לשרא דימא קא שחיט לתוך האוגן של מים נמי אמר לבבואה קא שחיט אמר רבא בעכורים שנו ופרש"י לבבואה. פרצוף שלו הנראים במים: עכורים לא מנכר בבואה כך היא גירסת הרשב"א וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ב מה"ש ואפי' לרש"י שגורס לתוך העיגול של מים פי' לתוך גומא שיש בה מים משם נלמוד לדין כלי שיש בו מים ולאפוקי מדברי ראב"ן שכתב המרדכי שאין שוחטין לתוך הכלי כלל: ומ"ש רבינו ואם יש בכלי מים שאין הדם ראוי לע"ז מבואר דהיינו לומר דכיון דיש בו מים מידע ידעי שאינו מקבלו לזריקה וכתב הרשב"א בת"ה דמטעם זה אם יש בכלי עפר מותר לשחוט בתוכו וכ"כ העיטור והרוקח:

סעיף קטן ז
ומ"ש היה בספינה ואין לו מקום פנוי לשחוט יכול לשחוט ע"ג כלים שם במשנה:

סעיף קטן ח
ומ"ש או מוציא ידו חוץ לספינה ושוחט על דפנותיה וכו' ברייתא (שם):

סימן יב

סעיף קטן א
אין שוחטין לתוך הגומא אפילו בבית היה רוצה לנקות ביתו כיצד יעשה עושה מקום חוץ לגומא ושוחט שם וכו' ובשוק אפי' כה"ג אסור שאינו חושש לנקותו משנה ספ"ב דחולין (מא.) אין שוחטין לתוך הגומא אבל עושה אדם גומא בתוך ביתו בשביל שיכנס הדם לתוכה ובשוק לא יעשה כן כדי שלא יחקה את המינים ומסיק בגמרא דה"ק אין שוחטין לגומא כל עיקר והרוצה לנקר חצרו כיצד יעשה עושה מקום חוץ לגומא ושוחט ודם שותת ויורד לגומא ובשוק לא יעשה כן משום שנאמר ובחקותיהם לא תלכו ופירש"י אין שוחטין לגומא כל עיקר ואפי' בבית דמחזי כמינות והא דאמרינן עושה מקום חוץ לגומא מבואר יפה בת"ה שכ' וז"ל עושה מקום מדרון חוץ לגומא. וכתבו התוס' אין שוחטין לתוך הגומא אר"ת דהיינו גומא נקיה דנראה כמקבל דם לע"ז וקשה דא"כ בלא

עושה מקום חוץ לגומא איכא תקנה לנקר חצר ולפיכך טוב ליזהר מלשחוט אפי' לתוך גומא שאינה נקיה עכ"ל. וז"ל סמ"ג יש לדקדק מאחר שאינו מוצא היתר בגומא אלא בשחיטה חוץ לגומא והדם שותת ויורד לגומא משמע שאפי' בגומא שאינה מנוקה מעפר צריך ליזהר וכ"כ מורי שר"י היה נזהר מכל גומות עכ"ל. וכ"כ המרדכי וכששוחט אדם חיה ועוף הצריכים כסוי יתן עפר תיחוח וימלא הגומא עפר וישחוט אבל לתוך הגומא לא ישחוט כלל עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שאם שחט לתוך הגומא אסור לאכול משחיטתו וכו' בפ"ב מה"ש כ"כ וטעמו מדמסיק בברייתא דאין שוחטין לתוך הגומא ואם עשה כן צריך בדיקה אחריו. וז"ל הרשב"א בת"ה מסתברא מדקאמר שצריך לבדוק אחריו שמא מין הוא אף שחיטתו פסולה מספק וכיון דתניא אינך כולהו במתניתין בהדי הדדי כולהו אסורות מספק אלא שאני תמה כיון דתני לעיל מינה השוחט לנכרי שחיטתו פסולה ותני בסיפא דמתני' השוחט לשם עולה שחיטתו פסולה ותני הא באמצע אם איתא דשחיטתו פסולה היכי לא תנא בהא נמי השוחט לתוך ימים שחיטתו פסולה ולפיכך אפשר לומר דשחיטתו זו כשרה היא שאף הוא אין מחזיקין אותו המין ואין מוציאין אותו מחזקת כשרותו הראשונה מיד אלא אחר בדיקה וזה נראה לי עיקר ואף מדברי רש"י ז"ל נראה כן שהוא ז"ל פירש צריך בדיקה אחריו שמא מין הוא ויבדלו מפתו ומיינו דאלמא אין הבדיקה כדי להכשירו אלא כדי לפסלו דעד שיבדק ונמצא מין אין פוסלין אותו ואף שחיטתו כן עכ"ל. ומדברי בעל העיטור שכתב בשם בה"ג נראה שסובר כהרמב"ם והמרדכי כתב בשם רא"ם כהרשב"א:

סימן יג

סעיף קטן א

אחד בהמה חיה ועוף טעונים שחיטה בהמה מפורש בתורה (דברים י"ב:כ"א) וזבחת מבקרך ומצאנך וחיה יליף לה בר"פ השוחט (חולין כז.) מדכתיב בפסולי המקדשים אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל וכו' מקיש צבי ואיל לפסולי המוקדשים מה פסולי המוקדשים בשחיטה אף צבי ואיל בשחיטה ועוף יליף ליה התם מדכתיב זאת תורת הבהמה והעוף ועוד יליף לה מדכתיב אשר יצוד ציד חיה או עוף ושפך את דמו מלמד ששפיכת דם העוף כשפיכת דם חיה:

סעיף קטן ב

דגים וחגבים אין טעונין שחיטה. פשוט בפרק דם שחיטה (כריתות כא.) ובכמה דוכתי דגים יליף להו בר"פ השוחט מדכתיב אם את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעלמא סגי

להו ואע"ג דכתיב ויאספו את השליו שאני דגים דכתיבא אסיפא דידהו במקום שחיטה דאחריני. וחגבים יליף לה ב"ה והרמב"ם מדכתיב (ישעיהו ל"ג:ד') אוסף החסיל דמשמע באסיפא בעלמא. וכתב הרשב"א בת"ה ואינו מחוור דהא אמרינן בהשוחט דלא גמרי אלא מאסיפה דכתיב גבי שחיטה דאחריני ול"נ משום דלא כתיבא שחיטה גבי דידהו וכל דלא אסרה תורה בהדיא בלא שחיטה הרי הוא בכלל היתר והא דשיילינן התם דגים גופייהו מנ"ל היינו משום דכתיבי גבי צאן ובקר. רש"י כתב בס"פ א"ט (טו.) בשם ה"ג דחגבים אינם טעונים שחיטה שהרי אחר דגי הים הזכירם הכתוב שנאמר זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרומשת במים אלו דגים ולכל נפש השורצת על הארץ אלו חגבים. וכתב הרמב"ם כיון דדגים וחגבים אינם טעונים שחיטה אם מתו מאליהן בתוך המים מותרים ומותר לאכלם חיים. כ"כ בעל העיטור ודלא כרבינו סעדיה דאמר חיים אסורות ורבינו נסים מייתי סייעתא דגריס' בתוס' דתרומה אוכל אדם דגים וחגבים בין חיים בין מתים ואינו חושש וגם הרשב"א הביא תוס' זו ול"נ דרבינו סעדיה נמי לא משום אבר מן החי אסר להו אלא משום בל תשקצו כדמוכח בפ' ר"ע (שבת צ:):

סעיף קטן ג

השוחט בהמה ומצא בה עובר בין אם הוא בן ח' או בן ט' בין חי בין מת מותר ואין טעון שחיטה משנה בפ' בהמה המקשה (חולין עד.) השוחט את הבהמה ומצא בה בן ח' חי או מת או בן ט' מת קורעו ומוציא את דמו מצא בה בן ט' חי טעון שחיטה וחייב משום אותו ואת בנו דברי ר"מ וחכ"א שחיטת אמו מטהרתו וידוע דהלכה כחכמים וכ"פ הפוסקים ודלא כרבינו אפרים שפוסק כר"מ וטעמא דמותר באכילה משום דכתיב בבהמה אותה תאכלו ודרשינן כל שבבהמה תאכלו ומה שדמו אסור לפי שהוא נבלע בכל הגוף וחשוב כדם האברים של הבהמה עצמה עכ"ל הרא"ש אבל הר"ן נתן טעם אחר משום דליכא למיגמר שריותא מכל בבהמה תאכלו אלא במידי דבר אוכלא כגון חלב וגיד הנשה דתאכלו כתיב אבל דמו כיון דמשקה הוא לא נפיק משריותא דכל בבהמה תאכלו דאע"ג דאשכחן אכילה גבי דם כיון דאיכא לאוקמי אמידי דבר אכילה לא מוקמי ליה אדם עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש וחלבו מותר זהו דעת הרי"ף והרא"ש וכל הפוסקים חוץ מהרמב"ם והעיטור ורבי' אפרים שסוברים דחלבו וגידו אסור אע"פ שלא הפריס ע"ג קרקע ויש מן הפוסקים להתיר בחלבו שמודים באיסור גידו ולד"ה אם הפריס ע"ג קרקע חלבו וגידו אסור וכמ"ש בדברי רבינו בסמוך ובסי' ס"ד יתבאר סברות אלו ב"ה:

סעיף קטן ה
ומ"ש וה"מ דבן ט' אין טעון שחיטה שלא הפריס ע"ג קרקע אבל הפריס ע"ג קרקע טעון שחיטה ראויה שם במשנה פלוגתא ומשמע בגמ' דהלכה כחכמים דאמרי הכי:

סעיף קטן ו
ומ"ש וכל שפוסל בשאר שחיטות פוסל בו אבל כל שאר טריפות אין אוסרין אותו שם (עה:) אדא בר חבו הו"ל בר פקוע דנפל עליה דובא אתא לקמיה דרב אשי א"ל זיל שחטיה וכתב הרא"ש על זה ואע"ג דסבר כרבנן לא אסר ליה משום דרוסת הזאב דדוקא בשחיטה גזור דילמא אתי לאיחלופי בשאר הבהמות כשרואין שאוכל אותה בלא שחיטה אבל טריפה דידיה לא מיפרסם כולי האי ויש שדוחין ואומרים דלא מיטרפא בדריסה הזאב בגסה ולא נהירא דלא על חנם נקט ונפל דובא עליה אלא להשמיענו דאין לחוש לטריפות וכן משמע מתוך פרש"י שפי' הזאב טריפה ולא היתה יכולה עוד לחיות וכ"כ התוס' והרשב"א והר"ן ז"ל וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה וכתב עוד הרא"ש ז"ל ומיהו נראה אם לא שחטה כראוי כגון ששהה או דרס או החליד או הגרים או שחט בסכין פגומה כאילו לא שחט דמי כיון שהצריכוהו שחיטה שחיטה מעלייתא בעינן ולא דמי לשאר טריפות עכ"ל וה"ה בפ"ה מהמ"א על הא דאין טריפות אוסרתו כתב וכן הסכים הרשב"א וכתב כן הורו מגדולי המורים ומתוך דבריהם נראה שאף אם נמצאת סכין פגומה אין בכך כלום עכ"ל וז"ל הר"ן כתב הרשב"א דבשחיטה נמי איפשר שאפי' החליד או דרס מותר שאין הרואה יודע שדרס או החליד והבא לימלך מלמדין אותו כדרך שאמרו בטריפה ואחרים אומרים דכיון דאצרכיה שחיטה כל הלכות שחיטה פוסלות בו וכנ"ל עכ"ל:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואם פרסותיו קלוטות אע"פ שהפריס ע"ג קרקע אין טעון שחיטה. שם אמר אביי הכל מודים בקלוט בן פקועה שמותר מ"ט כל מילתא דתמיהא מידכר דכירי לה אינשי איכא דאמרי אמר אביי הכל מודים קלוטה בן קלוטה בן פקועה שמותר מ"ט תרי תמיהי מידכר דכירי אינשי ופרש"י מידכר דכירי. קול יוצא עליו מאין קלוט זה בן פקועה הוא ומתוך שתמהין על קליטתו זוכרים את כל דבריו. הכל מודים בקלוט בן קלוטה. ואותה קלוטה פקועה היתה וזה הקלוט נמצא בה ע"כ כלומר דמשום דאיכא תרי תמיהי שהוא קלוט ואמו קלוטה אבל בחד תמיהא לחוד לא מודו וכתב הרא"ש ונראה דמלתא דרבנן היא והלכה אף כל"ק וכן נראה מדברי הרשב"א וכ"כ הר"ן אלא שאח"כ כתב ולדברי הגאונים שפוסקים בכל מקום כלישנא בתרא כל שהפריס ע"ג קרקע לא שרינן ליה עד דאיכא תרי תמיהי והרי"ף השמיט זה לפי שהוא דבר שאינו מצוי וגם הרמב"ם ז"ל

השמיטו ועליו יש לתמוה שהרי אינו רגיל להשמיט שום דבר מהכתוב בתלמוד ואע"פ שאינו מצוי:

סעיף קטן ח
ומ"ש וחלבו מותר כן כתב הרשב"א בת"ה בשם הרמב"ן ז"ל וטעמא משום דס"ל דטעונה שחיטה ואיסור חלב הא בהא תליא וכ"כ בסימן זה שאין כן דעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ט
ואם לא שחט האם כגון שקרעה ומצא בה בן תשעה חי צריך שחיטה משנה שם (עד:):

סעיף קטן י
ומ"ש ואפילו שחטה ונתנבלה בידו או שהיתה טריפה ושחטה אין שחיטתה מותרת העובר שם ובפ' כיסוי הדם (פה.) ולשון אפילו הוא נקשר עם סוף הלשון שאמר וניתר בשחיטת עצמו:

סעיף קטן יא
ומ"ש וניתר בשחיטת עצמו אם הוא בן ט' חי פלוגתא דאמוראי בפ' בהמה המקשה (חולין עה.) ופסקו הפוסקים כרבא דשרי: ומ"ש אבל אם הוא בן ט' מת או בן ח' אפי' חי אסור פשוט הוא דהא א"א לו בשחיטת עצמו ושחיטת אמו שהיא טרפה אינה מתירתו באכילה:

סעיף קטן יב
בן ט' שנמצא במעי שחיטה וגדל ובא על הבהמה והוליד אותו הולד אין לו תקנה בשחיטה (שם:) אמר רב משרשיא לדברי האומר חוששין לזרע האב בן פקועה הבא על בהמה מעלייתא הולד אין לו תקנה ופרש"י אין לו תקנה. שהרי הוא כמי שאין לו אלא סימן א' מצד אמו שהסימן הב' שחוט ועומד הוא שאין שחיטה נוהג בו ובהמה בחד סימן לא מתכשרא והאי סימנא בתרא לא מצטרף לקמא שאין לך שהייה גדולה מזו שהראשון שחוט משנולד ולית ליה לרב משרשיא הא דאמרן לעיל ד' סימנין אכשר ביה רחמנא וכתב הר"ן ולא נהירא דא"ה קשיא הלכתא אהלכתא דקי"ל דד' סימנין אכשר ביה רחמנא והא דרב משרשיא נמי משמע דהלכתא היא דליכא מאן דפליג עלה ולעיל בר"פ נמי מקשינן מינה בגמרא בהדיא לפיכך נראה דכי אמרי' ד' סימנין אכשר ביה רחמנא ה"מ כשאמו טרפה דכיון דלא הועילו לו סימני אמו אלא לטהר מידי נבלה אית לה סימנין דידיה אבל כל שהועילו סימני אמו להתיר באכילה סימני עצמו כשחוטין הן וכ"כ הרשב"א דראוי לחוש לדברי האומר חוששין לזרע האב וגם הרמב"ם כתב בסוף ה"ש דמספקא לן אי חוששין לזרע האב ולא ידעתי למה השמיט הא דרב משרשיא:

וכתב הר"ן ובא על בת פקועה כיוצא בו הרי בנו ובן בנו עד סוף כל הדורות כמוהו וכולן צריכין שחיטה מדבריהם ואין הטרפות פוסל בהם:

סעיף קטן יג

השוחט הבהמה מצא בה עובר שפרסותיו קלוטות כשל חמור מותר בר"פ בהמה המקשה (חולין סט:) אמרינן דלכ"ע שרי:

סעיף קטן יד

ומ"ש דאפילו נולד ממנו מותר דגמל בן פרה מותר בהא דנולד ויצא לאויר העולם פליגי ר"ש ורבנן בפ"ק דבכורות (ו:) והלכה כרבנן דשרו:

סעיף קטן טו

השוחט בהמה ומצא בה דמות יונה אסור מימרא דרבי יוחנן בר"פ בהמה המקשה (שם) ויהיב טעמא משום דבעינן פרסות וליכא כלו' דכתיב כל מפרסת פרסה בבהמה תאכלו ודריש הכי כל אשר תמצא בבהמה אכול והוא שיהא לו פרסה ומקשי לה בגמרא אלא מעתה קלוט במעי פרה ליתסר ומשני הא תנא דבי ר' ישמעאל בשם רשב"י פרסה בבהמה תאכלו ופרש"י קרא כתיב פרסה וכתיב פרסות איזה שתמצא או פרסה בבהמה או פרסות אבל יונה אינה לא פרסה ולא פרסות:

סעיף קטן טז

ומ"ש אבל אם מצא בה בהמה שרגליה כרגלי יונה או שאין לה רגלים כלל מותר כ"כ שם הרא"ש ז"ל ודוקא דמות יונה שהיא אסורה אף כשיצא לאויר העולם לפי שאינו מתקיים אבל מצא בה בהמה גמורה שרגליה כרגלי יונה או שאין לה רגלים כלל מותרת דכיון דכשיצא לאויר חשיב מפריס פרסה להיותו ניתר בשחיטת עצמו כ"ש דחשיב פרסה להיותו ניתר בשחיטת אמו דלא על חנם נקט ר"י דמות יונה ולא נקט עובר שרגליו דומין לרגלי יונה או שאין לו רגלים אלא ודאי כל דבר שראוי להיות מותר לכשיצא לאויר העולם לא אימעוט מפרסה והא דפריך א"ה קלוט ליתסר אליבא דר"ש דאסר ליה פריך ולא אליבא דרבי יוחנן. והר"ן כתב וז"ל יש מי שכתב דכולה מלתא בפרסות תליא הלכך מצא בה דמות בהמה ורגליה כרגלי יונה או שאין לה רגלים כלל אסורה דפרסות בעינן מיהו מצא בה דמות יונה ויש לה פרסות כבהמה ספיקא הוי אבל בתוס' כתבו דלאו בפרסה ממש תליא מילתא אלא במין שיש לו פרסה הלכך מצא בה דמות בהמה אע"פ שרגליה כיונה דמ"מ מין שיש לו פרסה הוא ודמות יונה אע"פ שרגליה כרגלי בהמה אסורה כיון שאין במינה פרסה ע"כ. והרשב"א פסק ג"כ כדברי התוס' וכתב בלשון הזה יראה לי דכל שמצא בה דמות מין שאינו לא בן פרסה ולא בן פרסות הרי הוא כדמות יונה ואסור וכל שמצא בה דמות מין בהמה שהיא בת פרסה או בת פרסות שרי אבל

אם מצא בה מה שאינו דמות בהמה אע"פ שהוא מין שיש לו פרסה כאדם מספקא לן אי אזלינן בתר פרסה או לא והיינו בעיא דרב אדא בר מתנא בפ' המפלת ולא איפשיטא ולחומרא עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בתחלת ה' מ"א בהמה שנמצא בה דמות עוף אע"פ שהוא עוף טהור ה"ז אסור באכילה לא הותר מין הנמצא בבהמה אלא מה שיש לו פרסה עכ"ל. ונראה מדבריו דיש לו פרסה ממש בעינן ולא סגי במין שיש לו פרסה והמגיד כתב דברי התוס' ולא כתב שמדברי הרמב"ם נראה שהוא אוסר: (בהג"ה בדק הבית וז"ל רבינו ירוחם השוחט בהמה ונמצא בה שקץ וכו' כבר כתב בד"מ ע"ש):

סעיף קטן יז

המפלת בריה שיש לה ב' גבין וב' שדראות בפרק המפלת (נדה כד.) אתמר בריה שיש לה ב' גבין וב' שדראות רב אמר באשה אינו ולד בבהמה אסור באכילה ושמואל אמר בבהמה מותרת באכילה ובאשה ולד במאי קא מיפלגי בדרב חנן בר רבא דאמר השסועה היינו בריה שיש לה ב' גבין וב' שדראות וקסבר רב בריה בעלמא ליכא ומחיה לא חיה מכי נפיק לאויר העולם וכי אגמריה רחמנא למשה במעי אמו אגמריה דאסור ואינה בכלל מה שהתירה תורה עובר הנמצא במעי בהמה מדרשות בבהמה תאכלו ואסיקנא התם דהלכתא כרב. ודע הג"ה ב"ה. ובספר מוגה מצאתי מצא בה במקום מפלת הכתוב בספרינו: דהמפלת לאו דוקא דא"כ מאי איריא שיש לה ב' גבין וכו' אפי' היא כשאר בהמות אסורה דהא נפל שהפילה בהמה מת הוא והו"ל נבלה ואסור אלא בששחט בהמה ומצא בה בריה זו קאמר דאסור מדכתיב השסועה כדקאמר כי אגמריה רחמנא למשה במעי אמו אגמריה והא דנקט מפלת משום דאיפליגו בה נמי לענין טומאת אשה:

סימן יד

סעיף קטן א

המקשה לילד והוציא העובר את ראשו אע"פ שהחזירו הרי הוא כילוד ואינו ניתר בשחיטת' כו' משנה ר"פ בהמה המקשה (חולין סח.):

סעיף קטן ב

הוציא ידו והחזירה מה שיצא מן האבר לחוץ אסור כו' שם במשנה בהמה שהיא מקשה לילד הוציא העובר את ידו והחזירה מותר באכילה ובגמרא אמר רב יהודה אמר רב ואבר עצמו אסור מ"ט א"ק ובשר בשדה טריפה לא תאכלו כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר עולא א"ר יוחנן אבר עצמו מותר ואותיבנא עליה דר"י וסלקא בתיובתא הלכך הלכתא כרב במערבא מתנו הכי רב אמר יש לידה לאברים ורבי יוחנן אמר אין לידה לאברים מאי בינייהו למיסר מיעוט אבר שבפנים וכתב הרי"ף פי' רב סבר יש לידה לאברים כגון שיצא רוב האבר רואין אותו כאילו יצא כולו והאבר כולו אסור בין היוצא לחוץ ובין

הנשאר בפנים ור' יוחנן סבר אין לידה לאברים אלא היוצא בלבד הוא שאסור ושבפנים מותר והא מלתא לא איתותב בה רבי יוחנן הלכך הלכתא כוותיה ואקשינן עליה דרב ללישנא קמא מדתנן הוציא העובר את ידו והחזירה מותר מאי לאו אאבר ודחינן לא אעובר ואקשינא אי אעובר מאי איריא החזיר אפי' לא החזיר נמי ואמרינן לא נצרכה אלא למקום חתך דכשהחזיר עובר ידו קודם שחיטת אמו מקום חתך מותר ואבר עצמו אסור אבל לא החזיר קודם שחיטת אמו אבר ומקום חתך אסור ופירש"י מקום חתך אסור. צריך להניח ממה שבפנים לצד החיצון ולחתכו שמקום החתך הבדלת החיצון והפנימי אסור מפני שהוא עומד על שפת הרחם ולא קרינן ביה בהמה בבהמה דלאו בתוכה הוא אבל החזירו א"צ לחתוך לצד פנים אלא מצמצם וחותך ומקום חתך מותר דקרינן ביה בהמה בבהמה ומשום בשר בשדה ליכא דהא לא יצא ממחיצתו ודינים אלו מבוארים בדברי הרמב"ם בפ"ה מהמ"א:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואם יצא רוב העובר הרי הוא כילוד מבואר שם בגמרא:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם יצא חציו ברוב אבר וכו' שם בעיא דלא איפשיטא ופסקוה הפוסקים לחומרא:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן אם יצא רובו במיעוט אבר אסור וכו' פשוט הוא שם:

סעיף קטן ו

הוציא אבר אחד והחזירו וחזר והוציא אבר אחר והחזירו עד שהשלים לרוב וכו' ואם חתך כל אבר ואבר בשעה שהוציא אותו וכו' שם (סח:) איבעיא להו לדברי האומר אין לידה לאברים הוציא העובר את ידו והחזירה וחזר והוציא ידו והחזירה עד שהשלימו לרובו מהו מי אמרינן הא נפק ליה רובא או דילמא כיון דהדר הדר את"ל כיון דהדר הדר הוציא העובר ידו וחתכה וחזר והוציא ידו וחתכה עד שהשלימו לרובו מהו מי אמרינן הוא נפק ליה רובא או דלמא רובא בבת אחת בעינן ולא איפשיטא ופסקו הרשב"א והרא"ש לבעיא ראשונה להקל כאת"ל ובשניה להחמיר והרי"ף השמיט בעיות אילו ואפשר שלפי שהם דברים שאינם מצויים השמיטם. אבל על הרמב"ם יש לתמוה למה לא הזכירם בפ"ה מהמ"א וכתב ה"ה שאולי היה גורס למ"ד יש לידה לאברים ואתיא דלא כהלכתא דאי למ"ד אין לידה פשיטא דכשם שאין רוב אבר אוסר מיעוט הנשאר בפנים כך אין רוב אברים אוסרים מה שנשאר בפנים אא"כ יצא הרוב בבת אחת שהוא כילוד אבל בכל הספרים יש לדברי האומר אין לידה לאברים וצ"ע עכ"ל: ולכאורה נראה שדין זה כולל לכל עובר שהוציא ידו גם למי שלא נשחטה אמו קודם לידתו וכן יראה לכאורה

מל' הרמב"ם אבל לפי האמת זה טעות שא"כ ברוב הבהמות ימצא איסור בהרבה אברים שהם יוצאים קודם הלידה ולכן נ"ל שלא אמרו דברים הללו אלא בעובר הניתר בשחיטת אמו וקודם שחיטת האם הוציא האבר וכ"מ מדברי סמ"ג ומדברי הרשב"א בת"ה ואף על פי שהכלבו כתב ויש חולקין על הרמב"ם ואומרים שאם נולד קודם שנשחטה אמו שנמצא שהוא טעון שחיטה בשביל עצמו שחיטת עצמו מהני להתיר הכל אפי' אותו אבר עכ"ל שנראה מזה שהבין בדברי הרמב"ם דאף בנולד קודם שנשחטה אמו מיירי האמת יורה דרכו כי מ"ש הרמב"ם בפ"ה מהמ"א עובר שהוציא ידו או רגלו נאסר אותו אבר לעולם בין שחתכו קודם שנשחטה אמו בין שחתכו אחר שנשחטה אמו ואפילו החזיר אותו אבר למעי אמו ואח"כ נשחטה או נולד וחיה כמה שנים הרי אותו האבר אסור משום טריפה תיבת או נולד לא קאי לתיבות נשחטה אמו דסמיך ליה לומר או לא נשחטה אמו אלא נולד וחיה כמה שנים דליתא אלא האי סיפא נמי בשנשחטה אמו קודם לידתו אלא דברישא מיירי שאחר שחיטת אמו לא הוציאוהו חי לאויר העולם ובסיפא מיירי שאחר שחיטת אמו הוציאוהו חי לאויר העולם כ"כ הרב מהר"י ן' חביב ז"ל והכריח הדבר בראיות מהגמרא ומסברא דכל שנולד קודם שחיטת אמו לא שייך לאסור האבר משום בשר שיצא חוץ למחיצתו :

סעיף קטן ז

עובר שהוציא ידו והחזירה ואח"כ נולד וגדל וילד חלבו אסור שם (סט.) מהו לגמוע חלבו כלומר דכיון דיש בו אבר אחד אסור והחלב מתגדל מכל איברי הבהמה הרי אותו חלב נתערב בו חלב אותו האבר ומהו לגמעי חלב דעלמא לאו כאבר מן החי דמי ושרי ה"נ ל"ש או דלמא התם אית תקנתא לאיסוריה בשחיטה הכא לית תקנתא לאיסוריה בשחיטה תיקו. ופסקוה הרשב"א והר"ן לחומרא וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהמ"א:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ואח"כ נולד לאו דוקא דה"ה אם נשחטה אמו והוציאוהו חי וכן פירש"י ורבינו חדא מנייהו נקט:

סעיף קטן ט

ומ"ש וגדל וילד אינו מדוקדק וצריך להגיה וגדלה וילדה: ודע שתחלת בעיא זו הכי איתא בגמרא בעי רבי ירמיה מהו לחוש לזרעו ה"ד אילימא דאזיל אבהמה מעלייתא מאי איריא האי דאית ביה איסור יוצא אפי' בן פקועה דעלמא נמי דאמר רב משרשיא לדברי האומר חוששין לזרע האב בן פקועה הבא על בהמה מעלייתא הולד אין לו תקנה לא צריכא דאזל אבן פקועה דכוותיה מאי אבר מוליד אבר וחתיך ליה ושרי או דלמא מבלבל זרעיה הדר אמר פשיטא דמבלבל זרעיה דא"כ סומא יוליד סומא וקטע יוליד

קטע אלא פשיטא דמבלבל זרעיה והכי קא מיבעיא ליה בהמה בעלמא לאו מכח חלב ודם קאתי ושרי ה"נ ל"ש או דלמא תרי אסורי אמרינן תלתא לא אמרינן ולמאן אי לר"מ איסור יוצא ליכא אי לר"י איסור חלב ליכא אלא כל מכח לא אמרינן דשרי והכי קא מיבעיא לן מהו לגמוע חלבו וכו' ופירש"י אלא הא לא קא מיבעיא ליה דכל מכח לא אמרינן דליתסר משום הבא מכח איסור ולא חשו הפוסקים לכתוב זה לפי שהוא דבר שאינו מצוי ועוד שכיון שיצא הדבר בהיתר לא הוצרכו לכתבו:

סעיף קטן י

נחתך מהעובר שבמעי בהמה ונמצא בתוכה מותר באכילה נחתך מגופה ונמצא בתוכה לאחר שחיטה אסור באכילה משנה שם (סח.) ויליף לה בגמרא מקראי ולשון רבינו אינו מדוקדק שלא כתב ברישא לאחר שחיטה ובסיפא כתבו והא פשיטא דבין רישא בין סיפא בנמצא בתוכה לאחר שחיטה מיירי:

סעיף קטן יא

הושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב מבן תשעה חי שבתוכה חייבי' עליו משום חלב וכו' שם (עה.) פלוגתא דר"י ורשב"ל והלכה כר"י דאמר הכי:

סימן טו

סעיף קטן א

אפרוח כל זמן שלא יצא לאויר העולם אסור וכו' ולאחר שיצא מותר מיד וראב"י אוסר עד שיתפתחו עיניו בס"פ א"ט (סד.) ופ"ק די"ט (ו:): ומ"ש והרא"ש פסק כראב"י הוא בפ"ק די"ט:

סעיף קטן ב

ומ"ש שהרי"ף פסק כת"ק הוא בפ' א"ט. וכתב הרשב"א בת"ה שכ"פ הרב בעל העיטור והרב בעה"ת ז"ל כת"ק ונראה מדבריו שלזה דעתו נוטה וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהמ"א והכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ולד בהמה תוך ח' ימים אסור משום ספק נפל ומיהו א"צ ח' ימים שלימים וכו' וה"מ בשאין ידוע שכלו לו חדשיו וכו' הכל בפ' ר"א דמילה (שבת קלו.) וכלו לו חדשיו מפורש בפ"ק דבכורות (ח.) דהיינו ט' חדשים לגסה וה' לדקה. וכתב הרשב"א בתשובה סימן רמ"ג שאין סומכין על העכו"ם בגדיים קטנים הנלקחים ממנו כשאומר שהם בני ח' ימים וכתוב בא"ח בשם קצת גאונים שלא אמרו ח' ימים אלא לקרבן אבל לאכילה אפילו בן יומו מותר ואין כן דעת הפוסקים:

סעיף קטן ד
ומ"ש ולא חיישינן שמא נתרסקו איבריו מחבלי הלידה בפרק א"ט (נא.) א"ר נחמן בית הרחם אין בו משום ריסוק איברים וכתבו התוס' משום דאיכא ריעותא דאינו הולך איצטריך לאשמועינן דאי לאו הכי פשיטא דאזלינן בתר רוב ולדות וכתב הר"ן כתבו הראשוני' דאפילו במקשה לילד קאמר דאי בשאינה מקשה פשיטא ואין זה עולה לי לפי סוגיית הגמרא ולפיכך נ"ל דאפי' בשאינה מקשה איצטריך לאשמועינן דאין חוששין לריסוק איברים עכ"ל ומ"מ נראה מדבריו דלענין הדין אפי' במקשה אין חוששין לריסוק איברים:

סימן טז

סעיף קטן א
אסור לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד ל"ש האם ואחר כך הבן או הבת ל"ש הבן או הבת ואח"כ האם משנה בפרק אותו ואת בנו (חולין פב.) ובברייתא בגמרא יליף לה מקרא:

סעיף קטן ב
ומ"ש בין בנקיבות בין בזכרים שם פלוגתא דתנאי והעלה הרא"ש דהלכה כחנניא דאמר נוהג בין בזכרים בין בנקיבות דאשכחן סתם משנה בבכורות (מה:) כותיה ושמואל פסק כותיה ורבא משמע דהכי ס"ל מיהו אפי' אם הלכה כר"י כדפסקינן בכתובות (קיא:) הא מסקינן דלר"י מספקא ליה אי חוששין לזרע האב או לא הילכך אם ברור לו שהוא אביו ודאי אין שוחטין אותו ואת בנו ביום אחד וכתב הרשב"א בת"ה שכן דעת הרז"ה ור"ת שחוששין לזרע האב ולזה הסכים הוא ז"ל לחוש לדבריהם בשל תורה וכ"פ הרמב"ם ז"ל בסוף הל' שחיטה ואע"ג דבה"ג ושאלתות פרשת קדושים סי' צ"ט והרי"ף פסקו דליתא לדחנניא כתב הרא"ש דמסתברא כדפרי' דחוששין לזרע האב באותו ואת בנו והכי נקטינן:

סעיף קטן ג
ומ"ש בין באדם אחד בין בב' שם בברייתא בגמרא יליף לה מקרא:

סעיף קטן ד
ואם עבר ושחטן כתב הרמב"ם שמותר לאכלם טעמו מדתנן (עח.) השוחט אותו ואת בנו חולין בחוץ שניהם כשרים ואע"ג דכתיב לא תאכל כל תועבה ודרשינן כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל הא אמרינן בפרק כל הבשר (חולין קטו.) דמדאסרו רחמנא לגבוה מכלל דלהדיוט שרי:

סעיף קטן ה
ומ"ש דבה"ג אוסר לאוכלו בו ביום. כ"כ הרא"ש בפרק אותו ואת בנו בשמו וכתב שדקדק כן מדברי רב יוסף דאיתא התם והר"ת כתב קנס הוא שצמד הרב ממעשה שבת:

סעיף קטן ו
ויום האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה שאם שחט בלילה אסור ביום שלאחריו וכו' משנה שם (פג.):

סעיף קטן ז
והא דאסור לשחוט דוקא בידוע שהוא אביו וכן בידוע שהיא אמו וכו' כ"מ ממה שיתבאר בסמוך:

סעיף קטן ח
ומ"ש דידוע שהיא אמו הוי ע"י שהוא כרוך אחריה כ"כ הרשב"א בת"ה והכי משמע בגמרא:

סעיף קטן ט
ומ"ש שעל המוכר להזהיר הלוקח שאם שחט האם או הבן היום או מכרה לאחר לשוחטה היום אם הוא באחד מד' הזמנים וכו' משנה בפרק אותו ואת בנו (חולין פג.) בד' פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה מכרתי לשחוט בתה מכרתי לשחוט ואלו הן עי"ט האחרון של חג ועי"ט ראשון של פסח וערב העצרת וער"ה:

סעיף קטן י
ומ"ש ואם לא הודיעו שוחט ואינו חושש ברייתא שם:

סעיף קטן יא
ומ"ש ל"ש קנה מישראל לא שנא קנה מעכו"ם כן כתב שם הרא"ש ולאפוקי ממה שראה כתוב בשם רב אחאי דאם תגר עכו"ם הוא צריך למיחש למלתא והוא ז"ל הכריע דא"צ וכן הסכים הרשב"א בחידושיו והר"ן כתב בשם הרמב"ן דמאי דאמרינן דבד' פרקים הללו המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו היינו לומר שאם לא הודיעו הוי כמקח טעות אבל בשאר הימים המוכר א"צ להודיע מיהו צריך לשאול אבל אחרים כתבו שא"צ לשאול משום דאיכא ספיקי טובא שמא אין אם לזה ואת"ל יש לה ומכרה שמא לא לקחה לשחיטה ואת"ל לשחיטה שמא מכאן ועד י' ימים ולזה הדעת אפשר שהמוכר שיודע שמכר צריך להודיעו אף בשאר ימות השנה כדי שלא יכשל הלוקח על ידו אלא שאם לא הודיעו לא הוי מקח טעות עכ"ל:

סעיף קטן יב
ואם נודע לו אח"כ שנשחטה אמה היום הוי מקח טעות ז"ל הרא"ש כ' הרמב"ן שאם לא הודיעו בד' פרקים הללו דהוי מקח טעות דאנן ידעי' דלשוחטה היום קנאה ולכך

צריך להודיעו משא"כ בכל השנה ומסתבר כן עכ"ל וגם הרשב"א הביא דברי הרמב"ן ז"ל וכתב עליהן ונכון הוא וכבר כתבתי בסמוך שגם הר"ן כתב דברי הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן יג

ומ"ש ודוקא שמוכר שניהם ביום אחד אבל אם מכר האם ביום שלפניו א"צ להודיעו ואם מכר הא' לחתן והב' לכלה אפי' מוכר בב' ימים צריך להודיעו שם במשנה אמתני' דד' פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו א"ר יהודה אימתי בזמן שאין לו ריוח אבל אם יש לו ריוח א"צ להודיעו מודה ר"י במוכר את האם לחתן ואת הבת לכלה שהוא צריך להודיעו שהדבר ידוע ששניהם שוחטין ביום אחד ופי' רש"י בזמן שאין לו ריוח שמכר האם היום אבל בזמן שיש ריוח כגון שמכר הראשונה אתמול והשניה היום אני אומר שמא אתמול שחט את הראשונה אבל מדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש בע"א שכתב בפי"ב מה"ש על דין המוכר בהמה לחבירו בד' פרקי השנה צריך להודיעו בד"א כשראה זה שלקח באחרונה נחפז לקנות והיה בסוף היום שחזקתו שהוא שוחט עתה אבל אם היה ריוח ביום א"צ להודיעו שמא לא ישחוט אלא למחר וכתב הרא"ש דלא מסתבר ליה פי' זה ולפיכך לא כתבו רבינו: כתב הר"ן ז"ל מדברי רש"י נראה דר"י אכולהו ד' פרקים קאי אבל בתוספת' משמע דלא קאי ר"י אלא אעי"ה בלחוד דאמרינן התם אר"י בד"א בזמן שחל יה"כ להיות בשני בשבת אבל אם חל להיות באחד מכל ימות השבוע א"צ להודיעו מפני שזה יכול לשחוט היום וזה למחר כלומר דכשחל יה"כ להיות בשני בשבת אפי' לקח הא' בע"ש והשני באחד בשבת בידוע ששניהם שוחטין באחד בשבת שאין אדם מקדים לשחוט מע"ש אבל כשחל יה"כ להיות בשאר ימות השבוע כל שיש ריוח א"צ להודיעו דתלינן שלא ישחטו שניהם ביום אחד שעשוי הוא לשחטה ב' ימים קודם ומדמפליג בי"ה ש"מ דבי"ט ליכא לפלוגי שכל הלוקח לצורך י"ט אינו שוחט עד י"ט עצמו לכבוד י"ט ומיהו אי אקלע י"ט בשבת איכא לאיפלוגי בי"ט עכ"ל. והרשב"א כתב בחידושיו בשם הרמב"ן דלא אר"י דא"צ להודיעו כשיש ריוח אלא בעי"ה דוקא וכדמפרש בתוספתא אבל בשאר הפרקים צריך להודיעו שהכל שוחטין בי"ט ע"כ. והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל שלא כתבו כן נראה שטעמם מדלא מייתי האי תוספתא בתלמוד משמע דלאו דסמכא היא אלא אכולי ד' פרקים קאי כדמשמע פשטא דמתני' א"נ אפשר דתוספת' חדא מד' זימני נקט וה"ה לאינך דבי"ט נמי דרך לשחוט מעי"ט כדי להכין לסעודת הלילה וגם כדי שיהיה הבשר מוכן לסעודת הבקר:

סעיף קטן יד

שנים שלקחו אותו ואת בנו ביום אחד הלוקח תחלה ישחוט ולא השני בד"א בשלקחו שניהם מאדם אחד וכו' שם במשנה ב' שלקחו פרה ובנה זה שלקח ראשון ישחוט ראשון

ואם קדם השני זכה וכתבו הרי"ף והרא"ש תוספתא הלוקח מב"ה הוא קודם לב"ה שמתחלה לא לקחו אלא ע"מ כן וכתב הרא"ש עליה הלכך כשמכר ב"ה לשני מכר לו כל זכות שהיה לו בו אבל לקחו משנים האחרון יכול לשחוט תחלה:

סעיף קטן טו

אותו ואת בנו נוהג בבהמה אבל לא בחיה ובעוף ברייתא היא בת"כ פרשת אמור והביאו הרי"ף שם בפרק אותו ואת בנו שור ולא חיה שה ולא עופות והלא דין היא ומה אם בהמה שאינה במצות כיסוי הדם הרי היא במצות אותו ואת בנו חיה שהיא במצות כיסוי הדם אינו דין שתהא במצות אותו ואת בנו ת"ל שור ולא חיה שה ולא עופות והלא דין הוא ומה אם בהמה שאינה באם על הבנים הרי היא במצות אותו ואת בנו עוף שהיא באם על הבנים אינו דין שהיא במצות אותו ואת בנו ת"ל שה ולא עופות:

סעיף קטן טז

ומ"ש ונוהג בכלאים הבא מן העז ומן הרחל צבי הבא על התיישת וילדה צבי וכו' צבי הבא על התיישה וילדה בת וכו' תיש הבא על הצבייה וילדה בת וכו' שם ת"ר אותו ואת בנו נוהג בכלאים ובכוי ר"א אומר כלאים הבא מן העז ומן הרחל אותו ואת בנו נוהג בו כוי אין אותו ואת בנו נוהג בו אמר רב חסדא איזהו כוי שנחלקו בו ר"א וחכמים זה הבא מן התיש ומן הצביה (ה"ד אילימא בתיש הבא על הצביה) וילדה וקא שחיט לה ולברה והאמר רב חסדא הכל מודים בהיא צביה ובנה תיש שפטור שה ובנו אמר רחמנא ולא צבי ובנו אלא בצבי הבא על התיישה וילדה וקא שחיט לה ולברה והאמר רב חסדא הכל מודים בהיא תיישה ובנה צבי שחייב שה אמר רחמנא ובנו דכל דהו לעולם בתיש שבא על הצביה וילדה בת ובת ילדה בן וקא שחיט לה ולברה רבנן סברי חוששין לזרע האב ושה ואפי' מקצת שה ור"א סבר אין חוששין לזרע האב ושה ואפי' מקצת שהלא אמרינן והא דתנן כו' אין שוחטין אותו בי"ט וכו' במאי עסקי' אלימא בתיש הבא על הצביה וילדה וכו' לעולם בצבי הבא על התיישה ורבנן ספוקי מספקא להו אי חוששין לזרע האב והא דתניא הזרוע ולחיים והקיבה נוהג בכוי ובכלאים ר"א אומר כוי פטור במאי עסקינן אילימא בתיש הבא על הצביה וילדה וכו' לעולם בצבי הבא על התיישה וילדה ור"א נמי ספוקי מספקא ליה אי חוששין לזרע האב וכיון דלרבנן מספקא להו ור"א מספקא ליה במאי פליגי בשה ואפי' מקצת שה רבנן סברי שה ואפי' מקצת שה ור"א סבר שה ולא מקצת שהאמר רב פפא הלכך לענין אותו ואת בנו משכחת לה בין בתיש הבא על הצביה ובין בצבי הבא על התיישה בתיש הבא על הצביה ולאיסורא דרבנן סברי דלמא חוששין לזרע האב שה ואפי' מקצת שה אמרינן ואסור ור"מ סבר נהי נמי דחוששין לזרע האב שה אפי' מקצת שה לא אמרינן בצבי הבא על התיישה ולמלקות

רבנן סברי נהי נמי דחוששין לזרע האב שה ואפילו מקצת שה אמרינן ומלקינן ליה ור"א סבר איסורא איכא מלקות ליכא איסורא איכא דלמא אין חוששין לזרע האב והאי שה מעליא הוא מלקות ליכא דילמא חוששין לזרע האב ושה ואפי' מקצת שה לא אמרינן וכתב הרשב"א בחידושיו בתיש הבא על הצביה לאיסורא רבנן סברי כיון דאיכא למימר דחוששין לזרע האב שה ואפילו מקצת שה אמרינן וכו' ע"כ צריכין אנן לפרש בתיש הבא על הצביה וילדה בת ובת ילדה בן כדאוקימנא ברישא דשמעתין דאי בתיש הבא על הצביה וילדה בת ושחט לה ולברה אפי' איסורא ליכא וכדאמר רב חסדא הכל מודים בצביה ובנה תיש שהוא פטור מ"ט שה ובנו אמר רחמנא ולא צבי ובנו וצבי הבא על התיישה למלקות בכה"ג ומיירי בצבי הבא על התיישה וילדה בת והבת ילדה בן ושחיט לה ולברה ובכה"ג קאמר ר"א דלא לקי דדלמא חוששין לזרע האב ושה ואפי' מקצת שה לא אמרינן והו"ל צבי ובנו אבל בצבי הבא על התיישה וילדה בן ושחיט לה ולברה בהא ליכא מאן דפליג וכ"ע מילקא לקי וכדאמר רב חסדא הכל מודים בתיישה ובנה צבי שחייב מ"ט שה אמר רחמנא ובנה כל דהו ואע"ג דאמרינן סתמא בתיש הבא על הצביה ובצבי הבא על התיישה ול"ק וילדה בת ובת ילדה בן משום דסמיך ליה אשקלא וטריה דשקלינן וטרינן עלה בריש שמעתין ופרקינן ומוקמינן לה הכי ותמיהא לי מה שנראה מדברי הרמב"ם שמפרש לה כצורתה בתיש הבא על הצביה ושחיט לה ולברה לאיסורא שכ"כ ונוהג בכלאים כיצד צבי שבא על העז ושחט את העז ובנה לוקה אבל עז שבא על הצביה אסור לשחוט אותה ואת בנה ואם שחט אינו לוקה פרה ובנה אסרה תורה ולא צביה ובנה ושמא הוא ז"ל מפרש דהא דמותבינן לעיל במ"ע אילימא בתיש הבא על הצביה וילדה בן ושחיט לה ולברה והאמר רב חסדא הכל מודים בצביה ובנה תיש שהוא פטור משום דהוה ס"ד דמחלוקתן דרבנן ור"א לענין מלקות הוא דפליגי הוא דמותבינן הכי והיינו דפריך מדרב חסדא דאמר הכל מודים שהוא פטור דמשמע פטור ממלקות אבל השתא דמוקמינן פלוגתייהו באיסורא אפילו בצביה ובנה תיש אסרי רבנן ואינו מחוור דכיון דאמרינן דשה אמר רחמנא ולא צבי והכא ליכא לא שה ולא מקצת שה מ"ט מפלגינן בין איסורא למלקות אי שה ואפי' צבי אמר רחמנא מילקא נמי ללקי ואי שה אמר רחמנא ולא צבי איסורא מנ"ל וצ"ע עכ"ל בחידושיו ובת"ה וכתב עוד בת"ה אותו ואת בנו נוהג בכלאים הבא מן העז ומן הרחל והבא מן התיש ומן הצביה כגון תיש הבא על הצביה וילדה בת ואותה בת ילדה בן לדברי הפוסקים דחוששין לזרע האב באותו ואת בנו ה"נ אסור לשחוט לכתחלה וכדברי חכמים דר"א דאמרי שה ואפי' מקצת שה אמר רחמנא וצבי הבא על התיישה וילדה בן לכולי עלמא יש משום אותו ואת בנו משום

דשה אמר רחמנא ובנו כל דהו אבל אם הבת ילדה בן אינו אסור לשחוט אותה הבת והבן אלא לחכמים דר"א לדברי הפוסקים דחוששין לזרע האב וכבר כתבנו דחוששין מספק. ופירש"י כדברי הרשב"א וכן פירש ופסק גם הרא"ש ז"ל וכך הם דברי רבינו. וז"ל הרי"ן חביב ז"ל ואותה בת ילדה בת לאו דוקא ילדה בת דהה"נ ילדה בן אבל אמר בת בעבור שבאם הוכרח לומר וילדה בת וטעם החיוב בזה משום דאמרינן שה ואפילו מקצת שה אבל התיש הבא על הצביה פטור אבל אסור משום דמספקא לן אי חוששין לזרע האב ובזה יובן מה שכתב בעל הספר ונראה שמותר לכתחלה שהטעם כיון שהאחת היא צביה גמורה ואפשר שהרמב"ם חשש למראית העין ולכן אסר לכתחלה והרי"ף השמיט כל זה וכתב הרא"ש שטעמו משום דאמרינן בפ"ק דבכורות (ז.) אמר ריב"ל לעולם אינה מתעברת טמאה מטהורה ולא טהורה מטמאה ולא גסה מדקה ולא דקה מגסה ולא בהמה מחיה ולא חיה מבהמה חוץ מר"א ומחלוקתו והלכה כריב"ל דלא אשכחן אמורא דפליג עליה ועוד דפריך התם ממילתיה דריב"ל אהא דקאמר ואיזה זה טמא שנולד מן הטהור ועיבורו מן הטמא ומי מיעברא והאמר ריב"ל וכו' ואינה ראיה דבטמאה וטהורה הלכה כמותו אבל לא בבהמה וחיה אלא כדתניא התם כל שתשמישו ועיבורו שוין יולדין ומגדלין זה מזה ובחיה ובהמה אפשר דהלכה כר"א ומחלוקתו עכ"ל:

סעיף קטן יז

לא אסרה תורה אלא כששוחט אבל נוחר ומעקר האם מותר לשחוט הבן משנה שם (פא:) ואיפליגו תנאי התם בשוחט את הטריפה והלכה כחכמים דמחייבי ומשו"ה שתק מינה רבינו ולא הוצרך להזכירה:

סעיף קטן יח

ומ"ש לפיכך חש"ו ששחטו האם בינן לבין עצמן וכו' ואם אחרים רואים ששוחטים כראוי אסור לשחוט אחריהם משנה פרק כיסוי הדם (פו.) חש"ו ששחטו ואחרים רואים אותם אסור לשחוט אחריהם בינם לבין עצמם ר"מ מתיר לשחוט אחריהם וחכמים אוסרים ומסיק בגמרא הלכה כר"מ ומפרש בגמרא טעמא דר"מ הואיל ורוב מעשיהם מקולקלים:

סעיף קטן יט

בהמה שנשחטה אמה היום וכו' כיצד תקנתו נכבשינהו דניידי ממקום קביעותן וכולי כן כתב הרא"ש בפרק אותו ואת בנו בשם בה"ג: ב"ה ועיין בסימן ק"י בא"ח צ"ל הרמב"ם כתוב באורחות חיים יצא העובר חי אחר שחיטה והפריס ע"ג קרקע אין שוחטין אותו ואת בנו ביום אחד ושחט אינו לוקה כתב הרשב"א שנשאל על עכו"ם שמכר שתי בהמות לישראל ואח"כ אמר מסיח לפי תומו שהן אותו ואת בנו והשיב מסתברא שאינו נאמן

במה שאמר לאחר שמכרה ויצא מתחת ידו אלא מיהו אי מהימן ליה אסור וכדאמרן בההיא סמיא (קדושין סו.) עכ"ל:

סימן יז

סעיף קטן א

מסוכנת אינה ניתרת בשחיטה וכיצד מסוכנת כלומר איזו היא מסוכנת לענין זה שאינה יכולה לעמוד וכו' כיון שאינה יכולה לעמוד ובחזקת מסוכנת היא ואינה ניתרת בשחיטה אא"כ רואין בה סימן שלא יצא חיותה קודם גמר שחיטה פשוט בפרק השוחט (חולין לז.):

סעיף קטן ב

ומה היא סימנה אם היא דקה צריך שתפשוט ידה ותחזירנה אצלה וכן אם היתה פשוטה וכו' שם (לח.) אמר רב ענן לדידי מיפרשא לי מיניה דמר שמואל היתה ידה כפופה ופשטתה דברים שהמיתה עושה כלומר ואסורה פשוטה וכפפה דברים שאין המיתה עושה כלומר ושריא מאי קמ"ל תנינא בהמה דקה שפשטה ידה ולא החזירה פסולה שאין זו אלא הוצאת נפש בלבד הא החזירה כשרה אי ממתני' ה"א דוקא דכייפה ופשטה והדר כייפה אבל פשוטה וכפפתה לא קמ"ל ופסק הרשב"א כשמואל וכך הם דברי רבינו אבל הרי"ף והרא"ש השמיטו הא דשמואל וגם הרמב"ם בפ"ד מהמ"א לא כתב הא דהיתה ידה פשוטה וכפפה שריא אדרבה משמע מדבריו שם דאסור וכתב ה"ה ואפשר שהם סבורים דרב פליג עליה ע"כ ואני אומר דפשטא דגמרא לא משמע דפליג עליה רב ויותר נראה לומר דדחו לה מדאיתא התם בגמרא אמר רבא הלכתא כי הא מתניתא בהמה דקה שפשטה ידה וכו' ומשמע להו ז"ל דרבא לאפוקי ההיא דשמואל מהלכתא אתא כיון דלא אידכר בההיא מתני' בהדיא להתירא:

סעיף קטן ג

ומ"ש וה"מ ביד אבל ברגל בין שפשטה ולא כפפה וכו' עד איזה מהן שתכוף או שתפשוט כשרה ברייתא שם:

סעיף קטן ד

ומ"ש וחיה גסה דינה כבהמה דקה מימרא פ"ק דעכו"ם (טז.):

סעיף קטן ה

ומ"ש וכשכשה בזנבה כשרה בין בגסה בין בדקה משנה בפרק השוחט (חולין לז.) ופסק הרא"ש כן. וכ"כ ה"ה בפ"ד מהמ"א בשם הרמב"ן והרשב"א דהלכה כסתם משנה ואע"ג דבמתני' דאמר רבא הלכתא כוותה לא קתני כשכוש זנב אלא בעוף לאו למימרא דוקא עוף אלא אפי' בהמה כן ולרבותא נקט עוף שהייתי סבור דכשכוש זנב בעוף דבר קל הוא

ולא הוי פירכוס קמ"ל וכ"ש בבהמה עכ"ל אבל הרמב"ם השמיט כשכוש זנב בבהמה ונראה שטעמו משום דמדאמר רבא הלכתא כי הא מתני' משמע דאתי לאפוקי כל סימן שלא נזכר בההיא מתניתא דלא מהני:

סעיף קטן ו

ומ"ש ועוף אפילו לא רפרף אלא בעינו או כשכש בזנבו כשר ברייתא שם (לח:) אלא דבנוסחא דידן בגמרא ובפסקי הרא"ש כתוב גפו במקום בעינו אבל בספרי הרי"ף והרמב"ם כתוב בענו כמ"ש רבינו וכבר הזכיר הרשב"א חילוף נוסחאות אלו ומ"מ בת"ה הקצר לא כתב אלא נוסחת רבינו ור' ירוחם כתב והעוף אפי' לא רפרף אלא בעינו ולא כשכש אלא בזנבו או בגפו ה"ז פרכוס:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם בגמר שחיטה יצא ממנה דם בקילוח כשרה ואם שחט בלילה וכו' בידוע שיצא בגמר שחיטה בקילוח וכשרה שם במשנה (לז.) אליבא דר"א ור"ש ומשמע ודאי דלית הלכתא כותייהו דהא חכמים פליגי עליה התם במתניתין וזה דעת הרי"ף והרא"ש והרשב"א בת"ה הארוך שהביאו המשנה כצורתו' ולא פסקו בה דבר וממילא משמע דלית הלכתא כר"א ור"ש לגבי חכמים וזהו שלא הזכיר הרשב"א סימן זה בת"ה הקצר והרמב"ם ג"כ לא הזכיר סימן זה בפ"ד מהמ"א ואיני רואה שום טעם לרבינו שפסק כר"א ור"ש דאי משום דרב נחמן דסבר פירכוס שאמרו בתחלת שחיטה אמר מנא אמינא לה דתנן השוחט בלילה ובשחר עמד ומצא כתלים מלאים דם כשרה שזינקה וכמידת ר"א ואמר שמואל כתלי בית השחיטה שנינו אין משם ראיה דאע"ג דלית הלכתא כר"א ור"ש מייתי שפיר ראיה מינייהו לענין פירכוס אי הוי בתחלה או בסוף דבהא ליכא פלוגתא בינייהו ועוד דהא ר"נ דמייתי ראיה מר"א לית הלכתא כוותיה כמ"ש בסמוך:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואכתי איכא תרי סימני בגמרא שאם הפילה רעי ומתרזת כשרה ואם שותת פסולה בצועקת וקולה חזק כשרה וכו' שם מימרא דרב (לח.) ופי' כן הרשב"א בת"ה אבל הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל השמיטוה ונראה דלטעמייהו שכתבתי לעיל אזלי דכיון דאמר רבא (שם) הלכתא כי הא מתניתא אחא לאפוקי כל הנך סימנין דלא מיתנו בההיא מתניתא:

סעיף קטן ט

וכל אלו הסימנים צריך שתעשם בסוף שחיטה וכו' שם פלוגתא דאמוראי ופסקו הפוסקים הלכה כרבא דאמר פירכוס שאמרו בסוף שחיטה משום דכל שאינה עושה כן בסוף שחיטה בידוע שנשמתה נטולה ממנה קודם לכן: וכתב רבינו ירוחם (נט"ו ח"ג

אות ה') לפרש"י צריך שתפשוט ידה ותחזירנה לאחר שחיטה ואם לא עשתה הפירכוס לאחר השחיטה אף על פי שעשאתו בשעת השחיטה ונמשך עד גמר השחיטה פסולה כי רש"י פי' פירכוס שאמרו אסוף שחיטה פי' שיתחיל בסוף שחיטה וימשך עד לאחר שחיטה אבל אם התחיל באמצע השחיטה ונגמר בסוף השחיטה פסולה ולפי פי' התוס' כל שעשתה הפירכוס עם גמר השחיטה כשרה אפי' שלא פירכסה אחר שחיטה וכ"נ דעת הרשב"א בת"ה וראשון נראה עיקר עכ"ל:

סעיף קטן י

והא דבעינן הנך סימנים דוקא כשהיתה בחזקת מסוכנת אבל אם היא בחזקת בריאה אפי' אין בה אחד מכל אלו הסימנים כשרה פשוט שם במשנה (לז.):

סעיף קטן יא

יש מן הגאונים שכתבו שלא התירו מסוכנת ע"י סימנין אלא בבהמת ישראל וכתב ה"ה בפרק ד' מהמ"א בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל שזה שאמרו הגאונים אינו אלא מדת חסידות כלומר ולא לכל אדם אמרו אלא לרוצה לנהוג במדת חסידות ובהכי ניחא לו דבתשובה אחרת שכתב רבינו בשם גאון לא סתרה למ"ש תחלה בשם הגאונים דההיא למדת חסידות ואידך לכל אדם: כתב הרמב"ם בפ"ד מהמ"א על המסוכנת אע"פ שהי' מותרת גדולי החכמים לא היו אוכלים מבהמה שממהרים ושוחטים אותה כדי שלא תמות ואע"פ שפירכסה בסוף שחיטה ודבר זה אין בו איסור אלא כל הרוצה להחמיר על עצמו בדבר זה ה"ז משובח עכ"ל והוא מבואר בגמרא פרק השוחט (חולין לז:) דהא דאמר יחזקאל נבילה וטריפה לא אכלתי היינו שלא אכל מבשר כוס כוס פירוש כוס כוס שאומרים שחוט שחוט שלא תמות לפי שמסוכנת היא וכתבו רבינו בסוף סימן קי"ו:

סימן יח

סעיף קטן א

השוחט בסכין בדוקה ונמצאת פגומה ה"ז נבילה אפי' נגע בעצם המפרקת אין תולין שנפגם בו אחר שחיטה אלא חיישינן שמא בעור נפגם כו' בפ"ק דחולין (י:) אסיקנא דלית הילכתא כרב חסדא דאמר אימור בעצם המפרקת נפגמה אלא כרב הונא דאמר חיישינן שמא בעור נפגמה משום דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפי' בעוף דבר פשוט הוא שהרי לא חילקו שם בין בהמה לעוף:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם אפי' היא קטנה ביותר כ"כ בפ"א וטעמו מדאמרינן בפ"ק דחולין (יז:) אמר ר"ל ג' פגימות הן פגימת עצם בפסח פגימת אזן בבכור פגימת מום בקדשים ורב חסדא אמר אף פגימת סכין ואידך בחולין לא קא מיירי וכולן פגימתן כפגימת המזבח וכמה פגימת המזבח כדי שתחגור בה צפורן ולעיל מהא אמרינן במערבא בדקי לה בשמשא בנהרדעא בדקי לה במיא רב ששת בדיק ליה בלישניה רב אחא בר יעקב בדיק לה בשערא בסוריא אמרי בישרא אכלה בישר' בדיק לה א"ר פפא צריכה בדיקה אבישרא ואטופרא ואתלת רוחתא ומשמע ליה להרמב"ם דכיון דכל הני אמוראי מר בדיק לה בשמשא ומר במיא ומר בלישניה ומר בשערא ומר בבישרא אלמא לית להו דשיעורא בחגירת הצפורן דאל"כ למה להו למבדק בהנך מילי שהם פחותים מחגירת הצפורן והרשב"א כתב בת"ה יש מי שאומר דהלכה כרב חסדא דמני סכין בהדי פגימות דפגימתן כפגימת המזבח מדקא מתמה תלמודא אר"ל מ"ט לא מני איהו נמי פגימת סכין בהדי הנך דפגימתן כפגימת המזבח ואין זה מחוור דהא בעי מיניה רב אחא בריה דרב אויא מרב אשי דמיא לסאסאה מאי ודמיא לסאסאה אינה חוגרת צפורן ואפי' חוט השערה אינה חוגרת ועוד דהא אמרינן במערבא בדקי לה בשמשא וכו' וכל הני לכאורה לית להו דרב חסדא והילכך קי"ל דפגימת סכין בכל שהו וכן נראה דעת הרב אלפסי. ומיהו לאו דוקא כל שהוא דהא אוגרת קרי לה ואוגרת כשמה שאוגרת שום דבר ואפילו חוט השערה אבל כשאינה אוגרת שום דבר כשרה והיינו דמיא לסאסאה עכ"ל. וכיוצא בזה כתב הר"ן וז"ל איכא מאן דאמר דהלכתא כרב חסדא מיהו איכא למידק א"כ הני אמוראי דלעיל למה להו למיבדק בשמשא ומיא וכו' ליבדקו בצפורן ואפשר שכל אחד היה נוהג לפי מה שהיה סבור שהיא בדיקה יותר יפה אבל אה"נ ששיעור פגימת סכין כדי שתחגור בה צפורן הא לאו הכי כשרה. אבל הרמב"ן פי' דאמוראי נינהו דהנך אמוראי דלעיל סברו דפגימת סכין בכל שהוא ונראה שזה היה דעתו של הרי"ף שלא הזכיר חגורת צפורן בהלכה משמע דס"ל דפגימת סכין בכל שהו ומיהו לאו דוקא כל שהו דהא אוגרת קרי לה דמשמע שאוגרת שום דבר ואפי' חוט השערה אבל אינה אוגרת שום דבר כשרה והיינו דמיא לסאסאה עכ"ל. והרא"ש כתב וז"ל רב אלפס לא הביא הך דרב חסדא יש מפרשים דעתו שהוא סובר דהנך דבדקי בשמשא ובמיא וכו' פליגי אדרב חסדא וסברי דפגימת כל דהו טרפי ואפי' אין הצפורן חוגרת בו ולי נראה כיון דפסק דבעי לבדוק אבישרא ואטופרא היינו כדי שתחגור בה צפורן וכל פגימה שהוא מרגיש בצפורן היינו שתחגור בה הצפורן הלכך לא הוצרך להזכיר ההיא דרב חסדא עכ"ל:

ומתוך דברים אלו שכתבתי יתבאר לך שאע"פ שהרמב"ם פסל בפגימה קטנה ביותר מ"מ צריך שתהא אוגרת כל שהו וכמ"ש הרמב"ן והרשב"א לדעת הרי"ף ז"ל וא"כ מ"ש רבינו בשם הרשב"א ובלבד שתחגור בה כל שהו אפי' כחוט השערה לדעת הרמב"ם נמי איתיה: ובא"ח כתוב מעשה בא לפני רש"י באחד שבדק לאחר שחיטה ונראה לו שם פגימה קטנה ובא לפני רש"י ולא רצה לאוסרה מפני שאין צפרנו חוגרת בה: ולענין הלכה נהגו העולם לפסול בפגימה קטנה כל שהו וכדברי הרמב"ם וכן בדין להחמיר באיסורי תורה וכ"ש דהרי"ף הכי ס"ל לפי דברי הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ד

וכיון דפגימה פוסלת צריך לבדוק הסכין תחלה ואין לסמוך על מה שירצה לבדוק אחר השחיטה בפ"ק דחולין (יז:) אמר רב חסדא מנין לבדיקת סכין מן התורה שנאמר ושחטתם בזה ואכלתם פשיטא כיון דכי נקב טריפה בעיא בדיקה לחכם קאמרינן ופרש"י כיון דכי נקב לושט מיטרפה פשיטא דבעיא בדיקה דהא איכא פגם ניקב. וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל הטבח צריך שיבדוק הסכין קודם שחיטה ואם לא בדק לא ישחוט שסתם סכינים אינם בדוקין לשחיטה שמא ישכח מלבדוק אחר שחיטה והרי הוא כאוכל נבלה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם עבר ולא בדקו תחלה ואח"כ בדקו ומצאו יפה שחיטתו כשרה הכי משמע בגמרא פ"ק דחולין (יח.) גבי ההוא טבחא דלא סר סכינא קמיה דרבא בר חיננא וכ"כ הרשב"א ז"ל בת"ה:

סעיף קטן ו

וכיצד היא הפגימה כי הא דאמר רבא ג' מדות בסכין וכו' שם ופרש"י אוגרת לשון אגרה בקציר לשון אסיפה שאוגרת הצפורן לתוכה בין שני עוקציה. ובעה"ע כ' אוגרת מלשון כדי שתחגור בה את הצפורן. מסוככת אין לפגימה אלא עוקץ א' והשני הוחלק במשחזת ואינה אוגרת אלא מסוככת הסכין והבשר ולשון סכסוך כמו וסכסכתי מצרים במצרים: וגרסינן תו התם מקמי הא דרבא ת"ר סכין שיש בה פגימות הרבה תדון כמגירה ושאין בה אלא פגימה א' אוגרת פסילה מסוכסכת כשרה ה"ד אוגרת ה"ד מסוכסכת אר"א אוגרת משתי רוחות מסוכסכת מרוח אחת מ"ש מב' רוחות דמורשא קמא מחלישה ומורשא בתרא בזע מרוח א' נמי חורפא דסכינא מחליש מורשא בזע דקאי אריש דסכינא סוף סוף כי אזלא מחלשא כי אתא בזע כגון שהוליך ולא הביא ופרש"י סכין שיש בה פגימות הדבה תדון כמגירה. ואין בה חלוק בין אוגרת למסוכסכת שאפי' כולן מסוכסכות פסולה: מורשא קמא מחליש. עור הבשר לפני השני והשני בא ופוגע בסימן וקורעו: חורפא דסכינא. קודם שיגיע לפגם מחליש וכל עוקצי הפגם קורעים הם ואין

חותכין בין בפוגעו בו בין כשהוא יורד ממנו כך שמעתי וכן הוא שהרי שנינו סכין שיש בה פגימות הרבה תדון כמגירה ואפילו מסוכסכת קאמרת מדמפליג בחדא בין אוגרת למסוכסכת ובטובא לא מפליג ומשמע אפי' כל עוקציה לצד א' לצד ראש הסכין והוליך ולא הביא אלמא בירידתו נמי קורע: דקיימא אירשא דסכינא. שכשהתחיל להוליך לא היה לסכין כח להחליש עד שעבר הפגם ואין כאן ספק נגע העוקץ בסימן: וגרסינן תו בגמרא א"ל רב הונא בריה דרב נחמיה לרב אשי אמרת לן משמיה דרבא מסוכסכת פסולה והאמר רבה מסוכסכת כשרה ל"ק כאן שהוליך והביא כאן שהוליך ולא הביא. פרש"י שחיטתו כשרה. וכדאוקימנא ברישא דסכינא וכשהוליך ולא הביא ואפ"ה ולא ישחוט לכתחלה שמא יוליך ויביא עכ"ל כלומר וכדאוקימנא בדקיימא ברישא דסכינא והוליך ולא הביא. והרא"ש כתב כפרש"י ואח"כ כתב וז"ל ורי"ף כתב מסוכסכת דקאמר רבא שחיטתו כשרה כשהוליך ולא הביא אבל אם הוליך והביא שחיטתו פסולה ולא כתב דקיימא אירשא דסכינא ומשמע שאין ר"ל שהעוקץ קורע כשהוא יורד ממנו וכך הוא מפרש מרוח אחת נמי חורפא דסכינא מחליש ומורשא בזע דקאי אירשא דסכינא כלומר שהעוקץ עומד כלפי הראש ואז אינו קורע בירידתו לתוכו סוף סוף כי אזלת מחלשא וכי אתיא בזע כגון שהוליך ולא הביא ואפילו עמדה באמצע כגון שהעוקץ לצד הרא"ש והוליך ולא הביא כשר וכן אם העוקץ לצד הקתא והביא ולא הוליך כשרה ומיהו אף לפ"ז היה צריך שיביא בהלכותיו דקיימא אירשא דסכינא כיון שאם היה העוקץ לצד הקתא צריך שיביא ולא יוליך ופרש"י עיקר דמוכרח סוגיא דשמעתין שהעוקץ קורע אף דרך ירידתו עכ"ל ומ"ש על דברי ריי"ף דקאי אירשא דסכינא כלומר שהעוקץ עומד כלפי הראש א"א לפרש דאחודו של עוקץ קאמר דא"כ היכי מכשיר בהולכה ופסל בהובאה איפכא מיבעי ליה למיפסל בהולכה ולאכשורי בהובאה אלא ה"פ שאחורי העוקץ כלפי הרא"ש וע"ד זה צריך לפרש מ"ש וכן אם העוקץ לצד הקתא לא אחודו של עוקץ אלא אחורי העוקץ לצד הקתא קאמר ומ"ה מכשיר בהביא ולא הוליך דאל"כ איפכא מיבעי ליה. וכן יש לפרש מ"ש רבינו בסברת רב אלפס אם העוקץ כלפי ראש הסכין וכו' ואם העוקץ כלפי הזנב וכו' דאחורי העוקץ קאמר שאם הם כלפי ראש הסכין או קלפי הזנב וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל נ"ל דהאי קיימא ברישא דסכינא דקאמר לא ברישא דסכינא ממש קאמר כלומר קרוב לראש הסכין אלא כלפי ראשה קאמר שעוקץ הפגימה נוטה כלפי בית יד של סכין והלכך כשהוליך ולא הביא לעולם לא תפגע בסימנים וה"ה בדקיימא בסיפא דסכינא והביא ולא הוליך ע"כ וזה מבואר כמ"ש. ואיכא למידק לדעת הרי"ף דמסוכסכת היינו שהיא כפופה הרבה ואינה נרגשת כלל אלא ברוח א' סכין שיש

בה פגימות הרבה אמאי תידון כמגירה דע"כ במסוכסכת היא דאי אוגרת מאי איריא הרבה אפילו א' נמי כבר תירצו הרשב"א והר"ן דמתוך שפגימותיה מרובות חיישינן שמא השיב ידו מעט ולא הרגיש והרשב"א בת"ה הסכים לדעת הרי"ף: וכתב עוד הרא"ש וז"ל והרמב"ם כתב סכין שתבדק בהולכה ולא תרגיש שיש בה פגם וכשתחזור ותבדוק אותה בהובאה תרגיש שיש שם פגם אם שחט בה דרך הולכה ולא הביא שחיטתו כשרה ואם הביא שחיטתו פסולה ודבריו נכוחים שאם עוקץ פגימה היה לצד הראש וכשהוליך אצבעו עליה לא הרגיש בפגימה כלל דבר ידוע הוא כמו שלא הרגיש בה באצבעו כך לא תקרע בסימן אבל דעת רחוקה היא כיון שזקופה היא מצד א' היאך לא ירגיש באצבעו כשהוא יורד לתוכה דמסוכסכת הוא לצד א' כמו אוגרת מב' רוחות ואוגרת אמרינן דמורשא קמא מחליש ומורשא בתרא בזע אלמא באוגרת בין בירידתה בין בעלייתה לעולם הוא מרגיש בשני חודי הפגימה וכן במסוכסכת נמי הוא מרגיש בחודה של הפגימה בין בירידתה בין בעלייתה עכ"ל: נמצינו למדים דבפגימה מסוכסכת אם היא נרגשת קצת כשיורד אצבעו לתוכה להרי"ף והרמב"ם נמי פסולה ולא עוד אלא דמחמרי בה טפי מהרא"ש דלדידיה אי קיימא אריאשא דסכינא והוליך ולא הביא כשרה ולדידהו דינה כאוגרת ופסולה ואם היא כפופה כ"כ שאינה נרגשת כלל אלא מרוח א' מודה בה הרא"ש דכשירה אם הוליך ולא הביא אע"ג דלא קיימא אריאשא דסכינא: כתב המרדכי בשם הרי"ף דכי מכשרינן במסוכסכת דוקא כשהשוחט הרגיש בה קודם שחיטה ואומר שנזהר בה והוליך ולא הביא אבל אם מצא סכינו יפה קודם שחיטה ואחר שחיטה מצא בה פגימה מסוכסכת ואמר ברי לי שלא עשיתי אלא הולכה לבד שחיטתו פסולה דכל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש עביד לה ולאו אדעתיה. וכ"כ הגה"מ בפ"א בשם סמ"ק וכ"כ הכלבו:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו עולה ויורדת שאין לה שום עוקץ וכו' ז"ל רש"י עולה ויורד כגון שנפגמה פגם גדול והוחלקו העוקצים במשחזת והוי הסכין נמוך שם:

סעיף קטן ח

סכין שיש בה פגימות הרבה תדון כמגירה וכו' ופרש"י אפי' כולה מסוכסכת כבר נתבאר בסמוך שכן דעת הרי"ף והרשב"א והר"ן ז"ל וכ"כ הרא"ש ז"ל: ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור שאם הם מסוכסכות כשרה וכו' אלא מיירי שהן אוגרות איכא למידק א"כ מאי איריא הרבה אפי' אחד נמי ונ"ל דלדעתו ה"פ דברייתא סכין שיש בה פגימות הרבה תדון כמגירה דהא אפי' אין לה אלא אחת אוגרת פסולה אבל אם היא מסוכסכת כשרה וה"ה להרבה מסוכסכות מהרי"ן חביב ז"ל כתב דלבעל העיטור ברייתא לא זו אף זו קתני

לא מגירה בלבד אלא אפילו סכין שיש בה פגימות הרבה אוגרת תדון כמגירה ולא שיש בה פגימות הרבה בלבד אלא אפי' אין בה אלא פגימה אחת אם היא אוגרת פסולה:

סעיף קטן ט

סכין שאין בו פגימה אלא שהצפורן מסכסך בו וכו' בפ"ק דחולין (שם) א"ל רב אחא בריה דרב אוייא לרב אשי דמיא לסאסאה מאי א"ל מאן יהיב לן מבישריה ואכלינן: וכתב האגור באשכנז נוהגים שלא לשחוט בסכין דומה לסאסאה מפני שאין בקיאים בדבר עכ"ל:

סעיף קטן י

סכין שפיו חלק אלא שאינו חד שוחטין בו וכו' בפ' השוחט (חולין לב.) אמר רבא השוחט בסכין רעה אפי' כל היום כולו כשרה ופרש"י דסכין רעה שאין חידודה חותך יפה אפי' כל היום כולו מאריך ושוהה בשחיטה אחת כשרה הואיל וכל שעה הוא מוליך ומביא ולא הפסיק בשחיטתו עכ"ל. ובסימן כ"ג יתבאר שדין זה בעוף דוקא:

סעיף קטן יא

ובענין בדיקת סכין אסיקנא והלכתא אבישרא ואטופרא ואתלת רוחתא אין ל' רבינו מכוון שנראה מדבריו דהכי היא מסקנא דגמרא ואינו כן דליכא מסקנא בגמרא בהאי מילתא ולא עוד אלא שיש פוסקים שפסקו כרב יימר דאמר אתלת רוחתא לא צריכה בדיעבד מהא מרבי זירא דליבן סכין באור וכמ"ש בסימן ט' אלא לפי שראה רבינו בגמרא כמה אמוראי בתראי דסברי צריכה בדיקה אבישרא ואטופרא ואתלת רוחתא כתב דאסיקנא הלכתא הכי וכן פסקו כל הפוסקים המפורסמים. וטעמא דצריכה בדיקה אבישרא משום דושט הוא רך ואטופרא משום דקנה הוא קשה:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו שאינו יכול להרגיש יפה אם יבדוק בבשר ובצפורן ביחד וכו' עד ושחטתם בזה וכו' כ"כ הרא"ש שם: ב"ה וכיוצא בזה כתב הר"ר יונה ואכתוב לשונו בסוף סימן זה: וכתב הכלבו בשם הראב"ד שצריך לשנו' הצפורן אחר קצת הבדיקו' שמא נפגם הצפורן בחודו של סכין ואולי יש פגימה בצדדין שלא ירגיש בה לפי שעוברת בתוך פגימת הצפורן :

סעיף קטן יג

השוחט בהמות הרבה זו אחר זו צריך לבדוק הסכין בין כל אחת וא' ואם לא בדק ונמצאת פגומה כולן אסורות אפי' ראשונה וכו' פ"ק דחולין (ט.) איתמר השוחט בסכין ונמצאת פגומה א"ר הונא אפי' שיבר בה עצמות כל היום פסולה חיישינן שמא בעור נפגמה ורב חסדא אמר כשרה אימור שמא בעצם דמפרקת נפגמה והלכתא כוותיה דרב הונא בשלא שיבר בה עצמות והלכתא כוותיה דרב חסדא בששיבר בה עצמות. ופרש"י השוחט

בסכין ואח"כ נמצאת פגומה. וידע הוא שכששחט בדק קודם שחיטה והיה יפה אבל לא בדק אחר שחיטה מיד: שמא בעור השחיטה נפגמה. ונמצא שלא נשחטו הסימנים אלא נקרעו שהפגם קורע וקרא וזבחת כתיב: הלכתא כרב הונא. דחיישינן לעור וע"י היה מעשה והורה לי ר"י בר יקר בעוף לאיסור עכ"ל: וגרסינן תו בגמרא (שם:) הוה עובדא וטרף רב יוסף עד תליסר חיותא כמאן כרב הונא ואפי' בקמייתא לא כרב חסדא ולבר מקמייתא ואי בעית אימא לעולם כרב הונא דאי כרב חסדא מכדי מתלא תלינן ממאי דבעצם דמפרקת דקמייתא איפגום דילמא בעצם דמפרקת דבתרייתא איפגום ופסקו הרי"ף והרא"ש כלישנא בתרא לחומרא שכתבו הילכך צריך בדיקה בין כל חדא וחדא ואי לא בדיק הסכין בין כל חדא וחדא ונמצאת הסכין פגומה כל מאי דשחיט בה אסור כדאמרינן הוה עובדא וטרף רב יוסף תליסר חיותא ואפי' קמייתא כרב הונא. וכ"פ הרמב"ם בפ"א מה' שחיטה והרשב"א בת"ה וכן דעת בעל העיטור ודלא כדכתב ר' ירוחם בשם קצת פוסקים שכולן אסורות חוץ מן הראשונה: ואם רוצה לשחוט עופות רבים ואומר בטוח אני שלא אמצא סכיני פגום לא אבדוק בין כל אחת ואחת אם אחר שחיטת כולן ימצא הסכין פגום יטרפו הכל לדעת בעל המאור שאכתוב בסמוך שפיר דמי וכ"נ מדברי הרשב"א בת"ה הארוך. ובעל תה"ד בסימן קפ"ד כתב דלדעת הרי"ף והרמב"ם משמע דשרי וצידד בדבר הרבה ור' ירוחם כתב אסור לו לכתחלה לשחוט אחרת עד שיבדוק הסכין: וכתב בסה"ת ואם לא בדק הסכין קודם ששחט אפילו שיבר בה עצמות בסוף ומצא בה פגימה כולן אסורות ופשוט הוא:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו אע"פ שבדק הסכין לפני השחיטה צריך לבודקו גם לאחריה וה"מ לכתחילה שהסכין לפנינו אבל אם נאבד שחיטתו כשרה ואפילו שחט בו הרבה זה אחר זה וי"א שאם נגע במפרקת הראשונה ושחט בו אח"כ אחרות ונאבד הסכין וכו' וכן כתב שם הרא"ש וז"ל יש מהגדולים שהחמירו ואמרו שאם נגע במפרקת הראשונה ולא בדק הסכין ונאבד אחר שחיטה השנייה אסורה דחיישינן שמא בעצם המפרקת איפגים ולא מסתבר דבנגיעה כל שהוא לא שכיח דפגים ולא מחזקינן ריעותא ואע"ג דרש"י כתב השוחט אפי' בהמה אחת צריך לבדוק אחר השחיטה היינו לכתחלה אי איתיה קמן דליבדקיה אבל אם נאבד לא תלינן ריעותא ובעל המאור כתב אע"ג דמצריך רב כהנא בדיקותא בין כל חדא וחדא זהירות יתירתא היא מפני שחיטת רוב בהמות שלא יפול בהם ספק דילמא אגב דנגע סכינא בכל עצם ועצם דמפרקת איפגמה אבל לאחר שחיטת בהמה אחת אין לנו ראיה להצריך לבדוק הסכין ואפילו בשחיטות הרבה בהמות אם

לא נזהר ולא בדק בין כל אחד ואחד ולא אחר שחיטה אין פוסלין שחיטתו בכך מאחר שבדק בתחלת השחיטה וכ"כ בעל העיטור עכ"ל. וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל בדק סכין ושחט בה צריך לבדוק אחר שחיטה אע"פ שסכין עומד בחזקתו אין סומכין על חזקה זו כל שהוא לפנינו פעמים שהוא נפגם בעור ולא ידע וכן פסק הרמב"ם בפ"א אע"פ שהראב"ד חלק עליו:

סעיף קטן טו

ומ"ש אבל אם לא בדקו קודם השחיטה ונאבד אח"כ שחיטתו פסולה כ"כ שם הרא"ש והרשב"א בת"ה ופשוט הוא מאחר שלא היה לו חזקת כשרות ובהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע במה נשחטה: והיכא ששחט בסכין בדוק ונאבד קודם שיבדקנו אחר שחיטה ואת"כ נמצא והוא פגום כתוב בתשובת הרא"ש בשם ראב"ן דשחיטה כשרה הואיל ויצא בהיתר והאי דנמצאת פגומה אימור שיבר בה עצמות ולאו אדעתיה דאוקי סכין אחזקתיה ואימור לא איפגים:

סעיף קטן טז

ומ"ש ומיהו כתב א"א ז"ל טבח שיש לו סכין מיוחד לשחיטה וכולי עד שחיטתו כשרה שם כ"כ הרשב"א בת"ה וסיים בה שאין חוששין שמא עם עמידתו נפגם מעצמו: ובדין נגע בבירור בעצם דמפרקת דראשונה ושחט בו אח"כ אחרות כתב הרשב"א בת"ה שהורו רבותיו שחוששין לכל אותן שנשחטו אח"כ עד כאן ולענין הלכה למעשה נראה דהכי נקטינן:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו השוחט בסכין בדוק ואחר השחיטה שבר בה עצמות ונמצא פגום כשרה וכו' כבר נתבאר בסמוך דאסיקנא הלכתא כרב חסדא בששיבר עצמות:

סעיף קטן יח

ומ"ש וכל כיוצא בזה כגון שנפלה ע"ג קרקע קשה ודוקא שראינוהו שנפלה על חודה כ"כ שם הרא"ש והלכתא כרב חסדא בששיבר בה עצמות וכן אם נפלה הסכין בחודה ע"ג קרקע קשה וכ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן יט

ומ"ש אבל מספיקא אין תולין לומר שנפלה על חודה כ"כ הרשב"א בת"ה ופשוט הוא דכיון דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך שנשחטה בהכשר כל שאין ידוע לך בודאי שנפלה על חודה לא נודע לך שנשחטה בהכשר:

סעיף קטן כ

ומ"ש בשם בעל העיטור שאם נמצא עצם המפרקת פגום והסכין פגום פסולה נראה לומר שאיפשר שאין זה חולק על מ"ש המרדכי שאירע במגנצ"א ששחטו פר ונמצאת הסכין

פגומה והורה ריב"ק להדיח הדם מן המפרקת ונמצא חתך בעצם המפרקת שהסכין נכנס לשם והתיר וכן העידו על רבינו שמריה שהתיר דכיון שנמצא חתך בעצם הוי כשיבר בה עצמות עכ"ל. דההיא חתך ממש הוה אבל הא דבעל העיטור פגום בעלמא הוה עצם דמפרקת ולא היה בו חתך. אבל הר"ן כתב איכא מ"ד דכיון דפסקינן הלכתא כרב חסדא בששיבר בה עצמות ה"ה כשנגע ודאי בעצם המפרקת דכששיבר בה עצמות דמי ואיכא בהא מילתא קולא וחומרא קולא אם לא שחט אלא בהמה אחת דתלינן בעצם המפרקת ואמרינן דבתר שחיטה איפגים חומרא אם שחט בהמות הרבה ונגע בעצם המפרקת דקמייתא ואח"כ נאבד הסכין או שיבר בה עצמות כולן אסורות חוץ מן הראשונה ומסתברא דליכא למיסמך בהא מילתא לקולא דכיון דלא נפסקה הלכה כרב חסדא אלא כששיבר אין להקל בכך אא"כ שיבר העצם לגמרי אבל נגיעה לא וכן דעת הרמב"ן ואחרים מחמירין לו לומר דאפי' שיבר עצם דמפרקת ממש שחיטתו פסולה דעצם דמפרקת רך הוא ועוד דאפי' שאר עצמות אם שיבר אותם כעין עצם דמפרקת לא תלינן בהו דדוקא שיבר אמרינן אבל חתך דרך הולכה והובאה כדרך שהוא עושה בעצם דמפרקת לא וכ"כ הרשב"א ז"ל עכ"ל. וכ"נ שהיא דעת בעל העיטור שכתב כיון שדרך שחיטה נפגם לא דמי לשיבר עצמות ופסולה וכ"כ ר"י דדוקא שיבר דרך ההכאה שאם הוליך והביא בעצם לא שאין דרך לפגוע בענין זה וכן יש לדקדק קצת מדברי הרשב"א בת"ה גבי סכין שנפלה ואין ידוע שנפלה על חודה: ולענין הלכה למעשה הכי נקטינן להחמיר באיסורא דאורייתא: כתב הרשב"א בת"ה שכל שנמצאת פגומה אפי' שיבר בה עצמות שחיטתו פסולה אא"כ יש בסכין כדי שיעור שני צוארים דאפשר שאפי' נפגם בעור שמא לא נגעו סימנים בפגימה אבל אם אין בסכין כשיעור הזה אין תולין להקל וי"א שאם נאבד הסכין או שיבר בה עצמות ונמצאת פגומה כולן אסורות חוץ מראשונה דחוששין להחמיר שמא נגע בעצם דמפרקת דראשונה ונפגם וכתב ששתי סברות אלו לא נראו בעיניו והיינו דוקא כשאין ידוע אבל אם ידוע שנגע בעצם המפרקת כבר כתבתי שדעתו לחוש לדברי המחמירין: כתב המרדכי בפ"ק דחולין שאם בדק הסכין אחר שחיטה והצניעו ואח"כ נמצא פגום לית לן בה דאימור בדבר אחר נפגם מעצמו או שיבר בה עצמות ולאו אדעתיה. ושמעתי שריב"ק היה רגיל להכות סכין בעץ קודם שהצניעו ולא זכיתי לשאול את פיו איך היה עושה מעשה עכ"ל. ואפשר דס"ל לריב"ק שאם בדק הסכין אחר שחיטה והצניעו ואח"כ נמצא פגום אסור לפיכך היה מכה בעץ כדי שיהא לו במה לתלות או שהיה חושש שמא יפגום בשום דבר ולאו אדעתיה ויבא אדם אחר ויבדקו לשחוט בו וימצאנה פגום ויוציא לעז על השוחט הראשון:

סעיף קטן כא

טבח שלא הראה סכינו לחכם וכו' עד שהוא טריפה פ"ק דחולין (יח.) אמר רב הונא האי טבחא דלא סר סכינא קמיה חכם משמתינן ליה ורבא אמר מעברינן ליה ומכרזינן אבישריה דטריפה היא ולא פליגי כאן שנמצאת סכינו יפה כאן שלא נמצאת סכינו יפה. ודע דאיתא תו בגמרא רבינא אמר היכא שלא נמצאת סכינו יפה ממסמס ליה בפרתא פי' בפרש דאפילו לעכו"ם לא מזדבן. וכתב הרא"ש תמהני למה לא הביא הרי"ף הך דרבינא דהוא בתרא עכ"ל. ונ"ל שטעמו של הרי"ף מפני שהוא מפרש כמ"ש בעל העיטור דרבינא ס"ל דבנמצאת סכינו יפה פליגי דהיכא דלא נמצאת יפה לא קאמר רבא דמכריזין דטריפה היא דהא אפילו לעכו"ם לא מזדבן אלא אפילו בנמצאת סכינו יפה קאמר דמעברינן ליה וכיון דהפסד ממון טבח הוא פסק להקל כל"ק. וגם הרמב"ם בפ"א השמיט הא דרבינא ועל רבינו יש לתמוה מאחר שראה תמיהת הרא"ש למה השמיטה ואיפשר דכיון דבזמן הזה אין נוהגים להראות סכין לחכם לא רצה להזכיר פרטי הדין ומסתייה שהזכירו דרך כלל:

סעיף קטן כב

כתב א"א הרא"ש ז"ל והאידנא נוהגים בכל גלות ישראל שאין מאמינים לקצבים וממנים אנשים ידועים על השחיטה ועל הבדיקה ולהם מחלו חכמים את כבודם וכו' עד סוף הסימן בפ"ק דחולין: כתב ה"ר יונה בספר שערי תשובה ולמוכיחים ינעם והעד בעם ויזהרו בתורת השחיטה בדקדוקיה ויבחרו להם שוחט ירא חטא כי עם רב מישראל תלוים עליו במצות השחיטה והבדיקה וגם אמנם אמרו חז"ל רוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם יש מקומות מבלי משים ואין תוכחת מצויים שם רבים מן העם הנמצאין אצל שחיטה בלתי מומחים ועוד ראינו במקצתם שערוריה כי רבים מן המומחים רחקו לבם מיראת חטא. ואשר איננו ירא לבו לא יבין לדקדק לבדיקת הסכין וכי צריך לכוין את לבו במאד מאד בבדיקתו הלא תראה כי יבדוק אדם פעמים ושלש ולא ירגיש בפגימה דקה ולאח"כ ימצאנה כי הכין לבו באחרונה ובחינת חוש המישוש כפי כוונת הלב מלבד כי יפשע גבר מבלי יראה בבדיקת הסימנים ויתר דרכים וצדדים עכ"ל: הג"ה בדק הבית אם מותר לשחוט בסכין שיש בו פגם ע"י כריכת מטלית עיין בסימן ו': כתב הריב"ש בתשובה סימן ת"ק שנשאלה אם עשו המוקדמים כהוגן במה שהכריזו בקנס שלא ישחוט ויבדוק שום אדם במקולין זולת שני הבודקים המיוחדים והממונים מטעם הקהל והשיב שעשו כהוגן ומן הפלא הוא איך עד עתה הניחו לשחוט ולבדוק לשום אדם זולתי הבודקים הממונים ובכל קהלות ישראל יש בודקים שכורין מהקהל לא ירים איש את ידו לשחוט ולבדוק במקונים מבלעדיהם אין צ"ל קונה העזר עצמו כדי להרחיק מן הכיעור ואפילו יהיה

מומחה כאילא ביבנה מאחר שמן הכשרות הוא נוטל ולא מן הטריפות וכמו ששנינו בבכורות פרק עד כמה (בכורות כט.) שהתירו לאילא שיטול שכרו לראות בכורות ארבע איסרות בדקה וששה בגסה בין תמים בין בעל מום ומפרש בגמרא טעמא דשקיל מתם משום דאל"כ אתו למחשדיה ומ"ה כתבו קצת מחברים שראוי לבודקים שלא יטלו הכרכשות בשכרם פן יחשדום מאחר שנוטלים מן הכשרות ולא מן הטריפות והרמב"ם בפירוש המשנה הנזכר קרא תגר על מה שנהגו ליטול הטבחים שכר מן הכשרות ולא מן הטריפות ואע"ג דנדון זה דקונה העזר לא דמי לגמרי להההוא דהתם משום דזה אינו נוטל שכר ואע"פ שמפסיד כשהוא טריפה הוה ליה כטבח ששוחט ובודק ומוכר לאחרים אם הוא מומחה ומוחזק בכשרות ונראה שזה היה דעת הראב"ד שהיה מתנה עם הטבחים לתת להם שכר קצוב לשנה ואחר כך היה עושה שיקבלו הכרכשות מן הכשרות בעד השכר ההוא ונראה שהיתה כונתו שאם היו נוטלין הכרכשות בשכר טרחם איכא למיחש לחשדא כיון שאין נוטלין אלא מן הכשרות אבל כשהוא מתנה עמהם לדבר קצוב בכל שנה הרי יש להם שכר בהבלעה בין כשרות בין טריפות וכשנוטלים אח"כ הכרכשות מהכשרות אין בזה בשכר השחיטה אלא שקנו אותם בדמים ובהא ליכא חשדא כיון שכבר קנו אותם בדמים והר היא כמי ששוחט את שלו ומוכר מ"מ דומה לכיעור הוא ובעל נפש ראוי להתרחק מזה עכ"ל: כתב הרשב"א סימן תקצ"ד שנשאל על ראובן ושמעון שהיו טבחים ממונים לשחוט ואמר ראובן לשמעון בדוק סכין זה ובדקו שמעון שני פעמים מהי"ב שצריך ונתנו לראובן וראובן היה הולך לשחוט ולקחו לוי מידו ובדקו ומצא בו פגימות ומונעים הברורים מלשחוט וראובן מתנצל ואומר שאע"פ שהיה הולך לשחוט דעתו היה לבדקו קודם שישחוט והשיב באמת כך נראים הדברים שזה מיקל בבדיקת הסכין כי בודאי כשנתנו לשמעון לא לבדקו לחצאין נתנו לו וכשראה שלא בדקו כדינו קבלו מידו והלך לשחוט מעשיו מוכיחים עליו שהיה די לו באותה בדיקה ולפיכך מעבירין אותו ומיהו אם נראה בעיניכם שהיה כעין שגגה ושהוא אדם כשר מחזירין אותו ובלבד שיקבל עליו דברי חבירות דהיינו שיקבל עליו לפני ג' חכמים והכשרים שבעיר שלא ישוב עוד לדברים אלו אלא שיבדוק בדיקה יפה אבל אם יראה בעיניהם כמיקל ופושע ראוי שלא להחזירו אפי' בקבלת דברי חבירות עכ"ל: ומ"ש עוד סימן תר"כ על טבח שנמצאת פגימה גדולה בראש הסכין ושאלוהו מה זאת והשיב זאת הפגימה מפני שאני מכסה דם העופות בראש הסכין. וכשאני שוחט אני נזהר שאיני נוגע בפגימה והשיב זה נראה כחשוד ופושע וכי מי שנעשה טבח לרבים יכסה בסכינו שהוא שוחט בו ויזוז עפר או צרורות ודרכן של בני אדם שלא להשאילו ולא להשכירו

וכדאמרי' בפרק המקבל (בבא מציעא קטז.) גבי ההוא דחבל סכילא דאשכבתא כ"ש שזה הוא טבח לרבים ואמר שמזיז בו עפר שמעיד על עצמו שאין מקפיד בין סכין פגום לשאינו פגום ועוד שהוא שוחט בסכין פגום לכתחלה ונזהר מן הפגימה וזה ודאי אסור שאפי' בסגל יד גזרו לכתחלה צדו האחד משום צדו הב' (כדאיתא חולין ט':) ומי שנוהג כראובן זה מעבירין אותו וקרוב בעיני לומר בטבח הממונה על הקהל שנוהג כן שיהו הכלים אסורים עכ"ל:

סימן יט

סעיף קטן א

השוחט צריך שיברך קודם וכו' שחט ולא בירך שחיטתו כשרה כן כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות שחיטה והרא"ש והמרדכי בריש חולין ודלא כהלכות אלדד הדני שכתב אם שחט ולא בירך פגול היא וגם לא כדכתב המרדכי בפרק כיסוי הדם שמצא ראבי"ה בתשובות הגאונים דמי ששחט והזיד ולא בירך אסור לו לאכול ממנו. אבל לאחר מותר והוא חייב מלקות עכ"ל:

סעיף קטן ב

ואם שחט ק' בהמות מברך ברכה אחת לכולן בפרק כיסוי הדם (פו:) אמרינן דאפי' ר"י דס"ל שחט חיה יכסה ואח"כ ישחוט את העוף מודה דלענין ברכה אינו מברך אלא ברכה אחת ופירש"י לענין ברכה על השחיטה א"צ לברך לאחר כיסוי. והמרדכי כתב בפרק הנזכר בשם תשובת הגאונים שצריך לברך על כל שחיטה ושחיטה וכ"כ ר"ש בן חפני ורבינו קלונימוס מרומ"י. וכתב ראבי"ה דטעמא משום דגופים מחולקים. וכתב בא"ז נ"ל לקיים דברי שניהם בב' מינים כגון חיה ועוף שאז צריך לברך על כל אחד מיהו נראה בפירוש דלפי האמת אפי' חיה ועוף ובהמה א"צ כי אם ברכה אחת לכלם הואיל וברכות שוות והביא ראיה לדבר וכן נהגו העולם:

סעיף קטן ג

שנים שוחטים שתי בהמות אחד יכול לברך ויוצא בו חבירו וכו' היינו מדתניא בתוספתא י' בני אדם שעושים מצוה אחת א' מברך לכולם והביאה הרא"ש בפרק כיסוי הדם גבי דיני ברכת השחיטה:

סעיף קטן ד

צריך שלא ידבר בין ברכה לשחיטה ואם דבר צריך לברך פעם אחרת זה פשוט שכן הדין בשאר ברכות שאם דבר בין הברכה והדבר שמברכין עליו צריך לחזור ולברך וכדאמרי' בפרק כיצד מברכין (ברכות מ.) גביל לתורי לא הוי הפסק הא מילתא אחריתי שאינה

מענין הסעודה הוי הפסק וצריך לברך פעם אחרת וכן היא הסכמת הפוסקים שכל שסח בין ברכה לדבר שמברך עליו צריך לחזור ולברך:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן אם רוצה לשחוט הרבה לא ידבר בין שחיטה לשחיטה ואם דבר צריך לכסות וכו' ולברך פעם אחרת על השחיטה בפרק כיסוי הדם כתבו התוס' שיש להסתפק היכא דסח בין שחיטה לשחיטה אם צריך לחזור ולברך כמו גבי תפילין או שמא א"צ לחזור ולברך כמו באמצע הסעודה שיכול לדבר וא"צ לחזור ולברך המוציא וכ"כ סמ"ג בשם ספר התרומה והיינו כשמתחלה היה בדעתו לשחוט כל אותם עופות דאילו לא היה מתחלה בדעתו לשחוט אלא אחד פשיטא דצריך לחזור ולברך דהיינו נמלך והר"ן כתב היכא ששח בין עוף לעוף איכא מ"ד שצריך לחזור ולברך וגמר לה מדאמרינן בתפילין (מנחות לו.) סח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך. וכ"נ ממ"ש הרי"ף בסוף מסכת ר"ה והרמב"ן וה"ר יונה אמרו דלא דמי דהתם שתי מצות של חובה הן. וכיון שהתחיל בהן אינו בדין שיפסיק ויתעסק בשיחה. אבל הכא דאי בעי שחיט ואי בעי לא שחט לא מיחייב למהדר וברוכי מידי דהוה אקביעות סעודה וברכותיה דאם סח באמצע סעודה אינו חוזר ומברך אבל בה"ג סובר כדברי הראשונים שהשיחה מפסקת וצריך לחזור ולברך שכך כתב והיכא דבעי למשחט עשר זוג אתא ושחט חדא מינייהו ואישתעי ליכסייה והדר ליבריך ולישחט הנך אחרנייתא. וכ"כ הראב"ד ז"ל מכסה ומברך ושוחט ומכסה עכ"ל. וכל זה כתב הרשב"א בת"ה. וכתב שהרמב"ן כתב שא"צ לחזור ולברך אלא שחשש לדברי בה"ג. והרא"ש נסתפק כמו שנסתפקו התוס' ואח"כ הביא דברי בה"ג והראב"ד. וכתב אח"כ וכן מצאתי בשם ר"ת דצריך לחזור ולברך כההוא דסח בין תפלה לתפלה דחוזר ומברך לפי שכשהפסיק וסח בינתיים גמר מצוה שבירך עליה וצריך לברך שנית. וכן אם היה לו לשחוט שני עופות וסח ביניהם כיון דאי בעי שחיט ואי בעי לא שחט הוי גמר מצוה כיון שהפסיק בשיחה צריך לברך אבל המברך על המצוה והתחיל לעשותה וסח קודם שגמרה אינו חוזר ומברך כגון תקיעת שופר וקריאת הלל ומגילה וכיוצא בהן כיון דלא סגי ליה דלא גמיר אע"ג דסח קודם שגמר המצוה א"צ לחזור ולברך. לכן טוב ליזהר שלא ידבר בין שחיטה לשחיטה עכ"ל ואע"פ שמדברי הרא"ש שהעלה לכך טוב ליזהר שלא לדבר בין שחיטה לשחיטה נראה דאכתי ספוקי מספקא ליה פסק רבינו שצריך לחזור ולברך מאחר שכמה גדולים סוברים כן. וכתב הרשב"א בת"ה שכן ראוי להורות. וכ"כ סמ"ג שאין לנטות מקבלת בה"ג כל זמן שאין ראיה ברורה לסתור

דבריו עכ"ל. ומ"מ צריך ליזהר מלהביא עצמו לברך ברכה אחרת כיון שיכול לפטור עצמו בברכה ראשונה. וכ"כ התוס' והרשב"א והרא"ש והר"ן בפרק הנזכר:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו צריך לכסות דם שחיטה הראשונה כ"כ שם התוספות וכ"כ הרשב"א והרא"ש והר"ן בשם בה"ג והראב"ד וכתבתיו בסמוך. ולמדו כן מדאמר רבי יהודה שחט חיה יכסה ואח"כ ישחוט את העוף ובברכה אחת על השחיטה סגי וכ"ש שטעון כיסוי למה ששחט היכא שצריך לברך על השחיטה ואע"ג דאין הלכה כר"י גמרינן מיניה לרבנן דשח צריך לברך כחיה ועוף לר"י דכיון שהפסיקן בשיחה הו"ל ב' מצות ולפיכך יכסה ואח"כ ישחוט וכתב הרא"ש ולכך הביא הרי"ף ומודה ר"י לענין ברכה שאינו מברך אלא ברכה אחת אע"פ שאין הלכה כר"י כדי שנלמד ממנו לדידן לענין פסק הלכה כמ"ש וכתב עוד ולא דמי לאדם שיושב ואוכל ואמר הב לן ונברך ואם אח"כ רוצה לאכול מברך המוציא וא"צ לברך ברכת המזון תחלה על מה שאכל התם בהמ"ז אינו גמר מעשה אלא שנותן הודאה ושבח להקב"ה על הנאתו וסגי בהודאה אחת על שתי אכילות אבל מעשה הכיסוי הוא גמר מעשה השחיטה וכיון שנסתלקה שחיטה ראשונה צריך לגמרה קודם שיתחיל שחיטה אחרת עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו אבל על כיסוי השניה לא יברך כ"כ שם הרא"ש בשם ר"ת על מאי דאמר ר"י שחט חיה יכסה ואח"כ ישחוט את העוף והטעם משום דכי היכי דמסקינן בגמרא דכיסוי וברכת הכיסוי לא הוי הפסק בין שני שחיטות להזקיקו לברך על השחיטה ה"נ לא הוי שחיטה הפסק בין שני הכיסויים להזקיקו לברך על הכיסוי השני אע"פ שיש קצת לחלק מ"מ נראה דכיון דבשעת כיסוי הראשון דעתו לשחוט ולכסות מברך על דעת שני הכיסויים כדתניא בתוספתא י' בני אדם שעושים מצוה אחת אחד מברך לכולם כ"ש יחיד העושה מצוה אחת שתי פעמים בלא היסח דעת שאינו מברך אלא פעם א' ואפי' במקום שמברך על השחיטה ברכות לא הוי הפסק כל שלא שח שיחת חולין כדאשכחן (פסחים קיב:) ביקנה"ז דלא הוה הנך ברכות הפסק אחר בפה"ג עכ"ל. והר"ן כתב דמדברי רש"י נראה שצריך לברך על כיסוי שני אבל ר"ת אומר דכיון דאיפשר דשחיט בחד ידא ומכסה בחד ידא אף השחיטה אינה מפסקת בזה:

סעיף קטן ח

ומ"ש וכן המברך ע"ד לשחוט חיה א' ואח"כ הביאו לו יותר יכסה דם הראשון ויברך עליו וכו' כ"כ שם הר"ן בשם ה"ר משולם והראב"ד והרמב"ן דנמלך לשחוט צריך לחזור ולברך כמו נמלך לשתות שצריך לברך על כל כוס וכוס והביא ראיה לדבר וכ"כ הרא"ש שם:

סעיף קטן ט

ומ"ש שלא יברך על כיסוי שני היינו דוקא כשהביאו לו יותר קודם שיברך על הכיסוי שאז דעתו בשעת ברכה על שני הכיסויים אבל אם בירך ואח"כ הביאו לו יותר ודאי צריך לברך על כיסוי שני דהא נמלך הוא וכ"נ מדברי סמ"ג והרא"ש:

סעיף קטן י

ואם מתחילה כשבירך היה לפניו הרבה לשחוט ואח"כ הביאו לפניו אחרות כתב בספר המצות אם כשמביאים לפניו האחרות יש עוד לפניו מאותם שהיו לפניו כשבירך א"צ לברך וכו' אך אם גמר כל אשר לפניו צריך לברך על האחרות טעמו משום דכל שיש לפניו עדיין מאותם שהיו לפניו כשבירך נראה שעדיין הוא קבוע לשחוט וכשגומר כל מה שלפניו הוי סילוק ודמי למאי דאמרינן (ברכות מב.) גמר מלאכול אסור לאכול עד שיברך ואע"ג דלא קי"ל התם הכי סעודה שאני דיש קבע לסעודה שלפעמים אדם יושב בסעודה קטנה ונמשך לסעודה גדולה אבל לענין ברכות שחיטה גמר הוי סילוק וכ"נ קצת מדברי הרא"ש שכתב בפרק כיסוי הדם והיכא שלא היה בדעתו לשחוט אלא עוף אחד ואחר שנשחט הביאו לו עוף אחר צריך לברך על השחיטה כדאמרינן (חולין קז.) גבי שמש שמברך על כל פרוסה משמע הא אם הביאוהו לו קודם שנשחט אע"פ שכבר בירך א"צ לחזור ולברך על שחיטת השני:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ואין נראה לחלק אלא כל מה שלא היה לפניו כשבירך צריך לברך עליו וכו' טעמו משום דאין קבע לשחיטה: ולענין הלכה טעם סמ"ג נכון הוא וכ"ש שכבר הוכחתי שהרא"ש מסכים עמו ועוד דכל בברכות להקל ולכתחלה טוב ליזהר ולהיות דעתו בשעת ברכה על כל מה שיביאו לו:

סעיף קטן יב

היה שוחט חיה או עוף ודעתו לשחוט עוד ושכח וכיסה ובירך כשחוזר ושוחט א"צ לברך על השחיטה שאין הכיסוי הפסק נלמד מדאמרינן בפרק כיסוי הדם (פז:) אהא דתנן ר"י אומר שחט חיה יכסה ואח"כ ישחוט את העוף מודה ר"י לענין ברכה שאינו מברך אע"פ שצריך להפסיק לכסות דם החיה א"צ לברך על שחיטת העוף דכיסוי לא הוי הפסק משום דאיפשר דשחיט בחד ידא ומכסה בחד ידא ואע"ג דלא קי"ל כר"י מ"מ מדר"י נשמע לרבנן להיכא דשכח:

סעיף קטן יג
הא דשיחה הוי הפסק דוקא בסח בדברים שאינם מצרכי שחיטה אבל דבר מצרכי שחיטה וכו' לא הוי הפסק זה נלמד מההיא דטול כרוך וגביל לתורי לא הוי הפסק וכ"כ התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי בפרק כיסוי הדם והרשב"א בת"ה:

סימן כ

סעיף קטן א
מקום השחיטה בצואר בקנה לצד הראש משיפוי כובע וכו' בפ"ק דחולין (יט.) אסיקנא והלכתא משפוי כובע ולמטה כשרה והיינו שייר בחיטי ופרש"י כמין כובע יש למעלה מן הקנה ככובע על הראש ואין זה אותו בשר קטן שנופל ע"פ הקנה לעכב הקול אלא כמין כובע ממש הוא עשוי ומאמצעיתו ולמעלה הולכת ונעשה חדוד ואותו שיפוי נקרא שיפוי כובע. והלכתא משיפוי כובע ולמטה כשירה קודם שיתחיל הכובע לשפע ולעלות כשרה משם ולהלן טריפה חיטי גלנ"ץ דומים לחוטים ומונחים על הקנה אצל הכובע. שייר בחיטי הניח מקצתן לצד הראש ומקצתן לצד הקנה כגון שחתכן וז"ל בעל העיטור משיפוי כובע ולמטה כשירה והיינו שייר בחיטי ששייר מקצתן לצד הראש דהוה ליה מטבעת הגדולה ושיפוי כובע הוא למעלה מטבעת הגדולה ככיסוי א' שמונח על פי טבעת הגדולה ויש בה מיעוט בשר מצד זו ומצד זו ונקראים חיטי ותחלתן למעלה משיפוי כובע וסופן למטה בתוך שיפוי כובע סמוך לטבעת הגדולה ה"מ בדיעבד אבל לכתחילה בעי למשבקינה לכולהו חיטי בתר רישא עכ"ל. וז"ל הכלבו בשם הרב ברצלוני פי' ענין השיפוי כובע הוא שע"פ הטבעת הגדולה יש שם בשר ופי הבשר עשוי חטים ועל אותם חטים כסוי שדומה לעלה הדס ועליה עצם אחד מטבעת הגדולה ומכסה סביב זה הבשר כמו כובע ובאמצע זה העצם יש שיפוי אחת מגוף העצם ונקרא שיפוי כובע ואמרו רבנן דמשיפוי כובע ולמטה כשירה שהוא כמו אצבע למעלה מטבעת הגדולה עכ"ל: וז"ל הרמב"ם בפי' המשנה פ"ק דחולין בתוך הטבעת הגדולה יש כמו שני גרגרים מגוף סחוסי וקורים אותם חכמים חיטי עכ"ל. והסכמת כל הפוסקים שאם שייר מהחטים כל שהוא לצד הראש כשירה ודלא כדכתב בהגהות אשיר"י בשם ראבי"ה שאם נגע בחיטי טריפה. ונ"ל שטעמו מפני שהוא מפרש הא דאמרינן שייר בחיטי כשירה דהיינו ששיירם לצד הראש ולא נגע בהם אבל אם נגע בהם טריפה וכבר כתבתי שאין כן דעת כל הפוסקים:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו עד מקום שתגיע אונה העליונה וכו' בפרק א"ט (מה.) תני רבי חייא בר יוסף קמיה דר"י כל הצואר כשר לשחיטה מטבעת הגדולה עד כנפי ריאה התחתונה

אמר רבא תחתונה שהיא עליונה שאני אומר כל שפושט' צוארה לרעות ובלבד שלא תאנס. ופירש"י מטבעת הגדולה. כר' יוסי בר' יהודה ומחלוקת בפ"ק נקט להו מיהו אנן קי"ל דמשיפוי כובע ולמטה כשירה דהיינו למעלה מן הטבעת: כנפי ריאה. אונה ריאה התחתונה כדמפרש רבא תחתונה כשהבהמה תלויה דהינו אונות קטנות שהיא עליונה כשאוחזין בקנה והריאה תלויה למטה. כנפי כמה שהן נמתחין ופורשות כנפים למעלה אע"פ שהקנה יורד ביניהם עד מקום חיבורן. וז"ל רבינו ירוחם עד מקום שמגעת ועולה כנף הריאה הנקרא אונה כשנופחין אותה ועולה למעלה. עד מקום שמגיע ראשה בקנה כשנופחים אותה הוא מקום בעצמו שהיתה מגעת כשהיתה חיה בהמה והיתה רועה כדרכה בלי אונס עכ"ל . וכתוב בהג"מ האחרונות עד ראש כנף הריאה פי' אונה תחתונה שהיא בצד שמאל היא חדה וכשהבהמה רועה יוצאה מן הגוף יותר משל צד ימין שהיא עבה עכ"ל. ואיבעיא לן בגמרא אנסה עצמה מהו ואסיקנא בתיקו ולחומרא ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו אנס בסימנים ושחט פסולה כלומר שאע"פ ששחט במקום שחיטה בצואר כיון שהסימנים אינם חתוכים במקום שחיטה פסולה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ובושט מניח לצד הראש כדי תפיסה וממנה ולמטה הוא מקום שחיטה עד מקום שישעיר מימרא דרב נחמן פ' א"ט ועד מקום שישעיר פירש"י שיש שם שער שגוררין בסכין מכרס הפנימי והרי"ף והרא"ש כתבו פי' ישעיר דקאי פרצי פרצי דדמיא לכריסא וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה"ש וכתב סמ"ק ולפי שאין אנו בקיאין בזה נכון לשחוט באמצע הצואר. וכדי תפיסת יד פי' רש"י צריך להניח לצד הראש כג' אצבעות וד' לשון מורי הזקן ואני שמעתי אחיזת חודי צפרנים והראשון נראה בעיני ותוס' כתבו פירש"י ד' אצבעות תימא דבעוף מאי ופי' ריב"ם ד' אצבעות בראמים גדולים מכאן ואילך כל חד וחד לפי מה שהוא גדול ובה"ג מפרש כדי תפיסת היד כדנקיט איניש בשתי אצבעותיו ודבריהם דברי קבלה ויש לסמוך עליהם והא דקרי לקמן גבי חלחולת כתפיסת יד כמלא בטדא בתורא התם נקט כדי תפיסה סתם אבל הכא כדי תפיסת יד קאמר משמע כדי שיוכל לתפוס בשתי אצבעות ואפי' כל שהוא עכ"ל. והרי"ף כתב ופרשי לה רבנן כדי שיתפס בב' אצבעותיו וכ"כ הרמב"ם בפ"א וכתב הרשב"א ע"ז הרב בה"ג כן כתב ופירשו התוס' כדי שיוכל לקרוץ בב' אצבעותיו ואפי' כל שהו ואני שמעתי שיתפוס אצבעותיו משני צידי הצואר וזהו רוחב אצבע עכ"ל. ורבינו סתם דבריו כשמועת הרשב"א. וכתב הרשב"א ונכון לחוש ולהחמיר ככל הפרושים וכשישחוט יניח למעלה כלפי הראש

השיעור הגדול שבכולם וישחוט למטה הימנו עכ"ל. ומצאתי כתוב יש שכופין אזן הבהמה ובמקום שיכלה האזן שם שוחטים :

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ושיעור זה הוא בשור הגדול ושאר בהמה חיה ועוף כפי גדלו וכו' נראה שכתב כן מפני מ"ש התוספות והרא"ש פי' ריב"ם ד' אצבעותא בראמים הגדולים מכאן ואילך כל חד וחד לפי מה שהוא גדול ומ"מ אין דברי רבי' מכוונים שכתב כן אחר שיעורו של בה"ג והתוס' והרא"ש לא כתבו כן אלא אחר שיעורו של רש"י שהוא שיעור גדול ביותר לא אחר שיעורו של בה"ג שאינו גדול כ"כ והרמב"ם בפ"א כתב כפי' בה"ג וכתב שזה השיעור הוא בבהמה וחיה אבל בעוף הכל לפי גודלו וקטנו. כתב הר"ן בשם הרא"ש שקבלה בידו מאחיו דשיעור ושט למעלה כנגדו בקנה משיפוי כובע ולמטה: ומ"ש רבינו ובעוף עד הזפק כן כתבו הרמב"ם בפ"א: ומצאתי כתוב בעוף למעלה בקנה עד שיפוי כובע כמו לבהמה ולמטה עד כנגד גגו של זפק דהיינו עד הגוף וביונה למעלה בושט עד מבלעתא עדיף מחטה ופחות משעורה ואח"כ כל או"א לפי קטנו ובושט למטה עד גגו של זפק ובעוף שאין לו זפק עד בין אגפיים דהיינו עד הגוף. וכתוב עוד שם סימן להבחין אם שחט גגו של זפק אם לאו אם נראה עור לבן בידוע שנגע בו לפי שלעולם האדום מצוי יותר מן הלבן מבחוץ (ואם הלבן נראה מבחוץ) יותר ארוך מן האדום אז ודאי נגע בגגו של זפק וגם בגגו של זפק אין בו ב' עורות כמו בושט כי אם א' עכ"ל: ומ"ש ביונה למעלה בושט עד מבלעתה דהוא עדיף מחטה ופחות משעורה הם דברי הגמרא בר"פ א"ט (מג:) לפרש מקום תורבץ הושט שהוא המקום שאינו ראוי לשחיטה והפוסקים השמיטוהו משום דמשמע להו דלמסקנא אין שיעור זה מכוון וכ"נ מדברי הרא"ש שאמר הא דביונה עד מבלעתה וכו' כתב ואסיקנא למעלה דלא חזי לשחוט בושט אר"נ עד כדי תפיסת יד:

סעיף קטן ה

בתחילה שוחטין כנגד הגרון שחט מן הצדדין שחיטתו כשירה ובלבד שידע שחתך הסימנים קודם שחתך המפרקת וכו' בפ"ק דחולין (יט:) תנן השוחט מן הצדדין שחיטתו כשירה וכתב רש"י ואע"פ שלא החזיר הסימנים דהא מישחטי סימנים שפיר קודם חתיכת מפרקת ואפי' לכתחילה נמי ואיידי דבעי למיתני המולק תני השוחט וכתב הר"ן ולא ידעתי מי הזקיקו לכך דודאי משמע דמצות שחיטה לכתחילה באמצע צואר היא דמן הצדדין איכא למיחש שמא תשבר מפרקת קודם שחיטת הסימנים לפיכך נראה דדיעבד שחיטתו כשירה אבל לכתחלה מצוה לשחוט מן הצואר וכן כתב הרמב"ם בפ"א וכ"כ התוספות דדוקא דיעבד אלא שנראה מדבריהם שאם לא החזיר הסימנים פסולה

שכך כתבו השוחט מן הצדדין מצינו למימר דוקא דיעבד ואפילו החזיר הסימנים גזירה אטו לא החזיר והרא"ש כתב ובלבד שידע שחתך הסימנים קודם שחתך המפרקת כי הסימנים הם רכים ונדחים מן הסכין. ונראה מדבריו דאפילו החזיר צריך שידע שחתך הסימנים קודם המפרקת ואפי' לא החזיר כל שידע שחתך הסימנים קודם שחתך המפרקת כשירה. וכתוב בכל בו ומכל מקום טוב ליזהר למשמש הסימנים ולתפשן קודם שחיטה כדי שיזדמנו קודם בשר הצואר וביונים נמצא הסימנים בצדדים וצריך אימון ידים וזהירות גדולה שאם ימשמש בהם ויזמינם לפניו קודם שחיטה קרוב הדבר מאד לפשוע ולחתוך המפרקת קודם הסימנים:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו השוחט מן העורף שחיטתו פסולה וכו' עד סוף הסימן משנה וגמרא שם:

סימן כא

סעיף קטן א

כמה שיעור שחיטה בבהמה לכתחלה צריך לשחוט ב' הסימנים וכו' בר"פ [ב'] דחולין (כז.) תנן השוחט אחד בעוף וב' בבהמה שחיטתו כשרה ורובו של אחד כמוהו ובגמרא השוחט דיעבד אין לכתחלה לא עד כמה לשחוט וליזיל אבע"א אאחד בעוף ואב"א ארובו של אחד כמוהו וכתב הרא"ש מסתברא כיון דאיכא תרי שינויי עבדינן לחומרא דלכתחלה צריך לשחוט ב' סימנים אף בעוף והרי"ף כתב ורובו של אחד כמוהו דווקא בדיעבד אבל לכתחלה מיבעי ליה למישחטיה כוליה סימן משמע דס"ל כלישנא בתרא ולקולא משום דהני תרי לישני פליגי במדרבנן דמדאורייתא בסימן א' סגי ואזלינן לקולא בשל סופרים עכ"ל. ובנוסחת הרי"ף שבידינו כתוב אבל לכתחלה מיבעי ליה למישחט כולי סימנים ואין דיקדוקו של הרא"ש בדברי הרי"ף ממה שהיה כתוב בנוסחתו ' מיבעיא ליה למישחטיה כוליה סימן בלשון יחיד דהא איכא למימר משום דמתניתין נקט לשון יחיד ורובו של אחד כמוהו נקט נמי הרי"ף לשון יחיד אבל דקדוקו הוא ממה שלא כתב א' בעוף דוקא בדיעבד אבל לכתחלה מיבעי ליה למישחט תרי סימנים וכתב שינוייא בתרא. ודעת בעל העיטור כדעת הרי"ף. ובפ"ק דחולין (כא:) גבי אי מה להלן מולק ואין מבדיל בסימן א' כתב רש"י וכל הסימן הוי מצות שחיטה בעוף לכתחלה אבל אסימן ב' אפי' מצוה לכתחילה ליכא וכתב המרדכי שכן דעת רבי ברוך ודעת הרשב"א בת"ה כדעת הרמב"ם והרא"ש והוא הנכון:

סעיף קטן ב

שחט רובו של כל א' וא' בבהמה ורוב א' בעוף וכו' שחיטתו כשרה שם במשנה:

סעיף קטן ג
ומ"ש א' קנה וא' ושט מסקנת הגמר' שם (כח.) ומ"ש בכלבו שיש פוסקים דדוקא ושט ולא קנה תמהני היאך אפשר שנמצא מי שפסק כן דהא בגמרא אותיבנא למ"ד הכי ואסיקנא כמ"ד א' קנה וא' ושט:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו ובלבד שיהא רוב הנראה לעינים ברפ"ב דחולין (כח:) איתמר מחצה על מחצה כרוב דכי אגמריה רחמנא למשה הכי אגמריה לא תשייר רובא ורב כהנא אמר מחצה על מחצה אינו כרוב דכי אגמריה רחמנא למשה הכי אגמריה שחוט רובא ואקשינן עליה דרב ואסיקנא דכ"ע לגבי שחיטה מחצה על מחצה אינו כרוב ואינו כשרה עד דאיכא רוב הנראה לעינים וכתב הרשב"א בת"ה פי' המשוער ונמצא יותר החלק הנשחט על המשויר אפילו כחוט השערה ולא רוב הניכר קאמר וכאותה שאמרו בברכות (מח:) רובא דמינכרא בעינן דהתם אמרו רובא דמינכר והכא אמרו רוב הנראה לעינים ולפי שאמרו מחצה על מחצה כרוב שאע"פ שאין נראה לעינים אלא רואין אותו במראית הלב כאילו הוא רוב אמרו כאן לא רוב הנראה ללב כאילו הוא אלא רוב ממש המשוער הנראה לעינים והכי תנינן בת"כ להבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור אצ"ל בין פרה לחמור והלא מפורשים הם אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין שנשחט רובו של קנה לנשחט חציו כמה בין רובו לחציו כמלא השערה עכ"ל וז"ל בת"ה הקצר באי זה רוב אמרו ברוב שנראה לעינים בשיעור ולא רוב שאינו משוער אלא במחשבת הלב שאין מחצה על מחצה כרוב אבל אם היה שחוט יותר מחציו ואפי' כחוט השערה שחיטתו כשירה וכ"כ הר"ן בר"פ השוחט וכן יש לדקדק מדברי רש"י וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ה
ואם שחט בבהמה הא' כולו והשני חציו או בעוף כל אחד חציו פסול ר"פ השוחט (חולין כ"ז.) תנן חצי אחד בעוף ואחד וחצי בבהמה שחיטתו פסולה ובברייתא (כח.) בגמרא שחט שני חצאי סימנין בעוף פסולה ואצ"ל בבהמה ופרש"י שני חצאי סימנין פסול דכמו דלא עביד מידי דמי דזיל הכא ליכא שיעור וזיל הכא ליכא שיעורא:

סעיף קטן ו
לא שחט רובו של הסימן במקום אחד שהתחיל לשחוט ונתהפך הסימן וגמרה שם כו' שם (ל.) א"ר יהודה אמר רב השוחט בשנים ושלשה מקומות כשרה ושמואל אמר בעינן שחיטה מפורעת וליכא וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן פירש רב אחאי ב' וג' מקומות כגון שכל אותן מקומות בהיקף של סימן כגון שחתך סביב סביב כאן מעט וכאן מעט בטבעת

אחת בקנה וכיוצא בו בושט ובין הכל יש רוב ועוד פירש רב אחאי שאפי' חתך מיעוט הקנה למעלה לצד העור וחזר ושחט מיעוטו לצד אחר זה שלא כנגד זה כשרה כיון דבין הכל יש רוב וכתב הרא"ש דכן מסתבר דחיות הסימן יוצא בחתיכת רובו ויש כאן רוב בצירוף:

סעיף קטן ז

ומ"ש בין אם אדם אחד שחט כך בשנים או בג' מקומות בין ששחטו שנים בשני סכינים שם ההוא תורא דאשתחיט בב' וג' מקומות על רבי יצחק שקל משופרי שופרי א"ל רבי אבא למדתני רבינו משנתינו בב' סכינים וב' בני אדם ופרש"י למדתני רבינו. בלקיחה זו משנתינו דקתני ב' אוחזים בסכין אפילו בשני סכינים קא מכשר:

סעיף קטן ח

ומ"ש אבל אם הכל במקום אחד כגון שלאחר שהתחיל לשחוט מעט הניח זה המקום ושחט למטה או למעלה ממנו באותו צד צריך שיהא הרוב במקום אח' אהא דהשוחט ב' ושלשה מקומות פרש"י חתך כאן וחזר והתחיל לחתוך למעלה או למטה והקשו עליו התוס' דאם אין רוב במקום אחד היאך שחיטתו כשרה ואם יש רוב במקום אחד א"כ שחיטה מפורעת היא ותירצו אע"ג דיש רוב במקום אחד כשנחתך למעלה או למטה לא מירווח רווח ואינה מפורעת וכתוב בהגהות אשר"י שיש פוסקים דליתא לדרב ויש פוסקים כדרב וכ"פ הרי"ף והרמב"ם ובעל העיטור והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ט

שחיטה העשויה באלכסון כקולמוס פשוט שם דאפי' לשמואל כשרה דכוליה חד מקום הוא ומפורעת קרינן ביה:

סעיף קטן י

ומ"ש או כשיני המסרק כשרה בפ"ק דחולין (יט:) בעו מיניה מרב נחמן שחט שליש והגרים שליש ושחט שליש מהו א"ל לאו היינו דרבי אליעזר בר מניומי דאמר שחיטה העשויה כמסרק כשרה ודילמא במקום שחיטה במקום שחיטה מאי למימרא מהו דתימא בעינן שחיטה מפורעת וליכא קמ"ל וכתב מהר"י בן חביב ז"ל כשיני המסרק שאינו חותך חתוך ישר רק חותך ומעקם וחוזר כנגד המקום שהתחיל וחוזר ומעקם וזה כמו המסרק וגם כן אלכסון כמו הקולמוס ואין חילוק ביניהם רק שבאלכסון ראש השחיטה במקום אחד כמו קולמוס אבל המסרק מעקם וחוזר כנגד המקום שהתחיל עכ"ל:

סעיף קטן יא
היה חצי הקנה חתוך ושחט בו והשלימו לרוב כשר וכו' עד סוף הסימן מסקנא דגמרא פ"ק דחולין (שם) והיינו בדברי לן שלא ניקב הושט כגון שכשחתך חצי הקנה הראשון תפס הקנה לבד בידו או שנפגם חצי הקנה מחמת חולי אבל אם אינו יודע אם ניקב הושט אם לאו דינו כדין שחט העוף ושהה בו ואינו יודע אם ניקב הושט אם לאו שיתבאר בסימן כ"ג:

סימן כב

סעיף קטן א
רוב דמים שבבהמה ושבעוף נגררין אחר הורידין שבצואר כו' הילכך עוף שדרך לצלותו שלם צריך לשחוט הורידין כדי שיצא הדם בריש פרק ב' דחולין (כז.) תנן השוחט אחד בעוף ושנים בבהמה שחיטתו כשרה ורובו של אחד כמוהו רבי יהודה אומר עד שישחוט את הורידין ואמרינן בגמרא (כח:) לא אמר ר"י אלא בעוף הואיל וצולהו כולו כאחד אבל בהמה כיון דמנתחא אבר אבר לא צריך. וכתבו התוספות והרשב"א והרא"ש והר"ן דכר"י קי"ל כדאמרינן בפ"ק דברכות (דף ח:) הזהרו בורידין כר"י וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שכתב מאי דאיתמר בגמרא אר"י דמתני' וכתב הרא"ש דטעמא משום דאם לא שחט הורידין היה דם נשאר ומחמת רבוי הדם שבתוכן אין האור מספיק לשואבו ולהוציאו כולו ולא הוי כדם האברים שלא פירש לפי שבשעת השחיטה הדם מקלח ומזנק דרך מקום השחיטה ועוקר ונזדעזע ממקומו כל דם הנפש לצאת וכשלא נחתכו הורידין נשאר הדם בהם. וגם מתפשט לבשר שסביב לורידין ואינו יוצא לא ע"י מליחה ולא ע"י צלי כל זמן שהעוף שלם אבל ע"י חתיכה ומליחה יוצא הדם ואפילו לקדרה שפיר דמי:

סעיף קטן ב
ומ"ש ולא שהורידין הן בתורת שחיטה שהרי אם שהה או דרס בהם כשרה אלא שצריך לנקבם בשעת שחיטה בעוד שהדם חם וכו' הכל מבואר שם בגמרא וכתב הרשב"א בת"ה הילכך כל שהוא מפרכס עדיין חמין הן ומנקבן ודיו:

סעיף קטן ג
ומ"ש לא חתכן בשעת שחיטה ומנתח העוף לאיברים שרי אבל לא יאמר לכתחילה לא אחתכם בשעת שחיטה ואנתחנו לאיברים דחיישינן שמא לא ינתחנו כיון שדרך לצלותו כא' וכן גדיים וטלאים שרוצה לצלותן כאחד צריך לחתוך וריריהן כל אלה דברי הרשב"א בת"ה ודברי הרא"ש בר"פ השוחט: וכתב מהרי"ן חביב ז"ל וכן גדיים וטלאים וכו' כוונתו בזה הוא להשוותם למה שאמר למעלה אבל לא אמר לכתחלה לא אחתכם וכו' דחיישינן שמא לא ינתחנו זאת החששא בעלמא ראוי לחוש בגדיים וטלאים שדרכם

לצלותם שלימים ולכך יזהר לכתחלה לשחוט הורידין בשעת שחיטה אבל אם בא לומר שאינו יכול לצלות הגדי שלם בלא חתיכת ורידין פשיטא ע"כ פירשתי כוונתו שנקשר עם מאמר דסמיך ליה עכ"ל. ואין דבריו נכונים דא"כ וכן גדיים וטלאים שדרכן לצלותם באחד מיבעיא ליה מאי שרוצה לצלותן כאחד דמשמע רוצה אין אבל אינו רוצה לא וכן מבואר בדברי הרשב"א והרא"ש ז"ל ומשום דבגמרא אמרו לא אמר ר"י אלא עוף אבל בהמה לא צריך הוצרכנו לומר שאם רוצה לצלות כולו כאחד אפילו בהמה נמי כגון גדיים וטלאים צריך לחתוך הורידין ואם לא חתך הורידין לא יצלה אותם כולם כאחד ואין חילוק בין עוף לבהמה אלא ברוצה לנתח איברים איברים דאפי' הכי בעוף צריך לחתוך הורידין משום דהואיל ודרכו תדיר לצלותו כאחד חיישינן שמא לא ינתחנו משא"כ בבהמה ואפילו גדיים וטלאים דרכן לנתחם אע"פ שלפעמים צולין אותם שלימים מן הסתם א"צ לחתוך הורידין אא"כ רוצה לצלותם שלימים :

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו לא חתכן וצלאן כאחד כתב ר"י שהוא מותר כך דקדקו התוספות בר"פ השוחט מסוגיית הגמרא:

סעיף קטן ה

ומ"ש וא"א הרא"ש כתב שהוא אסור ומיהו אינו מפעפע בכולו אלא ישליך הורידין ויחתוך סביבם כדי נטילה שהוא כעובי אצבע בפרק הנזכר כ"כ ודעת הר"ן דאינו אוסר אלא כדי קליפה ודעת הרשב"א בת"ה כדעת הרא"ש וכן הלכה:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ואם בישלו בקדירה מחטט ומנקר החוטים והשאר אם יש בו כדי לבטל כל החוטים בס' מותר כ"כ הרשב"א בת"ה. וא"ת למה צריך ס' כנגד כל החוטים בס' כנגד דם שבהם ליסגי כבר נתן הוא ז"ל טעם לדבר וכתב דבהו משערינן דבמאי דנפק מינייהו מנא ידעי' אבל הר"ן כתב אם יש בקדרה כדי לבטל הדם שבכל החוטים שרי עכ"ל ונראין דבריו :

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ובהמה כיון שדרך לנתחה א"צ לחתוך הורידין ומותר בין לבשלה בין לצלותה כבר נתבאר דהיינו במנתח דאילו ברוצה לצלותה שלימה אסור אא"כ חתך הורידין ומיהו מן הסתם אין השוחט צריך לחתוך ורידי בהמה משא"כ בעוף כמו שנתבאר:

סעיף קטן ח

וה"ר אפרים כתב שאין לבשל עוף שלם אעפ"י שחתך הורידין וכו' וכן בהמה שרוצה לבשלה אע"פ שמנתחה צריך לשחוט הודידין בר"פ השוחט אהא דאמר רב חסדא לא אר"י אלא בעוף הואיל וצולהו כוליה כאחד כתב הרא"ש וז"ל רבינו אפרים כתב ש"מ דלא שרו רבנן למעבדיה לעוף כוליה בלא ניתוח אלא צלי כדאמרינן הואיל וצולהו כוליה כאחד אבל לבשל בעי ניתוח ואעדויי מוזרקי דדמא א"נ לחתכינהו שפיר וש"מ דכי לא בעינן בבהמה חחיכת וורידין משום דמנתח לה אבר אבר ה"מ לצלי אבל לבשל לא סגי עד דמנקב להו לורידין בשעת שחיטה ואין דבריו מחוורין דא"כ גם בבהמה צריך שחיטת ורידין אלא לא מצריך ר"י שחיטה ורידין אלא בעוף אפילו אם רוצה לחתכו אבר אבר ולבשלו הואיל ודרך לצלותו כולו כאחד אבל בבהמה שאין דרך לצלותה כאחד לא בעי חתיכת ורידין כלל אבל גדיים וטלאים אם צלו אותם שלימים צריך שחיטת ורידין עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו וכ"כ בה"ג והני מוזרקי דבהמה צריך לחתכינהו בהדי סימנים וכו' היינו לומר דכשם שמצריך ה"ר אפרים שיחתוך הורידין בבהמה כן מצריך גם בה"ג ומיהו אינם שוים בטעם לדינא נמי איכא בינייהו דלה"ר אפרים אע"פ שמנתחה אסור לבשלה אם לא חתך הורידין ולבה"ג מותר אלא שמצריך לכתחלה לשוחט שישחוט הורידין משום דחיישינן דלמא אתי לצלותה כולה כאחד:

סעיף קטן י

ומ"ש ול"נ לא"א הרא"ש ז"ל לומר דפליג נמי אבה"ג הוא ממה שנתבאר לדעתו דבהמה א"צ לחתוך הורידין אפילו בגדיים וטלאים אא"כ רוצה לאוכלם שלימים: ויש לתמוה על בה"ג כיון דא"ר חסדא לא אמר רב יהודה אלא בעוף אבל בבהמה לא צריך היאך היה אפשר לו לרבות גם בהמה ונ"ל שהוא מפרש דה"ק עיקר טעמא דר"י לא הוי אלא משום עוף הואיל וצולהו כולו כאחד שכך דרכו תדיר ומשום הכי הצריך גם בבהמה לשחוט הורידין משום דזימנין צולהו כוליה כאחד ואילו לא הוה עוף לא היה מצריך שחיטת ורידין לבהמה כיון שדרכה לנתח אבל השתא שהצריכו לעוף הוא הדין לבהמה ומתניתין קשיתיה לפרושי הכי מדסתם ותנא רבי יהודה אומר עד שישחוט את הורידין ולא תנא בעוף עד שישחוט את הורידין ומשום הכי פירש מלתיה דרב חסדא דלא למעט בהמה משחיטת ורידין אתא וכדפי' ועי"ל דבה"ג מיירי בגדיים וטלאים ומפרש דעוף דנקט רב חסדא לאו דוקא אלא נקט עוף לדוגמא שדרך לצלותו כולו כאחד וה"ה לגדיים וטלאים כיון דזימנין צולה אותם שלמים ומאי דאמר רב חסדא דבהמה כיון דמנתחה לא צריך היינו באמרי רברבי ודכוותייהו שאין צולין אותם לעולם אלא מנותחין: ודע

שהרשב"א בת"ה והר"ן בריש פרק השוחט כתבו סברת רבינו אפרים בשם הראב"ד ודחו דבריו והעלו דבין עוף בין בהמה כל ששחט הורידין מותר לבשלו שלם כמות שהוא וכתב עוד וכן נהגו לבשל עוף שלם ולא ראינו לאחד מהגדולים שנהגו להפך מזה ומנהגן של ישראל תורה היא עכ"ל וגם רבינו אפרים והראב"ד עצמם ביטלו דבריהם מפני המנהג שהרי כתב הכלבו בשם רבי' אפרים דהאידנא נהוג עלמא לבשולי עוף שלם אפי' לקדירה וטעמא משום דמלחי ליה שפיר מבפנים ומבחוץ ומשהי ליה שיעור מליחה והא דקאמר הואיל וצולהו כולו כאחד ה"ק הואיל וצולהו כולו כאחד ואין דרך למולחו אלא מעט בלא שהייה ולא נפיק כוליה דמא אם לא ניקבו הורידין אבל לקדירה דמלחי ליה שפיר ומשהי ליה לא אמר ומ"מ בשחיטת ורידין מותר בין לצלי בין לקדירה והראב"ד כתב אחר שאנו רואים שפשט המנהג שמולחים וצולין העופות ואע"פ שלא ניקבו הורידין בשעת שחיטה נתברר שלא הסכימה דעת קדמונינו עם שאר הגאונים דסברי דהלכתא כרבנן ולא חיישינן לורידין לנקבן בשעת שחיטה אבל צריך לנקבן שלא בשעת שחיטה בין בעוף בין בבהמה אי בעי לבשולינהו ולא סגי במליחה בלא חתיכה עכ"ל והמרדכי כתב סברת רבינו אפרים והראב"ד בשם חכמי נרבונ"א ודחה דבריהם ואח"כ כתב מיהו תימה שאנו מבשלים בכל יום וצולים עופות בלא ניתוח ואע"פ שלא נשחטו ולא ניקבו הורידין ע"כ נראה כדברי ר"ת שאמר הא דאמר הואיל וצולהו כולו כאחד עם הראש קאמר אבל אנו שחותכים ומסירים הראש אין אני צריכים והא דקאמר מנתח אבר אבר לאו דוקא א"נ משום דצואר הבהמה גדולה צריך שיחתוך הצואר לשני חתיכות אבל עוף דצוארו דק וקטן די בהסרתו הראש עכ"ל : והרמב"ם בפ"ז מהמ"א לא חילק בין נשחטו ורידיו ללא נשחטו וכתב הרב המגיד שפסק כסתם משנה והא דאמרינן הזהרו בורידין כרבי יהודה מדת חסידות היא ולא מדינא וגם העיטור כתב בשם תשובת הגאונים דהלכה כת"ק ולא כר"י: ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש והרשב"א והר"ן והתוספות וכמה רבוותא סברי דהלכה כרבי יהודה הכי נקטינן: כתב הר"ן בר"פ השוחט בשם הראב"ד ורבינו משולם הכהן שאם לא שחט כל הסימנים צריך לחתכם בשעה שהדם חם כדאמרינן בורידים ואם לא עשה כן אפילו בעוף צריך חתיכת אבר אבר והביא ראיה לדבריהם ואינה מכרעת עכ"ל ולא ראיתי לשום אחד מהפוסקים שהזכיר דבר זה:

סימן כג

סעיף קטן א

אמר רב יהודה אמר רב כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו ואלו הן הלכות שחיטה שהייה דרסה כו' פ"ק דחולין [ט.] וכבר נתבאר בסימן ראשון מה שצריך לידע באלו הדברים:

סעיף קטן ב

שהייה כיצד הרי שהתחיל לשחוט והגביה ידו כו' מבואר במשנה פרק השוחט (חולין לב.) שאם שהה כדי שחיטה אחרת שחיטתו פסולה ובגמרא מאי כדי שחיטה רב אמר כדי שחיטת בהמה לבהמה ועוף לעוף ושמואל אמר אפי' בהמה לעוף וכן אמר ר' יוחנן ורבי חנינא אמר כדי שיביא בהמה אחרת וישחוט יביא אפילו מעלמא נתת דבריך לשיעורים אמר רב פפא עומדת להטיל איכא בינייהו ה"ג רש"י וה"פ עומדת כאן ומחוסרת הטלה לארץ איכא בין ר"ח לרבי יוחנן ר"י משער בשחיטה לחודה ור"ח בעי הטלה ושחיטה אמרי במערבא משמיה דר"י ב"ח כדי שיגביהנה וירביצנה וישחוט דקה לדקה וגסה לגסה וכתב רש"י כיון דקם ליה ר"י ב"ח בשיטתיה דרב דאמר דקה לדקה וגסה לגסה ממילא שמעינן דעוף לעוף ועבדינן לחומרא וכתב הרא"ש אפשר שלא פסק רש"י כר"י בר חנינא אלא במה שנחלקו רב ורבי יוחנן והכריע הוא בינייהו אבל במה שהושוו רב ור"י ושמואל דלא בעינן שיעור בהגבהה והרבצה הלכה כמותן ולא כר"י בר חנינא אבל יש גירסא אחרת והיא עיקר אמר רב פפא בעומדת להטיל כלומר הא דא"ר חנינא יביא בהמה אחרת היינו בעומדת כאן ואינה מחוסרת אלא הטלה ולפי גירסא זו נראה דרב ורבי יוחנן ושמואל לא דברו כלום בשיעור הגבהה והרבצה ולא באו לפרש אלא שחיטה דמתני' אי משערינן בשחיטת בהמה לעוף או נאמר בהמה לבהמה ועוף לעוף אבל כדי שחיטה לא באו לפרש אם נאמר שיעור שהיית שחיטה לבדה או שמא הגבהה והרבצה הוי בכלל כדי שחיטה. ומה שלא פירשו הם בא רבי חנינא ופירש ואמתניתין קאי ולא על דברי רב ור' יוחנן ואין שום אמורא חולק על רבי חנינא וכ"מ מתוך דברי הרי"ף שפסק כרבי יוחנן ושמואל והביא דברי ר"י בר חנינא ומאחר שפסק כרבי יוחנן ושמואל דאפילו בהמה לעוף כ"ש דמשערינן בשהיית גסה לדקה אלא לא הביא דברי ר"י בר חנינא אלא לפסק הלכה דהגבהה והרבצה להשמיענו דעל זה לא נחלקו רב ורבי יוחנן ושמואל עכ"ל. ומשמע מדבריו שכתב שם על דברי הרמב"ם דלעוף נמי משערי' בבהמה גסה לדעת הרי"ף והראש וכתב עוד דכי משערינן בהמה לעוף בשחיטת בהמה לחודה משערינן ולא מקילינן כולי האי לשער בהגבהה והרבצה דבהמה לעוף אבל הר"ן סובר שהרי"ף לגמרי פסק כר"י בר חנינא דלא פליג אדרבי יותנן ושמואל

דאינהו נמי כי אמר אפילו בהמה לעוף בהמה דקה לעוף אמרו אבל בבהמה לא דברו ובא ר"י בר חנינא ואמר דבעוף הקילו לשער בו כדי שחיטת בהמה דקה אבל בהמה דקה לא הקילו בה לשער ביותר מכיוצא בה ומדלא אדכיר ר"י בר חנינא עוף משמע דליכא אלא הני תרי שיעורי דקה וגסה ובכלל דקה הוה שיעור עוף וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מהלכות שחיטה. והרא"ש תמה על דברי הרמב"ם וכתב שהוא כמו פשרה ושאין דבריו נראין ועכשיו נתברר שאינו פשרה אלא שורת הדין ובשיטת הרי"ף רביה אמרה והכי מסתבר שדוחק גדול הוא לפרש כמו שפי' הרא"ש שהביא הרי"ף דברי ר"י בר חנינא כדי שיגביהנה וירביצנה וישחוט לפסוק כמותו בהגבהה והרבצה ולא בשחיטה ומה שהקשה הרא"ש למה הקילו בעוף יותר ממה שהקילו בבהמה דקה אילו היינו אומרים כן סברא ודאי שהיה קשה אבל מאחר שכך פירש דברי חכמי התלמוד לדעת הרמב"ם אנו אומרים הכי הוה קים להו דעוף חיותו רב משל בהמה דקה א"נ דהכי גמירי הל"מ וכמ"ש הרשב"א ועוד כתב הרא"ש כתב הרמב"ם שאם שהה כדי שיגביהנה וירביצנה וכדי שישחוט שחיטה גמורה ה"ז ספק נבלה והקשה ע"ז כמה קושיית וגירסא משובשת נזדמנה להרא"ש בדברי הרמב"ם אבל הגירסא הנכונה הוא אם שהה כדי שיגביהנה וירביצנה וכדי שישחוט כמו מיעוט הסימנים בלבד לא כדי שישחוט שחיטה גמורה ה"ז ספק נבלה ואף גם זאת הגירסא צריכה יישוב שמאחר שלא שהה כדי שחיטת רוב הסימנים שהוא הכשר שחיטה כשרה היא דאין כאן שיעור שהייה ולמה כתב שהוא ספק ורבינו ירוחם כתב שהרמב"ם מפרש בעיא דשהה במיעוט הסימנים מהו בענין זה ועלתה בתיקו וכן כתב הרשב"א שדעת הרמב"ם לפרש הבעיא בענין זה וקשה לי על דבריהם שהרמב"ם עצמו כתב בראש הפרק שהייה כיצד וכו' אם שהה כדי שיגביה הבהמה וירביצנה וישחוט ואם שהה פחות מכדי זה שחיטתו כשרה וישחוט משמע רוב הסימנים שזהו סתם שחיטה וא"כ שהה פחות מכדי זה היינו ששהה כדי שיגביהנה וירביצנה וישחוט מיעוט הסימנים שחיטתו כשרה והיאך כתב בסמוך ה"ז ספק נבלה ואפשר ליישב דאם שהה פחות מכדי זה היינו ששהה כדי שיגביהנה וירביצנה ולא שהה כדי שישחוט שחיטתו כשרה אבל אם שהה כדי שישחוט כמו מיעוט הסימנים כיון שהדבר משוער באומד הדעת אפשר שיסבור שלא שהה אלא כדי שישחוט מיעוט הסימנים ואולי שהה כדי שחיטת רוב והיינו בעיא דשהה במיעוט הסימנים מהו וגורס כמיעוט הסימנים בכ"ף ועלתה בתיקו וה"ל ספק נבילה:

סעיף קטן ג
והשתא מ"ש רבינו והך שחיטה דמשערינן בה י"א דהיינו ברבוצה ועומדת לשחוט וכו' היינו לפי מה דגריס רש"י אמר רב פפא בעומדת להטיל איכא בינייהו וע"פ מ"ש הרא"ש דאפשר שלא פסק רש"י כר"י בר חנינא אלא במה שנחלקו רב ור"י והכריע הוא ביניהם אבל במה שהושוו רב ור"י ושמואל דלא בעינן שיעור הגבהה והרבצה הלכה כמותו:

סעיף קטן ד
ומ"ש וי"א שמשערים בכדי שיגביהנה וירביצנה וישחטנה וכן עיקר הוא כפי הגירסא האחרת דגריס אמר רב פפא בעומדת להטיל:

סעיף קטן ה
ומ"ש ומיהו אין משערין בכדי שחיטת כל הסימנין כן דעת הרא"ש וכן כתב הרשב"א בת"ה דבכדי שישחוט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה הוי שהייה והר"ן כתב סברא זו וכתב דבעור נמי משערין ודאי ואע"פ שכתב שי"א שבכדי כל הסימנים משערים סברת יחיד היא לגבי כל הני רבוותא:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו כ"כ הרמב"ם קאי למ"ש שמשערין בכדי שיגביהנה וירביצנה וישחוט וגם למה שכתב אין משערין בכדי שחיטת כל הסימנים וכו' וכפי גירסת הרא"ש בדבריו וכדי שישחוט שחיטה גמורה דסתם שחיטה גמורה היינו רוב הסימנים. וכבר כתבתי בסמוך גירסת הרמב"ם ופירשתי דבריו:

סעיף קטן ז
ומ"ש אלא שחילק בעוף כלומר שינה בעוף מבבהמה דבבהמה שיער גסה לגסה ודקה לדקה וכפי זה הו"ל לשער עוף לעוף והוא שיעור בהמה דקה לעוף:

סעיף קטן ח
ומ"ש ולרב אלפס אפי' לדקה ולעוף משערין כדי שחיטת גסה והגבהתה וכו' ולזה הסכים א"א ז"ל אלא שכתב כו'. כבר נתבאר שזהו מה שפירש הרא"ש בדברי הרי"ף אבל הר"ן פירש דבריו בענין שעולים כדברי הרמב"ם והוא הנכון. וסמ"ג פסק כרש"י דעוף לעוף כשיעור שחיטה בלבד בלי הגבהה והרבצה. וכתב שכן נתפרש בה"ג הלכה למעשה וכ"פ סמ"ק וכ"פ המרדכי וכתב על זה ויש ליזהר כשהתחיל בעוף לשחוט וחתך מעט עד שהדם יוצא והגביה סכינו מן הצואר יש לו ליזהר שלא יגמור שחיטה לפי שיש לחוש שמא שחט משהו מן הושט קודם שיגביה סכינו ושהייה פוסלת במיעוט קמא דושט [לד"ה] ואפילו לא הגביה כי אם מעט יש לחוש משום דשהיית העוף מועטת היא מאד דכדי שחיטת רוב סימן אחד בעוף הוא נעשה מהרה ואפילו אמר השוחט ברי לי שלא חתכתי כי אם העור אין סומכין עליו כיון שיצא הדם ואם בא לשאול אחר שיגביה

סכינו כיצד יעשה אומרים לו שחוט הקנה לבדו ולאחר שחיטה יהפכו הושט ויבדקו אותו עכ"ל:

סעיף קטן ט

וכתב מהרי"ק בסימן ל"ד שאע"פ שנחתך אינו אוסר עד שיצא הדם ודקדק כן מדקאמר עד שהדם יוצא ואינו נ"ל שכל שנחתך אע"פ שלא יצא דם חיישינן שמא נגע בושט. ומ"ש עד שהדם יוצא אורחא דמילתא נקט שכשנחתך דרך הדם לצאת. ומיהו היכא שאמר השוחט ברי לי שלא חתכתי כי אם העור דקאמר דלא סמכינן עליה היינו דוקא ביצא הדם וכדדייק לישניה אין סומכין עליו כיון שיצא הדם:

סעיף קטן י

ובענין חילוקי הסברות שנתבארו בדין השהייה נראה דלענין מעשה יש להחמיר כמו שהחמיר רש"י ובה"ג וסמ"ג וסמ"ק ומרדכי ומיהו במקום הפסד מרובה יש לסמוך על דברי הרמב"ם שהם כדברי הרי"ף לפירושו של הר"ן :

סעיף קטן יא

שחט מעט ושהה מעט וחזר ושחט מעט ושהה מעט אם יש בין הכל שיעור שהייה מצטרפות בפרק השוחט (חולין לב.) בעיא דרבא ולא איפשיטא ולחומרא:

סעיף קטן יב

השוחט בסכין שאינו חד והוליך והביא כל היום כולו וכו' כשרה בפרק הנזכר אמר רבא השוחט בסכין רעה אפילו כל היום כולו כשרה ופרש"י בסכין רעה שאין חידודה חותך יפה כשרה הואיל וכל שעה הוא מוליך ומביא ולא הפסיק בשחיטתו:

סעיף קטן יג

ומ"ש וה"מ בעוף שהכשרו בסימן אחד אבל בבהמה אם עיכב כשיעור שהייה וכו' פסול והיינו בעיא דרבא שהה מיעוט הסימנים מהו לחד פירושא בפרק השוחט בעי רב הונא בר נתן שהה במיעוט הסימנים מהו ופירש"י שחט הרוב ושהה במיעוט אחרון וגמר שחיטתו מהו מי אמרי' כיון דעבד ליה רובא אתכשר או דילמא כיון דהדר גמרה כולה חדא שחיטה היא ולא איפשיטא ולחומרא והתוספות והרא"ש כתבו שר"ת מפרש לה במיעוט קמא דושט מיבעיא ליה אע"ג דמיטרפה בנקיבת ושט דילמא לא גמירי שהייה אלא במידי דמנבלה ביה כגון רוב סי' א' א"ד ל"ש. ולפר"ת את"ל דכשר אף במיעוט קמא לא פסלה שהייה בעוף מן התורה דהכשרו ברוב אחד והא דאמרינן גבי שהייה כדי בהמה לבהמה ועוף לעוף היינו מדרבנן וכתב הרא"ש ודוחק הוא והרמב"ם בפ"ג נראה מדבריו שהוא מפרש שהה כדי שיגביהנה וירביצנה וישחוט מיעוט הסימנים מי אמרינן כיון ששהה כדי שישחוט קצת הסימנים וישחוט קרינן ביה שהייה או דילמא כל שלא

שהה כדי שישחוט רוב הסימנים לא מיקריא שהייה וסלקא בתיקו וה"ל ספק נבילה וצ"ל שהיה גורס שהה כמיעוט הסימנים בכ"ף וכתבו המפרשים שאין דבריו מחוורים דהא ודאי פשיטא שכל שלא חתך רוב הסימנים לא מיקריא שחיטה ולעיל בסימן זה נתתי טעם לדבריו וכתבו התוס' שה"ר אושעיא פי' דקאי אשוחט בסכין רעה ומיבעיא ליה אם שחט רוב אחד בבהמה והוליך והביא כל היום במיעוט הנשאר מהו דילמא הא דמכשרינן בהוליך והביא כל היום היינו במתעסק לחתוך הסימנים אבל כשנחתך רוב הסימן הוי כאילו נחתך כולו ומוליך ומביא במיעוט הנשאר הוי כאילו מוליך ומביא בידה או ברגלה והוי שהייה. וכתבו הרשב"א והרא"ש והר"ן שפירוש הרב רבי אושעיא הוא הנכון:

סעיף קטן יד

ומעתה הפירוש האחד שכתב רבינו הוא פי' ה"ר אושעיא ומ"ש שרש"י פי' הבעיא בשהה במיעוט בתרא כבר כתבתי לשונו בסמוך: ומ"ש רש"י שאם שחט רוב אחד בעוף או רוב ב' בבהמה ושהה למות מוטב שיכנה על ראשה ממה שיחזור וישחוט ז"ל בפרק השוחט איבעיא דשהה במיעוט הסימנים מהו נראה דהשוחט רוב סימנים והשליך מידו והעוף שוהה למות אסור לחזור ולחתוך המיעוט בתורת שחיטה דמוטב שיכנה על הצואר בסכין או ימתין עד שימות. וכתבו התוספות והרא"ש שרבינו תם הקשה עליו ופירש הבעיא כמ"ש בשמו בסמוך והרמב"ם בפ"ג מה"ש כתב שאחר ששחט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה הו"ל כשחיטה גמורה ותו לא פסיל בה לא שהייה ולא דרסה ולא שום דבר מהדברים הפוסלים דהו"ל כחותך ידה או רגלה וע"כ כתב שאין שהייה בעוף בקנה כלל שאם שחט רוב הקנה ושהה כבר נגמרה שחיטתו כשחזר וגמרה מחתך בשר הוא ואם שחט מיעוט הקנה ושהה ה"ז חוזר ושוחט כל זמן שירצה שאינה נאסרת משום נבילה עד שיפסק רוב הקנה וכן דעת הרשב"א וסמ"ג: והא דאין שהייה בעוף בקנה דוקא כשיודע בודאי שלא נגע בושט כגון שתפס הקנה לבדו בידו ושחט דאל"כ ליחוש שמא נגע בושט ויצטרך לשחוט הקנה לבדו במקום אחר וכולי כדבסמוך. והרא"ש כתב בפ"ק דחולין שריב"ם כתב לאסור במיעוט בתרא בשהייה וחלדה ודרסה אבל לא בהגרמה ועיקור דכיון דהגרמה לאו במקום שחיטה היא ועיקור לאו דרך שחיטה הוא כשר וכן מסתבר עכ"ל:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו והרמב"ם פירש במיעוט קמא כבר נתבאר שזה פי' ר"ת ומאחר שהרמב"ם סובר שאחר שנשחט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה תו לא פסלה שהייה ולא שום דבר מהדברים הפוסלים א"כ ע"כ לומר שאינו מפרש הבעיא במיעוט בתרא וסובר

רבינו דמפרש לה במיעוט קמא וכפר"ת ומ"מ איני רואה בדברי הרמב"ם שום גילוי דעת לפירוש הזה וכבר כתבתי מה שנ"ל בדעת הרמב"ם בפירוש בעיא זו:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש שבאשכנז וצרפת נוהגים להחמיר כרש"י בפרק השוחט כ"כ. וכ"כ הג"מ בפ"ב בשם סמ"ג שנהגו העולם כרש"י וגם סמ"ק בסי' קצ"ז כתב שנוהגים כרש"י ולכך כששחט סימן אחד בעוף ושוהה למות לא יחתוך הסימן השני בסכין או בקרדום לפי ששהה אלא ימיתנו במקל או ברגל ואפי' כששחט שני הסימנים יש ליזהר שלא לחתוך ראשו לפי שפעמים שמשייר מעט ולאו אדעתיה ובספר התרומה כתב דלדעת רש"י אם שוהה למות יכנה על ראשה ובלבד שלא ישבר מפרקתה. וז"ל המרדכי לפי שלא נתברר דבר זה ונחלקו הקדמונים בפירוש בעיא זו יש לאסור כל שהייה וחלדה במיעוט קמא ובתרא בקנה ובושט וגם יש ליזהר בסכין רעה שלא לשהות ולהאריך במיעוט בתרא עכ"ל. ובמקום שאין מנהג פשוט נראה דשפיר סמכינן אהרמב"ם שסבר שאחר שחיטת רוב הרי היא כשחיטה גמורה ותו לא פסיל בה שהייה ולא שום דבר מהדברים הפוסלים דטעמא דמסתבר הוא ועוד שדבריו מפורשים בתוספתא וכמו שאכתוב אצל דיני חלדה: ואם אחר ששחט העוף מצא קנה של גמי רך ועגול תחוב לארכו לאורך הושט ונחתך הקנה ההוא עם הושט כתוב בתה"ד דיש לדמות דין זה לבעיא דשהה במיעוט הסימנים לפי' ה"ר אושעיא. וכיון דלמיעוט בתרא דסימן עלתה בתיקו כ"ש בגמי שאינו בתורת שחיטה כלל דהוי שהייה והכא אי אפשר בלא שהייה בשעת שחיטת הגמי ושהיית העוף במשהו:

סעיף קטן יז

שחט העוף ושהה בו ואינו יודע אם ניקב הושט אם לאו חוזר ושוחט הקנה לבדו במקום אחר וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ג מה' שחיטה ונראה שלמד כן מדאמרינן בר"פ השוחט (חולין כח.) בעובדא דההוא אווזא דהוה ממסמס קועיה דמא נבדקיה לקנה ונשמטה והדר נהפכיה לושט ונבדקיה דושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים. ומפרש הרמב"ם כפירש"י דבדיקה זו משום דילמא נפסק הקנה או ניקב הושט היתה ולא משום ספק דרוסה דתליא בקניא או בכלבא ומה שהצריך הרמב"ם לשחוט במקום אחר משום דאיכא למיחש שמא מתוך שכבר התחיל לשחוט באותו מקום יהיה יותר נקל לפגוע בושט ויבא לומר עתה הוא שנשחט ומקודם לא נגעתי בו ושמא מקודם נגע בו ונמצא מכשירו שלא כדין א"נ שמא מקודם לא נגע בו ועתה מתוך שקל לפגוע בו יפגע בו ונמצא פוסלו שלא כדין ועצה טובה קמ"ל. ונראה מדברי הרמב"ם דדוקא בעוף שהכשרו בסימן אחד אית ליה האי תקנתא אבל בבהמה שאין הכשרה אלא בב' סימנים אין לה

תקנה והטעם משום דכשישחוט הושט במקום אחר מתוך דושט גמיד ופשיט חיישינן שמא כשישחוט הושט למעלה או למטה יפגע במקום הנקב וכיוצא בזה אמרו בר"פ א"ט (מג.) גבי ניקבו עורות הושט זה שלא כנגד זה ותדע דהא בעובדא דההוא בר אווזא אמרינן נשחטיה והדר נבדקיה דלמא במקום נקב קא שחיט ואם איתא ישחוט למעלה או למטה אלא ודאי כדאמרן. ורבינו ירוחם כתב אבל לדברי הרז"ה נראה דאפילו בבהמה כמ"ש גבי חלדה כתב הרז"ה החליד הסכין בין סימן לסימן מאי תקנתיה ישלוף הסכין על נקלה וישחוט למעלה ממקום חלדה או למטה הימנה ואח"כ יבדוק הקנה והושט במקום שהחליד אם נפסק רוב הקנה או ניקב הושט הופכו ובודקו עכ"ל: ולדברי מי שסובר דבנקב יש בדיקה לושט מבחוץ וכן לדברי הסוברים שאם הנקב במקום ידוע יש בדיקה לושט מבחוץ וכמ"ש רבינו בסימן ל"ג ה"נ ס"ל כדברי הרז"ה דאף בבהמה יש תקנה ע"י שיבדוק הושט מבחוץ אבל דברי הר"ן בפא"ט בשם הרא"ה גבי ספק קניא ספק שונרא אימור קניא כדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן יח

כתב המרדכי בפ"ב דחולין בשם מהר"ף שאם אין בקיאין בבדיקה לא יגמור שחיטה כלל אלא ימכרנו לעכו"ם רק שימות העוף לפניו דאיכא למיחש דילמא אתי לזבוני לישראל לאחר שיתרפא ומה"ט אסור להשהותו בביתו דילמא אתי לידי תקלה כיון שאין הטריפות ידוע עכ"ל וכ"כ סמ"ק והכלבו:

סעיף קטן יט

כתב מהרי"ק בשורש ל"ד על דבר שהתחילו לשחוט שור וחתכו מקצת עובי העור ואח"כ נשמט מיד האוחז בו פשיטא שאין כאן בית מיחוש כלל אם ישחטוהו למעלה או למטה ויבדקוהו ולא ימצא בו שום נקב ולא טיפת דם נגד אותו חתך שהתחיל לחתוך כמו שנמצא בהגהה בקיצור סמ"ק כשהתחיל לשחוט ולא ידע השוחט אם נגע בסימן אין לו תקנה לשוחטו כי אם למעלה או למטה והדר נהפכיה לושט ונבדקיה וכו' וכ"ש בנדון זה דלא קרינן ביה התחיל לשחוט כיון שלא חתך רק קצת מיעוט העור:

סעיף קטן כ

כתוב בא"ח בשם הרשב"א כשהשוחט תולש נוצה מצואר העוף פעמים מתבוסס בדם או נקרע העור אין לחוש לנקיבת הושט:

סימן כד

סעיף קטן א

דרסה כיצד השוחט צריך שיוליך ויביא ואם לא עשה כן אלא התיז הסימנים בבת אחת כמו שחותך הצנון פסולה בפרק השוחט (חולין ל:) תנן התיז את הראש בבת אחת פסולה

ופירש"י התיז את הראש בבת אחת כאדם המתיז קנה או דלעת דוחק הסכין בכח ופוסק והיא דרסה וז"ל הרמב"ם בפ"ג דרסה כיצד כגון שהכה בסכין על הצואר כדרך שמכין בסייף וחתך הסימנין בבת אחת בלא הולכה ולא הובאה או שהניח הסכין על הצואר ודחק וחתך למטה כחותך צנון או כישות עד שחתך הסימנים ה"ז פסולה וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן ט"ו דלחתוך הסימנים בלבד בלא הולכה והובאה קרי התיז הרא"ש:

סעיף קטן ב

היה שוחט בהולכה או בהובאה לבד אם יש בסכין כמלא צואר וחוץ לצואר כמלא צואר כשרה משנה שם (ל.) היה שוחט והתיז את הראש בבת אחת אם יש בסכין מלא צואר כשרה ומפרש בגמרא דהיינו כמלא צואר חוץ לצואר:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם הולך והביא אפי' כל שהוא כאזמל כשר ג"ז משנה שם וכתב הרי"ף איכא מ"ד ה"מ בעוף שצוארו דק אבל בבהמה לא וכתב הר"ן דברי ר"ח הם ואין להם עיקר בגמרא ובהגה"א כתוב שהם דברי בה"ג והמרדכי כתב בפרק א"ט סברא זו דלכתחילה צריך שיהא הסכין כאורך שני צוארים ויש משערין בי"ד אצבעות ולא ידעתי מנין לו זה עכ"ל וכל הפוסקים לא חילקו בדבר זה בין עוף לבהמה :

סעיף קטן ד

כתב א"א הרא"ש ז"ל לא שיצטרך להוליך כל אורך הסכין קודם שישחוט הרוב וכו' שם וכ"כ התוספות וסמ"ג וכתב רבינו ירוחם שכן עיקר ולא כדברי החולקים בזה. וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל עיין מה שאמר בסוף דבריו או באזמל כל שהוא וכו' וכיון בזה להודיענו חידוש גדול דאפילו באזמל שצריך להוליך ולהביא א"צ להוליך ולהביא קודם שיסיים השחיטה כי לפעמים ימצא צפור קטן שישחט רוב הסימן אפילו באזמל קודם שיוליך ויביא והוא כשר בתנאי שלא יתפוס הסכין במזיד במקום אחד עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומדברי הרא"ש ורבינו נראה דס"ל כהר"ן וסמ"ג והרשב"א דהאי התזת ראש היינו חתיכת הסימנין ושלא כדברי הרמב"ן שכתב דבהתזת הראש לגמרי עסקינן ומ"ה בעינן כמלא צואר חוץ לצואר הא לאו הכי לא בעינן כולי האי:

סעיף קטן ו

שוחט אדם שני ראשים כאחד ובלבד שיהא הסכין כדי ג' ראשים משנה (שם) וגמרא שם (לא.):

סעיף קטן ז

לא היה בו אלא כדי ב' הביא ולא הוליך החיצונה כשרה והפנימית פסולה הוליך ולא הביא הפנימית כשרה והחיצונה פסולה כן כתב הרא"ש שם וז"ל ואם אין בסכין מלא

צואר חוץ לשני צוארים אם ברי לו שהוליך ולא הביא הפנימית כשרה דבהולכת שחיטה היו מלא שני צוארים וכאילו לבדה היתה וכשרה ולא נפסלה בשחיטת אותו ואת חברתה ואם בהובאה שחט החיצונה כשרה עכ"ל ונ"ל פירוש דבריו דכשהוליך ולא הביא הרי הוא מתחיל לשחוט בראש הסכין וכשגומר נמצא שעבר עליה כל הסכין אבל כשהביא ולא הוליך הרי הוא מתחיל לשחוט בקצה הסכין שאצל הקתא ומביא עד שמעביר כל הסכין על החיצונה וכיון שעבר חצי הסכין על הפנימית פוסק נמצא שעל החיצונה עבר כל הסכין ועל הפנימית לא עבר אלא חצי הסכין ולא תיקשי לך א"כ אם הוליך כל הסכין על כל אחד משני הצוארים וכן אם הביא הסכין לגמרי חוץ לפנימית בענין שגם עליה עבר כל הסכין שתיהן כשרות די"ל דאה"נ אלא אורחא דמילתא נקט הרא"ש. אבל הר"ן כתב שאיפשר ששתיהן אסורות הואיל ושחיטתן כאחד ואם בשניה דרס אף בראשונה נמי דרס שהרי בב"א ובענין אחד העביר הסכין על שתיהן וכן דעת הרשב"א בת"ה וכן דעת הרמב"ן וכתב רבינו ירוחם שנכון להחמיר:

סעיף קטן ח

שנים אוחזין בסכין ושוחטין אפילו זה למעלה לצד הרא"ש וכו' ברייתא שם (ל.) ואיצטריך משום דסד"א דמתוך שזה מושך לכאן וזה מושך לכאן ושניהם דוחקים סכין על הצואר יש לחוש שלא יתיזו הראש בבת אחת קמ"ל דלא חיישינן להכי:

סעיף קטן ט

כתוב בשחיטות אשכנזיות אפילו למ"ד דשהייה כשרה במיעוט קמא דקנה אפ"ה דרסה אסורה לפי שנעשה הפיסול בשעת שחיטה ובמעשה שחיטה אבל שהייה כיון ששהה אזל ליה מעשה קמא והוי כמו מצא חצי קנה פגום:

סעיף קטן י

כתב המרדכי בפרק השוחט מעשה שא' שחט וחתך כל המפרקת ודקדק ראבי"ה מפרש"י ואסר ולא נראה למהר"ם ומתוך דברי הרמב"ן שכתבתי בסמוך נלמוד דס"ל דכשר וכ"כ שהוא דעת הר"ן שהביא דבריו ולא נחלק עליהם וכ"נ שהוא דעת הרשב"א שפירש הא דאמרינן דלא לשוייה גיסטרא לעניין הבלעת דם באיברים וכ"כ בעל העיטור דכשירה וכ"כ הרמב"ם בפ"ב ואע"פ שכתב האגור שבאשכנז נוהגים להטריף אם שחט רוב המפרקת אפילו בהולכה והובאה כבר כתב בעל תה"ד בסי' קפ"ז דמן הדין כשרה אלא שהחמירו על עצמם:

סעיף קטן יא

כתב הכלבו בשם הר"ף שיש ליזהר כשאדם שוחט עוף ואוחז בסימנים בשתי אצבעותיו שצריך שיאחז אותם יפה יפה שאם אינו אוחז אותם בטוב פעמים שיהיו נשמטים לכאן

ולכאן ולא יוכל לשוחטן על ידי הולכה ויבא לידי דרסה ואפינו לא עשה דרסה אלא במשהו מן הושט פסולה וכן כתב הגהות מיימון פ"ג מה"ש בשם סמ"ק:

סעיף קטן יב

חלדה כיצד שמכניס הסכין בין סימן לסימן ל"ש שחט התחתון כהלכתו מלמעלה למטה וכו' בפ' השוחט (חולין ל.) אר"י א"ר החליד הסכין בין סי' לסי' ופסקו פסול מאי קמ"ל תנינא או שהחליד את הסכין תחת השני ופסקו ר' ישבב אומר נבילה אי ממתני' ה"א ה"מ מלמט' למעלה דלא עביד כדרך שחיט' אבל מלמעלה למטה דקא עביד כדרך שחיט' אימא שפיר דמי קמ"ל:

סעיף קטן יג

החליד הסכין תחת העור או תחת צמר מסובך בצואר הבהמ' וכו' (שם) תחת העור כשירה בי רב אמרי תחת העור איני יודע איבעיא להו לבי רב אמרי תחת העור איני יודע תקח מטלית מהו תחת צמר מסובך מהו תיקו וכתב הר"ן אמרי רבוותא דוקא כשכרוך על צואר הבהמ' אבל מטלית וצמר בעלמא לא וכ"כ הרא"ש תחת המטלית הקשורה סביב הצואר מהו תיקו ועבדינן לחומרא אבל אם נפל טליתו על מקום שחיט' פשיטא דלא הויא חלדה דלא בעיא אלא בבגד הקשור תמיד בצואר הבהמה דומיא דצמר וכ"כ בה"ג דמיירי שיש מכה בצואר הבהמ' ודבק עליה מטלית בשעוה ודלא כמ"ש הרמב"ם אם פירש מטלית על הסכין ועל הצואר ושחט תחת המטלית הואיל ואין הסכין גלויה ה"ז ספק נבילה ודעת הרשב"א בת"ה כדעת הרא"ש וכ"נ מדברי רש"י וכ"נ שהוא דעת סמ"ג וכן הלכה דהא קמאי ובתראי כולהו פליגי אהרמב"ם ומיהו לכתחילה נכון לחוש לדבריו:

סעיף קטן יד

כתב המרדכי תחת צמר מסובך מהו וצריך ליזהר בצמר דכבשים ולכך נהגו העם למרוט הצואר בעופות שלא יחלידו תחת הנוצה ואע"פ דאיכא צער בעלי חיים:

סעיף קטן טו

כתוב בספר המצות צריך ליזהר כשאדם שוחט וחס על העור וכו' עד והרא"ם היה מחמיר גם בזה הכל בסמ"ג וכתבו הגמ"יי בפ"ג דלא הכשיר סמ"ג בשוחט באמצע הסכין וראשו מתכסה בעור אלא בדיעבד דוקא ואף על פי שמפשט דברי סמ"ג משמע דלכתחילה נמי קאמר דאין לחוש כיון שרא"ם אוסר נכון לחוש בדבר לכתחיל':

סעיף קטן טז

והחליד במיעוט הסימנים מיבעיא ולא איפשיטא ולחומרא בפרק השוחט (שם) ופרש"י לאחר ששחט רוב הסימנים בהכשר החלידה תחת מיעוט הנשאר משניהם או מאחד

מהם מי אמרינן הא אישתחיט רוב הסימנים שפיר או דילמא כולה חדא שחיטה היא ואית ביה חלדה ור"ת מפרש החליד במיעוט הסימנים היינו במיעוט קמא וקא בעי לרב יהודה דמכשר תחת העור כדאיתא בגמרא דילמא אם תחב הסכין תחת מיעוט הסימנים וחתך הרוב הויא חלדה טפי א"ד אפילו אמרי בי רב דאמרי תחת העור איני יודע היינו משום דשחיטה לא שייכא בעור והויא חלדה לפי שהוא שלם אבל סימנין דשייכא בהו שחיטה ואפ"ה א"צ לשחוט אלא הרוב האי מיעוט שעל הסכין הוה כאילו כבר נחתך דלא הוי חלדה וצ"ל שקודם שהחליד חתך העור והחליד אח"כ תחת המיעוט הראשון של הסימן דאל"כ ה"ל תחת העור וכבר איפליגו בי רב יהודה ואמרי בי רב ומאי קא מיבעיא ליה וה"ר אושעיא מפרש החליד במיעוט הסימנים היינו שאחר ששחט רוב סימן אחד בבהמה החליד הסכין תחת אותו מיעוט הנשאר ושחט סימן השני אף את"ל תחת העור וצמר מסובך ומטלית לא הויא חלדה היינו משום דלא חשיבי כבהמ' או דילמא אף את"ל דתחב הוי חלדה הכא שאני כיון שנשחט הרוב המיעוט הנשאר כחתוך דמי ולא שייכא בעיא זו לפי' ה"ר אושעיא אלא בבהמה דאילו בעוף כיון שנשחט רוב סימן אחד הוכשר ותו לא פסיל ביה חלדה וכתב הרא"ש ותמהני על הרי"ף שלא הביא בעיא דהחליד במיעוט הסימנים והביא בעיא דשהה במיעוט הסימנים והר"ן כתב שסובר הרי"ף דלרב יהודה דמכשר תחת העור מיבעיא אי מיעוט בתרא דסימן קמא דמי לעור כיון דלא מעכב כעור א"ד לא דמי לעור דמיעוט סימנים איתנהו בשחיטה א"נ דאפילו לבי רב מיבעיא מי אמרי' נהי דמספקא להו בתחת העור במיעוט הסימנים פשיטא להו דחלדה גמורה היא הואיל ואיתנהו בשחיטה או דילמא אף במיעוט סימנים מספקא להו ועלתה בתיקו ולחומרא ולפי שיטה זו לא הוצרך הרי"ף לכתוב בעיא זו דכיון דתחת העור אסורה מספיקא כ"ש תחת מיעוט הסימנים והרמב"ם כתב בפ"ג וכן אם שחט מיעוט הסימנים בהחלדה וגמר השחיטה שלא בהחלדה ה"ז ספק נבילה נראה מדבריו שהוא מפרש בעיא זו שחט מיעוט הסימנים בחלדה וגמר שחיטתו שלא בהחלדה מהו מי אמרינן שיעור הכשר שחיטה דהיינו רוב סימנים בעינן בהחלדה א"ד אפילו מיעוט בהחלדה פסל תיקו ולחומרא:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו שהרמב"ם פי' שהחליד הסכין תחת מיעוט הראשון וכו' וכן אם שחט רוב סימן אחד בבהמה והחליד הסכין תחת מיעוט הנשאר וכו' איני רואה מהיכן למד רבינו לומר שהרמב"ם מפרש הבעיא כן ומה שכתבתי הוא הנכון ומבואר בדבריו ומיהו לענין הדין נראה דכל הני גווני אסור דלא גרעי מתחת העור:

סעיף קטן יח
ומ"ש ואבל החליד במיעוט בתרא כשרה כ"נ מדבריו בפ"ג וכ"כ הרא"ש בשמו בפרק השוחט וכתב שסמך על התוספתא שמכשרת שהייה במיעוט בתרא וה"ה לאינך:

סעיף קטן יט
ומ"ש וא"א ז"ל כתב כרש"י בפרק הנזכר כתב דיש להחמיר כדברי רש"י ונתן טעם לדחות דברי התוספתא מהלכה מדלא מייתי לה תלמודא למיפשט מינה דשהייה וחלדה כשירה במיעוט בתרא אלמא קים ליה דלאו דסמכא היא משום דלא מיתניא בי רב חייא ור' אושעיא ונ"ל דלא אמר הרב ז"ל דברים הללו אלא לפי שיטת רש"י ופירושו דאילו לדברי שאר מפרשים אין לדחות התוספתא מהלכה מדלא מייתי לה תלמודא למיפשט מינה בעיית רב פפא דהא אינה ענין לבעיית רב פפא והרב עצמו ז"ל כתב אח"כ שהפירוש הנכון הוא פי' ה"ר אושעיא ומפני כך לא כתב רבינו וא"א ז"ל הסכים לדברי רש"י דהא לעיקר הדין לא הסכים עם פירושו אלא עם פי' ה"ר אושעיא ומשום חומרא בעלמא הוא דכתב דיש לנו להחמיר כדברי רש"י ולא נסמוך על התוספתא ואע"פ שבפ"ק דחולין כתב דמסתבר כדברי ריב"ם דפסל במיעוט בתרא בשהייה וחלדה ודרסה ומכשר בהגרמה ועיקור אין כח בסברא בעלמא לדחות תוספתא אחת מהלכה ואע"פ שגם המרדכי כתב להחמיר מ"מ לענין הדין נ"ל דשפיר סמכינן על התוספתא כיון דלא חזינא בהדיא דדחי לה תלמודא וכ"ש שהרמב"ם ז"ל כתבה לפסק הלכה ומיהו במקום שפשט המנהג כדברי רש"י כמו באשכנז ובצרפת אין לפרוץ גדרם:

סעיף קטן כ
הגרמה כיצד ששחט שלא במקום שחיטה וכבר כתבתי לעיל מקום השחיטה בקנה כו' ואם שחט למעלה ממקום שחיטה או שהתחיל לשחוט במקום שחיטה ושחט מעט והטה הסכין חוץ למקום שחיטה וגמרה שם שחיטתו פסולה בפ"ק דחולין (ט.) פי' רש"י לשון הגרמה שמכריע ידו לצאת חוץ ממקום הכשר השחיטה כמו היה שוקל לו עין בעין נותן לו את גירומיו ואהא דתנן בההוא פירקא (יח.) השוחט מתוך הטבעת ושייר בה מלא החוט על פני כולה שחיטתו כשרה ר"י ב"ר יהודה אומר מלא החוט על פני רובה ובגמרא (יט.) אריב"ל מוגרמת דרבנן כשירה לר"י בר יהודה מוגרמת דר"י בר יהודה כשרה לרבי חנינא בן אנטיגנוס ואסיקנא והלכתא כר' חנינא בן אנטיגנוס דקאי רב נחמן כוותיה דאכשר משפוי כובע ולמטה:

סעיף קטן כא
ומ"ש אבל שחט הרוב במקומה והטה כלפי מעלה וגמרה שם כשירה אפי' למי שפוסל שהייה וחלדה במיעוט בתרא כבר כתבתי אצל דיני שהייה ואצל דיני חלדה שכתב

הרא"ש דמסתבר כדברי ריב"ם דפסל שהייה חלדה ודרסה במיעוט בתרא ומכשר ביה הגרמה ועיקור ונתן טעם להגרמה משום דלאו מקום שחיטה הוא הוי כאילו חתך ברגל אחר שחיטה :

סעיף קטן כב
ומ"ש ודוקא ששחט רוב חלל הקנה אבל ברוב הטבעת לא סגי וכו' חוץ מטבעת העליונה בפ"ק דחולין (יח:) רב ושמואל דאמרי תרווייהו הלכה כר"י בר' יהודה בטבעת הגדולה הואיל ומקפת את כל הקנה ואין הלכה כמותו בשאר טבעות ופירש"י כר"י בר' יהודה דרובה ככולה:

סעיף קטן כג
ומ"ש ורש"י פוסל גם בזה לא קאי למאי דסמיך ליה אלא אארישא דמלתא קאי שכתב אבל שחט הרוב במקומה יהטה כלפי מעלה וכו':

סעיף קטן כד
ומ"ש בין שחט שליש והגרים שליש ושחט שליש וכו' ואפי' שחט שני שלישים והגרים שליש הכל פסול בפרק השוחט גבי בעיא דהחליד במיעוט הסימנים כתב כן ונתן טעם משום דמספקא לן דילמא סבירא לן כרבנן טרופאי דמטרפא בכל חדא מינייהו ועבדינן לחומרא:

סעיף קטן כה
ומ"ש וא"א ז"ל לא פסק כמותו במה שפוסל שחט שני שלישים והגרים שליש כבר כתבתי טעמו אצל דיני שהייה וחלדה:

סעיף קטן כו
ומ"ש ובענין שחט שליש והגרים שליש ושחט שליש או איפכא יש אוסרים הכל וכו' בפ"ק דחולין (שם) הגרים שליש ושחט שליש והגרים שליש רב הונא אמר כשירה משום דכי נפקא חיותא בשחיטה נפקא ורב יהודה אמר טריפה משום דבעינן רובא בשחיטה וליכא שחט שליש והגרים שליש ושחט שליש ר"י אמר כשרה רב הונא אמר טריפה ופסק הרמב"ם בפ"ג כרב יהודה וכתב הר"ן שהרז"ה והרמב"ן אמרו דלא מכרעת מילתא הילכך נקטינן כחומרי תרוייהו ולעולם לא מכשרינן עד דאיכא רוב שחוט בבת אחת בין בתחילה בין בסוף דכה"ג בין לרב הונא בין לרב יהודה כשירה דהא איכא רובא בשחיטה וכי נפקא חיותא בשחיטה נפקא והרשב"א החמיר עוד ואמר דכחד לישנא דאמר התם רב הונא א"ר אסי קי"ל ולא מכשרינן אלא בשחט שני שלישים והגרים שליש אבל הגרים שליש ושחט שני שלישים פסולה דכי נפקא חיותא בעינן רובא בשחיטה וליכא וטעמו מדנקט סתמא דתלמודא כי האי לישנא לאיסורא וכן דעת התוספות:

סעיף קטן כז
ומ"ש רבינו על דברי הרמב"ם ולזה היה נוטה דעת א"א ז"ל הוא ממ"ש בפסקיו ורוב הפוסקים פסקו כרב יהודה וכן רב נחמן סבר כרב יהודה עכ"ל ולפי שהרא"ש לא ביאר דעתו בפירוש לא כתב רבינו וכ"פ א"א ז"ל ומפני שכתב שרוב הפוסקים פסקו כן ולא חלק עליהם כתב שלזה היה נוטה דעתו ובעל העיטור כתב ג"כ דהלכתא כר"י ורבינו ירוחם כתב דבשחט שליש והגרים שליש ושחט שליש הסכימו רוב הפוסקים לפסול ואין לדבריו עיקר שהרי הרא"ש העיד בהיפך וכדבסמוך:

סעיף קטן כח
ולענין הלכה כיון שהרמב"ם ועיטור ורוב הפוסקים פסקו כרב יהודה והרא"ש נראה שסובר כן מדלא נחלק עליהם הכי נקיטינן :

סעיף קטן כט
ומ"ש רבינו וכל זה בקנה אבל בושט אפילו אם שחט בו כל שהוא חוץ למקום שחיטה קודם גמר הכשר שחיטה פסולה וכו' כ"כ הרא"ש בפרק א"ט והרשב"א בת"ה ופשוט הוא וכן נמי אפי' בקנה דוקא למעלה לצד הראש שייך הגרמה משום דאינו נפסל שם אלא בפסיקת הרוב דאילו למטה כיון דקיי"ל בין כנפי הריאה נדון כריאה דנקובתה במשהו לא שייך למיתני ביה דיני הגרמה וכן כתב רבינו ירוחם:

סעיף קטן ל
כתב הכלבו בשם הרב אלברצלוני דבעופות ליכא פיסול בהגרמה כלל וראיה מוכחת שאין בקנה שיפוי כובע והיינו שלא הזכירו חכמי התלמוד שיעור סימנים דעוף וטעם הדבר לפי שפיקה של גרגרת ותחלת הושט נכנסים הרבה תוך פירקי הלחיים ולא יכול איניש למשחט אפי' בתחילת הסימנים ולא ליטעו ולימא שאותה פיקה של גרגרת קרויה שיפוי כובע אלא כדפרישית לעיל ובהאי עניינה לא תשכח אלא בבהמה ומביא כמה ראיות מהגמרא הלכך כל צואר העוף כשר לשחיטה עכ"ל וההיא דשיפוי כובע שפירש כתבתי לעיל סימן כ'. ומדברי הרמב"ם והר"ן שם יתבאר לך דס"ל דאף בעוף שייך הגרמה . והר"ש ב"צ תמה על דברי הרב אלברצלוני שכתב דאין הגרמה בעוף והביא ראיה מהגמרא שיש הגרמה בעוף וכתב שדעת הרב לומר שיעור שיפוי כובע בעוף כ"כ קטן שא"א לבא לידי הגרמה כי אם בדוחק גדול אבל נזדמנה לו הגרמה פסולה בעוף כבהמה:

סעיף קטן לא
עיקור פירש"י ששחט בסכין פגומה ונעקרו הסימנים בפ"ק דחולין (ט.) גבי הא דאמר רב יהודה כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו ואלו הן ה"ש שהייה

דרסה חלדה הגרמה ועיקור פירש"י עיקור היינו פסוקת הגרגרת ופירשו התוספות דבריו דהיינו כגון ששחט בסכין פגומה שהפגימה קורעת והוי כמו פסוקה ובה"ג פירש דהיינו שנעקר הסימן או נשמט ממקומו וא"ת פשיטא דלא מהניא שחיטה כיון דנשמט ונעשה טריפה וי"ל דשחיטה לאו טריפה היא אלא שכך הל"מ דאין שחיטה מועלת כשנשמט סימן אחד ממקום חיבורו ואפי' עוף אם נשמט האחד אין השחיטה מועלת לשני וכ"כ הרא"ש שם וכ"כ הרשב"א בת"ה. וכתב עוד וא"ת כיון דלאו טריפה ממש היא אלא אסורה ומשום דאין שחיטה בסימנים עקורים כשנעקר סימן אחד בעוף ושחט את השני אף הוא יהא כשר דאילו משום עקירת הסימנים אינה טריפה כדאמרן ואילו משום שחיטה הא נשחט בסי' הב' שאינו עקור וכ"ת ה"נ הא תניא נשמטה הגרגרת ואח"כ שחט את הושט שחיטתו פסולה יש לומר אע"ג דהכשרו של עוף בסימן אחד בעיא שיהיו שני הסימנים ראויים לשחיטה עכ"ל. ומשמע דכיון דשמוטה זו אינה טריפה חלבה בחייה מותר וכ"נ מדברי הרשב"א בתשוב' ר"ג סימן שס"ג. והר"ן כתב בשם הרמב"ן דעיקור היינו סימנים שנעקרו כלם או רובם בדבר שאין עושה אותה טריפה והל"מ שאם אירע לו כן בשעת שחיטה משהתחיל בסימנים שתהא נבילה לפי שכיון שנשמטה באותה שעה א"א שתשחט בהכשר שמחמת העיקור מתנדנדים הסימנים ע"כ ואיכא בינייהו דלדברי התוספות אם נעקרו הסימנים ואח"כ נשחטו הויא נבילה ולדעת הרמב"ן הויא טריפה אא"כ נעקרו בשעת שחיטה דאז הויא נבילה. ודעת הרמב"ם בפ"ג כדברי בה"ג: ומ"ש רבינו אבל אם נעקר לאחר ששחט רובו כשרה כ"כ הרמב"ם בפ"ו וכבר כתבתי אצל דיני שהייה וחלדה שהתוספות כתבו בפ' השוחט בשם ריב"ם דאף על גב דשהייה ודרסה וחלדה פסלי אפילו במיעוט בתרא לדעתו מודה בעיקור דלא פסל במיעוט בתרא כיון דלא הוי כדרך שחיטה. וכתב הרא"ש בפ"ק דחולין דהכי מסתבר :

סעיף קטן לב

ומ"ש ודוקא שנעקר כל הסימן או רובו מן הלחי כו'. בר"פ אלו טריפות (חולין מד.) אמר רב נחמן אמר שמואל תורבץ הושט שניטל כולו מלחי כשר תנא תונא ניטל לחי התחתון כשר מתקיף לה רב פפא והא איכא עיקור סימנין ולרב פפא קשיא מתניתין ניטל לחי התחתון כשר בשלמא מתני' לרב פפא ל"ק הא דאיעקרא איעקורי הא דאיגוס איגומי מעילוי סימנין אלא לשמואל קשיא ופי' רש"י דאיעקר איעקורי. עיקור סימנין כשנעקר הושט מן הלחי ומן הבשר. הא דאיגוס איגומי. מעילוי סימנים שנגמם הלחי (מן הבשר שמוטל על הסימנים בין הלחי) והסימן דלאו עיקור הוא שהסימנין מעורין בבשר. אלא לשמואל קשיא הא דרב פפא דלדידיה איכא עיקור סימנים דקאמר תורבץ הושט שניטל

דמשמע שהושט לבדו ניתק ונתלש מן הבשר. ומשני לא תימא כולו אלא רובו והאמר רבה בב"ח אמר שמואל סימנים שנדלדלו ברובן טריפה א"ר שישא בריה דרב אידי הא דאיקפל איקפולי הא דאיפרק איפרוקי כך היא גירסת רש"י ופי' רש"י דאיקפל איקפולי. שנקלף מעל הבשר איקפל כמו נקלף: דאיפרק איפרוקי. כדבר שנעקר בכח שנעקר מכאן מעט וכאן מעט עד רובו דאותו מיעוט המחובר אינו מחובר ביחד הילכך לאו חיבור הוא דלא הדרא בריא עכ"ל. וכתב הרשב"א ויש לדקדק קצת כיון דאפילו נקלף רובו שרי אע"פ שלא נשתייר אלא מיעוטו ומיעוט זה לא אמרו בו שיעור היאך אפשר שתפסל יותר כשנשתייר בו במיעוט כאן ומיעוט כאן מכשנשתייר מיעוט אחד במקום אחד ונ"ל דכשהוא מתפרק במקומות רבים הדבר ניכר שנתפרק בכח מה שנשאר מחובר חיבור מדולדל הוא אבל כשנתפרק במקום אחד אותו המיעוט נשאר בחיבורו בחוזק כשהיה הילכך הוי חיבור והדרא בריא. וכ"כ הר"ן וכ"מ מלשון הרא"ש:

סעיף קטן לג

והרי"ף כתב תורבץ הושט שניטל רובו מלחי כשר. ודוקא דאיפרק איפרוקי אבל אידלדל אידלדולי או איקפל איקפולי לא דאמר שמואל סימנים שנדלדלו ברובן טריפה וכתב הר"ן שדבריו סתומים הרבה והרא"ש פירש דבריו שאם נתפרקו מן הלחי בנחת הרוב במקום אחד כשר אבל אידלדל אידלדולי הושט מן הקנה ברובן או איקפל איקפולי הושט מן הלחי הנה והנה טריפה עכ"ל. ולפי שיטה זו אין חילוק בין רש"י והרי"ף לענין דינא אלא שהרי"ף חידש טריפות דנתפרקו סימנים זה מזה שלדברי רש"י לא הוזכר בגמרא. והר"ן כתב הטריפות הנזכר בשם ר"ח דהיינו סימנים שנדלדלו ברובן שאמרו בגמרא ורבינו בסימן ל"ג כ"כ בשם ר"ח. והרשב"א כתב בחידושיו שנראה שהרי"ף מפרש סימנים שנדלדלו ברובן מן הלחי ותורבץ הושט שניטל מעל קנה קאמר כלומר שנפרקו זה מזה ולפי דבריו נראה דגרסינן אלא אמר רב שישא בריה דרב אידי התם דאיפרק איפרוקי וכאן ביטל כל הני פירוקי דפרקי ואוקי מלתי' דשמואל דתורבץ שניטל מן הלחי באיפרק איפרוקי ולא נמצא כן בנוסחאות ועוד דתמיה דא"כ מאי קאמר שמואל תורבץ הושט שניטל מלחי הא לאו מלחי ניטל אלא מעל הקנה ומאי תנא תונא דאמרינן וכתב עוד נמצא לפי פי' רש"י דעיקור סימנים לא הויא אלא כשנעקרו מן הלחי ומן הבשר כולן או רובן בהרבה מקומות שהמיעוט הנשאר נדלדל ואינו חיבור יפה אבל נקלף רובו של סימן במקום אחד כשרה דעדיין הסימן נמתח וחוזר ומבריא וכן כל שהוא מחובר עדיין הבשר שעל הלחי כשרה וכדאמרינן מתני' לרב פפא ל"ק הא דאיעקר איעקורי הא דאיגום איגומי מעילוי סימנים אבל לפי פירושו של הרי"ף אפילו ברובן מטרפא ואע"פ

שמקצתו נשאר מחובר חיבור יפה במקום אחד אבל במיעוטן כשר. וסימנים שנפרקו זה מזה לדברי רש"י אפילו כולן כשרה שטריפות זה לא נזכר בגמרא כלל לפי דבריו. אבל לדברי הרי"ף אפשר דבכולן טריפה דהא מוקמינן הא דשמואל דתורבץ הושט שניטל מלחי. כשנפרקו זה מזה וכבר פריקנא לא תימא כולו אלא רובו והשתא נמי דפריקנא לה בשנפרקו זה מזה אפשר דההיא פירוקא דלא תימא כולו אלא אימא רובו כדקאי קאי. ואיכא למימר נמי דכולהו פירוקי איבטילו להו והשתא דפריק רב שישא בריה דרב אידי פירוקא אחרינא אימא דלעולם ככולו קאמר ובשנתפרקו זה מזה עכ"ל. ובת"ה כתב גירסת רש"י ופירושו וכתב אח"כ הרבה לשונות נאמרו בהלכה זו וזה הברור שבלשונו נמצא קצרו של דבר אם ניטל הלחי כולו מעל הסימנים והבשר והסימנים מעורים עם בשר שבלחי כשרה וזו היא ששנינו ניטל הלחי התחתון כשר ופירשה רב פפא דאיגום איגומי מעילוי סימנים ולא עוד אלא אפילו ניטל רובו של סימן מעל הלחי ומעל הבשר עדיין משהו ממנו מחובר אל בשר הלחי דעדיין הסימן נמתח עם הבשר שהוא מחובר לו וזו הוא שאמר שמואל תורבץ הושט שניטל כולו מלחי כשר ואוקימנא בשניטל רובו ועדיין משהו ממנו מחובר ומשהו זה לא נתנו בו שיעור אלא אפי' משהו ממש אבל נעקרו סימנים לגמרי אפי' נדלדלו רובן והוא שעקרו כאן וכאן סביבות הלחי אע"פ שמיעוטן מחוברים כיון שנעקרו בכח עד שניטלו כאן וכאן הרי חיבור זה מדולדל ואינו חיבור והרי הוא כאילו עקור לגמרי וטריפה וזו היא שאמרו סימנים שנדלדלו ברובן טריפה ופירשה רב שישא בדאיפרק איפרוקי אלא שעדיין אני תמה עיקור סימנים שמנו בהלכות שחיטה היכי משכחת לה דהא בשנעקרו רובן לגמרי במקום אחד ומחובר אפילו כל שהוא במקום אחד כשירה היא לגמרי והיינו דשמואל ואם נעקרו כולם או אפי' רובם בכמה מקומות טריפה היא כדאמר שמואל סימנים שנדלדלו ברובן טריפה וכבר כתבנו דא"א דעיקור המנוי בה"ש שיהא עושה אותה טריפה וא"כ היכי משכחת לה. ומסתברא דעיקור שאמרו הוא שנעקרו לגמרי מן הבשר ותדע לך דהא כי הוה ס"ד דשמואל שניטל כולו מלחי קאמר אתקיף עלה רב פפא והא איכא עיקור סימנים כלומר אע"ג דלאו טריפה היא כשירה מיהא לא הויא דהאיכא עיקור סימנים וא"א להעשות שחוטה דהכי אגמריה רחמנא למשה לא תשחוט בסימנים עקורים. והא דאמר שמואל סימנים שנדלדלו ברובן טריפה לאו טריפה ממש קאמר אלא אסורה קאמר דכל שהיא אסורה טריפה קרי לה וכדקתני אלו טריפות בבהמה נקובת הושט וכו' ואסיק רבא אלו אסורות קתני יש מהן נבילות ויש מהן טריפות והכי נמי אסורה קתני ולא טריפה ממש ונפקא מינה שאם שחטה נבילה הויא ולא כטריפה שחוטה דאין שחיטה בסימנים עקורים

עכ"ל ורבינו ירוחם כתב שי"מ דברי הרי"ף בע"א דאיפרק איפרוקי היינו שהמיעוט מחובר במקום אחד ואידלדל אידלדולי שהמיעוט המחובר מפוזר ומפורד ואינו מחובר במקום א' אלא כאן מעט וכאן מעט ואיקפל איקפולי שנקלף רוב עובי תורבץ הושט סביבו דלא הדרא בריא כלל ולפי שיטה זו לא הזכיר הרי"ף דין נפרד הושט מן הקנה. והרמב"ם (בפ"ג) כתב עיקור כיצד כגון שנעקרה הגרגרת והוא הקנה או הושט ונשמט א' מהם או שניהם קודם גמר שחיטה עכ"ל. ובספ"ט כתב סימנים שנדלדלו רובן טריפה ואפי' שלא מחמת נפילה וכן אם נתקפלו שהרי אינם ראוים לשחיטה אבל אם נתפרק רוב תורבץ הושט מן הלחי ה"ז מותרת שאין התורבץ ראוי בשחיטה כמו שביארנו עכ"ל. ובפ"ח כתב לחי העליון שניטל טריפה אבל אם ניטל התחתון כגון שנגמר עד מקום הסימנים ולא נעקרו ה"ז מותרת עכ"ל דבריו סתומים כדברי רבו הרי"ף. והרשב"א כתב בת"ה אהא דקאמר בגמרא לא קשיא הא דאיעקר איעקורי הא דאיגום איגומי מעילוי סימנים פי' עיקור סימנים הוי כשנעקר הושט מן הלחי ומן הבשר ומתני' דקתני כשר דאיגום איגומי הלחי מן הסימן ומן הבשר המוטל על הסימנים דאין עיקור כל זמן שהסימנים מעורים בבשר כן פירש"י אבל הרמב"ם נראה שהוא מפרש שנגמם הלחי עד מקום הסימנים אבל כנגד מקום חיבורן נשאר מן הלחי ולא נעקרו הסימנים ממנו שכ"כ הרב ז"ל ניטל הלחי התחתון כל שנגמם עד מקום הסימנים ולא נעקרו ה"ז מותרת. ואינו מחוור חדא דהא מתני' ניטל לחי התחתון כשר דמשמע כל הלחי ועוד דאיגום מעילוי סימנים שנגמם מעליהם ממש משמע עכ"ל ול"נ לפרש דברי הרמב"ם דסימנים שנדלדלו היינו שנפרדו זה מזה וכפי' ר"ח שכתב הר"ן וקאמר דטריפה ממש היא. וכן אם נתקפלו כלומר שנעקרו שניהם או רובו של אחד מהם ממקום חיבורו באורך הצואר והיינו עיקור הסימנים שכתב בפ"ג ואינה טריפה ממש אלא שמתוך שאינה ראויה לשחוטה נאסרה וכדברי בה"ג אבל אם נתפרק רוב תורבץ הושט מן הלחי אבל הסימנים מחוברים באורך הצואר וגם מחוברים הם זה לזה יפה כשירה שכיון שאין התורבץ ראוי לשחיטה אין כאן עיקור סימנים ומיהו בנתפרק כולו היינו עיקור דכיון דתורבץ כולו נעקר מן הלחי א"א שלא נעקרו הסימנים ממקום חיבורן באורך הצואר. והיינו דוקא כשאחז הסימנים ועקרן מהלחי אבל אחז בלחי ועקרו מהסימנים אפילו כולו כשירה וזהו שכתב בפ"ח ניטל הלחי התחתון כגון שנגמם עד מקום הסימנים ולא נעקרו כלומר שניטל הלחי מהסימנים לא שנעקרו הסימנים מהלחי כשירה ויש ידים מוכיחות לזה שכשמנה הע' טריפות מנה נדלדלו הסימנים ולא מנה נתקפלו משמע דנתקפלו אינה טריפה אלא שאינה ראויה לשחיטה כמ"ש וכ"נ ממ"ש שהרי אינם ראויים לשחיטה

ואנתקפלו קאי ולא אנדלדלו דאי אנדלדלו מאי איריא מפני שאינה ראויה לשחיטה תיפוק לי שהיא טריפה אלא ודאי אינה טריפה בנתקפלו ואין בה אלא שאינה ראויה לשחיטה ולפי שיטה זו סוגיא דגמרא ה"פ מתקיף לה רב פפא והא איכא עיקור סימנים כלומר דלישנא דשמואל קשיתיה דאמר תורבץ הושט שניטל כולו מהלחי דהיינו שאחז בתורבץ ועקרו מהלחי וכל כה"ג א"א שלא נעקרו הסימנים ממקום חיבורן בצואר והיינו עיקור סימנים בשלמא מתני' לרב פפא ל"ק הא דאיעקר איעקורי הא דאיגום איגומי מעילוי סימנים כלומר מתני' דוקא בניטל הלחי מהסימנים הוא דמכשר דכיון דאינו אוחז בסימנים איפשר לנטלו מהם ולא יעקרו הסימנים ממקום חיבורן בצואר והיינו איגום איגומי מעילוי סימנים אלא לשמואל קשיא דא"א לאחוז בתורבץ ולעקרו כולו מהלחי אא"כ יעקרו הם ממקום חיבורן ומשנינן לא תימא כולו אלא רובו כלומר אע"פ שהוא אוחז בתורבץ לעקרו מהלחי כיון שלא עקרו כולו איפשר שלא יעקרו הסימנים ממקום חיבורן והאמר רבה בב"ח סימנים שנדלדלו ברובן טריפה וקס"ד דנדלדלו היינו שנעקרו ממקום חיבורן בלחי ומשני הא דאיקפל איקפולי הא דאיפרק איפרוקי כלומר ההיא דרבב"ח בדאיקפל איקפולי דהיינו שנתקפלו ונפרדו הסימנים ממקום חיבורן באורך הצואר והא דשמואל בדאיפרק איפרוקי כלומר שנפרקו ממקום חיבורן בלחי ובכלל מה שאמר דאיקפל איקפולי הוא שנפרדו ונתקפלו הסימנים ממקום חיבורן באורך הצואר זה מזה אלא שזו אינה טריפה אלא שאינה ראויה לשחיטה וזהו עיקור סימנים המנוי בהלכות שחיטה. ונמצאו דברי הרמב"ם ז"ל עולים כהוגן בסוגיא דגמרא וע"פ הדברים האלה דברי הרי"ף אשר לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם יהיו מבוארים לפניך דהרמב"ם בשיטת הרי"ף רביה אמרה ויש לבעלי התוספות דרך אחר בשמועה זו ולא כתבתיו שלא להאריך. ורבינו סתם דבריו כדעת רש"י והוא הנכון שהסכימו בו הרשב"א והרא"ש והר"ן ז"ל וכן יש לאסור בנפרדו סימנים זה מזה כדי לחוש לדברי ר"ח:

סעיף קטן לד

ומ"ש רבינו שחט סימן אחד בעוף ואח"כ נשמט השני כשר נשמט אחד וכו' שחט אחד ונמצא השני שמוט וכו' פסולה ברייתא בר"פ השוחט (חולין כח.):

סעיף קטן לה

ומ"ש ואם נמצא השחוט שמוט כתב הרמב"ם אם לא תפס בסימנים כשירה כו' בפ"ג וטעמו מדאיתא בפ' א"ט (נד.) אמר ר"ל עליה דרב ברם זכור אותו האיש לטוב שאמרו שמועה מפיו שמוטה ושחוטה כשירה שא"א לשמוטה שתעשה שחוטה ור' יוחנן אמר יביא ויקיף אמר רב נחמן ל"ש אלא שלא תפס בסימנים אבל תפס בסימנים ושחט איפשר לשמוטה שתעשה שחוטה ופירש"י שמוטה ושחוטה. נמצאת גרגרת שמוטה ושחוטה

ואין ידוע אם קודם שחיטה נשמטה כשירה שאם נשמטה תחלה היתה יורדת למטה ושוב אינה נשחטה: ויקיף. יחתכנה במקום אחר אם דומים מראיהם של חתכים טריפה דהואיל ודומים י"ל שאף חתך הראשון לאחר עיקור נעשה. וסובר הרמב"ם דרב נחמן אדרב קאי דאילו לרבי יוחנן אע"ג דתפס בסימנים הא איפשר להקיף והילכך הו"ל רב ורב נחמן לגביה דרבי יוחנן וקי"ל כוותייהו דרבים נינהו וכתב הרשב"א שכן דעת הרז"ה ושאר מחברי הלכות שפסקו דברי רב נחמן כצורתן שהכל הולך אחר תפיסה אם תפס בסימנים טריפה לעולם ואם לא תפס כשירה לעולם ואפילו בלא הקפה וכתב עוד רבי יוחנן אמר יביא בהמה אחרת ויקיף זו היא גירסת הגאונים ול"ג יביא ויקיף דמשמע אותו קנה בעצמו ופירושו יביא בהמה וישחטנה ואח"כ יעקור הסימן ויקיף העיקור אם דומה כשירה דודאי לאחר שחיטה נשמט כזה ואם לאו טריפה ר"נ אמר לא אמרן אלא דלא תפס בסימנים וכו' כך היא גי' הספרים ול"ג א"ר נחמן ולפי גירסא זו רב נחמן חולק הוא ולומר שאפי' הקיף ונדמו כל היכא דתפס בסימנים אסורה ואין סומכים על ההקפה וכיון דלא איפסיקא הלכתא כחד מינייהו ואיסורא דאורייתא נקיטינן לחומרא ובעינן הקפה והוא שלא תפס בסימנים ואפילו למקצת ספרים דגרסי אמר רב נחמן יש לפרש ג"כ דרב נחמן לא פסק כחד מינייהו ולא בא אלא לפרש ולומר דלעולם בעינן דלא תפס בסימנים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והילכך הלכה כרבי יוחנן לגבי רב והילכך בעינן הקפה והוא שלא תפס בסימנים וכן פסק בה"ג עכ"ל. וז"ל הר"ן בפרק השוחט שמוטה ושחוטה כשירה כו' רבי יוחנן לא סמיך אהא אלא יביא בהמה אחרת וישחוט אותה ויקיף אם דומים החתכים זה לזה לפי שאין חתך הסימן השמוט ע"י שנשמט לכאן ולכאן ישר רב נחמן אמר לא אמרן וכו' איכא מ"ד דרב נחמן אדרבי יוחנן קאי וא"כ אפי' בשלא תפס בסימנים צריכה הקפה לר' יוחנן וקי"ל כוותיה לגבי רב וכ"ד בה"ג והרמב"ן ז"ל עכ"ל והרא"ש בפרק השוחט הסכים לגירסת יביא בהמה אחרת ויקיף והקשה גבי שחט את הושט ונמצאת הגרגרת שמוטה יביא עוף אחר ויקיף אלא ודאי מוכח דאין הקפה מבהמה לבהמה וי"ל דגם רבי יוחנן מודה דברוב פעמים א"א לשמוטה שתעשה שחוטה כיון שלא תפס בסימנים ומן הדין היה להתיר בלא הקפה אלא דרבי יוחנן מחמיר להקיף בבהמה אחרת ויעקרנה לאחר שחיטה אם השניה אדומה יותר פסולה דרגלים לדבר דקודם שחיטה נשמטה אבל להקל אין מקיפין מבהמה לבהמה רב נחמן אמר לא אמרן אלא שלא תפס בסימנים וכו' משמע דר"נ פליג אדר' יוחנן וסבר דהקפה אינה מוציאה מידי ספק אלא בשלא תפס בסימנים אז בדקינן בהקפה כדי לאסור אבל אם תפס בסימנים איפשר לשמוטה שתשחט ולא סמכינן אבדיקת הקפה ומשמע מתוך דברי

רב אלפס שפוסק הלכה כרב נחמן לחומרא וי"ס דגרסי אמר רב נחמן ולא בא רב נחמן לחלוק אלא לפרש דבריהם הא דאמר רב כשירה ור' יוחנן מכשיר לה בבדיקת הקפה כשלא תפס בסימנים אבל אם תפס בסימנים פסולה לרב וגם לרבי יוחנן לא מהניא הקפה הילכך כשלא תפס מהניא בדיקה כר' יוחנן וכשתפס לא מהניא בדיקה עכ"ל. וסברת י"א כתב רבינו נראה שהם סוברים דרב נחמן פליג אדרב ואדרבי יוחנן וסבר דהקפה אינה מוציאה מידי ספק אלא דוקא בשלא תפס ורב מכשר בכל גווני אפי' בתפס ואפי' בלא הקפה ור' יוחנן סבר דהקפה בעינן והיא מוציאה מידי ספק ואפי' תפס וקי"ל כר' יוחנן לגבי רב לאצרוכי הקפה ולגבי רב נחמן לאכשורי אפילו בתפס ע"י הקפה:

סעיף קטן לו
ומ"ש רבינו בשם הרא"ש מבואר בדבריו שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן לז
כתב הכלבו דאפס הסימנים היינו שנטלם בחזקה ודחקם בין אצבעותיו וי"מ כגון אלו שמושכין עור בית השחיטה מאחוריו ונדחק הסימן תחת העור עכ"ל:

סעיף קטן לח
כתבו הגה"מ בפ"ג בשם סמ"ק דלדידן דלא בקיאינן בהקפה פסלינן כל שמוט בין תפס בסימנים בין לא תפס וגם הכלבו כ"כ בשם הרי"ף:

סעיף קטן לט
ולענין הלכה כיון דרוב הפוסקים מצריכים הקפה ואנן השתא ודאי לא בקיאינן בהאי הקפה פסלינן כל שמוט כדברי סמ"ק:

סעיף קטן מ
כתב מהרי"ק בסי' ל"ה על השוחט ונמצא הוושט שחוט ולא ראה אחר הקנה וזרקו מידו בחזקת כשרות ואח"כ מצא הגרגרת שמוטה טריפה ולא אמרינן אחר שנחבטה על הקרקע ופרכסה נעשית שמוטה:

סעיף קטן מא
כתב בכתבי מה"ר ישראל סימן ר"ה שהשוחט נאמן על שמוטת הגרגרת לומר שבשעת שחיטה לא היתה שמוטה:

סעיף קטן מב
השוחט תרנגול צריך ליזהר שידחוק רגליו בקרקע או יגביהנו שלא ינעוץ רגלו בקרקע כדי שלא יעקור הסימנים מימרא דאביי בפרק מפנין (שבת קכח.):

סעיף קטן מג
כתב האגור שנשאל מהר"י מולין על אחד ששחט העוף כדרכו בהכשר ואחר גמר שחיטה מצא טבעת מהגרגרת שלם על הסכין והשיב דכשר שע"י גלגול הגרגרת נעשה זה :

סימן כה

סעיף קטן א
השוחט צריך שיבדוק בסימנים אחר השחיטה אם נשחטו רובן שכל זמן שאין ידוע שנשחטה הבהמה כראוי הרי היא בחזקת איסור בריש חולין (ט.) אמר רב יהודה אמר שמואל הטבח צריך שיבדוק בסימנים לאחר שחיטה כדרב הונא דאמר בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה פי' שכל זמן שהיא בחייה הרי היא אסורה משום אבר מן החי ומשום שאינה זבוחה ואינה ניתרת אלא בשחיטה כשירה הילכך אם לא נתברר לנו שנשחטה שחיטה כשירה הרי היא בחזקת איסור שאינה זבוחה וכמתה מאליה וצריך לבדוק. ומהרי"ל כתב בשם מהר"ש שמה שנמצא בשחיטת האשכנזים שהשוחט עוף צריך לבדוק בסימנים מיד קודם שיוציאו מידו וגם נהגו לאסור בדיעבד אין שיטת ההלכות מוכיחות כן להצריך לבדוק קודם שיצא מתחת ידו וכ"ש שאין לאסור בדיעבד וכל הפוסקים כתבו סתם שצריך לבדוק בסימנים אחר שחיטה ואם לא בדק אסורה דמשמע הא אם בדק כשירה בין בסמוך בין ברחוק עכ"ל:
כתב המרדכי בריש צולין אותם בני אדם שבודקים הסימנים בנוצה ותוחבים בסימנים דרך הפה נראה דטעות הוא בידם כי אין זה בדיקה דשמא לא נשחט הרוב ואנן בעינן רוב הנראה לעינים. וכתב בהג"א שכ"כ בא"ז דהבודק בנוצה תיפח רוחו ונשמתו מפני שמאכיל טרפות לישראל שאפי' שחט מיעוט הנוצה קורעת ואסור לעסוק בקבורתן של אוכלי טריפות וכ"כ הרוקח :

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו ומשיודע שנשחטה כראוי היא בחזקת היתר אפי' נולד בה ריעותא וכו' בסוף מימרא דרב הונא שכתבתי בסמוך נשחטה הרי היא בחזקת היתר עד שיודע לה במה נטרפה ופריך עליה ולימא נשחטה הותרה הא קמ"ל דאע"ג דאיתיליד בה ריעותא כדבעא מיניה רבי אבא מרב הונא בא זאב ונטל בני מעים והחזירם כשהן נקובים מהו מי חיישינן שמא במקום נקב ניקב או לא א"ל אין חוששין שמא במקום נקב ניקב:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואין צריך לבדוק אם נעקרו הסימנים או ניקבו וכ' עד סוף הסימן כ"כ הרא"ש והר"ן שם והרשב"א בת"ה ולאפוקי מבה"ג שהצריך לבדוק אם שחט בסימנים עקורים

וכתב הרא"ש בתשובה כלל כ' סי' י"ב דאינו צריך לבדוק אלא שנשחטו רוב הסימנים במקום שחיטה בלא הגרמה וכן כתב בא"ח דלא סגי בראיית הסימנים נחתכים בשעת שחיטה דשמא למעלה משיפוי כובע או בתורבץ הושט הם נחתכים עכ"ל ולא ראיתי שום אדם שבודק כן ולכן נראה לומר שכל שנראה בעיניו מאומד דעתו שהוא במקום שחיטה מפיק מידי הגרמה:

סימן כו

סעיף קטן א

ניקב הושט בשעת שחיטה כנגד המקום ששחט כבר טריפה בריש חולין (ח.) אהא דאמר ר' זירא ליבן סכין באור ושחט בה כשירה משום דחידודה קודם לליבונה ומקשה והא איכא צדדין. ומתרץ בית השחיטה מירווח רווח כתבו התוס' והרא"ש והר"ן דמהא שמעינן שאם נכוה הושט או ניקב כנגד מה שנשחט ממנו קודם גמר שחיטה שנאסרת בכך שאל"כ מאי קא מקשינן והא איכא צדדין והרי אינן נכוין אלא כנגד מה שנשחט אלא שמע מינה כדכתיבנא:

סעיף קטן ב

שחט הקנה וניקבה הריאה קודם ששחט הושט או ששחט הושט וניקבו בני מעים אע"פ שחיי הריאה תלוי' בקנה וכו' בפ' השוחט (חולין לב:) אמר ר"ל שחט את הקנה ואח"כ נקבה הריאה כשרה אמר רבא לא אמר ר"ל אלא בריאה הואיל וחיי ריאה תלוים בקנה אבל בבני מעים לא ופרש"י אבל בבני מעים לא אם ניקבו בני מעים בין קנה לושט אחר שחיטת הקנה טריפה דחיותא דבני מעים לאו בקנה תליא אלא בושט וכ"כ הרשב"א אבל בשאר בני מעיים לא פי' כששחט את הקנה אבל שחט את הושט הוי איפכא דהתם לימא ר"ל דניקבו שאר בני מעים כשרה הואיל וחיי בני מעים תלוים בושט אבל ריאה לא עכ"ל מתקיף לה רבי זירא מאחר שנולדו בה סימני טרפות התרתה מה לי בריאה מה לי בבני מעים והדר ביה רבי זירא דבעי רבי זירא ניקבו בני מעים בין סימן לסימן מהו לטהרה מידי נבילה ע"כ לא איבעיא ליה אלא לטהרה מידי נבילה אבל באכילה אסורה א"ל רב אחא בר רבא לרבינא דלמא לעולם לא הדר ביה ורבי זירא לדבריו דרבא קאמר וליה לא ס"ל. ופרש"י התרתה. דס"ל כיון דמקצת אישתחיט תו לא מיטרפא דאין טריפה לחצי חיות דלא ס"ל לר' זירא דטעמא משום דכיון דאשתחיט קנה ריאה כמאן דמנחא בדיקולא דמיא: והדר ביה ר' זירא. מהאי טעמא ואודי דטעמא משום דכמנחא בדיקולא דמיא וא"כ בבני מעים מיטרפא שהרי הושט עדיין קיים ומנ"ל דהדר מדבעי רבי זירא ניקבו בני מעים בין סימן לסימן לאחר שחיטת הקנה דהוא לעולם ראשון מהו

לטהרה מידי נבילה ומדבעי מהו לטהרה מידי נבילה מכלל דפשיטא ליה דאיטרפא בנקיבה דביני ביני: דילמא לעולם לא הדר ביה. ופשיטא ליה לר' זירא דבאכילה שריא דאין טריפה לחצי חיות והא דבעי ר' זירא לענין טומאה לדבריו דרבא דאמר לא אר"ל אלא בבני מעים עכ"ל. ולפי שטה זו אליבא דרב אחא בר רבא דאמר ודלמא לעולם לא הדר ביה אפילו ניקבו בני מעים כשרה וכ"ש ניקבה הריאה ואליבא דמ"ד הדר ביה הא מיהא כי אינקוב ריאה מכשר וכיון דליכא מאן דפליג אר"ל בשחט הקנה וניקבה הריאה פסקינן הלכתא כותיה וה"ה דהלכה כותיה בשחט הושט וניקבו בני מעים דכשרה וכן דעת בעל העיטור וכתב דהכי שדרו ממתיבתא אבל התוס' גורסים והדר ביה רבי זירא מדבעי כלומר חזר ביה מהבעיא וה"פ מדפריך לרבא מה לי בריאה מה לי בבני מעים שבכל מקום יש להתיר ש"מ דסבר דאין טריפות לחצי חיות ולא שייך למיבעי ניקבו בני מעים בין סימן לסימן ומתחלה מיבעיא ליה ניקבו אפילו נשחט הושט תחלה דהוי פשיטא דיש טריפות לחצי חיות ומשני לעולם לא חזר ביה מן הבעיא ואליבא דרבא שהתיר בריאה פריך כיון דשרי בניקבה הריאה אחר שחיטת הקנה זה א"א אלא מטעם שאין טריפות לחצי חיות א"כ גם בבני מעים תתיר וליה לא ס"ל לא בבני מעים ולא בריאה דלית ליה דר"ל ולפי שטה זו כיון דלרב אחא בר רבא רבי זירא פליג אר"ל ורבא נמי אפשר דמפרש דברי ר"ל הוא וליה לא ס"ל לא קי"ל כר"ל כ"פ הרא"ש. וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מה"ש. וכן דעת הרי"ף שהשמיטה להא דר"ל. והרשב"א בת"ה פסקה לדר"ל וכדברי שטה ראשונה שכתבתי ואחר כך כתב ויש מגדולי המורים שהורו דכל שנטרפה הריאה או בני מעים בין סימן לסימן טריפה ואפי' שחט את הקנה ונטרפה הריאה או ששחט את הושט וניקבו בני מעים טריפה וראוי לחוש לדבריהם עכ"ל: ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקיטינן וכל שכן שגם הרשב"א כתב שראוי לחוש לדבריהם:

סימן כז

סעיף קטן א

חתך מהבהמה לאחר שנשחטה כראוי ועודנה מפרכסת אסורה לאכלה בעודנה חיה אבל לאחר שמתה מותר לאכלה ולהאכילה לנכרי ומותר להאכיל בני מעים לנכרי בפרק השוחט (חולין לג.) אהא דאמר ר"ל שחט את הקנה ואח"כ ניקבה הריאה כשרה משום דכמאן דמנחא בדיקולא דמיא אמר רב אחא בר יעקב שמעת מינה מדר"ל מזמנין ישראל על בני מעים ואין מזמנין נכרי על בני מעים מ"ט ישראל דבשחיטה תליא מילתא כיון דאיכא שחיטה מעלייתא אשתרי להו נכרי דבנחירה סגי להו ובמיתה תליא מילתא הני

כאבר מן החי דמו ופירוש רש"י שמע מיניה מדר"ל אין מזמנין נכרי על בני מעים משום ריאה דהוי כמו שהוציאה מן הבהמה בעודה מפרכסת ונכרי לאו בשחיטה תלי' היתר אכילה דידיה שלא הוזכרה שחיטה אצלו ואבר מן החי נאסר להם ואין יוצאה להם מידי אבר מן החי עד שתמות אבל לישראל יצאתה מידי אבר מן החי ע"י שחיטתה עכ"ל תניא דלא כרב אחא בר יעקב הרוצה לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה חותך כזית בשר מבית השחיטה ומולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה וממתין לה עד שתצא נפשה ואוכלו אחד נכרי ואחד ישראל מותרים בו. ופירש"י מבית השחיטה שאינו מחוסר הפשט ויכול לחתכו מיד קודם יציאת נפש וממתין לה עד שתצא נפשה דאמרינן בפ"ד מיתות מנין שאסור לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה ת"ל לא תאכלו על הדם:

סעיף קטן ב

כל שנפסלה בשחיטתה ה"ז נבילה וכל שנשחטה כראוי וד"א גרם לה ליפסל ה"ז טריפה משנה שם (לב.):

סעיף קטן ג

ומ"ש נשברה מפרקת ורוב בשר עמה נבילה מימרא דזעירי בפ"ק דחולין (כ:) ותמיהא לי למה הוצרך לכתוב אי זו היא נבלה ואי זו היא טריפה כיון ששתיהן אסורות ואין ביניהם אלא שזו מטמאה וזו אינה מטמאה ורבינו לא בא לכתוב דיני טומאה וטהרה אלא דיני איסור והיתר ועוד יש לתמוה דהא דנשברה מפרקת ורוב בשר עמה היא אחת מששה נבילות מחיים דמייתי בפ"ק דחולין וכיון שכתבה לזו כאן למה לא כתבו כולם ג"כ כאן:

סימן כח

סעיף קטן א

השוחט חיה ועוף צריך לכסות דמו לא שנא צדן עתה לא שנא היו מזומנין בידו ריש פ' כיסוי הדם (פג:) נוהג בארץ ובחוצה לארץ כו' במזומן ובשאינו מזומן. ובגמרא [פד.] ת"ר אשר יצוד אין לי אלא אשר יצוד נצודין ועומדין מאליהן כגון אווזים ותרנגולים מנין ת"ל ציד מכל מקום א"כ מה ת"ל אשר יצוד למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בהזמנה זו ופרש"י אלא בהזמנה הזאת. כאילו הוא צד שאינה מזומנת לו כלומר לא יאכל בשר תדיר:

סעיף קטן ב

ומברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על כסוי דם בעפר:

סעיף קטן ג

וכתב בהלכות גדולות שמכסה ואח"כ מברך אף על גב דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן וכו' דברים אלו כתבם הרשב"א בת"ה. וכתב שכן מצא להרמב"ן והרא"ש כתבם בפרק כיסוי הדם וכתב עליהם והעולם לא נהגו כך. משום דחשבי כיסוי מצוה בפני עצמה וכן כתב הרמב"ם בפרק י"ד חייב אדם לברך קודם שיכסה: בדק הבית והכי נקטינן דלא כרבי' ירוחם שהסכים לדברי בה"ג:

סעיף קטן ד

וכוי שהוא ספק חיה וכלאים הבא מהבהמה וחיה צריך לכסות דמן בפרק כיסוי הדם (שם) תנן נוהג בכוי מפני שהוא ספק. ובפרק אותו ואת בנו (חולין פ.) תניא כוי זה הבא מן התיש ומן הצביה רבי יוסי אומר כוי בריה בפ"ע ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה אם מין בהמה. ורבינו כתב דבין בזה ובין בזה חייב לכסות. וכ"כ הרמב"ם בפרק י"ד מהלכות שחיטה והטעם מבואר דתרוייהו בכלל מפני שהוא ספק הם:

סעיף קטן ה

ומ"ש אבל אין לברך עליהם וכו'. ז"ל הרא"ש בריש פרק הנזכר מצאתי כתוב בשם הר"י שצריך לברך על כסוי הדם בכוי. וראייתו מדאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת כג.) דאין מברכין על הדמאי מפני שהוא ספק דדבריהם משמע הא ספיקא דאורייתא מברכין עליו וכוי ספיקא דאורייתא הוא דשמא הוא חיה ואינה ראיה דה"פ מצוה שתקנו חכמים לעשות מספק כגון דמאי שהזקיקו חכמים לקונה מע"ה לעשר מספק א"צ לברך עליו ואע"פ שאנו מברכין על שאר תקנות חכמים וצונו מדכתיב לא תסור הכא לא תקנו אלא מספק ואין מברכין עליו. ולא שייך לדקדק משם הא ספיקא דאורייתא מברכין עליה כי לא בא להוציא אלא שאר תקנות חכמים שמברכין עליהם אבל מצוה שאדם מצווה לעשות מספק כיון דברכות אינם מעכבות טוב שיעשה המצוה ולא יברך שלא יעבור על לא תשא. וכ"כ הרמב"ם בפרק י"ד מה"ש ע"כ. והרמב"ם האריך בזה בתשובתו שכתב לחכמי לוני"ל. וכתבה בעל מגדול עוז בסוף הלכות מילה. והראב"ד בהשגות שם סובר כדעת ה"ר יונה והר"ן בפרק במה מדליקין כתב טעם לשני הסברות ודעת רבי' האי כדעת הרמב"ם והרא"ש וכן דעת הרי"ף שהביא דבריו בפרק ר"א דמילה וכיון דרבינו האי והרי"ף והרמב"ם והרא"ש הסכימו שלא לברך הכי נקיטינן:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואין שוחטין כוי בי"ט מפני שהוא ספק ואם שחטו אין מכסין את דמו משנה בפרק כיסוי הדם (פג:):

סעיף קטן ז
ומ"ש ובלילה אם רישומו ניכר יכסנה ז"ל הרא"ש שם ואם נשאר מן הדם עד הלילה יכסה ומפרש רבינו דהיינו דווקא בשרישומו ניכר מדתניא בברייתא השוחט ונבלע דם בקרקע חייב לכסות ואוקימנא בשרישומו ניכר וכ"כ הרשב"א בת"ה ופשוט הוא:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואין יכולים לקבל הדם בכלי לכסותו בלילה שאין שוחטין לתוך הכלי כ"כ הרא"ש שם ופשוט הוא: כתב האגור שור הבר שקורין בופיל"ז רבותינו הגאונים נמנו עליו שמכסין דמו ולא איפשיטא אם חיה הוא אם בהמה עכ"ל ובהגהות כ' אמת הוא כי הערוך פי' כן בערך שר אבל ר' ישעיה האחרון כ' הבופ"ילו הוא מריא ולפי פירושו אין לספוקי בחיה וכן המנהג שלא לכסות דמו עכ"ל:

סעיף קטן ט
כיצד מכסין נותן עפר תיחוח למטה ועפר תיחוח למעלה בריש פרק כסוי הדם (שם) אמר רבי זירא השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה שנאמר וכסהו בעפר עפר לא נאמר אלא בעפר ופירש"י עפר למטה. עפר תיחוח ולא ע"ג קרקע קשה: וכסהו עפר. משמע דלא בעינן עפר אלא בכיסוי בעפר משמע כולו עטוף בעפר תיחוח וכתבו התוס' עפר שלמעלה מצוה שיתן הוא אבל עפר שלמטה א"צ שיתן הוא אם יש עפר הרי הוא כאילו נתן הוא את העפר והא דאמרינן בפ"ב שהיה מזמן כל הבקעה לשחוט בה היינו במקום שהיה קרקע קשה היה חופר משם דבעינן עפר תיחוח ומיהו לעיל פירש בקונטרס שהיה מזמינו בפה לכך עכ"ל והרא"ש שם בסוף הפרק כתב כדברי התוס' וסברת בעל העיטור היא בפירש"י:

סעיף קטן י
ומ"ש ומכסה בידו או בסכין או בכלי אחר אבל לא ברגלו שהוא דרך בזיון וכו' ברייתא שם (פז.):

סעיף קטן יא
שחט ולא היה עפר למטה צריך לגרור הדם וליתנו בעפר תיחוח ולכסות עפר תיחוח עליו נראה שלמד כן מדאמרינן בר"פ כיסוי הדם (פג:) אהא דתנן דאין כיסוי הדם נוהג במוקדשי' דטעמא משום דלמטה לא איפשר לתת עפר משום דאי מבטל ליה הו"ל מוסיף אבנין ואי לא מבטל ליה הוי חציצה ופריך ולגרריה ולכסויה מי לא תנן דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות אלמא דגריר ומכסה לי' ה"נ נגרור ונכסי ליה ומשני אי בקדשי מזבח ה"נ וכו'. אח"כ מצאתי להרשב"א בת"ה שכתב דין זה ולמדו ממקום זה שכתבתי ויש לתמוה על הכלבו שכתב בשם ר"מ בר נתן דכי אמרינן דדם הניתז ושעל הסכין

חייב לכסות א"צ לגררו משם אלא מכסהו במקומו ושמא טעמו משום דאמרי' בגמרא דמוקדשין פטירי מכיסוי משום דכתיב ושפך וכיסה שאינו מחוסר אלא שפיכה וכיסוי יצא זה שמחוסר שפיכה גרירה וכיסוי ומשמע ליה דבהכי אידחי ליה ההיא דאמרינן דדם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות ואי מהא לא איריא שכבר כתבו התוס' והרשב"א דמוקדשים שאני שלעולם הוא מחוסר גרירה:

סעיף קטן יב

שחט ולא כיסה וראהו אחר חייב לכסות וכו' משנה שם (פז.) ומייתי לה בברייתא בגמרא מדכתיב בכיסוי ואומר לבני ישראל אזהרה לכל בני ישראל:

סעיף קטן יג

ומ"ש אבא שהשוחט קודם לכל אדם הילכך אם קדמו אחר וכיסה חייב ליתן לו י' זהובים שכר ברכה שביטל ממנו שם תניא אידך ושפך וכיסה מי ששפך יכסה מעשה באחד ששחט וקדם חבירו וכסה וחייבו ר"ג ליתן לו י' זהובים איבעיא להו שכר מצוה או שכר ברכה ואסיקנא שכר ברכה הם וזהו שכתב רבי' שכר ברכה שביטל ממנו וז"ל הרמב"ם בפ"ז מהלכות חובל מי ששחט חיה או עוף ובא אחר וכיסה הדם שלא מדעת השוחט חייב ליתן כמו שיראו הדיינים ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קצוב והוא י' זהובים וכתב ה"ה דעות אלו שכתב הרב אם הוא דבר קצוב או למראית העין סברות הם כתובות בהלכות והרי"ף הכריע שהוא דבר קצוב ועכ"ל וכן דעת הרא"ש בפרק כיסוי הדם בפרק החובל שהוא דבר קצוב:

סעיף קטן יד

ומ"ש אלא שאין גובין אותו בזמן הזה כ"כ ה"ה ובפרק הנזכר בשם הרשב"א וז"ל ומ"מ לא מגבינן בה בבבל דהא אמרינן לעיל דלא עבדינן שליחותייהו בכל מידי דלא חסריה ממונא אבל אי תפס לא מפקינן מיניה וכבר ביאר רבינו דינים אלו פ"ה מהלכות סנהדרין עכ"ל וכ"כ הר"ן בפרק כיסוי הדם וז"ל מיהו עכשיו אין דנין דין זה דלית ביה חסרון כיס ולא מגבינן להו בבבל וזה שכתב הרי"ף לומר דאי תפס לא מפקינן מיניה שכך הדין בכל דיני הקנסות כדאיתא בס"פ אלו נערות (כתובות מא:) ובסוף פ"ק דב"ק (טו:) עכ"ל:

סעיף קטן טו

שחט ק' חיות או עופות או שחט חיה ועוף במקום אחד כיסוי אחד לכולם משנה בפרק כיסוי הדם (פו:) ואע"ג דפליג רבי יהודה ואמר שחט חיה יכסה ואח"כ ישחוט את העוף לית הלכתא אלא כת"ק:

סעיף קטן טז
ומ"ש כבר כתבתי למעלה שאם סח בנתיים שמכסה ומברך וכו' ויברך ברכת שחיטה על מה שישחוט וכו' בסימן י"ט וכבר ביארתי זה שם בארוכה: כתב המרדכי שכ' בס' ראבי"ה שאסור לספר בין ברכת שחיט' לברכת כיסוי ובספר התרומה התיר וכתב עוד שמצא ראבי"ה בתשובת הגאונים דמי שכיסה והזיד ולא בירך אסור לו לאכול משחיטתו אבל לאחרים מותר והוא חייב מלקות עכ"ל ואין לדברים אלו עיקר בגמרא. ובספר א"ח הביא ראיה מהגמ' שאין כיסוי הדם מעכב את הבשר מלאכול:

סעיף קטן יז
השוחט ונבלע דם בקרקע אם רישומו ניכר חייב לכסות כו' בפ' כיסוי הדם (פז.) תניא השוחט ונבלע דם בקרקע חייב לכסות ואוקימנא בשרישומו ניכר:

סעיף קטן יח
כסהו הרוח פטור מלכסות חזר ונתגלה חייב לכסות משנה (שם) כסהו הרוח חייב לכסות ובגמרא אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן לא שנו אלא שחזר ונתגלה אבל לא חזר ונתגלה פטור מלכסות:

סעיף קטן יט
ומ"ש כסהו עצמו וחזר ונתגלה אחר כך פטור מלכסות שם במשנה:

סעיף קטן כ
דם שנתערב במים אם יש בו מראית דם חייב לכסות וכו' משנה שם:

סעיף קטן כא
ומ"ש ואין חילוק בין אם נפל דם בתוך מים או מים לתוך דם לעולם כשיש מראית דם חייב לכסות אף על פי שנדחה מכיסוי וכו' שם מייתי מתני' דמיתניא גבי קדשים דם שנתערב במים אם יש מראית דם כשר אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ל"ש אלא שנפלו מים לתוך דם אבל נפל לתוך מים ראשון ראשון בטל אמר רב פפא ולענין כיסוי אינו כן אין דיחוי אצל מצות ופרש"י אינו כן שאפילו נפל דם לתוך מים חייב לכסות שאע"פ שבטל ונדחה ראשון ראשון אפ"ה כשהלך ורבה עד שנהפכה מראית המים לדם חזר דם הבטל וניעור וחשוב דם ולא אמרינן הואיל ונדחה ידחה שאין תורת דיחוי אצל מצות:

סעיף קטן כב
ומ"ש נתערב ביין אדום או בהמה רואים היין ודם הבהמה כאילו הוא מים וכו' משנה היא שם:

סעיף קטן כג

כתב בעל העיטור מאן דשחט ציפרא או חיותא ושחט בהמה עלה פטור מלכסות בהמה ואח"כ חיה חייב לכסות אין ספק שרבינו לא עיין לבקש דין זה בגמרא דאם כן לא היה כותבו בשם ב"ה דהא ברייתא שלימה ר"פ כיסוי הדם ופירש"י שחט ואח"כ בהמה פטור מלכסות שהרי דם בהמה למעלה ומה יכסה ויש לתמוה עמ"ש הגמיי' בפי"ב מהלכות שחיטה בשם מהר"ם שאם שחט תרנגולת כשרה ושוב שחט ונתנבלה בידו חייב לכסות עכ"ל. ואיפשר דדם תרנגולת קליל ואינו מכסה כל דם שלמטה ואע"ג דדם שלמטה נמי קליל:

סעיף קטן כד

דם הניתז ושעל הסכין אם אין שם דם אחר חייב לכסותו וכולי משנה (שם:) דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות א"ר יהודה אימתי בזמן שאין שם דם אלא הוא אבל אם יש שם דם שלא הוא פטור מלכסות ובגמרא (פח.) ת"ר דמו וכסהו מלמד שדם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות א"ר יהודה אימתי בזמן שאין שם דם אלא הוא אבל אם יש דם שלא הוא פטור מלכסות תניא אידך דם הניתז ושעל אגפיי' כלומר של כותלי בית השחיטה חייב לכסות רשבג"א בד"א בזמן שלא כסה דם הנפש אבל אם כסה דם הנפש פטור מלכסות במאי קמיפלגי רבנן סברי דמו כל דמו ור"י סבר דמו ואפי' מקצת דמו ורשב"ג סבר דמו המיוחד ופירש רש"י ג' מחלוקת הן רבנן סברי כוליה בעי כיסוי ולר"י אפילו דם הנפש לא בעי כיסוי אלא מקצתו כדקתני דדם הניתז פטור מלכסות ואפילו הוא דם הנפש ובלבד שיהא שם דם אחר ולר"ש בן גמליאל דם הנפש כוליה בעי כיסוי עכ"ל. וכתבו התוספות והרא"ש דלפי גירסא זו ר"י בין במתניתין בין בברייתא לפרש דברי תנא קמא אתא וכדקי"ל כל מקום שאמר רבי יהודה אימתי אינו אלא לפרש והא דאמרי' רבנן סברי כל דמו היינו ת"ק דרשב"ג ויש נוסחאות שכתוב בהם ת"ר וכסהו מלמד שכל דמו חייב לכסות אמר ר"י אימתי בזמן שאין שם דם אלא הוא וכולי לפי גירסא זו ת"ק דרבי יהודה סבר דמו כל דמו משמע ורבי יהודה לא בא לפרש אלא לחלוק. וכתב הר"ן בשם הרז"ה דכיון דרבי יהודה דברייתא לחלוק הוא מסתמא אימתי דמתניתין נמי לחלוק ואע"ג דקיימא לן אימתי לפרש הני מילי היכא דלא מוכח דהוי לחלוק אבל הכא מוכחא מילתא ולפ"ז הלכה כת"ק דרבי יהודה ואפילו לפי נוסחא זו הלכה כר"י כדכתבו התוס' והר"ן דמהא לא איריא דע"כ לא אמרינן דאימתי לפרש אלא במשנה אבל לא בברייתא הילכך לעניין הלכה לא שבקי' ת"ק דמתני' משום ת"ק דברייתא אלא קי"ל כת"ק דמתני' וכדפריש רבי יהודה אליביה וכן דעת הרי"ף וכ"פ הרמב"ם בפי"ד מה"ש וכ"פ סמ"ג וסמ"ק ולזה הסכים הרשב"א בת"ה. וכך הם דברי רבי':

סעיף קטן כה
ומ"ש לפיכך אין צריך למצות עד שיצא כל הדם כ"כ בכלבו בשם בעל העיטור ופשוט הוא: וכתב הר"ן דכי מכסי לדם הניתז ושעל הסכין דהיינו כגון שאין שם דם אלא הוא גריר ליה ומכסי ליה כדי שיתן עפר למטה והכי אמרינן בר"פ כיסוי הדם וכ"כ הרשב"א בת"ה וכבר כתבתי בסימן זה דברים אלו ודברי מי שכתב בהפך ודחיתי דבריו:

סעיף קטן כו
השוחט לחולה בשבת לא יכסה אפי' יש לו דקר נעוץ. בפרק כיסוי הדם (פד:) דרש רב עינא השוחט לחולה בשבת חייב לכסות. אמר להו רבא לית דחש לה לשמטוה לאמוריה מיניה וקי"ל כרבא וכ"פ כל הפוסקים. וכתב הרשב"א בת"ה ובדקר נעוץ הוא ומשום הכי הוה ס"ל לרב עינא דכיון דשוחט ברשות מותר לכסות וה"ל כשוחט בי"ט שחופר בדקר ומכסה דאילו בשאין לו דקר נעוץ בכי הא לא הוה אמר רב עינא דמכסה דהוה ליה שבת עשה ולא תעשה וחיוב סקילה נמי איכא ולא אתי עשה דכיסוי ודחי ליה ואפ"ה קאמר רבא דליתיה מדתניא בברייתא דכיסוי אינו דוחה שבת והיכי דמי כגון דשחיט לחולה עכ"ל וכ"כ הר"ן וכתב דאע"ג דלא מיתסר אלא מדרבנן אינו מכסה לפי שרצו חכמים לעשות היכר שיום הוא שאסור בשחיטה ולפיכך לא רצו להתיר אלא מה שהוא צרכו של חולה בלבד דהיינו שחיטה וכתב הכלבו שכתב הר"ם בספר המאורות שאם היה לו אפר מוכן לכסות בו צואה יש לכסות אותו הדם אפילו בשבת עכ"ל. ואיפשר דבהא מודו הרשב"א והר"ן כיון שאין אפר זה אסור בטלטול:

סעיף קטן כז
ומ"ש רבינו ובלילה אם רשומו ניכר יכסנו כ"כ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל ופשוט הוא:

סעיף קטן כח
כל השוחט אפילו א"צ לו לאכלו ואינו שוחט אלא מפני הדם שצריך לו חייב לכסותו כיצד יעשה נוחר או מעקר ברייתא שם:

סעיף קטן כט
ומ"ש שלא חייבה תורה בכיסוי אלא השוחט שחיטה הראויה הילכך השוחט הטריפה או השוחט ונתנבלה בידו פטור מלכסות משנה שם (פה.) השוחט ונמצאת טריפה ר"מ מחייב וחכמים פוטרים ובגמרא א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ראה רבי דבריו של ר"ש דאמר שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה בכסוי הדם ושנאו בלשון חכמים ושנינו עוד שם השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר פטור מלכסות:

סעיף קטן ל
ומ"ש רבינו לפיכך צריך לבדוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי דברי טעם הם שלא יבא לידי ברכה לבטלה:

סעיף קטן לא
וכתב בעל העיטור השוחט חיה לא יכסה עד שיבדוק את הריאה כ"כ ג"כ המרדכי בשם גדולי נרבונ"א:

סעיף קטן לב
ומ"ש כגון סכינא דחליש פומיה א"נ כגון אומא לדופן יש לדקדק דמשמע דתרי מילי נינהו ואינם אלא אחד דהא סכינא דחליש פומיה לא אדכר אלא בריאה הסמוכה לדופן ונראה דה"ק כגון ריאה הסמוכה לדופן בגוונא דאית לה תקנתא בסכינא דחליש פומיה דהוה אפשר למיקם עלה דמלתא אם כשירה היא כיון דלא בדקינן השתא א"נ ריאה הסמוכה לדופן בגוונא דפסלינן לה דלית לה תקנתא כיון דמספיקא הוא דפסלינן לה מכסה בלא ברכה (ב"ה) ואפשר דהך א"נ הוא ר"ת אם נסרכה: וכתוב בתה"ד דה"ה לכל פיסול שהוא מחמת ספק כגון ההוא דחיישי' שמא בעור נפגמה וכיוצא בזה חייב בכסוי:

סעיף קטן לג
חש"ו ששחטו בינם לבין עצמם אין אחרים חייבים לכסות ראו אחרים ששחטו כראוי חייבים לכסות משנה בפרק כיסוי הדם [פו.] והטעם משום דרוב מעשיהם מקולקלים הוי כודאי נבילה:

סעיף קטן לד
ומי שאין לו עפר לכסות לא ישחוט עד שיהיה לו עפר לכסות כ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן לה
השוחט חיה ועוף ולא יצא מהם דם מותרים משנה בפרק השוחט (חולין לג.):

סעיף קטן לו
אין מכסין אלא בעפר מקרא מפורש הוא וכסהו בעפר ולא הוצרך לכתבו אלא מפני שהיה צריך לכתוב שמכסין בשחיקת זהב וכן בשאר דברים שנראה שאינם עפר לכך הקדים שאין מכסין אלא בעפר וכל הנך דמכסין בהו או מפני שהם עפר או מפני שנקראו עפר. א"נ איצטריך משום דסד"א דעפר דקרא אורחא דמילתא נקט ולאו דוקא אלא ה"ה לכסהו בכלי או באבנים או בחול הגס וכולי קמ"ל. א"נ משום דבעי לפלוגי בין דברים המגדלים צמחים לשאינם מגדלים ומשמע דליכא לפלוגי בינייהו דהא בקרא לא אידכר מגדל צמחים לכך הקדים שאין מכסין אלא בעפר וכל המגדל צמחים נקרא עפר ושאינו מגדל צמחים אינו נקרא עפר:

סעיף קטן לז
ומ"ש וכל הדברים שהזרעים הנזרעים בהם מצמיחים הם בכלל עפר וכו' בפ' כסוי הדם (חולין פח.) תנן במה מכסין בזבל דק ובחול הדק וכו' כלל ארשב"ג דבר שמגדל צמחים מכסין בו ודבר שאינו מגדל צמחים אין מכסים בו ובגמרא דריש רב נחמן בר רב חסדא

אין מכסין אלא בדבר שזורעין בו ומצמיח ופרש"י למעוטי ארץ מליחה אמר רבא האי בורכא כלומר אינו עיקר א"ל רנב"י לרבא מאי בורכתיה אנא אמריתה ניהליה ומהא מתניתא אמריתיה ניהליה היה מהלך במדבר ואין לו עפר לכסות שוחק דינר זהב ומכסה היה מהלך בספינה ואין לו עפר לכסות שורף טליתו ומכסה. ופרש"י מדבר. ארץ ציה שאינה מצמחת וכתבו הרי"ף והרא"ש מתני' כצורתה ואח"כ כתבו הא דדריש ר"נ בר רב חסדא אין מכסין אלא בדבר שזורעין בו ומצמיח וכתב הר"ן ומקשו הכא וכיון דמסקינן דאין מכסין אלא בדבר שזורעין בו ומצמיח היאך מכסין בשחיקת דינרי זהב דהא שחיקת כלי מתכות אינו מצמיח וכדמוכח ברייתא דלעיל וכ"ת כי בעינן שיהא מגדל צמחים דוקא במידי דלא איקרי עפר אבל מידי דאיקרי עפר אע"ג דאינו מגדל צמחים כשר וזהו הא איקרי עפר א"כ היה מהלך במדבר יכסה בעפר המדבר דעפר המדבר ודאי איקרי עפר ודוחק לומר דעפר ארץ מליחה לא איקרי עפר ומדברי רב אחא בשאלתות נראה דה"ג אמר רבא האי בורכא דתניא כלומר דר' נחמן ב"ר חסדא הוה סבירא ליה דלא פליגי רבנן עליה דרשב"ג דאינהו נמי מודו דכל שאינו מגדל צמחים אין מכסין בו ואמר ליה רבא דהא בורכא דודאי פליגי ביה דהא תניא שוחק דינר זהב אע"פ שאין שחיקת דינר זהב מגדלת צמחים ולפי זה מאי דאמרינן היה מהלך במדבר ואין לו עפר לכסות מיירי במדבר שעפרו חול הגס ואין לו במה ישחוק ולפי שטה זו לא קי"ל כרשב"ג דאמר דבר שאינו מגדל צמחים אין מכסין בו דפליגי רבנן עליה וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל שלא הזכיר מגדל צמחים עכ"ל הר"ן: וכן דעת הרשב"א שלא הזכיר בת"ה הקצר מגדל צמחים. אבל הרא"ש כתב דרשב"ג מפרש דברי ת"ק ולא פליג וכ"כ התוספות. והכי מוכח בגמרא דכל הני דקא חשיב במתני' חשיבי מגדל צמחים. ולענין מה שהקשה הר"ן על שטה זו י"ל דדבר שאינו עפר כשהחשיבו הכתוב וקראו עפר כמו הזהב עדיף ממידי דהוי עפר והוא גרוע משאר עפר כמו עפר שאינו מצמיח מעיקרו אע"פ שמגדל צמחים כגון ארץ מליחה כיון שהוא עפר והוא גרוע כ"כ אין מכסין בו וכן גפרית ומלח ומתוך דברי הרשב"א בת"ה ומדברי הרא"ש ורבינו ירוחם יש ללמוד כן ולפי זה ר"נ בר רב חסדא בא לפרש דברי רשב"ג דבר שהוא מגדל צמחים מכסין בו דהיינו דוקא בזורעין בו ומצמיח שלזה קורא מגדל צמחים אבל אם זורעים בו ואינו מצמיח אף על פי דכשמשימים בו צמחים הוא מגדלם אין מכסין בו ולזה קורא אינו מגדל צמחים כך הם דברי רבינו:

סעיף קטן לח

ומ"ש לפיכך מכסין בזבל דק ובחול דק וכו' שם במשנה מכסין בזבל דק ובחול הדק אבל אין מכסין בזבל גס ולא בחול הגס ובגמרא ה"ד חול הדק אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן

כל שאין היוצר צריך לכתשו ואיכא דמתני לה אסיפא אבל אין מכסין בזבל הגס ולא בחול הגס ה"ד חול הגס אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן כל שהיוצר צריך לכתשו מאי בינייהו איכא בינייהו דצריך ולא צריך דמיפרך איפרוכי ופרש"י לל"ק אין היוצר צריך לכתשו כיון דנפרך ביד ללישנא בתרא דאמר כל שהיוצר צריך לכתשו משמע אפילו כתישה כל דהו וכתב הרא"ש ע"ז ולפירושו הלכה כלישנא בתרא לחומרא ורב אלפס לא הביא כי אם ל"ק משמע דמפרש איפכא עכ"ל:

סעיף קטן לט

ומ"ש רבינו ובסיד ובחרסית ובלבינה ובמגופה של חרש כו' כל הדברים שכתב רבינו כאן הם במשנה ובברייתא ומפרש בגמרא דזהב איקרי עפר דכתיב ועפרות זהב לו ואפר איקרי עפר דכתיב ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת. וחרסית פי' בערוך מין סיד ומגופה היינו מגופת חבית ונעורת של פשתן היינו ארישטא שמנערין מן הפשתן והרי הוא כעפר ונסורת של חרשים שמגררים הנגרים במגירה וקוצצים בה עצים והוא משרה נסורת דקה כעפר. ושיחור פרש"י פחמים כתושים והרמב"ם פי' דהיינו פיח הכבשן ונקרת הפסולים פרש"י עפר שמנקרים מן הריחים וכתבו התוס' ואין זה שחיקת אבנים דהא בברייתא לעיל חשיב לה וסובין הוא מה שהנפ' קולטת ומורסן הוא קליפה הנקלפת מעל החטים כשכותשים אותה במכתשת:

סעיף קטן מ

ומ"ש אבל אם כפה עליו כלי או כסהו באבנים אין זה כיסוי שם בברייתא ויליף מדכתיב בעפר:

סעיף קטן מא

ומ"ש בשם הרשב"א בשלא נשרפו וכו' ז"ל בת"ה הארוך וא"ת שחיקת כלי מתכות אמאי לא דהא מגדל צמחים כדתנן בפ"ג דעכו"ם (מג:) שוחק וזורה לרוח וכו' אמרו לו אף היא נעשה זבל ובשל מתכות מיירי מדמייתי עלה קרא דעגל תירץ ר"ת דההוא ע"י שריפה דומיא דעגל ושחיקה אחר שריפה מגדל צמחים עכ"ל והוא מדברי התוס' בפרק כסוי הדם וז"ל בת"ה הקצר בד"א בכלי מתכות שלא נשרפו אבל אם נשרפו חוזרין הן לעפרן ומכסין בעפרן עכ"ל ובנוסחת רבינו בדברי הרשב"א לא היה כתוב בכלי מתכות ואת"ל שהיה כתוב איפשר שהשמיטו בכוונה כדי לכלול בכלל זה קמח וסובין ומורסן שאם נשרפו מכסין בהן:

סעיף קטן מב

ומ"ש רבינו אין מכסין בעפר המדבר כו' כבר כתבתי בסימן זה דאיתא בפרק כיסוי הדם דרש ר"נ בר"ח אין מכסין אלא בדבר שזורעין בו ומצמיח ומסיק ר"נ ב"י אנא

אמריתיה נהליה ומהא מתני' היה מהלך במדבר ואין לו עפר לכסות שוחק דינר זהב ומכסה ופירש"י אלא בדבר שזורעין בו ומצמיח למעוטי ארץ מליחה: במדבר. ארץ ציה שאינה מצמחת ורבינו סתם דבריו כשיטת הרי"ף והרא"ש שפוסקים כהא דרב נחמן אבל לפי דברי השאלתות והעומדים בשטתן שסוברים דלית הלכתא כרב נחמן מכסין בעפר המדבר אם שחקו עד אשר דק לעפר והא דתניא היה מהלך במדבר ואין לו במה לכסות היינו משום דסתם עפר המדבר הוא חול הגס ואין לו במה לשחקו וכבר נתבאר זה בסימן בארוכה בסימן זה:

סעיף קטן מג

כתב ב"ה אין מכסין בכל דבר שיש לו לחלוחית מים כגון מתונתא כ"כ בסמ"ק ובסמ"ג יליף לה מדפריך בס"פ אלו עוברין (פסחים מז.) למ"ד אמרינן הואיל מדתנן דחייב על החרישה בי"ט ואמאי לא אמרינן הואיל וחזיא לכיסוי דם צפור ומוקי למתניתין בטינא דלא חזי לכסוי ופריך וטינא בר זריעה הוא במתונתא ופרש"י ארץ ליחה וראויה לזריעה ואינה נעשית עפר אם בא לכתשה היא מדבקת ונגבלת עכ"ל וכתב סמ"ג דטעמא דטינא לא חזי לכיסוי משום דלא מיקרי עפר אלא עפר דק ונפרד שראוי לימנות כדכתיב (בראשית י"ג:ט"ז) אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ: כתב המרדכי בשם גאון מכסין בשלג שנא' (איוב ל"ז:ו') כי לשלג יאמר הוי הארץ גם מכסין בשחיקת ברזל שנא' (שם כח) ברזל מעפר יקח עכ"ל ודברי תימא הם דהא לא כתיב כי לשלג יאמר הוי עפר ואנן עפר בעינן כדכתיב בקרא ועוד דלא קאמר קרא שהשלג הוא נקרא ארץ אלא שהשי"ת מצוה ואומר לשלג שירד ויהיה בארץ וכן ההיא דברזל לאו ראיה הוא כלל דלא קאמר קרא דברזל איקרי עפר אלא שהוא נקח מן העפר וכל המתכות מן העפר הם נקחים ואין מכסין בהם חוץ מזהב משום דאיקרי עפר וכן נראה מדברי הפוסקים שסתמו וכתבו דאין מכסין בשחיקת מתכות חוץ משל זהב וגם לא כתבו דמכסין בשלג לכן אני אומר דדברי אלו דברי יחיד הם ואין סומכין עליהם: כתב עוד המרדכי בשם הגאונים מהא דתניא היה מהלך במדבר ואין לו עפר לכסות שוחק דינר זהב ומכסה היה מהלך בספינה ואין לו עפר שורף טליתו ומכסה אי איכא גברא דחביב עליה טליתו מעוף או חיותא א"נ דלא שוי דינר ההוא עוף או חיותא היכי לעביד ממצא דמא בבגדא א"נ בסנדלא ומברך על כיסוי הדם וכי מטי לדוכתא דעפרא יסחי ההוא בגדא או ההוא סנרנא דממצי ביה דמא ומכסה בלא ברכה והכי תקינו רבנן לענין כיסוי הדם בין במדבר בין בים עכ"ל וגם אלו דברי תימא דא"כ עדיף ה"ל למתני האי תקנתא מלמיתני שורף טליתו דאיכא משום בעל תשחית ועוד יש לתמוה עליו שכתב דכי ממצי לדמא בבגדא

או בסנדלא מברך על כיסוי הדם וכיון שאינו מכסהו בעפר היאך יברך עליו הילכך נראה דאין לדבריו אלו עיקר ומפני כך השמיטוה הפוסקים ז"ל: כתב בספרי ה"ר חזקיה וז"ל מי ששפך יכסה כו' עד סוף הסימן מצאתי כתוב בס' מוגה דאינו מן הטורים אלא הגהה היתה כתוב בגליון מבחוץ וחשב המעתיק שהוא מהספר וכתבו בפנים. והדברים מוכיחים כן שהרי תחלת דברי ה"ר חזקיהו עד שלא יהא המצות בזויות עליו תלמוד ערוך הוא וכבר כתבו רבינו לעיל:

סעיף קטן מד

ומ"ש ואם זה רצה לכסות וקדם אדם אחר וכיסה חייב ליתן לו י' זהובים בעיא דאיפשיטא היא בגמרא וכבר כתב רבינו דין זה למעלה ולמה לו לחזור ולכתבו בשם ה"ר חזקיהו וכן מ"ש דלא גבינא להו בב"ד בזמן הזה כבר כתבו לעיל בסימן זה ולמה לו לחזור ולכתבו ושאר דברים שכתב אינם ענין לסימן זה ולא לטור זה אלא בטור חה"מ הוא מקומם הילכך נראה דודאי אין דברים אלו מספר הטורים:

סימן כט

סעיף קטן א

הלכות בדיקות הריאה ושאר הטרפות

כתיב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו מכאן אזהרה לטריפה וסתם טריפה היינו שטרפה ארי וכיוצא בו וכו' עד ושאר ז' מיני טריפיות יש בהם ספק שמותרים הכל מדברי הרמב"ם בפ"ד מהמ"א ופ"ה מה"ש וכתב ה"ה פ"ד מהל' מ"א שמה שאמרו בכמה מקומות שהטריפות הל"מ בענין כך הוא שמן התורה למדנו שהטריפה אינה חיה לפי שענין הכתוב הוא בשר שנטרף ועדיין הוא חי אלא שסופו למות מחמת טריפותו ולהיות נשלך לכלב וכמו שהוכיח רבינו אבל לא נתבארו בכתוב דברים הטורפים ומביאים לידי מיתה ונאמרו למשה מסיני ומקובלות בידינו נמצא שעיקר הדבר מפורש בתורה ופירוש פרטיות הל"מ וזה ברור ופשוט וכבר יצא לרבינו מזה דבר חדש כתבו פ"ה מהלכות שחיטה והדבר החדש הוא מ"ש אע"פ שכולם הל"מ הואיל ואין לך בפירוש בתורה אלא דרוסה החמירו בה וכל ספק שיסתפק בדרוסה אסור ושאר ז' מיני הטרפיות יש בהם ספיקות מותרים כמו שיתבאר עכ"ל ואני לא מצאתי שום ספק טריפה שיהיה מותר אלא גלודה לדעת הרמב"ם בפ"ט מהלכות שחיטה. ובסימן נ"ט אכתוב בס"ד דלא מכשר לה אלא משום ספק ספיקא וכיון שכן צ"ע היכן מצינו ספק טריפה מותרת:

סעיף קטן ב

ומ"ש דח' מיני טריפות הם הל"מ מימרא דעולא בר"פ אלו טריפות (חולין ד' מג:) וכשנזכיר פרטי הטריפות תמצא איש איש על דגלו לבית אב של אחת מח' מיני טריפות

הללו ודע שבמשנה ר"פ א"ט שנויים י"ח מיני טריפות ואפ"ה לא חששו הרמב"ם ורבינו לומר י"ח טריפות הן משום דאמרינן בגמרא דתנא ושייר ואע"ג דתנא דבי רבי ישמעאל י"ח טריפות הן ולא שייך למימר בהו תנא ושייר דהא תני מניינא מ"מ מנין דח' עדיף ליה שהם סוגים יותר כוללים ועוד דעולא דהוא אמורא אמר דח' נינהו ועוד אמר דהל"מ הם ומ"מ יש לדקדק דא"כ דבשיטת עולא אמרינן הא אמרינן בגמרא דעולא מפיק לקתה הכוליא שאינו בכלל שום אחד מח' מינים הללו ולדידיה כשרה היא ובגמרא אסיקנא דלקתה הכוליא טריפה אם הגיע לקותא למקום חריץ ופסקו כן הפוסקים והרמב"ם בפ"ח מה"ש כן פסק ואם כן היאך כתב דח' מיני טרפיות הא ט' הוו. והרשב"א נזהר מזה וכתב בת"ה דט' מיני טריפות הם ואין לומר דגם להרשב"א קשה מכוליא שהקטינה דטריפה וא"כ הל"ל י' מיני טרפות הן דאיכא למימר דבכלל לקתה הכוליא היא וכן משמע מדבריו. ולהרמב"ם איפשר לומר דלקתה הכוליא או הקטינה בכלל חסרה או נטולה הם ואע"פ שחסרה או ניטלה הכוליא כשרה איכא למימר לא מיפסלא אלא בשניטלה או חסרה בהאי גווני כדאשכחן בטחול דניטל או ניקב כשר אלא כשניקב בסומכיה ולא נשאר תחתיו עובי דינר זהב ואע"ג דעולא מפיק מכלל שמנה מיני טריפות הנזכר לקתה הכוליא אנן כיון דקי"ל דטריפה היא ויכולים אנו להכניס טריפות זה וטריפות דהקטינה הכוליא בחשבון זה דח' מיני טריפות נקיטינן כעולא לענין שח' מיני טריפות הם ומכניסים בכללם טריפות אלו והרשב"א לא נראה לו להכניסם בכלל חסרה וניטלה ותפס מימרא דעולא דח' טריפות הן ולדידן דקי"ל לקתה הכוליא טריפה ה"ל ט' מיני טריפות. והרמב"ם בפ"י מהלכות שחיטה מנה ע' טריפות בפרטן:

סימן ל

סעיף קטן א

בהמה או חיה שנחבסה עצם גלגלתה וכו' בפרק אלו טריפות (חולין נב.) גמרא נשתברו רוב צלעותיה אמר רבה בר רב שילא א"ר מתנא אמר שמואל נעקרה צלע מעיקרה וגלגלת שנחבסה ברובה בעי ר' ירמיה רוב גובהה או רוב היקיפה תיקו. וכתבו הרי"ף והרא"ש והרשב"א דכיון דאסיקנא בתיקו בין ברוב גובהה בין ברוב היקיפה טריפה. והרמב"ם כתב בפ"י מה"ש ה"ז ספק טריפה ויראה לי שאוסרין אותה ע"כ ופרש"י רוב גובהה מן העינים ולמעלה: רוב היקיפה. גדול מרוב גובהה עכ"ל. ומשמע דה"ק הגלגלת הפוסלת כשנחבסה היא מן העינים למעלה ואם נחבסה רוב מה שמן העינים ולמעלה טריפה אבל אם נחבסה כל מה שמן העינים ולמטה אין בכך כלום דלאו גלגלת מיקרי. וכ"כ בכלבו ורוב היקיפה פשוט דהיינו שנחבסה רוב עיגולה של גלגלת ודברי רבינו תמוהים

ונראה שאין להם הבנה והר"ר יעקב ן' חביב ז"ל כתב וז"ל רבינו ירוחם פי' בין ברוב גובהה כלומר מן העינים ולמעלה בין ברוב היקיפה וז"ל הר"ן ברוב גובהה של גלגלת דהיינו כלפי העינים או ברוב היקיפה של כל הראש והוא שיעור גדול מרוב גובהה עכ"ל. ומכח שתי הלשונות אני אומר שלא כיון בעל הספר באומרו למטה מן העינים על המרחק ההולך באורך הראש ר"ל לצד החוטם ולמעלה מהעינים כנגד זה רק שיעור למטה ולמעלה כנגד מרחב הראש ולמטה מהעינים רוצה לומר לפנים מהעינים ובזה הצד הוא היקף הגלגולת ואמנם למעלה מהעינים ר"ל מצד חוץ משם נשער הגובה עד מקום הנחת תפילין בגובה הראש וכלל הדברים פירוש גובה הוא חוט הולך ממטה למעלה בגובה הפדחת שהוא למעלה מהעינים ופי' היקף במרחב המנגד לזה שמקיף כל הגולגולת בכל צד של פנים ולמטה מהעינים ר"ל לפנים מהעינים עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם נפחתה וחסר ממנה כסלע כתב רש"י שהוא טריפה כו' בפרק אלו טריפות (חולין נד:) גמרא ואלו כשירות אמר רב נחמן כסלע כיתר מסלע ופרש"י היכא דשיעורו רבנן כסלע כגון גבי פלוגתא דשדרה וגולגולת כדתנן כמה חסרון בשדרה וכו' ובגלגלת ב"ש אומרים כמלא מקדח וב"ה אומרים כדי שנטל מן החי וימות ואמר רב יהודה אמר שמואל בריש פרקין וכן לטרפה ואמרינן בבכורות (לז:) כמה כדי שינטל מן החי וימות כסלע ואשמועינן רב נחמן הכא דכי שיעורו רבנן כסלע סלע מצומצם קאמר דכי הויא סלע מצומצם דינו כיתר מכסלע וטריפה וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהל' שחיטה וכן הסכימו הרשב"א והר"ן וכתב הרשב"א שכן דעת הרמב"ן:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואם ניקבה נקבים שיש בהם חסרון וכו' בפרק א"ט (מה.) גמרא ופסוקת הגרגרת תניא דאפי' נקבים הרבה מצטרפים למלא מקדח. והיינו לב"ש ומדב"ש נשמע לב"ה דכי היכי דלב"ש נקבים הרבה מצטרפים לשיעורא דידהו דהיינו כמלא מקדח ה"כ לב"ה נקבים הרבה מצטרפים לשיעורא דידהו כסלע ומה שהתנה רבינו שיהא בנקבים חסרון היינו מדמדמי בגמרא צירוף נקבים דגרגרת לשיעורא דידיה דהיינו כאיסר לנקבים דגלגלת שיעורא דידהו דהיינו כמלא מקדח לב"ש וכסלע לב"ה. ובגרגרת אמרינן דנקבים שיש בהם חסרון מצטרפין לכאיסר ושאין בהם חסרון מצטרפין לרובה א"כ בגולגולת נמי כי מצטרפין לשיעורא דידיה דוקא נקבים שיש בהם חסרון הוא דמצטרפין וא"ת א"כ נימא נמי בגולגולת דנקבים שאין בהם חסרון מצטרפין לרובה דומיא דגרגרת י"ל דכיון שלא הוזכר פסול זה בשום מקום יש לנו לומר דקים להו לרבנן שאין להשוות גולגלת

לגרגרת לענין זה. ומיהו היכא דאית בהו חסרון נראה דכי היכי דבגרגרת כשאין בין נקב לנקב כמלא נקב השלם שביניהם נידון כנקוב כמ"ש בסי' ל"ד ה"ה נמי בגולגלת:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבי' בשם בעה"ט שהיא כשרה. כ"כ התוס' בר"פ א"ט (מב.) בשם רבינו תם דכי אמר רבי יהודה אמר שמואל וכן לטריפה לא קאי אלא אשדרה ולא אגולגולת וכתב הר"ן שזהו דעת ה"ר יונה:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו וכן יראה מדברי א"א הרא"ש ז"ל שהביא המשנה ואלו כשרות גלגלת שנחבסה כפשטה ולא חילק אין דברי רבינו נראין בזה שהרי כתב הרא"ש ההיא דאמר רב נחמן כסלע כיתר מסלע ומסתמא הוא תופס פירש"י ואילו היה סובר כבעל העיטור וכמ"ש רבינו היה לו להשמיט ההיא דר"נ וכ"נ שהוא ג"כ דעת הרי"ף שכתבה להיא דר"נ ומ"מ יש בדברי רבינו ט"ס שכתב שהביא המשנה ואלו כשרות גלגלת שנחבסה וצריך להגיה שנפחתה במקום שנחבסה וכתב הרשב"א בחידושיו שאף לדעת ר"ת אפשר דבנפחתה רוב הגולגולת טריפה מק"ו דנחבסה ואפשר דנחבסה כאיב לה מנפחתה : ודע שהתוס' בר"פ א"ט פרשו דחסרון הגולגולת הוי עם נקיבת קרום העליון דסוף תתאה ליפסק וכדברי מי שפסק שצריך שינקבו שני הקרומים אבל בלא חסרון עצם אם ניקב קרום העליון אין סוף תתאה ליפסק ופי' זה כתבו רבי' ירוחם בשם ר"ת ולא דק שא"א לומר שר"ת מפרש כן שהרי הוא סובר דבאינקוב קרמא עילאה לחודיה טריפה אפי' ליכא חסרון בעצם: ולענין הלכה כיון שרוב הפוסקים סוברים כדעת רש"י הכי נקטינן. ובסי' מ"ח יתבאר דרוחב סלע הוי שליש טפח:

סעיף קטן ו

ובעוף של מים כגון אווזות וכיוצא בהן אפי' לא ניקב העצם אלא כל שהוא טריפה בפא"ט (נו.) גמ' וא"ט בעוף תניא עוף נשבר העצם אע"פ שלא ניקב קרום של מוח ומוקי לה בעוף של מים דוקא הואיל וקרומו רך ומדקתני סתם נשבר העצם משמע דבנקב כל שהוא אסור ותו מדתני ליה בקרומו רך לומר דנשבר העצם הרי הוא כניקב הקרום דהוי בכל שהו. א"ר שזבי הני אווזי דידן כעוף של מים דמיין. ופרש"י אווזי דידן. והואיל ותמיד הם במים וכתב הרא"ש בתשובה כלל כ' שאווזים שלנו דינם כאווזי דרב שזבי וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"י מה"ש עוף של מים כגון אווזים כו' וכך הם דברי רבינו ומשמע דכל אווזים בכלל זה בין מין גדול בין מין קטן שכולם הם תמיד במים וכן מפורש בדברי הרשב"א שכתב הני אווזי דידן וכן האווזים הקטנות שקורין אנ"ר:

סעיף קטן ז

ועוף של יבשה אם הכתה חולדה על ראשה או נגפה וכו' משנה שם א"ט בעוף וכו' הכתה חולדה על ראשה במקום שעושה אותה טריפה ופרש"י הכתה חולדה על ראשה. חיישינן לנקיבת קרום. הכתה נשכתה בשיניה דאילו ביד יש דרוסה לחולדה בעופות. ובגמרא רב ושמואל ולוי דאמרי מכניס ידו לפנים ובודק אם מבצבץ ועולה טריפה ואם לאו כשרה ופי' הרי"ץ שמניח אצבעו בצד הנקב ונועץ אצבעו שם אם ניקב קרום של מוח המוח עולה ומבצבץ מן הנקב ואם לא בצבץ המוח ולא יצא מן הנקב בידוע שלא ניקב קרום של מוח פ"א מכניס ידו לתוך פיה ובודק אי מבצבץ ועולה טריפה וכתב רבינו כדברי שני הפירושים שאיזה מציאות מהם הוא נכון לבדוק וכך הם דברי הרמב"ם פ"י מה"ש: ודע דאמרינן בגמרא שם דרב שזבי בדיק בשמשא כלומר מסתכל נגד השמש אם יראה נקב ורב יימר בדיק במיא שהיה שופך המוח דרך החוט השדרה וממלא הקרום מים אם אין יוצאים מים מהקרום כשרה ואם לאו טריפה וי"מ שמכניס מים דרך המכה והולך בכל הגלגולת סביב המוח מוציאים המים אם יוצאת לבנה ודאי ניקב קרום של מוח וזה הלובן הוא המוח שיצא וטריפה ואם לאו כשרה רב אחא בר יעקב בדק בגילא דחטתא כלומר שמכניסו מלמעלה ומעבירו על הנקב לראות אם יחגור בקרום ואלו הבדיקות היה בודק כל אחד כפי מה שנראה לו שהיא מרגיש יותר והרמב"ם ורבינו לא חששו לכתוב אלא הבדיקה שהסכימו בה כמה אמוראים דהיינו בדיקה ביד:

סימן לא

סעיף קטן א

המוח יש לו ב' קרומים זה על זה ואם ניקב זה בלא זה איכא פלוגתא וכו' בפרק א"ט (מה.) אהא דתנן ניקב קרום של מוח רב ושמואל דאמרי תרווייהו קרמא עילאה אע"ג דלא נקיב תתאה ואמרי לה קרמא תתאה כך היא גירסא שלנו והרא"ש גורס רב ושמואל דאמרי קרמא עילאה ואמרי לה קרמא תתאה וכתב על זה פרש"י קרמא עילאה. ואע"ג דלא אינקיב תתאה ועל דאמרי לה קרמא תתאה לא פי' כלום וי"ס שכתוב בהם ואמרי לה עד דאינקיב תתאה ונראה שכך היתה גי' רש"י ולכך לא הוצרך לפרש דממילא משמע דבעינן דאינקיב תרווייהו ורבינו שמשון פי' שאם ניקב העליון בלא התחתון טריפה דהתחתון רך ועתיד לינקב ומשמע מלשונו שאם ניקב התחתון בלא העליון כשר שהעליון חזק ומתקיים וכן משמע לאותה גירסא דעד דאינקיב תחתון דמילתא דפשיטא היא דלא מיטרפא בנקיבת התחתון ור"ת פסק כל"ק לחומרא. ורב אלפס כתב ניקב קרום של מוח קרמא תתאה טריפה בקרמא עילאה כשירה וסימניך חייתא דמתנח ביה

מוחא נראה שהוא מפרש דהני תרי לישני פליגי דל"ק סבר שהטרפות תלוי בעילאה ולא בתתאה ולישנא בתרא סבר דתליא בתתאה ולא בעילאה ופוסק כלשון שני לפי שר"ש בר נחמני ורבי"ל מהדרי למיתב סימנא בקרום התחתון משמע שצריך להכירו לפי שבו תלוי הטריפות וזקני ראב"ן פסק דבעינן תרווייהו דבכי האי פלוגתא דקרום הוי נמי פלוגתא בריאה וכי היכי דבריאה מסיק דבעינן תרווייהו ה"ה נמי בקרום של מוח ועוד הביא ראיה מעוף של מים וכו' ולאו ראיה היא עכ"ל. ואע"פ שכתב דראיה שהביא ראב"ן לאו ראיה היא אינו קשה למה שכתב רבינו שמסקנת הרא"ש כראב"ן דאיכא למימר שלא בא אלא לדחות הראיה ולא לדחות הדין. ומ"מ יש לתמוה על רבינו מנ"ל שזו הוא מסקנת הרא"ש ז"ל שהרי הוא ז"ל הביא ג' הסברות ולא הכריע ואפשר דמשמע לרבי' שמאחר שהביא סברת הראב"ן באחרונה משמע דהכי ס"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו שכן יראה מדברי הרמב"ם שאינה נטרפה עד שינקבו שניהם ז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות שחיטה אם ניקב הקרום העליון בלבד הרי זו מותרת ואם ניקב התחתון הסמוך למוח טריפה עכ"ל ואע"פ שלי' הרי"ף והרמב"ם כמעט שוים חילק רבינו ביניהם לפי שהרי"ף כתב ניקב קרמא תתאה טריפה קודם שכתב קרמא עילאה כשירה ומשמע דבקרמא תתאה לחוד טריפה אבל הרמב"ם כתב ניקב התחתון טריפה אחר שכתב ניקב העליון ומשמע דכי קתני ניקב התחתון אניקב העליון שכתב בתחלה סמיך כלומר ניקב גם התחתון ועוד דמדכתב בניקב העליון בלבד ובניקב התחתון לא כתב בלבד משמע דבניקב אף התחתון קאמר דטריפה וכתב בא"ח ואם ניקבו שניהם זה שלא כנגד זה כיון דמינח נייחי אפשר שדינו כדין הקרקבן וכשירה. והר"ן כתב מדברי הרי"ף נראה דאע"ג דלא אינקיב אלא תתאה בלחוד טריפה וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מה"ש אבל בחידושי הרמב"ן כתוב שלדברי הרי"ף לא מיטרפא עד דמינקבי תרווייהו ואינו נראה כן מיהו יש נוסחאות בגמרא דגרסי עד דמינקב קרמא תתאה ולפי גירסא זו הדבר ברור דלא מיטרפא עד דמינקבי תרווייהו עכ"ל וטעמא דמשמע להר"ן דלהרמב"ם באינקיב תתאה בלחוד טריפה משום דאם איתא שסובר דלא מיטרפא עד דאינקבי תרווייהו הוה ליה למיכתב הכי בהדיא ורבינו סובר דבדין הוא דאיבעי ליה להרמב"ם למיכתב הכי אלא שרצה לתפוס לישנא דגמרא כמנהגו ובהגה"ת אשיר"י כתב בשם ה"ג דבניקב א' מהקרומים או העליון או התחתון טריפה ויש לתמוה שאין זה כשום אחד מהלשונות ונ"ל דבה"ג מפרש דלל"ק דוקא דאינקב קרמא עילאה טריפה אבל אי לא אינקב אלא תתאה כשרה ואמרי לה תתאה כלומר אפי' לא אינקיב אלא תתאה לחוד טריפה וכתב

בתה"ד סימן קס"ו שכתב בא"ז שטוב להחמיר כפי' ה"ג וחומרא יתירא היא. והרשב"א בת"ה כתב אינה טריפה עד דאינקב עילאה ותתאה כן אני רואה הסכמת כל המפרשים אבל מלשון הרי"ף נראה שהוא סובר דתתאה אע"ג דלא אינקיב עילאה ויש לחוש לדבריו עכ"ל ובקצר כתב כלשון הזה ניקב זה בלא זה כשרה ויש מגדולי המורים שאם ניקב התחתון לבדו טריפה אבל אם ניקב העליון לבדו כשירה עכ"ל: ולענין הלכה כיון דהרי"ף סבר דבניקב התחתון טריפה ובניקב העליון לבדו כשירה והרמב"ם כיון דאפשר לפרש דבריו כן טפי עדיף משום דמסתמא בשיטת הרי"ף רביה אמרה וגם הרשב"א כתב שיש לחוש לדברי הרי"ף הכי נקטינן: וכתב הר"ן במשנת א"ט דלא מטריף אא"כ ניקב הקרום נקב מפולש למי שפוסק אחד ולמי שפוסק דבעינן שינקבו שניהם צריך שינקבו שניהם נקב מפולש וכ"כ הרשב"א בחידושיו:

סעיף קטן ג

ואם חסר מן המוח מעט וכו' (שם:) גבי חוט השדרה נתמרך או נתמסמס פסול נתמזמז כשירה אי זו היא המרכה כל שנשפך כקיתון מסמסה כל שאינו יכול לעמוד. ופי' רש"י המרכה לשון מורך שנתרכך ונעשה המוח בתוך הקרום כמים ונשפך מראשו לסופו ומסופו לראשו ואם היו נוקבים אותו היה יוצא דרך הנקב. מסמסה אינו יכול לעמוד מפני שנעשה צלול אבל לא כ"כ שיהא נשפך כקיתון של מים אבל כשאוחזין אותו ומניח קצתו למעלה מידו הוא נכפף ונופל ולשון נתמסמס פי' הרי"ף שנמס כדונג מפני אש ואמרינן תו בגמרא בי רב אמרי נתמזמז כשר ופירש"י נתרוקן מהמוח מקצתו מאליו וכתב רבי' ירוחם ונתמזמז פי' נתרוקן ולא כ"כ כמו נתמסמס כשר ומשמע בגמרא דדינים אלו איתנהו נמי במוח הראש מדפריך מדתניא בהמה שנתמזמז מוחה טריפה ומשני ההיא נתמסמס איתמר וכ"כ הרא"ש והר"ן ורבינו ירוחם וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל הרמב"ם בפ"ו מה"ש המוח עצמו שנרקב או נתמעך והקרום קיים כשירה ואם נשפך כמים או כדונג טריפה עכ"ל. והיא הגירסא הנכונה ולא כספרים דידן שכתוב שניקב במקום שנרקב. וכתב הרשב"א בת"ה דטעמא דנתמסמס טריפה מפני שכל שהגיע להפסד זה עתיד הקרום להנקב וכ"נ מדברי רש"י:

סעיף קטן ד

וכתב הראב"ן שמעשה בא לידו שנמצא בתוך הקרום מים וכו' כ"כ הרא"ש שם ובהגהת אשיר"י כתוב גם כן מעשה זה בשם ראבי"ה וכתב עוד ושוב בא מעשה לידו שהיו המים מונחים בתוך שלחופית קטנה והיתה השלחופית מונח במוח והיה המוח מקיפה ולא היתה מגולה כלל אצל הגולגולת ואצל הקרום של מוח והכשיר וכן ראה בה"ג שהכשיר בענין זה אבל כשאין המוח מקיפו סביב שמגולה השלחופית אצל הקרום והגולגולת

אפי' מקצת או שהיתה מונחת בין הקרום והגולגולת טריפה עכ"ל. וכתוב עוד בהגהת הנזכר ור"ח כתב אם נמצא תולעת בקרום של מוח והמוח קיים ובקרום התחתון אין רושם ולא קורט דם כשירה משמע שסובר כמ"ד קרמא תתאה עכ"ל. וגם המרדכי כתב בשם ר"ח שאם נמצאו תולעים ולא חזינן קורט דם ולא רושם כשירה כדאמרינן בפ' הניזקין (גיטין נו:) גבי טיטוס שנכנס יתוש בחוטמו ואעפ"כ חי ז' שנה עכ"ל וכיוצא בזה כתב הרוקח ולי היה נראה לומר דאפי' ניקבו הקרום ויצאו כשירה כל שאין קורט דם על הקרום כדאמרינן גבי ריאה וגם גבי קרקבן כמ"ש בסי' ל"ו אבל אין בי כח לחלוק על גדולי עולם וכתוב בת"ה סי' קס"ו על דברי ר"ח דאנן לא בקיאינן בבדיקת רושם וריעותא נהגינן להטריף והיינו בנמצא בקדירת המוח אבל היכא דנמצא חוץ לקדירה כגון בחוטם תלינן שלא הגיע למוח מעולם ואע"ג שקבלתי דגדול אחד היה מחמיר כשנמצא פני התולעת כלפי חוץ משום דמוכחא מילתא שהיה כבר על המוח ובקש לצאת וקבלתי ג"כ דגדול אחד לא רצה להחמיר מטעם זה ואמר דלא מוכחא מילתא דאימור נתהפך התולעת וכבר כתבתי דתלינן לקולא כה"ג דהוי ס"ס שמא נתהפך ולא הגיע לעולם על המוח ואת"ל הגיע למוח שמא לא ניקב הקרום ע"כ:

סעיף קטן ה

עצם שהמוח מונח בתוכו יש בו חלל גדול וכו' וכל מה שיש מהמוח בתוך הקדירה עד הפולין ופולין בכלל נידון כמוח וכו' שם מימרא דר' יצחק בר נחמני בשם ריב"ל מן הפולין ולפנים כלפנים מן הפולין ולחוץ כלחוץ ופולין עצמן איני יודע ומסתברא כלפנים ופירש"י ופולין עצמן מוח כנגד הפולין ואמרינן בגמרא שגם בעוף יש שני פולין הללו:

סימן לב

סעיף קטן א

חוט השדרה יוצא מן המוח וכו' ואם נפסק עורו של החוט שהמוח בתוכו כולו או רובו טריפה וכו' בפא"ט (מה:) ת"ר חוט השדרה שנפסק ברובו דברי רבי ואסיקנא דהלכתא כותיה ואסיקנא דרובו שאמרו רוב עורו אבל מוח זה לא מעלה ולא מוריד כלומר שאע"פ שנפסק המוח שבפנים כיון שלא נפסק רוב עורו כשירה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו דאם נסדק לאורבו כשירה ע"ש הרשב"א בת"ה והרמב"ם בפ"ט ה"ש והיה נ"ל דילפי לה מגרגרת דמיטרפא בפסיקת רוב ונסדקה לארכה כשירה. וא"כ בחוט השדרה נמי בעינן שישתייר משהו למעלה ומשהו למטה כמו גבי גרגרת ומדלא כתבו כן משמע דאפילו לא נשתייר כלום כשר דמשמע להו דקיל חוט השדרה מגרגרת שהחיות תלוי בו:

סעיף קטן ג
ומ"ש או נפסק לרחבו בפחות מרוב כשר אף על פי שנפסק כל המוח כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל אם נתקלקל המוח בתוך החוט עד שנימוח ונשפך כמים ואילו היה החוט נקוב היה יוצא או נימס ונתרכך עד ואילו היה מעמידו בידו היה המעט שממנו חוץ לידו שוחה ולא היה יכול לעמוד טרפה נתבאר בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ה
ומ"ש וכן אם החוט עב וכבד ואם מעמידים אותו אינו יכול לעמוד מפני כבדו טריפה בפ' אלו טריפות בעי ר' ירמיה אינו יכול לעמוד מפני כבדו מאי תיקו ופרש"י מפני כבדו שהוא עב וכבד אבל לא נתרכך מבפנים: מהו. חולי הוא שמכבידו או לא וכל תיקו דאיסורא לחומרא עכ"ל. וכ"כ הרשב"א והרא"ש וגם הרמב"ם כתב בפ"ט מה"ש הרי זו ספק והרי"ף השמיט בעיא זו וצריך טעם למה:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל אם נחסר קצת מן המוח ונתרוקן כשר כבר כתבתי בסימן שקודם זה שזהו שאמרו שם נתמזמז כשר:

סעיף קטן ז
ומ"ש וטרפות זה של החוט הוא עד פרשה השלישית בפ' א"ט (שם) עד היכן הוא חוט השדרה אמר רב יהודה אמר שמואל עד בין הפרשות כלומר ומשם ואילך בין נפסק בין הומרך כשירה לפי שמשם ואילך כבר תשש כח חוט השדרה והירכים מעמידים שדרתו ואינו מתה בכך ובתר הכי אמרי' בגמרא דא"ל רב יהודה לרב דימי תא אגמרך הכי אמר שמואל עד אחת טריפה שלישית כשירה שניה איני יודע בעי רב הונא בריה דרב יהושע עד ועד בכלל א"ד עד ולא עד בכלל בעי רב פפא את"ל עד ולא עד בכלל פי פרשה מהו בעי רבי ירמיה את"ל עד ועד בכלל פרשה מהו ת"ש הפרשה תידון כבשר מאי לאו פרשה ראשונה ושניה לא שלישית וכתב רבינו ירוחם שהחוט הישר בשדרה שבין פיצול לפיצול נקרא בין הפרשות והחוט שבין שני הפיצולים בהתחלתן כשמושכים אילך ואילך נקרא פי פרשה וחוטין שבפיצולים עצמן נקראו פרשות וכן פרש"י וכ"כ הרשב"א בת"ה וכתב הרא"ש וכיון דלא איפשיטו הני בעיות כתב הרי"ף דכולהו טריפות אבל פרשה שלישית כשרה וכ"כ הר"ן וז"ל מוכח בגמרא דחוטין שבפרשות הללו עצמן של ראשונה ושנייה מספקא לן ומספיקא נידון כחוט השדרה וכן פי פרשה של שלישית וכן כתב הרשב"א בת"ה הארוך דמדאמרי' דפרשה עצמה תידון כבשר מאי לאו ראשונה

ושניה ודחינן לא שלישית מדאוקימנא בשלישית ש"מ דאפילו בשלישית הפרשה עצמה תידון כבשר אבל פי הפרשה אפי' של שלישית באיני יודע ואסורה אבל הרמב"ם לא אסר אלא עד סוף השניה והילכך כל שנפסק החוט הישר עד הפרשה שלישית ואפילו כנגד פי הפרשה השלישית אסורה ואפי' נפסק חוט הפיצול הראשין והשני אבל אם נפסק חוט הפיצול השלישית כשרה שאינו אלא כבשר בעלמא וכן החוט הישר בעצמו למטה מן השלישית כשדה עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בפ"ט מהלכות שחיטה עד היכן חוט השדרה תחלתו מבחוץ לפולין שבתחלת העורף עד סוף פרשה שניה שלא ישאר אחריה אלא פרשה שלישית הסמוכה לתחילת האליה וג' פרשות הן ואלו הן ג' עצמות דבוקין זה בזה למטה מחוליות של שדרה עכ"ל. ובאמת שצריך לתת טעם לדבריו למה פסק להקל ואפשר לומר דלטעמיה אזיל שכתב בפ"ה מה"ש דשאר מיני טריפות חוץ מן הדרוסה יש בהם ספיקות מותרים אבל קשה דא"כ לא היה לו לאיסור אלא ראשונה לבד דהא אמרינן שניה איני יודע וכיון דספיקא היא הוה ליה למיפסק בה לקולא. ואיפשר דכיון דשמואל דהוא מרא דשמעתא דעד בין הפרשות קאמר שלישית כשרה שניה איני יודע אמרי' ודאי הלכה למעשה אתא לאשמועינן שלא להקל בשניה וא"ת כיון דאיבעיא לן אי עד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל הו"ל למיפסק להקל דעד ולא עד בכלל וי"ל דס"ל דהנך בעיי ליתנהו אלא על מאי דאמר רב יהודה אמר שמואל עד בין הפרשות אבל בתר דאר"י לרב דימי תא אגמרך הכי אמר שמואל עד אחת טריפה שלישית כשרה שניה איני יודע תו ליכא למיבעי' מידי דהא אמר שניה איני יודע ומשמע דבפרשה שניה קאמר איני יודע מדלא קאמר עד שניה איני יודע כל זה נראה לדחוק כדי ליישב דברי הרמב"ם אבל לענין הלכה למעשה כיון שכל הפוסקים זולתו מסכימים לאסור נקיטינן כותייהו:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ובעוף הוא טרפות החוט עד בין האגפיים וכו' שם (מו:) בעופא רבי ינאי אמר בין אגפיים ור"ל אמר למטה מאגפיים וכתב הרשב"א ולא איפסיקא הלכתא כמאן והוה ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא. והרמב"ם פסק עד בין אגפיים ולא ידעתי טעם לדבריו גם בהרבה מספק הטריפות פסק לקולא ובמקצתן לחומרא ודרכו נסתרה מעיני עכ"ל. ואיני יודע ממה תמה על הרמב"ם בזו דהא נימוקו עמו דר' ינאי רביה דר' יוחנן הוא דהוא רביה דר"ל וקי"ל אין הלכה כתלמיד במקום הרב וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרא"ש שכתבו המחלוקת התם ולא הכריעו משום דמסתמא אין הלכה כתלמיד במקום הרב. ורש"י מחליף הגירסא ומהפך דרבי ינאי לדר"ל ודר"ל לדרבי ינאי ועל פי גירסא זו פסקו סמ"ק והתרומה כר' ינאי שמחמיר ועוד שהיה רבו: וכתב הרשב"א בת"ה ובפי' דלמטה

מאגפים כתבו בתוספות רבותינו הצרפתים יש להסתפק אם למטה ממקום חיבורן בגוף קאמר או למטה ממקום ששוכבות עלה עוף דהיינו למטה מסוף העצם של כנף המחובר לגוף וכל כי הא אזלינן לחומרא עכ"ל. והרא"ש כתב בפסקיו דברי התוספות בשם רש"י וכתב עליהם והיאך ספיקא איכא נמי לספוקי עד בין אגפיים אי בעי למימר בין חבור אגפיים לגוף או בעי למימר בין שכיבת אגפיים על הגוף דהא בין אגפיים דרבי ינאי קאי אר"ל (ר"ל) ואמר למטה מן אגפיים ול"נ דתרווייהו אחיבור אגפיים קיימי משום דקשיא ליה מאי איריא בין אגפיים ובין למטה מאגפיים וכי כחוט השערה למטה מאגפיים נחלקו אלא אמקום חיבור אגפיים לגוף קיימי ואמר רבי ינאי עד בין אגפיים ולא עד בכלל ור"ל אמר עד למטה מחיבור אגפיים ואין לפרש עד בין שכיבת אגפיים על הגוף דעל שיעור ארוך כזה לא מתפרש שפיר עד ולא עד בכלל ועוד דהפליג מחלוקתן עד כאן לשונו. וכך הם דברי רבינו לפסוק כרבי ינאי דאמר עד בין אגפיים ואמקום חיבורן לגוף קאי ועד ולא עד בכלל והיינו התחלת מקום חיבורן בגוף. והג"א הפליגו להחמיר יותר מהרשב"א שכתבו דאותם עצמות קטנים המחוברים לכנפים הם בחלל הכנפיים ולמטה מהם זהו למטה מאגפיים: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם פסק כמ"ד בין אגפיים וכן משמע מדברי הרי"ף והרא"ש וכיון שהרא"ש הכריע דעד ולא עד בכלל קאמר הכי נקטינן וכדברי רבינו:

סעיף קטן ט

ואם נעקרה חוליא אחת מהחוט אפילו למטה מהכסלים וכו' שם (נב:) גמרא נשתברו רוב צלעותיה כמה חסרון בשדרה בש"א שתי חוליות וב"ה אומרים אחת אמר רב יהודה אמר שמואל וכן לטריפה ומפרש בגמרא דהיינו חוליא בלא צלע ומשכחת לה בשילהי כפלי ורבינו כתב דין זה פעם שנית בסימן נ"ד:

סעיף קטן י

בהמה שהכו אותה על השדרה במקל והלך המקל על פני כל אורך השדרה כשרה וכו' שם (נא.) גמר' נפלה מן הגג אמר רב יהודה אמר רב הכה על ראשה והלכה כלפי זנבה על זנבה והלכה לה כלפי ראשה כנגד כל השדרה כולה אין חוששין משום ריסוק איברים ואי שלים חוטרא אפלגיה דגבא חיישינן ואי אית בה קיטרי חיישינן ואי מחייה אפיסקיה חיישינן ופירשוה הרשב"א והר"ן כמו שכתב רבינו וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ט מה"ש ואהא דקאמר ואי מחייה אפיסקיה פרש"י בהפסק כלומר לרוחב הגב חיישינן לחוט השדרה וכך הם דברי רבינו והמפרשים הנזכר. וכתב הכלבו יש שכתבו שאם הכה אותה ונפסק המקל בהכאה חוששין לפי שבמקום שנפסק המקל עושה חבורה או מכה רבה כמו בראש השרביט וכתב הר"ן דכי חיישינן היינו בשלא הלכה אבל אם הלכה אח"כ תו

לא חיישינן ואיכא מ"ד דאפילו הלכה בכהאי גוונא בעיא בדיקה בחוט השדרה: וכתב עוד שדעת הרמב"ן דכי אמרי' חוששין לה לאו למימרא דיהבינן לה דיני נפולה ודאית וליבעי שהייה ובדיקה אלא בודקין אותה בלא עמידה ושהייה כלל ולא מחוור אלא דינה כנפולה גמורה לשהייה ולבדיקה ע"כ ודברי הרמב"ם בפ' ט' מהלכות שחיטה בראה שהם כדברי הרמב"ן ז"ל הג"ה ב"ה צריך להעביר הקולמוס על והכי נקטינן ולכתוב במקומם עיין במה שאכתוב בסוף סי' ר"ח. והכי נקטינן: ומשמע מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר ומדברי רבינו ירוחם דבעיא בדיקת כל החלל כדין הנפולה ומדברי רבינו נראה דלא בעיא בדיקה אלא בחוט השדרה ואפשר דהרמב"ם ורבינו ירוחם סמכו על המבין ולא הוצרכו לפרש דבהכאה על גבה ליכא למיחש אלא לחוט השדרה בלבד:

סעיף קטן יא

בהמה שגוררת רגליה אין חוששין שמא נפסק חוט השדרה שלה וכו' שם ההיא אימרתא דהוה בי רב חביבא דהוו שדרן כרעא בתרייתא אמר רב יימר האי שיגרונא נקטה ואסיקנא דהכי הלכתא ולא חיישינן דילמא איפסוק חוט השדרה משום דשיגרונא שכיח חוט השדרה לא שכיח:

סעיף קטן יב

ומ"ש בשם הרשב"א בד"א שלא נודע שנפלה וכו' בת"ה ובחידושיו כ"כ ודחה דברי בה"ג שגורס דנפלה מאיגרא וגם התוס' כתבו דהוו שדרן כרעא לא בנפילה מיירי וכ"כ הר"ן אהא דאמר רב פשטה ידה לעמוד אע"פ שלא עמדה:

סימן לג

סעיף קטן א

ניטל לחי התחתון כשר משנה בפרק אלו טרפות (חולין נד.) ופירש"י ניטל לחי התחתון מעל הבשר והסימנים מחוברין בבשר ובריש פא"ט (מד.) גבי תורבץ הושט שניטל רובו מלחי כתב הר"ן דמשמע בגמרא שאם נעקרו הסימנים עם הבשר שבלחי היינו מתני' ניטל לחי התחתון כשר וז"ל הרשב"א בת"ה בית שני שער א' גבי הא דאמרי' בפרק אלו טריפות תורבץ הושט שניטל כולו מלחי כשר והאיכא עיקור סימנים לא קשיא הא דאיעקר איעקורי הא דאיגום איגומי מתני' דקתני כשר דאיגום איגומי הלחי מסימנים ומהבשר המוטל על הסימנים דאין עיקור כל זמן שהסימנים מעורים בבשר כך פירש רש"י אבל הרמב"ם נראה שהוא מפרש שנגמם הלחי עד מקום הסימנים אבל כנגד מקום חיבורן נשאר מן הלחי ולא נעקרו הסימנים ממנו שכ"כ ניטל לחי התחתון כגון שנגמם עד מקום הסימנים ולא נעקרו הרי זו מותרת ואינו מחוור עכ"ל:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבי' בשם הגאונים והוא שיכול לחיות על ידי המראה והלעטה וכו' כ"כ הרא"ש בפרק הנזכר בשם הגאוני' ובנסחאות דידן איתיה בגמרא בשם רבי זירא ודבר פשוט היא דהגהה היתה בגליון וטעה הסופר וכתבה בפנים וקרא לה בשם רבי זירא דא"כ לא היה כותבו הרא"ש בשם הגאונים ובדברי הרי"ף והרמב"ם נמי ליתא:

סעיף קטן ג
כתב הרמב"ם ניטל לחי העליון טריפה אבל ניטל התחתון וכו' ה"ז מותר בפ"ח מה"ש:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואני כתבתי למעלה בהלכות שחיטה שאפילו נעקרו רובו מהלחי וכו'. הוא בסימן כ"ד:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואני תמה על מה שאסר לחי העליון כיון שאינו מפורש וכו' גם חכמי לוני"ל הוקשה להם כן ושאלו להרמב"ם בתשובת פאר הדור סימן כ"ט וז"ל בהמה שניטל לחי העליון טריפה בעניותינו לא שמענו עד היום הזה והיה נראה בעינינו כשאומר ניטל לחי תחתון כשרה רבותא אשמעינן אע"פ שנראה כעיקור וכ"ש לחי העליון. והשיב להם מי תלה הסימנים בלחי התחתון עד שתחוש לעיקור דע שהסימנים תלויים הם בין עיקר החיך והלשון אצל המתפצל של לחי התחתון רחוק הרבה מתוך הצואר שבתוכו הסימנים וזה הלחי התחתון הוא המנדנד ברוב בעלי חיים בשעת אכילה ולפיכך המפצל של לחי התחתון רפה הרבה כדי שיהא נע במהרה בשעת אכילה ומפני זה נשמט פעמים רבות מרוב ב"א לא בשעת אכילה בלבד אלא בשעת הפיהוק ואם החזירוהו במהרה יחזור ואם לאו לא יחזור ואפילו ניטל המפצל ולא ימות החי אבל לחי העליון קבוע הוא והחוטם הקבוע בו הוא נשמת רוח החיים הנכנסת ללב דרך הריאה עם הנשימה שתכנס מן הפה ואותו הלחי העליון כמו גג הוא לכסות הקנה עד שלא תכנס נשמת הרוח והיא קרה לריאה וימות החי גם שני לחיים שהם כמו שני ענבים אדומים תלוים בסוף החיך מלמעלה כנגד פי הקנה מפני זה נבראו כדי שתהיה הרוח שתכנס מן הפה בעת הכנסת הרוח לריאה תפגע בבשר זה תחילה ואע"פ שנשתנית בתוך הפה ואח"כ תכנס לריאה ואם ינטל לחי העליון יאבד הכל ונמצא פי הקנה מגולה לאויר ומיד תכנס הרוח בכל נשימה ונשימה כמו שתכנס לתוך פי האשישה והחלון וביומה תקרר הריאה והלב ותמות הבהמה ואין לך מי שאין כמוה חיה יותר מזו ומפני זה מנו נטילת לחי התחתון דוקא בכשרות ולא העליון עכ"ל וכתב הרשב"א בת"ה שדברי הרמב"ם נראים אלא שיש להתיישב בדבר מפני שאם כן מפני מה לא נשנית טרפותו במשנתינו ולא

נזכר בגמרא גם כן ובת"ה הקצר כתב שראוי לחוש לדברי הרמב"ם: כתב הרוקח אם נחתך לעוף החרטום ויכול להלעיטה ולהאכילה כשרה:

סעיף קטן ו

ושט שניקב בכל שהו טריפה ואפי' בתורבץ הושט וכו' משנה ר"פ אלו טריפות (חולין מב.) בבהמה נקובת הושט ובגמרא (מג:) איפליגו רב ושמואל בתורבץ הושט אי הוי נקובתו במשהו והלכה כרב דאמר נקובתו במשהו ושם משמע דלכ"ע ושט נקובתו במשהו: ודע דבפרק השוחט (חולין לב:) אסיקנא דנקובת הושט נבילה היא ולא טריפה וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מה"ש ורבינו לא חשש לדקדק בכך משום דתרוייהו אסירי באכילה וטומאה לא נהגא האידנא: וכתבו התוס' והרשב"א והר"ן במשנה אלו טריפות שכל הפסולים בנקובה ויש להם חלל לא מיפסלי עד שינקב לחלל ואם אין להם חלל צריך נקב מפולש:

סעיף קטן ז

ושני עורות יש לושט זה ע"ז ואם ניקב זה בלא זה כשר ניקבו שניהם אפילו זה שלא כנגד זה טריפה מתבאר בגמר' ר"פ א"ט (מג.) ומפרש התם טעמא דניקבו זה שלא כנגד זה פסולה משום דכיון דאכלה ביה ופיא ביה רווח גמדא ליה ופשטא ליה זמנין דמתרמי שהנקבים מתכוונים ומ"כ בשם הריטב"א נראין הדברים דוקא כשניקבו שניהם מרוח אחת דאיפשר דמתרמו אבל כשהן מב' רוחות א"א בשום פנים דאתרמו אהדדי וכשירה ואין להסתפק בזה כלל עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו הילכך כ"מ שניקב טריפה אין לו טעם דהיינו מ"ש בסמוך ניקב זה שלא כנגד זה טריפה ומאי הילכך: הג"ה ב"ה ויש נוסחא שכתב בה זה הילכך לעיל סמוך לדיני הושט לענין נקב: וכתבו התוספות בר"פ השוחט (דף כ:) דלדברי רש"י דושט אין לו בדיקה מבחוץ לענין נקב לא משכחת לה ניקב פנימי ולא חיצון אלא בניכר שהוא ע"י חולי ובחיצון אין ניכר שום חולי הא לאו הכי חיישינן שמא ניקב אף חיצון ואין לו בדיקה וכ"כ הרא"ש בכ' א"ט:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ואם ניקבו ועלה בו קרום ונסתם טריפה וכו' מימרא דרבה ר"פ א"ט (שם):

סעיף קטן י

ומ"ש וקרומין אלו החיצון אדום ופנימי לבן ואם נתחלפו וכו' טריפה שם אמר רבה שני עורות יש לושט חיצון אדום ופנימי לבן ניקב זה בלא זה כשר למה לי' למימר חיצון אדום ופנימי לבן דאי חליף טריפה. וכתב הר"ן פרש"י דאי חליף הפנימי באדמימות טריפה

דאמרינן דרוסה היא וליכא למימר דאי חליף זה לאודם וזה ללובן שא"א שהאדום יהיה לבן ואחרים כתבו דדוקא חליף לגמרי שהפנימי אדום והחיצון לבן אבל שניהם אדומים או שניהם לבנים חד מינייהו הוא דלקי והו"ל כניקב זה בלא זה וכשרה. ובהג"א כתב פרש"י דאי חליף טריפה דהוי כל חד כנטול ממקומו. ויש פירושים שכתוב בהם עוד פי' אחר שאם נתחלף הפנימי לאדמימות אבל אם שניהם לבנים כשרה כ"מ בתוס' רבינו יהודה שירליאון שפירש לפני ר"י עכ"ל. וז"ל הרשב"א בת"ה דאי חליף טריפה כלומר כיון שנתחלפו בודאי הוא מחמת קלקול שנתקלקלו ועתידים הם לינקב ומסתברא דדוקא שנתחלפו שניהם אבל נתחלף אחד מהם כגון שנעשו שניהם אדומים או לבנים כשרה שהרי לא נתחלף אלא האחד ואפילו אתה רואה אותו כנקוב ניקב זה בלא זה כשר וכ"נ מדברי רש"י שכתב חליף דשני קרומים דושט שניהם נטולים ממקום שראויין להיות שם ואין לך נקובה גדולה מזו אבל ראיתי לרבותינו בעלי התוספות שנסתפקו בדבר זה וראוי לחוש לדבריהם עכ"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור ושכתב עליו הרא"ש וכן נ"ל דלא דמי לנקב קטן וכו' בפסקי הרא"ש ר"פ א"ט: ולענין הלכה כיון שהרשב"א והרא"ש חוששין לה לאיסור הכי נקטינן:

סעיף קטן יב

וכיון שעור החיצון אדום והפנימי לבן אין לו בדיקה בחוץ אצל דרוסה וכו' שם אמר רבה ושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים למאי נ"מ לספק דרוסה וכתב הרא"ש תמיהא לי כיון דאין לו בדיקה מבחוץ היאך מכשירין ליה על ידי בדיקה מבפנים דילמא אי הוה מצי למבדקיה היו מוצאים הארס וסופו לחלחל לפנים. ונ"ל דהקלו בספק דרוסה הואיל וא"א בע"א וגם י"ל דרוב פעמים איפשר שהיא ניכר טיפת דם הארס אף על הושט מבחוץ אלא להחמיר קאמרינן דאין לסמוך על בדיקת חוץ לפי שהחיצון אדום ופעמים שאין ניכר וצריך לבודקו אף מבפנים כי הארס נתחלחל לפנים ולא נשאר מבחוץ אלא רושם אדמומית של הארס ואותו אינו ניכר מחמת אדמומית הושט אבל בעוד שלא נתחלחל הארס ועבר לפנים טיפת הארס ניכרת יפה בעודה מונחת על הושט עכ"ל. והר"ן כתב ליישב תמיהא זו דכיון דשני עורות הם אפי' האדים החיצון אין סופו לירד לעור הפנימי דסימנים קשים הם אצל דרוסה. וכי היכי דבסימני' בעינן שיאדימו סימנים עצמם ולא סגי בהאדים בשר כנגד כדסגי בבני מעים ה"נ לא סגי בהאדים עורם חיצון כיון שהפנימי לא האדים וכ"ת ניחוש שמא אף עור הפנימי האדים מן הצד שהוא דבוק

לחיצון ליכא למיחש להכי שמתוך שהקרום לבן וזך הוא אם האדים כלל ניכר הוא בצד הפנימי שלו עכ"ל:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו וכיצד יעשה אם עוף הוא בודק הקנה בחוץ ושוחטו כו' הכי אמרינן בר"פ השוחט (חולין כח.) בעובדא דההוא בר אווזא דאתא כי ממסמס קועיה דמא אמר רבא היכי נעביד נשחטיה והדר נבדקיה דילמא במקום נקב קא שחיט נבדקיה והדר נשחטיה הא אמר רבא ושט אין לו בדיקה מבחוץ א"ל רב יוסף בריה נבדקיה לקנה ונשחטיה לקנה ונכשריה והדר לפכוה לושט ולבדקיה:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור שגם אם בהמה היא שוחטה ובודקה בפנים וכו' וכך הוא דעת רש"י שכתב בר"פ א"ט גבי ההוא ספק דרוסה דאתאי לקמיה דרבה דאף לבהמה אית תקנתא לספק דרוסה דבשלמא גבי נקב איכא למימר דילמא במקום נקב קא שחיט אבל גבי דרוסה כיון דמקומה מאדים אפי' שחט בו יש היכר במשהו וכן כתב הר"ן בפרק הנזכר בשם הרא"ש גבי ספק קניא ספק שונרא אימור קניא:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו דדבר קשה הוא להתירו בבהמה שהיא מתלכלך בדם השחיטה ואין קורט של הארס ניכר בו אינו כלום דדם השחיטה יכול להעבירו ע"י הדחה ואז יהיה ניכר קורט הארס שאינו עובר ע"י הדחה והתוס' כתבו על דברי רש"י ולפי מה שפירשתי בפ"ב גבי בר אווזא דקאמר נשחטיה לושט דילמא במקום נקב שחיט דבספק דרוסה איירי לא יתכן לומר כן. והרשב"א כתב בת"ה י"א דאפילו בבהמה יש לו בדיקה. וי"א דבהמה אין לה בדיקה וכן עיקר עכ"ל וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שהרי דעתו בפירוש ההוא בר אווזא נוטה לפי' התוס' כמו שיתבאר בסמוך:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו ופי' רש"י דה"ה לענין נקב אין בדיקה מבחוץ בר"פ השוחט גבי עובדא דההוא בר אווזא שכתבתי בסמוך פי' רש"י שהיה צריך לבודקו שמא ניקב הושט אבל לא משום ספק דרוסה דתלינן לקולא הרי מבואר דנקב נמי אין לו בדיקה מבחוץ והתוספות כתבו בשם ריב"א דההוא עובדא משום ספק דרוסה הוצרכו לבודקו כגון שראו חתול רודף אחריו ואין שם כלב ולפיכך לא היה לו בדיקה מבחוץ אבל אילו היה ספק נקובה יש לושט בדיקה אף מבחוץ וכן דעת סמ"ג וכ"כ הגה"מ בפ"ד מה"ש:

סעיף קטן יז
ומ"ש רבינו שהרא"ש כתב דנקב ניכר בו מבחוץ אע"פ שהרא"ש לא הכריע בין שתי הסברות משמע לרבינו דמדהביא סברת ריב"א לבסוף דהכי ס"ל ועוד שכתב בר"פ א"ט גבי ישב לו קוץ בושט וכו' ולמאי דפרישית דדוקא אדמומית הארס אינו ניכר עליו אבל נקב מינכר ביה:

סעיף קטן יח
ומ"ש רבינו ויש מחלקים כשהנקב במקום ידוע יכול וכו' הרשב"א הביא סברא זו וסברת רש"י ולא הכריע ובפרק א"ט גבי ספק קניא ספק שונרא תלינן בקניא כתב בחידושיו שדברי רש"י הם עיקר דאפי' במקום נקב אין לו בדיקה מבחוץ והר"ן גם כן הזכיר סברא זו דיש מחלקים כשהנקב במקום ידוע וכו' בר"פ השוחט ובפרק א"ט הסכים לדברי רש"י וכתב רבינו ירוחם שהגאונים מסכימים לדברי רש"י וכן עיקר עכ"ל. וכ"פ הרמב"ן בפ"ג מה"ש: ולענין הלכה מאחר דכל הני רבוותא מסכימים לדעת רש"י הכי נקטינן:

סעיף קטן יט
עוף הבא לפנינו וצוארו מלוכלך בדם פי' רש"י שאין חוששין לספק דרוסה וכו' וריב"א פי' שא"צ בדיקה כלל. בר"פ השוחט אעובדא דההוא בר אווזא דאתא כי ממסמס קועיה דמא שכתבתי בסמוך פי' רש"י ממסמס קועיה מלוכלך צוארו שנקרע צוארו וצריך לבדוק בסימנים שמא נפסק הקנה או ניקב הושט. ומשום ספק דרוסה לא בעי למבדקיה דתלינן בכלבא או בקניא דאמרינן התם ספק כלבא ספק שונרא אימור כלבא. וכתבו התוס' והרא"ש וא"ת למאי נ"מ אי תלינן בכלבא או בקניא כיון דאפילו קניא בעי בדיקה וי"ל דנ"מ דלא בעיא בדיקה אלא היכא דממסמס דמא ואי הוה תלינן בשונרא הוה צריך בדיקה כנגד כל החלל אע"ג דליכא ריעותא אלא בסימנים וריב"א פי' היכא דתלינן בכלבא או בקניא לא בעיא בדיקה כלל דלא חיישינן לנקובה ובשמעתין איירי בספק דרוסה כגון שראה חתול רודף אחריו וכתוב בהג"א בר"פ א"ט דאין אנו בקיאים בבדיקת הושט וכל עוף דאתי לקמן וממסמס קועיה דמא אני אוסרו עכ"ל. ונ"ל דהיינו לדעת בה"ג אבל לדעת רש"י שיתבאר בסימן נ"ז האידנא נמי אית ליה בדיקה:

סעיף קטן כ
אמר עולא ישב לה קוץ בושט אין חוששין שמא הבריא בר"פ א"ט (מג.) ופירש"י ישב לה קוץ כגון שאכלה קוץ ונתחב לתוך הושט ואין נראה נקיבתו מבחוץ וקורט דם אין בה מבפנים אין חוששין שמא נקוב היה והבריא והוה קרום שעלה מחמת מכה בושט ואינו קרום ואני שמעתי והבריא לשון נקב מלשון וברא אותם בחרבותם:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו ורוב הפוסקים פסקו דלא כוותיה טעמא מדמקשי בגמרא ולעולא מ"ש מספק דרוסה ומשני קסבר עולא אין חוששין לספק דרוסה ומדאיצטרכינן למימר קסבר עולא אין חוששין ואנן קי"ל דחוששין לספק דרוסה ש"מ דליתא לדעולא. וכתב הר"ן ומיהו דוקא ע"י קוץ הוא דחיישינן שמא הבריא אבל ניקב פנימי ע"י חולי לא חיישינן שמא ניקב חיצון דא"כ ניקב זה בלא זה דאמרינן לעיל דמשמע אפילו פנימי בלא חיצון היכי משכחת לה וכתב רבינו ירוחם דלמפרשים הבריא שמא ניקב ונתרפא אין לו תקנה בבדיקה ולפירש"י וכן להרי"ף שפירשו דהבריא מלשון ברא כלומר יצא לחוץ אע"ג דפסקו דחוששין אם עוף הוא יש לו תקנה שקורע העור שלמעלה ושוחט הקנה לבדו והופך הושט ובודק אם נמצא בו קורט דם וי"מ דבבהמה נמי סגי בבדיקה שיכול לבודקו מבחוץ כיון שהספק במקום ידוע ויש מפרשים דדוקא בעוף די בבדיקה אבל בבהמה שאין יכול לבודקו מבחוץ אין לו בדיקה וטריפה וכ"נ עיקר שכאן אין הספק במקום ידוע שמא הקוץ נקוב למעלה והאוכלים והמשקים הורידוהו למטה והנה לך דשמא הנקב אינו במקום שהקוץ עתה עומד שם עכ"ל: וכתב הר"ן כתב רש"י דעולא בשאין לו קורט דם קאמר ובכי הא הוא דשרינן הילכך לדידן דלא קי"ל כעולא אפי' בשאין בו קורט דם אסור וכן דעת הרשב"א והביא ראיה לדבר ואע"ג דבמחט שנמצאת בעובי בית הכוסות לא אסרינן עד דאיכא קורט דם ושט שאני שמתוך שאוכלים ומשקים שוטפים ועוברים שם תדיר הם העבירו את הדם אבל בבית הכוסות דאוכלים ומשקים מינח נייחי התם אם איתא דמחיים הוה קורט דם הוה משתכחת ביה אבל בתוס' כתבו דכי חיישי' בישב דוקא כגון שנמצא בו קורט דם דומיא דמחט שנמצאת בעובי בית הכוסות ולא נהירא עכ"ל:

סעיף קטן כב

ומ"ש רבי' ודוקא שנמצא הקוץ תחוב בושט אבל אם נמצא לארכו או לרחבו ואינו תחוב כשירה שם אהא דעולא יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב כהנא ויתיב וקאמר נמצאת איתמר אבל ישב חיישינן אמר להו רב כהנא לא תציתו ליה ישב איתמר אבל נמצאת לא איצטריך ליה לעולא דכולהו עיזי ברייתא קוצי אכלן:

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו בשם הרשב"א בד"א שיש קורט דם בושט או סביב הקוץ וכו' ומקצת המורים אסרו בין כך ובין כך ולזה דעתי נוטה אריאשא דמילתא קאי דאמר דלית הלכתא כעולא אלא דישב לה קוץ בושט חוששין לה ואהא קאמר הרשב"א בד"א דחוששין לה בשיש

שם קורט דם וכו' וכבר נתבאר שזהו דעת התוס' ושדעת מקצת המורים הוא דעת רש"י ושהר"ן ג"כ הסכים לסברא זו:

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו והראב"ן פסק כעולא וכו' ולזה הסכים א"א ז"ל שם כתב הרא"ש וז"ל וראב"ן זקני פסק כעולא והביא ראיה ממחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד א' כשירה ולא חיישינן שמא הבריא והא דחיישינן לספק דרוסה משום שיש רגלים לדבר וגם שכיח ותלמודא דקאמר דקסבר עולא אין חוששין לספק דרוסה משום שיש רגלים לדבר וגם שכיח ותלמודא דקאמר דקסבר עולא אין חוששין לספק דרוסה לא חש להאריך ולחלק כמו שחלקתי אבל לענין פסק הלכה יש לנו לחלק דלא תיקשה לן ממחט שנמצא בבית הכוסות ואפשר שהרי"ף היה מחלק משום דעובי בית הכוסות הוא עב לא חיישינן שמא הבריא ומסתברא כדברי ה"ר אליעזר דמשום עובי כל דהו אין לחלק עכ"ל. וכתוב בהגה"ה דבסה"ת נמי פסק כעולא ושכן משמע מהתוס':

סעיף קטן כה

ומ"ש רבינו ואפילו לדבריו אם יש עליו קורט דם בחוץ בודאי טריפה וכו'. היינו לדברי התוס' שחלקו על רש"י וכתבו דאין לחוש אם יש קורט דם מבפנים אם אין מבחוץ אבל רש"י כתב דכי מכשר עולא דוקא באין קורט דם מבפנים אבל יש עליו קורט דם אפילו מבפנים מודה עולא דפסול: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרשב"א מסכימים לומר דלית הלכתא כעולא הכי נקיטינן :

סעיף קטן כו

כתב ר"ח נפרד הושט מהקנה וכו' טריפה טעמו מפני שהוא מפרש הא דאמרינן בפרק א"ט סימנים שנדלדלו ברובן טריפה היינו שנפרדו הסימנים זה מזה וכן כתב שם הר"ן בשמו וכבר כתבתי בסימן כ"ד שלדעת הרא"ש גם הרי"ף מפרש כן:

סעיף קטן כז

בעוף מחובר הזפק בושט וכו' ואם ניקב כשר משנה שם (נו.) אלו כשרות בעוף וכו' ניקב הזפק רבי אומר אפילו ניטל וכתב הר"ן פירושו דלאו ניטל לגמרי קאמר שא"כ המאכל יורד לחלל הגוף ואין לו תקנה אלא משום דת"ק תני ניקב קאמר איהו אפילו ניטל מיהו בעינן שישתייר בו כדי שיוכל המאכל לעבור מהושט לקרקבן דרך הזפק ואמרינן בגמרא (שם) הורה רבי סימון ורבי צדוק בטרפחת כרבי בזפק איבעיא להו הורו בטרפחת לאיסורא וכרבי בזפק להיתירא או דילמא בטרפחת כרבי בזפק ויש חלופי גירסאות בבעיא זו ולדברי קצתם עולה דהלכה כרבי וזהו טעמו של בעל העיטור. והרי"ף הביא המשנה כצורתה משמע דס"ל דהלכה כת"ק וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שהוא גורס

בבעיא דמספקא לן אי הורו בזפק להיתירא כר' וכיון דמספקא לן הדרינן לכללין דהלכה כת"ק וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מה"ש וכ"פ הרשב"א בת"ה וכתב שהראיה שכתובה בתשובת הגאונים דלא קי"ל כר' מדקאמר גגו של זפק נידון כושט אינה נכונה בעיניו דדילמא רבי דוקא בשניטל למטה מן הגג והגג קיים ול"נ דטעמן של גאונים דכיון דאיכא מקום דאפילו ניקב טריפה סברא רחוקה היא לומר דבמקום אחר כשרה אפי' ניטל. וכתב עוד הרשב"א מ"מ מדבריהם של גאונים אנו למדים דלית הלכתה כרבי וגם המרדכי וסמ"ג ורבינו ירוחם והרוקח והכלבו פסקו כת"ק:

סעיף קטן כח

ומ"ש רבינו וגגו דינו כושט ליאסר בנקב כל שהו ואיזהו גגו כל שנמתח עמו שם בגמרא:

סעיף קטן כט

ומ"ש פירוש ממקום שמתחיל לשפע כלפי הושט וכו' זה לשון הרשב"א בת"ה איזהו גג הזפק מקום שנמתח עם הושט ויראה שהוא מתחיל לשפע כלפי הושט ונעשה על הזפק ככיסוי על הקדירה וכ"נ מדברי רש"י שפירש כל שנמתח עמו ממקום שהוא מתחיל לימשך לצד הושט להיות מיצר והולך וכ"נ מדברי הפוסקים והמרדכי פירש בשם ריב"א דהיינו כשמושך ביד אחת הושט ובידו השנייה את המעי היוצא לצד הקרקבן כל שנמתח מן הזפק עמו של הושט וכן הדקים נידונים כושט וכמעים ליטרף במשהו והיינו מה שכנגדו למעלה אבל מה שתולה למטה אינו נמתח עמו והוא כעין כיס שיש לו שנצים שפותח וסוגר בהם שהעליון נמתח ולא התחתון ולהאי פירושא הוי חומרא טפי עכ"ל: ולענין הלכה נראה שפירוש זה דריב"א דברי יחיד הוא ולא קי"ל כוותיה:

סימן לד

סעיף קטן א

גרגרת שנפסק רוב חללה במקום הראוי לישחט טריפה אבל אם לא נפסק רוב חללה וכו' כשירה ר"פ א"ט בבהמה (מב.) נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת ובגמ' (מד:) תנא פסוקת הגרגרת ברובא וכמה רובא רב אמר רוב עוביה ואמרי לה רוב חללה ופרש"י שדופן הקנה עב מלמעלה ולצד הצואר אינו אלא קרום דק וסתמא כשנפסק הקנה מלמעלה למטה הוא נפסק ולמאן דאמר רוב עובי מהני עובי התנוך לאשלומי לרובא אע"פ שיש במיעוט התחתון חצי חלל או רובו ולמ"ד רוב חללה אינה טריפה עד שיפסק רוב החלל ועובי התנוך אינו משלים לרוב ע"כ וכך הם דברי רבינו ואמרינן בגמרא ההוא פסוקת הגרגרת דאתא לקמיה דרב ובעא למבדקה ברוב עוביה אמרו ליה רב כהנא ורב אסי למדתנו רבינו ברוב חללה שדרה לקמיה דרבה בב"ח בדקה ברוב חללה ואכשרה. וכ"פ הפוסקים דברוב חללה משערינן:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו במקום הראוי לישחט היינו לאפוקי שלא במקום שחיטה לצד מטה דשם נקובתו במשהו וכמו שיתבאר אבל שלא במקום שחיטה לצד מעלה שיעור פסיקתו ברוב כמו במקום שחיטה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם ניקב אפילו יש בה חסרון כל זמן שאין בנקב כאיסר כשרה ואם חסרה כאיסר טרפה משנה בפרק א"ט (נד.) אלו כשרות בבהמה ניקבה הגרגרת או שנסדקה עד כמה תחסר רשב"ג אומר עד כאיסר האיטלקי:

סעיף קטן ד
ומ"ש אם נסדקה לארכה ויש בה חסרון מצטרף לכאיסר בריש פרק א"ט (מה. ושם כל דברי הטור עד ואם מוצא הגרגרת וכו') אמר רבה בב"ח אמר ריב"ל ניטלה הימנה רצועה מצטרפת לכאיסר ופרש"י ניטלה הימנו רצועה. לארכה דאיכא חסרון מצטרפת לכאיסר אי כד מעגלת ליה הויא איסר טריפה וכתב הרשב"א בחידושיו כתב בעל העיטור ואנן דלא מתחזי לן שיעורא אזלינן לחומרא ונראה דמ"מ אם אין שיעור הקדירה יותר מחצי רוחב עיגול פי הקנה כשרה וכדאמרי' גבי עוף מקפלו ומניחו ע"פ קנה אם חופה רוב קנה טריפה ואם לאו כשרה אלמא אפילו בעוף דחיותו מועט אזלינן לרוב פי קנה כ"ש בבהמה דחיותה גדול וצ"ע עכ"ל:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ואם ניקב סביב הקיפה נקבים דקים וכו' שם אמר רב יהודה אמר רב ניקב גרגרת כנפה מצטרפת לרובא ופרש"י כנפה סביב להקיפה נקבים כנפה מצטרפים הנקבים לרובא א"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא א"ר נקבים שיש בהם חסרון מצטרפים לכאיסר ושאין בהם חסרון מצטרפים לרובא ופי' רש"י מצטרפים לרובא. דהוו כפסיקה בעלמא דלא מיחסרה וניקבה כנפה נמי בדליכא חסרון:

סעיף קטן ו
ומ"ש שאם יש כאיסר בנקבים עם השלם שביניהם טריפה וכו' כ"כ שם הרא"ש והר"ן והוא נלמד מדין העוף שיבא בסמוך וזה שלא כדברי סמ"ק שכתב גבי דין שמוטת הירך דכי אמרי' בניקבה כנפה נקבים שאין בהם חסרון מצטרפים לרובא היינו הנקבים עצמם ואין השלם שבין נקב לנקב נחשב בכלל הנקב : וכתב עוד הר"ן ומיהו כי אמרינן דמה שבין הנקבים הוי כאילו אינו דוקא בשהנקבים סמוכים כ"כ שאין בין נקב לנקב כמלא נקב אבל כל שיש ביניהם יותר מכשיעור הזה אין מה שביניהם מצטרף אלא הנקבים בלבד הוא שמצטרפים לכשיעור וכן משמע מפי' רש"י:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ובעוף שיש בו נקבים כנפה אין שיעורו כפי שיעור איסר לבהמה אלא חותך המקום כנפה וכו' שם בעופא מאי א"ר יצחק בר נחמני מקפלו ומניחו ע"פ קנה אם חופה רובו טריפה ואם לאו כשירה ופירש"י בעופא. נקבים דחסרון בעוף דליכא למימר בגרגרת דידיה כאיסר לכמה הוי שיעוריה: מקפלו. חותך למטה מהנקבים ובצידיהן עד שיוכלו לקבל הרצועה שהן בה כלפי פי קנה: אם חופה. בין הנקבים והשלם שבין נקב לנקב את רוב הקנה אע"ג דבנקבים גרידי ליכא רובא: טריפה. הואיל ויש בהם חסרון ושיעור סמיכת הנקבים זה לזה כנפה דהא אנפה קיימין עכ"ל. ופי' הרא"ש דבריו דכל היכא דמשערינן בבהמה ברובא ה"ה דבעופא משערינן ברובא וכן כל היכא דמשערינן בבהמה כאיסר לא איצטריך ליה למיבעי' בעופא מאי דפשיטא דמשערינן לפי קטנו אבל בניקבה כנפה דמשערינן השלם עם הנקבים לכאיסר כשהם מקורבים כנקבי הנפה שסופן ליחסר הוא דמיבעי' ליה בעוף דכי משערינן שיעור חסרון שלו כנגד איסר מבהמה גדולה קטן מאד שיעור חסרונו אי מחמרינן בשיעור קטן בזה לצרף השלם עם החסרון ומשני דלא אלא שיעור אחר נתנו חכמים מקפלו ומניחו ע"פ קנה עכ"ל וכתב רבי' ירוחם (נט"ו אות ה' ח"ג) דברים אלו עם הרחבת הביאור קצת ז"ל אם ניקב הקנה בעוף כנפה נקבים שיש בהם חסרון דבבהמה שיעורו כאיסר ואם תשאר כך בעוף לא תמצא בו איסר כי אין בכל קנה העוף כאיסר וא"ת הכל לפי גדלו וקטנו היה שיעור חסרונו קטן הרבה וא"ת שנשער האיסר לפי גדלו וקטנו ונחשוב בזה השלם שיש בין נקב לנקב עם חסרון הנקבים היה בזה חומרא גדולה אלא משערים בע"א חותך למטה מהנקבים ובצידיהן עד שיוכל לקפל הרצועה שהנקבים בה ומניחה ע"פ הקנה אם חופה בין הנקבים ובין השלם שבין נקב לנקב רוב חלל הקנה טריפה עכ"ל וכתב הרא"ש דמתוך דברי הרי"ף משמע דהא דקאמר בעופא מאי לא קאי אניקבה כנפה לחוד אלא אשיעור חסרון גרגרת מיבעיא ליה בעופא שאין הגרגרת שלו כאיסר מה שיעור חסרונו ומפרש דשיעור חסרונו כחפוית רוב פי הקנה שהרי כתב אותו בתר אם ניטלה ממנה רצועה מצטרפת לכאיסר והקשה עליו והסכים לפרש"י. וכך הם דברי רבינו אע"פ שהם סתומים קצת שהרי ממה שכתב גבי עוף שיש בו נקבים כנפה אין שיעורו כפי שיעור איסר לבהמה משמע דכל היכא דאינה כנפה אם הוא בגוונא דמשערים בבהמה כאיסר משערים בעוף לפי גדלו וקטנו וכתב רבינו ירוחם יש מי שכתב שאם הוא עוף גס ויש בקנה כאיסר משערים בו כאיסר כמו בבהמה וי"מ דעוף דאין חיותו כ"כ כבהמה לא שיערו בו כאיסר אפילו יש ברחבו כאיסר וראשון נראה עיקר עכ"ל. ודברי הרמב"ם בפ"ג מה"ש כדמשמע מדברי

הרי"ף דהא דקאמר בעופא מאי לא קאי אניקבה כנפה לחוד אלא אשיעור חסרון גרגרת מיבעיא ליה בעופא שאין גרגרת שלו כאיסר מה שיעור חסרונו ומפרש דשיעור חסרונו כחפוית רוב פי הקנה:

סעיף קטן ח

נפחתה כמו דלת וכו'. שם נפחתה כדלת אמר רב נחמן כדי שיכנס איסר לרחבו ופירש רש"י לא ניטל הפחת אלא תלוי ועומד וכו' והרי"ף כתב ואם נפחתה הגרגרת כגון שניקבה נקב מפולש שיש בו חסרון אמר ר"נ אין אומרים אם חופה אלא כדי שיכנס איסר לרחבו. ופי' הרא"ש דבריו דלפי שהנקב מפולש מב' עברי הגרגרת מטריף בשיעור קטן עד כאן. ומשמע מדברי הרי"ף דבעוף מיירי דהא שיעורא דאם חופה בעוף הוא דאתמר. וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שבפ"ג מה"ש כתב דין זה אחר מ"ש ובעוף כל שאילו מקפלו וכו':

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם נפחתה נקב מפולש אינו מכוון שלא כ"כ אלא ז"ל ניקבה נקב מפולש אלא מפני שזהו פירושו של נפחתה כתב רבינו נפחתה וכן מ"ש טריפה אינו מדוקדק שהרמב"ם לא כתב אלא נבילה ומשום דלדידן השתא לא נפקא לן מידי בין נבילה לטריפה כתב רבינו טריפה ולא דק: והרשב"א בת"ה כתב כפירש"י וכתב רבי' ירוחם שכן הסכימו הפוסקים וכתב עוד דנפחתה הקנה דמשערים כדי שיכנס איסר לרחבו היינו בבהמה אבל בעוף מקפלו ומניחו ע"פ קנה אם חופה רובו טריפה. ואיני יודע מנין לו זה שהרי הוא סובר כשיטת רש"י והרא"ש דלא בעי בעופא מאי אלא בניקבה כנפה נקבים שיש בהם חסרון אבל בשאר פיסולים אם בבהמה שיעורו ברוב גם בעוף שיעורו ברוב ואם בבהמה שיעורו כאיסר בעוף הכל לפי גדלו וקטנו ולא במקפלו ומניחו ע"פ הקנה:

סעיף קטן י

נסדקה לארכה אף ע"פ שלא חסר ממנה כלום טריפה בד"א שלא נשאר ממנה כלום וכו' שם נסדקה אמר רב אפי' לא נשתייר בה אלא חוליא אחת למעלה וחוליא אחת למטה כשרה ורבי יוחנן אמר אפילו לא נשתייר בה אלא משהו למעלה ומשהו למטה כשרה וכתב רש"י דטעמא משום דכל מה שהצוואר נמשך הסדק סוגר והולך הילכך הדר חלים. ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דהלכה כר' יוחנן ודלא כסה"ת שפסק דבעינן שישתייר חוליא אחת למעלה וחוליא אחת למטה:

סעיף קטן יא
ומ"ש רבינו והוא שישאר המשהו ממקום הראוי לשחיטה שממקום שאינו ראוי לשחיטה ואילך נידון כריאה וכו' שם יתיב ר"י ור"ל נפיק מילתא ביניהו וכולי ניקב הקנה למטה מן החזה נידון כריאה ופרש"י למטה מן החזה. במקום שאינו ראוי לשחיטה נידון כריאה בנקב משהו ודבר פשוט הוא שזה שכתב רבינו והוא שישאר המשהו ממקום הראוי לשחיטה וכו' אינו אלא לאפוקי מקום שאינו ראוי לשחיטה למטה אבל שיור לצד מעלה אפי' במקום שאינו ראוי לשחיטה מהני דהא במקום ההוא לא מיפסל אלא ברוב. וכל דינים הללו דניקבה כנפה וניטלה רצועה ונסדקה לארכה ונפחתה כדלת כולם כשנעשו מחמת חולי או כשתפס הקנה בידו ועשה בו נקבים הללו באופן שיודע ודאי שלא נגע בושט אבל אם אינו יודע אם נגע בושט אם לאו נתבאר דינו בסימן כ"ג :

סעיף קטן יב
ואם מוצא הגרגרת שנפסקה או חסרה ואינו יודע אם נעשה מחיים אם לאו וכו' שם (נ.) אביי ורבא דאמרי תרווייהו מקיפין בקנה ופירש"י מקיפין בקנה. אם נמצאת פסוקה לאחר זמן או קדורה כאיסר ואסיקנא דמקיפין מחוליא לחוליא ומבר חוליא לבר חוליא אבל לא מחוליא לבר חוליא ולא מבר חוליא לחוליא ופרש"י חוליא. ג' טבעות. וכ' הרא"ש כדאמרי' (מנחות לט.) גבי ציצית דקרי חוליא לשלש כריכות. ובר חוליא פירש"י הוא קלישות הקנה מן הצדדין ומתחתיה שרצועות הבשר מחברת ראשי הטבעות ואף התנוך הולך ודק מעביו ומאמצעיתו ולצדדין לכאן ולכאן על פני כל הקנה וזהו הפירוש הראשון שכתב רבינו והרמב"ם מפרש בענין אחר שכתב בפ"ג מה"ש וז"ל אין מדמין אלא מחוליא גדולה לחוליא גדולה או מקטנה לקטנה. אבל לא מקטנה לגדולה שכל הקנה חוליות חוליות הוא ובין כל חוליא וחוליא חוליא אחת קטנה משתיהן ורכה וכתב הרשב"א בחידושיו הא דאמרינן מקיפין בקנה נראה שהוא במקום שא"א שנגע בו סכין בשעת שחיטה שאפילו מותחין את הקנה לא מתרמי כנגד חתך העור א"נ שיש היכר בדבר שלא נעשה בסכין אלא בחתך עץ או קנה שאל"כ הא תלינן בסכין דדילמא בב' וג' מקומות אשתחיט דכשירה בלא הקפה כלל. א"נ בנקדרה הקנה עכ"ל:

סעיף קטן יג
הקנה בסופו משנכנס תחת החזה מתפצל ומשם יפרד והיה לג' ראשים וכו' ופרש"י דשל לב וריאה נקיבתן במשהו וכו' שם (מה.) מימרא דאמימר ואיכא תרי לישני בגמרא לל"ק דריאה כריאה בנקב משהו דכבדא ככבדא ועד שינטל כילה דליבא פליגי לרב במשהו ולשמואל ברובו. וללישנא בתרא דריאה ככבדא דכבדא כריאה דליבא פליגי. ופסק רש"י כל"ק דקם ליה רבי יוחנן כוותיה דאמר ניקב למטה מן החזה נידון כריאה

והתוספות כתבו נראה דאזלינן בכולהו לחומרא מדלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר וגם ר"י דאמר ניקב למטה מן החזה משמע דבין דריאה בין דכבדא נידון כריאה וכן ר"ח פסק לחומרא דשלשתן נקובתן במשהו בין דכבדא בין דליבא בין דריאה. וכ"פ הרי"ף והרא"ש והרשב"א והר"ן וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מה"ש ודעתו דקנה הכבד כולל גם לסימפוני הכבד והשיגו הראב"ד והרשב"א בחידושיו ובת"ה הקשה על דברי הרמב"ם והעלה בסוף דבריו ובלי ספק סמפון הכבד שניקב כשרה ואפילו ניקב לחבירו ואין בזה בית מיחוש. וגם הריב"ש כתב בתשובה סי' קפ"ט שאין דינו של הרמב"ם בזה אמת שלא אמרו סימפונא דאינקיב לחבריה טריפה אלא בריאה ולא בכבד אלא אפילו ניטל כל הכבד ולא נשתייר בה אלא כזית כשירה ומה שאמרו בגמרא ג' קנים הוו וכו' ואיכא מ"ד התם דכבדא כריאה היינו קודם שיכנס בבשר הכבד דהוי בכלל ניקב הקנה למטה מן החזה אבל משנכנס בכבד לכ"ע הוי כבד וכבר השיגו הראב"ד עכ"ל. ודע דבגמרא בעי הי ניהו קנה הלב אמר רבה בר רב יצחק אמר רב חלב שע"ג דפנות ע"ג דפנות סלקא דעתך אלא אימא חלב שע"ג דפנות הריאה ופירש"י ע"ג דפנות. דיורד על הצלעות מן השדרה: ע"ג דפנות ס"ד. מאי חיותא תליא ביה: שעל גבי דופני ריאה. קנה שומן שיורד בין שתי ערוגות הריאה ודבוק בשדרה ומחובר לחלל הלב ובתר הכי אמרינן אמר אמימר ג' קני הוי חד פריש לליבא וחד פריש לריאה וחד פריש לכבדא. ופירש"י חד פריש לריאה. ומתחלק בתוכה והן הן סמפונות. וכתב הר"ן משמע דאמימר פליג ארב יצחק דמפרש קנה הלב דפליגי ביה רב ושמואל היינו חלב שע"ג דפנות הריאה ואיהו ס"ל דקנה הוא דנפיק מגרגרת ופריש לליבא עכ"ל. ואינו נראה כן מדברי הרשב"א שכתב וז"ל הקנה מתפצל לשלש קנים למטה מן החזה אחד פורש לריאה ואחד פורש לכבד ואחד פורש ללב ואיזהו פורש ללב חלב שעל דפני הריאה וכל אחד מג' אלו דינו כריאה ונקובתו במשהו ע"כ. וז"ל הרמב"ם בפ"ו מה"ש קנה הלב הוא המזרק הגדול שיוצא ממנו לריאה הרי הוא כלב ואם ניקב לחללו במשהו טריפה: וכתוב בהג"א קנה שומן שיורד בין שתי ערוגות הריאה ודבוק בשדרה ומחובר לחלל הלב בדק רבינו שמשון בקנה הלב ומצא בו נקבים קטנים ודנתי לפניו דקי"ל כרב באיסורי וקאמר רב במשהו וחזר ובדק בשאר ריאות ומצאן נקובות ושאל לטבחים ואמרו לו דהיינו רביתייהו והללו נקבים דרכן להיות בכל הריאות שבעולם ואמר לנו מה טעם הואיל וחלב טהור חופהו וכי קאמר רב במשהו שלא במקום חלב כשר קאמר עכ"ל. וכיוצא בזה כתוב ברוקח ואני שמעתי טעם אחר שאותם נקבים הנמצאים שם הם פיות הסמפונות ולא נקבים נינהו:

סימן לה

סעיף קטן א
ריאה שניקבה טריפה במשנה א"ט :

סעיף קטן ב
אמר רבא ה' אוני אית לריאה תלתא מימינא ותרתי משמאלא שם (מז.):

סעיף קטן ג
ומ"ש ויש לה עוד בצד ימין אונא אחת קטנה וכו' ואם חסר אחד מהימין או מהשמאל וכו' שם בסוף מימרא דרבא אי חסר או יתיר או חליף טריפה ואסיקנא דלית הלכתא כרבא ביתרת וה"מ דקיימא בדרא דאוני אבל ביני ביני טריפה ההוא ביני ביני דאתא לקמיה דרב אשי סבר למיטרפה אמר ליה רב הונא מר בר איויא כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו וקרו לה טבחי עינוניתא דוורדא וה"מ מגואי אבל אגבה אפי' כטרפא דאסא טריפה. ופירש"י ביני ביני. מלמטה לערוגה: ברייתא. רועים באפר ואמרי לה בריאות ושמנות: עינוניתא. כמו אינוניתא אונה קטנה: דוורדא. ע"ש קלישתא ואדומה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם חסרה הוורדא פרש"י דכשירה ואם יש לה ב' טריפה ז"ל שם מדסבר רב אשי למטרפה ש"מ לאו אורחא ובהני דידן איתא ברובא דידהו אי משכחינן ריאה דלית בה עינוניתא כשירה וכדאשכחן תרתי עינוניתא שמעתי מפי מורי הזקן שנחלקו בה גדולי הדור ונ"ל שהיא טריפה דהא יתרת דביני ביני היא ולאו אורחא דחדא גופא לא אכשרן אלא משום דכל הני ברייתא הכי אית להו עכ"ל. וכתוב בהגהת אשיר"י שאם נחלקה העינוניתא לב' ומחובר למטה כעובי אצבע כשרה ע"כ והתוס' כתבו שרבינו אפרים אומר דעל אחד לא הוה סבר רב אשי למטרפה דהא כולהו אית להו אלא ודאי אפילו על שנים קאמר דכשירה משום דהני עיזי ברייתא הכי אית להו ולפיכך אם אין לה אפילו אחת טריפה וכתב הר"ן שכן דעת הרב אלברצלונ"י והרא"ש אחר שהביא סברות אלו כתב וז"ל ובשם הגאונים מצאתי כתוב דכיון דיש בהמות שאין להם וישנה במקצתן אין להטריף בשום שינוי שימצא בה בין שאין לה כלום ובין שימצאו ב' וג' עכ"ל. וכתב הר"ן נראה שהוא דעת הרי"ף וכן דעת הרמב"ם בפ"ח מה"ש ומ"ש המרדכי שהמיימוני פסק כרש"י דתרי עינוניתא טריפה הוא שלא בדקדוק וגם הרשב"א בת"ה פסק כדברי הגאונים להתיר בתרי עינוניתא וכתב שכן נהגו ומאחר שכל הני רבוותא מסכימים להכשיר בכל גווני הכי נקיטינן ודע דגבי הא דאמרינן כל הני עיזי ברייתא הכי אית להו כתבו התוספות והא דאמרינן דביני ביני טריפה היינו היכא דגדולה הרבה ואינה דומה לעינוניתא דוורדא כן כתב המרדכי וגם הר"ן הזכיר סברא זו וכתב האגור וז"ל נשאל א"א

מהר"ר יהודה לנד"א על עינוניתא דוורדא שנמצאת חדודה בראשה ולא עגולה כמנהגה אם נקרא שינוי וטריפה או לא והשיב הנני כותב לך לשון הבדיקות שלי אם אין לה חריץ בתואר עינוניתא דוורדא טריפה ואם היא גדולה יותר מדאי כאונא הסמוכה לאומא או שינתה תואר שיש לכל וורדא או שפחותה מעלה הדס בנפיחה הרי היא כאונא וטריפה עכ"ל הבדיקות. לשון תואר ר"ל צורתה הרגילה בה וא"כ כשהיא משוכה כאונה ולא עגולה יש להטריפה והא דאמרינן למ"ד אם נמצאו שתים שהאחת עולה למנין אונה שחסרה ל"ק דודאי באונא אין קפידא אם אין משוכה וחדוד דדוקא בעינוניתא אמרינן שינתה תוארה טריפה ולא באונות דדיני הטריפות תלויות בדרכי גידול הריאה וקים להו לרבנן דאונא פעמים עגולה ופעמים חדודה אבל עינוניתא דינה עגולה עכ"ל וכתב הכלבו עינוניתא דוורדא שאין לה כיס כתב ה"ר משה בר יהודה שאוסרין אותה ור' מרדכי מאויניו"ן כתב דכשירה דהא לא אידכר כיס כלל בגמרא עכ"ל וכן מצאתי בדברי חכמי אשכנז כמה דברים פוסלים בוורדא שלא נזכרו בתלמוד ולא בדברי הפוסקים. ונ"ל שכל אלו הדברים אינם אלא לדעת הפוסלים יתרת שאינה בדרא דאוני א"נ לדברי הפוסלים בשני וורדות או אם אין לה וורדא אבל לדברי המכשירים יתרת בכל מקום שתמצא חוץ מעל גבה וכן לדברי המכשירים בשתי וורדות או באין לה כלל אין שום שינוי פוסל בוורדא בין שינוי שבגופה בין שהיא פחותה מטרפא דאסא בין חסרון כיס הכל כשר והכי נקיטינן : וכתב הכלבו שאם נמצאת עינוניתא דוורדא מחיתוכא דאוני ולמטה אסורה שאין מכשירין אותה אלא כי איתא מחיתוכא דאוני ולמעלה ע"כ וכבר נזכר זה בדברי התוספות ומכל מקום לפי דעת הרי"ף והרמב"ם והרשב"א שנתבאר בסמוך בכל מקום שתמצא כשירה חוץ מעל גבה והכי נקיטינן:

סעיף קטן ה

נתוספו האונות במנינן שהיו ד' מימין או ג' משמאל אם התוספת עומד בסדר שאר האונות כשירה ואם לאו טריפה כבר כתבתי בסמוך דרבא אמרה או חסיר או יתיר או חליף טריפה ואסיקנא דלית הלכתא כרבא ביתרת וה"מ דקיימא בדרא דאוני אבל ביני ביני טריפה ההיא ביני ביני דאתא לקמיה דרב אשי סבר למטרפה א"ל רב הונא מר בר איויא כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו וה"מ מגוואי אבל אגבה אפי' כטרפא דאסא טריפה ופרש"י וה"מ דיתרת כשירה דקיימא בדרא דאוני אבל ביני ביני כגון מלמטה לערוגה כעינוניתא דוורדא שהיא בין שתי הערוגות מלמטה או שיש אחת באמצע האומא על גבה שלא כסדר חיתוכא דאוני טריפה:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור דלא מכשרינן אלא כשעומד ממש בסדר האונות אבל אם היא ביני וביני שלא כסדר כדרך הוורדא טריפה בין בימין בין בשמאל ז"ל בעל העיטור וה"מ דקיימא בדרא דאוני אבל ביני ביני טריפה ומסתברא לן מדלא קאמר ולא היא דההוא ביני ביני וכו' ש"מ עינוניתא לחוד הוא דמכשרינן דכל הני עיזי ברייתא הכי אית להו אבל ביני ביני אחריתא טריפה כדאמרינן לעיל וההוא עובדא דרב אשי לא פליג כלל. וכן הלכתא בין בימין בין בשמאל. ומ"ש המחבר עינוניתא בשמאל כשירה לא נהירא לן ע"כ וז"ל מהרי"ן חביב ז"ל וכתב בעל העיטור וכו' הנסחא האמיתית אבל אם היא ביני וביני שלא כדרך הוורדא בין בימין בין בשמאל טריפה וכוונתו הוא שלא תכשיר אונה נוספת רק אם תהיה כסדר האונות ממש בלי שום נטיה לא לצד חוץ ולא לצד פנים נמשך מזה קצת חילוף בין בימין לשמאל דלצד שמאל כל נטיה אסורה אבל לצד ימין לא תאסר אלא אם תהיה ביני וביני שלא כדרך הוורדא פירוש שיהא בין האומות ובין הורדא וזה פירוש ביני וביני ואם היא כסדר האונות ודאי שהיא כשירה ואם היא כסדר שוה עם הוורדא לא נאמר שהיא אונה נוספת אלא וורדא נוספת יקרא לה וכבר נתבאר משפטה בסמוך שהיא כשירה וכפי דרך זה נעמוד על כוונת בעל הספר באמרו וא"א ז"ל הסכים לסברת בעל העיטור שכתב אם נמצאת הוורדא לצד שמאל טריפה ומן הנמנע לפסוק דין זה לדעת הרמב"ם כי מה טעם לאיסור זה אם נאמר שהוא מפני שאין הוורדא במקומה המיוחד שהוא צד ימין כבר הסכימו הגאונים להכשיר בין יש לה שנים בין אין לה כלל וא"ת שהיא אונה נוספת הרי הוא פסק שכ"מ שהוא כלפי פנים אין התוספת אוסר אלא ודאי זה כסברת בע"ה כמ"ש כי כל נטיה שהיא לצד פנים בצד שמאל היא אסורה ומטעם אונא נוספת לכן נאסור הוורדא שהיא בצד שמאל עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שכל מקום שהוא כלפי פנים הריאה אין תוספת אוסר אלא א"כ יהא בגבה בפ"ח מה"ש וטעמו משום דבתר מאי דאמרינן אבל ביני ביני טריפה אמרינן ההיא ביני ביני דאתא לקמיה דרב אשי וכו' והני מילי מגואי אבל מגבה אפי' כטרפא דאסא טריפה ומדלא מפליג אלא בין מגואי למגבה משמע דמאי דאמרינן אצל ביני ביני טריפה אידחי ליה ולא מיטרפא אלא מגבה דוקא. וכתב הר"ן שכדברי הרמב"ם נראה מדברי הרי"ף שכתב וה"מ מקמא אלמא כל מקמא כשר וכ"פ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ז"ל בפסקיו יראה שאם נמצאת העינוניתא מצד שמאל טריפה כיון שאין זה מקומה והא דמטריף מגבה ולא מטריף מגוה ומשמאל לאשמועינן דמגבה

אפילו מימין טריפה עכ"ל וכך הם דברי התוספות ומרדכי והג"א וסמ"ק והגהות מיימון פ"ח מה"ש כתבו שכך השיבו ר"ת ור"י ומיהו כתבו הגהות מיימון שה"ג ובשערים ובפסקי ראב"ן פסקו להכשיר כדברי הרי"ף והרמב"ם וגם הגהות אשיר"י כתבו שיש מרבותינו מכשירים בשמאל וכבר היה מעשה והכשיר רבינו שב"ט ור"י הלבן וכתבו עוד התוספות ואם שינתה העינוניתא מקומה היה נראה להכשיר מדמיעט גבה דוקא אך מורי הרב דודי היה מקובל לאסור ואפשר דטטמא משום דלאו אורחא בהכי עכ"ל: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרשב"א מסכימים לדעת אח' הכי נקטינן וכ"ש דקצת מאינך רבוותא מסכימים עמהם : מעשה בא לידי שהביאו לפני ריאה שהיתה בה יתרת בסוף שיפולי האומא והיו רוצים להטריפה מפני שהיו אומרים שלא היתה בדרא דאוני וגם אינה מקמא ואני הכשרתיה משום דכל שאינה על גבה ממש לא מיקרי יתרת לדברי המכשירים כל מקמא כדדייק לישנא דהרמב"ם ואפילו לדברי האוסרים בקיימא ביני ביני מכשר בהאי משום דהאי קיימא בדרא דאוני היא דאומא נמי אונא מיקרי כדכתב רש"י באונא הסרוכה לאונא שאצלה ואח"כ מצאתי בתשובת הרשב"א סימן ת"כ שאלת אומא שבריאה שיש בצידה אזן ובדרא דאומא בשיפולה מי מכשירי לה כדרא דאוני או לא תשובה לא קבלתי אבל שמעתי מקילים בה ואני איני מורה בה להקל ולא להחמיר עכ"ל. ויש לתמוה למה לא פסק בה בהדיא להקל מהטעם שכתבתי אפילו לדברי האוסרים בקיימא ביני ביני ועוד שהוא פסק בת"ה להכשיר בכל יתרת מבפנים ואפשר שהיה מנהגו שלא להורות למעשה בדבר שלא קבל מרבותיו ומ"מ כיון שכתב ששמע שיש מקילים בה ויש טעם נכון בדבר נראה שהמיקל לא הפסיד ואם לבך נוקפך איפשר לומר על תשובה זו לאו מר בריה דרבינא חתים עלה כמ"ש הוא עצמו ז"ל בתשובה לדחות תשובת גאון אחר:

סעיף קטן ט

היה היתרון על גבה בכ"מ אפילו קטן כט"ד טריפה אבל פחות מט"ד אחר שתנפח הריאה לאו יתרון הוא כבר כתבתי בסמוך שאמרו בגמרא אבל מגבה אפילו כט"ד טריפה וכתבו התוס' דאפילו לא הויא כטרפא דאסא אלא ע"י נפיחה טריפה ואי לא הויא בתר נפיחה כט"ד נראה לאבי העזרי שהיא כשירה וכ"כ המרדכי בשמו וכ"פ הרא"ש וכן דעת הרמב"ם בפ"ט מה"ש דפחותה מט"ד כשירה וכתב הר"ן שכן דעת הרמב"ן ויש מי שפי' דאפילו פחותה מט"ד טריפה דט"ד לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט שאין דרך להיות פחותה מט"ד עכ"ל: ולענין הלכה כיון דכל הנך רבוותא מכשרי בפחותה מט"ד אחר נפיחה הכי נקיטינן: וכתב המרדכי וז"ל כתב ראבי"ה שמעתי מאבא מורי

שכל מה שהטריפוה מגבה ל"ש באומות ול"ש באונות מלבד האונא של ימין סמוכה לגרגרת במצר החזה אצל הצואר ממש התחתונה שהיא עליונה הסמוכה לצואר שאם ימצא ע"ג כט"ד נמי כשר מפני שכן דרכה ליפצל וכן הורה רבינו זקני הלכה למעשה אבל בשאר אונות טריפה וכ"כ בהגהת אשיר"י בשם א"ז וכ"כ בתוס' וכ"כ הגהות מיימון בפ"ח מה"ש מ"כ שהטעם מפני שדרכה ליפצל מפני דוחק החזה וכתב בא"ז דוקא ימנית ולא שמאלית וכ"כ עוד דוקא למעלה מחציה אבל למטה מחציה טריפה כי אין שם שום דוחק : מ"כ אם נמצא בליטה על הריאה כמין הר רחב למטה ולמעלה עב קרוי גבשושית וכשרה ואם למעלה או למטה חד ככובע הוי יתיר וטריפה : ומ"כ עוד אם נראה מעט מהריאה כאונא קטנה ויוצא מחיתוכי דרא דאוני ואין ידוע אי מקמה אי מגבה נפחינן לריאה אי פונה לפנים הוי מקמה וכשירה ואי פונה לחוץ הוי מגבה וטריפה ודוקא בליטה יתירה אבל נתעקמה והולכת למעלה אין כאן בית מיחוש וכיון שעומדת ומשורשת במקום הכשר בשביל שבולטת לחוץ לא מיטריף: ומ"ש עוד אם יש אונא ע"ג ריאה וגומא תחתיה וכשנופחים הריאה נופלת האונה לתוך הגומא ושוה לשאר הריאה ואינה בולטת למעלה כלל כשירה:

סעיף קטן י

כתב בעל העיטור שמעינן מהא דשיעור דאונא כטרפא דאסא ואם חסר אחת מהאונות ואין בה אלא כטרפא דאסא כשירה טעמא דמסתבר הוא ודומה לזה יתבאר בס"ס זה:

סעיף קטן יא

היתה חסירה מאונות הימין כתב הרמב"ם שהורדא משלמת אותה ז"ל בפ"ח מה"ש אם נמצאו שתים בימין וזאת הוורדא ה"ז מותרת ונ"ל דלטעמיה אזיל שהכשיר ביתרת מצד פנים אלמא מצד פנים וורדא ואונא חדא מילתא היא. ורש"י כתב י"א שאם חסרו אונות הימין מצרפינן לוורדא בהדייהו הואיל ויתרת היא ובתשובות הבבליים מצאתי כן אבל לא שמעתי ואין הדבר נראה בעיני הואיל ולא קיימא בדרא דידהו יתרת היא ואותן הראויות להיות חסרות והו"ל כחליף וטריפ' ודעת התוס' כרש"י וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שכתב וז"ל והיכא דחסרה אונות הימין ישרוצים לומר דעינוניתא מצטרפת בהדיה להשלימו ואין נראה לרש"י כיון דלא קיימא בדרא דאוני ויתרת היא וכו' ומפני כך כתב רבינו וטוב להחמיר אבל הרשב"א כתב בת"ה ולענין אשלומי אמרו משמן של גאונים שמשלמת לאונות שמימין וכ"כ הרמב"ם וכ"כ רש"י שכן מצא בתשובת הגאונים ואף על פי שרש"י עצמו אוסר על קבלת הגאונים אנו סומכים עכ"ל: ולענין הלכה כיון שהגאונים והרמב"ם והרשב"א מסכימים להכשיר הכי נקטינן : ודע דלכאורה נראה דה"ה אם נמצאת וורדא בשמאל וחסירה אונא מצד שמאל שהיא משלמת והא דנקטו

הרמב"ם והרשב"א צד ימין אורחא דמילתא נקטו ולאו דוקא אלא שמצאתי להר"ן שכתב שדעת הגאונים והרמב"ם דאי חסיר אונא מימין וורדא משלימתה אבל לא בשמאל שאין דרכה לעמוד בשמאל ע"כ. ור"י כתב אפילו לדברי הגאונים אם חסר אחת מצד שמאל אין האונא שמצד ימין מצטרפת עכ"ל ונ"ל שאם היתה הוורדא עומדת בצד ימין לא איצטריך לרבינו ירוחם לאשמועינן דאינה מצטרפת לאונות של צד שמאל אלא כדקיימי לצד שמאל עסקינן וה"ק אין הוורדא שדרכה לעמוד בצד ימין מצטרפת עמהן שאין דרכה לעמוד בשמאל וכמ"ש הר"ן ז"ל:

סעיף קטן יב

היתה הריאה כולה ב' ערוגות ואין לה חיתוכי דאוני טריפה בפרק א"ט (מז:) אמר רפרם האי ריאה דדמיא לאופתא כלומר בקעת עץ טריפה ומפרש בגמרא דהיינו דשיעא דלית לה חיתוכא דאוני ופרש"י דהיכא דלא מחתכא בחיתוך גמור אלא כמין הפרש ניכר בו כשירה דלא שיעא כאופתא היא וכ"כ התוספות וכ"כ המרדכי בשם הגאונים דבקמט מעט כשר מכאן פסק ראבי"ה דאם חסרו מן האונות רואין אם ניכר סדק מעט בשולייהו נחשוב אותם כשתים עכ"ל: וכתב הר"ן שטעם רש"י דמכשר בניכר בהם כמין הפרש וסדק משום דהני נינהו אוני דידה אלא דסריכן בכסדרן ויש מי שכתב דמייתי סכינא דחליש פומיה ומפרקינן לה אי מתחזיין כתרתי כשירה וכתב הרמב"ם בפ"ח מה"ש שאם הן דבוקות כולן אלא שיש ביניהן הפרש כטרפא דאסא בלחוד כשירה ויפה אמר דכיון דמיפסלא כה"ג ביתרת ש"מ כל כי האי שיעורא אונא הוי עכ"ל. ולשון הרא"ש שכתב רבינו אחר שכתב בפסקיו פי' רש"י כתב כן:

סעיף קטן יג

ומ"ש דלישנא דתלמודא משמע כפירש"י נתבאר בדבריו דהיינו משום דאי ניכר הפרש כל שהו לא שיעא כאופתא הוא ונראה מדברי הרא"ש שהרמב"ם חולק על רש"י דלרש"י סגי בכמין הפרש ניכר בו אע"פ שאין בהם שום פירוד ואילו הרמב"ם בעי שיהא ביניהם פירוד כטרפא דאסא והסכים הוא לדעת רש"י משום דכיון דכמין הפרש ניכר בו לאו שיעא כאופתא הוא ול"נ דאיפשר לומר דהרמב"ם נמי אינו מצריך שיהא ביניהם שום פירוד אם כמין הפרש ניכר בכל האונא מלמעלה למטה או ברוב שהרי כתב ואינה נראית כשתים דבוקות דמשמע הא אם היו נראות כשתים דבוקות לא היינו צריכים שיהא ביניהם כמו עלה ההדס אבל לפי שאין הפרש וסדק ניכר בהם אז צריך שיהא ביניהם פירוד כמו עלה ההדס ועוד איפשר לומר דהרמב"ם נמי לא בעי פירוד כלל. ומ"ש אם היה ביניהם היינו לומר שהיה ביניהם היכר כמין הפרש וסדק וסיפא דלישניה מוכח שכתב כדי שיוכר שהן ב' דבוקות וכיון שיש בהן כמין הפרש וסדק הרי הוא ניכר

שהם שתים דבוקות אלא שהצריך שיהא שיעור כמין הפרש זה כעלה של הדס ואילו רש"י לא נתן שיעור לכמין הפרש ניכר בו וכתב הרא"ש דלישנא דתלמודא משמע הכי דאי ניכר בו הפרש אפילו בשיעור פחות מטרפא דאסא לאו שיעא כאופתא הוא ויש הוכחה לפירוש זה האחרון שפירשתי בדברי הרמב"ם מדברי הרשב"א שהביא בת"ה הארוך דברי רש"י ושכן כתב בעל העיטור ואח"כ הביא דברי הרמב"ם ואח"כ כתב דברי האומר אי סריכו מעיקרייהו ועד סופייהו מייתינן סכינא ומפרקינן להו וכו' וכתב דדבר תימא הן ובת"ה הקצר כתב י"א שאם סדק כמראה הפרש ביניהם כמו עלה של הדס בין באמצען בין בסופן כשירה ע"כ והרי לא הזכיר בענין זה שיעור כעלה של הדס וגם הא דבין באמצען אלא הרמב"ם ואפ"ה כתב דביש סדק כמראה הפרש ביניהם מכשר: מצאתי כתוב ריאה דלית לה חיתוכי דאוני אי כד נפח לה מינכרן חיתוכי הראוים לה כשירה וטעמא דמסתבר הוא דכל מילי דריאה בשהיא נפוחה משערינן להו משום דבחיי הבהמה הריאה היא נפוחה : כתוב בהגהות אשיר"י מעשה בריאה שהיה בצד ימין שתי (אומות) [אונות] גדולות והשלישית ניכר חיתוך גמור שהוא כדי להכשיר על ידו והיה בה עוד שינוי אחר ג' אונות מצד שמאל ואסר רב אחאי והשיב ר"י לא ידעתי מה ראה לאסור אם לא קיבל מרבותיו בקבלה כי נ"ל היתר גמור עכ"ל ודבר פשוט הוא שאין בזה שום צד איסור: מעשה בא לפני שהיה בצד אחד של הריאה חסרה אונא אחת אלא שבסוף האומא שבאותו הצד היתה בליטה גדולה כמו אונא ונ"ל להתיר דאותה בליטה חשיבא אונא ואע"פ שדרך האונות להיות סמוכות זו לזו וכאן האומא מפסקת ביניהם אין לפסלה בכך: כתב הרמב"ם בפ"י מה' שחיטה כל טריפות שאיפשר שימצא בעוף באיברים המצויים לעוף כבהמה דינו בבהמה ובעוף אחד הוא חוץ מטריפות שבכוליא ושבטחול ושבאונות הריאה מפני שהעוף אין לו חיתוך אונות כבהמה ואם ימצא אין לו מנין ידוע עכ"ל:

סימן לו

סעיף קטן א

הריאה יש לה שני קרומים ניקב זה בלא זה כשירה עד שינקבו שניהם מסקנא דגמרא פרק אלו טריפות :

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו נגלד קרום העליון כולו כשירה (שם.) אמר רבה האי ריאה דאגליד כאהינא סומקא כשירה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ומיהו צריכה בדיקה שם אהא דריאה דאגליד כאהינא סומקא כתב הרא"ש וז"ל כתב בה"ג וכו' דלא מפקא זיקא מתוך לשונו משמע דבעיא בדיקה אע"פ שאין לשון התלמוד משמע כדבריו דלשון כשר משתמע אף בלא בדיקה ומיהו מסתבר כדבריו כיון שנשתנית מברייתה וקרום התחתון דק צריך נפיחה שמא ניקב וכ"כ הרשב"א והר"ן בשם בה"ג ופסק הרשב"א דיש לחוש לדבריו:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו בשם הרשב"א שאם ניקבו שניהם זה שלא כנגד זה כשירה בת"ה כתב דמסתבר דכשירה וכענין שאמרו בקרקבן וכיסו שאם ניקבו זה בלא זה כשר ובהגהות אשיר"י כתבו לאסור משום דריאה שואבת כל מיני משקה ומשמעת קול גמדא ליה ופשטא ליה ע"כ. ואין דבריהם נראין בעיני דריאה אינה משמעת קול שהקנה הוא המשמיע קול ולא הריאה ושאיבתה כל מיני משקה אינו ענין לאסור ומה שכתבו דגמדא ליה ופשטא ליה אנו רואים בחוש שאינו כן ורבי' ירוחם כתב י"מ דטריפה שהרוח נכנס בזה ויוצא בזה ע"כ וגם זה אינו טעם הגון שהרי ב' העורות דבוקים הם זה עם זה ורוח לא יבא ביניהם על הרוב ואפילו את"ל שיכנס הרוח בזה ויוצא בזה כיון שאינם מכוונים זה כנגד זה לית לן בה הילכך כדברי הרשב"א עיקר :

סעיף קטן ה
ניקבו ועלה בו קרום ונסתם טריפה שם (מז:) מימרא דרב יוסף ודיוקא דברייתא (מח.) והטעם לפי שסוף הקרום ליסתם וישאר הנקב כשהיה ומצאתי כתוב קרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרום ואף על גב דריאה שניקבה ודופן סותמתה כשירה וכן מרה שניקבה וכבד סותמתה שאני התם דהיא סתימה דמעיקרא אבל הכא סתימה דסלקא בה לאחר זמן:

סעיף קטן ו
ריאה שמוציאה קול כשנופחים אותה אם יודעים היכן הקול יוצא וכו' עד אם המים מבצבצים טריפה ואם לאו כשירה גז"ש מימרא דרב יוסף והטעם פשוט דכשהמים מבצבצים מחמת הרוח היוצא מנקב שבריאה הוא ואם אינם מבצבצים כשירה מפני שהקול שנשמע בה הוא שניקב קרום התחתון ולא העליון והרוח נכנס בין שני הקרומות:

סעיף קטן ז
ומ"ש ולא יהו המים לא קרים ולא חמין אלא פושרין שם בחמימי לא דכווצי בקרירי לא דמטרשי ופירש"י דכווצי לה. והנקב נסתם ואין זו בדיקה יפה: דמטרשי לה. מקשים

אותה כאבן ואם אין נקב בקרום העליון ויש נקב בתחתון מתקרע העליון מחמת שהוא קלוש ומים הקרים מותחים אותה כשמתקשה והר"ן כתב שאחרים פירשו דמטרשי לה וסותמים הנקב:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו כהפשרת המים של ימות הקיץ שעמדו בבית קצת וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה וכ"כ העיטור בשם בה"ג: ונראה שאם שמו הריאה לתוך מים חמים לבדקה שוב אין לה בדיקה שהרי נתכווצה מחמת המים חמים ונסתמו הנקבים ולפי' שכתב הר"ן בשם אחרים ה"ה אם נתנו אותה לתוך מים קרים שוב אין לה בדיקה: כתב ר"י שהכלי שמושיבים הריאה בתוכה יהיה מקוניא כלומר מחופה באבר ונראה שלמד כן מדין צמקה הריאה שיתבאר בסוף סימן זה:

סעיף קטן ט

ואם נמצא הנקב במקום שיש לתלות שנעשה אחר השחיטה וכו' שם (מט.) והילכתא אי אינקיבא ריאה היכא דממשמשא ידא דטבחא תלינן דהא תלינן בזאב. ופירש"י היכא דממשמשא ידא דטבחא אני שמעתי במצר החזה שמתוך הדחק היד קורע בצפרניו וכמדומה אני בכל מקום שהוא יודע שיכול לתלות כגון נקב העשוי בסכין או שתלשה מלמעלה בחזקה ואח"כ נמצא שם נקב עכ"ל:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו כגון במקום שהעביר הטבח ידו או שתלשה בכח תיבת בכח קאי נמי להעביר הטבח ידו שאם לא העבירה בכח או שלא היה המקום דחוק ודאי לא תלינן:

סעיף קטן יא

ועל הא דאמרינן דהא תלינן בזאב פי' רש"י דאמרינן בפ"ק בא זאב ונטל בני מעים והחזירן כשהם נקובים אין אומרים במקום נקב נקב. וכתבו שם התוס' שאפילו יש שם נקבים הרבה שלא במקום שיניו מסתבר דתלינן כולה בזאב כי היכי דמכשרינן היכא דממשמשא ידא דטבחא וכ"כ הרא"ש וכתב רבינו ירוחם שאע"פ שי"א דדוקא במעים לא אמרינן שמא במקום נקב נקבה הא בריאה דשכיחי טרפיות לא תלינן לקולא אם נטלה כלב או עכו"ם קודם בדיקה ולא החזירה או החזירה נקובה רוב הפוסקים הסכימו דריאה שוה לבני מעים וכן דעת רש"י והר"ן גבי הא דאמר אמימר אין מקיפין בבועי הרשב"א השיב על המחלקים בין מעים לריאה מהך דאמרינן הכא דתלינן בריאה היכא דממשמש ידא דטבחא דהא תלינן בזאב דאלמא פשיטא להו דבזאב תלינן אפילו בריאה וזה מבואר: מצאתי כתוב בבדיקות אשכנזית אם היה הנקב אדום סביביו אז ודאי קודם שחיטה ניקבה וטריפה ע"כ ודברי טעם הם: ומצאתי כתוב עוד בודקין בצלעות כמו

גבי האדימה אם יש בהם אדום בדופן אז ודאי קודם שחיטה ניקב וטריפה וגם לזה הדעת נוטה :

סעיף קטן יב

וכן אם נמצאו עליה תולעים ואין ידוע אם נקבו קודם שחיטה כו' מסקנא דגמרא שם. וכתב הכלבו טעמא דתלינן בתר שחיטה לפי שאנו אומרים שכשהרגישה שחום הטבעי אפס במות הבהמה דחקה לצאת ונקבה לבקש חמימות או אפשר לומר שבעוד הבהמה חיה א"א לתולעת לנקוב מתוך טרדת הריאה שמרחפת תמיד בלי הפסק עכ"ל וכתב בהגה"א שהביאו לפני ר"ש בן יהודה עוף שהיו חביריו אוסרין אותו מפני תולעין היוצאין מן הקרקבן והוא התירו והעיד על אביו שאכלו וגם ר"א הגדול ורבינו קלונימוס היו אוכלין אותו משום דלאחר שחיטה פירש עכ"ל :

סעיף קטן יג

ואם אין מקום לתלות והדבר ספק אם ניקב מחיים אם לאו עושין נקב אחר אצלו אם הם דומים כשרה וכו' ומדמין מגסה לגסה ומדקה לדקה וכו' שם (נ.) ר' יוחנן ור"א דאמרי תרוייהו מקיפין בריאה ואסיקנא והלכתא אפילו מערוגה לערוגה מדקה לדקה ומגסה לגסה. והרשב"א בת"ה ובחידושיו הסכים לפי' רב אלפס וכתב שכן פי' ר"ח וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז מה' שחיטה. והרא"ש כתב שרש"י הביא ראיה לדבריו מדברי בה"ג. ולישנא דמדקה לדקה משמע כפי' הרי"ף דלפירוש רש"י הול"ל מקטנה לגדולה ומיהו לקמן גבי שמוטה ושחוטה הוכיח ר"י דאין מקיפין מבהמה לבהמה עכ"ל: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרשב"א מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן: כתב הכלבו שהסכימו כל הגאונים דאנן השתא לא בקיאינן בהנך הקפות עכ"ל. ונ"ל דהיינו לדעת בה"ג אבל לדעת רש"י שיתבאר בסי' נ"ז השתא נמי מקיפין:

סעיף קטן יד

ניקב אחד מהסמפונות שבפנים לחברו וכו' שם (מח:) ההוא מחטא דאשתכח בחיתוכא דריאה אייתוה לקמיה דרבי אמי סבר לאכשורה וכו' עד אנן מאיזה טעם נכשיר דלמא אי הוה ריאה קמן מינקבה טעמא דליתא הא איתא ולא מינקבה כשר והא אמר רב נחמן האי סמפונא דריאה דאינקיב טריפה ההוא לחבירו אתמר פרש"י לחבירו אתמר. אצל פיצולו כשמתפצל מחבירו ניקב אצל דופן של חבירו דכיון דדופן חבירו קשה הוא עומד כנגדו ואינו סותם הנקב ולא מגין עליה אבל ניקב לאחר פיצולו ברחוק בשר הריאה שהוא רך נכנס לנקב ומגין עליו וכן פירשו הרשב"א והר"ן ז"ל: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם אחד מסימפוני הריאה שניקב אפילו לחבירו טריפה בפ"ז מה"ש:

סעיף קטן טו

ומ"ש עליו ויראה מלשונו כ"ש אם ניקב לבשרו ולא נהירא דבר פשוט שדברי הרמב"ם כפשטן אין להם מציאות כפי סוגיית הגמרא דמשני ההוא לחבירו איתמר דמשמע בהדיא דלחבירו הוא דטריפה אבל לבשר הריאה כשר וכמו שיתבאר וכבר השיגו הרשב"א בת"ה וכתב עליו ונראה לדבריו שהוא סבר כי מה שאמרו תלתא קני הוו דריאה כריאה היינו סמפוני הריאה ותפסול הדרך הזה גם בסמפונות שבתוך הכבד מפני שאמרו דכבדא כריאה וזו ביד הרב בעיני כשגגה היוצאת מלפני השליט דתלתא קני שאמרו אינם אלא שמתפצלין קודם שיכנסו בכבד ובריאה בלבד ותדע לך שהרי גבי מחט שנמצאת בחיתוך הריאה אקשינן טעמא דליתא קמן הא איתא קמן הוה מכשרנן והאמר רב נחמן האי סימפונא דאינקיב טריפה ופרקינן ההוא ניקב לחבירו איתמר אבל זה שאינו ניקב לחבירו אע"פ שניקב לבשר הריאה כשירה דבשר הריאה רך וסותם וזה מבואר עכ"ל. והריב"ש ז"ל כתב בתשובה סימן קפ"ט ליישב דברי הרמב"ם נראה שהוא מדבר בסמפונות שבתוך הריאה אלא שמדבר בשאין בשר מגין כגון ריאה שנשפכה כקיתון דבעינן דקיימי סמפונות. וכן כשנמצא בה אבעבוע מלא ליחה שכתב הוא ז"ל בפ"ח ובפי"א חוששין שמא ניקב הסמפון שתחתיו וצריך בדיקה וזהו לפי שאין בשר מגין או אינו ראוי להגין ולזה כתב אפילו לחבירו כלומר אצ"ל כשניקב ואין שום דבר מגין אלא אפי' ניקב לחבירו אין חבירו מגין זהו מה שאפשר לדחוק לדברי הרמב"ם ז"ל עכ"ל. ולי נראה ליישב דבריו בע"א ע"פ דברי בה"ג שכתב ההוא מחטא דאשתכח בחיתוכא דסמפונא דריאה וכו' והא אמר רב נחמן האי סימפונא דאינקיב טריפה דר"נ ניקב סמפון לחבירו איתמר אבל דיצא בסמפון ולא ניקב לחבירו לא עכ"ל. דלפ"ז כי אמרינן ההוא לחבירו איתמר לא באו למעט אלא כשלא ניקב כלל אבל ניקב אפי' לחבירו דסד"א תרווייהו כחד דמי והוה ליה כאילו לא ניקב קמ"ל דלא אלא טריפה הויא:

סעיף קטן טז

חסר מבשרה מבפנים והקרום קיים כשרה לפיכך נמוק מבשרה מבפנים וחסר וכו' כשרה שם (מז:) אר"נ ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים כשרה. תניא נמי הכי ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים אפי' מחזקת רביעית כשירה ופי' רש"י נימוקה. נתרוקנה מאליה מקצתה ואינה נשפכת כקיתון אך במקצת לא נשאר כלום: אפילו מחזקת רביעית. חלל החסרון מחזיק רביעית הלוג: וכתוב באהל מועד נלע"ד דיותר מרביעית טרפה דהכי דייקינן (ברכות טו.) גבי אפילו מיל אינו חוזר:

סעיף קטן יז

נימוק בשרה מבפנים כמים כשירה ובלבד שיהיו כל הסמפונות קיימים שם אמר עולא א"ר יוחנן ריאה שנשפכה כקיתון כשירה אמר רבא והוא דקיימי סימפונהא ולקמן בההוא פירקא (נה:) גבי ניטלו הכליות אמרינן מוגלא כשר בריאה ופסול בכוליא ומים זכים כשרים הכא והכא ומים זכים כשרים לא אמרן אלא דצילי אבל עכירי טריפה וכי צילי נמי לא אמרן אלא דלא סריח אבל סריח טריפה וכתב שם הרא"ש וז"ל רב אלפס כתב לעיל דבריאה נמי טריפה אי סריחי או עכירי וסבר דקאי גם אריאה הא דפסיל הכא סריחי ועכירי ואין נראה כלל דסתם מוגלא היא ליחה סרוחה או עכורה ולא עדיפא ממים זכים סריחי ועכירי וריאה הנשפכת כקיתון מסתמא המחוי הוא עכור וכשרה והני רברבי דאיתא בגמרא (מח:) דחזינהו להנך ריאות דקיימי כנדי וטינרי ולא חשו לבדקן אם היו המים סרוחים או עכורים וכן עמא דבר והכא ודאי אכוליא קאי. ואפי' לספרים דגרסינן ומים זכים כשרים כאן וכאן לא אמרן וכו' לישנא דגמרא דלעיל נקט ומ"מ לא קאי כי אם אכוליא עכ"ל. וכדברי הרא"ש כתב הרשב"א בשם הרז"ה והסכים לדבריו. וכן דעת הר"ן ובעל התרומה אבל הרמב"ם בפ"ז מה"ש כתב כדברי הרי"ף וכתב הרשב"א שהם סוברים דטפי גרע עכירי וסריחי ממליא מוגלא דמליא מוגלא שכיח כל יומא דהדר בריא ומוגלא נמי צילא בעינם אבל מים עכורים מראין במראיתן שבאים מחולי המפסיד ועתידה היא לינקב וכל העומד לינקב כנקוב דמי: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם הסכימו לאסור להם שומעין אם לא במקום שנהגו כדברי המתירין :

סעיף קטן יח

ומ"ש וכיצד בודקין אם כל סמפונותיה קיימים מביאים קערה מחופה באבר שהיא לבנה ונוקבין אותה ושופכין לתוכה כו' שם (מז:) אהא דאמר רבא והוא דקיימא סימפוניה מנא ידעינן מייתינן צעא דקוניא ושפכינן לה בגוה אי אית בה שורייקי חיורי טריפה ואי לאו כשירה ופירש"י צעא דקוניא. קערה של חרס המחופה באבר דשיעא היא ונראה יפה: ושפכינן לה בגוה. קורעין הקרום והכל כשפך: שורייקי חיורי טריפה. דאז ודאי נראה שמיחוי הסמפונות הוא. ומ"ש רבינו גבי קערה המחופה באבר שהיא לבנה אפשר שטעמו מפני שהלבן בהיר וניכרים בו שורייקי חיורי: וכתב הר"ן שהקשה הרשב"א דאפילו ליכא שורייקי חיווריי ליחוש שמא ניקבו הסמפונות חד לחבריה וטריפה ועוד דהכא אפילו ניקב שלא לחבירו הוה לן למיסר דמוגלא לא סתמה ותירץ דלהא ליכא למיחש דכיון שהריאה נתקלקלה כ"כ עד שנשפכה כקיתון אם איתא שנתקלקלו הסמפונות שבה כולה אמחויי הוה מימחו ומינכר במנא מדלא מימחו ודאי לא אינקיבו:

סעיף קטן יט

כתב הרמב"ם חסר מגוף הריאה אע"פ שלא ניקבה הרי היא כמו שחסר מנין האונות בפ"ח מה"ש ביאור דבריו היינו שמתחילת ברייתה נבראה חסרה קצת ממנה והקרום קיים אלא שנראה בה כמין פגם וחסרון וטעמו מדתנן במתני' דא"ט (מב.) הריאה שניקבה או שחסרה ואע"ג דבגמרא (מז:) אותיבנא מינה לרבי יוחנן דאמר חסרון מבפנים לא שמיה חסרון דהאי חסרה היכי דמי אילימא מבחוץ היינו ניקבה אלא לאו מבפנים ושני לעולם מבחוץ ודקא אמרת היינו ניקבה לא צריכא לרבי שמעון דאמר עד שתנקב לבית הסמפונות ה"מ נקב דלית ביה חסרון אבל נקב דאית ביה חסרון אפי' ר"ש מודה וכתבו התוספות יש שרצו לאסור כשנראית הריאה חסרה שיש קמט וסדק וחסרון על הריאה אפילו עולה בנפיחה והעור והבשר קיים והשיב להם ריב"א דטעות הוא בידם דאם כן הו"ל לשנויי הכא הכי וכדברי הכל ולא הו"ל לאוקמי כר"ש אלא ודאי כיון דעולה בנפיחה כשר וכ"פ רבינו קלונימוס הזקן. וכ"כ במרדכי והג"א איפשר לומר לדעת הרמב"ם דאה"נ דה"מ לשנויי הכי אלא דלפום מאי דס"ד דמקשה דחסרון מבחוץ לא הוי אלא ע"י נקב אהדר ליה דאיכא לאוקמא כר"ש אבל לפום קושטא אית לן לאוקומי ככ"ע והיינו כמין פגם וחסרון נראה בה מבחוץ ואין בה נקב ויש הוכחה לדברי הרמב"ם מדאמרינן בר"פ א"ט דבמתניתין חשיב י"ח טריפות ומשמע דהכי הלכתא ואי מדלית ריאה שחסרה משום דלא איצטריך אלא לר"ש דלית הלכתא כוותיה לא פשו להו אלא י"ז ורש"י כתב שם שהאונות שנתחלפו בכלל שחסרה היא שחסרו ממקום שראויות להיות שם ויש להקשות עליו דא"כ אמאי דחק תלמודא לאוקומה כר"ש לוקמה באונות שנתחלפו וד"ה והתוספות כתבו שם דלמ"ד חסרון מבפנים לא שמיה חסרון וחסרון דמתניתין לר"ש דלרבנן הוי בכלל נקובה צ"ל דהך סוגיא כר"ש דלרבנן ליכא אלא י"ז והרמב"ם נ"ל ליישב שאותה סוגיא תהא אליבא דהלכתא ומיישב בענין שכתבתי. ויש לתמוה על הרמב"ם היאך פסל בחסרה אע"פ שלא ניקבה והא בנימוקה מכשרינן אפילו החסרון מחזיק רביעית י"ל דנימוקה שאני והכא בשלא נימוקה דכיון דלא נימוקה ואפי' הכי יש בו סדק וקמט וחסרון קים להו לרבנן דסופה לינקב אבל בנימוקה כיון שנתפשט בה ההפסק כ"כ אם איתא דסופה לינקב כבר היתה נקובה וכעין זה תירץ הרשב"א גבי ריאה שנשפכה כקיתון דבדקינן אי קיימא סמפונהא: מ"כ ריאה שיש בה גומא אם עולה בנפיחה כשירה ואם לאו טריפה :

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור דכשירה טעמו כטעם התוספות: ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא חולקים על הרמב"ם ונראין הדברים שכן דעת שאר הפוסקים שהשמיטו דין זה ולא הזכירוהו אלמא דס"ל להכשיר הכי נקיטינן:

סעיף קטן כא

ריאה שאירע בה מקרה שנפחוה ונשאר בה מקום אטום שאינו עולה בנפיחה קורעין המקום האטום אם נמצא בו ליחה כשירה וכו' ואם לא נמצא בה ליחה מניחין עליו קש או נוצה ונופחין אותה אי מבצבצא כשירה וכו' שם (מז:) אמר רבינא האי אטום בריאה מייתינן סכינא וקרעינן לה וכו' וכי היכי דלא תידוק מהכא שכל ריאה צריכה נפיחה שאל"כ היאך הרגישו שיש בה מקום אטום לכך כתב רבי' שאירע בה מקרה שנפחוה אבל משום חששא שמא תהיה אטומה או כיוצא בזה א"צ לנפחה וכ"כ הרמב"ם בפי"א וכ"כ מדברי הפוסקים ודלא כבעל העיטור שמצריך לכל ריאה להוציאה ולנפחה ואהא דאמרינן מייתינן סכינא וקרעינן לה כתב הרשב"א בת"ה מביאין סכין וחותכין סמוך ממש למקום הטמטום: וכתב סמ"ג ואטום בריאה פירש רבינו שמשון שמשמושו קשה ומראית אותו אטום כמראית הריאה ומה שאמרו דריאה דקיומא טינרי טינרי פי' טינרי קשה כסלע שם מדבר שמראיתו כמראית מוגלא וכן פרש"י גבי ריאה דקיימי טינרי טינרי: וטעם פיסול מקום אטום בריאה כתב הרשב"א בת"ה שהוא לפי שהריאה רוחפת ומניפה על הלב ואם היא אטומה אינה יכולה להכניס רוח ולהניף: כתב בהג"א כו' הריאה שנתקררה ואינה עולה בנפיחה מחמת כן יתננה במים פושרין עד שתתחמם ואם תעלה בנפיחה מחמת כן כשירה וכן פעמים שהליחה סותמתו עד שאינו עולה בנפיחה אז יהפכו כל הערוגות והקנה למטה וינענע כדי שיצא הליחה שבקנה ושבסמפון ואם אז תעלה בנפיחה כשירה מא"ז עכ"ל: וז"ל הרוקח וכשבא אטום יש למשמש שם באותו מקום הרבה עד שתתרכך לראות אם תעלה בנפיחה וגבי אית בה ליחה כחב דה"ה לדם עכור או בשר נרקב: כתוב בבדיקות אשכנזים אטום בריאה מייתי' סילוא ומברזינן לה בנחת שלא ינקוב רק הקרומים ולא הבשר: וכתב עוד שם טוב ליתן מים חמין בימות הגשמים ומים קרים בימות החמה לתוך הקנה וינענע קצת את הריאה וישפוך חוץ אולי יעלה בנפיחה ומעשה בריאה שלא עלתה בנפיחה וכבר היתה חתוכה ולקח ר"א בעל הרוקח שפופרת של נוצה ונפחה ולא עלתה החתיכה בנפיחה מפני אוטם שבה ומשמש בה עד שנתרככה החתיכה ועלתה בנפיחה והכשירה וה"ה בבדיקה זו יש לבדוק אם חסר אחת מהאונות עכ"ל:

סעיף קטן כב
ריאה שנתמסמסה טריפה כיצד כגון שנמצאת שלימה וכשתולין אותה תחתך ותפול חתיכות שם (נג:) מימרא דרב אשי:

סעיף קטן כג
ריאה שקשה כעץ במישמושה טריפה שם (מז:) אמר רפרם ריאה דדמיא לאופתא כלומר דומה לבקעת עץ טריפה א"ד בגישתא וא"ד דנפיחה וא"ד דפחיזא וא"ד דשיעא דלית לה חיתוכא דאוני וא"ד בחזותא ופי' רש"י בגישתא שקשה מישושה כעץ: דפחיזא. דקשה והיינו נמי כגישתא: דנפיחה. נעשית לבנה כבקעת והיינו נמי כחזותא. אבל הרמב"ם כתב בפ"ח מה"ש ריאה שנמצאת נפוחה כמו עיקר חריות של דקל אוסרים אותה מספק שזו תוספת משונה בגופה ושמא התוספות בגוף כחסרון כמו שאמרנו במנין עכ"ל נראה מדבריו דנפיחה וכגישתא ודפחיזא אחת הן וכתב שהיא ספק לפי שאיפשר שרפרם לא כיון בדבריו לדברי א"ד כגישתא אלא לא"ד כחזותא או דשיעא וכגישתא אפשר דס"ל שהיא כשירה ומזה הטעם כתב בפ"ז מה"ש דכחזותא אסורה מספק משום דדילמא בחזותא מכשר רפרם ולא בא לאסור אלא בשיעא או בגישתא אבל בשיעא דלית לה חיתוכא דאוני כתב בפ"ח מה"ש שהיא ודאי טריפה משום דאף אם דברי רפרם יתפרשו בגישתא או כחזותא אפ"ה שיעא פסולה מדאמר רבא ה' אוני אית לה לריאה אי חסיר טריפה:

סעיף קטן כד
יבשה אפילו מקצתה טריפה מימרא דרבא שם (מו:):

סעיף קטן כה
ומ"ש וכגון שהיא נפרכת בצפורן וכו' גם זה מימרא שם: וכתוב בהג"א בשם בה"ג אונא דריאה שיבשה קצת ואינה נפרכת בצפורן מניחין אותה במים וממשמש בה אי הדרא בריא כשירה או יתן מים לתוך הקנה אולי תחזור לקדמותה וכשירה כשתחזור עכ"ל. ויש לתמוה למה צריכה בדיקה ואף אם בדקוה ולא חזרה כשירה היא כיון שאינה נפרכת בצפורן ואע"ג דבצמקה צריכה בדיקה כדבסמוך כבר כתבו הפוסקים דה"מ בצמקה כולה כמו שאכתוב שם בס"ד:

סעיף קטן כו
צמקה כולה אפילו אינה יבשה אם מחמת בני אדם שהפחידוה וכו' טריפה ואם בידי שמים כגון שפחדה מקול הרעם וכו' כשירה משנה שם חרותא בידי שמים כשירה ובגמרא ת"ר אי זו היא חרותא כל שצמקה ריאה שלה בידי שמים כשירה בידי אדם טריפה רשב"א אומר אף בידי כל הבריות ומפרש בגמרא דה"ק אף בידי כל הבריות

דינה כבידי אדם וכתב הרשב"א דמכלל דת"ק ס"ל שדינה כבידי שמים והכי קי"ל וכך הם דברי רבינו וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ח מה"ש שסתם דבריו כדברי ת"ק וכ"נ מדברי הרי"ף והרא"ש שגם הם סתמו דבריהם כדברי ת"ק ופירש"י בידי שמים. כגון שנבעתה מקול רעם וברקים: בידי אדם. שהבעיתה אדם לא הדרא בריא: בידי כל הבריות. שאגת אריה וקול שחל: ומ"ש רבי' צמקה כולה משום דאילו לא היה אלא מקצתה אפילו יבשה אם אינה נפרכת בצפורן כשירה בלא בדיקה וכן כתב הרשב"א בת"ה ריאה שצמקה כולה וכן כתב הרא"ש בשם ר"י גבי ריאה דקיימא חזותא חזותא וכן כתב הר"ן אע"פ שמדברי הגה"א שכתבתי בסמוך אין נראה כן כהני רבוותא נקטינן: וכתב הרשב"א דאע"ג דקי"ל כת"ק דאמר צמקה בידי הבריות כשירה היכא שנמצאת שצמקה הריאה חוששין לה שמא בידי אדם וצריכה בדיקה כדאמרינן (שם נה:) בעובדא דרבה בב"ח ואלא מיהו היכא דרדף אחריה ארי לפנינו או ששמעה שאגת אריה וקול שחל או רעמים וזועות ושחטוה ונמצא שצמקה הריאה שלה צ"ע כיון דאיכא קמן מידי למיתלי תלינן או לא תלינן והאריך בצדדי הספק ואח"כ כתב ומיהו ודאי משמע דהיכא דשמעה שאגת אריה ושחטוה מיד לשעתה ונמצא שצמקה שאין תולין בזה דהיאך אפשר דלשעה קלה כל כך צמקה הריאה הא ודאי למפרע נפסלה עכ"ל אבל הר"ן כתב משמע דבדיקה זו היכא דלא ידעינן אי בידי שמים או בידי אדם אבל כל היכא דידעינן דבידי שמים א"צ בדיקה והיכא דידעינן דבידי אדם אין בדיקה מועלת לה ואחרים לא כתבוה כן עכ"ל:

סעיף קטן כז

ומ"ש וכיצד נדע אם הוא בידי אדם אם לאו משימין אותה במים מעת לעת וכו' ובאיזה מים בודקין אותה בימות החורף לוקחין כלי חרס שאינו לבן וכו' שם רבה בר בר חנה הוה אזיל במדברא אשכח הנהו דיכרי דצמיק ריאה דידהו אתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה בקייטא אייתי משיכלי חיווירי ומלינהו מיא קרירי ואנחינהו מעת לעת אי הדרן בריין בידי שמים היא וכשירה ואי לא טריפה. הג"ה ב"ה בסיתוא אייתי משיכלי שחימי ומלינהו מיא פשורי ואנחינהו מע"ל אי הדרא בריא כשירה ואי לא טריפה. ופרש"י משיכלי חיווירי. כלי חרס לבן: שחימי. שחורות ואינם מצננות כל כך כלבנות ובלשון מורי שחימי של נחשת חיווירי של חרס עכ"ל. והרשב"א כתב בת"ה משיכלי חיווירי מזרק של חרס שחיפו אותו באבר לבן ושחימי פרש"י כלי חרס שלא חיפה אותו באבר וי"א כלי נחושת עכ"ל. ודברי רבינו הם כלשון ראשון דרש"י אלא דמשמע ליה דשחורות לאו דוקא אלא כל שאינן לבנות שחורות קרי להו:

סעיף קטן כח

ומ"ש מחופה באבר למדו מדברי הרשב"א וז"ל הרמב"ם בפ"א מה"ש אם היה זמן הקור מושיבין אותה במים פושרין ובכלי שאין המים מתמצין מגבו ונוזלים כדי שלא יצננו במהרה ואם היה זמן החום מושיבין אותה במים צונן בכלי שהמים מתמצין מגבו כדי שישארו קרים עכ"ל משמע שהוא מפרש דמשיכלי חיוורי היינו שהם עשוים מטיט לבן שעושים ממנו במצרים קיתונות ששותין בהם בימות הקיץ שהמים מתמצין מגבן וע"י כן הם קרים ודברי טעם הם: וכתב הרשב"א הא דקאמר פשורי ואנחינהו מעת לעת נ"ל שצריך להיותם פושרין מעת לעת קאמר והביא ראיה ממסכת נדה (כב:) ומהא דאמרו לרבה בב"ח דבקייטא נייתי מיא קרירי ובסיתוא מיא פשורי הביא הרב בעה"ע ראיה דשיעור פשורי דומיא דקרירי בקייטא וכ"כ בשם ר"ת שהשיב אליו דתלמוד ערוך בידינו (פסחים צד:) בקייטא אע"פ שהמעיינות צוננים מי נהרות רותחים שרואים פני החמה אבל מעיינות הם בתחתיות הארץ ומי נהרות המושכים חמין כמו פושרין ופוק חזי והילכך פסק רב יהודאי גאון ז"ל בחכמתו דפושרין דימות החורף אינם חמין יותר מצונן שבימות הקיץ שעמדו בבית בין של נהר בין של מעינות שחום הבתים מחממתן כמו פושרין דימות החורף ונראה לעינים עכ"ל:

סעיף קטן כט

מחט שנמצאת בריאה אם שלימה היא נופחין אותה וכו' אם חתוכה היא או אפילו שלימה ויש עליה קורט דם וכו' שם (מח.) איפליגו אמוראי במחט שנמצאת בריאה ובתר הכי אמרינן ההוא מחטא דאשתכח בחיתוכא דריאה פרש"י לאחר שחתכוהו נמצאת באחת החתיכות שדרוה לקמיה דרבי אמי וטרפה אמרו ליה והא רבנן מכשרו כלומר רבי יוחנן ורבי חנינא ורבי אלעזר מכשרי אמר להם הן הכשירו שיודעים מאי זה טעם הכשירו אנו מאיזה טעם נכשיר דילמא אי הוי ריאה קמן מינקבא ופרש"י שיודעים מאי זה טעם הכשירו. שבאת כל הריאה לפניהם וראוה שלימה הילכך ע"כ דרך הקנה נכנסת וכתבו הרי"ף והרא"ש כרבנן דמכשרי כשהיא שלימה וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהלכות שחיטה: וכתב הרא"ש ולא מפלגינן השתא בין קופא לבר קופא לגיו כדמפלגינן גבי כבד לפי שהריאה קרובה לקנה וסימפוני הריאה רחבים ואפילו קופא לבר נכנסת לתוך הסימפון ומשם דוחקת ונכנסת לתוך הבשר הריאה שהוא דק וכי ליתא לריאה שלימתא קמן טריפה ולא מפלגינן בין קופא לבר לקופא לגיו משום דחיישינן שמא ניקבה הריאה לחוץ וחזרה לאחוריה וכ"כ הרשב"א והר"ן והמרדכי וסמ"ק שלא כדברי הכלבו שכתב בשם הרז"ה דבריאה שלימה נמי אי קופא לבר טריפה ואע"פ שכתב האגור בשם התוס' לחלק בריאה ג"כ בין לגיו ללבר במחט שיש בה ראש מצד אחד כמו מסמר כבר כתב

ששערי דורא אינם מחלקים ושכך קיבל הוא: אע"פ שמדברי בעל התרומה נראה שאם הריאה שלימה לפנינו ואין אנו רואים בה שום נקב מבחוץ כשירה בלא נפיחה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והרשב"א והר"ן לא הכשירוה אלא בנפיחה וכדברי רבינו וא"ת היאך ידוע שיש בה מחט בעודה שלימה כבר כתב הכלבו כגון שהרגיש בה במשמוש היד שהמחט בתוכה וסמ"ק כתב כגון שבדקוה בנפיחה ואח"כ נמצאת בתוך הריאה:

סעיף קטן ל

ומ"ש או אפי' שלימה ויש עליה קורט דם כנגד המחט בחוץ טריפה נלמד מדין מחט שנמצא בעובי בית הכוסות שיתבאר בסימן מ"ח: וכתב בעל העיטור שי"מ מחט שנמצאה בריאה בסמפון דריאה אבל אשתכח בגופה טריפה דחסרון מבפנים שמיה חסרון וגריס בגמרא דכ"ע חסרון מבפנים שמיה חסרון ודחה בעל העיטור דבריו וכן דעת כל הפוסקים: כתב הר"ן אם הריאה שלימה ועלתה בנפיחה כשירה ולא חיישינן דילמא המחט נקב סמפונא לחבריה דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן. בסמ"ק כתב דאין אנו בקיאים בנפיחת הריאה הילכך לא דיינינן עכשיו בשום ריאה דין שלמה אלא דין חתוכה ומצאתי כתוב על זה בשם מהרא"י אין למחות ביד הנוהגים דין שלימה ע"י נפיחה הואיל ורש"י וס"ה לא מצרכי רק שלימות בכה"ג שאין נראית ריעותא עכ"ל וכ"נ שכיון שכל הפוסקים סתמו דבריהם להכשירה בנפיחה הלכה למעשה אתי לאשמועינן: ואם נמצא המחט בסימפונא רבה דריאה אמרי' בגמרא דכשירה וכתב הר"ן דאפילו איתא לריאה קמן אין צריך בדיקה ופשוט הוא דאין כאן מקום לבדיקה והכלבו שכתב ודוקא כי ליתא לריאה קמן אין טעם לדבריו:

סימן לז

סעיף קטן א

ריאה שיש בה אבעבועות אפי' הם גדולות הרבה ומליאות מים כשירה בפרק א"ט (מח.) בעא מיניה רבה בב"ח משמואל העלתה צמחים מהו א"ל כשירה א"ל אף אני אומר כן אלא שהתלמידים מהנדזין בדבר דאמר רב מתנא מליא מוגלא טריפה מים זכים כשירה א"ל ההוא בכוליא אתמר אמר רבא כי הוה מסגינן בתריה דרב נחמן בשוקאי דגילדאי חזי הנך דקיימא כנדי כנדי ולא אמר להו ולא מידי רבי אמי ורבי אסי הוי חלפי בשוקא דטבריא חזי הנך טינרי טינרי ולא אמרו להו ולא מידי ופירש"י צמחים היינו מוגלא: כנדי כנדי. היינו צמחים גדולים כבדים בריאה: טינרי. צמחים גדולים מכנדי וכבר הוקשו כסלע ואלו הן אותם המצויים בבהמה שלנו בריאה ואין מראיהן דומה לריאה אלא דומין

למראה מוגלא ולאו היינו אטום בריאה דאטום אין שם צמח ואינו משתנה מן הריאה אלא שאין עולה בנפיחה עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ומיהו לרב אלפס צריך שלא יהיו עכורים ולא סרוחים ז"ל הרי"ף ריאה שהעלתה צמחים כשירה ואע"ג דמליין מוגלא או מים זכים וה"מ דלא אסרוח אבל אסרוח טריפה וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מה' שחיטה וכבר נתבאר טעם בסימן שקודם זה גבי נימוק בשרה מבפנים והרא"ש והרשב"א והר"ן כתבו שאין סוגיית הגמרא מוכחת כן מדאמרינן בגמ' דרבנן הוי אזלי בשוקא וחזו דהוו קיימי צמחי צמחי כנדי כנדי טינרי טינרי ולא אמרו להו מידי אלמא לא צריכי בדיקה כלל: וכבר כתבתי בסימן שקודם זה שכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לאסור להן שומעין אם לא במקום שנהגו כדברי המתירים וכתב בספר א"ת בשם ה"ר יונתן דכל היכא דלא אסרוח מחוץ לא חיישינן אי מסריח מבפנים ואין נראה כן מדברי הגמרא והפוסקים שכתבתי בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם רמב"ם כשמוציא הליחה ובודק אותה צריך לבדוק הסמפון שתחתיה אם נמצא נקוב טריפה בפרק הנזכר כ"כ והר"ן כתב ע"ז למדה הרב מריאה שנשפכה כקיתון ואינו מחוור דהתם כיון שנימוק בשרה מבפנים ונתקלקל כל כך חוששין אף לקלקול הסמפונות אבל בצמחים לא אתרעאי ריאה כל כך עכ"ל. וכ"כ הרשב"א בת"ה על דברי הרמב"ם וז"ל גם זה אינו מחוור כלכ ומן הטעם שאמרן דהא לא אמר להו ולא מידי ואע"ג דגבי ריאה שנשפכה כקיתון חיישינן וצריכה בדיקה שמא ניטלו הסמפונות התם הוא לפי שנמס בשרה מבפנים אבל באבעבועות הגדילות בין עור לבשר אין חוששין לנקיבת סמפונות כלל עכ"ל וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרא"ש שלא הזכירו בדיקת הסמפון: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם יחיד הוא בדבר זה סומכים על דברי המתירים : מצאתי כתוב בשם הראב"ד שאם סירכא תלויה יוצאה מן הבועא אסורה ואפילו באונא לא אמרינן דדופן מגין עליה ואיני יודע (הג"ה ב"ה) צריך להעביר הקולמוס על ואיני יודע טעם לדבר דלא יהא אלא ניקבה שהרי אמרו ריאה שניקבה ודופן סותמתה כשירה הא אמרינן והוא דסביך בבישרא והאי לא סביך ולא סריך הילכך איכא למיחש לה שהבועא מעיד עליה בנקב עכ"ל טעם לדבר דלא יהא אלא ניקבה הא אמרינן ריאה שניקבה ודופן סותמתה כשירה והרוקח כתב כל מקום שיש סריכות חוט בבועא טורפין ואיפשר דשלא במקום רביתא קאמר: ואם יש בה שתי אבעבועות סמוכות אסורה מימרא דרבא שם (מז.) ופרש"י דקים ליה לרבא שאינם סמוכות אלא מחמת נקב שהיה בריאה והעלה את הבועות האלו סביביו וכתב הרמב"ם בפ"ו מה"ש שהטעם מפני שהדבר קרוב הרבה שיש נקבים ביניהם ואין

להם דרך בדיקה והר"ן כתב שאינו מחוורת ושנראה לו כדברי מי שפירש דכיון דסמוכות זו לזו מתוך שכל אחד דוחקת את חבירתה סופו של עור לינקב והרי הוא כאילו ניקב מעכשיו וכן פירש הרשב"א וכתבו התוספות בשם ה"ג דאפילו יש הפסק ביניהם כחוט השערה טריפה משמע דאי איכא בינייהו כשני חוטין לא חשיב סמיכי אהדדי וכתוב בהג"א ויתכן לפרש"י אבל לפר"י מיירי שאין ביניהם כלל מן הריאה אלא הכל לקוי מפני הבועא וכ"כ רבינו ירוחם דלפירוש הרשב"א אם יש מעט בשר אפילו כחוט מפסיק בין ב' הבועות כשירה והוא שלא יהא שוכבות זו על זו והעיטור כתב שאם יש היקף בשר אפילו כחוט השערה כשירה והסכים דאפילו מלאה מוגלא כשירה אבל בדיקה בעי ואי אית בה נקב טריפה: ולענין הלכה נראה דיש לחוש לדברי ה"ג שלא להכשיר כחוט השערה הפסק ביניהם אם לא במקום שנהגו כדברי המכשירים בהפסק כל שהו :

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אפילו מליאות מים זכים כ"כ הרא"ש גבי ריאה שהעלתה צמחים לא מטרפינן אלא תרי בועי דסמיכי להדדי ואפילו אם מליאות מים זכים ודלא כרשב"ם וריב"ן שכתבו דלא מטרפינן בתרי בועי אלא מליין מוגלא ודקדקו מדנקט בועי משמע מוגלא מלשון (שמות ט) פרח אבעבועות והקשה רבינו מאיר על דבריהם מדקאמר ההיא בכוליא איתמר ואמאי לא מוקי לה אף בריאה לענין תרי בועי דסמיכי להדדי אלא ודאי אין חילוק בריאה אף לענין תרי בועי בין מים זכים ובין מוגלא ואף במים זכים שייך לישנא דבועי כדכתיב [ישעיה סד] מים תבעה אש ומלשון [ישעיה מט] מבועי מים ואף בלשון משנה במסכת מקוואות (פ"י מ"ד) משינוחו מבעבוען עכ"ל והמרדכי כתב היכא דתרי בועי סמיכי ויש בה מים זכים רפיא בידי ויותר נראה להתיר מלאסור אבל מצאתי כתוב בשם רשב"ט בועא כמו פרח אבעבועות עכ"ל: ולענין הלכה נקיטינן כדברי הר"מ והרא"ש דבתראי נינהו וכ"ש שהם מחמירים ומסתבר טעמייהו וכתב רי"ו שכן הסכימו רוב הפוסקים : ומשמע דלדברי הכל כשאין בהם לא מים ולא מוגלא אלא הם צמחים קשים אף ע"ג דסמיכי אהדדי כשירה דכיון דקשות הן אין סופן לינקב ולהרמב"ם יש דרך בדיקה ביניהם ולפירש"י דרכן לעלות שלא מחמת נקב כנ"ל ואחר כך מצאתי שכתבו התוספות בשם רבינו יהודה דווקא בועות שיש בהם מוגלא אבל צמחים קשים אפילו סמיכי כשירה עכ"ל ואף על פי שנראה מדבריהם דדוקא בדאית להו מוגלא הוא דפסלי וכבר נתבאר דהרא"ש פסל אפילו במים זכים מ"מ בצמחים קשים לא נחלק הרא"ש עליהם וכ"כ בהגהות אשיר"י בשם רבינו יעבץ דצמחים קשים אפילו סמוכים כשירה וגם המרדכי כ"כ בשמו:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ואם היא אחת ונראת כב' נוקבין אותה באחת מצידים וכו' סוף מימרא דרבא שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ו

אבעבוע שנמצא בשיפולי הריאה כתוב בה"ג אם הבשר מקיף מכל צד אפילו בכל שהוא כשרה ואם לאו הרי הוא כיתרת וכו' כ"כ התוספות בפרק א"ט גבי הא דתרי בועי דסמיכי להדדי כתב בה"ג דבועא בשיפולי ריאה דהיינו בשיפולי אונות או אומות טריפה ופי' הטעם משום דכל יתר כנטול דמי ותימה דמה ענין זה אצל זה ואי חשיבי ליה יתר בסוף הריאה ה"נ באמצע ושמא הטעם דכשעומד בסוף סופו ליפסק ולינקב וטוב ליזהר שכל דבריהם דברי קבלה וכ"פ ר"ג וכתב דאי מהדר לה הודרנא כשירה ואם לאו טריפה וכתב הרשב"א בחידושיו שמה שאמר כל יתר כנטול דמי כלומר הרי היא כאילו ניטלה הבועא וחסירה היא וטריפה וכתב עוד שאף על פי שאין דברי בה"ג מתקבלים אל הדעת ראוי לחוש לדבריו שדברי הגאונים דברי קבלה הם והעיטור כתב זה המנהג בכל ארץ אשכנז ואין לנו להוסיף על הטריפות עכ"ל וז"ל סמ"ג והתרומה בה"ג כתב בועא בשיפולי ריאה טריפה פי' בחודה של ריאה ושמא הטעם מאחר שניכרת משני צדדין דומה לשתי בועות ויש לחוש למראית העין עכ"ל. וגם המרדכי כתב בהגהות שהטעם משום דכיון דמתחזיא בתרי עברי הוו כתרי בועי דסמיכי להדדי דלית להו בדיקותא ושל עבר זה חשיב כבועא אחת ושל עבר זה חשיב כבועא אחרת וכתוב בהגהת אשיר"י וכבר היה מעשה וטרפו ר' מאיר ורבינו תם ויש מקומות שאוכלים בועא בשיפולי ריאה מיהו רוב המקומות נוהגים לאיסור וכן הלכה עכ"ל. והמרדכי כתב סברת התוספות וכתב שר"ש בן חפני מכשיר בשיפולי אונא אפילו בלא היקף וטעמא לפי שהוא במצר החזה והוא רביתי' וקי"ל ריאה שניקבה ודופן סותמתה כשירה ודווקא בנפיחה עכ"ל. והרוקח כתב בשיפולי ריאה בין באונות בין באומות ואין היקף בשר מקיפן למטה טורפין במגנצ"א. וכן הורה ר"ת וה"ג אבל בוורמי"ש אין טורפין כי אם באומות ולא באונות עכ"ל. וכתבו סמ"ק והכלבו דשיפולי ריאה ר"ל כל חודי חתוכי האונות והאומות בין מלמעלה בין מן הצדדין נקרא שיפולי ריאה: וכתב מהרי"ן חביב ז"ל שמאחר שהמפרשים לא ראו שורש לאסור בועא בשיפולי ריאה אלא דברי ה"ג נשמע לכל מי שיפרש דבריו להקל דר"ש בן חפני מכשיר בשיפולי אונא ואפי' בלא היקף וטעמא לפי שהוא במצר החזה והוא רביתיה גם בספר צידה לדרך כתב בשם חכמי טוליטול"ה כי שיפולי הוא על תחתית האונא או האומא ולא על החיתוכי שבין אונא לאונא כמו בתחתית ההר תרגומו בשיפולי טורא וכפי איכות שורש דין זה אין כאן גנות אם נשמע להקל וזכורני כי ראיתי דומה לזה

בקונדרסים שחיבר ה"ר מתתיה ז"ל על הטרפיות וכתב שכן המנהג עכ"ל: כתב רבינו ירוחם ובנפיחה תוכל להכיר היטב אם בשר מקיף לאותה בועא אם לאו עכ"ל ופשוט הוא ושמעתי שאם נפחוה ואין בשר מקיף לבועא ממשמשין בה מצד פנים לצד הבועא וע"י כך לפעמים נמצא בשר מקיף אותה ומכשירים אותה : כתב המרדכי כשהבועא בריאה וניכרת בעבר אחר נראה להכשיר אי לא שפכי אהדדי וכן עשה מעשה ר' שמואל הלוי ובה"ג פתב מ"ש בתשובת הגאונים בועא דמתחזיא בשני צידי הריאה טריפה אף על פי שאינה עומדת בשיפולי ריאה ואיכא לאקשויי טעמא מאי ומנ"ל להוסיף על טריפות שבתלמוד ונ"ל דווקא מיירי כי קיימי כנגד הסימפונות וטעמא כדאמרינן לקמן והוא דקיימי סימפונהא והעם נהגו עתה להכשיר בין שפכי אהדדי בין לא שפכי בבועא הניכרת מעבר אחר דלא מתחזיא כתרתי דסמיכי להדדי. מהרי"ק בשורש ל"ו האריך בדק זה: ונראה לי לענין הלכה דכיון דשאר פוסקים לא הזכירו דין זה כשירה מיהו היכא דקיימי כנגד הסמפונות נראה דבכי הא חיישינן לדברי הרמב"ם ובודקין הסמפון שביניהם:

סעיף קטן ז

אבעבוע שנמצא בו נקב וכו' אין אומרים ניקב נקב אחר לדמות בו שאין מדמין באבעבועות שם (מו:) אמר אמימר אין מקיפין בבועא ופרש"י כדברי רבינו וטעמא דאף ע"ג דריאה שנמצאת נקובה נוקבין נקב אחר ומדמין כמו שנתבאר בסימן ל"ו ה"מ ריאה אבל כיון שנעשית בה בועא אין מראה ניכר בה שעשויה להשתנות כל שעה ושמא מראה אחר היה לה ונשתנה. וכתב עוד רש"י דהא דאין מדמין ואוסרים אותה ה"מ בדאינקבא היכא דלא ממשמשא ידא דטבחא וכתב הר"ן ומכלל דהיכא דממשמשא ידא דטבחא תלינן בטבחא ולאחר שחיטה כתוב בא"ח מעשה אירע במונפלייר"ר נמצאת בועא בקנה והתירוה מטעם דאין לך בטריפות אלא מה שמנו חכמים ולא אשכחן בועא וסירכא אלא בריאה וה"ה אם יוצאה סירכא מקנה הלב כשירה עכ"ל:

סימן לח

סעיף קטן א

הריאה נפסלת בשינוי מראה כיצד היתה שחורה כדיו בפרק א"ט (מז: ושם כל דברי הטור עד היה האודם כו') אמר רבא ככוחלא כשירה כדיותא טריפה דא"ר חנינא שחור אדום הוא אלא שלקה. ופירש"י אלא שלקה. אלמא לקותא היא וסופו לירקב ולינקב:

סעיף קטן ב
ומ"ש או ירוקה כמראה החלמון של ביצה או כמראה הכשות או כמראה הכרכום שם א"ר סמא בריה דרבא האי ריאה דדמי' ככשותא וכמוריק' וכגון ביעתא טריפה ופירש"י כל אלה מין ירוק הן אלא שזה משונה מזה וכל מראה קרו"ג נקרא ירוק:

סעיף קטן ג
ומ"ש אי כמראה הבקעת היינו מדרפרם שכתבתי בסי' ל"ו דאמר האי ריאה דדמיא לאופתא טריפה ואיכא דאמרי בחזותא ופרש"י דהיינו שהיא לבנה כבקעת. והרמב"ם כתב בפ"ז מה"ש נמצאת כעין חריות של דקל אוסרים אותה מספק שזה קרוב למראה האסור ואני תמוה שכעין חריות של דקל הוא וירדי בלע"ז והיינו ככרתי דמכשרי בגמרא וצ"ל דכעין חריות אינו כל כך וירדי כמו הכרתי אלא הוא נוטה קצת לאמאריליי"ו וזהו שכתב שזה קרוב למראה אסור: ומ"ש אוסרין אותה מספק כתבתי טעמו סימן ל"ז:

סעיף קטן ד
ומ"ש או כמראה הבשר שם א"ר כהנא כבישרא טריפה. פירש"י ריאה שמראה שלה דומה לבשר טריפה הכי קים להו דבהכי הוי לקותא ובהכי לא הוי לקותא. וכתב הר"ן אבל הרז"ה כתב דהכא לאו במראה עסקינן דאי הכי לימא כעין כדאמרינן בסמוך כעין כשותא ואין בזה הכרע דהא אמרינן לעיל ככוחלא וכדיותא אלא פירש"י עיקר וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מה"ש עכ"ל והרשב"א כתב בת"ה ואנן מספקא לן אי בחזותא או בגישתא הילכך בין הכי ובין הכי טריפה ע"כ: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם ורש"י והר"ן מסכימים לדעת אחת כדאי הם לסמוך עליהם. וסימן מראות הפוסלות בבי"ש. בשר. בקעת. ירוק כל מין אמאריליי"ו שחור כדיו:

סעיף קטן ה
ומ"ש אפילו בכל שהו ממנה התוס' והרא"ש כתבו בשם ר"ת דמראות הפוסלות לא פסלי אלא בשרובה כך ודחו דבריו והראב"ד כתב בהשגות שאין מראה פוסל בה אלא בכולה ולא במקצתה והביא ראיה לדבריו ודחו הרא"ש והר"ן ראייתו דכיון דאמרינן שחור אדום הוא אלא שלקה מה לי הרבה מה לי מעט כיון דלקוי הוי דכל לקותא חשיב כאילו ניקבה הילכך מראות הפוסלים אפילו בכל שהו פסלו וכן דעת הרי"ף ורש"י ובה"ג ובעל העיטור והרשב"א וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מה"ש. והר"ן כתב בשם הרא"ה שאין מראות אלו פוסלות אלא כשהשינוי הוא בעור מחמתו ולא מחמת המוגלא שבתוכו:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו וכל אלו המראות אין פוסלין אלא לאחר נפיחה וכו' מדברי התוס' גבי ריאה שהאדימה נראה שאף אם ע"י נפיחה חוזרת הריאה למראה הכשר טריפה חוץ

מהאדימה. וכתב הרא"ש ולא נ"ל דמסתבב למימר דכל מראות הפוסלות בריאה אי מתלבנים ע"י נפיחה כשרים כי כשהבהמה חיה הבהמה (נ"א הריאה) מלאה רוח ונפוחה תמיד הילכך אין שינוי. אלא בריאה נפוחה וכן מ"כ בשם הגאונים ע"כ וכ"כ הר"ן בשם רבינו האי ז"ל. וכ"כ העיטור והרשב"א בשם הגאונים וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מה"ש וכל המראות האלו אין איסורין בהם שנופחים אותה וממרס בה בידו אם נשתנית למראה המותר מותרת ואם עמדה בעינה אסורה: ומ"ש וממרס בה בידו. נראה שטעמו משום דשמע שום ליחה היא על הריאה שמשנה מראיתה וכשימרס בידו עליה תעבור ותשאר הריאה בגוונה הטבעי:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ואם אינה שחורה כדיו אלא כמראה הכחול שם אמר רבא ככוחלא כשירה. ופירש"י ככוחלא. צבע כחול שהוא כמראה לזו"ר לא ירוק ולא שחור:

סעיף קטן ח

ומ"ש או ירוקה שם ירוקה כשירה מדר' נתן ואסיקנא דהיינו דוקא בירוקה ככרתי:

סעיף קטן ט

ומ"ש או כמראה הכבד מימרא דרב כהנא שם:

סעיף קטן י

ומ"ש או אדומה אפילו בתכלית האודם כשירה אפילו היא כולה כך. היה האודם מחמת מכה שיש לה בדופן טריפה אפילו בכל שהו שם (מו: עד סוף הסימן) אמר רבא ריאה שהאדימה מקצתה כשירה כולה טריפה ואקשינן עליה ואסיקנא אלא לא שנא. וכתבו התוספות פר"ח לא שנא וטריפה ולפירושו הא דאמרינן אדומה כשירה מדר' נתן צ"ל היינו כשמתלבנת על ידי נפיחה וכבר כתבתי בסמוך שנדחו דברי התוספת בזה דשום מראה אינו פוסל אלא כשנראה בה אחר נפיחה המראה הפוסל. וכתב הרא"ש ויש מחלקין דשאני אדומה מהאדימה דהאדימה משמע אדומה ביותר והוא בא מחמת לקותא ואדומה משמע מתולדתה שלא נבלע בה דמה ולא נ"ל דאם כן דאיכא הפרש בין אדמומית לאדמומית ה"ל למיבעיא אדומה דכשירה היכי משכחת לה כדבעי ירוקה היכי משכחת לה ורבינו אפרים פירש דהאדימה דהכא מירי שהאדימה מחמת מכה שנמצאת לה בדופן ולא דמי לאדמומית דממילא דלקמן וכן עיקר עכ"ל וכן דעת בעל העיטור ולפ"ז ה"פ אלא לא שנא בין האדימה כולה להאדימה מקצתה בכל גווני טריפה כיון דהאדימה מחמת מכה שנמצאת לה בדופן ואדומה ממילא אפילו אדומה בתכלית כשירה וכך הם דברי רבינו אבל רש"י פי' אלא לא שנא דבין האדימה כולה בין האדימה מקצתה כשירה כדאמרינן לקמן אדומה כשירה מדר' נתן וכן פירשו הרי"ף והר"ן ובה"ג

וכן דעת הרמב"ם בפ"ז מרייש וכן דעת הרשב"א מה"ש וכתב שכן דעת הרז"ה והרמב"ן ז"ל והכי נקיטינן ונראה דאפילו נמצאת מכה בדופן והאדימה הריאה כנגדה כשירה כיון שלא הוזכר פיסול זה בתלמוד לדעתם ומ"מ שמעתי מפי טבח בקי שפעם אחת ראה מכה בדופן ובדק בריאה כנגדה ומצאה אדומה ומשמש בה ונחתכה וכל כה"ג פשיטא דטריפה ולא מחמת המראה אלא משום דה"ל בשר מעופש כבשר שהרופא גוררו וכי ההיא ריחה דנפל תילחי תילחי:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואם יש בה הרבה גוונים מאלו המראות הכשרים וכו' שם אמר רבא האי ריאה דקיימא גילדי גילדי אוכמי אוכמי חזותא חזותא כשירה וכתבו התוס' אוכמי פירש"י שיש בה מראות שחורות והא דאמרינן בסמוך שחורה כדיו טריפה י"ל דהיינו בשרובה כך והראב"ד כתב שמראות הפוסלות אינם פוסלות אלא בכולה וכבר כתבתי בסימן זה שנדחו דבריהם והעיקר כמו שפירש"י דדוקא הנך גוונין דלא מיטרפא בהו כגון אדומה וירוקה והנך לקמן וכן דעת בה"ג והרי"ף והרא"ש והרשב"א והתוספות וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מה"ש ואע"ג דמראות כשירות הן איצטריך לאשמועינן דלא תימא כיון דאית בה חזותי טובא מחמת ליקוי הוא קמ"ל וכבר כתבתי בסמוך דעת הרא"ה דבמראות הפוסלות עסקינן אפ"ה כשירה לפי שאינן פוסלות אלא כשהשינוי הוא בעור מחמתו ולא מחמת המוגלא שבתוכה אבל הכא האי שינוי מראה לא מחמת העור הוא אלא מחמת המוגלא שיש בהני גילדי דהיינו צמחים משתנה העור מלמעלה ומ"ה כשירה ואף על פי שהר"ן כתב דברים אלו ולא חלק עליהם לא ראיתי לאחד מן הפוסקים שהזכיר חילוק זה:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו יש בה גילדי גילדי וכו' כשירה מימרא דרבא שם הזכרתיה בסמוך וכתב הרוקח ואם על הריאה כמו חלב כיסוי והוא כבשר בלוי קולפין אותו ואם הריאה תחתיו יפה ושלימה כשירה:

סימן לט

סעיף קטן א

כל טריפות שמנו חכמים בבהמה ובעוף א"צ לבדוק אחריהם דחזקת בהמה חיה ועוף כשרים הם וכו' אלא שהצריכו לבדוק הריאה כשהיא לפנינו לפי שהסירכות מצויות בה ובע"ה כתב דאפילו אינה לפנינו יש לחוש וכו' ולא התירו אלא בגדיים וטלאים וכו' בפ"ק דחולין (יא.) גבי מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא כתב רש"י ואהא סמכינן ולא בדקינן כל י"ח טריפות ונקובת הריאה משום דשכיח בה ריעותא בדקינן והיכא דאיתרמי

דאיפרק ריאה ולא בדק מתאכלא דסמכינן אהא וארב הונא דאמר נשחטה בחזקת היתר עומדת ואין מפרסמין הדבר עכ"ל. וכתב המרדכי שנחלק עליו ר"י הלוי וכתב דלא אזלינן בתר רובא אלא היכא דלא אפשר אבל הוכא דאפשר כתיקון חכמים לא אזלינן בתר רובא ודרב הונא איכא לתרוצי דלא היקל אלא בשאר טריפות שלא הצריכו לבדוק אבל ריאה שיש בה כמה מיני טריפות לא עלתה על לבו. ובה"ג כתב שצריך לאפוקי לריאה ולמיבדקה בנפיחה ואי לא עביד ספק טריפה הוא וגם ראב"ן כתב כיון דנהגו לבדוק הריאה אי איתרמי דמתפרק בלא בדיקה טריפה דלא סמכינן ארובא ומעשה היה בקולונ"יא ואסרו כל חכמי הדור ואומר ר"ב בעל התרומות היכא דלא שכיח טריפות כולי האי כגון בגדיים ובטלאים הסומך על רש"י לא הפסיד והביא ראיות עכ"ל. וכ"כ בסמ"ק והרא"ש הסכים לדברי רש"י וכן דעת בעל העיטור ודעת הרשב"א בת"ה וכן דעת הר"ן בפרק הנזכר וכתב שכן משמע בירושלמי וכתב עוד ומעשה בא לפני רש"י והתיר והשיב לפני רבותיו שהיו מחמירין בדבר אתמול אכלנו מחלבה ועכשיו נחזיקנה בטריפה וכתב עוד מיהו היכא דאיתא לריאה קמן ואיפשר למיבדקה אסור לאכול מן הבהמה עד שתבדוק והביא ראיה לדבר מגמרא דידן ומהירושלמי וממדרש ילמדנו וכתב עוד ובדיקה זו מדבריהם ולא מדאורייתא והביא ראיה לדבר. וכ"כ הרשב"א בת"ה וסיים בה וכן המנהג בכל מקומות ישראל לבדוק בסירכות שבריאה וכן הפורץ ואוכל בלא בדיקה פורץ גדר ישכנו נחש מדבריהם עכ"ל. וכדברי רש"י כתב הרמב"ם בפי"א מה"ש וז"ל מי ששחט הבהמה וקרע הבטן וקודם שיבדוק הריאה בא כלב או עכו"ם ונטל הריאה והלך לו ה"ז מותרת ואין אומרים שמא נקובה היתה או שמא דבוקה היתה שם שאין מחזיקין איסור אלא הרי זו בחזקת היתר עד שיודע במה נטרפה בא העכו"ם או ישראל והוציא הריאה קודם שתבדק והרי היא קיימת נופחין אותה ואף על פי שאין אנו יודעין אם היו שם צמחים או לא היו מפני פישוט המנהג וכתב עוד יש מקומות שנופחין הריאה שמא יש בה נקב ורוב המקומות אין נופחין שהרי לא נולד דבר שגורם לחשש ומעולם לא נפחנו ריאה בספרד ובמערב אא"כ נולד לנו דבר שחוששין לו עכ"ל: ולענין הלכה כיון שהרמב"ם מסכים עם רש"י ובעל העיטור והרשב"א והר"ן להתיר בלא בדיקה כי ליתא לריאה לקמן הכי נקטינן כתב הרשב"א סימן רנ"ח שנשאל על השוחט בהמות של עכו"ם קצב ומניח הבהמות בידו בין שחיטה לבדיקה והעכו"ם יכול להכניס ידו דרך בית השחיטה ולמשמש בכל חלקי הריאה אם מותרת והשיב במקום שראינו השבחים מורגלים ובקיאים בכך מסתברא שאסור ומעשה היה במקומינו אפי' בטבחים ישראל והעברנום אבל מן הסתם יראה שמותר בדיעבד דלא גרע מנטל זאב

בני מעיה והחזירן כשהן נקובים וכ"ש הכא דאיכא תרי ספיקי ספק הכניס ידו ספק לא הכניס ואת"ל הכניס שמא לא מצא סירכא עכ"ל. דין קצב שהכניס ידו דרך הושט קודם שיבדוק הבודק אכתוב בסימן קי"ט. ושם כתבתי דיני טבח שיצתה טריפה מתחת ידו: כתב מהרי"ן חביב ז"ל שמעתי אומרים כי בארצם לא היו בודקים חיה דדוקא בבהמה שנינו אלו י"ח טריפות והשבתי להם כי זה שיבוש דלענין טריפות בהמה וחיה שוים הן וגדולה מזו בהרמב"ן פרק בהמה המקשה גמרא בהמה שמת עוברה בתוך מעיה על הא דתניא א"ר יונתן נומתי לו לבן עזאי וכו' כי עיקר הטריפות מוזכר בכתוב על חיה ומפני שבהמה בכלל חיה נלמוד ג"כ לבהמה ע"כ . והריב"ש נשאל על זה והשיב שדבר פשוט שחיה צריכה בדיקה וכן מבואר בדברי רבינו סימן כ"ח בשם העיטור. וכן מבואר בדברי הרמב"ם פרק י"א מה"ש:

סעיף קטן ב

לכך נוהגים בכל המקומות לבדוק הריאה לעיל קאי שכתב שהצריכו לבדוק הריאה כשהיא לפנינו לפי שהסירכות מצויות בה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם יש בה סירכא וכו' והני מילי בשאין הסירכא כסדרן אבל אם היא מאונא לאונא כסדרן כשירה בפרק א"ט אמר רבא הני תרתי אוני דסריכן להדדי לית להו בדיקה ולא אמרן אלא שלא כסדרן אבל כסדרן היינו רביתייהו ופירש"י שטעם איסור הסירכא לפי שאין סירכא בלא נקב שמתוך שהריאה שואבת כל מיני משקה והמשקה נעשה עב בתוכה ויוצא מעט מעט דרך הנקב נקפה ונעשה קרום ואף ע"פ שהוא סותם הנקב ואינו מוציא רוח הא אמרן קרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרום שסופו ליסתר וכתב שכך מצא בתשובת הגאונים וכתבו התוספות דלפירש"י משום הכי בכסדרן כשירות דאע"ג דודאי ניקבה הריאה וקרום העולה מחמת מכה בריאה אינו קרום היינו כשאינה סרוך בכסדרן אבל כשהיא סרוכה בכסדרן חבירתה סותמת ומגינה על הנקב והקרום הולך וחזק. והתו' פירשו דרגילה הסירכא לבא בכל מקום בריאה בלא נקב מתוך שהיא שואבת כל מיני משקה והא דטריפה שלא כסדרן היינו משום שסופה להתפרק וחשובה כנקובה כיון שסופו לינקב. ונראה שכן דעת הרמב"ם בפרק י"א מה"ש וכתב הר"ן שהראב"ד סובר דכשנסרכה שלא במקום רביתא ודאי מחמת נקב היא ואע"פ שעולה בנפיחה אומרים קרום עלה על אותו נקב וכדברי רש"י אבל במקום רביתא לא הויא סירכא מחמת נקב אלא מפני דוחק רביצתם יחד נעשית הסירכא ולא מחמת נקב וגם בדברי התוס' נרמזה שיטה זו והרא"ש תפס שיטת רש"י:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו וי"א דאפילו כסדרן צריכה בדיקה וכו'. כ"כ התוספות בשם ר"ג ותשובת הגאונים. וכתבו הרא"ש והר"ן דטעמם מדאמר רבא שלא כסדרן לית להו בדיקותא משמע הא כסדרן אית בדיקותא אבל בדיקה מיהא בעיא אבל רבינו האי גאון כתב דלא בעיא בדיקה כלל והא דדייקי מדאמר רבא לית להו בדיקותא יישבו הרמב"ן וכתב סמ"ג דפלוגתא זו תליא באי יש סירכא בלא נקב דלדברי האומרים אין סירכא בלא נקב בעי בדיקה. ולדברי האומרים יש סירכא בלא נקב לא בעי בדיקה ומשמע מדבריו דאפילו לדברי האומרים דלא בעי בדיקה אם יש שם נקב בפועל טריפה. והעיטור כתב מסתברא לן דאע"ג דמפקא זיקא כשירה דסתימה מעליא היא כחלב טהור שסותם והסכימו הרא"ש והר"ן לדעת רבינו האי וכ"פ הרשב"א וכתב שכן נהגו. וכ"כ סמ"ג שר"ת היה מכשיר כסדרן בלא בדיקה אף בבהמת עכו"ם והכי נקטינן ומיהו אם אירע שנפחוה ומפקא זיקא נ"ל דטריפה וכמו שכתבתי בשם סמ"ג : וכתב בהגהות מיימון פרק י"א מה"ש בשם סמ"ג שכדברי רבינו האי נראה עיקר לריצב"א. רק שלא היה רוצה להורות להקל בלא בדיקה מפני שהדבר יצא מפי גדולים מיהו במקום שהיה רואה שקרום אחד שקורין טיל"א יש בין אונא לאונא מעיקרה עד אמצעיתה אמר שאין לחוש שכן רגילות לימצא בהרבה ריאות עכ"ל . וכתבו סמ"ק והכלבו בשם ר"י דה"מ היכא דליכא חלון והוא דאית ליה חיתוכא דאוני וכתב האגור ששמע בשם חכמי הדור הא דשרינן קרום שקורין טיל"א זהו קרום דק אבל כשהוא עב נחשב לסירכא עכ"ל ואף ע"פ שמנהגינו להכשיר כסדרן בלא בדיקה כתבתי דין זה דנ"מ לדידן אם ימצא טיל"א משיפולי לשיפולי או מחידוד לחידוד אף ע"פ ששני ראשיה מגולין מכשרינן לה דאין זה סירכא ואע"ג דלסמ"ק כי איכא חלון טריפה נ"ל דהיינו משום דס"ל כר"ח דלא מכשר אלא בלא פילוש אבל לדידן דלא קי"ל כר"ח אפילו איכא חלון נמי מכשרינן ומיהו יש לדחות שאין דרכו של קרום להוציא אלא מעיקרה אבל להניח עיקר ולהתחיל באמצעה לאו אורחא הוא וסירכא היא ופסולה. ומ"מ מ"ש באגור לחלק בין קרום עב לדק אינו נראה בעיני כיון שהפוסקים סתמו דבריהם לכתוב קרום סתם ולא כתבו קרום דק ועוד דא"כ נפל פותא בבירא [ע' שבת סו:] דמי מפיס לשער שיעור העובי ושיעור הדקות: והא ודאי פשיטא שלא הכשיר ר"י אלא דוקא בקרום שבין אונא לאונא או לאומא שכן רגילות לימצא אבל בין ריאה לוורדא או לסמפון או למקום אחר לאו אורחא בהכי וסירכא ודאי הוא ואסירא :

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ופרש"י דלא מיקרי שלא כסדרן אלא כשנסרכו שתים החיצונות ממעל וכו' אבל כל שנסרכה לאונא שאצלה וכו' או אפילו מגב לגב כשירה לא כ"כ רש"י בהדיא אלא כך כתב שלא כסדרן כגון שתים חיצונות נדבקות בסירכא ממעל לאמצעית או מתחתית וכבר נסתפק הר"ן בדבריו אם בדוקא נקט שתים החיצונות אבל מזו לזו שאצלה הוי כסדרן או לאו דוקא אלא חדא מינייהו נקט לדוגמא והוא הדין לאינך. והרא"ש נמי משמע דספוקי מספקא ליה מההיא סברת רש"י שהרי בתשובה כלל כ' כתב אע"פ שפירש"י וה"מ שלא כסדרן כגון שתים החיצונות ממעל לאמצעית מילתא דפסיקא נקט וה"ה לאינך ובפסקיו כתב משמע מדברי רש"י שאם נסרכה מן החיתוך לגב חבירתה שאצלה או מגב לגב לא מיטרפא ולא נהירא עכ"ל. ורבינו תפס בפשיטות כדברי רש"י כמ"ש הרא"ש בפסקיו ולא כיון רבינו יפה בזה שלא ה"ל לכתוב כן בפשיטות אלא כך ה"ל לכתוב משמע מדברי רש"י:

סעיף קטן ו

גם מ"ש רבינו אבל כל שאר הפוסקים פסקו דלא מקרי כסדרן אלא בשתים זו אצל זו מחיתוך לחיתוך כו' אין דבריו מדוקדקים שהרי דברי הרמב"ם הם כדברי רש"י שהרי כתב בפ"ח וז"ל און שנמצאת דבוקה בחבירתה הסרוכה לה מותרת ואם נסמכו שלא על הסדר כגון שנסמכה ראשונה לשלישית טריפה ומאחר שבדברי רש"י כתוב בפשיטות דכל שנסרכה לאונא שאצלה אפילו מגב לגב כשירה כך ה"ל לומר לדעת הרמב"ם ולהוציאו מכלל שאר הפוסקים וכך הם דברי רבינו ירוחם להשוות דעת הרמב"ם לדעת רש"י להכשיר מאונא לאונא שאצלה אפילו מגב לגב וכ"נ מדברי הגה"מ פ"א מה"ש. ומדברי הכלבו משמע שהוא מפרש דהרמב"ם סבר דאף מאונא לאונא שאצלה טריפה כל שאינה מחיתוך לחיתוך וכיוצא בזה כתב המרדכי בשם הרמב"ם ולפי האמת נ"ל דיש להסתפק בדברי הרמב"ם כשם שנסתפק הר"ן והרא"ש בדברי רש"י: ולענין דעת שאר הפוסקים כתב הרא"ש על מאי דמשמע מדברי רש"י שאם נסרכה מאונא לאונא שאצלה אפילו מגב לגב כשירה ולא נהירא דמשמע דלא מכשר אלא כסדרן ממש במקום ששוכבות זו אצל זו דהיינו רביתייהו אבל מחיתוך על גבי חבירתה או מגב לגב או מחוד של אונא לחוד אונא שאצלה טריפה דלאו רביתייהו הוא ונמשך זה מזה ומתפרק וכתב עוד אבל מגב לגב או מחיתוך לגב או מחודה של אונא לחודה של אונא שאצלה מחוץ לחיתוך טריפה דאין כשר אלא מחיתוך לחיתוך בכסדרן עכ"ל והר"ן כתב דלפי שיטת רש"י שהוא סובר דאין סירכא בלא נקב ראוי לאסור אפי' בכסדרן כל שהסירכא הולכת מגב לגב או מחיתוך לגב ואפילו מחיתוך לחיתוך אם הסירכא יוצאת בשיפולי אונא

ונסרכה במקום מגולה ממנה טריפה לפי שאפשר שבאותו מקום מגולה הוא הנקב ואין האונא סותמת שם וסירכא לא סתמה דהו"ל קרום שעלה מחמת מכה בריאה ולשוטת האומרים שטעם איסור הסירכות מפני שהן עתידות להתפרק ולינקב עור הריאה וכל העתיד לינקב כנקוב דמי היה איפשר להתיר סירכא בכסדרן אפילו מחיתוך לגב א"נ מחיתוך לשיפולי וכתב עוד בשם הרב הנשיא אלברצלוני דאפי' בתרתי דסמיכו להדדי משכחת לה שלא כסדרן כגון שהסירכא מגב לגב או מחיתוך לגב וכסדרן מקרי כגון שאין הסירכא אלא במקום חיבור שתי האונות דהיינו מחיתוך לחיתוך וכ"כ הגאונים ז"ל עכ"ל וכתב עוד בסוף דבריו מגב לגב וכן מחיתוך לגב ומשיפולי האונות לשיפולי וכן מחיתוך לשיפולי ראוי לאסור וכמו שכתבנו טעמו של דבר למעלה לפי שיטת רש"י עכ"ל וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל הרב אלברצלוני כתב דכל מגב לגב ואפילו מחיתוך לגב שלא כסדרן היא זו וטריפה וכן המנהג הפשוט עכ"ל ואף על פי שכתב העיטור שהרי"ף כתב בתשובה אין בנו כח להחמיר בזה והמחמיר צריך להביא ראיה וגם רבינו ירוחם כתב בשם הרמב"ן דלפי דברי הרי"ף אפילו היכא דסריכי בשיפולי אונא כסדרן כשירה כתב רבינו ירוחם שהרשב"א מחמיר בה שהשיפולים מתפרקים זה מזה בשעה שהריאה נופחת ובסמוך נזכרו בדברי רבינו דינים אלו לאיסור כדעת הרשב"א שלא להכשיר בכסדרן אלא מחיתוך לחיתוך שאצלה בלבד וכתב הרשב"א סי' קע"ד שנשאל על סירכא היוצאה מאונא לאונא כסדרן והיא נסרכת בשפת האונא ונסתפק אם היא בגב או בחיתוך וככנופחים הריאה הרבה נראית שהיא בחיתוך וכשאין נוכחים אותה כ"כ לא היתה הסירכא נכנסת בפנים מי נחוש ונאמר בעודה בחייה לא היתה נפוחה כ"כ ונדון אותה כמגב לגב או לא והשיב רוב הבהמות כשירות ורובא דאורייתא וכיון שכן כל שנסתפק אם היא נפוחה כ"כ במעי הבהמה אם לאו ואפשר שהוא כן העמידנה על חזקת היתר עכ"ל :

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם ר"ת דאפי' מחיתוך לחיתוך אין מתירין אא"כ נסרכת כולה מראשה עד סופה וכו' כתבוהו התוס' ותמהו עליו וכתבו הרא"ש והרשב"א והעיטור שרבינו האי הכשיר וכ"כ הרי"ף בתשובה וכתב הרשב"א ועל פיהם נהגו היתר בכל המקומות ומנהגן של ישראל תורה היא:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו שכל שהוא מחיתוך לחיתוך שאצלה כשירה אפילו נסרכת באלכסון וכו' ז"ל הר"ן י"א דלא מיקרי כסדרן אלא בסירכא ישרה אבל אם הולכת באלכסון מראשה של אונא לסופה של אחרת אפילו מחיתוך לחיתוך דסמוכה לה טריפה דכל שהיא כן

סופה להתפרק וזו היא חומרא יתירה והמנהג בזה להתיר עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם: וכתב הר"ן איכא מ"ד דכי אמר רבא דכשלא כסדרן לית להו בדיקותא דוקא שאינם סרוכות אלא בסירכא אבל סמוכות לגמרי אפילו שלא כסדרן כשירה דתו לא מיפרקי ויש מי שכתב בהפך שלא הכשירו בכסדרן אלא בסמוכות לגמרי אבל בסרוכות אפילו כסדרן איפרקי וטריפה ולא כדברי זה ולא כדברי זה אלא בין סמוכה מעט בין סרוכה כולה כסדרן כשירה שלא כסדרן טריפה:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ואומא שנסרכה לאונא שאצלה מחיתוך לחיתוך היה ר"ת אוסר וכו' אמימרא דרבא שכתבתי בסמוך כתב רש"י שמעשה בא לידו והתירה ר"י בר יקר ויש אוסרין מפני שלא הוזכר הכשר כסדרן אלא באונות אבל הכשר אומא לא הוזכר והמתירים אומרים שטעם אחד להם ואומא בכלל אונא שלא מצינו שם אומא בתלמוד והאריכו התוספות והמרדכי והעיטור בטענות האוסרים והמתירים בחילופי מנהגי המקומות והרשב"א והר"ן כתבו בשם הר"ר אלברצלוני שהגאונים התירו דבר זה בכנופיא וגם הרא"ש כתב ונהגו העולם להתיר וכ"כ הרב אלברצלוני בשם הגאון ז"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"א מה"ש שמנהג פשוט להתיר וכתב רבינו ירוחם שכן נוהגים בכל המקומות עכ"ל והכי נקיטינן : כתוב במנהגי אנשי קנדיא"ה שכתב המרדכי בסוף חולין שאם נסרך מגג ערוגה זו לגג ערוגה אחרת טרפה ע"כ ודבר פשוט הוא: הועתק בספרי רבינו ירוחם מספר האשכול אם האונא והאומא נדבקות זו בזו בלי שום פילוש וכנגד הדיבוק עולה סירכא אחת היא שקורין אותה סירכא כפולה עכ"ל ולא פסק בה לא להכשיר ולא לפסול גם לא נתבאר בדבריו אותה סירכא שעולה כנגד הדיבוק היכן נסרך ראשה השני גם מדבריו שכתב נדבקות בלי שום פילוש נראה שסובר כבעל העיטור דלא מכשר אונא הסרוכה לאומא אלא בלא פילוש ולענין הדין סירכא כפולה זו אם היא תלויה פשיטא דכשרה ואם נסרכה באונא אחרת פשיטא דטרפה ואפילו נסרכה באונא או באומא עצמה שכתבנו דדין סירכא תלויה יש לה הכא איכא למיחש דפסולה דדילמא סירכא זו באה מהאומא וראשה השני שנסרך באונא וה"ל שלא כסדרן ואיכא למימר דכשירה היא משום דדילמא לא מהאונא ולא מהאומא באה אלא מהליחות שביניהם וה"ל ספק ספיקא ספק מחמת הריאה ספק מחמת הליחות ואת"ל מחמת ריאה שמא בא ראשה האחת ממקום שנסרכה אליו ראשה השני ולזה דעתי נוטה. ואם ראשה השני סרוך לדופן שכנגד האומא להרא"ש פשיטא דטרפה וכמ"ש רבינו בסימן זה שנקב באונא וסירכא עולה מן האונא ולדופן שבצד האומא טרפה להרא"ש וכן דעת רוב הפוסקים ואם סרוכה

לדופן שכנגד האונות נראה שאם ראשה שיוצא מהריאה נוטה לאונא יותר כשרה ואם נוטה לאומא יותר טרפה דומה זו לשלשה דינים שכתב רבינו בס"ס זה בשם בעל העיטור אחר זמן בא לידי ספר ליקוטים וכתוב בו דברים אלו שכתבתי בשם רבינו ירוחם ומסיים בה כשרה דדוקא אומא לדופן טרפה וזו אינה מגעת באומא כ"כ ה"ר דוראן עכ"ל כתוב בא"ח בשם הרמב"ם תרתי אוני דסריכן מגבה לדופן וראשי הסירכות דבוקים זה בזה בדופן ואין ניכר שם ראשי סירכות טרפה דאמרינן סירכא היא שעלתה מגב האונא לגב האונא ואח"כ נדבקה לדופן וטרפה עכ"ל :

סעיף קטן י

ועינוניתא דוורדא לכל מקום שתסרך טרפה וכו' גבי מימרא דרבא (מז.) דתרי אוני דסריכי להדדי כתבו רש"י והתוספות והרא"ש דכל היכא דסריכי טרפה דכולהו לגבה שלא כסדרן נינהו וכתב הר"ן שכן דעת כל הגאונים דכולהו לגבי דידה לאו היינו מקום רביתא שאפילו כיס שמונחת בה פעמים הרבה יוצאת ממנה וכ"כ הרשב"א בת"ה שכן הסכימו וכן נהגו וכתב הכלבו אך אם היא דבוקה בכיס שלה מכשירין אותה והוא שתהיה שם בלא פילוש עכ"ל ובמנהג אנשי קנדיא"ה כתוב שאם נדבקה בכיסה או נסרכה כשירה ובעל העיטור כתב ועינוניתא כל היכא דסריכא בין לטרפשא דידה בין לאונין כולהו לגבי דידה שלא כסדרן נינהו וטרפה והיכא דדבוקה בטרפשא דידה בין בכולה בין במקצתה מסתברא לן דטרפה דכולהו לגבה שלא כסדרן ולאו מקום רביתא הוא ואע"ג דדבוקה טובא איכא למיחש דילמא מיפרקא ואיכא דמכשרי להו והרב א"א ז"ל הורה לי לאסור בעינוניתא בין בדבק בין בסירכא טרפה וכן הלכתא עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפרק י"א מה"ש שמנהג פשוט שאם נמצאת וורדא דבוקה בכיסה או חוט יוצא ממנה לכיסה אוסרים וכתב רבינו ירוחם שכ"כ הרא"ש: ולענין הלכה כיון דכל הנך רבוותא אוסרים בין בסרוכה בין בדבוקה הכי נקיטינן: כתוב בא"ח ה"ה לכל יתרת שנמצאת מקמא דכל היכא דסרוכה טרפה וכתב עוד בשם הרמב"ן שנמצא בגדיים וטלאים שלפעמים העינוניתא ע"ג גידים ויש בה קרום למטה כלפי האומא אין לאותו קרום דין סירכא דהכי אית להו אבל אם היה אותו קרום לצדהראש יש לו דין סירכא ולפעמים היא מחוברת באותם גידים ואינה בכיס ונראה שצריך שיהא מקום חיבורן שהוא אצל האונא שתהא מחוברת באותן גידים ושיהא אותו חיבור מקום גידולה ואינה דבוקה שאם היתה דבוקה טרפה וזה תלוי במראית העין אם היא דבוקה או מקום גידולה עכ"ל: וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל מה שכתב הטור ועינוניתא דוורדא לכל מקום שתסרך טרפה אפילו לכיס שלה גם מ"ש לכל מקום שתסרך הריאה בין לגרגרת בין

לחזה וכו' אסורה היינו לדברי המחמירים באומא הסרוכה לדופן אבל לדברי הי"א דמהניא לה בדיקה וכו' סרוכה לאלו המקומות נמי מהניא לה בדיקה ול"ש לן בין אונא או וורדא הסרוכה לגרגרת או לחזה וכו' לעינוניתא הסרוכה לכיסה הכל כשר בבדיקה וכתב שכן השיב הר"ר יוסף בן ישועה ז"ל דריאה הסרוכה לגרגרת או לשמנוניתא או לטרפשות הלב והכבד וכיוצא בהם כיון שאין הנקב פוסל בהם אם עולה בנפיחה כשירה והוא הדין והוא הטעם לוורדא הסמוכה לכיסה שאם עולה בנפיחה כשירה והעולה שלכל מקום שתסרך הריאה נוהגים להכשיר ע"י בדיקה ה"ה לוורדא שנסרכה לאחד מאותם המקומות או לכיסה שמכשירין אותה ע"י בדיקה וכ"כ מהר"ר יחייא והפריז על מדותיו מהר"י ן' חביב כנגד המכשירין בבדיקת ריאה הסרוכה לשומן הלב וכיוצא בו ופוסל בוורדא הסרוכה לאותם המקומות עצמם וכתב שעליו נאמר והכסיל בחשך הולך כדאיתא בפא"ט (מד.) על העושה כחומרי שניהם וכל זה לפי מנהג שלוניק"י שמכשירים אומא הסרוכה לדופן בבדיקה אבל לפי מנהג רוב ישראל שאוסרים אותה לגמרי כמו שאכתוב בסימן זה דברי רבינו הם כפשטן :

סעיף קטן יא

וסירכא היוצאת משיפולי הריאה הויא כאילו נסרכת מן הגב וטריפה בין שתהיה נסרכת משיפולי לשיפולי בין שתהיה נסרכת משיפולי לחיתוך האונא כבר נתבאר בסימן זה דכל הני בכלל שלא כסדרן הן:

סעיף קטן יב

לכל מקום שתסרך הריאה בין לגרגרת או לחזה או לשמנונית הלב או לטרפשא אסורה בין אם הסירכא מן האונא או מן האומא כן כתב הרשב"א בת"ה וגם הרמב"ם בפי"א מה"ש כתב אם היה מן הריאה חוט משוך ללב או לטרפש הכבד או לכיס הלב אוסרים אותה ודבר פשוט הוא דכשאין מכה באותם מקומות טרפה כדין אומא הסרוכה לדופן דאסור ואם יש מכה באותם מקומות כתב רבינו בסוף סימן זה שנחלקו הפוסקים בדבר וכתבו העיטור ורבינו ירוחם דה"ה בסרוכה להרת והיא רחם של בהמה ורבינו ירוחם פי' שהיא אל מע"ד מולייג"א בלע"ז וכן ה"ה בסרוכה לשמנונית דגרגרת והוא סמפון שמכוסה כולו בשומן ויורד בין שתי ערוגות הריאה ודבוק בשדרה ומחובר לחלל הלב וכן ה"ה בסרוכה לקנה הלב ולשמנונית בסמפונות ורבינו כתב לטרפשא סתם וכתבו העיטור ורבינו ירוחם דבין לטרפשא דליבא בין לטרפשא דכבדא בין לטרפשא דעינוניתא שהוא סוף טרפשא דליבא הכל אסור ודבר פשוט הוא דהא לא מכשרינן אלא כי סריכא במקום רביתא דוקא כמו שיתבאר וכל הני מקומות לאו רביתא נינהו ורבינו כתב קצת מקומות ומשם נלמד לכל השאר ומזה הטעם אם היא סרוכה לכבד דרך נקב

שהיה בטרפשא טריפה כמ"ש בתשובות להרמב"ן סימן קס"ב ומדברי הרשב"א בשם הגאונים שכ' רבינו בסמוך נראה שהשדרה שכנגד האומות דינו שוה לאלו המקומות גרגרת וחזה וכו' שהרי כתב לאסור כשגג האומא דבוק בשדרה ויש שם פיצול וכ"כ ה"ר דוד יחייא ז"ל ואף ע"פ שגג הריאה סמוכה ביותר לשדרה כיון שהאומות בחלל הגוף אינו סמוך כ"כ שיהא דינו כמו חיתוכא דאוני: בפרק א"ט (מ"ט:) אהא דא"ר נחמן חלב העשוי ככובע אינו סותם היכא אמרי לה חיטי דכרכשא ואמרי לה טרפשא דליבא פירש"י והיינו טעמא דריאה הסרוכה בשומן הלב דאף ע"ג דהיינו רביתא ואצלו הוא גדל ולמטה מחיתוכא דאוני הוא טריפה דע"כ הריאה ניקבה דאין סירכא בלא נקב וסתימה זו אינה כלום וכ"כ הר"ן והתוספות כתבו דלא אמרינן חלב טהור סותם אלא בכגון דקין שניקבו ושומן הדבוק בהן סותמו שהוא אדוק בהם מאד אבל ריאה שניקבה פשיטא דאין סתימה זו כלום שאין שומן לריאה ואין זה שומן שלה: כתב המרדכי וז"ל כתב ראבי"ה האונות העליונות הסמוכות לגרגרת ודרכן להפרד מן הגרגרת אם נסרכו לגרגרת טריפה וכ"פ בה"ג לפי שהגרגרת קשה ואינה סותמת אך אם דבוקים לגרגרת ומהודקים מלמעלה ומלמטה כשר כ"פ בה"ג ואני שמעתי שאם אינו יכול להכניס אצבעו ביניהם ונפרד למעלה מעט מן הגרגרת שניכר בחיתוך כשר שכן גידולן ואם יכול להכניס אצבעו ביניהם זהו ענין סירכא וטריפה כך שמעתי מפי מורי אבי עכ"ל . וכתב עוד המרדכי בשם ראבי"ה אם האונות או האומות סרוכות בשומן הלב היורד בין ב' הערוגות ויכול להכניס ביניהם אצבע קטנה טריפה וכ"כ רב נחשון גאון ואם דבוקה בלי הפרד כשירה שכן גידולה ומעשה בא לידינו באומא שאצל השומן הלב שהיתה דבוקה מלמטה אצל שומן הלב דרך גידולה ולא היה יכול להכניס אפילו מחט ומ"מ היתה דבוקה יותר מכדרכה והכשרנוה מזה הטעם וכ"כ ר"ב בשם ר"ת עכ"ל. וכתב מהרי"ן חביב ז"ל על כל הדברים האלה שכתב המרדכי להכשיר דלא נקיטינן כוותיה דלפי שנהגו להטריף הכל באשכנז הוצרך לבקש אלו הסברות כדי שלא להטריף הכל וגם מי יודע אם היה מצריך נפיחה לאלה הדבקים שהכשיר עכ"ל ודבריו האחרונים הם לפי מנהג מקומות שמכשירין אומא הדבוקה לדופן בלא מכה ע"י נפיחה אבל לפי מנהג רוב מקומות ישראל שלא נהגו בכך כמו שיתבאר גם הדבוקים האלה אין להם תקנה: ובעל העיטור כתב וז"ל שתי ערוגות של ריאה וביניהם סמפון ושמנונית שהוא דבוק בשדרה ונמצא סירכא בריאה באותו סמפון אם דבוק בעיקר הלב ובא לו עד למטה כך נבראת וכשירה ואם מפוצלות זו מזו אפילו מעט וחוזר ודובק סירכא היא ואין לה בדיקה וטריפה עכ"ל וז"ל הרוקח ושתי ערוגות וביניהם סומפון ושמנונית שהוא דבוק בשדרה ונמצא סירכא באותו סימפון

טריפה אבל אם דבוק בלא אויר אימור הכי נבראת וכשירה עד כאן לשונו: וכתב הכלבו בשם תשובת הגאונים שדפני הריאה הסרוכים בקנה הלב או דבוקה מעיקר הלב ובא לו עד למטה כשירה ואם מפצלת קימעא ודאי סירכות הן וטריפה עכ"ל. ודרך כלל הושוו כל הפוסקים האלה להתיר דבוקות ואין בה פילוש ונראים כנוטים אחר סברת מתירי הדבק שהם חכמי לוני"ל כמו שיתבאר בעזרת השם ודברי רבינו ירוחם מוכיחים קצת כן שהמתירים דבוקה גמורה נוטים לסברת מתירי הדבק שכתב סוף האומא הסמוכה לטרפש אם נדבקת שם בדיבוק לטרפש בלא סירכא חכמי לוני"ל מתירין אותה דבמקום רביצתה הוא ומתחילה ברייתה כך הוא וגם הם היו מתירים כל דבק בלא סירכא וכן חכמי נרבונא והיו משערין שיעור הדבק לכל הפחות כמלא רוחב גודל ואפי' נדבקת אומא בדיבוק ללב עכ"ל. משמע דלפי שהיו מתירין הדבק היו מתירין אם נדבקה האומא בדיבוק לטרפשא ואם כן לדידן דלא קי"ל כמתירי הדבק כמו שיתבאר גם בכל הדינים האלו יש לנו להטריף אבל ראיתי להרשב"א שכתב בשם הגאונים שאם כל גג האומא מהשלמת אונין ולמטה דבוק בשדרה כשרה שכך מראין הדברים שזו כך ברייתה בד"א בשכל הגג כולו דבוק אל השדרה אבל אם היה שם פיצול שאין הגג כולו דבוק אל השדרה טריפה עכ"ל. וכתבו רבינו ירוחם בסמוך והרי הרשב"א אינו ממתירי הדבק ועכ"ז הכשיר בדיבוק כולו אל השדרה וגם הפוסקים שכתבתי לא מצינו להם שיתירו הדבק ועם כל זה הכשירו במקומות הנזכר כשדבוקים בלא פילוש ומלשון רבינו ירוחם יש לדקדק הפך מה שדקדקתי לעיל דאם איתא דטעמא דשריותא דריאה הסמוכה לטרפש הוי מטעמא דבעלמא מתירין הדבק למה לו לכתוב דין זה בפני עצמו ה"ל לכתוב סתם חכמי לוני"ל מתירין הדבק בכל מקום שימצא והוי ריאה הדבוקה לטרפש בכלל ומדכתב דין זה בפני עצמו משמע דאפילו לדידן דלא שריא בעלמא דבק הכא שרי ועוד שרבינו ירוחם כתב עוד סמפון שבין שתי האומות ודבוק לשדרה אם נסרכה שם אחת מן האומות טריפה ודוקא בפילוש אבל בלא פילוש כשרה כ"כ חכמי לוני"ל וכ"כ הרב אלברצלוני עד כאן לשונו והרי הרב אלברצלוני לא שמענו שהיה ממתירי הדבק ואף על פי כן הכשיר בדיבוק זה ומכל מקום צריך ליתן טעם לשבח בדבר ונראה דנהי דלא שאני לן בין סירכא לדבק דבין כך ובין כך טריפה מיהו היינו דוקא במקום דלאו רבותא דריאה כגון בדופן שכנגד האומות שהוא מקום רחב שבגוף ולא הוי שם מקום רביתא דריאה כלל ומשום הכי אף על פי שדבוקה בלא פילוש סופה להתפרק אבל כשדבוקה למקום רביתא קצת קים להו לגאונים דכיון דאין בה פילוש אין סופה להתפרק ושריא ולדברי האומרים אין סירכא בלא נקב כיון דאינה עשויה להתפרק הקרום הולך וחזק וכן

כתב העיטור בסימן טרפש במקום רביתא דלא מיטרפא אלא בטעמא דילמא מיפרקא כי ליכא פילוש כשירה אבל במקום דלאו רביתא ל"ש וטריפה ועוד י"ל שמתירי הדבק אפילו כשיש פילוש היו מתירים וכמו שכתב הכלבו והדבק שהיו אוכלין אותו מקצת חכמי נרבונא הוא סירכא קצרה שאין ארכה כמלא רוחב גודל או סירכא רחבה כרוחב גודל פירוש היתה מהסרכות האסורות שהיתה דעתם לומר שאינה מתפרקת עכ"ל הרי דאף כשיש פילוש היו מתירין והוא שהיתה הסירכא קצרה או רחבה אבל הפושקים שהזכרתי דוקא בלא פילוש התירו ומהטעם שכתבתי ואם כן לכ"ע שרי ומ"ש במנהגי אנשי קנדיא"ה שאם נסרך הגג לקנה שבין הערוגות מגביהן בין של האונות ובין של האומות טריפה לכ"ע התם בשנסרך אבל אם היה דבוק עד למטה כשירה לדברי הכל ומ"מ מה שכתב ראבי"ה ששיעור הדיבוק הוא כל שאינו יכול להכניס אצבע קטנה ביניהם לא משמע הכי מלשון שאר הפוסקים ולפ"ז צריך שלא יוכל להכניס אפילו מחט כההוא מעשה דראבי"ה כנ"ל ומשמע מלשון הפוסקים שא"צ שכל האבר מראשו ועד סופו יהא דבוק אלא כל שממקום שהתחיל לידבק שוב לא נפצל ונעשה חלון כשירה ואף על פי שכתב בעל העיטור אם דבק בעיקר הלב ובא לו עד למטה כך נבראת וכשירה נ"ל דלאו למימרא שצריך שיהא דבוק בעיקר הלב אלא לומר שממקום שהתחיל לידבק שוב לא נפצל וסוף לשונו יוכיח שכתב ואם מפוצלות זו מזו אפילו מעט וכו' דמשמע דוקא בהא שנעשה כמין חלון טריפה גם מה שכתב ראבי"ה בשם הלכות גדולות אך אם דבוקות לגרגרת ומהודקים מלמעלה ומלמטה כשר מלמעלה היינו מתחילת המקום שהתחיל לידבק ותדע דהא כתב ראבי"ה שאם נפרד למעלה מעט שניכר כחיתוך כשר ומעשה שבא לידי ראבי"ה יוכיח שקצת האומא היתה דבוקה והכשירה והא ודאי לא לחלוק על ה"ג הכשיר אך מלשון הרשב"א משמע דדוקא בשכל הגג כולו דבוק כשירה אבל אם אין כולו דבוק אף על פיי שממקום שהתחיל לידבק לא נפצל טריפה ואף על פי שכבר איפשר לפרש לשונו כמו שפירשתי לשון שאר פוסקים אין פשט לשונו מוכיח כן אבל איפשר שיש לחלק בין דבוק לשדרה לדבוק לשאר מקומות ומכל מקום לענין מעשה יש לחוש לדברי הרשב"א ושלא להתיר אלא אם כן כל האבר כולו דבוק לארכו אך אם דבוק קצת רחבו של צד פנים וקצת רחבו של צד חוץ אינו דבוק משמע דכשירה ואיפשר דאפילו הרשב"א נמי מודה בהכי שכיון שכל ארכו דבוק אף על פי שאין כל רחבו דבוק תו לא מיפרק אבל אם קצת רחבו של צד חוץ דבוק ושל צד פנים נפרד נראה לי דלכולי עלמא לאו היינו רביתיה: ודין אומא הסמוכה לטרפש שכתבתי בשם רבינו ירוחם כתבו גם הכלבו וז"ל ושיפולי ריאה חוץ לגבול שלה שנסרכה לטרפש הכבד בפילוש טריפה

בלא פילוש כשירה עד כאן לשונו אבל הר"ר דוד יחייא ז"ל כתב מעשה בא לידי שהאומא דבוקה לטרפשא וסרוכה בלי פילוש וטרפתיה דדוקא גבי דופן מכשרינן משום דאיכא למימר שהדופן בחזקתו לקח הריאה והחזיק בה לעצמו דמאן דאלים גבר אבל הטרפשא אין בו חוזק לקחת הריאה לעצמו ולכך דיינינן ליה שמחמת הריאה בא זה החולי וראוי לטרפה עד כאן לשונו. משמע דס"ל דכל היכא דסריך אסור לא שאני לן בין איכא פילוש לליכא פילוש וזה נראה דעת הרא"ש שכתב גבי ריאה הסרוכה לאחד מהמקומות שאין הנקב פוסל בהם דדוקא בדופן שהוא רחב ולאותו מרובה נקלטת הריאה אליו אבל לא לשאר האיברים ולא חילק בין איכא פילוש לליכא פילוש וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן פ"ה שאלה על סירכא שהאומא והאונות דבוקות לצלעות ולשדרה ולטרפש וללב בלי פילוש כלל והיא הנקראת פלמונ"אדה ורצית להתירה מפני שמצאת בה"ט שחיבר הר"ר מנוח שהיו אוכלים אותה בנרבונ"א תשובה אין לנו בזה אלא מ"ש הרשב"א משמן של גאונים שאם כל גג האומא מהשלמת האונות ולמטה דבוק בשדרה וכו' הרי שלא התיר אלא באומא דבוקה כולה לשדרה שנראה הדברים שכך הוא ברייתה אבל כשדבוקה לטרפש וללב מנין לנו וכל הבא להקל קולא גדולה כזו בשל תורה עליו להביא ראיה עכ"ל: וכן דעת מהרי"ן חביב ז"ל עמ"ש רבינו ירוחם בשם חכמי לוני"ל להתיר הדבק שאינו מדברי רבינו ירוחם אלא היה כתוב כן בגליון שכתבו שום אדם וטעו וכתבוהו בפנים והכריח כן מהמקום שכתובים שם שאינו מקומם והעיד שראה ספר אחד כי בדין טבח שיצתה טריפה מתחת ידו נשלמו כל טרפיות הריאה ומיד מתחיל לבאר אות הזי"ן ולא היו כתובים בו דינים אלו כלל וזה מוכיח שדינים אלו אינם מהספר כלל ועוד שדברי רבינו ירוחם הראשונים סותרים פעמים ושלש לאלה האחרונים שהוא כתב לעיל בוורדא ונכון להחמיר ולפי הדברים האחרונים ראוי להכשירה במכ"ש דדבק רחב גודל דהא כשנדבקת כל הוורדא יש יותר משני גודלין ועוד שהיא דבוקה לכיסה שהוא מקום רביצתה ועוד שלעיל כתב ואם כל הריאה דבוקה יש מתירים אם עולה בנפיחה ויש אוסרין וכן עיקר ולפי הדברים האחרונים אפילו בלי נפיחה כשירה ועוד שהוא כתב לעיל והעיקר כי אין הפרש בין סרוכה לסמוכה והיאך יכשיר הדבר בסוף דבריו עכ"ל. וכתב עוד סוף דבר שאין להתיר שום דבק בלי נפיחה זולת גג האומא הדבוק בשדרה בלא שום פילוש כמו שכתב הרשב"א וכבר נודע פי' מלת גג כי יש הבדל בין גג לגב כי גג אינו אלא אחורי האומא היושב על השדרה והפליג מאד להביא ראיות לסתור ולבטל מלעלות על הדעת להכשיר ריאה דבוקה בלא נפיחה ואפילו אם דבוקה כולה. וכ"כ הר"ש ב"ץ וז"ל מה שכתב רבינו ירוחם משם חכמי לוני"ל להתיר באומא הסמוכה

לטרפש היינו בדבוקה בסמיכות בלי שום סירכא. לפי שהם הולכים לטעמם שמחלקים בין דבוקה לסרוכה וכבר דחו דבריהם כל הגדולים גם מ"ש בא"ח בשם חכמי נרבונא סירכא רחבה כבר פשט המנהג להחמיר אפילו ברחבה טפח ורבינו ירוחם עצמו כתב גבי עינוניתא דוורדא וגבי ריאה הסמוכה לדופן שסמוכה וסרוכה דינם שוה והרמב"ם כתב גבי וורדא או שהיה חוט יוצא ממנה לכיס וכ"ש בדבוק אומא שלא נחלוק בין דבוקה לסרוכה. ודעת חכמי לוני"ל בטלה אצל כל אדם עכ"ל והכי נקיטינן:

סעיף קטן יג

סירכא היוצאת מן האונא או מן האומא והיא תלויה וכו' כשרה ואפילו בדיקה לא בעיא דין זה לא נתבאר בתלמוד והפוסקים נחלקו בו שהעיטור כתב סירכא תלויה טריפה דקרום הוא שעלה שריאה ואינו קרום עכ"ל והרמב"ם כתב בפי"א מה"ש שיש מקומות שאם נמצאו סירכות מדולדלות מן הריאה אע"פ שאינם דבוקות לא לדופן ולא למקום אחר אוסרין אותה ודבר זה הפסד גדול הוא ואיבוד ממון לישראל ומעולם לא נהגו זה לא בצרפת ולא בספרד ולא נשמע זה במערב עכ"ל. ומשמע דלדברי האומרים יש סירכא בלא נקב דוקא הוא דשרי לה דהא אין סופה כהתפרק וכן נראה מדברי הר"ן והרא"ש כתב דאפי' לדברי האומרים אין סירכא בלא נקב שריא לפי שהסירכא הבאה מחמת נקב היא נסרכה למקום הסמוך לה לפי שדרך הנקב יוצא המשקה ונעשה חוט עב וחזק ונסרך אל מקום אשר יפגע בו אבל סירכא תלויה אינה אלא הפשטת לחות הריאה ולא בא ממקום נקב עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם ומיהו כתב הרמב"ם בפרק הנזכר נופחין אותה ואם נמצאת שלימה מן הנקב מותרת וכ"כ העיטור שהוא דעת חכמי לוני"ל דשרי לה בנפיחה דוקא אבל הרשב"א כתב יש מתירין אותה בלא בדיקה ולזה דעתי נוטה וגם הר"ן כתב שמנהג הפשוט להתירה בלא בדיקה וא"ת לדברי האומרים אין סירכא בלא נקב אמאי שריא סירכא תלויה אפילו בבדיקה ניחוש דילמא סרוכה היתה למקום אחר ונתפרק וי"ל דאם איתא דנפרקה באותה שעה היתה ניקבת: כתב הכלבו סירכא שהיא ממקום למקום באונא או באומא עצמה מנהג נרבונא להתירה כדין סירכא תלויה עכ"ל וכן מ"כ בשם בעל המכתם . ונראה דהיינו כדברי האומרים יש סירכא בלא נקב אלא דחיישינן שמא תתפרק ובהא ליכא למיחש שכיון ששני ראשיה במקום אחד אינה עשויה להתפרק אבל לדברי האומרים אין סירכא בלא נקב כיון שנסרכה אינה הפשטת לחות הריאה אלא סירכא ממש היא ואיכא נקב ואין לו מגין דקרום שעלה מחמת מכה בריאה אינה קרום ואיפשר שאפילו לדברי האומרים אין סירכא בלא נקב כשירה שאילו היתה סירכא חזקה היתה נדבקת באונא אחרת וכיון שנדבקה באונא עצמה הא ודאי

אינה סירכא אלא הפשטת לחות הריאה ולא בא מחמת נקב. מ"כ בשם הראב"ד שאם סירכא תלויה יוצאה מן הבועא אסורה ואפילו באונא לא אמרינן שהדופן מגין עליה שהרי אמרו (מח.) ריאה שניקבה ודופן סותמתה ואמרינן והוא דסביך בבישרא והאי לא סביך ולא סריך הילכך איכא למיחש לה שהבועה מעידה עליה בנקב תדע שריאה הסמוכה לדופן רב יוסף בר מניומי אמר אין חוששין לה וכשעלתה צמחים דהיינו בועא חוששין לה ה"נ ל"ש עכ"ל וז"ל הרוקח כל מקום שיש סירכות חוט בבועה טורפים וכבר כתבתי בזה בסימן ל"ז:

סעיף קטן יד

מר יעקב גאון הורה לאחוז בקנה ולנענע הריאה ג' וד' פעמים יפה יפה וכו' עד היא הולכת ומתחזקת. הכל לשון הרא"ש בפא"ט וכתבו רבינו ירוחם וכ' ה"ר דוד נ' יחייא ז"ל שהניענוע תכליתו לפי שיש בסירכא דעות מהם סובר שהסירכא חוט חזק שלא תתפרק אפילו שימעכו אותה כל היום בין האצבעות ולכך נהגו במקומות הרבה למעוך ולמשמש הסירכא בין האצבעות דקים להו שלא תתפרק אם היא סירכא אמיתית וכבר הביא הרשב"א המנהג הזה והכה אותם על קדקדם אבל גדר הסירכא ל"ש עבה וחזקה ול"ש דקה שבדקות הכל יכנס בגדר סירכא כמו שכתב הרמב"ם פי"א מה"ש שהמנהג בישראל שאם נמצא חוט יוצא מהאומא של ריאה לאיזה מקום שיהיה ואפי' החוט כחוט השערה אוסרים אותה ולפי ששני אלו המנהגים מקבילים הראשון מכשיר החוטים שמיד יתפרכו בין האצבעות והשני מטריף באי זה חוט שיהא הורה מר יעקב גאון כדמות פשרה ביניהם שאין ראוי למעך בין האצבעות שכל סירכא תתמעך וג"כ אין ראוי לאסור מפני החוטין הדקים ולכן נוכל לאחוז הריאה ולנענע הריאה בכללה ג' או ד' פעמים יפה יפה וכל סירכא הנתקת ע"י נענוע זה כשירה עכ"ל. וז"ל הכלבו כתב ה"ר יצחק הלבן בתחלת בדיקתי הטרפתי כמה בהמות שמצאתי בהם סירכות דקים מספיקא וטעיתי וטועה כל מי שמטריף סירכא בת יומא כי נמצא בה"ג ובתוספות קדמונינו כי סירכא בת יומא לאו סירכא היא ובמה נודע אם היא בת יומא אם לאו מכניס אצבעו מתחתיה ומגביה קצת אם נפסקה מאליה מחמת הגבהה כל שהוא היא בת יומא ואם לאו נטרפה הבהמה וקבלה בידי מרבותי ומאת זובחי הזבח הבקיאים בהמה שלא הושקתה מים סמוך לשחיטה כולה מלאה סירכות דקות וקשות והשוחט צריך שיכניס ידו בבהמה בזריזות בלא רפיון ידים וימשמש בבהמה בכל צדדיה בין לגבי דפנות בין לגבי שומן אז מחמת חמימת הבהמה מנתקות כל הסירכות הבאות מחמת ריר (ב"ה צמא) בעלמא וכל הסירכות הבאות מחמת טריפות מתקיימות ולאחר שיוציאו הריאה

לחוץ אם יראה אח"כ טריפות אחר אין לבדוק כ"א כמו שהעידותי מפי הגאונים ולא יותר עכ"ל וז"ל העיטור הני ורידין דריאה מתפרקין כשהטבח מכניס ידו ובודק מהאי טעמא שרינן להו דאמרינן קרמא עילאה אינקיב תתאה לא אינקיב עכ"ל. וכתב עוד בכלבו כתב ה"ר שמחה מויטר"י כך ראיתי בתשובת הגאונים כשהטבח מכניס ידו אם פירשה שום סירכות ואינו יודע אם היתה סירכא או רירא ומוציא הריאה לחוץ ובודקה אם איתא סירכא ימצא ראשה בריאה או בדופן ואם לאו רירא הוא וכשירה עכ"ל וכ"כ הרוקח וז"ל וכשהטבח מכניס ידו לבדוק ומצא חוטין הסרוכין בין בחזה בין בצלעות והיו מתפרקין מאליהן ואין מקומן ניכר לאו סירכא ממש הוא אלא רירות הן ע"כ. ומלשון רבינו ירוחם (נט"ו אות ו) איכא למשמע הפך זה שכתב טבח שהוציא ידו ואמר טריפה ואח"כ הקצב או בודק אחר הכניס ידו ולא מצא טריפות הראשון נאמן שאולי הבודק השני הכניס ידו בחוזק והעביר הסירכא או העבירה הראשון בהוצאת ידו ועד אחד נאמן לאסור בדבר המסור בידו כ"כ הגאונים בתשובה עכ"ל. וכן תמצא בתשו' הרא"ש כלל כ' סימן כ' וכתב הריב"ש סימן תצ"ז שנשאל על טבח שהכניס ידו ואמר טריפה ואח"כ נתברר שלא נפתח הטרפש ונמצא שהטבח לא נגע בריאה ופתחו הטרפש ובדקו ואין בה טריפות והשיב שמכשירין אותן וכתב הר"ש בר צמח אם אמר הבודק שלא כסדרן היתה ואחר מכחישו ואמר כסדרן היתה מעמידין הבהמה בחזקת היתר שכל שנשחטה בחזקת היתר עומדת: וכתב עוד הקונה ריאה ואמר שמצא בה סירכא מגב האונא למקום שעושה אותה טריפה והמוכר אומר שהסירכא היתה מחיתוך לחיתוך כיון שבאו שנים בבת אחת לב"ד אין כאן עדות וה"ז כבהמה שנאבדה ריאה שלה קודם שנבדקה: כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש בתשובה על ב' שראו בועא בשיפולי ריאה וצוו לנופחה והסכימו שלא היה בשר מקיף אותה ואח"כ באו הבודקים ונפחו והכשירוה וקרעו הבועא ואמרו שמי שנפחה לפניהם היה כחו יפה ממי שנפח לפני הראשונים ולכן הקיפה בשר והשיב אם הייתי שם לא הייתי אוכלה מפני דברי הראשונים והבודקים שקרעו הבועא אם במתכוון שלא כדין עשו והכלים לא הייתי משברם כיון שאין האיסור בעין וגם כי בועא בשיפולי ריאה לא הוזכרה רק מפי הגאון לא בתלמוד ועוד דאוקי תרי בהדי תרי דשרו ובהמה שנשחטה בחזקת היתר עומדת כיון ששנים אומרים שבשר מקיפה הייתי סומך עליהם שלא לשבר הכלים עכ"ל ול"נ דלהתירה נמי יש לסמוך על זה ואיפשר שכוונתו לומר שאע"פ שמן הדין מותרת הוא היה מחמיר על עצמו. ולישניה הכי דייק: ודע שהרשב"א לא הזכיר סברת מר יעקב ואיפשר לומר שלא בא לחלוק אלא על הממעכין אבל על המנענעים או על המכשירים בסירכא הנתקת על ידי הכנסת יד הטבח לא חלק והכי משמע מדברי

רבינו ירוחם שכתב וסירכא אין לה שיעור אפילו כחוט השערה וכ"כ הרמב"ם וכל ממעך סירכא ביד כאילו מאכיל טריפות לישראל וכ"כ ר"ת וכן הסכימו גדולי האחרונים עכ"ל הרי שהוא מסכים לסברת הרשב"א. וג"כ מסכים לסברת מר יעקב שכתבה ולא נחלק עליה וכתב שכמו כן המתפרקים בהכנסת יד הטבח אינם סירכות אלא מליחות הריאה וכן נהגו באשכנז וברוב מקומות עכ"ל וכ"נ מדברי הכלבו שכתב ורשאי הבודק למשמש בסירכא הרבה שמא ריר בעלמא הוא ונימוח במשמושו ובלבד שיזהר לעשות בנחת שלא יעקור אותה והרשב"א כתב כל הנוהג כן כאילו מאכיל טריפות לישראל ואח"כ כתב סברת מר יעקב וכתב דברי ר"י הלבן ודברי רבינו שמחה מויטר"י שכתבתי בסמוך משמע דס"ל דלא פליגי אהדדי אבל מדברי מה"ר דוד בן יחייא ז"ל שכתבתי בסמוך נראה שהרשב"א לא ס"ל לדמר יעקב שהרי כתב שדברי מר יעקב הם פשרה שלא להתיר לגמרי כדברי הממעכים ושלא לאסור לגמרי כדברי הרשב"א וכ"נ מדברי רבינו שהרשב"א חולק אדמר יעקב וכ"נ מדקדוק דברי הרשב"א שאסר המיעוך מפני שזה לא שמענו מחכמים בשום מקום והאי טעמא שייך בנענוע ומיהו יש לדחוק דכיון דשמיע לן מהגאונים שכל דבריהם דברי קבלה ה"ל כאילו כתוב בגמ' וכתב הרשב"א בתשובה סימן ד"ש על המיעוך זה א' מהדברים שצריכין אתם להתרחק ממנו הרבה ואנו גערנו הרבה במי שעושה כן ואם יעשה אחד בינינו כזה אחר התראה נסלק אותו עכ"ל: ומילתא דפשיטא הוא שהוראת מר יעקב לא שייכא כשהסירכא בריאה מינה ובה אלא כשהסירכא ממנה למקום אחר היא וכ"כ בפסקי הרא"ש שאמרו הגאונים למר יעקב שמענו עליך שאתה מתיר הסרוך לשומן הלב לפרך ולנפח ואמר חס ושלום לא כך אני מתיר אלא פעמים שמתוך רוב שומן הלב ושומן הבהמה נסרך לאונות ולאומות ולעינוניתא דורדא והתרתי לאחוז הקנה ולנענע הריאה ב' או ג' פעמים יפה יפה אם תינתק הסירכא מאליה אני מכשירה אבל לפרק ביד לא התרתי והסכימו כל בני הישיבה והורו כן לכל ישראל עכ"ל הרי בהדיא בסרוכה ממנה ולמקום אחר הוא ומדברי רבינו שלא הזכיר גבי הוראת מר יעקב שומן הלב משמע דהוא הדין לסרוכה למקומות אחרים אבל לא משמע הכי מדברי מהר"ר דוד ן' יחייא ז"ל בסוף הלכות טריפות שעל ריאה הסרוכה לקנה וטרפש וחזה ולב וכו' כתב שמנהג ליסבונ"ה לנענע כשהסירכא מהאונא לשומן הלב לפי שהרבה פעמים מצד שומן הלב ומצד קורבת האונות לה יתפשטו חוטין כדמות סירכא ואינם סירכא ונראה מדבריו דדוקא בסרוכה לשומן הלב הוא שמנענע אבל לא בסרוכה לשאר מקומות ואף גם זאת דוקא בליסבונ"ה היו מנענעים אבל בשאר מקומות משמע דאפי' בסרוכה לשומן הלב לא היו מנענעים וכתב עוד שגם בליסבונ"ה

בוורדא לא נענעו כלל. ומיהו ה"ר דוד הנזכר כתב שנראה לו דאונות הסרוכות לחזה לקנה לשומן הלב לטרפשא המנהג הנאותה לנענע אותה ובבדיקה כשירה עכ"ל הרי דבסרוכה להנך מקומות נמי סבר דמנענעים וכדמשמע מדברי רבינו אלא שלא הכשיר אלא בבדיקה דוקא וגם לא הכשיר אלא בסירכא דקה כחוט ונראה מדבריו דבסרוכה לדופן לא התיר לנענע ואפשר דטעמא דכיון דתלמודא איירי בסרוכה לדופן ולא הזכיר תיקון דנענוע משמע דלית ליה תיקון זה לענין דופן אבל בשאר מקומות שלא הוזכרו בתלמוד כיון שהגאונים התירו ע"י תיקון זה היו נוהגים כן ומצאתי כתוב אין אנו רגילין לנענע כי אין אנו בקיאין עכ"ל ולענין הלכה אין דברים הללו נראין כי בלי ספק אין אנו בקיאים לנענע: ובמנהג אנשי קנדיאה שהביא המרדכי בסוף חולין כתב נסרכה בשומן הלב נופחים אותה אם מתפרק בניפוח בלי נענוע כשירה וא"ל טריפה ובשומן הגרגרת מטריפין כל הסרוך ושומן הלב נקרא כל מה שמכסה הלב וכן קנה הלב וכן סימפונות שאצלו והשאר נקרא שומן הגרגרת עכ"ל : ובא"ח כתב דברי מר יעקב בסגנון שכתבה הרא"ש ואח"כ כתב מצאתי בשם הרב ברצלוני ששלחו הגאונים למר יהודאי שמענו עליך שאתה מתיר אונא לטרפשא דליבא והשיב ח"ו. אך כמה ריאות יש שהאונות דבוקות בחלב שבטרפשא ואנו מפרקין אותו מן האונא ולא מצינו שום סירכא ובזה אני מתיר ומכשיר והודו לו הגאונים ואומר אני שלא לכל אדם אמרו כי מאן חכים למעבד כי הכי אלא מר יהודאי דגברא רבאהוא ונזהר לדקדק ולראות שלא יהא באותו דביקות סירכא והבא להורו' כן יתכן לעשות בה נפיחה אחר כן עכ"ל: ודע שיש מתירין הדבק שכתב רבינו ירוחם שחכמי לוני"ל היו מתירין כל דבק בלא סירכא והיו משערים שיעור הדבק לכל הפחות רוחב גודל ואפי' נדבק אומא בדיבוק ללב וכן דעת חכמי נרבונ"א עכ"ל. והועתק בספר רבינו ירוחם מספר האשכול שמנהג נרבונ"א לאכול דבק גמור אפי' שלא דרך רביצתה והיו קורין עליו אומר לדבק טוב הוא (ישעיהו מ"א:ז') ועל דבק תלוי דהיינו בסירכא רחבה היו קורים כי קללת אלהים תלוי (דברים כ"א:כ"ג). והכלבו כתב והדבק שהיו אוכלין אותו קצת חכמי נרבונא הוא סירכא קצרה שאין ארכה כמלא רוחב גודל. או סירכא רחבה כרוחב גודל פירוש היתה מהסירכות האסורות שהיתה דעתם לומר שאינה מתפרקת וכבר פשטו להחמיר עכ"ל. ומה"ר דוד ן' יחייא ז"ל כתב שנמצא בשם חכמי לוני"ל שהכשירו כשהסירכא עבה וחזקה מפני שאין סופה להתפרק ושאמרו ששיעור עובי זה הוא רוחב ארבע אצבעות בשור הגדול וכפי זה העריך לשאר בהמות ונתנו סימן אומר לדבק טוב הוא וכתב שאין לסמוך על סברא זו והרשב"א חולק בהדיא על סברות אלו שכתב וכ"מ שאסרו כאן ריאה מחמת סירכתה אין הפרש בין

שהסירכא דקה כחוט השערה בין שתהא עבה ורחבה כגודל וכן משמע מדברי ר"ח דסירכא דבוקה ורחבה אינה מותרת וכן ראוי להורות וכן נהגו ברוב מקומות ישראל עכ"ל: ובת"ה הארוך כתב שלמד מדברי הרמב"ן דכל שלא כסדרן אפי' היו סמוכות בסירכא חזקה מראשה ועד סופה טריפה והדין נותן שלא מצינו שיעור בעוביין של סירכות ודקותן עכ"ל. וחפשתי לדעת מאין מצאו סמך מתירי הדבק ומצאתי שכתב בעל העיטור אהא דא"ר נחמן ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה העלתה צמחים חוששין לה שי"מ ריאה הסמוכה בדבק אין חוששין לה וכשירה העלתה צמחים שהם סירכות ולא בדבק חוששין לה ומר יהודה אומר בין בדבק בין בסירכא חוששין לה ודבק לר"נ כשירה למר יהודה טריפה והמתיר דבק ס"ל כר"נ והאוסר אומר כ"מ שהסירכא פוסלת דבק פוסל עכ"ל. וכבר כתבתי בסימן זה תשובת הריב"ש לאסור ושכן דעת מהר"י ן' חביב ז"ל וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה ח"ג סימן מ"ח נהגו בכל המקומות כמפרשים הראשונים והאחרונים לאיסור בין בדבק בין בסירכא בפילוש ובלא פילוש וכ"כ הרמב"ן ז"ל בחידושיו ובנדון זה הכלים אסורים ומי שאכל מבשרם צריך כפרה והמתיר בר נידוי הוא עכ"ל: ולענין הלכה מאחר שכל הפוסקים פסקו דלא כר"נ כמו שיתבאר בסמוך ועוד שמדברי כולם נדחה פירוש זה וגם בעל העיטור דחאו בשתי ידים דבק אסור וקרינן ביה ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים י"ג:י"ח) ועוד שבני נרבונ"א עצמם חזרו בהם כמו שכתב הכלבו וכבה פשטו להחמיר:

סעיף קטן טו

ריאה שנקבה במקום חיתוך האונות בגב האונא כנגד הדופן כשירה בפרק אלו טריפות (חולין מח.) א"ר יוסף בר מניומי אר"נ ריאה שניקב ודופן סותמתה כשירה ואוקימנא במקום רביתא דוקא והיכא מקום רביתא מקום חיתוכא דאוני ופירש"י מקום חיתוכא דאוני. שהן סמוך לצואר במיצר החלל כלומר דכיון שהריאה והדופן גדולים כאחד וסמוכין תמיד שהמקום צר ונדחק בין האונות ולדופן והואיל וכי אף על פי שיש נקב תחת הסירכא הדופן סותמו וענין סתימה זו מתבאר בדברי רבינו בסמוך:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו וכן הדין בכל השלם שכנגד האונות למעלה עד הערוגה כשירה שם כתב הרא"ש וכל מה שהוא כנגד האונא אפי' השלם שלמעלה מן האונא אם ניקב כשירה שבכל מקום הדופן סותמו ובשערי רב שמואל בן חפני נתן גבול וכתב דשתי אצבעות אצל חיתוכא דאונא דינו כחיתוכא דאונא ומשתי אצבעות ולמעלה דינו כשאר ריאה ולא נהגו כן אלא כדפרישית עכ"ל: ורבינו ירוחם כתב י"א שהשלם שהוא למעלה מן האונא אפילו כנגד החיתוך אין לו דין אונא אלא דין אומא ויש מפרשים שדינו כאונות

וכן ראיתי לחכמי פרובינצי"א וכ"כ מורי ה"ר אברהם בן אסמעאל וז"ל וחיתוכא דאונא אפילו השלם שכנגד החיתוך שרואין כאילו הוא מתוח חוט של חיתוך האונא עד הגובה שכנגד השדרה ע"כ ונכון להחמיר וכ"כ הרא"ש עכ"ל ומ"ש בשם הרא"ש לא קאי לנכון להחמיר אלא למה שכתב שדינה כאונות וכ"כ המרדכי בשם אביו של ראבי"ה ובשם ה"ג ובשם ר"ג וכ"כ העיטור וכ"כ סמ"ג והרוקח וכ"כ הגהות מיימון פ"ז מהלכות שחיטה בשם ה"ג וסמ"ג וכ"כ הרשב"א בת"ה גג האונין שהוא סמוך אל השדרה כשירה שכל מה שהוא למעלה מחיתוך האונין יש לו דין חיתוך האונין ויש מי שאוסר בזה עכ"ל. ונקטינן כדברי המתירין:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו ונקרא דופן עד החוט שמנקרין מן החזה וכו'. כ"כ הרא"ש שם. ובעל העיטור כתב איכא דאמרי שיעור חזה שתי צלעות כחזה הניתן לכהנים ואית דאמרי חוט אחד אדום יש בחזה מן החוט ולמטה דינו כחזה מן החוט ולמעלה דינו כדופן וכן המנהג בידינו עכ"ל. וכ"כ רבינו ירוחם כך הוא מנהג פשוט וכתוב בבדיקות אשכנזית שאם נסרכה על גבי חוט שבחזה דינו כאילו נסרכה בחזה דטריפה. הנה נתבאר שיעור מקום רביתא דאונא ברוחב אבל לאורך הבהמה לא נתבאר שיעורו ונראה דכל שכנגד האונות דוקא הוי רביתייהו ושלא כנגד האונות לא הוי רביתייהו וכן מוכיח לשון העיטור שכתבה רבינו בסמוך אם נקב באונא וסירכא עולה מן האונא לדופן שבצד האומא: ואם נסרכה אונא לדופן הצר באלכסון משמע דכשירה כי היכי דמכשרינן בכסדרן וכן משמע מדברי בעל העיטור שהכשיר נקב באונא וסרוכה בדופן שכנגד האומא ומסתמא הסירכא היא באלכסון ואף הרא"ש לא פליג עליה אלא לפי שהוא בדופן שכנגד האומא אבל אם היתה במצר החלל מודה דכשירה אע"פ שהיא באלכסון וכ"כ רבינו ירוחם בשם ספר האשכול:

סעיף קטן יח

כתב בעל העיטור פעמים שהבהמה שמינה ושמנונית החזה בא עד למטה וכתב הרב שמנונית החזה התולה על החזה נידון כצלעות ולדבריו אותה היריעה שבין שתי הדפנות נידון כצלעות וכשירה עכ"ל. ונ"ל שצריך להגיה התולה על הצלעות מן החזה. וכ"כ רבינו ירוחם שמנונית התולה על הצלעות מן החזה נידון כצלעות ואם נסרכה שם אונא כשרה כ"כ חכמי לוני"ל בשם הגאונים עכ"ל: ומ"ש רבינו ודוקא שהנקב כנגד הדופן אבל אם ניקבה מבפנים וסירכא יוצאה משם לדופן טריפה כ"כ הרא"ש בפא"ט אם הסירכא יצאה מן החיתוך שבין אונא לאונא ונסרכה לדופן או מגב האונות ונסרכה בדופן חוץ למצר החזה אין הדופן סותמה וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל אם ניקבה האונא מבפנים אע"ג

דסביך בבישרא טריפה שלא אמרו אלא כשהנקב כלפי הדופן והדופן סותמו אבל נקב שבפנים ואין הדופן שוכב על הנקב לא אמרו וכ"כ הר"ן בשם הנשיא אלברצלוני: ומ"ש רבינו על כן כתב הרשב"א נקב בשיפולי אונא וסירכא יוצאת אל הדופן טריפה וכו' בת"ה ובחידושיו וכ"כ הר"ן בשם הנשיא אלברצלוני והכי נקטינן ולא כדברי הכלבו שכתב להכשיר וכתב הרשב"א סימן קי"ב בתשובה אם סירכא יוצאת בשיפולי אונא אף ע"פ שמתפשטת מן השיפולי ע"ג האונא ונסרכה לדופן יש לחוש לה ע"כ. ולפי מ"ש רבינו בס"ס זה בשם בעל העיטור דבאותם ג' דינים שכתב שם אזלינן בתר רובא נראה דבהא נמי אזלינן בתר רובא: כתב בעל העיטור אם נקב באונא וסירכא עולה מן האונא לדופן שבצד האומא כשירה אבל א"א הרא"ש ז"ל כתב אם הסירכא יוצאת מבין חיתוך שבין אונא לאונא וכו' או מגב או ות נסרכו לדופן חוץ למצר החזה טריפה כבר כתבתי בסמוך שבפרק א"ט כ"כ ודברים נכונים הם מהטעם שנתבאר דכיון שהקצה האחר הוא במקום הרחבו לאו מקום רביתא דאונא הוא: ואם סירכא עולה מן האונא לדופן הצר והרחב נראה דאזלינן בתר רובא דומיא דהנך תלת שכתב רבינו בסוף סימן זה בשם בעל העיטור:

סעיף קטן יט

כתב הרשב"א בשם הגאונים שאם כל גג האומא מהשלמת האונין ולמעלה דבוק בשדרה כשירה שכך מראות הדברים שזו היא ברייתה בד"א בשכל הגג דבוק אל השדרה אבל אם יש פיצול שאין כל הגג דבוק אל השדרה טריפה בת"ה כך הוא הנוסחא האמיתית ולא כמ"ש בנסחאותינו גב במקום גג ודין זה אינו ענין לכאן דהכא באוני עסקינן ואכתי לא שלים דינייהו לקמן בדין האומא ה"ל לכתבו ונראה שכתבו כאן לצרף כל מקומות הכשרים בלא בדיקה ודברים אלו של הרשב"א נתבאר לעיל גבי דבק בלא פילוש: והכלבו כתב סברת הרשב"א ואח"כ כתב שי"א שצריך שיהו האונין והאומות דבוקות בשדרה בלא שום פילוש ואם אין האונות דבוקות גם כן אוסרים אותה וכן מנהג נרבונ"א עכ"ל: ולענין הלכה נקטינן כדברי הרשב"א:

סעיף קטן כ

והא דדופן סותם דוקא כשהוא כנגד הבשר שבין הצלעות והוא מסובך ונאחז היטב לבשר וכו' על מימרא דר"נ שכתבתי בסמוך ריאה שניקבה ודופן סותמתה כשרה (מח.)אמר רבינא והוא דסביך בבישרא ופירש"י שנסבכה ונאחזה הריאה בבשר שבין הצלעות דהויא סתימה שרירא דלא מיפרקא אבל בצלעות עצמן אין זו סירכא קוימת עכ"ל כי הוא ז"ל מדייק תיבת בישרא לאפוקי גרמא והתוס' דייקי תיבת סביך שכתבו והוא דסביך פי' נאחז ומסובך היטב בבשר כמו צמר מסובך ולהכי נקט סביך ולא נקט

סריך וכתב מה"ר דוד ן' יחייא ז"ל שהחילוק שבין סביך לסריך הוא שהסיבוך הוא בחוטים קצרים שבאמצעיתם תדבק הריאה לדופן לשון נאחז בסבך בקרניו (בראשית כ"ב:י"ג) אבל אם החוטים דקים מאד או ארוכים טפחיים גם כי עבים לא יועיל סתימה וזהו סריך וכתב רבינו ירוחם שפירש"י תפסו עיקר גדולי האחרונים וכתב בעיטור שדעת רבינו האי כפירש"י ואיכא מ"ד דלא אתי למעוטי אלא נקב מפולש אבל סירכא בין בגרמא בין בבישרא כשירה עכ"ל:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו ואם הוא כנגד הבשר וגם כנגד הצלעות בזה כתב הרמב"ם א"מ מן האוסרין ואני מן המתירין בפי"א מה"ש:

סעיף קטן כב

ומ"ש בשם הרא"ש רואה אני דברי האוסרין כיון דבגרמא לחודיה לא חשיב סתימה ה"ה בגרמא וכו' בפרק א"ט והרשב"א כתב בת"ה דבכמה מקומות עושי' מעשה להקל עכ"ל: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם מתיר והרשב"א נראה שנוטה לדבריו הכי נקיטינן ולענין מה שטען הרא"ש על המתירים וי"ל דכי סביך בעצם לבד איפשר שיתפרק דעצם קשה הוא אין הריאה נאחזת בו יפה בענין שלא תתפרק ממנו לעולם אבל בנסרכה גם בבשר אינה עתידה להתפרק ואפילו מה שכנגד העצם סופו להעלות ארוכה ומשמע דמהאי טעמא אפי' בשרוב הסירכא בעצם כשירה ומהר"י ן' חביב ז"ל כתב סתימת הדופן הצד שכנגדה היא סתימה חזקה מהודקת וגדול כחה כי אפי' אם ניקבה ודאי ר"ל שראינו בעינינו נקב באונא ודופן סותמתה היא כשירה שהרי יש על הנקב תחבושת חזק שיגין על הנקב והדרא בריאה ויש חילוק גדול בין ניקבה ודופן סותמתה לנסרכה בלבד כי בניקבה ר"ל שנראה הנקב בעין צריך שתהיה הסירכא באחיזה מסתבכת לבשר ואם נסרכה לעצם ולבשר יש מתירים ויש אוסרים אמנם בנסרכה לבד לפי דעתי כשירה אפי' לדעת הרא"ש כיון שאין הנקב נראה לעין ובתנאי שתהיה רוב הסירכא כנגד הבשר ומיעוט כנגד העצם עכ"ל:

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו שרב שר שלום התיר אפי' אינו מסובך הרבה בבשר אלא סריך בו מעט כ"כ הרא"ש וז"ל ורב שר שלום גאון כתב דבין סביך ובין סריך כשירה דלית הלכתא כרבינא אלא כר"נ דאמר ריאה שניקבה ודופן סותמתה כשירה ומשמע מתוך דבריו דרבינא לא בא לפרש דברי ר"נ אלא סברא דנפשיה קאמר וכ"נ מדפריך לעיל וכו' אבל קשה מנ"ל לגאון דלית הלכתא כרבינא שהוא בתראה וי"ל משום דלאו היינו רבינא חבירו של רב אשי אלא קדמון היה מדהשיב רב יוסף על דבריו:

סעיף קטן כד
ומ"ש רבינו בשם ר"ג ג"ז כתב הרא"ש בפסקיו:

סעיף קטן כה
ומ"ש רבינו והעיקר כמו שכתבתי דלעצם אפי' בדיקה לא מהני ולבשר אפי' בלא בדיקה שרי כ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ז ובפי"א מה"ש וכ"נ שהוא דעת הרשב"א והכי הלכתא וכן נהגו : כתב המרדכי בשם ר"ח דהא דאמרי' במקום רביתא כשירה ובלבד שלא יהא שחין אבעבועות במקום סריכת האונות שאם יש שם טריפה וכן הורו הגאונים עכ"ל וק"ל על זה דהא ר"נ בריאה שניקבה מכשיר ואיפשר שהוא מפרש וה"ק ריאה שניקבה בזמן עבר ודופן סותמתה עכשיו בענין דלא מפקא זיקא כשירה דאותו קרום אינו עשוי ליסתר אבל בנקובה עכשיו לא הכשיר וכתב המרדכי דאביו של ראבי"ה ורשב"ם חולקים על דברי ר"מ וכן דעת כל הפוסקים להכשיר אפי' בנקב ממש כפשט מימרא דר"נ: כתב מה"ר דוד ן' יחייא ז"ל דאי בדיקת פשורי מהניא לאומא כ"ש דמהניא לאונא עכ"ל ולפי מה שכתוב לקמן שמנהג רוב העולם שלא לבדוק בפושרים אומא הסמופה לדופן לא נפקא לן מידי בהא: וכתב עוד מה"ר דוד ן' יחייא שאם האונא סרוכה לעצם ויש מכה בדופן שהיא כשירה כדין אומא בכה"ג ושחלקו עליו ולי נראין דברי מה"ר דוד פשוטין בטעמא:

סעיף קטן כו
ובדסביך ריאה הנקובה במקום שאין הדופן סותמתה דהיינו כל האומא וכו' כתב הרמב"ם דמפרקינן לה וכו' בפרק א"ט (מח.) א"ר יוסף בר מניומי אר"נ ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה העלתה צמחים חוששין לה מר יהודה משמיה דאבימי אמר אחד זה ואחד זה חוששין לה היכי עבדינן אמר רבא רבין בר שבא אסברה לי מייתינן סכינא דחליש פומיה ומפרקינן לה אי איכא ריעותא דדופן תלינן בדופן ואי לא מחמת ריאה הוא וטריפה רב נחמיה בריה דרב יוסף בדיק לה בפשורי ומי אר"נ הכי והאמר ר"נ ריאה שניקבה ודופן סותמתיה כשירה ל"ק התם במקום רביתא הכא שלא במקום רביתא והיכא במקום רביתא חיתוכא דאונא עכ"ל הגמ' וז"ל הרמב"ם בפ"ז מה"ש האונא של ריאה שנמצאת סמוכה לדופן בין שהעלתה צמחים בין שלא העלתה חוששין לה שמא ניקבה וכיצד עושין מפרקין אותה מן הדופן ונזהרין בה שלא תנקב אם נמצאת נקובה ונמצא בדופן מכה במקום הנקב תולין במכה ואומרים אחר שחיטה ניקב כשנפרקה מן המכה ואם אין מכה בדופן בידוע שנקב זה בריאה היה קודם שחיטה וכתב מה"ר דוד ן' יחייא ז"ל שנראה מדבריו שהוא מפרש כדברי הרבה מפרשים שפירשו הא דא"ר נחמן ריאה הסמוכה לדופן והעלתה צמחים חוששין לה היינו שחוששין לראות אם יש בריאה נקב בפועל להיות טריפה ובא אבימי ואמר שכיון שהיא סמוכה לדופן ל"ש העלתה

צמחים ול"ש לא העלתה ראוי לחוש ולבדוק אם יש נקב טריפה ואם לא יהיה נקב כשירה ובא רבין והודיענו דמייתינא סכינא דחליש פומיה ואי איכא מכה בדופן אפי' שימצא נקב בריאה כשירה דתלינן שלאחר שחיטה כשנעקרה מהדופן נעשה הנקב ואם ליכא מכה בדופן תלינן שזה הנקב קודם שחיטה נעשה וטריפה ובא ר' נחמיה ואמר שכאשר לא יהיה מכה ואיכא צמחים בריאה כשירה ע"י בדיקה ולא כמאמר רבין שכאשר לא יהיה מכה ואיכא צמחים טריפה עכ"ל ולפי זה צ"ל שכשכתוב בדברי רבין ואי ליכא מכה בדופן תלינן שזה הנקב קודם שחיטה נעשה וטריפה דלאו דוקא נקב דה"ה לאיכא צמחים וכתב עוד מה"ר דוד ן' יחייא ז"ל ולפי דעת אלו כשיהיה מכה בדופן ואפי' איכא צמחים ונקב בפועל בריאה כשירה שתלינן הנקב לאחר שחיטה וכאשר אין מכה ואיכא צמחים כשירה ע"י בדיקה ובזה הדעת נאספו רבינו והרמב"ם כפי פסקיו דרך בו שכתב בפ"ז האום של ריאה שנמצאת סמוכה לדופן וכו' נראה מדבריו שחוששין לחזור לראות אם יש נקב לא ליטרפוה בהחלט וכאשם יהיה שם מכה בדופן ונקב בריאה כשירה נקב ולא מכה טריפה וכאשר לא יהיה שם נקב בפועל ולא מכה בדופן ואיכא סירכא וצמחים בריאה מה הוא לדעת הרב שלא הזכירו תעיין בפי"א שכתב ריאה שהעלתה צמחים או שנמצא סירכות כמו חוטין תלויין ממנה ולדופן ולטרפשא חוששין לה שמא ניקבה וצריכה בדיקה ומן הדין היה על דרך הזה שאם נמצאת הריאה תלויה בסירכות כמו חוטים אם היו מן האום של ריאה לדופן או לטרפשא או ללב שחותכין את הסירכא ומוציאין אותה ונופחין אם נמצאת נקובה טריפה ואם לא תבצבץ הרי היא שלימה מכל נקב ומותרת נראה מדברי הרב שכאשר יהיה מכה בכל החלוקות כשירה וכאשר אין מכה ואיכא נקב טריפה אבל לא מכה ולא נקב אפילו דאיכא צמחים בריאה כשירה וכ"כ רבינו יונה דעת רוב המפרשים דרב נחמיה קאי אליבא מכה בדופן ואיכא צמחים בריאה והרמב"ם נוטה אחר רוב המפרשים ולכן כתב מן הדין היה כפי זה הפירוש אבל המנהג שכתב שהוא פשט בישראל והוא שאם נמצא חוט יוצא מן האום של ריאה לאיזה מקום שימשך ואפי' היה כחוט השערה אוסרים אותה נקט דרך המחמירים דכי ליכא מכה אע"ג דלא מפקא זיקא טריפה והמנהג בנוי ע"פ ההלכה ולא כמו שחוששין ההמון שהוא מנהג בעלמא בלא טעמא בתלמוד עכ"ל וק"ל על שיטה זו דכיון דרב נחמיה פליג אדרבין היאך פסק הרמב"ם כדברי שניהם ואפשר לומר שהוא מפרש דרב נחמיה מודה במה שמיקל רבין ולא נחלק עליו אלא במה שמחמיר ול"נ לפרש עוד דהרמב"ם מפרש דרב נחמיה בדיק לה בפשורי קאי אמר יהודה דאמר בין העלתה צמחים בין לא העלתה חוששין לה ורבין פי' דהאי חשש היינו לפורקה מהדופן לראות אם יש נקב

בריאה ומכה בדופן ואם אין נקב בריאה אע"פ שיש בה צמחים כשירה בלא בדיקה ורב נחמיה מפרש דחוששין היינו לבודקה בפושרין מיהו משמע דהא דבעי' בדיקה דוקא בדליכא מכה בדופן אבל אי איכא מכה בדופן לא בעי בדיקה דתלינן בדופן ומשמע לי דלא פליגי רב נחמיה ורבין אלא בפי' דברי מר יהודה אבל לענין הדין מודים זה לזה ולפיכך פסק כדברי שניהם וכתב דברי רבין בפ"ז ודברי רב נחמיה בפי"א שאותה בדיקה שכתב שם היינו בדיקה דפשורי: ויש לתמוה על רבינו שכתב בסברת הרמב"ם אי איכא מכה בדופן אפי' יש ריעותא בריאה כגון שהעלתה צמחים כשירה דמשמע דוקא בהעלתה צמחים אבל אם יש בה ריעותא טפי מהעלתה צמחים טריפה והא ליתא דאפילו ביש בה נקב ממש מכשיר: (הגה"ה ב"ה) ומיהו הראב"ד כתב עליו שהוא טעות גדול שאם היא נקובה אין להכשיר במכה הדופן באומא עכ"ל. ולענין מעשה יש לאסור כדברי הראב"ד כי גם מדברי שאר סברות שכתב רבינו נראה בהדיא דאסור ונראה שאף הרמב"ם לא התיר אלא בנקב דק שאפשר שנעשה כשנפרקה מהמכה ולא הרגיש אבל בנקב גדול קצת לא ואם יש שבר בצלע אפי' דק אין תולין כשנפרקה נעשה דיותר מצוי לעשות מחמת הצלע הנשבר וכדאמרינן (נז.) בנשמט גף העוף ובהאי גוונא מורה הרמב"ם: ויש לדקדק בדברי הרמב"ם שכתב בפי"א מה"ש ריאה שהעלתה צמחים או שנמצאו סירכות תלויות ממנה ולדופן או ללב או לטרפש הכבד חוששין לה שמא ניקבה וצריכה בדיקה דמשמע לכאורה שהעלתה צמחים אע"פ שאינה סמוכה לדופן חוששין לה וצריכה בדיקה כאילו נמצא סרוכה לדופן וא"א לומר כן שהרי בעיא דאיפשיטא היא העלתה צמחים כשירה ומשמע דכולהו הכי ס"ל דאפילו ר' יוחנן דאמרינן התם דלא ס"ל הכי אמרינן התם דכי אתו קמיה משדר להו קמיה מאן דמורי בה להיתירא וכ"פ כל הפוסקים ולא הצריכו שום בדיקה וגם הרמב"ם כ"כ בפ"ז מה"ש ונראה לפרש שממנה קאי נמי אהעלתה צמחים וה"ל כאילו אמר ריאה שהעלתה צמחים ממנה ולדופן או ללב או לטרפשא או שנמצאו סירכות ממנה ולמקומות הנזכר חוששין לה כלומר שאם היתה סמוכה לדופן ע"י צמחים או בלי צמחים חוששין לה וצריכה בדיקת פשורי וכן מ"ש בפי"א בא העכו"ם או הישראל והוציא הריאה קודם שתבדק נופחין אותה אע"פ שאין אנו יודעים אם היו בה צמחים או לא היינו לומר שאין ידוע אם היו בה צמחים ממנה ולדופן והריב"ש בתשובה סימן קפ"ח תפס דברי הרמב"ם כפשוטו דריאה שהעלתה צמחים אפי' היא נפרדת מהדופן חוששין לה וכתב עליו נראה שהוא מפרש העלתה צמחים האמור בהלכה זו דלא קאי אריאה הסמוכה לדופן לבד אלא הוא דבר בפני עצמו לומר דריאה שיש בה צמחים חוששין לה לנקב אבל אם אינה סמוכה לדופן צריכה בדיקה ואין הפי' הזה מתיישב כלל בסוגיית הגמרא אלא העלתה צמחים

קאי אריאה הסמוכה לדופן עכ"ל ואני אומר דחס ליה להרמב"ם מלפרש כן בהעלתה צמחים האמור אצל ריאה הסמוכה לדופן. ולפי שיטת הריב"ש בהרמב"ם מוטב הי"ל לומר דהרמב"ם פסק כר' יוחנן דסבר דריאה שהעלתה צמחים אסורה ומפרש דאסורה עד שתבדק אבל א"א לומר כן מפני מה שכתב בפ"ז. ומה שפירשתי בדברי הרמב"ם הוא הנכון:

סעיף קטן כז

והרי"ף כתב לדרב יוסף בר מניומי א"ר נחמן ולדמר יהודה משמיה דאבימי ואח"כ כתב היכי עבדינן מייתי סכינא חריפא דחליש פומיה ומפרקינן לה מדופן אי איכא מכה בדופן תלינן בדופן וכשירה ואי ליכא מכה בדופן מחמת ריאה הוא ואף ע"ג דלא מפקא זיקא טריפה ולא כתב הא דרב נחמיה בדיק לה בפשורי. וכתבו הרא"ש והרשב"א נראה שהוא רוצה לפרש דבאיכא מכה בדופן מכשרי' לה בנפיחה מדמייתי סכינא דחליש פומיה ואי ליכא מכה בדופן אף ע"ג דלא מפקא זיקא טריפה דודאי מחמת ריאה הוא וקרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרום ורב נחמיה פליג אדרבא ומיקל לבדוק בפשורי אף כי ליכא מכה בדופן והלכה כרבא עכ"ל. וזהו שכתב רבינו ולדעת רב אלפס אם יש מכה בדופן אפי' אין ריעותא בריאה צריכה בדיקה ואם אין מכה בדופן ואפי' אין ריעותא ג"כ בריאה אסורה ואפי' בדיקה לא מהניא זו היא הנוסחא האמיתית בדברי רבינו לדעת הרי"ף אבל הר"ן כתב ודאמרינן אי איכא ריעותא בדופן תלינן בדופן וכשירה אפי' העלתה ריאה צמחים ואפי' אבימי מודה בהכי ולישנא דגמרא הכי דייק דודאי כי אמרינן היכי עבדינן אכל מה דאיתמר חוששין לה קאי ואי איכא מכה בדופן משמע לכאורה דלא צריכה בדיקה כלל מדפסק רבא ואמר תלינן בדופן וכשרה וכ"ת אם כן סכינא דתליש פומיה למה דהא אי איכא מכה לא צריכה בדיקה ואי ליכא מכה לא מהניא ליה בדיקה י"ל דאילו היתה סכין רעה איפשר שתנקב הריאה מחמתו ויראה כאילו היתה נקובה קודם לכן זה נראה לפי פשטא של שמועה אבל קצת הגאונים כתבו דאפי' איכא מכה בדופן לא מכשרינן לה בלא בדיקה ולדבריהם מ"ה בעינן סכינא דחליש פומיה לפי שאי אפשר בלא בדיקה וראוי לחוש לדבריהם עכ"ל. הרי שמה שכתב רבינו לדעת הרי"ף הוא מ"ש הר"ן לדעת קצת גאונים אבל מאי דמשמע מפשטא של שמועה הוא דאי איכא מכה בדופן לא צריכה בדיקה ואי ליכא מכה לא מהניא לה בדיקה וכתוב בכלבו שזה נראה שהוא דעת הרי"ף:

סעיף קטן כח

ומ"ש רבינו וי"א דמהניא לה בדיקה ומתירין כשיש מכה בדופן ואין ריעותא בריאה ואפילו בלא בדיקה כ"כ שם הרא"ש וז"ל ויש מפרשים דהא דקאמר היכי עבדינן קאי

אמר יהודה דאמר אחד זה ואחד זה חוששין ולרב נחמן בהעלתה צמחים דאמר חוששין וקאמר דאי איכא ריעותא בדופן תלינן בדופן אף ע"ג דאיכא גם ריעותא בריאה דהעלתה צמחים משום דריעותא דדופן אלים טפי דמחמת לחות המכה נקלטה הריאה אל הדופן אבל ריעותא דריאה לא אלים כולי האי אף ע"ג דהעלתה צמחים סביב הדבק אין כ"כ הוכחה לריעותא דריאה דהא אמרינן בשמעתין דריאה דקיימא צימחי אין חוששין לה אבל כי ליכא ריעותא בדופן וגם לא בריאה תלינן טפי בריאה לפי שהסירכות מצויים בה ועוד מקילין קולא אחריתי ומפרשינן הא דבדיק רב נחמיה בפשורי קאי אליכא ריעותא בדופן אבל אי איכא ריעותא בדופן כשירה ולא בעיא בדיקה ומביאין סעד לדבריהם מדקאמר אתון אהא מתניתו לה אנן אהא מתנינן לה ולפירוש רש"י הל"ל אתון מתניתו לה לחומרא אנן אהא מתנינן לה לקולא עכ"ל ושיטה זו כתבו הרשב"א והר"ן בשם ר"ת דרב נחמיה דבדיק לה בפשורי להקל בה ואפילו הכי הלכתא כוותיה מדקאמר בדיק לה בפשורי משמע שהיה עושה מעשה ועוד מדשקלא וטריא בגמרא אהייא איתמר משמע דהילכתא כוותיה וכן השיב הוא ז"ל לחכמי מרשילייי' שאין לחוש בדבר דהלכתא כרב נחמיה וכ"כ המרדכי בשם ר"ת דהלכתא כרב נחמיה דבדיק לה בפשורי ואף ע"ג דלא מצא ריעותא בדופן אפ"ה היה בודקה ואי לא מפקא זיקא כשירה אע"פ שהעלתה צמחים דכל שעה תלינן בדופן לקולא אף ע"ג דליכא ריעותא בדופן השתא אמרינן מכה היתה בדופן אלא שנתרפאה יפה ואין ניכר עכשיו וכתב הרשב"א שהרז"ה סובר ג"כ כשיטת ר"ת אלא שפי' דרב נחמיה לא פליג ארבא דכי אמר רבא טריפה לא לגמרי קאמר אלא ספק טריפה ופי' רב נחמיה דבבדיקת פשורי סגי לה וכתב ג"כ דכי איכא מכה בדופן אפילו העלתה ריאה צמחים כשירה בלא בדיקה וכי ליכא מכה בדופן כשירה בבדיקת פשורי ומדברי הרמב"ם בפי"א מה"ש שסברתו כשיטה זו אלא שלא ראה מי שהורה כן ומנהג שלוניק"י כסברא זו מפני שהעכו"ם הדרים בה רובם אינם אוכלים משחיטת ישראל ואם לא היו סומכים על סברא זו להקל היה הפסד גדול בממונם של ישראל אבל בשאר מקומות שהעכו"ם קונין הטריפות אע"פ שהם שחיטת ישראל כיון שאין הפסד גדול בדבר אינם סומכים על סברא זו:

סעיף קטן כט

ומ"ש רבינו ולדעת רש"י ור"י לעולם אינה ניתרת אפי' בבדיקה אא"כ יש מכה בדופן ואין ריעותא בריאה וכו' אהא דאמרינן מייתינן סכינא דחליש פומיה כתבו התוס' היינו בשלא העלתה צמחים אבל העלתה צמחים אפי' איכא ריעותא בדופן לא תלינן בדופן ואהא דרב נחמיה בדיק לה בפשורי פירש"י לאחר שפירקוה ומצאו מכה בדופן מנפח

בה אי מיבצבצא טריפה שהרי ניקבה ואח"כ כתב כאבימי ס"ל דחוששין לה ולחומרא אזלינן בדאורייתא וז"ל התוס' רב נחמיה בדיק לה בפשורי אאיכא ריעותא בדופן קאי כדפי' בקונטרס ועתה נוהגים להטריף כל הסירכות ואין בודקין אותם לא בדופן ולא בפשורי וז"ל הרא"ש היכי עבדי' אהא דפלי"ג מר יהודה אדרב נחמן ואמר חוששין אף בלא העלתה צמחים קאי אבל אם העלתה צמחים דאיכא ריעותא בריאה גם כי איכא ריעותא בדופן תלינן ריעותא בריאה לפי שהסירכות מצויות בה אמר רבין בר שבא מייתינן סכינא דחליש פומיה וכו' וא"ת אמאי קאמר מייתינן סכינא דחליש פומיה כדי שלא ינקב הריאה ומה אנו חוששין אף אם ינתקנה בכח מן הדופן ותינקב הריאה אי איכא מכה בדופן כשירה ואם לאו טריפה הילכך נראה דאף כי יש מכה בדופן לא מכשרינן אלא בנפיחה והא דקאמר רב נחמיה בדיק לה בפשורי ונופח כדי שירגיש בנקב כל דהו והלכה כמר יהודה משמיה דאבימי דאם לא העלתה צמחים מפרקינן ואי איכא ריעותא בדופן בדקינן לה בפשורי אם עולה בנפיחה כשירה ואי ליכא ריעותא בדופן טריפה אבל אם העלתה צמחים אף כי איכא ריעותא בדופן טריפה כיון דאיכא נמי ריעותא בריאה תלינן בריאה וטריפה זו היא שיטת רש"י והתוס' ועוד החמירו התוס' וכתבו דעתה נהגו להטריף כל הסירכות דאין בודקין אותם לא להפרידה מן הדופן לראות אם יש מכה בדופן ולא בפשורי עכ"ל נמצא לפי שיטה זו דלעולם לא מכשרינן ריאה הסמוכה לדופן אלא בג' תנאים. האחד שלא יהא ריעותא בריאה. השני שיהא ריעותא בדופן. השלישי שבדקוה בפושרים ועלתה בנפיחה. ולפי זה כי אמר מר יהודה אחד זה ואחד זה חוששין לה חששא זו אינה בשוה דכי העלתה צמחים חוששין לה לטריפה לגמרי וכי לא העלתה חוששין לה להצריכה בדיקה: ולענין הלכה כתב הרשב"א בת"ה וז"ל נסמכה האומא אל הדופן בסירכא מביאין סכין שתהא פיה יפה ומפרידין אותה מן הדופן ואם יש מכה בדופן אף ע"פ שיש צמחים בריאה תולין זו בדופן וכשירה ויש מי שאומרים שכשירה לגמרי ואפי' בלא בדיקה וכזה הורו רוב המורים ואם אין מכה בדופן תלינן בריאה וטריפה עד שתיבדק. ויש מן הגאונים שהחמירו ואמרו שאם אין מכה בדופן טריפה ואין לה בדיקה ואפי' לא העלתה הריאה צמחים ואם יש מכה בדופן כשירה וצריכה בדיקה וכן נוהגים ברוב המקומות וכן ראוי להורות עכ"ל. והוראה הוא כשיטת הרי"ף לדעת הרשב"א והרא"ש ז"ל. ומנהג העולם בזמן הזה כמו שכתבתי בשם הר"ן דמשמע מפשט השמועה דאי איכא מכה בדופן כשירה בלא בדיקה ואי ליכא מכה בדופן טריפה ולא מהניא לה בדיקה:

סעיף קטן ל

וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה דלא שרינן אלא ע"י מכה ממש וכו' בכלל כ' סימן י"ז כתב דלא שרינן אלא ע"י מכה כלומר כשיש בדופן כעין נגע תלינן שמחמת המכה וגליד שעליה נדבקת הריאה בדופן אבל בהרות שחורות אינו סימן מכה שחייתה כי איפשר שבאו מחמת ההכאות שהכו הבהמות על גבה ומעולם לא היתה בפנים מכה כלומר כעין נגע לשנתלה שמצד זה נדבקה אליו הלכך לא תלינן להקל ומטרפינן לה ומדברי מנהג אנשי קנדיא"ה שבסוף מרדכי דחולין משמע דלא מיקרי מכה אלא בנשבר הצלע ולא משמע כן מדברי הרא"ש:

סעיף קטן לא

ומ"ש אבל נשבר הצלע אע"פ שחזר ונקשר קרינן ביה שפיר מכה כך השיב בכלל הנזכר סימן כ"ח. דכיון שיש שבר אע"פ שנקשר תלינן שכשהיתה המכה לחה ירדה הליחה מהמכה ונעשית סירכא דבוקה מן המכה לריאה ועודה קיימת אף על פי שחייתה המכה. וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן שי"ט שכל שנראה להדיא שהיתה בו מכה אף על פי שנחלמה תולין שבהיות שם המכה נסרכה ואח"כ נחלמה ומדברי רש"י נראה שכשמתחיל לחיות המכה אז היא קולטת הריאה אצלה והתשובה שנמצאת להרשב"א בתשובה סימן ר"ב לאיסור לאו הרשב"א חתים עלה וידעתי שאף אם יבא אליהו ויאסור אין העם שומעין לו שכבר נהגו הכל להקל ומי יתן ולא יאמרו שהיתה מכה במקום דליכא מכה עכ"ל: ולשון רבינו אינו מכוון שכתב וא"א ז"ל כתב בתשובה דמשמע דאתא לאיפלוגי על מ"ש קודם אינו כן אלא לפרש מה נקרא מכה בא וכך הו"ל לכתוב כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה דלא שרינן אלא ע"י מכה ממש שבדופן:

סעיף קטן לב

יש אומרים כל היכא דתלינן בדופן אין חילוק בין אם סמוכה כולה לדופן או סרוכה לו אבל א"א הרא"ש ז"ל כתב דוקא סמוכה כולה לדופן אבל סרוכה לא תלינן ריעותא בדופן אלא בריאה אהא דאמר רב נחמן ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה וכו' כתב הרא"ש וה"ה סרוכה תלינן ריעותא בדופן ויותר נראה לפרש דר"נ לא סבר אלא בריאה הסמוכה לדופן ולא בסרוכה דאז רגלים לדבר דמחמת מכה שהיתה בדופן קלטה הריאה אצלה דאילו מחמת הריאה היתה נסרכת לדופן ולא נסמכה וכ"מ דקאמר מייתינן סכינא דחריף פומיה ומפרקינן לה אלמא שהיתה כולה דבוקה לדופן עכ"ל. אבל הר"ן כתב דל"ש בין סמוכה לסרוכה וכ"כ הרשב"א דסמוכה אפילו סרוכה במשמע כדאמרינן הני תרתי אוני דסמיכי להדדי דודאי בין סרוכין בין סמוכין. וכתב רבינו ירוחם שכן עיקר וכן הסכימו גדולי האחרונים. וכתב הרשב"א סימן קע"ח שנשאל אם יש חילוק בין דבוקה לסרוכה

לפי שמדברי הרמב"ם נראה שיש חילוק ביניהם שבסרוכה כתב אם נמצא חוט יוצא מן האום של ריאה לאיזה מקום שימשך אפי' כחוט השערה אוסרים אותה ובדבוקה כתב האום של ריאה שנמצאת סמוכה לדופן חוששין לה שמא ניקבה וכו' אם נמצאת נקובה ונמצא בדופן מכה במקום הנקב תולין במכה וכו' והשיב שנראה שאין הפרש בין סרוכה לדבוקה ואנו אין אנו נוהגים להתיר אלא הדבוקה עכ"ל. והמנהג ההוא לא פשט בינינו וכדברי הר"ן ורבינו ירוחם נקיטינן:

סעיף קטן לג

ואם כל הריאה דבוקה לדופן בלא שום פילוש ובלא שום פירוד יש מתירים ע"י שמפרידין אותה מן הדופן בנחת וכו' ז"ל הרוקח אם כל הריאה דבוקה לדופן בלא סירכא הוי סתימה מעליא וכשירה עכ"ל. ומשמע מפשט דבריו שא"צ בדיקה אבל רבינו כתב שלא התירו המתירים אלא בבדיקה ונראה שטעם המתירים האלו משום דס"ל שדיבוק זה איפשר שהוא מחמת נקב ואיפשר שהוא מחמת מכה בדופן וקלטה הריאה אצלה שאילו נדבקת מחמת ריעותא דריאה כיון שהדופן קשה לא היה מסתבך כ"כ בחוזק ובדיבוק עם הריאה מחמת מכה שבה ולכן בודקין אותה בפושרין שאם הוא מחמת ריאה מתוך בדיקה זו תגלה ריעותא דריאה ואם לא תגלה בה ריעותא מחמת דופן הוא וכשירה ולא חיישינן שמא היתה עתידה להתפרק שכיון שדבוקה כ"כ בחוזק תו לא מיפרקא וטעם האוסרים משום דאיפשר דמחמת ריעותא דריאה הוא ולא תגלה ריעותא בבדיקה א"נ שאע"פ שהוא מדובקת בחוזק סופה להתפרק ותקרע הריאה בפריקתה ולעיל בסימן זה אצל הוראת מר יעקב גאון כתבתי מה סמך מצאו לדבריהם מתירי הדבק והוכחתי שאין בדברי אותו סמך ממש והילכך דברי האוסרים עיקר:

סעיף קטן לד

ומ"ש רבינו וכל בדיקה דהכא דנפחינן במיא דפושרין וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה והוא מדאמרינן בגמרא רב נחמיה בדיק לה בפשורי:

סעיף קטן לה

ומ"ש בשם הרא"ש דבאשכנז וצרפת נוהגים להטריף הכל בפרק אלו טריפות כתב כן וטעם משום דסבירא להו כפרש"י בריאה הסמוכה לדופן דבדיק לה רב נחמיה בפשורי דאפי' כי איכא מכה בדופן לא שרי לה אלא ע"י בדיקת פשורי וכן כי סריך ריאה במקום רביתא חיישינן לפירוש ר"ג דמצריך בדיקותא וכן בתרי אוני דסמיכי להדדי כסדרן חיישינן לדברי האומרים דבדיקה בעי ואינהו סברי דלא בקיאינן בבדיקת פשורי ולפיכך מטריפין הכל. ואנו בזמן הזה לא נהגנו כן ומנהג אבותינו תורה היא וכבר כתבתי פסק הלכה לענין מעשה בכל דין ודין :

סעיף קטן לו

ריאה שנסרכה לאחד מהמקומות שאין הנקב פוסל בהם כמו לחזה ולגרגרת וכו' כתב הראב"ד שדינן כסרוכה לדופן שאם יש בה מכה תלינן להקל וכו' והרמב"ן כתב שאין תולין אלא במכה שבדופן ולא במקום אחר הר"ן כתב בפרק הנזכר סברות אלו ולא הכריע בהם כלום והרא"ש כתבם והכריע דמסתברא כהרמב"ן. והרשב"א כתב תחלה כדברי הראב"ד ואח"כ כתב ויש מגדולי האחרונים שהורו דדוקא בדופן ולא בשאר מקומות וכן נהגו במקומותינו ומעולם לא שמענו במקומינו מי שנהב היתר בריאה הסמוכה לשאר מקומות אפילו כשיש מכה באחד מהם ואפי' בבדיקה וכ"כ רבינו ירוחם דסברת הרמב"ן עיקר. וכתב ה"ר דוד יחייא ז"ל שכן מנהג ליסבו"נא. וכתב עוד שבהרבה מקומות ממלכות קשטילייא נוהגים אונא או וורדא הסרוכה לאלו המקומות בדקי לה בפשורי ומכשרי לה ומה רחוק המנהג הזה שאם הרא"ש אשר הוראתו נתפשטה בכל המלכות ההוא אוסר אפילו ע"י בדיקה היאך התירו הם. ובסאמור"ה עיר ואם בדעת ובחכמה החמירו שאם הסירכא עבה וחזקה לאלו המקומות מטריפין אותה בהחלט ואם הסירכא קלה ודקה הופכין אותה בנחת באופן שלא תנקב הריאה ואז בודקין אותה בנפיחה ואין חילוק אצלם בזה לוורדא או לאונא ונותנים הראשונים טעם לדבריהם שר"ת והרז"ה פסקו כרב נחמיה דבדיק לה בפשורי ומפרשים דרב נחמיה אליבא מכה בדופן קאי וא"כ כשנסרכה אומא לדופן אי איבא מכה כשירה בלא בדיקה ואי ליבא מכה כשירה ע"י בדיקה ואמרו שהדופן באלו המקומות שוים וכמ"ש הרשב"א והר"ן בשמם א"כ כשיש מכה באלה המקומות כשירה בלא בדיקה וכשאין מכה כשירה ע"י בדיקה וזהו דעת הרמב"ם שכתב בפי"א מן הדין היה שאם הריאה נמצאת בסירכות ללב או לשאר המקומות שבודקים אותה בפושרים ואם לא נמצא בה נקב כשירה אבל גם שהדין נראה לו כך נשא הרב פנים למנהג לאסור אותו. ולמנהג סאמור"ה שחותכין הסירכא כשאינה עבה ובודקים אותה הם מחמירים יותר ממנהג הראשונים לפי שאמרו שבסירכות יש שתי סברות האחד חושבים שחוט הדק אינו סירכא אבל העב הוא סירכא ומזה דברו האמוראים ולכן נהגו בסריכות החזקות שהם סירכות באמת כדעת המחמירים שאוסרים אותה בהחלט ואפילו כשיש מכה ובסירכות שאינם מוחזקות ויש דעת שאינם סירכות נוהגים כדעת המקילין ומתירין אותה בבדיקה וכתב עוד ואין חילוף מאונא לוורדא כשיסרכו לאלו המקומות אבל החילוף בסוג מינה ובה או בסוג הדופן שבזה אין תיקון לורדא כי אין לה כסדרן ואין הדופן מגין ג"כ בעדה אבל לאלו המקומות שכל התכלית הוא לדעת אם היא סירכא או לדעת מקום התחלה אין חילוק

בין וורדא לאונות : ודע שמ"ש שהיו מקילין חכמי קשטי"לייא באלו הסירכות היה מפני שהנכרים בארצותם ברוב הזמנים היו מחמירים על עצמם ולא היו אוכלים שחיטת ישראל והבהמות הטריפות היו מפסידים דמיהם ואלו היו נוהגים כדעת המחמירין היה הפסד גדול בממונן של ישראל אבל במקומות שהנכרים אוכלים משחיטת ישראל יש להחמיר כדעת הרמב"ן והרא"ש ומנהג מקומות הרמב"ם והרשב"א ז"ל וכן מנהג העולם זולת שאלו"ניקי שנוהגים כאותם מקומות של קשטי"לייא מפני שגם שם רוב הנכרים אינם אוכלים משחיטת ישראל כמ"ש לעיל:

סעיף קטן לז

וכתב בעל העיטור שאם האונא והאומא נסרכו יחד בסירכא אחת אל הדופן וכו' הר"ן כתב והיכא דאיכא מכה בדופן דתלינן בדופן וכשירה כתב רבינו האי גאון ז"ל דה"מ כשהסירכא כנגד המכה ממש אבל חוץ למכה אף ע"פ שיש מכה בדופן תולין בריאה ואפילו כשהסירכא במקום המכה עצמה ויוצא ממנה קצת חוץ למכה אסורה ולא הזכיר סברת בעל העיטור וכן הרשב"א בת"ה כתב סברא זו בשם גדולי המורים וכן הורו גם מגדולי האחרונים ולא הזכיר סברת בעל העיטור וגם בתשובה סימן קס"ב כתב מה שאמרת בסירכא היוצאת מן האונא והאומא ונסרכה בדופן שיש שם מתירים ותולין ברבינו הרב ז"ל אומר אני להם בבקשה מכם לא תתלו בוקי סריקי ברבינו דכל מקום שהסירכא יוצא מן אומא יש לחוש שמא תתפרק משם. וכ"כ עוד בתשובה אחרת סימן ש"ג על המתיר סירכא זו אם רובה באונא שאינו אלא טועה ושאין ממש בדבריו וכתב רבינו ירוחם שכן דעת הרמב"ן לאסור וכן פסק הרוקח וזו היא סברת י"א שכתב רבינו אבל הרא"ש בפרק א"ט כתב סברת בעל העיטור דאזלינן בכל הני בתר רובא כי היכי דאזלינן בכל איסורין בתר רובא ואע"ג דלא דמי כולי האי דבכל מקום הרוב והמיעוט מכחישין זה את זה הילכך שבקינן מיעוטא ואזלינן בתר רובא אבל הכא איפשר להיות שניהם מן האונא והאומא דהמשקה שיצא משניהם נסתבך יחד ונעשה סירכא אחת וכן ריאה הסרוכה לחזה ולדופן אף אם יועיל הדופן לסתום הרוב הסרוך לו מ"מ כל זמן שלא נסתם המיעוט הסרוך מחזה טריפה מ"מ כתב שעשה מעשה והכשיר עכ"ל: ובתשובות כלל ך' סימן כ"ט כתב ששאלוהו אם הסירכא יצאת ומתפשט קצת חוץ לשבר אם כשירה או לא והשיב דלא מסתבר דברי האוסרים דבסירכא אחת אין לומר חציה באה מן המכה וחציה מן הריאה אלא ודאי ממקום אחד באה דאיך תבא משני מקומות ותתחבר יחד לעשות סירכא אחת וכיון דאיכא ריעותא בדופן ובריאה ליכא ריעותא ודאי תלינן דמדופן אתא והליחה נתפשטה גם לחוץ למכה ומשם נתחברה לריאה עכ"ל. ואע"ג דהאי טעמא

דכיון דאיכא ריעותא בדופן וכו' לא שייך באומא ואונא שנסרכו בסירכא אחת אל הדופן ובריאה הסרוכה בסירכא אחת לחזה ולדופן מ"מ משמע לרבינו שכיון שכתב בפסקיו מ"מ כתב שעשה מעשה והכשיר דהכי ס"ל וגם רבינו ירוחם כתב סברת בעל העיטור וכתב שכ"כ הראב"ד ודע שבעל העיטור כתב עוד חלוקה רביעית והוא שאם האומא נסרכה לטרפש ולדופן אם רוב הסירכא לדופן צריך מכה ואם הרוב הסירכא לטרפש טריפה וכתבו רבינו ירוחם וכתב מה"ר דוד יחייא שבא מעשה לידו והסכים מה"ר יוסף ן' חיון ז"ל עמו להתיר אם הרוב בדופן ויש בו מכה וכן הסכמנו לדון לעולם וכתב שאח"כ מצאו הדין מפורש בשם בעל העיטור :

סעיף קטן לח

ויש לדקדק על מ"ש רבינו וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לסברת בעל העיטור שמאחר שכשנסרכה אונא לעצם ולבשר הסכים לדעת האוסרים שחוששין למיעוטא שעל העצם ולמה לא חשש גם כן למיעוט בדינים אלו שהביא בעל העיטור ותירץ מה"ר דוד יחייא דבאונות חשש הרב למיעוטא מפני ששם נקב בפועל באונות ולא ידעינן אי נוכח הבשר או נוכח הצלעות אבל באלו הסירכות אין שם נקב בפועל ויש שם קולא דלא חיישינן למיעוטא עכ"ל וכיוצא בזה כתב מה"ר יעקב ן' חביב ז"ל והביא ראיה לדבר שיש לחלק בין נקב לסירכא ממ"ש הר"ן ויש דרך אחרת לראב"ד ז"ל דסירכא שלא במקום רביתא ודאי משום נקב הוא וכו' עד ולפי שיטה זו אונא הסרוכה לדופן אפילו לגרמא כשירה וכולי עד אבל זו לא ניקבה וק"ל על זה שהרי הוכרנו למעלה דלדעת הפוסקים דסמכינן עלייהו לא שאני לן באונות בין נקב בפועל לסירכא ויש לומר דכשכתב הרא"ש על סרוכה לעצם ולבשר ורואה אני את דברי האוסרים וכולי אלישנא דגמרא קאי דאמר ריאה שניקבה ומ"ה כתב שכיון שהעצם אינו סותם מה שכנגדו טריפה אבל בהני כיון שאין שם נקב בפועל אלא סירכא איפשר דס"ל להרא"ש דיש סירכא בלא נקב ולכן אזלינן בהו בתר רובא ולי נראה דאין הכי נמי שהרא"ש אינו מסכים לסברת בעל העיטור אלא דוקא בסירכא תוך המכה וחוצה לה ומטעם שביאר בתשובה דכיון דאיכא ריעותא בדופן תלינן בדופן אבל בשאר החלוקות נראה דלא ס"ל כבעל העיטור. ולשונו בפסקיו הכי מוכיח דלא ס"ל כוותיה אלא שכתב בעל העיטור שעשה מעשה והכשיר ומ"מ נראה מדברי ה"ר דוד יחייא שפשט המנהג כדברי בעל העיטור וכן המנהג הפשוט היום כדברי בעל העיטור: ואם סירכות אלו היו מחצה על מחצה ואין ניכר בהם רוב לשום צד: הגה"ה ב"ה דרבו האוסרים החולקים על בעל העיטור אע"פ שנהגו העולם כמותו דיינו שנתיר כשהוא ברור שהרוב במקום ההיתר אבל כשהוא מחצה על מחצה נראה דאף כו'. נראה דאף לדברי האומרים

יש סירכא בלא נקב כיון דסתם סירכא כזו עשויה להתפרק וכל העומד לינקב כנקוב דמי ספיקא דאורייתא היא ולחומרא:

סימן מ

סעיף קטן א
הלב יש לו ג' חללים וכו' ניקב עד לאחד מן החללים טריפה ר"פ א"ט (מב.) ניקב הלב לבית חללו ומפ' בגמרא (מה:) דלא שנא לחלל גדול ל"ש לחלל קטן טריפה:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואפילו חלב הטרפשא של הלב סותם הנקב לא הוי סתימה וטריפה שם (מט:) גמרא ניקבה הקיבה אמר רב נחמן חלב העשוי הכובע אינו סותם תרגומא ר"נ בכרכשא ודטרפשא דליבא ופרש"י טרפשא דליבא שומן הלב עשוי ככובע והלב נחבא בו אינו סותם אם ניקב הלב והוא סותמו וכתב הר"ן דכיון דעשוי ככובע לא מהדק: ומשמע לי דלב שניקב ושומן שעל גביו סותמו כשר דלא ממעטינן אלא דטרפשא דליבא שהוא עשוי ככובע וכן משמע בסמ"ק :

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו אם לא הגיע הנקב לחלל כשירה שם במשנה (נד.):

סעיף קטן ד
בד"א שניקב מחמת חולי אבל אם ניקב בקוץ או במחט אפילו מבחוץ טריפה כ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן ה
ומ"ש דאפילו מחט שנמצא בחלל הבהמה טריפה כמו שיתבאר לקמן הוא בסי' נ"א:

סעיף קטן ו
ואם מחט נמצא בו אע"פ שאינו ניכר בחוץ טריפה לשון ה"ג מחט דמשתכחא בליבא אע"ג דלא ניקב טריפה כו' ז"ל הרשב"א בת"ה והיכא דמשתכחא בליבא לא אתפריש בגמרא אבל הרב בעל הלכות כתב ומחטא דאשתכח בליבא אע"ג דלא ניקב טריפה וה"מ כי משתכח בסימפונא דליבא לגואי דלא אית לה דוכתא למיפק וכי רישי לתתאי דכמה דאתי נקובי נקיב וטריפה אבל קופא לתתאי דלא עאל אלא בסימפונא רבא תלינן דילמא בהדי דשעלא פלטא לה ואתחזוקי באיסורא לאו מילתא היא דנפקא מהתם ונקבה בדוכתא אחריתי עכ"ל. כך הוא הנסחא האמיתית בדברי בה"ג ובקצת ספרי רבינו יש ט"ס וצ"ל כמ"ש וביאור דבריו כשנמצאת מחט בסמפון הלב בפנים וראש המחט כלפי פנים אע"פ שאין נראה שום נקב בלב טריפה לפי שכיון שהיא בפנימי הסמפון שהוא מקום דחוק ואינה יכולה לצאת משם וחודה לצד מטה ודאי ניקבה בכניסתה

אבל אם חודה לצד מעלה קופא ודאי לא יכול ליכנס בפנים הסמפון אלא במקום הרחב מהסמפון וכיון דקופא לתתאי לא ניקבה בכניסתה וכ"ת נאסרנה משום שסופו ליכנס יותר ולנקוב להכי לא חיישינן דתלינן דילמא כשתשעול תפלוט אותו וכן לא חיישינן דילמא נפקא מהתם ונקבה דוכתא אחריתי דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ולפי שיטה זו איפשר לפרש רישא דמילתא דאע"ג דלית ביה נקב השתא טריפה מפני שסופו לינקב אבל קשה בעיני לאסור מפני שסוף המחט לנקוב וע"כ אני מפרש רישא דמילתא כמו שפירשתי בתחלה וסוף הלשון יתפרש כאילו כתוב אבל קופא לתתאי או לא עייל אלא בסימפונא רבא וה"פ אבל קופא לתתאי אע"פ שנכנסת בפנימי הסמפון כשירה דליכא למימר בכניסתה נקובי נקיב וכן אם עדיין הוא בסמפון הגדול כשר ולא חיישינן דילמא נפקא מהתם ונקבה דוכתא אחריתי דאחזוקי איסורא לאו מילתא היא אך מ"ש דילמא בהדי דשעלא פלטא לה היינו שסופה לפלוט המחט ולא תנקוב יותר כמ"ש למעלה וע"כ נראה כפירוש הראשון: ולענין כמה יהיה עב המחט דמפלגינן ביה בין קופא לגיו או לבר נלמוד מדין הכבד ותמהני על הרשב"א שכתב בספרו הקצר מחט שנמצאת בלב טריפה ולא חילק בין קופא לגיו או לתתאי ומאחר שהביא דברי בה"ג בספרו הארוך למה לא פסק כמותו: ודע שבחידושי הרשב"א פתוב לשון זה דבה"ג סיים בו ומחטא דאשתכח בטרפשא דליבא ספק טריפה וכל ספק טריפה לאיסורא עכ"ל וק"ל למה קרא אותה ספק טריפה דודאי טריפה היא ממ"נ אי מהלב יצא לטרפש הרי ניקב הלב וטריפה ואי מחוץ אתאי מחט שנמצא בחלל הבהמה טריפה היא ונראה דמ"ה קרי לה ספק משום דמחט שנמצא בחלל הבהמה משום ספק הוא דמטרפינן לה שמא ניקב אחד מהאיברים הפנימיים ורבינו נראה שלא היה גורס בטרפשא דליבא אלא בטרפשא לבד וכ"כ בת"ה הארוך ורבינו מפרש דבטרפשא דכבדא קאמר וכתבו רבינו בסימן שאחר זה: קנה הלב דינו כלב ליאסר במשהו וכו' כבר נתבאר בסימן ל"ד:

סעיף קטן ז

ניטל הלב וכו' במשנת א"ט כתבו התוספות דכל היכא דניקב טריפה כ"ש אם ניטל חוץ מטחול וכ"כ הר"ן וגם הרא"ש כ' דכל הנך אם ניקבו טריפה ה"ה אם ניטלו בין מעצמן בין ביד טריפה וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה"ש: כתוב בהגהת אשר"י ובמרדכי ראיתי שהביאו לפני מורינו אבי"ה שהיה שומן הלב דבוק בלב מאד ואדוק הרבה בכח וחתך בסכין השומן מן הלב במקום שהיה דבוק ולא ראה מבחוץ על הלב שום ריעותא במקום שהיה דבוק ואח"כ חתך במקום שהיה דבוק עד החלל וראה בעובי הלב ולא בחללו

קורט דם ואסר ושאלתי את פיו אם לא היה מוצא קורט דם מה היה עושה ואמר שאז היה כשר עכ"ל:

סימן מא

סעיף קטן א

ניטל הכבד טריפה במשנה ר"פ א"ט (מב.) שנינו ניטלה הכבד ולא נשתייר ממנה כלום ובגמרא (מו.) הא נשתייר הימנה כלום כשירה אע"ג דלא הוי כזית והתנן ניטלה הכבד ונשתייר הימנה כזית כשירה אמר רב יוסף הא רבי חייא הא ר"ש ב"ר א"ר זירא כזית שאמרו במקום מרה רב אדא בר אהבה אמר במקום שהיא חיה א"ר פפא הילכך בעינן כזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חיה ופרש"י במקום שהיא חיה. שהכבד חיה משם דהיינו מקום תלייתה כשהיא מעורה ודבוקה תחת הכליות זה נ"ל ומצאתיו ל"א ביותרת הכבד איבר"ש בלע"ז והן טרפשין עכ"ל ורבינו ירוחם והרוקח כתבו דמקום שהיא חיה היינו מקום תלייתה בטרפש והרשב"א כתב במקום שהיא תלוי בו ומשמע דהיינו כפירוש ראשון וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מה"ש וכן עיקר:

סעיף קטן ב

ומ"ש ובעוף הכל לפי גדלו ולפי קטנו כ"כ בת"ה וגם הר"ן כ"כ בשמו ששיעור זה אפילו בשור הגדול ובעוף הכל לפי גדלו ולפי קטנו:

סעיף קטן ג

לא היו אלו כשני הזיתים שלימים כל אחד במקומו אלא מתלקטים או כרצועה וכו' שם בעי רבי ירמיה מתלקט מהו כרצועה מהו בעי רב אשי כזית מרודד מהו תיקו. ופרש"י מתלקט. ולא במקום אחד אלא חצי כזית כאן וחצי כזית כאן: מרודד. מרוקט וגרע מכרצועה. וכתבו הרא"ש והרשב"א והר"ן דנקיטינן לחומרא והרמב"ם כתב בפ"ח מה"ש הרי זה ספק ויראה לי שהיא אסורה עכ"ל ויש לתמוה עליו למה הוצרך לומר שהיא אסורה אטו עד השתא לא ידעינן דספיקא דאורייתא לחומרא ועוד למה תלה הדבר ביראה לי כאילו הוא דבר שאינו מוסכם אלא למראה עיניו ישפוט והלא אין חולק בדבר דספיקא דאורייתא לחומרא ונ"ל דמשום דמדינא לא בעינן שישתייר אלא כזית אחד ומשום דמספקא לן אי הוה במקום מרה או אי הוי במקום חיותא אמר רב פפא דבעו תרוייהו וכיון שכן איכא למימר דהני בעיי לא הוו אלא כששני הזיתים הם מתלקטים וכו' אבל כשזית אחד קיים שלם והאחד מתלקט וכו' כשירה היא משום דהוי ספק ספיקא ספק אם הזית שצריך שישתייר הוא אותו שהוא קיים שלם ואת"ל שאינו זה אלא האחר שמא מתלקט וכו' דינו כשלם או שמא אף כשהאחד מהזיתים שלם והשני מתלקט כו' איבעיא להו ולכך כתב היה מפוזר מעט בכאן ומעט בכאן וכו' הרי זה ספק כלומר עלה

בתיקו ויראה לי שהיא אסורה כלומר אפילו אחד מהזיתים שלם והאחר הוא מתלקט וכו' וטעמו משום דא"כ לא הוו שתקי בגמרא מלפרושי דהנך בעיי לא הוו אלא בששני הזיתים מתלקטים וכו':

סעיף קטן ד

יבש כזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חיה וכו' שם גבי ריאה שיבשה מקצתה כתב הרא"ש בשם ה"ג שאם יבש הכבד טריפה משום דכל יבש כנטול דמי והוא שיבש כולו ולא נשתייר כזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חיה וכתבוה הרשב"א והר"ן ז"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו דבעינן שיהא נתפרך בצפורן כ"כ הרשב"א בת"ה ופשוט הוא דלא עדיף מריאה דלא מיטרפא ביבשה אא"כ היא נפרכת בצפורן: כתב הרוקח הכבד שנימוקה טריפה כדאמרינן במי שאחזו (סט.) דמא דאתא מפומא אי מכבדא אתי לית לה תקנתא וכתב עוד הכבד שיבשה טריפה או קשה כאבן עכ"ל. ואיני רואה עיקר לדברים אלו דההיא דכבד שנימוקה אם נשתייר כזית במקום מרה וכזית במקום חיותא ודאי כשירה היא ומההיא דמי שאחזו אין ראיה דדילמא מאי דאמר דלית ליה תקנתא בדאתי ממקום כזית במקום מרה וכזית במקום חיותא הוא וכן מ"ש לאסור בקשה כאבן איני יודע מנין לו :

סעיף קטן ו

אבל אם התליע אפילו במקום מרה ובמקום חיותא כשירה ברייתא שם (מח.) גבי ריאה שנימוקה התליע הכבד זה היה מעשה ועלו בני עסיא שלשה רגלים וברגל השלישי התירוה להם וכתב הר"ן איכא מ"ד שאף על פי שהתליעה כולה ולא נשתייר בה כזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חיה אפ"ה כשירה דאי כשנשתייר בה כזית פשיטא דכשירה דמי גרע מניטל ולמה לא התירוה להם עד רגל שלישי אלא ודאי התליע כולה קאמר וחושש אני בזה דאיכא למימר אפילו כשנשתייר בו כזית נסתפקו לפי שסוף כולו לירקב עכ"ל. והרשב"א כתב בת"ה הכבד שהתליע אפילו במקום שהיא חיה ובמקום מרה כשירה וכך הם דברי רבינו וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות שחיטה בשר כבד שהתליע כשירה ולטעמיה אזיל דס"ל שאם ניקבו סמפונות שבתוך הכבד טריפה וכמו שנתבאר סימן ל"ד אבל לדברי החולקים עליו וסוברים שאפילו ניקבו סמפונות שבתוך הכבד כשירה הכי נמי אם התליע סמפונות הכבד כשירה:

סעיף קטן ז

נדלדל הכבד כולו וכו' שם (מו.) בעי רבי זריקא מרבי אמי נדלדלה כבד ומעורה בטרפשין מהו א"ל דלדול זה איני יודע מהו אי למ"ד במקום מרה הא איכא אי למ"ד

במקום שהיא חיה הא איכא ופרש"י נדלדלה. נעקר במקומות הרבה ומעורה בטרפשין כאן מעט וכאן מעט וכולהו קיימא: הא איכא הרי כולה קיימא:

סעיף קטן ח

כתב הרמב"ם קני הכבד והם המזרקים שבו הדם מתבשל אם ניקב אחד מהם טריפה בפרק ו' מהלכות שחיטה:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ולא נהירא דהא מכשרינן אפילו בניטל כולו וכו' כבר כתבתי בסימן ל"ד שכן דעת הפוסקים לחלוק על הרמב"ם בזה: כתב רבינו ירוחם בשם בה"ג והיכא דעביא ליה כבדא חזינן לריאה דידה אי חיוורא כעמר גופנא טריפה ואי סומקא הדרא בריא וכשירה וזה הטרפות לא נמצא לשום אחד מהגדולים והוא מחודש וגם לא מנו אותו חכמים כלל עכ"ל. וגם הר"ן הביא דברי בה"ג וכתב עליהן ואין לדברים הללו עיקר בגמרא:

סעיף קטן י

מחט שנמצא בכבד בין אם בא לפנינו שלם או חתוך אם צד העב שלו לצד חלל הבהמה לחוץ טריפה וכו' בפרק א"ט (דף מח:) ההוא מחטא דאשתכח בחיתוכא דכבדא אמר רב אשי חזינן אי קופא לבר נקובי נקיב ואתאי אי קופא לגיו סמפונא נקט ואתאי וה"מ באלימתא אבל קטינתא לא שנא קופא לגיו ל"ש קופא לבר נקובי נקיב ואתאי ופרש"י אי קופא לגיו. אם ראשה העב שהיא נקובה בו נחבא בתוך הכבד וחודה יוצא לתוך חלל הבהמה ודאי סימפונא נקט ואח"כ נקב חודה את הסמפון ויצא לכבדא וממנו לחוץ: ואי קופא לבר. לחלל הבהמה ופיה לתוך הכבד ודאי דרך הושט נכנסה תחלה ונקבה הדקין ויצאתה ונכנס פיה לכבד: באלימתא. מחט עבה שאינה יכולה לנקוב דרך קופא שלה: אבל בקטינתא. כגון מחטין שלנו שמנקבים בשר אפילו דרך קופא שלהן והתוספות הקשו על פרש"י וכתבו אין לפרש כשהמחט מקצתה חוץ לכבד ומקצתה בתוכו אבל כולו בתוך הכבד כשירה בכל ענין דסימפונא נקט ואתא דא"כ מאי פריך ממחט שנמצא בעובי בית הכוסות דע"כ התם כשהוא בתוך בית הכוסות איירי דאי בחלל הגוף היכי קאמר מצד אחד שלא ניקבה אלא עור אחד כשירה הא ודאי דרך וושט נקיב ואתא אלא אי קופא לבר היינו שקופא לצד חוץ ואפילו כולה בתוך הכבד טריפה דנקובי נקיב ועייל וקופא לגיו היינו שהקופא לצד סמפון הכבד וכ"כ הרא"ש והר"ן והמרדכי וסמ"ג ורבינו ירוחם וכך הם דברי רבינו. ולפי פי' זה כשהקופא פונה לצד חלל הבהמה קורא אותו לבר לפי שפונה לצאת מהכבד וכשהקופא פונה לצד הקנה קורא אותו לגיו לפי שפונה לצד פנימי של כבד והרשב"א בחידושיו כתב ליישב דברי רש"י דכי אמרינן דחיישינן שמא ניקב אחד מאיברים היינו דוקא בקוץ שנוקב בכח מבחוץ

ונכנס מדוחק אבל במחט שנכנס בנחת אין חוששין לכך וכתב סמ"ק דבקטינתא בכבד יש לחלק בין שלימה לחתוכה דבשלימה כשירה משום דלא חיישינן לוושט אפילו בריאה משום דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן ומיהו בקופא לבר באלימתא בכבד טריפה אפילו בשלם ובריאה שלימה כשירה ואף ע"ג דבתלמודא קאמר סתמא גבי כבד אבל בקטינתא ל"ש קופא לגיו ונ"ש קופא לבר מ"מ לאו אשלימה קאי כי אם אחיתוכא דוקא דהא קאי אההיא עובדא דמחטא דאשתכח בחיתוכא דכבדא ומשמע מתוך דבריו דכי מכשיר בכבד שלם היינו בנפיחה. וכתב עוד דלמי שאינו סומך על שום בדיקה בנפיחה כל מחט הנמצא בריאה או בכבד לא דייני ליה דין שלימה אלא דין חתוכה עכ"ל. ואין דעת הפוסקים מסכמת עמו כלל אלא בריאה דוקא הוא דמפלגינן בין שלימה לחתוכה אבל הכבד דין החתוך כדין השלם. וכתב הרשב"א בתשובותיו סימן רנ"ה שנשאל למה חילקו בין מחטא דאשתכח בחיתוכא דכבדא לאשתכח בחיתוכא דריאה והשיב הריאה סמוכה לקנה מיד והכבד הוא בשיפולי ולפיכך כשהצד הדק נכנס והוא כלפי הכבד צריכה לעבור עד למטה עד הכבד ובמקום צר וחוששין אולי דרך כניסתה נטתה כאן או כאן וניקב אחד מהסמפונות שנקובתן במשהו כסימפוני הלב והכבד לפי שעוברת במקום צר ומהלך רב אבל כשהוא נכנס דרך הצד העבה אינו עשוי לנקוב מחמת שהוא עבה ולפיכך אין חוששין לו ואילו מחמת נקיבת הכבד אין חשש דבשר בעלמא הוא ואין הנקב פוסל ולפיכך אין חשש כלל ואין הפרש בין בא לפנינו שלם לבא חתוך ולא בכל מחטין עבים אמרו שהרי מחטין עבים המנויים אצלנו ואפילו אותם שעשוים לתפור בהם השקים הם נוקבין אפילו בצד העבה שלהם אבל בריאה אין חשש בכל זה לפי שכשהיה נכנס דרך הקנה מיד היא פוגעת בריאה ולפיכך אין חוששין לו בין קופא לגיו לקופא לבר אלא שחוששין לריאה ממש שמא אחר שנכנסה דחקה ונקבה את הריאה עכ"ל. והרמב"ם כתב בפ"ו מה"ש קני הכבד והם המזרקות שבהם הדם מתבשל אם ניקב אחד מהם במשהו טריפה לפיכך מחט שנמצאת בחיתוך הכבד אם היתה מחט גדולה והיה הקצה החד שלה לפנים בידוע שניקב כשנכנסה ואם היה הראש העגול לפנים אומרים דרך סמפונות הלכה ומותר וכתב הרשב"א בחידושיו שנ"ל שהרמב"ם מפרש בקופא לבר וקופא לגיו הפך ממה שפירש"י דקופא לגיו היינו שהקופא הוא כנגד חלל הבהמה וקופא לבר כשהוא כנגד פי הקנה וע"כ אין חוששין שמא דרך הושט נבלע אלא דרך הקנה נכנס ודחק ובא והילכך כשנמצאת בחיתוכא דכבדא ועדיין לא יצא לחוץ אי קופא לגיו כשירה דאין יכולה לנקוב דרך קופא שלה ואף על פי שנכנסה ע"כ בדוחק אבל קופא לבר וחודה כלפי פנים חוששין שמא ניקבה דרך כניסתה כיון שנכנסה בדוחק

כל כך עד שהגיע עד הכבד ואף על פי שלא נמצא עליו נקב א"א שלא ניקב וקרום הוא שעלה ובחלישתא בין קופא לבר ובין קופא לגיו טריפה דאימור אינקובי נקוב בכאן או בכאן ואעיל וה"מ כשנמצא מחוץ לסמפון גדול אבל בסמפון גדול שהוא רחב בין חלישתא בין אלימתא ואפילו קופא לבר כשירה דאימור סמפונא נקט ואתאי עכ"ל. וכתב שנ"ל שזה ג"כ דעת הרי"ף והוא ז"ל מסכים לדבריהם שכ"כ בת"ה מחט שנמצאת בכבד בין שהוא שלם בין שהוא חתוך רואים אם דרך קופא נכנס כשירה נכנס דרך חודה ר"ל שחודו של מחט למטה כלפי חלל הבהמה טריפה וחוששין כל שהוא נכנס עד מקום הכבד וחודו למטה ועובר דרך צר שמא עם כניסתו ניקב והרי זה כספק טריפה ואסורה ואע"פ שהרשב"א מסכים עם הרמב"ם נ"ל דלאו לגמרי מסכים עמו דלדידיה חששא דידן שמא ניקב קנה הכבד במקום שהוא מיצר והולך אבל לקני הכבד לא הוה חיישינן להו דאף אם ניקבו כשרים וכמו שנתבאר וצ"ל דבהא נמי פליגי דלהרמב"ם אע"ג דקופא לבר אם עדיין לא נכנסה בקני הכבד כשירה דכיון שהקנה שם רחב קצת לא חיישינן שניקבה אבל נכנסה בקני הכבד טריפה דחיישינן שמא ניקבו ולהרשב"א אפילו נמצאת קודם קני הכבד כיון דקופא לבר טריפה דחיישינן שמא ניקב הקנה כיון שבמקום ההוא אינו רחב כ"כ כמו בסמפונא רבא דכבדא וכן אם נמצאת בתוך קני הכבד טריפה ולא מטעם קני הכבד אלא מטעם קנה הכבד: ומשמע לי דבין לשיטת רש"י בין לשיטת הרמב"ם אם המחט תחובה בעובי הכבד ביושר בין קופא לגיו בין קופא לבר טריפה דודאי דרך ושט נכנסה ונפלה על דופן הכבד שאילו נכנסה דרך הסמפון לא היה אפשר להתעקם לגמרי וליתחב בעובי הכבד : וכתב הרשב"א בחידושיו שמדברי הרמב"ן נראה שהוא מפרש בחיתוכא דכבדא שהיא בסמפונות הדקים של הכבד ומ"מ עדיין לא ניקב אחד מהסמפונות או הוא בענין שתוכל המחט לצאת לבשר הכבד בלא נקיבת אחד מהסמפונות אבל אם א"א בלא נקיבת אחד מהסמפונות טריפה:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו בשם הרשב"א ואין אנו בקיאין אי זו דקה ואי זו גסה וכו' עד שאינה ראויה לנקוב בת"ה וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרמב"ן ולמדו כן מדאמרינן בגמרא (מט.) דקשייתא דדיקלא הא ודאי סימפונא נקט ואתאי:

סעיף קטן יב

מחטא דמשתכח בסימפונא רבא דכבדא משמע בגמרא דכשר אפילו קופא לבר וכ"כ רבינו ירוחם: (ב"ה וכ"פ הרמב"ם בפ"ו) וכתב הר"ן סימפונא דכבדא סימפון גדול שבכבד והוא סמפון הקנה שנכנס בתוכו כשירה דכיון דלא ניקבה מידי אמרינן דסימפונא נקט

ואתאי והה"נ אי אישתכח בסמפונא רבא דריאה כשירה והכי איתא בגמרא ואפילו איתא לריאה קמן א"צ בדיקה עכ"ל:

סעיף קטן יג

כתוב בה"ג דאי אינקיב טרפשא דכבדא טריפה וא"ת הרי רבינו כתב בסי' ל"ט ריאה שנסרכה לאחד מהמקומות שאין הנקב פוסל בהם כמו לחזה וכו' ולטרפשא ואפשר דהתם בטרפשא דליבא א"נ התם בטרפשא המבדלת בין איברי הנשימה לאיברי המזון והכא בטרפשא דכבדא שהיא יותרת הכבד הנקרא איבר"ש וגבי כבד שהוריקה כנגד בני מעים כתוב בהגהות אשיר"י מכאן יש סמך לדברי הגאונים דמטריפין כשניקב חצר הכבד דחיישינן שסופו לינטל כל הכבד מדמטרפינן כשהוריקה הכבד כשיעור נקב משהו דאסרו תחלתו משום סופו עכ"ל ולפי זה אפשר לומר דאף ע"ג דניקב הטרפש טריפה שייך שפיר למימני טרפש עם מקומות שאין הנקב פוסל בהם לענין ריאה שנסרכה להם דכיון דאין פיסול הנקב מצד עצמו אלא מפני שסוף הכבד לינטל כל שנסתם והעלה הארוכה ליכא למיחש תו שניטל הכבד ע"י כך. וכתב המרדכי בשם הגאונים דטרפשא דכבדא שניקבה נקב מפולש מצד הכבד טריפה אבל אם נסרכה בסירכא בצלע לא היו מטריפים וכתבו בעל תרומות הדשן בסימן קס"ג:

סעיף קטן יד

ואם נמצאו שני כבדים בבהמה או בעוף טריפה דכל יתר כנטול דמי בפרק א"ט (נח:) גרסינן תנן התם בעלת ה' רגלים או שאין לה אלא ג' ה"ז בעלת מום אמר רב הונא ל"ש אלא שחסר ויתר ביד אבל ברגל טריפה נמי הויא מ"ט כל יתר כנטול דמי. ופרש"י ל"ש. דקתני ה"ז מום לגבוה הא להדיוט שרי אלא שחיסור זה דבעלת ג' או יתור זה דבעלת ה' ביד שאין לה אלא יד אחת או שיש לה ג ידים: כנטול דמי. יתר אחד כחסר אחד והוי כבעלת רגל אחת וטריפה דהויא כשמוטת ירך בבהמה וכן הלכה דליכא מאן דפליג ואע"ג דאמרן באוני בריאה דלית הלכתא כרבא ביתרת הא אוקימנא ההיא דקיימא בדרא דאוני דקי"ל לרבנן דאורחייהו בהכי אבל ביני וביני טריפה וכתב הרא"ש כל זה וסיים בה וכ"כ בה"ג אם נמצאו ב' כבדים טריפה שני טחולין כשירה עכ"ל והא דמכשר בשני טחולין היינו אפילו דבוקים זה לזה בסומכייהו דכיון דקי"ל כל אבר יתר כאילו ניטל אבר חבירו דמי הרי אמרו ניטל הטחול כשירה כ"כ הרשב"א בת"ה לדעת רש"י וכתב הר"ן שהרמב"ן פירש דכניטל ממקומו המחובר לו ומקומו עמו קאמר ולפיכך כשהיא מחוברת במקום בוקא דאטמא רואין כאילו ניטל הוא ובוקא דאטמא חבירו וכן כשהיא סמוכה במקום צומת הגידים רואים כאילו ניטל צומת הגידים של שניהם אבל רגל יתר המחובר למטה מבוקא דאטמא ומצומת הגידים כשירה ולפ"ז אם היו לה שני טחולין

הסמוכים זה לזה בסומכייהו רואין כאילו ניטל היתר ממקומו ומקומו עמו וישאר השני נקוב בסומכיה וטריפה אבל הרשב"א כתב בת"ה דכנטול בלחוד קאמרינן כלומר כאילו ניטל הוא לבדו וכ"ת א"כ יתר ברגל למה היא טריפה משכחת לה כגון שהיה מחובר במקום בוקא דאטמא בענין שאם תעקור את זה ישמט בוקא דאטמא של חבירו וכן אם הוא מחובר במקום צומת הגידים בענין שאם ינטל יחתוך צומת הגידים של חבירו הא יכול ליטלו בלא קלקול אפי' ברגל כשירה ולפ"ז נמצאו לה שני טחולים סמוכים אפילו בסומכייהו כשירה שהרי יכול לינטל אחד מהם וישאר חבירו קיים אא"כ היה אחד מהם נכנס בחבירו בענין שאם ינטל אחד מהם לא ישאר בחבירו כעובי דינר זהב עכ"ל הר"ן וכן לפ"ז יתרת הכבד לעולם כשירה דכשאתה נוטל את היתר אין עושה אותה טריפה מיהו אף הרב לא אמרה אלא להלכה אבל לא למעשה וז"ל בת"ה הקצר שני טחולים שנמצאו לבהמה בין שהם יוצאים משני מקומות בין שהאחד יוצא מן השני לעולם כשירה וכשאתה אומר כל יתר כנטול דמי הרי אמרו ניטל הטחול כשירה ויש מרבותינו שאסרו אם הם מחוברים בראש העב שלו דכל יתר כנטול דמי ואם ניטל מקום העב של טחול טריפה ויראה לי שהיא כשירה דלא אמרו כנטול עם מקומו אלא כנטול דמי כלומר כנטול מן המקום אשר נתחבר שם וכשאתה נוטל את היתר עדיין כל עובי עיקר הטחול קיים ואפילו לא נשתייר בעביו אלא כעובי דינר כשירה ויש לחוש למעשה לדברי רבותינו ז"ל עכ"ל וכתב עוד בהמה או עוף שנמצא לו שני כבדים יש אוסרין לפי דכל יתר כנטול דמי שהיתר כחסר ויש מי שאומר שלא אמרו כחסר אלא כנטול כלומר עם מקומו שהוא דבוק בו ולפיכך אם הם מחוברים במקום כזית של מקום חיותו או בכזית שבמקום מרה טריפה ואם לאו כשירה ויראה לי שלא אמרו כנטול עם מקומו אלא כנטול כלומר כאילו היתה ניטל מן המקום שהוא בו והילכך כל אבר יתר שאם ינטל ממקומו עושה אותה טריפה אסורה ואם לאו כשירה ולפיכך יתרת הכבד לעולם כשירה דכשאתה נוטל את היתר אין עושה אותה טריפה ומ"מ לראשונים שומעים להחמיר בשל תורה עכ"ל וכתב עוד כבר אמרנו שכל מקום שחסר טריפה היתר טריפה שהיתר כנטול דמי לפיכך אם היתה יתרת רגל טריפה בד"א כשהיתה בעלת שלש רגלים לפי שכשאנו רואים היתר כנטול ממקומו הרי הוא כחסרה רגל ונמצאו לה ב' רגלים דבוקים זה בזה יש מרבותינו שאמרו שאם נדבקו במקום שאם תחתך היתר עם מקומו עושה אותה טריפה הרי אנו רואים כנטולים וטריפה ולא יראה לי כן שלא אמרו כל היתר כנטול עם מקומו אלא כנטול דמי ר"ל היתר ולפיכך כל שינטל מקומו ועושה אותה טריפה הרי זה טריפה ואם לאו כשירה וראוי לחוש לדברי רבותינו שאמרו להחמיר בשל תורה עכ"ל.

וכתב הר"ן במשנת אלו כשירות בבהמה דמסתברא דנטולה וחסרה בידי שמים דינן שוה וכל מקום שהנטולה טריפה אם חסרה טריפה הלכך חסרה כבד טריפה כאילו ניטלה אבל הרמב"ם כתב בפ"ח מה"ש כל אבר שנאמר בו שאם היה חסר טריפה כך אם ניטל טריפה אבל אבר שנאמר בו אם ניטל טריפה אינו נאסר אלא אם נחתך אותו אבר אבל אם נבראת חסרת אותו אבר הרי זו מותרת שאם לא תאמר כן נמצאת החסירה והנטולה אחת וכל אבר שנאמר בו שאם ניטל מותרת ק"ו אם חסר מתחילת ברייתה ולא נברא שהיא מותרת עכ"ל ולפ"ז לדעת הרמב"ם נמצאו לה שני כבדים כשירה ואע"ג דכניטל דמי אין בכך כלום דכנטול דמי היינו לומר דכחסר מתחילת ברייתו דמי וחסר הכבד כשירה דלא אמרו דטריפה אלא בניטל כולו כנ"ל ויש לדחות דדילמא א"א ליבראות חסרת הכבד והרשב"א הביא בת"ה לשון הרמב"ם וכתב עליו ולא יראה לי כן שהרי הכבד אחד מהמנויים בניטלים וכל עצמינו לא אסרנו נטילת הכבד אלא מפני המרה ואם נבראת בלא כבד טריפה שגם היא חסרת המרה היא ולא מנו נטולה וחסורה אלא ללמדך שאחד ניטל ביד ואחד שחסר מן התולדה טריפה שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק ולומר דדוקא שחסרה מתולדתה אבל היה לה וניטל כשירה או בהפך עכ"ל. ובפי' כל יתר כנטול דמי דברי הרמב"ם בפ"ו מה"ש כפירוש רש"י וכתב רבינו ירוחם שכן עיקר:

סימן מב

סעיף קטן א

מרה שניקבה טריפה משנה ר"פ א"ט (מב.) וכתב הרשב"א בת"ה ניקבה המרה ואפשר לתלות בסכין או ביד הטבח כשירה ופשוט הוא:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם ניקבה כנגד הכבד והכבד סותמו כשירה מימרא שם בראש הפרק (מג.) ופרש"י שניקובה במקום דיבוקה בכבד וחיבור הכבד סותם את הנקב וכתב הרשב"א בחידושיו גבי הא (מה:) דאמר אמימר ג' קני הוו שמרה שניקבה וכבד סותמתה אם ניקב הכבד כנגדו טריפה וכ"כ סמ"ג וסה"ת ופשוט הוא והכי אמרינן בהדיא בגמרא (מח.) גבי ריאה שניקבה ודופן סותמתה: וכתב המרדכי מעשה היה שהמרה נדבקה לצלעות מצד הכבד כדינה והכשירוה:

סעיף קטן ג

ניטלה ביד או חסרה טריפה במשנת א"ט כתב הרא"ש דכל הנך דאם ניקבו טריפה ה"ה אם ניטלו בין מעצמן בין ביד טריפה וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה"ש וכ"כ התוספות והר"ן וכתב הר"ן ולפי זה ניטלה המרה בין בעוף בין בבהמה טריפה ואע"פ שיש מינים בעופות

שאין להם מרה כלל כגון תורים ובני יונה אין למדים ממין על שאינו מיצו וכ"כ הרא"ש והרשב"א וכן דעת הרמב"ם שכתב בפרק ו' מה"ש אבר שאמרו חכמים בו שאם ניקב במשהו טריפה כך אם ניטל כולו טריפה בין שניטל בחולי או ביד בין שנברא חסר וכן אם נברא בשני איברים מאותו אבר טריפה שכל היתר כנטול הוא חשוב כיצד ניטל אחד מן המעים או המרה וכיוצא בהן בין בעוף בין בבהמה טריפה וכן אם נמצא מהם שתי מררות או שתי מעים טריפה וכן כל כיוצא בזה עכ"ל: וכתב הכלבו שהצבי אין לו מרה בכבד אבל יש לו למטה סמוך לזנבו והגהות מיימון כתבו שכתב סמ"ק בשם רש"י והרי"ף דהיכא דלא משתכח שום מרה וכן אם נמצאו שתי מררות כשירה וכ"כ הרוקח וכ"כ המרדכי בשם הרי"ף וכתב בשם ראבי"ה שלולי שקשה לו להכניס ראשו בין הגדולים היה מכשיר באין לה מרה וביש לה שתי מררות וכתב הרא"ש בתשובה כלל ב' סימן כ"ז שאין לסמוך על דברי המכשירין ניטלה המרה או יש לה שתי מררות דבין זו ובין זו טריפה היא וכן הסכים מה"ר ישראל בכתביו סימן ל' וסימן רט"ו וכן עיקר:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אבל יש מיני עופות שאין להם מרה וכו' עד ואין ללמוד ממין על שאינו מינו כבר נתבאר: כתוב בה"ג אם ניטלה המרה טעמינן לה בדוכתה וכו' דברי בה"ג כתבום הרא"ש והרשב"א והר"ן בפא"ט וגם המרדכי כתב בשם ראבי"ה פעם אחת בא לידי מעשה שניטלה המרה ואמרתי לקרוע הכבד שתי וערב ולטועמו כמו שכתב בה"ג שאם יטעום בלשונו טעם מר הרי נבלע בכבד וכשירה מפני שאמרו חכמים כבד כועס ומרה זורקת בו טיפה וכשטעמוהו לא הרגישו במרירות כלל ואמרתי שוב לצלותה ע"ג גחלים והיתה מרה עד מאד והכשרתיה עכ"ל וכ"כ הגהות מיימוני בפ"ו מה"ש בשם סמ"ק וכתב מהר"ר ישראל בכתביו סימן ל' דאפילו לדידן יש לסמוך על ככה:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בשם ה"ר אליעזר בר נתן כתבו הרא"ש שם וגם רבינו ירוחם כתבו וכבר כתבתי בסמוך סברא זו בשם ראבי"ה:

סעיף קטן ו

ואם נמצאו שתים טריפה דכנטול דמי נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם היא אחת ונראה כשתים נוקבין אותה וכו' כן כתבו הרא"ש והרשב"א ורבינו ירוחם ונראה מדבריהם דלשון בה"ג הוא וכתב הכלבו שהוא נלמד מתרי סניא דיבי שיתבאר בסימן מ"ז ולי נראה שהוא נלמד מדין תרי בועי דסמיכי אהדדי שנתבאר בסימן ל"ז: וכתוב בכתבי מהר"ר ישראל סימן רט"ו שאף על פי שהם שתי מררות גמורות רק

שבמקום דיבוקם בכבד כמו רוחב אצבע היו כאחד כשירה אפילו אי לא שפכי אהדדי וכתב שלמד כן מדין הדקין שיתבאר בסימן מ"ז ונראה מדבריו דהכי קאמר אם מתחילתן הם שתים ובסוף הם מתערבות ונעשות א' שהן כשירות: שמעתי שאירע מעשה שנמצאו שתי מרות סמוכות זו לזו וניקבו האחת ויצא כל הליחה שבה ונשארה השנייה מליאה וניקבה גם השנייה ויצא ממנה כל הליחה שבה והיה דעת הבודקין להטריפה משום דלא הוו שפכי אהדדי נמצא שם פקח אחד ונקב אחת מהן ונפח בה ועלתה גם השנייה בנפיחת הראשונה ועוד נסה והטיל מים באחת מהן ונתמלאת גם השניה וע"י כן נתברר להם דשפכי אהדדי ומה שלא נשפכה דרך חבירתה כשניקבה בתחילה היה מחמת עובי הליחה וכיון שע"י הרוח והמים נתברר דשפכי אהדדי הכשירוה : כתוב בתשובת הרשב"א סימן ג' על שתי מררות בכבד אחת הנה ואחת הנה וסימפון אחד שופך מרה לשתיהן וכשאדם זוקף האחת חוזרת ליחה למקום שהסמפון מחלק מרה ושופך לשתיהן ועל דרך זה היו השתי מרות שופכות זו לזו אבל כשהן שוכבות כדרך שהן עומדות בחיי הבהמה אין שופכות זו לזו והשיב דנראה דלא מיקרי שפכי אהדדי אלא בדשפכי אהדדי מעצמן כשהן עומדות בכבד בחיי הבהמה דומיא דשפכי אהדדי דאיתמר בתרי סניא דיבי ושני בני מעים דהנך ודאי כשחוזרין ומתערבין שופכין למקום אחד ומ"מ איפשר להתיר משום דכל שסמפון אחד שופך במקום אחד לפיהן של שתי המרות הרי הן כאחת שאין אלו אלא כמרה אחת גדולה והסמפון שופך באמצע ומאמצעה מתרחב והולך ושולים זה נוטה לכאן וזה נוטה לכאן אך טוב ליזהר בכל כיוצא בזה לחוש למה שאמרנו תחילה:

סעיף קטן ח

גרעין שנמצא בה אם הוא גדול כשל תמרה כשירה וכו' בפרק א"ט (מט.) ההוא קשייתא דאישתכח במרה א"ר אשי כי הוינן בי רב כהנא אמרינן הא ודאי סימפונא נקט ואתאי אע"ג דלא קא נפקא מירבל הוא דרביל ליה וה"מ דדיקלא אבל דזיתא מיבזע בזע. ופרש"י סימפונא דכבד נקט ועל דרך הקנה נכנסה דאי דרך הוושט נכנסה אינה ראויה לנקוב ולצאת משם ולחזור וליכנס כאן דרך נקב: ואע"ג דלא נפקא. שאינה יכולה לצאת דרך הסימפון כשרוצין להוציאה לפי שהסמפון דחוק: מירבל הוא דרביל. ע"י נענוע שנענעה הבהמה בהליכתה ימים רבים נכנסה תמיד מעט מעט במקום דחוק שאינה יכולה עכשיו לצאת: מיבזע בזע. כמחט ומאן דטריף במחט טריף נמי בהא וכתבו התוס' וא"כ הוי דלא כהלכתא דקי"ל הלכתא כר"י דמכשיר לעיל אבל נראה דאפילו ר"י במחט הוא דתלינן שבאה דרך הסמפונות אבל קשייתא דזיתא שהם גסים ואינם יכולים לבא בריוח

דרך הסימפונות חיישינן שמא ניקב הוושט וחזר ונכנס בכבד וכ"כ הרא"ש והמרדכי והר"ן כתב ומקשו הכא אפילו דזיתא אמאי אמרינן דמיבזע בזע והא מרה הרי היא כסמפונא רבא והו"ל למימר דסמפונא נקט ואתאי כיון דלא חזינן נקב כלל כדלא חזינן בסמפונא י"ל דאה"נ ואין טריפותה משום דחיישינן שמא דרך הוושט באה אלא אפי' ת"ל דרך הקנה נכנסה מתוך שעור המרה רך ודק חיישינן שמא לאחר שנכנסה במרה ניקבה אותה ומ"ה אפילו רבנן דמכשרי בריאה מודו בקשייתא דזיתא במרה דטריפה ומהטעם שכתבנו וזה שלא כדברי רש"י שכתב גבי קשייתא דזיתא דמאן דטריף במחט טריף נמי בהא מכלל דמאן דמכשר במחט מכשר בהאי ולא מחוור דהא אנן קי"ל כרבנן דמכשרי במחט ובקשייתא דזיתא מסקנא דגמרא דטריפה אלא ודאי היינו טעמא מתוך שעור המרה דק חיישינן שמא ניקב והרשב"א כתב דלדעת הרי"ף והרמב"ם קשייתא דזיתא כיון דשני ראשיה חדים והיא נכנסת במקום דחוק ביותר חוששין שמא ניקבה דרך כניסתה ע"כ. וכ"כ בפי' הרמב"ם בפ"ו מה"ש ורבינו שכתב אם הוא גדול כשל תמרה כשירה ואם הוא כשל זית טריפה הוא כשיטת התוספות והרא"ש אבל לפירוש רש"י לא הו"ל לכתוב אלא אם היה כמו של תמרה שאין ראשה חד מותרת ואם הוא כמו של זית שראשה חד אסורה וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מה"ש: וכתב הכלבו בשם בעל העיטור דאפילו בגרעין זית מסתברא דדוקא כי ליתא למרה קמן אבל איתא קמן והיא שלימתא כשירה כדאמרינן גבי מחט שנמצאת בריאה וכן דעת הר"ש ז"ל. ורבינו ירוחם כתב סברא זו לדעת רש"י. וכתב עוד לדעתו דמפלגינן בין קופא לגיו או קופא לבר (ב"ה) (וכ"ז שלא כדעת הרמב"ם):

סימן מג

סעיף קטן א

ניטל הטחול כשר משנה פרק אלו טריפות (חולין נד:)

סעיף קטן ב

ומ"ש ובניקב יש חילוק בין ראש האחד לחבירו וכו' שם [נה.] אמר רב עוירא משמיה דרבא לא שנו אלא ניטל אבל ניקב טריפה ואותיבנא עליה מדתנן חתך מן העובר שבמעיה מותר באכילה כלומר משום דחתיכת העובר נתרת בשחיטת אמו מן העחול ומן הכליות אסור באכילה ודייקינן טחול וכליות אסור הא בהמה גופה שריא ופרקינן בדין הוא דליתני אסורה ואיידי דתנא רישא מותר תנא סיפא נמי אסור באכילה ואב"א ניקב לחוד ונחתך לחוד כ"כ במקצת נוסחאות כלומר נקב הוא מכאיבה יותר ושוב אינה חיה אבל נחתך אינו מכאיבה כ"כ וכשירה ואמרינן בתר הכי דלית הלכתא כרב עוירא

אלא כשניקב בסומכיה אבל בקולשיה כשירה ובסומכיה נמי אי נשתייר ביה כעובי דינר זהב כשירה. וכתב בהג"א שכל מה שדבוק לכרס קרי סומכיה ולא יותר וכן כתב רבינו ירוחם ואפילו נשתייר בו כעובי דינר זהב כתב הרמב"ם בפ"ו מה"ש דהיינו אם ניקב נקב שאינו מפולש אם נשאר תחתון כעובי דינר זהב מותר פחות מכאן הרי הוא כמפולש וטריפה: וכתב הרשב"א בחידושיו ולענין נחתך אי הוי כניקב או לא כתב הרב בעל העיטור דאיכא מ"ד דנחתך כשירה כלישנא בתרא ואיני יודע טעם לדבר זה דכיון דאיכא תרי לישני ואיסורא דאורייתא נקטינן לחומרא ואפילו נחתך נמי אסור כלישנא קמא והילכך אם נחתך בסומכיה ספק טריפה היא ואסורה מספק עכ"ל. וכ"פ בת"ה וכתבו רבינו בסמוך. וגם הר"ן כתב דכיון דאתינן לאיפלוגי בטחול בין סומכיה לקולשיה לא צריכינן לאיפלוגי בין ניקב לנחתך אלא מתניתין דהתם דמשמע דנחתך כשירה בקולשיה וכי פסלינן הכא בניקב היינו בסומכיה וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו מה"ש שלא הזכיר דין נחתך כלל ומשמע דטריפה במכ"ד דניקב ורבינו ירוחם כתב שכיון שלא כתב הרי"ף אלא ניקב ולא כתב נחתך נראה שהוא פוסק כלישנא בתרא ואין דבריו נראין דטפי מסתברא למימר דהרי"ף כתב דניקב טריפה וכ"ש נחתך דאת"ל דמכשר בנחתך לא הוה שתיק מיניה. כתב בהג"א שכ"פ בה"ג ובשערים דנחתך אסור ועוד הוסיף בשערים נקרע או נימוח בסומכיה טריפה בקולשיה כשירה ואם לקתה בשינוי מראה ונשתייר במראה כעובי דינר זהב כשירה:

סעיף קטן ג

ועל מ"ש רבינו ואפילו נחתך שם כולו כשר כתב מהר"י נ' חביב ז"ל מדקדוק לשון אפילו נראה לכאורה דיותר ראוי להכשיר ניקב מנחתך ובסמוך כתב בשם הרשב"א נחתך במקום עביו יש מי שמתיר וגם בת"ה כתב ניקב בראשו הדק כשירה ואין צ"ל אם נחתך שם אלמא דטפי עדיף נחתך מניקב לכן נ"ל שהמשך לשון אפילו קאי על כולו ר"ל לא מיבעיא לא נחתך אלא קצתו אלא אפילו נחתך כולו כשר עכ"ל. ואין זה נראה בעיני דבנחתך כולו הוא דאיכא לפלוגי בינו לנקב לליישנא בתרא דאילו נחתך קצתו היינו נקב. ומ"ש רבינו ואפילו נחתך היונו משום דלפום מאי דס"ל דהלכתא כלישנא קמא מסתברא דטפי שייך למיסר בנחתך מבניקב ואפשר נמי דאיהו לא הוה גריס אלא לישנא קמא בלחוד כמו בנוסחי דידן דלית בהו לישנא בתרא:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו בשם הרשב"א עובי דינר זה לא ידענו שיעורו ויראה לי שהוא פחות מחצי עביו בת"ה הקצר וז"ל בארוך עובי דינר זהב לא נתבאר כמה והולכים בו לחומרא ומ"מ

יש לנו לומר דכל שניקב עד מחציתו כשירה דהא נשתייר קאמר ועוד דסתמא דמילתא עובי דינר זהב אינו כמחצית עביו של טחול עכ"ל:

סעיף קטן ה
ומ"ש נחתך במקום עוביו יש מי שמתיר ויראה לי שהוא אסור מספק ג"ז מדברי הרשב"א וכבר נתבאר:

סעיף קטן ו
ומ"ש וטחול של עוף עגול כענבה וכו' עד שכבר הורה זקן הכל מדברי הרשב"א בת"ה. והמורה שהורה להתיר הוא הרמב"ם בפ"י מה"ש וכתב עליו בת"ה הארוך דאדרבה הוה לן למימר דבכל מקום שניקב טריפה דלית ביה קולשא אבל מה נעשה וכבר הורה זקן עכ"ל וגם הר"ן כתב שטעמו של הרמב"ם משום דכיון דא"א לחלק בו בין סומכיה לקולשיה אינו בכלל מה שאמרו כל טריפות שמנו חכמים בבהמה כנגדן בעוף כיון שא"א להשוותו לבהמה ובוודאי שזה מן התימה דכיון דמ"מ עוף טחול יש בו ואע"פ שא"א לחלק בו נעשה הכל כסומכיה ויהא טריפה בכל מקום אלא שאפשר לומר שכיון שטרפות נקב הטחול חידוש הוא כיון דבניטל כשירה אין לך בו אלא חידושו בלבד עכ"ל: כתוב במרדכי ובהג"א מעשה בא לפני ראבי"ה שהיה טחול נפוח בקולשיה כראשו של תינוק והיה הנפח מלא מים זכים והיה בפנים כמראה שעוה וצוה לגוררו בסכין ואח"כ בדק בפנים ונמצא שלם מכל צד שלא נרקב והכשירה ואמר לנו ראבי"ה שא"ל רא"מ בשם ר"ת דכל מקום שאמרו חכמים שהוא טריפה אם ניקב ה"ה אם לא ניקב והבשר רע סביביו והכא הואיל וגיררנו ונמצא שלם מכל צד נראה להכשיר ושאלתי את פיו אם היו בו מים סרוחים מה היה אומר ואמר שכמו כן היה מתיר עכ"ל. וגם הרשב"א כתב בת"ה בחלק הלקויין שכל אבר שנקיבתו או חסרונו פסול בו כשנתמסמס פסול וכתבו הג"ה מיי' דלא בקיאינן בשיעור נתמסמס הילכך בכל שהו שיהיה הבשר רע יש לפסול:

סעיף קטן ז
נמצאו שני טחולין כשר כיון דאפילו ניטל כולו כשר. כ"כ הרמב"ם בפ"ו מה"ש ומדסתים לה סתומי משמע דאפי' דבוקים זה לזה בסומכייהו כשירה וכבר כתבתי בסימן מ"א שכן דעת רש"י והרא"ש ז"ל ושלא כדעת הרמב"ן ז"ל שחילק בכך כמו שנתבאר שם :

סימן מד

סעיף קטן א
ניטלו הכליות כשירה משנה פא"ט (נד.):

סעיף קטן ב

ומ"ש הילכך אם נמצאו ג' כשירה ז"ל הרי"ף והרא"ש שם והיכא דמשתכחין תלת כוליאתא כשירה דאמרינן כל יתר כנטול דמו ותניא נמי הכי ואת שתי הכליות ולא בעלת כוליא אחת ולא בעלת ג' ומדפסל רחמנא לגבוה מכלל דלהדיוט שרי:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכן אם ניקבו או חסרו אפילו אם הגיע החסרון והנקב עד הלובן כשירה ואם הם מלאים מים זכים כשירה וכו' עד והוא שיגיע הליקוי ומים העכורים עד הלובן שבה שם (נה.) אמר רכיש בר פפא משמיה דרב לקתה בכוליא אחת טריפה אמרי במערבא והוא דמטא לקותא למקום חריץ ומקום חריץ היכא חיורתא דתותי מתני ופרש"י למקום חריץ. שהגידים מעורים שם הוא אמצעית הכוליא ובדברי הרשב"א בת"ה מפורש יותר שכתב ומקום חריץ היכן לובן שתחת המתניים שנכנס בתוך הכוליא עכ"ל וכתוב בא"ח מעשה היה בנרבונא בבהמה שלקתה בכוליא אחת שהיה מקצתה כבשר המת והיה מגיע הלקות עד מקום חריץ מיהו לא הגיע אל הלובן שהוא מקום חריץ עצמו דהיינו לובן שבתוך הכוליא והסכימו חכמי העיר והתירוה משום דכל היכא דלא מטי ללובן גופיה כשירה עכ"ל ולקתה בכוליא אחת פרש"י כגון מליא מוגלא ובתר הכי איתא בגמרא יש כשר בריאה ופסול בכוליא ויש פסול בריאה וכשר בכוליא. כשר בריאה ופסול בכוליא מוגלא. פסול בריאה וכשר בכוליא נקב ורש"י אינו גורס יותר אבל הרי"ף גורס עוד פסול בזה ובזה וכשר בזה ובזה פסול בזה ובזה לקותא כשר בזה ובזה מים זכים דציילי ולא אסרוח לפי גירסא זו מוגלא ולקותא שני ענינים הם. וכתבו הרא"ש והרשב"א והר"ן דלפי זה לקותא היינו שמחמת חולי לקה הבשר ונתמסמס עד שנעשה כבשר שהרופא גוררו ומעמידו על בשר חי ואע"פ שאם ניטלו הכליות כשירה גמירי דע"י המסמסה טריפה וגם בריאה פסול כדאמרי' לעיל בריאה דנפלה תילחי ודברי הרמב"ם בפ"ח מה"ש כדברי הרי"ף וכן דעת הרשב"א בת"ה וכן דעת סה"ת וכך הם דברי רבינו והכי נקטינן. וכתבו עוד הרא"ש והר"ן דדוקא לקותא הוא דפסול אבל ניקב או נחתך אפילו עד מקום החריץ לא מיטרפא בה כי יותר מזיק לה כאב הלקותא מכאב החתך והנקב וה"א לעיל (נד.) דהוו מחו בכולייתא וקטלו וקאמר דלא הויא טריפה ולא דקדק אם הגיע המכה למקום חריץ וכן אמרינן בשמעתין דנקב כשר בכוליא ולא מפליג בין הגיע למקום חריץ ובין לא. הגיע עכ"ל. וגם הרמב"ם כתב בפרק הנזכר שאם ניקבה הכוליא כשירה ולא חילק: וכתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן רנ"ח על כוליא שנמצאת מליאה מים שמראיהן רע אבל לא היו עבים ועכורים אלא מראיהן כרכומי כמראה הדבש זה לא שמעתי דאיפשר שכל מראיו כרכומי נראה שמיחיי בשר הכוליא הוא שנתערב בהם וזהו שקראו עכורים

דמים עכורים היינו כשנתערבה עפרורית המים בהם פמעין נרפש וכאן אם לא שנתערבה בו מיחוי הכוליא לא נעכרו ומים זכים היינו ליחה לבנה ומים ואע"פ שיש לדון בדבר להקל בשל תורה הלך לחומרא וראוי לחוש לאסור עד כאן לשונו. ומדברי הגהת אשיר"י שאכתוב בסמוך על כוליא של איל שלא היה לה בשר כלום והכשירו נראה שאין לפסול משום מיחוי הכוליא ועוד מדהכשיר בהיה בה דם מדלא חשיב דם בהדי סרוחים ועכורים משמע דמים זכים לאו דוקא ליחה לבנה אלא כל שאינם עכורים ממש מיקרו כמים זכים מאיזה מראה שיהיה : וכתב בהגהת אשיר"י נראה לפרש"י ה"ה ע"י מכת חרב דינו כמוגלא ולא מיטרפא עד דמטי לקותא במקום חריץ ובשערים דר"ש בן חפני כתב לקתה בכוליא אחת בלא מוגלא ולא הגיע למקום חריץ כשירה משמע אבל במוגלא אפילו לא הגיע למקום חריץ טריפה מדאמרינן לעיל יפלח כליותי מי קא חיי עכ"ל וגם זה כתוב במרדכי ומסיים בה ומים זכים ראיתי בתשובה שבאת לפני רבותינו שבמגנצא והתירו ואפי' הגיעו למקום חריץ והמתע"ב אבי"ה עכ"ל ומדברי הרמב"ם בפ"ח מה"ש משמע הכי כמו בשערים דבמוגלא לא בעינן שיגיע למקום חריץ אבל רבינו משמע ליה דלא חמיר מוגלא מלקתה ובתרווייהו בעינן שיגיע למקום חריץ דמים עכורים היינו מוגלא וכתב והוא שיגיע הליקוי ומים העכורים עד הלובן שבה וכן דעת הרשב"א בת"ה שאין שום דבר פוסל בכוליא אלא א"כ הגיע למקום חריץ: ולענין הלכה כיון שאין דברי הרמב"ם מבוארים בהדיא נקטינן כדברי הרשב"א. וכמו שכתב רבינו: ואם לא לקתה כי אם במקום חריץ לבד משמע דטריפה דשם הוא עיקר חיותא כדין הוריקה כבד בכזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חיה שיתבאר בסימן נ"ב: כתב בהגהות אשיר"י בשם בה"ג שאם היה דם בכוליא כשירה דהא לא חשיב הכא דם בהדי סרוחים ועכורים וכוליא של איל נמצא בשפיר"א ולא היה לה בשר כלום אלא היתה מליאה מים צלולין רק שבמקום הלובן היה שלם והכשיר ובכוליא של פרה היתה שלפוחית וניכרת מקום חריץ והכשירוה רבותינו שבמגנצא ואם היתה מכה על הכוליא מגבה מחתכין הכוליא לשנים אם אין מכה מבפנים כשירה עכ"ל: כתב הרוקח נמצאת אבן בכוליא כשירה כי משם יורדת לגיד הערוה וז"ל א"ח מעשה היה בעיר מונפישלי"ר שנמצאת כוליא מליאה אבנים קטנים מבית ומחוץ והם לבנים ובמקום חריץ היה בריא והאבנים עד מקום חריץ והכשירוה משום דגרסינן במקום חריץ ופירוש במקום חריץ דוקא ולא אמרינן עד מקום חריץ עכ"ל:

סעיף קטן ד

כוליא שהקטינה טריפה וכמה תקטין ותטרף וכו' בפרק א"ט כוליא שהקטינה בדקה עד כפול בגסה עד כענבה בינונית וכתב הר"ן כתוב בה"ג דכפול וכענבה כשר פחות מכאן טריפה והוא תימא דבגמרא אמרינן (נה.) שכל שיעורי חכמים להחמיר כלומר דכי הוי חומרא עד ועד בכלל אמרינן ליה וכי הוי חומרא כי אמרינן עד ולא עד בכלל אמרינן ליה בכל דהוי מדאורייתא הילכך הכא אית לן למיזל לחומרא ולדון בטריפה כפול וכענבה וכן כתב הרשב"א בשם הרמב"ן ז"ל: כתב מהר"י חביב ז"ל כענבה בינונית שמעתי אומרים כי כוליות בהמה גסה עשויה חתיכות חתיכות נפרדות קצת זו מזו ואחת מהן נקראת ענבה וזכורני כי ראיתי בפירוש חולין לתלמידי ה"ר יונה פירוש ענבה פיגון בלע"ז והם עגולים קצת וארוכים ודומין לצורת כוליא ולפי' זה שראיתי נאמר שענבה היתה גדולה בזמנם יותר מפול מה שאין כן עתה ויש קצת ראיה לפי' זה מה שכתב בדין הטחול וטחול של עוף עגול כענבה עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ודוקא כשהקטינה מחמת תולי אבל אם קטנה בתולדתה כשירה כ"כ הרשב"א והרא"ש. וכ"כ הר"ן בשם הראב"ד וכ"מ מדברי רש"י וכתב הכלבו דלפי דעת הראב"ד הוצרכנו לבאר ניטלו הכליות דכשירה ר"ל שנבראת כך חסרת הכליות שאם ניטלה ע"י חולי כיון שהקטינה לפחות מכשיעור כבר נאסרה ואיך תחזור להכשירה כשגמרו לכלות ולהמק ולפ"ז צריך לבדוק מקומן ולבדוק אם הכיס שלהם מלא חלב ואין שם כי אם החוטים בלבד אז ניכר שזה תחלת ברייתה וכשירה ואם נמצא שם חלל ומקום ריק ניכר שהיו לה כליות אלא שנימוחו וטריפה עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ומראיתה מוכחת עליה אלו דברי הרשב"א בת"הוהוא מבואר בדברי הר"ן שכתב והיכי ידעינן אי הוי מחמת חולי או לא כי חזינן שהקרום שלה כווץ בידוע שמחמת חולי הוא ואם אינו כווץ אלא שהוא עשוי כמדת כוליא מוכחת מילתא שתחלת ברייתה היתה כך וכשירה עכ"ל: כתוב בהגהת אשיר"י אם היו שלשה כוליות או יותר והקטינו היתירות ונשארו שתים כהלכתן שלא הקטינו כשירה עכ"ל ודבר פשוט הוא: כתב בעל העיטור מסתברא דלובן בכוליא לקותא הוא וכל שינוי מראה פוסל בה ואם היא ירוקה כשירה ז"ל בעל העיטור אבל דין הכליות כל שינוי מראה הוי לקותא ולא גמרינן מריאה שאין מראיתן שוה שהריאה מושכת ללובן והכוליא לאדמומית ואם נמצא כוליא בלובן טריפה אבל ריאה מדלא חשיב לה גבי כשירה כגון ירוקה ואדומה ושחורה איכא למימר האי דלא חשבה בהדייהו משום דלא איצטריך וירוקה איצטריך ככרתי

כשירה למוריקא או לכישותא או לביעתא טריפה אדומה איצטריך לאשמועינן ככבדא כשירה כבישרא טריפה שחורה איצטריך לאשמועינן ככוחלא כשירה כדיו טריפה אבל לובן לא איצטריך וכשירה עכ"ל ואח"כ הביא הא דאיתמר בגמרא כל הפסול בריאה כשר בכוליא מתקיף לה רב תנחומא וכללא הוא והרי מוגלא דכשר בריאה ופסול בכוליא וכתב על זה קשיא לי אמאי לא אותיב מלקותא ולמאי דפסקינן נמי לעיל בלובן כוליא קשיא אמאי לא מותיב והרי לובן דכשר בריאה ופסול בכוליא וצריכה עיונא ודקדוקא עכ"ל והשתא מ"ש בשמו דלובן לקותא הוא שפיר דאע"ג דכתב בתר הכי דק"ל א"כ אמאי לא מותיב הרי לובן הכשר בריאה ופסול בכוליא אין זה כדאי להוציא ממאי דפסק ברישא דלובן בכוליא הוי לקותא אבל מ"ש ואם היא ירוקה כשירה איני יודע מנין לו שהרי סתם וכתב כל שינוי מראה הוי לקותא ולא הזכיר ירוקה לענין כוליא אלא לענין ריאה : כתב הרוקח כוליא שהאדימה כולה או מקצתה ואין בה ליחה ולא דבר רע כשירה עכ"ל ובכלל דברי בעל העיטור הוא שכתב שהכוליא נוטה לאדמומית:

סעיף קטן ז

כתב הרשב"א יש מגדולי המורים שהורה שאין טריפות בכוליא של עוף וכו' בת"ה והמורה הזה הוא הרמב"ם שכתב בפרק י' מה"ש טריפות שבכוליא ושבטחול לא מנו אותם בבהמה כדי שיהיה כנגדן בעוף ולפיכך לא נתנו לכוליא שהקטינה שיעור בעוף וכתב האגור שכן הסכים מהר"י מולין ופירש שהטעם לפי שכוליות העוף הם סגורים בעצם ואין מגיעים שם בבני מעים ואין שום טריפות נוהג בהם ולכן אין להחמיר בו יותר מאילו ניטל ונחתך: כתוב בא"ז ומטעם זה התיר ה"ר שמואל תרנגולת שלקתה כוליא שלה שהיתה נפוחה כביצת תרנגולת ושחורה כדיותא והתיר עם בני חבורתו:

סימן מה

סעיף קטן א

ניטלה האם שהולד מונח בה כשירה ניטלה שלפוחית שמימי הרגלים נקוין לתוכה טריפה וכו' בפרק א"ט (נד.) תנן דניטלה האם כשירה ובגמרא (נה.) תנא היא האם היא היא טרפחת והיא שלפוחית וכתב הרא"ש שלשתן אחד והיא האם שהולד מונח בו וחלקו בשמות לפי המקומות אבל אם ניטלה השלפוחית שמי רגליה נקוים בתוכו פסק בשערים דטריפה וכן פסק ר"ח וזקני ראב"ן כתב דכשירה לפי שלא מצינו טריפות זה בתלמוד ואין להוסיף על הטריפות ומקום חיבור השלפוחית הוא בין דבק הירכים אצל החלחולת ומתמצין לתוכה מי המשקים פסולת הגוף ואף אם ניטל מי השתן מתמצין למקומן ואין להם כח לחזור לגוף אלא יוצאים לחוץ כמו חלחולת שניקבה וירכים

מעמידים אותה וכן שמעתי שיש בני אדם שמי רגלים שלהם יוצאים תמיד ואומרים הרופאים שהשלפוחית שלהם ניקבה או ניטלה והמים המתמצין מן הגוף יוצאים מיד בהגיעה למקום השלפוחית ואותם בני אדם חיו כמה שנים עכ"ל והגהות מיימון כתבו בפ"ח מה"ש בשם התוספות בניקב כיס השתן טריפה וכ"כ הרוקח וכתב עוד הרוקח שאם נימוק האם טריפה ואיני יודע מנין לו דסברא הוא דלא חמיר נימוק מניטל: ודע דבגמרא על מתני' דאלו כשירות בעוף (נו:) תניא ר' סימאי ור' צדוק הורו בטרפחת כרבי בזפק ואיבעיא לן הורו בטרפחת לאיסורא וכרבי בזפק להיתירא או דילמא הורו בטרפחת להיתירא כרבי בזפק כך הוא גירסת רש"י וכתבו התוס' שהוא גר"ח ופסק בטרפחת לחומרא כיון דסלקא הכא בתיקו ותמהו עליו דהא בסנהדרין חשיב לר' טרפון דהורה בה לאיסור טועה בדבר משנה ורבי טרפון נמי חזר בו ושמא ר"ח בעוף קאמר שחיותו מועט דכשהורו ר' סימאי ורבי צדוק בעוף הורו דהא אמתניתין דכשרות בעוף קיימינן ומיהו כתבו דנראה להם כגירסת הספרים דלא מספקא להו בטרפחת דפשיטא להו להיתירא הורו אלא בזפק הוא דמיבעיא להו וכ"ד הרא"ש והרשב"א והר"ן הילכך אפילו בשל עוף נמי כשירה וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שלא כתב הוראה דר' סימאי אלא מתני' דניטל האם כשירה וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל:

סימן מו

סעיף קטן א

ניקבו הדקין טריפה ואפילו ליחה שבהן סותמתן וכו' בפרק אלו טריפות (חולין נ:) תניא רשב"ג אומר בני מעים שניקבו וליחה סותמתן כשירה ופירשו בגמרא דליחה סותמתן היינו שירקא דמעייא שדחוקה בהם מבפנים ומוציאים אותה מהם בדוחק ופירש רבינו ירוחם ליחה הגלד העשוי כצמר מבפנים וגוררים בחוזק מהם ואסיקנא דלית הלכתא כוותיה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם חלב טהור סותמתן כשירה שם (מ"ט:) אמר רב חלב טהור סותם טמא אינו סותם ופי' רש"י חלב טהור. כגון דקין שניקבו וחלב הכנתא סותם את הנקב כשירה דחלב טהור אדוק הוא מאוד והוי סתימה מעלייתא ואע"ג דרב ששת פליג התם ואמר דחלב טמא סותם הא משמע התם בגמרא דלא קי"ל כוותי' וכתב הרמב"ם בפ"ו מה"ש דבשר נמי סותם הנקב ולפי זה חלב דנקט לא למעט בשר אלא לחלק בין חלב טהור לטמא וכן משמע ודאי מדאמרינן הדרא דכנתא חד לחבריה כשירה וסמפון דריאה שניקב שלא במקום פיצול כשירה:

סעיף קטן ג

ומ"ש חוץ מקרום שעל הלב וחלב שעל הכרכשתא שאע"פ שהם טהורים אינם סותמים שם אמר רב נחמן חלב העשוי ככובע אינו סותם היכא אמרי לה חיטי דכרכשתא ואמרי לה טרפשא דליבא. ופירש"י חיטי דכרכשתא. חלב שעל חלחולת המוציא רעי שקורין טבחי"י עשוי קרטים קרטים כעין חטים ואם ניקבה ואותו חלב סותמה לא מהני וטריפה וקרטים עגולים הם כמו כובע: טרפשא דליבא. שומן הלב עשוי ככובע והלב נחבא בו אינו סותם אם ניקב הלב או הריאה בסמוך לו והוא סותמו והיינו טעמא דריאה הסרוכה בשומן הלב דאע"ג דהיינו רביתא ואצלו הוא גדל ולמטה מחיתוכן דאוני הוא טריפה וכ"כ הר"ן והתוס' כתבו דלא אמרינן חלב טהור סותם אלא בכגון דקין שניקבו ושומן סותמן שהוא חלב שלהם ואדוק בו מאד אבל אבר שניקב אין שומן של אבר אחר סותמו שהרי אינו אדוק בו כ"כ וכ"כ בסה"ת וכן הסכים הרשב"א וכ"כ הרא"ש והמרדכי ומיהו מדברי הרמב"ם בפ"ו מה"ש משמע שהוא מפרש כפי' רש"י:

סעיף קטן ד

ו"ש רבינו וחלב חיה שכנגדו טמא בבהמה אינו סותם שם בעיא דאיפשיטא וכתבו התוס' שהשיב ר"י דשומן קורקבן דעוף סתים דלא איבעיא לן אלא חלב חיה שכנגדו בבהמה טמא אבל בחלב טהור דעוף שלא מצינו כנגדו טמא פשיטא דסותם דמיהדק שפיר וכ"כ הרשב"א והרא"ש והמרדכי ז"ל וכ"כ רבינו ירוחם כל שומן העוף סותם :

סעיף קטן ה

כתב הרשב"א בתשובה סימן שפ"ג שנשאל על נקב שנמצא בדקין סמוך לקיבה והולך בשיפוע ומתחיל מצד חללו והולך ושופע בעביו כלפי מטה ויוצא לחוץ והשיפוע כמו אצבע ונראה מעניינו שנברא כן בשעת יצירת הבהמה ואומרים קצת אנשים שכן דרכן של רוב בהמות והשיב שהיא טריפה ואין חוששין לאותם האנשים שאמרו שכן דרכן של רוב בהמות שאין בדבריהם ממש:

סעיף קטן ו

יצאו הדקין לחוץ והיפך בהם והחזירן טריפה אפילו הן שלימים כו' שם במשנה (נו:) דאילו כשירות בעוף יצאה בני מעים לחוץ ולא ניקבו ובגמרא א"ר שמואל בר יצחק ל"ש אלא שלא היפך בהם אבל היפך בהם טריפה ופירש"י היפך בהם. כשהכניסן היפך עליונו לתחתיתו או עגולה זו למעלה מכמות שהיה זו למעלה וזו למטה ומשמע התם בגמרא שכל שנכנסו מאליהן חזקה שנכנסו כסדרן בלא היפוך והרמב"ם כתב בפ"ו מה"ש כלשון הזה בני מעים שיצאו לחוץ ולא ניקבו מותרת ואם נתהפכו אע"פ שלא ניקבו טריפה שא"א שיחזרו כמות שהיו אחר שנהפכו ואינה חיה: ובהמה ועוף שוין

בדין זה אלא ששנאו התנא בעוף לפי שמצוי יותר לצאת בני מעיו: כתב הרשב"א אפי' לא יצאו ונמצאו מהופכים טריפה וכו' בת"ה ופשוט הוא: הדרא דכנתא שניקב אחד לחבירו כשירה וכו' שם מימרא דרב נחמן (מח:) ופירש"י כנתא. אטרי"ל בלע"ז חלב טהור: הדרא דכנתא. דקים הסובבים אותו סביב כעגולה: דאינקיב לחבריה. שניקב באותו צד שבינו לחבירו שלא ניקב חיצון שבכולם עכ"ל ודבר פשוט הוא דבניקב חיצון שבכולן נמי אינו אסור אלא כשניקב שלא כנגד חלב הכנתא אבל אם חלב הכנתא סותם הנקב כשירה וכמו שנתבאר: וכתב הר"ן בפרק הנזכר (דף תרפ"ד ע"ב) גבי ההוא קשייתא דאשתכח במררתא דמחט הנמצא בדקין חיישינן כדחיישינן במרה מתוך שהולכים בהיקף וקרומן רך יש לחוש שמא אוכלים ומשקים שהולכים בהם דחקוה וניקבם ובנקב משהו אין להם בדיקה :

סעיף קטן ז

חלחולת והוא מעי האחרון וכו' אם ניקבה במשהו טריפה כמו שאר המעים בד"א כשניקב לחלל הבטן וכו' שם. (נ.) אמר זעירי חלחולת שניקבה כשירה הואיל וירכים מעמידות אותה וכמה אמר ר' אלעא אמר ר' יוחנן מקום הדבק ברובו שלא במקום הדבק במשהו אמרוה רבנן קמיה דרבא משמיה דרב נחמן אמר לא אמינא לכו לא תתלו ביה בוקי סריקי הכי אמר רב נחמן מקום הדבק אפי' ניטל כולו כשר והוא שנשתייר בו כדי תפיסה וכמה אמר אביי כמלא בטדא בתורא. ופי' רש"י כדי תפיסה. אחיזת יד: בטדא. אצבע והר"ן כתב שי"מ דהיינו ב' אצבעות והרי"ף כתב איכא מ"ד ד' אצבעות וכן פירשו התוס' בפרק הנזכר [מד.] גבי שיעור תורבץ הושט וכ"כ הרשב"א בת"ה וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה"ש וכך הם דברי רבינו והכי נקטינן. ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כרב נתמן דהא רבא ואביי קיימי כוותיה וכתב הר"ן הילכך ההיא דזעירי למעלה ממקום הדבק מיתוקמא ובמשהו כשירה עד דאיכא רובא ודברי תימה הן דהא משמע דלא פליג רב נחמן אדר' יוחנן אלא במקום הדבק אבל שלא במקום הדבק מודה ליה דבמשהו טריפה וכ"נ מדברי הרשב"א בת"ה ומדברי הרמב"ם בפ"ו מה"ש וכ"כ רבינו ירוחם והם הם דברי רבינו וכן משמע מדברי הרא"ש שכתב ומקום כדי תפיסה י"א במשהו וה"ר יונה כתב דברובו דרב נחמן אמילתיה דרבי יוחנן קאי דאמר מקום הדבק ברובו ובא רב נחמן להקל דיש ממקום הדבק שאם ניטל כולו כשר ויש ממנו ברובו כדאמר ר"י והיינו כדי תפיסה עכ"ל. נראה מדבריו דבמקום הדבק כשנשתייר כדי תפיסה בלחוד הוא דפליג ר"נ אדר"י אבל בכל שאר דבריו לא פליג עליה ודוחק לומר שהר"ן מפרש דכי אמר ר"י שלא במקום הדבק במשהו היינו לומר דכי אמר זעירי חלחולת שניקבה כשירה שלא

במקום הדבק קאמר והיא כשירה בכל נקב עד שיהא בו רוב. ופי' שלא במקום הדבק כתב הרמב"ם בפרק הנזכר דהיינו לחלל הבטן וכך הם דברי רבינו ומשמע מסוף לשונם דאפילו שלא לצד חלל הבטן כל שאינו דבוק ביריכים מיקרי שלא במקום הדבק וכ"נ מדברי רבינו ירוחם:

סעיף קטן ח

והא דפסלינן נקב שלא במקום דבק אע"פ שחלב טהור סותמו כבר נתבאר בסימן זה דסתימת חלב זה לאו סתימה הוא:

סעיף קטן ט

ועל מ"ש רבינו וה"ר יונה הכשיר עד שניטל הרוב של הד' אצבעות כתב מהר"י ן' חביב ז"ל אל תטעה במ"ש שכשר עד שניטל הרוב של הד' אצבעות ותחשוב שר"ל רוב האורך אלא האמת שבכל הד' אצבעות שהיא פירוש כדי תפיסה ניקבו במשהו כשר ניקב ברוב רחבו טריפה ור"ל עד שינטל הרוב במקום הנקרא תפיסה שהוא ד' אצבעות וכ"כ ספר אדם וחוה עכ"ל כתב בת"ה דסירכא היוצאת מהדקין ונסרכה לדופן או למקום אחר ובדקו המעים מבפנים ולא מצאו שום ריעותא הדבר נוטה לאיסור וה"ה אם סירכא נמשכה מאבר שנקובתו במשהו אבל בא"ח כתב דאין לך בטריפות אלא מה שמנו חכמים ולא אשכחן בועא וסירכא אלא בריאה בלבד :

סימן מז

סעיף קטן א

הדקין של הבהמה שיוצאין מהן מעי קטן כענף היוצא מן הבד וכו' עד ובעוף כיוצא בזה כשר בפרק א"ט (נח: ושם עד סוף הסימן) אמתניתין דאלו כשירות בעוף העיד נתן בר שילא ריש טבחייא דצפורי לפני רבי על שני בני מעיים היוצאים מן הבהמה כאחד שהיא טריפה וכנגדן בעוף כשירה בד"א שיוצאין בשני מקומות אבל יוצאין במקום אחד וכלין עד כאצבע כשירה פליגי בה רב אמי ורב אסי חד אמר והוא דהדרי ערבי וחד אמר אע"ג דלא הדרי ערבי בשלמא למאן דאמר והוא דהדרי ערבי היינו דקתני עד כאצבע אלא למ"ד אע"ג דלא הדרי ערבי מאי עד כאצבע עד כאצבע מלמטה כך הגירסא בקצת הנוסחאות וכתבו הרשב"א והר"ן שנראה שזו היא גירסת רש"י וה"פ דמ"ד והוא דהדרי ערבי קסבר דה"ק אבל יוצאים ממקום אחד ומתפצלין וכלין הפיצולין בתוך כדי אצבע שחזרו ונתערבו כשירה אבל אם אורך הפיצול יותר מכאצבע טריפה אע"פ שיוצאים ממקום אחד וחוזרים ומתערבים למטה מכאצבע ומ"ד אע"ג דלא הדרי ערבי הוה ס"ל מעיקרא דאע"ג דלא הדרי ערבי לעולם קאמר ומ"ה מקשינן כיון דלא הדרי ערבי כלל היאך כלים עד כאצבע ומשני מאי כלין עד כאצבע מלמטה כלומר דאפילו מ"ד אף ע"ג

דלא הדרי ערבי מודה הוא שצריך שיהו חוזרין ומתערבין מלמטה כשיעור אצבע למעלה מבית הרעי אלא דכלפי מאי דאמר חבריה והוא דהדרי ערבי כלומר תוך רוחב אצבע ממקום פיצולן מהדר ליה אע"ג דלא הדרי ערבי בתוך שיעור זה שאתה אומר אלא כיון שחוזרים ומתערבים בכאצבע למטה שרי ולפי גירסא זו כיון דלא איפסיקא הילכתא כמאן כל פיצול שהוא יתר בבני מעים טריפה אא"כ חוזר ומתערב תוך רוחב אצבע לפיצולו אבל בה"ג גורס מאי כלין עד כאצבע כלין מלמעלה ופי' בעל העיטור לפי גירסא זו דבין למ"ד והוא דהדרי ערבי בין למ"ד דאע"ג דלא הדרי ערבי לא בעינן שיהא הפיצול חוזר ומתערב בתוך רוחב אצבע אלא כל שהוא חוזר ומתערב למטה כאצבע סמוך לבית הרעי מותר ובהא פליגי דמ"ד והוא דהדרי ערבי ס"ל דבעינן שיהו מתערבים כאחד למטה כשיעור אצבע אבל למעלה כיון שיוצאין ממקום אחד אע"פ שתכף שיוצאים מתפצלים מותר ומ"ד אע"פ דלא הדרי ערבי ס"ל איפכא דלמעלה בעינן שיהא המעי אחד קודם הפיצול כשיעור אצבע אבל למטה אע"ג דלא הדרי ערבי כלל שרי ומשום דהוה משמע מדקאמר אע"ג דלא הדרי ערבי דלא בעינן שיהו מתערבים כלל לא למעלה ולא למטה מקשינן עליה מאי כלין עד כאצבע ומשני כלין מלמעלה כלומר שימשך המעי אחד קודם הפיצול כשיעור אצבע והרא"ש כתב דגירסת בה"ג היה בשלמא למ"ד אע"ג דלא הדרי ערבי היינו דקתני וכלין עד כאצבע מלמעלה אלא למ"ד והוא דהדרי ערבי מאי כלין עד כאצבע מאי כלין מלמטה וה"פ יוצאין ממקום אחד ביציאתו מן הקיבה הן מעי אחד וכלין עד כאצבע פירוש כלה חיבורם עד סוף אצבע ר"ל שהם מעי אחד ברוחב אצבע והוה ליה למימר כלה עד כאצבע אלא משום דנקט יוצאים בלשון רבים נקט נמי כלין בשלמא למ"ד דלא הדרי ערבי היינו דקתני וכלין עד כאצבע כדפרישי' שהם מחוברים ברוחב אצבע מכאן ואילך הם מפורדים והן לגמרי ב' בני מעים שאינם מחוברים כלל. אלא למ"ד והוא דהדרי ערבי מאי וכלין עד כאצבע והלא צריכים להתחבר יחד ומשני מאי כלים כלים מלמטה פי' דהדרי ערבי כרוחב אצבע סמוך לבית הרעי ולמעלה אפילו אין ברוחב חיבורן אלא משהו כשירה והשתא לא ידענא כמאן הלכה מהנך תרי אמוראי הילכך תפס רב אלפס חומרת שניהם דבעינן שיהא רחב חיבורו למעלה במקום יציאתו מן הקיבה אצבע וגם למטה סמוך לבית הרעי אצבע עכ"ל ואע"פ שיש קצת חילוק בין גירסת רבינו אשיר"י לגירסת הרשב"א והר"ן לענין הדין אין ביניהם חילוק דכולם כתבו לדעת בה"ג כיון דלא ידענא כמאן הילכתא מהנך תרי אמוראי נקיטינן כחומרי שניהם דבעינן שיהו מתערבים במקום יציאתן מן הקיבה אצבע וגם למטה סמוך לבית הרעי אצבע וכתב עוד הר"ן ואם באנו עוד לחוש לפירש"י צריך ג"כ שיהא הפיצול חוזר

ומתערב בתוך רוחב אצבע וכן פסק הרשב"א בת"ה שאם נתחברו ג' תנאים אחד שקודם שמתחילים להתפצל יש ברוחב המעי כרוחב אצבע ב' שאין באורך הענף היוצא יתר מכאצבע ג' שחוזר ומתערב בתוך המעי אז כשירה ואם חסר אחד משלשה תנאים אלו טריפה וזה לחוש לפי' רש"י ולפי' בה"ג והרא"ש דחה פירש"י והסכים לפי' בה"ג. וכך הם דברי רבינו שכ' שפירוש ראשון שהם דברי ה"ג עיקר וכתבו הרשב"א והרא"ש שסברת הרי"ף כסברת בה"ג וז"ל הרי"ף העיד יונתן בן שילא וכו' עד כנגדן בעוף כשר פי' כל בהמה הדקין שלה חוט אחד הוא ומשוך עכשיו אם יצא ממנו מעי אחד כמו שיצא הענף בתוך הבד של עץ טריפה בד"א כשיוצאה בשני מקומות אבל יוצאים במקום אחד וכלים עד כאצבע כשירה והוא דהדרי ערבי ונעשו שניהם חוט אחד אבל לא הדרי ערבי הרי יתר בבהמה וכל יתר כנטול דמי עכ"ל. ולפי דבריהם נ"ל שכשכתב והוא דהדרי ערבי ונעשו שניהם חוט אחד אע"פ שלא הזכיר שיעור העירוב דעתו דכאצבע בעינן ואיפשר דאכאצבע שהזכיר לעיל קאי. וכתב הר"ן שאין נראה בעיניו לא שיטת רש"י ולא שיטת בה"ג אלא נראה לו דגרסי' כגירסת רש"י ומיהו ה"פ דבמעי היוצא מן הבני מעים כענף מן הבד ואינו חוזר ומתערב ואין לו אלא פה אחד פליגי דלמ"ד והוא דהדרי ערבי כל כה"ג טריפה כיון דאין אותו מעי חוזר ומתערב ומ"ד אע"ג דלא הדרי ערבי ס"ל שאע"פ שאין פיצול זה חוזר ומתערב כיון שאין לו אלא פה אחד ולבני מעים הוא נשפך כשירה דמאי כלין עד כאצבע לא שיהו מתערבים דוקא אלא שתהא שפיכתן כאחד וכל כה"ג הוי שפיכתן כאחד ונקטינן להאי פירושא דכיון דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר כל שהוא כענף היוצא מן הבד אע"פ שהן נשפכין כאחד טריפה אבל כל שהמעי אחד משני ראשיו כלומר שמתפצל וחוזר ומתערב אע"פ שהוא נבדל באמצע ואפילו כמה כשירה ומדברי הרמב"ם בפ"ו מה"ש למדתיו ואף דברי הרי"ף מוכיחים כן ונראה עוד מדברי הרי"ף ומדברי הרמב"ם בפרק הנזכר דעד כאצבע לאו דוקא אלא כל שחזר ונתערב עם המעי ונעשה אחד כשירה עכ"ל. ובאמת כי דברי הר"ן נכונים מאד בעיני ליישב לשון הרי"ף והרמב"ם אלא שלא יישב מה שאמרו בגמרא בשלמא למ"ד והוא דהדרי ערבי וכו' אלא למ"ד אע"ג דלא הדרי ערבי מאי עד כאצבע עד כאצבע מלמטה ונ"ל דה"פ בשלמא למאן דאמר והוא דהדרי ערבי היינו דקתני עד כאצבע כלומר שיחזרו ויתערבו ויהיו שניהם כאצבע אחד ולא לענין שיעור העירוב תני כאצבע דאפילו במשה סגי אלא לענין שיתייחדו שני המעיים ויהיו כאצבע אחד אלא למ"ד אע"ג דלא הדרי ערבי מאי ועד כאצבע ומשני עד כאצבע מלמטה כלומר שיהיו שניהם כאילו מעורבות והם אצבע אחד והיינו שלא תשפוך כל אחד לעצמה ואולי כיון ששתיהן שופכות למקום

אחד הרי למטה במקום יציאת הרעי הם כאילו היו אצבע אחד וכיון דמספקא לן כמאן מהני אמוראי הויא הילכתא בעי דהדרי ערבי מיהו בכל דהו סגי כנ"ל. וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר המעי היתר שתטרף בו הבהמה הוא היתר מתחילתו ועד סופו עד שנמצאו ב' מעים זה בצד זה מתחילה ועד סוף כמעי העוף או שהיה המעי יוצא כענף מן הבד והרי הוא מובדל בין בעוף בין בבהמה אבל אם חזר ונתערבו עם המעי ונעשה אחד משני ראשיו והרי שניהם מובדלים באמצע הרי זו מותרת ואין כאן יתר עכ"ל: כתב המרדכי בפי' האלפס פר"ח ור"ג פירש בני מעים כרכשות וראב"ן כתב שאירע במגנצ"א שבא מעי של כבש יוצא מן הדקין באורך אצבע והיה סתום בסופו והרעי נכנס לתוכו ויוצא מתוכו אל הדקין והסכמנו להתיר שלא מצינו שהטריפו חכמים אלא שני מעיים יוצאים משני מקומות כעין בעוף שיוצאת מן הקרקבן שני דקים אחד הולך לזפק והשני הן הדקין אבל הכא דק היוצא משאר הדקין הוא ואין זה כנגדו בעוף ורשב"ט נחלק בדבר ונראה לע"ד דפירוש האלפס ופר"ח חלוקים על הוראה זו עכ"ל. ובסוף סימן זה כתב רבינו בשם תשובת הרא"ש להכשיר: כתב הכלבו מצאתי כתוב שבא מעשה בעיר בדר"ש ונמצא יתר במעי היוצא מן הקיבה לאחר שנמשך מעי היוצא מן הקיבה זרת או זרתים והתירוהו ע"פ חכמים ואמרו שכל הבהמות יש שם וריד אחד מחובר בכבד ראשו א' והוא מחובר בדקין וכל מעי היוצא מן הקיבה לאחר שנמשך מן הקיבה זרת או זרתים והוא הוריד הוא חלול ונכנס לתוך המעי היוצא מן הקיבה ופעמים שנשאר כל הוריד בכבד כשחותכים הכבד מן הגוף ונמצא המעי היוצא מן הקיבה חלק שלא ניכר בו כלל אלא נשאר כאילו לא היה מחובר שם כלל ופעמים שאין מצמצמין לחתכו שישאר כל הוריד עם הכבד אלא שנשאר ראש הוריד במעי שהוא מחובר ופעמים שנשאר שם באורך ברוחב שלשה אצבעות או יותר ונראה שהוא יתר ואינו כן וזה הוריד פעמים שמקום חיבורו במעי כרוחב אצבע או יותר ונראה ופעמים שהוא דק עד מאד וכל זה העידו שהתירו ג"כ חכמי לוני"ל עכ"ל:

סעיף קטן ב

וכתב רבינו ובעוף כיוצא בזה כשר כבר כתבתי בסמוך לשון הברייתא דקתני וכנגדו בעוף כשר ופרש"י דעוף זימנין דהוי הכי ואע"ג דלא משתכח בהו הכי קים להו וי"מ שכל עוף דרכו כן משום דמן הזפק ועד הקרקבן קנה של מעים אחד וההוא קרי בני מעים ובראש הקרקבן יוצאים בני מעים גמורים עכ"ל. והרשב"א בת"ה כתב כפירוש הראשון וכ"כ רבינו ירוחם שאם נמצא בעוף שיוצאים הדקין מן הקרקבן מכמה מקומות ועושים כמה ענפים כשירה. ומדברי הרמב"ם נראה שסובר כפירוש שני שהרי כתב עד

שנמצא ב' מעים זה בצד זה מתחילה ועד סוף כמעי העוף ולפי זה אם נמצא בעוף מעי יתר מהרגיל להמצא בו טריפה כמו הבהמה וכ"כ בפי' או שהיה המעי יוצא כענף מן הבד והרי הוא מובדל בין בעוף בין בבהמה:

סעיף קטן ג
מעי היוצא מבית הכוסות להמסס כשירה מעשה והכשירוה משום דכל הני חיוי ברייתא הכי אית להו:

סעיף קטן ד
ומ"ש והיוצא מבית הכוסות לכרס טריפה פשוט שם:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואי אית לה תרתי סניא דיבי טריפה ואי שפכי להדדי כשירה מעשה שם ובגמרא דכרס הפנימי' שניקב' אמרי' אי זו היא כרס הפנימית סניא דיבי ופרש"י הוא עשוי ככיס וסתום בראשו ולשון סניא דיבי לפי שהוא מקום מאוס וכחוש ואפילו לזאבים ל"א מן הפנצא עצמה הוא מקום שמנקבים שם הטבחים הכרס ומוציאים הפרש מקום שהשנאוי זב והראשון נראה עיקר עכ"ל. ומדברי רבינו ירוחם נראה כפירוש הראשון. שכתב דסניא דיבי הוא המעי הרחב הנקרא סייגו והוא מחובר לדקין וזורקין אותו:

סעיף קטן ו
כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה הדרא דכנתא שיוצא מאמצעיתה יתרת וכו' ז"ל בכלל כ' ששאלת על הדרא דכנתא שנמצא באמצעיתה יתרת שתלוי בדקין כמו מעי קטן ארכו אצבע או פחות או יותר ויש להסתפק אי אמרינן כל יתר כנטול דמי והו"ל כניקבו הדקין או לא דע כי מעשה כזה בא לפני זקני ראב"ן ז"ל והכשירו מטעם שלא מצינו שהטריפו חז"ל בתלמוד אלא מעים היוצאים בב' מקומות כגון שיוצאים מהקרקבן ב' דקין האחד הולך אל הזפק והשני הם הדקים אבל הכא דק היוצא מן הדקין ואין כנגד זה בעוף והקשה לו חתנו ר' שמואל כיון שמטריפים שני בני מעים היוצאים מן הקיבה כמו בעוף מן הקרקבן משום דהשני הוי יתר כיון שאין דרכו להיות כך והואיל ונשתנה טריפה ה"נ כיון שאין דרך לצאת מן הדקין יתרת כזה כיון דנשתנה הו"ל יתרת וטריפה ונשאו ונתנו בדבר ומצאו סעד בה"ג ועמדו למנין והכשירוהו עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך דברי המרדכי בזה:

סימן מח

סעיף קטן א
קיבה שניקבה טריפה במשנת א"ט (מב.):

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם החלב שעל היתר סותם הנקב כשירה אבל שעל הקשת אינו סותם. פירוש הקיבה עשויה כמין קשת וחלב שעליה מבחוץ נקרא דאקשתא וחלב שמבפנים לעוגל נקרא דאייתרא כלומר חלב שבמקום יתר שעל קשת ושני חלבים הללו אחד מהם נקרא חמצא והאחד נקרא בר חמצא ואמרי' בפרק הנזכר (מט: נ.) אמר רבא משמיה דרב נחמן דחד מינייהו סתים וחד לא סתים ואיפליגו ר"ע ור' ישמעאל אם חלב שעל הקיבה מותר או אסור ובני ארץ ישראל נהגו כדברי המתיר ובני בבל נהגו כדברי האוסר ואמרינן בגמרא בדאקשתא כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי דאייתרא ואיכא דאמרי בדאייתרא כ"ע לא פליגי דשרי כי פליגי בדאקשתא ואמר רב נחמן על חלב שנהגו בו היתר בני א"י אינהו מיכל אכלי ולדידן מיסתם נמי לא סתים ופירש"י מיכל. אכלי ליה דקסברי חלב טהור כו' ולדידן אפילו מיסתם נמי לא סתים בתמיה לדידן בני בבל נהי דלא אכלי ליה להכי מיהא מחזקינן ליה בחלב טהור להיות סותם לפיכך פי' דר"נ כלישנא קמא דאילו ללישנא בתרא כיון דבאקשתא דפליגי ביה אמר רב נחמן דסתים כ"ש דאייתרא דלכולהו שרי וא"כ הי ניהו לא סתים ופסק כל"ק הילכך דאייתרא סתים אע"ג דלא אכלינן ליה דאקשתא לא סתים ואפילו לדברי הרמב"ם שפסק כלישנא בתרא וכבני בבל משמע דלדידיה נמי דאקשתא לא סתים שהרי כתב הרמב"ם בפ"ו מה"ש קיבה שניקבה וחלב טהור סותם את הנקב מותרת משמע מדבריו דאתא למעוטי דאקשתא דאסור לדידן דלא סתים והטעם נראה שהוא מפני שמפרש כמו שפירשו התוס' דללישנא בתרא מילתא דרב נחמן בניחותא. אינהו מיכל אכלי ליה השתא לדידן דלא אכלינן אפילו סותם אינו וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שכתב לאסור בדאקשתא וסתם וכתב חלב טהור סותם וטמא אינו סותם:

סעיף קטן ג

כרס הפנימי שניקב כל שהו טריפה ואי זהו כרס הפנימי י"א היכא דפרעי טבחי וכו' וכרס החיצונה הוא בשר החופה את רוב הכרס וכו' במשנת אלו טריפות (מב.) שנינו הכרס הפנימי שניקבה או שנקרע רוב החיצונה וכתב הרמב"ם בפ"ו מה"ש כרס שניקב טריפה ואין לו דבר שיסתום אותו שהרי החלב שעליו אסור ובגמרא (נ:) אמרי' במערבא משמיה דר"י בר חנינא כל הכרס כולו זו היא כרס הפנימית ואי זהו כרס החיצון בשר החופה את רוב הכרס רבה בר רב הונא אמר מפרעתא מאי מפרעתא היכא דפרעי טבחי ופירש"י בשר החופה את רוב הכרס קרום עב העובר על כל החלל וישנו מן החזה ועד היריכים והכרס הקרוי פנצ"א מיעוטו נחבא בצלעות החזה ורובו תחת אותו קרום ורוב החיצונה דקאמר מתני' רואים כמה יש מן הקרום כנגד הכרס אם נקרע בו כאורך

טפח ובקטנה אם נקרע רובו טריפה ואם ממקום שהכרס כלה ולמטה נקרע אותו קרום כשירה וכן כתבו התוס' והרשב"א בר"פ א"ט [מג.] דבשר החופה את רוב הכרס אינו רוב הבשר אלא רוב ממה שכנגד הכרס ועל מפרעתא פירש"י הכרס הרואה את הקרקע הנראה מיד כשפותחין הבהמה להוציא המעים והיינו דמפרש היכי דפרעי טבחי וכתב הר"ן בשם הרשב"א דלפי זה אותו חלק מן הכרס הרואה את הקרקע דהיינו מפרעתא הוי נקובתו במשהו אבל שאר הכרס שהוא כנגד הצלעות והשדרה ברובו דהיינו כרס החיצונה וכתב הרי"ף איכא מ"ד הלכה כרבה בר רב הונא ואיכא מ"ד הלכה כר"י בר חנינא ברוב קרוע אבל לא ברוב נטול עכ"ל ואיני מבין את דבריו דהא ר"י בר חנינא מחמיר טפי וכיון דהלכתא כוותיה ברוב קרוע כ"ש ברוב נטול (ב"ה) ומ"כ בנוסחאות ישנות אינו והרשב"א כתב שבעל העיטור פסק כרבה בר רב הונא אבל רש"י פסק כר"י בר חנינא וכ"פ הרמב"ם בפ"ט מה"ש שכתב קרוע כיצד בשר החופה את רוב הכרס והוא המקום מן הבטן שאם יקרע ויצא הכרס אם נקרע בשר זה טריפה וכן דעת הרשב"א בת"ה וכתב המרדכי שכן פסק ר"ח ובתשובת הגאון וכתב הרא"ש דכן עמא דבר וכך הם דברי רבינו שכתב וי"א דכל הכרס הוא פרס הפנימי ליאסר בנקיבת משהו וכן עיקר:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו וזה דינו אם נקרע בו קרע באורך טפח או ניטל בו טריפה שם במשנה אילו טריפות הכרס הפנימית שניקבה או שנקרע רוב החיצונה רבי יהודה אומר בגדולה טפח ובקטנה רובה ובגמרא אמר רבי בנימין בר יפת א"ר אלעזר כל שנקרע בה טפח ולא הוי ברובא זו היא ששנינו בגדולה טפח רובא ולא הוי טפח זו היא ששנינו ובקטנה רובא וכתב הר"ן דכל היכא דמשכחינן או טפח או רובא טריפה וקי"ל הכי דכיון דשקלינן וטרינן אמילתיה דרבי יהודה הלכתא כוותיה ועוד שאיפשר שלא בא רבי יהודה אלא לפרש דברי חכמים וזהו דעת הרי"ף והרמב"ם בפרק ט' מהלכות שחיטה. וכתב רבינו ירוחם ונראה שזה הקרע שאמרנו שנקרע אותו בשר עד שנגלה הכרס שבפנים ר"ל שנתקרע הבשר משני עבריו אבל הרמב"ם כתב בפ"ט מה"ש אם נקרע בשר זה טריפה אע"פ שלא הגיע הקרע לכרס עד שנראית אלא כיון שנקרע רוב עובי הבשר הזה או ניטל טריפה ולא ירדתי לסוף דעתו אם נקרע אותו בשר עד שיראה הכרס כמה היה שיעורו לפי סברתו עכ"ל. ול"נ דמשום דסתמא תנן או שנקרע רוב החיצונה ולא חילק בין נקרע בסכין לנקרע מחמת חולי וכשנקרע בסכין אם נקרע לגמרי אפילו בכל שהו טריפה דחיישינן דילמא ניקב כרס הפנימי ואינו ניכר וא"כ צ"ל על כרחינו דכי תנן שנקרע רוב החצונה ה"ה אפילו נקרע משני עבריו ובין נקרע משני עבריו בין לא נקרע אלא

מעבר אחד שיעור אחד להם כנ"ל ליישב דברי הרמב"ם ז"ל והרשב"א בת"ה כתב שנ"ל שהזקיקו להרמב"ם לפרש כן לפי שזה מן הקרועים ואם נקרע עד שנפסק ועבר מעבר אל עבר מה בין קורעים לפסוקים ומכל מקום כתב שלא נראו בעיניו דברי הרמב"ם אלא לא מיטרפא עד שיקרע קרע מפולש. ודע שכ' הרמב"ם בפ' הנזכר אם היתה בהמה קטנה ונקרע רוב אורך הבשר החופה את הכרס אע"פ שאין באורך הקרע טפח טריפה הואיל ונקרע רובה עכ"ל. ונ"ל דה"ה לרוב רחבו דהא סתמא תנן ובקטנה רובה לא שנא בין רוב ארכה לרוב רחבה:

סעיף קטן ה

ומ"ש אם נתמסמס הבשר עד שהרופא גוררו חשוב כניטל בפ' א"ט (נג:) גמרא ודרוסת הזאב א"ר יהודה אמר רב בדרוסה עד שיאדים בשר כנגד בני מעים נתמסמס הבשר רואין אותו כאילו אינו וכתב ההשב"א והרא"ש שרבינו אפרים פירש דלענין בשר החופה את רוב הכרס קאמר שאם נתמסמס רואין אותו כאילו ניטל וטריפה ומפרש בגמרא (שם) דנתמסמס היינו כל שהבשר רע שאילו בא רופא לרפאה היה גוררו עד שמגיע לבשר חי ויש פירושים אחרים בדברי רב יהודה ואיש על מקומו יבא מ"מ דין זה שכתב רבינו נראה שהוא מוסכם לדעת הרבה פוסקים וכמו שכתבתי בסימן מ"ג בשם ר"ת דכל היכא שנתמסמס חשיב כנטול: וכתבו המרדכי והג"מ בפ"ק מה"ש דלא בקיאינן בשיעור נתמסמס :

סעיף קטן ו

ומ"ש רבי' ואם הבהמה קטנה שבכל בשר החופה רוב הכרס אין בו ב' טפחים נאסר ברובו אע"פ שאין בו טפח כבר נתבאר:

סעיף קטן ז

ומ"ש נקדר הבשר בעיגול או באורך אם אין בחסרון אלא כסלע כשירה ואם יש בו יותר מכסלע שיעורו כדי שיכניסו בו ג' גרעיני תמרה וכו' שם (נ:) אמר גניבא א"ר אסי נקדרה כסלע טריפ' ואם תמתח תעמוד על טפח א"ר חייא בר אבא לדידי מיפרשא לי מיניה דגניבא כסלע כשירה יתר מכסלע טריפה וכמה יתר מכסלע א"ר יוסף כגון דעיילן תלת קשייתא בציפא בדוחקא בלא ציפא ברווחא ופרש"י נקדרה. כמין ארובה עגולה ורוחב הקדירה כסלע: שאם תמתח. אי הוה מושכו לכאן ולכאן שיכנס העוגל לאורך או לרוחב תמצא בו טפח באותה קדירה: תלת קשייתא. גרעיני תמרה: בציפא. עם אוכל הנשאר סביבותיה כשחולצים אותה יכנסו ג' בנקב בדוחק או בלא ציפא בהרווחה ויש לתמוה על הרמב"ם ועל רבינו למה כתבו סתם כדי שיכנסו בו גרעיני תמרה זה אצל זה בדוחק ולא חילקו בין בציפא לבלא ציפא אפשר דמשום דחילוק מועט יש ביניהם סתמו הדבר

להחמיר ואהא דאמרינן שאם תמתח תעמוד על טפח כתב הרא"ש חוט המקיף את הקדירה לכשימתח יהיה טפח נמצא רוחב הסלע שליש טפח: ועל מ"ש רבינו נקדר הבשר בעיגול או באורך כתב מהר"י בן חביב ז"ל לא ידעתי כוונתו כי אם הוא באורך אין זה קדירה ושיעורו טפח אבל כשהוא בעיגול או כשתשים חוט סביב הקדירה יהיה בחוט אורך טפח ואולי הוא טעות בספרים גם כן איפשר לפרשו על צד הדוחק עכ"ל : (הגהות ב"ה) ולשון זה שכתב רבינו הוא לשון הרמב"ם בפ"ט והוא פשוט שכשאמרו ששיעורו טפח היינו כשנקרע ולא חכר ונקדר היינו שחסר ולפיכך שיעורו כסלע: כתב הר"ן גבי מחט שנמצאת בכבד דמחט הנמצא בחלל הקיבה או בחלל הכרס ואינו תחוב בה יש להתיר ול"נ דאפילו תחוב בו אם אין עליה קורט דם מהצד האחר וכמו שאמרן במחט שנמצא בבית הכוסות שיתבאר בסימן זה וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן כ"ג:

סעיף קטן ח

המסס ובית הכוסות דבוקים זה בזה ואם ניקבו במקום חיבורן אפילו הנקב מפולש מזה לזה כשירה ואם הנקב בשאר הצדדין שאינם דבוקים יחד אם הנקב מפולש מעבר אל עבר טריפה וכו' במשנה א"ט (מב.) המסס ובית הכוסות שניקבו לחוץ ופרש"י המסס. צינפוי"ל ובית הכוסות סוף הכרס שקורין בייאנ"ץ עשוי ככובע וקרוי בית הכוסות והמסס מחובר בו וסביב סביב לחיבורם כשאתה מבדילן יש דופן לזה ודופן לזה ובאמצע הם שופכים זה לתוך זה והמאכל נכנס מבית הכוסות להמסס ומהמסס לקיבה ומהקיבה לדקין: שניקבו לחוץ. שהנקב נראה מבחוץ וכגון שניקבו זה או זה שלא במקום חיבורן לאפוקי ניקבו במקום חיבורן בב' דפנותיהם והנקב הולך מחללו של זה לחללו של זה ובהדיא שנינו שם (לד.) במשנה אלו כשירות המסס ובית הכוסות שניקבו זה לתוך זה:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו אם הנקב מפולש מעבר אל עבר טריפה ואם לאו כשירה בין בהמסס בין בבית הכוסות ורש"י אסר בהמסס אפילו אין הנקב מפולש שם (נ:) ת"ר מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד כשירה משני צדדין טריפה ופירש"י בסוף פרק המדיר (כתובות עו:) בעובי בית הכוסות מקום בראש הכרס סמוך להמסס קורין בית הכוסות שהוא כעין כוס ויש בו סביב שפתו עובי ב' כפלים כפולים ודבוקים ובסוף פרק במה מדליקין (שבת לו.) כתב מצד אחד שלא ניקב אלא אחד מן הכפלים כשירה שחבירו סותמו: משני צדדין. שניקבו שניהם ובבית הכוסות הוא דאיכא לפלוגי בין צד אחד לשני צדדין אבל בהמסס אפילו מצד אחד שלא נראה הנקב לחוץ אין זו סתימה לפי שהדופן דק מאוד והתוספות כתבו שם ובפרק א"ט ובפרק לולב הגזול (סוכה לד.) דלפי שיטת רש"י אפילו נימא דאין סברא שיהא טריפה הואיל ולא ניקב אלא חצי העור מצינו

לומר דכוליה ניקב וחיישינן שמא הבריא ומ"מ כתבו דאין נראה לר"ת דלא חיישי' שמא הבריא אלא בושט דפעיא ביה וגמדא ליה ופעמים שחוזר המחט לתוך הושט אבל בהמסס אם הבריא לא היה המחט חוזר לתוכו ונראה לו דהמסס מצד אחד כשירה והא דנקט בעובי בית הכוסות מצד אחד כשירה רבותא קמ"ל לפי שיש לו שני עורות וקמ"ל שאע"פ שניקב עור אחד אפ"ה כשירה עד שינקבו שניהם ולדעת ר"ת הסכימו הרשב"א והר"ן ז"ל וגם המרדכי כתב שראבי"ה כתב בשם אביו כדברי ר"ת ובתה"ד כתב דיש להחמיר כרש"י :

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו נמצא באחד מהם מחט תחוב בו ולא נקב מעבר אל עבר הופכין אותו ובודקין אותו מבחוץ וכו' שם ת"ר מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד כשירה משני צדדים טריפה נמצא עליה קורט דם בידוע שלפני שחיטה לא נמצא עליה קורט דם בידוע שלאחר שחיטה ופשטא דברייתא לכאורה משמע דמצד אחד כשירה בלא בדיקה ומשני צדדין טריפה ולא בהחלט אלא דבעיא בדיקה אם נמצא עליה קורט דם טריפה ואם לאו כשירה אלא דאמרינן בגמרא מעשה בא לפני רבי מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד והפכה ומצא עליה קורט דם ואמר אם אין שם מכה קורט דם מנין מהאי עובדא משמע דמצד אחד נמי אינו כשר בלא בדיקה וכ"כ הרשב"א והר"ן ז"ל. ומעתה קשה כיון דבין מצד אחד בין משני צדדין בעי בדיקה למה אמרו במצד אחד כשירה ומשני צדדין טריפה דמאי פסקא הא אי נמצא קורט דם אפי' מצד א' טריפה ואי לא נמצא קורט דם אפילו משני צדדין כשירה ואיפשר לומר דסתמא דמילתא דמצד אחד לא ימצא קורט דם ובמשני צדדין ימצא על הרוב ועוד איפשר לומר דמצד אחד כשירה לעולם אפילו נמצא קורט דם מבחוץ סביבות הנקב עד שימצא קורט דם כנגד פי המחט שנראה שעבר לשני צדדין וחזר לפנים ומתוך כך הוא נגד המחט ממש אבל משני צדדין בכל גווני שימצא קורט דם בין כנגד פי המחט בין בסביבות הנקב טריפה וכמ"ש המרדכי בשם ראבי"ה שראה אביו מורה הלכה למעשה וכ"נ דעת סמ"ג וכ"מ מלשון סה"ת ולישנא דרש"י הכי דייק קצת שפירש בעובדא דרבי מצא על המחט כנגד פיה מבחוץ קורט דם אלמא דמצד אחד בעיא שימצא הדם כנגד פי המחט וכתב עוד המרדכי דהכי משמע בדברי ר"ת וכן בתוס' ריב"א ועיקר וכן אפשר לדקדק מדברי רבי' ולפ"ז נמצא עליה קורט דם דברייתא אמשני צדדין קאי ועליה היינו סביבותיה ועליה דעובדא דרבי הוי עליה ממש ובתשובת הרשב"א סי' רס"ו כתוב ממאי דכתב מר ניכר דס"ל למר דכל נקב שנעשה על ידי מחט אע"פ שאין המחט בפנינו בודקים כנגד המחט

מבחוץ ואם אין שם קורט דם כשירה וליתא דודאי כל שניקב בחוץ טריפה ולא אמרו קורט דם אלא כשהמחט עוד שם מבחוץ דהשתא אמרינן דאי ליתא על המחט קורט דם כשירה ונמצא עליה קורט דם על המחט קאמר שהוא לשון נקיבה ועובדא דרבי בשלא ניכר הנקב מבחוץ ובדקו רבי והפכו לראות אם יצא לחוץ ולא מצא נקב אלא שמצא שם דם וממנו ידע שניקב ואע"ג דאכתי תחובה שם כל שנמלח או הודח קודם טריפה דכל שהוא בספק איסור הרי היא באיסורו עד שתבדק עכ"ל. וכתב עוד בתשובה כל שנמצא המחט תחובה מצד אחד הולכים לצד אחר ובודקין אם ניקבו לחוץ טריפה ומיהו אם עוד המחט שם מצד החוץ אם אין שם קורט דם כשירה דאם איתא כיון דאיכא מחט למיסרך ולא סירך לאחר שחיטה הוה זו היא בדיקתו להכשירה הא ניטלה המחט או אפילו ישנו והודח הלכה לה בדיקה וטרפינן לה מספק דבדיקה שהיתה צריכה אין לה עכ"ל: וכתב עוד סי' ר"ג שנשאל על מחט שנמצאת תחובה בכרס וקודם שנבדקה אם ניקבה משני צדדין אם לאו ניטלה ממנו ומפני שהמחט דקה מאד לא ניכר מקום נקיבתה והשיב ודאי צריכה היא בדיקה ומה שאמרו מצד אחד כשרה בבדיקה קאמר דחיישינן שמא הבריא כלומר שמא ניקב עד החוץ וכן מוכח בהדיא בשמעתא עכ"ל: וכתבו התוס' והר"ן והמרדכי דכי אמרינן מצד אחד כשירה היינו מבפנים כלפי הרעי דאי צד שמבחוץ כלפי חלל הגוף אפי' לא ניקב כלל אלא שנמצא מחט בחלל הגוף טריפה דאי מגואי עייל ודאי הפנימי נקוב אלא שעלה בו קרום ואי מבראי אתא הא ודאי טריפה דחיישינן שמא ניקב אחד מהאיברים הפנימים שנקובתן במשהו וא"א לעמוד על ספיקן בבדיקה וכ"כ סמ"ג וסה"ת וכ"כ רבינו ירוחם בשם המפרשים ז"ל. והרמב"ם כתב בפ"ו מה"ש מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות כשירה ואם ניקבה נקב מפולש לתוך חלל בית הכוסות ונמצאת טיפת דם במקום הנקב טריפה שודאי קודם שחיטה ניקב אבל אם אין דם במקום הנקב ה"ז מותר שמא אחר שחיטה דחקה המחט וניקבה עכ"ל הרי למדנו מתוך לשונו דבמצד אחד כשירה בלא שום בדיקה וקשה ע"ז מההיא עובדא דרבי שהפכה ובדקה ואיפשר ליישב ולומר דכשהפכה רבי לאו משום דצריך לבדקה כך אלא שקרה שהפכה ומצא עליה קורט דם ופסלה וכ"נ שהיא סברת הרא"ש שכתב הא דאמרינן מצד אחד כשירה אם הפכה ומצא קורט דם מצד אחד טריפה ומשמע עוד מלשון הרמב"ם דמצד אחד היינו מצד חוץ שהרי במשני צדדין כתב ואם ניקבה נקב מפולש לתוך חלל בית הכוסות ואילו לדברי המפרשים שכתבתי לעיל הכי הול"ל ואם ניקבה נקב מפולש לתוך חלל הבהמה ונראה שלזה נתכוון הראב"ד שכתב אין זה מיושר וטעמא דהרמב"ם איפשר דהיינו משום דס"ל דמחט הנמצאת בחלל הגוף כשר על ידי

בדיקת החלל לראות אם ניקב אחד מהאיברים שנקובתן במשהו כמ"ש בפי"א מה"ש ואם כן ה"נ בעי בדיקה כנגד כל החלל ולא כתב כאן כן לפי שסמך על מ"ש בפי"א: כתב רבינו ירוחם דכי מטרפינן בנמצא עליה קורט דם ה"ה בנמצאת עליה חלודה עכ"ד וכשנמצאת מצד אחד ודאי הוכחה יש שנקב המחט נקב מפולש וחזר לאחוריו שאל"כ חלודה זו על צד חיצון דבית הכוסות מנין וכן כשניקבה שני צדדין כיון שהעלתה חלודה יש הוכחה דזה ימים עברה שני הצדדין הילכך טריפה ואע"ג דאיכא למתלי דשמא המחט היה מלא חלודה קודם שנכנס ואחר שחיטה הוא שגמר לנקוב שני הצדדין מ"מ כיון שאנו רואים שני הצדדין נקובה לפנינו בקצת הוכחה סגי לומר דמחיים ניקבה א"כ האי חלודה היינו אם נמצאת סביבות פי הנקב ואילו לא באה החלודה מחמת מכה מחיים לא היתה חלודה מתרחב כ"כ :

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ואם לאו כשירה ואפי' ראש העב שלו לצד חוץ בפא"ט (מח: מט.) גבי מחטא דאשתכח בכבדא דמפלגינן בה בין קופא לבר לקופא לגאיו אמרו ומאי שנא ממחטא שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד כשירה ולא אמרינן לחזי אי קופא לבר אי קופא לגיו אמרי התם כיון דאיכא אוכלין ומשקין אימור אוכלין ומשקין דחקוה. ופירש"י אוכלין ומשקין דחקוה. ומתוך הדחק נכנסה קופא שלה בבשר הילכך אע"ג דקופא לבר הואיל ולא חזינן נקב יוצא לחוץ כשירה:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו אבל כשאין המחט לפנינו אסור כשניקב כולו אפי' אין בו קורט דם כבר נתבאר כן בתשובת הרשב"א שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן יג

ומ"ש בשם הרי"ף אם מלחו או הדיחו אפילו אין עליו קורט דם אסור וכו' כ"כ בסמ"ק וכן נתבאר בתשובת הרשב"א שכתבתי בסמוך. כתבו התוס' דאם נמצא נקוב בקוץ וכל דבר דינו כנקוב במחט דהא אית ליה מידי למיסרך וכ"כ הגהות מיי' בפ"ו מה"ש בשם סמ"ג: כתב הרשב"א בתשובה סי' שע"ד מחט שנמצא בקרקבן וכולה נבלעת בעובי בשרו ונשאר כחצי אצבע מצד הכיס גם מצד החוץ שלא היתה המחט אוכלת ולא היה ניכר שום נקב לא לצד פנים ולא לצד החוץ תולין להקל לפי שדרך הוושט לבלוע ודרך שם נכנס עם האוכלים אלא שנסתם הנקב שע"כ אחד מהנקבים נסתם וא"כ תולין במה שדרכו ועוד העמידנו על חזקתו דעוף זה בחזקת כשירות לגבי נקבים אלו עומד : וכתב עוד סימן ר"ד שאלת קטן שמצא מחט תחוב בכרס אם אוסרין אותה על פיו. תשובה יש להחמיר ולאסור על פי קטן אם הוא חריף לידע ולכוין בדברים אלו משום דכל שנמצא

המחט רגלים לדבר וכעין גילוי מילתא בעלמא הוא ואפי' להוציא ממון האמינהו בגילוי מילתא כדתנן (כתובות כח.) ואלו נאמנין להעיד בגדלן וכו':

סימן מט

סעיף קטן א
כל אלו הטרפיות הטריפות בבהמה טריפות גם בעוף באברים הנמצאים בו בפרק אלו טריפות (חולין נו.) תני לוי כל טריפות שמנו חכמים בבהמה כנגדן בעוף:

סעיף קטן ב
ומ"ש ולמעלה פירשתי דין הזפק בסימן ל"ג:

סעיף קטן ג
ומ"ש והקורקבן יש לו שני עורות ואם ניקב זה בלא זה כשר וכו' אבל אם ניקבו זה שלא כנגד זה כשר פשוט בר"פ א"ט (מג.) וכתב הר"ן גמרא א"ט בעוף דכי ניקב עור חיצון ולא פנימי דכשר היינו דוקא בניקב מעצמו מחמת חולי דאי מחמת קוץ וכיוצא בו ודאי טריפה הויא דהאי קוץ מהיכא אתא אי דרך חוץ הרי נקבה לחלל וטריפה וחיישינן שמא ניקב אחד מהאיברים הפנימים שנקובתם במשהו וכדאמרינן בחוץ עד שתנקב לחלל ואי דרך ושט אתאי ע"כ כיון דעור דחוץ אינקיב כיס פנימי נמי אינקיב אלא דלא מינכר אי קרום עלה בו ואינו קרום שכל הנקובים קרום שעלה בהם מחמת מכה אינו קרום אלא ודאי ע"י חולי קאמר וכ"כ הרשב"א בר"פ א"ט וכ"כ בהגהת אשיר"י שם וכ"כ סמ"ק וספר התרומה: וכתב באהל מועד לא היה מכיר אם הנקב מחמת קוץ או אם הוא מחמת חולי יש מתירין מחמת ס"ס ספק מחמת מכה ואי"ת מחמת קוץ שמא לא ניקבה מהאיברים הפנימים ויש מחמירים גם בזה אא"כ ניכר שאין הנקב מחמת קוץ עכ"ל וסברא ראשונה נראה עיקר :

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו ואם ניקב ושומן שעליו סותמו כשר כ"כ שם התוס' (מט:) גמרא ניקבה הקיבה גבי חלב טהור סותם וכ"כ הרא"ש וסמ"ג. והוכיח מכאן בתרומת הדשן שאם נמצא מחט תחוב בקרקבן מבפנים וניקב הכיס וגם הבשר עברה כולה כמעט רק מיעוט בשר נשאר כנגד המחט אינו עב כל כך ושום ריעותא אינו נראה בבשר הקרקבן מבחוץ דלא חיישינן שמא הבריא וכשירה אפילו לרש"י דחייש בהמסס. גדולה מזו כתבתי בס"ס מ"ח בשם הרשב"א להתיר

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ואם נמצא מחט תחוב בו בפנים ולא ניקב כולו דינו כדין מחט שנמצא בהמסס ובית הכוסות כ"כ התוספות בפרק אלו טריפות גבי מחט שנמצא בכבד וכ"כ

בהגמ"ר והג"א ובספר התרומה: אם תולעים יוצאים מהקרקבן כתוב בהגהת אשיר"י פא"ט דכשר דלאחר שחיטה פריש כדאמרינן גבי ריאה כמו שנתבאר בסימן ל"ו:

סימן נ

סעיף קטן א

כל אלו הנקובים אם יש במה לתלות כמו בטבח או בזאב שנטלן תולין בהם כבר נתבאר בסי' ל"ו דאיתא בפרק א"ט (מט.) אינקיבה ריאה היכא דממשמשא ידא דטבחא תלינן דהא תלינן בזאב ובפ"ק דחולין (ט.) אמרינן בא זאב ונטל בני מעים והחזירן כשהן נקובים כשירה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם אין דבר לתלות בו וספק אם ניקב מחיים אם לאו נוקבין נקב אצלו ומדמין זה לזה בפרק א"ט [נ.] אמר רב שימי בר חייא מקיפין בבני מעים ופי' רש"י אם נמצאו נקובים ואין אנו יודעים אם קודם שחיטה ואם לאחר שחיטה נוקבין נקב אחד בצידו ורואים אם מראיהם שוים כשירה דבידוע שלאחר שחיטה היא והרוקח פי' שנקב שקודם שחיטה פתוח ושלאחר שחיטה אינו פתוח:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפילו אם אין דומין אם משמשו בידים בנקב הספק ימשמשו גם בנקב שעושים לדמותו בו וכו' שם הנהו בני מעים דאתו לקמיה דרבא אתא רב משרשיא בריה משמש בהו ואידמו א"ל מנא לך הא א"ל כמה ידי משמשו בהו מקמי דליתי לקמיה דמר אמר חכים ברי בטריפות כרבי יוחנן ומדקדוק לשון רבינו שכתב אם משמשו בידים בנקב הספק משמע דאי ברי לן שלא משמשו בידים בנקב הספק אין ממשמשים בנקב השני:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ומיהו פירש רבינו יונה שאין מדמים אלא בכרס ובדקין וכו' ובעל העיטור שכתב שמדמין בכל כ"כ הרא"ש והרשב"א והר"ן שבעל העיטור כתב דה"ה דמקיפין בלב וקרקבן וכבד דאינהו נמי בני מעים איקרי כדאמרינן גבי נחמרו בני מעיה ל"ש אלא לב וקרקבן וכבד אבל רבינו יונה כתב שאע"פ שבלשון התנאים הכל בכלל בני מעיים בלשון האמוראים אין בכלל בני מעיים אלא כרס ודקין אבל לב וקרקבן וכבד לא והביא ראיה מלשונות הגמרא וכתב הרשב"א שדעת התוס' כדעת ה"ר יונה ולדעה זו הסכים הוא ז"ל וכן הסכים רבינו ירוחם:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו וא"א כתב כסברת רבינו יונה איני מבין דבריו שאם בתכוין לומר שלא כתב אלא סברת ה"ר יונה אינו כן שהרי גם סברת בעל העיטור כתב ואם נתכוין לומר שהסכים

לסברת ה"ר יונה גם זה אינו שהרי לא הכריע בין שתי הסברות. ואיפשר שמפני שהביא סברת ה"ר יונה לבסוף נראה לו שסובר כמותו. ויש לתמוה עמ"ש אבל לא בכבד דמשמע דכבד מיפסיל כלב ואינו כן כמו שנתבאר בסימן מ"א דאפילו ניטל כשר אם נשתייר בו כזית במקום מרה וכזית במקום חיותא וצ"ל דאשגרת לישן הוא ולאו דוקא א"נ בקנה הכבד קאמר דלדידן מיפסל בנקב כמו שנתבאר בסי' ל"ד :

סעיף קטן ו

כל אבר שאמרו בו אם ניקב במשהו טריפה ה"ה נמי אם ניטל וכו' כ"כ התוס' והרשב"א והרא"ש והר"ן בר"פ א"ט וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה"ש וז"ל כל אבר שאמרו חכמים בו שאם ניקב במשהו טריפה כך אם ניטל כולו טריפה בין שניטל בחולי או ביד בין שנברא חסר וכן אם נברא בשני איברים מאותו אבר טריפה שכל היתר כנטול חשוב עכ"ל. וכתב בהגהות אשיר"י בשם ר"ת דכל מקום שטריפה ע"י נקב אפילו לא ניקב והבשר רע סביביו כמו מוגלא טריפה וכן כתב הרשב"א בחלק הלקויין שכל אבר שנקיבתו או חסרונו או נטילתו פוסל בו כשנתמסמס פסול. וכתבו הגהות מיימון בפ"ק מה"ש דאנן לא בקיאינן בשיעור נתמסמס הילכך בכל שהוא שיהא הבשר רע מטרפינן לה וגם המרדכי כתב שאין אנו בקיאין בגרירה שהרופאים גוררים לכך ראוי להחמיר כשנשתנה מראית הבשר הכל לפי הענין וכך שמעתי ממורינו ממי"ץ שא"ל ר"ת מפה אל פה עכ"ל וכתב הר"ן גבי הא דאמר רבא קרום שעלה מחמת מכה בוושט אינו קרום דלאו דווקא אלא הוא הדין בכל הנקובים וכ"כ רש"י והכי מוכח בגמרא:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו וכל שאמרו בו אם חסר טריפה כ"ש אם נחתך וניטל כלומר אם אמרו שכשנברא חסר טריפה כ"ש אם ניטל ביד ומ"ש כ"ש אם נחתך וניטל נ"ל דהיינו לומר שע"י החתך ניטל כולו אבל אם נחתך מקצתו לא אתי במכ"ש מחסר כולו:

סעיף קטן ח

ומ"ש אבל כל שאמרו בו אם ניטל טריפה כתב הרמב"ם בפ"ח מה"ש שאם נבראת חסרה אותו האבר כשירה והרשב"א כתב בת"ה שגם בזה נמי טריפה וכבר כתבתי לשון הרמב"ם ולשון הרשב"א בסימן מ"א: ולענין מעשה כיון דפלוגתא דתרי רברבי הוא ואין מכריע ביניהם נקיטינן לחומרא :

סימן נא

סעיף קטן א

קוץ או מחט שניקב לחלל הבהמה או העוף חיישינן שמא ניקב באחד מהמקומות שנקיבתה במשהו בפרק א"ט (נג.) אמר ר"נ בקוץ עד שתינקב לחלל בדרוסה עד שיאדים

בשר כנגד בני מעים ופירש"י בקוץ עד שתינקב לחלל אבל הגיע לחלל יש לחוש שמא ניקבו הדקין ובבדיקה א"א מפני א שאין נקב דק ניכר בהם וכתב הרא"ש על זה וספק קניא דלעיל דאית ליה בדיקה קנה הוא גדול מקוץ ועוד לעיל אין צריך לבדוק אלא הוושט אבל הכא צריך לבדוק הכרס והדקין ונקב קטן א"א ליבדק בכולן וישב לו קוץ בוושט אית ליה בדיקה מהאי טעמא וכתבו הרא"ש והרשב"א שבה"ג כתב בקוץ עד שתינקב לחלל ותיטרף בו כלומר שבודקים אם ניקב אחד מהדברים שנקובתן במשהו וכתב רבינו בסמוך שתי הסברות ודעת הרמב"ם בפי"א מה"ש כדעת בה"ג ודעת הרשב"א בת"ה כדעת רש"י וכ"נ שהוא דעת הראב"ד ז"ל והכי נקיטינן דרבים נינהו ולחומרא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אבל אם לא ניקב לחלל אפילו כולו טמון בבשר וכו' כשירה ולא אמרינן ודאי מן הדקין בא וכו' שם (מח:) ההוא מחט דאישתכח בחיתוכא דכבדא סבר מר בריה דרב יוסף למטרפיה א"ל רב אשי אילו אישתכח בבישרא כה"ג נמי הוה טריף מר אלא אמר רב אשי חזינן אי קופא לבר נקובי נקיב ואתאי אי קיפא לגיו סימפונא נקט ואתא וכתב הרא"ש לכאורה משמע דאף בבישרא אי משתכח כה"ג מחט בירך הבהמה וקופא לדד חלל הבהמה טריפה דאמרי' מן הדקין באת ודרך חודה נכנס בירך דאי מן החוץ באת היאך נקבה בקופא כל עובי הירך ועברה עד סמוך לחלל הגוף והא דאמרינן בקוץ עד שתינקב לחלל מיירי בידוע שבא מן החוץ ומיהו חומרא גדולה היא זו אע"ג דמסתבר ומיהו אין ראיה לאסור מסוגיא דשמעתין דאיכא לפרושי הכי אלא אמר רב אשי האי כבד לא לריאה מדמינן לה ולא לבשר מדמינן לה דבריאה בין קופה לגיו בין קופא לבר טריפה ובבישרא בין קופא לגיו ובין קופא לבר כשירה וכן נהוג עלמא לפי שהבהמה מתחככת בכתלים ואפילו נכנס דרך קופא דוחק ועובר בעומק הירך עכ"ל:

סעיף קטן ג

כתב בה"ג דנקיבת קוץ ומחט יש לו היתר ע"י בדיקה שיבדוק כל המקומות וכו' אבל רש"י פי' שאין לו היתר בבדיקה וכו' כבר כתבתי בסמוך שתי סברות אלו ומ"ש ודוקא קוץ או מחט שהן דקין וכו' כבר כתבתי בסמוך שכ"כ הרא"ש על פירש"י: מצאתי כתוב מעשה שנמצא מחט תחוב תוך שלל של ביצים וטרפוה תרנגולת מטעם שהיה בחלל הגוף ויש לחוש לנקיבת הדקין :

סעיף קטן ד

כתב הרשב"א נקב הקוץ לפנינו ונשחט הבהמה ונמצא הקוץ תחוב לפנינו וכו' ז"ל הרשב"א בת"ה דע שכשאמרו ניקב הלב לבית חללו המסס ובית הכוסות שניקבו לחוץ וכן בכל אבר פנימי שאמרו שניקב מצד לצד לא אמרו אלא כשניקב מחמת חולי הא

לאו הכי אפילו לא נקבו אלא מבחוץ בקוץ או בסכין וכיוצא בזה טריפה ותדע לך דקוץ מהיכן בא א"ת שבלע א"כ כבר ניקבו הדקין והוא טריפה ואת"ל שנכנס מבחוץ הא קי"ל עד שתינקב לחלל ולפיכך אם תמצא הכבד נקוב מבחוץ שלא מחמת חולי ה"ז טריפה כמו שאמרנו וכן בכל האיברים הפנימים ואפילו נמצאת בחלל הבהמה כן הדין וכן הטעם ואח"כ כתב בדין הלב כבר כתבנו למעלה שלא אמרו ניקב לבית חללו אלא בנקב מחמת חולי אבל בקוץ אפילו נקב מבחוץ ולא נקב לחלל וא"נ משכחת לה כגון שנקב הקוץ לפנינו בדפני הבהמה ונתחב בלב ועודנו לפנינו מן הדופן אל הלב שאין לחוש בכענין הזה לנקיבת אחד האיברים הפנימים עכ"ל. וכ"כ בתשובה וז"ל אני רואה לכתוב לך הסכמתי ואשר אמרתי לפני רבותי נ"ע והודו לי אחר העיון והוא שאני אומר שכל האיברים ששנינו בהם מצד אחד כשר כלב ועובי בית הכוסות וקורקבן לא נאמרו דבריהם אלו אלא בחולי א"נ במחט וקוץ שנכנס דרך פנים כל אחד כפי מה שהוא ענין כריאה וכבד ולפי תכונת המחט שאין לחוש אלא באותו אבר שנמצאת בו א"נ למקומות שנכנסה דרך פנים כפי מה שנזכר בהלכה אבל כל שנכנסה דרך חוץ דרך דופן אין לה בדיקה אלא אוסרין מיד לפי שאנו חוששין שמא דרך כניסתה פגעה באחד מהאיברים שהנקב פוסל בהם ואין לכל האיברים האלו בדיקה בנקב וזהו שאמרו בקוץ עד שתינקב לחלל עכ"ל ומכל זה תבין דלא מכשר אלא דוקא בניקב בפנינו וראינו שלא נתחב אלא בלב וכשנשחטה נמצא ג"כ תחוב בלב הא אם ראינו שנתחבה ואין אנו יודעים אם נתחב בלב או באחד משאר אבריו טריפה דנקב שנקב בפנינו אינו מוציאנו מידי ספק שמא ניקב אחד מהדברים שנקובתן במשהו ואח"כ נתחב בלב וכל זה שלא כדברי המרדכי שנראה מדבריו דלא בעינן ניקב בפנינו כלל שכתב בפרק א"ט בשם ראבי"ה וז"ל מחט הנמצא תקועה בלב אם יש היכר מבחוץ בדופן הצלעות שידוע שבא המחט מבחוץ לצד פנים יש לחוש ולעיין אם תקוע מקצתו עדיין לדופן ולא עבר לחלל הלב בנקב מפולש אפילו קופא לבר כשירה ואפילו בקלישתא ואם אינו תקוע בדופן הצלעות חיישינן שמא ניקבו הדקין ושוב חזר ונכנס בלב וטריפה ואפילו אלימתא ואפילו קופא לגיו עכ"ל .

סעיף קטן ה

ולענין הלכה נקטינן כדברי הרשב"א להחמיר:

סעיף קטן ו

הלעיטה קורט של חלתית טריפה וכו' אבל אכלה עלין שלו כשירה בפרק א"ט (נח:) אמר שמואל הלעיטה קורט של חלתית טריפה משום דמנקבה למעיה אותיבנא עליה מדתניא הלעיטה חלתית כשירה ואוקימנא ברייתא בעלה ודשמואל בקרטין:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם אינו בספרים שבידינו וכך הוא נוסחת ספרים דידן בפ"ו מה"ש בהמה שהלעיטה דבר שנוקב בני מעיה כגון קורט של חלתית וכיוצא בו טריפה שודאי נקב ואם היה ספק ניקב ספק אינו ניקב תיבדק: ומ"ש רבינו ול"נ מדקאמר שמואל הלעיטה חלתית טריפה אלמא אין לה בדיקה לפי נוסחא דידן ניחא דהרמב"ם נמי בקורט של חלתית אמר דטריפה משום דודאי ניקב ולא אמר תיבדק אלא בדבר שהוא ספק ניקב ובלאו הכי אותה נוסחא משמע דמשובשת היא שהרי לא הוזכר בגמרא חילוק בין תוך ג' לאחר ג' ועוד שאין דברי אותה נוסחא מובנים דקאמר תוך ג' ימים ספק ניקב ותיבדק משמע דאחר ג' משפט אחר יש לה ואין לומר דכשירה בלא בדיקה משום דאם היה נוקב בני מעיים לא היתה מתקיימת ג' ימים וכיון שנתקיימה ג' ימים ודאי לא ניקבה דזו מנין לנו ועוד דא"כ לא הו"ל למישתק מלומר כן בפירוש ואין לומר דאחר ג' ימים היא טריפה ולא מהני בה בדיקה שאם בדקנוה ולא מצינו נקב למה נטריפנה ואין לומר דה"ק אחר ג' ימים אי אפשר שלא ניקבה ומ"ה מחזקינן לה בטריפה דגם לזה יקשה דלא הו"ל לשתוק מלומר כן בפירוש הילכך נרא' דליתא להה"א נסחא:

סעיף קטן ח

ומ"ש הרמב"ם דדבר שהוא ספק אם ניקב תיבדק לטעמיה אזיל שסובר כבה"ג דיש בדיקה לבני מעים כמו שנתבאר אבל לדעת רש"י אין להם בדיקה וכ"נ שהוא דעת הראב"ד שכתב קשה היא בדיקת הדקין:

סימן נב

סעיף קטן א

נפלה לאור ונחמרו בני מעיה ונשתנו כגון לב וקורקבן וכבד שדרכן להיות אדומים ונשתנו והוריקו או המעיים שדרכן להיות ירוקים נשתנו והאדימו טריפה משנה בפרק א"ט (נו.) נפלה לאור ונחמרו בני מעיה אם ירוקים פסולה אם אדומים כשירה ומפרש בגמ' דכי תנן אי ירוקים פסול' ואם אדומים כשירה מיירי במעים שדרכן להיות אדומים דהיינו קורקבן ולב וכבד אבל במעים שדרכן להיות ירוקים כגון דקים וכיוצא בהם הוי איפכא דירוקים כשירה ואדומים טריפה וכתב הר"ן דכי תנן בלב וקורקבן וכבד אם אדומים כשירה היינו לומר שאע"פ שהוסיפו באדמימות כשירה וכן כי אמרינן דירוקים שהוריקו כשרה היינו לומר שאע"פ שהוסיפו ירקות כשירה לפי שבמעט חום הם מוסיפים במראה שלהם:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו טריפה אפילו במשהו מהם שנשתנו (שם:) בגמרא אהא דתנן אם ירוקים פסולה א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן יהושע שיעור ירוקתן כשיעור נקובתן מה נקובתן במשהו אף ירוקתן במשהו. וכתב הר"ן יש מי שכתב דכיון דשיעור ירוקתן כשיעור נקובתן אין ירקות פוסל בלב עד שיהא מוריק עד חללו ובקורקבן עד שיהא מוריק הוא וכיסו אבל הוריק למעלה בלבד כשר כשם שהוא כשר בנקב ואחרים אמרו דכל שהוריק משהו למעלה טריפה דודאי יעבור לבית חללו כדאשכחן בארס ולזה הסכימו הרשב"א והרא"ש ז"ל וכך הם דברי רבינו שכתב אפילו לא מגיע לחלל וכו' וכתב הר"ן מיהו לא דמיא לגמרי לארס שהרי בדרוסה אמרו שאפילו באברים שאין נפסלין אלא בכולן או ברובן דריסתן במשהו כדאמרי' לעיל גבי קנה לפי שהארס מתפשט בכל וגבי אור ליכא למימר הכי דהא אמרינן בסמוך גבי הוריקה כבד ולא יהא אלא ניטלה ואם איתא שהוא מתפשט בכל הו"ל נטלה הכבד ולא נשתייר ממנה כלום דטריפה אלא ודאי אין כחו גדול כל כך מיהו איפשר לומר בו שאם הוריק מלמעלה הרי הוא כאילו הוריק מעבר אל עבר עד כאן לשונו וכיוצא בזה הם דברי הרא"ש ולאפוקי מהמרדכי והגהות אשיר"י שסוברים שדין נפולה שוה לדין הדרוסה שכתבו דכשהוריק הכבד כנגד בני מעים יש לחוש שמא סופו לינטל כולו:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואין הכבד דומה ללב והקורקבן וכו' וכבד אין השינוי אוסר בו אלא א"כ נשתנה כנגד המעים ואין איסור מחמת עצמו וכו' שם בעא מיניה רב יוסף בריה דריב"ל מריב"ל הוריקה כבד כנגד בני מעים מהו א"ל טריפה ולא יהא אלא ניטלה אמר רבא כיון דהוריקה כבד כנגד בני מעים בידוע שנפלה לאור ונחמרו בני מעיה וטריפה:

סעיף קטן ד

ומ"ש אפילו הן לפנינו ואין רואין בהם שום ריעותא אסורה כ"כ שם הרא"ש והר"ן וכ"כ הרשב"א בת"ה וטעמא משום דכל שהוריקה כבד כנגד בני מעים בידוע ששלט האור בהם אלא שאין ירוקתן ניכר בהן:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכנגד המעים הוא ראש התחתון שלה וכו' ז"ל הרשב"א בת"ה איזהו כנגד בני מעים ראשה של כבד התלוי כנגד בני מעיים הוא הראש הדק שבה וראשה האחד למעלה שלא כנגד המעים והוא הראש הגס שבה מקום שהיא תלויה בו וכן הצד החיצון החלק שהוא כלפי הצלעות הוא שלא כנגד בני מעים ואפילו נמצא ירוקה באותו צד בראשה הדק כשירה עכ"ל:

סעיף קטן ו

כתב הרשב"א הה"נ אם הוריק כנגד המרה או כנגד מקום חיותא שהיא אסורה וכו' ז"ל בת"ה הוריקה שלא כנגד בני מעים שהוא הראש העב שהוא מקום מרה ומקום חיותא אני מסתפק אם טריפה אם לאו לפי שיש לי לדון שאינה טריפה שאע"פ שנשתנה מחמת האור אינו כנטול שהכבד קשה הוא אל חום האש והראיה מדבעי הוריקה כנגד בני מעים אלמא מיפשט פשיטא ליה דכל שלא כנגד בני מעים כשירה ואפילו כנגד מקום מרה ומקום שהיא חיה ומ"מ מסתברא הרי הוא כנטול או נקוב מדאמרינן לא אמרו ירוקין פסולים אלא בלב וקורקבן וכבד אלמא כולהו שהוריקו הרי הן כנטולין או כנקובין דכבד דומיא דקורקבן והוא מחמת נקיבת עצמו הוא וכן הלב ואף הכבד נמי מחמת עצמה היא כלומר שהיא עצמה והמרה הדבוקה בה עתידים לינקב וכשהוריקה כנגד המרה אנו חושבים שכת האש ששלט והוריק כאילו נקב מרה שכנגדו כעין שאמרו בדרוסה והא דבעא רב יוסף כנגד בני מעים דוקא הוא דבעי דאילו שלא כנגד בני מעיים פשיטא ליה דטריפה דכנטול או כנקוב דמי והאיכא מקום מרה ואיכא מקום חיותא וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל שכ"כ בפ"ז עוף שנפל לאור והוריק לבו או כבדו או קרקבנו או שהאדים בני מעים שלו אפי' בכל שהוא טריפה שכל הירוקים שהאדימו והאדומים שהוריקו מחמת האור בעוף הרי הם כמו שניטלו וטריפה מ"מ מה שאמר אפי' במשהו אינו מחוור בעיני שלא אמרו במשהו אלא במקום שהנקב פוסל בו וכמו שאמרו שיעור ירוקתן כשיעור נקובתן אבל כבד שאין הנקב פוסל בה אין ירוקתה במשהו אא"כ הוריקה דוקא כנגד מרה אבל שלא כנגד מרה ושלא כנגד בני מעיה אלא כנגד מקום חיותא לא עד שהוריקה כנגד כל מקום חיותא שאם ינטל כל מקום ירקותה תהא תלושה ממקומה ואיפשר שלזה נתכוון הרב ז"ל אלא שהו"ל לפרש עכ"ל: וז"ל בת"ה הקצר. נפלה לאור והוריקה הכבד בראש העבה שאינו כנגד בני מעים אם ירקות זה כנגד המרה או כנגד כל מקום חיותא יראה שהיא טריפה שכל שהוריק מחמת מכוה הרי הוא כנטול דחום המכוה נוקב ויורד כנגדו והרי הוא כנטול וכן נראה שהורו מקצת המורים ויש להתיישב בדבר עד כאן לשונו ומתוך דברים אלו יתבאר לך שצריך להגיה בדברי הרשב"א שכתב רבינו ולהוסיף תיבת כל ולכתוב או כנגד כל מקום חיותא ונראה שאם הוריק סמוך למקום חיותא בכדי שאם ינטל מקום הירקות לא ישאר במקום חיותא כזית טריפה ובכלל כנגד כל מקום חיותא הוא וכן כתב הר"ן ז"ל:

סעיף קטן ז

והמרדכי כתב הוריק כבד כנגד בני מעים טריפה ושיעור ירוקתו במשהו ואע"ג דניקב הכבד כשר מ"מ הואיל שהוריק הכבד איגלאי מילתא וחיישינן אף ללב ולמעיים אע"פ

שעדיין אינו ניכר בהם ועוד יש לחוש שמא סופו לינטל כולו וק"ל א"כ מאי אירוא כנגד בני מעיים שלא כנגד בני מעיים נמי איכא למיחש דסופו לינטל כולו ואפשר דסבירא ליה דקים להו דאין סופו לינטל כולו אלא בהוריק כנגד בני מעים דוקא:

סעיף קטן ח

ולענין הלכה נראה דנקטינן כדעת הרשב"א דדברים של טעם הם:

סעיף קטן ט

כתב עוד הרשב"א בת"ה דה"ה לטחול שהוריק בסומכיה בבהמה טריפה עכ"ל והיה נראה דהיינו דווקא כשהוריק בעומק עד שלא נשתייר כעובי דינר זהב בלי ירקות אלא דמדסתם לה סתומי משמע דכיון שהוריק חשבינן ליה כאילו ניקב בעומק וכן יש ללמוד ממ"ש בהוריק כבד כנגד מרה:

סעיף קטן י

וקאמר בגמרא (נז.) דבריאה אין לחוש בנפילת האור מפני שהצלעות מגינות עליה שם אמר חזקיה אין ריאה לעוף ואסיקנא דיש לו אלא דאינו לא לינפל ולא ליחמר באור כלומר לא לענין נפלה מן הגג ולא לענין נפלה לאור מ"ט א"ר חגא הואיל ורוב צלעות מגינות עליה כלומר שרוב רוחב הצלעות מגינות עליה שצלעות העוף אינם שוכבים על רחבה אלא על חודן ובולט רחבן לפנים והריאה נחבאת ביניהם וכתב הר"ן דאיכא מ"ד דכיון דבתר הכי אסיקנא אין ריאה לעוף כלל קאמר האי לישנא אידחי לגמרי ולא מפלגינן כלל בין ריאה לשאר אברים אלא אף היא צריכה בדיקה אבל התוספות כתבו דכיון דרב חגא מפרש טעמא הואיל וצלעות מגינות עליה איתא להאי לישנא וכן דעת הפוסקים:

סעיף קטן יא

וכתבו הרשב"א והר"ן שי"מ דהא דאמרי' דאין ריאה לעוף ליחמר לומר שאפילו נפלה לאור ונחמרה ריאה שלה כשירה וראיה מדאמרינן לא אמרו ירוקין פסולה אלא בלב וקורקבן וכבד ולא מנו ריאה בהדייהו אלמא דדוקא אלו שהוריקו טריפה אבל ריאה אפילו כשהוריקה כשירה ולא מחוור דכיון שנחמרה הא חזינן שלא הגינו צלעות עליה אלא ודאי כי אמרינן אין ריאה לעוף ליחמר באש היינו לומר העוף שנפל לאור אין הריאה שלו צריכה בדיקה אבל נחמר ודאי טריפה וכן פירש"י לא ליחמר בנפלה לאור שבודקים המעים שמא הוריקו א"צ לבדוק הריאה עכ"ל ומה שלא מנו ריאה בהדי ירוקים דפסולה לפי שלא דבר כאן אלא בדבר ההווה ומצוי להיות ניזוק מחמת האור ולכן לא מנה ריאה לפי שאינה עשויה ליחמר אבל נחמרה ודאי טריפה היא ודעת הרא"ש כדעת י"מ דאפילו נפלה לאור ונשתנית הריאה כשירה משום דתלינן השינוי בדבר אחר ולא בנפילת האור

וכן נראה שהוא דעת המרדכי והרמב"ם בפ"ז מהלכות שחיטה לא הזכיר דין הריאה לענין נפילת האור ומשמע דמדשתיק מינה דאינה נפסל מחמת האור דקי"ל כחזקיה וס"ל להרמב"ם כהרא"ש דאפילו נפלה לאור ונשתנית הריאה תלינן השינוי בדבר אחר. ודע שבספרי רבי' כתוב שהאדימה וט"ס הוא וצריך לגרוס שהוריקה וכן מ"ש אפילו רואין אותה אדומה ט"ס הוא וצריך לגרוס ירוקה:

סעיף קטן יב

והא דשינוי פוסל דוקא בשעמדו בשינוי אחר ששלקן אבל אם שלקן וחזרו למראיתן לא שנא ירוקין שהאדימו ושלקן וחזרו והוריקו וכו' עד וא"א הרא"ש ז"ל הכשיר בשניהם שם (נו:) אמר רב שמואל בר חייא אמר רב מני ירוקין שהאדימו ושלקן והוריקו כשירה מ"ט קוטרא עייל בהו ופירש"י קוטרא עייל בהו. מעיקרא ועכשיו הלך מחמת המים והוריקו אמר רנב"י אף אנו נאמר אדומים שלא הוריקו ושלקן והוריקו טריפה מ"ט איגלי בהתתייהו כך היא גירסת הרי"ף וכתב הרשב"א שאין מכשירין בטריפות אלא מה שהכשירו חכמים אם כן דוקא ירוקים שהאדימו ושלקן והוריקו כשירה אבל אדומים שהוריקו ושלקן והאדימו טריפה. וכתב עוד ומצאתי בפירושי הרמב"ם וכן בחיבור רב בעל העיטור שי"ג בהפך דגרסי בדרב שמואל טריפה ובדרב נחמן כשירה וכיון שיש גירסאות הפוכות נקיטינן לחומרא וכל שחזר למראה טריפה על ידי שליקה טריפה וכל שחוזר למראה הכשר אין עושין בו מעשה להקל וחוששין לה כפי הגירסא השנייה עכ"ל. והר"ן כתב בקצת ספרים הגירסא בהפך אדומים שהוריקו ושלקן והאדימו כשירה אמר רב נחמן אף אנו נאמר ירוקים שלא האדימו ושלקן והאדימו טריפה ולפי גירסא זו י"ל דכי נקט אדומים שהוריקו סירכא דמתני' נקט דקתני ירוקים שפסולה אבל בין האדמימות בין הירקות ניכר ע"י שלק או איפשר אף לפי גירסא זו שאין השלק ראיה אלא לאדמימות לא לירקות ולפיכך יש מי שמחמיר ואומר שמפני שינוי הנסחאות אין סומכין לעולם בשלק להתיר אלא לאיסור בין בירוקין בין באדומים עכ"ל ואע"פ שבחידושיו חשש הרשב"א לשתי הגירסאות בת"ה לא כתב אלא הדין היוצא מגירסת הרי"ף וע"פ שיטתו דדוקא ירוקים שהאדימו והוריקו כשירה אבל אדומי' שהוריקו ושלקן והאדימו טריפה. והרא"ש כתב כגירסת הר"ף וכתב עליה והא דלא קאמר ר"נ ירוקים שלא האדימו ושלקן והאדימו טריפה משום דמילתא דשכיח נקט שדרך האדום להוריק ע"י שליקה אבל אין דרך כ"כ להאדים הירוק ע"י שליקה כך דקדק בעל המאור הילכך אני אומר דה"ה נמי אדומים שהוריקו ושלקן והאדימו כשירה והא דנקט ירוקים שהאדימו משום דאין דרך שלוק להאדים כדפי' אבל אם אירע שחזרו והאדימו ע"י שלק נ"ל דמכ"ש יש

להכשיר דאין דרך שלק להאדים וזה חזר והאדים וכ"ש דאיכא למימר קוטרא עייל בהו דאי מחמת לקותא לא יאדימו ע"י שלק לעולם דאין דרך שלק להאדים ודעת הרמב"ם בפ"ז מה"ש כדעת הרא"ש שכתב והוא שיעמדו באותו מראה אחר ששלקו אותם מעט וממרסין בהם ונראה שהוא מפרש שליקה זו דהיינו בישול מועט לא בישול ביותר כמו שהוא בקצת מקומות בתלמוד ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקיטינן:

סעיף קטן יג

ודעת הרמב"ם בפרק הנזכר דאפי' לא נודע שנפלה לאור ולא נראה בבני מעיה שינוי מראה כלל ושלקן והוריקו טריפה דכיון שהוריקו בידוע שנפלה לאור ונחמרו בני מעיה והשתא הוא דאיגלו בהתתייהו ותמה עליו הרשב"א וגם הרא"ש והר"ן חלוקים עליו כמו שיתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו אדומין שלא הוריקו ושלקן והוריקו וירוקין שלא האדימו ושלקן והאדימו טריפה כבר נתבאר:

סעיף קטן טו

ומ"ש ומ"מ מותר לאכלן צלויין וכו' שם אמימרא דר"ן שכתבתי בסמוך א"ר אשי הילכך לא ניכול איניש אלא בשלקא ולא היא אחזוקי ריעותא לא מחזקינן ופירש"י לא ליכול איניש עוף שנפל לאור אלא בשליקה: לא מחזקינן. והיכא דלא מינכר ריעותא בהדיא לא טרפינן לה אא"כ מתרמי דשליק לה וחזי ריעותא:

סעיף קטן טז

כתב הרשב"א ב' מיני ירקות הן וכו' עד שהכבד הוא ירוק כביצה אם הוא שמן בת"ה וכבר נתבאר בסימן זה והר"ן כתב אחר דברי הרשב"א והרא"ה מוסיף שאף בלב וקורקבן אין הירוק פוסל בהם אלא ככרתי שכל שהאש מוריק ככרתי הוא מוריק:

סעיף קטן יז

ומ"ש עוד וכן יראה לי שאין ירקות פוסל בעוף בייתי שיש במינו מדברי וכו' ג"ז בת"ה:

סעיף קטן יח

וכתב עוד הוא ז"ל נמצא הכבד ירוק כנגד בני מעים ואין ידוע אם נפלה לאור אם לאו טריפה וכו' בת"ה והדין בעיא שם כתבתיה לעיל הוריקה כבד כנגד בני מעים מהו ואסיקנא כיון שהוריקה כבד כנגד בני מעים בידוע שנפלה לאור ונחמרו בני מעיה וטריפה זו היא גירסת הגאונים והרי"ף ולפי גירסא זו משמע שכל שהוריקה כבד אע"פ שלא ראינו שנפלה לאור כודאי נפלה משוינן לה וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מה"ש וכתב הר"ן וזה מן התימא שהרי הירקות מצוי הוא תמיד בכבד מחמת חולי וכיון שלא ראינו שנפלה

לאור למה לא נתלה בחולי דהא תלינן בזאב ועוד שהשואל בודאי נפלה קא מיבעיא ליה דהא אמתניתין קאי ומשמע ודאי דאמאי דבעא מיניה אהדר ליה אלא ה"ג כל שהוריקה כנגד בני מעים בידוע שנחמרו בני מעיה וטריפה ואפילו לפי גירסת הרי"ף י"ל דה"ק בידוע שכשנפלה לאור נחמרו בני מעיה ובנפלה לאור ודאי קאמר אבל לא נפלה תלינן בחולי דהא תלינן בזאב וכן דעת הרמב"ן והרא"ה תלמידו. וגם הרא"ש כתב כדברי הר"ן שעיקר הגירסא דלא כהרי"ף ושאף לגירסת רי"ף י"ל בידוע שכיון שנפלה לאור נחמרו בני מעיה ואין לאבד ממונם של ישראל ולתלות שינוי מעיה בנפילת האור דמילתא דלא שכיחא היא כי מיד שתפול לאור תפרח ותצא. ואם נשרפו כנפיה שלא תוכל לפרוח תשרף במקומה עכ"ל. וכתוב במרדכי שכן הורו הלכה למעשה ראבי"ה ורבינו שמחה וה"ר אליעזר ממודינא. והרשב"א כתב בחידושיו שכיון שיש הפרש בנסחאות נקטינן לחומרא כגירסת הרי"ף והרמב"ם ז"ל. והביא ראיה לדבריהם:

סעיף קטן יט

ולענין הלכה כיון שלפי פשט גירסת הרי"ף אע"פ שלא ראינו שנפלה חוששין לה והסכימו לדעתו הרמב"ם והרשב"א ועוד דלחומרא הוא הכי נקטינן :

סעיף קטן כ

וכתב א"א הרא"ש ז"ל י"א דטריפות שנפלה לאור לא שייך בבהמה וכו' עד סוף הסימן הכל בפסקיו פא"ט:

סעיף קטן כא

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ז ובפי"א מה"ש ומשמע מדבריו דאפילו נפלה לאור ונשתנו בני מעיה אין חוששין לה ונראה שהטעם כמ"ש הרא"ש כי בטרם נחמרו בני מעיה מנפילת האש ישרף בשרה ועורה והר"ן כתב שדעת הרמב"ם ג"כ לומר שאין דק זה נוהג אלא בעוף ולא מקוור דא"כ כי היכי דאמרינן (נו.) כל טריפות שמנו חכמים בבהמה כנגדן בעוף יתר עליהם העוף נשבר העצם אע"פ שלא ניקב קרום של מוח ה"נ הול"ל נפלה לאור ונחמרו בני מעיה עכ"ל ונראה שאין זו קושיא דכיון דבמתני' לא הוזכר טריפות זה אלא בעוף לא איצטריכא ליה. ועוד שאין זה טריפות נוסף בעוף מבבהמה שאם היה איפשר לבהמה ליחמר בני מעיה גם כן היתה נטרפה בכך ואין חילוק בין בהמה לעוף אלא שזו יש לה מגינים שלא תבא לידי טריפות זה וזה אין לו מגינים: וכתב עוד הר"ן שסברת בעל העיטור אינה מחוורת דכיון דבהמה מעוף ילפא כשם שחוששין בעוף משעה שנפל לאור כך חוששים בבהמה ושניהם צריכים בדיקה חוץ מריאה של עוף לדברי מי שאומר דההוא לישנא קאי אמסקנא עכ"ל וכן דעת הרשב"א וכ"כ המרדכי והג"א בשם כמה גדולים וכן דעת הראב"ד:

סעיף קטן כב
ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכ"ש שהרמב"ן ז"ל סובר כמותם :

סעיף קטן כג
כתב הר"ן היכא דנפלה לאור ולא ידעינן אם נחמרו בני מעיה אם לאו צריכה בדיקה ואי ליתא קמן למיבדקה מסתמא אסורה והביא ראיה מדאמרינן בגמרא אין ריאה לעוף ליחמר וההיא ודאי בסתמא קאמר דאילו היכא דנחמרה הא קמן שלא הגינו צלעות עליה אלא אם נפלה לאור ולא ידעינן אם נחמרו דמסתמא אינה צריכה בדיקה ודוקא ריאה דעוף שצלעותיה מגינות עליה הא שאר בני מעים דעוף דליכא מאן דמגין עלייהו צריכי בדיקה עכ"ל ולהרא"ש דסבר דאין ריאה לעוף אפילו נפלה ונשתנית אין ראיה מכאן. ומ"מלענין מעשה יש להחמיר כדברי הר"ן:

סימן נג

סעיף קטן א
נשתברו ידי הבהמה או אפילו נחתכו לגמרי וכו' תנן בבכורות פ"ו (מו.) ומייתי לה בסוף פרק א"ט (נח.) בעלת ה' רגלים או שאין לה אלא ג' ה"ז מום אמר רב הונא ל"ש הא דקתני דחסר ויתר הוי מום במוקדשים אבל להדיוט שרי אלא ביד אבל ברגל טריפה הרי מבואר שאין חסרון ויתרון פוסלים ביד כלל ובפרק א"ט (נז.) גמרא אלו כשירות בעוף אמר רב יהודה אמר רב שמוטת יד בבהמה כשירה וכתב הרמב"ם בפ"י מה"ש שאפי' נשמע היד מעיקרו אין חוששין לה וכתב המרדכי שמתוך עובי הכתף ורחבו ליכא למיחש לנקיבת הריאה ובהג"א פרק בהמה המקשה כתב דהא דמכשרינן בנשתברו ידי הבהמה היינו דוקא כשלא עברה המכה מעבר לצלעות שאם עברה אז יש לחוש לריאה שלא תנקב ובהג"מ פ"י מה"ש כתוב בהמה שנשמטה ידה מעיקרה מותרת מיהו כתב סמ"ג דאם נשמט היד אצל חיבור בגוף טריפה עכ"ל :

סעיף קטן ב
ומ"ש והעצם עצמו אסור כשנשבר אם אין עור ובשר חופין את רובו כאשר יתבאר בסי' נ"ה:

סעיף קטן ג
ומ"ש וכן בעוף שנחתכו או נשברו אגפיו משנה בפ' א"ט (נו:) ויתבאר בסמוך:

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל אם נשמט מעיקרו אפי' אחד מהם חוששין שמא ניקב הריאה וכו' שם אמר רב יהודה אמר רב שמוטת גף בעוף טריפה חיישינן שמא ניקבה הריאה ושמואל אמר

תיבדק. וכן א"ר יוחנן תיבדק ופי' רש"י חיישינן שמא ניקבה הריאה לפי שהריאה נחבאת בין הצלעות וקרום הבשר רך ודק בין צלע לצלע וכששומטת גפה מתנתקת הריאה עם הגף: תיבדק. הריאה מכניס קנה דק בגרגרת ונופל בריאה ואם הרוח יוצא טריפה וא"ל כשירה. וכתב המרדכי וכיצד בדיקתה יש לנתח העוף מלפניו ומניח הריאה דבוקה בצלעותיה כתולדותיה ומביא שפופרת ומכניס בקנה ונופח ונותן על הריאה גילא או גדנפא או רוקא אם עולה בנפיחה כשירה ואם לאו טריפה ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כשמואל ור"י. וכ"פ הרמב"ם בפ"י מה"ש. וכתבו הרשב"א והר"ן שיש מקצת נוסחאות דל"ג וכן אר"י והו"ל רב ושמואל וקי"ל כרב באיסורי וכ"כ בעל העיטור אבל על דברי הרי"ף והרמב"ם ראוי לסמוך עכ"ל וכ"כ בת"ה:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בשם בע"ה לאסור משום דודאי איעכול ניביה לא ידעתי מה ענין איעכול ניביה לכאן דכי איעכול ניביה דיד לא מיטרפא בהכי והכי הל"ל דבודאי ניקבה הריאה ובדקתי בספר התרומה ומצאתי שכתב כדברי ולא הזכיר איעכול ניביה: ב"ה ובספר מוגה מצאתי אי ניקבה ריאה במקום אעיכול ניביה:

סעיף קטן ו

ומ"ש וי"א שאם נשבר עצם הג' המחובר לגוף חוששין שמא ניקבה הריאה וכו' וז"ל המרדכי י"א שאפי' סמוך לגוף אין לחוש לריאה אם נשבר ונ"ל שיש לחוש ולבדוק סמוך לגוף בחיבורו שם אם נשבר ובהגהת אשיר"י בפרק בהמה המקשה כל פירקי כנף העוף דינם שוה דאם נשתברו מותר ומ"מ צריך לעיין בצלעות אם נצרר הדם יש לחוש לנקיבת הריאה וצריך לבדוק הריאה וכ"כ הגהות מיימון מה"ש וכתב האגור בשם המרדכי אם הפרק הג' סמוך לגוף נשבר או נחתך אם רחוק מעט מחיבורו בדופן שהוא כבוכנא באסיתא אין לחוש לריאה וכ"מ מתשובת רש"י וראב"ן כתב שצריך לעיין בצלעות אם נצרר הדם אז יש לחוש לנקיבת הריאה וצריך לבודקה וכן אפילו לא נשבר רק נשמט דהיינו שמוטת גף בעוף צריך לבדוק בריאה ואני המחבר ראיתי נוהג מורי אבי ז"ל להטריף כשנשבר הגף הסמוך לגוף בקרוב פחות מרוחב גודל כמ"ש בעל ספר אגודה ולא בדק בריאה כי אנן לא בקיאינן בבדיקה עכ"ל ובתה"ד סימן ק"פ כתב אם רחוק הבשר מהגוף כרוחב גודל בצמצום כשר וכן קבלתי שיעור זה מחד מרבותא ונראה דאין להקפיד אם השיעור בצמצום כיון דיש גאונים מתירים לגמרי בנשבר ולא אסרו אלא בנשמט ובין כך ובין כך צריך לעיין בצלעות בפנים אם נצרר הדם שם אם לאו כדאיתא בהגה"ה במיימון עכ"ל. וז"ל מהרי"ק בשורש ל"ח ואשר כתבתי בענין שבירת הגף בעוף בפרק הסמוך לגוף שנאמר לך שהוא קבלה דברוחב הגודל אין נקרא

סמוך לגוף וכשירה הנה אמת כך שמעתי משערים אמנם עיינתי בספר אגודה ומצאתי שמשערים ביותר מכאצבע כל שהוא וכתב עוד שלא נמצא טריפות זה דשבירת גף אלא במרדכי בשם ראב"ן וראבי"ה וכן בספר אגודה שכתב והא דאמרינן שנשתברו אגפיה כשירה מיירי רחוק מן הפרק יותר מאצבע אבל בתוך אצבע מן הפרק נשבר חיישינן שמא ניקבה הריאה עכ"ל אגודה והנה רבו החולקים עליהם וכמעט אומר שכולם חולקים עליהם ומ"מ אחר שנהגו איסור חלילה לפרוץ גדר ולהתיר ולא יהא אלא דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור ומ"מ פשיטא דראוי לסמוך לכל הפחות על דברי ספר אגודה המסכים לקבלתכם וכאצבע כל שהוא כשירה עכ"ל. ובשורש ל"ה כתב שאם נמצא הגף שבור ואינה ידוע אם קודם שחיטה או אח"כ טריפה עכ"ל. והרא"ש כתב בתשובה כלל כ' סימן ט"ז אם נשבר הגף אפילו סמוך לחיבורו אני מכשיר. וכתב עוד בתשובה נשבר גף העוף ונשאר הגף במקום חיבורו ליכא למיחש לריאה אלא שפעם אחת בא לידי שנשבר הגף סמוך למקום חיבורו והיה שבר העצם החיצון חד כמחט ונכנס לבין הצלעות ובדקתי הריאה ועלתה בנפיחה והכשרתיו וכתוב שם שהרשב"א כתב להרא"ש דגם לא נראה להתיר בנשבר הגף אלא שמצא בתשובה בשם רש"י שאם נשבר למעלה לצד הגוף חיישינן לריאה וצריך בדיקה ועכ"ז אני מחזיר להתיר כשאני רואה העצם הנשבר שאין בו עוקץ אלא שבירתו בעיגול עכ"ל. וז"ל הרשב"א ודוקא שמוטת גף אבל שבורת גף כשירה כדתנן נשתברו אגפיה וסתמא קתני בכ"מ שנשתברו בין בעצם הראשון או באמצעי ואפילו בגף הסמוך לגוף ובלבד שלא ישבר ממש סמוך לגוף דאז איפשר דחיישינן לנקיבת הריאה הסמוכה לו שמא בהשבר קורטא מיניה נקב לפנים ודבר זה שמעתי מרז"ל שהחמירו בדבר אע"פ שאינו נראה כן מעיקר הגמרא ובהלכות דרבי אלדד הדני שהחמיר בשבירת העצם הג' לא נתחוורו דבריו עכ"ל. וז"ל בת"ה שמעתי משום אחד מהגדולים שאם נשבר העצם המחובר לגוף ונשבר סמוך לגוף ממש חוששין שמא נדחק ונקב את הריאה ואסור עד שנבדוק הריאה ואין הדברים האלו מחוורים בעיני שהרי נשתברו מיעוט צלעותיה כשירה ואין חוששין שמא ניקב אחד מהאיברים שנקובתן במשהו ואינו דומה לקוץ שניקב לחלל שהקוץ נוקב ונכנס בדוחק וגם הר"ן כתב שאם נשבר גפה אפילו בעצם הג' כשירה. ואע"פ שיש מי שמחמיר בדבר אין לחוש לדבריו עכ"ל וגם רבינו ירוחם כתב שכן עיקר וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שסתם וכתב בפ"ח מה"ש עוף שנשתברו אגפיו מותר כבהמה שנחתכו ידיה עכ"ל: ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא מסכימים להתיר הכי נקיטי' להכשיר אפי' נשבר סמוך לגוף ממש ואפילו נצרר דם בצלעות והוא שיהא מקום חיבורו בגוף שהוא כבוכנא באסיתא קיים

דאל"כ הו"ל נשמט ומ"מ צריך לדקדק ששבר העצם החיצון לא יהא בו עוקץ שאם היה בו עוקץ תיבדק הריאה כמ"ש הרא"ש בתשובה. כתוב בשבלי הלקט מעשה היה בעוף אחד שהיה לו מכה עמוקה תחת הכנף כנגד הריאה ושמו נוצה על המכה ונפחו דרך הגרגרת בקש דק ולא יצא הרוח ורצו להכשירו וכשהביאוהו לפני ה"ר שמואל הכהן בדק בענין זה שמילא מקום המכה מים ונפח בקש דרך הגרגרת והתחילו המים מבצבצים והטריפוהו עכ"ל :

סימן נד

סעיף קטן א

נשתברו צלעותיה טריפה והוא שנשתברו רובן משנה פ' א"ט :

סעיף קטן ב

ומ"ש כיצד הבהמה יש לה כ"ב צלעות גדולות שיש בהם מוח וכו' נשברו רובן של כ"ב הגדולות בין ו' מצד זה וו' מצד זה או י"א מכאן ואחד מצד השני טריפה ברייתא שם (נב.) ושם עד סוף הסימן:

סעיף קטן ג

ומ"ש בד"א שנשתברו מחציין ולמעלה כלפי השדרה וכו' מימרא דזעירי שם. וגבי מחטא דאישתכח בכבדא כתב הר"ן בשם הרשב"א דאע"ג דאמרינן בגמרא דקוץ שניקב לחלל חוששין שמא ניקב אחד מהאיברים שנקובתן במשהו בנשתברו מיעוט צלעותיה בין שהשבר כלפי פנים או כלפי חוץ כשירה ולא חיישינן שמא ניקבו ראשי הצלעות הדקין או הכרס או הריאה וטעמא דדוקא גבי קוץ חיישינן להכי כיון שניקב בכח מבחוץ ונכנס מדוחק אבל בראשי הצלעות דליכא למימר הכי לא חיישינן למידי הילכך בין שהשברים נוטים כלפי חוץ בין שנוטים לחלל הבהמה בין שקרום ובשר שעליהם קיים בין שאינו קיים כיון שלא נשתברו אלא מיעוט צלעותיה כשירה עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם נעקרו מן החוליא והחוליא קיימת הוי כאילו נשתברו שם אמר עולא בן זכאי אומר נעקרו ברוב צד אחד נשברו ברוב שני צדדים ור' יוחנן אמר בין נעקרו בין נשברו ברוב שני צדדין וכתבו הרי"ף והרא"ש וסוגיין כר"י וכ"פ הרמב"ם בפ"י מה"ש:

סעיף קטן ה

ומ"ש נשתברו צלעות הקטנות שאין בהם מוח כשירה מימרא דר"י שם: כתוב בתרומת הדשן (סימן קע"ז) דבהמה שנמצאו לה י"ב צלעות גדולות שיש בהם מוח מצד אחד וכענין הזה מצד שני כשירה לכ"ע וכן אם לא נמצאו לה אלא י"ז חוליות או שנמצאו

לה י"ט כשירה וכ"כ הרשב"א בתשו' סי' שצ"ו על בהמה שנמצאו בה ט"ו צלעות בצד אחד דכשירה:

סעיף קטן ו

נעקר צלע וחצי חוליא עמה טריפה שם אמר רב נעקר צלע וחוליא עמה טריפה ופירשו בגמרא דצלע וחצי חוליא קאמר ופירש"י והצלע שכנגדה מחוברת יפה בחצי חוליא הקיימת וכתבו הרי"ף והרא"ש אם נעקרה צלע וחצי חוליא עמה שהוא כמו בוכנא ואסיתא טריפה ופירש הר"ן קשר השדרה נקרא חוליא ויש בו בית קיבול שנכנס הצלע לתוכו כבוכנא בתוך אסיתא שהיא המכתשת והיד שלה נקרא בוכנא וכיון שנשבר אותו בית קיבול של הצלע הרי היא טריפה אף ע"פ שגופו של קשר השדרה קיים:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבי' בשם הרשב"א דוקא מהצלעות הגדולות וכו' בת"ה וסתם רבינו ירוחם הדברים כדעתו של הרשב"א:

סעיף קטן ח

נעקרה חוליא אחת כולה וכו' אסורה נתבאר בסימן ל"ב: אם נשברה השדרה ולא נפסק חוט השדרה (מפורש) במשנה (תנינא) דפא"ט (נד.) דכשירה

סימן נה

סעיף קטן א

נחתכו רגליה טריפה ולא בכ"מ שיחתכו אלא מקומות יש כיצד ג' פרקים יש ברגל וכו' בפרק בהמה המקשה (חולין עו.) תנן בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמטה כשירה מן הארכובה ולמעלה טריפה וכן שניטל צומת הגידים ובגמרא (שם) אמר ר"י אמר רב א"ר חייא למטה מן הארכובה למעלה למעלה מן הארכובה באי זו ארכובה אמרו בארכובה הנמכרת עם הראש עולא א"ר אושעיא כנגדו בגמל ניכר ופירש"י למטה. דקתני מתניתין: למטה מן הארכובה. סמוך לה מיד קאמר דלא תימא ארכובה דמתניתין היא ארכובה העליונה שבין הקולית ועצם האמצעי ומאי למטה דקתני כשירה למטה הימנה ומכל עצם האמצעי שבו צומת הגידים דלמטה ממש ליכא למימר כשירה דהא אפילו צומת הגידים שהוא בשיפולי של עצם האמצעי קתני מתני' טריפה וכ"ש בגובהו הא לא אמרינן אלא למטה למטה מן הארכובה סמוך לה קאמר כשירה כדמסיים ואזיל דארכובה הנמכרת עם הראש קאמר: למעלה למעלה מן הארכובה. מיד קאמר טריפה דהיינו בצומת הגידים שהוא סמוך לה וכ"ש בגובהו: וכנגדו בגמל ניכר. כנגדו של אותו מקום דמתני' בגמל ניכר דקסבר רבי אושעיא ארכובה דמתניתין היא ארכובה העליונה ושם בולט עצם בירך הגמל ומשום דתנא למטה מארכובה העליונה כשירה דהיינו נחתך

עצם האמצעי איצטריך לה למיתני וכן שניטל ואע"ג דאם נחתך בגובהו כשירה היכא דנחתך בשיפולו במקום צומת הגידים טריפה וכדמתרץ לקמיה שאין אמרינן בטריפות זו דומה לזו שהרי חותכה מכאן וחיה חותכה מכאן ומתה. ובתר הכי אמרינן רב פפא מתני לדרב יהודה הכי למטה למטה מן הארכובה ומצומת הגידים למעלה למעלה מן הארכובה ומצומת הגידין וכן שניטל צומת הגידים וארכובה גופא כדעולא א"ר אושעיא ופירש"י למטה. דמתני' לאו למטה מיד קאמר דארכובה דמתני' בארכובה עליונה מיירי הילכך למטה דידה דהיינו עצם אמצעי זימנין דטריפה כגון בצומת הגידין אלא ה"ק למטה מאותה ארכובה ומעצם האמצעי כולו דהיינו בעצם התחתון ודאי כשירה: למעלה מן הארכובה. דהיינו בקולית ודאי טריפה כל מקום שיחתך: וכן שניטל צומת הגידין. ובעצם האמצעי יש מקום שהיא טריפה כגון בצומת הגידים ויש מקום שהיא כשירה כגון למעלה מן הצומת וארכובה גופא אי זו היא כדעולא דהיינו עליונה. נמצא השתא דבארכובה הנמכרת עם הראש כ"מ שיחתוך כשירה לכ"ע ובעצם הנקרא קולית והוא עצם הסמוך לגוף כ"מ שיחתך טריפה לכ"ע לא נחלקו אלא בעצם האמצעי הנקרא שוק אם נחתך מצומת הגידים ומעלה ללישנא קמא טריפה ללישנא בתרא וכן לעולא כשירה ונ"מ נמי דלל"ק אם נחתך בתוך הפרק שבין ארכובה הנמכרת עם הראש לשוק טריפה וללישנא בתרא כשירה כמו שיתבאר בס"ד ועוד נ"מ אם נשבר הרגל במקום צומת הגידים ואין עור ובשר חופין את רובו ובדק בצומת הגידים ונמצאו קיימים דלל"ק טריפה וללישנא בתרא וכן לעולא כשירה לדעת הרמב"ם והרשב"א דאילו לדעת הראב"ד טריפה היא כמו שיתבאר בס"ד ופסק רש"י כל"ק לחומרא והביא הרשב"א ראיה לדבריו וכתב שגם ה"ר יונה הביא ראיה לדברי רש"י וכ"ד סה"ת וכתב הרשב"א בת"ה שיראה לי שכן עיקר ושכן ראוי להורות. וכתב הרא"ש בתשובה כלל כ' שראה כל רבותיו מטריפים בעצם האמצעי כדעת רש"י וגם רבי' כתב בס"ס נ"ו שדעת הרא"ש כדעת רש"י וכ"נ ממ"ש בשמו לקמן בסמוך. והרי"ף פסק כלישנא בתרא וכ"ד הרמב"ם בפ"ח מה"ש וכתב שכשאנו אוסרים בהמה שנחתך רגליה במקום צומת הגידים לא נאסרה מפני שהיא חתוכת רגל ממקום זה אלא מפני שנחתכו הגידים שחתיכתן מכלל הטריפות כמו שיתבאר. וכתבו הרא"ש וסמ"ג שכן דעת ריב"א וכתב הרשב"א שכן דעת הרמב"ן ושהקשה הוא ז"ל א"כ שנחתך צומת הגידים יחתוך העצם מלמעלה סמוך לארכובה ותכשר. ותירץ דאה"נ שאם חתך קודם שחיטה למעלה מצומת הגידים ואח"כ שחטה שכשירה ודחו דבריו הרשב"א והרא"ש והר"ן ובר"פ בהמה המקשה כתב הר"ן שדעת רא"ה ג"כ לדחות דברי הרמב"ן ורבי' בסי' נ"ו כתב סברת הרמב"ן ודחיית הרא"ש:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואפילו בתוך הפרק שבינו לשוק כ"כ שם הרא"ש וז"ל והיכא דנחתך הרגל בארכובה בין הפרקים ראיתי מפרשים שהתירו ולי נראה לאסור משום דאיכא לאקשויי מדיוקא דרישא לדיוקא דסיפא דברישא קתני מן הארכובה ולמטה כשירה הא בארכובה עצמה טריפה ובסיפא קתני מן הארכובה ולמעלה טריפה הא בארכובה עצמה כשירה חדא מינייהו דווקא ואידך לאו דווקא ואזלינן לחומרא וכן פירש"י לעיל פרק א"ט (נז.) גבי צנא דאנקורי שנשתברו רגליהם בארכובה או למעלה מן הארכובה ואין העצם יוצא לחוץ אלמא בתוך הארכובה ולמעלה מן הארכובה דין אחד להם ועוד מדקאמר ובאיזו ארכובה אמרו בארכובה הנמכרת עם הראש אלמא עצם התחתון הוא הנקרא ארכובה ולמטה מן הארכובה דקתני היינו מהתחלת הארכובה ולמטה ולמעלה מן הארכובה היינו מסוף הארכובה ולמעלה והשתא לא קשה דיוקא דמתניתין אהדדי וכן לעולא עצם האמצעי נקרא ארכובה עכ"ל וז"ל רבינו ירוחם אם נחתך הרגל בארכובה תחתונה ממש בין הפרקים התוספות אסרוה ויש מתירים וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל על מ"ש רבינו ואפילו בתוך הפרק שבינו לשוק בסוף הערקום ולא בתוכו דאפילו אם יחתך הערקום כשירה עד שיחתוך בין הערקום ובין השוק ולמד כן מדברי רבינו ירוחם: וכתב הרא"ש בתשובה כלל כ' סימן ט"ז מה ששאלת אם נתפרק עצם האמצעי מן התחתון היינו ספיקא דידי נחתכו רגליה בין הפרקים ולא נתפרק לחוד (ס"א לחוץ) לא גרע מכל עצם האמצעי דאם עור ובשר חופים את רובו דכשר אלא אם נתפרק ויצא לחוץ ואין עור ובשר חופים את רובו טריפה עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו לדעת רש"י קאי למה שכתב למעלה וכו' בכל מקום שיחתך טריפה דלהרי"ף והרמב"ם לאו כל מקום שיחתך טריפה דהא נחתך למעלה מצומת הגידים כשירה וכן נמי קאי למה שכתב ואפילו בתוך הפרק שבינו לשוק דלהרי"ף והרמב"ם כיון דמן הארכובה ולמטה דמתני' הוי לדידהו ארכובה עליונה ולמטה ממנה כשר זולתי במקום צומת הגידים אם כן בתוך אותו פרק שעדיין לא התחילו צומת הגידים כשירה:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ועצם הקולית אפילו לא נחתך אלא ניתק ממקומו במקום חיבורו בגוף וכו' פרק א"ט (נד.) גמרא אלו כשירות בבהמה אמר רב מתנא האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה וה"מ דאיעכול ניביה אבל אילא איעכול ניביה כשירה זו היא גירסת הרי"ף וכתב הרשב"א שהיא גירסת הגאונים אבל בנוסחאות שלנו גרסינן אמר רב מתנא בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה ורבא אמר כשירה ואי איפסיק ניביה טריפה

והלכתא אפילו איפסיק ניביה כשירה עד דמיעכל איעכולי וכך היא גירסת הרא"ש והמרדכי וכ"כ שהיא גירסת תוספות ממה שכתבו גבי שמועת ירך טריפה והכריע הרשב"א כדברי גירסא זו ופירש רש"י בוקא. ראש הקולית התחובה בחור עצם האליה שקורין הנק"א: ניביה. גיד שבראשו שמחובר בחור וקטן הוא מאד: מתעכל. נרקב. משמע מדברי הרשב"א בחידושיו דמימרא דרב מתנא דאיעכול ניביה היינו שנתעפשו ונתעכלו כולן או רובן שהרי הם כנטולין: ותמהני עמ"ש רבינו דבנפסקו הגידים או נתעכלו טריפה דהא לגי' הרא"ש והרשב"א לא מיטרפא עד שיפסקו הגידים מחמת עיכול אבל נפסקו. שלא מחמת עיכול כשירה ואפילו לגי' הרי"ף משמע דלא מיטרפא אלא בשנפסקו דרך עיכול בדווקא וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"י מה' שחיטה ולכן נראה לי שיש לגרוס בדברי רבינו בד"א בשנפסקו הגידים וכו' ונתעכלו כי הסופר טעה וכתב או המחלקת במקום וא"ו המדבקת אח"כ מצאתי שנשאל הריב"ש על לשון זה והשיב כן שט"ס הוא וכתב הר"ן מסתברא שאם ניטלה הירך טריפה ואע"ג דלא איעכול ניביה דכי מכשרינן בלא איעכול אע"ג דאיפסיק היינו משום דהדרא בריא והכא לא אפשר כיון דניטלה וכתב המרדכי אם אין בקי אי איעכול ניביה או לא איכא למיטרף מספיקא אמנם אם מצאה שמוטה לאחר שחיטה כשירה דודאי בשעה מועטת לא איעכול ניביה ובלבד שידע שלא היתה שמוטה בשעה שהובאה לשחוט וכ"כ הגמיי' בפ"י מה"ש וכתב עוד המרדכי בסוף פרק בהמה המקשה שאם נשמט הירך ממקום חיבורו בבוקא דאטמא ולא ידע אי איעכול ניביה או לא כתב בה"ג דיש לאסור : כתב המרדכי לא מיטרפא בעיכול ניביה בלא שמוטת ירך דהכי אמרינן בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה ומסיק והוא דאיעכול ניביה עכ"ל ופשוט הוא מדברי תשובת הרשב"א שאכתוב בסמוך יש ללמוד קצת שאם נתעכלו מיעוט ניביה אע"ג דשף בוקא דאטמא מדוכתיה כשירה דע"י רוב הנשאר הדרא בריא :

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בשם ה"ר אלחנן כ"כ המרדכי וסמ"ק בשמו והגהות מיימון כתבוה בשם רבינו יחיאל ור"ת ולמדו כן מדגרסינן בפ' א"ט (דף נז.) אמר רב יהודה אמר רב שמוטת ירך טריפה ואיכא דאמרי כשירה ואסיקנא דטריפה ומשמע להו דבלא איעכול ניביה עסקינן מ"ה הוה איכא מ"ד כשירה דאילו איעכול ניביה לא הוה אמר חד כשירה ומשמע להו נמי דכי אסיקנא דשמוטת ירך בעוף טריפה היינו דוקא בעוף אבל בבהמה אינה טריפה עד דאיעכול ניביה אבל רש"י והתוספות כתבו דשמוטת ירך דאמרינן טריפה היינו באיעכול ניביה דוקא אבל לא איעכול ניביה כשירה בין בבהמה בין בעוף וכ"כ

הרשב"א וסמ"ג וסה"ת ורבינו ירוחם וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"י מה"ש בהמה שנשמט הירך שלה וכו' אם נתעכלו ניביו וכו' טריפה וכן בעוף אם נשמט יריכו טריפה ומאחר שלא כתב אם נשמט יריכו אע"פ שלא נתעכלו ניביו טריפה משמע דבנתעכלו עסקינן דומיא דבהמה ולא תיקשי לך א"כ ליערבינהו וליתנינהו דמשום דנקט תלמודא עוף בפני עצמו נקטיה נמי איהו:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו כתב הרשב"א ראש התחתון של עצם זה המחובר עם השוק שניטל ממקומו יש אוסרים וכו' עד ולזה דעתי נוטה בת"ה והטעם נתבאר בחידושיו ובת"ה הארוך דאיכא מרבוותא דפירשו דשמוטת ירך טריפה דאמר רב יהודה לאו היינו בוקא דאטמא אלא ראש העצם האמצעי המחובר בין עצם הירך ועצם הרגל וראש העצם ההיא בו נצמתים הגידים והראש השני המחובר עם עצם הירך בו נאמרו דברי רב יהודה וקראו ירך ללמד על הראש המחובר לעצם הירך. והוא ז"ל חלק עליהם ופירש דשמוטת ירך טריפה היינו בוקא דאטמא דשף מדוכתיה ואיעכול ניביה ומכיון שלא הזכירו חכמים פיסול דשף מדוכתיה ואיעכול ניביה אלא בבוקא דאטמא אין לנו להוסיף על הטריפות והילכך ראש התחתון של עצם הקולית המחובר עם השוק דשף מדוכתיה כשירה ואפילו איעכול ניביה. והר"ן כתב אם באנו לומר דשמוטת ירך ובוקא דאטמא תרי מילי נינהו יותר נראים דברי הראב"ד שפירש בהשגות דשמוטת ירך היינו שנשמט העצם הג' ממקום חיבורו בגוף דטריפה אע"ג דלא איעכול ניביה ובוקא דאטמא דשף מדוכתיה היינו במקום חיבור השוק והירך והתם לא מיטרפא עד דאיעכול ניביה ומ"מ העלה שעיקרן של דברים כדברי הרשב"א וכן דעת רש"י וכן דעת הרמב"ם בפי' מה"ש וגם רבינו ירוחם כתב שדברי רש"י תפסו עיקר ולפ"ז אם נשמט עצם השוק ממקום חיבורו בירך אע"ג דאיעכול ניביה כשירה וכן ביאר עוד הרשב"א בתשובה סי' רצ"ד שהאריך בזה ודחה גם פי' הראב"ד וקיים פירוש רש"י דבראש המחובר אל השוק לא מצינו בו איסור כלל אפי' נשמט ואיפסיק ניביה ואיעכול וכן נראה מדברי הרי"ף שכתב ההיא דרב מתנא ולא ההיא דשמוטת ירך דרב יהודה לומר דדא ודא אחת היא עכ"ל וכ"כ הרא"ש בתשובה (כלל כ' סי' י') וז"ל ואם נשבר הירך בין פרק שני לפרק שלישי אם עור ובשר חופין את רובו אין טריפות אלא בוקא דאטמא דשף מדוכתיה ואיעכול ניביה עכ"ל: ואם נחתך שם בין הפרקים במקום שמחובר עצם הקולית עם השוק לדעת רש"י שאוסר כל שנחתך מארכובה הנמכרת עם הראש ולמעלה הא ודאי טריפה היא דהא ס"ל דכל שנטרפת בחתיכת התחתון מכל שכן שנטרפת בחתיכת מקום שלמעלה ממנו ואפי' לדעת הרי"ף

והרמב"ם אפשר דטריפה היא לפי מה שנתבאר לעיל בסמוך בשם הרא"ש דבין הפרקים יש לו דין למעלה מארכובה:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ורב אלפס מכשיר בנחתך בעצם האמצעי ובלבד שלא יהא במקום צומת הגידים וכ"כ הרמב"ם כבר נתבאר בסמוך ולקמן בסמוך יתבאר דאם אין עור ובשר חופין את רובו אע"ג דבהמה מותרת אבר עצמו אסור:

סעיף קטן ח

ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל כתב ובסה"ת כתב כרש"י וכן נוהגים באשכנז ובצרפת כבר נתבאר בסמוך: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת וגם ריב"א והרמב"ן סוברים כמותם הכי נקטינן : ודע דכשנחתכו רגליה שלא בידי אדם במקום שאינו מטריף אותה אסור לאוכלה כי אם ע"י צלי משום דחיישינן שמא ע"י נשיכת נחש נחתכו כמו שיתבאר בסימן ס' בס"ד: וכיון שאם נחתך רגליה טריפה אם יש לה שלשה רגלים טריפה דכל יתר כנטול דמי וכו' כבר נתבאר בסימן מ"א:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו בין במקום צומת הגידין או למטה מהם דברי תימה הם שהרי כתב בתחילת הסי' ג' פרקים יש ברגל התחתון נקרא ארכובה הנמכרת עם הרא"ש ולמעלה ממנו פרק ב' והוא הנקרא שוק וצומת הגידין בתחתיתו סמוך לארכובה הנמכרת עם הראש וכתב עוד בפרק התחתון בכ"מ שיחתוך בו כשירה ומאחר שצומת הגידין בתחתית השוק סמוך לארכובה הנמכרת עם הראש היאך כתב שאם הרגל היתר מחובר למטה מצומת הגידין טריפה והא למטה מצומת הגידין הוא ארכובה הנמכרת עם הראש ואפילו נחתך שם כשירה. ואפשר לומר שאע"פ שכתב שצומת הגידין בתחתיתו סמוך לארכובה לאו למימרא שצומת הגידין בראש העצם ממש אלא למעלה מראש העצם מעט ועוד יש לומר דאפילו אם תמצא לומר דצומת הגידין בראש העצם ממש כיון שבתוך הפרק שבין שוט לארכובה אם נחתך שם טריפה לדעת רש"י כמו שנתבאר שפיר שייך למימר שאם הרגל היתר מחובר למטה מצומת הגידין טריפה וזהו שבתחלת דבריו כתב שיהיה זה היתר מראש עצם התחתון למעלה כדי לכלול בתוך הפרק ואין לפרש דמראש עצם התחתון דקאמר היינו מסוף הרגל ולמעלה ולכלול כל ארכובה התחתונה דכיון שאם נחתך בארכובה התחתונה כשר אין לפסול ביתר המחובר שם יותר מאילו נחתך שם ומיהו אם זה היתר מחובר בשוק למעלה מצומת הגידין איפשר דטריפה אפילו לדעת הרי"ף והרמב"ם דמכשרי בנחתך שם משום דכיון דיתר רגל כאילו חסר רגל אחד הוא הוה ליה כאילו ניטל השוק מעיקרו ולפי זה איפשר דגם בשהיתר מחובר בארכובה התחתונה

קאמר דפסול משום דהו"ל כאילו ניטלה כל ארכובה התחתונה וכבר כתב בסמוך דנחתך בתוך הפרק שבין ארכובה התחתונה לשוק טריפה ומכל מקום כיון דההוא טריפות לא הוי אלא מספיקא כמו שנתבאר לא הוה ליה לסתום דבריו ולכן הראשון נראה עיקר וכ"כ רבינו ירוחם וכן כתב המרדכי וז"ל כתב ראב"ן אי איכא לאותו היתר היכירא כגון שהאחד עומד במקומו והאחד שלא במקומו כשירה דלאו תורת רגל עליו ואם אינו מגיע לארץ ואינו הולך עליו אינו רגל אלא תלתולי בשר וכשירה ואם למטה מארכובה הנמכרת עם הראש יוצאים רגלים אפילו מגיעים לארץ כשירה דלא מטרפינן לה אם ניטלה וכן מצאתי כתוב בשם א"ז: וכתב עוד המרדכי וכבר היה מעשה תרנגולת אחת היתה יתרת כגון רגל שלישי ממש לצד הזנב לא היה דבוק כלל לאחד מרגליה והתירו ושוב בא מעשה לפני רבותי בתרנגולת שהיה לה מקום צומת הגידין למעלה בירך אצבע אחד יתר והיה בו עצם וציפורן ונחלקו בדבר יש אוסרים מטעם כל יתר כנטול דמי ויש מתירים ואומרים דוקא רגל הוא יתר וטריפה אבל אצבע לא ורבינו יהודה השיב להתיר דלא אמרינן כל יתר כנטול דמי אלא ביתר שהוא: כיוצא בעומד כגון יתרת רגל אבל לא יתרת דבר אחר שאינו רגל כגון אם עלתה שם יבלת ובה עצם לא מיטרפא בהמה בהכי עכ"ל : ברוקח כתוב מעשה זה וכתב שריב"ק היה אוסרה מטעם שאצבע בארכובה כאילו נחתך שם וכבר כתבתי בדין היתרת בסי' מ"א: ואם נבראת חסרת רגל כבר נתבאר בסי' מ"ח. ובסי' נ' להרמב"ם כשירה ולהרשב"א דינה כאילו ניטל וביאר דבריר בת"ה שאם נבראת חסרת עצם העליון או האמצעי טריפה אבל נבראת חסרת רגל הנמכר עם הראש כשירה שאפי' נחתך שם כשירה:

סעיף קטן י

כל מקום שאם יחתוך הרגל והיא טריפה כגון מעצם התחתון ולמעלה לרש"י אפי' אם לא נחתך אלא נשבר אם אין עור ובשר חופים את רובו חשובה כנחתך וטריפה וכו'. בפרק בהמה המקשה (חולין עו.) תנן נשבר העצם אם רוב הבשר קיים שחיטתו מטהרתו ואם לאו אין שחיטתו מטהרתו ובגמרא אמר רב למעלה מן הארכובה אם רוב הבשר קיים זה וזה מותר כלומר בין אבר בין בהמה מותרים ואם לאו זה וזה אסור למטה מן הארכובה אם רוב הבשר קיים זה וזה מותר ואם לאו אבר אסור ובהמה מותרת ופירש"י למעלה מן הארכובה. אם נשבר העצם שם ורוב בשר שעל השבירה קיים עור ובשר חופים רוב העצם: ואם לאו זה וזה אסור. ומתניתין דקתני אם לאו אין שחיטתו מטהרתו דמשמע אבר אסור ובהמה מותרת אלמטה מן הארכובה קאמר וגרסינן תו בגמרא (שם) ת"ר נשבר העצם ויצא לחוץ אם עור ובשר חופים את רובו מותר אם לאו אסור וכמה רובו כי

אתא רב דימי א"ר יוחנן רוב עביו ואמרי לה רוב הקיפו א"ר פפא הילכך בעינן רוב עביו ובעינן רוב הקיפו. ופירש"י רוב עביו. שלא יצא רוב עובי השבירה לחוץ אלא מיעוט חלל העצם נגלה ורובו נכסה: רוב הקיפו. עביו של עצם זה לא מעלה ולא מוריד אם רוב היקף הבשר שסביב העצם על השבר קיים אפילו נהפך חלל העצם ויצא דרך נקב הקטן כשר ואם רוב היקף העצם סביב השבירה מגולה אפילו כיוונה בליטת ראש השבירה לצד בשר הקיים והרי כל חלל העצם נכסה אפ"ה טריפה: בעינן רוב עביו. נכסה שלא יצא רוב החלל דרך נקב הבשר ושיהא רוב היקף הבשר שעל השבר קיים וכתב הרא"ש ולדבריו אין הדבר תלוי ברוב בשר כלל כי לפעמים יצא רוב העצם הנשבר דרך נקב קטן ועוד אין אדם יכול לעמוד על טריפות זו כי העצם לפי משמושו יצא ויחזור והטריפות תלוי במה שהוא בחיי הבהמה הילכך נראה שאין הדבר תלוי ביציאת העצם אלא ברוב בשר קיים החופה את רוב העצם אלא דפליגי אי משערים ברוב עביו או ברוב הקיפו דלפעמים אין העצם עגול ממש אלא רחב מצד אחד והולד ומצר מצד אחר וכשהוא מצר הרבה אז הוי רוב הקיפו טפי מרוב עביו ואי משערים ברוב הקיפו וכשהוא מצר מעט אז הוי רוב עביו טפי מרוב הקיפו ואז משערים ברוב עביו וכן פירשו התוספות. וכתב רבינו ירוחם דלפי' זה אין אנו חוששין אם יצא העצם דרך הנקב וכתב עוד דלפירוש זה עביו נקרא עובי העצם והקיפו חוט המקיפו. ודרך רבינו כפירוש זה דתוספות והרא"ש וכך ביאור דבריו שהעצם בקצת מקומות אינו שוה בעיגול אלא רחב מצד אחד והולך ומצר לצד שני ואם בשר החופה בצד הרחב אז חופה רוב עביו ואינו חופה רוב הקיפו וז"ש או רוב עביי יותר מרוב הקיפו כלומר אז חופה יותר לרוב עביו ממה שחופה את רוב הקיפו ואם הבשר הוא בצד שמצר אז חופה יותר לרוב הקיפו ממה שחופה לרוב עביו ופסול עד שיחפה גם לרוב עביו, וכתב הרוקח כך בודקין אותו ימתח האבר כמו שהיה ויקרב שבר זה לזה ויראה אם עור ובשר חופין את רובו עכ"ל וכ"כ בשבלי הלקט והיינו כפי' התוס' והרא"ש דאילו לפירש"י הא איכא למיחש שהאבר יצא דרך נקב קטן וכתב הרשב"א בחידושיו דבספר התרומה פסק כרש"י דאם יצא רוב החלל בנקב קטן טריפה וכן פסק סמ"ג וסמ"ק: ולענין הלכה נראה דכיון דהרא"ש דבתרא הוא הסכים לדברי התוספות הכי נקטינן: וכתב הכלבו כתב הראב"ד בתשובה דדוקא יצא לחוץ ששלט בו האויר אבל נשבר העצם בחלל הגוף לפנים אע"פ שיצא מן הבשר לגמרי כשירה דכיון שאין האויר שולט בו הדרא בריא ע"כ וי"א דיצא לפנים כיצא לחוץ דמי עכ"ל: ולענין הלכה כדאי הוא הראב"ד לסמוך עליו ועוד דלישנא דברייתא מסייע ליה. וכתב בשבלי הלקט דבכה"ג דנשבר העצם לפנים א"צ לבדוק אחר צומת הגידין לפי דעתו ויש מי

שמצריך לבדוק: וכתב בהג"א דכי אמרינן אבר אסור ובהמה מותרת צריך לשייר מעט מן המותר כשחותך האבר האסור. ונ"ל שלמדה מדאמרינן בר"פ בהמה המקשה (חולין סח.) דמקום חתך אסור ואפשר לחלק דאבר דעובר אסור משום ובשר בשדה טריפה ומקום חתך איכא לספוקי ביוצא אבל הכא לא שייך למימר הכי אחר כך מצאתי שכתב בחידושיו גבי שמוטת גף בעוף שאם נשתברו אגפיה ואין עור ובשר חופין אותו האבר אסור ומקום חתך נמי אסור דכל מקום חתך אסור חוץ מזרוע בשלה ואיל נזיר וכדאיתא בפרק גיד הנשה (חולין דף צט.) רבינא אמר לא נצרכא אלא למקום חתך דבעלמא אסור והכא שרי ופי' רש"י בכל היתר ואיסור המחוברים כגון הוציא עובר ידו וכגון אבר מדולדל כולן מקום חתך אסור כדאמרינן בפרק בהמה המקשה וכ"כ הר"ן וכ"כ רבינו ירוחם בדיני העוף: ודעת רש"י והרא"ש דרוב בשר קיים דמתני' היינו עור ובשר חופין דברייתא ומתני' נמי בשיצא לחוץ היא הא לאו הכי לא בעינן רוב בשר קיים אבל הר"ן ורבינו ירוחם כתבו שהרשב"א כתב בשם ה"ר יונה דמתני' בשלא יצא העצם לחוץ היא הילכך כל היכא דרוב בשר קיים שלא ניטל אע"ג דאינו חופה רוב עביו של עצם ולא רוב הקיפו כשירה אבל ברייתא כשיוצא לחוץ ומ"ה בעינן עור ובשר חופין את רובו. ובת"ה לא הזכיר הראב"ד (הרשב"א) דעת ה"ר יונה אלא סתם דבריו כרש"י והרא"ש: וכתב הריב"ש בתשובה סימן רצ"ו שכן נראה לו שהוא עיקר: וביאר דברי רבינו שכתב כל מקום שאם יחתך שם הרגל והיא טריפה כגון מעצם התחתון ולמעלה לרש"י אפילו אם לא בחתך אלא נשבר וכו' היינו לומר מסוף עצם התחתון במקום שמחובר לשוק ולמעלה עד סוף הקולית במקום חיבורו בגוף כל מקום שנשבר ואין עור ובשר חופין את רובו טריפה כאילו נחתך דאילו להרי"ף והרמב"ם בעצם הקולית שהוא העצם השלישי הסמוך. לגוף בכל מקום שנשבר ואין עור ובשר חופין את רובו טריפה כאילו נחתך אבל אם עצם האמצעי הנקרא שוק נשבר אע"פ שאין עור ובשר חופין את רובו אם צומת הגידין קיימת כשירה כ"כ הרשב"א בת"ה ובחידושיו ומשמע דאפילו בנשבר במקום צומת הגידין מכשר אע"פ שאין עור ובשר חופין את רובו מאחר שצומת הגידין קיימת וכ"כ בהדיא בתשובה סימן שי"ג וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ח מה"ש וכ"כ בהגה"א פרק בהמה המקשה ולפ"ז כי אמר רב הכא למטה מארכובה היינו מארכובה עליונה ולמטה כלומר מארכובה של סוף עצם הקוליא בכל מקום שישבר כשירה הבהמה אפי' אין עור ובשר חופין את רובו. ומ"מ צריך לבדוק אם נפסקו צומת הגידין כמו שיתבאר בסימן שאחר זה וטעמא דמילתא משום דכשאנו אוסרין בהמה שנחתך רגליה במקום צומת הגידין לא נאסרה מפני שהיא חתוכת רגל ממקום זה אלא מפני שנחתכו הגידין.

אבל מדברי רבינו נראה שסובר דלשיטת הרי"ף אם נשבר במקום צומת הגידין ואין עור ובשר חופין את רובו טריפה כאילו נחתך שם שכתב ובאמצעי שלא כנגד צומת הגידין לרב אלפס אם אין עור ובשר חופין את רובו הבהמה מותרת משמע אבל במקום צומת הגידין כיון שאין עור ובשר חופין את רובו טריפה וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד וכך הם דברי הרוקח. ומ"מ נראין דברי הרמב"ם והרשב"א דטעמא דמסתבר הוא וכ"נ מדברי רבינו עצמו בסימן נ"ו שכתב שאם נשבר העצם במקום צומת הגידין ונתרפא ונקשר יפה יש אוסרין בלא בדיקה כיון שאילו הובא לפנינו קודם שנתרפא היה צריך בדיקה אלמא דבבדיקה מיהא מתכשרא לפיכך נראה לי שמה שכתב כאן באמצעי שלא כנגד צומת הגידין לאו למעוטי אם נשבר כנגד צומת הגידים אלא מילתא פסיקתא קתני דאז בכל גווני מותרת דאילו נשבר כנגד צומת הגידין אינה מותרת עד שיבדקו הגידים: כתב האגור נשאל אבי ז"ל למה המנהג להחמיר ולהטריף עוף שנשבר העצם למעלה מארכובה אפי' שלא יצא העצם לחוץ ואפילו רחוק מצומת הגידין כרחוק גודל ושמא הוא בשביל שכתבו הגהת מיימון שאין אנו בקיאין במסמוס בשר שהרופא גוררו ולא מכשרינן ברוב בשר חופהו והשיב דאמת הוא להטריף ודע לך כי איני מתעסק בספק זה להתירו שהרי הרמב"ם כתב שיעור צומת הגידין בשור י"ו אצבעות למעלה מן הארכובה ולפי דרך זה אולי יגיע בעוף ד' אצבעות וזהו כמעט כל שיעור אורך עצם האמצעי של עוף ולכך אין להטפל בזה עכ"ל וכל אלו חומרות יתירות הן דאפילו לפמ"ש הגהות מיי' דאין אנו בקיאים בבשר שהרופא גוררו ה"מ כשיש בבשר שום ריעותא הא לאו הכי לא וגם מה שחשש שמא יהיה השבר במקום צומת הגידין כבר כתבתי לעיל דנקטינן דאפי' נשבר במקום צומת הגידין ואין עור ובשר חופין את רובו בודקים הגידין ואם הם קיימים כשירה :

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ואפי' אם נפל קצת מן העצם אם יש בעור ובשר לחפות השבר אף אם לא נפל העצם כשר אבל אם אין בו כדי לחפותו אילו לא נפל וכו' טריפה בפרק בהמה המקשה ההוא נשבר העצם ויצא לחוץ דאשתקיל קורטיתא מיניה אמר רבא מכדי נשבר העצם ויצא לחוץ תנן מה לי נפל מה לי איתיה וכתב הרא"ש פי' נפל ממנו קצת מן העצם והוי עור ובשר חופים את כל רוב העצם אף כשהיה שלם ופשט רבא דמה לי איתיה מה לי נפל כיון שעור ובשר חופין את רובו מעלה ארוכה אע"פ שחסרה עצם וכך הם דברי הרשב"א בת"ה ודברי הרמב"ם פ"ח מה"ש: וכתב הרשב"א סי' רכ"ו שנשאל על עצם הירך שנשבר וניטל ממנו קורט מראשו העליון המחובר בשדרה ולא נשמט ממקום

חיבורו אבל נתעכלו מיעוט ניביו למעלה והשיב אם עור ובשר חופים את רובו אע"פ שניטל ממנו קורט כשר ואע"ע שנתעכלו מעט מן הניבים אין בכך כלום שע"י השאר שלא נתעכלו הדרי ובריא עכ"ל:

סעיף קטן יב

ומ"ש דבמקום שאינו נטרף אם אין עור ובשר חופין את רובו אבר אסור נתבאר בדברי רב שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן יג

ומ"ש שהוא מדרבנן הכי מפרש בגמרא שאין בו איסור לאו דאבר מן החי אלא מצות פרישה בלבד כלומר מצות פרוש בעלמא מדרבנן גזירה משום אבר מן החי כ"כ הרשב"א בחידושיו וכ"כ סה"ת וסמ"ג וסמ"ק וכתב עוד דנ"מ דאם יש ספיקא אזלינן לקולא וכתב סמ"ק שאסור למלחו עם הבשר ופשוט הוא:

סעיף קטן יד

והא דמכשרינן כשעיר ובשר חופין את רובו דווקא כשרוב החיפוי מן הבשר וכו' עד אפי' אם מחצה בשר ומחצה עור שם אמר עולא א"ר יוחנן עור הרי הוא כבשר א"ל רב נחמן לעולא ולימא מר עור מצטרף לבשר דהא עור ובשר קתני א"ל אנן עור או בשר תנינן איכא דאמרי א"ר יוחנן עור מצטרף לבשר א"ל רב נחמן לעולא ולימא מר עור משלים לבשר לחומרא א"ל אנא עובדא ידענא דההוא בר גוזלא דהוה בי ר' יצחק דעור מצטרף לבשר הוה ואתא לקמיה דרבי יוחנן ואכשריה א"ל בר גוזלא קא אמרת שאני בר גוזלא דרכיך ופי' רש"י עור הרי הוא כבשר. אם ניטל הבשר מתחת העור והעור חופה את עביו והקיפו כשר: ולימא מר עור מצטרף לבשר. לחומרא דליבעי חציו בשר וחציו עור: אנן עור או בשר תנן בהך ברייתא דלעיל: ולימא מר עור משלים לבשר. דליבעי רוב הכיסוי בבשר ומיעוטו עור להצטרף בין שניהם לכיסוי רוב העצם והרמב"ם בפ"ח מה"ש ובפ"ה מהמ"א פסק כל"ק דעור או בשר תנינן וטעמו משום דתלמודא מייתי בתר הכי מילתא דעולא עור הרי הוא כבשר למיפשט בעיא א' והרשב"א והרא"ש דחו ראייתו וגם הר"ן כתב שלא נתחוורו בעיניו דברי הרמב"ם והעלו דכלישנא בתרא נקטינן לחומרא וכר"נ דאמר דוקא משלים ולא מצטרף דהא עולא גופיה מכללא דההוא עובדא הוה שמיע ליה ולא שמע מר' יוחנן בפירוש שהיה אומר עור מצטרף לבשר ומההוא עובדא ליכא למשמע דהא דחי ליה שאני בר גוזלא דרכיך וכתבו עוד דבר גוזלא לאו דוקא דה"ה לכל עור שכ"כ ר"ח שאני בר גוזלא דרכיך וכיון דרכיך הוי כבשר אבל בהמה לא משמע דלא מפיק אלא בהמה וכן דעת סה"ת וסמ"ג וסמ"ק לפסוק כלישנא בתרא והרי"ף כתב הברייתא ולא כתב הני לישני ונ"ל שסמך לו על מה ששנינו בברייתא עור ובשר כלישנא

בתרא אבל קשה דא"כ הו"ל לפרש דבעינן רוב בשר ולפיכך יש לומר שפוסק כל"ק: ולענין הלכה כיון שדברי הרי"ף אינם מבוארים הו"ל הרמב"ם יחודאה לגבי כל הנך רבוותא שפסקו כלישנא בתרא לחומרא וכיון דרבים נינהו נקטינן כוותייהו:

סעיף קטן טו

כתב הרשב"א יראה דעור לבדו אינו מציל אפי' בעוף ויש מקום שעור לבדו מציל אפילו בבהמה וכו' בת"ה:

סעיף קטן טז

ומ"ש שעור לבדו אינו מציל אפי' בעוף נתבאר בחידושיו וז"ל וגוזלא נמי משמע דדוקא מצטרף אבל עור לבדו לא דצירוף עצמו אין לנו בבר גוזלא אלא מעדותו של עולא ומעשה שהיה עור מצטרף לבשר היה וכ"כ בתשובת הרא"ש סימן י"ז כלל כ' נשאל הריב"ש סימן רצ"ו על עצם הקוליא שנשבר ונפרש עצם הבשר מעל השבר אבל לא יצא העצם לחוץ והשיב לפי פירוש רש"י דמתניתין נמי ביצא לחוץ היא ורוב בשר קיים דקתני בה היינו עור ובשר חופין את רובו דקתני בברייתא הדבר ברור דבלא יצא לחוץ כשירה ולא בעינן עור ובשר אלא אפילו עור לבדו מציל דהא לא יצא לחוץ ואפילו בבהמה: ומ"ש הרשב"א דעור לבדו אינו מציל ואפילו בעוף היינו דוקא ביצא לחוץ עכ"ל:

סעיף קטן יז

ומ"ש ויש מקום שעור מציל אפילו בבהמה וכו' הוא מדגרסינן בפרק בהמה המקשה (חולין עז.) איבעיא להו ניטל שליש התחתון מהו ת"ש דאמר עולא א"ר יוחנן עור הרי הוא כבשר דילמא דקנה משכא דידיה ופי' רש"י ניטל שליש התחתון. של עובי הבשר סמוך לעצם והרי שני שלישים עליונים עומדים באויר מהו: דאמר רבי יוחנן עור הרי הוא כבשר. אלמא ניטל שליש התחתון ונשאר העור ושני שלישים עומדים כל שכן דכשר: דילמא התם דקנה משכא דידיה. שהחזיק העור בכולו כלומר התם לאו בניטל הבשר מתחתיו והעור עומד באויר קאמר אלא כגון שנשבר העצם בשיפולי שהוא ערום מבשר סמוך לארכובה שאין שם אלא עור והעור דבוק יפה בעצם ומחזיקו:

סעיף קטן יח

ומ"ש היו רירין בין העור ובין הבשר י"א שמציל וכו' אהא דאמרינן שאני התם דקנה משכא דידיה כתבו התוספות שר"ח ור"ת גורסים ריריה ברי"ש פי' ריריה ליחה שלו שאז מדבק בו העור ומעלה בו ארוכה: ומכל מקום יש לדקדק בדברי הרשב"א דהא האי דיחויא דשאני התם דקנה משכא דידיה אליבא דלישנא קמא דר' יוחנן איתמר והוא פסק דלא כההיא לישנא וכמו שכתבתי בסמוך והיאך פסק הכא כמאי דאיתמר אליבא דלישנא דלית הלכתא כוותיה ואיפשר שהוא ז"ל מפרש דה"ק דילמא ע"כ לא א"ר יוחנן

דעור הרי הוא כבשר אלא היכא דקנה משכא דידיה אבל במקום דלא קנה משכא דידיה לא אמר דמצטרף והא דא"ל רב נחמן ולימא מר עור מצטרף לבשר ה"פ לימא מר דדוקא במקום דאיכא בשר הוא דמהני עור ולא שלא במקום בשר ואהדר ליה דעור או בשר תנינן כלומר עור לחודיה כגון במקום ארכובה או בשר עם עור הנזכר במקום דאיכא בשר וכי פליג לישנא בתרא אל"ק היינו היכא דאיכא בשר אם מצטרף או אם משלים אבל היכא דליכא בשר כמו בארכובה לא פליגי דלתרי לישני בארכובה עור הרי הוא כבשר ועי"ל דה"ק שאני התם דקנה גרמא דידיה כגון בארכובה ומ"ה א"ר יוחנן עור הרי הוא כבשר ואילו הוה קים לן שפירש דבריו בארכובה דוקא לא הוה מאן דפליג עליה אבל לישנא בתרא מפרש דברי ר"י כל"ק כדקס"ד דפשיט בעיא אפי' היכא דניטל הבשר מתחת העור קאמר ר"י דעור הרי הוא כבשר ומ"ה פליג ואמר דלא אמר ר"י אלא עור מצטרף לבשר הא קמן דהיכא דקנה גרמא דידיה ליכא מאן דפליג דכשירה ואפילו ללישנא בתרא:

סעיף קטן יט

גידין שסופן להקשות אינן מצילים כבשר שם הנהו גידין רכין דאתו לקמיה דרבא אמר למאי ליחוש להו חדא דאמר ר"י גידין שסופן להקשות נמנין עליהם בפסח א"ל רב פפא ר"ל דאמר אין נמנין עליהם ואיסורא דאורייתא ואת אמרת למאי ליחוש להו אישתיק ואסיקנא דטעמא דאישתיק משום דהדר ביה ר' יוחנן לגבי דר"ל ומשמע דדוקא כשסופן להקשות איירי אבל אין סופן להקשות נידונין כבשר והרמב"ם בפ"ח מה"ש כתב גידים הרכין אינם חשובים כבשר ולא חילק בין סופן להקשות לאין סופן להקשות ואיפשר דמשום דפשיטא היא שאם אין סופן להקשות הרי הן כבשר לא חש לפרש א"נ כל גידים סופן להקשות הן ומה שאמרו בהן שסופן להקשות לא להבדיל בין גידים לגידים אמרו כן אלא לר"י לרבותא נקט שאע"פ שסופן להקשות נמנין עליהם ולר"ל טעמא יהיב דמשום דסופן להקשות אין נמנין עליהם:

סעיף קטן כ

לא היה הבשר החופה רובו במקום אחד אלא מתלקט מעט כאן ומעט כאן וכו' בכולן מיבעיא אם חשוב חיפוי ולא איפשיטא ולחומרא שם (ע"ז.) ומרודד היינו שהבשר החופה את רוב העצם דק וקלוש וניקב פירש"י נקב קטן בלא חסרון:

סעיף קטן כא

ומ"ש וכן אם נתמסמס בשר החופה עד שהרופא גוררו חשוב כאילו אינו וטריפה שם בעיא דלא איפשיטא ולחומרא ויש לדקדק למה כתב רבינו סתם טריפה דמשמע דפשיטא לן דטריפה היא ולא כללו עם בעיא דלא איפשיטו דבסמוך ואיפשר דס"ל דאע"ג

דלא אפשיטא הכא אפשיטא בדוכתא אחרינא דאמרינן (נג.) גבי ריאה נתמסמסה טריפה אבל התוספות והרשב"א והר"ן כתבו דאע"ג. דגבי ריאה פשיטא לן דנתמסמס טריפה היינו משום שהאבר עצמו שהבהמה נטרפת בו נתמסמס אבל הכא הבשר הוא נתמסמס וטריפותה אינו אלא משום שבירת העצם ומש"ה מספקא לן וכתבו הגהות מיימוני דהאידנא אין אנו בקיאין במסמס בשר שהרופא גוררו וכבר כתבתי בסימן זה דהיינו דוקא כשאנו רואים בבשר שום ריעותא:

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו נקדר הבשר בסכין מעל השבר וכו' עד אבל אינו דבוק לו שם בעיא דאיפשיטא: והרי"ף השמיט כל הני בעיי לפי שהם דברים שאינם מצויים:

סעיף קטן כג

נשבר העצם במקום שעושה טריפה וחזר ונקשר וכו' כתבו הגאונים דכשירה כיון שנקשר בידוע שלא יצא רובו כלומר שאילו יצא רובו לחוץ לא היה נרפא ונקשר דין זה כתבו שם הרשב"א והר"ן והמרדכי בשם ר"ת והגהות בפ"ח מה' שחיטה בשם סה"ת וסמ"ג וסמ"ק ואע"פ שכתב בהג"א שלפי שלא היתה לר"י קבלה לא רצה להתיר ולא לאסור כיון דכל הני רבוותא מסהדי להתיר שפיר סמכינן עלייהו ומיהו ה"מ כשנקשר וחזר למקומו הראשון ונתחבר שבר עם שבר יחדיו ידובקו אבל אם לא חזר השבר למקומו הראשון אלא שני שברי העצם שוכבים זה ע"ז זה נמשך למעלה וזה נמשך למטה אע"פ שנתחברו שני העצמות הנשברים וקרם עליהם עור ובשר אסור דאין זה מוציאנו מידי ספק שמא יצא לחוץ כ"כ מהרי"ק בשורש נ"ח ודקדק כן מלשון הפוסקים וכן מתבאר מתוך עובדא דרבינו קלונימוס שכתב בהג"א (פ' בהמה המקשה):

סעיף קטן כד

נמצא שבור ואין ידוע אם נעשה מחיים או לאחר מיתה אם מקום המכה שחור בידוע שנעשה מחיים כ"כ שם המרדכי בשם סה"ת והגהות בשם סמ"ג פ"ח מה"ש וכ"כ סמ"ק ומשמע שסי' זה מועיל להחמיר ולא להקל שאם מקום המכה שחור ודאי מחיים הוא ואם אינו שחור אפשר שהוא לאחר מיתה ואפשר שהוא מחיים סמוך למיתה:

סעיף קטן כה

ומ"ש ואם אין ייכולין לעמוד עליו אם יש במה לתלות וכו' תולין להקל ואם לאו אסורה מספק הם דברי הרשב"א בת"ה וכ"כ הר"ן והמרדכי וסמ"ג בשם בה"ג והג"מ בפרק הנזכר בשם סמ"ק וכתבו דאין להתיר מטעם נשחטה בחזקת היתר עומדת עד שיודע לך במה נטרפה דהתם דוקא כיון דאיכא למיתלי בזאב או במשמש ידא דטבחא אבל

הכא ליכא למיתלי מספק אא"כ טרפה לכותל או רצצתה בהמה ברגל דאז תלינן כדתלינן בזאב:

סימן נו

סעיף קטן א

ניטלו צומת הגידים או שנפסקו טריפה אע"פ שכל העצם קיים בפרק בהמה המקשה (חולין עו. עד סוף הסימן) בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמטה כשירה מן הארכובה ולמעלה פסולה וכן שניטל צומת הגידים ופירש"י וכן שניטל אפילו לא נחתך העצם ומתבאר בגמרא דנחתך צומת הגידין טריפה והאי ניטל צומת הגידין דאמרי' נראה מדברי הפוסקים דהיינו ניטל לגמרי אבל לא ניטל לגמרי ולא נחתך אלא שנעקרו מן הארכובה ונקפלו מעל העצם עד למעלה כיון שעדיין הם יונקים מהגוף כשירה והראב"ד שכתב בפרק י' מה"ש דבנקפלו מעל העצם טריפה לאו לקושטא אמרה אלא שהקשה דלהרמב"ם שמנה צומת הגידים בדיני נטולה היה לו לפרש דניטל צומת הגידים היינו נקפלו מעל העצם ומאחר שהרמב"ם מפרש ניטל צומת הגידים היינו נחתכו היאך מונה אותו עם דיני נטולה אבל לפי האמת גם הראב"ד מודה דכי נקפלו מעל העצם לא מיטרפא בהכי:

סעיף קטן ב

ומ"ש וצומת הגידים הם בבהמה בעצם האמצעי כלפי חוץ שהזנב נופל עליו וכו' שם בגמרא ואלו הן צומת הגידים רבה אמר דאגרמא ולבר רבה בר הונא אמר דאגרמא ולגיו רבא בריה דרבה בר"ה א"ר אסי דעילוי ערקומא יתיב ההוא מרבנן קמיה דר' אבא ויתיב וקאמר דערקומא גופא א"ל ר' אבא לא תציתו ליה הכי אמר ר"י היכא דפרעי טבחי והיינו דרבא בריה דרבה בריה דרב הונא א"ר אסי א"ר יהודה אמר שמואל צומת הגידים שאמרו מקום שהגידים צומתין ועד כמה אמר רב יעקב אמר רב יהודה אמר שמואל צומת הגידים שאמרו מקום שגידים צומתין בו וממקום שצומתין עד מקום שמתפשטים וכמה אמר אביי ארבעה בטדי בתורא בדקה מאי אמר אביי בליטי הוו צומת הגידים בליעי לא הוו צומת הגידים אשוני הוו צומת הגידים רכיכי לא הוו צומת הגידים אלימי הוו צומת הגידים קטיני לא הוו צומת הגידים חוורי הוו צומת הגידים לא חוורי לא הוו צומת הגידין מר ב"ר אשי אמר כיון דזיגי אע"ג דלא חוורי. ופירש"י אלו הן צומת הגידים. מהיכן מתחיל והיכן כלה כח חיות הגידין: דאגרמא ולבר. משיוצאים צומת הגידין מן העצם ומהלכין בבשר שהעצם למעלה מן הפרק ערום בלא בשר כב' וג' אצבעות והגידים אדוקים בו וממקום שמתפרשים ממנו ולמעלה מתחיל וכל זמן שהם

צמותים וקשורים הג' יחד קרי צומת עד מקום שמתפשטין ומתפצלין זה מזה כדמפרש לקמן: דאגרמא ולגיו. אין נקרא צומת אלא מקום אדיקתם בעצם ממקום שנאדקים בו עד הפרק: דעילוי ערקומא. עצם קטן הוא המחבר את הפרקים ומה שיש מן הגידים למעלה ממנו עד מקום שמתפשטים קרי צומת וכל מקום שיחתכו שם טריפה והאי שיעורא נפיש מכולהו שמתחיל מיד מן הערקום ולמעלה והוא למטה מסוף העצם ואם נחתך בין עצם אמצעי לאותו ערקום טריפה: דערקומא גופיה. נחתכו גידים כנגד הערקום עצמו: לא תציתו ליה. דמחמיר טפי: דפרעי טבחי. במקום שפותחין הטבחים להפריש הבשר מן העצם כשמנקרין אותו צינקרוי ורוצין ליטול אותן גידין והיינו מעילוי ערקומא ל"א כשמפשיטין הבהמה משם מתחילין לפתוח ולהפשיט העור של רגלים אחרונים: צומתין. מחוברים יחד ונראין כגיד אחד: ועד כמה. ארכו של צומת: ארבע בטדי. ד' אצבעות: בליטי. קודם שיבלעו בתוך הבשר: אשוני. קשים: רכיכי. לאחר שנכנסים לבשר נעשים רכים: דזיגי. צללין קליר"ש לבנים קצת וכתב רש"י לקמן דכיון דלא אתפרש הלכה כמאן נקטינן כדברי המחמיר שבכולן דאמר מעילוי ערקומא וכ"פ הרי"ף וכתב רבינו ירוחם שערקום הוא עצם ששוחקים בו התינוקות כי הוא עשוי בענין שיעמוד על עמדו והרמב"ם כתב בפ"ח מה"ש וז"ל צומת הגידים בבהמה ובחיה למעלה מן העקב במקום שתולים בו הטבחים הבהמה עכ"ל ומשמע לי שהוא כדברי רש"י והרי"ף כי הוא ז"ל מפרש היכא דפרעי טבחי במקום שתולים בו הטבחים הבהמה ועקב קורא לארכובה הנמכרת עם הראש ושינה לקרותה בשם עקב כדי לכלול מקום עילוי ערקומא לצד צומת הגידים: וכתבו הרשב"א והר"ן שהראב"ד מוסיף לומר שרבא ורבה בר ר"ה באו ליתן לנו סימן אם הם הגידים החיצונים שכלפי חוץ מקום שזנב הבהמה נופל עליו או אותם שמבפנים כלפי גוף הבהמה דלרבא הם הגידים החיצונים ולרבה בר"ה הם הפנימים וקי"ל כרבה ב"ר הונא דקאי שמואל כוותיה דאמר ממקום שהגידים מצומתים זה עם זה הוא צומת הגידים והם הפנימיים שהם שלשה מחוברים זה לזה אבל החיצונים אין שלשתם מחוברים זה עם זה וה"נ מוכח שהפנימים הם צומת הגידים מדאמר אמימר תלתא חוטי הוו צומת הגידים חד אלימא ותרי קטיני איפסיק אלימא אזלא רוב בנין אלמא חד מינייהו אלים מתרי קטיני ולא משכחת האי ענינא אלא בפנימיים כי החיצונים השנים היוצאים מן העצם שניהם שוין ולא תמצא בהם אחד שיהא גדול מן השנים ולא אפילו כשנים מהם ורבא בריה דרבה בר רב הונא לא בא לחלוק עם הראשונים אלא להגיד מקום התחלתן. ומ"ש אביי בליטי הוו צומת הגידים וכו' אע"פ שמהצעת השמועה דומה שלא בא אביי לפרש אלא עד כמה הם המתפשטים אומר אני לפי מה שראיתי

ומשמשתי בהם כי גם סימנים אחרים בא לפרש כאן להודיע מה הן צומת הגידים לפי שיש גם בפנימיים חוטים אחרים והם מזירקי דדמא ואינם לבנים כאותם שנקראו צומת הגידים גם אינם חזקים וקשין כמותם עוד ראיתי והנה שני גידים קטנים ולבנים הרבה כעין הגידים עצמם נכנסים בתוך הגיד שהוא אלים מהשנים זולתי השנים הקטנים שהם מחוברים עמו ואותם הגידים הקטנים שאמרת ראיתי אותם נבלעים בגיד האלים כעין זכרות ונקבות ואיפשר שעליהם אמר אביי בליעי לא הוו צומת הגידים כי אותם אינם מן החשבון ואין הבהמה נטרפת בהן ע"כ ופסק הרשב"א בת"ה כדבריו וכתב רבינו ירוחם שכן דעת חכמי פרובינצ"א אבל הרא"ש אחר שכתב פירוש רש"י כתב וז"ל כאשר פירש רש"י שמועה זו כן קבלה רש"י מפי רבותיו גאוני עולם שצומת הגידים הוא מחוץ לארכובה והזנב נופל עליהם וכן בעוף עד שעמד חכם גדול הראב"ד ומתוך פלפולו סמך על מראית עיניו ומשמוש ידיו להכשיר את הטריפות ולהטריף הכשר ואילו היה אומר לנו שהיה מקובל מרבותיו כך היינו אומרים זו וזו קבלה אבל מסברת לבו פירש שרבא ורבה בר רב הונא נחלקו במקום צומת הגידים רבא אמר דאגרמא ולבר כלומר מחוץ לעצם ורבה בר"ה אמר דאגרמא ולגיו מבפנים לעצם לצד חלל הבהמה ורבא בריה דרבה בר רב הונא לא נחלק עליהם אלא דיבר בענין אחר להורות לנו מקום הגידים ופסק כמאן דאמר דאגרמא ולגיו והביא ראיות שאין בהם ממש ואינם כדאי לכותבם כי כל ראיותיו וסברותיו למראה עיניו ישפוט ואנחנו בדקנו ומצאנו הדבר להיפך לכך אין לסמוך על חכמתו ולעקור קבלת חכמי התלמוד שהיו מקובלים רבותינו וגם רב אלפס זכרונם לברכה לא הביא בהלכותיו ההיא דאגרמא לבר ודאגרמא לגיו ואם הוה מקובל כסברת הראב"ד ז"ל איך לא היה כותב דבר שהטריפות תלוי בו והיה פוסק הלכה כמאן אלא ודאי דבר פשוט הוא שצומת הגידים מבחוץ וידוע הוא שכח הבהמה וחזקתה וחיותה תלוי בגידים שבחוץ ועל זה לא נסתפק אמורא וחכם וכל האמוראים לא דברו אלא על מקום התחלתן וסיומן ולכך הביא רב אלפס ההיא דעילוי ערקומא להורות לנו על מקום התחלתן לאפוקי ממ"ד דערקומא גופא ואגרמא ולגיו ואגרמא ולבר לא הביא כי הביא ההיא דשמואל במקום שהגידים צומתים עד מקום שמתפשטין וכל אותם סימנים אחרים שמורים לנו על סיומו וההיא דאגרמא ולגיו ואגרמא ולבר בכללן הלכך לא הוצרך להביאן עכ"ל. ורבינו ירוחם כתב ונראה עיקר שהם בפנים כי בדקתי כמה פעמים ולא מצאתים לא צמותים ולא מחוברים יחד אלא אותם שבפנים אע"פ שתמצאם בחוץ כפנים כלומר אותו המנין בעצמו אבל לא צמותים עכ"ל ומהר"י נ' חביב ז"ל כתב וז"ל הר"ן לא הביא אלא פירוש הראב"ד והכריח דבריו מלשון הגמרא וגם

הרשב"א כתב בת"ה יש גידים במקום זה כלפי חוץ שהזנב מכה עליהם ויש כלפי פנים כנגד גוף הבהמה ואינו בדין זה אלא הפנימיים ע"כ וחכמי פרובינצ"א כן פסקו אבל בעל הספר והתוספות וגדולי צרפת ואשכנז כתבו שהם בחוץ שהזנב מכה עליהם וכן בעוף וכיון שראינו כמה פוסקים מסכימים לדברי הראב"ד מי יכניס ראשו בין ההרים לכן ראוי ומחויב אצלנו לנהוג איסור בגידים הפנימיים גם בחיצונים עכ"ל ורבי' נמשך אחר דברי הרא"ש לכן כתב צומת הגידים הם בעצם האמצעי כלפי חוץ שהזנב נופל עליו לאפוקי מדברי הראב"ד שכתב שהם כלפי פנים לצד חלל הבהמה: ולענין הלכה ראוי לחוש לדברי הראב"ד כיון שהרשב"א והר"ן מחזיקים דבריו וכמו שהורה זקן ויושב בישיבה מהר"י נ' חביב ז"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו והתחלתם מהערקום ולמעלה וכו' נפסקו או ניטלו כנגד הערקום כשרה נפסקו או ניטלו למעלה מהערקום שהוא המקום שהטבחים תולין בו טריפה כבר נתבאר דהלכתא כמ"ד דעילוי ערקומא דהיינו היכא דפרעי טבחי:

סעיף קטן ד

ומ"ש שיעור ארכו ממקום שמתחילין להיות צומתין עד שמתפשטים בבשר בגסה הוא ד' אצבעות לרש"י כבר נתבאר שכ"כ בפי' ד' בטדי בתורא ולטעמיה אזיל שבפרק א"ט [נ:] גבי חלחולת פירש דמלא בטדא היינו אצבע:

סעיף קטן ה

ומ"ש ולהרמב"ם י"ו אצבעות כ"כ בפ"ה מה"ש ולטעמיה אזיל שבפ"ו גבי ההיא דחלחולת כתב דשיעורה ד' אצבעות וא"כ ד' בטדי הוו י"ו וכן פירשו הרי"ף והרשב"א גבי חלחולת דמלא בטדא הוי ד' אצבעות וכן פירשו התוספות (מד.) גבי שיעור תורבץ הוושט וכתב עוד הרשב"א בתשובה סימן ל"ו שנראין דברי הרמב"ם שאילו היה פירושו כפירש"י הלא נראה לעין שהם מתפשטין אפילו בדקה יותר מד' אצבעות ואע"פ ששיעור י"ו אצבעות דשור נראה כשיעור ארוך אינו מוכחש לעין כשיעור ארבעה אצבעות ועוד שקבלת הגאונים תכריע ור"ח כ"כ כי כך קבל מרבותיו דבטדא היא ארבעה אצבעות וראוי לסמוך עליהם עכ"ל :

סעיף קטן ו

ומ"ש ובבהמה דקה לא נתנו בהם חכמים שיעור אלא במראיתן ובמישוש דכל זמן שהם לבנים קשים ועבים יש להם דין צומת הגידים אבל משהם מתחילין להתרכך או שהם קטנים ודקין אין להם דין צומת הגידים מבואר בלשון הגמרא שכתבתי:

סעיף קטן ז
ומ"ש במקום שאין לבנים כ"כ אלא לבנים קצת ומזהירין כעין זכוכית לרש"י הוי צומת הגידים היינו מה שכתבתי מר בר אשי אמר כיון דזיגי אע"ג דלא חיורי ופסק רש"י הלכה כמותו והרא"ש אחר שכתב פסק רש"י כתב ור"ח פסק שאין הלכה כמותו וכ"כ הרי"ף וז"ש רבינו ולרב אלפס לא הוי צומת הגידים וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ח:

סעיף קטן ח
ומ"ש רבינו וכן היא מסקנת הרא"ש ז"ל אע"פ שאינו מבואר בהדיא מכיון דהביא סברא זו לבסוף משמע דהכי ס"ל והכי נקיטינן:

סעיף קטן ט
ומ"ש ויש גידים אחרים שנבלעים באלו כזכרות בנקבות ואותם אינם בכלל צומת הגידים נראה שלמד כן מדברי הראב"ד וכתבו לענין אם ימצאו בצומת הגידים שבצד החיצון:

סעיף קטן י
ומ"ש וגידים אלו ג' בבהמה אחד עב וב' דקים שם אמר אמימר משמיה דרב זביד תלתא חוטי הוו חד אלימא ותרי קטיני איפסיק אלימא אזדא רוב בנין איפסקו קטיני אזדא רוב מנין מר בר רב אשי מתני לקולא איפסיק אלימא הא איכא רוב מנין איפסיקו קטיני הא איכא רוב בנין וכתב המרדכי פירש ראבי"ה שהעב מונח על שנים הדקים ממנו והוא אותו שמפרידין כשתולין הבהמה ברגליה והב' הם דבוקים בבשר ובעצם. וכתבו הרי"ף והרא"ש דהלכה כמר ב"ר אשי וכן דעת הרמב"ם בפ"ח מה"ש וכ"כ הרשב"א דהא קי"ל כמר ב"ר אשי בכולי תלמודא בר מהנך תרי: וכתב עוד ותמהני במ"ש בספר התרומה בשם רש"י דנקטינן בהא לחומרא כדברי אמימר ואולי בנסחאות שלהם ל"ג מר ב"ר אשי אלא אמורא אחרינא משמיה דרב זביד. וגרסינן בתר הכי אמר רב יהודה אמר רב צומת הגידים שאמרו ברובו מאי ברובו ברוב אחד מהן ופרש"י אם נפסק רובו של אחד מהם טריפה. וא"ד מאי רובו רוב של כל אחד ואחד כי אמריתא קמיה דשמואל אמר לי מכדי תלתא הוו הא איכא תילתא דכל חד וחד מסייע ליה לרבנאי דאמר רבנאי אמר שמואל צומת הגידים שאמרו אפי' לא נשתייר בהם אלא כחוט הסרבל ופירש הר"ן דאפילו נפסקו שלשתן ולא נשתייר בכל אחד אלא כחוט הסרבל דהיינו משהו כשרה וכתב הרשב"א שכתוב בספר התרומה בשם רש"י דהשתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר הלך אחר המחמיר הילכך אפילו ברוב אחד מהן טריפה וכ"נ שהוא דעת סמ"ג וסמ"ק. וק"ל כיון דנפסק רוב אחד מהם אפילו רוב חד דקטיני טריפה היאך פסק לעיל רש"י הלכה כאמימר דאמר איפסיק קטיני אזדא רוב מנין טעמא דאיפסיק תרווייהו הא איפסיק חד מקטיני דלא אזדא רוב בנין ולא רוב מנין כשרה ואפשר דלא פסק כאמימר

אלא לענין איפסיק אלימא טריפה ודוחק דא"כ הכי איבעיא ליה למימר ולית הלכתא לא כאמימר ולא כמר ב"ר אשי אלא כל"ק דרב יהודה דלקמן אח"כ בדקתי בספר התרומה ומצאתי שכתב כלשון הזה אית דאמרי משמיה דרב זביד דבתרי דוקא טריפה ואית דאמרי נמי בחד אלימא ואיפסיק ורב יהודה אמר רב לל"ק רוב אחד מהם שנפסק וללשון שני רוב כל אחד דוקא ופרש"י דהלך אחר המחמיר. הלכך אפי' ברוב אחד טריפה עכ"ל ומעתה לא פסק כאמימר כמ"ש הרשב"א בשמו אלא ג' אמוראי פליגי בהא מלתא ובחד מינייהו איכא תרי לישני וה"ל ד' מחלוקות ופסק כדברי המחמיר והרי"ף לא כתב אלא לישנא בתרא וכתב מאי דאיתמר עליה כי אמריתא קמיה דשמואל אמר לי פשיטא מכדי תלתא הוו וכו' מסייע ליה לרבנאי דאמר משמיה דשמואל צומת הגידים שאמרו אפילו לא נשתייר בהם אלא כחוט הסרבל כשירה וכתב הר"ן דמדבריו משמע דהלכה כשמואל משום דרבנאי אמר הכי משמיה ואינו נראה דכיון דמשמיה דשמואל קאמר לה ה"ל פלוגתא דרב ושמואל וקי"ל כרב באיסורי הלכך כל שנפסק רוב כל אחד ואחד טריפה לפי שלא נשתייר לא רוב בנין ולא רוב מנין וה"ה דאי איפסיק אלימא וחד מן קטיני לגמרי טריפה מהאי טעמא אלא דאי לא איפסיק לגמרי אע"ג דלא אשתייר בהו אלא משהו בעלמא ואזל ליה רוב בנין ורוב מנין כיון דחד מינייהו כולו או רובו קיים ואידך תרווייהו לא איפסיקו לגמרי כשלימין חשיבי ולא אזלינן בתר רוב בנין או רוב מנין אלא היכא דאיפסיק אלימא וחד מן קטיני לגמרי וכן דעת הרמב"ם בפרק הנזכר דהלכתא כלישנא בתרא דרב ואם נחתך רובו של כל אחד מהן טריפה וכ"פ הרשב"א בת"ה. וז"ל הרא"ש הרי"ף לא הביא אלא לישנא בתרא דרב ואע"ג דבשל תורה הוא וראוי להחמיר כל"ק אלא שא"א דקי"ל כמר בר רב אשי דמכשיר ברוב בנין או ברוב מנין וכן צריך ליישב לישנא בתרא דרב כמר בר רב אשי וה"פ מאי רובו רוב כל אחד ואחד מן החוטין שהיא נטרפת בהם כגון אי איפסיק אלימא ונשתיירו קטיני ונפסק רובן טרפה וכן איפסיק קטיני ורוב אלימא טריפה ולאפוקי מדשמואל דאמר אפילו לא נשתייר אלא כחוט הסרבל כשרה אבל אין לפרש כפשטיה דרב דבעי רוב כל אחד ואחד דא"כ הוי דלא כמר בר רב אשי אם לא שנאמר דרוב כל או"א גרוע מרוב בנין או מרוב מנין והא לא מסתבר כלל דפשיטא דלמר בר רב אשי אם נשתייר רוב אלימא או רוב תרי קטיני כשר דרובו ככולו וכ"ש רוב כל אחד ואחד עכ"ל: וכתב רבינו ירוחם כדברי הרא"ש. ונראה מדברי הרא"ש שהוא מפרש הא דאמר שמואל אפי' לא נשתייר אלא כחוט הסרבל היינו אפי' נפסקו כל צומת הגידים ונשתייר באחד מהם כחוט הסרבל דהיינו כל שהוא כשרה וקשיא לי היכי קאמר תלמודא דמשום דאמר שמואל מכדי תלתא הוו מסייע לרבנאי

דילמא שמואל בעי שישתייר מכל אחד וכדקאמר הא איכא תילתא דכל חד וחד ולאו היינו דרבנאי וצ"ע:

סעיף קטן יא

ומ"ש בעוף הם בעצם האמצעי כמו בבהמה כ"כ הרשב"א בת"ה וכ"כ הר"ן בפרק בהמה המקשה שיעור צומת הגידים בעוף מתחלת עצם השוק המחובר עם הרגל עד שנבלעים בבשר דשוב אין דין צומת הגידים עליהם וכ"כ הרא"ה. ויש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפרק ח' מה"ש מנין גידין אלו בעוף י"ו תחלתן מן העצם שלמטה מאצבע יתירה עד סוף הרגל שהוא קשקשים קשקשים ולא ידענו מנין לו לשנות מקום צומת הגידים בעוף מבהמה וכבר השיג עליה הראב"ד ז"ל. ורבינו ירוחם וא"ח כתבו על לשון זה של הרמב"ם שטעות הוא שנפל בספרים שכל טריפות שמנו חכמים בבהמה כנגדן בעוף וכן שלח הוא בתשובה לחכמי פרובי"נצא מעולם לא כתבתי זה וטעות הוא בספרים אלא כך כתבתי ובעוף הם י"ו גידים וז"ל תשובת הרשב"א סימן כ"ט מדעתי שנסתפקתם בדבר זה ממה שראיתם בדברי הרמב"ם שצומת הגידין בעוף הוא בעצם התחתון העשוי קשקשים ואיננו ומן הדומה שגם הוא ז"ל בעצמו חזר בו בתשובת שאלה ואין ספק בדבר זה כלל עכ"ל וכן כתב עוד בתשובה אחרת סי' ק"ס ששמע שהרמב"ם חזר בו וכתב עוד שם שממשמעות הגמרא הוא מבואר שצומת הגידין הוא בעצם האמצעי וכן בעוף בעצם האמצעי ג"כ ולא ברגל העשוי קשקשים ואע"פ שמתפשטים עד העקב כבר התחילו להתקשות ונעשים כעצם ואין טרפות מצוי בצומת הגידים אלא במקום שהם רכים ועומדים לעצמם כגידים ולא קשים כעצם אלא כבשר וזה שחילקו בהם בגמרא בין אדומים ללבנים ובין זיגי ללא זיגי עכ"ל. וכן הסכים הריב"ש בתשובה סימן קנ"ד שמקום צומת הגידים בעוף כמו בבהמה:

סעיף קטן יב

ומ"ש שבעוף הם י"ו ושאם נפסק אחד מהם טריפה פשוט בפ' בהמה המקשה וכתב המרדכי שפי' ברוקח דיכולים לבדקן על ידי מחט וכו' ובו חוט ונוטל החוט וכורך סביב כל אחד ואמרינן בגמרא אמר מר בר רב אשי הוה קאימנא קמיה אבא ואייתו לקמיה עופא ובדק ואשכח ביה ט"ו הוה חד דהוה שני מחבריה ופרש"י שהיה עב מחבירו נפציה ואשכח תרי. ומשם למד רבינו ירוחם וכתב וכשבודקין אם לא ימצא המנין ויראה אחד מהם גס יותר מחבירו ינפצנו אולי הם שנים וכתב הרוקח ויראה שלא יפריד א' לשנים והר"ן פסק בצומת הגידים דבהמה דכל היכא דחד מינייהו קיים דלא מיטרפא בפסיקת רוב דאינך כמו שכתבתי לעיל וכתב דכיון דאמרינן הכי בבהמה ש"מ דכי אמרינן בעוף דאי איפסיק חד מינייהו טריפה איפסיק לגמרי קאמרינן אבל רובא לא כלום הוא ולא

עוד אלא אפי' איפסיקו ט"ו ברובן וחד מינייהו שלם כשרה דהא הכא מסקינן דכל היכא דאית בהו חד כולו שלם או רובו אף ע"ג דאינך נפסקו ברובן וליכא רוב בנין ורוב מנין כשירה וכן דעת הרמב"ן. אבל הרמב"ם כתב בפ' ח' מה' שחיטה דבעופא ברובא דחד מינייהו טריפה וכדבריו נראה לי דכיון דבעופא מחמרינן ולא מכשרינן אפי' ברוב מנין ורוב בנין אלא אפי' בחד טרפינן הדרינן לכללן דרובו ככולו: כתב הרשב"א שיעור צומת הגידים בעוף מסתברא שהסימן בהם כאותם סימנים האמורים בדקה לפי שבדקה לא נתן קצבה לשיעורן אלא נתן סימנים בגופן בעביין ובמראיתן והן הן הסימנים בשל עוף ג"כ : גרסינן בפרק אלו טריפות (חולין נג:) גמרא ודרוסת הזאב אמר רב יהודה אמר רב בדרוסה עד שיאדים בשר כנגד בני מעים נסמסמס הבשר רואין אותו כאילו אינו ופרש"י רואין אותו כאילו אינו ואם יש טרפות בניטל כולו כגון צומת הגידים טריפה דהאי נמי כניטל דמי וכתבתיו בסימן נ"ז: כתב המרדכי בס"פ בהמה המקשה דאי איכא ריעותא בצומת הגידים ואינו יודע אם נפסק צומת הגידים כתב בה"ג דאין בקיאים בטריפות ויש לאסור הכל :

סעיף קטן יג

ואם נשבר העצם במקום צומת הגידים ונקשר וכו' עד נכון להחמיר בדבר הכל בפסקי הרא"ש פרק בהמה המקשה וא"ת כיון שיש אוסרין וגם הרא"ש נוטה להחמיר בדין זה היאך כתב רבינו בסוף סימן נ"ה נשבר העצם במקום שעושה טרפה וחזר ונקשר וכו' ולא כתב שום חולק בו וי"ל דהכא דוקא הוא דאיכא מאן דאסר משום דכיון דנשבר במקום צומת הגידים איכא למימר שמא נפסק א' מהגידים וכיון שנפסק שמא לא נתרפא יפה אבל התם הטרפות תלוי ביציאת העצם לאויר העולם ואם יצא אינו חוזר להתרפאות כלל ואח"כ מצאתי חילוק זה בת"ה : כתב בא"ח שי"א שאם נשבר העצם בפנים תוך הבשר ואינו יוצא כלל א"צ לבדוק אחר צומת הגידים לפי שהעצם נוח להשבר מפני שהוא קשה אבל הגיד והעור שהוא רך לא וכשאנו רואים שהעור לא נפסק כ"ש שהגידים לא נפסקו וה"ר מנחם מצריך לבדוק הגידים אע"פ שאין העצם יוצא לחוץ ודעת הראב"ד בעצם שנשבר במקום צומת הגידים ויצא לחוץ טרפה והרא"ה כתב עצם האמצעי אינו נאסר בשבירה כל זמן שצומת הגידים קיימים:

סעיף קטן יד

והרמב"ן מכשיר בניטלו צומת הגידים וחתך אח"כ הרגל למעלה מהם וכו' נתבאר בסימן נ"ה:

סימן נז

סעיף קטן א

דרוסה טריפה פי' הנדרס מחיה ועוף הדורסים ולא כל חיה ועוף שוים בדריסתן אלא מעלות מעלות יש וכו' ר"פ אלו טריפות (חולין מב.) תנן ודרוסת הזאב רבי יהודה אומר דרוסת הזאב בדקה ודרוסת הארי בגסה ובגמ' (נב:) אמר רב יהודה אמר רב בבהמה מן הזאב ולמעלה ובעי למעוטי מאי ואיכא תרי לישני בגמרא בלישנא קמא אמרינן דרב אתא לאשמעינן דזאב אפי' בגסה נמי דריס וה"ק בבהמה מן הזאב ולמעלה כלומר דזאב כלמעלה ממנו דהיינו ארי ואפי' בגסה דריס ולא בא למעט למטה ממנו אלא לומר שדינו כלמעלה ממנו שלא תאמר דר"י דאמר דרוסת הזאב בדקה ודרוסת ארי בגסה לא בא אלא לפרש דברי חכמים קמ"ל דליתא דרבי יהודה לחלוק בא וזאב לת"ק אפילו בגסה דריס שדינו כלמעלה ממנו ובלישנא בתרא אמרי ואבע"א למעוטי חתול כלומר דלא אתא רב לאשמועינן דזאב אפי' גסה נמי דריס דליתא דזאב אין לו דריסה אלא בדקה דלא בא רבי יהודה אלא לפרש דברי חכמים וכרבי בנימין בר יפת דאמר הכי בגמרא וכתבו הרשב"א והר"ן שדעת התוס' דכיון דספיקא דאורייתא הוא נקטינן לחומרא כלישנא קמא דזאב בגסה נמי דריס וכן נראה שהוא דעת רש"י וזה ג"כ דעת בעל התרומה אבל הרי"ף פסק כלישנא בתרא דזאב לא דריס בגסה וכתב בתה"ד סימן קע"ח שגם ר"י סובר כן. וכתב הרא"ש שכן נ"ל דכיון דאיכא תרי שינויי שבקינן האי שינויא דמפלגי אמוראים ותנאים ונקטינן האי שינויא דלא פליגי אמוראי ולא תנאי. וכן דעת הרשב"א והר"ן וכן דעת הרמב"ם בפרק ה' מה"ש והכי נקיטינן:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו בקטנה שבגסות וכו' כ"כ הרשב"א והר"ן שכיון ששנינו דרוסת הזאב בדקה מכלל דגסה כלל כלל לא אע"פ שיש מקצת רבוותא שכתבו כן: וכתב רבינו ירוחם שדעת הרמב"ם שיש לזאב דריסה בעגלים קטנים ואני בקשתי ולא מצאתי שכתב כן: ובתה"ד סימן קע"ח כתוב שבא"ז פסק דכל חיה שהיא מן הזאב ולמעלה דורסים בהמה גסה והזאב בדקה ולא בגסה עד כאן לשונו. נראה שפוסק כלישנא בתרא ומפרש דברי ר"י דמן הזאב ולמעלה דריס בגסה וה"ק דרוסת זאב בדקה דוקא ולא בגסה אבל כל שאר חיות שלמעלה מן הזאב דינם כארי דדרסי בגסה. וכתב עוד בתה"ד דלא מכרעה מילתא אי ס"ל להרי"ף בשאר חיות כא"ז:

סעיף קטן ג

חתול ונמיה ושועל אין להם דריסה בכבשים הגדולים וכו' בפרק אלו טריפות (שם) אמר רב עמרם אמר רב חסדא דרוסת חתול ונמיה בגדים וטלאים: וכתב הרשב"א שר"ח גורס

דרוסת חתול נץ ונמיה בגדיים וטלאים ודחה דבריו והסכים לגירסא ראשונה שכתבתי וכן גירסת הרי"ף והרמב"ם וה"ג ורש"י ועיקר: וגרסינן תו בגמרא (נג.) אמר רב כהנא משמיה דרב שימי בר אשי אין דריסה לשועל ואיכא דאמרי אמר רב כהנא משמיה דרב שימי בר אשי יש דריסה לשועל וכתב הרי"ף דה"ל ספיקא דאיסורא ולחומרא דאית ליה דריסה וכ"כ הרא"ש וכתב עוד ודוקא בטלאים וגדיים דלא עדיף מחתול וגם למטה מן הזאב הוא ואין לו דריסה בדקה וכתב הרשב"א בחידושיו שי"א דאי סבירא לן דשועל יש לו דריסה אף באימרי רברבי יש לו דריסה לפי שהוא גדול מחתול ודחה דבריהם והעלה דאין דריסה לשועל אלא בגדיים וטלאים וכן דעת הר"ן ז"ל:

סעיף קטן ד

חולדה אין לה דריסה בבהמה כלל וכו'. שם בעיא דאיפשיטא וכתב הרשב"א שיש לה דריסה אפילו בעוף הגס דהא סתמא אמרינן יש דרוסת חולדה בעופות:

סעיף קטן ה

וכלב אין לו דריסה כלל וכו' שם אמר רב יוסף אין דריסה לכלב. ומ"ש רבינו אלא כמעשה קוץ בעלמא שאם דרס או ניקב וכו' פשוט הוא וכן כתב הרשב"א והר"ן ז"ל דאפילו באותם שאין להם דריסה אי ניקב צפרניו לחלל טריפה ואפילו הנץ בשור הגדול שמא ניקב א' מהאיברים הפנימיים ואין בדיקה לנקב משהו כל שאין מקומו ידוע וכדאמרינן (נג:) בקוץ עד שתינקב לחלל. ודין קוץ שניקב לחלל נתבאר בסימן נ"א:

סעיף קטן ו

וכל שאר חיות חוץ מאלו כתב א"א הרא"ש ז"ל שאין להם דריסה וכו' בפרק הנזכר כתב כן דדוקא לאלו שהוזכר יש דריסה אבל לשאר חיות אין דריסה אפי' לדוב שכול ולנמר עז והביא ראיות לדבריו:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם הרשב"א בת"ה כן כתב וכך הם דברי הר"ן וכן הסכים רבינו ירוחם:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו וכן יראה מדברי הרמב"ם הוא בפ"ה מה"ש וז"ל דרוסה הוא שיטרוף הארי וכיוצא בו הבהמה וכו' ואין דריסה בבהמה גסה ובחיה גסה אלא בארי בלבד ובבהמה דקה וחיה דקה מן הזאב ולמעלה הרי דס"ל בהדיא דאם היתה גסה מן הזאב דינה כזאב ומשמע דס"ל נמי שאם היא גסה מן הארי דינה כארי דכיון דקאמר וכיוצא בו א"כ ארי לאו דוקא ומ"ש אח"כ ואין דריסה בבהמה גסה וחיה גסה אלא לארי בלבד לאו למעוטי מינים שהם כארי אתא אלא למעוטי מינים שהם למטה מהארי אתא ומיהו איפשר לדחות דארי דוקא ומ"ש וכיוצא בו היינו לרבות זאב בדקה אבל בגסה ארי דוקא ולא מין

אחר אפי' גדול ממנו ובדקה מן הזאב ולמעלה ואפשר שמפני כך כתב רבינו וכן יראה מדברי הרמב"ם כלומר כך נראה מדבריו גם כי יש לדחות פירוש דבריו דלא כהרשב"א דארי דוקא דריס בגסה אבל לא שאר חיות מ"מ הרמב"ם אתי דלא כהרא"ש דאמר דאין דריסה אלא לארי בגסה ולזאב בדקה בלבד:

סעיף קטן ט

כל העופות אין להן דריסה בבהמה וכו' זה פשוט מאחר שלא הוזכרו לאיסור בפ' א"ט וגם ממה שאמרו בנץ כמו שיתבאר בסמוך:

סעיף קטן י

ומ"ש וחוץ מהנץ שיש לו דריסה בגדיים וטלאים ולא כשאר דריסה וכו' ברייתא שם דרוסת חתול נץ ונמיה עד שתנקב לחלל ואוקימנא בגדיים וטלאים ופרש"י עד שתנקב לחלל דלא גרע מקוץ דאם ניקבה לחלל פסולה דחיישינן שמא ניקבו בני מעים אבל אי לא נקב לחלל כשרה לפי שאין ארס שלו מזיק אפי' לגדיים וטלאים וכן דעת הרשב"א וכתב הרשב"א והרא"ש והר"ן שמדברי הרי"ף והרמב"ם בפ' ה' מה"ש משמע דנקיבת חלל בנץ משום דריסה נגעו בה וכדתני דרוסת חתול נץ ונמיה עד שתנקב לחלל אלמא כשניקב לחלל מיקרי דרוסה ומשמע להו דזיהרא דידיה מיקלא קלי כשהוא מטילו בפנים דוקא ונ"ל שטעמם מדאוקימנא להאי ברייתא דדרוסת נץ עד שתנקב לחלל בגדיים וטלאים ואי משום ניקב לחלל הוא ולא משום דרוסה מאי איריא גדיים וטלאיים אפי' שור הגדול נמי אלא ע"כ משום דריסה הוא ומש"ה דוקא גדיים וטלאים. ויש לדקדק כיון דפסקינן הלכתא כהאי ברייתא בנץ אמאי לא פסקינן כוותה בחתול ונמיה דלא מיקריא דרוסה עד שתנקב לחלל ונראה דכיון דרב חסדא אמר דריסת חתול ונמיה בגדיים וטלאים ולא הזכיר נקובת חלל הכי קי"ל ודחינן ברייתא מקמי דברי רב חסדא דהוה קים ליה בברייתא וידע דלאו דסמכא היא מיהו בנץ שלא נחלק בו רב חסדא בהדיא נקטינן כברייתא כנ"ל: וכתב הרשב"א בחידושיו עד שתנקב לחלל ונ"מ דאילו בקוץ אע"ג דניקב לחלל אית ליה בדיקה אבל בנקיבת נץ כיון שניקב לחלל והאדים הבשר טרפה ואין לה בדיקה ומיהו למאן דמפרש דקוץ נמי לית ליה בדיקה אפשר לחלק בהיפך דאילו בקוץ אין לו בדיקה כלל דנקב כל שהו אינו ניכר אבל בנץ בודקין אותו אם ניקב לחלל והאדים הבשר מבפנים טריפה ואם לאו כשרה:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ועופות בעופות כיצד וכו' שם במתני' דא"ט (מב.) ודרוסת הנץ בעוף הדק ודרוסת הגס בעוף הגס. ופרש"י הנץ אשפרוי"ר: בעוף הדק. צפרים ויונים: דרוסת הגס. אסטו"ר: בעוף הגס. אווזים ותרנגולים. וכתב הר"ן ואיזהו עוף הדק תורים ובני יונה

ותרנגולת ולמעלה הימנה עוף הגס. וגרסינן בגמרא (נג.) בעי רב אשי שאר עופות טמאים יש להן דריסה א"ל רב הלל כי הוינן בי רב כהנא אמר שאר עופות טמאים יש להן דריסה והא אנן תנן ודרוסת הנץ בעוף הדק ומשני דרוסת הנץ בדכוותיה ואינך בדזוטר מיניה וא"ד דרוסת הנץ בדרבה מיניה ואינך בדכוותייהו וכ' הרשב"א דכיון דאיכא תרי לישני נקטי' לחומרא דדרוסת הנץ בדרבה מיניה ואינך בדכותייהו וכ"כ הרי"ף והרמב"ם ז"ל. ופרש"י אבל שאר עופות טמאים חוץ מן הנץ והגס קא מיבעיא ליה. וכתב הר"ן וכן דעת הרמב"ם בפ"ה מה"ש וכ"נ דעת הרי"ף ואין זה מחוור דהא א"ר יהודה א"ר לעיל בעופות מן הנץ ולמעלה ומשמע שכל העופות שהן למעלה מהנץ דינן כנץ ומינה נמי שכל העופות שהן למעלה מהגס שדינן כגס לפיכך נראה דודאי פשיטא ליה שעופות שמן הנץ ועד הגס דינם כנץ וכן אותם שלמעלה מן הגס דינם כגס אלא דעופות שלמטה מן הנץ קא מיבעיא ליה מי אמרינן כיון דדרוסת הנץ תנן אותן עופות שהן למטה מן הנץ אין להן דריסה כלל או דילמא כי היכי דבבהמה קתני דרוסת הזאב ואפ"ה אסיקנא דנהי דאותן שהן למטה מן הזאב כחתול ונמיה אין דריסתן שוה עם הזאב מ"מ דריסה אית ליה בגדיים וטלאים בעופות נמי נהי שאותן שהן למטה מן הנץ אין דריסתן שוה עם הנץ דריסה מיהא אית להו ומהדרינן דאין ודאי אלא מש"ה תנן דרוסת נץ וגס משום דאית להו דריסה אפי' ברברבי מינייהו וכן אותן שמהן ולמעלה אבל שאר עופות טמאים שלמטה מהן אין להם דריסה אלא בדכוותייהו ובדזוטר מינייהו עכ"ל ודעת הרשב"א שכל שלמעלה מן הגס דינו כגס אבל שלמטה מן הגס יש להן דריסה בדכוותייהו אבל לא ברברבי מינייהו ומשמע מדבריו דשלמטה מן הנץ ושלמטה מן הגס דינם שוה דאית להו דריסה בדכוותייהו אבל לא ברברבי מינייהו ומשמע דהיינו בעוף הדק דוקא שאין להן דריסה בעוף הגס אלא לגס ושלמעלה הימנו וכ"כ בחידושיו דאמתניתין סמכינן דנץ דוקא בעוף הדק יש לו דריסה ונץ אית ליה דריסה בעוף הדק אפי' ברברבי מינייהו ורבינו סתם דבריו כדעת הרשב"א:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו בד"א בתרנגולים הגדולים וכו' כ"כ הרשב"א אבל הרא"ש כתב שיש להסתפק לפי המסקנא דאמר נץ וגם ברברבי מיניהו ושאר עופות בדכותייהו אם יש דרוסה מן הנץ ולמטה כי היכי דמן הזאב ולמעלה אתא למעוטי חתול באימרי רברבי ואפ"ה דריס באימרי זוטרי ה"נ מן הנץ ולמעלה דהיינו גם דרסי אף ברברבי מינייהו ושאר עופות טמאים בדכותייהו או דילמא אי מפרשינן הכי לא הל"ל מן הנץ ולמעלה כיון דלמעלה ולמטה שוין ולא דמי למן הזאב ולמעלה דאתא למעוטי חתול מבהמה וגם

למעלה מן הזאב אין דריסה כי אם בארי ומסתבר דאין דריסה מן הנץ ולמטה מטעמא דפרישית עכ"ל ורבינו ירוחם כתב שכן תפסו עיקר: כתב הרשב"א שי"מ גס דמתני' עוף גס כלומר גדול מן הנץ ולפי פירוש זה כל שהוא למעלה מן הנץ יש לו דריסה בכל עוף אפי' ברברבי מינייהו ולפ"ז הא דמיבעיא ליה שאר עופות טמאים שלמטה מן הנץ קא מיבעיא ליה ודחה הוא ז"ל פי' זה והסכים למה שכתבתי בשמו: וז"ל הרמב"ם בפ"ה הנץ יש לו דריסה ואפי' בעוף גדול ממנו אבל שאר עופות הדורסים יש להם דריסה בעוף שכמותם ואין להם דריסה בעוף שהוא גדול מהם עכ"ל וכן כתב סמ"ג ויש לתמוה למה לא הזכירו דין עוף הגס השנוי במשנתינו איפשר שמפרשים דכי אמרינן ואיכא דאמרי דריסת הנץ בדרבה מיניה ואינך בדכותייהו ה"ק דוקא נץ דרס בדרבה מיניה ובלבד שיהא מן הדק אבל כל שאר מינים ל"ש שלמטה מן הנץ ל"ש שלמעלה הימנו ואפי' גם לית להו דרוסה בדרבה מינייהו ולפ"ז מתניתין ה"פ דרוסת הנץ בעוף הדק ואפי' בדרבה מיניה ודרוסת הגס אפי' בעוף הגס ובלבד שיהא דכוותיה:

סעיף קטן יג

וכבל אלו שיש להם דריסה וכו' שם (נב:) א"ר חסדא דרוסת חתול ונמייה בגדיים וטלאים מיתיבי דרוסת חתול נץ ונמיה עד שתנקב לחלל הוא דאמר כי האי תנא דתניא בר' אומר לא אמרו אין דרוסה אלא במקום שאין מצילין אבל במקום שיש מצילין יש דרוסה איכא דאמרי הא ברייתא מני ר' (בריבי) היא דאמר לא אמרו יש דרוסה אלא במקום שיש מצילין אבל במקום שאין מצילין אין דרוסה וכתב הרא"ש לא אמרו יש דרוסה אלא במקום שיש מצילין וכו' פי' הך ברייתא דחתול נץ נמייה אין להם דריסה מיירי במקום שאין מצילין ולהאי שינוייא סברי רבנן דחתול דריס אף במקום שאין מצילין ורב חסדא סבר כרבנן וללישנא קמא סבר רב חסדא כבריבי דחתול אין לו דריסה אלא במקום שיש מצילין ואע"ג דלישנא בתרא לחומרא מסתברא דהלכה כלישנא קמא דלישנא בתרא דחיקא הוא ולהאי פסקא ניחא מה שאין העולם נזהרים כשהחתול נכנס ללול של תרנגולים ואיהו שתיק ואינהו מצפצפי וכ"כ בס"ה אבל הרי"ף לא חילק בין מצילין לאין מצילין משמע דסבר כלישנא בתרא לחומרא וכן דעת הרמב"ם בפ"ה שלא חילק בין יש מצילין לאין מצילין וכן דעת הרשב"א והר"ן ואף על פי שלכאורה משמע מלשון הרא"ש שהוא פוסק כלישנא קמא משמע לרבינו שכיון שבגמר דבריו כתב אבל הרי"ף לא חילק וכו' ה"ל כאומר מסברא היה נראה לפסוק כלישנא קמא אבל הרי"ף לא תילק וכו' והכי נקטינן ולפ"ז המשך דברי רבינו כך הם ומסקנת א"א הרא"ש ז"ל כסברא ראשונה לפי שרי"ף אוסר בכל ענין וכיון שרי"ף אוסר נראה לא"א הרא"ש ז"ל שטוב להחמיר אף על

פי שאין הסברא נותנת כן. כנ"ל ליישב דברי רבינו: ודע דלדברי הפוסקים דדוקא כי יש מצילין הוא דחיישינן לדרוסה אם הנדרס היה בורח מפניו חשוב כיש מצילין דהצלת עצמה כהצלת אחרים דמיא והכי אמרי' בגמ': וכתב בסמ"ג בשם ר"י סברא זו שכתב רבינו בשם סה"ת דחתול לא דריס אפי' בעופות אלא כשהנדרס מציל עצמו אבל בארי וזאב אין חילוק בין מצילין לאין מצילין לעולם חיישינן שמא דרס וכ"כ בסמ"ק:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו בשם הרשב"א איפשר שחתולי' שלנו בני תרבות הם עם התרנגולים וכל שלא ראינו שרדף אחריהם והכה אין חוששין לו וראוי לחוש להם בת"ה כ"כ וז"ל מעשים בכל יום שחתול נכנס למקום שתרנגולים שם ואין חוששין להם ויש נותנין טעם בדבר שאין חתול דורס אלא במקום שיש מצילין אבל במקום שאין מצילין אין לו דריסה ואין ממש לדברים אלו ואיפשר שחתולים הנמצאים אצלנו בני תרבות הן עם התרנגולים וכל שלא ראינו שרדף אחריהם והכה אין חוששין להם וראוי לחוש להם עכ"ל. ומ"ש וראוי לחוש להם הטעם משום דאשכחן בגמ' שהיו חוששין שמא דרס החתול ושונרי דידהו היו רגילין עם התרנגולים כמו שהם רגילים עכשיו והר"ן כתב וז"ל ועכשיו נוהגים היתר באלו החתולים הנכנסים בלול של תרנגולים ואע"פ שהיה ראוי לחוש בדבר והם סומכים בכך מפני שהחתולים שלנו בני תרבות הם וכל שלא הכהו אין חוששין לו אבל הכהו ודאי חיישינן עכ"ל:

סעיף קטן טו

אין דריסה אלא ביד ובצפורן וכו' ואין דריסה אלא מדעת הדורס וכו' אין דריסה אלא מחיים וכו' שם מימרא דאביי (נג.) וכתוב בסמ"ג שלא מדעת כגון ע"י נפילה או שהיה ישן והכה הבהמה שלא מדעת וכ"כ בסה"ת: כתב הרשב"א בת"ה דרוסה שאמרו אינה אלא ביד אבל ברגל דחיה לא עכ"ל כלומר דעוף דאין לו אלא שתי רגלים לא שייך לפלוגי ביה דברגלים הוא דורס כמו חיה בידים:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו ועד שלא הוציא צפרניו הומת הדורס לאו דוקא הומת דה"ה אם חתכו ידו והכי איתמר בגמ' בהדיא ומפרש טעמא בגמרא שהארס עם נטילת צפרניו הוא זורקו וכתב הר"ן אפילו האדים בשר כנגד בני מעים לא חיישינן כי היכי דלא חיישינן בעלמא כד לא מספקא לן בדרוסה כלל וכתב עוד ומינה נמי היכא דשחטו לנדרס קודם שיוציא הדורס צפרניו כשרה כיון דאינה לדריסה אלא לבסוף ההיא שעתא כבר נשחטה ואחרים מחמירים לומר שכיון שהיו מצילין אותה ממנו דילמא ההיא שעתא שדי ליה זיהרא

דכל היכא שמצילין אותה ממנו הוא כועס יותר וזורק מרה עכ"ל ודעת התוס' והרא"ש והרשב"א כסברא ראשונה וסתם רבינו הדברים לדעתם :

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו בד"א כשראינו מתחלה ועד סוף אבל אם בא לפנינו וצפורן תחובה לו בגבו חוששין שמא דרס וחזר ודרס כ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן יח

ומ"ש וכן אלו הצדין בעופות הדורסים אפי' אם שחטוה קודם שהסיר צפרנו אסור כ"כ התוס' והרא"ש והר"ן ז"ל ומשמע מדברי הרא"ש שאפי' ראינו שלא דרס אותו קודם לכן חיישינן ליה לפי שפעמים כשהנץ רודף אחר העוף הוא מכהו בצפרניו דרך פריחתו:

סעיף קטן יט

חוששין לספק דרוסה כגון אם רואין ארי שנכנס לבין השוורים חוששין שמא דרסן בד"א כשהוא שותק והם מקרקרים וכו' שם איתמר רב אמר אין חוששין לספק דרוסה ושמואל אמר חוששין דכ"ע על הדורס ויתיב ביניהו אימא שלמא עביד ופרש"י עשה שלום עמהם כדרך כמה חיות שנעשות תרבות וגדלות עם בני אדם ובהמה ואינם מזיקות וכתב הרשב"א שאילו הזיקן היו צווחין הוא צווח ואינהו מקרקרים אימור ביעותי מבעתי אהדדי כלומר דכשם שהם נבעתים ממנו כך הוא נבעת מהם ואין לחוש וכתב הרשב"א שבידוע שהוא ירא מהם כי פליגי דאיהו שתיק ואינהו מקרקרין ואסיקנא בגמרא דחוששין לספק דרוסה: כתב הרשב"א דהיינו דווקא כשנכנס הדורס למקום צר שאינם יכולין לברוח מפניו אבל במקום רחב שיכולין לברוח מפניו אפי' הוא שתיק ואינהו מקרקרין אין חוששין שאני אומר ברחו מפניו ולא השיגם וכתב רבינו דברים אלו בסמוך ושם יתבארו: כתוב בתה"ד סימן קע"ה דנ"ל דהאי טעמא דאימור שלמא עבוד לא אמרינן אלא היכא דלא חזינן דנגע בהן אבל היכא דחזינן דקפץ עליהם כדרך הדורסים אע"פ שהוא בן תרבות לא תלינן דדרך שחוק ותרבות עשה מדשתק השור דאדרבא אמרינן דמרוב ביעתותא שתק: כתב הרשב"א בחידושיו דכל היכא דלא ידעינן אי שתיק ואי צווח ואי מקרקרין אינהו ואי שתקו ל"ש בין ארי בין שאר דורסים לא חיישינן לה ואפי' לשמואל:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו ואם חתך ראשו של א' מהם אין חוששין לאחרים וכו' פשוט בגמרא שם:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו בשם הרשב"א דוקא בשהרגה וכו' בת"ה וכ"כ בסמ"ג וכ"כ הר"ן וכתב עוד הר"ן מיהו דוקא כשנכנס לתוכן ועמד עמהן דכיון שהוא יכול לדרוס כרצונו אמרינן דכי

קטע רישא דחד מינייהו נח רוגזיה אבל כגון אלו החתולים שעולים על כלוב מלא עוף ומכניסים ידיהם מבפנים ודורסים אע"ג דקטעיה לרישיה דחד מינייהו לא נח רוגזיה משום הכי דמתוך שהם בורחים אף הוא כועס עליהם עכ"ל :

סעיף קטן כב

והא דחוששין דוקא בשידענו שנכנס הארי אבל אם הוא ספק אם נכנס אם לאו או שהוא ספק ארי או כלב או שמא בקנה ניגף אין חוששין פשוט בגמרא שם וכתב הרשב"א דבספק אם נכנס או לא נכנס לא חיישינן לה משום שאני אומר לא נכנס ואם נכנס שמא לא נגע בא' מהם ועוד שרוב הבהמות והעופות בחזקת שאינם דרוסים הם:

סעיף קטן כג

ואהא דתלינן בכלב או קנה כתב הרשב"א יראה לי דדוקא כשיש לפנינו כלב וחתול או חתול וקנה שיש בפנינו דבר שאיפשר לתלות בו להקל אבל כשבא לפנינו ולא ידענו במה תולין במצוי בין להקל בין להחמיר וסעד מצאתי לדברי בדברי קצת מגדולי המורים הראשונים עכ"ל וכתב רבינו דברים אלו בסמוך וכתב הרשב"א בחידושיו שכ"נ מדברי ר"ת דמספק בתר דשכיח טפי שדינן ליה והילכך דוקא בדעל לבי קני' אבל בתוס' כתבו בהיפך דהכא בשלא היה לנו להסתפק אלא או בקניא או בשונרא וכגון שהיה בבירור חתול בתוך הקנים ולהכי אמר דעל לבי קניא אבל אתו מעלמא ואין אנו יודעים מי עשה אפי' לא על לבי קניא אין לנו לתלות בחתול וצ"ע עכ"ל הרשב"א. וכדברי הרשב"א ור"ת נראה מדברי הרמב"ם בפ"ה וכמדומה לי שהוא הסעד שכתב שמצא וגם סמ"ג כתב כדבריהם:

סעיף קטן כד

וכתב הרשב"א דכי תלינן בכלבא או בקניא נ"מ דא"צ בדיקה אלא במקום שנדבק הדם או שמבעבע הדם ולא כנגד החלל דומיא דקוץ אבל אי חיישינן לשונרא צריך בדיקה כנגד כל החלל וכ"כ הרא"ש בריש השוחט וכתב עוד שם אהא דאמרינן אי נמי לענין ספק דרוסה האדימה גרגרת משהו טריפה דזיהרא מיקלא קלי וגם הרשב"א כתב כן גבי ההוא סקפא דעופות דאתא לקמיה דרב וכתב עוד א"נ נ"מ לושט דאי משום קניא לא מיטרפא בהאדימה בלבד עד דמנקיב חללו ואי משום שונרא כיון שהאדים מבפנים אע"ג דלא נקב טרפה וזו צריך עיון עכ"ל ונראהשהטעם שנסתפק בה הוא משום דכיון דחזינן שהאדים איכא למימר דשונרא הוא דקניא אין דרכה להאדים: ולדברי התוספות דס"ל דנקב בושט יש לו בדיקה מבחוץ שלא אמרינן אין לו בדיקה מבחוץ אלא בדרוסה וכמו שנתבאר בסימן ל"ג נ"מ נמי לבדיקת הושט דאי משום כלבא יש לו בדיקה מבחוץ ואי משום שונרא אין לו בדיקה אלא מבפנים. ולדברי הסוברים דבין בדרוסה בין בנקובה

אין בדיקה לושט אלא מבפנים ומיהו בדרוסה הופך הושט ובודקו אחר שחיטה שאע"פ שהיה שוחט במקום דריסה היה אדמימות הארס ניכר בו אבל בנקובה חיישינן שמא במקום נקב שחיט והלכך שוחט בקנה לבדו והופך הושט ובודקו נ"מ בתליית קניא קולא גבי עוף דסגי לו בבדיקת הושט ולא בעינן לבדוק כנגד כל החלל ולבהמה נ"מ חומרא דאילו תלינן בדרוסה היה איפשר למיבדקה אחר שחיטה ואי תלינן בקניא לא איפשר לה בבדיקה דחיישינן דילמא במקום נקב קא שחיט וכתב הר"ן בשם הרא"ה ואפ"ה תלינן בקניא משום דמאי דתלינן בקניא לאו משום קולא הוא אלא משום דדריסה מילתא אחריתי היא הילכך בין לקולא בין לחומרא תלינן בקניא:

סעיף קטן כה

ארי שנכנס בין השוורים ונמצאת צפורן של הארי תלושה ויושבת בגבו של א' מהם בין אם הצפורן לחה או יבשה חוששין וכו' בפרק א"ט אמר רב ארי שנכנס בין השוורים ונמצאת צפורן בגבו של א' מהם אין חוששין שמא ארי דרסו אלא תולין שמא בכותל נתחכך והיה שם צפורן זה ונתחבה לו בגבו ואסיקנא דרב לטעמיה דאמר אין חוששין לספק דרוסה. וכיון דאסיקנא דחוששין לספק דרוסה בהא נמי חוששין. ומ"ש בין אם צפורן לחה או יבשה כ"כ הרשב"א בת"ה ובחידושיו והכי משמע בגמרא וכתב עוד בחידושיו וכ"ש מקום צפורן או ה' צפרניו שמוטות מגבו: ומשמע דדוקא ראו שנכנס ארי הוא דחיישינן אבל לא ראוהו שנכנס תולין שבכותל היה צפורן זה ונתחכך בכותל ונתחבה בגבו וכ"כ הרשב"א בחידושיו דהוי ספק ספיקא ספק נכנס או לא נכנס ואת"ל נכנס שמא צפורן זה לא מיד הארי הוא אלא בכותל נתחכך אבל צ"ע בתרי או תלת כיון דאיכא הוכחה שאין המתחככין ב' צפרנים או ג' יושבות להם בגבם לעולם ובדרא דצפרנים ודאי ארי נכנס ודרסה וקרוב הדבר מאד לאסור עכ"ל : וארי לבין השוורים לאו דוקא דהוא הדין לשאר דורסים שנכנסו לבין אותם שיש לה דריסה בהם וכ"כ הרשב"א וס"ה ופשוט הוא:

סעיף קטן כו

ומ"ש רבינו אפי' אם הוא שותק והם שותקים וכו' כן כתב הרשב"א בת"ה וטעמא דכיון דאיכא ארי ביניהם וצפורן תחובה בגבו של זה חזקה ארי דרסה: ודע שלשון הרשב"א בת"ה כמ"ש רבינו ארי שנכנס לבין השוורים וכו' אפי' הוא שותק והם שותקין וכו' ולא לזה בלבד אנו חוששים אלא לכל השוורים וכו' ומשמע מדבריו דקאי על מ"ש בתחלה הוא והם שותקים וחוששין לכל השוורים ורבינו ירוחם כתב בשם הרשב"א שאם נמצאת צפורן בגבו של א' מהם והוא שותק והם מקרקרים כולם אסורים משמע אבל אם הוא והם שותקים לא חיישינן לכולהו נראה שרבינו ירוחם מפרש שכשכתב הרשב"א ולא

לזה בלבד חוששין וכו' לא קאי אירישא הוא שותק והם שותקים אלא סמך על העיקר שבידינו דכל היכא שהוא והם שותקים לא חיישינן ונהי דלההוא שצפורן תחובה בגבו חיישינן משום הוכחה דצפורן אבל השאר מותרים ופשט לשון הרשב"א אינו מוכיח כדבריו: ומ"ש רבינו וכתב עוד הוא בד"א כשנכנס בכלוב מלא עוף וכו' אדלעיל קאי שכתב דכשהוא שותק והם צווחים חיישינן שמא דרס א' מהם בד"א כשנכנס בכלוב מלא עוף וכו' ולא קאי אנכנס ארי בין השוורים ונמצא צפורן יושבת בגבו של א' מהם דסמיך ליה דהתם בכל גווני חיישינן לזה שהצפורן בגבו ואפי' הם במקום שיכולות לברוח ממנו וכך מבואר בדברי הרשב"א בת"ה שכתב הא דבד"א כשנכנס בכלוב מלא עוף וכו' סמוך לדין הוא שותק והם צווחים ואח"כ כתב דין ארי שנכנס בין השוורים ונמצאת צפורן יושבת בגבו של א' מהם והא דמפלגינן בין מקום צר למקום רחב כתבוהו סמ"ג וס"ה ומשמע מדבריהם שכ"מ שאינו צר ביותר אלא שיכולין לברוח קצת מפניו חשיב מקום רחב אבל מדברי הרשב"א שכתב רבינו משמע דמקום רחב היינו בקעה וכיוצא בה אבל בית וחצר גדולים לא ומיהו יש לדחות ולומר דאורחא דמילתא נקט ולאו דוקא :

סעיף קטן כז

בהמה או עוף שבא לפנינו כשהוא מבעבע דם ולא ידענו מה היה לו ומה אירע לו תולין להקל ואומרים בקנה הכה או כלב הכה אותו וכו' בפ' א"ט וכבר כתב רבינו דין זה לעיל בסמוך ולא חזר לכתבו אלא כדי לכתוב עליו וא"צ בדיקה אלא במקום שהדם מבעבע וכו' כלומר דהיינו מאי דנ"מ בין אי תלינן בקניא או כלבא לא תלינן בשונרא וכבר כתבתי זה לעיל בסמוך וכתבתי חילוקים אחרים בדבר:

סעיף קטן כח

ומ"ש וכן אם ניקב אפי' בפנים כשרה כך הם דברי הרשב"א בת"ה ונראה דהיינו לומר דאם ניקב קנה אפי' מבפנים ממש כשרה בקניא או כלבא כל שלא נפסק רובו משא"כ בשונרא דאפי' האדים מבחוץ טריפה ונוסחא אחרת מצאתי בת"ה וז"ל וכן אם לא ניקב מבפנים ממש כשרה והענין לומר דספק נקב בושט אם אנו רואים שלא עבר הנקב לפנים כשירה כיון שאינו מפולש אבל דרוסה כיון שהאדים מצד א' אפי' לא עבר לחלל טריפה בקל וחומר מהאדים בשר כנגד בני מעים:

סעיף קטן כט

הא דחוששין לדרוסה היינו שלא להתירה בלא בדיקה אבל אם בדקה ואינו מוצא בה רושם כשרה שם אמרי בני ר' חייא דרוסה שאמרו צריכה בדיקה כנגד בני מעים ופרש"י דרוסה שאמרו. כגון ספק דרוסת ארי או שראוהו שדרסה ואין מקום הדריסה ניכר וכתבו

התוס' משמע דודאי דרוסה לא מהני לה בדיקה וכן פי' ריב"ם פעמים שמאדים הבשר ואינו יכול לכוון יפה ונראה דיש בדיקה אפילו לודאי דרוסה מדאמרינן בדרוסה עד שיאדים הבשר כנגד בני מעיים ובסימנים עד שיאדימו סימנים עצמם אבל אם האדים הבשר שכנגד הסימנים ולא האדימו הסימנין כשרה אע"ג דודאי:דרסה שהרי האדים הבשר ועוד הביאו ראיות אחרות וכתבו עוד שגם בקונדריס לא נקט ספק דרוסה אלא משום דאז צריך לבדוק מכ"מ גבה וכרסה וצדה וכל מה שכנגד בני המעים אבל אם היה ניכר מבחוץ מקום הדריסה לא היה צריך לבדוק אלא כנגד אותו מקום עכ"ל כתב הרא"ש שהרז"ה סובר כריב"ם וכתב הר"ן שגם הרא"ה סובר כן ומשמע שכן דעת הר"ן וכ' הרשב"א בחידושיו איכא מרבוותא שאמרו דכי אמרינן דרוסה צריך בדיקה דוקא באחד מהדרכים שהוזכרו בגמרא דלא פליגי רב ושמואל כגון ספק כלבא ספק שונרא אימור כלבא וכו' אבל במאי דפליגי רב ושמואל כגון דאיהו שתיק ואינהו מקרקרין לא מתכשרא בבדיקה והרב בעל העיטור הסכים לפסקן של ראשונות אלו וכתב ומסתברא דכל היכא דתנינן חוששין לה לא תליא בבדיקה ודחה הרשב"א דבריו ודברי הראשונים והסכים לפסק התוס' דאפילו לודאי דרוסה יש בדיקה וכן דעת הרא"ש וכן דעת הרמב"ם בפ"ה: ועל מ"ש התוס' שאם היה ניכר מבחוץ מקום הדריסה אין צריך לבדוק אלא כנגד אותו מקום כתב הרשב"א בת"ה לא ירדתי לסוף דבריהם שאם אין מקום דריסה ניכר מבחוץ ואפ"ה אתה חושש שמא יהא ניכר מבפנים אלמא פעמים שיהא רושם הדריסה ניכר מבפנים אע"פ שאינו ניכר מבחוץ אם כן אף כשאתה מוצא מקום אדמומית מבחוץ במקום אחד מפני מה אין אתה חושש שמא גם במקומות אחרים דרס אלא שאינו ניכר אא"כ תאמר דארס של ארי זה כיון שהוא מאדים כאן אילו דרס במקום אחר כך היה ניכר רישומו אבל בזמן שלא ניכר בו כלל יש לחוש שמא ארס ארי זה אין רישומו ניכר מבחוץ ואין אלו אלא דברי נביאות ומסתברא דכל שאינו ניכר מבחוץ בידוע שלא נדרס שם. ומ"ש צריכה בדיקה מכפא דמוחא ועד אטמא לומר שצריך לבדוק אם יש מקום אדמדם מבחוץ וכ"מ שימצא שם צריך בדיקה כנגדו ואם האדים בשר כנגד בני מעים אסורה אבל אטמא ומאטמא ולתחת אפי' נמצא שם קורט דם אין בכך כלום עכ"ל ויש ט"ס בקצת ספרי רבינו שכתוב בהם ומיהו כתב הרמב"ם דווקא ספק דרוסה וכו' וצריך להגיה ולכתוב הריב"ם במקום הרמב"ם ומתוך מה שכתבתי יתבאר לך שמ"ש רבינו וכ"כ בעל העיטור כך פירושו הריב"ם כתב דווקא ספק דרוסה ניתרת בבדיקה אבל ודאי דרוסה אין לה היתר בבדיקה וכ"כ בעל העיטור דודאי דרוסה אין לה היתר בבדיקה ומ"מ הוא מחמיר יותר מריב"ם דלריב"ם אפילו במקום שאמרו חוששין לו ניתרת בבדיקה כיון

דאינה ודאי ולבעל העיטור גם זו אין לה בדיקה: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרא"ש והרשב"א קיימי בחדא שיטה הכי נקיטינן ועוד אכתוב בזה בסמוך גבי בהמה שנדרסה אין לה תקנה בבדיקה:

סעיף קטן ל

וכיצד היא הבדיקה בודקין מכנגד המוח עד סוף הירכים מכל י"ח טריפות וכו' שם (נד.) אמר רב נחמן דמודה רב בדרוסה לבדוק מכפא דמוחא ועד אטמא ומשמע דמכפא דמוחא מסוף כפא קאמר אבל כנגד המוח אין צריך לבדוק ולא בא אלא להוסיף שצריך לבדוק הסימנים וכ"נ מדברי רש"י והר"ן שכתבו דלאיתויי צואר אתא משמע אבל לא כנגד המוח ואפשר דטעמא דכיון שהמוח לפנים מהעצם לא חיישינן שעבר הארס לפנים אבל רבינו נראה שמפרש שצריך לבדוק כנגד המוח והם דברי הרשב"א וכ"מ מדברי הרא"ש גבי סימנים קשים הם אצל נפילה והרוקח כתב שצריך לבדוק המוח:

סעיף קטן לא

ומ"ש עד סוף היריכים אצומת הגידים קאי דאילו שאר בשר שביריכים לא איכפת לן ביה מידי אפילו ניטל כולו ופשוט הוא וכ"כ בהג"א גבי נפילה:

סעיף קטן לב

ומ"ש ואם נמצא שהאדים הבשר כנגד א' מהאיברים שנטרפה בהם אסורה שם רב נחמן אמר בדרוסה משיאדים בשר כנגד בני מעים רב זביד מתני הכי בדרוסה משיאדים בשר כנגד בני מעים בסימנים עד שיאדימו סימנים עצמם ודווקא בסימנים לא סגי בהאדים בשר כנגדן לפי שקשין הן אצל דריסה אבל כל שאר איברים שהבהמה נטרפה בהם בהאדים בשר כנגדן טריפה ואע"ג דלא אמרינן הכא אלא האדים בשר כנגד בני מעים היינו משום דהשתא ס"ל דלא בעינן בדיקה אלא כנגד בני מעים ובסימנים אבל ה"ה דלמאי דמסקינן דבעיא בדיקה מכפא דמוחא ועד אטמא שכל שהאדים בשר כנגד אבר שהבהמה נטרפת בו טריפה דסוף הארס לחלחל ולנקוב האבר הנטרף וכן משמע מדברי רבינו אבל הרמב"ם בפ"ה כתב לישנא דגמ' עד שיאדים בשר כנגד בני מעים ושמא משום דרוב הטריפות הם בבני מעים נקט האי לישנא אבל ה"ה להאדים בשר כנגד אחד מהאברים שהבהמה נטרפה בהם ומדברי רבינו משמע דאם האדים בשר כנגד צומת הגידים טריפה ועוד אדקדק בזה בסמוך בס"ד: וכל הפוסקים שראיתי הסכימו דהלכה כרב זביד דאמר בסימנים עד שיאדימו סימנים עצמם ולפ"ז הא דאמרינן בגמ' יתיב רב יצחק בר שמואל קמיה דר"נ ואמר דרוסה שאמרו צריכה בדיקה כנגד בני מעים א"ל האלקים מורה בה רב מכפא דמוחא ועד אטמא ה"פ דרב לא פליג ארב זביד אלא מוסיף אדרב יצחק בר שמואל לבדוק הסימנים עצמם או כנגד המוח לדברי הסוברים כן אבל

ראיתי לרש"י שפירש כפא דמוחא היינו כל החלל ואף כנגד הסימנים וגם הר"ן כתב לאיתויי צואר אתא שאם האדים הבשר כנגד הסימנים אסור וכיון דקי"ל כר"נ דאמר דמורה בה רב מכפא דמוחא ועד אטמא א"כ גם בהאדים כנגד הסימנים אסור ותיקשי להר"ן למה כתב רב אלפס לדרב זביד ולדר"נ דהוי כמזכה שטרא לבני תרי וצ"ע: כתב הרשב"א בת"ה דכי פסלינן האדים בשר כנגד בני מעיים היינו בהאדים מבפנים וכתב עוד דכי האדימו סימנים לא טרפינן לה עד שיאדימו מבפנים לצד חללן אבל הרא"ש בר"פ א"ט כתב שאם האדימו סימנים עצמם אפילו עור חיצון של ושט לבדו טריפה ולפי תירוץ שני כתב שם הרא"ש צריך לבדוק בדרוסה מבפנים ומבחוץ ואם נמצא טפת הארס אפילו מבחוץ טריפה ודעת הר"ן שם גבי למאי נ"מ לספק דרוסה כדעת הרשב"א:

סעיף קטן לג

ומ"ש רבינו אפי' האדים הקנה בכל שהוא שם בעי' דאיפשיטא וטעמא מפני שהארס שורף ועתיד לשרוף רובו: ומ"ש רבינו קודם לכן וכן אם נתמסמס הבשר וכו' שם (נג:) אמר רב יהודה אמר רב נתמסמס הבשר רואין אותו כאילו אינו ה"ד נתמסמס כל שהרופא גורדו ומעמידו על בשר חי וכתב המרדכי שאין אנו בקיאים בגרידה שהרופאים גורדים לכך ראוי להחמיר כשנשתנית מראית הבשר הכל לפי הענין וכך שמעתי ממורינו ממיץ שא"ל ר"ת מפה אל פה אבי"ה עכ"ל ומדברי הרמב"ם בפ"ה נראה שמפרש שאם נתמסמס הבשר כנגד בני מעים רואין אותו בשר כאילו חסר מצד הארס ששרפו ואסור לפי שסוף לנקוב בני מעים וכ"ד הרשב"א ורש"י פי' רואין אותו כאילו אינו ואם יש בו טרפות בניטל כולו כגון צומת הגידין טריפה דהאי נמי כנטול דמי ורבינו נראה שתפס כשיטת הרמב"ם והרשב"א אבל ק"ל למה כתב או כנגד צומת הגידים הרי צומת הגידים בכלל י"ח טריפות וכיון דבהאדים לא הוצרך לומר או כנגד צומת הגידים למה פירשו גבי נתמסמס ואיפשר דאו כנגד צומת הגידים קאי בין להאדים בין לנתמסמס ואיצטריך משום דסד"א צומת הגידים קשים הם ובהאדים בשר או נתמסמס כנגדם לא מיתסרא עד שיאדימו הם עצמם קמ"ל: ויש שפירשו הא דנתמסמס הבשר רואין אותו כאילו אינו לענינים אחרים ולא לענין דרוסה וכתבחי כל א' במקומו:

סעיף קטן לד

בהמה שנדרסה אין לה תקנה בבדיקה כיון שושט אין לו בדיקה מבחוץ וכו' כבר נתבאר בסימן ל"ג ומהר"י ן' חביב ז"ל כתב ג' בדיקות הן הא' ספק דרוסה כגון ארי שנכנס וכו' ובדיקה זו תועיל אפי' בבהמה כדעת רבינו כמ"ש הר"ן בפא"ט גבי ההוא ספק דרוסה דאתא לקמיה דרבא וכו' ומ"ש המחבר וכיצד היא הבדיקה בודקין מכנגד המוח וכו' עיקר כוונתו בזה על ספק דרוסה וכולל לעוף ולבהמה. חלוקה שנית דרוסה ודאי

ומקום הדריסה ניכר צריך בדיקה באותו מקום בלבד וג"ז בין בעוף בין בבהמה כשמקום הדריסה בכל הגוף ולא בושט ומ"ש המחבר בשם הרא"ש דאפי' ודאי דרוסה יש לה היתר בבדיקה עיקר כוונתו בזה על זאת החלוקה שידענו מקום הדריסה וצריך לבדוק אותו מקום בלבד בעוף ובבהמה ומ"ש וכיצד הוא הבדיקה וכו' אינו חוזר למאי דסמיך ליה אלא למ"ש תחלה הא דחוששין לדרוסה היינו שלא להתירה בלא בדיקה. חלוקה ג' שראינו מרחוק שדרסה ולא ידענו מקום הדריסה בעוף צריך בדיקה אבל בהמה אין לה תקנה בבדיקה כמ"ש בסמוך ואף ע"פ שכתבתי בשם הר"ן דבהמה יש לה בדיקה התם בספק דרוסה דהקילו בה וכמ"ש הרא"ש על מאמר ושט אין לו בדיקה מבחוץ וג"כ משום דהוי ס"ס הנה דחקתי עצמי בהילוך זה כדי לתקן כל דברי המחבר איך יבואו לדעת הרא"ש גם מ"ש לבסוף בהמה שנדרסה אין לה תקנה בבדיקה ואף כי לבי מפקפק אם המאמר הזה הוא כדעת הרא"ש כי בקשתי בפסקיו ולא מצאתי הדברים האלה. ומ"ש בזה הוא ממ"ש על דברי רש"י הא דבדקינן דרוסה היינו בספח דרוסה וכו' ושם כתב בפירוש דאף בודאי דרוסה בדיק רב ובזה יבואו דברי המחבר כפשטן שכתב בשם הרא"ש דאף בודאי דרוסה יש לה היתר בבדיקה וכולל בזה שתי חלוקות ודאי דרוסה שכתבתי ומצאתי בספר ת"ה בהמה אין לה בדיקה בדרוסה לפי שהושט אין לו בדיקה מבחוץ וכו' וי"א שיש לה בדיקה שהארס שורף ומאדים ואפילו היה שוחט במקום הארס אדמימותו נכרת וכו' והראשון עיקר ויראה שבעל הספר העתיק לשון זה סתם ויהיו בעיניו כהלכה פסוקה כיון שכתב הרשב"א שהוא עיקר והאמת שה"ל לכתוב דבר בשם אמרו ויאמרומ"מ כתב הרשב"א ומזה נמשך לנו הבלבול האמור וכבר כתבתי מה שאיפשר לומר בתיקונו ע"כ וכתב עוד ואל יקשה עליך מ"ש רבינו יעקב בהמה שנדרסה אין לה תקנה בבדיקה וכו' לא יעמוד זה הספק עצמו בספק דרוסה שכבר אמרנו בה שלדברי הכל אפי' בבהמה תועיל בדיקה מכנגד המוח עד סוף הירכים דאיכא למימר בספק דרוסה הקילו וכמ"ש הרא"ש על ההיא דושט אין לה בדיקה מבחוץ ועוד דהוי ס"ס ספק נדרסה או לא ואת"ל נדרסה שמא לא היה בושט עכ"ל ודברי אריכות הם אלו וגם אינם נכונים שהרי כבר הוכחתי בסימן ל"ג שדעת הרא"ש כדברי האומרים דבהמה שנדרסה אין לה תקנה בבדיקה ואפי' בספק דרוסה וא"כ מ"ש רבינו וכיצד היא הבדיקה וכו' קאי לספק דרוסה בעוף בלבד ולודאי דרוסה בין בעוף בין בבהמה והוא שידוע שלא דרס בושט דאל"כ לא הוה מהני בדיקה בבהמה:

סעיף קטן לה

כתב הרשב"א בדק ולא האדים הבשר אפי' מבחוץ אם סמוך לדריסתו בדק כשרה וכו' בת"ה כתב וז"ל בדק ולא האדים בשר אפי' מבחוץ אס סמוך לדריסתו בדק כשרה בידוע שלא דרס שאילו דרס היה הבשר מאדים במקום דריסתו עכ"ל משמע דבספק דרוסה מיירי דוקא אבל ודאי דרוסה אפי' לא האדים כלל טריפה וזה סותר מ"ש לעיל שדעת הרשב"א דאף לודאי דרוסה יש בדיקה ונ"ל דאפי' בודאי דרוסה מיירי אלא שאנו אומרים שלא הטיל ארס בדריסתו משום דלא הוה רגיז או לסבה אחרת ועי"ל דלודאי דרוסה יש בדיקה ואם לא האדים מבפנים והאדים מבחוץ כשרה אבל אם גם מבחוץ לא האדים כיון שודאי נדרסה ובודאי האדים ואינו ניכר חוששין שמא מבפנים הוא וזה עיקר:

סעיף קטן לו

ומ"ש ואם לא בדק סמוך לדריסתו יראה לי שחוששין לו וכו' כלומר אע"פ שאין ניכר בו אדמימות מבפנים כיון שגם מבחוץ אינו ניכר חוששין לו :

סעיף קטן לז

ומ"ש רבינו ולא ידעתי למה יש לנו לחוש לדבר שלא מצינו שחששו לו חכמים אין זה כדאי לדחות דברי הרשב"א שהם דברים של טעם:

סעיף קטן לח

כתב בה"ג בכ"מ שהוזכר שם בדיקה וכו' אבל השתא ליכא למיקם אבדיקה שפיר וכו' רש"י כתב דברים אלו דבה"ג בפא"ט גבי נפולה וכתב עליהם ול"נ שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות ומותר לסמוך עליו דכתיב אל השופט אשר יהיה בימים ההם אבל הוא יזהר יפה להביא לפניו כל הטבחים וכל הבקיאים בדבר כי היכי דנמטייה שיבא מכשורא: ומ"ש בה"ג ואמור רבנן לזכר י"ב חדש וכו' עד ותלד מסקנא דגמ' בפ' א"ט (נח.) ונתבאר עוד שם בגמ' דבעוף ממתינים לה עד שתלד כל הביצים של טעינה ראשונה ואם אח"כ חזרה לטעון והטילה ביצים כשרה שאילו היתה טרפה לא היתה טועונת: וכתב בא"ח בשם ה"ר שם טוב פנכו הא דבטעינה שנית מותר בששהתה בין סוף לידה לתחלת לידה כ"א יום שלמים כי כן זמן עיבורה כדאמרינן בבכורות (ח.) אבל אם חזרה לילד תוך כ"א יום אמרינן עדיין הם מטעינה ראשונה והכל אסור וה"ה לתרנגולת שלא ילדה מעולם שנולד בה ספק טרפות שאם ילדה אחר כ"א יום מזמן שנולד בה הספק טרפות היא והביצי' מותרים עכ"ל: כתב הרשב"א סימן צ"ח בתשובה שנשאל על בהמה שנמצאה יתרת אבר מאותם איברים שהיא נטרפת בהם ועברו עליה י"ב חדש אם נכשיר אותה ואע"פ שראיתי מי שמכשיר אני רוצה לעמוד על דעתם והשיב אם ראית

מי שמכשיר אל תשמע לו ולא תאבה אליו ולא תהיה כזאת בישראל וכל מי שמכשיר זה נראה בעיני כמוציא לעז על דברי חכמים והאריך הרבה בדבר :

סעיף קטן לט

ומ"ש רבינו ציפורים קטנים וגם היונים האדמומית נמצא בהם וכו' הם דברי הרשב"א בת"ה ומדברי רש"י הם נלמדים דאהא דאיתא בגמ' פא"ט (נג:) ההוא שרקפא כלומר סל מלא עופות ספק דרוסות דאתא לקמיה דרב שדרינהו לקמיה דשמואל חנקינהו ושדינהו בנהרא כתב רש"י שעופות דקים הוו ומרובים ולא היה יכול לבדקן ולהתירן בבדיקה מפני הטורח שמא יטעה בא' מהן אי נמי איידי דקליש זיהריה דנץ לא מאדים בשר ולא מינכר ודבר זה נ"ל עד כאן לשונו. וכתב הרשב"א בת"ה ובחידושיו וז"ל ובתשובות הראשונים משום דהני עופות איידי דקטיני לא מינכרא אדמומית עלייהו:

סעיף קטן מ

כתב הרשב"א שאם רבים הם הנדרסים אסור להשהותם י"ב חדש כו' בת"ה כ"כ והוא מבואר בגמרא (נג:) דעובדא דההוא שרקפא ספק דרוסות דאתא לקמיה דרב שכתבתי בסמוך דחנקינהו שמואל ושדינהו בנהרא פריך ולשהינהו י"ב חדש ומשני אתי בהולידי תקלה ופרש"י לידי תקלה איידי דהוו טובא לא מצי לאזדהורי בהו ואתי למיכל חד מינייהו: אסור למכור דרוסה או ספק דרוסה לעכו"ם כו' ג"ז נלמד מעובדא דההוא שרקפא דפריך ולזבנינהו לעכו"ם ומשני אתי לזבונינהו לישראל: וכתוב בתה"ד סימן קע"ח שדרוסת שאר חיות בר מארי וזאב שאין להם דריסה לדעת הרא"ש כמבואר בראש סימן זה מותר למכרה לעכו"ם דאיכא תרי שמא חד שמא לא ימכרנו לישראל ואת"ל שימכרנו שמא קי"ל כאשר"י שפסק דדוב אין לו דרוסה בבהמה גסה :

סעיף קטן מא

כתב בס"ה דספק דרוסה שנתערבה באחרות יש בה צד להתיר וכו' ומכל מקום גמגם לאסור וכו' ז"ל סמ"ג ואם נשא הזאב שה מן העדר בפיו והצילו הרועה כבר ביארנו שאין דרוסה בשן ומותר ואם ספק לו אם דרסה ביד אם לאו ואח"כ נתערב עם הרבה בהמות שמא יש להתיר כל אחת מטעם ס"ס שמא אין זאת הבהמה שנגע בה הזאב ואפי' היא זו שמא לא דרסה ביד אפס ר"י פי' דבריה או דבר שבמנין שיש בו ספיקא דאורייתא אין להתיר בתערובות על ידי ס"ס וביארנו דבר זה במצות בשר בחלב עכ"ל ודברי ר"י מבוארים בתוס' ריש ביצה (ג:) גבי הא דתניא נתערבה באחרות כולן אסורות וסמ"ג במצות בשר בחלב מבוארים יפה דבריו וז"ל תניא בתחלת ביצה ספק ביצה טריפה אסורה ואם נתערבה באלף כולן אסורות ואומר רבינו יעקב דנתערבה עומד על ודאי ביצה טריפה שבתחלת הברייתא דאילו אספיקא למה כולן אסורות והלא ס"ס הוא ור"ב

כתב בשם ר"י דנתערבה קאי אספיקא שמאחר שהיא אסורה מן התורה לכן כשנתערבה אינה נחשבת אלא ספיקא אחת ואינה בטלה אפילו באלף לאותו תנא מכאן אתה יכול ללמוד לבריה ודבר שבמנין ודבר הראוי להתכבד אם קודם שנתערב איסור הספק מן התורה שלא נתבטל ברוב הוא להתיר ע"י טעם ס"ס לפי ענין זה תרנגולת או בהמה והם ספק טריפה ונתערב באלף כולן אסורות כדין דבר שבמנין שאינו בטל כמו אם נתערב בודאי של איסור אבל אם האיסור נתערב בודאי תחלה בשנים דהשתא מותר הכל מן התורה מטעם רוב אבל מדרבנן אסור משום דהוי דבר שבמנין אם נפל א' מן התערובות ברוב הכל מותר מטעם ס"ס כגון מרוב לרוב שיש שם ב' ביטולי ברוב או ס"ס שהכל בגוף הדבר בלא תערובת עכ"ל ומצאתי כתוב קשה וכי פליג ר"י על התלמוד בכ"מ דאמר ס"ס בדאורייתא וע"ק למה אין כל העדר מותר מכח ספיקא דרבנן לקולא שהרי אפי' אי ודאי דרס לא היה אסור העדר רק מדרבנן ונ"ל דלא איירי ר"י אלא דוקא היכא שנודע שדרס הזאב קודם שנתערב באחרים וא"כ כיון שנודע מיד שהיא ספק דרוסה והוא ספק דאורייתא ובאותו פעם לא היה עדיין רק ספק אחד שהרי לא נתערב עדיין ונעשה הספק כודאי וכשנתערב בעדר הוי כמו ודאי דאורייתא שנתערב בעדר אבל אם לא נודע לנו שדרס הזאב עד אחר שנתערב בעדר מודה שמותר מטעם ס"ס הואיל שב' הספיקות באים יחד מיד כשנולד הספק וכן בכל התלמוד וכן משמע באז"ג ובסמ"ק דלא איירי ר"י אלא שנודע מתחלה שדרס הזאב ואח"כ נתערב וכן משמע הלשון שכתב א"ז עכ"ל :

סעיף קטן מב

ומ"ש רבינו ונראה שיש תקנה אפילו לודאי דרוסה שנתערבה באחרות דנכבשינהו דניידי וכו' בר"פ התערובות (ע:) תנן כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל אפילו אחד בריבוא ימותו כולם ופריך בגמרא (עג.) ונמשוך וניקרב חד מינייהו ונימא כל דפריש מרובא פריש נמשוך ה"ל קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אלא נכבשינהו דניידי ונימא כל דפריש מרובא פריש ופרש"י נכבשינהו דניידי. יכוף אותם שינודו דלא להוי קבוע ומסיק אמר רבא משום קבוע ופרש"י גזירה משום קבוע. דילמא אתי לממשך ולמסבינהו חד חד כי לא ניידי דה"ל קבוע וכמחצה על מחצה וכתבו התוספות שם ובפרק הנשרפים (סנהדרין עט.) דשור הנסקל שנתערב בשוורים מעליא סובר ר"ל דנכבשינהו עד דניידי וכל דפריש מרובא פריש ומתני' דר"פ תערובות דקתני ימותו כולם בנתערב בזבחים מיירי ולגבוה ומשום גזירה כדאיתא בגמ' אבל בעלמא אמרינן נכבשינהו דניידי ומטעם זה היה אומר ר"ת דנ"ל להתיר דרוסת הזאב ברוב דמעשים בכל יום דזאבים טורפין ונושאים שה מן העדר ורועה מצילן ושרינן להו אף

ע"ג דב"ח חשיבי וכן רוב עופות דורסים אווזים ותרנגולת ומותרים עכ"ל. וכתבו עוד דהא דשרי ע"י דכבשינן להו דניידי ואמרינן בהו כל דפריש מרובא פריש היינו דוקא היכא דשלא בפנינו פירשו ממקום קבוע דאם היתה הפרישה בפנינו היו אסורים כאילו לקחם ממקום הקביעות ע"כ:

סעיף קטן מג

ומ"ש רבינו חוץ מב' האחרונות פשוט הוא דהא לא שייך לומר מרובא פריש כשהם פחות מג': ומ"מ יש לתמוה על דברי רבינו שבפרק גיד הנשה (חולין צה.) אהא דאמרינן גבי ט' חניות כל קבוע כמחצה על מחצה דמי ובנמצא הלך אחר הרוב כתבו התוספות והרא"ש וא"ת אמאי לא גזרינן בנמצא ביד עכו"ם גזירה שמא יטול מן הקבוע כדאמרינן בפרק התערובות גבי הא דפריך ונכבשינהו דניידי כו' וכ"ת התם נמי אם פירשו מעצמן שרי אבל לכתחלה אסור לעשות כן גזירה שמא יטול מן הקבוע א"כ אמאי ירעו עד שיסתאבו כיון דפירשו מעצמם מותרים וכן הא דאמרינן גבי כוס של ע"ז שנפל לאוצר מלא כוסות פירש אחד מהם לריבוא וכו' כולם מותרות למה לי שנתערב לריבוא מכי פריש יהא מותר אלמא משמע דאסור שמא יקח מן הקבוע ולא מסתבר לחלק בין קדשים וע"ז לשאר איסורים וי"ל דהכא שהאיסור ידוע במקומה לא גזרינן שמא יקח מן הקבוע דמידע ידיע דכל קבוע כמחצה על מחצה וגם כל אדם נזהר ליקח משם עד שידע שמן הכשרות הוא לוקח אבל כשהאיסור מעורב בהיתר אי שרית ליה כי פריש אתי ליקח מן הקבוע ור"ת לא היה סובר חילוק זה וכשנכנס זאב בעדר ודרס בהם ב' או ג' לעיני הרועה ולא נגע באחרים היה מתיר כל חד וחד דפריש ולדידיה צריך לחלק בין קדשים וע"ז לשאר איסורים ולא מסתבר כן וכתב הרא"ש עוד שם וז"ל ובשאלתות פרשת ויקרא אילו איערוב ספק דרוסה אפי' אחד ברבבות כולן אסורות ואי איבדור מנהון רובא לחד דוכתא ומיעוטא לחד דוכתא אמרי' איסורא בהך רובא איתנהו ומיעוטא שריין ודאי מישקל חוטרא ובדרינהו לא דילמא אתי למישקל מקבוע ומיכל כדתנן כל הזבחים שנתערבו וכו' לא ירד לחלק ולדקדק כמו שדקדק ר"י אמאי ירעו עד שיסתאבו וכן מההיא דכוס של ע"ז נראה דהלכה למעשה כדברי ר"י עכ"ל ומאחר שהתוספות והרא"ש הסכימו לדעת ר"י דהיכא שאין האיסור ידוע במקומו לא אמרינן כל דפריש מרובא פריש ודלא כר"ת וכ"פ רבינו עצמו בסימן ק"ל וז"ל והא דשרינן כשפירש אחד מהם מהרוב דוקא דומיא דתשע חנויות שהאיסור ידוע וניכר במקומו אבל ב"ח ושאר דברים חשובים שנתערבו בהיתר שאינם בטלים אפי' באלף אפי' אם פירש א' מהם מן הרוב אסור דכיון שאין האיסור ניכר במקומה חיישינן שמא יקח מן הקבוע עכ"ל והרי זה מבואר כהסכמת

התוס' והרא"ש בפג"ה שהיא דלא כר"ת וא"כ היאך כתב כאן דאמרינן בודאי דרוסה כל דפריש מרובא פריש וכדר"ת ושמא י"ל שמ"ש רבינו ונראה שיש תקנה אפילו לודאי דרוסה וכו' לאו למימרא שהוא סובר שיהא הדין כן אלא בא להשיב על דברי סמ"ג שקודם שגמגם לאסור כדברי ר"י לא היה אומר צד להתיר אלא דוחא בספק דרוסה שנתערבה והלא אף בודאי דרוסה שנתערבה נמי יש צד להתיר ע"י דנכבשינהו דניידי וכדר"ת אבל לענין הדין מודה הוא דליתא לדר"ת אלא כדר"י עבדינן עובדא דאמר שאם אין האיסור ידוע במקומו לא אמרינן כל דפריש מרובא פריש וכמו שפסק בסי' ק"י:

סימן נח

סעיף קטן א

נפולה אסורה כיצד בהמה שנפלה מדבר גבוה וכו' משנה ר"פ א"ט (מב.) נפלה מן הגג ובב"ק פ' הפרה (נ.) גבי ההוא תורא דנפל לאריתא דדלאי שחטיה מרא וטרפיה ר"נ ואקשינן אלמא קסבר ר"נ יש חבט בפחות מי' ואותבי' רבא ממתני' דהתם ואסיקנא דלעולם אין חבט בפחות מי' ור"נ דטרפיה משום דאריתא דדלאי הויא שיתא מכריסא דתורא עד ארעא ארבעה וה"ל י' וכ"כ הרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מה"ש וכן דעת התוספות וסמ"ג וכ"פ הרשב"א והר"ן וכתבו שכן דעת בה"ג ואע"פ שמדברי הרי"ף בפרק הפרה משמע דסבר דיש חבט בפחות מי' לא משמע הכי מסוגיא דהתם: וכתב הרשב"א שאם היתה עומדת על רגליה ונפלה בזמן שיש מכריסה ועד מקומה שנפלה שם י' טפחים יש בו משום ריסוק אברים ואם נתגלגלה ונפלה צריך שיהא גובה המקום י' טפחים וכ"כ רבינו ירוחם וטעמם מדאקשינן בפרק הפרה לר"נ דטריף תורא דנפל ממקום שאינו גבוה י' טפחים מדתנן מה בור שהוא כדי להמית י' טפחים ולא סגי ליה בשיתא גובה עד רגלי השור וד' מכריסה עד ארעא ואוקי' מתני' בדאיגנדר איגנדורי כלומר שלא נפל מקומתו אלא היה שוכב ונתגלגל ונפל אלמא היכא דאיגנדר איגנדורי לא חשבינן מאי דאיכא מכריסה עד ארעא ויש לתמוה על רבינו שלא הזכיר חילוק זה: והרמב"ם בפ"ט מה"ש כתב נפולה כיצד הרי שנפלה הבהמה ממקום גבוה שגבוה עשרה טפחים וכו' ולא הזכיר דמשחינן מאי דאיכא מכריסה עד ארעא ואיפשר שכיון שכתב שנפלה הבהמה ממקום גבוה שגבהו י' טפחים ממילא משמע שאם היתה עומדת ונפלה אם יש מכריסה עד המקום שנחבטה בו י' טפחים אסורה שהרי נפלה ממקום גבוה שגבהו י' טפחים: ודע דהא דבעינן שתפול ממקום גבוה י' טפחים היינו דוקא בנפלה מדעתה או הפילוה אחרים וידעה שרוצים להפילה אבל אם הפילוה אחרים שלא מדעתה או אפי' ידעה בכך אלא שהפילוה בבת אחת אפי' בפחות מי' טפחים חוששין

לו וכמו שביאר רבי' בסימן זה לקמן: כתב הכלבו אם נפלה אבן ע"ג בהמה כתב הראב"ד שאם נפלה מגובה פחות מי' אין חוששין לה כמו שאין חוששין לנפילת הבהמה עצמה וזה תימה כי מי יוכל לתת קצבה לאבן שנפלה באמת הכל לפי האבן אם היא גדולה או קטנה עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואפי' בודקין אותה כו' היינו בשנשחטה קודם שעברו עליה כ"ד שעות אחר שנפלה ויתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכן כל כיוצא בזה כגון שטרפה לכותל וכו' משנה בפא"ט (נו.) א"ט דעוף דרסה וטרפה לכותל או שרצצתה בהמה והיא מפרכסת אם שהתה מע"ל כשרה ובגמ' א"ר אלעזר בן אנטיגנוס וצריכה בדיקה ופירש הר"ן דרסה אדם ברגליו או שנטרפה בכותל או שרצצתה בהמה דאיכא למיחש בהני תלת משום ריסוק איברים ועדיין מפרכסת אם שהתה מע"ל ושחטה כשרה ובבדיקה גבי טריפות דבהמה תנן לעיל נפלה מן הגג והשתא תני בעוף דרסה וטרפה בכותל האי כי אורחיה והאי כי אורחיה דאורחיה דבהמה דמתרסקת בנפילה ולא בדריסה ואורחיה דעוף דלא מתרסק בנפילה אלא מיד עומד ומהלך ושוב אין לחוש לו ואין דרכו להתרסק אלא בדריסה וטריפה ורצצתה :

סעיף קטן ד

ומ"ש או הכה באבן בכל גופה יתבאר לקמן בסמוך: ואם הכה ע"ג הבהמה במקל נתבאר בסימן ל"ב:

סעיף קטן ה

ואם שהתה מע"ל יצאה מכלל ריסוק איברים וניתרת ע"י בדיקה וכו' כבר כתבתי גבי טריפות דעוף שנינו אם שהתה מע"ל כשר ואמרו בגמ' דצריכה בדיקה ובפיסקא נפלה מן הגג (נא:) כתבו התוספות והרשב"א והר"ן דתרתי בעינן שהייה מעת לעת ובדיקה והטעם שאינו מספיק בדיקה תוך מעת לעת כתב הר"ן משום דבנפילה חיישינן לתרתי חדא לריסוק איברים ודבר זה אינו ניכר בבדיקה כלל שאף ע"פ שלא נשתנו איבריה ולא נפסק מראיתה חוששין שמא מחמת הנפילה נתרסק אף ע"פ שאינו ניכר ותו איכא למיחש בה שמא נקרעו איבריה או נפסקו ודבר זה איפשר לעמוד עליו בבדיקה וכל ששהתה מעת לעת או שעמדה יצאנו מחשש ריסוק איברים דקים להו לרבנן דכל שנתרסקו איבריה אינה עומדת ואינה שוהה מיהו אכתי איכא למיחש שמא נקרעו איבריה או נפסקו ומ"ה בעינן בדיקה ולפי שיטה זו אינו צריך לבדוק אלא אם נפסקו איבריה או נקרעו אבל ריסוק איברים אין לו ענין בבדיקה כלל אבל הרמב"ם כתב בפרק ט' שצריך לבדוק גם

כן אם נתרסקו איבריה כלומר אם נשתנה מראיתן פירוש באותן איברים שאם ניקבו או ניטלו כשירה אם נשתנית מראיתן טריפה לפי שריסוקן מכאיב אותם יותר מנטילתן ונקיבתן ולפי זה בשני דרכים בודקים אותה אם נקרע או נפסק אחד מהאיברים שהיא נטרפת בהם ואם נשתנה אחד מהאיברים הפנימים מפני חשש ריסוק איברים וכ"ת וכיון שהריסוק הוא דבר שאיפשר לעמוד עליו בבדיקה כי לא שהתה נמי אמאי לא סגי בבדיקה י"ל לפי שאין הריסוק ניכר לאלתר עד שתשהה מעת לעת שאז כל אבר שיש בה מרוסק תפסד צורתו ויתגלה בהתתיה והראב"ד מסתפק בהשגות באותם איברים שאם ניטלו או ניקבו כשירה אם ריסוקן כלומר שינוי מראיהן פוסל בהם עכ"ל והכלבו כתב בשם בעל ההשלמה שאינה נטרפת בריסוק אם לא בריסוק איברים שנטרפה בהן בפסיקתן או בנקיבתן אבל הרשב"א בת"ה כתב כדברי הרמב"ם שכל שנתרסק אחד מהאיברים הפנימיים אפי' מאותם שאם ניטל או ניקב כשירה היכא שנתרסק טריפה והכי נקיטינן: וכתב הר"ן וא"ת היכי מהניא בדיקה ליחוש שמא ניקב משהו דלא מינכרי בבדיקה כיון שאין מקומו ידוע דמה"ט אמרינן דקוץ שניקב לחלל טריפה י"ל דאם איתא שמחמת נפילתה ניקבו איברים קרע גדול וניכר היה וכ"כ הרשב"א בת"ה ובתשובה דלריסוק או לקריעה חוששין אבל לנקב אין חוששין שאילו היינו חוששין לא היתה לה בדיקה דא"א לבדוק כל האיברים הפנימיים שנקובתן במשהו וכ"נ דעת הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו שיבדקו אותה כנגד כל החלל וכו' שם (נא:) אמר אמימר משמיה דרב דימי מנהרדעא נפולה שאמרו צריכה בדיקה כנגד בני מעיים אמר לו מר זוטרא הכי אמרינן משמיה דרב פפא צריכה בדיקה כנגד בית חלל כולו א"ל הונא מר בריה דרב נחמיה לרב אשי סימנים מאי א"ל סימנים קשים הם אצל נפילה וכתב הרא"ש אבל קרום של מוח אינו בכלל החלל ואינו צריך בדיקה וכ"כ הר"ן ז"ל והרמב"ם כתב בפ"ט מה"ש צריך לבדוק כנגד כל החלל כולו מקדקד הראש עד הירך והסימנים א"צ בדיקה:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם וכן אם נתרסק מהאיברים שבפנים וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ח

ומ"ש והמוח והסימנים א"צ בדיקה נתבאר ג"כ בסמוך: גרסינן בא"ט (נז.) חזקיה אמר אין ריאה לעוף ר' יוחנן אמר יש לו ומפרש בגמ' דה"ק חזקיה אין ריאה לעוף לא לינפל ולא ליחמר הואיל וצלעותיה מגינות עליה ופרש"י לא לינפל אם נפלה מן הגג דאמרן צריכה בדיקה א"צ לבדוק בריאה וכתב הרשב"א דהיינו לומר דמסתמא לא נתרסקה אבל אם אנו רואים שנתרסקה טריפה שהרי אנו רואים שלא הגינו עליה צלעותיה עכ"ל

ובתר הכי מסיק בגמ' דחזקיה לית ליה ריאה לעוף כלל קאמר ואע"ג דאנן חזינן דאית ליה ריאה חזקיה לא היה בקי בתרנגולים ולפי זה דין העוף שוה לדין הבהמה בין לינפל בין ליחמר ויש לתמוה על רבינו שחילק ביניהם בסימן נ"ב לענין ליחמר וכאן לא חילק ביניהם לענין לינפל ומצאתי שכתב המרדכי אין ריאה לעוף לא ליחמר וכו' היינו היכא דליכא למיחש לריסוק איברים אבל אם נפלה ממקום גבוה לארץ בלא ידיעה דאיכא למיחש לריסוק איברים דינו שוה לבהמה עכ"ל ונראה שהוא מפרש דלא לינפל ולא ליחמר חדא מילתא היא וה"ק לא לינפל לאור כדי שנחוש שנחמרו בני מעיה אבל לענין אם נפל ממקום גבוה לא איירי ואיפשר שזה היה דעת רבינו: כתב הכלבו שי"א שאין לבדוק בהכאה רק באותו אבר שהוכתה אבל אין חוששין לשאר האיברים בהכאת אבר אחד עכ"ל ומשמע דדוקא בהוכתה באבן קאמר אבל בנפלה צריכה בדיקת כל החלל ונראה שזהו דעת רבינו שכתב או הוכתה באבן בכל גופה כלומר אז דוקא בעינן ובדיקת כל הגוף אבל אם הוכתה על אבר אחד לא בעינן בדיקה אלא באותו אבר:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ואם עמדה תוך מעת לעת או אפי' לא עמדה רק פשטה ידה לעמוד וכו' הלכה או אפי' לא הלכה רק שעקרה רגליה לילך מותרת מיד וכו' שם (נא:) אמר רב יהודה אמר רב עמדה אינה צריכה מעת לעת בדיקה ודאי בעיא הלכה אינה צריכה בדיקה וכתב הר"ן ואף ע"פ שהטריפות חיות י"ב חדש ומהלכות שאני הכא דאם איתא דמחמת החבט נטרפה לא היתה יכולה לילך: וכתב עוד דעמדה דוקא אבל העמידוה אחרים לא מהני וכתב רבינו ירוחם שאם עמדה וגם שהתה מע"ל נראה דא"צ בדיקה אבל הכלבו כתב דצריכה בדיקה וקצת יש לדקדק כן מדברי סמ"ק ובתר הכי אמרינן בגמרא רב חייא בר אשי אמר אחד זו וא' זו צריכה בדיקה. והרי"ף לא כתב אלא דברי רב יהודה אלמא ס"ל דהלכתא כוותיה וכתבו הרשב"א והרא"ש והר"ן ז"ל דהא דלא פסק לחומרא כרב חייא בר אשי משום דבפרק התערובת (זבחים עד:) קאמר קסבר ר"ל עמדה צריכה מע"ל הלכה צריכה בדיקה ורבי ינאי ורבי ירמיה כר"ל לא אמרי קסברי עמדה אינה צריכה מע"ל הלכה אינה צריכה בדיקה ורבי ינאי ורבי ירמיה רבים נינהו והלכתא כוותייהו ועוד דרבי ינאי רבו של רבי יוחנן הוה והלכתא כוותיה לגבי ר"י וכ"ש לגבי ר"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"ט מה"ש ואמרינן בתר הכי בגמרא (שם) אמר ר' ירמיה בר אחא אמר רב פשטה ידה לעמוד אף ע"פ שלא עמדה עקרה רגלה להלך אף ע"פ שלא הלכה ורב חסדא אמר ננערה לעמוד אע"פ שלא עמדה וכתב הרא"ש דבה"ג ובעל העיטור פסקו כרבי ירמיה דפשטה ידה ועקרה רגלה מועיל וכן משמע שבאו לפרש

דברי רב יהודה ולא לחלוק ומה שכתוב בספרים והיכא דנפלה ולא עמדה ולא הלכה צריכה בדיקה הלכה אפי' בדיקה לא בעיא תוספות הוא מל' הפוסקים ואינו מל' הגמרא וכ"כ הרשב"א וסמ"ק והר"ן וכתב עוד הרשב"א אבל הרי"ף ובסה"ת והתוספות פסקו דוקא בשעמדה ובשהלכה והרמב"ן יהיב טעמא למילתא דעקרה להלך לא מפיק לן מידי פסיקת חוט השדרה עד שתלך כדרכה דל"מ כי לא ראינו הולכת כלל שיש לחוש שמא נפסק חוט השדרה אלא אפילו הולכת והיא צולעת על יריכה חיישינן לה וכדאשכחן באימרתא דבי רב חביבא שהיתה גוררת רגליה האחרונים ואישתכח דהוה פסיק חוט השדרה ואפ"ה מהלכת קצת ועוקרת יד ורגל אלא ודאי עד דהלכה כדרכה חיישינן לה ודוקא התם משום דלא נפלה הוא דלא חיישינן לחוט השדרה אבל הכא כיון שיש לחוש לה וצריכה בדיקה מחמת שנפלה אין הילוכה ראיה שהיא כשירה עד שתלך כדרכה וז"ל בת"ה הלכה כשירה וא"צ בדיקה ואף ע"פ שלא שהתה מע"ל בד"א בשהלכה הילוך יפה כדרכה אבל הלכה והיא צולעת צריכה בדיקה וכ"כ הר"ן לפסול אפי' כשהלכה אם לא הלכה יפה כדרכה וכ"פ הרמב"ם בפ"ט מה"ש דדוקא בשעמדה ובשהלכה מכשרינן: כתב הכלבו בשם ר"י עקרה רגליה מועיל כמו הלכה ואם הלכה ד' אמות א"צ בדיקה וכ"כ בסמ"ק וכתב מהרי"ק בסימן ס"א שנשאל מאי איריא הלכה ד' אמות אפי' עקרה להלוך נמי והשיב דד' חילוקים יש בדבר. האחד היכא דלא עמדה ולא שהתה מע"ל אפי' בדיקה לא מהניא. השני אם עמדה או שהתה מהניא בדיקה אבל בלא בדיקה אסור. השלישי אם עקרה רגל להלוך מהניא כמו הלכה פחות מד' אמות ולא בעיא בדיקה אם יכולה להלוך אם לאו דמסתמא כיון דעקרה רגל אית לן למימר דראויה היא להלוך אבל אם אנו רואים לעין דאף ע"ג דעקרה רגל אפ"ה אינה יכולה להלוך אז לא מתכשרת בלא בדיקה הד' היכא דהלכה ארבע אמות הרי הוא כאילו לא נפלה כלל ואף ע"פ שאנו רואים שוב שאינה יכולה להלוך אפ"ה לא בעיא בדיקה ואין לה דין נפולה אלא דין מסוכנת דקי"ל דשריא ע"י פרכוס זוטא אף ע"ג דמעמידין אותה ואינה עומדת ויישב דרך זה על לשון הגמרא: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת והסכימו עמהן כל הני רבוותא הכי נקטינן:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור דאנן האידנא ליכא מאן דבדיק הוא כדעת בה"ג שנתבאר בסי' שקודם זה אבל לדעת רש"י האידנא נמי בדקינן : כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן רמ"ט מסתברא דכל שעמדה והלכה אפי' נמצא שינוי באיברים אין חוששין לה דכל שהלכה בידוע שאין לה ריסוק גדול המביא לידי טריפות אלא חוזר לבריאותו ולפיכך כל

שאינו מוצא בה טריפות הפוסל אפי' שלא מחמת נפילה אין חוששין לה ומ"מ המחמיר עצמו כמו שהחמרת אתה תע"ב עכ"ל:

סעיף קטן יא

ועוף שנחבט ע"פ המים וכולי עד כיון שקדם להם מבואר שם בגמ' ופירש"י ואי מיא קיימי כגון אגמים לית לן בה דאפי' מלמעלה למטה שרי ויש לתמוה עליו דלא שייך מטה או מעלה במיא דקוו וקיימי ונראה דה"ק אף ע"פ שקרקע האגם צד אחד גבוה מחבירו ובסיבה זה המים נועים מלמעלה למטה מאחר שאינם הולכים במרוצת מי הנהר אפי' שט מלמעלה למטה לא אמרינן שהמים מוליכים אותה ורבינו לא הזכיר הא דקוו וקיימי וגם הרמב"ם בפ"ט מה"ש לא הזכירו ואיפשר שהוא מפרש דבקוו וקיימי לא שייך מטה ומעלה ומכיון שכתב אבל אם שם ממעלה למטה עם הילוך המים חוששין לו ממילא משמע דכל היכא דליכא למיחש להכי כשירה ורבינו נמשך אחר שיטת הרמב"ם: והא דשרינן היכא דלא נפל בגבוה עשרה דוקא בנופל מעצמו אבל אם הפילוהו אחרים אפילו בפחות מעשרה חוששין לו כ"כ הרא"ש והר"ן גבי זכרים המנגחים זה את זה דבסמוך וכ"כ הגהות בפ"ט מה' שחיטה וכ"כ הרשב"א אמתני' דנפלה מן הגג:

סעיף קטן יב

ומ"ש לפיכך זכרים המנגחים זת את זה ונופלים לארץ חוששין משום ריסוק איברים אבל אם לא נפלו אין חוששין מימרא דרב הונא שם. וכתב הר"ן נפל לארץ חיישינן ולא משום הכאתה אלא משום החבט:

סעיף קטן יג

ומ"ש ואם ידעה תחלה שרוצים להפילה אין חוששין וכו' לפיכך שוורים שמפילים לשוחטם אין חוששין להם וכו' שם אמר רב נחמן בית המטבחיים אין בו משום ריסוק איברים ההוא תורא דנפל ואשתמע קל גניחותיה ואסיקנא דלא חיישינן ליה משום ריסוק איברים דאמר רב צפרניו נועץ עד שמגיע לארץ ופרש"י דנפל. בבית המטבחים: קל נגיחותיה. קול יללתו כשנפל: צפרניו נועץ וכו'. כשהוא שוהא ליפול כל שעה הוא מתחזק בצפרניו עד שאינו נופל מגובה וכתבו הרשב"א והר"ן דאע"פ שגבוה י' טפחים ואף ע"פ שמפילים אותו בכח וכדיהיב טעמא דאמודי אמיד נפשיה ונועץ צפרניו עד שמגיע לארץ וגרסינן בירושלמי אינו דומה נופל מדעת לנופל שלא מדעת ביומוי דר' פנחס חבטין תורא בחילא אמר לון בחייכון שרוניה שרו ליה וערק אמר ברוך שבחר בהם בדבריהם דאמרין אילין דחבטין תורא בחילא לית ביה משום ריסוק איברים וגם הרא"ש כתב הירושלמי הזה וא"ת מה בין זה לזכרים המנגחים זא"ז ונפול לארץ דחוששין להם י"ל הזכרים אינם חושבים שחבריהם יפילום אדרבה כל א' מהם מתחזק להפיל

את חבירו ולפיכך כשחבירו מפילו פתאום הוא מפילו ואין לו שהות לנעוץ צפרניו אבל שוורים שמפילים בבית המטבחים כשמרגישים שבני אדם רוצים להפילם כבר יודעים שסופם להפילם ולכן משעה ראשונה אמיד נפשיה ונועץ צפרניו עד שמגיע לארץ ובעל התרומות כתב אילים המנגחים זה את זה ונופלים לארץ אין בהם משום ריסוק איברים שנועץ צפרניו בארץ הא לאו הכי אסורים שמפילים אותם בחוזק דימה הרב דין זכרים המנגחים זה את זה לדין שור של בית המטבחים שמפילין אותו בחוזק ומסוגיא דגמרא משמע כמ"ש ואיפשר שבעל התרומה מפרש זכרים המנגחים אע"פ שנופלים לארץ אין בהם משום ריסוק איברים שאין נופלים אלא מדעת נפול לארעא פי' בפתע פתאום חוששין: כתב המרדכי בשם ראבי"ה דאין לקשור רגלים של בהמה ולהפיל אותה דהא כשהרגלים קשורים אינו יכול לנעוץ הצפרניו בקרקע ויש בו משום ריסוק איברים אפילו נראה יפה כבתחלה ולא נראה בו שבר בשדרה ובצלעות אפ"ה טריפה עכ"ל :

סעיף קטן יד

קפצה מדעתה אפילו ממקום גבוה הרבה אין חוששין לה ל"ש קפצה מחלון שבכותל ל"ש מארובה שבאמצע הגג מבואר בגמרא (שם.) גבי ההוא גדיא דחזא חושלא בפומא דאיגרא נפל מאיגרא לארעא וטעמא משום דכל שהוא לדעתה מסתמא קודם שתרד אמדה נפשה שלא תתרסק מאותו גובה וכתב הר"ן ואפי' אנו רואים שאינה יכולה ליילך אפ"ה כל לדעת עצמה אינה מתרסקת כ"כ שתטרף:

סעיף קטן טו

ומ"ש לפיכך אם הניחה למעלה ומצאה למטה אין חוששין לה וכו' מימרא דרב הונא שם:

סעיף קטן טז

ומ"ש אפילו הפילוה אחרים אם נפלה על מתניה אין חוששין לה לפיכך גנבים שגנבו בהמה מן הדיר וכו' אין חוששין וכו' וכן בשעה שמחזירין אותה וכו' עד וחוששין לה שם מימרא דרב מנשה:

סעיף קטן יז

עובר שנולד אע"פ שבית הרחם הוא מקום צר אין חוששין לו לריסוק איברים שם אר"נ בית הרחם אין בו משום ריסוק איברים ופרש"י כמ"ש רבינו וכן פירשו הרשב"א והר"ן:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו אפילו אם רואין בו ריעותא שאינו יכול לעמוד כ"כ שם התוספות והרא"ש והרשב"א דבכה"ג הוא דאיצטריך לאשמועינן. וכתבו הרשב"א והר"ן דהא דמותר מיד היינו בדקים ליה שכלו לו חדשיו דאל"ה אסור ונתבאר בסימן ט"ו: ומה שקשה מדברי

רבינו שכתב כאן למה שכתב בהלכות י"ט סי' תצ"ח נתבאר שם: כתב הרשב"א הא דאמר ר"נ בית הרחם אין בו משום ריסוק איברים נראה שהרמב"ם מפרש לה בנפולה שכ"כ בפ"ט מה"ש כל האיברים שבחלל צריכים בדיקה חוץ מבית הרחם ואיני יודע לפי פירושו היאך יתיישב ענין שמועתנו בה ומה ענין תינוק בן יום אחד מטמא בזיבה ועגל שנולד בי"ט לזה הענין עכ"ל (ב"ה עיין בהריב"ש):

סעיף קטן יט

עוף שנחבט על דבר קשה. וכו' (שם.) מימרא דרב יהודה אמר שמואל והאריך התלמוד לפרש דברים רבים שבקצתם חיישינן לריסוק ובקצתם לא חיישינן ורבינו כתב קצתם לכללא דמילתא כל שנחבט על דבר קשה חיישינן על דבר רך או שריק כלומר מחליק לא חיישינן:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו או ע"ג רשתות שיש בהם קשרים בגמרא מפרש דה"מ בדמקרבי קיטרי אבל אי לא מקרבי קיטרי לא חיישינן:

סעיף קטן כא

ומ"ש נדבקו כנפיו בדבק שצדין בו וכו' מסקנא דגמ' שם וענין הצידה הזו פרש"י שטחין בדף קטן ועוף שוכן עליו ומידבק בו ופורח עם הדף ונופל לארץ. וכתב הכלבו דכי חיישינן ליה דוקא בשלא הלך ולא פרח ופשוט הוא ע"פ מה שנתבאר לעיל : כתב הר"ן וז"ל ז כתב הרמב"ן דבכל מאי דאיתמר בשמעתין אין חוששין משום ריסוק אברים אין חוששין כלל קאמר ואפילו בדיקה נמי לא בעיא ובהני דאמרי' חוששין לאו למימר דיהבינן להו דיני נפולה ודאית דמתני' וליבעי שהייה ובדיקה אלא בודקין אותה מעכשיו בלא עמידה ושהייה כלל ולא מחוור דנהי דודאי כי אמרינן אין חוששין לה אין חוששין כלל קאמרינן ולא בעיא ולא מידי אפ"ה כי קאמרינן חוששין משמע שדינה כדין נפולה גמורה ואף ע"ג דאמרינן לישנא דחוששין היינו טעמא משום דכולא מילתא ריסוק אינה אלא חששא בעלמא הילכך דינה כנפולה גמורה לשהייה ולבדיקה עכ"ל. והרמב"ם כתב בפ"ט מה"ש כל מקום שאמרנו אין חוששין לה מותר לשחוט מיד וא"צ לבדוק שמא נתרסק אבר וכ"מ שאמרנו חוששין לה אם שחטה צריך לבדוק כנגד כל החלל כולה וכתב עוד נפלה מן הגג ולא עמדה אסור לשחוט אותה עד שתשהא מע"ל ואם שחטה בתוך זמן זה ה"ז טריפה וכששוחט אותה אחר מעת לעת צריכה בדיקה כמו שביארנו וכן מי שדרס ברגלו על העוף או שדרסתו בהמה או שטרפו לכותל והרי הוא מפרכס משהינן אותו מע"ל ואח"כ שוחטין ובודקין אותו כדרך שביארנו עכ"ל. וכ' עליו הרשב"א בחידושיו נראה שחילק בין הנפולה דמתני' ובין אותם שנאמר עליהם בגמ' חוששין לה

שהנפולה אם שחטה קודם ששהתה או שעמדה טריפה ואין לה בדיקה וכל הני דאמרינן עלייהו בגמ' חוששין לה חששא הוא דאמרינן הא טריפה ליתנהו והילכך לכתחלה צריך לשהותן אבל אם עבר ושחטם בבדיקה סגי להו ומשמע דלא מקילינן פולי האידהא לא מפלגינן בהו בגמ' ועל נפלה דמתני' מייתינן כל הני בגמ' דאלמא ליכא חילוק בינייהו דבין זו ובין זו אם לא שהתה מע"ל טריפה ועוד דכיון דחיישינן לריסוק אברים לא ידיע ביומיה אלא א"כ עמדה ידי חששא מאין נפקא לה דהא בבדיקה לא מינכר עכ"ל:

סימן נט

סעיף קטן א

הגלודה אסורה כו' משנה פרק א"ט (נד.) הגלודה ר"מ מכשיר וחכמים פוסלין וידוע דהלכה כחכמים ופרש"י גלודה שניטלה עורה מחמת שחין או מחמת מלאכה וגם הרמב"ם כתב בפ"ט מה"ש דבין נקרע ביד או בחולי טריפה ואיתמר בברייתא בגמרא (נה:) דאם נשתייר כסלע כשרה כלומר דע"י אותו שיור מעלה ארוכה ובעי בגמרא שיור זה היכא בעינן שישתייר אמר רב יהודה אמר שמואל כרוחב סלע ע"פ כל השדרה כולה רבה בב"ח אמר ראשי פרקים ופרש"י בכל פירקי חוליותיה ועצמות השוק והירך בעינן שיור כסלע רבי אליעזר בן אנטיגנוס משום רבי אליעזר ב"ר ינאי אמר מקום טיבורו בעי ר' ינאי ברבי ישמעאל ניטל מקום כל השדרה וכולו קיים ניטל מקום טיבורו וכולו קיים ניטלה ראשי פרקים וכולו קיים מאי תיקו. ואמרינן בתר הכי א"ר כל העור מציל בגלודה חוץ מעור בית הפרסות ופירש"י כל היכא דמשתייר ההוא כסלע מעלה ארוכה וחוזר כל עורה לקדמותה חוץ מעור בית הפרסות מן הארכובה ולמטה דלא הוי עור מפני שהוא דק ולא חשיב עור אלא בשר ר' יוחנן אמר אפי' עור בית הפרסות נמי מציל בעא מיניה ר' אסי מר"י עור בית הפרסות מהו שיציל בגלודה א"ל מציל וכתב הרי"ף שבה"ג פסק כרב דאמר כל העור מציל בגלודה חוץ מעור בית הפרסות דהא ר' יוחנן הדר ביה לגבי דרב וכתב הרשב"א שגם בעל העיטור פסק כרב והרי"ף כתב שלא מצינו שחזר בו ר' יוחנן ופסק הוא כשמואל לחומרא דבעינן רוחב סלע ע"פ כל השדרה משום דרב ור' יוחנן לא בעו מקום מיוחד לשיור העור וה"ל רב ור' יוחנן לגבייהו תרי לגבי תלת והלכה כרבים ואע"ג דשמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ורבה בב"ח נמי הוה תלמידו של רבי יוחנן ורב שמואל הלכה כרב באיסורי הא איכא רבי ינאי שהיה רבו של רבי יוחנן וכ"ש כנגד רב וכיון דבעינן מקום מיוחד נקטינן כשמואל דמחמיר מכולהו ותמהו הרשב"א והר"ן על דבריו שהרי אין זה מוציאנו מידי ספק שאילו היה מקום טיבורו וראשי פרקים שייכי בדשמואל אלא דאיהו בעי עור טפי היה בדין לפסוק כשמואל דבכלל דבריו דבריהם

אבל כיון שכל א' תופס מקום מיוחד כיון שהדבר ספק אינו בדין להכשיר עד שיתקיימו דברי כולם כלומר שישאר כסלע במקום טבורו וע"פ כל השדרה ובראשי פרקים וכ"פ הרמב"ם בפ"ט מה"ש ול"נ ליישב דברי הרי"ף שהוא מפרש דלר' אלעזר בן אנטיגנוס אה"נ דבכסלע ע"פ כל השדרה כשירה אלא שבא לומר שאף אם לא נשתייר עור כלל בשדרה כיון שנשתייר כסלע במקום טיבורו סגי ואתא רבה בב"ח למימר שאפילו לא נשתייר שום עור לא בשדרה ולא במקום טיבורו אם נשתייר בראשי פרקים כשירה וא"כ לכ"ע אם נשתייר כסלע ע"פ כל השדרה כשירה אבל בנשתייר בראשי פרקים ובמקום טיבורו פליג שמואל אאינך אמוראי ואמר דלא מהני שיור אלא בשדרה דוקא והלכתא כוותיה לחומרא ואף ע"פ שהוא ז"ל כתב דלר' ינאי אין מציל מכל בית חללה אלא על הטיבור בלבד לדבריו דההוא דפסק כשמואל וכר' ינאי קאמר דע"כ הוא מפרש הכי שאילו היה מפרש כמו שפירשתי לדעת הרי"ף לא היה פוסק כשמואל אלא כר' ינאי היה פוסק לגמרי (נ"א לא היה פוסק כר' ינאי אלא כשמואל) אבל הרי"ף עצמו לא היה מפרש אלא כמו שכתבתי והרשב"א והרא"ש תמהו על פסק הרמב"ם וגם על פסק הרי"ף לפי שסתם בו וכתבו הרי הוא דוחה דברי רב ור' יוחנן בשביל ר' ינאי ואלמלא ר' ינאי היה פוסק כרב ור' יוחנן ושוב פסק כשמואל אם הועילו דברי ר' ינאי לדחות את ר' יוחנן ורב לא יועילו לעמוד כנגד דברי שמואל ורבה בב"ח ובספרים שלנו לא נמצא ר' ינאי אלא ר' אליעזר בר' ינאי א"כ ראיות הרי"ף דחויין והעלה הרא"ש והלכתא כרב ור' יוחנן דלא בעו מקום מיוחד לשיור ורב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן זו היא מסקנת הרא"ש וכתב רבינו ירוחם שכן נראה דעת התוס' אבל הרשב"א כתב שאע"פ שהדעת מכרעת לפסוק כר' ינאי לגירסת רי"ף דגריס ר' ינאי אין דעתנו מכרעת להקל במקומה ויש להחמיר כדברי הרמב"ם ע"כ ולי נראה שהמדקדק בדברי הרי"ף יראה שלא גזר אומר לפסוק כאמוראי דבעו מקום מיוחד ולדחות דברי אינך אמוראי משום דר' ינאי ס"ל הכי בלא שום טענה אחרת דהא מהדר תחילה לדחות דברי ר' יוחנן בעור בית הפרסות משום דהוא יחידאה בהא מילתא ואח"כ דחה דברי רב ור' יוחנן משום דהוי"ל כיחיד אצל רבים וכ"ת אפ"ה נעביד כרב ור' יוחנן לקולא דהלכה כוותייהו לגבי שמואל ורבה בב"ח איכא למימר הא איכא ר' ינאי דמסייע להו והלכתא כוותיה לגבי רב ור' יוחנן אף ע"ג דאיכא למימר נמי דל מהכא שמואל ורבה בר בר חנה דלית הלכתא כוותייהו לגבי רב ור' יוחנן ונשאר ר' ינאי לגבי רב ור' יוחנן ואע"ג דרבו של ר' יוחנן הוא הו"ל ר' ינאי יחיד לגבי רב ור' יוחנן והלכתא כוותייהו מ"מ מידי ספיקא לא נפקא והילכך נקיטינן לחומרא וא"כ האי הכרע

דר' ינאי רבו של ר' יוחנן הוא מהני להחמיר ולא להקל. ולפיכך פסק הרי"ף כשמואל דמחמיר מכולהו ובכלל דבריו דבריהם כמו שכתבתי כנ"ל:

סעיף קטן ב

ובבעיא דר' ינאי בר' ישמעאל ניטל מקום שדרה וכולו קיים וכו' שעלתה בתיקו כתב הרשב"א בחידושיו שנ"ל דלכ"ע אם ניטל העור מעל מקצת השדרה וכל העור קיים או מעל מקצת ראשי הפרקים וכל העור קיים שמתירין אותה דודאי היכא דניטל כל העור בעינן שנשתייר רוחב סלע ע"פ כל השדרה ממש או רוחב סלע על כל פרק ופרק מראשי פרקים ממש מפני שאין שם עור שיציל זולת זה אבל ביש עור א' מצטרף להציל כגון זו שכל שאר עור הגוף קיים אין הדעת נותנת כשניטל מקום חוליא א' או ב' שתטרף או בנטילת מקום א' או ב' מראשי הפרקים כי אם בכולן או ברובן והכי מסתברא מדבעי ניטל כ"מ השדרה ניטלו ראשי הפרקים דאלמא כשניטל כ"מ השדרה או אנטילת כל ראשי הפרקים הוא שנסתפק ולא במקצתן ורובן ככולן עכ"ל וכ"נ מלשונו בספר ת"ה: ודע שהרמב"ם כתב בפרק הנזכר ואם ניטל כרוחב סלע מעל כל פני השדרה או מעל הטבור או מעל ראשי אבריה ושאר כל העור קיים ה"ז ספק ויראה לי שמתירין אותה וכתב הרשב"א ולא הבנתי טעם ההיתר דהא ספיקא דאורייתא היא ולחומרא וכ"כ הרא"ש ז"ל: ולי נראה דטעמו של הרמב"ם מפני שהוא מפרש דלשמואל דוקא ע"פ כל השדרה מהני ולר' אליעזר בר' ינאי דוקא מקום טבורו ולרבה בב"ח דוקא ראשי פרקים ומספקא ליה כמאן מהני תלת אמוראי הוה הלכתא ומספיקא פסק כחומרא דכולהו וכשניטל העור מאחד מג' מקומות הללו עלה בתיקו וה"ל ספק ספיקא ספק אם הלכה כאותו אמורא שפוסל כשלא נשתייר במקום ההוא המיוחד שסובר שעיקר החיות תלוי שם ואת"ל הלכה כמותו דילמא איהו מודה דהיכא דניטל קצת עור מהמקום ההוא דכשירה כיון שנשתייר כל שאר העור וא"כ הו"ל ספק ספיקא ולקולא וממילא משמע דכשניטל עור מג' מקומות הללו דהשתא ליכא אלא ספיקא חדא טריפה מספק: שנינו בפ' א"ט (נו:) אלו כשירות בעוף כו' נמרטו כנפיה ר' יהודה אומר אם ניטלה הנוצה פסולה ופירש"י כנפיה. היינו נוצה גדולה שעל כל גופה: נוצה. היא הדק הסמוכה לבשר שאין לה קנים וכתב הר"ן ואיכא מ"ד דאע"ג דרבנן לא פליגי בנוצה כיון דנקט גבי אלו כשרות משמע דרבנן מכשרי דאי כלהו מודו בה דפסולה גבי א"ט הו"ל למתנייה וכ"כ הרשב"א בת"ה העוף שניטל נוצתו כשירה וכ"פ הרוקח וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים שלא הזכירו פיסול בניטלה הנוצה . ואע"פ שהכלבו כתב בשם הרז"ה דה"ה בעוף אם נמרטו כנפיו כלומר שניטל נוצת הכנפים א"נ אפי' נוצת כל הגוף בין הנוצה הגדולה בין

הנוצה הקטנה הסמוכה לבשר טריפה שהיא לעוף כמו העור לבהמה וכתב בעל העיטור אנן דלא קים לן שיעורא אזלינן לחומרא ולא מכשרינן לה אלא בשיעורא זוטא דלית בה ספיקא עכ"ל יחידאי נינהו: וכתב בתה"ד סימן קס"א דנראה דהא דרבי יהודה לא סלקא אליבא דהלכתא דתלמודא מייתי עובדא דר"ש בן חלפתא הפך דברי ר' יהודה וכן בכל פסקי הגאונים לא כתבו ולא מנו טריפות זה כלל אך בא"ז משמע דס"ל כר' יהודה ומכל מקום נראה דאפילו לרבי יהודה היכא שמחמת שומן נשרה כל נוצת העוף עד שנעשה ערום בכל גופו כשר דכיון דמחמת שומן אירע לה כן אית לן למימר דבמידי דמשתבחא לא מיטרפא :

סימן ס

סעיף קטן א

אחוזת הדם והמעושנת וכו' משנה בפא"ט (נח:) אחוזת הדם והמעושנת והמצוננת ושאכלה הרדופני ושאכלה צואת התרנגולים או ששתתה מים הרעים כשירה אכלה סם המות או שהכישה נחש מותרת משום טריפה ואסורה משום סכנת נפשות ובגמרא אמר שמואל הלעיטה חלתית טריפה מ"ט דמנקבה לה ולמעיינה מתיב רב שיזבי אחוזת הדם והמעושנת ושאכלה הרדופני ושאכלה צואת התרנגולים וששתתה מים הרעים הלעיטה תיעה חלתית ופלפלין אכלה סם המות כשירה הכישה נחש או שנשכה כלב שוטה מותרת משום טריפה ואסורה משום סכנת נפשות חלתית אחלתית ל"ק כאן בעלין כאן בקרטין סם המות אסם המות ל"ק הא דידה הא דאדם סם המות דבהמה היינו הרדופני תרי גווני סם המות ופרש"י אחוזת דם. שאחזה דם וחלתה: והמעושנת. נכנס עשן בגופה: והמצוננת. חולי מחמת צנה: הרדופני. סם המות לבהמה: מים הרעים. מים מגולים: אכלה סם המות. שהוא סם המות לאדם: הא דידה. ברייתא בסם המות דבהמה שאינו סם המות לאדם. וכתב הרשב"א אע"פ שדברים אלו כסם המות לבהמה כשירה לפי שאין זו אלא כמסוכנת ומסוכנת כשירה: בהמה או חיה שנפסקו רגליה לא יאכלו ממנו אלא ע"י בדיקה וכו' שם בגמ' (נט:) דאחוזת דם וכו' מעשה שאירע בי ריש גלותא וענין הבדיקה שכשצולין אותה אם הוא נשיכת נחש תתפרק ותפול חתיכות חתיכות: כתב רבינו ירוחם דלא חיישינן להכי אלא במקום שהנחשים מצויים ונ"ל שלמד כן מדין גילוי שאינו נוהג בינינו:

סימן סא

סעיף קטן א
אחר שבדק ומצא כשר יפריש המתנות וכו' פירוש זרוע דווקא בשל ימין ברייתא בס"פ הזרוע (חולין קלד:) ומייתי לה מקרא:

סעיף קטן ב
מ"ש והוא מפרק ארכובה הנמכרת עם הראש עד כף של יד שם במשנה איזהו זרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד ופרש"י מפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד כף של יד עצם רחב של כתף שקורין אשפלדו"ן:

סעיף קטן ג
ומ"ש והלחיים והם מפרק של לחי עד פיקה של גרגרת גם זה שם במשנה ופרש"י פרק של לחי אצל הצדעים וחותך כלפי מטה עד פיקא של גרגרת עד שיפוי כובע שהוא פקעיתא ופתחה של קנה בית הבליעה דהיינו לחיים התחתונות עם הלשון:

סעיף קטן ד
וצריך שיתנו עם העור ועם הצמר שבראש הכבשים והשער שבראש התיישים והקיבה צריך ליתנה לו עם כל חלבה פנימי וחיצון שם בברייתא מייתי לה מקרא: ומ"ש אא"כ נהגו הכהנים להניח החלב לבעלים וכולי שם מימרא דריב"ל:

סעיף קטן ה
ומ"ש שאינו רשאי למלוג הראש ולא להפשיט עורו שם הלחיים להביא צמר שבראש הכבשים ושער שבזקן התיישים וכתב הר"ן כפי גירסא אחת שאף ע"פ שהוא במקום שנוהגים להפשיט הראש לא יפשיט הלחי ואף ע"פ שבא ליתן לו לחי ועורו מופשט דשמא במליגה הוא רוצה לפי שדרך הראש למלגו אבל בזרוע במקום שנהגו להפשיט אם רצה מפשיט ונותן הוא ועורו לכהן אבל בראש לא מן הטעם שכתבנו:

סעיף קטן ו
ואף ע"פ שאינם טובלים וכו' שם אסיקנא (קלב:) דהא דאמר רבה בב"ח אסור לאכול מבהמה שלא הורמו מתנותיה והאוכל ממנה כאילו אוכל טבלים לית הלכתא כוותיה:

סעיף קטן ז
מ"ש אפילו הכי מצוה להפרישם מיד ואפילו אינו שוחט לצורך אכילה אלא לצורך כלבים או לצורך אכילת רפואה חייב ליתנם כן כתב הרמב"ם:

סעיף קטן ח
ומ"ש אבל שחט ומצא טריפה פטור בספרי מאת זובחי הזבח פרט לטריפה: (ב"ה) וכ' הראב"ד דילפינן ליה מכסוי הדם ואין צורך דתוספתא היא בפ"ט דחולין:

סעיף קטן ט
ויתנם לכהן חבר וכו' בפרק הזרוע (חולין קל:) אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שאין נותנין מתנות לכהן ע"ה שנאמר ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה' כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת:

סעיף קטן י
ומ"ש ואם אין שם חבר יתנם לע"ה כ"כ שם התוספות מדתנן בסוף חלה אלו ניתנין לכל כהן החרמים והבכורות והזרוע והלחיים והקיבה וכ"כ הרשב"א והר"ן ז"ל וכתבו עוד התוס' דה"ה אם יש שם חבר ואינו רוצה לקבל דנותנין לע"ה:

סעיף קטן יא
ונותנין אותם גם לכהנת אפילו נשואה לישראל שם (קלא:) עולא הוה יהיב מתנתא לכהנתא ופרש"י לכהנתא. בת כהן אפילו אשת ישראל דכיון דקדושה לית להו דאינן אסורים לזרים הרי היא מותרת בהן ולא דמי לתרומה ואי משום נתן לכהן קסבר אפילו כהנת משמע:

סעיף קטן יב
ומ"ש ולא עוד אלא שאפילו בעלה ישראל פטור בשבילה שם (קלב.) רב כהנא אכיל בשביל אשתו רב פפא אכיל בשביל אשתו רב יימר אכיל בשביל אשתו רב אידי בר אבין אכיל בשביל אשתו וכתב הרשב"א אוכל בשביל אשתו וכ"ש שהוא פטור מן המתנות וכך הם דברי רבינו כתב הר"ן משמע לי דה"ק שכל אחד מאלו היה נוטל מתנות בשביל אשתו שמי שהיה נותן להן היה מקיים מצות נתינה שאע"פ שאין כהן רשאי לזכות מתנות לישראל אלא למאן דלא איפשר ליה אשתו שאני דכגופיה היא ואינו צריך הרשאה והרמב"ם כתב הכהנת אוכלת המתנות אע"פ שהיא נשואה לישראל מפני שאין בהם קדושה ולא עוד אלא הבעל אוכל מתנות בגלל אשתו ונראה שנתכוון למה שכתבתי עכ"ל:

סעיף קטן יג
ולא יחלקם להרבה כהנים שצריך ליתן לכל אחד ואחד כדי נתינה אלא נותן זרוע לאחד וכו' מימרא דרב חסדא שם:

סעיף קטן יד
ומ"ש ובשור הגדול יכול לחלק הזרוע לשנים וכו' שם איני והא כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר במערבא פלגי להו גרמא גרמא התם בדתורא:

סעיף קטן טו
ואם אין שם כהן ישום המתנות בדמים ואוכלן ונותן הדמים לכהן ברייתא שם (קלד:):

סעיף קטן טז
ואין לו לכהן לחטוף המתנות שם ומייתי לה מדכתיב ונתן ולא שיטול מעצמו:

סעיף קטן יז
ומ"ש ואפילו לשאול אותם בפה גם זה שם (קלג.) אמר אביי מריש הוה חטיפנא מתנתא אמינא חבובי קא מחביבנא מצוה כיון דשמענא להא דתניא ונתן ולא שיטול מעצמו מחטף לא חטיפנא מימר אמינא הבו לי כיון דשמענא להא דתני ר"מ אומר בני שמואל חלקם שאלו בפיהם מימר לא אמינא ואי יהבו לי שקילנא כיון דשמענא להא דתניא הצנועים מושכים את ידיהם וגרגרנים חולקין משקל נמי לא שקילנא לבר ממעלי יומא דכפורי לאחזוקי נפשאי בכהנא. ופירשו התוספות לבר ממעלי יומא דכפורי שיום טוב הוא ומתנות מרובות וכהנים מתאספים ואילו לא היה נוטל היו אומרים שאינו כהן:

סעיף קטן יח
והכהן יכול לאכלם בכל ענין שהוא ערב עליו יותר ואם כל המטעמים שוים אצלו יאכלם צלי ובחרדל דרך גדולה שם אמר רב חסדא מתנות כהונה אין נאכלות אלא צלי ואין נאכלות אלא בחרדל מ"ט אמר קרא למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים וכתבו התוספות והרא"ש הא צלי לאו דוקא דהא תנן בזבחים פרק כל התדיר בכולן רשאין הכהנים לשנות באכילתן לאכלם צלוים שלוקים ומבושלים. ומפרש בגמרא מ"ט אמר קרא למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים אלא באי זה ענין שהוא אוהב יותר יש לו לאכול כדי שיהא נאכל לתיאבון ואם הוא אוהב בכולן שוה יאכלנו צלי כדרך המלכים עכ"ל וכיוצא בזה כתבו הרשב"א והר"ן ז"ל:

סעיף קטן יט
ויכול להאכילם לכלבים ולמוכרם וליתנם לעכו"ם שאין בהם משום קדושה. (ב"ה) (כ"כ הרמב"ם):

סעיף קטן כ
כהן שיש לו מכירים שרגילים ליתן לו מתנותיהם יכול לזכותם לישראל שיקבלם מיד מכיריו וכו' ודוקא שהזוכה ת"ח והשעה דחוקה לו ולא יהא כהן המזכה משרת בבית ישראל וכו' בפרק הזרוע (שם) אמר רב יוסף האי כהנא דאית ליה צורבא מרבנן בשבבותיה ודחיקא ליה מילתא ליזכי ליה מתנתא ואע"ג דלא אתו לידיה במכירי כהונה רבא ורב ספרא איקלעו לבי מר יוחנא עבד להו עגלא תליתאה א"ל רבא לשמעיה זכי לן מתנתא דבעינא למיכל לישנא בחרדלא זכי ליה רבא אכל רב ספרא לא אכל ואסיקנא דאר"י כי אמרי אנא באחר שמעא בע"כ מזכי וכי אמרי אנא למאן דלא איפשר ליה הא איפשר ליה. ופירש"י א"ל רבא לשמעיה. לשמשו של ב"ה והוא כהן וב"ה נותן לו

מתנותיו: זכי לי מתנתא. תן לי רשות ליקח מתנותיך לאוכלם: כי אמרי אנא. היכא דמזכי ליה כהן אחר שאינו כפוף לו אבל שמעא דב"ה ע"כ מזכי ליה לאדם חשוב שבא בביתו של ב"ה: דלא איפשר ליה. כלומר לאיש שהוא עני ודחוק:

סעיף קטן כא

לא נתן המתנות לכהן אלא אכלן או הפסידן פטור מדיני אדם וכו' שם אמר רב חסדא המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור (מ"ט) איבעית אימא משום דכתיב זה ואבע"א משום דה"ל ממון שאין לו תובעים. ופרש"י המזיק מתנות כהונה קודם שיתנם לכהן השליכן לאור או לים: דכתיב זה. דמשמע בעודם קיימות חייב ליתנן אבל אינן קיימות לא חייב הכתוב בהן תשלומיו: שאין לו תובעין. אין לו בעלים שיוכלו לתבעו בדין שזה יכול לומר לכהן אחר אני נותנם לא לך. וכתב הרא"ש ונ"מ בין הני לישני דלל"ק אפי' לצאת ידי שמים לא מיחייב דרחמנא פטריה וללישנא בתרא מיחייב אלא שאין הכהנים יכולים להוציא ממנו בדין דמצי מימר לכל כהן התובעו לא בעינא למיתב לך אלא לאחר ובריית דלקמן דר"י בן בתירא מסייע ללישנא בתרא הילכך הלכתא כלישנא בתרא לחומרא ע"כ והוא מדברי התוס' וכך הם דברי רבינו אבל הר"ן כתב אפרש"י ותמהני א"כ מאי איריא מזיק אפילו איתנהו בעינייהו נמי אין להם תובעין ומשמע לי דה"ק כיון דמתנות כהונה ממון שאין לו תובעים הוא נהי דכי איתנהו בעינייהו מחייב משום מצוה כי ליתנהו בעינייהו אין כאן מצוה ולא דין ממון הלכך פטור לגמרי ולפיכך נ"ל דאפילו בבא לצאת ידי שמים פטור ולא נתחוור לי מה שכתבו בתוספות דאיכא בין ל"ק ללישנא בתרא דלמאן דמפיק לה מדכתיב זה אפילו בבא לצאת ידי שמים פטור וללישנא בתרא כיון דלא פטר לה אלא משום דהוה ליה ממון שאין לו תובעים בבא לצאת ידי שמים חייב. ולא ידעתי למה דהנהו גווני דאמרינן בהו בפרק הגוזל (בבא קמא קג:) ובפרק המפקיד (בבא מציעא לז.) בספק ממון דחייב בדיני שמים לא דמו להאי כלל דהכא אי לא מיחייב משום מצוה משום מאי מיחייב ומיהו ודאי לתרתי לישני מדת חסידות הוא שישלם מדמייתי עלה בגמ' ת"ש בעל הבית העובר ממקום למקום וצריך כלומר שנצטרך למזונות נוטל לקט שכחה ופאה ומעשר עני וכו' והרמב"ם כתב אינו חייב לשלם מפני שהוא ממון שאין לו תובע ידוע משמע דס"ל כדברי התוס' והרא"ש ופסק כלישנא בתרא לחומרא דאל"כ אמאי שבקיה לל"ק דיהיב טעמא מקרא ותו איכא למידק קצת הכי מדשני לישנא דרב חסדא דאמר פטור וכתב אינו חייב דמשמע אין ב"ד מחייביו אותו:

סעיף קטן כב
ישראל ששלח לחבירו בשר והמתנות בהן מותר לאוכלם ואינו חושש שמא גזלן המשלח בתוספתא דחולין פ"ח ופסקה הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן כג
ומתנות אין נוהגים אלא בבהמה טהורה ולא בחיה ועוף זה פשוט דאם שור אם שה כתיב:

סעיף קטן כד
ומ"ש ונוהגים בכלאים הבא מהעז ומהרחל שם בברייתא דריש לה מייתורא דאם:

סעיף קטן כה
ובענין מתנות כוי הבא מבהמה וחיה כתב הרמב"ם כוי אף על פי שהוא ספק מפרישין ממנו כל המתנות צבי הבא על העז וילדה וכו' בפרק הזרוע ת"ר הזרוע והלחיים והקיבה נוהגים בכלאים ובכוי ר"א אומר כלאים הבא מן העז ומן הרחל חייב במתנות מן התייש ומן הצבייה פטור מן המתנות מכדי קי"ל דלענין כסוי הדם ומתנות לא משכחת לה אלא בצבי הבא על התיישה ובין לר"א ובין לרבנן מספקא להו אי חוששין לזרע האב ובשה ואפילו מקצת שה פליגי בשלמא לר' אליעזר וכו' אלא לרבנן נהי נמי דסברי שה ואפילו מקצת שה פלגא לישקול ואידך פלגא לימא ליה אייתי ראיה דאין חוששין לזרע האב ושקול א"ר הונא בר חייא מאי חייב נמי דקאמר בחצי מתנות הא דאמר מכדי קי"ל דלענין כסוי הדם ומתנות לא משכחת לה אלא בצבי הבא על התיישה וכו' פי' דבפ' אותו ואת בנו מקשה אהאי ברייתא במאי עסקינן אילימא בתייש הבא על הצבייה וילדה בשלמא לר' אליעזר וכו' אלא לרבנן נהי דקסברי שה ואפילו מקצת שה פלגא לא יהיב ליה אידך פלגא לימא ליה אייתי ראיה דחוששין לזרע האב ושקול ואסיקנא דלא משכחת להאי פלוגתא דרבנן ור"א אלא בצבי הבא על התיישה וכו' ובפ' הזרוע אמרינן בתר הכי כי אתא רבין א"ר יוחנן כוי לרבנן חייב בכולהו מתנות דתניא שה מה ת"ל אם שה לרבות את הכוי. וכתב הר"ן פירש"י דאף ע"ג דמספקא לן אי חוששין לזרע האב להכי אהני ריבוי דאפי' לית ביה אלא מקצת שה חייב אף בחצי האחר דבלאו ריבוייא הוה מחייב בפלגא דשה ואפילו מקצת שה משמע ואהני ריבוייא דאם לאידך פלגא והאי פירושא לא נראה לי דכיון דאיצטריך ריבוייא נפשוט מיניה דחוששין לזרע האב דאי אין חוששין או אפילו הוא רק ספק אי חוששין אמאי איצטריך קרא לרבויי ובריש פרק בתרא דיומא (עד.) נמי אמרינן גבי הא דתניא כוי וחצי שיעור הואיל ואינו בעונש אינו באזהרה ת"ל כל חלב ומוכחינן מינה דכוי בריה בפני עצמה דאי ספיקא וכי איצטריך קרא לרבויי ספיקא לפיכך נראה לי דרבין ורבי יוחנן דאסיק דכוי לרבנן חייב בכולהו

מתנות לאו בצבי הבא על התיישה מוקי לה אלא ס"ל דכוי בריה בפני עצמה ורבייה קרא ושוייה כבהמה ומיהו מודה לרב הונא בר חייא דכוי הבא מן הצבי ומן התיישה אינו חייב אלא בחצי מתנות ומדברי הרמב"ם ז"ל למדתי שכ"כ בפ"ט מהלכות בכורים הכוי אף על פי שהוא ספק מפרישין ממנו כל המתנות צבי הבא על העז וילדה חייב בחצי מתנות אם שה אפילו מקצת שה ע"כ אבל אינו נראה כן מסוגיא דאותו ואת בנו עכ"ל הר"ן ז"ל ונראה דהיינו מדתני בפ' אותו ואת בנו (חולין עט:) ר' אליעזר אומר כלאים הבא מן העז ומן הרחל אותו ואת בנו נוהג בו כוי אין אותו ואת בנו נוהג בו א"ר חסדא אי זהו כוי שנחלקו בו ר' אליעזר וחכמים הבא מן התיש ומן הצבייה וכו' דמשמע בהדיא דכוי לא בריה בפני עצמו הוא אלא הבא מן הבהמה ומן החיה הוא ורבינו הבין בדברי הרמב"ם שדעתו לומר דכוי היינו דבר הבא מן הבהמה ומן החיה כדמשמע לן וקאמר דמפרישין ממנו כל המתנות ולא יתנם כולם לכהן דבצבי הבא על העז יתן החצי ובתייש הבא על הצבייה לא יתן כלום והוקשה לו כיון שאינו נותנם למה הוצרך להפרישם ועוד יש לתמוה על הרמב"ם לפי' זה דמנ"ל הא דר' יוחנן חייב בכל קאמר משמע דחייב ליתנם כולם לכהן ותו דמשמע דמייתי ליה תלמודא לומר דליתא לדרב הונא דאמר מאי חייב דאמרי רבנן חייב בחצי מתנות דהא ר' יוחנן אמר דחייב בכולהו מתנות: וליישב דברי הרמב"ם נראה דודאי סבר דכוי בריה בפני עצמו הוא כמו שכתב הר"ן וכרבי יוסי בפרק אותו ואת בנו וכרב יהודה דאמר התם הכי ורב חסדא דאמר בפרק אותו ואת בנו איזהו כוי שנחלקו בו ר"א וחכמים הבא מן התיש ומן הצבייה סבר דכוי זה הבא מן הבהמה ומן החיה וכמ"ד התם הכי ולא קי"ל כוותיה ועי"כ דלא גריס הרמב"ם בברייתא דפרק אותו ואת בנו בדברי ר' אליעזר כוי אין אותו ואת בנו נוהג בו אלא הכי גריס מן התיש ומן הצבייה אין אותו ואת בנו נוהג בו כמו שהיא שנויה בפרק הזרוע גבי מתנות דהשתא ע"כ ל"ג בדברי ר"ח איזהו כוי דר' אליעזר לא איפליג אלא אכלאים ולא אכוי ואף ע"ג דרש"י דחה גירסא זו בברייתא משום דא"כ מאי אתא ר"ח לאשמועינן י"ל דטובא אשמועינן דלא נימא דהא דא"ר אליעזר הבא מן התיש ומן הצבייה לאו דווקא דה"ה לבא מן הצבי ומן התיישה ולא אתא אלא לאפוקי הבא מן העז ומן הרחל וכדא"ר פפא לענין אותו ואת בנו משכחת לה לפלוגתייהו דרבנן ור' אליעזר בין בתיש הבא על הצבי בין בצביה הבא על התיישה קמ"ל וכן מתבאר מדברי הרמב"ם עצמו בכיסוי הדם דכוי בריה בפני עצמו הוא:

סעיף קטן כו

וכ"ש הכוי מפרישין ממנו כל המתנות היינו לומר דמפרישין ונותנן לכהן כילם שאע"פ שהוא ספק נתרבה מאם וכדרבין א"ר יוחנן ובצבי הבא על העז פסק דחייב בחצי מתנות כרבנן דאמרי חייב וכדאסיק רב הונא בר חייא ובתיש הבא על הצבייה פסק דפטור וכדאסיק רב פפא בפרק אותו ואת בנו דלענין מתנות לא משכחת לפלוגתייהו דר"א ורבנן אלא בצבי הבא על התיישה ובתיש הבא על הצבייה ליכא לאוקומי דאם כן לרבנן נמי ליפטר דנהי נמי דאפילו מקצת שה אמרינן מאן לימא לן דאיכא מקצת שה דילמא אין חוששין לזרע האב וכולה צבי הוא והמע"ה ואל יקשה על מ"ש שהרמב"ם סובר דכוי בריה בפני עצמה היא ממ"ש בפ"א מה' מאכלות אסורות כלאים הבא מבהמה טהורה עם חיה טהורה הוא הנקרא כוי וחלבו אסור וכו' שזו נוסחא משובשת ובנוסחא האמיתית אין כתוב בבבא זו הוא הנקרא כוי אלא בבבא של מעלה ממנה כתוב וכל שיסתפק לך אם הוא מין חיה או מין בהמה והוא הנקרא כוי חלבו אסור:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבינו על דברי הרא"ש ונראה שר"ל דוקא בצבי הבא על התיישה וכו' אינו נ"ל דא"כ לא הוה שתיק מלפרושי אלא אף בתיש הבא על הצבייה קאמר דחייב מריבויא דקרא וכמ"ש הר"ן בשם רש"י ז"ל וכך הם דברי רבינו ירוחם שכתב כוי שהוא ספק בהמה ספק חיה שנולד מתיש וצבייה או בהיפך חייב בכל המתנות ע"כ:

סעיף קטן כח

ואין נוהגין בקדשים ובכור פשוט שם במשנה (קל.):

סעיף קטן כט

ומיהו בכור קודם שבא ליד כהן שנתערב בבהמות אחרות חייב ליתן מהם המתנות וכו' שם במשנה (קלב.) בכור שנתערב בק' בזמן שק' שוחטין את כולן פוטרין את כולן אחד שוחט לכולן פוטרין לו אחד ופירש"י בכור של ישראל שנתערב בק' בהמות אחרות בזמן שק' בני אדם שוחטין את מאה הבהמות פוטרין את כולן ממתנות כהונה דכל אחד יכול לדחות את עצמו ולומר לכהן בכור שלי הוא ואם אחד שוחט את כולן אין פוטרין אותם מאה בהמות מליתן מתנות לכהן אלא אחד הואיל שהוא שוחט את כולן אבל אחד יכול לפטור מן המתנות שאי אפשר שלא יהא הבכור אחד מהם ומן הבכור אין נותנין מתנות שאין קדושה חלה על קדושה ובגמ' ואמאי יבוא עליו כהן משני צדדין ולימא ליה אי בכור הוא כוליה דידי הוא ואי לאו בכור הוא הב לי מתנתאי פירש"י אמאי פוטרין את כולן הא יכול כהן לבא עליו משני צדדין כלומר בשני כחות א"ר אושעיא בבא ליד כהן ומכרו לישראל במומו כלומר הא דקתני מתני' דפוטרין את כולן בבא אותו בכור לידי

כהן ונפל בו מום קבוע וחזר ומכרו לישראל דאי אפשר לומר אי בכור הוא כוליה דידי הוא: כ' הר"ן ומדברי הרמב"ם בפ"ט מהל' בכורים נראה שהוא מפרש דכיון דבכור זה נתערב בבהמות של ישראל ולקח הכהן האחד מן הספק הרי הוא כמי שזכה בו הכהן ונתנו במומו לבעליו עכ"ל נראה שכ"כ הר"ן לפי שמצא להרמב"ם שכתב וז"ל ספק בכור חייב במתנות מכל צד אם בכור הוא כולו לכהן ואם אינו בכור מתנותיו לכהן ואם נסתפק בשנים ולקח הכהן האחד הרי השני פטור מן המתנות עשאוהו כמי שזכה בו הכהן ונתנו במומו לבעליו ע"כ ועלה בדעתו ז"ל שכ"כ הרמב"ם מהא דאמרינן אמתני' ואמאי יבא עליו כהן משני צדדין וכו' ואוקימנא בבא ליד כהן ומכרו לישראל במומו ואם כוונת הר"ן היתה זו דברים תמוהים הם שאין ספק שדברים אלו לא הוציאם הרמב"ם ממקום זה דתלמוד ערוך הוא בפ"ב דבכורות דתנן התם רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים ויצאו שני ראשיהם כאחד ר' יוסי הגלילי אומר שניהם לכהן שנאמר הזכרים לה' וחכמים אומרים אי אפשר לצמצם אלא אחד לו ואחד לכהן רבי טרפון אומר הכהן בורר לו את היפה ר"ע אומר משמנים ביניהם והשני ירעה עד שיסתאב וחייב במתנות ור' יוסי פוטר ובגמ' מ"ט חייב במתנות א"ר יוחנן הואיל וכהן בא עליו משני צדדין דא"ל אי בכור הוא כולו דידי הוא אי לא בכור הוא הב לי מתנות מיניה רבי יוסי מ"ט אמר רבא עשו את שאינו זוכה כזוכה ואע"ג דלא מטא לידיה כמאן דמטא לידיה וזבניה לישראל במומיה הרי זה מבואר לרבי יוסי דהלכה כוותיה כדברים אלו של הרמב"ם ודין זה דבכור שנתערב במאה וכו' כתב שם הרמב"ם בסמוך וז"ל בהמת קדשים שנפסל במומה ואינה חייבת במתנות שנתערבה בבהמות אחרות אפילו אחת במאה בזמן שכל בהמה מהן לאחד כולן פטורין שכל א' ואחד ספק והמע"ה היה א' הוא השוחט את כולם פוטר מתנות א' מהם בלבד והרי זה מבואר כפשטא דמתני' וגמרא דפרק הזרוע ממש אלא דבמקום דקתני מתני' בכור כתב בהמת קדשים שנפסלה במומה וטעמא משום דס"ל ז"ל דבכור דקתני מתני' לאו דוקא דה"ה לכל בהמת קדשים שנפסלה במומה ואינה חייבת במתנות שנתערבה באחרות ומ"מ אין אנו צריכין לידחק בפי' דברי רב אושעיא לדעת הרמב"ם כמו שנדחק הר"ן ז"ל לדעתו: ונוהגין בין בארץ בין בחוצה לארץ שם במשנה:

סעיף קטן ל

ומ"ש ובכל זמן כ"כ הרמב"ם בפ"ט מה' בכורים וז"ל ומצוה זו נוהגת תמיד בין בפני הבית בין שלא בפני הבית ובכל מקום בין בארץ בין בח"ל ומפשטא דתלמודא הכי משמע דבפרק הזרוע סברי כולהו אמוראי דמתנות נהוגים בח"ל אף בזמנם שלא היה הבית קיים:

סעיף קטן לא

ומ"ש בשם רש"י שאין נוהגים בזמן הזה לכאורה אין הלשון מדוקדק דרש"י לא תלה הדבר בזמן אלא במקום דאהא דאיתא בפרק ראשית הגז (חולין קלו:) אמר רב נחמן בר יצחק האידנא נהוג עלמא כתלתא סבי כרבי אלעאי בראשית הגז דתניא רבי אלעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ כתב רש"י כר' אלעאי בראשית הגז והוא הדין למתנות כלומר דחד טעמא הוא דיליף נתינה מתרומה ומה שתלה רבינו הדבר בזמן לדעת רש"י הוא משום דבפ"ק דשבת (י:) קא"ר חסדא הוה נקיט בידיה תרתי מתנתא דתורא וכתב שם רש"י אף ע"ג דרב חסדא בח"ל הוה לא ילפינן מהכא דמתנות נוהגות בזמן הזה דהאידנא נהוג עלמא כרבי אלעאי בראשית הגז וכן מתנות בימי רב חסדא אכתי לא נהוג כרבי אלעאי ובימי רב נחמן בר יצחק נהוג כוותיה בראשית הגז ולא במתנות והשתא קא חזינא דנהוג אף במתנות וכי היכי דאחזיק במנהג בראשית הגז בימי רב נחמן ולא מחינן בהו ונהגנא כולה כוותיה השתא דנהוג אף במתנות לא משנינן מנהגא ע"כ הרי שתלה הדבר בזמן דבימי רב חסדא ורנב"י לא היו נוהגים כר' אלעאי במתנות ובתר הכי נהוג כוותיה ורבינו רצה לרמוז לנו דלא תיקשי לן ממאי דחזינא דכולהו אמוראי סברי דנהיגי בח"ל דשאני זמן זה מזמנם דאף ע"ג דבזמנם לא נהוג כר' אלעאי בזמן הזה נהוג כוותיה ועכ"ז אין לשון רבינו מכוון שהשמיט ת"ל וכך היה לו לכתוב ורש"י כתב שאין נוהגין בזמן הזה בח"ל. ומ"ש וכ"כ הר"מ מרוטנבור"ק הרא"ש בת' בהפך דהר"מ מרוטנבור"ק כהרמב"ם ס"ל: וכתב הרא"ש בס"פ ראשית הגז אף ע"ג דאמר רב נחמן בר יצחק האידנא נהוג עלמא כר' אלעאי בראשית הגז ופרישנא דה"ה במתנות הא האריכו רבנן בהלכותיהן משום דרנב"י לא פסיק בהדיא הלכתא אלא אמר דנהוג עלמא הכי ואי איכא דוכתא דלא נהוג שידעו הלכותיהן והר"ן כתב עמ"ש רש"י וה"ה למתנות שאין נוהגות אלא בחרץ טעמו ז"ל משום דאמרינן בגמרא דס"ל לר' אלעאי דבמתנות וראשית הגז אין נוהגות אלא בארץ ויליף תרוייהו בנתינה נתינה מתרומה דמה תרומה בארץ אין בח"ל לא אף הני נמי בארץ אין בח"ל לא וכיון דנהוג עלמא כר' אלעאי בראשית הגז אלמא ס"ל דילפינן נתינה מנתינה ומעתה ה"ה למתנות אבל הדבר קשה דהא כוליה פירקין דהזרוע רהיט דמתנות נוהגות בח"ל דהא רבנן בתראי דבבבל קנסו בהו ובפרק הבא על יבמתו (יבמות סג:) נמי אמרינן גבי חברי דאתו לבבל גזרו על ג' בשביל ג' על בשר מפני המתנות אלמא מתנות ראוי לנהוג בהם בכל מקום לפיכך י"ל דנהי דמאן דאית ליה הכתא כרבי אלעאי בראשית הגז פסק נמי כוותיה במתנות מטעמא דכתיב נתינה אפ"ה רב נחמן לא פסק הלכתא כר' אלעאי אלא נהוג עלמא קאמר וכל היכת

דאמרינן נהגו אי אתו לאורויי לא מורינן כדאיתא בפרק בתרא דתענית (כו:) הילכך אע"ג דמתנות כי הדדי נינהו בהדי ראשית הגז אפ"ה אי נהיג נהוג ואי לא נהיג לא מקילין בהו וי"א עוד דאפי' נהוג כוותיה במתנות לאו מנהגא הוא דאע"ג דטעמא דר' אלעאי בראשית הגז ובמתנות משום דיליף נתינה נתינה הוא ולדבריו א"א לחלק ביניהם אפ"ה נהוג עלמא כוותיה בראשית הגז ולאו מטעמיה אלא משום דאמרינן בגמרא גבי פלוגתא דר' אלעאי ורבנן בבהמת השותפין אי מחייב בראשית הגז או לא דטעמא דר' אלעאי דפטר משום דכתיב צאנך ולא של שותפות ואמרינן דלדידיה לא מצריך למעוטי שותפות עכו"ם דנפקא ליה מרישיה דקרא דכתיב ראשית דגנך ולא של שותפות הלכך גמר צאן דראשית הגז מתרומה לענין שותפות עכו"ם ומייתר ליה צאנך למעוטי שותפות ישראל ומש"ה נהוג עלמא בראשית הגז כוותיה משום דבהאי קרא הוקש ראשית הגז לתרומה ולא מטעמא דנתינה נתינה ולפיכך מתנות שלא הוקשו נוהגות בח"ל דילפותא דנתינה נתינה לית לן. ואין זה נוח לי דבגמ' מוכח דהא לאו היקישא הוא כדי שנלמוד ראשית הגז מתרומה למה שלח הוזכר בפסוק זה דהא אמרינן סתם ואב"א שותפות דעכו"ם בתרומה דרב חיובי מחייבי. ואם איתא דהיקישא גמורה הוא הוה להו למיפטר שותפות דעכו"ם בתרומה מהיקישא דראשית הגז דוק ותשכח אלא ודאי משמע דמאי דאמרינן לר' אלעאי לאו בתורת היקישא אלא דקרא הכי משמע והיינו דאמרינן נפקא ליה מראשית דקרא כלומר דאפילו לא כתב רחמנא צאנך כיון דכתב ברישא דגנך דמשמע ולא של שותפות אפילו לא כתב אלא וראשית גז בלחוד משמע דקאי אמאי דלעיל מיניה דהיינו שלך ולא של שותפות ומעתה צריך ליתן טעם למה נהגו כר' אלעאי בראשית הגז ולא במתנות והר"ז הלוי ז"ל כתב דאיפשר דלא נהוג עלמא במידי דאכילה כר' אלעאי הואיל ונפק מפומיה דר' יוחנן כל האוכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה כאילו אוכל טבלים ותרומה טבלא בחוצה לארץ מדרבנן ובהא אפילו ר' אלעאי מודה. וגם זה אינו מחוור ואפשר לי לומר שראו דבריו של ר' אלעאי בראשית הגז ולא ראו אותם במתנות משום דראשית הגז מעורב עם חלקו של ישראל דומה לתרומה וראוי ללמוד הימנו בנתינה נתינה משא"כ במתנות שאין מובדלות ועומדות דמש"ה נמי פרכינן עליה דר' אלעאי בגמ' אי מה תרומה טובלת אף ראשית הגז טובל ומפרקינן עליך אמר קרא וראשית גז צאנך תתן לו אין לך בו אלא מראשית ואילך ולא פרכינן הכי במתנות דפשיטא לן דמתנות לא דמי לתרומה אף ע"ג דרבי אלעאי מתנות נמי יליף מתרומה בנתינה נתינה. ומ"ה אנן נמי כיון דראשית הגז דמי לתרומה טפי ממתנות מסתברא לן טעמיה דר' אלעאי בראשית הגז דונתן אמר רחמנא בתרומה לאגמורי בראשית הגז דדמי ליה כתביה ולא מסתברא לן במתנות דלא

דמו לתרומה וכן דעת הרמב"ם ז"ל שהמתנות נוהגות בכ"מ אף על פי שראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ עכ"ל וכן נראה שהוא דעת הרי"ף שלא כתב הא דא"ר אלעאי אין מתנות נוהגות אלא בארץ וראיתי מי שכתב דע"כ לא אמר הרמב"ם דמתנות נוהגות בח"ל אלא במצרים ובבבל וכיוצא בהם שהם סמוכות לארץ ישראל ותרומה ומעשר נוהגים בהם אבל בשאר ח"ל אין מתנות נוהגות בהם:

סעיף קטן לב

ואין נוהגין אלא בישראל אבל כהנים ולוים פטורים וכו' אבל אם נטלן כהן מידו וכו' בפרק הזרוע (חולין קלב:) דרש רבא מאת העם ולא מאת הכהנים ואיתא תו התם (קלא.) ההוא ליואה דהוה חטיף מתנתא אתו אמרו ליה לרב אמר לא מסתייע דלא שקליה מיניה אלא מחטף נמי חטיף ורב אי איקרו עם משקל נמי לישקול מינייהו אי לא איקרו עם רחמנא פטריה מספקא ליה אי איקרו עם אי לא איקרו עם וכיון דספק הם אין נוטלין מהן ואם נטל כהן לא יחזור וכ"כ הרמב"ם ז"ל. והר"ן כתב ומשמע ליה כיון דספיקא הוא אפילו נטל הכהן יחזור ללוי דהא מסקינן בפ"ק דב"מ (ו:) גבי ספק בכורות דתנן בהו המע"ה דאפילו תקפו כהן מוציאין אותו מידו שכך הדין בתופס ממון שהוא מסופק מצד הדין דמוציאין מידו כמ"ש שם בחידושי והכא נמי דכוותיה ולפיכך לא נתחוור לי מ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות בכורים שאם נטל הכהן מתנות מלוי לא יחזיר ואמאי מאי שנא מספק בכורות ועוד דבמתנות נתינה כתיבא בהו ויש בהם טובת הנאה לבעלים ומשמע דכל שיש טובת הנאה לבעלים בא כהן ונטל מוציאין אותו מידו עכ"ל :

סעיף קטן לג

בד"א שכהן פטור כשכהן שוחט לעצמו אבל אם הוא טבח ושוחט למכור אם הוא קובע למכור בבית המטבחיים חייב מיד וכו' עד ומנדין אותו אם לא יתן הכל שם (קלב.) גבי עובדא דאושפזיכניה דרבי טבלא ופי' הר"ן שתים ושלש שבתות פטור מן המתנות דכל שלשה שבתות כשוחט לעצמו דמי דמימר אמר אי זבני מינאי מוטב ואם לא תיהוי דידי מכאן ואילך כיון שהוחזק בטבחות חייב כשוחט בהמות לישראל אי נמי דיותר משתים וג' שבתות מפני מראית העין הוא חייב אבל מן התורה לעולם הוא פטור הואיל ושלו הוא מוכר:

סעיף קטן לד

שני ישראלים שהם שותפים בבהמה אחת חייבים בפרק ראשית הגז (חולין קלו.):

סעיף קטן לה

אבל המשתתף עם הנכרי ועם הכהן פטור וצריך לרשום משנה בפרק הזרוע (חולין קלב.) ופירש"י צריך שירשום שיעשה בו סימן שיבינו הרואים שאונו כולו של ישראל.

וז"ל הר"ן והמשתתף עמהם ישראל המשתתף עמהם שוחטין ומחלקין ביניהם פטור מן המתנות אפי' חלקו של ישראל ומיהו צריך שירשום ויעשה לו סימן כמו שהיו רגילים לרשום בשר שפטור מן המתנות כדי שיבינו הרואים שאין כולה של ישראל ולא יחשדוהו ברשע והרמב"ם ז"ל כתב המשתתף עם הכהן צריך שירשום חלקו כדי שיניח המתנות בחלק הכהן שאם לא עיין חלקו חייב במתנות מפני שאין הכל יודעים שהכהן שותף לו ואיכא למידק וחלקו של ישראל אמאי פטור דהא אמרינן בגמרא דכוי הבא מצבי שבא על התיישה דלרבנן חייב בחצי מתנות משום דשה אפילו מקצת שה משמע והכא נמי נהי דחלקו של כהן פטור חלקו של ישראל מיהא ליחייב איכא למימר דלא דמי דנהי דאמרינן דשה אפילו מקצת שה ה"מ היכא דכל שיות שבו חייב דבכה"ג כוליה שה מיקרי אבל הכא דמקצת שיות פטור כה"ג לא חייב רחמנא עכ"ל הר"ן ז"ל:

סעיף קטן לו

כתב הרמב"ם אם הכהן יושב עמו במטבחיים וכו' והמשתתף עם הנכרי אין צריך לרשום וכו' וא"נ כן מתוך הגמרא וכו' פשט השמועה כדברי רבינו דהכי איתא התם (קלג.) על מתניתין דהמשתתף עמהם צריך לרשום ואפילו עם הנכרי ורמינהו המשתתף עם כהן צריך לרשום והמשתתף עם הנכרי א"צ לרשום הכא במאי עסקינן דיתיב נכרי אמסחתא דכוותיה גבי כהן דיתיב אמסחתא אמאי צריך לרשום דאמרי בישרא קא זבין אי הכי נכרי נמי אמרי בישרא קא זבין אלא הב"ע דיתיב נכרי אכספתא דכוותיה גבי כהן דיתיב אכספתא אמאי צריך לרשום אמרי המוני הימניה נכרי נמי אמרי המוני הימניה אין אמונה בעכו"ם ואב"א סתם נכרי מיפעא פעי. ופירש"י דיתיב נכרי אמסחתא. כשהטבח מוכר הבשר דמוכח מלתא דנכרי שותף הוא: דיתיב עכו"ם אכספתא. על הארגז שנותן בה הטבח המעות כשמקבלים תמיד מן הלוקחים דהא ודאי מוכחא מילתא שפיר דנכרי שתוף בה. דאמרי הרואים המוני הימניה. לשמרם לו שלא יגנבום הימנו: אין אמונה בעכו"ם. עכו"ם אין ישראל רגילין להאמין בהם: אי בעית אימא. לעולם כדאוקימנא מעיקרא דיתיב נכרי אמסחתא וכהן נמי דיתיב אמסחתא ולא דמי דהתם נכרי מיפעא פעי תדיר הוא צועק אל תתנם בכך אלא בכך והכל יודעין שיש לו חלק בה אבל כהן צנוע הוא וסומך על הטבח ואין הכל יודעים שהוא שותף וזה מבואר כדברי רבינו וליישב דברי הרמב"ם ז"ל שהוא ז"ל היה מפרש דכי אמרינן ואבע"א עכו"ם מיפעא פעי לא בדיתיב אמסחתא היא אלא אע"ג דלא יתיב אמסחתא עכו"ם מיפעא פעי אפי' חוץ למטבחיים ומודיע לכל שהוא שותף ומשום הכי תניא דהמשתתף עם הנכרי א"צ לרשום ומתני' דקתני המשתתף עמהם צריך לרשום אכהן קאי דווקא ולא אנכרי ומאי עמהם עם כהנים

דעלמא וה"מ בדלא יתיב אמסחתא או אכספתא אבל אי יתיב אמסחתא או אכספתא א"צ לרשום דמוכחא מילתא שהוא שותף וז"ש ונושא ונותן עמו דיתיב אכספתא נמי בכלל נושא ונותן שהרי הוא מקבל ממנו המעות שקיבל מהלוקחים דאל"כ איכא למיתמה על הרמב"ם דנהי דפסק כלישנא דאי בעית אימא משום דבתרא הוא אמאי פסק לענין משתתף עם כהן כלישנא דמסחתא דקמא הוא ושבק לישנא דכספתא לכך אני אומר שפסק כדברי שניהם. והרי"ף והרא"ש השמיטו כל זה ולא כתבו אלא משנה כצורתה ולא ידעתי למה:

סעיף קטן לז

בד"א ששותפות הכהן והנכרי פוטר בשותף בכולה וכו' (שם:) א"ר הונא שותף בראש פטור מן הלחי שותף ביד פטור מן הזרוע שותף בבני מעיים פטור מן הקיבה וחייא בר רב אמר אפי' שותף באחד מהם פטור מכולם ואיתותב חייא בר רב מהא דתניא הראש שלי וכולה שלך אפילו א' ממאה בראש פטור מן הלחי וחייב בכולן וסליק בתיובתא. ומ"ש בשותף בכולה אפי' בכל שהוא הוא נלמד מדין שותף בראש דאפי' בא' ממאה פטור:

סעיף קטן לח

ואם יש בהמה לכהן ומוכר ראשה לישראל וכו' שם בעיא דאיפשיטא ודבר פשוט הוא דבמוכר ראשה לישראל קודם שחיטה מיירי דאי לאחר שחיטה כיון דבשעת שחיטה של כהן היתה אין בה דין מתנות:

סעיף קטן לט

השוחט בהמת ישראל חבירו חובה על השוחט ליתן מתנותיה לכהן ואם שוחט בהמת כהן או נכרי פטור שם במשנה השוחט לכהן ולנכרי פטור מן המתנות ובגמ' וליתני כהן ונכרי פטורים מן המתנות אמר רבא זאת אומרת הדין עם הטבח ופירש רש"י דינו של כהן לתבוע מתנותיו מן הטבח וכתב הר"ן ואע"ג דחיובא אטבח רמיא הני מילי בבהמה דבת חיובא היא בהמת כהן ונכרי לאו בת חיובא היא וכתב עוד מסתברא דאע"ג דהדין עם הטבח טובת הנאה לבעלים דהיאך הלה עושה סחורה בפרתו של זה. וכתב הרשב"א זאת אומרת הדין עם הטבח נראה פירושה שאע"פ שהטבח שוחט לישראל אינו יכול לדחות הכהן ולומר לאו בעל דברים דידך אנא זיל אצל בעלים אלא הדין עמו ונ תן לו ולאו למימרא שאם נתו לבעלים או מכרן לאחר שיהא הטבח חייב לו דהא קי"ל דמזיק מתנות כהונה פטור והאי טבח נמי לא משתרשי ליה זוזי דהא לאו דידיה היא בהמה אלא כדאמרן:

סעיף קטן מ

כהן שמכר פרה לישראל ואומר לו אני מוכר לך פרה זו חוץ ממתנותיה וכו' אבל אם אומר על מנת שהמתנות שלי אינו תנאי וכו' שם במשנה אם אמר לו חוץ מן המתנות פטור מן המתנות ופירש רש"י אם אמר כהן לישראל אני מוכר לך פרה זו חוץ מן המתנות שבה פטור ישראל מן המתנות ובגמ' (קלד:) ורמינהי על מנת שהמתנות שלי נותנן לכל כהן שירצה ע"מ אחוץ קא רמית חוץ שיור ע"מ לאו שיור. ופירש"י ורמינהי. כהן שמכר בהמה לישראל וא"צ ע"מ שהמתנות שלי נותנן ישראל לכל כהן שירצה דכיון דכולה בהמה זבין ליה לא מצי לאתנויי ליה האי אמתנות שאינן שלו אלא של כהנים נינהו ואין לו בהן אלא טובת הנאה מ"מ ש"מ דחייב במתנות: חוץ שיורא. לשון שיור משמע ששייר המתנות ולא מכרן לפיכך פטור הלוקח שהרי של כהן הן ודכוותה בישראל הוה מחייב הלוקח דכיון שהוא שחטה עליה רמיא למיתבינהו: ע"מ לאו שיורא הוא. אלא תנאה הכל מכר לו ע"מ שיתנם לו והוא אין בו כח להתנות וכתב הרא"ש ע"ז הוא אין בו כח להתנות זה שהתורה אמרה שיתנם לכל כהן שירצה ולא אמרינן שהמכר בטל מאחר שאין התנאי מתקיים משום דהתנה על מה שכתוב בתורה והתנאי בטל ומעשה קיים וכ"כ הר"ן וכ"כ התוספות בתירוצא בתרא:

סעיף קטן מא

ישראל שמכר פרה לחבירו ושייר המתנות חייב הלוקח ליתנם וכו' נתבאר בסמוך בדברי רש"י וכ"כ הרא"ש:

סעיף קטן מב

ישראל שאומר לחבירו מכור לי בני מעיה של פרה זו והיה בהן מתנות כהונה וכו' משנה שם אמר לו מכור לי בני מעיה של פרה זו והיו בהן מתנות נותנן לכהן ואינו מנכה לו מן הדמים לקחן ממנו במשקל נותנן לכהן ומנכה לו מן הדמים. ופירש"י נותנן. לוקח זה לכהן ואין המוכר מנכה ללוקח מן הדמים שהרי היה יודע הלוקח שהמתנות שם וזה לא מכר לו הקיבה: לקח ממנו במשקל. הליטרא כך וכך ושקל לו הקיבה נותנה לוקח לכהן שהרי הגזילה אצלו וצריך להשיב והטבח ינכה לו מן הדמים ע"כ שמכר דבר שאינו שלו ובגמרא א"ר ל"ש אלא ששקל לעצמו אבל שקל לו טבח הדין עם הטבח ורב אסי אמר אפילו שקל לו טבח הדין עמו לימא בדרב חסדא קא מיפלגי דא"ר חסדא גזל ולא נתיאשו הבעלים ובא אחר ואכלו רצה מזה גובה רצה מזה גובה לא דכולי עלמא אית להו דרב חסדא והכא במתנות כהונה נגזלות קא מיפלגי דמר סבר נגזלות ומר סבר אין נגזלות. ופירש"י ל"ש. היכא דלקח ממנו במשקל דקתני נותנן לכהן והוא חוזר ותובע דמים מן הטבח אלא בששקלן ליקח לעצמו דכיון דטבח לא נגע בהן אינו בעל דין של כהן לפי זה

לוקח כותנן והוא שואל לו הדמים שעל הטבח היה מוטל ליתן אבל שקלן לו טבח הדין של כהן ומחלוקתו ותביעתו אף עם הטבח והטבח חוזר עליהם אם יש בעין נותנן לכהן והכי מפרש לה בריש הגוזל דאף עם הטבח קאמר. וכ"כ הרא"ש דאף עם הטבח קאמר וז"ל הר"ן אבל שקל לו טבח דינו של כהן עם הטבח משום דמשתרשי ליה זוזי לכהן וחייב לשלם שאסור לו למכור חלק כהנים ולעשות עליהם גזלן ולפיכך חייב להחזירן לכהן מדין הפרשה ולא בדיינים משום דה"ל ממון שאין לו תובעים ופסקו הרא"ש והר"ן כרב. והרמב"ם כ' בפ"ט מהלכות בכורים המתנות עצמן אסור לישראל לאכלן אלא ברשות כהן הן עבר ואכלן או הזיקן או מכרן אינו חייב לשלם מפני שהוא ממון שאין לו תובע ידוע והקונה אותם אע"פ שאינו רשאי ה"ז מותר לאוכלן מפני שמתנות כהונה נגזלות אמר לטבח מכור לי בני מעיה של פרה זו נותנם לכהן ואינו מנכה לו מן הדמים לקחן ממנו במשקל נותנם לכהן ומנכה לו מן הדמים וכתב הר"ן שנראה מדבריו דה"ק ל"ש דחייב הלוקח ליתן לכהן אלא ששקל לעצמו אבל לא שקל לעצמו רשאי הלוקח לאכלן שהראשון הוא שגזלן והלוקח מותר לאכלן מפני שמתנות כהונה נגזלות:

סעיף קטן מג

גר שנתגייר והיה לו פרה וכו' משנה שם: כתב רבינו ירוחם אסור לישראל ליקח פשוט מישראל כדי שיתן זרוע ולחיים וקיבה לבן בתו כהן וכ"ש מהכהן עצמו זה פשוט בבכורות פרק עד כמה (בכורות כז.):

סימן סב

סעיף קטן א

לא תאכל הנפש עם הבשר אזהרה לאוכל אבר מן החי פשוט בס"פ גיד הנשה (חולין קב:) ונוהג בבהמה בחיה ובעוף ואינו נוהג אלא בטהורים פלוגתא דתנאי שם ופוסק רבינו כחכמים וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהמ"א ובאמת שלפי דרכו של רבינו שאינו מכניס עצמו לכתוב אלא האסור והמותר בלבד לא החייב והפטור לא ה"ל לכתוב דאינו נוהג אלא בטהורים דמאי נ"מ הא טמאים בלא"ה אסירי אלא נמשך אחר דברי הרמב"ם:

סעיף קטן ב

לפיכך אבר הפורש מן החי בין שיש בו בשר וגידים ועצמות בין שאין בו אלא בשר לבד וכו' אסור לאוכלו כ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר וכתב המגיד שכן מתבאר בסוגיא דס"פ גיד הנשה ומוסכם מן המפרשים. ותיבת לפיכך שכתב רבינו אינה מדוקדקת ואיפשר דה"ק כיון דאיסור אבר מן החי אפקיה קרא בלשון בשר שמעינן שהאבר שאין בו אלא בשר נמי מחייב וסיים הרמב"ם בדין זה שהאבר שאין בו עצם בין שחתך כולו בין שחתך מקצתו ה"ז אסור משום אבר מן החי והאבר שיש בו עצם אינו חייב עליו משום אבר

מן החי עד שיפרוש כברייתו בשר וגידים ועצמות אבל אם פירש מן החי הבשר בלבד חיוב עליו משום טריפה כמו שביארנו לא משום אבר מן החי וכתב ה"ה המקום שממנו למד לומר כן ושיש חולקים עליו בזה ומדברי הרשב"א נראה שהוא סובר כהרמב"ם ורבינו לא חשש לכתוב זה משום דלפי דרכו לא נפקא ליה מינה מודי דהא בין כך ובין כך אסור:

סעיף קטן ג

בין אם יש בו כזית בין אם אין בו כזית אף ע"ג דבס"פ גיד הנשה (חולין קב.) אמר רב אבר מן החי צריך כזית מ"ט אכילה כתיבא ביה ומשמע דאפילו אכל אבר שלם אם אין בו כזית פטור וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהמ"א היינו לומר דבשאין בו כזית פטור ממלקות אבל מ"מ איסורא מיהא איכא דהא קי"ל חצי שיעור אסור מן התורה ורבינו לענין שאסור לאכלו מיירי לא לחייבו מלקות. ומ"מ איני יודע מי הכניסו לרבינו לכתוב כן דהוה סגי למיכתב אסור לאכלו סתם ואנא ידענא דאפי' חצי שיעור אסור דמהי תיתי לן למישרי כיון דאיהו לא אשמועינן הכא שיעור דאבר מן החי ועוד שהרי כתב בה' יו"כ דחצי שיעור אסור ומהתם הוה ילפינן לכולהו איסורי ואפילו את"ל דאיכא למידחי דלא נילף מהתם הו"ל לכתבו באחד משאר איסורין ולא באבר מן החי דאיכא למיטעי בלישניה למימר דאתי דלא כרב דאמר דאבר מן החי צריך כזית:

סעיף קטן ד

וכן בשר הפורש מן החי אסור אף ע"פ שאין בו משום אבר מן החי וכו' בס"פ גיד הנשה (שם:) א"ר יוחנן לא תאכל הנפש עם הבשר זה אבר מן החי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו זה בשר מן החי ופירש"י לא תאכל הנפש עם הבשר זה אבר מן החי דאבר מן החי איקרי נפש שאם יחתכנו אינו עושה חליפין שלא ישוב עוד כנפש הנטולה שאינה חוזרת והכי משמע לא תאכל הנפש בעודו עם הבשר בעוד החיות עם הבשר: ובשר בשדה. משמע שפירש ממקומו: זה בשר מן החי וטריפה כמשמעו וכתבו התוס' ובשר בשדה טריפה זה בשר מן החי מדכתיב בשדה דריש משמע שפירש ממקומו והרמב"ם כתב בפ"ד מהמ"א בשר מן החי החותך מן הטהורים הרי אותו הבשר טריפה והאוכל ממנו כזית לוקה משום אוכל טריפה שהרי בשר זה מבהמה שלא נשחטה ולא מתה מה לי טריפה אותה חיה מה לי חתכה בסכין מה לי בכולה מה לי במקצתה הרי הוא אומר ובשר בשדה טריפה לא תאכלו כיון שנעשית הבהמה בשר בשדה הרי היא טריפה עכ"ל:

סעיף קטן ה

ואפילו הפורש מן הבהמה ועדיין הוא בתוכה כגון שנחתך מהטחול או מהכליות וכו' אבל אם נחתך מהעובר שבמעיה ונשאר בתוכה מותר משנה בר"פ בהמה המקשה (חולין

סח.) וכתב הרמב"ם בפ"ה מהמ"א דהא דאסרינן בנחתך מהטחול או מהכליות היינו משום אבר מן החי:

סעיף קטן ו

אבר המדולדל בבהמה וכן בשר המדולדל בה אם אינו יכול לחזור ולחיות וכו' בפרק בהמה המקשה (חולין עג.) תניא ובשר בשדה טריפה לא תאכלו להביא האבר והבשר המדולדלין בבהמה ובחיה ובעוף שהן אסורין ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן אין בהם אלא מצות פרישה בלבד ופירש"י אין בהם איסור לאו של אבר מן החי אלא מצות פרוש בעלמא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא:

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל אם יכול לחזור ולהחיות אם נשחטה הבהמה מותר כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהמ"א ונלמד הוא מדין ביצי זכר שיבא בסמוך:

סעיף קטן ח

ועצם הנשבר אם עור ובשר חופין את רובו מותר וכו' משנה בפרק בהמה המקשה (חולין עו.) נשבר העצם אם רוב הבשר קיים שחיטתו מטהרתו ואם לאו אין שחיטתו מטהרתו ופי' רש"י אם רוב הבשר קיים מפרש בגמרא רוב עביו ורוב הקיפו ואם לאו אין שחיטתו מטהרתו ואפי' במקום שהבהמה מותרת הוי אבר אסור משום ובשר בשדה טריפה כדאמרינן להביא האבר והבשר המדולדלין וכבר נתבארו פרטי דין זה בסימן נ"ה:

סעיף קטן ט

ביצי זכר שנתלשו ועדיין הם מעורין בכיסן מותרים אלא שנהגו בהן מנהג איסור וכו' בפרק גיד הנשה (חולין צג.) ביעי חשילתא רב אמי ורב אסי חד אסר וחד שרי מאן דאסר מדלא קא בריין הני אבר מן החי נינהו ומאן דשרי מדלא קא מסרחן הני חיותא אית בהו וכתבו התוס' מדלא בריין הני אבר מן החי נינהו מן התורה לא היו אבר מן החי כיון שמחוברים הם מעט הם ניתרים בשחיטה כדברים המדולדלין ואין בהם אלא מצות פרוש בלבד כדאמרינן בפ' בהמה המקשה ובתר הכי אמרינן בגמ' א"ל ר' יוחנן לרב שמן בר אבא הני ביעי חשילתא שריא ואת לא תיכול משום אל תטוש תורת אמך וכתב הרשב"א דהכי קי"ל וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ן. ופי' רש"י ביעי חשילתא ביצי זכר מעורין בגופו. אל תטוש תורת אמך מנהג מקומך שאתה מבבל ושם נוהגים בו איסור וכ"כ הרשב"א ואת לא תיכול משום אל תטוש תורת אמך כלומר מותרים הם במקום שלא נהגו בו איסור אבל אתה שאתה ממקום שהנהיגו בו איסור לא תיכול מינייהו אלא נהוג כאנשי מקומך לחומרא משום שנאמר אל תטוש תורת אמך ורב שמן בר אבא דעתו לחזור היה עכ"ל אבל הרמב"ם כתב בפ"ה מהמ"א שאסור לאוכלן ממנהג שנהגו כל

ישראל מקדם שהרי הוא דומה לאבר מן החי ונראה מדבריו דבכל דוכתא אסירי וכ"כ הרא"ש והר"ן דאנן בתר בני בבל גרירי ואסירי לן. וכתב עוד הר"ן דבני בבל מדינא אסרי להו ולא ממנהגא בלחוד וכ"נ מדברי רש"י ז"ל. הוציא העובר את ידו כתבתי למעלה בסימן י"ד:

סימן סג

סעיף קטן א

בשר שנתעלם מן העין אסור בפרק גיד הנשה (חולין צה.) אמר רב בשר כיון שנתעלם מן העין אסור ואותבינן עליה מדתנן נמצא בגבולים חתיכות בשר מותרות ושני מידי הוא טעמא אלא לרב הא איתמר עלה רב אמר מותרות משום נבלה כלומר דלא מטמאי ואי אכיל להו לא לקי דספק נינהו ומיהו באכילה אסורות. ולוי אמר מותרות באכילה. ופירש"י שנתעלם מן העין. שהיה שעה אחת שלא ראהו ואפילו היה מונח על שלחנו אסור שמא נתחלף בנבלה ומותיב בגמרא עלה דרב מדתניא רבי אומר מקולין וטבחי ישראל בשר הנמצא ביד נכרי מותר ושני נמצא ביד נכרי שאני ופירש"י נמצא ביד נכרי שאני שהיה בחזקת המשתמר והוא לא שחטה וטריפה לא מכרו לו למוכרה כאן אבל בשר המונח שמא עורבים חלפוהו. ומותיב עליה תו מדתניא בברייתא דט' חנויות בנמצא הלך אחר הרוב ושני הכא נמי בנמצאת ביד נכרי אלא רב היכי אכיל בישרא בשעתיה דלא עלים עינא מיניה אב"א בציירא וחתמא ואי נמי בסימנא כי הא דרבה בר רב הונא מחתך ליה אתלת קרנתא ומשמע בגמרא בעובדא דרב הוה אזיל לבי רב חנין חתניה דחיותא דתליא נמי אית בה משום בשר שנתעלם ומייתי בגמ' עובדי דאיתביד להו בישרא ואתו לקמיה דרב הונא ורב הונא א"ל אית לך סימנא בגוה א"ל לא אית לך טביעות עינא בגוה א"ל אין אם כן זיל שקול. וכתב הרא"ש אמר רב בשר שנתעלם מן העין אסור ואפי' בעיר שרוב טבחי ישראל דחיישינן שמא עורבים הביאו נבלה והחליפוהו ואפי' בבהמה שלימה כדמוכח בשמעתין וחומרא יתירא היא וכ"כ התוס'. וכתב עוד הרא"ש רש"י פסק דלית הלכתא כרב והביא ראיה מהך עובדא דרב נחמן מנהרדעא איקלע לגבי רב כהנא מפום נהרא במעלי יומי דכיפורי הוו אייתו עורבי שדו כבדי וכולייתא אמר ליה שקול ואכול האידנא דהיתירא שכיח טפי ועוד דסתם מתניתין מוכחי הכי ואף ע"ג דשני שינויי דחיקי נינהו וכן מוכח סוגיא דשמעתין דקאמר ורב היכי אכיל בישרא ולא קאמר היכי אכלינן בישרא וקשה מפ' אלו מציאות (בבא מציעא כד:) ההוא דיו דשקל בישרא ושדא בי צנייתא דבר מריון אתא לקמיה דאביי ואכשרי' ופריך והא א"ר בשר כיון שנתעלם מן העין אסור ומדפריך מינה אלמא דהכי הלכתא

ור"ת גריס אתא לקמיה דרב ופריך מרב אדרב ורשב"ם תירץ דהא דפסקינן הכא דלא כרב היינו היכא שמצא הבשר במקום שהניחו דלא חיישינן שמא עורב החליפו והביאו באותו מקום עצמו אבל היכא שנטלו העורב והחזירו חיישינן שמא החליפו והני עובדי איכא למימר דהוו בעיר שרובה נכרים וכיון שנאבד איכא למיחש טפי עכ"ל ומדהביא הרא"ש דברי רשב"ם בסוף משמע לרבינו דהכי ס"ל. וכתבו הגהות מיימון בפ"ח מהמ"א שר"ת וכל רבינו שבצרפת פסקו דאין הלכה כרב וכ' הר"ן שהרז"ה סובר כדעת רש"י דפסק הלכתא כלוי ובספר התרומה ג"כ פסק כלוי ומיהו סובר ז"ל דע"כ לא שרי לוי אלא בבשר הנמצא בעיר שטבחיה ישראל דלעורבים דעלמא לא חיישינן וא"נ בעיר שטבחיה נכרים כגון שהניחה בביתו ומצאה במקום שהניחה דכל כה"ג לא חיישינן לעורב אבל בעיר שטבחיה נכרים ומצאה במקום שלא הניחה חיישינן דילמא אחלפוה עורבים דמדוכתייהו שקלי והני עובדא דגבא דבשרא וכרכשא דהתם לא מצאה במקום שהניחה ובכי הא מודה לוי דבעינן טביעות עינא או סימנא עכ"ל. וכתב עוד בספר התרומה אם הניחה בשוק בין הנכרים אפי' מצאה במקום שהניחה אסורה אם אין מכירה בסימן או בטביעות עין וכן אם שולח ביד נכרים הדין כן וכן רבה בר בר חנה מחתך לה אתלת קרנתא ומשדר לה ביד עכו"ם וכן א"ר בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לט.) בחותם א' אסור עכ"ל וכתב הרשב"א נראה דמ"ש שאם הניחה בשוק בין הנכרים אסורה היינו ברוב טבחי נכרים אבל ברוב טבחי ישראל הא אמרינן לעיל למאן דאית ליה דבשר שנתעלם מן העין דשרי וכדפרכינן מבשר הנמצא ומנמצא בה בשר דס"ל למאן דאית ליה בשר שנתעלם דבנמצא בקרקע מיירי ואף ע"ג דרוב אוכלי בשר נכרים נינהו אם חי הוא מותר דאזלינן בתר רוב טבחים ורובם ישראלים נינהו והילכך ברוב טבחי ישראל אפי' הניחה בין הנכרים ובא ומצאה במקום שהניחה דליכא עורב לחלופי לא חיישינן לה כלל עכ"ל. וכתב בתשובה סימן ק"ז על ראובן שלקח בשר במקולין ושלחו ע"י שלוחו נכרי בלא חותם והודיעו שהוא מפליג ואין לו בו טביעות עין שורת הדין נ"ל שהוא מותר וכל שרוב טבחים ומקולין ישראל פשיטא דהיינו בשר הנמצא ביד נכרי שהוא מותר דבנמצא הלך אחר הרוב אלא אפילו לא היו רוב טבחים ומקולין ישראל איפשר להתיר בדיעבד אם א"א לו להחליף אא"כ הולך לדרך אחרת למקולים של נכרים שאף ע"פ שהודיעו שהוא מפליג מתיירא הוא שמא יראו אותו יהודים אחרים ויתפש כגנב והביא ראיות לדבר ויתבאר זה בסימן קי"ח אבל הרי"ף פסק הלכה כרב וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מהמ"א וז"ל עשר חנויות ט' מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת נבילות ולקח בשר מאחת מהן ואינו ידוע ממי לקח הרי זו אסור דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אבל בשר הנמצא מושלך

בשוק הלך אחר הרוב דכל דפריש מרובא פריש אם היו רוב המוכרים נכרים אסור ואם היו רוב המוכרים ישראל מותר וכן בשר הנמצא ביד נכרי ולא נודע ממי לקח אם היו רוב מוכרי הבשר ישראל מותר זהו דין תורה וכבר אסרו חכמים כל הבשר הנמצא בין בשוק בין ביד נכרי אף ע"פ שכל המוכרין וכל השוחטים ישראל ולא עוד אלא הלוקח בשר והניחו בביתו ונעלם מן העין אסור אא"כ היה לו בו סימן או שהיה לו בו טביעות עין והוא מכירו ודאי שהוא זה או שהיה צרור וחתום. תלה כלי מלא חתיכות בשר ונשבר הכלי ונפלו החתיכות לארץ ובא ומצאם חתיכות ואין לו בהם לא סימן ולא טביעות עין הרי זה אסור שיש לומר אותו בשר שהיה בכלי גררתו חיה או שרץ וזה בשר אחר הוא עכ"ל. וכתב ה"ה זה דין תורה וכבר אסרו חכמים וכו' שם א"ר בשר שנתעלם מן העין אסור ופסקו הגאונים כרב וכן דעת קצת האחרונים והקשה עליו מהא דט' חנויות דקתני ובנמצא הלך אחר הרוב ותירץ בנמצא ביד נכרי ולפי סוגיא זו אף ע"ג דרב אסר בשר שנתעלם בנמצא ביד נכרי כיון שהוא בחזקת משתמר ורוב המוכרין שבעיר מוכרין בשר כשר מותר וזה דעת רוב המפרשים ורבינו שכתב דכשנמצא ביד נכרי אסור נראה שסמך על מה שאמרו בירושלמי דשקלים ובנמצא הלך אחר הרוב א"ר יוחנן בשר הנמצא ביד נכרי כנמצא בפלטיא והוא שראו אותו יוצא במקולין של ישראל רב נחתא לתמן חמיתון מקולים וחמר עלייהו אלמא דטפי אסור נמצא ביד נכרי מנמצא בפלטיא ואין צ"ל מבשר שהניח בביתו ומצאו במקום שהניחו שאסור לדעת רב שהרי יש לחוש כשנמצא ביד נכרי שמא תחילתו מן האיסור הוא ואע"ג דלמיעוטא לא חיישינן וסוגיין היא עיקר לענין דינא אבל כיון דחזינן בירושלמי דרב משום חומרא אמרה ודאי בכל גווני הוא ונמצא ביד נכרי נמי אסור זהו דעת רבינו ואינו מתחוור לפי גמרתנו וכבר כתבתי שדעת הרבה מן המפרשים לומר דבנמצא ביד נכרי במקום שרוב טבחי ישראל מותר ומ"מ ראוי להחמיר בדבר עכ"ל. ומ"כ דהא דאמרינן נמצא ביד נכרי שאני באתרא דמכרזי אי איכא בההוא יומא טריפה בבית המטבחיים דאז אם לא הכריזו באותו יום עדיף נמצא ביד נכרי מבשר המונח בבית ישראל שנתעלם והרמב"ם איירי בזמן הזה דלא מכרזי דבהא ודאי עדיף מונח בבית ישראל שנתעלם מנמצא ביד נכרי. ועל מ"ש הרמב"ם ולא עוד אלא הלוקח בשר והניחו בביתו וכו' כתב ה"ה זו היא דרב ויש מן המפרשים שכתבו דהא דרב דוקא שהניחה במקום שעופות או שרצים יכולים להביא אחרת במקומה אבל תלאו במסמר וכיוצא בו שא"א לשרץ ליטול ולהניח בכיוצא בזה מותר וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ואיפשר שאף דעת רבינו ממ"ש תלה כלי מלא וכו' נשבר הכלי וכו' נראה שאם מצאו כמו שהוא אע"פ שאין לו בחתיכות סימן ולא טביעות עין מותרות ועוד כתב ומ"ש רבינו

שבטביעות עין מותר בכל גווני מפורש בגמרא שם וכבר העלה הרמב"ן שכל אדם נאמן לומר טביעות עין יש לי בו וא"צ ת"ח בדוקא וזהו דעת רבינו ומ"מ צריך שידקדק יפה בדבר עכ"ל. וכ"כ הג"א בשם א"ז דהא טביעות עינא שרי אפי' בע"ה שמכירו לבשר זה אפילו בטביעות עינא נאמן כי אינו חשוד לקלקל ולהאכיל את חבירו איסור וסברא זו דהרמב"ן שכל אדם נאמן לומר טביעות עין יש לו בו כ"כ הרשב"א בחידושיו בשמו וכתב עוד שר"ח כתב כאן וה"מ בת"ח דלא משקר וצ"ע דהכא לכ"ע משמע דקאמרי [ואף ע"ה] לא משקר באיסורין וכתב עוד ומיהו הבא להתיר איסורים בטביעות עינא צריך לדקדק אם יש לו טביעות עין יפה מפני שפעמים שהעין משקרת וסבור שמכיר ואינו מכיר ולפיכך אם לא ראהו תחילה היטב ודקדק בראייתו שמא סבור שזה הוא ואינו אלא אחר והעלה דלא מהני טביעות עינא אלא בחתיכה ששבעתה העין אבל לא שבעתה העין לא וכ"כ הר"ן בשמו. וכתב עוד ה"ה דע שיש מן האחרונים שפסקו כלוי דפליג אדרב ושרי בשר שנתעלם וכן דעת הרשב"א וכתב והוא שמצאה במקום שהניחה ואם הוא בביתו אפילו רוב טבחים נכרים ואפילו הניחה בשוק והוא שהיה רוב טבחי ישראל אבל אם לא מצאה במקום שהניחה כיון שאינו מכירה בדין הוא לחוש ואפילו הניח עשר ומצא ט' כיון שאין לו בהם סימן או טביעות עין עכ"ד ודברי רבינו והגאונים עיקר להחמיר עכ"ל. ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לפסוק כרב יש לאסור בשר שנתעלם מן העין ואין לו בו סימן ולא טביעות עין אא"כ תלאו במסמר וכיוצא בו שא"א לשרץ ליטול ולהניח כתב המרדכי מעשה בא לידי בתרנגולת שחוטה ושלחוה ביד נכרי וכו'. ובעל התרנגולת היה מכיר אותה ואומר שזאת היא והתרתי אותה כיון שבעל התרנגולת היה מכירה כדברי ר"ת דאמר לית הלכתא כרב דאמר בשר שנתעלם מן העין אסור ע"כ ואיני יודע למה כתב שהתיר משום דלית הלכתא כרב דהא רב נמי מכשר בהא כיון דאית ליה טביעות עין בגוה דטביעות עינא עדיפא מסימנא כדאיתא בגמרא נשאל הריב"ש בתשובה סימן ע"ו על פרש שעשה נישואין והיה לו עגל ורצה שישחטנו טבח ישראל כדי לשלוח ממנו מנות לישראל מיודעיו וכן עשה ושלח המתנות ע"י נערו נכרי בלי שומר אם הם מותרות. והשיב אמרו בפרק גיד הנשה דאפי' לרב דאסר בשר שנתעלם מן העין מודה בנמצא ביד נכרי דשרי כשרוב מקולין וטבחי ישראל ולכן בחתיכות אלו אם נודע בבירור שלא עשו עגל אחר בעיר אלא זה חתיכות אלו מותרות אבל אם הפרש או אפילו אחר עשה עגלים חתיכות אלו אסורות אא"כ יש בהם סימן או טביעות עין עכ"ל והוראת היתר זה היה שלא כדעת הרמב"ם שכתבתי בסמוך:

סימן סד

סעיף קטן א
כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו לפיכך אין חייבים משום חלב אלא הג' מינים אלו אבל בהמה טמאה וחיה בין טהורה בין טמאה חלבם כבשרם זה פשוט כיון שלא אמר הכתוב חלב אלא של שור וכשב ועז ובהדיא תנן בפרק כל הבשר (חולין קיז.) שהדם נוהג בבהמה ובחיה ובעופות בין טמאים בין טהורים והחלב אינו נוהג אלא בבהמה טהורה בלבד:

סעיף קטן ב
ואפילו באלו הג' מינים כתב הרמב"ם שאין חייבים על חלב נפל שלה אלא משום נבלה כמו על בשרו בפ"ז מהמ"א כ"כ וכתב ה"ה שטעמו משום דאיכא בפ' בהמה המקשה (חולין עה.) תרי לישני וללישנא בתרא כל שלא כלו לו חדשיו לכ"ע אין כאן חיוב כרת והכי קי"ל:

סעיף קטן ג
אבל באלו הג' מינים חייבים משום חלב בין אם היא שחוטה או נבלה או טריפה כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר ונתן טעם למה תייב על חלב נבילה וטריפה משום חלב דמתוך שנוסף האיסור בבשרה שהיה מותר נוסף על החלב ולפיכך לוקה ב' וכתב הרב המגיד בהרבה מקומות ומהם פרק השוחט (חולין לז.) ופ' גיד הנשה (חולין פט:) התורה אמרה יבא איסור נבלה ויחול על איסור חלב וכן בטריפה וביאר רבינו שהטעם מפני שאיסור חל על איסור במוסיף ומ"מ נראה דאפי' מאן דלית ליה איסור מוסיף מודה בזה מדכתיב וחלב נבלה וחלב טריפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו ע"כ ולא היה רבינו צריך לכתוב זה ולא מה שקודם לו דלא נפקא לן מינייהו מידי לענין איסורא דהא בלאו הכי אסור באכילה אלא שנמשך אחרי דברי הרמב"ם:

סעיף קטן ד
כוי חלבו אסור ואין חייבים עליו בר"פ בתרא דיומא (עד.) אייתי ברייתא דקתני אין לי אלא כל שישנו בעונש ישנו באזהרה כוי וחצי שיעור הואיל ואינו בעונש יכול אינו באזהרה ת"ל כל חלב ופירש"י כוי שהוא ספק ואין בו כרת וחצי שיעור שאינו בעונש מנין שהוא באזהרה ת"ל כל חלב וברי"פ דם שחיטה (כריתות כא.) אמרינן גבי כוי חלבו מנין מכל חלב וכתב הרמב"ם דין זה בפ"א מהמ"א:

סעיף קטן ה
השוחט בהמה ומצא בה עובר וכו' בפרק בהמה המקשה (חולין עד.) תנן השוחט את הבהמה ומצא בה בן ח' חי או מת או בן ט' מת קורעו ומוציא את דמו מצא בה בן ט'

חי טעון שחיטה וחייב משום אותו ואת בנו דברי ר"מ וחכ"א שחיטת אמו מטהרתו וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל כחכמים דאמרי שחיטת אמו מטהרתו והוא שלא הפריס ע"ג קרקע וחלבו מותר באכילה אבל דמו אסור ואם הפריס ע"ג קרקע טעון שחיטה וחלבו אסור ואצ"ל דמו דתניא לענין גיד הנשה נוהג בשליל וחלבו אסור דר"מ ר' יהודה אומר אינו נוהג בשליל וחלבו מותר וקי"ל כר' יהודה אבל הרמב"ם כתב פ"ז מהל' מ"א השוחט בהמה ומצא בה שליל כל חלבו מותר ואפילו מצאו חי מפני שהוא כאבר ממנה ואם שלמו לו חדשיו ומצאו חי אע"פ שלא הפריס על הקרקע א"צ שחיטה וחלבו אסור וחייבין עליו כרת ומוציאין ממנו כל החוטין והקרומות האסורין בשאר הבהמות וטעמו משום דסתם לן תנא כר"מ דתנן בר"פ גיד הנשה נוהג בשליל ר' יהודה אומר אינו נוהג וחלבו מותר ואף על גב דלענין גיד הנשה מיתניא סובר הרמב"ם דלאו דוקא אלא ה"ה לחלב דהא גיד הנשה וחלב חדא פלוגתא היא בברייתא והרא"ש כתב בפרק בהמה המקשה שטעמו של הרמב"ם מפני שהוא סובר שר' יוחנן וריש לקיש דאיפליגו התם בהושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב מבן ט' חי בפלוגתא דר"מ ורבי והודה דרבי יוחנן כר"מ ור"ל כר"י ופסק הלכה כר"י ולא נהירא כלל שיחלקו האמוראים במחלוקת התנאים אלא ודאי כל אחד אמר דבריו אליבא דכ"ע והלכה כר"י ע"כ והרשב"א ג"כ כתב בפרק בהמה המקשה שאינם נראים לו דברי הרמב"ם ובפ' גיד הנשה כתב שרבי אפרים פסק כר"מ בין בגידו בין בחלבו וטעון שחיטה והרמב"ם והרב בעל העיטור פסקו כרבי יהודה שאינו טעון שחיטה ולענין חלבו וגידו פסקו כר"מ מהא דאמר ר' יוחנן תלש חלב מבן ט' חי חלבו כחלב בהמה חדשים גרמי ליה וגידו כחלבו וזה מן התימה דמאחר שפסקו הלכה כרבי יהודה שאינו טעון שחיטה היאך אפשר לפסוק הלכה כר"מ לענין גידו וחלבו דהא א"ר אלעזר א"ר אושעיא דלשיטתן הלכו בחלוקת חלב וגיד והא בהא תליא ושאר הפוסקים כולם חדשים גם ישנים ז"ל פסקו כרבי יהודה בכולהו בין בשחיטה בין בחלב וגיד מדאמר רבי אלעזר שהלכו לשיטתן והא בהא תליא ומיהו איכא למידק דהא סתם לן תנא כר"מ בגיד הנשה ואילו היינו אומרים כדברי התוספות דרבי אלעזר לא קאי אלא אחלבו לבד הוה ניחא טפי דלא סתרן סתמי דמתניתין אהדדי אלא קי"ל ככולהו סתמי דהלכה כרבי יהודה בשחיטה כסתם מתני' דבהמה המקשה ובחלבו נמי הלכה כרבי אלעזר דאמר דהלכו לשיטתן אבל בגידו לא הלכו לשיטתן כלל והא לאו בהא תליא והלכך קי"ל כותיה דרבי מאיר בגידו וכסתם מתניתין דפירקין דסתים ותני נוהג ונראה שזו היא דעת הרי"ף שכתב בפרק בהמה המקשה קי"ל כחכמים דאמרי שחיטת אמו מטהרתו וכו'. ומדנקט חלבו מותר אבל דמו אסור ולא קאמר וחלבו וגידו

מותר דתרוייהו איתנהו בברייתא משמע דס"ל דדוקא חלבו מותר אבל גידו אסור ועוד שהביא מתני' דגיד הנשה דקתני נוהג בשליל ע"כ: ומ"ש שנראה שהוא דעת הרי"ף דברי תימא הם שהרי כתב והוא שלא הפריס ע"ג קרקע וחלבו מותר באכילה אבל דמו אסור דתניא לענין גיד הנשה ונוהג בשליל וחלבו אסור ד"ר מאיר רבי יהודה אומר אינו נוהג בשליל וחלבו מותר וקי"ל כרבי יהודה הרי מבואר דבגיד נמי שרי וכרבי יהודה. ומה שדקדק מדכתב וחלבו מותר ולא כתב חלבו וגידו אינו דקדוק דעל כרחך לומר דגידו בכלל חלבו הוא ומה שרצה להכריח מדהביא מתני' דגיד הנשה אינו כלום שדבר פשוט הוא שסמך על מה שפסק כרבי יהודה בפרק בהמה המקשה: וכתב המרדכי בפ' בהמה המקשה וז"ל קי"ל כר"י וכפירוש רש"י בתשובותיו כל זמן שלא הפריס ע"ג קרקע לא נקרינן כלל לא חלבו ולא גידו כדנפקא לן מוכל בבהמה תאכלו וראבי"ה כתב משום רב האי גאון וראב"ן דגיד הנשה נוהג בו וצריך לנקרו עם שומנו דכף הירך סתמא כתיב עכ"ל אבל הר"ן כתב בפרק גיד הנשה לענין הלכה כיון שהלכו לשיטתן וקי"ל כר' יהודה בשחיטה דשליל אפילו בן ט' ניתר בשחיטת אמו חלבו וגידו נמי שרי ולא נתחוורו דברי הרמב"ם שפסק בפ"ה מהמ"א בשחיטה דשליל כרבי יהודה דניתר בשחיטת אמו ובפ"ז כתב דחלבו אסור ובפ"ח פסק דנוהג בשליל ולא נראו דבריו דכולהו בהדי הדדי שייכי וכן מה שפסקו התוס' בשחיטת שליל וחלבו להיתירא כר' יהודה ובגידו לאיסורא מדסתם לן תנא דמתני' הכי לא מחוור דכיון דא"ר אלעזר דהלכו לשיטתן ליכא לאיפלוגי בינייהו עכ"ל וכתב ה"ה שכ"ד הרמב"ן דגידו נמי מותר וכתב עוד ה"ה דע דלדברי הכל בן ט' מת הנמצא במעי בהמה חלבו מותר שאין חדשים גורמין בלא חיות וכתב עוד ולדברי כל המפרשים נראה שאם הפריס ע"ג קרקע כיון שטעון שחיטה משום מראית העין אף חלבו אסור וכתב הרשב"א בת"ה הרמב"ן ז"ל כתב דקלוט בן פקועה שהוא מותר בלא שחיטה חלבו נמי מותר וכ"פ רבינו בסימן י"ג: ולענין הלכה בחלב דשליל הרמב"ם ובעל העיטור ה"ל יחידאי לגבי כל הנך רבוותא דשרו ולענין גידו כיון דהרי"ף והרא"ש הסכימו להתיר וכמה רבוותא מסכימים עמהם היה ראוי לפסוק כן אלא שמצאתי למהר"י ן' חביב ז"ל שכתב שבהיותו בעיר סמור"ה שמע לחכם א' שהיה בקי בניקור פעם אחת הוצרכו להאכיל שליל לאשה מעוברת ואמר א"צ ניקור חלב אלא ניקור גיד לבד והוא כדכרי הרשב"א ומנהגם של ישראל תורה היא וכ"ש בעיר גדולה של חכמים שהיתה בזמנם עיר סמור"ה וראוי לחוש לענין גיד השליל ע"כ:

סעיף קטן ו

הושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב מבן ט' חי שבתוכה חייבין עליו משום חלב וכו' בפרק בהמה המקשה (חולין עה.) הושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב של בן ט' חי ואכל רבי יוחנן אמר חלבו כחלב בהמה חדשים גרמי ריש לקיש אמר חלבו כחלב חיה חדשים ואוירא גרמי וידוע דהלכה כר' יוחנן דאמר חלבו כחלב בהמה ומשמע ליה דה"מ בשהוציאו לחוץ ואכלו אבל אם תלשו והניחו במעי בהמה ושחטה מותר וכ"כ הרא"ש רבי יוחנן אמר חלבו כחלב בהמה חדשים גרמי ואפילו לרבי יהודה דשרי חלב של בן ט' היינו כשנשחטה אמו דניתר בשחיטת אמו אבל קודם שחיטה חלבו כחלב בהמה ואל תתמה לרבי יוחנן כיון דנקרא חלב בגמר חדשים למה ניתר בשחיטת אמו דיו לולד שיהיה כאמו דאין שחיטתה מתרת חלבה די"ל דגזירת הכתוב הוא שהרי למדנו מוכל בבהמה תאכלו שאם חותך מן העובר מותר ואילו נחתך מן הבהמה אסור ומה שדמו אסור לפי שהוא נבלע בכל הגוף וחשיב כדם האיברים שפירש של בהמה עצמה וכ"כ הרשב"א בפ' גיד הנשה דהא דא"ר יוחנן אפילו לרבי יהודה אמרה והיינו טעמא דכשתלשו ממנו והוציאו לחוץ קודם שחיטת אמו אבל לאחר שחיטת אמו ודאי חלבו כחלב חיה אפי' לרבי יוחנן דמרבינן ליה מוכל בבהמה תאכלו וכן פרש"י והתוספות בפרק בהמה המקשה וכ"כ הר"ן בהדיא בפרק בהמה המקשה וקי"ל כרבי יוחנן הילכך כי אמרינן חלבו מותר דוקא בשלא יצא החלב לחוץ קודם שנשחטה אמו אבל יצא לחוץ אסור וענוש כרת ונראה מדבריו בפי' שכל שתלשו והניחו במעי הבהמה ניתר בשחיטתה כיון שלא הוציאו לחוץ ואפשר שגם הרמב"ם סובר כן שכתב בפ"ז מהמ"א כלשון הזה הושיט ידו למעי בהמה וחתך מחלב העובר שכלו לו חדשיו והוציאו ה"ז חייב עליו כאילו חתכו מחלב האם עצמה שהחדשים הם הגורמין לאסור החלב עכ"ל ומדכתב והוציאו אפשר לומר דמשמע שאם לא הוציאו ניתר בשחיטת האם ואע"פ שהוא פוסק כר"מ דחלבו של שליל אינו ניתר בשחיטת האם איכא למימר דשאני התם שהשליל חשוב אבר בפני עצמו לענין זה לדעת ר"מ אבל חלב שנחתך ממנו ונשאר במעי הבהמה הרי הוא בכלל מה שדרשו כל בבהמה תאכלו ומ"מ רבי' מאחר שכתב דלא נהירא ליה דברי הרמב"ם דפסק כר"מ הוה ליה לפרש דהא דהושיט ידו למעי בהמה וכו' חייבין עליו משום חלב בשהוציאו לחוץ דוקא הוא שאם לא הוציאו הוא ניתר בשחיטת האם:

סעיף קטן ז

אי זהו חלב כל שהוא תותב קרום ונקלף בפרק א"ט (מט:) תניא את החלב המכסה את הקרב ר' ישמעאל אומר מה חלב המכסה את הקרב קרום ונקלף אף כל קרום ונקלף ר"ע אומר מה חלב המכסה את הקרב תותב קרום ונקלף אף כל תותב קרום ונקלף

ופרש"י קרום ונקלף. קרום דק יש עליו ונקלף הקרום מעל החלב שאינו אדוק בו כ"כ: אף כל קרום ונקלף. והיינו חלב שע"ג הקיבה וכ"ש חלב שע"ג הדקין: תותב. היא שמלתו מתרגמינן היא תותביה כשמלה הוא פרוס על הקרב וכן על הדקין בראשו אבל חלב הקיבה אינוי תותב אלא חתיכות חתיכות הוא אדוק ושעל הדקין מראשו והלאה היינו מן הכנתא כשמפרישין אותו מהן נשאר מן החלב אצלם ולאו תותב הוא אלא אדוק בהם. ורבינו פירשו לענין שלא יהא בשר חופה אותו ולא ידעתי למה הוצרך לשנות מפרש"י וההיא דשלא יהא בשר חופה אותו מימרא ("כתוב בב"ה שגירסא זו משובשת וכצ"ל ומ"ש רבי' שלא יהא בשר חופה אותו מימרא כו') מפורשת היא בפרק ג"ה (צו.):

סעיף קטן ח

חלב האליה מותר מבואר בפ"ק דכריתות (ד.) ובפרק כל הבשר (חולין קיז.) דקאמר אלא מעתה אליה דחולין תיתסר אמר קרא כל חלב שור וכשב ועז דבר השוה בשלשתן כלומר וחלב האליה אינו קרב אלא בכשב בלבד וכתב הרשב"א בספר ת"ה דטעמא דדרשינן הכי משום דליכא למימר דאיצטריך למיכתב שור וכשב ועז למישרי חלב חיה דהא מדכתיב בפרשת ויקרא כל חלב וכל דם לא תאכלו דבר הלמד מעניינו הוא שלא אסרה תורה אלא חלב הקרבים למזבח וחיה אינה קריבה וכתב הרמב"ם בפ"ז מהמ"א האליה מותרת באכילה לא נקראת חלב אלא לענין קרבן בלבד כמו שנקראו חלבים כליות ויותרת הכבד לענין קרבן כמו שאתה אומר (בראשית מ"ה:י"ח) חלב הארץ וחלב כליות חטה (דברים ל"ב:י"ד) שהוא טובם ולפי שמרימין דברים אלו מן הקרבן לשריפה לשם נקראו חלב שאין שם דבר טוב אלא המורם לשם ולכך נאמר בתרומת מעשר (במדבר י"ח:ל') בהרימכם את חלבו ממנו ע"כ:

סעיף קטן ט

כתב מהר"י ן' חביב ז"ל חלב האליה מותר איפשר שיטעה בזה האיש ההמוני ויחשוב שהחלב שבאליה לצד פנים מותר ורחמנא ליצלן מהאי דעתא כי אין הכוונה אלא על האליה עצמה והוצרך לומר כן לפי שהיתה קריבה על גבי המזבח וזה מבואר בדברי הרי"ף פרק גיד הנשה ובדברי הרמב"ם ואמרינן בס"פ כל הבשר חלב האליה איקרי חלב סתמא לא איקרי ע"כ כתב המרדכי בפרק גיד הנשה בשם רא"ם חוטין שבעוקץ אסורין י"מ עוקץ הנק"א בלעז ואיני בקי באותן חוטין כי לא ידעתי חוטי חלב באותו מקום לבד חוטי דכפלי הנמשכים עד תחת המתנים ואני שמעתי ונראה לי עוקץ זנב כדתנן (סוכה לד:) ניטל עוקצו הילכך צריך להסיר חוטי הזנב ונראה שהוא אסור משום דגדלים ויונקים מחלב הכליות עכ"ל ונראה שמטעם זה כתוב בסדר הניקור שכתב רבינו בשם

העיטור ונוטל הסכין וחותך באליה ומוציא ממנה חוט שמתחלק לשנים וכו' וגם הרוקח כתב יטול חוטין שתחת השדרה והחלב שבזנב והחוט שבו:

סעיף קטן י

חלב שעל הכסלים וקרום שעליהם אסור בפרק גיד הנשה (חולין צג.) האי תרבא דקליבוסתא אסור וענוש כרת וזהו חלב שעל הכסלים ופירש רש"י תרבא דקליבוסתא עצם קטן הוא ומונח על עצם שקורין הנק"א ומחובר לחולית האליה מלמעלה ועליו יש חלב תחת ראש המותן שקורין לונבי"ל והרמב"ם כתב בפרק ז' מהלכות מאכלות אסורות חלב שבעיקרי הירכות מבפנים חייבים עליו כרת והוא החלב שעל הכסלים והרי"ף פי' תרבא דקליבוסתא היכא דלייפין אטמתא זהו חלב הכסלים ולפיכך נקרא מי שרגלו גבוה מחבירתה כסול כדתנן (בכורות דף מ.) השחול והכסול וז"ל רבינו ירוחם תרבא דקליבוסתא פרש"י עצם קטן וכו' ורי"ף פי' אותו עצם המחבר האטמות וכתב הר"ן שמה שאמרו וזהו חלב שעל הכסלים לאו למימרא שזה הוא עיקר חלב שעל הכסלים אלא לומר שאף זה מחלב שעל הכסלים: ומ"ש רבינו דקרום שעל הכסלים אסור שם אמר רב כהנא ואיתימא רב יהודה ה' קרמי הוי תלתא משום תרבא ותרי משום דמא דטחלי דכפלי ודכולייתא משום תרבא:

סעיף קטן יא

חלב שתחת המתנים אסור שם אמר רבי אבא אמר רב יהודה אמר שמואל חלב שהבשר חופה אותו מותר שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שתוך הכסלים איני והא"ר אבא אמר רב יהודה אמר שמואל האי תרבא דתותי מתני אסור אמר אביי בהמה בחייה פרוקי מיפרקי ופרש"י חלב שהבשר חופה אותו. חלב שעל הכסלים שתחת הכליות ונראה בגובה הכסלים ואח"כ נבלע תחת הבשר אדום דק ומתפשט תחת אותו בשר בכל הכסלים ומשהבשר חופהו מותר וכשכלה למטה מאותו בשר יוצא ממנו קרום עב ולבן לבד קרום דק וקלוש המתפשט בכל הכסלים שאסור משום חלב כדלקמן ותחת אותו קרום עב יש חלב ויש שנוהגים איסור באותו חלב לפי שאותו קרום אינו חשוב חיפוי בשר שדק הוא אבל בארץ אשכנז נוהגים בו היתר וגם בעיני רבינו נראה דחיפוי גמור הוא: האי תרבא דתותי מתני. זהו עליונו וגובהו של אותו חלב שפירשתי קודם שיכסהו הבשר ואותו גובה עצמו מכוסה במתנים שקורין לונביל"ש שרחבו מרחיב למטה מצלעות קטנות ומכוסה וכשהטבח מפרישו נראה אותו חלב: פרוקי מיפרקי. כשהיא הולכת אבריה נעים והמתנים פעמים שהם נמשכים כלפי מעלה והכסלים נמשכים כלפי מטה ואין החלב (הרא"ש גורס הבשר) נכסה בהם והרי"ף כתב קאמרי רבוותא שהחלב שתחת השומן שבראש הכסלים הוא חיורתא דתותי מתני וקרום מפסיק בין זה החיורתא ובין

השומן שתחת זה החיורתא העליון אסור והתחתון מותר והרמב"ם כתב בפ"ז מהמ"א יש כמו שתי פתילות של חלב בעיקרי המתנים סמוך לראש הירך כשהבהמה חיה חלב זה נראה במעים וכשתמות נדבק בשר בבשר ויתכסה חלב זה ואינו נראה עד שיתפרק הבשר מן הבשר ואע"פ כן הרי זה אסור שאין זה חלב שהבשר חופה אותו וכ"מ שתמצא בו החלב תחת הבשר והבשר מקיף אותו מכל סביביו ולא יראה עד שיקרע הבשר הרי זה מותר ע"כ והרא"ש אחר שכתב דברי רש"י ודברי הרי"ף כתב ולפי שאין הכל בקיאין באיזו מקום הבהמה מתפרקת בחייה נתן הרמב"ם סימן לדבר וכתב כ"מ שתמצא בו חלב תחת הבשר והבשר מקיפו מכל סביביו ולא יראה עד שיקרע הבשר הרי זה מותר עכ"ל וכתבו הגהות מיימון בפ"ז מהמ"א בשם סמ"ג סמוך לזנב יש שומן האליה ועליו יש חלב הקליבוסת שאמרנו אותו חלב ושומן האליה דבוקים זה בזה ואי ביניהם אלא גיד לבן כעין הקרום ומראהו כמראה שומן מה שעל אותו גיד אסור בכרת ומה שתחתיו מותר מטעם חלב שהבשר חופה אותו וצריך לגרור אותו הגיד יפה יפה ולפי שהוא לבן טועין בו הרבה בני אדם ואין יודעים להפריש בין החלב לשומן עכ"ל וכ"כ המרדכי בפרק גיד הנשה וממה שכתב הרי"ף בחיוורתא דתותי מתני נראה דהיינו חלב שלמטה אחר גמר הצלעות אצל חוט השדרה בין אותו בשר ובין פני הבשר הסמוכים לעור יש כמין שומן והוא נקלף בסכין כמו שהחלב נקלף וזהו שכתב שהחלב שתחת הבשר שבראש הכסלים שהרי בשר זה בראש הכסלים הוא ומ"ש שתחת זה החיורא יש שומן היינו פני הבשר שהם כמין שומן ויש בני אדם שאינם נזהרים בו ואחרים מנקרין אותו מהכבש ולא מהשור ואין טעם בדבריהם ולא ריח במעשיהם שאין לחלק בין כבש לשור ושמעתי בשם הרב מהר"ר יוסף טאיצ"ק נר"ו שזהו החלב שהיו נוהגין בו היתר בני ארגו"ן עד שבא הרב הגדול מהר"ר יצחק ליאון ז"ל וחלק עליהם ואסרו להם וראיתי בני בודי"ן שמנקרין חלב זה אך אינם מנקרין אלא עד חצי רחבו ואיפשר שטעמם משום דליכא למימר ביה דבהמה בחייה אפרוקי מיפרקי אלא עד חציו ואני נוהג לנקרו כולו וכן נכון לעשות מאחר שאין אנו יודעין בירור הדבר מאן פלג לן לאסור חציו ולהתיר חציו וכתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן רכ"א חלב שבתוך הכסלים יש אוסרים אותו מפני שבגמרא השוו אותו עם חלב שבתוך הכליות ובחלב שבתוך הכליות קי"ל כרבא ורבי יוחנן דממרטי ליה ואנו נהגנו בו היתר דההיא דכוליא רבא ור"י חומרא הוא דמחמרי בה ויש מקומות שנהגו בו איסור ובאותם מקומות איפשר שאסור להתיר להם דשמא לא טעו בו אלא נהגו איסור אטו חלב שעל הכסלים עכ"ל ובתשובה אחרת סימן ש"ח כתב חלב שתחת אותו קרום שנוטלים מנקרי הבשר בכסלים אותו חלב שתחת קרום

דק הסמוך למתנים ודאי אסור ואין זה נקרא שבתוך הכסלים אלא אותו שהבשר ממש חופה אותו והוא אותו העומד בין כפלי בשר הכסלים אבל אותו שהקרום לבד חופה אותו נראה הוא על הבשר ולא בתוך הבשר ואין לך מי שמתירו עכ"ל. והאגור כתב על חלב שתחת אותו קרום עב ולבן שרבו האוסרין ובני ספרד נוהגין בו איסור בכבש אבל בשור ראיתי רוב המנקרים שמסירין הקרום הלבן לבד ואין מנקרין שום חלב מתחתיו כלל זולת קצת נשים כשרות שמנקרות גם החלב שתחת הקרום ההוא ויישר כחן כי אותם שאין מנקרין חלב שתחתיו לא מצאו ידיהם ורגליהם וכבר נשאל הרשב"א ח"ג סימן רכ"א על חלב זה אם מחלקין בו בין כבש לשור והשיב מעולם לא שמענו באיסור חלב הפרש בין שור וכשב ועז ומקרא מלא דבר הכתוב כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו ומכאן למדו לאליה שהיא מותרת שלא אסרה תורה אלא חלב השוה בשור וכשב ועז ואילו לא היה אסור בשור גם בכשב ועז לא היה נאסר עכ"ל. ואילו מאחר שמנקרין אותו בכבש נראה שמנהג אבותיהם בידיהם דלא חשיב להו קרום חיפוי בשר ולכן מנקרים חלב שתחתיו ואם כן מי התירו להם בשור ונמצא שהם מכשילים את הסמוכים עליהם ומאכילין אותם דבר האסור להם: כתב בסדר הניקור לבעל העיטור שכתב רבינו בסימן ס"ה מתחיל ממקום סיום הגיד שמוציא מן החזה ומקלף בידו אותו קרום שעל הכסל וכשמקלף נראין ראשי החוטין שהן בכסל והם שלשה מימין וב' משמאל וכו' וגורר אותו חלב שתחת בשר המתנים ומקלף יפה יפה מתחת הבשר המתנים משני צידי הבהמה ואח"כ מעביר בשר המתנים שקורים בלעז לונבי"ש וגוררו יפה מב' צדדין ואותו עצם הנתון בנתים מחתכו ומסיר כל ההגבהות שישתוה עם הבשר כדי שלא ישתיירו בו משרשי החוטין ובשר המתנים כלום:

סעיף קטן יב

חלב שעל המסס ובית הכוסות חייבין עליו בפרק ג"ה (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל חלב שעל המסס ובית הכוסות אסור וענוש כרת וזהו חלב שעל הקרב ופי' רש"י המסס ובית הכוסות בסוף הקרב ולא זהו עיקר חלב המכסה את הקרב שקורין טיל"א שהוא תותב קרום ונקלף אבל אותו חלב המכסה את הקרב דבוק לחלב שעל המסס ובית הכוסות וכתב הגהות מיי' בפ"ז מהמ"א חלב שעל המסס ובית הכוסות פרוש הוא מונח עליו כשמלה פרוסה. והנה רבינו יואל ושאר גדולים שבאשכנז הנהיגו היתר בחלב הדבוק לכרס תחת הפריסה ורבינו אפרים אוסר והמרדכי בפ' א"ט הביא קצת מטענות האוסר והמתיר ונראה מדבריו שלדברי הכל צריך להסיר הקרום שתחת המכסה ולא נחלקו אלא בחלב שתחת אותו קרום וכתב עוד שם שמדברי הרמב"ם שכתב בפ"ו מה"ש

כרס שניקב טרפה ואין לך דבר שיסתום שהרי חלב שעליו אסור הוא נראה שהוא סובר כרבינו אפרים. וכתב עוד שם דבקצת מדינות בדילין ממנו ועונשין עליו כרת עכ"ל ואני מצאתי כתוב בשם ספר אגודה בערפור"ט נוהגים לאסור ובשאר קהלות נוהגים להתיר אמנם אלו אין נמנעין מכלים של אלו ומבישוליהם אך הכרס אין אוכלין בבואם לקהלות עכ"ל ושמעתי מנשים כשרות של בני ספרד שהם מנקרות הכרס מכל חלב שבו ונראה שמנהג אבותיהם בידיהם שהיו נוהגים כדברי רבינו אפרים:

סעיף קטן יג

קרום שעל דד הטחול והוא הצד הגס חייבין עליו וכו' בפ' ג"ה (שם) אמר רב המנונא תנא קרום שעל הטחול אסור ואין חייבין עליו והתניא חייבין עליו ל"ק הא כנגד הדד הא שלא כנגד הדד ופרש"י הדד מקום עביו וכ"כ כל הפוסקים ורבינו ירוחם שכתב דהיינו החד שלו טעות סופר הוא וכתב רש"י שהטעם שבמקום עביו אסור וחייבין עליו היינו מפני שהוא מחובר שם לכרס ולחלב וכתב המרדכי בפרק אלו טריפות באותו שלא כנגד הדד אסור משום הרחקה וכן כתב סמ"ג שאין איסורו אלא מדברי סופרים:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו שהחוטין שבו אסורין ואין חייבין עליהם בפרק גיד הנשה ה' חוטי הוו תלתא משום תרבא ותרי משום דמא דטחלי ודכפלי ודכולייתא משום תרבא ומשמע דאין חייבין עליהם דאל"כ ה"ל לפרושי והכי איתא בהדיא בגמרא (צב:) אמר רב ששת א"ר אסי חוטין שבחלב אסורין ואין חייבין עליהן ופרש"י אסורין מדרבנן וכ"כ הרא"ש גבי חוטין שבעוקץ דחוטין לא מיתסרו אלא מדרבנן וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהמ"א שחוטין וקרומים האסורין משום חלב ודם אסורין מד"ס וא"ת שהן אסורין מן התורה בכלל כל חלב וכל דם אין לוקין עליהם אלא מכת מרדות ויהיו כחצי שיעור שהוא אסור מן התורה ואין לוקין עליו וכתב בסדר הניקור לבעל העיטור שכתב רבינו בסימן ס"ה נוטל ראש הגיד שבתוך הטחול ומושך אותו ונמשכין עמו ג' חוטין שבתוכו עכ"ל וראיתי לאבא מארי ז"ל שהיה נזהר שלא יפסק שום חוט מהם ואפשר שטעמו מדאשכחן החוטין שבעוקץ שאע"פ שהם נבלעים בבשר צריך לחטט אחריהם ה"הבחוטי הטחול שטעם איסורן של אלו ושל אלו שוה ונראה דהיינו מפני שראשי החוטין סמוכים לחלב אלו לחלב המכסה את הקרב ואלו לחלב שעל הכסלים. ואחר שכתבתי זה מצאתי שכתב הרשב"א בת"ה חוטין שבכוליא ושבטחול אסורין משום חלב וצריך לשרש אחריהם:

סעיף קטן טו
הכוליא יש עליה שני קרומין העליון חייבין עליו וכו' בפ' ג"ה (צג:) תנא קרום שע"ג כוליא אין חייבין עליו והתניא חייבין עליו ל"ק הא בעילאה הא בתתאה ופרש"י עילאה. חלב ממש שעל הכליות יש עליו קרום דק והוא חלב גמור. תתאה. קרום:

סעיף קטן טז
ולובן שבכוליא יש אוסרים ויש מתירין בפג"ה (צב:) לובן כוליא רבי ורבי חייא חד אסר וחד שרי רבה ממרטט ליה רבי יוחנן ממרטט ליה רבי אסי גיים ליה אמר אביי כוותיה דרבי אסי מסתברא דאמר רב יהודה אמר שמואל חלב שהבשר חופה אותו מותר ופרש"י לובן כוליא. שבתוך החריץ ומתפשט והולך בתוך הכוליא: ממרטט ליה. משרש אחריו: גיים ליה. אבל החפוי בכוליא אכל. והרי"ף כתב גיים ליה לא היה מדקדק בנטילתו וכתבו התוספות דמשמע דהלכתא כאביי דלובן כוליא שרי וא"צ לגמום אלא מה שחוץ לכוליא וכ"נ דעת השאלתות פרשה אחרי סימן צ"ב וגרסינן רבה ממרטט ליה ול"ג רבא דא"כ היה הלכה כרבא לגבי אביי וכ"פ הרי"ף דהלכה כרבי אסי דגיים ליה וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהמ"א וז"ל חלב שעל הכליות נאסר ולא שבתוך הכליות ואף ע"פ כן נוטל אדם שבתוך הכוליא וא"צ לחטט אחריו עכ"ל נראה שהוא מפרש גיים ליה כמו שפי' הרי"ף לא היה מדקדק בנטילתו דמשמע שהיה נוטל אותו אלא שלא היה מחטט אחריו וכתב הר"ן דרבא ור"י דממרטי ליה ממדת חסידות בעלמא הוו עושין אבל לענין הדין כ"ע מודו ומ"מ כתב שהרז"ה ובעל התרומה גורסים רבא ממרטט ליה ופוסקים כוותיה לגבי אביי וכתב רבינו ירוחם שכן דעת רבינו יונה ז"ל: והרשב"א כתב שנראין דברי הרי"ף והרמב"ם אלא שנהגו במקומותינו איסור וממרטין אותו מעיקרו ע"כ ורש"י כתב בלובן כוליא הלך אחר המחמיר לשרש אחריו והמחמיר יחמיר והמונע לא הפסיד וכתב הרא"ש דלכאורה נראה דשרי כאביי וא"צ לגמום אלא מה שחוץ לכוליא ומיהו נהגו לשרש אחריו מאחר שרש"י נסתפק בו וגם ר"י ממרטט ליה עכ"ל וזהו שכתב רבינו ורש"י פסק לחומרא דמשמע דהכי נהיגינן וגם המרדכי כתב דמאחר שרש"י והתוספות מספקא להו טוב להחמיר וכתב בהג"ה אשיר"י בשם א"ז מיהו אם ימצא קצת שלא שרשו לחוץ ונצלה או נתבשל עמו לא אסרינן ליה ע"כ. וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל על דברי רבינו תדקדק שלא אמר ורש"י פסק כדברי האוסר אלא פסק לחומרא כאומר המחמיר יפה עשה וכיון שאמר בסוף דבריו והמונע לא הפסיד קרובים דבריו לפסוק עם המיקל:

סעיף קטן יז
חוטין שבעוקץ אסורין ואין חייבין עליהם והם חמש שלשה מימין ושנים משמאל וכו' בפ' ג"ה (שם) א"ר יהודה חוטין שבעוקץ אסורין ה' חוטי אית ביה בכפלא תלתא מימינא

ותרתי משמאלא תלתא מפצלי לתרי תרי מפצלי לתלתא תלתא נפקא מינה דאי שליף להו חמימי משתלפי ואי לא בעי לחטוטי בתרייהו. ופרש"י שבעוקץ היינו חמשה חוטי דכפלא פלנקשא. עוקץ הנק"א. בעי לחטוטי בתרוייהו. עד שימצא כמספר הזה וראשן א' מחובר בשדרה וראשי הפצולים נדבקים תחת החזה בראשי הצלעות. וכתבו התוס' וצריך ליזהר אותם שקונים חלק של פנים לחטט אחריהם וכן כתב הרא"ש וכתב עוד ונראה דמדאורייתא מישרא שרו מתרי טעמי חדא דחלב אמר רחמנא ולא חוטין ועוד דחלב שהבשר חופה אותו מותר ובהא איכא למימר דשמא בהמה בחייה פרוקי מיפרקא או שמא מגולין קצת קודם שיכנסו לתוך הבשר ואפי' יהיה מדרבנן נכון לחטט אחריהם דאין לזלזל באיסורין דרבנן דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון עכ"ל וכתב בסמ"ק וכלבו כתב ה"ר יצחק אי שליף להו חמימי משתלפי ואי לא בעי לחטוטי בתרוייהו ואי שרויים במים הוה ליה כחמימי : והר"פ כתב וצ"ע בספר הגדול ומורי ה"ר יחיאל היה נוהג שלא היה אוכל כלל מאותה חתיכה לפי שאין הטבחין נזהרין להסיר אותן חמימי עכ"ל וכ"כ בהגהות מיימון. וכתב הר"ן וז"ל כתוב בחידושי הרשב"א דאע"ג דקי"ל חלב שהבשר חופה אותו מותר הני חוטין אע"ג דמיבלעי בכפלי היינו טעמא דאסירי משום דאיכא למימר בהו כדאמרינן בתרבא דתותי מתני בהמה בחייה פרוקי מיפרקא ואחרים כתבו דלאו למימרא דאזיל ומחטט להו עד מקום שהם כלין דהא בליעי בבשר ומותרין אלא לפי שהן חוטין דקין הרבה קאמר דבעי לחטוטי בתרייהו עד שימצא מנינם שלם עכ"ל ואנו נוהגים לחטט אחריהם וכ"כ רבינו ירוחם :

סעיף קטן יח

בקיבה יש שני מיני חלבים בפא"ט (מט:) תניא את כל החלב אשר על הקרב להביא חלב שעל גבי הדקין דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר להביא חלב שעל גבי הקיבה ואסיקנא דאיפוך דרבי ישמעאל לרבי עקיבא ודר' עקיבא לרבי ישמעאל ואמרינן בגמרא דבני ארץ ישראל אכלי לחלב שעל הקיבה ובני בבל לא אכלי ליה ואמרינן דאקשתא כ"ע לא פליגי דאסיר כי פליגי דאייתרא איכא דאמרי דאייתרא כ"ע לא פליגי דשרי כי פליגי דאקשתא ופרש"י הקיבה עשויה כקשת ומבחוץ קרי דאקשתא ומבפנים לעיגול קרי דאייתרא חבל ע"כ. אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהמ"א דדאייתרא הוא חוט משוך כמו יתר וכתב רש"י דקי"ל כלישנא קמא לחומרא וכ"פ כל הפוסקים דדאקשתא אסור מן התורה. וכתב הרי"ף דחלב שעל גבי קיבה נהגו בו היתר וה"מ דאייתרא אבל דאקשתא אסור משמע מדבריו שפוסק כלישנא קמא דדאקשתא לכ"ע אסור ובדאייתרא פליגי בני בבל ובני ארץ ישראל ומוכח בגמרא דבני בבל לאו מדינא אסרי ליה אלא ממנהגא וסובר הרי"ף

שאין אנו נגררים אחר בני בבל במנהגות שלהם שלא מן הדין ולכך פסק דאייתרא שרי וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהמ"א וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן שכל שאין שם מנהג מותר וכן נראה דעת הרשב"א וכתב ואנו בגלילות הללו נוהגין בו איסור כבני בבל עכ"ל. ואמרינן בגמרא דבני ארץ ישראל מקמצין פי' שנוטלים מעט למעלה מההיא אייתרא מפני שחלב הקרב שוכב עליו ולא ידעתי למה לא הזכירו כן הרי"ף והרמב"ם ז"ל. אבל רש"י כתב דלדידן תרוייהו אסירי דבתר בני בבל גרירינא דאנן בני גולה אנן. וכן פסק הרא"ש וכתב רבינו ירוחם שכן תפסו עיקר וכ"ד סמ"ג וסמ"ק. וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל ובזמן הזה ראוי לנהוג בו איסור אפי' לפי דברי הרמב"ן שאמר ובכל דוכתי דלא נהיגי ביה איסורא שרי וכבר נהגנו עתה איסור וכן הדור שלפנינו אם כן אין בנו כח לחזור ולנהוג מנהג היתר עכ"ל:

סעיף קטן יט

חלב שעל הדקין אסור כבר נתבאר בסמוך שהוא פלוגתא דתנאי וידוע דהלכה כר"ע דאסר:

סעיף קטן כ

ומ"ש ודוקא באורך אמה וכו' בפג"ה אמר רב יהודה אמר שמואל ריש מעיא באמתא בעי גרירה וזהו חלב שעל הדקין ופרש"י ריש מעיא כשהדקין יוצאין מן הקיבה צריך לגרר חלב שעליהם אורך אמה וזהו חלב שעל הדקין שנחלקו בו רבי ישמעאל ור"ע בפא"ט וכתב הרא"ש שהטעם מפני שסמוכין לחלב מכאן ומכאן ואילך הם דבוקים בהדרא דכנתא והוא שומן ומותר ובלבד שינקרו אותו מן הווירידין שבו והרמב"ם כתב בפ"ו מהמ"א חלב הלב וחלב המעיים והם הדקין המלופפין כולן מותרין והרי הם כשומן שהוא מותר חוץ מראש המעי הסמוך לקיבה שהוא תחילת בני מעים שצריך לגרור החלב שעליו וזהו חלב שעל הדקין שאסור ויש מן הגאונים שיאמר שראש המעי שצריך לגררו הוא המעי שיצא בו הרעי שהוא סוף המעים כתב ה"ה פירש רבינו ריש מעיא ראש המעים הסמוך לקיבה וכו' וכן פירש רש"י ואף ר"ח כן פירש והוא ז"ל כתב בשם אחרים הפירוש האחר שהזכיר רבינו והראב"ד כתב שהפי' ההוא עיקר וכבר הכריע הרשב"א כפירוש רבינו ואמר שהפי' האחר אינו מחוור דכרכשא לא מיקרי מעיא אלא הדקין ומ"מ נראה שרבינו כתב שני הפירושים כדי לחוש לשניהם עכ"ל והרא"ש דקדק על דברי הרמב"ם שלא כתב באורך אמה כדאמר רב יהודה באמתא ונראה דמפרש דלבני מעים קרי אמתא על שם אמת המעים עכ"ל כתוב בהג"א פ' ג"ה יטול חלב שעל הקיבה דאקשתא ודאייתרא עד אמה מן המעים של קיבה ויפרידנו בנחת שלא ינתק בכח וישאר ממנו עם הכנתא וכתב המרדכי שם דכשהטבח מושך הדקים כשעודן חמין אינו נדבק

חלב בהם ונשאר אותו חלב הטעון גרירה בהדרא דכנתא הילכך הבא לאכול מן הדרא דכנתא יגרור אמה מן החלב לצד הקיבה ואם משך הטבח בדקים ולא נודע מקום צד הקיבה צריך לגלח ולחתוך הדרא דכנתא סביב עביו כדינר זהב במקום שנסתפק בה עכ"ל: כתב הכלבו המנהג לגרור שניהם מיהו של צד הקיבה גוררין אותו לגמרי ושל צד הכרכשא אין גוררין אותו לגמרי לפי שיש שם חלב טהור אבל מסירין הקרום הארוך עם חלבו שאינו דבוק עם הכרכשא כשאר שומן עכ"ל וכן הוא בא"ח ועכשיו נוהגים להסיר מהכרכשא הנקראת טבחייא שהוא סוף המעים דבר מועט כחצי אמה או פחות אפשר שהם תופסים עיקר הפירוש האחר דאראש המעים קאמר ולא אסוף או אף על פי שהם מפרשים דאסוף המעים קאמר תופסים עיקר כדברי הרמב"ם שלא הזכיר ארך אמה ומשמע דבדבר מועט סגי וירא שמים יצא ידי שניהם להסיר ארך אמה מכאן וארך אמה מכאן כ' המרדכי בר"פ גיד הנשה דרבי אליעזר ממי"ץ כתב דיותרת הוא הנקרא אברי"ש וכן פרש"י בפירוש החומש והוא בשר המחלק וחוצץ בין ריאה לכבד ויש אוכלין השומן המעורב בבשר היותרת שתחת הקרום מטעם חלב שהבשר חופהו ואומר רא"ם דשיבוש הוא בידם שהבשר חופהו אינו מתיר כי אם בכסלים וכליות שנאמר בהם על למעוטי תוך אבל ביותרת הכבד דלא כתיב על לא שרי תוך דידה ואסור אחרי שהוזכר באימורי שלמים וכן ר"ת אסר ור"י דחה ראייתו ובערוך פי' יותרת אצבע הכבד ובס"ה כתב שצריך לקלף היותרת מבחוץ הכל לפי שחלב המכסה את הקרב שוכב ונוגע שם אבל היותרת לצד פנים מצד הריאה אין צריך להסיר הקרום שבאותו צד אין שם חלב ואם חתך היותרת מן הבהמה ואין ידוע אי זה היה לצד פנים או לצד חוץ צריך להסיר הקרום משני צדדיו עכ"ל ונראה מדבריו לכאורה שבעל התרומה סובר (כדאמר) [כרא"ם] דאסר שומן המעורב בבשר היותרת שתחת הקרום ואינו כן שהרי כתב תניא בת"כ כי כל אוכל חלב ונכרתה יכול אפי' חלב הדפנות וה"ה לכל שומן בהמה יהא קרוי חלב ואסור לאכול ת"ל חלב המכסה את הקרב אשר על הכסלים וחלב הכליות פירוש אותו דבר הקרוי חלב במקום אחר גבי הקרבה אותו אסור בחולין לאכול ואפילו חלב אליה אומר שלהי פרק כל הבשר דמותר לאכול ואע"ג דקרב לגבי המזבח מותר משום דחלב אליה מיקרי חלב סתמא לא מיקרי וכ"ש אותו שמנונית שבתוך יותרת הכבד שמותר לאכול אף ע"פ שקרב למזבח דהא לא מיקרי כלל בפסוק חלב עכ"ל ולשון שכתב המרדכי בשמו הכי איתיה צריך לקלוף קרום מעל הבהמה לצד של פנים סמוך לדפנות ולחזה וזהו קרום שעל הכסלים כן היותרת צריך לקלוף מבחוץ והכל משום שהחלב הגדול המכסה את הקרב הוא שוכב שם ע"כ ובהגה"א ר"פ גיד הנשה כתוב בשם א"ז שיטול הקרום שעל

חצר הכבד לצד הכבד ושל צד הריאה מותר ונהגו ליטול דלא ליתי למיטעי עכ"ל אבל התוספות והרא"ש חולקים על רא"מ וכן דעת סמ"ג להתיר וכתב רבינו ירוחם דכן עמא דבר ומ"מ עכשיו נוהגות נשים שלנו (כדאמר) [כרא"ם] ויש מהן שכדי שלא להטריף עצמן בניקורו אין אוכלות הטרפש כלל מצאתי שכתב אבן הירחי אהא דא"ר יהודה חמשה חוטי הוו תלתא משום תרבא וכו' יש לי תשובה על הנשים המנקרות לשומן החזה מבפנים מצלעות הקטנות ושעל הצלעות הגדולות שאין צריך לנקרן ושלא כמנהג ארגו"ן ונבאר"ה וקשטילי"א עכ"ל. דין ג"ה כתב רבינו בסימן ס"ה:

סעיף קטן כא

אין מולחק החלבים עם הבשר פשוט בפרק גיד הנשה (חולין צז:):

סעיף קטן כב

ולא מדיחין אותן עמו וכלי שמדיחין בו את החלבים אין מדיחין בו את הבשר לפיכך במקום שדרך הטבח להיות מדיח הבשר בחנות צריך שיהיו לו שני כלים וכו' מימרא בפ"ק דחולין (ח:) ופריך וניתקן ליה חדא ונדיח בו בשר ואח"כ נדיח בו חלבים ומשני גזירה שמא ידיח חלבים ואח"כ בשר השתא נמי מחלפי ליה כיון דאצריכניה תרתי אית ליה היכירא פירוש עושה בו סימן:

סעיף קטן כג

סכין שחותכין בו החלבים אין חותכין בו הבשר לפיכך צריך הטבח שיהיה לו סכין לחלבים וסכין לבשר ג"ז מימרא שם וכבר כתב רבינו בסמוך בשם הרמב"ם שכל אלו הדברים אם נעשו לא נאסר הבשר וכתב ה"ה בשם הרשב"א שצריך שפשוף יפה יפה עד שיוסר החלב שנדבק עליו ופשוט הוא:

סעיף קטן כד

כתב בעל העיטור מסתברא מנקרי הבשר אין צריכין ב' סכינים וכו' אף על פי שבשמנונית הגיד א"א שאינו חותך ומנקר ישראל קדושים הם והחמירו בו ולא החמירו בסכין כלומר דשומנו של גיד אינו אסור מן הדין אלא שישראל קדושים הם והחמירו לאסרו ולא החמירו אלא בו עצמו שלא לאוכלו אבל לאסור לחתוך בשר בסכין שנחתך בו לא החמירו ולא הזכיר בעה"ע הגיד עצמו שהוא אסור מן התורה משום דלא נפקא לן מיניה מידי דהא אין בגידין בנ"ט:

סעיף קטן כה

וכ"כ הרשב"א נהגו מנקרי הבשר לנקר בסכין אחד וכו' בת"ה כ"כ ואף ע"פ שלא נתן הרשב"א טעם מפני ששומן הגיד אינו אסור אלא משום חומרא כמ"ש בע"ה אלא מפני שאינו שמן כ"כ שידבק ממנו בסכין מ"מ בענין הדין שוים הם דמשום גיד ושומנו לא

אמרינן שני סכינים וז"ל הר"ן בפ"ק דחולין גבי ההיא דבסמוך הטבח צריך שיהיה לו סכין לבשר וסכין לחלב יש שלמדו מכאן שהמנקר בשר צריך ב' סכינים אחד לחתוך בו בשר ואחד לחתוך בו החלב ואינו נראה שאם כן אין לדבר סוף שאותו של בשר כיון שהתחיל לחתוך בה במקום החלב אסור מיד אלא ודאי לא צריך והכא שאני שהוא מותך חלב גמור סמוך לשחיטה שהוא חם אבל נהגו שהמנקר נותן בגד על ירכו וכל שעה שנוגע בחלב מקנחו בבגד עכ"ל:

סעיף קטן כו

אין פורשין הכסלים על גבי בשר וכו' בפ"ק דחולין (שם) לא ליסחוף איניש כפלי עילוי בישרא וכו' כתב הר"ן דנראה מפרש"י דאפילו דיעבד נאסר הבשר ומיהו משמע דבקליפה סגי והרמב"ן כתב שכל אלו אינם אלא לכתחילה נראה שהוא מפרש הטעם שמא ישכח מלשפשף היטב אבל בדיעבד בשפשוף סגי ליה וכתבו התוספות והרא"ש והר"ן דהיינו לאחר ניתוח מיד קודם שנצטנן הבשר אבל לאחר שנצטנן אין לחוש כדכתיב וישימו החלבים על החזות : ב"ה כתב רבינו ירוחם נהגו מנקרי הבשר לקלוף ולהסיר הקרום שעל הבשר ששוכב עליו חלב הכסלים ויפה הם עושים כי אותו קרום הוא אסור מחמת החלב ששוכב עליו עכ"ל:

סעיף קטן כז

כתב הרמב"ם כל הדברים האלה אסור לעשותן וכו' עד סוף הסימן הכל בפ"ז מהמ"א וכתב ה"ה כל הדברים האלו וכו' יש מי שחולק בזה על דעתו בדין חלב הכסלים על הבשר שאמרו שהבשר בולע ונאסר וכתב הרשב"א שאפילו לדבריהם נראה שדי לו בקליפה ודעת רבינו שלא חששו בזה אלא לכתחילה אבל דיעבד מותר ולא יהא זה גדול מדין ירך שנמלחה עם גידה ואפילו את"ל שבלע בשר אין בליעה זו אלא מועטת ובטלה ולפיכך אין צריד אלא הדחה כדין בשר למליחה וזהו דעת קצת מן המפרשים ועיקר עד כאן לשונו:

סעיף קטן כח

ומ"ש וכן אין מולחין את הבשר קודם שיסירו ממנו החוטין והקרומים האסורים ואם מלחו מסירין אח"כ ואפילו היה בהם ג"ה וכו' כתב ה"ה זה נתבאר בפג"ה בדין הנהו אטמתא דאימלחן בגידא דנשיא וכן דעת הרשב"א והרמב"ן שאין החוטין והקרומות ולא גיד ושומנו אוסרין תערובתן לא במליחה ולא בצלי לפי שאין מפעפעין וכן ביאר רבינו פרק ט"ז ועיקר ומ"מ דעת הרשב"א שאוסרין כדי קליפה והוא שצריך להסיר משהו מן הבשר כנגד כל החוטין והקרומות עכ"ל ויתבארו דינים אלו בסימן ק"ה בס"ד ומ"ש

ואפילו היה בהם גיד הנשה היינו לומר שאע"פ שהוא מן התורה אינו אוסר למה שנמלח עמו וטעמא משום דאין בגידין בנ"ט:

סעיף קטן כט

ומ"ש וטבח שדרכו לנקר בשר ונמצא אחריו חוט או קרום מלמדין אותו וכו' הוא סברת עצמו שסובר שלא אמרו בגמרא דטבח שנמצא אחריו חלב שמעבירין אותו אלא בחלב גמור אבל בחוטין וקרומות כיון שאינם אסורים מן התורה לא וכבר הביא המגיד קצת ראייה לדבר:

סעיף קטן ל

ומ"ש אבל אם נמצא אחריו חלב וכו' ובפג"ה (צג:) איתמר טבח שנמצא חלב אחריו רב יהודה אמר בכשעורה רבי יוחנן אמר בכזית אמר רב פפא ולא פליגי כאן להלקותו כאן לעברו אמר מר זוטרא כשעורה במקום אחד כזית אפילו בשנים ושלש מקומות והלכתא להלקותו בכזית לעברו בכשעורה ונראה מדבריו דס"ל דמר זוטרא לאו לאיפלוגי אתא ולפיכך פסקה נמי לדמר זוטרא וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרא"ש שכתבו דברי מר זוטרא ומאי דפסיק תלמודא והכי מוכח לישנא דאמר מר זוטרא דאם לא כן מר זוטרא אמר מיבעי ליה אבל קשה דאם כן למאי איצטריך תלמודא למיפסק הלכתא דלהלקותו בכזית וכו' הא ליכא מאן דפליג בהא והרשב"א כתב מדקאמר הלכתא משמע דמר זוטרא לאו לפרושי מילתא דרבי יוחנן הוא דאתא אלא לאיפלוגי עליה דרבי יוחנן בעי כזית במקום אחד ומר זוטרא מחייב אפילו בכזית בשנים ושלשה מקומות ומש"ה פסיק תלמודא כר"י דבעי כזית במקום אחד דמסתמא כזית דקאמר במקום אחד הוא דבעי וכן משמע מדברי רבינו חננאל ז"ל דלא מייתי דברי מר זוטרא כלל ומדברי הרי"ף שהביא דברי מר זוטרא ומאי דפסיק תלמודא והלכתא להלקותו בכזית לא נתברר דעתו בזה עכ"ל וכתב הר"ן דלהעבירו. שלא יקח ממנו בשר עוד: להלקותו. וה"ה דמעבירין אותו. מיהו אף על גב דמעבירין ליה אין דינו כחשוד שהחשודים חזרתן קשה כדאיתא בסנהדרין (כה.) מפני שהם מזידים אבל הכא לא חשבינן ליה מזיד אלא פושע הוא וחזרתו קלה ובקבלת חבירות שיקבל עליו שיתנהג כחבר לענין זה בפני ג' סגי ליה כדמוכח בבכורות (ל:) גבי חבר ונעשה גבאי וכל הדברים האלו נידונין לפי מה שהם לפי כוונת האנשים ולפי אונסם ופשיעתם ע"כ ובהגהות אשירי כתב נראה שיש להכריז עליו בב"ה שני וה' ושני פלוני הטבח העבירוהו מאומנותו מפני שנמצא אחריו חלב כשעורה כבר חזר ונתחרט ממה שעשה וקבל עליו מה שצוהו ת"ח ומכאן והלאה החזירוהו לאומנותו והרי הוא נאמן לסמוך עליו כבראשונה וקודם שישמעו הכרזה זו בב"ה אין לסמוך עליו ואסור ליקח ממנו בשר ואם נמצא אחריו כזית מלקין אותו ברבים בב"ה ולאחר המלקות יאמר

בעצמו בקול רם אני פלוני לקיתי מפני שנמצא אחרי כזית חלב והכלכמו שכתבנו אבל אם מוכר חלבים בחזקת שומן או טריפות בחזקת כשרות מחמירין עליו יותר מפני שהוא מזיד וצריך לקבל דין בפני ת"ח ואפ"ה לא סמכינן לאכשורי ואפילו לעשות חנוני למכור אגוזים לא שבקינן ליה עד שילך למקום שאין מכירים אותו ויחזור אבידה מתחת ידו בדבר חשוב או יוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב ומשלו עכ"ל. ומ"ש ולא שבקינן ליה לעשות חנוצי למכור אגוזים יתבאר בסימן קי"ט אימתי שבקינן ליה ואימתי לא שבקינן ליה:

סעיף קטן לא

ומ"ש רבינו מפני שהטבחים נאמנים על החלב פלוגתא דתנאי שם ופסק כחכמים כתב בת"ה כל טבח המנקר בשר ומוכר בשר לאחרים בחזקת מנוקר אם נמצא אחריו חלב אפילו כשעורה מעבירין אותו מיד מאומנותו ואם נמצא אחריו כזית מעבירין ומלקין אותו עכ"ל ונראה מדבריו שאם אינו מוכר בשר אלא שבעלי הבשר נותנין לו לנקר שאין מחמירין עליו כ"כ כתב הרא"ש בתשובה כלל כ' הלכה כ"ה מה ששאלת שהוא מנהג פשוט בזאת הארץ שלא לאכול בשר ששהה בלא ניקור ג' ימים אם הוא משנה או גמרא או מדרש או גאון מנהג זה לא שמעתי כי מה תלוי בניקור החלב אינו נבלע בבשר כיון שהוא קר אלא נוהגים באשכנז ובצרפת על פי הגאונים שכתבו דבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה שנצרר הדם בתוכו ואינו יוצא ע"י מליחה ואסור עכ"ל אבל בהגהות מיימונית פ"ז מהמ"מ כתבו בשם ראבי"ה שקבל מן הראשונים שכל בשר ששהה ג' ימים מעת לעת שלא ניקר ולא נמלח ששוב אינו פולט דמו שנתקשה הדם בתוכו ע"כ וכ"כ המרדכי בפרק כל הבשר וכתב עוד שנתקשה מאיסור חלב ודם ומהר"מ נוהג להתיר בצליה שהרי בשר בלא מליחה מותר בצליה וכ"כ בא"ז ויש לעיין אם מהר"מ מתיר אף לניקור עכ"ל ובהגה ש"ד כתב על בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה מהר"מ היה מצוה לאוכלו צלוי ולא מבושל ודוקא שניקר תוך ג' ימים ואם לאו אסור אף בצליה עכ"ל והרא"ש שכתב להדיא להתיר בשר ששהה ג' ימים בלא ניקור איפשר שלא ראה דברי ראבי"ה דא"כ לא הוה שביק מלומר דראבי"ה אוסר ואיפשר אע"פ שראה דברי ראבי"ה לא כתב שראבי"ה אוסר משום דמשמע ליה דשלא ניקר דנקט ראבי"ה אשגרת לישן הוא ולאו דוקא אלא העיקר הוא משום דלא נמלח ואפילו את"ל דסבר דראבי"ה אוסר בלא ניקר לא חש ליה משום דלא מסתבר טעמיה וכ"כ מה"ר איסרלאן בכתביו סימן ע"ז וז"ל ההיא דמרדכי בשם רבינו יואל הלוי דבשר ששהה ג' ימים שלא ניקר דע כי קבלתי ממורי הקדוש דלא נהיגי כרבי יואל בהא דלא חיישינן לה ואח"כ מצאתי

בתשובת אשיר"י שכתב דאין לחוש כלום על החלב מאחר שהוא אינו נבלע בבשר וה"נ איתא בתוס' פ"ק דחולין (ח:) גבי הא דלא ליסקוף כפלי על גבי בשרא ואהא סמכינן וכתבתי בשערים שלי לפסק הלכה עכ"ל ובסימן קצ"ה כתב דלכתחילה אין להשהות ג' ימים בלא ניקור דאפי' שאין בשר שאין בו חלב אין נוהגין כלל לכתחילה להניחו עד לאחר ג' ימים משום דתו אין ראוי לבשל דחיישינן דילמא משתלי אבל תשאלי לבני קהלך אם החזיקו איסור בדיעבד אפילו באחורים ששהה לאחר ג' ימים אף לצליה ואם החזיקו בכך לאסור למה נתיר להם עכ"ל:

סעיף קטן לב

מי שנקר בשר ואין אנו יודעים אם הוא בקי בניקור אם סומכין עליו ונאמר רוב מצויים אצל ניקור מומחים הם כדרך שאמרו בשחיטה יתבאר בסימן שאחר זה. כתב הריב"ש (סימן שמ"ט) על ענין החלב שמשימים בין נסר לנסר בקנקנים של עץ כדי שיחוברו ולא ינטף היין מתחלה הייתי גוער בעושין כן אח"כ ראיתי הכל עושין כן והראו לי לעיין שאין החלב מתערב לעולם ביין שמיד הוא נקרש ועומד בעצמו ואינו מתפזר ביין ואינו נותן בו טעם כלל אז אמרתי הנח להם לישראל שאם אינם נביאים הם בני נביאים כי מאחר שטבע היין מתרחק מן החלב אפילו נגיעה אין כאן והאריך בדבר:

סימן סה

סעיף קטן א

יש חוטין שאסורים משום דם כגון חוטין שביד וכו' יש לתמוה למה הכניס רבינו דין חוטין אלו ודין ביצי זכר שאיסורם משום דם בתוך דיני חלב היה ראוי לכותבם בתוך דיני איסור דם וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל מה שאחשוב בזה שהלך לשיטת הגמ' שבמאמר א' נכללו כל החוטין האסורין דאמר רב יהודה חמשה חוטין הוו תלתא משום תרבא ותרתי משום דמא וכו' ובסימן הקודם פירש החוטין שהם משום חלב וסמוך להם מיד האסורים משום דם ועוד טעם ב' לפי שה"ל לכתוב סדר הניקור אחר דיני החלב והניקור כולל לחלב וגם ניקור החוטין שהם משום דם לכן הוצרך לכתוב דין החוטין בראשונה עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' כגון חוטין שביד ושבכתף וכו' בפג"ה (צג.) אמר ר' אבא אמר רב יהודה אמר שמואל חוטין שביד אסורין ופרש"י חוטין שביד שאנו נוטלין מן הכתף ובפ' הזרוע (חולין קלג.) אמרינן דחוטים שבלחי אסורים ופירש"י משום דם ובפרק ג"ה (צג.) אמר אביי ואיתימא רב יהודה חמשא חוטין הוו תלתא משום תרבא ותרי משום דמא דטחלי ודכפלי ודכולייתא משום תרבא דידא ודלועא משום דמא למאי נפקא מינה הני דמשום דמא אי מחתך להו ומלח להו שפיר דמי הנך לית להו תקנתא ופרש"י דידא שביד:

ודלועא. שבלחי חוטים דקים הוא דקא תשיב הילכך לא תנא מזרקי הצואר שאף הם משום דם. ובההוא פירקין לקמן אמרינן דמזרקי אסירי ופרש"י חוטי צואר ווורידין וכתב הרוקח צריך להסיר חוטין שבצואר ובגרון הבהמה והם מזרקי שמלאים דם ובעוף ב' גידים משני צידי הצואר א' מימין וא' משמאל ויוצא חוט שבאמצע הצואר מלא דם ע"כ ומלשון רש"י משמע לכאורה דחוטין שביד היינו חוטין שבכתף אבל מדברי רבינו נראה דתרי גווני חוטי נינהו חד ביד וחד בכתף וכ"כ בסדר הניקור לבעל העיטור שכתב רבינו בסימן זה שצריך לנקר חוטין מהכתף וחוטין אחרים מהיד וכן נראה ממ"ש הרשב"א בשם הראב"ד דחוטין שבכתף בכלל ידא הם ואיפשר שלזה כיון רש"י וכתוב בסה"ת צריך לנקר חוטין שבזרוע שבכתף לפנים ומ"ש רבינו שבלשון יש חוט של דם לא מצאתיו בגמרא אלא שהרשב"א והר"ן כתבו בשם הראב"ד דחוטין שבלשון בכלל דלועא הן וצריך לחתכן או ליטלן וכתוב בסדר הניקור שהביא רבינו בסימן זה מחתך בסכין תחת שורש הלשון ומוציא ממנו חוט של דם:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ומליחה לא מהני בהן אם לא שיחתכם תחלה ואח"כ ימלחם וכו' בפרק גיד הנשה הא דאמרינן חוטין שביד אסורים אסיקנא דאי חתכיה ומלחיה אפי' לקדרה שפיר דמי. וכתב הרא"ש חוטין שביד אסורין ואין להם היתר במליחה כשאר בשר כי המלח אינו מפליט דם הכנוס בחוטין אם לא חתכן הלכך אפי' לצלי אסור בלא חתיכה דכמו שאין המלח מפליט הדם כך אין הצלי מפליטו ואפי' אם מלחן וצלאן אסור דהוי כמו מליחה אחר מליחה ודם הכנוס בחוטין אינו כדם הנבלע באיברים כי הוא כנוס בחוטין ואם צלאו בלא חתיכה החוטין אסורין והבשר מותר ואפי' קליפה לא בעי וכ"כ בה"ג האי מאן דמטוי רישא צריך לאתנוחי בית השחיטה לתתא כי היכי דנידוב דמא והיכא דמשתלי והפכיה מוקרא הוא דאסור רישא גופא שרי אלמא דאינו אסור אלא המוח לבדו נתבשל בתוך הקרום אבל הראש מותר ואפי' קליפה א"צ והיינו טעמא לפי שהקרום מפסיק בין הדם שבתוכו לבשר ואין הדם נפלט לחוץ ואפי' אם קצת מן הדם נפלט ונכנס לתוך הבשר כבולעו כך פולטו ואי חתכיה ומלחיה אפי' לקדרה שפיר דמי. מדקאמר אפי' לקדרה ולא קאמר חתכיה ומלחיה שפיר דמי מכלל דעד השתא איירי לצלי ובלא חתיכה כדפרישית ומיהו בפרק הזרוע אמר רבי אבא חוטין שבלחי אסורים וכל כהן שאינו יודע ליטלן אין נותנין לו מתנות ולא היא אי מטוי להו מידב דייב אי לקדרה איידי דחתך להו ומלח להו מידב דייב ומדלא הזכיר חיתוך לצלי אלמא לא בעי לצלי לא חתיכה ולא מליחה וכן שדר רב עמרם וכן נמצא בתשובות הגאונים בר יונה או אווזא

דמטוי ליה לא בעי קריעה ומליחה וכו' הילכך חוטין של יד לצלי לא בעי לא חתיכה ולא מליחה ע"כ וכן דעת הר"ן וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהמ"א וכתב הרב המגיד שכן דעת הרבה מהמפרשים ויש מצריכין אף לצלי חתיכת חוטין ולא מליחה וזה דעת הרשב"א עכ"ל ודעת הרשב"א יתבאר בסימן ס"ז ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרא"ש והר"ן מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן ומ"ש הרא"ש דכשמניח הראש שלא על בית השחיטה המוח אסור והראש מותר כ"כ שם התוספות והרשב"א גבי רישא בכבשא וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהמ"א ומ"מ לדברי הכל אם לא הניח הראש על בית השחיטה המוחא אסור וכ"כ רבינו בסימן ס"ח ויש לתמוה על רבינו שכתב כאן הקרום אסור והמוח מותר ונ"ל דהתם שאני שהראש שלם ולא הניחו על בית השחיטה שהדם נתקבץ בעצם קדרת המוח ונמצא שהמוח מתבשל בתוכו ומש"ה אסור אבל הכא מיירי בשהוציא המוח והראש וצלאו על האש דבכה"ג ליכא למימר שהמוח מתבשל בתוך הדם ולא הוי אלא דומיא דבשר שיש בו חוטין וצלאו בלא חתיכה דחוטין אסורין ובשר מותר הכי נמי קרום אסור ומוח מותר ומהר"י ן' חביב ז"ל כתב דאפי' בכה"ג המוח אסור ולא דמי לבשר שנצלה בלא חתיכת חוטי היד והלחי דהתם אין הבשר מקובץ בתוך החוטין אבל המוח שכולו מקובץ תוך קרומו כבר נתבשל בדמו ולא אמרינן נורא מידב דייב ולפי דעתו ז"ל צ"ל דט"ס יש כאן בספרי רבינו ואין דבריו נראין בעיני שאף ע"ג שהמוח מקובץ מה בכך כיון שהקרום שבו הדם הוא מונח על האש נורא מישב שייב :

סעיף קטן ד

כתב הרשב"א דהא דאסרינן הני חוטין נראה ודאי דבששחט את הווורידין מיירי ואפ"ה דידא ודלועא צריכין חתיכה ומליחה לפי שאינן נגררין דרך הווורידין כלל ואינן אדוקין בו כלל אבל כל שאר החוטין שהם נגררים ונשפכים דרך הווורידין אינן צריכין חתיכה כלל ואפי' לקדרה אלא במליחה לבד סגי להו כשאר הבשר שהרי דמו מתמצה היטב דרך חתך הווורידין ומה שנמצא בהן דם לאחר מכן שמא שומן בעלמא הוא א"נ שמא לא הניחו למצות יפה עכ"ל ולזה הסכים הר"ן וכך נראה מדברי הרמב"ם בפ"ז מהמ"א שכל שאר חוטין חוץ מאותם שהזכיר שם וכתבו רבינו לקמן בסימן זה הרי הם כבשר ואינם צריכין חתיכה ומליחה ואם לא שחט את הווורידין נתבאר משפטו בסימן כ"ב:

סעיף קטן ה

כתבו הרשב"א והר"ן בשם הראב"ד גף העוף כיד הבהמה והלכך צריך לחתוך עצם האגפים ולמולחם כן עצם הלחיים בעוף :

סעיף קטן ו
כתב הר"ן בשם הראב"ד גבי חמשא חוטין הוו תלתא משום תרבא ותרתי משום דמא כל החוטין שצריכין חתיכה הרוצה לצאת ידי חתיכתן לא יסמוך על חתיכת הבשר לבד כי פעמים שהחוטין סמוכים על העצם הרבה ונדבקים בו ואם חתך הבשר לבד שמא עדיין החוטין קיימים אלא יחתוך הבשר והעצם לשנים ואז יחתוך החוטין ויעשה פתח ליציאת הדם וכ"כ הרשב"א בא"ח כתב עוד וגם לא יסמוך בפירוק האבר זה ממנה כי כשמתפשטים בתוך האבר הם מתרככים עם ליחות הבשר ושם הדם רבה ומשם צריך לפתחם ולחתכם :

סעיף קטן ז
ביצי זכר כל זמן שלא היה לו ל' יום מותרים במליחה וכו' (בפ' ג"ה צג:) הני ביעי דגדיא עד תלתין יומין שרו בלא קליפה מכאן ואילך אי אזרעת אסורין ואי לא שריין מנא ידעינן אי אית בהו שיורייקי סומקי אסירן ואי לא שריין וכתב רבינו דהיינו דווקא לקדרה אבל לצלי בכל גווני מותרין וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז מהמ"א ולטעמייהו אזלי דס"ל דחוטי דידא ודלועא לא בעו חתיכה לצלי אבל לדברי החולקין עליהם שם ה"נ לצלי נמי בעו קליפה ומיהו כבר כתבתי דכהרמב"ם וסייעתיה נקטינן ודע שפרש"י ביעי דגדיא לאו דווקא והרמב"ם כתב גדי או טלה וכתב ה"ה איני יודע אם הזכירו בגמרא גדי למעט בהמה גסה דאפי' תוך ל' יום יהו אסורים וכתב עוד ה"ה מתבאר מדברי רבינו שביצי גדי או טלה אפי' נראין הם חוטין אדומין כל תוך ל' יום מותרין כ"כ הרשב"א שאין אודם זה אלא שומן ופשוט הוא עכ"ל:

סעיף קטן ח
לשון הרמב"ם חוטי הלב וחוטי היד וחוטי העוקץ וכו' בפ"ז מהמ"א וכתב ה"ה בגמ' חמשא חוטין הוו תלתא משום תרבא וכו':

סעיף קטן ט
ומ"ש רבינו שאר חוטין הוא מפני שהוא סבר דלאו דוקא הני אלא אפי' הני דסמוכים לבית השחיטה צריכין חתיכה ומליחה וכ"כ מקצת המפרשים:

סעיף קטן י
ומ"ש וחוטי העוקץ הוא ממה שאמרו שם חוטין שבעוקץ אסורים ופי' רבינו משום דם ויש מי שפירש כן אבל רש"י פירש דהיינו ה' חוטי דכפלי (ודעת הטור לעיל סימן ס"ד כדעת רש"י) ואין לשון הגמרא מתיישב לזה והרשב"א כתב אסורין משום חלב וי"מ כן: מ"ש רבינו חוטין הדקין שהם בתוך חלב הדקין כ"כ הגאונים עד שיש מהן מי שאסר חלב הדקין דהיינו כנתא לקדרה מפני ריבוי החוטין הדקין שיש בהם דם וכתב הרשב"א

ועכשיו נהגו בהם היתר והבקי בחוטין אלו שולפן היטב עד שלא ישאר א' מהם וזה דעת רבינו עכ"ל וכבר כתב רבי' דברי הרשב"א בסימן ע"ה:

סעיף קטן יא

וקרום שעל המוח שבקדקד וקרום שעל הביצים מימרא בפרק ג"ה (שם) דהני קרומי אסירי משום דמא וכתב בסדר הניקור לבעל העיטור שהביא רבינו דבין קרום שעל המוח בין קרום שתחתיו הדבוק בעצם שניהם אסורין וכתב הרוקח ראש העוף יוציא המוח עצמו ונראה שאין צריך אלא לחתוך הקרום כי היכי דאמרינן בחוטין חתכינהו ומלחינהו שפיר דמי וכן ראיתי נוהגין לחתוך ראש העוף שתי וערב ומולחין אותו ואחר כך מבשלין אותו. ונראה דבחתיכת שתי או ערב סגי :

סעיף קטן יב

וכל בני המעים שהמאכל סובב בחללם אין מחזיקין בהם דם ז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר והכי איתא בפרק כל הבשר וכתב רבינו בסי' ע"ה כתב המרדכי בפג"ה השיב ר"י על החוטין הנמצאים ברגלי בהמה ועוף ובירכי העוף ששאל אדוני אם אסורין כשהן מלאים דם רגלי הבהמה והעוף לא ידעתי בהם חוטין ואם יארע באקראי נ"ל כי טוב ליזהר ולהשליף אותם גידין או לחותכם ולמולחן כמו מזרקי ואומצא דאסירי כי יש לחוש שמא בלועים מדם כיון שאינן רגילין להיות אדומים ואותם הנמצאים בירכי העוף שרגילין תמיד להיות אדומים ואין העולם רגילין להסירם מתוך המנהג נראה דמותרין די"ל שאין זה דם אלא גידין אדומים הם ואעפ"כ קשה בעיני לאכלן כשבאין לידי אלו אדומים ושחורים ונראים כמלאים דם ואעפ"כ אינו רגיל לנקרן קודם בישול דלא חזינן לרבנן קשישי דמצרכי הכי עכ"ל:

סעיף קטן יג

כתב גאון יש בבהמה כמה גידים וכמה חוטין שמלאים דם וכו' ברוקח סימן ס"ט כתב שיש בבהמה נ"א חוטין אסורין כ"ה מצד זה וכ"ה מצד זה וא' בתוך האליה וסימניך אל תאכלו ממנו נ"א ונראה שדעתו כדעת הגאון הזה שהזכיר רבינו:

סעיף קטן יד

ומ"ש וחומרא הוא שהחמיר ולא מדינא דגמרא דמדינא דגמרא א"צ לחתוך אלא הגידים שהזכרתי. אי קאי על כל מה שהזכיר קשה שהרי כתב בשם הרמב"ם תוטי הלב וחוטי הדקין ואינן מוזכרים בגמרא ולפיכך נ"ל דלא קאי אלא למה שהזכיר שהוא ז"ל סתם לא למה שהזכיר בשם הרמב"ם:

סעיף קטן טו

גיד הנשה נוהג בכל בהמה וחיה ריש פרק ג"ה (סט:) נוהג בבהמה וחיה:

סעיף קטן טז
ומ"ש אפילו אין כף שלה עגול יתבאר בסמוך:

סעיף קטן יז
ומ"ש ונוהג בירך של ימין ובשל שמאל ואינו נוהג בעוף מפני שאין כף שלו עגול גם זה שם ופירש"י כף לפ"א הנכרכת סביבות עצם הקולית העליונה סביב סביב בעיגול אבל עוף אינו כן שהבשר שעל הקולית ברוחב הוא ואינו דומה לכף ולא עגול הבשר סביבות העצם ואינו דומה לכף כל בשר גבוה ועגול קרוי כף כדאמרינן בנדה (מז:) עד שתתמעך הכף:

סעיף קטן יח
ומ"ש אבל אם נמצא בו כף עגול נוהג בו שם (צב:) בעי ר' ירמיה אית ליה לעוף ועגול אית ליה לבהמה ולא עגול מהו בתר עגולא אזלינן או בתר מינא אזלינן תיקו וכתבו הרשב"א והמרדכי דאזלינן בתרווייהו לחומרא דספיקא דאורייתא הוא והילכך בין עוף דאית ליה בין בהמה דלית ליה תרווייהו אסירי וכ"פ הרמב"ם בפ"ח מהמ"א וכתב שאין לוקין עליהם שאין לוקין מן הספק:

סעיף קטן יט
ומ"ש רבינו וא"צ לבדוק אחריו אם הוא עגול כ"כ המרדכי וטעמא משום דאין לנו לספק אלא יש לנו לילך אחר הרוב:

סעיף קטן כ
ונוהג בכוי בכריתות ר"פ דם שחיטה (כריתות דף כא) אמרו גבי כוי גיד הנשה מנ"ל בכף הירך תלה רחמנא והא אית ליה כף הירך:

סעיף קטן כא
ואינו נוהג בשליל ובכל שאינו טעון שחיטה כבר נתבאר בסימן ס"ד סברות הפוסקים:

סעיף קטן כב
ושני גידין הן בירך וכו' בר"פ ג"ה (צא י) אמר רב יהודה אמר שמואל שני גידין הם פנימי סמוך לעצם אסור וחייבין עליו חיצון סמוך לבשר אסור ואין חייבין עליו ופירש"י פנימי הסמוך לעצם. הוא גיד ארוך ונתון לארכו של שופי כשפורעין את הירך ופושט בכל הירך ראשו אחד מחובר בעצם האליה ומשם נפשט לאורך השופי עד מקום חיבור הקולית ועצם הירך ושם הוא סמוך לעצם: אסור. מן התורה: וחייבין עליו. מלקות כדיליף לקמן מהירך ועוד שהוא על הכף שהכף הוא בשר עגול הסובב את הקולית דבוקה בה וע"ש שהוא בצד פנימי של ירך שכלפי ירך חבירתה כשהבהמה מחוברת קרי לה פנימי: וחיצון. גיד קצר הנתון לרוחב השופי בסופו מובלע בכף הסובבת את הקולית והוא נתון בצד חיצון של ירך: אסור. מדרבנן: ואין חייבין עליו. דלאו היינו על הכף אלא בתוך הכף

וכן פי' גם בפ' כיצד צולין (פסחים פג:) ובתר הכי (צג:) פריך בגמרא אהא דקאמר הפנימי סמוך לעצם והתניא פנימי סמוך לבשר אמר רב אחא אמר רב כהנא אקלודי מיקליד והדר פריך אמאי דקאמר חיצון סמוך לבשר והתניא חיצון הסמוך לעצם אמר רב יהודה היכא דפרעי טבחי ופירש"י והתניא פנימי. קרי מובלע בבשר: אקלודי מיקליד. אותו גיד הארוך וחזר ונכנס בבשר והתם קרי ליה סמוך לבשר: אקלודי. לשון מפתח הנכנס בפותחת: והתניא. דחיצון קרי סמוך לעצם דמשמע גלוי הוא ואינו מובלע בבשר: אמר רב יהודה היכא דפרעי טבחי. הוי גלוי במקום חתך הירך כשנחתכת ונפרשת מן האליה הוי ראש אותו גיד מחובר לבוקא של קולית כך שמעתי עכ"ל וכתבו התוס' כאן פירש בקונדריס קרי ליה פנימי משום דמובלע הרבה עד סמוך לעצם וחיצון משום דסמוך לבשר ואינו מובלע כ"כ ובריש פירקין פי' בענין אחר עכ"ל. ובתר הכי (צו.) אמר שמואל לא אסרה תורה אלא שעל הכף בלבד שנאמר על כף הירך ורבנן אית להו דשמואל ור' יהודה לית ליה דשמואל משום דהירך כתיב דכוליה ירך ורבנן ההוא דפשיט איסוריה בכוליה ירך לאפוקי חיצון דלא ופירש"י שעל הכף. אע"פ שהגיד ארוך אינו אסור אלא מה ששוכב על הכף: כף בשר שסובב את הקולית ודבוק לעצם והגיד הארוך שוכב מקצתו ע"ג אותו בשר: ורבנן ההוא. הירך לאשמועינן אתא דאין אסור אלא פנימי דפשיט איסוריה בכוליה ירך וכתבו התוספות דפשיט איסוריה בכוליה ירך לשון איסוריה לא אתי שפיר דלא אסרו אלא שעל הכף בלבד ובספר ר"ג כתוב דמשיך בכוליה ירך ויש ליישב לשון איסוריה דהכי קאמר דפשיט גיד של איסור בכוליה ירך. וז"ל סמ"ג פנימי סמוך לעצם אסור וחייבין עליו מלקות ופי' רש"י כי הגיד הזה הוא גיד ארוך וראשו מחובר בעצם האליה ויורד ומתפשט על הכף הוא עגול בשר הנתון על עצם הקולית וכשמגיע למקום חיבור הקולית ועצם הירך שם הוא סמוך לעצם ומשם ואילך נכנס לצד פנימי של ירך שתחת הבשר לאורך הירך עד הארכובה התחתונה לצומת הגידין ועוד יש גיד אחר והוא חיצון סמוך לבשר ואסור ואין חייבין עליו והגיד הזה הוא גיד קצר ואינו על הכף אלא מובלע בתוך בשר הכף ולכך אין חייבין עליו שהרי לא אסרה תורה אלא שעל הכף וקורהו התלמוד חיצון ע"ש שהוא נתון כולו בצד חיצון של ירך עכ"ל. וכתב הרשב"א אקלודי מיקליד לאו למימר מה שמקליד בבשר שהוא אסור מדאורייתא דהא אמר שמואל לא אסרה תורה אלא שעל הכף אלא הכא משום דקא קרי ליה שמואל לגיד האסור פנימי הסמוך לעצם קא מקשה ליה לומר דאין זה הפנימי שנאסר מה שעל הכף ממנו אלא הסמוך לבשר דההוא הוא דקרי ליה תנא דברייתא פנימי דאלמא הסמוך לבשר הוא שאסרה תורה מה שיש ממנו על הכף ואהדר ליה דמשום דאקליד בהו קרי

ליה לפנימי הסמוך עצם פנימי סמוך לבשר ומתוך דבריו נתיישב לי מה שכתבו התוס' כאן פי' בקונטרס דקרי ליה פנימי משום דמובלע הרבה וכו' ובריש פרקין פי' בענין אחר דבריש פירקא קאי אמאי דאמר רב יהודה אמר שמואל דפנימי חייבין עליו וכיון דעל מה שמובלע ממנו בבשר אין חייבין לא היה אפשר לו לפרש דקרי ליה פנימי ע"ש שמובלע בבשר ומהאי טעמא לא הוה אפשר ליה לפרושי דפנימי דברייתא בצד פנימי של ירך קאמר דא"כ פנימי דקתני לחייב עליו הוא למעוטי חיצון של צד חיצוני של הבהמה דאין חייבין עליו ואם כן היכי קאמר ביה סמוך לבשר דההוא אין חייבין עליו ולפיכך פירש דפנימי קרי מפני שמובלע בבשר דהשתא פנימי דקתני לאפוקי חיצון שאין מובלע בבשר דההוא אין חייבין עליו וז"ל הרמב"ם בפ"ח מהמ"א אין אסור מן התורה אלא שעל כף הירך בלבד אבל שאר הגיד שלמעלה מן הכף ושלמטה עד סופו וכן חלב שעל הגיד אינו אסור אלא מד"ס ושני גידין הם הפנימי הסמוך לעצם אסור מן התורה והעליון כולו אסור מדבריהם ע"כ:

סעיף קטן כג

וקנוקנות שבשניהם אסורין מדבריהם שם (צב:) אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא אמר רב לא אסרה התורה אלא קנוקנות שבו עולא אמר עץ הוא והתורה חייבה עליו אמר אביי כוותיה דעולה מסתברא דא"ר ששת אמר רב אסי חוטין שבחלב אסורין ואין חייבין עליהן אלמא חלב אמר רחמנא ולא חוטין ה"נ גיד אמר רחמנא ולא קנוקנות. ופי' רש"י קנוקנות גידים דקים ההולכים באורך הירך מתחת הבשר מגיד החיצון לגיד הפנימי והן הן האסורין לפי שהן רכים ונותנים טעם אבל גיד עצמו שהוא בראש השופי קשה הוא ועץ בעלמא הוא: עולא אמר. אע"פ שעץ הוא התורה חייבה עליו וכתב הרשב"א מדפסק אביי כעולא קי"ל כוותיה ומיהו מדרבנן אפילו קנוקנות נמי וכו' גיד אסור וכדשמואל (צו.) דא"ל לבר פיולי חות ביה טפי והכי איתא בב"ר האי פקקלותא דגידא שריא וישראל קדושים הם נהגו בו איסור פירוש פקקלותא קנוקנות וכ"כ בשאלתות פרשה וישלח סימן כ"ד דמדרבנן אסור וכן כתב התוס' והר"ן:

סעיף קטן כד

ומ"ש לפיכך צריך לחטט אחריהם בכל מקום שהם ושומנו אסור לפי שישראל קדושים הם ונהגו בו איסור שם (דף צ"ב.) אמר שמואל חלבו של גיד הנשה מותר לדברי הכל והא מיפלג פליגי דתניא ג"ה מחטט אחריו כ"מ שהוא וחותך שמנו מעיקרו דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר גוממו עם השופי מודה שמואל שאסור מדרבנן לר"מ דתניא שמגו מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור וכתב הרי"ף וכן הלכה וגם הרשב"א והר"ן כתבו דהלכה כר"מ והביאו ראיות לדבר וכ"פ הרמב"ם דחלב שעל הגיד אסור מד"ס ופירש"י מעיקרו

ממקום שהוא נבלע ונשרש בבשר וכתבו הרשב"א והר"ן דג' דינים יש לגיד הנשה עיקרו וחטיטתו ושמנו. עיקרו היינו שעל הכף בלבד והיינו מדאורייתא. חטיטתו מתקנת חכמים. שמנו מנהגות קדושים: והמרדכי כתב שומנו ישראל קדושים נהגו בו איסור וראוי להחמיר בו וכדגרסינן (עירובין כא:) בני הזהר בשל סופרים יותר משל תורה ומה ששנינו בו ישראל קדושים נהגו בו איסור זו היא ד"ס עכ"ל: כתב בהגהת אשיר"י המנקר את הבשר ישבר ראשי עצמות שבירך וינקר הקנוקנות וגיד הנשה כולו עם שמנו ויטול הגידים שבכנקורון וכתב הרוקח צריך ליטול גידי הירך יוציא כל הגיד שלא ישתייר אפילו כחוט השערה ויחתוך ראשי עצמות שבירך שבהן שרשי הגיד וישליכם ויחתוך צומת הגידין שצומתין וכל גיד הארכובה האמצעית ויוציאם ויטול שמנונית שבירך שאסור משום חלב ויטול ששה חוטין שבשוקין ע"כ: כתב המרדכי (ריש ג"ה) השיב ר"י בר' יהודה לרש"י על ירכי החיות מצוה לנקרן כמו של שור כשב ועז וכל שאסור בירך בהמה אסור בירך חיה ובשוק שלמטה הימנה שקורין צנקרין בלע"ז וכן השפוי שעל גיד הגשה ובין הפרשות שקורין אנקא העצם של בוקא דאטמא צריך ניקור כמו של בהמה שהגיד נכנס תחת אותו העצם ואם יש אדם שמפטפט כנגד דבר זה ראוי לנדותו ונוטה לצד מינות לפי שלא חלקו חכמים בין חיה לבהמה אלא בחלבים הקרבים אצל המזבח אבל הגיד וכל הבא מכחו אסור בשל חיה כמו של בהמה כדתנן נוהג בבהמה וחיה:

סעיף קטן כה

וגופו של גיד אינו אלא כעץ שאין בו טעם ואעפ"כ אסרתו התורה כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן כו

ומ"ש על כן אינו אוסר תערובתו בפליטתו הכי אסיקנא בפ' ג"ה (צט:) והלכתא אין בגידין בנ"ט ופירש"י אין בגידין בנ"ט ובין נתבשל ובין נמלח ובין נצלה משליכו ומותר ודוקא בו אבל שמנו שבו בנ"ט ואם לא נטל שמנו אוסר והתוס' כתבו בשם הר"מ דכיון דשמנו לא נאסר אלא משום לתא דגיד אין להחמיר בו יותר מבגיד וכיון דגיד אינו אוסר גם הוא אינו אוסר אבל הרי"ף כתב כדברי רש"י דשומנו של גיד אוסר וכן דעת הרמב"ם שכתב בפט"ו וכן שומן של גיד הנשה שנפל לקדרה של בשר משערין אותו בס' ואין שומן גיד מן המנין וכן דעת הר"ן ונראה שכן הוא הסכמת הרא"ש וכ"פ הרשב"א בת"ה והכי נקטינן כתב בשבלי הלקט קוליא של ג"ה שלא נחתך ראש העצם ובישלו בקדירה מותר וחנקה חמתה שבישלה מותר דיעבד אבל אני ראיתי שבישלו קוליא שהשופי שבו ג"ה מונח עליה ולא נחתכו ראשי העצם ואסר ה"ר קלונימוס מפני שקנוקנות של גיד עולים על ראשי העצם וכתב עוד פעם אחת מצא רבי בקערה עצם קטן שבראש עצם

הנקרא כף הירך ואסר אותו מפני שהגידים צומתים בו אבל שאר בשר שנתבשל עמו התיר לפי שאין בגידים בנ"ט עכ"ל:

סעיף קטן כז

ויש אוסרין אותו בהנאה וכו' כ"נ שהוא דעת התוס' בפג"ה אמאי דאסיקנא דאין בגידין בנ"ט ומיהו כתבו דאין לתמוה על מה שמוכרין בשר לנכרים אע"פ שמעורב בו גיד דנכרי אינו נותן מעות אלא על דבר שיש בו טעם ולא על הגיד אבל ירך שלימה אסור לשלוח לנכרי לפי שמתכבד בו טפי כשהוא שלם ע"כ והרא"ש כתב שם בראש הפרק וז"ל כתב הרמב"ם דגיד הנשה מותר בהנאה וחכמי לוני"ל השיבו על דבריו ואומרים דאסור בהנאה ופלוגתא דתנאי הוא דתניא גיד הנשה מותר בהנאה דברי ר' יהודה ור' שמעון אוסר ור"י ור"ש הלכה כר"י ובפ"ב דפסחים (כב.) פריך לר' אבהו דאמר לא יאכלו איסור הנאה משמע והרי ג"ה דרחמנא אמר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה ותנן שולח אדם לנכרי ירך שגיד הנשה בתוכה ומשני קסבר ר' אבהו כשהותרה נבלה היא וחלבה וגידה הותרו הניחא למ"ד יש בגידין בנ"ט אלא למ"ד אין בגידין בנ"ט מאי איכא למימר מאן שמעת ליה דאמר אין בגידין בנ"ט ר' שמעון ור"ש הכי נמי דאסר ואין הלכה כר' אבהו דאמר לא יאכלו איסור הנאה משמע וצ"ל דג"ה אסור בהנאה דאנן קיי"ל אין בגידין בנ"ט וליכא לשנויי כשהותרה נבילה היא וגידה הותרו ומצאתי כתוב בשם ה"ר יונה שאסור בהנאה ונראה שסובר כר' אבהו ולכאורה נראה דהלכה כחזקיה דאמר לא יאכלו דוקא איסור אכילה משמע דחזקיה רבו של ר' יוחנן הוה והלכה בכל מקום כחזקיה כנגד ר' יוחנן וכל שכן כנגד ר' אבהו תלמידו של ר' יוחנן גם הרי"ף לא הביא בפסקים אלא דברי חזקיה וכן ראיתי באשכנז שמוכרים גיד הנשה לנכרים ובשאר ארצות ראיתי שנזהרו אף להאכילו לחתול על כן דקדקתי בו ונראה שמותר בהנאה עכ"ל ואי אפשר שטעמו של הרמב"ם כטעמו של הראש שסובר דלית הלכתא כר' אבהו שהרי הוא ז"ל כתב דברי ר' אבהו בפ"א מהמ"א וא"כ הו"ל לפסוק בג"ה אסור בהנאה כדאמרינן לר' אבהו אליבא דמאן דאמר אין בגידין בנ"ט ולפיכך צ"ל שטעמו כמ"ש המגיד בשם הרמב"ם דלרווחא דמלתא איתמר ההיא סוגיא אבל למסקנא גיד הנשה מותר בהנאה (וכ"כ הא"ו הארוך) אפילו את"ל אין בגידין בנ"ט דלאו הא בהא תליא וכתב הרשב"א יש מרבותי שאמרו שהגיד אסור בהנאה ויש מרבותי מתירין אותו וכן נראה וכן נהגו עכ"ל. ומיהו בספר הזוהר פ' וישלח נראה שהגיד אסור בהנאה ולכן טוב ליזהר :

סעיף קטן כח

לפיכך שולח אדם לנכרי ירך שגיד הנשה בתוכה. משנה בפ' גיד הנשה (חולין צג.) ואמרינן בפ' כל שעה (פסחים כב.) דמשמע מהאי מתניתין דגיד הנשה מותר בהנאה

כלומר שיותר נראה הירך כשגיד הנשה בתוכה מכשאינו בתוכה ונמצא שהנכרי מחזיק לו טובה גם בשביל הגיד וכיון דשריא מתני' לשלוח ירך שגיד הנשה בתוכה משמע דמותר בהנאה:

סעיף קטן כט

ואם אינו נותנה לנכרי בפני ישראל יכול ליתנה לו בין אם היא שלימה או חתוכה וכו' שם בגמרא דייק אהאי מתני' שלימה אין חתוכה לא במאי עסקינן אילימא במקום שאין מכריזין חתוכה נמי לישדר ליה דהא לא אתי למיזבן מיניה אלא במקום שמכריזין שלימה נמי לא לישדר ליה דחתיך ומזבין ליה אי בעית אימא במקום שמכריזין חיתוכא דנכרי מידע ידיע ואי בעית אימא במקום שאין מכריזין גזירה שמא יתננה לו בפני ישראל אחר ואי בעית אימא משום דגניב ליה לדעתיה. פירוש מקום שמכריזין. כשנפלה טריפה באיטליז יש מקומות שמכריזין עליה ובאותו יום נזהרין מליקח בשר מיד נכרי ושאר ימים שאין מכריזין בהם מותר ויש מקומות שאין מכריזין על הטריפה כלל ומפני כך לעולם אין לוקחין בשר מיד נכרי דחיישינן שמא טריפה היא: ומשום דגניב ליה לדעתיה. כלומר שהנכרי סבור שישראל זה אוהבו מאד דאחר שטרח בה ותקנה עד שראויה לו שלחה ליה וכתב הרא"ש ושינויא קמא עיקר דהא אביי מוקי ברייתא דלקמן דתני בה ובנכרי בין שלימה בין חתוכה א"צ ליטול במקום שאין מכריזין ורבא מוקי במקום שמכריזין בשהכריזו ולא חיישי' במתנה שמא יתננה לו בפני ישראל וגם לא חיישינן במתנה לגניבת דעת וא"כ הני אמוראי בתראי מתרצי מתניתין כשינוי' קמא כי היכי דלא תיפלוג מתני' אברייתא ורבינו תם תירץ דהא דחיישינן לגניבת דעת ולשמא יתננה לו במתנה בפני ישראל היינו היכא דאמר ישראל לנכרי שהיא כשירה ומנוקרת אבל בסתם לא חיישינן עכ"ל וכך הם דברי רבינו שכתב שאע"פ שמחזיק לו טובה מותר מפני דאין במתנה גניבת דעת וגם כתב ואם אינו נותנה לנכרי בפני ישראל יכול ליתנה לו וכו' ללמדנו דלא חיישינן לשמא יתננה לו בפני ישראל וז"ל הרמב"ם מותר לאדם לשלוח לנכרי ירך שגיד הנשה בתוכה ונותן לו הירך בפני ישראל ואין חוששין שמא יאכל ממנה ישראל זה קודם שינטל הגיד שהרי מקומו ניכר לפיכך אם היתה הירך חתוכה לא יתננה לנכרי בפני ישראל עד שיטול הגיד שמא יאכל ממנה ישראל וכתב ה"ה הנראה לי בדעת רבינו שהוא סובר דהכא במפרש שהירך מבשר כשירה וכן הוא ובכה"ג יש לחוש שמא ישראל הרואה שהוא נותנה לו בחזקת כשירה והיא חתוכה סבר דודאי כשירה היא דאי לא לא הוה ישראל גניב לדעתיה דאסור הוא וסבור ג"כ שגידה ניטל מפני שהיא חתוכה ואתי למיזבן מיניה ואוכלה עם גידה וכבר ביאר רבינו למעלה

דבשר הנמצא ביד נכרי אסור בכל מקום וכפי שיטתו הילכך השתא ליכא למיחש אלא בכה"ג ובכל מקום מותר למכור להם נבילות וטריפות ואומר להם שהם נבילות וטריפות ויש מתירין אפילו בסתם ואפילו בפני ישראל כיון שאינו אומר לו שהיא כשירה וזה דעת הרשב"א ואיפשר שאף הוא דעת רבינו שאין גניבת דעת אלא במפרש לו שהיא כשירה וכמ"ש עכ"ל ובביאור סוגיא שכתבתי האריכו הרשב"א והר"ן ומסקנת דברי הרשב"א נמצא מנהגינו על מלאת לפי שיטתו של ר"ת דלעולם מותר למכור ולתת להם סתם אבל במפרש אסור והוא הנכון ומסכים על המנהגים עכ"ל: וכבר כתבתי בסמוך שכן כתב המגיד בשמו ולזה הסכים הר"ן:

סעיף קטן ל

שכל ירך שיוצא מתחת יד ישראל מחותכת כדרך שמנקרין אותו מנקרי הבשר הרי היא בחזקת שניטל גידה הילכך מי שבא מעלמא וניקר והלך לו וכולי. כן כתבו שם הרא"ש והרשב"א והר"ן בשם הראב"ד שלמד כן מדתניא השולח ירך לחבירו שלימה א"צ ליטול ממנה גיד הנשה חתוכה צריך ליטול ממנה גיד הנשה פירוש דכיון דחתוכה היא יחשוב ישראל שניטל גידה ויאכלוה בגידה וסובר הוא ז"ל דמדינא מותר לישראל לסמוך ולומר שמי ששלחה לו נקרה לגמרי דאל"כ לשלוח לו ירך חתוכה נמי הוה שרי בלא נטילת גיד וטעמא משום דרוב מצויים אצל ניקור מומחים הם וכדאמרינן גבי שחיטה וכתב הרשב"א בת"ה על דברי הראב"ד מ"מ הצנועים מושכים ידיהם עד שיודע שניקר אותה בקי במלאכה והר"ן כתב על דברי הראב"ד בודאי בשולח ירך מנוקרת לחבירו הדברים נראין שאין לחוש אבל בישראל שניקר והלך לו איכא למיחש שמא דעתו היה לחזור ולהשלים ולא השלים והר"ן כתב בדברי הראב"ד ישראל שהיה מנקר בשר והלך לו ולא ידענו אם ניקר כולה אם לאו א"צ להראותה לבקי אלא סומך עליו נראה מדבריו דאפילו ביש שם בקי שיוכלו להראות לו קאמר הראב"ד דמותר לסמוך על אותו שניקר אבל הרא"ש והרשב"א כתבו בדברי הראב"ד ואין כאן מי שבקי בניקור להראות ונראה לי שכן בדין דהא מדאמרינן רוב מצוים אצל שחיטה מומחים הן לפיכך (אמרינן) דרוב מצוים אצל ניקור מומחים הן וכיון דגבי שחיטה לא סמכינן ארובא אלא בדליתיה קמן דנישייליה ה"ה גבי ניקור לא סמכינן ארוב מצויין אלא היכא דליכא למיקם עלה דמילתא כגון דליכא בקי אחרינא להראותו אבל היכא דאיכא בקי אחרינא במתא הוי כאיתיה קמן גבי שחיטה דכי היכי דהתם אסור עד דשיילינן ליה ה"נ אסור עד דמחוינן ליה לבקי:

סעיף קטן לא

הטבח נאמן על גיד הנשה וכו'. משנה בפרק גיד הנשה (חולין פט:) אין הטבחים נאמנים על גיד הנשה דר"מ וחכ"א נאמנין עליו ועל החלב ובגמרא (צג:) א"ר חייא בר אבא א"ר

יוחנן חזרו לומר אין נאמנין א"ר נחמן ובזמן הזה נאמנין אכשור דרי מעיקרא סברוה כרבי יהודה דאמר יקיים בו מצות נטילה הדר סברוה כר"מ דמצריך לחטט אחריו כמה דהוו דכירי לרבי יהודה לא מהימני השתא דאנשיוה לדרבי יהודה מהימני ונראה דמ"ה כתבו הרמב"ם ורבינו כדרך שנאמן על החלב כלומר דעל החלב לעולם הוו מהימני דהא הלכה כחכמים ועל הגיד אע"פ דאיכא זימנא דלא הוו מהימני השתא מהימני כדרך שנאמנין על החלב:

סעיף קטן לב

וכתב הרמב"ם ומיהו אין לוקחין בשר מכל טבח וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"ח מהמ"א אין לוקחין בשר מכל טבח אא"כ היה אדם כשר ומוחזק בכשרות הוא ששוחט לעצמו ומוכר ונאמן בד"א בח"ל אבל בא"י בזמן שכולה לישראל לוקחין מכל אדם וכיוצא בזה כתב בפי"א וכתב הרשב"א בתשובה סימן ת"ה שטעמו מדתניא בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לט:) אין לוקחין בסוריא אלא מן המומחה וסוריא לאו דוקא אלא כל ח"ל וכ"כ ה"ה בפ"ג דלא אמרינן סוריא אלא להוציא ארץ ישראל אבל ודאי כ"ש הוא בח"ל ואף א"י בזמן הזה הרי היא כח"ל וכן נראה מן ההלכות שלא הזכירו סוריא וכן נראה קצת מן התוס' ומן הירושלמי עכ"ל:

סעיף קטן לג

הלוקח בשר ושלחו ביד אחד מעמי הארצות נאמנין עליו וכו' עד אבל לא נכרי שחוששין שמא יחליף הם דברי הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה הלוקח בשר ושלחו ביד אחר כך הוא מסקנא דגמרא בפרק קמא דאולין (ו.) דלחלופי לא חיישינן ומפקידין תבואה מתוקנת אפי' אצל ע"ה ואין חוששין שמא יחליף והוא שלא הוחזק על הגזל וכן מתבאר בדברי רבינו:

סעיף קטן לד

ומ"ש ואפי' עבדי ישראל וכו' הוא בעבדים כנענים שמלו וטבלו לשם עבדות והרי הם כנשים וראיתי לרשב"א ז"ל שכתב בספרו הארוך שמי שהוא חשוד לאכול דברים שאין הרבים רגילים להקל בהם שאף הוא חשוד להחליף ולא אמרו אין חשודין להחליף אלא במי שחשוד לאכול מהדברים האסורים שהרבים רגילים בהם כדמאי לעם הארץ וכגבינה של נכרי אבל אם הוא חשוד בדברים שאין הרבים רגילין בהם להקל הרי הוא כנכרי ואין מפקידין אצלו דבר האסור מן התורה אלא בשני חותמות והביאו לזה מ"ש בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לט.) בדבר של תורה שאסורבחותם אחד ומפרשי לה רבוותא בישראל חשוד עכ"ד ואין נראה כן דעת רבינו כמו שיתבאר בפי"ג אלא בנכרי דוקא וזהו שכתב כאן אבל לא נכרי שמא יחליף עכ"ל:

סעיף קטן לה

אבל כל חתיכה שניכר בה חיתוך הניקור וכו' בפ' ג"ה (צד.) אהא דדייק אמתני' דשולח אדם לנכרי ירך שגיד הנשה בתוכה שלימה אין חתוכה לא אי במקום שמכריזים שלימה נמי לא לישדר דחתיך ליה ומזבין לה ומשני אי בעית אימא במקום שמכריזין חיתוכא דנכרי מידע ידיע פי' רש"י חיתוכא דנכרי בירך אינו עשוי כשל ישראל שהוא פורעה כדרך שהגיד מונח ועל דא סמיך ר' בשולח ירך לחבירו ע"י נכרי ולא עשה בה חותם דכשירה היא אם היא חתוכה כדרך שישראל חותכה אחר חטיטת הגיד וכתב הרא"ש על זה וכן ראיתי רבותי שהתירו בשר יבש שנשלח ביד נכרי ונתקלקל החותם והחתיכות שניכר בהם ניקור ישראל כגון בנטילת חוטין דיד והחוט שניטל אצל החזה התירו וכתב הר"ן על דברי רש"י וטעמא דמילתא דאע"ג דבשר שנמצא ביד נכרי במקום שאסור ליקח מהם אף ע"פ שהוא חתוך כחיתוכא דישראל אסור התם היינו טעמא שיש לחוש שמא ישראל לקחה בחזקת כשירה ונקרה ונודע לו שטריפה היתה ומכרה לנכרי וכל כה"ג חשש קרוב הוא וראוי לחוש לו אבל הכא שזה בודאי שלח ירך מנוקרת אתה צריך להוסיף עוד חששות ולומר דישראל היה לו ירך ונקרה ואח"כ נודע לו שטריפה היתה ומכרה לזה ואחר כך הפקיד זה בידו ירך מנוקרת והוא מחליף להנאת עצמו כשירה בטריפה וכל כי הני חששי רחיקי לא חיישינן עכ"ל בסי' קי"ט כתב רבינו דין זה ושם ביאר כל דיני שולח לחבירו ע"י נכרי בדבר שאיסורו מן התורה או מד"ס:

סעיף קטן לו

הנוקר את הבשר מתחיל בראש ומחתכו ומוציא המוח ומעביר הקרום שעליו ואחר כך מעביר הקרום שתחת המוח הדבוק בעצם בפג"ה (צג.) חמשה קרמי הוו תלתא משום תרבא ותרי משום דמא דטחלא דכפלי ודכולייתא משום תרבא דביעי ודמוקרא משום דמא פירש"י דמוקרא. שעל המוח ומשמע דקרום העליון ותחתון בכלל וכבר כתבתי בסימן זה דברי הרוקח במוח העוף ומ"ש ונוטל הלחיים ומחתך בסכין תחת שורש הלשון וכולי בפרק גיד הנשה (שם) אמרי' דחוטי דלועא אסורים משום דמא וכבר כתבתי בראש סימן זה שהרשב"א והר"ן כתבו בשם הראב"ד שחוטין שבלשון בכלל דלועא הך וצריך לחותכן או ליטלן וכ"כ רבינו שם והרוקח כתב צריך להסיר ב' חוטי הלחי מב' צידי הלשון ומ"ש ויורד משם לגרגרת למקום שחיטה ומוציא משם ב' גידים מצד זה סמוך לבשר וב' גידין סמוך לבשר מצד זה בפרק ג"ה (שם) אמרי' דמזרקי אסירי ופירש"י חוטי צואר ורידין משמע לי שהן חוטין אחרים זולת הורידים דאמרו שצריך לחתכם בשעת שחיטה כמו שנתבאר בסימן כ"ב דהנהו כיון שחתכם בשעת שחיטה אינו צריך להסירם ודברי המחבר בזה בשלא הפריד הראש מן הגוף הוא דאל"כ לא היה צריך להוציא שום

חוטין כלל משם דכיון שהפריד הראש מהגוף כבר כל חוטין ששם נחתכו ושוב אינו צריך להסירם : ומ"ש ואח"כ חותך את החזית לב' צדדין ומאותו בשר אדום הסמוך לחזה מוציא חוט של דם וכו' חוט זה לא נזכר בגמרא וגם לא בדברי הפוסקים חוץ מהרוקח שהזכירו בסימן ת"ט ורבינו בסימן ט"ל וכדברי הרא"ש בשם רבותיו גבי שולח בשר ביד נכרי וכתבו רבינו בסמוך: ומ"ש ומתחיל מראש הכתף באמצעיתו ומחתך ומוציא גיד עבה ומחתך עד הזרוע ועד היד עד קצותיו עד שאוחז כל הגיד שאוחז הכתף משפת הסמוך לשדרה עד קצות היד וכו' עד שהוא סמוך לעצם היד וכו' בפרק ג"ה (שם) אמרינן דחוטי. דידא אסורים משום דמא וכבר כתבתי בראש סימן זה שכתבו הרשב"א והר"ן בשם הראב"ד דחוטין שבכתף בכלל יד הם והמחבר הזה כתב כמה חוטין הם ביד ובכתף ע"פ קבלתו. ומ"ש ואח"כ מתחיל ממקום סיום הגיד שמוציא מן החזה ומקלף בידו אותו קרום שעל הכסל בפרק ג"ה אמרינן דקרמא דכפלי אסור משום תרבא וכבר נתבאר בסימן ס"ד ומ"ש וכשמקלף נראין ראשי החוטין שהם בכסל והם ב' מימין וג' משמאל וכו' מבואר שם: ומ"ש וגורר אותו חלב שתחת בשר המתניים וכו' זהו חיורתא דתותי מתני שנתבאר שם:

סעיף קטן לז

ומ"ש ואותו עצם הנתון בינתים מחתכו ומסיר כל ההגבהות עד שישתוה עם הבשר כדי שלא ישתייר בו משרשי החוטין ובשר המתנים כלום זה פשוט שהוא מטעם ששורש חלב שתחת המתנים קשור בעצם ההוא וכעין מ"ש בסימן זה בשם הגה"א בעצמות ששורש ג"ה קשור בה: ומ"ש שלא ישתייר בו מבשר המתנים לאו משום דבשר המתנים אסור אלא משום דא"א לנקר משם שרשי חוטי החלב מבשר המתנים הנשאר שם לפי שהכל מעורב זה עם זה שהרי המתנים עצמם צריך לגרור יפה כדי שלא ישאר שום שארית חלב דבוק בהם. על מ"ש המחבר הזה ואח"כ מעביר בשר המתנים שקורין בלע"ז לונבי"ש ואינו ראוי אלא לצלי כתב רבינו ירוחם (נט"ו אות י"ד) שמעתי מפני שפניו חלקים ואין המלח נכנס בתוכו כל כך ולפיכך לא נהגו לבשלו בקדרה ולא דייק לן שהרי כמה חתיכות יש חלקים ממנו. ובדברי רז"ל לא מצינו סמך לאוסרו אלא לפי שהיא חתיכה קטנה בפני עצמה ואז צריך לבודקה ולגררה מלמטה ומלמעלה ונהגו ליטול אותה ולבשלה בפני עצמה עם חתיכות אחרות ולכתחלה אסור לבשלו מפני המנהג אבל אם מלחו ובשלו עם בשר מותר וכן עמא דבר עכ"ל ול"נ דמנהג כי האי מנהג בטעות הוא שדבר זה לא נמצא לשום אחד מהפוסקים שאסרו והרשב"א כתב בת"ה גבי מולייתא שלא אסרו אחר מליחה לקדרה אלא הכבד בלבד. ומ"ש המחבר הזה שאינו

ראוי אלא לצלי לא משום איסורא קאמר דא"כ הול"ל שאסור לבשלו אלא היינו לומר שבשר זה אין בו טעם כשהוא מבושל וכל עיקר טעמו אינו אלא בצלי ותדע שהרי הוא בא ליתן סימן על אי זה בשר הוא אומר ומאחר שלא שמענו בשום מקום שבשר זה אסור לבשלו היאך היה נותן בו סימן שהוא נעלם הילכך ודאי אין לך מנהג בטעות יותר מאותו מנהג שכתב רבינו ירוחם ושפיר דמי לבשלו במקום שנהגו בו איסור דבכי האי מילתא ליכא למימר שידעו שהוא מותר ועכ"ז נהגו בו כך משום חומרא דכיון דאין בו שום דאיסורא מה חומרא היא זו בלי טעם ומידרש דרשינן ליה בפירקא דלכתחלה מותר לבשלו וכ"כ בשבלי הלקט שמותר לבשלו בקדרה לכתחלה וכן אנו נוהגים וכן אנו מקובלים מאבותינו ורבותינו הראשונים שבצרפת עכ"ל וכן נוהגים העולם לטפלו בבצק ואין אדם נמנע מזה: ומ"ש ומחתך אותה חלחולת עם אמה מבני מעים ומשליכו לפי שאינו ראוי לאכילה נראה דהיינו ריש מעיא באמתא שנתבאר בסימן ס"ד. ומ"ש אותו שהוא מקום קבוע לבני מעים קורין אותה כנתא והוא אסור לבשל ומותר לצלי יתבאר בסימן ע"ה שזהו דעת הגאונים וטעמם מפני שמלאה חוטים קטנים דם וא"א לנקרם יפה וכבר כתב רבינו שם בשם הרשב"א שעכשיו נוהגים היתר ואותן חוטי דם כשאדם בקי בהם מותחן ונפשלין היטב עד שלא ישאר אחד מהן: ומ"ש ונוטל הדרא דכנתא ומקלף מעליה קרום של חלב שעל הקיבה ושל בית הכוסות וכו' בסדר ניקור זה שכתב רבינו ירוחם כתוב כלשון הזה ומקלף מעליה קרום של חלב וכל חלב שיש על הקיבה ועל בית הכוסות ועל הובלילא הידוע באלפחתא ונ"ל שהיא נוסחא מכוונת: ומ"ש מוציא את דמו לא ידענא אהיכא קאי ובספר מוגה עבר עליו הקולמוס. ומ"ש ונוטל הטחול ומקלף מעליו קרום עם החלב שעליו כבר נתבאר בסימן ק"ד דקרום זה אסור משום חלב: ומ"ש ונוטל ראש הגיד שבתוך הטחול ומושך אותו ונמשכין עמו ג' חוטין שבתוכו כבר נתבאר בסימן ס"ד שחוטין אלו אסורים משום חלב ושצריך לשרש אחריהם. ומ"ש ונוטל הלב ומחתך האזנים ומשליכן לא נזכר זה בדברי הגמרא ולא בדברי הפוסקים זולתי הרוקח שכתב חותך עוקץ הלב ואזני הלב שבהם חוטים מלאים דם : ומ"ש וקורעו ומוציא את דמו משנה בפרק כל הבשר (חולין קט:). ומ"ש ונוטל את הכוליא ומעביר חלב שעליה זהו חלב הכליות האמור בתורה: ומ"ש ומעביר קרום שעליהם על כל אחד ואחד ומחתך בתוך הכוליא ומנקר אותו שורש של גיד מתוך הכוליא וכו' כבר נתבאר בסימן ס"ד: ומ"ש ונוטל הביצים ומעביר קרום שעליהם כבר נתבאר בסימן זה שהוא אסור משום דם ונתבאר שם עוד אימתי הוא מותר: ומ"ש וממשיך את החלחולת וקולף קרום של חלב שעליה איפשר שחלב שבראש הכרכשא קאמר וכמו שנתבאר בסי' ס"ד

שי"מ כן על ריש מעיא באמתא בעיא גרירה: ומ"ש עם אותו חוט של דם מקצה אל קצה לא ראיתי כן לא בגמרא ולא בדברי הפוסקים: ומ"ש ונוטל הסכין ועוקר כל אותו חלב סמוך לחלחולת וכו' עד עם כל אותו החוט המעורב עם אותו חלב עד שמתנקר יפה מקום שחלחולת קבועה בו מחלב וחוטין וכל דבר אפשר שהטעם לפי ששרשי חלב שעל הכסלים נקשרים שם וגם משום תרבא דאקליבוסתא שהוא שם כמו שנתבאר בסימן ס"ד: ומ"ש ונוטל הסכין וחותך באליה ומוציא ממנו חוט שמתחלק לשנים וממשיך החוט מעיקר האליה עד קצותה כו' כבר כתבתי בסימן ס"ד שנראה שטעמו משום דסבר כדאמר (כרא"ם) שפירש דהא דאמרינן דחוטין שבעוקץ אסורים היינו חוטי הזנב והם אסורים מפני שיונקים מחלב הכליות ומטעם זה כתב שנוטל הסכין וגורר מאותם הפנים גופן חומרים והם מקומות גבוהים קצת עד שישתוו אותן מקומות עם מקומות השפלים ולא ישתייר לכל פני האליה לא בשר ולא שמנונית: ומ"ש וחותך הזכרות והנקבות ומשליכו אפשר דלאו משום איסור קאמר אלא מפני שאינו ראוי לאכילה אלא דמדכתב בתר הכי והבשר שבצדדין מנקרו יפה יפה מכל מיני חוטין וחלב שבו משמע דמשום חשש שהם יונקים מחלב הסמוך להם או שקשורים שם שרשי חלב קא אסר להו: ומ"ש ומן אותו חנותא שקורין ונדול"א לא ידעתי מהו: ומ"ש מכאן ואילך הוא משום גיד הנשה ושמנו וקנוקנות שבו וא"א להבינו אלא במראית העין: ומ"ש לחתך העצם משני צדדין הוא מפני ששרשי ג"ה קשורים בהם וכבר כתבתי כן בסימן זה בשם הגהות אשיר"י:

סעיף קטן לח

ומ"ש והגידים שתחת הכתף אם צולה אותו כשירה לאכילה הטעם לפי שאין אסורים אלא משום דם וכשצולה אותם נורא מישב שייב להו כמו שנתבאר בראש סימן זה:

סעיף קטן לט

ומ"ש וחוט המוח שבא מהראש להשדרה מוציאין אותו וכו' נראה שזה החכם סובר שהחלב שמפסיק בין חוט המוח לעצם השדרה אסור ומש"ה קאמר שמוציא אותו בקרומו ואוכלו והחלב שבין חוט המוח לעצם השדרה מנקר אותו ואפשר שטעמו מפני שסובר שהוא משרשי חלב הכסלים וחלב הכליות ולא נזכר זה כלל לא בדברי הגמרא ולא בדברי הפוסקים וגם רבינו ירוחם ואורחות חיים שכתבו סדר ניקור זה שהביא רבינו בשם בעל העיטור לא הזכיר זה כלל ובא לידי ספר תשובת הגאונים וכתוב בו סדר ניקור זה ולא היה כתוב בו אלא עד וכן הלכה בלבד וכן הוא בעיטור ובשני ספרי יורה דעה ישנים לא מצאתי דבר זה וכן נהגו העולם היתר בדבר ולא ראיתי מי שערער בו:

סעיף קטן מ
ומ"ש ושדר ר"ע אין שינוי בין ג"ה לשמנו וכו' כבר נתבאר בראש סימן זה. ומ"ש רבינו וזה החכם החמיר הוא מפני כמה מקומות שהצריך לנקר ולהוציא ואין להם יסוד ושורש כמו שביארתי כל אחד במקומו ואע"פ שזה החכם החמיר בקצת דברים שאין להם על מה שיסמכו כבר השמיט קצת דברים שיש להם שורש דהיינו חלב הכסלים שתחת הקרום הלבן העב שנתבאר בסימן ס"ד שיש נוהגים בו איסור וגם מ"ש שם שנראה מדברי הרי"ף בפי' חיוורא דתותי מתני וגם חלב הדבוק לכרס שכתבתי שם שיש אוסרים אותו ועונשין כרת עליו וגם חלב שבחצר הכבד שכתבתי שם שיש אוסרים אותו וקרום שבו אסור לדברי הכל ודין חלב שעל הקיבה וריש מעיא באמתא בעי גרירה נתבאר שם יפה שכל אלו המקומות יש להם על מה שיסמכו כמו שנתבאר שם ואע"פ שיש חולקים בהם אין להקל וצריך להחמיר בכל מקום שיש בו ספק חלב דספק דאורייתא הוא ועוד שהוא איסור חמור שהרי חייבין עליו כרת ודע שברוקח מצאתי עוד חומרות זולת מה שהחמיר סדר דבעל העיטור שכתב רבינו ואלו הם חוטי שאחורי האזנים יסיר משום דם אצבעות ידים ורגלים יחתוך ויוציא החוטין שבהם שהם מלאים דם ויטול החוטין שבריאה והריאה יבקע בכל סימפון וסימפון ואיני יודע שורש לדברים :

סימן סו

סעיף קטן א
כל דם לא תאכלו לעוף ולבהמה וחיה בכלל כלומר בכלל בהמה כדאמרינן:

סעיף קטן ב
ומ"ש ובין טמאה ובין טהורה חייבין עליה משום דם פשוט במשנה פרק כל הבשר (חולין קיז.) ובכריתות פרק דם שחיטה (כריתות כ:):

סעיף קטן ג
כוי חייבין על דמו בכריתות ריש פרק דם שחיטה (כריתות כא.):

סעיף קטן ד
ושליל אע"פ שחלבו מותר דמו אסור בפרק בהמה המקשה (חולין עד.) תנן השוחט את הבהמה ומצא בה בן ח' חי או מת או בן ט' מת קורעו ומוציא את דמו ובגמרא (עה.) אמר ריש לקיש לדברי המתיר בחלבו של שליל מתיר בדמו לדברי האוסר בחלבו אוסר בדמו ור' יוחנן אמר אף לדברי המתיר בחלבו אוסר בדמו ואסיקנא דאף ר"ל לא אמר אלא דאינו ענוש כרת עליו אבל בלאו מיהא איתיה כדם האיברים משמע דר"י מחייב על דמו כרת וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל כר"י נראה שהם סוברים דחייבין על דמו כרת ואף על פי שהרמב"ן דחק לומר דלא מחייב הרי"ף כרת על דם השליל כבר כתבו הרשב"א

והר"ן שאין דברי הרי"ף מוכיחין כן ואף הרמב"ם כתב בפ"ו מהמ"א השליל הנמצא במעי הבהמה הרי דמו כדם הילוד לפיכך הדם הנמצא כנוס בתוך לבו חייבין עליו כרת אבל שאר דמו הרי הוא כדם האיברים וכבר נתן ה"ה טעם לדבריו דע"כ לא פליג ר"י אלא בדם הלב אבל שאר דמו מאחר שאינו טעון שחיטה משמת הרי הוא כא' מאיברי אמו:

סעיף קטן ה

אבל דם דגים וחגבים מותר פשוט בכריתות פרק דם שחיטה (כריתות כא.) ובפ' כל הבשר ובסמוך יתבאר אם הוא מותר אפי' מכונס בכלי:

סעיף קטן ו

ודם ביצים אם ידוע שאינו מריקום האפרוח אין חייבין עליו אלא שחכמים אסרוהו אבל אם ידוע שהוא מריקום האפרוח חייבין עליו בסוף פרק אלו טריפות (חולין סד:) אמרינן דביצה שנמצא בה דם אסורה והקשו התוס' והרא"ש על זה מדאמרינן בכריתות פרק דם שחיטה יצא דם ביצים שאינו מין בשר ויצא דגים וחגבים שכולו היתר ומשמע דכי היכי דשרי דם דגים וחגבים כל זמן שישנו עליהם וניכר שיצא מהם ה"ה נמי דם ביצים ותירצו וי"ל דמדרבנן החמירו בדם ביצים גזירה אטו דם עוף שהביצה נולדה ממנו ומדאורייתא שרי אף אותו שהאפרוח נוצר ממנו דהיינו שעל הקשר ואע"ג דהוי אפרוח לבסוף מ"מ השתא מיהא לא מין בשר הוא שאין כאן עדיין בשר כלל אלא מדרבנן אסרו בין על הקשר בין חוץ לקשר ועי"ל דדם על הקשר אסור מן התורה דחשיב מין בשר כיון שהאפרוח נוצר ממנו והא דשרינן בכריתות היינו כשאין הדם על הקשר אלא במקום אחר ומצוי הוא פעמים רבות אפילו לאלתר סמוך ללידת הביצה ואין אותו הדם בא ליצירת האפרוח עכ"ל ורבינו תפס עיקר תירוץ שני דדם שהוא מריקום אפרוח אסור מדאורייתא וכן דעת הרשב"א בחידושיו ובת"ה וכ"כ בתשובה סימן מ"ו דכל שנתרקמה ואפילו התחילה להתרקם דמה אסור דאורייתא דאין זה דם ביצים אלא דם בשר וזה שמספק עלינו את הכל לפי שאין אנו בקיאים בדבר משנמצא דם משהתחילה להתרקם והרי זה דם בשר ואף הביצה כולה אסורה כביצת השרץ דשדיא תיכלא בכולה עכ"ל אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהמ"א ביצת העוף טהור שהתחיל האפרוח להתרקם בה ואוכלה מכין אותו מכת מרדות. והמרדכי כתב שראבי"ה קבל מרא"ם דאם הדם בחלמון באותו ענין שאינו ניכר בו מקום התחלת האפרוח אז דוקא הוא אסור משום תורת דם. אבל אם הוא מלא דם וניכר בו מקום התחלת אפרוח מותר דסמוך לריקומו הוי עפרא בעלמא אבל אם נרקם ממש אסור משום שרץ כל זמן שלא יצא לאויר העולם ונראה דדברים אלו דחויים הם ואין כן דעת הפוסקים :

סעיף קטן ז

ואם נמצא על הקשר פירוש בראש החד של ביצה וכולי בס"פ א"ט (שם) נמצא עליה קורט דם זורק את הדם ואוכל את השאר אמר רבי ירמיה והוא שנמצא על קשר שלה תני דוסתאי אבוה דרבי אפטוריקי ל"ש אלא שנמצא על חלבון שלה אבל נמצא על חלמון שלה אפי' ביצה אסורה מ"ט דשדא תיכלא בכולה ופירש"י והוא שנמצא הדם על הקשר שלה. הוא זרע של תרנגול הקשור בראש החד של ביצה ומשם יצירת האפרוח מתחלת וכיון דעדיין הוא שם לא נתפזר בשאר הביצה הלכך אוכל השאר: אבל נמצא על חלמון שלה. כולה אסורה כדמפרשינן לקמן: דשדא תיכלא בכולה. נתפשט הקלקול בכולה: על חלבון. על הקשר כדאמרן והסכימו הרא"ש והרשב"א והר"ן לפרש"י דלא אמרינן דבנמצא בחלמון שדא תיכלא בכולה אלא בשנמצא על קשר של חלמון דוקא ואפי' לא נתפשט חוצה לו אבל בנמצא בחלבון או בחלמון שלא במקום הקשר ביצה שריא וכן אם נמצא בחלבון במקום הקשר ולא נתפשט חוצה לו ביצה שריא וז"ל הר"ן א"ר ירמיה והוא שנמצא על קשר שלו קשר היינו זרע התרנגול הקשור בראש החד של ביצה ומשם יצירת האפרוח מתחלת וכיון דעדיין הוא שם ולא יצא חוץ לקשר זורק את הדם ואוכל את השאר אבל אם נמצא בקשר חוצה לו כל הביצה אסורה חוששין שמא נתפשט בכולה ורבי ירמיה לא פירש על איזה קשר קאמר של חלבון או של חלמון ואתא רבי דוסתאי אבוה דרבי אפטוריקי ותנא ל"ש אלא שנמצא על חלבון שלה אבל נמצא על חלמון שלה אפילו ביצה אסורה מ"ט דסריך תיכלא בכולה כלומר ל"ש שאם נמצא בקשר לבד זורק את הדם ואוכל את השאר אלא כשנמצא על חלבון שלה כלומר על קשר של חלבון והוא זרע הזכר שעומד בראש החד ומשם מתחיל להתרקם אבל נמצא על קשר של חלמון אע"פ שאינו יוצא חוץ לקשר כולה ביצה אסורה דסריך תיכלא בכולה הילכך כקטינן לפי שיטה זו דדם הנמצא בקשר של חלבון אם יצא ממנו ולחוץ כולה ביצה אסורה ואם לאו זורק את הדם ואוכל את השאר אבל נמצא בקשר של חלמון אע"פ שלא יצא ממנו אסורה כולה והיכא שנמצא דם בחלבון או בחלמון חוץ לקשר ולא בקשר כלל בכה"ג ליכא למיחש לריקום שהאפרוח מן הקשר הוא מתחיל להתרקם והו"ל דם ביצים דשרי כדאמרינן בכריתות ומיהו אפשר דהתם מדאורייתא קאמר אבל מדרבנן אסור מפני מראית העין כדגזרינן בדם שעל הככר הילכך נמצא בחלבון או בחלמון חוץ לקשר ולא נמצא בקשר זורק את הדם ואוכל את השאר עכ"ל וכ"פ בספר התרומה והטעם שכשנמצא על קשר חלמון אסור אפילו אם לא נתפשט חוץ לקשר כתב הרא"ש דהיינו משום דכל שנמצא על קשר חלמון ודאי הוא שנתפשט שם מקשרו של חלבון

ואפילו אין ניכר התפשטותו מקשר של חלבון כיון שנמצא על קשר של חלמון שהוא מכוון כנגד קשר של חלבון בודאי מקשר של חלבון שהוא תחילת רושם יצירת האפרוח נתפשט ונתחלחל והגיע לקשר של חלמון אבל כשנמצא על החלמון שלא על הקשר ואין ניכר שנתפשט מן הקשר ליכא למיחש שנתפשט מקשר החלבון מאחר שאינו מכוון כנגדו. והשתא דברי רבינו מבוארים דה"ק אם ידוע שהוא מריקום האפרוח חייבין עליו ובמה יודע אם הדם הוא דם ריקום שאם נמצא על הקשר דהיינו הראש החד אם הוא בקשר של חלמון כל הביצה אסורה אע"פ שאינו מתפשט חוץ לקשר וכן אם נמצא על קשר החלבון כל הביצה אסורה והוא שניכר שמתפשט חוץ לקשר. ואם נמצא שלא על הקשר בין בחלבון בין בחלמון ואין בקשר כלל ממנו או שנמצא על קשר חלבון לבד ולא נתפשט חוץ לקשר זורק את הדם ואוכל את השאר וכתבו הגמיי' בשם ספר התרומה אם היה ספק אם היה על החלבון או על החלמון הוי ספיקא דרבנן ולקולא ע"כ וגם בשערי דורא כתב אם נמצא דם על החלבון אחר שבתבשלה שאין מקום הקשר ניכר אע"פ שיש לחוש שמא מקצתה על הקשר מותר דספיקא דרבנן לקולא ודנין אותו כמו שאנו רואים אותו עתה ומותר דדם ביצים דרבנן או אם ספק הוא אי הוי דם על החלבון או על החלמון הוי ספיקא דרבנן ולקולא עכ"ל ומשם נלמוד לכל ספק שיולד בהם דאזלינן לקולא ומיהו הרא"ש כתב בתשובה דאזלינן לחומרא ויתבאר בסימן זה. ודע שכתב הרא"ש על הני תרי לישני שכתבתי בשמו ובשם התוס' דלחד לישנא מדרבנן החמירו בדם ביצים ומדאורייתא שרי אף אותו שהאפרוח נוצר ממנו דהיינו שעל הקשר ולאידך לישנא דם שעל הקשר אסור מן התורה הילכך אם נמצא על הקשר של חלבון ולא נתפשט חוץ לקשר כלל דם אסור מן התורה וביצה מותרת ואם נמצא על החלבון או על החלמון שלא על הקשר לשינוייא קמא הדם אסור מדרבנן ולשינוייא בתרא אף הדם מותר ע"כ כלומר דלשינוייא קמא כיון דליכא דם ביצה דאסור מדאורייתא אלא רבנן גזרו ביה אטו דם עוף שהביצה נולדה ממנו א"כ ליכא לפלוגי בין תוך הקשר לחוץ לקשר דבכל דם הנמצא בביצה גזור אבל לשינוייא בתרא דדם שעל הקשר אסור מדאורייתא ושלא על הקשר לא אשכחן דגזרו ביה רבנן אדרבה אמרינן בכריתות דשרי הילכך לית ביה איסורא כלל להוא שינוייא ופשוט הוא שמה שכתב הילכך לפי שיטה זו אם נמצא על הקשר של חלבון דם אסור מן התורה לשינוייא בתרא קאמר דאילו לשינויא קמא לא מיתסר שום דם ביצים מדאורייתא כלל ורבינו מאחר שכתב דדם ביצים חייבין עליו הו"ל לכתוב דכשנמצא על החלבון או על החלמון שלא על הקשר דדם נמי שריא אלא משום דספוקי מספקא ליה אי שינוייא קמא עיקר או שינוייא בתרא נקיט לה הכא והכא

לחומרא ומיהו הרשב"א כתב בחידושיו דאם כשנמצא בקשר דחלבון ונתפשט חוצה לו או בקשר דחלמון אסור מן התורה כשנמצא שלא על הקשר כלל או על הקשר דחלבון ולא נתפשט חוצה לו אסור מדרבנן ואם כשנמצא בקשר דחלבון ונתפשט חוצה לו או בקשר דחלמון אינו אסור אלא מדרבנן כשנמצא שלא במקום הקשר כלל או על קשר דחלבון ולא נתפשט חוצה לו מותר ולפי זה שפיר עבד רבינו דכיון דאיהו סבר דאיכא דם ביצים דאסור מדאורייתא אין שום דם שיהא מותר שחכמים גזרו עליו וז"ל הרשב"א בתשובה (שם) אין דם ביצים אסור אלא כשהוא בעינו ומשום מראית העין אבל אינו אוסר תערובתו ומיהו דוקא בשלא נתרקמה אבל נתרקמה ואפילו התחילה להתרקם דמה אסור דאורייתא דאין זה דם ביצים אלא דם בשר וזהו שמספק עלינו את הכל לפי שאין אנו בקיאין בדבר עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש ור"י היה מתיר גם הדם אם נמצא על החלבון והחלמון שלא על הקשר כ"כ שם התוספות וז"ל ועי"ל הך שמעתא דהכא שרי דם ביצים לגמרי כי ההיא דכריתות וה"ק והוא שנמצא על הקשר או זורק את הדם ואוכל את השאר אבל אם אין הדם על הקשר אלא במקום אחר מותר אפילו הדם וא"צ לזורקו וכן משמע בירושלמי דתרומה ע"כ והא אתי כשינוייא בתרא שכתבתי דכל שאינו על הקשר הדם עצמו מותר והגהות מיימוני כתבו נמצא הדם במקום אחד בביצה שאינו על קשר החלמון ולא על קשר החלבון אף הדם מותר כמבואר בכריתות ורש"י פירש שאם נמצא דם על קשר החלבון ונתפשט חוץ אף הביצה אסורה אבל אם אין דם כלל על הקשר מודה שהכל מותר ויש שאין רוצין לסמוך על זה וזורקין הדם אף כשנמצא במקום אחר בביצה מסה"ג ויש חילופי גירסות בספרים בפי' מקום הקשר שקצתם גורסים שהוא הראש הכד ונ"ל שטעות סופרים הוא שהחליפו חד בכד והגירסא הנכונה הראש החד וכן הוא בספר התרומה ובת"ה וכך היא גירסת רבינו וז"ל ת"ה קשר זה הוא בראשו החד והוא דבר שנתפס בה מזרע הזכר וניכר הוא לעין ע"כ ונ"ל שבחלבון הוא המקום שבו שהוא מקושר יותר משאר החלבון ובחלמון הוא כדמות כתם עגול כמלא רוחב עדשה גדולה והרי"ף לא הזכיר קשר כלל שהרי כתב כלשון הזה נמצא עליה קורט דם זורק את הדם ואוכל את השאר והוא שנמצא על חלבון שלה אבל נמצא על חלמון שלה כולה אסורה וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהמ"א וכתבו המפרשים שכן הוא דעת הגאונים וכ"כ רבינו בשמם וכתב הר"ן שהם סוברים דדוסתאי פליג אדרבי ירמיה והכי משמע דהא דדוסתאי מתניתא היא ולא משמע דקאי אדרבי ירמיה כלל אלא לדוסתאי כולה מילתא בחלבון וחלמון תליא ולא בקשר וחוץ

לקשר אלא כל שנמצאת בחלבון ואפי' בקשר וחוץ לקשר זורק את הדם ואוכל את השאר ואין לחוש בחלבון לריקום לעולם ואם נמצאת בחלמון ואפי' חוץ לקשר כולה ביצה אסורה דחיישינן דלמא דם ריקום הוא וסריך תיכלא בכולה. וכתב הרא"ש וטוב הדבר להחמיר לאסור בנתפשט חוץ לקשר כדברי רש"י ועל כל החלמון כדברי הרי"ף ז"ל וכ"כ הרשב"א בחידושיו ובת"ה. והרא"ה כתב וא"א לומר דבחלבון שריא ובחלמון אסירא שהרי האפרוח מן החלבון הוא נוצר ולא מן החלמון לפיכך פירש דהא דאיתא התם בגמרא אהא דתני דוסתאי א"ל רב גביהה מבי כתיל לרב אשי איפכא תני תנא קמיה דאביי ואביי הוא דתרצה ניהליה הכי כלומר דתנא א' היה שונה אותה לפניו איפכא ל"ש אלא שנמצא על חלמון שלה ואביי הוא דתרצה הכי כדאמרינן ל"ש אלא על חלבון ה"ק דהאי לישנא דאביי הוא ולישנא דיחידאי ועיקר המתני' איפכא תניא ונקטינן כרב אשי הילכך נמצא על חלבון שלה אסורה ועל חלמון שלה זורק את הדם ואוכל את השאר ולמעשה היה אוסר בכולן שנמצא על חלמון לפי ההלכה כפי פירושו וכשנמצא על חלמון ג"כ היה אוסר לחוש לדברי הראשונים שאסרו וגם הרוקח כתב לאסור בנמצא דם בחלבון יותר מבנמצא בחלמון והר"ן דחק עצמו בפירוש השמועה ובסוף דבריו כתב כל זה נ"ל להלכה ולא למעשה. אבל מ"מ על פי' זה אני סומך שלא לאסור ביצה שנמצאת בה דם בחלבון שלה כמו שסובר הרא"ה. וה"ה הביא דברי הרשב"א שכתבתי. וכתב עליהם ודעת רבינו והגאונים עיקר ואין לחוש באיסור של דבריהם אחר קבלת הגאונים ז"כ ע"כ וכן ראיתי נוהגים כדברי הרי"ף והרשב"ם והגאונים : כתב הכלבו דכשנמצא דם בביצה במקום האוסרה אע"פ שהיא ביצה בת יומא אסורה דלא פלוג רבנן: כתב הרשב"א בחידושיו אחר שביאר דיני ביצים שנמצא בהם דם אימתי הם אסורים וה"מ בביצה דלא ספנא מארעא אבל ביצא דספנא מארעא לעולם מותרת דכל שלא נולדה מזכר אינה מגדלת אפרוח ואין זה דם ריקום והיינו ביצים המוזרות וכן פירש"י ע"כ ובת"ה כתב אחר דיני ביצים האסורים משום דם שנמצא בהם בד"א בביצה הראוים לגדל אפרוחים אבל ספנא מארעא שאינה ראויה לגדל אפרוח אין הביצה לעולם אסורה בידוע שאין זה דם אפרוח אלא זורק את הדם ואוכל את השאר עכ"ל וכ"כ ה"ה בשמו ובסמוך אבאר דעת רבינו בזה ובפ"ק דביצה (ז.) מבואר אי זו היא דספנא מארעא ואע"פ שהרשב"א מתיר בדספנא מארעא אין ללמוד משם היתר לדם הנמצא בביצה בת יומא דכיון שהיא ראויה לגדל אפרוח איכא למימר דלא פלוג רבנן וכן המנהג שלא לחלק בין ביצה בת יומא לשאינה בת יומא:

סעיף קטן ט

כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל כ' (סימן כ"ד) ביצים הטרופות בקערה כו' ז"ל ביצים הטרופות בקערה ונמצא קורט דם על החלמון של אחד מהם ולקחה האשה החלמון שהיה הקורט דם עליו וזרקתו אם המותר שבקערה מותר אם לא תשובה יראה לי כל ביצים טרופים בקערה אינו ניכר אם היה הדם על החלמון או על החלבון שמא היה חוץ לקשר דשדא תיכלא בכוליה וספיקא דאורייתא לחומרא ואפי' כשלקחה החלמון החלבון שהוא דק וצלול נתערב ונשאר בקערה ונעשה הכל אסור עכ"ל ויש לדקדק אם היו טרופות היאך יכולה האשה ליקח החלמון שעליו הקורט ולזורקו הרי טרוף ומעורב היה ונ"ל שאחר שהתחילה לטרפה ראתה הדם על אותו חלמון שעדיין היה שלם ואפ"ה חש הרא"ש שמא דם זה היה בקשר החלבון וחוצה לו אלא שע"י שטרפה נעקר מעל החלבון ונדבק בחלמון דכיון דאיכא לספוקי דילמא הוה בקשר חלבון וחוצה לו אסור הכל וכשיטת רש"י דאסר כולה ביצה כשנמצא הקורט בקשר לחלבון וחוצה לו והא דלא קאמר דאיכא למיחש שמא היה הקורט בקשר החלמון דבכה"ג כל הביצה אסורה אע"פ שלא נתפשט חוץ לקשר י"ל דכיון דחלמון זה שלם מוכחא מילתא שלא נשרץ הילכך כיון שאנו רואין שאינו בקשר שלו ליכא למיחש שהיה בקשר שלו ונעקר אבל החלבון שהוא צלול איכא למיחש שמא בו היה הקורט הזה בקשר שלו וע"י שטרף הביצים נעקר משם והלך ונח על החלמון זהו דעת הרא"ש אבל לדברי הסוברים דליכא בדם ביצים איסור דאורייתא הו"ל ספיקא דרבנן ולקולא : כתוב בהגהות מרדכי (ד' תשס"א ע"ב) ביצים שבורות יחד ולא טרופות ונמצא דם באחד מהם בקדירה יקח הכשרים כל אחד ואחד בפני עצמו וישאיר אותה אשר בה הדם בקערה שא"א ליקח ביצה מעם חבירתה שלא ישאר בתחתון מן העליון קימעא ומוטב שישאר בקערה מן הכשרים עם שאינה כשירה ולא שישאר משאינה כשירה כלום עם הכשרים שבקערה ע"כ ונראה דהרא"ש מודה בכה"ג דשרי ע"כ לא אסור אלא בטרופות אבל בשבורות ולא טרופה ליכא למיחש למידי נמצא דם בביצה במקום שאינו אוסר את כולה ולא זרק את הדם וטרף הביצה עם הדם נ"ל דשרי אע"פ שאין ס' בהיתר כנגד הדם מותר שהרי כתבתי שיש פוסקים שאין בו איסור כלל אפילו מדרבנן ואפי' לדברי האוסרים אותו מדרבנן היינו שלא לאוכלו בעינו ואפי' לערבו לכתחילה אסור אבל אם נתערב שלא מדעת אינו אוסר תערובתו וכ"כ בת"ה דם דגים וחגבים וביצים מותר דבר תורה וכן דם מהלכי שתים אע"פ שדמים אלו מותרים דבר תורה אסורים הם מד"ס מפני מראית העין לפיכך היה אוכל בככר ונושך בו בשיניו וכו' וכן דם דגים אם יש בו מוכיח שהוא דגים מותר וכן דם חגבים יראה לי

שמכאן אנו למדים שאין דמים אלו אוסרים תערובתן וק"ו הדברים הם בעצמם מותרים כשיש להם מוכיח כ"ש כשנתערבו שאין ניכרין בתערובתם שהן מותרים שלא אסרו את אלו אלא בעינן ומשום מראית העין דם ביצים שאמרנו דוקא בשא"א להסתפק בהם שתהא הביצה מרוקמת אבל אם נפל הספק בדבר זה אסור מעתה אינו דם ביצים אלא דם אפרוח לפיכך ביצה שנמצא עליה קורט דם אם נמצא על החלמון וכו' בכל מקום שהביצה מותרת שאין כאן ספק ריקום מפני מה זורק את הדם והלא הביצה מוכחת עליו. ומה הפרש בינו ובין דם דגים שיש בו קשקשים שהוא מותר יראה לי לפי שהחמירו בדם הביצים כל שהוא בעין מפני שיש דם ביצים שאסור דברי תורה כמו שביארנו עכ"ל. וכתבו בשמו ה"ה בפ"ו מהמ"א ולדברי הרא"ש שכתב דאי אין דם ריקום אסור מן התורה כל דם ביצים אסור מדרבנן אע"פ שאינו דם ריקום נ"ל דלדברי האוסרים אותו היינו טעמא דאסרוהו אף ע"פ שביצתו מוכחת עליו שהוא דם ביצים מפני שהביצה הוה מהעוף שדמו אסור מדאורייתא החמירו בו יותר מבדם דגים וחגבים ומיהו היינו דוקא כשהוא בעין ומטעם זה איפשר דאסור לערבו לכתחילה אבל היכא שנתערב שלא מדעת משמע דלכ"ע שרי : כתב הרשב"א בתשובה אם נמצא דם בביצים ששמוה על החמין להצטמק הדבר פשוט שאין התבשיל נאסר משום דכיון דאין במקום הביצה רוטב לא עדיף מצלי שאינו אוסר אלא כדי קליפה וקליפת הביצה עצמה לא גרע משיעור קליפה ולא עוד אלא אפי' היתה קלופה כיון שרוטב שבקדירה אינו עולה למעלה מהכיסוי אין מה שבקדרה בולע ממנה דלא עדיף מחתיכה שבתוך הרוטב כשלא ניער וכיסה:

סעיף קטן י

ביצים המוזרות פי' שאינם מזכר וכו' בס"פ א"ט (שם) ביצים מוזרות נפש היפה תאכלם וברש"י מוזרות. שאינם של זכר ואין אפרוח קולט בהם לעולם: נפש היפה תאכלם. מי שאינו איסטניס ואין דעתו קצה בהם יאכלם אף על פי שישבה עליהם התרנגולת ימים רבים ומוזרות הוא מלשון טויה כדאמרינן בפ"ק דסוטה מוזרות בלבנה כלומר טוות שכשהביצים עומדים זמן מרובה נפסדים ונעכרים והם נטוים כחוט. ודברי רבינו כדברי הרשב"א שכתבתי דכל דספנא מארעא כיון דליכא למיחש בה לריקום בכ"מ שימצא בה דם אין הביצה אסורה ולפיכך סתם וכתב מותרות לאוכלם וזורק הדם ולא חילק בין אם הוא במקום הקשר או שלא במקום הקשר או אם הוא בחלבון או בחלמון דאין לומר שלא בא אלא להתירם באכילה אע"פ שהם מוזרות ומ"מ דינם כשנמצא בהם דם כדין שאר ביצים דא"כ למה ליה למיכתב וזורק את הדם דממילא הוה משמע דדינם כשאר ביצים שכשנמצא במקום שאינו אוסרם אפ"ה צריך לזרוק הדם ועוד דכיון דנחת

לפרושי דינם כשנמצא בהם במקום שאינו אוסר את כולם הו"ל לכתוב דינם כשנמצא במקום האוסר או הו"ל לסתום ולכתוב מותרות באכילה ואם נמצא בהם דם דינם כדין שאר ביצים שנמצא בהם דם אלא ודאי דאתא למימר שאפי' נמצא בהם דם בחלמון או בקשר (ס"א חלבון) ונתפשט חוצה לו זורק את הדם ואוכל את השאר משום דליכא למיחש ביה לריקום אינו נאסר ומיהו הדם אסור לדברי האוסרים דם הנמצא בשאר ביצים אפילו במקום שאינו אוסר את הביצה. וכתב הר"ן כל דברי רש"י ולאו דוקא בדספנא מארעא דהא קתני סיפא נמצא עליה קורט דם וכו' כלומר דחיישינן לריקום ומשמע דארישא קאי ובדספנא מארעא לא שייך בה ריקום כלל עכ"ל. ביאור דבריו דרישא דקתני ביצים המוזרות נפש היפה תאכלם כלל הוא לכל ביצים מוזרות בין להנך דהוו מדספנא מארעא בין להנך דהוו מזכר ועל הנך דהוו מזכר קתני בתר הכי נמצא עליה קורט דם וכו' לומר דחיישינן בהו לריקום ומש"ה מפליג בהו בין נמצא בקשר לנמצא חוץ לקשר או בין חלבון לחלמון אבל בדספנא מארעא לא מפליג בהו כלל דכיון דליכא למיחש בהו לריקום לעולם לא מיתסרי אלא נפש היפה תאכלם בכל גווני. כתוב בשבלי הלקט בשם הגאונים כמה ישהו הביצים תחת התרנגולת ויאסר באכילה משום שיקוץ עד ג' ימים מותרים מכאן ואילך אסורים עכ"ל ואין לדבר זה שורש בגמרא וגם לא ראיתי לשום פוסק שכתב כן אדרבה רש"י כתב שאע"פ שישבה עליהם התרנגולת ימים רבים מותרים כתבו הגהות מיימון בפ"ג מהמ"א דמן הסתם סמכינן על רוב ביצים שאין בהם דם ומ"ה מעשים בכל יום שאנו אוכלים ביצים צלויות אף על פי שאינן יכולות ליבדק ומה שרוצים לבדקם כשרוצים לטגנן או לעשות מהם תבשיל חומרא בעלמא הוא וכ"כ הרשב"א בחידושיו פרק אלו טריפות וגם התוספות והרא"ש כתבו שם דמעשים בכל יום שאנו אוכלים ביצים מגולגלות אע"פ שאינם יכולות ליבדוק וכתבו רבינו בסימן פ"ו דין ביצה שיש בו אפרוח או דם שנתבשל עם ביצים המותרות או עם התבשיל של היתר כתב ג"כ רבי' בסי' פ"ו:

סעיף קטן יא

ודם דגים אע"פ שהוא מותר אם קבצו בכלי אסור וכו' בכריתות פרק דם שחוטה (כא:) אמר רב דם דגים שכנסו אסור מיתיבי דם דגים וחגבים מותר ואפילו לכתחילה ההוא בשלא כנסו דכוותה גבי מהלכי שתים בשלא כנסו מי אסור והתניא דם שעל גבי ככר גוררו וכו' אלא כי תניא ההוא מתני' דאית ביה קשקשים כי קאמר רב אסור דלית ביה קשקשים ופירש"י שכנסו. בכלי: אסור. דמיחלף בדם בהמה והרואה אומר מותר לאכול דם: דאית ביה. בדם: קשקשי'. מותר לכתחילה דלא אתי לאיחלופי בדם בהמה חיה ועוף

וכ"כ הר"ן בפרק כל הבשר וכ"פ הרשב"א אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהמ"א דם דגים וחגבים טהורים מותר לאוכלו ואפילו כנסו בכלי ושתהו מותר וזה תימה שנראה שפסק דלא כרב וכיון דבגמרא חזינן דליכא מאן דפליג עליה משמע ודאי דהלכתא כוותיה וכבר השיגו הראב"ד וה"ה כתב דאפשר לומר שהרמב"ם סובר דהא דקאמר ההיא מתניתא דאית ביה קשקשים וכו' ה"פ ההיא מתניתא בדגים טהורים דאית בהו קשקשים ודרב בדגים טמאים דלית בהו קשקשים ואע"פ שאין בו חיוב דם אסור הוא והרי הוא כחלב בהמה טמאה ואין לוקין עליו ובאמת שאין הלשון נאות לזה דהל"ל מתניתא בטהורים ודרב בטמאים עכ"ל:

סעיף קטן יב

ודם אדם אם פירש ממנו אסור ג"כ משום מראית העין לפיכך אם נשך הככר בשיניו ויצא דם משיניו וכו' עד סוף הסימן בכריתות פרק דם שחיטה (שם) ובפרק אע"פ (כתובות ס.) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק כל הבשר:

סימן סז

סעיף קטן א

בדם בהמה וחיה נמי אין איסור כרת אלא בדם הנפש שהנשמה יוצאה בו אבל דם האיברים מותר והני מילי שלא פירש מן האבר וכו' בכריתות פרק דם שחיטה (כריתות כא.) תניא דדם האיברים אינו אלא בלא תעשה ואוקמא בדפריש ומן הראוי הו"ל לרבינו לכתוב בדם בהמה וחיה נמי אין אסור כרת אלא בדם הנפש שהנשמה יוצאה בו אבל דם האיברים אינו אלא לא תעשה וה"מ כשפירש אבל אם לא פירש מותר אלא שלפי שהזכיר בסימן הקודם דדם דגים וחגבים וביצים מותרים בא לומר פה דגם בדם בהמה וחיה יש דמים המותרים ולפיכך הוצרך להתחיל בהיתר דם האיברים:

סעיף קטן ב

ומ"ש או שנצרר בחתיכה נלמד מדין אומצא דאסמיק שיתבאר בסמוך:

סעיף קטן ג

ומ"ש או שפירש ממקומו ונתעורר לצאת ונבלע במקום אחר נלמד מדין שובר מפרקתה של בהמה שיתבאר בסמוך ואע"ג דגבי אומצא דאסמיק וגבי שובר מפרקתה של בהמה לא אשכחן בהדיא שילקו עליהם משמע לרבינו דכיון דאסרינן להו משום דחשיב כפירש וקי"ל דדם האיברים שפירש לוקין עליו הני נמי לקי עלייהו וכ"כ הרשב"א בס' ת"ה כ' הרא"ש בתשובותיו בכלל ב' בשאלה א' ששאל מהרשב"א שהוא סובר דדם הפורש ממקום למקום בתוך הבשר ולא יצא לחוץ שאינו אסור אלא הרי הוא כדם האיברים שלא פירש וכן פי' רבינו שמשון בפ"ק דחולין ומצאתי בתשובת הרשב"א סימן תס"ו

שהשיבו איני דן להתיר דבגמרא קאי בתיקו דגרסינן בפרק כל הבשר (חולין דף קיג.) השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה וכו' ואיבעיא להו גוזל את הרבים משום דמבליע דם באיברים ומכביד את הבשר ואי בעי למיכל מיניה באומצא אכיל או דילמא גוזל את הרבים ומבליע נמי דם באיברים ואי בעי למיכל מיניה באומצא אסור וקיימא בתיקו אלמא אע"פ שלא פירש לחוץ אלא בתוך הבשר ממקום למקום בתוך האברים חשיב כיוצא לחוץ מן הספק דהא קאי בתיקו עכ"ל:

סעיף קטן ד

וכיון שמותר כל זמן שלא פירש לפיכך מותר לאכול בשר חי בלא מליחה ובלבד שלא יהיה בו מהחוטין שדם בהם וכולי כ"כ התוספות והרא"ש והר"ן בפ"ק דחולין (יד.) גבי השוחט בשבת ובי"ה והביאו כמה ראיות לדבר וכך פסק סמ"ג וכך כתב הרשב"א בת"ה וכתב ה"ה שכן דעת קצת מפרשים ודקדקו כן מההיא דהשובר מפרקתה של בהמה שיתבאר בסמוך וכתב שכן דעת הראב"ד והרמב"ם וכ"כ רב אחא ז"ל וכ"כ עוד הר"ן בר"פ ג"ה גבי הא דקאמר התם דחוטי היד אסורים משום דם ומיהו נראה מדברי הר"ן בפ"ק דהדחה מיהא בעי ומשמע דהיינו משום דם שע"פ הבשר ואם מותר לאכול בלא מליחה עוף חי שלם כתב רבינו בסימן ע"ו והרמב"ם כתב בפ"ו מהמ"א הרוצה לאכול בשר חי מולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה ואח"כ יאכל וצ"ל שמפרש ההיא דשובר מפרקתה של בהמה בענין דלא ילפינן מינה דשרי לאכול בשר חי בלא מליחה וכמו שאכתוב בסמוך וכתב ה"ה יש מן המפרשים חלוקים בזה ואומרים שדם האיברים כל זמן שלא פירש מותר וזהו דעת הראב"ד בהשגות עכ"ל ומהר"י ן' חביב כתב שנראה שדברי הרמב"ם סותרים זה את זה שכתב שם שאם חלט בשר חי בחומץ מותר לאוכלו כשהוא חי ומשמע דטעמא משום דדם האברים שלא פירש מותר והאריך בישוב דבר זה והעולה מדבריו הוא דסבר הרמב"ם דם האיברים שלא פירש מותר כדמוכח ההיא דחליטה ואפ"ה הצריך בבשר חי מליחה משום דבכל בשר שיחתך יש לחוש שמא התחיל להתפרד קצת דם מהאיברים ולכך צריך מליחה ומיהו א"צ לשהות במלחו כמו לקדרה אלא מליחה דרך עראי כמו לצלי אלא שבבשר החי צריך הדחה יפה אח"כ ולולי א"צ הדחה משום דנורא משאב שאיב ע"כ וק"ל שהרמב"ם כתב מולחו יפה יפה ופשט לשון זה משמע דמליחה יפה בעיא כמו לקדירה ולא סגי במליחה דרך עראי כמו לצלי וליישב דברי הרמב"ם נ"ל דס"ל דדם האיברים אע"פ שלא פירש אסור אם הוא ראוי לפרוש אבל כשחלטו בחומץ מצמת צמית ושוב אינו ראוי לפרוש ומ"ה שרי:

סעיף קטן ה

השובר מפרקתה של בהמה אסור לאכול מבשרה וכולי בפרק כל הבשר (חולין קיג.) אמר שמואל משום רבי חייא השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה ה"ז מכביד את הבשר וגוזל את הבריות ומבליע דם באיברים איבעיא להו היכי קאמר מכביד את הבשר וגוזל את הבריות משום דמבליע דם באיברים הא לדידיה שפיר דמי או דילמא לדידיה נמי אסור תיקו ופירש"י הא לדידיה. דליכא משום גזילה שרי לפי שהוא חוזר ויוצא ע"י מלח: או דילמא לדידיה נמי אסור. ותרתי איסורי קא חשיב חדא דגוזל את הבריות וחדא דמבליע דם ושוב אינו יוצא ואוכל דם אבל הרי"ף והרא"ש גורסין איבעיא להו הואיל ומבליע דם באיברים מי שרי למיכל מיניה באומצא או לא תיקו וקי"ל כל תיקו דאיסורא לחומרא ולגירסא זו הסכימו הרשב"א והר"ן וכתב הרשב"א שכן הכריע הרמב"ן ז"ל וכתב הר"ן דלפי גירסא זו דוקא באומצא דהיינו חי בלא מליחה הוא דמיבעיא לן אבל בצלי א"נ לקדירה ע"י מליחה פשיטא דשרי דנורא שאיב ומליחה מפיק ליה שאע"פ שאין לו כח להוציא דם הנבלע הבא ממקום אחר מוציא הוא את זה וכתב הרשב"א וסלקא בתיקו ובאומצא מיהא אסור ובצלי נמי עד שנצלה כל צרכו דאי לא נצלה כל צרכו הוה ליה כאומצא אלא שתמיהא לי דהא דאיבעיא לן אי שרי למיכל מיניה באומצא בבשר דלית ביה חוטי קא מיבעיא לן דאי באית ביה חוטי אפילו בלא שבר מפרקתה אסור באומצא ואם כן אפי' באומצא אמאי אסור דהא דם האיברים שלא פירש שרי וי"ל דבשעת השחיטה דם האיברים מתנודד ממקומו לצאת דרך בית השחיטה וכששובר מפרקתה הדם חוזר ונבלע בבשר והו"ל דם שפירש ממקום זה ונבלע במקום זה עכ"ל ומדאיבעיא לן בשובר מפרקתה אי שרי למיכל מיניה באומצא למדו המפרשים דכל שלא שיבר מפרקתה שרי למיכל מיניה באומצא בלא מליחה וכמו שנתבאר בסמוך והרמב"ם אע"פ שנראה שגורס כגירסת הרי"ף אינו סובר היתר זה ולפיכך פירש דהא דאיבעיא לן אי שרי למיכל מיניה באומצא ע"י חליטה בחומץ הוא דאיבעיא לן דכל שלא שובר מפרקת מישרא שרי על ידי חליטה כמו שיתבאר בסימן זה אבל שלא ע"י חליטה לא מיבעיא לן כלל דאפילו לא שבר מפרקתה אסור בלא מליחה שכתב בפ"ו מהמ"א וז"ל השובר מפרקת בהמה קודם שתצא נפשה הרי הדם נבלע באיברים ואסור לאכול ממנה בשר חי ואפילו חלטו אלא כיצד יעשה יחתוך החתיכה וימלח יפה יפה ואח"כ יבשל או יצלה עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור טעמו לפי שהוא גורס כגירסת רש"י דלפי אותה גירסא אפי' לצלי וע"י מליחה איבעיא לן דדילמא שוב אינו יוצא ואסור וכמ"ש הר"ן לפי אותה

גירסא: ומ"ש וא"א ז"ל לא כ"כ היינו מדגריס מי שרי למיכל מיניה באומצא כדגריס הרי"ף ז"ל כתב בהגהות אשיר"י דווקא שובר המפרקת כי מחמת יסורי שבירה אין בה כח להתאנח ולהוציא דם אבל חותך לא אסיר כתב בשבלי הלקט על הא דשובר מפרקתה של בהמה מכאן שאסור לקרב מיתת הבהמה לאחר השחיטה ע"י הושטת סכין בלבה מפני שמתה ואין בה כח להתאנח ולהוציא דמה והרי הוא נבלע באיברים :

סעיף קטן ז

נצרר הדם מחמת מכה אסור לבשלו וכו' בפג"ה (צג:) האי אומצא דאסמיק חתכיה ומלחיה ואפי' לקדירה שפיר דמי תלייה בשפוד מידב דייב ושרי אותביה אגומרי פליגי בה רב אחא ורבינא וכן ביעי וכן מוזרקי ואיפסיקא הלכתא כמאן דשרי ופי' הר"ן אומצא דאסמיק בשר שהוא אדום ביותר וניכר שהדם נצרר בתוכו וכתב ה"ה בפ"ז מהמ"א שכך פירשו רוב המפרשים דאומצא דאסמיק היינו חתיכה שנצרר בה הדם מחמת מכה ואותו דם מובלע ואינו יוצא אלא על ידי חיתוך ומליחה וכ"כ הראב"ד ז"ל בהשגות וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל עכ"ל והרמב"ם כתב בשר שהאדים וכן ביצי בהמה וחיה בקליפה שעליהן וכן העורף שבו המזרקים שהם מלאים דם אם חתכן ומלחן כדת מותר לבשלן ואם לא חתכן וצלאן בשפוד וצלה העורף ופיו למטה או שצלאן כולן על הגחלים הרי אלו מותרים עכ"ל ודבריו מבוארים כדברי המפרשים ודלא כדסבר ה"ה דלענין חלטו בחומץ מפרש לה הרמב"ם וזה אינו שאע"פ שכתב קודם לכן בסמוך לזה דין חתיכה שהאדימה בתוך החומץ הא דבשר שהאדים אינו ענין לו אלא מילתא באפיה נפשה היא וכדברי המפרשים ז"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש אבל מותר לצלותו על האש אפי' בלא חיתוך ומליחה כך פי' רש"י והר"ן דמאן דשרי אפי' בלא חיתוך ומליחה שרי אלא דבעי כדי מליחת צלי דבר מועט לדברי מי שמצריך כן: ומ"ש וכן כל הווירידין והקרומים שיש בהם דם כאשר ביארתי למעלה אסור לבשלם בלא חתיכה ומליחה אבל מותר לצלות בלא חתיכה ומליחה כבר נתבאר בסי' ס"ה שזה דעת הרא"ש ושיש חולקים ואומרים דאפי' לצלי אסורים בלא חתיכה אבל מליחה אינה מעלה ולא מורדת: ומ"ש רבינו וכ"כ הרשב"א כלומר דלא בעינן חתיכה ומליחה לצלי לא קאי אלא לווירידין ואומצא דאסמיק אבל שאר חוטין האסורים משום דם לצלות נמי בעי חתיכה וכמו שכתבתי בשמו בסימן ס"ה שהרי כתב בת"ה נצרר הדם בבשר מחמת מכה וכו' צלאו על האש מותר שהאש שובת את הדם ואע"פ שלא חתכו וכן הווירידין המלאים דם חתכן ומלחן מותרים אפילו לקדירה לא חתכן מותרים לצלי כל שהניחן על האש שהאש שואב את הדם ואחר כך כתב חוטי דם יש בעוף ובבהמה

שאינן מנקין דמן לא דרך וורידין ולא דרך סימנים והם חוטי שביד הבהמה והכתף וחוטין שבלחי וכן שבלחי העוף ושבגף ולפיכך צריך לחתכן ואם לקדירה צריך חתיכה ומליחה ואם לצלי צריכין חתיכה וא"צ מליחה ומה הפרש בין אילו לוורידין או לחתיכה שנצרר דמה שאין צריכין חתיכה ומליחה לצלי כמו שביארנו יראה לי שלא התירו בוורידין אלא בהוציאן מתוך הבשר ושפניהם על פני האש שכל שאין מבדיל ביניהם ובין האש האש שואב את הדם וכן הטענה בבשר שנצרר בו הדם אבל חוטין אלו שמובלעין בתוך הבשר הבשר מבדיל בינן ובין האש ולפיכך האש שואב היטב את הדם ולפיכך אסור עד שיחתוך ויצלה או יחתוך וימלח עכ"ל:

סעיף קטן ט

יש מהגאונים שכתבו שצריך שיניח מקום החתך למטה וכו' כבר כתבתי בסימן ס"ה שה"ה הזכיר סברא זו ושכן כתב הר"ן בשם הראב"ד וכ"כ הרשב"א ז"ל ודין בהמה שלא נשחטו הוורידין נתבאר משפטן בסימן כ"ב :

סעיף קטן י

בשר שנתנוהו בחומץ כדי להצמית דמו בתוכו אם נתאדם הבשר בתוכו וכו' בפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד:) הביאוהו הרי"ף והרא"ש בפג"ה האי אומצא דאסמיק הוא וחלייה אסור לא אסמיק הוא וחלייה שרי ופי' הר"ן דרכם היה לתת בשר חי בחומץ ואוכלין אותו וקאמר שאם נתנו אומצא דאסמיק לתוך החומץ הוא וחלייה אסור לפי שאנו רואין הדם כאילו הוא בעין ואינו כשאר בשר שדמו מובלע בתוכו וחלייה נמי אסור לפי שהדם מתערב בחומץ לא אסמיק הוא וחלייה שרי שהחומץ צומת אותו והו"ל דם האיברים שלא פירש ושרי והתוס' פירשו דמנהג הוא כשנותנין בשר חי לתוך החומץ ואינו שוהה בתוכו לא מפליט מידי ונצמת הדם בתוך הבשר והכל מותר דאכתי לא פירש הדם וכי שוהה בתוכו עד דאסמיק נעקר ממנו הדם ונפלט לתוכו והיינו דקאמר אומצא דאסמיק שנשתהא בחומץ עד דאסמיק הוא וחלייה אסור אבל אי לא אסמיק שרי וכן כתב המרדכי בפ' כל הבשר וכן פי' הרא"ש וכתב עוד ובהאי אומצא דאסמיק פליגי לעיל ואי חתכיה ומלחיה אפילו לקדירה שפיר דמי ע"כ וכך הם דברי רבינו והרמב"ם כתב הרוצה לאכול בשר חי מולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה ואח"כ יאכל ואם חלטו בחומץ מותר לאכלו כשהוא חי ומותר לשתות החומץ שחלטו בו שאין החומץ מוציא הדם וחתיכה שהאדימה בתוך החומץ היא והחומץ אסורין עד שימלך אותה יפה יפה ויצלה עכ"ל משמע מדבריו שהוא מפרש כפי' התוס' וסובר דמאי דאמרינן דכי אסמיק אסור היינו לומר דאסור לקדירה ואע"פ שמלחו אבל לצלי מותר והוא שימלחנו מליחה יפה כמו לקדירה וידיחנו ונראה שכל זה בבשר שלא נמלח שאילו נמלח אע"ג דבתר הכי אסמיק

חי שרי בין הוא בין חלייה וכן נראה מדברי רבי' ירוחם ורש"י פירש חלייה מוהל היוצא ממנו כשחותכו ל"א שחולטין אותו בחומץ לאחר צלייתו ודמו נסחט לתוכו אסמיק חלייה אסור ל"ג הוא רב אחא קאמר לה דמיקל ובחלייה מודה דאסור. וכתב הרא"ש פירש"י מוהל היוצא ממנו כשחותכו ול"ג הוא ול"נ דהיכי דמי אי בנצלה כל צרכו למה יהיה המוהל אסור הא אמרינן דעל ידי חתיכה ומליחה אף לקדירה שרי ופליטה דמליחה לא עדיפא מפליטה דצלי ואם לא נצלה כל צרכו היכי בעי למימר שהוא מותר כל זמן שלא נפלט דמו הא למ"ד גומרי מיצמת צמתי אסר ליה אע"ג דדם האיברים שרי הכא הא דאסמיק שאני לפי שהדם בא ממקום אחר וכנוס בתוכו ועוד מדמייתי לקמן האי דחליט ביה חדא זימנא משמע דאיירי בחלא ממש ולשון אחר שפרש"י שחולקין אותו אחר צלייתו להפליט הדם משמע דהבשר מותר מדלא גריס הוא וקשה להך פירוש דאי חלייה אסור איהו נמי אסור לפי שחוזר ונבלע בו כדאמרינן בפ' כל הבשר (חולין קיא.) גבי כבד דחלטי ליה בחלא ועוד דומיא דחליטה דלקמן דהוי להצמית הדם בתוכו אית לן לפרושי נמי הכי וגם התוס' כתבו כדברי הרא"ש:

סעיף קטן יא

וחומש שנתנו בו בשר פעם אחת להצמיתו לא יצמיתו בו בשר פעם אחרת וכו' אבל כל שלא חלטו בו כלל מותר לחלוט בו אע"פ שאינו חזק בפרק כיצד צולין (שם) ומפרש טעמא בגמרא משום דהתם איתיה לקיוהא דפירא בעיניה הכא ליתיה לקיוהא דפירא בעיניה. בסימן ע"ג אכתוב ב"ה אם בזמן הזה מותר לחלוט בשר:

סימן סח

סעיף קטן א

הטומן הראש ברמץ למולגו צריך לכוין שיהא בית השחיטה למטה וכו' בפג"ה (צג:) רישא בכבשא אותביה אבית השחיטה דייב דמא ושרי אצדדין מיקוא קוי ואסור אותביה אנחיריה דץ ביה מידי שרי ואי לא אסיר איכא דאמרי אנחיריה ואבית השחיטה דייב אצדדין אי דץ ביה מידי שרי ואי לא אסיר ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והרשב"א ור"ן כלישנא קמא וכ"פ רבינו ירוחם ולא כדכתב הר"ן שיש מי שפסק כלישנא בתרא לקולא וכתב הרשב"א בת"ה ניקב עצם של מוח וצלאו אם היה הראש מונח על האש והנקב למטה מותר ע"כ וטעמו משום דעד כאן לא אסרינן באותביה אצדדין אלא משום דדמא מיקוא קוו אבל כל שניקב העצם שם מידב דייב כמו באותביה אבית השחיטה וכ"כ ה"ה בשמו וכתבו רבינו בסי' ע"א וגם כתב שם שהרא"ש היה מתיר כן והא דאמרינן אצדדין מיקוא קוי ואסיר וכן באותביה אנחיריה ולא דץ ביה מידי כתבו התוספות בשם

בה"ג דמוקרא הוא דאסיר באכילה ורישא גופא שרי משמע דלא אסיר אלא משום קרום של מוח שיש בו דם ולכך גם המוח אסור שנתבשל בדם הקרום וכ"כ הרא"ש ז"ל וכתב עוד ואפי' קליפה א"צ וה"ט לפי שהקרום מפסיק בין הדם שבתוכו לבשר ואין הדם נפלט לחוץ ואפילו אם קצת מן הדם נפלט ונבלע לתוך הבשר כבולעו כך פולטו ע"כ וגם הר"ן כתב ודאמרינן ואי לא אסיר היינו מוקרא בלחוד אבל אידך בישרא שרי דהא קדרה דמפסקא וכ"כ הרשב"א וכ"פ הרמב"ם. ורבינו אע"פ שכתב כאן סתם אסור סמך על מה שכתב בסמוך אם הניחו על צדדין המוח וקרום אסורין דמשמע דדוקא הני אסורים אבל שאר הראש מותר ואם כן כשכתב לא נעץ בו שום דבר אסור אמוח וקרום דאסר ברישא קאי דווקא: כתב האגור בשם מהר"י מולין יש אוסרין כל הראש כשנצלה המוח בתוכו אע"ג דלא מצינו שאסרו הגאונים אלא המוח משום דסבירא להו כיון שנאסר המוח ואין סומכין לומר כבולעו כך פולטו אלא נחשב כמו שנתבשל בדמו אם כן בעשה המות כמו נבילה ופולט משמנוניתו בראש ואוסרו עכ"ל. ואין לחוש לזה כיון שהפוסקים התירו בפי': כתב הרשב"א בת"ה על הא דאמרינן דאי אותביה אבית השחיטה או אנחיריה ודץ ביה מידי מותר יש מן החכמים שאמרו שלא התירו לצלותו כך אלא להניחו על האש עד כדי שישיר שערו אבל להכשירו באכילה בכך לא עד שיוציא המות וינקה הקרום מן הדם ויראה לי שאין עיקר לדברים אלו עכ"ל וכתבם רבינו ירוחם וכן דעת הרמב"ם שכתב דינין אלו לענין צולה הראש בתנור או בכבשן. וכ"כ רבינו בסימן ע"א וכ"נ דעת הר"ש בתשובות ובסי' ע"א אכתוב לשונו וכן דעת הר"ן שכתב וז"ל כתבו בתוספות דכי אמרינן ברישא בכבשא דאי תלייה אבית השחיטה מידב דייב ושרי דוקא בשעשה להשיר את השער בלבד אבל לצלותו בכל ענין אסור וזה כפי דעת ר"י דבשר שיש בו חוטין צריך חתיכה אפילו לצלי וכיון שכבר פירשנו שאין חוטין צריכין חתיכה לצלי ה"נ אע"פ שיש דם בחוטי הדם כל היכא דאיכא בית השחיטה לתחת לצלי שרי ומסתברא נמי דלהשיר את השער בלחוד דאפילו אותביה אצדדין שרי דלא משהי ליה כולי האי ובשיעור מועט כזה אין הדם הולך ממקום למקום ואפי' דאיב פורתא ע"י מליחה נפיק ואין דעת רבינו כן שהרי אטומן ראש ברמץ למולגו כתב דינים אלו :

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו וכן החוטין שבלחי צריך לחותכן קודם מליגה כלומר ואם לא חתכן הן עצמן אסורין וכ"כ שם התוס' והרא"ש ופשוט הוא: כתב המרדכי יש נשים שנהגו למלוח בית השחיטה כשמתקנין הראש באש גזירה שמא יצלה וטעות הוא בידם ומאן דעביד הכי אוסר כל הראש דהא כשהוא מולח בית השחיטה פולט דמו ואח"כ כשמולחין שאר

הראש פולט דמו ובולע בית השחיטה דם שכבר פלט לכן נראה דלא יעשו רק ידיחו בית השחיטה ולא יותר ואי משום שמא יצלה הא קי"ל דלצלי לא בעי מליחה ע"כ ונראה שאותם נשים שהיו נוהגות כן מי שהורה להם כך היה סובר כאותן שמתירין בשר שנמלח שחזרו ומלחוה עם בשר שלא נמלח כמ"ש רבי' בסי' ע' והיה סובר כדברי המצריך מליחה לצלי אבל מ"מ דברי המרדכי נראין עיקר דבשיעור מועט כזה ליכא למיחש שמא יצלה ואפי' אם יצלה לית לן בה שהרי כמה פוסקים סוברים דלא בעי מליחה לצלי כמו שיתבאר בסימן ע"ז. כתב רבינו ירוחם דם הקרוש כגון בית השחיטה צריך להדיחו אפילו לצלי שכל דם הקרוש על פי הבשר אין האש שואבו אלא מבליעו ובמעט חום הוא נבלע ולפיכך יש ליזהר כשמולגין הראש עם הצואר להדיח מקודם בית השחיטה וכן בעוף במליגתו ע"כ . כתב ה"ה דהא דאמרינן דכי אותביה אצדדין או אנחיריה ולא דץ ביה מודי שאינו נאסר אלא המוח לבדו כתב הרמב"ן ה"מ לצלי אבל לקדרה אם לא הוציא מותו אסור בס' שא"א שלא יפלוט אע"פ שמונח בקדרתו וצריך לשער בס' כל המוח ע"כ ואף רבינו מודה בזה עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרשב"א שאם בשלו בקדרה הכל אסור אא"כ יש שם ס' ומשערינן בכל המוח לא בקרומו לבד כי ג"כ יש דם בתוך המוח עצמו ודמי לחתיכת בשר שנפל בקדרה בלא מליחה שמשערינן בכולו ולא במה שיצא ממנו לבדו ע"כ וכ"כ הר"ן בפ' גיד הנשה הא דמפלגינן בין אותביה אבית השחיטה לאותביה על הצדדין דוקא לצלי אבל אי בשליה בכל ענין אסור דבין כך ובין כך נפיק דמא אבראי והרוטב נכנס ויוצא ומערב את הכל ואפי' נמלח הראש קודם לכן אסור לדברי מי שסובר דלקדרה כל הבשר שיש בו חוטין צריך חתיכה בשעת מליחה וכיון שכן היאך יצא דם שבחוטי הקרום במליחה אלא ודאי אי אישתלי ובשלוה אפילו נמלח אסור אא"כ יש בו ס' וכי משערינן ס' איכא מ"ד דבקרמא בלחוד משערינן ואיכא מאן דאמר דבכוליה מוחא וכ"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל ע"כ וכן כתב המרדכי בשם תשובת הגאונים דראש שנתבשל ולא נקרע אסור ומשמע דלית ליה תקנתא והכי נקטינן ולא כמ"ש שמצא אח"כ דראש שנתבשל בשיש בו עדיין מוחו ואח"כ קרעו והוציא את דמו ומולח הראש שרי ואפילו לבשל עם שאר בשר בקדרה ע"כ שאין לדברים אלו טעם כלל שאחר שנתבשל עם דמו מה תועלת יש במליחה: וכתב עוד מעשה היה בראש אווז שנתבשל כשהיה שלם ולא חתכוהו לשנים והכשירו רבינו קלונימוס לפי שלא היה בדמו כזית לאסור עכ"ל. ודברי תלמיד טועה הם שתלה עצמו באילן גדול דהא בפרק ג"ה (צח.) גבי ההוא פלגא דזיתא דתרבא דנפל בדיקולא דבישרא אמרינן בהדיא שאע"פ שהאיסור פחות מכשיעור צריך ס' כנגדו. ומ"מ הדין הזה מצאתיו בספר ארחות חיים

אבל נתן בו טעם אחר וז"ל ראש עוף שנתבשל שלם כתב הרב המנהל בשם ר"י והר"ם שהכל מותר אף המוח לפי שדם שבמוח יוצא דרך בית השחיטה ודרך העצם שהוא רך ודרך החוטם ע"י רוטב ויש בו ס' ממנו ואם נצלה הראש שלם מותר דנורא מישאב שייב דמא עכ"ל:

סעיף קטן ג

וכשמולגין הרגלים א"צ למולחם תחלה אלא צריך להסיר ראשי הטלפים וכו' הרא"ש שם וכתב הר"ן אלו שמשימין רגלי הבהמה על האש להסיר שערן ולהסיר הטלפים מסתברא דשרי משום דטלפים גופייהו מונעין האש שלא יזוב הדם ממקום למקום ואפי' דייב פורתא ע"י מליחה נפיק אלא שיש מחמירין וחותכין הטלפין בסכין מעט ומניחין החתך למטה כדי שיזוב הדם דרך שם אם יפרוש ממקומו ומנהג יפה הוא עכ"ל. ובספר התרומה כתב רגילות הוא לתת רגלי הבהמה באור להסיר השער ולהסיר הטלפים ומותר הוא דאפי' בראש אין איסור אלא משום קרום של מוח אבל דם שבשאר מקומות מישב שייב נורא והוא הדין ברגלי הבהמה גומרי מישב שייבי דמא ויש מחמירין ומולחין הרגלים ושוהין כדי מליחה ומדיחין אותם לפני נתינתן על האש להסיר השער והטלפים ואח"כ חוזרין ומולחין אותם כהוגן. משום שמליחה ראשונה היתה מנגד הטלפים ועל השער ולא נכנס בבשר רק מעט עכ"ל . וכתבוהו הגהות מיימוניות והמרדכי בפג"ה בשם סמ"ג וכתב שא"צ לעשות כן לכתחלה וכתב עוד המרדכי נשאל לר' יהודה על הרגלים שנמלחו כראוי קודם שיתנם על האש להסיר הטלפים ולא (ואחר שנשרו הטלפים לא מלחום כאשר נהגו העם למלחם אחר נשירת הטלפים אלא) הדיחום ונתנום בקערה בלא מליחה שנייה והשיב דהיה נראה לו היתר ודבר זה לא שמע אבל כיוצא בו שמע שהתיר ר"י את העצמות שיש בהם מוח אע"פ שיש לחוש משום דם שבמוח דכל זמן שלא פירש דם האיברים שרי ואם פירש ע"י מליחה הועילה לו המליחה כמו לשאר הבשר ויש נוהגים איסור ברגלים אם לא מלחום בסוף אמנם על המליחה ראשונה כתב בסמ"ג דחומרא בעלמא הוא והמחמיר יבורך עכ"ל. והרשב"א כתב בת"ה כתשובת רבינו יהודה דמליחה על גבי שער מהניא וכתב רבינו בסימן ע"א והגהות מיימונית כתבו בשם סמ"ק פרסות הרגל שנמלחו בקליפתם ולא הסיר ראשן נראה דהוי כמולח בכלי שאינו נקוב וכל מה שבתוך הקליפה אסור ע"כ וכ"כ הגהות מרדכי בפ' ג"ה בשם סמ"ק ג"כ ודין מולח בכלי שאינו נקוב יתבאר בסימן שאחר זה בס"ד: ולענין הלכה לכתחלה ראוי לחוש לדברי סמ"ק אבל בדיעבד כדאי הם כל הנך רבוותא לסמוך עליהם : ואם הובהבו הרגלים ונמלחו ולא שהו כלל ומיד הושמו בקדרה אכתוב בסימן ס"ט בס"ד:

סעיף קטן ד

ומותר למלוג תרנגולת ברמץ שאין בה מקום שיתקבץ שם הדם כ"כ התוספות (צג:) והרא"ש והמרדכי בפג"ה יש שנותנין התרנגולת במים וטומנין אותה ברמץ להסיר הנוצה אע"ג דברישא בכבשא לא שרי אלא היכא דאותביה אנחיריה היינו משום דיש בראש עצמות הרבה ודברים המעכבים את הדם מלצאת אבל בתרנגולת האש מישאב שאיב דמא ומצאתי כתוב לא ראיתי בגבולין נוהגין כן ואיפשר דאיכא חשש איסור מפני הכבד שעדיין בתוך התרנגולת וכבדא עילוי בשרא לכתחלה אסור וז"ל הר"ן בפרק הנזכר הללו שמהפכים התרנגולת על האור להעביר הנוצה שרי שבשיעור מועט כזה אין לחוש שמא יזוב הדם ממקום למקום ואפילו יזוב מעט יוצא הוא ע"י מלחו אלא שכתב בעל העיטור שצריך שלא להשהותו כ"כ באש כדי שיוכל הלב והכבד להתחמם ולהפליט הדם בגוף התרנגולת וכתב הרשב"א שלקדרה צריך לחוש לזה לפי שאין המלח מוציא בליעת דם כזה אבל בצלי אין לחוש שכיון שהאש מבליעו אף האש מפליטו דכלל גדול הוא לענין בליעה כבולעו כך פולטו וכתבו בשם הר"י שצריך להדיח תחלה יפה יפה בית השחיטה כדי שלא ישאר הדם בעין ומתבשל שם ואוסר ומטעם זה ג"כ אם הוציא בני מעים תחילה צריך שידיחנו מבפנים יפה יפה קודם שיהבהבנו לפי שהגוף מלא דם ואין כח באש להפליט לחוץ שאין האש מוציא דם אלא הבלוע אבל דם שהוא בעין אין האש מפליט אדרבא מיצמת צמית ליה ואסור עכ"ל:

סעיף קטן ה

כתב הרמב"ם המהבהב אווזים ותרנגולים באור לחרוך שיורי הנוצה שעליהן צריך לרחוץ בית השחיטה וכו' מ"ש רבינו דין זה בשם הרמב"ם ט"ס הוא כי לא נמצא כן בדברי הרמב"ם אלא הרשב"א הוא שכתב כן בת"ה. וכבר כתבתי כן בסמוך בשם המפרשים:

סעיף קטן ו

אין מולגין גדיים וטלאים ועופות בכלי ראשון וכו' כ"כ הרשב"א בפרק גיד הנשה ובת"ה וכ"כ הר"ן בפג"ה:

סעיף קטן ז

ומ"ש ורשב"ם התיר לערות מכלי ראשון שעליהם שעירוי חשיב ככלי שני ור"ת אסר דחשיב ליה ככלי ראשון מחלוקת רשב"ם ור"ת כתבוהו התוספות והרא"ש והר"ן והמרדכי בפרק כירה (שבת מב:) ובסוף מסכת ע"ז (עד:) ועוד כתבוהו התוספות בזבחים פרק דם חטאת (זבחים צה:):

סעיף קטן ח

ומ"ש מיהו אם עירה עליו די לו בקליפת העור שאין מבשל אלא כדי קליפה ואם ראש העוף למעלה כשמערה עליו אז א"צ קליפה לפי שהנוצה מגינה עליו וכ"כ הרא"ש והמרדכי ובפ' כירה דבמקום חיבור הנוצה בגוף הוא לצד מעלה ומש"ה כשמערה על העוף מלמעלה הרותחין נזחלין על חיצוני הנוצה ואינם עוברים לעור כלל:

סעיף קטן ט

והרשב"א כתב שאפילו אם נחשב עירוי ככלי שני אסור כו' כ"כ בת"ה ונראה מדבריו דלא אעירוי בלחוד קאמר אלא אפילו אחר שעירה הרותחים בתוך כלי שני אסור להכניס בתוכו מה שרוצה למלוג דכלי שני אע"פ שאין מבשל מ"מ מבליע ומפליט והביא ראיה לדבר דלא יהא חום כלי שני מועט מחום בית השחיטה וכן חום הכסלי' סמוך לשחיטת הבהמה שאסרו להניחה על הבשר שמא יזוב החלב ויבלע הבשר ולפיכך אסור למלוג אלא לאחר ניקור חלב ומליחה עכ"ל ומשמע מדבריו דעוף נמי אע"פ שאין בו חלב אסור למלגו אפילו בכלי שני מפני דם שבו שהוא נפלט מאבר זה ונבלע באבר זה וצ"ל שהוא סובר דכל שנבלע בו דם בענין זה אינו יוצא ממנו ע"י מליחה וז"ל הר"ן בפרק הנזכר ולענין מליגת גדיים וטלאים ברותחים בכלי ראשון אסור דכלי ראשון מבשל ואיכא למיחש משום חלב ודם והא דאמרינן בפרק הזרוע (חולין קל"ד.) מקום שנהגו למלוג בגדיים איכא לאוקומא בשניקר את החלב וגידים ומלח משום דם אי נמי בכלי שני שאינו מבשל מיהו משום חלב אפילו כלי שני איכא למיחש דאע"ג דאינו מבשל מבליע הוא שאין בליעה תלויה בבישול דהא חום בית השחיטה אינו כחום כלי שני ואפ"ה מבליע כדאיתא בפ"ק (ח:) ואמרינן נמי התם לא לסחוף איניש כפלי עילוי בישרא וכו' הילכך ההיא דפרק הזרוע ע"כ בשניקר את החלב עסקינן אבל לענין דם אע"פ שלא נמלחה ליכא למיחש דאע"ג דכלי שני מבליע אין חומו גדול מחום האש שלא יצא ע"י מלח עכ"ל. והמרדכי כתב בסוף ע"ז תרנגולות הרבה שנמלגו ביחד בכלי שני ממש ונמצא אחת מהם טריפה אומר ר"י דמעשי' בכל יום שמתירים כל האחרות שנמלגו עמה ומפרשינן דכלי שני אין מבשל ולא מפליט ולא מבליע וראייתו מירושלמי אבל ה"ר חיים כהן אומר דלא גרע בית השחיטה רותח מסכין ששחט בה דצריך הגעלה אלמא אע"ג דאין מבשל מ"מ מבליע ולפי דבריו נאסרים היו כל הכלים שמולגים בהם כל התרנגולות מחמת הדם שפולט מן התרנגולות ונבלע בכלי. מיהו שאר תרנגולים לא היו נאסרים אע"פ שבולעים דם שנפלט מאחרת סוף הדם לצאת ע"י מליחה ולא נראה לר"י אלא הכל מותר ואפי' לא רחצו צואר התרנגולת ומלגו אותה מלוכלכת בדם הכל מותר ומה שנהגו לרחוץ הצואר זהו בשביל שרגילים להחזיר אותם מים על האש

וחוזרין ומולגין בהם אחרות או שופכין אותם על הכלים להדיחן ע"כ ובפרק כירה כתב אומר ראבי"ה קבלתי דכלי שני נהי דאינו מבשל מבליע ומפליט הוי ואם מלגו תרנגולות טריפה וכשירה יחד נראה דאסור ששומן הטריפה נדבק לאלתר ומפעפע למים ונבלע בדבר קל מדם כדמוכח פרק כל הבשר (חולין קיב:) רב מרי בר רחל דאימלח ליה חתיכה של נבילה בהדי שחוטה ואפי' בכלי מנוקב אסור הילכך אין לדמותה לשנים כשירות שנמלחו (שנמלגו) דאע"ג דליכא למימר בהו דמא מישרק שריק מיהו אין נדבק בדבר קל כשומן מיהו לאחר מליגת הכשירות נמי אין להחזירם ליורה ולהרתיחה פעם שנית כדי להגעיל בהם שנית או להדיח בהם הקערות שאז נאסר הכל מדמו שנפלט בתוך הכלי בראשונה ע"כ: ולענין הלכה כיון שהרשב"א סובר דכלי שני מבליע ומפליט יש ליזהר לכתחילה מיהו בדיעבד אין לאסור שהרי כתב הרמב"ם על ההיא דאסור לפרוש הכסלים על הבשר בעוד שהחלב שעליהם חם דבדיעבד שרי : כתב הרוקח בסימן רצ"א תרנגולת שאכלה חלב ושחטוה ונמצא בקורקבן החלב יש לו לשמור למולגו כי תבלע בבשר התרנגולת החלב שהוא בעין: ואם מלג נכרי או שפחה שבבית ישראל עופות ולא ראה הישראל אם בכלי ראשון או בכלי שני כתבו הגהות מיימוניות דאם הנכרי יודע בטיב יהודים ויש שם נער או נערה שיודעים בטיב הענין שרי משום דמירתת וכן כתב בספר התרומה סימן ס"ז : אם נתחבה תרנגולת שחוטה במחבת רותח על האש כדי למולג' יתבאר בסימן שאחר זה בדין בשר שנתבשל בלא מליחה: כתב בהגהות מרדכי פג"ה תרנגולת שנמלגה בקערה חולבת אפילו היא בת יומא הכלי והתרנגולת מותרים דכלי שני אינו מבשל ודווקא כשעירו המים תחילה אבל אם עירו המים על התרנגולת אסורה אם הנוצה למעלה אבל אם ראשי הנוצה למטה מגינים כדי קליפה ואין להחזיר התרנגולת למי מליגתה לאחר שהוציאה בתחילה דשמא כלי שני מבשל כדי קליפה ובפעם ראשונה לא היה קפידא כי היו הנוצות מגינות אבל לאחר שנמלגה לא יחזירנה ואם החזירה מותרת מהר"ם עכ"ל:

סימן סט

סעיף קטן א

כיצד סדר מליחה מדיח הבשר תחילה וכו' בפ' כל הבשר (חולין קיג.) אמר שמואל אין הבשר יוצא מידי דמו אא"כ מולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה איתמר רב הונא אמר מולח ומדיח במתניתא תאנא מדיח ומולח ומדיח ולא פליגי הא דחלליה בי טבחא הא דלא חלליה בי טבחא וכתב הר"ן הדחה ראשונה צריכה להעביר דם שע"פ הבשר שאין המלח מפליט בחומו אלא דם שבתוך הבשר שהוא לח אבל לא מה שנתייבש על פניו

ולפיכך אם לא ידיחו אותו תחילה יש לחוש שמא לאחר שיניח הבשר מלפלוט דם וציר יהא ניתך הדם ויבלענו כ"כ הרא"ה והוא ז"ל כתב טעם אחר דמה שמדיחו בתחילה היינו כדי שיתרכך הבשר ויצא דמו על ידי מליחה שאם יהא נקרש על פניו לא יהא כח במלח להוציא דמו וטעמא דמדיח אחר מליחה כדי להדיח לחלוחית הדם שע"פ הבשר הבא שם מפליטתו ע"כ ומדברי הרא"ש שאכתוב בסמוך נראה שמסכים לטעם השני והמרדכי כתב הדחה ראשונה להעביר לכלוך הדם שעל החחיכה שאל"כ המלח נתמלא ממנו ושוב לא יוציא המלח הדם שבחתיכה וי"א שהדחה הראשונה הוא ללחלח הבשר שיצא הדם ע"י מליחה ואינו דאדרבה מטרשי ליה כדאמרינן (מז:) גבי ריאה ראבי"ה ע"כ ואין דבריו נראין אלא בארצות הקרות ובזמן הקור הגדול ואז נראה שישימו המים באור עד שתפוג צינתן:

סעיף קטן ב

כתוב הגש"ד דשורה הבשר במים תחילה כדי שיתרכך ויהא כח לפלוט דמו ע"י המלח וידיח יפה אחר השרייה ואח"כ יניחו שעה קטנה קודם שימלח כדי שיטפטי המים מן הבשר עכ"ל :

סעיף קטן ג

בשר תפל שמלא קרח וכפור ואין ראוי למלחו עד שיפילו תחילה הקרח ממנו מצאתי שהשיב הרשב"א שמותר לשרותו במים חמין בכלי שני אע"פ שהיד סולדת בו דכיון דכלי שני אינו מבשל אפי' יהא לו כח להפליט ולהבליע כמו שאומר ר"ת מאחר שלא נתבשל הדם יוצא הדם ממנו ע"י מליחה או צלייה ע"כ והיא בתוך תשובות הרשב"א סימן תתמ"ג:

סעיף קטן ד

וכתב עוד שם סימן תתמ"ד בשר שנמלח ושהה כדי מליחה ונתנוהו קודם הדחה ברותחים בכלי שני לא ידענא מאי אדון בה ואל תשיבני ממה שמולגין תרנגולת בכלי שני דהתם לא נמלחה ואם פלטה דם וחזר ובלעה מאחר שלא נתבשלה חוזר ויוצא הדם ע"י מליחה או צלייה אבל בשר זה שכבר נמלח ושהה כדי מליחה שוב אין מליחה וצלייה מועילין להפליטה עכ"ל:

סעיף קטן ה

כתב המרדכי בפ' כל הבשר היכא שחתכו הטבח לנתחים גדולים אפי' חלילנהו ושוב חתך כל נתח לב' או לג' קודם מליחה צריך לחזור ולהדיחו דהכי אמרינן בפ"ק (ח:) אפילו למ"ד בית השחיטה צונן אגב דוחקא דסכינא מיבלע בלע וכי היכי דמבליע ה"נ מפליט אגב דוחקא דסכינא :

סעיף קטן ו

ואם מלח ולא הדיחו תחילה י"א שאין לו תקנה עוד כו' כ"כ הגהות מיימון בשם סמ"ק וטעמא מפני שהמלח מבליעו ואין מפליט דם שהוא בעין וז"ל הרא"ש בפרק כל הבשר אם מלח בלא הדחה י"א שאין תקנה לבשר אף אם ידיחנו וימלחנו אסור לפי שע"י מליחה הראשונה פירש מקצת הדם ולא היה הכח במלח להפליט כל הדם מאחר שלא הודח הבשר ואותו הדם עצמו שפירש חוזר ונבלע בבשר דלא שרוק כיון דלא נמלח כהוגן ואין מלח שני מפליטו כיון שכבר פי' וחוזר לתוכו ולפי מ"ש בס"ה דבשר שנמלח שנתנוהו על בשר שלא נמלח שיש לו תקנה במליחה ויפלוט דם שבלע עם דמו כ"ש הכא דשרי כיון שפולט דם שקיבל מעלמא כ"ש דמו וכן מסתבר עד כאן לשונו וכן כתב בש"ד שראה להר"מ שהתירו בדיעבד והביא ראיה מכבדא עילויה בישרא דבדיעבד ש"ד משום דדמא מישרק שריק בצלייה וה"ה במליחה אבל בהגה"ה כתב דלא דמו דכבדא עילויה בישרא הוי כמו דם פליטה ושייך ביה מישרק שריק אבל בשר שלא הודח הוי דם שעל גבו כמו דם בעין שנפל על גבי בשר רותח ואסור דלא שייך ביה מישריק שריק ולא כבולעו כך פולטו ומהר"ם אגב חורפיה לא עיין ואי שמע הוה הדר ביה עכ"ל:

סעיף קטן ז

ולענין הלכה אע"פ שסמ"ק אוסר אם הוא במקום שיש הפסד מרובה או שהוא בערב שבת ואי אפשר להכין אחר כדאי הם הר"ם והרא"ש לסמוך עליהם :

סעיף קטן ח

ומולח בין במלח דק בין במלח גס והרמב"ם כתב שאין מולחין אלא במלח הגס וכו' טעמו של הרמב"ם מדגרסינן בפרק כל הבשר (שם) רב דימי מלח ליה במילחא גלליניתא ומנפץ ליה פי' גלליניתא גסה ומפרש הרמב"ם דדוקא בגסה אבל בדקה ביותר לא מפני שהיא נתכת ונבלעת בתוך הבשר ואינה מפלטת את הדם והרא"ש הביא דברי הרמב"ם בפרק כל הבשר וכתב עליהם ולא מיסתבר דיותר שהוא דק המלח יותר מתפזר על הבשר ופועל להוציא את הדם כי הוא נדבק בו אבל הגס כשהוא הופך את החתיכה למולחה מכל צד הוא נושר ממנה ע"כ ומשמע שהוא מפרש דרב דימי אתא לאפוקי דלא נימא דאין מולחין אלא בדקה מפני שהוא מתפזר יותר על הבשר וכו' קמ"ל דבגסה נמי מולחין ולפיכך כתב רבינו בתחלת דבריו ומולח בין במלח דק בין במלח גם שרצה לסתום דבריו וכדעת הרא"ש ואח"כ כתב סברת הרמב"ם ושהרא"ש חולק עליו וכ' ה"ה יש מי שפי' שבכל מלח יכול למלוח אלא שאם מלח במלח דקה צריך לשפשף היטב הבשר קודם שישים אותו בכלי כדי להדיחו שאם ישימהו עם קצת מהמלח בכלי שאינו מנוקב להדיחו נמצאו המים שוברין פליטת כח הבשר ונמצא הדם שע"פ הבשר וטעם

המלח חוזר ונבלע בתוכו לפיכך תקנה גדולה הוא למלוח במלח גסה שכמעט שהוא מנפץ אותו ננערת ורשאי להדיח הבשר באיזה כלי שירצה וזהו שהיה רב דימי עושה אלו הם דברי הראב"ד וכן הסכים הרשב"א ז"ל ואינם דברים מוכרחים עכ"ל ורבינו ירוחם כתב דברי הרמב"ם ושהראב"ד כתב עליו שמותר למלוח במלח דקה אלא שצריך להדיח הבשר בכלי מנוקב קודם שיתננו להדיחו בכלי שאינו מנוקב כדי שלא יתמחה המלח בתוך המים אשר בו ונבלע בבשר ע"כ ול"נ שצריך שתהא דקה שלא תפול אילך ואילך ולא דקה מן הדקה כקמח ואולי שזו כוונת הרמב"ם עכ"ל ודבריו נכונים וכן נהגו :

סעיף קטן ט

ובעיקר המליחה כתב הרשב"א שא"צ ליתן מלח על הבשר וכו' ז"ל הרשב"א בת"ה כיצד מולחין את הבשר לקדרה נותנין את המלח משני צדדיו מולח והופך ומולחו יפה וא"צ ליתן עליו מלח עד שיכסנו כולו ולעשותו כבנין אלא מולח יפה עד שלא יהא ראוי לאכילה עם אותו המלח עד שיפליט את דמו ויראה לי שא"צ למלוח מב' צדדין אלא למצוה מן המובחר ובאפשר אם לא מלח אלא מצד אחד או שלא היה נוח לעשות כמולח תרנגולים או אווזים שא"א שיבדר המלח בכל צדדי חלליו אא"כ בתר אותם בתווך או שמילא חללן במלח כמוליאתא מותר והדין נותן שלא תהא חתיכת בשר דקה חמורה מחתיכה עבה כטפח שזו צריכה מלח ב' צדדין לבד אף על פי שיש בעביה טפח ודם שבאמצע חתיכה מי הוציאו ואין לדבר קצבה עכ"ל ונראה מדבריו דלכתחילה צריך למלוח החתיכה מב' צדדין וכ"כ ה"ה בשמו ותמהני על רבי' שכתב בשמו שא"צ דמשמע דלכתחילה נמי לא וליתא ומיהו באווזים ותרנגולים דבריו מטין לומר דלכתחילה נמי א"צ למולחן בפנים וכ"כ רבינו ירוחם בשמו אבל הר"ן בפרק ג"ה אהא דאמר ר"י אמר שמואל חוטי היד אסורים משום דם כתב דינים אלו כדעת הרשב"א וכתב בגדי ותרנגולת צריך למולחן מבפנים לכתחילה וכן מבואר בת"ה הארוך שסיים וכתב ומיהו לתת מלח לתוך תרנגולים ואווזים ש"ד אע"פ שאין המלח נאחז למעלה בצלעות כשאתה משכיבן על צדן השני עכ"ל וז"ל סה"ת צריך לתת הרבה מלח דכל מליחות שלנו צריך שיהא קרוי אינו נאכל מחמת מלחו שיהא רוב המלח מקלקל טעם הבשר וגם צריך למלוח הבשר מכל צדדין וכן התרנגולת או הטלה צריך למלוח מבפנים ומבחוץ עכ"ל וכתב המרדכי שר"ת אמר שצריך למלחו עד שלא יהא נאכל מחמת מלחו ולכך הזכיר שמואל פעמים יפה יפה גבי מליחה שצריך למלוח הרבה עכ"ל וסמ"ג כתב דריב"א גורס בההיא דהקומץ רבה (כא.) יכול תבונהו ת"ל תמלח כיצד עושה מביא את האבר ונותן עליו מלח והופכו ונותן עליו מלח ומעליהו אמר אביי וכן לצלי כלומר אבל לקדרה אין די במליחה

זו כי צריך לשפשף בידיו שיבלע בו המלח עכ"ל וכתב עוד המרדכי שיש מי שאוסר תרנגולת שנמלחה מבחוץ ולא מבפנים וכתב שבא מעשה ליד רבינו יהודה שנמלח ראש כבש מבחוץ ולא מבפנים והורה שלא למולחה פעם שנית ולא יבשל אותה אלא יצלה אותה דנורא מישב שייב וכ' בשם הרוקח שה"ר שמואל וה"ר שמריה מכשירים בעוף שנמלח מבפנים ולא מבחוץ כי מה לי מליחת עוף מבחוץ למליחתו מבפנים ובשם ה"ר אביגדור כתב שאם נמלחה מבפנים ולא מבחוץ אם יחזור וימלח מבחוץ למה לא יהא מותר לבשל ומיהו כל שלא מלח אלא מצד אחד משמע דאסור לקדרה עכ"ל והרשב"א כתב בתשובה סימן רס"ה לסתור סברות אלו וז"ל ראיתי מאי דכתב מר בשם התוספות דמליח אין שם רותח עליו עד שימלחנו מב' צדדין כמליחה דקדרה אין זה מחוור בעיני דמה שאמרו מולחו והופכו ומולחו וכן לקדרה לאו למימרא שאינו כרותח להפליט דמו אלא כשמולחו מב' צדדין דתמה על עצמך ירך של שור עבה כזרת במליחת שני צדדין סגי ואפי' תחזור ותחתוך ממנה קצת א"צ למלוח מקום החתך שע"י המליחה נפלט כל הדם אפילו אותו שבאמצע וכשהיא חתיכה קטנה נאסור אותה אא"כ מלח מב' צדדין ועוד הנהו אטמהתא (צו:) דאימלחן בי ריש גלותא בגידא דנשיא דאסרה רב אחא כולה כרותח דמבושל ורבינא לפחות כדי קליפה כרותח דצלי והלא הגיד ושומנו לא נמלח אלא מצד אחד אלא דההיא דוכן לקדרה היינו לכתחילה' דכל היכא דאיפשר מלחינן כל צדדין להפליט דמו יפה יפה עכ"ל ודברי הרא"ש שכתב רבינו הם בפרק כ"ה אהא דאמר שמואל אין הבשר יוצא מידי דמו אא"כ מולחו יפה יפה כ"כ שם הר"ן דמדקאמר מולחו יפה יפה הרבה מליחה משמע מב' צדדין ומתוכו בדבר שמבשלין כולו כאחד עכ"ל ואע"פ שמדברי רבינו נראה שהרשב"א והרא"ש חולקים אבל מתוך דברי הרשב"א שכתבתי נראה שאיפשר לומר שאינם חולקים שמ"ש רבינו בשם הרשב"א שא"צ ליתן מלח על הבשר עד שיכסנו כולו היינו לומר שא"צ לעשותו כבנין אבל אה"נ שצריך לפזר עליו מלח שלא ישאר מקום מבלי מלח וכן מ"ש בשם הרשב"א שא"צ למלוח החתיכה מב' צדדים כבר נתבאר דהיינו בדיעבד אבל לכתחילה צריך למלחן מב' צדדין וכן אווז ותרנגולת צריך למולחן גם מבפנים וכדברי הרא"ש אם לא מלח אלא מבפנים או מבחוץ וכן חתיכה שלא נמלחה אלא מצד אחד מותר ומשמע דהרא"ש נמי מודה בהא הכי נקטינן לפסק הלכה :

סעיף קטן י

ושיעור שהייתו במלח כתב הרמב"ם כדי שיעור הילוך מיל ואדוני אבי זכרונו לברכה כתב כדי צלייה דברי הרא"ש הם בפרק כ"ה וכ"כ שם התוספות בשם בה"ג וכ"כ הרשב"א

בת"ה וטעמא משום דיוצא הדם ע"י מליחה כמו ע"י צליה ולכך חשוב מליח כרותח וה"ה ביקש למצוא סמך לדברי הרמב"ם וכתב שאח"כ מצא להרמב"ן שכתב שיעור צלייה פירשו הגאונים כדי הילוך מיל ע"כ ומשמע דבשיעור מיל סגי אפי' לשור שלם ואפילו לחתיכה קטנה צריך שיעור מיל דלא פלוג רבנן בינייהו אבל בהג"א כתב משהין אותה במלח כשיעור צליית אותה חתיכה עצמו כפי עביה וגודלה וז"ל המרדכי שם כתוב בה"ג שיעור מליחה כשיעור צלייה וכתב אבי"ה דל"נ דא"כ נתת דבריך לשיעורים דפעמים שהמדורה גדולה ונמצאת שצולה במהרה ונראה כמו שמצאתי בשם רש"י דשיעור מליחה כשיעור מיל ובא"ז פסק דשיעור מליחה כשיעור צליית אותה חתיכה עצמה והרי"ף פסק בס"פ כ"ה כמה שיעור שהייה שיצטרך להשהות הבשר במלח אמרו רבנן בכדי שישחוט הבהמה ושתהיה נפשטה ותבדוק הבשר מן החלב ומכל איסורין שיש בה בציר מהכי אסור ע"כ אך בפסקי הרא"ש לא הובא לשון זה ובת"ה (סי' קס"ז) כתוב דמרגלא בפומייהו דאינשי שצריך להשהות הבשר במליחה שעה אחת וי"ל שנהגו העולם כדברי א"ז ושערי דורא שכתבו דשיעור מליחה כשיעור צלייה אותה חתיכה עצמה לפי גודלה ועוביה והואיל ואין שיעור זה שוה בכל חתיכות קבעו העולם להם שיעור מוגבל ותפשו שעה לשיעור זה וסמך לזה מדאמרינן בפרק תמיד נשחט (פסחים נח.) דאפי' גוף שלם כמו הפסח סגי בשעה אחת לצלייתו אכן נראה בשעת הדחק כגון לכבוד שבת ולכבוד אורחים יש לסמוך אדברי הרמב"ם שכתב בסתם דשיעור מליחה הוא כמהלך מיל דהיינו חלק שלישית שעה פחות חלק ל' מן השעה כמו שהוכחנו שמהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ביום שהוא י"ב שעות ע"כ : כתב בהגהש"ד מעשה בעכו"ם שהבהב רגלי כבש והודחו ונמלחו ולא שהו כלל ומיד הושמו בקדרה ונראה לאסור מאחר שלא שהו אבל אני אליעזר בר' יהודה מצאתי להתיר מדאמר שמואל אין הבשר יוצא מידי דמו אא"כ מדיחו ומולחו ולא הזכיר שהייה ועוד שהבהוב מוציא הדם ע"י צליית האור ועוד תחשב הבהוב עם המלח ואיכא שהייה ומותר עכ"ל ואין דבריו נכונים בהיתר זה:

סעיף קטן יא

ואחר ששהה שיעור מליחה ידיחנו ב' פעמים ראשונה להעביר המלח והדם ושנייה להעביר לחלוחית המים שנשארו בו כ"כ הרא"ש בפרק כ"ה וכ"כ המרדכי שם וכתב דילפינן הכי מדאמר שמואל מדיחו יפה יפה וכ"כ הגהות מיימונית בשם סמ"ק וכתבו עוד בשמו שאם לא הדיחו רק פעם אחת בטוב אין קפידא והג"א כתב דמדיחין אותו ג' פעמים שנים כמו שמפורש בפנים ושלישית אנו עושים לטהר מים השניים שנגעו

בראשונים וכה"ג אומר ריב"א גבי נטילת ידים מיהו בדיעבד אם לא הדיח הבשר אלא ב' פעמים שפיר דמי ע"כ והרמב"ם לא הזכיר סכום הפעמים שכ"כ מדיחו יפה יפה עד שיצאו המים זכים וישטוף הכלי שרוחצין בו בין רחיצה לרחיצה:

סעיף קטן יב

וקודם שיתננו בכלי של מים שמדיחו בו ינפץ מעליו כל המלח שעליו בפ' כ"ה (שם) רב דימי מלח במלח גלליתא ומנפץ ליה וכתב ה"ה שדעות הרבה מן המפרשים דרב דימי אחר ניפוץ היה מדיחו וכ"כ הרמב"ם וכ"כ הגהות מימוניות בשם גאון ולאפוקי ממ"ש הר"ן והגהות מימוניות שי"מ שלא היה מדיחו אלא מנפץ המלח ודוקא גלליתח דהיינו מלת גסה אבל דקה לא לפי שאינו מתנפץ יפה וז"ל הרשב"א בת"ה המולח צריך ליזהר בהדחה שלאחר מליחה שינפץ המלח או שישטפנו במים עד שלא יתננו בתוך כלי המים שהוא מדיחו בו שאם יניחנו עם מלחו בתוך הכלי שאינו מנוקב עם המים נמצאו המים שוברים כח פליטת הבשר ונמצא הדם שע"פ הבשר ועם המלח חוזר ונבלע בתוכו מחמת המלח שעמו בכלי לפיכך תקנה גדולה היא למלוח במלח גסה שהמלח גסה במעט שהוא מנער אותה ננערת ונופלת ואח"כ רשאי להדיח הבשר באי זה כלי שירצה עם קצת מים ואם מולח במלח דקה אף ע"פ שהוא רשאי צריך לשפשף היטב כדי להסיר מן הבשר המלח שהיא נדבקת בו היטב ועוד כדי שיוכל להדיר אח"כ בתוך הכלי עם המים עכ"ל אבל רש"י פי' אהא דרב דימי מנפץ ליה דהיינו מפני שהדם נבלע בה אבל מלח דקה א"צ לנפץ שהיא נתכת מעצמה וכ"נ מדברי המרדכי שכתב מלח במילחא גלליתא ומנפץ לוה אבל מלח שלנו א"צ ניפוץ ולא לשוברו תחלה ולא לנפצו מעל החתיכה בסוף וז"ל הגהות מיימון הגאון שמצריך ניפוץ לפני הדחה טעמו שלא יהא המלח רב דהא המים נתערב בהם דם והו"ל כרותח ונאסר הכלי והבשר לכך מנפצו תחלה להתיש כח רתיחת המלח והכי עבדינן ואין ניפוץ מועיל במקום הדחה האחרונה ולכך צריך ליזהר שלא יקח בשר מלוח הרבה ויכניס בכלי מעט מים אלא יקח מעט בשר והרבה מים שלא יעשו המים רותחים ויהיו כ"כ שיהיו המים ראויות לשתות במלחן או יתפוס הבשר באויר וידיח מעט כדי שיפול הדם הנקרש ואח"כ יכניסנו במים ויגמור הדחתו כדרכו ובאחרונה ידיחנה באויר ממי טפיחת איסור שעליו ממי הדחה שבכלי שהרי נתערב בהם דם או ירבה במים כדי ביטול הדם המודח במים והמשנה ממנהג זה הפסיד ע"כ וגם הגהת המרדכי כ"כ והגהות מיימון כתבו אחר זה אכן סה"ג ור"מ לא היו מחמירין כולי האי אך שבס"ה כ' שיש נוהגין לעשות כן בבשר מלוח יותר מדאי וצריך שרייה ומדיחין אותו קודם שרייתו עכ"ל:

סעיף קטן יג
ומיהו בין אם מלח במלח גס או דק ולא נפצו או לא נשטף במים תחלה אין לאוסרו וכו' דבריו נכונים בטעמם ועוד דאם איתא דאסור לא הוו שתקי מיניה בגמרא:

סעיף קטן יד
כתוב בהג"א כשמדיחין הבשר לאחר מליחה רגילין לתת מים תחלה בכלי ואחר כך נותנין הבשר במים להדיח מיהו אם נתן הבשר תחלה בכלי ואחר כך המים אין הכלי נאסר בכך כיון שהבשר כבר שהה שיעור מליחה ואין שם רק דם שבמלח והמרדכי כתב בשם ראבי"ה שמה שאמרו מליח כרותח היינו דוקא בעוד שהמלח בכחו אבל אחר שנתמלא מכח הדם שמשך לחוץ פסק כחו והו"ל כצונן ולכך הורגלנו להשים הבשר בכלי תחלה ושוב לשפוך עליו מים לכלי והמחמיר לתת מים תחלה מנהג כשר הוא ובשערי דורא כתוב כשמדיחין הבשר בקערה לאחר מליחה צריך לתת מים תחילה בכלי ואח"כ נותן הבשר במים להדיחו ומיהו אם נתן הבשר בקערה תחילה רגילין להתיר בזמן מועט כזה וגם שהה כבר שיעור מליחה בכלי מנוקב או על הדף עכ"ל וכתוב בהג"ה דאפילו לפ"ז אם הדיח בשר בכלי חולבת מלוכלך קצת מן החלב איפשר לאסור ולהצריך ס' נגד הלכלוך והכלי צריך הגעלה :

סעיף קטן טו
ואם נתבשל הבשר בלא הדחה שאחר מליחה צריך שיהא בקדרה ס' לבטל כל המלח וכו' כ"כ בהגהות מיימון בשם סמ"ק וז"ל אם הושמו בקדרה בלא הדחה אחר המליחה המלח אוסר את כל הקדרה עד ס' מן המלח כאילו היה המלח כולו דם דקי"ל דחתיכה עצמה נעשית נבלה גם בשאר איסורין דלא כפי' רבינו אפרים שפירש בבשר בחלב דוקא ויש רוצים לומר שאפילו עד אלף דלטעמא עבידא וליתא דאין לאסור דבר הבלוע מאיסור יותר מדבר האוסרו ע"כ וכתוב עוד שם אמנם הר"ם מתיר בדיעבד בבשר שנמלח ושהה שיעור מליחה והושם לקדרה בלא הדחה כי בכל חתיכה לבטל הדם שעליה יש ס' מיהו רבינו שמשון מקוצי היה מחמיר בדבר וכתב בשערי הר"י שראב"ן וריב"א מתירין בשר יבש שנתבשל בלא הדחה בדיעבד כי הדחה אחרונה היא כדי להדיחו מן הדם שנתלכלך מבחוץ ועתה שנתייבש אין בו לחלוחית הדם ומיהו נהגו העולם כשמדיחין בשר יבש מן המלח במים חמין נזהרין שלא תהא היד סולדת בו והיינו לכתחילה ומ"מ בדיעבד יש להתיר עכ"ל וכתב בהגש"ד לשון ראב"ן שכתב אי בשלו צריך לשער כנגד הדם שעליו דוקא כשהבשר עדיין לח קצת אבל בשר נגוב לגמרי לא בעי שיעור וגם המרדכי כתב בפכ"ה בשר יבש שנתבשל ולא הודח כתב ראב"ן להתיר והאריך בראיותיו ולא מיבעיא בשר יבש אלא אפילו לח מיד כשמשימין הבשר במים נמס המלח מעל

הבשר ובטל בס' וכן נוהג הר"ם להתיר עכ"ל ובפ' כ"ה כתוב בשם הרוקח לאסור בשר שנמלח ולא הודח ונתנו בקדרה ואפילו בשר יבש שלא הודח באחרונה שהניחו לפשר במים והורתח אסור וה"ר אליעזר מתיר בזה וכתוב עוד שם שבשר שנמלח ולא הודח ונתנו בכלי שני ברותחין לא ידענא מה אדון ביה והג"א כתבו בפ' כ"ה שדעת א"ז נוטה להתיר כדעת הר"מ וכ' המרדכי בס"פ כל הבשר אסור לשרות בשר יבש מליח במים כדי למתק הבשר עד שידיחנו במים תחלה אמנם אם לא הדיחו ושראו במים בדיעבד מותר שאין האיסור רק מחמת מלח שעליו הבלוע מדם והרי ס' כנגד הדם שבבשר ע"כ ודבר פשוט הוא שכל בשר יבש דהזכירו בענין זה הוא ע"פ מנהג האשכנזית שמולחים הבשר להוציאו מידי דמו ואין מדיחין אותו אחר המליחה אלא מייבשין אותו כמות שהוא עם מלחו דאילו למנהג הספרדים המדיחין ומכשירין הבשר אחר מליחה שהוא להוציא דמו וחוזרין ומולחין אותו שנית ומייבשין אותו דכיון שכבר הודח ממליחה ראשונה והוכשר כי מלח ליה שנית מאי הוי אפי' לאכלו במלחו שרי בודאי ומוהל היוצא ממנו מישרא שרי ורבינו בסוף סימן ק"ה כתב סברות בדין זה והעיקר כמו שסתם כאן ובסימן הנזכר כתב רבינו דין מלח הבלוע מדם ונתנוהו בקדרה:

סעיף קטן טז

כתוב כתבי מהר"ר איסרלן סימן ס"ו על הבשר שנמלח ולא הודח ונמלח שנית לא ידענא למאי ניחוש לה אי ניחוש שהמלח הב' יבליע בחתיכה לחלוחית דם שעליה האשירי כתב בפ' כ"ה דאין דרך המלח להבליע הדם ע"כ:

סעיף קטן יז

כתב האגור בשר שלא הודח אלא פעם אחת כאילו לא הודחה כלל דבעינן יפה יפה עכ"ל ואין דבריו נראין דבהדחה אחת כבר עבר מעליו כל המלח והדם לא נשאר אלא צחצוחי הדם והמלח אין בהם כדאי לאסור:

סעיף קטן יח

כתב בספר המצות אם נכרי משמש בבית ישראל ונתן הבשר בקדרה וכו' ז"ל סמ"ק אם יש נכרי או נכרית משמשין בבית ישראל ושמו הבשר בקדרה ולא ידעינן אם הדיחוה או לא נאמנין במסיחין לפי תומן וכ"ש אם יודעים בטיב יהודים ואם יש שם נער או נערה יודעין בטיב הדחה או יוצא ונכנס מותר משום דמרתתי ועוד דיש לנו לומר דלנקיותא קפדי עכ"ל וז"ל סמ"ג ואם נכרי או עבד שם בשר בקדרה ולא ראה ישראל אם הדיחו הבשר או לא אף על פי שכתב רבינו האי גאון שאין סומכין על דבריו של נכרי לא לאיסור ולא להיתר מ"מ יש להתיר כאן אם יודע הנכרי מנהג ישראל והיה שם שום ישראל יוצא ונכנס או שום קטן בר דעת בבית שירא פן יגיד הדבר ועוד אנו אומרין בפרק אין מעמידין

(עבודה זרה ל.) נכרים נהי דאאיסורא לא קפדי אמנקיותא קפדי וזהו נקיות להדיחה אחר המליחה וריב"א פי' שלא להתיר זה ע"י טעימת קפילא לדעת אם יש בקדרה טעם מלח יותר מדאי עכ"ל. ואיכא למידק אדברי סמ"ק דאפילו כשאין שם ישראל לא גדול ולא קטן מתיר כשהנכרי מסל"ת ואמאי והא אמרינן בפרק הגוזל (בבא קמא קיד: וע"ש) דאין נכרי נאמן אלא לעדות אשה בלבד ועוד דממ"ש וכ"ש אם יודעים בטיב יהודים משמע דכל שיודעין בטיב יהודים עדיף ומאחר דבאין שם שום יהודי מיירי כדמשמע מפשטא דלישנא כי יודע בטיב ישראל מאי הוי ועוד דכיון דכתב סתם דנכרי נאמן מל"ת משמע דאפילו לא יהיה שם נער וא"כ מאי אתא לאשמועינן שאם היה שם נער מותר הא אפילו בלא היה שם נמי התיר מתחילה וזה כסתירה מדיוקא דסיפא אריש ועל דברי סמ"ג איכא למידק דמשמע שצריך שהנכרי יסיח ל"ת וגם שיהא ישראל נכנס ויוצא ותרתי למה לי נהי דמל"ת לא סגי לחודיה מ"מ אם היה שם ישראל אמאי לא סגי אע"פ שאין הנכרי מל"ת הא כי תנן בפ' בתרא דע"ז (סט.) המניח נכרי בחנותו אע"פ שישראל יוצא ונכנס מותר אע"פ שאין הנכרי מסיח כלל משמע דמותר ומ"ש הכא. וי"ל דטעמא דסמ"ק דסמך הכא אנכרי מל"ת היינו משום דחזקתן שהן מדיחין משום דקפדי אנקיותא וכדכתב בסוף דבריו. א"נ משום דסבר דכי אמרינן דאין נכרי נאמן אלא לעדות אשה היינו דוקא באיסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן נאמן במל"ת וכמ"ש בעל תה"ד בסימן ע"ט והאי נמי איסורא דרבנן דכיון דמליח כרותח הוי דם שבשלו ואינו עובר עליו : ומ"ש אם יודעים בטיב יהודים טעמו דכיון שיודעים בטיב יהודים מסתמא אינו משנה ממנהגם וכיון דמל"ת אפי' אינו יודע בטיב יהודים נאמן כ"ש כשיודע בטיבם שיהא נאמן במל"ת. ומאי דאתא לאשמועינן רבינו שאם יש שם נער מותר היינו בשלא הסיח הנכרי ל"ת וגם הנער אינו יודע אם הדיח אם לאו אלא טעמא דשריותא משום דתלינן דכיון דאיכא התם נער מירתת מלשנות דרך ישראל שאילו הסיח הנכרי לא היינו צריכין לנער ונ"ל דאיודעים בטיב ישראל שכתב בסמיך סמיך דכיון דבלא הסיח עסקינן צריך שידע שדרך ישראל להדיחו דאז איכא למימר דמירתת מלשנות ממנהגם שאם אינו יודע מנהג ישראל כי הוי התם נער מאי הוי הא מאחר שאינו יודע דרך ישראל לא שייך למימר דמירתת מלשנות והיכא דאין שם נער וגם הנכרי לא הסיח ליכא למימר דמסתמא הדיח משום נקיותא דטעמא דנקיותא לא סגי אלא בדאיכא בהדיה סיחת נכרי ל"ת ולסמ"ג איכא למימר כשיש שם ישראל נכנס ויוצא ודאי סמכי' אטעמא דמירתת ואע"פ שאין הנכרי מסיח כלל מותר ואם אין שם ישראל כלל סבר דאע"פ שהנכרי מל"ת אסור דאין נכרי נאמן אלא בעדות אשה דטעמא דנקיותא לא סגי להחשיב נכרי מל"ת לסמוך עליו

וה"ק אם נכרי או עבד שם בשר בקדרה אע"פ שכתב רבינו האי שאין סומכין על דברי נכרי וא"כ אף ע"פ שהסיח הנכרי ל"ת ואמר שהדיחה אינו נאמן מ"מ אם היה נכנס ויוצא מותר משום דמירתת ועוד משום דקפדי אנקיותא וטעמא דריב"א דאסר אלא ע"י טעימת קפילא היינו משום דסבר דלא סמכינן אטעמא דמירתת אלא היכא דליכא למיקם עלה דמלתא כי ההיא דהמניח נכרי בחנותו אבל הכא כיון דאיכא למיקם עלה דמילתא לא שרינן ליה בלאו הכי וסמ"ג סבר דכיון דאיכא תרי טעמי חדא דמירתת ועוד דקפיד אנקיותא סמכינן עלייהו ושריא אע"ג דאיכא למיקם עלה דמילתא ואם באנו לדייק דברי סמ"ג משמע דמחלק בין ישראל גדול לקטן דבגדול סגי בנכנס ויוצא וקטן צריך שיהיה שם בבית אבל יוצא ונכנס לא ויותר נראה לומר דקטן נמי סגי בנכנס ויוצא דקטן בבית שכתב בסיפא אנכנס ויוצא דרישא סמיך דכיון דבקטן שייך נמי טעמא דמירתת אף על פי שהוא יוצא ונכנס נמי שייך האי טעמא ובהא סבר כסמ"ק דמתיר בקטן יוצא ונכנס. ורבינו שכתב דנאמן במל"ת היינו כסמ"ק שהתיר בכך ולא הוצרך לכתוב וכ"ש אם יודע בטיב יהודים דכיון דסתמא כתב דנאמן ממילא משמע דבכל גווני נאמן בין יודע בטיב יהודים בין אינו יודע:

סעיף קטן יט

ומ"ש ואם יודע שדרך ישראל להדיחו והיה שם אפי' נער וכו' אתי בין כסמ"ק בין כסמ"ג דלדברי שניהם בקטן נכנס ויוצא מותר כמ"ש:

סעיף קטן כ

ומ"ש ויש אוסרין בזה נראה דהיינו סברת ריב"א שכתב סמ"ג ואע"פ שהוא לא אסר לגמרי אלא הצריך שיטעמנו קפילא לא חשש רבינו לכתוב כן בפירוש משום דממילא משמע דאינו אסור אלא בנ"ט וכמ"ש בסמוך דכשיהא בקדרה ס' לבטל כל המלח סגי:

סעיף קטן כא

ומ"ש ויש אוסרים בזה קשה דמאי בזה דקאמר דאין לפרש דאתא לאפוקי רישא דשרי בנכרי מל"ת דבההיא ליכא מאן דאסר דהא טעמא דפרישית לריב"א דהוי משום דאיכא למיקם עלה דמילתא ברישא נמי משמע דסבר הכי דכיון דאיכא למיקם עלה דמילתא לא סמכינן אדברי הנכרי ועוד דברישא פליג סמ"ג ואסר וכ"ש דריב"א אסר בה שאל"כ הו"ל לסמ"ג לכתוב דריב"א פליג עליה נמי בהא וא"כ היאך יכתוב רבינו ויש אוסרים בזה לאפוקי רישא דאדרבה בההיא איכא אוסרים טפי מבסיפא וע"ק ברישא אמאי כתב סברת סמ"ק ושבקא לדסמ"ג אטו סמ"ג קטיל קני באגמא הוא דכי נחית לאתויי סברת ספר המצות לישבוק סברא דידיה לכך נראה לי לפרש דכי אמר יש אוסרים בזה הוי כאומר יש אוסרין בכל זה כלומר בין ברישא בין בסיפא והאוסרים הם ריב"א דאסר בין

ברישא בין בסיפא מטעמא דאיכא למיקם עלה דמילתא וסמ"ג אע"ג דשרי בסיפא אסר ברישא משום דאין נכרי נאמן אלא לעדות אשה בלבד וקצת נראה לומר דהיינו דדק וכתב יש אוסרין בלשון רבים דאי לא קאי אלא אסיפא יש אוסר מיבעי ליה דלא אשכחן מאן דאסר אלא ריב"א:

סעיף קטן כב

בשר שנתבשל בלא מליחה צריך שיהא בקדרה ששים וכו' ז"ל הרא"ש בפרק כ"ה בשר שנתבשל בלא מליחה צריך ס' לבטל כל החתיכה דלא ידעינן כמה דמא נפיק מיניה ואם יש ס' בתבשיל אז התבשיל מותר ויש אוסרין הבשר כיון שנתבשל בדמו ויש מתירים לפי שהדם שנפלט נתבטל בס' ואם נשאר בו מקצת הוי דם האברים שלא פירש וכן מסתבר דלא שייך הכא אפשר לסוחטו אסור דלא נאסר הבשר מעולם ודמיא לצלי בלא מליחה דמה שנפלט האור שואבו ומה שנשאר בתוכו הוי דם האברים שלא פירש ועוד ראוי להתיר יותר במבושל שהרי בצלי שמהפכין בשפוד אצל האש הדם הפורש ממנו מתגלגל סביב הבשר אפ"ה שרי כ"ש במבושל דמה שנפלט ממנו מתבטל מיד במים ע"כ. והגהת מיימון כתב שתי סברות אלו ובסוף כתב ומ"מ אנו נוהגים לאסור ובא"ח כתוב על בשר שנתנוהו בקדרה בלא מליחה ע"ש היה והתירוה משום דוחק מתרי טעמי חדא שהיו המים רותחים והוה ליה כחליטה ועוד שכתב הראב"ד דבשר שלא נמלח במאי דנפק מיניה משערינן אפילו אין המים רותחים דדבר מועט הוא ובטל בס' עכ"ל והמרדכי כתב שרשב"ט הורה דחתיכה עצמה מותר וראב"ן חמיו חלק עליו ואחר כך כתב וז"ל כתב ר"ש משנץ וששאלת על תרנגולת שחוטה שנתחבה במחבת רותח על האש כדי למולגה והתיר אותו התלמיד התרנגולת עצמה אם יש במים ס' מכל התרנגולת ותמהת איך יתיר בשר לקדרה בלא מליחה. חנם תמהת דודאי אמת הדבר בחתיכת בשר תפל שבשלו בקדרה אם יש במים ס' מכל החתיכה חתיכה עצמה שריא ממ"נ דאם נפל דם שלה בתוך המים נתבטל במים ואם לא נפל דם האברים מותר אבל תרנגולת ודאי ראוי להחמיר אף על פי שיש במים ס' מפני הכבד ובני מעים דכמאן דמנחי בדיקולא דמיא ודם הנפלט מהם נבלע בתרנגולת ואין רגילות להשהותה במים רק כדי מליגה ולא כדי שתתבשל כולה ונמצא שבלעה דם הכבד והבני מעים ולא חזר ונפלט לתוך המים ואפילו שהתה עד שנתבשלה יש לדמותה לכחל בס' וכחל עצמו אסור דיש לחוש שהרותחין חולטין דם הנבלע בתרנגולת שנפלט מבני מעים לתוכה ושוב לא יצתה:

סעיף קטן כג

כתב רבינו ירוחם בשר חי שנתנו לכלי רותח שהוסר מעל האור ונדבק בדפני הכלי יבש כתבו התוספות שמותר על ההיא דפרק כירה (שבת מב:) דבשרא דתורא לא בשלה

ומ"מ אם נמלח ועדיין לא עמדה במלחה והדביקה בתוך כלי רותח אסור לא מיבעיא אם מלוחה ישנה היא דממהרת להתבשל אלא אפילו נמלח עתה אסור שאף על פי שהבשר אינו מתבשל לחלוחית הדם שבתוכו מתבשל ונבלע וכ"כ הרא"ש ונ"ל כי מה שאמרו במלוח ישן דממהר להתבשל דמיירי שהכלי ראשון הוא חולבת דאל"כ אין כאן לחלוחית ולא דם מבשר עד שיתבשל ויהיה נבלע בבשר מאחר שהמליחה ישן עכ"ל דין בשר שלא נמלח שנתנו בפשטידא כתבתי סימן ע"ג:

סעיף קטן כד

כתבו הגאונים בשר ששהה ג' ימים מע"ל בלא מליחה נתייבש דמו בתוכו וכו' כ"כ המרדכי בפרק כ"ה והגהות מיימון בפרק ו' וכתבו שהר"ם התירו בצלייה שהרי בשר בלא מליחה מותר בצלייה וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל כ' סימן כ"ה שהר"ם התירו בצלי דאף אם לא יצא הדם לחוץ הוי דם האברים שלא פירש ומותר אבל לבשלו בקדרה אסור דאע"פ שאינו פולט ע"י מליחה פולט דמו ע"י קדרה ע"כ. וכתב המרדכי שגם בא"ז התירו בצלייה:

סעיף קטן כה

וכתב הריב"ש בברצלונא נהגו לאסרה אף לצלי והיא חומרא יתירה ואפילו לקדרה ע"י מליחה דלא גרע מאומצא דאסמיק וכן בשובר מפרקתה של בהמה לגירסת הרי"ף אלא שראוי לחוש לדברי הגאונים במקום שנהגו עכ"ל :

סעיף קטן כו

ובעל תה"ד כתב בסימן ק"ס דיראה דאסור לבשלו אחר צלייה וכך קבלתי מרבותי שכ"כ הר"ם א"ז ונראה דמשמע הכי מתשובת הרא"ש מדאמרינן הא דשריא ע"י צלייה היינו משום דאפילו אם לא יפלוט הוי דם האברים שלא פירש משמע בפשיטות דלא ברירא ליה שיפלוט הדם ע"י צלייה ואם כן אם יתבשל אח"כ שמא יפלוט אחר רתיחת המים בבישול מה שלא פלטו ע"י צלייה דאפשר הבישול פועל יותר מהצלייה שהמים הרותחים מרככים הדם שנתקשה בשהייתו ג' ימים ויפליט ויצא טפי מע"י צלייה ואע"ג דמצאתי דהעתיק אחד מהגדולים בשם גדול אחד דשרי לבשל אחר צלייה וכן שמעתי שנוהגים כך בקצת ארצות ואני מה שקבלתי כתבתי עכ"ל והגש"ד כתב וזה לשונו מהר"מ היה מצוה לאוכלו צלוי ולא מבושל ואף בשר הצלי אסור לבשלו עכ"ל:

סעיף קטן כז

ולענין הלכה נראה דלכתחילה יש לחוש לדברי האוסרים לבשל אחר צלייה מיהו בדיעבד יש לסמוך על דברי המתירים:

סעיף קטן כח
כתב האגור ראיתי גדולים מכשירים כששפכו עליו מים תוך הג' ימים והמהדרין נותנין הבשר תוך ג' ימים במים ומניחין אותו שם כמו שתי שעות ואז יכול להשהותו עוד עד ג' ימים אחרים מפני שהמים מרככין אותו ואינו מתקשה עכ"ל ור"י כתב בשר שלא נמלח עד שלשה ימים ונשרה תוך ג' ימים מקובלים בני עירך מפי ר"י דמותר אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה קל להבין כ"כ רבינו מאיר בתשו' עכ"ל ובהגש"ד כתב שמעתי כי במקום הגאונים נהגו כששהתה בשר בלא מליחה ג' ימים או ד' לשרותו במים פושרין כדי שיתעורר דמו ויפלוט ע"י המלח עכ"ל וכתב עוד האגור בשם אביו דבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה אם מלחו ובשלו כיון דמליחה לא מהניא ביה הוי דינו כדין בשר שנתבשל בלא מליחה ובשר שנמלח עמו מותר וזה פשוט:

סעיף קטן כט
כתוב בכתבי ה"ר ישראל סי' קצ"ה דהמנהג שלא להשהות בשר עד אחר ג' ימים בלא מליחה משום דחיישינן דילמא משתלי ומבשל ליה :

סעיף קטן ל
כתוב בתה"ד סימן ק"ע בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה ונתערבה אותה חתיכה בחתיכות אחרות יראה דבטלה היא ברוב דשרי כולן לבשל ולא אמרינן דכיון דמותר בצלי דבר שיש לו מתירין הוא דלא בטיל אפילו באלף משום דכל כה"ג לא מיקרי דשיל"מ דלצלייה לא נאסר מעולם ואע"ג דהרי"ף חשיב כה"ג דבר שיש לו מתירין ראבי"ה לא חשיב ליה ובפרק הערל (יבמות פב.) משמע כוותיה ואע"ג דאיפשר לחלק כיון דדבר שיש לו מתירין מידי דרבנן הוא לא דייקינן כולי האי להחמיר ונראה דאפילו היתה חתיכה הראויה להתכבד בטילה היא כיון דאינה אסורה מחמת עצמה אלא מחמת דם הבלוע בה ע"כ:

סעיף קטן לא
כתב האגור בשר ששהה במים יום אחד מע"ל ראיתי אוסרים אותו לפי שהדם חוזר ונבלע בבשר אבל פחות מע"ל מותר. ואף מע"ל יש מתירין בצלייה והתוספות התירו צונן בצונן אפילו מע"ל עכ"ל ורבינו ירוחם כתב בשר המלוכלך בדמו שנשרה מע"ל במים קבלתי שאסור דדמי לכבוש דאמרינן כבוש הרי הוא כמבושל כדאמרינן (פסחים עד:) בבשר בחלב דאי תרו ליה כולי יומא בחלבא שרי אע"ג דבלע משא"כ בשאר איסורין ופי' כולי יומא יום ולילה דאי יומא ממש נתת דבריך לשיעורים יש יום קצר ויש יום ארוך כ"כ רבינו מאיר עכ"ל וכתב בשערי דורא בשר ששרו במים ונשתהה במים מע"ל רבו האוסרים על המתירים לפי שהדם חוזר ונבלע בבשר אך אם לא שהה במים רק

לילה אחת ומקצת היום אין אוסרים כך נוהגין ויש מתירין אפילו מע"ל לצלות ולאכול ובהגהת השערים הנזכר הוא כתב מהר"ם אומר מהו שנהגו רבותינו לאסור הבשר ששהה במים היינו בבשר הרבה שאין במים ס' כנגד כל החתיכות אבל אם יש ס' במים כנגד כל החתיכות אז הדם שיצא בטל במים כבר ואם חוזר ונבלע בבשר אינו מזיק ומה שנשאר בחתיכה יצא ע"י מלח עכ"ל ומצאתי כתוב על תשובת רשב"א שכתבתי בסימן זה בבשר מלא קרח וכפור שהתיר לשרותו במים בכלי שני כדי למולחו מכאן נראה ללמוד דבשר שנשרה יום שלם אע"ג דמפליט ובולע מההיא דאי תרו ליה כולי יומא בחלבא לא עדיף מכלי שני ויש לו תקנה במליחה עכ"ל תשובת מהר"ם:

סעיף קטן לב

אין מולחין אלא בכלי מנוקב בס"פ כ"ה (קיג.) אמר שמואל אין מניחין בשר מלוח אלא ע"ג כלי מנוקב וכתבו הגהות מיימון בשם סה"ג דעל גבי דף פשוט נמי מותר למלוח וכ"כ המרדכי שם וז"ל הרא"ש המולח צריך שימלח ע"ג כלי מנוקב או על קשין או על עצים כללו של דבר שכששופך מים עליו יוצאים מים לחוץ אז הבשר מותר למלוח עליו ע"כ ובתה"ד סימן קע"ג כתוב שמצא בשם א"ז המולח ע"ג דף שאינו מדרון אסור ונראה לחלק ולומר דא"ז איירי בדף שלא הוחלק ברהיטני וכה"ג הואיל ואינו מונח במדרון וגם אינו חלק אפילו מים אינם יכולין לזוב ממנו מיד וכ"כ באשירי כלל שכל דבר ששופך עליו מים והמים יוצאין לחוץ ממנו מולחין עליו וביורה דעה הוסיף לבאר דבעינן שיצא המים מיד אבל אם הדף חלק אז נראה שאם שופכין עליו קצת בשפע זבין ויוצאין מיד לחוץ ובהכי איירי הגהות מיימון עכ"ל:

סעיף קטן לג

כתב בס"מ מה שנוהגין העולם למלוח על גבי קערה כפוייה ואין הקערה נאסרת מפני שנשרק הדם ונופל ואם יש גומא בקערה ודאי נאסר ע"כ:

סעיף קטן לד

כתב הר"ן מדקאמר שמואל אין מניחין ולא קאמר אין מולחין משמע דלא מיבעיא שאסור למלוח בשר בכלי שאינו מנוקב אלא אפילו להניחו שם אסור ומיהו היינו דוקא כשיצא מידי כל דמו ועדיין לא הודח לפי שיש לחוש שיבלע מן הדם שעל פניו דאע"ג דאכתי פליט ציר ליכא למימר דאיידי דטריד למיפלט לא בלע כדאמרינן בסתם מליחה לפי שכאן שהדם מתכנס תחתיו כיון שהכלי אינו מנוקב וכה"ג ודאי בלע אע"ג דפליט ציר וכיון דבלע אין לו תקנה במליחה שאין המלח מוציא דם הבא ממקום אחר כל שאינו מוציא דם של עצמו אבל אם הניחו בכלי שאינו מנוקב קודם שיצא מידי דמו אפילו

תאמר שבלע הבשר מדם שפלט כשיחזור וימלחנו בכלי אחר מנוקב יפליטנו המלח כשם שהוא מפליט דם של עצמו כמו שכתבתי בשם הר"י עכ"ל:

סעיף קטן לה

ואם מלח בכלי שאינו מנוקב הכלי אסור להשתמש בו בדבר רותח בפכ"ה (קיא:) אמר ר"י אמר שמואל קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח שמואל לטעמיה דאמר מליח הרי הוא כרותח ואמרינן עלה דר' יוחנן סבר לה להא דשמואל דהא רבי אמי דתלמידו דר' יוחנן הוה אימלח ליה בישרא בההיא פינכא ותברה וכתב הרשב"א שם אהא דאמר רב נחמן אמר שמואל סכין ששחט בה אסור לאכול בה רותח צונן אמרי לה בעיא הדחה ואמרי לה לא בעיא הדחה איכא מ"ד דמהא דאמרינן הכא דלא בעיא הדחה שמעינן לכלים שנשתמשו בהם איסור כגון קערה דמלח בה בשר או לקדרה של איסור דשרי לאישתמושי בהו בצונן דהיתרא בלא הדחה כלל ואפי' למ"ד בסכין דבעי' הדחה התם הוא דאיכא דוחקא דסכינא אבל בקערה צוננת דליכא דוחקא מותר לאישתמושי בה היתר צונן לכתחילה ולא בעיא הדחה והיינו דלא איפליגו בקערה שמלח בה בשר כדאיפליגו בסכין וההיא פינכא דתברה ר' אמי אף על גב דחזיא לאישתמושי בה צונן משום גזירה דאתי לאישתמושי בה חמין הוא דתבר לה וא"נ אפשר לומר דההיא פינכא כיון דשל חרס היתה ונבלע ע"י רותח אין לה תקנה אפי' בצונן שבולעת הרבה עד שפולטת אפילו בצונן והילכך כל צונן שנשתמש בו מדיחו וכמ"ש הרי"ף בפסחים בהא דגרסינן התם (ל:) כל הכלים שנשתמש בהם חמץ בצונן משתמש בהם מצה ופירש הרב ז"ל בהלכותיו דדוקא בשנשתמש בהם חמץ בצונן אבל נשתמש בהם חמץ בחמין אינו משתמש בהם מצה אפי' בצונן וכ"כ הרמב"ן ז"ל ואיכא מ"ד דהדחה בעי כסכין דקי"ל כמ"ד בסכין בעיא הדחה ואם נשתמש בה בצונן עד שלא הדיחה מדיח מה שנתן בתוכה וש"ד ואע"ג דבשעת מליחה רותחת היא כדשמואל מ"מ עכשיו צוננת היא דלא עדיף מבשר וגבינה שנוגעים זה בזה דבהדחה סגי להו וקליפה לא בעי וזו סברת הרמב"ן ז"ל וכן סברת הראב"ד ז"ל ואע"פ שכתב דקערה שמלח בה בשר אע"פ שהדיחה כרותחת היא מ"מ לא עדיפא מסכין ששחט בה דסגי בהדחה ושפשוף לחתוך ואע"ג דאיכא דוחקא דסכינא דהוא שקול כרותחת הקערה ואיכא מ"ד דקערה שמלח בה אסור להשתמש בה צונן ואפילו בהדחה לא סגי לה דרותחת היא והרי היא כצונן לתוך רותח דלא סגי ליה בהדחה ואם נשתמש בו קליפה בעי דלא דמי לסכין ששחט בו דסכין אע"פ שהוא כרותח בשעת בליעת הדם מיהא צונן הוא ושניהם צוננים אבל קערה לעולם רותחת היא ולא סגי לה בהדחה ושפשוף ובת"ה כתב כלי שמלחו בו בשר אסור לאכול

בו רותח שהרי הוא בלוע מדם והרותח מפליטו ובולע ממנו כיצד נתן בה רותח נגוב טעון קליפה נתן בה רותח לח כבשר רותח שא"א בלא רטיבות קצת צריך נטילת מקום נתן בה צונן לח יש מתירין לפי שהקערה אחר שהודחה צוננת היא ויראה לי שאפילו הדחה אינה צריכה אלא כל שמקנח יפה מותר לאכול בה צונן ולא הצריכו הדחה אלא לסכין ששחט בה דע"י דחקו פולט קצת ומקצת מן הגדולים אמרו שהקערה שמלחו בה בשר רותחת היא ואפי' אחר שהודחה ונראה מדבריהם שאסור לאכול בה צונן לח גמור שהרי הוא כצונן לתוך חם שהתחתון גובר ואוסר את הכל ויראה לי שאין זה עיקר עכ"ל ורבינו הביא שתי סברות ראשונות ולא הביא האחרונה מפני שהרשב"א כתב שאינה עיקר וה"ה הביא דברי הרשב"א בפ"ו מהמ"א ואח"כ כתב יש מן המפרשים שכתבו שכלי חרס שאסרו להשתמש בו בחמין לעולם אף בצונן אסור להשתמש בו לכתחילה דלמא אתי לאישתמושי בחמין והיינו דתבר ר' אמי להיא פינכא ועיקר ודינו של הרשב"א איפשר בכלים שיש להם הכשר עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך שהרשב"א בחידושיו כתב סברא זו בשם הרי"ף והרמב"ן ז"ל וגם הר"ן כ"כ דבכלי חרס אסור להשתמש בו צונן שמא יבא להשתמש בו חמין ושכן מטין דברי הרי"ף ז"ל:

סעיף קטן לו

כתוב בהגש"ד וא"ת כיון דאין מליחה לעץ אמאי אמרינן לעיל אם נמלח בכלי שאינו מנוקב הכלי אסור נראה דהכלי אינו אסור אלא להשתמש בו חמין כגון תבשיל אבל למלוח בו בשר ששהה כשיעור מליחה והודח במים כהלכתה מותר למלוח בו או לנקב הכלי ולמלוח בו לכתחילה נמי שרי והא דאמרינן דאין מליחה לעץ פירוש דאין נכנס לתוכו דהוי יוצא ע"י מליחה אבל ע"י בישול יוצא דנהי נמי דמליח כרותח פי' כרותח דצלי אבל לא כמבושל ע"כ:

סעיף קטן לז

כתב עוד הרשב"א בחידושיו לפי סברת האומרים דקערה שנמלח בה בשר אחר הדחה צוננת היא אם נתן בה רותח סגי לה בקליפה בין ברותח נגוב בין ברותח לח דהא שמואל גופיה הוא דאמר בפרק כיצד צולין (פסחים עו.) דחם לתוך צונן תתאה גבר ובקליפה סגי ליה וכ"כ רבותינו בעלי התוס' אבל הראב"ד כתב דאם נתן בה רותח נגוב א"צ אלא קליפה דאע"ג דשניהם רותחים כיון דרותח נגוב וקערה נגובה הוה כסיכה משהו עבדי לה ובקליפה סגי ליה כדאיתא התם בפסחים אבל אם אותו רותח דבר שיש בו רוטב כעין בשר רותח שא"א לו בלא רוטב קצת צריך שיטול את מקום מגעו והוא יותר מן הקליפה מפני שהוא דומה למה ששנינו שם נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו יטול את מקומו ואוקימנא התם בחרס רותחת ואם הוא לח גמור כרוטב של היתר נראה דלפי סברת

הראב"ד דחשיב לה לקערה רותחת כולו אסור דמשערינן בכולה קערה אבל לסברת התוס' ושאר רבותינו דחשבי לה כצוננת נראה שהוא מותר אי איכא ס' באומד יפה כנגד הקליפה עכ"ל:

סעיף קטן לח

אם מלח בני מעים בכלי שאינו מנוקב יתבאר דינו בסי' ע"ה:

סעיף קטן לט

אבל אם הוא מנוקב מותר וי"א שאפי' אם הוא מנוקב אסור לאכול בה רותח ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל בפרק כ"ה קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח ובקערה שאינה מנוקבת איירי ושלא כדברי המפרשים דאיירי אפי' במנוקבת דא"כ יהא אסור למלוח ב' פעמים בכלי מנוקב אלא ודאי דמא מישרק שריק אבל הר"ן כתב דלא נהירא דקערה שמלח בה בשר כהלכתו משמע דאפי' במנוקבת ומה שאנו מולחים וחוזרים ומולחים בכלי א' מנוקב היינו משום דאיידי דטרידא חתיכה למיפלט לא בלעה ואפי' כי גמרה לפלוט דם פולטת ציר וכל דפלטה ציר לא בלעה דם וכ"פ הרשב"א ז"ל וכתב בחידושיו שכן דעת הראב"ד והרמב"ן ז"ל ובא"ח כ' בשם הרא"ה הכלי שמולחין בו בשר מותר שעד שלא הגיע הבשר למליח כרותח כבר כלה כל הדם העתיד לצאת ע"י המלח ומן הטעם הזה ג"כ מותר לחתוך בשר מליח בסכין ואין הסכין נאסר עכ"ל:

סעיף קטן מ

וה"ר פרץ כתב שאם הוא של עץ וכו' כ"כ הגהות מיימון וז"ל בסה"ק כתב דאיירי בקערה נקובה מדלא אסר כ"א הקערה משמע דהבשר שרי וא"ת א"כ למה הקערה אסורה י"ל דאיירי בקערה של חרס דכ"ח בלע טפי מבשר ולא שייך ביה משרק שריק תדע דהא צונן בצונן לא בלע ובכלי חרס אמרי' חזינן להו דמדייתי בפ"ב דפסחים (ל:) פי' ובלעי אפי' בצונן ע"כ והרמב"ם כתב קערה שמלח בה בשר אפי' היתה שועה באבר אסור לאכול בה רותח לעולם שכבר נבלע הדם בחרסיה ע"כ ומפשט דבריו נראה דבכלי מנוקב מיירי מדכתב סתם שמלח בה משמע דבמלח כדרך מליחה שהיא בכלי מנוקב מיירי ועוד שכתב דמשום שהיא של חרס הוא דאסורה הא אם אינה של חרס שריא ואי במלח בכלי שאינו מנוקב מאי איריא של חרס אפי' אינה של חרס נמי אסורה וזה כדברי סמ"ק אבל ה"ה כתב וז"ל כתב רבינו של חרס לפי שאם היתה מכלי שטף היתה נכשרת בהגעלה אבל כלי חרס אפי' משועין באבר אין להם תקנה ע"כ ובאמת שמ"ש הרמב"ם אסור לאכול בה רותח לעולם דייק כדברי ה"ה דהיינו לומר כלי חרס הוא דאסורה לעולם אבל שאר כלים אע"פ שאסורים אינו לעולם שהרי יש להם תקנה בהגעלה:

סעיף קטן מא
כתוב בהגש"ד אף לדברי המחמיר בשל עץ הני מילי בכלי שיש לו בית קיבול ואינו מנוקב אבל בדף ושלחן ועץ אם מלחו עליו בשיפוע אין לאסור לשום עליו פשטיד"א רותח ודי לו בהדחה ומנהג כשר למלוח על דף מיוחד לכך:

סעיף קטן מב
כתוב בהגהת שערי דורא ציר שנטף ע"ג כלי אין אותו כלי אסור אלא כדי קליפה כדין חם לתוך צונן ומ"מ נ"ל דצריך הגעלה בכלי ראשון ולא סגי בעירוי משום דכל עירוי נידון ככלי שני אבל ציר הנוטף לתוך הכלי עדיין שם ברתיחתו עד כאן:

סעיף קטן מג
והבשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב אסור לאוכלו אפילו צלי כ"כ הרא"ש והרשב"א ז"ל בפרק כ"ה בשם הרב אלברצלוני זכרונם לברכה וכ"פ בת"ה וטעמא משום דהוי כבוש וכבוש הרי הוא כמבושל ובלוע מחמת בישול אינו יוצא על ידי האש וכן דקדק הרשב"א שם מדברי סה"ת וכ"כ הרא"ש עוד בפ' ג"ה גבי מוליאתא ואכתוב לשונו בסימן זה בע"ה וגם המרדכי כ' בפ' כ"ה דחתיכה הנאסרת מחמת דם או כלי לא מהני ליה תו צלייה שנתקשה בו כבר האיסור ועוד דילמא פליט האי גיסא ובלע האי גיסא ונראה דה"ה דלא מהני ביה מליחה וכ"כ המרדכי דאפילו חתיכת בשר תפל שנתערב בין חתיכות מלוחות בכלי שאינו מנוקב לא מהניא ביה מליחה דדם הבא ממקום אחר לא נפיק על ידי מליחה ועוד יתבאר זה בסימן ע' בס"ד:

סעיף קטן מד
וכתב הר"פ שכל החתיכה אסורה אפי' מה שממנה חוץ לציר וכו' כ"כ המרדכי בר"פ כ"ה בשמו וכתב שכן עשה רבינו יעקב מעשה וכתב עוד שיש שרוצים להתירה ע"י שחותכין ומשליכין מה שבתוך הציר מידי דהוה אחתיכה שנטבלה בתוך הציר כדאיתא בס"ה אך לא מצאו ידיהם ורגליהם בב"ה מדאמרינן בפכ"ה (קיב:) דגים ועופות שמלחן זה עם זה אסורים הדגים ופריך ה"ד אי בכלי שאינו מנוקב אפילו עופות ועופות נמי אסורים משמע דאסורים מעבר לעבר קאמר דהא מדמי כלי שאינו מנוקב לדגים ועופות ובדגים אסורים מעבר לעבר לגמרי ולא דמי לחתיכה שנפלה לתוך הציר שאינו אסור אלא מה שבתוך הציר דהתם נמלחה החתיכה כדינה ופלטה כל דמה הילכך אין אסור אלא מה שבתוך הציר דדם אינו מפעפע למעלה אבל כשנמלחה בכשא"מ הכל אסור שלא יצא דמה ממנה לפי שהמקום דחוק כיון שאין הכלי מנוקב ואע"פ שדם האיברים שלא פירש מותר היינו דוקא שלא פירש כלל ממקומו אבל פירש ממקום למקום לא כגון הכא דכיון שמלח מיד הדם פירש ויוצא ממקום למקום ואינו יוצא לגמרי כיון שאינו

מנוקב ע"כ והרא"ש חלק עליו וכתב אע"פ שנתלה באילן גדול אינם דברים של טעם ומה שהביא ראייה מדגים כשל עוזר ונפל עזור גם דגים אינם אסורים כולם אע"פ שאמר בסתם אסורים ומ"מ אינם אסורים אלא כדין מליח כרותח קאמר וכן טמא מליח וטהור תפל אסור ע"כ אסור כדי קליפה קאמר דלא מצינו צלי אוסר יותר מכדי קליפה או כדי נטילה וגם מה שחילק בין חתיכה שנפלה לתוך הציר להך דהכא אינו כלום דלמה ימנע מה שבתוך הציר את העליון מלפלוט וכי חתיכה גדולה שמלח חציה וכי חציה שאינו מלוח תמנע חציה המלוח מלפלוט ה"נ אע"פ שמה שבתוך הציר אינו יכול לפלוט מה שחוץ לציר פולטת כדינו ומי הוא הנביא שהגיד שפירש ממקום למקום ואינו יוצא לגמרי אין אלו אלא דברי נביאות להשחית ממונן של ישראל עד כאן לשונו ובתשובות כלל ב' כתב גם כן לסתור דברי הר"פ ועל מה שהביא הר"פ ראיה מר"ת שעשה מעשה בתרנגולת שנמלחה בכלי שאינו מנוקב ואסר כולה כתב איפשר שרבינו תם אסר כל התרנגולת מחמת שהוציאה מן הציר ולא נודע אי זה צד היה מונח בתוך הציר והשומע שמע וטעה והאוסר עליו להביא ראייה ברורה וחזקה כי התורה חסה על ממונן של ישראל ע"כ ובפרק ג"ה כתב שנוהגים כשמולחים בשר הרבה ביחד ע"ג עצים והציר זב ונופל תחת העצים ופעמים מוצאים חתיכה אחת חציה מונחת בתוך הציר וחותכין מה שבתוך הציר ומתירין השאר ואפילו יש שומן בתוך הציר לא אמרינן שנעשית נבילה ומפעפע למעלה ואסור וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל מלחו בכלי שאינו מנוקב רואין כל מה שנכנס בתוך הדם והציר שבתוך הכלי ואסור אפילו לצלי לפי שהוא כבוש וכבוש הרי הוא כמבושל ודוקא מה שנכבש בתוכו אבל השאר שאינו עומד בתוך הציר מותר שאין הדם מפעפע עד שיתפשט בכל החתיכה ולא עוד אלא אפילו היה אותו מקצת שנכבש בתוך הדם שמן שכנגדו בנבלה מפעפע אינו אוסר את השאר בפעפועו לפי שהדם אינו מפעפע ומה שמעפע בחתיכה זו אינו אלא השומן והשומן מותר הוא מצד עצמו ואף על פי שנאסרה מחמת הדם מה שמפעפע ממנו מותר הוא שאינו מוליך את הדם אלא במקום שכח הדם יכול ללכת ולהתפשט מצד טבעו שאם אי אתה אומר כן אין לך בשר שנמלח מותר שהמלח נאסר מחמת בליעת הדם שבתוכו והמלח כחו וטבעו דק ונכנס בכל חלקי הבשר עד שימצא טעמו בכולו ואם אתה אומר שהדם נכנס בכל מקום שהבשר נמלח או שהמלח אחר שנאסר אוסר כאילו הוא עצמו אסור מצד עצמו אף אתה אוסר את כל הבשר שטעם המלח האסור נטעם בכל וכן אין לך איסור קליפה בעולם שהקליפה זו אוסרת מה שסמוך לה וכן מקליפה לקליפה עכ"ל. ובתשובות הרשב"א סימן תס"ו כתוב ששאל הרא"ש דין זה ממנו והשיבו כלשון הזה דברים שאמר מר דברים

שנאמרו למשה מסיני ואיני רואה בזה שום פקפוק דהדם אינו מפעפע ואינו נבלע יותר מכדי קליפה ומה שהוא בתוך הציר אינו אסור אלא מטעם כבוש שהוא כמבושל:

סעיף קטן מה

וכתב ר"ת שנאסרה מיד אפילו לא שהתה שיעור מליחה. סברת ר"ת כתבוה התוספות בפרק כיצד צולין (פסחים עד.) והמרדכי בפרק כ"ה והגהות מיימון בפ"ו מהמ"א וכתב הרשב"א טעם לדבר שהציר והדם מתחיילין לצאת מן הבשר מיד והטיפות עצמן אינן נאכלין מחמת מלחן ואף על פי שהבשר עדיין נאכל מחמת מלחו וכיון שכן הבשר שהוא מתכבש ומתבשל בתוך הציר והדם שהן מלוחין הוא חוזר ובולע מיד הדם שפולט ובת"ה כתב מלחו בכלי שאינו מנוקב אם נמלח במלח כ"כ שפוגם את הבשר מלאכלו עמו הרי זה כרותח וכשהדם מתקבץ בתוך הכלי הבשר ככבוש בתוכו וכבוש הרי הוא כמבושל לפיכך אסור ויש מי שהורה שאינו אסור אלא א"כ נמלח הרבה כבשר שמולחין להצניע להוליכן בדרך מרחוק שהוא נמלח עד שאינו נאכל מחמת מלחו אף לכשיודח מן המלח ויש מי שאומר שאינו נאסר אלא א"כ עמד בתוך הכלי עד תשלום זמן מליחתו דמזמן זה ואילך נעשה אינו נאכל מחמת מלחו ולא קודם לכן ואין דברים אלו מחוורים והעיקר כמו שכתבנו עכ"ל. והג"א כתב בפרק כ"ה דמדברי רש"י נראה שאין בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב נאסר עד אחר שישהה בדם שבכלי כדי פליטת כל דמו שאז חוזר ובולע ואינו פולט עוד ומיהו אין מנהג להתיר בענין זה וגם ר"ת אסר אע"פ שלא שהה כדי צלייה וגם לא היה בה רק מעט ציר וכך היה נוהג ר"י וז"ל הגש"ד אם גמרה כל פליטתה מציר אדום ואח"כ נפלה לתוך הציר לפי שעה שלא נשרת שם יום או לילה אין בידי לאסור רק כדי קליפה שמשון בר' אברהם עכ"ל ובא"ח כתוב אם מלח בשר במעט מלח כגון לצלי בכלי שאינו מנוקב כתב הראב"ד דסגי בהדחה בין לבשל בין לצלי ובלבד שלא ישהה שם יותר מכדי מליחת הצלי שאם שהה איפשר שבמליחה מועטת יכול למלוח חתיכה גדולה כל צרכה ומה שמלח מרובה תמלח בשעה אחת מלח מועט תמלח בשתי שעות עכ"ל. והרא"ש כתב בשם הרב אלברצלוני דכי אמרינן מלח בכלי שאינו מנוקב הבשר אסור דוקא בשנשתהא הבשר שם כשיעור מליחתו אבל לא נשתהא שם כ"כ מותר וכתב עליו ובשם ר"ת ז"ל כתוב דנאסר מיד אין אני אומר לא כדברי זה ולא כדברי זה לפי שהאיסור הוא מחמת שנכבש בציר ואמרינן הרי הוא כמבושל הילכך אני אומר שהכבוש בציר ונטלו מיד א"א שיאסר לאלתר כיון שהוא צונן ושיעור כבישה הוי כאילו נתנו על האור כדי שירתיח ויתחיל להתבשל אם נכבש בתוך הציר כשיעור זה נאסרה כל מה שבתוך הציר ובפחות משיעור זה לא נאסר אלא כדי קליפה כדין מלוח

הרי הוא כרותח עכ"ל כתב המרדכי בשם ר"ב דהא דאין מניחין בשר מלוח אלא ע"ג כלי מנוקב אפילו נאכל מחמת מלחו אסור משום דאי אפשר שלא יוציא המלח כל דהו מן הדם ואותו דם חוזר ונבלע בבשר ונאסר כיון שהכלי אינו מנוקב אבל אין דעת הרשב"א כן שכתב בת"ה מלחו בכלי שאינו מנוקב אם נמלח במלח כל כך שפוגם את הבשר מלאכלו עמו הרי זה כרותח וכשהדם מתקבץ בתוך הכלי הבשר ככבוש בתוכו וכבוש הרי הוא כמבושל לפיכך אסור ע"כ ורבינו כתב שיעור המליחה לשיחשב כרותח בסימן צ"א:

סעיף קטן מו

כתב הרא"ש בפרק גיד הנשה גבי מוליאתא מעשים בכל יום שאוסרין בשר ששהה כדי שיעור מליחה שנפל בציר פליטת דם ואפי' לצלי וכן אסר ר"ת תרנגולת שנמלחה בכשא"מ אע"פ שלא שהתה שיעור צלייה בכלי ולא נפלט עדיין כל דמה אפ"ה אוסר אותה אפי' לצלי ולא אמרינן כבולעו כך פולטו דדוקא היכא שנפלט מיד בשעת הבליעה כגון מולייאתא אמרינן כבולעו כך פולטו אבל דבר שנאסר כבר מחמת דם שבא עליו ממקום אחר תו לא שרינן ליה משום דכבולעו כך פולטו עכ"ל:

סעיף קטן מז

כתוב בשערי דורא שער ד' חתיכה שלא נמלחה נפל עליה ציר מבשר מליח או נפל לתוך הציר יחזור וידיחנה וימלחנה וכו' ובסימן שאחר זה יתבאר דלדעת הרשב"א והר"ן כל זה אסור ועיין שם:

סעיף קטן מח

כתוב בהגש"ד ציר שנוטף ע"ג קרקע ועדיין לח הקרקע ונפל חתיכת בשר על אותו מקום לח צ"ע דשמא הציר עומד לבלוע בקרקע ודומה לכלי מנוקב דאגב דאזלי לא בלע או שמא אין הקרקע ככלי מנוקב ונאסר הבשר מנימוקי פירש"י ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן מט

כתב הרמב"ם אפילו לאחר מליחה אין לבשל הבשר אא"כ יתנוהו במים רותחים וכו' כ"כ בפ"ו מהמ"א ותמה עליו הרשב"א בת"ה ובתשו' ח"ג סימן רנ"א והר"ן בפרק כ"ה גבי דגים ועופות שמלחן זה עם זה כתב מדאמרינן אסורין סתמא משמע דאסורין לגמרי ולית להו תקנתא במליחה וכ"ת אמאי לא איכא למימר לפי שאין המלח מפליט כל דם שבחתיכה שכבר כתבו הגאונים ז"ל דשיעור מליחה כדי הילוך מיל ואנו רואים שהמוהל היוצא מן הבשר אחר שיעור זה יותר מאדים מן הראשון הילכך ודאי אין מליחה באה אלא להוציא הדם שעל פני הבשר והסמוך לו הא לדם הבלוע בחתיכה לא חיישינן דהו"ל דם האברי' דשרי וזהו דעת הרמב"ם ולפיכך הוא מצריך שלא לתת הבשר בקדרה עד

שיהו המים רותחין שאחר כך אין מפליטין אדרבה חולטין הבשר ומונעין הדם שלא יצא ואעפ"כ צריך למולחו כדי שיצא הדם שעל שטח הבשר והסמוך לו דאי לא חיישי' שמא קודם שתרגיש הבשר בחום המים תפלוט מן הקרוב לשטח ואין סברא זו נכונ' דהא אמרינן באומצא דאסמיק ביעי ומזירקי דחתכיה ומלחיה אפילו לקדרה שרי דאלמא המלח מוציא אפי' הדם שבתוך החוטים ואע"פ שאחר שיעור המליחה המוהל מאדים איכא למימר דקים להו דבשיעור מליחה יוצא כל מה שהוא דם גמור והשאר מוהל אדום הוא שיוצא ומותר ועוד נ"ל שלא רצו חכמים להחמיר בדבר כ"כ כיון דקי"ל (מנחות כא.) דדם שמלחו אינו עובר עליו עכ"ל וה"ה כתב על דברי הרמב"ם מ"ש רבינו משליכו לתוך המים רותחים נחלקו עליו ז"ל ואמרו שאחר מליחה אין צריך דבר אחר וכן כתוב בהשגות זה לא שמענו ולא ראינו מימינו וכל האדמימות שיצא ממנו אחר מליחה אינו אלא חמר בשר והמחמיר יותר מכן עליו להביא ראיה ע"כ וזהו דעת כל האחרונים ז"ל ואיני מוצא בזה סמך ברור לדברי רבינו עכ"ל. וכיוצא בזה כתב הריב"ש בתשובה:

סעיף קטן נ

ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא חולקים על הרמב"ם כוותייהו נקטינן ומיהו היכא דאיפשר טוב לחוש לדברי הרמב"ם ז"ל :

סעיף קטן נא

מעשה שנמלח בשר ושהה כדי מליחה ונתנוהו אח"כ בכלי בלא הדחה וכו' כ"כ התוס' והרא"ש והמרדכי בפרק כ"ה והגהות מיימוניות בפ"ו מהמ"א בשם סמ"ג והטעם דמאחר ששהה הבשר במלח כדי שיעור מליחה קודם שהושם בכלי אין המים הנמצאים בכלי מין דם אלא מוהל בעלמא שהרי אחר ששהה שיעור צלייה מדיחין אותו לבשלו בקדרה ואין חוששין לציר הנפלט ממנו ואף על פי שהמלח שעל הבשר אסור שהדם מעורב בו ולכך צריך להדיח הבשר יפה יפה קודם שיבשלוהו בקדרה מ"מ אותו דם שנמלח נדבק הוא במלח ומתייבש בתוכו ואין לו כח ליבלע בבשר ואע"פ שמתמחה בתוך המוהל דאל"כ יאסר כל בשר שמניחין אותו במים להדיחו כי מתמחה המלח והדם שבתוכו ונבלע בבשר דמה לי מים ומה לי מוהל שניהם היתר הם אלא ודאי דם המלח נתייבש בתוכו ואין לו עוד כח לצאת א"נ פסק כח המלח מחמת שהפליט את הדם מן הבשר ויצא כח המלח עם הדם ומחמת אותו מלח לא יחשב עוד כרותח ומ"מ כתבו התוספות אין להקל שכבר נהגו העם איסור וכ"כ הגהות מיימון בשם סה"ג וכ"כ המרדכי בשם התוספות ומיהו כתב בשם ראבי"ה להתיר וכ"כ הרא"ש להתיר ולא כתב שאין להקל וכך הם דברי רבינו אבל המרדכי כתב שרבינו אליעזר היה אומר דבשר לח שנמלח ולא הודח אפילו אם שהה כדי שיעור צלייה ואח"כ ניתן בכלי ומצא בו ציר שנטף ממנו אותו

הבשר אסור וכתב עוד קבלתי ממורי הריב"ק ומרמ"ה כי ציר היוצא מן הבשר אינו אסור לאחר ששהה כדי מליחה כי הדחה אחרונה משום דם הנדבק בבשר ודם האברים אחר שפירש אסור אבל המוהל היוצא מן הבשר אינו אסור וכן מנהגו של רש"י רוקח עכ"ל. וכתב בשערי דורא על מעשה דרש"י ומיהו נהגו העולם לאסור אפי' שהה בכלי מנוקב תחלה ורגילים להתיר ע"י קליפה מאחר ששהה בכלי מנוקב כדי שיעור מליחה עכ"ל וכתבו הגהות אשירי דמטעם זה שעשה רש"י יש להתיר בשר הנופל לתוך ציר היוצא מן הבשר אחר ששהה כדי מליחה שהדם נדבק במלח ואין לו כח ליכנס בבשר. וכתוב עוד שאם נפלה חתיכת בשר שלא נמלחה בגיגית שיש בה הרבה מים שרחצו בהם בשר שאין מלוח ושוב מלחו על גבי אותה גיגית כארבעה חתיכות בשר ודלפה פליטת הציר לאותן מים דהיתר גמור הוא כיון שאותו הציר מעורב בהרבה מים לא הוי רותח ולא חשיב כציר באפי נפשיה ליאסר כרותח וליחשב אינו נאכל מחמת מלחו אע"פ שקלטו המים הרבה טעם ציר ע"כ וכתב בהגש"ד דאפי' אין במים ס' מיירי ונראה דה"ה לבשר שנמלח שנפל במים שנתאדמו מפני שהדיחו בהם בשר וכ"כ האגור בשם ה"ר שלום אע"פ שכתב שיש אוסרים: כתב סמ"ק במצות שלא לאכול דם על מעשה דרש"י ריב"א אומר דאין על אותו ציר דין דם מלוח אבל יש לו דין בשר מלוח לאסור גבינה וחלב באשר נפל הציר עליהם עכ"ל וכתוב בהגהת ש"ד על זה ולפ"ז אפילו למעשה דרש"י אם הכלי חולב בן יומו צריך ס' נגד כל הכלי ונראה שהדין כן אפילו אינו מלוכלך בחלב ואם הכלי אינו ב"י ויש בו ליכלוך צריך ס' נגד הלכלוך עכ"ל ונראה ממ"ש שם באותה הגהה שאם נתן בכלי חולב מעט מים להדיח הבשר שנעשו אותם המים חתיכה דאיסורא וצריך ס' כנגד המים: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם הבשר שמייבשין עם המלח הראשון כתב הראב"ד שאם השהה המלח על הבשר עד שהוא יבש אז הוא חוזר ובולע ממנו ובעי קליפה אבל התוס' כתבו שאין כח באיסור הנבלע בחתיכה לצאת מחתיכה לחתיכה כ"א ע"י רוטב אבל לא על ידי רותח דצלי או דמליחה וכתב הרא"ש אפילו לפי דבריהם יש דם על פני הבשר ועל פני המלח ונבלע בדמה אחר שנח מלפלוט ולכך נהגו להדיח הבשר ממלח הראשון אחר ששהא שיעור מליחה ונותנים בו מלח אחר ומתיישן במלח שני עכ"ל:

סעיף קטן נב

במקום שאין מלח מצוי יצלו הבשר עד חצי צלייתו ואח"כ יבשלוהו כ"כ הגהות אשירי בפ' כ"ה בשם א"ז במקום שאין מלח כלל יצלו תחילה עד שיזוב כל דמו ואחר כך יבשלנו ומשמע לרבינו שבחצי צלייתו זב כל דמו. ובא"ח כתוב בשם הרי"ף והר"מ כשצולים יונים וכיוצא בהם שרגילים לטגן במחבת אח"כ קודם שיצלו כל צרכן שצריך למלוח ולשהות כדי מליחה לקדירה לפי שמטגנים אותה קודם גמר צלייתה עכ"ל :

סעיף קטן נג

מצאתי כתוב באגרת התשובה לה"ר יונה הבשר לאחר שנמלח אע"פ ששהה במלח כשיעור הראוי לשהות אסור לאכול ממנו וכו' טעמו מפני דם בלוע במלח. כת' הרשב"א בת"ה הרוצה למלוח ולאכול בצלי ובלא הדחה עושה ואינו חושש לדם שעל המלח שהאש שואב הדם ומונע את המלח מלבלוע את הדם בד"א במולחו ומעלהו לצלי אבל אם שהה במלחו המלח בולע את הדם ונאסר ולפיכך מדיחו יפה יפה וצולה ואוכל ע"כ וכתבו רבינו בסימן ע"ו ומשמע דה"ר יונה נמי לא איירי אלא בשהה במלחו קצת דאילו במולחו ומיד מעלהו לצלי ודאי שרי:

סעיף קטן נד

ומ"ש הרבינו יונה שאם חתך ממנו בסכין צריך להגעילו ברותחין אי איפשר לייבשו עם מה שנתבאר בסמוך במעשה רש"י שהתיר שאחר ששהה הבשר במלחו אין דם שמלח שבו אוסר את הבשר וכ"ש שאינו אוסר את הכלי אלא צ"ל דלטעמיה אזיל שסובר דבשר שנמלח ועומד עם מלחו לאחר פליטת דם וציר אסור לפי שיש ע"פ טיפת דם שנפלה וכן המלח מלוכלך בדם הפליטה וחוזר הוא ובולע מחמת חום המלח ולפיכך צריך ליזהר להדיח הבשר קודם פליטת צירו כמו שיתבאר בסימן שאחר זה בס"ד ויש לתמוה על רבינו שכתב במעשה שהתיר רש"י סתם ואח"כ כתב דברי הר"י כאילו אין מחלוקת ביניהם והם רחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב ובספר מדוייק מצאתי שלא היה כתוב בו הא דאגרת התשובה וכ"נ שהוא האמת שלא כתבו רבינו אלא אי זה תלמיד כתבו מבחוץ וטעה הסופר וכתבו מבפנים ודע דבעיקר הדין שכתב הרשב"א שכששהה הבשר במלחו צריך להדיח קודם שיצלה כתב ה"ה דברי תימה הם שאם דוקא במעלהו מיד הוא שמותר ואם לאו נאסר הו"ל לחכמים לגזור בזה אלא נראה שאפי' אם בלע המלח מן הדם הכל יוצא ע"י האור ע"כ ול"נ שאין כאן מקום תימה דכיון דדם שמלחו אינו עובר עליו לא חשו לגזור בו:

סעיף קטן נה

המנהג הכשר כשרוצים לקיים הבשר המליח ב' ימים או ג' או יותר מדיחין אותו יפה יפה וכו' לטעמיה אזיל הר"י שאפי' אחר ששהה כדי מליחה הוא אוסר ציר היוצא ממנו דאילו לסוברים כעובדא דרש"י דבסמוך אחר ששהה כדי מליחה אין ציר היוצא ממנו אוסר כמו שנתבאר. מלח שנתנו בקערה של איסור אם מותר למלוח בו בסימן ק"ה. מלח שהוא בלוע מדם או מאיסור ונתנו לקדירה שם: מלח שמלח בו פעם אחת אם מותר למלוח בו פעם שנית שם. אם מותר למלוח בשר בכלי שמכניסין בו נכרי' יין נסך

לקיום שם. ביצים הנמצאים במעי תרנגולת אימתי צריכים מליחה ואימתי אינם צריכים יתבאר סימן פ"ז בס"ד:

סימן ע

סעיף קטן א

מולחין הרבה חתיכות זו ע"ג זו אע"פ שהתחתונה גומרת פליטתה קודם לעליונה בפ' כל הבשר (חולין קיג.) רב ששת מלח גרמא גרמא תרי מ"ט לא דילמא פליט האי ובלע האי חד נמי דלימא פליט האי גיסא ובלע האי גיסא אלא ל"ש ופרש"י אלא ל"ש ומותר בכל ענין דכל זמן שטרודים לפלוט אינם בולעים וכשנח זה כבר נח זה וכתבו התוספות (שם קיב:) גבי דגים ועופות שמלחן זה עם זה דלפרש"י תימה כשמולחין הרבה חתיכות יחד זו אחר זו ומניחין שניה על הראשונה וכן שלישית וכן רביעית אפי' יש כמה חתיכות אע"פ שהראשונה גומרת פליטתה תחילה ופשטיה דאלא ל"ש משמע שאע"פ שהתחתון פלט תחלה אינו נאסר ולמה מותר כיון שפליטת התחתון קודמת ונראה דהיינו טעמא משום דדם מישרק שריק במליחה כמו בצלייה וכי היכי דשרי בצלי בשרא עילוי בשרא אפילו לכתחילה אע"פ שכלה תחלת פליטתה בצד התחתון של צד האש משום דמישרק שריק הה"נ במליחה דשרי כה"ג ומיהו היכא דאיכא גומות בצד עליון של תחתונות דלא מצי שריק קשה למה יהא מותר דמעשים בכל יום דמוצאים גומות בחתיכות התחתונות מליאות ציר ונוהגי' בדבר היתר וי"מ משום דפליטת ציר מושכות הרבה אחר פליטת הדם וכל זמן שמושך פליטת הציר פולטות מה שבולעות מן העליונות אחר פליטת דמן ומה שנמצא בגומות ציר הוא ולא דם והר"י מאור"לינש אומר דכיון שלא נגמר פליטת דם התחתונה קודם התחלת בליעתה מן העליון אין דרך פליטתה נסתמת דהואיל ופתוח לפלוט לא יסתם עד גמר פליטת החתיכה שעליה וכן אם מלחו שלישית ונתנו על העליונות קודם גמר פליטתה התחתונה פולטת עד שתגמור השלישית פליטתה וכן לעולם כל מה שיתנו עליה תבלע ותפלוט כיון שלא נחה רגע אחת לפי אותן ב' טעמים שפירשתי דכל זמן שהתחתונה פולטת ציר בולעת ופולטת דם העליונות עם ציר שלה או כל זמן שפתוחה לפלוט בולעת ופולטת צריך להמתין לתחתונה עד שתשהה העליונה שיעור צלייה שעד אותה שעה אין התחתונה יוצאת מידי דמה ומיהו עדיין י"ל טעם אחר דכל זמן שהבשר טרוד לפלוט ציר אין בולע דם ופליטת הציר אינו כלה כ"כ מהרה עכ"ל וכל זה כתב הרא"ש וגם המרדכי והגהות מיימון כתבו רוב דברים אלו ודברי הרשב"א והר"ן בדינים אלו אכתוב בסימן זה בס"ד: בד"א במולח בשר עם בשר ואפילו בשר שור עם בשר גדיים וטלאים כו' כ"כ הרשב"א בת"ה: אבל בשר עם דגים אפילו בשר עופות

עם דגים אסור למלוח בפכ"ה (שם) א"ר נחמן דגים ועופות שמלחן זה עם זה אסורים ואפילו בכלי מנוקב דדגים משום דרפו קרמייהו קדמי ופלטי ועופות קמיטי בתר דניחי דגים פלטי עופות והדר בלעי מינייהו. ופרש"י דגים ועופות. לאו דוקא עופות דכל שכן בשר אחר לפי שהוא קשה מבשר עופות: משום דדגים רפו קרמייהו. קרום שלהם רך: וקדמי ופלטי. ממהרים לפלוט ציר שלהם: עופות קמיטי. צומתין כלומר אין ממהרים לפלוט וכבר נחו הדגים מלפלוט ועדיין עופות פולטין הילכך בלעי דגים אבל בשר ובשר כמה שזה שוהה לפלוט זה שוהה ושניהם פולטים יחד וכל זמן שתחתון טרוד בפליטה אינו בולע וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל שהדגים פולטים מיעוט דם וציריהן וגומרים כל פליטתן עד שלא יגמור העוף את פליטת דמו וכתב עוד הרשב"א שיש מגדולי החכמים שאמרו שכל זמן שהבשר פתוח לפלוט דם או ציר מותר למלוח עליו בשר חדש שכל שהוא פתוח כשם שהוא בולע כך הוא פולט ולפי דרכם למדנו שאם מלח עופות לעצמן ומשעה שהתחילו לפלוט מלח עמהם דגים מותרים ודרך זו רחוקה היא בעיני שא"א שלא יפלטו העופות כלל בתוך שיעור שיפלטו הדגים דמן וצירן ואהא דאמרינן אסורים פרש"י הדגים לבדם אסורים וכתבו התוס' והרא"ש שהקשה רשב"ם דא"כ הל"ל דגים שמלחן עם עופות אסורים דאז הוה משמע דאיסורא קאי אדגים לחודייהו ויש לומר דא"כ הוה משמע דאף אם העופות לא נמלחו אלא שהדגים נמלחו עמהם אסורים וזה אינו דבענין זה לא היו הדגים אסורים וכ"כ הר"ן ז"ל וכתב הרא"ש רשב"ם פירש שגם העופות אסורים לפי שהדגים הנאסרים נעשה נבלה וחוזרין ואוסרין את העופות בצירן האסור שנאסר מחמת דם העופות ולפירוש רבינו אפרים דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב לא יתכן לומר כן וג"כ לפי מה שפי' גבי גדי שצלאו בחלבו דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת אלא במקום שהאיסור עצמו הנבלע בו הולך ומתפשט עם טעם שלו הנפלט ומיהו לפי טעם זה יש ליישב קצת ולומר שגם מן הדם הנבלע בדגים יוצא קצת ע"י המליחה שעושה עושה כרותח ונבלע עם ציר הדגים בעופות דאע"פ שאחר שגמרו הדגים פליטתן אינם חוזרים ופולטין עוד דם העופות להיות מותרים ע"י כך זהו מחמת שאינן פולטין כל הדם אבל מקצתו פולטין ובולעין העופות ממנו אחר גמר פליטתן ונאסרין בכך ומיהו קשה לאסור העופות מטעם זה דלמה לא נאמר דם מישרק שריק במליחה אע"פ שבדגים אין אנו אומרים דשריק דם העופות מינייהו היינו משום דרכיכי ורפו קרמייהו ונ"ל היכא שהדם מרובה על הציר המעורב בו שייך למימר מישרק שריק אבל הכא שרוב הדם נשאר בדגים ומעט ממנו נבלע עם ציר הרבה נבלע עם הציר בעופות ולא שייך למימר מישרק שריק ונראה דלא

נאסר מן הדגים אלא כדי קליפה דרותח דמליח אינו אוסר אלא כדי קליפה וגם נראה דמיירי בחתיכות של דגים או דגים שלמים שניטלו קשקשיהן אבל בעוד הקשקשים עליהם נראה לעינים דקמיטי יותר מעופות עכ"ל ואין בדבריו אלה הכרע לומר שהוא סובר כסברת רשב"ם שהרי לא הכריע בין ב' הסברות ואי איכא למידק דדבריו נוטים לאחת מהנה לסברת רש"י הוא דאיכא למימר דנוטים שהרי כתב ונראה דלא נאסר מן הדגים אלא כדי קליפה ואי כרשב"ם ס"ל הל"ל דלא נאסר מן הדגים והעופות ועוד דהא משמע בס"פ ג"ה דהרא"ש כרבינו אפרים ס"ל. וכ"כ רבינו בסימן צ"א שמסקנת הרא"ש כרבינו אפרים וכיון שהוא כתב דלדברי רבינו אפרים לא יתכן לומר פי' רשב"ם ודאי פשיטא דלא סבר כוותיה ולכן תמהני על רבינו שכתב שמסקנת הרא"ש כרשב"ם וברמזים כתב דגים ועופות שמלחן יחד נאסר מן הדגים כדי קליפה ועופות מותרים והרמב"ם פסק בפ"ו מהמ"א כדברי רש"י דעופות מותרים וכן הסכימו הרשב"א והר"ן ז"ל וכ"כ התוספות וכ"כ הגהות מיימוניות וכן הלכה כתב הר"ן על מימרא זו דדגים ועופות שמלחן זה עם זה אסורין שמלחן כשיעור מליחתן לקדרה נראה מדבריו דבבציר מהכי לא מיתסרי ומשמע דלענין שיעור המלח הוא דקפיד אבל לא לשהות מלוחים יחד שהרי כתב גבי ההוא בר יונה דנפל לכדא דכמכא עמ"ש הרב אלברצילוני דכל ששהה במלחו שיעור שהייה לקדרה הוי רותח ומקמי הכי לא וא"ת והא אמרינן בסמוך דדגים ועופות שמלחן זה עם זה אסורים דבעידנא דפלטי עופות בלעי דגים מינייהו אלמא אע"ג דלא שלימא פליטת עופות חושבין להו רותחים י"ל כיון דבשהייה דקדרה מיקרי רותח בעוד שמלחו עליו לגבי דגים דרפו קרמייהו מיקרי רותח מקמי הכי עכ"ל והמרדכי גבי בשר טריפה שמלחו עם בשר כשירה כתב אם מלחן יחד וקדם וסילקן קודם גמר פליטתן כתב ראב"ן שמותר ואין נראה לראבי"ה דציר נבלה חזק הוא ומבליע אפי' קודם גמר פליטתו:

סעיף קטן ב

והא דאסרינן לדגים לא כולם אלא כדי קליפה מהם לפיכך אם הוא שלם ולא ניטלו קשקשיו שרי כבר כתבתי בסמוך דברי הרא"ש בזה וכ"כ ג"כ בפג"ה גבי ירך שנתבשל בה ג"ה שא"צ להחמיר ברותח דמליחה ודי בקליפה ובסמוך אכתוב שכתב הר"ן בשם הרא"ה שצריך נטילת מקום ושהרמב"ן אוסר את כולו ושכן נראה מדברי הרמב"ם אבל הר"ן מסכים לומר דבקליפה סגי וכתב רבינו ירוחם שכן דעת כל המפרשים ואיפשר משום דרוב הוי ככולו כ"כ והרשב"א אע"פ שסתם דבריו גבי דגים ועופות שמלחן זה עם זה ביאר דבריו בבשר שחוטה שנמלח עם בשר נבלה שאין המליח אוסר אלא כדי

קליפה ואע"פ ששם כתב שאם האיסור שמן מפעפע ואוסר את כל ההיתר הכא לא שייך למימר הכי דהכא שומן היתרא הוא ומשמע דלא אמרינן שבכל מקום שהוא מפעפע מוליך הדם עמו כמ"ש בשמו סימן ס"ט גבי חתיכה שמקצתה בציר והר"ן כתב מדאמרינן אסורים סתמא משמע דאסורין לגמרי ולית להו תקנתא במליחה וכ"ת אמאי לא איכא למימר לפי שאין המלח מפליט כל דם שבחתיכה דאין מליחה באה אלא להוציא הדם שעל פני הבשר ושסמוך לו דלדם הבלוע בחתיכה לא חיישי' דהו"ל דם האברים שלא פירש דשרי וזהו דעת הרמב"ם ולפיכך הוא מצריך שלא לתת הבשר בקדרה עד שיהו המים רותחים שאח"כ אין מפליטין אדרבה חולטין הבשר ומונעין הדם שלא יצא הלכך דגים שבולעין דם דאתא מעלמא כיון שאין המלח מוציאתו אסור ואין סברא זו נכונה וכ"ת דגים שמלחן עם עופות יחזרו אחר מליחה להיתרן הראשון איכא למימר שאין המלח מפליט אלא דם המובלע באברים אבל דם הבא ממקום אחר אין המלח מפליטו:

סעיף קטן ג

וכל זה כשמלא שניהם יחד אבל אם לא מלחן יחד אלא לאחר שמלח הדג נתנו עם העוף מותר כבר כתבתי פן בסמוך בשם התוספות והרא"ש והר"ן ז"ל ולמדוהו מדין טהור מליח וטמא תפל דשרי כמו שיתבאר בסמוך דאלמא אין מליח בולע מתפל הסמוך לו לפי שאין התפל פולט כלום וה"נ כיון שהעופות תפלים אע"פ שהדגים מלוחים אין הדגים בולעים מדם העופות כלום דכיון דעופות תפלים הם לא פלטי מידי:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו לאחר שמלח הדג נתנו עם העוף יתבאר בסמוך גבי דג טמא שמלחו עם דג טהור ודוקא נקט דג מליח ועוף תפל דבכה"ג הוא דשרי דאילו עוף מליח ודג תפל דגים אסורים במכ"ש דשניהם מלוחים כמו שיתבאר בסמוך : כתב הרשב"א בתשובה סי' קי"ט שאלת מהו למלוח דגים בכלי שמלחו בו בשר מי נימא בתר דנייחי דגים פולט כלי ובלעי דגים. תשובה ומאן לימא לן שהמלח מפליט כלי שאם אתה אומר כן נמצאת אוסר להניח מלח בכלי אסור וכמדומה שכן הסכימו התוספות ומ"מ בין כך ובין כך מסתברא דמותר שלא אמרו אלא בבשר ודגים אבל הכלי אינו פולט דם ממש אלא טעם לבד וכדאמרינן בנ"ט ואין אומרים בכי הא שפולט הכלי דם ובולעים הדגים אע"פ שאיפשר שאם מלחו הדגים בכלי איסור ממש מבליעת שאר האיסורים שיהיו הדגים אסורים לפי שפליטת שאר האיסורים מסתרכת יותר עכ"ל: כתב בשבלי הלקט מעשה שנמלחו דגים בקערה שאכלו בה השפחות נבלה ואסר ה"ר קלונימוס ואח"כ הגידו לו שקודם שמלחו בה הדגים היו משמשים בה תדיר מים חמין והורה שמותר שהמים שמחמין בה פולט האיסור והדגים מותרים בלא קליפה:

סעיף קטן ה

בשר שחוטה שמלחו עם בשר טריפה אסור אע"פ שאינו בולע מדם הטריפה בולע מצירה בפ' כ"ה (קיב:) רב מרי בר רחל אימלח ליה בשר שחוטה בהדי בשר טריפה אתא לקמיה דרבא א"ל הטמאים לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהם ופירש"י אימלח ליה בשר שחוטה בהדי בשר נבלה. ובכלי מנוקב וקא מיבעיא ליה מי אמרינן כי היכי דגבי דם לא חיישינן דילמא פליט עליון ובלע תחתון דאמרינן כל זמן שטרודין אינם בולעים ושניהם נחים יחד מפליטתן ה"נ ל"ש או לא: לאסור צירן. וכיון דצירן אסור מיתסר הבשר השחוטה מחמת ציר הטריפה שהוא נוח ליבלע מן הדם ובגמ' (קיג.) מתיב אהא דרבא מדתניא דג טהור שמלחו עם דג טמא מותר מאי לאו שהיו שניהם מלוחין לא כגון שהיה טהור מליח וטמא תפל והא מדקתני סיפא אבל אם היה טהור מליח וטמא תפל מכלל דרישא בששניהם מלוחין עסקינן פרושי קא מפרש טהור שמלחו עם דג טמא מותר כיצד שהיה טהור מליח וטמא תפל ופרש"י תפל. מבלי מלח דהשתא לא פליט טמא מידי אבל שניהם מלוחים דטמא נמי פליט אסור וכ"ש טמא מליח וטהור תפל וכתב הרשב"א בת"ה הארוך מוקי בגמרא רישא דוקא כשהיה טהור מליח וטמא תפל דכל שהוא מליח פולט ומבליע חבירו ואינו מחממו כ"כ שיהא פולט אלא מעט ואיידי דמטריד לפלוט אינו בולע אותה פליטה מועטת שחבירו פולט וי"ל נמי שחבירו אינו חם כל כך שיהא פולט כלל וסיפא דסיפא בשהיה טמא מליח וטהור תפל ולפיכך אסור שהטמא שהוא מליח פולט ומבליע את הטהור התפל והוא הדין כשהיו שניהם מלוחים ולא אמרינן איידי דטריד למיפלט לא בלע דלא אמרו אלא גבי דם דשריק אבל גבי ציר ורוטב אסורים לא דמסרך סרוכים אא"כ במקום פליטה מרובה כפליטת דם הכבד שאמרו הכבד אוסרת ואינה נאסרת עכ"ל וכתבו התוס' והרא"ש טהור מליח וטמא תפל מותר גבי מליח כרותח לא שייך לא עילאה גבר ולא תתאה ואפי' קליפה לא בעי והא דאמרי' גבי תתאה גבר או עילאה אדמיקר ליה בלע היינו בחום של צלי וכך הם דברי רבינו בסימן ק"ה ואע"פ שסתם כאן לאסור בשר שחוטה שנמלח עם טריפה סמך על מ"ש בסי' ק"ה דאינו אוסר אלא כדי קליפה ומ"מ לא דקדק יפה בלשונו שכתב גבי טהור מליח וטמא תפל ואפילו קליפה לא בעי דמשמע דברישא לא סגי בקליפה דאל"כ הוי סגי ליה למימר שרי וממילא משמע דאפילו קליפה לא בעי דכיון דברישא דאסור אינו אלא כדי קליפה סיפא דשרי היינו אפי' בלא קליפה אלא ודאי לשון שאינו מדוקדק הוא ובסימן הנזכר כתב רבינו שהרשב"א חולק בזה ומחלק בין אם האיסור למעלה או למטה ושם נתבאר שיש לחלק בין שומן לכחוש וגבי דג טמא שמלחו עם דג טהור כתב הר"ן

משמע דבקליפה סגי דבכל איסור שע"י מליחה סגי ליה בקליפה וכן דעת הרא"ה ז"ל אבל הרמב"ן מחמיר ואומר דהכא כוליה חיים מרוב טיפות מלוחות שהן חמות בעצמן ויותר נראין לי דברי הרא"ה ז"ל ומיהו הוא ז"ל מצריך נטילת מקום ואמר דבפסחים פ"ז מוכח בהדיא דברותח דצלי בעי נטילת מקום ואיני מודה לו בזה דהתם שאני דנטף מרוטבו וחזר אליו אבל בצלי לא בעי אלא קליפה בלחוד ומיהו הכא איפשר דכיון דציר זה יצא מן הטמא ועומד בעינו ונבלע אח"כ בטהור הו"ל כנטף מרוטבו וחזר אליו ובעי נטילת מקום עכ"ל אבל הרמב"ם כתב בפט"ו מהמ"א בשר נבילה מליח שנבלל עמו בשר שחוטה הרי זה נאסר מפני שתמצית הנבילה נבלעת בגוף בשר השחוטה וא"א לעמוד כאן לא על הטעם ולא על השיעור וכן בשר דג טמא מלוח שנבלל עמו דג תפל טהור נאסר מפני ציר אבל אם היה מליח טהור והתפל דג טמא לא נאסר המליח שהתפל בולע מן המליח עכ"ל נראה מדבריו שהוא סובר שהכל נאסר כדברי הרמב"ן ואינו ניתר לא בקליפה ולא בנטילת מקום ואינו מתבטל בששים ואע"פ שכתב בפ"ז אין מולחין חלבים עם הבשר ולא מדיחין חלבים עם בשר וכו' וכתב ה"ה שנראה מדבריו שאם עבר ומלח לא נאסר הבשר י"ל דהתם מיירי בחלבים שאין חייבין עליהם כרת וכמ"ש קודם לכן בסמוך יראה לי שכל אלו החוטין והקרומות וכולי ואע"פ שחזר וכתב וכן אין מולחין הבשר עד שיסיר ממנו הקרומות איכא למימר דתרי גווני מליחת חלבים עם בשר איכא אחת אחר שהוסרו ובההיא מיירי ברישא ואחת קודם שיוסרו ובהכי מיירי בסיפא אי נמי דהתם במליחת החלבים שהיא כל דהו והכא במליחה שאינו נאכל מחמת מלחו א"נ דבפ"ז לא במולח החלבים בלולים עם הבשר מיירי אלא במולחם בפני עצמם אלא שהם קרובים לבשר וחייש דילמא אתי ליגע ולאו אדעתיה ומהאי טעמא בפט"ו כתב בשר נבילה מליח שנבלל עמו בשר שחוטה ובפ"ז כתב אין מולחין חלבים עם בשר ולא הזכיר לשון בלילה וע"פ הדברים האלה לדעת הרמב"ם דגים ועופות שמלחן זה עם זה דגים כולם אסורים ואע"פ שלא כ"כ בפי' בפ"ו כשכתב דין זה ממ"ש בפט"ו גבי בשר שחוטה שנמלח עם בשר נבילה נלמוד לדין זה שדבר הנאסר ע"י מליחה נבלע האיסור בכל גופו ומיהו יש לדחוק שלא אמר כן הרמב"ם אלא בנבלה ודג טמא ודכוותייהו אבל בדם לא משום דדם מישרק שריק ואינו מפעפע ולפיכך אינו אוסר אלא כדי קליפה ודעת הרא"ש בפרק גיד הנשה כדעת הרשב"א והר"ן דאין להחמיר ברותח דמליחה וסגי בקליפה והחילוק שיש בין שמן לכחוש כתב רבינו בסימן ק"ה: כתב בשבלי הלקט דג טמא ודג טהור שנמלחו יחד אפילו בכלי מנוקב אסור ופשוט הוא ואהא דאמרינן טהור מליח וטמא תפל מותר כתב הרא"ש וא"ת כיון שנמלח הטהור ומונח על הטמא או תחתיו או בצדו

הרי נמלח גם הטמא ממלח שעל הטהור ויש לומר שנמלח מכל צדדין רק במקום שהוא דבוק לטמא א"נ אחר שנמלח הטהור נגע לטמא ובמה שהוא נוגע בטמא אינו נחשב כרותח להיות פולט דהבשר אינו יוצא מידי דמו עד שימלחנו יפה יפה ע"כ ורבינו תופס תירוץ שני עיקר ולפיכך כתב כאן ונתן הטהור אחר שמלחו על הטמא מותר ולעיל גבי עופות ודגים כתב ג"כ אם לא מלחן יחד אלא לאחר שמלח הדג נתנו עם העוף מותר דלא תימא דבנמלח מכל צדדין רק במקום שהוא דבוק בטמא או בעוף הוא דשרי אלא אפילו מלחן בפני עצמו כסתם מליחה שהיא מכל צדדיו ואח"כ נתנו עם הטמא או עם העוף שרי דאע"ג שהטמא או העוף נמלחו בצד שהם דבוקים בו אינו נחשב כרותח להיות פולט וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל אם היה הטהור מליח והטמא תפל מותר לפי שאין חום המלח גדול שיפליט החתיכה שלא נמלחה אע"פ שחתיכה המלוחה נוגעת בה אלא החתיכה המלוחה מבלעת את החתיכה התפלה מה שהיא פולטת ואינה מפליטה ציר של עצמה אלא מעט ואותו המועט אין בו כח להבלע בחתיכה המלוחה מפני שהחתיכה המלוחה פולטת וכל שהיא פולטת הרבה אינה בולעת אותו המועט עכ"ל וכ"כ הג"א וז"ל אם הטריפה תפל והכשרה מלוחה מדיח המלוחה במים היטב במקום שהיו נוגעים ודיו בלא קליפה ובלא גרירה וכ"נ מדברי המרדכי שכתב טהור מליח וטמא תפל מותר לפי שהמלח שעל הטהור אינו מפליט את הטמא אבל טמא מלוח וטהור תפל אסור משום פליטת הטמא דהוי כרותח ונבלע בטהור עכ"ל וזה שלא כדברי הר"ן שכתב דג טהור שמלחו עם דג טמא מותר לאו בנוגעים זה בזה עסקינן אלא שעומדים בסמוך בכדי שפליטה של זה נוגעת בזה וכתב עוד טמא מליח וטהור תפל אסור משום דטמא מליח פולט ציר וציר זה שהוא רותח מחמת מלח נבלע בטהור ואוסרו ואע"פ שהטהור אינו מליח כ"כ מחמת בליעתו שלא יהא נאכל מחמת מלחו ולעיל אמרינן דלא אמרינן מליח הרי הוא כרותח אלא כשאינו נאכל מחמת מלחו היינו לומר שאין הבשר רותח אבל מ"מ ציר זה הנופל עליו רותח הוא ונבלע בו ומיהו הבשר צונן חשבינן ליה דמש"ה אמרינן טהור מליח וטמא תפל מותר שאע"פ שנבלעין טיפות רותחות מן הטהור ואעפ"כ אינו מתחמם כ"כ עד שיפלוט ובהא דאסר הר"ן בטמא מליח וטהור תפל אע"פ שאינם נוגעים זה בזה כל שעומדים בסמוך בכדי שפליטה של זה נוגעת בזה כ"כ בס"ה:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בטהור מליח וטמא תפל דשרי ואפי' קליפה לא בעי נראה דהדחה מיהא בעי כדין בשר וגבינה שנגעו זה בזה צוננים כמ"ש בסי' צ"ה וכמ"ש בשם הג"א ומה שלא הזכיר רבינו כאן הדחה היינו משום דלא איצטריך ליה דסתם בשר חי אין אוכלין

ולא מבשלין אותו בלא הדחה: כתוב בהגש"ד מעשה היה שנמצא חלב צונן על דגים מלוחים והתיר ר"י מפני שהוא טהור מליח וטמא תפל ואני מסופק דכיון שהחלב רך ולח כ"כ א"א שלא בלע פורתא אבל רבי' משולם כתב שדם החלב מותר עכ"ל: כתוב בתה"ד סימן קנ"ט בסעודת ברית מילה מלחו בשר הרבה בכלי מנוקב ומלחו ג"כ בכלי אחר עופות ואחר ששהו הכל כדי מליחה הניח העופות עם הבשר בענין שנגעו הכל זה בזה ונמצא אח"כ שאחד מהעופות היה טריפה ואין בכל הבשר ששים אפילו כנגד עוף אחד והשיב דכה"ג לעת צורך לסעודת מצוה ובדאיכא הפסד מרובה המיקל לא הפסיד מפני שהתוספות והרא"ש כתבו בפרק כ"ה לחד שינויא דלאחר זמן שיעור מליחה כבר פסק כחו של מלח ואינו חשוב עוד כרותח וכ"כ בסמ"ג אבל היכא דלא הוי לסעודת מצוה ואיכא הפסד מרובה אין להקל מפני שס"ה וש"ד וא"ז אוסרים וגם סמ"ג גופיה לא ס"ל דאותו טעם הגון ע"כ:

סעיף קטן ז

כתב הרשב"א אסור למלוח בשר עם בשר שכבר נמלח וכו'. כ"כ בת"ה גבי דגים. ועופות שמלחן זה עם זה וז"ל הר"ן בפרק כ"ה אההיא דדגים ועופות שמלחו זה עם זה וכ"ת דגים שמולחין עם עופות יחזרו אחר מליחה להיתירן הראשון איכא למימר שאין המלח מפליט אלא דם המובלע באברים מעצמן אבל דם הבא ממקום אחר אין המלח מפליטו ולפי זה יש ליזהר שלא להניח בשר תפל אצל בשר מלוח בעוד מלחו עליו אע"פ שדעתו למלוח התפל לאחר מיכן לפי שהתפל כיון שאינו טרוד לפלוט בולע הדם שפולט המלוח והוה ליה דם הנבלע הבא ממקום אחר שאינו נפלט ע"י המלח לגמרי אבל ה"ר יונה התיר ואחר דלא דמי לדגים דהתם הוא שאין בהם דם מגופן אלא אותו שבלעו ולפיכך אין כח במלח להפליטו אבל חתיכה זו שדמה בתוכה כשם שהמלח מפליט דם של גופה כך הוא מפליט דם הנבלע בה ממקום אחר ומ"מ אפילו לסברא זו כל שנמלח ויוצא מידי דמו והודח אין מניחין אותו אצל בשר אחר בעוד שמלחו עליו ופולט דם לפי שזה בולע דם פליטת האחר ושוב אין לו תקנה במליחה וכן יש ליזהר שלא להניח בשר שנמלח ופלט כל דם וציר שבו בין שמלחו עליו בין שאין מלחו עליו אצל בשר מליח שלא יצא מידי כל דמו דכיון שכבר פלט כל דם וציר שבו שוב אין טרוד לפלוט ובולע וכן יש ליזהר שלא למלוח בשר בתחלה עם הבשר שנמלח כבר אע"פ שאותו בשר פולט ציר עדיין כל שיש לחוש שתגמור פליטת ציר הראשון קודם פליטת דם האחרון דכי נח מלפלוט ציר בלע מדמה דאידך כדגים ועופות אלא שבתוספות התירו ואמרו דלא דמי לדגים דה"ט דאסירי לפי שאין העופות פולטים כלום מדם וציר עד שפלטו הדגים דמן וצירן לגמרי

אבל כאן שהבשר הזה בתחלה היה פולט ציר ומתוך כך חלקיו רפים כשגמרה פליטת הציר לאלתר נכנס בה בליעת הדם ולא נדבקו חלקיו עדיין ומש"ה כבולעו כך פולטו ע"י המלח ושרי וזו סברא בלא ראיה ולפיכך נראה דכל שנגמרה פליטת ציר דהיאך מקמי פליטת דם דאידך אסור אלא שר"ת מיקל בכל זה ואומר שאין הדם נבלע בחתיכה אחרת במליחה כל שנמלחו בכלי מנוקב דדם מישרק שריק ודרך הנקבים יוצא כולו ואינו נבלע כלל בחתיכה ודוקא בדגים הוא דחסרינן משום דרפו קרמייהו אבל בשר אחר לא ולא נהירא דהא רב ששת מלח גרמא גרמא משום דילמא פליט האי ובלע האי אע"ג דלא שמעינן ליה דפליג בדמא מישרק שריק ואע"ג דאסיקנא דל"ש ובין חדא ובין תרתי שרו היינו משום דאיידי דטריד למיפלט לא בלע אבל היכא דלא פלט ודאי בלע וה"ר יונה היה אומר דאפי' בשר שנמלח ועומד עם מלחו לאחר פליטת דם וציר אסור לפי שיש על פניו טיחת דם שנפלט וכן המלח מלוכלך מדם הפליטה וחוזר הוא ובולע מחמת חום המלח ולפיכך צריך ליזהר להדיח הבשר קודם גמר פליטת ציר וכתב הרשב"א ז"ל שהוא מקובל ממנו דפליטת ציר בשר כשנים עשר שעות ומ"מ אין ספק שאפילו עמד במלחו יותר משיעור זה בקליפה סגי דדם מישרק שריק ואינו מפעפע עכ"ל וה"ה כתב בפ"ו מהמ"א דברי הרשב"א כמו שכתבם רבינו וכתב על הדין הראשון שהוא אמת:

סעיף קטן ח

וא"א הרא"ש ז"ל כתב שיכולין להשהותו כמו שירצה כו' כבר נתבאר בסימן שקודם זה גבי מעשה שנמלח בשר ושהה כדי מליחה ונתנוהו אח"כ בכלי בלא הדחה ונתמלא מציר והתירו רש"י שכן דעת התוספות והרא"ש והמרדכי והגהות מיימוניות בשם סה"ג אלא שקצתם כתבו שאין להקל בדבר ושיש חולקים על סברת רש"י : כתוב בא"ח מותר למלוח כמה חתיכות יחד ואפי' זו על גב זו ואפילו נמלחו זו אחר זו ושהה הרבה בין מליחה ראשונה לשניה מותר דאע"ג דגמרה קמייתא פליטת דם טרודה לפלוט ציר ואפי' שהתה זמן מרובה שאין דבר זב ממנה מותר דאמרינן דמא מישרק שריק: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם ר"ת היה מתיר בשר שנמלח והדיחו ממלחו ואח"כ מלחו עליו בשר אחר שלא נמלח ולא הודו לו עכ"ל וכתב עוד על דברי הרשב"א ולפ"ז מותר למלוח בשר שלא נמלח עם הבשר שנמלח ובלבד שלא יהיה בין זה לזה י"ב שעות והוא שעדיין ראשון במלחו שאם הדיחו כבר נאסר מחמת בשר שמלחו עמו ואין לו תקנה עכ"ל: וכ"כ ר"ת דאפילו שהתה ז' ימים או יותר מותר למלוח עליה חתיכה אחרת ובעל התרומה כתב יש אוסרים למלוח על גבי בשר שכבר נמלח קודם לכן ויש מתירים אם לא שהתה הראשונה עד שגמרה פליטתה מדם וציר עכ"ל. והאגור כתב סברת ר"ת דשרי וסברת האוסר וכתב אח"כ והעולם נזהרים לכתחילה ומתירין בדיעבד

ודעת הרשב"א בזה יתבאר בסמוך כדברי רבינו ובפרק גיד הנשה גמרא ירך שנתבשל בה ג"ה כתב הרא"ש דחתיכה שקצתה תוך הציר אפילו יש בה שומן אינו אוסר לקצתה שחוץ לציר דאלת"ה אין לך בשר מותר לעולם דהא כל בשר שנמלח כששוהה במלח יותר מכדי שיעור מליחה זמן מרובה יש בו טעם מלח יותר ואפ"ה לא אמרינן דמלח שעל הבשר הנאסר מחמת הדם יחזור ויאסר הבשר וצ"ל לדבריהם משום שאע"פ שטעם המלח נבלע בבשר הדם שבמלח אינו נבלע בו כלל מאחר שהדם אינו נכנס בבשר דדמא מישרק שריק:

סעיף קטן ט

כתב עוד הרשב"א אסור ליתן בשר שלא נמלח כלל עם בשר שנמלח קודם גמר פליטת דמו לפי שהבשר זה שלא נמלח בולע וכו' בת"ה כ"כ וכתב עוד שם ויש מגדולי המורים שהורו שחוזר הוא להכשירו עם מליחתו שכשם שפולט דם של עצמו כך פולט דם שבלע מחוצה לו וזה נכון וגדולה מזו אמרו מקצת רבותינו שאפי' מלחו בשר על בשר שנמלח והודח ובלע דם חתיכה זו שמלחו עליו חוזר הוא ומולחו וכשר דכבולעו כך פולטו וכמו שפולט ע"י מלח דם של עצמו כך פולט דם שבלע ממקום אחר ואין דבר זה נכון בעיני וראיתי סתירת דבר זה ממה שאסרו דגים שמלחן עם עופות ואילו היה להם היתר במליחה לא אמרו אסורים ולא היו שותקים מללמד עליהם את ההיתר ע"כ וכל דברים אלו כתבתי בסמוך בשם הר"ן וה"ה בפ"ו מהמ"א כתב דברים אלו וכתב עליהם כך העלה הרשב"א דינים אלו ואין להם ראיה ברורה: ולענין הלכה לכתחילה יש ליזהר בכל הדברים האלו לחוש לדברי האוסרים אבל בדיעבד יש לסמוך על דברי המתירים: הא דמליח כרותח אמרינן בפרק כ"ה (קיב.) אעובדא דבר גוזלא דנפל לכדא דכמכא דה"מ באינו נאכל מחמת מלחו. אבל נאכל מחמת מלחו לא ומה נקרא אינו נאכל מחמת מלחו כתבו רבינו בסי' צ"א ושם יתבאר בס"ד: הא דציר דגים טמאים אסור משמע בפרק ג"ה (צט:) דאינו אלא מדרבנן אבל ציר שרצים ונבלה משמע בכמה דוכתי (בכורות ו: חולין קי"ב: קך.) דהוי דאורייתא ולפיכך כתב המרדכי בפרק כ"ה דבשר שחוטה ספק אם נמלחה עם נבלה ספק דאורייתא לחומרא. אבל דגים ספק אם נמלחו עם טמאים ספיקא דרבנן לקולא וכתב הרא"ש בס"פ אין מעמידין דעל זה אנו סומכין כשמביאין בקרון א' או בחבית אחת דגים מלוחים טהורים וטמאים ביחד שמתירים אותם דספיקא דרבנן הוא שמא לא נמלחו בתחילה ביחד ואחר שפלטו כל צירן עירבן יחד וכתבו רבינו בסימן פ"ג: אסור למלוח כבד עם בשר וכתבו רבינו בסימן ע"ג: אם מותר למלוח מעים עם בשר כתב רבינו סימן ע"ה: כתב המרדכי שיש מי שאמר דקולית

שיש בו מוח אסור למלוח עם בשר ולטעמיה אזיל שהוא סובר דאין מולחין מעים עם בשר משום דאין מחזיקין בהם דם וקסבר דבמוח שבקולית נמי אין בו דם אבל לדידן דנקטינן דמולחין מעים עם בשר כמ"ש בסימן ע"ו ה"ה דמולחין קולית שיש בו מוח עם בשר ובפירוש כתב הרשב"א בת"ה גבי מליחת הראש שמוח שבעצמות נכשר ע"י מליחה ואין העצם מעכב:

סימן עא

סעיף קטן א

כתב הרשב"א המולח הראש כיצד יעשה שהשער מפסיק בינו ובין המלח י"א שמולח על השער וכו' כל זה הוא בת"ה אלא שע"ש רבינו שהרי מוח שבבשר העצמות נכשר ע"י מליחה אינו מכוון דבשר מאן דכר שמיה הכא וצריך למחוק תיבת בבשר ולהגיה שהרי מוח שבעצמות וכך הוא בת"ה וא"ת מאחר שהוא סובר שאין השער מעכב על ידי המלח למה צריך לחתוך הראש לשנים ימלחנה מבחוץ והדם יצא דרך השחיטה ודרך הנחירים דלא גרעי הני דוכתי ממקום חתך שבטלפים ואין לומר דשאני ראש שהוא עב ואין כח במלח להפליט כל דם שבו ע"י מליחה מבחוץ שהרי לא חילקו חכמים בין חתיכה גסה שבגוף לדקה שבדקות ונ"ל שלא הצריך לחתוך הראש לשנים אלא מפני המוח שבפנים שלא היה פולט דמו ע"י כך וא"ת מאחר שחותך הראש לשנים למה הוצרך ליתן טעם שאין השער מעכב ע"י המלח ואפי' אם היה מעכב מה בכך הרי מלחו יפה יפה לצד פנים והוא ז"ל סובר דבמליחה מצד אחד סגי כמו שנתבאר בסימן ס"ט י"ל שכבר כתבתי שם דהיינו דווקא בדיעבד אבל לכתחלה צריך למלוח מב' צדדים והכא בלכתחלה מיירי :

סעיף קטן ב

ומ"ש וכן הדין לטלפים מחתך אותם מעט למטה כו' מסיים בה הרשב"א וצריך להניח חתוכן למטה ולא ידעתי למה השמיטו רבינו וא"ת למה צריך לחתך מעט למטה אם כדי שיזוב הדם דרך שם הרי יש בהם מקום חתך דרך הפרק שהם מחוברים שם לעצם ועוד דע"כ הוא צריך למלוח כל הטלפים (הרגלים) על השער דאין סברא לומר שאינו מולח אלא מקום חתך ומאחר שהוא ז"ל סובר שאין השער מעכב ע"י המלח להפליט הדם א"כ ל"ל לחתך כלל הרי הדם יוצא אע"פ שהשער מפסיק כשם שדם מוח העצמות יוצא אע"פ שהעצם סתום מכל צדדיו וי"ל דאה"נ שהדם נפלט דרך השער ומה שהצריך לחתך הטלפים היינו כדי שלא יתכנס הדם בפרסות וליהוי כמולח בכלי שאינו מנוקב ונאסר מה שבתוך הפרסות כמו שכתבו הגהות מיי' בשם סה"ק ומה שהצריך להניח חתוכן למטה היינו לפי שאינו חותך אלא ראש הפרסות בלבד ואם לא יניח חתוכן למטה

איכא למיחש שתיכנס הדם בהם ויאסר מה שבתוכן א"נ משום חוטי דידא צריך להניח חתוכן למטה שכך הוא סובר בכל חוטין הנחתכין כמ"ש בסי' ס"ז ואע"ג דבכלל טלפים הוו נמי דרגלים לא חש לפלוגי ביניהו:

סעיף קטן ג

הקרום שעל המוח יש בו חוטין והמוח עצמו יש בו דם ואינו יוצא מידי דמו במליחת הראש כו' עד שפיר דמי הכל דברי הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן ד

ומ"ש לפיכך הבא למולחו פי' הבא למולחו כדי להכשירו לקדרה וכ"כ מפורש בדברי הרשב"א ז"ל וכבר נתבאר כל זה בסימן ס"ח וכתב הרא"ש בתשובה כלל כ' סימן כ"ג דודאי הכי אמרינן בגמרא תלייה אבית השחיטה או אנחיריה ודץ ביה מידי שרי אבל האידנא רגילין להסיר המוח ולמולחו תחלה קודם צלייה כי בימיהם היו צולין בתנור ומשלשלין הצלי לתוכו וכשנותן הנחירים למטה זב כל הדם לחוץ דרך הנחירים אבל בצלייה שלנו אין התנורים פיהם למעלה איכא למיחש שמא לפעמים לא יהא בית השחיטה או הנחירים למטה ע"כ ונראה שזו זהירות יתירה ואין למדין ממקום שנהגו בה למקום שלא נהגו ולפיכך השמיט רבינו תשובה זו ואדרבה נראה מדבריו שהרא"ש היה מתיר כדין התלמוד כמו שאכתוב בסמוך אלא שהשיב לשואלו טעם למנהג המקום ההוא :

סעיף קטן ה

והרמב"ם כתב שאין מבשלין ולא קולין אותו כו' דברי רבינו סתומין שנראה מהם שמן הדין אסר הרמב"ם לבשל ולקלות אותו ואינו כן שהרי כ' כלשון הזה בפ"ו מהמ"א מנהג פשוט שאין מבשלין המוח של ראש ולא קולין אותו עד שמהבהבין אותו באור וכתב ה"ה המנהג הזה לא פשט בכל ישראל ובמקומותינו מוציאין המוח מקדרת הראש שהוא נתון בו ואח"כ קורע הקרום שעליו ומולחו והרי הוא מותר אפי' לקדרה וזהו דין התלמוד עכ"ל. והר"ש בר צמח תמה על הרמב"ם בזה

סעיף קטן ו

וא"א הרא"ש ז"ל היה מתיר לבשלו ע"י מליחה עם המוח וכו' טובא אתא לאשמועינן חדא שהיה מתיר לבשלו כדין התלמוד לאפוקי מדברי הרמב"ם. תרתי שאף על פי שהראש שלו היה מתיר לבשלו ע"י מליחה רק שינקוב העצם כנגד הקרום וינקוב גם הקרום משום דכל כה"ג ודאי מידב דייב דמא דמוח וקרום שלו במליחה ומשמע נמי שהוא סובר שאין השער מעכב ע"י המלח להפליט דם שבבשר הראש. ומשמע נמי שהוא מתיר להניחו על הצדדין לצלות על ידי נקיבת העצם כדברי הרשב"א ואף על פי

שהרשב"א לא הצריך לנקוב הקרום התם שאני שהוא צולהו וכל שניקב העצם שוב אין הדם מתכנס בעצם הקדרה שיתבשל המוח בתוכו אע"פ שהקרום שלם אין בכך כלום דנורא מישב שייב כדין חוטין שיש בהם דם שאין צריכין חתיכה לצלי לדעת הרא"ש כמו שנתבאר בסימן ס"ה ומשמע נמי שהוא סובר שיש להורות כדין התלמוד בצליית ראש להתיר בהניחו על בית השחיטה או נחיריו ודץ ביה מידי ולא כאותם הנוהגין שלא לעשות כן משום דחיישי שמא לא יהיה בית השחיטה או הנחירים למטה דהא כשהיה מתיר לבשלו ע"י מליחה בנקיבת העצם והקרום ע"כ היה מצריך להניח מקום נקב למטה דאלת"ה מיקוא קוי דמא ואסור המוח דמליח הרי הוא כרותח ואם איתא לא הוה ליה להתיר בהנחת נקב למטה שמא לא יהיה למטה אלא ודאי כדאמרן:

סימן עב

סעיף קטן א

הלב מתקבץ הדם בתוכו בשעת שחיטה לפיכך צריך לקורעו קודם מליחה וכו' עד דכבולעו כך פולטו ז"ל הרשב"א בת"ה וכיוצא בזה הוא לשון הרמב"ם בפ"ו מהמ"א וכתב ה"ה מ"ש רבינו ואח"כ מולחו משמע דלקדרה הוא דקאמר דוקא ואיפשר שהוא סבור שהצלי צריך מליחה ויתבאר לפנינו ע"כ:

סעיף קטן ב

וכתב הרמב"ם ואפילו אם בשלו ולא קרעו קורעו אח"כ ומותר בפרק כל הבשר (חולין קט:) תניא הלב קורעו ומוציא את דמו לא קרעו קורעו לאחר בישולו ומותר וכתב רש"י (שם.) אמתניתין דהלב קורעו ומוציא את דמו שאף ע"פ שנתבשל שלם אין בשרו נאסר שחלק הוא ואינו בולע והכי אמרינן בפסחים שאני לב דשיע והתוספות כתבו שאומר ר"ת שאין לסמוך על זה לעשות מעשה דדחייה בעלמא הוא בפרק כיצד צולין דהוה בעי למיפשט מיניה דאמרינן כבולעו כך פולטו מדקתני קורעו לאחר בישולו ודחי שאני לב דשיע אבל למאי דמסיק דכבולעו כך פולטו תו לא אמר דשיע ולא בלע וקורעו לאחר בישולו היינו לאחר צלייתו דשייך ביה כבולעו כך פולטו שהדם נופל לחוץ אבל בקדרה אסור ולא אמרינן דשיע ולא בלע וכתב המרדכי שכן דעת ר"י ונראה מדברי הר"ן שכן דעת הרמב"ן ז"ל וה"ה כתב שכן דעת הראב"ד וקצת מפרשים שיש מהם סבורים כדעת הרמב"ם וכן הכריע הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו דאפילו לדעת הרמב"ם אם בשלו עם הבשר בלא קריעה אוסר הבשר וצריך ס' כנגד הלב דלא ידעינן כמה נפיק מיניה כ"כ ה"ה בשם הרשב"א ז"ל וגם הר"ן כתב על דברי רש"י דבקדרה של בשר צריך ס' להתיר שאר החתיכות לפי שהרוטב נכנס

לתוכו ומוציא הדם ממנו ומוליכו בכל הקדרה וכתב עוד ואיפשר שאם אין בקדרה ס' אפילו הלב אסור לפי שהנפלט מן החתיכות שנאסרו אוסר הלב שאין חלקות הלב מונע מלבלוע אלא דם דשריק אבל שמנונית לא וכ"כ הגה"א והמרדכי דלא אמרן דלב שיע אלא לגבי דם דשריק אבל לגבי שמנוניתא לא וכתב עוד הר"ן שיש מקילין לומר דלמאי דמסקינן דלב שיע אפילו שמנונית נמי לא בלע וליתא וכתב עוד שיש מי שאומר דמאי דאמרינן דלב שיע אפילו נחתך קאמרינן דלב שיע ולא בלע לפי שחלקי הלב מקובצים ומחוברים הרבה ולפיכך אינו בולע ע"כ ומשמע דלדברי האוסרים לב שנתבשל בדמו פשיטא שאוסרים מה שנתבשל עמו ובמכ"ש מהמתירים יש ללמוד כן ומיהו כשיש ס' כנגד הלב משמע מדברי המרדכי דלדעת האוסרים נמי לב עצמו מותר וכתבו הגהות מיימוניות בשם סה"ג מעשה שנתבשל טלה א' עם הלב בתוכה שלם והשיב ר"י אם יש ס' במים ובטלה נגד דם הלב נ"ל דמותר אם היה כל שעה הלב מכוסה במים אך לא נתיר מטעם זה לפי שרש"י היה משער בכל החתיכה אף על פי שהכל מכוסה במים וכתב זה המרדכי ואח"כ כתב והיינו לדברי ראבי"ה ולא כמו שפי' התו' בפג"ה (צו:) ובפרק כל הבשר (חולין קח.) והמרדכי כתב בשם תשובת רש"י דלב בין צלאו בין בשלו זורקו והשאר מותר משום דשיע לא פלט ולא בלע וכתב בהג"א דאפילו לפי סברא זו אם היה דבוק בחתיכה של עוף היה אוסר החתיכה שאין בו כדי לבטל הדם שבחלל הלב דדוקא בעוף שלם הוא מתיר עכ"ל. ונראה שאין לסמוך ע"ז שכתב בשם תשובת רש"י להקל:

סעיף קטן ד

וי"א שאם הלב דבוק בעוף שכולו נעשה נבלה וכו' ז"ל הרשב"א בת"ה משערים בכל הלב לפי שאין אנו יודעים כמה יצא ממנו ואין הפרש בדבר זה בין שהלב דבוק עם העוף ובין שאינו דבוק לעולם אין משערין בכל העוף אלא בלב לבדו ושמעתי שיש מחמירין לשער בכל העוף ולא נראה דבריהם ע"כ:

סעיף קטן ה

וי"א שאם העוף מנותח לנתחים והלב בא' מהם שיש לחוש שמא אותה חתיכה נשארה לבדה ברוטב וכו' וז"ל הגהות מיי' בשם סה"ק אם נתבשל העוף בחתיכות קטנות והלב מחובר בא' מהם יש לחוש שמא תשאר החתיכה לבדה ברוטב ותאסור אחרת ואחרת תאסור אחרת וכן כשמשימין החתיכה בפשטיד"א ויש שם שומן שמא נימוח השומן תחלה תחת החתיכה שהלב תלוי בה ותהא נעשה נבילה ואח"כ תחת הסמוכה לה ויאסרנה וכן כולם והמחמיר תע"ב והמיקל לא הפסיד כלום כי אין לנו להחזיק ריעותא שיהא ס' מן הכל ועוד דאיסור הבלוע בחתיכה אינו הולך מחתיכה לחתיכה כ"א ע"י

רוטב לכן אותה חתיכה שהלב בה לבדה אסורה אם אין בה ס' מן הלב והשאר מותרות עכ"ל וכיוצא בזה כתב המרדכי :

סעיף קטן ו

ושמעתי מא"א הרא"ש ז"ל שהיה מקובל שאין עוף שלא יהא בו ס' כנגד לבו כ"כ שם המרדכי וז"ל כתב ראבי"ה קבלתי שבבירור יש בעוף שלם ס' כנגד דם שבלב אבל אין בו ס' בכבד כשהכבד שלם וכתב בכתבי מהר"ר איסרלן סימן צ"א אשר כתבתי שנמצא בדרשות מהר"י מולין על לב עוף שאין לומר שיש בעוף כנגדו ס' אא"כ העוף שלם כולו ראשו ורגליו כבר שמעתי חילוק זה ולא חשתי להחמיר דמסתמא הגאונים לא שיערו בצמצום כולי האי וגם הבאתי ראיה מההיא דמסירים הראש ואף ע"פ שאינה ראיה גמורה זכר לדבר מיהא איכא עכ"ל וכדבריו מוכיח מ"ש בהגהות אשירי שאין עוף שלא יהא ס' כנגד לבו ויותר ע"כ אלמא דלא שיערו בצמצום:

סעיף קטן ז

דין לב שלם שנמצא במוליאתא שקורין פשטיד"א עיין בסימן שאחר זה: כתוב בהגש"ד לב שלם שלא נקרע ונמלח עם בשר הלב מותר משום דמליחה כצלייה ובצלייה אמרינן כבולעו כך פולטו אך לשאר בשר עמו צ"ע אם צריך ס' מן הלב ומה"ר מתתיה א"ל בשם הר"פ טעם המחמירים ואומרים שדם הלב אוסר בשר שאצלו יותר מדם של שאר בשר לפי שדם הלב כנוס בתוכו וכשהוא נוטף על שאר בשר שעמו הו"ל כדם צלול הנוטף על החתיכה דלא שרינן במליחה ולא דמי לכבד שנמלח עם בשר דשריא בדיעבד דשאני כבד דכוליה דם ואפילו הכי שרייה רחמנא ולהכי לא מחמרינן ביה טפי משאר בשר עכ"ל. כתב הריב"ש סימן קס"ד הריאה מדינא לא בעיא חיתוכא דדוקא בלב אמרו קורעו ומוציא את דמו ולא בריאה אבל ראיתי שנהגו לקרעה ולפתוח הקנוקנות הגדולים שלה ומנהג יפה הוא עכ"ל:

סימן עג

סעיף קטן א

הכבד יש בו ריבוי דם לפיכך אין לו תקנה לבשלו ע"י מליחה וכו' בפרק כל הבשר (חולין קי:) א"ל אביי לרב ספרא כי סלקת להתם בעי מינייהו כבדא מה אתון ביה כי סליק אשכחיה לר' זריקא א"ל אנא שלקי לר' אמי ואכל כי אתא לגביה א"ל למיסר נפשה לא קא מיבעיא לי כי קא מיבעיא לי למיסר חבירתה א"ל מ"ש דלמיסר נפשה לא קא מיבעיא לך דתנן אינה נאסרת למיסר חבירתה נמי לא תיבעי לך דתנן הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת ודילמא התם בכבדא דאיסורא ומשום שמנינותא משום דמא מאי. ופירש"י כבדא מה אתון ביה נוהגים בו היתר לבשל בקדרה

או איסור מפני שפולט דם ואף על פי שכולו דם אפ"ה לאחר שפירש ויצא הרי הוא דם ואסור וכתב הרא"ש מתוך פירש"י משמע דבשלו בקדרה אחר מליחה קאמר ומספקא ליה משום דיש בו ריבוי דם ושמא אין כח במלח להפליט כל הדם וכשהוא מבשלו חוזר הדם ונבלע בתוכו ור"ת פי' דלא מספקא ליה אם מותר לבשלו אחר מליחה דמילתא דפשיטא הוא שמותר כמו שנהגו לבשל אחר צלייה דמליחה מפלטת כמו צלייה אלא כי קא מיבעיא ליה אי שרי לבשלו עם הבשר בלא מליחה דכוליה דם הוא ושרייה רחמנא ובעיין לא איפשיטא ואמרינן בגמרא (קיא.) דרב הונא חלטי ליה בחלא ור"נ חלטי ליה ברותחין ופירש"י חלטי ליה מעיקרא. ונבלע דמו בתוכו כדי שלא יפלוט עוד כשיבשלהו עם האחר ודמו המובלע בתוכו מותר כל זמן שלא יצא: חלטי ליה בחלא. צמתו בחומץ שהחומץ צומתו ושוב אינו פולט עולמית והדר מבשל ליה עם בשר אחר וכתב הרי"ף וסוגיא דשמעתא דאי חלטי ליה בחלא או ברותחין שרי אלא מיהו שדרו ממתיבתא דהאידנא לא בקיאינן בחליטה וספק איסור לחומרא ולא שרי למיכל כבדא שליקא אלא היכא דטוו ליה מעיקרא ושלקי ליה בתר הכי אבל אי שלקי ליה (מעיקרא) אסור וכן המנהג בכל ישראל ע"כ וכתב הרא"ש ומה שכתב הרי"ף זה הלשון דלא שרי למיכל כבדא שליקא לא שבא לאוסרו אם נעשה כך דמסתמא הלכה כמתניתין דתרומות וכר' יוחנן ב"נ דכבד אוסרת ואינה נאסרת ולא מפליג בין שלוקה למבושלת וכן ר' אמי שלקו ליה ואכל אלא אמנהגא דשדרו ממתיבתא קאי ולא שרי לכתחילה למיעבד הכי ואיתא תו בגמרא (שם)רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר ר"נ אשכח ההוא כבדא דהוי בה סימפונא דבליעה דמא אמר להו אמאי עבדיתו הכי אמרי ליה אלא היכי נעביד אמר להו קרעוה שתי וערב וחיתוכיה לתחת וה"מ כבדא אבל טחלא שומנא בעלמא הוא. ופירש"י אמאי עבדיתו הכי. אף על פי שדם הנבלע בו היתר הוא מיהו דם הכנוס בסמפונות דם הוא: וחתוכיה לתחת. חתוכיה למטה כשיתנוהו בתנור לצלות כדי שיזוב הדם ויצא והתוספות והרא"ש כתבו קרעוה שתי וערב וחיתוכיה לתחת ולבשלו בקדרה אחר צלייה או אחר מליחה לפר"ת דאי לאוכלו צלי ל"ל לחתוכיה ליה אי נפלט הדם שריק ונפיל ואי לא נפלט הו"ל דם האיברים שלא פירש ואי משום סמפוני הכבד צריך קריעה אף לצלי דההוא דם הוי בכרת אף על פי שלא פירש דמעלמא אתא ונכנס לתוך הסמפונות אם כן בטחול נמי אי איכא סמפונות למה לא יצטרך קריעה ואי אין סמפונות בטחול אם כן מה בא להשמיענו אבל טחלא לא ובה"ג כתב דהאי דמטוי כבדא בשילומא צריך לחתוכיה מ"ט דאזיל דמא ומכניס לסמפונות והיכא דלא קרעיה ליקרעיה לאחר בישוליה ומותר ויוצא דם הכנוס בסמפונות ולא חיישינן לדם הסמפון שמא חזר ונבלע

בכבד דהא אסקינן בפרק כיצד צולין (פסחים עד.) כבולעו כך פולטו עכ"ל והר"ן כתב רוב המפרשים סוברים דה"ק קורעו שתי וערב וחיתוכיה לתחת בשעת מליחה דאגב חתיכה ומליחה נפיק מיניה דמא שפיר מדקאמר אמאי עבדיתו הכי ולא אסר להו ש"מ דכבד גופיה שרי מדינא דגמרא אלא דדם שבסמפונות עצמן אף על פי שלא פירש הרי הוא ככנוס בכלי ומש"ה א"ל אמאי עבדיתו הכי דהא איכא למיחש דילמא אכיל לסמפונות דיליה דמליאן דמא ופירשו הראשונים דמעיקרא כי בעא מיניה כבדא מה אתון ביה ה"ק פשיטא לי דא"א להתירו בלא מליחה אדרבה מספקא לי אי סגי במליחה או לא דדילמא מתוך שהכבד מרובה בדמים אין המלח מפליט כל דם שבתוכו ובעי קריעה ומליחה או דילמא מליחה לבדה מוציאתו מידי דמו כשאר בשר ודאמרינן למיסר חבירתה נמי לא תיבעי לך דתנן הכבד אוסרת היינו טעמא משום דע"כ אפילו לאחר מליחה קאמר דאי לפני מליחה פשיטא דודאי אוסרת דמי גרע מבשר דעלמא שלא נמלח ודחינן דילמא התם בכבדא דאיסורא ומשום שמנוניתא וה"ק כבדא דאיסורא אוסרת כבד חברתה משום שמנונית שהכבד בולעת שמנונית אפילו בשעה שהיא טרודה לפלוט ואינה נאסרת היינו לומר שאף על פי שאין פליטתה מונעתה (מלבלוע שמנונית) אף על פי כן היא מונעת אותה מלבלוע דם ולפיכך כבד דהיתירא שנתבשלה בפ"ע בלא הבשר אינה נאסרת משום דם של עצמה דאיידי דטרידא למיפלט לא בלעה ונמצאת למד לפי דבריהם שהבא לבשל לכתחלה צריך לחתכו שתי וערב ולמלחו יפה יפה וחיתוכיה לתחת מפני דם סמפונות שבו לא קרעו ולא מלחו כלל ובישלו הכבד עצמו מותר דאיידי דטריד למיפלט לא בלע ואם נתבשל עם הבשר אוסר בנ"ט חתכו ומלחו וחיתוכיה לתחת א"נ חלטו בחומץ או ברותחין אינו אוסר כלל ולצלי לפי דעתם ז"ל משמע דלא בעי חיתוך כלל זהו פסקן של דברים לפי שיטתם ז"ל אלא דשדרו ממתיבתא דלא בקיאינן בחליטה וכתב הרמב"ן ז"ל דה"מ לכתחלה אבל בדיעבד היכא דקרעיה ומלחיה וחיתוכיה לתחת לא אסרינן לכבדא ולמאי דבשיל בהדיה שכיון שגזרת אחרונים הוא אין מדקדקין בה להחמיר בדיעבד שהתורה חסה על ממונם של ישראל ותמהני לפי דבריהם נהי דלא בקיאינן בחליטה בקריעה ומליחה ודאי בקיאינן דהא אומצא דאסמיק בחיתוכא ומליחה שרי ולא מצינו שאסרוה הגאונים ואף בכבד נמי לא שדרו ממתיבתא אלא דלא בקיאינן בחליטה ואם כן למה כתב הרי"ף דלא שרי למיכל כבדא שליקא אלא היכא דטוו ליה מעיקרא לפיכך נ"ל דמעיקרא הכי קא מיבעיא ליה כבדא מה אתון ביה כלומר פשיטא לן דמליחה בכבד אינה מעלה ולא מורדת שמתוך שהוא מרובה בדמים אין המליחה מוציאתו מידי דמו מש"ה מיבעיא לן כיון דשרא לן כבדא אין דמו אוסר

כלל ושרי אפי' לקדרה עם הבשר בלא מליחה או דילמא לא שרינן אלא לבשלה בפני עצמה ובעינן למפשטא מדתנן הכבד אוסרת ולא מצי למדחייה דילמא בשלא נמלחה דמליחה בכבד לא מעלה ולא מורדת ודחינן דלמא בכבד' דאיסורא ומאי דאמר ליה רבה בר רב הונא קרעיה שתי וערב וחיתוכיה לתחת היינו לצלי כמו שפירש רש"י ומשום דמא דסמפוני אבל לקדרה עם בשר לית ליה תקנתא בהכי אלא בחליטה דאע"ג דשרא לן כבדא לא שרא לן דם הפורש ממנו ולפיכך כתב הרי"ף דשדרו ממתיבתא דהאידנא לא בקיאין בחליטה ולא שרי למיכל כבדא שליקא ואילו היה כשר בחתיכה ומליחה למה אסרוהו והלא הכל בקיאין בכך ואומצא דאסמיק נמי בחתיכה ומליחה שרי אלא ודאי כדאמרן ונמצאת למד לפי שיטה זו דאפי' קרעיה ומלחיה וחיתוכיה לתחת לא שרי לבשלו בקדרה עם בשר דקריעה לא מהניא אלא לדם הסמפונות אבל לדם כבד עצמו לא ולצלי הוא דבעי קריעה שתי וערב וחיתוכיה לתחת בשעת צלייה ואם צלאו שלם ולא חתכו מסתברא דכולו מותר חוץ מן הסמפונות דכבולעו כך פולטו ועדיין אין דעתי מתיישבת שלפמ"ש דהא דאמר קרעו שתי וערב וחיתוכיה לתחת לצלי הוא הו"ל להרי"ף להביאה בהלכות ותמהני עוד נהי דלא בקיאינן בחליטה אפ"ה כבדא שליקא באפי' נפשיה למה יאסר והא אמר אביי דלאיסר נפשה לא קא מיבעי' לי שמא תאמר חומר הראשונים הוא והא ממתיבתא לא שדרו אלא דלא בקיאין בחליטה אלא א"כ תרצה לומר דכיון דלא בקיאין בחליטה ואינו מותר לבשלה עם בשר אף לבשלה בפני עצמה אסורה וכל זה אינו במשמע במה שכתוב בהלכות ועוד שהרמב"ם כתב בפ"ו מהמ"א כלשון הזה הכבד אם חתכה והשליכה לתוך החומץ או לתוך מים רותחים עד שתתלבן הרי זו מותרת לבשל אותה אח"כ וכבר נהגו כל ישראל להבהבה על האור ואח"כ מבשלין אותה בין שבשלה לבדה בין שבשלה עם ד"א הכבד שבשלה ולא הבהבה על האור ולא חלטה בחומץ או ברותחין הרי הקדרה כולה אסורה והכבד וכל שנתבשל עמה ע"כ. והרי אתה רואה מפורש שהוא אוסר לבשל כבד בפני עצמו מן הדין ולא מן התקנה ולא החמירו הראשונים בכבד אלא שלא לסמוך בחליטתו אבל שלא לבשלו בפני עצמו מן הדין הוא אסור ועיינתי בפי' המשנה לרב ז"ל בתרומת על משנה זו דהכבד אוסרת ואינה נאסרת ולמדתי ממנו שהרי"ף והרמב"ם סוברים דכולה סוגיא אליבא דר"י בן נורי איתמר דאיהו הוא דאמר התם הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שפולטת ואינה בולעת אבל רבנן פליגי עליה התם וסברי דכבד נאסרת ולפיכך לרבנן אין הכבד מותרת בבישול אפי' בפני עצמה אלא בחליטא ולדידן דלא בקיאין בחליטה לית לה תקנתא אלא בצלי ונראה ג"כ שהם סוברים דהא דא"ל קרעוה שתי וערב וחיתוכיה לתחת היינו בשעת מליחה ולהתירה

בקדרה אליבא דר"י בן נורי אבל לדידן דלא קי"ל כוותיה דלא שריא אלא לצלי א"צ קריעה שתי וערב דהא בחומצא ביעי ומזירקי אמרינן לעיל תליא בשפודא מידב דייב אלמא לצלי לא בעי חתיכה כלל זה נ"ל אבל פליאה דעתם ממני מה ראו לדחות דברי ר"י בן נורי כיון דר' זריקא אמר אנא שלקית לר' אמי ואכל ואביי נמי אהדר לרב ספרא למיסר נפשה לא קא מיבעיא לי ור"נ נמי אמר אפי' בשליקה גמורה שריא ורבה בר רב הונא אמר קרעיה שתי וערב וחיתוכיה לתחת והיאך אפשר לדחות כל האמוראים הללו דמינייהו נמי עבדו בה עובדא אבל השיטה המחוורת אצלי היא אותה שפירשתי למעלה עכ"ל ולי נראה שהרמב"ם ז"ל סובר דהא דא"ל רבה בר רב הונא קרעוה וחיתוכיה לתחת לא לקדרה ולא לצלי היא דלקדרה לא מהניא ליה חתיכה ולצלייה לא צריך חתיכה כמו שיתבאר דנורא מישב שייב אפי' דם שבסמפונות כמו שנתבאר בסימן ס"ה שהוא דעת רוב הפוסקים דלא אמרו שצריך לחתוך חוטין שיש בהם דם אלא לקדרה אבל לא לצלייה אלא לחליטה קאמר וכ"נ ממה שכתב הכבד שחתכה והשליכה לתוך החומץ או לתוך מים רותחים וכן פירש ה"ה ז"ל וטעמא משום שהחליטה אינה מועלת אלא להצמית דם שבכבד עצמה דליהוי כדם האיברים שלא פירש אבל לדם שבסמפונות דהוי ככנוס בכלי לא מהניא מידי ולפיכך צריך לחתוך הכבד כדי שיצא אותו הדם ומשמע ליה ז"ל דחתיכה שתי וערב לאו דווקא דה"ה דסגי בשתי בלא ערב או בערב בלא שתי דבאי זה מהם יוצא כל דם שבסמפונות אלא דבעי למימר שהחתך יהיה בכל האורך או בכל הרוחב כעין חתך דשתי וערב שהיא מעבר לעבר שאם אין החתך בענין זה ישארו קצת סמפונות בלא חתך ומפני כך כתב סתם הדבר אם חתכה ולא כתב אם חתכה שתי וערב ולא הוצרך להזכיר שיהא החתך בכל האורך או בכל הרוחב דכיון דא"צ לחתכה אלא מפני דם שבסמפונות ממילא משמע שצריך שיהיה ע"פ כל האורך או כל הרוחב שאל"כ איכא למיחש שישארו קצת סמפונות ומטעם זה לא הוצרך לכתוב שיהיה חיתוכיה לתחת שמאחר שא"צ לנתחה אלא מפני דם הכנוס בסמפונות פשיטא שבעת חיתוכה ישים החתך לצד מטה עד שיזוב הדם דאל"כ מה הועיל בחיתוכו ולקדרה ס"ל דלא קי"ל כר"י בן נורי אלא כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה דאמר שלוקה אוסרת ונאסרת וכדאמרינן בגמרא וטעמא משום דמשמע ליה ז"ל דנהי דאביי כי איבעיא ליה מה אתון ביה היינו לומר אי סגי ליה לקדרה בקריעה ומליחה או לא מ"מ בהא דא"ר זריקא אנא שלקית לר' אמי ואכל איכא לספוקי דלמא ע"י חליטה קאמר ורב ספרא הוא דלא דק במילתא כדאשכחן דבמאי דאהדר א"ל דאנא וינאי בריה דר' אמי איקלען לר' יהודה בריה דר"ש בן פזי קריבו לן קניא בקופיה ואכלנא למאי דאתקיף רב אשי דילמא פי קנה

חוץ לקדרה הוה א"נ מיחלט הוו חלטי ליה מעיקרא כדאיתא בגמ' ע"כ רב ספרא לא דק במילתא או מספקא לן דילמא לא דק במילתא וכיון שכן ליכא למיפשט מדרב ספרא מידי וכיון דאשכחן דרב הונא ור"נ חלטי להו משמע דלא מהניא ביה קריעה ומליחה לקדרה כלל דכל שלא חלטו ואפי' בשלו לבדו אסור כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה דאמר שלוקה אוסרת ונאסרת לפי שאחר שגמרה פליטתה חוזרת ובולעת והא דאמר בגמרא רב בר שבא איקלע לבי ר"נ אייתי ליה כבדא שליקא ולא אכל חלוט היה ור"נ לטעמיה דחלטי ליה ואכל ורב בר שבא סבר דלא מהניא ביה חליטה משום דמרובה בדמים הוא ותרוייהו סברי דהלכה כר' ישמעל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה דהא כבדא שליקה לחודיה משמע ואפ"ה אסר ליה רב בר שבא ור"נ נמי לא שרייה אלא משום דחלוט הוה אבל אם לא היה חלוט הוה אסר ליה משום דס"ל כבד אוסרת ונאסרת והא דקאמר בגמרא כתנאי ר' אליעזר אומר הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שפולטת ואינה בולעת ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן אומר מתובלת אוסרת ונאסרת שלוקה אוסרת ונאסרת לא ארב נחמן ורב בר שבא קאי כמי שפירשו המפרשים דלדידיה תרוייהו סבירא ליה כר' ישמעאל בנו של ריב"ב אלא אאביי ורב הונא ור"נ קאי דאביי שרי כבדא שלוקה לחודיה ואפי' עם בשרא שרי לכבדא גופיה ולא איבעיא ליה אלא בבשרא דאישליק עם כבדא אי איתסר אי לא דפשיטא ליה דכבד אינה נאסרת ומספקא ליה אי אוסרת משום דמא דנפיק מיניה או לא דכיון דכוליה דמא רחמנא שרייה איכא למימר דאפי' דמא דפריש מיניה שרי ורב הונא ור"נ דהוו חלטי ליה אפי' לבשולי בלחודיה ע"כ סברי כר' ישמעאל בנו של ריב"ב דאמר שלוקה אוסרת ונאסרת כלומר דאם בשלה עם דברים אחרים אוסרתן והיא עצמה נאסרת בין שבשלה עם דברים אחרים בין שבשלה בפני עצמה משום דבתר דגמרה לפלוט הדרא ובלעה מדם שפלטה ואביי הא קאמר דסבר כמ"ד אינה נאסרת אלא במאי דאמר אוסרת מספקא ליה אי דווקא בכבדא דאיסורא אבל לא בכבדא דהיתירא או דילמא אפי' בכבדא דהיתירא קאמר דאוסרת והשתא כיון דרב הונא ור"נ חלטי ליה כוותיה קיימא לן ולא כאביי דמספקא ליה דלא שבקינן מאי דפשיטא להו לרב הונא ור"נ משום מאי דמספקא ליה לאביי ועוד דהו"ל חד לגבי תרי ומה"ט נמי לא קי"ל כרב בר שבא דאסר ליה בחליטה דהו"ל חד לגבי תרי הלכך נקטינן דכבד לקדרה אסור ואם בשלו עם בשר אחר אוסר אא"כ חלטו אבל מליחה לא מהניא ביה מידי ולצלייה לא צריך קריעה דנורא מישב שייב דלחליטה הוא דאמרינן בגמרא דבעי קריעה כדפרישית ובזה נתיישבו דברי הרמב"ם ז"ל שאוסר לבשל כבד בפני עצמו מן הדין דכרב הונא ור"נ קי"ל דס"ל דאסור לבשל כבד אפי' בפני עצמו אלא ע"י חליטה וכן נראה שהוא דעת הרי"ף

שכתב וסוגיא דשמעתא דאי חלטי ליה בחלא או ברותחין שרי דמשמע דאי לא חלטי ליה אסור בכל גווני ואפי' לבשלו בפני עצמו ובאו הגאונים ותיקנו דלא מהני חליטה ואתי שפיר נמי שהרי"ף והרמב"ם לא הזכירו דצלייה בעי קריעה שתי וערב וחיתוכיה לתחת דלאו לענין צלייה איתמר אלא לענין חליטה והרמב"ם כבר הזכיר חתיכה גבי חליטה וכמו שכתבתי והרי"ף שלא הזכירו איכא למימר שסמך עמ"ש בפ' ג"ה גבי אומצא דאסמיק חתכיה ומלחיה שפיר דמי דאלמא חתיכה בעי להוציא דם שבו וכ"ש בכבד שהדם כנוס בסמפונות דהוי ככנוס בכלי ופשיטא דצריך להוצאו:

סעיף קטן ב

ואחר כל הדברים האלה נבא לבאר דברי רבינו מ"ש הכבד יש בו ריבוי דם לפיכך אין לו תקנה לבשלו ע"י מליחה זהו ע"פ מ"ש הרא"ש דמשמע מתוך פירוש רש"י דכי בעי כבדא מה אתון ביה לבשלו בקדרה אחר מליחה קאמר ומספקא ליה משום דיש בו ריבוי דם שמא אין כח במלח להפליטו וכיון דשדרו ממתיבתא דלא בקיאין בחליטה לא שרינא ליה לבשולי כלל. וא"ת הא תינח דאסור לבשלו עם דברים אחרים כיון דאביי מספקא ליה או אוסרת או לא ואפי' ע"י חליטה אסרינן משום תקנת הגאונים אבל לבשלו בפני עצמו דפשיטא ליה לאביי אמאי אסרינן ליה יש לומר דחיישינן משום הקדרה עצמה שהיתה נאסרת ואפי' משום כבד עצמו איכא מ"ד שלוקה נאסרת ואין אנו בקיאים מה הוא שלוקה ומה הוא בישול כ"כ בהגה"מ וקשה לי דכיון שהגאונים ז"ל לא אסרו בחליטה אלא משום דלא בקיאין בה מה עניין זה לחששא דקדרה או לאין אנו בקיאים מה הוא שלוקה ומה הוא בישול ואם נאמר שהיתה זו תקנת אחרים זו לא שמענו לפיכך נ"ל דמשום דרוב פעמים אין הכבד מתבשל לבדו אלא עם דברים אחרים כשבאו הגאונים לגזור על החליטה לא ראו להניח מקום לבשל כבד לבדו שחשו שמא יבואו לבשלו עם דברים אחרים כמו שהוא מנהג בני אדם ונמצאת תקנתם נעקרת ולכן גזרו סתם שלא לבשלו אלא ע"י צלייה תחלה:

סעיף קטן ג

ומ"ש עוד רבינו אא"כ קרעו שתי וערב והניח חיתוכו למטה וצלהו הוא ג"כ ע"פ פי' רש"י בההוא דאמר ליה רבה בר רב הונא קרעוה שתי וערב וחיתוכיה לתחת דלצלייה קאמר:

סעיף קטן ד

ומ"ש ור"ת התיר לבשלו ע"י קריעה ומליחה כבר כתבתי דעתו בשם התוספות והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואין נוהגין כן לכאורה משמע מדבריו שר"ל שהטעם שאין נוהגין כך הוא משום דלא ס"ל כר"ת בפירושא דשמעתא שאילו היו סוברים כמותו נהי דגזרו הגאונים בחליטה היינו משום דלא בקיאין בה אבל בקריעה ומליחה דבקיאין ביה שפיר אמאי לא נהגו היתר אלא ודאי טעמא משום דלא ס"ל כר"ת דשרי ע"י קריעה ומליחה אבל אין מתיישב לפי זה מ"ש ומיהו בדיעבד שרי דכיון דלא נהגו כן משום דלא ס"ל כר"ת היאך כתב דבדיעבד שרי ומתוך מה שאכתוב בסמוך בשם הרשב"א נראה לפרש דה"ק אע"פ שהדעת נוטה לסברת ר"ת מ"מ לא נהגו כן כדי לחוש לדברי האוסרים ומאחר שלא נהגו כך מן הדין אלא משום חששא בעלמא לדברי האוסרים בדיעבד מיהא לא מחמרינן ביה:

סעיף קטן ו

ומ"ש ומיהו בדיעבד שרי כבר כתבתי כן בשם הרמב"ן ז"ל וכ"פ הרשב"א ז"ל ולטעמייהו אזלי דס"ל כפירוש ר"ת דבקריעה ומליחה וחיתוכיה לתחת שרי לבשלו אלא שלא נהגו כן לדברי האוסרים והיינו דוקא לכתחילה אבל בדיעבד מיהא שרי בין הוא בין בשר המתבשל עמו דכיון שקרעו שתי וערב ומלחיה וחיתוכיה לתחת שוב אין נפלט ממנו דם שיאסור את המתבשל עמו בדיעבד וז"ל הרשב"א בת"ה הכבד מרובה בדמים הוא ולפיכך אסור לבשלו בקדרה אף ע"פ שמלחו אלא קורעו שתי וערב ומולחו וחיתוכו למטה כדי שיזוב דמה היטב ויש מן הגאונים ז"ל שאסרוה לקדרה עד שיחתכנו ויצלנו וראוי לחוש לדבריהם לכתחלה אבל אם קרעו שתי וערב וחיתוכו למטה ומלחו ובשלו עם בשר אע"פ שלא צלאו מותר שזה שהצריכוהו צלייה חששת האחרונים היא שמא לא יחתכנה יפה או לא ישים חיתוכו למטה ובחששת האחרונים כזו אין מדקדקין בה להחמיר בדיעבד אלא להקל שהתורה חסה על ממונן של ישראל וכן הורו רבותי עכ"ל ומתוך דבריו אלה נתישבה תמיהת הר"ן וההמ"מ על שיטת הראשונים למה אסרו הכבד בקריעה ומליחה ומיהו לדברי המפרשים דכי בעי כבדא מה אתון ביה לבשל בקדרה אחר מליחה בעי וההיא דאמר ליה קרעיה ומלחיה וחיתוכיה לתחת לא לענין קדרה היא דהא ספוקי מספקא לן ולחומרא וכמ"ש רבינו בתחלה שאין לו תקנה לבשלו אא"כ צולהו תחלה נראה דבדיעבד נמי אסור בשר המתבשל עמו כל שאין בו ס' כנגדו:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם חלטו בחומץ או ברותחין מדינא דגמרא היה מותר לבשלו אח"כ אפי' עם בשר אחר כבר כתבתי דרב הונא ורב נחמן חלטי להו ואכלי ומשמע דלבשלו עם בשר נמי מהניא דהא אהא דאמר ר' זריקא קריבו לן קניא בקופיה ואכלנא אתקיף רב אשי דילמא מיחלט הוו חלטי ליה וקופיה היינו כל המחובר עמו דהיינו לב וריאה:

סעיף קטן ח
ומ"ש בשם הרשב"א ובלבד שינקב ויוציא מזרקי הדם וכו' כ"כ בחידושיו בשם הראב"ד ז"ל וכ"פ בת"ה:

סעיף קטן ט
ומ"ש והגאונים כתבו שאין אנו בקיאים בחליטה הילכך אין להתירו בחליטה כבר נתבאר. ובאמת שיש לתמוה מה בקיאות יש בחליטה עד שאמרו שאין אנו בקיאין בה ובשלמא בחליטת רותחין איכא למיגזר שמא לא יהיו רותחין יפה יפה אבל בחליטת חומץ ליכא למיחש שמא יבואו לחלוט בחומץ שאינו חזק דאע"פ שאינו חזק הוי שפיר חליטה כדאיתא בפרק כיצד צולין (פסחים עד:) ושמא י"ל שמאחר ששתי החליטות היו מתירות הכבד כיון שבאו לגזור באחת מהן לא ראו לחלוק בגזירתן ולפיכך גזרו שלא יחלטו ולא חילקו בין חליטת חומץ לחליטת רותחין ולפי זה אפשר דבשאר בשר לא גזרו על חליטתו בחומץ דהא בכבד לא נחתי למיגזר בחליטת חומץ אלא משום דהוו בעו למיגזר בחליטת רותחין אבל בבשר שלא הוזכר בה חליטה אלא בחומץ לא גזרו בו כלל ונראה שזהו דעת הפוסקים שכתבו דבשר שחלטו בחומץ שרי כמו שנתבאר בסימן ס"ז ובכבד כתבו דלא משתרי' חליטה כלל אלא שרבינו ירוחם כתב גבי חליטת בשר בשם ר"ע שאין לחלוט בזמן הזה כי אין אנו בקיאין בחליטה:

סעיף קטן י
ומ"ש אבל אם נעשה בדיעבד שרי כ"כ הרשב"א בת"ה וטעמא משום דכיון דמדינא שרי לכתחילה כשגזרו בו הגאונים לא גזרו אלא לכתחילה אבל לא בדיעבד וכמ"ש בשמו בסמוך ובשם הרמב"ן ז"ל בבישלו על ידי קריעת שתי וערב ומליחה וחתוכיה לתחת וכבר כתבתי כן דעת הרא"ש שכתב שמה שאמר הרי"ף דלא שרי למיכל כבדא שליקא לא שבא לאוסרו אם נעשה כך אלא אמנהגא דשדרו ממתיבתא קאי ולא שרי לכתחילה למיעבד הכי אבל אין דעת הרמב"ם כן כמו שנתבאר לעיל. ומ"ש או אפילו נתבשל לבדו בקדרה שרי בדיעבד לא במלחו מיירי דעדיפא מינה כתב בסמוך דאפילו נתבשל עם בשר אחר שרי הכל בדיעבד אלא בלא מלחו איירי דכל כה"ג כל שנתבשל עמו אסור וקמ"ל דהוא עצמו אינו נאסר ובזה אין חילוק בין נתבשל בפני עצמו לנתבשל עם בשר אחר אלא דמשום דנחת לאגמורי לן היתירא לא נקטה בבשלו עם בשר אחר דהוה צ"ל הוא מותר והבשר אסור וטעמא דהיתירא דכבד הוא משום דאמר אביי למיסר נפשה לא קא מיבעיא לי דודאי שרי וכדקתני דכבד אינה נאסרת מפני שפולטת ואינה בולעת ולא מיבעיא לפירוש ר"ת שפירש דהא דקאמר מה אתון ביה לבשלו בלא מליחה קאמר אלא אפילו לדברי המפרשים דבמליחה קאמר כיון דסברי דקי"ל כמ"ד אינה נאסרת מפני

שאינה בולעת אפי' לא נמלח נמי שרי בדיעבד שכן דעת הרא"ש דהלכה כמ"ד כבד אינה נאסרת וכן דעת הרשב"א שכתב בת"ה שלקו את הכבד בקדרה בפני עצמו בלא מליחה ובלא חליטה נראה לי שהוא מותר שהכבד אוסרת ואינה נאסרת פולטת היא ואינה בולעת ואפילו בתוך הקדרה לפי שפליטתה מרובה ומונעתה מלבלוע ואפי' נתבשלה הרבה ומ"ש ששלחו מן הישיבות שאינו מותר לאכול כבד שלוק אא"כ צלאוהו תחלה יראה לי שלא אמרו אלא לכתחילה אבל אם עבר ושלקו מותר אף ע"פ שראיתי לאחד מגדולי המחברים שאסר הכבד וכל מה שנתבשל עמו אם לא הבהב אותו באור תחלה או שחלטו בחומץ או ברותחין ואין דברים אלו מחוורים בעיני ע"כ. ובחידושיו כתב נראה דהלכה כת"ק דשרי בשלוקה מדרבי אמי דשלקי ליה ור"נ דשליק ויהיב ליה לרב בר שבא וכל הני דלעיל דאכלי ליה שליקא ואביי נמי דאמר למיסר נפשה לא קא מיבעיא לי דמשמע דכולהו ס"ל כת"ק ואפילו בלא מליחה לא אסרה נפשה דפולטת היא ואינה בולעת והא דחלטי ליה לרב הונא ור"נ לבשולי בהדי בשר אבל לבשולי באפי נפשיה לא חלטו ליה כלל וכזה מצאתי בדברי רבותינו הצרפתים ז"ל והא דשדרו ממתיבתא דלא שרי למיכל כבדא שליקא אלא היכא דטוו ליה מעיקרא דילמא לכתחילה קא אמרי אבל בדיעבד שרי דהא אינה בולעת ותדע נמי דהא רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר רב נחמן ואייתיאו קמיה סמפונא דכבדא דהוה מליא דמא ומשמע דלא אסרה להו דהכי משמע לישנא דאמר להו אמאי עבדיתו הכי דאלמא מכאן ולהבא הוא דמילף להו אבל האי דאייתי ליה לא אסר ליה דהו"ל לאסרה עלייהו כן נ"ל אע"פ שראיתי להרמב"ם ז"ל שכתב הכבד שבשלה ולא הבהבה באור ולא חלטה בחומץ או ברותחין הרי הקדרה כולה אסורה הכבד וכל שנתבשל עמו ע"כ ולא ידעתי טעם לאיסור הכבד אא"כ הוא גזירת אחרונים עכ"ל. ואני כבר כתבתי לעיל טעמו של הרמב"ם ז"ל וכתב ה"ה מ"ש רבינו שאם לא הוכשר לפי דין התלמוד שאוסר ונאסרת פשוט הוא שאינה אוסרת ביותר משששים לא יהא חמור מדם עצמו ואם יש ששים ודאי שכל השאר מותר: כתב בא"ח איפשר שדעת הרמב"ם שלא אסר הכל אם נמלח הכל שיעור מליחה קודם שנתבשל אבל בלתי מליחה נאסר הכל אפילו ביותר מס' לפי שא"א לעמוד על פליטת הכבד שאולי פולט יותר משיעור גופו הרבה עכ"ל וזה דבר שאין לו שחר והשכל והמוחש מכחישים אותו: כבר כתבתי לעיל דאיתא בגמרא כתנאי ר"א אומר הכבד אוסרת ואינה נאסרת שפולטת ואינה בולעת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר מתובלת אוסרת ונאסרת פרש"י מתובלת. מפני שהתבלין מרככין אותה וכתב הר"ן דה"ק ליה ר' ישמעאל לת"ק כשם שמתובלת אוסרת ונאסרת דבהא ודאי את גופא מודה בזה כך

שלוקה אוסרת ונאסרת ומש"ה פלגינהו ר' ישמעאל בתרתי ומשמע דקי"ל דשלוקה אינה נאסרת ומיהו במתובלת לכ"ע נאסרת וכדכתיבנא עכ"ל וכ"כ הרשב"א בחידושיו ויש לתמוה למה לא פסק בת"ה דמתובלת נאסרת ושמא י"ל משום דאיכא דגריס שלוקה אוסרת ואינה נאסרת ולפי אותה גירסא ע"כ תנאי היא היינו במתובלת וכיון דפלוגתא היא ולא בריר ליה הלכה כדברי מי לא רצה לפסוק בה ואע"פ שהוא כתב בחדושיו שגירסא זו אינה נכונה מכל מקום מידי ספיקא לא נפקא וכיון דדם שבשלו אינו עובר עליו לא רצה לפסקה לחומרא. ועוד י"ל דכיון דלא פי' דת"ק מודה במתובלת אלא משום דפלגינהו ר' ישמעאל בתרתי אין זה כדאי לפסוק הלכה כן דהא איכא למימר דת"ק פליג במתובלת נמי והא דפלגינהו ר' ישמעאל בתרתי משום דהכי שמעינהו וגרסינהו:

סעיף קטן יא

ולצלותו פר"י שמותר אפילו בלא חתיכה ומליחה וכו' כבר כתבתי בשם התוספות והרא"ש דהא דא"ל קרעו שתי וערב וחיתוכיה לתחת דבשלו בקדרה אחר צלייה או אחר מליחה לדעת ר"ת איירי דאי לאכלו צלי למה ליה לחתוכי ליה ובה"ג כתב דהאי דמטוי כבדא בשילומה צריך לחתוכיה וכו' עד כבולעו כך פולטו ומפשט לשון התוס' והרא"ש נראה דבצלייה דכבד לקדרה מודו דצריך לקרוע ולא אמר שא"צ קריעה אלא לאוכלו ע"י צלי וטעמא רבה איכא במילתא דכשאוכלו צלי דם שלא נפלט ממנו הוי דם האברים שלא פירש ושרי ולדם שבסמפונות ליכא למיחש דכיון דצלול הוא נורא מישב שייב ליה אבל כי מטוי ליה לקדרה איכא למיחש שמא לא יפלט ממנו כל דמו בצלייה וכשיבשל אותו יפלטנו ולכך צריך לקורעו תחלה כדי שיפלט ממנו כל דמו בצלייה ונראה שלזה דקדק רבינו לכתוב לעיל גבי בישול דכבד דאין לבשלו אא"כ קורעו שתי וערב והניח מתוכו למטה וצולהו דמשמע דאין לבשלו ע"י צלייה אלא א"כ קורעו שתי וערב וכאן כ' ולצלותו פר"י שמותר אפי' בלא חתיכה ומליחה דלישנא דלצלותו משמע שאין כוונתו אלא לצלותו בלבד ולא לבשלו אחר צלייה ומש"ה פר"י שא"צ לא חתיכה ולא מליחה וגם סמ"ק חילק בין צלי לקדרה לצלייה כדי לאוכלו צלי שכ' נהגו העולם לתחוב בו קוץ או קיסם בלא קריעה ומיהו בצולה כדי לבשלו אח"כ בקדרה נכון לקורעו שתי וערב וחיתוכיה לתחת לצד האש וכבר כתבתי לעיל שרש"י פירש דהא דא"ל קרעוה שתי וערב וחיתוכיה לתחת לצלי הוא וזה היה טעמו של בה"ג ואף על פי שצריך חתיכה סתם חתיכה שתי וערב קאמר כדאיתא בגמרא אבל אין נראה שיהא כן דעת הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו הא דא"ל קרעוה שתי וערב וחיתוכיה לתחת ואם איתא שהיו מפרשים אותו לצלי לא הוה ליה להשמיטו וכתב הרשב"א בחדושיו שכן דעת הרז"ה והרמב"ן

ז"ל ושכ"כ הראב"ד ז"ל והביא ראיה מדהשמיט הרי"ף ז"ל מימרא זו מהלכותיו ובת"ה כתב לאכלו בצלי יש מי שכתב שמותר בלא חתיכה ומליחה שהאש שואב הדם כמו שאמרנו בורידים ובחתיכה שנצרר בה הדם ויש מי שאוסרה אפילו לצלי בלא קריעה וראוי לחוש לדבריו עכ"ל:

סעיף קטן יב

וכתב בעל העיטור נוהגים בצרפת לנוקבו בסכין בהג"א קרא תגר על מנהג זה שכ' שם בלשון הזה תימה נהגו העולם שלא לקורעו אלא תוחבין בו ונוקבין נקבים דקים וכתב רבינו יהודה שאין לשנות ממשמעות ההלכה וכן היה נוהג ר"י לקורעו שתי וערב ע"כ ואע"פ שבסמוך כתב רבינו בשם ר"י שמותר לצלותו בלא חתיכה ומליחה אפשר דחד ר"י רבי יצחק ואידך ר"י רבי יהודה א"נ דר"י לא אמר כן אלא להלכה אבל למעשה היה נוהג כדברי בה"ג:

סעיף קטן יג

ומ"ש ומנהגינו אין לנו אלא בנקיבת השפוד וכבד העוף בלא שום חיתוך וכו' נראה שהכל הוא מדברי בעל העטור ונראה שטעם מנהגם שהיו סוברים כדברי האומרים דלא בעי חתיכה לצלי ומפני כך כבד בהמה שדרך העולם לצלותו בשפוד היו תוחבין בו השפוד לא על דעת להוציאו בו דמו אלא לצלותו בו וכבד העוף שאין דרך לצלותו בשפוד לא היו נוקבין אותו כלל שאילו היו תוחבין השפוד בשל בהמה כדי להוציא דמו גם בשל עוף היה להם לעשות כן דאין לומר דמשום דמניחין אותו על גבי הגחלים ס"ל דמישב שייב טפי א"כ של בהמה נמי ה"ל להניחו ע"ג גחלים ועוד דבפרק ג"ה (צג:) גבי אומצא דאסמיק משמע איפכא דבתליא בשפודא דייב דמא טפי מכי אנחיה אגומרי ודוחק לומר דס"ל דלא אמרו בגמרא דצריך קריעה אלא בכבד דבהמה שסמפונותיו גסים וכנוס בהם דם הרבה אבל לא בכבד דעוף שסמפונותיו דקים ודם הכנוס בהם מועט דא"כ לא לישתמיט חד מרבוותא דליפליג בהכי אדרבה אשכחן להר"ר יונה שכתב בהדיא דכבד דעוף נמי בעי קריעה שתי וערב וכ' דכבד דעוף שהוא חלוק לשנים צריך לחתוך כל חלק מהם שתי וערב וכן נכון לעשות לכתחלה:

סעיף קטן יד

אסור לצלותו עם בשר בשפוד אא"כ הכבד למטה אבל בדיעבד שצלאו והיה למעלה שרי פשוט בפרק כ"ה (קיא:) וטעמא משום דדמא מישרג שריג כלומר מחליק ונופל לארץ ומ"מ לכתחלה אסור מפני שהבשר רך לבלוע ונראה לעין כל שנוטף עליו כ"כ המרדכי ומפרש רש"י שלא חילקו בין עילוי בישרא לתותי בישרא אלא בתנורים שלהם שהיה פיהם למעלה והיו מניחים השפוד בתנור ראשו למטה וזנבו למעלה אבל בשפוד המונח

לארכו לא שייך לפלוגי עילוי בישרא לתותי בישרא אלא בכל גווני אסור לכתחלה: מדברי התוספות בפרק כ"צ (עד.) נראה דאפילו לפי מנהג העולם שאין מבשלין כבד ע"י שום מליחה מ"מ כיון דנמלח במליחת קדרה נתמעט דמו ולא אסר טפי משאר בשר שלא נמלח ובישרא ע"ג בישרא שרי לכתחילה לכ"ע:

סעיף קטן טו

וכן דינו בענין מליחה שאסור למלחו לכתחלה ע"ג בשר וכו' כ"כ הרשב"א וסמ"ק וגם הר"ן הזכיר סברא זו וטעמא דכיון דמליח הרי הוא כרותח דצלי כשם שאסור לצלות כבדא עילוי בשרא כך אסור למלוח וכתב ה"ה שיש חולקים בזה כלומר שסוברים דלא מחמרינן בענין זה במליחה כמו בצלי ואע"פ שכתב המרדכי דר' יואל אסר אפילו בדיעבד כבד שנמלח עם בשר דעת הוא יחיד ולא חיישינן ליה :

סעיף קטן טז

ואם נמצא הכבד בעוף דינו כדין הלב בצלי מותר כ"כ המרדכי פ' כ"ה וטעם משום דכבולעו כך פולטו וכתב עוד מיהו אומר ריב"ן דיש להחמיר ולקלוף סביב מקום הכבד וחומרא בעלמא הוא דהא בכבדא עילוי בישרא לא בעי קליפה ע"כ: ב"ה ורבינו ירוחם כתב תרנגולת שנצלית עם כבד שלה הכבד אסור והתרנגולת מותרת דיש בה יותר מס' ויש מי שהתיר הכבד וראשון עיקר וכן הסכימו רוב הפוסקים עכ"ל וכבר נתבאר שאין הדבר כן אלא דברי המתיר עיקר משום דכבולעו כך פולטו ומ"ש שיש בה יותר מס' הדבר נראה לעין שאינו כן ואם על מאי דנפיק מיניה נתכוון לאו כלום הוא דהא קי"ל דבכוליה משערינן:

סעיף קטן יז

ומ"ש ובקדרה צריך ס' כנגד הכבד מפשט דברי רבינו נראה שאפי' דבוק הכבד בעוף בס' כנגד הכבד סגי והמרדכי חולק על זה שכתב בפרק כ"ה כתב ראבי"ה אם הכבד דבוק בעוף ונתבשל עמו אוסר הכבד כל העוף אם הכבד שלם דודאי וברור כשהכבד שלם אין ס' בעוף כנגדו א"כ עושה כל העוף חתיכה דאיסורא ואוסר הכל אא"כ יש ס' של היתר נגד כל העוף ומשערין בעופות ובשר ורוטב לדברי הפוסקים דמין במינו בס' אבל רש"י פסק שמין במינו במשהו ולדידיה לא משערין בעופות אלא בבשר ורוטב דעופות ובשר שני מינין הם וכבד ועוף ב' מינין הם דקי"ל כרבא דאמר בפ"ב דע"ז (דף סו.) דבתר שמא אזלינן ואם אין הכבד שלם משערין אם יש ס' בעוף לבטלו מותר הכל ע"כ ובסימן צ"ח יתבאר שאין הלכה כדברי רש"י שסובר דמין במינו במשהו ובסימן צ"ב יתבאר דהלכה כרבינו אפרים דסבר דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר בחלב אבל לא בשאר איסורין וא"כ אפי' דבוק הכבד בעוף בס' כנגד הכבד סגי וכדמשמע מפשט דברי רבינו. כ' עוד שם המרדכי בשם ראבי"ה דאם צלו הכבד ולא הדיחו ונתנו בקדרה

אין לחוש דנורא מישב שייב ואע"ג דנראה לכלוך דם מוהל בעלמא היא עכ"ל נראה מכאן דלכתחלה צריך להדיחו אחר צלייתו כשרוצים לבשלו ומצאתי כתוב שהטעם מפני המלח הנדבק בו ויש ג"כ למיחש משום מראית העין שיתאדם הבשר וכן בשר שנמלח בשפוד ורוצים לבשלו ג"כ צריך להדיחו מטעם זה ויתבאר זה בסי' ע"ו: כתב עוד המרדכי שם כתב רש"י בתשובתו כבד שנמצאת במולייתא שקורין פשטיד"א בס' ואם דבוק בחתיכה צריך שיהא בחתיכה הדבוקה בכבד ס' ואם לאו הכל אסור דקימחא דידן חיוורתא היא ואמרינן עלה פרק כיצד צולין (פסחים עד:) שמחזקת דם שבתוכה ואין האור שואב ול"נ לראבי"ה אלא כל דבר שאין האיסור יכול להתפשט אלא אצלו כגון טפילה וצלי ומליחה לא שייך ס' דדמי ללא ניער וכסה אלא קליפה בעי כפי אומד שיכול לפעפע במה שאצלו וכן נמצא בפסקי רבינו יעבץ וכן בשר שלא נמלח אם נתנוהו בטפלה אי ידע מקומו אסור בכדי שיכול לפעפע דלא בקיאין כולי האי בין זיג ללא זיג עכ"ל והאגור כתב חתיכה עם כבד דבוק בה שנתנוה בפשטיד"א לדעת רבינו ברוך הכל אסור שהשמנונית מטפטף מעט מעט בעיסה אמנם לא נהגינן הכי אלא כרש"י דמתיר בתשובותיו בס' וכתב עוד הלב שנמצא במולייתא משערין בדם הנמצא בו בס' ובא"ח כתוב אם נתבשל העוף בטפילה שקורין פנאד"ה אחר שאין מרק הרבה שיוליך הדם בכולה ראוי לחוש שמא נבלע הדם במקומו ואסר כל העוף עכ"ל ונראה דהיינו למ"ד חתיכה עצמה נעשית נבילה בכל האיסורים אבל לדידן דקי"ל כרבינו אפרים דלא אמרינן הכי אלא בבשר בחלב לא נאסר העוף אם יש בו ס'. כ' עוד המרדכי שם אם בעת צלייתו קרעוהו בסכין אע"פ שהוא רותח לא אסרינן לסכין דדם מישרק שריק והו"ל כדף שמולחין עליו וקצת ראיה מסוף ע"ז (עה:) השפוד והאסכלא של נכרים מלבנן באור ולגבי קדשים תנן מגעילן וטעמא משום שומן שלהם משמע אבל שפוד של חולין שצלו בו בשר א"צ כלום אע"פ שהאור מוציא דמו על השפוד ועל האסכלא ואין לחלק בזה בין כבד לבשר עכ"ל ועוד יתבאר זה בסימן ע"ו: כתב האגור בשם אגודה נהגו לצלות הכבד מיד אחר שנמלחה ואין לשהותה במליחה וי"א שאין הטעם משום איסור אלא מטעם הכבד שנרקבה כשמשהין אותה במלח וטוב להחמיר כי לא דבר רק הוא והטעם כתב מהר"י מולן דהאור חוזר ומבליע הדם שפלט עכ"ל וכתב עוד בשם שערי דורא מה שנהגו שאין למלוח כבד קודם צלייה לא מצינו איסור זה בכל התלמוד ובהג"א מצאתי שהטעם משום גזירה דילמא יתבשל עם בשר כיון שמלח הכבד ושהה שיעור מליחה יסבור שיש לה דין בשר הילכך עבדו היכירא ע"כ:

סימן עד

סעיף קטן א

הטחול אף ע"פ שיש בו מראה אדמומית וכו' בפ' כ"ה (קיא.) אהא דא"ל רבה בר רב הונא לדבי רבה בר ר"נ קרעה שתי וערב וחיתוכיה לתחת וה"מ כבדא אבל טחלא שומנא בעלמא הוא כי הא דשמואל עבדי ליה תבשילא דטחלי ביומא דעביד מילתא כתב האגור בשם הרוקח הכליות אסור לבשלם בקדרה משום אל תטוש תורת אמך עכ"ל ואנו נהגנו היתר לבשלם ולא שמענו פוצה פה :

סימן עה

סעיף קטן א

אין מחזיקין דם בבני מעים כגון בכרס וכו' בפרק כ"ה (קיג.) א"ר משרשיא אין מחזיקין דם בבני מעים תרגומא אכרכשא ומעייא והדרא דכנתא ופירש"י אין מחזיקין דם. אינה בחזקת דם ליאסר אם לא נמלחו: הדרא דכנתא. דקין שסביב הכנתא: ומעייא. קיבה וכרס ושאר הדקין: וכרכשא. טבחייא אבל הלב והריאה והכבד וכנתא גופא יש בהם דם וצריכין לימלח וכתב המרדכי דה"ה אם נמלחו בקערה שאינה נקובה שרי וצ"ל דבשאין בהם שומן כלל קאמר וכתב עוד המרדכי ראב"ן כתב שהראשונים לא היו מולחין כרס של בהמה קודם תשלומו לגרור השער משום שלא היו מחזיקין בו דם אבל עתה נהגו למולחו דס"ל דלא הוציא רב משרשיא מחזקת דם כי אם מעים והן הדקים הכחושין אבל הכרס לא הוציא ע"כ והר"ן כתב בשם ר"ת שהכרס אינו בכלל מעיא ומחזיקין בו דם שהרי אמרו (נא.) במחט שנמצא בעובי בית הכוסות שאם אין עליה קורט דם בידוע שהוא לאחר שחיטה ולדידי מהא לא איריא דאנן הכי אמרינן שמתוך שדמן מועט אין צריכין מליחה לפי שאותו דם המועט שבהם אינו פורש מהם בבישול והו"ל דם האיברים שלא פירש ושרי אבל לא שלא יהא בהם דם כלל שאפי' בדקין הדבר נראה לעין שיוצא מהם דם ע"י חבורה עכ"ל וכתב המרדכי בשם ספר התרומה וראבי"ה אם לא מלח המעים ובשלן מותרין אמנם לכתחלה אין לעשות כן:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל בשומן של בני מעים יש בו דם לפיכך צריך למולחם וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל אף ע"ג דאין מחזיקין דם בבני מעים מ"מ בשומן הדבוק בהם יש דם דאית ביה שורייקי ולכך נהגו למולחם וכ"כ ה"ה בפ"ז בשם הרשב"א ז"ל וכ"כ הר"ן בשם התוס' ולאפוקי משבלי הלקט שכתב דה"ה לשומן שבתוך המעים שאין מחזיקין בו דם:

סעיף קטן ג

וכנתא גופא יש בה דם כבר כתבתי כן בשם רש"י וכתב הר"ן וכנתא גופא דשריא במליחה היינו לדין הגמ' אבל לדברי הגאונים נמצא שגזרו עליה ואסרוה אלא לצלי וכ"כ בה"ג וכ"כ המרדכי וכ"כ הגהות בפ"ו כתב רבינו האי גאון כי שומן הכנתא יש בו ורידים קטנים מדם ואף על פי שחתכה ומלחה אסורה עד שיוציא הורידין הקטנים ע"כ ואף על פי שכתב לעיל שוורידי צואר דיין בחתיכה ומליחה מכל מקום ורידי הכנתא מרוב דקותן אין דם יוצא מהם אפילו ע"י חתיכה ומליחה סה"ג עכ"ל ומ"ש רבינו בשם הרשב"א הוא בתורת הבית:

סעיף קטן ד

י"א כיון שאין מחזיקין דם בבני מעים אין מולחין אותם עם שאר בשר וכו' ור"י התירו כ"כ התוספות והרא"ש והרשב"א והר"ן והמרדכי ודלא כר' יואל שכתב המרדכי דאסר אפי' בדיעבד ור' יהודה שירליאו"ן שכתבו הג"א דאסור למולחם עם בשר אחר וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי טעם להתיר משום דדמא מישרק שריק והרשב"א כתב בת"ה שאין טעם לדברי האוסרים ויראה לי שאף ע"פ שאין מחזיקין בהם דם ציר יש להם וכל שהן פולטין ציר אין בולעין דם הבא עליהם ודברים של טעם הם ולפיכך לא ראינו מי שנזהר מלמלוח אותם עם הבשר עכ"ל וכיוצא בזה הם דברי הר"ן ז"ל:

סעיף קטן ה

וכתב הרשב"א כשמולחין החלחולת אין מולחין אותו בצד פנימי וכו' ג"ז בת"ה כתב הר"ן דקדק הרמב"ן ז"ל מדאמרינן אין מחזיקין דם בבני מעים דדוקא מסתמא הוא דלא מחזקינן הא אסמיק חיישינן ובעי מליחה:

סימן עו

סעיף קטן א

הצלי א"צ מליחה לפי שהאור שואב הדם וכו' כ"כ התוס' והרא"ש והר"ן בפ"ק דחולין (יד.) על גמ' דהשוחט בשבת וביה"כ והביאו ראיות לדבר וכ"פ הרשב"א בת"ה וכתבו התוס' והרא"ש דאין לאסור משום שנכנס בו הדם מצד זה לצד זה וחשיב כדם האיברים שפירש דל"מ אם נצלה יפה דאז נפלט הדם לחוץ אלא אפילו לא נצלה יפה ולא נפלט כל הדם לחוץ שרי כי מה שיוצא לחוץ נורא מישב שייב ליה ומישרק שריק ומה שנשאר בתוכו הוי דם האיברים שלא פירש ולא חשיב כפירש מה שהדם הולך בתוכו מצד זה לצד זה כדחזינן בככר שחתך עליו בשר דאפי' מאן דאסר הככר מתיר הבשר אפי' שלא נצלה כל צרכו וסיים בה הרא"ש הלכך לא בעי מליחה לצלי וגם לא הדחה מיהו צריך שפשוף לפי שאין לקצבים סכין מיוחד לחלבים ובר"פ כ"צ (עד.) גבי מולייתא

שרי פירש"י אף ע"פ שלא מלחו אלא מעט לצלי משמע מדבריו דצלי בעי מליחה קצת ולא כולי האי כמו לקדרה ודבר תימה הוא דמה מהניא מליחה קצת דאין הבשר יוצא מידי דמו עד שימלחנו יפה יפה ע"כ והר"ן כתב בפ"ק דחולין בשר חי לאחר הדחה אפי' בלא מליחה שרי נראה דהדחה מיהא בעי משום דם שעל פניו ואפשר דה"ה לצלי ויש לדחות דצלי שאני דנורא מישב שייב ליה. והאגור כתב בשם שערי דורא אם צלו בשר בלא מליחה צריך להדיחו מן הדם שנדבק מבחוץ ומ"ש רבינו דכבוש בעי מליחה כמבושל פשוט הוא וכ"כ הרשב"א בת"ה: כתב בהגהות מרדכי סוף חולין בשם הר"פ אותם עופות שאין מקבלין מהם שומן א"צ למולחם כשיעור לקדרה ומיהו אם רוצים אח"כ לעשות מהם ציב"א בלע"ז צריך למולחם כמו לקדרה דלפעמים אין צולין אותם כי אם מעט ואח"כ מבשלין אותם והדם פירש וחוזר ונבלע :

סעיף קטן ב

אבל דם אחר שנוטף על הצלי שאצל האש לא אמרינן ביה שהאש שואבו וכו' כ"כ התוס' והרא"ש בפכ"ה גבי אין מחזיקין דם בבני מעים וז"ל אין להתיר מטעם דשריק אם נשפך דם רותח על הצלי או אפי' דם צונן היה אוסרו משום דתתאה גבר ואסור כדי קליפה או אפי' כדי נטילה דדוקא דם הנפלט ונוטף עם הציר ע"י צלייה ומליחה הוא דאמרינן לעיל דשריק אבל בעיניה לא אשכחן דשריק עכ"ל הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ג

כתב הרשב"א הרוצה למלוח צלי ולאוכלו בלא הדחה עושה וכו' בת"ה כתב כן וכ"כ בהגהות שערי דורא וכתוב עוד בהגהות הנזכר בדיעבד שרי וכן מוכיח בפשיטות מן המרדכי פרק כ"ה דפסק בשם צפנת פענח דאם שהה הבשר כשיעור מליחה ולא הודח אחר כך ועשה ממנה מולייתא וצלה אותו בשר דשרי ויראה דכ"ש בלא מולייתא וק"ל וכן משמע בס"ה שפסק אין מניחין כלי לקבל הנוטף מהבשר אא"כ הודח הדם הדחה האחרונה משמע היכא דאין מניחין כלי לקבל הנוטף ממנו לא בעי הדחה אחרונה לצלי עכ"ל וכל זה כתוב בתרומת הדשן סימן קס"ט וה"ה כתב בפ"ו על דברי הרשב"א תימא שאם דוקא במעלהו מיד הוא שמותר ואם לאו נאסר היה להם לחכמים לגזור בזה אלא נראה שאפי' אם בלע המלח מן הדם הכל יוצא ע"י האור ע"כ ולמה שכתבתי בסימן ע"ג אין כאן תימא כלל דכיון דאפי' שהה במלחו ולא הדיחו קודם צלייה נכשר ע"י הדחה לא שייך למגזר מידי. והוי יודע שהרמב"ם ז"ל סובר דלצלי בעי מליחה שכתב בפ"ו כל הדברים האלו לבשר שצריך לבשלו אבל לצלי מולח וצולה מיד וכתב ה"ה נראה מדברי רבינו שאף הצלי צריך מליחה אלא שאינו צריך לשהות במלחו והביאו לזה מה שאמר בפ' הקומץ רבה (מנחות כא.) גבי קדשים שאין צריך שיתן בו טעם הרבה כיצד עושה

מביא את האבר ונותן עליו מלח ומעלהו אמר אביי וכן לצלי פירוש וכן לצלי מולחו וצולהו מיד וזה דעת הראב"ד ז"ל. אבל יש מי שגורס וכן לקדרה כלומר שא"צ מלח הרבה ואף לגירסא אחרת פירשו הרבה מפרשים וכן לצלי אם רצה למלוח ולאכול בצלי בלא הדחה ע"כ וכבר האריך הר"ן בזה בפג"ה אהא דאמר רב יהודה אמר שמואל חוטי היד אסורים משום דם והריב"ש בתשובה סימן קס"ה:

סעיף קטן ד

לא חתך הורידים בעוף או לא נקבם בשעת שחיטה וכו' גם זה מדברי הרשב"א בת"ה ורבינו שינה לשונו קצת ולכן ראיתי להעתיק לשון הרשב"א עצמו וז"ל רצה למלוח ולאכול בצלי ובלא הדחה עושה ואינו חושש לדם שעל המלח וכו' בד"א בשחתך את הורידין בשעת שחיטה או סמוך לה שהדם חם ונפלט דרך הורידין לא חתך את הורידין אסור לאכול אפילו בצלי עד שיחתוך אבר אבר ויצלה רצה לאכול ממנה בשר חי אסור עד שיחתך וימלח ויראה לי שאם נקר הבשר מחוטי דם אוכל אפילו בלא מליחה חי או צלי ואפי' כולו כאחד שדם האיברים יוצא הוא דרך הסימנים אף על פי שלא חתך הורידין ולא הצריכו חתיכת הורידין או חתיכת אבר אבר אלא מפני דם החוטין שבבשר ויש מגדולי המורים שהחמירו שלא לאכלו כולו כאחד אפי' בצלי אלא אחר חתיכת ורידין ורוב ב' הסימנין עכ"ל וכבר נתבארו דברים אלו בסימן כ"ג בס"ד: כתב סמ"ג הטעם שאמר למעלה שצלי א"צ מליחה מפני שדם האיברים מותר כל זמן שלא פירש ואותו שפירש נופל לארץ אין ענין טעם זה בתרנגולת או אווז שהם חלולים ופורש הדם מלמעלה למטה בתוך החלל והרי הוא כפורש מחתיכה ופעמים שהאווז או התרנגולת נצלית יפה מצד אחד ופלטו כל דם אותו צד ואין נצלית יפה מצד אחר ולא פלטו כל הדם שלו וכמו כן איננו פולט כל דם שבא לו מלמעלה אי"ז נכון לפ"ז שהוא רוצה לצלות עוף שלם שימלחנו מבחוץ ומבפנים וישהה כשיעור מליחה ואח"כ ידיחנו ויצלה אותו עכ"ל וכתב המרדכי בפכ"ה על זה ל"נ למורי ושכחתי אם א"ל הטעם ונ"ל דהא הכא מסקינן ל"ש ושרי למלוח שתי חתיכות יחד משום דעל ידי מליחה פולט הכל בין דם עצמו בין דם הנבלע בו ממקום אחר וכ"ש ע"י צלייה דנפלט הכל אף ע"פ שפירש מדופן לדופן עכ"ל ואין טעם זה נראה בעיני דאם כן היינו צריכין להמתין מלאכול מעוף הצלוי עד שיצלה שיעור שיפלוט כל דמו בין דם עצמו בין דם שבא לו מלמעלה ולא ראינו שנזהר בכך לפיכך צ"ל דעיקר הטעם הוא משום דכיון שהעוף שלם דם הפורש מלמעלה למטה בתוך החלל הוי כדם הפורש בחתיכה מצד זה לצד זה דשרי כמו שנתבאר בראש הסימן ולא שני לן בין יש חלל בין צד זה לצד זה לאין ביניהם חלל ועוד דאפי' אי חשיבי

כשתי חתיכות ליכא למיסר שאל"כ בב' חתיכות זה אצל זה למה אין נאסרות שפולטת זו ובולעת זו אלא ע"כ אמרינן בהו דם מישרק שריק ואין לומר דמיקוא קוי דמה שהרי כל שעה מהפכין השפוד ועי"ל דעוף שלם לא גרע ממולייתא דאמרינן בה כבולעו כך פולטו כלומר דמיד בשעת הבליעה הוא נפלט וכמ"ש הרא"ש בפג"ה:

סעיף קטן ה

כתב בספר המצות שאסור לחתוך בסכין צלי שאצל האש וכו' בסמ"ג:

סעיף קטן ו

והרשב"א אסר השפוד שכתב שפוד שצולין בו בשר בלא מליחה וכו' כ"כ בת"ה הקצר סוף ש"ד ובארוך נתבאר שאותו גדול הוא הראב"ד וכ' עוד ולפיכך אסור לנער הקדרה בשפוד וכן אסור להפך בו בשר שבמחבת שהשפוד בלוע מן הדם וכשמשים אותו בקדרה או במחבת פולט הדם בתוכו וכן היה אוסר ה"ר יונה ז"ל ע"כ והר"ן בפרק כ"ה גבי אין מניחין כלי תחת הבשר עד שיכלה מראה אדמומית שבו כתב שהקשה הראב"ד למה אין השפוד נאסר מפני דם שבולע וכי גמיר בישרא למיטוי ושביק ליה ליתסר בישרא תירץ הרמב"ן דכבכ"פ הלכך כל שבולע הבשר מן השפוד חוזר ופולט אבל אסור ליתן השפוד לתוך התבשיל שהשפוד עצמו אסור כ"כ הרא"ה ולפי זה אסור להשהות הצלי בשפוד כלל אחר שהעבירוהו מן האור. וכן שמעתי שכתבו להחמיר בכך ולי אפשר דבשפוד נמי אמרינן כבכ"פ ואין להחמיר בזה כל כך דדם מבושל אינו עובר עליו עכ"ל:

סעיף קטן ז

וא"א הרא"ש ז"ל כתב שהשפוד מותר דנורא משאב שאיב וכו' בפרק כ"ה (קיא:) גבי בי דוגי כתב נראה דבי דוגי אסור כיון שהדם מונח עליו ונבלע בו והשפוד אינו נאסר דנורא שייב כל הדם ואין מניחו ליבלע בשפוד ע"כ:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ולפי זה ה"ה דסכין נמי מותר לכאורה נראה דאיכא לדחויי דהא לא שייך למימר נורא משאיב שאיב אלא בשפוד שמניחין אותו סמוך לאש כל זמן שהבשר נצלה אבל סכין שחותכין בו בשר שלא נגמרה צלייתו מה עניינו אח"כ אצל האש דנימא ביה נורא מישאב שאיב אך המדקדק בלשון הרא"ש יבין דשפיר דייק רבינו דהא טעמא דיהיב הרא"ש להתיר השפוד הוי משום דנורא שאיב כל הדם ואין מניחו ליבלע בשפוד דמאחר שלמדנו שהאור מושך הדם אליו ואינו מניחו ליבלע בשפוד אף אנו נאמר דאין מניחו ליבלע בסכין דמה לי שפוד מה לי סכין טבע האור גורם כשמתחיל לחמם הבשר שהוא מושך הדם אליו בענין שאינו נבלע בשום דבר הסמוך לו וכן עמא דבר להתיר

בין בשפוד בין בסכין וכתוב בת"ה סימן קס"ב דאפי' לדברי סמ"ג דאסר ה"מ בצלי אבל במליח אע"ג דמליח כרותח שרי לחתכו בסכין:

סעיף קטן ט

צלי שלא נמלח וחתכוהו ע"ג ככר וכולי בפרק כ"ה אר"נ אמר שמואל ככר שחתך עליה בשר אסור לאוכלו וה"מ דאסמיק וה"מ דאבריה וה"מ דאסמכיה אבל קלישתא לית לן בה ופירש"י חתך עליה בשר כשהוא חותך מן הצלי אסור לאוכלו מפני שהדם יוצא ונבלע בו ה"מ דאסמיק שהיה בשר אדום וה"מ דאבריה שנקב הדם את הככר כלומר עבר מצדו לצדו עד שנראה משני צדדיו וה"מ דאסמכיה שהיה אותו מוחל היוצא מן הבשר עבה אבל צלול לאו דם הוא ובתר הכי אמרינן דרב הונא סבר דשרי ורבא אכיל ליה וקרי ליה חמר בשר ופסקו הפוסקים כוותייהו ומשמע דבכל הני גווני דאסור שמואל דהיינו דאסמיק ודאבריה ודאסמכיה שרי ר"ה ורבא דאל"כ מאי בינייהו וכ"כ הרשב"א בהדיא בת"ה וכתב הר"ן דהא דשרי דוקא כשנתבשל הבשר כמאכל בן דרוסאי וה"ה כתב בפ"ו מהמ"א כתב הרשב"א שהגיע הצלי לכדי שיעור צלייה עד שיהא ראוי לאכילה ויש מי שכתב דכל שהגיע למאכל בן דרוסאי שהוא שליש בישול מותר ואם היה הבשר מוכשר לקדרה כבר כתבתי שיש מפרשים מתירין אפי' נתינת הכלי מיד עכ"ל וזה שכתב בשם הרשב"א מבואר יפה בחידושיו שכתב כלשון הזה משמע דההוא דככר מטא לצלי הראויה לאכילה לרוב בני אדם וכתב עוד שם שנראה מדברי הראב"ד דדוקא שעל הככר הוא שהתירו רבא ור"ה ומשום דנבלע בככר אבל אי פריש למנא כהללו שחותכין את הצלי על כלי עץ דאסור אפילו לרבא משום מראית העין ולא משמע הכי דהא שמואל גופיה לא אסר ליה אלא בדאסמיק ואברי סומקא לבראי וסמיכתא ובכי הא הוא דשרי רבא דאלמא טעמיה דרבא לאו משום דנבלע בתוך הככר הוא אלא משום דדם כזה אין לו מראה חזק ואין אדם טועה בכך אלא חמר בשר הוא דקרו ליה ואפי' חתיך ליה בכלי והוא בעין משמע נמי דשומן בשר הוא וחמר בשר קרו ליה ע"כ. ולענין בשר צלי קצת אם מותר לבשלו או לטגנו נתבאר בסוף סימן ס"ט:

סעיף קטן י

בשר שצולין בלא מליחה אין נותנין כלי תחתיו לקבל שמנונית הנוטף ממנו וכו' ג"ז בפרק כ"ה אר"נ אמר שמואל אין מניחין כלי תחת הבשר עד שיכלה כל מראה אדמומית שבו מנא ידעינן מר זוטרא משמיה דרב פפא אמר משתעלה תמרתו מתקיף לה רב אשי ודילמא תתאה מטא עילאה לא מטא אלא אמר רב אשי לית ליה תקנתא אלא מישדא ביה תרתי גללי מילחא ומישפייה. ופירש"י משתעלה תמרתו. שהבשר מעלה עשן ל"א שיהיו הגחלים מעלים עשן שכל זמן שהדם שותת עליהן אינן אלא כבין והולכין אבל

כשהשומן נוטף הם מעלים עשן: ודילמא תתאה מטא. צד התחתון של צד הגחלים נצלה והעליון לא נצלה: תרתי גללי מילחא. בין על הבשר בין בתוך הכלי והדם נגרר אצל המלח לשוליים: ומשפייה. כלומר יערה השומן העליון מכלי אל כלי כדי שלא יתערב הדם בו וכתב הרא"ש ונראה דבי דוגי אסור כיון שהדם מונח עליו ונבלע בו אבל הר"ן כתב שם גבי הא דקאמר התם ואי איכא בי דוגי בישרא עילוי כבדא נמי אסור דבבי דוגי דבשר איכא למידק יאסר השומן מפני שהוא בולע מדם וכ"ת דמשקה אינו בולע ממשקה אפ"ה יאסר הכלי מחמת הדם ויאסר השומן מפני פליטת הכלי י"ל דהאי דמא דבי דוגי מדינא לא מיתסר לפי שאין נותנין בי דוגי עד שנצלה כמאכל בן דרוסאי וכלה דמה אלא שמפני שעדיין יוצא מוחל אדום ממנו אסרוהו מפני מראית העין וגבי הא דאסיק רב אשי לית ליה תקנתא אלא מישדא ביה תרי גללי מילחא וכו'. כתב ומיהו כי שרי כה"ג דוקא לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וליכא למיחש למוחל הנוטף אלא מפני מראית העין אבל קודם שנתבשל כמאכל בן דרוסאי כיון דדם גמור הוא ע"כ בי דוגי אסיר וכיון דאסיר א"א לשומן שבתוכו שיהא ניתר וכמש"ל וכ"ת ואי בשנתבשל כמאכל בן דרוסאי עסקינן היכי מסקינן דלית ליה תקנתא אלא בתרי גללי מילחא והא בככר שחתך עליה בשר נקטינן כרבא דאכיל ליה ולא חייש למראית העין לא דמי דהתם ה"ט לפי שהמוחל בלוע בתוך הככר אבל בכלי שתחת הבשר שהוא עומד בפ"ע איכא משום מראית העין אף ע"ג דמדינא ה"נ שרי שכיון שנתבשל כמב"ד כבר נתמצה כל דם שבו והשאר אינו אלא מוחל בעלמא עכ"ל וגם הרשב"א כ' בחידושיו דמנא ליה דלא מיתסר משום דדם שבשלו מדרבנן הוא דאסיר וכיון דספיקא הוא אי מטא אי לא מטא ספיקו להקל ע"כ וכן כתב רבינו ירוחם בשמו ובאמת שלדברי הרא"ש יש לתמוה מאחר שהכלי אסור למה לא יאסור את השומן ושמא י"ל שמאחר שאין כלי זה מונח על האש נהי שהוא בולע מדם הנוטף בתוכו חם אינו כדאי לאסור את השומן ולפום ריהטא דסוגיא דשמעתין משמע דרב אשי לא קפיד בין תעלה תמרתו ללא תעלה דאי לא מלח תרי גללי מילחא אפי' אחר שתעלה תמרתו אסור ואי מלח תרי גללי מילחא אפילו קודם שתעלה תמרתו שרי וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרא"ש שהשמיטוה להיא דמשתעלה תמרתו וכ"נ ג"כ מדברי הרמב"ם פ"ו מהמ"א אבל הרשב"א כתב דאפילו רב אשי נמי דאמר דאית ליה תקנתא בגללי מילחא תרתי בעיא משתעלה תמרתו ואח"כ למיהב ביה גללי מילחא אבל לשוויי בי דוגי מקמי דתכלה אדמומית דהיינו משיעלה תמרתו לא דאז איכא דם ומיהו אפ"ה לכתחילה לא שרינן בלא גללי דמילחא דכל היכא דאיכא לתקוני ולמיפק מידי ספק מתקנינן ומפקינן עכ"ל וה"ה כתב שתי סברות אלו

בפ"ו מהמ"א ולא הכריע ביניהם ומבואר בדבריו שם שהוא סובר דלהרי"ף והרמב"ם הא דרב אשי אפילו קודם שתעלה תמרתו הוא וכמ"ש אבל רבינו סתם דבריו כדעת הרשב"א ואם היה סובר שהרא"ש חלוק בדבר היה לו להזכיר סברתו ולכן נראה לי שרבינו סובר דלהרא"ש נמי הא דרב אשי אחר שתעלה תמרתו הוא ולא קודם שהרי כתב אר"נ אמר שמואל אין מניחין כלי תחת הצלי עד שתכלה כל מראה אדמומית שבו מנא ידעינן וכו' ואסקה רב אשי דלית ליה תקנתא עד דמייתי תרי גללי דמילחא וכו' ואם איתא שהיה מפרש דלרב אשי לא בעי משתעלה תמרתו כלל נמצא דרב אשי פליגא אדשמואל דאמר אין מניחין עד שיכלה אדמומית ולרב אשי כילוי אדמומית זה לא מעלה ולא מוריד דאי יהיב תרי גללי מילחא אפילו קודם שתכלה מראה אדמומית נמי שרי. וא"כ לא ה"ל לכתוב לדשמואל כלל ומדכתבו לדשמואל וגם מדכתב עלה ואסקה רב אשי משמע דס"ל דרב אשי לא פליג אדשמואל אלא לאוסופי עליה אתא דבתר דכלה אדמומית שבו בעי תרי גללי מילחא וקודם שכלה אדמומית שבו לא מהני תרי גללי דמילחא וכדסתים שמואל ואמר אין מניחין כלי עד שיכלה אדמומית שבו ושמואל לא אתא לאשמועינן אלא דקודם כילוי אדמומית ליכא תקנתא כלל לאנוחי כלי אבל אין הכי נמי דבתר הכי איכא תקנתא כדמסיק רב אשי ומה שלא כתב דברי רב פפא משתעלה תמרתו משום דלדידיה בתר דתעלה תמרתו בלא תרי גללי מילחא נמי שרי וליתא ומ"מ מדאמר שמואל עד שיכלה אדמומית שבו שמעינן שפיר דבעינן שתעלה תמרתו דזו וזו אחת היא ולפי זה גם הרי"ף אפשר שסובר כן דתקנתיה דרב אשי ליתא אלא אחר שיכלה מראה אדמומית שבו שהרי הוא ג"כ כתב לדשמואל וכתב עלה ואסקה רב אשי. וכתב הרשב"א בת"ה כלשון הזה בשר שצולין אותו עד שלא נמלח אין נותנין כלי תחתיו לקבל שמנונית עד שיגיע לכדי שיהא ראוי לאכילה בצלייה זו ומשמע דלא סגי ליה בכדי מאכל בן דרוסאי אלא כעין דמטא לצלייה הראוי לאכילה לרוב בני אדם כמ"ש גבי ככר שחתך עליה בשר אלא שבחידושיו כתב דההוא דככר שחתך עליה בשר טפי מטא מהאי דכלה אדמומית דההוא דככר מטא לצלייה הראויה לאכילה לרוב בני אדם ע"כ וא"כ איפשר דגבי בי דוגיא כשהגיע למאכל בן דרוסאי סגי וכדברי הר"ן: והאי בי דוגיא לא משמע מדברי המפרשים והפוסקים שהיו נותנין בו אלא מלח בלבד אבל הרשב"א כתב בת"ה שהיו נותנים בו מים ובתוך המים היו נותנין בו גרגירי המלח:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו בד"א בבשר אבל בכבד אסור בכל ענין ליתן כלי תחתיו וכו' גם זה בפרק כ"ה (קיא.) אהא דדרש מרימר בין כחלא בין כבדא תותי בישרא שרי עילוי בישרא בדיעבד

אין לכתחלה לא ואי איכא בי דוגי בשרא עילוי כבדא נמי אסור ומ"ש מדמא דבישרא דמא דבישרא שכן דמא דכבדא קפי. ופירש"י שכן. יורד לשולי הכלי והשומן צף למעלה והרמב"ם השמיט דין זה ולא ידעתי למה דהא ליכא מאן דפליג ביה:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו וכתבו הגאונים שלא התירו ע"י נתינת מלח אלא בב' או ג' גרגרים וכו' וע"כ כתב רש"י שאין אנו בקיאין בדבר וכו' ואין ליתן כלי תחת הצלי עד שימלחנו וכו' אף ע"ג דבפירושי רש"י דידן אין כתוב אלא דברי בה"ג בלבד בנוסחאות רש"י של רבינו איפשר שהיה כתוב כמ"ש בשמו ולפום נוסחא דידן נמי שפיר איכא למילף מיניה הכי דכיון דאין אנו בקיאין אין לנו ליתן כלי תחת הצלי מספק וכ"כ הרא"ש וכ"נ מדברי התוספות וכ"כ סמ"ג וכ"כ הר"ן על דברי בה"ג דלפי זה נפל בי דוגי בבירא דאנן לא בקיאין בשיעורא דמילחא דאי רמינן ביה פורתא דילמא לא ממשיך בהדי דמא ואי רמינן ביה טובא דילמא מבטל לכח הדם ומתערב בהדי שומנא וכ"כ הרשב"א בחידושיו בשם ספר התרומות ובת"ה כתוב יש מגדולי המורים האחרונים שאמרו שעכשיו שאין אנו בקיאין בשיעור נתינת המלח אסור ליתן כלי תחת בשרא א"כ מלח הבשר ושהה במלח שיעור מליחה והודח יפה כדין בשר הנכשר לקדרה ע"כ ורבינו לא חשש להזכיר ההדחה לפי שהוא פשוט וקצר במובן וכתב ה"ה בפ"ו מהמ"א אם הבשר היה מלוח ומוכשר אף לקדרה דעת קצת המפרשים שמותר לתת תחתיו כלי מיד וא"צ שום דבר וזה דעת הרשב"א ואין כן דעת רבינו ע"כ וטעמו ממה שיתבאר בסימן שאחר זה: וכתב הרשב"א ואם עבר ונתן אפילו מלח וכו' ז"ל הרשב"א בת"ה יראה לי שאם עבר ועשה ואפילו נתן בו מלח הרבה מותר לפי שאין כאן דם איסור דאורייתא דדם שבשלו הוא ואינו אסור ד"ת ועוד דאי ודאי אלא ספק שמא משעלתה תמרתו נתבשל הכל ואפי' העליון ולפיכך מותר עכ"ל.

סימן עז

סעיף קטן א

עופות או גדיים שממלאים אותם בשר שלא נמלח וכו' בריש פרק כיצד צולין (פסחים עד.) אמר רבא האי מולייתא שריא א"ל אביי והא קא בלעה דמא אמר ליה כבולעה כך פולטה ואסיקנא והלכתא מולייתא שרי אפי' פומיה לעיל וכתב זה הרי"ף בפרק ג"ה וכתב דהא דמולייתא שרייא דוקא לצלי כעין הפסח שהוא צלי אבל לקדרה לא וכ' שם הרא"ש וז"ל האי מולייתא שרי פי' עוף או גדי ממולא בשר דק כתוש בלא מליחה וצולהו בשפוד א"ל אביי והא קא בלעה דמא א"ל כבולעה כך פולטה. ואפילו נמלח בשר החיצון

ושהה כדי מליחה דהשתא אינו טרוד לפלוט דמו שנאמר אגב פליטת דמו הוא פולט מה שבולע מן הפנימי אפ"ה שרי מדמייתי עלה ראיה מטפילת בר אווזא ואע"פ שמעשים בכל יום שאוסרין בשר ששהא כדי שיעור מליחה שטפל בציר פליטת דם ואפי' לצלי ולא אמרינן כבולעו כך פולטו דדוקא היכא שנפלה מיד בשעת הבליעה כגון מולייתא אמרינן כבולעו כך פולטו אבל דבר שנאסר כבר מחמת דם שבא עליו ממקום אחר תו לא שרינן ליה משום דכבולעו כך פולטו והלכתא מולייתא שריא ואפילו פומא לעיל וה"מ לצלי כעין פסח שהוא צלי אבל בקדרה לא פי' אם לא נמלחו שניהם בשר הפנימי והחיצון ואחר שנתמלא מלח החיצון אסור לקדרה דאין המלח מפליט דם של פנימי עכ"ל וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ב

ומ"ש להתיר לצלי אפילו נמלח החיצון ולא נמלח הפנימי כ"כ התוס' בריש פרק כ"צ דלא כהגהות מיימון שכתבו בשם התוספות דהא דמולייתא שריא ה"מ בששניהם מלוחים או שניהם אינם מלוחים אבל אם אותם שבחוץ מלוחים והפנימי לא נמלח אסור הפנימי וכתב הרשב"א בת"ה אווזין ותרנגולין שממלאים אותם בשר שנמלח כדי מליחה המכשרת לקדרה מותר בין בצלי בין בקדרה ע"כ וכן נראה מדברי הרא"ש ורבינו אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהמ"א עופות שהניחן שלמים ומילא חללן בשר וביצים אסורות שהרי דם יוצא לתוכן ואע"פ שמלחן יפה יפה ואפילו היה הבשר שבתוכן שלוק או צלוי ואם צלאן הרי אלו מותרות אע"פ שהבשר שבתוכן חי ואפילו פיהן למעלה בני מעים שמלאן על דרך זו בבשר צלוי או שלוק או שמלאן בביצים ושלקן או קלאן הרי אלו מותרים שאין מחזיקין דם בבני מעים וכן הורו הגאונים עכ"ל. וכתב ה"ה שטעמו מפני שסובר שמ"ש הרי"ף אבל לקדרה לא אע"פ שהוא מלוח ומוכשר לקדרה דאי לא מאי איריא מולייתא ותו דפשיטא הוא דכל הבשר שלא הוכשר כדינו אסור בקדרה ואוסר תערובתו אלא ודאי דעת הרי"ף הוא אף ע"פ שהכל מלוח אסור והוסיף רבינו לבאר שאפילו הבשר שבתוכו מבושל וכן בדין לפי שיטה זו שהרי הטעם הוא מפני שהעופות פולטים ובולע מה שבתוכן וא"כ מה לי מבושל מה לי שאינו מבושל והרמ"ך כ' זה תימה גדול ולא ידעתי מאין הוציא זה ומ"מ בתשובת הגאונים מצאתי כדבריו וצ"ע ע"כ וכן אתה למד שדעת הגאונים כן הוא מדין בני מעים שהזכיר רבינו בסמוך בשם הגאונים ונראה שהם סבורים שכל הסוגיא הזו אפילו בבשר מלוח הוא ואעפ"כ הוה פליג אבייי וטעמם מפני שאין המלח כשיעור מליחה מפליט כל הדם וזה הוא שהצריך רבינו למעלה להשליך הבשר לתוך מים רותחין כמש"ל סימן ס"ט אחר מליחה כדי שיתלבן

מיד ולא יצא דם וכשחללן מלא מבשר אין המים הרותחין נכנסין לתוכן יפה וע"כ לא פליג עליה רבא אלא בצלי דכבולעו כך פולטו ע"י האור אבל לקדרה אפילו רבא מודה וזהו שלא הזכירו כאן מליחה כלל ועוד דאם איתא דבמלוח ומוכשר לקדרה מודה אביי מאי קא מייתו ראיה בגמרא מההוא גוזל דטפלו לרב דלמא מלוח כדינו לקדרה היה זהו דעתם ז"ל אבל כל האחרונים חלוקים בזה חוץ מהרא"ה שהוא סובר כך והם מפרשים דכולה סוגיא בבשר שלא נמלח כדינו לקדרה שלא היה דרכן למלוח כן לא לצלי ולא לטפל בבצק אבל במלוחה ומוכשר לקדרה בכל גוונא מותר שאינו פולט דם אח"כ וזהו דעת הראב"ד בהשגות ועל פיהם נוהגים היתר בזה בכל מקומותינו שאין חוששין אחר מליחה לקדרה כלום עכ"ל. והרשב"א כתב בתשובה ח"ג סימן רנ"א על דברי הרמב"ם דבריו באמת בעינינו מן המתמיהין ומולייתא שאמרו פרק כ"צ בבשר שלא נמלח כל צרכו הוא אלא כמליחת בשר שנוהגין בצלי ובענין קדשים ועל כן הביאו ראיה שם מנותן כרעיו ובני מעיו בתוכו לפי שבצלי ובקדשים אין המולח אלא לשעה ומעלהו אפ"ה קאמר רבא דאף ע"פ שפולטין דם בתוכו מותר דכבולעו כך פולטו אבל בשר שנמלח ושהה כשיעור מליחה לקדרה קים להו דיצא מידי דמו לגמרי ואע"פ שאח"כ פולט ציר אדום חמר בעלמא הוא ומותר לכתחלה ועל מה שצריך הרמב"ם להשליך הבשר לתוך מים רותחים כדי שיתלבן מיד כתב כבוד הרב במקומו מונח שא"כ מליחה מאי מהניא דמליחה הא אמרינן דאינה מוציאה מידי דם ואי משום חליטה אפילו בלא מליחה נמי וטורח במליחה למה סוף דבר לא ידענו דרכו של הרב ז"ל וגם כל אותה סוגיא שבפרק כ"צ מוכחת כן. והלכה למעשה בכל גלילות ארצנו להתיר אחר המליחה כמליחת בשר לקדרה ע"כ. וגם הריב"ש כ' בתשובה דף קפ"ה שנהגו היתר בכל המקומות וכן המנהג פשוט:

סימן עח

סעיף קטן א

הטופל בצק בעוף וכו' בר"פ כיצד צולין (פסחים עד:) גבי טפילת עוף אסיקנא דסמידא בין אסמיק בין לא אסמיק שריא משום דמפריר דחיוורתא אי זיג כזוזא חיוורא שריא אי לא אסיר דשאר קמחים אסמיק אסיר לא אסמיק שרי ופירש"י בסמידא. בעיסה של סולת ואינה נדבקת כ"כ ונפרכת מאליה והדם יוצא ממנה: דמפריר. לשון פירורים: בין אסמיק. מוהל שבתוך הלחם בין לא אסמיק שרי שהדם ודאי יוצא ואודם זה ודאי לא דמות דם הוא: חיוורתא. קמח נקיה כעין שלנו שאינו סלת שהיא קשה ואינו פולטו: זיג. לשון זכוכית לבן וצלול מראה מוהל הבשר שזב בלחם ומדברי הרמב"ם ז"ל נראה

דחיוורתא היינו קמח חיטים שלתתן. וכתב ה"ה דלשיטת הרמב"ם והגאונים במולייתא דינים אלו אף ע"פ שהעופות מלוחים ומוכשרים לקדרה. ומ"מ אין לחוש אלא בטפלה בלבד וזהו שכתב ואם לאו אסורה ולכי שיטת האחרונים ז"ל כל זמן שהעופות מוכשרים לקדרה בכל גוונא אף טפילתן מותרת ולפי שרבינו סובר כדעת האחרונים כמו שנתבאר בסימן דלעיל לפיכך סתם דבריו כאן כדעת האחרונים שכתב דבלא נמלח כשיעור מליחה אסקינן דמשמע שאם נמלח כשיעור מליחה בכל גוונא שרי וכתב הריב"ש סי' קס"ו שעל דעת זה נהגו לסמוך ושטופלים הבשר אחר שהוכשר לקדרה ואין מדקדקין בקמח הבצק:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אין אדמומית זה אלא מראה דם פירושו אינו דם אלא מראה אדום בעלמא:

סעיף קטן ג

ומ"ש אם הבצק מקמח של חטים מנופה ודק אפי' אין מראה האודם ניכר אלא זך ככסף אסור. תמוה הוא דהא בזיג כזוזא מכשר בגמ' בהדיא וכ"כ הרמב"ם והרשב"א ז"ל ונ"ל שכצ"ל אפי' אין בו מראה אודם אלא שאינו זך ככסף אסור ואע"פ שבת"ה הקצר שלפני כתוב כלשון רבינו גם שם נראה שהוא ט"ס וטפילה זו פירש"י ז"ל שהוא פשטיד"א וכ"נ מלשון הרשב"א בת"ה והתוספות כתבו דאמרי ר"ת וריב"א דלשון טפל לא משמע הכי דמשמע דהיינו טיחה כמו (שבת פ:) בנות עשירים טופלות אותן בסלת ועוד דבפשטיד"א לא אמרינן כבולעו כך פולטו דחזינן דלא פלטי במקום מושבם יבש בתנור ע"כ נראה שהוא מה שרגילין לטוח בעיסה שבלילתה רכה ורגילין לעשות סביב קורקבנים ובני מעים שמשימין אותם בשפוד וטחין סביבותן בעיסה רכה ע"כ וכ"נ קצת מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב עופות שטפלן בבצק וצלאן ואפשר שע"פ זה הוא מה שדייק ה"ה מלשונו שאין לחוש אלא בטפילה בלבד דאילו היה פשטיד"א גם העוף היה נאסר אע"פ שהוא מליח ומוכשר לקדרה לפי דעתו ודעת הגאונים ז"ל דהאי פשטיד"א כמבושל בתוך קדרה או קערה דמי ולדידהו כל שאינו נותן הבשר לתוך מים רותחים אסור משום דפירש דם מהבשר ומתערב בתבשיל והדר בשר ובלע מיניה כמו שקדם וכיון דבפשטיד"א ליכא מים רותחין כדי שיחלטוהו דייב דמא מהעוף ונבלע בפשטידא וחוזר העוף ובולע ממנו ומיהו איפשר דבקליפה סגי ליה. ולד"ה אם העוף לא נמלח אסור כדין בשר שנתבשל בלא מליחה ואפילו יש ס' כנגדו דלא מהני ס' אלא בדבר שיש בו רוטב כמ"ש ה"ה בדין זה דטפילה ומיהו איכא לספוקי אם נאסר כל העוף או אם אינו אסור ממנו אלא כדי קליפה דאיכא למימר הדם שנשארו בו הוי דם האיברים שלא פירש ושרי ומה שפירש ממנו לא חזר ונבלע בו אלא מקום שהוא דבוק לפשטידא וכיון שאין שם רוטב אינו

חוזר ונבלע בו יותר מכדי קליפה והמרדכי כתב בפרק כ"ה בדין כבד או בשר שלא נמלח שנתנוהו בפשטיד"א וכתבתיה בסוף סי' ע"ג. דין זה דטפילה לא מצאתי בדברי הרי"ף והרא"ש ולא ידעתי למה השמיטוהו ואפשר שהיו מפרשים דטפילה היינו כמו שפירשו התוספות ובזמנם לא היו נוהגים לצלות עופות בדרך זה לפיכך לא חשו לכתבו. כתוב בשבלי הלקט דאנן דלא קים לן השתא במיני קמחים הוי סמידא והי חיוורתא ושאר קמחי אי לא מלח לבישרא שיעור מליחה לקדרה אסור עכ"ל ואפשר שמטעם זה השמיטוהו הרי"ף והרא"ש :

סימן עט

סעיף קטן א

כתיב להבדיל בין הבהמה הטהורה לטמאה תימה דלא אשכחן קרא אלא בהאי לישנא להבדיל בין הטמא ובין הטהור דהכי איתיה בסוף פרשת שמיני וכ"כ הרמב"ם ז"ל. ומה שאמר פירוש האסורה לאכילה ולמותרת פי' דאף ע"פ דטמא וטהור כתיב אי אפשר לפרשו לענין טומאה וטהרה דבחייה אין קבלת טומאה בבעלי חיים בין אסורים בין מותרים ובמיתתן כולם טמאים ואפילו הטהורים ואף ע"ג דכתיב בתריה ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל כבר אמרו ז"ל (בת"כ פרשת שמיני) צ"ל בין צבי לערוד והלא מפורשים הם אלא בין שנולדו בה סימני טריפה כשירה לנולדו בה סימני טריפה פסולה אבל קשה לי דהא להבדיל בין הטמא ובין הטהור דרשו גם כן צ"ל בין פרה לחמור אלא בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו וכיון שלא חשש לדרשת חז"ל טפי הוה עדיף לאיתויי סיפיה דקרא דחיה הנאכלת ואשר לא תאכל דפשטיה דקרא מיירי באסורה לאכילה ומותרת ואפשר דרבינו אקרא דוהבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה דבסוף פרשת קדושים סמיך והרמב"ם הביא פסוק זה גם כן ותיבת להבדיל אינה מדוייקת דהשתא קרא דלהבדיל בין הטמא והטהור וכו' שבקיה לדרשת חכמים ז"ל אך על הרמב"ם קשה דאייתי ההוא קרא דכיון דלא חש לדרשת חכמים ז"ל טפי הוה עדיף לאיתויי מסיפיה דקרא כמ"ש י"ל דאה"נ דלא מייתי אלא מסיפיה דקרא ותדע דהא כתביה לכוליה קרא ולא כתב דפירוש טמא וטהור אסור באכילה ומותר באכילה ומשמע דמנאכלת ולא תאכל דסיפיה דקרא מייתי לה וטמא וטהור מוקי לה לדרשת חכמים ז"ל או לדרשא אחרינא ומ"מ איני יודע מי הביאו לרבינו לכתוב זה דהא לא נחית למנות המצות ולא היה לו להתחיל אלא מב' סימנין בטהורה שהיא מעלת גרה וכו':

סעיף קטן ב
וחיה בכלל בהמה שאינה ניתרת אלא בב' סימנין אלו אף ע"ג דבפרשת שמיני כתיב זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ כל מפרסת פרסה וכו' דרשו חז"ל (חולין עא.) מלמד שבהמה בכלל חיה ורבינו כתב שחיה בכלל בהמה משום דאייתי רבינו קרא דכל מפרסת פרסה וכו' בבהמה אותה תאכלו הוצרך לכתוב חיה בכלל בהמה:

סעיף קטן ג
וכל בהמה וחיה שאין לה שינים בלחי העליון וכו' בסוף פרק א"ט (נט.) ומה שפירש דניבין הן תלתלי בשר וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה וכן פירש"י בלשון ב' ובלשון א' פירש ניבי ב' שינים למעלה א' מכאן וא' מכאן וכתבו התו' דלשון זה עיקר וכן פי' ה"ה דניבי הם ב' שינים א' מכאן וא' מכאן בקצוות הלסתות:

סעיף קטן ד
וכל שמפרסת פרסה מעלת גרה חוץ מחזיר לפיכך מצא בהמה שפיה חתוך וכו' גם ז"ש. ומה שכתב יש לה קרנים יצא מספק חזיר וטהור כ"כ הרשב"א וה"מ ופשוט הוא שהרי חזיר אין לו קרנים:

סעיף קטן ה
ואין הבהמה טמאה שבשרה תחת העוקץ שלה הולך שתי וערב כו' לפיכך המוצא בהמה או חיה שפיה ופרסותיה חתוכים וכו' גם ז"ש ופירש"י תחת העוקץ תחת עצם האליה שקורין אנק"א:

סעיף קטן ו
טמאה שילדה כמין טהורה וכו' שהיוצא מן הטמא טמא והיוצא מן הטהור טהור סתם משנה בפ"ק דבכורות (ה:):

סעיף קטן ז
ומ"ש ודווקא שילדתו בפנינו אבל אם הניחה מעוברת ומצא מין טמא הולך אחריה וכו' בפ"ג דבכורות (כד.) אמר ר"י ראה חזיר שכרוך אחר רחל נפטרה מן הבכורה ואסורה באכילה עד יבא ויורה צדק להם וכתב בהשגות א"א והוא שיהיה הטמא בעדרו והה"מ כתב ובגמ' לא חילקו ואיכא למימר דבכל גוונא חיישינן ואע"פ שאינו מצוי שיבא ולד מעדר אחר ויכרך אחר זה ג"כ אינו מצוי שבהמה טהורה תלד בדמות טמאה וספק בשל תורה להחמיר עכ"ל ובסי' י"ג כתב רבינו שהשוחט את הבהמה ומצא בה דמות יונה אסור ושם נתבאר הטעם בס"ד:

סעיף קטן ח
והנולד מן הטרפה מותר הכי משמע מדאמרינן בפ"ק דביצה (ו.) וכי מה בין זה לעגל הנולד מן הטריפה בי"ט ובפרק בהמה המקשה (פה.) גבי בן פקועה אמרינן שאם היתה

אמו טרפה ניתר בשחיטת עצמו וכתב הרשב"א בח"ה שאע"פ שאמרו עובר ירך אמו הוח הרי אמרו טריפה אינה חיה וכיון שאין חיסורה של אם אלא מחמת שאינה חיה ועובר זה חי הוא ואין חיותו תלוי בחיי האם חי הוא ומותר:

סימן פ

סעיף קטן א

חיה חלבה מותר פשוט הוא (כמבואר בכריתו' ד.) דהא לא אסרה התור' אלא חלב ג' מינין דכתיב כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו: ומ"ש ודמה אסור ג"ז פשוט מדכתיב כל דם לא תאכלו לעוף ולבהמה וחיה בכלל בהמה כמו שנתבאר בסי' ס"ו ומ"ש וטעון כיסוי מבואר בכתוב ולא בא כאן רבינו ללמדנו פה דיני החיה אלא כי היכי דלא תימא למה לי סימנין להבדיל בין חיה טהורה לבהמה טהורה כיון דשתיהן טהורות הן ולפ"ז לא היה צריך לכתוב אלא דחלבה מותר ודמה טעון כיסוי דבשני דברים אלו בלבד חלוקה חיה מבהמה אלא דמשום דכתב דחלבה מותר כתב דדמה אסור דלא תיסק אדעתין דדמה שוה לחלבה:

סעיף קטן ב

ומ"ש וחכמי' נתנו סימן בקרנותיה וכו' בס"פ א"ט (נט.) אסיקנ' היכא דמיפצלא לא דינא ולא דיינא היכא דלא מיפצלא בעי' כרוכות הדורות וחדוקות והוא דמיבלע חורכייהו והיינו ספיקא דעיזא כרכין ובתר הכי אסיקנא דעיזא כרכין מין חיה הוא וחלבו מותר ופרש"י כרוכות גילדי גילדי קליפה על קליפה כעין קרני השור. חדוקות. מליאות פגימות וחריצים. מפוצלות פורקייר"ש. הדורות עגולות. שמעתי ולא כשל עז שהן רחבות ול"נ דכרוכות היינו עגולות וה"ג חדורות כעין קרני איל וצבי שחדין למעלה. בעיא חדורות כרוכות וחרוקות. דניפוק מספיקא דכולהו חרוקות לאפוקי דשור חדורות לאפוקי דעז שהן רוכבות כרוכות לאפוקי נמי מספיקא דעז דאע"ג דשל עז אינה חדורות יש עיזא כרכין ששמו עז וקרניו חרוקות וחדורות ומספקא לן אימינא דעז הוא. דמיבלע חירקייהו חריציהן תקופין וסמוכים ומובלעים זה בזה והיינו ספיקא דעיזא כרכין. שקרניו חרוקות וחדורות ומספקא לן כיון דחדורות וחרוקות חיה היא או שמא כיון ששמו עז מין בהמה הוא והר"ן הקשה על פירוש זה וכתב שלפיכך פי' ר"ת דכרוכות היינו דקיימן כגילדי וחרוקות היינו שיהו הכריכות מהודקות זו על זו ולא יהו מתקלפות ומפוצלות היינו שהם כפופות בראשיהם דבוצלא הוא לשון כפופה כדאמרינן בקדושין (דף סב:) והפ"א והבי"ת מתחלפות והדורות היינו עגולות ובעינן כרוכות חדוקות לאפוקי משור דלא מהדקי והדורות לאפוקי מעז וספיקא דעיזא כרכין היינו אי מיבלע חירקייהו

אי לא וסלקא שמעתין שפיר אלא שקשה מה שנמנא בנוסחאות וכן בהלכות הרי"ף חדוקות הדורות וכרוכות בעינן ואם איתא דכרוכות וחדוקות חדא מילתא היא ה"ל למסמך כרוכות אחדוקות עכ"ל והתוס' והרא"ש לא כתבו שחולק ר"ת על רש"י אלא בפי' מפוצלות בלבד וכך הם דברי רבינו ופירש כרוכות והדורות כפירושא קמא דרש"י שהוא כגירסת הספרים ולא כפירושא בתרא דידיה שהוא משבש הספרים והרשב"א כתב בת"ה דכרוכות היינו שעשויות גלדים גלדים כגלדי הבצלים וחדוקות היינו שהם מהודקים הרבה שלא כגלדי קרן השור שהגלדים רפויים עד שמתקלפים זה מעל זה והדורות היינו שהן עגולות שלא כקרני העז שהן רחבות ומיבלע חירקייהו שהגלדים מובלעים זה בתוך זה וזה מבואר שהוא כפירוש שכתב הר"ן בשם ר"ת וכתב עוד היו קרניה מפוצלות ומשתרגות כענפים היוצאים מן הבד וכן אם היו ראשי קרניה כפופים כאגמון בידוע שהוא מין חיה וחלבה מותר ויש לתמוה היאך פסק בספק שני הפרושים להקל בשל תורה ואיפשר שטעמו מפני שהוא סבר דקושטא דמילתא הכי איתיה דאין בהמה טהורה שיהו קרניה מפוצלים ומשתרגים כענפים ולא שיהו קרניה כפופין כאגמון ופלוגתא דרש"י ור"ת אינו אלא בפירוש לשון מפוצלות אבל לענין הדין כ"ע מודו דבאי זה סימן משניהם סגי והרמב"ם כתב בפירוש המשנה מפוצלות כפרש"י וכן פירש ה"ה דבריו בחיבורו ודלא כמגדל עוז שכתב שהוא מפרש כפר"ת כי דבריו בפירוש המשנה יוכיחו ועל שאר הסימנים כתב בפי' המשנה אם היו דומין למי שלקח גוף פשוט שיש לו גובה ידוע מתוקן הקצוות ר"ל שיהיו קרנותיו זויות נצבות ושזר אותו ופתלו כמו שעושין צמיד על זרוע ואחר שפתלו עיותו עד שנוטה ואפי' כל שהו הרי זו חיה כגון הצבאים והדומה להם לפי שקרני השור מעוותין ואין בהם נפתולים וקרני העזים מעוותים ומפוצלים אבל נפתוליהם כמו נפתל דבר עגול שאין לו שפה חדה עכ"ל נראה שהוא מפרש כרוכות ראשיהם מעוותות וחרוקות מפוצלות והדורות נגזר מלשון הדר כלומר שהם מתוקני הקצוות שיש לקרנותיהם זויות נצבות ובחיבור דבריו סתומים כדברי הגמרא שכתב היו קרניו כרוכות כקרני השור וחרוקות כקרני העז ויהיה החרק מובלע בהם והדורות כקרני הצבי ה"ז חיה טהורה ובלבד שיהא בקרני' ג' סימני' אלו כריכות חרוקות והדורות ע"כ ויש לתמוה עליו ועל רבי' למה הצריכו שיהו כרוכות וחרוקות והדורות והוא דמבלע חירקייהו דהא אמרי' עלה והיינו ספיקא דעיזא כרכין וכיון דאסיקנ' דעיזא כרכין חלבו מותר תו לא נריכינן סימנא לאפוקי מעיזא כרכין ואי ס"ל כרש"י שפירש דסימן דכרוכות הוא לאפוקי מעיזא כרכין לא היה להם לכתוב שצריך שיהו כרוכות ואי ס"ל כאידך פירושא שכתב הר"ן בשם ר"ת דמיבלע חירקייהו

הוא לאפוקי מעיזא כרכין לא הו"ל ליכתוב דבעינן דמיבלע חירקייהו ומצאתי להרשב"א בחדושים שתמה על הרמב"ם תמיהא זו וכתב דאפשר שנסתפק הרב בפירוש ספיקא דעיזא כרכין אי זו היא ופסק מן הספק לחומרא לחזר אחר כל הסימנים הללו וצ"ע עכ"ל וה"ה כתב ליישב תמיהא זו שהרמב"ם מפרש דהיינו ספיקא דעז כרכין כלומר שיש ספק אם יש לו כל הסימנים הללו או לפי שאינן מובלעין כשאר חיות ע"כ נראה שדעתו לומר דכרוכות והדורות וחרוקות ומיבלע חירקייהו בעיא וספיקא דעז כרכין היינו משום דאע"פ שיש בו כל הסימנים הללו מ"מ בליעה חרקיה אינו כ"כ כמו בליעה חרקייהו דשאר חיות ומספקא לן אי סגי בהאי הבלעה או דלמא כיון דלא מיבלע כ"כ כמו קרני שאר חיות לאו הבלעה מיקרי ולפי זה אע"ג דאסיקנא דעז כרכין חלבו מותר היינו לומר דהבלעת חרקיה חשיבא הבלעה ולעולם כל הסימנים הללו צריכין הם ונכון הוא ליישב דעת הרמב"ם ז"ל ועפ"ז יתיישבו דברי רבינו וגם דב"ר ירוחם ז"ל שגם הוא כתב דבעיא כל הני סימני אבל הרשב"א פסק בת"ה שמאחר שנפסקה הלכה דעז כרכין חלבו מותר תו לא בעינן דמיבלע חירקייהו וכתב ה"ה שכן דעת קצת הגאונים: כתב רבינו ירוחם אלו הן סימני חיה שחלבה מותר שיש לה קרנים וטלפים פי' הטלפים הם להכיר בין טמאה לטהורה וכן בין חיה לבהמה שפרסות התיה חדוד ושל בהמה עגולות ולפיכך די או בסימני הטלפים או בסימני הקרנים להתיר חלבה עכ"ל והם דברי הרא"ש בס"פ א"ע ששם ר"ת על ברייתא דאלו הן סימני חיה כל שיש לה קרנים וטלפים ורבינו לא כתב זה משום דריב"ם מפרש להך ברייתא בגוונא אחרינא כמ"ש הרא"ש שם ולדידיה לא הוו טלפים סימן דחיה וכיון שאין אנו מוכרחים לפרש כר"ת לא רצה לפסוק הלכה כמותו להקל וכ"נ שהוא דעת שאר הפוסקים שלא הזכירו סימן זה דטלפים :

סעיף קטן ג

עז הבר מין חיה הוא בפרק אותו ואת בנו (חולין פ.) בעא מיניה אבא בריה דרבי מנימין בר חייא מרב הונא בר חייא הני עיזי דבאלא מהו לגבי מזבח פירש עיזי היער א"ל ע"כ לא פליגי רבי יוסי ורבנן אלא בשור הבר דרבנן סברי מדמתרגמינן תורבלא מינא דבהמה הוא ורבי יוסי סבר מדקא חשיב ליה בהדי חיות מינא דחיה הן אבל הני דברי הכל מינא דעז נינהו מתקיף לה רב אחא בריה דרב איקא ודלמא מינא דאקו נינהו א"ל רבינא לרב אשי ודלמא מינא דזמר נינהו אמר ליה רב נחמן לרב אשי אמימר שרי תרבייהו ופסקו הרא"ש והרשב"א כחמימ' דשרי תרבייהו והרמב"ם לא הזכיר דין עיזי דבאלא בהמ"א ותמה עליו ה"ה למה לא כתב שחלבן מותר כאמימר דשרא תרבייהו ותירץ שהרמב"ם סובר דהלכה כרב הונא דפשט שהן מין בהמה ורב המנונא דס"ל הכי כדאיתא לעיל

מההיא בעיא ואמימר ה"ל יחידאי לגבייהו והנך אמוראי דמקשו ודלמא מינא דאקו נינהו ומינא דזמר נינהו דלמא קאמרי ולדחות הראיה שהביא רב הונא אבל לא מכרעי מידי ולזה סתם רבי' כאן ובהלכות איסורי מזבח לפי שהוא סבור דעז הבר הרי הוא כעז אחר עכ"ל. ועדיין קשה שאם כדבריו ה"ל לכתוב שמין בהמה הם כמו שכתב בשור הבר וצ"ע:

סעיף קטן ד

ושור הבר מין בהמה הוא בפ"ח דכלאים (משנה ו) שור הבר מין בהמה רבי יוסי אומר מין חיה ופסק הרמב"ם בפ"א מהמ"א כת"ק והרא"ש כתב בפרק אותו ואת בנו פסק הרמב"ם כרבנן וי"ס שכתוב בהם א"ל רב אחא בריה דרב איקא ודילמא מינא דתאו נינהו אלמא דהני אמוראי בתראי סברי דתאו ומתרגמינן תורבלא חיה הוא ע"כ והרשב"א כתב בחדושיו פסק הרמב"ם ז"ל כרבנן דאמרי מין בהמה הוא ומהו לפי גירסת הספרים שלנו דגרסי ודלמא מינא דתאו נינהו משמע דרב אחא ורב אשי דבתראי נינהו ס"ל כר' יוסי ומדס"ל כר' יוסי הלכתא כוותיה ועוד דרב יוסי נמוקו עמו ומיהו מקצת ספרים יש דלא גרסי אלא ודילמא מינא דזמר הוא ותו לא ושמא אף בספרי הרב ז"ל כך היא הגירסא ופסק הלכה כרבנן ועכ"ז יש לתמוה דהא ר' יוסי נמוקו עמו עכ"ל ובת"ה פסק כדברי הרמב"ם דשור הבר מין בהמה:

סימן פא

סעיף קטן א

חלב בהמה וחיה טמאה או טריפה וצירה וכו' אסורים פשוט בפ"ק דבכורות (ז.) דחלב בהמה טמאה וצירה אסור ודין חלב טריפה פשוט בפרק כ"ה (קטז:) ובפרק בהמה המקשה (חולין סט.) וכ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק אלו טריפות וכתב הרמב"ם בפ"ג מהמ"ח שאע"פ שחלב בהמה טמאה אסור מן התורה אין לוקין עליו שנאמר מבשרם לא תאכלו על הבשר הוא לוקה ואינו לוקה על החלב:

סעיף קטן ב

ומ"ש דמי רגליה אסורים ל"ש דחמור וכו' בפ"ק דבכורות (ז.) בעו מיניה מרב ששת מי רגלים של חמור מהו ותיבעי ליה דסוסים וגמלים דסוסים וגמלים לא מיבעי להו דלא עכירי ולא דמו לחלב מיא עול מיא נפוק כי קא מיבעיא להו דחמור דעכירי ודמו לחלב מאי מגופיה קא מימצצי וחסירי או דילמא מיא עול מיא נפוק והאי דעכירי הבליה דבישרא הוא א"ל רב ששת תניתוה שהיוצא מן הטמא טמא מטמא לא קאמר אלא מן הטמא והני נמי מינא טמא נינהו ופרש"י מטמא. הוי משמע מגופיה דטמא מן הטמא משמע מינו של טמא הן דדמו לחלב ואיכא דאמרי דסוסים וגמלים לא קא מיבעיא להו

דלא שתי להו אינשי כי קא מיבעיא להו דחמור דשתו אינשי דמעלו לירקונא מאי א"ל רב ששת תניתוה היוצא מן הטמא טמא והני נמי מטמא אתו. ופרש"י והני נמי מטמא אתו. שבתוך הטמא היו ואע"ג דלאו מגופיה מימצן אסור. ומשמע דללישנא בתרא בכל מי רגלים דטמאה קא מיבעיא ליה אלא דנקט מי רגלי חמור משום דאורחא דאינשי למשתי וכיון דפשט ליה לאיסורא שמעינן דכל מי רגלי טמאה אסורין. ונראה מדברי הרא"ש שם דהלכתא כלישנא בתרא להחמיר בשל תורה אבל הרמב"ם כתב בפ"ד מהמ"א עור הבא כנגד פניו של חמור מותר באכילה מפני שהוא כמו הפרש והמי רגלים שהן מותרין נראה שהוא פוסק דאפי' מי רגלים דחמור מותרים. וזה תימא דאפילו את"ל דסבר דלית הלכתא כלישנא בתרא דמחמיר היינו להתיר מי רגלי' דסוסים וגמלים אבל מי רגלים דחמור דללישנ' קמא נמי אסירי איך יתכן להתירם וה"ה נדחק בפ"ג כדי לתרץ זה כתב המרדכי בפ' שמנה שרצים דמי רגלי אדם מותרים ובתשובות הרשב"א סי' תקע"ז כתב דעת ב"ה דמי רגלים של אדם ושל בהמה טמאה מותר:

סעיף קטן ג

וגבינות שנעשו מחלב בהמה ונמצאת טריפה וכו' בפ"ק דחולין (יא.) אהא דאמרינן מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא ומייתי' לה מפרה אדומה דבעי' שתשרף כשהוא שלימה וליחוש דילמא טריפה הוא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא כתבו התוס' וא"ת כיון דפרה בת ב' שנים דילמא היינו משום דאוקמה אחזקה שאינה טריפה למ"ד טריפה אינה חיה וי"ל דכל חזקה שלא נתבררה ולא נודעה אפילו שעה אחת לא אזלינן בתרה ויש ללמוד מתוך כך הלכה למעשה דאם עשו גבינות מכמה בהמות ואחר כך נשחטה הא' ונמצאת טריפה שכולן אסורות שאין לנו להעמיד פרה בחזקתה ולומר השתא הוא דנטרפה והרא"ש כתב דבריהם ואח"כ כתב ועי"ל למאי דמסקי' דאזלינן בתר רובא כל הבהמות בחזקת כשרות ואפי' בתוך שנתן משום דרוב בהמות כשרות הן ורובא עדיף מחזקה ופסק רבי' כתירוץ זה וכן פסק רבי' ירוחם באות ל"א וגם הרשב"א והר"ן אחר שכתבו סברת התוס' כתבו דבשם רבי' שמשון אמרו שאין לאסור גבינות מטעם זה שאפילו ת"ל שאין הולכין אחר חזקה כזו מ"מ שאני הכא דהו"ל חזקה דאתי מכח רובא ורוב בהמות כשרות הילכך אמרינן דעכשיו הוא דנטרפה וכמ"ש בענין חזקה בכתובות פ"ק (יב:) גבי הכונס את האשה ולא מצא לה בתולים ובפרק המדיר (כתובות עה:) גבי מומין ואף ה"ר יונה הסכים להתירם מדאמרי' נשחטה בחזקת היתר עומדת עד שיודע לך במה נטרפה אלמא בהמה בחייה בחזקת שאינה טרפה היא הילכך אם מצינו אותה עכשיו טרפה אמרינן השתא הוא דאתרעאי ובהגהות מיימון בפ"ג מהמ"א הביא

סברות אלו בשם סמ"ג ולא הכריע ביניהם אבל סמ"ק בסימן ר"א פסק כסברת ר"ש וה"ר יונה ז"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אבל אם ידוע שקודם שחלבה נטרפה כגון יתרת אבר שנטרפה בו או הוגלד פי המכה וכו' כ"כ הרשב"א והר"ן בדברי ה"ר יונה שהסכים לדברי ר"ש שאם מצינו אותה עכשיו טרפה אמרי השתא הוא דאתרעאי ומיהו ה"מ בטרפות דאיכא למימר דהשתא סמוך לשחיטה נולד בה אבל בטרפות סירכא או שאר טרפיות שא"א לתלות בשעת שחיטה בהא ודאי אסורה דכיון דיצתה מחזקתה וע"כ קודם לזמן מציאה יצתה ואין אנו יודעין כמה אוסרין אותה למפרע וכענין שאמרו (נדה נו.) בכתמים דכל שנמצא בחלוק מטמא למפרע עד שתאמר בדקתי את החלוק הזה ולא היה בו כתם או עד שעת כיבוס עכ"ל. ורבי' שכתב כל הגבינות אסורות משמע שהוא אוסר אף גבינות שנעשו קוד' שלשה ימים וכדברי ה"ר יונה והרשב"א והר"ן ז"ל דכל שיצאה מחיים מחזקת הרוב ואין אתה יודע זה כמה אזלינן בה לחומרא ושלא כדברי סמ"ק שכתב בסי' ר"א שאע"פ שהוגלד פי המכה גבינות שנעשו לפני ג' ימים מותרים. וטעמא דמפלגינן בין הוגלד פי מכה ללא הוגלד הוא מדתניא בפ' אלו טרפות (חולין נא.) ובפ' המדיר (כתובות עו:) גבי מחט שנמצא בעובי בית הכוסות שאם הוגלד פי מכה בידוע שהוא ג' ימים קודם שחיטה ונראה מדברי הר"ן שהוא מסכים לסברא זו דה"ר יונה אלא שבפרק אלו טרפות גבי ביעי דספק טרפה נראה קצת מדבריו שהוא סובר כסברת התוספות דכל חזקה שלא היתה ברורה בזמנה אינה חזקה ולפיכך כל הגבינות אסורות לדעתו ומדברי הרשב"א בת"ה נראה שנוטה לסברת ה"ר יונה אבל בת"ה הקצר אין הכרע בדבריו שכתב וז"ל בבית ג' שער א' גבנו גבינה מבהמה ידוע ונשחטה ונמצאת טריפה כגון שנמצאת מחט בעובי בית הכוסות או באחד מן המקומות שעושה אותה טריפה אם הוגלד פי המכה בידוע שהוא לפחות ג' ימים קודם שחיטה ולפיכך כל הגבינות והחלב שחלבו ממנה תוך ג' ימים שלפני השחיטה אסורין בודאי ואם לא הוגלד פי המכה ה"ז ספק וכן כשהוגלד פי המכה ונעשו גבינות מחלבה קודם ג' ימים יש מגדולי החכמים שאסרו ואע"פ שחזקה דאורייתא וי"ל שמעמידין הבהמה על חזקתה שלא אמרו חזקה דאורייתא אלא בחזקה שיש לה עת ברור כחזקת פנויה שבשעה שנולדה פנויה היתה בבירור אבל בהמה לא נודע שבשעה שנולדה שלא היתה טריפה אלא כשעברו עליה י"ב חודש נודע שלא היתה טריפה כשנולדה וכן כל זמן וזמן שהיא חיה נודע שהיתה כשרה קודם י"ב חדש מזמן זה וכל חזקה כזו שאין לה זמן ברור אין הולכין אחריה ויש מי שמתיר ונותן טעם לדבריו

לפי שרוב בהמות כשרות הן והולכין אחר הרוב ד"ת וזו עכשיו היא שנטרפה שהרי אמרו נשחטה בחזקת היתר עומדת עד שיודע לך במה נטרפה ומ"מ בטרפות סירכא וכיוצא בה שא"א לומר שעכשיו ממש נטרפה אסורות דכל שאתה יודע באמת שלא נטרפה עכשיו אם כן כבר יצאה זו מחיים מחזקת הרוב ואין אתה יודע זה כמה ובספק איסורי תורה ספיקא לחומרא וכן אמרו משמן של מקצת גאונים שהבהמה שנמצאת טרפה אסרו הגבינות שנעשו מחלבה למפרע עכ"ל והוי יודע שבת"ה הארוך כתב כלשון הזה ולענין גבינה שגבנו אותה מבהמה ידועה ואח"כ נשחטה הבהמה ואפילו גבן מס' בהמות ונמצאת אחת טרפה שאין חלב אותה בהמה בטלה בתוך השאר אם ידוע שהיתה טרפה ביום שחלבו ממנה כולם אסורות ולפיכך אם תוך ג' ימים שגבנו ממנו נשחטה הבהמה ונמצא שהוגלד כי המכה בידוע שהיה ג' ימים קודם שחיטה עד כאן לשונו וכתב בתשובותיו סימן תקי"ח שתמהו עליו למה אין חלב הטרפה בטל בס' והשיב שאינו טועה בכך שזה דבר שהתינוקות יודעים אותו אלא שכוונתו היתה שם שאם הגבינה חשובה וכדבר שאינו בטל גם זו נחמיר עליה שלא לבטלה כאילו היתה הבהמה ודאי טרפה דכל תוך ג' ימים כוודאי טרפה ולא היתה שם עיקר הכוונה לאסור כל תערובתה אלא לעשות זאת שהוגלד פי המכה כודאי טריפה לכל דיניה ויורה על זה מה שכתבתי שם שאין חלב אותה בהמה בטלה (ואי לאסור כל תערובות אין חלב היה לו לומר) ולא לומר שאין חלב אלא שהיתה הכוונה בזמן שאין אותה גבינה בטלה ומה שכתבתי שאין חלב טעות הוא שפלטתו סכין המהירות והכונה היתה לכתוב גבינות אותה טרפה והראיה שכתבתי שאין בעלה ואם חלב היה לי לנקבה דחלב זכר הוא ועוד הבט נא וראה בקצר אם כתבתי שם במקום זה שלא תהא הגבינה בטלה ולא כתבתי שם אלא דין זה שהוגלד פי המכה שהוא עיקר הכונה חלילה מלהכשל במכשילות כאלו וכך ראוי לכתוב (שם) לפי הכונה שאין גבינת חלב אותה טריפה בטלה עכ"ל ובת"ה הקצר סתם וכתב היו הבהמות רבות ונמצאת אתת מהן טריפה הולכין בה אתר שיעור ס' כשאר האיסורים:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ואם היא בעדר עם בהמות אחרות ונתערב חלבה באחרות כל הגבינות אסורות מדכתב בתר הכי והרשב"א כתב שהולכין בו אתר שיעור ס' וכו' משמע דלסברא קמייתא ביותר מס' נמי אסור ואיני יודע מה טעם יש להחמיר בחלב זה יותר מבשאר איסורים ואפשר שמ"ש תחלה אינו סברא בפני עצמה אלא תחלת ענין הוא לומר שחלב זה אוסר תערובתו והיה עתיד לסיים בו דאינו אוסר אלא עד ס' אלא דמשום דמצא

להרשב"א שכתב כן בהדיא כתבה בשמו ואע"פ שלפי זה ה"ל לכתוב וכתב הרשב"א ולא הרשב"א כתב דמשמע דאתי לאיפלוגי אין דרך רבינו לדקדק בזה שהרבה פעמים אומר והרשב"א אע"פ שאינו חולק:

סעיף קטן ו

ואם נטרפה ע"י סירכא כתב הרשב"א כיון שא"א לומר עכשיו ממש נטרפה אסורות וכל שידוע באמת שלא עכשיו ממש נטרפה וכו' דברי רבי' אינם מבוארים יפה שנתן מקום לטעות בדבריו דלנטרפה ע"י סירכא כתב הרשב"א כן ולא בשאר טרפיות שהרי כתב קודם לכן דין שאר טריפות ולא כתב עליהם טעם זה ואינו כן שהרי טעם זה שייך בכל טרפיות שא"א לתלות שבשעת שחיטה נטרפה וכבר כתבתי לשונו ולשון הר"ן שעל כל טרפיות שא"א לתלות בשעת שחיטה כתבו כן ל"ש שאר טרפיות אלא שרבי' לפי שדין שאר טרפיו' שא"א לתלותן בשעת שחיטה משמע ליה דליכא מאן דפליג בה כתב בו סתם ודין נטרפ' מחמת סירכא דאית ביה פלוגתא כתב בשם הרשב"א דאסור וכתב טעמו ולפי האמת לא היה צריך לכתבו דכשם שסמך בשאר טרפיות שא"א לתלות בשעת שחיטה דמסברא נשמע טעמו של דבר ולפיכך לא כתבו שם כך היה לו לסמוך גבי נטרפה מחמת סירכא ג"כ ואם היה רוצה עכ"פ לכתוב טעמו של דבר ה"ל לכתבו לעיל גבי שאר טרפיות שא"א לתלות בשעת שחיטה ומשם היינו לומדי' לנטרפה מחמת סירכא לדברי האוסרים בה דחד טעמא הוא:

סעיף קטן ז

וא"א ז"ל כתב להתיר בטריפות שע"י סירכא וכו' בפרק קמא דחולין וגם התו' כתבו שם כן אע"פ שהם מחמירי' בכל שאר טרפיות כמו שכתבתי בסמוך וכ"כ המרדכי בפרק א"ט ויש לתמוה על הרשב"א והר"ן למה אסרו בסירכא כיון דס"ס היא ה"ל למתלי לקולא ואיפשר דהרשב"א והר"ן דנקטו סירכא לא נקטוה אלא מפני שהוא טרפות שא"א לתלותו בשעת שחיטה ולא נחתו לפלוגי ביה כלל ומשמע להו לפום ריהטא דלא הוה ביה אלא חד ספיקא אבל בדאית ביה תרי ספיקי אין ספק דמודו דתלינן לקולא ויותר נ"ל דכיון דבחלב שנחלב ג' או ד' ימים קודם שחיטה ליכא אלא חד ספיקא דהיינו שמא טרפה שמח אינה טרפה דאין לומר בימים אלו אח"כ נטרפה דודאי סירכא יותר מג' וד' ימים יש שנעשית וכיון שיצתה מחיים מחזקת הרוב ואין אנו יודעין כמה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך שלא נטרפה בשעת חליבת חלב גבינה זו :

סעיף קטן ח

יאלי דיחמורתא מותרים בפרק קמא דבכורות (ז:) וקאמר התם דזרעה דאילא הוא דאזל בתר אילתא ואיידי דרחמה צר ולא מזדקק' ואזיל בתר יחמורתא ונתר ופרש"י ונתר. שופך זרע הרבה ונקרש ומשמע דטעמא דשרי משום דהוא פירשא בעלמא:

סעיף קטן ט

עור הבא כנגד פניו של חמור מותר גז"ש ומפרש טעמא משום דפירשא בעלמא הוא וכתב ה"ה בפ"ד מהמ"א אני תמה מהרמב"ן שפסק בהל' בכורות כרב ששת דמי רגלים אסורים ופסק דעור הבא כנגד פלניו של חמור מותר משום דפרשא בעלמא הוא ולאו אוכלא הוא כלל משא"כ במי רגלים עכ"ל ול"נ שדברי הרמב"ן ז"ל מיושבין דמדכ' משא"כ במי רגלים משמע בהדיא שהוא סובר דמי רגלים לאו פרשא גמור נינהו דהא חזינן דמי רגלי חמור שתו להו אינשי דמעלו לירקונא ואע"ג דמי רגלי שאר בהמות וחיות לא שתו להו היינו משום דלא ידעי אי מעלו ומ"מ כיון דאשכחן מי רגלי חמור דלאו פרש גמור מיניה ילפינן לכל מי רגלים דלאו פרש נינהו ללישנא בתרא דרב ששת אבל עור הבא כנגד פניו של חמור פרש גמור הוא ומש"ה שרי:

סעיף קטן י

חלב בהמה וחיה הטהורים ומי רגליהם מותר ואין בו משום אבר מן החי בפ"ק דבכורות (ו:) מייתי דחלב בהמה טהורה שרי מדכתיב ואת עשרת חריצי החלב ואבע"א מדכתב ארץ זבת חלב ודבש אי לא דשרי משתבח לן קרא במידי דלא חזי ואבע"א מהכא לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב ומדשרי חלב למד רבינו למי רגלים דשרי ולית בהו משום אבר מן החי וכ"ש הוא דהא לא עדיפי מחלב ומיהו לדברי ה"ר אליעזר דאסר מי חלב בסמוך משמע דה"ה למי רגלים דטהורה דאסירי משום דאתי מחי אבל יש לתמוה עליו דאם כן מאי קא בעו מיניה מרב ששת מי רגלי חמור תיפוק ליה דאפי' דטהורה אסירי ושמא י"ל שהוא סובר דפשיטא דאסירי משום דאתו מחי וקא מיבעיא להו אי אסירי נמי משום דאתי מטמאה ועי"ל דבמי רגלים מודה ה"ר אליעזר דלא מיתסרי משום דאתי מחי משום דפירשא בעלמא נינהו משא"כ במי חלב: בפרק בהמה המקשה (חולין סט.) איבעיא לן מהו לגמוע חלבו פירוש של עובר שהוציא אחד מאיבריו קודם שנשחטה אמו ואח"כ נשחטה אמו שאותו אבר אסור חלב דעלמא לאו כאבר מן החי דמי ושרי האי נמי לא שנא או דילמא התם אית ליה תקנתא לאיסוריה בשחיטה הכא לית ליה תקנתא לאיסוריה בשחיטה וסלקא בתיקו ופסקוה הפוסקים לחומרא כיון דספיקא באיסורא דאורייתא הוא וכתבו רבינו סימן י"ד:

סעיף קטן יא

וכתב ה"ר אליעזר ודווקא חלב שהתירו הכתוב אבל מי חלב אסור וה"ר שמחה מתירו וכן נוהגין דברי רבינו סתומין שלא פירש למה קורא מי חלב אם לנסיובי או למים שנשארי' אחר שבשלו הנסיובי והוציאו ממנו האוכל הצף למעלה ומדכתב וכן נוהגין משמע דבנסיובי מיירי דאילו באינך לא ראינו מי ששותה אותם כלל משום דלא חשיבי ולפי האמת לא אסר ה"ר אליעזר בנסיובי אלא באינך מים שהרי בה"פ כ"ה (קיד.) אהא דת"ר המבשל במי חלב פטור כתב הרא"ש איסורא מיהא איכא דהא כותח מנסיובי דחלבא עביד ליה ואמרינן לעיל דאסור לאכול בשר בכותח ואני אומר דנסיובי דחלב אסור מדאורייתא ומי חלב דפטור היינו שהוציאו ממנו כל האוכל דאחר שעשו הגבינה מבשל החלב והאוכל צף למעלה ולא נשאר בו אלא מים בעלמא והוא הנקרא מי חלב והרמב"ם ז"ל היה אוסר אותו באכילה דהא בפ"ק דבכורות מצריך פסוק להתיר חלב משום דכל מידי דאתי מחי אסור והכא אמרינן דמי חלב אינו כחלב וליכא קרא למשרי דכיון דאתי מחי אסור ואל חתמה שהרי מותר עם האוכל וכשפירש מן האוכל נאסר דהכי אשכחן בדם האברים דכשהוא מובלע בבשר מותר וכשפירש אסור וה"ר שמחה השיב דדוקא לענין בשר בחלב אין חשוב כחלב דקרא קאמר בחלב אמו כמו שיוצא מן האם מעורב עם האוכל אבל לכל שאר מילי הוי בכלל חלב דתנן (מכשירין פ"ו) מי חלב הרי הן כחלב ואמר ר"ל עלה (בחולין שם) ל"ש אלא להכשיר את הזרעים אבל לענין בישול מי חלב אינו כחלב עכ"ל:

סעיף קטן יב

טריפה שינקה מן הכשרה חלב שנמצא בקיבתה מותר וכו' בס"פ כ"ה (קיו:) תנן כשירה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה וטריפה שינקה מן הכשירה קיבתה מותרת מפני שכנוס במעיה ובגמרא (שם) אסיקנא דכשרה שינקה מן הטריפה מעמידין בקיבתה וכ"ש טריפה שינקה מן הכשרה מ"ט חלב המכונס בה פירשא בעלמא הוא וכתב הרא"ש על זה זו היא גירסת הרי"ף ז"ל וכן פירש בשמעתין דכחל דההיא דקיבה שבשלה בחלבה אסורה קודם חזרה נשנית וכן נ"ל לגירסתו דכשרה שינקה מן הטרפה קיבתה אסורה קודם חזרה נשנית ולא משמע כן דכשרה שינקה מן הטרפה וטרפה שינקה מן כשרה משמע שנשנו כאחד ועל שניהם מפרש הטעם מפני שכנוס במעיה ורש"י לא גריס ליה ואין הלשון מוכח כגירסת (רש"י) [הרי"ף] אלא שהוגה אחר כך בספרים ור"ת היה אומר דלגירסא זו יש לחלק דהא דקאמר הכא פרשא בעלמא הוי היינו חלב הקרוש הנמצא בקיבה ומתניתין כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה וקיבה שבשלה בחלבה מיירי בחלב צלול הנמצא בקיבה דההוא חלב גמור הוי עכ"ל. ומ"ש

דכשרה שינקה מן הטריפה וטריפה שינקה מן הכשרה משמע שנשנו כאחד וכו' היינו לומר שקשה על גירסא זו מדאקשיה בגמרא רישא דמתניתין דקתני קיבת נכרים ושל נבלה אסורה אסיפא דקתני טריפה שינקה מן הכשרה קיבתה מותרת ופריקו דל"ק כאן קודם חזרה כאן לאחר חזרה וכיון דטרפה שינקה מן הכשירה וכו' אחר חזרה מיתניא ממילא כשרה שינקה מן הטרפה וכו' נמי אחר חזרה נשנית דהא תרוייהו כחדא מיתנו ואתרוייהו יהיב טעמא דמפני שכנוס במעיה והרשב"א והר"ן ג"כ תמהו על גירסת הרי"ף וכתבו שר"ת תירץ לחלק בין צלול לקרוש וטעמא משום דצלול כיון דמן הטרפה בא ועדיין הוא צלול לאו פירשא הוא אבל כשנקרש יוצא מתורת חלב והוי פירשא בעלמא וכ"כ התוס' ואין זה דעת הרי"ף שהוא כתב דלמשנה אחרונה קיבה שבשלה בחלבה מותרת אלמא ס"ל דאליבא דהלכתא אפי' צלול שריא והעלה הר"ן דלשון זה אינו מעיקר הגמרא ובקצת נוסחאות כתוב במסקנא מעמידין בקיבת נבלה ובקיבת טריפה שינקה מן הכשרה ולא בקיבת כשרה שינקה מן הטריפה וטעמא משום דחלב הכנוס בבהמה לאו כבהמה שנמצא בה דיינין ליה אלא הרי הוא כמונח בקערה ודינו כמקום שבא משם ודין חלב גמור יש בו לכל דבר ע"כ נראה שכך הוא דעתו לאסור ושלא לחלק בין קרוש לצלול כלל ודעת הרמב"ם כדעת הרי"ף שכתב בפ"ד מהמ"א קיבת הנבלה וקיבת הטמאה מותרת מפני שהיא כשאר הטנופת שבגוף ולפיכך מותר להעמיד הגבינה בקיבת שחיטת העכו"ם ובקיבת בהמה וחיה טמאה אבל עור הקיבה הרי הוא כשאר המעים ואסור וכתב ה"ה שלדעתו ולדעת הגאונים אע"פ שחלב זה צלול אינו אלא פרשא בעלמא וכ"נ מדברי הרמב"ם עצמו בפ"ט ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים להתיר אפילו בצלול הכי נקיטינן וכן נהגו :

סעיף קטן יג

חלב אדם מותר בד"א בשפירש מהאשה שחלבתו וכו' עד כיונק שרץ בפרק אע"פ (כתובות ס.) ת"ר יונק תינוק והולך עד כ"ד חדש מכאן ואילך כיונק שרץ דברי רבי אליעזר רבי יהושע אומר אפילו אחר ד' וה' שנים פירש לאחר כ"ד חדש וחזר כיונק מן השרץ ורמינהי יכול יהא חלב מהלכי שתים טמא ת"ל הוא וא"ר ששת אפי' מצות פרוש אין בו כלום' רבנן נמי לא גזרו ביה ל"ק הא דפריש הא דלא פריש ופרש"י הא דקתני מותר בשפירש מדדי האשה לכלי והיונק מן הדד כיונק שקץ מדרבנן וכתב הרא"ש דטעמא דכשלא פירש אסור משום דאתי לאיחלופי בבהמה טמאה כיון שאין דרך לאכול בשר אדם מיחלף בבהמה טמאה אבל פירש מותר ונראה דהא דנקט רש"י פירש מדדי האשה לכלי לאו דוקא דה"ה פירש ביד ולא נקט כלי אלא לאפוקי פירש ע"ג הדד או

חולבת לתוך פיו דכה"ג כלא פירש חשוב ומה שכתב רבינו דגדול היונק משדי אמו מכין אותו מכות מרדות כן כתב הרמב"ם בפ"ג מהמ"א ופשוט הוא שכן משפט העובר על דברי חכמים:

סעיף קטן יד

מ"ש דד' שנים לבריא וה' לחולה כן פירשו התוספות בפ' במה אשה (שבת ס:) גבי סנדל המסומר:

סעיף קטן טו

ומ"ש אבל פירש שגמלוהו וכו' בפר' אע"פ פירש לאחר כ"ד חודש וחזר כיונק שקץ וכמה אמר שמואל ג' ימים וכתב הרא"ש ירושלמי ר' אבהו בשם ריב"ל ג' ימים מע"ל בד"א שפירש מתוך בוריו אבל פירש מתוך חליו מחזירין אותו כשאינו של סכנה אבל של סכנה אפי' אחר כמה ימים מחזירין אותו והרי"ף כתב ירושלמי זה אלא שלא סיים בו לחלק בין של סכנה לאינו של סכנה וכן עשה הרמב"ם בפרק ג' מהמ"א ונראה שהטעם מפני שהוא דבר פשוט דכשיש סכנה מחזירין דהא אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש: ודע שהרמב"ם כתב בפרק הנזכר כלשון הזה יונק תינוק והולך אפי' ד' או ה' שנים ואם גמלוהו ופירש ג' ימים או יותר מחמת בוריו לא מחמת חליו אינו חוזר ויונק והוא שגמלוהו אחר כ"ד חדש. אבל גמלוהו בתוך זמן זה אפי' חדש או שנים מותר לחזור ולינק עד סוף כ"ד חדש. ומשמע מדקדוק לשונו דהא דאמרינן דיונק והולך ד' וה' שנים היינו דוקא בשלא פירש כלל אבל אם פירש תוך כ"ד חדש אף ע"פ שהוא מותר לחזור ולינק אינו מותר לינק אלא עד סוף כ"ד חדש דוקא ומילתא דסברא הוא אבל איני יודע מהיכן למד הרב כן :

סעיף קטן טז

דבש דבורים מותר ואין בו משום אבר מן החי כלומר וגם לא משום דבר היוצא מן הטמא ודין זה פשוט בפ"ק דבכורות (ז:) ויתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן יז

וכתב בספר המצות אע"פ שגופי הדבורים מעורבים בו וכו'. כן כתב המרדכי בפרק ב' דביצה בשם רא"ם וסיים בה סמ"ג ועוד דהא דבורים הם כנבלה סרוחה מעיקרא שמותרת אפילו למאן דאמר נותן טעם לפגם אסור וכתבוהו הגהות מיימון בפרק ג' בשמו וכתבו התוספות בפ' בתרא דע"ז (סט.) תימא היאך אנו אוכלין דבש והלא רגלי הדבורים מעורבים בדבש ואע"ג דהוי פגם מ"מ השרץ עצמו דאיפגם מיתסר לכ"ע לכ"נ לר"ת דודאי רגלי הדבורי' כיון דעצמות בעלמא נינהו מותרים דהא העצמות טהורים דתנן במסכת ידים פ"ד עצמות החמור טהורים ורגלי הדבורים כעצמות החמור עכ"ל

וכ"כ שם הר"ן והרא"ש והמרדכי בשם ר"ת גם כן. ומ"כ דה"פ כמו רגלי החמור שאין להם טעם ומבאישים ופוגמין כל דבר אבל איתא בהדיא בגמרא שרגלי החמור אסורים:

סעיף קטן יח

דבש הגזין והצרעין כתב ר"ת שהוא מותר וכו'. בפ"ק דבכורות (ז:) אהא דבעו מרב ששת מי רגלים של חמור מהו ופשט לה דאסור מותיב בגמרא מדתניא מפני מה אמרו דבש דבורים מותר מפני שמכניסות אותו לתוך גופן ואין ממצות אותו מגופן ומשני הוא דאמר כרבי יעקב דאמר דובשא רחמנא שרייה דתניא רבי יעקב אומר אך את זה לא תאכלו מכל שרץ העוף שרץ עוף טמא אי אתה אוכל אבל אתה אוכל מה שעוף טמא משריץ ואי זה זה דבש דבורים יכול אף דבש הגזין והצרעין אמרת לא ומה ראית מרבה אני דבש דבורים שאין לו שם לווי ומוציא אני דבש הגזין והצרעין שיש לו שם לווי כמאן אזלא הא דתניא דבש הגזין והצרעין טהור ומותר באכילה דלא כר' יעקב ופרש"י הוא דאמר כרבי יעקב דטעמא דדבש לא משום שמכניסות אותו לגופן הוא אלא דרחמנא שרייה להדיא וגזירת הכתוב הוא. אבל אתה אוכל מה שעוף טמא משריץ שאינו ולד דוגמתו כגון דבש. דבש דבורים. דבש סתמא הוו קרו ליה ומשמע בגמרא דאין כוורת אלא לדבורים וכ"כ שם רש"י. וק"ל מנ"ל לרבי יעקב למעט דבש גזין וצרעין דהא בקרא לא אידכר דבש אלא מדיוקא דאבל אתה אוכל מה שהעוף טמא משריץ ילפינן לה ובכלל דרשא זו הוא דבש גזין וצרעין. וכתב הרב רבינו אשר רבינו חננאל פסק דלא כרבי יעקב משום דסתם מתניתין דמכשירין דלא כותיה ותימא הוא שפסק כמתניתין דמכשירין כיון דרב ששת לא סבר כותיה דהא איהו סבר כרבי יעקב ומיהו מצינו למימר דלא איצטריך למימר הוא דאמר כר' יעקב אלא ללישנא בתרא אבל ללישנא קמא דלא אסר אלא בשל חמור דמינייה דטמא הוא אבל בשל סוסים שרי לא קשי מידי מדבש דבורים דלא דמו למי רגלים של חמור דעכירי ודמו לחלב דמגופיה מתמצה אבל דבש דבורים אין מתמצה מגופו וה"ה דבש גזין וצרעין מיהו לפי מה שרגיל ריי"ף לפסוק כאיכא דאמרי אין להתיר משום לישנא קמא דבשל תורה הלך אחר המחמיר וכן הלכתא דדבש גזין וצרעין אסור עכ"ל אבל הרמב"ם בפ"ג פסק דדבש צרעין מותר כסתם מתני' דמכשירין ואע"פ שלא הזכיר גזין לישנא דמתני' נקט ואה"נ דשרו דאין חילוק בין גזין לצרעין דלתרוייהו שם לווי אית להו וכיון דחד שרי ממילא משמע דה"ה לאידך וכבר כתבתי שהוא פוסק דלא כרב ששת וכבר האריך ה"ה לתת טעם לדבריו וכתב שהרמב"ן פסק בהלכותיו להחמיר ואסר דבש צרעין וכתב שיש מי שפסק כן. מ"כ דבש גזין וצרעין אין מצוי לנו כלל ולתערובת לכ"ע לא חיישינן מהרי"א ז"ל:

סימן פב

סעיף קטן א

סימני העוף לא נתפרשו אלא שפירש הכתוב וכו' בס"פ א"ט (נט.) תנן סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה וסימני העוף לא נאמרו אבל אמרו חכמים כל עוף דורס טמא וכל שיש לו אצבע יתירה וזפק וקורקבנו נקלף טהור ופרש"י דורם האוחז בצפרניו ומגביה מן הקרקע מה שאוכל ולקמן בגמ' (סב.) כתב נ"ל שכל עוף שהוא נותן רגלו על האוכל כשהוא אוכל ומחזיקו ברגלו שלא ינוד ולא ינטל כולו אצל פיו היא דריסה וכתבו התוספות על מה שפי' בפירוש המשנה שהקשה ר"ת דהא אפי' תרנגולת עושה כן ומפרש ר"ת דורס ואוכל מחיים ואינו ממתין לה עד שתמות וכ"כ הרא"ש והרשב"א והר"ן וכן הסכים הרשב"א בת"ה וכך הם דברי רבינו וכתב עוד הרשב"א בשם ר"ת דאכילת זבובים ושקצים ורמשים חיים לא חשבינן ליה בהכי דורס ואוכל ולא מספקא דילמא דדריס וגם הר"ן כ"כ ואח"כ כתב והנכון דדורס דהכא כמין דרוסה שהזכירו למעלה בנץ גם ה"ה בפ"א מהמ"א כתב פי' רש"י ופי' ר"ת ואחר כן כתב והרמב"ן פירש שהוא אותו שנועץ צפרניו בב"ח ודורסן וזהו הפי' שכתב הר"ן שהוא הנכון. ואצבע יתירה פרש"י אצבע שאחורי האצבעות וכתב הר"ן ואע"פ שברוב העופות היא קרי לה יתירה לפי שאינה בסדרי חבירותיה אבל אחרים אומרים שא"א שתהיה זו אצבע יתירה דהא בגמרא אמרינן דנשר אין לו אחד מסימני טהרה אלמא שאין לו אצבע יתירה ואם זו שאחורי הרגל היא אצבע יתירה היאך אפשר שלא תהא בנשר והלא עיקר דריסה באותו אצבע היא והנשר גדול שבדורסים לפיכך פירשו שהאצבע שלפניו גדולה ויתירה מחבירותיה קרויה אצבע יתירה ואין אצבע זו בנשר שאין לו אלא ב' אצבעות שלפניה שהן שוין ואחד לאחריה עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו אם אינו נקלף אא"כ יתנו אותו בשמש וכו' שם בגמרא (סב:) ואמרינן התם דכשאינו נקלף ביד אלא בסכין ספיקא הוי:

סעיף קטן ג

ומ"ש לפיכך מי שמכיר כ"ד עופות הטמאים וכולי שם (סא.) תני רבי חייא עוף הבא בסימן אחד טהור לפי שאין דומה לנשר נשר דלית ליה כלל הוא דלא תיכול הא אית ליה אח' תיכול (ושם סב.) א"ר נחמן היה בקי בהן ובשמותיהן עוף הבא בסימן אחד טהור לא היה בקי בהן ובשמותיהן בסימן אחד טמא בשני סימנין טהור והוא שיכיר עורב עורב ותו לא והתני' למינהו להביא את הזרזיר ד"א להביא סנונית לבנה אלא עורב וכל מיני עורב אמר אמימר הלכת' עוף הבא בסימן א' טהור והוא דלא דריס א"ל רב

אשי לאמימר דרב נחמן מאי א"ל לא שמיע לי כלומר לא ס"ל מאי איכא משום פרס ועזניה ליתנהו ביישוב ופירש"י (שם סא.) עוף הבא לפנינו בסימן אחד של טהרה טהור וכ"ש אם בא בשנים או ג' ובלבד שיכיר בו שאינו מכ"ד הכתובים. (ושם סב. פירש"י) היה בקי בהן. בפרס ועזניה. ויודע מי קרוי פרס ועזניה עוף הבא בסימן אחד טהור. אם יודע שאין דומה להם ואין שמו פרס ועזניה אבל אם שמו פרס חיישינן שמא מינו הוא. בסי' א' טמא שמא פרס ועזניה הם: בב' סימנים טהור. דנפקא ליה מספק פרס ועזניה ומספק כל שאר עופות טמאים דאית להו תלתא חוץ מעורב. עוף הבא בסימן אחד טהור. ואפילו אין בקי בהן ובשמותיהן דלא חיישינן דילמא פרס ועזניה הם כדמפרש לקמיה דלא שכיחי בישוב אלא במדברות. והני מילי דלא דריס. כי משכחינן ביה סימן אחד מחזקינן ליה בטהור כל כמה דלא חזינן דדריס. וכתב רש"י בשמועה זו (שם סא.) דהנך כ"ד עופות טמאים בעשרים מינייהו איכא ג' סימנים ובעורב תרין ובפרס ועזניה חד חד. וכתב הר"ן דבגמרא מוכח דכל שיש לו ב' סימנים בגופו אע"פ שאינם סימנים של עורב שהם אצבע יתירה וקורקבן נקלף אלא שני סימנים אחרים מין עורב הוא וטמא ולר"א בשוכן עמו. ולרבנן בשוכן ונדמה וכתב עוד נמצא כללי השמועה לפי שיטה זו שכל עוף הדורס טמא ועוף הבא בג' סימנין בגופו ואין ידוע אם דורס אם לאו אסור לפי שיש לחוש שמא מכ' עופות טמאים הוא בא בב' סימנים בגופו ואינו ידוע אם הוא דורס אם לאו אע"פ שאינם אותם ב' סימנים של עורב יש לחוש לעורב ולמיניו היה לו סימן א' בגופו אע"פ שאינו ידוע אם הוא דורס אם לחו וכן אין לו סימן טהרה בגופו ואינו דורס בכל אח' מאלו טהור שאין בכל הטמאים כיוצא בהם אלא פרס ועזניה והנהו לא שכיחי בישוב ויש מי שמסתפק ואומר דכי אמרינן לא שכיחי בישוב דוקא בישובי דידהו אבל בישוב דידן חיישינן והקשו הרשב"א והר"ן על פרש"י קושיות רבות ועצומות והכחישו דבריו בדברים הנראים לעין וכתבו שהרבה פשורים נאמרו בשמועה זו ואין א' מהם עולה כהוגן אלא עיקרן של דברים כמו שפירש ה"ר משה ברבי יוסף שכ"ד עופות טמאים לעשרים מהם יש סימן של טהרה בגופו וכולם דורסים והעורב ג"כ דורס ויש לו ב' סימנין בגופו אצבע יתירה וקורקבן נקלף ופרס ועזניה אית להו חד חד אלא שהאחד מהם סימן שלו קוא שאינו דורס והאחד יש לו סימן טהרה בגופו ונמצא שאין לאחדמן העופות הטמאים ג' סימני טהרה בגופן והיינו דתנן במתני' כל עוף הדורס טמא וכל שיש לו אצבע יתירה וכו' ותרי כללי נינהו ולא קאי חד אחבריה אלא ה"ק כל עוף הדורס טמא שאין לך בטהורים דורס וכל שיש לו אצבע יתירה וזפק וקורקבנו נקלף בידוע שאינו דורס וטהור לפי שאין לאחד מן הטמאים יותר מב' סימני טהרה וזה כיון שיש לו

ג' עוף טהור הוא וה"ה נמי שכל שיש לו סימן אח' בגופו ואינו דורס טהור שהרי כולם דורסים חוץ מפרס ועזניה וליכא למיחש בהו שאין להם אלא סימן א' ומש"ה א"ר נחמן היה בקי בהם ובשמותיהם עוף הבא בסימן א' טהור כלומר אם אותו סימן הוא בגופו צריך שיהא בקי בכל הכ' עופות ופרס ועזניה ואם אותו סימן הוא שאינו דורס אינו צריך שיהא בקי אלא בפרס ועזניה בלבד ובתר הכי אמר אמימר הלכתא עוף הבא בסימן א' טהור וה"מ דלא דריס כלומר שאם אותו סימן הוא שאינו דורס טהור דליכא למיחש ביה אלא לפרס ועזניה והנהו לא שכיחי ביישוב אבל בא בסימן א' בגופו טמא אא"כ הוא בקי בכל העופות שבתורה דהא שכיחי בישוב ונמצא כללי השמועה לפי שיטה זו דכל עוף הדורס טמא ועוף בג' סימנין בגופו בידוע שאינו דורס וטהור והיינו מתני' בא בב' סימנין בגופו ואינו דורס טהור שאין בעופות טמאים כיוצא בו בא בב' סימנין בגופו בלבד ואינו יודע אם הוא דורס אם לאו אע"פ שאינן אותן ב' סימנין של עורב יש לחוש לעורב ולמיניו היה לו סימן א' בגופו ואינו דורס טהור אין לו סימן בגופו ואינו דורס טהור שאין בכל הטמאים כיוצא בו אלא פרס ועזניה והנהו לא שכיחי ביישוב בא בסימן א' בגופו ואינו יודע אם דורס אם לאו אסור עד שיכיר כל עופות הכתובים בתורה עכ"ל הר"ן וכתבו הגהות מיימון בפ"א מהמ"א שר"ת סובר שכל שיש לו הג' סימנין ודאי אינו דורס וא"צ לבדוק בסימן של דורס וזה כדברי שיטה זו וכ"פ הרשב"א בת"ה וכתב ה"ה שכן דעת רובי המפרשים וזה דעת הרמב"ן ואף ע"פ שרש"י חולק על זה דברי האחרים עיקר ומתבררת סתירת פי' רש"י בראיות ברורות מן המורגש כמו שהאריכו בזה עכ"ל והרמב"ם כתב בפ' הנזכר כל מי שהוא בקי בהן ובשמותיהן הרי זה אוכל כל עוף שאינו מהם וא"צ בדיקה כל עוף שהוא דורס ואוכל בידוע שהוא טמא ושאינו דורס ואוכל אם יש בו א' מג' סימנין אלו ה"ז עוף טהור ואלו הם אצבע יתירה או זפק או קורקבן נקלף ביד לפי שאין בכל אלו המינים האסורים מין שאינו דורס ויש בו אחד מג' סימנים אלו חוץ מפרס ועזניה ופרס ועזניה אינם מצויים ביישוב אלא במדברות איי הים הרחוקות עד מאד שהן סוף היישוב וכתב ה"ה נראה שרבינו מפרש והוא דלא דריס שידוע שאינו דורס ויש לו סימן אחד מהג' הנזכרים ואיפשר שהוא מפרש והוא שאין ידוע שדורס והראשון עיקר בסברתו ז"ל וכן הוא דעת הגאונים ויש פירושים אחרים בזה ולדברי הכל דינו של רבינו אמת עכ"ל ואיכא למידק עליה דהרמב"ם למה כתב שהבקי בהן ובשמותיהם אוכל כל עוף שאינו מהם וא"צ בדיקה דהא לכאורה משמע דרב נחמן לא אכשר אלא בבדיקה דהא קאמר היה בקי בהם ובשמותיהם עוף הבא בסימן א' טהור ואם איתא דא"צ בדיקה למה ליה לאהדורי בא בסימן אחד ועוד דהרמב"ם מצריך לשאינו

בקי ב' סימנים לטהר חד שאינו דורס ואחד מג' סימנים אחרים ואילו אמימר מכשר בבא בסימן אחד משמע דבסימן אחד מכל הד' סגי ונראה שהרמב"ם היה מפרש דמתני' כל עוף דורס ובתר הכי קתני וכל שיש לו אצבע יתירה וכו' כלומר דכשאינו דורס עדיין אינו טהור עד שיהיה בו אחד מג' סימני' אלו והא דאמר רב נחמן היה בקי בהן ובשמותיהן עוף הבא בסימן אחד טהור כלומר בסימן אחד מן הג' על התנאי הראשון שלא יהא דורס דהא ודאי לא פליג אמתניתין דאצרכה שלא יהא דורס וגם אחד מג' סימנים ולאו למימרא דצריך לבודקו דכיון שהוא בקי בהן ובשמותיהן מאחר שהוא מכיר שאינו מהם מה צורך בבדיקה זו אלא איידי דבעא למימר דכשאינו בקי בהן עוף הבא בסימן אחד טמא אמר ברישא דכשהוא בקי עוף הבא בסימן אחד טהור כלומר דסתם עוף שהוא מכיר אוכלו ואע"פ שאין אנו מוצאין בו אלא סימן אחד לפי שאנו סומכין על בקיאתו אבל כשאינו בקי עוף הבא בסימן אחד טמא משום דחיישינן דילמא פרס ועזניה הם ואתא אמימר ופלג ארב נחמן ואמר דלפרס ועזניה לא חיישינן משום דלא שכיחי ביישוב ומ"ה אמר דאע"פ שאינו בקי בהן עוף הבא בסימן אחד מהג' טהור והוא שג"כ לא יהיה דורס שזה יתד קבועה שאין לך דורס שיהיה טהור והלכתא כאמימר דרב אשי דבתרא הוא משמע דקבלה מיניה ומטעם זה פסקו כל הפוסקים כמותו כל אחד לפי שטתו ומיהו אכתי איכא למידק דהא לא אידחי רב נחמן אלא ממאי דאמר העוף הבא בסימן א' טמא אבל ממאי דאמר דבשני סימנים אינו טהור עד שיכיר עורב וכל מיניו משמע דהלכה כוותיה כיון דלא אשכחן מאן דפליג עליה וא"כ הו"ל להרמב"ם לכתוב בהדיא דדוקא בשיש בו סימן אחד הוא דמכשר אבל אם היו בו ב' סימנים טמא דהשתא איכא למטעי ולטהר ביש בו ב' סימנים במכ"ש דסימן א' ושמא י"ל שסמך על מ"ש אם יש בו אחד מג' סימנים אלו הרי זה עוף טהור ולא כתב וכ"ש אם היו בו ב' וגם מדחזר וכתב לפי שאין בכל חלו המינים האסורים מין שאינו דורס ויש בו אחד מסימנים אלו חוץ מפרס ועזניה משמע דאסימן אחד הוא דקפיד לטהרו אבל ביש בו שנים טמא הוא ואין לומר אם כן משמע דכשיש בו כל הג' סימנים נמי טמא דהא אמרת דלא אכשר אלא ביש בו סימן אחד בדוקא דנהי דאהני האי דיוקא למיפסל יש בו ב' סימנים אינו בדין דלהני למיפסל ביש בו ג' דהא כיון דלא מכשרינן שום עוף אלא בידוע שאינו דורס וכמ"ש ה"ה כשיש בו ג' סימנים אחרות נמצא שיש בו כל ד' סימני טהרה וזה דבר שלא עלה על הדעת לפוסלו ומפני כך לא חשש לבאר יותר כנ"ל לישב דבריו: ואחר כל זה נבוא לבאר דברי רבינו מ"ש לפיכך מי שמכיר כ"ד עופות הטמאים ומיניהם מותר לאכול כל עוף שאינו מהם בכל שאינו מכירן אם רואה עוף דורס טמא כבר נתבאר:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם אינו יודע אם דורס אם לאו אם כשמעמידין אותו על חוט חולק את רגליו וכו' שם במשנה (נט.) רבי אליעזר ברבי צדוק אומר כל עוף חולק את רגליו טמא ובריתא בגמרא רבי אליעזר ב"ר צדוק אומר מותחין לו חוט של משיחה אם חולק את רגליו שתים לכאן ושתים לכאן טמא שלשה לכאן ואחד לכאן טהור ופרש"י רגליו אצבעותיו וכתב הר"ן ולא קאמר ר"א ברבי צדוק אלא שכל החולק את רגליו טמא אבל יש לך טמא שאינו חולק את רגליו דומיא דרישא דאמר כל עוף דורס טמא אע"פ שיש טמא שאינו דורס דהיינו פרס או עזניה והכי דייקי דברי רבינו ושלא כדמשמע מדברי רבינו ירוחם שכתב אם חולק רגליו שנים מכאן וב' מכאן טמא שנים מכאן ואחד מכאן טהור:

סעיף קטן ה

מ"ש או שקולט מן האויר ואוכל שם ר"ש בן אלעזר אומר כל עוף הקולט מן האויר טמא ציפרתא נמי מיקלקל קלט' אמ' אביי קולט ואוכל קאמרי' ופרש"י הקולט מן האויר. כשזורקין לו מאכל קולטו לתוך פיו ומקבלו מן האויר: קולט ואוכל. שאינו מניחו לארץ עד שלא יבלענו:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם הוא בחזקת שאינו דורס ויש לו עוד אחד מג' הסימנים איזה שיהיה כ' הרמב"ם שהוא טהור כבר נתבאר ומ"ש אבל ר"ת כתב שאין להתירו בסימן אחד אלא שקורקבנו נקלף וכו' כ"כ הרא"ש וה"ה בשמי וגם הרמב"ם הזכיר סברא זו שאחר שכ' הלשון שהבאתי למעלה כת' אמרו הגאוני' שמסורת הוא בידיהם שאין מורין להיתר עוף הבא בסימן א' אלא אם היה אותו סימן שיקלף קרקבנו ביד אבל אם אינו נקלף ביד אע"פ שיש לו זפק או אצבע יתירה מעולם לא התירוהו ע"כ ומדכתב שאין מורין להתיר וגם מדכתב מעולם לא התירוהו משמע דלענין הדין היו סוברי' כמותו דבאי זה סי' שיהיה מהג' שרי אלא שהם ז"ל מחמת אי זה ספק שנולד להם לא היו רוצים להתיר אלא בקרקבן נקלף שלא נולד להם בו ספק דאם לא כן כך הו"ל לכתוב אבל הגאונים אסרו ביש לו זפק או אצבע יתירה ולא התירו אלא בקרקבן נקלף בלבד ומיהו מדברי ה"ה נראה שלא פירש כן דברי הרמב"ם שכתב כך כתב ר"ח ומן הגאונים האחרים חשש רבינו לדבריהם להחמיר משמע דמדינא אסרו וכ"נ מדברי הרא"ש שכתב אהא דאמר אמימר עוף הבא בסימן אחד טהור ר"ח כתב דקבלה בידינו דהאי בסימן אחד דקאמר דהיינו קרקבן נקלף שהוא הסימן החדש הנזכר בגמרא שישנו בפרס ועזניה ולא בשאר עופות טמאים ולפי זה צ"ל דלר"ח מתניתין דקתני וכל שיש לו אצבע יתירה וכו' יש לו כל הסימנים קאמר דמסתמא מחזקינן ליה באינו דורס כיון שיש בי כל שלשה סימנין

וכדברי ה"ר משה ב"ר יוסף א"נ ארבעה סימני טהרה מני ואזיל ולא נחת השתא לאגמרי לן בכמה סימני טהרה סגי: וכתבו הגהות מיימון פר"ח שאותו סימן רביעי שאינו אלא או בפרס או בעזניה הוא קרקבנו נקלף דאם קרקבנו נקלף ועוד סימן אחר עמו היה טהור ודאי כי אין לספקו לא בפרס ולא בעזניה ולא בשום עוף טמא וכשהיה עוסק ר"י בעופות קור"ן אחד בא על ישיבתו ומצאוהו קרקבנו נקלף ויש לו אצבע יתירה ואין לו זפק ולפי קבלת ר"ח היה כשר וקשה לומר כן שהרי מסתמא הוא כוס או ינשוף כי יש לו לחיים זקופים כבני אדם כדאיתא בהמפלת (כג.) וכתב במרדכי בסוף פרק א"ט וששאלת על עוף שאין בו מסורת וקרקבנו נקלף בלא סכין ויש לו אצבע יתירה אם מותר הוא לפי דברי התוספות הוא מותר שפירש דקרקבנו נקלף הוא סימן חדש דליתיה בכל י"ט עופות זולתי בפרס ועזניה וכיון דהאי אית ליה שני סימנים ואחד מהם הוא סימן חדש בי"ט עופות ליכא לספוקי דלית בהו סימן חדש אלא תרי מהני שהם פרס ועזניה ובהן ליכא לספוקי דלית בהו אלא חד סימן טהרה מיהו לפירוש ריצב"א דפירש שאינו דורס זהו סימן חדש אז הוא אסור דדילמא מין עורב הוא ונהי דלא חזינן דדריס דילמא לאחר מכן ידרוס דעוף הדורס לאו כל שעה הוא דורס ושלום מאיר בר"ב עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ורש"י כתב שאין לסמוך ולאכול כל עוף אלא במסורת וכו' שם (סב:) אהא דאמרינן תרנגולא דאגמא אסירא חזיוה דדרסה ואכלה כתב מתוך שאין אנו בקיאין בהם נ"ל דעוף הבא לפנינו י"ל שמא ידרוס דהא הך תרנגולתא דאגמא היו מחזיקין בטהורה ולאחר זמן ראוה שדורסת ואין עוף נאכל לנו אלא במסורת עוף שמסרו לנו בטהור ושלא מסרו לנו יש לחוש ובמסורת יש לנו לסמוך כדאמרינן לקמן עוף טהור נאכל במסורת ונראה מדברי הרא"ש שכך יש להורות וכ"כ בתשובה כלל כ' סימן נ"ב וגם רבינו ירוחם כתב שכן עיקר וז"ל הרשב"א בת"ה כל עוף שיש לו אצבע יתירה וזפק וקרקבנו נקלף ביד בידוע שאינו דורס שאר עופות הבאים במקצת סימנים אלו יש מהם מותרים ויש מהן אסורים ולפיכך אין נאכלין אלא במסורת. ומה שכתב רבינו בשם הרז"ה כתבוהו הרא"ש והרשב"א והר"ן וה"ה ונראה שכולם מסכימים לקבלתו וכ"פ הרשב"א בת"ה וכולם כתבו או כף רגלו רחב דמשמע דבחד מהני תרי סימנים סגי ולפי זה יש לתמוה למה כתב רבינו וכף רגלו דמשמע דתרוייהו בעינן אח"כ מצאתי כתוב על שם תשובת הרשב"א (סימן רי"ב) מה שאמרת שאמר הגאון ז"ל דכל עוף שחרטומו רחב ויש לו פאטה אינו דורס וטהור ושאלת אי סגי חד מהני ב' סימנים או בעינן שיהא לו שניהם זה לא ראיתי לגאון אלא שהרז"ה כתב שכך היתה קבלה מהזקנים ולא מצאתי לו עיקר

משום מקום ומה שאין לו מקום מה אדון עליו עד שנשמע מפי המקובל במה היתה קבלתו עכ"ל ונראה מתשובה זו שעיקר הגירסא היא וכף רגליו בוי"ו וכמ"ש רבינו וכתב רבינו ירוחם ולפי זה הסי"ג ואיניה המקוננות בבתים הגבוהים היא טהורה שיש לה כל סימני טהרה כמו אווז ממש וגם כף רגלה רחב כמו אווז וידוע שאינו דורס וקבלתי שהוא עוף טהור וראיתי כמה מקומות שנוהגים בו היתר ויש מקומות שנוהגים בו איסור שסוברים שהיא חסידה הכתובה בתורה ואין זה טעם כי גם אותו שאנו קורין עורב אין בו סימנים שאז"ל שנראה מן ההלכה שאין לו זפק וזה יש לו זפק וכן נשר שקורין אגיל"א יש לה אצבע יתירה ולפי חז"ל נשר הכתוב בתורה אין לו שום סימן טהרה וכן עוף שיש לו לסתות כמו אדם אנו סוברים שהוא קריא וקיפופא הכתוב בתורה ואנו מוציאין לו אצבע יתירה ולא סימן טהרה אחר ולפי סוגית הגמרא נראה דכ"א עופות טמאים יש להם ג' סימני טהרה וכן נץ שאנו קורין אישפרו"יר איגאו"יללן אין לו כי אם אצבע יתירה ולא סימן אחר וע"כ אין לנו לסמוך על השמות שאין אנו בקיאים בשם העופות עכ"ל והרא"ש כתב בתשובה כלל ך' דין ך' על הסיגוא"יניא שאוכלים אותו במקצת מקומות טוב לחקור אחר קבלתם שמא אדם אחד סמך על חכמתו ובדק בסימנים והכשירו ואין לסמוך על זה כי שמא דורס הוא ועוד שיש מיני עופות טמאים שיש להם סימני טהרה הלכך אין לסמוך בעופות על בדיקת סימני טהרה שמצינו בחכמי התלמוד שהיו אוכלים עוף והיו סבורים שהוא טהור שמצאו לו סימני טהרה ואח"כ אסרוהו ודע כי אני לא הייתי אוכל ע"פ מסורת שלהם כי אני מחזיק המסורת שלנו וקבלת אבותינו חכמי אשכנז שהיתה התורה ירושה להם מאבותיהם מימות החרבן וכן קבלת אבותינו רבותינו שבצרפת יותר מקבלת בני הארץ הזאת והא דאמרינן עוף טהור נאכל במסורת בעוף שאין אדם מכיר אותו אבל עוף המקובל מחכמי ישראל שהוא טמא לא יאכל ע"פ מסורת אחרים הפחותים מהם עכ"ל: מסקינן בגמרא (סב.) דסנונית לבנה אי ירוקא כריסה אסירא ואי חיוורא כריסה שריא וכתב הרשב"א בת"ה סנונית הדרה בבתים אם כריסה לבנה מותרת ואם לאו אסורה ובמקומות האלו לא ראינו מי שנהג בה היתר אף בכריסה לבנה וגם רבינו ירוחם כתב סנונית הדרה בבתים טהורה והוא שכריסה לבנה והיא הגילונדרינ"א והעם נהגו בה איסור:

סעיף קטן ח

נאמן הצייד לומר עוף זה התיר לי פלוני הצייד וכו' שם (סג:):

סעיף קטן ט

כתב א"א ז"ל מי שהוא במקום שנוהגים איסור בעוף א' וכו' ז"ל שם יראה שאם אדם הולך ממדינה למדינה ובמדינה שיצא משם אין מסורת ובמקום שהלך שם יש מסורת

על עוף אחד שהוא טהור יכול הוא לאכלו באותה מדינה כשהוא שם אפילו דעתו לחזור ואין כאן משום חומר מקום שיצא משם שהרי מה שאין אוכלין אותו במדינתו אינו בשביל שהם אומרים שאסור אלא בשביל חסרון קבלה שלא קבלו בו היתר מאבותיהם ואלו שקבלו בו היתר ראוי לסמוך על קבלתם ולאכלו בכל המקומות כל זמן שאין יכולין לברר בו איסור עכ"ל. וכתב רבינו ירוחם על דברי הרא"ש ונ"ל דה"ה בהפך שאם יצא ממקום שיש להם מסורת והלך למקום שאין להם מסורת שמותר לאכלו ואין זה בכלל וחומרי מקום שהלך לשם כי אין נוהגים בו חומרא אלא מפני שאין להם מסורת ע"כ והרשב"א כתב בת"ה וז"ל היו נאכלין במקצת מקומות ובמקצת מקומות אין נאכלין יראה לי שסומכין על אותן מקומות שפשט בהם היתרן שאלמלא שקבלו כן מאבות ראשונים הבקיאים בהם לא היו נוהגין בהם היתר ואע"פ שמקצת מקומות לא קבלו כן אין אומרין למי שלא ראה את החדש שיבא ויעיד אלא למי שראה את החדש ואיפשר דלאותן שנהגו בהם איסור אוסרין שאני אומר מותרין הם אלא שנהגו בהם איסור מפני עופות טמאים הדומים לאלו הנמצאים באותן המקומות עכ"ל ולעיל בסמוך כתבתי דברי הרא"ש בתשובה בזה:

סימן פג

סעיף קטן א

סימני דגים מפורשים בתורה וכו' סנפיר הוא ששט בו וכו' פשוט בס"פ אלו טריפות (חולין נט.) וכתב ה"ה בפ"א מהמ"א דע שאע"פ שאמרו קשקשים הקבועים הקשקשים הם אותן הקליפות הנקלפות ממנו ביד או בכלי אבל הקבוע ואינה נקלפת מעור הדג אינה קשקשת וזה ברור וכתבו הרמב"ן ולהודיענו זה שינה רבינו לשון המשנה וכתב הדבוקה בכל גופו:

סעיף קטן ב

ואפילו אין לו אלא סנפיר אחד וקשקשת אחד מותר והוא שתהיה הקשקשת קבוע תחת לחיו וכו' שם במשנה ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת רבי יהודה אומר שני קשקשים וסנפיר אחד וכתב הר"ן ס"ל לרבי יהודה דשני קשקשים בעינן לפי שמלת קשקשת הוא כפולה ות"ק סבר שאין משמעה אלא קשקשת אחת וקי"ל כת"ק ומיהו איכא למידק מדתניא בתוספתא אחת תחת לחיו ואחת תחת זנבו ואחת תחת סנפירו אלמא לת"ק כל ג' קשקשים בעינן ובמקום ידוע כן נראה מדברי ר"ח והרמב"ן כתב דאו או קתני דלת"ק באחת סגיא ומיהו בעינן שתהא באחד מהמקומות המוזכרים בתוספתא וכל זה אינו מחוור דמתני' סתמא קתני דמשמע דבחדא סגיא ובכל מקום שהיא ובסיפרא נמי

סתמא קא אמרינן וכ"נ מדברי הרי"ף שהביא משנתינו כצורתה ולתוספתא לא חיישי' דמשמע דפליגא אגמרא דילן וגם מדברי הרמב"ם משמע כדמשמע מדברי הרי"ף דבאי זה מקום שיהיה מותר בקשקשת אחד וכן דעת ה"ה אבל הרא"ש כתב דתוספתא קובע לו מקום בשאין לו אלא קשקשת אחד דקתני וכמה קשקשים יהיו לו אחד תחת זנבו ואחד תחת לחיו ואחד תחת סנפיר שלו רבי יהודה אומר וכו' ואו או קאמר ת"ק ובת"כ תניא אין לי אלא המרבה בקשקשים ובסנפירי' מנין שאין לו אלא סנפיר אחד וקשקשת אחד ת"ל וקשקשת רבי יהודה אומר וכו' עכ"ל וכן דעת הרשב"א בת"ה ומ"מ כתב שראוי לחוש לדברי האומרים שצריך שיהו ג' קשקשי' אחד תחת זנבו ואחד תחת לחיו ואחד תחת סנפיר שלו ומתוך מה שכתבתי נראה שדברי רבינו אינם מכוונים שנראה מהם שהוא מביא ג' סברות ואינו מביא אלא שתי' דהא סברת הרא"ש היא הסברא הראשונה שהביא וכך הו"ל לכתוב וא"א הרא"ש כתב כסברא הראשונה וגם יתבאר לך שיש סברא שלישי' והיא סברת הרי"ף והרמב"ם והשמיטה רבי' ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימי' לדעת אחת הכי נקיטינן :

סעיף קטן ג

ואפילו אין לו עתה ועתיד לגדלם לאחר זמן וכו' ברייתא שם (סו.) ובפ"ב דע"ז (לט.) וכתבו התוספות והר"ן דנפקא לן מדכתיב אין לו עיין עליו: ומ"ש או שהיו לו בעודו במים והשירן מיד בעלותו וכו' ג"ז שם בברייתי':

סעיף קטן ד

יש מיני דגים שקשקשיהן דקין מאד' וכו כ"כ הרשב"א בת"ה ומעשים פשוטים הם בפ"ב דע"ז (שם) וכתב ה"ה שלרוב פשיטותם לא כתבם הרמב"ם ז"ל ולשון רבינו שכתב בידוע שיש לו קשקשים הוא תמוה דכיון שאנו רואים שיש בהם קשקשים מאי בידוע שיש לו קשקשים ומצאתי להרשב"א שכתב בידוע שהיו לו קשקשים והיה נ"ל דה"ק הני לאו קשקשים חשיבי כיון שהם כ"כ דקים וטעמא דמכשירים משום דקים לן דכל שקשקשים הללו מצויים בו היה לו קודם לכן קשקשים ממש ונשרו אבל לא משמע הכי מתוך דבריו ועוד דאמאי לא חשבו לה קשקשים משום דדקה היא דאטו מי כתיב קשקשת גסה ועוד דלשון רבינו שכתב בידˆע שיש לו א"א להתפרש כן ואיפשר דה"ק בידוע שזו קשקשת היא אעפ"י שהיא דקה ביותר:

סעיף קטן ה

כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר וכו' משנה בפרק בא סימן (נדה נא:) ופריך בגמרא ס"פ אלו טריפות (חולין סו:) וליכתוב רחמנא קשקשת ולא ליכתוב סנפיר ומשני משום

יגדיל תורה ויאדיר: ומ"ש לפיכך מצא חתיכת דג שיש לו קשקשת וכו' כ"כ הרשב"א ופשוט הוא:

סעיף קטן ו

מצא חתיכות דגים ויש באחד מהם קשקשת וכולי בפ"ב דע"ז (דף מ.) מעשה בנכרי אחד שהביא גרב של חתיכות דג ונמצא סימן באחד מהם והתיר רשב"ג את הגרב כולו תרגמא רב פפא בחתיכות שוות א"ה מאי למימרא מהו דתימא ניחוש דילמא אתרמי קמ"ל ופי' רש"י בשחתיכו' שוות כשמחברין אותם יחד מתחברות ונכרות ונראות שהיו כולן מדג אחד וכ"כ הרשב"א בת"ה והרמב"ם כתב בספ"ג נכרי שהביא גרב של חתיכות דג שחתוכן שוה והן ניכרין שכולן מדג אחד ומצא בחתיכה אחד מהן קשקשים הרי כולן מותרות וכתב הר"ן שנראה מדבריו דכי אמרינן בשחתיכות שוים היינו לומר שמתוך חתוכן נראה שהוא מין דג אחד:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו אפילו כולן מלוחין ביחד אפשר דאאת שנמצא בו חשקשים מותרות קאי וה"ק אע"פ שמחזקינן לאינך חתיכות בחזקת טמאים לא נאסרו חתיכות אלו שהם מלוחות עמהם וטעמא יתבאר לקמן בסמוך ואיפשר דאוהשאר אסורות קאי וה"ק אפי' כולם מלוחים ביחד לא אמרינן מסתמא כולם ממין אחד הם וכיון דהני כשרות הני נמי כשרות:

סעיף קטן ח

עוד יש סימן אחר בדג טהור והוא שהטמא ראשו חד וכולי בפ"ב דע"ז (ד' לה:) תנן דטרית טרופה אסורה (ושם לט: תנן) ושאינה טרופה מותרת ובגמרא תנו רבנן אי זה היא טרית שאינה טרופה כל שראש ושדרה ניכר ופירש רש"י כל שראש ושדרה. של כל דג ודג ניכרים שהדגים ניכרים בראשן בין טמא לטהור שהטמאים ראשיהם חדים ואין להם חוט השדרה איתמר רב הונא אמר עד שתהא ראש ושדרה ניכר רב נחמן אמר או ראש או שדרה מתיב רב עוקבא בר חמא ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת אמר אביי כי תניא ההוא באדא ופלמורא דדמו רישייהו לטמאים אמר רב פפא הלכתא עד שיהא ראש ושדרה של כל אחד ואחד ניכר ופירש"י ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת. משנה היא אלמא אין סימן לדגים בדבר אחד וקשיא לתרווייהו וכתב הרא"ש פירש"י דאתרווייהו ראש ושדרה פריך וק' דא"כ משדרה לא תירץ כלום אמאי לא תני שדרה ולעיל נמי אמרינן דליכא דג טמא דאית ליה שדרה הילכך צ"ל דמשדרה לא פריך דלא חשיב התם אלא סימני בראי ודגוואי לא קא חשיב וק' לי מה שנסתפקו כל הגדולים בדג הנקרא ברבוטא ור"ת דקדק דסימני עוברין דאורייתא ומתוך כך התירו ואמאי לא

בדקוהו בחוט השדרה הילכך צ"ל כפרש"י דאתרוייהו קא פריך ואתרוייהו קא משני אלא שהתלמוד קיצר והביא אדא ופלמוטה הידועים להם דדמי רישייהו לטמאים וא"כ י"ל דאיכא נמי דג טהור דדמי לטמאים בראש ושדרה אע"פ שאין ידועים לנו ומ"מ היכא דמכיר ראש ושדרה לא חיישינן שמא יש בהם ממין דגים טמאים שאין ידועים לנו דהנהו לא שכיחי ביניינו כדאמרינן בפא"ט (סב.) אי משום פרס ועזניה לא שכיחי ביישוב הילכך אין לסמוך על ראש ושדרה להתיר דג עליהם עכ"ל ואמת שדבריו צריכין ביאור דכיון דמסיק דאין לסמוך על ראש ושדרה להתיר דג עליהם היכי קאמר דהיכא דמכיר ראש ושדרה ל"ח שמא יש בהם ממין דגים טמאים וכו' ונראה דה"ק כשבא לפנינו דג שאין אנו יודעים מאיזה מין הוא כיון שמכיר ראש ושדרה שריא ליה ותלינן שטהור הוא אלא שהשירו או נשרו קשקשיו אחר עלייתו ולא חיישינן שמא מסתם המינים טמאים דדמו לטהורים בראש ושדרה דהנהו לא שכיחי ביניינו אבל כשבא לפנינו מין דג שאנו יודעים דאין בו קשקשים לא סמכינן על ראש ושדרה להתירו דדילמא מאותם טמאים דדמו רישייהו דטהורים וגם יש להם שדרה הוא ואע"ג דלא שכיחי ביניינו דילמא אתרמי איתרמו ומשתכח וליכא למימר כי היכי דהתם חיישינן דילמא השירו או נשרו קשקשיו אחר שעלה מן המים הכי נמי ניחוש שמא בעלייתו נשרו. ואיפשר דנשרה אחר שעלה שכיח טפי מנשרו בעלייתו מן המים ודוחק ומכל מקום מתוך דברי הרא"ש יתבאר לך שמה שכתב רבינו ומ"מ כתב נכרי שהביא חבית מלא מחתיכות דגים מלוחים כל דג שמכירין ראשו ושדרתו מותר אין הטעם משום דמלוחים נינהו דמליחה זו אינה מעלה ולא מורדת להתיר או לאסור אלא היינו משום דסתם חבית של חתיכות דגים מלוחים הבא לפנינו אין אנו מכירים מאי זה מין דג הוא נקט הכי וגם משום דבגמרא אטרית שהוא דג מליח איתמר הני סימני אבל החילוק לדעת הרא"ש אינו אלא בין אם אנו מכירים מאי זה מין הוא לאין מכירין דכשמכירין שהוא ממין שאין לו קשקשת לא סמכינן אסימני ראש ושדרה ואם אין מכירין מאי זה מין הוא אלא שאין מוציאין לו עכשיו סנפיר וקשקשת סמכינן אסימני ראש ושדרה ודברי רבינו ירוחם בדין זה כמעורבבים בעיני ולא יכולתי לעמוד על סוף דעתו. והר"ן כתב דלפרש"י ראש ושדרה סימני דגים טהורים הם אלא שכתב הרמב"ן דתמיה רבה מפני שלא מצינו בחיבור הגאונים ז"ל שיהא סימן לדגים בראש ושדרה והרשב"א כתב בת"ה דגים טמאים ראשן חד ואין להם חוט השדרה וטהורים רובן אין ראשן חד ויש להם חוט השדרה ולפיכך יש מגדולי המורים שהורו שכל דג שניכר בראשו ובשדרו שהוא דג טהור ר"ל שאין ראשו חד ויש לו שדרה אע"פ שלא מצאו קשקשת מותר בידוע שהיה לו אלא שנשרו או שלא

גדלה עדיין וראוי לחוש ולהחמיר שלא מצינו לאחד מן הגאונים ולא מחברי הספרים שכתבו כן עכ"ל. ואח"כ כתב דגים מלוחים טהורים שנמצאו ביד נכרים מותרים ואין חוששין שמא נמלחו עם טמאים לפי שאין ציר של דגים אסור אלא מדבריהם וכיון שאין מליחת הטמאים והטהורים שוה הקלו בספיקן שלא נמלחו עם הטמאים לפיכך אמרו טרית שאינה טרופה הנמצאת ביד נכרי והם דגים הקטנים המלוחים שראשן ושדרן ניכר שהן טהורים מותרים עכ"ל ויש לתמוה עליו שמאחר שכתב שראוי לחוש ולהחמיר שלא לסמוך על סימני ראש ושדרה היאך כתב דדגים הקטנים המלוחים שראשן ושדרן ניכר שהן טהורים מותרים וכן יש לתמוה על הרמב"ם שבפ"א מהמ"א לא הזכיר אלא סי' דסנפיר וקשקשת בלבד ובספ"ג כתב אם היה ראש הדג ושדרו ניכר אע"פ שהוא מרוצץ מותר ליקח אותו מן הנכרי ע"כ: ומיהו להרשב"א היה איפשר ליישב כמו שכתבנו לדעת הרא"ש דשאני לן בין מין דג שידוע לנו שאין לו קשקשת לדג שאין אנו יודעים אם היה לו קשקשת ונשרה אחר שעלה מן הים דבהאי סמכינן אסימני הראש ושדרה אבל להרמב"ם קשה ליישב דבריו בענין זה דא"כ ה"ל לפרש מה הם סימני ראש ושדרה ולפיכך נ"ל שהוא ז"ל מפרש דהיכר ראש ושדרה שאמרו גבי טרית טרופה לא בראש חד או אינו חד הוא כדפרש"י אלא היינו לומר שהיה מכיר בטביעות עין בראש ושדרה שהוא ממין דג פלוני שהוא טהור וכמ"ש הראב"ד וכ"נ מדבריו בפירוש המשנה שכתב בספ"ב דע"ז וטרית שאינה טרופה אינו ר"ל שהדג נשאר כמות שהוא אבל ר"ל אפי' שהיה כמושה כשאינה טרופה בתכלית היא מותרת וזהו שישאר ראש הדג ושדרתו נראית עד שיודע מאותה צורה שהוא דג טהור ואע"פ שהר"ן דחה פירוש זה משום דא"כ מאי מותיב בגמרא מדתנן ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת י"ל דהכי מותיב דמשמע דלא משכחת שיהא דג נאכל אלא כשימצאו בו סימנים אלו דוקא והא לדידך משכחת לה שאע"פ שאין בו אחד מסימנים אלו נאכל דהיינו אם הוא מכיר בטביעות עין דראש ושדרה שהוא מין דג פלוני שהוא טהור תלינן שהשירו או נשרו קשקשיו וסנפיריו אחר שעלה מן הים וכמו שכתבתי לדעת הרמב"ם איפשר לפרש ג"כ דברי הרשב"א דראשן ושדרן ניכר שהם טהורים קאמר היינו שמכירין בטביעות עין שהם מדגים טהורים: כתוב בשבלי הלקט בשם ה"ר ישעיה אמר רב פפא הלכתא עד שיהא ראש ושדרה ניכר של כל אחד אבל אם היה דג גדול בראש ושדרה שהם ניכרים מותרים כל החביות הילכך החביות הבאות מליאות טונינא כיון שנוכל להכיר בראשו ושדרה כולן מותרות ולא חיישינן לדג טמא ואע"פ שיש חביות שאין ראש יש להתיר משום חזקה שיש לנו שאין עושים אלא מטונינא ולא מטמא כדאמרינן מכריז רבי אבהו קרבי דגים ועוברן נקחים

מכל אדם וכו': כתב סמ"ק בשם ה"ר יהודה החסיד סימן על הדגים הטהורים שני עדים טהור פי' דג טהור יש לו זנב סדוקה לשנים משא"כ בברבוט"ה והרבנים הגדולים אוכלים ממנה ורבינו יחיאל מפרי"ש היה נזהר ממנה והמחמיר תבא עליו ברכה עכ"ל.

סעיף קטן ט

ציר דגים טמאים אינו אלא מדרבנן כ"כ הרא"ש והר"ן בספ"ב דע"ז וכ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן י

ומ"ש לפיכך מותר לקנות מהנכרים דגים מלוחים טהורים אע"פ שמונחים עם הטמאים בכלי אחד כו' כ"כ הרא"ש שם וז"ל ועל זה אנו סומכין כשמביאין בקרון אחד או בחביות דגים מלוחים טהורים וטמאים ביחד שמתירין אותו דספיקא דרבנן היא שמא לא נמלחו בתחלה ביחד ואחר שפלטו כל צירן עירבן יחד והמרדכי כתב שם על דג שמלחו נכרים שרי כתב אבי העזרי דכל זה מיירי בידוע שלא נמלחו עם דג טמא דא"כ צירן אוסר וכן יש בתשובות ה"ר ישראל דסתם דגים מלוחים נהגו בהם איסור חוץ מהרנגי"ש ומקריי"ש שאין דגים טמאים נמלחים עמהם וסה"ג וסה"ת פסקו דספק נמלחו עם הטמאים אם לא דמותרים מספק דציר דגים טמאים הוי מדרבנן וספיקא לקולא עכ"ל וכ"פ סמ"ק בסימן ר"ה אלא שאח"כ כתב וי"מ דגם ציר דגים היכא שיש שמנונית אסור מן התורה ודגים מלוחים כמו הרינג"ש מותרים מטעם ספק ספיקא ספק אם נמלחו עם דגים טמאים אם לאו ואת"ל נמלחו שמא לא היה בהם שומן ואז צירם אינו אסור כי אם מדרבנן ע"כ וה"ה בספ"ג מהמ"א דקדק מדברי הרמב"ם שאין לחוש בדג טהור מליח שמא נמלח עם הטמא וכך העלה הרמב"ן וכתב שאיפשר שהטעם מפני שהטמאים בטהורים לא נמלחו דצריכין לאפושי עלייהו מילחא טפי מטמאים א"נ משום דספיקא היא בדרבנן ולקולא ע"כ וכ"כ הרשב"א עכ"ל ואע"ג דמשמע שדברי המגיד והרשב"א בסתם מליח הנמצא ביד נכרי ואינו מחובר לטמא הנה מ"מ משם נלמוד לכשהטמא והטהור יחדיו דהא הנך טעמי דכתב הרמב"ן התם נמי שייכי ביה וכן מפורש בדברי הרשב"א שכתב בת"ה וז"ל מצא חתיכות דגים ויש באחד מהם קשקשים וכו' לא היו מתאימות את שנמצא בה קשקשים מותרת והשאר אסורות ואפי' היו כולן מלוחות בגרב אחד ואח"כ כתב גבי גרב של ציר שאין הדבר מצוי למלוח דג טמא ודג טהור כאחד לפי שזה צריך מליחה יתר מזה ובתרומות הדשן סימן קע"ד החמיר בדבר מאד ולא מצאתי טעם לדחות דברי כל הנך רבוותא משום תוספת ה"ר ישראל שהביא המרדכי ואע"פ שמדברי שערי דורא וא"ז משמע דלא שרי אלא בדגים טהורים מלוחים שאין עמהם דגים טמאים מ"מ לא שבקינן כל הני רבוותא משום שערי דורא וא"ז ואפילו באיסור תורה החמיר כ"ש בציר דרבנן וגם מה שאסר כששורין בעריבה מים דג טהור ודג טמא המלוחים משום דהוי כרותח.

ואע"פ שכתב בהגה"א וסמ"ג דמים שנטף בהם ציר וקלטו טעם הציר הרבה אין חשובין כרותח הואיל והציר מעורב במים מ"מ שריית הרינ"ג עינינו רואות דעזין עזין וחזקות הם מפליסין ומבליעין בודאי עכ"ל נ"ל אין זו טענה כלל לדחות דברי הגה"א וסמ"ג ואין לחלק ביניהם ולומר דהתם שאני שלא נפל במים אלא הציר לבדו ולכך הוא מתבטל במים שכן דרך המשקים החזקים להתבטל במים אבל הכא שהדג טמא עצמו בתוך המים אין טעמו מתבטל דלטעם הרא"ש דאחר שפלטו כל צירן עירבן יחד א"כ לא נשאר בטמא שום ציר לפלוט ולפיכך היה נראה להתיר אפי' בשרויים יחד אלא שכתב בשם שערי דורא תבא מארה לפלוני שרואה בעיניו דגים טמאים וטהורים ששורים יחד וקונה מהם לכתחלה עליו הכתוב אומר ופושעים יכשלו בם ע"כ וגם רבינו ירוחם כתב על דברי הרא"ש ונראה לפי זה שאם הוא לח עדיין שאסור מטעם ציר ולפי זה הנכרים ששורין דגים מלוחים במים למכור אם בכלי אחד שורין דג טמא ודג טהור אסור עכ"ל ונ"ל דאפי' נשרו הטמא והטהור יחדיו אם לא שהו יום אחד אינו אסור אלא כדי קליפה דהא דמליח כרותח היינו כרותח דצלי דאינו אסור אלא כדי קליפה וכמ"ש רבינו בשם הרא"ש סימן עיין גבי דגים ועופות שמלחן זה עם זה ומיהו נראה מדברי הרשב"א שכתבתי בסמוך דאפי' בשניהם מלוחים בגרב אחד שרי משמע דאע"פ שהם לחים שהציר נוטף מעליהם שרי ואיפשר שהטעם לפי שאין חוששין לציר מועט הטופח עליהם וכ"ש אם שראן במים שהמים מבטלים כח הציר : כתוב בהגש"ד נכרים המוכרים דגים מלוחים טהורים כל זמן שאין אנו רואין ביניהם דג טמא הרי אלו מותרים ועוד דאחזוקן איסור לא מחזיקינן ואפי' היכא דאיכא לברר ואפילו אם נמצא דג טמא ביניהם אם הוא נמצא באמצע הדגים משליכו לחוץ וכולן מותרין ואפי' ליכא ס' ואי איכא ס' מותר לדברי הכל אם הוא מונח באמצע הדגים א"ז מסכת בכורות פ"ק עכ"ל וכתב עוד בשם א"ז דאם הונח באמצע הדגים משליכו לחוץ ואפי' ליכא ס' ומדרבי יהודה נשמע לרבנן דלרבי יהודה אית ליה מין במינו לא בטיל בס' אבל ציר דגים בטיל בס' א"כ לדידן דאפילו מין במינו בטיל בס' א"כ ציר דגים בטל ברוב כיון דאיסור דרבנן הוא עכ"ל וכתוב בהגש"ד דאותם הרינג"ש ואותו טמא שקורין אל"ן שרויין יחד ואפ"ה אנו קונין הרינג"ש והיינו מטעם שאמר הר"י דע"כ אינם מלוחים יחד דהא הרינג"ש נצודים מרחוק ובאותו מקום צריך למולחן ואל"ן הם נצודין פה ולכך ע"כ לא נמלחו יחד אלא לאחר מכאן שהושרו יחד עכ"ל:

סעיף קטן יא

נכרי שהביא חבית מליאה מציר דגים אם כילכית אחת שוטטת בו מותר וכו' בסמ"ב דע"ז (לה: ולט:) תנן דציר שיש בו דגה שרי ושאין בו דגה אסור ובגמרא (שם) ת"ר איזהו ציר שיש בו דגה כל שכילכית אחת או ב' כילכיות שוטטות בו השתא כילכית אחת אמרת שרי ב' כילכיות מיבעיא לא קשיא כאן בפתוחות כאן בסתומות ופירש"י כילכית. גדלה מאליה בציר דגים טהורים ואם יש ציר דגים טמאים אין כילכית גדלה בו חבית פתוחה לא סגי בחדא דאיכא למימר מעלמא נפל וכך הם דברי הרא"ש ז"ל וכן דעת הרי"ף לפי גירסת ספריו שבידינו וכתב הר"ן דלפי זה צ"ל שכלכית זו חיה היא זמן מועט בציר דגים טמאים דאי לא היכי חיישינן דילמא מעלמא נפל ומיהו אינה חיה שם זמן הרבה שא"כ אף בסתומות ניחוש שאין לך סתומה שלא היתה מתחלתה פתוחה ודע דאמרינן בתר האי בגמרא נכרי שהביא עריבה מליאה חביות ונמצאת כילכית באחת מהם פתוחות כולן מותרות סתומות היא מותרת וכולן אסורות וכתבו התוספות שהקשה ה"ר אפרים על פרש"י מההיא דאלמא בפתוחות תלינן לקולא דאמרינן כי היכי דהוואי בהך הוה באחריני אלא לעלמ' אזלא ומיהו יש ליישב פה דשאני התם שנמצא ב' כולכיות בא' מן החביו' אבל הכא אין נמצא כאן שום חבית להכשר כהלכתו ולכך יש לפסוק בפתוחות וכתב ה"ה בפ"ג מהמ"א שכן הוא דעת הרשב"א ז"ל וכן מצאתי לו ז"ל בתשובה סימן ק"ד כלה"ז לאו כלכיתא קאמר אלא כלכית כדינא דהיינו שתים וכלכית כלל הוא לכלכיות וכמוהו (שמות ז':כ"א) והדגה אשר ביאור מתה וכתב הר"ן פרש"י דכילכית דג טמא הוא וגדל מאליו בציר דגים טהורים ואם יש ציר דג טמא עמו לא תגדל בו כלכית והיא עצמה טמאה היא אבל ר"ח כתב שהוא דג טהור שכיון שיש בציר דג א' קטן טהור אף כל הציר מחזיקין אותו בטהור וא"ת והא בטרית בעינן שיהא ראש ושדרה ניכרת לכל אחד ואחד אלמא אין סומכין בחתיכה על סימני חבירתה אפי' לטבל בצירן י"ל דקל הוא שהקלו חכמים בציר לפי שאיסורו אינו אלא מדבריהם אבל טרית כיון דאכילה גופה צריך הכרת ראש ושדרה לכל א' וא' ואפילו על צירן גזרו משום גופן שכיון שגופן מעורב בצירן אי שרית צירן אכלי נמי גופן אבל ציר זה שאין בו דג טמא כלל מותר בסי' אחד דהיינו כילכית שבו ע"כ וכ"נ מדברי הרשב"א בת"ה שכתב וז"ל כל גרב סתום שנמצאת בה דג אחד ואפי' קטן ככלכית או שנמצאת בתוכו חתיכה אחת שיש בה קשקשים כל הציר שבגרב מותר לפי שציר דגים טמאים זיעה בעלמא הוא ואינו אסור ד"ת ובשל דבריהם הקלו וסמכו על מה שאין הדבר מצוי למלוח דג טמא ודג טהור כאחד: היו בה חתיכות או דגים שיש בהם קשקשים וחתיכות שאין קשקשים

ניכרות בהם הכל אסורים ואפי' הציר גזרה צירן אטו גופן וכתב עוד הר"ן במשנה ציר שאין בה דגה דרכן היה לתת לתוך הציר דג א' או ב' מאותו המין לראיה שממנו נעשה ציר זה ודרכן היה שלא לערב ציר דג טמא עם ציר דג טהור ולפיכך כל שיש בו דגה מותר משום דאי משקר הוי נתפס כגנב אבל כשאין בה דגה מצי משתמיט:

סעיף קטן יב

והרמב"ם כתב דרך אחרת כל חבית שדג טהור משוטט בו מותר וכו'. ז"ל בפ"ג נכרי שהביא עריבה מליאה חביות פתוחות של ציר ודג אחד טהור באחת מהם כולן מותרות היו סתומות פתח אחת ונמצאת בה דג טהור שנייה ומצא בה טהור כולן מותרות והוא שיהיה ראשו של דג ושדרו קיים כדי שיהא ניכר שהוא דג טהור ע"כ ודבר ברור הוא שמפרש דכילכית דג טהור הוא וכדברי ר"ח שכתבתי בסמוך והוא מפרש מה שאמרו כאן בפתוחות כאן בסתומות היינו לומר דבפתוחות סגי בדג אחד בחבית אחד שכל חבית פתוחות כחבית אחת חשיבי דאדם עשוי ליקח מזו וליתן בזו הילכך כמעורבות דמו ולפיכך אם נמצאת כילכית בא' מהם כולן מותרו' אבל בסתומות אין כל החבית מותרות עד שימצא שם שתי חביות כל אחת כלכית אחת דכיון דשתים מותרות מוכחא מלתא דכולן מותרות וכתב הר"ן ולפי זה הא דאמרי' לקמן בגמרא נכרי שהביא עריב' מליאה חביות ונמצאת כילכית באחת מהן פתוחות כולן מותרים דכמאן דמערבן בהדי הדדי דמיין סתומות היא מותרת וכולן אסורות היינו דוקא כשלא נמצאת כילכית אלא באחת מהן שאילו נמצא בשתים היו כולן מותרות ונראה שעל פירוש זה סמך לו הרי"ף שהשמיטה לו מן ההלכות עכ"ל ודבר פשוט הוא שהר"ן לא היה גורס בהלכות בסתומות אחד בפתוחות ב' כמו שכתוב בנוסחא שלנו דא"כ היאך היה כותב על פי' הרמב"ם שעל פי' זה סמך הרי"ף מאחר שהוא מפרש בהפך ועוד דלפי גירסא זו צריך היה לכתוב ההוא דנכרי שהביא עריבה מליאה חביות וכו' דלא שמעי' ליה ממאי דשנינן כאן לפתוחות כאן בסתומות דלא דמיין כלל דההיא להתיר חבית עצמה והא דנכרי שהביא עריבה להתיר כל החביות על ידי אחד ואין לומר שהיה גורס כמ"ש ה"ה שמצא בהלכות נוסחא בפתוחות אחד בסתומות ב' דא"כ מאי ונראה דעל פי' זה סמך הרי"ף דקאמר הא בהדיא מפרשה פי' זה ולא הל"ל אלא ולפי שהרי"ף היה מפרש כן כמפורש בהלכותיו לפיכך השמיט זה מן ההלכות לכן נ"ל שהיה גורס ל"ק כאן בפתוחות כאן בסתומות בלבד בלא שום פירוש כלל והשתא קאמר הר"ן שפיר דמדהשמיט הרי"ף ההיא דנכרי שהביא עריבה מליאה חביות משמע שהיה מפרש כפירוש הרמב"ם דכי אמרי כאן בפתוחות כאן בסתומות להכשיר את האחרות ע"י אלו הוא דבעי דלפי זה לא היה צריך לכתוב

ההוא דנכרי שהביא עריבה מליאה חביות דלהכשיר את האחרות נמי מיירי וקאמר שאם אין כלכית אלא באחת מהסתומות אין השאר מותרות משא"כ בפתוחות דהא ודאי משינוייא דכאן בפתוחות כאן בסתומות שמעינן לה שאילו היה מפרש כפרש"י לא הוי ליה להשמיט ההוא דנכרי שהביא עריבה וכו' דלא שמעינן לה משינויא דכאן בפתוחות כאן בסתומות דההוא שינויא מיירי להתיר החבית עצמה וההיא דנכרי שהביא עריבה מיירי להכשיר כל החביות ע"י אחת. ויש לתמוה על הרא"ש מאחר שהוא מפרש כפרש"י למה השמיט ההיא דנכרי שהביא עריבה וכו' דהא למי שמפרש כפירש"י צריך הוא לכתבה כמו שכתבתי בסמוך וכן יש לתמוה על הרי"ף לפי נוסחא דידן דמפרש כפרש"י וכן יש לתמוה על רבינו שלא כתב דין זה בשטת רש"י והרשב"א שסובר כדעת רש"י כתבה להההיא דנכרי שהביא עריבה בתורת הבית וגם רבינו ירוחם כתבה. מכלל הדברים אתה למד שמה שכתוב רבינו בתוך דברי הרמב"ם ואם הוא פתוח צריך שיהיו בו שני דגים טהורים טעות סופר הוא דא"א לומר כן לדעת הרמב"ם שהרי לא הוזכרו לדעתו שתי כילכיות אלא בשתי חביות כלכית בכל אח' ולהתיר כל החביות הסתומות שעמהם אבל להתיר החבית עצמה בכילכית אחת סגי ולא עוד אלא שע"י אותה כילכית הותרו כל שאר חביות פתוחות שעמה ואין שום צד להצריך שתי כלכיות בחבית אחת ועוד דלפי לשון זה נמצא שהוא מחמיר בפתוחה מבסתומה להתיר את עצמה ומחמיר בסתומה מבפתיחה להתיר האחרות ועוד דא"א לעלות על לב דבר זה שהוא סתור מאליו שאם אין החבית עצמה נתרת בפחות מב' דגים היאך איפשר שתתיר את חברותיה שכתב בסמוך היו החביות רבים וכולן פתוחות ודג טהור משוטט באחד מהן כולן מותרות ולא עוד אלא שבכלל דברים אלו שהחבית עצמה שנמצא בה הדג מותרת וזה סותר מה שקדם דדג טהור סתמא דג א' משמע ולא שנים הילכך ע"כ לומר דטעות הוא שנפל בספרים וצריך למוחקו וכן מצאתי בספר מוגה :

סעיף קטן יג

כתב הרשב"א הא דשרינן על ידי דג טהור משוטט בו ה"מ בשאין בו חתיכות אחרות שאין בהם קשקשים וכו'. דברי רבינו סתומין שלא ביאר דעתו של הרשב"א אם היא כרש"י או כהרמב"ם בדין חביות סתומות ופתוחות או בפירוש כילכית והביא דבריו אלה סתם גם לא ביאר אם כילכית לדעת רש"י היא טהורה או אם היא טמאה ועוד דמדכתב הכל אסור אפילו צירן משמע דדג טהור נמי אסור לפי שהוא מונח עם חתיכת הטמא בכלי אחד וזה סותר למה שכתב קודם לכן בשם הרא"ש להתיר אבל מתוך מה שכתבתי נתברר שאף על פי שהרשב"א סובר כדעת רש"י בשינוייא דכאן בפתוחות כאן בסתומות

מ"מ בפירוש כילכית חולק עליו שרש"י כתב שהיא נבראת מציר דגים טהורים ולהר"ן אליבא דרש"י היא עצמה טמאה היא והרשב"א כתב שאינה טמאה וגם אינה נבראת מציר דגים אלא דג טהור הוא וה"ק אפילו לא היה בה אלא דג טהור קטן ככילכית וה"ה לחתיכת דג שיש בה קשקשים כל ציר שבחבית מותר דתלינן שכלו מדג טהור מאחר שאנו רואים בו דג או חתיכת דג טהור מוכחא מילתא שכל ציר זה ממין טהור הוא שאין דרך למלוח הטמא והטהור יחדיו והשתא קאמר דהא דמכשרינן כל הציר ע"י דג טהור או חתיכה ממנו ה"מ כשאין שם חתיכה שאין קשקשים ניכרים בה אבל אם היתה שם גם כן חתיכה שאין קשקשים ניכרים בה הכל אסור אפילו ציר גזרה אטו גופן כלומר דדוקא גבי ציר לפי שאיסורו מדרבנן התירו על ידי דג טהור או חתיכת דג טהור שעמו וסמכו לומר שהציר ממין הטהור כמו הדג לפי שאין מצוי למלוח יחד טמא וטהור אבל לא רצו להתיר חתיכה שאין קשקשים ניכרים בה ע"י דג או חתיכה שהם ניכרים בה משום דדג טמא איסורו מן התורה ולפיכך אין לתלות בו להקל הילכך אותה חתיכה שאין ניכרים בה קשקשים אסורה ולא היא בלבד אלא אפילו הציר אסור ואף ע"פ שאין איסור ציר ד"ת אסרוהו בדין זה לפי שגזרו צירן אטו גופן שכיון שהדג שאנו מחזיקין בטמא מעורב בצירן אי שרית צירן אכלי נמי גופן וכדברי הר"ן בשם ר"ח שכתבתי לעיל. והכל אסור אפילו הציר דקאמר היינו לומר דבין חתיכה שאין ניכרים בה קשקשים בין ציר הכל אסור אבל חתיכה שיש בה קשקשים מותרת היא דאין לאוסרה מפני שבולעת מציר האסור דציר גופיה מדינא שרי ולא אסרוהו אלא משום גזרה וגם אין לאוסרה מפני שהיתה מגרב אחד עם חתיכה שאין קשקשים ניכרים בה שכבר כתבתי בשם הרשב"א דמ"ה לא מיחסרא ומיהו לדברי רבינו ירוחם ושערי דורא שאוסרים כששרו הטמא והטהור יחדיו הכא איכא למימר דגם חתיכת הטהור אסורה מפני שנשרית בציר עם חתיכה שאין בה קשקשים ומ"מ הרשב"א כשכתב הכל אסור לא נתכוון על חתיכת הטהור כמו שהוכחתי:

סעיף קטן יד

קרבי דגים אינם נקחים אלא מן המומחין וכו' בסוף פ"ב דע"ז (ד' מ.) אמר רב ברונא אמר רב קרבי דגים ועוברין אין נקחין אלא מן המומחה. (ב"ה) וכתב רבינו ירוחם פירוש מישראל ידוע שאינו רגיל ליקח מן הנכרי: רמי ליה עולא לרב דוסתאי דמן בירא מדקאמר רב קרבי דגים ועוברין אין נקחין אלא מן המומחה מכלל דדג טמא חית ליה עובר ורמינהו דג טמא משריץ דג טהור מטיל ביצים סמי מכאן עוברין אמר ליה רבי זירא לא תסמי תרוייהו מטילי ביצים נינהו אלא זה משריץ מבחוץ וזה משריץ מבפנים ל"ל מומחה

לבדוק בסימנין דתניא כסימני ביצים כך סימני דגים סימני דגים ס"ד סנפיר וקשקשת כתיב בהו אלא כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים ואלו הן סימני ביצים כל שכודרת ועגלגולת ראשה אחד חד וראשה אחד כד טהורה שני ראשיה חדין שני ראשיה כדין טמאה אמר רבא (רבינא) כשנמוחו ולרבי דוסתאי דמן בירי דאמר סמי מכאן עוברין והתניא כך סימני עוברי דגים לאו תירוצי מתרצת לה כך סימני קרבי דגים והיכי משכחת בסימני קרבי דגים שיהא כד וחד משכחת לה בשילפוחא אם אין שם מומחה מאי א"ר יהודה כיון דאמר אני מלחתים ורב נחמן אמר עד שיאמר אלו דגים ואלו קרביהן אורי ליה רב יהודה לאדא דיילא כיון דאמר אני מלחתים מותרים ופרש"י עוברין ביצים שלהם. משריץ דג עצמו במעי אמו. זה משריץ מבחוץ. דג טהור לאחר שהוטלה ביצתו משרצת ועומדת מאליה בחול אבל. דג טמא משריץ מבפנים במעי האם לאחר שנגמרים ביציו במעיו. שכודרת. משוכה שרחבה בראשה אחד והולכת ומקצרת ונמשכת. ועגלגולת. עגולה מצידיה ומגלגלת דאין צידיה רחבים ובפא"ט (סד.) גבי סימני ביצים כתב שכודרת עבה ככדור כודרת ועגלגולת חדא דאי תנא עגלגולת לחודה הוי משמע עגולה כעדשה וכגבינה להכי תנא כודרת ועגלגולת כעיגולה של כדור שאינה קלושה אלא עגולה בעובי והדר מפרש ראשה אחד כד וראשה אחד חד דלא ככדור ממש אלא משוכה לארכה ועגולה לרחבה. והתניא כסימני ביצים וכו'. אלמא יש לדגים עוברים. והיכי משכחת לה. בסימני קרבי דגים כד וחד. ובבני מעים כענין זה בשילפוח'. וושיג"א של דג שמלאה רוח. אין שם מומחה. כשנימוחו העוברים קא בעי לה. אני מלחתים. הדגים וראיתי שדגים טהורים הם ומהם הוצאתי קרבים אלו. דגים וכו'. שיראה לו הדגים עצמם אבל באני מלחתים לא מהימן דשמא לא בקי בהם. וכתב ה"ה בפ"ג בשילפוחית שלפוחית שהיא האם של דג טהור היא כך וכל הקרביים תלויים בה וניכרים על ידה וכתבו התוס' והרא"ש שר"ת דקדק מדאיצטריך לאוקומא בשנימוחו ולא שני סימני עוברי דגים לאו דאורייתא ואין לסמוך עליהם כדמשני בפא"ט על סימני ביצים ש"מ דסימנין דאורייתא ויש לסמוך עליהם להתיר ברבוטא שאין מוצאין לה קשקשים ומספקא לן אם השירו ויש לדחות דהא דלא משני הכי משום דאכתי תיקשי לך בלא מומחה נמי יהיו נקחין אם יאמר מדג פלוני טהור כדשרינן בפא"ט גבי ביצים וא"ת דאכתי לאו מילתא פסיקתא היא דהא אם אמר אני מלחתים נאמן אף שלא מן המומחה וי"ל דדבר זה לא שכיח ברוב מוכרים שיהיו בשעת מליחה וגם מן הירושלמי משמע דסימני עוברי דגים לאו דאורייתא וכ"כ הר"ן בפרק א"ט גבי סימני ביצים וכ"כ הגהות מיימון בפ"ג בשם סה"ג וסמ"ק והרי"ף כתב סתם מימרא דקרבי דגים אין נקחין אלא מן המומחה ולא אוקמה

בשנימוחו וכתב הר"ן נראה מדבריו דאפילו בשלא נימוחו אין ניקחין אלא מן המומחה לפי שסמך לו על סוגיא דפא"ט דאסיק רבי זירא התם עלה דהך ברייתא דכסימני ביצים וכו' דסימנים לאו דאורייתא ובריתא הכי קתני שני ראשיה חדין ב' ראשיה כדין ודאי טמאים ראשו אחד חד וראשו אחד כד משכחת לה טמאה משכחת לה טהורה אי אמר לך של עוף פלוני טהור הוא סמוך עילויה ואי לא לא תסמוך עילויה דאיכא דעורבא דדמי לדיונה ולפום הא פירוקא לא צריכי לאוקמ' בשנימוחו אלא אפילו לא נימוחו בראש' אחד חד וראשה אחד כד דמשכחת לה טהורה ומשכחת לה טמאה אין נקחין אלא מן המומחה ואוקימתא דרבינא דהכא פליגא אדרבי זירא דהתם ואע"ג דרבינא בתראה הוא סמך אסוגיא דהתם משום דאתאמרא בדוכתא ועוד דמוכחין לה התם מח' טריפות דרב אשי וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מהמ"א וכן דעת הרשב"א בת"ה שלא הזכיר נימוחו וכתב שאין סומכין על סימנין אלו להתיר קרבי דגים לפי שיש בטמאים שראשן אחד כד וראשן אחד חד כטהורים היו ב' ראשיהם חדים או שני ראשיהם כדים אע"פ שאמר של דג פלוני טהור הוא או שאמר אלו דגים ואלו קרביהם אינו נאמן בידוע של דג טמא הן היה ראשן האחד חד וראשן הב' כד אם אמר של דג פלוני וטהור הוא נאמן לפי שכל הטהורים יש להם כן ואין לרוב הדגים הטמאי' כן עכ"ל אבל הרא"ש כתב אוקמת' דרבינא דמוקים לה בשנימוחו ולפיכך כתב רבינו בד"א בשנימוחו וכו' ולא נזכר לכתוב דכל הני רבוותא פליגי עליה ולא עוד אלא דאיפשר דגם הרא"ש סבר כוותייהו ולא כתב הא דאוקמא רבינא בשנימוחו אלא כדי להביא עליהם דברי ר"ת שרצה להתיר ברבוטא מכח דיוק אוקמתא זו והוי יודע שהרמב"ם לא כתב דין קרבי דגים כלל אלא דין עוברי דגים לבד הוא שכתב ונתן בהם סימנין וכתב ה"ה שהטעם לפי שהוא פוסק כרבי זירא ואליבא דר' זירא לא מתנחי בהו בגמרא סימנא כלל ע"כ ומה שכתבתי בסמוך בשם הר"ן על דעת הרי"ף וכן דעת הרמב"ם אע"ג דמר מיירי בקרבי דגים ומר מיירי בביציה' מ"מ שוו תרוייהו דלא נקיטין כאוקמת' דאוקי רבינא בשנימוחו וענין מומחה זה שאמרו כתב הר"ן נראה מדברי רש"י דהיינו בקי בהם ואחרים פירשו דהיינו נאמן וטעמא דמילתא לפי שנחשדו ע"ה ליקח קרבי דגים מן הנכרי' בחזקת טהורים ושמא טמאים הם ומאחר שהתוס' והרא"ש סוברים דסימני' לאו דאורייתא כי אמרי' שאם לא נמוחו נקחין מכל אדם אם ראשן אחד כד וראשן אחד חד היינו באומר של דג פלוני וטהור הוא אבל אם אינו אומר כן אסורים דומיא דביצים דאמרינן בהו בפא"ט ראשו אחד כד וראשו א' חד משכחת לה טמאה ומשכחת לה טהורה אם אמר צייד של עוף פלוני וטהור הוא סמוך עלי' בסתמא לא תסמוך עליה דאיכא דעורב' דדמי ליונה וא"כ

יש לתמוה על רבינו שכתב סתם שאם הם שלמים וניכר בהם סימן טהרה ניקחין מכל אדם ומשמע דאפילו בסתמא נמי שרי ואין לומר דבכלל מ"ש כמו הביצה הוא דכמו הביצה דקאמר לאו אמהות סימניהם בלחוד קאי אלא גם לאם הם שלמים וניכר בהם סימן טהרה ניקחין מכל אדם לומר דניקחין מכל אדם באותו ענין שאנו מתירין ליקח ביצה מכל אדם דהיינו באומר של עוף פלוני וטהור הוא וכמו שכתוב בסימן פ"ו שהרי מדכתב בסמוך אבל אם אומר משל דג פלוני הוא ואנו מכירים שהוא טהור וכו' ניקחין מכל אדם משמע דעד השתא לאו בדקאמר הכי עסקינן ואין לומר דהכא בדאמר של דג פלוני וטהור הוא עסקינן כלומר דאין אנו מכירין אותו או שאומר סתם של דג טהור הוא ואינו מזכירו דהא בביצה לא מהני אלא באומר של עוף פלוני הם ואנו מכירים שהוא טהור וכמ"ש רבינו בסי' פ"ו ועוד שהרי כתב בסמוך והרשב"א כתב דאפי' הם שלימים וסימן טהרה ניכר בהם אין נקחין ממי שאינו מומחה אא"כ אומר של דג פלוני וטהור הוא וכו' וא"א ז"ל כתב כסברא ראשונה משמע בהדיא דלסברא ראשונה אינו צ"ל של דג פלוני הם ודוחק לומר שסובר רבינו דאע"ג דסימני קרבי דגים וסימני ביצים תרוייהו לאו דאוריית' מ"מ סימני קרבי דגים עדיפי מסימני ביצים ומש"ה קרבי דגים נקחים מכל אדם ע"י סימנים אפילו בסתמא דמי נתן לו רשות לחלק ביניהם ועוד אכתוב בזה בסמוך בס"ד והאי נקחין מכל אדם כתב הר"ן דנראה דאפילו מנכרי קאמר כדמוכח בפ' א"ט דסומכין על הנכרי שאומר של עוף פלוני וטהור הוא אבל יש מחלקים ואומרים דדוקא בביצי עופות אמרינן הכי לפי שביצי כל עוף ידועים וניכרים משא"כ עוברי דגים ומיהו בביצים משמע התם בהדיא דנקחין אפילו מנכרי אבל ראיתי להרמב"ם שכתב בפ"ג מהמ"א בלוקח מישראל חשוד אבל מנכרי לא ואינו מחוור ע"כ וה"ה כתב שם כבר כתבתי בביצים שדעת רבינו דבנכרי לא סגי במידי וכן דעתו כאן בוודאי ויש מי שכתב שישראל החשוד למכור טמא בטהור הרי הוא כנכרי לענין זה שהחשוד בדבר (ע' בכורות ל'.) לא דנו ולא מעידו ולא אמרו כאן אלא במי שאינו חשוד ולא מוחזק בכשרות עכ"ל ועוד אכתוב דברי הרשב"א בזה בס"ד:

סעיף קטן טו

והא דאין נקחין ממי שאינו מומחה בשנימוחו היינו דוקא בסתם אבל אם אמר משל דג פלוני הם וכו' או שאומר אני מלחתים היינו כרב יהודה דאמר דבאומר אני מלחתים סגי וכ"פ הרי"ף וכ"נ מדברי התוס' והרא"ש וגם הרמב"ם פסק כרב יהודה בפ"ג מהמ"א ולזה נוטה דעת הרשב"א בת"ה ורבינו זו ואצ"ל זו קתני דאומר אני מלחתים עדיפא מאומר של דג פלוני הם ואומר אלו הדגים שקרבים אלו באים מהם עדיפא מאומר אני

מלחתים ואע"פ שמדברי הרשב"א בת"ה נראה דאומר של דג פלוני טהור עדיף מאומר אני מלחתים וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן בפרק א"ט גבי לוקחים ביצים מכ"מ רבינו לא ס"ל הכי דאל"כ אין סדר בדבריו וכ"נ מדברי ה"ה בפ"ג מהמ"א דאומר אני מלחתים עדיף מאומר של דג פלוני טהור הם ומיהו איכא למידק מנא לן לרבינו לאכשורי באומר של דג פלוני ואנו מכירים שהוא טהור דהא כי איבעיא לן אם אין שם מומחה מאי לא אשכח רב יהודה תקנתא אלא באומר אני מלחתים ואם איתא לימא באומר של דג פלוני הם ואנו מכירים שהוא טהור ועוד דבהאי גוונא לשלימים היא צריכה שאע"פ שיש להם סימני טהרה אין נקחין ממי שאינו מומחה עד שיאמר של דג פלוני הם ואנו מכירים שהוא טהור כדאמרינן גבי ביצים וכמו שכתבתי בסמוך וא"כ על כרחך לומר דלא מהניא האי אמירה בנמוחו דא"כ מאי איכא בין נמוחו ללא נמוחו הא בסתמא אפילו לא נמוחו אסור ובאומר של עוף פלוני וכו' אפילו נמוחו נמי שרו ואצ"ל באומר אני מלחתים או אלו דגים ואלו קרביהם ואין לומר שהנוסחא הנכונה היא והא דאין נקחין אלא מן המומחה היינו בסתם אפילו אם אומר משל דג פלוני הם ואנו מכירים שהוא טהור וכמו שכתוב בקצת נוסחאות שנצטרך להוסיף ו' באפילו וגם נצטרך למחוק או שאומר אני מלחתים ולהגיה במקומו אבל אם אומר אני מלחתים וגם נצטרך למחוק מ"ש אח"כ אבל אם אמר של דג פלוני וטהור הוא לא מהימן שאין לו ענין כלל שכבר הודיענו זה ועוד שהרי כתב בסמוך והרשב"א כתב דאפילו הן שלימים וכו' אא"כ אומר של דג פלוני הם וא"א ז"ל כתב כסברא ראשונה משמע בהדיא דלסברא ראשונה א"צ לומר של דג פלוני הם כשהם שלימים וכשנימוחו נאמן לומר דשל דג פלוני הם ולכך צ"ל שגירסת אבל אם אומר משל דג פלוני הם ואנו מכירים שהוא טהור היא הגירסא האמיתית וסובר רבינו דסימני קרבי דגים עדיפי מסימני ביצים וטעמא משום דבסימני ביצים אמרו דאיכא דעורבא דדמי ליונה ובקרבי דגים לא אמרו כן אלמא דאותם עוברי דגים טמאים שדומים לטהורים לא שכיחי דאי הוו שכיחי לא הוי שתקי רבנן מנייהו כי היכי דלא שתקי מביצי עורבא הילכך אף ע"פ שאינם סימנים גמורים להתיר דג עליהם מ"מ סומכין עליהם להתיר את עצמם ודוחק וצ"ע:

סעיף קטן טז

ומ"ש אבל אם אמר של דג פלוני וטהור הוא לא מהימן פירוש כשאין אנו מכירים אותו המין אם טהור הוא עסקינן דמש"ה לא מהימן:

סעיף קטן יז

והרשב"א כתב דאפילו הם שלימים וסימן טהרה ניכר בהם אין נקחין וכו' כבר כתבתי בסמוך שכך נראה דכיון דסימני קרבי דגים לאו דאורייתא לדברי רוב הפוסקים

והמפרשים אין לחלק ביניהם לסימני ביצים וכי היכי דהנך לא מהני ע"י סימנין עד שיאמר משל עוף פלוני וכו' הכי נמי סימני קרבי דגים לא מהני עד שיאמר משל דג פלוני הם ואנו מכירים שהוא טהור ובנימוחו לא מהני האי אמירה וצריך שיאמר אני מלחתים אלא שהרשב"א לסברא אחת אינו מחלק בין נמוחו ללא נמוחו שכתב בת"ה קרבי דגים אין נקחין אלא מישראל שאינו חשוד בד"א בשלא אמר אלו דגים ואלו קרביהן אבל באומר אלו דגים ואלו קרביהם לוקחין ואפילו מנכרי ואפילו מישראל החשוד דירא הוא שמא יתבדה ויאחז ואיפשר שאפילו באומר של דג פלוני טהור הן נאמן שגם זה ירא שמא יתבדה שכל שאמר של דג פלוני הוא יש מכירין אותו דג וקרביו ויש מי שאוסר אמר קרבים אלו של דג טהור הן ואני מלחתים יש מי שהורה שכל כיוצא בזה אפילו בנכרי ובישראל חשוד נאמן ויש מי שהורה שאין סומכין על החשוד באומר אני מלחתים אבל במי שאינו חשוד אע"פ שאינו מומחה סומכין עליו כשאמר כן קרבי דגים טהורים ראשן אחד כד ועגול וראשן אחד חד ואין לך אחד בטהורים ששני ראשיהן כדין או חדין ויש בטמאים שראשן אחד כד וראשן אחד חד כטהורים ולפיכך אין סומכין בסימנים אלו להתיר קרבי דגים היו שני ראשיהם חדים או שניהם כדים אע"פ שאמרו של דג פלוני וטהור הוא או שאומר אלו דגים ואלו קרביהם אינו נאמן בידוע של דג טמא הן היה ראשן האחד חד וראשן השני כד אם אמר של דג פלוני וטהור הוא נאמן לפי שכל הטהורים יש להם כן ואין לרוב הדגים הטמאים כן עכ"ל ובודאי מקרבי דגים טהורים ראשן אחד כד ועגול וכו' עד סוף דבריו מיירי בשלימים מפני כך הכשיר להדיא בהיה ראשן האחד חד והאחד כד ואמר של דג פלוני וטהור הוא כדמכשרינן גבי ביצים בפ' א"ט ומינה נשמע שאם לא אמר של דג פלוני וטהור הוא אע"פ שראשן אחד כד והאחד חד אין סומכין על כך להתירו כדין ביצים ורישא מיירי בנימוחו ומפני כך כתב שיש מי שאוסר באומר של דג פלוני וטהור הוא ולא מכשר אלא באומר אני מלחתים או באומר אלו דגים ואלו קרביהן וזו היא הסברא שכתבתי לדעת התוספות והרא"ש זכרונם לברכה וכתב שאיפשר להתיר משום דירא שמא יתבדה ואין ספק שמה שכתב הרשב"א שצריך שיאמר של דג פלוני הם וטהור הוא היינו לומר שאנו מכירים שאותו דג טהור הוא ומש"ה נאמן הא לאו הכי לא ויש קיצור בלשון רבינו שמאחר שהוא ז"ל כתב בסמוך דאם אמר של דג פלוני וטהור אינו נאמן הו"ל לבאר דכשאנו מכירים שאותו דג פלוני טהור הוא הוא דשרי הרשב"א ואם אין אנו מכירין אסור כדי שלא נטעה לומר דאפילו דאין מכירין שרי הרשב"א כיון דנקט לישנא דנקט רבינו כשרצה לומר דאין מכירין אותו דג אם הוא טהור והר"ן כתב בפא"ט גבי לוקחין ביצים מכ"מ והוא שיאמר של

עוף פלוני וטהור הוא איכא מ"ד דאפילו ישראל שאינו מוחזק בכשרות בעינן דלימא הכי אבל הרמב"ן כתב דבישראל שאינו מוחזק בכשרות אפי' לא אמר של עוף פלוני סגי דהא אסיקנא בפרק אין מעמידין גבי דגים וכו' מיהו דווקא בדלא חשיד דספי איסורא אלא דסמיך אקרבי דגים או אביצים אסימנים וזבין להו מנכרי ולא משמע ליה איסורא במילתא אבל בחשוד למספי איסורא ודאי לא מהימן:

סעיף קטן יח

וא"א הרא"ש כתב כסברא ראשונה כבר כתבתי שסברא זו שכתב רבינו קשה מאד בעיני ועכשיו הנני יוסיף להפליא עמ"ש שהרא"ש ז"ל סובר כן שהרי כתבתי לשון הרא"ש שכתב על ר"ת ז"ל ויש לדחות דהא דלא משני הכי משום דאכתי תיקשי לך בלא מומחה נמי יהיו נקחים אם יאמר מדג פלוני טהור כדאמרינן בפרק א"ט גבי ביצים ע"כ הרי בהדיא שהוא סובר שצ"ל מדג פלוני טהור אע"פ שלא נימוחו דהא בשלא נימוחו מיירי דעל דברי ר"ת קאי דדייק מדאיצטריך לשנויי בשנימוחו ולא שני דבשלא נימוח מיירי אלא דסימנין לאו דאורייתא ועוד דהא לביצים מדמי להו וביצים בשלימים מיירי כדמשמע בפ' א"ט דאע"ג דשלימים הם צריך שיאמר משל עוף פלוני הם וה"ה לקרבי דגים ובאמת שאיני מוצא טענה לטעון בעד רבינו בזה וצ"ע:

סעיף קטן יט

וכתב עוד הרשב"א עוברי דגים והם הביצים המקובצים וכו' כ"כ בת"ה וכן נראה שהוא דעת הרי"ף שכתב במימרא דרב ברונא אמר רב קרבי דגים ומעי דגים וכתב ג"כ בברייתא כך סימני קרבי דגים נראה שהוא פוסק כרבי דוסתאי דאמר סמי מכאן עוברין וכן כתב הר"ן בפרק ב' דע"ז והרשב"א בפרק א"ט שזהו דעת הרי"ף ומה שהקשה רבינו על סברא זו גם הר"ן הקשה כן דלמה נקל בכך שיותר ראוי לסמוך על דברי רבי זירא דאמר דתרוייהו מטילי ביצים נינהו ולא מצטרכינן לסמויי עוברין ולתירוצי לישנא דעוברי דגים ועוד שהוא להחמיר להצריך אף בעוברי ביצים [דגים סימנא] וגם ה"ה תמה על הרשב"א היאך פסק להקל בשל תורה בלא טענה מוכרחת ועוד שהגירסא ברוב הספרים בחולין כך סימני עוברי דגים וכרבי זירא וכתב עוד שמצא מפורש כן בירושלמי פרק אין מעמידין שהעלו כרבי זירא בביאור וגם רבינו ירוחם כתב שתמהו על סברא זו ואע"פ שהרשב"א בת"ה נתן טעם משום דרבינא אוקמא בשנימוחו ולא אמר סימני' לאו דאורייתא כדאמר בחולין גבי ביצים אלמא ס"ל דסימני עוברי דגים דאורייתא ורבינא כבר עמד על דברי רבי זירא שהקשה מח' ספיקות גבי סימני ביצים בפ' א"ט ואיך לא חשש לו ואם אתה אומר שאע"פ כן לא קיבל דבריו אנו היאך נניח דברי רבינא שהוא אחרון ונתפוס דברי רבי זירא אחר שלא קבלם רבינא ועוד דאי דמיין לגמרי להדדי לא

הוה שתיק גמרא הכא מהך קושיא דרבי זירא והו"ל לאקשויי הכא מח' (א"ה) ספיקות ליבדק בבייצייהו אלא ודאי הדעת מכרעת כדברי ר"ת וכ"נ שהוא דעת רש"י ור"ח דדוקא סימני ביצים לאו דאורייתא אבל סימני עיברי דגים דאורייתא ע"כ מכ"מ אינם דברים מוכרחים וכיון שכן לא היה להם להקל באיסורי תורה וז"ש ה"ה היאך פסק להקל בשל תורה בלא טענה מוכרחת כלומר אף ע"ג דאיכא טענה מכ"מ כיון דאינה מוכרחת לא היה לו לפוסקה להקל בשל תורה והרא"ש כתב בדרב ברונא אמר רב קרבי דגים ועוברין ובברייתא גם כן כ"כ סימני עוברי דגים אלמא דס"ל דכרבי זירא נקטינן וכ"פ הרמב"ם בפרק ג' מהמ"א וכסברת רבינו ז"ל וז"ל ביצי דגים סימניהם כסימני ביצי עוף אם היו שני ראשיהם כדין או חדין טמאין אחד כד ואחד חד שואל לישראלי המוכר אם אומר לו אני מלחתים והוצאתים מדג טהור אוכל על פיו ואם אמר לו טהורים הם אינו נאמן אלא א"כ היה אדם שהוחזק בכשרות עכ"ל וכתב ה"ה מה שהצריכו לומר בדגים אני מלחתים ובעוף די באומר של עוף פלוני וטהור הוא מסתברא משום שדגים המלוחים באים מארץ מרחק ומצי לאישתמוטי טפי מביצים צריך שיאמר אני מלחתים ומתוך מה שכתבתי בדין קרבי דגים נתבארו דבריו ז"ל: ועכשיו פשט המנהג לקנות ביצי דגים בסתם אפילו מן הנכרי ובלבד שיהיו אדומים אבל השחורים אין אוכלים אותם כלל ונראה לומר (שהקדמונים) חקרו בדבר ומצאו שלא הוצרכו חכמים למומחה או שיאמר אני מלחתים אלא כדי להתיר כל מין עוברי דגים בין אדומים בין שחורים ואין הספק אלא בשחורים דאיכא מינייהו טמא אבל האדומים נתברר להם שאינו נמצא בשום מין טמא וכדי להסתלק מן הספק חזרו ואסרו כל מין שחורים והתירו כל מין אדומים בכל ענין אפילו מיד נכרי ובלי שום בדיקה מאחר שאינו נמצא בטמא כלל ושמעתי שאף ע"פ שנמצא דג טמא שביציו אדומין כשמולחין אותם חוזרים לשחרות דא"א לטמא שיהיה אדום אחר מליחה בשום פנים בעולם ובשינוייא דרבי זירא יש חילוף גירסא בספרי רבינו וכצ"ל אידי ואידי מטיל ביצים זה משריץ מבפנים וזה משריץ מבחוץ:

סעיף קטן כ

דג טמא שבלע דג טהור וכו' בפרק קמא דבכורות (ו:) תנן דג טמא שבלע דג טהור מותר באכילה וטהור שבלע דג טמא אסור באכילה ובגמרא טעמא דחזינן דבלע הא לא חזינן דבלע אמרינן אשרוצי אשריץ א"ה כי חזינן דבלע אמרינן האי איעכול והאי אשרוצי אשריץ אמר רב ששת כגון שמצאו דרך הרעי רב פפא אמר כגון שמצאו דרך בית הבליעה רב נחמן אמר כגון שמצאו שלם רב אשי אמר רוב דגים במינן משריצים וכמי שבלע בפנינו דמי. ופרש"י רב אשי אמר. מתני' לאו בדחזינן דבלע אלא שנמצא בתוכו והאי

דקתני שבלע כיון דרוב דגים במינם משריצים וזה השריץ מין אחר כמי שבלע בפנינו דמי וכתב הרא"ש דהלכתא כרב אשי ומכאן מתירין הרינג"ש הנמצאים במעי דג גדול הנקרא אלינ"ה אע"ג דלא חזינן דבלעו וגם אין ידוע אם נמצאו דרך הרעי או דרך בית הבליעה וכתב עוד בת"כ תניא גבי דגים תאכלו לרבות הטהור שבמעי טמא יכול אף הטמא שבמעי טהור ת"ל אותם ואין משם ראיה לאסור דג טמא שבלע דג טהור אם יצא לחוץ מדנקט שבמעי טמא די"ל דלאו דוקא אלא משום טמא שבמעי טהור נקטיה דהא שרינן ביצא לחוץ משום עיכול וחשיב כעפרא וכתב עוד וטהור שבלע דג טמא אסור באכילה תימא דבמסכת אהלות תנן גבי כלב שאכל בשר המת כמה תשהא במעיו ג' ימים מעת לעת ובעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף אלמא חשיבא כמעוכל וא"כ ה"נ תשתרי ויש לחלק בין איסור לטומאה וה"ר משה ז"ל היה מחלק בין היכא שאכל ולועס בשיניו ובין היכא שבלעו שלם כי הך מתניתין דבהכי לא חשיב עיכול עכ"ל וזהו שכתב רבי' דלא חשיב כמעוכל כיון שהוא שלם: נתן בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לה:) דחילק אסור והוא מין דג קטן הנקרא סולתני"ת שאין לו סנפיר וקשקשת ועתיד לגדלן לאחר זמן וקי"ל דטהור ולא אסרוה אלא מפני שעולים עמו דגים טמאים הדומים לו ואיכא למיחש לאחד מאלף ביניהם דדמי אליו ולא מינכר וכ' רבינו בסי' קי"ד:

סימן פד

סעיף קטן א

שרצים הגדלים במים שבכלים ושבבורות וכו' בסוף פא"ט (סו:) דריש מדכתיב את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר יש לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו בימים ונחלים הוא דאית ליה סנפיר וקשקשת אכול דלית ליה לא תיכול הא בכלים אע"ג דלית ליה אכול וקאמר שם בגמרא בתר הכי במים כלל בימים ובנחלים פרט במים חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש מים נובעין אף כל מים נובעין מאי רבי חריצין ונעיצין לאיסורא ואימעיטו להם בורות שיחין ומערות להתירא ותנא דבי רבי ישמעאל דריש לה בריבה ומיעט וריבה ומסיק נמי דרבי חריצים ונעיצין לאיסור ומיעט שיחין ומערות להתירא ופריך תלמודא ואיפוך אנא ומשני כדתני מתתיה בן יהודא מאי ראית לרבות בורות שיחין ומערות להתירא ולהוציא חריצין ונעיצין לאיסורא מרבה אני בורות שיחין ומערות שהן עצורים ככלים ומוציא אני חריצין ונעיצין שאין עצורים ככלים ומפי' רש"י משמע דליכא פלוגתא בין ת"ק ובין תנא דבי רבי ישמעאל דלד"ה חריצין ונעיצין דאסרינן היינו דוקא בנובעין אבל בשאינם נובעין שרו דלא דמו לימים ונחלים והתוס' הקשו על זה דא"כ למה לו להזכיר

טעמא דעצורין הוי ליה למימר דחריצין ונעיצין איכא לרבויי טפי לאיסורא לפי שהם נובעים כימים ונחלים לפיכך פירשו דהנך חריצין ונעיצין דהכא איירי באין נובעין ולהכי פריך כיון דאין נובעין מה לי בורות שיחין ומערות מה לי חריצין ונעיצין ומשני דחריצין ונעיצין אע"ג דאין נובעין דמו טפי לימים ונחלים שאינם עצורים ככלי והשתא למאן דדרוש בריבה ומיעט מרבה חריצין ונעיצין שאינם נובעים לאיסורא והיתרא דתאכלו מוקי לה בבורות שיחין ומערות אבל למאן דדריש כללי ופרטי מרבה מתאכלו להתיר אפילו חריצין ונעיצין שאין עצורים ככלים כיון שאינם טבעים וכתב הרא"ש דגם לפירוש התוספות הלכה כתנא דבי רב כי היתה שגורה בפי הכל והיא עיקר כנגד תנא דבי רבי ישמעאל אבל הרמב"ם כתב בפ"ב מהמ"א שרץ המים הנברא בבורות שיחין ומערות הואיל ואינם מים נובעים והרי הם עצורים הרי הם כמים שבכלים ומותר ושוחה ושותה ואינו נמנע ואע"פ שבולע בשעת שתיה השרצים מאותם הדקים וכתב ה"ה שנראה מדבריו שחריצין ונעיצין המושכין אע"פ שאינם נובעים אסורים ולא הותרו אלא בורות שיחין ומערות שהן עצורין ככלים וכתנא דבי רבי ישמעאל דמשמע דפליג התם אתנא קמא בחריצין המושכין ואינם נובעים וכן פירשו בעלי התוספות וכן משמע בספרא ולזה הסכים הרשב"א עד כאן לשונו:

סעיף קטן ב

והא דשרינן דוקא בשלא פירשו אבל אם פירשו ממקום רביתן וכו' שם (סז.) אהא דאמר ר"ה לא לישפי איניש שיכרא בצבייתא באורתא וכו' אמרינן במנא נמי דלמא פריש לדופנא דמנא והדר נפיל למנא התם היינו רביתיה ומנא תימרא דתניא מנין לרבות שיחין ומערות וכו' וליחוש דילמא פריש לדופנא והדר נפיל אלא היינו רביתיה ה"נ היינו רביתיה ופרש"י היינו רביתיה וכמי שלא פירשה מן המים היא וכתב הרשב"א בחידושיו ואע"ג דאיבעיא לן בפירשה לגג גרעינתא וסלקא בתיקו לאו היינו רביתיה אלא בעוד שהוא מהלך בתוך החור שנתגדל שם אבל כשיצא מחורו שבגרעינא ועלתה לגג הגרעינה ה"ז כיוצא מתוך הבור ושורץ חוץ לבור וכן כתב בת"ה דלא אחרינן היינו רביתיה אלא בפירש לדופני הכלי או הבור מבפנים דוקא אבל אם פירשו לאחורי הכלי או על שפת הבור מבחוץ אסורים: כתב הרשב"א בחידושיו ואי פירש לאויר וקלטו קודם שהגיע לארץ אסור מספק כדאיבעיא לן לקמן גבי תולעת שבתמר פירשה מהו פירשה לאויר העולם מהו וסלקא בתיקו לחומרא דאיסורא דאורייתא הוא ע"כ: כתב הרא"ש אהא דתניא דבורות שיחין ומערות שוחה ושותה מהם ואינו נמנע כלומר ואינו נמנע ואף ע"פ שיזדמנו לו תולעים לתוך פיו אינו חושש י"א דוקא שוחה ושותה אבל בכלי אסור

דילמא פירש בדופני מנא וי"ל דאורתא דמילתא קתני וה"ה בכלי נמי מותר ולא חיישינן דילמא פריש אדופני מנא כל כמה דלא חזיניה דפריש ולקמן בשמעתין משמע דכל היכא דאי פריש אסור חיישינן דילמא פריש עכ"ל : ומ"ש המסנן המשקה והיו בו שרצים חשוב כפירשו וכו' שם אמר רב הונא לא לישפי איניש שיכרא בצבייתא באורתא דילתא פריש לעילא מצבייתא והדר נפל לכסא והוה עובר משום השרץ השורץ על הארץ. ופרש"י שיכרא של תמרים. הוא ומצויין בהם תולעים. בצבייתא. ציבי שמסננים אותו דרך עצים וקשים דקים: באורתא. שאם תפול תולעת על הקשים לא יראנה ומשם תפול לכלי ולמחר כשיראנה יהא סובר שלא יצאתה מן השכר לקשים ותולעת המים מותרת כדאמרן וקא עבר משום שרץ השורץ על הארץ דכיון דרחשה והלכה קצת על הקשים נעשית שרץ הארץ עכ"ל ונראה דדוקא במסנן על הקסמים או על הקשין הוא דאסור וכדמפרש טעמא דאיכא למיחש שמא יפרוש ואח"כ יפול אבל מסנן בבגד דליכא למיחש להכי שהרי מה שפירש בבגד משליכין אותו לחוץ וא"א לו לחזור וליפול למשקה באורתא נמי שפי ליה וש"ד ונראה שמטעם זה לא כתב הרמב"ם דלא לישפי איניש שיכרא בצבייתא באורתא משום דכיון דדוקא בצבייתא הוא דלא לישפי מאחר שהודיענו שכל שפירשו ע"י סינון אסורים ממילא יזהר האדם שלא לסנן בענין זה כיון שיכול לבא לידי איסור. והרשב"א ז"ל שכתבו הרי הזכיר בקשין וכלישנא דגמרא ורבינו שכתבו ולא הזכיר קשין איני מוצא לו טעם:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל מסתמא אין לחוש שמא פירשו כל זמן שאין הוכחה בדבר כ"כ הרשב"א בת"ה על השרצים שבמים ורבינו כתבו בסוף דבריו ואכל מאי דכתב לעיל קאי בין אמים בין אשכר: כתב הרמב"ם בפ"ב המסנן את היין או את החומץ או את השכר ואכל את היבחושין או את היתושין והתולעת שסינן לוקה משום שרץ המים או משום שרץ העוף ושרץ המים נראה מדבריו שיבחושין שביין וחומץ מותרים כל זמן שלא פירשו וכ"כ הגהות מיימון בשם סמ"ג שאותם יבחושין וזבובים הקטנים הנמצאים בשכר וביין מותרים ע"כ. והיכא שעירה המשקה שבו השרצים מכלי לכלי אחר נראה דכלי שני דין כלי ראשון יש לו וכשפורשים על דפנו שבפנים שרו דכיון שלא פירשו שם אלא עם המשקה היינו רביתייהו ולא דמו לפירשה מתמרה לתמרה דאיבעיא לן ולא איפשיטא כמו שאכתוב בסמוך ואע"פ שמדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך גבי בורות נראה שאם שאב מים בכלי ופירשו לדפני הכלי אסורים איפשר דהתם שאני דמעיקרא היו בבור ועכשיו בכלי אבל הכא דמעיקרא כלי והשתא כלי שייך שפיר למימר היינו רביתא: ב"ה

כתב רבינו ירוחם חומץ שיש בו תולעים אם פירשו לאויר נקרא פירשו אבל מן החומץ לתבשיל לא הוי פירשו ומותרים. כתב רבינו ירוחם בנט"ו אות כ"ו לסוך התינוקות בשומן חזיר כתב הר"ר ברוך בתוספת' פסחים שאם היא סיכה של תענוג אסור ולפר"ת מותר שלא אמרינן סיכה בכלל שתיה אלא בשמן שהוא נבלע יותר בגוף :

סעיף קטן ד

תולעים הגדלים בפירות בתלוש מותרים פשוט בספא"ט (סז:):

סעיף קטן ה

ומ"ש בד"א שלא פירשו מן הפרי אבל פירשו מן הפרי אפי' לא הגיעו לארץ וכו' שם בעי רב יוסף פירשה ומתה מהו מקצתה מהו לאויר העולם מהו תיקו. בעי רב אשי לגג תמרה מהו לגג גרעינתא מהו מתמרה לתמרה מהו תיקו. ופי' רש"י פירשה ומתה. המתלעת לאחר תלישתה דשריא לדברי הכל: פירשה. מתוך הפרי לארץ ולא ריחשה שמתה מיד בנפילתה: מהו. מי אמרינן כיון דלא הלכה לאו שורץ הוא או דילמא לא בעי שריצה: מקצתה מהו. מי הויא ככולה או דילמא בעינן כולה: לאויר העולם. פירשה מן הפרי תלוש באויר וקודם שהגיע לארץ קלטה בפיו לבולעה את"ל פירשה ומתה מותרת משום דאינה ראויה לרחוש אבל חיה דראויה לרחוש לא: לגג תמרה מהו. פירשה מתוכה לגגה מי אמרינן היינו רביתיה או דילמא כשורץ. על פני דבר אחר דמי: לגג גרעינתא מהו. את"ל לגג תמרה כדבר אחר הוא לגג גרעינתא מהו כל תולעים מגרעינות הפרי הן גדילים: מתמרה לתמרה מהו. ולא שרץ על גגה אלא מזו לזו מי אמרינן כיון דלאו היינו אמה שורץ קרינן ביה או דילמא אויר העולם בעינן וכלהו בתלושים בעי להו וכתב הרא"ש יש שגורסים פירש מת כגון שמת בתוך הפרי ולא מסתבר להסתפק בזה ע"כ אבל הרמב"ם נראה שגורס כן וכתב ה"ה שכך הוא גירסת ההלכות ור"ח ושכן הסכים הרשב"א ז"ל וכל הני דסלקו בתיקו פשיטא דאזלינן בהו לחומרא דהא איסורא דאורייתא נינהו וכן פסקו הפוסקים לאיסורא: ב"ה כתב רבינו ירוחם ולגירסת ההלכות תולעים הנמצאים בעדשים ובפולין והרתיחן עד שמתו התולעים שבתוכו וכשבשלה בקדרה מצא מהתולעים בקדרה שיצאו אסורים ולגירסת רש"י מותרים ולזה הסכימו גדולי המורים:

סעיף קטן ו

כתב הרשב"א כל זמן שנמצא בתוך הפרי אפילו חורו נקוב וכו' בת"ה כ"כ וסיים בה שכל שיצא מחורו אין חוששין שמא חזר לחורו נ"ל דטעמיה משום דיליף לה משרצים שבכלים ושבבורות שאף ע"פ שהכלים והבורות פתוחים שוחה ושותה מהם ואינו חושש שמא פירשו וחזרו:

סעיף קטן ז

והגדלים בפרי בעודו מחובר וכו' שם אמר שמואל קישות שהתליע באביה אסורה משום השרץ השורץ על הארץ לימא מסייע ליה דתני חדא על הארץ להוציא את הזיזין שבעדשים וכו' מאי לאו אידי ואידי בפירא והא באביה והא שלא באביה לא אידי ואידי באביה ולא קשיא הא בפירא הא באילנא גופיה. דיקא נמי דקתני. תולעת שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים גפנים ש"מ. ופי' רש"י באביה. בעודה מחוברת שרץ הארץ היא ואסורה התולעת: אידי ואידי באביה. כלומר הא דשרי נמי באביה דכל כמה דלא נפקא לאויר לאו שרץ הארץ היא ולא תסייעיה וכתבו התוספות דיקא נמי דקתני תולעת שבעיקרי זיתים וכו' ריב"א ור"ת ז"ל דקדקו מכאן דאין הלכה כשמואל דברייתא לא משמע כוותיה ובה"ג ובשאלתות פרשה שמיני סי' פ"ד פסק כשמואל דא"ר פפא לעיל בפירקין שמע מינה מדרב הונא הא דאמר שמואל קישות שהתליע באביה אסור בתר תריסר ירחי שתא שרי ואע"ג דתלמודא מדקדק דלא כשמואל היינו לפום ריהטא ומיהו לשמואל יש ליישבו ולפרש דתולעים שבעיקרי הזיתים היינו בזתים בעודם מחוברים לקרקע. וכתב המרדכי שרש"י פסק בתשובה כריב"א ור"ת דלית הלכתא כשמואל. ומיהו היכא דניקב הפרי לחוץ אסור התולעת משום השרץ השורץ על הארץ ואותם התולעים שנמצאו בתוך השומר של מיני קטנית בקליפה החיצונה הארוכה הנופלת ע"י דישה אסורה אף לדברי רש"י ור"ת כיון שסופו להתקשות הוי כמו אילן ובס"ה פסק כשמואל ואסר אפי' לא ניקב וכ"פ הרי"ף הלכה כשמואל. וכ"פ הרמב"ם בפ"ב וכ"פ הרשב"א בת"ה ולזה הסכים הר"ן ז"ל וכתב המרדכי שכן פסק בס"ה וגם הגהות מיי' כתבו בפ"ב בשם סה"ג שאע"ג שר"ת וריב"א פסקו שאין הלכה כשמואל מ"מ יש להחמיר כי יש לדחות ראיות שלהם: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לאיסור הכי נקטינן וכ"ש שכל הפוסקי' מסכימים לדבריהם וחולקים על ריב"א ור"ת :

סעיף קטן ח

כתב הרשב"א אפילו החור שתולע בתוכו קטן ואינו מחזיק אלא כדי התולע אסור וא"א ז"ל מתיר וכתב התולעים הנמצאים בפולין ובחימצי מותרים דלא קרינן בהו השרץ השורץ על הארץ וכו' שם כתבו התוספות והרא"ש גם לשמואל אין לאסור תולעים הנמצאים בפולין ובחימצי תחת הקליפה והקליפה משחרת עליהם מבחוץ וכשמסירין הקליפה מוצאין היבחושין תחתיה לפי שהם מונחים במקום צר ולא קרינן ביה השורץ על הארץ כל זמן שלא ריחש וכן פירש"י גבי קישות שהתליע באביה כיון דמהלכת התולעת בקישות המחוברת לקרקע הויא כמהלכת על גבי קרקע וכתבו הגהות מיימון שכן הורה הר"מ והר"ן כתב דלא מחוור דודאי תולעת הגדל בתוך הפרי בעוד שהפרי

מחובר לקרקע לדברי שמואל הרי הוא כתולעת הגדל על גבי קרקע וההיא ודאי אפילו לא הלך שרץ השורץ על הארץ קרינן ביה וה"ה לקישות לשמואל ע"כ וכ"ד הרשב"א ז"ל בת"ה וכמ"ש רבינו בשמו וכ"כ הגהות מיימון בפ"ב בשם רבינו יחיאל: ולענין הלכה כיון שהתוספות והרא"ש ורש"י והר"ם מסכימים להיתר הכי נקיטינן :

סעיף קטן ט

אפילו הגדלים במחובר אם עברו עליהם י"ב חדש משנתלשו מותר ספק אם התליע הפרי במחובר אם לא אסור וכו' שם (נח.) אמר רב הונא כל בריה שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חדש אמר רב פפא ש"מ מדרב הונא הא דאמר שמואל קישות שהתליע בחבית אסורה הני תמרי דכדא לבתר י"ב ירחי שתא שריין ופירש"י הני תמרי דכדא. שהתליעו ואינו ידוע אם במחובר אם בתלוש לבתר י"ב ירחי שתא שריין. דאי במחובר התליע לא היו חיי עד השתא וכתב עליו הר"ן מ"ש תמרי דכדא שהתליעו לא נהירא דאי בשהתליעו ודאי עסקי' מ"ש תמרי דנקט ולא נקט פירי סתמא אלא משמע דמש"ה נקט תמרי לפי שהתולעת מצוייה בהם ולומר דכיון דהדבר מצוי אף ע"פ שהוא מיעוט למיעוט המצוי חששו וכ"כ הרמב"ם בפ"ב כל מיני פירות שדרכן להתליע כשהן מחוברין לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו שמא יש בו תולעת ואם שהה הפרי אחר שנעקר י"ב חדש אוכל בלא בדיקה שאין תולעת שבו מתקיימת י"ב חדש וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל פירות שדרכן להתליע באיביהן צריכין בדיקה שכל שאיסור מצוי צריך בדיקה ולפיכך תמרים שהרחש מצוי בעודם מחוברים לקרקע לא יאכל מהם בלא בדיקה וכן עדשים פולים וזיתים הרחש מצוי בהם במחובר ולפיכך צריכין בדיקה עברו עליהם י"ב חדש משנתלשו אוכל והולך בלא בדיקה ואינו נמנע שכל בריה שאין בה עצם אינו חי ואינו מתקיים י"ב חדש ולפיכך בידוע שאין כאן רחש מן הרחשים הגדלים במחובר וכ"כ הרא"ש אהא דאמר רב פפא תמרא דכדא בתר י"ב ירחי שתא כל מין פרי וקטנית שדרכו להתליע צריך לבודקו אם בא לאוכלו תוך שנתו וכתב עוד וא"ת אמאי שרו בתר שנים עשר חדש דילמא גדלו במחובר ושרץ שמת אסור ותירץ הראב"ד ז"ל דהא דקאמר אינו מתקיים י"ב חדש רוצה לומר דאחר שנים עשר חדש אין בו לחות כלל והוי כעפרא בעלמא ודייק מלישנא דקאמר אינו מתקיים ולא קאמר אינו חי וגם הר"ן כ"כ:

סעיף קטן י

ומ"ש ומיהו כתב א"א הרא"ש ז"ל גם לאחר שנים עשר חדש צריך לבודקן וכו' כל זה כתב שם:

סעיף קטן יא
ומ"ש שצריך להשליך הנמצאים ביניהם לחוץ היינו משום דכיון שפירשו אף ע"פ שלא נבראו אלא בתלוש אסורים כמו שקדם וכן מ"ש או על גבי הפרי הוא מזה הטעם דתיבעיא לן פריש לגג תמרה מהו וסליק בתיקו ולחומרא:

סעיף קטן יב
ומ"ש המתולעים והמנוקבים יעלו למעלה כלומר וישליכם לחוץ ואח"כ יתן הנשארים בקדרת מים רותחים שאם נשאר בו תולעת ימות מיד ולא יפרוש לחוץ וכך מפורש בדברי הרא"ש ז"ל וא"ת א"כ אף תוך י"ב חדש יעשה כן שיתנם לתוך מים צוננים ויעלו למעלה המתולעים והמנוקבים ויזרקם לחוץ ואח"כ יתן הנשארים בקדירת מים רותחים ולמה סתם וכתב דתוך י"ב חדש אין לו תקנה ונ"ל דחיישינן שמא קצת מתולעים לא יעלו למעלה ויתבשלו ויאכלם והם אסורים אע"פ שלא פירשו לפי שגדלו במחובר אבל אחר י"ב חדש דליכא למיחש לאותם שגדלו במחובר דהא ליתנהו אף אם ישארו קצת מתולעים ויתבשלו ויאכלם לית לן בה דכיון דגדלו בתלוש כל שלא פירשו מותרים הם ותדע דאין כל המתולעים עולים למעלה שהרי כתב ואח"כ יתנם בקדירה רותחת שאם נשאר בו תולעת ימות מיד אלמא אין כל המתולעים עולים למעלה וכ"נ ממ"ש הרשב"א ז"ל בחידושיו צריך ליזהר לשרותן תחלה במים צונן כדי שיפרוש שם העתיד לפרוש ואח"כ ישים במים רותחים ודיו בכך ואם נמצאת אחד או שנים בקדירה משליכם ואוכל את השאר ע"כ משמע מדבריו שאינו עולה למעלה אלא המתולעים העתידים לפרוש אבל המתולעים שאינם עתידים לפרוש אינם עולים למעלה ומדברי הר"ן למדתי תירוץ אחר שכתב צריך ליזהר לשהותן תחלה במים צוננין וכל הפירות הקלין צפין ועולין למעלה וזורקין אותן ואינך שרי דמסתמא לא נשאר בהם פרי שהתליע ואם מצא בהן בתבשיל בשעה שהוא אוכלן זורקו ואוכל את השאר מיהו הך תקנתא תוך י"ב חדש לא סגיא שאין הפירות שמתליעים במחובר צפין כמו אותם שמתליעין בתלוש ע"כ. וז"ל ת"ה פולין ב' רחשין מצויין בהם אחד קטן הגדל במחובר והוא גדל בין קליפה לבשר או בבשר סמוך לקליפה ואחד גדול הנוקב ויורד פעמים עד אמצעו אותו הגדול הגדל לאחר מכאן מותר קודם שפירש אבל אם פירש ואפי' מת אסור כמו שביארנו ולפיכך הבא לבשלן בלא בדיקה כיצד הוא עושה שורה אותן במים צוננין כדי שיכנסו המים בחורין ויוציאו הרחש שבתוכן ויפרוש כל העתיד לפרוש ואח"כ ישים בקדירה אחר רתיחת המים כדי שימותו הנשארים בחורין ואם נמצאו קצת בתוך הקדירה משליך ואוכל השאר שאין בהם כל כך שיאסרו בפליטתן את תערובתן ויראה לי שאסור לעשות כן תוך י"ב חדש מפני הרחש הקטן המצוי בעודן המחובר והרי איפשר לו להתקיים כן כל

י"ב חדש ולפיכך כל תוך י"ב חדש צריכין בדיקה עכ"ל: כתב בהגהות שערי דורא תיקו דאורייתא לחומרא ואית לן למימר פירשו וחזרו הכי נהוג ויראה דהנ"מ שודאי מתולעים אבל נמצא בפולין ועדשים שנעשו הרבה מהם מתולעים לאחר שנתלשו יש לברור יפה ולהשליך הנקובים וליתנם בתחלת בישולם במים רותחים ודי בכך עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה סימן רע"ד עדשים ופולין וזיתים בלי ספק הרחש מצוי בהם במחובר ולפיכך אע"פ שבדק קצתן אין בדיקת הקצת מטהרת חברותיה כי באמת אין הרחש מצוי ברוב ומ"מ הוי מיעוט המצוי וכל שמצוי אין סומכין על בדיקת הקצת ולא אפילו על בדיקת הרוב והמשל בזה בדיקת הריאה שהוא מיעוט המצוי ואין סומכין המקצת על בדיקת המקצת ואפי' על הרוב עכ"ל: וכתב עוד סימן ער"ה מה שאמרת בפולין החדשים שסמוך לגמרן מצוי בהם במקום הרחש מקום שחור וניכר ראשו של רחש וגופו אינו ניכר אלא שמהפול עצמו משונה קצת אם אסור רחש זה אם לאו תשובה רחש זה מיד נודע מקומו שמקומו משחיר וכולו נברא והוא קטן מאד מאד וכמה פעמים נסינו ונוטלים אותו ממקומו ומניחין אותו על צפורן האצבע והוא רוחש והולך ולפיכך אנו מורגלים שבכל מקום במשחיר בפולין נוטלין קצת בעומק וזו היא בדיקתו והכשרו עכ"ל:

סעיף קטן יג

כתב הרשב"א עבר ובישל תוך יב"ח וכו' כ"כ בת"ה וי"ל עבר ובישל תוך יב"ח בלא בדיקה אם יכול לבדוק בודק ואם לאו יראה לו שמותר הא למה הדבר דומה לבא זאב ונטל את בני מעים של בהמה דמעמידין אותם בחזקת היתר ועוד דהרי יש כאן ב' ספיקות ספק היה שם רחש ספק לא היה שם ואת"ל היה שמא נמוח ונתבטל ואע"פ שאמרו בריה אינה בטלה לא אמרו אלא בריה שלימה אבל מחויה ואפי' חתוכה בטלה ולפיכך כל שיש בו ב' ספיקות אפי' באיסורי תורה הולכין בו להקל עכ"ל:

סעיף קטן יד

ומ"ש ואם נמצא קצת בקדירה משליכו ואוכל את השאר וכו' כבר כתבתיו בסמוך ואע"ג דהרשב"א ז"ל בעבר עליהם יב"ח כתבו לא נמנע רבינו מלכתבו לתוך יב"ח דכיון דבפירשו התולעים מיירי כדמשמע מלישנא דאם נמצאו קצת בתוך הקדירה וכו' ועוד דאי בלא פירשו מישרא שרי אלא ע"כ בפירשו מיירי ואפ"ה קאמר דמשליך ואוכל את השאר א"כ ה"ה לתוך יב"ח דכל שפירשי אף לאחר יב"ח אסורים אפי' פירשו משמתו לדעת הרשב"א כמו שקדם ואפ"ה שרי השאר משום דאין בפליטתן כדי לאסור תערובתן א"כ מינה נלמוד להיכא שבשלו תוך יב"ח בין פירשו בין לא פירשו: ודע שזה שכתב הרשב"א דאם נמצאו קצת בקדירה זורקן ואוכל את השאר כתבו הר"ן בפא"ט גבי הני תמרי דכדא וכתב עליו מיהו כתב הראב"ד דדוקא שלא נמצאו אלא אחד או שנים אבל

ג' וד' הכל אסור ולא סגי ליה בזריקתן דכיון שנמצאו שם כ"כ הוחזק תבשיל זה שיש שם יותר מאי איכא למימר שמא נימוחו ובטלו משום חד ספיקא לא שרינן ליה והדעת מכרעת כדבריו עכ"ל ודברי הראב"ד כתובים בא"ח לענין תבשיל של ירק שנמצאו בו תולעים: וכתב עוד אשה שנמצא אחר בדיקתה שרץ אסור לאכול מבדיקתה כדין מי שנמצא אחריו חלב וה"מ שיהא דבר הנראה לעינים כגון חומט וכיוצא בו אבל התולעים המתליעים בתוך העלים שאינם נראים אלא לאחר שליקתן מותר לאכול מבדיקתה: כתב הרשב"א בתשובה סימן פ' מרקחת שנפלו לתוכו נמלים וא"א לברור אותם ועברו עליהם יב"ח אני חוכך לפי שהדבש דרכו להעמיד ולקיים הדבורים השלימים הנטמנים בתוכו: כתב בא"ח מעשה שנפלו נמלים בכלי הדבש והורו שיחמם הדבש עד שיהא ניתך ויסננו וישארו הנמלים למעלה ואין כאן משום מבטל איסור שאין כוונתינו אלא לתקן הדבש עכ"ל והרא"ש כתב בתשובה כלל כ' דין ג' תולע הנמצאת בפרי מבושל אני מתיר האחרים כי טעם התולע בטל בס' ואף בפרי יש ס' לבטל תולע שבו שכך שיער ר"מ ז"ל שאין לך פרי שלא יהיה בו יותר מס' כנגד התולע שבו עכ"ל ובכלל זה שנתן בשם הר"מ נסתפק בתה"ד סימן קע"ב שהרי אנו רואים לפעמים תולעת גדול בפרי קטן וכתב שנראה לו לנהוג כמו שקבל מגדולים דבפירות גסים סמכינן אשיעורא דמהר"מ אבל לא בפירות הקטנים אע"פ שאחד מן הגדולים כתב שיש לסמוך אשיעורא דמהר"מ אפי' בגדגדניות משום דאע"פ שהתולעת גדול שמא מה שהוא נותן טעם ממנו אינו אלא דבר מועט דרוב גופו סרוח ופגום ובאוש מעיקרו הוא אתמהה היאך ידע הר"מ לשער זה אם לא היה מקובל רב מפי רב עד חכמי התלמוד: כתב הרשב"א בתשובה סימן קי"ג ירקות שנמצא בהם תולעים טוב לסנן הרוטב ומותר אך בירקות יש לחוש אם מצא ב' פעמים שמא יש ואינם ניכרות ע"כ: כתב הרא"ש בתשובה (כלל כ' סי"ג) תולעים הנמצאים במלח ובקמח אסורים מאן יימר דלא פרשו ושרצו על הארץ וחוזרים: ומ"כ בשם אגודה בפא"ט תולעים הנמצאים בקמח או בתבואה מותרים וכן משמע במנחות פרק כל קרבנות הצבור (פ"ה:) דקאמר סולת שהתליע רובו ותבואה שהתליע רובו פסולים מדאסר למנחות מכלל דלהדיוט שרי אמנם יש לדחות דהתליעו ואין התולעים עוד בתוכו ואם נשארו בנפה וחזרו ונפלו לתוכה אסורים עכ"ל: וכתב בהגהות ש"ד שמעתי שכתב מוהר"ר יצחק ב"ר מרדכי בפסקיו שהקמח שהתליע בכד אפי' אם פירשו התולעים לכותלי הכד וחזרו לתוך הקמח שמותרים כמו משקין שהתליעו ופירשו לדופני החבית ואומר אני כי שגגה היא כי לשם יש תירוץ מכל אשר במים לרבות בורות שיחין ומערות ששוחה ושותה אבל יבחושין שבכליסין וזיזין שבעדשים אפי' פירשו מקצתן לאויר העולם בעיא היא ולא

איפשיטא וע"כ איסור גמור הוא ושמעתי שא"מ עשה מעשה כן שהתליעו חטים וצוה להוליכן לנהר דונאי ולהשליכן בו ולא רצה להתיר למכור לנכרי פן יאפה פת וימכרנו לישראל תשובת הר"ר חיים וכן קבל מהרי"ב ממהרי"ש: ובתרומת הדשן סימן קע"א כתב להחמיר בחטים מתולעים ואח"כ כתב ששמע דמקילים בדבר מטעם שאין דרך כלל שיטחנו התולעים כי כששופכים החטים בתוך האפרכסת כל תולעים שיש נקב לפניהם שיכולים לצאת רוחשים ובורחים לחוץ דרך דופני האפרכסת מפני קול ונדנוד הריחים ונראה דאף את"ל דאין דבר זה ברור מ"מ אין להחמיר שאף אם יטחנו התולעים בטלים בס' בתוך הקמח ואין זה מבטל איסור לכתחילה כיון דספק הוא אם יתערב שום איסור כלל וגם אינו מכוון לבטל אפס נראה שצריך לרקד הקמח לאור היום כדי לראות יפה אם נפלו בקמח תולעים שמתו מהבל ואבק הקמח דריחים עכ"ל:

סעיף קטן טו

יש מיני עופות התלויים באילן וכו' וכתב רבינו יצחק שהם אסורים וכו' כ"כ סמ"ק בסי' ר"י:

סעיף קטן טז

כל תולעים הנמצאים בבהמה ל"ש במעים ול"ש בין עור לבשר כולם אסורים והנמצאים בדגים במעיהם אסורים בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים בס"פ א"ט (סז:) אסיקנא דקוקיאני אסירי מ"ט מינם ניים ועיילי ליה באוסייה דרני דבישרא אסירי דכווריי שריין ומפרש טעמא בגמרא משום דבהמה בשחיטה הוא דמשתריא והאי מדלא קא מהניא להו שחיטה באיסורייהו קיימא דגים באסיפה בעלמא מישתרו והני כי גבלן בהיתרא קא גבלן ופי' רש"י קוקיאני. תולעים שבכבד ושבריאה: מינם ניים ועיילי ליה באוסייה. כשהבהמה ישנה נכנסים בחוטמה ומשם לקנה ריאה וכבד: דרני. תולעים הנמצאי' בין עור לבשר כשמפשיטין הבהמה: בשחיטה משתריא. ואלו שגדלו בתוכה עד שלא נשחטה באו מאיסור אבר מן החי ושחיטת הבהמה לא אהניא לדידהו שהרי יש להם חיות לעצמן ואע"ג דשליל מותר בשחיטת אמו מכל הבהמה תאכלו נפקא לן אבל הכא באיסורייהו קיימי וכתבו התוספות והרא"ש והרשב"א שר"ת הקשה על מה שפירש"י בקוקיאני ופירש דבדגים מיירי וכתב הרשב"א וכן פירשו הגאונים וברוב הספרים גרסינן בהדיא והלכתא קוקיאני אסירי מ"ט מינם ניים כוורא ועייל באוסייה דאלמא בדגים מיירי וכך הוא גירסת הרי"ף ז"ל ומשמע דלא אסר ר"ת בדגים אלא הנמצאים במעים וכיוצא בהם דאיכא למימר בהו דאתו מעלמא אבל הנמצאים בבשר הדג שרו דמיניה קא גבילי וכן כתב הג"א. ונ"ל דלגירסת רש"י נמי אסירי תולעים שבמעי הדגים דהא איכא למימר בהו נמי דמעלמא אתי ועיילי ליה באוסייה ונתבאר דברי רבינו:

סעיף קטן יז

והגדלים בבשר ודגים וגבינה המלוחים מותרים כל זמן שלא פירשו כן כתב הרא"ש ז"ל שם וז"ל ודוקא הני דמחיים אסירי אבל תולעים הגדלים בבשר אחר שחיטה או בדגים או בגבינה מותרים ואע"ג דפירשו על גבי תמרה אסירי דמיקרו שרץ השורץ על הארץ ה"מ כשפירשו מחיים אבל תולעים מתים הנמצאים בקערה שנפלו מן הבשר אין לאסור דלא חיישינן שמא פירשו מחיים חוץ לחתיכה וכו' עד ונהגו להתיר והמרדכי כתב ג"כ כדברי בעל התרומות וכ"כ הגהות מיימון פ"ב בשם סה"ג ודבריהם אינם אלא לגי' רש"י פירשה ומתה מהו אבל לדברי הגורסים פירש מת מהו כמו שנתבאר בסימן זה תולעים הנמצאים בקערה אסורים שאע"פ שלא פירשו עד לאחר שמתו אסורים דהא סלקא בעיין בתיקו וכתב בהגהת ש"ד על דברי הרא"ש הכי נהוג שלא להקפיד לאכול דגים שיוצאין מגופן תולעים לבנים ורגילין לצאת מקצת ולחזור דהיינו רביתייהו לצאת מקצת ולחזור: וכתבו הגהות תולעים שבגבינה כתב ראב"ן דאסורים וראבי"ה בשם רבינו יואל כתב דמותרים אפי' פירשו לגמרי ור' שמואל נמי מתיר שבדגים אפי' אם פירשו לגג הדג וכן בבשר שמתלעת מחמת חום ואפי' פירש לגג החתיכה וכן שבגבינה היינו רביתייהו ולא דמי לפירש לגג התמרה דאין דרכו להיות אלא בגרעינין וראבי"ה מתיר אפי' פירשו לגמרי עכ"ל. וסברות אלו דראבי"ה ור"ש כתב המרדכי וז"ל ראבי"ה כתב קבלתי מאבא מארי דתולעים הנמצאים בדגים ובגבינה מותרים וכן בבשר בהמה דאין בהם משום אבר מן החי ולא משום שרץ השורץ על הארץ אבל פירות שגידולם מן הקרקע איכא למיחש משום שרץ השורץ על הארץ ואהני הוא דאיבעיא לן פירשו לאויר העולם מהו ורשב"ט מתיר שבדגים ושבגבינה אפי' פירש לגב הגבינה משום דהיינו רביתייהו אבל אם פירשו לגמרי ודאי אסורים ובהגהות ש"ד כתב אחר דברי א"ז רבים נהגו היתר בתולעים של גבינות לאוכלן בהדיא אפי' שקופצין הנה והנה בקערה אבל הרשב"א כתב בחידושיו כשהתליע לאחר מיתה ל"ש בדבישרא ל"ש דכוורא שרו ודוקא בשלא פירשו ע"ג חתיכה אבל פירשו ע"ג חתיכה אסירי וכדאמרינן בפירשה ע"ג תמרה דסלקא בתיקו ולחומרא : והרמב"ם כתב בפ"ב תולעת הנמצאת במעי הדגים ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה אבל דג מליח שהתליעה הרי תולעת שבו מותרת שהן כפירות שהתליעו אחר שנעקרו מן הארץ שמותר לאוכלן כאחת בתולעת שבתוכן ע"כ וכתב ה"ה נראה שרבינו סובר שכל התולעים הנמצאים בדג מחיים אסורים וזהו קוקיאני דאסירי והטעם מפני שאינם מתהוים ממנו אלא נכנסים לו דרך נחיריו וכשאמרו דכוורי שריין הוא בשהתליעו אחר מיתה ודכוותא בבישרא אסירי וזהו שאמרו מורנא דבישרא ולא אמרו

דבהמה משמע דאפילו לאחר מיתה אסירי ונתנו טעם לדבר לפי שבשר הבהמה אינה מותרת אלא בשחיטה וכל דבר חי שיצא ממנה אפי' לאחר מיתה אסור כיון שאי אפשר לו בשחיטה. אבל הדגים א"צ שחיטה וכל דבר הגדל ממנו בהיתר הוא גדל וכמו תולעת הפירות ואף בדגים אם פירשו אסורים זה נראה דעתו ז"ל ובהשגות א"א זה שיבוש שאף בשר המליח תולעתו מותרת אבל מה שאמרו מורנא דבישרא אסירי דכווירי שריין תולעת שהיו בו מחיים קאמר ודכווירי שריין משום דחיי הדגים כמיתתן דמי ע"כ וזו היא שיטת האחרונים ז"ל וזהו דעת הרשב"א וכתב הוא ז"ל ודוקא שלא פירשו ע"ג החתיכה אבל פירשו אפי' ע"ג החתיכה אסירי ואפי' לאחר מיתה אסירי מספק עכ"ד וכבר נתבארו לעיל דברים אלו. כתב בא"ח מותר לשרוף שרץ ולאכלו משום רפואה דעפרא בעלמא הוא:

סימן פה

סעיף קטן א

סימני חגבים כל שיש לו ד' רגלים וד' כנפים וכו'. פא"ט (נט.) שנינו בחגבים כל שיש לו ד' רגלים וד' כנפים וקרסולין וכנפים חופין את רובו רבי יוסי אומר ושמו חגב ואסיקנא בגמרא (סה.) דבעינן שיהיו כנפיו חופים רוב ארכו ורוב הקיפו. ות"ר אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן מותר וילפינן לה מדכתיב אשר לא כרעים באל"ף משמע שאין לו עכשיו ואפ"ה שרי ואע"פ שבמשנה סימן דקרסולים קודם לסימן דכנפים הפכם רבינו לאפוקי ממאן דגריס קרסולים וכנפיו חופים את רובו דמשמע דחופים את רובו אקרסולים נמי קאי ופליגי בגמרא (שם) תנא דבי רב ותנא דבי ר' ישמעאל דתנא דר"י דריש בכללי ופרטי ואייתר ליה סלעם לרבות ראשו ארוך ואייתר ליה חגב לומר דבעינן שמו חגב ותנא דבי רב לא דריש כללי ופרטי אלא למינהו מרבה כל אחד הדומה לו וליכא יתורא הילכך בעינן ה' סימנין וגם לא מצריך שמו חגב וכתב הרא"ש הילכך נראה דהלכתא כתנא דבי רבי ישמעאל דמתני' אתייא כוותיה דלא קתני אלא ד' סימנין ומתוך זה היה אומר הריב"ם דר' יוסי דמתני' מפרש דברי ת"ק ולא פליג מדאכשר ת"ק בד' סימנים ולא בעי אין ראשו ארוך א"כ סבר כתנא דבי רבי ישמעאל ואייתר ליה חגב לרבות שמו חגב הילכך האידנא אפי' חגב אין לאכלו אלא במסורה שיהא מקובל ששמו חגב ע"כ. וכ"כ הר"ן דר' יוסי לא פליג אלא מפרש דברי ת"ק הוא וכן דעת הרב אלברצילוני' ז"ל וזהו שנהגו בארצות הללו שלא לאוכלן לפי שאין בקיאין בשמותיהם ואין ראוי שיהיו נאכלים אלא במסורת אבל מדברי הרי"ף לא נראה כן שהוא הביא משנתינו כצורתה נראה שהוא סובר דר' יוסי ורבנן פליגי וקי"ל כרבנן דלא בעינן שמו חגב ומדסתם לה סתומי נמי משמע דבד' סימנין

השנויין במשנתינו מותרין ואע"פ שראשן ארוך ע"כ והרשב"א פסק כדעת הרא"ש והר"ן דר"י לפרש דברי ת"ק אתא והרמב"ם כתב בפ"א מהמ"א מיני חגבים שהתירה תורה וכו' מי שהוא בקי בהן ובשמותיהם אוכל והצייד נאמן עליהם כעוף ומי שאינו בקי בהם בודק בסימנין הללו ושלשה סימנים יש להם כל שיש לו ד' רגלים וד' כנפים שחופות רוב אורך גופו ורוב היקף גופו ויש לו ב' כרעים לנתר בהם הרי זה מין טהור ואף על פי שראשו ארוך ויש לו זנב אם היה שמו חגב טהור וה"ה נסתפק אם דעתו הוא דבכל גוונא בעינן שמו חגב ואפי' אין ראשו ארוך ואין לו זנב וכדעת קצת מפרשים דר' יוסי לא פליג את"ק או אם דעתו דכל שאין ראשו ארוך ואין לו זנב אין צורך אלא לשלשה סימנין שהזכיר ואף הרמב"ן נסתפק בזה בכוונת דברי רש"י והראשון עיקר למעשה וכ"כ רבינו בפירוש המשנה עכ"ל. ומה שהזכירו הרמב"ם ורבינו י"ל זנב וא"ל זנב הוא מדאמרינן בגמרא דחרגול יש לו זנב ושאר מינים האמורים בתורה אין להם זנב וי"ל א"כ למה לא הזכיר דלא מפלגינן בין יש לו גבחת ואין לו דהא משמע בגמרא דארבה אין לו גבחת ושאר מינים האמורים בתורה יש להם גבחת ואפשר דמשום דיש לו זנב מוכיח שהוא טמא שכל הטמאים זנב יש להם משום הכי איצטריכו לאשמועינן שאע"פ שיש לו זנב לית לן בה אבל גבחת אינו סימן דטמאים יש מהם בגבחת ומהם בלא גבחת:

סעיף קטן ב

חגבים אין טעונין שחיטה כן כתבו שם רש"י והתוס' והרא"ש והביאו ראיות לדבר וכ"כ הרמב"ם בתחלת ה"ש:

סעיף קטן ג

כתב הרמב"ם ז"ל אע"ג שציר דגים טמאים אסור ציר חגב טמא מותר וכו' בפ"ג כ"כ והוא משנה בפ"ז דעדיות ופ"י דתרומות:

סימן פו

סעיף קטן א

סימני ביצים להכיר שהוא מעוף טהור בשראשה אחד כד ועגול עד אבל אם אמר סתם משל עוף טהור ואינו מזכירו אין קונין ממנו בס"פ א"ט (סג: סד.) ופירוש כד ועגול כתבתי בסימן פ"ג וטעמא דבעינן שיאמר של עוף פלוני ולא סגי שיאמר של עוף טהור מפרש בגמרא דטעמא משום דכשאומר של עוף פלוני הם חזקה שאינו משקר משום דירא שמא יביאו ביצי אותו עוף ויראו שאינם דומים לאלו ונמצא מתבדה אבל כשאינו אומר אלא של עוף טהור הם כשיביאו ביצי עוף טהור ולא ידמו לאלו מצי לאישתמוטי לומר לא של עוף זה אמרתי לכם אלא של עוף אחר שאין אתם מכירו והוא טהור ואם תאמר כיון דסימנים אלו אינם מובהקים דאיכא דעורבא דדמי לדיונה כדאיתא בגמרא

כי אמר של עוף פלוני וטהור הוא מאי הוה הא מצי לאישתמוטי ולמימר דיונה היא והיא אינה אלא דעורבא תירץ הרשב"א דאף על גב דדמו להדדי אכתי רתותי מירתת דילמא יהב ישראל דעתיה עליה ומקיפה לדיונה ומכיר שא"א לב' מינים חלוקים שלא יהא הפרש כל דהו ביניהם:

סעיף קטן ב

והרמב"ם כתב דאפי' כי אמר משל עוף פלוני וטהור הוא וכו'. בפ"ג מהמ"א וכתבו ההשגות דבריו אינו אלא בישראל שאינו מוחזק בנאמנות אבל מוחזק בנאמנות שאינו מכניס עצמו על הספק לוקחין ממנו בסתם וכתב ה"ה דבריו פשוטים הם ולא היה צריך לכתבם שכבר ביאר רבינו בסמוך כן בביצי דגים שאם היה אדם שהוחזק בכשרות נאמן ולוקחין ממנו כל דבר עכ"ל ואין ספק שלא היו גורסין בגמרא לוקחים ביצים מן הנכרים בכל מקום כמו שהוא בנוסחא דידן אלא לוקחים ביצים בכל מקום גרסי וכך הוא גירסת הרי"ף והרא"ש ועכ"ז כתב ה"ה בשם הרמב"ן דכל שאומר של עוף פלוני וטהור הוא אפי' נכרי נאמן דלא מרע נפשיה כל היכא דלא מצי לאישתמוטי וזהו שאמר אין לוקחין מהם ביצים טרופות הא שלימות לוקחין והיינו בכה"ג דאמר של עוף פלוני וטהור הוא ולדעת רבינו מה שהוצרכו לומר שאין לוקחין ביצים טרופות מהם הוא במכיר שהן ממין עוף טהור והטעם מפני שחוששין שמא טריפה היתה וישראל מכרה לו ע"כ והר"ן כתב ג"כ דנכרי נאמן באומר של עוף פלוני וטהור הוא וכתב עוד ואיכא מ"ד דאפי' ישראל שאינו מוחזק בכשרות בעינן דלימא הכי אבל הרמב"ן כתב דבישראל שאינו מוחזק בכשרות אפילו לא אמר של עוף פלוני סגי דהא אסיקנא בפרק אין מעמידין (עבודה זרה מ.) גבי דגים דבאומר אני מלחתים מהימן הכי נמי אי אמר אני חזיתינהו דמעוף טהור נינהו סגי ומיהו דווקא בדלא חשיד דספי איסורא אלא דסמיך אקרבי דגים או אביצים אסימנא וזבין להו מנכרי כו' אבל בדחשיד למיספי איסורא לא מהימן עכ"ל:

סעיף קטן ג

ועל מ"ש רבינו ונראה שאין לחלק בין נכרי לישראל חשוד כתב מהר"י ן' מביב ז"ל הלשון הזה מסופק אם בא לחלוק על דברי הרמב"ם או לפרש כוונתו וצריך שתדע שמ"ש הרמב"ם שואל לצייד ישראל אין כוונתו על ישראל המוחזק בכשרות וזה מבואר ממ"ש בפרק הנזכר בסמוך ביצי דגים סימניהם כסימני ביצי העוף וכו' אינו נאמן אא"כ היה אדם שהוחזק בכשרות ועל יסוד זה אפשר לומר דבא לחלוק על הרמב"ם ואמר כיון שיראה מלשונו שאין כוונתו באמרו שואל לצייד ישראל על המוחזק בכשרות א"כ מה לי שיהיה נכרי מה לי שיהא ישראל חשוד אבל ראוי להבין דברי הרמב"ם באופן שלא יקשה עליו זה ונאמר דיש אמצע בין ישראל מוחזק בכשרות לישראל חשוד והוא מי

שלא ראינו שיצא מתחת ידו שום דבר לשיהיה חשוד וגם לא הוחזק בכשרות כמו חבר שנאמר עליו ודאי כל מעשיו בכשרות וע"ז אמר הרמב"ם שואל לצייד ישראל כיון שאינו ודאי חשוד אבל אם הוא ודאי חשוד מודה הרמב"ם שדינו כנכרי ואפשר לומר שזה פירוש דברי רבינו יעקב ונראה שאין לחלק שבא לפרש דברי הרמב"ם ולא לחלוק עליו וזה הפירוש נראה נכון כפי הענין אבל מצד הלשון נראה שבא להשיג אהרמב"ם:

סעיף קטן ד

אם ב' ראשיה כדין אי חדין וכו' ואפילו אם יאמר המוכר שהם מביצי עוף טהור אין סומכין עליו פשוט שם בגמרא:

סעיף קטן ה

ועכשיו נוהגים ליקח ביצים אפילו בסתם מכל אדם לפי שאין ביצי עוף טמא מצוי בינינו כ"כ שם הרא"ש והרשב"א והר"ן כלומר שאין רגילות שום אדם למכרם וה"ה כתב טעם אחר יש לי לומר לפי שאינן לוקחין אלא ביצי תרנגולת ואווז והם ניכרים בטביעות עין וכדברי רבינו ע"כ:

סעיף קטן ו

ביצת נבילה וטריפה אפילו נגמרה וכו' בפ"ה דעדיות משנה א' תנן ביצת הנבילה אם יש כיוצא בה נמכרת בשוק מותרת ואם לאו אסורה כדברי בית שמאי וב"ה אוסרים ומודין בביצת טריפה שהיא אסורה מפני שגדלה באיסור. וכתב הר"ן בפרק א"ט דאפילו בביצה שנגמרה לגמרי קודם שנטרפה אסורה דהא אכיוצא בה נמכרת בשוק קאי וכ"כ רבינו ירוחם מפני שגדלה באיסור דקתני הא מפרש לה בגמרא דהיינו נגמרה באיסור וכתב הרשב"א בחידושיו דאפילו נולדה מיד שנטרפה גזירה אטו מעורה בגידים ושלא כדברי הרא"ה שכתב א"ח שהתיר וא"ת מ"ט אסרי ב"ה ביצת הנבילה מ"ש משוחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות שמותר לאוכלן בחלב כדאיתא בפ"ק די"ט (ו:) כבר כתבו התוספות בפרק אלו טריפות (חולין נח.) דבה"ג תירץ דגבי איסור נבילה דאורייתא החמירו אבל בשר עוף בחלב דרבנן הקלו ור"ת תירץ דבביצת נבילה החמירו משום דהוה דבר האסור מגופו אבל בשר עוף בחלב דאין איסורו בגופו אלא מחמת תערובות דהא כל חד באפי נפשיה שרי הקילו ועי"ל דה"ט דאסרי ב"ה ביצת הנבילה אטו ביצת טריפה וביצת טריפה אסורה משום דגמרה באיסור ומיהו אין נראה תירוץ זה דהא לא גזרינן ביעי דשיחלא בתרא אטו ביעי דשיחלא קמא ואטו ביעי דספנא מארעא ע"כ ביצים שהטילה התרנגולת ואח"כ נמצאת טריפה דין אותם ביצים כדין גבינות שנעשו מחלב בהמה ואח"כ נמצאת טריפה שנתבאר בסימן פ"א:

סעיף קטן ז
אפילו נתערבה באלף כולן אסורות כ"כ בספר התרומה וז"ל אם נמצאו ביצים בתוך תרנגולת שנתנבלה בשחיטה אסורות כב"ה דמסכת עדיות ומיהו אם נתערבה בשאר ביצים אינה בטלה ברוב כמו ליטרא קציעות דהוו דרבנן ואפילו באלף לא בטיל ובסי' ק"י בס"ד יתבאר שיש חולקים עליו:

סעיף קטן ח
וכתב בספר התרומות אבל ספק אם היא ביצת נבילה וכו' טעמא משום דביצת נבילה לא מיתסרא אלא מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא וכן פי' בעל התרומה עצמו וכן כתב המרדכי ריש פכ"ה ואע"ג דכשנתערבה באחרות כולן אסורות שאני התם דאיתחזק בהו איסורא אבל הכא אנו אומרים שאין זאת של איסור:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל ספק אם היא של טריפה או של שחוטה אסורה טעמא משום דביצת טריפה הוי ספק דאורייתא דשמא בשעה שנטרפה התרנגולת לא היתה רק בשר בלא קליפה דהוי כמו ירך האם ואח"כ נגמרה קליפתה כ"כ בספר התרומות ולפ"ז אם נטרפה סמוך לשחיטה מיד לא מיתסרא אלא מדרבנן ואם נסתפק לנו בביצה אם היא של זאת או אם היא של שחוטה מותרת שכיון שלא היה שהות ליגמר קליפתה (מצטרפת) עד שנשחטה אינה אסורה אלא מדרבנן ויותר נראה לומר דאפי' הכי דייניגן ליה באיסורא דאורייתא דלא נתנו דבריהם לשיעורים (ב"ה דין ביצים שיש בהם דם בסימן ס"ו):

סעיף קטן י
הכה תרנגולת על זנבה והפילה ביצתה וכו' בפא"ט (סד:) ת"ר גיעולי ביצים מותרים והסכימו התוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן לדברי הערוך שפירש שהם ביצים שהתרנגולת מטלת קודם זמנה מחמת הכאה וכיוצא בה:

סעיף קטן יא
ומ"ש רבינו בשם הרשב"א בד"א שאינה מעורה בגידים וכו' הוא בת"ה וכן הם דברי הר"ן שכתב וקמ"ל דכל שהן גמורות ואינן מעורות בגידין מותרות ואין חוששין להם משום אבר מן החי: כתב הרשב"א ז"ל בחידושיו תמיה לי למה השמיט הרי"ף הא דגיעולי ביצים שהביא סיפא דברייתא ורישא דגיעולי ביצים מותרות השמיט ומצאתי כמה ספרים שאין בברייתא שהביאו כאן גיעולי ביצים מותרים ונראה שכך היתה נוסחת הרי"ף ז"ל:

סעיף קטן יב
ביצת עוף טמא שנתבשלה עם אחרות אם היא בקליפתה אינה אוסרת וכו' וביצה שיש בה אפרוח או דם אוסרת המתבשל עמה וכו' בפ' גיד הנשה (חולין צח.) אסיקנא דביצה

בס' והיא אסורה בס' וא' והיא מותרת ופריך עלה למימרא דיהבה טעמא והא אמרי אינשי כמיא דביעי בעלמא ומשני הב"ע בביצת אפרוח אבל טמאה לא פירש"י בביצת אפרוח. שהבשר נותן טעם ולא שנא טמאה לא שנא טהורה דנבילה היא אבל טמאה בלא אפרוח לא וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן בביצת אפרוח ה"ה לנמצא בה קורט דם דשדא תיכלא בכוליה וחשיב כאילו יש בה אפרוח וכ"פ הרשב"א בת"ה וכתב עוד אהא דאמרי אינשי כמיא דביעי דלא יהבי טעמא בירושלמי דמסכת תרומה קאמר דוקא באינם קלופות אבל בקלופות יהבי טעמא והא דלא מפליג הכא משום דסתם ביצים בקליפותם מבשלי להו וז"ל בחידושים הב"ע בביצת אפרוח ה"ה דהוה מצי לאוקמינהו לכולהו בטמאה ובקלופות דקלופות צריכין שיעור וכדאיתא בירושלמי אבל ראיתי להרמב"ן ז"ל שהתיר אפי' בקלופות ולכאורה ודאי הכי משמע מהכא דלא פליג אלא שיש לחוש לדברי הירושלמי ע"כ וכ"כ גם בת"ה שראוי להחמיר כדברי הירושלמי וכך הם דברי הר"ן ז"ל שכתב בסוף דבריו והרמב"ם בפט"ו מהמ"א לא חילק בין קלופות לאינן קלופות וראוי לחוש לדברי הירושלמי:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו שצריך ס"א לבטלה ע"כ לבטל הטעם קאמר דאילו לבטל הביצה עצמה הרי כתב דאפילו נתערבה באלף כולם אסורות ובביצת אפרוח מיהא משמע דלד"ה חשיבא בריה ואפי' באלף לא בטלה כמ"ש בסמוך וכ"כ הרשב"א בחידושיו שלא באנו כאן לבטל הביצה עצמה אלא פליטתה דכולה שמעתין בהכי קא מיירי ובביצת אפרוח ואי נמי בטמאה קלופה וכדעת הירושלמי: הא דאמרינן דביצת איסור צריכה ס' ואחד של היתר אם הוא דוקא במכירה או אפי' באינו מכירה יתבאר בסימן ק"י בס"ד:

סעיף קטן יד

ומ"ש דבספר התרומות אין מחלק בין ביצת עוף טמא לשיש בה אפרוח או דם היינו לומר דכשם שביצה שיש בה אפרוח או דם אוסרת אפי' אינה קלופה כך אוסרת ג"כ ביצת עוף טמא שכתב דאין הולכין בו אחר לשון ב"א דקרו ליה מיא בעלמא דהא אקשינן עליה ואע"ג דשנינן בביצה שיש בה אפרוח שינויא היא ואשינויא לא סמכינן וכ"כ הגהות פט"ז מהמ"א בשם סמ"ג ג"כ וגם המרדכי כתב כן :

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו ומדברי א"א הרא"ש יראה שיש לחלק הוא פשוט מדכתב שינויא דהב"ע בביצת אפרוח וכתב עליו דה"ה (כו') וכן נראה שהוא דעת התוס' והר"ן דקי"ל כי האי שינויא וכ"פ הרי"ף בפי' דביצת עוף טמא שנתבשלה עם ביצים טהורות אינה אוסרת ואינה צריכה שיעור דקי"ל דמיא דביעי ולא כלום הוא וכ"פ הרמב"ם בפט"ו מהמ"א

כיון דכל הני רבוותא פשיטא להו דהלכה כההיא שינויא לא שבקינן לה משום האי דמספקא להו לבעל התרומה כתב הרשב"א בת"ה דביצת טריפה ונבלה דינה כדין ביצת עוף טמא דכל שאינה קלופה ונתבשלה עם אחרות אינה אוסרת דמיא דביעי מיא בעלמא הוא וכן יש לדקדק מדברי רש"י שכתב דטעמא דביצת אפרוח מפני שהבשר נותן טעם ול"ש טמאה ול"ש טהורה דנבלה היא: והטעם שהצריכו לביצת איסור ס' ואחד של היתר ולא סגי לה בס' כשאר איסורין שבתורה כתב הרמב"ם בפרק הנזכר מפני שהיא בריה בפני עצמה עשו היכר בה והוסיפו בשיעורה והיינו לומר שיש בה אפרוח שהיא בריה בפני עצמה ולפיכך כתב דביצת עוף טמא או של טריפה אינה צריכה ס' ואחד כמו שאבאר בסמוך והרשב"א כתב בחידושיו שאינו מחוור בעיניו כי לא באנו כאן לבטל את הביצה בעצמה אלא פליטתה דכולה שמעתין מיירי בהכי והרמב"ן ז"ל כתב די"ל דלפי שיש בביצים גדולים וקטנים והבא לבטל ביצה אינו משגיח עליה לראות אם זו וכולן שוות ממש לפיכך הוסיפו אחד ולא הצריכו לשער כל אחת ואחת עכ"ל וטעם זה של הרמב"ן כתבוהו הרא"ה והר"ן ז"ל וכתבו רבינו בסימן צ"ח: ולענין מ"ש הרשב"א על דברי הרמב"ם שאינו מחוור שלא באנו לבטל הביצה אלא פליטתה וכו'. נ"ל דהא ודאי פשיטא שלא באנו לבטל הביצה מפני שהיא בריה אלא פליטתה ואפ"ה עשו בה היכר כדי שידע שהוא משונה מפני שהיא בריה ולא נבוא לבטל אותה עצמה שכשנראה שינוי זה בביטול פליטתה נדע שהיא עצמה אינה מתבטלת כלל מפני שהיא בריה כנ"ל ויש נפקותא בין טעמו של הרמב"ם לטעמו של הרמב"ן דלטעמו של הרמב"ם לא שני לן בין נשלקה עם ביצים אחרים לנתבשלה עם תבשיל אחר ולטעמו של הרמב"ן לא אמרו אלא בנתבשלה עם ביצים אבל בנתבשלה עם תבשיל אחר אין צריך אלא ס' כשאר איסורים ונראה דתו איכא בינייהו היכא שנטרפה ביצה האסורה עם ביצים אחרים לטעמא דהרמב"ם סגי בס' דכיון שנטרפה שוב אין לה תורת בריה ולטעמא דהרמב"ן גם בזה צריך ס"א וכן פסק בת"ה בבית התערובות וז"ל ביצה של עוף טמא או ביצת טרפה שנטרפה בקערה עם ביצים אחרות אם יש ס' ואחד והיא מותרות ואם לאו אסורות מפני מה הוסיפו כאן אחד מפני שבביצים שבהם גדולות וקטנות ולפיכך הוסיפו אחד להשוות מדתן כדי שלא נצטרך לשער כל אחד ואחד ולפיכך ביצה שנתערבה בתבשיל בטילה בס' כשאר האיסורים עכ"ל: כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וז"ל ביצה שנמצא בה אפרוח שנשלקה עם ביצים המותרות אם היתה עם ס' ואחד וכו' אבל ביצת עוף טמא שנשלקה עם ביצי עוף טהור לא אסרה אותם ואם טרף אלו עם אלו או שנתערבה ביצת עוף טמא או ביצת טריפה עם ביצים אחרים שיעורן בס' ע"כ וצריך לדקדק האי שנתערבה דקאמר

ה"ד אם בשלא נשלקה ונתערבה עם אחרות כיון דלא חשיבא בריה דלית בה אפרוח תיבטל חד בתרי דיבש ביבש חד בתרי בטיל. ואיפשר שסובר דהיינו דוקא מדאורייתא אבל מדרבנן בעי ס' והרשב"א כתב בת"ה ובחידושיו וז"ל והרמב"ם כתב מפני שהיא בריה בפני עצמה עשו בה היכר והוסיפו בשיעורה וכתב עוד אבל אם נתערבה ביצת עוף טמא או ביצת טריפה עם ביצים אחרים שיעורן בס' כלומר בשטרפן אלו עם אלו ע"כ ואיני יכול ליישב דברי רבי' הרשב"א על דברי הרמב"ם דמדכתב הרמב"ם או שנתערב בה ביצת עוף טמא וכו' אחר שכתב אם טרף אלו עם אלו משמע דבלא טרף מיירי ואפשר דטרפן דכתב הרשב"א לא טרפן ממש קאמר אלא היינו שנשתברו בקערה ולאפוקי נתערבו כשהן שלמים בקליפתן דכל כה"ג לא בעי ס' דברובא בטילי דהא קי"ל יבש ביבש חד בתרי בטיל אבל משנשתברו בקערה שוב אין תורת יבש עליהם:

סעיף קטן טז

אפרוח שנולד מביצת נבילה וטרפה מותר הכי אסיקנא בתמורה ס"פ כל האסורין (תמורה לא.) דאפרוח ביצת טריפה מותר לד"ה וטעמו משום דכמה דלא מסרח לא גביל ובעידנא דגביל עפרא בעלמא הוא וכתבו הרי"ף בס"פ אלו טריפו':

סעיף קטן יז

כתב הרמב"ם ביצת עוף טמא שהתחיל העוף להתרקם בה וכו' כ"כ בפ"ג וכתב ה"ה שהקשה עליו הרשב"א בדין ביצת עוף טמא מהשרצים הגדלים בפירות במחובר שאינם קרויים שרץ העוף אע"פ שעתידין לצאת ולפרוח ואמר דכל שלא יצא לאויר העולם אינו שרץ העוף ולא שרץ הארץ שהרי אין הביצה גידולי קרקע והניח הדבר בצ"ע ודברי הרשב"א הם בס"פ א"ט וה"ה טען בעד הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן יח

ומ"ש בדין ביצת עוף טהור הכי משמע בס"פ א"ט (סד:) דקאמר התם דהא דתניא כל השרץ השורץ על הארץ לרבות אפרוחים שלא נתפתחו עיניהם הוי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ובפ"ק די"ט (ז.) אוקימנא להאי ברייתא דאסרה אפרוחים שלא נתפתחו עיניהם כראב"י אבל רבנן פליגי עליה ושרו כתב הרי"ף בפא"ט דרבנן סברי דכיון שיצא לאויר העולם שרי נראה מדבריהם שעד שלא יצא לאויר העולם אסור לד"ה וכ"כ הרשב"א שם וכתב עוד ומדרבנן כדאמרינן הכא:

סעיף קטן יט

טריפה אינה יולדת לפיכך עוף שהוא ספק טריפה והטיל ביצים משהין אותו וכו' מימרא דאמימר בפ' א"ט (נז. נח.) ואע"ג דאיכא התם תרי לישני משמע בגמרא דהאי לישנא איכא מסקנא דגמרא התם וכן פסקו כל הפסוקים (ב"ה: עמ"ש בסימן נז):

סעיף קטן כ
אין מוכרין ביצי נבילה וטריפה לנכרי שמא יחזור וימכרם לישראל וכו' שאין קונין ביצים טרופות מן הנכרי ברייתא בס"פ א"ט (סד.):

סעיף קטן כא
ומ"ש בד"א שרואין אותה טרופה וכו' אבל מותר לקנות ממנו פת שנילוש בביצים וכו' עד סוף הסימן כ"כ שם התוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן: כתב רבינו ירוחם י"מ דאפי' בזמן הזה שלוקחים ביצים מן הנכרים דאין ביצי עוף טמא מצויין בינינו אין לוקחי' מהם ביצים טרופות ויש מי שכתב שכיון שאין ביצי עוף טמא מצויין אצלנו לוקחים מהם אפי' ביצים טרופות וזה המחלוקת תלוי בגירסאות הגמרא ונכון להחמיר עכ"ל:

סימן פז

סעיף קטן א
איסור בשר בחלב כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו ונאמר ג' פעמים בתורה א' לאיסור אכילה וא' לאיסור הנאה וא' לאיסור בישול וכו' בריי' בס"פ כ"ה (קטו:):

סעיף קטן ב
ומ"ש והוציא איסור אכילה בלשון בישול לומר שאינו אסור מן התורה אלא דרך בישול אבל מדרבנן אסור בכל ענין כ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן ג
גדי לאו דוקא וכו' ול"ש בחלב אמו ול"ש בחלב אחרת אלא שדבר הכתוב בהווה ואינו נוהג אלא בטהורה כגון בשר בהמה טהורה בחלב טהורה אבל בשר טהורה בחלב בהמה טמאה וכו'. משנה שם (קיג.) בשר בהמה טהורה וחלב בהמה טמאה בשר בהמה טמאה וחלב בהמה טהורה מותר לבשל ומותר בהנאה ובשר העוף בחלב פשוט שם במשנה דלכ"ע מותר מן התורה ובשר חיה פלוגתא דר"ע ור"י הגלילי (שם) ופוסק רבינו כר"ע דאמר חיה ועוף אינם מן התורה וכ"כ הרא"ש שהוא דעת הרי"ף וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מהמ"א וכן פסק הרשב"א בת"ה ואמרינן בגמ' דלכ"ע היינו דוקא מדאורייי' אבל מדרבנן אסירי וכתב הרמב"ם בפרק הנזכר שלא אסרו חכמים אלא באכילה אבל לא בבישול והנאה וכבר יישב ה"ה מה שקשה על זה ולשון רבינו אינו מכוון שכלל דין בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טמאה ובשר טמאה בחלב טהורה עם דין בשר חיה ועוף בחלב טהורה ונהי דלענין שלא גזרו על בישולם והנייתם הם שוים כדמשמע מפשטא דמתני' ומדברי הרמב"ם ז"ל מ"מ מ"ש אינו אלא מדרבנן לא מצי קאי אלא לחיה ועוף בחלב טהורה דאילו לבשר טהורה בחלב טמאה ובשר טמאה בחלב טהורה לא אשכחן שאסרוה חכמים באכילה משום בשר בחלב וגם לא היה להם ענין לאסרו מדבריהם אחר

שכבר היה אסור ועומד מן התורה משום בשר טמא או משום חלב טמא וכך ה"ל לכתוב אבל בשר טהורה בחלב טמאה או בשר טמאה בחלב טהורה מותרים בבישול ובהנאה ובשר חיה ועוף אפילו בחלב טהורה מותר בבישול והנאה ואף באכילה אינו אסור אלא מדרבנן: כתב הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' רנ"ז) מסתברא שאסור לבשל בשר בחלב אשה מפני מראית העין ואם נפל לתוך התבשיל בטל ואין צריך שיעור וזה נ"ל ברור:

סעיף קטן ד

וביצים הנמצאים בעופות מותרים לאוכלם בחלב בד"א שהן גמורות כו' ברייתא בפ"ק די"ט (ז.) השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותרות לאוכלן בחלב ר' יעקב אומר אם היו מעורות בגידין אסורות ומשמע מדברי הפוסקים דהלכה כת"ק וכ"כ ה"ה וכתב הרשב"א בת"ה אי זו היא ביצה גמורה כל שיש לה חלבון וחלמון אע"פ שמעורות בגידין אין לה אלא חלמון עדיין בשר היא וכגוף העוף היא ואסור לאוכלה בחלב וי"א שאינה גמורה עד שתגמור קליפתה ותתקשה והראשון נראה עיקר עכ"ל וסברא זו שדחה הרשב"א כתבה המרדכי בריש ביצה בשם רשב"ם ורש"י פירש ביצים גמורות ואפילו בלא קליפה לבנה אלא שהחלמון לבדו גמור ואע"פ שמעורה עדיין בגידין שריא וכתב עליו הרא"ש ואפילו הן מעורות אלא שנגמר החלמון והיינו שלל של ביצים כשמחוברת באשכול ובלבד שיגמור החלמון אבל אותם שלא נגמרה החלמון שלהם אסורים עכ"ל וכתב רבינו ירוחם דברי רש"י והרא"ש ואח"כ כתב וי"מ דוקא שנגמרו בחלבון ובחלמון וראשון נראה עיקר עכ"ל. ובאמת שמפשט לשון הרא"ש שכתב והיינו שלל של ביצים כשמחוברת באשכול וגם פירש"י באותה סוגיא אהא דתניא האוכל מנבלת עוף (טמאה) [טהור] מן השלל של ביצים וכו' מן השלל של ביצים כשהם כבושים ושלולין קבועים בשדרה כלומר באוכל אותם ביצים בעודן מעורין בגידים וכל מעורות בגידים פי' מחוברות משמע מכל זה שאף ע"פ שעודם מחוברים באשכול אם נראה בהם שנגמר החלמון לגמרי כלומר שגדל כבר כל מה שדרכו ליגדל מיקרו גמורות ומותר לאכלן בחלב אבל מדברי רבינו שכתב ועדיין היא אדומה ומעורה כמו השלל של ביצים המחוברות באשכול נראה שהוא מפרש כל שהיא מחוברת באשכול עדיין לא נגמרה אלא בשכבר פירשה מן האשכול עסקינן ומפני שעדיין היא אדומה ואית בה שורייקי סומקי קרו לה מעורה בגידין ומפני שהיא דומה לאותן שמחוברות באשכול כתב הרא"ש והיינו שלל של ביצים כשמחוברת באשכול כלו' שהיא דומה לאותן שבשלל דהיינו המחוברות באשכול ונ"ל לפ"ז דכשפורשת מן האשכול עדיין אינה נגמרת כל צרכה דאל"כ כיון דבפירשה מן האשכול מיירי למה הוצרך לכתוב ובלבד שיגמור החלמון

וכו' אלא ודאי לפירוש זה אתי למימר שאע"פ שפירשה מן האשכול אינה מותרת בחלב עד שתגמר ותגדל כל מה שדרכה ליגדל. והר"ן כתב כלשון הזה בגמרא מוכח דביצים גמורות שיש להם חלבון וחלמון אע"פ שעדיין מעורות בגידים מותר לאכלן בחלב וה"ה דביצים גמורות כה"ג לא בעו מליחה אבל שאין גמורות בעי מליחה כבשר גמור נינהו עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם בני"ד אות כ"ב שאם אין לה חלבון עדיין בשר היא וטעונה מליחה ע"כ. ובא"ח הביא סברות אלו וכתב שי"א דביצים גמורות היינו שיש להם אותה קליפה דקה ולבנה אלא שעדיין היא רכה וה"ר יהונתן פירש דאפילו בלא קליפה דקה החיצונה מותר והוא שנעקרו מן האשכול אבל אם עדיין תלויים באשכול אסור ודווקא מעורבין בחלב הוא דאסירי אבל אם אכלן בפני עצמן מותר לאכול אחריהם גבינה או חלב בלא קינוח פה ובלא נטילה עכ"ל ונראה דלענין בשר בחלב אין להחמיר ביותר כיון דבשר עוף בחלב דרבנן ונראה דה"ה לענין מליחה שגם היא אינה אלא מדרבנן ואיפשר שהמחמיר בזה הויא חומרא דאתיא לידי קולא שיבא למולחם עם עוף או בשר ואם אינם צריכין מליחה נמצא שאין בהם מה לפלוט ובלעי מדם דפלטי עוף ובשר הנמלחים עמהם ומ"מ העולם נוהגין שכל שאין להם חלבון מולחין אותם ואפילו עם בשר (ב"ה וכ"כ ה"ה בשם הרשב"א ובכל כיוצא בדברים אלו סומכין על המנהג) :

סעיף קטן ה

דגים וחגבים מותר לאוכלן בחלב ר"פ כ"ה (קג:) (כל הבשר) אסור לבשל בחלב חוץ מבשר דגים וחגבים וכתב הר"ן דכיון דלבשלן שרי משמע דלאוכלן בחלב נמי שרי דאיסור בשר בחלב בלשון בישול אפקיה רחמנא וכן כתב הרמב"ם והרשב"א דלאכלם בחלב נמי שרי ומ"מ אין לאכול בחלב מפני הסכנה כמו שנתבאר בספר א"ח סי' קע"ג :

סעיף קטן ו

כתב הרמב"ם המבשל בחמי טבריה וכו' ז"ל בפרק ט' מהמ"א המעושן והמבושל בחמי טבריה וכיוצא בהם אין לוקין עליו וכן המבשל בשר במי חלב או בחלב מתה או בחלב זכר או שבשל דם בחלב פטור ואינו לוקה על אכילתו משום בשר בחלב ואח"כ כ' המבשל שליל חייב וכן האוכלו אבל המבשל שליא או עור וגידים ועצמות ועיקרי קרנים וטלפים הרכים פטור וכן האוכלו פטור ע"כ. ורבי' איחר החלוקה האמצעית מפני שהוזכר בה מי חלב והיה צריך להאריך בה לכתוב דעת הרא"ש בה אבל איני יודע למה העתיק דם שבשלו בחלב מחלוקה שכתבה הרמב"ם וקבעה בחלוקה הראשונה דמה לו לשנות סדר המחבר ועוד ששם הוא המקום הראוי לשנות בו פטורים ואין לוקין על אכילה משום בשר בחלב דמשמע דלוקה הוא משום דבר אחר ובאותה חלוקה שכתב הרמב"ם קאי למבשל בשר בחלב ולדם שבשלו בחלב דלוקה ע"ז משום נבלה וע"ז משום

דם אבל בסדר שכתבם רבי' לא קאי אלא לדם שבשלו לחודיה ואח"כ כשכתב בשר שבשלו בחלב כתב סתם פטור ולא כתב אין לוקין על אכילתו והו"ל לצרף שתים אלה דם ובשר בחלב בבבא אחת ולגזור בהם פטור ואין לוקין על אכילתן משום בב"ח ועל דין זה דדם שבשלו בחלב דמשמע מדברי הרמב"ם שלוקין עליו משום דם יש לתמוה מדאמרינן בפרק הקומץ רבה (מנחות כא.) דם שבשלו אינו עובר עליו ומיהו רש"י בפכ"ה (קט.) אמתני' דהלב קורעו ומוציא את דמו כתב דדם שבשלו חייב עליו כרת וצ"ל דס"ל דההיא דהקומץ רבה אתיא דלא כהלכתא ונראה שזהו דעת הרמב"ם ז"ל ודינים אלו פשוטים בפרק כ"ה (קיד.) חוץ ממבושל בחמי טבריה ומעושן ועור וכתב ה"ה שהמעושן הוא בעיא בירושל' פ' הנודר מן המבושל ולא איפשיטא וספיקא דאורייתא לחומרא ומבושל בחמי טבריה נראה שם שהוא שוה למעושן ולגבי שבת (מ:) המבשל בחמי טבריה פטור ועוד סובר הרמב"ם שהוא שוה לגידים ועצמות וכו':

סעיף קטן ז

כתב א"א הרא"ש ז"ל דנסיובי דחלבא אינה בכלל מי חלב ואסורים מן התורה וכו' בפ' כ"ה (קיד.) אהא דתניא המבשל במי חלב פטור וכ' התוס' דאיסורא מיהא איכא דהא כותח מנסיובי חלבא כדאיתא פרק אלו עוברין ואמרינן לעיל דאסור לאכול בשר בכותח וכתב ע"ז ואני אומר דנסיובי מן התורה אסירי והא דתניא דפטור במי חלב היינו לאחר שהוציאו מן החלב כל האוכל וכו' ואפשר דאיסורא דרבנן מיהא איכא לבשל בו בשר מדקתני פטור ולא קתני מותר:

סעיף קטן ח

חלב הנמצא בקבה לדעת הרי"ף אינו חלב וכו' כבר כתבתי בסימן פ"א שהרי"ף גורס במסקנא בפ' כ"ה דכשרה שינקה מן הטריפה מעמידין בקבתה וכ"ש טריפה שינקה מן הכשרה משום דחלב המכונס בקבה פירשא בעלמא הוא ולפיכך כתבה שם בשמעתא דכחל דהא דתניא קבה שבשלה בחלבה אסורה קודם חזרה נשנית אבל האידנא הא איפסיקא הלכתא בהדיא דמעמידין בקבת נבילה דפירשא הוא ונראה שהוא מפרש דכי אמרינן פירשא בעלמא הוא היינו לומר דנפק ליה מתורת אוכל וחשיב כפרש וטנופת וכ"פ הרמב"ם בפט"ו מהמ"א אבל רש"י אינו גורס במסקנא דפרק כ"ה כשרה שינקה מן הטרפה דההיא קיבתה אסור וכ"נ שהוא דעת הר"ן ור"ת מקיים הגירסא אלא שמחלק בין צלול לקרוש שכל שהוא צלול עדיין שם חלב עליו והיינו ההיא דקבה שבשלה בחלבה אסור והא דאסיקנא דכשרה שינקה מן הטרפה קיבתה מותרת משום דחלב המכונס בה פירשא בעלמא הוא היינו דוקא בחלב הקרוש שבה שכיון שנקרש יצא מתורת חלב והוי פירשא בעלמא כתבו התוספות שם ואותן הקרוש לפי דבריו אפי' נמלח בתוך הקבה

מותרין והרשב"א אע"פ שבחידושיו כתב שנראין דברי רבינו תם בת"ה כתב המבשל בחלב שבקבה אפי' היה צלול מותר דאינו אלא כפירשא בעלמא ויש מי שאוסר בצלול אבל בנקרש בחיי הבהמה מותר דכיון שנקרש במעי הבהמה חשוב כפרש והגאונים מסכימים להתיר עכ"ל נראה מדבריו אלא שהוא סובר כדברי הגאונים והרא"ש בס"פ כ"ה דחה סברת הרי"ף וכתב סברת רש"י ואח"כ סברת ר"ת וכתבתי לשונו בסימן פ"א ומשמע לרבינו שמאחר שהביא דברי רבי' תם באחרונה דהכי ס"ל ול"נ שהוא נוטה לדעת רש"י שהרי כתב שאין הלשון מוכח כגירסת רש"י (רב אלפס) אלא שהוגה אח"כ בספרים ועוד שכתב ור"ת היה אומר דלגירסא זו יש לחלק וכו' משמע דאיהו לא סבר לה לאותה גירסא: כתב המרדכי שיש מי שסובר דחמאה וחלב הצלול כשחזר ונקפה נעשה פירשא ע"כ ומתוך דברי הרשב"א שכתב נקרש בחיי הבהמה יתבאר לך שאינו סובר כן וכן הוא משמעות דברי הפוסקים ז"ל: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן דבין קרוש בין צלול פירשא בעלמא הוא וכן נהגו:

סעיף קטן ט

ומ"ש לפיכך אם מלח הקבה בחלבה נאסר וכו' כן כתב רש"י בסוף פרק כ"ה וחלק על המתירין משום דהוי נ"ט בר נ"ט דלא דמו כלל משום דכיון שיש בחלב זה טעם מהבשר נעשה חתיכת איסור וכשמתערב עם חלב הגבינה הרי הוא אוסרו ואע"פ שרש"י פוסק שם דבכל שהוא אוסר משום דהוי מין במינו לא חשש רבינו לכתוב כך אלא כתב שאם העמיד בה גבינות אינו אוסר עד שיהא בה בנ"ט וזהו מפני שהוא כתב בסי' ק"ח שמסקנת הרא"ש כדברי האומר דמין במינו בששים וסתם בזה דבריו כאן כדעת הרא"ש והשיעור שצריך שישהא במליחה לשיחשב כרותח נתבאר בסי' ס"ט גבי מולח בכלי שאינו מנוקב ושיעור מליחתו לשיהיה כרותח כתב רבי' בסימן צ"א:

סעיף קטן י

ומ"ש וכן אם עמד בה יום אחד דכבוש כמבושל יתבאר בסי' ק"ה בס"ד. ומשמע מדברי רבינו דלסברת הרי"ף והרמב"ם אפי' נמלח קבה בחלבה או עמד בה כמה ימים מותר להעמיד בה דכיון דאינה חלב אלא פירשא ל"ל בה בין בצלול בין בקרוש ולר"ת נמי בקרוש שרי וכן משמע מתשובת רשב"א שהביא המרדכי דטעם היוצא מן הבשר נעשה פרש כשנבלע בקבה והטעם משום דאין כח בטעם שקבל פרש זה מן העור לכשיתחבר אח"כ עם חלב גמור שממנו נעשה גבינה שיוליך עמו טעם בשר ויעשה אח"כ בשר בחלב שהרי דגים שקבלו טעם בשר מותר לחברם אח"כ עם חלב וכ"ש זה שהוא פרש ודבר בטל שאין בו כח לקבל טעם בשר ולהוליך זה הטעם עמו לחבר אותו עם חלב הגבינה הנקפא בו לעשות אז בשר בחלב דהוי גרוע מנותן טעם בר נ"ט מצד שהוא פרש גמור

אבל רבי' ירוחם כתב שיש מי שכתב דאפי' לפי שיטת הגאונים אם נמלח הקבה בתוך העור שאסור להעמיד בה גבינה שאע"פ שהיא פרש בעלמא מ"מ כבר לקחה טעם בשר וכשמעמיד בה הו"ל בשר בחלב וכ"נ עיקר ע"כ וכ"נ ממ"ש המרדכי בשם אבי"ה וספר התרומה וכתב עוד יש מי שכתב שאם עמד ימים רבים החלב כנוס בתוך הקבה ליבשו (עד שנעשה יבש) שנאסר שהרי הוא ככבוש והרי הוא כמלוח וכ"ש אם העמידו בעשן ליבשו עד שנעשה יבש והוא כמו קבה שנמלחה בעורה ולא מטעם בשר בחלב שכבר אמרנו דבשר בחלב אפי' תרו ליה כולי יומא כשרה אלא מטעם אם הוא קיבת נבלה או טריפה או לפי מה שכתבתי כי אפי' שהקבה פירשא בעלמא מ"מ לקח טעם העור ומעמיד החלב בבשר עכ"ל: ולענין הלכה נראה דאפי' לדידן דנקיטינן כהרי"ף והרמב"ם יש להחמיר שלא להעמיד בחלב הקיבה שנמלח בקיבתה או שעמד בו יום אחד ומיהו היכא שהעמיד כבר בדיעבד נראה שיש לסמוך על דברי המתירין : כתב בשבלי הלקט עור קיבה שמולחין ומייבשין אותו וממלאין אותו חלב מותר דכיון שנתייבש העור הוי כעץ בעלמא ואין בו שום לחלוחית בשר : תנן בסוף פרק כ"ה (קטז.) המעמיד בעור של קבה אם יש בה בנ"ט הרי זו אסורה וכתב הרשב"א תמיה לי מה קמ"ל פשיטא דבשר בחלב בנ"ט אסור ושמא קמ"ל דדוקא אם יש בה בנ"ט אסור ומשום בשר בחלב הא אין בו בנ"ט מותר דאע"ג דמעמיד הוא בשר בחלב בטעמו תלה ליה רחמנא כדאמר רבא לעיל דרך בישול אסרה תורה מה שאין כן במעמיד בעור נבלה דאזלינן בתר מעמיד ואף על גב דלית בה נ"ט רואין אותו כאילו הנבלה קיימא בעין וכ"כ הר"ן שם ובפרק אין מעמידין בשם ה"ר יוסף הלוי אהא דאמר שמואל מפני מה אסרו גבינות הנכרים מפני שמעמידין אותם בעור קבת נבלה דהיינו טעמא דנקט עור קבת נבלה משום דמאחר שהוא בעצמו אסור כיון דאוקומי אוקים לא בטיל אבל עור קבת כשרה מאחר שהוא בפני עצמו ולית ביה איסורא אלא משום חבורו עם החלב ליכא למימר הכי דכל אימת דלא יהיב טעמא לאו בשר בחלב הוא אלא האי באפיה קאי והאי באפיה קאי וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ג מהמ"א בימי חכמי המשנה גזרו על גבינות הנכרים ואסרום מפני שמעמידין אותם בעור קיבה של שחיטתן שהיא נבילה וא"ת והלא עור הקבה דבר קטן הוא עד מאד בחלב שעמד בו ולמה לא יבטל במיעוטו מפני שהוא המעמיד הגבינה והואיל ודבר האסור הוא שהעמיד הרי הכל אסור ובפ"ט כתב אסור להעמיד הגבינה בעור הקבה של שחוטה ואם העמיד טועם את הגבינה אם יש בה טעם בשר אסורה ואם לאו מותרת מפני שהמעמיד דבר המותר הוא שקבה שחוטה היא ואין כאן אלא איסור בשר בחלב ששיעורו בנ"ט אבל המעמיד בעור קבת נבילה וטריפה ובהמה

טמאה הואיל והמעמיד דבר אסור בפ"ע נאסרה הגבינה משום נבלה לא משום בשר בחלב ומפני חשש זה אסרו גבינות הנכרים כמו שביארנו עכ"ל ומתוך דברים אלו יתבאר לך שמ"ש רבינו ירוחם דין הקבה ועורה להעמיד בה גבינה עור קבה פשיטא דאסור בין מכשרה בין מנבלה לד"ה שהוא בשר בחלב ואם העמיד בו טועמו קפילא ארמאה ויש מי שכתב שהמעמיד הגבינה לא בטיל וכן נראה עיקר וכ"כ הרמב"ם ולפיכך אסרו גבינות הנכרים לפי שמעמידין אותם בעור הקבה עכ"ל שנראה מדבריו אלה דלהרמב"ם מעמיד בעור כשרה נמי לא בטיל אינו מכוון דלא כתב הרמב"ם כן אלא במעמיד בעור קבת אסורה אבל במעמיד בעור קבה כשרה בנ"ט כדקתני מתני' והמרדכי כתב אע"פ שכתב ר"ת דאין העמדה אוסרת אלא בס' שמא לא אמר הלכה למעשה שיש לדחות ראיותיו שאפילו יש בחלב יותר מס' באיסור כיון שהאיסור מעמיד היינו נ"ט: כתב המרדכי על קבה שהעמידו בה חלב הרבה ועשו בה גבינות ונמצא לאחר זמן בתוך השק שהקבה נתונה בו מעט מן הדקין והתיר רשב"א את הגבינות והאריך בטעמו של דבר ורבינו ברוך התיר מטעם אחר דמסתמא לא העמיד כל החלב מהצלול אלא גם מן הקרוש וה"ל זה וזה גורם מותר: כתב עוד המרדכי בשם רשב"א מי יודע אם גבינות חשובות כחתיכה הראויה להתכבד ואם ידוע שיש אחת שנעשית מקבה האסורה אוסרת כל האחרים : כתוב בהגהות אשיר"י בפרק בתרא דע"ז יש להסתפק בשר בחלב שאסרו חכמים כגון ששהה בצונן יותר מיום אחד או ע"י מליחה אסרוהו בהנאה אם לאו והמתיר בהנאה אין מוחין בידו כל כמה דלא אשכחן ראיה לאיסורא עכ"ל. וכ"כ המרדכי בפרק א"מ:

סימן פח

סעיף קטן א

כל הבשר שאסור לאוכלו בחלב אפי' בשר חיה ועוף אסור להעלותו על השולחן ר"פ כ"ה (קג:) (כל הבשר) אסור לבשלו בחלב חוץ מבשר דגים וחגבים ואסור להעלותו עם הגבינה על השולחן חוץ מבשר דגים וחגבים ובמשנה שאחר זה (קד:) באי זה שלחן אמרו בשלחן שהוא אוכל אבל בשלחן שהוא סודר עליו את התבשיל נותן זה בצד זה ואינו חושש. והא שאסור להעלותו על השלחן דוקא בב' בני אדם המכירים זה את זה וכו' עד סוף הסימן נתבאר בטור א"ח סי' קע"ג:

סימן פט

סעיף קטן א

אכל בשר ל"ש בהמה חיה ועוף לא יאכל גבינה אחריו וכו' כל סימן זה נתבאר בספר א"ח סימן קע"ג זולת מ"ש בשם הרמב"ם בד"א באוכל בשר בהמה וחיה אחר גבינה

אבל אם אוכל אחריה בשר עוף א"צ לא קינוח ולא הדחה ולא נטילה שלא כתבו רבי' בספר א"ח וטעמא דהרמב"ם מדגרסינן בפרק כ"ה (קד:) תאני אגרא חמוה דרבי אבא עוף וגבינה נאכלין באפיקורן כלומר דרך הפקר שאינו נזהר לקנח פיו וליטול ידיו ביניהם ומפרש הוא ז"ל דבאוכל גבינה ואח"כ עוף מיירי דאילו אכל עוף תחלה אסור לאכול אחריו גבינה ושלא כדברי הרמב"ן שכתבו הרשב"א והר"ן שסובר דאפילו עוף ואח"כ גבינה שרא אגרא וכתב הר"ן דהא דתני אגרא עוף וגבינה נאכלין באפיקורן ה"ה לחיה וגבינה לדידן דקי"ל חיה ועוף אינם מן התורה אבל הרמב"ם ז"ל כתב דחיה כבהמה אף על פי שהוא עצמו פסק דחיה ועוף אינם מן התורה ואיפשר שטעמו לפי שבשר החיה דומה לבהמה ע"כ וז"ל הרא"ש וכיון שהביא הרי"ף הא דתני אגרא אלמא ס"ל כר"ע דאמר חיה ועוף דרבנן והא דנקט אגרא עוף ולא נקט חיה משום דשכיח טפי ור"ת פי' משום דעוף אין נדבק בידים ובשינים ובחניכים ע"כ וז"ל הרשב"א בת"ה אכל עוף או חיה יש מי שהורה שאוכל אחריהם מיד גבינה בלא קנוח הפה ובלא נטילת ידים ואין דבריהם מחוורים וגדולי המחברים אסרוהו כאוכל אחר בשר הבהמה אבל אם אכל גבינה תחלה אוכל אחריה עוף או חיה בלא קנוח הפה ובלא נ"י ולזה דעתנו נוטה וכזה ראוי להורות עכ"ל. ומתוך מה שכתבתי יתיישב לך למה כתב רבינו דין זה בשם הרמב"ם ולא כתבו סתם כיון שהוא שנוי בגמרא דמשום דבגמרא אפשר לפרש דגבינה אחר עוף נמי נאכל באפיקורן כדברי הרמב"ן או דעוף דנקט לאו דוקא דה"ה לחיה כיון שאינה אסורה אלא מדרבנן וכדברי הרשב"א לכך כתב סברת הרמב"ם דמפקא מתרוייהו: כתב רבינו סימן צ"א צריך ליזהר שלא יגע בשר לח בלחם שאם יגע בו אסור לאוכלו עם גבינה וכן אם יגע בו גבינה אסור לאכלו עם בשר והכי איתא בירושלמי הדין דאכיל חובץ ובעי למיכל קופר מבער פתיתין פי' מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר צריך לבער מעל השלחן שיורי פת שאכל עם הגבינה עכ"ל והירושלמי הזה הוא בפסחים פרק אלו דברים וכתוב בהגהות אשירי בשם א"ז מצוה מן המובחר היכא שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר צריך להעביר מעל שלחן הלחם וכל המאכל שעלו עם הגבינה על השלחן ואח"כ יביא בשר ויאכל: וכתוב בתשובות (להרמב"ם)[להמיוחסות הרמב"ן] סי' קע"ב שאסור לאכול גבינה על מפה שאכלו בה בשר שא"א שאין עליה כמה טיפי בשר ולא מחמת שנבלע בתוכה אני אומר שהבלוע אינו יוצא אלא ע"י דבר חם ואי משום הא היה אסור להניח עליו גבינה חמה אבל הצוננת לא אלא שאני אומר וכן אמת שלכלוכי בשר יש עליה שהרבה פעמים יש נופלים עליה טיפי התבשיל וכן שמניחים עליה סכין שחותכין בה הבשר וכל שהוא בעין כשמניחים עליה גבינה בין חמה בין צוננת נוגעים

זה לזה לפחות והדחה מיהא בעי והדתנן צורר אדם בשר וגבינה וכו' נהי דקליפה לא בעי הדחה מיהא בעי ועוד שזה חמור יותר כי הרבה פעמים ידבקו לכלים הבשר בעצמו והגבינה בעצמה או בלחם אשר הוא אוכל ויאכל בשר וגבינה בתפיסה אחת וזה דבר ברור וכ"ש שאסור לחתוך גבינה ואפי' צוננת בסכין שרגילין לחתוך בשר ולא עוד אלא אפי' הפת שאוכלים עם הגבינה אסור לחתוך בסכין שחותכין בו בשר לפי שלפעמים הסכינין שומנו של בשר קרוש עליהם וכשחותכים הפת נדבק בו כדאמרינן (חולין קיא:) צנון שחתכו בסכין מותר לאוכלו בכותח ואוקימנ' בדטעים ליה וליכא טעם בשר כלל ואיפשר כי בעי טעימת קפילא כדעת רש"י ואמרינן נמי (שם קיב.) קישות ואבטיח גריר להו לבי פסקיה עכ"ל ובא"ח כתב דברים אלו בשם הרשב"א ואח"כ כתב בשם בעל התרומה שרבינו שמשון היה מתיר בסכין של בשר לחתוך בו לחם ולאכול עם גבינה משום דהוי נ"ט בר נ"ט אבל לחתוך בו גבינה ודאי אסור אם לא נעצו בקרקע עשרה פעמים או שפשפו באבן רך או בפחם ומיהו בלא קינוח אפי' לחם אסור מפני שמנונית שעליו ומעשה בא לפני ה"ר שמשון שחתכה שפחתו בסכין של בשר גבינה של נכרי שהוחמה אצל האש ואמר הרב שהסכין כשר וא"צ אלא הדחה כדין צונן דהאי נמי כצונן דמי כיון דאין יד סולדת בו עכ"ל: כתב רש"י בפ' כ"ה (קז:) על שמש המשמש בסעודה אף על פי שנוגע בסעודה לא איכפת לן שלא הצריכו נטילה אלא לאוכלין לא לנוגעין:

סימן צ

סעיף קטן א

הכחל בין שהוא של מניקה שיש בה חלב הרבה בין אינו של מניקה אסור מדרבנן לבשלו בקדרה אפילו לבדו בלא בשר וכ"ש עם הבשר אלא קורעו שתי וערב וכו' בפרק כ"ה (קט.) תנן הכחל קורעו ומוציא את חלבו לא קרעו אינו עובר עליו ובגמרא (שם:) אמר רבי זירא א"ר אינו עובר עליו ומותר ואיכא דאמרי אמר רבי זירא א"ר אינו עובר עליו ואסור תניא כל"ק כחל שבשלו מותר קיבה שבשלה בחלבה אסור ומה הפרש יש בין זה לזה זה כנוס במעיו וזה אינו כנוס במעיו כיצד קורעו אמר רב יהודה קורעו שתי וערב וטחו בכותל אמר ליה רבי אלעזר לשמעיה קרע לי ואנא איכול מאי קמשמע לן מתניתין היא והא קמשמע לן דלא בעי שתי וערב וטחו בכותל ויש גורסים א"נ לקדרה. ואיתא תו בגמרא (שם) דא"ר נחמן לטבחי זויקו לילתא כחלא והא אנן תנן קורעו ההוא לקדרה והא קתני שבשלו דיעבד אין לכתחילה לא ה"ה דאפילו לכתחילה ואיידי דבעי למיתנא סיפא קיבה שבשלה וכו' תנא נמי רישא שבשלה. ופרש"י א"ר אינו עובר עליו מדאורייתא ומותר לכתחילה באכילה אם בשלו ולא אמרינן אסור מיהא מדרבנן דהא

אפילו נסחט ממנו ויצא אמרינן לקמן חלב שחוטה מדרבנן הוא והאי כיון דמיבלע ולא פירש אפילו איסור דרבנן ליכא: זה כנוס במעיו. ומשיצא מדדי הבהמה חלב הוא וכחל אינו כנוס במעיו שלא יצא מדדי הבהמה בחייה ולא נאסף אלא מובלע בבשר הוא ולא בא לכלל חלב ומיהו לכתחילה בעי קריעה מדרבנן: וטחו בכותל. כובשו בידיו לכותל כדי שיסחט חלבו: קרע לי. כחל קודם שתצלנו ואנא איכול: הא קמ"ל קריעה בעלמא קאמר ליה או שתי או ערב לפי שהחלב הנוטף יוצא למטה ומשיצא והרי הוא חלב לא חזר ולא בעינן שתי וערב אלא לקדרה דהתם ודאי צריך להוציא כולו מתחלה לפי שכשהוא יוצא הרי הוא חלב גמור וחוזר ומתבשל עמו ודקתני לעיל שבשלו מותר בצלי קאמר דצלי נמי קרי בישול דכתיב בדברי הימים ויבשלו את הפסח: זויקו. שפודו תנו לה כחל בשפוד: והאנן קורעו תנן ההוא לקדרה. דכי נפיק מינה הוי חלב שחוטה וכי הדר ומבלע ליה אסר ליה ודקתני ולא קרעו אינו עובר עליו רב נחמן ס"ל כלישנא בתרא דרב ובריית מוקי לה בצלי: והא קתני שבשלו. בדיעבד והא ודאי בצלי הוא מדקתני מותר דאי בקדרה אמאי מותר הא יצא החלב וחזר ונבלע עכ"ל וכתבו התוספות והרא"ש דלקמן כתב והלכות כחל כבר אמרנו למעלה לצלי בעי קריעת שתי וערב ואם לא קרעה אינו עובר עליו כלישנא קמא דרב ומותר דהא תניא כוותיה לקדרה קורעו שתי וערב וטחו בכותל ע"כ. וכתבו עוד והאי דאמרינן בפרק גיד הנשה כחל בס' וכחל מן המנין היכא דלא קרעיה ובשליה בהדי בישרא ל"ג ליה דאפילו בשליה בקדרה לחודיה אסור ומיהו גם לפרש"י אם יש במים שמתבשל בהם הכחל ס' הכחל מותר היכא דבשלו לחודיה לפי שהחלב הנפלט מתבטל במים אבל כשמתבשל עם הבשר אסור משום טעם הבשר הנבלע בחלב שבכחל ע"כ. משמע דהיכא דקרעה שתי וערב וטחו בכותל מותר לבשלו בקדרה ואפי' עם בשר שהרי לא נשאר בו חלב כלל וכן כתב הר"ן ז"ל שהוא דעת רש"י. וכן נראה מדברי רבינו ירוחם וכן נראה מדברי סמ"ג שכתב ולכל הפירושים כחל שקרעו שתי וערב יטחו בכותל מותר לבשלו עם בשר וכ"כ התוספות והרא"ש בפרק כל הבשר (חולין דף קיא.) אהא דדרש מרימר הילכתא בין כבדא בין כחלא תותי בישרא שרי יש ללמוד מכאן היתר פשוט דהיכא דקרעו שתי וערב וטחו בכותל דמותר לבשלו בקדרה עם בשר כדברי ר"ת ולא מצינו בקונטרס שחלק עליו בזה דהא שרי הכא תותי בישרא אף על פי ששמנונית הבשר נוטף על הכחל ע"כ אבל ספר התרומה כתב לדעת רש"י לקדרה אם קרעו שתי וערב וטחו בכותל מותר אף לכתחילה בלא בשר עמו וכן לעשות מולייתא שקורין פשטיד"א ואם לא קרעו שתי וערב אף דיעבד אסור שחלב הנפלט חוזר ונבלע וכיון שפירש איקרי חלב מדרבנן וכי נבלע אוסר בשר הכחל ואם יש

ס' במים עם הכחל שיתבטל עם החלב הנפלט אז מותר ועם בשר אסור לכתחלה אפי' קרעו שתי וערב וכן כתב המרדכי וכ"כ הגה"מ לדעת רש"י לקדרה אם קרעו שתי וערב וטחו בכותל מותר בלא בשר עמו לכתחילה ועם בשר אסור לכתחלה ושרי דיעבד וזהו דעת רבינו שכתב קורעו שתי וערב וטחו בכותל להוציא כל חלב שבו ואז מבשלו בקדרה לבדו. ואף על פי שאח"כ כתבו הגהות נהגו העולם שלא לבשל שום כחל עם בשר כלל אפי' על ידי קריעת שתי וערב וטחו בכותל אף על פי שמותר לכל הפירושים ע"כ וזה סותר מה שכתבו קודם דלדעת רש"י אפי' קרעו שתי וערב וטחו בכותל אסור לכתחלה לבשלו עם בשר בהגהות החדשות אין כתוב הא דנהגו העולם שלא לבשל וכו' ונראה שמטעם זה נמחק שלא יהא סותר לדברי הראשונים ואיפשר לקיים הגירסא ולומר דנהי דבתחלה כתב דברי ספר התרומה דסבר דרש"י אוסר לבשלו עם בשר כלל מ"מ דברי רש"י אינם מוכרחים לומר כן ולא עוד אלא דלכאורה לא משמע כן מדבריו ועוד שיש כמה רבוותא שמפרשים דבריו לומר דעם בשר נמי שרי לפיכך כתבו שנהגו שלא לבשלו כלל עם בשר אע"פ שלכל הפירושים מותר דלפי' רש"י נמי משמע דשרי ומיהו לדברי המפרשים דלרש"י אסור אתי שפיר מנהג העולם וזהו שכתב אח"כ מיהו ה"ר יחיאל היה אומר דלפירוש רש"י שפירש דלקדרה שהזכיר התלמוד היינו לקדרה בלא בשר לפ"ז לא מצינו לו שום היתר עם בשר ע"כ והר"ן אחר כל הפירושים שהביא כתב ומכל מקום לדברי כולם כל שקרעו שתי וערב וטחו בכותל אפי' לבשלו לכתחלה מותר עם בשר אלא אם כן הא גזרת האחרונים שמא לא יקרענו יפה יפה כמו שגזרו בכבד כפי דעת המפרשים עכ"ל ונראה שכתב כן לפי שראה שהיו העולם נזהרים מלבשלו עם בשר כלל אפילו אחר קריעת שתי וערב וטיחה בכותל וגם רבינו ירוחם כתב לפי שראיתי בכמה מקומות נוהגים בו איסור לבשלו עם בשר אפילו בקריעת שתי וערב וטיחה בכותל וגם מן התלמידים טועים סבורים שהוא אסור מנהג בטעות הוא ואין להם על מה שיסמכו כי כל הפוסקים כתבו שמותר לכתחלה לבשלו עם בשר בקדרה כיון שקרעו שתי וערב וטחו בכותל ומכל מקום ראוי להחמיר ולבשלו לבדו לכתחלה וקורעו שתי וערב וטחו עכ"ל ואע"ג דלכאורה נראה שסוף דבריו שכתב ראוי להחמיר ולבשלו לבדו לכתחלה סותר למה שכתב תחלה שמנהג בטעות הוא כי דייקת ביה משכחת דאינו סותר ומה שכתב תחלה היינו על מה שסוברים שהוא אסור מן הדין ומה שכתב בסוף הוא מטעם חומרא בעלמא שאף ע"פ שמן הדין מותר ראוי להחמיר בו ויותר נראה דלעולם אותו מנהג טעות קרי ליה דחומרא יתירה היא בלא טעם ולא בא לומר אלא דאע"ג דלפר"ת לבשלו לבדו סגי בקריעה קצת ראוי להחמיר שלא לבשלו לכתחלה אפילו לבדו אלא

על ידי קריעה שתי וערב וטיחה כדברי שאר מפרשים ויש הוכחה שזאת היתה כוונתו מדכתב ולצלי קריעה קצת דע"כ לא כתב כן אלא לומר דאף ע"ג דהרי"ף לא מצריך לצלי קריעה כלל ראוי להחמיר להצריכו קריעה קצת כדברי ר"ת ומ"מ לפי דברי ספר התרומה והמרדכי והגהות והסכמת רבינו זכינו לדון שאין אותו מנהג מנהג טעות ואין בו על מה שיסמוך כדברי רבינו ירוחם וגם לא גזרת אחרונים כדברי הר"ן אלא דין גמור הוא לפי פרש"י ז"ל בגמ' ואע"פ שיש חולקים על פרש"י וגם דברי רש"י עצמו יש מפרשים להקל נהגו העולם כדברי רש"י וכדעת המפרשים דבריו להחמיר :

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו לא קרעו ובשלו אפי' בקדרה (ב"ה צ"ל בקריעה) לבדו אם אין ששים כנגד הכחל אסור מבואר הוא במה שכתבתי בשם התוס' והרא"ש ז"ל אלא שצריך לתקן הלשון כאילו כתוב ובשלו בקדרה אפי' לבדו:

סעיף קטן ג

ומ"ש או אפי' קרעו ולא טחו בכותל. לא מצאתיו מבואר אבל יש ללמוד כן מדחזינן שהצריכוה קריעה וטיחה אלמא אין החלב מתמצה ממנו בפחות מכאן וכל שאין החלב גומר להתמצות ממנו צריך ס' כנגד הכחל דבכוליה משערינן דאי בדנפק מיניה מי ידעינן כמה נפיק מיניה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם יש ס' כנגדו מותר והכחל עצמו משלים לס' בפרק גיד הנשה (חולין צו:) אמר רב נחמן כחל בששים וכחל מן המנין:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם בשלו בקדרה עם בשר אפי' יש ס' כנגדו הכחל אסור היינו מאי דאמר בפ' גיד הנשה וכחל עצמו אסור וכמו שהוא מבואר במה שכתבתי בשם התוס' והרא"ש וטעמא משום טעם הבשר הנבלע בחלב שבכחל. והר"ן כתב כחל עצמו אסור פי' מפני מראית העין שאף ע"פ שראוי להתיר כחל זה מפני שהחלב יצא ממנו ונתבטל אי שרית לי' אתי למישרי חתיכת נבלה. ודע דהכי נמי כחל עצמו משלים למנין ס' אף על פי שהוא עצמו אסור שהרי כחל בס' וכחל מן המנין אמר רבי יצחק בריה דרב משרשיא וכחל עצמו אסור וכן כתב הרמב"ם בפט"ו דאפילו כשהכחל עצמו אסור כחל מן המנין ומאחר שכן הוא צריך לומר שמ"ש רבינו והכחל עצמו משלים למנין ס' אינו מקושר עם מה שלמעלה אלא ענין לעצמו הוא שלמדנו שכחל עצמו משלים לששים כל היכא שצריך ששים בין שיהיה כחל עצמו מותר בין שיהיה אסור. ואם תאמר כיון דכחל עצמו אסור היכי הוא מצטרף להשלים ס' כבר תירצו התוספות והרא"ש שהטעם מפני שאיסורו של כחל

אינו משום שיש בו טעם חלב יותר משאר בשר אלא לפי שיש בו גומות שהחלב כנוס לתוכו ויש באותו חלב טעם בשר ואי אפשר להפרישו מן הבשר דלא מהני קריעה לאחר בישולו ואף ע"ג דבגמר בישולו יוצא כל החלב מ"מ קודם גמר בישולו נאסר בשביל חלב שבגומו' ותו לא מישתרי דחיישינן שמא יאכלנו קודם גמר בישולו ולפי שאין הכחל נאסר מחמת עצמו אלא מחמת חלב הכנוס בגומות לכך הוי כמו שאר בשר לבטלו ע"כ והרמב"ם כתב שהטעם מפני שהכחל מדבריהם לפיכך הקלו בשיעורו ואע"פ ששומן גיד בס' ואף ע"פ שהוא מדבריהם הואיל וגיד הנשה בריה בפני עצמו החמירו בו כאיסורי תורה והרשב"א בת"ה דחה טעם זה מפני שהרי איסורי סופרים גם הם צריכים ס' וה"ה כתב בפ"ט שי"א שהטעם מפני שהוא מותר בפני עצמו וכ"כ הר"ן:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם בישלו פעם אחרת בקדרה דינו כמו בפעם הראשונה בפ' גיד הנשה (שם) א"ר יצחק בריה דרב משרשיא וכחל עצמו אסור דאי נפל לקדרה אחרת אוסר ופרש"י כחל עצמו אסור. שהרי הבשר נתן בו טעם והוא לא נתן טעם בבשר לפי שמועט היה וצריך בגמרא למ"ד בכוליה משערינן אלא מעתה נפל לקדרה אחרת לא יאסר ופרש"י אלא מעתה הואיל ובדידיה משערינן הא איבטיל כוליה שהלך כל עצמו בתבשיל דאלת"ה אמאי בעי ס' כמות כולו וכיון דכוליה בטלתיה נפל בקדרה אחרת אל יאסר ומשני כיון דא"ר יצחק וכחל עצמו אסור שויוה רבנן כחתיכת נבלה ופרש"י כיון דא"ר יצחק וכו' מפני שבתחלה נאסר עד שלא נצטמק משנתנה הקדרה בו טעם מיד נאסר ומאז שויוה רבנן כחתיכת איסור שהיא לעולם אסורה והר"ן פי' כיון דא"ר יצחק בר משרשיא כחל עצמו אסור שויוה רבנן כחתיכת נבילה מפני מראית העין:

סעיף קטן ז

ומ"ש ולצלי צריך קריעת שתי וערב צלאו בלא קריעה מותר כבר נתבאר דלדעת רש"י מתניתין דהכחל קורעו ומוציא את חלבו וכו' ולישנא קמא דרב דאמר אינו עובר ומותר בצלי מיירי ויש לתמוה למה פסק רש"י דלצלי צריך שתי וערב דהא ר' אלעזר אשמועינן דלא בעינן שתי וערב לצלי אלא קריעה כל דהו סגי ומשמע דלא פליג אדרב יהודה דההוא לקדרה והר"ן נראה שנזהר מזה ולפיכך כתב בשיטת רש"י דלצלי בעי קריעה לכתחלה ולקדרה צריך קריעת שתי וערב וטחו בכותל ע"כ ומנקט גבי קדרה שתי וערב ולא נקטיה גבי צלי משמע בהדיא דלצלי לא בעי שתי וערב אבל לתוספות והרא"ש והתרומה שכתבו בשם רש"י דלצלי בעי קריעת שתי וערב ונגררו אחריהם רבינו ורבינו ירוחם קשיא ודוחק לפרש דצריך קריעת שתי וערב דקאמר היינו שתי או ערב והרשב"א כתב בחידושיו רש"י פי' כולה שמעתא לצלי ובשלו דקתני בברייתא היינו צלי ולכתחלה

בעיא שתי וערב כרב יהודה ע"כ ואיני מבין דבריו דמשמע מדבריו שרש"י סובר דרב יהודה לצלי מיירי וא"כ קשה אמאי פסק דסגי ליה בשתי וערב ולא אצרכיה נמי טיחה בכותל כדמצריך רב יהודה וצ"ע: ומ"ש רבינו בתחילת דבריו דלא שאני לן בין כחל של מניקה לשאינה של מניקה בפרק כל הבשר (חולין קי.) גרסינן כי סליק ר' אלעזר אשכחיה לזעירי אמר ליה איכא תנא דאתנייה לרב כחל אחוייה לרב יצחק בר אבודימי אמר ליה אני לא שניתי לו כחל כל עיקר ורב בקעה מצא וגדר בה גדר ר' יוסי בר אבא מתני אנא כחל של מניקה שניתי לו רבין ורב יצחק בר יוסף איקלעו לבי רב פפי אייתו לקמייהו תבשילא דכחליה רב יצחק אכל רבין לא אכל אמר אביי רבין תכלא אמאי לא אכל ופירשו התוספות והרא"ש ז"ל שרב היה אוסר לאכול כחל אף בצלי ובקריעה לפיכך היה מחזר לידע ממי קבל חומרא זו ואמר ליה רב יצחק בר אבדימי דחומרא בעלמא הוא שהיה מחמיר דבקעה מצא וגדר בה גדר ורבה בר יוסף מתני כחל של מניקה שנאו לאוסר ואפי' בקריעה ומתניתין בשאינה מניקה ואנן דאכלינן כחל בקריעה ואפילו מניקה סמכינן אלישנא קמא דרב בקעה מצא וגדר בה גדר ואין חילוק בין מניקה לשאינה מניקה וגם מעובדא דרבין ורב יצחק בר יוסף דאייתי קמייהו תבשילא דכחלי רב יצחק אכל רבין לא אכל ומסתמא מניקה היה מדלא אכל רבין ורב יצחק עיקר דמסייע ליה אביי וגם מעובדא דרמי בר דיקוליה דנקטינהו לכולהו כחלי ואכלינהו ע"כ וכ"כ הרשב"א בשם הרז"ה: ולפי זה רבותא הוא לומר דאפילו של מניקה שרי ע"י קריעה וטיחה ורבינו שכתב הכחל בין שהוא של מניקה בין שאינה של מניקה אסור מדרבנן לבשל וכו' דמשמע דרבותא הוא לומר דאינה של מניקה נמי אסור לבשלו בלא קריעה אינו מדוקדק דהא לכולהו לישני אסור ולא איפליגו אלא אי מהניא קריעה של מניקה או לא וכך היה ראוי לכתוב הכחל אסור מדרבנן לבשלו אפילו בקדרה לבדו בלא בשר וכ"ש עם הבשר אלא קורעו שתי וערב וכו' עד צלאו בלא קריעה מותר ובכל אלו הדברים אין חילוק בין מניקה לאינה של מניקה ומיהו מצאתי להרשב"א בתורת הבית כלשון רבינו ממש וגם הרמב"ם כתב כלשון הזה כחל שלא קרעו בין של קטנה שלא הניקה בין של גדולה אסור לבשלו ואיפשר שטעמו מפני שהיה מפרש דהא דאמר איכא תנא דאתנייה לרב כחל היינו כדפירש"י דמשום דהוה שמיעא ליה לישנא בתרא דרב דאמר לא קרעו אינו עובר עליו ואסור וא"ל רב יצחק דבקעה מצא וגדר בה ולא מדינא ואידך אמר דבשל מניקה דוקא הוא דאמר הכי ואנן קי"ל כלישנא קמא דבקעה מצא וכו' דלא מפליג בין מניקה לאינה של מניקה וכפשטא דמתני' ולישנא דרב עלה דלא מפלגי בינייהו ובלישנא דרב קי"ל כלישנא קמא דאינו עובר עליו ומותר דתניא כוותיה:

סעיף קטן ח

ולדעת ר"ת אם קרעו שתי וערב וטחו בכותל וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש שהוא מפרש דהא דצריך קריעה שתי וערב וטיחה לקדרה היינו עם בשר דלקדרה הכי משמע דחלב שחוטה מדרבנן דילמא אתי למיכל בשר בחלב וכיון שהוציא את כל החלב כל מה שיכול להוציא תו ליכא למיגזר אבל לקדרה בלא בשר או לצלי שרי לכתחלה בקריעה קצת וטעמא דהחמירו בה עם הבשר לפי שטעם החלב נכנס בבשר ומשתנה טעם הבשר ויש בו טעם בשר בחלב אבל כשאין בשר עם הכחל כיון שקרעו קצת מותר לכתחלה משום דאין החלב בעינא עוד בכחל כמו שהיה קודם ואע"פ שנפלט וחזר ונבלע תוך הכחל לא גזרו ביה חכמים כיון שלא נשתנה טעמו של כחל מפני בליעה זו ובדיעבד שרי אפילו לא קרעו כלל ואין חילוק בין צלי לקדרה בלא בשר דאין שום טעם להקל בצלי יותר דבצלי נמי נוטף החלב ונופל על הכחל מבחוץ וה"פ הכחל קורעו ומוציא את חלבו פי' שתי וערב וטחו בכותל כדמפרש בגמרא ומוקי לה ר"א לקדרה והיינו עם בשר כדפרישית לא קרעו פירוש לא עשה דין קריעה שלא קרעו שתי וערב וטחו בכותל אלא קריעה קצת אינו עובר אמר רב אינו עובר עליו ומותר כיון דקרעו קצת אבל אם לא קרעו כלל ובשלו בהדי בשר אסור מדרבנן כדאמרינן בפרק ג"ה כחל בס' דחלב שחוטה אסור מדרבנן כיצד קורעו אמתני' קאי אמר ליה ר"א קרע לי פירוש קריעה קצת ואנא איכול בקדרה בלא בשר וקמ"ל דלא בעינן שתי וערב אלא לקדרה עם בשר א"ל רב נחמן זויקו לה כחלי פי' בשלו לה בלא בשר כחלי נפוחים כנודות פי' שלא נקרעו שתי וערב אלא קריעה קצת והא אנן תנן קורעו פי' שתי וערב ההוא לקדרה פי' עם בשר והא קתני כחל שבשלו בחלבו מותר אלמא אפי' בקדרה בלא בשר אסור לכתחלה לבשל דבלא בשר מיירי מדקתני שבשלו בחלבו דמשמע דליכא איסורא אלא איהו גופיה ורב נחמן מתיר לכתחלה וה"מ לשנויי דמיירי בשלא קרעו כלל אלא דעדיפא משני ע"כ ושטה זו כתב הרשב"א ז"ל בחדושיו שהוא בספר המאור משמו של ר"ת ותמה עליה דכיון דבקריעה קצת אינו יוצא מידי חלבו מ"ש בפני עצמו דבעי קריעה כל דהו ולא בעי לכתחלה קריעה מעליא או לא ליבעי כלל ולמה שכתבתי בשם התוספות והרא"ש לק"מ דה"ט משום דכל שקרעו קצת אע"פ שהחלב נפלט והכחל מתבשל בו לית לן בה כיון שלא נשתנה טעמו של כחל מפני בליעה זו לכתחלה מיהא בעי למקרעיה קצת כדי שלא ישאר החלב בעינו בכחל כמו שהיה קודם: והרשב"א והר"ן כתבו ששטה זו של ר"ת כתבוה בסה"ת בשמו של ר"ת בחילוף קצת שהוא כותב דלצלי ולקדרה בלא בשר לא בעי קריעה כלל ולדברי ר"ת לאי זו מן השיטות אתי שפיר דעובדא דרב נחמן לא פליג אלישנא קמא דרב:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבי' ואם יש ס' כחל אסור ובשר מותר היינו ואם יש ס' עם הכחל שכחל עצמו מצטרף למנין ס' וכדאמר רב נחמן כחל בס' וכחל מן המנין וכבר נתבאר טעמו של דבר ואם חזר ונפל לקדרה אחרת אוסר כבראשונה כמו שנתבאר ורבינו כתב דברים אלו אצל דברי רש"י ונתן מקום לטעות דלדעת רש"י דוקא נאמרו וליתא דלכ"ע איתנהו שגמ' ערוכה הוא: כתב סמ"ק לפי ר"ת דפי' דבעי קריעה שתי או ערב לקדרה בלא בשר או לצלי לכאורה משמע דר"ל לא סגי מאותה קריעה שקורעים לשנים כשקורעים הרבעים של האליה לשנים ומיהו לפי לשון התוס' שפי' לר"ת דהא דבעינן קריעה מועטת לקדרה לגבי בשר או לגבי צלי היינו להוציא את החלב שהיא כנוס בתוך הכחל שיש לו טעם חלב גמור לפ"ז היה נראה דהוה סגי באותה קריעה שקורעין הכחל לשנים כשקורעין הרבעים של האליה דבההיא קריעה יוצא החלב שהוא בעין בין ב' דפנות הכחל אף על פי שלא קרעו אח"כ כלל לא שתי ולא ערב אלא קריעה מועטת ושמא דיעבד אין להחמיר על זה אבל לכתחלה נכון לעשות כמו מבפנים עכ"ל:

סעיף קטן י

ולרב אלפס קרעו שתי וערב וטחו בכותל מותר וכו' ז"ל הרי"ף א"ר זירא א"ר לא קרעו אינו עובר עליו ומותר ותנ"ה כחל שבשלו בחלבו מותר והני מילי שבשלו לכחל בחלבו בפני עצמו אבל בשלו עם הבשר אסור דקי"ל כחל בס' וכחל מן המנין וכחל עצמו אסור כיצד קורעו א"ר יהודה קורעו שתי וערב וטחו בכותל א"ל ר"א לשמעיה קרע לי ואנא איכול מאי קמ"ל מתני' היא הא קמ"ל דלא בעינן שתי וערב א"נ לקדרה והלכתא היכא דקריעה שתי וערב וטחייה בכותל שרי לבשלו בקדרה והיכא דלא עביד ליה הכי שרי למטוייה לכתחלה אבל לבשולי לא עכ"ל ומשמע ליה ז"ל דהא דתניא הכחל שבשלו היינו שבשלו בקדרה בפני עצמו ובלא קריעה כלל ולכתחלה דוקא הוא דבעינן קריעה שתי וערב כרב יהודה ומשמע להרשב"א והר"ן ז"ל דהרי"ף לא בעי קריעה לצלי כלל והרמב"ם ז"ל בפ"ט פסק כדברי הרי"ף אלא שהוא מצריך לצלי קריעה כל דהו שכתב וז"ל הכחל שקרעו ומירק החלב שבו מותר לצלותו ולאכלו ואם קרעו שתי וערב וטחו בכותל עד שלא נשאר בו לחלוחית חלב מותר לבשלו עם הבשר וכתב הר"ן ונראה שהיה גורס כקצת נוסחי דגרסי בדר"א הא קמ"ל דלא בעי ש"ו אלא לקדרה וה"פ דר"א בצלי קאמר דבקריעה כל דהו סגי ולא פליג אדרב יהודה דרב יהודה לא איירי אלא לקדרה ור"א לא איירי אלא לצלי ולפי זה מתני' דקתני לצדדין קתני לצלי בכל דהו לקדרה שתי וערב ע"כ ואפשר דהרי"ף נמי סבר דלצלי בעי קריעה כל דהו שהרי כתב והיכא דלא עביד ליה הכי שרי למטוייה לכתחלה דמשמע דלא עבד ליה כולי האי קריעת שתי וערב

וטיחה אבל קריעה קצת מיהו עבד דאם לא כן הכי הו"ל למכתב והיכא דלא קרעיה כלל שרי למטוייה לכתחלה ואע"פ שהוא גורס א"נ לקדרה יש לפרש דה"ק הא דמצריך ר"י שתי וערב וטיחה דוקא לקדרה אבל לא לצלי ודר"א לצלי ויש לדקדק בדברי הרמב"ם שכתב הכחל שקרעו ומירק החלב שבו מותר לצלותו דלמה לי שימרקנו כיון דצלי הוא נורא מישב שייב ליה ושמא לא אמרי' הכי אלא כשהוא דבר מועט אבל כשהוא מרובה ועומד בעין מיחזי כמתבשל בו: כתב מהרי"ן חביב רבי' יעקב לא העתיק סברת הרי"ף כראוי שלא הזכיר בפירוש שצריך לכתחלה קריעה שתי וערב אפילו בקדרה בלא בשר כמבואר בפסקי הרי"ף ואיפשר שסמך רבינו יעקב עמ"ש לא קרעו ובשלו בלא בשר מותר זה יורה דדוקא בדיעבד מותר בלא קריעה הא לכתחלה צריך קריעה גמורה ולא חשש להאריך עכ"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבי' ואם יש בו ס' כחל אסור ובשר מותר נתבאר בתחלת הסי' שכחל עצמו אף ע"פ שהוא אסור מצטרף למנין ס' ואם חזר ונפל לקדרה אחרת אוסר כבראשונה ולקמן בסמוך אכתוב מנהג העולם בדינים הללו: כתב הרשב"א בת"ה שאם נתנו תחת המכבש הוי כטחו בכותל:

סעיף קטן יב

כתב הרשב"א דהא דאמרינן כחל עולה למנין ס' דווקא לבטל טעם החלב כגון שבשלו בקדרה לבדו וכו' לשון זה שכתב רבינו בשם הרשב"א כגון שבשלו בקדרה לבדו אינו כתוב כן בלשון הרשב"א אלא דברי רבי' הם ולאו למימרא דכשבשלו עם בשר אין כחל עולה למנין ס' דמ"ש דאי משום דכשבשלו עם בשר כחל עצמו אסור הרי כשאמרו כחל בס' וכחל מן המנין על כחל עצמו אסור אמרו כן אלא מפני שהרשב"א כתב שראוי לחוש לדברי רש"י כמ"ש בסמוך ולרש"י אפי' בשלו בקדרה לבדו אם אין שם ס' אסור להכי נקטיה בבשלו בקדירה לבדו וז"ל הרשב"א בבית ד' ש"א כבר ביארנו בבית איסורי המאכלות שהכחל אסור לבשלו בקדרה עם הבשר עד שקורעו ש"ו וטחו בכותל עבר ובשלו משערין אותו בחמשים וט' והוא ולא הקלו בו מפני שאיסורו מדבריהם שאיסורי סופרים גם הם צריכים ס' אלא שהכחל בעצמו ראוי לחשבו ממנין הס' מפני שהוא עצמו בשר הוא בד"א בשנתבשל עם הבשר אבל אם נתבשל ביורה של חלב צריך ס' והוא שאין החלב שבו ניכר ונודע עד שנקל ונשער אותו לבטל את הבשר ע"כ וכ"כ הר"ן וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ם:

סעיף קטן יג

וכתב עוד ויראה לי שאם נפל בראשונה בפחות מנ"ט כו' ז"ל שם נתבשל עם הבשר אע"פ שיש בקדרה ס' אין אומרים שנפל כל חלבו ונכשר אלא אם חזר ונפל לקדרה אחרת אסור כבראשונה ויראה לי שאם נפל בראשונה בפחות מנ"ט הכחל עצמו חזר כחתיכת נבלה כדרך שביארנו בבשר בחלב ולפיכך אם נפל לקדרה אחרת צריך ס' והוא ע"כ אבל הרמב"ם כתב בפ"ט אם בשלו עם בשר אחר משערין אותו בס' וכחל מן המנין כיצד אם היה הכל עם הכחל כמו ס' בכחל הכחל אסור והשאר מותר ואם היה בפחות מס' הכל אסור ובין כך ובין כך אם נפל לקדרה אחרת אוסר אותה ומשערים בו בס' כבראשונה שהכחל עצמו שנתבשל נעשה כחתיכת האיסור ע"כ הרי כתב בהדיא בין כך ובין כך כלומר בין נפל לפחות מס' בין נפל לס' אוסר ומשערינן בו בס' כבראשונה כלומר שהכחל מן המנין וכתב ה"ה שלדעת זה הסכים הרא"ה ז"ל והר"ן כתב בפ' ג"ה שטעם סברא זו משום דכיון שאינו נאסר אלא מפני מראית העין אין להחמיר בקדרה שניה יותר מבראשונה: כתב עוד הרמב"ם ואין משערין בו אלא כמות שהוא בעת שנתבשל לא כמות שהיה בשעה שנפל ע"כ וכתב ה"ה שנראה שהוא פי' למה שאמרו בגמרא בדידיה משערין או במאי דנפיק מיניה ויפרש רבינו או אף במאי דנפק מיניה ע"כ ואיני יודע היאך יוכל ליישב על פירוש זה מה שהקשו בגמרא כשאמרו פשיטא דבדידיה משערין אלא מעתה נפל לקדרה אחרת לא יאסור וכן מה שאמרו פשיטא דבדידיה משערין דאי במאי דנפיק מיניה מנא ידעינן ואם פירוש במאי דנפיק מיניה אף במאי דנפיק מיניה מאי ק"ל מנא ידעי הרי יכולים אנו לידע כמה היה בשעה שנפל לפיכך נ"ל דהרמב"ם ז"ל נתכוון בזה למאי דגרסינן בפרק ג"ה (צח.) ההוא כזיתא דתרבא דנפל לדיקולא דבשרא סבר רב אשי לשעריה במאי דבלע דיקולא אמרו ליה רבנן לרב אשי אטו דיקולא דהיתירא בלע דאיסורא לא בלע דמשמע מיניה דבין איסור בין היתר הכל משערין כמו שבא לפנינו לא כמו שהיה בשעה שנפל וכתבו הרמב"ם בכחל וה"ה בשאר איסורים:

סעיף קטן יד

וכתב עוד ויש מחמירין להצריכו לכתחלה קריעה שתי וערב וכו' וראוי לחוש לדבריהם כ"כ בבית ג' שער ד' וסיים בה וכן ראוי להורות הלכה למעשה ואף על פי שכתב ה"ה שהרשב"א הסכים למעשה כשיטת הרמב"ם ופירש הסוגיא לדעתו ה"ה נמשך אחר דברי הרשב"א בחידושיו והוא סובר שמ"ש בתורת הבית אינו מן הדין אלא ממידת חסידות ולשון ויש מחמירין שכתב מוכיח כן דחומרא בעלמא קאמר ולא מן הדין ומ"ש רבינו על סברא זו וזהו כדעת רש"י איני יודע למה כתב שהוא כדעת רש"י שהרי בצלי מצריך רש"י שתי וערב וסברא זו לא מצרכא אלא קריעה כל דהו ובקדרה נמי אע"פ שכשבשלו

בפני עצמו אתיא סברא זו כדעת רש"י מ"מ מדכתב בסברא זו אפי' בקדרה בפ"ע משמע דעם בשר נמי שרי לבשלו ע"י קריעת ש"ו וטיחה שלא כדעת רש"י שכתב רבינו:

סעיף קטן טו

ומ"ש וכ"כ בספר המצות תימא בעיני שלא מצאתי כן בסמ"ק ולא בסמ"ג שהרי כתבו שיטת רש"י ור"ת ולא הכריעו ביניהם אלא שסמ"ג חלק קצת על דברי רש"י וכתב נ"ל שיכול להיות הלכה כר"נ שאומר שא"צ קריעה לכתחלה בצלי שהרי עשה מעשה כן ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל וגם בזה אינו מסכים לסברא זו דהא מצרכא קריעה כל דהו לצלי ואיפשר שמ"ש וכ"כ בספר המצות לא קאי אלא למה שכתב אח"כ וכבר נהגו שלא לבשלו כלל עם הבשר וכו' שהוא כתוב בסמ"ק אלא דלישנא דוכן כתב אינו מיושב שמאחר שאינו מסכים עם אותה סברא שכתב קודם לכן מאי וכן ודוחק לומר דלענין החומרא קאמר וכן כלומר הרי כתבתי בשם הרשב"א שראוי לחוש לדברי המחמירים הללו וכן בספר המצות שנהגו להחמיר בדבר זה ביותר:

סעיף קטן טז

ומ"ש וכבר נהגו שלא לבשלו כלל עם הבשר וכו' ז"ל סמ"ק וכתבוהו הגהות מיימון בפ"ט הנה העולם נהגו שלא לבשל הכחל עם הבשר כלל אפי' בקריעת ש"ו וטיחה בכותל וצ"ע על המנהג דלכאורה מותר הוא לכל הפירושים ומיהו כמדומה לי ששמעתי ממורי ה"ר יחיאל שיש לסמוך מנהג העולם לפרש"י שפירש דלקדרה שהזכיר התלמוד גבי כחל בקריעה שתי וערב וטחו בכותל היינו לקדרה בלא בשר והילכך לפי זה לא מצינו שום היתר עם בשר בשום ענין וגם היה אומר מהאי טעמא נהגו שלא לבשלו בקדרה כלל אפילו בלא בשר לפי שסופו לבשל בשר בקדרה והוי כמו עם בשר והיה אומר כי כבר היו נוהגים להיות להם קדרה מיוחדת לכחל לבדו ומיהו אין לסמוך על זה שאין רגילין בכחל כ"כ עתה הילכך איכא למיחש דילמא אתי למטעי לבשל אח"כ בשר באותה קדרה ומיהו פשט היתרו לחותכו בסכין של בשר אפי' בשהכחל רותח כיון שקרעו שתי וערב וטחו בכותל וחותכין באותו סכין בשר אח"כ וצ"ע מ"ש מקדרה בלא בשר שהחמירו שלא לבשל בשר אחריו ושמא מה שהחמירו בקדרה אין זה משום בשר דאח"כ אלא גזרה דילמא אתי לבשל בשר עם הכחל ביחד וזה לא שייך גבי סכין וצ"ע עכ"ל וכבר כתבתי לעיל דברי הר"ן ודברי רבינו ירוחם על מה שנהגו שלא לבשלו עם בשר אבל בלא בשר משמע מדבריהם שלא היה שום אדם נוהג איסור בו והרשב"א נסתפק בחידושיו אם מותר לבשל כחל בקדרה שנתבשל בו בשר או בהיפך ומשמע מדבריו שאפילו כשלא נקרע כהלכתו מיירי אבל בת"ה לא הזכיר מזה כלל משמע דנקיט לה לאיסורא והמנהג הפשוט שלא לבשל עם בשר כלל ולבשלו בלא בשר בטיגון או פשטיד"א מצריכים

קריעה שתי וערב וטיחה בכותל ולצלי קריעה שתי וערב ומ"ש בתרומת הדשן דאין להקל לאפות פשטי"דא של כחל במחבת וגם שלא לאפותה עם פשטיד"א תוך תנור א' אם לא בפי התנור חומרות יתרות הן ולית דחש להו :

סעיף קטן יז

בא לצלותו עם הבשר בשפוד אחד לא יתן וכו' בפכ"ה (קיא.) דריש מרימר הלכתא בין כבדא בין כחלא תותי בישרא שרי עילוי בשרא אסור וכתבו התוספות והרא"ש וא"ת כחל היאך מותר תותי בישרא והלא שמנונית הבשר נוטף על הכחל ואי בקרעו שתי וערב וטחו בכותל אם כן עילוי בישרא נמי לישתרי דהא מותר לבשלו עם הבשר בקדרה וי"ל דהכא גרע טפי דאע"פ שקרעו עדיין נוטף החלב מן הכחל על הבשר וניכר שהוא בעין ע"כ ומיהו הרשב"א בחידושיו סובר דבלא קרעו מיירי שאילו קרעו כהלכתו עילוי בישרא נמי שרי ואכתוב לשונו בסמוך וכתב רש"י ולדידן אסור לגמרי לכתחלה לפי ששפודים שלנו אינם תלויים אלא שוכבים ופעמים שמרים זנב השפוד ונמצא התחתון עליון ופעמים שמשפילו ונמצא שחבירו עליון הילכך בין שהכבד לצד הראש בין שהוא לצד הזנב אסור וכתבוה הרא"ש והרשב"א והר"ן וגם רבינו כתבו אצל דין הכבד בסימן ע"ג ולא ידעתי למה לא כתבו כאן דודאי משמע דגם בכחל סובר רש"י כן דמאי שנא הרי מרימר נתן דין א' לשניהם ואע"פ שרש"י תפס כבד לאו דוקא אלא חד מינייהו נקט:

סעיף קטן יח

כתב הרשב"א דה"ה נמי כשמולחו עם הבשר וכו' כן כתב בת"ה וטעמא דמשום דמליח כרותח דצלי :

סעיף קטן יט

וא"א ז"ל כתב שמותר לכתחלה למולחו עם הבשר בכל ענין שהמלח אינו מפליט החלב שבו כן כתב בפרק כ"ה אהא דדרש מרימר וכתב עוד וגם אין נבלע בדופני הכחל אלא כנוס במעיו:

סעיף קטן כ

ומותר לכתחלה לחותכו בסכין של בשר וליתנו בכלי של בשר אחר קריעה וטיחה כ"כ שם הרא"ש וז"ל ויש ללמוד מכאן היתר פשוט דהיכא שקרעו שתי וערב וטחו בכותל שמותר לכתחלה לחתכו בסכין של בשר ולאפוקי מהני שנזהרים שלא לחתוך כחל רותח בסכין של בשר דאפי' בשפוד א' שרי לכתחלה וכ"כ שם התוס' וז"ל ומה שנזהרים שלא לחתוך כחל רותח בסכין של בשר מנהג הבל הוא דאפי' בשפוד א' שריא הכא לכתחלה כשהכחל למטה ואפי' עילוי בישרא לכתחלה הוא דאסור מטעמא דפרישית אבל בדיעבד שרי וכן כתב הרשב"א בת"ה מכאן אתה למד שמותר לכתחלה לחתכו חם

בסכין שחתכו בו בשר וכן מותר לחתוך בשר בסכין שחתכו בו כחל וכן הדין לאכול זה בכלי שאכלו בו זה שהרי התירו לצלותן יחד בשפוד א' ע"כ ובחידושיו כתב הכחל שנצלה או שנתבשל מותר לכתחלה לחותכו בסכין שחתכו בו בשר פעמים הרבה וכן מותר ליתן לכתחלה כחל רותח צלי בקדרה שאכלו בה בשר ואפי' יש בה בשר דהא פסקינן לקמן הלכתא דכחלא עילוי בישרא בשפוד לצלי דיעבד שרי ואע"פ ששניהם רותחים ונוגעים זה בזה וכי אסרינן נמי לכתחלה עלוי בישרא הוא דאסרינן ומשום חלב הנוטף על הבשר אבל מתותי בישרא אע"ג דרותחין הם שרי והר"ן כתב גבי כחלא תותי בישרא למשפדינהו בשפודא דאע"ג ששומן הבשר נכנס בכחל הקלו בכך לפי שאין טעם השומן ניכר בכחל ועוד שלבסוף הוא נפלט דכבולעו כך פולטו ולפי זה אין ללמוד מכאן שיהא מותר לחתוך כחל שצלאו בלא קריעה בסכין שיש עליו טיחת בשר שלא כדעת מקצת מפרשים שמקילים בכך ומביאים ראיה מזו ע"כ וכתב עוד וילפינן משמעתין שמותר לכתחלה בשפוד א' פעמים בשר פעמים כחל ע"כ ומשמע דאפילו בלא קריעה קאמר דבלא קריעה משמע דמיירי לפי דעתו וכ"כ הרשב"א בחידושיו שם בפי' וז"ל שמעינן מיניה דשפוד שצלו בו בשר פעמים הרבה מותר לצלות בו לכתחלה כחל ואפילו לא קרעו כלל דההוא בלא קריעה מיירי דהא בצלי לא בעי קריעה ועוד דאי בקריעה כהלכתא אפילו עילוי בישרא נמי שרי ע"כ ומיהו כבר כתבתי שדעת התוס' והרא"ש שאפי' קרעו ש"ו וטחו אסור למשפד כחלא עילוי בישרא ומשמע מדבריהם דבשלא קרעו ש"ו וטחו אפילו תותי בישרא אסור מפני שמנונית הבשר הנוטף על הכחל שיש בו עדיין חלב ונראה שמפני כך כתב רבינו אחר קריעה וטיחה וקאי בין ליתנו בכלי של בשר בין לחותכו בסכין של בשר וכתוב בשבלי הלקט האוכל כחל לא יאכל גבינה עד שישהא כשיעור שצריך לשהות בין בשר לגבינה ופשוט הוא:

סימן צא

סעיף קטן א

בשר וגבינה שנגעו זה בזה מותר אלא שצריך להדיח מקום נגיעתן ומותר לצור אותם במטפחת אחת בפרק כ"ה (קז:) תנן צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת ובלבד שלא יהו נוגעים זה בזה ובגמרא וכי נגע זה בזה מאי הוי צונן בצונן הוא אמר אביי נהי דקליפה לא בעי הדחה מי לא בעי:

סעיף קטן ב

כתב בעל העיטור ש"מ כל מידי דבעי הדחה כגון בשר היתר צונן וכו' ודוקא בשר מבושל דלאו אורחיה בהדחה אבל מידי דאורחיה בהדחה כגון בשר חי וכיוצא בו שרי לכתחלה

כ"כ הרשב"א בת"ה הארוך בשם העיטור ובשם הראב"ד וכ"פ בת"ה הקצר ודבר פשוט הוא שבעל העיטור קאי אהא דאמרי' שצריך להדיח מקום נגיעתן וקאמר דמדתנן ובלבד שלא יהא נוגעים זה בזה ש"מ כל מידי דבעי הדחה וכו' אסור לכתחלה:

סעיף קטן ג

וכיון דבצונן בעי הדחה צריך ליזהר שלא יגע בשר לח בלחם וכו' כבר כתבתי בסוף סימן פ"ט מאי דשייך לדין זה:

סעיף קטן ד

בד"א בששניהם צוננין אבל בשר וחלב רותחים שנתערבו בו יחד וכו' ארישא דמילתא קאי שהתיר בשר וגבינה שנגעו זה בזה ע"י הדחה והשתא קאמר דהיינו דוקא בששניהם צוננין אבל בששניהם רותחים או בשהתחתון רותח הכל אסור ואם העליון רותח צריך קליפה דגרסינן בפרק כיצד צולין (פסחים עו.) איתמר חם לתוך חם דברי הכל אסור צונן לתוך צונן דברי הכל מותר חם לתוך צונן וצונן לתוך חם רב אמר עילאה גבר ושמואל אמר תתאה גבר תניא כותיה דשמואל חם לתוך חם אסור וכן צונן לתוך חם אסור חם לתוך צונן וצונן לתוך צונן מדיח חם לתוך צונן מדיח אדמיקר ליה א"א דלא בלע פורתא קליפה מיהא ניבעי אלא אימא חם לתוך צונן קולף צונן לתוך צונן מדיח תניא אידך בשר רותח שנפל לתוך חלב רותח וכן צונן שנפל לתוך חם אסור חם לתוך צונן וצונן לתוך צונן מדיח חם לתוך צונן מדיח כיון דחם הוא א"א דלא בלע פורתא קליפה מיהא ניבעי אלא אימא חם לתוך צונן קולף צונן לתוך צונן מדיח וכתב רש"י אע"פ דהלכתא כרב באיסורי בהא הלכתא כשמואל דהא תניא תרתי מתני' כוותיה וכ"פ כל הפוסקים וכתבו התוספות תניא אידך בשר רותח וכו' תימא הא תו למה לי להביאה ואר"ת דהא קמ"ל דאפי' חלב שרי דאע"ג דחם לתוך צונן בעי קליפה בדבר שיכול לעשות קליפה בדבר דלא שייך קליפה כמו בחלב מותר מדלא קתני איסורא גבי חלב כדקתני קליפה גבי בשר וריב"א חולק בזה ומצריך ס' כדי קליפה עכ"ל וכתב הרא"ש כל זה בפרק כ"ה וכתב הר"ן בפרק הנזכר שהרא"ה פירש דכי אמרינן צונן לתוך חם אסור ואמרינן נמי דבשר צונן שנפל לתוך חלב רותח אסור היינו דבעי נטילת מקום והביא ראיה מפרק כיצד צולין והר"ן דחה ראייתו ואמר דהתם בצלי אבל במבושל כולו אסור וכן דעת הרשב"א בת"ה וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ט מהמ"א דצונן לתוך חם הכל אסור. ודין הצלי יתבאר בסימן ק"ה בס"ד ושם אכתוב עוד בדינים הללו בע"ה וכתב עוד הר"ן שם פלוגתייהו דרב ושמואל בשנטלו מן האור אלא שעדיין הוא חם שאילו הא' מהם על האור כולהו מודו דכחם בתוך חם דמי:

סעיף קטן ה
כמה יהא שיעור החום שיאסור את הנופל בתוכו יתבאר בסימן ק"ה בסייעתא דשמיא והא דתניא בשר רותח שנפל לתוך חלב רותח וכן צונן שנפל לתוך חם אסור דמשמע דבין בשר בין חלב אסור היינו בשאין בחלב ששים כנגד הבשר אבל אם יש בחלב ששים כנגד הבשר חלב מותר ובשר אסור וכמו שיתבאר בסימן שלאחר זה וגם שם יתבאר דין טפת חלב שנפלה לתוך קדרת בשר או לחתיכת בשר שיש בה ס' תשלום דינים אלו כתב רבינו בסימן ק"ה. אם חתך בשר רותח בסכין חולבת כתב רבינו בסימן צ"ד אם נפל גבינה לתוך תנור של באנד"ש יתבאר בסי' צ"ד. אם נתנו גבינה מטוגנת בקערה של בשר יתבאר שם:

סעיף קטן ו
כתוב בתרומת הדשן סי' קפ"א קדרה מלאה חלב רותח שפותה אצל האש על הכירה ומחמת הרתיחה יצא החלב למעלה מאוגני הכלי והיה נזחל ונמשך בקילוח בלי הפסק דרך דפני הקדרה ע"ג הכירה עד שהגיע אצל בשר שהיא ג"כ ע"ג הכירה יראה דאם היד סולדת בחלב במקום שנגע בבשר חשיבי כה"ג עירוי מכלי ראשון ונאסר הבשר עכ"ל ונראה דע"כ הבשר היה צונן דאל"כ למה הוצרך לומר שחלב חשיב עירוי מכלי ראשון הא אפילו היה צונן גמור הוה אסר לבשר משום דהוה צונן לתוך חם וכיון שכן ע"כ צריכין לומר דנאסר הבשר לא ליאסר הכל קאמר אלא דווקא כדי קליפה דהא חם לתוך צונן אינו אוסר אלא כדי קליפה:

סעיף קטן ז
ואם נפלו זה לתוך זה צוננים מדיח הבשר ומותר ומליח דינו כרותח בפ' כ"צ (עו.) אמר מר צונן לתוך צונן מדיח אר"ה ל"ש אלא שלא מלחו אבל מלחו אסור דאמר שמואל מליח הרי הוא כרותח:

סעיף קטן ח
ולא לגמרי לאסור כולו כדי קליפה. כן העלה הרא"ש בפרק ג"ה גבי ירך שנתבשל בה גיד הנשה שא"צ להחמיר ברותח דמליחה ודי בקליפה וכמדומה שראיתי שהורה ר"מ ז"ל עכ"ל וכבר כתבתי בסי' זה (צ"ל בסי' ע') שכן דעת הרשב"א והר"ן שלא כדעת הרמב"ן וכנראה מדברי הרמב"ם שאוסר הכל וגם לא כדעת הרא"ה דמצריך נטילת מקום ומיהו היינו בשאין הבשר שמן שאם הוא שמן כל חתיכת הגבינה אסור וכן כל חתיכת הבשר שעל ידי השומן הוא מפעפע בכולה ורבינו לא כתב זה כאן לפי שסמך על מה שכתב בס' ק"ה דכי היכי דמפלגינן בין כחוש לשמן בצלי ה"נ מפלגינן במליח :

סעיף קטן ט
ואינו תלוי בין אם הוא עליון או תחתון אלא בין עליון או תחתון המליח מבליע בתפל ואינו בולע ממנו כבר כתבתי בסימן ע' שזהו דעת התוס' והרא"ש בפרק כ"ה גבי טהור מליח וטמא תפל וכתבתי שם שדעת הרשב"א לחלק בין מליח עליון למליח התחתון וכתב רבינו שתי הסברות בסימן ק"ה:

סעיף קטן י
הילכך בשר וגבינה המלוחים שנגעו זו בזה צריך שניהם מקום נגיעתן זה מבואר ממ"ש בסימן ע' דאיתא בפרק כ"ה (קיג.) דבשר שחוטה שמלחו עם בשר טריפה וכן דג טהור שמלחו עם דג טמא אם היו שניהם מלוחים אסור שאע"פ שהטהור מלוח אין זה מעכבו מלבלוע מהטמא שהוא מליח:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואם הבשר מליח והגבינה תפילה הבשר שרי בהדחה וכו' ואם איפכא איפכא כלומר שאם הבשר תפל והגבינה מלוחה הבשר צריך קליפה והגבינה שריא בהדחה ג"ז מבואר ממ"ש בסימן ע' דאיתא בפרק כל הבשר (שם) שאם היה טהור מליח וטמא תפל מותר מפני שאין הטמא התפל מבליע את הטהור המליח ואם היה טהור תפל וטמא מליח אסור מפני שהטמא המליח מבליע את הטהור התפל וה"נ הדבר המליח מבליע את חבירו התפל והוא אינו בולע ממנו ומש"ה אותו שהוא תפל צריך קליפה ואותו שהוא מליח סגי ליה בהדחה. ורבינו סתם הדברים כאן כדעתו וכדעת הרשב"א והמרדכי שכתבתי בסימן ע' דטהור מליח וטמא תפל דאמרינן דשרי אפילו בנוגעים זה בזה שרי ושלא כדעת הר"ן שכתב דלאו בנוגעים זה בזה עסקינן אלא שעומדים בסמוך בכדי שפליטה של זה נוגעת בזה דמשמע מדבריו שאם היו נוגעים זה בזה היה אסור משום דהו"ל שניהם מלוחים ומיהו מאי דמשמע מדבריו שאוסר כשעומדים בסמוך בכדי שפליטה של זה נוגעת בזה כשטמא מליח וטהור תפל או בשניהם מלוחים כ"כ בספר התרומה:

סעיף קטן יב
ואם הם יבשים אפילו הם מלוחים או לחים ולא מחמת מליחה סגי בהדחה כ"כ בספר התרומה וז"ל הבשר שנמלח או גבינה שנתייבשו שאינם כלל לחים מבחוץ אפילו נוגעים זה לזה אינם אסורים וכן אם הודחו ונרחצו שעתה הם לחים אין אוסר זה את זה כי כשהם לחים מחמת מלח קרוי רותח המפליט לחלוחיתו ואדרבה ההדחה מסירה הלחלוחית והמלח עכ"ל וכ"כ הגהות מיימון בפ"ט וכ"כ המרדכי בפרק כל הבשר כתוב בהגהות שערי דורא שאל הר"י אם האחד לח והא' יבש ונגעו זה בזה או אם הציר נוטף ע"ג גבינה

יבשה ויש לדקדק מספר א"ז פרק כ"ה דקאמר בשר או גבינה שיש קצת זמן ארוך נמלחו וכו' עד לענין דברים שיפלו עליהם או שיפלו בהם אבל אם הם יבשים וניכרים לעינים שאין כאן לחלוחית כלל אין לחוש וכו' משמע אפילו שיפול בדבר לח שאין לחוש עכ"ל:

סעיף קטן יג

והא דמליח חשיב כרותח דוקא שאינו נאכל מחמת מלחו בפרק כיצד צולין (פסחים עז.) ובפרק כל הבשר (חולין קיב.) אמרינן דכי אמר שמואל מליח הרי הוא כרותח ה"מ היכא דאינו נאכל מחמת מלחו אבל נאכל מחמת מלחו לא ומשמע דמליח שהוא נאכל מחמת מלחו א"צ אלא הדחה בעלמא כצונן בצונן וכ"כ הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן יד

ופרש"י דהיינו מליחת בשר להצניע וכו' בפרק כ"ה פירש אינו נאכל מחמת מלחו אינו נוח לאכול מרוב מלח שבו עד ששורין ומדיחין אותו במים כעין בשר להצניע:

סעיף קטן טו

וי"א דלא מיקרי אינו נאכל מחמת מלחו אלא כגון עיבוד וכו' כ"כ שם התוספות והרא"ש והמרדכי בשם ה"ר יעקב ישראל:

סעיף קטן טז

ור"ת פירש דכל מלח שמולחין לקדרה מיקרי אינו נאכל מחמת מלחו כ"כ שם התוספות והרא"ש והמרדכי בשמו ונראה שהם מסכימים לדעתו וכן הסכים הרשב"א בת"ה וגם רבינו ירוחם כתב שכן נראה עיקר וכן הסכים הר"ן וכתב וז"ל הלכך נקטינן דכל ששהה שיעור מליחה לקדרה מיקרי אינו נאכל מחמת מלחו לפי שאינו ראוי לאכלו אא"כ מדיחו וכן נמי מליח דקא בעי לה לאורחא דאפילו אחר שהעביר מלחו מעליו אין דרך לאכלו אלא לאחר שרייה במים הוה כרותח לעולם ואפילו אחר הדחה ותרי הני גווני בכלל אינו נאכל מחמת מלחו עכ"ל וכתב בשם הרב הנשיא אלברצילוני' דכל ששהה במלחו שיעור שהייה לקדרה הוי רותח ומקמי הכי לא והמרדכי כתב בפרק כ"ה טמא מליח וטהור תפל אסור ואם מלחן יחד וסילקן קודם גמר פליטתן כתב ראב"ן שמותר ואין נראה לראבי"ה דציר נבלה חזק הוא ומבליע אפי' קודם גמר פליטה עכ"ל:

סעיף קטן יז

וכתב הרשב"א בת"ה כל מליח לקדרה אינו נאכל מחמת מלחו קרינן ליה אבל ודאי מליח דצלי לא קרינן ליה אינו נאכל מחמת מלחו שהרי הוא נאכל עם המלח שבו וא"ת ומ"ש מחום של בית השחיטה או מחומו של אש שאף ע"פ שאינו אלא חום מועט אמרינן דמבליע י"ל דמלח אין נבלע בחומו אלא בחריפותו וכל שאין בו אלא מלח מועט עד שנאכל עם אותו המלח אין בו כח להבליע ואף על פי שמלח מועט יש בו כח להפליט

קצת היינו משום דעיקר טבע של מלח למשוך דם להפליטו וכיון שכן אף על פי שאין בו אלא מועט מפליט הוא אלא שאם יש בו הרבה מבליע ג"כ בחריפותו עכ"ל והגה"מ כתבו בפ"ט בשם סמ"ק דמליחה מועטת דלצלי לא הוי הבשר כרותח ע"י כן אבל הציר הנוטף ממנו הוי כרותח דהציר מיהא אינו נאכל מחמת מלחו כדפירש רבינו ברוך עכ"ל וכ"כ המרדכי בפרק כ"ה:

סעיף קטן יח

כתב הרשב"א בתשובה סימן רס"ה שאמרו בשם התוס' דמליח אין שם רותח עליו עד שימלחנו הב' צדדיו והוא ז"ל כתב שאינו מחוור בעיניו אלא בנמלח מצד אחד נמי סגי וכתבתי לשונו בסימן ס"ט וסמ"ק כתב בסימן ר"ה דברי התוס':

סעיף קטן יט

ודוקא בבשר חי יש חילוק בין נאכל מחמת מלחו לשאינו נאכל מחמת מלחו אבל בצלי אין חילוק וכו' ואם יש בו בקעים או מתובל בתבלים וכו' בפרק כל הבשר (שם) ההוא בר גוזלא דנפל לכדא דכמכא שרייה רב חיננא בריה דרבא מפשרוניא אמר רבא מאן חכים למישרי כה"ג אי לאו רב חיננא דגברא רבה הוא קסבר כי אמר שמואל מליח הרי הוא כרותח ה"מ היכא דאינו נאכל מחמת מלחו אבל האי הרי נאכל מחמת מלחו וה"מ חי אבל צלי קליפה בעי ואי אית ביה פילי כוליה אסור ואי מתובל בתבלין כוליה אסור וכתב הרא"ש אבל צלי בעי קליפה ואפילו צונן דע"י צלייה רכיך הוא ובולע ואי אית ביה פילי אסור כוליה ולא סגי ליה בקליפה לכאורה משמע דאצלי קאי ובס' התרומה כ' דאפי' חי ואי מתובל בתבלין אסור אע"ג דלית ליה פילי עכ"ל אבל הר"ן כתב וחי וצלי דאמרינן חי היינו צונן וצלי היינו רותח אבל צלי צונן הרי הוא כשאר צונן דעלמא דסגי ליה בהדחה: (ב"ה) ודאמרינן ואי אית ביה פילי היינו בצלי רותח ואגב פילי בלע ואי מתובל בתבלין והוי רותח אע"ג דלית ביה פילי כוליה אסור לפי שהתבלין מושכים את הכמכא ומבליעים אותו בכולו וזהו שלא כדברי סה"ת שכתב ואפילו חי אי אית ביה פילי אסור דצונן ודאי בהדחה בעלמא סגי כצ"ל: ודאמרינן ואי אית ביה פילי בלע ואי מתובל בתבלין והוי רותח אע"ג דלית ביה פילי כוליה אסור דצונן ודאי בהדחה בעלמא סגי ליה וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל פרש"י שהבר יונה מליח היה אלא שהיה נאכל מחמת מלחו. וכן הכמכא נאכל הוא מחמת מלחו והלכך ה"ל צונן בתוך צונן ובהדחה בעלמא סגי ליה. וה"מ חי כלומר חי צונן אבל צלי רותח קליפה בעי וכ"כ הראב"ד ז"ל והילכך אם נפל צלי צונן לכמכא אף הוא בהדחה סגי ליה דלאחר שנצטנן הלכה רתיחתו והרי הוא כצונן גמור ואינו בולע והא דאמרינן ואי אית ביה פילי אסור ואי מתובל בתבלין אע"ג דלית ביה פילי נראה מדברי רש"י דאצלי קאי כלומר ואם צלי הוא ואית ביה פילי בלע טפי וכולו אסור דכיון

דאית ביה תרתי לגריעותא חדא דצלי רותח הוא ועוד דאית ביה פילי בלע טפי וא"נ צלי ומתובל בלע טפי אבל בעל התרומות פירש דאפילו חי אי אית ביה פילי אסור ודברי רש"י נ"ל עיקר שאם אתה אומר כן נמצאת אתה אומר דאפילו צונן בצונן אי אית ביה פילי אסור ואי קשיא לך לדברי רש"י כיון דצלי רותח הוא אפי' כי לית ביה פילי היאך מספיק לו בקליפה והלא הכמכא רך וחזר הבר יונה שנפל לתוכו חם כמתבשל בתוכו י"ל כל שנפל הבר יונה לתוך הכמכא הו"ל כחם לתוך צונן וקי"ל כשמואל דאמר תתאה גבר ואע"פ שהבר יונה שוקע לתוך הכמכא והכמכא צף על הבר יונה אינו כצונן לתוך חם דכל שהוא במקומו הוא הגובר והילכך כיון שנפל הבר יונה לתוך הכמכא שהיא במקומה הוא הגובר ומקרר הבר יונה דנפיל לגביה הלכך בקליפה סגי ליה כנ"ל עכ"ל ודברי הרמב"ם בפ"ט סתומים כדברי הגמרא ואין בהם הכרע ורבינו סתם דבריו כדעת בעל התרומות:

סעיף קטן כ

כתב האגור בשם המרדכי יש להוכיח דאם נאסר בשר בחלב ע"י מליחה או ע"י כבוש דדווקא באכילה אסור ולא בהנאה ויש דוחים הלכך המתיר בהנאה (ב"ה) ועיין לעיל סימן פ"ז אין מוחין בידו עכ"ל כתוב בהגש"ד בשר שנפל בחלב צונן פסק ר"ת דאם שהא יותר מיום אחד שהוא אסור מדרבנן מטעם כבוש דאמרינן בפרק אלו עוברין (פסחים מד:) דאי תרו ליה כולי יומא שרי משמע הא יותר מיומא חד אסור מטעם כבוש ודלא כאותם האומרים דלא אמרינן כבוש אלא בחומץ דהא עכברא בשיכרא פרק בתרא דע"ז (סח:) דהיינו צונן בצונן דאסור מטעם כבוש ותנן במסכת שביעית סוף פ"ז ורד שכבשו בשמן חדש חייב בביעור וריב"א אוסר אפילו ביום אחד וכן כל איסור צונן בצונן ביום א' אסור א"ז עכ"ל ואם הוא אסור בהנאה כתבתי בסוף פ"ז:

סימן צב

סעיף קטן א

כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב רותחת וכו' בפרק כל הבשר (חולין קח.) איתמר כזית של בשר שנפל לתוך יורה של חלב אמר רב בשר אסור וחלב מותר ואקשינן חלב אמאי מותר חלב נבלה הוא ופרש"י חלב אמאי מותר הרי חלב מעט שנבלע בבשר נעשה נבלה שהרי נאסר וכשחזר ונפלט בשאר החלב ה"ל מין במינו חלב אסור בחלב היתר ורב אית ליה מין במינו לא בטל ופרקינן הב"ע כגון שנפל לתוך יורה רותחת דמיבלע בלע מיפלט לא פלט סוף סוף כי נייח הדר פליט בשקדם וסילקו. ופרש"י כגון שנפל

אותו כזית לתוך יורה רותחת דמה שבולע אינו פולט שכל זמן שאינו נח מרתיחותיו אינו פולט: בשקדם וסילקו. לאותו כזית קודם שתנוח:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו דלר"ת דמין במינו בס' אפילו לא קדם וסילק כיון שיש בו ס' מותר יתבאר בסימן צ"ח שהפוסקים הסכימו לדעת ר"ת ז"ל דמין במינו בטל בס' ומיהו מ"ש רבינו שאם אין בחלב ס' אע"פ שקדם וסילקו גם החלב אסור אינו מכוון בעיני דכיון שקדם וסילקו הרי אנו אומרים שלא נפלט ממנו לתוך החלב כלום וא"כ אף ע"פ שאין בחלב ס' כנגדו מותר וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ט שאע"פ שאין בחלב ס' כנגד הבשר חלב מותר אלא שהצריך להטעימו לנכרי לראות אם יש בו טעם בשר שהרי כתב וז"ל בשר שנפל לתוך החלב או חלב שנפל לתוך הבשר ונתבשל עמו שיעורו בנ"ט כיצד חתיכה של בשר שנפלה לקדרה רותחת של חלב טועם הנכרי את הקדרה אם אמר שיש בה טעם בשר אסורה ואם לאו מותרת ואותה חתיכה אסורה בד"א בשקדם והוציא את החתיכה קודם שתפלוט חלב שבלעה אבל אם לא סילק משערין אותה בששים מפני שהחלב שנבלע יצא ונתערב עם החלב עכ"ל וכ"כ הרשב"א בת"ה הארוך וז"ל אם נפל בשר לתוך חלב וקדם וסילקו קודם שיספיק לפלוט החלב שבלע אפילו אין ביורה ס' כנגד הבשר וטעמו קפילא דאין כאן טעם בשר בחלב מותר כיון שלא נימוח שם ממשו של בשר ואין כאן אלא פליטתו ולא ידענו כמה הוא סומכין על הקפילא להקל אפי' בפחות מס' אבל אם לא הספיק לסלקו עד שיוכל לפלוט החלב שבלע אף ע"פ שטעמו קפילא ואין בו טעם כלל אפ"ה אסור ולרבנן דאמרי מין במינו בטל צריך שיהא ס' ביורה כשיעור החתיכה עכ"ל. ויש לדקדק בדברי הרמב"ם למה הוצרך ליתן טעם לכשלא סילק שמשערין אותה בס' מפני שהחלב שנבלע בה ונאסר יצא ונתערב עם השאר דטעם זה לא איצטריך אלא למאן דאסר לה אפי' באלף משום דמין במינו לא בטיל אבל לדידיה דפסק כמ"ד מין במינו בטיל לא הוה צריך להאי טעמא אלא לסתום משערין אותה בס' ואפשר שהוצרך לטעם זה משום דאי לאו הכי אפילו לא קדם וסלקו הו"ל למשרייה ע"י טעימת קפילא ארמאה שיאמר שאין בו טעם בשר אבל השתא שאנו אוסרין אותו מפני שהחלב שנבלע בבשר ונאסר יצא ונתערב עם שאר החלב ה"ל מין במינו וא"א למיקם אטעמא כנ"ל. וטעם רבינו נראה שהוא מפני שסובר כמו שכתב סמ"ג דהא דאמרי' כגון שנפל לתוך יורה של חלב רותח דמיבלע בלע מיפלט לא פליט פירושו שמה שבולע השתא אינו פולט שכל זמן שאינו נח מרתיחותיו אינו פולט אבל מה שבלע קודם לכן הוא פולט שהרי דבר הנראה לעינים כשנותנין ירק בקדרה רותחת משתנית מראית המים ובשר

שמן נימוח בתוכה ונראה שמנונית על הרוטב עכ"ל וכ"כ הר"ן בשם ר"ת דלפי זה לא מהני קדם וסילקו אלא לשלא יחזור ויפלוט החלב שבלע וליהוי מין במינו אבל לעולם פולט הוא טעם בשר אע"פ שקדם וסילקו ולפיכך כל שקדם וסילקו אם אין בחלב ס' כנגדו אסור דבכוליה משערינן דאי במאי דנפיק מיניה מנא ידעינן והרמב"ם והרשב"א נראה שגם הם סוברים כסמ"ג ומפני כך הצריכו טעימה ואם אין בו טעם בשר אף על פי שאין בחלב ס' כנגדו מותר כדין שאר איסורין שיתבאר בסימן צ"ח להסכמת הרא"ש. ומ"ש רבינו דקדם וסילקו דאמרינן היינו קודם שתנוח היורה מרתיחה כתב הה"מ שי"מ שפירשו כן שכל זמן שהוא רותח אינו פולט מה שבלע אע"פ שפולט של עצמו קודם לכן וי"מ כי נייח מבליעתו הדר פליט: ולפ"ז לא נתבאר בגמרא שיעור זה ואפשר שכן הוא דעת רבינו ואין זה תלוי אלא באומד הדעת עכ"ל:

סעיף קטן ג

טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר שבקדרה אם יש בה ס' לבטל החלב מותרת וכו' פ' כל הבשר (שם) תנן טיפת חלב שנפלה על החתיכה אם יש בה בנ"ט באותה חתיכה אסור ניער את הקדרה אם יש בה בנ"ט באותה קדרה אסור. ופרש"י טיפת חלב שנפלה על החתיכה. בתוך הקדרה על אחת מן החתיכות ולא הגיס הקדרה ולא נחלק טעם הטיפה אלא לאותה חתיכה בלבד: אם יש בנ"ט באותה חתיכה. כלו' שאין באותה חתיכה לבדה ס' לבטל הטיפה מיד נאסרה החתיכה ובשאר חתיכות דקדרה לא איירי תנא דמתניתין ובגמרא פליגי בה אם חוזרת אותה החתיכה ואוסרתן או לאו: ניער את הקדרה. הגיס בה מיד קודם שקבלה החתיכה טעם מן הטיפה דהשתא נתערבה הטיפה בכולן: אם יש בה בנ"ט באותה קדרה. כלומר אין כח בטיפה לאסור את כולן אא"כ יש בנ"ט ליתן בכל הקדרה והתוספות כתבו טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר אם יש בנ"ט באותה חתיכה נאסרת כשהחתיכה כולה חוץ לרוטב איירי כדאמרינן בפרק ג"ה ולכך משערים באותה חתיכה לבטל הטיפה ולא בשאר חתיכות משום דחלב מפעפע על כל החתיכה ואין מפעפע מחתיכה לחבירתה אלא ע"י ניעור וכיסוי כדאמרינן בגמרא עכ"ל. ובפרק ג"ה (ק.) אהא דאמרינן בחתיכת נבלה אינה אוסרת עד שתתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות אוקי רב אמורא עליה ודרש כיון שנתן טעם בחתיכה חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה ופירש"י כיון שנתנה טעם בחתיכה אחת שהיתה בצידה תמיד או שנתבשלה תחלה עמה קודם שיתן שאר החתיכות בקדרה ולא היה בזו ס' באיסור ונתנה הנבלה טעם בה ואח"כ נתן שאר החתיכות בקדרה וכתבו התוספות קשה לפירושו דאם כן גם הרוטב שהיה באותה שעה נאסר מתחלה ע"י טעם

הנבלה ובסמוך משמע דמבטלין לחתיכות ע"י רוטב דהויא שאינו מינו והלא הרוטב נאסר מתחלה ונעשה נבלה ואוסר כל הרוטב אח"כ מפני שהוא מינו אלא יש לומר דמיירי כגון שיש חתיכה של היתר חוץ לרוטב וחתיכת נבלה מונחת עליה חוץ לרוטב ונעשית חתיכת היתר נבלה לפי שבולעת טעם נבלה דאין בה ס' לבטל הטעם ואח"כ כשמנער הקדרה אוסרת כל החתיכות מפני שהם מינה עכ"ל. וכתבו עוד בפרק ג"ה אמתניתין (צו:) דירך שנתבשל בה גיד הנשה דלר"י נראה דכשהחתיכה שנפל האיסור עליה מקצתה תוך הרוטב לא בעינן ניער וכסה והתם מיירי כשהחתיכה כולה חוץ לרוטב דאז אין מתפשט אלא בניער וכסה ולמה שכתבו כאן כוונו למה שכתבו בפכ"ה כשהחתיכה כולה חוץ לרוטב איירי כדאמרינן בפג"ה ונתבארו דברי רבינו במ"ש בשם ר"י אבל מ"ש בשם רש"י אינו מבואר כ"כ אלא שיש ללמוד כן מדפירש כיון שנתנה טעם בחתיכה אחת שהיתה בצידה תמיד ומסתמא קצתה מונחת ברוטב שהרי לא הצריך שתהא מונחת ע"ג חתיכה אחרת שהיא חוץ לרוטב וקאמר חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת כל החתיכות ואם איתא דע"י שקצתה מונח ברוטב מצטרף הכל לבטל האיסור לא היה לו לייחד חתיכה זו משאר חתיכות הילכך משמע דס"ל לרש"י שאף על פי שקצת החתיכה מונח ברוטב מאחר שהאיסור לא נגע אלא בקצתה שחוץ לרוטב אין הכל מצטרף לבטל האיסור וכ"כ התוספות בפג"ה (צו:) אמתניתין דירך שנתבשל בה גיד הנשה שממה שפרש"י גבי ניער וכיסה משמע שר"ל שאפילו החתיכה שנפלה הטיפה עליה מקצתה בתוך הרוטב אי לא ניער וכיסה אין מסייענו הרוטב והחתיכות אחרת לבטלה עד כאן לשונו: ב"ה וכתב רבינו ירוחם שכדברי רש"י עיקר. עי' בסימן רכ"ח. כתב ר"י כזית בשר שנפל לתוך יורה רותחת של חלב בשר אסור וחלב מותר אם יש בחלב ס' לבטל הנפלט מהבשר אף ע"פ שאין בו לבטל כל הכזית עכ"ל. ואין דבריו נכונים מדאמרינן בגמרא בכוליה משערינן דאי במאי דנפק מיניה מי ידעינן כמה נפק מיניה: ומיהו כשכולה בתוך הרוטב משמע ודאי דמודה רש"י שהכל מצטרף לבטל אבל הגהות מיימון כתבו בפ"ט בשם סה"ג מתוך פירש"י שאפילו היתה החתיכה בתוך הרוטב שנפלה הטיפה עליה אם לא ניער וכיסה אין הרוטב מסייע לבטל טעם הטיפה עכ"ל משמע מדבריו שאף על פי שכולה בתוך הרוטב רק שפניה העליונים מגולים אין הכל מצטרף שאילו היתה משוקעת כולה בתוך הרוטב מאחר שהרוטב צף עליה פשיטא דטיפת חלב הנופלת מתערב עם כל הרוטב וסמ"ג נראה שהוא מסכים לסברת התוספות והראב"ד בהשגות כתב על דברי רבנן ור' יהודה לד"ה אם לא ניער כלל אין שאר חתיכות נאסרות אף על פי שאין בהם ס' כנגדה ואף על פי שבלא ניער יוצא מאותה חתיכה רוטב לשאר חתיכות והוא רוטב נבלה לא

אסרינן להו משום דבעינן שיצא מן החלב האסור לחתיכות וכתב ה"ה שאפשר שאף כן דעת הרמב"ם שכתב שאם יש בחתיכה טעם חלב משערין בכולה בד"א בשלא ניער הקדרה בתחלה אלא בסוף הנה שהזכיר ניעור בסוף וכפשט הסוגיא דאמרינן מאי לא ניער ולא כיסה אילימא לא ניער כלל ולא כיסה כלל מיבלע בלע מיפלט לא פליט וזה דעת קצת מפרשים ע"כ וכ"כ הרשב"א בת"ה ונראה מדבריו שם דכשאין חתיכה זו נוגעת בחתיכות אחרות אלא ביבש מיירי אבל אם היתה נוגעת בחבירתה על ידי רוטב אפילו לא ניער ולא כיסה נמי : ודע שזה שכתב רבינו אם יש בה ס' לבטל החלב מותרת ואם לאו אסורה אינו אלא לדברי הסוברים דטעימת קפילא אינו מתיר אלא בדאיכא ס' אבל דעת רוב הפוסקים סוברים דטעימת קפילא מתיר אף ע"ג דליכא ס' כמו שיתבאר בסימן צ"ח וכ"כ הרמב"ם בפ"ט נפל חלב לתוך הקדרה של בשר טועמין את החתיכה שנפל עליה חלב אם אין בה טעם חלב הכל מותר:

סעיף קטן ד

ודוקא כשלא ניער הקדרה מיד כשנפל החלב וגם לא כיסה אותה מיד אבל אם מיד כשנפל החלב על החתיכה ניער הקדרה או כיסה אותה הכל מצטרף לבטל החלב דין הניעור מפורש במשנה (קח.) שכתבתי ודין הכיסוי מפורש בברייתא בגמרא (שם) שהוא שוה לדין הניעור ופי' רש"י המנער את הקדרה מתפשט הטעם בכולה וכן המכסה אותה מפני שמי השולים עולים עד הפה ויורדין: כתב מהר"י ן' חביב ז"ל מתוך דברי הר"ן יתבאר לך שמ"ש רבינו יעקב ודוקא בשלא ניער הקדרה וכו' הוא נקשר עם פרש"י ואינו מוסב גם על פר"י כי לדעת ר"י אין צורך לניער הקדרה אלא שתהיה קצתה ברוטב אבל לפרש"י אע"פ שמקצתה ברוטב אין הכל מצטרף עד שינער הקדרה כי אותו הניעור מוליך הטיפה בכל הקדרה ומסייע כל מה שבתוכה לבטל הטיפה וכן כאשר כסה הקדרה עולות הרתיחות משוליה לפיה ומוליכות הטיפה בכל הקדרה ואפשר שיחזור גם על פר"י שגם כאשר תהיה החתיכה חוץ לרוטב די בשכיסה הקדרה לערוב הכל אף ע"פ שלא תכנס זאת החתיכה ברוטב כלל וכ"ש בניעור עכ"ל:

סעיף קטן ה

כתב הרמב"ם אבל אם ניער מתחלה ועוד סוף וכו' ונראה שא"צ רק שינער או יכסה מיד בשעת נפילה ואפילו פסק אח"כ כו' נ"ל שטעמו של הרמב"ם מדאמרינן בגמרא מכלל דר"י סבר כי ניער מתחלה ועד סוף וכיסה מתחלה ועד סוף אסור אמאי הא לא בלע כלל אימור לא ניער יפה יפה ולא כיסה יפה יפה ומדאמרינן ניער מתחלה ועד סוף וכיסה מתחלה ועד סוף משמע להרמב"ם דוקא בכהאי גוונא שרי רבנן אבל בניער וכיסה בתחלה ולא בסוף לא ומהרי"ן חביב כתב וז"ל כאשר נעמוד על כוונת הרמב"ם אין

מקום לקושיית רבינו יעקב כנגד דבריו וכאשר נביט אל התחלת לשונו כוונתו מבוארת וז"ל נפל חלב לתוך חתיכה של בשר טועמין את החתיכה שנפל עליה חלב וכו' עד ה"ז בנ"ט וכל מעיין בלשון זה ישפוט בצדק שאם מיד בעת הנפילה ניער או כיסה הקדרה שמצטרף בכולה והרי היא בנ"ט ר"ל אם הטיפה הזאת נותנת טעם בכל הקדרה אוסרת ואם אין בה כדי ליתן טעם בכולה מותרת אע"פ שיש בה כדי ליתן טעם בחתיכה לבדה שכיון שניער מיד בעת נפילה באותה שעה נעשה כל מה שבקדרה ד"א מחובר ומה שהזכיר הרמב"ם ניער מתחלה ועד סוף היה מוכרח להמשיך הלשון שאמר בתחילת דבריו בד"א כשלא ניער בתחלה אלא לבסוף כי בזאת החלוקה מן ההכרח להזכיר ניעור לבסוף כפי סוגיות הגמרא וכפי פירוש המפרשים אשר הרמב"ם הלך לדרכם והוא זה טיפת חלב שנפלה על חתיכה שבקדרה ולא ניער ולא כיסה מיד בעת הנפילה הרי זאת החתיכה כדבר נפרד בפני עצמו ובה לבדה משערינן ואם אין בחתיכה ס' כנגד הטיפה נעשית כל החתיכה כנבלה והיא חוזרת ואוסרת כל הקדרה אם אין בכולה ס' כנגד כל החתיכה וזה יצדק בתנאי שאחר שכבר נאסרה זאת החתיכה ניער או כיסה כדי לחבר את כל הקדרה להיות אחד שאם לא ניער למה יאסר כל מה שבקדרה הלא כמו שחשבנוה לזאת החתיכה כדבר נפרד לאוסרה ולא סייעוה שאר החתיכות לבטל את הטיפה כן ראוי לחשבה כדבר נפרד משאר החתיכות ולא יהא בה כח לאסור את כולן ודי אם נאסר כדי קליפה או נטילה בחתיכה הנוגעת בה משא"כ אם ניער הקדרה או כיסה אחר שנאסרה החתיכה כי אז בודאי זה הניעור או כיסוי הוא סיבת הצטרפות כל הקדרה וכל החתיכות ומרק שבה קבלה טעמא וצריך שיהא בכל הקדרה ס' לבטל כל החתיכה ולזה הוצרך הרמב"ם לומר בתחלת דבריו בד"א בשלא ניער את הקדרה בתחלה אלא לבסוף ועל יסוד זה סיים לשונו וכשבא לחדש חלוקת היתר הוצרך לו להניח ניעור בתחלה ולז"א אבל אם ניער מתחלה ועד סוף כוונתו מבוארת שאינו מחייב ניעור בתחלה ובסוף אלא ניעור בתחלה בלבד ואם הזכיר ועד סוף היה מהמשך לשון החלוקה הראשונה שבה הוכרח להזכיר ניעור לבסוף מהטעם שפירשתי כנ"ל להשיב בעד הרמב"ם תשובה אמיתית ובסמ"ג תמצא סיוע לדברי וגם אשיב בעדו שדבריו מובנים ביושר ובתמים במ"ש רבינו יעקב כנגדו ואיני מבין דבריו וכו' והוא פשוט גם כן כשנעיין המשך לשונו והוא זה סמוך למ"ש ה"ז בנ"ט אמר וכן נפל חלב לתוך המרק או לכל החתיכות נוער וכו' ואין כוונתו בזה לומר שאם יש שהות קצת אחר הנפילה שינער אח"כ כי זה לא יועיל בודאי אבל כוונתו שמיד כשראה נפילת הטיפה לקדרה ולא השגיח אל אי זו חתיכה נפלה ימהר לנער או לכסות מיד ובזה תצטרף כל מה

שבקדרה כיון שלא ידע מקום הטיפה איו וזה הכרח כפי דקדוק לשון וכן אם נפל חלב וכו' שיורה שהיא חלוקה שוה בקירוב למה שכבר הזכיר אבל אם ניער מתחילה וכו' ובזה נשיב קושיא אחרת שיקשה לכאורה נגד לשון הרמב"ם במ"ש נוער את הקדרה והלא אין מבטלין איסור לכתחלה ובמה שכתבתי נסתלקה קושיא זו עכ"ל:

סעיף קטן ו

וכתב עוד הרמב"ם נפל חלב בתוך המרק או לתוך החתיכות וכו' ואיני מבין דבריו שאם החתיכות כולן בתוך הרוטב מה צריך לנער וכו' לפי דברי רבינו דעדיפא מינה הו"ל לאתמוהי עליה כשנפלה בתוך המרק עצמו מה צורך לנער אלא משום דבנפל לחתיכות איכא לאתמוהי עלה בתרי גווני נקטה וממילא משמע דכי היכי דמתמה באם החתיכות לתוך הרוטב מה צריך לנער ה"נ איכא לאתמוהי בנפל לתוך המרק וטעמא דהרמב"ם נ"ל שאף על פי שנפל בתוך המרק צריך לנער כדי שיתערב יפה וכ"ש כשנפל לחתיכות שבתוך המרק שהוא צריך לנער דהא חזינן דאפילו בניער מתחלה ועד סוף חייש רבי יהודה שמא לא עירב יפה יפה ואף על גב דרבנן פליגי עליה מכל מקום מודו דצריך לעשות בענין שיתערב יפה יפה:

סעיף קטן ז

והיכא שנאסרה החתיכה מחמת החלב נעשית כל החתיכה איסור ואם בשלה עם אחרות צריך ס' לבטל כולה אף על פי שאיפשר ליסחט החלב הבלוע בה וכו' בפרק כ"ה (שם) איתמר רב ורבי חנינא ורבי יוחנן דאמרי איפשר לסוחטו אסור שמואל ור"ש ברבי ור"ל דאמרי איפשר לסוחטו מותר ופרש"י איפשר לסוחטו איסור שנבלע בהיתר ונתן בו טעם ואסרו וחזר ובישל ההיתר הזה עם היתר אחר שאיפשר האיסור הנבלע בזה ליסחט ממנו וליחלק בהיתר האחרון ואין בו כשיעור לאסור את האחרון ופסק הרא"ש כמ"ד איפשר לסוחטו אסור וכ"פ הרשב"א בת"ה וכ"פ הרמב"ם בפ"ט ואף על פי שכתב הראב"ד שלא אמרו חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא לרבי יהודה דמחמיר במין במינו אבל לדידן דקי"ל מין במינו בטל לא וכתב הר"ן שי"א שזהו דעת הרי"ף שלא כתב דחתיכה עצמה נעשית נבלה להצריכה שיעור כיוצא בה לדברי חכמים שאומרים מין במינו בטיל הרי כתב שאין זה מחוור וירושלמי דתרומות הוי תיובתיה ואף הרמב"ן כתב שהלכה רווחת היא חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת אפילו לדברי חכמים וכן ראוי לדון ולהורות לענין מעשה גם ה"ה כתב שכבר הסכימו רוב המפרשים דאפילו לרבנן חתיכה עצמה נעשית נבלה לאסור בס' כנגדה:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ואם מכירה משליכה והאחרות מותרות ואם אינו מכירה הרוטב מותר וכל החתיכות אסורות אם חתיכת האיסור ראויה להתכבד כ"כ שם הרא"ש ומבואר הוא במתני' דס"פ ג"ה (צו.) דתנן חתיכה של נבלה ושל דג טמא שנתבשלה עם החתיכות בזמן שהוא מכירה בנ"ט ואם אינו מכירה כולן אסורות והרוטב בנותן טעם ואוקימנא לה בגמרא בחתיכה הראויה להתכבד:

סעיף קטן ט

ומ"ש ודבר זה יתבאר עוד לקמן בהלכות התערובות בסימן ק"א: ומ"ש רבינו אם בשלה עם אחרות צריך ס' לבטל כולה דברי הכל הוא דכיון דלבטל החתיכה עצמה אנו באים ה"ל מין במינו וליכא למיקם ביה אטעמא הלכך צריך ס' לכ"ע: כתוב בהג"א בפרק כ"ה דהא דאמרינן דטיפת חלב שנפלה בחתיכה שאם נתנה טעם בחתיכה צריך ס' כנגד החתיכה היינו דוקא בבשר בהמה אבל אם נפלה על בשר חיה ועוף כיון דלא אסור אלא מדרבנן לא בעינן שיהא ס' בחתיכה. אלא ברוב בעלמא בטלה והא דתנן נמי בשילהי ע"ז (דף עד.) דבשר בחלב במשהו היינו בשר בהמה אבל בשר חיה ועוף בטלין ברוב בעלמא וכן סובר בה"ג מא"ז עכ"ל:

סעיף קטן י

ופסק ה"ר אפרים שלא אמרינן אפשר לסוחטו אסור אלא בבשר בחלב אבל בשאר איסורין וכו' אין צריך אלא ס' כנגד הזית הראשון וכו' ור"ת פסק דאף בשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור ודוקא כשנאסר בנ"ט כו' בפרק ג"ה (ק.) גרסינן דרש רבה בר בר חנה חתיכה של נבלה ושל דג טמא אינה אוסרת עד שתתן טעם ברוטב ובקופה ובחתיכות אוקי רב אמורא עליה ודרש כיון שנתן טעם בחתיכה חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהם מינה א"ל רב ספרא לאביי מכדי רב כמאן אמרה לשמעתיה כר"י דאמר מין במינו לא בטיל מאי איריא כי נתן טעם אפילו כי לא נתן טעם נמי א"ל הב"ע בשקדם וסילקו וכתבו שם התוספות בשקדם וסילק את האיסור וא"ת ל"ל שחתיכה של היתר קבלה טעם מן הנבלה אפילו לא נתנה טעם נמי דהא במינה אוסרת בכל דהו ואומר ר"ת דנהי דהיא גופה מיתסרא בכל דהו מ"מ לא אמרינן שתעשה נבלה לאסור כל האחרות כיון שהיא עצמה לא נאסרה אלא על ידי כל שהוא ורבינו אפרים היה אומר מתוך כך דאפילו כי נתנה בה טעם אין ההיתר נעשה נבלה שיצטרך ס' כנגד כל החתיכה אלא כנגד האיסור הבלוע הלכך לרב דאמר הכא דמין במינו לא בטיל כשחתיכת היתר קבלה טעם מן הנבלה חשיב האיסור כאילו הוא בעין ואוסרת כל החתיכות במשהו אבל כי לא נתנה הנבלה טעם בה לא היתה אוסרת החתיכות מפני

שהם מינה שהרי אין צריך לבטל אלא האיסור לבד וכיון שלא נתן טעם בחתיכה הוי האיסור כמאן דליתיה דלא הוו כאילו הוא בעין ולא אסר אלא חתיכה ראשונה שאין ההיתר נעשה איסור ולא אסר שאר חתיכות ודוקא גבי טיפת חלב אמרינן בפרק כ"ה דחתיכה עצמה נעשית נבלה וצריך ס' כנגד כל החתיכה ולא סגי בביטול טיפה לחוד משום דכל חד וחד באנפי נפשיה שרי וכי איתנהו בהדי הדדי אסור הלכך הבשר עצמו נעשה איסור ולוקה אם אכל חצי זית מבשר וחצי זית מחלב ולכך צריך ברוטב ס' לבטל כל החתיכה שנפלה עליה טיפת חלב אבל חתיכת היתר שבלעה טעם נבלה ונאסרה וחזרה ונתנה טעם ברוטב א"צ אלא ס' לבטל האיסור שנבלע בחתיכה וא"צ שיעור ס' של אותה חתיכה עכ"ל והאריכו הרבה בדבר ובסוף דבריהם כתבו כתב רבינו יהודה דנראה לר"י להחמיר בדבר כיון דאין ראיה ברורה בדבר. וכ"כ סמ"ג דאין לעשות מעשה להקל כדברי ה"ר אפרים כי כל רבותינו הקדמונים חולקים עליו. וסמ"ק כתב דאין השיטה מוכחא כדברי ה"ר אפרים. והמרדכי כתב דנ"ל להכריע ולומר דבכל שאר איסורין נאמר חתיכה עצמה נעשית נבלה מיהו היינו דוקא בחתיכה עצמה מטעם חשיבות החתיכה איסור ניכר ומובדל הוא נעשית נבלה ונאסר לבדה אף אם יצטרף שום היתר אליה לבטל האיסור הבלוע בה ולפיכך אוסרת כולו וצריך כדי לבטל כל החתיכה אם אינה ראויה להתכבד או דבר שבמנין אבל בדבר לח כגון תרומה בחולין ויין במים דע"ז וכגון רוטב ברוטב דאין האיסור ניכר ונבדל ואין כאן חשיבות איסור מתערב ההיתר שני עם הראשון ולא שייך כלל למימר חתיכה עצמה נעשית נבלה וע"פ זה התרתי מעשה שבא לידי ע"כ וסברא זו כתבוה הרשב"א בת"ה והר"ן בס"פ כ"ה בשם הראב"ד וז"ל דלא אמרו חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא באיסור הבלוע בחתיכה דכיון שנתן טעם ואין ממש איסור זה יוצא ומתערב בחתיכות האחרות אלא בזו הרי הוא כנבלה עצמו אבל בלח כגון יין ביין או מים במים וכיוצא בהם אף על פי שהראשון נאסר מחמת מיעוטו כיון שנפל שם היתר ונתערבה בטל האיסור שהרי נתערב האיסור לגמרי בהיתרו שנפל שם לבסוף כמו שנתערב בראשון ונמצא שאין האיסור מעורב עכשיו בהיתר הראשון משא"כ בחתיכה שנבלעה מאיסור וכן הדין יבש ביבש כגון המדומע וכן במחומץ ומש"ה אין חוזרין ואוסרין אלא לפי חשבון ע"כ וכתבו שי"א בהיפך שאין אומרין חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא כשנפל לח בלח שנבלל הכל ונעשה גוף אחד א"נ לח ביבש כגון חתיכת נבלה שנתנה טעם בחתיכה שחוטה וכגון חלב שנבלע בבשר אבל יבש ביבש כגון המדומע והמחומץ שזה בפני עצמו עומד וזה בפ"ע עומד לא והעלו דזה וזה אינם דברים מחוורים וכתב הר"ן שנ"ל דחתיכה עצמה נעשית נבלה בבשר בחלב מדאורייתא לפי שבשעת

התערובת הוא שמתחדש האיסור ונעשה כל אחד עצמו של איסור ובשאר איסורין אינו אלא מדבריהם שראוי להשוות אותם לבשר בחלב וכיון דלא החמירו אלא משום לתא דבשר בחלב אין אומרין חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בדברים המתבשלים דומיא דבשר בחלב דדרך בישול אסרה תורה א"נ צונן לתוך חם שאף הוא דרך בישול ומ"ה מדומע ומחומץ שאינו דרך בישול לא אמרינן ביה חתיכה עצמה נעשית נבלה אבל הרשב"א כתב שנ"ל עיקר של דברי' אלו מ"ש ה"ר אפרים שלא אמרו אפשר לסוחטו אסור אלא בבשר בחלב לבד ומן הטעם שאמרנו שהכל חזר כגוף אחד של איסור אבל לא בשאר האסורין דמאיזה טעם יאסור כשיעור כולה והלא מה שהוא פולטת אינה פליטת האיסור ומ"מ מודה הרב ז"ל בחתיכה שנבלעת מאיסור ואח"כ נפלה אותה חתיכה לקדרה שיש בה כדי ס' לבטלה אפ"ה היא עצמה אסורה ובזמן שמכירה זורקה ואוכל השאר לפי שהיא כבר נאסרה והאיסור הנבלע בתוכה אינו יוצא ומתערב עם הרוטב והחתיכות שבקדרה ואינו דומה למחומץ ומדומע שהאיסור בעצמו חוזר ומתערב עם ההיתר המרובה שנתרבה עכשיו ויכול להצטרף ובתשובות להרמב"ן סי' קס"ז כתוב שלא אמרו חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב וכדעת רבינו אפרים ודרכו ישרה והלכתו ברורה מכמה ראיות וכן אנו נוהגין ועושים מעשה עכ"ל. וכתב ה"ה בפ"ט שנ"ל שכן דעת הרמב"ם שאין חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב בלבד שהרי לא הזכיר כן בשאר איסורין ובהלכות תרומות כתב שאין המדומע מדמע אלא לפי חשבון ולא חילק בין המדומע לשאר איסורין מחמת בלע וכן עיקר ע"כ והרא"ש כתב בס"פ ג"ה מחלוקת ר"ת ורבינו אפרים ולא הכריע ביניהם ואעפ"כ כתב רבינו שהסכים לדעת ה"ר אפרים ונראה שטעמו מפני שכתב שם הרא"ש כמה מקומות דניחא לפי' ה"ר אפרים ואי לאו דסבר לה כוותיה לא היה מאריך כ"כ במה דניחא לדבריו ולפי זה מ"ש בפ' בתרא דע"ז גבי יין נסך שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים וכו' והא דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת כל החתיכות היינו לפי שלא נפל מן היין האיסור כדי נתינת טעם בהיתר אלא במשהו נאסר וכל דבר שנאסר במשהו לא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה צ"ל דליישב אפילו לדעת ר"ת כתב כן דלקושטא דמילתא בלאו הכי ניחא דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב דוקא ולא בשאר איסורין כדברי ה"ר אפרים ובתשובותיו כלל כ' סי' ב' משמע ודאי שהוא סובר כדברי ה"ר אפרים שכתב כ"ט זיתים של היתר שנפל בו זית של חלב ובקדרה אחרת היו ל' של היתר ונפל לתוכה זית של דם ונתערבו יחד אלו שתי תערובות דמותרים דטעם חלב שבו בטל בס' וכן טעם דם שבו בטל בס' ואם איתא דבכל האיסורין אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה היה

צריך ס' כנגד כל הל' זיתים שזית האיסור מעורב בהם ואפשר שמתשובה זו הכריח רבינו שהרא"ש מסכים לדברי ה"ר אפרים:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו בדברי ר"ת אבל נאסר במשהו אפי' נאסר מחמת מינו שאסור במשהו לרבי יהודה לא ידענא מאי אפילו דקאמר וכך הו"ל לכתוב אבל נאסר במשהו כגון שנאסר מחמת מינו שאסור במשהו לרבי יהודה. וכתב האגור בשם ה"ר איסרלאן שבא"ז מחלק בין חתיכה שנבלע בה האיסור ובין דבר לח המעורב בהיתר דלא שייך חתיכה עצמה נעשית נבלה שאין האיסור נבלע בהיתר אלא מעורב בו וא"כ בנדון זה דחלב שנתערב בשומן וספק אם יש בשומן ס' לבטלו ואח"כ הושם מהשומן בקדרה אף על פי דמוכח שם דהרא"ש לית ליה האי סברא לחלק בין לח המתערב לדבר הנבלע מכל מקום אין להחמיר בשביל זה דלכ"ע הך סברא דחתיכה עצמה נעשית נבלה אינה אלא מדרבנן ונדון דידן בין למר ובין למר שרי לדעת א"ז משום דדבר לח הוא ולהרא"ש משום שאין אומרים חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב עכ"ל: ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים כדברי ה"ר אפרים הכי נקטינן וכ"ש שהרשב"א וה"ה מסכימים כן ובתשובות להרמב"ן פסק כן והעיד שכך נוהגין ועושים מעשה ואף על גב דהר"ן לא סבר לה כוותיה מכל מקום הרי כתב דבשאר איסורין לא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא מדרבנן הוא וכיון דפלוגתא בדרבנן נקטינן לקולא כנ"ל דינים הנופלים בחתיכה עצמה נעשית נבלה או אינה נעשית יתבאר בס"ס ק"ה ובסי' ק"ו בס"ד:

סעיף קטן יב

טיפת חלב שנפלה על הקדרה שאצל האש מבחוץ אפילו אם יש בתבשיל הקדרה ס' כנגדה אינו יכול לבטלה ואם כן הטפה אוסרת הקדרה כל סביבותיה ונאסרה התבשיל שבה כלומר הטיפה אוסרת כל הקדרה והקדרה אוסרת כל התבשיל שבה שא"א לתבשיל שבקדרה שיהא בו ס' כנגדה ובכולה קדרה משערין הלכך הכל אסור ודין זה כתבו סמ"ג וז"ל גרסינן בזבחים פרק דם חטאת (זבחים צו:) בישול מפעפע כלומר מתפשט בכל הכלי כתב מורי מכאן נוהג רבי שאם נפלה טיפת חלב ע"ג הקדרה רותחת באור שמפעפע כל חרס של קדרה וחתיכה עצמה נעשית נבלה ובכולה קדרה משערין שהחלב מתפשט בכל הקדרה ואין לו מקום להתבטל בס' עכ"ל:

סעיף קטן יג

וכתב הר"מ מרוטנבורק שאם יש בתבשיל ס' פעמים ס' כנגד הטיפה מותר וכו' דברי הר"מ מרוטנבורק כתב המרדכי בפנ"ה והרא"ש בתשובה ודבר ברור הוא שהר"מ חולק עמ"ש רבינו בתחלה שנאסרה הקדרה והתבשיל לפי שהר"מ סובר היפך מסמ"ג

כמו שאכתוב בסמוך דאי אמרינן שהטיפה מפעפע בכל הכלי הוה שרינן משום דכל לחלוחית שבדפנות הוה מסייעים לבטל אלא משום דחיישינן שמא אינו מפעפע אלא במקצת כלי הוא דאסרינן דאין בלחלוחית שבאותו מקצת שיעור לבטל הטיפה ומש"ה כי איכא בתבשיל ס' פעמים ששים כנגד הטיפה שרי ממ"נ אם הטיפה מפעפעת בכל הכלי הרי נתבטלה ואם אינה מפעפעת לא יאסר ואם כן הוה ליה לכתוב והר"ם כתב דלישתמע דאתי לאיפלוגי והמרדכי בפרק ג"ה כתב בתחלה תשובת ראב"ן דאם יש בקדרה בלא תבשיל ששים לבטל החלב הנבלע בתוכו לא נעשה נבלה מידי דהוה אטיפת חלב שנפלה על חתיכה אם יש בחתיכה ששים לבטל הטיפה לא אסרינן ונתבטל החלב ואח"כ כתב שוב מצאתי תשובת מהר"מ ז"ל וששאלת מה עמדי על טיפת חלב שנפל על דופן הקדרה מבחוץ תשובת ר"ש בידי להתיר ומקצת הלשון אעתיק למורי פעם אחת היו מבשלין בשר בקדרה ונפל מעט חלב על דופן הקדרה מבחוץ שאילו נפל בתוכה היה ברוטב ובחתיכה לבטל החלב ואפ"ה לא רצה רבינו להתיר מפני שאין החלב מתפשט בכל דופני הקדרה כמו שמוכיח בפ' דם חטאת גבי בישל במקצת כלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי וקאמר טעמא מאי ואם בכלי נחשת בשלה וגו' ומדאיצטריך קרא לקדשים אלמא דאינו מפעפע בכולו אע"פ שהכלי חם וכיון שאין מתפשט בכל דופניה שיהא ראוי לומר שכל לחלוחית שבדפנות מסייעים לבטל נמצא במקופ שנפלה אסר כל הבלוע בדופניה ונעשה נבלה וחוזר ואוסר כל מה שבקדרה אם אין בה ששים לבטל שיעור עובי הדופן שנפל שם החלב דבשיעור עובי הדופן צריך לשער דלא ידעינן כמה בלעה קודם שנפל בה החלב ע"כ ומשערינן בכל הקדרה כולה ודווקא שא"א לעמוד על הטיפה כמה שהיתה שלא הרגיש בה ולא ראו אותה אלא לאחר שנפלה על הדופן ואז א"א לשער בס' כיוצא בה דילמא מיד נבלעה מקצתה בדופן ואז צריך לשער בעובי הדופן כמו שאמר ר"י אבל אם ראה הטיפה קודם ועמד עליה כמה היא אז סגי בס' של ס' טיפין כמוה ממה נפשך כמ"ש מורי ודברי ר' שמשון צויתי להעתיק למורי וכ"נ וכן אנו מורין היכא דאיכא הפסד מרובה קצת או בשבת וי"ט ושלום מבר"ב עכ"ל וקודם לכן כתב הר"מ מורי היה רגיל להורות כשנופל איסור על דופן הקדרה והיא אצל האש מתיר אם יש בתבשיל ס' פעמים ס' כנגד הטיפה ע"כ ולא חילק שם בין שבת ליו"ט לשאר ימים ולא בין איכא הפסד לליכא הפסד וע"פ תשובה זו כתב רבינו בשמו להתיר סתם כל שיש בתבשיל ס' פעמים ס' כנגד הטיפה ונראה שהטעם שהוא מצריך ס' פעמים ס' היינו משום דקי"ל דחתיכה עצמה נעשית נבלה אם כן טיפה זו אסרה עד ששים כנגדה וכיון

שאותן ששים נעשה נבלה צריך ס' פעמים כמותם לבטלם ונראה שהר"מ אינו מחלק בין נפלה כנגד הרוטב לשלא כנגד הרוטב כמו שמחלק בס"ה דא"כ ה"ל לפרושי:

סעיף קטן יד

ובספר המצות כתב שאם נפלה כנגד וכו' הכל בסמ"ק וכתבוה הגה"מ בפ"ט והמרדכי פג"ה וז"ל טיפה שנפלה על דופן הכלי מספקא לן פ' דם חטאת אי מפעפע בכל הכלי אי לא הלכך כשנפלה כנגד הרוטב ויש ברוטב ששים מן הטיפה מותר ממ"נ אי מפעפע בכל הכלי הרי נתבטלה ואם אינו מפעפע אז לא יאסר אבל נפלה בריקן שמא מפעפע בדופן הקדרה עד סמוך לרוטב כ"כ שאין ששים מן הטיפה ונעשה אותה מקצת כלי נבלה וכשיערה הרוטב מן הכלי ילך הרוטב לאותו מקצת כלי ויאסר הכל לפיכך אם הניח להצטנן שלא הגביה הרוטב כלל מעת נפלו עד שנצטנן לגמרי אם כן אז לא נגע הרוטב כלל באיסור הלכך מותר עכ"ל ונראה שהוא סובר כמ"ש בשם הר"מ שיותר ראוי להתיר אם היה ברור לנו שהטיפה מפעפעת בכל הכלי וזהו שכתב אי מפעפעת בכל הכלי הרי נתבטלה ורבינו לא חשש לכתוב טעם זה אלא משום דכיון דמפעפעת לפנים הוי כאילו נפלה בתבשיל ונראה שזהו פירוש מ"ש סמ"ק ואם אינו מפעפע אז לא יאסר דהיינו לומר אם אינו מפעפע בכל הכלי אז לא יאסר משום דמסתמא מפעפעת לפנים והוי כאילו נפלה בתבשיל:

סעיף קטן טו

ומ"ש בנפלה בריקן שמא מפעפע בדופן הקדרה עד סמוך לרוטב כ"כ שאין ששים כנגד הטיפה נראה דה"ק שמא מה שמפעפע בדופן הקדרה הריקן עד סמוך לרוטב הוא בעינן שאין בלחלוחית אותו מקום שמפעפע בו ששים מן הטיפה ולפנים ועשה אותו מקצת כלי נבלה ודע דבנפלה בריקן נתן סמ"ק תיקון אחר דהיינו שינקוב מקצת כלי מתחת כדי שיצא הרוטב דרך אותו נקב ולא יגע באותו מקצת כלי הנאסר ואפילו בעודו רותח מותר להוציא ממנו הרוטב בענין זה ולא כתב רבינו תיקון זה מפני שסמ"ק עצמו כתב אח"כ דבקושי יש להתיר ע"י כך דהא א"א שלא ינענע הכלי מעט ויגע הרוטב באותו מקצת שנאסר ולכך טוב להמתין שלא יגע בכלי עד שיצטנן:

סעיף קטן טז

וכבר נהגו העולם לאסור כשנופלת על הדופן שלא כנגד הרוטב וכו' עד אפילו שלא כנגד האש ע"י ס' הכל בסמ"ק והגהות מיימוניות פ"ט ובמרדכי פג"ה כתב האגור נפל כנגד האש אפילו שלא כנגד הרוטב הכל מותר שהאש שורפו. כתוב בהגש"ד בשם מהרא"י שאין נוהגין להצריך (ב"פ) [ס"פ] ששים כנגד הטיפה שנפלה כנגד הרוטב אלא די בפעם אחת ששים והמחמיר תע"ב ע"כ ושם כתב הטעם ברמז ועיקר הדברים ע"פ מ"ש בתה"ד

סימן קפ"ג: כתב המרדכי בשם הר"מ דאף על גב דשרינן התבשיל משום דאית ביה ס' פעמים ס' כנגד הטיפה לעולם הקדרה אסורה וכ"כ הגה"מ בפ"ט שהתבשיל מותר והקדרה אסורה :

סעיף קטן יז

כתב א"א הרא"ש ז"ל מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדרה של בשר וכו' בתשובה כלל ב' דין כ"ד כ"כ והביא ראיות לדבר וכתב שצריך ס' פעמים ס' להתיר כדין טיפת חלב שנפל על קדרה מבחוץ וכתב בכתבי ה"ר איסרלן סימן ק"ג דשיעור הרחקה אם אין היד סולדת בקדרה של בשר מחמת הזיעה אפילו אם היה הזיעה עולה מותר אם לא שהקדרה רותחת בפני עצמה : כתוב בהגהות ש"ד טיפה שנפלה על הכיסוי של קדרה ושהתה הכיסוי על הקדרה לאחר שנפלה עליו הטיפה אפ"ה התבשיל מותר אם הרוטב הוא ששים כנגד הטיפה ולא אמרינן שצריך ששים כנגד כל הכיסוי ואם כיסו תבשיל של בשר בכיסוי של חלב או איפכא צריך ששים כנגד כל הכיסוי אפילו אם הכיסוי נקוב למעלה ואם לקח כיסוי מקדרה של בשר שמתבשל אצל האש וכסהו על קדרה חולבת צוננת אפ"ה הכל אסור הכיסוי וגם הקדרה דכיון דרותח הוא א"א שלא בלע חולבת מן הבשר מידי דהוה אטיפה רותחת שנפלה על קדרה שבלע אף ע"פ שצוננת ואם יש תבשיל בתוך הקדרה מותר כיון שהוא צונן אך צ"ל שיודע בודאי שלא נפלה מן הכיסוי לקדרה עכ"ל: ומ"כ מעשה שהעמידו קדרה רותחת על תיבה שהיתה מטונפת בחלב שכל השנה העמידו עליה נר והשיב אם היה חלב חם נוטף על הקדרה רותח אז התבשיל שבקדרה אסור דהוה ליה חם לתוך חם הילכך מה שכנגד החלב יטול והשאר מותר והקדרה תשבר שכנגד מקום הקליפה בלעה ואינו יוצא מידי דפיו לעולם ע"כ וצ"ל דמיירי שיש במה שבקדרה ששים כנגד החלב שבתיבה דאל"כ לא היה מתיר מה שבקדרה שלא כנגד החלב : כתוב בתה"ד סימן קע"ו נר של חלב העשוי כעין נר של שעוה שנטף ממנו טיפה של חלב על כלי א"צ כי אם גרירה אבל חלב מהותך חם שנפל ממנו טיפה על כלי צריך הגעלה:

סימן צג

סעיף קטן א

קדרה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל בה בתוך מע"ל אסור אבל אם שהה וכו'. בסוף מסכת דע"ז (עה:) איפליגו תנאי בנ"ט לפגם אם הוא מותר או אסור. ופסקו הפוסקים כמאן דשרי ואמרינן בגמרא ולמ"ד נ"ט לפגם מותר גיעולי נכרים דאסר רחמנא היכי משכחת לה א"ר חייא בריה דרב הונא לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא דלאו

נ"ט לפגם הוא ופריך מכאן ואילך לישתרי פי' אפילו לכתחלה ומשני גזירה שאינה בת יומא אטו בת יומא:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו דאם בישל בה בתוך מע"ל אסור כך הוא מסקנת הרא"ש ז"ל שם דכל תוך מע"ל מקריא בת יומא ויתבאר בסי' ק"ג בס"ד. ומ"מ דברי רבי' סתומים במ"ש אם בישל בה בתוך מע"ל אסור דמשמע דלא משכחת לה צד היתר והא ליתא דנהי שהסכימו רוב הפוסקים דבכוליה קדרה משערינן כמו שכתב בסימן צ"ח ואין במה שבתוך הכלי ששים כנגד כל הכלי כדמשמע דברי הרא"ש שכתב רבינו בטא"ח ס"ס תנ"ב מ"מ הו"ל לפרושי דאינו אלא בנ"ט וכמ"ש רבינו בסימן צ"ח שהוא דעת הרא"ש והרמב"ן נמי אע"ג דסבר דהיכא דליכא ס' לא סמכינן אקפילא הא קאמר דהיינו כשנתערב גוף האיסור אבל כשאין שם אלא טעמו כי הכא בנ"ט שרי אע"פ שאין בו ס' כמ"ש בסימן צ"ח וכ"פ הרשב"א וז"ל כל היכא דלא ידעינן מאי דנפיק מיניה אי איכא קפילא וטעמיה וליכא טעמא אע"ג דלית ס' בדידיה מותר דכיון דליכא טעמא מידע ידעינן דלא נפק מיניה טפי מאחד מס' בהיתר והוא דלא נמחה שם גופו של איסור וכמו שאני עתיד לכתוב באיסור שבטל בס' אבל ליכא קפילא בכולה קדרה משערינן דבמאי דנפק מיניה לא ידעינן עכ"ל בת"ה הארוך בתחלת הבית הד' ובהדיא תניא בפרק ג"ה (צז.) קדרה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל בנ"ט ופסקה הרמב"ם בפ"ט מהמ"א:

סעיף קטן ג

כתב ב"ה אם בישל חלב בקדרה של בשר והיא בת יומא ויש בה ס' איכא מ"ד מבשל בה ממין שבישל בה עכשיו כולי ואני תמה היאך מותר לבשל בה חלב וכי עדיף מהגעלה וכו' קשה דעדיפא מיניה הו"ל לאקשויי לבעל העיטור שמתיר לבשל בה מאיזה מין שירצה היאך מתיר לבשל בה בשר אחר שבישל בה חלב בלי הפסק שום תבשיל ביניהם ונראה לומר דלרבותא נקט שהוא תמה היאך מותר לבשל חלב אף ע"פ שכבר בישל בה חלב ונתמעט טעם בשר הבלוע בה וכ"ש שיש לתמוה היאך מתיר לבשל בשר אחר שבישל בה חלב בלי הפסק שום תבשיל ביניהם ומהר"י ן' חביב כתב שנ"ל שדעת בעל העיטור דאם בישל חלב בקדרה שבישל בה בשר חשיב בישול החלב בה כהגעלה אם נזהר לשפוך אותו חלב מהקדרה קודם שתנוח הרתיחה דמה לי מים הבלועים מאיסור מה לי חלב אסור הלא ודאי כבר הלך לו כל טעם החלב בין מה שקיבל מטעם הבשר בין טעם החלב עצמו דאיידי דטריד לפלוט לא בלע ורבי' יעקב תמה עליו משום דאפילו את"ל שלא נשאר בקדרה טעם חלב לפי שנשפך בעודו רותח אבל טעם הבשר שקבלה תחלה לא יצא כולו והיאך נתיר לבשל בה חלב ע"כ. וא"ת דמשמע מדברי בעל העיטור

דאפשר דבחלב שבקדרה יהא ס' כנגד כל הקדרה ומדברי רבי' בא"ח סי' תנ"ב בשם הרא"ש וגם מדברי ב"ה שכתב רבינו סימן שאחר זה משמע דאין במה שבתוך הכלי ס' כנגד כל הכלי י"ל דאיפשר דבעל העיטור סבר כהראב"ד דלא משערינן בכוליה כלי אלא במאי דנפק מיניה הוא דמשערינן כמו שאכתוב בסי' צ"ח בס"ד א"נ בשידע שיעור הבשר שנתבשל בה איירי בעל העיטור דכל כה"ג לדברי הכל לא משערינן בכוליה כלי כמ"ש בסי' צ"ח א"נ משכחת לה שיהא רוחב הקדרה גדולה כ"כ שיחזיק מים שיהיו ס' כנגד כל הקדרה כגון שנחושתה דק ורחבה גדול :

סעיף קטן ד

וה"ר פרץ כתב אפילו אינה בת יומא ובישל בה חלב אסור אח"כ לבשל בה וכו' כ"כ בהגהות סמ"ק וכתבוהו הגה"מ בפ"ט מהמ"א וכ"כ רבינו ירוחם בסוף אות כ"ח בשם הגאונים וכ"כ הריב"ש בתשובה סי' קכ"ו וסיים בה אבל ירקות ומיני קטניות מותר לבשל בה ונתן טעם לדבר בשם סמ"ק:

סעיף קטן ה

כתב הרשב"א שאם בישל ירקות בקדרה של בשר שמותר לבשל בה אח"כ גבינה וכו'. ז"ל בת"ה הארוך בסוף הבית הד' שנינו בפ' בתרא דע"ז (עה.) השפוד והאסכלא מלבנן באור ואמרי' עלה בגמרא רמי ליה רב עמרם לרב ששת תנן השפוד והאסכלא מלבנן והתניא גבי קדשים השפוד והאסכלא מגעילין ופריק רבא קדשים היינו טעמא דכל יום עושה גיעול לחבירו ואקשינן אי הכי הגעלה נמי לא ליבעי וסלקא בקושיא שמעינן מהא דכל שבשל בו לאחר מכאן נפלט ממנו האיסור ונכשר לגמרי עד שהקשו אמאי תני בברייתא מגעילין שהרי נגעל בבישול של יום ב' ונכשר לגמרי וק"ל טובא וכי עדיף בישול דיום ב' מהגעלה גמורה ואף הגעלה גמורה הוה קשיא ליה לרב עמרם היאך מכשירתו מה היתי' תשובתו של רבא דאמר בכל יום ויום נעשה גיעול והלא ליבון הוא צריך כמו ששנינו במשנתינו והליבון הוא שיהו הניצוצות מנתזין הימנו ועוד הא קי"ל בכלימתכות חם מקצתו חם כולו שאיסור הנבלע מתפשט בכל הכלי ונ"ל דה"ק דקדשים היתירא בלע וכיון שבישל בו קודם שיבא לידי איסור נותר כבר נקלש ונחלש האיסור כ"כ ע"י בישול זה הב' עד שלא נשאר בו אלא בלע מועט ואין לחוש עליו שם נותר על דבר בלוע מועט כזה וכענין שאמרו לענין בשר בחלב בדגים שעלו בקערה של בשר שמותר לאוכלם בכותח משום שכיון שטעם הבשר שקלטו הדגים נקלש ונחלש כ"כ קודם שיבא לידי איסור בשר בחלב וכן הבלע שנתפשט בכל הכלי אינו אלא דבר מועט ועם בישול זה הב' אף על פי שאין האור מגיע לכולו מ"מ גם הוא ע"י חם מקצתו חם כולו מתמעט קצת עד שלא נשאר בכל השפוד שום בלע שיהיה ראוי לחול עליו שם נותר אבל קודם שבישל

בו שנית דבלע מרובה וראוי לחול עליו שם נותר בתוך דופני הכלי וכן כלי שבלע איסור גמור לעולם אין נכשר עד שיגעיל הראוי להגעיל וילבן את שראוי ללבן דמתחלתו איסור גמור היה ועד שנפלט ונגעל לגמרי איסור מיקרי ולפיכך אף ע"פ שבישל בו לאחר מיכן פעם או שתים אין יוצא מידי דופיו עד שיגעילנו כדרכו ואם דבר שדרכו ללבן עד שילבן והלכך כל שבלע היתר כגון שפוד או קדרה של מתכת שבישל בה בשר ואח"כ בישל בה ירקות או דגים הרי נקלש בלע הבשר שבו עד שאין ראוי לחול עליו שם איסור בשר בחלב ומותר לבשל בו גבינה אבל כלי שבלע איסור גמור אין נכשר לעולם עד שיכשירנו הכשר גדול כדתנן את שדרכו להגעיל יגעיל ואת שדרכו ללבן ילבן עכ"ל. ומשמע שבישל בה ירקות דנקט הרשב"א לאו דוקא דה"ה הרתיח בה מים אלא אורחא דמילתא נקט שאין דרך להרתיח מים לא לבשל בהם שום דבר: ואיכא למידק מאי איכא בין האי דהרשב"א למה שכתב בעל העיטור דאיכא מ"ד מבשל בה ממין שבישל בה עכשיו כיון שהתבשיל מותר טעם הראשון בטל וקדרה נמי מותרת שרבינו תמה עליו ולא תמה על הרשב"א ואין לומר דע"כ לא שרי הרשב"א אלא בשבישל בה ירקות אבל בבישל בה חלב כההיא דבעל העיטור לא דהא כיון שיש בה ס' ליכא לפלוגי בין חלב לירקות שהרי טעם בשר שבה אינו אוסר בחלב זה יותר ממה שהוא אוסר בירקות וגם אין לומר דלא שרי הרשב"א אלא בכלי שטף אבל לא בכלי חרס שבליעתו מרובה כדשרי בעל העיטור דמ"ש הא טעמא דיהיב רבינו למיסר בכלי חרס היינו משום דאפילו הגעלה לא מהניא ביה שפולט תמיד מעט מעט ובכלי שטף נמי כל שלא הוגעלו כראוי שייך האי טעמא שהרי עדיין נשאר בהם מבלע האיסור והוא נפלט תמיד מעט מעט ודוחק לחלק ביניהם משום דכלי חרס בליעתו מרובה מכלי שטף דכיון ששניהם בלועים מאיסור והם פולטים תמיד מה לי בלועים מעט מה לי בלועים הרבה ומיהו איכא למימר דלא מהני טעמא דנחלש ונקלש טעם האיסור ע"י בישול זה הב' אלא בכלי שטף שבליעתן מועטת אבל לא בכלי חרס שבליעתן מרובה עד שאמרו בו שאינו יוצא מידי דופיו לעולם וכיון שכן אפילו לאחר הגעלה גמורה ה"ה ככלי שטף שלא הוגעל כלל ולא בישלו בו ירקות שאסור לבשל בו חלב: ורבינו ירוחם כתב דברי הרשב"א בשם הפסקנים ואח"כ כתב כדברי הר"פ בשם הגאונים ונראה מדבריו דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ולפי זה צ"ל שהוא סובר דע"כ לא שרי הרשב"א אלא בשבישל בה ירקות וכיוצא בהם אבל בבישל בה חלב לא דאע"ג דכל שאינה בת יומא או שיש בחלב ס' כיון דחלב שרי הו"ל כבישל בה ירקות מ"מ כיון דחלב הוא אסור בבשר אינו בדין שיהא הוא הגורם היתר לקדרה בשר לבשל בה חלב א"נ דדוקא במים הוא דקאמר הרשב"א שיש בהן

כח להקליש ולהחליש בלע האיסור אבל חלב אין בו כח להקליש כ"כ בלע האיסור ומיהו מדברי התוספות (והרא"ש) בפרק כ"ה משמע דלית להו הא דהרשב"א שכתבו (דף קי"ב.) בשמעתא דדגים שעלו בקערה דההיא דסוף ע"ז דכל יום נעשה גיעול לחבירו טעמא משום דמין במינו בטל ברוב מדאורייתא ובכלי מקדש אוקמוה אדאורייתא וכ"כ ג"כ ספר התרומה וסמ"ק וכ"נ ממ"ש רבינו בסימן שאחר זה בשם ס' התרומות אע"ג דבשאר איסורין קדרה של איסור ששהה מע"ל וכו' בבשר בחלב אינו כן וכו' חלב מותר אע"ג שהוא מע"ל לחימום המים משמע דלית ליה דהרשב"א דא"כ דעדיפא מינה ה"ל לאשמועינן דמותר לבשל בה חלב לכתחלה אחר שהורתחו בה המים וכן למה שאכתוב בסימן שאחר זה בשם סמ"ק גבי תחיבת כף לית ליה דהרשב"א כלל אם לא ע"פ טעם ראשון שכתבתי לדברי ר"י: כתב בהגש"ד בשם המרדכי פרק אין מעמידין התיר ר"י הלבן בשר שנתבשל בקדרה של חלב והיה בה חלב כל הלילה ואומר כיון דבלוע פעם ראשונה וב' וג' מקודם לכן לא בלע הלילה כלל וחלב שבלע מקודם לא אסור דנ"ט לפגם הוא ע"כ: כתב ר"י אם עירה יורה של בשר רותח לתוך כלי נחשת של חלב א"צ הגעלה דכלי נחשת לא בלע אא"כ האור מהלך תחתיו וכתב שכן הסכימו הפוסקים ודקדקו מכמה דוכתי ע"כ. ומיהו להרשב"א שסובר דאפילו למ"ד כלי שני אינו מבשל מבליע ומפליט הוא וכמ"ש בסימן ק"ה משמע דצריך הגעלה:

סימן צד

סעיף קטן א

התוחב כף חולבת בקדרה של בשר או איפכא משערינן בכל מה שתחב ממנה בקדרה דלא ידעינן כמה נפק מיניה כלומר הא דבעינן לשעורי בכל מה שתחב ממנה ולא סגי לן לשעורי בטעם בשר הבלוע במה שתחב ממנה ונפלט לתוך החלב או איפכא ה"ט משום דלא ידעינן כמה נפיק מיניה הילכך בעינן לשעורי בכל מה שתחב ממנה ומיהו היכא שידוע כמה בלעה כגון שהיתה חדשה וניער בה כזית חלב ואח"כ תחבה בקדירת בשר או איפכא כיון שידוע שלא היתה בלועה אלא מכזית א"צ לשער אלא בכזית וכבר כ"כ רבינו בסימן צ"ח : וסברא זו דלא מצרכא לשער אלא במה שתחב ממנה ולא מפלגא בין של עץ לשל מתכת וסברת הר"פ דמצריך בשל מתכת לשער בכולו משום דכלי מתכת חם מקצתו חם כולו שתיהן כתב סמ"ק בסימן רי"ד אבל בש"ד כתב סתם כסברא ראשונה ונותן טעם דאע"פ שחם מקצתו חם כולו מ"מ לא אמרינן דהוליך בליעתו וכ"נ שהוא דעת בעל התרומה וגם ממ"ש סמ"ק בסי' ר"ה אין ראיה דהתם הנהות ר"פ הוא ולטעמיה אזיל כמו שאכתוב בסוף סימן זה: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם בשם הראב"ד בקדרה או כף של חרס

שאינו חוזר להיתרו משערינן בכולו אבל קדרה של מתכת או כף או קערה של עץ אומדים כמה איסור יוצא ממנו באומד יפה ולא משערינן בכולו והרמב"ן כתב דאין נראה לו לחלק אלא בכולהו משערינן בכולה ובסימן צ"ח אכתוב שהסכימו הפוסקים כדברי הרמב"ן ומיהו היכא דלא ניער בכף אלא מעט חלב ותחבה בקדרה של בשר אין משערין אלא באותו חלב שניער ולא בכל הכף:

סעיף קטן ב

ואם תחב הכף בקדרה ב' פעמים ולא נודע בנתיים צריך ב' פעמים ששים וכו' עד כיון שלא היתה בת יומא הכל בסמ"ק סימן רי"ד:

סעיף קטן ג

ומ"ש ולא נודע בנתיים נראה שהטעם מפני שאם נודע בנתיים בחד זימנא ס' סגי דבשעה שנודע כבר נתבטל האיסור בס' וכשחזר ותחב פעם ב' בס' בטל הוא באותם הס' ואף האיסור שנפל בתחלה מצטרף עם ההיתר להעלות את האיסור שנפל שנית וכדתנן בערלה פ"ב הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה וחילוק בין ידע בנפילת האיסור בנתיים ללא ידע מבואר בפ"ה דתרומות סאה תרומה שנפלה לק' ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת ה"ז אסורה והביאו זה הרא"ש בפג"ה סמוך לדין חתיכה הראויה להתכבד ודין יבש ביבש: וכתב עוד בסמ"ק ויש לתמוה כשהכף בת (ב"ה) כתבתי בס"ס ק"ט ועיין במ"ש בס"ס צ"ט: יומא ויש ס' מן הכף דאמרינן דהקדרה מותרת והכף אסורה בין עם בשר בין עם חלב ולמה כיון שיש ס' בקדרה מן הכף א"כ יחשב הכף כהגעלה מבליעה ראשונה ויהיה לה דין הקדרה עצמה אם בשר בשר אם חלב חלב וי"ל דילמא אתי למיטעי אטו היכא דלא נתחבה הכף בקדרה כ"א מקצתה ועוד דהגעלה אינה מועלת כ"א דוקא ברותחין כ"כ שמעלין רתיחה ולעניין הצרכת ס' אפילו שאינה מעלת רתיחה רק שתהא רותחת שהיד סולדת בה ועוד דמספק רתיחה מצרכינן ס' והגעלה אינה מועלת כי אם ודאי רותחת ועוד אנו מצריכים ס' מכל הכף אפילו בספק תחיבת כולה והגעלה אינה מועלת כ"א ודאי תחבה כולה עכ"ל ודברים אלו שלא כדעת הרשב"א שכתב רבינו בסימן שקודם זה דלדידיה כיון שיש ס' אע"פ שהוא בן יומו הרי נחלש ונקלש טעם החלב ומותר להשתמש בה אח"כ בשר ומיהו לטעם ראשון שכתבתי לדברי רבי' ירוחם איפשר דהרשב"א מודה נמי בדין זה ועל מה שמצריך ב' פעמים ס' כשתחב הכף בקדרה ב"פ כתב בעל תה"ד סי' קפ"ג לא חזינן לרבנן קשישי דהוו דייקי לדרוש בשואלי הוראה אם נתחב פעם אחת או שתים אלא היו משערין בסתם בס' ומתוך כך קרוב בעיני שאפי' הוו ידעי בודאי שנתחב ב"פ לא היו מצריכים יותר מס' ומפני שדומה לי שלא נהגו להקפיד ולהחמיר דקדקתי למצוא ראיות

להיתר ליישב דעת הקדמונים והאריך בדברי ראיותיו ובהגש"ד כתוב על זה המתע"ב והמיקל לא הפסיד:

סעיף קטן ד

ומ"ש אך מותר ליתן לתוכה פירות או צונן משמע דאפי' דבר לח כל שהוא צונן מותר וש"ד הביא ראיה לדבר וכתב דה"ה לדבר שאינו צורך אכילה ואפי' חמין כגון מים לרחוץ ראשו דשרי אבל המרדכי בפ' אין מעמידין כתב דדוקא ליתן לתוכה דבר יבש הוא דשרי משום דליתיה לאיסורא בעיניה אבל לא דבר לח: כתוב בהג"א פר' בתרא דע"ז קדרה שבשלו בה בשר בחלב אם שוב בשלו בה היתר אסור באכילה אע"פ שאינה בת יומא דבאיסורי הנאה אין לחלק בין בת יומא לשאינה בת יומא ואם בת יומא היא כל המאכל אסור ולית ליה תקנתא ואם אינה בת יומא ישליך דמי הקדרה לנהר והאוכל מותר עד כאן לשונו. ומה שכתוב רבינו ואם אין הכף בן יומו הקדרה והתבשיל מותרים והכף אסורה לכתחלה בין עם בשר בין עם חלב ואם תאמר מה בין קדרה לכף הרי גם הקדרה בלועה מבשר בחלב ומ"ט שרית לה מפני שטעם החלב שבה הוא פגום כף נמי טעם חלב שבו הוא פגום וי"ל דכף שאני שבלע החלב בשעת שבחו הילכך אף לאחר שנפגם אסור כדין כלי שאינו ב"י שאסור לבשל בו לכתחלה משא"כ בקדרה שלא בלעה טעם החלב אלא אחר שנפגם שהרי כשנתחב הכף בקדרה לא היה ב"י הלכך שרי וכיוצא בזה כתבו התוספות והרא"ש בסוף ע"ז וז"ל אם בישל בדיעבד בכלי שאינה בת יומא הקדרה אסורה והתבשיל מותר כי הקדרה היה בה איסור קודם שנפגם אבל התבשיל לא היה בו איסור מעולם וכיוצא בזה כתב הרשב"א ג"כ בסוף בית התערובות דכל כלי שבלע מן המשובח אע"פ שחזר להיות בתוכו פגום כשאינו ב"י הרי הוא עומד באיסורו שלא להשתמש בהם לכתחלה ומטעם זה כתב רבי' ירוחם בשם הרא"ש דגבינה שמטגנים בבצק בשמן שהניחוהו בקערה שאינה בת יומא שהם מותרים והקערה אסורה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ומכל מקום בדיעבד אינה אוסרת היינו דוקא כשחזר ותחבה כמין שתחבה פעם ראשון אם חלב חלב ואם בשר בשר דאילו חזר ותחבה במין שהיתה בלועה ממנו תחלה בתוך מעת לעת לתחיבה ראשונה פשיטא שהיא אוסרת ב"ה כתב רבינו ירוחם מותר לתת איסור צונן לתוך כלי היתר אם הוא כלי שאין דרך להשתמש בו בלא הדחה אבל אם הוא כלי שדרך להשתמש בו בלא הדחה אסור ליתנו בו לכתחלה ואם שכח ונתנו לתוכו מדיח הכלי ודיו עכ"ל כתב רבינו ירוחם בשם הרא"ש כזית חלב שנפל לתוך חררה אפויה אינו נאסר אלא כדי קליפה או כדי נטילה: אם בשלו במים בקדרה חדשה ותחבו בה כף חולבת ואחר כך חזרו ובשלו בה מים פעם אחרת ותחבו בה כף של בשר ושתי הכפות היו בני יומן ובשום אחד מן הפעמים

לא היה במים ס' כתב סמ"ק סימן רי"ג שאסור להשתמש בקדרה לא בשר ולא חלב אבל שאר דברים מותר לבשל בה מאחר שהיתה חדשה שלא בישלו בה חלב מעולם :

סעיף קטן ו

כתוב בס"ה אע"ג דבשאר איסורין קדרה של איסור ששהתה מע"ל בלא איסור אם הוחמו בה חמין בתוך מע"ל חשיבא כבת יומא וכו' בבשר בחלב אינו כן שאם בשלו בה בשר ובתוך מע"ל הוחמו בה מים וכו' כ"כ ג"כ סמ"ק בשם סה"ת וטעמא דשרי בבשר בחלב יותר מבשאר איסורין אע"פ שהחמין שבנתיים משוו לה בת יומא והוי לשבח היינו משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא מן הבשר לקדרה ומן הקדרה למים חמין שהוחמו בנתיים ומן המים חמין לקדרה והכל בהיתר אבל בקדרה הבלוע מאיסור אין להתיר מטעם זה דלא שייך היתר נ"ט בנ"ט כי אם מהיתר להיתר כמו גבי בשר בחלב אבל גבי איסור אע"ג דלגבי האיסור עצמו הוי נ"ט בר נ"ט מ"מ כל מה שיוצא ממנו אפילו ההיתר אסור משום דקי"ל דחתיכה עצמה נעשית נבילה אפילו ההיתר שבה הלכך אע"ג דלגבי האיסור הנבלע במים חמין שהוחמו בנתיים הוי נ"ט בהיתר מכל מקום המים עצמן לבדם אוסרין משום דחתיכה עצמה נעשית נבלה כדפרישית וכמו כן המים נעשו נבילה כשיבלעו מאיסור אבל גבי היתר בהיתר כמו בשר בחלב כשהמים בולעים מטעם בשר מ"מ אין שם בשר על כל המים הלכך כשחוזר ונותן טעם בחלב אין לחוש כ"א מטעם הבשר שבתוך המים שחוזר ונכנס בחלב ואותו טעם בשר שבמים הוי נ"ט בר נ"ט כדפרישית עכ"ל סמ"ק סימן רי"ד ודין זה לגבי שאר איסורין יתבאר בסימן ק"ד בס"ד:

סעיף קטן ז

אע"ג דבשאר איסורין שבתורה איסור הבלוע בהיתר כגון בצלים בלועים מאיסור ובשלם בקדרה של היתר צריך ס' כנגד כל הבצלים כו' בבשר בחלב אינו כן וכו' ג"ז מדברי בעל התרומה ויתבאר עוד בסימן צ"ו וגם דין זה הוא מהטעם הנזכר בסמוך דהוי נ"ט בנ"ט דהיתרא וז"ל סמ"ק והיינו טעמא משום דגבי איסור הבלוע שם האיסור על כל החתיכה כדפרישית וכ"ת היא גופה מאי טעמא ומ"ש זה מזה דגבי בליעת האיסור חשבינן כולה חתיכה כבליעה עצמה וגבי בליעת היתר בבשר בחלב לא חשבינן כולה חתיכה כבליעת עצמה וי"ל דטעמא דבליעת איסור היינו משום דאיפשר לסוחטו פירוש שאם היה יכול ליסחט האיסור הנבלע חוץ מן החתיכה לעולם אסור כיון שחל עליה איסור שעה אחת וזה הטעם לא שייך גבי בליעת היתר עכ"ל:

סעיף קטן ח

וכתב הר"פ יש רוצים להתיר בשר רותח שחתכו בסכין חולבת ע"י קליפה וכו' עד סוף הסימן הכל בהגהה סמ"ק סי' ר"ה וכתבוהו הגהות מיימון פי"ז מהמ"א ומה שהוא מצריך

ס' כנגד כל הסכין לטעמיה אזיל הר"פ שהוא סובר בתוחב כף חולבת לקדרת בשר שאם היא של מתכת משערינן בכולה אף מה שלא נכנס ממנו בקדרה משום דחם מקצתו חם כולו אבל לדעת החולקים עליו שם ה"נ א"צ אלא ס' כנגד חלק הסכין שחתך בשר ומ"ש אבל קליפה בעי כתב סמ"ק דטעמא משום שמנונית הנדבק בדופני הסכין : כתב רבינו ירוחם מעשה היה ונפל תוך תנור של פנאד"ש גבינה והתיר ר"י הפנאד"ש בקליפה להסיר מעליה ואפילו שהגבינה לחה שאין דרך גבינה ליכנס כ"כ עכ"ל ונראה דלא דמי לבשר רותח שחתכו בסכין חולבת דאסר הר"פ דהתם שאני דאגב דוחקא דסכינא מיבלע טובא א"נ התם היינו טעמא משום דהסכין פעמים שהשומן קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך בו הרי טעם הבא מן הממש משא"כ בקערה ונראה ללמוד מכאן לגבינה שמטגנין בבצק בשמן שנתנוה חמה בקערת בשר בת יומא שאינה צריכה אלא קליפה בלבד דהתם הא ליכא טעמא דדוחקא דסכינא וכיון דאין שם רוטב להבליע ולהפליט אינו אוסר יותר מכדי קליפה וכ"נ ממ"ש התוס' והרא"ש גבי דגים שעלו בקערה פי' שעלו מן הצלי או צוננין בקערה רותחת בין למ"ד עילאה גבר בין למ"ד תתאה גבר אדמיקר ליה בלע ובעי כדי קליפה כדאמרינן בפרק כיצד צולין (פסחים עו.) ויתבאר זה עוד בסי' ק"ה בס"ד: כתב המרדכי בס"פ אין מעמידין ובפ' כל שעה מעשה בא לפני ר"י שבשלו דבש במחבת של בשר בת יומא והריקוהו חם בקערה של חלב בת יומא והתירה משום דשמנונית בדבש הוי נותן טעם לפגם והביא ראיה לדבר ולי נראה אפילו אם היה נ"ט לשבח שרי משום דהוי נ"ט בנ"ט דהיתירא:

סימן צה

סעיף קטן א

דגים רותחין מיד לאחר שסלקן מן האש שנתנן בקערה וכו' מסקנא דגמרא בפרק כ"ה (קיא:) דגים שעלו בקערה של בשר מותר לאכלן בכותח משום דהוי נ"ט בר נ"ט הבשר בקערה והקערה בדגים ואיכא תרי נתינת טעם קודם שיבא לכלל איסור וכתבוהו התוס' והרא"ש דגים שעלו פירוש שעלו מן הצלי או צוננים בקערה רותחת ומתוך לשון רש"י משמע דאין חילוק בין עלו לנתבשלו וריב"ן חתנו כתב משמו עלו אין נתבשלו לא ואע"ג דבעלו נמי קבלו כדי קליפת טעם מן הבשר בבליעה מועטת התירו נ"ט בר נ"ט אבל נתבשלו ונבלע כל טעם הבשר שהיה בלוע בקדרה אסור לאוכלו בכותח וכתב הרא"ש עוד ובסה"ת התיר ירקות וקטנית שנתבשלו בקדרה בת יומא חולבת רק שתהא נקייה מחלב לאוכלן בתבשיל של בשר ואפילו אם נאמר עלו אין נצלו לא כשנתבשלו שרי משום דאיכא ג' נ"ט החלב בקדרה והקדרה במים והמים בירק ועודנו היתר וגמגם בדבר

שיש לחוש לפי שהירק והקטנית נוגעים בקדרה ובולעים מן הקדרה עצמה ואעפ"כ הכריע להתיר דכיון דאיכא מים בכלי רוב הטעם מתפשט במים וגם הירק אינו בולע מדופני הקדרה אלא ע"י רתיחת המים וכן מסתבר דנתבשלו איכא טעם ג' ושרי אבל נצלו אסור עכ"ל וכן דעת סמ"ק וסמ"ג דדגים שעלו פירוש דגים רותחים שעלו מן הצלי לתוך הקערה שאכלו בה בשר רותח מותר לאכלם בכותח לפי שנ"ט בר נ"ט הוא וכ"ש נתבשלו במחבת אפס דגים שצלאן בשפוד שצלו בו בשר שמא יש להחמיר בהם יותר מדגים שעלו בקערה וגם הרשב"א והר"ן הסכימו דבנתבשלו שרי אלא שנראה מדבריהם שאינם מחלקים בין נצלו לנתבשלו וכ"נ מדברי ראבי"ה וזקנו שכתב המרדכי וכ"נ ממ"ש בהג"א לר"י נראה הלכה למעשה דאין חילוק בין עלו לנתבשלו והכל שרי וכן קבל מר"ת שהורה כן הלכה למעשה עכ"ל ואם היו מחלקים בין צלייה לבישול לא הו"ל למישתק מיניה וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ט מהמ"א קערה שאכלו בה בשר ובשלו בה דגים אותם דגים מותר לאוכלן בכותח ולא חילק בין צלייה לבישול כלל שמ"ש דגים שצלאן עם הבשר אסור לאוכלן בחלב לא בצלאן מחוברים ממש לבשר מיירי כדקס"ד דרבינו עד שמפני כך כתב עליו שאינו מבין דבריו אלא בצלאן בתנור אחד נפרדין מן הבשר מיירי דס"ל דריחא מילתא היא לענין בשר בחלב כמ"ש בסימן צ"ז ונקט לישנא דגמרא דאיירי בדג שצלאו עם הבשר דגרסינן פ' כיצד צולין (פסחים עו:) ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזיקיא למיכלא בכותחא ופירש"י בהדי בישרא. בתנור אחד אסרה רבא למיכלא בכותחא שיש בו חלב משום דקסבר ריחא מילתא היא ומתוך לשונו של הרמב"ם עצמו משמע כן שכתב כלשון הזה פת שאפאה עם הצלי ודגים שצלאן עם הבשר אסור לאוכלן בחלב ומה פת שאפאה עם הצלי בתנור אחד משמע ואף על פי שאינם מחוברים יחד כיון שהם בתנור אחד אפאה עם הצלי קרי ליה אף דגים שצלאן עם הבשר דקאמר בצלאן בתנור אחד מיירי ואף על פי שהם נפרדים מן הבשר ובלא"ה כיון דבגמרא אשכחן ההיא דדגים שצלאן עם הבשר לענין ריחא מילתא היא ולא אשכחן לה בענין צלאן מחוברים ממש לבשר ועוד דמילתא דפשיטא דאסורים ולא ניתן ליכתב ע"כ לומר דהא דדגים שצלאן עם הבשר נמי לענין ריחא מילתא היא איירי ואינו ענין לנדון שלפנינו כלל וכן פירש בעל הגהות מיי': ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרשב"א והר"ן ואבי"ה וזקנו ור"י אין מחלקין בין נצלו לנתבשלו דבכל גוונא שרי וגם מדברי רש"י משמע כן הכי נקטינן: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם תבשיל שנתבשל בקדרת בשר מותר לאכול גבינה אחריו אפילו בלא קנוח ואם אינה בת יומא מותר לאכול אותו תבשיל עם גבינה עכ"ל ואין דבריו נכונים אלא אפילו היא ב"י מותר לאוכלו עם גבינה דהוה נ"ט בנ"ט כמו שנתבאר וכתב

עוד ירקות וקטנית שנתבשלו בקדרה חולבת אפילו היא ב"י מותר לאכול בתבשיל של בשר ונראה דוקא בדיעבד אבל לכתחלה אין לו לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר עכ"ל ואין דבריו נראים אלא לכתחלה נמי מותר לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר כנ"ל: מ"כ דגים שעלו בקערה וכו' דוקא שאחד מהם חם אבל שניהם חמין לא אפילו דיעבד כן משמע ביורה דעה ע"כ ונראה מדבריו דדייק לה מדכתב רבינו בתחלת הדיבור דגים רותחים שנתנן בקערה צוננת או שהדגים צוננים והקערה רותחת מותר לאוכלן בחלב משמע דוקא משום דחד מינייהו צונן הא אם שניהם חמין אסור ונראה דהיינו בשאין שם רוטב משום דהוי כנצלו בקערה אבל כשיש שם רוטב פשיטא דשרי דלא גרע מנתבשלו ואם תאמר בדברי האוסרים נצלו בקערה רותחת ודגים צוננים הוה ליה למיסר דהא קי"ל דתתאה גבר והוי כאילו שניהם חמין. ונ"ל דאע"ג דקי"ל תתאה גבר מ"מ אין נתינת טעם שלו כ"כ כמו כששניהם חמין הילכך לא מחמירין ביה טפי מבנתבשלו ולפי מה שפסקתי דבין נצלו ובין נתבשלו אפילו בשניהם חמין שרי. ורבינו ירוחם בדגים חמין שעלו בקערה צוננת או שהקערה רותחת ודגים צוננים כתב שצריך לקלוף מן הדגים מה שנגע בקערה ולא משמע לי הכי כלל דאם כן אמאי איצריכין לטעמא דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא כיון שאנו מסירים עד מקום שמתפשט הטעם ועוד מ"ט דמאן דאסר בגמרא דגים שעלו בקערה ואין לדחות ולומר דאע"ג דבקערה צוננת סגי בקליפה בקערה חמה לא סגי בקליפה דתתאה גבר דהא בגמרא לא אידכר קליפה כי היכי דנימא הכי ועוד דהא אפילו בקערה רותחת אינו אוסר אלא כדי נטילת מקום בלבד כמבואר בסימן ק"ה ואם כדבריך לא נחלקו אלא בקערה רותחת ובמה שבין קליפה לנטילת מקום ואין זה במשמע דבריהם כלל אלא ודאי אפילו בקערה רותחת לא בעי קליפה כמו שכתבתי ורבינו ירוחם לישנא דתוס' והרא"ש אטעייה שכתבו אם הקערה והדגים צוננים לא איצטריך לפסוק אלא כשהאחד מהם חם דבין עילאה גבר בין תתאה גבר קליפה מיהא בעי ע"כ ועלה בדעתו דלמימרא דה"נ בעי קליפה ואין הדבר כן כמו שהוכחתי אלא ה"ק דקליפה מיהא בעי היכא דהוי נ"ט גופיה אבל הכא דהוי נ"ט בר נ"ט שרי בלא קליפה כלל וזה נ"ל ברור: כתב סמ"ק אפילו נצלו או נתבשלו דווקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור להעלותם או לבשלם בכלי של בשר כדי לאוכלם בכותח וכ"כ גם בסימן קצ"ט ודייק לה מדקאמר דגים שעלו בקערה בלשון דיעבד. וכ"כ הגה"מ בפ"ט מהמ"א וכ"כ ג"כ רבינו ירוחם אבל בעל התרומה כתב במפתחות דקטניות שבשל בקדרה חולבת מותר לכתחלה לערותן בקדרה של בשר ואפילו הקדרה בת יומא כמו דגים שעלו בקערה וכו' כתב הרשב"א בת"ה לא הדיח את הקדרה יפה יפה קודם שבישל בה את הדגים אם יש בממשות שע"פ

הקדרה יותר מאחד בס' בדגים אסור לאוכלן בכותח: כתב הר"ן דלא שרי נ"ט בר נ"ט אלא בשל היתר כבשר בחלב דכיון דטעם שני אכתי היתרא הוא כיון דאקליש כולי האי לא חשיב למיסר אבל במידי דאיסורא כל היכא דאיכא טעמו כלל אוסר עד סוף כל העולם עכ"ל. וכן כתב הרשב"א בתשובה סימן תקי"ו ונראה שדעת כל הפוסקים שוה לזה וכ"כ בפירוש בשערי דורא דלא שרי דגים שעלו בקערה לאוכלם בכותח אלא משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא אבל במחבת או יורה של נכרי שיש בהן נותן טעם של איסור ונכנס טעמו של איסור במים אסור לכתחלה ללוש במים שנתחממו בהם אף ע"ג דסתם כלים של נכרים אינן בני יומן מ"מ אסור ללוש בבתינו מן המים שחממו בהן דאין להתיר נ"ט לפגם אינו לכתחלה אבל לאכול מפת של נכרי דמותר היינו דיעבד עכ"ל וכתוב בהגהות דאין להתיר נ"ט לפגם לכתחלה שעדיין לא התחילה הנאתן שהרי לא הוחמו לשתייה אלא לאפייה ולענין זה הוי לכתחלה עכ"ל: כתוב בתשובות הרשב"א שם ביצה שנתבשלה במים בקדרה חולבת מותר לתת אותה בתוך התרנגולת אפילו לכתחלה דהא נ"ט בר נ"ט הוא כדגים שעלו בקערה אבל ביצים שנתבשלו בקדרה עם בשר ואפי' בקליפה אסור לאוכלן בכותח שקליפת הביצה בבירור מנוקבת היא וכשאדם מבשלה תוך יורה של צבעים תמצא הביצה עצמה צבועה מאותה צבע ולכן אסרו חכמים ביצת אפרוח והתירו ביצה אסורה שזו פולטת ציר של אפרוח וזו אינה פולטת אלא זיעה בעלמא:

סעיף קטן ב

קערות של בשר שרחצו אותם ביורה חולבת וכו' כתב בסה"ת אם הקערות והיורה שניהם בני יומן הכל אסור וכו' וכ"כ סמ"ג וסמ"ק ושערי דורא והוא מדברי התוספות בשמעתא דדגים שעלו בקערה ונתנו טעם משום דלא דמי לדגים שעלו בקערה דשאני הכא שהקערות נוגעות במחבת ונפלט טעם מזה לזה והוי טעם שני באיסור ועוד דהא כשהטעם שני של בשר ושל חלב נכנס במים מיד נאסרו המים וחוזרין ואוסרין הקערות והמחבת וכ' הר"ן שהרמב"ן חלק על דברי בעל התרומות וכתב דהיינו דגים שעלו בקערה דיורה היינו קערה מים רותחים שפלט בהם היינו דגים מחבת חולבת היינו כותח כשם שהדגים מותר לאוכלן בכותח כך המים הללו מותר ליתן אותם בין בכותח בין בפליטת חלב שבמחבת ואף ע"פ שהסכמנו לפרש דג' נותני טעמים בעינן כאן נמי ג' נותני טעמים הם הבשר בקערות קערות במים מים בחלב ולא אמרינן חלב שבמים נתערב עם טעם שני של בשר שבהן כשם שאין אומרין בדגים דטעם החלב שבכותח נבלע בדגים ויהא אוסרין וכן בדין לפי שאין בשר שבדגים או במים אוסרין עד שיתערבו עם החלב ויתנו טעם זה בזה שאין בשר בחלב אוסר לעולם אלא בנ"ט הילכך הוה ליה

טעם ג' והכל מותר ע"כ ונמשכו לדעתו הבאים אחריו הרשב"א ואחרים ז"ל. ותמהני עליהם שאני רואה דברי בעל התרומה נכונים והעלה דמסתברא כדברי בעל התרומה ז"ל: והרא"ש כתב וקערות שנשתמשו בהן בשר שהודחו ביורה חולבת ושניהם בני יומן הוה ליה נ"ט בר נ"ט והכל מותר: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהאחרונים מסכימים להתיר ומסתבר טעמייהו הכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשמו אמנם יש לחוש וכו' ג"ז בפרק הנזכר ונראה דהאי הכל אסור לא לגמרי קאמר אלא היינו לומר שאם אין במים ס' כנגד ממשות שעל פני הקדרה אסור אבל אם יש בהם ס' כנגדו מותר וכמ"ש בסמוך בשם הרשב"א בענין דגים שעלו בקערה: והיכא דאחד מהן אינו בן יומו נתבאר יפה בדברי ש"ד וז"ל קערות שאכלו בהם רוטב של בשר רותח היום והודחו במים רותחים שהידים סולדו' בהם במחבת חולבת שאינה בת יומא הקערות פשיטא שמותרות שלא קלטו רק טעם חלב מכלים שאינן בני יומן וגם המחבת מותר לבשל בה חלב עוד משום דיש בה ג' נותן טעם בר נ"ט מן הבשר בקערה ומשם במים ומשם במחבת ואכתי היתר גמור הוא כיון שאינו ב"י ודוקא כשהקערות מקונחות שאין מלוכלכות מן המרק של בשר קודם שהודחו אבל אם האחת מלא שמנונית או שאר מאכל של בשר או של חלב במחבת או בקערות (הכל אסור) דטעם ראשון הוא וכן הדין אם הוא איפכא קערה חולבת בת יומא והדיחו במחבת של בשר שלא היתה בת יומא ע"כ: (ב"ה) ומה שאסר במלוכלכת מהמרק של בשר אינו נ"ל דלא אסרו אלא בממשות בשר אבל במרק לא ומיהו אם שומן מדובק בקערות היינו ממשות הבשר: וכתוב בהגש"ד על לשון זה יראה דהכל אסור לאו דוקא דאם אותה שאינה בת יומא מקונחת לא תאסרה חבירתה כלל דלעולם טעם הנפלט ממנה פגום הוא אלא לצדדים קאמר דהכל אסור היכא שאותה שאינה בת יומא אינה מקונחת : ומ"ש רבינו שרחצו אותה ביורה חולבת והיא על האש או אפילו אינה על האש והמים חמין שהיד נכוית בהם היינו דאם אין היד סולדת בהם אין שם רותח עליהם ונראה שאע"פ שהיא על האש נמי אם אין היד סולדת בהם שרי ואם עירה המים בכלי ב' חולבת ואח"כ נתן שם קערות של בשר לדעת האומרים שאין מפליט אלא חום של כלי ראשון מישרא שרי אע"פ שהיד סולדת בו אבל להרשב"א דחום דכלי שני מבליע ומפליט ואפי' אין היד סולדת בו כמ"ש רבינו בסי' ק"ה משמע דה"נ נאסר ומצאתי בהגש"ד מהרי"ח פסק דכלי שני מבליע בכלי חרס לפיכך יראה דיש לדקדק כשמדיחין קדרות יחד ולפעמים נמצאת אחת של חלב תוך האחרות של בשר או איפכא וזו היא מלוכלכת בשיירי מאכל אוסרת האחרות אפילו בכלי שני שהיד

סולדת בו אבל אם הם נקיות כולן אין לחוש דנהי נמי דכלי שני מבליע בכלי חרס מ"מ אינו מפליט ממנו וק"ל ע"כ:

סעיף קטן ד

אין מניחין כלי שיש בו כותח אצל כלי שיש בו מלח אבל מותר להניחו אצל כלי שיש בו חומץ וכו' בפ' כ"ה (קיב.) בעא מיניה רב דימי מר"נ מהו לאנוחי כדא דמילחא גבי כדא דכמכא א"ל אסור דחלא מאי א"ל שרי ומ"ש האי איתיה לאיסורא בעיניה והאי ליתיה לאיסורא בעיניה. ופירש"י דמיבעיא ליה אי חיישינן שמא יפול מן הכותח במלח והוא לא ידע וימלח ממנו בשר או יתן ממנו לתוך הקדרה: האי. כותח הנופל במלח נראה וניכר מפני שהוא עב ולא בטיל אבל כותח הנופל בחומץ ליתיה בעיניה ובטל בס' וכתבו התוס' והרא"ש אין ליזהר מטעם זה לתת בתוך תיבה אחת כד של בשר אצל כד של חלב דמזהר זהירי שלא יפול מזה לזה אבל הכא לא מסקי אדעתייהו שלא יפול מן הכותח במלח ויתן ממנו לתבשיל ואע"פ שכתוב בהג"ה שיש להחמיר שלא להניח שני תבשילין של בשר וחלב סמוך זה לזה בתיבה אחת אם לא שיכסנו בטוב כ"כ בשם מהרא"י ז"ל דליתא להההיא הג"ה מקמי התוס' והרמב"ם נראה שהוא מפרש דלאנוחי כדא דכמכא גבי כדא דמילחא בסמוך ממש קאמר משום דמשאיב שאיב ליה מילחא לכותחא אבל חלא שרי משום דלא שאיב שכתב בפ"ט מהמ"א אין מניחין כד של מלח בצד כד של כמך מפני ששואב ממנו ונמצא מבשל הבשר במלח זה שיש בו טעם החלב אבל מניח כד החומץ בצד כד הכמך שאין החומץ שואב ממנו וכתב הר"ן שכן פר"ח ובודאי דלהאי פירושא לא שייך מאי דאמרינן האי איתיה לאיסורא בעיניה אלא שגירסא אחרת היתה להם. דין מלח הנתון בקערה של בשר מותר ליתנו בחלב סימן ק"ה. דין גבינות שנעשו בדפוסי הנכרים בסימן הנזכר.

סימן צו

סעיף קטן א

צנון או שלקות שחתכום בסכין של בשר אסור לאכלם בחלב וכו' בפ' כ"ה (קיא:) אמר חזקיה הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאכלם בכותח צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר אסור לאוכלו בכותח וה"מ צנון דאגב חורפיה בלע אבל קישות גריד לבי פיסקי ואכיל קילחי דליפתא שרי דסילקא אסירי ואי פתך בהו בליפתא ש"ד ופירש"י ואף ע"ג דקי"ל דנ"ט בר נ"ט מותר שאני סכין דפעמים שהשמנונית קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך הצנון הוי נ"ט הבא מן הממש ועוד דמשום חורפיה בלע טפי מדגים הרותחים ואגב דוחקא דסכינא פלט סכינא ובלע צנון:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו או שלקות הוא ממ"ש דסילקא אסירי ונ"ל דצריך לגרוס בדברי רבינו סלקות בסמ"ך:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו עד שיקלוף מקום החתך כ"כ שם הרא"ש וז"ל חורפיה דצנון מבליע השמנונית בתוכו ואוסר עד כדי קליפה ולא דמי לקורט של חלתית שאסרו כולו משום שחותכין אותו בסכין של נכרים דשאני התם שהקרטים קטנים ואין יכול לידע באיזה מקום חתכוהו לפיכך אסרו כולו והרשב"א כתב בת"ה ראיתי להראב"ד שכתב דבקליפה לא סגי ליה דא"כ לימא הכי בהדיא אלא מדקאמר אסור סתם איסור גדול קאמר דהיינו כדי נטילת מקום מ"מ בכדי נטילת מקום סגי ליה ולולי שכבר אמרה הרב ז"ל הייתי אומר דאסור לגמרי קאמר דמתוך חריפתו הרבה הוא מושך ומפעפע בכולו ותדע לך דדברים החריפים טפי בלעי מדאסרו קורט של חלתית משום דמחתכי ליה בסכין דארמאה ולגמרי אסרו ליה ולא שרו ליה בנטילת מקום אלמא משום שחריפות מבליע בכולו גזרו עליו לאסרו לעולם לגמרי כנ"ל עכ"ל ומתוך דבריו נראה שאף ע"פ שהיה נ"ל לומר כן הוא מבטל דעתו מפני דעת הראב"ד אלא שממה שכתב בת"ה הקצר איסור זה של צנון וסילקא יש מי שאומר שהוא עד כדי נטילת מקום והשאר מותר ויראה לי שהכל אסור כי הרבה הם בולעים ע"כ נראה שהוא פוסק הלכה כדברי עצמו ודברי סמ"ג שאכתוב בסימן זה כדברי הראב"ד והר"ן כתב בפרק כ"ה סברת הראב"ד וסברת הרשב"א וכתב שהרא"ה סובר כדברי הראב"ד ומ"מ הר"ן נראה שדעתו נוטה לדעת הרשב"א ז"ל ועכ"ז מאחר שאותה ראיה של קורט של חלתית יישבה הרא"ש בטוב טעם ודעת נראה שיש לסמוך על דברי סמ"ג והראב"ד והרא"ה ז"ל להתיר בנטילת מקום :

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו או עד דטעים ליה אם יש בו טעם בשר כ"כ שם הרא"ש והוא מפורש שם בגמרא (שם) דאמרינן התם קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה כותח צנון שחתכו בסכין מותר לאכלו בכותח ואסיקנא טעמא משום דהאי אפשר למטעמיה והאי א"א למטעמיה ופירש"י האי צנון אפשר לו לישראל לטועמו קודם שיתננו בכותח והאי מותר דקאמר כגון שטעמו בתחלה ולא היה בו טעם שמנונית וכ"כ הרשב"א אלא שהצריך הדחה וז"ל בת"ה הקצר צנון שחתכו בסכין שחתכו בו בשר אסור לאוכלו בכותח שהצנון חריף ובולע מן השמנונית שנקרש על הסכין בד"א בשלא טעמו קודם שיאכלנו עם הכותח אבל אם טעמו היטב ולא הרגיש בו טעם בשר מותר לאוכלו עם הכותח

לאחר שידיח היטב מקום החתך דכיון דאין טעם בשר נרגש בו בידוע שלא בלע ממנו כלום ע"כ:

סעיף קטן ה

וכתב בס"ה דאפי' אין הסכין בן יומו אסור ז"ל ס"ה ויכול להיות שאין חילוק בסכין אלא אפילו אינו בן יומו חשוב כבן יומו דאגב חורפיה דצנון או ירק מחליא והוי לשבח כדאמרינן גבי קורט של חלתית של נכרים בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לט.) ע"כ והוא מדברי התוספות שכתבו פרק כ"ה צ"ע אם הסכין מקונח ואין ב"י אי חורפיה דידהו מחליא לשבח כדאמרינן גבי חלתית פרק אין מעמידין וכתב עוד בסה"ת סימן נ"ג דתבלין שנדוכו במדוכה של בשר ליכא למישרי בחלב משום נ"ט בר נ"ט דהא תבלין חזק וחריף והוי מדוך כמו בית שאור וגם פלפלין חריפים הוי כמו צנון שחתכו בסכין דלא שרי מחמת נ"ט בר נ"ט ואסור משום טעם ממש הנבלע שם. והרשב"א כתב בתשובה סימן תמ"ט על ביצים שנכתשו במכתשת בכלי חולבת שאינו ב"י וחזרו וכתשו בו ביום ביצים עם מרק בשר והביצים הראשונים שמו בתרנגולת והתיר הכל הראשונים לפי שהם נ"ט בר נ"ט אפילו היה בן יומו והשניים שעם המרק לפי שהמכתשת לא היה בן יומו ולא אסרה משום תבלין שמשימין בביצים וכמו שאמרו חורפא דחלתית מחלי' ליה דשאני הכא דתבלין שנתערבו עם הביצים דבר מועט הוא ואין כ"כ חריפות בהם להחזיר לשבח פליטת המכתשת עכ"ל וסמ"ק כתב פי' ר"ב דאפילו הסכין אינו בן יומו ולפ"ז משמע אפילו בלא שמנונית בעין וכו' ועוד פי' ר"ב דשומין ובצלים וכרישים יש לה דין צנון וחלתית ומיהו רבינו יחיאל אומר אין לך אלא מה שאמרו חכמים דוקא צנון וחלתית וסמ"ג כתב אף לפי דברי בה"ת בד"א שחתכו הבצלים דק דק כדרך שעושין לקדרה אבל לא חתכו כי אם מצד אחד אף ע"פ שאין די בגריד לבי פיסקי מ"מ יחתוך מקומו בעומק ודיו ע"כ: וכתוב בהגש"ד בשם מהרא"י העולם נהגו איסור בתמכא שקורין קרי"ן אם נחתך ראשו בסכין של נכרי אמנם כמדומה פעמים ניכר בו שנעקר כך מן הארץ במרא וחצינא ואז נוהגין בו היתר ויראה שאם יש לתלות במרא וחצינא אע"פ שהוא ספק אין להחמיר כי סברות והוכחות גדולות כתב מהר"ם דדוקא בקורט של חלתית אמרינן דחורפיה משוי ליה לשבח ולא משום ד"א חריף כלל ורבינו יחיאל והרבה גדולים שוים להתיר עכ"ל: ומ"ש וכן הדין בשומין ובצלים וכרישים וכו'. ז"ל ספר התרומה (סי' ס) צריך ליזהר שלא יחתוך בסכין חולבת לא שומים ולא בצלים וראשי כרישין אם רוצה לתתם עם בשר לפי שהם חריפין ודמו לצנון ואם שגג וחתך לא סגי בהדחה שהרי נבלע ונתפשט הטעם בהם ואם אח"כ נתנם בקדרה [רותחת] מותר בששים לבטל

טעם הסכין הבלוע בירק דאין זה רק מעט אבל אם חתכם בסכין של גוי שזהו איסור הבלוע בירק אז צריך ששים בקדרה שיעור כל הירק דחתיכה עצמה נעשית נבלה וצריך ששים כמוה ויכול להיות שאין חילוק בסכין אלא אפילו אינו בן יומו חשוב כבן יומו דאגב חורפיה דצנון או הירק מחליא ליה וה"ל לשבח כדאמרינן גבי קורט של חלתית של גוים אבל עלין של קפלוטות וכרוב אינם חזקים וחריפים ולא בעו רק הדחה עכ"ל והם דברי התוספות בפרק כל הבשר (קיא. ד"ה אגב) וכבר נתבאר שיש חולקים על זה ואפילו כשהסכין בן יומו משמע דפליגי עליה ומשמע דסבירא להו דסילקא דאמרו בגמרא דאסורה היא דוקא יש לה דין צנון אבל שאר דברים החריפים לא וכן נראה מדברי הרשב"א שכתב בתורת הבית הקצר (ב"ד ש"א ד.) חתך בו סילקא אסורה כצנון אע"פ שאינה חריפה כצנון משיכה יש לה בטבעה ע"כ אבל הרמב"ם (מאכ"א פ"ט הכ"ד) כתב סכין שחתך בה בשר צלי וחזר וחתך בה צנון וכיוצא בו מדברים חריפים אסור לאכלן בכותח נראה דצנון וסילקא שאמרו בגמרא לאו דוקא אלא הוא הדין לשאר כל הדברים החריפים ומכל מקום משמע דבבן יומו דוקא קאמר אבל שאינו בן יומו אפילו צנון נמי שרי שהרי לא הוציא סכין שחתך בו צנון משאר כלים שאינן בני יומן: ומ"ש ואם עבר ובשלן בחלב צריך ששים לבטלם ומיהו אין צריך ששים כדי כל הצנון וכו'. גם זה מדברי ספר התרומה (שם) וכ"כ התוספות (שם) וסמ"ג (לאוין קמ נג סוף ע"ב) וסמ"ק (שם) ושערי דורא (סי' סא) ומ"ש דבחתכם בסכין חולבת ונתנן בקדרה רותחת מותר בששים לבטל טעם הסכין הבלוע בירק זה דבר פשוט אף על גב דבבשר בחלב לדברי הכל אמרינן (סי' צב קמו:) חתיכה עצמה נעשית נבלה הני מילי היכא דחתיכה היא אסורה כגון טיפת חלב שנפלה בחתיכת בשר אבל הכא שאין ירקות הללו אסורות לאכלן בפני עצמן לא אמרינן שכולן נעשו חתיכת חלב ויצטרך ששים לבטל את כולם אבל מ"ש דאם חתכו בסכין של גוים צריך ששים בקדרה כשיעור כל הירק לטעמייהו אזלי דסבירא להו כרבינו תם דאמר דחתיכה עצמה נעשית נבלה אמרינן בכל האיסורין ומשום הכי בחתכם בסכין של גוים מצרכינן ששים כנגד כל הירק אבל לדברי ה"ר אפרים דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב אבל לא בשאר איסורין בחתכם בסכין של גוים נמי מותר בששים לבטל טעם הסכין הבלוע בירק: כתב בארחות חיים (איסורי מאכלות סי' ס ד"ה ולפי דרכינו) דפירות חמוצים כגון תפוחים הוו דבר חריף כמו שומים ובצלים: והר"מ (תשובות ופסקים ח"ב סי' כב) התיר בין בצנון בין בשומין ובצלים אא"כ היה הסכין בן יומו וכו' עד איני מוחה ביד הנוהגים היתר. כל זה כתב הרא"ש בפסקיו סוף פרק אין מעמידין (ע"ז סי' לח):

סעיף קטן ו

והר"מ התיר בין בצנון בין בשומין ובצלים אא"כ היה הסכין בן יומו וכו' עד איני מוחה ביד הנוהגים היתר כל זה כתב הרא"ש בפסקיו ס"פ אין מעמידין: כתוב בשבלי הלקט בשם ה"ר ישעיה לימוניש של נכרים מן הדין לאסרם שחותכים בסכין שלהם ואגב חורפייהו בלעי אלא מפני שחותכים רבים בסכין אחד וממלאים מהם חביות יש לומר שבטל טעם הסכין בהם ובודאי ראשון ושני היה ראוי לאסרם אלא מפני שאין ניכרים הם בטלים ברוב הילכך שרו וה"ה לחביות של טונינ"א שרוב החתיכות מבטלות טעם הסכין עכ"ל:

סעיף קטן ז

ואם חתך קישואין בסכין של בשר מותר לאוכלן בחלב בלא קליפה רק שיגרד מקום החתך כבר כתבתי לשון הגמ' וכתב הר"ן דהא דלא סגי להו בהדחה מפני שמתוך לחותן אי אפשר להדיח אותם דאדרבה ע"י הדחה היה נסרך יותר ולפיכך גורר אותם ודיו והגרידה פחותה מן הקליפה שהקליפה צריכה שתהא גסה קצת כדי שתוכל להנטל כולה כאחד מה שאין צריך כן בגרירה :

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם חתך בו לפת אפילו גרירה אין צריך רק הדחה בעלמא ולא עוד אלא אפילו צנון שחתך אחר הלפת שרי בהדחה כמו הלפת גם בזה כתבתי לשון הגמרא ואף ע"פ שלא נזכר שם דבעי הדחה וגם הר"ן כתב קילחי דליפתא שרו לפי שהלפת אינו חריף אלא מתוק ואין טעם שומן ניכר בו ומשמע לי דכיון דאמרינן שרי סתמא דלא צריכינן מידי לא גרירה ולא הדחה וכן מטין דברי רש"י ז"ל ע"כ מ"מ הרשב"א כתב דקילחי דליפתא דשרי לאו לגמרי קאמר דהדחה מיהא בעי ומשום דלא אסירי כצנון ולא בעי גרירה בבי פיסקי כקישות ואבטיח קאמר קילחי דליפתא שרי דהדחה לא חשיב ליה למימני דפשיטא דכל שנחתך בו ואפילו צנון מתוק מידי הדחה לא נפיק עד כאן והיה נראה לי דכיון שחתך בו לפת פעם אחד נתבטל טעם הסכין ואפילו יחתוך בו כמה פעמים צנון וכיוצא בו שרי בהדחה אלא שמצאתי לסמ"ג שכתב ועוד מיקל אם חתך חתך אחד של לפת וחתך אחד של תרדים וכן תמיד לפי שמתיקות הלפת מבטל טעם השמנונית מן הסכין ע"כ ובאמת דלישנא דאי פתיך בהו הכי דייק שאל"כ הכי הל"ל ואי חתיך ביה ליפתא ברישא ש"ד ומדברי הרשב"א נראה קצת דלא מהני פתיך בהו ליפתא אלא להתיר סילקא אבל לא להתיר צנון שהרי כתב חתך בו סילקא אסור כצנון אף ע"פ שאינה חריפה כצנון משיכה יש לה בטיבעה ואם עירב בחתיכה לפתות אינה צריכה רק הדחה כלפתות לפי שהלפתות מתוקים הרבה ומונעים במתיקותם כח המשכה מן

הסילקא ולפיכך מדיח ודיו עכ"ל נראה מדבריו שאין הלפת מבטל אלא כח משיכת הסילקא אבל לא חריפות הצנון ויש הוכחה לזה בגמרא דלא קאמר אי פתיך בו ליפתא ש"ד אלא גבי דסילקא אבל סה"ת ושערי דורא ורבינו מתירים בהדיא לחתוך אפילו צנון: כתב הרשב"א הרי"ף ז"ל לא כתב בהלכות הא דקילחי דליפתא ולא הא דסילקא ולא הא דאמרינן ואי פתיך בהו ליפתא שרי וגם הרמב"ם ז"ל השמיטן ולא ידעתי למה השמיטום עכ"ל ואני אומר שהרמב"ם אף ע"פ שלא כתבם בהדיא מ"מ בכלל דבריו הם לפי פירושו בגמרא שהרי כתב סכין שחתך בשר צלי וחזר וחתך בה צנון וכיוצא בו מדברים חריפין אסור לאוכלן בכותח אבל חתך בה קישות או אבטיח גורר מקום שחתך ואוכל השאר בחלב עכ"ל נראה שהוא מפרש דצנון לאו דוקא אלא דה"ה לכל הדברים החריפין וגם נראה שהוא מפרש דפתיך בהו ליפתא לאו דווקא אלא דה"ה לחתוך בו לחם או ירק או פרי אחר שטעם שאסור לחתוך בו צנון אינו אלא מפני השומן הנקרש על פניו שהוא נדבק ביותר בדבר החריף וכשהוא חותך בו לחם או איזה דבר הרי הסכין מתקנח בו ולא נשאר שום שומן על פניו. ולפיכך מותר לחתוך בו צנון והשתא הכל מבואר בדבריו דמדכתב סכין שחתך בה בשר צלי וחזר וחתך בה צנון משמע שאחר שחתך בה הבשר חזר וחתך בה הצנון בלי הפסק חתיכת דבר אחר בנתיים הוא דאסור הא אם הפסיק חתיכת שום ד"א בנתיים שרי ולא הוצרך שוב לכתוב דאי פתיך בהו ליפתא ש"ד ומ"ש שחתך בשר צלי לאו דוקא צלי דה"ה למבושל והוא רותח והא דלא נקט בשר סתם לאשמועינן דבחתך בשר רותח הוא דאמרינן הכי אבל בבשר צונן אין השומן נקרש על פניו כ"כ שיאסור לחתוך בו צנון ולא הוצרך לכתוב הא דסילקא דבכלל מ"ש וכיוצא בו מדברים חריפים הוא ומן הטעם הזה לא הוצרך לכתוב דקילחי דליפתא שרי דדבר ברור הוא דלפת לאו מכלל דברים החריפים הוא ולהרי"ף נמי איכא למימר מן הסתם משמע דצנון לאו דוקא אלא ה"ה לכל הדברים החריפים כסילקא וכיוצא בה ומדנקט צנון דחריף ממילא נתמעטו כל הדברים שאינם חריפים כלפת וכיוצא בו ולפיכך לא הוצרך לכתוב דליפתא שרי ולא דסילקא אסור וצ"ל דמשמע ליה ז"ל דממילא משמע דבסכין שלא הפסיק חתיכת ד"א בין חתיכת בשר לחתיכת צנון מיירי הא אם הפסיק ביניהם בחתיכת שום דבר שרי מפני שכבר נתקנח יפה השומן הנקרש ע"פ חתיכת אותו דבר שהפסיק ביניהם ומפני כך לא הוצרך לכתוב אי פתיך בהו ליפתא דשרי כנ"ל לדחוק ליישב דבריהם אם היתה גירסא שלהם בגמ' גירסא שלנו אבל כבר איפשר שלא היו כתובים דברים הללו בגירסתם בגמרא:

סימן צז

סעיף קטן א

אין לשין העיסה בחלב ברייתא פרק כל שעה (פסחים לז.) ובתר הכי אסיקנא דאי עבדינהו כעין תורא שפיר דמי והביאו זה הרי"ף והרא"ש בפ' כ"ה (קז:) ועל כעין תורא פירש"י מעט כעין של שור מותר ללוש דאכיל ליה מיד בבת אחת ולא משהי ליה דלינשי שנילוש בחלב והפירוש שכתב רבינו בשם רי"ף (לא מצאתי לו ז"ל שכתב כן): (ב"ה) צריך להעביר הקולמוס על כל התיבות הללו ולכתוב במקומם כתב בפ' כ"ה ומסקנא דאי שני בהו ועבדינהו כעין תורא שרי: אבל הרמב"ם כתבו בפרק ט"ו מהמ"א וז"ל ואם שינה בצורת הפת עד שתהא ניכרת שלא יאכל בה בשר הרי זה מותר והרשב"א כתב ואם שינה בצורת הפת ועשה כעכין קטנים כעין השור מותרת שהרואה יודע שלא שינו צורתו אלא להיכר בעלמא וישאל ויאמרו לו וכתוב בהגהות ש"ד בשם מהרא"י ז"ל דהני תרי פי' אליבא דהלכתא סליקו דתרוייהו סברות יפות הן וכתוב עוד בהגש"ד היתר פשוט שאותם לחמים שעושין לכבוד שבת לחם משנה אופין אותם עם הפשטיד"א לכתחלה משום דדבר מועט הוא ונאכל מהר בשבת והוי כעין תורא :

סעיף קטן ב

אין טחין התנור באליה כו' ג"ז ברייתא בפ' כל שעה (פסחים ל:) (וכתבו התוספות והמפרשים בפ' כל הבשר גבי דגים שעלו בקערה דדוקא בעינן שיוסק התנור ולא סגי בקינוח מפני שאי אפשר לתנור להתקנח יפה ונבדק בו השמנונית והוי בעין עד שיוסק) ונראה דהוא הדין דהכא מהני עבדינן כעין תורא כי היכי דמהני בלשין את העיסה בחלב וכך דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהמ"א ודברי הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן ג

בד"א בתנור שהסיקוהו בפנים אבל בוכיא שהסיקוה בחוץ אוסר וכו' פשוט בפ' כ"ש (שם):

סעיף קטן ד

כתב הרשב"א פת שאפאו בתנור עם הבשר יש מהגאונים שאסרו וכו' כ"כ בשער ד' של בית ג' ובשער א' של בית ד' האריך בדבר ואכתוב דבריו בסמוך:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו וכ"פ רש"י דריחא לאו מילתא היא ור"ת פסק דריחא מילתא היא בפ' כיצד צולין (פסחים עו:) גרסינן א"ר בשר שחוטה שמן שצלאו עם בשר נבלה כחוש אסור מ"ט מפטמי מהדדי ולוי אמר אפילו בשר שחוטה כחוש שצלאו עם בשר נבלה שמן מותר מ"ט ריחא בעלמא היא וריחא לאו מילתא היא ושקיל וטרי תלמודא במילתא ואיתא

תו התם בגמ' תני רב כהנא בריה דרב חיננא סבא פת שאפאה עם הצלי בתנור אסור לאכלה בכותח ההיא ביניתא דאיטוייא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזיקיא למיכלא בכותחא וכתב רש"י דהלכתא כלוי והתוס' כתבו דהלכתא כרב וטעמא ב' הסברות הלא הם מבוארות יפה בדברי הרי"ף והר"ן בפ' ג"ה ובפ' בתרא דע"ז (סו:) בדברי התוס' וכתבו התוספות בפ' כיצד צולין על דברי ר"ת ובתנורים שלנו נראה דמותר לאפות לחם עם אותו פשטיד"א הואיל ומכוסות היטב הוי כעין ב' קדרות ואפילו פלדוני"ש שיש להרחיק מן הלחם אין נראה לרבי שיהא אסור שיש אויר הרבה בתנור וההבל מתפשט עכ"ל ובסמ"ג כתוב עוד אומר רבינו יעקב דוקא בתנורים קטנים דנפיש טעם פיטומייהו שהתנורים שבימי חכמים קטנים היו אבל בתנורים גדולים כעין שלנו מותר לאפות פת עם צלי וכ"כ ג"כ סמ"ק והמרדכי כתב סמ"ק ופירשו לי רבותי המחזיק י"ב עשרונים של מצות זהו תנור גדול ע"כ וכ"כ הג"מ בפ"ט מהמ"א ובפט"ו כתבו מ"כ דאפי' מ"ד ריחא לאו מילתא היא ה"מ בתנורים שלהם שפיהם למעלה אבל בתנורים שלנו שפיהם מן הצד מחזיק ריחו ומפטם כל מה שבצדו ולכן מודו כ"ע דלכתחלה אסור וזה היפך ממה שפירשתי לעיל פ"ט עכ"ל ונראה דליתא להגהה זו שלא נודע מי בעל דברים מקמי כל הנך רבוותא שלא חילקו בכך ואדרבה כתבו להקל בתנורים דידן וגם הרשב"א כתב וז"ל ובשם ר"ת דוקא בתנור שהוא מקום צר אבל במקום רחב מותר וכ"כ הרז"ה ז"ל דיש מי שהתיר בפורני רחבה דהא שליט בה אוירא טובא ע"כ נראה מדבריו דברחב קצת סגי ולא בעי מחזיק י"ב עשרונים כסמ"ק והתוספות והרא"ש כתבו בפרק בתרא דע"ז על דברי ר"ת דפסק כרב דוקא בתנורים קטנים שלהם שהיו מכסים פיהם ולכך נכנס ריח של זה בזה אבל בתנורים שלנו ופיהם פתוח אין לחוש וכתבו רבינו בסימן ק"ח וכתבו עוד התוספות דתחת המחבת שלנו שקורין טריפי"ד שאופין תחתיה פשטיד"א ריח מילתא היא כמו בתנורים שלהם: וכתוב בהג"א פרק בתרא דע"ז אע"ג דריחא מילתא היא שרי לן לכתחלה לאפות פשטיד"א שלנו שהן מכוסות למעלה בתנור עם הפת שהתנורים שלנו גדולים הם ומיהו אם זב שומן הבשר חוץ לפשטיד"א ונבלע בתנור אע"פ שהפת רחוקה מן הפשטיד"א אסור לאוכלה אפי' במלח. והואיל וכן טוב ליזהר שלא לאפות שום טפילות עם הפת בתנור דילמא זב השומן ולאו אדעתיה אלא יאפה הפשטיד"א ויסיק התנור ויאפה הפת עכ"ל : וכתב ע"ז בהגש"ד אע"ג דרגילים האידנא כל הטפילות במחבת מ"מ חוששין ויש שמקילין ומשימין הפשטיד"א בפי התנור ממש ע"כ והרא"ש בפ' בתרא דע"ז הביא דברי רש"י ודברי ר"ת ולא הכריע ביניהם ורבינו כתב בסימן ק"ח שמסקנת הרא"ש כר"ת ולא ידעתי מנין לו ואפשר שטעמו מפני שהביא דבריו לבסוף

והרי"ף בפנ"ה פסק כלוי דאמר ריחא לאו מילתא היא מיהא כתב דע"כ לא שרי לוי אלא בדיעבד אבל לא לכתחלה דהא שצלאו קאמר ולא קאמר צולין לכתחלה וכתב עוד דהא דתני רב כהנא פת שאפאה עם הצלי אסור לאכלה עם הכותח וההיא ביניתא דאיטויא בהדיא בישרא ואסרה רבה מפרזיקיא למיכלה בכותחא לאו כרב בלחוד אסרה אלא אפי' כלוי אסירי למיכלינהו בכותח מ"ט כיון דשרי למיכלינהו בלא כותחא אי שרית להו למיכלינהו בכותחא אישתכח כמאן דשרי לאטוויי בשר שחוטה בהדי נבלה לכתחלה. והר"ן כתב טעם אחר דכיון שריח בשר נרגש בהם הטועם אותם יהא סבור שממשו של בשר נבלע בהן וכי אכיל להו בכותחא מתחזי כבשר בחלב ומש"ה אסור משא"כ בבשר שחוטה שצלאה עם בשר נבלה שאין ריחא וטעמא של נבלה נרגש בשחוטה כלל ועוד שאפשר שחומרא הוא שהחמירו בבשר בחלב יותר משאר איסורין משום דלא בדילי אינשי מיניה מפני שכל אחד היתר בפני עצמו החמירו בו יותר מבשאר איסורים כמו שהחמירו בו שלא להעלותו עם הבשר על השלחן משא"כ בשאר איסורין ע"כ ודעת הרמב"ם כדעת הרי"ף שכתב בפט"ו מהמ"א אין צולין בשר שחוטה עם בשר נבלה או בהמה טמאה בתנור אחד ואף ע"פ שאין נוגעין זה בזה ואם צלאן ה"ז מותר ואפילו היתה האסורה שמנה הרבה והמותרת רזה שהריח אינו אוסר אלא טעמו של איסור ובפ"ט כתב פת שאפאה עם הצלי ודגים שצלאן עם הבשר אסור לאוכלן בחלב ע"כ. והרשב"א אחר שהביא סברות הפוסקים בדין זה כתב ומ"מ מדברי כולם נלמוד דלכתחלה אסור לעשות כן אלא שמדברי הירושלמי נראה דללוי אפילו לכתחלה שרי וראוי לחוש לדברי הראשונים ז"ל שאסרו לעשות כן לכתחלה אבל בדיעבד נראה דהלכה כלוי וכן הסכימו רוב הפוסקים הראשונים והאחרונים ז"ל עכ"ל וז"ל בת"ה הקצר יש איסור שאוסר בריחו וכו' כיצד בשר נבלה שמן שצלאו וכו' ולא עוד אלא אפילו בשר שחוטה שמן שצלאו עם בשר נבלה כחוש אסור וכן דג ובשר שצלאן בתנור אחד אסור לאכול הדג עם הכותח וכן הפת שאפאה בתנור אחד עם הבשר אסור לאוכלו בכותח בד"א בשנצלו בתנור אחד צר או כיוצא בו אבל אם נצלו במקום רחב הריח מתפזר ואין כחן גדול להיות כמתערב עם בשר השחוטה או הפת והדג ויש מי שהורה בכל אלה להתיר וכן הסכמת רוב גדולי המורים הראשונים והאחרונים ומ"מ לכתחלה אסור לצלותם בתנור אחד צר עכ"ל: וכתב רבינו דבריו בסימן ק"ח והמרדכי והגה"מ פ' ט"ו מהמ"א כתבו וז"ל נהגו נקיי הדעת דמגנצ"א לתקן כיסוי לפשטיד"א או לפלדון כשאופים אותם עם הפת אבל בלא כיסוי לא דהוי כפת חמה וחבית פתוחה ואסור לאכול הפת עם חלב ועל פי הנקב שבכיסוי נהגו לכוף שפופרת שלא יצא הריח ואם שוב נבקע הכיסוי או השפופרת מותר דהוי

דיעבד ובלבד שלא יגע הפת לשומן עכ"ל: וכתב המרדכי בשם ראבי"ה סברא אחרת היפך מסברת הרי"ף והרמב"ם והוא דרב לא אסר אלא בבשר שחוטה ובשר נבלה שקולטין הריח ביותר מפני הפיטום אבל לית ליה הא דתני רב כהנא פת שאפאה עם הצלי אסורה לאוכלה בכותח דלרב נ"ל דשרי ומזה הטעם נהגו למאן דאית ליה ריחא מילתא היא שהפת אינם מקפידין עליו ואוכלין אותו בין עם בשר בין עם גבינה וכן דעתי נוטה שבפשטיד"א ופלדוניש שנאפו יחד דריחא מילתא היא אבל הפת שעמו שרי אפילו בלא כיסוי גם מורי אבי היה נוהג בהן איסור אבל בפת לא עכ"ל: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם ורוב המורים מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן להתיר בדיעבד אבל לכתחלה אסור לצלותה במקום צר (ע"ל סימן ק"ח בד"מ): כתב הרשב"א בת"ה הארוך דמלישנא דפלוגתא דרב ולוי משמע דלא איפליגו אלא כשבשר שחוטה ונבלה אחד מהם שמן אבל כששניהם כחושין כ"ע מודו שהוא מותר דריחא כי האי לאו מילתא היא: וכתב עוד דלא אמרו ריחא מילתא היא אלא דוקא לצלי אבל לקדרה ליכא למיחש כלל כדאמרינן התם כעין ב' קדרות לא וכיון דכל אחד בקדרה בפ"ע ליכא ריחא כולי האי ואמרינן נמי בפ"ק דע"ז (דף יג:) לא הלכת לצור מימיך וראית ישראל ונכרי ששפתו ב' קדרות זו אצל זו ולא חשו להם חכמים ע"כ וז"ל בת"ה הקצר ואם בא לבשלם בקדרה זה לעצמו וזה לעצמו אפילו בתנור במקום צר ואפילו פה הקדרה מגולה מותר אפילו לכתחילה שאין ריח המתבשלים גדול כ"כ עד כאן לשונו וכתבו רבינו בסימן ק"ט וכן כתב הר"ן בפ"ק דע"ז אמתניתין דעיר שיש בה ע"ז דאפילו מאן דפסק כרב דאמר ריחא מילתא היא ה"מ בצלי אבל בקדרה לא. וכתב הרשב"א שלמד כן מדמותיב פרק כיצד צולין לרבי מדתניא אין צולין ב' פסחים כאחד מפני התערובות ודייק עליה דמפני תערובות גופים קאמר אבל מפני תערובות טעמים שרי ומשני ר' ירמיה הב"ע כגון שצלאו בב' קדרות בב' קדרות ס"ד אלא אימא כעין ב' קדרות ע"כ. ופירש"י כעין ב' קדרות שפוד מכאן ושפוד מכאן ותל גדול של גחלים או אפר באמצע. וק"ל למה למד למתבשלים דוקא דמשמע אבל בנצלים אפילו בב' קדרות לא והא ההיא דפסחים בצלי הוא ומדבעא ר' ירמיה לאוקמא בב' קדרות אלא דאתמהי' עליה בב' קדרות ס"ד כלומר וכי פסח נצלה בקדרה משמע דאי לאו הכי הוה ניחא לן משום דכל שהוא נצלה בב' קדרות אין הריח מתפשט להתערב עם מה שבקדרה אחרת וכן למאי דאסיקנא כעין ב' קדרות בצלי אסיקנא הכי ולא במבושל דוקא: כתוב בכתבי ה"ר איסרלן דאפילו למ"ד ריחא מילתא היא מותר לצלות כבד בתנור עם תבשיל שמן ואין כאן בית מיחוש ונתן טעם לדבר ואין טעם נראה בעיני. (וע"ל סימן ק"ח בד"מ): מ"כ בצל שצלאו עם דבר אסור הואיל שהוא חריף שואב טובא מידי דהוה

אפת חמה וחבית פתוחה דאפי' מ"ד ריחא לאו מילתא מודה הכא עכ"ל: כתבו התוס' בפרק בתרא דע"ז אם שמנונית האיסור על המרדה שקורין פאלה אסור ליתן עליה היתר כל היום מיהו כשאינה בת יומא מותר להשתמש בה לכתחלה ולא גזרו שאינה בת יומא אטו בת יומא אפי' לכתחלה כיון דלא איפשר שהרי הנכרי לא ישמע לו לעשות מרדה חדשה בכל פעם ופעם שישפוך עליה של איסור ע"כ: כתב האגור נשאל מהר"י מולין על פת שנאפה עם צלי של נכרי בדיעבד והשיב רוב הפוסקים פסקו דריחא לאו מילתא היא בתנורים שלנו. ואם יש פת אחרת דעתי נוטה דחשוב כמו לכתחלה ולמה תניח ההיתר ותאכל האיסור אבל אם יש דוחק למצוא פת אחרת יש לסמוך על המתירים עכ"ל. ואין דבריו נראים בעיני דדיעבד מותר גמור הוא ואפילו יש פת אחרת לפניו מותר לאכול מזו:

סימן צח

סעיף קטן א

דיני התערובות וביטולן א"ר יוחנן כל איסורין שבתורה בס' בפנ"ה (צח.) ובסמוך יתבאר אמר רבא אמור רבנן בטעמא וכולי שם (צז.) אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בס' הילכך מין בשאינו מינו דהתירא בטעמא דאיסורא בקפילא מין במינו דליכא למיקם אטעמא א"נ מין בשא"מ דאיסורא דליכא קפילא בס' וסיום המאמר כתב רבינו בסמוך מין שנתערב במינו דליכא למיקם אטעמא ומין בשאינו מינו וליכא קפילא בס' אלא שהפסיק באמצע המאמר לבאר ענינו של קפילא:

סעיף קטן ב

כתב הרשב"א וא"צ שיהא אומן בכך אלא אפילו סתם בני אדם וכולי בת"ה הארוך הביא ראיה מדאמרינן בגמרא בשלמא תרומה טעים לה כהן ולא קאמר טעים לה כהן קפילא ועוד מדאמר רבא אמור רבנן בטעמא אמור רבנן בקפילא מדמחלק טעמא וקפילא לשנים ש"מ טעמא הוי טעם הנרגש לכל בני אדם ולא אמרו קפילא ארמאה אלא משום דילמא נכרי בעלמא משקר אבל קפילא לא מרע נפשיה וכיון שכן אי קפילא הוא אפילו יודע שלענין איסור והיתר שואלין אותו סומכין עליו ואי מל"ת אפי' שאר בני אדם נמי ויש מחמירין דלא סמכינן אלא אקפילא ובמל"ת ויש לחוש לדבריהם עכ"ל. והרא"ש כתב לטעמיה קפילא ארמאה פי' נחתום נכרי וש"מ דמותר לסמוך עליו לפי תומו ולא יודיעוהו שצריך לו לדבר איסור והיתר עכ"ל וז"ש רבינו וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל שצריך שלא ידע שסומכין עליו וכו' כלומר אין מפורש בדברי הרא"ש שהוא סובר כדברי המחמירין אלא לענין שצריך שיהא מל"ת אבל לענין אי בעי קפילא בדוקא אין בדבריו

הכרע והתוס' כתבו אהא דאמר רבא סמכינן אקפילא אע"ג דנכרי הוא כיון דקפילא הוא לא משקר שלא יפסיד אומנתו ע"כ נראה מדבריהם דבאינו מל"ת מיירי וכן דעת הר"ן שכתב ומדאמרינן סמכינן אקפילא משמע דקפילא דוקא הא נכרי דליתיה קפילא לא סמכינן עליה משום דנכרי משקר אבל כל היכא דהוי קפילא לא מרע נפשיה וכיון דמשום דלא מרע נפשיה הוא לאו דוקא במל"ת וכמו שכתב רש"י כאן דכ"ש דלא מרע נפשיה אם הוא יודע שיש קפידא בדבר ובישראל ל"ש קפילא ול"ש לאו קפילא סמכינן עליה והיינו דאמרינן בגמרא דטעים לה כהן אלמא בכל כהן סגי ואף ע"ג דלאו קפילא הוא עכ"ל. ומדברי הרמב"ם נראה דעל כל נכרי סומכין אף ע"ג שאינו קפילא שכתב בפט"ו מהמ"א ואם היה בשר בחלב או יין נסך וכו' טועם אותם הנכרי וסומכין על פיו אם אמר אין בו טעם או שאמר יש בו טעם והטעם רע הוא והרי פגמו הכל מותר והוא שלא יהיה סופו להשביח כמו שאמרנו ע"כ הרי שלא הזכיר נחתום אלא נכרי סתם ונראה שהוא סובר דקפילא דקאמר התלמודא לאו דוקא אלא אורחא דמלתא נקט או שכל הבא לטעום קרוי קפילא ע"ש מה שהוא עושה באותה שעה שהטעימה מלאכת נחתום היא ונראה עוד שאינו מצריך שיהא מל"ת דא"כ ה"ל לכתוב כן בפי' ועוד דלישנא דסומכין על פיו משמע שאף ע"פ שהוא יודע שאיסור תלוי בדבר סומכין עליו. ונ"ל שמאחר שהרמב"ם מיקל בדבר יש לסמוך על סברת התוספות והרשב"א והר"ן דלא מצרכי בקפילא שיהא מל"ת ובנכרי דלאו קפילא סמכי' אהרמב"ם והרשב"א דשרי ביה והרא"ש לא אשכחן דפליג ומיהו נראה שצריך שיהיה מל"ת כיון דלאו קפילא הוא:

סעיף קטן ג

ופירש"י הא דסמכינן אקפילא דוקא בדאיכא ס' וכו' עד ואי אית ביה ס' שרי כן משמע ממה שפירש אהא דכל איסורין שבתורה בס' וכתב עליו הר"ן דלא מחוור דמדאמרינן סמכינן אקפילא משמע דלקולא סמכינן עליה ולפי דבריו אינו בא אלא לאסור דהא כל היכא דאיכא ס' אי ליכא קפילא ודאי שרי וגם הרא"ש כתב על דברי רש"י לישנא דסמכינן אקפילא לא משמע כן דאם היה בו ס' מאי רבותא דסמכינן עליה אלא משמע דסמכינן אטעמא דידיה אפילו בפחות מס' וסתמא אמרינן בכל התלמודא דכל איסורין שבתורה בס' וא"צ לחזור אחר דבר אחר להתירו כשיש בו ס' וכן משמע לעיל דאמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בס' וכו' משמע דלא הוזכר ס' אלא היכא דליכא למיקם אטעמא אבל היכא דאיכא למיקם אטעמא לא מצרכינן ס' ואי לא יהיב טעמא שריא ליה אפילו בפחות מס' וכן דעת התוספות ע"כ ונראה מדבריו שכתב שם עוד דהא דקאמר דאם יש בו ס' א"צ לחזור אחר דבר אחר להתירו היינו לומר דמסתמא סמכינן

דלא יהיב טעמו יותר מס' הא אם טעמו ואשכח ביה טעמא אפילו יש בו ק' או יותר אסור דטעמא לא בטיל וכן הסכימו הרשב"א והר"ן ז"ל. ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן ז"ל כן דעת הרשב"א והר"ן ז"ל ונראה מדברי הר"ן שאע"פ שנתערב ונמחה קצת מגוף האיסור אם אין אנו יודעים שיעור מה נמחה ממנו סמכינן אקפילא אפילו בבציר מס' שמאחר שאנו משערים בכל האיסור משום דלא ידעינן כמה אתמחי מיניה כי איכא קפילא ואמר לן שאין בה טעם בשר סמכינן עליה דאמאי דאתמחי מיניה בטל בס' :

סעיף קטן ד

ודע שיש בדברי הרמב"ן שכתב רבינו ט"ס וצריך למחוק תיבת לפי ולכתוב במקומו אלא וכן מצאתי בספר מדויק: ומדברי הרמב"ם בפרק ט"ו מהמ"א נראה דכל בשאינו מינו דאיפשר למיקם אטעמא לא שריא אלא ע"י קפילא אי אמר דאית ביה טעמא אע"ג דאית ביה טפי מס' אסור ואי אמר דלית ביה טעמא אף ע"פ שהוא פחות מס' שרי ולא אמרו לשער בס' אלא היכא דלא איפשר למיקם אטעמא כגון שנתערב עם מינו לבד או עם מינו ושאינו מינו דלא איפשר למיקם אטעמא מפני מינו המעורב שם או שנתערב עם שאינו מינו לבד ואין שם נכרי לטועמו שהרי כתב דבר איסור שנתערב בדבר מותר מין בשאינו מינו בנ"ט ומין במינו שא"א לעמוד על טעמו בטל ברוב כיצד חלב הכליות שנפל לתוך הגריסין ונימוח הכל טועמין הגריסין אם לא נמצא בהם טעם חלב הרי אלו מותרים ואם נמצא בהם טעם חלב והיה בהם ממשו הרי אלו אסורין מן התורה נמצא בהן טעמו ולא היה בהם ממשו הרי אלו אסורין מד"ס כיצד הוא ממשו כגון שהיה מן החלב כזית בכל ג' ביצים מן התערובות נפל חלב הכליות לחלב האליה ונימוח הכל אם היה חלב האליה כשנים בחלב הכליות הרי הכל מותר מן התורה אבל מד"ס הכל אסור עד שיאבד דבר האסור מעוצם מיעוטו ולא יהיה דבר חשוב שאינו עומדת ובכמה יתערב דבר האסור ויאבד בעוצם מיעוטו כשיעור שנתנו בו חכמים יש דבר ששיעורו בס' ויש ששיעורו בק' ויש ששיעורו בק"ק נמצאת למד שכל איסורין שבתורה שנתערבו במאכל המותר מין בשאינו מינו בנ"ט מין במינו שא"א לעמוד על הטעם שיעורו בס' או בק' או בק"ק חוץ מיין נסך מפני חומרת ע"ז וחוץ מטבל שהרי אפשר לתקנו ומפני זה אוסרין במינן בכל שהן ושלא במינן בנ"ט כשאר כל האסורין ואלו הן השיעורין שנתנו חכמים התרומה ותרומת מעשר והחלה והביכורים עולים בא' וק' וכו' שאר איסורין שבתורה כולן כגון בשר שקצים ורמשים וחלב ודם וכיוצא בהם שיעורן בס' כיצד כזית חלב כליות שנפל לתוך ס' כזית מחלב האליה הכל מותר נפל לפחות מס' הכל אסור מין במינו וד"א שנתערבו כגון קדרה שהיה בה חלב אליה וגריסין ונפל לתוכה חלב הכליות ונמחה

הכל ונעשה גוף אחד רואין את חלב האליה ואת הגריסין כאילו הם גוף א' ומשערין חלב הכליות בגריסין ובאליה אם היה אחד ששים מותר שהרי א"א כאן לעמוד על הטעם עכ"ל הרי שלא הזכיר שיעור ס' כלל במין בשאינו מינו דאיפשר למיקם אטעמא וכ"נ עוד מדבריו בפ"ט גבי חלב שנפלה לתוך קדרה של בשר ונראה שהוא מפרש דמאי דאמר רבא אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא בס' לאו דליתיה לקפילא קמן בלחוד קאמר אלא אפילו היכא דאיתיה קמן וכמאן דליתיה דמי דטעימה דידיה אינה מוציאה אותנו מידי ספק כגון שנתערב מין במינו וד"א הילכך משערי' ליה בס' אבל כל היכא דאיפשר למיקם אטעמא כגון שהוא מין בשאינו מינו לית ליה שריותא אלא ע"י קפילא אי מצית לאשכוחי דשיעורי חכמים לא הוזכר אלא היכא דא"א ואע"פ שלא הזכיר כאן טעימת קפילא הזכירו לקמן באותו פרק אצל נ"ט לפגם או לשבח וז"ל ומי יטעום את התערובות אם היה בשר בחלב או יין נסך וכו' טועם אותה הנכרי וסומכין על פיו וכו' ואם אין שם נכרי לטעום משערינן אותו בשיעורו בס' או בק' או במאתים:

סעיף קטן ה

בין אם נתערב איסור בהיתר מין במינו כגון חלב לתוך שומן וכו' בסמוך יתבאר שמ"ש מין במינו הוא לדעת ר"ת ושלא כדברי רש"י שפסק דמין במינו אפי' באלף לא בטיל ומ"ש דמין בשאינו מינו בס' כבר נתבאר בסמוך שכן הוא דעת הפוסקים וכבר כתבתי דעתו של הרמב"ם בזה:

סעיף קטן ו

ומיהו פר"ת דמין במינו כיון שאינו נ"ט מן התורה בטל ברוב אלא שחכמים הצריכו ס' ושלא במינו אסור מן התורה עד ס' אלא שאין לוקין עליו וכו' ורש"י פי' דמין במינו לא בטיל כלל אפילו באלף ומין בשאינו מינו אינו אלא דרבנן בפרק כ"ה (דף קט.) בסוף שמעתתא דטיפת חלב שנפלה לתוך חתיכה פסק רש"י דהלכה כרבי יהודה דאמר מין במינו לא בטיל והביא ראיות לדבריו והתוספות בפרק ג"ה (צז.) סתרו דבריו והעלו דלית הלכתא כר"י וכן פסק שם הר"ן ובפ' בתרא דע"ז (ע"ג.) גרסינן רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל איסורין שבתורה במינן במשהו שלא במינן בנ"ט ור"י ור"ל דאמרי תרוייהו בין במינן בין שלא במינן בנ"ט חוץ מטבל ויין נסך ופסק הרא"ש כר"י ור"ל ואף ע"פ שהרי"ף פסק כרב ושמואל כבר כתבו הרא"ש והר"ן שחזר בו וצוה לתקן דהלכה כר"י ור"ל וכ"פ הרמב"ם בפרק ט"ו מהמ"א וכתבתי לשונו בסימן זה וכ"פ הרשב"א בת"ה וכתב הריב"ש בתשובה סימן תמ"ט שכך הסכימו כל האחרונים וכתב הר"ן בפג"ה מין במינו אפילו נתערב גופו מדאורייתא ברובא בטיל וכדאמר רבא בפרק התערובות (דף עט.) אמור רבנן ברובא ופרישנא התם במינו ברובא וה"מ מדאורייתא אבל מדרבנן בין

שנתערב גופו ונבלל בין שאין שם אלא פליטתו בס' כדאמרינן לעיל מין במינו אי נמי מין בשאינו מינו בס' מיהו כי בעינן ס' במין במינו ה"מ בדברים הנבללים אבל יבש ביבש אפילו מדרבנן חד בתרי בטיל עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש עוד רבינו ושלא במינו אסור מן התורה עד ס' וכו' בפ' ג"ה (צ"ח.) גרסינן אמר ר' חייא בר אבא א"ר יהושע בן לוי כל איסורים שבתורה בס' ורב אסי אריב"ל כל איסורין שבתורה בק' ושניהם לא למדוה אלא מזרוע בשלה ומי ילפינן מיניה והתניא זהו היתר הבא מכלל איסור זהו למעוטי מאי לאו למעוטי כל איסורין שבתורה אמר רבא לא נצרכה אלא לטעם כעיקר דבקדשים אסור קמ"ל דהכא שרי וליגמר מיניה גלי רחמנא גבי חטאת יקדש להיות כמוה ומאי חזית דגמרת מהך נגמר מהא חידוש הוא ומחידוש לא גמרינן אי הכי ס' נמי לא ליגמר דחידוש הוא ופרקינן אטו אנן לקולא גמרינן לחומרא גמרינן דמדאורייתא ברובא בטיל וכתב הר"ן דהא מילתא כולה דגמרינן מזרוע בשלה אסמכתא בעלמא הוא דהא מדאורייתא ברובא בטיל והיינו טעמא משום דמזרוע בשלה ליכא למיגמר וכו' עד דלא פלוג רבנן ופירש"י לטעם כעיקר. נותן טעם קים לן דאסור בקדשים כעיקר ממשו של איסור וכתב רש"י עוד דמדקאמר רבא דבקדשים אסור משמע דלית ליה טעם כעיקר בחולין אלא מדרבנן וכדמפרש ואזיל דמדאורייתא ברובא בטיל וה"נ שמעינן לר' יוחנן דאמר בפרק בתרא דע"ז כל שטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו והא דילפינן בפסחים משרת ליתן טעם כעיקר ס"ל לאמוראי בתראי דאסמכתא בעלמא הוא ולאו מילף הוא דה"ל נזיר וגיעולי נכרים ב' כתובים הבאים כאחד א"נ גיעולי נכרים חידוש הוא כדאמרינן התם ומשרת להיתר מצטרף לאיסור והתוספות הקשו על דברי רש"י ולפיכך פירשו הם בע"א והאריכו הרבה בענין זה בפרק ג"ה ובפרק בתרא דע"ז והזכירו דברים אלו הרא"ש והר"ן והרשב"א בת"ה וז"ל הרא"ש בפרק ג"ה ופר"ת דטעם כעיקר במין בשאינו מינו דאורייתא דכיון שנתן האיסור טעם בהיתר נהפך כולו להיות אסור ולוקין עליו בכזית כאילו היה כולו איסור וההיא דר"י דכל שטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו מיירי במין במינו וטעמו וממשו דקאמר דלוקין היינו כשהאיסור בעין ומכירו טעמו ולא ממשו אסור מדרבנן ואין לוקין עליו וה"ה אם היה האיסור ממש בעין אלא שאין ניכר אין לוקין עליו כי הוא בטל ברוב אלא הא קמ"ל דאפ"ה אסור מדרבנן והא דנקט דמין במינו בטעמא אע"ג דלא יהיב טעמא זה בזה משום דבעי למימר טעמו ולא ממשו אסור ועד היכן הוא אסור בכדי דיהיב טעמו מין בשאינו מינו ורבינו חיים פי' דאמרי שפיר במין בשאינו מינו וטעמו וממשו קרי כשיש כזית בכדי אכילת פרס

דאז הוי כמו ממשו של איסור כיון דיש כ"כ והאוכל ממנו כזית לוקה כדחזינן (חלה פ"ג ועיין זבחים עח.) בעיסת אורז דבכזית ממנה יוצא י"ח אף להקל וטעמו ולא ממשו היינו היכא דליכא כזית בכדי אכילת פרס ואע"פ שנתן האיסור טעם בהיתר אין לוקין עליו ולהך דשמעתין יש לפרש טעם כעיקר טעם ממש דבאיל שרי ובשאר קדשים אסור וה"ה כמי בחולין מקרא דמשרת והא דנקט קדשים משום דבקדשים איירי והשתא לפסק ר"ת אם נשפך הרוטב ואין ידוע אם היה בו ס' הוי ספיקא דאורייתא ואסרינן ליה ולפסק רש"י הוי ספיקא דרבנן ושרי ע"כ ואף ע"פ שבשם רבינו חיים כתב הרא"ש הא דטעמו וממשו קרי ליש בו כזית בכדי א"פ והאוכל ממנו כזית לוקה לא נמנע רבינו מלכתבו בשם ר"ת משום דמשמע דלענין דינא לא פליגי ר"ת ורבינו חיים וכתב הרשב"א שדעת הרמב"ן כפירש"י וכן דעת הר"ן ז"ל והרשב"א כתב שהראב"ד סובר כר"ת טעם כעיקר דאורייתא מין בשאינו מינו ושכן דעת הרב בעל הלכות ובסוף דבריו כתב לענין פסק הלכה אנו על מי נסמוך באו ונסמוך על דברי ר"ת ור"י ז"ל ובעל ההלכות והראב"ד שרבים הם ואמרו להחמיר בשל תורה עכ"ל וז"ל בת"ה הקצר מין בשאינו מינו אם יש כזית מן האיסור בכדי א"פ אסור ולוקין עליו וזהו שקראוהו חכמים טעמו וממשו פחות מכאן אסור דבר תורה עד שיתבטל במיעוטו בס' אלא שאין לוקין עליו ככל חצי שיעור שהוא אסור דבר תורה וזהו שקראוהו טעמו ולא ממשו ע"כ ומ"ש רבינו ירוחם דהרשב"א כרש"י לא דק דכר"ת ס"ל והרמב"ם כתב בפרק ט"ו מהמ"א חלב הכליות שנפל לתוך הגריסין ונימוח הכל טועמין את הגריסין אם לא נמצא בהם טעם חלב הרי אלו מותרים ואם נמצא בהם טעם חלב והיה בה ממשו הרי אלו איסורין מן התורה נמצא בהם טעמו ולא היה בהם ממשו הרי אסורין מד"ס כיצד הוא ממשו כגון שהיה מן החלב כזית בכל ג' ביצים מן התערובות אם אכל מן הגריסין האלו כג' ביצים הואיל ויש בה כזית מן החלב לוקה שהרי טעם האיסור וממשו קיים אבל פחות מג' ביצים מכין אותו מכות מרדות מדבריהם וכן אם לא היה בתערובת כזית בכל ג' ביצים אף ע"פ שיש בהם טעם חלב ואכל כל הקדרה אינו לוקה אלא מכת מרדות עכ"ל ונראה דלא אתי כר"ת דהא אף ע"פ שאין בו כזית בכא"פ מיתסר לר"ת מדאורייתא כל זמן שאין בו ס' וביש בו כזית בכדי א"פ נמי לר"ת מחייב על אכילת כזית ולהרמב"ם לא מחייב עד שאוכל כג' ביצים אבל כרש"י א"ש דאף ע"ג דסבר רש"י דלית ליה לרבא טעם כעיקר בחולין ה"מ כשאין שם אלא טעמו של איסור בלבד ולא ממשו אבל כשיש שם טעמו וממשו דהיינו כי אית ביה כזית בכדי א"פ פשיטא דמדאורייתא אסור ומילקי לקי עליה כדא"ר יוחנן כל שטעמו וממשו אסור לוקין עליו וזהו כזית בכדי א"פ ומינה נשמע דטעמו ולא ממשו דאין לוקין עליו היינו

אין בו כזית בכדי א"פ ובההוא קאמר דלית ליה לרבא טעם כעיקר בחולין מדאורייתא ואפילו נתערב שם גופו של איסור אבל הר"ן כתב בפג"ה מין בשאינו מינו כל היכא שנתערב גופו ויהיב טעמא אפילו באלף אסור מדאורייתא כדאמר רבא בפרק התערובות מין בשא"מ בטעמא ובוודאי מדאורייתא קאמר דומיא דמאי דקאמר מין במינו ברובא וש"מ דמין שנתערב בשאינו מינו בגופא ובטעמא אפילו באלף אסור מדאורייתא ואי איכא כזית בכדי א"פ לוקה ואי ליכא כזית בכא"פ אסור מדאורייתא מיהו אין לוקין עליו ואי לא יהיב טעמא שיעורא בס' והיכא שנתערב בדבר טעמו ולא ממשו היינו טעם כעיקר שלפי שיטת ר"ת הוא מדאורייתא ולפי שיטת רש"י מדרבנן עכ"ל: משמע בדבריו דהא דאמר ר"י כל שטעמו וממשו וכו' וטעמו ולא ממשו אסור וכו' אינה ענין למחלוקתן של רש"י ור"י ור"ת כלל דבנתערב גופו של איסור מירי ר"י וקאמר דטעמו ולא ממשו אסור מדאורייתא אלא שאין לוקין עליו ותמהני שהרי רש"י כתב רבא לית ליה טעם כעיקר בחולין אלא מדרבנן וה"נ שמעינן לר"י כל שטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו וגם התוספות כתבו ליישב דברי ר"י עם מה שהם סוברים דטעם כעיקר דאורייתא ולפי דברי הר"ן ז"ל ההיא דר"י אינה ענין לפלוגתא דרש"י ותוספות ולא דמו אלא כי אוכלא לדנא ואילו למה שכתבתי דלא שנא בין נתערב טעמו של איסור בלבד לנתערב טעמו וגופו ואין בו כזית בכדי א"פ א"ש והרשב"א כתב בחידושיו ובת"ה ופי' טעם כעיקר כגון שלא נתערב שם בגופו של איסור אלא טעמו בלבד וכדתניא משרת ליתן טעם כעיקר שאם שרה ענבים במים ויש בהם טעם יין וא"נ יש בו יין שאבד במיעוטו כגון שנפלה טיפת יין בתוך מים ואין בו מראה יין שאבד ממשו מחמת מיעוטו וכגון בשר שנפל לתוך יורה של חלב ונתן הבשר טעם בחלב והחלב בבשר וכדאמרינן בפ' אלו עוברין (פסחים מד.) בשר בחלב לאו טעמא הוא ואסור ובפ' כ"ה (קח.) גבי טיפת חלב שנפלה על חתיכה אמר אביי ש"מ טעמו ולא ממשו בעלמא דאורייתא ומצאתי לרבותינו בעלי התוס' ז"ל דמשום איסור החלב קרי לבשר בחלב טעמו ולא ממשו דבחלב אין יכול להיות בו ממשו של דבר אלא טעמו ואעפ"כ אסור אבל בבשר אפשר להיות ממשו של חלב שגוף החלב נבלע הוא בתוך הבשר וכן גיעולי נכרים שאין שם אלא טעם האיסור שנבלע בכלי ולא ממשו כן פירש"י טעמו ולא ממשו שנזכר בתלמוד עכ"ל נראה מדבריו שאע"פ שנתערב שם גופו של איסור כל שנמחה ואין ממשו נמצא כגון יין שאבד ממשו מחמת מיעוטו קרי ליה לא נתערב שם גופו של איסור אלא טעמו בלבד ואפשר שלזה נתכוון הר"ן ז"ל אבל לא משמע כן מדבריו ז"ל שם: ומ"ש הרשב"א שכן פירש"י טעמו ולא ממשו אעיקרא דמילתא קאי ולא למה שכתב בשם התוספות שהרי במאי דאמרינן בפרק אלו

עוברין בשר בחלב לאו טעמא הוא ואסור פירש בשר שנתבשל בחלב והבשר בעיניה אלא שטעם החלב נבלע בו ואהא דאמר ר"י בפרק בתרא דע"ז טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו פירש כגון חלב שנפל לקדרה או חלב נימוח שאין ממשו בעין ע"כ:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו עד שיהא בתוך כל ד' ביצים מן ההיתר כזית מן האיסור זהו שיעור אכילת פרס לדעת קצת פוסקים ולדעת הרמב"ם הוא כדי ג' ביצים וכבר כתבתי טעם מחלוקתם בטא"ח סימן תרי"ב:

סעיף קטן ט

ונפקא מינה אם נתערב מין במינו ונשפך וכו' אם נתבאר שהיה רובו היתר מותר דספיקא דרבנן תולין להקל כ"כ הרשב"א בת"ה. ופשוט הוא וכתב בא"ח בשם הרי"ף אבל אם היו לפנינו ואין אנו יודעים לשער אותם לא אמרינן ספיקא לקולא:

סעיף קטן י

ומ"ש ואם נתערב בשאינו מינו ונשפך אסור וכו' כבר כתבתי כן בשם הרא"ש וכ"כ הרשב"א ופשוט הוא לדעת ר"ת:

סעיף קטן יא

וכתב הרשב"א שאם נתערב במינו ושאינו מינו ונשפך וכו' ותולין לומר שמינו היה רוב ונתבטל לשון זה שכתב רבינו בשם הרשב"א אינו מכוון שנראה ממנו שאף ע"פ שלא ידענו אם הרוב היה ממינו או ממי שאינו מינו תולין להקל ואומרין שממינו היה הרוב וא"א לומר כך דא"כ ספיקא הוא וה"ל למיתלי לחומרא ועוד דאם כן מאי מייתי מדאמרינן רואין את מינו כאילו אינו וכו' דהתם בשאנו יודעים בודאי שאינו מינו רבה עליו דוקא הוא. הלכך ע"כ לא איירי הרשב"א אלא בשידוע שמינו הוה רוב אלא דסד"א דכיון שהוא גם כן מעורב עם שאינו מינו לא ליבטל קמ"ל רואין את שאינו מינו כאילו אינו כי היכי דלמ"ד מין במינו לא בטיל אמרינן רואין את מינו כאילו אינו וכו' וכן פשוט בלשון הרשב"א שכתב יראה לי שאם נפל לתוך מינו ושאינו מינו הולכין בו להקל כל זמן שנתברר לנו שריבה היתר שהוא מינו עליו דהא קי"ל במין במינו ושאינו מינו רואין את מינו כמי שאינו להקל והשאר שאינו מינו רבה עליו ומבטלו וה"ה והוא הטעם כאן דאמרינן רואין את שאינו מינו כמי שאינו והשאר מינו רבה עליו ומבטלו :

סעיף קטן יב

ומ"ש וה"מ שאינו לפנינו כגון שנשפך אבל אם הוא לפנינו וכו' גם זה מדברי הרשב"א בת"ה וכ"כ סמ"ג ופשוט הוא דלא קאי למאי דסמיך ליה בלחוד דהיינו נתערב במינו ושאינו מינו אלא גם אחרישא דנתערב במינו ונשפך דתלינן נמי לקולא וגם פה לא כיון

רבינו יפה במ"ש הילכך כחל דאדרבה מכחל יליף הרשב"א דין זה שכתב וז"ל מ"מ כשהיתר ואיסור לפנינו וא"א לעמוד על שיעורו אף ע"פ שהוא מאיסורים של דבריהם אסור והולכין בו להחמיר שהרי כחל מדרבנן ואפ"ה אמרינן דבדידיה משערינן משום דמאי דנפיק מיניה לא ידעינן עכ"ל וכתב הר"ן טעמו של דבר משום דבדבר שא"א לעמוד עליו אי אזלינן לקולא יהיו כל האסורים בספק וכל אחד ישער במה שנראה בעיניו ולפיכך ראו חכמים להשוות מדותיהן אבל במה שאינו בא אלא באקראי בעלמא כגון אם נשפך הרוטב וכיוצא בדברים הללו אזלינן לקולא:

סעיף קטן יג

ורש"י פירש דמין במינו לא בטיל כלל וכו' כבר כתבתי שרוב הפוסקים פסקו דלא כרש"י וכוותייהו נקטינן:

סעיף קטן יד

ומ"ש ומין בשאינו מינו אינו אלא דרבנן כבר נתבאר וכתבתי שהרמב"ן והר"ן ז"ל סוברים כמותו בזה ושנ"ל שגם הרמב"ם ז"ל סובר כן ומ"מ נראה דכר"ת נקטינן בהא לחומרא וכמ"ש הרשב"א:

סעיף קטן טו

ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לסברת ר"ת לענין מין במינו כבר כתבתי דבהדיא פסק כן בפרק בתרא דע"ז אך לענין מין בשאינו מינו לא מצאתי לו שהכריע בדבר: מצאתי כתוב דכבד ובשר שני מינים הם כדאמרינן הנודר מן הבשר מותר בכבד ובשר ועוף ובשר בהמה שני מינים הם וכתב ע"ש קי"ל כרבא (ע"ז סו.) דבתר שמא אזלינן חמרא חדתא ועינבי שני מינים הם ושאור ועיסה שני מינים הם ואיל ושור ועז שלשה מינים הם וכן מיני דגים ועופות שחלוקות בשמן שני מינין הם אבל ביצים של עוף זה בביצים של עוף זה הם מין במינו וחלב ובשר שני מינים הם שומן של חלב ושל הדקין מיקרי חלב וחלב פרה ורחל מין אחד הוא ושומן של צלעות וחזה ואליה ושומן הירך בשר שמן הוא ומיקרי בשר ולא חלב וכבש ואיל מין במינו הוא מא"ז עכ"ל ואח"כ מצאתיו באגור :

סעיף קטן טז

ולא מיבעיא היכא שהאיסור נתערב בהיתר ונימוח בתוכו שצריך ס' לבטלו אלא אפילו מכירו והוא שלם וזרקו צריך ס' כנגד כל האיסור וכו' בפג"ה (צז.) אמרינן כחל בס' ואיבעיא לן כי משערינן בדידיה משערינן או במאי דנפיק מיניה משערינן ומהדרינן פשיטא דבדידיה משערינן דאי במאי דנפיק מיניה מנא ידעינן: ב"ה וכתב בא"ה ובכל מה שהוא דומה לכחל כגון לב וכבד משערין במה דנפיק מיניה לפי אומד הדעת ולא בעינן בדידיה דדוקא בכחל משערין בדידיה משום דעשאוהו כחתיכת נבלה אבל בעה"ת כתב דבכולן משערין בדידיה דאי

במא דנפק מיניה לא ידעינן וכן דעת הרשב"א וביאר עוד ואמר לא באיסורי תורה אמרו אלא אפי' באיסורים של דבריהם עכ"ל:

סעיף קטן יז

ומ"ש לפיכך המבשל בקדרת איסור שהוא בת יומא או תוחב כף של איסור בהיתר וכה"ג בבשר בחלב צריך ס' כנגד כל הקדרה וכו'. כ"כ הרשב"א בת"ה ואע"פ שכתב בשם הראב"ד ז"ל שלא אמרו אלא באיסור שאינו חוזר להכשרו ככחל וכיוצא בו וכן בקדרה של חרס שאינו יוצא מידי דופנו לעולם אבל בקדרה של מתכת וכף של עץ וכיוצא בו אין משערין בכולו אלא אומדין אומד יפה כמה יצא ממנו ומשערין בו כבר כ' דראשון נראה עיקר וכתב שכן דעת רבותינו הצרפתים וכן דעת הרמב"ם ז"ל וגם מדברי הר"ן בפג"ה נראה שהוא נוטה לסברת התוס' דכיון דתלינן טעמא משום דלא ידעינן כמה נפק מיניה אפי' בדבר החוזר להכשירו משערין בכולו: כתב המרדכי פג"ה בשם ראבי"ה היאך משערים ס' נגד כל הכלי אסור ממלאים כלי גדול מלא מים ויתן הקדרה האסורה תוך אותו כלי והמים היוצאים הוא שיעלה דופני הקדרה וישער בהיתר כנגד אותם המים:

סעיף קטן יח

ומ"ש לא שנא הן של חרס או עץ או מתכת והר"פ החמיר בכף של מתכת וכו' כבר נתבאר בסימן צ"ד ושם נתבאר ג"כ כל דיני תחיבת כף בקדרה:

סעיף קטן יט

ומ"ש ומיהו אם בישל איסור בקדרת היתר לא אמרינן שגוף הקדרה תצטרף לבטל האיסור וכו' יתבאר בסימן צ"ט:

סעיף קטן כ

ומ"ש ואם ידוע כמה הוא האיסור כגון כף חדשה שניער בה כזית חלב וכו' ג"ז מדברי הרשב"א בת"ה וז"ל היכא דניער בכף חדשה כזית חלב ואחר כך תחבה בבשר א"צ אלא ס' כחלב הנבלע בה דהא ידעינן כמה הוי וכן הדין אם ניער כזית חלב בכף ישנה שאינה בת יומא אבל אם היתה ישנה ובת יומא י"ל דחזר כל מה שבולע בתוך הכף מבשר בחלב כחתיכת נבלה ובכולה משערינן דבמאי דנפק מיניה לא ידעינן אבל הרמב"ן ז"ל כתב דמסתברא דלא אמרינן בבלוע חתיכה עצמה נעשית נבלה ואין משערינן בין בישנה בין בחדשה אלא במאי דבלעה לבד עכ"ל והר"ן הביא ג"כ שתי הסברות אלו ונראה שהוא נוטה לסברת הרמב"ן ז"ל ורבינו סתם דבריו כסברא ראשונה :

סעיף קטן כא
כחצי זית של איסור שנתערב בהיתר צריך ס' חצאי זיתים של היתר לבטל בפ' גיד הנשה (חולין צח.) ההוא פלגא דזיתא דתרבא דנפל בדיקולא דבשרא סבר מר בר רב אשי לשיעורי בתלתין פלגי דזיתא אמר ליה אבוה לא אמינא לך לא תזלזל בשיעורי דרבנן ועוד הא א"ר יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה ופי' רש"י בתלתין פלגי דזיתא משום דלא היה כשיעור היה מזלזל בביטולו ולא בעי ס': לא תזלזל בשיעורי דרבנן. כלומר אפילו במידי דלא מיתסר מדאורייתא לא תזלזל בשיעוריה ועוד הא מדאורייתא אסור דחצי שיעור אסור מן התורה:

סעיף קטן כב
ביצה שיש בה אפרוח או טיפת דם שנתבשלה עם אחרות צריך ס' ואחד לבטלו וכו' כבר נתבאר בסימן פ"ו. נתערבה ביבש זה יתבאר לקמן בסימן ק"ל:

סעיף קטן כג
כחל מתבטל בנ"ט ולמעלה כתבתיו בהלכות כחל סימן צ':

סעיף קטן כד
כל שיש ס' כנגד האיסור מבטלין אותו אפילו אין הס' כולן היתר כגון קדרה שיש בה נ"ט זיתים של היתר וכו' וכן ל' זיתים של היתר שנפל בהם כזית דם וכו' כל זה נלמד מדתנן בפ"ב דערלה (פ.) הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה כיצד וכו' וגם מדגרסינן בפ' התערובות (עח.) אמר רשב"ל הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן פטור א"א שלא ירבה מין על חבירו ויבטלנו ש"מ איסורין מבטלים זה את זה וממקומות אלו הביא הרא"ש ראיה בתשו' כלל כ' סימן ב' על ל' זיתים של היתר שנפל בהם כזית של חלב ובקדרה אחרת היו ל' של היתר ונפל לתוכן זית של דם ונתערבו יחד אלו שתי תערובות וכתב דסברא הוא דכל איסור בטל כשאינו יכול ליתן טעם בהיתר וטעם דם וחלב אינו שוה הרי נתבטל טעם החלב בס' וטעם הדם בס' דמה לי איסור המבטל איסור ומה לי היתר המבטל איסור רק שיתבטל טעם האיסור ולא יהא לו עוד כח ליתן טעם בהיתר :

סעיף קטן כה
ומ"ש וכן ג' מיני איסורין של יבש שנתערבו זה בזה וכו' היינו ההוא דהפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן פטור והא ודאי פשיטא דאסורים באכילה הם ולא בא רשב"ל אלא לפוטרן ממלקות וא"כ לא היה צריך רבי' לכתוב דין זה דהא לא נפקא לן מיניה מידי ולא כתבו אלא משום דמיניה ילפינן ב' דינים הראשונים דנפקא לן מינייהו טובא ובהכי ניחא שאע"פ שהוא דין יבש ביבש כתבו כאן ולא כתבו בסימן ק"ט שהוא

מקום דיני יבש ביבש: והרשב"א כתב שדעת הראב"ד כן דדינא דמתני' דהערלה מעלה את הכלאים וכו' בכל איסורים נמי איתיה אבל מרבותינו לא הודו לו ואמרו דראשון ראשון בטיל לאו דינא ולעולם טעמא לא בטיל ואפילו מין במינו שכל שנפל לבסוף איסור המצטרף לראשון והיה טעמו נרגש (בנימוקו) במינו ושאינו מינו אף במין במינו חוזר ומצטרף ומה ששנינו הערלה וכלאי הכרם מעלין זה את זה היינו ששיעורן בק"ק וכן בתרומה ששיעורה במאה ובשנפלה כאן סאה אחרת עדיין אין כאן נ"ט הא אם חזר ונפל שם כ"כ מן האיסור עד כדי שיחזור לנ"ט דהיינו ס' אף הוא חוזר וניעור ויש לו ראיה מגמרא דבני מערבא עכ"ל ובסוף סימן צ"ט אכתוב עוד בזה: ממ"ש רבינו בטא"ח סימן תנ"ב בשם הרא"ש משמע דאין במה שבתוך היורה או הקדרה ס' כנגדה וכ"נ ממ"ש בטור זה סי' ק"ג וכ"כ בפי' בסי' קכ"א וז"ל אם מגעיל בכלי של איסור צריך שלא יהא בן יומו כי המים נאסרים אם אין בהם שיעור ס' כנגד הכלי וא"א שיהא בהם ס' כנגדו דבכולה משערין ואין שום כלי מחזיק שיעור ס' כנגדו ע"כ: גיד ושמנו אם הם אוסרין כתב רבינו בסימן ק': כתב הרמב"ם בפרק ט"ו מהמ"א שומן גיד הנשה שנפל לקדירה של בשר משערין אותו בס' ואין שומן הגיד מן המנין ואע"פ ששומן גיד הנשה מדבריהם כמו שביארנו הואיל וגיד הנשה בריה בפ"ע החמירו בו כאיסורי תורה אבל הכחל שנתבשל עם הבשר בס' וכחל מן המנין הואיל והכחל מדבריהם כמו שביארנו הקלו בשיעור עכ"ל נראה מדבריו דבכל איסורין דרבנן לבד משומן גיד הנשה משערינן בששים והאיסור מן המנין וכבר כתבתי בסימן צ' שהרשב"א דחה טעמו וכתב שהרי איסור סופרים גם הם צריכין ס' וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים שלא חלקו בין איסור תורה לאיסורי סופרים בכל: חתיכה שיש בה חלב שנתבשלה בקדירה שיש בה ס' לבטל החלב היאך נוהגין בה כתב רבינו בסימן ק"ו: כתב הר"ן בפרק ג"ה בשם הרא"ש דכשמשערין ברוטב משערין לכזית ביצה ומחצה של רוטב שכן שיעורו שאם יקרוש יעמוד על כזית והוא ז"ל כתב שאין דבריו נראה לו דכיון שאמרו בגמרא משערים ברוטב וסתמא משמע דכמות שהוא משערים אותו וכדברי הר"ן כתב הרשב"א ז"ל שם בשם בעל העיטור :

סימן צט

סעיף קטן א

חתיכת נבילה שיש בה בשר ועצמות שנפל לקדירה של היתר י"א שעצמות האיסור מצטרפין עם בשר האיסור להצריך ס' כנגדי וכו' הכי משמע פרק ג"ה (צח:) גבי הא דמייתי לשיעורי האיסורים מזרוע בשילה מן האיל דלמ"ד דשיעורי החיסורים בס' עצמות האיסור מצטרפין לאיסור ועצמות ההיתר מצטרפין להיתר וכתב הר"ן בירושלמי

פ"ק דערלה משמע דאף קליפי איסור מעלים את האיסור ואף לפי גמרא דינן איפשר לומר כן דלמ"ד בס' היינו טעמא דלא מצטרפין עצמות שבזרוע להתיר לפי שהן עצמן אוסרין מפני מוח שבהם ומחמת רכותן שיצא מהם לחות אבל עצמות יבשים וקליפים שאינם אסורים איפשר שאף אותן של איסור מעלין את ההיתר אבל אין דעת הרמב"ן כן עכ"ל. ורבינו שמשון בפ"ה ממסכת תרומות הביא דברי הירושלמי וכתב דיש לחלק בין עצמות לקליפה דיש בעצמות לחות יותר ממה שיש בקליפין ואח"כ כתב דלא מסתברא כלל דהא גיד הנשה למ"ד אין בגידים בנותן טעם אם נתבשל עם הירק מותר ומי עדיפי עצמות יותר מגיד לכך נראה דהא דיליף מזרוע בשילה ומשער בעצמות סימנא בעלמא הוא דאסמכתא היא כדאמרינן בשמעתין דמין במינו מדאורייתא ברובא בטיל וכתב דבריו הרא"ש בפג"ה וכ"פ הרשב"א ז"ל בת"ה דעצמות של איסור מצטרפים עם ההיתר ואצ"ל שעצמות ההיתר מצטרפים עם ההיתר ומ"מ עצמות שיש בהם מוח המוח שבעצמות של איסור אוסר ומצטרף עם האיסור עכ"ל: ב"ה כתב רבינו ירוחם בשם ה"ר אברהם בן אסמעל מסתברא דכי אמרינן שעצמות התיתר מצטרפין דוקא מין במינו דמן התורה בטל ברוב או מין בשאינו מינו ובדקנוהו ואינו נותן טעם בו אבל מין בשאינו מינו דאיסורא וליכא קפילא אפילו עצמות התיתר איו מעלין דהא יהיב טעמא עכ"ל ואין נראה כן מדברי רבינו שמשון והרא"ש:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו וגוף הקדירה אינה מצטרפת לא עם ההיתר ולא עם האיסור יתבאר לקמן בסמוך.

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בד"א בחתיכת נבילה שנפלה לקדירה כשהיא חיה אבל אם נתבשלה תחלה כו' עד ונכנס בעצמות כ"כ ה"ר שמשון בפ"ה דמסכת תרומות והרא"ש בפ' ג"ה: כתב הרשב"א בתשובה סי' תצ"ד שנשאל לדידן דנקטינן כרבינו אפרים דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר בחלב בלבד אם חתיכה הבלוע מאיסור מצטרפת לבטל האיסור והשיב נ"ל שמצטרפת שאם היה איפשר לסוחטה היא עצמה מותרת וה"ז ככחל שאמרו כחל בששים וכחל מן המנין וכחל עצמו אסור עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומשערין ההיתר והאיסור כמו שבא לפנינו וכו' בפג"ה (צז:) אהא דא"ר חנינא כשהן משערין משערין ברוטב ובקיפה ובחתיכות ובקדירה א"ד בקדירה עצמה וא"ד במאי דבלעה קדירה פירש"י כיון דאיפליגו תרי לישני ואיסורא דאורייתא הוא אזלינן לחומרא ולא משערינן בקדירה ועיקר הדבר כמות שהוא בא לפנינו משערינן ליה ולא משערינן במאי דבלעה קדירה מן ההיתר לפי שאף מן האיסור נבלע ונתמעט מכמות שהיה.

וכדאמרינן לקמן אטו דהיתרא בלע דאיסורא לא בלע והעתיק דבריו הרא"ש וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שלא הביא שום לשון משתי לשונות אלו:

סעיף קטן ה

וכתב הרשב"א בת"ה דמתוך דברי רש"י נראה שהוא ז"ל מודה שאם ראינו האיסור משעת נפילתו ובא לפנינו עכשיו כמו שהיה לפנינו ולא נצטמק וההיתר נצטמק מכמות שהיה כגון זה מצטרפין ההיתר שנבלע בקדירה ונצטמק לבטל האיסור ואע"פ שאין עכשיו בהיתר כדי לבטל האיסור כמו שהוא ואין זה מחוור דמה לנו במה שהיה ההיתר רבה מתחילתו על האיסור השתא מיהא נתמעט ההיתר וחזר האיסור לאסור אותו כאילו נפל בתוכו עכשיו שיעור איסור כזה ובמסכת תרומות (פ"ה) נמי משמע דבתר בסוף אזלינן דתנן סאה של תרומה שנפלה לתוך מאה טחנן ופיחתו כשם שפיחתו חולין כך פיחתה תרומה מותר אלמא עד דאיכא למימר דפחתה תרומה מותר הא לא פחתה תרומה אסור והרמב"ם בפט"ו מהמ"א פסק כלישנא בתרא ופירש במאי דבלעה קדירה ועומד בדופני הקדירה ומשערינן זה באומד יפה ורואין אותו כאילו הוא בעין אבל מה שנצטמק ונתמעט כלומר מה שכלה ואבד מחמת האור אין מצטרף לחשבון שזה כלה לגמרי ומקצת מפרשים פירשו בקדירה עצמה היינו ברוטב ובקיפה ובחתיכות לבד שבאו לפנינו עכשיו בתוך הקדירה אבל לא במה שהוא בלוע בתוך דופני הקדירה וא"ד במאי דבלעה קדירה כלומר במה שהוא בתוך דופני הקדירה ופסקו כלישנא בתרא ולקולא ואפילו במאי דבלעה קדירה דעומד ובלוע בתוך דופני הקדירה משערינן ובאומד יפה וכדאמרינן התם ההוא כזיתא דתרבא דנפל לדיקולא סבר מר בר רב אשי לשיעורי במאי דבלעה דיקולא א"ל רבנן לרב אשי האי דיקולא דהיתרא בלע דאיסורא לא בלע דאלמא דאי לאו דאיסורא בלע הוה משערינן בהיתרא דבלעה דיקולא לבטל האיסור הידוע דנפל לדיקולא כאילו היתירא דבלע דיקולא בעין בתוך הקדירה ומסתברא דוקא במין במינו דמדאורייתא חד בתרי בטיל אבל מין בשא"מ דקי"ל דכזית בכדי אכילת פרס דאורייתא ואיפשר דאפי' עד ס' למ"ד טעם כעיקר דאורייתא אין הולכים בו להקל והילכך מסתברא דהלכה למעשה שאין משערין במין ושאינו מינו אלא כמו שבא לפנינו האיסור וההיתר שהוא עכשיו בעין בתוך הקדירה עכ"ל בת"ה הארוך ורבינו העתיק לשונו בקצת ומתוך מה שהעתקתי תבין דה"ק אבל מין בשאינו מינו דכזית בכדי אכילת פרס הוי ד"ת לכ"ע ואפילו פחות מכזית בכדי א"פ עד ס' איכא למ"ד דאסור מדאורייתא והיינו ר"ת והעומדים בשיטתו שסוברים דטעם כעיקר דאורייתא כמו שנתבאר בסימן שקודם זה ושם נתבאר שהרשב"א פוסק כמותו להחמיר בשל תורה הילכך אין תולין בו

להקל ואין משערים אלא כמו שבא לפנינו ויש בקצת ספרי רבינו ואפילו כזית של גיד בעיקרו אין תולין בו להקל וט"ס הוא וצ"ל ואפילו טעמו כעיקרו אין תולין בו להקל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל לא חילק דעתו לומר שמאחר שפסק סתם דלא משערינן במאי דבלעה קדירה ולא חילק בין מין במינו למין בשאינו מינו משמע דס"ל שאין לחלק ביניהם ולי נראה דרש"י והרא"ש יודו בחילוק שחילק הרשב"א שהרי בהדיא כתבו כיון דאיפליגו לישני ואיסורא דאורייתא הוא אזלינן לחומרא משמע דהיכא דהוי איסורא דרבנן אזלינן לקולא למינקט מיהא כלישנא בתרא ואפי' את"ל דאף באיסורי דרבנן אמרו כן דסבירא להו דלא קי"ל כר' חנינא מדאמרי' לקמן אטו דהיתרא בלע דאיסורא לא בלע מ"מ לענין הלכה נראין דברי הרשב"א וכ"ש שהרמב"ם מיקל בדבר:

סעיף קטן ז

כתב בס"ה שצריך החכם לחקור אם נתנו מים בקדירה אחר שנתנו בה האיסור כו' כ"כ בסמ"ג וסמ"ק ומ"ש רבי' שנ"ל שא"צ שאפילו אם הוסיף מים אח"כ אם לא כיון כדי לבטל האיסור מצטרפין נראה דטענה גדולה הוא וצ"ל דה"ט דס"ה דחיישינן שמא במה שהיה בקדירה תחילה לא היה ס' כנגד האיסור ונעשה הכל חתיכת נבילה וכשירבה עליו היתר צריך ס' כנגד כל מה שבקדירה והשתא נפקא לן טובא בחקירה זו שאם לא יחקור ודאי יתיר אותה כיון שימצא שיש במה שבקדירה ששים כנגד חתיכת האיסור וכשיודע לו שנתנו מים בקדירה אחר שנפל בה האיסור אפשר שכשיסיר שיעור אותם המים ממה שבקדירה לא היה במה שבקדירה ששים כנגד חתיכת האיסור ונעשה כל מה שבקדירה חתיכת נבילה וצריך ס' כנגד הכל ואם אין במים שנתנו אח"כ ס' כנגד כל מה שבקדירה נמצא שהכל אסור אבל אם היה באותם מים ס' כנגד כל מה שבקדירה מודו דמישרא שרי אם נתנם בשוגג כדקי"ל דכל האיסורין שריבה עליהם שוגג מותרים וסמ"ג וסמ"ק לטעמייהו אזלי דבכל האיסורים אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אבל הרבה מן הפוסקים סוברים שלא אמרו חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר בחלב דוקא כמו שנתבאר בסי' צ"ב ושם כתבתי דהכי נקיטינן הלכך דברי רבינו עיקר שא"צ לחקור חקירה זו : אבל המכוין להרבות אפי' הוא מין במינו וכו' דברי רבינו כמעורבבים שבא לחלוק על דברי ס"ה משום דאפילו אם הוסיף מים אח"כ אם לא כיון כדי לבטל האיסור מצטרפין וכתב עוד דברים כדי לבטל ולגמור סתירת דברי ס"ה ואח"כ גמר דין ביטול איסור וכתב אבל המכוון להרבות אפי' הוא מין במינו וכו' ומן הראוי הו"ל לכתוב עכשיו דין זה מתחילתו ועד סופו ועוד שהוה ליה לכתוב בתחילת דין זה אין מבטלין

איסור לכתחילה דהכי איתא בריש ביצה (ד:) ומשמע דאיסורא נמי איכא במילתא וכ"כ הרמב"ם בפט"ו מהמ"א:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבי' דקי"ל כל האיסורין שריבה עליהם שוגג מותרים ומזיד אסורים בסמוך יתבאר דהלכה כר' יוסי ור"ש דאמרי הכי (ערלה פ"ג) ובסי' ק"י כתב רבינו דדבר שאינו בטל מחמת חשיבותו שנתערב באחרים ונפל אחד מהם לים המלח הותרו כולם ופיר"י דוקא נפלה אבל אם הפילה אפי' שוגג אסור אטו מזיד והם דברי התוספות בר"פ התערובות (עד.) ודברי הרא"ש בתשובה ונראה שהם סוברים כר"מ ור' יהודה דקנסי שוגג אטו מזיד שנפלו ונתפצעו והוא תימה למה פסקו כמותם נגד ר' יוסי ור"ש וגם על רבינו יש לתמוה למה כתב כאן דקי"ל דשוגג מותר ושם כתב פיר"י דאפילו הפילה שוגג אסור ולא כתב שום חולק עליו ועוד דא"כ לא הל"ל דקי"ל כיון דר"י פליג ביה ועוד דא"ה לא קשיא לסמ"ג מידי דאיכא למימר כר"י ס"ל דקניס שוגג אטו מזיד ושמא י"ל דיש חילוק בין מבטל איסור למפיל אחת מהן לים דאף ע"ג דבמבטל לא קנסינן שוגג במפיל קנסינן: והא דאין מבטלין איסור לכתחילה כתב הר"ן בפג"ה גבי זרוע בשילה מן האיל שדעת התוספות שאינו אלא מדרבנן אבל מדאורייתא שרי אבל הראב"ד כתב דמדאורייתא הוא:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו דמכוין להרבות אפילו הוא מין במינו וההיתר רבה על האיסור וכו' אינו בטל כיון שריבה במזיד כ"כ הרשב"א בת"ה והביא ראיה מדגרסינן בפרק הניזקין (גיטין נד:) ורמי דר' יהודה אדרבי יהודה בדרבנן כלומר משום דלעיל מינה אמרינן גבי המבשל בשבת כי קניס ר"י שוגג אטו מזיד בדאורייתא אבל בדרבנן לא קניס ומש"ה רמינן מדידיה לדידיה דתניא נפלו ונתפצעו א' שוגג וא' מזיד לא יעלו דברי ר"מ ור' יהודה ר' יוסי ורש"א בשוגג יעלו במזיד לא יעלו והא הכא דמדאורייתא חד בתרי בטיל ורבנן הוא דגזור וקא קניס ר' יהודה שוגג אטו מזיד ואנן קי"ל כר' יוסי ור"ש מ"מ כולהו מודו דאם נפל במזיד קנסי' ליה ואסור. ודע שהרמב"ם לא חילק בפירוש בין שוגג למזיד ואעפ"כ יש ללמוד מדבריו שהוא מחלק ביניהם שהרי כתב כלשון הזה אסור לבטל איסור של תורה לכתחילה ואם ביטל הרי זה מותר ואף על פי כן אסרו אותו חכמים משום קנסא עד כאן לשונו ודבר ברור הוא דלא שייך קנסא בעושה בשוגג: ומכלל דברים אלו אתה למד דאפילו באיסורים שהחמירו חכמים שלא להתבטל לעולם אם עבר וגרם להם ביטול במזיד אסור כיצד הרי שנתערבה חתיכה נבילה הראויה להתכבד בתוך חתיכות של שחוטה או בריה כגיד הנשה בתוך הגידין ועמד וחתכן כדי לבטל חשיבותן ויתבטלו

כשאר האיסורין אם עשה כן במזיד אסור אבל בשוגג מותר דהא ההיא דנפלו ונתפצעו בכהאי גוונא היא וכדפירש"י נפלו ונתפצעו אגוזי פרך אין בטילין אפי' באלף מפני חשיבותן נתפצעו האגוזים של ערלה ואח"כ נפלו לתוך של היתר יעלו נפלו תחילה ואח"כ נתפצעו אחד שפצען שוגג וכו' וכ"פ הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דדוקא למבטל עצמו קנסינן לאסרו וכו' או למי שכיון לבטלו בשבילו אין זה מלשון הרמב"ם עצמו שהרי בפרק ט"ו מהמ"א כתב כלשון הזה יראה לי שכיון שהוא קנסא אין אוסרין תערובות זו אלא על זה העובר שבטל האיסור אבל לאחרים הכל מותר ע"כ ולא הזכיר שאסור למי שנתבטל בשבילו וגם הרא"ש בפג"ה כתב דברי הרמב"ם ולא הזכיר כן ונ"ל שלא כתב רבינו כן בשמו אלא לפי שמצא להרשב"א שכתב וז"ל וכי אסרינן ליה במבטלו לכתחילה דוקא למי שעבר וביטל וכן למי שנתבטל בעבורו כדי שלא יהנו לו מעשיו הרעים אבל לשאר כל אדם מותר דקנסא בלחוד הוא דקנסינן וכ"כ הרמב"ם וכ"כ הראב"ד ז"ל עכ"ל ואעפ"י שהרמב"ם בפט"ו מהמ"א לא כתב דאסור למי שנתבטל בשבילו מ"מ משמע ליה להרשב"א דממילא משמע דכיון דטעמא דקנסא כדי שלא יהנו לו מעשיו הרעים ויבא לעשות כן פעם אחרת אם אתה מתירו למי שנתבטל בשבילו איכא למיחש שמא יעשה כן פעם אחרת ואע"ג דקי"ל (ב"מ ה:) אין אדם חוטא ולא לו וא"כ לא הוה ליה למיחש להכי איכא למימר דשאני הכא דלא משמע להו לאינשי דאיכא איסורא במילתא הילכך חיישינן א"נ דאי שרית למי שנתבטל בשבילו חיישינן דילמא אתי למימר לנכרי או לעבד שיבטלנו הילכך קנסינן ליה ומדברי רבינו משמע דלא אסרינן למבטל עצמו אא"כ הוא שלו או שנתכוון לבטלו בשביל עצמו אבל אם לא היה שלו וגם לא נתכוון בשביל עצמו שרי לדידיה דכיון דלא שרינן למי שנתכוון בשבילו וגם לא היה שלו לא אהנו מעשיו הרעים קרינן ביה (ג'): כתב הרמב"ם בפט"ו מהמ"א אסור לבטל איסורים של תורה לכתחילה ואם בטל הרי זה מותר ואעפ"כ קנסו אותו חכמים ואסרו הכל אבל באיסור של דבריהם מבטלין האיסור לכתחילה כיצד חלב שנפל לקדירה שיש בה בשר עוף ונתן טעם בקדירה מרבה עליו בשר עוף אחר עד שיבטל הטעם וכן כל כיוצא בזה עכ"ל וטעמו מדאמרי' בריש ביצה (ד:) גבי עצים שנשרו מן הדקל ביום טוב מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן והא קא מבטל איסור ותנן אין מבטלין איסור לכתחילה ה"מ בדאורייתא אבל בדרבנן מבטלין וכתב בהגמיי' וכן הורה רבינו שמחה על מי חלב שנפלו לתבשיל של בשר וצוה להוסיף מים עד שיתבטלו מי חלב דמי חלב דרבנן מיהו בפרק כל שעה (פסחים ל.) פי' ר"י גבי קדירות בפסח דהא

דמבטלין לכתחילה איסור דרבנן ה"מ בדבר שאין לו שורש מן התורה כגון מוקצה וכן פי' ראבי"ה ע"כ וכתב בהגמ"ר פכ"ה דמל' הרמב"ם יש לדקדק דס"ל כדברי התוספות מדנקט בשר עוף בחלב ולא נקט חצי שיעור דבשניהם איכא פלוגתא ואין דומה לחלק בין פלוגתא דאמוראי לפלוגתא דתנאי ואי משום הלכתא נקט הכי מ"מ הו"ל הא רבותא טפי דנשמע מינה דאפי' באיסור דרבנן שיש לו שורש דאורייתא מבטלין לכתחילה עכ"ל. ול"נ דאפילו אם נפרש כן בדברי הרמב"ם מ"מ אינו כדעת התוספות ממש דהא בשר עוף בחלב לדברי התוספות חשיב יש לו שורש מן התורה כיון דאיכא בשר דאסור בחלב מדאורייתא ולא דמי למוקצה שאין לו עיקר בדאורייתא כלל וכ"כ בהדיא בפ"ק דביצה (שם) דתרומה כיון דאיכא שום דבר דאורייתא כגון דגן תירוש ויצהר אפי' במקום שאינו אלא דרבנן כגון בשאר פירות אין מבטלין וכתבו הגהות מיימון בפי"ו מהמ"א דיין נסך שלא נאסר אלא ע"י כח הנכרי אינו אוסר אלא בס' ואין מבטלין אותו לכתחילה דהוי כאילו יש לו עיקר מן התורה כיון דכתיב (דברים ל"ב:ל"ח) ישתו יין נסיכם:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו בזה בשם הרשב"א הנה בת"ה הארוך כתב ומיהו באיסורין שעיקרן מדרבנן כבישולי נכרים וכיוצא בה אם נפלה לפחות מס' מרבה עליה לכתחילה ומבטלה דגרסינן בפ"ק די"ט עצים שנשרו מן הדקל וכו' והא קא מבטל איסור לכתחילה וכו' ומשני ה"מ בדאורייתא אבל בדרבנן מבטלין ודוקא בשנפל האיסור לתוך ההיתר ואין בהיתר כדי לבטלו כי ההיא דעצים שנפלו לתוך התנור אבל ליטול איסור דרבנן ולערבו תוך היתר מרובה כדי לבטלו לא ואפי' להוסיף על ההיתר כדי לבטלו לא אמרו אלא באיסורין שעיקרן של דבריהם בלבד וכמו שאמרנו ויש מי שאומר דאיסורין דרבנן שאין להם עיקר מדאורייתא כבישולי נכרים וגבינתם שאין להם עיקר מדאורייתא אלא משום גזרה בלבד ותרומת ח"ל וחלת ח"ל מערבין אותו לכתחילה בידים בתוך רוב של היתר ואוכלין אותם ויש לו קצת על מה שיסמוך מדאמרינן בפרק עד כמה (בכורות כז.) תרומת ח"ל מבטלה ברוב ויש מי שאומר שאין מקילין כן לבטל איסור לכתחילה אפילו באיסורין של דבריהם שאין להם עיקר בדאורייתא. ובתרומת ח"ל הוא שהקלו יותר משאר איסורין וכ"כ הרמב"ן ורבינו שמשון כתב בפ"ב דחלה שאפילו לבטלה ברוב לא אמרו אלא לכהן טמא אבל להתירה לזרים לא נמצאו ג' דינין בביטול האיסורין הא' איסור תורה אפילו שיעורו דרבנן אע"פ שנפל לתוך היתר שאין בו שיעור לבטלו אין מוסיפין עליו היתר כדי לבטלו ואצ"ל שאין מערבין אותו בידים כדי לבטלו עבר ובטל או שרבה עליו אם בשוגג מותר ואם במזיד אסור למי שנתבטל בעבורו איסור של דבריה' שיש

לו עיקר בדאורייתא אין מערבין אותו בידים כדי לבטלו ואם עשה כן מזיד אסור אבל אם נפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו מרבה עליו ומבטלו. איסור של דבריהם שאין לו עיקר בדאורייתא כתרומה וחלת ח"ל מערבין ומבטלין אותם ברוב לכתחילה וי"א שלא אמרו כן אלא בתרומת וחלת ח"ל אבל לא בשאר האיסורים ויש לחוש לדבריהם ע"כ וגם בת"ה הקצר פסק שיש לחוש לדבריהם הלכה למעשה. ומ"ש דגבינות הנכרי' אין לו עיקר בדאורייתא כתב רבינו בשמו דשמנו של גיד נמי אין לו עיקר מדאורייתא ובאמת שעל הרשב"א עצמו אני תמה שכתב בת"ה הקצר איסור של דבריהם שיש לו עיקר בתורה כגבינה של נכרים שאסרו משום חלב טמא וכשמנו של גיד שאסרו משום גיד ובארוך כתב דגבינת הנכרים אין לו עיקר מדאורייתא וכמ"ש בסמוך ואח"כ מצאתי לו ז"ל שכתב בשאר א' דשמנו של גיד נאסר משום לתא דגיד או משום לתא דחלב לא מיקרי אין לו עיקר בדאורייתא אבל גבינה של נכרי אפי' שחששו לתערובות איסור של תורה אינה אלא גזירה וא"כ מ"ש רבינו כאן דשמנו של גיד אין לו עיקר מן התורה הוא שלא בדקדוק ומ"מ לענין הדין אין נפקותא בדבר שכבר העלה שראוי לחוש לדברי המחמירין וא"כ כל איסורים של דבריהם שוים הם חוץ מתרומה וחלת ח"ל ויש לתמוה על רבי' שכ' בשם הרשב"א דדבר שעיקרו מדרבנן שנתערב בהיתר מוסיף עליו ומבטלו ומאחר שאע"פ שהוא סבור כן כתב שיש לחוש לדברי האוסרים לא הו"ל לרבינו לכתוב בשמו סתם להיתר:

סעיף קטן יב

וא"א הרא"ש ז"ל כתב דאפי' איסור דרבנן אסור להוסיף עליו ולבטלו וכו' כ"כ בפ"ק דביצה וכ"כ הגהות מרדכי בפרק כ"ה ונראה שטעמם מדאמרינן התם בתר דשני ה"מ בדאורייתא אבל בדרבנן מבטלין ולרב אשי דאמר כל דבר שיש לו מתירין אפילו בדרבנן לא בטיל מאי איכא למימר ומשני ה"מ היכא דאיתא לאיסורא בעיניה הכא מיקלי קלי איסוריה ומשמע ליה דכי מפליג מעיקרא בין דאורייתא לדרבנן אמסקנא סמיך לומר דדוקא בדקלי איסוריה הוא דמבטל בדרבנן וכתב בתה"ד סימן נ"ד שכן נהגו כתב בא"ח יש מתירים לבשל בקדירות ישראלים האוכלים גבינות הנכרי אם הם מקונחות יפה ויש אוסרים ונראים דבריהם עכ"ל: כתב בהגהות ש"ד דהא דקי"ל כל האיסורים שריבה עליהם שוגג מותרים דוקא בדבר יבש יש לנהוג הכי אבל לא בדבר לח או שיש בו נתינת טעם דקי"ל חתיכה עצמה נעשית נבילה וצריכה כדי ביטול הכל ואפילו נתרבה בשוגג כדמוכח בכמה דוכתי עכ"ל וזה נראה כדבר פשוט דלמ"ד חתיכה עצמה נעשית נבילה וצריך ס' כנגד כל החתיכה אפי' נתרבה בשוגג קאמר ומיהו בסי' צ"ב כתבתי שי"א דלא

אמרו חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא באיסור הבלוע בחתיכה אבל לח בלח כגון יין ביין או מים במים או יבש ביבש כגון המדומע והמחומץ לא ושי"א שלא אמרו חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בדברים המתבשלים דוקא או צונן לתוך חם שאף הוא דרך בישול ושם נתבארו סברות הפוסקים באי זה איסור אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה:

סעיף קטן יג

איסור שנתבטל כגון שהיה ס' כנגדו וניתוסף אח"כ מן האיסור וכו' עד סוף הסימן כ"כ הרא"ש בס"פ ג"ה ואעתיק לשונו בסוף סימן ק"ט בס"ד וכתב הר"ן בפרק בתרא דע"ז (עג.) אהא דאמר רב דימי א"ר יוחנן המערה יין נסך מחבית לבור אפי' כל היום כולו ראשון ראשון בטל ופסקו הפוסקים דלית הלכתא כוותיה ודעת הראב"ד דאע"ג דלית הלכתא כוותיה לענין יין ביין ומיהו גבי יין במים ומים ביין וכן לכל איסור שנימוח כגון חלב ודם וכיוצא בהם הילכתא כוותיה שאם יפול האיסור לתוך היתר מעט מעט שאין בו נ"ט בשעת נפילה אע"פ שנפל בו איסור כל היום כולו מותר דראשון ראשון בטל וכיון שנתבטל הרי הוא היתר גמור ולא די לו שאינו מצטרף עוד לאיסור אלא אף להיתר מצטרף לבטל איסור הנופל בו לאחר מכאן אבל הרמב"ן כתב דאפילו בשאר האיסורין לא אמרינן ראשון ראשון בטל אלא אם נפל בהיתר איסור מועט אע"פ שנתבטל מחמת מיעוטו אם חזר ונפל שם איסור שבצירופו של ראשון יש בו כדי נ"ט נאסר היתר זה דהאי דחינן לדרב דימי דלא אמרה ר' יוחנן וכיון דאידחיא לה לגמרי אידחיא וליתא כלל וטעמא דמילתא משום דטעמא לא בטיל ואפילו במין במינו דליכא למיקם אטעמא כיון שהשיעור שיש בו כדי ליתן טעם בכנגדו שלא במינו אסור ואצ"ל באיסור המקלח אלא אפילו דמיקטף אסור דחוזר וניעור וראיות שתי הסברות וטענותיהם כתב שם הר"ן בארוכה ודעתו ז"ל כדעת הרמב"ן מפני שהתוספות כתבו שם בפשיטות דכל שבא לכלל נ"ט חוזר וניעור והרשב"א ג"כ בת"ה הביא מחלוקת זה והעלה שכדברי הרמב"ן ז"ל עיקר: ודע שאע"פ שהסכמות הפוסקים בדין זה שלא כדברי הראב"ד אין לדחות מפני כך מ"ש רבינו בסוף סימן צ"ח כל שיש ס' כנגד האיסורים מבטלים אותו אפילו אין הס' כולו היתר וכו' דמשמע משום דאיסור מצטרף להיתר לבטל את האיסור דשאני התם שהם ב' מיני איסור הילכך כל אחד מצטרף עם ההיתר לבטל את חבירו אבל היכא דשניהם מין א' כי הכא מצא מין את מינו וניעור ובהכי ניחא שרבינו אע"פ שכתב ההיא דסי' צ"ח לא נמנע מלכתוב זו וכן הרא"ש פסקה להיא דסימן צ"ח בתשובה ופסקה לזו בפרק ג"ה חתיכת איסור בששים דהיתר ולא הכיר בה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה אם אין בהיתר כדי לבטל שתיהן אבל אם הכיר בה וידע שיש בהיתר

לבטלה אפילו אם נפלה אחרת אין צריך ביטול כנגד שתיהן דתנן פ"ה דתרומות סאה תרומה שנפלה לתוך ק' של חולין ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת ה"ז אסורה ור"ש מתיר ומסיים בתוספתא בד"א כשלא ידע בה ואח"כ נפלה אבל ידע בה ואח"כ נפלה ה"ז מותרת ע"כ לשון המרדכי בפרק הגוזל עצים. וכ"פ הרמב"ם בפי"ג מהלכות תרומות וכ"כ בפי' המשנה ורבינו שמשון פירש בשם הירושלמי בהיפך דלא איפליגו אלא בידע בה אבל בלא ידע בה לכ"ע אסור וגם הביא תוספתא זו ומסיים בה וחכ"א הרמתה מקדשתה והראב"ד גם כן חלק על פסק הרמב"ם ונ"ל דאפילו להרמב"ם אין ללמוד בזה מתרומה לשאר איסורין מדלא הביא דין זה בהמ"א: ב"ה ועיין במ"ש בסימן צ"ד ובס"ס ק"ט: כתב הריב"ש בתשובה סימן שמ"ט בשם הראב"ד דקדירה שבלעה טיפת דם או חלב מבטלין אותו לכתחילה כיון שא"א לבא לידי נתינת טעם לעולם למיעוטו וכן נמי אם בלעה יותר כל שנפל לכלי שאין רגילין להשתמש בו אלא בתבשיל מרובה שלא יבא לידי נתינת טעם אבל אם נפל בכלי שאפשר להשתמש בו תבשיל מועט ליתן טעם האיסור לתוך התבשיל אסור לבטלו לכתחילה גזירה אטו תבשיל מועט שיהא בו נתינת טעם עכ"ל וכתב רבינו דברים אלו בסי' קכ"ב בשם הרשב"א:

סימן ק

סעיף קטן א

כל דבר שהוא בריה כגון נמלה או עוף טמא או אבר מן החי וכיוצא בזה שאם יחלק אין שמו עליו אינו בטל לעולם בפרק גיד הנשה (חולין צט: ק.) אהא דתנן דג"ה שנתבשל עם הגידים אם אינו מכירו כולם אסורים פריך בגמרא וליבטיל ברובא ומשני בריה שאני ודייק רבינו במה שאמר עוף טמא דאילו עוף טהור שנתנבלה לא מיקרי בריה וכן כתב שם הר"ן והרשב"א ז"ל וז"ל הרא"ש והא דגיד מיקרי בריה וכן אבר מן החי ודג טמא ועוף טמא אבל לא עוף טהור מת דאמר לקמן בהאי פירקא (קב:) א"ר אכל צפור טהורה בחייה בכל שהוא במיתתה בכזית וטמאה בין בחייה בין במיתתה בכל שהוא ופירש"י דנבילה לא מקריא בריה שלא היתה נבילה שנוצרה אבל גיד ועוף טמא ואבר מן החי חל איסורן משעה שנוצרו וקשה והרי חלב המכסה את הקרב וחלב הכליות וערלה וכלאי הכרם דאסירי מתחילת ברייתן ובטילי וי"ל דכל דבר שאם יחלק אין שמו עליו נקרא בריה דעוף טמא שלם נקרא עוף וכשאין שלם אין קורין אותו עוף אלא חתיכת עוף טמא וכן גיד נקרא גיד וכן אבר מן החי נקרא חתיכות אבר אבל נבילה אפי' חתיכה קרויה נבילה דכל דבר שנתנבלה קרוי נבילה דאינו שם העצם וכן שור הנסקל לא מיקרי בריה כדמוכח בריש פ' התערובות (עא:) משום דכתיב לא יאכל את בשרו דמשמע אפילו

חתיכה אחת ממנו אבל הני קאמר לא תאכל אותה בין גדול בין קטן כי על שלימותן נקראים כן וכן מוכח בפ"ג דשבועות (כא:) דטעמא דבריה הוי כאילו פירש הכתוב לא תאכלנו בכל שהוא והא דבפרק אלו הן הלוקין (מכות יז.) מסקי רבנן בריית נשמה חשיבא חטה לא חשיבא והרי גיד ואבר מן החי דלאו בריית נשמה הן וחשיבי בריה וי"ל דרבנן לדברי ר"ש קאמרי וכו' וכך הם דברי התוספות בפ' התערובות וכ"כ סמ"ג וסה"ת והר"ן כתב דלא מקריא בריה אא"כ איסורה מגופה כגון ג"ה וכיוצא בו שהוא אסור מתחילת ברייתו אבל עוף טהור שנתבשלה שלא היה אסור מתחילת ברייתו באיסוריה לא וכדברי רש"י בההיא דאכל צפור טהורה וכו' וכתב דמה"ט נמי לא חשיב שור הנסקל בריה וצריך עוד תנאי ב' שיהא בריית נשמה כגון ג"ה דהוה ביה חיותא אבל היכא דלאו בריית נשמה אע"פ שהוא כברייתו כגון חטה וכיוצא בה לאו ברייה היא כדאמרי' בפ' אלו הן הלוקין ומיהו חלב לא מיקרי בריה אע"פ שהיא בריית נשמה לפי שאינו במקום אחד ואינו כמין בריה שהיא מקובצת כאחד ע"כ ופירוש זה דבריית נשמה כתבו הרא"ש בשם י"מ והתוספות ג"כ בפרק אלו הן הלוקין ודחו אותו והוי יודע דלא מיקריא בריה אלא א"כ שלם וכתבו רבינו בסימן שאחר זה ושם יתבאר בס"ד ובסימן ק"ז וק"י יתבאר תשלום דיני בריה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אבל הרוטב תלוי בנ"ט וכו' ואם מכירו וזורקו האחרים והרוטב תלויים בנ"ט וכו' פשוט במשנה פג"ה (צו:):

סעיף קטן ג

ומ"ש חוץ מגיד הנשה שאין טעמו אוסר דקי"ל אין בגידין בנ"ט הכי הויא מסקנא דגמ' בפג"ה (צט:) גמ' ירך שנתבשל בה ג"ה וכו' ואע"ג דההיא מתניתא ואידך מתניתא דג"ה שנתבשל עם הגידים סברי דטעם ג"ה אוסר לא קי"ל הכי דהא איפסיקא הילכתא דאין בגידין בנ"ט:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל שמנו אסור מדרבנן וצריך ס' כנגדו להתיר הרוטב כן פי' רש"י (שם) אהא דאסיקנא הלכתא אין בגידין בנ"ט וכ"כ הרי"ף והרא"ש והר"ן שם וכ"פ הרמב"ם בפט"ו מהמ"א וכן העלה הרשב"א בת"ה דשומן הגיד וקנוקנות שבו הרכים אוסרים בנ"ט ושלא כדברי הר"מ שכתבו התוספות בפג"ה (צז.) דשומן גיד נמי אינו אוסר בנ"ט כשם שאין הגיד אוסר:

סעיף קטן ה
ומ"ש הלכך ירך שנתבשל עם גידו אם מכירו זורקו וכל השאר מותר אם יש בו ס' וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם נמוח שאינו ניכר צריך ג"כ ס' כנגדו וכו' כ"כ הרשב"א כ' הרשב"א בתשובה סימן ק"א קדירה של מרק שנפל שם בריה ונאבדה אסור הכל ואם נתנו מהמרק בכף או בקערה וראו שאין שם כלל הכל מותר ואף הקדירה ובתשובה אחרת סי' קי"ג כתב על ירקות שאחר שנתבשלו נמצאו בהם ג' תולעים הירקות אסורים שכיון שהוחזק ירקות אלו בתולעים צריכין בדיקה וכל שהם מבושלים א"א לבודקם אבל מי השלקות מותרת לפי שאפשר לסננן וכן אם בשלו בהם בשר אפשר לרחוץ אותו ולבדוק עכ"ל:

סעיף קטן ז
י"א דבריה בטילה בתתק"ס ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל כ"כ הרא"ש בפג"ה שי"א כן וראייתם מדתנן בתרומה פ"י (נח.) אמתניתין דדג טמא שכבשו עם דג טהור כל גרב שהוא מחזיק סאתים אם יש משקל י' זוז ביהודה שהם ה' סלעים בגליל דג טמא וצירו אסור וקאמר עלה בירושלמי שהוא א' מתתק"ס הורה ר"י בר בון בעכברא א' לאלף פי' הורה ר' יוסי בעכבר שנתערב בהיתר ובטלו באלף וה"ה אם היה תתק"ס היה מתירו אלמא בריה בטילה בתתק"ס וי"מ דעכברא שם מקום כדאיתא בפרק הפועלים (בבא מציעא פד:) וקאי אציר דאיירי ביה וקאמר שר' יוסי הורה כן באותו מקום דיהיב טעמא עד קרוב לאלף וכן מסתבר דלא איירי בעכבר שנתערב בהיתר דאם צורת עכבר עליו הרי ניכר בין חתיכות של היתר ומשליכו והשאר מותר ואם נמוח ואין ניכר טעמו בטל עכ"ל. וגם הר"ן כתב שי"א דבריה בטילה באלף מההיא דירושלמי ושרבינו שמשון כתב בפ"י ממסכת תרומות שהיא בטילה בתתק"ס ולא מחוור דהא קתני בריה דהיינו ג"ה דומיא דחתיכה הראויה להתכבד דבתרווייהו תנן כולן אסורין ובודאי חתיכה הראויה להתכבד אינה בטילה אפילו באלף כדתניא בתוספתא בהדיא וה"ה לבריה ובירושלמי לאו מתורת בריה אתו עלה אלא לבטל פליטתה דס"ל דעכבר נ"ט לאלף ופליג אגמרא דידן דבפ' בתרא דע"ז (דף סט.) משמע דלא יהיב טעמא אלא עד ס' ע"כ וכדברי הר"ן נ' מדברי התוס' בפ' בתרא דע"ז דבירושלמי לבטל פליטתו אמרו והרשב"א בת"ה כתב כדברי רבינו שמשון דבריה בטלה בתתק"ס: ולענין הלכה כיון שהתוספות והרא"ש והר"ן מסכימים לאסור וגם דעם הרי"ף והרמב"ם נראה כן מדלא הזכירו דבר זה הכי נקטינן: כתבו התוספות בפג"ה (צו.) אמתני' דירך שנתבשל בה ג"ה אם יש בה בנ"ט הרי זו אסורה לאו בגיד לחודיה משערינן דבכדי קליפה שסביביו מסייע לגיד לאסור דמשעה

שנמלח נאסר כדי קליפה סמוך לו ולפי' רבינו אפרים דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב א"ש עכ"ל ואע"ג דאסיקנא דאין בגידין בנ"ט כתבתי זה כדי ללמד לירך שנתבשל בה שמנו של גיד ומ"מ כבר כתבתי בסי' צ"ב דנקטי' כרבינו אפרים: כתב הרשב"א בת"ה הקצר בבית ד' ש"א חתיכה שיש בה שמנו של גיד שנתבשלה בקדירה עם חתיכות של היתר ויש בהיתר ס' לבטל את האיסור אם נטל מן ההיתר בעוד שחתיכת האיסור חמה בתוך הקדירה הרי היא חוזרת ואוסרת שהרי אם נפלה לקדירה אחרת אוסרת לפיכך צריך ליזהר שלא יטול מן הרוטב חתיכות ההיתר עד שיצטנן הכל וכן לא יטול גם אותה חתיכה לעצמה בעודה חמה לפי שהאיסור שבה חוזר ואוסר אותה מה תהיה תקנתו יניח עד שיצטנן ונוטל עכ"ל וכתבו רבינו בסימן ק"ו ושם יתבאר:

סימן קא

סעיף קטן א

חתיכה הראויה להתכבד דינה כברי' שאינה בטילה בפרק ג"ה (ק.) אהא דתנן חתיכה של נבילה או של דג טמא שנתערבו עם החתיכות בזמן שהוא מכירן בנ"ט ואם אינו מכירן כולם אסורים והרוטב בנ"ט מקשינן ותיבטל ברובא כלומר ואמאי קתני אם אינו מכירן כולם אסורים ומשני שאני חתיכה שראויה להתכבד בה לפני האורחים כלומר דכל שראויה להתכבד חשובה ולא בטלה אפילו באלף ואע"פ שמדברי הרי"ף נראה דליתא להאי מתני' מקמי מתני' דפ' בתרא דע"ז (עד.) דמשמע מיניה דכל שאין החתיכה מאיסורי הנאה אע"פ שהיא ראויה להתכבד דבטלה וכמו שדקדק הרא"ש והר"ן מדבריו מ"מ כל הפוסקים נמנו וגמרו לפסוק הלכה דחתיכת נבילה שהיא ראויה להתכבד אינה בטלה וכדתנן בהדיא בפג"ה וכ"כ הרמב"ם בפי"ו מהמ"א:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו היא אסורה בהנאה קרינן ראויה להתכבד וכו'. כ"כ שם התוס' והרא"ש והר"ן מדתנן בפ' בתרא דע"ז דחתיכת בשר בחלב לא בטלה אע"ג דאסורה בהנאה:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל טעמה בטל פשוט הוא במשנה שכתבתי בסמוך (צו:) דקתני והרוטב בנ"ט:

סעיף קטן ד

ומ"ש כדין בריה פירושו כמ"ש בסימן הקודם בדין בריה שאע"פ שהיא אינה בטילה טעמה בטל בס' כנגדה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ודוקא שאיסורה מחמת עצמה כמו נבלה ובשר בחלב כלומר בהכי הוא דאמרי' דאינה בטילה אבל אם נאסרת מחמת שקבלה טעם מאיסור וכו' אין לה דין חתיכה

הראויה להתכבד כלומר אלא בטלה היא כשאר האיסורין כ"כ שם הרא"ש וכ"כ הרשב"א והר"ן בשם רבותינו הצרפתים והסכימו הם ז"ל לדבריהם וכ"פ בת"ה וסמ"ק וסה"ת ונתבאר בדבריהם שהטעם לפי שאין האיסור שבה ראוי להתכבד בו לפני האורחים אף ע"ג דמשמע בפ' בתרא דע"ז דחתיכת בשר בחלב אינה בטילה כשראויה להתכבד שאני התם דכיון שנתבשלו זה עם זה חוזר הכל כגוף אחד של איסור משא"כ בשאר אסורין וכ"פ המרדכי בס"פ ג"ה בשם תשובות מהר"ם ז"ל ושלא כדברי אבי"ה שכ' המרדכי בפ' ההוא גבי אם נמלח חלב ובשר יחד וכו':

סעיף קטן ו

ובענין חתיכה הראויה להתכבד כתב א"א הרא"ש ז"ל רבו הדעות י"א שתרנגולת בנוצתה וכן חתיכת חיה כיון שאינם ראויים עתה לא חשיבי ראויה להתכבד וכו' עד כ"ש דחשיבי טפי את שדרכו לימנות בס"פ ג"ה והביא ראיות לדבריו וכתב שכן משמע מתוך דברי רבי' שמשון שפי' בשם ר"י בר"פ התערובות (עב.) והוא כתוב שם בתוס' שלנו והרשב"א בת"ה כתב סתם כדברי האומרים דחתיכה שהיא גדולה יותר מדאי לא חשיבא ראויה להתכבד שמאחר שאין דרכן של בני אדם ליתן כיוצא בה לפני האורחים אינה חשיבא שעומדת היא לחתוך והביא ראיה מדפריך פ' התערובות (שם) וליבטלו ברובא ומשני משום דב"ח לא בטלי אלמא שחוט בדכוותיה בטיל עכ"ל וכ"כ ג"כ הר"ן ז"ל. וסמ"ק כתב סתם שאם הבהמה עם הצמר או עוף עם נוצה אין זה קרוי ראוי להתכבד ובטלה ואע"ג דלאחר מכן מסירים הנוצה והעור מ"מ כיון דבתחילת התערובות נתבטלו שוב אין חוזרין ונעורין וכתב בש"ד שכן עשה מעשה ר' יעקב בתרנגולת נבילה שנתערבה בשני שחוטות כשירות והתיר ר"ת דהואיל ולא נטלה נוצתה אינה ראויה להתכבד לפני האורחים כמו שהיה אבל חתיכת נבילה שלא נמלחה שנתערבה בכשרות אע"פ שאינה ראויה להתכבד לפני האורחים כמו שהיא לא בטלה דמליחה לא הוי מחוסר מעשה ומיהו ראיתי כמה גדולים עושים שגם בנבלה אמרי' שהוא בטלה ורגלים של נבילה שנתערבו בכשירות אבל לא ניטלו טלפיהן אז אינם ראוים להתכבד ובטלים ברוב ואותם האוסרים בנבילה אוסרים נמי אם לא נטלו טלפיהן כי ראויין להתכבד עכ"ל וכתבו עוד י"א רגל של נבילה שנתערב עם רגל כשירה אפילו לא ניטלו טלפיה כולם אסורים משום דהוי דבר שבמנין שדרך העולם למנות ב' אז ג' רגלים ואנו נוהגי' כדפי' לעיל דבטיל וסמ"ק כתב בסימן רי"ד שהורה ריב"א על רגלים של ספק טריפה שנתערבו בו ברגלים של היתר שאינם בטלים ברוב וקשיא דהא אפילו טרפה הו"ל להתבטל וכר' יוחנן דאמר את שדרכו לימנות שניו ושמא משום חשש כבוד נגעו בה דמסתמא רגל בהמה גסה

עשוי להתכבד ושל דקה נמי אפי' את"ל דאינו עשוי להתכבד מ"מ לא פלוג רבנן ואם לא הסירו הטלפים צ"ע עכ"ל: (ב"ה) ולענין הלכה כיון דהא דחתיכה ראויה להתכבד לא בטלה אינו אלא מדרבנן הלכה כדברי המקילים: מ"כ הדרא דכנתא אינו ראוי להתכבד דאין דרך לתת לאורחים הדרא דכנתא בקערה ולא עבידי אינשי דאכלי שומן בעיניה עד כאן: כתב רבינו בסימן ק"י שה"ר יהודה הורה על קורקבן טריפה שנתערב באחרים דלא הוי ראוי להתכבד כדאמרינן (נדרים נד:) בני מעים אוכליהן לאו אינשא ולפ"ז הוא הדין נמי בכל המעים עד כאן וגם שם כתב דין דבר שבמנין ודין ב"ח לענין ביטול:

סעיף קטן ז

והא דבריה וחתיכה הראויה לא בטלי דוקא בעודם שלימים וכו' כ"כ הרא"ש בפג"ה וז"ל הא דאמרי' דבריה לא בטלה ה"מ כשהוא שלם אבל נתרסק או נתחתך ממנו קצת תו לא איקרי בריה ובטל ברוב מדאמרי' בפרק אלו הן הלוקין (מכות טז:) ריסק ט' נמלים ואחד חי והשלים לכזית לוקה שש אלמא כשהם מרוסקים לא מיקרי בריה ובעי כזית ואמרינן נמי במסכת מעילה (טז:) לוקה על אכילת שרצים בכזית כשאינם שלימים וכן נמצא בתשובה לרב אלפס נמצא מכל הרמשים בקדרה בין שנפל בחמין בין שנפל לצונן אם נפסד אותו שרץ שיעורו בס' כשאר איסורים שבתורה עכ"ל וכן בחתיכה ראויה להתכבד אם נפרסה אחר שנפלה לקדרה בטלה חשיבותה ובטלה כשאר איסורין שהרי אגוזי פרך ורמוני בדן אם נתפצעו האגוזים ונתפרדו הרמונים בטלים הם כדאמרי' בהניזקין (נד:) והכי תניא בתוספתא דתרומות חתיכה שנתערבה בחתיכות אפילו באלף כולן אסורות ואם נימוח ה"ז בנ"ט ע"כ וכ"כ הרשב"א והר"ן ז"ל וז"ל הרשב"א בת"ה נחתך ממנה או שנתרסקה עד שנאבדה צורתה אין זה בריה ובטל חשיבותה והרי היא כשאר כל האיסורין ואפילו נחתך ממנה אחר שנתערבה ובארוך כתב בשם הרמב"ן דנחתך ממנו אבר בעי' ולא איפשיטא במסכת נזיר (נא:) גבי מלקות וה"ה לאיסור ומיהו בריה דלא בטלה דרבנן היא ולקולא וא"צ לומר מרוסק ונחתך ממנו אבר שנשמתו תלויה בו דודאי בטלה ונמצא בתשובה להרב הגדול רבינו יצחק ז"ל אם נפסק מאותו שרץ שיעורו כשאר איסורין שבתורה ע"כ. וכתב בש"ד אם הדג מרוסק אין עליו דין בריה ובטל בס' וזורק את האיסור אם מצאו. וי"מ דאם רוב הדג טמא שלם חשיב בריה וכן משמע בפ"ז דנזיר שם גבי נמלים דרובו ככולו ולא בטיל בס' אלא מרוסק ומיהו יש דוחים ואומרים הא דאמרינן האיברים אין להם שיעור ה"מ לטומאה אבל לא לאיסורי אכילה עכ"ל וכתבו בהג"ה בשם מהרא"י ז"ל יראה דאם הוא שלם לגמרי רק שנפל ממנו קצת ע"י בישול כמו שרגילות הוא להתפרפר ודאי חשיב בריה כי האי סברא משמע קצת פ' כיצד מברכין

באשיר"י גבי ההיא דירושלמי דאם אכל פרידה א' של ענב או של רמון דחשיב כזית אבל אם נפרד ממנו קצת מגופו ושדרתו וכל שכן ראשו אפי' רובו שלם יש לסמוך אשאר דעות דכתבו להתיר עכ"ל:

סעיף קטן ח

ודוקא שנתרסקו הבריה והחתיכה בשוגג וכו' כ"כ שם הרא"ש והר"ן ז"ל וכבר נתבאר בסימן צ"ט:

סעיף קטן ט

ומיהו אע"פ שנחתכה חתיכה אחת אין תולין לומר האיסור נחתך ומתבטל וכו' עד סוף הסי' כ"כ הרא"ש והר"ן ז"ל בס"פ ג"ה והביאו ראיה מפ' התערובות כתב הרמב"ם בפרק י"ו מהמ"א דאף חתיכה שאינה אסורה אלא מדרבנן אינה בטלה אם היא ראויה להתכבד תשלום דיני חתיכה הראויה להתכבד כתב רבינו בסי' ק"י: כתב בהגמיי' פ"ו מה"ש מעשה בא לפני רבי בקרקבן בתרנגולת שניקב והוסר ממנו ונתערבה אותה תרנגולת טריפה בכשירות ודימה השומן שבקרקבן אל שומן התרנגולת של מקום חיבור הקרקבן ואידמו לגמרי והכשיר האחרים ע"י כך א"ז עכ"ל ונראה שזה נלמד מדתניא בפרק בתרא דע"ז (מ.) מעשה בנכרי א' שהביא גרב של חתיכות דג ונמצא סימן באחד מהם והתיר רשב"ג את הגרב כולו תרגמא רב פפא בחתיכות שוות א"ה מאי למימרא מהו דתימא ניחוש דילמא איתרמי קמ"ל וכתבתי פירושה בסי' פ"ג. אחר כך מצאתי בתה"ד סי' קע"ט שכתב ראש כבש נמצא טריפה ולא נודע מאי זה כבש הוא והקיפו הראש לצוארו של א' מהכבשים ונמצאו החתיכות דומים ומכוונים יפה יש לסמוך על זה להתיר האחרים והביא ראיה מההיא דפ"ב דע"ו שכתבתי בסמוך:

סימן קב

סעיף קטן א

כל דבר שיש לו מתירין כגון ביצה שנולדה בי"ט וכו' אינה בטילה אפילו באלף בפ"ק דביצה (ג:) ובכמה דוכתי פשוט דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו ספק אם נולדה בי"ט אם לאו וכו' עד א"כ התבשיל מותר אם יש בו ס' כיון שלא כיון לבטלה נתבאר בטור אורח חיים סי' תקי"ג משמע בפרק בתרא דביצה (לח:) כי כל דבר שצריך זה לזה כגון מים ומלח בעיסה חשוב מין במינו ואם אחד אסור ויש לו מתירין ונתערב בחבירו היתר אפילו נתערבו אח"כ באלף לא בטלי וכ"כ ר"י בשם המפרשים :

סעיף קטן ג

כתב הרשב"א שאינו נקרא דבר שיש לו מתירין אלא דבר שההיתר יבא ודאי ממילא וכו' כ"כ בת"ה ויש בלשון זה שכתב רבינו קיצור דפתח בדבר שההיתר יבא ודאי ממילא בלחוד וסיים בתרתי שאינו בידו להתירו ואינו בודאי שיבא אבל לשון הרשב"א מתוקן ומקובל שכתב כלשון הזה יראה לי שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא כשהמתיר עתיד לבא על כ"פ כביצה שנולדה בי"ט שנתערבה באחרות שהיא מותרת לערב עכ"פ וכן אם המתיר בידו לעשותו בלא הפסד כטבל שנתערב בפירות מעושרים ויש בידו עוד טבלים אחרים שהרי יכול הוא להפריש על הטבל שנתערב מן הטבל שלפניו שעדיין עתיד לתקנו וכן כל כיוצא בזה אבל שאינו בידו ואינו ודאי שיבא המתיר אינו כדין דבר שיש לו מתירין לפיכך ביצה של ספק טריפה שנתערבה באחרות אע"פ שאיפשר שתטעון עוד התרנגולת ויותרו כולם או שתחיה התרנגולת י"ב חדש אין זה כדין דבר שיש לו מתירין לפי שאין המתיר בפנינו ודאי ואינו בידו לפיכך בטל הוא כביצה אסורה שנתערבה באחרות וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. וכתב עוד הרשב"א כלי שנאסר בבליעת איסור שנתערב באחרים ואינו ניכר בטל ברוב ואע"פ שאיפשר להגעילו ולהחזירו להכשירו ע"י כן אין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין לאסור כולם עד שיגעילם אלא הרי הוא כאיסור יבש שנתערב ביבש ובטל ברוב שכל שאין מתירין שלו באין מאליהן וצריך לפזר מעותיו ולהוציא הוצאות במתירין אינו בכלל שיש לו מתירין ע"כ וכתבו רבינו בסי' קכ"ב כתב המרדכי בפרק כל שעה כתב הרא"ש מפליזא משם ר"ת דלא שייך דבר שיש לו מתירין היכא שהמאכל מתקלקל וכן שמע מרבינו חיים דדבר החוזר לאיסורו מאליו כגון חמץ שחוזר לשנה הבאה לאיסורו לא שייך לומר דבר שיש לו מתירין כ"ש דבר שאינו בעין כ"א טעמא בעלמא עכ"ל. ובמ"ש דלא שייך דבר שיש לו מתירין היכא שהמאכל מתקלקל כ"כ הרשב"א בריש ביצה (וכ"כ הר"ן ריש ביצה) דהא דאמרינן דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל דוקא כגון ביצה שאם ימתין לה לערב לא תפסד אבל חמץ בפסח בתבשיל כגון חביץ קדרה שאם ימתינו לו לאחר הפסח תפסד ותעבור צורתו ליתי ביה משום דבר שיש לו מתירין אבל בפת שאינו מתפסד בהמתנתו מדינא אוסר בכל שהוא ע"כ ובמ"ש לענין חמץ בפסח חולק הרמב"ם שכתב בפט"ו מהמ"א דחמץ בפסח מיקרי דבר שיש לו מתירין: כתב ר"י בשם הרמ"ה דבר שיש לו מתירין שהוא אסור לזה ואין לו מתירין למי שהוא אסור לו פי' כגון המבשל בשבת וכיוצא בו לאו דבר שיש לו מתירין הוא ובטל ודקדקה מפרק הערל (יבמות פב.)עכ"ל: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם דבר שיל"מ דלא בטיל דווקא מין במינו כן פשוט בירושלמי דגיטין: כתב הרא"ש

בתשובה כלל ב' מ"כ בשם הר"מ מה שאנו שותים שכר י"א משום ספק ספיקא ספק חדש ספק ישן ואת"ל חדש שמא השריש קודם לעומר ואני אומר דבר שיש לו מתירין אפילו ספק ספיקא אסור אלא להכי שרי דבטל בס' והא דאמרינן אפילו באלף לא בטיל ה"מ מין במינו כדאיתא בירושלמי דשביעית והא דאמרינן גבי י"ט שאלה מים ומלח לעיסתה אע"ג דשאינו מינו לא בטיל שאני התם דלטעמא עבידא וטעמא לא בטיל עכ"ל. ואני אומר שהשומע טעה שמה שהביא ראיה מירושלמי אדרבה משם ראיה לאסור השכר דשלא במינו בנ"ט והדבר ידוע שהשעורים נותנים טעם במים ועדיפא טפי ממלח ושאור בעיסה ומ"ש בשם רבי' ודבר שיל"מ אפי' ס"ס אסור היינו דוקא ע"י תערובות כי ההיא דפ"ק דביצה (ד' ג.) ביצה שנולדה בשבת וספיקה אסורה נתערבה באלף כולן אסורות משום דמאי נפקא מינה להתירה בביטול בלא"ה יש לו היתר אבל ס"ס כי האי שעל התבואה אני אומר שהוא ישן ואת"ל הוא חדש שמא השריש קודם העומר ואין כאן איסור חדש כה"ג לא אמרינן ס"ס והביא ראיות לדבר:

סימן קג

סעיף קטן א

כל דבר שטעמו פגום אינו אוסר תערובתו בפרק בתרא דע"ז (סח:) אסיקנא דנותן טעם לפגם מותר ומפרש התם דילפינן לה מדכתיב לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה נבלה הראויה לגר קרויה נבלה ושאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה והרא"ש כתב בפרק אין מעמידין דאפילו משובח בתחילה ואח"כ נפגם מותר והביא כמה ראיות לדבר וכ"ה הסכמת כל הפוסקים:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו אין טעמו פגום מחמת עצמו וכו' כגון יין נסך שנפל לתוך גריסין וכו' משנה שם (סה:) זה הכלל כל שהוא בהנאתו בנ"ט אסור וכל שאינו בהנאתו בנ"ט מותר כגון החומץ שנפל לגריסין כלומר שחומץ לתוך גריסין נ"ט לפגם הוא ומותר וחסר בדברי רבינו חומץ וכצ"ל כלומר שחומץ יין נסך שנפל לתוך גריסין שהחומץ בעצמו הוא טוב וכו' וכך הוא לשון הרשב"א בת"ה שדברי רבינו בענין זה מועתקות ממנו:

סעיף קטן ג

ומ"ש ופגם זה א"צ שיפגום לגמרי עד שיהא קץ לאכלו אלא אפי' פוגם קצת אינו אוסר תערובתו כ"כ שם רש"י והביאו הרשב"א והר"ן ראיה לדבריו מקדרה שאינה בת יומא דקריא לה נ"ט לפגם ובודאי שאינה פוגמת התבשיל כל כך עד שאינה נאכלת וראיה עוד משמן ודבש ודומיהם שהעמידו בפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף לט:) משום נ"ט לפגם ובודאי שאינם נפסלים מאכילת אדם אלמא כל דאיכא פורתא דפגם שרי ואע"ג דנותן טעם לפגם מנבלה גמרי לה וכל שראויה לגר שמה נבלה אע"פ שנפגמה התם היינו טעמא מפני שנאכלת בפני עצמה ולפיכך אסורה עד שתפגם מאכילת גר אבל

איסור תערובות שהולכין בו אחר נ"ט כל שטעמו פוגם התבשיל קצת מותר לפי שאינו נותן טעם דאדרבה פוגם הוא וכתב הרשב"א ודוקא שנתערב איסור מועט עם היתר מרובה אבל איסור מרובה לתוך היתר מועט ואפילו מחצה על מחצה מסתברא שאין אומרין בזה נ"ט לפגם מותר עד שיפגם לגמרי כנבלה עד לגר ואחר כך כתב גבי עכברא בשיכרא דכשההיתר רבה על האיסור האיסור המיעוט בטל אצל ההיתר המרובה ואי משום טעמא של איסור שהוא נטעם ונרגש בו כאילו הוא בעינו טעם כזה אינו טעם לאסור ההיתר המרובה דאדרבה הוא פוגמו כמו שאמרנו כמו שכתבנו למעלה בשאר נ"ט לפגם ונראה שאפילו נפל לתוך היתר מועט והכירו זורקו והרוטב מותר לפי שאין כאן אלא טעמו ולא ממשו ואע"פ שמשערים בכולו משום דמאי דנפיק מיניה לא ידעינן השתא דאין בו בהנאתו בנ"ט אין אוסר תערובתו כלל וכמו שאמרנו בהיתר שנתבשל בקדרה שאינה בת יומא והטעם בכל אלו מפני שבודאי ידענו שאין פליטתו בכולו אלא כל שטעמו לשבח אנו מחמירין בו שאנו חוששים שמא פלטה עד שיתן טעם תערובתו ולפיכך כל שטעמו קפילא ואין בו טעם מתירין אותו והלכך כשהאיסור פגום אין משערין בכולו אלא בטעמו וטעמו כמי שאינו שהרי פגום הוא עכ"ל בת"ה אבל הר"ן כתב בפ"ה דע"ז אחר מה שכתבתי בסמוך שכתב על דברי רש"י עדיין צריך ליישב היכי גמרינן לה מנבלה ונ"ל דה"ט שלא אסרתה תורה אלא כשהיא ראויה לגר מפני שהאוכלה נהנה מן האיסור אע"פ שהיא נפגמה קצת אבל כל שאינה ראויה לגר כיון שאינו נהנה מן האיסור התירתו תורה ואף על פי שחל עליה איסור מתחילה אף באיסור שנ"ט בהיתר כיון שההיתר נפגם קצת מן האיסור נמצא שזה שאוכלו אינו נהנה מן האיסור אלא מצטער עליו הלכך שרי אע"פ שחל איסור מתחילה באותו דבר שנתערב בהיתר ולפי זה קרוב אני לומר שאם הגדיל איסור מדתו של היתר עד שיהא משביח יותר כשאוכלו בגודל מדתו ממה שהוא פוגם בהפסד טעמו אסור עד שיפסל מלאכול לאדם כנבלה וכי אמרינן דבפגם כ"ש סגי היינו כשפוסל יותר בקלקול טעמו ממה שמשביח בגודל מדתו אבל הרשב"א התיר בספר ת"ה הארוך כל שההיתר מרובה מן האיסור וקא יהיב טעמא דאי משום ממשו דאורייתא ברובא בטיל ואי משום טעמו אין כאן נותן טעם כיון שהוא פוגם אלו דבריו ז"ל ואין דעתי נוחה בהיתר זה עכ"ל:

סעיף קטן ד

בד"א שפוגם מתחלתו ועד סופו אבל אם השביח ולבסוף פוגם וכו' גם פה החליף רבינו חומץ ביין שכך הו"ל לכתוב כגון חומץ שנפל לתוך גריסין ודין זה מבואר בפרק בתרא דע"ז (סז.) דאהא דתנן כל שאינו בהנאתו בנ"ט מותר כגון החומץ שנפל לגריסין אמר

רב יהודה אמר שמואל ל"ש אלא שנפל לתוך גריסין רותחין אבל נפל לתוך גריסין צוננים נעשה כהשביח ולבסוף פגם ואסור ופירש"י חומץ פוגם גריסין רותחין ומשביח את הצונן ואהא דאמרינן נעשה כמי שהשביח ולבסוף פגם כתב הר"ן נ"ל דה"ק לא תימא כיון שסוף חומץ זה לפגום כשירתיח שנראה אותו כפוגם מתחלתו אלא נעשה כתבשיל שהשביח מחמת האיסור ולבסוף פגם מחמת עצמו דאסור עד שיפסול מלאכול לאדם עכ"ל. ואע"פ שלא אמרו בגמרא אלא השביח ולבסוף פגם כתב רבינו פגם ולבסוף השביח נמי אסור. וכן כתב הרמב"ם והרשב"א ז"ל וטעמא משום דכ"ש הוא השתא פגם לבסוף אסור מפני שהשביח מתחילה אף ע"פ שאותו שבח ע"מ לפגום הוא פגום תחילה כ"ש דאסור דהא פגם זה אינו פגם כיון שהוא ע"מ להשביח:

סעיף קטן ה

ואפילו אין כח באיסור לבדו לפגום אלא ע"י ד"א וכו' שם אמר ר"ל נ"ט שאמרו לא שיאמרו קדרה זו חסרת מלח או יתרת מלח חסרת תבלין או יתרת תבלין אלא השתא מיהא היא פגימה ופי' רש"י נ"ט לפגם שאמרו אין תולין הפגם בדבר אחר לומר חסרה היא מלח או יתירה ואילו היה כתקנה לא היה איסור זה פוגמה שהמלח היה מפיג פגימת טעם האיסור ומתקנו אלא כיון דטעם האיסור פגמה עכשיו כמות שהיא הוי פגם ושר' ע"כ ואע"ג דאיכא בגמרא לישנא אחרינא בדר"ל דאמר איפכא הסכימו הפוסקים לפסוק כהאי לישנא: כתב הרמב"ם בסוף הלכות מ"א שמן של נכרי מותר ואפילו נתבשל אינו נאסר מפני גיעולי נכרים מפני שהבשר פוגם את השמן ומסריחו וכן דבש של נכרי שנתבשל ועשו ממנו מיני מתיקה מותר מטעם זה ונראה שהוא ז"ל מפרש שמה שאמרו בפרק אין מעמידין (עבודה זרה ל"ט:) גבי שמן וכן גבי דבש למאי ניחוש ליה אי משום איערובי מיסרא סרי דאיערובי בשר בהדייהו קאמר אבל רש"ר פי' באיערובי דגבי שמן דהיינו איערובי יין ומים בענין הדבש גם המרדכי כתב בפרק כל שעה ובסוף פ' אין מעמידין בבא מעשה לפני ר"י שבשלו דבש במחבת של בשר בת יומא והריקוהו חם בקדרה של חלב בת יומא והתירה משום דהשמנונית בדבש הוי נ"ט לפגם לגמרי אפילו מעורב בו שמנונית של גיעולי נכרים בעין או מבשר בחלב הוי נ"ט לפגם בו ע"כ ואני תמה שהרי העולם מבשלים דבש עם הבשר והוא משובח מאד ושמא י"ל שעל ידי התבלין והבצלים הוא משביח אבל אילו היו בשר ודבש לבדם היו פוגמין ובעובדא דר"י לא היה שם אלא דבש בטעם הבלוע במחבת לבד : כתוב בהג"א פרק בתרא דע"ז נ"ט לפגם מותר ואם אינו נ"ט לא לפגם ולא לשבח אסור. וכתוב ע"ש דחלב ובשר נבילה שנפלו ביין ודאי פוגמין:

סעיף קטן ו

כל קדרה שאינה בת יומא חשיבא טעמא לפגם ואינה אוסרת בשלהי ע"ז (עה:) אמרינן למ"ד נ"ט לפגם מותר גיעולי נכרים דאסר רחמנא במדין היכי משכחת לה אמר ר' חייא בריה דרב הונא לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא דלאו נ"ט לפגם הוא מכאן ואילך לישתרי גזירה שאינה בת יומא אטו בת יומא:

סעיף קטן ז

ומ"ש ומקריא בת יומא כל שלא שהתה מעל"ע וכו' התוספות כתבו שם (עו.) דמשמע מדברי רש"י דלינת לילה פוגמת ולא בעינן מעת לעת ודוקא שעמדה כל הלילה בלא בישול שאין ידוע מה גורם להפיג הטעם תחילת הלילה או סופה או כולה אבל מעת לעת לא בעינן וכ"נ שהוא דעת הר"ן והג"א כתב בשם רשב"ם דשאינה בת יומא היינו ששהתה מעת לעת והרא"ש האריך לישא וליתן על דברי ר"ת וכתב בסוף כל דוחקי' הללו צריכין אנו לומר לפי רבותינו שאינם מצריכים מעת לעת אבל אם באנו להצריך מע"ל א"ש טפי נראה שדעתו לומר שצריך מע"ל וכ"נ מדברי בעל התרומה ורבינו כתב בסימן קכ"א וז"ל אי זהו שאינו בן יומו פר"ת כל שעבר עליו לילה אחת בלא תבשיל אפילו בשלו בו אתמול בערב מיד בבוקר אינו בן יומו. ור"י פי' שצריך שישהא מעת לעת וכן עיקר עכ"ל. והכי הוי סוגיין דעלמא. כתב האגור בשם המרדכי שאם שמו פלפלין בקדירה של איסור שאינה בת יומא הכל אסור דחורפיה מחליא ליה לשבח: (ב"ה) וזהו כדעת בעל התרומות שכתב רבינו בסי' צ"ו ושם נתבאר שיש חולקים עליו:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ואם בתוך מע"ל חממו בה מים וכו'. דין זה כתבו בעל התרומה ונתן טעם לדבר דכך שוה המים לדידן כמו האיסור עצמו דכל המים נעשו נבילה כיון שלא היה בהם ס' לבטל פליטת הכלי וחזרו ונבלעו בקדירה וסמ"ק הביא דברי בעל התרומה וכתב אח"כ דיש הרבה מקילים בדין זה אחר שאין בגוף האיסור בן יומו אין להחשיבו כבן יומו עד כאן ול"נ להתיר מפני שכבר כתבתי בסי' צ"ב שדעת רוב הפוסקים בעלי הוראה מסכמת לדעת רבינו אפרים דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר בחלב אבל לא בשאר איסורין ולפי דבריהם בקדירה בלועת איסור אפילו הוחמו בה מים בתוך מע"ל לית לן בה ולעולם חשבינן המעת לעת מעת שבישל בה האיסור ואם בשל בה בשר ואח"כ חלב או איפכא ובתוך מע"ל לבישול ראשון הוחמו בה מים בעל התרומה מודה דחשבינן מע"ל מבישול ראשון כמ"ש בסימן צ"ד מיהו היכא שהיא בלוע מבשר וחלב שנתבשלו ביחד או בזה אחר זה בהא נראה דלד"ה כשהוחמו בה מים בתוך מע"ל חשיב כאילו חזר ונתבשל בה האיסור ומונין מעת לעת משעה שהוחמו המים דהא כ"ע מודו

שהמים נעשו חתיכת נבילה דבבשר בחלב לד"ה חתיכה עצמה נעשית נבילה אבל לפי הטעם שכתב סמ"ק בהא נמי איכא למישרי דאע"ג דאמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה היינו לענין שאם נפלה לקדירה אחרת צריך ס' כנגד כולה מ"מ כיון שאין שם גוף האיסור עצמו לא חמיר כולי האי לאסור הכלי להצריך למנות לו מעת לעת משעה שהוחמו בה המים ונ"ל דאם כבר עבר עליו לילה אחת קודם שהוחמו המים אפילו בבלועה מבשר בחלב אין מונין מע"ל אלא משעה שבשלו בה האיסור כיון דאיכא רבוותא דסברי שכבר אינה בת יומא ואע"ג דלא סמכינן עלייהו להתיר מה שנתבשל בה אז מ"מ לענין זה שפיר דמי לסמוך עלייהו אבל אם קודם שעברה כל הלילה הוחמו בה מים נקיטינן כדברי בעל התרומה. אם היתה אסורה משום בשר בחלב כיון דלד"ה בבשר בחלב חתיכה עצמה נעשית נבילה כנ"ל :

סעיף קטן ט

כתב הרשב"א יראה לי דהא דאמרינן נ"ט לפגם מותר דוקא בשרבה ההיתר על האיסור וכו' עד סוף הסימן הכל בת"ה הקצר וכבר כתבתי בתחילת הסימן שהר"ן חולק על מה שהתיר כשהיתר מרובה על האיסור. וכתוב בספרים אבל צירו אסור ואין לו משמעות וצריך להגיה אבל צירו של איסור גם צריך למחוק שי"ן דשאינו מותר וכך הוא בת"ה כתוב בא"ח בשם ה"ר ש"ט פלכו אין אומרים נ"ט לפגם מותר אלא באיסור שהוא בטל בששים אבל איסור שצריך שיעור גדול מזה כגון בריה או תרומה אפי' פגום אסור ובטור א"ח סימן תמ"ז נתבאר שאין דעת רוב הפוסקים כן : כתב הר"ן בסוף ע"ז אהא דתניא וכולן שנשתמש בהם עד שלא יטביל עד שלא יגעיל עד שלא ילבין מותר דקיי"ל נט"ל מותר שלא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא שיש שכתב דהאי שלא הטביל שלא הדיח קאמר דאע"פ שלא הדיח שרי לפי שטיחת האיסור שעל פני הכלי נפגמה מיום לחבירו כבלע שבתוכן ואינו כאיסור עצמו וכן דעת הרמב"ם בפי"ו מהמ"א ובסי' קכ"ב כתב רבינו בשם הרשב"א לאסור. וכתב עוד שם שיש כלי שמותר להשתמש בו אע"פ שהוא בן יומו:

סימן קד

סעיף קטן א

עכבר שנפל לשכר או לחומץ חשו חכמים שמא משביח וכו' בפרק בתרא דע"ז (סח:) ההוא עכברא דנפל לחביתא דשכרא אסריה רב ההוא שכרא אמר רבא לא ידענא מאי טעמא דרב אי קסבר נ"ט לפגם אסור ולית הלכתא כוותיה אי משום דקסבר עכברא בשיכרא משבוחי משבח איבעיא להו נפל לנו חלא מאי א"ל רב הלל לרב אשי הוה

עובדא בי רב כהנא ואסר רב כהנא א"ל ההוא אימרטוטי אימרטוט ובתר הכי אמרינן והלכתא אידי ואידי בשיתין פירוש בין בשכרא בין בחלא בשיתין וכתבו הרי"ף והרא"ש דחיישינן דילמא אשבוחי אשבח בחלא ובשיכרא וכן כתב הרמב"ם בפט"ו מהמ"א וכתב הרא"ש תימא דהאי שיכרא וחלא צונן הם למה נאסרו בנפילת עכבר וכי אם נפל זבוב ביין צונן אסור וי"ל ששהה בו זמן מרובה והו"ל כמין כבוש ונפלט טעמו בשכר ובחומץ ולא פירשו התוספות כמה יעמוד בשכר ובחומץ דנחשביה כבוש כמבושל ושמעתי בשם ריצב"א דאם שהה בתוכו יום שלם מע"ל נקרא כבוש ובולע ופולט כמבושל. ועוד אכתוב בדין כבוש הרי הוא כמבושל בסי' ק"ה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם נתחתך בתוכו לחתיכות דקות וכו' פשוט הוא. וכ"כ שם המרדכי וכ"כ הגהות מיי' בפט"ו מהמ"א וכתב עוד המרדכי ובלבד במסננת של בגד שלא יעבור מן העכבר כלום:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם נימוח לתוכו לגמרי בטל בס' כ"כ הרא"ש והר"ן בפרק ג"ה בשם גאון על עכבר שנפל לשמן שאם נימוח בשמן רותח משערינן ליה בס' ומותר ופשוט הוא ודייק רבינו לכתוב לגמרי לומר דבעינן שנימוח ונתערב עם המשקה והיה כמוהו שאילו נשתייר שום ממשות ממנו אפי' היה כעדשה חייב עליו דשרץ שיעורו בכעדשה ואפילו בפחות מכעדשה נמי איסורא מיהא איכא דחצי שיעור אסור מן התורה: ומ"ש ואם נתחתך בענין שאינו יכול לבררו הכל אסור קאי אמאי דכתב ברישא שאם יכול לסננו במסננת טעמו בטל בס' והשתא קאמר שאם נתחתך בענין שאינו יכול לבררו כגון שהיה השכר או החומץ מעורב במאכל עב שאי אפשר לסננו הכל אסור:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם אם נפל ליין ושמן הרי וכו' בפט"ו מהמ"א וכתב הר"ן בפרק בתרא דע"ז הורו רבותינו הצרפתים הלכה למעשה דדוקא בחלא ושיכרא לפי שמשביח אבל בשמן ויין ושאר משקין פוגם הוא ומותר וכ"כ הרמב"ם ז"ל ע"כ וכ"פ הרשב"א בת"ה ואע"פ שמדברי הגאון שכתבתי בסמוך משמע דס"ל דחלא ושיכרא לאו דוקא אלא ה"ה לשמן כבר הרגיש הר"ן ז"ל בדבר וכתב שהרמב"ם ורבותינו הצרפתים חלוקים עליו בזה ובסמוך יתבאר שכל שנפל לתוך שאר משקין ונמחה גופו לתוכו לגמרי כל שההיתר רבה על האיסור אפי' יש באיסור כזית בכדי א"פ מותר וגם שם יתבאר שדין דברים המאוסים שנפשו של אדם קצה מהם כנמלים וזבובים ויתושים דינם שוה לדין עכבר דאם נפלו לשיכרא וחלא משבחי ולשאר משקין פגמי ודע דאמרינן בגמרא דהא

דעכבר מאיס היינו דוקא עכבר דמתא דאילו דעכברא דדברא עולה על שלחן מלכים הוא. מדברי הרא"ש נראה שסובר דעכבר בשומן אווזא אשבוחי משבח שכתב בתשובה כלל כ' סימן י' על העכבר בשומן אווזא ולא אימרטא אך שערותיו נפלו אם ידוע שלא שפכו עליו שומן רותח אם השומן הוא רך שהעכבר מתנועע בקדירה ממקום למקום אז הכל אסור כיון ששהא בתוכו דכבוש הרי הוא כמבושל ואם הוא קשה אז יטול סביב העכבר כדי נטילה דהיינו שיעור אצבע והשאר מותר אם יש בשומן ס' לבטל העכבר ע"כ ואיפשר שהוא סובר שאין חילוק בין שאר משקים לשיכרא וקלא דבכולהו איכא למיחש דילמא אשבוחי משבח וכ"נ ממ"ש וכי אם נפל זבוב ביין צונן אסור משמע שאם היה חם ניחא ליה שיהא אסור ומ"מ לענין הלכה נקטינן כהרמב"ן והרשב"א ורבותינו הצרפתים דבסמוך:

סעיף קטן ה

כתב הרשב"א דברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם וכו' בת"ה כתב כן וטעמו מפני שהוא משוה כל הדברים המאוסים שנפשו של אדם קצה מהם לעכבר דמיבדל בדילי אינשי מיניה מחמת מיאוסו ומשמע בגמרא דבשאר משקין בר משכרא וחלא מיפגם פגום דאף על גב דגבי עכברא דנפל בשכרא ואסריה רב אמר רב ששת בעלמא סבר רב נותן טעם לפגם מותר והכא חידוש הוא דהא מימאס מאיס ובדילי אינשי מיניה ואפילו הכי אסריה רחמנא הילכך נ"ט לפגם נמי אסור הא רבא פליג עליה דאמר הלכתא נ"ט לפגם מותר ועכברא בשיכרא לא ידענא מ"ט דרב אי משום דסבר נ"ט לפגם אסור ולית הילכתא כוותיה אי משום דקסבר נ"ט לפגם מותר ועכברא בשיכרא אשבוחי משבח פי' אי משום דקסבר נותן טעם לפגם אסור לית הילכתא כוותיה אפילו בהא ודלא כרב ששת דאמר דמשום דחידוש הוא אף טעמו אוסר אע"פ שהוא פגום אלא אין לך בו אלא מה שחדשה תורה דהיינו גופו אבל פליטתו לא וקי"ל כרבא דבתרא הוא מטעם זה פסקו הפוסקים דבשאר משקין בר משיכרא וחלא מפגם פגום כלומר ולא בעי ששים לבטלו וכן כתב בא"ח בשם הר"פ אחד מן השרצים שנמצא בקדירה כגון תולעת וזבוב ונמלה וצרעה וכיוצא בהן משליך אותו ולא נאסר התבשיל בין חם בין צונן. וכן פי' הר"ן ז"ל דברי רבא וכתב על זה ומהא שמעינן שכל הדברים המאוסים כעכבר וכיוצא בו אין אוסרין בפליטתן אלא בחלא ושיכרא דמשבחי בהו ואף בשנמחה גופן לגמרי ונתערב בהיתר מרובה מהם יש להתיר משום דמדאורייתא ברובא בטיל ולא מתהני מאיסורא כלל עכ"ל ודבר ברור הוא דנמלים וזבובים ויתושים וכל דברים שאדם בודל מהם למיאוסם שוים לעכבר בדין זה דהא טעמא דעכברא לא אסר בשאר משקין דלאו

שיכרא וחלא מהאי טעמא הוא וכמבואר בדברי הרשב"א והר"ן שכל דברים המאוסים כעכבר דין אחד להם ומשמע מדברי הרשב"א שאם נמחה לגמרי לתוך ההיתר אע"פ שיש בו כזית בכדי א"פ מותר שכתב וז"ל ואני תמה דבשלמא שאר האיסורים המשובחים כשפגמו בין ע"י עצמן בין על ידי תערובתן הותרו שהרי נשתנו משבח לפגם ולא אסרן הכתוב בפגמן אבל האיסורין הפגומין והמאוסים מעיקרן כל שנתערבו כזית בכדי א"פ אע"פ שההיתר נפגם מ"מ הרי הוא טועם האיסור בעצמו כבענין שאסרו הכתוב ולמה הותר ע"י פגם שבתערובתו וי"ל שלא אסרו הכא בפגימתו אלא לאוכלו בפני עצמו אבל כשנתערב עם ההיתר שהולכים אחר נתינת שיעורו כיון שהוא נ"ט לפגם בתערובתו מותר לפי שאין נ"ט אלא אדרבה פוגם וכתב עוד דהא דשרינן דוקא כשההיתר רבה על האיסור שהאיסור המועט בטל אצל ההיתר המרובה דבכל התורה כולה הולכין אחר הרוב ואי משום טעמו של איסור שהוא טועם ונרגש בו כאילו הוא בעינו טעם כזה אינו טעם לאסור ההיתר המרובה דאדרבה הוא פוגמו כמו שאמרנו ונראה שאפילו נפל לתוך היתר מועט ומכירו זורקו והרוטב מותר לפי שאין כאן אלא טעמו ולא ממשו אע"ג דמשערים בכולו משום דמאי דנפיק מיניה לא ידעינן השתא דאין בו בהנאתו בנ"ט אינו אוסר תערובתו כלל עכ"ל ואע"פ שהר"ן חולק על הרשב"א בשאר נותני טעם לפגם ואין דעתו נוחה להתירם בהיתר מרובה על האיסור וכמ"ש בסימן שקודם זה נראה דבדברים הפגומים מעצמם כעכבר וכיוצא בו מודה להרשב"א ז"ל וטעם גדול יש לחלק ביניהם וק"ל וכתב בתשובות הרשב"א בסימן ק"א שאלת קדרה של מרק שנפל בה יתוש ולא נמצא אם פירש מהמרק בכף או בקערה וראה שאינו שם אע"פ שהמרק שבקדרה אסור שאין ביטול לבריה מה שבכף או בקערה מותר או אסור ואת"ל מותר נידון בו להתיר את הקדרה עצמה אע"פ שבלועה מאותו מרק או לא: תשובה ברור הוא שאין הבריה אוסרת בכל מה שהוא מחמת פליטתה אלא מחמת ממשה והוא שתהיה שלימה ושלא נפסדה צורתה הא אם נחתך ממנה אבר או אפילו היא שלימה ונתרסקה ונפסדה צורתה אבד שמה והוי כשאר איסורין ובטלה ומעתה מה שנבדק מן המרק ובידוע שאין בו גוף הבריה כמו שנפל שם מותר ואין כאן משום ספק והקדרה עצמה מותרת בידוע שלא בלעה את הבריה כמו שהיא לא תפלטנה כמו שהיא ולפי שאמרת שפליטתה אינה אוסרת אלא בס' וכמדומה שאמרת כן מדתנן (צו:) ג"ה שנתבשל עם הגידים וכו' והרוטב בנ"ט ועלה בדעתך שאפילו היתוש וזבוב צריך ששים לבטל טעמו אומר אני שלא אמרו כן אלא בבריה שאינה מאוסה ולא בדילי אינשי מיניה כגיד וצפור אסורה וכיוצא באלו אבל כל דבר הנמאס ושבדילי אינשי מיניה אינו אוסר בטעמו שהרי הוא

נ"ט לפגם ואינו אוסר תערובתו אלא בטל ברוב כדאמרינן בההוא עכברא דנפל לשיכרא והא דתנן (תרומות פ"ט) היה אוכל בתרומה וטעם טעם פשפש זורק מסתברא לי משום דחיישי' שמא פשפש עומד בפיו בפני עצמו וא"א לו לברור בתוך פיו ולפיכך זורקה עכ"ל. וכ"כ הריב"ש דשקצים המאוסים כגון זבובים ויתושים אע"פ שנפשו של אדם קצה בהם התורה אסרם כל שהם בעינם אבל אם נתנו טעם בתבשיל בדיעבד התבשיל מותר דנ"ט לפגם מותר עכ"ל ודע דבסוף שערי דורא האריך הרבה בדין זבוב שנפל לקדרה והוציאו בכף ולא החזיר הכף לקדרה או החזירו והאריך גם בחילוקים אחרים ונראה שהוא סובר דזבוב אוסר בפליטתו עד ששים כשאר האיסורים ואינו מחלק בין שאר איסורים למידי דבדילי אינשי מיניה מחמת מיאוסו וכיוצא בזה כתב רבינו בסי' ק"ז וג"כ רבינו ירוחם כ"כ בשם הר"מ והרא"ש ויש לתמוה על זה מפני שדברי הרשב"א והר"ן ז"ל שמחלקים ביניהם מיוסדים על אדני פז דכרבא נקטינן דפליג ארב ששת כמ"ש לעיל ומשמע נמי דעכברא לאו דוקא אלא ה"ה לכל הדברים שאדם בודל מהם מחמת מיאוסם וכ"נ מדברי סמ"ק והמרדכי בפ"ב דביצה דדבורים הוו כנבלה סרוחה מעיקרא ולא אסרי הדבש וכתבתיו בסימן פ"א וגדולה מזו כתב המרדכי בשם הרוקח דאע"ג דקי"ל עכברא בשיכרא אשבוחי משבח זבוב אין נ"ט:

סימן קה

סעיף קטן א

כל הדין שנוהג באיסור שנתערב בהיתר ע"י בישול כך דינו אם נכבש בתוכו יום שלם וכו' בפרק ג"ה (צו:) ובכמה דוכתי (פסחים עו. וכל הבשר קיא:) מליח הרי הוא כרותח כבוש הרי הוא כמבושל ובפ"ב דע"ג גבי עכברא בשיכרא כתב הרא"ש תימא דהאי שיכרא וחלא צונן הם למה נאסרו בנפילת העכבר וי"ל ששהה בו זמן מרובה והוה ליה כמין כבוש ונפלט טעמו בשכר ובחומץ ולא פירשו התוספות כמה יעמוד בחומץ ובשכר דנחשביה כבוש כמבושל ושמעתי בשם ריצב"א דאם שהה בתוכו יום שלם מע"ל נקרא כבוש ובולע ופולט כמבושל וראיה מדאמרינן בחולין בשר בחלב חידוש הוא דאי תרו ליה כולי יומא בחלבא שרי ואי בשיל ליה אסור ומה חידוש הוא כל איסורים שבתורה נמי דינם כך דצונן בצונן לא מיתסר ולא בלע אלא ודאי זהו חידושו דכל איסורין שבתורה אף על גב דצונן בצונן לא בלע אם שראו יום שלם נאסרו מטעם כבוש ובבשר בחלב חידוש הוא דאינו נאסר אלא דרך בישול עכ"ל וכ"כ ג"כ בפרק אין מעמידין והמרדכי כתב שם בשם ר"ת דבשהה ג' ימים הוי ככבוש והביא ראיה מפ' אלו עוברין וכ"כ בפ"ב דביצה וז"ל נראה דכבוש מיקרי ששהה כבר ג' ימים בדבר לח ואז הוי כמבושל ופולט

טעם וקולט טעם כדאמרינן בע"ז [לג.] קנקנים של נכרים ממלאם שלשה ימים ומערן מע"ל. וכפולטו כך בולעו מה פולטו ג' ימים אף בולעו שלשה ימים והיינו דקאמר בנכרי כל שמכניסו לקיום ג' ימים אסור ביינם אע"פ שהוא צונן ומכניסו לקיום ג' ימים קאמר הילכך כל דבר איסור הלח ששהה בכלי היתר שלשה ימים אסור וכ"פ ראבי"ה אמנם ר"מ פי' בשם ריב"א דבשריית יום ולילה חשוב כבוש כמבושל וראיה מהא דאמרי' בשר בחלב חידוש הוא דאי תרו ליה כולי יומא בחלבא וכו': וכתב המרדכי עוד שם בכל מקום פירש"י כבוש בחומץ אבל בלא חומץ אינו כמבושל וא"א לומר כן דתנן פ"ז דשביעית ורד ישן שכבשו בשמן חדש חייב בביעור אלמא בלא חומץ הוא נותן טעם כמבושל עכ"ל וזה שלא כדברי הגה"מ שכתבו בפט"ו בשם הרא"ש דכי אמרינן כבוש הרי הוא כמבושל ה"מ בכבוש בחומץ וציר כדפירש"י ע"כ ואיני יודע היאך אפשר שהרא"ש כ"כ שהרי הביא ראיה לומר דכבוש הרי הוא כמבושל בשהיית יום מבשר בחלב והא התם אע"ג דלא הוה חומץ וציר הוה מיתסר אי לאו דחידוש הוא ובתשובות הרשב"א מה שאמרת דכל שאין לו קיוהא (כבשר ששורין במים) קודם מליחה שאינו בולע מן הדם ג"ז פשוט דלא אמרינן אלא בדברים החריפים כמלח וחומץ (בבשר ששורים אותם) וכיוצא באלו וכדאמר שמואל מליח הרי הוא כרותח כבוש הרי הוא כמבושל וכדאיתא נמי [חולין קי"ב:] בבר יונה דנפל לכדא דכמכא וגרסינן בפ' כ"צ [עו.] צונן לתוך צונן ד"ה מותר ולא נתן שיעור כמה ישהא זה בתוך זה וזה פשוט עכ"ל ודברי הרא"ש שכתב בשם ריצב"א נלע"ד דברים של טעם ועיקר וכך הם דברי רבי': כבוש בציר כתב הרא"ש בסוף פרק כ"ה דשיעורו הוי כאילו נתנו על האור כדי שירתיח ויתחיל לבשל אם נכבש בתוך הציר כשיעור זה נאסר כל מה שבתוך הציר ובפחות משיעור זה לא נאסר אלא כדי קליפה כדין מליח הרי היא כרותח עכ"ל ומשם נלמוד לכבוש בחומץ שעד שישהא כשיעור זה אינו אוסר אלא כדי קליפה: כתב הרשב"א כל הכבושים הרי הם כמבושלים כלומר לענין שטעם האיסור מתפשט בכולו כדרך שמתפשט בבישול ואינו ניתר בנטילת מקום כצלי וכך הם דברי רבינו: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם כבוש הרי הוא כמבושל זולתי בשר וחלב דאפילו תרו ליה כולי יומא שרי עכ"ל ונראה לי דהיינו להיתר הנאה אבל לעולם אסור באכילה וצ"ע:

סעיף קטן ב

ואם הוא חם שהיד סולדת בו אז אוסר כמו מבושל פשוט הוא דלאו אכבוש דסמיך ליה קאי אלא הכי קאמר איסור שנתערב בהיתר בצונן אם שהה בתוכו יום שלם חשיב כמבושל ואם הוא חם שהיד נכוית בו כיון שנפל לתוכו אוסר כמו מבושל ואיכא למידק במאי מיירי אי בכלי ראשון מאי אוסר כמו מבושל דקאמר זה הוא בישול עצמו ואי

בכלי שני אפי' יד סולדת בו אינו מבשל וכמ"ש התוס' בפ' כירה (שבת מב.) אהא דמסיק ש"מ כלי שני אינו מבשל וכ"נ מדברי רבי' עצמו בטור א"ח סי' שי"ח ודוחק לחלק בין בישול לענין שבת לבישול האיסורין. ונ"ל שכ' כן משום דסתם בישול הוא בכלי ראשון בעודו על האור ואתא למימר דל"ש כלי ראשון בעודו על האור ל"ש אחר שנסתלק מן האור ל"ש כלי שני כל שהיד סולדת בו אוסר כמבושל ואם אין היד סולדת בו אינו אוסר כמבושל אלא דא"כ יש לתמוה עליו שהרי כתבו התוס' בפרק כירה אהא דמסיק כלי שני אינו מבשל דכלי ראשון מתוך שעמד על האור דפנותיו חמין ומחזיק חומו זמן מרובה ולכך נתנו בו שיעור דכל זמן שהיד נכוית בו אסור אבל כלי שני אע"ג דיד סולדת בו מותר שאין דפנותיו חמין אלא הולך ומתקרר ע"כ נראה בהדיא דס"ל דכלי שני אע"פ שהיד סולדת בו אינו מבשל וכ"נ מדברי רבינו עצמו בטור א"ח סימן שי"ח לפיכך נ"ל דבכלי ראשון איירי ולא בכלי שני ומשום דסתם בישול לא משמע להו לאינשי אלא בעוד הכלי על האור אי נמי אחר שנסתלק מן האור ועודו מעלה רתיחות ממש כעין שהיה מעלה בעודו על האור אבל אחר שפסקו רתיחותיו אין לו בישול אתי לאשמועינן דליתא אלא אע"פ שפסקו רתיחותיו ואינו על האור כל זמן שהיד סולדת בו הוא מבשל וכמ"ש התוספות בפרק כירה דכלי ראשון מתוך שעמד על האור דפנותיו חמין ומחזיק חומו זמן מרובה ולפיכך כל זמן שהיד סולדת בו אסור אבל כלי שני שאין דפנותיו חמין והולך ומתקרר אע"ג דיד סולדת בו אינו מבשל ע"כ וס"ל דאפילו מעלה רתיחות בכ"ש כעין שהיה בכ"ר אינו מבשל דכלל גדול הוא דכלי שני אינו מבשל בשום פנים דאל"כ לא הו"ל לתלמודא לסתום ולומר כלי שני אינו מבשל אבל קשה על זה שכתב רבינו לקמן בסמוך על דברי הרשב"א בכלי שני אוסר כולו אם היד סולדת בו לכך נראה דרבי' הכא מיירי בין בכלי א' בין בכלי שני כל שהיד סולדת בו אסור שאע"פ שאינו מבשל מבליע ומפליט: ועירוי דכלי ראשון אם הוא ככלי ראשון או ככלי שני הוא מחלוקת הפוסקים ונתבאר בסימן ס"ח : ושיעור יד סולדת בו נתבאר בפרק כירה (שבת מ:) שהוא שכריסו של תינוק נכוה ממנו:

סעיף קטן ג

כתב הרשב"א י"א שאין מפליט אלא חום שבכלי ראשון שהוא מבשל אבל כלי שני וכן עירוי שהוא ככלי שני אינו מפליט ול"נ שהרי חום של בית השחיטה וכו'. ונ"ל שאין הנדון דומה לראיה שאין חום בית השחיטה וחום חלב הכסלים מפליט אלא כדי קליפה וכו' דברי הרשב"א הם בת"ה הקצר בית ד' שער א' ובאמת שיש לתמוה על רבינו בדברים האלו שכתב דאיפשר שר"ל דחם לתוך חם אינו אוסר אלא כדי קליפה ולקמן

בסימן זה כתב דיראה מדברי הרשב"א שסובר דחום ע"י מליח אוסר הכל ולפי זה יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא ועוד דבלא"ה א"א לומר כן דאמרינן בפרק כיצד צולין בחם לתוך חם וכן צונן לתוך חם אסור ובחם לתוך צונן אמרינן קולף ע"כ א"א לומר דאסור דאמרי' גבי חם לתוך חם או צונן לתוך חם לאסור כדי קליפה בלבד אמרו דא"כ דינם שוה לדין חם לתוך צונן ובמאי איפליגו רב ושמואל התם אי עילאה גבר אי תתאה גבר וזה דבר שאפילו בר בי רב דחד יומא לא יטעה בו כ"ש הרשב"א שהוא אורו של עולם ואע"פ שכתב שראה כן לקצת מחברים אין הדעת סובלת שראה לשום אחד מהמחברים דחם לתוך חם או צונן לתוך חם בקליפה סגי ואע"פ שהר"ן כתב שהרא"ה סובר דצונן לתוך חם אינו אוסר אלא כדי נטילת מקום מ"מ בחם לתוך חם לא אמרו משמע דמודה ודאי דכולו אסור ואפילו בצונן לתוך חם לא התיר אלא בנטילת מקום שהוא יותר מכדי קליפה. ועוד שהרשב"א כתב באותו שער עצמו לקמן נפל חם לתוך צונן אינו אוסר אלא כדי קליפה ואם נפל צונן לתוך חם הכל אסור ודבריו שהביא רבינו מכוונים וברורים הם שהרי לא כתב שכל חום שע"י האש אפי' אין היד סולדת בו מבשל כי היכי דנשמע מיניה דאע"ג דמבשל אינו אוסר אלא כדי קליפה אלא לומר שהוא מפליט כ"כ להצריכו קליפה וכ"כ בפי' בת"ה הארוך יש מן החכמים הראשונים שאמרו שאין ראוי להפליט ולהבליע אלא כלי ראשון דכלי שני אינו מבשל וכן עירוי דכלי א' וכל שאינו מבשל אינו מפליט ומבליע א"כ היתר שנפל לתוך איסור שבכלי שני אינו בולע ובהדחה בעלמא סגי ליה ואפילו שניהם חמין ואלו דברים שאין הדעת סובלתן ואין פשטן של סוגיות שבגמרא מסכים עמהם שהרי בשוחט בסכין של נכרי' (חולין ח:) נחלקו רב אמר קולף ורבה בר בר חנה אמר מדיח ואמרינן דטעמא דרב משום דקסבר בית השחיטה רותח וכן לל"א אמרינן דכל בית השחיטה רותח ובודאי חום הבית השחיטה מועט מחום שבכלי שני ואפי' הכי מבליע ועוד הא אמר אמימר (שם) משמיה דרבא לא יסחוף איניש כפלי עילוי בישרא וכו' משמע לכאורה דבולע ממש וצריך קליפה וכן ראיתי דעת הרמב"ן ז"ל ע"כ הרי מבואר בדבריו שלא בא אלא להוציא מדעת החכמים שהיו אומרים דבהדחה בעלמא סגי ליה ולהצריכו קליפה כמו חום בית השחיטה וכפלי עילוי בישרא אבל לענין חום דכלי ראשון אין לו עסק בו במקום ההוא ואחר שכתב כמה דינין כתבו כמו שהזכרתי דצונן לתוך חם הכל אסור: ואיכא למידק לדעת הרשב"א מליח שנאכל מחמת מלחו אמאי דינו כצונן מי גרע מחום בית השחיטה דבעי קליפה כבר הרגיש הוא ז"ל קושיא זו ותירצה וכתבתי דבריו בסימן צ"א:

סעיף קטן ד
ולפיכך נפל איסור חם לתוך היתר חם וכו' עד אלא כדי קליפה לבד בפ' כ"צ (דף עו.) ונתבאר בסי' צ"א:

סעיף קטן ה
ומ"ש שאין חילוק בין אם האיסור עליון או תחתון כ"כ סמ"ק סימן ר"ה:

סעיף קטן ו
במה ד"א כשנתערבו דרך בישול כגון שנפל לתוך התבשיל אבל דרך צלי וכו' בפג"ה (צו:) תנן ירך שנתבשל בה ג"ה אם יש בה בנ"ט הרי זו אסורה ובגמרא אמר שמואל לא שנו אלא שנתבשל בה אבל נצלה בה קולף ואוכל עד שמגיע לגיד פירוש משום דכשנתבשל הרוטב מוליך פליטת האיסור ומערבו בכל התבשיל וכל החתיכות שבקדרה אבל צלי כיון שאין שם רוטב אין הפליטה מתפשטת ואע"ג דקי"ל (צט:) דאין בגידין בנ"ט מ"מ שומן דידיה אסור וכתבו התוס' והרא"ש לאו דוקא עד שמגיע לגיד דהא צריך להניח כדי קליפה סמוך ואפי' כדי נטילה דהיינו כעובי אצבע צריך להניח כדאמרינן פרק כ"צ נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו יטול את מקומו ולא סגי בקליפה אם לא נחלק דטעם דרוטב מפעפע ומתפשט יותר מגיד ומיהו לא אשכחן בשום מקום דסגי לצלי בקליפה הילכך לצלי בעי נטילה כיון שלא מצינו מפורש בו קליפה והר"ן כתב אע"פ דאמרינן סתמא קולף ואוכל עד שמגיע לגיד כדי קליפה צריך לשייר או כדי נטילת מקום שהוא יותר מעט מן הקליפה והרשב"א כתב בת"ה שאין שמנו של גיד וקנוקנות וקרומות מפעפעין בין בצלי בין במליחה ואינן אוסרים אלא כדי קליפה ואח"כ כתב גבי שמנו של גיד וקנוקנות שבו שאינם מפעפעים ולפיכך אינם אוסרים את תערובתן אלא כדי קליפה ואח"כ כתב החלב והשומן מפעפעים ולפיכך אפי' ע"י צלי ואפי' ע"י מליחה אוסרין הכל עד שיהא בהיתר ששים כנגד כל האיסור לפיכך גדי שמן שצלאו בחלבו וכולי בד"א בגדי שמן אבל בכחוש אע"פ שאין בגדי ששים כנגד החלב שבו אינו אסור אלא כדי קליפה וי"א שצריך נטילת מקום והראשון נ"ל עיקר אלא שיש לחוש לדברי המחמירין באיסורין של תורה עכ"ל ומשמע לי שר"ל דבחלב דאורייתא ראוי לחוש לדברי המחמירין אבל בשומן גיד וקנוקנות שבו דאינו אלא דרבנן כיון דנ"ל עיקר דסגי בקליפה א"צ לחוש ולהחמיר. ונראה דמשום דקרומות מספקא לן אי אסירי מדאורייתא או מדרבנן כמ"ש בסימן ס"ד וכיון דאיכא למימר דהוא מדרבנן ואפי' את"ל דהוא דאורייתא כיון דאין לוקין עליהם י"ל שאין חוששין להחמיר בהם כ"כ ולפיכך כתב בתחלה דקרומות נמי בקליפה סגי להו ומשום דאיכא למימר כיון דאיסור תורה הם אף ע"פ שאין לוקין עליהם יש לחוש ולהחמיר בהם ולפיכך אח"כ הזכיר שומן וקנוקנות שבו והשמיט קרומות אבל

ה"ה כשכתב דברי הרמב"ן והרשב"א לא חילק בין קרומות לשומן גיד כלל נראה שסובר דבדבריו האחרונים לא השמיט קרומות בכוונה אלא שסמך על מ"ש בתחלה: ומדברי הרמב"ם בפט"ו נראה שא"צ נטילת מקום ולא קליפה שאם הוה גדי שמן שאין בו ששים כנגד החלב כולו אסור ואם יש בו ששים כנגד החלב כולו מותר שנתבטל החלב בכולו הילכך אם נשאר שום חלב משליכו ואוכל הגדי וה"מ בחלב הכליות והקרב וכיוצא בהם אבל שומן הגיד וחוטין וקרומות האסורים משום חלב קי"ל דאין מפעפעין הילכך אוכל והולך עד שמגיע לדבר האסור ומשליכו וכ"כ ה"ה בפ"ז מהמ"א שזהו דעת הרמב"ם שלא להצריך קליפה לבהמה שנצלית עם חוטין וקרומות וגיד ושמנו ובסמוך יתבאר דעת הרשב"א בדינים הללו:

סעיף קטן ז

ומ"ש כגון איסור חם או אפי' קר שנפל על הצלי וכו' אינו אוסר כולו אלא כדי נטילה קשה דמאי אפי' קר דקאמר אדרבה קר יש להקל יותר דאיפשר לעלות על הדעת לומר דאינו אוסר ונראה שט"ס הוא וצ"ל כגון איסור קר או אפי' חם שנפל על הצלי וכו' ובשם מהר"י ן' חביב ז"ל מצאתי אבל דרך צלי כגון איסור חם כו' כוונתו בזה לכלול ב' מיני איסור שהם חם לתוך חם או צונן לתוך חם ואמרו אפי' אינו נמשך ונקשר עם מ"ש אינו אוסר כולו רק פירושו אבל דרך צלי שיש בו צד איסור כגון איסור חם או אפי' קר ר"ל ל"מ חם שנפל על הצלי שיש בו צד איסור אינו אוסר בשום אחד מהם אלא כדי נטילה עכ"ל. וז"ל הרשב"א כל איסור שאינו מפעפע אע"פ שנפל חם ע"ג חם קולף מקום שנפל שם ומותר עכ"ל ואע"פ שכתב קולף כבר נתבאר דלענין מעשה צריך נטילת מקום באיסורי דאורייתא:

סעיף קטן ח

ומ"ש או חתיכת איסור שצלאו עם חתיכת היתר ונוגע זה בזה וכו' הוא נלמד מדין ירך שנצלה בה הגיד ומדין כוליא דבסמוך: ומ"ש וכן אם נפל איסור על חתיכה שבקדרה שהיא חוץ לרוטב וכו' עד הרוטב מפעפע הטעם ומערבו ונכנס בכולו כמ"ש הרשב"א בת"ה ופשוט הוא ומחלוקת רש"י ור"י נתבאר בסימן צ"ב: ולענין צלי שאנו נוהגין לעשות בתנור בתוך המחבת ונותנין בה מעט מים ורוב החתיכה היא חוץ לרוטב הדבר פשוט דלר"י דינו כמבושל ולרש"י דינו כצלי כתב הגהות מיימון בפרק ט"ו בשם ר"פ גבי תתאה גבר סגי בנטילת מקום אם אין בו שומן מיהו אין להקל בזה דפעמים יש בו שומן ולאו אדעתיה ומיהו אפי' בלא שומן יש לאסור כולו והא דסגי בנטילת מקום במתניתין דנטף מרוטבו על החרס זהו משום דאין הרוטב נופל על כולו אלא טיפה בעלמא הוא דנפל

אבל גבי תתאה גבר חתיכת האיסור נוגעת כולה ולכך אוסרת דמפעפע בכולה עכ"ל והם מדברי סמ"ק ומ"מ לענין מעשה נ"ל כמ"ש רבינו:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו בד"א בירך עם גידו וכיוצא בו דבר כחוש וכו' אבל גדי שמן שצלאו בחלבו אסור לאכול אפי' ראש אזנו וכו' (שם: צז.) אהא דאמר שמואל קולף עד שמגיע לגיד מקשה בגמרא איני והא אמר רב הונא גדי שצלאו בחלבו אסור לאכול אפילו מראש אזנו ומשני שאני חלב דמפעפע והדר מקשה ובחלב אסור והא אמר רבה בר בר חנא עובדא הוה קמיה דרבי יוחנן בגדי שצלאו בחלבו ואמר קולף ואוכל עד שמגיע לחלבו ומשני ההוא כחוש הוה רב הונא בר יהודה אמר כוליא בחלבה היה כתבו התוס' דאפי' הראש למעלה וצד החלב והכליות למטה ועומד בשפוד בתנור אסור לאכול אפי' מראש אזנו דחלב מפעפע אפי' כלפי מעלה ודעת הרמב"ם בפט"ו מהמ"א דהא דאמרינן אסור לאכול מראש אזנו היינו כשאין בגדי ששים לבטל החלב אבל אם יש בבשר הגדי ששים לבטל החלב כגון שאינו שמן וכמות חלבו מועט קולף ואוכל עד שמגיע לחלב כדאורי רבי יוחנן והר"ן כתב שהרא"ה חולק בזה ואמר דאין חלב מפעפע מתבטל בצלי לעולם דקדרה הוא שמתבטל מפני שהרוטב מוליך האיסור בשוה אבל בצלי שהוא מפעפע מעצמו אפשר שהרבה ממנו מתכנס במקום אחד הלכך אפילו בששים לא בטיל ונראה מדברי הר"ן שהוא חולק עליו וגם גדולי כל הפוסקים חלוקים עליו שכבר כתבתי שהרמב"ם פסק שהוא מתבטל וכ"פ הרשב"א והתוס' והרא"ש כתבו ההוא כחוש הוה ולכך שרי דחלב כחוש אינו מפעפע ועי"ל כחוש הוה ויש בו מעט חלב ובטל בששים ואמאי דאמרינן שאני חלב דמפעפע כתבו התוספות וא"ת במתניתין איכא שומן גיד דמפעפע ואפי' נצלה נמי ליתסר כוליה ונראה לר"ת דשמנו של גיד אינו מפעפע וכתב הרא"ש שכך צ"ל לדברי רש"י והרי"ף שכתבו דשומנו של גיד אוסר ודלא כריב"ם שתירץ דכיון דשומנו של גיד מדרבנן לא החמירו בו יותר מבגיד ורבינו כתב דין גדי שצלאו בחלבו סתם ולא ביאר אם דעתו כתירוץ ראשון או כתירוץ שני והרשב"א כתב בת"ה נ"ל פי' של ר"ת שפי' כחוש הוה טבעו של חלב שהוא כחוש אינו מפעפע ולפיכך אפי' לא היה בבשר הגדי ששים לבטל את החלב אינו אוסר את כולו ובקליפה סגי או בנטילת מקום דה"ל כשמנו של גיד שמחמת כחישותו אינו מפעפע ובצלי אין אוסרין וכן דעת הרמב"ן ז"ל וכן כל הקרומות האסורין משום תרבא אם נמלחו או נצלו עם הבשר קולף ואוכל עד שמגיע להם וכן דעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל ויש לי ללמוד עליהם מדאמרינן כוליא בחלבא הוה אלמא חוטים שבכוליא וקרום שעליה המפסיק בינה ובין החלב שעליה אינה אוסרת אותה ולא עוד

אלא אפי' היה ע"ג הקרום חלב גמור הקרום חוצץ ומציל את הכוליא מלבלוע את החלב שעליו עכ"ל. ובת"ה הקצר כתב בלשון קצר וצח החלב והשומן מפעפעין ולכן אפי' ע"י צלי אפילו ע"י מליחה אוסרים את הכל עד שיהא בהיתר ששים כנגד כל האיסור ולפיכך גדי שמן שצלאו בחלבו אם אין בכל הגדי ששים כנגד כל החלב שבו אסור לאכול אפילו מראש אזנו שהחלב מפעפע הכל בד"א בגדי שמן אבל בכחוש אף ע"פ שאין בגדי ששים כנגד כל החלב שבו אינו אסור אלא כדי קליפה שהחלב של בהמה כחושה כחוש הוא בטבעו ואינו מפעפע וי"א שצריך נטילת מקום והראשון נ"ל עיקר אלא שיש לחוש לדברי המחמירים באיסורים של תורה: ומ"ש בענין הקרומות כ"כ המרדכי בפרק ג"ה דתורת גדי כחוש יש להם וסגי בקליפה ודברי הר"ן נראה שהם כדברי הרשב"א: כתב האגור בשם מהר"י מולין דטחול שנצלה בלי ניקור צריך ששים כנגד מה שעל הדד שחייבים עליו כרת וצריך נמי כדי נטילה דילמא אינו מפעפע עכ"ל: וכתב הרשב"א בת"ה הארוך והוי יודע כי כל דבר שיש לו פעפוע שנפל למקום ידוע מן החתיכה שאף ע"פ שיש בחתיכה לבטל האיסור צריך ליטול מקומו וכמו שאמרו בפ' כ"צ נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו יטול את מקומו. ובקיצור כתב כלשון הזה כל איסור מפעפע חם שנפל על גבי היתר חם אף על פי שיש בהיתר ששים לבטלו צריך ליטול ממקום שנפל שם האיסור קליפה עבה ביותר והוא הנקרא בכ"מ נטילת מקום עכ"ל ונ"ל דה"ה בצונן לתוך חם דצריך נטילת מקום אם הוא מפעפע אע"פ שיש בהיתר ששים כנגד איסור דדין צונן לתוך חם כדין חם כדאיתא פרק כ"צ (עו.) ואפשר דלרבותא נקט הרשב"א חם לתוך חם דאף ע"ג דחיים טובא לא אמרינן שהוא נימוח לגמרי ומתפשט בכל ההיתר ולא נשאר שום רושם במקום שנפל יותר מבכל שאר החתיכה אלא לעולם מקום שנפל בו צריך נטילת מקום וכ"ש בצונן לתוך חם דאיכא למימר טפי דודאי נשאר רושם במקום שנפל יותר מבשאר החתיכה מאחר שצונן היה האיסור וזו היא סברת כמה רבוותא שכתב המרדכי ס"פ ג"ה ואף ע"פ שר"ב אח"כ חזר בו אינך רבוותא לא חזרו בהם ואף ע"פ שכבר כתבתי שאין דעת הרמב"ם כן אלא שמאחר שיש בו כדי לבטל האיסור אינו צריך נטילת מקום ולא קליפה יש להחמיר כדברי הרשב"א: כתב עוד הרשב"א כבר ביארנו שאיסור מפעפע אפי' בצלי אוסר הכל היה אחד חם ואחד צונן ונפל האחד על חבירו התחתון גובר לעולם כמו שביארנו למעלה ולפיכך נפל חם לתוך צונן אינו אוסר אלא כדי קליפה אם נפל צונן לתוך חם הכל אסור עכ"ל והכל אסור שכתב היינו כל שאין בו ס' כנגד האיסור שאם יש בו ס' מתבטל הוא כמו שנתבאר בדבריו בפי' נמצא האיסור מפעפע בצלי דינו שוה לאיסור בישול שזה וזה בפחות מששים אסור ומוסיף צלי על

הבישול שאף ע"פ שיש ששים בהיתר מקום שנפל בו האיסור צריך נטילת מקום בצלי לדעת הרשב"א והכי נקטינן :

סעיף קטן י

ועל הא דאמרינן כוליא שצלאה בחלבה הוה ושריא משום דמפסיק קרמא כתב הרא"ש ונראה שגם כדי קליפה אוסר בכוליא שהחלב מבלע בקרום כדאמרינן לעיל תלתא קרומי הוו ומיהו בקליפה סגי דדבר מועט הוא ואינו מתפשט כ"כ וכך הם דברי רבינו ורבינו ירוחם כתב שי"מ שאם צלאה בחלב שעליה דודאי אסורה הכוליא שאין כח בקרום להפסיק אבל מיירי שצלאה בלובן שבתוכה שאין בו כח לפעפע בכל הכוליא אלא בכדי קליפה וכן אם צלאה בקרום שעליה לא עם החלב שעליה אינו מפעפע כ"כ ואינו אוסר אלא כדי קליפה כמו כל שאר קרומות ע"כ אע"פ שהגהות כתבו בפ' ט"ו דאפשר דלא קי"ל כשינוייא דכוליא בחלבא הוה וכו' על דברי רבינו והרא"ש יש לסמוך :

סעיף קטן יא

ומ"ש ולא מיבעיא חתיכה אחת שיש בה חלב שמפעפע בכולה אלא אפי' חתיכת האיסור כחוש וכו' נראה שטעמו משום שנמחה קצת השומן ונבלע בחתיכות האיסור חזר השומן ההוא חתיכת נבילה וכשהוא נבלע אח"כ בחתיכות ההיתר הוא מפעפע ולפי זה לדידן דנקטינן כרבינו אפרים דאין חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר בחלב כמו שכתבתי בסימן צ"ב אף ע"פ שחתיכת ההיתר שמן אם חתיכת האיסור כחוש שרי אבל אני מסופק אם הדין כן שהרי אפשר שטעמו של רבינו הוא מדאמר רב בפרק כיצד צולין (פסחים עו:) דאפילו בשר שחוטה שמן ובשר נבילה כחוש דאזיל בשר שחוטה ומפטם לבשר נבלה הכחוש והדר ליה בשר נבלה ומפטם ליה בריחיה לבשר שחוטה ואם בריחיה אנו אומרים כך כ"ש שי"ל כך בצלי ועוד אכתוב בזה בסוף הסימן בס"ד. לקמן בסמוך כתב רבינו דהא דחתיכת איסור אוסר חבירתה בנגיעתה דוקא שאיסורה מחמת עצמה או שבלעה איסור מפעפע אבל אם אין בה איסור אלא מה שבלעה ואותו איסור שבלעה אינו מפעפע אינה אוסרת אחרת המגעת בה אפי' אם נצלו יחד:

סעיף קטן יב

ומלוח שהוא מלוח עד שאינו נאכל מחמת מלחו וכבר פירשתי שיעור מליחתו בהלכות בשר בחלב סימן צ"א דינו כרותח בפרק ג"ה (צז:) הנהו אטמהתא דאימלחו בי ריש גלותא בגידא דנשיא רבינא אסר רב אחא שרא אמר ליה רב אחא לרבינא מאי דעתיך דאמר שמואל מליח הרי הוא כרותח והאמר שמואל וכו' וכ"ת מאי כרותח דקאמר כרותח דמבושל והא מדקאמר כבוש הרי הוא כמבושל מכלל דרותח דצלי קאמר קשיא פי'

רש"י משום שמנו של גיד הוה אסר להו רבינא דאילו משום גיד עצמו הא קי"ל דאין בגידין בנ"ט:

סעיף קטן יג

ומ"ש ולא לאסור הכל אלא כדי קליפה כבר כתבתי בסימן ע' שזהו דעת הרא"ש והרשב"א והר"ן דאין להחמיר ברותח דצלי (ב"ה דמליח) יותר מכדי קליפה ושלא כדעת הרמב"ן וכדמשמע מדברי הרמב"ם שאוסרים הכל וגם לא כדעת הרא"ה דמצריך נטילת מקום. וכתב הר"ן גבי הנהו אטמהתא דאימלחו בי ריש גלותא בגידא דנשיא לדברי מי שאומר דלצלי ולמליחה לא משערים בששים בכל ענין אסר להו רבינא ורב אחא שרי דסבירא ליה דמליח הרי הוא כרותח דצלי ובקליפה או בנטילת מקום סגי וכ"ת וכי הוי כרותח דצלי מאי הוי נימא דמפעפע כדאמרינן לעיל דחלב מפעפע אפי' לצלי יש לומר דלא עדיף שומן דגיד הנשה מחלב כחוש דאמרינן לעיל דאינו מפעפע והרמב"ן תירץ דבמליחה אפילו חלב שמן אינו מפעפע ואף על גב דאמרינן דמליח הרי הוא כרותח דצלי היינו לאפוקי מרותח דמבושל אבל להא מילתא גריע מצלי דאף על גב דבצלי מפעפע החלב במליחה אינו מפעפע והרשב"א חולק בדבר דכיון דרבינא סבירא ליה דמליח כרותח דמבושל דעדיף מצלי היכי נימא לדידן דגריעה מינה אלא ודאי משמע דכל מפעפע בצלי מפעפע במליחה וכדברי הרשב"א ז"ל נ"ל מדאמרינן לקמן ההוא כזיתא דתרבא דנפל לדיקולא דבישרא סבר רב אשי לשיעוריה במאי דבלע דיקולא משמע לכאורה דבשר הוא שנמלח בסל וש"מ דחלב במליחה מפעפע דאי לא למה ליה לשעוריה בקליפה סגי ליה עד כאן לשונו. ודברי הרשב"א שכתב הר"ן מבוארים בת"ה שהוא משוה מליחה לצלי לכל דבר וכתב כנגד מי שחולק על זה דאדרבא יותר יש לומר דמפעפע במליחה מבצלי מפני המוהל היוצא מן הבשר ע"י מליחה והוא כעין רוטב להוליך את האיסור ולפשטו בכל והרמב"ם כתב בפ"ז אין מולחין חלבים עם הבשר ולא מדיחין וכו' וכל הדברים האלו אסור לעשותן ואם נעשו לא נאסר הבשר נראה שאין צריך לא ביטול ולא קליפה אלא מדיח ואוכל ואף על פי שממ"ש בפרק ט"ו נראה שהוא מחמיר הרבה בבשר נבילה מליח שנבלל עם בשר שחוטה כבר כתבתי בסימן ע' דאפשר דבפ"ז מיירי בחלבים שאינם אסורים אלא מדברי סופרים כשמנו של גיד וכיוצא בו וסובר דהא דאמרינן בהנהו אטמהתא דרב אחא שרי בלי שום תיקון ובלי שום שיעור שרי אף על גב דמייתי הא דמליח הרי הוא כרותח לדברי רבינא קאמר דהוה בעי למיסר כאילו היה איסור תורה אבל לדידיה כיון דאינו אסור אלא מדרבנן בהדחה סגי והיינו דסתם תלמודא וכתב רב אחא שרי דמשמע בלי שום תיקון א"נ בפ"ז מיירי במליחה כל דהו כעין

מליחת חלבים ובפ' ט"ו מיירי במליח שאינו נאכל מחמת מלחו א"נ בפ"ז מיירי שמלח החלבים בפני עצמו אלא שמתוך שהבשר קרוב להם חיישינן שמא יגעו זה בזה ובפרק ט"ו מיירי שנמלחו יחד. ודעת רבינו כדעת הרשב"א והר"ן שהרי כתב לקמן בסמוך וכי היכי דמפלגינן בצלי בין כחוש לשמן ה"ה נמי בחום של מליח שאם החתיכה שמינה ונמלחה בחלבה או איסור מלוח וההיתר תפל והוא שמן מפעפע בכוליה ואוסר כולו עכ"ל ואף ע"פ שסתם וכתב שאוסר כולו לאו למימרא דלעולם אוסר בכולו אלא דוקא היכא דליכא ששים כנגד האיסור אבל אם יש ששים כנגד האיסור מישרא שרי כי היכי דשרי בצלי ולא חשש להאריך ולפרש לפי שסמך על מ"ש בסמוך שדין המליח שוה לדין הצלי והמרדכי כתב בפרק ג"ה כמה גדולים שכולם סוברים דחלב ובשר שנמלחו יחד משערים בששים זולת ראבי"ה שסובר דביטול בששים לא שייך גבי מליחה דאין האיסור עובר בכל אלא נשאר במקומו ולפיכך צריך קליפה ובקליפה מיהא סגי ליה. וכתב שרבינו אפרים אומר שנוהגים כראבי"ה וכיוצא בזה הוא סברת הרמב"ן שהבאתי שכתב הר"ן בשמו. מיהו מתוך דברי ראבי"ה אפשר לדקדק דלא איירי אלא בשאין החלב דבוק לבשר ומשום דאין חלב מפעפע מחתיכה לחתיכה בלא רוטב אבל חתיכת בשר שלא ניקרה מחלבה ונמלחה מודה דמתבטל בששים שבחתיכה עצמה. ובהגהות הפרק ההוא כתב בשם ש"ד במליחה או בצלי לא שייך אלא קליפה וצריך להעמיק בקליפתו יותר ממה שהיה קולף אם מלח בשר נבילה כחוש עם בשר כשר שהחלב מפעפע ונבלע בו יותר והכל לפי אומד הדעת כמה בלע יקלוף והא דאמרינן (חולין צו:) אסור לאכול אפי' מריש אודניה כגון שהחלב היה מרובה והיה מפעפע ונוטף מראש אזנו וכן פי' רש"י ופי' ראבי"ה אפי' חלב הרבה במליחה הוי כמו חלב מעט בצלייה והרב ממיץ אומר דבצלי ויש הרבה חתיכות ורוב חלב לא סגי אפי' בששים דשאר חתיכות אינם מסייעות רק במבושל שהרוטב מוליך הטעם בכולם ומסקנא דמילתא דראב"ן דחלב ובשר שנמלחו יחד צריך קליפה אפי' הוי יותר מששים וסגי בקליפה אפי' ליכא ששים ואני ראיתי כל רבותי שמבטלים בששים עכ"ל: ולענין הלכה כיון דרובא דהנך רבוותא סברי דמליחה בששים וגם הרשב"א והר"ן ורבינו סוברים כן הכי נקטינן וגם בהגהות ש"ד כתוב בשם מהרא"י קבלתי דהכי נוהגים לאסור במליחה עד ששים וגם לבטל בששים לא בעי קליפה ע"כ ומיהו כבר כתבתי שדעת הרשב"א שאף ע"פ שהוא בטל בששים צריך ליטול ממקום שנפל שם האיסור כדי נטילת מקום וג"כ דעת כמה רבוותא בעובדא דר"ב שהביא המרדכי בסוף פרק ג"ה ואף על פי שר"ב חזר בו אח"כ אינך רבוותא לא ראינו שחזרו בהם ואף ע"פ שמדברי הרמב"ם יש לדקדק דלא בעינן קליפה

מ"מ לענין מעשה יש להורות כדברי הרשב"א שכתב בהדיא לאסור . וכבר נתבאר שכל זה דוקא בחלב ממש אף ע"פ שהבשר שנצלה או נמלח עמו הוא כחוש אבל שומן גיד וקנוקנות שבו וקרומות אינם מפעפעים ובקליפה סגי להו והוא שהבשר שנמלח עמם לא היה שמן אבל אם היה שמן מפעפע האיסור על ידה ודינו כחלב גמור להתבטל בס' ולהצריכו לדעת הרשב"א כדי קליפה בשומן גיד דהוי ודאי דרבנן ובקרומות דמספקא לן אי הוו דאורייתא איפשר דנטילת מקום נמי בעו: וכל זה בחתיכה עצמה שהיה החלב דבוק ולענין שאר חתיכות דנמלחו יחד כתב המרדכי בפג"ה שהשיב הר"ם שאין בכל אחת מהם בפני עצמה ששים לבטל החלב אסורות ואין מצטרפין ביחד לבטל החלב כיון דאין חלב מפעפע מחתיכה לחתיכה בלא רוטב כמה שהוכחנו מטיפת חלב אם לא ניער וכיסה. ואם יש ספק באותן חתיכות באי זו חתיכה נגע החלב ויש שם חתיכות הרבה דאיכא לאסתפוקי דילמא בהא נגע או בהא נגע כולו מותר דחד בתרי בטלי ואפי' הם חתיכות הראויות להתכבד משום דכשאין איסור בחתיכה מחמת עצמה אלא מחמת דבר הבלוע בה אפי' הכיר תחלה אי זו היא שנגעה בו ונאסרת ושוב נתערבה בשתים ולא מינכרא בטלה ברוב כ"ש היכא דלא ידע מעולם אי זו נגעה ואי זו לא נגעה דשרי כולהו מספיקא דאכל חדא איכא למימר דילמא הא לא נגעה עד כאן משמע לי דהר"ם אוירי כשידוע בבירור שלא נגע החלב כי אם באחת מהן אלא שאין ידוע אי זו היא ולכן מתבטלת בשתים שידוע שלא נגע בהן שאל"כ הא איכא לאסתפוקי דילמא נגע בכולן והיאך יתבטלו ועוד שהרי כתבו דספק אם נמלחו טריפה וכשירה אסור מפני שהוא ספיקא דאורייתא וכ"נ מדקדוק לשונו שכתב אם יש ספק באותם חתיכות באי זו חתיכה נגע החלב ויש שם חתיכות הרבה דאיכא לאסתפוקי דילמא בהא נגע או בהא נגע וכ"נ ג"כ ממ"ש עוד המרדכי בשם ראבי"ה אם יש חתיכות הרבה ונגע האיסור באחד מהן ואין ידוע באיזה מהן אם ראוי להתכבד לא בטלי והכל אסור ואם לאו בטלה ברוב ולא בעינן קליפה דחד בתרי בטיל עכ"ל הרי שכתב בהדיא דבנגע באחד מהן ואינו יודע אי זו הוא מיירי משמע שידוע לו שלא נגע אלא באחד בלבד אבל אם אינו ידוע אם נגע בכולן כולן אסורות: (ב"ה) כנ"ל אלא שמצאתי בא"ח תשובות הר"מ ז"ל על חלב הרבה שהיה תלוי בקיבה ומלחוה עם הרבה מעיים הבני מעיים אחרים שרו דכיון שהאיסור היה מכוסה בתוך הקיבה אינו מוליך טעם אלא ע"י רוטב ואי אמרת משום ספיקא דאורייתא לחומרא דנימא בכל החתיכות זאת נמלחה עמה ואסורה דכיון דא"א דנגעה כולהו אמרינן דכל אחת שנמלחה עמה מיד בטלו האחרות דחד בתרי בטיל עכ"ל: ומיהו מ"ש ראבי"ה דהוי חתיכה הראויה להתכבד אף ע"פ שלא נאסרה אלא מבליעת איסור כבר נתבאר בסימן ק"א דכמה פוסקים כתבו

כדברי מהר"ם וה"ל ראבי"ה יחידאה לגבייהו: וכתב עוד המרדכי שהשיב רבינו נתנאל שאם אין (בחתיכות) [בחתיכת] בשר ס' מחלבה אך עם שאר החתיכות יש ששים מן החלב היה מחמיר ואוסר החתיכה שיש בה החלב אפי' יש בשאר החתיכות ששים מן החלב שמא אין חלב מפעפע מחתיכה לחתיכה ואין בהם ששים לבטלו אבל אם נוגע החלב בחתיכה אחרת מצטרפת אותה חתיכה עצמה לבטלה דכה"ג לא קרי פעפוע מחתיכה לחתיכה דכיון שנגע בה הוי כאילו דבוק בה עכ"ל ונלע"ד דכמהר"ם דסבר אינו מפעפע מחתיכה לחתיכה נקטינן שהוא יותר מפורסם מרבינו נתנאל ועוד דלא שבקינן מאי דפשיטא ליה למהר"ם משום מאי דמספקא לרבינו נתנאל: וכתב עוד בשם הר"י מוינא וא"ז שאם אין בחתיכה שבה החלב לבטלו בס' חתיכה עצמה נעשית נבילה ואוסרת שאר החתיכות בששים כנגד כל החתיכה שהחלב דבוק בה ע"כ ולטעמייהו אזלי דסברי דחתיכה עצמה נעשית נבילה אמרינן בכל האיסורין אבל לפי מה שכתבתי בסימן צ"ב שרוב הפוסקים בעלי הוראה הסכימו לדברי ה"ר אפרים שכתב דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר בחלב בלבד הכא לא בעינן ששים כנגד כל החתיכה וגם המרדכי כתב דמדברי ראבי"ה משמע דלא משערים אלא כנגד החלב לבדו שמעתי שהיו נוהגות הנשים כשנמלח חתיכת בשר עם חלב שבו לנקרו ולחזר למלוח הבשר ונ"ל שאין טעם בדבר דלמה לא תעלה מליחה ראשונה דאטו החלב שבה מעכבה מלפלוט דמה וסבור הייתי שטעם מי שהורה להן כן שאיפשר מפני שעל ידי שגוררין החלב נמצא שמגלה מקום בבשר שלא נגע בו המליח תחילה ואח"כ ראיתי שטעם זה אין לו שחר דאם כן חתיכה שנמלחה יהא אסור לחתכה לשתים והרי מעשים בכל יום חותכים הבשר אחר מליחתו לכמה חתיכות ולא פקפק אדם בדבר מעולם וכך מבואר בדברי תשובות הרשב"א להתיר ובשר שחותכים דק דק לפשטידא יוכיח הילכך אין להם על מה שיסמוכו כלל:

סעיף קטן יד

בד"א כשהאיסור וההיתר שניהם מלוחים וכו' כבר נתבאר בסימן ע':

סעיף קטן טו

כתב הרשב"א דוקא כשהאיסור המלוח למטה וכו' יראה שהוא סובר דחום ע"י מליח אוסר הכל וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן באמת שאני תמה על רבינו שראה תחלת דברי הרשב"א ולא הספיק לעיין בסופם עד שכתב עליו מ"ש ואילו נסתכל בסופם היה רואה שלא היה מחלוקת בינו ובין הרא"ש בכך שהרי ז"ל בת"ה על דין בשר שחוטה שנמלח עם בשר נבלה ודג טהור שמלחו עם דג טמא שאסורים בששניהם מלוחים או בשטמא מליח וטהור תפל דברים אלו שאמרנו יראה לי דוקא בשהיה הטמא המלוח למטה

והטהור התפל למעלה לפי שהתחתון גובר ומחמם את העליון ומבליעו אבל אם היה הטהור התפל למטה והטמא המלוח למעלה אינו אוסר את התחתון אלא כדי קליפה ובד"א כשהיה הטמא שמן לפי שהשומן מפעפע ואפילו ע"י צלי ואפילו ע"י מליחה ונבלע בכל ההיתר ואוסר את כולו אא"כ יש בו ס' של היתר כנגד כל האיסור אבל אם אין הטמא שמן אע"פ שהוא למטה והטהור למעלה אינו אוסר אלא כדי קליפה לפי שאין בו כח לפעפע לא ע"י צלי ולא על ידי מליחה לפי שאין המליח כרותח של מבושל אלא כרותח של צלי עכ"ל. הרי מפורש שלא אמר דחום ע"י מליח אוסר הכל אלא דוקא כשאיסור שמן ובהא להרא"ש נמי אוסר הכל כדאשכחן בגדי שמן שצלאו בחלבו שכתב וקי"ל דמליח כרותח דצלי וכ"כ רבינו בהדיא בסמוך וגדולה מזו כתב דאפילו איסור כחוש אם ההיתר שמן כל היכא דאיסור מליח והיתר תפל אוסר כולו וכבר פירשתי דכשאין בו ששים קאמר דאוסר כולו וכך פי' דברי הרשב"א ומ"מ נתברר שדברי הרשב"א בזה מוסכמים לדעת הרא"ש ולדעת רבינו:

סעיף קטן טז

וגם מה שחילק בין אם האיסור למטה או למעלה כתב ר"י שאין חילוק וכו' כ"כ התוספות והרא"ש גבי טהור מליח וטמא תפל מותר וכ"כ סה"ת והגה"מ בפ"ט בשם סמ"ק בסי' ר"ה וכתב עוד סמ"ק ויש לתמוה דכיון דמליח כרותח א"כ ה"ל להשוות מליחה לחם מחמת האור וי"ל נקוט האי כלל בידך דלעולם אין האיסור נפלט ונבלע בהיתר אא"כ יש כח באיסור עצמו מחמת מליחה או מחמת חמימות האור אך בזה יש חילוק דמחמת האור אותו שהוא גובר מרתיח את חבירו או מצנן את חבירו כי כן הוא דרך תולדות האור אבל מחמת מליחה אין כח באותו שהוא תפל לבטל כח המליחה וכן אין כח במליח לעשות התפל מליח כי כן הוא דרך המליחה דאינה יכולה להתבטל כי אם ע"י הדחה והשתא ניחא דגבי חום מחמת האור אזלינן בתר תתאה אפילו תתאה היתר משום דתתאה גבר א"כ הוא מרתיח ומחמם את העליון וה"ל חם לתוך חם דאוסר את הכל אבל אי תתאה צונן ועילאה חם אפילו אם עילאה חם הוא האיסור אינו אוסר אלא כדי קליפה משום דתתאה שהוא צונן גבר ומצנן את העליון שהוא האיסור ומבטלו מחמימותו וה"ל איסור צונן ולכך אין האיסור יכול ליבלע בהיתר יותר מכדי קליפה וכדי קליפה מיהא בלע דאדמיקר ליה בלע אבל לענין מליחה שאין זה מבטל את זה כדפרישית לא אזלינן בתר תתאה אלא בתר האיסור עכ"ל:

סעיף קטן יז

ומ"מ אין אוסר כולו שאין כח שע"י המלח להבליע אלא כדי קליפה כבר כתבתי בסימן ע' ובסימן צ"א שכן דעת הרא"ש והרשב"א והר"ן ולאפוקי מדברי החולקים בזה ומיהו

היינו דוקא כשהאיסור וההיתר שניהם כחושים שאם היה אחד מהם שמן כתב רבינו בסמוך שדינו שוה לצלי שהוא מפעפע בכולו ע"י החלב והשומן ואוסר כולו כלומר עד שיהא בהיתר ששים כנגד האיסור:

סעיף קטן יח

ומ"ש וכשהאיסור תפל הכל מותר ואפי' קליפה לא בעי זה פשוט שאם כשאמרו אסור אינו אלא עד כדי קליפה כשאמרו מותר ע"כ היינו לומר דאפילו קליפה לא בעי:

סעיף קטן יט

ולא שייך מליחה אלא באוכלים ולא בכלי הילכך גבינות שנעשו בדפוסי הנכרים וכולי וכן מלח שהוא נתון בקערה של בשר מותר ליתנו בחלב כ"כ התוס' והרא"ש בפרק כ"ה אלא דמלשון התוספות משמע דלכתחלה נמי שרי אבל המרדכי כתב על דפוסי גבינות הנכרים לכתחלה אסור משום הרחק מן הכיעור וכ"נ מדברי הרא"ש ורבינו ומיהו במלח הנתון בקערה משמע דלכתחלה שרי לכ"ע שהרי גם הרא"ש והמרדכי כתבו שרגילות הוא לעשות כן וכ"כ בא"ח בשם הרא"ה כלים של נכרי שהודחו יפה מותר ליתן בהם תבלים וכן בצל וכיוצא בו חריף שאינו מוצא דבר קשה יבש ביבש וכתוב שם בשם תשובות הרשב"א סי' שפ"ה מותר למלוח בשר בכלי שמכניסים בו הנכרים יין לקיום מכמה טעמים חדא שאין זה מפליט ועוד שאי אפשר שיפליט כל כך שיבא לידי נתינת טעם ועוד דאגב דטריד למיפלט דמא לא בלע ועוד דלא בלע אלא דבר המסתבך כשומן או ציר אבל דם דשריק וא"נ פליטת יין לא עכ"ל ואף ע"פ שכתב המרדכי דראבי"ה פליג בדין דפוסי הנכרים ואסר אפילו בדיעבד אם הם בני יומן על דברי התוספות והרא"ש וחיבורים שכתבו דבריהם סומכין להתיר בדיעבד : כתב האגור בשם אשיר"י מעשה בשפחת נכרי שמלחה טומאה בקערה ואחר שהסירה הטומאה מהקערה הכניסה אותה קערה במים רותחים שהיו במחבת על האש ומאותם המים נתנו בקמח ולשו עיסה ולא היו ששים לבטל הקערה שהיתה בת יומא ועתה אם נאמר דקמא קמא בטיל מה שנתנו בעיסה בטל גם לרבינו אפרים דאמר לא אמרי' חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב א"כ לא בעינן לא בעיסה. ולא במים אלא כנגד מה שבלוע מהטומאה בקערה ואף לפר"י ור"ת אין דומה המליחה בקערה לכבוש וסגי בס' כנגד הקליפה שבלעה הקערה דה"ל כרותח דצלי ולא בעי רק כדי קליפה עכ"ל:

סעיף קטן כ

וכי היכי דמפלגינן בצלי בין כחוש לשמן ה"נ בחום של מליח וכו' זה פשוט דכיון דאמרינן מליח הרי הוא כרותח דצלי יש להקישו לצלי בכל דבריו:

סעיף קטן כא

ומ"ש חתיכה שנפלה מקצתה לתוך הציר שאנו אומרים שמה שבציר אסור והשאר מותר אפי' אם יש בה שומן אין הציר מפעפע וכו' כ"כ התוס' והרא"ש בפרק ג"ה (צו:) אההיא דגדי שצלאו בחלבו אסור לאכול אפילו מראש אזנו ופירשו דאפילו היה הראש למעלה אסור משום דמפעפע החלב למעלה ומה שנהגו כשמולחים בשר הרבה ע"ג עצים ביחד והציר זב ונופל תחת העצים ופעמים מוצאים חתיכה אחת חציה מונחת בציר וחותכין מה שבתוך הציר ומתירין השאר ולא אמרינן שמפעפע למעלה כדאמרינן הכא היינו לפי שהדם אין דרכו לפעפע ואפילו דרך הילוכה אמרינן מישרק שריק ולא מיבלע כ"ש שאינו מפעפע למעלה ואפילו יש שומן בתוך הציר לא אמרינן שנעשית נבלה ומפעפע למעלה ואסור לדברי רבינו אפרים דסבר דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב ומיהא בלא"ה ניחא דכיון דלא איפשר האיסור להתפשט חוץ לציר שרי דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת כל החתיכות אלא כשאיסור יכול להתפשט בכל החתיכה כגון טיפת חלב שנפלה על חתיכה שטעם הטיפה מתפשט בכל החתיכה ונהי דאין לטיפה כח לאסור שאר החתיכות אותה חתיכה שנאסרה מסייעת לטיפה לאסרה אבל דם שאין לו כח לפעפע למעלה גם השומן הנאסר מכחו אינו מפעפע לאסור למעלה ותדע דבכל מקום שאנו אוסרין כדי קליפה אמאי אותה קליפה אינה חוזרת ואוסרת ובענין זה יאסר הכל אלא היינו טעמא לפי שאין טעם האיסור עובר כלל יותר מכדי קליפה הילכך גם הנאסר אינו אוסר ועוד דאלת"ה אין לך בשר מותר לעולם דהא כל בשר שנמלח כששוהה במלח יותר מכדי שיעור מליחה זמן מרובה יש בו טעם מלח יותר ואפ"ה לא אמרינן דמלח שעל הבשר נאסר מחמת הדם ויחזור ויאסור הבשר וצ"ל משום שאע"פ שטעם המלח נבלע בבשר הדם שבמלח אינו נבלע בו כלל מאחר שהדם אינו נבלע בבשר דדמא מישרק שריק עכ"ל. והביא רבינו ירוחם דברים אלו וכתב עוד וי"מ דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא כשהיא עומדת בפני עצמה אבל כאן שהקליפה מחוברת עם הירך אינה נעשית נבילה ולפי זה ירך שנתבשל בו שומן ג"ה דמשערינן בששים אין צריך לשער אלא בו בלבד אבל לא בקליפה כי הקליפה אינה נעשית נבילה כלל לפי' זה ולפי' התוס' שכתבו שנעשית הקליפה נבלה אבל אינה אוסרת חבירתה משערינן בשומן גיד ובכדי קליפה כי קודם הבישול נמלח ומליח כרותח דצלי והקליפה סמוך לשומן הגיד נעשית נבילה ע"כ ואע"פ שכבר כתבתי בסי' צ"ב דנקטינן כרבינו אפרים דסבר דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר בחלב בלבד כתבתי כל זה לפי שיש ללמוד ממנו כמה דברים:

סעיף קטן כב
והא דחתיכת איסור אוסרת חבירתה בנגיעתה דוקא שאיסורה מחמת עצמה וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל חתיכה שנאסרה מחמת שקבלה טעם ממקום אחר אינה אוסרת חברותיה אף על פי שנוגעת בהם כששתיהן חמות ואפילו נצלו שתיהן כאחד ונוגעות זו בזו בשעה שהן על גב האש שהדבר הבלוע אינו יוצא מחתיכה לחתיכה אלא ע"י רוטב שאם אתה אומר כן אין לך קליפה שהקליפה אוסרת קליפה הסמוכה לה וכן לעולם ואפילו היתה חתיכת ההיתר שמינה ושומן שבה מפעפע לפי שאין השומן של היתר מוליך עמו את האיסור אלא במקום שהאיסור יכול להלוך בטבעו עכ"ל ולפי שמתוך דברי התוספות והרא"ש שכתבתי בסמוך אנו לומדין כן מפני כך לא כתב רבי' דברים אלו בשם הרשב"א ויש לתמוה על דברים אלו שהם סותרים למה שכתב לעיל אפילו חתיכת האיסור כחושה וחתיכת היתר שנצלה עמה שמינה האיסור מפעפע בכולו. וכאן כתב שאין השומן שבה מוליך עמו האיסור אלא במקום שהאיסור יכול לילך בטבעו אבל לא קשיא לי ממ"ש קודם לכן בחתיכה שנפלה לתוך הציר שאפילו אם יש בה שומן אין הציר מפעפע על ידו וכו' דאיכא למימר שאני דם דמישרק שריק אפילו דרך הילוכו כ"ש דאינו מפעפע וכמ"ש התוס' והרא"ש אבל שאר איסורין דלא שרקי אין הכי נמי דמפעפע ע"י שומן דהיתרא אבל ממ"ש כאן קשיא :

סעיף קטן כג
וכתב הרשב"א בד"א כשבלע איסור שאינו מפעפע וכו' גם זה בת"ה:

סעיף קטן כד
ומ"ש בין נוגעות זו בזו חם בחם לאו דוקא דה"ה אם התחתונה חמה והעליונה צוננת וכ"כ בת"ה הארוך וכדאמרינן בפ' כ"צ דתתאה גבר:

סעיף קטן כה
ומ"ש שנוגעות זו בזו חם בחם מפני שסמך על מ"ש כבר דצונן לתוך חם אוסר כמו חם לתוך חם: כתב עוד הרשב"א דברים אלו שאמרנו אפילו בשר בחלב שהחלב אינו מפעפע ואע"פ שעשאוה כחתיכת נבילה כמו שביארנו לא עשאוה כנבילה עצמה לדבר זה :

סעיף קטן כו
וכתב בספר התרומות מלח הבלוע מדם כו' ז"ל ספר התרומה מלח הבלוע מדם או מאיסור ונתנהו בקדרה אם יש בקדרה ששים כנגד כל המלח הכל מותר אע"פ שהמלח שנעשה נבילה נתן טעם בקדרה וטעם אפילו באלף לא בטיל דאינו חמור יותר מאילו היה כולו דם או איסור הבלוע בו וכן דקדקו התוספות בפ' כ"ה (ד' קח.) גבי פלוגתא דאיפשר לסוחטו אסור וכתוב עוד בספר התרומה דהיינו במלח או תבלין הבלועין מאיסור ממש

אבל אם הם בלועים מבשר היתר ונתנום בחלב או איפכא א"צ ששים במלח או בתבלין כי אם ששים מן הבלועה שם מטיפת חלב או של שמנונית כיון שלא היו בלועים מאיסור ורבי' לא כתב דין זה כאן לפי שכבר כתבו בסי' צ"ד:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבי' ור"ש מקוצי וריב"א כתבו כיון שהמלח נימוח עם הדם וכו' כ"כ סמ"ג וכתב שהביאו ראיה לדבריהם. ומתוך לשון סה"ת שכתבתי יתבאר לך שכל זה אינו אלא לדעת ר"ת דסבר דבכל האיסורין אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה דאילו לדעת רבינו אפרים דאמר דלא אמרי' חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב בלבד א"צ ששים אפילו כנגד המלח דבששים כנגד האיסור הבלוע בו סגי וכבר כתבתי כן בסי' צ"ד על מ"ש שאם חתכו צנון בסכין של נכרי צריך ששים כנגד כל הצנון ובסימן צ"ב כתבתי דכרבי' אפרים נקטינן . והרשב"א כתב הפרש יש בין בשר בחלב לשאר האיסורין שנתנו טעם בחתיכה של היתר שהבשר שנאסר מחמת החלב שנתן בו טעם אין רואין אותו כחלב שאסרו אלא הכל כבשר בחלב וחלב בבשר כמו שביארנו אבל בשאר האיסורין רואין אותו כדבר שאסרו ולפיכך מלח שנאסר מחמת דם או מחמת ציר של נבילה ונפל לקדרה ויש בקדרה ששים כנגד ממשה של מלח אע"פ שטעם המלח נטעם ונרגש בקדרה וטעם אינו בטל אפילו כן מותר לפי שאין רואין את המלח כמלח אסור מחמת עצמו וכמלח של ע"ז אלא כדם או ציר הנבילה שאסרוה עכ"ל וזה כדברי ספר התרומה ואע"פ שהוא פוסק כדברי רבינו אפרים לא נמנע מלכתוב כן משום דבמלח וכיוצא בו לא נפקא לן מידי בין שיש בה ששים כנגד האיסור הבלוע ליש בה ששים כנגד כל המלח דאין לך קדרה שאין בה יותר משיעור כל מלח הניתן בה כמה מאות פעמים ואם לא יהיה בה יותר מששים כנגד כל המלח היא מלוחה ביותר ואינה ראויה לאכילה כלל ואין לספר הימנה. ויותר נכון לומר דאפילו לדברי רבי' אפרים לא משערינן ששים כנגד הדם לבדו משום דלא ידעינן כמה דם בלוע במלח הילכך צריך לשער כנגד המלח:

סימן קו

סעיף קטן א

כתב הרשב"א אע"פ שאין חתיכה שבלעה איסור נעשית נבילה ואינה אוסרת אלא לפי חשבון האיסור שבה אעפ"כ כשנופלת לקדרה שיש בה ששים לבטל האיסור הבלוע שבה אין החתיכה חוזרת לקדמותה וכו' ואיני מבין דבריו דכיון שהכל מצטרף לבטלו ע"כ הטעם מתבלבל בכולו וכו' ואני אומר שאיני מבין דברי רבי' שכתב דכיון שהכל מצטרף לבטלו ע"כ הטעם מתבלבל בכולו כלומר כל טעם האיסור הבלוע בחתיכה זו

מתבלבל בכל החתיכות דמנין לו להכריח כן דאי משום דמצרכי' ששים כנגד כל האיסור אין משם ראיה דהא אפי' אם ברור לנו שאין הכל מתפשט ומתבלבל אנו מצרכינן ששים כנגד כולו וכדאמרי' גבי כחל בדידיה משערינן דאי במאי דנפק מיניה מנא ידעינן והכי נמי דכוותה הילכך ודאי דברי הרשב"א עיקר ודברים אלו לא מפי עצמו אמרן אלא מפי רבינו אפרים וכמ"ש בחידושיו פ' כ"ה וטעמא דמילתא משמע בת"ה הארוך דהיינו משום דכיון דחתיכה זו נאסרה א"א לה לחזור להיתרה אא"כ יהיה ברור לנו שיצא איסור זה ממנה ונתפשט בה ובכל החתיכות בשוה כמו שהוא בדבר הנבלל ונימוח וכיון שבדבר שאינו נבלל ונימוח אין אנו יכולין לומר כן אדרבה משמע דברור לנו שנשאר בחתיכה זו יותר חלק איסור ממה שנבלע בחתיכות אחרות הילכך לא יצתה חתיכה זו מאיסורה ותמיהא לי דאי מהאי טעמא ליטעמא קפילא לחתיכה זו ואי לית בה טעמא דאיסורא תשתרי שהרי נתברר שאיסור הבלוע בה נפלט ממנה עד שלא נשאר בהן בנותן טעם ולמה תאסר ושמא יש לומר דכיון שכבר נאסרה אע"פ שנפלט קצת מאיסור שבה לעולם אסורה עד שיפלט כולו לגמרי ולא ישאר בה ממנה כלל ולא דמי לדבר הנבלל ונימוח שמאחר שהכל מתערב זה עם זה בשוה ואין תוספת איסור בנאסר מבהיתר חשיב כאילו נפלט כולו אח"כ מצאתי בתשובות להרמב"ן סי' קנ"א שנשאל זה מהרשב"א והשיב כמו שכתבתי וכ' עוד באותה תשובה ומה שנסתפק לך אם אותה חתיכה מצטרפת לבטל האיסור נ"ל שגם היא מצטרפת לבטל האיסור תדע שאם היה איפשר לסחוט את האיסור שבה להעלות את האיסור היא עצמה מותרת היא וה"ז ככחל שאמרו כחל בששים וכחל מן המנין וכחל עצמו אסור עכ"ל:

סעיף קטן ב

וכתב עוד הרשב"א חתיכה שיש בה חלב שנתבשלה בקדרה וכו' דברי הרשב"א נכונים וברורים בטעמם:

סעיף קטן ג

ומ"ש וזה לפי סברתו וכו' אבל לפי מה שכתבתי וכולי כבר הוכחתי דדברי הרשב"א עיקר ואף לפי דברי רבי' בההיא אינה ענין לדין זה וכמ"ש הוא עצמו ומ"מ יש לחלק והוא דבר פשוט ולא ניתן ליכתב לרוב פשיטותו :

סימן קז

סעיף קטן א

כתב בספר המצות דגים קטנים שנתבשלו וכו' יש אוסרים אפי' מכירו וזורקו וכו' בסימן קל"ב כתב כן הסמ"ג ובמקום המים שכתב רבינו פעמיים כתוב שם חמין וכך הוא הגירסא הנכונה וכן הוא בספר התרומה ג"כ ואע"פ שבסמ"ג כתוב בסוף הענין לפי

שאיסור הנבלע ואין איסורו מחמת עצמו אינו חוזר ונפלט ביבש אלא ע"י מים שעמהם מפרש רבי' דה"ק ע"י מים רותחין שעמהם וכן הוא בסה"ת ולפיכך כתב כי אם ע"י בישול וביאור הדברים שדג טמא זה נמצא בתמחוי שהאוסרים חוששין שמא כשעירה הדגים מהאלפס לתמחוי לא עירה בבת אחת לגמרי ואחר שהתחיל לערות שמא נשאר הדג טמא באלפס עם מעט דגים ומעט מים עד שאין במים ובדגים ההם ס' כנגדו ונאסרו הם וכשגמר העירוי על הראשונים שעירה בתחילה נאסרו גם הם מחמת אותם הדגים שנשתיירו עם הדג טמא האחרון ועכשיו נגעו בהם בעודם חמין הילכך אע"פ שאנו רואין בתמחוי ס' ויותר כנגד הדג טמא הכל אסור ודעת המתירין משום דאפי' את"ל שנשתיירו מעט דגים באלפס ודג טמא ביניהם ונאסרו אותם הדגים מחמתו אין בכך כלום שאותם הדגים הם מתבטלין בדגים שעירה ראשונים חד בתרי דאין להם דין בריה שלא להתבטל מאחר שאין איסורן אלא מחמת בלע: וכתב עוד בסמ"ג אמנם ביצים שנתבשלו ונמצא באחד מהם אפרוח הכל אסור דאין רגילות לבשל ביצים כ"כ ביחד שיהא כ' ביצים או ל' הנאסרות בטלים בתערובות ברוב של היתר לכן טוב להמתין עד שיצטנן קודם שיוציאם מן המים שנתבשלו שם ואם רוצה למהר ישים מים צוננין עמהם לצננם תחלה ואעפ"כ לא היה מצריך להגעיל המחבת כי בשביל ספק כזה אין לחוש שנשארו לבסוף אלא העמד המחבת בחזקת כשרות שהיתה מתחלה ועוד היה אומר רבינו שמשון טעם אחר להתיר שיש לנו לומר דאיסורא ברובא איתיה כדאמרי' בזבחים (עד.) הילכך אין לתלות שבסוף העירוי עם מעט מים נשאר שם הדג טמא עכ"ל:

סעיף קטן ב

י"א זבוב או נמלה שהוציאוהו בכף צריך ליזהר וכו' כ"נ מדברי ש"ד (ב"ה וכ"כ בא"ח) וכ"כ רבי' ירוחם בשם הר"מ:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו וא"צ ס' אלא כנגד הזבוב הוא ממ"ש בסי' צ"ח ואם ידוע כמה הוא האיסור כגון כף חדשה שניער בה כזית חלב וכו' ודע שרבינו ירוחם כתב עוד בענין הזבוב שאם נמצא בתמחוי שהוא כלי שני וחלקו ממנה בשאר קערות בכף הכל מותר מכמה טעמים שכתב בשם הר"מ. וכתב עוד בשם הרא"ש בתשובה שכף מלא תבשיל שלקחו מהקדירה נמצא בו נמלה והתירו כי לא היה בנמלה אחד מס' במלוא הכף אבל בזבוב הנמצא בכף צוה להגעיל הכף כי לא היה בכף ס' כנגד הזבוב ע"כ לפי מ"ש רבינו בסימן ק"ד בשם הרשב"א דדברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם כנמלים וזבובים ויתושים אפי' נתערבו בתבשיל ונמחה גופן לתוכו אם ההיתר רבה עליו מותרים א"כ בכה"ג דליכא אלא פליטת הזבוב או הנמלה פשיטא דבכל גוונא שרי וכבר כתבתי שם דכמה רבוותא

סברי כהרשב"א ואע"פ שרבינו כתב כאן דין הזבוב וחלק על המצריכים ס' כנגד כל הכף ומשמע דכנגד הזבוב מיהא ס"ל דבעי ס' איפשר דלדבריהם קאמר אבל איהו כהרשב"א ס"ל דכיון שההיתר רבה על האיסור שרי בכל גוונא :

סימן קח

סעיף קטן א

ריח של איסור שנתערב בהיתר וכו' כבר נתבאר כל זה בסימן צ"ז:

סעיף קטן ב

פת חמה שמונחת על גבי חבית פתוחה של יין נסך אסור וכו' אבל אם הפת צוננת וכו' בפ' בתרא דע"ז (סו:) גרסינן האי בת תיהא ישראל בדנכרי אבייי אמר אסור רבא אמר מותר אבייי אמר אסור ריחא מילתא היא רבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא אמר רב מרי כתנאי הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית של יין של תרומה ר"מ אוסר ור' יהודה מתיר ר' יוסי מתיר בשל חיטים ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות לרבא ודאי תנאי היא לאביי מי לימא תנאי היא אמר לך אביי מי לאו איתמר עלה אר"ל בפת חמה וחבית פתוחה דברי הכל אסור בפת צוננת וחבית מגופה דברי הכל מותר לא נחלקו אלא בפת חמה וחבית מגופה בפת צוננת וחבית פתוחה והא דידי נמי כפת חמה וחבית פתוחה דמי וכיון דקי"ל כרבי יוסי לגבי ר"מ ור' יהודה בכולהו גווני שרי בר מפת חמה וחבית פתוחה ומיהו ה"מ בפת חטים אבל בפת שעורים אסור כדקאמר ר' יוסי וכן בת תיהא כבר כתבתי שהוא מחלוקת אביי ורבא והלכה כרבא דשרי וכ"פ כל הפוסקים:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו פירוש נקב שעושין בחבית להריח וכו' כן פי' רש"י והערוך פי' שמהנקב שואפים ריח היין בפיהם ויודעים אם הוא טוב וכתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן רל"ד שכך הם היו מפרשים ושכן פי' הרמב"ן ז"ל: כתב הרשב"א שם בתשובה שאלת נכרים הללו שמשימין פלפלין וזנגביל בתוך קנקני היין לתת טעם ביין אותם בשמים מהו להריח בהם כבת תיהא דישראל מותר ביינו של נכרי תשובה מסתברא שמותר להריח בהם אפילו לכתחלה לפי שאין היין נותן בהם כח ואין עושין כן ליתן היין טעם בתבלין אלא אדרבא ליתן התבלין טעם ביין וגם זה שמריח בהם אינו מכוין לריח היין אלא לריח התבלין ומ"מ מסתברא דלבשמים דהבדלה אסור משום הקריבהו נא לפחתך וכתב עוד ובשמים של ע"ז ושל כלאי הכרם ושל ערלה אסרו להריח בהם דאסורים הן בהנאה דכל שעושין להריח בהן כוורד והדס היינו פלוגתא דאביי ורבא בפרק כל שעה (פסחים כה:) ולאביי נמי כל שמריח בהן לקלוט ריחן אסור דהיינו חניות המעוטרות בוורד והדס בפ"ק

דע"ז (יב:) עכ"ל וכ"כ בא"ח וז"ל זה הכלל כל מידי דלא הוי לריחא ריחא לאו מילתא היא אבל דבר שעומד להריח כגון ורד והדס אסור ליהנות מהריח עכ"ל .

סימן קט

סעיף קטן א

חתיכה שאינה ראויה להתכבד שנתערבה באחרות יבש ביבש בטלה אפי' חד בתרי בפג"ה (צט: ק.) אהא דתנן ג"ה שנתבשל עם הגידים בזמן שאינו מכירו כולם אסורות וכן חתיכה של נבילה או של דג טמא שנתבשלו עם החתיכות בזמן שאינו מכירן כולם אסורין מקשינן בגמרא וליבטלו ברובא ומשני אגיד בריה שאני ואחתיכה משני בחתיכה הראויה להתכבד משמע דאי לאו טעמא דבריה וחתיכה הראויה להתכבד הוו בטלי ברוב וה"נ משמע בר"פ התערובות (עב.) ובריש ביצה (ד:) וכתבו התוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן דאפי' איסורא דרבנן ליכא כדמשמע הכא ואע"פ שראב"ד פירש דהא דמקשי וליבטיל ברובא לאו ברובא ממש קאמר דהיינו חד בתרי דהא מדרבנן ששים בעינן אלא ברבייה קאמר דהיינו ששים וכ"כ מדברי רש"י וכ"כ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ' ט"ו נפל חלב כליות לחלב האליה ונימוח הכל אם היה חלב האליה בשנים כחלב הכליות הרי הכל מותר מן התורה אפי' חתיכה נבילה שנתערבה בשתי חתיכות של שחוטה הכל מותר מן התורה אבל מדברי סופרים הכל אסור עד שיאבד דבר האסור מעוצם מיעוטו וכו' כבר הביאו הרשב"א והר"ן ראיה מדאמרינן בפ' הזהב (בבא מציעא ד' נב.) התרומה והבכורים חייבים עליהם מיתה וחומש ואסורין לזרים ועולין באחד וק' משא"כ במעשר ואמרינן עלה דמשא"כ במעשר דבטל ברובא והתם ודאי מדרבנן קאמר דומיא דאחד וק' דתרומה וביבש ביבש הוא דאילו לח בלח ששים בעינן וקאמר דבטיל ברובא כלומר חד בתרי כשאר האיסורים שלא החמירו עליו כמו שהחמירו בתרומה ולא כדמשמע מרש"י שמפרש בטל ברובא ברבייה קאמר דהיינו ס' דא"כ היכי קאמר סתמא משא"כ במעשר דבטל ברבייה תרומה ובכורים נמי בטלי ברבייה שהרי יש להם שיעור ושיעור מועט כנגד שיעור מרובה אין אומרים על המועט בטל ברוב: וכתב הרשב"א בת"ה הארוך שעל הסכמה זו שהסכימו רובן של ראשונים דיבש ביבש בטל ברוב ממש אנו סומכין ועושין מעשה וכן פסק בסה"ת וסמ"ק וכתב הרשב"א בתשובה סימן רע"ג שאותם הסוברים לומר דאפי' יבש ביבש בכל האיסורים אינו בטל בפחות מששים אמרו שאם נתערב יבש ביבש בפחות מס' אם נפל אחד מהם לים השאר מותרים ועל פי מה שיתבאר בסימן שאחר זה וכתב שיש מגדולי המורים חולקים בזה ואומרים שלא התירו בנפלה אחד מהן לים אלא בחומר התערובות כלומר בק"א כתרומה או באחד

ומאתים כערלה או לאסור כל התערובות כשור הנסקל ויין נסך אבל כשנפלה לפחות מס' אע"פ שנפלה אחת מהן לים לא נתיר את השאר ודע דהא דאמרינן יבש ביבש חד בתרי בטל היינו לאפוקי דבר לח או נמוח ומתפשט אבל כל דבר שהוא עומד בעצמו אלא שהוא מעורב עם אחרים אע"פ שהוא מבושל במים או משקים אחרים מקרי יבש ביבש דהא על חתיכה שנתבשלה עם שאר חתיכות מקשי ליבטול ברובא כלומר חד בתרי וכדפרישנא וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן רפ"ג ותכ"ה וכן הוא בתשובות להרמב"ן סימן קפ"ב וכ"כ בסה"ת:

סעיף קטן ב

ולכאורה נראה שאין חילוק בין נתערבה במינה בין שלא במינה וכו' אבל בעל התרומות כתב דוקא שנתערבה במינה וכו' כ"כ הר"ן בספג"ה וז"ל ומיהו כי אמרינן דיבש ביבש בטל חד בתרי אפי' מדרבנן ה"מ במין במינו דכיון דמדאורייתא אפי' לח בלח ברובא בטיל לא אחמור רבנן יבש ביבש דהא א"א למיתי לידי איסורא דאורייתא אבל במין בשאינו מינו דבלח בלח אזלינן בתר טעמא אפי' ביבש נמי בעינן ששים כי היכי דאי מבשל להו בהדדי לא ליתי לידי טעמא דהוי איסורא דאורייתא עכ"ל:

סעיף קטן ג

וכיון שנתבטלה החתיכה ברוב מותר לגמרי ואפילו איסורא דרבנן ליכא כבר נתבאר:

סעיף קטן ד

ומותר לאדם אחד לאכול כולם ביחד אע"פ שודאי אוכל איסור וכן מותר לאכול כל א' וא' בפני עצמה כ"כ הרא"ש בסוף פ' ג"ה דאע"ג דבפרק התערובות (עד.) תניא ר' יהודה אומר רמוני בדן אוסרין בכל שהן וכו' ופר"י שהשלש אסור לאכלן כאחת דהתם התערובת השני מותר משום ספק ספיקא דאמרי' איתיה לאיסורא בתערובת הראשון ואי אמרת נמי נפל לתערובת השני כל חד כי אכיל ליה היתר קא אכיל אבל אי אכיל שלשתן כאחד קא אכיל חדא מתערובת הראשון והוי חד ספיקא אבל הכא חד בתרי בדבר יבש דאפילו מדרבנן בטל דלא משום ספיקא שריין ליה אפילו אי אכיל ליה חדא חדא ליכא אלא חד ספיקא וספיקא דאורייתא לחומרא אלא משום דגזירת הכתוב הוא דכתיב אחרי רבים להטות הילכך חד בתרי בטיל ונהפך איסור להיות היתר ומותר לאכלן אפי' כולן כאחד וגם לא דמי לטבעת ע"ז שנתערבה באלף טבעות ונפל אחד מהם לים הגדול הותרו כולן כאחת ופר"י דאסור ליהנות מהן כולן כאחד וכן איברי תמימים באיברי בעלי מומין דקאמר ר"א אם קרב ראש אחד יקרבו כל הראשים וקאמר ר"א דלא התיר ר"א אלא ב' ב' אבל אחד לא ופר"י דגם כולם כאחד אסור להקריב דהתם ע"י התערובות נאסרו כולם אלא דמקילים לתלות האיסור באותו שפירש וכולי האי לא מקילים להתירן כולן כאחד

ולא שרינן להו אלא ע"י ספק ספיקא דאמרינן דילמא דאיסורא נפל ואם תמצא לומר דלא נפל דאיסורא כיון דלא אכיל כולן כאחד אמרינן הנשאר הוא האסור אבל דבר יבש חד בתרי דבטל ברוב לאו משום ספיקא מותר אלא דגזירת הכתוב הוא הילכך מותר לאכלן כולן כאחד וגם מטעם זה לא מצריכינן ביבש חד בתרי לאכלן שנים שנים כדאמרינן גבי טבעת ואיברי קדשים משום דהתם נאסרו ע"י תערובות ומקילים בהו לתלות האיסור באותו שפירש ולהכי בעינן שיאכלם או שיקריבם שנים שנים דממ"נ איכא בההיא אכילה ובההיא הקרבה חדא דהיתירא אבל יבש ביבש לא נאסר תערובתו הילכך מצי למכלינהו כולהו כחדא עכ"ל וכ"כ סמ"ק וז"ל אפי' נתבשלו כולם יחד אפי' רוטב מותר מן הדין אחר שכבר נתבטלה אבל הרשב"א הצריך לאוכלם אחת אחת שהרי כתב וז"ל חתיכה של נבילה שאינה ראויה להתכבד שנתערבה באחרות יבש ביבש בטלים אפי' אחד בתוך שנים ואפי' של איסור של דבריהם אין כאן והקילו בדבר זה לפי שכל א' עומד בעצמו ואוכל כל א' בפני עצמו וכיון שנתבטל ברוב דבר תורה ואין כאן איסור של תורה כשאוכל האחד אני אומר זהו של היתר וכן בכל א' וא' ואפי' באחרון אני אומר מה שנאכל ראשון הוא היה של איסור וכבר הלך לו וזה של היתר הוא משא"כ בדברים הנבללים ולפיכך אינו אוכלן כולן כאחד ואינו מבשלן כאחד עכ"ל: וסמ"ג כתב דיש להחמיר שלא לאכלן אדם א' שנמצא שאוכל בודאי איסור והוא מדברי התוס' בפרק ג"ה ולפי דברי הרא"ש ודאי מותר שהרי האיסור נתבטל ואין כאן איסור כלל הילכך אפי' לאכלן אדם אחד שרי:

סעיף קטן ה

ואין צריך להשליך אחד כנגד האיסור כ"כ בסה"ת וסמ"ק כלומר דאע"ג דתרומה שנתערבה בק' של חולין בטלה ומותר הכל לזרים וצריך להרים אחד כשיעור תרומה שנפלה כדתנן במס' תרומות הרי מפרש בירושלמי דהיינו מפני גזל הכהן אבל באיסור שבטל בהיתר ליכא משום גזל אם הם של אדם א'. וכ"כ הרא"ש בסוף מסכ' ע"ז ולאפוקי מדברי רש"י שכתב שם דשדי חדא לכלבים ואינך שרו באכילה וכתב בהגהות ש"ד יראה דאע"פ דקי"ל דא"צ להשליך א' אלא גבי תרומה מפני גזל כהן דוקא להשליך לאיבוד או לתת לנכרי לא צריכים אבל להאכיל לשני בני אדם יש להחמיר דליכא פסידא כולי האי והא דאמרינן לעיל דמהר"ם נתן א' לנכרי ולא רצה לסמוך על ביטול ברוב אפשר משום דהוא היה ת"ח וצדיק והיה נראה דרך גנאי שיזדמן שום אפילת איסור לפיהו כדמפרשים התוס' (חולין ה:) גבי השתא בהמתן של צדיקים וכו' וכיון שרצה מהר"מ להחמיר ולהסיר אחד ולתלות ולומר שהוא האיסור והשאר כולם היתר לא נתן אותה

חתיכה לישראל אחר שהיה נראה כמאכילו איסור ולא רצה לסמוך אשריותא דשני בני אדם דמ"מ היה הוא בספיקא כמו אידך ומ"מ הסומך על דברי רמב"ם ואשיר"י לאוכלן כאחד לאדם אחד לא הפסיד עכ"ל :

סעיף קטן ו

ואפילו אם האיסור איסור הנאה כגון חמץ בפסח בטל ברוב וכו' עד מתיר הכל ואפי' באכילה הכל בסוף ע"ז וכבר נתבאר בטור א"ח סי' תמ"ז והרשב"א כתב שנ"ל שלא אמרו דיבש ביבש חד בתרי בטיל אלא באיסורי נותן טעם דכיון שאין איסורו אלא מחמת טעמו ואפשר לומר בכל אחד אינו טועם עכשיו טעמו של איסור אבל בכל האיסורין שהחמירו בהם לאסרם למעלה מכדי נ"ט ר"ל למעלה מס' אין הפרש בין יבש לבלול שהרי לא מחמת טעמם בלבד אסרום אלא חומר שהחמירו באיסורין אלו ועד שיתערבו בשיעורים שהחמירו ונתנו להם אינם בטלים למה"ד לתרומה שנתערבה בחולין שאפי' יבש ביבש אינו עולה בפחות מק' ולפיכך ככר חמץ שנתערב בפסח עם ככרות של מצה אינו בטל לעולם ואפילו ככר קטן שאינו חשוב כככרות של נחתום או אפילו פחות מכן עכ"ל ודבר ברור הוא שאין זה דרכו של הרא"ש אלא שהוא סובר דלגמרי נתבטל חד בתרי יבש ביבש וחזר הכל היתר גמור ואם כן אף באיסורים שהם למעלה מכדי נ"ט שרי וזהו שהתיר תערובת חמץ ביבש אפילו באכילה:

סעיף קטן ז

ואם בישל התערובת אחר שנתבטל ברוב כתב הרשב"א שכל אחד ואחד מותר בפני עצמו והרוטב בנותן טעם כן כתב בת"ה בתחלה ובתשובה סימן ער"ב כתב שתמהו עליו למה כתב שכל אחד ואחד מותר הרי בכל יש מטעם האיסור אם היה אפשר למיקם אטעמא והשיב בזה צדקת וכבר צויתי לתקן כן עבר ובשלן כאחד אפילו לאכול כל אחד בפני עצמו אסור שהרוטב בנ"ט ונבלע בחתיכות עכ"ל וכ"כ בת"ה שלפני וז"ל ת"ה הארוך על היתר ביטול יבש ביבש חד בתרי מסתברא דטעמא דמילתא משום דבדברים הנבללים שא"א להפריד החתיכות ולאכול כל חתיכה בפני עצמה צריך ששים לפי שבפחות משיעור זה האיסור נטעם ונרגש בכל ואפילו מין במינו שאין טעם האיסור נרגש בו מ"מ כיון שכנגדו במין ושאינו מינו נרגש החמירו ואסרוהו מדבריהם אבל יבש ביבש שהוא יכול לאכול כל חתיכה וחתיכה בפני עצמה אוכל כל חתיכה בפני עצמה כו' וכשאוכל האחרונה שבכולן אני אומר במה שכבר נאכל היה האיסור וזו של היתר היא ולפיכך אוכל כל אחד בפני עצמו ואינו חושש דכיון שיש שם כדי שיעור ביטול מדאורייתא ואפשר לומר בכל אחד שמא עכשיו אינו אוכל האיסור הקלו בו אף מדבריהם שלא להצריכו ששים כשאר האיסורים ודוקא לאכול כל אחת בפני עצמה אבל

לבשלן יחד אסור שהרי חזר האיסור להתערב עם ההיתר והרי הוא כשאר האיסורים הנבללים ומיהו אפשר שאם בישל מקצתן לצד אחד ומקצתן לצד אחר שהכל מותר ומן הטעם שכתבתי שבשעה שאוכל אלו שנתבשלו אני אומר עכשיו אינו טועם האיסור שהאיסור שמא בתוך האחרים הוא שנשאר וכן בשעה שחוזר ואוכל את השאר אני אומר שמא האיסור כבר נאכל ואלו כולן היתר הם אבל לערב הכל ולאכול אסור עכ"ל: ודברי הר"ן בסוף פ' ג"ה כדברי הרשב"א דלא שרינן ביטול יבש ביבש אלא לאכול כל אחד בפני עצמו אבל לבשלן כולן כאחד כל היכא דליכא ששים אסור דכיון דגזור רבנן בנ"ט במין במינו אי מבשל להו בהדדי יהבי טעמא ואסור וכתב עוד מיהו כתב הרא"ה ז"ל דכל שנתבטל חד בתרי כיון שלאכול כל אחד בפ"ע מותר אם בא לבשלן כאחד מרבה עליהן כדי שיעור ששים ומבשלן לכתחלה ומשום מבטל איסור ליכא כיון שכל אחד בפ"ע מותר אין כאן איסור עכ"ל : וכתבו בהגש"ד דלסמ"ג שכתב דיש להחמיר שלא לאכלן אדם אחד יראה דהוא הדין שלא לבשלן בקדירה אחד אפילו להאכילם לשני בני אדם דהא הרוטב ודאי אסור מן התורה כדקי"ל טעם כעיקר דאורייתא עד ששים כיון דלא בעי למימר שהאיסור נעשה היתר מדאסרינן לאדם אחד ויראה אף על גב דקי"ל דח"צ להשליך אחד דוקא להשליך לאיבוד או לתת לנכרי לא צריכים אבל להאכיל לשני בני אדם יש להחמיר דליכא פסידא כולי האי עכ"ל:

סעיף קטן ח

וא"א הרא"ש ז"ל חילק בזה וכתב שאם לא נודע תערובתו וכו' כ"כ בספג"ה דטעמא דיבש ביבש משום דגזירת הכתוב הוא דכתיב אחרי רבים להטות הילכך חד בתרי בטיל ונהפך איסור להיות היתר ומותר לאכלן אפילו כולן כאחד ומדרבנן החמירו במין במינו היכא שנתבשל יחד קודם שנודע תערובתו ולא נקרא עדיין עליו שם היתר להצריכו ששים אע"ג דלא יהיב טעמא גזירה אטו מין בשאינו מינו אבל מין במינו בדבר יבש ונודע תערובתו נעשה היתר גמור ואפילו מדרבנן לא אצרכוה ששים כיון דאף אם נתבשל לא יהיב טעמא וליכא למימר דבחתיכה הראויה להתכבד אסרו חכמים חד ספיקא כגון התערובות הראשון לאוכלו אפילו חדא חדא והתירו ס"ס כגון תערובות שני לאוכלן שנים שנים ולא כולן כאחת אבל בחתיכה שאינה ראויה להתכבד התירו חדא ספיקא כגון התערובות הראשון לאכלו חדא חדא אבל לא לאכלן כולן כאחד דא"כ לא לישתמיט תלמודא לאשמועינן איסור בשום דוכתא בחתיכה שאינה ראויה להתכבד כי היכי דאשמועינן ברמוני בדן ובכוס של עכו"ם אלא בכל דוכתא הכא ובזבחים פריך וליבטיל ברובא ולשון ביטול משמע היתר גמור כאיסור הבטל בששים או במאה הלכך נראה

דאם בישל שלשתן כאחד או בישלו עם חתיכות אחרות הכל מותר ולא אמרינן נהי דכל זמן שהוא יבש הוא בטל ברוב מכל מקום כשבשלו נפלט טעמו ואוסר דלא מצינו דבר המותר לאכלו שיהא צירו אסור ואיפכא חזינן מצינו (ע"ז מ.) דגים טמאים צירן מותר מן התורה אבל איך יתכן שדבר המותר יאסור בפליטתו ועוד ראיה מפרק התערובות דדבר שהותר ע"י ביטול אינו חוזר ונאסר דפריך תלמודא ונכבשינהו דניידי וכו' ומשני גזירה שמא יבואו עשרה כהנים בבת אחת ויקרבו ופריך אטו מגיסא אסר כלומר אחר שהותרו בפרישתן וכי בשביל שחזרו לקביעותן יאסר ה"נ אחרי שהותרו ביבש ונהפך האיסור להיות היתר שוב אינו חוזר ונאסר ע"י בישול ואע"ג דמין במינו אוסר עד ששים היינו קודם שנודע תערובתו וגזרו חכמים שאוסר בששים אף על גב דלא יהיב טעמא גזירה אטו מין בשאינו מינו דיהיב טעמא אבל אחר שנודע תערובתו ונתבטל ברוב ונתהפך האיסור להיות כולו מותר ויכול לאכלן אפילו בבת אחת שוב לא יתכן לומר שתאסר פליטתו וכה"ג אשכחן חילוק באיסור המתבטל בין קודם ידיעה לאחר ידיעה בפ"ה דתרומות ובזבחים פרק טבול יום (זבחים דף קד.) וכתב עוד אע"פ שמותר לאכול שלשתן כאחד וגם אם נתבשלו אינם אסורות מיהו אם ניתוסף עליו איסור עד שנתרבה על ההיתר מצא מין את מינו וניעור וכן הדין בכל האיסורין שנתבטלו לא מיבעיא מין בשאינו מינו ביותר מששים ואחר כך נתוסף איסור שמצטרף עם הראשון לאסור שהרי נצטרף יחד טעם האיסורים ונתן טעם בהיתר וגם מין במינו בדבר לח ביותר מששים מצטרף האחרון עם הראשון אף ע"ג דלא יהיב טעמא כי חכמים גזרו מין במינו אטו מין בשאינו מינו אלא אפילו מין במינו בדבר יבש שנתבטל ברוב היתר אפילו מדרבנן ואחר כך נתוסף איסור מצא מין את מינו וניעור כדתנן בפ"ה דתרומות סאה תרומה שנפלה לק' ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה ור"ש מתיר ואף ר"ש שמתיר לטעמיה דאית ליה כל העומד להרים כמורם דמי אבל בשאר איסורין דלא בעו הרמה מצטרפין יחד לאסור והטעם הנכון שבו משום דאף כי נתבטל האיסור ברוב היתר והותר לאכילה אם אח"כ הוכר האיסור מתוך ההיתר פשיטא שאסור לאוכלו וכאשר נתערב בו שוב איסור הכיר מין את מינו וניער מביטולו וניתוסף עליו והוי כאילו הוכר האיסור כך אנו אומרים אף בקדשים כדאיתא בפ"ב דזבחים (לא.) וכה"ג אמרינן גבי טומאה בפ"ג דבכורות (כב.): כתב בהגהות ש"ד בשם א"ז אם הוא דבר יבש ולא אסור אלא מדרבנן אם נתערב אפילו חד בחד מותר באכילה בב' בני אדם עכ"ל ויחיד הוא בדבר זה ואין לסמוך עליו ודע דהא דביבש בטל חד בתרי בדבר שאינו חשוב דוקא כשהאיסור אינו ניכר במקומו אבל אם האיסור ניכר במקומו כגון ט' חניות מוכרות בשר שחוטה ואחת

מוכרת בשר נבילה ולקחו מאחד מהם ואינו יודע מאי זו מהם לקח אסור ואפי' בחתיכה שאינה ראויה להתכבד דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי וכתבו רבינו בסי' שאחר זה ושם יתבאר בס"ד:

סימן קי

סעיף קטן א

חתיכה הראויה להתכבד ושאר הדברים החשובין כגון ב"ח ודברים שדרכן למנות וכו' דין חתיכה הראויה להתכבד כבר נתבאר בסימן ק"א ודין ב"ח ברישׁ פ' התערובות (ע"ג.) אמרינן דלד"ה ב"ח חשיבי ולא בטלי ונתבאר משפטם בסוף סימן נ"ז ודין דברים שדרכן לימנות בפ"ג דערלה תנן שהיה ר"מ אומר את שדרכו לימנות מקדש כלומר אוסר כל שהוא אפילו אחד באלף וחכמים אומרים אינו מקדש אלא ו' דברים בלבד ר"ע אומר ז' ואלו הן אגוזי פרך ורמוני בדן וחביות סתומות וחילפי תרדין וקולחי כרוב ודלעת יונית ר"ע אומר אף ככרות של בעל הבית ואתמר עלה רבי יוחנן אמר את שדרכן לימנות שנינו ור"ל אומר כל שדרכו לימנות שנינו פירוש אליבא דר"מ פליגי ר"י ור"ל דר"י סבר דר"מ את שדרכו לימנות קאמר כלומר דדוקא מה שאינו נמכר לעולם אלא במנין קאמר ר"מ דלא בטיל אבל מה שנמכר לפעמים באומד אע"פ שלפעמים נמכר במנין בטיל ור"ל פליג ואמר כל שדרכו לימנות אפילו לפעמים לא בטיל לר"מ ומייתי תלמודא להאי מתני' ומאי דאיתמר עלה בפ"ק דביצה (ג:) ובפרק הערל (יבמות פא.) ובפרק התערובות (עב.) ובפג"ה (ק.) ובדוכתי אחריני ולכאורה משמע דכיון דפליגי ר"י ור"ל אליבא דר"מ הלכתא כוותיה וכדר"י דאמר את שדרכו לימנות שנינו: ב"ה וכ"כ רבינו ירוחם שהסכימו רוב הפוסקים וכ"פ סמ"ק: וכ"כ סמ"ג בסי' קמ"א שריצב"א פוסק הלכה כר"י דאמר את שדרכו לימנות שנינו וביצים פעמים מוכרים סל מלא באומד אבל בסה"ת כתוב ביצה שנמצא בתוך התרנגולת שנתנבלה בשחיטה אסורה מדרבנן ואם נתערבה בשאר ביצים אינה בטלה ברוב כמו ליטרא קציעות דריש ביצה דהוי דרבנן ואפילו באלף לא בטיל אבל הרמב"ם פסק בפי"ו מהמ"א כר"ע דשבעה דברים בלבד הם שאוסרין בכל שהן מפני שהם דבר חשוב וכתב דה"ה לחתיכה הראויה להתכבד שהיא אוסרת בכל שהוא מפני שהיא חשובה וכן ג"ה מפני שהיא בריה בפני עצמה חשיב ולא בטיל וכן כל בעלי חיים חשובים הם ואינם בטלים וכתב עוד יראה לי דכל דבר שהוא חשוב אצל בני המקום מן המקומות כגון אגוזי פרך ורמוני בדן בא"י באותם הזמנים שהוא אוסר בכל שהוא לפי חשיבותו באותו מקום ובאותו זמן לא הזכירו אלו אלא לפי שהן אוסרין בכל שהן בכ"מ וה"ה לכל כיוצא בהם בשאר מקומות ודבר ברור הוא שכל האיסורים האלו מדבריהם

עכ"ל ובהכי ניחא לדעתו למה לא מנו חכמים חתיכה הראויה להתכבד ובריה דקי"ל דלא בטלי דהנך מילי דמנו לא מנאום אלא לדוגמא לומר דכל דחשוב כעין הנך לא בטלות אף ע"פ שאמרו אינו מקדש אלא ו' דברים בלבד לא להוציא כל שאר דברים נתכוונו אלא להוציא מדר"מ דאמר את שדרכו לימנות מקדש ואתי אינהו ואמרו דליתא אלא אף ע"פ שדרכו לימנות לא הוי חשוב בהכי עד שיהיה כל כך חשוב כמו ששה או ז' דברים הללו וא"ת א"כ מאי אתא ר"ע להוסיף ככרות של בעל הבית הא כיון דחשיבי ודאי לרבנן נמי לא בטלי דהא ו' דברים לאו דוקא אלא אינהו וכל דחשיבי כוותייהו ועוד דלישנא דאינו מקדש אלא ו' דברים בלבד ו' דוקא משמע ועוד מ"ש דכל הנך ששה או שבעה דברים דנקטי רבנן ור"מ דכולהו בזרע הארץ ופירי נינהו לכנ"ל משום דר"מ איירי בחבילי תלתן שהם מזרע הארץ וקאמר דמקדשין בכל שהן אינהו וכל דכוותייהו אתו רבנן לאיפלוגי ואמרי דלא משכחת בזרע הארץ ופרי העץ שיקדש בכל שהוא אלא הנך ששה דברים בלבד דחשיבי טובא אבל כל שאר דברים שבזרע הארץ ופרי העץ בטלי ואפילו ככרות של בעל הבית דחשיבי כיון דלא חשיבי כי הנך ו' דברים ממש ור"ע מוסיף ככרות של בעל הבית משום דס"ל דחשיבי כי הנך ששה דברים ממש או שהוא סובר דאע"ג דלא חשיבי כי הנך ז' דברים ממש כיון דחשיבי טובא טפי מכל שאר מינין שבזרע הארץ ופרי העץ מקדש בכל שהוא וסובר הרמב"ם דאע"ג דחכמים נקטו בדוקא הנך ששה היינו משום דהנך חשיבי בכל דוכתא אבל אה"נ שאם בשום מקום חשיב להו אי זה מין שהוא מזרע הארץ ופרי עץ כל כך כמו חשיבותן של אלו דמקדש ולא בטיל ומינה נשמע לחתיכה הראויה להתכבד ולבריה דחשיבי כי הנך ו' דברים דלא בטלי והא דלא מנו להו רבנן אף ע"פ שבכ"מ ובכל זמן הם חשובים משום דרבנן לא איירי אלא בדבר שגידולו מן הקרקע דומיא דחבילי תלתן דאיירי ביה ר"מ כנ"ל ודע דבפנ"ה כתב הרשב"א בשם הראב"ד דמדפריך התם (צז:) לרב נחמן דאמר ביצה בששים ואחד למימרא דיהיב טעמא והא אמרי אינשי כמיא דביעי בעלמא ולא שני ליה הב"ע לבטולי גופה משמע דביצה גופה חשיבא כבריה ולא בטלה ובפ"ק דביצה משמע דבטלה אליבא דר"י דאמר את שדרכו למנות שנינו ואיכא למימר דאינו מקדש ובטל באחד ומאתים אבל בששים לא בטלה כיון דבריה היא וכתב עליו הרמב"ן דאינו כן כדאמרי' במכות (יז.) דבריית נשמה חשיבא ולא בטלה וביצה כחטה אחת כברייתא דמיא ובטלה ע"כ ומדבריו בת"ה נראה שהוא סובר שהיא בטלה וכדברי הרמב"ן שכתב בבית התערובות ש"א ביצה של ספק טריפה שנתערבה באחרות אע"פ שאיפשר שתטעון עוד ויותרו כולם וכו' בטלה היא כביצה האסורה שנתערבה באחרות וכתבתיו בסי' ק"ב ומשמע דבביצה שלימה מיירי

וכתוב בא"ח שדעת רוב הפוסקים כהרמב"ן והרמב"ם כתב בפט"ו מהמ"א ביצה שנמצא בה אפרוח שנשלקה עם ביצים המותרות אם היתה עם ששים ואחת הרי הם מותרות היתה עם ששים בלבד נאסרו הכל מפני שהיא בריה בפני עצמה עשו בה היכר והוסיפו בשיעורה נראה שהוא סובר שהיא בריה ובזמן שהוא מכירה פליטתה בטל בס' וא' ואם אינו מכירה אפי' באלף לא בטלה ויש להסתפק אם קורא אותה בריה מפני האפרוח שבה אבל אם יש בה דם ואין בה אפרוח לא חשיבא בריה כיון שאינ' ברייתנשמה או דילמא כיון שיש בה דם שדא תיכלא בכוליה וחשיב כיש בה אפרוח ולא בטלה. (ב"ה)

הראשון נראה יותר ולענין הלכה כיון שאיסור זה מדבריהם נקטי' כדעת הרמב"ם דמיקל:

סעיף קטן ב

הה"ר יהודה הורה על קרקבן טריפה שנתערב באחרים שהוא בטל דלא הוי ראוי להתכבד וכו' כ"כ סמ"ג בסימן קמ"א:

סעיף קטן ג

בעלי חיים שנתערבו באחרים ונשחטו בטל חשיבותן וכו'. הרשב"א בת"ה מדאמרינן (פ"ג דערלה) נתפרדו הרמונים נתפצעו האגוזים בשוגג יעלו במזיד לא יעלו וא"ת היכי קאמר דכשנשחטו בטל חשיבותן דהא אע"ג דבטל מינייהו חשיבות ב"ח אכתי אית בהו חשיבות חתיכה הראויה להתכבד וי"ל דהרשב"א לטעמיה דסבר דכבש שלם לא חשיב ראוי להתכבד כמו שנתבאר בסימן ק"א וכבר כתב שם רבינו שהרא"ש חולק בזה ולפי דעתו אע"פ שנשחטו לא בטלו עד שיחתכו לחתיכות שאינן ראויות להתכבד ויש לתמוה על רבינו שסתם וכתב שאם נשחטו בטל חשיבותן דמשמע שאע"פ שהם שלימים בטילים ובסי' ק"א פסק כהרא"ש דכבש שלם חשיב ראוי להתכבד : והא דחד ביבש בתרי בטל בדבר שאינו חשוב דוקא כשהאיסור אינו ניכר במקומו וכו' בפ' ג"ה (צה.) מייתי ההיא ברייתא דאיתא בדוכתא טובא בתלמוד (פסחים ט: נדה יח כתובות טו.) תשע חניות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן אסור ובנמצא הלך אחר הרוב וכתבו התוספות והרא"ש ספיקו אסור דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי והא דקי"ל דדבר יבש חד בתרי בטיל היינו היכא שמעורב ואינו ניכר האיסור אבל כשהאיסור ניכר במקומו לא שייך ביה ביטול ובדבר המעורב נמי היכא דחשיב ולא בטיל אמרינן כל קבוע כמע"מ דמי כדאמרי' בפרק התערובות גבי ב"ח דחשיבי ולא בטלי דפריך ונמשוך ונקריב חד מינייהו ונימא כל דפריש מרובא פריש ומשני משום דהו"ל קבוע וכתבו התוס' עוד על זה ועיקר הטעם אינו משום קבוע אלא משום דבעלי חיים לא בטלי: ומ"ש רבינו ואפילו אם פירש אחד מהתערובות אסור וכו' לקמן יתבאר שזהו דעת ר"י ושר"ת חולק עליו:

סעיף קטן ד
ומ"ש כגון ט' חניות וכו' ואינו יודע מאי זה מהם לקח אסור ואפי' בחתיכה שאינה ראויה להתכבד כ"כ הרשב"א בת"ה הארוך וז"ל כיון שיש שם חנות אחת ידועה וניכרת שמוכרת בשר נבלה הרי אין הנבילה בטלה ברוב ואע"פ שאין שם חתיכה הראויה להתכבד משום שכל איסור שניכר ונודע מקומו והרי הוא קבוע בתוך ההיתר אינו בטל:

סעיף קטן ה
ומ"ש אבל בשר הנמצא לפני החניות מותר אפי' בחתיכה הראויה להתכבד כ"כ הרשב"א בת"ה ושיעור דברי רבי' מתחלתן כך הם כשהאיסור אינו ניכר במקומו אז מפלגינן בין דבר חשוב לשאינו חשוב דשאינו חשוב בטל וחשוב אינו בטל ולא שאני לן פירש אחד מהם ללא פירש אבל כשהאיסור ניכר במקומו הוי איפכא דלא מפלגי' בין דבר חשוב לשאינו חשוב אלא בין פירש ללא פירש שאם לא פירש אלא שנטלו ממקום קביעותו אע"פ שהיא חתיכה שאינה ראויה להתכבד דלא הוי דבר חשוב אסור ואם פירש אע"פ שהיא חתיכה הראויה להתכבד דהיינו דבר חשוב מותר:

סעיף קטן ו
ומ"ש דכיון שלא פי' בפנינו לא נולד הספק במקום הקביעות וכו' אבל אם פירש לפנינו הוי כאילו הוא עדיין במקום הקביעות ואסור כתב הרשב"א דהכי משמע מדאמרי' בפ"ק דפסחים (ט:) ט' צבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן מהי שקל היינו מתניתין דט' חניות פי' ואתא עכבר ושקל היינו סיפא ובנמצא הלך אחר הרוב וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל כ' סי' י"ז וכ"כ סמ"ג וסמ"ק:

סעיף קטן ז
וכתב הרשב"א לפיכך מצא בשר ביד אחד אע"פ שהדבר ידוע שאין לוקחין בשר אלא מאותן המקולין וכו' זה שכתב בשם הרשב"א עד ויראה לי מבואר הוא מתוך דברי רבינו ולא הוצרך לכתבו אלא מפני שסמך לו ויראה לי שלא אסרו אלא בזמן שהוא בפני עצמו וכו' וגם כי דברי הרשב"א מבוארים יפה בלשון צח וקצר ותיבת לפיכך שכתב הרשב"א לא קאי למה שכתב רבינו סמוך לו שאם פירש לפנינו הוי כאילו הוא עדיין במקום הקביעות ואסור שהרי זה הוא הדבר בעצמו שכתב הרשב"א והיאך יאמר עליו לפיכך אלא אעיקרא דדינא קאי דאמרינן דאם לקח מהחניות אסור ואם נמצא לפני החניות הלך אחר הרוב אהא קאמר לפיכך מצא בשר ביד אחר וכו':

סעיף קטן ח
ומ"ש ויראה לי שלא אסרו אלא בזמן שהוא בפני עצמו אבל נתערבה באחרות ואינה ניכרת בטילה ברוב כלומר לא אסרו בלוקח מן הקבוע אלא בזמן שהוא בפני עצמו

וכו' פשוט הוא שמדרך סברא אמר כן וכתב בת"ה הארוך דהכי מוכח בהנהו דפרק התערובות (עד.) דטבעת של עכו"ם שנפלה לק' וכוס של עכו"ם שנפל לאוצר מלא כוסות שאע"פ שפירש א' מהם לפנינו ונפל לאחרים מותרים וכפי התירוץ שכתבתי אני למעלה ע"כ: כתב הרמב"ם בפ"ח מהמ"א על דין ט' חנויות אבל בשר הנמצא מושלך בשוק הלך אחר הרוב אם היו רוב המוכרים נכרים אסור ואם היה רוב המוכרים ישראלים מותר וכן בשר הנמצא ביד נכרי ואינו יודע ממי לקח אם היו מוכרי הבשר ישראל מותר זהו דין תורה וכבר אסרו חכמים כל בשר הנמצא בין בשוק בין ביד נכרי אע"פ שכל השוחטים וכל המוכרים ישראל וכתב ה"ה שהרמב"ם סמך על שאמרו בירושלמי אבל דעת הרבה מן המפרשים דבנמצא ביד נכרי במקום שרוב טבחי ישראל מותר ומ"מ ראוי להחמיר בדבר עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש ולפיכך מי שלקח בשר מן המקולין אפילו חתיכה הראויה להתכבד וכו' בתורת הבית הארוך נתבאר יפה טעמו שכתב וזה לשונו ובנמצא הלך אחר הרוב וא"ת אפילו פירש אמאי שריא ליה והא איכא למיגזר שמא יקח מן הקבוע וכדתנן בפ' התערובות כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל אפילו הן רבוא ימותו כולם ואקשינן עליה בגמרא (עג:) ונכבשינהו כי היכי דניניידן ונימא כל דפריש מרובא פריש ומשני שמא יקח מן הקבוע תירץ ר"י דהתם היתר ואיסור מעורבים זה בזה ואי שרית ליה כשפירש אתי למשקל מן הקבוע כיון דאין מקומו ניכר אבל היכא דמקום האיסור נודע וניכר לא חיישינן דברשיעי לא עסקינן שמא יקח מן האיסור הברור ולפי דברי ר"י אם לקח אדם מן המקולין חתיכה הראויה להתכבד ואח"כ נמצא טריפה במקולין אף על פי שלא נודע עד שפירשה זו וכשנולד הריעותא במקולין לא היתה זו בקבוע אפ"ה אסורה גזירה שמא יקח מן הקבוע הואיל ולא נודעו חתיכות הטריפות בין תתיכות ההיתר וכן דעת רבינו שמשון ז"ל שכל שנאסרו שעה א' משום קביעות שוב אין ניתרות ואפילו פירשו מעצמן והביא ראיה מהא דאמרי' פ' התערובות טבעת של עכו"ם שנפלה לק' טבעות פירשו מ' למקום א' אין אוסרין ששים למקום א' אוסרין ותניא ספק כו"ם אסור וס"ס מותר כיצד כוס של כו"ם שנפל לאוצר מלא כוסות כולן אסורין פירש אחד לרבוא ומרבוא לרבוא מותרים ופירשו מעצמן משמע ואפ"ה משמע דדוקא פירשו ונתערבו באחרים אבל פירשו מאיליהן והרי הן עומדים בפני עצמן אסורין וטעמא כדאמרן דכל שנאסרו מחמת קביעותן אע"פ שפירשו באיסורן הן עומדים גזירה שמא יקח מן הקבוע ונ"ל שאין ראיית הרב ז"ל בזה מחוורת דהתם כשפירש לפנינו מן הקבוע ובודאי

כשפירש לפנינו מן הקבוע ה"ז כלוקח מן הקבוע וכמו שכתבנו וכדמוכח בההיא דפ"ק דפסחים ואפ"ה אם חזר אותו שפירש לפנינו ונפל לתוך היתר מרובה מותר שאני אומר איסורא לתוך רובא אשתאר דהו"ל ספק ספיקא ומותר אבל כשפירש שלא בפנינו או שנתפזרו כולן ואפי' בפנינו כבר נתבטל הקביעות ומותר וכן דעת ר"ת ז"ל דכל שפירש מעצמה מותר ולא אמרו שם בשור הנסקל גזרה שמא יקח מן הקבוע אלא בכובש ביד כדי שיתפזרו שאם אתה מתיר לכבוש כדי שיתפזרו ויקח מן המפורשים ודאי איכא למיגזר שמא לא יפזר ויקח מן הקבוע וכן כתב בשאלתות דרב אחאי פ' ויקרא סי' כ"ז עכ"ל וכ"כ הר"ן בפג"ה בשם התוספות דלא מיקרי קבוע אלא כשהיה האיסור נודע קודם שלקח אבל אם לא נודע האיסור בשעה שלקח אע"פ שלאחר שלקח נתגלה האיסור ונעשה קבוע לא אמרי' דנעשה קבוע למפרע ונ"מ למי שלקח בשר מהמקולין ואח"כ נודע שהיתה טריפה ביניהם שדין קבוע שיהיה כמחצה על מחצה חידוש הוא ואין לך בו אלא מחידושו ואילך אבל למפרע לא עכ"ל וזה כדעת ר"ת וכהסכמת הרשב"א אבל התוספות והרא"ש ז"ל כתבו בפג"ה דהלכה למעשה נראה כדברי ר"י ויש לתמוה על רבינו שכתב לעיל דבר חשוב אינו בטל חד בתרי ואפילו אם פירש אחד מהתערובות אסור וכו' שזהו כדעת ר"י ולפי דבריו אם לקח בשר מן המקולין ואח"כ נמצאת טריפה במקולין אסור וכמ"ש הרשב"א לפי דבריו והיאך כתב כאן הסכמת הרשב"א דשרי בלקח בשר מן המקולין ואחר כך נמצאת טריפה במקולין ומדהביא דבריו משמע דהכי ס"ל וצ"ל שרבינו לא ראה דברי הרשב"א בת"ה הארוך ולא עלה על דעתו ששני דינים אלו תלויין זה בזה כמו שתלאם הרשב"א ולפיכך אע"פ שכתב דברי ר"י כמו שהיה הסכמת התוס' והרא"ש לא נמנע מלכתוב דינו של הרשב"א ז"ל אבל לפום קושטא דדינא כבר למדנו הרשב"א שהם תלוים זה בזה ואי איתיה להאי ליתיה להאי:

סעיף קטן י

ומ"ש בד"א בחתיכה הראויה להתכבד שאין לה ביטול אבל שאר החתיכות מותרות כלומר משום דיבש ביבש מתבטל ברוב אם אינו דבר חשוב כמ"ש בסימן ק"ט ורבינו לא כתב בזה לשון הרשב"א כהווייתו והילך לשונו בד"א בחתיכות החשובות הראויות להתכבד שאין להם ביטול מחמת חשיבותן כמו שביארנו ואע"פ שאין מקומן ניכר אבל שאר החתיכות מותרות דיבש ביבש מתבטל הוא ברוב כמו שביארנו עכ"ל ואיכא למידק דלעיל קאמר דכשנתערבה באחרות בטילה ברוב משום ספק ספיקא והשתא קאמר דבטלה ברוב כדין יבש ביבש והלא דין יבש ביבש דבטל ברוב אפילו בדליכא אלא חד ספק הוא ונ"ל דלעיל איירי בחתיכה הראויה להתכבד שלקחה מן הקבוע

שאילו היתה ודאי נבילה אע"פ שנתערבה באלף לא בטלה והשתא דאינה אלא ספק נבילה כשנתערבה באחרות הוי ליה ספק ספיקא ובטלה ברובא אבל הכא בחתיכות של נבילה שנתערבו במקולין עצמן בחתיכות כשירה וקאמר שאם אינם חתיכות הראויות להתכבד בטלי ברובא כדין יבש ביבש דקי"ל דבטיל ברובא דמה לי נתערב בבית מה לי נתערב במקולין ותדע שהרי בהאי דלעיל הביא ראיה מטבעת וכוס של כו"ם שהם דברים חשובים ועוד שסמוך לזה כתב ובין כך ובין כך חתיכות שאינן ראויות להתכבד מותרות אם היה שם רוב משמע דמה שכתב קודם לכן בחתיכה הראויה להתכבד היא ולפי זה תיבת לפיכך דנקט גבי מי שלקח בשר מן המקולין לא קאי למה שכתוב בסמוך לו שלא אסרו אלא בזמן שהיא בפני עצמו וכו' דאין בדבריו אלו שום דבר שיהיה ענין לו אלא למה שכתוב קודם לכן דכשנולד הספק במקום הקביעות אסור וכשנולד שלא במקום הקביעות מותר קאי:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ואיני מבין דבריו מה שכתב להתיר בחתיכות שאינן ראויות להתכבד וכו' תמהני עליו היכי חשיב להרשב"א לקטיל קני באגמא שלא ידע דין קבוע כמחצה על מחצה שהתלמוד מלא ממנו ולא עוד אלא שבתחלת דבריו ידעו וכשבא לגמור דבריו שכחו ונעלם ממנו לפי מה שעלה על דעת רבינו וזה דבר שא"א לאומרו כל שום מעיין כל שכן על מעיין המתגבר עמוד העולם אשר באורו נראה אור ומבואר הוא שדבריו נכונים וברורים דכשנתערבו חתיכות הטריפה עם חתיכות הכשירה במקולין עצמה דינה כמו שנתערבו בבית וכאן וכאן בטלים הם ברוב אם אינם ראיות להתכבד כמ"ש בסימן ק"ט ואין זה ענין לקבוע כמחצה על מחצה כלל דהתם כשלקח מאחת מהחנויות ולא נודע אם לקח מהמוכרת כשירה או מהמוכרת טריפה דאמרינן דלמא מהמוכרת טריפה לקח ואף ע"ג דרובן מוכרות כשירה מאחר שהאיסור קבוע וניכר במקומו אינו בטל אבל הכא שיודע שלא לקח מחנות המוכרת טריפה הניכרת אלא שבמקולין נתערבו בו חתיכות הטריפה עם חתיכות הכשירה והם חתיכות שאינם ראויות להתכבד וידוע שכשרות מרובות פשוט הוא שהם מתבטלות ברוב חתיכות הכשירות כדין כל יבש ביבש ומותר לכתחילה ליקח ממקולין שמוכרין חתיכות אלו שאין כאן דבר איסור כלל:

סעיף קטן יב

ומ"ש וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל דמה שלקחו קודם הספיקא הכל מותר ולאחר הספיקא הכל אסור כלומר דבמ"ש דלאחר הספיקא הכל אסור הוא חולק עם הרשב"א דאילו לדעת הרשב"א אין הכל אסור אחר הספיקא שאם הם חתיכות שאינם ראויות להתכבד הרי הן מתבטלות ברוב ומותרות ואני אומר שלא מצאתי להרא"ש שכתב כלשון הזה ממש

ואף אם היה כותב כן אין משם ראיה כלל דהא איכא למימר דמיירי כשהיו חתיכות ראויות להתכבד שאינן בטילות או דהיו חתיכות שאינן ראויות להתכבד ולא היה שם רוב כשירות אבל כשהם חתיכות שאינם ראויות להתכבד ויש שם רוב כשירות פשיטא דלהרא"ש נמי בטלי כדין יבש ביבש וכמו שכתבתי דעתו בסימן ק"ט וזה דבר ברור לא הוצרכתי להאריך בו אלא להוציא מדברי רבינו ומ"מ זהו לענין הלכה אבל לענין מעשה כבר כתב הרשב"א שראוי להחמיר וכתב עוד בתשובותיו כלל כ' דין י"ז שנשאל על ענין טריפה שנמצאת במקולין לאחר שנמכרו כמה מן הבהמות שנשחטו במקולין אם נאסור אפילו מה שנמכר כבר קודם שנודע אותו טריפות ואם נדון אותו כדין ט' חניות אי נתיר מה שנמכר כדין מה שאמרו בנמצא הלך אחר הרוב והשיב אני נמנע מלהשיבך הנח להם לקהלה הקדושה אם נהגו בו איסור ינהגו בו כמנהגם עכ"ל: ומ"ש בשם הרא"ש דכל מה שלקחו קודם הספיקא הכל מותר מתוך דבריו בפג"ה לא משמע הכי שהרי בפלוגתא דר"י ור"ת שכתבתי בשם הרשב"א כתב הרא"ש דנראה להלכה למעשה כדברי ר"י וכ"כ בשם הרשב"א דלפי דברי ר"י אם לקח אדם מן המקולין חתיכה הראויה להתכבד ואח"כ נמצא טריפה במקולין אע"פ שלא נודע עד שפירשה זו אפ"ה אסורה גזירה שמא יקח מן הקבוע הואיל ולא נודעו חתיכות הטריפות בין חתיכות ההיתר ע"כ ומכיון דהרא"ש שפסק הלכה כר"י היה נראה שהוא סובר דמה שלקחו קודם שנולד הספק אסור אבל בתשובה כתב בהדיא להתיר וכמ"ש רבינו בשמו וז"ל על כבש טריפה שנתערב עם הכשירה וכולם שחוטים נ"ל דמה שלקחו מן הבשר קודם שנולד הספק אפילו חתיכה הראויה להתכבד מותרת דתלינן דמרובא פריש דלא אשכחן דאסר הגמרא משום גזירה שמא יקח מן הקבוע אלא היכא שכבר הם עומדים בחזקת איסור דאי שרית ליה אותם שפירשו אתי נמי ליקח מן הקבוע אבל קודם שנולד הספק לא שייך למיגזר מידי שכולן בחזקת היתר הם עומדים מאי אמרת גזירה שמא יקח אחר שנולד הספק הך גזירה לא אשכחן בגמרא ועוד דבהא ליכא למיטעי דאם לקח בעוד שהיו בחזקת היתר בשביל זה לא אתי ליקח לאחר שנאסר אבל לאחר שכבר נאסרו אי שרית ליה אותה שפירשה אתי למיטעי וליקח נמי מן הקבוע דמימר אמר מה לי האי מה לי האי דכ"ע לא בקיאי בדינא דקבוע ואע"ג דפירש לפנינו אכתי לא נולד הספק במקום הקביעות ותלינן מרובא פריש דאין חילוק בין פירש לפנינו לפירש שלא בפנינו כל זמן שעומדים בחזקת היתר עכ"ל ובסמוך כתב רבינו תשובת זו בקוצר. (ב"ה) כתב רבינו ירוחם הא דאמרינן ובנמצא הלך אחר הרוב אפילו נמצא קרוב לנבילה דרוב וקרוב הלך אחר הרוב פשוט בפרק לא יחפור (בבא בתרא כג:) כתב רבינו ירוחם ויש מי שכתב דאפילו בשלה היבש ביבש שמותר כיון שהיה בטל כבר בעודו יבש

ולא נאמר כבר נפלט טעמו ואוסר ולא התירוהו אלא בעודו יבש ואין אנו מוציאים שום דבר שהוא מותר לאוכלו ורוטבו יהיה אסור כי כשאוסר עד ששים בבישול כשלא גורע ולא היה ליה לתערובת עדיין היתר כמ"ש אבל ביבש מיד שנתערבו היה מותר בגזירת הכתוב וכן בתוספות וכן כתב הרא"ש וכן עיקר:

סעיף קטן יג

והא דשרינן כשפירש אחד מהן מהרוב דוקא דומיא דט' חניות וכו' עד דכיון דאין האיסור ניכר במקומו חיישינן שמא יקח מן הקבוע כבר נתבאר שזהו דעת ר"י שהסכים אליו הרא"ש להלכה למעשה:

סעיף קטן יד

וכתב הרשב"א דוקא כשהפרישן במתכוון אבל אם פירש ממילא שרי כבר נתבאר שזהו דעת ר"ת והשאלתות שהסכים בו הרשב"א לפסק הלכה ושלא כדברי ר"י דאסר אפילו בפירש ממילא:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו וא"א הרא"ש כתב דאפילו פירש ממילא נמי אסור כבר נתבאר שזהו דעת ר"י שהסכים בו הרא"ש הלכה למעשה:

סעיף קטן טז

ומ"ש ומיהו דוקא כשפירש אחר שנודע התערובות אבל אם פירש קודם שנודע התערובות מותר וכו' כבר נתבאר שכ"כ הרא"ש בתשובה והרשב"א בת"ה:

סעיף קטן יז

דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו כגון ב"ח ובריה וחתיכה הראויה להתכבד שנתערב באחרים ונאכל אחד מהם או נפל לים וכו' בפרק התערובות (דף עד.) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה טבעת של עכו"ם שנתערב בק' טבעות ונפלה אחד מהם לים הגדול הותרו כולן דאמרי' הך דנפל היינו דאיסורא וגרסינן תו התם (שם) אמר ריש לקיש חבית תרומה שנתערבה בק' חביות ונפלה אחד מהם לים המלח הותרו כולן דאמרינן הך דאיסורא נפל ולמדו מזה הרשב"א בת"ה והרא"ש בתשובה כלל כ' דין י"ו והר"ן בפרק ג"ה לכל איסורים שאינם בטלים מחמת חשיבותן שנתערבו באחרים ונפל אחד מהם לים הותרו כולן וכתב הרשב"א דה"ה לדבר שיש לו מתירין ופירשו טעמא משום דמדאורייתא ברובא בטיל אע"פ שהוא דבר חשוב ורבנן הוא דאסרוהו הילכך כשנפל אחד מהם לים תלינן לקולא ולפ"ז אפילו לא נתערב הדבר החשוב אלא עם שנים ואח"כ נפל אחד מהם לים הותרו השנים הנשארים מטעמא דאמרן אבל מצאתי בת"ה הקצר אפילו נפלה חתיכה לתוך עשרים ואפילו היתה חתיכה הראויה להתכבד או משאר איסורים שאינם בטלים לעולם ונפלה אחד מהם שוגג לים הותרו כל השאר והיה נ"ל

שצריך להגיה ולכתוב אפי' נפלה חתיכה לתוך שתים והסופר מצא כתוב בי"ת ונדמית לו כ"ף וכתב עשרים אבל כן מצאתי בנוסחא אחרת וגם בת"ה הארוך מצאתי שכתב ג"כ עשרים וכן כתב בשם גירסת הירושלמי ולכן נ"ל דעשרים לאו דוקא דה"ה לשתים ודע דבגמרא גרסינן אמר רבא לא התיר ר"ל אלא חבית דמינכר נפילתה אבל תאנה לא ורב יוסף אמר אף תאנה כנפילתה עלייתה כלומר כשם שתחלת נפילתה תוך ההיתר נחשבת בעיניך לאסור אותה אף כשעלתה מתוכן יחשב בעיניך מקום עלייתה להתיר וכתב הר"ן בפרק בתרא דע"ז גמרא יין נסך שנפל לבור דלפום פשטא דסוגיא זו משמע דאפילו לאכילה תלינן להתיר ושרו אלא דאיכא נוסחי דגרסי אמר רבא לא הכשיר ר"ל אלא בטבעת אבל תאנה לא ולפי זה לא שריא בהכי אלא לענין איסורי הנאה אבל לאכילה לא וכן דעת הרמב"ם אבל בירושלמי דמסכת תרומות משמע דאפי' לאכילה שרי עכ"ל והרשב"א פסק הלכה כדרב יוסף וכתב שהראב"ד והרמב"ן ז"ל כתבו גירסת הירושלמי בזה ואתיא כדרב יוסף דאפילו תאנה נמי מהניא:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו ונאכל אחד מהם כ"כ הרא"ש בתשובה והרשב"א בת"ה דנפל לים דנקט רב נחמן לאו דוקא דה"ה לנאכל דליתיה בעולם והא דנקט ים למעוטי פירשה אחד מהם דלא שרי משום הכי התערובות אדרבה אנו אומרים איסורא לתוך רובא אשתאר וכתב הרשב"א וטעמא דמילתא דכל שישנה בעין ואתה צריך לדון עליה ועל השאר מפני מה נאמר שזו האחת היא האסורה אדרבה יש לנו לומר שהאיסור נשאר ברוב אבל כשנאכלה אחד מהם או נאבדה ואין אתה צריך לדון עליה שכבר הלכה ואינה בפנינו לדון עליה אלא על אלו אנו אומרים אותה שנאבדה היא האסורה והעיקר לכל זה מפני שכבר נתבטלה ברוב דבר תורה וכל בדרבנן יכולים אנו לתלות ולומר דהך דאיסורא נפל והאי דהיתרא נינהו עכ"ל: ומ"ש ופר"י דוקא שנפלה מעצמה אבל אם הפילוה ואפילו שוגג אסור אטו מזיד כ"כ שם התוס' והרא"ש בתשובה. אבל הרשב"א כתב אהא דר"נ דאפי' הפילה הוא שרי אם היה שוגג כדין מבטל איסור בידים וכתב בהגש"ד על מה שכתב ר"י אם הפילו אפילו שוגג אסור נראה דדוקא נקט ר"י הפילו שוגג אבל אכלו שוגג ליכא למיקנסיה אטו מזיד ודאי לא יאכל האחד במזיד להתיר האחר לפי דעתו מדקאכיל ודאי איסור שהרי בדעתו שהאיסור ילך לו וטפי הוה שרי למכלינהו כולהו בספק עד כאן לשונו. וכן כתב בתרומות הדשן סימן קע"ה דאפילו לדברי ר"י אם האכיל בשוגג אחת לבן ברית שרי האחרות ולא קנסינן כהאי גוונא שוגג אטו מזיד אבל האכיל לכלב או לנכרי קנסינן אטו מזיד דומיא דהפילו:

סעיף קטן יט
וכתב א"א ז"ל שאם הפילו קודם שנודע וכו'. ז"ל בתשובה כלל כ' דין י"ז נראה כיון שנאכל קודם שנודע הספק לא שייך למיקנסיה דלא שייך קנס אלא אחר שנודע התערובות דקנסינן שוגג כגון ששכח אטו מזיד אבל קודם שנודע התערובות לא שייך למיקנסיה אטו אחר שנודע התערובות דשמא לעולם לא יודע התערובות כללו של דבר כ"ז שעומד בחזקת היתר לא שייך למיקנסיה:

סעיף קטן כ
והא דשרי כשנאבד אחד מהם ודוקא כשאוכל הנשארות שתים שתים ביחד וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה שם ובסוף פג"ה והרשב"א בת"ה והר"ן בס"פ ג"ה מדמותיב בגמרא על ההיא דר"נ מדתנן כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל אפילו אחד ברבוא ימותו כולם ואמאי נימא דהאי שמית דאיסורא מית אמר ליה ר"נ דאמר כרבי אליעזר דאמר אם קרב ראש אחד יקרבו כל הראשים והא א"ר אלעזר לא התיר ר"א אלא שנים שנים א"ל אנא נמי תרתי קאמינא פירוש ליהנות משנים שנים ביחד אבל מכל אחד ואחד לבד לא דכיון שנאסרו ע"י תערובות ומקילים בהו לתלות האיסור באותו שפירש לא שרינן אלא להקריב או לאכול שנים שנים דממה נפשך איכא בההיא אכילה ובההיא קריבה חדא דהיתרא:

סעיף קטן כא
ומ"ש רבינו או שאוכלם כולם אדם אחד אסור וכו' זה לא מצאתי מבואר וק"ל דמדכתבו התוספות בפרק התערובות והרא"ש בפרק גיד הנשה דליהנות מכולן בבת אחת פשיטא דאסור משום דודאי אכיל בההיא אכילה חד דאיסורא משמע דלאוכלם שתים שתים אפילו לאוכלם אדם אחד שרי דאל"כ לישמעינן דלאדם אחד אסור אפילו שתים אחר שתים וכ"ש שהוא אסור לאכלם בבת אחת ושמא י"ל דרבינו מפרש דליהנות מכולן בבת אחת דאסור אפילו בששני בני אדם נהנין מהם אסור דכיון דבשעה אחת נהנין מכולן ודאי חד מתהני מאיסורא בההיא שעתא ואסור וכך לי אכילת אדם אחד שתים אחר שתים כמו אכילת כולם בבת אחת לשני בני אדם:

סעיף קטן כב
ומ"ש ודוקא שנאבד אחד מהעולם כדפרישית אבל נאבד וכו' כבר נתבאר:

סעיף קטן כג
ולא מיבעיא אם פירש אחד מהם אלא אפילו פירש מהם הרבה אין להתיר הרוב הנשארות אלא המיעוט שפירשו מותרין וכו' בפרק התערובות (עד.) אמר רב טבעת של עכו"ם שנתערבה בק' טבעות ופירשו מ' למקום א' וס' למקום אחד פירשה אחד ממ'

אינה אוסרת א' משׁשׁים אוסרת מ"ש אחת ממ' דלא דאמרינן איסורא ברובא איתיה רחד משׁשׁים נמי אמרינן איסורא ברובא איתיה פירוש נימא הך דפריש דהיתרא הוא ואיסורא ברובא איתיה בנ"ט הנותרים אלא אם פירשו מ' כולם למקום אחד אין אוסרות ששׁים למקום אחד אוסרות. ושמואל אמר הנח לע"ז שספיקה וספק ספיקה אסור עד סוף העולם מיתיבי ספק ע"ז אסור ספק ספיקה מותר תנאי היא דתניא רמוני בדן בכל שהן כיצד נפל אחד מהן לתוך רבוא ומרבוא לרבוא אסורים. ר"ש אומר לרבוא אסור לשלש ומשלש למקום אחר מותר כך היא גירסת הרשב"א ומשמע דה"ק דתערובות אחד אפילו הוא רבוא אסור אבל בתערובות שני כגון שנפל לג' ומג' פירש אחד ונתערב למקום אחר מותר אבל רש"י והתוספות גורסים לרבוא אסור מרבוא לג' ומג' למקום אחר מותר ופי' רש"י רבוא הראשון שהאיסור נפל שם אסור אבל פירש אחד מאותו רבוא לג' רמונים ומן הג' פירש אחד למקום אחר מותר אף ג' האמצעים דספק ספיקא בטיל ע"כ ודברי הרמב"ם בפ"י מהמ"א כגירסת רש"י ותוספות. ודברי רבינו כדברי הרשב"א ז"ל ואוקימנא בגמרא דשמואל סבר לה כר"ש בשאר איסורים ופליג עליה בעכו"ם וכתב הרשב"א דאף בעכו"ם הלכה כר"ש דהא כל רב ושמואל הלכה כרב באיסורי ומ"מ בשאר איסורין לא נחלקו אלא כולהו סבירא להו כר"ש וגם התוספות פסקו כרב וכן בסמ"ג ואקשינן בגמרא מ"ש לשלש דאיכא רבוא לתרי נמי איכא רבוא ופרקינן מאי שלש דקתני תרי והוא וכתב הרשב"א בת"ה הארוך הילכך חתיכת איסור חשובה שנפלה לתוך היתר ומאותן חתיכות נפלה אחת מהן לתוך החתיכות אחרות או לקדירה כל אותו תערובת מותר שאני אומר איסור לתוך הרוב נשאר וכן בכל האיסורין ואפי' באיסורי' החמורים כחתיכה הראויה להתכבד ובריה כגיד הנשה ודבר שיש לו מתירין שהרי בטבעת עכו"ם וברמוני בדן שאין להם ביטול אמרו כן משמע מדבריו דלא שרינן ליה שפירשו עד שיתערבו עם אחרים וכן פי' רש"י בהדיא דכל זמן שלא נתערבו עם אחרות אסורות לעולם:

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו אלא המיעוט שפירשו מותרין וכו' עד אבל אם המיעוט נפל למקום אחר מותר הכל דברי הרשב"א בת"ה: ומ"ש דמיעוט שפירשו מותרים לאו למימרא שהם מותרין כמות שהן דהא ליכא מאן דשרי להו כמות שהן ועוד דאם כן היאך כתב אח"כ אבל אם המיעוט נפל למקום אחר מותר שאם הם עצמן מותרים כשנפלו למקום אחר מהיכן היה יכול לבוא להן איסור שהוצרך להשמיענו שהם מותרין אלא מותרין דקאמר היינו לענין שאם נתערבו באחרים בטלות ברוב ומותרין משא"כ במרובין הנשארין שאפילו נתערבו ברובא כולם אסורים שאנו אומרים איסורא ברובא איתיה והוי כאילו

נפל שם האיסור בידוע וכן מ"ש בשער א' גבי ב"ח פירשו מקצתן למקום אחר והרוב למקום אחר המועטים מותרים והמרובים אסורין ע"כ ג"ז צריך לפרש דמותרין דקאמר לא שיהיו מותרים כמות שהן אלא לענין אם נתערב באחרים קאמר דהא לישנא דפירשו מ' כולם למקום אחד אין אוסרות דקאמר רב הכי משמע דאין אוסרות את אחרות שנתערבו בהם אבל כל זמן שלא נתערבו אסורות הן. ומיהו כבר אפשר לומר שהרשב"א מפרש הארבעים עצמן מותרות בלי תערובות והא דנקט רב אין אוסרות משום דבעי למיתני סיפא ס' למקום אחד אוסרות נקט גבי מ' אין אוסרות אבל אה"נ שהן עצמן מותרות בלא תערובות ומ"ש הרשב"א אם המיעוט נפל למקום אחר מותר כדי נסבא דהא אפילו לא נפל למקום אחר מותר אלא משום דנקט אם הרוב נתערב באחרים כולם אסורים נקט סיפא דאם המיעוט נתערב באחרים כולם מותרים ומשמע מדברי רש"י דהא דשרינן כשנתערבו המועטים באחרים הוי מטעם ספק ספיקא שאני אומר שמא האיסור לא היה לתוך אלו שנפלו כאן ואם ת"ל כאן היה זה שאני אוכל עכשיו לא זהו האסור אבל כשנפל הרוב למקום אחר אין אומרין ספק ספיקא לקולא שאנו רואים כאילו היה האיסור בידוע לתוך הרוב. ולפי זה נראה שאין יכול לאוכלם כולם כאחד דא"כ ליכא אלא חד ספיקא ואסור:

סעיף קטן כה

כתב הרשב"א דאפילו נפלו מחציתן למקום אחד מותר שאנו תולין להקל בספק ספיקא וכו' ז"ל הרשב"א באם פירשו מחצה על מחצה כגון שפירשו נ' למקום אחד והנ' למקום אחר כולם מותרים דהא איכא ס"ס דהא דנקט רב יהודה פירשו מ' למקום אחד היינו משום דבעי למימר פירשו ס' לצד אחד כולן אסורין:

סעיף קטן כו

ומ"ש רבינו ודוקא שתערובות הראשון הי' מותר מן התורה כגון שנתבטל ברובו וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה הקצר וז"ל בארוך ואני תמה באותה שמועה דפ' התערובות דהתם משמע דדוקא כשנפל האיסור לרוב ומאותו רוב נפל למקום אחר הוא שאמרו ס"ס להקל שכבר נתבטל מדאורייתא הא לאו הכי לא כדתניא לג' ומג' למקום אחר מותר ואקשינן מ"ש לג' דאיכא רובא לתרי נמי איכא רובא ופרקינן מאי ג' נמי תרי והוא והוה ק"ל כי ליכא רובא נמי הא איכא בכל חד וחד שבתערובות ס"ס ושמא לא אמרו ס"ס להקל אלא ע"י שתי תערובות וכדעת ר"י ויש לומר עוד דכל שנפל כאן איסור בודאי וליכא רוב היתר הרי אנו רואים כל אחד מאלו כגופו של איסור שהרי הוא אסור ד"ת והילכך אין הולכין בכל ס"ס בזה להקל ע"כ ויש ללמוד מדבריהם דתערובות שני לא בעינן שיהיה בטל ברוב אלא אפי' נתערבו בכמותן שרי ואפשר דאפילו בפחות מהן נמי דכיון שנתבטל בתערובות

ראשון מן התורה לא החמירו עליו חכמים כל שאינו ניכר שהוא מאותו תערובות אלא דלפי זה אפילו נתערבה חתיכת היתר במיעוט תערובות ראשון או במחציתו אית לן למישרי משום ס"ס אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם בפ"ז מהל' ע"ז ופרק ט"ז מהמ"א:

סעיף קטן כז

והא דשרינן ספק ספיקא דוקא ע"י תערובות כדפרי' אבל ספק טריפה שנתערבה באחרות כולן אסורות. גם זה מדברי הרשב"א שכתב אמרו משמו של ר"י בעל התוספות שלא אמרו ס"ס להקל אלא בשתי ספיקות הבאות מכח שתי תערובות כגון זו שאמרנו שנפלה של עכו"ם לרבוא ומרבוא לרבוא שבכל חדא וחדא שבתערובות איכא תרי ספיקי דבכל חדא וחדא איכא למימר לא זו היא שנפלה כאן ואת"ל זו היא שנפלה כאן שמא לא זו שנפלה לרבוא ראשון אבל בעלמא שאינו בא מכח שתי תערובות לא וע"כ הוא מפרש בפ"ק דביצה (ג:) כי מה שאמרו שם נתערבה באלף כולן אסורות אספיקא אסור קאי לומר שאפילו ספק נולדה בי"ט ספק לא נולדה נתערבה באחרות כולן אסורות דהיאך אתה אומר שמא לא זה הוא ואת"ל זה הוא שמא אותו ספק מותר היה והלא כבר אסרתו מספק שנפל בגופו ואחר שאסרתו היאך אתה חוזר ומתירו ורבינו יעקב פירש בפ"ק דביצה דאודאה קאי דליכא אלא חד ספיקא אבל ספק אם נתערבה באחרות כולן מותרות דכל ס"ס מותר ובירוש' משמע כדבריו ומ"מ יש לחוש לדברי ר"י שלא להתיר בס"ס אלא בשתי ספיקות הבאות מכח התערובות ונ"מ לספק טריפה שנתערבה באחרות שאין מתירין אותם מכח ס"ס אלא א"כ היא חתיכה הראויה להתבטל מצד עצמה ברוב ע"כ מדברי הרשב"א ומחלוקת זה דר"י ור"ת כתבוהו סה"ת וסמ"ק וכתבתיו בסי' נ"ז:

סעיף קטן כח

ומ"ש רבינו וי"א שאפי' בספק ספיקא שעל ידי תערובות אין להתיר בדברים החשובים וכו' כבר נתבאר שזהו דעת ר"י:

סעיף קטן כט

ומ"ש ולא נהירא דספק ספיקא מותר בכל האיסורין וכולי כבר כתבתי בסימן נ"ז שאין זו קושיא כלל: והרמב"ם כתב הא דרב נחמן דאמר טבעת של עכו"ם שנתערבה בק' טבעות ונפלה אחד מהם לים הגדול הותרו כולם בפ"ז מה' עכו"ם אלא שכתב דבעינן שיפלו שתים שאני אומר אותה הטבעת היתה בכלל השתים וטעמו לפי שהוא מפרש דמאי דאמר רב נחמן אנא נמי תרתי קאמינא לא כמו שפירשו המפרשים אלא היינו לומר שלא התיר אלא בנפלו שתים לים הגדול ובפ' הנזכר כתב ג"כ הא דאמר רב טבעת של עכו"ם שנתערבו בק' טבעות ופירשו מ' למקום אחד וששים למקום אחד פירשו מ' כולם ונפלו לטבעות אחרות מותרות אבל אם נפלו הששים לטבעות אחרות אסורות. והא דאמר ר"ל

חבית של תרומה שנתערבה במאה חביות ונפלה אחת מהם לים המלח הותרו כולם כתבה בפט"ו מה' תרומה ופסק כרבא דאמר דוקא חבית אבל תאנה לא משום דלא מינכרא נפילתה ופלוגתא דרבי יהודה ור"ש ברמוני בדן כתב בפי"ז מהמ"א ופסק כר"ש אלא שהצריך שמהתערובות הראשונה תפול רמון אחד לשנים ואחר כך מאותן השלשה יפול רמון א' לרמונים אחרים שהרי הרמון של תערובת הראשונה בטל ברוב ואם נפל התערובת הראשונה רמון לאלף כולם אסורים לא נאמר בטלה ברוב אלא להתיר ספק ספיקן שאם יפול מן התערובות השנייה למקום אחר אינו אוסר וכן כל כיוצא בזה ע"כ וזה כגירסת ספרים שלנו שכתב בדברי ר"ש לרבוא אסורים ומרבוא לג' ומג' למקום אחר מותר והגירסא שכתבתי לעיל בת"ה הבאתיה ומה שיש לדקדק בדברי הרמב"ם כתבתי בביאור ספר המדע ואין כאן מקומו: כתב הרא"ש בתשובה כלל כ' סימן י"ז על בהמות הרבה שנשחטו ביום אחד ונמצאו מקצתן טרפות וכל האחרות (הריאות) כשרים היו תלויות במוט אחת ונמצאת ריאה אחת ביניהם שהיתה סרוכה מאנא לטרפשא ועתה נולד ספק בכל הכבשים דאיכא למיחש הבודק לא הרגיש באותה סירכא והכשירה שלא כדין ונמצא טריפה מעורבת עם הכשרות או שמא הבודק הרגיש בה והטריף הכבש אלא שאח"כ בשגגת הקצבים נתערבה ריאה הטריפה בין הכשירות ואמרת ששאלו לקצבים ואמרו שמעולם לא נתערבו הכשרים עם הטריפה הלשון הזה יש לפרשו בב' דרכים הא' שאמרו הקצבים ח"ו לא יצאה שגגה זו מתחת ידינו לערב טריפה בין הכשירות אלא הבודק שגג ונתנה לנו בחזקת כשירה ועל דרך אחרת שלא שגגו הם ולא הבודק אלא שבשגגה נתערבה ריאה טריפה בין הכשירות ועוד כתבת ששאלו לבודק ואמר שהיה יודע באותה סירכא ובשגגה נתערבה אותה ריאה טריפה בין הכשירות ומעולם לא היתה ערבוביא בין הכבשים בנדון זה כיון דאיכא לספוקי שמא הבודק לא השגיח בסירכא והכשיר שלא כדין או שמא בשגגת הקצבים נתערבה ואיכא למימר שמא ריאה טרופה היא שנתערבה וליכא ריעותא בין הכבשים כיון דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי תלינן לקולא דכיון שנשחטו הכבשים ונבדקו ויצאו בחזקת היתר מיד הבודק מוקמי להו אחזקתייהו ולא אסרינן להו מספק כדאמר רב הונא (חולין ט.) נשחטה בחזקת היתר עומדת עד שיודע במה נטרפה וכ"ש בנדון זה דהעמד בהמות בחזקת כשירות והעמד הבודק בחזקת צדיק שלא יצאה תקלה מתחת ידו והעמד הקצבים בחזקת כשירות אלא ריאה טריפה נתערבה בין הכשרות ואפילו באיסור אשת איש אמרי' בכולי תלמודא דכל ספק שנולד בה אוקמה בחזקת היתר ועוד כיון שהבודק אומר שידע באותה סירכא ובשגגה נתערבה הריאה הטריפה בכשירות ומעולם לא היתה ערבוביא בכבשים הרי

נאמן הבודק להתיר דכל מידי דלא איתחזק ביה איסורא נאמן עד אחד להתיר כדאמרינן בפרק האשה רבה (יבמות פח.) כ"ש בנדון זה שהוחזקו הבהמות בחזקת היתר ועד אחד מעיד על הספק הנולד דלאו כלום הוא שאין לפקפק בדבר ומותרות כולם. וכתב עוד שם על כבש טריפה שנתערב עם כשרים אם נאכל אחד מהכבשים הותרו כולם ולא שיהא מותר לאכול מכבש מהם לבדו אלא משני כבשים בתערובות וכל מה שנחתך מן הכבשים לחתיכות דקות שאין כל חתיכה ראוייה להתכבד בין קודם שנולד הספק בין לאחר שנולד הספק הכל מותר והביא ראיה לדבר. וכתב עוד אבל חתיכה הראויה להתכבד שפירשה מן התערובות אסורה ולא אמרינן כל דפריש מרובא פריש כדאמרינן בפרק התערובת ונכבשינהו דניידי ונימא כל דפריש מרובא פריש ומשני שמא יקח מן הקבוע והא דאמרינן גבי ט' חניות ובנמצא הלך אחר הרוב שאני התם שנבלה נמכרת במקום קביעותה וליכא למיחש שמא יקח מן הקבוע ועוד כיון שפירש בפנינו לא אמרינן כל דפריש מרובא פריש ולהכי קאמר ונכבשינהו דניידי ולבתר הכי אמרי' כל דפריש מרובא פריש אבל אם פירש לפנינו לא אמרינן מרובא פריש וכן צריך לפרש משום ההיא דפ"ק דפסחים ט' צבורים מצה ואחד חמץ ואתא עכבר ושקל כל קבוע כמחצה על מחצה ומ"ש מט' חנויות דפרק גיד הנשה דבנמצא הלך אחר הרוב אלא ההיא דט' צבורין מיירי דשקל עכבר קמן כיון שנולד לו הספק במקום הקביעות לא אמרינן כל דפריש מרובא פריש הילכך בשר שלקח הישראל ממקום הקביעות אסור ולא אמרינן מרובא פריש ונ"ל שמה שלקחו מן הבשר קודם שנולד הספק אפילו חתיכה הראויה להתכבד מותרת דתלינן דמרובא פריש דלא אשכחן דאסר תלמודא משום גזירה שמא יקח מן הקבוע קודם שנולד הספק עכ"ל והאריך בטעמו של דבר: ובתשובות להרמב"ן סימן קפ"ג וקפ"ד כתוב שנשאל על ענין שאירע שנשחטו שלשה כבשים והכשירם הטבח והעלום הנכרי למגדל ולא נשאר אצל היהודים אלא ג' הריאות ומקצת הכבש הג' ואח"כ נמצאת סירכא באחד מהריאות אם נתערבו השלשה כבשים תחילה קודם פרישתם נראה שהם בטלים ואין לנו לאסור מדין חתיכה הראויה להתכבד דבהמה שלימה אינה נקראת ראיה להתכבד ואין לגזור שמא יקח מן הקבוע דכיון שנתבטלו לא שייך למימר הכי ודוקא שפירש (ר"ל האי מקצת כבש הג') קודם שנודע הטריפות במקומו דאמרי' כל דפריש מרובא פריש אבל אסור ליקח אחר שנודע האיסור וראיה מט' חנויות. ועדיין יש להתיר אם נתערבו יחד אחר שפירשו רובן כדאמרינן בפרק התערובות מיהו בנדון שלפנינו כיון שלא נשאר במקולין אלא חתיכה אחת או כבש אחד אין להתיר מדאמרינן בפ' הנזכר לא התיר ר"א אלא שנים שנים אבל חד חד לא אכן אם לקח מן המקולין

מקצת הכבש הנשאר ונתערב ברוב של היתר הכל מותר וראיה מפרק התערובות אכן אם לא נתערבו כלל אלא שהעלם למגדל קודם שנתערבו כולם אסורים דלא שייך בהם ביטול עכ"ל:

סימן קיא

סעיף קטן א

מספר תורת הבית איסור שנפל למקום אחד ואין ידוע לאיזה מקום נפל יש בדבר להקל ולהחמיר מ"ש מספר ת"ה קאי לכל דברי סימן זה ולפי שלא נמצא לפוסקים דבר בזה העתיק רבי' דבריו ואני אבוא אחריו ומלאתי את דבריו לכתוב מוצא מקום דינים אלו כפי מה שכתבם הרשב"א עצמו בת"ה הארוך:

סעיף קטן ב

ומ"ש כיצד שתי קדרות א' של היתר כגון בשר שחוטה ואחת של איסור כגון של בשר נבלה ולפניהם ב' חתיכות וכו' זה נלמד מדתניא בברייתא (בתוספתא דתרומות פ"ו) ומייתי לה פ' אלו עוברין (פסחים מד.) ופרק הערל (יבמות פב.) שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שני סאין אחד של חולין ואחד של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרים שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה וההיא בדרבנן הוא או בדברים האסורים מדרבנן או באיסורי תורה ושיעורא דרבנן דבפ' הערל פליגי ר' יוחנן ור"ל בתרומה בזמ"ה דר"י סבר דאורייתא ור"ל סבר דרבנן ואקשינן לר"י מדתניא ב' קופות ולפניהם ב' סאין וכו' שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה ואמר ר"ל והוא שרבו חולין על התרומה ור"י אומר אף על פי שלא רבו בשלמא לר"ל קסבר בדרבנן נמי בעינן רבייה אלא לר"י קשיא ופרקינא אמר לך ר"י הא מני רבנן היא ואנא דאמרי כרבי יוסי דאמר אשר ירשו אבותיך וירשתה ירושה ראשונה ושנייה יש להם שלישית אין להם הנה שבאיסורין שעיקרן של דבריהם הוא שאמרו כן וכן באיסורי תורה ושיעור דרבנן דגרסינן בר"פ אלו עוברין וכזית בכדי א"פ דאורייתא איתיביה ב' מדוכות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם ב' קדרות אחת של חולין ואחת של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרים שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה ואי אמרת אכילת פרס דאורייתא אמאי אמרינן שאני אומר ופרקינן הנח לתרומת תבלין דרבנן. ואמרינן תו איתיביה ב' קופות א' של חולין וא' של תרומה וכו' ואי אמרת כזית בכדי א"פ דאורייתא אמאי אמרי' שאני אומר ופרקינן בתרומה בזמן הזה דרבנן אלמא מאן דמקשה מעיקרא ס"ד דאפילו בתרומה דאוריתא קאמר ואפ"ה למאי דס"ד דכזית בכדי א"פ דרבנן הוה ניחא ליה משום דבאיסורים

דאורייתא ושיעורא דרבנן שכיר אמרי' בהו שאני אומר דהא עכשיו אין כאן אלא איסור דרבנן שמעינן שאם היו שתי קדרות אחת של היתר ואחת של איסור ולפניהם שני חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור דרבנן או איסור דאורייתא ושיעורא דרבנן ונפלו אלו לתוך אלו אני אומר של איסור לתוך של איסור נפל ושל היתר לתוך של היתר נפל ואף ע"פ שאין ההיתר רבה על האיסור כר"י דאמר אע"פ שלא רבו וכל שכן כשאין שם אלא חתיכה אחת של איסור ונפלה לתוך אחת מהקדרות שיש לתלות להקל ולומר לתוך של איסור נפל שהרי לא ראינו כלום שנפל לתוך של היתר וכן שנינו במסכת תרומות שני קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ונפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאי זו מהם נפלה הרי אני אומר לתוך של תרומה נפלה:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכן הדין אם לא היתה כאן אלא קדרה אחת של בשר שחוטה ונפל בה אחד מאלו שתי החתיכות ואין ידוע אי זו אנו תולין דשל היתר נפלה היינו מדתניא בתוספתא דתרומות פרק הזורע פשתן היו לפניו שתי מדוכות אחת של חולין ואחת של תרומה ונתן מאחת מהם ואינו יודע מאיזו מהם נתן הרי אני אומר משל חולין נתן:

סעיף קטן ד

ומ"ש אפילו אין ההיתר רבה על האיסור כבר נתבאר דהיינו כר"י דאמר אע"פ שלא רבו: ומ"ש אם לא היה כאן אלא חתיכה אחת מאיסור דרבנן ויש שם שתי קדרות וכו' כבר נתבאר דאתיא במכ"ש:

סעיף קטן ה

ומ"ש בד"א שתולין בכל אלו להקל וכו' אבל אם האיסור רבה על ההיתר אין תולין כ"כ להקל היינו מדאקשי' בבכורות [ביבמות] לר"י דאמר אע"פ שלא רבו וסבר ר"י בדרבנן לא בעינן רבייה והתניא מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות נתן סאה ונטל סאה כשר ואמר רבי יוחנן עד רובו מאי לאו דנשתייר רובו לא דלא נשקל רובו ואבע"א שאני התם דאיכא למימר שאני אומר כלומר שאינו ודאי שנפלה לתוך חולין שאני אומר לתוך תרומה נפלה ולפיכך תולין להקל אפילו לא רבו חולין על התרומה שמעינא מהא דאקשינן לר"י ממקום דאע"ג דלא בעי לר"י רבייה מ"מ שיהיו חולין כתרומה מיהא בעי דאי לאו הכי לא אמרינן שאני אומר:

סעיף קטן ו

ומ"ש היה האיסור של תורה אין תולין להקל וכו'. כבר נתבאר דבהדיא אמרו בגמרא דבדאורייתא לא אמרינן שאני אומר:

סעיף קטן ז
ומ"ש היה ההיתר רבה על האיסור כדי שיתבטל בתוכו מד"ת תולין להקל כלומר ואע"ג דמדרבנן לא בטל בההוא שיעורא כבר נתבאר דמההיא דפ' אלו עוברין שמעינן דבאיסורא דאורייתא ושיעורא דרבנן אמרינן שאני אומר:

סעיף קטן ח
ומ"ש שד"ת מין במינו בטל ברוב נתבאר בסימן צ"ח שכ"כ ר"ת והסכימו לדעתו הפוסקים ז"ל:

סעיף קטן ט
ומ"ש היו שתי הקדרות ממין אחד וכו' מפני שאין מתבטל מין בשאינו מינו ד"ת בפחות מס' כבר נתבאר בסימן צ"ח שזהו דעת ר"ת:

סעיף קטן י
ומ"ש ויש מקילין להקל כל זמן שאין בו כזית בכדי א"פ כבר נתבאר שזהו דעת רש"י:

סעיף קטן יא
ומ"ש היו כאן ב' קדרות של היתר ולפניהם ב' חתיכות אחת של היתר וא' של איסור וכו' היינו מדקשיא אהא דתנן במס' תרומות ומייתי לה פ"ח דביצה (ד.) הדורס ליטרא קציעות ע"פ הכד ואינו יודע איזו היא ר"א אומר רואין כאילו הן פרודות והתחתונות מעלות את העליונות ר' יהושע אומר לא תעלה עד שתהא שם ק' כד ואמאי כיון דמספקא לן הוי ספיקא דרבנן ולקולא ותירץ הרמב"ן דהתם בשהן של אדם אחד אי נמי בשל שני בני אדם ובאו לישאל בבת אחת אבל אם היו חביות של שני בני אדם ובאו לישאל בזה אחר זה אפילו לא היו שם ק' כד כולן מותרות דכל בדרבנן תולין להקל דומיא דשני שבילין וכתב הרשב"א שאין זה מחזור בעיניו דאם איתא הו"ל לפרושי התם בחביות של אדם אחד או שבאו לישאל בבת אחת וכדרך שפירשו בשני שבילים ועוד דאדרבה בתוספתא דתרומות משמע בהיפך אלא מסתברא לי לפי שאין אומרים שאני אומר אלא במקום שא"צ לבטל כלל כשתמצא לומר תרומה לתוך תרומה נפלה לא מדין ביטול אני מתירה אלא ממילא יש לה מתירין אלא שקופת התרומה נשארה בהיתירה כמו שהיתה וכן החולין וכן ב' קופות א' מדומעת ואחת שאינה מדומעת דתנן פ"ו דתרומות אינו אומר לתוך של מדומעת נפלה לפי שבכל אלו תולין תרומה לתוך תרומה משום דיש היתר לשתיהן אבל כשאין היתר לשתיהן אלא בביטול לא והביא ראיה מהתוספתא ואח"כ כתב וכיון שכן כל שאם אתה אומר בזו נפלה ולא בזו אם אתה יכול להתיר שתיהם בלי שתצטרך שום שיעור לבטל האיסור אתה תולה להקל ואימא בזו נפלה אבל כל שאתה צריך לשיעור לבטל כגון ליטרא קציעות שנדרסה ע"פ החבית שאילו אתה אומר לא

לתוך חבית זה נדרסה אלא לתוך חבירתה אין אתה מתיר עדיין את השנית אלא אוסרה כיון שאין בה כדי לבטל האיסור וכיון שאנו צריכין על כל פנים לשיעוריה אם באנו להתיר אפילו בפרודות לא מתיר אא"כ יש בשתיהן ס' או ק' של היתר כנגד האיסור לפי מה שהוא האיסור עכ"ל ומתוך דברים אלו מבואר שמא שכתב ואין חילוק בין אם שתי הקדרות של אדם אחד או משל שני בני אדם לאפוקי ממה שחילק הרמב"ן בין של אדם אחד לשל שני בני אדם:

סעיף קטן יב

וכתב עוד היו שני קדירות של היתר נפל איסור לתוך אחד מהן אם יש באחד מהם כדי להעלות האיסור ובשנייה אין שיעור להעלות גם בזה תולין להקל ואומרים לזו שיש בה שיעור כדי לבטל נפל ומן הטעם שכתבנו שאף כשאתה תולה בזו שיש בה כדי לבטל השאר נשאר הכל על היתירו כמו שהיה מתחילה ותניא בתוספתא דתרומות בזו ק' ובזו אין ק' הריני אומר לתוך ק' נפלה: ומ"ש היה כאן שתי קדרות של היתר ונפל איסור לתוך א' מהם וידוע לאיזו נפל וכו' אני אומר למקום שנפל איסור הראשון נפל גם הב' כתב הרשב"א דהכי תניא בתוספתא ואכתבנה בסמוך ומבואר בדבריו דבשאין בו כדי להעלות האיסור שנפל תחלה מיירי דהשתא הו"ל אחד של איסור ואחד של היתר ולפיכך אני אומר באיסור שני לתוך של איסור נפל ומשמע שאם היה שם כדי להעלות את האיסור שנפל תחילה כיון שעדיין הן של היתר כמות שהיו אין תולין באחד יותר מבחבירתה אא"כ היה באחד מהם כדי לבטל איסור אחרון:

סעיף קטן יג

ומ"ש נפל האיסור לתוך אחד מהן ואין ידוע לאי זה נפל ואחר כך נפל איסור לתוך אחד מהן וכולי כתב הרשב"א דהכי תניא בתוספתא דתרומות נפלה סאה תרומה לתוך אחד מהן וידוע לאי זה מקום נפלה ואחר כך נפלה שנייה ואין ידוע לאי זה מקום נפלה הריני יכול לתלות ולומר מקום שנפלה ראשונה נפלה שנייה נפלה סאה תרומה לתוך אחד מהן ואין ידוע לאי זה מהן נפלה ואח"כ נפלה שנייה וידוע לאיזה מהן נפלה אין יכול לתלות ולומר מקום שנפלה השנייה נפלה הראשונה ע"כ ונראה דטעמא משום דכיון דבשעה שנפל לא נודע באיזו מהן נפל ומחמת כן נאסרו לא יוציא שום אחד מהן מחזקתה בשביל האיסור שנפל באחרונה:

סעיף קטן יד

היה כאן ב' קדירות של היתר ונפל איסור לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזו נפל ואין באחד כדי לבטל האיסור ויש בשתיהם כדי לבטלו שתיהן מצטרפות כדי לבטלו וכולי. כתב בת"ה הארוך דהיינו מדתנן במסכת תרומות פ"ד ומייתי לה תלמודא בפ"ק דביצה (ג:)

ליטרא קציעות שנדרסה על פי החבית ואין ידוע אי זו היא רבי אליעזר אומר רואין אותן כאילו הן פרודות והתחתונות מעלות את העליונות רבי יהושע אומר לא תעלה עד שיהיו שם ק' כד ואפילו היו ב' קדרות בב' עליות ואין ידוע לאיזו נפל שתיהן מצטרפות ומעלות דתניא בתוספתא דתרומות ב' קופות בשתי עליות ב' מגורות בעליה אחת הרי אלו יעלו רבי יהודה אומר לא יעלו רש"א אפילו הן בשתי עיירות מעלות זו את זו וקי"ל כת"ק אבל אם היו ב' הקדירות לב' בני אדם כתב ר"ש במסכת תרומות דאין מצטרפות והביא ראיה ממה ששנו בתוספתא זו דבב' קופות אפילו בשתי עליות יעלו ואילו במגורות קתני בעלייה אחד יעלו אבל בשתי עליות לא יעלו ומפרש בירושלמי מה בין קופות למגורות קופות עשויות להתפנות ולהתערב יחד אבל מגורות אין דרכם להתפנות ולהתערב יחד כלומר וכל העשוי להתערב כמעורב דמי וכתב הוא ז"ל ולפי טעם זה נראה דהא דמעלות זו את זו כשיש בזו חמשים ובזו חמשים היינו בששתיהן של אדם אחד שדרכן להתפנות ולהתערב אבל בשל ב' בני אדם שאין דרכן להתערב לא וחזק עוד הרב ז"ל הסברא הזו ממה ששנו בסיפא דאותה תוספתא בזו ק' ובזו אין ק' אומרין לתוך ק' נפלה ואיכא למידק מאי נ"מ כי איכא באחד ק' והא אפילו אין בכל חדא אלא נ' מעלות זו את זו אלא משום דתרי גברי איצטריך ולי נראה דבין של אדם אחד בין של שני בני אדם מצטרפין ומעלין שאל"כ ליטרא קציעות דוקא בשכל הכדים של אדם אחד הא בשני בני אדם אין מצטרפין ואסורים וא"כ כשם שנחלקו שם בשחורות ולבנות אם מעלות זו את זו וכן בעיגולים גדולים וקטנים ובפרודות ושאינן פרודות היה להם לחלק בין אדם אחד לב' בני אדם ומתני' נמי סתמא קתני שני קופות ב' מגורות שנפלה סאה לתוך אחת מהם ואין ידוע לאי זו מהן נפלה מעלות זו את זו ולא חילק בין אדם אחד לב' בני אדם ומיהו אפשר דמאי דלא פריש במתני' פריש בברייתא ומיהו מה ששנו בתוספתא בזו ק' ובזו אין ק' אני אומר לתוך של ק' נפלה מסתברא לי שאין ראיה להעמידה דוקא בב' בני אדם אלא נ"ל שהטעם בזה לפי שאין דבר מצטרף לבטל האיסור אלא מה שנכנסו בהם בספק מחמת האיסור דכלפי שהאיסור מכניס היא בספק מתעורר הוא לבטלה אבל מה שאינו נכנס בספק האיסור מחמת האיסור מה לו להצטרף עם אחר לבטל האיסור וכיון שכן כשיש באחד ק' לא נכנסה היא בספק איסור שהרי אפילו ת"ל דבתוכה נפלה הרי היא מותרת וא"כ כשאין בשנייה אלא נ' לולי מדה זו שאנו תולין לומר בתוך של ק' נפלה היתה אותה של נ' אסורה שהרי אין לה מי שיצטרף עמה להעלות שאין ראוי להצטרף אלא הנכנס בספק ולכך שנינו שאע"פ שאין להתירה מצד אותה מדה שאנו מצטרפין שתי קופות להעלות את האיסור מ"מ יש לנו להתיר מצד מדה אחרת שאנו תולין במקום

שיש מתירין עוד אפשר שלא שנו בזו ק' ובזו אין ק' הריני אומר לתוך ק' נפלה אלא מפני ששנינו בפ"ב דערלה התרומה ותרומת מעשר ותרומת מעשר של דמאי החלה והבכורים עולין בא' וק' ומצטרפין זה עם זה וצריך להרים וגרסינן בירושלמי דתרומות היו לפניו ב' קופות בזו נ' סאה ובזו נ' סאה נפלה סאה תרומה לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזו מהן נפלה רצה להעלות מזה מעלה מחצה מזו ומחצה מזו מעלה ולפיכך שנו כאן שאם היו באחד ק' ובאחד נ' אני אומר לתוך ק' נפלה ומשם הוא מרים ולא משל נ' וכדגרסינן נמי בירושלמי דתרומות פ"ד את אמרת קופות מעלות מגורות אין מעלות היך עבידא שתי מגורות בב' עליות ונפלה סאה של תרומה לתוך א' מהן שתיהן אסורות רבה על אחד מהן ובטלה שוגג מעלה ומתיר והשנייה לכשירבה לה שוגג היא מותרת ואינה צריכה עליה שכבר עלתה תרומה אלמא אפי' מאותה שלא היו בה מתח לה אלא אחד ואילו רצה מזה מעלה כשרבה על האחד והתירה ממנה מרים (כל הסאה כ"ש זו שמשעת נפילה היה בה ק' והיו מותרות גמור בלי צירוף הב' שממנה הוא מרים) שאני אומר לתוכה נפלה כנ"ל ומ"מ צריכים אנו לחוש לדברי ר"ש שרב גדול ומובהק הוא עכ"ל. ובקצר כתב בד"א כשהיו שתיהן לאדם אחד לפי שכל שהוא לאדם אחד עשוי להתערב במקום אחד ולפיכך רואין אותן מעתה כאילו נתערבו אבל היו לב' בני אדם אין מצטרפין ויראה לי שאפילו היו לב' בני אדם אלא שאחד מגדולי המורים אוסר ויש לחוש להורות הלכה למעשה כדבריו עכ"ל:

סימן קיב

סעיף קטן א

פת של עו"ג יש דברים שאסרום חכמים אף על פי שאין להם עיקר מן התורה כמו פת של עו"ג אפילו אפאו ישראל. פת של עו"ג דאסור פשוט במשנה פרק אין מעמידין (עבודה זרה לה:) ומדברי רבינו נראה שהוא סובר כדעת הר"ן שכתב לי נראה שהפת של עובדי גילולים אפילו נתבשל ע"י ישראל כיון שהעו"ג לשו וערכו ומן העו"ג הוא לוקחו אסור ומשום חתנות וכי אמרינן בגמ' דפת ג' מלאכות יש בו ואי אפה ישראל שרי ה"מ בפת שלנו שהרי אין בו איסור אלא משום בישולי עו"ג ואיסור בישולי של פת התירו אותו חכמים באחד מג' מלאכות שתהא נעשית ע"י ישראל אבל פת שלהם אפילו נאפת ע"י ישראל אסורה ומש"ה פלגינהו תנא לפת ושלקות בתרתי ותדע לך דלשמואל דאמר דשמן שאסר תנא דידן משום זליפתן של כלים אסורים אסרו על כרחין הפת אפילו לא אפאו העו"ג אסור משום זליפתן של כלים וכיון דלשמואל כל שנלוש ביד עו"ג אף על פי שלא אפאוהו עו"ג אסור אף לרב דאמר משום חתנות משמע דאסור דהא לא איפליגו בהכי

והיינו דבכל האי פיסקא דפת לא אייתינן ההיא דרבי יוחנן דאמר דג' מלאכות יש בו לפי שהפת השנוי במשנתינו לא מתורת בישולו בלבד נאסר אבל בפיסקא דשלקות לקמן דאיירי באיסור בישולי עו"ג מייתינן לה לפי שהוא ענין לפת שלנו שאין בה איסור אלא משום בישולי עו"ג ואף לראב"ד ז"ל מצאתי שפירשה להההיא דלקמן דפת ג' מלאכות יש בו דוקא בפת שלנו אבל לא מן הטעם שכתבתי אלא שהוא חושש לפתן אף משום גיעולי עו"ג אלא שאין זה מחוור שהסוגיות מוכיחות דלקדירה בת יומא לא חיישינן אבל ראיתי להרמב"ם שכתבה להההיא דג' מלאכות בפת סתם בפרק י"ז מהמ"א ולא חילק בין פת שלנו לשלהם ע"כ וכדברי הר"ן משמע לכאורה מדברי הרשב"א שכתב בת"ה הארוך אחר שגמר דיני פת של עו"ג כלשון הזה ולענין פת של ישראל שנעשה ע"י עו"ג גרסינן בפ' א"מ אמר ר' יוחנן ג' מלאכות יש בפת וכו' אבל בתשובה סי' רכ"ח כתב בפי' פת של בעלי בתים שאפאו ישראל או שהסיק בתנור או שהפך בגחלים שרי ונראה דאפילו לדברי הר"ן אין לאסור ליקח שאור של עו"ג ולחמץ בו דלא אסר הר"ן אלא היכא שנשאר הפת על אותו תבנית שערכו העו"ג וכדדייק לישנא דכיון שהעו"ג לשו וערכו דמשמע דאם העו"ג לשו וערכו ישראל או לשו ישראל וערכו עו"ג שרי דכל כה"ג לית ליה ליה קירוב דעת כ"כ והיכא דלשו עו"ג וערכה ג"כ אם בא ישראל ובטל עריכתו וחזר וערכו משמע דשרי דהא לא אהני מעשה עריכות עו"ג כלום ובשאור כיון שמתבטלת עריכתו של עו"ג שרי ועוד דאפילו את"ל דכל שלשו וערכו עו"ג אפילו ביטל ישראל עריכתו אסור איכא למימר דהני מילי בפת שערך אותו הנכרי מתחלה על דעת לאפותו ע"י עריכה זו אבל כשמתחלה ערכו על דעת שאור הוי לשו ולא ערכו שהרי עריכה זו עריכה על מנת לסתור היא שיודע הוא שהשאור אין אופין אותו כמות שהוא אלא מערבין אותו עם העיסה ונמצא שמשעה ראשונה היה ידוע שלא תתקיים עריכה זו אבל אין לומר דכיון דשאור מתערב עם העיסה אפילו היה אסור ממש משום פת של עו"ג שרו דלא גזרו על תערובת פת של עו"ג כמ"ש רבינו לקמן ולא אמרינן דשאור כיון דמחמץ אוסר בכל שהוא וכדתנן בפ"ב ממס' ערלה דאיכא למימר דההיא באיסורי תורה דוקא אבל לא בשל דבריהם וכ"ש בפת של עו"ג דקיל טובא דהא בפ"ק דחולין (ו.) מותיב למ"ד דלא גזרו על תערובת דמאי מדתניא הנותן לשכינתו עיסה לאפות וקדרה לבשל אינו חושש לשאור ותבלין שבה לא משום שביעית ולא משום מעשר ואם אמר לה עשי משליכי חושש משום שביעית ומשום מעשר ושני רפרם שאני שאור ותבלין דלטעמא עבידי וטעמא לא בטיל והרי דמאי אינו אסור אלא מדרבנן ותערובת פת של עו"ג לא למדו להתירו אלא מדמאי כמו שיתבאר וכיון דבדמאי שאור לא בטיל ה"ה לשאור של עו"ג

ואף ע"ג דמקמי הכי שני הגמרא שאני התם דכיון דאמר לה עשי משליכי כמאן דעריב בידים דמי משמע דה"ה דאפילו לא אמר לה עשי משליכי הוה מיתסר משום דלטעמא עביד אלא חד מתרי טעמי נקט והא דקתני רישא אינו חושש לא משום שביעית ולא משום מעשר כבר פירש"י דבמסר לה שאור ותבלין משלו עסקינן וקתני דאינו חושש שמא החליפתם משמע דהא לאו הכי ה"ל למיחש משום דכיון דלטעמא עביד לא בטיל אף ע"ג דאיסורא דרבנן הוא ומכל מקום מהטעמים שכתבתי לעיל נראה להתיר שאור של עו"ג ובהדיא אמרינן פרק כל שעה (פסחים ל.) דאמר רבא כי הוינן בי רב נחמן כי הוו נפקי שבעה יומי פיסחא אמר לן פוקו וזבינו חמירא דבני חילא ומשמע דלא היו נוהגין במקומו של רב נחמן היתר בפת של עו"ג דא"כ הוה מייתי ליה תלמודא בפרק אין מעמידין אלא ודאי עיסה היו לוקחין מהעו"ג ועורכין אותה או שאור הוי לוקחים מהם ומחמצים בו עיסתם ואף ע"פ שפירש"י בני חילא עו"ג אף על פי שאופיהו יום זה שעבר והוא פסח י"ל דלישנא דאופיהו לאו דוקא אלא ללישה קרי אפייה דאם לא כן יקשה מה שהקשיתי שהיו נוהגין היתר בפת של עו"ג ואף ע"ג שכתוב בספר אדם נ"ה ח"ה בשם בעל העיטור דחמצן של כותים אסור עד לאחר ו' אפיות כדקתני התם של נחתומין לאחר שלשה שבתות מפני שמבטל הוא י"ל דהתם משום חשש מעשר המעורב בו חיישינן וכמו שנתבאר דכל דלטעמא עביד לא בטיל אפילו בדמאי אבל לדידן דלית לן חששא דדמאי לא מיתסר כלל ושרו לחמץ בו לכתחלה כנ"ל והוצרכתי לכתוב כל זה לפי שראיתי מחמירים לאסור לחמץ בשאור של עו"ג וכבר הוכחתי שאין להם על מה שיסמכו. (ב"ה) וכן מבואר בדברי רבי' בסי' שכ"ד שמחמיצין בשאור של עו"ג: ונראה דלדעת הר"ן נמי מותר לישראל לתת קמחו לעו"ג ללוש ולערוך דע"כ לא אסר אלא כשהעו"ג לשו וערכו ואח"כ לקחו ישראל ממנו והכי דייק לישנא דהר"ן שכתב שהפת של עו"ג אפי' נתבשל ע"י ישראל כיון שהעו"ג לשו וערכו ומן העו"ג הוא לוקחו אסור משמע דוקא כשלקחו מעו"ג הוא דמיתסר הא לאו הכי לא ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרשב"א מסכימים שלא לחלק בין פת ישראל לפת של עו"ג דזה וזה מותרים ע"י אחת מג' מלאכות הכי נקטינן :

והשלקות שמבשלים העו"ג ג"ז שם במשנה ויתבאר משפטה בסימן שאחר זה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואסרו לשתות במסיבתן אפילו שאר משקין וכו' כ"כ הרמב"ם בפי"ז מהמ"א וז"ל לא ישתה אדם במסיבה של עו"ג ואף ע"פ שהוא יין מבושל שאינו נאסר או שהיה שותה מכליו לבדו ואפשר שהוא ברייתא או תוספתא וכתב עוד אם היה רוב המסיבה ישראל

מותר ונראה שלמד כן מדאמרי' בפ' אין מעמידין (עבודה זרה ל.) דשמואל ואבלט הוו שתו יין מבושל ואי לא הוה צד היתר לשתותו בהסיבת העו"ג היכי הוה שתי שמואל:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכל אלו הדברים אסרו משום חתנות הכי אמרינן בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לו:) גזרו על פתן ושמנן משום יינם ועל יינן משום בנותיהן:

סעיף קטן ד

וכתב א"א ז"ל בתשובה שלא אסרו אלא פת חטים ושעורים וכו' בכלל י"ט כ"כ:

סעיף קטן ה

ומ"ש וגם אינו חשוב להיות בו משום בישולי עו"ג ז"ל הרא"ש (בתשובה כלל י"ט סימן כ"א) דע כי אין בו משום פת של עו"ג אם שאינו בכלל פת סתם שאסרו חכמים משום חתנות דאינו חשוב ואפילו בבישולי עו"ג אם אינו עולה על שלחן מלכים מותר עכ"ל ומשמע מדבריו שאם הוא עולה על שלחן מלכים אסור משום שלקות דלא גרע מפני שהוא עשוי פת וזה נראה ברור: ב"ה אבל רבי' ירוחם כתב דאין בו משום בישולי עו"ג דאינו עולה על שלחן מלכים וכמ"ש רבינו.

סעיף קטן ו

וגזירת הפת לא נתפשט בכל המקומות הכי משמע בפ' א"מ ויתבאר בסמוך:

סעיף קטן ז

וכתב א"א ז"ל וע"ז סומכין הגדולים שאינן אוסרין אותם לבני מדינתן וכו' שם וגם התוספות והר"ן והמרדכי כתבו שם טענות למה נהגו עכשיו היתר בפת של עו"ג וגם הרשב"א כתב ג"כ טעם למה שנהגו בו היתר עכשיו ונראה מדברי המרדכי דאפילו במקום שפת של ישראל מצויה מותר דכיון שלא פשט האיסור במקומותינו א"צ להמנותו ולהתירו וז"ל הר"ן אהא דגרסינן התם א"ר כהנא א"ר יוחנן פת לא התירוה בב"ד מכלל דאיכא מאן דשרי אין דכי אתא רב דימי אמר פעם א' יצא רבי לשדה וכו' עד ה"מ בשדה אבל בעיר לא איכא מ"ד דר' יוחנן אדר' חלבו סמך ותרתי בעינן ולחומרא שדה וליכא פלטר ישראל וכו' ואיכא מ"ד דר' יוחנן לא סמיך אדרבי חלבו כלל אלא כולה מילתא תליא בין שדה ועיר דבשדה שרי לעולם ובעיר אסור לעולם ויש להקל עוד ולומר דר' יוחנן לא פליג אדר' חלבו ונקטינהו כתרוייהו לקולא דבשדה לעולם מותר ובעיר מותר כשאין שם פלטר ישראל וכיון שהפת מדבריהם הוא ועוד שלא פשט איסור ברוב ישראל ראוי להקל בכך אבל מדברי הרמב"ם בפי"ז מהמ"א נראה דהני תרי לישני פליגי כפי' ראשון שכתבתי ופסק לקולא ולא הזכיר שדה כלל עכ"ל. ויש לתמוה על מ"ש בדעת הרמב"ם שפסק לקולא ולא הזכיר שדה כלל דאינו כן לפי נוסחת הרמב"ם

שבידינו שכתוב בה כלשון הזה יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחין פת מנחתום עו"ג במקום שאין שם נחתום ישראל ובשדה משום שהיא שעת הדחק הרי שפסק דתרתי בעינן שדה וליכא פלטר ישראל והיינו כפירושא קמא וכרבי יוחנן לחומרא והרשב"א פי' בת"ה כפירושא בתרא ולקולא דרבי חלבו אמר דכל היכא דליכא פלטר ישראל אפילו בעיר מותר ליקח מפלטר עו"ג ואתא ר"י למימר דבשדה אף ע"ג דאיכא בעיר הסמוכה לו פלטר ישראל לא מטרחינן ליה לשדורי ולמיזבן מיניה כיון דבשדה מיהא אין פת של ישראל מצויה:

סעיף קטן ח

וכתב עוד הרשב"א ומיהו דוקא מן הפלטר דבגמרא פלטר הזכירו ואתמר נמי בירושלמי פלטר אבל מב"ה אפי' אם אין לו מה יאכל אסור אלא אם כן משום סכנת נפש כגון שהתענה הרבה וכתב הר"מ ז"ל כגון שהתענה שלשה ימים והרמב"ן ז"ל כתב ראיתי מי שכתב מצאתי בתשובת הגאונים מותר לאכול פת של עו"ג בשבת אם אין לו פת אחרת דבשבת אסור להתענות הילכך מותר ולפי מה שפירשנו אף בחול בכה"ג כגון שאין שם פלטר ישראל ואין לו פת אחרת מותר אלא שהם התירו בשבת אפילו מב"ה אם אין שם פלטר ע"כ ומורי הרב ז"ל כתב ואלו בני אדם שמתאכסנים עם העו"ג אין להם לאכול מפת בעלי בתים אלא יש להם לחזור וליקח מן הפלטר והאוכל לחם של בעלי בתים אפי' שלא בביתו של עו"ג ואפילו שלא בעיר שאין שם חשש חתנות עובר על גזירת ב"ד שבכל מקום אסרוהו ואם ת"ח הוא אסור לספר שמועה משמו דגרסינן התם איבו מנכית ואכיל אמצרי דמתא אמר להו רבא לא תשתעו מיניה דאיבו דאכול נהמא דארמאי וטעמא דפלטר שרי כיון דעשוי למכור לכל אין בלקיחתו קירוב דעת כ"כ אבל מב"ה יש קירוב דעת טפי ואיכא למיגזר ביה טפי משום חתנות ואלא מיהו במקום שיש פלטר ישראל אפילו מפלטר עו"ג אסור שלא התירו אלא במקום שאין פת של ישראל מצויה משום חיי נפש כדאיתא בירושלמי עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ויש אוסרין אותו אלא אם כן התענה שלשה ימים ממש כבר כתבתי שהרשב"א הביא סברא זו וגם הגהות מיימון כתבוה.

סעיף קטן י

ומ"ש ויש מן הגאונים שהתירוה בשבת וכו' כבר כתבתי שהרשב"א הביא סברא זו וגם הר"ן כתב כן בפרק ב' דע"ז בשם הגאונים:

סעיף קטן יא

ולדעת א"א ז"ל אין חילוק בין פת של בעל הבית לשל פלטר אבל קצת מחברים חילקו בין של בעל הבית לשל פלטר וכולי מ"ש שקצת מהמחברים חילקו ביניהם כבר נתבאר כן בדברי הרשב"א וגם הרמב"ם בפרק י"ז כתב אף על פי שאסרו פת עו"ג יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחין פת מנחתום עו"ג וכו' אבל פת בעלי בתים אין שם מי שמורה בה להקל שעיקר הגזירה משום חתנות ואם יאכל פת בעלי בתים יבא לסעוד אצלו אך מ"ש דלדעת הרא"ש אין חילוק בין פת של בעל הבית לשל פלטר לא ידענו מנין לו שהרי הוא כתב לישנא דרבי חלבו דמדכר פלטר וגם הירושלמי דקאמר הלכה כדברי המתיר ובלבד מן הפלטר וכ"כ בפי' בתשובה כלל י"ט וז"ל מקום שנהגו על פי הירושלמי לקנות מן הפלטר ולאסור של בעלי בתים של פלטר מותר בכל ענין אפי' אם קנאו ב"ה ממנו ושל בעלי בתים אסור בכל ענין ואין לו היתר עד כאן לשונו והרי דברים אלו דברי המחברים ממש דיש מקומות שמקילין ע"פ הירושלמי בפת של פלטר אבל פת של ב"ה אין מי שמורה בה היתר:

וכתב במרדכי דמהא דא"ר חלבו ה"מ היכא דליכא פלטר ישראל התיר רבינו שמריה פת של עו"ג למי שהולך בדרך ועוד הביא ראיה מדתנן (דמאי פ"ג) מאכילין את העניים דמאי ואת האכסנאים דמאי ואף ע"פ שיש בו איסור דרבנן ע"כ וכתוב בתשובה אשכנזית דאפילו בפת של ב"ה התיר דלא חמירא גזירת פת מדמאי ע"כ. וכ"כ בא"ח בשם הרא"ה דכל מקום שאין פלטר מצוי כלל מותר אפי' פת של ב"ה ולילך ולאכלו בשדה חוץ לתחום וכן בתוך התחום אין כאן איסור כיון שהוא חוץ לעיר ע' אמה ושירים אלא שהוא מכוער לת"ח וכפר קטן שאין בו פלטר ישראל ולא עו"ג הרי הוא כשדה ומותר לאכול פת של בעלי בתים שם ואם פלטר הזמין ישראל הרי פתו כפת ב"ה ואם הגיע פלטר ישראל שם הרי פת פלטר עו"ג אסור עד שימכור פלטר ישראל פתו ולאחר שכלה פת ישראל חוזר פתו של פלטר עו"ג להכשירו עכ"ל אבל (לעיל כתבתי בשם הרשב"א דהמתאכסנים עם העו"ג אין להם לאכול פת בעלי בתים וכ"נ): (ב"ה) על כל זה צריך להעביר הקולמוס: מדברי הרמב"ם שכתב שלא נהגו להתיר אלא פת של נחתום ובשדה משמע אבל פת של ב"ה אע"פ שהוא בשדה לא:

סעיף קטן יב

וכתב הרשב"א אפילו יש שם פלטר ישראל אם אין פת פלטר ישראל כפת של פלטר עו"ג מותר וכו' כ"כ בשם הר"י והביא דבריו הר"ן: ומ"ש עליו רבינו ואין נראה כן מן הירושלמי וכו' ואף ע"פ שרבינו לא ראה כי אם ת"ה הקצר לא היה לו לכתוב כן דמשמע מדבריו שהרשב"א לא ראה הירושלמי הזה או ראהו ונעלמה ידיעתו ממנו שאילו ידעו

ונזכר ממנו לא היה כותב כן וזה דבר שלא ניתן ליחשד בכך מאן דנהירין ליה שבילי רקיעא ואילו ראה לשונו בת"ה הארוך לא היה חושדו בכך וגם לא היה מקשה עליו מן הירושלמי שהוא הביא תחלה הירושלמי והבבלי ואח"כ כתב ומי שיש בידו פת או שיש פלטר ישראל ויש פלטר עו"ג עושה פת יפה ממנו או ממין אחר שאין בידו של פלטר ישראל מותר לקנות מפלטר עו"ג דכיון שהותרה פת של פלטר הותרה לגמרי כל היכא דליכא פלטר ישראל כמוהו דכיון דדעתו נוחה יותר בפת פלטר זה מפני חשיבותו בעיניו ה"ז כפת דחוקה לו וכן נהגו וכן דעת מורי הרב ז"ל:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו של ב"ה אסור לעולם אפילו קנאה פלטר ממנו וכו' ושל פלטר מותרת לעולם אפילו קנאה ב"ה ממנו וכו' כבר כתבתי שכן כתב הרא"ש בתשובה וכ"כ הרשב"א בת"ה והר"ן בפ' אין מעמידין וכתבו שכן נראה מדברי הראב"ד ז"ל והביאו ראיה לדבר מדאמרינן בפ' השוכר את הפועל (עבודה זרה סה:) ההוא ביתא דחטי דנפל עליה חביתא דיין נסך שרייה רבא למטחנא ולמיפא ולזבוניה לעו"ג שלא בפני ישראל הא בפני ישראל אסור לפי שישראל שראה שמישראל היה אף הוא יקחנו מן העו"ג אלמא בתר תחלתו אזלינן ואף בפת פלטר שבא ליד ב"ה ה"ה והוא הטעם דבתר תחלתו אזלינן ומינה לפת ב"ה שבא לידו של פלטר שאסור ללוקחו מן הפלטר וכתב הר"ן שאף ע"פ שיש חולקים על הרשב"א כדבריו נ"ל עיקר:

לכאורה היה נראה לומר דלא כל עו"ג העושה פת למכור בשוק מותר לקנות ממנו שהרי לא התירו אלא פלטר דהיינו מי שאומנותו בכך אבל לא ב"ה שעושה פת באקראי למכור אבל מאחר שכתב הרשב"א שטעם היתר הפלטר הוא משום דעשוי למכור לכל אין בלקיחתו קירוב דעת משמע דכל שלא עשה העו"ג פת זה לאכלו אלא למוכרו לכל מי שירצה לקנות אין בו משום קירוב דעת ואפילו לא היתה אומנתו בכך דלא חיישינן לקירוב דעת אלא כשעשה פת לעצמו ואח"כ מכרו או נתנה לישראל וכל כה"ג אפילו אם הוא פלטר קבוע ומומחה לרבים אסור דכל שעשאו לעצמו איכא משום אקרובי דעתא אע"פ שהוא פלטר דלדבר זה ב"ה הוא :

סעיף קטן יד

ואין להתיר אפי' במקום שנהגו אלא בפת עו"ג ואותו אין לו היתר ע"י חיתוי שיחתה ישראל בגחלים וכו' אבל פת ישראל שאפאו עו"ג הוא בכלל איסור שלקות ובאותו לא נהגו היתר בשום מקום ועלה קאמר ג' מלאכות בפת וכו' בפ' א"מ (לח:) אמר רבינא הילכתא האי ריפתא דשגר עו"ג ואפה ישראל א"נ שגר ישראל ואפה עו"ג א"נ שגר עו"ג

ואפה עו"ג ואתא ישראל וחתה בה חיתוי ש"ד וכבר כתבתי בראש סימן זה דנקטינן כדברי הרמב"ם והרשב"א דבפת עו"ג נמי שרי ע"י אחת מג' מלאכות אלו:

סעיף קטן טו

וכתב א"א ז"ל ותימה על מה שנוהגים האידנא להקל בהשלכת קיסם לתנור וכו' ז"ל שם לכאורה מוכיח בכולה שמעתין דבעינן שיהא ישראל מקרב הבישול ותימה על מה שנהגו האידנא וכו' עד משום חיי נפש ואיפשר שנהגו הראשונים בתחלת הסיקן של תנור שנתן בו הישראל מעט גחלים וקיסם להעלות שלהבת הילכך אף ע"פ שהוסיף העו"ג בעצים והסיק ואפה כיון שתחלת הדלקת המדורה נעשית בישראל נקרא כל היסק על שמו והאחרונים ראו והקילו בהשלכת קיסם אפי' באחרונה והרי"ף גורס ואתא ישראל וחתה חיתוי ש"ד פי' שמהפך לקרב בישולו והרמב"ם כתב ואפי' לא זרק הישראל אלא עץ א' לתוך התנור התיר כל הפת שבו שאין הדבר אלא היכר שפת של עו"ג אסורה ולישנא דגמרא לא משמע הכי והנח לישראל שיהיו שוגגין עכ"ל והרשב"א כתב בת"ה הרמב"ן תפס על הרמב"ם שאין חיתוי גחלים מכשיר אלא מפני שמסייע הרבה באפיית הפת שעל ידו חומן של גחלים יוצא כמו שפי' רש"י ז"ל והו"ל כההיא דלעיל מינה דמעיקרא בישל בתרתי שעי והשתא בישל בחדא שעתא ומעשיו של ישראל ניכרים בפת הלכך מותר אבל אם הפך בו מעט ולא הוציא אור אלא הפוך בעלמא אף חיתוי כזה אינו מועיל שהרי הנחתו וגמרו ביד עו"ג הוא ומכאן אתה למד שהזורק עץ אחד לתנור לא עשה כלום דהא בלא עצו נמי בשיל ואין מעשיו של ישראל ניכרים בפת כלל וה"ל כההיא שאמרו ה"ד אילימא דכי לא מהפך נמי בשל מאי עביד ומיהו נראה שאם הביא ישראל גחלים שמדליקין בהם האש מותר דה"ל שגריה ישראל וכ"כ מורי הרב ז"ל דמדינא דתלמודא אין לנו להתיר בהשלכת קיסם בתנור דמלישנא דג' מלאכות יש בפת משמע דבאחת מג' מלאכות אלו שנעשה ביד ישראל מותר אבל השלכת העץ לתנור מיעוט מלאכה אחת היא שמסייע מעט לשגירת התנור אלא כך נראים הדברים דבמקומות שנהגו לאכול פת של עו"ג מן הפלטר היו מקילין בפת של ישראל בהשלכת קיסם לתנור להרחיק מהם ובמקומות שלא נהגו לאכול פת של עו"ג הצריכו אחת מג' מלאכות עכ"ד ומסתברא שאין לך קיסם שאינו מוסיף בחום התנור ומקרב בישול וכל זה מקולותיו של פת ומנהגן של ישראל תורה היא עכ"ל והר"ן כתב בשם הרמב"ם דהשלכת קיסם לא מהני ומ"מ הורה הרב דאי מייתי ישראל גחלים ומשים בתוך התנור ומהם מדליקים האש דאיפשר שהוא מותר וכתב עליו ואף היתר זה אינו ברור בעיניו וכו' והרמב"ן כתב שהרי"ף גורס וישראל מהדר הדרויי כלומר שישראל מהפך בפת דלימטי

ליה בישולא מכל צדדיו והיינו אפיה גמורה הניכרת בפת אבל לא מצאתי גירסא זו בהלכות וכן דעת הרמב"ם להתיר בעץ בפי"ז מהמ"א עכ"ל:
ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרשב"א מסכימים להתיר בהשלכת עץ והטעם שכתב הרמב"ם טעמא דמסתבר הוא ומנהגן של ישראל שהוא תורה מסייען הכי נקטינן :

סעיף קטן טז
ומ"ש רבינו על דברי הרמב"ם יראה שאינו מחלק בין של עו"ג לשל ישראל שאפאה עו"ג וכולי פשוט הוא וכבר כתבתי שכן דעת הרשב"א ז"ל והכי נקטינן:

סעיף קטן יז
וכתב הריב"ש סימן תקי"ד שהרא"ה כתב להתיר הפת שלנו בפורני התנור הנעשה בשכר אף בלא השלכת קיסם דכיון דבשכר אופין לכל הבא אין בו משום חתנות כמו שהתירו פת פלטר מטעם זה עכ"ל ולא נהגו לסמוך ע"ז אלא אף בשאופין בשכר מצריכים השלכת עץ לכתחלה וכן בדין שאף הרא"ה לא אמרה אלא מדוחק שהרי תמה על מה שנהגו להקל להתיר בהשלכת קיסם שלפי דעתו אינו מעלה ולא מוריד וטרח לדחוק ללמוד זכות על מה שנהגו להתיר לאפות בפורני של עו"ג וכתב שכיון שגזירת מלכות הוא לאפות הכל בפורני ואין אדם רשאי לקבוע פורני לעצמו ראוי להתיר ועוד שאופה בבית מיוחד לכך שאין אוכלים ואין שותים שם והוא ר"ה לכל העולם ואינו מתכוין לאפות לאדם מיוחד אלא שכיר הוא לאפות לכל בני העיר אין זה משום חתנות וכמ"ש בספר א"ח ומינה נשמע שאפי' לפי טעם זה לא התיר הרא"ה אלא לפי שהוא שכיר לאפות לכל בני העיר ואינו מתכוין לזה אבל כגון פורני דידן שכל א' פורע לאופה ליתיה להההוא טעמא:

סעיף קטן יח
כתב האגור בשם התוס' שאם הטיל ישראל קיסם בתנור מועיל כל ימי השבוע עד יום ראשון עכ"ל וקולא יתירה היא :

סעיף קטן יט
פת של עו"ג שנילוש בביצים וכו' כ"כ התוס' והרא"ש והר"ן שם והרשב"א בת"ה דככרות של פלטר עו"ג שנילושו בביצים שרי דלמאי ניחוש להו אי משום דם רוב ביצים שלנו אין בהם דם ואי משום ביצי עוף טמא אינם מצוים בינינו ואי משום בישולי עו"ג קימחא עיקר ובמקום שנהגו היתר בפת של פלטר שרי ומשמע דה"ה אם היו הביצים שטוחין ע"פ הפת שרי וכ"כ הרשב"א והר"ן ומיהו אינפאנאדא שאפאה עו"ג אסור לאכול מהפת שלה ויתבאר בסימן שאחר זה בס"ד:

סעיף קטן כ
כתבו הגאונים שכותח של עו"ג מותר וכו' וכ"כ הרשב"א בשם ר"ח:

סעיף קטן כא
ר"י מתיר למי שנזהר מפת של עו"ג לאכול בקערה עם מי שאינו נזהר ממנו וכו' כ"כ התוס' בפ' אין מעמידין (עבודה זרה לה:) שאע"פ שטעם פת עו"ג מתערב בפת ישראל אין להחמיר לאסור ע"י תערובות כדאמרינן בפ"ק דחולין דלא גזרו על תערובת דמאי וכה"ג במנא דעו"ג דליתיה לפת בעיניה דלא גזרו אלא היכא דאיתיה בעיניה וכן כתב המרדכי בפ"ק דחולין:

סעיף קטן כב
כתב המרדכי בפ' אין מעמידין בשם ראבי"ה שאם היסב על השלחן אצל ישראל האוכל פת של עו"ג והב"ה נזהר מפת של עו"ג כיון שמצוה זו מוטלת עליו לבצוע יבצע מן היפה כדקאמר בירושלמי גבי פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה וכיון שהותר לו לבצוע מותר בו כל אותה הסעודה וזכר לדבר מדאמרינן (יבמות ז:) מתוך שהותר לצרעתו הותר לקירוייו ובפרק מי שהוציאוהו (עירובין מא:) קאמר אם פקח הוא עייל לתחומיה דלא אחמירו באיסורי דרבנן דאין כבוד שמים ששוב יחדל משום איסור והוא כבר בצע עכ"ל.

סעיף קטן כג
מ"כ בתשובה אשכנזית בשם רבינו שמחה דמותר לאכול פת של עו"ג לנזהר עם שאינם נזהרים משום איבה וראייתו מירושלמי דדמאי דהתיר דמאי כה"ג בשבת של פרוגטמא פירוש של אסיפה כגון לסעודת מצוה ע"כ ומיהו כתב באותה תשובה דהיינו דוקא בפת שהוא עיקר הסעודה ואם כולם אוכלים והוא אינו אוכל איכא איבה אבל מי שנהג איסור בחמאה של עו"ג וכיוצא בה אסור לו לאכלם עם מי שאינו נזהר ממנה דכמה דאיכא בשוקא שאין נפשם תאבה לאכול חמאה:

סעיף קטן כד
מ"כ בשם ספר אגודה בפ' העור והרוטב (חולין קכ"ב:) ארבעה מילין לגבל וה"ה אדם הנזהר מפת של עו"ג והוא בדרך אם יש פת של ישראל עד ד' מילין ימתין:

סעיף קטן כה
כתב המרדכי בשם ר"מ דהא דהתירו פת של עו"ג ה"מ של עו"ג אבל של ישראל ואפאה עו"ג ולא חיתה ישראל בגחלים אסור ואפי' לזבוני לעו"ג דילמא אתא לזבוני לישראל כדחיישינן בפ' כל שעה (נ:) גבי ההיא ארבא דטבעה בחישתא אבל ליתן לפועליו מותר כגון לפתת הלחם לב' חלקים דבענין זה ליכא למיחש דילמא אתי לזבוני לישראל דאיכא היכרא טובא:

סעיף קטן כו

כתב עוד המרדכי מעשה בא לידי על תנור שאפו בו ישראל ג"פ ביום והכשירו התנור ע"י זריקת קיסם ובכל פעם שהיו אופין היו חוזרים להסיק התנור ולהכשיר ובאפיה האחרונה לא הכשירו התנור והוריתי דאפ"ה פת שנאפה באחרונה מותרת דכיון שהכשירו אותו בשאר הסיקות וגם באפייה האחרונה נשאר קצת בעין מן הגחלים הבוערות מן הסיקות הראשונות שהכשירו התנור ודאי מותר אף ע"פ שלא זרק הישראל קיסם באפיה אחרונה דהא זריקת הקיסם אינה מעלה ואינה מורדת בתוך ההיסק ואפ"ה אנו סומכין עליה כבני בבל הה"נ בהאי עובדא כיון דאיכא קצת גחלים משאר הסיקות שהכשיר בו התנור הפת מותרת מ"מ לא רציתי לעשות מעשה להתיר עכ"ל:

סעיף קטן כז

כתב עוד המרדכי אם נאפה הפת בתנור של עו"ג בלא חיתוי ובלא קיסם אפי' אם קרמו פני הפת בתנור מועיל חיתוי דישראל אח"כ כל זמן שהפת צריך לתנור ומשביח באפייתו עדיין דהוי גמרו ביד ישראל וכן תבשילם היה מועיל אף לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אך רבינו יהודה כתב דחיתוי דישראל לא מהני לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מיד עו"ג וכן לענין פת לא מהני לאחר שקרמו פניה ע"כ והאגור כתב בשם שערי דורא שאם לא הכשיר התנור יכול לתקן שיעשה אש בפי התנור כיון שהפת משביח מן האש ועוד תקנה אפילו הוציא הפת להחזיר על ידי ישראל שנית בתנור אם הוא משביח עכ"ל:

סימן קיג

סעיף קטן א

שלקות שבשלם עו"ג אסורים במשנה פ' אין מעמידין (עבודה זרה ל"ה:) מני שלקות של עו"ג בכלל דברים האסורים באכילה ופירש"י שלקות כל דבר שבשלו עו"ג ואפילו בכלי טהור וכולהו משום חתנות וכך כתב הרמב"ם בפי"ז ובגמרא פירש"י טעמא אחרינא שלא יהא ישראל רגיל אצל עו"ג במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא:

סעיף קטן ב

ומ"ש וה"ר אברהם היה מתירם אם בשלם עו"ג בביתו של ישראל וכו' כ"כ שם התוס' והמרדכי שהיה אומר ה"ר אברהם ולא הודה לו ר"ת דל"ש בבית העו"ג ל"ש בבית ישראל דלא פלוג רבנן וכ"נ שהוא דעת הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו: (ב"ה) ולאפוקי מרבינו ירוחם שכתב שרוב הפוסקים הסכימו להתיר:

סעיף קטן ג

כתוב בא"ח כתב הרמב"ן בתשובה דעתי שאין איסור בשפחות הללו הקנויות לנו למלאכה דעבד ערל דישראל הוא דקנוי לו למעשה ידיו ומוזהר. עליו בשבת מן התורה וליתא בכלל עו"ג והילכך ליתיה בכלל גזרות דידהו וכן נהגו עכ"ל. והרא"ה כתב אע"פ שהדעת נוטה לדבריו בעל נפש ראוי להחמיר על עצמו וכ"כ הרשב"א ואנו נוהגים איסור בבישוליהן ואפי' בדיעבד עכ"ל והם דבריו בתשובה סימן ס"ח ותקכ"ב:

סעיף קטן ד

ולא אסרו אלא דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי וגם עולה על שלחן מלכים וכו' שם (לח. ושם עד סוף הסימן) אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב כל הנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי עו"ג בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו אמר רב שמואל בר יצחק אמר רב כל שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי עו"ג מאי בינייהו איכא בינייהו דגים קטנים וכו' וכתבו התוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן שפסק ר"ת כתרי לישני להקל ואין אסור משום בישולי עו"ג אלא אם כן עולה על שלחן מלכים ואין נאכל כמות שהוא חי ודקדק כן מדברי התלמוד וכן דעת ר"ח וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפי"ז מהמ"א ודלא כהרמב"ן דפסק כלישנא דסוראי לחוד וכבר דחה הר"ן ראייתו. וכתב הרמב"ם דטעמא דבעינן שיהא עולה על שלחן מלכים הוא מפני שעיקר הגזירה משום חתנות שלא יזמנו העו"ג בסעודה ודבר שאינו עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת אין אדם מזמן את חבירו עליו:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבי' או לפרפרת כן נראה מדברי הרמב"ם שכתב עו"ג שהצית אור באגם כדי להעביר החציר ונתבשלו בהם חגבים הרי אלו מותרין ואפילו במקום שהן עולין על שלחן מלכים משום פרפרת: ב"ה כתב רבינו ירוחם תורמוס אין בו משום בישולי עו"ג לפי שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת פשוט בפ' החולץ (יבמות מו.) ויש אוסרים אותו כיון שאין אנו בני תורה כדאמרי' בסוף פ' ר' ישמעאל וראשון עיקר וכ"כ הרא"ש בפ"ק דביצה (ו.) בההיא דמת בי"מ ראשון יתעסקו בו עממין עכ"ל: ואמרינן בגמ' דחטים ועשאן עו"ג קליות שרו: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם יש מפרשים אפילו אין נאכלין כמו שהם חיים והרשב"א כתב בת"ה דוקא נאכלין כשהן חיים כגון חטה שיש בני אדם שכוססין אותה היה עכ"ל: וכתב הר"ן דטעמא מפני שלא נשתנו מברייתם אבל הרמב"ם כתב בפ' י"ז מהלכות מ"א דטעמא דלא גזרו עליהן מפני שאין אדם מזמן את חבירו על הקליות וע"פ דברים אלו נהגו היתר באפונים קלויים שקולים העו"ג ולא פקפק אדם עליהם אם לא במקום שנוהגין למשוח המחבת בשומן בשעת קלייה והוא מקום שיש לחוש שמא ישימו חלב במקום שומן :

סעיף קטן ו

ולא אסרו אלא כשמכוין לשם בישול אבל אם אינו מכוין לשם בישול כגון עו"ג שהסיק תנור ליבש בו כלי וכו' שם א"ר יוחנן האי עו"ג דחריך רישא שרי למיכל מינה אפי' מריש אוניה אמר רבינא הילכך האי עו"ג דשדא סיכתא לאתונא וקבר בה ישראל קרא מעיקרא כלומר ואח"כ הסיק העו"ג התנור ונתבשלה הדלעת שפיר דמי פשיטא מ"ד לבשולי מנא קא מכוין קמ"ל לשרורי מנא קא מכוין. פי' סיכתא. יתד: לשרורי. פירוש להקשות היתד ואין דעתו לבישול וכתב הרא"ש בהל' הרי"ף כתב קבר בה ישראל קרא מעיקרא ש"ד לבסוף אסור לא בעי למימר לבסוף אחר שהסיק התנור דהא ודאי שרי דהיינו שגר עו"ג ואפה ישראל אלא ה"ק לבסוף בתר דשדא עו"ג סיכתא לאתונא קודם שהבעיר האש ליבש הסיכתא דכיון דקבר בה ישראל לעין העו"ג אף ע"ג דלא כיון לבסוף לבשל הסיכתא חיישינן שמא כיון לבשל הקרא כיון דידע בה ולא שרי אלא היכא דקבר בה ישראל מעיקרא ולא ידע בה העו"ג עכ"ל. והשתא מ"ש רבינו אבל אם כיון לשם בישול כגון שהסיק התנור לבשל בו וכו' הוינו מדאמרינן גבי סיכתא מהו דתימא לבשולי מנא קא מכוין משמע דאי הוה מתכוין לבשולי מנא הוה מיתסר קרא אע"ג דלא ידע בה העו"ג דהא קברה ישראל מעיקרא. וכ"כ הרשב"א בת"ה ומ"ש לפיכך אם ידע שהיה הבשר בתנור אפילו חממה ליבש בו כלי אסור וכו' היינו מ"ש הרא"ש לפי גירסת הרי"ף ולא ראיתי לאחד מהפוסקים שכתב כן כי הר"ן פי' גירסת הרי"ף דמשמע מינה דמעיקרא מכוין עו"ג לשרורי מנא ובתר הכי לבשולה וכתב שאינו מחוור:

סעיף קטן ז

ולא אסרו אלא כשכל הבישול ע"י עו"ג אבל אם היה תחלתו או סופו על ידי ישראל מותר כיצד הניח עו"ג התבשיל על הגחלים וכו' שם אמר רב יהודה אמר שמואל הניח ישראל בשר על גבי גחלים ובא עו"ג והיפך בו מותר ה"ד אילימא דאי לא היפך ביה הוה בשיל פשיטא אלא לאו דאי לא היפך ביה לא הוה בשיל אמאי מותר בישולי עו"ג נינהו לא צריכא דאי לא הפך הוה בשיל בתרתי שעי והשתא קא בשיל בחדא שעתא מהו דתימא קרובי בישולא מילתא היא קמ"ל והא"ר אסי א"ר יוחנן כל שהוא כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישולי עו"ג הא אינו כמאכל בן דרוסאי יש בו משום בישולי עו"ג כלומר ואע"ג דהתם מיבשיל ממילא אלא שהעו"ג קירב בבישול התם כגון דאותבה בסילתא ושקליה עו"ג ואותבה בתנור איבעיא להו הניח עו"ג והפך ישראל מהו ואסיקנא בין שהניח עו"ג והפך ישראל בין שהניח ישראל והפך עו"ג מותר ואינו אסור עד שתהא תחלתו וגמרו ביד עו"ג ומשמע דהיפך דקאמר אבשר קאי דומיא דמגיס את הקדרה דתני בהדה בברייתא בגמרא מניח ישראל בשר ע"ג גחלים ובא עו"ג ומהפך בו עד שיבא ישראל מבית המרחץ

שופתה אשה קדרה ע"ג כירה ובאה עו"ג ומגיסה עד שתבא מבית המרחץ או מב"ה ואינה חושש וכ"כ הרמב"ם הניח העו"ג בשר או קדרה על גבי האש והפך ישראל בבשר והגיס בקדרה או שהניח ישראל וגמר העו"ג מותר ונ"ל דהאי היפך בבשר לא להפכו מצד שהוא מונח ע"ג גחלים ולהניחו מצד אחר קאמר דהיינו מסלקו ממש וכל שסילקו העו"ג קודם שיתבשל כמאכל ב"ד והחזירו לאור אסור אלא כשהיה מנענעו והוא מניע האש קא מיירי וע"י כך הובערו הגחלים ונתקרב בישולו אבל רבינו נראה שמפרש דהיפך דאמרי' אגחלים קאי ולפיכך כתב וחתה הגחלים במקום והיפך והר"ן כתב גבי פת ג' מלאכות יש בה דאי שגר ישראל ואפה עו"ג שרי ודוקא בפת לפי ששגרת התנור הוא מלאכה מיוחד בו אבל בשאר תבשילין לא והכי מוכח כולה שמעתין דאמרינן שופתת אשה קדרה ואמרינן הניח ישראל בשר ע"ג גחלים ומשמע דהדלקת האש בלחוד לא מהני וכן כתבו הראשונים ז"ל ואין בדבר זה ספק כלל ע"כ וכ"נ מדברי הרשב"א בסוף בית ג' וכ"כ באגרת התשובה להר"ר יונה ז"ל וכתב עוד ה"ר יונה שם לא יתן העו"ג המחבת לתוך האש אפי' השליך ישראל עץ אחד בתנור שאין התנור נכשר בהשלכת העץ אלא לאפות הפת בלבד אבל לא תבשיל אלא צריך שיתן היהודי את המחבת לתוך התנור למקום הראוי להתבשל שם ע"כ ומשמע דלפי דבריהם כ"ש דחיתוי באור לא מהני וכ"כ הריב"ש בתשובה סי' תקי"ד וז"ל כבר הסכימו כל המפרשים שאין שגירת התנור מועיל אלא בפת אבל בשאר המתבשלים אין שגירת התנור ולא הדלקת האש מעלה ומורדת אלא ההנחה דוקא עכ"ל. וא"כ ע"כ האי היפך אבשר קאי כדברי הרמב"ם ומיהו יש לדחות ולומר דע"כ לא אמרו אלא בהדלקת האש שמאחר שהיא נעשית קודם שיניח הבשר לצלות אינה הוכחה שהוא מדליקו לצלות בשר אלא להתחמם בו או לבשל בו דברים שאינם עולים על שלחן מלכים או שהן נאכלים חיים משא"כ בתנור דסתמו אינו אלא לאפות בו אבל כשמחתה בגחלים בעוד הבשר עליהם ומקרב בישולו מישרא שרי אפילו לדעת הר"ן ודוחק . ומ"מ יש לתמוה על הרמב"ם ורבי' שלא כתבו דהא דשרי בהניח ישראל והפך עו"ג דוקא בדלא עביד עו"ג אלא קירוב בישול כדאמרינן בגמרא אבל היכא דאי לא היפך ביה עו"ג לא הוה בשיל אסור וי"ל שרבינו סמך על מ"ש אח"כ גבי הניח ישראל ע"ג גחלים עוממות והרמב"ם אפשר שנראה לו שהוא דבר פשוט ולכן לא הוצרך לכתבו. ונראה דבשר שצולין בשפוד אע"פ שהניח ישראל השפוד עם הבשר תחוב בו סמוך לאש במקום צלייתו אסור ליתנו לעו"ג להפכו כדי שיצלה אא"כ נצלה ביד ישראל כמאכל ב"ד שהרי אם לא היה הופכו העו"ג לא היה נצלה מהצד האחר כלל ועוד דאיכא למיחש ביה שמא יסלקנו העו"ג ויחזור ויניחנו ולאו אדעתא דישראל

ולא דמי לקדרה שמניח ישראל ומגיס עו"ג ולא חיישינן שמא סילקה כדבסמוך דשאני הכא שראש השפוד עשוי להשמט ממקום שהוא מונח בו וכשהוא נשמט וחזר העו"ג והניחו נאסר:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבי' אלא אם כן הגיע למאכל ב"ד כשסלקה שכל שנתבשל ע"י ישראל כמאכל ב"ד אפילו אם סלקו מן האש וכו' שם א"ר אסי א"ר יוחנן כל שהוא כמאכל ב"ד אין בו משום בישולי עו"ג:

סעיף קטן ט

ומ"ש שהוא שליש בישולו כ"כ הרשב"א בת"ה וכן פירש"י בספ"ק דשבת (ך.) ובכמה דוכתי ואע"פ שמדברי הרמב"ם בפ"ט מה' שבת נראה שהוא חצי בישולו כדי הם רש"י והרשב"א לסמוך עליהם באיסור בישולי עו"ג דרבנן:

סעיף קטן י

מ"כ דניפוח בפה מועיל בבישולי עו"ג דחשיב כגופו וראיה מפ' כיצד הרגל (י"ז:) גבי חצי נזק צרורות דחשיב חציו וניפוח הפה חשיב כגופו כמו דמייתי התם (יח:) מתרנגול שתקע בכלי זכוכית וכו' ובודאי דכגופו דמי דאל"כ הוי קנסא כדפריך רבא ואי לאו כגופו דמי לפטריה וקי"ל דממון הוא וכיון דכגופו דמי ומדינא אפי' נזק שלם בעי לשלומי אי לאו הלכתא אמאי לא יועיל בפה כמו ביד ומיהו היינו דוקא כשניפוח מדליק העצים הכבויים ונדלקים ע"י כחו אבל אם יש גחלים לוחשות ועצים דולקות ובניפוח מוסיף חמימות אע"פ שהכל דולק בלא"ה כמו שעושים הנפחים אז לא מיקרי בישול כיון דבלא"ה יש חמימות די לחתיכה זו ובחמימות זו לא יתקרב בישולו אפי' פורתא בהא לא קאמינא ומשמע מדבריו שהאריך שם בזה דל"ש לן בין נופח בפה לנופח במפוח או בשפופרת:

סעיף קטן יא

וכתב הרשב"א דה"ה נמי אם בשלו עו"ג כמאכל בן דרוסאי אין לו היתר אח"כ וכו' ול"נ לא"א ז"ל דלהקל החשיבו כמאכל ב"ד ולא להחמיר וכו' ז"ל הרא"ש בפ' אין מעמידין ראיתי מי שאסר תבשיל שבשלו עו"ג כמאכל ב"ד וגמרו ישראל וראייתו מדשרינן היכא שבשלו ישראל כמאכל ב"ד וגמרו עו"ג אין בו משום בישולי עו"ג אלמא חשיב כמבושל ואין בישול אחר בישול ולי נראה דלהקל עשאוהו כמבושל ולא להחמיר כדאמרינן גבי קרובי בישולא דעו"ג לאו מילתא היא לאסור בהניח ישראל וקרובי בישולא דישראל מהני להתיר בהניח עו"ג אע"פ שאם לא היפך בה הוה בשיל ואין לחלק דשאני הכא שהפך ישראל קודם שראוי לאכול דא"כ בעו"ג נמי יאסר מטעם זה אלא ודאי קל היה

להם לחכמים באיסור שלקות ואין ללמוד ק"ו עכ"ל ומ"ש רבינו הלכך אפי' בשלו כמאכל בן דרוסאי ובא ישראל וחתה בו וגמרו מותר לטעמיה אזיל שסובר דחיתוי גחלים מועיל להוציאנו מידי בישולי עו"ג וכבר כתבתי שאין דעת הפוסקים כן ובעיקר דינו של הרא"ש כתוב בא"ח שהר"מ והר"פ מתירים: (ב"ה) וכתב רבינו ירוחם דאף האוסר לא אסר אלא כשהיה מונח בסל שאילו היה מונח ע"ג גחלים אפילו התחיל עו"ג וגמר ישראל מותר דלא שייך ביה שיעור מאכל בן דרוסאי: והרשב"א כתב בשם ר"ח לאסור ושיש מתירין והוא ז"ל הכריע כדברי ר"ח וגם הר"ן כתב אף ע"פ שיש חולקים על דברי ר"ח ואומרים דכל שבא לידי ישראל בענין שאינו ראוי לרוב בני אדם ונגמר בישולו ע"י ישראל מותר דברי ר"ח ז"ל עיקר וכן הסכים הריב"ש והכי נקטינן דדברי ר"ח דברי קבלה הם וכ"ש שהסכימו עמו הני רבוותא והרא"ש הוא יחיד מיהו אם הוא שעת הדחק כגון שהוא ע"ש או עי"ט או שיש הפסד מרובה בדבר כיון דמידי דרבנן הוא כדי הם הנך רבוותא דשרו לסמוך עליהם:

סעיף קטן יב

כתב הרשב"א הניח הישראל ע"ג גחלים עוממות וכו' מבואר בדברי הרשב"א דהיינו בשלא היה יכול להגיע למאכל בן דרוסאי בלא הפכו של עו"ג אבל אם היה יכול לבא לידי מאכל בן דרוסאי בלא הפכו מותר ורבי' סמך על מ"ש שלא היה ראוי להתבשל וסתם בישול במקום הזה הוא כמאכל בן דרוסאי וכבר נתבאר לעיל דלא שרינן בהיפך עו"ג אלא בשלא נסתלק מעל האור הא אם סלקו עו"ג או ישראל והחזירו עו"ג אסור:

סעיף קטן יג

הניח הישראל על גבי האש והניח העו"ג לשומרו והפך בו ואין ידוע אם סלקו עו"ג וכו' עוד נתן הרשב"א טעם להתיר משום דאין לעו"ג הנאה בסילוקו עד שנחוש לכך ועוד שמעינן לה מדתני ישראל שהניח בשר על גבי גחלים ובא עו"ג והפך בו עד שיבא מב"ה או מבית המדרש ואינו חושש וכן אשה ששפתה קדרה ע"ג כירה וכו' וסתמא דמילתא שאין שם שומר שיודע אם סלקו מע"ג האש היא מתניתא וגם ר"ח כן פי' וה"מ דליכא חשש דחליף ליה כגון שיש שומר עליה שלא תחליף או שסגר הדלת עליה ונעל בפניה כראוי שלא תוכל לצאת ולהביא דבר האיסור ולהחליף וכגון שיודע שאין עתה בבית שום דבר איסור אלמא כל היכא דליכא למיחש לחלופי לא חיישינן דילמא סלקה עו"ג והחזירה עכ"ל:

סעיף קטן יד

ולא אסרו אלא בבישול שע"י האש וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה והוא נלמד מדתנן (לה:) שלקות של עו"ג אסורין ושלקות היינו תולדות האור אבל מליחה לא אשכחן ועוד מדשרי בפרק אין מעמידין (עבודה זרה דף לט.) כבשים שאין דרכן לתת לתוכן יין וחומץ ואף על

פי שהכבוש הרי הוא כמבושל אלמא לא אסרו אלא תולדות האור לבד ועוד מדאמרינן (שם ל"ז:) אמתניתין דשלקות דאתיא מדכתיב אוכל בכסף תשבירני וכו' מה מים שלא נשתנה ברייתן ע"י האור וכו' אלמא לא אסרו אלא ע"י האור וגם יש ללמוד כן מדין דגים קטנים שמלחן ודג מליח דבסמוך:

סעיף קטן טו

ומ"ש הלכך בשר או דגים קטנים שכבשן עו"ג או מלחן עד שראוים לאכילה מותרין אפילו בשלם אחר כך וכו' בפ' אין מעמידין (עבודה זרה לח.) אמר רב אסי אמר רב דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בישולי עו"ג אמר רב יוסף ואם צלאן עו"ג סומך עליהם משום עירובי תבשילין כך הוא גירסת הרי"ף והרא"ש ז"ל וכך הוא גירסת הרמב"ם ג"כ וא"ת מאי איריא צלאן אחר שמלחן אפילו לא מלחן וצלאן כמי דהא אמרינן גבי הנך תרי לישני דאיכא בינייהו דגים קטנים וכיון שהסכימו הפוסקים לפסוק כקולי דתרי לישני אם כן דגים קטנים אפילו לא נמלחו ובשלן עו"ג מותרים י"ל דהא דאינן עולין על שלחן מלכים היינו קודם שמלחן אבל משמלחן עולים הם על שלחן מלכים מחמת מלחן ואפ"ה שרו מפני שהם נאכלין כמות שהן חיים משעה שנמלחו מדברי הרשב"א למדתי כן וכתב עוד הרשב"א אין הפרש בין שמלחן ישראל ובשלן עו"ג בין מלחן עו"ג ובשלן עו"ג שמשעה שמלחן הכשירן לאכילה ועדיין מותרים הם שאין המליחה אוסרתן וכשחוזר ומבשל דבר הנאכל כמות שהוא חי בישל עכ"ל. וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפרק י"ז מהמ"א ומיהו היינו דוקא דגים קטנים אבל דגים גדולים כתב רבינו משפטם בסמוך וכתב רבינו בשר בהדי דגים קטנים לומר שאם מלחן עו"ג מותר לאכלם וכן אם בשלם עו"ג אחר מליחתם שרי שע"י מליחתה היא נאכלת יפה כמות שהיא אף שלא ע"י הדחה דומיא דדגים קטנים אבל התוס' בפרק החולץ (יבמות מו:) כתבו דבשר מליח יש בו משום בישולי עו"ג:

סעיף קטן טז

וכן אם עושים דברים הראויים לאכילה ע"י עישון מותרים בירושלמי דנדרים פרק הנודר מן המבושל אמרו שאין במעושן משום בישולי עו"ג וכתבוהו הרשב"א בת"ה והר"ן פ"ב דע"ז והרמב"ם פי"ז מהמ"א ומיהו משמע שאע"פ שעשנו ישראל אם בשלו עו"ג אסור דומיא דדגים גדולים מלוחים דבסמוך:

סעיף קטן יז

כתב הרשב"א דגים מלוחים גדולים אע"פ שקצת בני אדם וכו' בפ' א"מ (שם:) גרסינן דג מליח חזקיה ובר קפרא שרו ור' יוחנן אסר ופירש"י דלאוכלו כמות שהוא איפליגו וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל בפי"ז מהמ"א ופסקו הרי"ף והרא"ש כחזקיה ובר קפרא דשרו

וכ"פ הרמב"ם ז"ל וכתב הרשב"א אבל הראב"ד והרמב"ן כתבו דבמליחה לא איפליגו דפשיטא דשריא אלא בדג מליח שצלאו עו"ג פליגי דחזקיה סבר כיון דנאכל כמות שהוא מלוח שרי ור' יוחנן סבר אכילה ע"י הדחק בכי הא לא שמה אכילה וכתב שה"ר יונה מפרש כן אלא שהוא ז"ל פסק כר' יוחנן דאסר והרשב"א תמה עליו שלא הו"ל לפסוק כר"י במקום חזקיה ובר קפרא וכ"פ הרמב"ן בדגים גדולים שצלאן להיתרא מאחר שהיו נאכלין כמות שהן ע"י מלחן כחזקיה וב"ק ע"כ בת"ה הארוך ובקצר כתב דגים גדולים מלוחים אע"פ שיש מקצת אנשים אוכלים אותם חיים מחמת מלחן אכילה זו על ידי הדחק היא הרבה ואינה אכילה לפיכך אם בשלן עו"ג הרי אלו אסורים ויש מן החכמים שהתירום והראשון נ"ל עיקר עכ"ל ודע שזה שכתב הרשב"א לחלק בין דגים קטנים לגדולים שאלו נאכלין ע"י מלחן כמות שהן ואלו אין נאכלין אלא ע"י הדחק הכי דייק לשון רש"י דגבי דגים קטנים מלוחין כתב מלוחין נאכלין כמות שהן מחמת מלחן וגבי דג מליח דאיפליגו ביה חזקיה וב"ק ור"י כתב דג שמלחו עו"ג ובמליחתו הוא נאכל בלא בישול ע"כ מדשני בלישניה דנקט הוא נאכל בלא בישול משמע שעיקר אכילתו הוא ע"י בישול אלא שכבר איפשר ליאכל בלא בישול והיינו אכילה ע"י הדחק וכן צריך לפרש דברי הרמב"ם שכתב דגים קטנים שמלחן ישראל או עו"ג הרי הן כמי שנתבשלו מקצת בישול ואם צלאן עו"ג אח"כ מותרים ואח"כ כתב דג שמלחו עו"ג ופירות שעשנן עד שהכשירן לאכילה הרי אלו מותרים מליח אינו כרותח בגזירה זו והמעושן אינו כמבושל ולכאורה קשה דהא דדג שמלחו עו"ג הו"ל לאקדומי להיא דדגים קטנים ולא עוד אלא שהפסיק ביניהם בדין הניח והפך עו"ג ישראל או הניח ישראל והפך עו"ג אלא ודאי משום דדג מליח אם צלאו עו"ג אסור לא הוה מצי לאקדומי לדין דגים קטנים דא"כ הוה משמע דאם צלאן עו"ג אח"כ מותרים קאי גם לדג מליח והשתא קשה מה בין דגים קטנים לדג מליח כיון שזה וזה נאכלים מחמת מלחן הם אלא על כרחך הוי טעמא משום דדגים קטנים מתוך רכותן ע"י מליחתן הם ראויים לאכילת כל אדם ומ"ה צלייה דבתר מליחה לא חשיבא אבל דג מליח אינו ראוי ע"י מליחתו אלא לאכילה ע"י הדחק הלכך צלייה דבתר מליחה חשיבא ולישניה הכי דייק נמי דגבי דגים קטנים שמלחן כתב הרי הן כמי שנתבשלו קצת ומדנקט בהו לשון בישול משמע דראויים לאכילה הם כמו דבר שהוא מבושל קצת שהוא נאכל שלא ע"י הדחק אבל גבי דג מליח לא הזכיר לשון בישול לפי שאינו נאכל אלא ע"י דחק גדול ומ"ש עד שהכשירן לאכילה איפשר דאפירות שעשנן קאי ולא אדג מליח ואת"ל דאדג מליח נמי קאי ע"כ לומר דהכשר כל דהו קאמר להיות נאכל אפילו ע"י הדחק כנ"ל:

סעיף קטן יח
ביצים שבשלם עו"ג אסורים פלוגתא דאמוראי בפרק אין מעמידין ואיפסיקא בגמרא הלכתא כמאן דאסר ואע"ג דביצה ראויה לגומעה חיה לא מיקרי נאכל כמות שהוא חי דאין זו אכילה חשובה וכ"כ התוספות בפ' החולץ:

סעיף קטן יט
תמרים מתוקים שבשלם עו"ג מותרים וכו' שם בעו מר' אסי הני אהיני שליקי דארמאי מאי חולייי לא תיבעי לך דודאי שרי מרירי לא תיבעי לך דודאי אסירי כי תיבעי לך מיצעאי מאי א"ל מאי תיבעי להו דר' אסר ומנו לוי ופי' רבינו בזה מדברי הרשב"א והוא מבואר:

סעיף קטן כ
עירב דבר הנאכל כמות שהוא חי עם דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי וכולי כל זה מדברי הרשב"א ולמד כן מדין הרסנא שהביא בדבריו דאיתיה בפרק א"מ:

סעיף קטן כא
כתב הר"ש בר צמח מיני מתיקה שעושין העו"ג מסלת ודבש אילו היה הסלת עיקר היה אסור כמו שאמרו גבי הרסנא דאסור משום דקימחא עיקר ואינו נאכל כמות שהוא ופת של פלטר התירו משום חיי נפש אבל מידי דאינו פת אסור משום בישולי עו"ג אבל דובשא עיקר וסלת לדבוקי בעלמא הוא וא"כ כדין נהגו בהם היתר וכתב שעכ"ז לא מלאו לבו לאכול מהם כדאמרינן בפ' במה טומנין (שבת נא.) גבי מים דאחים קפילא ארמאה אדם חשוב שאני שכדי להתרחק ממעשה עו"ג ראוי בכל אדם חשוב לקדש עצמו במותר לו וכ"ש בדברים הנאכלים משום תענוג ויקל לאחרים יחמיר על עצמו עכ"ל:

סעיף קטן כב
כתב האגור בשם התוספות פ"ב די"ט (טו:) אותם נילי"ש שקורין אוביאט"י הן שלקות מדלא מברכינן עליהם המוציא ויש בהם משום בישולי נכרים ומיהו ה"ר יחיאל מתיר מפני שדרך אפיית פת עושין לה ואי קבע סעודתיה עלייהו מברך המוציא עכ"ל:

סעיף קטן כג
פנאד"ה של עו"ג שאפאה עו"ג אסורה וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה והר"ן בפ' א"מ בשם סה"ת ומ"ש בספרי רבינו פנאד"ה של עו"ג ט"ס הוא דמאי אירא של עו"ג אפי' אם היא של ישראל נמי אסור דהא בישולי עו"ג אפילו במידי דישראל אסור. ב"ה כתב רבינו ירוחם ויש שמסירים השמנונית מהפת ואוכלים השאר וראשון נראה עיקר עכ"ל:

סעיף קטן כד
וכן ירקות הנאכלין כמות שהן חיין ובשלן עם בשר אסורים וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן כה

וכתב הרשב"א וכן כלים שבשלו בהם עו"ג דברים שיש בהם משום בישולי עו"ג אסורים וכו' ז"ל הרשב"א בת"ה הארוך ולענין כלים שבישל בהם העו"ג לפנינו דבר שיש בו משום בישולי עו"ג מסתברא שצריכין הכשר דכל שאסרוהו חכמים פליטתו כמוהו דהא אפילו שמנו של גיד דאינו אלא ממנהג קדושי' (כדאיתא בחולין צא.) אוסר תערובתו בין בתערובת בין בצירו ורוטבו וכן כל איסורין של דבריהם ככחל וגבינה של עו"ג וטעמא דכל שאסרוהו חכמים כעין דאורייתא אסרו והלכך צריך בשפחות שלנו שרגילות לבשל לעצמן בקדרה שלנו שיניח ישראל על גב האש או שיהפך קודם שיגיע למאכל ב"ד דאי לא הקדרה שנתבשל בה והקערה שנאכל בה אסורה דכל שהמאכל אסור הכלים שבלעו ממנו אסורים אם של חרס ישבור ואם של כלי שטף יגעיל כדרך כלי שבלעו מן האיסורין וכ"כ הר"ב בעה"ת פנאדיש של דגים שאפאה עו"ג כיון שהדגים אסורים משום בישולי עו"ג כמו כן העיסה שמחוץ אסורה אף על פי דפתם התירו וגם השמנונית של דגים הבלוע בה אינו בעין מ"מ קודם שנבלע בעיסה הוא אסורה ונמצאת שעיסה בלוע מאיסור דרבנן עכ"ל והביא הר"ן כל זה בפ' אין מעמידין וז"ל בתשובת הר"ן סימן ה' אות י"א כתב הרא"ה עו"ג שבא לבשל לחולה בשבת מותר לבריא במוצאי שבת וליכא משום בישולי עו"ג ומשום חתנות דכל כי הא היכירא איכא עוד התיר בעו"ג שבישל לעצמו בין בחול בין בשבת דברים המותרים אע"פ שהתבשיל אסור משום בישולי עו"ג אבל הכלי מותרת להשתמש בהם אחר הדחה דלגבי גיעולי הכלים לא מסתבר למימר דגזרו ואסרו בהא משום גיעולי עו"ג דבהא ליכא ודאי משום חתנות אבל למעשה אני אוסר לפי שראיתי קצת מהגדולים שחלקו על הרא"ה ז"ל ובעל התרומה מכללם עכ"ל:

סעיף קטן כו

ולא נהירא לא"א ז"ל וכתב שאין לחוש ב"ה ר' ירוחם כ' שבתשובות ב"כ ובדקתי בתשובות שבידינו ולא מצאתי וכתב עוד שרוב הפוסקים הסכימו לדעת הרא"ש ומתוך מש"כ תראה שלא דיבר נכונה בזה דאדרבא רוב הפוסקים הסכימו לדעת הרשב"א: וכו' לדעת הרשב"א שאוסר כלי שנתבשל בו בישולי עו"ג מ"מ יש להקל בו יותר מבשאר איסורין דאילו כלי חרס שנשתמש באחד מן האיסורין רותח אין לו תקנה אלא שבירה או חזרת כבשונות אבל כלי חרס האסור משום בישולי עו"ג מגעילו ג"פ ודיו מפני שאין איסור זה עיקר בדאורייתא וכ"כ רבינו בסימן קכ"א:

סימן קיד

סעיף קטן א

כל שכר אחד שכר תמרים או של שעורים וכן משקה העשוי מדבש אסור משום חתנות בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לא:) איתמר מפני מה אסרו שכר של עו"ג רמי בר חמא א"ר יצחק משום חתנות רב נחמן אמר משום גילוי רב פפא מפקי ליה אבב חנותא ושתי רב אחאי מייתי ליה לביתיה ושתי ותרוייהו משום חתנות מיהו רב אחאי עביד הרחקה יתירה פירוש תרוייהו משום חתנות דאי משום גילוי בכל ענין היה אסור אבל משום חתנות ליכא דכיון דלא שתו בביתייהו תו ליכא קירוב דעת וכתבו התוס' איסור שכר לא מצינו לא במשנה ולא בברייתא ושמא בימי האמוראים אסרוה: וכתבו עוד ותרוייהו משום חתנות רב אחאי עבד הרחקה יתירא ומ"מ שניהם לא היו שותים בבית העו"ג וא"כ צריך ליזהר שלא לשתות שכר בבית העו"ג דהא רב פפא ורב אחאי שהיו בתראי לא היו שותין וגם הרמב"ם כתב בפי"ז אין שותין שכר שלהם שעושים מן התמרים והתאנים וכיוצא בהם ואינו אסור אלא מקום מכירתו אבל אם הביא השכר לביתו ושתהו שם מותר שעיקר הגזירה שמא יסעוד אצלו תפס דברי רב אחאי ודלא כרב פפא אף ע"ג דבתרא הוה ומריה דתלמודא טפי מרב אחאי כדי להתרחק מדברים של עו"ג אבל סמ"ג לא הביא אלא מאי דהוה עביד רב פפא והרשב"א כתב בת"ה שכר לא מגזירת חכמים היתה אלא מנהג קדושים שנהגו בו הרחקה להתרחק ממסיבה שלהם והיינו דאמרו מפני מה אמרו שכר של עו"ג אסור ולא אמרו מפני מה גזרו על שכר של עו"ג ולפיכך בעל נפש צריך לעשות לו הרחקה טפי שלא לשתותו בפתח חנותו עד שיביאנו לרשותו כרב אחאי ומיהו הלכתא כרב פפא דמפקין ליה אבבא דחנותא ושתי דכל בדרבנן הלכה כדברי המיקל עד כאן לשונו וכתב הרא"ש אהא דאמרינן דתרוייהו משום חתנות מיהו רב אחאי עביד הרחקה יתירה ומכל מקום לא החמירו בו כ"כ כמו על הפת כי על הפת יחיה האדם ובעי הרחקה טפי והר"ן נתן עוד טעם מפני שהפת מעשה נשים אלים חתנות דידיה טפי וכתבו התוספות ובכלל דין שכר בין של תמרים בין של תבואה ואין לאסור של תבואה א משום בישול עו"ג לפי שאינו עולה על שלחן מלכים ועוד דכי היכי דתבואה בטלה לגבי המים לענין ברכה דשהנ"ב הכי נמי היא בטלה לענין איסור בישול וכתב בסמ"ג דלא מיתסר אלא שכר אבל דבש ושאר משקין מותר אפילו בבית העובדי גילולים ובהג"א כתב סה"ת מתיר הדבש אפילו בבית העו"ג דלא חזינן מאן דאסר ליה משום דליכא כולי האי קירוב דעת כמו השכר ואין נראה לא"ז ולא שרי דבש אלא בביתו ולא בבית עו"ג עכ"ל וכ"כ הרא"ש וז"ל ודבש דמתניתין היינו משקה שעושה מדבש

מדקאמר עלה בגמרא אי משום בישולי עו"ג וכו' והא דשרי ליה במתני' היינו לשתותו בביתו של ישראל ונראה דשכר לא נאסר בימי התנאים ואח"כ בימי האמוראים כשאסרו השכר אסרו גם הדבש אלא שבבבל היה מצוי השכר יותר עכ"ל והמרדכי כתב בשם אבי העזרי משום ספר הישר דשכר שלנו אין בו משום חתנות ונראה שטעמו מפני שסובר דכיון דלא אשכחן שיאסר השכר אלא מההיא דרב פפא ורב אחאי אין לאסור אלא כמין שכר שלהם שהיה של תמרים אבל לא שעורים או של מינים אחרים אבל התוספות והפוסקים חלוקים עליו כמו שנתבאר:

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרא"ש שאף בבית העו"ג לא אסרו אלא כשקובע עצמו לשתות וכו' עד ומותר לשתות שם אלא שבמקום שכתב רבינו כדרך שאדם קובע בשתיה כתוב שם כדרך שהיו רגילין לקבוע עצמם לשתיה וכתב עוד שם שכן היו נוהגים כל גדולי ארץ האי לשתות עראי בבית עו"ג וכיוצא בדברי הרא"ש כתבו התוספות וז"ל המתאכסן בבית העו"ג יכול להיות שמותר לשלוח בעיר לקנות שכר מן העו"ג דהוי כמו בביתו של ישראל ואף אם העו"ג אכסנאי שלו נותן לו שותה משום איבה לא אסרו משום חתנות אלא לקבוע שתיה בחנות או ברגילות לשתות בין העו"ג אבל באקראי בעלמא שרי:

סעיף קטן ג

כתב הרשב"א מקום שישראל נוהגים שם קולא ביין של עו"ג אפילו השכר אסור טעמו מדאמרי' בגמרא (שם) רב שמואל בר ביסנא איקלע למרגואן אייתי ליה חמרא ולא אישתי אייתי ליה שכרא ולא אישתי בשלמא חמרא משום שימצא שכרא משום מאי משום שימצא דשימצא. ופי' רש"י למרגואן. ישראל חשודים היו ולא היו מקפידים על יינן של עו"ג: משום שימצא. חשד יין נסך: ושימצא דשימצא. גזירה שיכרא אטו חמרא וכתב ואפשר שאין זה אלא לבעל נפש כרב שמואל בר ביסנא וחביריו אבל אינש דעלמא לא דה"ל כעין גזירה לגזירה ואפשר דאף לכל אדם אסור דכחדא גזירה היא וטוב ליזהר ע"כ בת"ה הארוך ובקצר סתם לאסור וכמ"ש רבינו בשמו:

סעיף קטן ד

ושאר משקין כגון של תפוחים ורמונים מותר לשתותם בכל מקום וכו' בס"פ אין מעמידין (עבודה זרה מ:) תניא יין תפוחים הבא מן האוצר ומן ההפתק ומן הספינה מותר הנמכר בקטלוזא פי' בשוק לפני חנוני אסור מפני שמערב בו יין וכתב הרשב"א וה"ה ליין רמונים וכיוצא בו וגם הרמב"ם בפי"ז השוה יין רמונים ליין תפוחים וכתב שהטעם שלא גזרו בהם כמו בשכר הוא לפי שאינם מצויים ודבר שאינו מצוי לא גזרו בו וכתב הר"ן והא דחיישינן ביין תפוחים הנמכר בקטלוזא טפי משכר דעלמא היינו מפני שיין תפוחים

יקר מן היין משא"כ בשכר כלומר שאילו לא היה יקר מן היין לא הוה לן למיחש למידי דלמא יערב בו יין בלא תועלת ואין חוששין שיערב בו יין להרשיע ולהכשיל את ישראל כדמוכח בפרק א"מ גבי קיסתא דמוריסא בלומא קיסתא דחמרא בתרי לומי כמו שיתבאר לקמן: ודין יין רמונים ללקחו מהעו"ג אכתוב בסמוך מ"ש בו הר"ן:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבי' וגם החומץ שכר אסור לקנותו מהם אם דמיהן יקרים מדמי היין בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לב.) האי חלא דשיכרא דארמאי אסור משום דמערבי ביה דורדיא דיין נסך אמר רב אשי ומאוצר שרי אם איתא דמערבי ביה מיסרא הוה סרי ופשיטא דלא חיישינן שמא עירב אא"כ חומץ של השכר ביוקר מדורדיא דחמרא דאל"כ למה יערבנו ללא תועלת דאין לומר שהוא מערבו לחזק החומץ דא כלא הוה מיסרא סרי ומה שחששו לנמכר בתנות דילמא יערב בו יין ולא אמרו דאם איתא דעירב ביה מיסרא הוה סרי היינו מפני שהוא דבר מועט ואינו שוהה זמן שיתקלקל כי ראשון ראשון מסתלק ונמכר:

סעיף קטן ו

כתבו התוספות והמרדכי צריך ליזהר ולבדוק ולחקור בשכר ובמשקה של דבש שעושין העו"ג עכשיו אם נותנין בהם שמרים של יין כי יש שנוהגים לתת שמרי יין:

סעיף קטן ז

וכתב עוד המרדכי בסוף הפרק הנמכר בקטלוזא לפני חנוני אסורין לפי שמערבין בו יין כתב אבי העזרי שאם יש בו ס' שמותר כדתנן יין במים בנ"ט והכא בדיעבד הוא דשרי :

סעיף קטן ח

כתב הר"ן גבי הא דאמרינן האי חלא דשיכרא דארמאי אסור מכאן אסרו בתוספות ליקח יין רמונים מן העו"ג אא"כ בא מן האוצר לפי שיש לחוש עליו שמא עירבו בו חומץ שלהם שהרי דמיו קלים ממנו והכי מוכח דאמרינן בס"פ גבי יין תפוחים אבל במקומותינו נהגו ליקח יין רמונים מן העו"ג וכן נ"ל דשרי דכיון דיין של רמונים לרפואה מוכרין אותו ואיכא קפידא אם נתערב בו חומץ מותר ללוקחו מן התגר דכל היכא דאיכא למיקפד טפי עלה דמילתא תגר לא מרע נפשיה ואע"ג דליכא למיקם עליה וכדאמרינן בפ' התכלת (מנחות מג.) גבי הלוקח טלית מצוייצת מעו"ג תגר:

סעיף קטן ט

השמן פשוט בפ' אין מעמידין (עבודה זרה ד' לו.) שמתחלה אסרוהו ואח"כ נמנו עליו והתירוהו וגרסינן בירושלמי א"ל שמואל לרב אכול משחא ואי לא כתיבנא עלך זקן ממרא ואיטרח עליה ואכל ומזה כתב הרמב"ם בפ' י"ז מהמ"א שמן של עו"ג מותר ומי שאוסרו ה"ז עומד בחטא גדול מפני שהמרה ע"פ ב"ד שהתירוהו וכתב עוד ואפילו

נתבשל השמן ה"ז מותר ואינו נאסר לא מפני בישולי עו"ג מפני שהוא נאכל כמות שהוא חי ולא מפני גיעולי עו"ג מפני שהבשר פוגם את השמן ומסריחו וכן דבש שנתבשל ועשו ממנו מיני מתיקה מותר מטעם זה ודבריו מבוארים בגמרא פרק אין מעמידין:

סעיף קטן י

ומ"ש וכן מים החמין שלהם מותרים פשוט שם בברייתא (לת:) ופי' רש"י דהא אין משתנין מברייתן על ידי האור:

סעיף קטן יא

הקפריסין והקפלוטות והחגבים שלהם הכבושים מותרים בד"א שרואה שמוציא אותם מן האוצר וכו' עד ולא חיישינן שמא זילף עליהם יין פשוט בס"פ אין מעמידין :

סעיף קטן יב

וכתב בא"ח בשם הרשב"א כבשים של עו"ג שנותנים בהם יין יש מרבותי שהורו שימכרו כולם חוץ מדמי יין נסך שבהם ואומדים כמה דרכן לערב וכיוצא באלו וימכרו חוץ מדמי היין ומותרים המעות עכ"ל:

סעיף קטן יג

ומ"ש ובלבד שלא יהיו נחתכין בסכין שלהם לדעת בעל התרומות שאוסר בצל שנחתך בסכין של עו"ג וכו' כבר נתבאר בסימן צ"ו וכתב רבינו בטור אורח חיים בהלכות פסח סימן תמ"ז כיוצא בדברים שכתב כאן ואח"כ כתב ונ"ל דאפילו לדעת בעל התרומה אם נזהרו בהם בחתיכת הסכין אפילו לא נזהרו מלכבשם בקדרה אם אינה בת יומא מותרים כיון דבשעת כבישה נותנין בהם מים בטל חורפייהו ולא שייך תו למימר מחליא להו ע"כ וא"כ למאי דקי"ל סתם כליהם של עו"ג אינן בני יומן אפי' נכבשו בכלים של עו"ג שרו אפילו לדעת בעל התרומות אם אינם חתוכות בסכין שלהם:

סעיף קטן יד

וכן הענבים שלהם אפילו הן לחים הרבה עד שמנטפות וכן כל הכבשים וכו' עד מפני שדגים טמאים מתערבים עמהם ואין יכולין להפרידן הכל פשוט בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לט:):

סעיף קטן טו

ומ"ש ולמעלה בהל' דגים פי' כיצד התירו הוא בסימן פ"ג ושם נתבאר ג"כ דין טרית טרופה ושאינה טרופה וחילק פירש"י מין דגים קטנים טהורים והיא סולתנית ואין לה סנפיר וקשקשת ועתידה לגדל לאחר זמן וקי"ל דמותרים ואמרי' בגמרא מפני מה אסרוה מפני שערבונים עולה עמה דגים טמאים הדומים לה הלכך ל"ש טרופה ול"ש שאינה טרופה איכא למיחש לאחד מאלף ביניהם דדמי ליה ולא מינכר ואמרינן בגמרא אמתני' דמורייס דחילק אומן מותר ופירש"י כיון דאומן הוא ובקי בדבר מבדיל התערובות הימנה

משום דלא חשיב טעמא ומקלקל לסולתנית ומרע לה לכולהו ארבי' ולא ידעתי למה השמיטו הפוסקים זה ואולי משום דאין דגים הללו מצויים בינינו לא חשו להאריך בהם. וקורט של חלתית הוא דבר חריף ביותר ואע"פ שהסכין שחותכין אותו בו לא היה בן יומו חורפיה דחולתיתא מחליא ליה והוי נותן טעם לשבח:

סעיף קטן טז

וכבשים שדרך לפעמים נותנין בהם יין וכו' שם במשנה (לה:) מני כבשים שדרכן לתת בהם יין וחומץ בכלל דברים של עו"ג שאסורים באכילה ומותרי' בהנאה ובגמרא (לח:) אמר חזקיה ל"ש אלא שדרכן אבל בידוע אסורים אפילו בהנאה ורבי יוחנן אמר אפילו בידוע נמי מותר ופסקו הרי"ף והרא"ש כחזקיה וכ"פ הרשב"א ומפרש רבינו דשדרכן היינו שלפעמים נותנים בהם יין ושידוע היינו שכולן נותנין לתוכן יין אף על פי שאינו יודע שנתנו לתוך אלו וכך הם דברי הרשב"א בת"ה הקצר:

סעיף קטן יז

וכתב עוד ויש מי שאומר שכולן אסורין בהנאה לפי שהיין בתוך אלו מכשיר את כולן והרי הוא כאילו היין שבהם עיקר ולפיכך כולן אסורין בהנאה ויש מרבותי אומרים שימכרו כולם חוץ מדמי יין נסך שבהם וכיצד משערים אותו ואנו לא ידענו כמה נותנין בהם אומדין כמה הוא דרכן לערב בכיוצא באלו וימכרו חוץ מדמי אותו יין נסך שאנו אומדין שנתנו בהם ויראה לי שהוא עיקר עד כאן לשונו :

סעיף קטן יח

המורייס שלהם אסור ואין איסורו מחמת עצמו וכו' שם במשנה (כט:) המורייס של עו"ג אסור ואיסורו איסור הנאה דברי ר"מ וחכ"א אין איסורו איסור הנאה וידוע דהלכה כחכמים ובגמרא (לד:) ת"ר מורייס אומן מותר ופירש"י מורייס של עו"ג אומן מותר מורייס לא עבדי ליה מדגים טמאים ומשום חמרא אסרינן ליה ואומן לא רמי ביה חמרא ומ"ש לפיכך אין איסור אלא במקום שהיין בזול יותר ממנו וכו' ואם הביאו ממקום שהיין ביוקר וכו' שם ההוא ארבא דמורייסא דאתא לנמלא דעכו ואותיב ר' אבא נטורי בהדה אמר ליה רבא עד האידנא מאן נטרה אמר ליה עד האידנא למאי ניחוש לה אי משום דמערבי בה חמרא קיסטא דמוריסא בלומא קיסטא דחמרא בד' לומי ודילמא אידי דצור אתא דנפיש חמרא א"ל התם עקולי ופשורי איכא. ופירש"י קיסטא. מדה: בלומא. בזוזא במדינתו של עו"ג זה היין נמכר ביוקר והמורייס בזול אבל כאן היין בזול והמורייס ביוקר וחיישינן לערובי': אידי דצור אתא. דרך שפת הים הסמוכה לצור אתא האי ארבא: דנפיש חמרא. כלומר שהיין בזול: עקולי ופשורי איכא. מים שהולכין עקלתון ומי שלגים נפשרים על שפת המים ואין מושכי הספינה יכולין לבא באותו הדרך ע"כ:

סעיף קטן יט
ומ"ש ולא חיישינן שמא הלך במקומות שהיין בזול אינו מכוון שאם ממקום שיצא עד מקום שבא אין שום מקום שיהא היין בזול פשיטא דליכא למיחש למידי והרי הוא בכלל מ"ש תחלה אם דמי היין יקרים מדמי המורייס מותר ואם יש שום מקום בדרך שיהא היין בזול ודאי דחיישינן דילמא אורחא דההיא אתרא אתא אא"כ נודע שלא היה יכול לבא אל המקום ההוא מפני שום מעכב שהיה בדרך וכדאשכחן דא"ל דילמא אידי דצור אתאי ואיצטריכנן לאהדורי התם עקולי ופשורי איכא :

סעיף קטן כ
ומ"ש בד"א בפעם ראשונה ושנייה וכו' עד סוף הסימן פשוט שם ופי' רש"י פעם ראשון ושנייה שכן דרכן נותנין מים ומלח על שומן הדגים ומוצצות שומנו וכשכלו חוזר ונותן אחרים:

סעיף קטן כא
וכתב הר"ן ז"ל אההיא דקיסטא דמוריסא בלומא שמעי' שלא השוו חכמים מדותיהם באיסור המורייס לאסרו בכ"מ ובכל זמן הילכך מסתברא שלא נאסר אלא בזמן שרגילין לתת לתוכו יין אבל בזמן שאין רגילין לתת לתוכו יין מותר וזהו מ"ש הרמב"ם בפרק י"ז מהמ"א המורייס במקום שרגילין לתת לתוכו יין אסור וכתב הרשב"א שע"ז סמכו ליקח מורייס בכל מקום מכל אדם לפי שלא נהגו עכשיו לתת לתוכו יין כלל עכ"ל וכתב עוד הרשב"א וכן מפקידין אותו ושולחין אותו ע"י עו"ג שאין העו"ג נותן אל דעתו לסלק המורייס וליתן היין שהרי לא נודע שהיין יפה למורייס ואם בא לסלק ולהחליף מים הוא נותן ולא יהא חמור מפקיד מלוקח מן העו"ג שמותר עכשיו כמו שביארנו: כתב הרשב"א בתשובה שהוא היה נזהר מהכרכום מפני שבכל הארץ ההיא היו מזלפין עליו יין הרבה וגם עושין מבשר השוורים חוטים כחוטי הכרכום ומערבין אותן בתוכה:

סימן קטו

סעיף קטן א
חלב שחלבו עו"ג ואין ישראל רואהו אסור שמא עירב בו חלב טמא משנה בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לה:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ל"ש חלבו לצרכו וכו' כן כתב סמ"ק וז"ל אין חילוק להתיר היכא שחלבו העו"ג לצרכו ולאפוקי מאותם ב"א שמתאכסנים בבית עו"ג ומוציאין חלב שחלבו עו"ג לצורך עצמו של עו"ג ואוכלין אותו ודאי איסורא עבדי דכיון שחלבו העו"ג ואין ישראל רואהו מתחלת החליבה אסור בכל ענין עד כאן לשונו:

סעיף קטן ג

ומ"ש היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ וכו' עד שירא שמא יעמוד ויראהו ברייתא שם (לט:) ומ"ש והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל פשוט הוא דאל"כ לא ירא שמא יראוהו הישראל. וכתב המרדכי (אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא כו') יש מוכיחים מכאן דאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותר ליקח מאותו עו"ג אפילו אין הישראל רואהו וטעות הוא בידם דא"כ הל"ל אי דליכא דבר טמא בעדרו ל"ל ישראל יושב בעדרו ורואה אלא ה"פ אי דליכא וכו' פשיטא דביושב בצד עדרו סגי כ"כ הר"פ ז"ל בפסקיו דאפי' אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחילת החליבה פן יערב או ישים העו"ג חלב טמא בכלי קודם שיבא הישראל ע"כ וכ"כ בסמ"ק :

סעיף קטן ד

גבינות העו"ג אסורות ומפרש בגמ' כמה טעמים וכו' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה כט:) אמרי' שגזרו על גבינות העו"ג ובעי' (לה.) מ"ט גזרו בה ויהיב ריב"ל טעמא משום גילוי ור' חנינא יהיב טעמא מפני שא"א לה בלא צחצוחי חלב ושמואל אמר מפני שמעמידין אותם בעור קיבת נבלה ורב אדא בר אהבה אמר מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר ורב חסדא אמר מפני שמעמידין אותם בחומץ ורב נחמן בר יצחק אמר מפני שמעמידין אותם בשרף ערלה ואקשו לרב נחמן ולרב חסדא דא"כ תתסר בהנאה ואסיקנא בקשיא ולכן לא כתב רבינו דבריהם וגם לא כתב טעמו של ריב"ל משום דאנן לא חיישינן לגילוי כמו שיתבאר בסימן שאחר זה ודע שכתבו התוספות בשם ר"ת כי עכשיו לא מצינו טעם פשוט לאסור גבינות העו"ג דהא טעם האיסור משום ניקור כריב"ל דקי"ל כוותיה אף לגבי רבי יוחנן וליכא למיחש נמי משום עירוב חלב טמא שהרי אין העו"ג שוטים לערב בו חלב מאחר שאינו עומד אלא ודאי אין הטעם אלא משום ניקור ואנו שאין נחשים מצויים בינינו אין אסור משום גילוי וגם בהרבה מקומות יש שאוכלין אותם מפני שמעמידין אותם בפרחים וגם גאוני נרבונא התירו אותם במקומם מפני שמעמידין אותם בפרחים מיהו במקומותינו שמעמידים אותם בקיבה אומר ה"ר יצחק שיש טעם קצת לאסור מפני שמולחים הקיבה בעורה ע"כ וכתב המרדכי שלא התיר ר"ת אלא בחולב לעשות בו גבינה אבל לא בחלב שחלבו לאכילה ולכותח וכתב דאין לחוש שמא העמיד בעור קיבת נבלה דה"ל ס"ס וכתוב בהג"א ישראל שהלך לכפר לקנות גבינות ואנו יודעים שדעת הישראל להקפיא כל החלב אפילו לא ראה ישראל החליבה שרי ואפילו אם נפשך לאסור כה"ג היכא שראה הכל לבד התחלת החליבה מותר ופעם אחד אמר עו"ג לישראל ליקח גבינות והיה החלב נחלב כבר והלך ועשאו והתיר ר"ת ואמנם אין להתיר כולי האי דליכא הפסד מרובה ובסמ"ג כתוב שרבינו יעקב הקפיד על אחד

שהיו רחלותיו אצל הנכרי והיה שולח שם בכל בקר את בתו לראות ולא היתה מספקת לבא שם עד שחלבו רובו או כולו וכתב עוד סמ"ג ר"ח תפס שיטתו כריב"ל ואף על פי שעכשיו אין אנו רגילין בגילוי אין להקל בגבינות העו"ג מפני שנגזר במנין ואף על פי שבטל הטעם צריך מנין אחר להתירו וכ"כ סמ"ק בשם רבי' יעקב דאף ע"ג דאנו נוהגים היתר במים מגולים ולא גזרינן אטו מקומות שהנחשים מצויין היינו משום דלא שייך בהו טעם של איסור אלא משום נחשים הילכך כי שרית להו במקום שאין נחשים מצויים לא יבואו להתיר במקום שהם מצויים אבל גבי גבינות דשייך בהו טעמי טובא לאסור כגון עור קיבת נבילה ואינך טעמי דקאמר התלמודא הילכך אי שרית לגבינות במקום שאין הנחשים מצויים אתי למשרי גם במקום שהם מצויים הילכך לפי טעמו של ריב"ל יש לאסור גבינות העו"ג אפי' במקום שמעמידים אותם בפרחים והלכה כריב"ל כמו שפסק ר"ת עכ"ל והרשב"א כתב מקומות שידוע ממנהג העו"ג שאין מערבים לעולם החלב טמא בטהור שמאוס הוא להם וכן ידוע שנהגו לאסר לטוח פניהם בשומן חזיר כעו"ג הללו שאוכלים גבינה בימי תעניתם ואסור להם לאכול בשר באותם הימים וכן ידוע שאין מעמידין בעור קיבת נבלה אלא בציצי פרחים אפילו כן אסור לאכול גבינת העו"ג לפי שדבר זה יראה שנאסר במנין כמו היין וכל דבר שנאסר במנין אף על פי שאסרוהו לטענה ובטלה הטענה האיסור במקומו הוא עומד ע"כ וכן הם דברי הרמב"ם בפ"ג מהמ"א וכתב רבינו דבריו בסמוך ואף ע"פ שלא כתב הרמב"ם הוראה זו אלא בשם מקצת הגאונים משמע שכדבריהם הוא סובר שאל"כ ה"ל להביא דברי החולקים עליהם. ומכאן תשובה לבני איטלי"א שנוהגין היתר בגבינות העו"ג מפני שמעמידים אותם בפרחים ולא מצאו ידיהם ורגליהם שאפי' לדברי רבינו תם שפסק הלכה כריב"ל דאמר דטעמא דאיסור גבינות העו"ג הוא משום גילוי כבר כתבתי בשם סמ"ג וסמ"ק דאף ע"ג דאין נוהג בינינו איסור גילוי במשקים מ"מ איסור גבינות במקומו עומד ובהדיא כתב כן בסמ"ק לדעת ר"ת ואע"פ שמדברי התוס' נראה שאין מחלקים בין גבינה למים בענין גילוי דכי היכי דשרו מים לדידן הכי נמי שריא גבינה מ"מ אפשר דלא למעשה אמר כן אלא הוראה וכן מוכיח תחלת דבריהם שכתבו אומר ר"ת כי עכשיו לא מצינו טעם פשוט לאיסור בגבינות העו"ג ואף ע"פ שכתבו שבהרבה מקומות אוכלים אותם מפני שמעמידין אותם בפרחים וגם גאוני נרבונא התירו אותם במקומם מזה הטעם אין זה כדאי להתירה עליו דהנך גאונים הוו סברי דהלכה כמ"ד דטעמא הוה מפני שמעמידים בעור קיבת נבלה ולא חיישינן לאינך טעמי אבל לר"ת דסבר דהלכה כריב"ל דאמר דטעמא הוי משום גילוי איכא למימר דהשתא נמי אסור כדכתב בסמ"ק וכ"ש במקום שהרמב"ם והרשב"א שהם

עמודי עולם אוסרים וגם כי בכל שאר מקומות ישראל ששמענו שמעם נוהגים לאסור ואינם מבחינים בין מעמידים בפרחים למעמידיס בקיבה שאסור לפרוש מכלל ישראל ולפרוץ גדרן של ישראל קדושים אשר גדרו אבות העולם חכמי משנה ע"ה:

סעיף קטן ה

כתב הרשב"א בתשובה סימן קמ"ג שאסור להעמיד חלב בקדרה שהעמיד בה עו"ג חלב שחלבו עו"ג שלא בפני ישראל מפני שמחממים בה החלב על האש בשעה שמגבנין ובלעה מחלב האיסור וכשמחמם ישראל חלב שלו פולטם ובדיעבד שרי משום דסתמא שאינה בת יומא וגם טוב ליזהר מלגבן בקערות שלהם מחמת זה ועוד מחמת המלח שמשימים בגבינה אע"פ שאינו מלוח כ"כ שלא תאכל מחמת מלחה מ"מ טוב ליזהר כדי להתרחק מן האיסור עכ"ל: כתב בא"ח יש מתירים לבשל בקדרות ישראלים האוכלים גבינות העו"ג אם הם מקונחות יפה ויש אוסרים ונראין דבריהם עכ"ל:

סעיף קטן ו

כתב הרמב"ם אפילו אם אין לחוש וכו' בפ"ג מהמ"א:

סעיף קטן ז

ומ"ש והחמאה מקצת הגאונים אסרוה וכו'

סעיף קטן ח

ומ"ש שאם לקח חמאה מן העו"ג ובשלה עד שהלכו צחצוחי חלב ה"ז מותר משמע לכאורה דנקט לישנא דדיעבד לומר דלכתחלה אסור לעשות כן מפני שהוא מבטל האיסור וקי"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה ויותר נ"ל דלישנא דדיעבד דנקט לאו דוקא דלכתחלה נמי שרי וטעמא משום דאין ידוע שהוא מבטל איסור בכך דהא איכא ספיקי טובא חדא דילמא לא היה כאן תערובת חלב טמא כלל ואת"ל שנתערב שמא לא נשאר ממנו בחמאה זו כלום ואת"ל שנשאר שמא כשנתבשל ניתך על ידי אש הילכך אין לאסור משום מבטל איסור:

סעיף קטן ט

ומ"ש שאם נתערבו עמה ונתבשל הכל בטלו במיעוטן בספרי הרמב"ם כתב שאם תאמר נתערבו עמה וכו' וה"ק אם בשלה עד שהלכו צחצוחי חלב כלומר שניתכו ע"י האש מותרת ואם תאמר מי מודיענו שהלכו שמא עדיין ישנן שם ומה שאינם נראים הוא מפני שנתבשלו ונתערבו עם החמאה תשובתך דאפי' את"ל כן מותרת היא שהרי כיון שמעורבים בה ואינם ניכרים בטלו במיעוטן והשתא א"ש מה שכתבתי דלכתחלה נמי שרי לבשלה כיון שכל עיקר כוונתו בבישולה אינו אלא כדי שיותכו הצחצוחים באש ולא ישארו בה כלל ובהכי ניחא נמי מה שהשיגו הראב"ד וכתב מ"ש שהלך האיסור

ונתמעט ונתבטל כמה מכוער הדבר שנקנה מהם חשש איסור מפני ביטולו ברוב ע"כ שאין הכוונה בבישול אלא להתיך ולכלות האיסור אלא שבא לומר שאם במקרה לא יכלו וישאר אי זה דבר מהם בטל ברוב ואין זה לוקח חשש איסור לבטלו ברוב כדברי הראב"ד ז"ל. ומ"ש אבל החמאה שבשלו אותה עו"ג אסורה משום גיעולי עו"ג לטעמיה אזיל דסבר דסתם כלי עו"ג הם בני יומן כמו שיתבאר בסימן קכ"ב אבל לדעת כל שאר הפוסקים שסוברים דסתם כלי עו"ג אינם ב"י אינה נאסרת משום גיעולי עו"ג דאין כאן גיעול דכיון שאין הכלים בני יומן נ"ט לפגם הוא:

סעיף קטן י

והרשב"א כתב בת"ה עמ"ש הרמב"ם שמקצת הגאונים אסרוה משום צחצוחי חלב שבה אין טעם דברים אלו מחוור בעיני וזה יצא לו לרב ז"ל מן העיקר שתלה בו טעם איסור הגבינה מפני שמעמידין אותו בעור קיבת נבילה ולפיכך הוא סבור שמן הדין היה לנו להתיר החמאה שיש בה תערובת מעט חלב טמא מפני שבטל במיעוטו ולא נאסרת החמאה אלא מפני שהקום של חלב טמא אינו מעורב בחמאה ואין דרכו בזה ישר ולא טעם איסור מחוור לפי שהגבינה הרבה טעמים נאמרו בה ואמרו משום דקאי ביני איטפי ואפי' שהוא דבר מועט אין הולכין באיסורי עו"ג אחר נ"ט וכתירוצו של הראב"ד והוא העיקר. והטעם שכתב באיסור החמאה מפני שהקום שבחמאה אינו מעורב עם החמאה שיבטל במיעוטו אינו מחוור כלל שהביטול ברוב בעלמא אינו מצד שהמיעוט מתערב ברוב שהרי חטים של תרומה שנפלו לתוך החולין או גרוגרות של תרומה שנפלו לתוך החולין אע"פ שזה עומד בפ"ע וזה עומד בפ"ע בטלים בשיעורן שכל שאין אתה יכול לברור דבר מתוך דבר אילו היית אוסר הרוב מפני המיעוט נמצא שאין המיעוט בטל אלא לח בלח כגון יין או שמן או כיוצא בזה וגדולה מזו אמרו בב' קופות בשתי עיירות שמצטרפות ומעלות האיסור כ"ש בקום דחמאה שאי אתה יכול לברור אותו מתוך החמאה ולסלקו ורוב כל האיסורים המתפשטים והמתבטלים ברוב בטלים וכיוצא בזה אלא שלא הלכו בדברים אלו אחר הרוב או אחר נ"ט כמו שכתבנו עכ"ל. ולי נראה דלדעת הרמב"ם י"ל דלא דמי לחטים או גרוגרות של תרומה שנתערבו בחולין דהתם אע"פ שזה עומד בפני עצמו וזה עומד בפני עצמו מ"מ אין האיסור ניכר כלל אבל בחמאה הוי האיסור ניכר דהיינו הקום אלא שא"א לברור אותו ולסלקו מן החמאה ולפיכך אינו בטל. ועל מ"ש הרמב"ם יראה לי שאם לקח חמאה מן העו"ג ובשלה עד שהלכו צחצוחי חלב שבה ה"ז מותרת וכו' כתב ג"ז אין מחוור כלל תדע לך שהרי הקשו בגמרא למאי ניחוש ליה אי משום איערובי טהור קאי טמא לא קאי ואמרינן אי דבעי ליה לגבינה

הכי נמי הב"ע דבעי ליה לכמכא ומסקינן דאפי' בעי ליה לגבינה אסור ומשום דקאי ביני איטפי ולומר דחלב שחלבו דקתני במתניתין מילתא פסיקתא קתני ל"ש בעי ליה לגבינה או לחמאה ובת"ה הקצר כתב על סברא זו של הרמב"ם שאם אתה אומר כן אף חלב שחלבו עו"ג שאסרו מפני תערובת חלב טמא יהא מותר לגבן ממנו גבינה או לעשות ממנו חמאה ויבשל עד כדי שילכו ממנו צחצוחי חלב טמא באומד אלא מכאן אתה למד שאין להם תקנה לעולם לפי שכל דברים אלו הלכו בהן לחומרא להתרחק מאיסורי עו"ג ומי שהתיר החמאה לאחר בישול לא נראו דבריו כלל עכ"ל. וה"ה כתב על דברי ת"ה הקצר ואני תמה בקושיא זו דלפי דעת רבינו ודאי אה"נ וכ"ש הוא ממ"ש שאף ע"פ שנעשית החמאה ביד עו"ג מחלב שלהם מותרת בבישול וכבר הזכרתי למעלה הסוגיא שאמרו אי דבעי ליה לגבינה ה"נ ואע"פ שבמסקנא אמרו גבינה נמי קאי ביני איטפי כבר ביארתיו לפי שיטת הגאונים שאינו בטל מפני שעומד בעינו בגבינה אבל אם לקח חלב שלהם ועשה ממנו גבינה ואח"כ בישל אפשר לדעת רבינו שהוא מותר והוא דעת רבינו ונמצא בתוספתא אין לוקחין גבינה אלא מן המומחה ושלוקה נלקחת בכ"מ זה נראה סיוע לדעתו ז"ל ואני תמה על דבריו שבא ליישב דברי הרמב"ם בדבר שהוא מוקצה מן הדעת מחמת איסורו להתיר גבינה שנעשית מחלב שחלבו עו"ג ע"י בישול ועוד ק"ל בלשונו בתחלה אמר דלפי דעת רבינו ודאי אה"נ וכ"ש הוא ואח"כ כתב אפשר לדעת רבינו שהוא מותר מיהו בהא איכא למימר דבתחלת דבריו מיירי לענין חמאה ובסוף מיירי לענין גבינה מ"מ קושיא קמייתא קשיא לכן נ"ל דכשם שנגזרה גזירה על הגבינה של עו"ג ומפכי כן אין לה שום תקנה דלמ"ד משום צחצוחי חלב כי נתיישנה ה"ל למישרי שכבר כלו צחצוחי תלב ובגמרא משמע דישנה נמי איסורא וטעמא משום דכיון דגזרו בה רבנן לא פלוג במילתייהו וגזרו סתם על גבינת עו"ג בין שיש בה צחצוחי חלב בין שאין בה וכ"ש שאם בשלה עד שהלכו צחצוחי חלב שבה שעדיין באיסורה עומדת ותוספתא דקתני דשלוקה נלקחת מ"מ לא מן העו"ג קאמר אלא מישראל שאינו מומחה דומיא דרישא דמיירי בישראל אלא דהתם במומחה וסיפא בשאינו מומחה דכיון דישראל הוא אף ע"פ שאינו מומחה לא גזרו על גבינותיו אלא דכל היכא דאיכא למיחש לצחצוחי חלב אין לוקחין ממנו דחיישינן דילמא תלב טמאה נינהו וכי כלו להו דתו ליכא למיחש למידי לוקחין ממנו דאינו בכלל גזירה אבל גבינת העו"ג אף ע"פ שנודע שכלו כל צחצוחי חלב שבה אסור לפי שסתם גזרו על גבינות העו"ג בכל גווני כמו שכתבתי ה"נ חלב של עו"ג גזרו עליו ואסרוהו סתם משום חשש תערובת חלב טמא בכל גווני אסרוהו ללקחו מהם ולאכלו בשום ענין אפי' לעשות ממנו גבינה או חמאה

ולבשלם עד שיכלו צחצוחי חלב שבהם דלא פלוג רבנן בגזירתם מיהו ה"מ בלוקח החלב עצמו שבו נגזרה גזירה אבל חמאת עו"ג שלא מצינו שגזרו עליה כלל למה תאסר אם אין בה צחצוחי חלב ותדע דחמאת עו"ג עדיפא מחלב עו"ג שהרי סמ"ק התיר חמאת עו"ג אפי' בלא בישול ולא התיר ליקח חלב מהעו"ג לעשות ממנו חמאה דא"כ לא הוה שתיק מיניה אלא ודאי כדאמרן דחלב עו"ג בכל גווני גזרו עליו ללקחו מהם אפי' לעשות ממנו חמאה אבל על החמאה שלהם לא גזרו כנ"ל לדעת הרמב"ם ז"ל: וכתב סמ"ג אמרו בספר העתים בשם הירושלמי בפ"ק דשבת שחמאותיהן מי"ח דברים דקתני התם תני רשב"י אומר בו ביום גזרו על פתן ועל שמנן וכו'. וחמאותיהן ויש ירושלמי שאין שם חמאותיהן ע"כ:

סעיף קטן יא

והר"פ התיר להדיא בלא בישול ז"ל סמ"ק חמאה אין בה שום גומות הלכך אין בה שום איסור והג"מ כתב בפ"ג מהמ"א על החמאה השיב ר"ת דהיכא דאיכא למיחש לתערובת נסיובי דחלבא בד' ימים מתייבש ואז שריא דליכא למיחש דילמא קאי ביני איטפי דאין בה גומות והיכא שאין מסרבין נסיובי שרי מיד ואם ספק אם יש בה נסיובי אם לאו ספיקא דרבנן הוא ולקולא ובמלכותינו אין מערבים ואוכלים אותה ומקפידים על אשכנזים שנמנעו מלאכלה דאמרינן בירושלמי כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר עכ"ל:

סעיף קטן יב

וא"א ז"ל היה אומר שלא היה יודע בה טעם ברור לאסור וכולי לא מצאתי זה כתוב בספר אחד ומתוך דברי רבינו נראה שהיה רגיל הרא"ש לומר כן על פה ולא כתבו בספר: ולענין הלכה נראין דברי הרא"ש שלא למחות ביד אנשי המקום שנוהגים בה היתר ובמקום שאין בו מנהג כדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו להתירה ע"י בישול עד שילכו צחצוחי חלב שבה :

סעיף קטן יג

כתב רבינו ירוחם בנ"ה ח"ה בעל העיטור פי' הא דתניא (חולין ד:) חמצן של עוברי עבירה מותר מיד מפני שמחליפין פירוש מפני שמחליפין את השאור וע"י תערובות הוי ומותר אבל חמצן של עו"ג אסור עד לאחר שלשה אפיות כדקתני התם של נחתומין לאחר ג' שבתות מפני שמבטל הוא עכ"ל ויש ללמוד מכאן במי שעבר והעמיד חלב בחלב חמוץ של עו"ג ולקח חלב זה והעמיד בו אחר ומהאחר אחר שמותר ליקח מחלב שלישי זה ולהעמיד בו חלב אחר ואוכלו דלאחר ג"פ כבר כלה חלב של עו"ג:

סימן קטז

סעיף קטן א

יש דברים שאסרום חכמים משום סכנה כגון משקים נתגלו ושתה מהם וכו' אחר שגמר רבינו מלכתוב דיני דברים האסורים באכילה מחמת איסורן בא עכשיו לכתוב הדברים האסורין מחמת סכנתן ואפשר דמשום דבגמ' נתנו טעם לאיסור גבינות הנכרים משום גילוי סמך דין הגילוי לדין איסור גבינות הנכרים ואף ע"פ שהוא לא הזכיר הטעם ההוא:

סעיף קטן ב

ומ"ש אפי' אם שתו מהם אחרים ולא הוזקו אין לשתות מהם שיש נחש שהארס וכו' עד דשמא הארס של נחש שוקע פשוט בפרק א"מ (ל:):

סעיף קטן ג

ואלו המשקין שיש בהם משום גילוי מים יין חלב בפ"ח דתרומות תנן שלשה משקין אסורין משום גילוי המים והיין והחלב ושאר כל המשקין מותרים ובפרק א"ט (דף מט:) מנימין בצדוקאי איגלי ליה בסתקא דדובשא אתא לקמיה דרבא אמר למאי ניחוש ליה חדא דתנן ג' משקין אסורין וכו' ושאר כל המשקין מותרים ועוד התורה חסה על ממונם של ישראל א"ל רנב"י ר"ש וסכנת נפשות ואת אמרת התורה חסה על ממונם של ישראל ר"ש מאי היא דתניא ה' אין בהם משום גילוי ציר וחומץ שמן ודבש ומורייס רש"א אף הן יש בהן משום גילוי ואר"ש אני ראיתי נחש ששתה ציר בצידן אמר ליה שטיא הוה ואין מביאין ראיה מן השוטים א"ל אודי לי מיהת בציר דהא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע כי הוה ליה גילוי שדו ליה בציר אמר ליה אודי לי מיהת בדבש דרשב"א קאי כותיה דתניא רשב"א אוסר בדבש משמע מהכא בהדיא דדבש נמי יש בו משום גילוי וכן פסקו כל הפוסקים ומשמע נמי מהכא דציר אין בו משום גילוי דהא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עבדי בה עובדא ועוד דהא א"ל אודי לי מיהת בציר. ומשמע דאידך אודי ליה מדלא אהדר ליה מידי בציר אלא בדבש. וכן דעת הרשב"א שלא הזכיר ציר במשקין האסורין ואחריו נמשך רבינו אבל הרי"ף והרא"ש כתבו בפ' אין מעמידין דמסתברא מהאי עובדא דפרק א"ט דדבש וציר יש בהם משום גילוי. וכ"פ הרמב"ם בפי"א מהלכות רוצח ושמירת נפש ויש לתמוה עליהם דמהטעמים שכתבתי נראה לפסוק דאין בו משום גילוי וכיון דפסקו כר"ש בציר משום חומר סכנת נפשות למה לא פסקו לאסור במורייס וחומץ דאין לומר דמורייס הוא בכלל ציר שהרי בברייתא מנו אותו בפני עצמו ומיהו בחומץ היה אפשר לומר דלאו חומץ ממש קאמר ר"ש אלא חמרא דאקרים הנזכר בגמ' כדלקמן אבל מ"מ קשו אינך קשייתא ונ"ל דכיון דהעיד ר"ש שהוא ראה נחש ששתה ציר אע"פ שאמר ליה שטיא הוה כיון דסכנת נפשות הוא חיישינן ליה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ושום כתוש בריש ביצה (ז:) א"ר יוסי בן שאול משום רבי האי תומא שחיקא קשיא לגילוייא:

סעיף קטן ה
משקין שסננן במשמרת יש בהם משום גילוי וכו' בפ"ח דתרומות תנן משמרת של יין יש בה משום גילוי ור' נחמיה מתיר פי' משמרת שמסננין בה היין אף ע"ג דלמטה מכוסה אסורה משום עליונה שהארס עובר דרך המשמרת ור' נחמיה מתיר שהארס צף וידוע דהלכה כת"ק:

סעיף קטן ו
וכמה ישהו מגולין ויהא בהם משום גילוי כדי שיצא הנחש וכו' משנה שם כמה ישהו ויהיו אסורין כדי שיצא הנחש ממקום קרוב וישתה ומפרש בפ"ק דחולין דשיעור זה כדי שיצא מתחת אזן הכלי וישתה ויחזור לחורו ובירושלמי דמס' תרומות בעי איזהו מקום קרוב א"ר שמואל מאזן חבית ולפיה ולא חמי ליה א"ר חנינא מין קטן הוא ושפיפון שמו והוא דומה לשערה:

סעיף קטן ז
וכמה שיעור המשקין שיש בהם משום גילוי וכו' משנה שם שיעור המים המגולין כדי שתאבד בהם המרה ר' יוסי אומר בכלים כל שהן ובקרקעות מ' סאה ושני הפירושים שכתב רבינו כתבום הרי"ף והרא"ש בפרק אין מעמידין ונראה שהם מפרשים דרבי יוסי לפרש דברי ת"ק אתא אבל הרמב"ם כתב שיעור המים שיאסרו אם נתגלו כדי שיהא הסם ניכר בהם ומזיק אבל אם היו המים מרובים כדי שתאבד בהם המרה הרי אלו מותרים בין בכלים בין בקרקעות וכן הדין בשאר משקין נראה שהוא מפרש דר' יוסי אתא לאיפלוגי את"ק ולית הלכתא כותיה וכן פירש בפי' המשנה: וכתב עוד הרמב"ם מעיין המושך כל שהו אין בו משום גילוי והוא פשוט בירושלמי דתרומות: יין מזוג וכו' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה ל.) אמר רבא יין מזוג יש בו משום גילוי ומשום י"נ יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו וכו' ברייתא (שם):

סעיף קטן ח
כל זמן שנתגלו המשקין בין ביום בין בלילה יש בו משום גילוי אפי' ישן בצידן וכו' מסקנא דגמרא (שם):

סעיף קטן ט
יין מבושל אין בו משום גילוי פשוט שם: ב"ה וכתב ר"י דאין נקרא מבושל עד שירתיח ופשוט הוא:

סעיף קטן י
ויין שהחמיץ אין בו משום גילוי כבר כתבתי דחומץ פלוגתא היא ומסתמא הלכה כת"ק ועוד דגרסינן בפ' אין מעמידין (שם) אמר רבא האי חמרא דאקרים עד שלשה יומי אית ביה משום גילוי וכו'. נהרדעי אמרי אפי' לבתר ל' יומין חיישינן מ"ט זימנין מקרי ושתי וחמרא דאקרים היינו שהתחיל להחמיץ ואינו חומץ גמור ומשמע דנהרדעי אחמרא דאקרים קיימי ומשמע דבחומץ גמור ליכא מאן דפליג דשרי ובחמרא דאקרים נראה שרבינו פוסק כנהרדעי מדלא כתב לחלק ביין שהתחיל להחמיץ בין תוך ג' לאחר ג':

סעיף קטן יא
משקין שיורדין ונוטפין טיף טיף אין בהם משום גילוי פשוט בפ' אין מעמידין (שם:) ופשוט הוא דהיינו להתיר מה שבכלי שמקבל הטיפין דכיון שהטיפות רודפות זו את זו ותכופות הנחש שומע ובורח אבל מה שבכלי העליון בודאי שאינו ניתר ע"י טיף טיף שנוטף ממטה בכלי התחתון:

סעיף קטן יב
משקין שנתגלו לא ישפכם בר"ה וכו' עד אפי' שאין בהם בקע ברייתא שם ואע"ג דאחרים פליגי ואמרי דאם אין לו סירטא דהיינו בקע מותר ידוע דהלכה כת"ק וכ"פ הרמב"ם והרשב"א ז"ל: וכתב הרמב"ם ולא ישקה מהם לא בהמתו ולא בהמת חבירו אבל משקה אותם לחתול וכן מפורש בגמרא שם. ופירש"י טעמא משום דשונרא לא מזיק לה ארס כדאמרינן בע"פ (קי"ב:) דשונרא אכיל לחויא ומיהו אמרינן בגמרא היינו דוקא לשונרא דידיה אבל לדחבריה לא משום דמכחיש ליה ואע"ג דהדר ברי זמנין דבעי לזבונה ומפסיד לה מיניה ומשמע לי דטעמא דאסור להשקותה לבהמה טמאה דידיה בר משונרא היינו משום בל תשחית אבל שונרא כיון דהדר ברי לאו השחתה הוא והר"ן כתב לא ישקה מהם בהמתו הראויה לאכילה לפי שהאוכל ממנה ניזוק ולא בהמת חבירו אפי' כשאינה ראויה לאכילה משום דמכחיש לה הכי מפרשינן לה בגמרא עכ"ל אולי שהוא מפרש דשונרא דאמרינן בגמרא לאו דוקא אלא ה"ה לכל בהמה טמאה ושונרא לדוגמא בעלמא נקטוה.

סעיף קטן יג
כל השרצים יש להם ארס וצריך לחוש לניקורן ושל נחש ממית וכו' מימרא דשמואל שם :

סעיף קטן יד
כל פרי שיש בו לחות כגון קישואים וכו' עד בין אם הם תלושים וכו' משנה בפ"ח דתרומות ותניא בפרק א"מ (ל:) אבטיח שנתגלתה אע"פ שאכלו ממנה ט' לא יאכל ממנה

עשירי מעשה הרב ואכלו ממנה ט' ולא מתו ואכל ממנה עשירי ומת וכתבה הרמב"ם בפי"א מה' רוצח:

סעיף קטן טו
ומ"ש ואפי' אם רואים שניקר בו מי שאין לו ארס וכו' פשוט בפ"ק דחולין (ט.):

סעיף קטן טז
וכתב הרשב"א דוקא מנוקרים או מבוקעים שהליחה שבהם מגולה וכו' בת"ה: ומ"ש פי תאנה אין בו משום גילוי ואוכל אדם תאנים וענבים בלילה ואינו חושש וכו' הוא בפרק אין מעמידין (עבודה זרה ל:) ופירש"י פי תאנה כשתולשין אותה נעשה לה פה קצר במקום עוקצה וגם הרמב"ם כתב תאנה או ענב שניטל העוקץ שלהם אין בה משום גילוי.

סעיף קטן יז
ומ"ש שיותר החמירו בספיקו מבספק איסור פשוט בפ"ק דחולין (ט.) אהא דקאמר התם שאם בא זאב ונטל בני מעים והחזירם כשהם נקובים כשירה ולא חיישינן שמא במקום נקב נקב ואותבינן עליה מדתניא ראה צפור מנקר בתאנה ועכבר באבטיח חוששים שמא במקום נקב של נחש נקר ואסור ומשני מי מדמית איסורא לסכנת' חמירא סכנתא מאיסור'. והכי אסיקנא במסקנא וכתב הרמב"ם בפי"א מהלכות רוצח הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכל העובר עליהם ואמר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך או איני מקפיד בכך מכין אותו מכת מרדות ואלו הן לא יניח אדם פיו על סילון המקלח וישתה ולא ישתה בלילה מן הנהרות ומן האגמים שמא יבלע עלוקה והוא אינו רואה והוא ברייתא בפ"ק דע"ז (יב:): כתב עוד הרמב"ם דיין או מים או חלב שהיו חמין כל זמן שההבל עולה מהם אין בהם משום גילוי שזוחלי עפר מתיראים מן ההבל ואין שותין ממנו והוא מבואר בירושלמי פ"ח דתרומות: וכתב עוד מי כבשין ומי שלקות ומי תורמוסין אין בהם משום גילוי מים ששרה בהם כבשין ושלקות אם נשתנה טעמם אין בהם משום גילוי ואם אין בהם נ"ט אסורין וכן מים שהדיח בהם פרישין ודורמסקי' לחולה אסורין משום גילוי ע"כ וגם זה הוא בירוש' פ"ח דתרומות. וכתב עוד יין שנחבר בו דברים חדים כפלפלין או דברים מרים כאפיסותין עד שנשתנה טעמו אין בו משום גילוי וה"ה בשאר המשקין והוא מימרא דריב"ל בגמ' דידן פ' אין מעמידין (עבודה זרה ל.) ואיתיה נמי בירושלמי פ"ח דתרומות וכתב עוד לגין מגולה שהניחו בשידה תיבה ומגדל או בתיק שלו או בבור אפילו עמוק מאה אמה או במגדל גבוה מאה אמה או בטרקלין מיופה ומצוייר ה"ז אסור בדק את התיבה או את המגדל ואח"כ הניחו ה"ז מותר ואם היה בהם נקב אסור כמה יהא בנקב כדי שתכנס אצבע קטנה של קטן ע"כ ודברים אלו הם בתוספות פ"ז דתרומות. וכתב עוד תאנה נקורה שיבשה ונעשית גרוגרת

ותמרה נקורה שיבשה שתיהן מותרות והוא בירושלמי דפ"ח דתרומות ובגמ' דידן נמי בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לה.) גבי גבינות הנכרים מייתי דאמר ר"ח יבש מותר אין מניחו לייבש ישן מותר אין מניחו ליישן ופירש"י יבש מותר. כל גילוי שביבש מותר דארס של נחש אילו היה שם אין מניחו לייבש וקאמר בירושלמי דה"ה ליין שנתגלה והחמיץ מותר ומיהו קאמר דלכתחילה אסור להשהות בין יין שנתגלה בין תאנים שניקרו וטעמא משום שמא יבואו לאוכלם שלא מדעת ויסתכנו וכתב עוד הרמב"ם בהמה חיה או עוף שנשכן הנחש וכיוצא בו או שאכלו סם הממית האדם קודם שישתנה בגופו הרי אילו אסורין משום סכנת נפשות לפיכך בהמה חיה ועוף שנמצא חתוכי רגלים אע"פ שהם מותרים משום טריפה אסורים משום סכנת נפשות שמא אחד מזוחלי עפר נשכן עד שיבדקו כיצד בודק צולה אותם בתנור אם לא נתחתך הבשר ולא נשתנה משאר הצלי הרי אלו מותרים עד כאן וזה מבואר בפא"ט (נט.) וכתבו רבינו בסימן ס':

סעיף קטן יח

והאידנא נהגו להקל אפילו בודאין שאין הרחשים מצויין עתה ואין בזה משום דבר הנאסר במנין וכו' כ"כ התוס' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לה.) גבי גבינות הנכרי' והרשב"א בת"ה וכבר כתבתי בסימן שקודם זה טעמו של דבר בשם סמ"ק:

סעיף קטן יט

ומ"ש אפילו בודאי פירושו ודאי מגולין דאילו אם ודאי שתה מהם נחש פשיטא דאסורים הם אפילו האידנא:

סעיף קטן כ

וצריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד שקשה לצרעת הכי אמרינן בפרק כיצד צולין (פסחים עו.) דפת שאפאה עם הצלי אסור לאוכלו עם הכותח (ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזיקא למיכלא בכותחא מר בר רב אשי אמר אפילו במילחא נמי אסורה) משום דקשיא לריחא ולדבר אחר:

סעיף קטן כא

וצריך ליזהר מזיעת האדם שכל זיעת האדם כסם המות חוץ מזיעת הפנים בירושלמי פ"ח דתרומות וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ' אין מעמידין וגם הרמב"ם כתבו בפי"ב מהל' רוצח:

סעיף קטן כב

וצריך ליזהר שלא יתן מעות בפיו וכו' גם זה בירושלמי פרק ח' דתרומות אמר ר' אמי צריכין למיחוש למה דברייתא חוששין אסור למיתן בר נש פריטין גו פומא ותבשילא תותי ערסא פיתא תחות שיחיא מיצע סכינא גו פוגלא סכינא אתרוגא וכתבוהו הרי"ף

והרא"ש בפרק אין מעמידין. ופירש הר"ן אסור למיתן פריטי גו פומא. אסור ליתן המעות לתוך פיו מפני שיד הכל ממשמשת בהן ויש מהן תולים וזוהמתן דבקה בהם ואותה זוהמא קשה לאדם כשנותנה לפיו: פיתא תותי שחיא. וכן אסור לתת פת בבית השחי מפני שהוא מקום זוהמא וכן אסור לתת תבשיל תחת המטה מפני שרוח רעה שורה על האוכלין שתחת המטה: וכן אסור שלא ישקע אדם סכין בתוך אתרוג וכן לתוך צונן לפי שאינו ניכר ופעמים שאדם בא לישב עליו ונכנס בו עכ"ל וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם כתב בפי"ב מהלכות רוצח אסור לאדם ליתן מעות או דינרים לתוך פיו שמא יש עלוהן רוק יבש של מוכי שחין או מצורעים או זיעה שכל זיעת אדם סם המות חוץ מזיעת הפנים וכן לא יתן אדם פס ידו תחת שיחיו שמא נגע ידו במצורע או בסם רע שהידים עסקניות ולא יתן התבשיל תחת המטה שאע"פ שהוא עוסק בסעודה שמא יפול בו דבר המזיק והוא אינו רואהו וכן לא ינעוץ הסכין בתוך האתרוג או בתוך הצנון שמא יפול אדם על חודה וימות עכ"ל נראה שהוא ז"ל היה גורס פיסתא תותי שחיא וכן גורס הרי"ף ומפרש ז"ל דהיינו פסת היד ואע"פ שהרמב"ם לא פירש תבשילא תותי ערסא מפני רוח רעה מ"מ צריך לחוש בדבר וכדברי הר"ן דתניא בגמרא דידן פרק ע"פ (קיב.) ומשקין תחת המטה אפילו מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהם:

סעיף קטן כג

ואסור לאכול מאכלים שנפשו של אדם קצה בהם וכו' עד שכל אלו בכלל אל תשקצו את נפשותיכם כל זה לשון הרמב"ם בסוף המ"א והוא מדגרסינן בפ' אלו הן הלוקין (מכות טז:) אמר רב ביבי בר אביי האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקצו ומשמע להרמב"ם דלאו דלא תשקצו לדברים האסורים האמורים בפרשה ולא לדברים הללו אלא דרבנן הסכימו דברים אלו לפסוק זה וכיון דמדרבנן נינהו אינו לוקה עליהם אבל מ"מ היה מכין אותו מכת מרדות כמו על שאר מצות דרבנן ואיפשר נמי דהנך מילי דאורייתא נמי אסירי אהא דקים להו לרבנן דאין לוקין עליה כדאשכחן בחצי שיעור דאסור מן התורה ואין לוקין עליו: כתב המרדכי בפרק ח' שרצים אהא דבעי התם (קי.) מהו לשתות מי רגלים בשבת משום רפואה מכלל דפשיטא ליה דבחול מותר ומיירי אע"פ שאין בו סכנה דאי ביש בו סכנה פשיטא דשרי וכיון דבחול מותר אפילו לכתחילה משום רפואות חולה שאין בו סכנה א"כ בדיעבד מותר אם השתין תינוק בקדירה:

סעיף קטן כד

כל בהמה חיה ועוף שהן חולים ותשי כח ואין להם שום סימן טריפות אלא שנוטים למות מותר לאוכלם ובלבד שיפרכסו כדמפורש בהלכות שחיטה סי' י"ז:

סעיף קטן כה
ומ"ש ומ"מ המדקדקים מחמירים על עצמם שלא לאוכלם הכי אמרינן בפרק א"ט (מד:) עוד יש דברים שאסורין משום סכנת נפשות והן אסור לעבור תחת קיר נטוי או על גשר רעוע כדאיתא בפ"ק דר"ה (טז:) שאחד מהדברים שמזכירים עונותיו הוא העובר תחת קיר נטוי וכן אסור ליכנס לחורבה כדאיתא בפ"ק דברכות (דף ג'.) וכן אסור להתייחד עם הכותים ולהתלוות עמהם בדרך ולהסתפר מהם ולהתרפאות מהם ולמכור להם כלי זיין וכתבו רבינו מסימן קנ"א עד סימן קנ"ז:

סימן קיז

סעיף קטן א
כל הדברים האסורים מן התורה אע"פ שמותרים בהנאה אסור לעשות בהם סחורה כדתנן אין עושין סחורות בנבלות וטריפות שקצים ורמשים בפ"ז דמסכת שביעית:

סעיף קטן ב
ומ"ש אבל נזדמנו לו לצייד חיה ועוף ודגים טמאים וכו' שם ציידי חיה ועוף ודגים שנזדמנו להם דברים טמאים מותר למכרם ודברי רבינו בזה מועתקים מדברי הרמב"ם בפ"א מהלכות מ"א וביאור דבריו שנזדמנו לו טמאים כלומר שהשליך הרשת והעלה טמאים לבד או שהעלה טמאים וטהורים בין כך ובין כך מותר למכרם וזו ואצ"ל זו קתני א"נ תרווייהו צריכי דאי תנא טמאים לבד ה"א בהא הוא דהתירו לו למכור כדי שלא יפסיד כל טרחו אבל כשתעלה טמאים וטהורים אימא לא ימכור הטמאים דמאחר שהעלה טהורים הרי אינו מפסיד כל טרחו צריכא ואי תנא העלה טמאים וטהורים ה"א בההיא הוא דשרו רבנן משום דהעלה טהורים בהדייהו אבל כשלא העלה אלא טמאים אימר דאסור משום דכל מעשה רשת זה לדברים טמאים היא צריכא: וכתב בא"ח הא דמותר למכרם ה"מ ביחד הטמא והטהור אבל לא הטמא בפני עצמו והטהור בפני עצמו דכיון שהוא צייד יאמרו שכיון מלאכתם להם לכן צריך ימכרם מיד לא שישהה הטמא עד שיהא שמן עכ"ל ומה שאסור למכור הטמא בפני עצמו איני יודע מנין לו מדברי הרמב"ם ורבינו משמע דשרי שהרי אפילו לא עלו בידו אלא טמאים בלבד התירם למכרם ודע דתנן בההיא מתניתין רבי יהודה אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר ובלבד שלא תהא אומנתו בכך וחכמים אוסרין ופירש ר"ש מי שנתמנה שאינו צייד וחכמים אוסרים למי שאינו צייד והפוסקים לא הזכירו אלא צייד משום דאין הלכה כרבי יהודה דיחידאה הוא ובירושלמי מפרש טעמא דרבנן תמן אין מלכות אונסם הכא מלכות אונסם כלומר כדי ליקח מס מן הציידין ונ"ל דאפילו במקום שאין לוקחין מס מן הציידין נמי שרי דלא פלוג רבנן במילתייהו ולפיכך לא חילקו הפוסקים בכך: ב"ה כתוב בת"ה סימן

ר' שנשאל אם מותר לישראל ללוות לעו"ג על קדלי דחזירי והאריך בדבר ושם כתוב אם מותר ללות על חלב שעומד לאכילה: וכן מי שנזדמן לו נבלה וטריפה יכול למוכרה לנכרי או ליתנה לו במתנה זה הוא מקרא מלא לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי:

סעיף קטן ג

ומ"ש ופר"ת דוקא בסתם שאינה מוכרה לו בחזקת כשירה וכו' וי"מ דמתנה אפילו נותנו בחזקת כשירה שרי וכו' שתי דיעות אלו כתבו התוספות בפרק ג"ה (צד:) אהא דת"ר השולח ירך לחבירו שלימה א"צ ליטול ממנה ג"ה וכו' ומסקנת א"א ז"ל כר"ת מדהביא דברי ר"ת לבסוף משמע לרבינו דמסקנא דידיה כוותיה: כתב הרמב"ם מותר לעשות סחורה בחלב שחלבו נכרי וכו' עד סוף הסי' בפ"ח מהמ"א והוא בירושלמי פ"ה דשביעית ופרק מרובה דגרסינן התם כל דבר שאיסורו ד"ת אסור לעשות בו סחורה וכל דבר שאיסורו מדבריהם מותר לעשות בו סחורה ודע דהתם פריך והרי חמור למלאכתו הוא גדל והרי גמל למלאכתו הוא גדל משמע דאין אסור לעשות סחורה באיסורי תורה אלא בדברים שהם מיוחדים למאכל אבל בדברים שאינם מיוחדים למאכל מותר וכן כתבו התוספות בס"פ מרובה (בבא קמא פב:) אהא דתנן התם לא יגדל אדם חזירין וא"ת ת"ל דאסור לעשות סחורה בכל דברים טמאים כדתנן במסכת שביעית ותירץ ר"ת דהיינו דוקא בדבר העומד לאכילה אבל אם מגדלן למשוח עורות בשומנן או למוכרן לישראל שימשח בהם שרי וכל חלב מותר למכור היכא דלא קאי לאכילה ובירושלמי נמי מפרש בהאי פירקא דסוסים וחמורים שרי לעשות בהם סחורה משום דסתמן למלאכה עכ"ל: והרשב"א כתב בתשובה ח"ג סי' רכ"ג ראיתי דמה שכתבת דבר שאינו נ"ל ואף כי אמרת שמצאת כן בתוספ' פרק מרובה (בבא קמא פב:) והוא שכתבת שאם אינו סוחר בדברים אלו להעמידן ולמכרן לצורך אכילה אלא לתקן בהם עורות וכיוצא בזה הרי אלו מותרים בסחורה כזו מדאמרינן בירושלמי בחמור וגמל דלמלאכתן הם עומדין וזה נ"ל כשיבוש שכל הדברים שמגדל אותם אדם לאכילה כחזיר וכבהמה ועוף שדרך בני אדם לגדלן כדי לאכלן ואין רובן עשויין לתשמישן אסור לעשות בהם סחורה גזירה שמא יבא לאכול מהם יצאו חמור וגמל שאין אדם מגדל רובן אלא למלאכתן ותמה אני אם התירו בתוס' בכענין זה שאמרת אלא אולי בכענין שנפסד לאכילה ושאינו ראוי לאדם אלא לעבד בהם עורות דכל שנפסד כ"כ אין לחוש ולגזור משום לאכילה עכ"ל: ובתוספתא פ"ה דשביעית תניא לא יהא מביא כלבים כופרים וחולדת הסנאים וחתולים וקיפוד ומוכרן לנכרי ולשכור עליהם: וכתב בא"ח עופות טמאים מותר לגדלם כגון

עופות המדברים ובלבד שלא יגדל אותם להשתכר אבל ליקח אותם בחוב אסורין ואם הוא כמציל מידו מותר עכ"ל והרשב"א בתשובה ח"ג סימן רכ"ג כתב סתם מותר ליקח חזיר בחובו מפני שהוא כמציל מידם: ומ"ש ובלבד שלא יגדל אותם להשתכר אינו נראה דמ"ש מגמל וחמור דמשום דלמלאכה קיימי שרי בירושלמי ומשמע דאפילו להשתכר כיון דלא מפליג בהכי: ב"ה וכתבו בת"ה סימן ר' משמע בהדיא מדברי מהר"מ דחלב מותר לעשות בו סחורה אפילו אם עומד לאכילה: והרמב"ם כתב בפ"ח מהמ"א כל דבר שאסור באכילה ומותר בהנאה אף על פי שמותר בהנאה אסור לעשות בו סחורה לכוין מלאכתו בדברים האסורים חוץ מן החלב שהרי נאמר בו יעשה לכל מלאכה לפיכך אין עושין סחורה לא בנבלות או בטרפות וכו': כתוב בא"ח שיש מי שמתיר מכאן לעשות סחורה בחלב חזיר שלא חילק הכתוב בין חלב טהורה לטמאה אבל לסוך בשרו ודאי אסור משום דבכלל שתייה הוא עד כאן לשונו: ומ"ש שלא חילק הכתוב בין חלב טהורה לטמאה אינו נראה דהא קרא בחלב נבילה וטריפה מיירי יצא חזיר וכיוצא בו דלא שייך בהו נבילה וטריפה: וכתוב ע"ש אמרינן בירושלמי מי שלקח חזירים לצורך פועלי' נכרי' כשמוכרו אינו מוכרו אלא בדמיו ופי' רבי' שמשון במה שקנאו ולא יותר: מדברי הגהות מיימון בפ"ח מהמ"א נראה שכל דבר שאיסורו ד"ת כשם שאסור לעשות בו סחורה כך אסור לקנותו כדי ליתנו לנכרי ונ"ל הטעם משום דמתנה כמו מכר היא דאי לאו דקבל הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה מידי: כתב המרדכי בר"פ כל שעה שרבינו יחיאל פסק שאסור לעשות סחורה בדבר האסור באכילה ובדבר טמא וראיה מדתנן פ"ז דשביעית ציידי חיה ועופות שנתמנה להם מינים טמאים מותרים למוכרם ודוקא נתמנו אבל לא נתמנו אסור וכן מוכח בירושלמי דשביעית אמנם ראבי"ה כ' דמותר לעשות סחורה בדבר טמא והביא ראיה מפרק כ"ה (קו.) מים ראשונים האכילו בשר חזיר ואכסנאי יהודי הוי התם ע"כ. ודברי רבינו יחיאל עיקר וכן דעת הפוסקים וההיא דהאכילו את החזיר אינה ראיה דאיכא למימר ישראל רשע הוה ועוד דאיתא במדרש דבימי השמד היה ובפרהסיא היו מחזיקים עצמם לנכרים:

סימן קיח

סעיף קטן א

אמר רב חבי"ת אסור בחותם א' חמפ"ג מותר בחותם אחד בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לט.): ומ"ש הרשב"א תולה הטעם לפי שאסורין מן התורה כן נראה גם מדברי הרמב"ם בפ' י"ג מהמ"א וכתב הרשב"א ואע"פ שסתם יינן אינו אלא מדרבנן החמירו בו כשל תורה משום דחביב ניסוך עליהם וטרחי ומזייפי חותם אחד והר"ן כתב בשם

הירושלמי דטעמיה דרב כל דבר שאיסורו מגופו אסור בחותם אחד משום תערובות מותר בחותם אחד חבית איסורו מגופו וחמפ"ג איסורו משום תערובות חוץ מפת שאיסורו מגופו שהרי הפת עצמו גופיה אסור ואפ"ה משום דאיסורו מדבריהם סגי ליה בחותם אחד: ומ"ש רבינו ומפתח אינו כחותם אחד הוא מדברי הרשב"א ואמאי דסמיך ליה קאי לומר דכל היכא דסגי בחותם אחד מפתח אינו חשוב כחותם שאם לא היה בו חותם והיה בו מפתת אסור אבל אם היה בו מפתח וחוחם חשוב המפתח כחותם לענין דברים שצריכין שני חותמות וסגי בהאי מפתח וחותם כאילו היה שני חותמות וכן מבואר בדברי הרשב"א ז"ל. וכ"כ רבינו בסימן זה ובסימן ק"ל:

סעיף קטן ב

ור"ת כתב דוקא בישראל החשוד צריך ב' חותמות וכו' שם אהא דאמר רב הלכה כר' אליעזר שמתיר יין בחותם אחד הקשו התוספות דרב אדרב דהתם אמר חבי"ת אסור בחותם אחד והכא אמר הלכה כר"א ועוד קשה דרב אשי אמר לעיל גבי חומץ ויין מבושל א"צ חותם בתוך חותם משמע הא יין גמור צריך חב"ח וכן רבא דשקיל וטרי בסמוך ה"ד חב"ח משמע דס"ל דלא סגי בחותם אחד והיה מתרץ ר"ת בההיא דרב דחבי"ת מיירי בישראל חשוד וגרע מהנכרי מפני שהוא בטוח שיאמינוהו ולא מירתת כ"כ וכן ההיא דרב אשי ודרבא נ"מ לענין ישראל חשוד וק"ק פר"ת דנבואה היא להעמיד כל אלו ההלכות בישראל חשוד ואנן בנכרי קיימינן ורב אשי לעיל הזכיר חומץ ביד נכרי א"צ חב"ח ומשמע הא יין ביד נכרי צריך ועוד דבירושלמי משמע דההיא בנכרי אירי וגם רש"י וה"ג פירשוהו בנכרי לכ"נ לפרש דהכא והתם בנכרי אירי ויש לחלק בין שולח לחבירו ואינו חוזר ורואה חותמו להכירו דאז צריך חותם בתוך חותם דלא מירתת שסבור האחר לא יכיר החותם אבל היכא שמניחו ביד הנכרי ועתיד לראות חותמו להכיר די בחותם אחד תדע שכן הוא שהרי ר"א הזכיר בדבריו המפקיד יינו אצל נכרי ובסתמא אדם דעתו לחזור שם להכיר חותמו וסתמו אבל רב אשי דלעיל הזכיר בדבריו חומץ שלנו ביד נכרי משמע ששולחן ביד נכרי ומילתיה דרב דחבי"ת מיירי בשולח ביד נכרי כפירש"י וה"ג וכתב הרא"ש לתירוץ זה השולח יין לחבירו מעיר לעיר צריך שני חותמות ומיהו אם מודיע לחבירו צורת החותם וגם אומר לנכרי שהודיע לחבירו צורת החותם סגי בחותם אחד. וכתב הר"ן שנראין דברי בעל התוספות אבל אחרים כתבו דר"א לא בא להתיר יין בחותם אחד אלא לומר דמפתח וחותם חשיבי כב' חותמות ואי ליכא מפתח צריך ב' חותמות והיינו ההיא דרב דחבי"ת שאינו ניתר בפחות מב' חותמות או במפתח וחותם כך נראק דברי הרמב"ם בפי"ג מהמ"א ואף דברי בה"ג והרי"ף מכוונין כך וכך

הם דברי הרשב"א שכתב רבינו להצריך ב' חותמות בין במפקיד בין בשולח ולא שאני לן בין נכרי לישראל חשוד וגם רבינו בסי' ק"ל אחר שכתב סברת ר"ת וסברת הי"מ כתב וה"ג וכן הרי"ף מצריכין לכל ב' חותמות וכן נוהגין ואין להקל עכ"ל ופי' ישראל חשוד לדעת הרשב"א ולדעת הרמב"ם כתבתי בסימן ס"ה. ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא מסכימים שלא לחלק בין נכרי לישראל חשוד הכי נקטינן.

סעיף קטן ג

ואם הפקיד או שלח ולא הכיר חותמו חיישינן שמא טרח וזייף וכו' עד דא"צ לחזר אחריו לראותו כ"כ הרשב"א בת"ה וכתב וזו היא ששנינו בפרק א"מ בברייתא השולח חבית של יין ביד כותי וציר ומורייס ביד נכרי אם מכיר חותמו וסתמו מותר ואם לאו אסור ופי' ר"י דלאו דבעינן שיחזר אחר חותמו וסתמו אלא לומר שאם חזר עליו והכירו מותר ואם לאו אסור דמוכחא מלתא דנזדייף ומיהו כשר הדבר לשלוח לישראל שהוא משלח לו בכתב ידו היאך ענין חותמו וסותמו וגם יודיע לנכרי המוליכו שהוא מודיע לישראל חבירו היאך חותמו וש"ד דע"י כן מירתת הנכרי ואינו מזייף עכ"ל. ויש בזה סברות אחרות למפרשים שהר"ן ז"ל כתב על ברייתא זו לפי דברי רבותינו הצרפתים שכתבנו לעיל הא דבעינן הכא מכיר דוקא בחותם אחד אבל בשני חותמות אפי' אינו מכיר כגון שולח לחבירו ואינו מודיעו ענין חתימותיו כל שהוא חתום בשני חותמות ומוצא אותם כן שרי אבל אחרים כתבו דאפי' בכמה חותמות בעינן שיכיר והאי מכיר פי' הראב"ד בטביעות עינא ולפיכך כתב שהשולח יין לחבירו ביד נכרי אין סימן מועיל לו שהרי לא יהיה לו עליו טביעות עין ולפיכך אין לו תקנה אלא דוקא בכתיבה בפי' הכל לפי שאין אותו סימן יוצא מתחת ידי נכרי לעולם אבל אחרים אומרים דכי אמרינן מכיר לאו בטביעות עינא אלא כגון שמודיע לחבירו ענין חתימותיו היאך הם וחבירו עומד עליהם ומוצא אותם כענין שהודיע לו עכ"ל: והיכא דחזר על חותמו ולא הכירו כתב סמ"ג וז"ל אבל מצא החותם נשבר או המפתח נסתר היין אסור ול"ק ממסכת טהרות פ"ט דשרי בטהרות כ"ש ביי"נ דתנן חבית שהניחה מכוסה ובא ומצאה מגולה רבי מטמא וחכמים מטהרים שהגנבים נמלכו והלכו להם דהתם מיירי ביוצא ונכנס ומחמת כן נמלכו והלכו להם ועיין במה שכתבתי בסימן ק"ל: ב"ה ומ"ש כתב אות אחד חשוב בחותם אחד וכו' עד הוי ב' חותמות הרשב"א בת"ה והר"ן פרק א"מ:

סעיף קטן ד

כתב רש"י אם שלח ע"י נכרי בלא חותם ירך אחד וכו' בפרק ג"ה וכבר נתבאר בסי' ס"ה. ושם נתבאר ג"כ דין השולח בשר ע"י אחד מעמי הארצות או מעבדי ישראל ואמהותיהם:

סעיף קטן ה
כתב הרשב"א שלח ע"י נכרי בהמה או עוף שחוטים אסורים וכו' כ"כ בת"ה להוציא מדברי בעל העיטור שהיה אומר דהוי סימן וכ"כ המרדכי בפ"ק דחולין שכתב רש"י בתשובה על דבר העופות שהובאו שחוטים ביד נכרי בלא סימן ובא מעשה לפני רבותי והתירום ואין לי ראיה להתיר וכו' ובסוף דבריו כתב ומכאן ואילך אל ינהגו כן:

סעיף קטן ו
כתב עוד ואפי' שלח ע"י נכרי בלא חותם אם אותו המקום מעבר לרבים מותר וכו' כ"כ בת"ה והביא ראיה מדתניא בפ' אין מעמידין (עבודה זרה לא.) בראשונה היו אומרים יין של עין כושי אסור מפני בורית סריכה ושל כרקתא אסור מפני כפר פרישא ושל זגדור אסור מפני כפר שליא חזרו לומר חבית פתוחות אסורות וסתומות מותרות ואקשינן וסתומות מותרות ורמינהי השולח חבית של יין ביד כותי וציר ומורייס ביד נכרי אם מכיר חותמו וסתמו מותר ואם לאו אסור ופרקינן א"ר ירמיה בין הגתות שנו כלומר שהרבים מצויים בדרכים ומתיירא לפתוח וליגע ושנינו בתוספתא דמסכת דמאי פרק הלוקח ירק השולח ביד ע"ה וביד כותי הרי חושש משום מעשרות ומשום שביעית אבל חמרי נכרים החוזרים מן הגורן לעיר אינו חושש משום מעשרות ומשום שביעית מפני שבחזקת המשתמר עכ"ל ובתשובה סי' תשס"א כתב דהא דשרינן דוקא בדיעבד אבל לכתחילה אין משלחין ביד נכרי בלא חותם אפי' במקום ששכונת ישראל היא בעיר אחד בפני עצמה שהיא מיוחדת ואין דרך הרבים מפסיקתה אפ"ה אין משלחין לכתחילה עכ"ל וה"ר יונה כתב באגרת התשובה השולח מחבת מתנור ביד נכרי באין שם שומר ישראל הרי הבשר שבמחבת נבילה שמא החליף הנכרי חתיכה מן החתיכות או החליף את התרנגולת או החליף המרק שכך אז"ל בשר של ישראל ביד נכרי אסור אפי' בחותם אחד עד שיהא חותם בתוך חותם עכ"ל ודברים אלו כסותרין לדברי הרשב"א דסתמא התנור במקום מעבר דרבים הוא ומ"מ כדאי הוא הרשב"א לסמוך עליו בדיעבד וכ"ש שמביא ראיה לדבריו: כתב הרשב"א בתשובה סימן ק"ט בשר הנמצא ביד נכרי וכתוב עליו חותם או כשר אע"פ שאינו ידוע מי כתבו כשר דמידע ידיע שהוא של ישראל וכאותו שאמרו (חולין דף צד.) חיתוכא דישראל מידע ידיע אבל בדפוסי הגבינות יש לאסור ואין שומעים למי שמתיר ואפילו לסמוך על מקצת ישראלים שעושים אותם אנו חוככים לפי שאין נזהרים כהוגן כ"ש שלא לסמוך בהם על החותמות הנמצאות ביד נכרים וכמה פעמים גונבים הדפוסים מתחת מראשות הישראל הישנים בבתיהם וכמה פעמים נאבדים ואנו מצאנו כהנה מאה פעמים ושומר נפשו ירחק מהם עכ"ל וכן כתב בשיבלי הלקט שאין ליקח מהנכרי' גבינות חתומות אם לא יהא כתב יהודי מעיד

עליה ובתשובות מהרי"ק סימן ל"ג על ענין אם מותר ליקח גבינות מן הנכרים בראותם החתימות כראה שאין להתיר בלא הכרת חותם אפי' לר"ת שפסק שא"צ הכרת חותם דע"כ לא אמר ר"ת אלא דוקא היכא דאתחזק היתירא כגון בשולח לחבירו אבל בכה"ג שאין אנו יודעים בבירור שיש ליהודי גבינות בבית נכרי זה ואפילו היינו יודעים שיש לו שם גבינות ולא היינו יודעים חשבונם איכא למיחש דילמא טרח ומזייף כדי למוכרם ביוקר לישראל ועל אשר נסתפקת אם יש לחוש שמא הניח חותמות בבית נכרי נראה דאין לחוש כלל כי אין אנו רואים ריעותא ורגלים לדבר עכ"ל: דין חותם בדפוס שיש בו אותיות כתבתי בסי' ק"ל. דין מקום שמצויים בו מומרים ונכרים שיודעים לכתוב בסימן הנזכר:

סעיף קטן ז

המניח נכרי בחנותו ובו מדברים שאפי' אם הוחלפו יש בהם איסור תורה מותר וכו' אם הוא יוצא ונכנס תחלת לשון זה הוא מדברי הרשב"א וז"ל המניח נכרי בביתו ויש שם בשר וכיוצא בזה מן הדברים שיש לחילופיהן אפי' משום איסורי תורה אם ישראל יוצא ונכנס מותר וזה פשוט מדתנן בפרק בתרא דע"ז (סט.) המניח נכרי בחנותו אע"פ שהוא יוצא ונכנס מותר ותנן בפרק ר"י (עבודה זרה סא.) אין השומר צריך להיות יושב ומשמר אלא אע"פ שהוא יוצא ונכנס מותר וכתב הרשב"א בת"ה הארוך דאפי' במה שהוא מסור ביד הנכרי נמי והיינו דרבא (חולין ג.) דאוקי מתני' דהכל שוחטין בכותי ובישראל יוצא ונכנס ואביי לא אוקמה כוותיה משום דהתם לא נגע והכא נגע ורבא ל"ש הכי ולא שנא הכי כל שהוא נכנס ויוצא מותר וא"צ להיות יושב ומשמר וקי"ל כרבא ע"כ ורבינו הפסיק בו לא חיישינן שמא החליף להכשילו וכו' בין המניח נכרי בחנותו וכו' מותר לאם הוא יוצא ונכנס ולא כיון לשונו שלא היה שם מקומו אלא לבסוף וכך הו"ל לכתוב המניח נכרי בחנותו ובו מדברים שאם הוחלפו יש בהם אפי' איסור תורה אם הוא יוצא ונכנס או אפי' שהה זמן רב ולא הודיעו שדעתו לשהות מותר ולא חיישינן שמא החליף (להכשילו: ב"ה צריך להעביר הקולמוס על תיבת להכשילו ועל תיבת אינו ולכתוב במקומם אפי' אם הוא: אם אינו) נהנה בחליפין אבל אם הודיעו שדעתו לשהות אסור: ב"ה ואם אינו נהנה בחליפין מותר בכל ענין דלא חיישינן שמא החליף להכשיל כיון שאין לו הנאה בדבר:

סעיף קטן ח

ומ"ש או אפי' שהה זמן רב ולא הודיעו שדעתו לשהות מותר פשוט במשנה פ' השוכר את הפועל (עבודה זרה סט.) שכל שאינו מודיעו שהוא מפליג מותר ובסימן קכ"ט ביאר רבינו דהיינו דוקא בשלא סגר הנכרי החנות לפי שהוא מתיירא בכל שעה לומר עתה יבא ויראנו אבל אם סגר הנכרי החנות דאין הנכרי מתיירא חיישינן: ב"ה וה"מ בשיש

איסור מצוי שם דומיא דהתם דמיירי ביין שהוא מנסך במגעו בו אבל אם אין איסור מצוי שם אפי' סגר החנות מותר:

סעיף קטן ט

ומ"ש ולא חיישינן שמא החליף להכשילו אא"כ נהנה בחליפין כ"כ התוס' בפ"ק דע"ז (יב.) אהא דקאמר לא הלכת לצור מימיך וראית ישראל ונכרי ששפתו ב' קדירות על כירה א' ולא חשו להם חכמים משום בשר נבילה דילמא מהדר ישראל אפיה לאחוריה ושדי נכרי נבלה בקדירה וז"ל ושדי נכרי נבילה בקדירה פר"י שדי בשר כחושה שלו ושקיל בשר שמנה כדי להרויח אבל בחנם כדי להכשיל את ישראל לא חיישינן אפי' הולך למרחוק וראיה מדאמרי' בפ"ב גבי ארבא דמוריסא דלא חייש לתערובות חמרא כיון דקיסטא דמורייסא בלומא קיסטא דחמרא בד' לומי ומה"ט שבקינן בכל יום קדירות שלנו לשפחותינו נכריות ולא חיישינן שמא הטילה איסור לתוכן וכ"כ הר"ן שם דמילתא דפשיטא הוא דלעולם לא חיישינן שיחליף הנכרי או יערב אלא דוקא בשיש לו תועלת בדבר אבל כל שאין לו תועלת לא חיישינן שמא יתכוין להעביר את ישראל והביא ראיה מההיא דפ"ב שכתבו התוס' וכ"כ הסמ"ג והרשב"א בת"ה גבי ישראל שהניח בשר ע"ג גחלים ובא נכרי והפך בו עד שיבא מב"ה או מבית המדרש וכן אשה ששפתה קדירה ע"ג כירה וכו' כתב בשם ר"ח דה"מ דליכא חשש דחליף ליה כגון שסגר הדלת עליה ונעל בפניה כראוי שלא תוכל לצאת ולהביא דבר האסור ולהחליף וכגון שיודע שאין עתה בבית שום דבר איסור עכ"ל ואע"ג דאיכא לאוקומי דלחלופי כדי להרויח דוקא הוא דחייש מ"מ מה שכתבו סתם להתיר להניח קדירות לשפחות נכריות ומשמע דבלי נעילת דלת עליהן ואפי' יש עמהן בבית דברים האסורים שרו ר"ח חולק בדבר: וכתב א"א ז"ל ועל זה סומכין וכו' עד סוף סי' בפ"ק דע"ז ובתשובה כלל י"ט סימן י"ח כתב הניח התבשיל ברשות השפחות בלא ישראל ודאי אסור כיון שמביאין להם עבדים בשר ממקולין של נכרים ואם ישראל נכנס ויוצא שרי וכרבא פ"ק דע"ז גבי לא הלכת לצור מימיך וכו': כתב בשבלי הלקט נכרי שהכניס חלב לתוך קדירה ישראל להכעיס אסור להאכילה לא לאותו נכרי ולא לנכרים אחרים כדי שלא ילמדו לעשות כן: ונכרי שאמר לישראל אל תאכל מהקדירה שאני השלכתי בה חלב אין מקבלין ממנו אלא מותרת היא עכ"ל: ב"ה כתב הרשב"א ז"ל בתשובת סימן תשס"א דכל דבר שיצטרך נכרי להפסיד משלו כדי להעביר את ישראל אין חוששין וראיה מההיא ארבא דמוריסא דפ' א"ט ואפשר שאין אומרים כן לסמוך על הנכרי בכך לכתחלה ולא אמרו אלא בדיעבד וזה קרוב בעיני ותדע דעיר שטבחי ישראל ורוב מקולין מוכרין בשר שחוטה ומוכרין שם גם בשר נבילה בשר הנמצא ביד נכרי מותר כדאיתא בפרק ג"ה (צה.) ואמרו שאין משלחין שם לכתחלה בשר ביד נכרי בלא חותם וצא וראה בכל המקומות אע"פ שיש

להם שכונת ישראל והשכונה בעיר אחת בפני עצמה שהיא מיוחדת לישראל ואין דרך הנכרי מפסקת ואפ"ה לא ראינו מי שסמך לכתחלה לשלוח בשר ביד נכרי בלא סימן ואע"פ שדיעבד יש להתיר מפני מה שאמרו בנמצא הלך אחר הרוב ואמרינן בפרק ג"ה דנמצא ביד נכרי עכ"ל: כתב המרדכי בפרק א"מ שאלו את ר"י על גבינות הרבה שעשה ישראל בבית הנכרי והיו חתומים בחותם דפוס של עץ ושכח הדפוס בבית הנכרי ויראים פן זייף הנכרי וחתם אחרים באותו דפוס והשיב מאחר שאיסור גבינה משום גילוי ואין אנו נזהרין עתה בגילוי יש להקל ולומר שירא לזייף שיחוש שהיהודי רגיל לעשות חותמו במקום מיוחד ועוד ירא שמא ירגיש הישראל בדבר מחמת שהגבינות שנעשו אח"כ לחות יותר ועוד היה נראה לרבינו טוביה דאפי' לשמואל דאמר שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה דאפי' את"ל דדבר המעמיד הוי כבית שאור שחימוצו קשה מ"מ אין שם אלא נ"ט ורש"י פסק דטעמא הוי מדרבנן והו"ל ספיקא דרבנן ולקולא ואף לדברי ר"ת דטעם כעיקר דאורייתא למה לא יותרו דאיכא ספיקי טובא כי שמא לא בא חותם הנאבד מעולם ביד נכרי ואת"ל בא לידו שמא לא זייף ואת"ל שזייף בו שמא לא העמיד אלא בדבר המותר וגם סמ"ג כתב תשובות ר"י : כתב הרשב"א בתשובה סימן ס"ז גבינה של נכרי שעמד עליה ישראל בשעת עשייתה וקבע בה חותמו ואח"כ הניחה ביד נכרי ומכיר חותמו כיון דשל ישראל היא לא חיישינן שמא החליק פניה בשומן חזיר וכטעמא דבני מערבא דאין חוששין לשמא יאבד את שלו להטיח פני הגבינה בשומן שלו כדי להעביר את הישראל ואפי' הם של נכרי אין חוששין להם עכשיו שאסור הוא להם ונענשין עליו מפני שאוכלין אותם בימים האסורים להם באכילת בשר ובכל דבר שאין דרכן אין חוששין כדרך שאמרו בכבשים (ע"ז לט:) ע"כ: כתב הר"ן בתשובה סימן מ"ה על ראובן שהביא בספינה ממיורק"א טלאים מלוחים והניחם בספינה והפליג והלך למקום אחר לחוג חג הפסח והטלאים היו בסלים חתומים אלא שבין חותם לחותם היה איפשר להכניס ולהוציא ובכל אותם מקומות לא נמצא ביד נכרי לעולם בשר טלאים כאלו מלוחים לפי הנשמע אחר החקירה אלא שבקשטילי"א מולחים הנכרים גדיים והשיב אפי' היו אותם שבקשטילי"א דומים לאלו כיון שהוחזק כאן שבאו טלאים מלוחים כשרים ממיורק"א ואין דרך הנכרי למלוח אותם בכל הארצות האלה ולא נשמע מעולם שבאו טלאים מלוחים מקשטילי"א אית לן למימר שחזקתן מן הכשרים ממיורק"א הם עכ"ל:

סימן קיט

סעיף קטן א

החשוד לאכול דברים האסורין בין אם הוא חשוד: ב"ה כתב הרא"ש בתשובה כלל נ"ט סימן ר' על מי שרצה לשנות בעדות אשה בשביל ממון וכו': באיסור תורה בין אם חשוד באיסור דרבנן אין לסמוך עליו בהם ואם נתארח עמו לא יאכל משלו וכו' זה פשוט בכמה משניות ממסכת דמאי שאין ע"ה נאמן על המעשרות דלפי שהוא חשוד לאכול שאינו מעושר וכן המתארח אצלו לא יאכל משלו עד שיעשר ואפילו אומר זו מעושר הוא אינו נאמן וכדתנן בפ"ב התקבל עליו להיות נאמן מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא לוקח ואת שהוא מוכר ואינו מתארח אצל ע"ה ר"י אומר אף המתארח אצל ע"ה נאמן א"ל על עצמו אינו נאמן כיצד יהא נאמן על של אחרים כלומר שמאחר שאינו מקפיד להתארח אצל ע"ה דסתמא אוכל שאינו מעושר כ"ש שלא יקפיד על האחרים מלהאכילם דבר שאינו מעושר ופשיטא דהלכה כת"ק וכן פסק הרמב"ם בפ"י מה' מעשר הרי בהדיא שכל שהוא חשוד לאכול דבר כ"ש שהוא חשוד להאכיל לאחרים ולפיכך המתארח אצלו לא יאכל משלו:

סעיף קטן ב

ומ"ש אפי' אם הוא חשוד באיסור דרבנן אין לסמוך עליו למד כן מדמאי שאע"פ שהוא ספק איסור תורה קיל טובא דרוב ע"ה מעשרין הן ועוד יש להביא ראיה ממה שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן ג

ומ"ש בד"א בחשוד אבל בסתם כל אדם וכו' וכן אפי' אם הוא חשוד למכור דברים האסורים מתארח עמו וכו' בפרק א"מ (לט:) ת"ר אין לוקחין ימ"ח מח"ג בסוריא לא יין ולא מורייס ולא חלב ולא מלח סלקינדא ולא חלתית ולא גבינה אלא מן המומחה וכולן אם נתארח אצל ב"ה מותר מסייע לריב"ל דאמר שיגר לו מב"ה מותר מ"ט ב"ה לא שביק היתרא ואכיל איסורא וכי משדר ליה ממאי דאכיל משדר ליה ופירש"י אין לוקחין ימ"ח מח"ג וכו' שחנונים שבסוריא חשידי דלא קפדי אלפני עור לא תתן מכשול ומזבני לישראל דברים שלקחו מן הנכרים ומיהו אינהו גופייהו לא אכלי איסורא הילכך אם נתארח אצלו מותר לאכול עמו שיגר לו במתנה מותר ומהכא משמע נמי דאפילו חשוד באיסורי רבנן אין לסמוך עליו בהן דהא חלב וגבינה איסורי דרבנן נינהו ואפ"ה אי לאו דאיהו לא אכיל איסורא הוה אסרינן להתארח אצלו או לאכול ממה ששיגר לו: כתב הרמב"ם בפי"א מהמ"א בזמן שהיתה א"י כולה לישראל היו לוקחין היין מכל אדם מישראל ואין חוששין לו ובח"ל לא היו לוקחין אלא מאדם שהוחזק בכשרות ובזמן הזה

אין לוקחין יין בכל מקום אלא מאדם שהוחזק בכשרות וכן הבשר והגבינות וחתיכת דג שאין בה סימן המתארח אצל ב"ה בכל מקום ובכל זמן והביא לו יין או בשר או גבינה וחתיכת דג הרי זה מותר וא"צ לשאול עליו אע"פ שאינו מכירו אלא יודע שהוא יהודי בלבד ואם הוחזק שאינו כשר ולא מדקדק בדברים אלו אסור להתארח אצלו ואם עבר ונתארח אצלו אינו אוכל בשר ולא שותה יין על פיו עד שיעיד לו אדם כשר עליהם עכ"ל ובספ"ג כתב אין לוקחין גבינה וחתיכת דג שאין בה סימן אלא מישראל שהוחזק בכשרות אבל בא"י כשהיתה רובה ישראל לוקחין מכל ישראל שבה והחלב לוקחין אותו מכל ישראל בכל מקום ע"כ וכתב ה"ה שטעמו של הרמב"ם שמה שאמרו בגמרא שאין לוקחין דברים אלו בסוריא אלא מן המומחה לא אמרו סוריא אלא להוציא א"י אבל כ"ש הוא ח"ל ואף א"י בזמן הזה הרי הוא כח"ל וכן נראה מן ההלכות שלא הזכירו סוריא וכן נראה קצת מן התוס' ומן הירושלמי עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש אפילו החשוד לאכול דברים האסורים אין האיסור אלא שלא לאכול משלו אבל יכול ליתן לו משלו שיתקן לו וכו' ברפ"ק דחולין (ו.) תניא הנותן לשכנתו עיסה לאפות וקדירה לבשל אינו חושש לשאור ותבלין שבה לא משום שביעית ולא משום מעשר ואם אמר לה עשי משליכי חושש לשאור ותבלין שבה משום שביעית ומשום מעשר ופירש"י עיסה לאפות. ומסר לה שאור: וקדרה לבשל. ונתן לה התבלין אינו חושש שמא החליפה ונתנם משלה שאין מתוקן שאין חשודים על הגזל:

סעיף קטן ה

ומ"ש בד"א בסתם כל אדם אבל אם נותן למי שחושש בתקנתו אסור שמא יתקלקל מה שנותן לו וכו' פ"ג ממסכת דמאי תנן הנותן לפונדקית תעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שחשודה להחליף ותו תנן הנותן לחמותו מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שמחלפת את המתקלקל א"ר יוסי רוצה היא בתקנת בתה ובושה מחתנה ומייתי לה בר"פ קמא דחולין (ו:) למירמי אההיא דנותן לשכנתו וכו' דלא חיישי לחלופי וב' משניות הללו חיישי לחלופי ומשני אההיא דנותן לחמותו התם כדקתני טעמא רוצה היא בתקנת בתה ובושה מחתנה ואההיא דנותן לפונדקית משני התם נמי מוריא ואמרה בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קרירא ופירש"י מוריא הוראה לעצמה לטובה אני מתכוונת בר בי רב ליכול חמימא וכו' אבל נותן לשכנתו אין לה לחוש עליו ולא מחלפת לטובה שהרי אין סומך עליה תמיד כאכסנאי ולהרע נמי לא חשידא אגזל והתוס' פירשו דבתימא קאמר בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קרירא ואני טרחתי בשבילו אבל גבי שכנתו אין לחוש לחילוף אע"פ שטורחת בשבילו

דדרך שכנים שטורחים זה בשביל זה וכתב הרשב"א בת"ה הארוך הנותן למי שהוא רוצה בתקנתו חושש לחליפין כדרך שאמרו בחמותו ובפונדקית ומיהו אם הפקיד אצלו להחזירו לו בעין אינו חושש דכיון שאינו דבר המתקלקל אצלה לא תחליפנו ולא חמיר אותו עכ"ל:

סעיף קטן ו

החשוד לדבר אחד אינו חשוד לדברים אחרים בבכורות פרק עד כמה (בכורות כט:) תנן החשוד להיות מוכר תרומה לשם חולין אין לוקחים ממנו אפילו מים ומלח דברי ר' יהודה רש"א כל שיש בו זיקת תרומה ומעשרות אין לוקחין ממנו ובגמרא לאיתויי מאי לאיתויי קרבי דגים דמערבי בהו שמן זית ופירש"י דמערבי בהו שמן זית וכיון דאית בהו זיקת תרומה לא מזבנינן מיניה וידוע דר' יהודה ור"ש הלכה כר"ש:

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל כל שצריך לאותו דבר חשוד גם עליו כההוא עובדא דאיתא בבכורות שהיה חשוד למכור חלב במקום שומן וכו' ג"ז בפרק עד כמה:

סעיף קטן ח

ומ"ש ומיהו החשוד לדבר חמור הוא חשוד גם לדבר הקל ממנו וכו' משנה שם (ל.) החשוד על השביעית אין חשוד על המעשרות החשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית החשוד ע"ז ועל זה חשוד על הטהרות ובגמרא מ"ט שביעית לא בעיא חומה מעשר כיון דבעי חומה חמיר ליה החשוד על המעשר מ"ט מעשר אית ליה פדיון שביעית כיון דקא מיתסרא עליה ולית ליה פדיון חמירא ליה החשוד ע"ז וע"ז כיון דחשוד אדאורייתא כ"ש אדרבנן:

סעיף קטן ט

ומ"ש אפי' אין החמור חמור ממנו בעונש אלא שחמור בעיני אדם וכו' שם א"ר יוחנן זו דברי ר"ע סתימתאה אבל חכ"א חשוד על השביעית חשוד על המעשר מאן חכמים ר' יהודה דבאתריה דרבי יהודה שביעית חמירא להו:

סעיף קטן י

החשוד על ב' דברים וחזר בו ויצא מידי חשד ואח"כ נחשד על א' מהם וכו' שם אמאי דתנן יש שהוא חשוד על הטהרות ואינו חשוד לא על זה ולא על זה פי' לא על המעשרות ולא על השביעית ורמינהו נאמן על הטהרות נאמן על שביעית הא חשיד חשיד ואוקמה רבי ינאי כגון דהוה חשיד לתרווייהו ואתא קמי רבנן וקביל אתרווייהו והדר איחשד אחד מיניייהו דאמרינן מגו דחשיד אהאי חשיד נמי אאידך: כתב הרשב"א בתשובה סימן ת"ל ותרפ"ו מי שהוא מפורסם באחד מעבירות שבתורה נאמן הוא בשאר האיסורין

דמומר לדבר א' לא הוי מומר לכל התורה כולה זולתי לע"ז ולחלל שבתות בפרהסיא וכ"ש אם עושה לתיאבון דלא שביק היתרא ואכיל איסורא ואפילו במקום דאיכא טורח הליכה וכדמוכח (בחולין ד:) הא דחמצן של עוברי עבירה אחר הפסח מותר מיד מפני שמחליפין וכ"ש במה שאינו בידו שנאמן לומר בשל אחרים זה מותר דכל שאינו טורח בו כבדיקת הסכין נאמן ומומר לערלות אוכלין משחיטתו ובלא בדיקת סכין ומה שאמרו (סנהדרין כה.) בגזלנין אפי' דרבנן פסולין להעיד אחר הכרזה וגזלן דאורייתא אף בלא הכרזה ההיא לעדות דעלמא שצריך עדים כשרים דכתיב אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס אבל באיסורין שאף עבד ושפחה כשרים בהם אפי' מומר לדבר אחד כשר לדבר אחר ואפי' (נ"א ואם) חשוד לעבירה דלא משמע להו לאינשי שהוא אסור כשר הוא לכל וכהא דאמרינן בריש מציעא (ה:) לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו וכדאמרינן בפרק זה בורר (סנהדרין כו:) בהנהו דקברי מת בי"ט ראשון סבר רב הונא לאכשורינהו וכו' ואע"ג דא"ר פפא משמתינן להו וק"ל כרב פפא דפסלינהו מ"מ ש"מ דכל היכא דמשמע להו דליכא איסורא ולא משמתין להו אינם נפסלים וחשוד אממונא למ"ד חשוד אשבועה שאני התם דהוי כחשוד לאותו דבר כיון דעבר משום ממון עכ"ל וכתב עוד גר שחזר לסורו מחמת יראה וכן ישראל שחטא מחמת יראה שלא יהרגוהו ישראל גמור הוא ושחיטתו מותרת ואין אוסר יין במגעו וכן מסור אע"ג דתניא בפרק השולח (גיטין מה.) שאינו כשר לכתוב תפילין ומזוזות אפ"ה שחיטתו כשירה דנאמן על שאר האיסורין עוד מפי ה"ר יונה ששמע מחכמי צרפת כי מומר לע"ז והוא הולך ממקום למקום ובעיר אחר מאמין הע"ז בפני הנכרים ובעיר אחרת נכנס בבית ישראל ואומר שהוא יהודי כיון שאומר לנו שהוא יהודי מן הסתם הוא נכנס בתורת יהודי ואינו עושה יין נסך והטעם כי הע"ז מילתא דמסתבר שהוא שקר וכשאומר שמאמין בה הוא עושה להנאת יצרו הרע ואינו מאמינו בנבו וכשהוא אומר לנו שהוא ישראל הוא אומר בלב טוב לפי שאמונתינו אמונה היא וטובה ואמיתית ומלתא דמסתברא הוא אבל מומר לחלל שבתות בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי רז"ל הוא מין ויינו יין נסך וכו' וענין חילול שבת והעברת דברי רז"ל לדעתו שעובד ע"ז הוא דוקא שהיה מוחזק בו שלשה פעמים אבל בפעם אחד או שתים אינו עושה יין נסך ובפני י' צריך שיחלל עכ"ל תשובת הרשב"א עוד בדיני מומר אכתוב בסימן קכ"ד בס"ד ושם אכתוב דברי שיבלי הלקט גם כן: כתב הריב"ש סימן ד' האנוסים אשר נשארו בארצות שפאניען כמה זמן ולא יצאו להמלט על נפשם כאשר עשו רבים כבר יצאו מחזקת כשרות וצריכים חקירת חכם שיחקור עליהם אם הם מתנהגים בכשרות בינם לבין עצמם ושאין בידם להמלט אל מקום שיוכלו לעבוד את ה' בלי פחד

זה ואם הם בגדר זה הרי הם כישראלים גמורים וסומכים על שחיטתן ואין אוסרין יין במגען ואם עוברין ברצון על אחד מהעבירות אוסרין יין במגען:

סעיף קטן יא

המוכר דברים האסורים ונודע אם עד שלא אכלוהו נודע יחזירו לו מה שקנה ממנו וכו' משנה בבכורות פ' כל פסולי המוקדשין (בכורות לז.) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש פרק המוכר פירות השוחט את הבכור ונודע שלא הראהו מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים ומה שלא אכלו הבשר יקבר ויחזיר הדמים וכן השוחט את הפרה ומכרה ונודע שהיא טריפה מה שאכלו אכלו ויחזיר להם את הדמים ומה שלא אכלו הם יחזירו לו את הבשר והוא יחזור להם את הדמים מכרוהו לנכרים או הטילוהו לכלבים ישלמו דמי טריפה ופירש"י מה שאכלו. הלוקחים אכלו: ויחזיר להן הדמים. משום קנס: מכרוהו. הלוקחים לנכרי' הואיל ולא גרם להם איסורא ישלמו לו דמי בשר טריפה בזול והוא יחזיר להם המותר עכ"ל: כתב הרמב"ם בפט"ז מהלכות מכירה המוכר בשר לחבירו ונמצא בשר בכור פירות ונמצאו טבלים יין ונמצא יין נסך מה שאכל אכל ויחזיר לו את הדמים וכן כל המוכר דבר שאסור לאכלו כך הוא דינו בין שהיה איסורו בכרת בין שהיה איסורו בלאו בלבד אבל המוכר לחבירו דבר שאיסור אכילתו מד"ס אם היו הפירות קיימים מחזיר את הפירות ונוטל את דמיו ואם אכלן אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום וכל איסורי הנייה בין מד"ת בין מדבריהם מחזיר את הדמים ואין בהם דין מכירה כלל עכ"ל. ועמ"ש בדברים שאיסורם מד"ס כתב הריב"ש סימן תצ"ט נראה דיליף לה ממה שלא הוזכר במשנה ובברייתא אלא איסורי תורה באכילה או איסורי הנאה של דבריהם אבל איסורי אכילה דרבנן כיון שאכלו ונהנו לא יחזיר להם כלום ואע"פ שאין לרב ז"ל ראיה ברורה דין זה לא מצינו מן הבאים אחריו שחלק עליו עכ"ל. וכתב עוד ונדון זה הרי הוא כאיסורים של דבריהם שהרי לא נמצאת טריפה בודאי אלא שאסרוה מפני שלא נבדקה כהוגן והבדיקה אינה אלא מדבריהם ואפילו הכי מה שלא אכלו יחזירו לו הבשר והוא יחזיר הדמים דמקח טעות הוא עכ"ל וכיוצא בזה כתב בא"ח וז"ל מעשה בא בהר במחט שנמצאת בריאה בתוך הבשר לאחר חיתוכה ואסרו הבהמה ומה שמכר וקבל המעות נמנו וגמרו שלא יחזיר מפני שהאיסור אינו ודאי אלא מפני הספק אסרו הבהמה שא"א לבודקה בנפיחה ולענין ממון המע"ה ומקצת הלוקחים משכנו המוכר וגערו בהם חכמי ההר עכ"ל: וכתב עוד הריב"ש שאע"פ שאינו אסור אלא מספק והמוכר מוחזק בדמים הוי מקח טעות דכיון דמספיקא פרשי אינשי מינה אין לך מום גדול מזה ולא דמי

להההיא מגרמותא דפ' הגוזל עצים (בבא קמא צט:) דהתם שאני דא"א לחיובי' אמעשה דידיה אלא א"כ טריפה בודאי עכ"ל :

סעיף קטן יב

המוכר דברים האסורים מעבירין אותו והיו משמתין אותו ואין לו תקנה וכו' בפ' זה בורר (סנהדרין כה:): כתב הריב"ש סי' קי"ז שנשאל על מעשה שאירע שאחד משני בודקי הקהל בדק כבש ואחר שבדקו הוציא הריאה ומכרה אח"כ בא חבירו וראה בין צלעותיו סירכו' תלויו' שאל לבעל הכבש אנה הריאה והשיב שנמכרה כששמע זה הבודק שבדקו הלך לבית קונה הריאה וחתכה חתיכות ועקר הסרכות שמצא הרואה בין צלעות הכבש שלחתי להביא הכבש ולא נמצאו הסירכות והעידו שאחר שיצא הריאה נכנס הבודק ועיין בכבש גם העידו שראו הסירכות בין הצלעות ושאלתי את פי הבודק ואמר אמת שהיתה שם סירכא אבל היתה תלויה אמרתי לו למה עקרת אותה לא היה לו פה להשיב אסרתי הכבש ומנעתיו מלבדוק ולא רציתי לנדותו עד בא דברך והשיב לסלק הטבח כדין עשית שמעשיו מוכיחים שבכוונה היה רוצה להכשיל הציבור להאכילם טריפה וכל שחשוד להאכיל איסור מיד מסלקין אותו כדאמרינן בפרק ג"ה (צג:) הטבח שנמצא אחריו חלב וכן בפ"ק דחולין (יח.) בטבח שלא נמצאת סכינו יפה וכתב הרשב"א דטבח שיצתה טריפה מתחת ידו אין לו התנצלות לומר שוגג הייתי שאם כן לעולם יאמר כן ומה שפטרת טבח זה מלשלם הבהמה לבעלים גם זה עשית כדין מפני שלא נאסרה בברי אלא מחמת ספק וחשד וכל כיוצא בזה אין מחייבין הטבח לשלם כמ"ש ה"ה בפ"י מהלכות שכירות וכ"ש בנדון זה שלא אסרוה אלא מטעם חשד ואמתלאה ומטעם זה יש לפטור הטבח מעונש אחר ודי בהעבירו עכ"ל. וז"ל הרשב"א בתשובה סימן כ' ותרל"ב כל טבח שיצא טריפה מתחת ידו אסור לאכול משחיטתו שהרי זה פושע או שאינו חושש אם מאכיל טריפות למיעוט הקפדתו בין היתר לאיסור ולא כל הימנו לומר שוגג הייתי ולא עוד אלא שראוי לדקדק אחריו אם ראוי לסמוך עליו אף בקבלת דברי חבירות אם ראינוהו דואג על מה שאירע ומתאנח על כך מקבלין אותו אבל אם כדי שלא יעבירוהו מאומנתו צריך לחוש בכך הרבה והכל לפי מה שהוא אדם והמקבל דברי חבירות צריך לקבל בפני שלשה חבירים כדתניא בפרק עד כמה (בכורות ל:) עכ"ל: וז"ל הרא"ש כלל כ' דין כ"ט מה ששאלת טבח שנמצאת טריפה תחת ידו שתים ושלש פעמים אם מעבירין אותו עד שיקבל עליו דברי חבירות או נאמר מאחר שיצא מתחת ידו טריפות אין מקבלין אותו דשוב אינו בקי כך שאלת ואני אומר להיפך אם הדבר מחמת שאינו בקי יש לו תקנה כי לא מחמת רשע אלא מחמת חסרון ידיעה ואם ילמד

ויתחכם ויהיה בקי ורגיל יוכל לבדוק אבל אם היה בקי ולא חש לבדוק והוא מוציא טריפות נמצא שהוא רשע להאכיל טריפות ואין להאמינו עוד כי אין בו יראת שמים ולא שייך כאן להזכיר קבלת חבירות כי ענין חבירות הוא ענין פרישות דבר שלא היו נוהגים בו רוב המון העם אבל ענין הטריפות הוא מעיקרי הדת והכל יודעים ונוהגים בו וזה שלא חשש לבדוק והוציא טריפות מתחת ידו שנים ושלש' פעמים אם עשה במזיד או שלא חשש לבדוק כל הצורך רשע הוא בעיני ואף אם היה מקבל עליו להיות זהיר מכאן ולהבא לא היה לבי נותן לי לסמוך עליו עוד עכ"ל: כתב הרשב"א סי' תשפ"ב שנשאל על קצב שנשבע כמה פעמים שלא לצחוק ועבר אם הוא נאמן למכור בשר ועוד שאינו בחזקת כשרות ששמעו עליו ששם ידו דרך הושט כדי שיבדוק הבהמה קודם שיבדוק הבודק והשיב אפילו עבר על השבועה במזיד נאמן דמומר לדבר אחד אינו מומר לכל התורה חוץ מעובד ע"ז ומחלל שבת בפרהסיא ועוד שזה אינו עובר אלא לתיאבון ואפילו באותו דבר עצמו נאמן וכדרבא פ"ק דחולין (ג:) אבל לענין החשד ששם ידו דרך הושט זה ודאי פסול הוא כל שנחשד להאכיל טריפות ולהסיר סירכות ואין תקנה עד שילבש שחורים ויתכסה שחורים וילך למקום שאין מכירים אותו ויחזיר אבידה בדבר חשוב כדאיתא בפרק זה בורר עכ"ל:

סעיף קטן יג

כתב הרשב"א האומר למי שחשוד לאכול גבינה של נכרים קנה לי גבינה כשירה מן המומחה וכו' זה למד מדתנן בפ"ק דמסכת דמאי האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן וממי שהוא מעשר אינו נאמן מאיש פלוני נאמן הלך ליקח ממנו ואמר לא מצאתיו ולקחתי לך ממי שהוא נאמן אינו נאמן ואפשר שלא הקלו בכך אלא באיסורים של דבריהם כמו דמאי דהוי כמו מידי דרבנן כמ"ש לעיל אבל החשוד על איסורי תורה אין סומכין עליו לומר מפלוני מומחה וזהו שלא כתב הרשב"א דין זה אלא בחשוד לאכול גבינה של נכרים שהוא איסור דרבנן:

סעיף קטן יד

ומ"ש הביא לו מנחה בשם אחד מן המומחין נאמן וכו' זה כתב מסברא דנפשיה ונימוקו עמו:

סעיף קטן טו

ומ"ש בד"א שאינו חשוד על הגזל ואם חשוד על הגזל כ"ש שהוא חשוד על החליפין פשוט בריש חולין (ו:) דכל היכא דחשוד על הגזל כ"ש שהוא חשוד על החליפין: כתב הרמב"ם בפי"ב מה' מעשר מי שהוא חשוד למכור תרומה לשם חולין אסור ליקח ממנו כל דבר שיש בו זיקת תרומה ומעשר וכו' ואין אסור אלא כל שלפניו אבל אוצרו מותר

ליקח ממנו מפני שהוא מתירא לערב תרומה באוצרו שמא ישמע הדבר ויפסיד הכל וכן החשוד למעשר שני למוכרו לשם חולין אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת מעשר וכל זם קנס מדבריהם. חשוד שהעיד על של אחרים נאמן חזקה אין אדם חוטא ולא לו ואצ"ל עם הארץ לפיכך ע"ה שאמר זה טבל וזה תרומה זה ודאי וזה דמאי אפי' בשלו נאמן אמר אלו פירות מתוקנים בשל אחרים נאמן והוא שלא יראו כעושה קנוניא כמו שביארנו עכ"ל: ומ"ש אבל אוצרו מותר ליקח ממנו מפני שהוא מתירא וכו' מבואר בס"פ אין מעמידין (עבודה זרה מ:) ומ"ש שלא יראו כעושה קנוניא היינו כי ההיא דתנן בפ"ד ממסכת דמאי החמרים שנכנסו לעיר ואמר אחד מהם שלי חדש ושל חבירי ישן שלי אינו מתוקן ושל חבירי מתוקן אינם נאמנים ובפ"י מהלכות מטמאי משכב ומושב כתב כל חשוד על דבר נאמן להעיד בו על אחרים ולדון בו לאחרים חזקה אין אדם חוטא כדי שיהנו בו אחרים ואע"פ דבבכורות פ' עד כמה (בכורות ל.) סתם לן תנא החשוד בדבר לא דנו ולא מעידו ההיא סתמא לאו דסמכא היא דהא בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות לה.) היא שנויה במחלוקת וכיון דהוי סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם ובפ' בתרא דיומא (עת.) איפסיקא הילכתא כרשב"ג דאמר נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על שלו וק"ל הא דתנן פרק ד' דמסכת דמאי הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות שואלו בשבת ואוכל על פיו חשכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר לא מצאו א"ל אחר שאינו נאמן על המעשרות מעושרין הן אוכל על פיו חשכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר והשתא כי אמר ליה אחר שאינו נאמן על המעשרות מעושרין הן אמאי כשחשכה מ"ט לא יאכל עד שיעשר והא קי"ל דחשוד נאמן על של אחרים וכ"ש סתם ע"ה דקיל טפי מחשוד כמ"ש הרמב"ם בפי"ב מהלכות מעשר ואין לומר דההיא מתני' אתיא כר"מ דאמר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ולא קי"ל כוותיה שהרי הרמב"ם עצמה פסקה בפי"ב מהלכות מעשר וצ"ע: וכתוב בתשובות להרמב"ן סימן ק"ע מה שאמרת החשוד על דבר חל אם הוא חשוד על דבר חמור אפילו על הקל ממנו אינו חשוד דמומר לערלות אינו מומר אצל שחיטה ולא אמרו מומר כדבר אחד מומר לכל התורה כולה אלא במומר לי"נ ולחלל שבת בפרהסיא וכדאיתא בפ"ק דחולין ומ"מ במה שנחשד הרי אנו רואין אותו כמומר גמור לאותו דבר ואפי' בשבועה אינו נאמן שכבר הוא חשוד לעבור על השבועה על אותו דבר שהוא מושבע מהר סיני ותדע שאם אין אתה אומר כן מומר אוכל נבלות לתיאבון ישבע שלא יאכילנו שום נבלה ולא יצטרך לבדוק אחריו בכל פעם ואם לא בדק הסכין אחריו אמאי אסור ישבע ששחט כראוי בסכין יפה ונאמן אלא שלאותו דבר אינו נאמן לעולם וע"ה שאינם נאמנים על המעשרות

ישבע שהוא מתוקן ויאמנו דבריהם כנ"ל בבירור ועוד תדע לך שאפילו לא יאכל הוא ולא יאכיל לאחרים אין מקבלין אותו עד שיקבל דברי חבירות בפני שלשה כדתניא בפ' עד כמה ואם איתא ישבע בפני ב' ונאמן עכ"ל והריב"ש סימן י"ב הביא תשובה זו וכתב עליה וא"כ אם אלו האנוסים חשודים על סתם יינם ואפילו במגע נכרי ביין שלהם אינם נאמנים על שלהם ואפילו בשבועה אבל נאמנים על של אחרים שאין אדם חוטא כדי שיהנו אחרים עכ"ל : ועל מ"ש אפילו על הקל ממנו אינו חשוד ק"ל מדתנן בפ' עד כמה החשוד על השביעית נאמן על המעשרות וכו' החשוד על זה ועל זה חשוד על הטהרות ומפרש טעמא בגמרא משום דכיון דחשוד אדאורייתא חשוד אדרבנן ושמא י"ל שסובר הרב שלא אמרו כן אלא במדאורייתא לדרבנן אבל מדאורייתא לדאורייתא א"נ מדרבנן לדרבנן לא מיהו אכתי קשיא מדאיצטריך תלמודא למיהב טעמא לחשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות משום דשביעית לא בעיא חומה ומעשר בעי ולחשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית יהיב טעמא משום דמעשר אית ליה פדיון ושביעית לית ליה פדיון ולמה לי הני טעמי תיפוק לי משום דחשוד לדבר אחד אע"פ שהוא קל ממנו ושמא דה"מ למימר הכי אלא דכיון דמשכח בהני תרי חומר בזה מבזה וחומר בזה מבזה הכי עדיף ליה לתרוצי א"נ דע"כ לא אמר הרב דחשוד לדבר אחד אינו חשוד לדבר אחר אפילו קל ממנו אלא דוקא בשני מיני איסורים כי ההוא דהתם שהיו חשודים לאכול גבינות נכרי והיה מסתפק השואל אם היו חשודים גם על השבועה אף על פי שאיסור הגבינה קל מאיסור השבועה דמשמע שאם היה איסור שחשודים בו חמור מאיסורים שלא נחשדו בו הוה פשיטא ליה דכיון שנחשדו לחמור נחשדו לקל אע"פ שהם ב' מיני איסורים וע"ז השיב דליתא כדמייתי ממומר לערלות דאינו חשוד על השחיטה דקיל מינה כיון שהם שני מיני איסורים אבל שביעית ומעשרות וטהרות אף על פי שהם איסורים מוחלקים מ"מ כיון שכולם הם בדבר מאכל חשיבי כאיסור אחד לענין שאם נחשד על החמור נחשד על הקל וזה נראה לי עיקר: כתב הרשב"א בת"ה הארוך שמי שהוא חשוד לאכול דברים שאין הרבים רגילין להקל בהם שאף הוא חשוד להחליף ולא אמרו אין חשודין להחליף אלא במי שחשוד לאכול אחד מן הדברים האסורים שהרבים רגילין בהם כדמאי לע"ה וכגבינה של נכרים אבל אם היה חשוד לאיסורין שאין הרבים רגילין להקל בהם הרי הוא כנכרי ואין מפקידין אצלו דבר האסור מן התורה אלא בשני חותמות וכתב ה"ה זה בשמו בפ"ח מהמ"א וכתב עליו שהביאו לזה מה שאמר בפ' אין מעמידין בדבר של תורה שאסור בחותם א' ומפרשי לה רבוותא בישראל החשוד ואין נראה כן דעת רבינו כמ"ש פ' י"ג אלא בנכרי דוקא וזהו שכתב כאן

אבל לא לנכרי שמא יחליף עכ"ל: ב"ה כתוב בא"ח תניא בתוספתא דבכורות פרק ג' החשוד על ע"א חשוד על כל מצות האמורות בתורה ולא למפרע אם שחט או נקר ואח"כ המיר דתו באותו יום אלא מכאן ולהבא עכ"ל: (ע"ל סימן ס"ה בב"י) נאמנות חייט ע"ה לתפור בחוטי קנבוס אכתוב בהלכות כלאים סי' ש"ב בס"ד:

סימן קכ

סעיף קטן א

הכשר כלים הנקחין מן הנכרים: הלוקח כלים חדשים מן הנכרים אסור להשתמש בהם עד שיטבילם טבילה הוגנת וכו' פשוט בסוף מסכת ע"ז (עה:) ומייתי מדכתיב בפרשת מדין אך במי נדה יתחטא כלומר מים שהנדה טובלת בהם דהיינו מ' סאה ופירשו בירושלמי דטבילה הוא כדי שיצאו מרשותו של נכרי לרשותו של ישראל ומ"ש כלים חדשים לרבותא נקטינהו וכ"ש ישנים וכן מפורש שם בגמרא:

סעיף קטן ב

וכתב בספר המצות אבל לא במעיין פירוש אבל לא במעיין כדין מעיין שהוא מטהר בכל שהו והוא שיהא כל גוף הכלי עולה בו דהיינו דוקא לענין טבילת טומאה אבל בכלים הלקוחים מן הנכרים אף במעיין צריך מ' סאה וטעמו של סמ"ק שמחלק בין טבילת כלי מטומאה לטבילה זו מפורש בדבריו משום דאמרינן בפרק בתרא דע"ז אך במי נדה יתחטא מים שהנדה טובלת בהם דהיינו מ' סאה וליכא למימר היונו דוקא בכלי גדול אבל בכלי קטן סגי ברביעית דמקוה קודם שבטלו או במשהו דמעיין כמו גבי טומאה דהא בתר הכי דרש וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת דהיינו טבילה ומסיק דצריכי דאי כתב וטהר ה"א בכל שהוא קמ"ל במי נדה דבעיא מ' סאה והשתא הא דקאמר ה"א בכ"ש ליכא לפרושי פחות מרביעית דמקוה דהא אפילו לענין טומאה לא סגי בהכי וגם ליכא לפרושי במשהו דמעיין ובכלי גדול דהא נמי אפילו לענין טומאה לא מהני כיון שאין גופן עולה בו אלא ודאי מיירי בכלי קטן דלענין טומאה סגי במשהו דמעיין או ברביעית דמקוה קודם שבטלו אפ"ה קאמר דלענין טבילה דלוקח מן הנכרי בעי מ' סאה כמו נדה עכ"ל ודינו של סמ"ק מדברי התוספות למדו שכתבו בסוף מסכת ע"ז גבי מים שהנדה טובלת אע"ג דרביעית סגי להטביל מחטין וצנוריות מדאורייתא היינו טבילת טומאה אבל טבילת כלי מדין חידוש הוא ובעיא מ' סאה וכ"כ בתשובות הרשב"א בשם ר"ת ז"ל. ומ"ש רבינו ולא נהירא דאין להחמיר בטבילה זו מבטבילת טמאה דלא ידעי' להך אלא ממנה כלומר דכיון דלא ידעינן דכלי נכרי' בעו טבילה אלא מדכתיב בכלי מדין אך במי נדה יתחטא אין להחמיר בהם יותר מבנדה עצמה ויש לתמוה עליו

שנראה שהוא תופס בפשיטו' דנדה אינה צריכה מ' סאה במעיין והרי ר"י אינו סובר כן וכתב רבינו בסי' ר"א שלדבריו הסכים הרא"ש ז"ל וכיון שכן היאך כתב ול"נ שאין להחמיר בטבילה זו טפי מבטבילת טמאה שהרי לדעת ר"י והרא"ש אינו מחמיר בזו יותר מבטבילת טמאה :

סעיף קטן ג
וצריך שיהא הכלי רפוי בידו וכו' עד אין לחוש יתבאר בסי' קצ"ו בס"ד:

סעיף קטן ד
ויברך א"ק ב"ו על טבילת כלי וכו' כתב המרדכי בסוף ע"ז וז"ל כתב רשב"ם דאין לברך עליהם על הטבילה ויש מברכים על טבילת כלים ויש מברכין על טבילת כלי מתכות : וא"צ טבילה אלא לכלי מתכות הכי איתא בסוף ע"ז (שם) וטעמא משום דכלי מתכות אמורים לענין טבילה בכלי מדין אך את הזהב וגומר:

סעיף קטן ה
והן צרכי סעודה כלומר ועוד צריך תנאי אחר שיהיו צרכי סעודה והכי איתא בסוף ע"ז (שם) ומפרש טעמא משום דכלי סעודה אמורין בפרשת כלי מדין פירוש דכתיב כל דבר אשר יבא באש ואין דרך להשתמש באש אלא כלים של צרכי סעודה: כתב סמ"ק טריפידיש א"צ טבילה דאע"ג ששופתין עליה קדירה של מאכל כיון שאין נותנים עליו המאכל עצמו א"צ טבילה אבל הגריילי"ש צריך טבילה לפי שצולין עליו ממש המאכל עצמו: כתב המרדכי בפ"ק דחולין דסכין של שחיטה אינו צריך טבילה :

סעיף קטן ו
וכלי זכוכית ככלי מתכות דמו בסוף ע"ז (שם) אמר רב אשי הני כלי זכוכית הואיל וכי נשתברו יש להם תקנה ככלי מתכות דמו ופירש"י זכוכית שנשתבר ראוי להתיכו ולעשותו כלי:

סעיף קטן ז
וכן כלי חרס המצופים באבר שם קוניא פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר כתחילתו וחד אמר כסופו והלכתא כסופו ופירש"י קוניא פלומי"ר תחלתו של חרס וחופין אותו בקוניא של אבר. כסופו בתר סופו אזלינן שחיפהו מתכת וכלי מתכות הוא ובעי טבילה:

סעיף קטן ח
ומ"ש וה"מ במצופה בפנים וכו' עד אפי' למי שהולך אחר המעמיד כ"כ שם התוספות והרא"ש וכ"כ סמ"ק וטעמא משום דכיון שאינו משתמש במקום האבר או במקום הברזל לא הוי דומיא דכלי סעודה דמדין והמרדכי כתב שאבי העזרי כתב דבין מצופה מבפנים בין מחופה מבחוץ ולא מבפנים טעון טבילה דלא חילקו חכמים בין מבפנים למבחוץ והר"פ הורה להטבילם בלא ברכה ע"כ. והר"ן כתב דאיכא מ"ד דהא דאמרינן

גבי קוניא הלכתא כסופו דוקא כשהוא מצופה קוניא מבית ומבחוץ ולפיכך כל שאינו מחופה טובלים בלא ברכה ע"כ וסמ"ק כתב קדרות של חרס שהן מצופין באבר מבחוץ א"צ טבילה אבל אותן שהן פילומי"ר מבפנים צריכין טבילה אך בלא ברכה לפי שאינן עשויין אלא לנוי ע"כ ובענין כלי של עץ שיש לו חשוקים של ברזל כתב המרדכי כסברת התוספת שאין צריכין טבילה ואח"כ כתב שר"מ מצריך טבילה דאזלינן בתר המעמיד לענין טבילה כמו לענין טומאה וצורת כלי זה שכתבו הפוסקים היינו שלוקחין כמה דפין של עץ ועושין להם שולים של עץ ומעמידין הכל ע"י שמקיפין הדפים שבצדדין סביב בחתיכות ברזל אחת למטה סביב לשוליים ואחת סמוך לפה ואחת באמצע:

סעיף קטן ט

כתב סמ"ק כוס של כסף מחובר בכלי עץ צריך טבילה כיון שנשתמש בשל כסף זהו כעין כלי של עץ כיש בו חשוקים של ברזל שמעמידין אותו דבסמוך וכך כוס עשוי מחתיכות כסף ועומדות החתיכות ההם ע"י שמקיפין אותם עץ סביב וז"ש מחובר בכלי עץ כלומר שהוא מחובר ע"י כלי עץ שהוא מקיפו סביב וכן מבואר יותר בדברי סמ"ק עצמו שכתוב שם כלשון הזה כוס של כסף מחובר בתוך כלי עץ דלישנא דבתוך כלי משמע בהדיא שהעץ מקיף את הכסף סביב ואפשר דבלישנא דרבינו משתמעי תרתי חדא שהוא מחובר ע"י העץ המקיפו תרתי שהוא קבוע ברגל של עץ וקאמר דצריך טבילה כיון דמשתמש בשל כסף ולא במה שמבחוץ דהיינו העץ שאין המשקה נוגע בעץ וז"ש כיון שמשתמש בשל כסף אבל מבחוץ לא א"נ ה"פ ברישא קאמר דכוס של כסף שהוא עומד ע"י כלי עץ המקיפו סביב ומחברו כדפרישית שצריך טבילה כיון שמשתמש בשל כסף וכדאמרי' גבי כלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל שמעמידין אותו והדר קאמר אבל מבחוץ לא אע"ג דמעמיד כלומר דוקא כשהכסף מבפנים והעץ מבחוץ הוא דצריך טבילה אבל אם הכסף הוא מבחוץ והעץ מבפנים אע"פ שהכסף מעמיד את העץ כמו אותו כלי עץ שמעמידין אותו בחשוקי הברזל א"צ טבילה דהכל הולך אחר המקום שמשתמש בו המשקה שאם המקום ההוא מתכת אע"פ שמעמידו עץ טעון טבילה ואם המקום ההוא עץ אע"פ שמעמידו מתכת אינו טעון טבילה דלא חיישינן למעמיד כלל וזה הפי' נראה עיקר:

סעיף קטן י

ומ"ש ויש מחמירים להטבילו בלא ברכה נראה דאתרווייהו קאי בין הוא של כסף ומעמידיו של עץ בין הוא של עץ ומעמידיו של מתכת דמספקא להו אי נקטינן כר"מ דאמר בתר מעמיד אזלינן אי כדברי התוס' והרא"ש דסברי דלא אזלינן בתר מעמיד ולפיכך מחמירין להטבילו בלא ברכה מספק והכי נקיטינן :

סעיף קטן יא
ודוקא בלוקח כלי מן הנכרי אבל שואל או שוכר ממנו א"צ בסוף מסכת ע"ז (שם) אר"נ ל"ש אלא בלקוחין וכמעשה שהיה פי' בכלי מדין אבל שאולין לא ומשמע דשכורים שוים לשאולין וכ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן יב
ומ"ש אבל ישראל שלקח מן הנכרי והשאילו לחבירו אסור וכו' כ"כ שם התוספות והר"ש בשם רשב"ם וכ"כ סמ"ק וכתב בהגה"א אבל אם לקחו חבירו לחתוך קלפים ולא לצרכי סעודה א"צ להטבילו שהרי שאול הוא בידו עכ"ל והיה נ"ל דישראל שקנה כלי מנכרי לסחורה אם מכרו לישראל אחר אין הקונה צריך להטבילו דכיון דלא נתחייב ביד הראשון שהרי לא היה עומד אלא לסחורה ודמי להא דהג"א בלקחו לחתוך ולא לצרכי סעודה אבל מדסיים וכתב שהרי שאול הוא בידו משמע שאם היה לקוח בידו היה חייב טבילה וא"כ ה"ה בלוקח מהעומדין אצל ישראל לסחורה כיון שמנכרי לקחם וכן הורה מורי הרב הגדול מהר"י בי רב ז"ל:

סעיף קטן יג
ואם משכן לו הנכרי כלי וכו' שם איבעיא להו משכנתא מאי אמר מר בר רב אשי אבא משכן לו נכרי כסא דכספא ואטבליה ואישתי ביה ולא ידענא אי משום דקסבר משכנתא כזביני דמי אי משום דחזי לנכרי דדעתיה לשקועיה כלומר שלא לפדותו עוד משמע בהדיא דהיכא דדעתיה לשקועיה פשיטא לו דבעי טבילה ובלא דעתיה לשקועיה הוא דאיבעיא לן ולא איפשיטא ופסק הרמב"ם בפי"ז מהמ"א לקולא וכתב הר"ן דלטעמיה אזיל שסובר דטבילת כלים אינה אלא מדברי סופרים אבל הרשב"א כתב בשם הראב"ד דמשכנתא צריכה טבילה ונ"ל שהוא העיקר ע"כ וכתב סמ"ג שגם מקצת רבותינו שבצרפת פוסקים להקל ויש מטבילין אותו בלא ברכה וכ"כ במרדכי:

סעיף קטן יד
ומ"ש רבינו או יקנה כלי אחר ויטבילנו עמו כ"כ התוספות וכ"כ המרדכי בשם רש"י והכי נקטינן: מ"כ בתשובה אשכנזית כשנשתקע ברשות ישראל צריך טבילה שנייה בלא ברכה דראשונה כלא זבניה דמי וכעומד ברשות הנכרי דמי הלכך לא מהני אותה טבילה וצריך להטבילו לאחר שבא לרשות ישראל :

סעיף קטן טו
ישראל שנתן כסף לאומן נכרי לתקן לו כלי פי' שנותן לו חתיכת כסף לעשות ממנה כלי אפי' למ"ד אומן קונה בשבת כלי א"צ טבילה כיון שלא נקרא שם הנכרי עליו שאין הכלי נקרא אלא ע"ש בעליו ולא על שם האומן כי לא דמי למעשה שהיה שהיו הכלים של

מדין כ"כ התוספות בסוף ע"ז (עה:) וז"ל הרא"ש שם הנותן כסף לאומן נכרי לתקן לו כלי יש שהיו רוצים לומר למ"ד אומן קונה בשבח כלי טעון טבילה ופליגי בה אמוראי בפ' הגוזל קמא (בבא קמא צח. צט:) ובה"ג פסק כרב אסי דאמר אומן קונה בשבח כלי והרי"ף פסק כרבא דדחי התם דכ"ע אין אומן קונה בשבח כלי ואין צריך טבילה כיון שלא נקרא שם הנכרי עליו ולא דמי לכלי מדין: ב"ה ונראה דאפי' למ"ד אומן קונה בשבח כלי א"צ:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו וריצב"א כתב דאפילו אם נותן לו כלי שבור וכו' כלומר לא מיבעיא בנותן חתיכת כסף לאומן נכרי לעשות לו כלי מחדש שצריך טבילה אלא אפי' אם נותן לו כלי שבור כתקנו אם לא היה מחזיק רביעית ותקנו שמחזיק רביעית צריך טבילה דקי"ל הכל הולך אחר המעמיד כלומר וכיון שהכלי זה אינו עומד כתקנו אלא על ידי נכרי חשיב כאילו הוא של נכרי כנ"ל לפרש דברי רבינו אלא שהלשון דחוק לפרש דקיי"ל הכל הולך אחר המעמיד כענין שפירשתי ואין לפרש דברישא מיירי בכלי שניקב ונתנו לאומן נכרי לתקנו וישראל נתן לו את הכסף וקאמר דא"צ טבילה משום דאין אומן קונה בשבח כלי וכדמשמע דברי המרדכי וסמ"ק דבכלי שניקב מיירי וכדדייק לישנא דלתקן לו כלי דכתב רבינו ואפילו בניקב למטה מרביעית מיירי וקאמר דאין צריך טבילה דהא סתמא קתני ובכל גווני משמע וריצב"א פליג ואמר דה"מ שלא ניקב למטה מרביעית אבל אם לא היה מחזיק רביעית צריך טבילה דאם כן קשה כיון דסברא קמייתא מיירי בכלי שניקב ונתנו לתקנו מאי אפילו אם נותן לו כלי שבור לתקנו דקאמר ריצב"א הא סברא קמייתא נמי בהכי עסיק ואתי ומיהו אפשר לומר דריצב"א לא אסברא קמייתא קאי אלא בעלמא קאי וה"ק ל"מ הנותן כסף לנכרי לעשות כלי חדש דצריך טבילה אלא אפילו אם נותן לו כלי שבור לתקנו אם לא היה מחזיק רביעית קודם לכן צריך טבילה אלא דאכתי קשה במאי מיירי ריצב"א אי בשישראל נתן לו החתיכה לתקנה בו מאי הכל הולך אחר המעמיד דקאמר הרי גם המעמיד הוא של ישראל וע"כ צריך לדחוק דאנכרי עצמו קאי כמו שדחקתי לפי' ראשון ואי בחתיכת מתכת של נכרי מיירי ריצב"א קשה למה הוצרך להביא רבינו דבריו שהרי דברים אלו בבלל סברא קמייתא דהא לא קאמר דא"צ טבילה אלא בשישראל נתן לו הכסף לתקנו הא אם לא נתן לו הישראל אלא הנכרי עשאו משל עצמו צריך טבילה ועוד דלישנא דריצב"א כתב משמע דפליג אסברא קמייתא ולפי פירוש זה מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וע"ק לפ"ז דמפרשינן דסברא קמייתא בכלי שניקב ונתנו לאומן נכרי מיירי משמע דדוקא בכה"ג הוא דא"צ טבילה אבל אם נתן

לו כסף לעשות לו כלי מחדש צריך טבילה ואמאי הרי שייך ביה טעמא דשלא נקרא שם הנכרי עליו ודוחק לפרש דשלא נקרא שם נכרי עליו לא לשם בעלים קאמר דוקא אלא אפי' לשם אומן קאמר שלא נקרא שם הנכרי עליו דכלי שניקב ונתקן אין דרך לשאול מי תיקן כלי זה אבל כלי חדש דרך העולם לשאול עליו מי עשאו ונמצא ששם הנכרי נקרא עליו דהא כיון דמשום דדומיא דכלי מדין בעינן הוא דממעטי כל שלא נקרא שם הנכרי עליו א"כ דומיא דכלי מדין ממש בעינן דנקרא עליו שם הנכרי לשם בעלים ולא לשם אומן בלבד ולפיכך נראה דפי' ראשון עיקר בדברי רבינו ודע שהמרדכי כתב דברים הללו בלשון זה הנותן כלי לאומן לתקנו נראה לר"י דאף למ"ד אומן קונה בשבח כלי א"צ טבילה כיון שאין שם הנכרי עליו שאין כלי דומיא דמדין ומיהו אם ניקב למטה מרביעית ולא היה מחזיק מפני הנקב ונתנו עליו חתיכת מתכת צריך טבילה דקיי"ל כר' נחמיה דאמר פ"ק דשבת (טו:) הכל הולך אחר המעמיד אבל תפרו בפתיל מתכת אין בכך כלום שאין זה כי אם מחבר חתיכותיה והני דליים ששואבים בהם מים והם מחושקים ברזל סביב אם לקחן מן הנכרי א"צ טבילה ואע"ג דהכל הולך אחר המעמיד ה"מ היכא דנשתמש דרך המעמיד כמו הנקב שנסתם שמשתמש דרך העמדה בהם אבל הני דליים שהמעמיד בתוכו א"צ טבילה ור"מ מצריך להם טבילה: וכתב עוד בשם ר"מ המחבת שניקבה ותקנה אם ניקבה למטה בשוליה בכדי טהרתה דהיינו בכונס משקה נתבטלה לגמרי מתורת כלי וכשחזר ותקנה פנים חדשות באו לכאן וצריכה להטביל וא"כ מן הצד נמי כיון דמן הנקב למעלה כמאן דליתיה דמי דאין מקבל ממנו ולמעלה אם חזר ותקנו הוה ליה ככלי מתכת שאינו מחזיק אלא סאה והוסיף עליו בגבהו והעמידו על סאתים נ"ל שיש לחזור ולהטבילו עבור תוספת הכלי כיון דהולך אחר המעמיד הו"ל כאילו הוא כולו חדש ממנו ולמעלה ובתוספתא דמסכת כלים יש קיתון שעשאו מן הטמא ושוליו מן הטהור טהור עשאו מטהור ושוליו מן הטמא טמא הכל הולך אחר המקבל עכ"ל משמע מדבריו דמאי דיהיב ר"י טעמא משום דאין אומן קונה בשבח כלי (שם הנכרי עליו) היינו בנתן כלי לאומן לתקנו והוא שלא ניקב למטה מרביעית אבל אם ניקב למטה מרביעית ונתן עליו הנכרי חתיכת מתכת צריך טבילה ומשמע לי דהיינו דוקא בשחתיכת המתכת היה של נכרי דאי אפי' בשחתיכת מתכת של ישראל קאמר דצריך טבילה מה בין זו לתפר בפתיל מתכת הא בין בזו ובין בזו אין שם חתיכה של נכרי ואדרבה ההיא דתפר בפתיל מתכת גריעא מינה שהפתיל מיהא הוא של נכרי ובנתן עליה חתיכה אין שם שום דבר של נכרי אלא ודאי בנתן עליה נכרי חתיכת מתכת משלו מיירי אבל אם היה חתיכת המתכת של ישראל א"צ טבילה והגמיי' בפי"ז בשם סמ"ק כ'

בל' זה הנותן כלי לאומן ככרי לתקנו א"צ להטביל אפי' למ"ד אומן קונה בשבח כלי מ"מ אין שם נכרי עליו משמע דר"ל אפי' לא היה מחזיק רביעית קודם שתקנו הנכרי והתוס' פירשו לפי שאין עיקר הכלי של האומן ולפ"ז כשלא היה מחזיק רביעית קודם לכן א"כ עיקר הכלי של האומן וצריך טבילה למ"ד הכל הולך אחר המעמיד ומ"מ אותם הדלאים המחושקים ברזל מבחוץ אע"ג דהברזל מעמידן א"צ טבילה לפי שאין משתמשין בו דרך הברזל וכן בכוס המחושק כסף מבחוץ ויש מחמירים להטביל בלא ברכה והקונה כוס מאזרי"ן בלע"ז והם מתוקנים ברתוקות ובמסמרות של כסף אם אינם מחזיקין רביעית בלא התיקון צריכין טבילה עכ"ל:

סעיף קטן יז

ישראל שמכר כלי לנכרי וחזר ולקחו ממנו צריך להטבילו כ"כ התוס' והרא"ש ז"ל ונתנו טעם מפני שנקרא שם הנכרי עליו:

סעיף קטן יח

ומ"ש אבל אם משכנו בידו וכו' כ"כ ג"כ התוס' והרא"ש ז"ל שם וכתבו דאע"ג דמספקא ליה לתלמודא אי משכנתא כזביני לענין הא ודאי פשיטא דלאו כזביני:

סעיף קטן יט

אע"פ שצריך להטביל הכלי קודם שישתמש בו אם נשתמש בו קודם לא נאסר מה שנשתמש בו וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש ז"ל וכתב הרא"ש דהכי איתא בירושלמי וכ"כ הר"ן בשם הראב"ד וכ"פ הרמב"ם ז"ל: כתוב בהג"א נפח ישראל שעשה כלי מתכת אין צריך טבילה ע"כ ואשמועינן שאע"פ שקנה המתכת מן הנכרי לית לן בה: כתוב עוד בהג"א כלי ברזל שכופין על הלחם לאפותו וכן שמשימין על היורה א"צ טבילה אבל כיסוי ברזל שמכסין יורה או קדירה צריך טבילה: כתב המרדכי דצריך להטביל ידי הכלי דמה לי ידיו מה לי בית תשמישו הא לאו בפליטת איסור תליא מילתא דהא אפי' חדשים צריכין טבילה ועוד יתבאר דין ידות הכלים בסי' ר"ב ושם יתבאר דין טבילת הכלים וחציצתן. ובסי' ר"א יתבאר דין טבילת הכלום: כתוב בהג"א סכין צריך להעביר חלודה ואם הטביל כן לא עלתה לו טבילה ובסמ"ג כתב מורי דבספרי תניא המטביל סכין צריך להעביר חלודה וטעמא אומר ר"י משום חציצה ובמקפיד עליה: כ"כ הכלבו בסימן פ"ו וז"ל כתב ה"ר שמשון ז"ל אותם כלי מתכות שהעלו חלודה ואין יכולין להעביר חלודה ע"י שפשוף וע"י גחלים שלא ישאר מעט הו"ל מיעוטו שאינו מקפיד ואינו חוצץ בטבילה ע"כ. עוד תנן בפ"ד דמסכת מקואות לא יטבול את הקומקומוס בחמין אא"כ שפשף ופי' הרמב"ם קומקומנים הוא כלי שמחממין בו חמין ופעמים כשיש בו מים מכבין בו פחמין וקאמר שצריך שישפשף הפחמין שבתוכו ויסלקם ממקום למקום שלא ידבק זה

בזה ויחוצו וכתב שם הרא"ש וכך מסתבר דלא קאי אשחרות הנדבק בקומקומוס מבחוץ שאין אדם מקפיד עליו ודרכו בכך וחשוב כדופן הכלי ואפי' בכולו אינו חוצץ עכ"ל: כתוב בת"ה סימן רנ"ז שאין לשלוח קטן להטביל כלים דכיון דטבילת כלים דאורייתא לא מהימנינן לקטנים עלייהו ומ"מ להטבילם קטן בפני ישראל כתב דשרי ואפי' להג"א בפ"ב דחולין שפסק כר' יוחנן דאמר אשה לבעלה בעיא כוונה אע"פ דחולין הוא דקטן בר כוונה הוא אם עומדים על גבו ומלמדים אותו כמ"ש התוספות בפ"ק דחולין (יב:) ולענין טבילה זו נראה דיכולין ללמדו שיכוין לטהר אפילו אם לא יעמדו ע"ג ועוד מאן לימא לן דהך טבילה דאינה מטומאה לטהרה ואינה אלא גזירת הכתוב מנ"ל דבעי כוונה ובתשובות להרמב"ן סימן קנ"א כתוב דלהטביל כלים ע"י נכרי דמותר ובתשובות הרשב"א ח"ג סימן רנ"ה כתוב כלשון הזה מה שכתבת שהטבלת כלים מדרבנן לא כולם מודים בו ומדברי הרמב"ם יראה שהוא סבור שהוא מדאורייתא ופשטא דשמעתא דשילהי ע"ז הכי משמע טפי ומכל מקום כל לחולין לא בעי כוונה ואפילו לגבי נדה משום דכל לבעלה חולין הוא ואיפליגו בה רב ור"י ופסקו הפוסקים כרב דלבעלה מותרת ואפשר משום דהתם משמע דרב נחמן אית ליה כרב ועוד נראה לי דלגבי טבילת כלים לא בעי שליחות דמנא תיתי ואילו הטבילו ישראל שלא מדעת הבעלים עלתה לו טבילה וכל היכא דלא בעיא שליחות אפילו טבילת נכרי למה לא תעלה ועוד איפשר דאפי' טבילת נכרי אפי' לרבנן לא גרע מירדה להקר ומכל זה יראה לי שעלתה לו טבילה עכ"ל: כתב המרדכי בפ"ב דביצה מי ששכח ולא הטביל כלי מע"ש או מע"ט יתן הכלי לנכרי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו והו"ל כשואלו מן הנכרי דא"צ טבילה ע"כ ותיקון זה אפשר לעשות אפילו בחול במקום שאין מצוי מקוה מים להטביל בו:

סימן קכא

סעיף קטן א

הלוקח כלים ישנים מן הנכרי כדרך שנשתמש בהן הנכרי כך הוא הכשרן לפיכך הלוקח כלי תשמיש ישנים שמשתמשין בצונן וכו' משנה בסוף ע"ז (דף ע"ה:) הלוקח כלי תשמיש מן הנכרי את שדרכו להטביל יטביל את שדרכו להגעיל יגעיל ללבן באור ילבן ובגמרא (שם) תנו רבנן הלוקח כלי תשמיש מן הנכרים דברים שלא נשתמש בהם כל עיקר מטבילן והן טהורים דברים שנשתמש בהם על ידי צונן כגון כוסות וצלוחיות וקיתוניות מדיחן ומטבילן והן טהורים:

סעיף קטן ב
ומ"ש משפשפן כדי להעביר ולמרק האיסור שעל גביהן וכו' כ"כ שם הר"ן שדקדק הראב"ד שצריך לשפשף היטב במים בידו בשעת הדחה ולא שיעביר המים עליו בנחת דא"כ למה הוצרכו לטבילה והדחה תסגי ליה בטבילה לחודה וגם נראה שצריך לשטפו במים אחר השפשוף והיינו דתנן בזבחים פרק דם חטאת (זבחים דף צו:) מריקה כמריקת הכוס שטיפה כשטיפת הכוס:

סעיף קטן ג
לקח מהם כלים שנשתמש בהם בחמין כגון יורות וכו' שם בברייתא ואין חילוק בין אם הם של מתכות או של עץ או אבן וכו' אבל הרי"ף נתן להם דין כלי שטף בפ' כ"ש וכ"כ שם הרא"ש כדברי הרי"ף וכן דעת הרמב"ם בפ"ה מהלכות חמץ והכי נקטינן .

סעיף קטן ד
וכתב הרשב"א דוקא מגעילן ואח"כ מטבילן וכו' ז"ל סמ"ג פירש רבינו שמואל דדוקא מגעילן תחילה ואח"כ מטבילן כלשון הברייתא אבל הטביל ואח"כ הגעיל הוי כטובל ושרץ בידו ואין נראה לר"י שהרי אפי' כלים חדשים צריכין טבילה א"כ אין הטבילה בשביל הטומאה כלומר אלא גזירת הכתוב הוא והרא"ש הכריע כדברי ר"י והתוספות כתבו סתם כדברי ר"י:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם לא ירצה להשתמש בו אלא צונן יכול להטבילו ולהשתמש בו צונן וכשירצה להשתמש בו בחמין יגעילו ויספיק לו טבילה שהטבילו כבר כ"כ הרא"ש בסוף ע"ז והביא ראיות לדבר:

סעיף קטן ו
כיצד היא ההגעלה ישפשף הכלי היטב כדי להעביר החלודה שבו ואח"כ מגעילו כ"כ הרא"ש בפ' כ"ש ובתשובה כלל י"ד ונתן טעם מפני שבמקום החלודה והטינופת אין פולט הבלוע ותניא בספרי אך את הזהב מכאן שצריך להעביר את החלודה:

סעיף קטן ז
אם הוא כלי ראשון מגעילו בכלי ראשון כ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק כ"ש:

סעיף קטן ח
ומ"ש ונקרא כלי ראשון בעודו רותח אפילו אינו ע"ג האש הכי משמע מדתנן פ' כירה (שבת מב.) האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין. ופירש"י שהעבירן מן האור מרותחין בין השמשות. לא יתן לתוכו תבלין. משתחשך דכלי ראשון כל זמן שרותח מבשל:

סעיף קטן ט
ומ"ש וי"א אם נשתמש בכלי בעודו על האש שצריך שתהא ההגעלה דוקא בכלי שהאש מהלך תחתיו טעמם משום דכלל גדול בידינו כבולעו כך פולטו וחמין שהעבירן מהאור מרותחים אע"פ שנתנו להם דין כלי ראשון לענין בישול בשבת מ"מ הדבר ידוע שאין חומן כ"כ גדול כמו בעודן על האור הלכך כלים שבלעו איסור בעודו ע"ג האור לא יפלטוהו על ידי חמין שהעבירו מהאור וטעם בעלי סברא הראשונה דכיון דעדיין הוא רותח מחמת שהיה על גבי האור חשיב כלי ראשון ממש דאין הפרש זה שהיה ע"ג האור ועכשיו אינו ע"ג חשוב כ"כ הילכך עדיין דין כלי ראשון עליו לכל דבר:

סעיף קטן י
ואם הכלי גדול שאינו יכול להכניסו כולו כאחד יכניס חציו וכו' ואם הוא ארוך שגם זה אינו מספיק לו וכו' ז"ל הרשב"א בת"ה כל הכלים נכשרים אפילו בחצאין כיצד ליבן השפוד עד מחציתו וחזר וליבן מחציתו האחר מותר:

סעיף קטן יא
ויורה גדולה שאינה יכול להכניסה באחרת וכו' בסוף מסכת ע"ז (עו.):

סעיף קטן יב
ומ"ש או יכניס בה אוד בוער וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי בפרק כ"ש.

סעיף קטן יג
כלי שיש בו טלאי אינו ביתר בהגעלה וכו' כבר נתבאר בא"ח סי' תנ"א :

סעיף קטן יד
ואם בא לערות עליו מכלי ראשון להכשירו וכו' פי' על כלי שנשתמש בו איסור והוא כלי ראשון להכשירו וכו' פי' על כלי שנשתמש בו איסור והוא כלי ראשון:

סעיף קטן טו
ומ"ש שנחלקו רבינו תם ורשב"ם בעירוי אי הוי ככלי ראשון או ככלי שני הוא בפסקי הרא"ש פ' כירה וגם התוספות כתבו שם מחלוקת זה אלא שכתבו ר"י במקום ר"ת:

סעיף קטן טז
ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל כתב דהכא ודאי לא מהני עירוי וכו' שם כתב שהאחד מהראיות שהביא ר"ת דעירוי ככלי ראשון הוא מדאמרינן בפרק בתרא דע"ז (ע"ד:) נעוה ארתחו ומתוך כך מתיר ר"ת להכשיר כלי שנשתמש בו בכלי ראשון ע"י עירוי ששופך עליו רותחין מכלי ראשון ואינה ראיה דשאני י"נ דתשמישו ע"י צונן אבל כלי שנשתמש בו איסור והוא בלוע מעבר לעבר א"א שיפלוט כל האיסור ע"י עירוי ששופכין עליו שאין מבשל אלא כ"ק וגם אין לו כח להפליט אלא כדי קליפה ולא כל האיסור הבלוע בדופני הכלי מעבר לעבר עכ"ל וגם התוספות אחר שכתבו פלוגתא דרשב"ם ור"י כתבו ונראה

דעירוי לא הוי ככלי ראשון ולא ככלי שני אלא מבשל כדי קליפה דהא קי"ל כשמואל דאמר תתאה גבר ומ"מ מבשל כדי קליפה כדאיתא בפ' כ"צ וכן משמע בשילהי ע"ז גבי יורה דמר עוקבא דמסיק מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות ואי עירוי ככלי ראשון מאי איריא משום דבלע בניצוצות אפילו בלע בליעה גמורה פלט בניצוצות שהוא עירוי אלא ודאי לא מבשל אלא כדי קליפה וכלי שתשמישו על ידי עירוי כגון קערות יכול להגעילו ע"י עירוי דכבולעו כך פולטו אבל כלי שנתבשל בו איסור לא סגי להגעילו ע"י עירוי והא דאמר בפ"ב דע"ז נעוה ארתחו והתם מסתמא ע"י עירוי שאני התם דאותה נעוה לא בלעה ע"י רותח וכן דעת הרשב"א שכתב בת"ה אם הכלי ראשון הוא כגון יורות וכיוצא בהן מגעילן בכלי ראשון ולערות עליו מכלי ראשון יש מי שאומר שהקילוח היורד מכלי ראשון הרי הוא ככלי ראשון ואין דבריהם אלו מחוורים אלא צריך שיגעילנו בתוך כלי ראשון וכ"נ הסכמת הגאונים וכן עיקר עכ"ל ובת"ה הארוך הקשה על האומרים דעירוי ככלי ראשון מיורה דמר עוקבא למה לי גדפנא ומאי חכמתיה לשפוך עלה מים רותחים מכלי ראשון ונראה דברי ר"ח עיקר וכן הרבה משאר פוסקים שאמרו שאין עירוי דכלי ראשון ככלי ראשון וכ"נ מדברי הרי"ף שכתב בפרק כל שעה עכ"ל:

סעיף קטן יז

וכלי שלא נשתמש בו אלא בכלי שני מגעילו בכלי שני ודיו כ"כ הרי"ף והרא"ש בפ' כ"ש ופשוט הוא דהא קיימא לן כבולעו כך פולטו:

סעיף קטן יח

וכלים שמשתמשים בהם דברים חריפים כמו מדוך שדכין בו שומין ופלפלין עם דברים האסורין וכו' ומיהו ע"י הגעלה שרי בטור א"ח סי' תנ"א נתבאר שזה דעת ר"י והסכמת הרא"ש ושרש"י ור"ת סוברים דלא סגי להו בהגעלה ושם כתבתי דברי הפוסקים בזה :

סעיף קטן יט

כתב הרי"ף דצריך שישהא הכלי במים עד שיפליט כל האיסור שבו בפ' כ"ש וכתב רבינו בטור א"ח סימן תנ"ב בשם אבי העזרי מי יודע לשער שיעור הפליטה אולי ישהם לתוכה וחוזרים ובולעים לכן ירא שמים הרוצה להגעיל כלים ביחד ישהם מע"ל לתשמישם דכיון דטעם פגום אין אוסרין וא"א הרא"ש ז"ל כתב בכל ימות השנה הבא להגעיל כלי שבלוע מאיסור אין להגעילו אא"כ שלא יהא הכלי בן יומו או שיהא במים ס' כדי לבטלו ונוהגים להכניסה ולהוציאה מיד ע"כ:

סעיף קטן כ

כתב הרשב"א סימן רס"ג שנשאל היאך אנו מגעילים כלים שנשתמש בהם בכלי ראשון עם כלים שנשתמש בהם בכלי שני וכן כף וקערה אינם בולעים איסור אלא עד מקום

קיבולם אם כן כשמכניסין כולם ביורה שמגעילין בה פולט מקום האיסור ובלע מקום ההיתר והשיב כיון שאין מגעילין כלי אלא שאינו בן יומו וכל שפולט אנו דנין אותו לפגום ולפיכך אף על פי שחוזר ובולע ממנו אין חוששין לו עכ"ל:

סעיף קטן כא

ולאחר הגעלה ישטפנו בצונן כדרך ששוטפין הכוס בסוף ע"ז כתב הרא"ש שיש סמך למנהג זה מפרק דם חטאת (זבחים צ"ו:) וגם הרמב"ם כתב בפ' ה' מהלכות חמץ ומצה שאחר שהגעיל הכלים שוטף אותם וכתב ה"ה שכך הוא דעת הגאונים ואחרונים שצריכים שטיפה:

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו בשם רש"י שצריך שישטפנו מיד בעוד החמין עליו כדי שלא יחזור ויבלע בטור א"ח סי' תנ"ב שכ"כ בתשובות לרש"י והרא"ש כתב בסוף ע"ז דאין תועלת בזה כי מיד שהוציאוהו מן המים רותחים עם עלייתו הוא בולע כי אי אפשר לצמצם כל כך למהר ולשפוך עליו ועוד כי אפי' במים הוא חוזר ובולע את פליטתו ולהכי בעינן שיהא במים ס' ואז אין לחוש אם חוזר ובולע ע"כ וכן משמע מדברי התוס' שם ואפשר שמפני כך כתב רבינו בשם ר"י שאפילו לא שטפו מיד לא נאסר וכו':

סעיף קטן כג

ואין מגעילין הכלי עד שלא יהא בן יומו או ישהו במים שמגעילין בו ס' כנגדו אבל אם הוא בן יומו ואין במים ס' כנגדו לא עלתה לו הגעלה ולא עוד אלא אפילו הכלי שמגעילו בתוכו ג"כ נאסר וכו' עד אם אין בהם שיעור ס' כ"כ הרא"ש בפ' כל שעה ובסוף ע"ז והתוס' בפרק כל הבשר (חולין קח:) ובסוף ע"ז וכ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן כד

וכתב בתשובה סימן רס"ב אין מגעילין שני כלים בני יומן כאחד במים שאין בהם ס' כנגד שניהם אבל להגעיל כלים רבים בני יומן זה אחר זה בזה נחלקו גדולי הדורות יש מהם שיראה מדבריהם שהוא מותר והוא דעת הראב"ד אבל רבותי לא הודו לו ע"כ:

סעיף קטן כה

וכתב עוד הרשב"א שאם הגעיל כלי בן יומו בפחות מס' מים אם טעם אומן ובקי בטעמים את המים ואין טעם האיסור הנפלט נרגש בהם עלתה לו הגעלה כיון שאין הטעם נרגש בהם בידוע שהאיסור הנפלט מועט עד שנתבטל טעמו בתוך המים ע"כ:

סעיף קטן כו

וכתב עוד היה כלי שאינו ב"י אע"פ שאין במים ס' כמדת הכלי מותר והוא שיהא במים כדי שיוכל להתכסות בהם הכלי שהוא מגעיל : דין הגעלה בשאר משקין או בחמי טבריה או במים המעורבים באפר כתבתי בטור א"ח סימן תצ"ב:

סעיף קטן כז
ואי זהו שאינו ב"י פי' ר"ת כל שעבר עליו לילה אחת בלא תבשיל וכו' ור"י פירש שצריך שישהא מעת לעת כבר נתבאר סימן ק"ג: (ב"ה) כתב ר"י מפות שנפל עליהם רותח של איסור כשמגעילן מכניסין בכלי שני ודי כי כמה פעמים מגעילין אותם ומדיחין אותם ומכין אותם כמה הכאות וכל זה יועילם כמו הגעלה אחת בכלי ראשון עכ"ל:

סעיף קטן כח
ומ"ש ואם בתוך מעת לעת חממו בו אפילו מים לבדם צריך לשהות מעת לעת לבישול המים אבל בבשר בחלב אינו כן וכו' גם זה נתבאר בסימן ק"ג כלי חרס שנשתמש בהם איסור בחמין אפילו שלא אצל האש אלא שעירה לתוכו רותח אין לו הכשר בפ' כ"ש (ל:) אמרינן התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופנה לעולם:

סעיף קטן כט
ומ"ש דאפילו נשתמש בו איסור בחמין שלא אצל האש אין לו הכשר הכי משמע מדאמרי' בפ' כ"ה (קיא:) דההיא פינכא דאימלח בה בישרא בי רב אמי ותברה:

סעיף קטן ל
ומ"ש ואפילו מלאו גחלים מבפנים ולבנו היטב וכו' עד אפילו קדרה ש"ד פשוט בפ' כל שעה שם:

סעיף קטן לא
ומ"ש בשם הרא"ש דדוקא שהחזירן לכבשן שמצרפים בו כלי חרס כו' שם וכ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן לב
כתב בעל העיטור אי לא מסתפינא מרבוותא אמינא דאפילו כלי חרס בקדרה דלאו בת יומא כיון דאיסורה דרבנן מגעילה ג"פ ודיו והביא ראיה מן הירושלמי זה הירושלמי הוא בפ' אחרון של מסכת תרומות דגרסי' התם תני רבי חלפתא בן שאול קדרה שבישל בה התרומה מגעילה ג"פ בחמין ודיו א"ר אבא ואין למדין ממנה לענין נבלה א"ר יוסי קשיתיה קומי רבי בא תרומה בעון מיתה ונבלה בלא תעשה ואת אמר כן א"ל כמ"ד מאליהן קבלו המעשרות ר' אשתם בר שונם בעי קומי ר' מונא תנן הרכינה ומיצה ה"ז תרומה ואת מר הכי אמר ליה כאן ע"י האור הוא נגעל וכתב הרשב"א פירוש קדרה של חרס אע"פ שהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם בתרומה הקילו לפי שאינה אלא מדבריהם בזמן הזה וכמ"ד מאיליהם קבלו המעשרות ופריך מדתנן הרכינה ומיצה הרי זה תרומה אלמא אין מקילין ומשני שהאור מגעילה ומפליטה ואין כאן קולא כ"כ ונראה שה"ה לכל האיסורין של דבריהם ואיפשר שלא הקילו אלא בתרומה בזמן הזה שאין לה עיקר מדאורייתא וה"ה לכל שאר האיסורים של דבריהם

שאין להם עיקר מן התורה אבל שאר האיסורים אפילו של דבריהם אם יש להם עיקר בתורה אין מקילין בהם כבתרומה והראשון נ"ל עיקר ותדע לך שאם אי אתה אומר כן כי אמר רבי אבא אין למדין ממנה לענין נבילה לישמעינן שאר איסורין של דבריהם וכ"ש נבילה אלא ודאי משמע דה"ה לכל שאר איסורים של דבריהם אלא שאני מסתפק בזה עדיין לפי דלכאורה משמע בפ' הקומץ (מנחות כא.) דדם שמלחו אינו אסור אלא מדרבנן ואפ"ה אמרינן בפכ"ה בפינכא דאימלח בה בישרא בי ר' אמי ותברה ואמאי לעביד בה הגעלה ואיפשר דכיון דבעיא הגעלה ג' זימני לא משהי לה דילמא פשע בנתיים ותדע דאי לא לישהייה ויחזרנה לכבשונות אלא מפני שטורח הוא ואינו מצוי חשש שמא יפשע וישתמש בה בנתיים עכ"ל בת"ה הארוך ובקצר כתב כמ"ש רבי' בשמו וכ"כ בהג"א סוף ע"ז:

סעיף קטן לג

כלים שמשתמשים ע"י האור כגון שפודין ואסכלאות צריך ללבן וכו' בסוף ע"ז (עה:) תנן השפוד והאסכלא מלבנן באור. ובגמ' (עו.) עד כמה מלבן עד שתשיר קליפתן ובירושלמי הליבון צריך שיהיו הניצוצות מנתזין ממנו וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל י"ד וכתוב בהגמיי' פי"ו מהמ"א וז"ל כתב ה"ר אביגדור דכשמלבנים עד שאם ישים עליו קש שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו סגי בהכי דאל"כ אותה טרפיד"א שאופים פשטיד"א תחתיו ומלבנין אותה כדי לאפות תחתיה פלדי"ן ואם היה צריך ללבנה עד שיהו ניתזים ניצוצות ממנה היתה לגמרי מתקלקלת ע"כ וכתב המרדכי בסוף ע"ז בשם ר"י דכלים הבלועים מאיסור צריכים ליבון דנשירת קליפה אבל הבלועין היתר כגון טרפיד"א של חלב שצריך ללבנה כדי לאפות תחתיה פשטיד"א של בשר או איפכא א"צ ליבון גדול דנשירת קליפה רק עד שתהא יד סולדת בו משני עבריהם וגם רגילין לבדוק ע"י נתינת קש עליה מבחוץ לראות אם נשרף הקש בהכי סגי דא"כ שליט הליבון מעבר אל עבר אע"ג שלא תסור קליפתו מ"מ די בכך דכיון דהיתרא בלע א"כ די להם בהגעלה ואע"ג דתשמישן ע"י האור כדמשמע בשמעתין והא לא גרע ליבון זה מהגעלה ואותו ליבון מפליט יותר מהגעלה עכ"ל וכ"כ הגהות מיי' בפ"א מה' י"ט בשם סמ"ג וסמ"ק : וכתב הרשב"א שצריך לשופה תחלה בת"ה הקצר. ומ"ש רבי' ונראה שא"צ כי האש יעביר הכל וכו' דברי טעם הם:

סעיף קטן לד

הגעיל כלי הצריך ליבון אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא ע"י האש וכו' וכ"כ הרשב"א בת"ה וסיים בה למה"ד לכלי חרס שאינו יוצא מידי דופנו אע"פ שהגעילו אסור לבשל בו וכ"כ הרא"ש בשילהי ע"ז ואכתוב לשונו בסוף סימן זה בס"ד וז"ל הר"ן בסוף ע"ז יש שמקילין לומר לכלי שתשמישו ע"י האור אם בא להשתמש בו חמין בהגעלה

סגי ליה שכל מה שיפלוט בחמין כבר פלט בהגעלה ראשונה ואין הדבר נראה שכיון שיש לו בלע של איסור עד שאת אוסרו להשתמש בו ע"י האור שמא יפלוט יותר בחמין שניים עכ"ל:

סעיף קטן לה
ומ"ש רבי' ויכול ללבן חצי הכלי ואח"כ חצי השני כ"כ הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן לו
כתב הרשב"א כל כלי מתכות שחם מקצתו חם כולו לפיכך אפי' אם לא נשתמש בו איסור אלא במקצתו נאסר כולו וכו' בת"ה והר"ן כתב בפרק כ"ש אהא דאמרי' גבי סכיני דפסחא מעייל קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא והדר מעייל לקתייהו ברותחין דמהא שמעינן שכלי מתכות שמשתמשין במקצתו כל שמכשירין מקצתו דיו כי היכי דאמרי' פרזלייהו בנורא ואחרים אומרים כיון דחם מקצתו חם כולו צריך שיכשיר את כולו והכא אהגעלה דלבסוף דעביד להו ולקתייהו סמכינן וגרסי' הכי מעייל להו ולקתייהו בויו"ו ולא נהירא דא"ה פרזלייהו בנורא לא מהני ולא מידי ע"כ אבל הרשב"א בת"ה גורס מגעיל להו ולקתייהו בויו"ו ומפני כך כתב שאף ע"פ שלא נשתמש איסור אלא במקצתו צריך להכשיר את כולו ומדברי הרא"ש בשילהי ע"ז שכתבתי בס"ס זה נראה שהוא סובר כדברי הרשב"א שכתב שיספיק אם ילבן חודו של סכין לפי שרגילין הנכרים להשתמש בו באור אע"ג דחם מקצתו חם כולו ונתפשט האיסור בכולו מ"מ כיון שאין הישראל משתמש בסכין ע"י האור סגי בהכי עכ"ל הרי שלא התיר בליבון במקום שנשתמש בו על ידי האור בלבד אלא מפני שאין הישראל משתמש בסכין ע"י האור דלהשתמש בו ע"י האור אסור משום דחם מקצתו חם כולו אמרי' לאסור אבל לא לענין הכשר.

סעיף קטן לז
ולענין הלכה כיון דהרא"ש והרשב"א מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן :

סעיף קטן לח
מחבת שמטגנין בה כתב אבי העזרי בשם אביו רבי' יואל שצריכה ליבון וכו' כבר נתבאר בטור א"ח סי' תנ"א דנהיג עלמא בפסח כאבי העזרי ומיהו במחבת של איסור יש להחמיר כדברי ה"ר יואל וכדעת הרשב"א בת"ה להצריכה ליבון:

סעיף קטן לט
סכינים ישנים הנקחים מן הנכרים בין גדולים בין קטנים אם בא להשתמש בהם בצונן נועצה י' פעמים וכו' בסוף ע"ז (דף עה.) תנן הסכין שפה והיא טהורה ובגמרא (עו:) א"ר עוקבא בר חמא ונועצה בקרקע י' פעמים א"ר הונא בריה דרב יהושע ובקרקע שאינה עבודה. והרי"ף והרא"ש גורסים בקרקע קשה וכ"נ שהיו גורסין הרמב"ם והרשב"א ז"ל

אמר רב כהנא בסכין יפה שאין בה גומות תנ"ה סכין יפה שאין בה גומות נועצה י' פעמים בקרקע אמר רב הונא בריה דרב יהושע ולאכול בה צונן ופירש"י ונועצה אע"פ ששפה וכתב הרא"ש ולא נראה דלמה לא פירש המשנה כל דין הכשרות ועוד דעובדא דשבור מלכא תקשה דאיהו לא עבד אלא נעיצה אלא ודאי או הא או הא בעי וכ"נ שהוא דעת הר"ן וכ"פ הרשב"א בת"ה וכ"נ מדברי הרמב"ם בפי"ז מהמ"א והכי נקטי' ואע"ג דרב עוקבא אמר נועצה י' פעמים כתב הרא"ש דלאו דוקא עשרה דהא בירושלמי קאמר ג' פעמים וכ"כ הר"ן בשם התוס' אבל בתוס' שלנו כתוב דמדקאמר לקמן דצה עשר פעמים בקרקע משמע דדוקא קאמר ויש להחמיר עכ"ל. והרמב"ם והרשב"א כתבו סתם נועצה עשרה פעמים בקרקע כלישנא דגמרא דידן נראה דמשמע להו דדוקא קאמר וכיון דשניהם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: וכתבו התוס' אומר מורי דהא דקאמר הכא נועצה עשר פעמים בקרקע היינו דוקא בקרקע קשה שהיא מעברת את השומן ושפה אבל לא רכה שאינה מעברת את השומן וגם לא קרקע קשה יותר מדאי ודוקא נקט קרקע ולא אבן ולא אפר ולא קרקע רכה עכ"ל ושפה פירש"י לוטשה באבן של נפחים ואף ע"פ שבגמרא כתב וי"א משפשפה בבגד צמר שאינו חלק ומעביר שמנוניתה נ"ל דהיינו לדידיה דמצריך שיפה ונעיצה אבל למאן דסגי ליה בחד מינייהו משמע ודאי דלא סגי ליה בשפשוף בבגד אלא שפשוף דמשחזת דוקא בעיא וכ"כ הרמב"ם משחיזה בריחים שלה והרשב"א כתב כלשון הזה אם בא לשופה במשחזת של נפחים מעבירה על גבה היטב עד שמשיר קליפתו ומשמע מדברי הפוסקים והמפרשים דשיפה דמתניתין לחתוך בה צונן היא וכן מבואר בדברי הרשב"א אבל הרמב"ם כתב בפי"ז דשיפה מהניא אפילו לחתוך בה רותח ונ"ל שטעמו משום דמתני' קתני שיפה ולא קתני נעיצה ואמאי אלא ודאי משום דמתני' לא קתני אלא הכשר גמור לחתוך בו רותח דומיא דאינך דמיתנו בהדה ובגמרא אתו לפרושי הכשירו לחתוך בו בצונן וכך נראה מדברי הר"ן לדעת הרמב"ם וכתב שיש לזה הוכחה מן הירושלמי ואע"פ שמתוך דבריו בפירוש המשנה נראה שהוא מפרש שפה דמתני' נעיצה בקרקע כשחיבר החיבור לא נראה בעיניו הפי' ההוא ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם כיון דירושלמי מסייע ליה:

סעיף קטן מ

ומה שכתב רבינו בשם הרשב"א דאפילו לחתוך בה דבר חריף כמו צנון סגי בהכי זה לשונו בתורת הבית הסכינים בין גדולים בין קטנים אם בא לחתוך בה צונן ואפילו הדברים החריפים כאתרוג וצנון וכיוצא בהן נועצה עשר פעמים בקרקע קשה והוא שתהיה הסכין יפה שאין בו גומות ואם בא לשופה במשחזת של נפחים מעבירה על גבה

היטב עד שמשיר קליפתה ומותר לחתוך צונן אפילו חריף כמו שאמרנו עכ"ל ונראה שלמד כן מדאמרי' בגמ' בעובדא דשבור מלכא דצה י' זימני בארעיה למיפסק בה אתרוגא ומשמע דאתרוג חריף הוא כצנון ואפ"ה שרי בנעיצה ומשמע ליה דה"ה לשיפה דנעיצה ושיפה שוים הם:

סעיף קטן מא

בא להשתמש בו רותח מגעיל כ"כ רש"י בשילהי ע"ז (עו:) מדאמרי' בפרק כ"ש גבי סכיני דפסחא והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון פירש"י אידי ואידי קתייהו ופרזלייהו והתוס' כתבו אבל קשה דבפ"ק דחולין קאמר גבי סכין של נכרי מלבנה באור וכן בתוספתא תניא הסכינין והשפודין והאסכלין מלבנן באור לכך נראה דלחתוך בה רותח צריכה ליבון והא דפרק כל שעה דמשמע דסגי ברותחין היינו לפי שבלע היתירא אבל בסכינים של נכרים דבלעו איסורא בעו ליבון ואומר ר"ת דהא דקי"ל דסכין בעי ליבון היכא דאיסורא בלע היינו דוקא באיסור דסכין גדולה שדרך לצלות בה בשר אבל סכינים קטנים שאין דרך לצלות בהם בשר ודאי סגי להו בהגעלה אף בשל נכרי דאמרינן בירושלמי הדא דתימא בסכין קטנה אבל בגדולה בעי ליבון וריב"ם מצריך ליבון אף בסכינים קטנים לפי שפעמים דרך להפוך בהם בשר על גבי גחלים ור"ת אומר דזה אינו קרוי תשמישו על ידי האור כיון דאין תשמישו קבוע על ידי האור ויש לדחות ראיית ר"ת מן הירושלמי דקאי אהא דקאמר הסכין שפה והיא טהורה וה"פ הדא דתימא בסכין קטן שאין רגילות להיות בה גומות וסגי בנעיצת קרקע אבל סכין גדול שדרך להיות בה גומות צריכה ליבון דנעיצה בקרקע אינו מועיל לשפשף ולהעביר הנדבק בגומות הילכך אפי' לחתוך בה צונן צריכה ליבון ולא סגי בהגעלה אפי' לצונן משום דלא מהניא הגעלה אלא לפלוט האיסור הבלוע בתוך הסכין אבל לא מהניא להעביר איסור הנדבק והשפשוף בקרקע מהני להעביר איסור הנדבק וכיון שיש גומות אין תקנה להעביר איסור הנדבק רק ע"י ליבון ומ"מ נדחית ראיית ר"ת מן הירושלמי דלא מיירי כלל בתשמישו ע"י האור ורבינו ברוך מיישב הראייה והרא"ש הביא ראיית ר"ת מהירושלמי וכתב דל"נ ודחה אותה כמו שדחו התוספות והביא גם כן דברי ריב"ם שמצריך ליבון אף לסכינים קטנים לפי שדרך הנכרים לתקן בהם הפתילה בפי הנר של חלב בשעה שדולק והופכים בהם בשר על גבי גחלים והביא ג"כ מה שהשיב ר"ת כיון דאין תשמישו לכך לא חיישינן דילמא מתרמי ועביד הכי ואפ"ה אי אתרמי ועביד הכי כל כמה דאין ישראל משתמש בה ע"י האור סגי לה בהגעלה ברותחין דכל מה שסופו לפלוט ברותחין פולט בהגעלה ראשונה וכתב עליו ול"נ כיון דתשמישו על ידי האור אין יוצא מידי דופנו בהגעלה

בלא ליבון ופולט תמיד בכל הגעלותיו מידי דהוה אכלי חרס דלא סגי ליה בהגעלה ולא אמרינן כל מה דעתיד לפלוט פולט בהגעלה ראשונה אלא אינו יוצא מידי דופנו ופולט תמיד מעט מעט ואין לחלק ולומר ממה שבלע על ידי האור לא יפלוט לעולם אלא באור דהא אמרינן השפוד והאסכלא של קדשים מגעילן ברותחין אלמא בליעה ע"י האור נפלטת ע"י רותחין ויראה שיספיק אם ילבין חודו של סכין לפי שרגילין הנכרים להשתמש בו באור אע"ג דחם מקצתו חם כולו ונתפשט האיסור בכולו מ"מ כיון שאין הישראל משתמש בסכין ע"י האור סגי בהכי עכ"ל. נראה מדברי התוס' והרא"ש דההיא דפרק כל שעה דמכשיר ברותחין בסכין שאין בו גומות וההיא דפ"ק דחולין ותוספתא דמצרכי ליבון בסכינים שיש בהם גומות והיינו מאי דמפליג בירושלמי בין גדולה לקטנה דסתם גדולה יש בה גומות וסתם קטנה אין בה גומות אלא שריב"ם סובר דאף ע"פ שאין בה גומות בעי ליבון מפני שהנכרי מתקן בו הנר והופך בו בשר ע"ג גחלים ומיהו כבר כתב הרא"ש דבליבון חודו סגי נמצא דסכין שיש בו גומות כולו צריך ליבון ואם אין בו גומות מלבן חודו ומגעיל שאר הקתא ופרזלא והר"ן כתב בפ' כ"ש שדעת הראב"ד דדוקא סכיני דפיסחא הוא דסגי ברותחין משום דהיתרא בלע אבל בשאר איסורין הסכינין צריכין ליבון שפעמים צולין בהם אבל רש"י בפסקי הלכותיו כתב שבכל האיסורים אין הסכין צריך אלא הגעלה אע"ג דאיסורא בלע וכתב (וכ"ת) אי מההיא דפרק כ"ש לא איריא דהתם היתרא בלע כתב רמב"ן דליתא דלא אמרו היתרא בלע אלא בקדשים שבשעת בליעת הכלים לא היה שם איסור עליו שעדיין לא נקרא נותר אבל חמץ כיון שהיה שמו עליו קודם שנבלע איסורא בלע וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שלא לחלק בין חמץ לשאר איסורין ומסקנא דברותחין ובכלי ראשון בין לענין חמץ בין לשאר איסורין שאע"פ שהסכין משתמש בו ע"י האור כמו שכתבנו למעלה אנן בכל כלי בתר רוב תשמישה אזלינן שהרי צלוחיות וכוסות וקיתוניות ששנינו בהן מדיחן א"א שלעתים רחוקות לא ישתמש בהן בחמין ואפ"ה סגי להו בהדחה אף הסכין ג"כ אע"פ שלפעמים שמשו בו ע"י האור אין רוב תשמישו בכך ומ"ה סגי להו ברותחין ומיהו כלי ראשון בעינן דזימנין דמעייל להו בדודא דבישרא וה"ל כעין כפא וכ"כ בה"ג ואע"פ שבענין זה אינו עיקר תשמישו כיון שפעמים משתמש בו ע"י האור ממש ולפי אותו תשמיש צריך ליבון ופעמים שהוא משתמש בו בכלי ראשון וכמו שכתבתי ולפי אותו תשמיש צריך הגעלה אע"פ שהרבה פעמים הוא משתמש בו בכלי שני הטילו חכמים הכשר בינוני שהוא צריך לתשמיש אמצעי דהיינו ברותחין ובכלי ראשון א"נ משום דאגב דוחקא דסכינא בלע טפי החמירו עליו שלא להתירו בכלי שני והצריכו כלי ראשון עכ"ל ודעת

הרמב"ם כדעת הראב"ד שבפ"ה מהלכות חמץ ומצה כתב הסכינים מרתיח את הנצב ואת הלהב בכלי ראשון ובפי"ז מהמ"א כתב הלוקח סכין מן הנכרי מלבנה באש או משחיזה בריחים שלה ואם היתה סכיו יפה שאין בה פגימות די לו אם נעצה בקרקע קשה עשר פעמים ואוכל בה צונן ואם היו בה פגימות או שהיתה יפה ורצה לאכול בה חמין או לשחוט בה מלבנה או משחיזה כולה עכ"ל והרשב"א כתב בת"ה בא לחתוך בה רותח יש מגדולי המורים שהורו שצריכה ליבון ויש מי שאומרים שהסכינים הגדולים צריכין ליבון פעמים שצולין בהם בשר ע"ג האש כשפוד אבל הקטנים מגעילן ודיו בד"א בסכינין של נכרי' אבל בסכין שמכשירין בפסח מגעילן ודיו ואפילו הגדולים שבהם ויש מי שהורה להקל בכולן להגעילן בכלי ראשון ודיו וכן נהגו עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה סי' תקע"ה דבר פשוט הוא דלא מהני יישון אלא בכלי היין: ב"ה כתוב בא"ח כשם שמכשירים הכלים משום בליעת איסור כך מכשירים אותם בהגעלה או בליבון מחמת דבר מיאוס כגון מי רגלים או דבר אחר מאוס דכתיב אל תשקצו את נפשותיכם וכן נהגו כל ישראל ואין להקל על המנהג עכ"ל ואני אומר שהמנהג זה אין לו עיקר וגם לא פשוט בינינו אלא משפשפו ביותר ודיו.

סימן קכב

סעיף קטן א

כל נותן טעם לפגם מותר הכי אסיקנא בפרק בתרא דע"ז (סח:):

סעיף קטן ב

וכל קדרה שאינה בת יומא חשובה טעם לפגם ומיהו חכמים אסרו לבשל בה לכתחלה גזירה אטו בת יומא בסוף מסכת ע"ז (דף עו.):

סעיף קטן ג

ומ"ש ואין חילוק בין אם היתה בלועה מאיסור נבלה ובין אם היא בלועה מחלב ובא לבשל בה בשר או איפכא כ"כ הרשב"א בת"ה כלומר דאע"פ דהיתר בלע לא אמרי' כיון שנפגם שרי והביא ראיה מדאמרי' (פסחים ל.) קדרות בפסח ישברו או משהי להו עד לבתר פיסחא ופשוט הוא: ב"ה. אם חממו מים בקדרה תוך מע"ל עיין בסי' ק"ג וסי' קכ"א:

סעיף קטן ד

והא דחשוב פגום בשהיית יום א' דוקא שהקדרה הדיחה יפה וסר ממנה כל שמנונית איסור הדבוק בה וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה הקצר ובת"ה הארוך ביאר הדבר יפה שכתב גרסי' בפ' בתרא דע"ז על הלוקח כלי תשמיש מן העו"ג כולן שנשתמש בהן עד שלא הטביל ועד שלא הגעיל ועד שלא ליבן תני חדא אסור ותני חדא מותר ל"ק הא כמ"ד נטל"פ אסור והא כמ"ד מותר ואנן קי"ל כמ"ד מותר י"מ דהא דתניא כלים שנשתמש בהם עד שלא הטביל טבילה היינו הדחה והיינו דלמ"ד נ"ט לפגם אסור דאי טבילה

ממש קאמר ובכלים שלא נשתמש בהם ליכא נ"ט כלל אלא טבילה זו היינו הדחה כלומר שאם נשתמ קודם שהדיח מותר דנ"ט לפגם הוא ולפי דבריהם אפילו באיסור המודבק על פי הכלי אם אינו בן יומו אומרים בו נ"ט לפגם כחו שאמרנו באיסור הבלוע בדופני הכלי. אבל הראב"ד ורבותינו בעלי התוס' סוברים שלא אמרו בשאינו ב"י נותן טעם לפגם אלא באיסור הבלוע אבל מה שהוא בעין על פי הכלי הרי היא כחתיכת איסור שלא נפגם ופירש הראב"ד עד שלא הטביל טבילה ממש ולא מדוקא נקט ליה ומסתברא ודאי כדבריהם שאם נשתמש בהם עד שלא הדיח לכ"ע אסור כדמוכח שמעתא דצנון וליפתן וסילקא שחתכו בסכין דטעמא משום שמנונית הקרוש ע"פ הסכין אלא שק"ל קצת הא דאמרינן בפרק אין מעמידין קורט של חלתית מ"ט אמר רבא משום דמפסקו להו בסכינא דארמאי ואע"ג דאמר מר נטל"פ מותר הכא אסור דחורפא דחלתיתא מהניא ליה אלמא אפי' בסתם סכינים ששמנוניתם קרוש על פניהם שייך נ"ט לפגם ותירץ לי מורי ה"ר יונה ז"ל דהתם בקורט של חלתית הנמכר בחנות וחנוני מקנח הוא את כליו עכ"ל. והרמב"ם כתב בפי"ז מהמ"א וכולן שנשתמש בהם עד שלא הרתיח או עד שלא הדיח ועד שלא הלבין ועד שלא הטביל מותר שכל השומן שבהם נטל"פ הוא כמו שביארנו כתב הר"ן בסוף ע"ז שדעתו של הרמב"ם כדעת האומרים דשלא הטביל דקתני היינו שלא הדיח שאף על פי שלא הדיח שרי לפי שטיחת האיסור שעל פי הכלי נפגמת מיום לחבירו כבלע שבתוכו ואינה כאיסורו עצמו:

סעיף קטן ה

כתב הרשב"א איסור מועט שנבלע בכלי אם דרכו של אותו כלי שלא להשתמש בו היתר מועט וכו' כן כתב בת"ה הקצר וכ"כ הריב"ש סימן שמ"ט בתשובה בשם הראב"ד:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ואין נראה להתיר מקל וחומר דאפילו קדרה שאינה בת יומא שהיא מותרת וכו' אין כאן קושיא כלל דלא דמי להדדי דע"כ לא שרי הרשב"א אלא לפי שאינו מצוי להשתמש באותו כלי בדבר מועט וכל דבר שאינו מצוי אין חוששין לו ומה ענין זה לקדרה בת יומא ושאינה בת יומא שאדם עשוי לבשל בזו ובזו ומ"מ צריך לבאר מהיכן למד הרשב"א דין זה והוא מבואר בת"ה הארוך וז"ל כבר ביארנו למעלה שאין מבטלין איסור לכתחלה מיהו אם נבלע איסור מועט לתוך כלי מותר אם דרכו של אותו כלי להשתמש בו בשפע היתר מותר להשתמש בו לכתחלה כיון שהאיסור מועט ואי אפשר לבא לידי נתינת טעם דתניא פרק אין מעמידין (עבודה זרה לג:) קנקנים של נכרים חדשים מותרים ישנים או מזופפים אסורים כיצד נכרי נותן לתוכו יין ישראל נותן לתוכו מים נכרי נותן לתוכו יין ישראל נותן לתוכו ציר או מורייס ואינו חושש כלומר ישראל

נותן לתוכו מים ושותה אותם ואיבעיא להו התם מהו לתת לתוכן שכר ואסיקנא דשרי דגרסינן התם רבינא שרא לרב חייא בר רב יצחק למירמא ביה שכרא אזיל רמא בהו חמרא ואפילו הכי לא חש למילתא אמר אקראי בעלמא הוא וטעמא דהא מילתא דיין הבלוע בכלי דבר מועט הוא דכל שמשתמשין בו בצונן אין בולעו אלא מועט וכיון שכן וכלי זה שמשתמשין היתר בשפע אי אפשר לבא לידי נותן טעם ולפיכך אפילו לכתחלה מותר ולפיכך איסור משהו שנבלעו בקדרה או בתוך הקנקנים וכיוצא בזה מותר להשתמש בו לכתחלה ואפילו בבן יומו לפי שאי אפשר לבא לידי נ"ט אבל אם נבלע בכלי שדרכו להשתמש לעתים בדבר מועט כקערה וכיוצא בה אסור להשתמש אפילו בשפע גזירה שמא ישתמש בה בדבר מועט ויבא בו לידי נ"ט עכ"ל: ב"ה. כתוב בא"ח יש מתירין לבשל בקדרות ישראלים האוכלים גבינות הנכרים שהם מקונחות יפה ויש אוסרים ונראים דבריהם עכ"ל:

סעיף קטן ז

סתם כלי נכרים הם בחזקת שאינן בני יומן דבר זה מוסכם מהפוסקים זולת הרמב"ם ולמדו כן מדאמרינן בסוף ע"ז (עה:) דלמ"ד נ"ט לפגם מותר אם נשתמש בכלי נכרים עד שלא הגעיל ולא ליבן מותר משמע דבכלים שאינן ב"י מחזקינן להו ועוד מדתניא בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לח:) כוספן של נכרים שהוחמו חמין ביורה גדולה אסור ואקשי' והא תניא אחד יורה גדולה ואחד יורה קטנה מותר ופרקינן לא קשיא הא כמ"ד נ"ט לפגם מותר והא כמ"ד נ"ט לפגם אסור אלמא סתם כליהם נ"ט לפגם והיינו משום דבחזקת שאינן בני יומן מחזקינן להו וכן ממישחא שליקא דארמאי דשרי התם ומטעם זה התירו שמן של נכרים דלא חשו לזליפת הכלים מפני שהוא נותן טעם לפגם כלומר דסתם כליהם אינן בני יומן ועוד דבכמה דוכתי משמע דפת של נכרים אין בה משום גיעוליהם וכמ"ש הר"ן בפא"מ וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי בפא"מ דטעמא דמילתא מפני שהוא ס"ס ספק נשתמשו בו היום או אתמול ואם תמצא לומר נשתמשו בו היום שמא נשתמשו בו בדבר שהוא פוגם בעין או דבר שאין נ"ט וכתבו רבינו בסמוך וכתב הר"ן דיש דוחקים לומר דחיישינן לבני יומן אלא שאלו כולם נפגמים הם אפילו בבני יומן אבל בדברים אחרים חיישינן ואין זה מחוור שכיון שהוזכרו בגמרא הרבה פת ושמן קפריסין וקפלוטאות וחמץ וכוספן ואהיני דוחק הוא לומר שכל אלו נפגמין בבני יומן ושנחוש לכל הדברים שלא הוזכרו בגמרא אלא ודאי לכלי בני יומן לא חיישינן וא"ת והא אמרי' בפ"ק דחולין (ח:) השוחט בסכין של נכרי רב אמר קולף ושמואל אמר מדיח אלמא חיישינן לבן יומו שאם לא מפני כך הו"ל נטל"פ ומותר יש מי שתירץ

שכיון שהסכין תשמישו תדיר חיישינן לבן יומו והרמב"ן הקשה מדאמרינן (ע"ז לט:) בקורט של חלתית דאסור משום דמפסיק בסכינא דארמאי ואע"ג דאמר נטל"פ מותר אגב חורפא דחלתית מחליא ליה והוה ליה נ"ט לשבח אלמא בסכין נמי לא חיישינן לב"י דאי חיישינן בלא חורפא דחלתיתא הוה ליה נ"ט לשבח ותירץ שאיפשר שחלתית אי לאו משום חורפא דיליה נפגם אפילו בב"י אלא חורפא דיליה מחליא ליה ומהדר ליה טעמיה לשבח ואינו מחוור לי ולפיכך נראין הדברים דסכין נמי סתמו אינו ב"י וכי אמרינן השוחט בסכין של נכרי קולף או מדיח לדידן דקי"ל נותן טעם לפגם מותר ליתא אלא בסכין בן יומו דוקא עכ"ל וכך הם דברי הרא"ש שכתב שם והא דאמרינן בפ"ק דחולין השוחט בסכין של נכרי קולף או מדיח התם מיירי בידוע שהוא בן יומו אי נמי בשוחט לכתחלה ע"מ להדיח או לקלוף דדוקא בדיעבד התירו נותן טעם לפגם עכ"ל:

ב"ה וכתב ר"י בשם הרשב"א שלא אמרו נותן טעם לפגם מותר אלא בדברים שדרכן להדיחן ולהסיר שומנן אבל בסכין שאין דרך להדיחו משומנו והשומן הוא בעין לא אמרינן בזה נותן טעם לפגם מותר וסכין של חנוני דרכו לקנחו אבל הרא"ש לא חילק בין סכין לשאר כלים דסכין נמי אם אינו בן יומו נותן טעם לפגם הוא ואסור לחתוך בסכין של נכרי לכתחילה על דעת לקלוף או להדיח אח"כ שמא ישכח ולא יקלוף ולא ידיח עכ"ל כתב ר"י בני"א ח"ג דכל האיסורים מותר שלא כדרך הנאתן אפילו שלא במקום סכנה: ומדברי הרמב"ם נראה שהוא סובר שסתם כלי נכרים הן ב"י שכתב בפ"ג מהמ"א החמאה שבשלו אותה נכרים אסורה משום גיעולי נכרי' כמו שיתבאר ואילו לדברי האומרים סתם כליהם של נכרי' אינן ב"י לית בה משום גיעולי נכרים ועוד שכתב בפי"ז דמישחא שליקא ודבש אין בהם משום גיעולי נכרים מפני שהבשר פוגמן ומסריחן וזהו פירוש למה שאמרו בגמרא (לח:) אי משום גיעולי נכרים נטל"פ הוא ומותר ואם היה סובר דסתם כליהם של נכרי' אינם בני יומן הו"ל למימר דמההיא טעמא הוו נ"ט לפגם ולפי זה מ"ש שם בסמוך כוספן של נכרי' שהוחמו מותר מפני שנ"ט לפגם הוא לא משום דסתם כליהם של נכרי' אינם ב"י קאמר אלא מפני שהבשר פוגם את הכוספן ומסריחו וכדרך שכתב בשמן ודבש ועוד שכתב שם פולים ואפונים ועדשים וכיוצא בהם ששולקים אותם הנכרי' ומוכרין אותם אסורים משום גיעולי נכרי' בכ"מ שמא יבשלו אותם עם הבשר או בקדרה שבשלו בה בשר וכן הסופגנין שקולין אותם הנכרים בשומן אסורים אף משום גיעולי נכרים הרי בהדיא שהוא חושש לסתם כלי נכרי' משום גיעול ולפי זה מ"ש שם גבי לוקח כלים מן הנכרים וכולן שנשתמש בהם עד שלא הרתיח ועד שלא הדיח ועד שלא הלבין מותר שכל השומן שבהם נ"ט לפגם הוא כמו שביארנו צ"ל דבששיהן עד שאינן בני יומן מיירי וכן צ"ל על כרחך לדעת האומרים

דסתם כלים של נכרים חיישינן להו לבני יומן דהא דתניא בסוף ע"ז וכולן שנשתמש בהם עד שלא יגעיל ועד שלא ילבין מותר דבששיהן מיירי הא לאו הכי אסור ודייק קצת לישנא דהרמב"ם דלכך נתכוון ממה שכתב שכלי השומן שבהם נ"ט לפגם הוא כמו שביארנו והוא לא כתב לא לפניו ולא לאחריו לסתם כלים של נכרים אינם ב"י ואם כן צריך לומר דכמו שביארנו לא קאי אלא למה שכתב שלא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא הואיל ועדיין לא נפגם השומן ומד"ס לא יבשל בה לעולם לפיכך אין לוקחין כלי חרס ישנים מן הנכרים וכולי ואם לקח ובישל מיום שני והלאה התבשיל מותר והיינו בודאי כשהוא יודע שאינה בת יומא כנ"ל. אבל מצאתי שכתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן רמ"ו שטעמו של הרמב"ם בכוספן של נכרים הוא משום דסתם כליהם של נכרים אינן ב"י ויש הוכחה לדברי הרשב"א בלשונו של הרמב"ם שכתב שמן של נכרים מותר ואפילו נתבשל ואינו נאסר משום גיעולי נכרים מפני שהבשר פוגם את השמן ומסריחו וכן דבש נכרי שנתבשל הותר מטעם זה כוספן של נכרים שהוחמו מותר מפני שנטל"פ הוא ע"כ ואם לא היה סובר דסתם כלי נכרים אינן ב"י הול"ל וכן כוספן של נכרים שהוחמו מותר מטעם זה כמו שכתב בדבש מדלא כתב כן משמע דכוספן אין הבשר פוגמו ואפ"ה שרי דסתם כלים אינן ב"י וה"ל נ"ט לפגם ובשמן ודבש לא איצטריך להאי טעמא דטעמא דעדיף מיניה נקט דאפילו אם היה בן יומו ממש מותר להההוא טעמא ולפי זה אתי ההיא דכולן שנשתמש בהם עד שלא הרתיח ועד שלא הלבין כפשטא ולא נצטרך להעמידה בששיהן ולפי זה יש ליישב שמה שכתב גבי פולים ואפונים ועדשים עיקר הטעם הוא שמא יבשל אותם עם הבשר ומ"ש או בקדרה של בשר כדי נסבה אי נמי דמשום דמינים אלו אינם ראויים לאכול אלא עם שומן ולכן אנו חוששין בהם שמא בשל אותם בקדרה שבשלו בו בשר תיכף אחר בישול הבשר כדי שתפלוט בהם משומן שבה וכן הסופגנין אנו חוששין שמא קלו אותם בשומן של נבלה אבל ההיא דחמאה שבשלו אותה נכרי אסורה משום גיעולי נכרים איני יודע ליישבה לפי דרך זה דדוחק לומר דחייש שמא יערב בה שומן ויבשלם יחד דאין זה במשמע דבריו ועוד שכתב כמו שיתבאר ולא אשכחן ליה חששא זו ולכן נראה שדעתו כמו שכתבתי תחלה דסתם כלים של נכרים הם ב"י. מ"מ לענין הלכה נקטינן כדברי כלל הפוסקים שסוברים דסתם כלי נכרים אינן ב"י וכן המנהג:

סעיף קטן ח

וכתב הרשב"א אף ע"פ כן אסור לומר לנכרי בשל לי ירקות בקדרתך וכו' בת"ה ותחלת דבריו הם כלשון הזה כבר ביארנו שסתם כליהם של נכרים אינם בת יומא וכן ביארנו

שכל כלי שאינו בת יומא נטל"פ הוא וכל נטל"פ מותר וכן ביארנו שאפי' כן אסור לבשל בהם לכתחילה ולפיכך יראה לי שאסור לומר לנכרי בשל לי ירקות אלו בקדרתך וכן לא יאמר לו עשה לי מרקחת או פת וכו' והביא בת"ה הארוך ראיה לאסור מדאמרינן בריש חולין (ו.) גבי הנותן לשכינתו עיסה לאפות וכו' שאני התם כיון דקאמר לה עשי משליכי כמאן דעריב בידים דמי והא התם דתערובת דמאי היתר גמור הוא כדאיתא התם ואפ"ה כדאמר לה עשי משליכי אסור וחושש משום מעשר וה"נ אף ע"פ שלא אסרו פליטת כלי שאינו ב"י בדיעבד כיון דלכתחלה אסור כל שאמר לנכרי עשה לי כמאן דמבשל ומבטל האיסור לכתחלה דמי ואסור אפי' בדיעבד למי שעשה כן ולמי שעשה בשבילו ואיפשר לומר שע"י הפלטר או על ידי הרקחין מותר דכיון שהם אומנים והכל לוקחין מהם כלים הם מיחדים לאומנותם כדי שלא יפגמו זליפת כליהם ואולי על זה סמכו בדורות האלו לנהוג היתר בדבר הזה ואף ע"פ שלא נראה לי מעיקר הגמ' שהרי חלתית של נכרים אסור משום דמחתכי לה בסכינא דארמאי ושמנן לשמואל משום זליפתן של נכרים אסרוהו ולא חילקו בין לקחו מן הסיטון לנקח מבעל הבית ונקח מחנוני ע"כ ודברי הרשב"א אלו כתבם הר"ן בריש חולין:

סעיף קטן ט

כתב הרשב"א כלי שנאסר בבליעת איסור ונתערב באחרים ואינו ניכר בטל ברוב וכו' בת"ה הקצר וביאר בת"ה הארוך שלמד כן מדאמרינן בשילהי ע"ז (ע"ג:) כל איסורין שבתורה בין במינם בין שלא במינם בנ"ט חוץ מטבל וי"נ דבמינם במשהו ואקשינן נובל מ"ט ופרקינן משום דכהיתרו כך איסורו ומאי מקשה טבל מ"ט הא טעמו מפורש משום דהוי דבר שיש לו מתירין ותירץ ר"ת דההיא בשאין לו טבל אחר להתירו ולא אמרו בפ' הנודר מן הירק (נדרים נח.) דטבל דבר שיש לו מתירין הוא אלא כשיש לו פרנסה אחרת להפריש עליו שאם אתה מזקיקו לקנות ממקום אחר הרי הוא נפסד כדי להתירו ולא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא כשהוא יכול להתירו בלא שום הפסד ממון ממקום אחר ותדע מדגרסינן בפ' הזהב (בבא מציעא נב:) אמר חזקיה מעשר שני שאין בו שוה פרוטה אומר הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות וכו' ואקשינן עליה הבכורים והתרומה חייבין עליהם מיתה וחומש וכו' ואם איתא לדחזקיה ליחלליה על מעות הראשונות ואוקימנא דלית ליה דלא פריק על מעות הראשונות ואם איתא ילך ויביא ויקח ויחלל זה על מעות ויפרוק על מעות הראשונות אלא שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא בדבר שיכול להתירו כדרכו בלא הפסד אחר ועוד שמעינן לה מהא דתנן במס' חלה זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף וכו' אם יש לו פרנסה ממקום אחר וכו' ואם לאו

מוציא תרומה ותרומת מעשר לכל וכו' אלמא טבל דשיל"מ הוא אפילו אין לו פרנסה ממקום אחר ואפי' לא פריק אמעות הראשונות שהרי יכול לתקנו שיטול מיניה וביה ומוציא תרומה על הכל אלא שתירץ הרמב"ן דלא מיקרי דבר שיל"מ בשצריך להפריש על הכל ומפסיד בהיתרו דבר מרובה שצריך להפריש מן ההיתר כדי להכשיר האיסור ולא הצריכו להפסיד לדפריש עליו יותר מדינו אלא כשיש בו בנ"ט כההיא דזיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף דהתם כיון שיש בנ"ט טעמא לא בטיל וה"ה כמפריש מן החיוב על החיוב אבל כשהוא במשהו אם יפריש על הכל נמצא כמפריש מן הפטור לפי שאין החיוב ניכר שכבר בטיל טעמו וממשו בהכי והילכך אף כלי שנתערב באחרים אם אתה מצריכו להגעיל או ללבן את כולם נמצא מפסיד על הכשרן ולא מיקרי דבר שיש לו מתירין כל שצריך להפסיד על הכשרן ואין הכשרן בא כדרכו בלא הפסד אחר והרי הוא כיבש ביבש וכל שנתערב אחד בין שנים בטל ומשתמש בהם אפי' לכתחלה עכ"ל וכבר כתבו התוס' בשילהי ע"ז דברים אלו שכתב ר"ת:

כתב המרדכי בפרק אין מעמידין י"א דכלי חרס לא שייך ביה נ"ט לפגם וראיה מאבות דרבי נתן דקאמר (פ"ח מ"א) ג' מדות בכלי חרס אין מבאיש מה שבתוכו ול"נ דהא סתם קדרות שבתלמוד של כלי חרס הם ואפ"ה נ"ט לפגם מותר אלא ה"פ אינו מבאיש מאכל שנשתהא בו משא"כ בכלי מתכות שהמאכל השוהה בתוכו נעשה מר אבל הנבלע בדפנות גם בכלי חרס נ"ט לפגם כשאינו ב"י: כתב עוד שם דטעמא דסתם כלים של נכרים אינן ב"י משום דהוי ס"ס ולפ"ז כשמוליכין הסכינים להשחיז בבית האומן ומחזירן לבו ביום ליכא האי טעמא דספק ספיקא משום דבו ביום החזירן א"כ אם נשתמשו בהם היינו בו ביום בודאי וליכא למימר ספק משום דלא נשתמש בו כלל דודאי רגיל להשתמש בו כיון שאין ישראל עומד ע"ג הלכך צריך הגעלה וכן אומר ר"ת דצריך שילך הישראל להשחזה והיה מחמיר בהן יותר מבכלי הנכרים עצמם ודוקא כשהניחן חצי יום בבית הנכרי או יותר אבל לפי שעה לא מיהו אותם הסכינים שמוליכין העבדים נכרים שבבית ישראל אנה ואנה אותם יש להתיר מטעם ס"ס כסתם כלי נכרים ומ"מ נכון להחמיר וכן יש ליזהר שלא להניח קדרות וקערות בבית הנכרי ואפי' מקצת היום וכשישראל נותן לנכרי תבשיל בקדרה או בקערה להוליכה בביתו של נכרי יזהירנו הישראל שלא ידיח הקערה אך יש להניח בה קצת משיור תבשיל וכן שיביאנו בו ביום ע"כ. וכתב עוד שאם שכח יורה בבית הנכרי עד למחרתו העמידנו על חזקתו ואימור לא נשתמש בה איסור ועוד דאפי' נשתמש ה"ל פגומה שאינה ב"י ע"כ ומכלל תחלת דבריו הראשונים יש ללמוד כן שלא החמיר אלא משום דהחזירן בו ביום דליכא אלא

חד ספק אבל אם החזירן למחר דאיכא תרי ספיקי ודאי שרו דלא עדיפי מכלי הנכרים כתב הרא"ש כלל י"ט סימן כ"ב מאני דקוניא ששהו בבית הנכרי אם ניכר בו המאכל ששלח הישראל בתוכו מותר ואם לאו אסור אם רגילים להדיח הכלים בחמין דחיישינן שמא הודח עם כלי אסורין של נכרי: כתוב בא"ח בשם הרא"ה קדרות או קערות שלנו שעמדו בבית הנכרי בלא סימן משהא אותם מע"ל ומותר וכתוב עוד בא"ח בשם הראב"ד קערות הבאות מעבר לים שקערורות ירקרקות או אדמדמות אסור להשתמש בהן לעולם בחמין מפני שאינם חדשות שהנכרים משתמשים בהם ואינו ניכר וכתוב עוד שם בשם הרשב"א הנכנס לביתו של נכרי ויש שם כלים קרובים לחידושם והוא מסיח לפי תומו שחדשים הם אינו נאמן אבל אם קדר הוא הולכים בו אחר הרוב וכן מעשים בכל יום שאנו לוקחים קדרות מן הקדר וסכינים ואסכלאות מן האומן ומורי ה"ר יונה היה נזהר שלא ליקח אלא במקום שיש אחרים קדרה מתוך קדרות וסכין מתוך סכינים אבל מ"מ נראה שורת הדין שכל שאומר שהוא חדש ויראה שהוא כמו שהוא אומר מותר עכ"ל:

סימן קכג

סעיף קטן א

יין שנתנסך לכו"ם אסור בהנאה בפ"ב דע"ז (כט.) מייתי לה מדכתיב אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם מקיש י"נ לזבח ובזבח כתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת אסור בהנאה אף זבח אסור בהנאה: ב"ה וכתב בא"ח שאפי' להתרפאות ממנו אפי' במקום סכנה היה אסור השותה ממנו אפי' כ"ש לוקה לפי שאיסורו משום תקרובת ע"ז ואין לו שיעור עכ"ל:

סעיף קטן ב

וחכמים גזרו על סתם יינם משום בנותיהם שם (לו.) גזרו על פיתן ושמנן משום יינם ועל יינם משום יחוד בנותיהן ומ"ש ואסרו אף בהנאה אף על פי שלא עשו כן בשאר דברים שגזרו עליהם פי' שאף ע"פ שבשאר דברים שגזרו עליהם כגון פיתן ושמנן ודומיהם לא אסרו אלא באכילה ולא בהנאה בסתם יינם גזרו לאסרו אף בהנאה והטעם משום דכיון די"נ אסור בהנאה מדאורייתא כשבאו חכמים לגזור על סתם יינם שיהיה כאילו נתנסך ודאי ממילא הוא אסור בהנאה והר"ן כתב שם אמתני' דאלו דברים של נכרים אסורים ואיסורן איסור הנאה היין והחומץ של נכרים וא"ת דהכא משמע דסתם יינם נאסר משום לתא דיין נסך ואילו לקמן אמרינן משום בנותיהן י"ל דאי לאו משום לתא דיין נסך מסתיי' למיסריה בשתיה משום בנותיהן דומיא דפתן ושמנן אבל כיון דיין שנתנסך ודאי אסור בהנאה הוצרכנו לאסור אף סתם יינם בהנאה אע"פ שלא נאסר אלא משום בנותיהן שאם

לא היינו אוסרים כי אם בשתיה הרואים סבורים לומר שמשום ניסוך נאסר ויבא להתיר יי"נ ודאי בהנאה לפיכך רצו להשוות יינות שלהם וא"ת א"כ גזירת בנותיהם למה לי תירץ רבינו שמואל דיין שנתנסך לכו"ם מיעוטא הוא ולמיעוטא לא חיישינן והרמב"ן מוסיף דלשמא נתנסך לא חיישינן דאם איתא דנסכיה לא הוה מזבין ליה ולהכי איצטריך למגזר משום בנותיהם ע"כ ונראה מדבריו דכשגזרו על סתם יינן בשתיה ובהנאה גזרו עליו בבת אחת וכ"נ מדברי התוס' שם בפ"ק דשבת (יז:) אבל הרשב"א כתב בת"ה הארוך דכשגזרו על סתם יינן משום בנותיהם לא אסרוהו אלא אשתיה וב"ד של אחרים ראו שהורגלו הרבה לנסך ולפיכך הוסיפו באיסור היין וגזרו על סתם יינם איסור הנאה משום ודאי יינם וזהו ששנינו אלו דברים אסורים ואיסורן איסור הנאה היין והחומץ שלהם ע"כ והיה נראה לומר שטעמו משום דאמרינן בפ"ב דע"ז ובפ"ק דשבת דפתן ויינן ושמנן ובנותיהן כולן מי"ח דבר כלומר מי"ח דבר שגזרו תלמידי שמאי והלל ואילו מקרא משמע דדניאל גזר עליו דכתיב וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו אף ע"ג דפליגי התם רב ושמואל דמ"ס על לבו שם ולכל ישראל הורה ומ"ס על לבו שם ולכל ישראל לא הורה איכא למימר דל"פ אלא בשמן אבל יין לכ"ע דניאל גזר ומיהו לא גזר אלא בשתיה ואתו תלמידי שמאי והלל וגזור אף בהנאה אבל מאחר שהוא ז"ל כתב דכשגזרו על יינן משום בנותיהם לא אסרוהו אלא בשתיה וגזירת בנותיהם מי"ח דברים דתלמידי שמאי והלל הוא א"כ ע"כ דב"ד שלאחריהם דקאמר היינו ב"ד שלאחר תלמידי שמאי והלל ומה שהכריחו לרב ז"ל לומר כן נראה שהוא משום דמדכייל תלמודא פתן ושמנן ויינן כחדא משמע שכולם שוים באיסור וכיון שפתן ושמנן לא נאסרו אלא באכילה ה"ה ליינן וא"ת אמאי איצטריכו תלמידי שמאי והלל למיגזר איינן הא פנחס גזר עליו כדאיתא בפירקי ר"א י"ל דפנחס גזר ולא קיבלו מיניה ואתו תלמידי שמאי והלל גזרו וקבלו מינייהו ותדע דגזירת פנחס לא קביל דאמרינן בפ"ק דחולין (ד.) על יהושפט שנהנה מסעודת אחאב הכי השתא שתיית סתם יינן של נכרים הוא ועדיין לא נאסר סתם יינן של נכרים משמע בהדיא דאפי' בשתיה היה מותר והיינו ע"כ משום דלא קביל מפנחס. וא"ת אכתי דניאל גזר עליו דכתיב אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו י"ל דס"ל כשמואל דאמר על לבו שם ולכל ישראל לא הורה ומשמע דאיין נמי קאמר דלא הורה א"נ דניאל גזר שלא לשתותו במסיבת נכרים או בביתם ואתו תלמידי שמאי והלל ואסרוהו בשתיה לגמרי אפי' בבית ישראל כנ"ל לדעת הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ג
והחמירו לאסור בהנאה אפי' מגע נכרים ביין שלנו פשוט בכמה דוכתי ממסכת ע"ז (נח.):

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל רשב"ם כתב בשם רש"י ע"ש הגאונים דבזה"ז אין איסור הנאה במגע נכרי ביין שלנו וכו' אין לשון זה מדוקדק דמשמע מיניה דרשב"ם אתא לאיפלוגי אמאי דקאמר ברישא דאסרו מגען ביין שלנו בהנאה ואי אפשר לומר כן דהא מאי דכתב ברישא תלמוד ערוך הוא בכמה דוכתי ואי אפשר שרשב"ם יחלוק עליו אלא שבא לומר דהא דאסרו מגע עכו"ם בהנאה היינו דוקא נכרים שבזמנם שהיו רגילים לנסך אבל בזמן הזה שאינם רגילים לנסך לא וכך הל"ל והחמירו לאסור בהנאה אפי' מגע נכרי ביין שלנו ומיהו רשב"ם כתב בשם רש"י ע"ש הגאונים דה"מ בזמנם אבל בזמן הזה אין רגילין לנסך לכו"ם והוי לענין ניסוך כאילו אינם יודעים בטיב כו"ם ומשמשיה וכו':

סעיף קטן ה
ודברי רשב"ם בשם רש"י על שם הגאונים ושעל זה סמכו לקבל בחובותיהם יין מן הנכרים כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי בפרק רבי ישמעאל (שם ל"ז:) וכתבו התוס' מיהו ר"י מקשה דהאיך נתיר מגע נכרים בהנאה מטעם תינוק בן יומו מה ענין זה לזה והלא מה שאנו מתירים בתינוק איסור הנאה היינו משום דאין בו אפי' כוונת מגע ואם כן נכרים בזמן הזה המכוונים למגע יאסרו אפי' בהנאה דהא ע"כ קי"ל שחמורה כוונת מגע אף בלא כוונת ניסוך מהיכא דליכא כוונה כלל כדפרישית לעיל וחזר ר"ת ואמר דודאי מתוך ההלכות לא מצינו ראיה פשוטה להתיר מגע נכרי ביין ואף לא סתם יינם בהנאה כי אם למוכרו לאותו נכרי עצמו כדאמר רב אשי לקמן דמישקל דמי מההוא נכרי דנסכיה שרי מ"ט מיקלא קלייה או ימכרנו אותו נכרי כמו שהיה מוכרו לצורך עצמו והעיד ר"ת על ר"מ אביו כי פעם נזדמן לו יין נסך והפסיד בידים ואף על פי כן לא רצה ר"ת לאסור הואיל ופשט המנהג להיתר הנח לישראל שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים ומ"מ לסמוך המנהג קצת ראיה שנדמה סתם מגען למודד בקנה דאמרינן ימכר משום דלא נתכוון לניסוך ואפי' אם נדמהו למדדו ביד שרי לרבנן דאמרי ימכר וע"כ לא אסר רבי נתן אלא במדדו ביד משום דגזר אטו שכשוך דיד ואי קא משכשך אתי לנסוכי לכו"ם אבל בזמן הזה אפי' משכשך ליכא ניסוך ואפי' רבי נתן מודה דשרי בהנאה וא"ת כיון דגזרו על ניסוך הנכרים ה"ל דבר שבמנין דצריך מנין אחר להתירו וי"ל דלא גזרו אלא על המנסכים וכיון דהשתא לא מנסכי לכו"ם יש לתלות להיתר דמתחלה לא גזרו עליהם מיהו קשה היאך נתיר סתם יינן בהנאה כיון שגזרו על סתם יינן משום בנותיהם

והא גם עתה שייך זה הטעם וי"ל דמאי דגזרו על סתם יינם לאסור בהנאה יותר מפתם ושמנם היינו משום דשכיחי לנסוכי לכו"ם אבל אתה שבטל ניסוך שאינם יודעים בטיב כו"ם דיו להיות כפתם ושמנם או בבישולי נכרי לאסור בשתייה ולא בהנאה והמתע"ב עכ"ל והרא"ש כתב כדברי התוספות עד מה שכתב די"ל דלא גזרו אלא על המנסכים לכו"ם סיים וכתב ומיהו טעמים הללו מספיקים למגע נכרי ביין שלנו וכו' עד מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין וגם זה הסיום הוא מדברי התוספות וסה"ת כתב כדברי התוס' ומ"מ הוא נוטה להחמיר. והר"ן כתב על דברי רשב"ם בשם רש"י ומיהו ה"מ מגען אבל סתם יינן לא דעיקר התקנה בסתם יינם היתה משום בנותיהם ולא חילקו בין נכרי עובד כו"ם לשאינו עובדה והביא ראיה לדבר והרשב"א כתב בת"ה הארוך דברי רשב"ם בשם רש"י ובסוף דבריו כתב וכבר נהגו איסור בכל הארצות האלה ואפי' בהנאה ע"כ: כתב הרשב"א בתשובה אחרת אם מותר לעשות מרחץ מסתם יינם או לאו זו ודאי צריכה לפנים ומ"מ נ"ל שאסור בחולה שאין בו סכנה אלא שאני דן בשורת דין ההלכה בזה ואומר אני שיש לאסור מפני שלא מצאתי היתר לאכילה ולשתיה אפי' באיסורין דרבנן בחולה שאין בו סכנה אלא בבישולי נכרים בלבד כמו שאמרנו כל צרכי חולה נעשים ע"י נכרים ובכלל כל צרכי חולה הוא שמבשל לצורך אכילתו אבל להאכילו שמנו של גיד ולהשקותו סתם יינם מן הדברים האסורים מדבריהם באכילה או בשתיה לא שמענו והטענה בהיתר בישולי נכרים משא"כ בשאר האיסורים נ"ל משום שהוא איסור קל והתירו בשבת שא"א ע"י ישראל כמו שהתירו פת של פלטר וכן הניח ישראל וגמר הנכרי הניח הנכרי וגמר ישראל כל שיש הוכחה אפי' מעט התירו לפי שעיקר החשש אינו מצוי דהיינו חתנות דאינו תלוי בעצמו לבד אלא בדעת מסכמת עמו. אבל בשאר האיסורין שגזירתן קרובה דתלוין בעצמן שלא נתיר סתם יינם מפני שיש בו חשש משום ודאי יינם וכן כל כיוצא בזה ומעתה יש לדון ולאסור לרחוץ בסתם יינם דהרחיצה בו הרי הוא כשתיה שהרי אפי' סיכה בשמן של תרומת ח"ל אינה אלא מדבריהם אסרו לטמא כדאמרינן ר"פ בנות כותים (נדה לב.) ואם סיכה כשתיה לדבריהם כ"ש טובל בשמן וא"כ אף אנו נאמר טובל ביין אפי' בסתם יינם כשותה ואף ע"פ שהסיכה בשמן אינו מן התורה דאסמכתא בעלמא הוא שהרי התירן (יומא עז:) סיכת חטטין בי"ה והתירו טבילה לבעלי קריין ה"מ בשמן ומים של היתר אבל של איסור לא שמענו ואף ע"פ שיש מקום לבעל הדין לחלוק שלא אמרו אלא בשמן מפני שהוא עשוי אף לסיכה אבל בשאר האיסורים לא שלא מצינו בשום מקום שאסרו לסוך בחלב א"נ בשומן חזיר ואפילו שלא במקום סכנה לפי שאין דרך הנאתן בכך ובגוהרקי דערלה (פסחים כ"ה.) שהתירו אפילו במקום

חולי שאין בו סכנה לפי שאינו דרך הנאתן מ"מ אפשר לומר שאף היין אין כל דרך הנאתו בשתיה שהרי מזלפים בו ואחד מגדולי הנאתו בכך כדאיתא בפ' הגוזל ומאכיל (בבא קמא קטו:) שותין מלוג בסלע ומזלפים מלוג בשתים והמפונקין עושין כן כדאיתא בפרק מציאת האשה (כתובות סז:) גם ראיתי מן המפונקין רוחצים ידיהם בו במקום מים להצהיל הפנים ואף אם נדחה דדרכו בשתיה וזילוף אבל ברחיצה כלל לא מ"מ הרי כו"ם וכל ביזרייהו חמירי טפי דאפי' במקום פיקוח נפש אין מתרפאין בעצי אשירה אלא שזה באומר הבא עלין של כו"ם אבל בעלין סתם מתרפאים כדאמרינן בירושלמי אפי' כן אינו מוצא להתירן ואצ"ל במקום שיינו כל ישראל מצוי דהתם אפי' במקום פיקוח נפש אין מתרפאין בו ולא באיסור כו"ם אלא בכל שאר האיסורין כן שהאיסורין דחויים הן אצל פיקוח נפשות אבל לא מותרין עכ"ל:

סעיף קטן ו

וכיון שמשום צד ניסוך אסרוהו לא אסרו אלא ביין הראוי לנסך לפיכך יין מבושל. שלנו שנגע בו הנכרי אין בו משום יין נסך מימרא בפ' אין מעמידין (עבודה זרה כט:) וקאמר התם דשמואל הוה שתו ליה עם אבלט וכתב הרא"ש הדבר תמוה כיון שגזרו על יינן משום בנותיהם וכי משום שהרתיחו לא שייכא הך גזירה ואי משום דלאו בר ניסוך הוא והלא יין מזוג נמי לא בר ניסוך הוא ואפשר שלפי שהמבושל אינו מצוי כ"כ ומילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ומאימתי נקרא מבושל משהרתיח על גבי האש כ"כ שם הרא"ש ונתן טעם משום דבפ' כירה (שבת מ:) נחלקו אי אמרינן הפשרו זהו בישולו אבל כשהרתיחו הוה מבושל לכולי עלמא וכ"כ הראב"ד בשם הגאונים ע"כ וכ"פ בסה"ת: והר"ן כתב אחר דברי הראב"ד אבל הרמב"ן כתב שכשחסר ע"ג האור ממדתו נעשה מבושל מדגרסינן בירושלמי אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו ממדתו. ואפשר דדא ודא אחת היא שע"י רתיחה הוא מתמעט עכ"ל. וכ"כ הרשב"א וז"ל אי זהו מבושל כל שהרתיח נעשה מבושל וכן קבלת הגאונים ויש מי שאומר שאין קרוי מבושל עד שיתמעט מדתו ע"י בישולו ויראה לי שאי אפשר לרתיחה בלא מיעוט מדה וקבלת הגאונים תכריע עכ"ל:

סעיף קטן ח

אלונתית שלנו שנגע בו נכרי אין בו משום יין נסך שם (ל.) ת"ר יין מבושל ואלונתית של נכרים אסורות אלונתית כברייתה מותרת אי זו אלונתית יין ישן במים צלולים ואפרסמון דעבדי לבי מסותא. ופירש"י אסור. שהרי תחלתו יין: אלונתית כברייתה. שלא היה יין מתחלתה ביד נכרי אלא לקחה עשויה מיד ישראל מותרת בהנאה דתו לא מנסך לה:

מים צלולים. שנשאבו ועמדו בכלי יום או יומים להיות צלולים ושופים העליונות בנחת במסננת. והתוס' כתבו שר"ת פי' דאלונתית דרך הוא לעשותה תחלה בלא יין ומכניסין אותה לקיום וכשמסתפקים ממנה מעט מעט מערבין בה היין שאם יכניסו אותה לקיום עם היין מתקלקלת. וה"פ אלונתית של נכרים שמשכו מן החבית כדי לשתות ולא ראהו ישראל בשעה שמשכו אסורה כי שמא נתן בה יין: כברייתה. פי' כמו שהיא נעשית מתחלה בלא יין דראהו מושך מן החבית מותר ודאי לא עירב בו יין ורבינו כתב לקמן בסמוך כפי' ר"ת:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו וכן ביינומלין אין בו משום י"נ זה לא נזכר בגמ' דידן אלא בירושלמי וגם מ"ש רבינו דמפרש בגמרא שליש דבש שליש יין וכו' אינו בגמרא דידן אלא בירושלמי אמרו בההוא דשחיק לתלתא ומשמע שצריך שיהא בו שליש מכל אחד. וז"ל הרשב"א בת"ה הארוך. הרמב"ן ז"ל הביא ראיה על אנומלין שאין בו משום י"נ מדגרסינן בירושלמי ר' יצחק בר נחמן בשם ריב"ל היה אומר מתוק מר חד אין בהם משום גילוי אבל יש בהם משום יין נסך ור' סימון משום ריב"ל היה אומר מתוק מר חד אין בהם משום גילוי ומשום י"ל ר' סימון מפרש החד קונדיטו וקונדיטון הוא אנומלין כדאיתא במדרש פרשת בחדש השלישי. אלמא אנומלין אין בו משום י"נ ומ"מ לא במעט דבש ובמעט פלפלין מתירין אותו אלא עד שיהא בו שליש דבש ושליש פלפלין וכן מוכח בירושלמי דגרסינן בר יודנא ה"ל קונדיטון מיגלי שאל לרבנן ואסרון ולא כן א"ר יצחק בשם ריב"ל המר והחד והמתוק אין בו משום גילוי רבנן דקסרין בשם רבי יהודה בר טיטוס בההיא דשחיק חד לתלתא ומשמע דה"ה לי"נ אין להתירו אלא בכיוצא בזה וכתב הוא ז"ל שאם יש בו על חד תלתא פלפלין נראה שאף ע"פ שאין בו דבש אין בו משום י"נ כיון שנשתנה טעמו כ"כ ע"י הפלפלין ותדע שהרי פי' בגמרא שלנו החד יין ופלפלין ואפשר שהוא קינדיטון האמור בירושלמי ואע"פ שאמרו בירושלמי דבש ופלפלין מפני שכן דרך העושים קונדיטון כתקנו ולא שיהא בו משום י"נ אם אין בו דבש ומדברי רבינו ז"ל נראה שאותו שאנו עושין בדבש ותבלין יש בו משום י"נ שאין בו שליש פלפלין ולא אחד מי' ולולי שאמרה רבינו הייתי אומר שמותר לפי שגם הוא נשתנה טעמו וריחו ושמו שאין קורין אותו סתם יין והמתע"ב ומ"מ אם בשלו בסמנין כמו שעושים עכשיו מקצת בני אדם אין בו משום י"נ ואף ע"פ שלא נתנו בו סמנין כלל דיין מבושל אין בו משום י"נ עכ"ל. ונראה מדבריו שלא מלאו לבו לחלוק על דברי הרמב"ן להתיר בפחות משליש פלפלין וכן נראה מדברי הר"ן שכתב בפרק אין מעמידין צריך שיהא בו שליש פלפלין כדמשמע בירושלמי ולא

הביא שום חולק וכ"כ מדברי רבינו ירוחם שסתם וכתב אסור כל שאין בו שליש פלפלין. ומ"מ מתוך הרשב"א בת"ה הקצר נראה שהוא סומך על דעתו לפסק הלכה שכתב יש מי שאומר שלא התירו אלא בשנתן לתוכו שליש דבש ושליש פלפלין ואפי' לא נתנו בו דבש כל שנתנו בו שליש פלפלין נשתנה טעמו הרבה ואין בו משום י"נ ויראה לי שאפי' פחות משליש טעמו משתנה הרבה ולא אמרו שליש דבש שליש פלפלין להטעינו כן אלא שאמרו איזהו אנומלין ואמרו שהוא אותו משקה שהורגלו לתת בו שליש דבש ושליש פלפלין עכ"ל ונראה מתוך דבריו שהוא פוסק כסברתו ולפיכך כתב רבינו בשמו דלאו דוקא שליש דה"ה פחות מכאן:

סעיף קטן י

ומ"ש רק שישתנה טעמו מחמת הדבש והפלפלין נראה דהיינו לומר שאף ע"פ שאין בכל אחד מהם לבדו לשנות טעמו כיון שע"י שניהם הוא משתנה שרי דאילו בנשתנה טעמו בפלפלין לבדן אין צורך שיהיה שם דבש כדמשמע מדברי הרשב"א דבסמוך ומשמע דה"ה אם נשתנה טעמו מתמת דבש ואף ע"פ שלא נתן בו פלפלין לדעת הרשב"א ז"ל וכ"כ מדבריו בתשובה שכתב אם עירבו בתוכו דבש הרבה עד שנשתנה טעמו אין בו משום י"נ וזהו יינומלין שאמרו בגמרא עכ"ל.

סעיף קטן יא

ומ"ש עוד רבינו אלונתית שלהן אסורה והני מילי באותם שמוכר. בחנות וכו' כבר נתבאר. כתב המרדכי בפרק ב' דע"ז נשאל ר"י על יין מבושל ודבש שנתערב בו מעט יין חי ונגע בו נכרי ולא היה יודע אם היה במבושל ס" כנגד היין החי והשיב דאם יש מן הדבש (ס"א ס') כנגד הנסך אני מכשירו דסלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו עכ"ל ויש לתמוה כיון שהיין חי מעורב ביין מבושל למה יאסר במגע נכרי ואח"כ מצאתי להרשב"ץ שכתב דע שאם אין היין מבושל רבה על היין חי כדי שאם היה המבושל מים לא היה לו מראה יין אסרו בו מגע הנכרי ויש מגדולי הדור סוברים כי ברוב יין מבושל מתבטל היין ולפי שאין אנו בקיאין בדרכי עבודתן ראוי שלא לנהוג קלות ראש במה שלא נהגו בו היתר עד עתה עכ"ל. וכתב עוד על זגים שנתנו עליהם תאנים או פירות אחרים לחזק כח היין הנשאר היה ב"ל לילך אחר הרוב אף ע"פ שיש להרהר בזה משום דתאנים כל כחם בהם וכ"כ גם לענין יין שנתערב בו שכר תאנים שאם הרוב שכר נתבטל היין ואינו נאסר במגע נכרי :

סעיף קטן יב

תבשיל שיש בו יין ונגע בו הנכרי כו' כ"כ התוספות והרא"ש והר"ן והמרדכי פרק אין מעמידין גבי אלונתית דבסמוך דלפירש"י באלונתית כברייתא שפיר איכא למילף הכי

ואפילו לפר"ת בהא יש ראיה להתיר מדתניא בתוס' אלונתית של נכרים אסורה מפני שתחלתה יין כלומר שתחלתו יין של נכרי משמע שאם תחלתה יין של ישראל מותרת במגע נכרי. וכ"כ בסה"ת והרא"ש כתב דמדיוקא דברייתא דידן גופיה שמעינן הכי דקתני רישא אלונתית של נכרים אסורה פשיטא אלא לאשמועינן דשלנו ביד נכרים מותר וכ"כ סמ"ק דמדיוק זה למדנו דיין שנתנו עם תבשיל או עם משקים אחרים ונגע בו נכרי אפילו קודם שהרתיח על האור מותר וג"ז כתב בסה"ת וכתבו התוס' בשם ריצב"א דדוקא תבשיל לפי שאין היין ניכר בעין כלל אבל כשמשימין אותו בשומים או בחרדל שמא יש לחוש למגע נכרי לפי שהוא בעין יותר וכן הלכה למעשה עכ"ל והגמיי' כתב בפי"א מהמ"א בשם סמ"ק דבמורייס אין להתיר מפני שרוב פעמים היין צף למעלה לבדו בלא תערובת מיהו חרדל שהוא עב הרבה נ"ל להתיר בדיעבד אך לכתחלה נכון ליזהר עכ"ל: ומשמע מדברי הפוסקים דהא דשרי תבשיל שיש בו יין ונגע בו נכרי לגמרי שרו ליה ואפילו בשתייה וק"ל שרש"י פי' גבי אלונתית כברייתה מותרת מותרת בהנאה משמע דבשתייה אסור ואפשר שהם סוברים דכיון שאין נכרי אוסר האלונתית במגעו ליאסר בהנאה גם לשתייה אינו אוסר דמאן פלג לן ומה שפירש"י מותרת בהנאה אפשר דלאו ללמד על עצמה כתב כן אלא ללמד על הרישא דקתני אסור דבהנאה נמי אסור אבל אלונתית כברייתא גופה בשתייא נמי שרי כדפרישית ואע"פ שיש לדחות מ"מ כנ"ל לדחוק ליישב דברי רש"י לפום מאי דמשמע בדברי הפוסקים ובהגהות מרדכי כתוב על דין זה דתבשיל שיש בו יין ונגע בו הנכרי אמנם בתוספות ה"ר ישראל מצאתי שנהגו לאסור ועוד דרש"י פי' דאלונתית כברייתה מותר בהנאה ע"כ:

סעיף קטן יג

כתב הרמב"ם אם נתערב ביין מעט דבש או מעט שאור וכו' בפי"א מהמ"א כתב שכן הורו גאוני המערב וטעמו מפני שכיון שאינו ראוי למזבח הרי הוא כמבושל או כשכר שאין בהם משום יין נסך. וזהו שכתב רבינו הואיל ואינו ראוי לנסך כלומר דכיון דאינו ראוי למזבח אינו ראוי לנסך לכו"ם: וכתב הרא"ש בפ' אין מעמידין דאין לסמוך עליו שעיקר הגזירה משום בנותיהם וכו' כלומר וא"כ אף על פי שנתן בו שאור ודבש איכא למיגזר משום בנותיהם ויין מבושל שאני דמשום דלא שכיח לא גזרו ביה וגם לא חיישינן שיבשל אדם כל יינו כדי לשתותו עם הנכרי דטריחא ליה מילתא טובא אבל להטיל מעט שאור או דבש כל אדם יעשה כן להפקיע עצמם מאיסור יין נסך ונמצאו שותים תמיד עם הנכרים ומתוך כך יבואו להתייחד עם בנותיהם. וגם לא דמי לשכר דלית ביה כולי האי איקרובי דעתה כמו ביין דמ"ה לא מצינו בפירוש שאסרו חכמים לשתות אלא

שהאמוראים משום קדושה היו נזהרים מלשתותו בבית הנכרי עצמו ורב פפא מפקי ליה אבב חנותא ושתי (כדאיתא שם) ואילו יין אפילו הביאו לבית ישראל אסור: וכתב עוד הרא"ש שטעמו של הרמב"ן שסובר שאין לסמוך על הרמב"ם בדין זה היינו משום דאף את"ל דלא גזרו אלא ביין הראוי לנסך שכל גזירתם אחשש ניסוך אסמכוה מאן לימא לן דאינהו לא מנסכי יין המעורב בשאור ודבש הלא הן מקריבים בנות שוח ופירות לכו"ם שאסרה תורה למזבח וגם הר"ן כתב שם שהקשו על הרמב"ם כן וכתב עוד דהא יין מזוג פסול לנסך על גבי המזבח ואפ"ה אסיקנא דיש בו משום יין נסך כ"כ הרשב"א בתשובה סי' תשי"ז ותתי"ג ובת"ה הקצר ומכל מקום נראה מדבריו דהיינו דוקא בשנתן בו מעט דבש או מעט שאור אבל אם נתן בו דבש הרבה או שאור הרבה עד שנשתנה טעמו מחמתן שרי וכמו שכתבנו בשמו בסמוך ודעת ה"ר יונה ג"כ שלא לסמוך על דברי הרמב"ם בזה שכתב באגרת התשובה יין שנתנו בו מעט דבש ונגע בו הנכרי הרי הוא יין נסך וכן הורו כל חכמי צרפת ופרובינצא וקלוניא ולא פקפק אחד מהן בדבר מעולם עכ"ל. וגם הריב"ש בתשובה סימן ק"פ קרא תגר על מי שסמך על הוראה זו מפני שכבר דחאוה כל האחרונים בב' ידים וכ"כ הר"ש ב"ץ שאין לסמוך על הוראה זו שכבר דחאוה האחרונים :

סעיף קטן יד

חומץ לאו בר ניסוך הוא לפיכך מן הראוי שלא יהא בו משום מגע נכרי ורבינו משולם רצה להתירו כו' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה כט:) תנן אלו דברים של נכרים אסורים ואיסורן איסור הנאה היין והחומץ של נכרים שהיה מתחלתו יין בגמחא פשיטא משום דאחמיץ פקע ליה איסוריה א"ר אשי הא אתא לאשמועינן חומץ שלנו ביד נכרי א"צ חותם בתוך חותם אי משום אינסוכי לא מינסכי ואי משום איחלופי כיון דאיכא חותם לא טרח ומזייף. ומדקאמר אי משום אינסוכי לא מינסך משמע בהדיא דחומץ שלנו שנגע בו הנכרי מותר אפילו בשתייה דהא אמרינן דלא מינסך כלומר דלאו בר ניסוך הוא. וגרסינן תו התם (ל.) אמר רבא האי חמרא דאקרים עד ג' יומי יש בו משום גילוי ויש בו משום י"נ מכאן ואילך אין בו משום גילוי ואין בו משום י"נ. וכתבו הרשב"א והר"ן דרבא לטעמיה דאמר בפרק המוכר פירות (בבא בתרא צו.) ובפרק בתרא דע"ז (סו:) ריחיה חלא וטעמיה חמרא ומש"ה תוך ג' אית ביה משום יין נסך אבל לאחר ג' משהתחיל להחמיץ חומץ גמור הוא ולית ביה משום י"נ. וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי שר"ת כעס על רבי' משולם שהתיר מגע נכרי בחומץ לפי שאין אנו בקיאין בטיב חומץ כי יש חומץ שאלו קורין אותו חומץ ואלו שותים אותו ומקדשין עליו וגם גבי חמרא דאקרים

פליגי אמוראי בפרק המוכר פירות מתי נקרא חומץ הלכך אם באת להתיר מגע נכרי בחומץ נפיק מגניה חורבא. והר"ן כתב כלשון הזה שר"ת היה מורה איסור לחומץ שלנו שנגע בו הנכרי עד י"ב חדש משום דאיכא חלא דשתו ליה רובא דאינשי וכן דעת הרמב"ן בכל העשוי לשתותו ע"י הדחק משום פירצה עכ"ל. והרשב"א כתב בת"ה הארוך רבי יעקב היה נוהג איסור בחומץ שלנו כשנגע בו נכרי לפי שאין אנו בקיאין מתי קרוי חומץ ומעשים בכל יום שיש שקורין אותו חומץ ואחרים שותין אותו ושמעתי משמו שהיה מתירו לאחר י"ב חדש ומיהו מעיקר גמרין אין נראה כן דודאי יש יינות שבתולדתם חמוצים קצת ואין חימוץ אלא שאין מבושלין כל הצורך ועוד עיקר כח הבוסר ניכר בהם ובאותם יש להחמיר אבל יין שהיה מתחלתו נטעם ביין ואח"כ הקרים בודאי זה שינוי שהגיע והתחיל להחמיץ וכל שקבל השינוי אין בין תחילת השינוי לגמר החמוץ יותר מג' ימים ותדע לך שהרי בבודק החבית להיות מפריש עליה ואח"כ נמצאת חומץ דאיפליגו בה ריב"ל ור"י בפרק המוכר פירות אמרו כל ג' ימים ודאי יין מכאן ואילך ספק ולכ"ע מוכח התם דאילו ידעינן מתי נקרם דלאחר ג' ימים ודאי חומץ וחלא סופתקא מיקרי וכן פר"ח לאחר ג' ימים חומץ סופתקא ואין בו משום יי"נ והמתע"ב ומ"מ כשמשליכין ממנו על הקרקע ומבעבע שמעתי שאין בו ספק שאילולי שהוא חומץ לא היה מבעבע שהיין אין מבעבע וכן איתא במדרש רבתי דחמרא סביך ובסומא סליתא עכ"ל. וכך הם דבריו בתשובה ובת"ה הקצר כתב כלשון הזה איזהו חומץ כל שעמד ג' ימים לאחר שגמר ריחי והתחיל להחמיץ ויש מגדולי ישראל שהחמירו בו מפני שאין אנו בקיאין בחומץ יש יין שנראה כחומץ ואינו אלא יין שלא נתבשל בענביו כל צרכו והמתע"ב ויראה לי שאם מבעבע כשמשליכין אותו על הארץ חומץ גמור הוא שהחומץ מבעבע על הקרקע ולא היין ע"כ. ודברי רבינו נראה שאינן מסודרין שה"ל לכתוב דברי ר"ת סמוך לדברי רבינו משולם ואח"כ דברי הרשב"א וכן סידר רבינו ירוחם דברי הרשב"א אחר דברי ר"ת ושמא י"ל שרבינו סובר דר"ת אף במבעבע אסור משום פירצה מדסתם ולא חילק ומפני כך איחר דבריו לדברי הרשב"א אבל איני יודע מנין לו לומר כן שהרי יש שאמרו משמו דלאחר שנים עשר חדש מותר וכיון שהתיר מכללו אף אנו נאמר דבמבעבע מתיר אפילו קודם לכן וכ"ש הוא מיין שעברו עליו י"ב חדש ואינו מבעבע. ועוד שהמרדכי כתב תשובה אחת בפרק רבי ישמעאל כדברי הרשב"א וז"ל החומץ חזק כ"כ שכששופכין ממנו על הארץ הוא מרתיח האי ודאי חומץ גמור הוא ולא מיתסר במגע נכרי ובפחות מכאן איני יודע ליתן לו גבול מתי נקרא חומץ ע"כ. ונ"ל להורות הלכה למעשה להתיר במבעבע כדברי הרשב"א ז"ל ותשובת המרדכי ומיהו באתרא דאיכא למיחש לפריצותא

יש להחמיר: וכתב הר"ן בפרק המוכר פירות מדאמרינן כגון דאשתכח חלא סופתקא כלומר חזק דאי לאו דאיקרם ג' יומי לא הוי חלא סופתקא ש"מ דאי משכח אינש חלא סופתקא ותוך ג' למפרע נגע בו הנכרי אין לחוש למגעו דכיון דהשתא הוי חלא סופתקא בודאי שג' ימים קודם לכן היה חומץ גמור בריחו וטעמו ואינו נאסר:

סעיף קטן טו

וחומץ של נכרי שהיה מתחלתו יין אסור וכו' פשוט הוא וכבר כתבתי שזה נזכר בגמרא בדרך פשיטות:

סעיף קטן טז

והבוסר גם כן מן הראוי שלא יהא בו משום יי"נ וכו' אריש דכתב חומץ לאו בר ניסוך הוא קאי:

סעיף קטן יז

ומ"ש אלא שר"ת החמיר גם כן וכו' כ"כ התוספות והרא"ש והר"ן והמרדכי בפרק אין מעמידין שרבינו משולם שהתיר מגע נכרי במים הבוסר משום דנקרא מים כדאמרינן פרק כל הגט משעת כניסת מים לבוסר וכן בפ"ד דמסכת שביעית הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו בשדה והקפיד עליו ר"ת משום דאין אנו בקיאין מתי קרוי בוסר ועוד שנה שאין הענבים מתבשלים היטב וכי תאמר שלא ינהוג באותה שנה יי"נ והרשב"א כתב שאין דבריו מחוורים וכתב להתיר לקחתו מן הנכרי כל היכא דליכא למיחש לתערובות יין ונ"ל שמאחר שכל שאר הפוסקים שהזכירו דין זה חוששין לדברי ר"ת אין להקל בו: יין מזוג אפי' נתן בו מים הרבה וכו' בפא"מ אמר רבא הלכתא יין מזוג יש בו משום גילוי ויש בו משום יי"נ וכתב הר"ן איכא מ"ד דה"מ כגון דליכא טפי מג' חלקים מים אבל איכא טפי לאו חמרא הוא ואין בו משום יי"נ והביא ראיה מפלוגתא דת"ק ואחרים בפרק המוכר פירות גבי שמרי יין לענין ברכה ואינה ראיה דה"מ בשמרים דכי איכא טפי מעל חד תלתא מיא קיוהא בעלמא הוא אבל יין גמור דאיכא טעם יין ומראה יין יש בו משום יי"נ וכ"כ הרא"ש דשמרים שאני שהיוצא מהן אינו אלא קיוהא בעלמא אע"פ שיש בו טעם יין אבל יין גמור אדם מוזגו לפי טבעו ומנהגו הלכך כל זמן שיש בו טעם יין יש בו משום יי"נ והרשב"א בת"ה כתב שתי סברות אלו ואח"כ כתב ויש מגדולי החכמים שהתירו אפי' יין של נכרי שנפל לתוך ו' חלקי מים שנ"ט לפגם הוא בתוך מים מרובים כ"כ כמו שיתבאר בשער דיני התערובות. ויתבאר זה עוד בסימן קל"ד:

סעיף קטן יח

התמד שנותנין מים על גבי חרצנים כתב הר"ר אברהם אב"ד שאין בו משום יין נסך וכו' בפרק המוכר פירות (בבא בתרא צו:) גרסינן שמרי יין מברכין עליהן שהכל אחרים

אומרים שמרים שיש בהם טעם יין מברך עליהם בורא פרי הגפן אמר רבא דכ"ע רמא ג' ואתא ד' חמרא הוא רמא ג' ואתא ג' ולא כלום הוא כי פליגי ברמא ג' ואתא ג' ופלגא דרבנן סברי ג' עייל ג' נפיק פש ליה פלגא ופלגא בשיתא פלגא מיא לאו כלום הוא ואחרים סברי ג' עול ב' וחצי נפיק פש ליה כוזא וכוזא בתרי ופלגא חמרא מעליא הוא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין הלכה כאחרים בעא ר"נ ב"י מרב חייא בר אבין שמרים שיש בהן טעם יין מהו א"ל מי סברת תמרא הוא קיוהא בעלמא הוא כלומר כל היכא דרמי ג' ואתי בציר מד' כת"ק דאחרים. וכתב שם הרא"ש ותמד שרגילין לעשות שנוהנין מים ע"ג חרצנים דינם כהך תמד של שמרים שמברכין עליהם שהנ"ב אא"כ רמא ג' ואתא ד' דמוכח בר"פ אלו עוברין (פסחים מ"ב:) דתמד של חרצנים גרוע משל שמרים ולענין מגע נכרי כתב הר"ר אברהם אב"ד שאין מגע נכרי אוסר בתמד אא"כ ראוי לברך בפה"ג כגון דרמא ג' ואתא ד' והראב"ד היה אומר כיון שאנו רואים שתמד משובח לשתייה מיחליף ביין גמור ואין להתיר במגע נכרי ועוד יש לחוש שמא מנסכין אותו לכו"ם הואיל והוא משובח לשתייה ודנין בו כדרך שאמרו (שם צז.) בתרומה אחד ושנים אסור או שמא יש לדמות מגע נכרי בתמד למה שאמרו ושל הקדש לעולם אוסר וה"ר יונה כתב דתמד של שמרים כל זמן שלא מצא יתר מכדי מדתו שמותר וכו' עד שאין דרך בני אדם לשתות עכ"ל הרא"ש ז"ל ולא הכריע בדבר אלא מפני שהביא דברי ה"ר יונה לבסוף משמע לרבינו שהוא מסכים לדבריו ומבואר בדבריו שם שמה שחילקו חכמים בין רמא ג' ואתא ד' לאתא פחות היינו דוקא בנעצרו בגלגל וקורה כמ"ש רבינו וכ"כ הר"ן בפרק ב' דע"ז בשם הרמב"ן וכ"כ הרשב"א בת"ה: וכתב בתשובותיו סימן ל"ח שאלת אם מותר להוציא החרצנים והזגים מן הגתות ע"י נכרי או ע"י ישמעאל אחר שהוציאו מהן היין אחד ושני תשובה נראה שאתה מדמה את זו לאותה שאמרו בתרומה מעשר שני והקדש ומייתי לה ר"פ המוכר פירות גם מן הראשונים ז"ל היו מביאין ממנה ראיה למגע נכרי ואף על פי שיש להקל במגע נכרי משום דהנך תחלתן מעשר ותרומה והקדש היו אבל לרדת לו איסור לכתחלה בשלנו במגע נכרי לא שאינו כ"כ קרוי יין שנוריד לו איסור במגע נכרי ומיהו ה"מ בשלהם שהיו עוצרים בקורה שלא היה נשאר בו יין אבל בשלנו שדורכין ברגל לא שהרי הרבה פעמים שאפי' בשלישית תמצא בהם גרעינין שלימים וכ"ש שאין היין נעצר ממנו לגמרי וכ"כ גם מן הראשונים ז"ל ע"כ ראוי ליזהר שלא להוציא ע"י נכרי דשמא יש בו טופח יין ואוסר וכן אנו נזהרין בכך עכ"ל: וכתוב בת"ה שמרים של יי"נ וכן החרצנים של נכרים שתמדן במים ונתן בהם מים במדה ועצרן בגלגל וקורה שכל לחלוחית שבהן יוצא אם נתן ו' לוגין מים ויצאו ז' מותר כפי מה שביארנו למעלה דיין

מתבטל בתוך ו' חלקי מים ולדברי האומר שאין מתבטל בפחות מס' לעולם אסור ואכילו נתן נ"ט לוגין ויצאו ס' שמרים או חרצנים שנעצרין חו נדרכים שלא בקורה אפילו נתן ו' לוגין ולא יצאו אלא ה' או פחות מכאן הכל אסור לפי שאין נעצרין כל צרכן עכ"ל כתב בא"ת בשם הראב"ד נראה שאסור להוציא הנכרי החרצנים מן הכובא להריקה עד שיפסלו החרצנים והיין שבהן מלשתות דהתם ודאי טיט הוא עכ"ל: כתב המרדכי בפ"ב דע"ז השיב ר"ת דנכרי יכול לרחוץ חבית שיש בו שמרים בלא ישראל דהשמרים לא הויא חמרא אלא קיוהא בעלמא ואפילו יש בשמרים טעם יין כדמוכח בפרק המוכר פירות מ"מ לכתחלה אסור עכ"ל כתוב בא"ח בשם הר"ש על הפטם שפינה שמריו ושנשרו במים אין לחוש אח"כ לשום מגע ואפילו הוא מזופף לפי שהיין בטל במים ששכשך בהם עכ"ל:

סעיף קטן יט

חרסים שבלעו יין הרבה וכו' זהו חרס הדרייני ששנינו בפ"ב דע"ז (כט:) שהוא אסור בהנאה ואסיקנא בגמרא (לב.) דאפילו לסמוך בו כרעי המטה אסור:

סעיף קטן כ

החרצנים והזגים של נכרים תוך י"ב חדש אסורים בהנאה וכו' גז"ש במשנה החרצנים והזגים של נכרים אסירין ואיסורם איסור הנאה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים נחים אסורים ויבשים מותרין ומפרש בגמרא (לד.) לחים כל י"ב חדש יבשים לאחר י"ב חדש א"ר יוחנן כשהן אסורין אסורין אפילו בהנאה כשהן מותרין מותרין אפילו באכילה. וכתב הרי"ף ומפרש בירושלמי במשלה אותו מן הבור דאין נעשה יי"נ עד שירד לבור כלומר דזימנין דאפילו לחין מותרין אפילו לאלתר באכילה כגון ששלה אותן הנכרים מתוך הגת שלו עד שלא דרך ולא נמשך היין דאינו נעשה יי"נ עד שירד לבור וכתב הרשב"א בת"ה שהירושלמי הזה למשנה ראשונה הוא ולא שהלכה כן אלא ללמוד ממנה למשנה אחרונה כתבו הרי"ף ז"ל ולומר שהשולה מתחת הגממיות שתחת האשכולות שעדיין מעורב ענבים ויין ביחד אינן אסורין ושלא כדעת ר' יוסי בירושלמי אלא כדעת מי שנחלק עליו עכ"ל:

סעיף קטן כא

ומ"ש וכן שמרי יין שם א"ר זביד האי דורדיא דחמרא דארמאי לבתר תריסר ירחי שתא שרי:

סעיף קטן כב

ומ"ש ומיהו כתב ר"ת שלא התירו שמרים וזגים וחרצנים לאחר י"ב חדש אלא בשתמדן כו' שם כתבו התוספות שה"ר אפרים היה אומר כן מסברא שמרים שנתייבשו בתנור

מועיל להם כמו המתנה די"ב חדש ומתוך כך התיר פת של נכרי שנתחמץ בשמרי יין שנתייבשו בתנור ור"ת הקפיד עליו ואמר כי מה שמתיר התלמוד דורדייא לאחר י"ב חדש היינו לאחר שנתמדו במים דאיכא תרתי לטיבותא וכן פורצני נמי דשרי לאחר י"ב חדש הם החרצנים שנתמדו אבל שמרים שלא נתמדו אין שום דבר מועיל להתירם והעיסה שנתחמצה בהם קודם תימודם או בתוך י"ב חדש לאחר תימודם אסורין ואפילו באלף לא בטיל וכיון דלטעמא עביד והמורה יורה כבן סורר ומורה ועלי יערה רוח הבורא ובתוס' תניא שמרים שיבשו אסורין בהנאה ע"כ: כתוב בא"ח אם שרפן אפילו תוך י"ב חדש אפרן מותר וכתב הרא"ש על דברי ר"ת ואפילו נתייבשו ואין היין ניכר בהן אסורין כדאמרינן לקמן (מ:) חגבים וקפלוטות מן הסולילה אסורין ואלו יבשים הן ועוד אמרינן לקמן (סז.) בפת חמה וחבית פתותה כ"ע לא פליגי דאסור ואין לך יבש גדול מזה וההיא דחגבים אינה ראיה לכאן דנהי דיבשים נינהו מ"מ טעם היין ניכר בהן וכן פת חמה שואבת ריח היין נותן בה טעם אבל שמרים אחר שנתייבשו ונעשו כעפר הדבר ידוע שלא נשאר בהן טעם כל דהו של יין ועפרא בעלמא נינהו עכ"ל. והר"ן כתב אחר דברי ר"ת וראייתו מהתוספתא אבל ראיתי להרמב"ם ז"ל שכתב בפי"א מהמ"א וכן שמרים של יין שיבשו לאחר י"ב חדש מותרין שהרי לא נשאר בהן טעם יין והרי הן כעפר ואדמה ולפ"ז איכא למימר דההיא תוספתא ר"מ היא וי"א שכך הדין ואף במה שנבדקה בדפני הקנקנים שקורין רושא שכל שנתישן יב"ח מותר עכ"ל. והרשב"א בתשובה כתב דכדברי ר"ת עיקר וגם בת"ה כתב דברי ר"ת ואח"כ כתב ולפ"ז צריך לעיין בתמצית היין הנדבק בדפני הקנקנים שקורין רושא אם יש לו היתר לעולם ואפילו לאחר י"ב חדש ואפשר שהוא מתייבש ביותר וכלה כל לחלוחית שבו ואפילו שורין אותו במים אינו חוזר ללחותו משא"כ בשמרים ומעשים בכל יום שמשתמשין בקנקנים כל נכרים לאחר י"ב חדש ואין מקלפים והנח להן לישראל אע"פ שאינן נביאים בני נביאים הם עכ"ל בארוך ובקצר כתב שמשתמשין בקנקנים של נכרים לאחר מילוי ועירוי ואין מקלפין התמצית הנקרש עליו וכמ"ש רבינו בשמו בסמוך במקום מ"ש בארוך לאחר י"ב חדש ונ"ל דתרוייהו איתנהו דמילוי ועירוי חשיב כי"ב חדש גם לענין התמצית הנקרש עליו כתב המרדכי בפ"ב דע"ז עתה שמתקנין לחם בשמרי יין כתב ר"ב דאפילו לדברי רבינו תם מותר הלחם כי א"א שלא יתקן נכרי אחד משמרי שכר ואמרינן בכתובות (כז.) אם יש מחבואה אחת מצלת על הכהנות וכל היכא דאיכא למיתלי לקולא תלינן כי ההיא (דע"ז ע:) דאימור מגבה דחביתא שקלתיה עכ"ל. ודברי תשובת הרשב"א שאכתוב בסוף סימן קכ"ח חולקין על זה :

סעיף קטן כג

מאימתי נקרא יין ליאסר במגע נכרי משהתחיל לימשך וכו' בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נה.) תנן לוקחין גת בעוטה מן הנכרי אף על פי שהוא נוטל בידו ונותן לתוך התפוח אינו נעשה יי"נ עד שירד לבור ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר ובגמרא אמר רב הונא יין כיון שהתחיל לימשך עושה יי"נ תנן לוקחין גת בעוטה אף על פי שנטל בידו ונתן לתוך התפוח א"ר הונא בגת פקוקה ומליאה ת"ש ואינו עושה יי"נ עד שירד לבור ה"נ בגת פקוקה ומליאה ת"ש ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר א"ר הונא ל"ק כאן כמשנה ראשונה כאן כמשנה אחרונה דתניא בראשונה היו אומרים דורכים עם הנכרי בגת ולא חיישינן לדרב הונא חזרו לומר אין דורכין עם הנכרי בגת משום דרב הונא ופסקו הפוסקים הלכה כמשנה אחרונה וכדרב הונא וכתבו התוספות והרא"ש והמרדכי שר"ת מפרש שמכיון שהתחיל לימשך היינו שהתחיל לקלח היין מן הגת אבל המשכה בגת עצמו לא דלא חשיבא המשכה אלא אם כן נמשך חוץ מן הגת וכתבו הרא"ש והר"ן שאין פירוש זה מחוור שאינה נקראת המשכה אלא בגת עצמו אבל מן הגת לבור ירידה או קילוח נקרא ולא המשכה ועוד דתניא בתוספתא הלוקח ענבים מן הנכרי ומצא תחתיו גממיות מותר בצדו גממיות אסור אלמא דאפילו בגת עצמו כל שהוא נמשך נעשה יי"נ וגם הרשב"א כתב שאין פירוש זה מחוור ואין לסמוך עליו והסכימו שלשתם שהעיקר כדברי רש"י שפירש על דברי רב הונא כיון שהתחיל לימשך שהגת עשויה במדרון ומשעה שהוא נמשך מצד העליון לצד התחתון קרוי יין וכן דעת הרמב"ם שכתב בפי"א מהמ"א מאימתי יאסר יין הנכרים משידרוך וימשך היין אע"פ שלא ירד לבור אלא עדיין הוא בגת ה"ז אסור והכי נקטינן: וכתב הר"ן ומיהו קודם שבאו ענבים בגת לא חשיבא המשכה והיינו דתניא לקמן נכרי שהביא ענבים בסלים ובדרדורים אף על פי שהיין מזלף עליהם מותר: וכתב עוד הר"ן על דברי רש"י דכיון שהתחיל לימשך בגת עצמו מעליונו לתחתונו נעשה יי"נ כל היין ואפילו מה שלא נמשך ממנו והיינו דמשנינן בגת פקוקה ומלאה ופירש"י פקוקה. שפקק הצנור שבגת שלא יוכל היין לירד בבור ומליאה כדי שלא ימשך בגת עצמו אלא במקום שנסחט שם עומד ואם איתא דלרב הונא אינו נעשה יי"נ אלא מה שנמשך בלבד לא איצטריך לן לשנויי אלא בגת מליאה שכל שהוא מלאה ואין היין יכול לימשך בתוכה מתוך הענבים אפילו אינה פקוקה וירד מן היין שבתוכה לבור לוקחין אותה מן הנכרי וכו' עד אלא ע"כ לרב הונא מכיון שהתחיל לימשך נעשה יי"נ אפילו מה שלא נמשך אבל הרמב"ן נדחק לפרש דלרב הונא אינו נעשה יי"נ אלא מה שנמשך אבל מה שלא נמשך לא והוא ז"ל צריך לידחק למה לן

לאוקמי בגת פקוקה ובקושיין דירד לבור מה שבבור אסור ואין דבריו מתיישבין עכ"ל והרשב"א כתב בת"ה שדעת הראב"ד נראה שהוא כדעת הרמב"ן ומ"מ נראה מדבריו ז"ל שדעתו נוטה לדעת הר"ן ז"ל וכן דעת הרא"ש ויתבאר בסמוך. וכ"כ המרדכי וכ"נ מדברי התוספות וסה"ת וסמ"ג והכי נקטינן: וכתב עוד הר"ן ומיהו גת פקוקה ומליאה אינה נאסרת במגע נכרי דבכה"ג אפילו רב הונא מודה כדשנינן מתני' מעיקרא אליביה הא אילו היתה פקוקה ולא מליאה מיתסרא שהרי נמשך בגת עצמו וכן נראה מליאה ולא פקוקה שכיון שהתחיל קצתו לימשך נעשה יי"נ אף מה שלא נמשך אבל הרמב"ן מחמיר לומר דמסקנא דסוגיין אפילו בגת פקוקה ומליאה אסור וכן נראה מדברי הרמב"ם פי"א מהמ"א שלא חילק להתיר בפקוקה ומליאה וזו חומרא יתירה וכן מטין דברי הרי"ף שכתב שינויא דגת פקוקה ומליאה דאלמא במסקנא נמי קאי והרשב"א כתב גם כן שאין דברי הרמב"ן מחוורים ופסק כדברי הר"ן ז"ל. וכתב מהרי"ק בסי' ל"ב דראוי לימשך דקאמר הרמב"ן היינו כל שנצלל היין וראוי להמשך ואע"ג דענבים מעורבים ביין וז"ל הרא"ש ואף למשנה אחרונה מותר לדרוך בגת פקוקה ומליאה ור"ת היה אוסר כי אולי אסרו לפי משנה אחרונה כל דריכה עם הנכרי אף בגת פקוקה ומליאה כי יש לחוש קודם המשכה אטו לאחר המשכה וכ"כ התוס' וסמ"ג שמטעם זה רצה ר"ת לנדות המניחים נכרי לדרוך בגיגיות קודם המשכה. ומשמע דלא אסר ר"ת גת פקוקה ומליאה אלא שידרוך בה הנכרי אבל מגעו בה מודה דאינו אוסר וכדברי הרשב"א והר"ן ז"ל וכ"נ מדברי רבינו בסמוך וכן דקדק מהרי"ק בסימן ל"ב מדברי סמ"ג: וכתב עוד מהרי"ק שם שאע"פ שהקפיד ר"ת על המניחים נכרים לדרוך בגיגיות ורצה לנדותם מ"מ בדיעבד אין לאסור וכתב ללמד זכות על מה שנהגו הצרפתים לקנות מהנכרים עריבות ארוכות הנתונות על העגלות מליאות ענבים דרוכות ואכתוב לשונו לקמן בסמוך: ומ"ש רבינו מאימתי נקרא יין ליאסר במגע נכרי משהתחיל לימשך וכו' היינו דרב הונא:

סעיף קטן כד

ומ"ש ואפילו לא נגע בו אלא דרכו ונמשך וירד מכחו לבור מה שבבור אסור כדבעינן מימר שאסרו בכחו במאי דנפיק לברא פירוש אפילו לא נגע הנכרי בענבים שבגת כלל אלא דרכן כגון ששם עצים על הענבים ועלה הנכרי על העצים ונדרכו מכחו ויצא היין חוץ לגת נאסר מה שיצא כיון דמכח נכרי קא נפיק כדבעינן למימר בסימן קכ"ה ואפילו לרש"י דסבר דהמשכה בגת משויא ליה יין אף ע"ג דלא נפיק לברא היינו ליאסר במגע נכרי אבל היכא דליכא מגע לא מיסתר אא"כ יצא לחוץ דמיתסר דיין גמור נמי לא מיתסר משום כחו בלבד אלא מאי דנפיק לברא וזה נלמד ממ"ש שם (נו:) התוס' והרא"ש בשם

רשב"ם אהא דא"ר הונא על מתני' דקתני ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר ל"ש אלא שלא החזיר גרגותני וגת וכו':

סעיף קטן כה
ומ"ש ופי' התחיל לימשך כמו שפירש"י שנמשך על הגת בעצמו וכו' כלומר ולא כר"ת שפירש דהמשכה בגת עצמו לא חשיבא המשכה וכבר כתבתי ודעת הפוסקים כדברי רש"י:

סעיף קטן כו
ומ"ש ואם פינה החרצנים והזגים והבדילן מהיין וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש לדעת רש"י:

סעיף קטן כז
ומ"ש ונאסר כל מה שבגת כ"כ הרא"ש כבר כתבתי שכן דעת הפוסקים ושלא כדברי הראב"ד והרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן כח
ומ"ש אפילו לא נגע אלא בחרצנים ובזגין כן כתב הרא"ש:

סעיף קטן כט
ומ"ש אם יש בהן טופח ע"מ להטפיח כ"כ סמ"ג ולכאורה נראה דפשוט הוא שאם אין בהם טופח על מנת להטפיח כי נגע בהן מאי הוי. אלא דבפרק השוכר (עב.) א"ר הונא הניצוק והקטפרס ומשקה טופח חיבור לי"נ ופירש"י משקה טופח. ואין בו ע"מ להטפיח ונ"ל שצ"ל דסמ"ג סבר כר"ת דפסק דניצוק אינו חיבור ולית הלכתא כרב הונא אבל למאן דפסק דניצוק הוי חיבור ה"ה למשקה טופח דהוי חיבור אף ע"פ שאין בו כדי להטפיח א"נ דסמ"ג מפרש משקה טופח דרב הונא בטופח ע"מ להטפיח: ומ"ש בשם הרמב"ן דאפילו יש בו טופח ע"מ להטפיח אינו אוסר אלא מקום מגעו איני יודע היכא מצא רבינו להרמב"ן שכ"כ דלפמ"ש בסמוך שכתבו רשב"א והר"ן שהוא דעת הרמב"ן אפילו מקום מגעו אינו אוסר ורבינו ירוחם כתב בשם רשב"ם אשכול שבגת לאחר שהתחיל לימשך היין נגע נכרי באשכול אשכול אסור אם יש בו טופח ע"מ להטפיח וכגון שהענבים שבאשכול מבוקעים ושאר הגת מותר:

סעיף קטן ל
ומ"ש אבל כל זמן שלא הבדיל היין מן החרצנים והזגין לא הוי המשכה פי' אף על פי שהבדיל היין מלמעלה לא הוי המשכה עד שיבדילנו עד שולי הגיגית וכ"כ התוספות שכתב רשב"ם בשם רש"י וז"ל מפנין גרעינין שבגיגיות אילך ואילך כדי שיכנס באמצעיתו נראה לרש"י אין לך המשכה גדולה מזו ועושה י"נ עכ"ל וצ"ל לפירושו שפינה הגרעינין עד שולי הגיגית שאם לא פינה כ"א למעלה אין כאן המשכה כיון שיש ענבים

תחתיה תדע דהא תנן במתניתין אף על פי שנוטל בידו ונותן לתפוח ואם כן פינה ענבים אילך ואילך ואפ"ה שרי בגת פקוקה אפילו לרב הונא כדמשני בסמוך אלא לאו ש"מ דההיא איכא לאוקמי שעדיין לא פינה עד שולי הגת עכ"ל וכ"כ המרדכי וכ"נ מדברי הרא"ש שכתב תנן לוקחין גת בעוטה מן הנכרי אף על פי שנוטל בידו ונותן לתפוח וכשמאסף החרצנים והזגין ונתנן לתפוח נשאר היין לבדו ונמשך לצד התחתון ומשני בגת מליאה ופקוקה וכיון שהגת מליאה א"א לפנות ולהבדיל כל החרצנים מן היין אלא מן העליונים הוא נוטל ונותן לתפוח ונשארו הרבה חרצנים וזגים עם היין ואין כאן המשכה וסמ"ג נראה שהוא מסופק בדבר שכתב לדברי רש"י אפילו בלא נתינת סל אלא שפינה הענבים אילך ואילך ויין צלול כנוס באמצע נקראת המשכה ושמא לדבריו זהו כשלא נשאר ענבים עד שולי הגיגית במקום שהיין צלול כנוס שם עכ"ל וגם סה"ת כ"כ:

סעיף קטן לא

ומ"ש הילכך אם הגת סתומה ומליאה בענין שא"א ליין לבדו לימשך בה אין בו תורת יין לאיסור במגע נכרי כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן לב

ומ"ש ולכאורה מותר לדרוך בה אלא שר"ת החמיר לאסור כיון דבהמשכה כל דהו נעשה י"נ א"א ליזהר ממגעו של נכרי אחר המשכה וכו' כבר כתבתי שכ"כ התוס' והרא"ש וסמ"ג וגם כתבתי לשון הרא"ש בשם ר"ח שטעמו מפני שיש לחוש קודם המשכה אטו לאחר המשכה ובסוף פרק רבי ישמעאל כתב שטעמו משום דכיון דבהמשכה כל דהוא נעשה י"נ א"א ליזהר ממגעו של נכרי אחר המשכה עכ"ל. ויש בקצת ספרי רבינו תוספת שכתב בהם אסור שאינה סתומה וט"ס היא והנוסחא האמיתית כיון דבהמשכה כל שהוא נעשה י"נ א"א ליזהר ממגעו של נכרי אחר המשכה:

סעיף קטן לג

ומ"ש וכשדורכים בגיגית לא שייך בה המשכה כלומר לפי שאינו מדרון כמו הגת וכל לשון זה שכתב רבינו מכשדורכים בגיגית וכו' עד אם לא שחתם הגיגית הוא לשון הרא"ש שם ומ"ש במילא כוס יין וכיון לשלותו מן החרצנים ומן הזגים דהוי המשכה משמע מדברי התוס' דר"ת מודה ביה ובעה"ת כתב שמא בשביל פורתא כי האי שלוקח בכוס וגם אינו מתכוין כי אם לנסותו אפי' הוא בלא ענבים אינו חשוב המשכה בכך ליאסר במגע נכרי אותו שבגיגית אבל אותו שבכוס כיון שהוא צלול פשיטא שאסור אם נגע בו הנכרי עכ"ל וכך הם דברי סמ"ג ומיהו היכא שנתן סל לתוך גיגית דרוכה ולקח ישראל מן היין שבסל פשיטא להו דהוי המשכה ומשמע מדבריהם שר"ת נמי מודה ביה וכתב עוד סמ"ג ואפילו לא לקח הישראל מן היין שבסל נקראת המשכה כיון

שהיין צלול נכנס בתיך הסל ונבדל מן הזגים ומן החרצנים ובסה"ת נראה שהוא מסופק בזה: ועל דין גיגית מלאה ענבים דרוכים עומדת בבית הנכרי כתוב בתוס' שיש להחמיר מהירושלמי אבל ר"י פי' להקל ואח"כ כתב שהמתע"ב והרא"ש כתב על דברי הירושלמי ומיהו אין ללמוד משם איסור דשמא בגת בעוטה יש להחמיר לפי שהיא דרוכה הרבה ועומדת לימשך אבל בגיגית שלא כדרך היין אפשר דלא חיישינן להמשכה ומיהו נכון להחמיר כיון דבדבר קל יכול לעשות דבר שנקרא המשכה עכ"ל: וכתבו התוס' עוד שהקונה יין מגתות הנכרים צריך ליזהר שלא תהא ברזא בגיגית ודוקא ברזא קטנה אבל ברזא גדולה כעין פי חבית לא חשיבא המשכה מאחר שהענבים נמשכים דרך שם עם היין וכ"כ בסמ"ק וכתבוהו הגהמיי' פי"א. ואיכא למידק דאפי' ליכא ברזא נמי הא איכא למיחש שמא יוציא מעט יין צלול בכוס או שמא יתן סל בגת ויהיה בתוכו היין צלול ושמא י"ל דס"ל דלכל הני לא חיישינן דלא שכיחי ולא דמי לברזא דשכיח טובא למשוך על ידה: וכתב מהרי"ק בשורש ל"ב אשר שאלת על מה סמכו הצרפתים לקנות גיגיות מלאות ענבים דרוכים מן הנכרים שהרי ר"ת הקפיד ורצה לנדות וכו' אשכילך דאפילו לר"ת שאסר לדרוך עם הנכרי היינו דוקא בגיגית דכיון שהוא רגילות להמשיך בהני גיגיות שייך למיגזר קודם המשכה אטו אחר המשכה אבל כשדורכים הענבים באותם העריבות הארוכות הנתונות על העגלות כמו שלנו ומהם ממלאים הדלאים ומריקים בתוך הגיגיות פשיטא דאפי' ר"ת מודה בהא דלא שייך למיגזר אטו אחר המשכה כיון שאין רגילות כלל להמשיך בתוך אותם העריבות לא ע"י פינוי ענבים ולא ע"י גרגותני ואף דאתרמי לפעמים דכששואבים מאותם עריבות לתת באותם גיגיות שיש קצת יין צלול מ"מ אין לחוש בכך חדא דלעולם יש הרבה גרעיני ענבים מעורבין עם היין ועוד דכיון שאין מתכוין הנכרי להמשיך לא הוי המשכה כמ"ש בתוספות ר' פרץ ואל תתמה על מה אין אנו מקפידים אם נוגע הנכרי בענבים הדרוכים אפי' הם כבר בגיגית דהא ע"כ שייך למיסר טפי ע"י דריכת הנכרי מע"י מגע דקודם המשכה ע"כ:

סעיף קטן לד

גת שהיא סתומה ומליאה דלא שייך בה המשכה וירד ממנה יין וחרצנים ביחד וכו' שם אהא דתנן ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר א"ר הונא ל"ש אלא שלא החזיר גרגותני לגת אבל החזיר גרגותני לגת אסור ופירש"י גרגותני. הוא סל גדול שקשור בצנור והיין יורד מן הצנור לתוכו ומתוכו לבור כדי לסנן היין מן החרצנים הזגים אסור אף מה שבגת. וכתב הרא"ש ואף ע"ג דרב הונא דאמר כיון שהתחיל לימשך נעשה יין וא"כ אפי' בלא החזרת גרגותני הגת שהנכרי דורך בה אסורה רב הונא דהכא כמשנה ראשונה

אמרה למילתיה ואשמעינן אף ע"ג דאין על מה שבגת תורת יין ליאסר במגע נכרי מ"מ נאסר הוא בתערובות ונ"מ למשנה אחרונה בגת פקוקה ומליאה וכ"כ הר"ן בשם הראב"ד דנ"מ לדידן אליבא דמשנה אחרונה בגת פקוקה ומליאה שלא נמשך בגת כלל אף על פי שאין עליו תורת יין ליאסר במגע נכרי מ"מ בתערובת יין של איסור הוא נאסר: וכתב עוד הרא"ש אהא דרב הונא ועוד נראה דר"ה דהכא קאי שפיר אמשנה אחרונה ולא נאסר יין שבגת בהמשכה שנמשכו ענבים ויין ביחד לגרגותני ומשם היין לבדו לבור כי הדבר דומה ללוקח ענבים ויין ביחד מן הגת ונתנו למקום אחר ומשם נמשך היין מן ענבים דדבר ברור הוא שאין מה שבגת נקרא יין בשביל שנמשך יין מאותו מקום והשתא הויא מילתיה דר"ה כפשטא דיין שברגרגותני אסר במגע נכרי כי התחיל לימשך או משום כח הנכרי לפרשב"ם וסבר ר"ה דניצוק אינו חיבור ע"כ:

סעיף קטן לה

ומ"ש רבינו בשם סה"ת כ"כ שם התוס' וכ"כ הר"ן בשם רבותינו הצרפתים וכ"פ הרשב"א בת"ה וכתב דההיא דגרגותני דר"ה ליתא דדילמא ר"ה ס"ל כדחזקיה דאמר לא אמרינן רואים וכו' גמרא י"נ שנפל לבור ואנן לא קי"ל אלא כר' יוחנן דאית ליה רואים וע"כ לא כתבה הרי"ף ז"ל להא דגרגותני והכי נקטינן: (ב"ה צריך להעביר הקולמוס על והכי נקטינן ומיהו לפי מה שכתבתי בסי' צ"א שרוב הפוסקים פסקו כר"ת דמין בשאינו מינו אסור עד ס' מין במינו בטל ברובא צ"ל הכא איפכא רואין שאינו מינו באינו ומינו רבה עליו ומבטלו וכיון דיין ביין אוסר בכל שהוא ולר"ת אוסר מיהא בס' א"כ הכא אסור ואפשר לומר דברצנים וזגים איכא ודאי ס' ומותר): כתב המרדכי בריש פסחים אהא דאמרינן התם חמצו של נכרי עושה לו מחיצה פסק ראבי"ה דהיכא דמונח חבית של י"נ עם חביות כשרים דצריך לעשות היכרא דלא בדילי אינשי מיניה כתב הריב"ש דאגוא' ארדיינטי של נכרים אסור בהנאה כיין עצמו וכ"כ בספר א"ח מצאתי כתוב בשם ספר אגודה בפ"ק דפסחים יין שנקרש ונגע בו הנכרי לא הוי י"נ כתב ה"ר יונה באגרת התשובה צבע שנתנו בו חומץ אסור ליקח אותו מהנכרי ובא"ח כתוב בשם הרא"ה להתיר מפני שיצא מתורת אוכל והרי הוא כעפר: ב"ה בתוס' דב"ק הנותן צמר לצבע לנכרי אינו חושש שמא צבעו בחומץ של יין ואם בא לבית החשבון אסור: וכתב ע"ש בשם הר"ף שאסור לכתוב בדיו הצלול שלוקחים הנכרים שמפני שהיין הוא בעין ור"מ מתיר דאפי' יינם עתה אינו אסור בהנאה מ"מ נכון להחמיר מפני שפעמים נותן קולמוס בפיו והדיו עליו שנעשה מיינם עד כאן לשונו והמרדכי כתב בפ"ב דע"ז בשם ר"ת שמותר לבשל דיו ביי"נ ור"י כתב אותם שמחמירים ביינם של נכרים לאסור בהנאה אסור לתקן דיו ביי"נ אבל אם כתב בו הספר מותר עכ"ל והר"ן סימן ע' כתב שנשאל על נעלים

העשויים מעורות שנותנים הנכרים חומץ לתוך עיבוד שלהם בשעה שצובעים אותם והאריך בדבר ובסוף כתב מכל אלה הטעמים יש להתיר ולא שהייתי מתיר לכתחילה שמתוך שאנו מדמים בדברים עמוקים כאלה לא נעשה מעשה אלא שנראים הדברים לסמוך עליהם במה שפשט מנהגו להתיר עכ"ל כתב האגור בשם מהר"י קולון שהתיר קוליינדר"י קונפיטי אף על גב שנותנים חומץ לתוך הקולינדר"י כדי לצמתם ולתקנם מפני שהחומץ נשרף מהר אבל מורי אבי לא אכל מהם עכ"ל כתב הר"ן בתשובה סימן ד' על דבש של ישמעאלים יכולני ללמד עליו זכות כיון שהישמעאלים אין יינם אסור אלא בשתייה ולא בהנאה לפי שאינם עובדי כו"ם ואין ביינם משום חשש איסור ניסוך נמצא שאינו נאסר אלא משום חתנות וכיון שאינו אלא משום בנותיהם כל שאוכל אותו כדרך שאין בו משום חתנות איפשר שהוא מותר והדבש אין בו משום חתנות דלא גרע מיין מבושל דלית ביה משום חתנות כדאיתא בפרק אין מעמידין (עבודה זרה ל.) וא"ת הרי כשהיה תחלתו יין נאסר והיכי פקע איסוריה משום דבשלה בוא וארא דוגמתה וגדולה ממנה אמרינן בפרק הנזכר רב פפא מפקי ליה אבב חנותא ושתי וכו' אלמא מה שנאסר משום חתנות לא בכל ענין נאסר והכל לפי מה שחתנותו קרוב וע"ז סמך הרא"ה בנכרי שבישל לחולה בשבת שמותר לבריא במ"ש דליכא בהא משום חתנות ואף אני אומר שאיפשר לדון להלכה שהדבש מותר שאין עליו תורת יין ומתחלת דריכתו לכך נתכוונו אבל למעשה אני אוסר לפי שראיתי קצת גדולים חולקים על הרא"ה והרב בעה"ת מכללם ולפיכך ראוי לנהוג איסור בדבש ופורץ גדר ישכנו נחש עכ"ל:

סימן קכד

סעיף קטן א

לא מגע של כל הנכרים אסרו בהנאה אלא דוקא בגדול שיודע בטיב כו"ם ומשמשיה וכו' אבל קטן שלא הגיע לכלל זה אינו אוסר אלא בשתייה ולא בהנאה בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה נז.) אמר רב תינוק בן יומו עושה יין נסך ומפורש התם בעובדא דהוי בבירם דא"ל והא מר הוא דאמר תינוק בן יומו עושה י"נ א"ל אימור דאמרי אנא בשתייה בהנאה מי אמרי ושמואל פליג ואמר דקטנים אינם עושים יין נסך ומפרש התם בברייתא אלו הם גדולים ואלו הם קטנים גדולים שיודעים בטיב כו"ם ומשמשיה קטנים שאינם יודעים בטיב כו"ם ומשמשיה ומשמע דבן יומו דאמר רב לאו דוקא אלא כל שאינו יודע בטיב כו"ם ומשמשיה בכלל קטן בן יומו הוא וכתב הרשב"א שיודע בטיב כי"ם ומשמשיה כל שהוא זוכר ומזכיר בפיו כו"ם ומשמשיה וכתב דהכי איתא בתוספתא אי זהו גדול כל הנודר ומזכיר בפיו שם כו"ם ומשמשיה וכתב המפרשים שר"ח פסק כשמואל וכתב

הרשב"א שכן דעת בה"ג ור"י בעל התוספות וסה"ת אבל ר"ת פסק כרב ונראה מדברי הרא"ש ז"ל שכך הוא סבר וכתבו הר"ן שכ"פ הרמב"ן וכן פסק הרשב"א ג"כ וכ"פ הרמב"ם בפי"א מהמ"א ולענין הלכה כיון שהרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: ב"ה כתוב בא"ח על הקראים בשם הרמב"ם יינם לפי דעתי אין בו צד איסור ואף ע"ג דלית להו לפני עור לא תתן מכשול מהימני אחמרא כ"ש היכא דאינהו שתי מיניה דהא אינהו בדילי ממגע נכרים ואי משום אמהתא דאית להו ודאי איכא למיחש למגען אי אינהו לא קפדי למגע אותן אמהות:

סעיף קטן ב

גר תושב שקיבל עליו ז' מצות כתב הרשב"א שמגעו אסור בשתייה ומתוך כך פסק שגר שמל ולא טבל אסור גם כן בשתייה ז"ל הרשב"א בת"ה הארוך נכרי גדול שמל ולא טבל עושה יין נסך ונ"ל דדוקא ליאסר בשתייה אבל בהנאה מותר והכי דייקא לי ברייתא דקתני פרק השוכר את הפועל (עבודה זרה סד:) אי זהו גר תושב כל שקבל עליו בפני שלשה שלא לעבוד כו"ם דר"מ וחכמים אומרים כל שקבל עליו ז' מצות יינו כשמנו כלומר אינו אסור אלא כשמנו וקודם שהתירו השמן נשנית ברייתא זו אלמא כל שקבל עליו שלא לעבוד כו"ם וז' מצות בני נח אינו עושה יין נסך ליאסר בהנאה וכל שמל כבר קבל עליו שלא לעבוד כו"ם וקבל עליו כל המצות ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ולא גרע מגר תושב הילכך אין אסור מגעו אלא בשתייה וזה נ"ל ברור וגר תושב אינו אסור יין במגע בהנאה כמו שאמרנו וכן יינו מותר בהנאה עכ"ל אבל הרא"ש כתב בפרק השוכר את הפועל אהא דת"ר אי זהו גר תושב כל שקבל עליו בפני ג' וכו' ומייחדין אצלו יין אפי' בעיר שרובה נכרים דאפילו הודיעו שהוא מפליג קאמר דמייחדין כי מגע מותר בשתייה ולחלופי לא חיישינן בשעה מועטת ומעשה היה בנכרי שמל ולא טבל טבילה כראוי ועמד בביתו של ישראל כמה ימים ונגע ביינו והתירוהו בשתייה דהא גר תושב אינו אוסר במגעו כ"ש זה שמל וקבל עליו כל המצות ואף ע"ג דאמרינן לעיל (דף נו:) עבדים ובני שפחות שמלו ולא טבלו עושים יי"נ שאני הני שאין לבם לשמים אלא מאימת רבם מתיהדים ואמרי' נמי (נט.) גבי גרים שמלו ולא טבלו צא והכרז על בניהם שהם ממזרים ואף ע"ג דמסתמא היו נוגעים ביין ועל זה לא הקפיד כמו שהקפיד במזגו עכו"ם ושתו ישראל ע"כ וכל זה מדברי התוספות שם וכתבו שאף על פי כן לא רצה ר"י להקל ודע דע"כ לא שרי הרא"ש בשתייה אלא מגעו של גר תושב ביין שלנו אבל יינו של גר תושב עצמו אסור בשתייה מיהא דהא בהדיא קתני יינו כשמנו והר"ן כתב שם על דברי התוס' זו היא שיטתם אבל כבר כתבתי למעלה דליכא לדמויי מל ולא טבל לגר תושב משום דגר תושב מקבל מהשתא וגר אינו מקבל אלא לאחר

טבילה ומה שלא הקפיד על יינם משום יי"נ אפשר דאף ע"ג דמעברן מינייהו מקפידין היו על מגען ואף בגר תושב אין ראיה מכאן להתיר מגעו שאפילו נאמר דמאי דאמרינן אין מקפידין היינו משום חשדא וכדברי ר"ת איפשר דטעמא דמייחדין כדברי רש"י דכיון דלא פלח לכו"ם אין לנו לחוש שמא נגע וגם התוספות כתבו דלפי פירש"י אין להוכיח בבירור שיהא מותר מגע גר תושב ביינו של ישראל להתירו בשתייה ולפ"ז יש לחוש לדברי הרשב"א שהרי הר"ן דעתו לאסור בגר שמל ולא טבל ור"י עצמו לא רצה להקל וגר תושב נמי משמע דלא היה מיקל דהא כתב דגרע מגר שמל ולא טבל וכיון שבו לא רצה להקל כ"ש שלא היה מיקל בגר תושב ומדין בני השפחות קטנים דבסמוך משמע דס"ל להרמב"ם ולהרמ"ה דגר שמל ולא טבל עושה יי"נ ובסמוך אצל דין הישמעאלים ובסי' קכ"ח יתבאר עוד דינו של גר תושב בס"ד:

סעיף קטן ג

הקונה עבדים מן הנכרים עושה יי"נ עד י"ב חדש וכו' בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה נז.) אמר רב נחמן אמר שמואל הלוקח עבדים מן הנכרים אף ע"פ שמלו וטבלו עושים יי"נ עד שתשקע כו"ם מפיהם וכמה אמר ריב"ל עד י"ב חדש ורב פליג עליה וסבר דהלוקח עבדים מן הנכרים ומלו וטבלו לאלתר אינם עושין י"נ וכתבו המפרשים שר"ח פסק הלכה כשמואל ור"ת פסק הלכה כרב וטענותיהם כתובות בתוספות והרא"ש והר"ן ז"ל כתב הרשב"א בת"ה הארוך דהא דאמר שמואל ועושין יי"נ עד י"ב חדש דוקא בשלקחן מן הנכרי אבל לקחן מישראל מיד שמלו וטבלו ישראלים גמורים הם ואין עושין יי"נ כל ששהו בבית הישראל י"ב חדש בביתו של ישראל אין שם עכו"ם שגורה בפיו והיינו דקתני הלוקח עבדים מן הנכרים ע"כ וכתב הר"ן דמסתברא דכי בעי שתשקע עכו"ם מפיהן ה"מ כשמלו וטבלו ע"כ שאיפשר למולן ולהטבילן לשם עבדות בע"כ כדאיתא בהחולץ (מו:) אבל לדעתם ורצונם לא בעי שיקוע אלא הרי הן כישראלים גמורים ע"כ ובסברת הרמב"ן מחלוקת בין הרשב"א והר"ן שהרשב"א כתב שהוא פוסק כרב והר"ן כתב שהוא פוסק כשמואל וה"ר יונה כתב באגרת התשובה ישמעאלית שטבלה לשם עבדות אם לא האמינה בתורת משה ואינה מקיימת עליה מצות שהאשה חייבת בהן הרי היא עושה יי"נ במגעה והרי היא כנכרית לכל דבריה עכ"ל ודעת התוס' והרא"ש היא לפסוק כרב וכתבו שכן נהגו כל גדולי ארץ אשכנז שאין נזהרין ממגע עבדים אחר שמלו וטבלו לאלתר וכן נראה שהוא דעת הרשב"א ג"כ וכ"פ הרמב"ם בפי"א מהמ"א וז"ל הלוקח עבדים מן הנכרים. ומלו וטבלו מיד אין מנסכים ויין שנגעו בו מותר בשתייה ואף על פי שעדיין לא נהגו בבתי ישראל ועדיין לא פסקה עכו"ם מפיהם והכי נקטינן:

סעיף קטן ד

שפחות נכריות שילדו בבית ישראל בעוד הבנים קטנים מגען מותר אפילו בשתייה וכו' שם אותיבנא לרב דאמר תינוק ב"י עושה י"נ מדתני הלוקח עבדים מן הנכרים שמלו ולא טבלו וכן בני השפחות שמלו ולא טבלו גדולים עושים י"נ קטנים אין עושין י"נ קתני מיהא גדולים אין קטנים לא תרגומא אבני השפחות והא וכן קאמר הא קמ"ל עבדים דומיא דבני השפחות מה בני השפחות מלו ולא טבלו הוא דעושים י"נ מלו וטבלו לא אף עבדים כן לאפוקי מדרב נחמן אמר שמואל ומשמע דקטנים דקתני דאין עושין י"נ אין עושים כלל קאמר אפילו נאסרו בשתייה דאלת"ה לישרי ליה מאי אין עושין י"נ ליאסר בהנאה אבל בשתייה אסור ולכאורה משמע דהא דקטנים אין עושים י"נ במלו ולא טבלו הוא אבל לא מלו ולא טבלו עושין י"נ לאוסרו בשתייה כדין שאר נכרי קטן דאין הפרש בין בני השפחות לשאר נכרים בין בגדלן בין בקטנן אלא קטנים שמלו ולא טבלו דאף ע"ג דבשאר נכרים עושים י"נ בני השפחות אינם עושים וכדשני תרגומא אבני השפחות כלומר דמחולקין בני השפחות קטנים משאר עבדים קטנים והחילוק שביניהם הוא כשמלו ולא טבלו כדקתני בברייתא וזהו דעת הרמ"ה שכתב רבינו וכן דעת הרמב"ם בפרק י"א מהמ"א שכתב בני השפחות הנכריות שנולדו רשות ישראל ומלו ועדיין לא טבלו הגדולים אוסרים היין כשיגעו בו והקטנים אינם אוסרים ע"כ אבל הרשב"א כתב בת"ה הארוך בני השפחות והם שנולדו מן השפחה נכרית ברשות ישראל לכ"ע קטנים אין עושין י"נ ומותר אפילו בשתייה עד שידעו בטיב עכו"ם ומשמשיה ואף על פי שלא מלו ולא טבלו והא דקתני בברייתא שמלו ולא טבלו לאו משום קטנים נקט לה אלא משום גדולים ולומר שאף על פי שמלו וקבלו עליהם שלא לעבוד עכו"ם כיון שלא טבלו עדיין נכרים הם ואף בהם גזרו לאסור סתם יינם ומגעם אבל קטנים אף ע"פ שלא מלו אין עושין י"נ דמילה לא מעלה ולא מוריד לגבי קטנים דהא כל שמל ולא טבל אינו גר א"כ מילה מה מהניא בלא טבילה ותדע לך מדאקשי מינה לרב דאמר קטנים בני נכרים עושים יין נסך לאסור אותו בשתייה ואם איתא מאי קושיא לימא התם בשמלו ולא טבלו וכי קא אמינא בקטנים בני נכרים שלא מלו וזה ברור אלא שהוצרכתי לכתוב מפני שמצאתי בקצת חיבורים הראשונים ז"ל דברים לא נתכוונו בעיני וכן שנינו בתוספתא בהדיא וכן בני השפחות שלא טבלו בין מולים בין ערלים הרי אלו נכרים מדרסן טמא יינן בגדולים אסור בקטנים מותר ואיזהו גדול כל הנודר ומזכיר שם עכו"ם ומשמשיה ע"כ בתוספתא וזהו מבואר כדברי עכ"ל וכתב בת"ה הקצר שאף על פי שכשהם קטנים הגפן מותר בשתייה כשהם גדולים הרי הם כשאר נכרים שאוסרין במגען אפי' בהנאה

ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרמ"ה מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן כתב הרשב"ץ אם אמו טבלה לשם עבדות אין בנה עושה י"נ אפי' עבר רבו ולא מל אותו בין גדול בין קטן שהרי הוא עבד כנעני כאמו ואם אמו לא טבלה לשם עבדות אלא נשארה בנכריות וילדתו בבית ישראל בזה יש חילוק בין גדול לקטן דקטן אינו עושה יין נסך אפי' לאסור בשתייה וכן בני השפחות שמלו ולא טבלו אף על פי שנולדו בבית ישראל ולא גדלו בין הנכרים בעו מילה וטבילה ומיירי שלא טבלה אמם גדולים עושים יין נסך וקטנים אינם עושים:

סעיף קטן ה

כתב הרשב"א כבר ביארנו שגר תושב שקבל עליו ז' מצות יינו מותר בהנאה ז"ל בת"ה הארוך גר תושב אין אוסר יין בהנאה במגעו כמו שאמרנו וכן יינו מותר בהנאה וכל שאינו עובד כו"ם יינו אסור בשתייה משום בנותיהם דגזירה ראשונה לאסור בשתייה בלבד היתה ומשום בנותיהם וכמש"ל אבל איסור הנאה שגזרו ב"ד שלאחריהם ומשום חשש ניסוך לא גזרו אלא בעכו"ם עובד כו"ם שמנסך אבל כשאין עובד כו"ם לא היתה גזירה ואף ע"פ שהם לא קבלו עליהם בפני ג' שלא לעבוד עכו"ם וכן לא קבלו עליהם בפני ג' ז' מצות בני נח ובריית קתני איזהו גר תושב כל שקבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד כו"ם דברי ר"מ וחכ"א כל שקבל עליו ז' מצות בני נח ההיא לא לענין יי"נ ושאר גזירות שגזרו בעכו"ם היא שנויה אלא להחיותו בלבד וכדגרסינן התם עלה דההיא רב יהודה שדר קורבנא לאבידרנא ביום אידו אמר קים לי בגויה דלא פלח כו"ם והתניא אי זה גר תושב כל שקבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד כו"ם א"ל כי תניא ההיא להחיותו והאמר רבב"ח א"ר יוחנן גר תושב שעברו עליו י"ב חדש ולא מל הרי הוא כמין שבאומות התם בשקבל עליו למול ולא מל כלומר שחזר בו ולא מל אלמא כל שידענוהו שאינו עובד כו"ם אינו בכלל גזירות הללו ולא הצריכו לקבל בפני שלשה חברים אלא להחיותו בלבד ומ"מ כל שאסרו משום חתנות אף הוא אסור בו שהרי הוא בכלל איסור חתנות ולפיכך יינו אסור בשתייה כמו שביארנו עכ"ל וכתב בתשובה ששאלוהו אם מגען של ישמעאלים מותר בשתייה ח"ז לא פקפק אדם בדבר זה אלא מגען כסתם יינם זה וזה אשור בשתייה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"א מהמ"א שהורו כל הגאונים שכל נכרי שאינו עובד כו"ם יינו אסור בשתייה ומותר בהנאה ומבואר בדבריו שם ובפרק י"ז שמגעו ביין שלנו שוה ליינו שאסור בשתייה ומ"ש רבינו בשמו שמגען שלא בכוונה מותר אף בשתייה בפי"ג כתב כלשון הזה יראה לי שכל מקום שאמרו בענין יין שלנו שהוא אסור בשתייה ומותר בהנאה מפני צד נגיעה שנגע בו הנכרי כשהיה הנכרי עובד כו"ם אבל אם היה

איסורו בגלל נכרי שאינו עובד כו"ם שנגעו ביין שלנו שלא בכוונה או שטפח ע"פ החבית הרי זה מותר בשתייה וכן כל כיוצא בזה עכ"ל: ואיכא למידק כיון שסובר הרמב"ם שכל נכרי שאינו עובד כו"ם אינו אוסר בהנאה למה כתב בפי"א גר תושב שקבל עליו ז' מצות כמו שביארנו יינו אסור בשתייה ומותר בהנאה דמשמע שאם חיסר מלקבל אחד מהז' אוסר בהנאה ומי גרע גר תושב שקבל עליו בפירוש ז' מצות וכו"ם מכללם מהנכרי דקים לן בגויה דלא פלח כו"ם ולא קבל עליו שאר מצות וי"ל דע"כ לא קאמר הרמב"ם שאינו אוסר בהנאה אלא בנכרי שהוא מבני דת דלא פלחי כו"ם אבל אם הוא מבני דת דפלחי כו"ם אע"פ שזה קיבל עליו שלא לעבוד כו"ם לא יצא מכלל בני אומתו עד שיקבל עליו שבע מצות דאז נעשה גר תושב גמור והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב וכל נכרי שאינו עובד כו"ם דמשמע דוקא בכה"ג שהוא מאומה שמוחזקים שאינם עובדים כו"ם הוא דיינו מותר בהנאה אף ע"פ שלא קיבל עליו בפירוש שלא לעבוד אבל אם הוא מאומה דפלחי לה צריך לקבל ז' מצות ואם חסר אחד מהן אוסר בהנאה דעדיין בכלל אומתו הוא ולפ"ז הא דאמר רב יהודה לאבודרנא ורבא לבר ששך ידענא ביה דלא פלח כו"ם ה"ק ידענא ביה שהוא מאומה דלא פלחי כו"ם ועי"ל דכל נכרי שאנו מוחזקים בו שאינו עובד כו"ם אע"פ שבני אומתו עובדים אותה והוא לא קבל בפירוש שלא לעבדה וגם אינו מקיים שאר מצות ולא קיבלם עליו יינו מותר בהנאה ובכה"ג הוה ההיא דבר ששך ומ"ש הרמב"ם גר תושב שקבל עליו ז' מצות להשמיענו שאעפ"כ יינו אסור בשתייה כ"כ אבל לומר דמותר בהנאה לא איצטריך דבלא"ה נמי מותר בהנאה וכמו שכתוב בסמוך וכן כל נכרי שאינו עובד כו"ם וכולו ומותר בהנאה: ואם מותר לייחד או להקפיד אצלם יתבאר בסי' קכ"ח. בס"ד: כתב רבינו ירוחם בשם רבינו מאיר דמשוך בערלתו אינו עושה י"נ דניסוך אינו תלוי במילה שהרי מומר מהול הוא ועושה י"נ במגעו וזה אע"פ שנמשכה ערלתו לבו לשמים וכ"כ בספר א"ח כתוב עוד שם דאפי' מומר לערלות מותר כדאיתא בפרק הערל כתב הר"ש בר צמח על האנוסים בתחלת אנסם שאע"פ שיכולין לברוח אם יש שום צד לתלות עיכובם שם אם מפני הפסד ממון או מפני דבר אחר אינם אוסרים במגעם ואם שלחו יין לישראל בחזקת כשר ואין חוששין שמא לא הקפידו על מגע נכרי והריב"ש כתב שהאנוסים אותם שלא היו יוצאים מפני שלא היה להם ממון שיספיק להוצאות שצריך להם ולבני ביתם והם מתעכבים עד יפתחו להם שערי הצלה ובנתיים נזהרים מהעבירות זולת במקום סכנה אינם פסולים ומ"מ אינם יכולים ליזהר במגע נכרי אף הטובים שבהם וכיון שהם חשודים עליו אין נאמנין על שלהם ואפילו בשבועה אבל נאמנים על של אחרים שאין אדם חוטא כדי שיהנו אחרים עד כאן לשונו:

כתוב בשבלי הלקט מומר שנגע ביין ואמר אחר כך שנתגייר בינו לבין עצמו והתיר ר"י היין מפני שהפקיד כיסו בשבת ורשב"א אסרו משום דאיכא למימר דאערומי מערים כדאמרינן סנהדרין (כה.) בההוא טבחא דנפק טריפה מתותי ידיה עכ"ל ובאורחות חיים כתוב ישראל מומר יינו יין נסך עד שישוב בתשובה ונאמן לומר נתגיירתי: כתב הרשב"א בתשובה סימן שט"ו שאלת אדם שהיה חשוד על העבירות ולא היה לו שעת הכושר ומגדף את ה' ועתה הוסיף לחטוא והלך לבית הנכרי וישראלים רצים אחריו להשיבו מדרכו הרעה וכפר בפניהם בה' והעיד על עצמו שזמן רב יש שבחר בדרכי הנכרים ובעבודתם שנשאלת אם נדוננו כעובד כו"ם והשבתי שחשוד על הדבר ראוי להתרחק ממנו מהדברים שחשוד בהם כדאיתא בפרק עד כמה (בכורות כט:) תשובה יפה דנת וכ"ש זה שהוא מומר לדבר זה כיון שעובר בפרהסיא ומה שאמרת שאיש זה אינו בכלל היתר אלא הרי הוא מומר לכל התורה יפה דנת דאפילו מומר לחלל שבת בפרהסיא הרי הוא מומר לכל התורה וכדתניא חולין (ה.) מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בתשובה חוץ הן המומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא ע"כ: תשובות הרשב"א בדיני מומר לענין יין נסך כתבתי בסימן קי"ט:

סעיף קטן ו

לא כל מגעת הנכרים שוה לאסור יש שאסור בהנאה ויש שמותר בהנאה ואסור בשתייה ויש שמותר בשתייה וכל זה מתבאר מהדינים שכתב בסימן זה ובסימן שאחריו:

סעיף קטן ז

כיצד מגעו בכוונה שכיון ליגע ביין ואינו עוסק בדבר אחר אסור בהנאה פירוש צריך ג' תנאים לשיאסר בהנאה האחד שיתכוין ליגע ואם לא נתכוין ליגע כגון תינוק שנגע דלאו בר כוונה הוא וכן נפל לבור ועלה מותר בהנאה כיון דלא נתכוון ליגע הב' שיודע שהוא יין שאם לא ידע שהוא יין אף ע"פ שהוא מתכוון ליגע מותר בהנאה וכדאיתא פרק ר' ישמעאל (עבודה זרה נח.) גבי חרש נכרי שהושיט ידו לחבית של יין וכסבור שהוא של שמן הג' שלא יהא עוסק בדבר אחר כלומר שאין לו שום כוונה זולת הנגיעה אבל אם היתה לו כוונה אחרת כגון שהיה מכוין למודדו או להתיז את הצרעה או להוציא פרי או חפץ שהוא בתוך החבית של יין בכל הני גווני מותר בהנאה כמו שמבאר והולך:

סעיף קטן ח

ומ"ש ל"ש נגע בידו או בדבר אחר שבידו אסור הכי משמע מדתנן סוף פרק ר' ישמעאל (עבודה זרה ס:) מדדו בקנה התיז את הצרעה בקנה זה היה מעשה ואמרו ימכר אלמא דדוקא בכי הא שמעשיו מוכיחים שלא נתכוון לניסוך אלא למדוד היין או להתיז הצרעה הוא שאמרו ימכר הא לאו הכי בהנאה נמי אסור וכ"כ הרשב"א ז"ל וכ"נ מדברי הפוסקים

אצל דין חבית שניטל ממנו הברזא ותחב הנכרי אצבעו בנקב או הוציא הברזא התחובה בנקב שכתב רבינו בסמוך וכן כתבו התוספות והרא"ש בפרק רבי ישמעאל גבי ישראל אדנא ונכרי אכובא אבל הרמב"ם לא כתב בפרק י"ב אלא שיגע בידו או בשאר אבריו שדרכן לנסך בהם ולא הזכיר נגיעה בדבר אחר אלא בענין שמעשיו מוכיחים שלא נתכוין לניסוך כגון מדדו בקנה או התיז את הצרעה בקנה מותר בהנאה ופי"א כתב נכרי שנגע ביין שלא בכוונה וכן תינוק נכרי שנגע ביין אסור בשתייה ומותר בהנאה וכתב הרב מאיש"ר אברהם שלם ז"ל בתשובת הרשב"א כתב מגע נכרי בכונת יין אפילו ע"י דבר אחר אוסר אפילו בהנאה והרמב"ם כתב בפי"ב מדד הבור בקנה או שהתיז את הזבוב ואת הצרעה בקנה וכו' ה"ז מותר בהנאה ועיקר הדבר היא שכל זמן שנוגע ביין על ידי דבר אחר שלא לצורך לחוש שמא נתכוין לנסך ואסור בהנאה אבל אי איכא הוכחה שלא נתכוון לנסך אלא לצורך דבר מה אסור בשתייה ומותר בהנאה וע"ד זה צדקו יחדיו ולא פליגי וכתב עוד דשלא בכוונה דקאמר היינו שלא בכוונת ניסוך אלא לצורך דבר מה דאין לפרש דבלא כוונת מגע ובלא כוונת יין קאמר דמאי קמ"ל השתא כשהוא מכוין ליגע ויודע שהוא יין הואיל והוא עוסק במלאכתו מותר בהנאה כשאינו מכוין ליגע ולא לכוונת יין מיבעיא עכ"ל ולי נראה דאי מהא לא איריא דאיצטריך לאשמועינן שאף ע"פ שאינו מכוין ליגע ולא ליין אסור בשתייה מיהא ויש הוכחה לפי' זה מדנקטיה בהדי תינוק שנגע ביין דהוי שלא בכוונת מגע ושלא בכוונת יין דתינוק ב"י עושה י"נ כרב ועוד שהק"ו שיעשה הרב ק"ו פריכא הוא דמנ"ל דהרמב"ם סבר דכשהוא מכוין ליגע ויודע שהוא יין הואיל והוא עוסק במלאכתו מותר בהנאה שהרי מדבריו נראה שכל שנוגע בעצמו ביין אסור בהנאה אע"פ שאינו בכוונת מגע אלא לצורך ד"א כגון למדדו וכיוצא בזה וכמו שיתבאר בסימן זה הילכך ע"כ צריך לפרש דבריו כמו שפירשתי ולענין נדון דידן אין הכרע בדבר והר"ן כתב בסוף פרק ר' ישמעאל כללו של דבר שלפי שטת רש"י אם נפסוק כת"ק דאומר מדדו בין ביד בין ברגל ימכר אין שום הפרש בין מגע עצמו ומגעו ע"י ד"א וכבר כתבתי שר"ת סובר דמגעו ע"י ד"א אינו אלא כחו ולדברי מי שאומר בכחו אפילו בכוונה אינו אוסר אלא בשתייה כך הדין במגעו ע"י ד"א עכ"ל: ואם מנסך בפיו כתב רבינו בסמוך ואם מנסך ברגלו כתב רבינו בסימן זה לקמן:

סעיף קטן ט

ומ"ש בשכשוך בעלמא כששיכשך בו ולא יצא ממנו כלום כ"מ מההוא דמדדו בקנה שכתבתי בסמוך ומכמה עובדי דמייתי פ' ר' ישמעאל דאע"פ שלא יצק ממנו כלום נאסר בהנאה: ומ"ש בשיכשוך בעלמא ששיכשוך בו דמשמע שאם נגע ולא שכשך לא מיתסר

כ"נ מדברי הרמב"ם שכתב כיצד היא הנגיעה שאוסר בה הנכרי היין שיגע ביין עצמו בין בידו בין בשאר איבריו שדרכם לנסך בהם וישכשך אבל אם פשט ידו לחבית ותפסו ידו קודם שיוציאה ולא ינידה ופתחו החבית מלמטה עד שיצא היין וירד למטה מידו לא נאסר היין ע"כ וטעמו מדגרסינן בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נט:) ההוא אתרוגא דנפל לחביתא דחמרא אידרי נכרי ושקליה אמר להו רב אשי נקטוה לידיה כי היכי דלא לישכשך ביה וברצוה עד דשייפא ומדקאמר נקטוה לידיה כי היכי דלא לישכשך משמע דכל שנגע ולא שכשך אינו נאסר בהנאה מיהא וכן דעת רש"י שכתב כי היכי דלא לשכשך ויאסר בהנאה שאין מנסכין אלא ע"י שכשוך. ברצוה לחביתא עד דשייפא כפו את החבית לצד אחר עד שישפך יינה לתוך כלי אחר כדי שימשך היין מיד הנכרי ואח"כ יוציאנה ותהא מותרת החבית בהנאה דכל זמן שידו תחובה ביין אם יוציאנה א"א לשמור שלא ישכשך ואע"פ שאנו אוחזין את ידו. וכ"כ גבי הא דתניא מדדו בין ביד בין ברגל ימכר דטעמא דמלתא משום דניסוך לא הוה אלא על ידי שכשוך וכ"כ גבי חביתא דאיסתדיק לארכה אבל הר"ן דחה דבריו וכתב דלא חיישינן להכי כלל אלא כולה מילתא תליא אי מיחזי כמכוין לנסך או לא וטעמא דעובדא דאתרוגא משום דכיון דלמינקטיה לאתרוגא הכניס ידו ה"ל מגעו שלא בכוונה כיוצא בזה כתבו התוספות והרא"ש בטעם עובדא דאתרוגא ומשמע מדבריהם שאם היה מכוין ליגע ביין היה נאסר בהנאה ואע"פ שלא שכשך: ומשמע לי דשכשוך אינו נענוע כל דהו שהרי כתב הרמב"ם בפי"ב נטל כלי של יין והגביהו ויצק היין אע"פ שלא שכשך נאסר שהרי בא היין מכחו ואם איתא דנענוע כל שהו הוי שכשוך כיון שיצק הרי שכשך. שע"כ הוא מנענע היין בשעה שיוצק והיאך כתב אע"פ שלא שכשך וכן משמע מדאמרינן גבי אתרוגא דנפל לחביתא דחמרא דאמר רב אשי נקטוה לידיה כי היכי דלא לשכשך משמע דאהכנסה לא קפדינן אע"ג שהוא מנענע היין מחמת הכנסת ידו וכ"כ מפרש"י אלא שהר"ן דקדק עליו ממה שפירש הוא עצמו ז"ל בההוא עובדא דכל. זמן שידו תחובה אם יוציאנה א"א לשמרו שלא ישכשך ואע"פ שאנו אוחזין ידו ע"כ אלמא שכשוך בכל דהו הוי אבל הכא היינו טעמא משום דכשהכניס ידו למינקטיה לאתרוגא הו"ל מגעו שלא בכוונה דשרי ומ"ה כל דלינקטוה לידיה כדי שלא יעשה מעשה מוכיח שהוא מתכוין לנסך וכו' ואכתוב לשונו בסימן זה אצל נפל לו שום דבר ביין והכניס ידו והוציאו וכו' ונ"ל דיש ליישב דברי רש"י שכתב דא"א לשמרו שלא ישכשך ואע"פ שאנו אוחזים ידו היינו לומר דא"א לשמרו מלשכשך שכשוך גדול יותר ממה שצריך לשכשוך להוציא ידו:

סעיף קטן י

ומ"ש אפילו בפיו כגון ששתה ממנו או שמצץ במינקת וכו' בפ"ר ישמעאל (נח.) אגרדמים נכרי שקדח במינקת והעלה או שטעם מן הכוס והחזירו לחבית זה היה מעשה ואסרו ואסיקנא דאסרו בהנאה קאמר וכתב הרא"ש דפלוגתא הוא בירושלמי אם נכרי עושה יין נסך בפיו דאיכא מ"ד דהחזירו לחבית אסור בשהחזירו נכרי הוא אבל החזירו ישראל שרי וכתב הוא ז"ל ולפי התוס' דקתני קדח במינקת ונפלה ממנו טפה כל שהוא שטפת היין אסורה ואוסרת בכל שהוא משמע שהנכרי עושה בפיו י"נ וכן עמא דבר עכ"ל וכ"כ הרשב"א ז"ל וכתב הר"ן דלדידן דקי"ל דסתם יינם שנתערב ביין ימכר לנכרי חוץ מדמי סתם יינם שבו לא שוו דינייהו דהעלה במינקת וטעם מן הכוס והחזירו לחבית דבטעם מן הכוס והחזירו לחבית לא מיתסר אלא כנגד מה שהחזיר לחבית וימכר כולו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו אבל קדח במינקת והעלה יין לפיו מיתסר כולי חמרא שכל היין התחתון בסיס לעליון הלכך ה"ל כנוגע בכולו:

סעיף קטן יא

ומ"ש מ"מ כלי שיש לו חוטמים כמו שיש לכלי שנוטלים ממנו לידים ויש בו יין יכול ישראל למצוץ מחוטם זה וכו' זהו קנישקנין דאיתא בפ"ב דע"ז (עב.) אמר מר זוטרא בריה דר"נ קנישקנין שרי וה"מ דקדים ופסק ישראל אבל קדם פסק נכרי לא פי' קדם פסק נכרי לא לפי שמה שנוגע בפי הנכרי חוזר ומתערב עם היין ופסקוה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם אבל התוס' כתבו אהא דקאמר התם דרבה בר רב הונא גופיה שתי בקנישקניו תימא היאך היה שותה ה"ל לחוש דילמא קדים פסק נכרי ברישא ופר"ח דלא מיירי עם הנכרי אלא עם הישראל וקמ"ל דלא מיתסר בזמן הזה משום שמחה ע"כ. ומיהו איפשר שלא אמרו כן אלא ממדת חסידות ולא מן הדין: כתב הרשב"א בתשובה לברייתא דאגרדמים מנסכים הם בפיהם דאי לא כי נפלה טפה מפיו לחבית או ששתה בכוס והחזיר ישראל את המותר לחבית מאי הוי והלא מה שנגע בפיו דרך שתייה לא נתנסך אלא ודאי לאותה ברייתא מנסכים אפילו בפיהם אלא שמשם למדנו שאין ניסוך דרך מציצה וזה ודאי אמת שאינו מנסך ברוחו דרך מציצה אלא שמלאכת קנישקנין לא ידעתי מה היא ומה היתירה דמ"מ מה שבפיו אסור וכל יין החבית נגרר אחריו ולמה גרע מנצוק ואם היה הישראל מתחיל למשוך ניחא אבל אם הנכרי מתחיל למה מותר ואילו התם לא מקפיד לשפסק הישראל קודם שיפסוק הנכרי אבל לא פסק הישראל קודם הקפידו וזהו שהוקשה לי באותו מעשה כמ"ש שם וגם קשה לי בברייתא דאגרדמים ועדיין נשאר לי הדבר בעיון עכ"ל. והר"ן בשם הראב"ד תירץ קושיא זו וכתבתיו בסימן קכ"ו:

סעיף קטן יב
לפיכך נכרי שנכנס לחנות של ישראל ושאל יש כאן יין וכו' עובדא בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה דף נז:) ואיפליגו בה אמוראי ואסיקנא דהלכה כמאן דאסר בהנאה וכתב הרמב"ם בפי"ב דטעמא דאסר מפני שליין נתכוון ואין זה נוגע אלא בכוונה:

סעיף קטן יג
ומ"ש ואם נתערב באחר דמי היין המשוכשך אסור בהנאה והשאר מותר בהנאה בפרק בתרא (עד.) אסיקנא דסתם יינם שנתערב ביין ימכר לנכרי חוץ מדמי י"נ שבו והכי איתמר בגמרא (נח.) בההוא עובדא דחנותא גופיה:

סעיף קטן יד
וכן חבית שניטלה ממנו הברזא והכניס בה נכרי אצבעו עד שנגע ביין כולו אסור אהא דגרסינן בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נט:) ההוא חביתא דאישתקיל ברזא מינה אידרי נכרי ואנחא ידיה עליה אמר רב פפא כל דלהדי ברזא אסור ואידך שרי כתבו התוס' פי' שם ידו נגד הברזא ומנע יציאת היין אבל אם תחב אצבעו בתוך נקב החבית ה"ל יין שתחת אצבעו כמו מפיה ושלמעלה מאצבעו כמו משולים דאמרי' בסמוך דלכ"ע כל החבית טמאה כ"כ רשב"ם בשם רש"י שאם תחב נכרי את הברזא בחבית או אם נטלו לגמרי מן החבית שכל היין אסור דאי אפשר שלא ישכשך בראש הברזא שבתוך החבית ואפי' בהפסד מרובה אסור כל היין בשתייה ע"כ ונראה שהוא ט"ס וצריך להגיה אסור כל היין בהנאה וכ"כ הרא"ש וספר התרומה וסמ"ג וכ"כ הרשב"א בת"ה אבל מדברי הר"ן נראה דגריס בדברי התוספות אסור כל היין בשתייה ויש לתמוה כיון דמשום שכשוך בא לאסור למה לא יאסר בהנאה ולכן נראה לי דבשטת ר"ת אמרוה דס"ל דמגעו ע"י ד"א אינו אלא כחו וכדברי מי שאומר דכחו אפילו בכוונה אינו אוסר אלא בשתייה:

סעיף קטן טו
ומ"ש וכן אם הוציא הברזא התחובה בנקב והיתה נוגעת עד היין פי' שהיתה נוגעת עד היין שבחלל החבית דאז א"א שלא שכשך כשהוציאה אם לא היתה עוברת כל עובי השולים אז אי אפשר לו לשכשך ביין דאף על פי שיש מעט יין בנקב השולים שהיה קבוע בו כיון שהנקב צר אין זה שכשוך ואף על פי שהיוצא לחוץ אסור מפני שהוא יוצא מכחו מ"מ מה שנשאר בחבית לא נאסרה משום נצוק ומותר אפילו בשתייה דכיון דאינו נסך גמור דלא שכשך לא אחמור בנצוק וקטפרס וכ"כ מרדכי בפרק ר' ישמעאל בשם אבי העזרי ומיהו כתב שם המרדכי בשם רשב"ט על דברי אבי העזרי דאין לסמוך על הוראה זו משום דחמיר מנצוק והרשב"א כתב בשם הרמב"ן דחבית סתומה ומגופה והסיר הנכרי המגופה אע"פ שאין היין משתכשך בכך כלל כל היין אסור בשתייה משום

דה"ל כמוריק אורוקי והו"ל כחו של נכרי בכוונה ואסור בשתייה כמו שיתבאר אבל אם סרה המגופה מכחו שלא בכוונה מותר בשתייה דכחו שלא בכוונה לא גזרו בו כמו שיתבאר עכ"ל ומשמע דאפילו סתם פי הנקב אח"כ קאסר יין הנשאר בחבית ומיהו נראה דהיינו דווקא יין שעל הנקב דבההוא איכא למימר דכיון שמכחו נעקר לישפך הו"ל כחו של נכרי אבל יין שלמטה מן הנקב אינו ענין לכחו ושרי אבל הר"ן כתב בפרק ר' ישמעאל דברי הרמב"ן ומתוך לשונו משמע שלא אסר אלא יין הנשפך מכחו בלבד אבל אם סתם הנקב היין הנשאר בחבית אע"פ שהוא למעלה מן הנקב מותר וא"כ הוא אין הוכחה לומר שהוא חולק על דין זה שכתב רבינו: ומשמע דע"כ לא שרי רבינו באינה עוברת כל עובי השולים אלא במוציא הברזא אבל בתוחב אף על פי שאינה עוברת כל עובי השולים אסור מפני שהוא מונע יציאת היין והיינו דרב פפא כל דלהדי ברזא אסור וכתבו רבי' לקמן בסי' זה ותמהני על המרדכי שכתב בפ' ר' ישמעאל בשם אבי העזרי דהה"נ אם החזיר הברזא מותר וגם בכלבו כתוב בשם הראב"ד אם החזיר השופתא בברזא והשופתא קצרה שאינה עוברת חוץ למרזב מבפנים חלל החבית שישכשך בה יין שבחבית מותר וקשה לי דלפי דבריהם ההיא דרב פפא דאסר היכי משכחת לה ודברי כל הפוסקים שלא כדבריהם : והני שתוחבין בנקב החבית עץ חלול כמו קנה נקוב משני צדדיו ועובר כל עובי השולים ויתר הרבה ויש להם עץ חד שתוחבים בנקב אעץ החלול לסתום בפני היין שלא יצא אם הוציא אותו העץ החד אע"פ שהוא עובר כל עובי השולים מותר דכיון שהוא תחוב תוך העץ החלול ואינו יוצא חוצה לו הרי אינו יכול לשכשך מאחר שהוא מונח במקום צר ורבינו איירי כשאין תחוב בנקב החבית אלא עץ א' חד לסותמו ואי נמי כשתחוב בו עץ חלול בקנה ונקוב משני צדדיו ותוחבים בו עץ חד לסתום נקב העץ ההוא וזה בא והוציא העץ התחוב בחבית עצמו דבהני גוונו הוא דאם עובר כל עובי השולים הוא משכשך היין שבחלל החבית אבל בעץ החד התחוב בעץ החלול כל אורך העץ החלול לדידיה כעובי השולים דמי כנ"ל וכ"כ הכלבו אם הוציא הברזא מן הקנה אין לחוש לאסור מה שבחבית והוא שלא תהיה הברזא ארוכה שלא תצא חוץ לנקב הקנה ולא נדנד היין בהוציאו אותה עכ"ל. וכ"נ ג"כ מדברי המרדכי פ' ר' ישמעאל בתשוב' רבינו שמשון: וכתב באותה תשובה אפילו הברזא יוצא חוץ לקנה אם אין הנכרית יודעת הו"ל כחה של נכרית שלא בכוונה לפר"ת שמחשב כמו כח שנוגע בדבר שבידו עכ"ל כלומר דלר"ת דסבר דמגעו ע"י ד"א שלא בכוונה אינו נקרא מגעו אלא כחו ומותר אפי' בשתייה ה"נ כיון שאינה יודעת שהברזא יוצאת חוץ לקנה לתוך החבית כשפותחת וסותמת וע"י כך נוגעת בברזא ביין שבחלל החבית ומשכשכו לא

מיתסר אפי' בשתייה כיון שהוא סוברת שאינה נוגעת ביין שבחלל החבית דשרי אפי' בשתייה לר"ת כיון שאין המגע אלא על ידי ד"א: כתב הרשב"א שאלת קנקן מלא יין ונתנו לתוכו מים בשעת הגתות ונתנו לה ברזא מקנה חלול וסתמו פי אותו קנה בעץ בנעורת ואישתקיל אותו עץ ואתא נכרי ואנח ידיה ע"פ הברזא ועכבה את היין מלצאת מי אמרי' כיון שלא הכניס ידו בחלל הנקב לא נאסר אלא אותו קילוח ומתבטל במים שבחבית ואמרינן סלק את מינו ושא"מ רבה עליו לבטלו או לא תשובה כל שנגע הנכרי בקילוח היורד מן החבית רואין אותו כאילו נגע בכל מה שיש למעלה מן הברזא. ב"ה כדאמרינן גבי האי חביתא: דאישתקל ברזא מינה ואתא נכרי ואנח ידו עלה וההיא לא הכניס ידו בנקב החבית ואסרו כל דאתי בברזא דכל שנגרר ע"י הרי הוא כאילו נוגע בכולה ומשום דכל דאתי בברזא הוי חיבור וכנ"ל ברור וג"כ כתבתי אני בשמעתא דהנצוק והקטפרס ומה שנסתפק לך בהל' הרב ז"ל דכתב באותה דאשתקיל ברזא מינה ואתא נכרי ונקטה ואמר מה פי' נקטה אני רואה שהענין אחד ונקטה היינו דנקט הברזא כלומר שהניח ידו עליה עכ"ל: כתב המרדכי בפרק רבי ישמעאל שנשאל רבינו תם על נכרי שנדנד הברזא ולא יצא מן היין לחוץ והברזא היתה ארוכה ועברה הדופן ונכנסה בתוך היין והשיב אם הברזא אינה מהודקת בחזקה נאסר היין בנדנוד זה דדמי למדדו בקנה דאסרינן במתני' בשתייה אבל ברזא שמהודקת ועומדת הרי הוא כנוד מלא יין שהנכרי מניח אצבעו עליו ודמי לחביתא שנפקעה לפותיה דמעשה לבינתא קא עביד ואף ע"פ שהיין יוצא כ"ש הכא שאין היין יוצא והוי כנוגע לחבית בדופניה עכ"ל ובהג"א כתב בשם רשב"א דאפילו היין יוצא ומטפטף שרי כיון שהיתה הברזא תקועה בחבית כ"כ שלא היתה קופצת מן החבית מותר: כתבו התוספות והרא"ש שם גבי זיקא בין מליא בין חסירה שרי מכאן התיר ר"ת על ברזא שהיתה רפויה בחבית ועל סתימת המגופה שהיתה רפויה על פי החבית והדקה וכתבו רבינו לקמן: כתב הרמב"ם אחז בכלי פתוח של יין ושכשכו וכו' בפי"ב ונראה שלמד כן מדגרסינן בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה ס.) אמר רב פפא האי נכרי דדרי זיקא וקאזיל ישראל אחורי מליא שרי דלא מקרקש חסירא אסור דלמא מקרקש רב אשי אמר זיקא בין מליא בין חסרה שרי מ"ט אין דרך ניסוך בכך והוא ז"ל מפרש אין דרך ניסוך לפי שהנוד פיו סתום משמע שאם היה פיו פתוח היה נאסר מפני הקרקוש שמתקרקש היין בהילוכו של זה וז"ש בפרק הנזכר העביר נוד של יין ממקום למקום והוא אוחז פי הנוד בידו בין שהיה הנוד מלא או חסר מותר ואע"פ שהיין מתנדנד ע"כ הרי שהצריך לאחוז פי הנוד כלומר שיהיה סתום משמע שאם לא היה סתום שהיה נאסר מפני הקרקוש וגם הר"ן כתב שהרמב"ן פי' אין דרך ניסוך בכך כיון שהוא קשור

דלא מקרקש מאי דלא חזי ע"כ ואע"ג דרב אשי מיירי בדרי זיקא משמע להרמב"ם דה"ה אפי' לא דרי נמי אסור אי קרקיש ביה כשהוא פתוח דהגבה' זו אינה מעלה ולא מורדת דהא כשפיו סתום אף על גב דדרי ליה לא מיתסר ואם כן כי אסרי ליה מפני הקירקוש לא שאני לן בין הגביהו ללא הגביהו וכן יש להוכיח מדגרסי' תו התם ישראל אדנא ונכרי אכובא חמרא שרי ואי מצדד אצדודי אסיר ופרש"י בחד לישנא דחסרה נמי אסור כיון דמקרקש בכוונה הו"ל כחו בכוונה ואסור בשתייה וכתבו התוס' שכן נראה לריב"ם ומדמי ליה לנוגע בקנה דמה לו נוגע בקנה או נוגע בשולי הכובא וכתב הרא"ש על דברי ריב"ם ולפ"ז אסור אפילו בהנאה כי נוגע בקנה בכוונה אסור אפי' בהנאה. וכתב הר"ן על דברי הרמב"ן שכתב דלא מקרקש מאי דלא חזי ולפ"ז אני מסתפק בכלי זכוכית אבל בתוספות כתבו אין דרך שכשוך בכך אלא על ידי קרקוש שום דבר בידיו בתוך הכלי ולפי זה אף בכלי זכוכית שרי ואפשר שהן סבורים דקרקוש לא אסר אלא מטעם כחו ואם כן הוא הדין עמהן דהא כחו כל היכא דלא נפק לבראי לא גזרו ביה רבנן כדאי' בפרק השוכר אבל אפשר שנדנוד זה של קרקוש דרך ניסוך וכן מטין דבריו של רש"י ז"ל עכ"ל והרשב"א בת"ה כתב שאין פי' הרמב"ן מחוור בעיניו שאין דרך ניסוך בכך לנסך בקרקוש כלי בין פתוח בין סתום אא"כ מכניס ידו ומשכשך בתוך גופו של יין באחד מאבריו או ע"י ד"א אבל (במגביה) כלי או מוליכו או מקרקשו לא שאין כן דרך המנסכים כלל וכ"כ הראב"ד ז"ל ונ"ל שזה מוכרח מברייתא דקתני המערה מחבית לחבית קילוח היורד משפת חבית ולמטה אסור ואוקמה רב ששת בפרק השוכר (עב:) בנכרי המערה דאתי מכחו וההוא דנפק גזרו ביה רבנן דלא נפק לא גזרו ביה רבנן ועכ"ז א"א לו לנכרי לערות שלא ישכשך מה שבפנים ואפ"ה שרי אלמא שכשוך בלא שפיכה אין עושה י"נ כלל עכ"ל ולפמ"ש דנענוע כל דהו לא שמיה שכשוך לא קשה מההיא ברייתא:

סעיף קטן טז

ומ"ש ולא נראו דבריו לא"א ז"ל איני יודע היכן כתב הרא"ש כן ואדרבה ממ"ש רבינו סימן קכ"ה שמסקנת הרא"ש כריב"ם משמע דס"ל כדעת הרמב"ם שהרי ריב"ם כהרמב"ם ס"ל כמו שיתבאר שם : כתב עוד הרמב"ם שם נטל כלי של יין והגביהו ויצק היין אף על פי שלא שכשך נאסר שהרי בא היין מכחו הגביה ולא שכשך ולא נגע מותר והדין הראשון היינו מאי דגרסינן בפרק ר' ישמעאל נכרי אדנא וישראל אכובא חמרא אסור מ"ט כי קא אתי מכח נכרי קא אתי פי' נכרי מערה היין מדנא לכובא וישראל אוחז הכובא בידו ומשמע ליה להרמב"ם דמיירי דוקא כשהנכרי מגביה הדנא ומריק היין לכובא אבל אם אינו מגביה הכלי אלא שהוא מטהו על צדו ומריק היין בכלי אחר מותר דתרתי בעינן

שיגביה ושיבא היין מכחו וכ"נ ממה שכתב הרי"ף פי' נכרי שקיל מגו דנא ויהיב לגו כובא ופי' הר"ן שר"ל שנוטל החבית בידו ומערה לתוך הכובא כלומר דאי כדמשמע מפשטא דלישניה שהוא שואב בכלי מדנא ונותן לכובא מאי איריא משום דאתי מכחו ת"ל דמעת ששאב מדנא נאסר הכל משום דאיכא למיחש שנגע בו בעת ששואב הלכך עכ"ל דה"ק שנוטל החבית בידו ומערה לתוך הכובא משמע דבעינן ששקיל נכרי דנא היינו שיגביה הא לאו הכי לא מיתסר והרא"ש ז"ל כתב בפרק רבי ישמעאל על מה שפר"ת דמוריק אורוקי לא מיתסר בהנאה תימא הוא לומר דבהורקה לא הוי יין נסך ממש לאסור בהנאה כמו בשכשך כי עיקר ניסוך בפנים היה דרך הורקה וכן בניסוך דכו"ם אמרינן בפרק הניזקין (גיטין נב:) גבי מנסך מדאגבהיה קנייה מתחייב בנפשו לא הוי עד שעת ניסוך אלמא עיקר ניסוך הוי בהגבהה והורקה ושמא איכא למימר דהיינו דוקא בפני כו"ם אבל שלא בפני כו"ם אין דרך לשפוך אלא לשכשך עכ"ל משמע מתוך דבריו דבהגבהה בהדי הורקה הוא דהוי ניסוך אבל אם הוריק ולא הגביה לא הוי ניסוך וכדמשמע מדברי הרמב"ם ז"ל: ומ"ש הגביה ולא שכשך ולא נגע מותר זה פשוט מההוא דבסמוך דקאמר מדאגבהיה קניא מתחייב בנפשו לא הוי עד שעת ניסוך:

סעיף קטן יז

ומגעו שלא בכונה בין שלא היה לו כוונת מגע כלל כמו קטן או שיש לו כוונת מגע וידוע שלא כיון ליגע וכו' אפילו הוא אנוס בנגיעתו ביין וכו' בד"א שהוא אנוס כל זמן שנגע ביין וכו' דין הקטן כבר נתבאר בתחלת סימן זה ודין נפל לבור משנה בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה ס:) נפל לבור ועלה ימכר ובגמרא (שם) אמר רב פפא ל"ש אלא שעלה מת אבל עלה חי אסור משום דדמי עליה כיום אידם ופרש"י דדמי עליה כיום אידם דאזיל ומודה על שניצל ומסתמיה נסכיה בעלייתו ואסור בהנאה: ואיכא למידק בדברי רבינו שנראים ככפולים ועוד דמאי לפיכך שמ"ש וביאר בפירוש בתחלה היאך יוצא אותו אח"כ ולפיכך ועוד שכתב שידוע שלא כיון ליגע כגון שהוא טרוד בד"א ובנפל לבור אנן סהדי שלא כיון ליגע ומה צורך לכתוב כגון שהוא טרוד בדבר אחר ועוד שבתחלת דבריו כתב קטן סתם ואח"כ כתב קטן שאינו יודע בטיב כו"ם ומשמשיה שנראה דבתרי מיני קטן מיירי ואנן לית לן לענין י"נ אלא חד מינא דקטן דהיינו שאינו יודע בטיב כו"ם ומשמשיה שאילו יודע בטיבן ההוא גדול מיקרי לענין זה כמו שנתבאר ועוד למה בלפיכך קטן שאינו יודע וכו' או גדול וכו' כתב מותר בהנאה ושבקיה לאיסור שתייה דפתח ביה ברישא. ונ"ל דה"פ שבתחלה כלל ואמר דמגעו שלא בכוונה בין שלא היתה לו כוונת מגע כלל בין שיש לו כוונת מגע אלא שידוע שלא כיון ליגע כגון שהוא טרוד

בדבר אחר אסור בשתיה ומותר בהנאה וזהו כלל לכמה דינים לקטן שאינו יודע וכו' או גדול שנפל לבור וכו' וכן אם מדד את היין לידע כמה הוא וכו' או שהיה פסולת או גרעינים והעביר וכו' וכן חבית שנסדקה וכו' וכרכה נכרי וחבקה וכו' וכן אם דרך היין ברגליו וכו' וכן אם הכניס ידיו לחבית של יין ולא ידע שהוא יין וכן אם נפל לו שום דבר ביין והכניס ידו והוציאו שכל אלו שלא כיוונו ליגע דקטן שאינו יודע וכו' לאו בר כוונת כו"ם הוא וכשמכניס ידו טרוד הוא בשחוק או בד"א וגדול שנפל לבור פשיטא שאינו מתכוון ליגע שהרי שלא במתכוון נפל ואחר נפילתו נמי אינו מתכוון ליגע דטרוד הוא בהצלתו ומודד את היין והמעביר פסולת או גרעינין וכורך חבית שנסדקה ודורך יין ומכניס ידו להוציא שום דבר שנפל לו ביין אף ע"ג דבני כוונה נינהו ויודעים שהם נוגעים כיון שהם טרודים בד"א חשיבי שלא בכוונה שידוע שלא כיוונו ליגע ומכניס ידו לחבית של יין אע"פ שנתכוון ליגע באותו משקה שבאותו חבית מ"מ כיון דלא ידע שהוא יין הרי לא נתכוון ליגע ביין וכשכתב רבי' לפיכך אכל הני קאי אלא שלפי שבכל אחד מהם יש חילוקים שאין בחבירו סדרם כל אחד בסגנון בפני עצמו אבל לפי האמת כולהו בתר לפיכך דכתב ברישא גרירי דטעמא דכולהו שרי בהנאה הוי משום דידוע שלא כיוונו ליגע וכמ"ש ומה"ט לא כתב בלפיכך אלא היתר הנאה ושבקיה לאיסור שתייה דהא לא אתא השתא לאשמועינן אלא היתרא לומר לומר דאע"ג דנגעו שרי בהנאה משום דידוע שלא כיוונו ליגע ומהאי טעמא כתב גבי לפיכך קטן שאינו יודע בטיב כו"ם ומשמשיה לומר שאע"פ שהוא גדול קצת ונראה שהוא עושה דבריו בכוונה אפילו הכי מותר בהנאה משום דכיון דאינו בקי בטיב כו"ם וכו' הו"ל ידוע שלא כיון ליגע כדפרישית אבל בתחלת דבריו כשבא להודיענו דמגע שלא בכוונה אסור בשתייה ומותר בהנאה כתב קטן סתם לומר דאע"פ שהוא קטן בן יומו שאין לו כוונת מגע כלל לשום דבר בעולם הוא אוסר בשתייה כמו שקדמנו דהלכה כרב דאמר קטן בן יומו עושה יין כסך לאסור בשתיה ודוגמת זה עשה בשיש לו כוונת מגע וידוע שלא כיון ליגע כגון שהוא טרוד בד"א שכתב שאע"פ כשהוא אנוס אוסר בשתייה ואח"כ התנה דהאי דטרוד בד"א מותר בהנאה דוקא כשהוא באונסו כל זמן שנגע ביין אבל אם לאחר שעבר האונס עדיין נוגע בו אסור בהנאה ואח"כ הוציא נפקותא ממ"ש תחלה דכשידוע שלא כיון ליגע כגון שהוא טרוד בד"א מותר בהנאה וכתב לפיכך קטן שאינו יודע בטיב כו"ם כו' וכמו שפירשתי לעיל ואף על פי שדין שנפל לבור הוא מבואר יפה בתחלה לא נמנע מלהזכירו בהדי כל הנך אחריני דנפקו מהכלל שכלל בתחלה כדפרישית כדי לכלול ביחד כל מאי דנפיק לן מההוא כללא ועוד דכיון דקטן איצטריך ליה לאשמועינן רבותא כדפרישית לא בעא

למשבקיה לנפל לבור דהוא בר זוגיה: כתב הרשב"א בת"ה הארוך נגיעה בידו או בכל גופו באונס גמור דכל דאניס מתחלה ועד סוף נ"ל שהוא מותר בהנאה וכגון שנתקל ונגע בידו לתוך היין ונתגלגל חוץ ליין וכיוצא בזה אע"פ שהיה רואה עצמו נופל ליין ה"ז מותר בהנאה ואסור בשתייה והיינו דתנן נפל לבור ועלה ימכר אבל אם נאנס מתחלתו ולאחר עבור האונס נמצא עדיין נוגע בו אסור בהנאה כדאמר רב פפא אבל עלה חי אסור כלומר דלאחר עבור האונס יהיב דעתיה ומנסכו וא"ת אדרבה דוק מינה דמותר בהנאה מדפירש רב פפא טעמא משום דכיון דנפל לבור ועלה חי מודה עליה כיום מועדו דאלמא משום דנאנס אונס קרוב למיתה וניצול הוא דמודה כיום מועדו ומנסך הא בשאר אונסים לא נראה לי דלאו למעוטי התם שאר אונסים דעלמא דלאו קרובים למיתה אלא התם טעמא יהיב שלא תאמר כיון שנפל לבור וקרוב למיתה הוא בהול הוא ואפי' עלה חי לא רמי אנפשיה לנסך קמ"ל כיון דניצול דמי עליה כיום מועדו ויהיב דעתיה ומנסך וכ"ש בעלמא שאינו נאנס כל כך שהוא נותן דעתו ומנסך ואוסר אפי' בהנאה עכ"ל:

סעיף קטן יח

וכן אם מדד היין לידע כמה הוא וכו' ' או שהיה פסולת או גרעינן ע"פ החבית והעבירן וכו' בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה ס:) תנן מדדו בקנה היה מטפח ע"פ החבית מרותחת זה היה מעשה ואמרו ימכר ומפרש רבינו דמטפח ע"פ החבית מרותחת היינו מעביר פסולת או גרעינין מע"פ החבית וכן פי' הרשב"א ואע"פ שהוא נוגע ביין כיון שהוא מתכוון להביא פסולת וגרעינין הוי טרוד בדבר אחר והוי כידוע שלא כיון ליגע:

סעיף קטן יט

ומ"ש בין מדדו בידו (שם נז) דתניא מדדו בין ביד בין ברגל ימכר רבי נתן אומר ביד אסור ברגל מותר פי' ביד אסור בהנאה ופסק הרא"ש כת"ק דר' נתן דמדדו ביד ימכר והא דנקט מתני' מדדו בקנה מעשה שהיה כך היה וכ"פ הרשב"א וכ"נ שהוא דעת הראב"ד וכן דעת הר"ן אלא שהרי"ף השמיטה להההוא דמדדו בין ביד בין ברגל וכתב הר"ן שהוא דוחה אותה מקמי עובדא דההוא נכרי דעל לחנות וכו' והוה חמרא בדוולא שדא ידיה שכשך ביה אמר האי לאו חמרא הוא ואסיקנא דאסור בהנאה ממתניתין דאגרדמים נכרי שקדח במינקת והעלה או שטעם מן הכוס והחזירו לחבית אסור בהנאה דהא הכא דאיכא למימר דכיון שהוא טרוד לטועמו הוי כידוע שלא כיון ליגע ואפ"ה אסרי ליה בהנאה וה"ה למדדו ביד דאסור ומתני' דקתני ימכר במדדו בקנה דוקא קאמר אבל מדדו ביד אסור בהנאה וכתב הר"ן שכן דעת קצת מחכמי הצרפתים וכ"נ שהוא דעת רש"י שפירש במתניתין מדדו בקנה אע"ג דנתכוון הואיל ולד"א נתכוין והאי נגיעה לאו ממש היא אלא ע"י הקנה ע"כ וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שהשמיט הא דמדדו בין ביד בין

ברגל ימכר וכיון דהרי"ף והרמב"ם ורש"י מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וא"ת לפי דבריהם אמאי שרינן במטפח ע"פ החבית מרותחת כבר נזהר רש"י ופירש היה מטפח על פי החבית מרותחת שהיה מתמצה ומעלה רתיחות וטיפח בידו ממש על הרתיחות אין דרך ניסוך בכך ומותר בהנאה עכ"ל והרמב"ם כתב היה מטפח ע"פ חבית מרותחת כדי שתנוח הרתיחה ע"כ נראה שהם מפרשים כיון שאינו נוגע אלא דרך טיפוח אע"פ שהוא בידו מותר בהנאה דאין דרך ניסוך בכך ונראה עוד שלא אמרו אלא במטפח על הרתיחה אבל היה מטפח על היין ממש אסור בהנאה : ודע דתנן תו במתני' התיז את הצרעה בקנה ימכר ולדעת האומרים דמדדו ביד שוה למדדו בקנה ה"ה להתזת צרעה וכ"פ הרשב"א היו זבובים או יתושים על פי החבית והתיזן בין בקנה בין בידו מותר בהנאה ואסור בשתייה אבל האוסרים במדדו ביד בהנאה ה"ה להתיז את הצרעה ביד שהוא אסור בהנאה שלא אמרו במשנה שימכר אלא בהתיז בקנה דוקא: כתב הריב"ש (סימן ש"י) על ישראל שנפל לבור של יין ונתעלה ושלח נכרי ידו ואחז בו והוציאו וישראל אחר היה שם ששמר שלא נגע ביין שנ"ל שהיין מותר אפילו בשתייה לפי שאין כאן מגע נכרי אפי' ע"י ד"א שהישראל שהוא אדם כמותו הוא הנוגע אלא שנוגע בו בחיבור הנכרי ולא מצינו מגעו של ישראל אוסר מפני חיבורו לנכרי ואפי' יתכוון הנכרי לנסך בדרך זה ואומר בפירוש שהוא מנסכו אין בדבריו כלום : וכן חבית שנסדקה לארכה והיין יוצא וכרכה נכרי וחבקה וכו' בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה ס:) ההיא חביתא דפקע לארכה אידרי נכרי חבקה שרייה רפרם בר פפא לזבוני לנכרי וה"מ לארכה אבל אפותייה אפי' בשתיה שרי מ"ט מעשה לבינה קא עביד ופירש"י חבקה בין זרועותיו וחיברה עד שהביאו כלי לזבוני לנכרי דהא לא שכשך ואפי' שקירב החצאין זו לזו והוי נוגע ביין ע"י חצאי החבית לא הוי כנוגע בקנה דהתם משכשך בקנה אבל הכא ליכא שכשוך מידי כלומר והו"ל מגעו ע"י ד"א שלא בכוונת ניסוך שהרי להציל היין נתכוון:

סעיף קטן כ

ומ"ש בשם הראב"ד לחלק בין אין שם ישראל שיכול להציל לישנו שם והרא"ש שלא חילק גבי חבית דאישתקיל ברזא כתב על דברי הראב"ד ולא נ"ל דאימור למצא חן או להשתכר נתכוון וכיון דאיכא למיתלי טעמא להיתרא אמאי אסרינן ליה מספק ולסברתו התזת צרעה וכיוצא בה צ"ל דמיירי כשאין שם ישראל עכ"ל והרשב"א בת"ה כתב כדברי הראב"ד וז"ל בהאי עובדא דחביתא פי' לארכה אסור בשתייה משום דהו"ל שכשוך הניכר ע"י דופני החבית ולפיכך אסור בשתייה ומיהא מותר בהנאה דמעשיו מוכיחין הוכיח גמור שאין מתכוין אלא להצלת יין דאילו לא חבקה היה הכל נשפך לארץ והו"ל

כמדדו בקנה ואין דומה לעובדא דרב פפא דחביתא דאישתקיל ברזא ואמר רב פפא עד ברזא אסור כולו ואפי' בהנאה דהתם בשאין מוכיח גמור שמתכוון להצלת היין כגון דאיכא ישראל דאיפשר להציל על ידיהם והכא בשא"א מהרה ביד ישראל עד שלא ישפך היין עכ"ל: כתב הר"ן בשם התוס' דהני קנקנים דידן כי פקעי לארכייהו כפותיא דחביות דידהו דמי לפי שחביות שלהן היו של חרס ולא היה בהן חשוקים צירקל"ש בלעז אבל הני דידן שהם מחושחים ומהודקין יפה ואין היין יכול לזוב רק מעט אפי' פקעי לארכייהו שרי להדק ע"י נכרי דמעשה לבינתא קא עביד עכ"ל והוא בתוס' שלנו בשם רשב"ם וכ"כ המרדכי בשם רש"י : דין פקעה לפותיא כתב רבינו בס"ס זה:

סעיף קטן כא

וכן אם דרך היין ברגליו מותר בהנאה וכו' בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה נז:) ההוא ינוקא דתנא ע"ז בב' שנים בעי מיניה מהו לדרוך עם הנכרי בגת א"ל דורכין והא קא מנסך בידיה דציירנא להו לידיה והא קא מנסך ברגל ניסוך דרגל לא שמיה ניסוך ההוא עובדא דהוה בנהרדעא דדרכו ישראל ונכרי להההוא חמרא ושהייה שמואל ג' ריגלי מ"ט אילימא משום דקסבר דאי משכחנא תנא דאסר כר' נתן אסריניה אפי' בהנאה דתניא מדדו בין ביד בין ברגל ימכר ר' נתן אומר ביד אסור ברגל מותר אימור דא"ר נתן ביד ברגל מי אמר אלא אי משכחנא תנא דשרי כר"ש אישרייה אפי' בשתייה והסכימו התוספות והרשב"א והר"ן לפרש בעיא דינוקא מדלא שאלו מהו לדרוך נכרי עם ישראל משמע שהגת של נכרי ולא להתיר בשתייה שאלו אלא לענין היתר הנאה: וכתב הרא"ש שם אמתניתין דנפל לבור ועלה וכו' נכרי שדרך יין ברגליו כיון שטרוד בדריכה שרי בהנאה אבל בנגע ברגלו בכוונת מגע אסור בהנאה עכ"ל. נראה שהוא סבור דמדמינן ליה למדדו בין ביד בין ברגל דיניה כוותיה דימכר ומדלא הזכיר הרא"ש דבעינן דצייריה לידיה משמע לי דאפי' לא ציירנא לידיה שרי הרא"ש משום דכיון דמדמינן ליה כמדדו לגמרי מדמינן ליה דביד נמי ימכר דבעבידתיה טריד להפוך בענבים ולעצרם והיינו דבההוא עובדא דנהרדעא לא אידכר דצייריה לידיה אבל אין נראה כן מדברי רבינו שהרי כת' בד"א כששמר ישראל ידיו וכו' ולא כתב הרא"ש חולק על זה ואיפשר דמדכתב נכרי שדרך יין ברגליו משמע לרבינו דבדרך ברגליו לבד מיירי ולא נגע בידיו וכגון דציירו לידיה ואין זה הכרע כלל דאיכא למימר דנקט רגליו משום דאורחא דמילתא דדריכה ברגלים הוי ועוד דמשום דבעי למימר בסיפא דניסוך רגל לא שמיה ניסוך נקט רישא רגליו והא ודאי פשיטא דאי הוה ס"ל להרא"ש הכי לא הוה שתיק מלמיכתב בהדיא דבעינן דלצייריה לידיה ועוד דלפי דעת רבינו כשבא הרא"ש לכתוב בסוף הפרק מסקנת פסקי דיני יין נסך

לא הו"ל להשמיט דין נכרי שדרך יין ברגליו אבל לדידי אתי שפיר דלא כתביה דמדין מדדו ביד הוא נלמד: ולענין ניסוך דרגל משמע ליה להרא"ש דכיון דאשכחן בברייתא דאגרדמים דניסוך פיו הוי ניסוך כדלעיל ה"ה לניסוך דרגל דמ"ש ולפ"ז קיי"ל כינוקא במאי דאמר דורכין אבל לא מטעמיה דשרי משום דניסוך דרגל לא שמיה ניסוך דליתא דניסוך דרגל שמיה ניסוך והכא לא שריא אלא משום דבעבידתיה טריד ולפמ"ש לדעת הרא"ש לא קיי"ל נמי כוותיה במאי דמצריך דליצייריה לידיה דאפי' לא צייריה נמי שרי בהנאה משום דבעבידתיה טריד: והרשב"א בת"ה הארוך כתב ק"ל דמשמע מההוא עובדא דהוה בנהרדעא ושהייה שמואל תלתא ריגלי דדורך בגת מוכחא מילתא דמתכוון למלאכתו הוא כמדדו בקנה ומותר בהנאה (אפילו) למשנה אחרונה וקשה דהא למשנה אחרונה חזרו לומר אין דורכין עם הנכרי בגת ואין דורכין עם הנכרי בגתו של נכרי נמי משמע ומשום דאסור להשתכר עמו ביין נסך ולומר דמכיון שהתחיל לימשך נעשה י"נ וכדרב הונא ואסור אפי' בהנאה דאי מותר בהנאה למה לא ידרוך עמו ולא ישתכר עמו והלא בדבר המותר הוא משתכר וי"ל דמתני' משום חשש דילמא נגע בידיה הוא דאע"ג דמתעסק במלאכה הוא חששו שמא מחמת חיבת ניסוך נגע ביד ומנסך וההיא דשמואל בדציירנא ליה לידיה דלא נגע ואי משום נגיעת רגל לא גזרו עליו איסור הנאה לפי שאין דרכן לנסך כך דבזיון להו מילתא וכדמשמע בההוא עובדא דינוקא דאמר ניסוך דרגל לא שמיה ניסוך כלומר למישרייה בהנאה וכ"נ מדברי הרמב"ן ז"ל דלעולם נגיעת רגל אינה אוסרת בהנאה לפי שאין הרוב מנסכין כך דבזיון הוא להם לנסך ברגל עכ"ל: והר"ן סובר גם כן דהלכתא כינוקא דאמר ניסוך דרגל לא שמיה ניסוך וכתב אבל אני מסתפק משום דחזינא דמדמי בעובדא דנההדעא דריכה למדדו בין ביד בין ברגל שהוא מגע שלא בכוונת ניסוך ולפירושו לפנינו ב' דרכים אם שנאמר דעובדא דינוקא הכי נמי הוי וכי אמרו ליה והא קא מנסך בידים לחוש לר' נתן אמרו כן וכי אהדר ניסוך דרגל לא שמיה ניסוך בכה"ג בלחוד קאמר ואע"פ שלמדנו דניסוך דרגל לא שמיה ניסוך ליאסר בהנאה במגעו במתכוון למלאכתו במגע שלא מחמת מלאכה לא למדנו או חילוף דנהי דבעובדא דנהרדעא מדמינן דריכה למדדו בין ביד בין ברגל היינו משום דבשל ישראל הוא וכיון שהוא מתעסק לתועלתו של ישראל דיינינן ליה כמגעו שלא בכוונת ניסוך אבל בשל נכרי כעובדא דינוקא לא דמי למדדו בין ביד בין ברגל וכי א"ל והא מנסך בידיה אליבא דכ"ע אמרי הכי וכי אהדר איהו דניסוך דרגל לא שמיה ניסוך אפי' בשאין מתעסק במלאכתו אמר הכי דבשל נכרי מתעסק כשאין מתעסק לחומרא והדין סברא בתרייתא עדיפא לי טפי דלישנא דניסוך דרגל לא שמיה ניסוך הכי מוכח ועוד דבמגעו

הוא דחילקו בין מתכוין לשאינו מתכוין אבל בסתם יינם השוו את המדות ועוד מדר' נתן משמע וכו' ולפיכך נ"ל דניסוך דרגל אפילו באין מתכוין למלאכה לא שמיה ניסוך ליאסר בהנאה עכ"ל: אבל הרי"ף השמיט עובדא דינוקא ועובדא דנהרדעא ובריית‍א דמדדו בין ביד בין ברגל וכתב הר"ן שראה בדברי הראשונים שהוא דוחה אותם מההוא עובדא דהוה במחוזא דעאל נכרי לחנותא וכו' ואמר האי לאו חמרא הוא וכו' ואסיקנא דמיתסר בהנאה מברייתא דאגרדמים וכו' ולמד ממנה ב' דברים חדא דמגעו מחמת ד"א שלא לכוונת ניסוך מיתסר בהנאה ובהכי מידחיא ההיא דמדדו בין ביד בין ברגל ימכר ולמד ממנה ג"כ דניסוך דרגל שמיה ניסוך לפי שהם משוים רגל לפיו וכתב שכן דעת קצת מחכמי הצרפתים והוא ז"ל תמה עליהם דמי השווה להם המדה דכיון דבגמרא מסיק דניסוך דרגל לא שמיה ניסוך אע"ג דחזי דבפיו שמיה ניסוך ברגל אין לנו ואע"ג דינוקא אמר לה לא מידחי בגילא דחיטתא דהא תלמודא סבר לה כוותיה דאמרינן אימור דאמר ר' נתן ביד ברגל מי אמר ועוד אם כדבריהם כי אמרינן אי משכחנא תנא דאסר כר' נתן וכו' ודחי ליה נימא אי משכחנא תנא דאסר כתנא דאגרדמים אסרנא ליה אפילו בהנאה ע"כ ולפמ"ש לדעת הרא"ש דעובדא דנהרדעא בדלא צייריה לידיה היא אין משם ראיה דבתלמודא סבר לה כינוקא דהא דקאמר אימור דאמר ר' נתן ביד וכו' היינו לומר דר' נתן מיקל כל דלא מוחזק לן דנגע ביד דאילו נגע ביד הוה מיתסר בהנאה אבל לרבנן דלא מפלגינן בין יד לרגל ובתרוייהו שרי בהנאה משום דבעבידתיה טריד אפילו ידוע שהיפך בענבים ביד שרי בהנאה ומה שהקשה דנימא אי משכחנא תנא דאסר כתנא דאגרדמים אסרנא ליה אפילו בהנאה איכא לתרוצי כדתרץ איהו גופיה ואע"פ שדחאו יש לדחות דיחויו וק"ל א"נ דאה"נ דהמ"ל הכי אלא דעדיפא ליה למימר אי משכח תנא דסבר כר' שמעון דמיתנא במתניתין מלמימר אי משכח תנא דסבר כתנא דאגרדמים דברייתא היא. נ"ל דלהוכיח דניסוך דרגל שמיה ניסוך לא משום דמדמינא רגל לפיו בלחוד דחשיב לה הר"ן גילא דחיטתא דמברייתא דמדדו בין ביד בין ברגל איכא לאוכוחי הכי דהא ת"ק משוה רגל ליד במדדו לאסרם בשתייה ומשמע דה"ה דכשנגעה בכוונת מגע לא מפליג בינייהו לאסרם בהנאה ואילולי שיש ניסוך ברגל לא הוה משוה רגל ליד לגמרי ומת"ק נשמע לר' נתן דאיהו נמי סבר דניסוך דרגל שמיה ניסוך דהא ל"פ ואע"ג דר' נתן מפליג בינייהו איכא למימר דע"כ לא מפליג אלא במדדו משום דבעבידתיה טרוד היקל ברגל להתירו בהנאה לפי שאין מצוי כל כך לנסך ברגל אבל כשנגע בכוונת ניסוך ברגל נמי אסור בהנאה : ודע שהרמב"ם ז"ל נראה שהוא סובר כדעת הרי"ף במה שסובר דמגעו מחמת ד"א שלא לכוונת ניסוך מיתסר בהנאה שהרי לא הביא ברייתא דמדדו בין ביד וכו'

והביא דין ברייתא דאגרדמים ומיהו ניסוך דרגל משמע דס"ל דלא שמיה ניסוך שכתב בפרק י"א מאימתי יאסר יין הנכרי משידרוך וימשך היין אף ע"פ שלא ירד לבור אלא עדיין הוא בגת ה"ז אסור לפיכך אין דורכין עם הנכרי בגת שמא יגע בידו וינסך ואפילו היה כפות ע"כ משמע בהדיא שאע"ג שדרך ברגליו לא היה נאסר אלא משום דחיישינן שמא יגע בידו ולפ"ז מ"ש ברפי"ב כיצד היא הנגיעה שאוסר בה הנכרי היין הוא שיגע ביין עצמו בין בידו בין בשאר איבריו שדרכן לנסך בהן צ"ל דלא קאמר שאר איבריו לאתויי רגלו אלא לאתויי פיו אלא דקשה א"כ אמאי נקט איבריו לשון רבים וצ"ע אח"כ מצאתי להרשב"א שכתב שאלת במה שכתבתי בת"ה שנראה מדברי הרמב"ם שהנגיעה ביין ברגל אינו אסור בהנאה אם סמכתי על מ"ש בפי"ב כיצד הנגיעה שאוסר בה הנכרי היין הוא שיגע ביין עצמו בין בידו בין בשאר איבריו שדרכן לנסך בהן תשובה כן בודאי ע"ז סמכתי ואמרתי מה שאמרתי שם עכ"ל ור' ירוחם כתב (ני"ז חנ"ב) נגע ברגלו או בשאר גופו חוץ מידו ופיו אינו אוסר אלא בשתיה אפי' כיון ליגע ויודע שהוא יין אבל אם כיון לנסך אוסר בהנאה: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרא"ש סוברים דמגע רגל אוסר בהנאה הכי נקיטינן וכ"ש שגם הרמב"ם ז"ל אפשר שסובר כן:

סעיף קטן כב

וכן אם הכניס ידיו לחבית של יין ואינו יודע שהוא יין מותר בהנאה ברייתא בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה נח.) חורם נכרי שהושיט ידו לחבית וכסבור של שמן היא ונמצא של יין זה היה מעשה ואמרו ימכר:

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו בשם ר"ת כתבו שם התוס' והרא"ש בעובדא דאתרוגא דנפל לחביתא דחמרא שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן כד

ומ"ש בשם הראב"ד ג"ז כתבו הרא"ש בעובדא דאתרוגא בסמוך ואע"פ שהרא"ש לא הכריע בדבר משמע לרבינו דמדהביא דבריו לבסוף יש קצת הוכחה דכוותיה ס"ל אבל לפי האמת אין זה כדאי להכריע סברת הרא"ש ז"ל : אם נפל לו שום דבר ביין והכניס ידיו והוציאו לא נאסר בהנאה בהכנסת ידו וכו' שם (נט.) ההיא אתרוגא דנפל לחביתא דחמרא שדא ההוא נכרי ידיה ושקליה א"ל רב אשי נקטוה לידיה כי היכי דלא לשכשך וברצוה עד דשייפא ופרש"י כי היכי דלא לשכשך. וליתסר בהנאה שאין מנסכין יין אלא ע"י שכשוך: וברצוה. לחביתא: עד דשייפא. כפו החבית לצד אחד עד שישפך יינה לתוך כלי אחר שימשך היין מיד הנכרי ואח"כ יוציאנה ותהא מותרת החבית בהנאה דכל זמן שידו תחובה ביין אם יוציאנה א"א לשמרו שלא ישכשך ואע"פ שאנו אוחזים

את ידו וכתב הרא"ש אבל אי לא נקטוה לידיה היה אוסר היין בהנאה בהוצאת ידו אע"פ שטרוד בהוצאת האתרוג אינו טרוד כ"כ כמו במדידה שהוא טרוד. אף בהוצאת היד לכוון המדידה ומה שלא אסר היין בהכנסת היד לפי שהיה נבהל וטרוד בהוצאת האתרוג: (ב"ה) ואתיא כר' נתן א"נ אפי' כרבנן שאינו טרוד בהוצאות האתרוג. ור"ת פי' דבהכנסה היה סבור שהיה שמן ולא בהוצאה כדאמרי' לעיל גבי חורם וההיא דחורם מיירי שלא הרגיש שהיה יין והראב"ד ז"ל כתב שאפי' אם נודע לו שהוא יין אחר שהכניס ידו ולכשידע משך ידו והוציא מותר בהנאה ומגע שלא בכוונה קרינן ביה כיון שבתחלת נגיעתו לא היה יודע שהוא יין ומיד שידע הוציא ידו משם מחשבתו ניכרת שלא נתכוון לנסך עכ"ל והר"ן כתב על דברי רש"י כן פי' דהא דתניא מדדו בין ביד בין ברגל ימכר דטעמא דמילתא משום דניסוך לא הוי אלא ע"י שכשוך שהרי כתב בעובדא דחביתא דאסתדיק לארכה דהיינו טעמא דשריוה לאיזדבוני לנכרי משום דלא שכשך וכו' ואיכא למידק עליה דא"כ הא דתנן נפל לבור ומדדו בקנה והתיז את הצרעה בקנה כולה בשלא שכשך והיאך אפשר להתיז את הצירעה בקנה שלא ישכשך וכ"ת שכשוך גדול בעינן והלא הוא ז"ל כתב שאם יוציא ידו א"א לשמרו שלא ישכשך אלמא שכשוך בכל דהוא אלא ודאי לא חיישינן להכי כלל וכולה מילתא תליא אי מחזי כמכוון לנסך או לא והכא בשהכניס ידו למנקטיה לאתרוגא הו"ל מגעו שלא בכוונה ושרי כל שאינו נוגע לצורך עצמו כמ"ש למעלה ומ"ה א"ל דלנקטוה לידיה כדי שלא יעשה מעשה מוכיח שהוא מתכוון לנסך דכל היכא דלא עביד הכי הו"ל כמדדו בין ביד בין ברגל דשרי לת"ק בהנאה ולפיכך השמיט הרי"ף האי עובדא דאתרוגא מפני שהוא סובר דמגע עצמו אע"פ שהוא שלא בכוונת ניסוך אסור בהנאה ודוחה מהלכה ההיא דמדדו בין ביד בין ברגל ימכר וכמש"ל אבל הרמב"ן כתב א"צ לדחות האי עובדא אפי' לפי סברתו דאיפשר דהאי נכרי היה סבור למנקטיה לאתרוגא קודם שיפול לתוך היין ונמצא שכשנגע הנכרי ביין הו"ל מגעו שלא בכוונה ומש"ה א"ל רב אשי דלנקטוה לידיה כי היכי דלישתרי לזבוני לנכרי עכ"ל ומדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש כפירש"י שכתב כיצד היא הנגיעה שאוסר בה הנכרי היין הוא שיגע ביין עצמו בין בידו בין בשאר איבריו שדרכן לנסך בהם וישכשך אבל אם פשט ידו לחבית ותפסו ידו קודם שיוציאה ולא ינידה ופתחו החבית מלמטה עד שיצא היין וירד למטה מידו לא נאסר היין ע"כ ומה שהקשה הר"ן על פירש"י כבר ישבתיו בסימן זה אצל מ"ש ל"ש נגע בידו או בד"א שבידו אסור בהנאה בשכשוך בעלמא ששכשך בו וכו': כתב הר"ן שהראב"ד מפרש דהאי עובדא דאתרוגא להתירו בשתיה קאמר לפי שרובן אינם מנסכין אלא בניסוך (בשכשוך) וכדרך שיטת רש"י ואין פי' זה

מחוור דכל היכא דאיכא מגע עצמו ליכא למשרייה בשתייה דלא גרע מנפל לבור ועלה מת דאמרינן ימכר עכ"ל וגם הרשב"א בת"ה לא נתחוור לו פי' זה ודחאו בשתי ידים:

סעיף קטן כה

כתב א"א הרא"ש ז"ל שאין לנו לדמות מילתא למילתא וכו' בפרק רבי ישמעאל גבי ההוא חביתא דאישתקיל ברזא מינה אידרי נכרי ואנח ידיה עלה א"ר פפא כל דלהדי ברזא אסור וכו' כתב הרא"ש וא"ת אמאי אסרינן ליה בהנאה והלא כיון להצלת היין דטריד לא מנסך מידי דהוה אמודדו ביד ותירץ הראב"ד שהיו שם יהודים עומדים ואי לאו דכיון לנסך אמאי קדים איהו הרבה מצילים היו ליין חוץ ממנו ולא נ"ל דאימור למצוא חן או להשתכר נתכוון ונ"ל דמעיקרא לאו פירכא הוא דאין לנו לדמות הטרדות זה לזה אלא מה שמצינו בתלמוד שזה נקרא טירדא כי אגרדמים הטועם יין היה ראוי לקרותו טרוד כמו מדדו ביד ואעפ"כ אסור וכן הצלת היין אין כאן טירדא כולי האי ולא דמי למדידה עכ"ל וכיוצא בזה כתב הרשב"א בת"ה גבי חביתא דאסתדיק לארכה וז"ל נ"ל דאנו אין לנו מגע בין ע"י עצמו בין ע"י ד"א מותר בהנאה אלא אלו בלבד שמנו חכמים דהיינו מדדו בין ביד בין ברגל וכ"ש בקנה או שהתיז את הצרעה או שטפח ע"פ החבית המרותחת וכגון של חבית שנסדק אבל כ"מ אחר שלא מנו חכמים אין לנו להתיר מאומד הדעת לומר זה אין מתכוון לניסוך דהא אגרדמים אע"פ שהיה נראה שאינו מתכוון אלא למלאכתו ואפ"ה אמרו שאסור בהנאה ורבא נמי הוה טעי בהא דס"ל דההוא דהכניס ידו בכלי ואמר והאי לאו חמרא הוא שזה מוכיח שאינו לכוונת ניסוך ואפ"ה איתותב וכן נ"ל גם מדברי הראב"ד ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן כו

היה יין יוצא דרך הנקב ונתן הנכרי ידו על הנקב ומנעו מלצאת וכו' שם (נט:) ההיא חביתא דאשתקיל ברזא אתא נכרי אנח ידיה עילוה אמר רב פפא כל דלהדי ברזא חמרא אסור ואידך שרי ואיכא דאמרי אמר רב פפא דעד ברזא אסור ואידך שרי אמר רב יימר כתנאי חבית שניקבה בין מפיה בין משוליה בין מצדיה ונגע בה טבול יום אפי' במקצתה טמאה ר' יהודה אומר מפיה ומשוליה טמאה מצדיה טהורה ופרש"י כל דלהדי ברזא אסור קילוח הסמוך לנקב אסור בשתיה ולא בהנאה שהרי אין כאן שכשוך שהנקב צר ואינו יכול לשכשך ואידך שרי אף בשתיה דקסבר צדדין לאו חיבור לאסור כל היין: דעד ברזא. כל היין שלמעלה לנקב אסור כיון דכולו נמשך אחר הנקב לצאת דרך שם הו"ל חיבור ואסור כתנאי איתמר הא דרבפפא ולאו דברי הכל היא דרבנן לית להו דרב פפא הלכך לית הלכתא כוותיה וכו' אסור בשתיה ומותר בהנאה. וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן דאין הדברים ברורים דאפי' נאמר דקם ליה רב פפא כר' יהודה ראוי לפסוק כמותו

דבכמה מקומות פוסקים האמוראים הלכה כיחיד במקום רבים מיהו הר"ן כתב אולי ר"ל ז"ל דרב יימר אתא לאיפלוגי ולמימר דרב פפא כיחידאה והלכתא כרבנן עכ"ל. וכתבו התוספות אכן ר"ת פסק דמטעמא אחרינא לית הלכתא כרב פפא כי רב פפא לא היה אוסר בבת גישתא דלקמן אלא עד מקום שמגיע ראש הקנה בפי החבית ולרבא דאסר לקמן כל היין שבחבית משום דכוליה אגישתא ובת גישתא גריר ה"נ היה אוסר כל היין שבחבית אפי' למטה מן הברזא שכולו מתנועע לעלות ולצאת וכתב הרא"ש ע"ז והא נמי ליתא דאי פליג רב פפא אדרבא הלכתא כרב פפא דהוא בתראה ורב אלפס פסק דהלכה כרב פפא וכלישנא בתרא עכ"ל הרא"ש ז"ל ונוסחי הרי"ף דידן לא פסק בהדיא הכי ואפ"ה איכא לאוכוחי שפיר דפסק כרב פפא וכלישנא בתרא דמדלא אייתיה רב יימר דאמר כתנאי משמע דקי"ל הלכה כרב פפא ובתרי לישני דידיה מסתמא קי"ל כלישנא בתרא וכ"פ הרשב"א דהלכה כלישנא בתרא דרב פפא ואע"פ שמתשובת רבי' שמשון שכתב המרדכי נראה שפוסק כלישנא קמא לית דחש ליה קמי כל הני רבוותא וכ"ד הרמב"ם לפסוק כל"ב דרב פפא שהרי כתב בפי"ב כלשון הזה חבית שהיה נקב בצידה ונשמט הפקק מן הנקב והניח הנכרי אצבעו במקום הנקב כדי שלא יצא היין כל היין שמראש החבית עד הנקב אסור ושתחת הנקב מותר בשתיה ע"כ ומשמע לי שמ"ש כל היין שמראש החבית עד הנקב אסור היינו לומר שהוא אסור בהנאה שהרי כתב בפי"א כ"מ שנאמר בענין זה שהיין אסור אם היה הנכרי שנאסר היין בגללו עובד כו"ם הרי הוא אסור בהנייה ואם אינו עובד כו"ם הרי הוא אסור בשתייה בלבד וכ"מ שנאמר נכרי סתם הרי זה עובד כו"ם עכ"ל ותמהני על הר"ן שכתב שדעתו של הרמב"ם דמאי דאמרינן אסור היינו אסור בשתייה ודאמרינן שרי שרי לגמרי ואולי שהיתה להר"ן נוסחא אחרת בדברי הרמב"ם ז"ל וכתב הר"ן על דברי הרמב"ם שאינו מחוור שהרי הסכימו הגאונים לפסוק הלכה בנצוק שהוא חיבור ואפילו מוריק ארוקי מן החבית לכלי ונגע נכרי בחבית מה שבכלי אסור וכ"ש מה שהוא בחבית עצמו שהוא חבור זה לזה ואסור עכ"ל ולפי דבריו אינו יודע למה הוצרך להקשות לו מהסכמת הגאונים ועדיפא מינה הו"ל לאקשויי שהוא בעצמו פסק שם בסמוך דנצוק חבור וקשיא דידיה אדידיה ומיהו לדידיה איכא לתרוצי דלא דמי דע"כ לא אמרינן נצוק חבור אלא בנצוק ליין שנאסר מחמת מגע ממש אבל הכא דלא נאסר יין זה שלמעלה מן הנקב מחמת מגע ממש אלא מפני שאלולי שהניח אצבעו היה יוצא כולו ונמצא כולו כבא מכחו ועוד דבעבידתיה טריד להציל את היין אע"ג דאסרינן ליה משום חומרא די"נ מ"מ לא החמירו בנצוק דידיה דהא נצוק דמגע ממש הוי כהלכתא בלא טעמא אלא דמשום חומרא די"נ אסרוהו ובכה"ג דאיהו גופיה

לא מיתסר אלא משום חומרא לא רצו להחמיר בנצוק דידיה ואע"פ שזה עדיף מנצוק שהרי הוא חבור לו ממש מ"מ כיון שהחמירו בו לאסרו אפי' בהנאה לא רצו להחמיר במה שלמטה ממנו לאסרו אפי' בשתיה וראו להשות מדותיהם בזה לאסור מה שאוסרים אפי' בהנאה ולהתיר מה שמתירים אפי' בשתיה ומשמע ליה ז"ל הכי מדסתם רב פפא ואמר עד ברזא אסור ואידך שרי משמע דאסור אסור לגמרי קאמר ואפי' בהנאה וכן שרי שרי לגמרי קאמר ואפי' בשתיה ואע"פ שהר"ן לפישטתו דאסר בשתיה מן הנקב ולמטה נתן טעם למה שאמר ר"פ שרי סתם מ"מ פשטא דלישנא משמע דשרי לגמרי קאמר ואפי' בשתיה כנ"ל לדעת הרמב"ם ז"ל: ומ"מ גם הרשב"א בת"ה הקשה על מי שמתיר מן הנקב ולמטה אפי' בשתיה דל"מ למאן דאסר בנצוק פשיטא דאסר הכא אלא דמאן דשרי בנצוק משמע ודאי דבכל כי הא מודה דהוה חיבור. והיאך אפשר שיהא מה שלמעלה אסור ומה שלמטה ממנו השוכב תחתיו מותר בשתיה ואין זה נכון ועוד הביא ראיה הראב"ד מדתניא פ"ב דמס' טבול יום חבית שניקבה בין מפיה בין משוליה וכו' וגם הר"ן כתב ראיה זו של הראב"ד וכתב הרשב"א שעוד הביא הראב"ד ז"ל ראיה מדתניא בתוספתא דדמאי קרא שם בשולי החבית לא ישתה מפיה מפיה לא ישתה משוליה מפני שהן מעורבים ואם אפי' לאיסור דמאי הקל חוששין למשקים המעורבים כ"ש לאיסור י"נ החמור ע"כ והוא ז"ל מסכים לפסוק דמן הנקב ולמעלה אסור אפי' בהנאה ומן הנקב ולמטה אסור בשתיה ומותר בהנאה וגם הרא"ש תמה על רש"י שכתב ואידך שרי בשתיה והעלה שמה שלמטה אסור בשתיה ומה שלמעלה אסור בהנאה וכן דעת הר"ן: ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא מסכימים לאסור מה שלמעלה בהנאה ומה שלמטה בשתיה הכי נקטינן: והרא"ש כתב בתשובה יין שהיה יוצא דרך הנקב אם הניח ידו הנכרי ע"פ הנקב ועכב את היין מלצאת כל היין שבנאד אסור עכ"ל ולכאורה משמע דאפילו מן הנקב ולמטה קא אסר וכדברי ר"ת דמדמי ליה לגישתא אבל מאחר שכתבתי שבפסקים דחה דבריו אין לומר שבתשובה פסק כמותו אלא י"ל לענין איסור שתיה איתשיל ומש"ה אהדר כולו אסור אבל לענין איסור הנאה ודאי יש חילוק ביניהם. א"נ דס"ל דנכרים בזמן הזה לא בקיאי בניסוך ואין שם איסור הנאה כלל וכולו שוה לאסור בשתיה אי נמי בניקב בשולי הנאד איירי אי נמי דסתם נקב דנאד הוי כאילו הוא בשוליו דאפילו ניקב באמצע עשוי הוא לצאת כל היין שבו דרך שם: וכתב הר"ן דלשיטה זו דמה שלמטה אסור בשתיה משום חבור נ"ל דלאו דוקא שרי בהנאה בפני עצמו דא"א כיון דכמעורב חשבינן ליה אלא ימכר כל החבית חוץ מדמי איסור שבה: וכתב הרשב"א בת"ה הארוך דהא דעד ברזא אסור בהנאה היינו דוקא כשיש שם ישראל שהיה יכול להצילו וקדם

הנכרי והציל ונגע בו שאילו לא נתכוון אלא להצלת יין למה לו להציל הרי יש ישראל שהיה יכול להצילו אבל אם אין שם ישראל שיכול להציל כמותו איפשר שהוא מותר דלא גרע ממדדו ביד או ברגל עכ"ל ואע"פ שכתב שם וגם בתשובה הדבר בדרך אפשר אח"כ כתבו בדרך ודאי וכ"נ מדבריו בת"ה הקצר וכבר נתבאר גבי חבית שנסדקה שזה דעת הראב"ד ושאין כן דעת הרא"ש ז"ל. ונראה דלהרי"ף והרמב"ם דאסרי בהנאה במדדו ביד או ברגל איפשר דה"נ אפילו שאין שם ישראל שיכול להציל נמי אסרי בהנאה כיון דנוגע ביין בידו ממש ואיפשר לחלק ביניהם כמ"ש לדעת הרמב"ם במה שהתיר מה שמן הנקב ולמטה בשתיה:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבינו בסברת רש"י וסברת ר"ת כבר נתבאר ומ"ש בסברת ר"ת הוא דעת הרמב"ם שנתבאר וגם הרשב"א כתב סברא זו בשם ר"ח ומ"ש בשם רב אלפס אינו מבואר בדבריו ומ"מ כבר כתבתי שזו שיטת הראב"ד והרשב"א והרא"ש והר"ן והכי נקטינן: ולשון רבינו אינו מדוקדק שכתב תחלה סתם מה שמן הנקב ולמעלה אסור אפילו בהנאה שמשמע מלשון זה שכן הוא מוסכם לדעת הכל ואינו כן שהרי רש"י מתירו בהנאה וכך הו"ל לכתוב לרש"י בין מה שלמעלה מן הנקב בין מה שלמטה ממנו אסור בשתיה ומותר בהנאה ולר"ת הכל אסור בהנאה ולר"ח מה שלמעלה מן הנקב אסור אפילו בהנאה ומה שלמטה ממנו מותר אפי' בשתיה ולרב אלפס מה שלמעלה אסור בהנאה ומה שלמטה מותר בהנאה ואסור בשתיה וכן עיקר: וכבר נתבאר בסימן זה דע"כ לא שריא מה שלמטה בהנאה אלא במניח ידו על כי הנקב ולא הכניסו עד חלל החבית והוא הדין לסותם הנקב בברזא קצרה שאינה עוברת כל עובי השוליים אבל אם היו אצבע או הברזא עוברים עד שולי החבית בין שלמעלה בין שלמטה אסור בהנאה לד"ה משום דהא איכא שכשוך ונתבאר שם דהוא הדין למוציא ברזא התחובה בנקב ועוברת כל עובי השולים שהכל אסור בהנאה לד"ה: ואם הוציא ברזא התחובה בנקב ואינה עוברת כל עובי השולים נתבאר משפטו גם כן שם:

סעיף קטן כח

ואם לא נגע אלא בקילוח היוצא כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה יין שיוצא דרך הנקב אם הניח נכרי ידו' ע"פ הנקב ועכבו מלצאת כל היין שבנוד אסור כבר ביארתי דעתו בזה:

סעיף קטן כט

ומ"ש אבל אם לא נגע אלא בקילוח היוצא היין מותר אפילו נגע במתכוין יכתב עליו רבינו שיראה שמתירו אפילו בשתייה ויש לתמוה היאך איפשר שהרא"ש מתירו בשתייה דהא אית ליה דניצוק חיבור כמ"ש רבי' בסימן קכ"ו. ומיהו אפשר שמ"ש בתשובה הוא לפי

דעתי שהוא סובר מכח ההלכה דניצוק אינו חיבור אלא שראה הגאונים ורש"י והרי"ף שסוברים דניצוק חיבור כמבואר בפסקיו פ' השוכר את הפועל ולפי מה שפירשתי לעיל תשובה זו דכל היין שבנוד אסור דקאמר היינו לומר דאסור בהנאה איפשר דמ"ש אבל אם לא נגע אלא בקילוח היוצא היין מותר אינו אלא להתירו בהנאה אבל לא בשתייה ואפשר דאיין הנשאר בנוד קאמר ואפי' בשתייה שרי ליה משום דמיירי בשאין הקילוח מקלח בכלי אלא ע"ג קרקע והולך לאיבוד וניצוק ההולך לאיבוד לאו ניצוק הוא כמו שכתב המרדכי בפ' ר' ישמעאל א"נ דחשיב ניצוק בר ניצוק דיין שלמעלה מן הנקב מחובר לקלוח ויין שלמטה מן הנקב בסמוך מחובר לשל מעלה ממנו שהוא מקום מגע הנכרי הוי נצוק בר נצוק ובחד מהני גווני איכא לפרושי מ"ש בספר התרומה שאם נגע נכרי בקילוח היוצא אין בכך כלום לאסור מה שבפנים עכ"ל והיותר נראה דלטעמא דר"ת אזיל סה"ת דלית ליה נצוק חיבור אבל למאן דאית ליה נצוק חבור ודאי אסור וכ"כ רבי' ירוחם אם הנכרי נגע בקילוח הכל אסור בהנאה כאילו נגע בכל היין:

סעיף קטן ל

ומ"ש שהראב"ד אוסר נראה דהיינו מ"ש לעיל שכתבו הרשב"א והר"ן בשמו לאסור במה שמן הנקב ולמטה מטעם שהוא מחובר במה שלמעלה מן הנקב וה"נ הוי חיבור מטעם ניצוק. ומשמע דבהנאה נמי קאמר דאסר ליה הראב"ד מדסתם וכתב הראב"ד אוסר ולא כתב הראב"ד אוסר בשתייה: והכלבו כתב בשם הראב"ד שאם נגע נכרי בקילוח היוצא מן המרזב ונגע בקילוח המקלח בחוץ מאי דלהדי ברזא דהיינו קילוח מתוקן שעמד במרזב אסור ונאסר מתורת ניצוק דמאי דבראי ואסור בשתייה וכל היין האחר שבתוך הקנקן הוי נצוק בר נצוק ומותר בשתייה עכ"ל ונראה דמיירי ביש קנה בנקב החבית דאז שייך לפלוגי בין קילוח שעמד ממרזב לשאר יין הא אם אין קנה בנקב החבית כולו אסור משום נצוק:

סעיף קטן לא

ואם היין יוצא והוא בענין שיצא כולו אלמלא הניח ידו עליו כגון שעושין מניקה כפופה ונותנין ראשה האחד בתוך היין שבחבית וכו' בפרק השוכר את הפועל (עבודה זרה עב:) ההוא גברא דאסיק חמרא בגישתא ובת גישתא אתא נכרי ואנח ידיה אגישתא אסריה רבא לכוליה חמרא ומסיק בגמרא דאפילו למ"ד נצוק אינו חיבור מודה הכא דאסור משום דכולי חמרא אגישתא ובת גישתא גריר ופירש"י גישתא ובת גישתא. חותכין שני קנים בשיפוע ומדביקים ראשיהם מלמעלה ושניהם פונים למטה ומניחים אחד מן הראשים בחבית מליאה עד שמגיע לשוליה וראש קנה השני נותן בפיו ומוצץ מעט עד שעולה היין ושומטו מפיו ומניח חבית ריקנית כנגד הקילוח ויין עולה מאליו כולו

מחבית לחבית: אנח ידיה אגישתא. נגע בראש זה המקלח: לכוליה חמרא. אפילו מה שבכלי הראשון: אגישתא ובת גישתא גריר. שהרי מאליו עולה וה"ל כנוגע בחבית ממש דה"ל כחבית אריכתא:

סעיף קטן לב

מגע נכרי שלא בכוונה על ידי דבר אחר כגון שיש לו קנה בידו ונגע ביין שלא בכוונה וכו' בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נז.) ההוא עובדא דהוה בבירם דההוא נכרי דהוה סליק בדיקלא ואייתי לוליבא בהדי דקא נחית נגע ברישא דלוליבא בחמרא שלא בכוונה שרייה רב לזבוני לנכרים אמר ליה רב כהנא ורב אסי לרב והא מר הוא דאמר תינוק בן יומו עושה יין נסך א"ל אימר דאמרי אנא בשתייה בהנאה מי אמרי כך הוא גירסת רוב הספרים וכתבו המפרשים שכך הוא גירסת רש"י ולפי גירסא זו למדנו מכאן דמגעו ע"י דבר אחר שלא בכוונת מגע אוסר בשתייה והקשו התוספות והרא"ש והרשב"א על גירסא זו כמה קושיות ואע"פ שהר"ן מתרצם לדעת רש"י הם ז"ל הסכימו לגירסת הרי"ף ורבינו חננאל ובה"ג ותשובת הגאונים דלא גרסי ברישא דלוליבא אלא נגע בחמרא דהוה ליה מגע נכרי בגופו שלא בכוונה אבל מגע ע"י דבר אחר שלא בכוונה שרי אפילו בשתייה וכדאמר בגמרא (ס:) גבי נטל את החבית וזרקה לבור בחמתו התם דקא אזיל מיניה דמשמע לפום פשטא דהיינו נגיעה ממש שנוגע ביין על ידי החבית ואפילו הכי בחמתו דהוי שלא בכוונה שרי אפילו בשתייה משום דהוי מגעו ע"י ד"א שלא בכוונת מגע ונמצינו למדים לפי זה דיש חילוק בין מגעו ע"י דבר אחר למגע עצמו דמגע עצמו אפילו שלא בכוונת מגע כלל אוסר בשתייה כדתנן נפל לבור ועלה ימכר ואילו מגע דבר אחר שלא בכוונת מגע אינו אוסר אפילו בשתייה וכתבו התוס' שכ"פ ר"ת הלכה למעשה דמגע נכרי ע"י דבר אחר שלא בכוונת מגע מותר בשתייה וכ"כ המרדכי על הנכרי שהיה מהלך ונגע בכנף בגדו ביין שלא בכוונה והתיר רבינו תם וכתב הרשב"א ה"ה מגעו ע"י דבר אחר בכוונת מגע ושלא בכוונת יין והא דאקשינן בעובדא דרבי יוחנן בן ארזא ור' יוסי בן נהוראי והא קא נגע בנטלא וה"ל מגע נכרי שלא בכוונה ה"ק מסתמא נגע בחמרא שבנטלא כיון שתוחב בדוולא וכן פירש בספר התרומה ז"ל עכ"ל. וכ"כ התוספות דה"פ והא נגע ביין שבנטלא שהוא מלא על כל גדותיו אבל אם היה נוגע ביין ע"י נטלא מזה אינו חושש דשרי אפילו בשתייה וכך כתב הרא"ש דה"פ והא נגע ביה בחמרא כשהוא שואב בנטלא שהמוזג כלי מלא ומושיטו לחבית נוגע ביין שבכלי וגם רש"י מצאתי שפי' כן ולפי מה שהעידו עליו המפרשים שהוא גורס נגע ברישא דלוליבא צ"ל שהוא מחלק בין מגע נכרי ע"י דבר אחר שלא בכוונת מגע למגעו ע"י דבר אחר בכוונת מגע

אלא שאינו יודע שהוא יין דבשלא בכוונת מגע אסור בשתייה ובכוונת מגע אלא שאינו יודע שהוא יין מותר בשתייה. ושלא כדברי רבינו שכתב שהוא משוה שניהם לאסרם בשתייה. והר"ן כתב דלדעת הרי"ף והגאונים שגורסים נגע בחמרא אע"פ שבמגעו ע"י דבר אחר שלא בכוונה מתירין אפילו בשתייה ה"מ שלא בכוונת מגע הא בכוונת מגע אע"ג דליכא כוונת ניסוך אוסר בשתייה והיינו דמקשינן בעובדא דר"י בן ארזא ות"ל דנגע בנטלא וה"ל מגע נכרי שלא בכוונה ואסור והא התם דליכא כוונת יין ואפ"ה אמרי' דאסור כיון דאיכא כוונת מגע והיינו נמי דתנן מדדו בקנה ימכר אלמא בשתייה אסור אע"ג דהוי מגעו ע"י ד"א שלא בכוונת ניסוך ולדעת ר"ת שסובר דמגעו ע"י דבר אחר אינו אלא כחו כל שהוא שלא בכוונת יין אע"פ שהוא בכוונת מגע מותר אפי' בשתייה דהכי אמרינן בעובדא דר"י בן ארזא לא צריכא דקא מוריק אורוקי וכחו שלא בכוונה לא גזרו ולפיכך צריך לפרש דכי מקשינן והא נגע בנטלא לא ממגעו ע"י דבר אחר מקשי אלא ה"ק והא נגע בנטלא שנוגע ביין עצמו כשהוא שואב אותו מן החבית בנטלא ע"כ ולא ידעתי למה חילק הר"ן בין דעת הרי"ף והגאונים לדעת ר"ת במגע נכרי ע"י ד"א בכוונת מגע ושלא בכוונת יין מאחר שהן שווין במגעו ע"י דבר אחר שלא בכוונת מגע ונראה דמשמע ליה ז"ל דיותר ראוי להקל בשלא בכוונת מגע כלל מבכוונת מגע ושלא בכוונת יין והלכך רבינו תם דגלי דעתיה בהדיא להתיר בשניהם בשוה גלי אבל הרי"ף והגאונים דלא גלו דעתייהו בכוונת מגע ושלא בכוונת יין משמע ליה דמסתמא אסרי בשתיהם. אבל מדברי התוספות והרא"ש והרשב"א וסה"ת וסה"מ נראה כדברי רבינו שלא חילק בין דעת הרי"ף והגאונים לדעת ר"ת כלל: כתוב בהגהות מיימון בפרק י"ב בשם סמ"ק כיון דפירש מגעו ע"י דבר אחר חשיב כחו ולא מגעו מהאי טעמא כשמסיר הנכרי העץ שתוחבין בחבית שקורין אשפריא"ל בלע"ז או כשתחבה בתוכו אע"פ שנגע אותו עץ ביין כיון דאיכא למיתלי שהנכרי לאו אדעתיה מותר עכ"ל: כתב המרדכי לפירוש ר"ת שמתיר מגע ע"י דבר אחר כסבור שהוא שכר א"כ בזמן הזה נכרים דלאו בני ניסוך נינהו דלא בקיאי בטיב עכו"ם ומשמשיה וחשיבי כתינוק בן יום א' היה מתיר מגע נכרי ע"י ד"א אע"פ שהוא יודע שהוא יין כיון שאינו בר ניסוך ולא אתי לכלל כוונת ניסוך לשון ה"ר חזקיה עכ"ל:

סעיף קטן לג

נכרי שנגע בנוד שיש בו יין אפילו הוא חסר והגיע דופנותיו זו עם זו מותר אפילו בשתייה. כ"כ התוס' והרא"ש בפ"ר ישמעאל אהא דאמר רב פפא נכרי דדרי זיקא חסרה אסיר דילמא מקרקש ורב אשי אסיק דבין מליא בין חסרה שרי משום דאין דרך

ניסוך בכך. וכתב הר"ן אין דרך ניסוך בכך ואפילו מקרקש ביה טובא שרי והכי איתא בירושלמי הדין דמרגיל זיקא מעילא לרע אין בו משום מערה מכלי אל כלי ובקצת ההלכות כתוב והוא דקטיר פומיה עכ"ל: וז"ל הרמב"ם בפי"ב העביר נוד של יין ממקום למקום והוא אוחז פי הנוד בידו בין שהיה הנוד מלא או חסר מותר ואע"פ שהיין מתנדנד עכ"ל ונראה מדבריו דדוקא בשאוחז פי הנוד הוא דשרי אבל אם פי הנוד פתוח אסור שהוא סבר שאם אחז כלי פתוח של יין ושכשכו שהוא אסור כמ"ש בפרק הנזכר וכבר נתבאר בסימן זה:

סעיף קטן לד

וכן חבית שנסדקה לרחבה והיין מטפטף וכו' בפרק ר' ישמעאל ההיא חביתא דפקעה לארכה אידרי ההוא נכרי חבקה שרייה רפרם בר פפא לזבוני לנכרים וה"מ דפקע לארכה אבל לפותיא מעשה לבנה עביד ופירש"י אבל לפותיא. שאינן נבדלות זה מזה שהרי חציה העליון יושב על התחתון אלא שיוצא מעט מעט והנכרי הכבידן זו לזו לא הוי נוגע ודוחק יין החבית: אלא מעשה לבנה בעלמא קא עביד. כלבנה הנתונה על פי החבית ומכבידתה עכ"ל. ורבינו כתב דין אסתדיק לארכה לעיל בסימן זה ושם נתבאר וכאן כתב דין אסתדיק לפותיא:

סעיף קטן לה

וכן התיר ר"ת ברזא שהיתה רפויה בחבית וכו' כ"כ התוס' והרא"ש שם גבי הא דאמר רב אשי זיקא בין מליא בין חסרה אסור משום דאין דרך ניסוך בכך ה"נ אין דרך ניסוך בכך וגם הגהות מיימון כתבו בפי"ב מהמ"א בשם רשב"א על בת ישראל שידה אחת על הברזא וידה אחת לבקש האבן להכותה ובאה נכרית והכניסתו קצת בחבית נ"ל לדמויי לחביתא דפקעה לפותיא דקאמר דמעשה לבנה קא עביד ושרי אפילו בשתייה אף ע"ג דלא איפשר שלא יצא היין דרך הסדקים אפילו הכי כיון שאינה מזומנת ליפול חציה אילך וחציה אילך אינו אלא כמדבק שתי לבינות ה"נ כיון שהברזא תחובה כבר ומעשה לבנה בעלמא עשתה הנכרית כי בלא כחה נמי אין היין יוצא מן החבית ודמי לנוד מלא ונכרי מניח אצבעו עליו ושוקע דשרי ועוד כיון דכח ישראל מעורב בו מותר וכן השיב ר"ת עכ"ל. ולעיל בסימן זה כתבתי דברי המרדכי ודברי הג"א בזה:

סעיף קטן לו

וכן התיר בחבית שאין שוליה מהודקין וכו' עד שיסתום היטב כ"כ התוס' והרא"ש בפר"י אהא דאמר רב אשי זיקא בין מליא בין חסירה שרי משום דאין דרך ניסוך בכך בהא נמי אין דרך ניסוך בכך. וגבי חביתא דפקע ואתא נכרי וחבקה דאמרינן דלפותיא אפי' בשתייה שרי משום דמעשה לבנה עביד כתב הרא"ש מכאן נראה לרשב"ם שאם

החבית מטפטף יין דרך השולים שיכול נכרי להדק נעורת בסכין דהוי כמו לפותיא דהכא וכמעשה לבנה מיהו אם היין שותת הרבה יש ליזהר כי אז נוגע הנכרי ביין ואם אין נוגע בידו ביין אלא בסכין כיון שאין מתכוין רק לסתום הכלי ולא ליגע ביין נראה דהוי מגע נכרי שלא בכוונה ע"י ד"א כמו נגע ברישא דלוליבא לפר"ת עכ"ל. וכ"כ התוספות שם בשם רשב"ם ורבינו חיבר מה שכתבו גבי זיקא עם מה שכתבו גבי חבית דפקעה לפותיא ועשה מהכל לשון אחד ואיכא למידק כיון דמשום דאין דרך ניסוך בכך הוא דשרי למה הצריכו שיתן ישראל הנעורת שם אפילו יתן הנכרי נמי הו"ל למישרי מהאי טעמא ועוד דמשמע דלא התיר ר"ת אלא שיהדק הנכרי הנעורת בסכין ולא שיגע בו ביד ואם כן מה זה שכתב ומיהו אם היין שותת הרבה אז צריך ליזהר כי אז נוגע הנכרי ביין ואם אינו נוגע בידו אלא בסכין מותר וכו' דהא עד השתא נמי לא איירי אלא בתוחב בסכין ואינו נוגע בידו ונ"ל שמה שהצריכו שיתן ישראל הנעורת היינו כדי שיפסיק הקילוח ואז אף על פי שיגע הנכרי בידו ביין המטפטף אין בכך כלום דמאחר שאינו אלא מטפטף אינו חיבור למה שבפנים ומה שכתבו שיהדק הנכרי בסכין מפני שזהו דרכו של תיקון החבית כתב כן ולא למעט שלא יגע בידיו וגבי חבית דפקעה לפותיא באו לומר דהא דמהני נתינת ישראל הנעורת לשלא נחוש לנגיעת ידיו של נכרי ה"מ כשאין היין מקלח ולא שותת אלא מטפטף אבל אם היין שותת ואצ"ל אם הוא מקלח אסור ליגע הנכרי בידו ביין היוצא משום דהוי חיבור למה שבפנים דלא אמרינן אין דרך ניסוך בכך כשהוא נוגע בידו אבל בסכין שרי שהוא מגעו ע"י ד"א שלא בכוונה. ועי"ל שמה שהצריכו ליתן ישראל הנעורת היינו כדי שלא יגע הנכרי בידיו ביין דהשתא כיון דאינו מקלח ולא שותת א"צ הנכרי ליגע בידיו כלל ביין אלא מהדקו בסכין בלבד ואע"פ שנוגע בסכין ביין המטפטף אין דרך ניסוך בכך וגבי חבית דפקעה לפותיא באו לומר שאם היין שותת הרבה אז הבא לתקן עשוי ליגע ביין וצריך ליזהר בו שלא יגע בידיו אבל כשאינו שותת א"צ ליזהר בו דאינו עשוי ליגע בידו ואפילו אם יגע אינו אוסר כדלעיל ואע"פ שהוא שותת הרבה אם נזהר שלא נגע הנכרי ביין אף על פי שנגע בסכין מותר דהוי כמו מגעו ע"י ד"א שלא בכוונה. ועי"ל שמה שהצריכו שיתן ישראל הנעורת היינו מפני שאם היה נותן הנכרי הנעורת היה נאסר היין שבחבית משום דדמי לחביתא דאשתקיל ברזא ואנת נכרי ידיה עלה אבל כשנתן ישראל הנעורת על הנקב ומנע היין מלצאת קצת אע"פ שהנכרי מהדקו בסכין אין בכך כלום שהנקב כבר נסתם ע"י ישראל והידוק דנכרי מעשה לבנה בעלמא הוא ואף על פי שהיין עדיין מבצבץ ויוצא כל שעדיין לא נתהדק הנעורת אין דרך ניסוך בכך ושרי כי היכי דשרינן בחבית דפקעה לפותיא וחבקה נכרי משום דמעשה לבנה בעלמא

קא עביד ואף על פי שהיה היין יוצא מבין החצאים קודם לכן משום דאין דרך ניסוך בכך וזה נראה בעיני הפירוש היותר נכון אלא שמצאתי שכתבו התוספות גבי חבית דפקעה לפותיא על דברי רשב"ם וטוב שישים הישראל המטנית או הנעורת עד שיסתם קצת והנכרי יהדקנו בהיתר כר"ת שכתבתי למעלה עכ"ל משמע דלשופרא דמילתא אמרו כן ולא לעיכובא וגם בהג"א כתוב כלשון הזה כתב ראבי"ה נראה בעיני שאם היין יוצא דרך הסדק או סביב שולי החבית ישים ישראל בגד כדי שיפסוק הקילוח ושוב יהדק הנכרי כדי שלא יגע הנכרי ביין ואם לא שם ישראל את הבגד בדיעבד יש שמתירים מה שבתוך החבית עכ"ל ויש לתמוה למה דהא עיכובא משמע דאיכא במילתא שאם יתן הנכרי הנעורת הוי כמנח ידיה על חביתא דאשתקיל ברזא שנשאר היין שבחבית וכן יש לתמוה עמ"ש בסה"ת בשם רשב"ם שאסור לתחוב הנכרי מטלית או נעורת בסדק ובחיבור השולים לסתום מפני שנוגע ביין למה לא אסר מטעם סותם פי הנקב כחביתא דאשתקיל ברזא ואנח נכרי ידיה עלה דמה לי אנח ידיה לאנח נעורת כיון שע"י כך הוא מתעכב לצאת ושמא י"ל דכיון שאין זה נקב גמור אלא סדק לא מחמרינן ביה כולי האי:

סעיף קטן לז

ועל מ"ש דאם אין נוגע בידו ביין אלא בסכין דהוי מגע נכרי שלא בכוונה ע"י ד"א כמו נגע ברישא דלוליבא לפר"ת איכא למידק דלא דמו דהתם לא ה"ל כוונת מגע כלל ומש"ה מותר אפי' בשתייה לדעת ר"ת אבל הכא איכא כוונת מגע אלא שאינו דעת ניסוך כי אם לעשות מלאכתו ודמי למדדו בקנה דאסרינן ליה בשתייה וי"ל דמדדו בקנה שאני שהוא נוגע בתוך היין עצמו אבל הכא שאינו נוגע ביין עצמו אלא במה שמטפטף ממנו אין לאסור מה שבפנים אפילו בשתייה ועי"ל והוא הנכון דמדדו בקנה מתכוין להכניס הקנה ביין ומ"ה אסור בשתייה אבל הכא אינו מתכוין להכניס הסכין ביין אדרבה מתכוין לסתום בפני היין שלא יצא הילכך איכא לדמויי למגע נכרי על ידי דבר אחר שלא בכוונת מגע כלל דשרי אפי' בשתייה לדעת רבינו תם:

סעיף קטן לח

ומ"ש רבינו שיש מחלקים בין אם בא ליתן הנעורת סביב השולים במקום שמחוברים לדפנות וכו' כן כתבו שם התוס' והמרדכי בשם ר"י וכ"כ סה"ת וסמ"ג וז"ל תחב נעורת או מטלית בסדקים שהיין יוצא בו אם הוא סביב השולים מקום שמתחברים אל דופני החבית שם מותר לפי שאינו תוחב כנגד חלל החבית שראשי השולים מפסיקים שתחובים בחריצים שבדופני החבית סביב סביב והוה ליה טפי מקטפרס ואפילו באמצע חיבור השולים אם אין חלל בסדק אך הנסרים אין מחוברים ודבוקים בחוזק זה לזה כמו כן מותר לנכרי לתחוב שם מטלית או נעורת ובלבד שלא יתחבם ויכניסם

עד חלל החבית עכ"ל והרשב"א כתב דברים אלו בת"ה אבל הרא"ש לא כתב אלא דברי רשב"ם בלבד וז"ש רבי' וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק: ולענין הלכה כדאי הם הנך רבוותא דשרו לסמוך עליהם: כתב בהגהת אשיר"י הרוצה לעשות מן המובחר יהדקנו בחבלים ויפסק שתיתת היין ואח"כ יכול לתקנו: כתב הר"ן (סי' ס"ז) שנשאל על נכרי שוטה שנכנס לחצר של יהודי והיה בחצר בית קטנה מליאה יין וראתה יהודית הנכרי בחצר ונכנסה לבקר בית היין ומצאה שהיין יוצא מחבית אחד דרך הנקב שהברזא תחובה בו ונפל מחלוקת על זה אלו אוסרין ואלו מתירין והשיב חמרא שרי אפי' בשתייה וראיה מההיא רביתא דכל שאינו יודע בטיב ניסוך תלינן בכל מאי דאפשר שכ"כ רש"י ודוקא רביתא דלא ידעה בטיב ניסוך וכו' ולפיכך אפילו ראינו שנכנס לבית יש לתלות ולומר זרק כלים בשטותו בקנה ומתוך כך נתנדנד ויצא היין ע"כ :

סימן קכה

סעיף קטן א

כח של נכרי כגון שמערה מכלי אל כלי וכו' בפרק השוכר את הפועל (עבודה זרה עב:) ת"ש המערה מחבית לבור קילוח היורד משפת חבית ולמטה אסור תרגמא רב ששת בנכרי המערה דאתי מכחו אי נכרי המערה אפילו גווא דחביתא נמי נתסר כח דנכרי מדרבנן הוא דאסור ההוא דנפק לבראי גזרו ביה רבנן ההוא דלגואי לא גזרו ביה רבנן וכתב רש"י הלכה כרב ששת שאין אדם חולק עליו ואם שפך נכרי מן הכלי מותר מה שבכלי וכ"פ התוס' והרא"ש בפר"י (ס.) גבי הא דאמר רב פפא נכרי אדנא וישראל אכובא חמרא אסור כלומר שהנכרי מערה יין מדנא לתוך כובא שביד ישראל ואיסור היין היוצא מדנא כתב הרא"ש דאסור בשתייה קאמר ושכן פר"ת והכריח לומר שכן דעת רש"י וכ"כ הר"ן בפ' הנזכר גבי עובדא דר"י בן ארזא שכן הוא דעת רש"י וכתב שהבעה"ת כתב בשם ר"י דבהנאה נמי מיתסר וכ"נ מדברי הראב"ד ז"ל ע"כ ודברי בעל התרומה בשם ר"י מבוארים בתוס' בעובדא דר"י בן ארזא ומכריחים לומר שכן דעת רש"י וכ"פ הרשב"א בת"ה: ולענין הלכה כיון דמידי דרבנן הוא יש לסמוך על דברי המתירים :

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' ומה שנשאר ממנו בכלי מותר אפילו בשתייה וכו' וכ"כ הרא"ש בפרק השוכר את הפועל וז"ל ההוא דנפק לבראי גזרו ביה רבנן ואסרוה משום כח נכרי ודלא נפק לבראי לא גזרו ביה רבנן ומשום נצוק לא מיתסר דלא החמירו כולי האי בכח נכרי לאסור המחובר ע"י נצוק וכ"כ המרדכי וכ"כ הר"ן לדעת רש"י והתוס' ובסימן קכ"ו כתב רבינו שדעת הרא"ש כרש"י דשרי וק"ל שכתבו התוס' והרא"ש בפ"ר ישמעאל (נו:) אהא דאמר

רב הונא ל"ש אלא שלא החזיר גרגותני לגת וכו' מעשה בא לפני רש"י בנכרי שהריק יין מן הקנקן לכוס שאז נאסר היין שבכוס משום דמאי דנפיק לבראי גזרו ביה רבנן והיין שבקנקן נאסר נמי מטעם נצוק ואח"כ משך ישראל מן החבית לקנקן והתיר היין שבחבית משום דהוי נצוק בר נצוק ע"כ והר"ן אחר שכתב מ"ש לדעת רש"י והתוס' כתב אבל הראב"ד כתב דלא קי"ל כרב ששת דלמדחיא לדרב הונא דאמר נצוק חבור איתמר וכיון דקי"ל כרב הונא דאמר נצוק חבור בנכרי המערה אפילו דחבית נמי מיתסר דאף ע"ג דנכרי לא מנסך אלא מאי דנפיק לבראי מ"מ מה שנשאר בפנים מחובר הוא במה שיצא בחוץ בחבורו של נצוק הלכך כולו אסור עכ"ל. וכ"פ הרשב"א בת"ה שמה שנשאר בכלי אסור אלא שהראב"ד אוסרו בהנאה והרשב"א אינו אוסרו אלא בשתייה משום נצוק ויתבאר בסי' קכ"ו. וכ"כ בסה"ת וסמ"ג דלמ"ד נצוק חיבור אף מה שבכלי אסור וכן נראה שהוא דעת הרי"ף שהשמיט האי אוקימתא דרב ששת ופסק כר"ה דאמר נצוק חיבור וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפי"ב נטל כלי של יין והגביהו ויצק היין אע"פ שלא שכשך נאסר שהרי בא היין מכחו עכ"ל ומדלא כתב שהיין שנשאר מותר משמע שהוא סובר לאוסרו ואף ע"ג דטעמא דשהרי היין באה מכחו לא מצי קאי אלא ליין היוצא בההוא דוכתא לא בא ללמד אלא שהיין היוצא אסור משום כחו אבל יין הנשאר בכלי שאינו אסור מטעם זה אלא משום נצוק אין מקומו שם ולקמן באותו פרק למדנו דנצוק הוי חיבור לענין י"נ ומשם נלמוד לנשאר בכלי שעירב ממנו וגם רבינו ירוחם (נ"ז ח"א) כתב שנראה שכך הוא דעת הרמב"ם וכתב שכך עיקר וכך ראה שנוהגין רבותיו ז"ל ובסימן קכ"ו כתב רבי' שתי הסברות ולא הכריע: ולענין הלכה כיון שרבו האוסרין והרי"ף והרמב"ם מכללם אע"ג דמידי דרבנן הוא אין להקל : ולקמן בסמוך יתבאר דהא דכחו של נכרי אסור דוקא בדנקיט ליה נכרי לחודיה אבל אי נקטי ישראל ונכרי דנא ומוריקי חמרא דהוי כח ישראל וכח נכרי מעורבים שרי בדיעבד:

סעיף קטן ג

ואם הוא שלא בכוונה שלא ידע שהוא יין הכל מותר אפי' בשתיה בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נח.) ר"י בן ארזא ור' יוסי בר נהוראי הוו יתבי ושתו חמרא אתא ההוא גברא א"ל תא אשקיין לבתר דרמא לכסא איגלאי מילתא דנכרי הוא חד אסר אפי' בהנאה וחד שרי אפי' בשתייה אמר ריב"ל מאן דאסר שפיר אסר מאן דשרי שפיר שרי מאן דאסר מימר אמר ס"ד דרבנן כי הני שיכרא שתו אלא ודאי האי חמרא הוא ונסכיה מאן דשרי שפיר שרי מימר אמר ס"ד דרבנן חמרא שתו ואמרו לדידי תא אשקיין אלא ודאי שיכרא הוא דקא שתו ולא נסכיה. והא קא חזו. בליליא. והא קא מרח ליה. בחדתא.

והא קא נגע ביה. בנטלא. לא צריכא דמוריק אורוקי וה"ל כחו שלא בכוונה וכל כחו שלא בכוונה לא גזרו ביה רבנן משמע דאפי' מאן דאסר לא אסר אלא משום דמימר אמר רבנן כי הני שיכרא שתו וכו' אבל היכא דליכא האי טעמא כגון דס"ל דודאי שיכרא הוא מודה דשרי במוריק אורוקי דלא גזרו רבנן בכחו שלא בכוונה. וכ"כ הרשב"א בת"ה וכ"פ הרי"ף והרא"ש וכ"פ הרמב"ם בפי"ב מהמ"א וכ"פ בסה"ת: כתבו הגהות מיימון בפי"ב מהמ"א מעשה בא לפני ר"ת בנכרי שבא למזוג שכר בלילה ומזג יין שאצלו ואסרו ר"ת דכיון דמורח דליכא למימר סבר נכרי שכר מזיגנא וראיה מדאמרי' בהאי עובדא והא קא מורח וכו':

סעיף קטן ד

וכח כחו ככחו דמי וכו' בפ"ר ישמעאל (ס.) מעצרא זיירא רב פפי שרי ורב אשי אסר בכחו כ"ע ל"פ דאסור כי פליגי בכח כחו א"ד בכח כחו כולי עלמא לא פליגי דשרי כ"פ בכחו הוה עובדא בכח כחו ואסר רב יעקב מנהר פקוד ופירש"י מעצרתא. זיירא: גת. שאין דורכין בה ברגלים אלא כובשים בקורה וזיירא מלשון מכבש כמו ויזר טל מן הגזה: בכחו. היכא דענבים נסחטים מכחו כגון שעולה על הנסרים שעל התפוח ומכבידם: כח כחו. כגון שמגלגל הגלגל והוא מפיל הקורה. וכתבו התוספות והרא"ש והרשב"א והר"ן שפסק ר"ח כרב יעקב מנהר פקוד דמעשה רב וכתב הרשב"א והאי מעצרתא זיירא דקאמרינן אע"ג דבההיא שעתא דקא עצר אכתי ענבים נינהו ולא יין ובשעה שהיין זב לא כחו איכא ולא כח כחו אפ"ה אסרוהו כיון דמכח כחו נמשך והתוספות כתבו בשם רשב"ם שאם גלגל נכרי לבדו הקורה אם יש הפסד מרובה יש לסמוך על איכא דאמרי שמתיר בכח כחו ובהני מעצרי דידן איכא שלש כחות מקל וגלגל וקורה ועוד כח רביעי כשמשימים דפים על הענבים ומיהו למאן דאסר לא מצינו חילוק בין שלש כחות לשנים וז"ל הרא"ש ובגת שלנו כתב רשב"ם בשם רש"י שיש ארבע כחות הדפין והגלגל והקורה והמקל אך לא ידע רש"י אם יש חילוק בין שני כחות לשלשה ונראה דהאי דאסר לכח כחו דהיינו דוקא בשתייה עכ"ל והרשב"א כתב כח כחו הרי הוא ככחו אפילו כח עשירי ואפילו למעלה מכאן אסור ככחו כיצד היו ענבים בגת וגלגל נכרי את הגלגל בכחו ובכח הגלגל נתהדקה הקורה והקורה סחטה ענבים ונמשך היין מהם הרי זה אסור כאילו סחט הנכרי בידו את הענבים וכן כל כיוצא בזה עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש בתשובה שרבותיו והוא מתירין אפילו בשתייה לפי שיש כמה כחות הוא תמוה לכאורה דכיון דמשמע מפסקיו שהוא פסק דכח כחו אסור ושרש"י מסתפק אם יש חילוק בין ב' כחות לג' מאי זה טעם הם מתירים ונראה שטעמם הוא

משום דאיכא למימר דהלכה כלישנא בתרא דשרי נהי דמשום דרב יעקב עבד עובדא ומעשה רב פסקינן לאסור היינו לכתחלה אבל בדיעבד סמכינן אלישנא בתרא דשרי וכטעמא דרשב"ם ועוד דדילמא אפי' רב יעקב לא אסר אלא בב' כחות אבל בג' או בד' לא הילכך סמכינן אהני טעמי ושרינן ליה בדיעבד: ודע שהרי"ף והרמב"ם השמיטו דין זה ומשמע לי שהם סוברים דהלכתא כלישנא בתרא ולפיכך לא הוצרכו לכתבו דללמד דכחו אסור כבר כתבוהו לענין מערה יין מכלי אל כלי ומיהו ממ"ש הר"ן ספ"ר ישמעאל גבי כל שבזב טמא בנכרי עושה יין נסך משמע שסובר הרמב"ן שדעת הרי"ף לפסוק כל"ק ולפ"ז צריך טעם למה השמיט הרי"ף הא דמעצרתא זיירא: ולענין הלכה כיון דמידי דרבנן הוא כדאי הם הרא"ש ורבותיו לסמוך עליהם בדיעבד:

סעיף קטן ו

כח הנכרי וישראל מעורב ביחד וכו' אבל אסור לכתחלה וכו' בפ' השוכר את הפועל (עבודה זרה עב:) אמר להו רבא להנהו שפוכאי כי שפכיתו חמרא לא ליקרב נכרי לסייע בהדייכו דלמא משתליתו ושדיתו עליה וקא אתי מכחו ואסור פירש"י שפוכאי. פועלים ישראל הרגילין לערות יין מכלי אל כלי: ושדיתו עליהם שמא תניחו כל הכלים שמערין ממנו ביד הנכרי והוא יערה לבדו ומיתסר ומדיהיב טעמא דילמא משתילתו ושדיתו עליה משמע דכל היכא דלא שדו עליה דנכרי מותר בדיעבד וכן פסק הר"ן בפרק רבי ישמעאל גבי נכרי אדנא וישראל אכובא וכ"פ סמ"ק: ודברי הרשב"א שכתב רבינו הם בת"ה ושם כתב שהראב"ד הוא האוסר בדיעבד וכן משמע בירושלמי והרשב"א ז"ל פי' הירושלמי בענין דלא ליסתור לגמרא דידן אלא דלירושלמי נמי שרי בדיעבד:

סעיף קטן ז

ומ"ש והרמב"ם ג"כ התירו הוא בפי"ג: כתבו התוספות עד הא דהני שפוכאי לא ליקרב נכרי לסייע בהדייכו וכו' הילכך יש להזהר כשישראל שופך יין מחבית לכלי אחר שלא יסייע הנכרי אלא אם כן יש ישראל אחר שמסייע הרבה עמו וכשהיין מקלח מן הגיגית או מן החבית בעגלה לתוך הכובא והנכרי מגביה את העגלה כדי שיקלח היין יפה יפה זה היה מעשה ולא היה ר"י ר"ל לא לאיסור ולא להיתר ומכל מקום נראה דכיון דבלא"ה נמי היין מקלח ולא הועיל מעשה הנכרי אלא שע"י כך הוא מקלח יותר יפה אם כן מותר דהוי מסייע שאין בו ממש אבל יש ליזהר כשנשאר היין בכובא והנכרי מטה בכובא בסיוע נער קטן ישראל דהוי מסייע שאין בו ממש כדאמרן עכ"ל ובסמוך אכתוב עוד דברי התוס' בדין כח ישראל וכח הנכרי מעורבים: כתב המרדכי בפרק ר"י פעם אחת הגביה הנכרי העגלה להוציא היין והתירוהו בין כלי שעירה לתוכו בין כלי שעירה ממנו דכחו שלא בכוונה שרי והוא לא נתכוין להריק אלא לפרוק היין עכ"ל:

סעיף קטן ח

וכתב עוד הרשב"א כח ישראל וכח נכרי מעורב בו מותר בד"א כשגלגלו ישראל ונכרי את הגלגל וכו' עד דכל שבדבריהם הולכים להקל הוא לשונו בת"ה הקצר וז"ל בארוך אם סייע ישראל בגלגל בזה נסתפקו גדולי הצרפתים היכא דנכרי סגי וישראל המסייעו לא סגי אם נאסר בזה ואמרי' דמסייע אין בו ממש ומסתברא דשרי דלמה נעשה הנכרי עיקר וכו' ומשמע שאין דברי הרשב"א אלא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לסייע הנכרי עם ישראל כעובדא דהנהו שפוכאי ודעת התוספות שלנו נראה שהוא כדעת הרשב"א שכתבו בפרק רבי ישמעאל גבי מעצרתא זיירא וז"ל הוה עובדא בכח כחו ואסר רב יעקב מנהר פקוד וכ"פ ר"ח לכן טוב הדבר שיסייע הישראל עם הנכרי לגלגל כשמשפיל הקורה על הגת של ענבי' ובעינן שיהיה גם הישראל לבדו יכול להשפילם או שאינם יכולין להשפיל כל אחד לבדו אבל אם די בכח הנכרי ואין די בכח ישראל שמא יש לאסור כמו זה יכול וזה אינו יכול דהוי מסייע שאין בו ממש אמנם רשב"ם פי' שאם גלגל הנכרי לבדו ויש כאן הפסד מרובה יש לסמוך על א"ד שמתיר בכח כחו עכ"ל והר"ן כתב בפ"ר ישמעאל גבי נכרי אדנא וישראל אכובא דהא דכח נכרי וכח ישראל מעורבין שרי אמרו בתוספות דה"מ בשישראל יכול להריק היין לבדו אבל זה אינו יכול וזה אינו יכול וכ"ש אם הנכרי יכול וישראל אינו יכול אסור דה"ל ככח הנכרי גרידא והכי מוכח סוגיא דפרק המצניע (שבת צג.) גבי טומאה ולבי מגמגם בזה דאיפשר לגבי י"נ אפי' זה יכול וזה אינו יכול שרי ע"כ :

סעיף קטן ט

זרק אבן או חפץ לתוך היין מותר אפילו בשתייה בס"פ ר' ישמעאל (עבודה זרה ס:) אמר רב אשי כל שבזב טמא בנכרי עושה י"נ כל שבזב טהור בנכרי אינו עושה י"נ ופירש"י דהאי כללא לא אתא למעוטי אלא זריקה שטהור בזב ונכרי אינו עושה י"נ וכן פירש הרא"ש ונראה שהוא סבור שכן הלכה וכ"כ התוספות דכן הלכה שאם זרק אבן או כל דבר ליין ואפילו בכוונה שהוא מותר בשתייה וכתבו הרשב"א והר"ן בשם הרמב"ן דאיפשר שהרי"ף שהשמיטה סבר דלית הלכתא כרב אשי ועכ"ז פסק הרשב"א כרב אשי: ב"ה ודעת הרמב"ם ז"ל בפי"ב כהרי"ף ודעת הראב"ד כהרשב"א:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו אבל אם החפץ מתגלגל והוא דוחקו וכו' שם מתיב ר"ה לרב אשי מדתנן נטל את החבית וזרקה לבור בחמתו זה היה מעשה והכשירו פי' בשתייה בחמתו אין שלא בחמתו לא ומשני התם דקאזיל מיניה ומיניה וכתב הרא"ש בעובדא דההוא דסליק לדיקלא דקאזיל מיניה ומיניה פי' שנגע נכרי עד שנפל לבור ושלא בחמתו חיישינן שמא

נגע ביין ונסכו אבל בחמתו לא חיישינן שמא נגע ביין ואע"פ שנוגע ביין ע"י החבית הוי מגע נכרי שלא בכוונה ע"י דבר אחר ושרי בשתייה א"נ שלא בחמתו הוי מגע נכרי בכוונה ע"י ד"א ואסור בהנאה דלא שרו רבנן מדדו בקנה בהנאה אלא משום דכיון למדידה אבל אם לא כיון למדידה אסור להושיט בו ידו עכ"ל ורבינו כתב כלשון אחרון וכ"נ מדברי הרשב"א שכתב בת"ה אם היה הכלי נופל מידו והולך ומתגלגל והוא אוחזו ונשמט אסור חוששין שמא נתן דעתו ושכשך היין בכלי זרקה בחמתו אף ע"פ שאוחזו ונשמט אוחזו ונשמט אין חוששין ומותר עכ"ל ורש"י פי' דקא אזיל מיניה שהולך ומתגלגל הכלי כל שעה ע"י שהוא מגלגלו ומקריבו לבור הילכך שלא בחמתו לא דחיישינן דלמא נגע אבל בתוס' פי' דכי מתרצינן דאזיל מיניה לאו כעין זריקה אלא כעין נגיעה שנוגע ע"י החבית ליין אלא דחבית כיון דאינה ניטלת מפני כובדה אף ע"פ שנגע ביין לאו מגע מיקרי אלא כחו וכחו שלא בכוונה לא גזרו ביה רבנן אבל שלא בחמתו הו"ל כחו בכוונה ואע"פ שאינו נוגע כלל ביין אוסר ולדברי ר"ת שאומר דכל מגע על ידי דבר אחר אינו אלא כחו וכן לדברי המתיר מגעו ע"י ד"א שלא בכוונה אין צריך לחלק בין חבית לדבר אחר שבכולן מגעו ע"י דבר אחר שלא בכוונת מגע מותר בשתייה עכ"ל הר"ן:

סעיף קטן יא

לפיכך נכרי שהביא ענבים בסלים וזרקם לגת שיש בו יין דרוך מותר וכו' בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נט.) בעו מיניה מרב כהנא נכרי מהו שיוליך ענבים לגת א"ל אסור משום לך לך אמרינן נזירא וכו' איתיביה רב יימר נכרי שהביא ענבים לגת בסלים ובדרדורים אע"פ שהיין מזלף עליהם מותר א"ל הביא קא אמרת אנא לכתחלה קאמינא וכתב הר"ן אהא דאסרי' לנכרי להוליך ענבים לגת לכתחלה פירש הראב"ד דטעמא דמילתא מפני שבאותם הדרדורים דהיינו גיגיות קטנים יש בהם יין שזב מן הענבים וכשהנכרי שופך מן הענבים נשפך ג"כ היין על ידו ואע"פ שאינו יין גמור מפני שעדיין לא נמשך בגת אסרינן לכתחלה אטו שפיכות יין גמור אבל דיעבד שרי ולפי שיטה זו הורה הרב שאם סייע ישראל את הנכרי בשפיכת הדרדורים מותר אפילו לכתחלה ולפי פי' זה צ"ל דסלין דקאמר במזופתים דומיא דדרדורים שהיין מתעכב בהם שאילו בסלים מנוקבים אין לחוש לדבר שהרי אין היין מתעכב בהם ואחרים פירשו דמאי דאסרינן בנכרי שיוליך ענבים לגת היינו טעמא משום דבגת שיש בו יין שכבר נמשך עסקינן וגזרינן שמא יגע ביין שבגת והא דתניא ואף ע"פ שהיין מזלף עליהם לאחר ששפכן בגת קאמר והכי משמע בתוספתא ולזה מטין דברי הרמב"ם בפי"ג מהמ"א ולפי שיטה זו בגתות שלנו שלעולם אין היין צף בהן ע"ג הענבים אין לחוש לנכרי שמוליך הענבים לגת

אבל לשיטת הראב"ד צריך ליזהר בדבר והרשב"א כתב שתי סברות הללו בת"ה הארוך וסברא שכתב הר"ן בשם אחרים כתבה הרשב"א בשם הרמב"ן ונראה שהוא סובר כן ולפיכך כתב בת"ה הקצר כלשון הזה שכתב רבינו כי משם העתיקו זולת תיבת לפיכך שאינה שם: ובסה"ת כתוב ואסור להביא נכרי ענבים בסלים ולשפכם בגיגית שהמשיכו ממנה יין משום דמיחזי כמאן דאזלי מיניה ומיניה שהאשכולות אדוקים והם מחוברים יחד זה בזה אלא צריך שיסייע לו ישראל לזרקן שאם לא סייע הרי היין אסור כך פי' רשב"ם אבל אם זרקן כל כך למרחוק או כולן בבת אחת כמו זורק צרור מותר בדיעבד ע"כ וסברא זו סתרו התוספות בכמה קושיות והעלו שנראה לר"י לפרש דמיירי בשהתחיל לימשך דאי לא התחיל פשיטא שמותר ובהולכה בלא זריקה נמי פשיטא שמותר אלא מיירי בזריקה לגת וכו' א"ל אסור אף ע"ג דלקמן שרינן בזריקה אפילו בשתייה זאת דומה קצת למזיגה ולכך יש לאסור לכתחלה שיוליך נכרי ענבים לגת כיון שהתחיל לימשך אפי' בזריקה אבל בדיעבד שרי ואין שום חילוק בזריקה כמו שמחלק רשב"ם וכ"מ מתוך הירושלמי דאין חילוק כלל עכ"ל וכ"כ הרא"ש דמיירי במוליך ענבים לזורקם בגת בעוטה שהתחיל היין לימשך וזהו כפירוש הרמב"ן שכתבו הרשב"א והר"ן ז"ל:

סעיף קטן יב

כתב הרשב"א יש מי שהורה שאסור ליתן ענבים בדרדורים לגת על ידי נכרי וכו' כ"כ בת"ה הקצר וזו היא סברת הראב"ד שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן יג

נכרי הזורק מים לתוך היין מותר אפילו בשתייה בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נח:) א"ר יוחנן יין שמזגו נכרי אסור משום לך לך אמרינן נזירא וכו' וכתב הרא"ש אם שפך הנכרי מים לתוך יין ולא כיון למזיגה שרי דדוקא במזיגה אסרו משום דקרוב ליגע אבל בשאר זריקות לא אסרו חכמים ואף אם קילוח מים ירד מיד הנכרי לתוך היין מותר דאפילו למ"ד ניצוק חיבור ה"מ חיבור יין ביין אבל חיבור המים ביין לא אמרו והביא הרמב"ן סעד לזה מן הירושלמי רבי ירמיה בשם רבי חייא בר אבא יין שמזוג בחמין אסור בצונן מותר יבא עלי שלא עשיתי מימי ר' יוסי אזל לצור חמא שתון חמרא וארמאי מזוג אמר לון מאן שרא לכון והיינו טעמא לפי שלא היו רגילין למזוג אלא בחמין לכך היו מתירין במזיגת צונן וכ"ש אם זרק מים שלא לשם מזיגה ולפי מנהגנו אין חילוק בין חמין לצונן עכ"ל וגם בסה"ת כתב נכרי השופך מים בתוך כלי של יין אסור ואומר מורי ה"מ כששופך לתוכו מים כדי שיהא טוב לשתותו דאז מכוין למוזגו כראוי ואיכא למיחש דילמא יגע אבל שפך מים בעלמא בחנם מותר בשתייה בדיעבד עכ"ל וכיוצא בזה כתב הר"ן ז"ל ויש מי שהורה דכיון דלא מיתסר אלא משום הרחקה דוקא במזיגה

הראויה אבל אם שפך נכרי מעט מים בחבית גדולה או ששפך בה הרבה יותר מכדי מזיגה אין היין נאסר שלא אסרוהו אלא משום לך לך אמרינן נזירא כלומר שלא יהא הנכרי מוזג יינו של ישראל ויהא רגיל אצלו ואתי למיגע ביה אבל כי הא מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן והביא הרמב"ן ראיה לזה מהירושלמי דגרסינן התם יין שמזג בחמין אסור בצונן מותר וכו' ואף ע"ג דאנן לא סמכינן אהא משום דלא מסיימין בגמרין הכי אלא מזגי סתם אמרינן ועוד דהתם נמי אמרינן יבא עלי שלא עשיתי מימי וכ"ש דהאידנא רגילי רובא דאינשי למזוג את הכוס בצונן מ"מ גמרינן מיניה דחבית גדולה שאין דרך בני אדם למזגה שאם זרק שם מעט מים שהיא מותרת ואפשר שאפילו נתן בהם מים כדי מזיגה כראוי לשתייה שריא לפי שאין דרך למזוג חבית בבת אחת אבל בכוס נראים הדברים שאפילו לא שפך אלא מעט מים או יותר מדאי שאסור שכיון שדרכן של בני אדם חלוק במזיגה בין מרובה בין מעט מזיגה מיקרי ועוד שאם אי אתה אומר כן נתת דבריך לשיעורים ומיהו דוקא מתכוין למזוג אבל שלא בכוונה לא גרע מכחו שלא בכוונה שמותר בשתייה עד כאן לשונו. וכל דברים הללו הם דברי הרשב"א ז"ל בת"ה שכתבם שם לפסק הלכה ומתוך הדברים שהבאתי יתבאר לך שמה שכתב רבינו שאם מכוין למזיגה אסור בשתייה לכוס קאי דאילו בחבית אפילו במכוין למזיגה שריא דכיון דמילתא דלא שכיחא היא לא גזרו בה רבנן כלל: כתב הרמב"ם בפרק י"ג מהמ"א דלכתחלה דוקא אמר שאסור נכרי למזוג יין לישראל משום הרחקה אבל אם עבר ומזג מותר וכתבו הרשב"א והר"ן שטעמם משום דכיון דאינו אסור אלא משום לך לך אמרינן לנזירא לא מיתסר אלא לכתחלה מידי דהוה אמוליך ענבים לגת דאסרינן נמי ע"י נכרי בסמוך מהאי טעמא ואסיקנא דדיעבד מותר והם ז"ל כתבו דלאו ראיה היא דההיא איתמר לכתחלה כדאמרי' מהו שיוליך ענבים אבל הכא שמזגו קאמרינן דמשמע דיעבד ועלה מהדר רבי יוחנן דאסור אלמא דיעבד נמי אסור והיינו נמי דאמרינן התם לקמן בחמרא דמזגו נכרי צא והכרז על יינן משום י"נ ואע"ג דההיא דמוליך ענבים לגת לא אסיר אלא לכתחלה במזיגת הכוס שייך למיגזר טפי שאם אתה מתיר למזוג המים יבא ליצוק היין במים או שיהא רגיל אצלו להשקותו ונגע בידו ביינו אבל בהולכת ענבים לגת אינו כל כך קרוב שאם תתיר לו בשעבר והוליך שמא יגע בידו ביין שבגת ולפיכך אף ע"פ ששניהם נאסרו מטעם לך לך אמרינן לנזירא בזה לא אסרו אלא לכתחלה ובזה אסרו אפילו בדיעבד וכן כתב הרשב"א לפסק הלכה וכן דעת רש"י והתוספות וסה"ת ומ"מ כתבו רש"י והרשב"א והר"ן שאינו נאסר אלא בשתייה:

סעיף קטן יד
ואם אין ידוע אם כיון למזיגה אם לאו כתב א"א ז"ל בתשובה דספיקא דרבנן לקולא לא נמצא כן בתשובה שבידינו:

סעיף קטן טו
נכרי שמערה מכל שבידו וכו' וישראל שמערה מכלי שבידו וכו' ואם הנכרי מקרב הכלי לצד הקילוח וכו' בפר"י (ס.) אמר רב פפא נכרי אדנא וישראל אכובא חמרא אסור מ"ט כי אתי מכח נכרי קא אתי ישראל אדנא ונכרי אכובא חמרא שרי ואי מצדד אצדודי אסור ופירש"י נכרי אדנא. נכרי מערה יין מדנא לכובא וישראל אוחז הכובא בידו: ואי מצדד אצדודי. לכובא חמרא אסור משום דמקרקש ליה לחמרא ובכובא מליאה עסקינן דלמא נגע ל"א אפילו חסרה נמי כיון דמקרקש בכוונה הו"ל כחו בכוונה ואסור בשתייה כתבו התוס' נראה לריב"ם כאותו לשון שפירש בקונטרש אפילו בכובא חסרה דכיון דמקרקש ליה בכוונה הו"ל כחו בכוונה ואסור בשתייה ומדמי ליה לנוגע בקנה דמ"ל נוגע בקנה או נוגע בשולי הכובא עכ"ל אבל הרא"ש כתב וז"ל ריב"ם פי' דאסור לפי שכשמטין הכובא על צידה בשעה שיין מקלח בתוכה ה"ל כנוגע בקנה דמ"ל נוגע בקנה ומ"ל נוגע בשולי הכובא ולפי זה אסור אפילו בהנאה כי נוגע בקנה בכוונה אסור אפילו בהנאה עכ"ל. וכפי' זה נראה מדברי הרמב"ם בפי"ב והרשב"א חלק על פירוש זה שלא מצינו שכשוך אסור אלא ביין עצמו בין ביין עצמו בין ע"י דבר אחר אבל בקרקוש על ידי כלי לא שאין כן דרך המנסכים כלל:

סעיף קטן טז
ומ"ש רבינו שמסקנת הרא"ש כריב"ם אין בדברי הרא"ש הכרח אלא מדהביא פירוש ריב"ם לבסוף ועוד שכתב עליו ולפי זה אסור אפילו בהנאה וכולי. משמע לרבינו דהכי ס"ל. וכתבו הרשב"א והר"ן שהראב"ד פי' דה"ט דאסרי' כי מצדד אצדודי לפי שבצדוד הכובא א"א שלא ירבה בשפיכת היין וכגון שהדנא סמוכה על דפני הכובא ונמצא שהורק מכח נכרי והם ז"ל כתבו שאינו מחוור דכח ישראל וכח נכרי מעורב בו משמע בפרק השוכר בדיעבד מיהא מותר לגמרי וכתב הר"ן וסבור הייתי לחלק ולומר דההיא דוקא בששני הכחות מעורבים כהנהו שפוכאי אבל הכא דכל חד לחודא קאי אסור אלא שהוקשה לי במאי דאמרינן נכרי אדנא וישראל אכובא חמרא אסור מאי קמ"ל פשיטא שהרי מעשה ישראל בכאן לא מעלה ולא מוריד ונ"ל דה"פ דנכרי נקיט דנא וישראל נקיט כובא מוגבה מעל הקרקע ונכרי לא היה יכול לאחוז הדנא ולהריק ממנה אלא מפני שהיא נסמכת על הכובא דנקיט ישראל בידיה וסד"א כח ישראל וכח נכרי מיקרי קמ"ל דלא משום דכה"ג גרמא בעלמא הוא וישראל מעשה עץ בעלמא משמש ואין הרקת

היין באה מכח ישראל כלל והיינו דמסיים בה מ"ט כי קא אתי מכח נכרי אתי ומשמע דאלו לא כה"ג מיקרי אתי נמי מכח ישראל ושרי ולמדתי ממנה שני דברים חדא דאפילו זה יכול וזה אינו יכול גבי י"נ שרי ועוד דכל דאיכא כח נכרי וכח ישראל אע"פ שאין כחותיהן מעורבים שרי ואפ"ה מאי דאמרינן ואי מצדד אצדודי אסור לא קשיא לי מידי מפני שידוע שהמצדד הכובא כשהוא מגביה צדדיה מונע כח העליון המערה עד שכחו נפסק וכשהוא משפילה ממילא היין מתערה ונופל בלא סיוע של עליון כלל והו"ל נכרי גרידא ואסור וזה נראה נכון עכ"ל.

סעיף קטן יז

נכרי הנושא יינו של ישראל בנוד והישראל הולך עמו מותר וכו' בפ' רבי ישמעאל (שם) א"ר פפא נכרי דרי זיקא וקא אזיל ישראל אחוריה מליא שרי חסירה אסור דילמא מקרקש כובא מליא אסור דילמא נגע חסרה שרי דלא נגע רב אשי אמר זיקא בין מליא בין חסרה שרי מ"ט אין דרך ניסוך בכך ופסקו הפוסקים כרב אשי:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו שאין דרך ניסוך בכך ואפילו הוא פתוח כ"כ הרשב"א וכבר נתבאר בסימן קכ"ד שהרמב"ם חולק על זה שכתב אחז בכלי פתוח של יין ושכשכו אע"פ שלא הגביהו ולא נגע ביין נאסר ובדין זה כתב העביר נוד של יין ממקום למקום והוא אוחז פי הנוד בידו בין שהיה הנוד מלא או חסר מותר ואע"פ שהיין מתנדנד כלומר דלא שרי אלא באוחז פי הנוד או שהוא קשר כיון שהוא סתום אין דרך ניסוך בשכשוך דכלי סתום אבל אם היה פיו פתוח אם הוא חסר אסור מפני שהוא מתנדנד דרך הילוכו וחיישינן שמא שכשך בכוונה ויש ניסוך במשכשך כלי פתוח וכבר כתבתי בסימן קכ"ד שדעת הרמב"ן וריב"ם כדעת הרמב"ם ז"ל: ואיכא למידק לדברי האומרים דאפילו בזיקא פתוח שרי אמאי שרי במלא ניחוש דילמא נגע ביה כי היכי דחיישינן בכובא. ונ"ל דלא דמי דפי נוד נכפף הוא ואין הנושאו עשוי ליגע בפנים כלל מה שאין כן בפי כובא. וכיוצא בזה מצאתי שכתב בעל התרומה וז"ל זיקא מליא שרי לפי שפי של נוד סתום ועקום:

סעיף קטן יט

היה נושא בכובא אם חסרה שרי ואם היא מליאה אסור וכו'. מבואר במימרא דרב פפא דבסמוך ואף על גב דרב אשי פליג עליה בזיקא מודה הוא בכובא וכן פירש"י והתוספות והר"ן. וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים. וכתב הרשב"א דכובא מליא אסור דילמא נגע ביה וחסיר שרי משום דכל שהוא נושאו על כתפו א"א ליגע בידו ולשמא הטה ונגע לא חיישינן דהא אזיל ישראל אחוריה וחזי ליה ואיהו נמי מסתפי דלמא חזי ליה בהטותו ויתפס בו בכך כגנב עכ"ל ואם תאמר לדעת הסוברים דמשכשך כלי פתוח אף על פי

שלא נגע ביין נאסר מ"ט שרי בכובא חסרה הא כי דרי ליה מקרקש ליה כבר תירץ הר"ן דכובא שאני משום דלא ניחא ליה בקרקושי דלמא תשתפך עילויה והרמב"ם כתב בפי"ב כלשון הזה העביר כלי חרש פתוח מלא יין אסור שמא נגע בו ואם היה חסר מותר אא"כ שכשכו ע"כ נראה מדבריו שלא התירו בכובא חסרה אלא כשהוא נזהר ומהלך לאט לאט בענין שלא ישכשך ואף על פי שא"א להלך אפילו לאט בלי שינענע היין קצת כבר כתבתי בסימן קכ"ד דנענוע כל דהו לא מיקרי שכשוך:

סעיף קטן כ

וכתב הרשב"א שאינו אסור אלא בשתייה ומותר בהנאה דלא חיישינן שמא יגע בו הנכרי בכוונה וכו' ז"ל הרשב"א בת"ה היה הכלי מלא אם היה ישראל הולך לו מאחריו אסור בשתייה אפשר שמא נגע בו שלא מדעת ישראל ולא ראהו מפני שהולך אחריו ומ"מ מותר הוא בהנאה שלא חששו בנגיעה בכוונה שהנכרי במלאכתו הוא עוסק וגם מתיירא הוא שמא ישראל ההולך מאחריו יראנו נוגע אלא שחששו להם חכמים שמא יגע שלא בכוונה עכ"ל וכ"כ הר"ן ז"ל וכתב עוד הרשב"א שכ"כ רש"י וכן פר"ח:

סעיף קטן כא

ומה שדקדק רבינו שהרא"ש סובר שהוא אסור בהנאה בדברי הרמב"ם מפורש שגם הוא אוסר בהנאה שכתב בפי"ב אסור סתם ובפי"א כתב כל מקום שנאמר בענין זה שהיין אסור אם היה נכרי שנאסר היין בגללו עובד כו"ם אסור בהנאה והכי נקטינן:

סעיף קטן כב

כתב הרמב"ם בשם הראב"ד דוקא כשהישראל הולך אחריו וכו' כ"כ הרשב"א כת"ה הארוך בשמם וכתב שזו גירסתו של הרי"ף שגורס ואזיל ישראל אחוריה ולא גרי' ואזיל ישראל בהדיה וכ"פ הוא ז"ל בת"ה הקצר.

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו שהרא"ש לא חילק אין משם ראיה לומר שאינו סובר חילוק זה שהוא העתיק לשון הגמרא ולא ירד לחלק בכך ואי הוה שמיע ליה חילוק זה שמא היה נראה בעיניו. ועוד שמאחר שנראה מדברי הרשב"א שרצה להכריע שהרי"ף סובר כן מפני שגורס ואזיל ישראל אחוריה כיון שהרא"ש ג"כ גורס ואזיל ישראל אחוריה שפיר איכא למימר דס"ל הכי:

סעיף קטן כד

ואם נושא הכובא במוט בשנים אפילו מליאה שרי וכו' ז"ל הרא"ש ז"ל שם והתוספות כתבו וז"ל קי"ל כרב אשי דהוא בתראה ואכובא לא פליג ודוקא כשנושאם על ראשו או על כתפו דאיכא למיחש דלמא נגע אבל במוט או לישא הדלי דרך טבעתו מותר ע"כ

ונראה שכך הוא דעת הרא"ש אלא שהתוס' ביארו דבריהם יותר ולשון סה"ת כלשון התוספות:

סעיף קטן כה

כתב הרשב"א נכרי הנושא חבית במוט וכו' עד סוף הסימן הוא ל' ת"ה הקצר וז"ל ת"ה הארוך כתב הבעה"ת אם נושאה במוט ובלכתו יצא מן היין לחוץ שלא בכוונה מותר בשתייה ואפי' מה שיצא לחוץ פירוש ה"ר שמואל ז"ל ונראה דזה פשוט דכחו שלא בכוונה לא גזרו ביה רבנן. ואפילו נשאו על כתפו כל שיצא ונשבר שלא בכוונה מותר וכן כשנושאים על כתפיהם חבית נקובה והיין זב מעצמו מותר שהרי היין אינו זב מכחו ואפילו היתה מונחת ע"ג קרקע היתה מטפטפת ומוציאה כדרך שהיא מטפטפת ומוציאה עכשיו כשהוא מונחת על כתיפו ואין כאן כחו כלל וקרוב אני לומר בכל כי הא דאפילו ידע הנכרי דחבית מטפטפת ומוליכה מותר אפילו בשתייה דאין כאן כחו כלל כמו שאמרנו אלא שצריך להתיישב בזה להורות הלכה למעשה עד כאן לשונו.

סימן קכו

סעיף קטן א

הניצוק פסק רש"י דהוי חיבור וכו' בפרק השוכר את הפועל (עבודה זרה עב.) אר"ה דניצוק חיבור ליין נסך. ושקלי וטרי בה בגמ' וכתבו התוספות שרש"י פסק כרב הונא דניצוק חיבור. ור"ת פסק דאינו חיבור והביא כמה ראיות לדבר והרא"ש כתב על דברי ר"ת ראיות אלו נכוחות וברורות אלא שהגאונים ורש"י פסקו דניצוק חיבור וכן דעת רי"ף וכ"פ הרשב"א בת"ה וכתבה שאין לזוז מקבלתן של גאונים ז"ל שקבלתן תורה שלימה. וכ"פ הרמב"ם בפי"ב מהמ"א וכן דעת הר"ן. ודחה קצת ראיות שהביאו הפוסקים דניצוק אינו חיבור. וכתב שר"ת סובר כן דהלכה כרב הונא וזה תימה בעיני שהתוספות והרא"ש כתבו שר"ת הוא פוסק דאין הלכה כרב הונא:

סעיף קטן ב

ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם וכל הני רבוותא מסכימים לאסור ניצוק הכי נקטינן וכן פשט המנהג. וא"ת אי ניצוק חיבור היכי שרי למישתי בקנישקנין כמ"ש בסימן קכ"ד דודאי חיבורו של כלי לא גרע מחיבורו של ניצוק כבר תירץ הר"ן (בפרק השוכר) בשם הראב"ד דכי אמרינן ניצוק חיבור ה"מ מאי דאתי בההוא פתחא או בההוא ברזא. אבל בהאי קנישקנין מאי דאתי בברזא דישראל לא אתי בברזא דנכרי ומש"ה לא הוי חיבור:

סעיף קטן ג

ומ"ש הילכך אם עירה וקיטף וכו' פשוט הוא וכך מפורש בגמרא בהדיא:

סעיף קטן ד

ומ"ש שהר"מ מרוטנבורק היה נוהג ע"פ גדולי צרפת דבהפסד מרובה היה מתיר ניצוק וכו' כן כתב הרא"ש בשמו וכ"כ התוס' והמרדכי דבמקום שיש הפסד גדול יש לסמוך על דברי ר"ת להתיר ניצוק. וכתוב בתרומת הדשן סימן רל"ד בשם גדולים דכל מה שהוא בחבית הן גדולה הן קטנה חשיב הפסד מרובה לאפוקי מה שהוא בכד או בקנקן מיהו כתב דהיכא דאיפשר למכור לנכרי אפילו חבית גדולה חשיב הפסד מועט הואיל ואיפשר לימכר ואע"פ שצריך לזלזל קצת במכירה ואפילו שהיין ביוקר באותה שנה ובדוחק יש לצבור יין לשתות אין להתיר והביא ראיה מדיני תרומה ודיני טהרות ואח"כ כתב אמנם איפשר דבי"נ דאקילו ביה רבוותא בזמן הזה בכמה דוכתי לא דייקינא כולי האי להחמיר : כתבו התוספות והמרדכי אם משך יין מן החבית לתוך כלי שיש בו יין נסך אם יש בחבית ס' מן הכלי שיש בו י"נ ודאי מותר אפילו למ"ד ניצוק חיבור דלא גרע חיבורו ע"י ניצוק מאליו היה כולו מעורב בחבית שהיה אז בטל בס' בסתם יינם כמו שפי' ר"ת וניצוק דמיתסר ה"ד כגון שהיה היין מקלח מן החבית ונגע בקילוח ומ"מ היכא שיש הפסד מרובה סמכינן אר"ת עכ"ל וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל י"ט סי' ט"ז ובסימן קל"ד יתבאר שאין לסמוך על ר"ת בזה ומ"מ לענין ניצוק אי איכא הפסד מרובה בלאו ההיא דר"ת שרי כמ"ש רבי' בסמוך בשם הר"מ:

סעיף קטן ה

וניצוק בר ניצוק לכ"ע שרי וכו' כ"כ התוס' והרא"ש בפר"י אהא דאמר רב הונא ל"ש אלא שלא החזיר גרגותני לגת אבל החזיר גרגותני לגת אף מה שבגת אסור וז"ל הרא"ש וא"ת למאי דס"ד דמשום ניצוק מיתסר גרגותני אם כן מה שבגת יאסר משום ניצוח וכתבו רשב"ם וריב"ן בשם רש"י דיש ללמוד מכאן דאף לדברי האומר ביצוק תיבור ניצוק בר ניצוק לא הוי חיבור והכא הוי ניצוק בר ניצוק כי נקבי הגרגותני דקין ועומדין מן הצד ומגת לגרגותני איכא תד ניצוק ומגרגותני לבור איכא ניצוק שני ע"כ ואף על פי שריב"ם דוחה ראיה זו מכל מקום הם זכרונם לברכה נראה דלא ס"ל כוותיה וכ"פ הרשב"א דניצוק בר ניצוק אינו חיבור ומותר בשתייה והכי נקטינן:

סעיף קטן ו

ונכרי המערה מן החבית פסק רש"י שמה שישאר בחבית מותר וכו' והראב"ד כתב שגם ניצוק זה אסור כבר נתבאר זה בתחלת סימן קכ"ה ושם נתבאר שדעת רוב הפוסקים לאסור:

סעיף קטן ז

וכתב עוד שאם הנכרי מערה לטיט או לאשפה וכו' ז"ל הרשב"א בת"ה הקצר נכרי שהיה מערה מהחבית לאשפה או למקום לכלוך או לטיט כל מה שנשאר בכלי מותר שאין דרכן של מנסכים לנסך על גבי דבר המאוס ומה שנשאר בפנים אינו נאסר דלא אסרו בכחו של נכרי אלא מה שיצא לחוץ אבל לא מה שנשאר בפנים דמשום חיבור למה שיצא אין כאן שאף מה שיצא לחוץ לא נאסר הואיל ואין דרכן של מנסכים כן היה ישראל או נכרי מערה לתוך הטיט ובא נכרי אחר ונגע בקילוח אף מה שנשאר בפנים אסור משום ניצוק אף על פי שהולך לאיבוד בתוך הטיט הואיל ואינו מאבדו בידים ולא בטלו מחשיבותו עכ"ל וז"ל בת"ה הארוך מדברי הראב"ד בתשובותיו בנכרי המערה מכלי לכלי שאינו הולך לאיבוד הוא שנאסר הכל אי נמי אם הכל הולך לאיבוד על ידי ישראל או על ידי נכרי אחר ובא נכרי זה ונגע בו אע"פ שהולך לאיבוד אסור אבל אם נכרי זה בעצמו שופכו לאיבוד אין נאסר דה"ל כזורק מים בתוך הטיט וכדאמרי' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לג.) בשמעתא דנודות הנכרים ובלשון הזה כתב דבר זה מסורת בידי מרבותי ומאבינו שבשמים שלא התירו ביין אלא כח שפיכתו בזמן ששופך אותו לאיבוד דהא נעשה בשפיכתו כזורק מים לטיט דהא בטליה מחשיבותיה ושוויה מיא בעלמא ומכלל זה אתה שומע שכל יין שהנכרי נוגע בענין אחר אע"פ שהיין הולך מעצמו לאיבוד בין הוא הולך לאיבוד מאליו בין על ידי ישראל בין על ידי נכרי אחר ובא נכרי ונגע בקילוחו אסור מה שנשאר בכלי מ"ט נכרי בתרא הא לא בטלה וקא מנסך ליה וכ"ש הכא דלא ניחא ליה לנכרי דניזל לאיבוד כמעשה דידכו ע"כ והולך לאיבוד היינו שהולך במקום מלוכלך כאשפה וכיוצא בה א"נ בנותן יין בזפת בשעה שמזפתים את הכלים מפני שהיין מקבל זוהמא מן הזפת וכדגרסינן בירושלמי וחש לומר שמא נסך אין עשוי לנסך על גב דבר מאוס אבל כשנשפך ע"ג קרקע לא שאף הם מזלפים ע"ג קרקע לפני כו"ם שלהם ומ"מ שמענו בנכרי המערה מחבית למקום איבוד דמה שנשאר בכלי מותר דכח נכרי דרבנן בנפק לבראי גזרו ביה רבנן דאשתאר במנא לא גזרו ביה רבנן ואי משום ניצוק למה שיצא חוץ לכלי אפילו מה שיצא חוץ אין נאסר כיון שהוא משליכו לאיבוד עכ"ל וקצת מדברי הראב"ד כתב הר"ן בפרק אין מעמידין גבי נודות הנכרים ומיהו מדברי המרדכי בפסק רבי ישמעאל גבי חבית דפקעה לארכה נראה דניצוק ההולך לאיבוד מאליו מותר ושלא כדברי הראב"ד:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבי' ודעת א"א הרא"ש ז"ל כרש"י לא קאי למאי דסמיך ליה דבההיא מילתא לא איירי הרא"ש אלא אנכרי המערה מן החבית פסק רש"י שמה שנשאר בחבית מותר קאי ומה שיש לדקדק בדברי הרא"ש בזה כתבתי בתחלת סי' קכ"ה.

סעיף קטן ט

וי"א דניצוק אפי' לסתם יינם אוסר הכל בהנאה והרשב"א כתב בשם הגאונים דניצוק לא חשיב חיבור אלא במערה לתוך י"נ גמור אבל המערה לתוך כלי של נכרי שלא הודח וכו' זה שכתב רבינו בשם הרשב"א תמוה דפתח בי"נ גמור וסיים בנותן לתוך כלי שלא הודח דמכיון דפתח במערה לתוך י"נ גמור ה"ל למיכתב בתריה דינא דסתם יינם ועוד דהשתא לא איתפרש דיניה דמערה לתוך סתם יינם לדעת הרשב"א אם הוא כמערה לתוך כלי שלא הודח דמותר בשתייה או אם הוא אסור בשתייה ומותר בהנאה ולא ידעתי למה קיצר רבינו דברי הרשב"א בדבר זה כי דבריו מבוארים היטב בלא תמיהא שהרי כתב וז"ל איסור ניצוק אינו אלא מדין חיבור ולפיכך אם נעשה ניצוק לסתם יינם הכל מותר בהנאה אבל אם נעשה הניצוק לודאי יינם אסור בהנאה כאילו נתערבו זה בזה ויש מי שהורה לאסור בכל ניצוק אפילו בהנאה ולא יראה לי כן ניצוק זה שאמרנו שמעתי משמן של גאונים שלא אמרו אלא בשעירה לי"נ האסור בהנאה אבל ליין המותר בהנאה אינו חיבור ונראים הדברים שלא אמרו אלא הניצוק חיבור לי"נ ולא נקרא י"נ סתם אלא האסור בהנאה ולפיכך המודד לתוך כליו של נכרי אע"פ שלא הדיח את שמדד לתוכו אסור בשתייה ואת שעירה ממנו מותר אפילו בשתייה עכ"ל ונראה שלא התיר במודד לתוך כליו של נכרי אע"פ שלא הדיח אלא בשאין בהם עכבת יין שאילו היה בהם עכבת יין מה שנשאר בכלי אסור בשתייה מיהא שהרי כתב שאם נעשה ניצוק לסתם יינם הכל מותר בהנאה משמע דבשתייה מיהא אסור ומה לי עירה לתוך יין מרובה מה לי עירה לתוך יין מועט ואע"פ שאח"כ כתב בשם הגאונים שלא אמרו ניצוק חיבור אלא לודאי יינם בלבד ולא לסתם יינם וכתב שנראים דבריהם י"ל דאף הגאונים לא אמרו כן אלא להתיר ניצוק דסתם יינם בהנאה אבל לא להתירו בשתייה אבל קשה דא"כ ה"ל להרשב"א לכתוב וכן שמעתי משום הגאונים ומדקאמר ניצוק זה משמע דענין מחודש קא אמרי וצ"ע משמע לי דאפילו בשיש בו משקה טופח אוסר משום ניצוק ואע"פ שאין בו כדי להטפיח דהא א"ר הונא הניצוק והקטפרס ומשקה טופח חיבור לענין י"נ ופי' רש"י משקה טופח ואין בו טופח ע"מ להטפיח שאם טפח בהם בידו לא יעלה בה משקה שיוכל להטפיח ד"א אבל רבינו ירוחם הצריך טופח ע"מ להטפיח לאסור משום ניצוק וכן משמע מדברי סמ"ג כמ"ש בסי' קכ"ג דלא הוי חיבור לדעתו בי"נ עד שהיה טופח

ע"מ להטפיח וכ"כ התוס' בס"פ ר' ישמעאל (עבודה זרה ס.) גבי ההוא נכרי דהוה קאי במעצרתא ומיהו בכלי שמכניסו נכרי לקיום כתב רבינו ירוחם שאע"פ שאין בו טופח ע"מ להטפיח אוסר משום ניצוק ומ"מ מ"ש רבי' ונ"ל דכיון דטעמא דניצוק שאנו רואים אותו כאילו הוא מעורב ביחד וכו' ואם לתוך כלי שלא הודח אסור בשתייה ומותר בהנאה אין לו טעם שהרי כבר נתן הרשב"א טעם לשבח בדבר שלא אמרו אלא הניצוק חיבור לי"נ ולא נקרא י"נ סתם אלא האסור בהנאה וכיון דיין של ישראל שכנסו בכלי נכרי שלא הוכשר אינו נאסר בהנאה א"כ יין הנשאר בכלי שעירה ממנו לתוכו אינו נאסר משום ניצוק ואם רבינו היה חולק על טעם זה וסובר שכל שהוא אסור אפילו בשתייה בלבד נכלל בשם י"נ ה"ל להביא טעמו של הרשב"א ולכתוב עליו כן ולא להביא דינו בלא טעמו ולחלוק עליו משום דכיון דטעמא דניצוק שאנו רואין אותו כאילו הוא מעורב ביחד שהוא דבר שאינו ענין לטעמו של הרשב"א. ועוד שלפי דבריו שוויה להרשב"א טועה בטעמו של ניצוק והוא דבר שא"א לטעות בו דבפירוש אמרו ניצוק חיבור ועוד יש לתמוה על רבינו שכתב ואם לסתם יינם יוליך הנאה לים או ימכרנו כולו לנכרים חוץ מדמי י"נ שבו שתיקונים אלו לא שייכי אלא ביין המעורב ממש עם סתם יינם שא"א להבדילם זה מזה אבל ביין הנשאר בכלי אע"פ שאנו אוסרים אותו משום ניצוק שאנו רואין אותו כאילו הוא מחובר ליין האסור מ"מ אינו מעורב עמו וכשמוכר יין זה בפני עצמו לנכרים פשיטא דאין בו הנאה של כלום מפני יין האסור שהוא בתוך הכלי שהורק מכלי זה לתוכו ומה הנאה היה זו שאמר עליה שיוליכנה לים המלח או שיאמר לנכרי שהוא מוכר לו היין חוץ ממנה אלא ודאי ע"כ מוכרו לנכרי סתם ואינו נאסר אלא בשתייה בלבד וכדברי הרשב"א ז"ל והר"ן כתב בפרק השוכר את הפועל אהא דתנן נטל את המשפך ומדד לתוך צלוחיתו של נכרי וחזר ומדד לתוך צלוחיתו של ישראל אם יש בו עכבת יין אסור עכבת יין פירוש כלומר מקום שמתעכב שם טיפת יין אסור לפי שנשאר שם מן היין שמדד לתוך צלוחיתו של נכרי ובגמרא מפרש דההיא עכבת יין מתסרא למאן דאמר ניצוק חיבור משום ניצוק לפי שעכבת יין שבשולי המשפך מחוברת ע"י ניצוק ליין שבצלוחיתו של הנכרי והאי אסור בהנאה קאמר דאי לאסרו בשתייה למה לי עכבת יין אפילו אין בו עכבת יין אסור בשתייה שכיון שמשפך זה היה צריך הדחה ולא הדיחו ודאי שאוסר היין בשתייה אלא לענין איסור הנאה קאמרינן ומ"ה דוקא כי אית ביה עכבת יין הא לאו הכי לא עדיף מנודות הנכרים וקנקניהם שאין אוסרים יין הכנוס בהם בהנאה ולפ"ז אנן דקיי"ל כרשב"ג בתערובות סתם יינם דימכר כולו לנכרים חוץ מדמי איסור שבו לא קי"ל כי הך מתני' דכיון שאינו נהנה מאותו עכבת יין כלל אמאי

מיתסר בהנאה ולפיכך יש לתמוה על הרי"ף שכתבה אלא שאיפשר שאפילו לרשב"ג דשרי בימכר כולו חוץ מדמי איסור שבו דוקא במפרש אבל בסתם אע"פ שאינו נהנה מן האיסור אסור ואחרים אומרים דהאי אסור בשתייה קאמר דכי לית ביה עכבת יין אפילו בשתייה שרי שאע"פ שהוא מחוסר הדחה כיון שהוא כלי שאין מכניסו לקיום מכיון שיבש יין נסך שעליו אם נשתמש בו אינו אוסר את היין אפילו בשתייה וכתב הרמב"ן שאין זה נראה אלא במשפך לפי שאין היין מתעכב בו אבל בכסי וכיוצא בהן לא עכ"ל:

סעיף קטן י

ומ"ש הרשב"א דניצוק לסתם יינם אינו אוסר אלא בשתייה ולא בהנאה ביארו יפה בת"ה הארוך שכתב על דברי הראב"ד כלשון הזה ומיהו מה שכתב הוא ז"ל דמה שנשאר בפנים אסור בהנאה מדין ניצוק אינו מחוור בעיני דכולי האי לא מחמרינן בניצוק לעשות אותו יין נסך ליאסר בהנאה דאטו מי חמור חיבור יין מתערובת יין ביין דסתם יינם דקי"ל כרשב"ג דאמר ימכר כולו לנכרים חוץ מדמי יי"נ שבו ועוד שהוא ז"ל בעצמו פירש בעובדא דעד ברזא דרב פפא דעד ברזא אסור בהנאה ולמטה מן ברזא מותר בהנאה ומי עדיף למטה מן ברזא מניצוק ומיהו נ"ל שיש קצת סיוע לדבריו בשמעתא (עא.) דא"ל רב להנהו סבואתא כי כייליתו חמרא לנכרי וכולי סוף סוף כי מטא לאוירא דכלי קנייה י"נ לא הוי עד דמטי אארעיתא דמנא ש"מ ניצוק חיבור דאלמא למ"ד ניצוק חיבור אסור בהנאה דהא א"ל ואי לאו דמי י"נ קא שקליתו וי"ל דהכי קא אמרו ליה ש"מ ניצוק חיבור ואפי' ליאסר בהנאה והכל מכלל השאלה וכן י"ל בההיא (עב:) דא"ל רבא במעשה דבת גישתא ש"מ ניצוק חיבור ורבא ודאי להההיא אפילו בהנאה אסר דהא טעמא קאמר משום דכוליה אבת גישתא גריר והלכך אסור אפילו בהנאה דהו"ל כאילו נגע בכוליה וכמעשה דרב פפא דעד ברזא אסור אפילו בהנאה משום דבתר דידיה גריר ואפ"ה א"ל לרבא ש"מ ניצוק חיבור ולכאורה הוה משמע למ"ד ניצוק חיבור אפילו בהנאה קאמר וליתא דהתם ה"נ קא אמרי' ליה ש"מ ניצוק חיבור ואפי' ליאסר בהנאה אבל קושטא דמילתא ודאי ניצוק אינו עושה י"נ ליאסר בהנאה ועי"ל בההיא רב דהתם ההוא טעמא לרב ורב הא קאמר הלכה כרשב"ג בחבית וחבית אבל לא יין ביין. והילכך הוו כאילו נתחברו ונתערבו וכולה אסור אפילו בהנאה ולדידן נמי אם נעשה ניצוק לודאי יינם הכל נאסר אפילו בהנאה עכ"ל: כתב רבי' ירוחם אם הנכרי נגע בקילוח הכל אסור בהנאה כאילו נגע בכל היין: (ב"ה) ואיני יודע מנין לו ועיין במה שכתבתי בר"ס קל"ד בשם הג"מ והר"ן והריב"ש:

סעיף קטן יא

כתב הרשב"א חבית של יין שיש בו קיתון של מים וכו' עד סוף הסימן הכל בת"ה (ב"ה) ומה שכתב וכן הדין לגת וכו' עיין קכ"ג וככר כתבתי שם בזה: וכבר נתבאר כיוצא בזה

בסוף סימן קכ"ג כתוב בא"ח הני תמדים שלנו לא נאסר בניצוק דכל היכא דאיכא מיא סלק את מינו כמי שאינו וכו': כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן רל"ג חבית מליאה יין ישן ויש בשוליה שמרים ונאסרה בניצוק אם נאמר על השמרים שהם מין אחר אחר שנשתנה השם וסלק את מינו כמי שאינו או לא מפני שהשמרים עומדים נד אחד ואינם מתבלבלים עם היין תשובה מסתברא שהשמרים כל שלא נתמדו ולא עברו עליהם יב"ח דין יין יש להם ושמרי יין מיקרי וכאילו לא נשתנה שמם דומה למ"ש בפ"ק דמכות (ג:) התם מיא דציבעא מיקרי הכא חמרא מזיגה מיקרי אבל מפני שהם עומדי' נד אחד אינה טענה לדעתי מפני שאף השמרים נאסרים אילו נפל י"נ בתוך החבית וניצוק רואין אותו כאילו נתערב בחבית ומדין תערובות יין נגעו בה ולא משום נגיעה שאילו נפל איסור בקדרה בתוך מינו ויש חתיכות שאינן מינן בתוך הקדרה אנו אומרים סלק את מינו וחתיכות שאינן מינו מבטלות אותו ואף על פי שהחתיכות ניכרות ועומדות לבדן בפני עצמן שכל שנאסר מחמת האיסור מבטל את האיסור ומצטרף לבטל את האיסור עכ"ל:

(ב"ה) ולפי מה שנתבאר בסימן זה דכל גדול כמו חבית אין בו משום ניצוק חיבור לא נפקא לן בהך תשובה מידי:

סימן קכז

סעיף קטן א

האומר לחבירו נתנסך יינך אם הוא בידו כגון שנתנו בידו לשמרו נאמן וכו'. בפרק הניזקין (גיטין דף נד:) ת"ר היה עושה עמו בטהרות וא"ל טהרות שעשיתי עמך נטמאו נאמן אבל א"ל טהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נטמאו אינו נאמן מ"ש רישא ומ"ש סיפא אמר אביי כל שבידו נאמן רבא אמר כגון דאשכחיה ולא א"ל מידי ולבתר הכי אשכחיה ואמר ליה. ופירש"י כל שבידו. לעשות בשעה שמודיעו: נאמן. ורישא כגון שעודן בידו לטמאן: רבא אמר אע"פ שאין בידו נאמן וסיפא כגון דאשכחיה מקמיה האידנא ולא א"ל וכתב הרא"ש הקשה ר"ת דבפרק האומר בקידושין (סו.) פליגי אביי ורבא באשתו זינתה בעד אחד והלה שותק ומוכח התם דתרוייהו מודו באומר לו עד אחד נטמאו טהרותיך והלה שותק דנאמן וכן א"ל עד אחד אכלת חלב אע"ג דאינו בידו נאמן ומדרבא נמי קשה דאע"ג דמהימן ליה הכא כשאינו בידו היינו משום שהיה תחלה בידו אבל היכא שלא היה בידו מעולם לא ואומר ר"ת דהכא מיירי במכחישו או אומר איני יודע אבל התם מיירי בשותק דכהודאה דמיא וכן מוכח בפרק האשה רבה (יבמות פח.) ומתוך כך היה אומר ר"ת דאדם המטהר יין חבירו בין הנכרים אי אשכחיה בזימנא קמייתא וא"ל נתנסך יינך מהימן כרבא ואפי' אי מכחישו כיון שהיה בידו אבל אי לא

א"ל בזימנא קמייתא או אחר שלא היה בידו לא מהימן אם מכחישו או אומר איני יודע אבל אי שתיק נאמן וכגון שאומר לו העד נטמאו טהרותיך בפניך או ידעת דרגלים לדבר דומיא דאכלת חלב דכיון שא"ל שהוא יודע בדבר ושתיק ודאי הך שתיקה כהודאה דמיא אבל בענין אחר הא דשתיק משום דלא ידע וריצב"א היה אומר דאפי' היכא דהיה לו לידע אם שתק מעיקרא ולבסוף צווח ומכחישו אם נותן אמתלא לדבריו דמה ששתק מעיקרא לא בשביל שהודה אלא מתיישב ומחשב בלבו לדעת אם הוא אומר אמת אם לאו הך שתיקה לאו כהודאה דמיא כיון שיש לתלות השתיקה דלא להודות שתק כי ההיא דאמרי' בפרק המפקיד (בבא מציעא לז.) גבי גזלתי את אחד מכם ואיני יודע איזהו כל אחד אומר אותי גזל ומוקי לה כגון ששתק בשעה שכולן תובעין אותו לא הויא שתיקה כהודאה משום דמימר אמר אכל חד וחד אמינא דילמא האי הואי עכ"ל משמע דסברת ריצב"א לא פליגי אדר"ת אלא תרווייהו איתנהו. ודברים אלו הם מדברי התוספות שם ובקידושין פרק האומר וכתבם גם המרדכי בקידושין פרק האומר ופסקו התוספו' והרא"ש והמרדכי הלכה כרבא ונתבארו דברי רבינו וכתב המרדכי דכשאנו צריכים להכחשת בעל הבית צריך שיכחישנו בתכ"ד וכתב עוד שאם אומר לו שמא לא דקדקת חשיב כאילו מכחישו ואע"ג דגרסינן התם ההוא דאתא לקמיה דר' אמי א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני אזכרות שבו לא כתבתים לשמן א"ל ס"ת ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל נאמן אתה להפסיד שכרך ואין אתה נאמן להפסיד ס"ת א"ל ר' ירמיה נהי דהפסיד שכר אזכרות שכר דכולי ס"ת מי הפסיד א"ל אין של ס"ת שאין אזכרות שלו כתובות לשמן אינו שוה כלום. ההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני גויליו שלו לא עיבדתים לשמן א"ל ספר תורה ביד מי אמר ליה ביד לוקח א"ל מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך אתה נאמן להפסיד ס"ת ומ"ש מדר' אמי התם איכא למימר טעי בדרבי ירמיה הכא כיון דקא מפסיד כוליה אגריה ואתא ואמר אימור קושטא קאמר ופירש"י התם איכא למימר דמשקר ונתכוון להקניט וסבור שלא יפסיד אלא שכר אזכרות כרבי ירמיה אבל הכא גבי קלפים דיודע הוא שיפסיד כל שכרו ואתא ואמר אימור קושטא קאמר ע"כ ומשמע מפשט דהני עובדא דאתו כאביי מדבעי ס"ת ביד מי כבר כתב הרא"ש דשפיר אתו כרבא דבעובדא קמא איכא למימר שמתחלה שאל לו אם ס"ת בידו וכשא"ל שאינו בידו עדיין ה"ל לשאול אם א"ל בפעם ראשונה כשמצאו אלא שהבין מתוך דבריו כשא"ל ס"ת ביד לוקח שהוא בעצמו החזירו לו ולא א"ל כלום הילכך אמר לו דשוב אינו נאמן ובעובדא תנינא כתב מה ששאל לו ס"ת ביד מי כדי לברר הדבר שאל לו שאם לא שאלו ס"ת ביד מי והיה אומר לו נאמן אתה לפסול ס"ת היינו טועים לומר דס"ת ביד

הלבלר היתה ולכך האמינו ולברר הדבר שאל לו והשיב לו ביד לוקח היה והחזרתיו לידו וא"ל אפ"ה אתה נאמן במגו ופסול ס"ת:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו שמלמדין אותו לכתחלה שיאמר איני מאמינך כ"כ הגהות מיימון בפי"א בשם סה"ק וכתב בהג"ה במרדכי בפרק הנזכר ר"ת פסק דכל היכא דאמרינן אינו נאמן א"צ להחמיר אפילו נאמן ליה כבי תרי ומיהו אומר הר"מ שבעל נפש יש להחמיר היכא דנאמן ואנו יודעים שלא לקנטרו ולהפסידו אמר כן עד כאן לשונו . וכתוב עוד שם והיכא שהעד אומר נטמאו טהרותיך ובכ"מ דמהניא הכחשה פסק ר"ת דאפילו אי מהימן לן כבי תרי יכול להכחיש ולומר איני מאמינך דהא דקאמר רבא (בקידושין שם) לגבי ההוא סומא אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקה היינו היכא דשתק אבל היכא דלא שתק אף על פי דמהימן כבי תרי לא מהימן וה"מ דלא מהימן בדברים שישנן בחזקת היתר אבל דברים שישנן בחזקת איסור מהימן ורבינו משולם כתב דאם ידוע שהוא נאמן יש לחוש ויש מביאין ראיה לדבריו מההיא סומא אי מהימן לך וכו' ואמאי לא אמר ליה מר שמואל אל תאמן לו וכ"כ ראבי"ה דדבר זה תלוי ביראת שמים שלא יבדה מלבו דבר לומר על העד דבר שאינו כדי לטהר טהרותיו או שלא לנסך יינו עכ"ל ודברי רבינו נראה שהם כמו שכתבו בשם ר"ת אבל דעת התוספות כראבי"ה שכתבו בפרק הניזקין ובפרק האומר ומה שאמרנו דבר שאינו בידו כי אינו שותק לא מהימן היינו גברא דלא מהימן כבי תרי אבל אי מהימן ליה כבי תרי נאמן כדאמרינן בסמוך גבי סמיא וכתבו עוד בהאומר כשאדם עושה חבירו שליח לשמור יינו או להביא מן המרתף נאמן דהיינו בידו ומהימן עליה כבי תרי כשסומך עליו והא דבעינן שותק היינו דוקא שלא עשאו שליח: וכתבו עוד התוספות בפ' הניזקין אפילו היכא דלא מהימן כבני תרי מ"מ לדידיה אסור דשווייה אנפשיה חתיכה דאיסורא : וכתבו עוד התוס' בפרק האומר הא דאמרינן דבדבר שאינו בידו כי אינו שותק לא מהימן היינו דוקא בדבר שאינו יכול להתברר אבל בדבר שיכול להתברר כגון שא"ל שרץ בטהרותיך או נכרי מנסך יינך בא ואראך האיסור בהא ודאי יש לחוש לדבריו ויש לבדוק כדאמר לקמן גבי בעל מום דא"ל שלח ואחוי עכ"ל: ור"י כתב כשיטות הרא"ש ואח"כ כתב פועל אם הוא דבר שכשאומר נאסר מפסיד שכירותו נאמן לומר אסור אפילו שיצא מידו ואפילו אתחזק היתירא ואפילו מכחישו דכיון דפסיד אגריה ודאי קושטא קאמר כדאמרינן גבי ס"ת גוילים לא עיבדתים לשמם אבל אם הוא דבר שיכול לטעון הפועל שאפילו שיאמר אסור שלא יפסיד שכרו או שיפסיד דבר מועט ולא כולו כגון ס"ת שכתבתי לך לא כתבתי אזכרות שבו לשמם וכיוצא בזה שסבור שלא

יפסיד כי אם שכר אזכרות אעפ"י שבדין אח"כ יפסיד כל השכר אינו נאמן שאינו עתה בידו כמו שכתבתי וכן כל הדין בענין יין וכיוצא בו כי לפעמים לא יפסיד כלל משכירותו כגון שנתנסך באונס ואז אינו נאמן כיון שיצא מידו כפי החילוקים כמ"ש או כשיכול לטעון שסבור שלא יפסיד שכרו או שלא יפסיד ממנו כי אם דבר מועט אבל אם הוא בענין שנראה לכ"ע שהפסיד שכרו כגון שהניחו והלך לו או שנתנסך בפשיעתו אז נאמן אפילו שיצא מידו כמ"ש ואפילו הוא מכחישו עכ"ל וטעמו מבואר שהוא מהנך עובדי שכתבתי בסמוך וכ"כ המרדכי וז"ל על דברי ר"ת ור"י וכל זה כשעשה עמו בחנם אי נמי אפילו בשכר ואירעו אונס שנסכו היין בלא פשיעתו או שנפל שרץ על הטהרות שאין מפסיד שכרו אבל אם בפשיעתו נאמן לטמא ולנסך דומיא דההוא דפשע וכתב שלא לשמן וכן ההוא דקאמר גוילים שבו לא עיבדתים לשמן כי הני עובדי יש לפרש לרבא דהלכתא כוותיה דוקא בשכר מרובה שטרח לכתוב ומפסיד שכרו אבל בשכר מועט דילמא מחמת איבה אומר ואין חושש לשכר מועט כדי שיפסיד לחבירו הרבה הילכך אין נאמן עכ"ל: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם בסוף נט"ו כ"מ שאמרתי דעד אחד אינו נאמן לאסור דוקא לאחרים אבל לעצמו לעולם אסור דשווייה אנפשיה חתיכה דאיסורא. מצאתי כתוב מה שפי' ר"ת דע"א שאמר נתנסך יינך ומכחישו או שאומר איני יודע דאינו נאמן נראה דהיינו לב"ה ולבני ביתו דוקא שמפסידו ממון להם אינו נאמן אבל אחרים לא כל כמיניהו לסמוך על הכחשה דב"ה דעד אחד נאמן באיסורין ומורי הגבור (ס"א הגביר) אמר דעד אחד נאמן באיסורין אלא שהתיר היכא דלא איתחזק איסור אבל לאסור דבר שבחזקת היתר לאו כל כמיניה כיון דמכחשי ליה לא מהימן כבי תרי וק"ל דבפרק האומר אמרינן מקוה פסולו ביחיד אם אמר עד אחד שחסר משום דעד אחד נאמן באיסורין כדפ"ה עכ"ל: והרשב"א כתב בחידושיו פרק הנזקין אביי אמר כל שבידו נאמן פירש"י כל שבידו לטמא וכן פר"ח רבא אמר כגון דאשכחיה ולא א"ל ולבתר הכי א"ל כלומר ואע"פ שאין בידו. וסיפא דאינו נאמן כגון דאשכחיה ולא א"ל אם נתנן לו מיד ליד ולא א"ל היינו אשכחיה ולא א"ל ואף ע"פ שא"ל לאחר מכאן פעם ראשון שמצאו אינו נאמן והיינו דאמרינן בעובדא דר' אמי ס"ת ביד לוקח אינו נאמן ולא נאמרו דברים הללו אלא בפועל דכיון שקבל עליו לעשותם בטהרה א"נ כהן שפיגל דמזיד הוא או פושע אינו נאמן דחזקה מיזהר זהיר אלא אם יש בידו לטמאה עדיין לאביי ולרבא נאמן כל שאמר לו בשעה ראשונה שמצאו אבל ע"א דעלמא ודאי נאמן שמא לא נזכר בשעה ראשונה דלא עליה רמיא או שלא רצה להעיד לו ולבתר כן נמלך ואמר לו ומתוך דברי הרא"ש שכתבתי משמע שהוא סובר כדכתב הרשב"א לדעת רש"י שאם נתנם לו מיד ליד ולא א"ל היינו אשכחיה

ולא א"ל ואע"פ שא"ל לאחר מכאן פעם ראשון שמצאו אינו נאמן: וכתב עוד הרשב"א שר"ח פסק כרבא וכתב דמעשה דרבי אמי דאמר ס"ת ביד מי כפירוקיה דרבא הוי ושכן מצא בנימוקי הרמב"ן והוא ז"ל תמה עליהם והעלה דהא דרבי אמי כאביי וכיון דרבי אמי קאי כפירוקיה דאביי ועבד בה עובדא איפשר למימר דהלכתא כוותיה דמעשה רב ואיפשר שזהו שלא הביא הרי"ף בהלכותיו הא דרבא אלא עובדא דרבי אמי לבד ואיפשר לומר דעובדא קמא דר' אמי ודאי כפירוקיה דאביי אתא אבל לבתר דשמע מרב אסי הא דר' יוחנן רביה סברה וחזר לומר כר' יוחנן כפירוקיה דרבא וצ"ע עכ"ל. כתב הריב"ש בתשובה ח"ב סימן נ"ט אין הקטן נאמן לאסור היין שהוא בחזקת היתר דעד אחד נאמן באיסורים אמרו ולא קטן וכ"ש בדרבנן דמה שאמרו [פסחים ד':] המנוהו רבנן בדרבנן היינו להקל אבל לא להחמיר עכ"ל: והרא"ש כתב בפרק אלו מגלחין עלה ל"ה ד"ד הא דעד אחד נאמן באיסורים ה"מ לסמוך עליו להתיר דגמרינן מוספרה לה לעצמה אבל להחמיר לא מחמרינן ע"פ עד אחד וכתבו רבינו ירוחם בדיני יין נסך כתוב בא"ח בשם הריטב"א דין קטן כך הוא דמילתא דקאי בחזקת איסור והוא מעיד שיציל האיסור להיתר כי ההיא דבהמה בחייה וכו' צריך עוד גדול שראוי להעיד אבל דברים שאין בהם חזקת איסור אלא חששא שמא יתחלף או שיגע נכרי סומכין עליו מכיון שבא לכלל דעת שמירה: (ב"ה) ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן ק"ל:

סימן קכח

סעיף קטן א

כל מי שדרכו לנסך אין מייחדין יין אצלו אפילו שעה אחת ואם ייחדו אצלו אסור בהנאה וכו' פשוט בפרק בתרא דע"ז (בהא דבסמוך ובכמה דוכתי) שאסור לייחד יין עם הנכרי וכתב הרשב"א דאפילו נכרים שבח"ל שאין עובדין כו"ם אלא מעשה אבותיהם בידיהם מכל מקום כיון שהם מנסכין יין לפני כו"ם אין כח בידינו להתיר לייחד אצלם ואפי' בדיעבד אסור:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו שאם יחדו אסור בהנאה הוא כשיטת רש"י והרא"ש שכתב בסוף הסימן:

סעיף קטן ג

ואם אינו עובד כו"ם כגר תושב שקבל עליו ז' מצות מותר לייחד אצלו וכו' שם (סד:) תניא אי זהו גר תושב כל שקבל עליו בפני ג' חבירים שלא לעבוד כו"ם דברי ר"מ וחכמים אומרים כל שקבל עליו ז' מצות בני נח אחרים אומרים אי זה גר תושב זה גר אוכל נבלות שקבל עליו לקיים כל מצות האמורות בתורה חוץ מאיסור נבלות מייחדין אצלו יין אפילו בעיר שרובה נכרים ואין מפקידים אצלו יין אפילו בעיר שרובה ישראל ופירש"י מייחדין

אצלו יין. ישראל מניח בחנותו עד שילך כדי מיל או יותר משא"כ בנכרי דהאי כיון דלא פלח לא נגעו ולא מנסך ולמגע נכרי דאתא מעלמא לא חיישינן דכיון דאין לו הנאה בכך אינו מניחו ליגע ולאיחלופי בזמן מועט ליכא למיחש: אין מפקידין אצלו יין. בביתו לזמן מרובה דאיכא למיחש לאחלופי ביין שלו שהוא אסור:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ושלו ודאי אסור כיון שאינו חושש על מגע נכרי אזיל לטעמא דהרא"ש שמתיר מגעו בשתייה כמ"ש בסימן קכ"ד אבל להרשב"א שאוסרו בשתייה בלא"ה נמי אסור משום מגע עצמו ומשמע מדברי הרשב"א דמייחדין היינו שהיין ברשות ישראל ומייחד הנכרי עמו כמו שפירש"י מניח בחנותו ומפקיד היינו שהניח היין ברשות הגר וכן פירש הר"ן ז"ל. וכתב הרשב"א בתשובה מי שנודע לנו שאינו עובד כו"ם מייחדין אצלו יין ברשותינו דכל שאינו מנסך סתמא דמילתא לא נגע אבל אין מפקידין אלא בשני חותמות לפי שאינו מקפיד על הנכרים הנכנסים אצלו אם נגעו בו עכ"ל: כתב הרמב"ם בפי"ג מהמ"א המפקיד יין ביד הגר תושב או ששלחו עמו והפליג או שהניח ביתו פתוח בחצר גר תושב ה"ז אסור בשתייה שכל חשש של חילוף וזיוף יראה לי שכל הנכרים שוים בו הוא ונעשה היין ברשותן נאסר בשתייה עכ"פ עכ"ל ויש לתמוה למה תלה הדבר במה שיראה לו והלא בהדיא תניא דאין מפקידין אצלו והוא בעצמו כתב סתם בפי"א דגר תושב מייחדין אצלו ואין מפקידין אצלו ונ"ל דאתא לאשמועינן דלא תימא אין מפקידין אצלו לכתחלה ואם עבר והפקיד מותר קמ"ל:

סעיף קטן ה

וישמעאלים לאו עובדי כו"ם הן ומותר לייחד אצלן אבל לא להפקיד זה פשוט ממה שנתבאר סימן קכ"ד שישמעאלים דינם שוה לגר תושב אף על פי שהר"ן בפרק השוכר לא כתב כן אלא להלכה כיון דמידי דרבנן הוא סומכין על דברי המתירים ליחד אצלם:

סעיף קטן ו

ושאר הנכרים העובדים כו"ם מנסכין ואין מפקידין אצלם ולא מייחדים ול"מ שאסור לייחד אצלם אלא אפילו בלא ייחוד כל היכא דאיכא למיחש שמא נגע בו אסור כגון נכרי שנמצא עומד בצד יינו של ישראל ויש לו מלוה עליו אסור דחיישינן שמא נגע משנה בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה ס':) נכרי שנמצא עומד בצד הבור של יין אם יש לו עליו מלוה אסור:

סעיף קטן ז

ומ"ש ודוקא שיש לו מלוה על אותה יין שם מימרא דשמואל ופירש"י שעשה לו ישראל את היין הזה אפותיקי לגבות ממנו דהשתא סמכא דעתיה ונגע ולא מירתת אבל לא היתה מלוה על אותו יין אף ע"כ שיש לו מלוה על בעליו מותר אף בשתייה דמירתת ולא נגע:

סעיף קטן ח

ומ"ש או שמשכנו לו כ"כ הרשב"א דבין עשאו אפותיקי מפורש בין עשאו אפותיקי סתם אסור: וכתב עוד הרשב"א דמתניתין דקתני נכרי שנמצא עומד בצד הבור של יין פי' בבית שהבור שם ואפי' אין עומד בצד היין ממש ומשמע אפילו היו חביות סתומות ואפילו בחותם דהא לא מירתת וכל היכא דלא מירתת אסור עד שיהיו בו ב' חותמות וכתב דהכי תניא בתוספתא: וכתב עוד דהיכא דאין לו מלוה על היין ממש אף ע"פ שיש לו מלוה על ישראל בעל היין דמותר אפילו הגיע זמנה של מלוה נמי שרי ואפי' היה עומד בצד היין סמוך בכדי פישוט ידים דכל שאין לו רשות ליגע בו אפילו נמצא סמוך לו ממש בכדי פישוט ידים לא חיישינן ואפילו חביות פתוחות דגרסינן פרק השוכר את הפועל (עבודה זרה ע:) השוכר חצר החלוקה במסיפס וכו' מיתיבי הפנימי של חבר והחיצונה של ע"ה אותו חבר שוטח שם פירותיו ומניח שם כליו ואף ע"פ שידו של ע"ה מגעת לשם קשיא לרב אמר לך רב שאני התם שנתפס עליו כגנב אלמא ההיא דפליגי בה רב ור' יוחנן אפילו בשידיו של ע"ה מגעת לשם ואפ"ה לכ"ע בנכרי אינו עושה י"נ וכ"כ הרא"ש בפ"ק השוכר את הפועל גבי נכרי שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום וכתב שכן מעשים בכל יום דאפילו חביות פתוחות שנמצא הנכרי עומד אצלם ולא חיישינן שמא נגע ותימה אמאי לא חיישינן והלא בקל יכול ליגע וי"ל דכיון שיודע הנכרי שיפסיד הישראל יינו אם יגע בו מירתת נכרי והכי נמי תניא בתוספתא פרואד שישראל ונכרי כונסין לתוכו יין אע"פ שהחביות פתוחות והנכרי יושב מותר מפני שחזקתו משתמר וכ"כ הר"ן ג"כ שם:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ואפילו נמצא בידו קצף וכו' בפרק השוכר את הפועל (עבודה זרה ע:) ההיא רביתא דאשתכח דהות בי דני והות נקיטא אופיא בידה אמר רבא חמרא שרי אימור מגבה דחביתא שקלתיה ואע"ג דליכא תו אימר אתרמויי איתרמי לה וכתב רש"י ודוקא רביתא דאינה יודעת בטיב ניסוך ולא מסרה נפשה למינגע אבל גדולה מכי חזינן דנקיטא אופיא לא תלינן לקולא אבל התוס' כתבו שלא מצינו חילוק זה בשום מקום וגם הרשב"א כתב והא דנקט רביתא ה"ה לנכרי גדול אלא שמעשה שהיה כך היה וזה שלא כדעת הרמב"ם ז"ל שפירש דוקא בקטנים ואין דבריו נכונים בזה וזו אחד מהשגותיו של

הראב"ד שהשיג עליו עכ"ל. והרא"ש כתב על דברי רש"י ומסתבר דהאידנא דאין נכרים בקיאים בטיב ניסוך בכולהו תלינן לקולא וכן פסקו התוס' דלפ"ה לא נ"מ מידי עכשיו דגם הגדולים אינם בקיאים בטיב ניסוך:

סעיף קטן י

כתב הרשב"א בד"א בדברים המצויים לפעמים בדופני החבית וכו' כ"כ בת"ה הארוך בשם הראב"ד ז"ל ובקצר פסק כדבריו ופשוט הוא כתב המרדכי בפ' בתרא דע"ז בשם ראבי"ה נכרי שנגע ברתיחת היין יש לאסור והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן יא

וכן בית שיש לישראל ולנכרי יין בתוכו ונכנס הנכרי וסגר הדלת אחריו וכו' בפרק השוכר את הפועל (עבודה זרה ע.) ההוא ביתא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל והרי"ף והרשב"א גורסין חמרא דישראל ונכרי על נכרי ואחדיה לדשא באפיה והוה ביזעא בדשא אמר רבא כל דלהדי ביזעא שרי דהאי גיסא ודהאי גיסא אסור ופירש"י דלהדי ביזעא שרי אף בשתייה דמירתת ולא נגע: דהאי גיסא ודהאי גיסא אסור. אף בהנאה וכשאין נתפס על כניסתו כגנב עסקינן שהיה לו חלק ביין דאי נתפס עליו כגנב כוליה שרי וכתב הר"ן ומירי בשאינו נתפס כגנב על נעילת הדלת שאילו היה כן מירתת ולא נגע ואי לא דאחדיה לדשא הוה שרי מפני שהיה בחזקת המשתמר לפי שישראל היה יוצא ונכנס אבל כיון דאחדא לדשא חמרא אסור לפי שמעשיו מוכיחים עליו דאי לאו לנסוכי למה ליה לאחודיה לדשא וכתב הרשב"א בת"ה אחדיה לדשא פירוש שסגר הדלת במנעול מבפנים שאפילו בא ישראל ליכנס אינו יכול ליכנס שלא מדעת הנכרי אבל אם לא סגר במנעול מותר דמתיירא שמא יכנס ישראל עליו פתאום:

סעיף קטן יב

וכתב הרשב"א דאפי' חביות סתומות אסורות דאף ע"פ שאין הנכרי יכול למנוע הישראל מליכנס כשיבא וכו' בת"ה הקצר. וז"ל בארוך ומסתברא דהאי אסור דקאמר אפי' בחביות סתומות ואף ע"פ שאם בא ישראל אינו יכול למנעו מליכנס וע"כ פותח לו אפי' כן אינו מתירא שהרי יכול להשמט ולומר לו ישן הייתי ולא שמעתי ותדע לך דהא תניא (שם סא.) אחד השוכר ואחד הלוקח בית בחצירו של נכרי אם אין ישראל דר באותו חצר אם אין מפתח וחותם ביד ישראל אסור ואף ע"פ שאילו בא ישראל אצל יינו אין הנכרי יכול למנעו ומיהו כשישראל דר באותו בית מותר דכיון שדירת ישראל שם אין לו להשמט ממנו בנעילת דלת לפניו והיינו דקתני התם ישראל דר באותו חצר מותר והראב"ד כתב דכל שיש לו רשות ביין או בבית ואפי' בבית שהישראל דר בה או שסופו לחזור בה כגון חנות וספינה אף ע"פ שלא הודיעו שהוא מפליג דכללא הוא דכל שלא

נתפס כגנב אסור והאי עובדא דביזעא אף ע"ג דהוה ישראל דר באותו בית ולא הודיעו שהוא מפליג מיתוקם כיון שהיה לנכרי שייכות בבית דחמריה הוה יתיב בגויה ולפי דבריו יש לנו לומר דההיא דהשוכר או הלוקח בית בחצרו של נכרי אם ישראל דר בתוכה מותר אע"פ שאין מפתח וחותם בידו. דדוקא כשלא נעל הנכרי מעולם בפניו הוא ואינו מחוור בעיני דכיון שאף הנכרי דר בחצר עשוי הוא לנעול פעמים חצרו וא"נ י"ל דשאני התם דאין לו שייכות בבית ממש שהיה היין נתון בתוכו וצריכים אנו לחוש לדבריו שכבר הורה זקן עד כאן לשונו:

סעיף קטן יג

ואם אין בבית אלא יינו של ישראל לבד ונמצא הנכרי בתוכו פירש"י אם נתפס כגנב מותר וכו' בסוף פרק ר' ישמעאל (עבודה זרה סא:) ההוא כרכא דהוה יתיב בי חמרא דישראל אישתכח נכרי דהוה קאי ביני דני אמר רבא אם נתפס עליו כגנב שרי ואי לא אסור ופירש"י כרכא. כרך: אם נתפס עליו כגנב. אם נכרי חלש הוא ויש אימת שופטי העיר עליו ואם ימצאוהו נוגע נתפס עליו כגנב חמרא שרי בשתייה: ואי לא אסור. אף בהנאה דודאי נגע. וכתבו התוס' מתוך הלשון משמע דנקט כרכא שהיה היין מונח בתוך הרחוב וגם היה שם יין של נכרי שעתה אין הנכרי נתפס כגנב על הביאה רק על הנגיעה ואפ"ה חמרא שרי כיון שנתפס על הנגיעה והא דאמרי' בפ' בתרא דההוא ביתא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל וכו' ואמר רבא אי מצי לאשתמוטי חמרא אסור ואע"ג שנתפס כגנב על הנגיעה היינו משום דבבית שיכול ליכנס שם אינו ירא כ"כ ומנסך אבל אי נתפס כגנב על הביאה ודאי חמרא שרי ולהכי מייתי עלה ההיא דננעל הפונדק עכ"ל והר"ן כתב אחר דברי רש"י אחרים פירשו דאם נתפס כגנב על הכניסה חמרא שרי אבל אי לא חייש אכניסה אע"פ שנתפס כגנב על הנגיעה אסור שהרי יכיל ליגע בו מהרה קודם שיבא שם הישראל ובפ' השוכר את הפועל (עבודה זרה ע.) ההוא אושפיזא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל אשתכח נכרי דהוה יתיב בי דני אמר רבא אם נתפס עליו כגנב שרי ואי לא אסור ההוא ביתא דהוה ביה חמרא וכו' אי אית ליה לאשתמוטי אסור. ופירש"י אי אית ליה לאשתמוטי. ולומר לכך נכנסתי סמכא דעתיה ולא מירתת דכי על להא ביתא מעיקרא אדעתא לנסוכי על וסבר אי משכח לי אשתמיטנא אע"ג דבמגע היין לית ליה לאשתמוטי אסור דאי לא לנסוכי ל"ל דעייל ולא דמי למניח נכרי בחנותו דהתם כיון דברשות עייל וידעינן למאי עייל כל זמן שלא הודיעו שמפליג מותר דסבר אי נגענא השתא אתי וחזי לי: ואי לית ליה לאשתמוטי. שרי דכיון דבהול הוא על כניסתו מירתת ולא נגע. והרא"ש הביא דברי רש"י ואח"כ כתב אע"ג דלא קאמר הכא אחדיה לדשא כמו

בעובדא דלעיל אפ"ה מיירי שנעל הדלת כדמוכח מדפריך מנעל הפונדק וכיון שהדלת סגור ואין ישראל יכול לראות מבחוץ אם נגע ביין לא מירתת אבל אם הדלת פתוח מירתת ואע"פ שאין הישראל יודע שהוא שם דהא אפי' עומד בצד הבור לא חיישינן לנגיעה אע"פ שאין הישראל יודע שהוא שם משום דמירתת כיון שלא ננעל הדלת ועוד בהך עובדא דלעיל דהוה ביזעא בדשא דאית ליה לאשתמוטי כיון שיש לו שם יין והדלת נעול ואפ"ה שרינן כל דלהדי ביזעא דהואיל ויכולים לראותו מירתת נכרי הילכך כל היכא דמירתת דילמא חזי ליה כגון שהדלת פתוח או דלהדי ביזעא ואפי' אית ליה לאישתמוטי שרי ואי לית ליה לאישתמוטי אפילו ננעל הפונדק שרי עכ"ל ורבינו ירוחם כתב על דברי רש"י ולפי זה מיירי שלא נעל ואפ"ה אם יש לו להשמט על הכניסה למה נכנס היין אסור והקשו עליו התוספות וכתבו דמיירי בשנעל ואם היה יכול להשמט על הנעילה ולומר לכך נעלתי אסור ואם אינו יכול לישמט על הנעילה מותר שמתוך שמתירא שיתפס על הנעילה לא ינסך אבל אם לא נעלו אפילו שיכול לישמט על הכניסה היין מותר וכ"נ עכ"ל: והרשב"א כתב בדברי רש"י אי לית ליה לאישתמוטי על הכניסה שרי ואפילו בחביות פתוחות דהו"ל כבולשת ואחר שהשלים דברי רש"י כתב אבל הראב"ד כתב דדוקא כשנעל אחריו דומיא דברייתא דקא מותיב מיניה דקתני בנעל הפונדק או שא"ל שמור הא לאו הכי שרי דומיא דהמניח נכרי בחנותו והמניח יינו בקרון או בספינה ונ"ל דבריו דאילו לדברי רש"י כל היכא דאית ליה לאישתמוטי היאך אומר אם לא נכנס לנסך למה נכנס שם והרי הוא יש לו טענה מחמת יראת ארי או אויב או מחמת יין שיש לו שם וכיוצא בו ולמה נכנס לנסך עכ"ל ומ"מ יש לתמוה על מ"ש רבינו דלפי' רש"י בבית נמי אם נתפס כגנב על הנגיעה מותר ואם אינו נתפס כגנב על הנגיעה אסור ולא שאני לן בין נתפס כגנב על הכניסה לאינו נתפס שמלשון רש"י משמע בהדיא בהפך שבבית הכל תלוי בנתפס כגנב על הכניסה וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל מדברי רש"י שכתב בפרק השוכר גבי אית ליה לאישתמוטי נראה שהוא ז"ל סובר דכל שיכול לאישתמוטי ואין נתפס כגנב על הבית אסור וכן דעת הרמב"ן ויש לחוש לדבריהם עכ"ל: כתב הרשב"א והיא בתשובה להרמב"ן סימן קנ"ה שאלת ישראלית שכרה מנכרית בית ודרה שם ונתנה שם יינה וראתה בדק הבית ואמרה לה שתתקנהו ואם לאו תניחוהו ותצא והישראלית הולכת לחוג חג הסוכות בעיר אחרת ומפתח בידה ואמרה הנכרית כשתשובי אתקן לך הבית וא"ל הנכרית מתי תשובי אמרה מחרת החג אחר חצות היום לאחר חצות היום כשראתה שלא באה פתחה הפתח והכניסה שם פועלים ולא באה הישראלית עד עלות המנחה והיו חביות של יין שם ומגופות עליהם אך לא היו טוחות: תשובה מסתברא

שהיין מותר אע"פ שהבית של נכרי כיון שאינה דרה באותה חצר וכדקתני אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצירו של נכרי כלומר בחצר שהנכרי דר בה. ב"ה (אם ישראל דר באותו חצר מותר אע"פ שאין מפתח וחותם בידו ומינה דאם אין הנכרי דר בה). אע"פ שישראל דר בחצר אחרת ואין מפתח וחותם בידו מותר והלכך אילו לא נכנסה שם לא היינו חוששים לה כלל אלא שאתה בא לפקפק עליו לפי שקבעה לה זמן לתקן הבית אחר החג ונכנסה שם מחרת החג אחר שהמתינה שיעור שתבא הישראלית ממקום ששבתה אפ"ה אין לאסור היין בכך שהרי חזרה אחר החג בלא הודיעה שהוא מפליג דכל שעה מתיראה שמא עכשיו תבא ואפי' הפליגה טובא ולא באה. ואף ע"פ שיש לה שייכות בבית כיון שאין לה שייכות ביין ולא נעלו במנעול מבפנים וכמניח יין בקרון ונכרי בחנותו דמיא וכולהו עובדי דהשוכר בשנעלו הם ואפילו ההיא דאושפיזא דאשתכח נכרי ביני דני בשנעל היא וכן פירש הראב"ד ודומיא דברייתא כשנעל הפונדק דמייתי עלה ואין חוששין שנעלה אלא א"כ ראינו שנעלה וכדמוכח בהא דקרון וחנות ואף לרש"י דנראה שפירש אפי' בשלא נעל ולא כפשטא דמילתא דאשתכח ביני דני הא קא פריש איהו ז"ל טעמא דלא דמי למניח נכרי בחנותו משום דרגלים לדבר הואיל ונכנס שלא ברשות ולולא שנכנס לנסך למה נכנם ובנדון שלפנינו אין רגלים לדבר לאסור אלא להיתר שהרי נכנסה לתקן ביתה והרי זה כמניח נכרי בחנותו ועוד דמימר אמרה הנכרית כיון דקבעה זמן לתקן מדכרא ישראלית חמרא ואתיא :

סעיף קטן יד

כתב הראב"ד כל היכא דאנו אוסרים משום שמא נגע היינו דוקא בשתייה וכו' דברי הראב"ד כתבם הרא"ש בפרק השוכר את הפועל ושם הסכים לדברי רש"י ז"ל וקצת נראה מדברי הר"ן שגם הוא נוטה לפסוק כן והרשב"א כתב על מחלוקת זה דרש"י והראב"ד דעתנו אינו מכריע את ההרים ומ"מ נראה לי שכל שאיסורו מחמת ספק מגעו של נכרי אסור בהנאה במגעו כדברי רש"י ז"ל ולדעת מי שאוסר סתם יינם: נתפס כגנב כתב רבינו ירוחם (בני"ז ח"ב) דהיינו שאם ימצאוהו ישראל נוגע שיתפס כדין גנב והמושלך יעשה בו דין כגנב ואינו אלם שיוכלו לעשות בו דין ולהענישו וכך הם דברי רש"י שכתבתי בסמוך: כתב הרשב"א בתשובה על מעשה שנפלו בתי יהודי אחד לשר אחד ועבדיו והיהודי שכן במקצת בתי החצר והיה בחצר אוצר של יין ופתח האוצר פתוח לחצר ויש לאותו הפתח דלתים ומנעול מבחוץ והיה סגור מבחוץ והמפתח ביד ישראל וכן יש לאותו אוצר חלון אחד פתוח לחצר ויש לו דלתים לסגור אותו כל זמן שירצו אבל פתוח היה עכשיו ויש סמוך לאוצר חדר אחד ויש פתח בין חדר והאוצר והנכרי' שוכבי' באותו

חדר ובבקר קם הישראל ופתח מבחוץ דלתי האוצר ומצא חביותיו כאשר המה אבל היה נראה לו שנכנסו נכרי' שם בלילה שלא מדעתו לשכב שמה והשיב כל מקום שאמרו ננעל הפונדק ואחיד דשא באפיה היינו דוקא בשננעל מבפנים בענין שאם בא ישראל ליכנס שלא מדעת הנכרי שמבפנים אינו יכול דהשתא הוא דלא מירתת נכרי השרוי בפנים שאפילו יבא ישראל קודם שיהיו כדי שתימה וסתימה וניגוב יעשה עצמו כישן ויטעון ישן הייתי אבל כל שסגר הדלת בלא מנעול הרי זה כפתוח ובחזקת משתמר הוא דמימר אמר השתא אתי ונכנס ואין מונע ואע"פ שיש מנעול מבפנים כל שלא ראינוהו נועל אין חוששין לו דספיקא דרבנן הא ואיפשר דבכי הא אפי' דאורייתא לא חיישינן דספיקי טובא איכא וגרע מספק ביאה ותדע לך דהא ספינה אילו הפליגה בים וכן המניח נכרי בחנותו אילו אחדא לדשא חמרא אסור וכדתניא בהדיא בתוספתא ואפ"ה לא חיישינן כדמוכח בצריכותא דגמרא ואיפשר כי בחצר שהנכרי לבדו שרוי שם ואין שם דירה לישראל שנחוש לכך בלילות לפי שדרכן של בני אדם לסגור דלתות החנויות בלילה בנגר ובמנעול מפחד בלילות של גנבים וסתמן כפירושן וזה כדעת הר"א שכתב בנכרי הדר בחצירו של ישראל ואין ישראל דר שם ויש לו לישראל יין בבית אחד שבחצר שהוא מותר אפילו בלא מפתח וחותם ודוקא ביום אבל בלילה לא ועוד אני אומר שאין הפרש בין לילה ליום והיין מותר כל שאין שם דלתות נעולות מבפנים ואין אומרים לילה זמן שינה לכל הוא ואין הנכרי חושש שמא יבא בלילה ותדע לך מדגרסי' בפרק השוכר (ע.) ההוא ישראל ונכרי דהוי יתבי בארבא שמע ישראל קל שיפורא דבי שמשי קם סליק אמר רבא חמרא שרי וכו' עד כמה כיסי משתכחן בשוקא מדקאמר אי משום שבתא א"ל איסור גיורא וכו'. אלמא ע"כ חוץ לתחום הוא וישראל לא אתא בליל שבת ושבת ואפ"ה שרייה רבא לחמריה דאלמא חושש הנכרי שגם בלילה לא שכב לבו של ישראל על יינו ובא לשמרו. וכל שעתא ושעתא מימר אמר השתא אתי ולא אמרינן כיון דלילה זמן שינה אין הנכרי חושש לביאה משינה ואיפשר שלא אמרה הרב ז"ל אלא באשפה וחלון ודקל וארובה וכיוצא בהם שאין הנכרי מירתת אלא לביאת הבעלים במקום היין ממש לפי שאין רגלי הבעלים שם אבל במקום שרגלי הבעלים שם הנכרי מתירא שמא יזכרו הבעלים את יינם ויבואו לתוך הבית ממש ומתירא הוא כחשכה כאורה ותדע לך עוד שהרי שנינו אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצירו של נכרי ומילאהו יין וישראל דר שם באותו חצר מותר ואף ע"פ שאין מפתח וחותם בידו ופירושו שאע"פ שהנכרי דר שם מדקתני בית בחצרו וה"ה אפילו היה היין נתון בחצר ממש שיש לנכרי רשות לעבור ולעמוד שם וכמו שפירש גם הר"א ולא חיישינן כלל אא"כ הודיעו שהוא מפליג

והתם מי נימא דנעור כל הלילות או ששוכח בצד יינו זה דבר מתמיה ואף הר"א ז"ל לא כתב שם כן ואע"פ שהוא אזיל כרוכלא וכתב בכל מקום שעלה בדעתו ז"ל שיש הפרש בין יום ובין לילה ועוד אני אומר שלולי שאין אני כדאי להשיב את הארי אריא דבי עילאי הייתי אומר כי אף מ"ש הר"א ז"ל בעובדא דישראל דר בעיליתא הוא מן התימא למה לא התיר הארובה אף בלילה אבל מה נעשה וכבר הורה זקן ומעתה לעיקר הנדון שלפנינו אם לא נודע בבירור שסגרו בפנים במנעול אע"פ שהדלת סגורה מבחוץ כיון שהמפתח ביד ישראל ויכול ליכנס אצל יינו בכל עת שירצה בין ביום בין בלילה מתיראין הם ליגע ואפילו בלילה וכההיא דארבא וכמו שאמרתי מ"מ איני אומר כן אלא על סמך מה שראיתי בכתבך שהנכרים הללו לא הורשו לאכול ולשתות ממה שבבתי היהודים ומתיראים הם ליגע שאילו לא היו מתיראים בכך אף הם פותחים ונועלים ושותים ואין נמנעים מפחד בעלי בתים ואפי' חביות סתומות אסורות שאין הנכרי מכוין להזיק כמו שמוכיח בכמה מקומות אלא להנאת עצמן הם מכוונין והפרש יש בין חבית של חרס שפתחן למעלה לקנקנים שלנו שהברזל בצד וכמו שאמרתי ועוד שלא לילה אחד בלבד הם לנים שם ושמא חסו על היין שלא לאבדו כדי שיהא שמור להם למועד עד אשר ירצו לשתותו. ומ"ש המתיר שחבית אחת פתוחה מטהרת חברותיה אין הדעת מודה לו ואין סוגיות שבגמרא מסכימות עמו חדא שהיינות שונים זה מזה ואולי תאותו לשתות מכולן או שמא מחזר הוא אחר היפה שבהם ופותח ובודק וחוזר ופותח ובודק להיות סומך על היפה שבו ולא עוד אלא אפילו היין כולן אחד אין סומכין בהיתרו של זה שהרי לגין על השולחן ולגין על הדולבקי ויש בהם יין הרבה ואפ"ה כשא"ל הוי מוזג הכל אסור ואפילו חביות סתומות אם שהה כדי שיפתח ויגוף ויגוב עכ"ל ועוד הביא כמה ראיות לדבר. : (ב"ה) שמעתי שיש שהיו שותים מיינם של קראים כיון שנשבע בעל היין שלא נגע בו ואני קראתי עליהם תגר משום דאפילו את"ל דאינו חשוד על השבועה מ"מ מילתא דלא רמיא עליה דאיניש עביד לה ולאו אדעתיה אח"כ מצאתי להריב"ש שכתב בחלק ב' סימן כ' שכתב על מי שהוא פסול לעדות ואינו פסול לשבועה אפילו העיד עדותו בשבועה פסול שכל שאין העד נאמן מצד עדותו לבד גם בשבועה אינו נאמן דהא נפק ליה מתורת עד.

סימן קכט

סעיף קטן א

כל מקום שהיין בחזקת משתמר דאיכא למיתלי שלא נגע בו הנכרי מותר אפילו בלא חותם כיצד הניח נכרי בחנותו וכו'. בפרק השוכר (סט.) תנן נכרי שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום אם היה בחזקת משתמר מותר ואם מודיעו שהוא מפליג

כדי שישתום ויסתום ויגוב רשב"ג אומר כדי שיפתח ויגוף ותיגוב המניח נכרי בחנותו אע"פ שהוא יוצא ונכנס מותר ואם מודיעו שהוא מפליג וכו' המניח יינו בקרון או בספינה והלך לו בקפנדריא נכנס למדינה ורחץ מותר ואם מודיעו שהוא מפליג וכו':

סעיף קטן ב

ומ"ש ובלבד שלא יסגור החנות וכו'. שם בגמרא מצריך להנך בבי דאי תני נכרי שהיה מעביר משום דסבר דילמא אתי וחזי ליה אבל בקרון או בספינה אימא דמפליג לספינתיה ועבד מאי דבעי ואי תני בקרון או בספינה משום דסבר דילמא אתי באורחא אחרינא וקאי אגודא וקא חזי לי אבל נכרי בחנותו אימר אחיד לבבא ועביד כל מאי דבעי קמ"ל וכתב הרשב"א כלומר קמ"ל דלא חיישינן להכי וש"מ דאי ידעינן דאחיד לבבא חיישינן כיון דאית ליה שייכות בבית ואית ליה לאישתמוטי דברשות עומד שם שהרי הישראל הניחו שם וכן נמי שמעינן שאם הפליגה הספינה בים במקום שאי אפשר לו לראות אסור ובהדיא שנו כן בתוספתא:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בד"א שיש שם דרך עקלתון שיכול לבא עליו פתאום שלא יראנו. שם בגמרא אמאי דקתני אם היה בחזקת משתמר מותר היכי דמי בחזקת משתמר כדתניא הרי שהיו חמריו ופועליו טעונין טהרות אפי' הפליגו יותר ממיל טהרותיו טהורות והרי"ף והרמב"ם והרא"ש גורסים כדי מיל ואם אמר לכו ואני אבוא אחריכם כיון שנתעלמה עינו מהם טהרותיו טמאות מאי שנא רישא ומ"ש סיפא אמר רבא בבא עליהם דרך עקלתון או הכי סיפא נמי כיון דאמר להם לכו ואני אבא אחריכם סמכא דעתייהו ופירש רש"י בבא עליהם דרך עקלתון כשהבעל בית יכול לבא דרך עקלתון דמירתת השתא אתי וכתב הר"ן ומיהו כי בעינן דרך עקלתון דוקא כשהנכרי אוחז החבית בידו על כתפו אבל במניח נכרי בחנותו וישראל יוצא ונכנס לא בעינן דרך עקלתון דכל שעה מסתפי מיניה דילמא השתא אתי וחזי ישראל שהוא מתקרב לחבית ע"כ והרשב"א כתב דמדאמרי' גבי קרון וספינה דסבר דילמא אתי באורחא אחרינא וכו' שמעינן אילו לא הוה אלא חדא אורחא דכל דאתי חזי ליה מכיון שהפליג עיניו מהם אסור דהא חזיא דאזל ליה וא"א דאתי דלא חזו ליה אינהו עכ"ל. ונראה גם הר"ן מודה בכך ולא הוציא אלא מניח נכרי בחנותו בלבד דסתמא יכול הישראל לבא לחנות פתאום ומיהו אם א"א לישראל לבא לחנות פתאום כגון שיש חלון על הפתח שיכול הנכרי לראות ממנו אם בא הישראל משמע דאסור משום דתו לא מסתפי:

סעיף קטן ד
ומ"ש וכן כשהלך לבית המרחץ הלך דרך עקלתון וכו' כן כתב הרשב"א בשם הראב"ד וכתב דמש"ה נקט לישנא דהלך לו בקפנדריא לומר דלא ידעו הם שהלך לרחוץ:

סעיף קטן ה
ומ"ש או שאמר לנכרי שהניח בחנות שמור לי. בפרק השוכר (ע.) ננעל הפונדק או שא"ל שמור אסור וטעמא משום דאע"פ שלא הודיעו שהוא מפליג כיון שבטח בו ומסר לו שמירת הבית סמכא דעתיה דכיון דהימניה לא מהדר עליה ואינו מתירא פן יבא עליו פתאום ואינו נמנע מליגע:

סעיף קטן ו
ומ"ש או שאמר לנכרי המעביר החביות לך ואני אבא אחריך ברייתא שם גבי טהרות כתבתיה בסמוך. וכתבתי דאוקימנא לרישא דההיא כשיכול לבא עליהם דרך עקלתון שאינם יכולים ליזהר בו ואפ"ה קתני סיפא דכל שאמר להם לכו ואני אבא אחריכם סמכא דעתייהו שלא יבא דרך עקלתון אלא באותו דרך שהלכו הם יבא אחריהם ולפיכך כל שנתעלמה עינו מהם לא מירתתי ונגעי:

סעיף קטן ז
ומ"ש או שהודיעו שהוא מפליג מבואר במשנה (סט.) שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ח
ומ"ש אם היו החביות פתוחות כיון שנעלמו מעיניו אסורות כ"כ הרשב"א והר"ן וכ"כ הרמב"ן ופשוט הוא:

סעיף קטן ט
ומ"ש ואם הם סתומות כתב הרשב"א אם יש בהפלגתו שיעור כדי שיוכל להסיר מגופת החבית ולהחזירה וכו' גם הרמב"ם כ"כ בפי"ב ודבריהם מבוארים מדתנן (שם) אם הודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב רשב"ג אומר כדי שיפתח ויגוף ותיגוב ופירש"י אם הודיעו שמפליג שמתרחק וחביות סתומות היו שיעורו בכדי שישתום וכו' אם שהה כדי שיקוב הנכרי נקב במגופת החבית ויחזור ויסתום הנקב ותיבש הסתימה אסור. רשב"ג אומר אינו נאסר אלא עד שישהה עד שיפתח את כל מגופת החבית וא"א לנטלה שלא תשבר כולה: ויגוף. יעשה מגופה אחרת חדשה: ותיגוב. ותיבש אבל לסתימת חור לא חששו משום דמינכרי ואיפסיקא בגמרא הלכתא כרשב"ג:

סעיף קטן י
ומ"ש ואם היה של סיד דבעינן כדי שיפתחנה כולה וכו' ולא חיישינן לפתיחת נקב (שם) א"ר יוחנן מחלוקת בשל סיד אבל בשל טיט דברי הכל כדי שיפתח ויגוף ותיגוב וכיון דקי"ל כרשב"ג אפילו בשל סיד נמי כדי שיפתח ויגוף ותיגוב ב"ה וצריך להגיה בדברי רבינו

ז"ל לכתוב אפילו היא של סיד: ומ"ש תחלה אם יש בהפלגתו שיעור כדי שיוכל להסיר מגופת החבית ולהחזירה נראה דהיינו פקק בעלמא של עץ וכיוצא בו ומש"ה א"צ שיעור אלא כדי להסירה ולהחזירה בלבד: וכתב הרשב"א הא דקתני אם מודיעו שהוא מפליג פי' הראב"ד דדוקא וכו' ב"ה תני והדר מפרש. כשהודיעו מקודם הפלגתו ויש בה כשיעור הזה. אבל אם לא הודיעו מותר ואפילו אמר להם ואני אבוא אחריכם דמירתתי שמא לא ישהה כל כך שיוכלו לפתוח ולסתום ואפילו שהה הרבה מכל מקום בכל שעה מירתתי שמא השתא אתי ואפילו כשהודיעין מקום הפלגתו אם יש דרך אחרת קרובה שיכול לבא עליהם תוך פתיתה וסתימה ונגוב מותר והוא שלא א"ל לכו ואני אבא אחריכם וכ"פ בת"ה הקצר והרא"ש כתב והודיעו שהוא מפליג פי' שא"ל שדעתו להפליג בסתם או שא"ל המקום ויש באותה הפלגה כדי שיפתח ויגוף ותיגוב אבל אם אין באותה הפלגה כשיעור זה אפילו שהה זמן מרובה מותר דבכל ענין מירתת נכרי דילמא אתי השתא וחזי ליה. והר"ן כתב פירושו של הראב"ד ואח"כ כתב אבל יש מי שאומר שכל שהודיעו שהוא מפליג כדי פתיחה ושהא כדי שיפתח ויגוף ותיגוב אסור דכיון שהנכרי בטוח שלא ימצאנו בשעה שהוא פותח פותחה ולא מירתת שאפילו ימצאנו ישראל בשעה שהוא סותם אותה מצי לאשתמוטי ולמימר חד מנכרים אחריני דהוי הכא פתחה ואנא סתימנא לה ע"כ ורבינו שכתב אבל אם אמר ליה להפליג פחות מזה השיעור נראה שהוא כדעת הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש דלא חיישינן לפתיחת הנקב וגם לא חיישינן לזיוף החותם פירושו דלא חיישינן שמא יקוב נקב במגופה ויחזור ויסתמנו אע"פ שיודע שיפליג הישראל יותר משיעור זה משום דקי"ל כרשב"ג דלא חייש להכי מפני שמקום הסתימה ניכר וגם לא חיישינן שיזייף כל החותם כלומר שיפתח כל המגופה שהרי הודיעו שהוא מפליג פחות מכדי שיפתח ויגוף ותיגוב:

סעיף קטן יב

ומ"ש אבל לפי מה שפסק ר"ת דסגי בחותם אחד וסתימת חבית הוי כחותם אפי' מודיעו שהוא מפליג מותר כיון שהוא סתום פי' שר"ת סובר שמפקידין יין ביד נכרי בחותם אחד כמ"ש בסימן ק"ל והא פשיטא דסתימת חבית הויא סימן א' א"כ אפילו הודיעו שהוא מפליג מותר כיון שהוא סתום ולפ"ז מתניתין דקתני אם הודיעו שהוא מפליג כדי שישתום וכו' רשב"ג אומר כדי שיפתח וכו' כרבנן דפליגי אדרבי אליעזר בפא"מ (לא.) ואסרי בחותם א' אבל לר"א אפילו הודיעו שהוא מפליג כמה מותר והכי משמע בגמ' בפרק השוכר דקאמר וכי מאחר דקי"ל כוותי' דרשב"ג דלא חייש לשיתומא והלכתא

כוותיה דר"א דלא חייש לזיופא האידנא מ"ט לא מותבי' חמרא בי נכרים משום שיבא ופירש"י והשתא דקבעינן הלכתא כרשב"ג דלא חייש לשיתומא לנקיבת חור שהוא בלא טורח משום דמינכר ולפתיחת חבית כולה דחייש לה רשב"ג לא קי"ל כוותיה דהאי זיופא דטירחא הוא ואנן קבעינן באין מעמידין הלכה כר"א דלא חייש לזיופא דחותם א': משום שיבא. נקב דק מאד שהוא במגופת החבית להיות ריח היין יוצא ויש לחוש שמא יקדח שם במקצת ויטעום מן היין:

סעיף קטן יג

ומ"ש וכן יראה מדברי א"א ז"ל בפא"מ נראה שהוא נוטה לדעת ר"ת ואפי' הכי כתב שם וישראל קדושים הם ונהגו בשני חותמות: ודברי ר"ת והחולקים עליו יתבארו בסימן ק"ל בס"ד ושם יתבאר דלית הלכתא כר"ת :

סעיף קטן יד

כתב הרשב"א הא דשרי דרך עקלתון דוקא כשהנכרי לבדו וכו' בת"ה ודברי טעם הם. כתוב בסמ"ג אמרינן בירושלמי מעשה שהפליגו בקרנות של בית רבי הטעונות יין ארבעה מילין בין טבריא לצפורי והתיר את היין מפני שיש בדרך כובין ואטדין וסוברים שהם ב"א ויראים ליגע ביין עד כאן לשונו:

סעיף קטן טו

כתב הראב"ד דלא שרינן בחביות פתוחות לגמרי אלא בספינה או בחנות כו' סברא זו כתבה הרא"ש והר"ן בפרק השוכר וכמ"ש רבינו ומשתמיט לומר הורדתי מעט חסר תיבת לנוח וכך הו"ל לכתוב ומשתמיט לומר הורדתי לנוח מעט:

סעיף קטן טז

ומ"ש ור"י פירש אפי' פתוחה לגמרי מותר סברא זו כתבה שם הרא"ש שלא בשם ר"י אלא בסתם ונ"ל דלא שרי אלא בחסרה אבל לא במליאה כדאמר בפ' ר' ישמעאל נכרי דרי כובא וישראל אזיל בתריה מליא אסור דילמא נגע וכתבו רבינו בסימן קכ"ה:

סעיף קטן יז

ומ"ש בשם הרמב"ן כתבוהו שם הרא"ש והר"ן ז"ל. (ועיין בתשובה שכתב סקכ"ח) ומ"ש שכן הוא מסקנת הרא"ש ז"ל אינו מוכרח שיותר היה נראה לומר שהוא סובר כסברת ר"י שהביא רבינו שכתבה סתם אבל רבינו סובר דמדהביא סברת הרמב"ן אחריה וגם שאחר שהביא דברי הראב"ד כתב שאין נראה להרמב"ן ועוד שהביא הירושלמי שמסייע להרמב"ן משמע דכוותיה ס"ל. והרשב"א הסכים לדברי הרמב"ן ומיהו כתב דה"מ בזמן שאינה חסרה כ"כ שאם הרכינה בעודה על כתיפו יכול ליגע ביין אבל אם היא חסרה כ"כ שאין יכול ליגע ביין אא"כ הורידה מכתפו לא חיישינן דמירתתי והכי איתא בירושלמי

א"ר שמואל מעשה בנכרי אחד שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום אתא עובדא קומי רבי אבהו ואסר אמרי בפתוחות הוה עובדא א"ר זריקא לא סוף דבר מלאות אלא אפילו חסרות דטריף ונגע בידיה וחזר פי' שטרף היין בכתפו עד שהרכין החבית ונגע היין בידו אלמא כל היכא דיכול להרכין בעודה על כתפו וליגע חושש אבל להורידו מכתפו לא חיישינן דמירתת:

סעיף קטן יח

וכתב הרשב"א אפילו הודיעו שהוא מפליג אם החבית פקוקה והוא בזמן שיש הרבה עוברי דרכים וכו' בת"ה ולמד כן מדגרסי' בפא"מ (לא.) ת"ר בראשונה היה אומר יין של עין כושי אסור וכו' ורמינהו השולח חבית של יין ביד נכרי ושל ציר ומורייס ביד נכרי אם מכיר חותמו וסתמו מותר ואסיקנא אלא א"ר ירמיה בין הגתות שנינו כיון דכ"ע אפכי מרתת אמר השתא חזו לי ומפסדו לי:

סעיף קטן יט

וכ"כ רשב"ם בשם רש"י הא דאסרינן בהודיעו שהוא מפליג דוקא במקום שיש לחוש שמא גנב וכו' וכ"כ התוס' בפרק השוכר גבי הא דקאמר מ"ט לא מותבי' חמרא בי נכרי' משום שיבי וכתבו עוד שם ולא חיישינן שמא יגע כיון שהנכרי' בזמן הזה אינם בני ניסוך כך פי' רשב"ם ומיהו נראה דהיינו דוקא בחביות ובדרדורים שאין להם רק פתח קטן למעלה אבל גיגית או קנקן וכוס שיש בו יין ופתחו רחבה דקל הוא ליגע בהם ורגילות ליגע בהם דרך מתעסק לא עכ"ל: כתב הרשב"א (סימן תרפ"ח) שאלה נכרי שהיה מוליך נודות של יין חב"ח והיה ביניהם כלי אחד של עץ והיה פיו סתום ומהודק ע"י פקק של עץ ומזופה יפה והיה הנכרי יודע בו והיה הישראל הולך עמו וחלה בדרך ואומר לנכרי אכנס לעיר עד שאראה מה יהיה ממני לך אתה לבדך היין חתום הוא הכניסהו בבית פלוני ואם אתחזק אלך למחר מה דין הכלי ההיא שאין בו חב"ח מי אמרינן דהנכרי מתירא שמא יבא הישראל אחריו כיון שא"ל עד שאראה מה יהיה ממני או נאמר כיון שהדרך ישרה אין הנכרי מתירא שאם יבא הישראל היה רואה אותו או נאמר בהפך כיון שהדרך ישרה מפחד שמא יראהו הישראל מרחוק תשובה כל שאין בו חב"ח והודיע שהוא מפליג ה"ז אסור ואין הפרש בין שהדרך ישרה לשאינה ישרה דתנן המניח נכרי בחנותו וכו' ואם הודיעו שהוא מפליג וכו' המניח יינו בקרון או בספינה וכו' ואמרינן צריכא דאי תנא נכרי בחנותו וכו' אלמא בין הכי ובין הכי כל שהודיעו שהוא מפליג אסורה ואם לא הודיעו מותר:

סעיף קטן כ

המוסר מפתח חנותו לנכרי היין שבו מותר בפרק השוכר (ע:) ההיא מסוביתא פי' מוכרת יין דמסרה איקלידא לנכרי' א"ר יצחק א"ר אלעזר עובדא הוה בי מדרשא ואמרו לא מסרה לה אלא שמירת מפתח בלבד ופירש"י שמירת מפתח ולא סמכא דעתה ליכנס ונתפסה כגנב ומפרש לה רבינו אפילו הודיעו שהוא מפליג משום דאל"כ למה להו למייתי מטעם דשלא מסר לה אלא שמירת מפתח תיפוק ליה דאפי' הניחה בתוך החנות מותר כיון שלא הודיעתה שהיא מפלגת וכתב הר"ן שכן נראה מדברי רבותינו הצרפתים והוא ז"ל כתב דהכא כיון שהאמינו והפקידו אצלו וא"ל שמור הו"ל כהודיעו שהוא מפליג דמימר אמר כיון דמהימנא לישראל לא אתי לעיוני בי הלכך אי לאו משום דלא אסר לה אלא שמירת מפתח הוה אסרינן ומשמע לי מפשטא דשמעתא ומדברי הפוסקים דאפילו במסר לה המפתח סתם אמרינן לא מסר לה אלא שמירת המפתח. אבל מדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש דדוקא בדפריש ואמר שאינו מוסר לה אלא שמירת המפתח בכבר שכתב בפי"ג הלוקח בית או ששכר בית בחצר הנכרי ומלאהו יין וכו' יצא ולא סגר המפתח או שסגר והניח המפתח ביד הנכרי. הרי היין אסור בשתייה שמא נכנס הנכרי ונסך שהרי אין הישראלים שם א"ל אחוז מפתח זה עד שאביא היין מותר שלא מסר לו שמירת הבית אלא שמירת המפתח ע"כ: ודע שמפני שהרמב"ם כתב דין זה דלא מסר לה אלא שמירת המפתח אצל לוקח או שוכר בית בחצר הנכרי השיגו הראב"ד ואמר שלא אמרו כך אלא כשהיין והבית של ישראל אבל כשהבית של נכרי וישראל דר בחצר אחרת אפילו לא הפקיד לו את המפתח אלא שהניחה בדלת היין אסור משום שיש לו שייכות בבית ע"כ:

סעיף קטן כא

ומ"ש ומכאן התיר ר"ת לישראל שהלך לעיר אחרת לשבות וכו' כן כתב שם הרא"ש והר"ן ז"ל בשם רבינו תם וסיים בה הרא"ש ואי משום די"ט הוא הא אמרי נכרים יהודאי לא מנטרי שבתא ולא דמי להיא דמניח יינו בעיר של נכרי בלא מפתח וחותם דהכא נכרים אחריני מירתתי מן השפח' ואיהי מירתתה מנכרים אחריני שמא ואמרו לישראל שנכנסה והר"ן כתב על דברי רבותינו הצרפתים שכתבו כן משמו של ר"ת נראה שדעתם ז"ל לפרש זו ששנינו בפ"ר ישמעאל המטהר יינו של נכרי ונתנו ברשותו והלה כותב התקבלתי ממך המעות מותר דאפי' בעיר שאין ישראל דרים בה שרי ואפילו כשיש לו פתח פתוח למבוי אבל אחרים מחמירים לומר דדוקא בעיר שישראל ונכרי' דרים בה הא לאו הכי כל שהודיעו שהוא מפליג אסור עכ"ל: כתבו התוס' דמהאי עובדא שמעינן שאם תפס המושל את היהודי והניח שמירת נכרי בביתו ונמסר להם כל המפתחות אף של

יין אם אין אוכלים ושותים ממה שבבית הישראל היין מותר ואם אוכלין ממה שבבית אסור ואמנם אם מצאם הישראל כמו שהניחם מלאים כשרים ואולי כשמחפשים אותם בכ"מ ובקרקע ובכתלי' את מטמוני ישראל גם היין אסור לפי שגם לתוך החבית הכניסו קנה ארוך לחפש בו אכן אם היה לישראל סי' וחיבור במגופה מותר דאם הסירוה לחפש בה לא היו מחזירין אותה דהא לא מירתתי מישראל כלל עכ"ל וכ"כ המרדכי בס"פ רבי ישמעאל שמצא בתשובה שבתפיסת צרפת ר"ח הכהן שהיו השומרים בבתי היהודים והמפתחות בידם ומחפשים ויהודי אין בבית וימים רבים היו כן והתיר אף בלא פתח פתוח לר"ה ושמא מטעם זה התיר הואיל והיה נתפס על היין כגנב וכו'. מעשה זה כתוב באורך באורחות חיים וכתוב עוד במרדכי בשם ר"ת על יהודי שנתן לנכרי מפתח ביתו שבעיר אחרת לתקן פרצותיו והיה שם יין בחביות בקובות לפניהם דאין לחוש שמא ניסך דלשמא נגע דרך הנקב אין לחוש שכל ניסוכים לא היה אלא דרך הגבהה וחביות גדולות לא היה מגביה ולשמא משך מן החבית אין לחוש שהרי היו שם קובות מזומנות כדאמרינן גבי ההיא רביתא אימור מגבא דחבית שקלתיה אלמא תלינן באותו המזומן יותר וגם הקובות היה מתיר ר"י שהרי לא הודיעו שהפליג ע"כ. ומיהו כתוב שם בהגהות לאסור הפתוחות ועיין שם ומ"ש דלשמא משך מן החביות אין לחוש שהרי היו שם קובות מזומנות חלק עליו הרשב"א בתשובה שכתבתי בסוף סימן קכ"ח:

סעיף קטן כב

ומ"ש שהרמב"ן חלק על זה איפשר דהיינו אחרי שהזכיר הר"ן ורבינו ירוחם (ני"ז ח"ב) כתב על דברי ר"ת ונ"ל דהיתר גדול הוא זה ועוד כי הנכרים יודעים בזמן הזה שאפילו יפסיד מה הישראל לא ילך מעיר לעיר בי"ט ע"כ ולי נראה דטענת הרא"ש דשפחה מירתתה מנכרי שמא יאמרו לישראל שנכנסה טענה יפה היא וכדי לסמוך עליה אפי' בלא טענת אמרי נכרים יהודאי לא מנטרי שבתא :

סעיף קטן כג

ישראל ונכרי שהיו בספינה ושמע ישראל קול תקיעת שופר וכו' עובדא בפרק השוכר (שם) וכתב הרשב"א דה"מ בשיש דרך עקלתון לבא שלא מדעת הנכרי ואם לאו אסור וכתבו רבינו בסמוך:

סעיף קטן כד

היו יושבים לשתות כל אחד מיינו ושמע הישראל שקורין לילך לב"ה וכו' שם ההוא ישראל ונכרי דהוו יתבי וקא שתו חמרא שמע ישראל קל צלויי בי כנישתא קם ואזל אמר רבא חמרא שרי מימר אמר השתא מדכר לחמריה והדר אתי:

סעיף קטן כה

ומ"ש וכגון שיש דרך עקלתון וכו' כ"כ הרשב"א על שני מעשים אלו וז"ל ק"ל כל הני עובדי דכי מדכר ליה והדר מאי הוי השתא מיהא הא חזי ליה דאזיל ואמאי לא נגע ביה לפי שעה דהא כשאין בו שום חותם ואפילו שום כיסוי אלא לגין פתוח מיירי וי"ל דדוקא בשיכול לבא דרך עקלתון שלא יראנו הנכרי עד שיכנס אצלו ומסתפי שמא עם יציאתו נזכר וחוזר ורואהו עכ"ל. ודרך עקלתון כבר נתבאר ענינו בסימן זה ונתבאר ג"כ שאם היה בבית והוא בענין שהישראל יכול לבא פתאום שלא ירגיש בו הנכרי מותר:

סעיף קטן כו

בד"א שכל אחד שותה מיינו אבל אם היו שותין יחד מיין אחד וכו' שם (סט.) תנן היה אוכל עמו על השלחן והניח עמו לגין על השולחן ולגין על הדולבקי והניחו ויצא מה שעל השלחן אסור ומה שעל הדולבקי מותר ואם א"ל הוי מוזג ושותה אף מה שעל הדולבקי אסור חביות פתוחות אסורות וסתומות מותרות כדי שיפתח ויגוף ותיגוב ופי' רש"י מה שעל השלחן. דאמר נכרי זה ישראל זימנני לאכול ולשתות ונגע: שעל הדולבקי מותרת. שאין מוכן לסעודה זו: אם א"ל הוי מוזג ושותה. הואיל וחיזק את ידיו ברשות במקצת סמכא דעתיה ונגע בכוליה: סתומות מותרות. עד שישהא כדי שיפתח ויגוף ותיגוב. ואיכא לאקשויי ממתניתין דקאסרה ליין שעל השלחן אעובדא דישראל ונכרי דהוי יתבי וקא שתו חמרא דאמר רבא חמרא שרי ומפני כך כתב הרשב"א אההוא עובדא פי' הראב"ד דוקא כשישראל שותה יינו ונכרי יינו דאין לו רשות לנכרי ליגע ביינו של ישראל ולפיכך הנכרי מתיירא מליגע דבחזקת משתמר הוא דמימר אמר השתא מדכר לחמריה ואתי וי"מ בשותים שניהם ביינו של ישראל וא"ת א"כ מאי שנא מהא דתנן היה אוכל עמו על השלחן והניח לגין על השלחן ולגין על הדולבקי מה שעל השלחן אסור י"ל דהכא כשלא הניח היין על השלחן אלא בשעת יציאתו סיללו והניחו במקום אחר דהוי כלגין על הדולבקי והא קמ"ל רבא דאפי' יצא להתפלל חושש הוא הנכרי דכל שזוכר יינו חוזר הוא ואינו מתעכב כדי שלא יאסרנו עליו ע"כ ורבינו כתב כדברי הראב"ד:

סעיף קטן כז

ומה שחילק בין תוך פישוט ידיו לחוץ לפישוט ידיו גם זה מדברי הרשב"א בת"ה וז"ל הא דקתני שעל הדולבקי מותר דוקא כשהוא חוץ לפישוט ידים והכי איתיה בירושלמי דגרסינן התם הוו בעי מימר שעל השלחן אסור בתוך פישוט ידים ולא כן אמר בשם רב ששת כשם שנתנו פישוט ידים ליין נסך אלא ביני מה דאמר על השלחן אסור מה דאמר ושעל הדולבקי מותר ובלבד חוץ לפישוט ידים כך מצאתי הגירסא בספרים ונראה לי שהוא משובשת דא"כ אין הפרש בין שעל השלחן לדולבקי אלא כך הגירסא שעל

השלחן אסור אפילו חוץ לפישוט ידים מה שעל הדולבקי מותר ובלבד חוץ לפישוט ידים עכ"ל (ועיין בירושלמי):

סעיף קטן כח

כתב הרשב"א לא התירו מחמת טענה זו עתה יבא ויזכור יינו אלא בדברים שאיפשר לעשותם כאן וכו' וטעמא משום דקשיא ליה לדברי רבא כשהודיעו שהוא מפליג אמאי אסור לימא מימר אמר השתא מדכר לחמרא ואתי דהא כי אזיל לצלויי הרי הוא כמודיעו שהוא הולך לשבות בביתו ולפיכך הוצרך לחלק דלא אמר מדכר לחמריה ואתי אלא במפליג בדברים שאיפשר לעשותן כאן וכו' ובאמת שיש לגמגם בו דמה טעם הוא שמפני שאי איפשר לעשות אותן דברים כאן כשיחזור שיפסיד יינו וכמ"ש רבינו ונראה שמפני כך כתב הוא ז"ל בסוף דבריו ועוד צריכא לי תלמודא אבל מכל מקום פסקה בת"ה הקצר ואיפשר משום דלחומרא היא פסקה ועוד אפשר לומר שהנכרי סובר דהפסד לגין אחר יין לא חשיב ליה כולי האי להניח בשבילו מלרחוץ או לעשות דבר שא"א לו לעשותו כאן ולפיכך אינו מתירא שמא יבא ויראנו מנסך כתב הרא"ש (כלל י"ט ג סימן י"ג) על ישראל ששכר בית בחצר שנכרי אחד דר באותו חצר ושם בו יין וסגר הדלת והכניס הבריח בטבעות ושכח ולא סגרו במפתח והפליג ולבסוף ב' ימים הרגיש הנכרי הדר בחצר שלא היה סגור במפתח ויצא וקרא ליהודים והגיד להם ונכנסו וראו החביות מכוסות ומדובקות בטיט יבש ובכל חבית היתה ברזא קטנה ועיינו במקום הברזא ולא היה שם שום לחות נ"ל דחמרא שרי וראיה מדקאמרינן בההוא ישראל ונכרי דהוו יתבי בארבא ושתו חמרא וכו' אמר רבא חמרא שרי מימר אמר נכרי השתא מדכר לחמריה ואתי ואי משום שבתא וכו' וכ"ש בנדון זה דשרי דמימר אמר נכרי השתא מדכר ישראל שלא סגר במפתח ואתי וההוא עובדא דישראל ונכרי דשתו חמרא אע"פ שהיין היה עומד בכלי פתוח אצל הנכרי וישראל לא נכנס בספינה כל השבת שריא ליה ולא חיישינן דילמא נגע משום דמירתת נכרי דילמא אתי ישראל כ"ש בנדון זה שהיה אוצר היין סגור בבריח והחביות מגופות ושרוקות בטיט וישראל דרים בעיר דשרי :

סעיף קטן כט

בית שיש לישראל ונכרי יין בתוכו ונכרי דר למטה וישראל בעלייה וכו' בפרק השוכר (ע.) ההוא חמרא דישראל דהוה יתיב בביתא דהוה דייר ישראל בעליונה ונכרי בתחתונה שמעו קול תיגרא נפקו קדים אתא נכרי אחדא לדשא באפיה אמר רבא חמרא שרי וכו' וכתב הרשב"א וכגון דאיכא ביזעא בעיליתא ומצי למיחזי לכוליה חמריה הא לאו הכי דהך גיסא ודהך גיסא אסור ופשוט הוא. ונראה מדברי הרמב"ם דדוקא כשיצאו בדרך בהלה הוא דתלינן בהכי אבל אם יצאו שלא בדרך בהלה לא דאיכא למיחש שמא ראו את

הישראל בשוק והניחו שם ובא לבית לנסך ואינו מתירא שיראנו מעלייה שהרי הניחו בשוק אבל כשיוצאים בדרך בהלה לפעמים מניח אדם את חבירו בשוק וכשבא לבית מוצאו שקדמו ובא לבית שמתוך הבהלה עובר לפניו ואינו מרגיש בו ומ"ה איכא למימר שמתיירא הנכרי שמא קדמו ולפיכך כתב כלשון הזה נכרי וישראל שהיו דרים בחצר אחד ויצאו שניהם בבהלה לראות חתן או הספד וחזר הנכרי וסגר הפתח וכו':

סעיף קטן ל

הנכרי ששמע שאגת קול אריה ומפחדו נכנס לבין החביות היין מותר וכו' ג"ז שם ההוא אריה דנהים בי מעצרתא שמע נכרי טשא ביני דני אמר רבא חמרא שרו מימר אמר כי היכי דטשינא אנא איטשא נמי ישראל אחוריי וקא חזי לי ומשמע דבחביות פתוחות מיירי וכ"כ הרמב"ם:

סעיף קטן לא

ומ"ש ואפילו סגר דלת טעמו משום דאי לא סגר דלת למה הוצרך רבא לאותו טעם בלאו ההוא טעמא נמי שרי דלא גרע ממניח נכרי בחנותו דשרי וכ"כ הרשב"א:

סעיף קטן לב

גנבים שנכנסו למרתף ופתחו חביות של יין וכו' גם זה שם הנהו גנבים דסלקו לפומבדיתא ופתחו חביתא טובא אמר רבא חמרא שרו מ"ט רוב גנבי ישראל נינהו וכתב הרא"ש רוב גנבי ישראל נינהו דבפומבדיתא שכיחי גנבי טובא כלומר דברוב גנבי העיר ישראל מיירי וכ"כ בביאור בתשובה כלל י"ט סימן א' דדוקא במקום שרוב גנבי העיר ישראל הוא דתלינן בישראל ושרינן אבל במקום שרוב גנבי העיר נכרים אסור ושכן כתב מהר"מ וכך הם דברי הרשב"א בת"ה וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ב וכתב הריב"ש בתשובה שאם רוב גנבי העיר ישמעאלים אסור בשתייה ומותר בהנאה :

סעיף קטן לג

ומ"ש ובמקום שיש ליהודים שכונה לבדם הולכים אחר רוב בני השכונה וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל יראה לי שאם ישראל דרים בשכונה בפני עצמה בתוך העיר אפילו היו מעט נכרים דרים בשכונה ורוב גנבי העיר נכרים הרי אלו מותרות שהשכונה כעיר בפני עצמה בד"א בשאין דרך הנכרי מפסיקתם אבל אם היה דרך הנכרי מפסיקתם הולכים אחר רוב העיר שהם נכרים עכ"ל בקיצור. ובארוך פי' דכשאין דרך הנכרי מפסיקתם דאמרינן מותרות אפילו כשאין דלתות השכונה ננעלו הוא וכדרך שאמרו בבשר הנמצא שאין הולכין אחר רוב עולם אלא אחר רוב טבחי העיר ואע"פ שאין דלתות המדינה נעולות כדאיתא בשילהי פ"ק דכתובות (טו.) ע"כ אבל הרא"ש כתב על האי

עובדא דגנבי דפומבדיתא וכן במקומות שיש ליהודים מגרש בפני עצמו נעול בלילה תלינן בגנבי ישראל עכ"ל:

סעיף קטן לד

ומ"ש ובמקום שרגילין להצניע ממון בחבית אצל היין מותר וכו' שם הוה עובדא בנהרדעא ואמר שמואל חמרא שרי כמאן כר"א דאמר ספק ביאה טהור שאני התם כיון דאיכא דפתחי לשום ממונא הו"ל ספק ספיקא ופי' רש"י כיון דאיכא דפתחו חביות לשום ממונא וכיון דחזו דחמרא הוא פירש"י דבגנבותייהו טרידי ולא מנסכי וכתב הרא"ש אין דין זה מצוי בינינו דאין רגילות להצניע ממון בחבית ע"כ: ומ"ש רבינו שרגילין להצניע ממון בחבית אצל היין פירושו שכדי להציל ממונם שלא ירגישו בו הגנבים ממלאין חבית ממון ומניחין אותה אצל חבית של יין כדי שיחשבו שגם חבית זו היה של יין ולפעמים יודעים הגנבים שבני אדם עושים תחבולה זו ולכן באים ופותחים החביות לראות אם ימצאו חבית שיש בה ממון כתב המרדכי בפרק ר' ישמעאל על חביות יין שהיו מונחים בר"ה ועברו גנבים ודקרו בחבית סכין ובידם קדרה ומשכו יין לתוכה נ"ל שאם יש בעיר ישראל אחד חשוד בזה דרך גניבה או דרך ליצנות נתלה בזה ומציל כי ההיא דפ"ב דכתובות (כז.) אם יש שם מחבואה אחת מצלת על כל הכהנות אבל אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן מיהו אפילו בגנב נמי יש להסתפק שמא לא נגע ביין אלא מדד כשעבר הסכין את עובי השולים יצא היין ולא נגע בו בסכין כי היכי דחזינן דתלינן לקולא בההיא דביתא דאמרינן מגבה דחביתא שקלתיה אע"ג דהשתא ליתא ועוד אפילו נגע בסכין כיון שלא נתכוין הגנב אלא לנקוב כדי שיצא היין ולא חשש במגעו הו"ל כחו שלא בכוונה ושרי כדגריס ר"ת בהדי דקא נחית נגע בחמרא אבל יין שבקדרה נראה ודאי שנתנסך במגעו עכ"ל. ויש לתמוה עמ"ש שאם יש ישראל אחד חשוד בזה תולין בו דא"כ למה הוצרך רבא לומר רוב גנבי ישראל נינהו ואיפשר שהוא סובר דקושטא דמילתא אמר רבא ולא לעכב אבל אין דעת הפוסקים כן כמ"ש לעיל בסמוך : ומ"ש ללמוד להקל מההיא דביתא כבר כתבתי בסימן קכ"ח שהרמב"ם ורש"י סוברים דדוקא רביתא אבל גדולה לא מיהו כבר כתבתי שם דבזמן הזה שאין נכרים בקיאים בטיב ניסוך וש להקל גם בגדול: וכתב עוד בס"פ ר' ישמעאל בשם הר"מ מה שכתבת כיון שעשו הגנבים ברזא לאחד מהחביות שלא היתה מבורזת מתחלה והוציא ממנה יין כל שכן דחיישינן שמא משכו יין מן הברזות נראה דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן במילתא דאי לא הוה משכחנא ריעותא הוה שרינן אי משכחנא ריעותא בחד מינייהו לא אמרינן כי היכי דהאי אסור אחריני נמי אסירי והביא ראיות לדבר ועיין בתשובת הרשב"א שבסוף סימן קכ"ח: כתב

הריב"ש בתשובה סי' תכ"ד על גנבים שנכנסו למרתף ושברו מהחביות ונמצאת חבית אחת מליאה סתומה בלוח עץ וקנה שומר עליה כאשר היתה מקודם והשיב שאותה חבית מותרת בשתייה שהרי זה כבולשת שנכנסה לעיר שאף בשעת שלום סתומות מותרות ואע"פ שיש מי שכתב דדוקא בסתומות במגופה של טיט אבל בפקק של עץ כפתוחות דמו דאורחא דמילתא להחזיר הפקק בנדון זה שהיה שם קנה שומר נראה דהוה ליה כסתומה במגופה של טיט דכולי האי לא טרחינן להחזיר כל זה ועוד שאף אם נדון אותה כפתוחה מותרת כיון שאין ידוע שנגעו בה דגנבי כבולשת בשעת מלחמה דמי דבין פתוחות בין סתומות מותרות ועובדא דהנהו גנבי דפתחו חביתא טובא דאמרינן התם דאם אין רוב גנבים ישראל אסור היינו בודאי פתחו חביתא כגון שהיו סתומות ונמצאו פתוחות אבל אם מתחלה היו פתוחות מותרות. וכל שכן בנדון זה שרוב גנבי העיר ישמעאלים שאין לחוש לספק מגען. אבל היין הנשאר בשולי החביות השבורות שבודאי נגעו בו בזה אין ספק שהוא אסור בשתיה עכ"ל. וכ"כ המרדכי בפרק ר' ישמעאל בשם ר"ת על גנבים שנכנסו וגנבו ממון והיה שם יין בחביות ובקובות לפניהם דאין לחוש שמא נסכו שהרי לא באו אלא לגנוב ממון ולא היה להם פנאי לנסך כדאמרינן ההוא פולמסא דאתא לנהרדעא פתחו חביות טובא ואמרינן אדעתא דממון פתחו: ובתשובות להרמב"ן סימן קע"ז גנבים שנכנסו לבית ויש בו חביות פתוחות ורוב העיר נכרים אם באותו בית שהיין בו נכנסו אסור לפי שזה ספק מגע הוא וכל החביות פתוחות אסורות כמה שנכנס לגנוב כך גונבים ושותים ולא דמי לבולשת דמתיראים הם ואין פנאי לנסך אבל גנבים שאין אדם מרגיש בהם שותים ומנסכים. אבל אם נסתפקו אם נכנסו באותו בית מותרות וזה ספק ביאה נראה דקי"ל בהא דאינה אלא מדרבנן כר"א דאמר ספק ביאה טהור עכ"ל : כתב הר"ש בר צמח על גנבים שנכנסו לחצרו של ישראל בלילה והיו שם חביות יין שלא היו סתומות אלא באבן אחת ע"פ כל אחת וגנבו שתים או שלש והשאר נשארים כמו שהיו היין מותר בשתיה דכיון דמגע ישמעאלים אינו אוסר בהנאה ולפיכך מיחדים אצלם כמו בגר תושב וכיון דמיחדים אצלם יין ולא חיישינן לספק מגען הדבר ברור שאין לחוש כלל בנדון זה עכ"ל:

סעיף קטן לה

חיל שבא לעיר ונכנס לבית ישראל וכו' משנה בפרק השוכר (שם) מפורש במשנה דטעמא דבשעת מלחמה אלו ואלו מותרות מפני שאין פנאי לנסך כתב הר"ן בשעת שלום סתומות מותרות שכיון שהן סתומות ה"ז ראיה שלא פתחום שאם פתחום לא חזרו לסותמם שאין אימת אדם עליהם וכ"ש דשרו לר"א דלא חייש לזיופא וסגי ליה

בחותם אחד ומיהו בין לדידיה בין לרבנן דוקא סתומות במגופה של טיט אבל בפקק של עץ כפתוחות דמו וכי מהדר לפקק לאו משום אימתא אלא אורחא דמילתא בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות בין בכרקום של אותה מלכות בין של מלכות אחרת וכן מוכח בפרק האשה שנתארמלה (שם) ומיהו דוקא בפתוחות מתחילתן אבל סתומות שפתחו חיישינן להו. ב"ה ועיין במ"ש ה"ה בפי"ט מה' א"ב.

סעיף קטן לו

נכרי שנמצא עומד אצל וכו' בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה ס:) ההוא נכרי דהוה קאי במעצרתא אמר רב אשי אי איכא טופח להטפיח בעי הדחה ובעי ניגוב. ואי לא בהדחה בעלמא סגי ליה. וכתב רבינו דלא מירתת למיגע שהוא סבור שאינו מפסידו משום דקשיא ליה אמאי מצרכינן ליה שום הכשר הא תנן נכרי שנמצא עומד בצד הבור של יין שאם אין לו עליו מלוה מותר דלא חיישינן שמא נגע ואפילו חביות פתוחות וניחא ליה התם דמירתת מליגע שיודע שאם יגע יתפס כגנב מפני שהוא מפסידו במגעו אבל הכא לא מירתת שהוא סבור שאינו מפסידו כיון שאין בו יין: וכתבו התוספות תימא היכא דליכא טופח ע"מ להטפיח אי חשיב יין לגבי ניסוך א"כ הדחה וניגוב בעי ואי לאו יין הוא הדחה נמי לא ליבעי ופירוש רשב"ם דפשיטא דיין הוא ושייך ביה ניסוך אבל מ"מ הוא אינו חיבור לאותו הבלוע בתוך הגת. דהכי אמרינן לקמן אי ליכא טופח על מנת להטפיח ליכא למיחש משום איסור בלוע:

סעיף קטן לז

זונה נכרית במסיבת ישראל וכו' בפרק השוכר (סט.) אמר רבא זונה נכרית וישראל מסובין אצלה חמרא שרי נהי דתקיף להו יצרא דעבירה יצרא דיי"נ לא תקיף להו זונה ישראלית ונכרים מסובין חמרא אסור מאי טעמא הואיל וזילא עלייהו בתרייהו גרירא כלומר ושבקה להו לנסוכי:

סעיף קטן לח

ישראל הניח יין בביתו בחלון שלא היה סגור וכו' והתירו א"א ז"ל וכו'. כ"כ בתשובותיו כלל י"ט סי' ט"ו:

סעיף קטן לט

חצר שחלקוה בראשי יתדות בין ישראל לנכרי וכו' עד אע"פ שידו של נכרי מגעת שם. כן כתב הרשב"א בת"ה מדגרסינן בפ' השוכר (ע:) חצר שחלקוה במסיפס אמר רב טהרותיו טמאות ובנכרי אינו עושה יי"נ כלומר אע"פ שידו של נכרי מגעת שם ור' יוחנן אמר אף טהרותיו טהורות מיתיבי הפנימית של חבר והחיצונה של ע"ה אותו חבר שוטח שם פירות ומניח שם כלים ואע"פ שידו של ע"ה מגעת שם קשיא לרב אמר לך רב שאני התם

דנתפס עליו כגנב ת"ש רשב"ג אומר גגו של חבר למעלה מגגו של ע"ה אותו חבר שוטח שם פירות ומניח שם כלים ובלבד שלא תהא ידו של ע"ה מגעת שם קשיא לר"י אמר לך ר"י שאני התם דאית ליה לאישתמוטי מימר אמר ה אימצורי קא מימצרנא כלומר ואפילו הכי דוקא לרשב"ג אבל לרבנן בין כך ובין כך טהרותיו טהורות וכ"ש לגבי יי"נ דגבי הא אין הנכרי עושה יי"נ ת"ש גגו של חבר בצד גגו של ע"ה אותו חבר שוטח שם פירות ומניח שם כלים אע"פ שידו של ע"ה מגעת שם. קשיא לרב אמר לך רב לאו איכא רשב"ג דקאי כוותי אנא דאמרי כרשב"ג אלמא אפילו לגבי טהרות לרבנן בכי הא טהורות וכ"ש לגבי יי"נ. ב"ה ודעת הרמב"ם בפי"ג דהא דשרי בגג ישראל למעלה וגג נכרי למטה בחלוקה במסיפס דוקא היא דומיא דחצר דבסמוך.

סעיף קטן מ

חבית של יין שצפה בנהר ונמצאת כנגד עיר שרובה ישראל וכו' בפרק לא יחפור (בבא בתרא כד.) א"ר חנינא רוב וקרוב הולכין אחר הרוב איתמר חבית שצפה בנהר אמר רב נמצאת כנגד עיר שרובה ישראל מותר כנגד עיר שרובה נכרים אסור ושמואל אמר אפילו נמצאת כנגד עיר שרובה ישראל אסירא אימור מהאי דיקרא אתאי לימא בדר' חנינא קא מיפלגי לא דכ"ע אית להו דר' חנינא והכא בהא קא מיפלגי דמ"ס אם איתא דמהאי דיקרא אתא עקולי ופשורי הוו מטבעי לה ומ"ס חריפא דנהרא נקט ואתאי ופירש"י דיקרא. שם מחוז הוא על נהר פרת ואין ישראל מצויים שם. חריפותא דנהר נקט ואתא שמא מתחלה נפלה באמצעית הנהר במקום חזקו ומרוצת המים הביאתה ולא הניחתה לנטות ימין ושמאל ופסקו הפוסקים כרב כדקי"ל (בכורות מט:) דהלכה כרב באיסורי:

סעיף קטן מא

ומ"ש נמצא כנגד עיר שרובה נכרים אם רוב הסביבות ישראל ויכולה לבא שם דרך ישראל שלא תטבע מותרת וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה וטעמו מפני שהוא מפרש דרבי חנינא דקאמר רוב וקרוב הולכים אחר רוב ואפי' בקורבא דמוכח קאמר דאזלינן בתר רובא וכמ"ש שם התוס':

סעיף קטן מב

ומ"ש ואם לאו שאינה יכולה לבא מהסביבות היין אסור והחבית מותרת בהנאה למוצאה ואם בא ישראל ונתן בה סימן אף היין מותר למוצאה בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כד:) אמר רב אסי מצא חבית של יין בעיר שרובה נכרים מותרת משום מציאה ואסורה בהנאה בא ישראל ונתן סימניה מותרת בשתיה למוצאה כלומר יצאה מספק י"נ ומותרת בשתיה והיא של מוצאה דכיון דרובה נכרים נתייאשו הבעלים וכי מאחר דאסירא בהנאה מותרת משום מציאה למאי הלכתא אמר רב אשי לקנקנה וכתב הרשב"א בת"ה

הארוך יש מי שפירש דבבא ישראל ונתן סימניה דמותרת בשתייה דוקא בשיש בה חותם ותימא א"כ מאי למימרא פשיטא ועוד דלא אמרינן הכי אלא במפקיד אצל נכרי או מייחד אצלו או ששלח על ידו דאי נגעי מירתתי ואי פתחו ונגעו טורחים וסותמים כדי שלא יתפסו כגנבים אבל במציאה אם מצא נכרי ופתח ונגע למה טרח וחזר וסתם אלא ודאי כל שהיא סתומה מותרת דסתמא לא מצאה ולא פתחה והוה ליה כבולשת שנכנסה לעיר בשעת שלום דתנן פתוחות אסורות סתומות מותרות ע"כ :

סעיף קטן מג

חבית של יין שנמצאת בכרמו של ישראל ויש כרמים אחרים של ישראל סמוכים וכו' בפרק לא יחפור (בבא בתרא כד:) ההוא חצבא דחמרא דאישתכח בפרדסא דערלה שרייה רבינא לימא משום דסבירא ליה דר' חנינא שאני התם דאי מיגניב מיניה אצנועי בגויה לא מצנעי וכתב הרשב"א בת"ה ומ"מ לר' חנינא אפי' בקורבא דמוכח אזלינן בתר רובא והלכתא כוותיה והילכך חבית של יין שנמצאת מוצנעת בכרמו של ישראל ויש כרמים אחרים סביבותיו קרובים ויש כרמים רבים אחרים של נכרים סביבותיו רחוקים משל ישראל אסורה דאזלינן בתר רובא דאע"ג דאיכא קורבה דמוכח דשל ישראל היתה ואצ"ל כשאין שם של ישראל אלא אותו כרם וה"ה להקל וכגון שנמצאת בכרמו של נכרי ואף על פי שיש כרמים אחרים של נכרים או איכא כרמים של ישראל רבים מהם אפי' רחוקים מהם הולכים להקל בתר רובא דישראל והוא שיושבת בין ההרים וכיוצא בזה שאין מעבר לעוברי דרכים הא לא"ה אסורים דרובא דעלמא נכרים נינהו עכ"ל וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן מד

ומ"ש בד"א שתולין בעוברי דרכים בבקבוק שדרך עוברי דרכים להוליך כיוצא בו אבל חבית שאין דרך עוברי דרכים להוליך כיוצא בו אין תולין אותו בעוברי דרכים כ"כ הרשב"א ולמדז ממה שיבא בסמוך:

סעיף קטן מה

נודות יין בנמצאו מושלכים בדרך אם רוב שופכי יין ישראל מותרים ודוקא בנודות גדולים וכו' עד סוף הסימן פשוט בגמרא פ' לא יחפור ומ"ש והקטנים להכריע המשא באו פירושו דכשיש ב' נודות זה גדול מזה מעט ומכביד המשא לצד אחד מניחים ליד קטן אצלו להיות המשא כתב הריב"ש בתשובה סימן תל"ה שנשאל על ישראל ששם יין באוצר שלו בכפר אחד ופתח האוצר סגור במפתח אחד ובכפר הנזכר יהודים מתעסקים הולכים ושבין ועושים מלאכתם אך אין לשום יהודי דירה קבועה שם ויהי היום מצאו הפתח פתוח ונכרי אחד הודה שהוא פתח האוצר הנזכר לשאוב מים מבור שבאוצר

כדי לבנות ביתו והשיב בנדון זה שהיין והאוצר של ישראל ואין האוצר בחצרו של נכרי הדבר ברור שהוא משתמר במפתח אחד אפי' בעיר שכולה נכרים ואין ישראל דר בה שלא הצריכו ב' חותמות או מפתח וחותם אלא במפקיד יינו ביד נכרי וכן כשהאוצר של ישראל הוא בחצירו של נכרי ואין ישראל דר בחצר אבל כשיין ישראל נתון באוצרו ואין האוצר בחצרו של נכרי דבר ברור הוא שא"צ ב' חותמות ולא מפתח חותם וכ"ש בנדון זה שהיה האוצר פתוח לר"ה וישראל המתעסקים מחזרים בעיר ההוא ובדרך ההוא תמיד שבענין זה אפילו היין של נכרי והאוצר של נכרי מותר כדאמרינן בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה סא.) גבי המטהר יינו של נכרי ונתנו ברשותו בבית הפתוח לר"ה בעיר שכולה נכרים דאי איכא רוכלי ישראל מחזרים בעיירות אפילו בעיר שכולה נכרים מותר גם דעת הרבה מהמפרשים דאפילו בלא מפתח ובלא חותם כלל מותר כל שהפתח נעול במנעול כיון שהפתח פתוח לר"ה בעיר שישראל ונכרים דרים או ברוכלים המחזרים בעיירות אפילו בעיר שכולה נכרים אלא שר"ת מחמיר להצריך מפתח או חותם בההיא דמטהר יינו של נכרי ונראה שדוקא במטהר יינו של נכרי ונתנו ברשות הנכרי הוא שהצריך כן אבל כשהיין והבית של ישראל א"צ לא מפתח ולא חותם שהרי אפילו נמצא נכרי עומד בתוך האוצר סמוך ליין היין מותר וכדתנן (ס:) נכרי שנמצא עומד בצד הבור של יין אם אין לו עליו מלוה מותר דכיון דאין לנכרי שייכות לא בבית ולא ביין והוא נתפס כגנב על הכניסה בבית מירתת ולא נגע ביין אלא שלעולם יש לישראל לנעול אוצרו במפתח כדי שלא יכנס נכרי שאם יכנס שם ונמצא עומד בצד היין אם יש לנכרי טענה לומר שנכנס לאיזה דבר בענין שלא יתפס כגנב על הכניסה כגון שיאמר שנכנס שם מפני אימת ארי או פחד אויב או שנכנסה שם תרנגולתו דרך פתח או חלון שבענין זה היה היין אסור שכיון שאינו נתפס כגנב על הכניסה לא מסתפי ואפשר שיגע ביין כיון שהחביות פתוחות ובנדון זה אע"פ שאם האוצר לא היה נעול במפתח ונמצא הנכרי עומד בצד היין איפשר שלא היה נתפס כגנב על הכניסה לפי שהיה נשמט בטענה שנכנס לדלות מים מן האוצר וכיון שלא היה נתפס כגנב על הכניסה היה היין אסור מכ"מ כיון שהבית היה נעול במפתח אפילו נמצא הנכרי בצד היין מותר שהרי הוא נתפס כגנב על הכניסה שלא היה לו לשבור סגירת המנעול ולא לזייף במפתח אחר ולפתוח אוצר הסגור כדי לדלות מים מבורו וכיון שהוא נתפס כגנב על הכניסה הוא מפחד מליגע ביין ואין לו פנאי לנסך אפילו בחביות פתוחות דהו"ל כבולשת בשעת מלחמה והכל מותר אא"כ יש הוכחה שנגע ביין כגון שהיו חביות סתומות ונמצאו פתוחות או שידיו מלוכלכות ביין או בקצף הצף על היין וכמ"ש קצת מפרשים גבי ההוא רביתא דנקיטא אופיא בידה

חמרא שרי אימור מגבה דחביתא שקלתה דדוקא רביתא שאינה יודעת בטיב ניסוך ולא מסרה נפשה ליגע אבל גדולה אפילו חזינן אופיא בידה לא תלינן לקולא אבל כל שאין הוכחה שנגע ביין שרי וכ"ש בנדון זה שלא נמצא הנכרי בצד היין ולא בתוך האוצר ואין לנו להאמינו שנכנס שם לא הוא ולא אחר ואף אם נאמינהו שנכנס ג"כ יש לנו להאמינו במה שאומר שלא נגע ביין אלא שדלה מים ויצא ובנין ביתו מוכיח שאם נכנס לזה נכנס עכ"ל. כתב המרדכי בפרק ר' ישמעאל על יהודי שאמר לנכרית שכורה לו שתערוך השלחן ולא היתה בקיאה בדת יהודית אח"כ נכנס ומצא הכלי שהיו רגילים למשוך בו יין מלא יין ואמרה אני הוצאתי היין מחבית ואסרוהו ושאלו לי ואמרתי שנ"ל שמותר היין שבחבית הואיל ולא ידעו שהוציאה יין מחבית אלא על פיה אימור מעלמא הביאה אותו יין ולא מהחבית וראיה מההוא רביתא דהות נקיטא אופיא בידה אמר רבא אימור מגבה דחביתא שקלתיה ואע"ג דליכא השתא אימור אתרמויי אתרמי לה עכ"ל. וכתוב עוד שם על יהודית שהטמינה המפתח ולא מצאה במקומה ומצאה בתוך התבן כד מלא יין והודית השפחה שהיא לקחה אותו מהחבית דשרי משום דאמירת השפחה לית בה ממשא דאפי' ישראל אינו נאמן בדבר שאינו בידו עכשיו. ובהגהות קודם לכן כתב על גנבים שנכנסו למרתף ומשכו יין מהחבית דרך הברזא וברחו והניחו הברזא פתוחה ונכנס שם ב"ה ואמר מי סתם הנקב ואמרה השפחה אני סתמתיו כיון שנתיחדה הנכרית ואינה נתפסת כגנב על כניסתה וגם יש רגלים לדבר חמרא אסור וההיא רביתא דנקיטא אופיא ותלו להקל פירש"י דוקא תנוקת קטנה ועוד דהכא ודאי ביאה היא וע"כ לא מטהר ר"א אלא ספק ביאה מיהו איכא לספוקי אי מדמינן גדולה דהשתא לקטנה דבימיהם וכיוצא בזה כתב בת"ה סי' ר"ב על ישראל שהניח חבית ברשות הנכרי חתום ובא הנכרי וא"ל שהיה מטפטף והלך הישראל ומצא עריבה מליאה יין תחת החבית והחבית נעצר מלטפטף ואמר הנכרי שהוא תקנו וכתב להתיר וכתוב עוד שם במרדכי ישראל שיש לו נכרי או נכרית בביתו ונשאר יין בבית בלא שמירה כיון דאימת רבן עליהם בחזקת כשרות הם דנתפס כגנב ומיהו לכתחילה לא יניח אדם בביתו לא יין ולא חומץ בלא שמירה ע"כ:

סימן קל

סעיף קטן א

מה שאין מייחדין ולא מפקידין יין ביד נכרי דוקא כשאינו חתום אבל אם הוא חתום מפקידין ושולחין על ידו בפרק אין מעמידין (עבודה זרה דף לא:) תניא אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצרו של נכרי ומלאהו יין ומפתח או חותם ביד ישראל וי"ג ומפתח וחותם

ר"א מתיר בשתיה וחכמים אוסרים ואיפסיקא הלכתא בגמרא כר"א ודעת התוספות דאפי' בחותם אחד שרי ר"א אי משום דגרסי מפתח או חותם ואי משום דאפילו לספרים דגרסי מפתח וחותם איכא לפרושי דמפתח או חותם קאמר וכמ"ש הרשב"א שי"א כן וטעמא משום דאמרינן בפרק השוכר דר"א לא חייש לזיופא אי נמי מדלא קתני שני מפתחות או ב' חותמות. וכתבו התוספות והרא"ש שקשה על פסק זה דפסיק הלכתא כרבי אליעזר דשרי בחותם אחד מכמה דוכתי דמשמע בהו דיין לא משתרי אלא בחותם בתוך חותם ולכן היה אומר רבינו תם דביד נכרי דוקא הוא דסגי בחותם א' משום דמירתת ולא מזייף אבל ביד ישראל חשוד צריך ב' חותמות דבחותם א' איכא למיחש שיזייף דלא מירתת כל כך שהוא סבר שיאמינוהו כיון ששם ישראל עליו וכל הנך דוכתי דמשמע מינייהו דבעינן חותם בתוך חותם מיירי בישראל חשוד והתוס' הוקשה להם להעמיד כל אותם ההלכות בישראל חשוד אלא בנכרי מיירי ויש לחלק בין שולח לחבירו ואינו חוזר ורואה חותמו להכירו דאז צריך חותם בתוך חותם שסבור שהאחר לא יכיר החותם אבל היכא שמניחו ביד הנכרי ועתיד לראות חותמו די בחותם אחד. וה"ה אם שולח לחבירו כתב להודיעו ענין חותמו ומודיעו לנכרי שכך שלח לו דסגי בחותם א' דנכרי כיון דידע מירתת ולא מזייף. ולוקח או שוכר בית בחצרו של נכרי דאיפליגו ביה ר"א ורבנן כשחוזר ישראל ורואה ומכיר חותמו מיירי ומש"ה סגי בחותם א'. והנך דוכתי דמצרכי חב"ח מיירי בשולח לחבירו שאינו עתיד לחזור לראות חותמו ואינו מודיעו לחבירו ענין חותמו היאך. והרא"ש והר"ן כתבו סברא זו וכתב הר"ן שנראים דבריהם. וכתבו עוד התוס' שלדעת רבינו תם לא בעינן הכרת חותם ואפי' אינו הולך להכיר חותמו וגם אינו שולח באיזה ענין הוא חותם מותר ובדיעבד יש לסמוך על פסק ר"ת עכ"ל:

סעיף קטן ב

אבל הרשב"א כתב שהגירסא הנכונה הוא מפתח וחותם וקולו של ר"א דעביד מפתח וחותם א' כשני חותמות ואע"פ שאיפשר לזייף המפתח ולא יהא ניכר אפילו הכי ס"ל לר"א דלא טרח ורבנן סברי דלעולם אסור עד שיהא שם ב' חותמות וכי פסק רב הלכה כרבי אליעזר היינו לומר דמפתח וחותם סגי והיכ' דליכא מפתח בעי ב' חותמות והיינו כולהו סוגיין דבעו ביין חב"ח ובזה נראה לי שהוא דעת בה"ג וכן נראה בהלכות הרי"ף שפסק כר' אליעזר וכתב דלרב אשי דאמר הא קא משמע לן חומץ שלנו ביד נכרי לא בעי חותם בתוך חותם אלמא לדידיה היין שלנו ביד נכרי צריך חותם בתוך חותם וגם הר"ן כתב פירוש זה וכתב שכן נראין דברי הרמב"ם בפרק י"ג מהמ"א ואף דברי בה"ג והרי"ף מכוונין כן:

סעיף קטן ג

ומשמע דלפי שטה זו ב' מפתחות לא חשיבי כחב"ח וכ"כ הרשב"א בהדיא והרא"ש כתב על דברי הרי"ף וה"ג שהוא דוחק דהא דקאמר ר' אליעזר בחותם אחד לא משמע דבעי חותם עם המפתח וגם הקשה עליהם הרמב"ן מהא דאמרינן בפ' כל כתבי (שבת קכב.) ר' חנינא התיר לבית רבי לשתות יין הבא בקרונות של נכרים בחותם א' ולא ידענא אי משום דסבר לה כר"א אי משום אימתא דבי נשיאה אלמא בחותם אחד לבד שרי עד כאן והרשב"א תירץ קושיא זו של הרמב"ן דהתם מפתח היה בידו של בית רבי ושלהם היה וכגון שייחד לו קרן בקרון והניחו שם היין ומפתח בידם ולא עדיף מפלוגתא דר' אלעזר ור' יוחנן בהכל משתמר בחותם א' דמפרשינן דחותם אחד עם מפתח קאמר וכתב עוד הרשב"א ולפי פי' זה הא דאמרינן בפרק השוכר וכי מאחר דקי"ל כרשב"ג דלא חייש לשיתומא וכר' אליעזר דלא חייש לזיופא מ"ט לא מותבינן חמרא בי נכרים ה"פ מ"ט לא מותבינן חמרא בי נכרים ונשכיר את מקומו ומפתח ביד ישראל ותירץ משום שיבא ופי' הרי"ף שמניחים נקב במגופת חבית לאחר שטחין את פיה כדי שיצא הרוח ממנו ולא ישבור הכלי וחוששין שמא יכניס משם שפופרת וישתה ונמצא עכשיו לפירוש זה דלעולם יין צריך ב' חותמות בין שהפקידו אצל הנכרי בין שהפקידו אצל ישראל החשוד לנסך היין ומיהו מפתח וחותם סגי דכשני חותמות דמו לר"א דקי"ל כוותיה ואי איכא שיבא אפילו בכמה חותמות לא סגי דאיכא למיחש דילמא שתי ע"י מניקת ומנסכו עכ"ל ולענין הלכה כיון דבה"ג והרי"ף והרמב"ם והרשב"א סוברים שצריך חותם בתוך חותם או מפתח וחותם הכי נקטינן וגם הרא"ש כתב בסוף דבריו ישראל קדושים הם ונהגו בשני חותמות כתב ר"י בשם הרשב"א אפילו שמשלחו בשני חותמות ראוי להודיע למי שמשלחו באיזה חותם סתמו וחתמו כדי שיעמוד עליהם ויכיר וכ"כ הראב"ד זולתי אם יש שם אותיות שאז אין צריך להודיע עכ"ל :

סעיף קטן ד

ומ"ש ויש נוהגין לעשות שולים שניים לחבית וכו'. נראה שטעמם מפני שצריך לחתום בכל נקבי הברזות כשם שצריך לחתום בפי החבית וכמ"ש התוספות והרשב"א ז"ל וכדי לעשות חותם בתוך חותם בנקבי הברזות וגם כדי שלא יעלם מהם שום נקב שלא יעשו בו חותם שני ולפיכך מוסיפין שולים שלימות דהשתא איכא בכל נקבי הברזות ב' חותמות הא' סתימתן והשני השולים שמוסיפין ומטעם זה גם כן סותמין המגופה היטב ולחבר עוד במסמרים כי היכי דתיהוי חותם בתוך חותם וכן מבואר בדברי הרא"ש וז"ל התוספות ענין חתימת החביות פי' ר"ב נכון הדבר לסתום פי החבית בנעורת ולתת עור קבוע על הסתימה קבוע במסמרות ולכתוב אותיות חציין על העור וחציין על דופני

קרשי החבית שאם יגביה העור הנכרי לא יכול לכוין לישבו כבתחלה ולתת חשוק א' שקורין צירקל"א סביב השולים במקום שמחוברים דופני החבית ולקבוע שם במסמרות מפני הנעורת התחובה שם סביב שלא יוציאנה הנכרי להוציא היין דרך שם ולתוחבו אחר כך אל מקומו הראשון וכל הברזות לחתום ולקבוע עליהם עור במסמרות או לכסות כל השולים והברזות ע"כ:

סעיף קטן ה

ומ"ש אבל ר"י ב"ר יהודה השיב לרש"י דחבית של עץ אסור לשלוח על ידי נכרי אפילו בחותם בתוך חותם וכו' עד להוציא יין מבין הנסרים כ"כ שם התוספות והרא"ש ז"ל וכתבו התוספות על דברי ר"י בר"י ולפי תשובתו יש לאסור אפילו חתמו בענין שפיר ויש מחמירים ומכסים כל דופני החבית בחשוקים וגם השולים בנסרים ואז אין לחוש כלל ע"כ:

סעיף קטן ו

ומ"ש הלכך אין להם תקנה אלא להכניס כל החבית בשק וכו' כ"כ הרא"ש שם כתב הרשב"א ואם תאמר אף על פי שחתם החבית והקנקן בכמה חותמות ניחוש שמא יקוב חור בחבית כעין ברזא ויוצא ממנו לא היא דקי"ל כרשב"ג דאמר בפ' השוכר דלשיתומא לא חיישינן ואפילו לרבנן נמי דחיישינן לשיתומא ה"מ סתימת מגופה אבל בגופה של חבית קשה לינקב ע"כ וסה"ת וסמ"ג כתבו על דברי ר"י בר יהודה אין להחמיר כ"כ לחוש לזה כתב הרמב"ם בפי"ג אם הפקיד ביד נכרי בחותם א' הרי זה אסור בשתיה ומותר בהנאה והוא שייחד לו קרן זוית: כתב הרשב"א במכונות להרמב"ן סימן ע"ז שאלה אם סומכין בשמירת הפעוטות כששולחין אותן לאוצרות יין עם השפחה תשובה נראה כי בזה סומכין לפי שאין זה תלוי בעדות הקטן לבד אלא שהשפחה מרתתא שאם תגע ביין התינוק שיש בו דעת לישאל יגלה:

סעיף קטן ז

כבר נתבאר בסימן קכ"ג שיין מבושל אין בו משום ניסוך וכן החומץ אם החמיץ עד שמבעבע כששופכין אותו על הארץ אין בו משום ניסוך ומפני כך א"ר אשי בפרק אין מעמידין דיין מבושל שלנו ביד נכרי וכן חומץ שלנו ביד נכרי א"צ חותם בתוך חותם מ"ט אי משום אינסוכי לא מנסכי אי משום איחלופי כיון דאיכא חותם א' לא טרף ומזייף ומשמע דאפי' אם יש בכלי שום נקב שיוכל לשתות ממנו אם אינו גדול שיוכל להריק בו יין לתוך הכלי שרי דלמאי ניחוש ליה אם מפני שהוא שותה ממנו אין חוששין בכך דהא לא מינסך ואי משום איחלופי הרי הנקב צר שאין יכולין להריק לתוכו יין הלכך מישרי שרי:

סעיף קטן ח

וכתב הרמב"ם בפי"ג דשכר או יין שעירבו עם דברים אחרים כגון דבש ושמן מותר בחותם א' ונראה שלמד כן מהא דאמר רב אשי יין מבושל וחומץ א"צ חותם בתוך חותם וכו' וכיון דקי"ל דיינומלין ואלונתית אין בהם משום י"נ כמו שנתבאר בסימן קכ"ג ויינומלין הוא יין שיש בו תערובת דבש ואלונתית יין שיש בו תערובת שמן וכיון שאין בו משום י"נ למאי איכא למיחש לחלופי כיון דאיכא חותם א' לא טרח ומזייף:

סעיף קטן ט

ה"ד חותם בתוך חותם טח פי החבית וחתמו וכופה עליו כלי וכולי בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לא.) ה"ד חב"ח אמר רבא אגנא אפומא דחביתא שריקא וחתימא הוי חב"ח ואי לא לא דיקולא ומיהדק הוי חב"ח לא מיהדק לא הוי חב"ח ופרש"י אגנא אפומא דחביתא. כפה מזרק ע"פ החבית: שריקא. טח ודיבק סביבות פי המזרק לדופני החבית: דיקולא. כפה סל ע"פ חבית וחבית מגופה דהיינו ב' חותמות מגופת החבית שדבוקה בחבית ונתייבשה וסל כפוי עליה: ומיהדק. נכנס בדוחק פי הסל לבלוע את החבית הוי חב"ח ולא טרח לזיופי כולי האי: לא מיהדק. דנוח ליטלו הוי כמאן דליתא ומשמע שמ"ש רבינו היינו דיקולא ומיהדק וכו' וק"ל למה כתב רבינו בטח פי החבית שחתמו דהא משמע מדברי רש"י שא"צ לחותמו וכן יש ללמוד ממ"ש הרמב"ם בפי"ג כל שינוי שמשנה מדברים שאין דרך כל אדם הרי הן כחותם א' והטיחה או הקשירה חותם ב' ע"כ ומאחר שאין דרך כל אדם לכפות כלי על המגופה שפיר הוי חב"ח וא"צ לחותם אחר כלל ושמא י"ל דחתמו דנקט לאו חתימה ממש קאמר אלא ה"ל כאילו חתמו קאמר אבל ראיתי להרשב"א שכתב בת"ה וחתמו ומשם העתיקו רבינו וקודם לכן כתב שם אין מפקידין אותה אצל הנכרי עד שיסתום כל נקבים שבה ויחתום עליהם בשני חותמות דמשמע דס"ל דשני חותמות הם זולת הסתימה ושלא כדברי הרמב"ם: (ב"ה) ועיין בתשובה שבסוף הסימן: ועוד אכתוב בזה בסמוך בדין הנבל ויש לדקדק עוד דלמה לא כתב ההיא דאגנא אפומא דחבית שריקא וחתימא הוי חותם בתוך חותם וכו' משמע מדברי רש"י ורבינו דבדיקולא ומהדק אין צריך לטוח ע"פ הדיקולא אבל הרמב"ם כתב בפי"ג כלשון הזה סתם החבית בכלי שאינו מהודק כדרך שסותמים כל אדם וטח בטיט ה"ז חותם א' היה כלי מהדק וטח עליו מלמעלה ה"ז חב"ח:

סעיף קטן י

קשר פי הנבל של יין ונתנו בשק וכולי שם נוד בדסקיא צרורה וחתמו פיו למטה הוי חב"ח פיו למעלה לא הוי חב"ח ואי כייף פומיה לגו וצייר הוי חב"ח ובקצת נסחאות רבינו אין כתוב אלא קשר פי הנבל ולא הזכיר חתימה ולפי זה הוא סובר דחתימה

דאמרינן לאו דוקא אלא ה"ל כאילו חתומה אמר שאילו היה פי הנבל קשור וחתום בחותם ממש הרי יש כאן חב"ח הא' הקשורה והשני החותם שחותם עליו אלא ודאי בשאין בו חותם מיירי וכדברי הרמב"ם ומ"ש היה פי הנבל כפוף לתוכו אף ע"פ שפיו למעלה בשק הוי חותם בתוך חותם כלומר אם היה נתון בשק אף על פי שפיו למעלה הוי חב"ח אבל לאו למימר דבעי' שיהיה נתון בשק דכיון שהקשר שבו וכפופה פיו לתוכו הוי חב"ח למה לי שיהיה נתון בשק וכך מבואר בדברי הרמב"ם שכתב אם צר פי הנוד ה"ז חותם א' הפך פי הנוד לתוכו וצר עליו ה"ז חב"ח ולא הזכיר נתינה לתוך שק כלל אבל הרשב"א כתב חתם נבל יין ושם אותו בשק אם פי הנבל למטה עמל הוא בעיניו להוציאו ולזייף חותמו ולפיכך ה"ז כחותם בת"ח היה פי הנבל למעלה אין זה כחב"ח בד"א כשאין פי הנבל כפוף לתוך הנבל אבל אם היה פיו כפוף לתוכו אע"פ שפיו למעלה הרי זה כחותם בתוך חותם מאחר שפיו כפוף לתוכו עכ"ל משמע שמלבד הקשר הנהוג צריך ב' חותמות הא' שחתום על הקשר והשני שיתננו לתוך הדיסקיא ופיו למטה או שיכפוף פיו לתוכו ומ"מ גם לדבריו כשפיו כפוף לתוכו א"צ נתינה לתוך השק אבל מצאתי נסחא אחרת בספרי רבינו שכתוב בה קשר וחתם פי הנבל ונוסחא זו נראית בעיני עיקר שהוא מעתיק לשון הרשב"א כמו שהעתיק גבי טח את החבית וחתמו ולפי זה חתמו דגבי טח את החבית וחתם פי הנבל חתימה ממש קאמר וכמ"ש לדעת הרשב"א ז"ל: שני קשרים משונים הוי כב' חותמות כן כתב הרשב"א בת"ה בשם הראב"ד ז"ל:

סעיף קטן יא

שני אותיות הוי כשני חותמות כן כתב הר"ן בפרק אין מעמידין בשם ר"י וכן כתב הרשב"א בת"ה וז"ל שמעתי בשם ר"י ז"ל דשני אותיות כשני חותמות ולא טרח ומזייף להו וטעמא דמסתברא הוא וכתב הרשב"א בתשובה הדפוסים אף ע"פ שיש בהם כמה אותיות לא חשיבי אלא כחותם א' כיון שקובעים אותם בבת אחת וכתוב בא"ח בשם הרא"ה במקום שמצויים מומרים ונכרים שיודעים לכתוב אין כתב סימן אלא למי שמכיר הכתב :

סעיף קטן יב

מפתח וחותם הוי כשני חותמות כבר נתבאר בתחלת סימן זה:

סעיף קטן יג

חתמו בב' חותמות וחזר על חותמו ולא הכירו וכולי בפרק אין מעמידין (שם:) תניא השולח חבית של יין ביד נכרי ושל ציר ושל מורייס ביד נכרי אם מכיר חותמו וסתמו מותר ואם לאו אסור כלומר אם מכיר שלא זייף וכתב הר"ן ולפי דברי רבותינו הצרפתים

שכתבנו לעיל הא דבעינן הכא מכיר דוקא בחותם אחד אבל בב' חותמות אפילו אינו מכיר כגון שולח לחבירו ואינו מודיעו ענין חתימתו כל שהודיעו שהוא חתום בב' חותמות ומוצא אותם כן שרי אבל אחרים כתבו דאפילו בכמה חותמות בעינן שיכיר והאי מכיר פי' הראב"ד בטביעות עינא ולפיכך כתב שהשולח יין ביד נכרי אין מסירת סימן מועיל לו שהרי לא היה עליו טביעות עין ולפיכך אין לו תקנה אלא בכתיבה בפי הכלי לפי שאין אותו סימן יוצא מתחת ידי נכרי לעולם אבל אחרים אומרים דכי אמרינן מכיר לאו בטביעת עינא אלא כגון שמודיע לחבירו ענין חתימותיו היאך הם וחבירו עומד עליהם ומוצא כענין שהודיע לו ע"כ והרשב"א כתב בת"ה סימן ר' דברים אלו ואח"כ כתב ור"י הזקן פירש דברייתא דקתני אם מכיר חותמו וסתמו לאו למימרא שצריך לחזר אחריו ולדקדק אם מכירו אם לאו אלא ה"ק אם כשחזר על חותמו ומכירו כשר ואם לאו אסור דמוכח מילתא ודאי שנשתנה ונזדייף אחר שאין מכירו אבל לא הלך ולא ראה כלל אלא שהישראל השני מצאו חתום מותר והכי ודאי מסתברא דהא אמרינן לא טרח ומזייף ומ"מ נכון הדבר להודיע בכתב למי שנשתלח אי זה סימן עשה בו וכ"כ ר"י ז"ל עכ"ל וכ"כ סה"ת וסמ"ג ודברי רבינו כמסקנת הרשב"א וסה"ת וסמ"ג שהיא כסברת ר"י ז"ל והכי נקטינן כתב הרשב"א אמרת שנוהגים שם לשלוח יין של ישראל ע"י נכרי ממקום למקום וקושרים פי הנוד והופכים אותו וקושרים חוט אחד עליו וכותבים במעט קלף כשר או חותם וקושרים הקלף בחוט ומכסים אותו במעט שעוה ונסתפק לך שמא יש ליאסור מפני שיכול להזדייף בלא טורח כמו מפתח שאינו חותם מפני שיכול להזדייף תשובה כל כי הא ודאי מותר דודאי טורח הוא לו להתיר כל הקשרים ולחזור ולקשור ולהפך פי הנוד ולסלק השעוה והקלף ולכסותם בשעוה ואפילו בדסקיא ופי הנוד למטה אמרת שהוא חותם בתוך חותם וכ"ש בכל כי הא עכ"ל כתב המרדכי בפ"א דע"ז היכא דנתקלקל החותם יש מדמים לטהרות דאמרינן (בתוספתא פ"ח דטהרות) המניח כליו בחלון של אוליירין וחתם בחותם אע"פ שמצא פתח פתוח וחותם מקולקל כליו טהורים וכ"כ עוד בפ"ר ישמעאל בהגהה אבל בסה"ת וסמ"ג כתוב שאם מצא המפתח נסתם או החותם מקולקל אסור אא"כ ישראל יוצא ונכנס וכתוב בתה"ד דאיפשר לומר דלא פליגי דנתקלקל החותם בענין דניכר דע"י אדם בכוונה נעשה לא שרינן אלא בנכנס ויוצא אבל היכא דלא מוכח מילתא דע"י אדם בכוונה נעשה אלא י"ל דע"י טלטול או ע"י בהמות או תינוקות שלא בכוונה נעשה תלינן ושרי אפילו אין יוצא ונכנס

סעיף קטן יד
שכר או קנה בית בחצרו של נכרי ומילאהו יין כו' בסוף פ"ר ישמעאל (סא.) ת"ר אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצרו של נכרי ומילאהו יין וישראל דר באותו חצר מותר ואע"פ שאין מפתח חותם בידו בחצר אחרת מותר והוא שמפתח וחותם בידו וחכמים אומרים לעולם אסור עד שישב ומשמר וכו' ופסקו הפוסקים כת"ק דקאי כר"א דאמר לא חיישינן לזיופא וז"ל הרמב"ם בפי"ג הלוקח בית או ששכר בית בחצרו של נכרי ומילאהו יין אם היה הישראל דר באותו חצר אע"ג שהמפתח פתוח היין מותר מפני שהנכרי מפחד תמיד ואומר עתה יכנס לביתו פתאום וימצא אותו בתוך ביתו ואם היה דר בחצר אחרת לא יצא עד שיסגרו הבית ויהיה המפתח והחותם בידו ואין חושש שמא יזייף הנכרי מפתח הבית ע"כ:

סעיף קטן טו
ומ"ש רבינו דמותר אפילו בעיר שכולה נכרים פשוט הוא דע"י מפתח וחותם מותר להפקיד ביד נכרי:

סעיף קטן טז
כתב הרשב"א בד"א כשהנכרי דר באותו חצר וכו' דברי הרשב"א העתיק רבינו בקיצור ומפני כך אינם מובנים ולכך הנני מעתיק כל דברי הרשב"א בת"ה בדין זה כדי שיתבארו יפה וגם ללמוד מהם אי זה ענין שלא נזכר בדברי הפוסקי' והילך לשונו ישראל ששכר או תקנה בית בחצירו של נכרי ומילאהו יין אם ישראל דר שם אף על פי שהניח יין בחצר ואין עליו לא חותם ולא מפתח מותר ואפילו היה הנכרי דר באותו חצר היה ישראל דר בחצר אחרת אם היה מפתח וחותם ביד ישראל מותר ואצ"ל ב' חותמות לא היה מפתח וחותם ביד ישראל אסור אע"פ שהיה היין באותו בית ששכר או שקנה ומה הפרש בין זה למי שהניח יינו בבית שאינו חושש שנכנס שם נכרי ונסכו זה שהשכיר ביתו או שמכרו יש לו שייכות בביתו ואינו נתפס כגנב בכניסתו לפי שאדם עשוי ליראות בבית שהוא משכיר או שהוא מכר לראות מה השכיר או מה מכר בד"א כשהנכרי דר באותה חצר אבל כשאינו דר שם אינו עשוי לבא שם אחר שאין לו שייכות באותה חצר ומותר וי"א שאפילו נמצא עומד בצד היין מותר דכל שאינו דר באותו חצר ה"ה כנכרי אחר ויש מגדולי המורים שאמרו דכל שהשכיר או מכר יש לו שם קצת שייכות ואם נמצא עומד בצד היין אסור וראוי לחוש לדבריו עכ"ל הקצר ופי' בארוך דמה שהתיר ברישא אע"פ שהניחו בחצר ואין עליו לא חותם ולא מפתח היינו משום דכל שישראל דר שם ואין לנכרי שייכות ביין אע"פ שיש לו שייכות בבית בחזקת משתמר הוא עד שיצא ישראל ויאמר לו שהוא מפליג דה"ל כמניח נכרי בחנותו ששנינו בהשוכר שהוא מותר אא"כ

הודיעו שהוא מפליג ונתבאר שם שהראב"ד הוא מגדולי המורים שאמר שכל שהשכיר או מכר יש לו קצת שייכות וכו':

סעיף קטן יז

כתב הרשב"א בתשובה שאלת ישראל ונכרי שיש להם יין בשותפות וטהרו ישראל ושכרו בית בחצר אחרת של נכרי על דעת שיהא מפתח וחותם ביד אותו ישראל ושלא יכנס שם הנכרי בעל היין אלא תחת יד ישראל וחביות סתומות בלא חותם אחד ומפתח ביד ישראל מסתברא שאע"פ שאין ישראל דר באותו חצר והנכרי המשכיר דר באותו חצר היין מותר אפי' בשתיה דחבית סתומה כחותם אחד דמי דהא קי"ל דלשיתומא לא חיישינן וכיון שהיא שריקא בטינא חותם הוא זה וכן נקבי ברזות שבה כיון שהעצים שבברזות מהודקים טורח הוא להסירם וכחותם דמי וכדאמרי' דיקולא אפומא דחביתא ומיהדק הוי חותם בתוך חותם וכן אמרו אגנא אפומא דחביתא שריקא וחתימא הוי חותם בתוך חותם שריקא ולא חתימא לא הוי חב"ח אבל חותם מיהא הי כיון דשריקא ונ"מ דאי איכא מפתח בידו הוי כחב"ח דמפתח וחותם כשני חותמות דמו ואי משום שותפותו של נכרי דלא שרי אפילו במפתח וחותם ביד ישראל עד שיהא יושב ומשמר כדעת הגאונים ז"ל הכא שאני דכיון דאית ליה ישראל שותפות בגויה מירתת ונתפס הוא עליו כגנב ולא אמרו במטהר יינו של נכרי אלא במטהר יין שיהא של נכרי לגמרי דלא מירתת ואפילו נגע ביה אינו נתפס עליו כגנב ועוד דכיון ששכרו הבית מהנכרי הדר באותו חצר על דעת כן שיהא מפתח ביד ישראל הרי הוא לגבי הנכרי השותה ברשותו של ישראל ואף על פי שהנכרי המשכיר דר באותו חצר לא חיישינן שמא יניחנו לנכרי השותף ומחפה עליו דתנן (ע"ז סא:) רשב"א אומר כל רשות נכרי אחת היא וקא פריש רב נחמן דרשב"א להחמיר קאמר וה"ק וכו' וקי"ל כרב נחמן דהא תנינא כוותיה והילכך שמעי' מיהא דרבנן להקל ולא חיישינן לגומלים וקי"ל כרבנן דיחיד ורבים הלכה כרבים וכמעשה דבי פרזק רופילא דאפקידו חמרא גבי אריסייהו סבור רבנן קמיה דרבא למימר כי אמור רבנן חיישינן לגומלין ה"מ היכא דמותיב האי לגבי האי דש"מ לכאורה דהלכה כמ"ד חיישינן לגומלין לא היא דהתם רבותא בעלמא קא אמרי הכי לומר דהאי לכ"ע שרי וא"ל רבא דלא כנ"ל הדברים להלכה ועמכם עצה ותושיה הורו לכך למעשה עכ"ל: כתב עוד הרשב"א בת"ה הארוך בשם הראב"ד דמסתברא דוקא שוכר או לוקח בית בחצרו של נכרי לפי שיש לו בה שייכות כמו שאמרנו אבל בחצרו של ישראל ממש שלא שכרו ולא לקחו מהנכרי אפילו היה הנכרי דר באותה חצר ואין ישראל דר בה מותר ואף ע"פ שאין מפתח וחותם ביד ישראל לפי שאין לו בה שום שייכות ואפילו נמצא עומד בצדו

שהרי מ"מ נתפס עליו כגנב וה"מ ביום אבל בלילה אסור ולולי שאמרה הרב ז"ל הייתי אומר דל"ש יום ל"ש לילה אלא כל שיש דלתים לחצר וננעל אפילו ביום אסור שהרי יש לו שייכות בחצר ואית ליה לאשתמוטי על הנעילה הילכך אסור ואם לא ננעל החצר או אפילו נעל ויש לו חור בדלתות או ממקום שיכול לראות שם חביות שבבית מותר הא לאו הכי אסור כדאמרינן בפרק השוכר (ע.) ההוא ביתא מליא חמרא דישראל ונכרי וכו' והוה ביזעא לדשא וכו' ע"כ ובתשובה ביאר דברי הראב"ד וכתבתיה בסוף סי' קכ"ח ושם נראה מדבריו דלמעשה יש לפסוק כדברי הראב"ד :

סימן קלא

סעיף קטן א

המטהר יינו של נכרי פירוש שישראל עושה יינו של נכרי בהכשר וכו' בסוף פרק ר' ישמעאל (עבודה זרה סא.) תנן המטהר יינו של נכרי ונתנו ברשותו בבית שהיא פתוח לר"ה בעיר שיש בה נכרים וישראל מותר בעיר שכולה נכרים אסור עד שיושיב שומר אין השומר צריך להיות יושב ומשמר אע"פ שהוא יוצא ונכנס מותר רשב"א אומר כל רשות נכרי אחת המטהר יינו של נכרי ונתנו ברשותו והלה כותב לו שנתקבלתי ממך מעות מותר אבל אם רצה ישראל להוציאו אינו מניחו עד שיתן לו את מעותיו זה היה מעשה בבית שאן ואסרו ובגמרא (שם) תניא המטהר יינו של נכרי ברשותו וישראל דר באותו חצר מותר ואע"פ שאין מפתח וחותם בידו בחצר אחרת אסור אף ע"פ שמפתח וחותם בידו וכתבו התוספות והרא"ש שהכריחו ר"ת לפרש דרישא דמתני' ביש מפתח וחותם ביד ישראל ובלא כתב לו הנכרי התקבלתי והילכך בעיר שישראל ונכרים דרים בה ופתח פתוח לר"ה אע"פ שהוא יינו של נכרי מותר כיון דמפתח וחותם בידו שהנכרי ירא פן יראהו ישראל טורח ומזייף ויגיד לישראל שטיהרו ויפסיד למכור יינו ולא דמי לנכרי שנמצא עומד בצד הבור של היין דאסירנא ביש לו מלוה עליו דהתם כיון שאין מפתח וחותם סומך שיכול לנסכן קודם שיראהו שום אדם בעיר שכולה נכרים אסור ואע"פ שיש מפתח וחותם בידו לא יועיל כלום פתח פתוח כדמוקי לה בגמרא בעיר שיש לה דלתים ובריח שאין רוכלים עוברים דרך שם שלא ירגישו דכיון שלא כתב התקבלתי א"כ יינו של נכרי הוא וכן תניא בגמרא דיין של נכרי וישראל דר בחצר אחרת אסור לכ"ע אע"פ שיש מפתח וחותם וסיפא דמתני' דקתני והלה כותב התקבלתי הוי יינו של ישראל הלכך במפתח וחותם שרי אבל בלא מפתח וחותם אין להתיר כיון שהוא ברשות הנכרי דבקל ינסכו ולא דמי להיא דנמצא עומד בצד הבור שהתרנו באין לו מלוה על היין דהתם איכא תרתי לטיבותא יינו של ישראל וברשות ישראל דרשות ישראל מועיל כמו

מפתח וחותם והיכא דישראל דר באותה חצר שהיין מונח שם ל"ש ביינו של ישראל ל"ש ביין של נכרי שרי אף בלא מפתח וחותם כדקתני בברייתא אע"פ שאין מפתח וחותם משום דישראל דר באותו חצר חשוב כמו שומר דסגי ביוצא ונכנס ע"כ והשתא מ"ש רבינו המטהר יינו של נכרי בין שמכרו הנכרי לישראל ולא פרע לו המעות וכו' היינו סיפא דמתני' דקתני המטהר יינו של נכרי וכו' אבל אם בא ישראל להוציאו אינו מניחו עד שיתן לו את מעותיו:

סעיף קטן ב

ומ"ש או שלא מכרו לו אלא שמטהרו כדי למכרו לישראל ע"י היינו רישא דמתני' שפירוש ר"ת שלא כתב לו התקבלתי א"כ הוי כאילו לא מכרו לו כיון שעדיין הוא ברשות הנכרי וגם לא כתב לו התקבלתי: ומ"ש אם נתנו בחצרו של נכרי והישראל דר בחצר מותר אפילו בלא מפתח וחותם אפילו אם גם דר הנכרי שם היינו ברייתא דקתני שאם ישראל דר באותו חצר מותר אע"פ שאין מפתח וחותם בידו:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם אין ישראל דר באותו חצר אם דר באותה העיר כלומר אם דר שום ישראל באותה עיר דהו"ל עיר שיש בה נכרים וישראל והבית פתוח לר"ה מותר היינו מתני' דקתני בבית שהוא פתוח לר"ה בעיר שיש בה נכרים וישראל מותר והעמידה ר"ת ביש מפתח וחותם ביד ישראל וכבר נתבאר בסימן שקודם זה דלר"ת במפתח או חותם סגי ולשאר מפרשים לא סגי בחותם אחד וצריך ב' חותמות או מפתח וחותם ונתבאר שם דלית הלכתא כר"ת: ומ"ש ואם הבית פתוח לאשפה וכו' שם בגמרא וטעמא משום דמתירא שמא יבא ישראל לישב על האשפה ויראנו:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן אם יש בחצר כנגד פתח הבית חלון וכו' שם א"ר יוסף חלון כר"ה דמי ופרש"י אפילו בית פתוח לחצר וחלון פתוח לחצר בר"ה כנגד פתח הבית כמאן דפתוח לר"ה דמי ל"א חלון של ישראל פתוח כנגדי פתח הבית כר"ה דמי וכן עיקר ע"כ ורבינו כתב כפי' ראשון וכך הם דברי הרא"ש והרשב"א כתב לשון אחרון:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן אם יש דקל לישראל וכו' שם וטעמא משום דמתירא הנכרי שמא יעלה הישראל ללקוט פירותיו ויראנו נוגע:

סעיף קטן ו

ומ"ש אלא אפילו אין עליו פירות וכו' שם פלוגתא דרב אחא ורבינא וידוע דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל וכ"פ הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואם אין הבית פתוח לר"ה אף על פי שישראל דר בעיר או בעיר שכולה נכרים וכו' אסור אפילו במפתח וחותם זה פשוט דע"כ לא שרי ברישא דמתני' אע"פ שמפתח וחותם בידו אלא בתרתי לטיבותא בית פתוח לר"ה ועיר שיש בה נכרים וישראל וכי חסר חד מינייהו אסור ובהדיא קתני סיפא בעיר שכולה נכרים אסור כלומר ואע"פ שהבית פתוח לר"ה דכיון שאין שם ישראל כי פתוח לר"ה מאי הוי וממילא משמע דה"ה לאידך כלומר היכא שאין הבית פתוח לר"ה אע"פ שיש בעיר נכרים וישראל דכיון שאין הבית פתוח למקום שהרבים עוברים כי איכא ישראלים בעיר מאי הוי והכי תניא יינו של נכרי ברשותו וישראל דר בחצר אחרת אע"פ שמפתח וחותם בידו אסור לפי שאין הבית פתוח לר"ה:

סעיף קטן ח
ומ"ש ומיהו אין השומר צריך להיות יושב ומשמר וכו' פשוט במשנה: וכתב בא"ח כתב הר"י הלוי שמותר אפי' יוצא ונכנס יותר משעה ורבינו אמר לו דאפי' שהה יום א' דבזמן הזה לא תקיף יצרייהו לנסך עכ"ל: ורבינו ירוחם כתב גבי המניח נכרי בחנותו אע"פ שהוא יוצא ונכנס מותר לאו דוקא יוצא ונכנס אלא כל שלא הודיעו שהוא מפליג מותר אפי' שהה זמן מרובה עכ"ל:

סעיף קטן ט
ומ"ש ובס"ה התירו בחותם ב"ח כ"כ שם בשם ר"ת ולטעמיה אזיל דכי קתני מפתח וחותם מפתח או חותם קאמר ומפרש דברייתא לא אסרה בישראל דר בחצר אחרת אלא כשמפתח או חותם בידו אבל אם היו שני חותמות מישראל שרי והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן י
ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל אסר בפסקיו. היינו מדכתב שם בשם ר"ת דאין לנו לחלק בין חותם א' לחב"ח וכ"כ שם התוס' וכתב הרשב"א בתשובה שכך היא הסכמת הגאונים והר"מ והרא"ש שיינו של נכרי שטיהרו ישראל ונתנו בחצר שהנכרי דר שם אין לו תקנה ואפי' בכמה חותמות אלא כשישראל יושב ומשמר ולזה דעתי נוטה עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפי"ג והכי נקיטינן:

סעיף קטן יא
ומ"ש וכ' בתשובה כיון שנוהגים הנכרים שבארץ הזאת שלא לשתות מיין של ישראל וכו' כלומר אע"פ שבפסקיו אסר בתשובה התיר מטעם אחר אלא שלא היה רוצה לסמוך על אותו טעם להקל לכתחלה ותשובה זו לא מצאתיה בתשובה שבידינו:

סעיף קטן יב

ומ"ש ואם רוכלים ישראל רגילים לבא לעיר וכו' פשוט שם בגמרא: כתוב בתשובת הרשב"א ח"ג סימן ר"מ ולענין מה שאמרת לפי מ"ש הראב"ד בענין רוכלין המחזרים בעיירות עיר שיש בה דלתים שהיא מליאה כל טוב וסוחרים אחרים לא ירויחו בה כלום אבל עיר קטנה שצריכה רוכלים אחרים מתירא הוא שאם יכנסו שם רוכלים אחרים ישראל יראוהו הכפרים שאין שם אלא עובדי אדמה ואין רוכלין מחזרין שם לא למכור ולא לקנות אם נדון אותו לזה כעיר קטנה ומותר או אסור לפי שאין רוכלין נכנסים שם כלל לא למכור ולא לקנות והו"ל לענין זה כעיר גדולה ואע"פ שישראלים נכנסים שם לעתים רחוקות אין זה מציל ואסור ויראה מתוך דבריך שלגריעות הכפר הו"ל כעיר גדולה לחשיבותא וכאן וכאן אסור דע כי מדעתי שאתה מסכים אל האמת ולזה דעתי נוטה כמו שאמרת עכ"ל וז"ל רבינו ירוחם (ני"ז) ומה שכתבתי בעיר שכולה נכרים צריך להיות יושב ומשמר מיירי שיש בה דלתים ובריח שאין נכנסים בה אלא ברשות וכ"ע ידעי כשנכנסים רוכלים וכשנכנסים רוכלי ישראל ידע הנכרי ולא יזייף באותה שעה ולפיכך לא סגי במפתח וחותם וכן הדין בעיר גדולה שיש לה דלתים ובריח ואינה צריכה שיבואו לה רוכלים ממקום אחר אבל בעיר שרוכלים המחזרים בעיירות נכנסים שם ואינם יודעים עת שנכנסים מותר במפתח וחותם דמירתת לזיופי אפי' אין ישראל בעיר שמא יבואו רוכלים ויראוהו פי' ואפי' בלילה מתירא מן השומרים שמא יחשדוהו לגנב ומכל מקום בשבתות וי"ט שאין מתירא מרוכלים נראה שצריך שומר ע"כ ומ"ש בד"א כשהיין בבית הנכרי בעליו אבל אם נתנו בבית של אחר מותר במפתח וחותם שם אהא דתנן ר' שמעון בן אלעזר אומר כל רשות נכרים אחת מפורש בגמרא דה"ק ת"ק בד"א ברשותו אבל ברשות נכרי אחר מותר ולא חיישינן לגומלין רשב"א אומר כל רשות נכרים אחת הוא ופסקו הרא"ש והרשב"א והר"ן ז"ל הלכה כת"ק אבל מדברי הרמב"ם בפרק י"ג נראה שפוסק כרשב"א ולענין הלכה נראה דנקיטין כהרשב"א והרא"ש והר"ן:

סעיף קטן יג

ומ"ש במפתח וחותם פשוט הוא דאפילו יינו של ישראל אין מפקידין ולא מייחדין אצל נכרי אלא במפתח וחותם ומ"ש והוא שלא יהא נכרי האחר כפוף תחת יד בעל היין ואם הוא כפוף תחתיו וכו' הוי כאילו הוא ברשות בעל יין. שם בעובדא דבי פרזק רופילא י ומ"ש ואם כתב הנכרי לישראל התקבלתי דמי היין וכו' הרי הוא כיינו ומותר במפתח וחותם אפי' בעיר שכולה נכרים כ"כ שם הרא"ש והכי משמע מדקתני המטהר יינו של ישראל ונתנו ברשותו וכו' אבל אם ירצה ישראל להוציאו אינו מניחו וכו' דמשמע דמשום דאם רצה ישראל להוציאו אינו מניחו הוא דאסור הא אם היה מניחו מישרא

שרי וכ"ש לספרים דגרסי והלה אומר התקבלתי ממך מעות מותר דבהדיא שרי ליה משום דה"ל יינו של ישראל ברשות נכרי:

סעיף קטן יד

כתב ר"ת אע"פ שבעיר שכולה נכרים ולא כתב לו התקבלתי אסור עד שיהא יושב ומשמר נכרים שקונים יין מישראל וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש ז"ל וכתבו שע"פ טעם זה היה נוהג בו היתר: והרשב"א כתב בת"ה הקצר וז"ל ישראל שעשה יינו של נכרי בטהרה בין שמכרו נכרי לישראל ולא פרע לו מעות בין שלא מכרו לו אלא שהוא מטהר כדי למכרו על ידו לישראלים אם נתנו ישראל בחצרו של אותו נכרי עצמו ואין הנכרי דר באותו חצר אם היה פתוח לר"ה והיו ישראל ונכרים דרים באותה העיר מותר ואע"פ שאין ישראל דר באותו חצר ואין מפתח וחותם בידו מתירא הנכרי מליכנס שם בד"א בשלא נמצא עומד באותו בית שהיין נתון בו אבל נמצא עומד בבית אסור וי"א שאין דברים אלו אמורים אלא ביום אבל בלילה צריך להיות ישן בתוכו ויש מחמירים שאפי' ביום אין אשפה וחלון ודקל ופתח פתוח מצילין אלא מה שנראה ממנו מן החלון והאשפה והדקל אבל שבצדדים אסור ויראה לי שכל שפתוח לר"ה או לא' מאלו מתירא הוא מליכנס לאותו בית כלל מכרו הנכרי לישראל ופרע לו המעות ואפי' לא פרעו אלא שזקף המעות עליו במלוה ואילו רצה הישראל להוציא היין מרשותו אינו יכול לעכב על ידו היין מותר אע"פ שאין פתח פתוח לר"ה ואין מפתח וחותם ביד ישראל ולא עוד אלא אפי' עומד בצדו מותר אין זה אלא כמי שיש לו מלוה על ישראל ונמצא עומד בצד הבור של יין שלו ויש מחמיר בנמצא עומד בבית שהיין נתון בו לפי שהוא נתון בחצרו וכל שאינו נתפס כנגב בכניסתו בבית אסור ודברי הראשונים נ"ל עיקר כתב לו התקבלתי וכשבא להוציאו אינו מניחו ה"ז אסור עד שיהא פתח פתוח לר"ה וישראלים דרים באותה העיר שהתקבלתי זה אינו אלא בהערמה שאילו מדעת גמורה כתב לו לא היה מעכב מלהוציאו לא היו ישראלים דרים באותה העיר אע"פ שהפתח פתוח לר"ה ואפי' מפתח וחותם ביד ישראל מתירא הוא מן הישראל ואינו מתירא מן הנכרי ואע"פ שישראל זה דר לבדו באותה חצר אינו מתירא מליכנס שם ומזייף ואינו נמנע הואיל והבית והיין שלו לפיכך אין לו תקנה ואפי' בשני חותמות עד שיהא ישראל יושב ומשמר ואם היה יוצא ונכנס הרי הוא כיושב ומשמר בד"א בעיר גדולה שיש לה דלתים ובריח שרוכליה ממנה אבל היתה עיר קטנה שרוכלים נכרים ונכנסים לה מותר מתירא הוא שמא יכנסו בה רוכלים ישראל ויראוהו היה ישראל דר באותה חצר ואין הנכרי דר בה לעולם מותר ואפי' אין מפתח וחותם בידו ולא עוד אלא אפי' הנכרי וישראל דרים

בה מותר היה הנכרי דר בה וישראל דר בחצר אחרת לעולם אסור עד שיהא ישראל יושב ומשמר עכ"ל וביאר דבריו בארוך שהוא מפרש דרישא דמתני' מיירי בשאין נכרי דר באותה חצר אלא בחצר אחרת וקתני שאם הבית פתוח לר"ה בעיר שיש בה נכרים וישראלים דרים בה מותר אע"פ שאין ישראל דר באותו חצר ואע"פ שאין מפתח וחותם בידו דהא מתני' סתמא קתני ואפי' אין מפתח וחותם בידו משמע ומיהו דוקא כשלא נמצא בבית שהיין נתון בו הא לא"ה אסור דכיון שיש לו שייכות ביין ונמצא עומד בצדו ה"ז אסור וכדתנן נכרי שנמצא עומד בצד הבור של יין אם יש לו עליו מלוה אסור וכ"ש כאן שהוא שלו ממש ויש לו שייכות בבית ודוקא כשהיה של נכרי וא"נ שמכרו לישראל ולא פרעו עדיין אבל כשמכרו לישראל ופרעו ואילו רצה ישראל להוציאו לא היה יכול לעכב על ידו מלהוציאו מותר ואפי' כשאין פתחו פתוח לרשות הרבים ואין מפתח וחותם ביד ישראל כיון שאין הנכרי דר באותה חצר והיינו דקתני כתב התקבלתי ממך מותר ובהך מתני' לא קתני פתח פתוח לר"ה ואף ע"פ שרש"י ז"ל לא פי' כן ואפשר לומר דאפי' נמצא עומד בצד הגת מותר דהא תנן נמצא עומד בצד הגת אין לו עליו מלוה מותר ותנן נמי בסיפא המטהר יינו של נכרי ונתנו ברשותו והלה כותב לו התקבלתי ממך מעות מותר וי"א שאם נמצא עומד בצד הגת אסור מפני שיש לו שייכות בבית וכל (שאינו) נתפס כגנב על הכניסה ונמצא עומד שם אסור ואין מחוור בעיני. בעיר שכולה נכרים אע"פ שפתוח לר"ה דכיון שהיה ברשותו ואין ישראלים דרים בה אינו מתירא מליכנס שם והלכך אע"פ שהוא אינו דר שם ופתח פתוח לר"ה ומפתח וחותם בידו של ישראל לעולם אסור עד שיהא יושב ומשמר וכו' ואני תמה ל"ל יושב ומשמר או נכנס ויוצא בדר באותה העיר לבד תיסגי דהא קתני בעיר שישראלים ונכרים דרים בה פתח פתוח לר"ה מותר וי"ל דהתם דוקא כשישראלים רבים דרים שם לפי שמתירא שמא יראנו א' מהם אם לא יראנו זה יראנו זה אבל אם אין ישראלים רבים דרים בה אע"פ שזה יחידי דר בה אינו מתירא כיון דיש לו שייכות בין בבית בין ביין והיינו דקתני בעיר שישראלים ונכרים דרים בה ולא קתני אם אותו ישראל דר שם וכדקתני בברייתא בחצר אם ישראל דר באותו חצר ומיהו אם ישראל דר באותו חצר ואין נכרי דר בו לעולם מותר ואפי' אין מפתח וחותם בידו דהיינו כיושב ומשמר ואם ישראל ונכרים דרים באותה חצר ג"כ מותר ואפילו אין מפתח וחותם בידו דהיינו כיושב ומשמר וכשומר שאינו בא לקיצים ואם הנכרי דר באותה חצר וישראל דר בחצר אחרת אפי' היה מפתח וחותם בידו ואפי' ב' חותמות אסור עד שיהא יושב ומשמר דתניא יינו של נכרי ברשותו כלומר ברשותו של נכרי ושהוא דר בה ישראל באותו חצר מותר אע"פ שאין מפתח וחותם בידו בחצר אחרת

אסור אע"פ שמפתח וחותם בידו כלומר אם ישראל דר בחצר אחרת והנכרי דר באותה חצר ואהא דאמרינן דיקולא כר"ה דמיא כתב מסתברא בדקל של הפקר או של ישראל הא של נכרי לא דהא מהנכרי לא מירתתי וכתב עוד ק"ל אפי' כשאין ישראלים דרים שם ואין רוכלים מחזרים למה יאסר והלא הישראל המטהר לא הודיעם שהוא מפליג ומסתפי נכרי דילמא השתא מדכר לחמריה ואתי וכדאמרינן בכל הנהו עובדי דפרק השוכר וי"ל דהכא שיש לו שייכות בבית וביין לא מסתפי כולי האי וא"נ י"ל דכיון שהוא דר בעיר אחרת כל שיצא הרי הוא כמודיעו שהוא הולך לעירו או לביתו ומ"ש וי"א שלא נאמרו דברים הללו אלא ביום אבל בלילה צריך להיות ישן בתוכו ויש מחמירין בדבר שאפי' ביום אין אשפה ודקל וכו' מצילין אלא מה שנראה ממנו מן הפתח וכו' בארוך ביאר שזה דעת הראב"ד ז"ל וסמך לו על הא דאיתא בהשוכר דאמר רבא כל דלהדי ביזעא שרי דהאי גיסא ודהאי גיסא אסור והוא ז"ל כתב שאין הנדון דומה לראיה דהתם שאני דנכנס ודאי וסגר אחריו אבל הכא מימר אמר חזקה לא נכנס כלל דכל שהפתח פתוח לר"ה מתירא שמא יראוהו יוצא ונכנס או יראוהו מן החלון דרך יציאתו וכניסתו ומפסדו ליה וכיון שאנו תולים בחזקה דאינו נכנס כלל ל"ש כנגד הפתח ול"ש בצדדין הכל מותר עכ"ל ומ"מ במה שמחלק בין לילה ליום נראה שאינו חולק ואפשר דמשום הכי פלגינהו בתרתי י"א ויש מחמירין אע"פ ששניהם הראב"ד אמרם אלא דלפי שאינו חולק אלא על סוף דבריו פלגינהו בתרתי ומיהו ק"ל למה כתב חילוק דבין יום ללילה בל' י"א דאיהו נמי הכי ס"ל ה"ל למכתביה סתמא. עי' בתשובת הרשב"א שבסוף סי' שקודם זה ושבסוף סימן קכ"ח ושבסוף סימן זה: ובתשובה אחרת ח"ג סימן רל"ט כתב על א' שטיהר יינו של נכרי בביתו של נכרי וחתם החבית שבו היין ואח"כ חזר בו ישראל מהמקח וא"ל שימכרנו למי שירצה ואח"כ נמלך ואמר לנכרי שישוב המכר לכמות שהיה שאפי' למי שמתיר במטהר יינו של נכרי בביתו של נכרי על ידי חותמות ואינו מצריך שיהא יושב ומשמר בכי הא אסור כיון שחזר בו ישראל מהמכר שאין חותמות מצילין אלא מחמת שירא לרמות שמא לא יכוין ויכירין ברמאותו וזה ממי ייראּ: והרמב"ם כתב בפרק י"ג נכרי ששכר ישראל לדרוך לו יינו בטהרה כדי שיהיה מותר לישראל ויקחוהו ממנו והיה היין בביתו של נכרי וכו' עד ובית הפתוח לשם הרי הוא כפתוח לר"ה ומ"ש אם היה ישראל זה השומר אותו היין דר באותו חצר היין מותר ואע"פ שהפתח פתוח וכו' ואם היה השומר דר בחצר אחרת היין אסור ואע"פ שהמפתח והחותם ביד ישראל פשוט דהיינו ברייתא דקתני המטהר יינו של נכרי ברשותו וישראל דר באותו חצר מותר ואף על פי שאין מפתח וחותם בידו בחצר אחרת אסור אע"פ שמפתח וחותם בידו ומ"ש

אפילו כתב הנכרי לישראל שנתקבל ממנו המעות וכו' פשוט דהיינו סיפא דמתני' ומ"ש בין ברשות בעל היין בין ברשות נכרי אחר היינו כרשב"א וכ"פ בפירוש המשנה כמותו ונראה שטעמם מדאמרינן בגמ' גבי עובדא דבי פרזק רופילא סבור רבנן קמיה דרבא למימר כי חיישינן לגומלין ה"מ היכא דמותיב האי גבי האי וכו' א"ל רבא אדרבא אפילו למ"ד דלא חיישינן לגומלין ה"מ היכא דלא מירתת מיניה וכו' ומדקאמר גבי דידהו כי חיישינן לגומלין וגבי דידיה קאמר אפי' למ"ד לא חיישינן לגומלין משמע דלדברי כולם הלכה כמ"ד חיישינן לגומלין דהיינו רשב"א ומיהו כבר כתבתי ששאר פוסקים פסקו כת"ק והכי נקיטינן ומ"ש היה היין זה הטהור של נכרי מונח בר"ה או בבית הפתוח לר"ה וישראלים הולכים ושבים מותר וכו' היינו רישא דמתני' דקתני ונתנו ברשותו בבית שהוא פתוח לר"ה בעיר שיש בה נכרים וישראל מותר ונראה דמוקי לה אפי' אין מפתח וחותם ביד ישראל ואפי' לא כתב לו התקבלתי כתב הרשב"א ח"ג סימן רמ"א כתבת במטהר יינו של נכרי ונתנו בביתו של נכרי ששכרו לו הנכרי או שהשאילו ולקח היין כדרך מקחן של נכרים שלא יוכל א' מהן לחזור המקח מכח המושל ולא פרעו ולא כתב לו התקבלתי ואילו רצה ישראל להוליך את יינו לא יעכבהו הנכרי כי יחשוב מה לי אם יוציאנו מרשותי הרי קנאו ממני בפני עדים ואלך למקומו ונסתפקת אם נדמהו לכותב לו התקבלתי וזקפו עליו במלוה או לאו מסתברא דדוקא כתב לו התקבלתי או שזקפו עליו במלוה הא לאו הכי אסור דהרי הוא כשלו ויכול לעכבו שלא להוציאו דטוב הוא יותר לנכרי להיות יינו אצלו במשכון מלילך למקומו של ישראל ולהתרעם ממנו למושל מדמי היין והלכך כל שלא כתב לו התקבלתי אסור דכל מטהר יינו ודאי הכי משמע שקנאו ואין העיכוב אלא משום שלא כתב לו התקבלתי ומאי דקתני במתני' אבל אם רצה ישראל להוציאו אינו מניחו וכו' סיפא פירושא דרישא הוא אבל אם כתב לו התקבלתי שאין הנכרי מניחו זה היה מעשה ואסרו עכ"ל. כתב עוד הרשב"א בתשובה שם סימן רנ"ד על ב' משניות דמטהר יינו של נכרי ונתנו ברשותו דבפ' ר' ישמעאל איברא שני משניות אלו מילי פסיקתא תנו דרישא אפי' בלא מפתח וחותם היא דאי איתא כיון דתני תקנתא דהיינו בפתח פתוח לר"ה וישראלים ונכרים דרים שם ובעיר שכולה נכרים עד שיהא יושב ומשמר אם איתא דדוקא במפתח וחותם מ"ש דלא תני הכי כדקתני הך תקנתא אלא ע"כ כל שישראל ונכרים דרים שם מותר אפי' אין מפתח וחותם ביד ישראל וברשותו דקתני היינו ברשותו שאין הנכרי דר שם שאם הנכרי ד' שם פתח פתוח לר"ה מאי מהני והוא יושב בתוך אותו רשות שהיין בתוכו אלא ע"כ כשאינו דר שם ואינו יכול ליכנס לשם אלא באותו פתח הפתוח לר"ה ולפיכך מותר ואפי' לא כתב לו התקבלתי

דמסתפי דילמא חזו ליה ומפסיד הוא יינו ואפי' בלילות כל שישראלים דרים שם או אפילו רוכלים ישראלים נכנסים לה דחושש הוא אפי' בלילות שאם לא יראנו זה יראנו זה דאפי' בלילות אין רגל כל העולם כלה מר"ה ולפיכך ירא הוא ואינו נכנס ובחזקת משתמר הוא ואינו דומה למעביר חבית דהתם היין עצמו מסור בידם ועוד שאין הכל יודעין שיין זה של ישראל הוא ואין לו קול אבל זה שמטהר יינו אינו בידו ממש וקול יוצא שזה היין שטהר ע"י ישראל למכור לישראלים ולפיכך נזהר בו כדי שלא יפסיד ריוח יינו ואי נמי התם בשאין רגל הרבים מצויה בדרכים כגון שלא בשעת הגתות אבל בשעת הגתות אימת עוברי דרכים עליו והרי היין בחזקת משתמר כדאיתא בפרק אין מעמידין ובתוספות ומיהו כשאין ישראלים דרים שם אפילו פתח פתוח לרשות הרבים ואפי' מפתח וחותם ביד ישראל אסור עד שיהא יושב ומשמר דכיון שיש לו שייכות ביין ובבית אינו נמנע מליכנוס דמנכרי לא מסתפי אבל ברשות נכרי אחר מותר כלומר שכל שנתנו שלא ברשותו אין חוששין לו ומ"מ לנכרי שהוא מופקד אצלו חיישינן ומחמת אותו נכרי המופקד אצלו חיישינן עד שיהא לו וחותם ואידך מתניתין כל שכתב לו התקבלתי ורוצה ישראל להוציאו ולהניחו מותר כלומר אף על פי שזקפו עליו במלוה כל שאין לו מלוה על אותו יין עצמו אף על פי שמונח ברשותו של אותו נכרי ואין מפתח וחותם ביד ישראל ואף על פי שאין פתח פתוח לר"ה מותר ואין צריך שומר לא ביום ולא בלילה דבבית מיוחד ליינו של ישראל אין חוששין לגנבים ואין לאותו הנכרי באותו היין שום שייכות אלא כנכרי דעלמא דכולי עלמא מירתתי מליכנס אצל ממון אחרים ואפי' בלילות ואפילו שאין ישראלים דרים שם חדא דאין חוששין אלא ביין המופקד אצלו או שניתן אצלו ועוד דמסתפי דילמא השתא מידכר לחמריה ואתי וכדאמרינן (שם ע'.) בעובדא דישראל ונכרי דהוי יתבי בארבא וכו' ואפילו במוסר מפתח לנכרי אמרו דחמרא שרי דלא מסר להו אלא שמירת מפתח ונ"ל שכל שכתב לו התקבלתי מותר ואפילו נמצא עומד בצד היין דהכי מוכחא לי שמעתא (ושם ס:) דאמר שמואל והוא שיש עליו מלוה על אותו יין וא"ר אשי אף אנן נמי תנינא דאלמא מתניתין דכתב לו התקבלתי אפילו עומד בצד היין שרי כמתני' דנכרי שנמצא עומד בצד הבור אלא שבזו יש להחמיר אבל אם אינו מניחו להוציאו כלומר שיש לו עליו מלוה ממש שיש לו שייכות ביין ובבית אפילו במפתח וחותם אסור ברישא שאין פתח פתוח לר"ה א"נ בשאין ישראלים דרים שם ואין רוכלים נכנסין לה עכ"ל: כתב הר"ן בתשובה סימן מ' על מטהר יינו של נכרי ונתן לו דינר סימן כדי שיתקיים המקח ובדינא דמלכותא אינן יכולין לחזור בהם כל שיש לנכרי שייכות ביין אפילו הוא של ישראל לגמרי וברשותו לענין הפסד ויוקרא

וזולא ושהוא יכול למכרו והוא שלו לכל דבר אפ"ה כל שיש לו שייכות ביין שמונח בביתו של נכרי שנמצא שיש לו שייכות בביתו ביין אסור עד שיושיב שומר והביא ראיה לדבר וכן הדבר ברור שאם אין לנכרי שייכות בו אף על פי שישראל לא קנאו מן הדין שרי והביא ראיה לדבר ונ"ל שאין שייכות גדול מזה שהדבר נראה ומוכרע מן השכל שכל המקבל סימן על סחורתו אינו מניח להוליך סחורתו מתוך ביתו עד שיתן לו מעותיו או יבטיחנו בהם ואם הוליך הקונה הסחורה לביתו אם לא יפרע למוכר בי דואר דמתא כופהו להחזיר הסחורה כאילו היא אפותיקי מפורש למוכר וכל כה"ג אין לך מלוה על היין גדולה מזו וכל שהיין בביתו של נכרי הרי יש לו שייכות בביתו וביין ובעינן שומר ועוד כיון שנשאר למוכר חלק במה שבתוך הגיגית דהיינו החרצנים והזגים כמלוה על אותו יין דמי מעתה בנדון זה בעינן שומר ואע"פ שר"ת כתב דשני חותמות כשומר דמי אין דעתנו להורות כן הלכה למעשה לפי שלא הסכימו כן הגאונים הראשונים ואף לא גדולי האחרונים ולפיכך דעתי מסכמת לאסור היין בשתיה אבל בהנאה מתוך שהתורה חסה על ממונן של ישראל לסמוך על דברי ר"ת דחב"ח כשומר דמי ועל דברי האומר דשתי אותיות כשתי חותמות דמו ועל דברי הראב"ד שהוא מיקל בספק מגע להתירו בהנאה כל שלא הפקידו אצל הנכרי לשומרו עכ"ל:

סימן קלב

סעיף קטן א

אף על פי שמגע נכרי ביין שלנו אסור בהנאה מותר ליקח דמיו מאותו הנכרי שאסרו בפ"ר ישמעאל (נ"ט:) א"ר אשי האי נכרי דנסכיה לחמריה דישראל אע"ג דלזבוניה ומישקל דמי אסור מישקל דמי מההוא דנסכיה שרי מ"ט מיקלא קלייה. וכתב הר"ן דטעמא משום דלאו מכר הוא ואינו נהנה מדמי י"נ אלא אומר לו שפכת יני ואבדתו הימני ודמי יין כשר קא שקיל ואף ע"ג דנכרי לא יהיב דמי אא"כ יהיב ליה ישראל חמרא לא מיתסר מש"ה דמ"מ הרי מחוייב לו דמי נזקו ומשום תשלומי נזק שקיל להו לדמיה ולא משום תורת מכר. וכך הם דברי הרמב"ם בסוף פי"ג ומשמע מדבריו דדוקא בנכרי שנתכוון להזיקו ולאסור יינו הוא דשרי למישקל דמי מיניה אבל אם לא נתכוון לכך אסור למישקל דמי מיניה ונראה דטעמו משום דאם לא נתכוון להזיקו ולאוסרו עליו אינו חייב לשלם וכיון שאינו חייב לשלם לו כי שקיל דמי י"נ קא שקיל. וא"ת כי לא נתכוון נמי אמאי לא מיחייב לשלומי הא תנן (ב"ק כו.) אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד י"ל דה"מ בדברים שהם ידועים לכל העולם שהם נזקים בהנהו אמרינן שאין טענת שוגג או אינו מתכוון פוטרתו אבל אם נגיעה בעלמא ביין דלכ"ע לית ביה נזקא כלל אלא לישראל

או ליודעים בטיבה כל שלא נתכוון להזיק אין לחייבו לשלם והרשב"א כתב בת"ה א"ר אשי האי נכרי דנסכיה לחמרא דישראל בכוונה י"מ לפי גירסא זו דוקא דנסכיה בכוונה הא אם היה סבור שהוא של עצמו ונסכיה אסור דהא בשל ישראל בכעניז זה פטור וליתא דהא מ"מ קלייה ניהליה אלא אפילו לאותה גירסא ה"פ דנסכיה בכוונת מגע שאסרו עליו בהנאה אפ"ה שרי למישקל מיניה דאי נגע בו שלא בכוונת מגע אין צריך ליקח ממנו אלא אפילו לאחרים יכול למוכרו שהרי אין אסור וזה נכון ועיקר עכ"ל. והתוס' והג"א כתבו בפ"ר ישמעאל בזה"ז נכרי ששכשך ביינו של ישראל מותר למוכרו לנכרים דלא בקיאים בשכשוך אבל בשתיה אסור ודוקא בשלא נתכוון הנכרי ליגע כדי להכעיס לישראל אבל נתכוון להכעיס לישראל ולהפסידו ההוא שרי ואפילו בשתיה דכה"ג לא גזור רבנן והיכא דזרק הנכרי חפץ לבור כדי להכעיס ואפילו אזיל מיניה כגון שתפס בו מותר בשתיה וקרוב הדבר בעיני דאפילו נגע בידו הנכרי להכעיס מותר בשתיה וכ"כ בתשובה פעם אחד היה בידו של ישראל כוס מלא יין ובא אנס אחד והושיט ידו להכעיס והיה שם זקן ירא שמים שסופו נהרג על קידוש השם ושמענו שלקח מן היין ושתה לפני האנס כדי שלא יהא רגיל לעשות כן לבר ישראל אחר ע"כ כתוב בתרומת הדשן דלא בעינן שיאמר להדיא שכיון להכעיס ולקלקל אלא אפילו רק אומדנא והדברים נראים מורגשים שרי:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו או אותו הנכרי ימכרנו ויתן דמיו לישראל מדברי התוס' בפ"ר ישמעאל שכתבו או ימכרנו אותו נכרי כמו שהיה מוכרו לצורך עצמו:

סעיף קטן ג

אבל הוא אסור למוכרו וליהנות ממנו שום הנאה כלומר אבל בישראל אסור למוכרו לנכרי אחר זולת אותו נכרי שנסכו וכן אסור ליהנות ממנו שום הנאה כמו שנתבאר בתחילת סימן קכ"ג דמגע נכרי ביין שלנו אסור בהנאה:

סעיף קטן ד

ומ"ש בד"א שהנכרי נותן לו המעות קודם שיתן לו הישראל היין אבל אם הנכרי לוקח היין מישראל ואח"כ נותן המעות מותרין וכו' חילוק זה נראה שהוא נלמד מדתנן בס"פ האיש מקדש (קידושין נו:) המקדש בערלה ובכלאי הכרם וכו' אינה מקודשת מכרן וקדש בדמיהם מקודשת ומייתינן לה בע"ז פ"ר ישמעאל (נד:) ופרש"י שם דאיהו אסור לאתהנויי מאותם דמים לפי שהדמים ערלה בידו אבל לאשה שרי לאיתהנויי שאינו דמי ערלה לגבי דידה ומיהו קשה דאיכא למימר דע"כ לא שרי אלא בשאר איסורין שאינם תופסים דמיהם אבל ביין נסך שהוא תופס את דמיו לא ומיהו בר"פ השוכר את הפועל

(עבודה זרה סב.) משמע קצת דל"ש לן בין דבר שתופס דמיו לדבר שאינו תופס דמיו ואף על גב דהתם אסיקנא דמשום חומרא די"נ אחמירו רבנן בשכר פועל סובר רבינו דלענין זה דלא אשכחן בהדיא שהחמירו בו שרי. ורבינו ירוחם כתב וז"ל ישראל שיש בידו יין נסך שתופס דמיו ועבר ומכרו לנכרי בהקפה ומכרו הנכרי ואח"כ פרע לישראל דמיו מותרין מאחר שאין ביד הנכרי שום דבר כשפרע לישראל וי"א שהדמים מותרין אפילו פרעו קודם שמכרו דאין זה דמי י"נ כיון שאין המעות ביד ישראל בשעת משיכה ומ"מ לישראל אחר מותרין הדמים אבל לא לאותו ישראל משום קנס כך דקדקו הפסקנים פרק השוכר (סג.) מההיא דאם בא עליה ואח"כ נתן לה אתננה מותר וכן הדין בע"ז עכ"ל:

ב"ה וכתבתי זה בסי' קמ"ד בשם התוספות:

סעיף קטן ה

ומ"ש לפיכך ישראל שמוכר יינו לנכרי צריך ליזהר שלא יאסר בעודו ברשותו כיצד יעשה יקח ממנו המעות קודם שימכור לו היין וכו' בפרק השוכר (עא.) תנן המוכר יינו לנכרי פסק עד שלא מדד דמיו מותרין מדד עד שלא פסק דמיו אסורין ובגמרא אמר אמימר משיכה בנכרי קונה ורב אשי אמר אינה קונה א"ר אשי מנא אמינא לה מדא"ל רב להנהו סבויתא כי כייליתו חמרא לנכרים שקולו זוזי מינייהו והדר כיילו להו ואי לא נקטו בהדייהו זוזי אוזפינהו והדר שקלוה מינייהו כי היכי דתיהוי הלואה גבייהו דאי לא עבדיתו הכי כי קא הוי י"נ ברשותייכו קא הוי וכי שקליתו דמי י"נ קא שקליתו ואי ס"ד משיכה בנכרי קונה מדמשכיה נכרי קנייה י"נ לא הוי עד דנגע ביה אי דקא כייל ורמי למנא דישראל ה"נ לא צריכא דקא כייל ורמי למנא דנכרי סוף סוף כי מטא לאוירא דמנא קנייה י"נ לא הוי עד דמטי לארעיתא דמנא ש"מ נצוק חיבור אי דנקיט ליה נכרי לכלי בידיה ה"נ לא צריכא דמנח אארעא ותיקני ליה ש"מ כליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח לעולם אימא לך קנה לוקח והב"ע כגון דאיכא עכבת יין אפומיה דכוזנתא דקמא קמא אינסיך ליה וכמאן דלא כרשב"ג דאי רשב"ג הא אמר ימכר כולו לנכרים חוץ מדמי י"נ שבו מידי הוא טעמא אלא לרב הא אמר רב הלכה כרשב"ג חבית בחבית אבל לא יין ביין:

סעיף קטן ו

והשתא מה שאמר רבי' יקח ממנו המעות קודם שימדוד לו היין היינו דאמר רב להנהו סבויתא כי כייליתו חמרא לנכרים שקולו זוזי מינייהו והדר כיילו להו:

סעיף קטן ז

ומ"ש ויתנה עמו שיתנם לו במתנה אף אם לא יתן לו היין דאי לאו הכי לא נקנו לו שאין מעות קונות בכותי עד שימשוך שם כתבו התוספות שרבינו תם פסק כאמימר דמשיכה

קונה בנכרי ולא מעות והקשה דא"כ מאי קאמר רב שקולו זוזי מינייהו דמאי מועיל המעות שהיו נותנין תחלה מ"מ מיד שנגע בו הוי יין נסך ברשות ישראל דעדיין אינו של נכרי עד שימשכנו והמעות שביד ישראל נעשו למפרע דמי י"נ ואין לומר שהנכרים היו נותנים להם המעות במתנה דאטו בשופטני עסקינן ואומר ר"י שבשעת נתינת הדמים היו אומרים הנכרים אנו מקנים לכם המעות מעכשיו והיין יהיה שלנו מעכשיו והנכרים היו מאמינים אותם בטוב ולא היו יראים פן יגזלום ואע"פ שלא בא לידם עדיין עכ"ל ודברי רבי' משמע דלא אתי כתירוצא דר"י דלתירוצא דר"י היו מתנים שהיין יהיה מעכשיו של הנכרי ונ"מ שאם ישפך או יחמיץ אין המוכר חייב באחריותו ומ"מ כל שלא נשפך צריכים ליתנו להם וא"כ מאי אף אם לא יתן לו היין דקאמר רבינו שדעת רבינו לומר שיתנה עמו שנותנם לו במתנה בין שיתן לו היין ובין שלא יתן לו שאע"פ שכתב ר"ת דלאו בשופטני עסקינן היינו לומר דלא משכחת לה שהנכרים יתרצו להתנות כן אבל אם קרה מקרה שנתרצו להתנות כן פשיטא ודאי דמהני אבל קשה דאמאי נקט גוונא דלא שכיחא ושבק גוונא דר"י דשכיחא ועוד דהשתא איכא למיטעי ולמימר דדוקא בכה"ג הוא דשרי אבל בגוונא דר"י לא לכנ"ל דדברי רבינו כתירוצא דר"י אתי ואף אם לא יתן לו היין דקאמר שלא יתננו לו מפני שישפך ולא חשש רבינו להאריך בדבר דכיון דלא משכחת לה שיתנה עמו שיתנם לו במתנה אע"פ שלא יתן היין כלל ממילא משמע דע"כ דאף אם לא יתן לו היין אם ישפך קאמר. ובסמוך אכתוב דעת הרשב"א בזה:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם לא עשה כן ומודד בתוך כליו של נכרי שיש בפיו עכבת יין אסור וכו' היינו מאי דאמרינן הב"ע כגון דאיכא עכבת יין אפומיה דכוזנתא דקמא קמא אינסיך ליה:

סעיף קטן ט

ומ"ש ומיהו בדיעבד מותר דקי"ל יין שנתערב בסתם יינם מוכרו לנכרים וכו'. פשוט מדאוקים להא דרב דלא כרשב"ג ואנן קי"ל כרשב"ג כמו שאמר בסימן קל"ד:

סעיף קטן י

ומ"ש ואם פסק דמי היין ומדדו לתוך כליו של ישראל ומשכו הנכרי היינו מאי דאמרינן אי דקא כייל ורמי למנא דישראל ה"נ כלומר כיון דמשכיה נכרי במדה קנייה י"נ לא הוי עד דנגע ביה: וכתב הר"ש בר צמח המוכר חבית יין לנכרי ופסק דמים אם הכניסו לחצירו קודם שנתנסך או שכר לו ישראל מקומו הו"ל דמי היין הלואה ביד נכרי ובמשכיר לו את מקומו יוציאנו משם קודם שיאסר שלא יטול שכירות י"נ עכ"ל:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואפי' לכליו של נכרי שאין בפיו עכבת יין כלל פירוש שאין בו עכבת יין לא בפיו ולא בשוליו ולפיכך אמר כלל לכלול גם שוליו דהשתא דאין בו עכבת יין כלל לא נאסר עד שיגע בו ומדמשכיה מקמי הכי קנייה כי מה שאמר רבינו ומשכו היינו שמשכו קודם שיגע בו:

סעיף קטן יב
ומ"ש יש בו עכבת יין בשוליו וכלי עומד בחצרו של נכרי או תופס אותו בידו מותר שמיד כשמגיע לאויר הכלי קנאו וכו' היינו מדאמרינן סוף סוף מכי מטא לאוירא דמנא קנייה יין נסך לא הוי עד דמטא לארעיתא דמנא ואסיקנא אי דנקיט נכרי לכלי בידיה ה"נ לא צריכא דמנח אארעא ומשמע דהא דבעינן דנקיט נכרי לכלי בידיה היינו משום דעומד ברשות מוכר. אבל אם היה עומד ברשות נכרי אע"ג דמנח אארעא מכי מטא לאוירא קנייה וי"נ לא הוי עד דמטא לארעיתיה דמנא: ומ"ש רבינו יש בו עכבת יין בשוליו היינו מדאמרינן יי"נ לא הוי עד דמטא לארעיתיה דמנא דמשמע דמדמטא לארעיתיה דמנא מיהא הוי י"נ ואי דלית ביה עכבת יין כלל אפי' מטא לארעיתיה דמנא נמי לא הוי י"נ. וכתב הרשב"א דבהני גווני כלומר שעוד הכלי ברשות הנכרי או דנקיט למנא בידיה מותר אפילו לכתחלה : ויש לתמוה על רבינו שכתב דין זה דהא לא אוקימנא הכי בגמרא אלא כי היכי דלא נשמע מינה דנצוק הוי חיבור אבל למ"ד נצוק חיבור אפי' נקיט ליה נכרי לכלי בידיה או שעומד הכלי בחצרו לעולם אסור ומאחר שדעת רוב הפוסקים דניצוק חיבור ורבינו סובר שכך הוא מסקנת הרא"ש ז"ל לא הו"ל לסתום דבריו כנגדם וצ"ל שרצה לכתוב כל החילוקים הנאמרים בגמרא בדין זה וסמך על מ"ש בסימן קכ"ו פלוגתא דרבוותא בדין ניצוק דממילא משמע שדברים אלו אינם אלא אליבא דמ"ד ניצוק אינו חיבור דלמ"ד נצוק חיבור פשיטא דבכל גווני אסור ועי"ל דהא דאמרינן ש"מ נצוק חבור ה"פ ש"מ נצוק חבור ואפי' ליאסר בהנאה כלומר ותיקשי למאי דסבירא לן דאפילו למ"ד נצוק חיבור היינו ליאסר בשתיה אבל לא בהנאה ואהדר ליה דלא תשמע מינה הכי דהב"ע דמנח אארעא ונמצא שהוא נעשה י"נ קודם שיקנה הנכרי אבל אי הוה נקיט ליה נכרי בידיה היו דמיו מותרין משום דמכי מטא לאוירא דמנא קנייה יי"נ לא הוי עד דמטא לארעיתא דמנא דאע"ג דאפי' בעודו בכלי העליון נאסר משום נצוק מ"מ אין איסורו אלא בשתיה אבל לא בהנאה דהכא בשעכבת יין שבשוליו אינה אלא סתם יינם עסקינן הלכך אפילו למ"ד נצוק חיבור דמיו מותרים ופירוש זה כתבתי בס"ס קכ"ו בשם הרשב"א ז"ל ונראה שע"ז סמך הוא ז"ל לכתוב סתם דאי נקיט נכרי לכלי בידיה או דמנח ברשותיה דמיו מותרים אף על פי שפסק דנצוק חיבור משום דמסתמא עכבת יין שבשולי הכלי

סתם יינם הוא אבל אי הוה ודאי יינם דמה שבכלי נאסר אף בהנאה פשיטא דאפי' נקיט נכרי למנא בידיה או דמנח ברשותיה דמיו אסורים לדידן דקיי"ל דנצוק חבור:

סעיף קטן יג

ומ"ש ואם הכלי בחצרו של מוכר לא קנה ואסור אא"כ יאמר לו יקנה לך כליך היינו מדפסקו הפוסקים דכלי של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח אא"כ א"ל זיל קני וכמו שיתבאר בח"מ סימן ר' בס"ד:

סעיף קטן יד

ומ"ש היה הנכרי מודד הגביהו תחלה לקנותו קנאו וכו' מדברי הרשב"א שכתב ר"ח והראב"ד פירשו משנתינו דמוכר יינו לנכרי פסק עד שלא מדד דמיו מותרין בשמדד הנכרי לעצמו ובשמשך הנכרי תחלה קודם שימדוד דמשמשך הנכרי ופסק קנאו וי"נ לא הוי עד שימדוד כלומר וכשמדדו נאסר משום דחכמים גזרו בכחו של נכרי ואסרו מאי דנפק לבראי וז"ל בת"ה הקצר ישראל שמכר יינו לנכרי אם היין נתון בכלי ופסק עמו דמים ואח"כ הגביה הנכרי הכלי כדי לקנות היין שבתוכו אע"פ שמדד הנכרי לעצמו דמיו מותרין דכל שפסק דמיו גומר הוא בדעתו לקנות וכשהגביה קנה הכל וכשעירה ונעשה י"נ לא של ישראל הוא אלא של נכרי עכ"ל:

סעיף קטן טו

ומ"ש לא הגביהו תחלה לקנותו אסור פירוש אע"פ שהגביהו בשעה שהוא מודד לא קנה מפני שאותה הגבהה לא היתה לקנייה אלא למדידה וכ"כ הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן טז

ומ"ש ומיהו למאי דכתבינן לעיל דכחו בכונה שרי בהנאה מותר בדיעבד היינו מ"ש בסימן קכ"ה דכחו של נכרי שמערה מכלי אל כלי אם הוא בכוונה שיודע שהוא יין היוצא מהכלי אסור וכתב הרשב"א שאסור אפילו בהנאה וא"א הרא"ש ז"ל אינו אוסרו אלא בשתיה ע"כ. והשתא קאמר רבינו דלמאי דכתב לעיל בשם הרא"ש דאינו אוסרו אלא בשתיה ודאי הכא לא מיתסר בהנאה ומיהו היינו בדיעבד אבל לכתחלה אסור מפני שקרוב הדבר שיגע ביין מתוך שהוא עסוק במדידתו:

סעיף קטן יז

ומ"ש מדד עד שלא פסק אסור אע"פ שאין כאן אלא תערובת של סתם יין קרוב הדבר שיגע וכו' נראה שהוקשה לו לדעת הרא"ש שסובר שמה שאסרו חכמים בכחו של נכרי במאי דנפיק לבראי היינו דוקא בשתיה אבל לא בהנאה היכי תנן מדד עד שלא פסק דמיו אסורין ואמאי הא אע"פ שמדדו לא אסר אלא בשתיה ולא בהנאה ואפילו את"ל דהב"ע בשיש עכבת יין בשולי הכלי שהוא מודד לתוכו ומכל מקום לא נאסר יין של

ישראל בהנאה מפני תערובת אותו יין דהא קי"ל כרשב"ג דאמר ימכר כולו לנכרים חוץ מדמי יין נסך שבו וניחא ליה דטעמא דאסור משום דקרוב הדבר שנגע בו בשעה שהיה טרוד במדידתו:

סעיף קטן יח

ומ"ש קרוב הדבר שיגע אחר שימשכנו וכו' היינו לומר דלא תיסק אדעתין למימר דאפי' נגע ביה בשעת מדידה מאי הוי הרי כבר משכו קודם לכן ומאותה שעה נקנה לו וכי קא נגע בדידיה קא נגע משום הכי קאמר שאע"פ שנגיעה זו בשעת מדידה היה אחר שמשכו דמיו אסורין משום דאותה משיכה לא קניא ליה משום דאכתי לא פסק:

סעיף קטן יט

ומ"ש וכיון שלא נזהר הישראל יש לחוש שמא נגע בו נראה דהיינו לומר כיון דלא אסרינן דמיו אלא משום דחיישינן שמא נגע בו בשעת מדידה אם כן הוינו דוקא בשלא נזהר הישראל דחיישינן דלמא נגע ולאו אדעתיה אבל אם נזהר הישראל בדבר יפה וידע דודאי לא נגע דמיו מותרין לדעת הרא"ש אבל לדעת הרשב"א שאוסר כחו של נכרי בהנאה אע"פ שנזהר יפה וברי לו שלא נגע בו אסור בהנאה : כתב עוד הרשב"א בת"ה הארוך על הא דאמרינן ואי לא עבדיתו הכי כי קא הוי י"נ ברשותייכו הוי וכו' ואוקימנא בדכייל ורמי במנא דנכרי ודמנח בחצרו של ישראל ומנח אארעא מיהו אם הקדים לו מעות מותר כדא"ל רב כי כייליתו חמרא לנכרים אקדימו ושקולו זוזי מינייהו וכו' ואפי' את"ל דמעות אינן קונות בנכרי אלא במשיכה דוקא וכדאמרינן בבכורות (יג.) מה עמיתך בחדא אף נכרי בחדא אפ"ה כיון שנתן ופסק מעות ע"ד להוציאם נתנם ולקנותם מעכשיו ע"מ שיתן לו יין לבסוף נמצא בשעה שנתנם לו לאו דמי יי"נ הוא וכשהנכרי נוטל יינו אותה שעה אין ישראל נוטל מעות ולפיכך מותר וא"ת מ"מ אסור לעשות כן מפני שרוצה בקיומו שהרי הנכרי יכול לחזור עד שימדוד כל מה שפסק עמו דקי"ל (ב"ב פו.) כור בל' סאה בסלע יכול לחזור בו אפילו בסאה אחרונה נ"ל כיון שנתן לו ע"ד להוציאם מעכשיו שוב אינו יכול לחזור בו ממה שמדד לו מיהא ודאמרי רב ושמואל יכול לחזור אפי' בסאה אחרונה דוקא כשלא הקדים לו מעות אבל בהקדים לו מעות כל סאה וסאה שמשך מיהא לכ"ע קנה אבל הרמב"ן פירש דאמימר לאו משיכה דוקא קאמר אלא אף משיכה וה"ה למעות והילכך כל שהקדים לו מעות ופסק סמכא דעתיה וקנה ולפיכך מותר וזה נכון יותר עכ"ל ומשמע שהוא תופס דברי הרמב"ן עיקר וכן נראה ממ"ש בקצר הקדים לו הנכרי מעות מותר אף על פי שהוא מודד לעצמו שכל הפוסק ונותן מעות קנה עכ"ל. וכבר נתבארו דברי רבינו שאינו א' מב' שיטות אלו שכתב הרשב"א: והרמב"ם כתב בפי"ג מהמ"א ישראל שמכר יינו לנכרי פסק עד שלא מדד דמיו מותרי' שמשפסק סמכא

דעתו ומשמשך קנה וי"נ אינו נעשה עד שיגע בו נמצא בשעת המכירה היה מותר מדד לו עד שלא פסק הדמים דמיו אסורין שהרי לא סמכא דעתו אף על פי שמשך ונמצא כשנגע עדיין לא סמכא דעתו ליקח ונאסר היין בנגיעתו וה"ז כמוכר סתם יינם בד"א בשמדד ישראל לכליו אבל אם מדד לכלי הנכרי או לכלי ישראל שביד הנכרי צריך ליקח את הדמים ואח"כ ימדוד ואם מדד ולא לקח דמים אע"פ שפסק דמיו אסורים שמשעה שיגיע לכלי נאסר כסתם יינן: (ב"ה) ומ"מ יש לתמוה למה דמיו אסורין לפמ"ש בסימן קכ"ו דניצוק אינו אסור אלא בשתייה עכ"ל. ונראה מדבריו שהוא סובר דנכרי קונה בין במשיכה בין בכסף וכ"כ ה"ה בפ"א מה' זכייה ומתנה שהוא דעת ז"ל ומפרש דמתניתין בשמדד הישראל לכליו וכך נתנו לנכרי וכך משכו הנכרי מידו בכליו של ישראל ואח"כ נגע בו וקתני דאם פסק עד שלא מדד דמיו מותרים משום דמדמשכיה ע"ד הפסק שפסק עמו קנייה וזוזי הלואה נינהו גביה י"נ לא הוי עד דנגע ביה אבל אם מדד עד שלא פסק ונתנו לנכרי ונגע בו דמיו אסורין שמאחר שלא פסק לא סמכא דעתו כשמשך דשמא יתבע ממנו דמים מרובים הילכך אע"ג דמשך לא קנה ונמצא כשנגע בו עדיין יינו של ישראל היה וכי שקיל מינה דמי הו"ל כמוכרו לו ומשמע לי דצ"ל דמדד דקתני מתני' ודנקט הרמב"ם לאו דוקא אלא היינו לומר דמדד ונתן לנכרי ומשכו דאל"כ קשה אמאי עד שלא דמי אסורין הא אע"פ שלא פסק עמו עד אחר שמדדו כיון שעדיין לא משכו דמיו מותרין דכל שקדם פסק למשיכה סמכא דעתיה וקנה במשיכה וטעמא דנקטו מדידה במקום משיכה נראה דהיינו משום דאין דרך לפסוק בין מדידה למשיכה אלא או קודם מדידה או אחר משיכה משום הכי נקטו מדידה במקום משיכה ונכלל עוד במלת מדד שאחר שמשכו נגע בו כדלעיל. ומ"ש אבל אם מדד לכלי הנכרי או לכלי ישראל שביד הנכרי צריך ליקח את הדמים ואח"כ ימדוד וכו'. היינו מדא"ל רב שקולו זוזי מינייהו והדר כיילו להו ואוקימנא בדכייל ורמי למנא דנכרי כלומר דמדנפל למנא נאסר קודם שקנה הנכרי כלל שהרי עדיין לא משך ולא נתן דמים וכיון שעד שלא חל הקנין נאסר ברשותו של ישראל כי יהיב ליה בתר הכי הוי מוכר לו יין אסור ואם לקח ממנו דמים קודם שימדוד שרי משום דנכרי כיון דיהיב דמי קני אע"פ שלא משך הילכך כי מדד לכליו של נכרי ונאסר חמרא דנכרי הוא דנאסר שכבר היה קנוי לו. ומ"ש דה"ה אם מדדם לכלי של ישראל שביד הנכרי דמיו אסורים קשה דאדרבה בכה"ג אמרי' בגמ' דאפי' מודד לכלי של נכרי שרי דפרכינן סוף סוף מכי מטא לאוירא דמנא קנייה י"נ לא הוי עד דמטא לארעית' דמנא ואהדריה אי דנקיט ליה נכרי לכלי בידיה ה"נ לא צריכא דמנח אארעא י"ל דהיינו למ"ד נצוק אינו חיבור אבל למ"ד נצוק חיבור מכי שדי לקלח בתוך יין שבכלי הנכרי נאסר

כל יין שבכלי העליון משום נצוק וה"ה למודד לתוך כלי של ישראל דכיון שנפלה בו טיפה ראשונה ונאסרה מפני שנפלה לכלי שביד נכרי כל יין שבכלי העליון נאסר משום נצוק ולפ"ז מ"ש שמשיגיע לכלי נאסר כסתם יינם פי' משתהחיל להגיע בכלי נאסר הכל כלומר אף מה שבכלי העליון כסתם יינם ומיהו הא דאסר במודד לכלי ישראל שביד הנכרי היינו דוקא כשהיה הנכרי מנדנד הכלי אם היה מונח בקרקע או שהיה אוחזו בידו באויר דאז ע"כ הוא מנדנד אבל אם היה מונח הכלי של ישראל ע"ג קרקע והנכרי אחזו ולא נדנדו לא נאסר היין כמ"ש בפי"ב. וא"ת במדד עד שלא פסק דאמרינן דהדמים אסורים אמאי הא כיון דאינו מוכרו אלא לאותו נכרי שנסכו שרי כמו שנתבאר בראש סימן זה. וי"ל שכבר כתבתי דלדעת הרמב"ם אינו מותר למכרו אלא בשנתכוין להזיקו דוקא. אבל הכא שלא נתכוין להזיקו שהרי אפי' הישראל טעה בדין וחשב שאין המעות נאסרין וברשותו של ישראל נגע אינו חייב לשלם לו ומיהו לדברי החולקים עליו צ"ע: כתב בא"ח בשם בעל המאור מאן דחכים למיעבד גמר בדעתו להשאיל רשותיה לכל מאן דאתי למיזבן מיניה חמרא כי היכי דליהוי כליו של לוקח ברשות לוקח דקנה לוקח אע"פ שלא משך הילכך כשגמר בדעתו כן בההיא שעתא דכייל בגו מנא דנכרי איחייב ליה נכרי בדמי והוי זוזי הלואה גביה ויכול ליקח ממנו המעות או משכון אחר שנגע בו דדמי הלואתו קא שקיל ולא דמי י"נ עכ"ל:

סעיף קטן כ

פועלים ישראלים שעשו מלאכה אצל נכרי ושלח להם יין נסך בשכרם אם קודם שזכו אמרו תן לנו דמיו אסורין וכו'. משנה בפרק השוכר (שם) אומנין ישראל ששלח להם נכרי חבית של יין נסך מותר שיאמרו לו תן לנו את דמיה אם משכנסוה לרשותן אסור ופי' רש"י מותר לומר לו תן לנו את דמיה דהא לא קנו לה והוא אינו חייב להם אלא מעות וכתב רבינו ירוחם משכנסוה לרשותן פי' קבלוה בשכרם אבל בהכנסה לבד לא נאסר שאין חצירו של אדם קונה לו בעל כרחו וכתב הר"ן ומיהו לאו דוקא דמיה דהו"ל רוצה בקיומו דאסור אלא כך הוא מותר שיאמרו לו עד שאתה שולח לנו חבית זו תהא שלך ותן לנו דמיה כנגדה ובכה"ג אין רוצים בקיומו כלל ואם משכנסוה לרשותן אסור דכיון דזכו בה כי שקלי דמיה דמי י"נ קא שקלי. וכך הם דברי הרשב"א בת"ה אלא שפירש משנה זו בשלא פסק להם דמים ולערב שלח להם חבית של יין שוה דינר ע"כ. ואיני יודע למה הוצרך לפרש כן דאפי' פסק להם שכר משמע דדינא הכי הוי ושמא י"ל דאורחא דמילתא נקט שאין דרך לפסוק מעות ולשלוח יין אבל כשעושין מלאכה סתם לפעמים

שולחין יין: וכתב עוד הרשב"א שי"מ משנה זו כשעשו מלאכה אצל ישראל וישראל זה אמר לנכרי לפרען בשבילו והוא שלח להם חבית של יי"נ והכל עולה לטעם אחד:

סעיף קטן כא

מי ששכר פועלים נכרים ופסק להם מזונות אסור להשקותן יי"נ ואם אמר להם צאו אכלו ושתו מחנוני פלוני ואני פורע וכו'. בר"פ השוכר (סג.) תניא אומר אדם לחמריו ולפועליו צאו ואכלו בדינר זה צאו ושתו בדינר זה ואינו חושש משום שביעית ולא משום מעשר ולא משום יי"נ ואם אמר להם צאו ואכלו ואני פורע צאו ושתו ואני פורע חושש משום שביעית ומשום מעשר ומשום יין נסך ואוקמה רב חסדא בחנוני המקיפו דכיון דאורחיה לאקופיה קני ליה דינר גביה ואותיבנא עליה ואסיקנא אלא אמר רבא ל"ש מקיפו ול"ש שאינו מקיפו אף על גב דמשעבד ליה כיון דלא מייחד שיעבודיה לא מיתסר אלא הכא אמאי חושש א"ר פפא כיון שהקדים לו דינר כלומר שהקדים ב"ה דינר לחנוני קודם ששלח אצלו דהשתא מדבעלי' אכלי רב אשי אמר כגון שנטל ונתן ביד כלומר שנשא מיד החנוני ונתן להם דהשתא איהו ספי ליה איסורא וכתב הרשב"א מסתבר דרב אשי לא פליג אדרב פפא אלא דניחא ליה לאוקומיה בהכי משום דלישנא דברייתי' לא ניחא לאוקימתא דרב פפא ואיתא לדרב פפא ואיתא לדרב אשי וכ"פ הרמב"ם בפי"ג שאם הקדים לו דינר אסור: כתוב בא"ח וכן מי שמזמין אוהביו נכרים לשתות רשאי לומר לעבדו או לשפחתו לכו וקנו יין לאלה הנכרים שכיון שהוא אומר לקנות בעבורם נמצא שהיין אינו שלו עכ"ל :

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו אבל אם לא הקדים לו הדינר מותר אע"פ שייחד דינר להיות שעבודו עליו והוא בעין ביד ב"ה ויש אוסרין גם בזה וכו' אהא דאמרינן ול"ש מקיפו ל"ש אינו מקיפו אע"ג דמשתעבד כיון דלא מייחד שעבודיה לא מיתסר כתב הרשב"א מהכא משמע דאי מייחד שעבודיה מיהא מיתסר וכ"פ הרמב"ם ז"ל וק"ל דהא נכרי אין קונה דינר דייחד לו הישראל בנתינת היין עד שימשוך הדינר וא"כ ייחוד זה לא מעלה ולא מוריד דשעבודא בעלמא בלחוד הוא דאיכא ומדוחק י"ל דהא דקאמר כיון דלא מייחד שעבודיה לא מיתסר לאו למימרא דבייחוד לחוד מיתסר אלא מילתא בעלמא הוא דקאמר דכי לא מייחד ליה לא משכחת דמיתסר בשום צד אפילו בחליפי כלי באגב אבל הכא לא שנא ייחד ל"ש לא ייחד שעבודא בעלמא הוא דאיכא ושרי ושלא כדברי הרמב"ם ז"ל עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפי"ג אם אמר להם אכלו ושתו בדינר זה או שאמר להם אכלו ושתו עלי מן החנוני ואני פורע אע"פ שנשתעבד הואיל ולא נתייחד שעבודו ה"ז מותר ע"כ ומדקאמר הואיל ולא נתייחד שעבודו מותר דייק הרשב"א שאם נתייחד שעבודו אסור ואע"פ

שבלשון הגמ' נדחק לפרש לומר דאפילו נתייחד שעבודו נמי שרי לא נראה לו לדחוק כן בלשון הרמב"ם דאי לאו דנפקא לן מינה הכא לענין דינא למה ליה להרמב"ם לכתוב כן למימר מלתא בעלמא ולי נראה דיותר נכון לומר דהרמב"ם סירכא דלישנא דגמרא נקט ואתא ולידחק בפירושו כשם שאנו נדחקים בפירושא דלישנא דגמרא מלפרשו כפשוטו ושקשה עליו דיחוד זה לא מעלה ולא מוריד:

סעיף קטן כג

כתב הרשב"א הא דאסור כשהקדים לו הדינר דוקא כשאומר לו יהא דינר זה בידך עד שתשקה לפועלים וכו'. כ"כ בת"ה הקצר וביאר בארוך שהוכרח לומר כן משום דק"ל כי הקדים לו דינר מאי הוי דהא מדיהבינן ניהליה קנייה נכרי דסתמא דמילתא לאפוקי יהביה ניהליה ובשעת נתינת המעות ליכא איסורא דהא לא שקיל יי"נ וכי שקלי פועלים יי"נ דינר ליתיה דישראל ולאו דמי יי"נ הוא והו"ל כנתן לה טלה באתננה ואח"כ בא עליה דאתננה מותר ולפיכך נ"ל דהא דהקדים לו דינר לאו להוציאו הקדימו אלא דליהוי גביה עד שיתן לפועליו לפי שאין ב"ה יודע עדיין כמה יטלו פועליו ולפיכך מקדים לו כדי לחשב עליו באחרונה והיינו דקאמר בגמרא צאו ושתו ואני פורע ואני מחשב מיבעי ליה דאלמא לא הקדים לו דבר קצוב אלא הקדים לו דינר להיותו בידו ושלא יוציאנו אא"כ יודע כמה יטלו פועליו ויחשוב עמו באחרונה ואע"ג דלא פירש רב פפא כגון שהקדים לו דינר ושלא להוציאו היינו משום דמסתמא כל שמקדים דינר בדבר המסופק שמא לא יקח א"נ בדבר המסופק כמה יקח וכמה לא יקח סתמו כפירושו שלא יוציא לעצמו עד שיקח וכדאמרינן גבי אתנן נתן לה ואח"כ בא עליה מותר ואקשינן לכי בא עליה ליחול עליה איסור ופרקינן דאמר ליהוי גביך ואי מצטריך ליך קנה מעכשיו דאלמא מסתמא כל דלא א"ל אי מצטריך קני מעכשיו דעתיה דאינש בכל כי הני כי מקנה דמי לא מקנה להו לאפוקינהו מהשתא עד דשקיל זבינא. וא"ת והא פלוגתא דמשיכה בנכרי דאיפליגו בה פרק השוכר אקשינן על רב אשי דאמר אינה קונה מדתנן המוכר יינו לנכרי פסק עד שלא מדד דמיו מותרים וכולי ואי אמרת משיכה בנכרי אינה קונה אמאי דמיו מותרים דהא לא קנה ליה נכרי עד דיהיב דמי וכו' ופריק בשהקדים לו דינר דאלמא כל מאן דאקדים דינר לפרעון יהבי' מהשתא ל"ק דהתם הוא דקנה ממנו דבר קצוב והילכך כל כי מקדים לאפוקינהו מהשתא יהבינהו וכדאמרינן התם כיון דפסקה סמכא דעתיה וכל ההיא סוגיא דהתם בההיא רהיטא כנ"ל עכ"ל:

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו ואינו נראה דכיון שהקדים לו הדינר מיד נקנה לו היין וכו'. אין ספק שלא ראה דברי הרשב"א שבת"ה הארוך שכתבתי בסמוך דא"כ לא היה כותב כ"כ בפשיטות

דאינו נראה כי היתה נופלת עליו קושית מ"ש מנתן לה טלה באתננה ואח"כ בא עליה דאתננה מותר שבסיבתה הוכרח הרשב"א לפרש דהא דאסור בהקדים לו דינר דוקא באומר לו יהא דינר זה בידך עד שתשקה לפועלים וכו':

סעיף קטן כה

יש מקומות שנותנים למלך חלק ידוע מהפירות ואם יש לישראל יין וצריך ליתן ממנו חלק ידוע למלך יכול לומר לנכרי פייס למלך בשבילי וכו' בפרק השוכר (עא.) גמרא אומנים ישראל א"ר יהודה אמר רב מותר לאדם לומר לנכרי צא והפס עלי מנת המלך מיתיבי אל יאמר אדם לנכרי עול תחתי לאוצר א"ל רב עול תחתי לאוצר קא אמרת הא לא דמיא אלא להא אבל אומר לו מלטני מן האוצר וי"ג פול תחתי לאוצר במקום עול תחתי לאוצר ופי' רש"י צא והפס עלי מנת המלך ארנונא שהיו נותנים מתבואותיהן ומבהמותיהן עישור וישראל זה שחייב לתת למלך יין מותר לומר לנכרי הפס עלי אע"ג דקא יהיב האי נכרי יי"נ והא ישראל הוא פורע דמים כיון דה"מ לסלוקי לשליחא דמלכא בזוזי כי יהיב ליה נכרי יי"נ לאו שלוחיה הוא והתוס' כתבו על פי' רש"י דל"נ דא"כ פשיטא דמלטני מן האוצר שרי כיון דמיירי דיכול לסלקו לכן נ"ל שהישראל חייב למלך יי"נ מ"מ שרי כי א"ל מלטני מן העוצר משום דמשמע ה"ק ליה סלק אותו במה שתוכל אבל אינו מצוה לו לפרוע יין נסך ולכך שרי אפי' לא מצי לסלוקי בזוזי אלא בי"נ אבל כי א"ל עול תחתי הוי כמו שא"ל פרע למלך תחתי כמו שאני חייב לו יין ונמצא פורע חובו מי"נ. וכתב הרשב"א איכא למידק פול תחתי לאוצר אמאי מיתסר דהא אמרינן בריש פירקין דאומר אדם לחמריו ופועליו צאו ושתו ואני פורע ואינו חושש משום יי"נ אלא בנשא ונתן ביד אי נמי כשהקדים לבעל היין דינר ותירץ הראב"ד דשאני התם דבשעת פרעון כבר שתו הפועלים יין אבל הכא כשהיין עדיין באוצר והילכך איסורא על המעות בשעה שהוא פורע ואין זה מחוור בעיני דאם איתא אדמוקי לה התם רב פפא בשהקדים לו דינר ורב אשי אוקמה בשנשא ונתן ביד וקשה לו עלייהו למר מחשב מיבעיא ליה ולמר טלו ושתו מיבעיא ליה כדאיתא בגמרא לוקמוה כמשמעה וכגון שפרע עד שלא הספיקו לשתותו והרמב"ן תירץ דה"נ בשהקדים לו דינר כי התם והכי משמע בירושלמי פ"ו של דמאי עי"ל דגבי פועלים אין חייב ליתן יין דוקא שכן דרך ב"ה לפרעם במעות והם הולכים ואוכלים אבל במנת המלך שחייב לו יין ממש אלא שפעמים שלוקח מעות לפיכך כשא"ל עול תחתי לאוצר והוא פורע יין הוי כאילו קונהו ובמצותו נתנו הנכרי לאוצר אבל כשא"ל מלטני מן האוצר אע"פ שהוא פייס ביין כיון שהוא לא א"ל לפייס ביין אלא בכל שיוכל לסלק המלך ה"ז מותר ע"כ. והר"ן לא נתחוור בתירוץ האחרון

ותירוצו של הרמב"ן נראה שתפס עיקר. אבל הרשב"א בת"ה הקצר כתב שנ"ל כדברי תירוץ אחרון: וכתב רבינו ירוחם בשם הירושלמי בין מלטני מן האוצר בין שאמר פרשני מן האוצר מותר אפי' הקדים לו מעות אבל פול תחתי או שקול על ידי לאוצר אסור אפילו לא הקדים לו מעות:

סעיף קטן כו

מלך שיש לו חק על בני המדינה כשיש לו יין שהוא מחלקו על בני המדינה וכו' כתב הרשב"א שכך פירשו מקצת הגאונים על הא דתניא אל יאמר אדם לנכרי פול תחתי לאוצר אבל אומר לו מלטני מן האוצר וכ"כ הרמב"ם בפי"ג ומשמע דהא דאמר רב יהודה אמר רב מותר לאדם לומר לנכרי צא והפס עלי מנת המלך כה"ג נמי מיפרשא ומפני כך לא הביא הרמב"ם הא דצא והפס עלי מנת המלך דבכלל מלטני מן האוצר הוא והרשב"א כתב בת"ה כדברי שני הפירושים נראה שהוא סובר שאינם חלוקים אלא בפירושא דברייתא ומימרא דרב יהודה אבל לענין הדין כל חד מהנך גווני לית ביה איסורא ולפיכך פסקה לשניהם ובדרכו דרך רבינו.

סעיף קטן כז

ומ"ש וי"א שאם כתבו כבר על הישראל חלקו אסור בכל לשון וכו' איפשר לפרש דברי הרמב"ם ז"ל דסבר הכי אלא שאין פירוש זה מוכרח בדבריו ועוד דא"כ הול"ל דבריו בשמו ולא בשם י"א:

סעיף קטן כח

והא דדמי יי"נ אסור דוקא בשל ישראל אבל נכרי שמכר עכו"ם או יינו הדמים מותרים בריש פרק השוכר (סד.) הדור יתבי וקא מיבעיא להו דמי עכו"ם ביד נכרי מי תופסת דמיה או לא ופשטוה מדתניא ישראל שהיה נושה בנכרי מנה מכר עכו"ם והביא לו י"נ והביא לו מותר וכתב הרא"ש והא דאמרינן לעיל לא חשו חכמים לדמי עכו"ם ביד נכרי אלמא דמי עכו"ם ביד נכרי אסור היה אומר ר"ת דודאי נכרי שמכר עכו"ם ופרע המעות לישראל מותרים והא דדרשינן והיית חרם כמוהו כל שאתה מהוה ממנו הרי הוא כמוהו היינו דוקא בישראל שהחליף עכו"ם אבל אם החליפם נכרי החליפים מותרים והא דאמרינן לעיל דדמי עכו"ם ביד נכרי אסורים היינו היכא שמכרה לקנות בדמיה צרכי עכו"ם ונשארו המעות באיסורם עכ"ל: ובסיפא דברייתא דבסמוך קתני אם אמר ליה המתן עד שאמכור עכו"ם או י"נ ואביא לך אסור ומפרש טעמא בגמרא מפני שהוא רוצה בקיומו וכמ"ש רבינו וכתב הרא"ש תימא משום דא"ל המתן הוי טפי רוצה בקיומו אפי' לא אמר המתן רוצה בקיומו עד שימכר ויתנו לו הדמים וי"ל דהלשון משמע דאין לו ערב מדקא"ל המתן אבל אם אית ליה ערב אז מותר דאז אינו חושש בקיומו כי יוכל

להפרע מן הערב כדאמר בעכו"ם המתחלקת לפי שבריה לא חשיב רוצה בקיומה הילכך ברישא מירי דיש לו ערב ולהכי מותר עכ"ל והוא מדברי התוספות שכתבו וז"ל ואם א"ל המתן לי וכו' רבינו יצחק היה מדקדק מזה הלשון המתן לי כלומר אינך יכול ליפרע ממקום אחר וצריך אתה להמתין עד שאמכור אז הוא ודאי אסור דרוצה הוא בקיומו כגון שאין לו ערב ממנו אף אין לו נכסים אחרים שיוכל ליקח חובו מיד עליהם אבל אם יש לו ערב שיכול ליפרע ממקום אחר אין אמירתו של נכרי מועלת כלום דאל"כ כל נכרי יוכל להפקיע חובו מיד ישראל עכ"ל:

סעיף קטן כט

ומ"ש רבינו בשם הראב"ד כתבוהו הרשב"א והר"ן ז"ל וכתבו עוד שי"מ דהא דקתני המתן עד שאמכור וכו' אסור דוקא בדשוייה ניהליה אפותיקי דרוצה בקיומו להנאתו הא לא"ה לא דאין זה רוצה בקיומו וכתב הרשב"א שיש דוחים דבריהם וגם הר"ן כתב שאינו מחוור לחלק בכך: וכתב הרשב"א בת"ה הארוך לדעת הגאונים ורש"י שאמרו דאין הנכרים בקיאים עכשיו בטיב עכו"ם ואין מגעם אוסר בהנאה אפילו בהמתן ואביא לך מותר אבל אנו אין אנו נוהגים כן ועכ"ז נהגו היתר בדבר זה ואין להם טעם על מה סמכו אחר שאוסרים מגעם בהנאה שלא כדברי הגאונים ז"ל מ"מ אחר שהגאונים ורש"י ז"ל מתירים מגעם בהנאה בהמתן ואביא לך אין בידינו כח לאסור עליהם וכן כתב בת"ה הקצר שאע"פ שאין אנו סומכים על דברי הגאונים בהוראה זו להתיר יינם ומגעם בהנאה מ"מ כדאי הם לסמוך עליהם בדבר זה שהדמים ביד נכרי אלא שהמתין לו ישראל עד שמכרם והביא עכ"ל. ומשמע דדוקא בסתם יינם קאמר אבל דמי עכו"ם אפילו בעכו"ם שבזה"ז אסור אף לדעת הגאונים וכתב הר"ש בר צמח על דברי הרשב"א ולפי טעם זה יש להתיר אפילו עשאו אפותיקי מפורש אלא שיש לחוש לכתחלה שלא לעשות אפותיקי אלא שישעבד לו הנכרי כל נכסיו ולא יזכיר לו היין בלבד.

סימן קלג

סעיף קטן א

כשם שאסור למכור סתם יינם וליהנות בו כך אסור להשתכר בו לפיכך ישראל שנשכר לנכרי לעשות לו מלאכה אפילו בסתם יינם וכו' ברפ"ב דע"ז (סב.) תנן השוכר את הפועל לעשות עמו בי"נ שכרו אסור השוכר את החמור להביא עליה יין נסך שכרה אסור ואמרינן בגמרא דה"ה לסתם יינם:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ספינתו מפורש שם בגמרא בעובדא דההוא גברא דאגר ארביה לסתם יינם ומשם נלמוד דה"ה לכל כליו שהשכירם לסתם יינם דשכרם אסור:

סעיף קטן ג

ומ"ש כיצד נטל מעות בשכרו שוחק וזורה לרוח או מטיל לים כ"כ הרשב"א לפי שכיון שאסור בהנא' משו' לתא דעכו"ם נוהג בהן כדרך שנוהג בעכו"ם שהוא שוחק וזורה לרוח או מטיל לים. והרמב"ם כתב בפי"ג אם מעות נתנו לו יוליכם לים המלח. ומשמע דה"ה דשוחק וזורה לרוח דלא עדיף מעכו"ם עצמה דשוחק וזורה כמ"ש בפ"ח מה' ע"ז: כתוב בא"ח נכרי ששכר ישראל לעשות עמו ביי"נ שכרו אסור ביאר בגמרא דמשום קנסא הוא הילכך נ"ל שאינו אסור אלא לדידיה אבל לאחרים שרי הילכך בדיעבד טוב שיקח השכר ויתננו לעניים משיניחנו לנכרי ולדעת הרמב"ם נראה שאסור בין לו בין לאחרים עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש נתן לו פירות יוליכם לים המלח או ישרפם ויקבור האפר בבית הקברות בפ"ב דע"ז ההוא גברא דאגר ארביה לסתם יינן יהבו ליה חיטי באגריה אתא לקמיה דרב חסדא א"ל זיל קלינהו וקברינהו בבי קברי ולימא בדרינהו אתי בהו לידי תקלה וליקלינהו וליבדרינהו דילמא מזבלי בהו כלומר דחיישינן שמא יפול ממנו הרבה במקום אחד ויבא ישראל לזרוע זרעיו שם ומשמע לי דבדווקא נקט בי קברי דאי בדוכתא אחרינא חיישינן שמא יבאו ישראל לזרוע זרעיו שם ונמצא נהנה אבל בי קברי אין אדם עשוי לזרוע והא דלא מבדרינן להו בי קברי נ"ל דהיינו משום דחיישינן שמא יטול מאותו אפר לזבל במקום אחר אבל כשהוא מכוסה בעפר דלא חזי לזבולי לא מסקי אדעתייהו שיש תחתיו אפר הראוי לזבל בו ואפי' אם יפגעו בו בהפכת אי זה קבר כיון שרואין אותו קבור ידעו דמאיסורי הנאה הוא דאפר אינו חשוב לומר בו איניש גנב וקבר הכא כדאמרינן בגמרא אחיטי גופייהו כנ"ל אבל הרמב"ם כתב בפי"ג ה"ז ישרוף אותן ויקבור האפר ולא הזכיר בית הקברות נראה שהוא סובר דבי קברי לאו דוקא דה"ה לכ"מ שאין ישראל עשוי לזרוע בו דהא ודאי פשיטא דלא יקברם במקום שישראל עשוי לזרוע בו ולא הוצרך להזכיר כן. ומ"ש רבינו יוליכם לים המלח כ"כ הרשב"א ונראה שטעמו משום דבכה"ג ודאי לא אתי לידי תקלה ולא אמרו בגמרא תקנתא דליקלינהו וכו' אלא באתרא דליכא ים המלח כתב הרשב"א אע"פ שהשכר אינו אסור אלא מד"ס החמירו עליו כשל תורה: ואהא דאמרינן דילמא מזבלי בהו כתב הר"ן וא"ת כי מזבלי בהו מאי הוה הא קי"ל (ע"ז מט.) כר"י דזה וזה גורם מותר י"ל דלא שרי ר"י אלא בדיעבד אבל לא לכתחלה:

סעיף קטן ה

אפילו לקח בשכרו קרקע או בהמה דבר שאינו נאסר וכו' כ"כ הרשב"א שאע"פ שאין קרקע וב"ח נאסרין אפילו בשהשתחוה להן ועבדן אפ"ה החמירו בשכר י"נ ואסרו בהנאה וכן מפורש בירושלמי:

סעיף קטן ו
השכיר לו חמורו לרכוב עליו אף על פי שמניח לגינו עליו שכרו מותר פשוט ר"פ השוכר (סה.) ומפרש בגמרא דאף ע"ג דמדינא מצי מחית עליה לגינו ואפ"ה שכרו מותר דכיון דאי לא מחית ליה מצי א"ל נכי לי אגרא דלגינא ה"ז כאילו לא שכרה לכך:

סעיף קטן ז
ומ"ש או שהשכיר לו ספינתו להוליך בה סחורתו וכו' כ"כ הרשב"א והוא נלמוד מדין החמור דבסמוך:

סעיף קטן ח
נשכר לו להעביר לו חביות ממקום למקום כל אחת בפרוטה וכו' שם במשנה השוכר את הפועל לעשות עמו בי"נ שכרו אסור שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת אע"ג שא"ל העבר לי חבית של י"נ ממקום למקום שכרו מותר ובגמרא (סה.) אוקמה רבא דא"ל העבר לי חבית חבית בפרוטה דתניא השוכר את הפועל וא"ל העבר לי ק' חבית בק' פרוטות ונמצאת חבית של י"נ ביניהן שכרו אסור חבית חבית בפרוטה ונמצאת חבית של י"נ ביניהם שכרו מותר ופרש"י העבר לי חבית חבית בפרוטה ונמצאת חבית של י"נ ביניהן שדי פרוטה לנהרא א"נ לא שקיל מיד נכרי ואינך מישתרו דהא לא שייך שכר ההיא חבית בהדי אינך דכל חדא קנין אגרא באפי נפשיה העבר ק' חבית בק' פרוטות דכל כמה דלא אעברינהו לכולהו לא יהב ליה מידי הילכך כוליה אגרא שייך ביה ובסמוך אכתוב דברי הרשב"א דאפילו בחבית חבית בפרוטה אסור לכתחלה:

סעיף קטן ט
וכתב הראב"ד מיהו יש לו תקנה ע"י שיוליך שכר אותה חבית לים המלח טעמו משום דקי"ל כר"א דאמר (שם מט:) יוליך הנאה לים המלח ואפילו חבית חבית:

סעיף קטן י
והרמב"ן כתב כיון שקבלנות הוא וכולי כלומר דהא קבלנות היא שקבל עליו להעביר ק' חביות וכיון שכן כוליה אגרא אכל חדא וחדא יהיב כ"כ הרשב"א בשמו וכתב עוד טעם אחר שאילו הודיעו מתחלה שאין מעביר לו אותו חבית שמא לא היה שוכרו כלל וכן כתב הר"ן ז"ל ולדברי הרמב"ן הסכימו הרשב"א והר"ן ז"ל וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפי"ג וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ז"ל שכתב סתם דשכרו אסור ולא חילק בדבר וכ"נ מדברי רש"י שכתבתי בסמוך והכי נקטינן.

סעיף קטן יא
וכתב הרשב"א דוקא שיש ביניהם שוה פרוטה משכר י"נ וכו' טעמו משום דקשיא ליה מדאמרינן בפ"ק דע"ז (יט:) דאם בנה אפי' עכו"ם עצמה שכרו מותר משום דעכו"ם מאן גרים לה מכוש אחרון מכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה דישנה לשכירות מתחלה ועד

סוף ואמאי נימא דכוליה אגריה במכוש אחרון פתוך דאי לאו מכוש אחרון לא היה מוגר ליה כלל וא"כ כוליה אגריה שכר עכו"ם הוא כדאמרינן הכא ולפיכך הוצרך לתרץ דכיון דמכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה ליכא למימר דכוליה אגריה מתפיס במאי דלית ביה שוה פרוטה אבל הכא דשכר חביתא דאיסורא פרוטה הוא איכא למימר דכוליה אגריה מתפיס בה דכי נקט ק' חביות בק' פרוטות בדוקא נקט ק' בק' אבל אי א"ל ק' חביות בחמשים פרוטות שכרו מותר והר"ן הביא דברי הרשב"א משמע דאיהו נמי הכי ס"ל ובסמוך אכתוב שאף על פי שאין ביניהם שוה פרוטה משכר י"נ לכתחל' מיהא אסור:

סעיף קטן יב

וכתב עוד אפילו היה עושה עמו בחנם ממשכנים אותו מנכסיו כנגד שכרו כ"כ בשם הירושלמי וגם הר"ן כתבו: וכתב עוד הרשב"א יראה לי שאם שכרו להעביר לו חביות ולעתותי ערב קודם שנשלם זמן עבודתו א"ל העבר לי חבית זו והיא של י"נ אם נשאר לו מזמן עבודתו כ"כ שיש בו כדי להעביר חבית זו השכר כנגד אותה חבית אסור והשאר מותר שאין זה בקבלנות ואם לא נשאר מן זמן כ"כ הכל מותר שאין זה אלא כמעביר לו מרצון ואינו מכלל שכירותו ואיפשר שאפי' כן כנגד אותה חבית אסור ואפי' היה עושה עמו בטובה ממשכנין אותו מעכשיו עד כדי שכרו עכ"ל וביאר בארוך טעמו משום דאביי אוקי מתני' דקתני שכרו מותר בדא"ל לעתותי ערב כלומר שאין שכירתו מחמת אותו חבית ולא נשכר לו מתחלה כדי לעשות לו מלאכה זו והילכך אין שכר העברה זו נכלל בתוך שכירותו והיינו דנקט לעתותי ערב דאי לא מ"ש עתותי ערב דנקט שאם לומר שהעבירה בחנם לאחר שיצא ממלאכתו אפי' העביר לו בחצי היום נמי ולמה יהא שכר מלאכה אחרת נאסרת מחמת העברה זו ורבא לא פליג אדאביי דאיתא להא ואיתא להא אלא משום דלא תני במתני' לעתותי ערב: וכתב עוד אע"פ שאמרו שאם א"ל לעתותי ערב העבר לי חבית זו שכרו מותר וכן בא"ל ק' חביות כל חבית בפרוטה או ק' בנ' פרוטות מ"מ אסור לעשות כן ואפילו לשמור אותו חנם דתני בתוספתא השוכר את הפועל ולעתותי ערב א"ל הוליך הלגין למקום פלוני אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן שכרו מותר ולעתותי ערב טובה בעלמא הוא שכבר נתחייב לו ב"ה בשכרו גרסינן בירושלמי היה עושה עמו בטובת הנאה אתה ממשכנו מנכסיו עד כדי שכרו ואני תמה א"כ אפי' לעתותי ערב מפני מה שכרו מותר ת"ל שעשה עמו בטובת הנאה ואתה ממשכנו מנכסיו עד כדי שכר אותו שעשה עמו בטובה וי"ל שלדעת הירושלמי מה שאמרו במתני' שכרו אסור כל שכרו אסור ובטובת הנאה דהיינו נמי לעתותי ערב אותה חבית אתה ממשכנו כנגדה והשאר מותר עכ"ל:

סעיף קטן יג

לפיכך לא יהא ישראל משמש ומוזג לנכרי ביין נסך וכו' עד ורוצה הוא בקיומו ואסור הכל מדברי הרשב"א ז"ל וכ"כ הר"ן בפ' השוכר בשם הרמב"ן ז"ל וגם רבי' ירוחם כ"כ בשם הרמב"ן והרשב"א וכתב בשם הרשב"א שממשכנין אותו מנכסיו עד כדי שכרו וטעמא דרוצה בקיומו אסור כתב הר"ן בשם רש"י דהיינו משום דכיון דישראל מצווה לבטל עכו"ם אסור לו להיות רוצה בקיומה: וכתוב בא"ח בשם הר"מ על הא דאסור למזוג יי"נ לנכרים שאם ימחו בידם לא יקבלו מוטב שיהו שוגגים ואל יהו מזידין וכמה פעמים תמהתי איך פשט ההיתר ומיין שלנו מותר למזוג להם עכ"ל : וכתוב עוד שם בשם הר"מ אסור ישראל לשכור מרתפו לנכרי לשום בו י"נ כמו שכירות בהמה להביא עליה י"נ ואין חילוק בין זמן זה לימי חכמי התלמוד רק ליקח יין בחובו מפני שהוא מציל מידו עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם: כתב הרשב"א בתשובה סימן תשט"ו ותשי"ו שאסור לישראל ליטול שכר להיות תורגמן למכור סתם יינם ואפילו שכרו סתם להיות לו תורגמן והנכרי הוא שמוכר היין אסור שהרי הוא רוצה בקיומו והרי הוא כסרסור שעל ידי שהוא תורגמן לנכרי מוכר היין ולא גרע מישראל המשמש ומוזג י"נ לנכרי שאסור וכ"כ הרמב"ן עכ"ל: כתוב בא"ח בשם הראב"ד נראה שאסור לתת יין בכלי ביד נכרי המכריז לראותו ולהטעימו שהרי מכיון שיגע בו נעשה יין נסך וכשמכריזו ומראה נהנה הישראל מיי"נ עוד שרוצה בקיומו עד שישנים להכריזו בכל העיר עכ"ל :

סעיף קטן יד

שכרו לשבור לו חביות של י"נ שכרו מותר וכו' בעיא בפ' השוכר (סג:) ואפשיטא דישבור ותע"ב שאע"פ שהוא רוצה בקיומם שלא ישתברו מאליהם עד שישברם הוא ויטול שכרם כל למעט תיפלה ש"ד כלומר דלא מיתסר רוצה בקיומו אלא כשהוא רוצה בקיומו כדי להשיב לבעליו או עד שימכור אבל רוצה בקיומו עד שיאבדנו הוא בידיו לא חשיב רוצה בקיומו:

סימן קלד

סעיף קטן א

יין נסך גמור שנתערב ביין של היתר אפילו כל שהוא אסור בהנאה אבל סתם יינם שנתערב ביין של היתר כתב רבינו תם שבטל בס' כשאר איסורן בפרק השוכר (עג.) תנן י"נ אסור ואוסר בכל שהוא יין ביין ומים במים בכל שהוא וכתבו התוספות והרא"ש והר"ן שר"ת היה אומר דהא דיין אוסר בכל שהוא דוקא בד"נ ממש דומיא דמים במים שאין הדברים אמורים אלא במים שנתנסכו ודאי לעכו"ם אבל סתם יינם בס' כשאר איסורים וכתבו עוד התוספות בשם ר"י דאפילו אם נפשך לומר דבסתם יינם קאמר

מתני' דבמשהו היינו דוקא בזמנם שהיו העכו"ם בקיאים בטיב כו"ם החמירו בסתם יינם לאוסרו כי"נ ממש אבל בזה"ז לא אבל הרמב"ם פסק בפי"ו דסתם יינם אוסר במשהו וכ"פ הרשב"א והר"ן ז"ל והמרדכי כתב שרבינו תם עצמו כתב אני הנהגתי בני עירי לערב קיתון של מים בכל חבית שאם יקרה שיתערב מעט י"נ להתירו כי לא הסמכתי על מה שפסקתי דסתם יינם בס' לא לי ולא לאחרים אך אם יש הפסד מרובה התורה חסה וכו' עכ"ל: וכתב הר"ן דהא דסתם יינם אוסר במשהו דוקא ביין שנאסר בהנאה אבל יין שאינו נאסר אלא בשתייה אינו אוסר בכל שהוא דהא אמרינן בגמרא בסמוך דהא דאוסר יי"נ בכל שהוא משום חומרא דעכו"ם הילכך דוקא ביי"נ שנאסר בהנאה שיש בו משום לתא דכו"ם אבל ביין שלא נאסר אלא בשתייה דלית ביה משום לתא דעכו"ם לא עכ"ל וכ"פ הריב"ש בתשובה סימן תל"ג דיין שאינו אסור אלא בשתייה אינו אוסר אלא בס' וכתוב בהגהות מיימון פי"ו פסק הר"מ ז"ל אע"ג דקי"ל די"נ אפילו בזמן הזה אינו בטל בס' ה"מ יין שנגע בו נכרי אבל יין שלא נאסר כי אם על ידי כחו אינו אסור אלא בס' כמו נצוק ע"כ : והא דסתם יינם אוסר דוקא בשתיה אבל בהנאה לא דקי"ל כרשב"ג דאמר ימכר כולו לנכרי חוץ מדמי י"נ שבו וכתבו רבינו לקמן:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו כאן אלא אוסר בכל שהוא כי"נ גמור צ"ל שאינו מדמה אותו לגמרי לי"נ גמור אלא לענין ששניהם אוסרים במשהו הוא שמדמהו לו אבל מ"מ חילוק יש ביניהם שזה אוסר בהנאה וזה אינו אוסר אלא בשתיה ולפמ"ש בסמוך בשם הר"ן והריב"ש יין שאינו נאסר אלא בשתיה שנתערב ביין של היתר מתבטל בס' ומותר בשתיה וכ"ש שאינו נאסר משום נצוק ומותר בשתיה כל שיש בהיתר ס' כנגד האיסור ומיהו ה"מ בדיעבד אבל לכתחילה אסור לעשות כן דאסור לבטל איסור לכתחילה ואם עבר ובטלו במזיד אינו מבוטל כמו שכתוב בסימן צ"ט ומיהו אפילו בדיעבד נראה שאין להתיר אלא מה שנשאר בכלי העליון אבל מה שנפל לתוך הכלי שיש בו היין אסור אם אין בו לבדו ס' כנגד האיסור אסור בשתיה ואין מצרפין עמו יין שבכלי העליון כדי לבטל האיסור דאע"ג דנקטינן כמ"ד נצוק חיבור כיון דאיכא רבוותא דפליגי ופסקו כמ"ד אינו חיבור לא סמכינן אמאי דנקטינן אלא להחמיר ולא להקל כנ"ל:

סעיף קטן ג

וה"מ במערה מגיגית של י"נ לפי שקילוחו גדול וכולי מבואר דאריש קאי לומר דהא די"נ אוסר בכל שהו הני מילי במערה מגיגית של י"נ אבל המערה מצרצור לבור או אפילו מחבית בטל בס' וטעם סברא זו מדגרסינן בפרק השוכר (שם) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן המערה י"נ מחבית לבור אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל תנן י"נ אסור

ואוסר בכ"ש מאי לאו דקא נפיק איסורא לגו היתירא לא דקא נפיק היתירא לגו איסורא וכתב הרא"ש ראשון ראשון בטל פרש"י ומותר בהנאה ולכאורה נראה דכיון דטעמא משום דראשון ראשון בטל דמותר אף בשתיה דהיכן מצינו ביטול לחצאין וכן משמע דומיא דההוא דסלק את מינו כמי שאינו דשרי אפילו בשתיה וכתב עוד וא"ת מ"ש מכמה דוכתי דלא אמרינן בהו קמא קמא בטל ותירץ ר"ת דהא דקאמר ר' יוחנן ראשון ראשון בטיל לא שיבטל לעולם אלא הוא בטל עד שיפול מן היין כ"כ שלא יהא בהיתר ס' לבטל היין האסור והשתא הוי דומיא דאינך דוכתי דבטלים מתחלה עד שיתרבו וקאי ר' יוחנן אמתני' דקתני י"נ אוסר בכ"ש וקאמר דה"מ דנפל היתירא לגו איסורא אבל נפל איסורא לגו היתירא ראשון ראשון בטל עד שיתרבה האיסור שלא יוכל לבטל בס' וא"ת למה הזכיר שם ביטול כיון שאין בטל אלא שאינו אוסר מחמת מיעוטו הכי הל"ל ל"ש אלא שנפל היתר לתוך איסור אבל נפל איסור לתוך היתר אינו אוסר אלא עד כדי נ"ט י"ל דנקט האי לישנא דהמערה מחבית ראשון ראשון בטל לאשמועינן דוקא חבית דלא נפיש עמודיה כולי האי שפי החבית צר ואע"ג דנפיש מצרצור אבל בגיגית דנפיש עמודיה טפי לא אמרינן קמא קמא בטיל אפילו יש בהיתר לבטל הקילוח והיינו חומרא די"נ יותר משאר איסורים דבשאר איסורים לעולם מותר עד שיהא באיסור כדי ליתן טעם בהיתר אבל בי"נ המערה מגיגית אוסר בכ"ש וגם בהיתירא לגו איסורא חמור י"נ משאר איסורים דבי"נ קמא קמא בטיל ואפילו נתרבה ההיתר ויש בו ס' לבטל האיסור ואילו בשאר איסורים אם נתרבה ההיתר ויש בו ס' נעור מאיסורו ומבטל האיסור ע"כ וגרסינן תו בגמרא (שם) כי אתא רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן המערה י"נ מצרצור קטן לבור אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל ודוקא צרצור קטן דלא נפיש עמודיה אבל חבית דנפיש עמודיה לא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן י"נ שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבים עליו ומבטלים אותו וכתב רש"י דאין הלכה כרב דימי שהרי בא רב יצחק והחמיר בא רבין והחמיר וכתב עליו הרא"ש ואין דבריו מובנים לי דבעיקר דינא דרב דימי דאשמועינן ראשון ראשון בטל לא פליג עליה רב יצחק אלא שמחמיר לאסור המערה מחבית ורבין איכא למימר דלא פליג עליה כלל דהא דמצריך קיתון של מים לבטל היין ולא אמרינן קמא קמא בטיל היינו במערה מגיגית או שנפל לתוך כלי גדול מלא יין בלא עירוי והיתירא דרואין את ההיתר כאילו אינו אתא לאשמועינן וכיון דפליגי רב דימי ורב יצחק בחבית אליבא דרבי יוחנן מסתברא דבשל סופרים הלך אחר המיקל ע"כ. והרמב"ם פסק בפי"ו כרב יצחק בר יוסף דמפליג בין צרצור לחבית ונ"ל שטעמו משום דס"ל כדברי הרא"ש דרבין לא פליג אדרב

דימי וארב יצחק ומיהו בפלוגתא דרב דימי ורב יצחק פסק להחמיר כרב יצחק וכבר האריך הר"ן ליתן טעם לדברי רב יצחק למה חילק בין צרצור לחבית וחלק על הראב"ד שהיה אומר דלא אמרינן קמא קמא בטיל אלא היכא דמקטף קטופי הא במערה ואינו מפסיק לא אבל הרשב"א ז"ל כתב כדברי רש"י דרבין פליג אדרב יצחק והלכתא כרבין וכתב שכן דעת הראב"ד והרז"ה והרמב"ן ז"ל וכן פסקו התוספות וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ז"ל שלא הזכיר דבר מכל זה: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים דרבין לא פליג אדרב דימי ורב יצחק אע"ג דרבים וגדולים פליגי עלייהו כיון דבמידי דרבנן הוא נקטינן כוותייהו ובפלוגתא דרב דימי ורב יצחק נקטינן כהרמב"ם שפסק כרב יצחק ואף על פי שהרא"ש פסק כרב דימי הו"ל יחידאה ולא נקטינן כוותיה : ויין נסך שנתערב במים אוסר בנ"ט שם במשנה וכתב הרשב"א בת"ה י"נ שנתערב במים אינו אוסר עד שיתן טעם במים נתן בהם טעם הכל אסור בהנאה לפי שהיין מכשיר המים וכל מכשירי אוכלים ומשקים הרי הן כעיקר ויש אומרים שאפילו במכשירים מוכר את הכל חוץ מדמי אותו יין המכשיר המים והתבשיל וכן הוא דעת רבותי וכן יראה לי עד כאן לשונו: ומ"ש י"מ דהיינו בס' כשאר איסורין והראב"ד כתב כיון שנתערב במים עד שיש בו יותר מכדי מזיגה פוגמו ומותר וכו' שני הפירושים כתבו הרשב"א בת"ה והר"ן בפ' השוכר אהא דגרסינן התם בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן שני כוסות אחד של חולין ואחד של תרומה שמזגן וערבן זה עם זה מהו ואסיקנא דפשט ליה דרואין יין של חולין כאילו אינו והשאר מים רבים עליו ומבטלין אותו ודעת הרשב"א בת"ה ובתשובה המכונות להרמב"ן סימן קס"ז כדברי הראב"ד ורבינו יצחק וכתב עוד בתשובה שם באותו סימן על כלי של יין אסור שנתנו בו יין כשר מה שאמרתם אם מועיל מים שמשימים ביין בשעת דריכת הענבים בגת ודאי זה אסור לכתחלה שאע"פ שאמרו מין ומינו ודבר אחר סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו לא אמרו להקל ולעשות כן לכתחילה לפי שאין מבטלין איסור לכתחילה אבל אם נעשה זה בשוגג רואים אם יש במים כדי לבטל פליטת היין הנבלע בכלי מותר בדיעבד וא"ת היאך נשער אותו ולא ידענא כמה יצא ממנו אנו קבלנו מרבותינו שאין נאסר מן הכלי אלא כדי קליפה ולפיכך יש במים כשיעור ס' מותרת דיין במים צריך ס' לבטלו כדעת רוב המפרשים מפני ששנינו יין במים בנ"ט אלא שהרב הגדול ר"י בעל התוספות התיר בששה חלקים ולמדה מב' כוסות אחד של חולין ואחד של תרומה שמזגן ועירבן זה עם זה כדאיתא בפרק בתרא דע"ז והדברים עתיקים ואע"פ שאין דעתינו מכרעת אני דעתי נוטה לדברי ר"י ז"ל עכ"ל ואני תמה על מה שאסר ליתן מים בשעת דריכת הענבים משום דאין מבטלין איסור

לכתחילה כיון שנתן המים קודם שנאסר לא הוי מבטל איסור וצ"ע ובתשובה אחרת לו ז"ל מצאתי דמים שנתנו בשעת הגתות מהני לבטל יין איסור שנפל משום דסלק את מינו כמי שאינו ושאין מינו רבה עליו ולעיל בסימן זה כתבתי שר"ת הנהיג ליתן קיתון מים בחבית בשעת הגתות: כתב הרמב"ם בפי"ז מים שנתערבו ביין או יין במים בנ"ט מפני שהם מין בשאינו מינו בד"א בשנפל המשקה המותר לתוך המשקה האסור אבל אם נפל המשקה האסור לתוך המשקה המותר ראשון ראשון בטל והוא שיורק מצלצול קטן שהיה מריק ויורד מעט מעט עכ"ל. ונראה דלטעמיה אזיל דפסק כרב יצחק דמערה מצרצור לבור ראשון ראשון בטל: וכתבו הרשב"א בשם הר"ז והר"ן בשם הראב"ד ז"ל דאע"ג דלית הלכתא כרבי יוחנן לענין יין ביין מיהו גבי יין במים ומים ביין וכן לכל איסור שנמוח כגון חלב ודם הלכתא כוותיה שאם יפול האיסור תוך ההיתר מעט מעט שאין בו כדי נ"ט בשעת נפילה אפילו נפל בו איסור כל היום כולו מותר דראשון ראשון בטל וכיון שנתבטל הרי הוא היתר גמור ולא די לו שאינו מצטרף עוד לאסור אלא אף להיתר מצטרף לבטל איסור הנופל בו אחר מכאן ומיהו כתבו שהרמב"ן ז"ל חלק עליו וכ"כ בתוספות בפשיטות דכל שבא לכלל נתינת טעם חוזר וניעור וכבר כתבתי בסמוך כך בשם הרא"ש ז"ל ולזה הסכים הרשב"א שכתב וז"ל י"נ שנפל לתוך מים מעט מעט ואפילו מצרצור קטן ואפילו לסירוגין אין אומרים ראשון ראשון בטל דכל שנ"ט לבסוף הכל אסור שלא הותר מתחלתו אלא מפני שלא היה בו נ"ט ועכשיו שנצטרף לנ"ט אין טעם בטל לעולם ויש מתירין והראשון נראה עיקר עכ"ל וכך הם דברי רבינו שכתב ואם נפל היין לתוך המים מעט מעט אע"פ שאין בו כדי ליתן טעם כשמתרבה עד שיהיה בו כדי ליתן טעם אוסר והכי נקטינן:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם נתן המים לתוך היין אפי' מעט כיון שנתערבו המים עד שאין היין נותן בהם טעם מותר זה פשוט בגמרא דע"כ לא קאמר רב דימי ראשון ראשון בטל אלא באיסורא לגו היתירא אבל לא בהיתירא לגו איסורא:

סעיף קטן ה

יין של היתר ואיסור שנתערבו ואח"כ נפל לתוכן מים וכו' בפרק השוכר (שם) כי אתא רבין א"ר יוחנן י"נ שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים רואים את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עליו ומבטלים אותו כי אתא רב שמואל בר יהודה א"ר יוחנן ל"ש אלא שנפל קיתון של מים תחלה אבל לא נפל שם קיתון של מים תחלה מצא מין את מינו ונעור איכא דמתני לה אמתני' יין ביין כל שהוא אמר רב שמואל בר יהודה א"ר יוחנן ל"ש אלא שלא נפל שם קיתון של מים אבל נפל שם קיתון של מים רואין את ההיתר

כאילו אינו והשאר מים רבים עליו ומבטלים אותו מאי איכא בין דמתני לה אמתניתין בין דמתני לה אדרבין מאן דמתני לה אמתני' לא בעי תחלה ומאן דמתני לה אדרבין בעי תחלה ופרש"י רואין את ההיתר כאילו אינו ולא אמרינן הרי נאסר כל היין ורבה היין על המים דהא הוו חמרא רובא אלא באיסור שנפל גרידא משערין ואיכא מיא רובא תחלה קודם י"נ דכי נפל י"נ אשכחוה מיא ובטלוה וכתב הרא"ש והלכתא כלישנא בתרא דבשל סופרים הוא והא דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשה נבילה ואוסרת כל החתיכות ויצטרך מים לבטל היין דהיתר ויין דאיסור היינו לפי שלא נפל מן היין האסור כדי נ"ט בהיתר אלא במשהו נאסר וכל דבר שנאסר במשהו לא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה: והשתא מ"ש רבינו יין של היתר ואיסור שנתערבו ואחר כך נפל לתוכן מים וכו' רואין היין של היתר כאילו אינו וכו' היינו כרב שמואל בר יהודה דאית ליה רואין וכלישנא בתרא דלא בעי תחלה. ומ"ש וכ"ש אם היו המים עם היין של היתר וכו' כלומר דבכהאי גו נא ללישנא קמא נמי שרי שהרי נפל קיתון של מים תחלה כלומר קודם שנתערב יין נסך עם היין של היתר ומה שכתוב ואין צריך לומר אם היו המים עם היין של איסור ואח"כ נפל של היתר לתוכו שהוא מותר כלומר דכיון שכבר נתבטל יין של איסור במים קודם שיפול יין של היתר לתוכו פשיטא דשרי דהוי היתירא לגו היתירא וכך הוא דעת הרשב"א בת"ה לפסוק כרב שמואל בר יהודא כלישנא בתרא וז"ל בת"ה הקצר י"נ שנפל לבור של יין ונפל בהם קיתון של מים אם יש במים כדי לבטל את היין על הדרך שאמרנו הכל מותר לפי שרואין את היין כשר כמי שאינו ואינו מצטרף עם י"נ שהוא מינו ומים שבו רבים על הי"נ ומבטלים אותו ויש מי שאומר שאין דברים אלו אמורים אלא כשנפל קיתון של מים לתוך יין כשר תחלה קודם שיתערב י"נ שם אבל אם נפל י"נ לתוך יין כשר מיד נאסר הכל ונעשה י"נ ואע"פ שנפל שם מים לבסוף אינם מבטלין עד שירבו המים כ"כ שיש בהם כדי לבטל את כל היין יי"א דבין נפל שם קיתון של מים תחלה בין נפל לבסוף שלא אמרו איפשר לסוחטו אסור וחתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר וחלב וכמו שנתבאר בבית התערובות וזה עיקר עכ"ל וכן דעת הר"ן אבל הרמב"ם פסק בלישנא קמא דבעי תחלה שכתב בפי"ו בור של יין שנפל לתוכו קיתון של מים תחלה ואח"כ נפל לתוכו י"נ רואין את היין ההיתר כאילו אינו והמים שנפלו משערים בהם עם י"נ אם ראויים לבטל טעם אותו י"נ הרי המים רבין עליו ומבטלין אותו ויהיה הכל מותר עכ"ל והרי"ף לא הזכיר דבר מכל זה וכתב רבינו ירוחם שהטעם מפני שהוא סובר שבכל ענין מצא מין את מינו וניעור ול"נ שהטעם מפני שהוא סובר דלית הלכתא כמ"ד חתיכה עצמה נעשה נבלה כמ"ש הר"ן בס"פ כל הבשר ואם כן פשיטא דאפילו נפל

קיתון של מים בסוף שיש בו כדי לבטל היין האסור שרי: ולענין הלכה כיון שהפוסקים חוץ מהרמב"ם פוסקים כלישנא בתרא הכי נקטינן:

סעיף קטן ו

ולאו דוקא ממשו של איסור אוסר תערובתו וכו' כיצד נתן יין של היתר בקנקנים של נכרים אף על פי שאין בו אלא טעמו של האיסור אוסר משנה בפרק אין מעמידין (עבודה זרה כט:) ויתבאר בסימן קל"ז בס"ד:

סעיף קטן ז

יי"נ גמור בנתערב בהיתר יין לו תקנה בד"א בשנתערב גוף היין ביין וכו' בפ' השוכר (עד.) תנן יי"נ בנפל לבור כולו אסור בהנאה רשב"ג אומר ימכר כולו לנכרים חוץ מדמי י"נ שבו ובגמרא א"ר נחמן הלכה למעשה י"נ יין ביין אסור חבית בחביות מותר סתם יינם אפילו יין ביין מותר ופרש"י י"נ ממש חבית בחביות מותר בהנאה חוץ מדמי אותה חבית אבל יין ביין כולו אסור בהנאה. סתם יינם. אפילו יין ביין מותר בהנאה חוץ מדמי אותו יין ובפרק ג' דע"ז (מט:) תנן הסיק תנור בעצי אשירה ואפה בו פת אסור בהנאה נתערבה באחרות כולן אסורות בהנאה רבי אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח ואיפסיק בגמרא הלכתא כר"א ואיתמר עלה א"ר אדא בר אהבה ל"ש אלא פת אבל חבית לא ורב חסדא אמר אפילו רבית ההוא גברא דאתערב ליה חביתא די"נ בחמריה אתא לקמיה דרב חסדא אמר שקול ד' זוזי דמי חביתא ושדי בנהרא ונשתרי לך כלומר בהנאה וכתב הר"ן שדעת הרז"ה דתקנתו של ר' אליעזר עדיפא מדרשב"ג דאע"ג דתקנת רשב"ג לא סגיא ליין ביין בי"נ תקנת ר"א מהניא והרשב"א כתב שר"ח כתב ההוא גברא דאיערבא ליה חביתא די"נ מסתם יינם בחביות של יין שלו וא"ר חסדא שקול ד' זוזי וכו' וממנו אנו למדים דדוקא חבית בחביות בסתם יינם אמרינן יוליך הנאה לים המלח אבל בודאי יינם אפילו חבית בחביות לא אלא דוקא במוכר לנכרי חוץ מדמי חבית של יי"נ אבל בהולכת הנאה לים המלח לא עכ"ל ובת"ה הקצר כתב שיש לחוש לדבריו אבל מדברי הרי"ף והרא"ש נראה דתקנת ר"א שוה לתקנת רשב"ג דכי היכי דתקנת רשב"ג לא מהניא בי"נ יין ביין ה"נ תקנת ר"א לא מהני בהכי והר"ן ז"ל סובר דתקנתו של ר"א מהניא לחבית בחביות אפי' ביי"נ ולא מהניא ליין ביין אפי' בסתם יינם ומדברי הרמב"ם בפי"ו נראה שהוא סובר דתקנת רשב"ג ותקנת ר"א כולה חדא הוא אלא דמר נקט רישא דמילתא ומר נקט סיפא דכי אמר רשב"ג ימכר כולו לנכרי חוץ מדמי י"נ שבו היינו לומר שאחר שימכור כולו לנכרי יקח דמי אותה חבית וישליך לים וזה עולה כדעתו של הרי"ף שאינו מחלק בין תקנת ר"א לתקנת רשב"ג ודברי רבינו כדמשמע מדברי הרי"ף והרא"ש דתקנת רשב"ג שוה לתקנת ר"א והכי נקטינן וכדכתבתי בסמוך דעתו של הרשב"א ושהרא"ש חולק

עליו: ומ"ש ולפ"ז היכא שאין בו ממשות של האיסור. וכו' הכל מותר בהנאה וכו' פשוט הוא: וכתב הר"ן שדעת הראב"ד דיין שנתערב במים אם נתערב בו שיעור שיכשר המים עד שיהיו ראויים לשתותן על ידו בתורת יין ואפילו ע"י הדחק הרי ככבשים שנתנו בהם יין וחומץ דאמרינן בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לח:) אליבא דחזקיה דאסורים בהנאה ולא אמרינן בהו ימכרו כולם חוץ מדמי האיסור שבהן כיון שכל תערובת הוכשר על ידי היין אף כאן כיון שמים אלו הוכשרו לשתייה על ידי היין שרינן חוץ מדמי האיסור שבהם וכיון שכן כתב עוד הרב ז"ל דיין ביין מסתם יינם אם נתערבו בו כ"כ שכנגדו במים יהו ראויים בשתייה ליכא תקנתא בימכר שלא אמרו יין ביין להקל אלא להחמיר ובודאי שזו הראיה שהביא הרב מכבשים אינה ראיה דהתם בדינא קא עסיק ואיסור הנאה אתא לאשמועינן ובתקנה לא קא מיירי אבל הרשב"א ז"ל הביא עוד סעד מן הירושלמי דגרסינן התם מודה רשב"ג ביין לתבשיל שהוא אסור אלמא בכל מכשיר אוכל מודה רשב"ג מפני שהוא כגופו של י"נ אבל לענין מה שהוסיף עוד הרב ז"ל דאפילו ביין בסתם יינם אם נפל בו הרבה כדי שכנגדו במים יהו ראויים לשתייה אסרה הכל אינו מחוור דמתניתין י"נ שנפל לבור סתמא קתני בין מרובה בין מעט ועלה אמר רשב"ג ימכר כולו לנכרים דעוד שכיון שאמרו בירושלמי ביין לתבשיל ודאי ביין המכשיר את התבשיל קאמר ומינה דדוקא יין לתבשיל הא יין ביין אפילו בכענין זה כלומר שיש בו כדי להכשיר כנגדו במקום אחר מתיר רשב"ג למכרו לנכרים חוץ מדמי י"נ שבו וכן דעת הרשב"א ז"ל עכ"ל הר"ן : כתב רבינו ירוחם על הא דמוכרו כולו לנכרים חוץ מדמי י"נ שבו ולא חיישינן שמא יחזור וימכרנו לישראל כי ישראל לא יקנה יין מנכרי וכ"נ מהירושלמי והתוס' כתבו דמשום חומר עכו"ם חיישינן שמא יחזור וימכרם לישראל לצורך פועליו ולפיכך לא ימכרנו ביחד לנכרי עכ"ל:

סעיף קטן ח

כתב הרשב"א י"א כל היכא דאמרינן מוכרו לנכרי חוץ מדמי י"נ שבו שצ"ל לנכרי בשעת מכירה וכו' בת"ה וכתב שם דלדברי האוסרים אם נטל את המשפך ומדד לתוך צלוחיתו של נכרי ונאסר יין שבמשפך אם נשאר אפילו לחלוחית של יין שבמשפך כדי שיהא בו טופח להטפיח ואח"כ מדד לתוך צלוחיתו של ישראל הכל אסור ואפילו בהנאה וביאר בת"ה הארוך שטעם האוסרים וטעמו היינו מדתנן בפרק השוכר נטל את המשפך ומדד לתוך צלוחיתו של נכרי וחזר ומדד בתוך צלוחיתו של ישראל אם יש בו עכבת יין אסור פי' מדד לתוך צלוחיתו של נכרי שיש בו י"נ ולפיכך נאסר מה שבמשפך משום נצוק ולמאן דלית ליה נצוק מוקי לה בגמרא (שם) בשפחסתו צלוחיתו

כלומר שעלה מה שבצלוחית וצף על המשפך. ויש מי שגורס עכבת יין בכ"ף כלומר שיש גומא במשפך שמתעכב שם היין ויש מי שגורס עקבת יין בקו"ף פי' לכלוך מלשון עקובה מדם (הושע ו':ח') וכן אמרו בירושלמי ובדאיכא טופח ע"מ להטפיח ופי' הראב"ד דאסור דקתני אפילו בהנאה קאמר דאי בשתייה אפילו ליכא טופח ע"מ להטפיח כל שלא הדיח המשפך אסור דקנקנים של נכרים אף ע"פ שהדיחן אם יין של ישראל כנוס לתוכן אסור בשתייה כדתנן פרק אין מעמידין (עבודה זרה לב:) ואלא מיהו אם סתם יין הוא לדידן דקי"ל כרשב"ג דאמר ימכר כולו לנכרי חוץ מדמי י"נ שבו הא מתניתין לבר מהלכתא אלא מותר בהנאה ואסור בשתייה והרי"ף כתב בהלכות ותמה עליו הרמב"ן שהרי לרשב"ג דקי"ל כוותיה ימכר כולה חוץ מדמי י"נ שבו וכאן אין בו דמי י"נ כלל ותירץ הר"מ ז"ל דכל שנפל י"נ לבור ואפי" טיפה אחת הכל נאסר בהנאה עד שיפרט חוץ מדמי י"נ שבו או שיוליך הנאה לים המלח ואין מחוור בעיני כלל מדאמרינן התם בגמרא א"ל רבא להנהו סבואתא כי כיליתו חמרא לנכרים אקדימו ושקלי מינייהו זוזי וכו' ואקשינן כמאן דלא כרשב"ג דאי כרשב"ג הא אמר ימכר כולו לנכרים חוץ מדמי י"נ שבו ואם איתא מאי קושיא דהתם לא אמר חוץ מדמי י"נ שבו ואפשר דהתם לא צריך לפי שטיפת י"נ שהיתה בפי החבית של נכרי הלוקח הוא וא"צ לפרש שאינו מוכר לו הטפה שבפי הכלי ומ"מ אין הדבר מחוור כלל שאין לחלק בין שהמשפך של לוקח או של מוכר ול"נ דיין נסך דקתני בכולה מתני' ודאי יינם קאמר ולפיכך כתבה הרי"ף דבודאי יינם הא אמר רב נחמן יין ביין אסור ע"כ:

סעיף קטן ט

וכתב עוד די"נ גמור שנתערב חבית בחביות וכו' אין ניתר ע"י הולכת הנאה לים המלח וכו' וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן אלא תרוייהו מהני גם בי"נ גמור כבר נתבאר בסמוך: וכתב הר"ן בשם הראב"ד דה"ה לשאר האוסרים בכל שהן שאע"פ שהן אוסרים בהנאה מפני חשיבותן ימכרו כולם לנכרי חוץ מדמי איסור שבהם ודבריו עיקר אלא מיהו צריך להזהר בדברים הניקחים מן הנכרי שלא למכרם להם שמא יחזור וימכרם לישראל: כתב הרשב"א בת"ה על חבית של י"נ שנתערבה בחביות של יין נפלה א' מהן לים הגדול או שנאבדה או ששתו אותה בשוגג הותרו כל השאר שאני אומר אותה שנפלה של איסור היתה ומשמע מדבריו דאפילו בשל י"נ גמור קאמר וכן בדין דבטבעת של כלים שנתערבה איתמר בפרק התערובות (עד:) שאם נפלה אחת מהם לים המלח הותרו השאר וכבר נתבארו דינים אלו יפה בסי' ק"י.

סעיף קטן י
חומץ של נכרים שנפל לתוך יין של היתר או יין של נכרים שנפל לתוך חומץ של היתר שניהם חשובים מין בשאינו מינו ואינה אוסרים אלא בנ"ט חומץ לתוך יין פשוט בפרק השוכר (סו.) ויין לתוך חומץ שם פלוגתא דאביי ורבא והלכתא כרבא דאמר בנ"ט וא"ת חומץ לתוך יין מפני מה אוסר אפילו בנתינת טעם והלא הוא פוגם עצמו של יין תירץ הרשב"א דלא פגם מיקרי דחלא מינא אחרינא הוא ואיכא דניחא ליה בחלא ואיכא דניחא ליה בחמרא כדאיתא בפרק הספינה (בבא בתרא פד:):

סעיף קטן יא
ויין של איסור בין חדש בין ישן שנפל על הענבים וכו' שם במשנה (סה:) יין נסך שנפל ע"ג ענבים ידיחם והן מותרות ואם הן מבוקעות אסורות פי' בנ"ט וגרסינן בירושלמי מתני' בשלא נדלדלו חותמן אבל נדלדלו חותמן כמבוקעות הן וכתבו הרשב"א והר"ן:

סעיף קטן יב
ומ"ש בין חדש שם (סו.) פלוגתא דאביי ורבא והלכתא כרבא דאמר חמרא חדתא בעינבי אע"ג דאידי ואידי חד טעמא היא בתר שמא אזלי' האי שמא לחוד והאי שמא לחוד הו"ל מין בשאינו מינו ובנ"ט:

סעיף קטן יג
ומ"ש ויעצרם וימכרם לנכרים וכו' זה נראה פשוט דהא קי"ל כרשב"ג דאמר ימכר כולו לנכרים חוץ מדמי י"נ שבו וכ"כ הרשב"א ומ"ש אבל לא ימכר כמו שהם שמא יחזור וימכרם לישראל נלמד מדין נפל ע"ג חטים דבסמוך: ומ"ש ואם אין בו כדי ליתן בהם טעם מותרים כלומר מותרים אפילו באכילה שהרי הוא בטל במיעוטו וכ"כ הרמב"ם ז"ל: ומ"ש אם הם שלמים ידיחם והם מותרות פשוט דמותרות באכילה וכ"כ הרמב"ם ז"ל: תנן בפרק השוכר (סה:) מעשה בביתוס בן זונין שהיה מביא גרוגרות בספינה ונשתברו חבית של י"נ ע"ג ובא מעשה לפני חכמים והתירו ומפרש טעמא בגמרא מפני שהיין פוגם בטעם התאנים: יין של איסור שנפל על עדשים ושעורים וכיוצא בהן וכו' כ"כ הרשב"א והכי משמע מדהוה בעי למימר בחטים דידיחם והם מותרות אי לאו משום דאגב צירייהו כמבוקעות דמיין וכ"כ הר"ן ז"ל: וכתב הרשב"א דוקא שהדיחן מיד או לזמן מועט וכו' כ"כ הר"ן בשמו:

סעיף קטן יד
נפל על חטין ונתן בהם טעם כיון שהם מבוקעים כולם אסורים בפרק השוכר (סה:) ההוא כרי' דחיטי דנפל עליה חביתא די"נ שרייה רבא לזבוני לנכרים איתיביה רבה בר ליואי בגד שאבד בו כלאים ה"ז לא ימכרנו לנכרים משום דדילמא אתי לזבוני לישראל

ה"נ אתי לזבוני לישראל הדר שרי למיטחניה ולמפייה ולזבוני לנכרי' שלא בפני ישראל תנן י"נ שנפל ע"ג ענבים ידיחם והם מותרות ואם היו מבוקעות אסורות מבוקעות אין שאינן מבוקעות לא א"ר פפא שאני חיטי דאגב ציריהו כמבוקעות דמו: ומ"ש רבינו ונתן בהם טעם כ"כ הרשב"א דדוקא בשיש ביין כדי ליתן טעם בחטים הא לא"ה מותר דומיא דענבים מבוקעות ותמה על הרמב"ם שכתב בפי"ג ולמה אין בודקים את החטים בנ"ט מפני שהן שואבות והיין נבלע בהן: וכתב הרשב"א עוד ואני תמה אמאי אסורות והלא היין שנפל על החטים נ"ט לפגם הוא כיין שנפל ע"ג גרוגרות ונראה שהיין מתחלתו אין פוגם בחטים אדרבה משביח:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו דהא דיטחון אותם ויאפם וימכרם לנכרי וכו' היינו במקום שנהג שלא לאכול פת של נכרים לא במקום שנהגו לאכלו כ"כ הרשב"א ופשוט הוא וכתב אלא שורפן או מוליכן לים המלח וכתב עוד ובכ"מ אסור למכור לפלטר שפת של פלטר בכ"מ נהגו בו היתר כתוב בא"ח עכשיו שאנו אוכלים פת של נכרי' אסור למוכרו רק בחתיכות שאין לוקחין כיוצא בהן עכ"ל :

סעיף קטן טז

חומץ של איסור שנפל לתוך גריסין רותחין וכו' עד סוף הסימן בפרק השוכר (סז.) וכבר נתבאר בסימן ק"ג כתב הרשב"א בתשובה כל המשקין שדרכן לערב בתוכן יין או חומץ אסורים והרי הן ככבשים שדרכן לתת לתוכם יין וחומץ שאסורים באכילה כדתנן בפרק אין מעמידין ואם בידוע שנתנו לתוכן אסורים אפילו בהנאה כדאמרינן התם בגמ' ומיהו איפשר שמותר למכרו לנכרי חוץ מדמי י"נ שבו וכרשב"ג דפ' בתרא דע"ז: ובתשובה אחרת ח"ג סימן רי"ד כתב ברופאים שאמרת ראיתי שעוריה שנותנים לחולים אותם המשקים הנעשים ביד נכרי מחומץ שלהם ודבש או פנג ולא ידעתי להם מקור שיסמכו בו שאם מפני שנתערב החומץ עם הדבש ובטל במיעוטו זה אינו שהרי עיקרו כך וכל שעיקרו כך אינו בטל כענין ד' מיני מדינה וכל שכן באיסור י"נ ואפילו בסתם יינם ככבשים שדרכן לתת לתוכן יין שאסרו אף על פי שטעמן קפילא ואין בהם טעם יין ולא הדברים שדרכן לתת לתוכן יין בלבד אסרו אף על פי שאין טעם האיסור ניכר בהם אלא כל הדברים הנעשים על ידי שרגילים לתת לתוכן שום דבר איסור אין אותו דבר האסור מתבטל במיעוטו להתירו ואף ע"פ שאילו נתערב כן ע"י ישראל היה בטל כגבינה של נכרים למ"ד (בע"ז לה.) שאסרו מפני שמעמידין אותן בעור קיבה ואע"פ שאין בה טעם בשר ואילו מן הדין בטל כיון שאין בה טעם בשר דבשר בחלב בנ"ט אלא שכל שאסרו להתרחק מהם בכל ענין אסרו וכן דעת הראב"ד ז"ל והוא הישר שבטעמים שנאמרו

בדברים אלו ואע"פ שאפילו ודאי יינם שנתערב בשאינו מינו ובידינו או אפילו תחת ידם בטל ברובא לפי שזה דרך המקרה וכל שנתערבו דרך מקרה לא החמירו בו עד שהיה נ"ט אבל כל שדרכן לעשות כן אסרו ואינו בטל במיעוטו כדרך שאמרו בכבשים שדרכן לתת לתוכן יין ובגבינה ואם ראו לסמוך להתיר מחמת הסכנה ודנין כל שקפץ עליו החולי ג' ימים כמסוכן וכל שיש לו קדחת מסוכן וכרבינא (פסחים כה:) דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה וכלישנא קמא דחמר האי אישתא צמירתא כשעת הסכנה דמיא גם זה טעות ושיבוש גמור הוא בידם מכמה טעמים האחד שרוב החולים מקדחת כל הרופאים בקיאים דנים אותם לחיים ולא למסוכנים ואין אנו מתירין כל האיסורים לכל מי שיש לו קדחת ולכל מי שנפל למשכבו אפילו ג' ימים דא"כ חולה שחלה ג' ימים נאכילהו בי"ה ולא ליבעי אומדנא ועוד דאישתא צמירתא מאן פריש לן שהוא חולי של קדחת והלא לדעת כל הבקיאים אין כל הקדחת מסוכנים לשעתן ורש"י לא פי' חולי של קדחת אלא חולי אחר והוא שיש בו סכנה ולא בקדחת הפשוטה ועוד דדילמא לישנא בתרא עיקר דא"ל מידי דרך הנאתן קא עבידנא ומשמע שאילו היה דרך הנאתן אסור אע"ג דה"ל אישתא צמירתא דאלמא אישתא צמירתא כשעת הסכנה היא ועוד דאפי' תדין כל הקדחות כשעת סכנה אין אומרים שהותרו כל האיסורים אצל חולי שיש בו סכנה שאם כן אפילו יש דברים מותרים ואסורים נאכיל אותו מן האסורים אלא דחויים הם אצלו וכל שאפשר להביא לו מן היתר אין נותנים מן האיסור והרי חולה זה אינו מסוכן אם אינו משקהו אותו משקה לשעתו שאינו כאמדוהו לח' ימים שא"צ אלא שימתין כחצי שעה ויעשה לו מן המותר לו וח"ו לא נעשה כן במקומנו ולא בכל מקומות ישראל ששמענו שמעם וכל העושה כן יבדל מהקהל הגולה ישתקע הדבר ולא יאמר עכ"ל: וכתב בתשובה אחרת ח"ג סי' רנ"ה על נכרי' שמשימים שק פלפלין וזנגביל בתוך קנקני היין לתת טעם ביין אם מותר לשים אותם בתבשיל וז"ל בודאי אם היין נ"ט לפגם בתבלין התבלין מותרים אבל אם היין פוגם את התבלין הרי התבלין אסורין באכילה אלא שמותרין בהנאה חוץ מדמי י"נ שבהן וכיון שאסורין באכילה אסור ליתן מהן בתבשיל דאף ע"פ שהיין שבהם נותן טעם לפגם בתבשיל אפ"ה לכתחלה אסור דודאי אין נותנין לכתחלה חומץ לתוך גריסין וכיוצא בהן אבל בדיעבד מותר ואפילו בתבשיל שאין היין פוגמו לפי שהיין בטל בס' ואע"פ שטעם התבלין ניכר בתבשיל והתבלין נאסרים מחמת בליעת היין וטעמא לא בטיל אפ"ה מותר לפי שהתבלין אינן אסורין מחמת עצמן והן הן שנותנין טעם ואילו היו תבלין של עכו"ם או ערלה וכלאי הכרם לא היה להן בטלה כל שטעמן ניכר אבל אלו הרי הן כמלח שמלחו בה את הבשר שהרי היא נאסרת מחמת

בליעת הדם והבשר מותר אע"ג שיש טעם מלח בבשר וכשמשערין משערינן בכמות התבלין ולא כשיעור יין הבלוע בתוכן דלא ידעינן כמה הוא עכ"ל :

סימן קלה

סעיף קטן א

כל כלי עץ ומתכות או זכוכית או אבן וכו' סגי להו בשכשוך בין הקונה אותם מן הנכרים ישינים בין שלנו שנגע בהן הנכרי בעוד המשקה טופח עליהם כ"כ הרשב"א בת"ה מדגרסינן בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לג:) דבי פרזק רופילא אנס הנהו כובי מפומבדיתא רמא בהו חמרא אהדרינהו ניהלייהו אתו שיילוה לרב יהודה אמר דבר שאין מכניסו לקיום הוא משכשכן במים והם מותרים וגרסינן תו התם אמר רב יהודה הני כובי דארמאי דבר שאין מכניסו לקיום הוא משכשכן במים ומותרים וכ"כ הר"ן בפרק אין מעמידין וכתב שכן מעשים בכל יום לאפוקי ממאי דמשמע מדברי רש"י דכלי עור ועץ אע"פ שאין מכניסן לקיום כל שנתיישנו ביד נכרי צריכים עירוי וכתב הרשב"א משכשכן היטב במים ומותרים: ושכשוך זה אם צריך להדיח הכלי ג"פ או אם די בפ"א אכתוב בסמוך וכתב רבינו לקמן בסימן זה. ודע שאף על פי שאמרנו שכלים שאין מכניסן לקיום אפילו נתיישנו ביד נכרי בשכשוך בעלמא סגי להו אין כלי הגת בכלל זה לפי שמתוך שמשתמשין בשפע החמירו בהם יותר משאר כלים שאין מכניסן לקיום ומכ"מ לא החמירו בהם להצריכם מלוי ועירוי ככלי שמכניסן לקיום אלא נתנו עליהם הכשר בינוני דהיינו ניגוב כמו שמבואר בסימן קל"ח:

סעיף קטן ב

בד"א כשאינם זפותים אבל אם הם זפותים אפילו הלוקח אותם חדשים מן הנכרים צריכין עירוי וכו' שם ת"ר נודות של נכרים גרורין מותרין חדשים מזופתים אסורין כ"כ התוס' והרא"ש שהיא גירסת ר"ת פי' גרורין שאין בהם זפת מותרים ואפילו ישינים דכיון שאין מכניסן לקיום משכשכן במים ומותרים ואפילו היה בהם זפת אלא שנקלף סגי בשכשוך כדמוכח בפרק בתרא (דף עד:) כלומר שאין הזפת מוסיף באיסורן אלא בזמן שזפתן עליהם דזפת בלע טובא אבל לא שנאמר שהזפת יבליע הכלי עצמו יותר ממה שהיה בולע אילו לא היה מזופת חדשים זפותים אסורים פי' חדשים שדומה שלא היה בהם יין מעולם אפ"ה אסורים שאחר שזפותים דילמא רמא בהן נכרי חמרא ולא ידיע והזפת מבליעו ואע"פ שאין מכניסן לקיום צריכים עירוי מפני שהזפת מבליע וגם הרשב"א כתב שגירסא זו ופי' זה עיקר והר"ן כתב גירסא זו ופי' זה ואף גירסת רש"י פי' בענין שעולה כדברי גירסא זו ופי' זה וז"ל הרשב"א בת"ה כלים שאין מכניסין לקיום

ככובי והכוסות וכיוצא בזה בין שהן של עור ובין שהן של עץ ושל זכוכית ושל מתכת אם אינם מזופתין משכשכן היטב במים ומותרין בין שהיה תחלת תשמישן ביד נכרי בין ביד ישראל היו מזופתים וחדשים אם דרכן לשים בהם יין בשעת זפיתה כדי למתק מרירותו של זפת וכ"ש אם הם ישינים שנתיישנו ביד נכרי בתשמיש יין קולף את הזפת ומשכשכן ומותרין לא רצה לקלף ממלאן ומערן ג' ימים עכ"ל: וכתבו התוספות והרא"ש על שיטה זו דלפ"ז כלי עץ זפותים אפילו חדשים צריכין עירוי ור"י היה אומר דדוקא בימיהם שהיו רגילים ליתן יין בשעת זפיתה יש לאסור דנהי דיין בשעת זפיתה אינו אלא כזורק מים לטיט יש לחוש שמא אח"כ הטיל שם יין ולא ידיע אבל עתה שאינם רגילים ליתן בהם יין בשעת זפיתה אם נתן בהם יין אחר זפיתה היה ניכר ומיהו שלנו אם נגע בהם נכרי בעוד משקה טופח עליהם צריכין עירוי:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אבל אם הכלי צר שאין יכולין לעיין וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה כלל י"ט מדין י"ד ופשוט הוא ע"פ דעת ר"י:

סעיף קטן ד

ומ"ש ור"ת התיר גם שלנו שנוגע בו נכרי ע"י שכשוך כ"כ שם התוספות והרא"ש שר"ת חזר להתיר כלי עץ הזפותים בשכשוך אף שלנו שנגע בהם הנכרי דדוקא גבי נודות של עור שהוא רך מבליע היין ע"י זפיתה וכן גת ומחץ ומשפך דפרק בתרא דנבלע בהם ע"י זפיתה לפי שהן תדירין ביין אבל כלי עץ שהם קשים ולא תדירי בהו כ"כ ביין כי הם מיוחדים גם לשאר משקים אין הזפת מבליעין כל כך והביא ראיה מגת של אבן שזפתה נכרי וכו' והטעם משום דגת של אבן קשה והוא הדין כלי עץ שאין משתמשין בהם יין בתדירות ולגי' רש"י אין ראיה משם וכו' ועוד דסתם כלים מזופפים אית בהו פילי והתם קאמר אי אית ביה פילי אסור ובספר התרומה כתב שר"ת היה מתיר בדיעבד אם נתן בהן יין אחר השכשוך כשנגע בהם הנכרי אבל לא לכתחלה ע"כ ואע"פ שהרא"ש דחה ראיית ר"ת מ"מ כיון שכתב אח"כ דברי סה"ת ולא נחלק עליהם משמע לרבי' דהכי ס"ל והגהת מיימון כתבו בפי"א בשם סמ"ג דאף בדיעבד קשה בעיני להתיר דהא אמרינן בגמרא במסקנא אחד שלנו אחד שלהם לא שנא נודות ל"ש קנקנין מיישנן או מערן או יחזירם לאור עד שיתרפה זפת עליהן:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבי' בד"א בשל עץ ואבן אבל של עור ל"ש שלהם שאין ניכר בהם שהם חדשים ל"ש שלנו שנוגע בהן הנכרי הם צריכים עירוי אפילו לדברי ר"ת לפי שהן רכים וכו' נתבאר בסמוך: והרמב"ם כתב בפי"א הלוקח כלי' חדשים שאינם מזופתים מן הנכרים

נותן לתוכו יין מיד ואינו חושש שמא נתנו בהם י"נ ואם היו מזופתים מדיחן ואע"פ שהם חדשים ונראה שהוא סובר כגר"ת ומפרש דגרורים מותרין היינו לומר שמותרין בלא שום הכשר כלל ואפילו הדחה בעלמא לא בעו דכיון שניכר בהם שהם חדשים אין חוששין שמא נתן לתוכם יין כלל אבל אם הם זפותים אף על פי שנראים חדשים אסורים כלומר אסור ליתן לתוכם יין עד שיכשירם אי משום יין שנותנים עם הזפת אי משום דכל דמזופת אע"פ שנתן בו יין אינו ניכר ומיהו כיון דאין מכניסו לקיום בהדחה בעלמא סגי ליה ומשמע דאפילו בכלים שמכניסן לקיום אינו מצריך אלא הדחה לפי שנראה מדבריו שם גבי כלים השועים באבר דמכניסו לקיום היינו שנכנס בהם הנכרי יין לקיום וכלים אלו כיון שנראים חדשים ודאי לא הכניס בהם יין לקיום דא"כ היו נראים כישנים ומש"ה מסתם לה סתומי ולא פירש דבאין מכניסו לקיום מיירי משום דממילא משמע כדפרישית. ומ"ש בסמוך וכן כלי שנתנו בו י"נ ואין מכניסו לקיום כגון כלי שחופף בו את המשפך וכיוצא בזה משכשכו במים ודיו כלומר דכלים אלו אף על פי שנתיישנו ביד נכרי מותרין בשכשוך בעלמא שאין לחוש שהכניס בהם יין לקיום כיון שאין דרך תשמישן בכך עוד אכתוב לקמן בדעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ו

וכלי חרס לפי שהם בולעים הרבה משתנה דינם שאם נשתמש בהם הנכרי כ"ז שלא שבעו לבלוע אפילו אם אינם זפותים ומאימתי שבעו מפעם שנייה ואילך וכו' בפרק אין מעמידין (שם) כסי רב אסי אסר ורב אשי שרי אי שתי בהו נכרי פעם ראשון כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי בפעם שני ואסיקנא והלכתא פעם ראשון ושני אסור שלישי מותר ופי' רש"י כסי כוסות של חרס ואין מכניסן לקיום אלא שותים בהם אם שתי בהו נכרי פעם ראשון דכ"ע אסור דאיידי דרכיכי בלעי ואסירי עד שימלאנו מים שלשה ימים וכתבו התוספות והרא"ש על פירש"י ולכך נהגו העולם ליתן מים בכלי חרס חדשים קודם שישתמש בהם שאם ישתמש בהם נכרי אח"כ לא יצטרכו עירוי וקשה לר"ת דבפרק ב' לא מצרכינן עירוי בכלי חרס אלא בקנקנים משום דמכניסן לקיום ופי' ר"ת דשתי בהו נכרי בין חדשים בין ישינים פעם ראשונה לא פליגי דאסור פי' אם לא הדיחם במים אחר שתיית הנכרי אלא פעם ראשונה כולי עלמא ל"פ דאסור דאינו נפלט היטב בהדחה אחת והלכתא פעם ראשון ושני בשתי הדחות אסור פעם שלישית מותר דאז ודאי בפעם שלישית נפלט הכל וכיוצא בזה מצינו בפרק התערובות גבי חרסן של זב וזבה ועוד דאמרינן במדרש שאמר המן לאחשורוש שאם זבוב נופל לכוסו של אחד מהם זורקו ושותהו ואילו אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם חובטו ולא עוד אלא שמדיח כוסו

ג"פ ודוקא בכוסות של חרס שאין חלק והיין נדבק בו אבל כוסות של עץ א"צ להדיח ג"פ. וכתב הרא"ש על זה ואני אומר ראיות של רבי' תם נכוחות לומר דכל שכשוך הוא הדחה ג"פ אבל אין השיטה מתפרשת כלל לפי פירושו דרב אסי אסר משמע בכל איסור דאיירי ביה בשמעתיה דהיינו אסור בשכשוך ובעי עירוי אבל הדחה ג"פ מאן דכר שמיה דנפרש אסור עד שידיח ג"פ וכן אי שתי בהו נכרי פעם ראשון לא משמע כלל כפירושו ועוד למה הזכיר כסי מאחר דכל כלי חרס דינן כך הלכך נ"ל כפי' רש"י אלא שאני אומר דכוסות שהיו רגילין לשתות בהם היין עשויין ממין אדמה הידוע להם שבפעם ראשון או שני בולע הרבה קודם שנתמלא הכלי בליעה ומין האדמה גורמת או שלא היו נצרפים היטב בכבשן וכסי בסתם דקאמר הוא ע"ד חצבי שחימי דארמאי ופתיחא דבי מיכסי דקאמר בגמרא כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ומותרים דשם כסי גורם לו השינוי הידוע להם והוא הפך מחצבי שחימי ופתיחי דבי מיכסי דהנהו מכניסן לקיום ואפ"ה די להם בשכשוך משום דקים להו דלא בלעי טובא דאי אין מכניסו לקיום פשוטא דהוכשרו בשכשוך ואמאי איצטריך למימר כיון דלא בלעי טובא וכסי אף ע"ג דאין מכניסו לקיום בעי עירוי דקים להו דבפעם ראשון ושני בלעי טובא עכ"ל הרא"ש ז"ל וכתב הר"ן שר"ח כתב כפירש"י וגם הרשב"א כ"כ בשם ר"ח והגאונים ז"ל וכתב שפירושן של גאונים עיקר ועליהם יש לסמוך שקבלתן תורה היא וא"ת א"כ תיקשי לן הא דאמר רב פפא הני חצבי שחימי דארמאי דבר שאין מכניסו לקיום הוא משכשכו במים ואינו חושש יש מי שפי' דהתם בשהיה תחלת תשמישן ע"י ישראל ואין מחוור בעיני חדא ל"ל למימר חצבי שחימי ופתוותא דמיכסא לימא חצבי ופתוותא דבר שאין מכניסו לקיום הוא ועוד מדקאמר חצבי שחימי דארמאי משמע דתחלת תשמישן ביד ארמאי הוה וע"כ נראה דחרסן של אלו קשה ועפרן אינו בולע הרבה ואינן כשאר כלי חרס ולפיכך אפילו תחלת תשמישן ביד נכרי הרי הן ככלי עץ עכ"ל:

סעיף קטן ז

והשתא מ"ש רבינו שכתבו הגאונים דכל כלי חרס דינו שוה משמע לי דלא שכתבו כן בפירוש קאמר אלא לומר דכיון שסתמו דבריהם משמע דאינם מחלקים בכלי חרס ואפילו לפי מה שפירש הרשב"א בחצבי שחימי ופתוותא דמיכסי איכא למימר דכיון דכל סתם כלי חרס דינם ככסי לא איצטריך להו לפלוגי אבל אי הוה ס"ל כהרא"ש כיון דלדידיה כל סתם כלי חרס אין דינם ככסי לא הו"ל למיסתם סתומי ולמכתב דבכסי דפחרא איירי אלא ודאי משמע דס"ל דכל סתם כלי חרס ככסי. והרשב"א לא חילק בכלי חרס כלל בת"ה הקצר אף ע"פ שחילק בארוך בין חצבי שחימי ופתוותא דמיכסי לשאר

כלים והטעם מפני שאין חרסן ועפרן של חצבי שחימי ופתוותא דמיכסי ידוע לנו: ודברי רבינו כדעת רש"י הם וכדברי הרשב"א ז"ל שהם מפרשים דפעם ראשונה שניה ושלישית קאי לשתיית היין וה"ק אם שתה בו הנכרי בכוס זה פעם ראשונה או שניה אסור כלומר וצריך עירוי אבל אם לא שתה בו הנכרי עד פעם ג' מותר בשכשוך אבל בעל התרומות נראה שמפרש לנתינת מים וה"ק אם נתן בהם מים פעם ראשונה ושניה לא גמרו מלשבוע לבלוע לפיכך אם נגע נכרי ביין שנתנו בהם אסור כלומר וצריכים עירוי שלישית מותר כלומר אם נתן בהם מים ג"פ כשנגע נכרי ביין שנתנו בו אח"כ מותר בשכשוך שהרי כתב כלשון הזה פעם ראשונה ושניה אסור שלישית מותר פירש"י כסי של חרס אם נתן בהם מים שני פעמים ואח"כ יין ונגע בו הנכרי אסור הכלי וצריך עירוי ג' ימים אבל אם נתן מים ג"פ א"כ הוא בלוע ממים אם נתן בו אחר כך יין א"צ רק שכשוך ע"כ וכ"כ הגהות מיי' פי"א : וכתבו עוד סה"ת והגהות שאם נתן בהם מים פעם אחת ושהו בה שעה גדולה כמו רביע היום דהוי בלוע ממים כמו נתן בהם מים ג"פ וכבר כתבתי כן בשם התוספות והרא"ש שכך נהגו העולם אבל לא נתבאר בדבריהם שיעור זמן השהייה ליחשב כג"פ ולפיכך כתבתי דברי סה"ת והגהות שנתבאר שהשיעור הוא כמו רביע היום. ומיהו הרשב"א כתב כלים של חרס שאינם שועים באבר אם היה תחלת תשמיש ביד ישראל אם שהה בהן יין או מים זמן אחד ואפילו זמן מועט אף על פי שנשתמש בהם הנכרי מותרים בהדחה בעלמא ע"כ. וכתב עוד ואם זפותין צריך לקלף הזפת או למלאות ולערות ג' ימים והיינו עובדא דבר עדי טייעא ואם כוסות של חרס הן שאין היין שוהה בהן אלא ממלא ושותה לפי שעה אם שתה בהם הישראל פעם ראשונה ושניה ואחר כך שתה בהם הנכרי מותרים בשיכשוך בעלמא אבל אם שתה בהם הנכרי בפעם ראשונה או אפילו פעם שניה צריך הכשר גדול ככלי שמכניסו לקיום וכדעת הגאונים ז"ל אבל משניה ואילך מותר עכ"ל: וכתב עוד בסה"ת ולפירוש רבינו יעקב אפילו לא נתן מים תחלה ואחר כך היה בהם יין נסך סגי בשכשוך רק שידיחנו ג' פעמים במים ואם נתן בהם מים תחלה ושהו שם ואחר כך נתן בהם יין נסך מותרים בהדחת מים פעם אחת אפילו לפירוש רבינו יעקב וצ"ע עכ"ל: והרמב"ם כתב בפרק י"א כדברי ר"ת וז"ל כוס של חרס ששתה בו הנכרי אסור לשתות בו הדיחו פעם ראשונה ושניה ושלישית מותר שכבר הלכו צחצוחי היין שבו והוא שהוא מצופה באבר כדרך שהיוצרים עושין או שהיה מזופת אבל של חרס צריך הדחה ע"כ אף ע"פ שכפי לשון הגמרא הו"ל לכתוב הדיחו פעם ראשונה ושניה אסור שלישית מותר יש ליישב דה"ק הדיחו פעם ראשונה ושניה ושלישית מותר אחר הג' הדחות וממילא משמע דקודם לכן אסור ומצאתי נוסחא שאין

כתוב בה הדיחו ואינה נוסחא מחוורת שאין לה משמעות. ומ"מ מ"ש אבל של חרס צריך הדחה תמוה מאד דעד השתא נמי לא שרי ליה אלא ע"י הדחה וכבר השיגו הראב"ד ז"ל. ונ"ל דה"ק אבל של חרס שאינה מצופה באבר ולא מזופת צריך הדחה בעלמא כדין הדחת שאר כלים כלומר א"צ אלא הדחה אחת בלבד וכ"כ כדי לחלק בין כסי לחצבי שחימי ופתוותא דמיכסי דבהנך אמור בגמ' משכשכן במים ודיו ובכסי הצריכו הדחה ג"פ ולפי פירושו דכסי הם מצופים או מזופתין ומפני הציפוי או הזפת הם בולעים הרבה ולפיכך צריכים הדחה ג"פ אבל חצבי שחימי ופתוותא דמיכסא שאינם מצופים ולא מזופתים אינם בולעים כ"כ ולפיכך בשכשוך בעלמא סגי להו כנ"ל. ומיהו יש לדקדק על זה מדין כלים השועים באבר שכתב שם בסמוך שאם הם לבנים או אדומים או שחורים מותרים ואם היו ירוקים אסורים מפני שהם בולעים ואם יש בהם מקום מגולה של חרס בין לבנים בין ירוקים אסורים מפני שהם בולעים דמשמע דטפי בלע חרס שאינו שוע מחרס שוע והכא משמע איפכא דבשוע בעי ג' הדחות ובשאינו שוע סגי בהדחה אחת. וי"ל דהתם מיירי בכלים השועים באבר כלומר שהוא חלק ביותר דאז לא בלע אלא פורתא והכא מיירי כשאינו חלק אלא שהוא חופה הכלי כענין חיפוי הזפת שאינו חלק ומש"ה בלע טפי מכשאינו מחופה דיקא נמי דהתם נקט השועים באבר דשוע לשון חלקות בלשון גמרא והכא נקט מצופה באבר כדרך שהיוצרים עושין דלשון מצופה אינה מורה על חלקות כמו שמורה לשון שוע ועוד דכדרך שהיוצרים עושין דנקט אתא לגלויי שאינם חלקים שדרך היוצרים שלא להקפיד שיהו שועים אלא שיהו מחופים בלבד ועוד מדנקט בהדיה או שהיה מזופת משמע דהאי ציפוי דאבר כעין ציפוי דזפת הוא שאינו חלק ואכתי איכא למידק דה"ק דשל חרס שאינם מצופים כלל בהדחה בעלמא סגי וגבי כלים השועים כתב שאם יש בהם מקום מגולה אסורים כלומר דהדחה לא מהניא בהו ואפילו כמה הדחות וי"ל שכבר כתב הוא ז"ל שם דיראה לו שאין הדבר אלא בשכנסו בהם לקיום אבל לא כנסו בהם לקיום מדיחן ומותרים והכא מיירי בשלא כנסו בהם לקיום ומש"ה בהדחה בעלמא סגי להו: ודעת הפוסקים אינה מסכמת לדעת הרמב"ם ז"ל בזה שהרי כתב הרשב"א דין זה כל כלי חרס שאמרנו כשתחלת תשמישו ע"י נכרי דאפילו כלי שאין מכניסו לקיום צריך הכשר גדול ה"מ בכלי חרס שאין שועין באבר אבל שועין באבר אין בולעין יותר משאר כלים אלא אדרבה ככלי מתכות הן שהאבר מין מתכת הוא ומציל ואינו בולע אלא מעט וה"מ כלים שחורים או לבנים שהאבר מציל והדחה בעלמא סגי עכ"ל וכן נראה שהוא דעת שאר הפוסקים ז"ל שלא לחלק בין מצופה באבר לשוע וכשתחלת תשמישו ביד נכרי אם אינה מצופה אבר צריך מילוי ועירוי כשיטת רש"י

והגאונים שכתבנו לעיל: ולקמן אכתוב עוד דברי הרשב"א והר"ן בזה בס"ד. והריב"ש ז"ל כתב בתשובה סימן כ"ו מ"ש הר"ם אבל של חרס צריך הדחה וכתב עליו הראב"ד אין זו הגירסא אצלנו וכו' נראה שהבין מדבריו דבחדשים מיירי דכיון שתחלת תשמישן ביד נכרי צריכים הדחה וניגוב ככלי הגת דאי בישנים א"א לומר שיהו צריכים ניגוב ולז"א שאין שומעין לו אלא צריכים מילוי ועירוי ככלי שמכניסו לקיום אומר אני שאם היתה כוונת הרמב"ם להדחה וניגוב כמו שהבין הראב"ד מדבריו ה"ל לברר ולומר מנגבן כמ"ש בכלי הגת אבל נראה לי דבישנים מיירי ובכלים מזופתים או מצופים באבר מדיחן ג"פ בלא שפשוף דבשכשוך המים ילכו צחצוחי היין אבל אם אין מצופים צריכים הדחה ר"ל עם שפשוף שישפשף בהם בידיו דסתם הדחה כך היא כדאמרינן (שם עה:) בלוקח כלי תשמיש מן הנכרים מדיחן ומטבילן וביארו המפרשים דמדיחן בשפשוף קאמר עכ"ל ונראה שלא היה גורס בדברי הרמב"ם גבי ראשונה ושניה ושלישית הדיחו וכנוסחת הספרים שכתבתי לעיל דא"כ לא היה אפשר לו לפרש דברישא מיירי בלא שפשוף דהא הדיחו קתני ואיהו ז"ל קאמר דכל היכא דקתני הדחה ע"י שפשוף הוא אלא ודאי לא היה גורס הדיחו ולפ"ז יקשה עליו מה שהקשיתי לעיל שאין לגירסא זו משמעות ונראה לפי פירושו דאפשר דאמשכשכו במים שכתב הרמב"ם לעיל מינה בסמוך סמיך ומיהו ק"ל על דבריו שאחר שכתב כאן הרמב"ם דין זה סתם דמשמע דדינא דתלמודא הוא בהדיא היאך חזר וכתבו בלשון יראה לי שהרי כתב בסמוך כלי חרס השועים באבר וכו' ואם יש בהם מקום מגולה של חרס וכו' ויראה לי שאין הדבר אלא בשכנסו בהם לקיום אבל לא כנסו בהם לקיום מדיחן ומותרים ואפילו הם של חרס: וכתב הרשב"א על פי' ר"ת והרמב"ם ז"ל אפשר כן שצריך הדחה ג' פעמים וכן נהגו אבל אין פירושם עולה יפה וגם הר"ן כתב שכן נהגו ומיהו נראה דה"מ בשל חרס אבל בשל עץ או מתכות וזכוכית א"צ להדיח אלא פעם אחת וכן פי' בסה"ת וכן כתבו התוס' אלא שכתבו אח"כ מיהו בהרבה מקומות בתלמוד מצינו כוסות סתם שהם של מתכת וזכוכית ונכון להדיח ג"פ בכל הכלים עכ"ל וכתבו רבינו לקמן כל מקום שמזכיר שכשוך כתב ר"ת להדיחו ג"פ ובסה"ת חילק שאם תחלת תשמישו ביד נכרי צריך ג"פ ואם תחלת תשמישו ביד ישראל די פעם אחת:

סעיף קטן ח

וכתב הרשב"א דוקא בכוסות וכו' כ"כ בת"ה הקצר ומ"ש אבל בכד של חרס שאינו מכניסו לקיום היינו משום דאם היה כלי שמכניסו לקיום אפי' לא נתן בו נכרי יין אלא לפי שעה היה צריך עירוי כמבואר בדברי רבינו בסימן זה וחילוק זה שחילק הרשב"א

בין כוס לכד מבואר יפה בדבריו בת"ה הארוך וז"ל נראה לי דדין זה דאמרו בכסי פעם ראשונה ושניה אסור לא אמרו אלא בכסי בלבד לפי שאין היין משתהה שם אלא לפי שעה נותן בו יין ושותהו ומערה לפיכך אין הכוס יכול לבלוע די ספוקו בפעם אחת אבל בשאר הכלים שמשתהה בו היין כל שהיה תחלת תשמישו ע"י ישראל אפי' בפעם אחת מותר שבאותו פעם שאב כל צרכו ושבע והיינו דנקט ליה בכסי עכ"ל וכבר נתבאר שגם התוספות והרא"ש וסה"ת כתבו כיוצא בזה:

סעיף קטן ט

וכתב עוד ואם זפתו נכרי ודרך לתת יין בשעת זפיתה וכו' ז"ל בת"ה הקצר כדים של חרס אפי' חדשים אם זפתן נכרי ודרכן לתת לתוכן יין בשעת זפיתה אע"פ שאין מכניסן לקיום הרי הן ככלים שמכניסן לקיום שבתחלת תשמישן בולעין הן הרבה כמו שביארנו ואם דרכן באותן המקומות לתת בהן יין בשעת זפיתה וניכר לעין שלא זפתן בידוע שלא נתנו בהם יין ומותרים ובזמן הזה לא הורגלו לתת יין בשעת זפיתה ולפיכך הלוקח בקבוק של חרס מזופת מן הנכרי אם זפתו מזהיב ה"ז מותר ואפילו שכשוך אינו צריך במה דברים אמורים בכלי חרס שאינם שועין אבל השועין יש בהן להקל ולהחמיר כמו שנתבאר עכ"ל:

סעיף קטן י

ובשלנו הזפותים שנוגע בהם הנכרי בעוד משקה טופח עליהם מסתבר לדמותם לכלי עור להצריכן עירוי כלומר דאע"ג דר"ת התיר בשכשוך כלי עץ שלנו הזפותים שנגע בהם הנכרי כל שאין מכניסן לקיום איכא למימר דבכלי חרס הזפותים שנגע בהם הנכרי מודה דלא סגי בלא עירוי דכיון דכלי חרס בלע טפי מכלי עץ איכא לדמויינהו לנודות של עור המזופתין דבעי עירוי מפני שמתוך שהוא רך מבליע היין ע"י זפיתה כמו שכתבאר לעיל:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואין נוהגים כן כפי מ"ש רבינו לעיל בשם סה"ת שאין להתיר אלא בדיעבד אם נתן בהם יין אחר השכשוך בלא עירוי ושכן היא מסקנת הרא"ש ז"ל צ"ל דהא דקאמר דאין נוהגין כן לאו למימרא דנוהגין להתיר לתת לתוכן יין לכתחלה ע"י שכשוך דא"כ כשכתב דברי סה"ת ומסקנת הרא"ש ה"ל לכתוב שאין נוהגין כן אלא היינו לומר שכשנתן יין ע"י שכשוך לבד אין אוסרין אותו יין שמשוים דינם לדין כלי עץ המזופתים לדעת סה"ת והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן יב

כלי נתר והם העשויים ממחפורת של צריף וכו' בפרק אין מעמידין (שם) א"ר יוסנא א"ר אמי כלי נתר אין לו טהרה עולמית מאי כלי נתר א"ר יוסי בר אבין כלי מחפורת

של צריף וכתב הרא"ש כתב הרמב"ן דהא דקאמר אין להם טהרה עולמית היינו בתיקון הכשר עירוי והגעלה אבל ביישון שנים עשר חדש ודאי שרי דלא גרע מחרצנים וזגים ודורדיא דארמאי וכן מסתבר עד כאן לשונו אבל הרשב"א כתב שאין מחוור בעיניו דברי הרמב"ן שאין זה לשון עולמית דאדרבה טהרה עולמית יש להן אלא שאין להן טהרה יומים לא ביום א' ע"י ציר ומורייס ולא בג' ימים ע"י עירוי ועוד דמסתברא דאילו היה להם טהרה ביישון אף בהגעלה או בחזרת כבשונות מותרים מיד וא"כ היכי פסק ואמר אין להם טהרה ונראין דברי הראב"ד שפי' דהוי להו כחרס הדריוני ואפילו לאחר י"ב חדש אסורין ואיסורן איסור הנאה ומה שהבוא ראיה מחרצנים וזגים אינו דקים להו לרבנן דאין לחות שביין ושבחרצנים מתקיים אלא עד י"ב חדש אבל לאחר מכאן עץ בעלמא הן וכן הדין וכן הטעם בדורדיא ולאחר י"ב חדש לחותו כלה ונעשה עפר בעלמא עכ"ל וגם הר"ן כתב שנראה כדברי הראב"ד ז"ל וכתב הרשב"א דהא דאין להם טהרה עולמית בין במכניסן לקיום בין בשאין מכניסן לקיום הוא ואפילו היה תחלת תשמישן ביד ישראל לעולם אין שבעין ובולעין הרבה בכל עת:

סעיף קטן יג

לפיכך כלי חרס המצופין באבר או ברתוכי זכוכית אם הם ירוקים דינם ככלי נתר וכו' שם א"ר זביד הני מאני דקוניא תיורי ואוכמי שרי ירוקי אסור משום דמצריף ואי אית בהו קרטופני כולהו אסירי ואף ע"ג דפליג עליה מרימר נקיטי' כרב זביד משום דבפ' ב' דייני גזילות (קז:) איפסיקא הילכתא כוותיה וכן פסקו כל הפוסקים ופי' רש"י משום דמצריף. שיש בו קרקע מחפורת של צריף: קרטופני. בקעים וסדקים. ומ"ש רבי' שאם הם ירוקים דינם ככלי נתר פירושו שאין להם טהרה עולמית כשם שכלי נתר אין להם טהרה עולמית וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן וכ"כ הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן יד

ומ"ש ואם יש בהם בקעים דינם כשאר כלי חרס וצריכין עירוי היינו דוקא אם היתה תחלת תשמישו ביד נכרי וכמו שנתבאר לשיטת רש"י והגאונים אבל אם לא היה תחלת תשמישו ביד נכרי בשכשוך בעלמא סגי ליה כמו שנתבאר וכן מבואר בדברי הרשב"א שאכתוב בסמוך: ודע שכתב הרמב"ם על דין זה יראה לי שאין הדבר אלא בשכנסו בהם לקיום אבל לא כנסו בהם לקיום מדיחן ומותרים ואפילו הם של חרס עכ"ל יש לדקדק דכיון דבתחלת דבריו פתח בכלי חרס השועים באבר מאי ואפילו הם של חרס דקאמר הא בשל חרס עסיק ואתי ונ"ל דהוי כאילו אמר אף ע"פ שהם של חרס והיה ראוי להחמיר אפ"ה שרו בהדחה וכתב הרשב"א ז"ל על דברי הרמב"ם אם כדבריו חיורי ואוכמי כשמכניסן לקיום מותרים בשכשוך בעלמא דכלי מתכות הן ומכלל דבריו דכלי מתכות

אפילו במכניסן לקיום א"צ מינוי ועירוי אלא בהדחה בעלמא סגי וכן דעת הראב"ד ז"ל דכלי קוניא אוכמי וחיורי דלית בהו קרטופני וכלי מתכות אפילו מכניסן לקיום א"צ מילוי ועירוי והביא ראיה מדלא מפלגינן במאני דקוניא בין מכניסן לקיום לאין מכניסן אלא סתמא רב זביד מאני דקוניא חיורי ואוכמי שרי ועוד הביא ראיה מדתניא בפרק השוכר (דף עה:) הלוקח כלי תשמיש מן הנכרים ישנים דבר שנשתמש בהם ע"י צונן כגון הכוסות והצלוחית מדיחן ומטבילן והם טהורים וכלי מתכות אמורים בפרשה כדאיתא התם אלמא כלי מתכות בדבר שאין מכניסו לקיום אקילו ביה רבנן שלא להצריכו אלא הדחה ואף ע"ג דגבי משפך של עץ החמירו להצריכו ניגוב הלכך גבי מכניסו לקיום סגי להו בניגוב דלא בלע מידי בצונן עכ"ד הרב ז"ל וממנו למדנו דבר זה ואף ע"פ שאין ראייתו מן הברייתא ראיה דכלי עץ אף ע"פ שיש לו בית קבול אם אין מכניסו לקיום בהדחה נמי סגי ליה ומשפך שאני דכלי הגת מדה אחרת יש להם כמו שנכתוב לפנינו בע"ה ומ"מ מ"ש הרמב"ם דירוקא אם אינו מכניסו לקיום דבהדחה סגי ליה נראה שהלך בה לפי שיטתו שהוא ז"ל כתב בכל כלי חרס שאם אין מכניסו לקיום אין צריך אלא הדחה בעלמא וזה שלא כשיטת הגאונים שהחמירו בכלי חרס כשתחלת תשמישו ביד נכרי וכמו שכתבנו מסתבר דירוקא כשאין מכניסו לקיום דלא גרע מכלי חרס דעלמא שאין שועין ואם תחלת תשמישו ע"י נכרי אף הוא צריך מילוי ועירוי עכ"ל בת"ה הארוך וז"ל בקצר כלי זכוכית וכלי מתכות אפילו מכניסן לקיום משכשכן במים ודיין שאין כלי מתכות בולעים מן הצונן כלי חרס השועין באבר הרי הן ככלי מתכות בד"א הלבנים והשחורים ובלבד החלקים ביותר שאין בהם בקעים וסדקים היו בהם סדקים או בקעים הרי הן כשאר כלי חרס שאינם שועים כלי חרס השועים בצריף והרי הן ירוקים אם היה תחלת תשמישן ביד נכרי הרי הן אסורים ככלי נתר וכלי מחפורת של צריף ואין להם טהרה עולמית עכ"ל והר"ן כתב ג"כ דמסתברא דהא דשרינן באוכמי וחיורי בכלי שאין מכניסן לקיום עסקינן דאין דינן אלא ככלי עץ דמשכשכן במים ומותרים ואי אית להו קרטופני כולהו אסירי שדינם ככלי חרס שכל שתחלת תשמישן ביד נכרי אפי' אין מכניסן לקיום צריכין עירוי אבל כשמכניסן לקיום אפי' אוכמי וחיורי אסירי אבל ראיתי להרמב"ם שפירשה לזו בכלים שמכניסן לקיום אבל כשאין מכניסן לקיום אפילו כלים של חרס מותרים שהוא ז"ל אין לו חילוק בין כלי חרס לשאר כלים כשאין מכניסו לקיום מ"מ כיון שלמדנו הרב שיש כלים שאפילו מכניסן לקיום מותרין בשכשוך מפני מיעוט בליעתן הדבר פשוט בעיני להתיר כלי זכוכית אפי' במכניסן לקיום בשכשוך דשיעי

ואקושי ובליעתן מעוטה מכל הכלים ע"כ ולקמן בסימן זה כתב רבינו סברת הרמב"ן וסברת הרשב"א וסברת הרא"ש ז"ל בדבר זה:

סעיף קטן טו

כל הכלים בין של עץ בין של אבן שמכניסין בהם יין לקיום צריכין עירוי ל"ש הלוקח אותם ישנים מן הנכרים ל"ש שלנו ונשתמש בהם הנכרי אפילו לפי שעה בפרק אין מעמידין (שם) ת"ר קנקנים של נכרים חדשים גרורין מותרים ישנים ומזופפים אסורים נכרי נותן לתוכו יין וישראל נותן לתוכו מים פרש"י ישנים ומזופפים או ישינים או מזופפים. נכרי נותן כו'. כלומר נותן לתוכו נכרי יין ישראל נותן לתוכו ג' ימים מעת לעת כדאמרינן ומותרין וגרסינן תו התם (שם) בר עדי טייעא אנס זיקי מרב יצחק בר יוסף רמא בהו חמרא ואהדרינהו ניהליה אתא שאיל בי מדרשא א"ל ר' ירמיה כך הורה ר' אמי הלכה ממלאן מים שלשה ימים ומערן מעת לעת אחד שלנו ואחד שלהם ל"ש נודות ול"ש קנקנים פי קנקנים של חרס ובלעי טובא ומשמע דעל כרחך מיירי במכניסן לקיום או בזפותין דאם לא כן בשכשוך בעלמא סגי להו כדאיתא התם א"ר יהודה הני כובא דארמאי דבר שאין מכניסו לקיים משכשכן במים ומותר ובפ"ב (עד:) ת"ר הגת והמחץ והמשפך של נכרים רבי מתיר בניגוב וחכמים אוסרים ומודה רבי בקנקנים של נכרים שהם אסורים ומה הפרש בין זה לזה זה מכניסו לקיום וזה אין מכניסו לקיום ופרש"י ומודה רבי בקנקנים של חרס אף על פי שאין מזופפים שאסורים עד שימלאם שלשה ימים ומערן מעת לעת כדאמרינן בפרק אין מעמידין:

סעיף קטן טז

והשתא מ"ש רבינו כל הכלים שמכניסין בהם יין לקיום צריכים עירוי היינו מדתניא בפרק ב' זה מכניסו לקיום כלומר דסתם קנקנים מכניסן לקיום הן וקאמר דמודה רבי דאסורין ע"י ניגוב ולא שרי אלא ע"י נתינת מים כדתניא בפרק אין מעמידין נכרי נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן מים והיינו מילוי ועירוי שלשה ימים כדאמרינן התם אעובדא דבר עדי טייעא ומ"ש לא שנא הלוקח אותן ישנים מן הנכרי לא שנא שלנו ונשתמש בהם הנכרי היינו מדאמרינן הכי גבי עובדא דבר עדי טייעא ואף ע"ג דההיא עובדא כשאין מכניסן לקיום אלא שהם מזופתין מוקי לה רבינו כמו שיתבאר בסמוך מכל מקום שפיר ילפינן מינה למכניסן לקיום דכיון דמזופתין הן בלעי טובא כמו מכניסן לקיום. ומ"ש ונשתמש בהם הנכרי לפי שעה כ"כ הרא"ש והר"ן בפרק אין מעמידין והרשב"א בת"ה וטעמא מדגרסינן בפ"ב (עד:) רבא כי הוה משדר גלופי להרפניא סחיף להו אפומייה וחתים להו אבירצייהו קסבר כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן דמשמע שהיה חושש שמא יכניס בהן הנכרי יין ואף על פי שלא היו בידו

אלא זמן מועט כיון דדבר שמכניסו לקיום הן גזרו בהו רבנן ואסרו אף על פי שלא שהה היין בתוכו אלא זמן מועט אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב בפי"א גבי כלים השועים באבר יראה לי שאין הדבר אלא בשכנסו בהן לקיום אבל לא כנסו בהן לקיום ידיחן ומותרים ואם איתא הכי הל"ל יראה שאין הדבר אלא כשהן עשויין להכניס בהם לקיום ולפיכך נ"ל שהוא ז"ל מפרש דמכניסו לקיום היינו שהכניסו בו י"נ לקיום אבל אם הכניסו בו י"נ שלא לקיום אף על פי שהכלי מיוחד להכניס בו יין לקיום אין מכניסו לקיום קרינן ביה ובשכשוך בעלמא סגי ליה ולפי זה הא דאמר רבא כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן לאו למימרא שאם הכניסו בו י"נ אפילו לפי שעה צריך הכשר דמילוי ועירוי אלא היינו לומר דגזרו ביה שלא ימסרנו ביד נכרי בלא חותם דחיישינן דילמא אתי לשהויי בידיה וכדפרש"י כלומר ואתי לאשתמושי ביה אחר שנשתהה ביד נכרי דלא מסיק אדעתיה שהכניס בו הנכרי י"נ לקיום ואף על פי שכתב שם נודות הנכרי וקנקניהם שהכניסו בהם הנכרים יינם אסור ליתן לתוכו יין עד שיישנן י"ב חדש וכו' ומדסתם וכתב שהכניסו בהם יינם ולא כתב שהכניסו לקיום משמע דאפילו לא הכניסו אלא לפי שעה אסור משום דנודות וקנקנים הם כלים שמיוחדים דהכניס בהן יין לקיום י"ל דלעולם כשהכניסו בהם יין לקיום דוקא מיירי והא דסתם ולא פירש שהכניסו בהם לקיום היינו משום דכיון דכלים הללו מיוחדים להכניס בהם לקיום כיון שכתב שהכניסו בהם הנכרים יין ממילא משמע דכדרך הכנסתו באותם כלים קאמר דהיינו שמכניסו לקיום: ומ"ש שם עוד וכן כלי שנתנו בו י"נ ואין מכניסו לקיום כגון כלי שחופף בו וכולי ביארתיו בסימן זה גבי לוקח כלים חדשים מן הנכרים וא"ת לפי שיטה זו כמה ישהה יין נסך בתוך הכלי ויקרא מכניסו לקיום נראה לי שהכל הולך אחר דעת המכניס יין שאם דעתו להשהותו בתוכו זמן מרובה אף. על פי שנמלך והוציאו מיד כבר נאסר אבל אם לא הכניסו אלא ע"ד להוציאו מיד אף על פי שהכלי עשוי להכניס בו יין לקיום מותר אם הוציאו מיד ומיהו היכא דהשהה זמן מרובה אפשר דאסור ולא אזלינן בתר דעתו ואפשר דבהא נמי אזלינן בתר דעתו דלא פלוג רבנן במילתייהו. ומכל מקום יותר נכון להסכים דעתו עם דעת הפוסקים ז"ל ולומר דלדידיה נמי כלי שמכניסו לקיום כיין שהכניסו בו יין אפילו שעה אחת אסור: ומ"ש גבי כלים באבר השועים בשכנסו בהם יין לקיום הוי כאילו כתב שהן עשוים להכניס בהם יין לקיום וסמך על מה שמוכיח מדבריו גבי נודות הנכרים וקנקניהם וגבי כלי שנתנו בו י"נ ואין מכניסו לקיום כגון כלי שחופף בו דמשמע מינייהו דבתר דרך תשמיש הכלי אזלינן:

סעיף קטן יז

ומ"ש עוד רבינו ומיהו בעירוי סגי להו אפילו הן זפותים כלומר אף ע"ג דאית בהו תרתי שהם כלים שמכניסן לקיום והם זפותים אפ"ה סגי להו בעירוי וכתב כן מההיא דתניא גבי קנקנים של נכרים ישנים ומזופפין אסורים נכרי נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן מים כלומר ג' ימים ומערן מעת לעת כדפרש"י וקנקנים כלים שמכניסן לקיום הן כמו שהוכחתי ואפ"ה קתני שאע"פ שהם מזופפים ישראל נותן לתוכן מים ושרו ולקמן כתב רבינו שהראב"ד מצריך להסיר הזפת תחלה והרא"ש אינו מצריך וכן דעת הרשב"א ז"ל והכי נקטינן: ומ"ש רבינו בתחלת דבריו כל הכלים בין של עץ בין של אבן הא דלא סתם וכתב כל הכלים שמכניסין בהם יין לקיום היינו משום דאיכא כלי זכוכית לד"ה וכלי מתכות להרשב"א שאף על פי שמכניסן לקיום סגי בשכשוך ונקט הני תרי מיני לאפוקי מהרמב"ן דסבר דבשל עץ ובשל אבן אפילו מכניסו לקיום שרי בשכשוך: כתב בתשובות להרמב"ן סימן קס"ו ישראל שנתן יין בכובא של נכרי ועיקר תשמיש הכלי ההוא להביא בו ענבים בעת הבציר אלא שמשתמשים בו הנכרים בנתינת יין של איסור דרך מקרה והשיב הכלים האלו עשויים הם להביא בהם יין בין הגתות מן הגת לחביות ואלו הם הנקראים כלי הגת ואף ע"פ שלא נשתמש בהם הנכרי אלא פעם אחת ביינו צריך הכשר כאילו נשתמש בו הרבה פעמים שכל הכלים גזרו בהם לפי שעה כמו שגזרו עליהם בנשתמש בהם תמיד בתשמיש הראוי לו וכמו שאמרו בשילהי ע"ז (עד:) גבי גולפי דרב פפא ובשילהי פ' ר' ישמעאל (עבודה זרה ס:) אמרו בנכרי דאשתכח במעצרתא דאילו היה טופח ע"מ להטפיח ניגוב בעי ואם נפשך לומר שאין אלו עשויים אלא לבצור בהם ולפיכך אין חוששין שמא נשתמש בהם הנכרי ביינו ואפילו פעם אחת זה אינו שאנו רואים אותם משתמשים בהן בין הגתות תמיד ובהם הם מוליכים לעולם יין מן הגתות לחביות ולפיכך חזרתי על כל צדדיו ולא מצאתי היתר ליין זה בשתייה עכ"ל:

סעיף קטן יח

ונודות י"א שחשובין מכניסן לקיום וכו' נראה שטעמם מעובדא דבר עדי טייעא אנס זיקי ואמר בהו ממלאן מים ג' ימים ומערן וזיקי סתם לא משמע שהן מזופתין: ומ"ש ונראה שאין דרך להכניס בהם יין לקיום כיון שאינם זפותים כ"כ הרשב"א בת"ה דנודות אין מכניסן לקיום וקנקנים מכניסן לקיום ומש"ה תניא בפ' אין מעמידין דנודות הנכרים גרורים מותרים כלומר אפילו ישנים וגבי קנקנים תניא ישנים או מזופתים אסורים וא"ת א"כ תיקשי לן עובדא דבר עדי טייעא אנס זיקי למה הוצרכו למילוי ועירוי בהדחה הוי סגי להו ככובי דארמאי י"ל דזפותין היו וכדי להצילן מכדי קליפה אמרינן וכ"כ הרא"ש בפרק אין מעמידין אברייתא דנודות הנכרים גרורים מותרים דסתם נודות אין מכניסן

לקיום ומה שהצריכו מילוי ועירוי בזיקי דבר עדי טייעא היינו מפני שהיו זפותים ומאחר שכתב כן הרא"ש בפסקיו איני יודע למה חוזר רבינו להביא ראיה מהתשובה ומיהו אין להקשות ולומר שאין ראיה מאותה תשובה דהתם שאני שהיו מיוחדים להוליך בהם יין מהגת לחבית שהרי בודאי אין מכניסים בהם יין לקיום ומש"ה מותרים בהדחה אבל סתם נודות אה"נ דחשיבי מכניסן לקיום דאם איתא דסתם נודות חשיבי מכניסן לקיום אף ע"פ שזה יחדן למלאכה דלא הויא מכניסן לקיום בטלה דעתו והיו צריכים מילוי ועירוי. ודע שהרא"ש כתב בתשובה פעמים שהנודות צריכים מילוי ועירוי ולפי דבריו בפסקיו ובתשובות שהביא רבי' צ"ל דבהנהו תשובות מיירי מנודות מזופתים א"נ בנודות גדולות שגדלם מוכיח עליהם שהם מיוחדים להכניסן לקיום: כתב הרשב"א בתשובה בנודות הנכרים הצריכים מילוי ועירוי צריך שיוסיף עור וכיוצא בו ע"פ הנוד כעין גדנפא כדי שיעלו המים על פיו או שיהפכנו על פיו בתוך כלי מלא מים שלשה ימים אחרים: כתבו התוספות בסוף מסכת ע"ז (דף עד:) כלי שניקב ונסתם בזפת אינו חמור ככלי מזופף שמחמירים בו אפילו לפי שעה לפי שמכניסו לקיום ולא משום דבלע הלכך סגי ליה בהדחה ככלי עצמו או ניגוב אם הוא כלי שצריך ניגוב ולפי זה המשפך שלנו שמזופף מעט סביב הברזל סגי ליה בניגוב כמו המשפך עצמו וכ"כ המרדכי בפ"ב דע"ז. וכתב עוד דכלי שהוא שוע בשעוה אין דינו כמזופף דשעוה לא בלעה:

סעיף קטן יט

בקבוק שמוליכין עוברי דרכים וכו' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לד.) אמר רב חביבא אבטא דטייעא בתר תריסר ירחי שתא שרו ופרש"י אבטא. חמת מעור עב. דטייעי הולכי דרכים נושאים אותו מלא יין לארחות והוי כמכניסו לקיום ומש"ה בעי שהייה י"ב חדש ע"כ ומשמע שאם רצה להכשירו תוך י"ב חדש ע"י מילוי ועירוי ש"ד ולא נקט תריסר ירחי שתא אלא לאשמועינן דאחר זמן זה מותרים בלא שום הכשר וכן דעת הרשב"א שכתב יש כלים שאין מכניסן לקיום אלא שמשתמשין בהן תדיר ביין וכשמריקים יין זה חוזרים וממלאים כלים שמוליכים בהם יין עוברי דרכים וכן אותם של שפוכאי הרי הם ככלים שמכניסין אותם לקיום וצריכים מלוי ועירוי דגרסינן התם אמר רב חביבא בריה דרבא הני גולפי נכרים לאחר י"ב חדש מותרים אמר רב חביבא האי אבטא דטייעי בתר י"ב חדש שרו וכן הנודות והכלים הקטנים שהסוחרים מוליכים בהם תדיר יין בדרכים וכששותים זה נותנים בו אחר למחרתו וכן עושין תדיר ומתוך כך הוא בולע הרבה כאילו הכניסוהו לקיום ולפיכך אותם באדללי"ש שמוליכים בידם עוברי דרכים הכשר גדול הם צריכים עכ"ל וכבר הזכיר הר"ן סברא זו שכתב גבי אבטא דטייעי וי"א דמהא שמעינן כל

כלי שדרכו להשתמש בו יין תדיר אף על פי שהוא קטן חשיב מכניסו לקיום דבין שהוא מכניסו לקיום מתוך שהוא גדול ובין שמשתמש בו תדיר מכניסו לקיום מיקרי עכ"ל. ומשמע שאין דברים הללו אמורים אלא בכלים המיוחדים לעוברי דרכים שהם עשויין להשהות בהם יין תדיר הלכך אף על פי שלא הכניסו בהם יין אלא לפרקים מכניסו לקיום מיקרי וצריך הכשר גדול אבל כוסות וצלוחיות וקיתוניות המיוחדים לשתות בהם יין בבתים אף על פי שבכל יום נותנים בהם יין מאחר שבגמר הסעודה עשוייה להתרוקן מן היין עד סעודה אחרת אין להם דין מכניסו לקיום וכן נראה מדברי הרשב"א שכתב בת"ה הקצר כלשון הזה קנקנים קטנים או בקבוק שמוליכים בהם היין הולכי דרכים אף על פי שאין מכניסין אותם לקיום הרי הן כמכניסן לקיום מפני שהיין נתון בתוכן תדיר כשמערין זה ממלאים אותם פעם אחרת וכן תדיר תדיר ע"כ ובפירוש כתב בת"ה הארוך דכלים שאין מכניסן לקיום ואין משתמשין בהם תדיר תדיר ככובי משכשכן במים וכן הדין לכוסות אף על פי ששותין בהם תדיר מ"מ אין היין שוהה בהם תדיר אלא ממלאן לפי שעה ושותה ומערה והילכך בשכשוך בעלמא סגי להו ואפילו היה תחלת תשמישן ביד נכרי ע"כ: ב"ה ולשון עוברי דרכים שתפסו הרשב"א ורבינו אינו מדוקדק שהרי המת הסוחרים עוברי דרכים אינו בענין זה שאינם הולכין בדרכים כי אם פעמים ושלש בשנה ושאר השנה יושבים בבתיהם והחמת ריקן בלי יין וכך היה ליה לכתוב חמת הטייעים שהטייעים הם הולכין בדרכים תמיד ומ"ש הרשב"א דכסי בשכשוך בעלמא סגי להו אפילו היה תחלת תשמישן ביד נכרי אינו נוח לי שהרי נתבאר בסימן זה לדעת הרבה מהמפרשים דכסי שתחלת תשמישן ביד נכרי דינם כמכניסן לקיום וגם בשמו כתבתי כן וצ"ל דהתם בשל חרס והכא בשל עץ או עור: והתוס' כתבו אבטא דטייעא כך גורס בערוך וכולי נראה שהם מפרשים דבתר י"ב ירחי שתא דקאמר היינו לומר שאין לו תקנה קודם לכן ולפיכך דחו פיר"ח דלא מצינו כלי שלא יהא ניתר בעירוי ותפסו פי' הערוך דלא מיירי בכלי וק"ל דהא אמרי' התם הני גולפי בתר י"ב ירחי שתא שרו וגולפי ע"כ כלים נינהו ולפי דבריהם שמפרשים דבתר י"ב ירחי שתא היינו לומר דאין להם תקנה קודם לכן אמאי אין להם תקנה ע"י עירוי:

סעיף קטן כ

כתב הרמב"ן דלא מחמרינן בשביל שמכניס לקיום אלא בכלי חרס וכו' כ"כ הרא"ש בשמו בסוף ע"ז גבי רבא שדר גולפי להרפניא:

סעיף קטן כא

והרשב"א הוסיף כל כלי עץ ועור אבל לא כלי זכוכית ומתכות כ"כ בת"ה וטעמא בכלי זכוכית ומתכות כתבתי אצל דין כלי חרס המצופים באבר או ברתוכי זכוכית:

סעיף קטן כב

וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאין לחלק במכניסו לקיום וכו' בסוף ע"ז כתב על דברי הרמב"ן ר"ת ור"י לא ס"ל הכי כי הצריכו הגעלה או עירוי לחבית של עץ אפילו גרורים וכן מסתבר דכיון שהיין משתהה בתוכו זמן מרובה נבלע בתוכו וכן אמרינן גבי נודות של עור אין לחלק במכניסו לקיום עכ"ל:

סעיף קטן כג

בכל מקום שמזכיר שכשוך כתב ר"ת שצריך להדיחו ג"פ נראה שכתב כן רבינו ממה שפי' ר"ת על הא דאמרינן כסי פעם ראשונה ושניה אסור שלישית מותר דהיינו לומר דכוס ששתה בו הנכרי והדיחו פעם ראשונה ושנייה אסור עד שידיחנו ג"פ משמע לרבינו דלא שאני ליה בין כסי דחרס לכסי דשאר מינים וכ"נ ממה שכתב הרא"ש על דבריו ואני אומר ראיות דר"ת נכוחות לומר דכל שכשוך הוא ג"פ ומדסתם לכתוב דכל שכשוך הוא ג"פ ולא כתב ושכשוך כלי חרס ג"פ משמע דבין בשל חרס בין בשל שאר מינים קאמר דכל שכשוך הוא ג"פ וכבר כתבתי כן גבי דין כלי חרס שכתבו התוס' שנכון להדיח ג"פ בכל הכלים. אך מ"ש ובסה"ת חילק שאם תחלת תשמישו ביד נכרי צריך ג"פ ואם תחלת תשמישו ביד ישראל די בפעם אחת הוא תמוה דמשמע מדבריו שסה"ת בכל הכלים מיירי וליתא שהרי בהדיא כתב על פי' ר"ת שמצריך להדיח ג"פ ודוקא כלי חרס אבל כלי עץ לא צריך הדחה רק פעם אחת ומה שחילק בין תחלת תשמישו ביד נכרי לתחלת תשמישו ביד ישראל לא קאי אלא לכלי חרס בלבד שהרי כתב וז"ל הילכך כלי חרס חדשים לפרש"י צריך ליתן בהם מים תחלה ג"פ או פעם אחת וישהו שם רביע היום עד שיהא הכלי בלוע ממים ואח"כ אם יש י"נ בהם סגי בהדחה פעם אחת ולא יותר ואם לא נתן מים תחלה ונגע הנכרי ביין אסור הכלי וצריך עירוי ג' ימים ולפי' רבינו יעקב אפילו לא נתן מים תחלה ואח"כ היה בהם י"נ סגי בשכשוך רק שידיחנו ג"פ במים ואם נתן בהם מים תחלה ושהו שם ואח"כ נתן בהם י"נ מותרין בהדחת מים פעם אחת אפילו לפי' רבינו יעקב וצ"ע עכ"ל הרי בהדיא דבכלי חרס הוא שחילק בין תחלת תשמישו ביד נכרי לתחלת תשמישו ביד ישראל אבל כלי עץ לא צריך הדחה רק פעם אחת ואפילו תחלת תשמישו ביד נכרי דבכלי חרס דוקא הוא דמפלגינן בין תחלת תשמישו ביד נכרי לתחלת תשמישו ביד ישראל לא בשאר כלים: ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ור"ת שצריך להדיח אפילו לא היה תחלת תשמישו ביד נכרי שהרי כתבו הרשב"א והר"ן שכן נהגו ונכון לנהוג בכל הכלים כמ"ש התוספות. וכלי חרס שתחלת תשמישן ביד נכרי פעם ראשונה או שנייה אסור וצריך עירוי. וכדברי רש"י ור"ח והגאונים והרי"ף וכתב הרשב"א שעליהם יש לסמוך שקבלתן תורה היא. כתב המרדכי בפ"ב דע"ז בירושלמי יין

שהוא אסור בשתייה ומותר בהנאה כנסו לתוך קנקן נעשה קנקן כיין פינהו ונתן לתוכו יין אחר היין אסור והקנקנים מותרין ש"מ כלי שהוא נסך ושכשכו ביין כשר שהוא מותר לכתחלה עכ"ל:

סעיף קטן כד

כל מקום שמזכיר עירוי כה משפטו שימלאנו מים על כל גדותיו ויניחם בו עשרים וארבע שעות מעת לעת וכו' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לג:) הורה רב אמי הלכה למעשה ממלאן ג' ימים ומערן אמר רבא וצריך לערן מע"ל וכתב המרדכי בפ"ב דע"ז בפ"ב דביצה מפרש דמכניסו לקיום ג' ימים הוא ומש"ה מערן ג' ימים דכבולעו כ"פ :

סעיף קטן כה

ומ"ש והמים בעצמן מותרין. פשוט מדתניא בפרק אין מעמידין נכרי נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן מים וגם מדשרי למירמא בהו שיכרא. וכ"כ בסה"ת וכ"כ תוספות והר"ן בפרק אין מעמידין והרשב"א בת"ה ולאפוקי מהמרדכי שאוסר :

סעיף קטן כו

ומ"ש ואם רצה לעשית עירוי ביין אינו כלום כתוב בא"ח שיש מי שאומר ע"פ הירושלמי שאם יעשה מילוי ועירוי ג"פ ביין כשר בדיעבד אע"פ שהיין השלישי נאסר מכח הקנקן הוכשר הקנקן והרמב"ן כתב על הירושלמי זה דבר חדש לא מצינו לו רגלים בגמרא שלנו ולפיכך אין להקל ולהורות כן והר"ש כתב על היין ששאלת אם ראית שנתנוהו בחבית של נכרי בלא מילוי ועירוי איני מתיר לשתות ממנו וכל שלא ראו עיניך אל תחזיק יינם באיסור אע"פ שהם חשודים בו אין רוב חביותיהם לקוחות מהנכרים ואיני מחמיר אלא ביין הניתן בו ראשון אבל לשנה אחרת איני מחמיר כ"כ עכ"ל ודברי רבינו מבואר שהם כדברי הרמב"ן: וכתב סמ"ג שר"י פעם אחד לא הוה לו יין ושלח לאלצור ושמע שלא היו נזהרין יפה מניגוב ואעפ"כ שתה ממנו כל ימות הקיץ מפני שלא היה בריא ואח"כ צוה להכשיר החבית עכ"ל וכ"כ בהג"מ פי"ג:

סעיף קטן כז

ומ"ש ואם שפך המים קודם שיעמדו בו כ"ד שעות לא עלו לו אותן המים כו' ואע"פ שאינן רצופין אין בכך כלום וכו' ואם עמדו בו המים כמה ימים ולא שפכם וכו'. כ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל מלא אותם מים ועמדו המים בהם ג' ימים לא עלו לו אלא לפעם א' וצריך למלאן עוד ב' פעמים מלא אותן ג"פ בשני ימים או אפילו בג' ימים פחות חצי שעה לא עלה לו כלל גדול אמרו צריך להשהות המים בכל פעם ופעם כ"ד שעות השהא אותן יותר מכאן אין בכך כלום מלא אותן ג"פ בד' ימים בין במים רצופין בין במפוזרים מותר ע"כ וז"ל בתשובה סי' (תרל"ג) על מי שביום השני מיהר לערות בשתי שעות קודם

מעת לעת ומיד מלאום לצורך יום ג' ועמדו המים ביום ג' מעת לעת ויותר כו' מילאן ועירן ג' ימים בכל יום ויום מעת לעת ואכילו בפיזור מותר כו' ולא עוד אלא אפילו מילא יום ראשון שש שעות ויום שני מילאם מים חדשים שש שעות וכן בפיזור עד תשלום שיעור ג' ימים מותר אבל פחות משיעור זה לא דג' ימים דוקא אמרו ולא פחות דכל שיעורי חכמים כן בארבעים סאה הוא טובל במ' סאה חסר קורטוב אינו טובל עכ"ל: וכתב הרא"ש בתשובה כלל י"ט דין י' חז"ל קבעו זמן להכשיר כלי הבלוע י"נ בעירוי ג' ימים ושיערו שבכ"ד שעות פעלו המים פעולתם ושוב לא יועילו להכשיר הכלי הלכך בכל מעת לעת יכוין בדעתו לערות מים ראשונים ואם לא יוכל לצמצם כרגע אחד לא נתנה תורה למלאכי השרת אבל אם מיהר לערות באחד מג' ימים בב' שעות אותו היום לא עלה לו ואין כאן אלא ב' ימים וכל שיעורי חכמים כן (ר"ה י"ג.) במ' סאה הוא טובל חסר קורטוב לא עלתה לו טבילה עכ"ל ולכאורה נראה שחולק על הרשב"א שהכשיר במילא יום ראשון שש שעות ויום ב' מילאם מים חדשים ו' שעות וכן בפיזור עד תשלום שיעור ג' ימים והרא"ש כתב שאם מיהר לערות בא' מג' ימים בשתי שעות אותו היום לא עלה לו ומשמע דלא עלה לו כלל קאמר ומיהו י"ל דה"ק אותו היום לא עלה לו בשביל יום שלם אבל אה"נ שעלו לו אותם שעות לענין שאם יתן מים חדשים ושהו בתוכו שעות כשיעור שחסרו מאותו היום שעלה לו יום אחד והכי נקטינן:

סעיף קטן כח

ואם בא לעשות עירוי בדבר שמכניסו לקיום כתב הראב"ד שצריך להסיר הזפת תחלה כ"כ הר"ן בשמו בסוף מסכת ע"ז גבי רוקי דארמאי וגבי דיני גת:

סעיף קטן כט

וא"א ז"ל כתב שא"צ כ"כ בפרק אין מעמידין גבי קינסא וז"ל חביות בין זפותות בין שאינם זפותות הכשרן ע"י עירוי ג' ימים וכ"כ הרשב"א גבי כלים דמכניסן לקיום דאפילו מזופתים א"צ לקלף הזפת וכל שהוא מערה מים מפליטין הכל ע"כ. וכתב הר"ן בסוף מסכת ע"ז שכן דעת התוס' ורש"י וכן דעת הרמב"ם בפי"א והוא ז"ל גבי דיני הגת דחה דברי הראב"ד ז"ל:

סעיף קטן ל

וגדולה מזו כתב בסה"ת דאפילו בהסרת זפת לחוד סגי והרמב"ן תפס עליו וכו':

סעיף קטן לא

וכתב הרשב"א יש מגדולי המורים שאמרו שאפילו שמכניסו לקיום אינו בולע יותר מכדי קליפה וכו' כן כתב בת"ה הקצר וז"ל בארוך כתב בה"ג ז"ל כלי עץ אם קלף אותם בקרדום מותר דעירוי לא מפליט יותר מכדי קליפה וכן אמר לי מורי ה"ר יונה ז"ל לפי

שהיין הנבלע בצונן דבר מועט הוא וזהו ששנינו נכרי נותן כתוכן יין וישראל נותן לתוכן מים ואינו חושש כלומר משתמש בהן ע"י זה ואינו חושש ואף על פי שהיין נפלט על ידי אותן המים וקי"ל שאין מבטלין איסור לכתחלה הכל שרי לפי שהיין הנבלע מועט והקנקן כלי שאין דרכו להשתמש בדבר מועט אלא בדבר מרובה ולפיכך כיון שא"א לבא לידי נ"ט מותר לבטלו לכתחלה והרמב"ן חלוק בדבר שאין קליפה מותרת ובשל דבריהם להם שומעים שאמרו להקל ועוד דמסתבר טעמייהו עד כאן לשונו והר"ן בפרק אין מעמידין הזכיר סברות אלו ולא הכריע והתוס' מסכת ע"ז (דף עד:) גבי נעוה ארתחו כתבו להתיר וז"ל אם היה מנסרן הנגר וקולפן במלקט וברהיטני ומסיר הקליפה של צד היין סגי בהכי אבל עירוי דהא כי נעביד להו עירוי אינו מפליט כי אם כדי קליפה ע"כ:

סעיף קטן לב

וכתב עוד בדבר שאין מכניסו לקיום שצריך עירוי כגון שהוא מזופף וכו' כבר כתבתי ל' הרשב"א בתחלת סימן זה ושם כתבתי שכ"כ התוס' והרא"ש והר"ן בפ' אין מעמידין ולא ידעתי למה ייחד רבינו דברים אלו להרשב"א מאחר שהתוספות והרא"ש כ"כ והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן לג

כל דבר שצריך עירוי אם הכניס בו ציר או מורייס מותר ליתן בו יין אח"כ וכו'. ברייתא בפרק אין מעמידין (שם) קנקנים של נכרים חדשים מותרים ישנים ומזופפים אסורים נכרי נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן ציר ומורייס ואינו חושש ופירש"י נכרי נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן ציר ומורייס מיד אע"פ שלא מילאהו מים לפי שהציר והמורייס שורפין את היין הנבלע ומכלין אותו. וכתב הרשב"א שנראין דברי רש"י מדאמרינן בגמרא ציר שורף אור לא כל שכן וכן פסקו הפוסקים ז"ל:

סעיף קטן לד

כתב הרשב"א שא"צ להשהות בו הציר אלא קצת. כ"כ בת"ה שאף על פי שלא נתן בהם ציר או מורייס אלא לפי שעה הוכשרו ובארוך כתב דאיפשר שצריך שיעמוד הציר או מורייס בהם כשיעור שיחמו באש ותשיר זפתן לפי שמדמה בגמרא שריפת ציר או מורייס לשריפת אש אבל הרא"ש בפ' אין מעמידין כתב שיעור שהיית הציר בשעה מועטת א"א לומר שישרוף היין לאלתר ומסתברא מעת לעת שורף ומבטל כמו ג' ימים מים מע"ל עד כאן לשונו:

סעיף קטן לה

וכתב הרשב"א שאין דנין מציר ומורייס לשאר משקין פירוש לשאר משקים שיש בהם מלח שאולי תערובות המלח עם הציר ומורייס פועלת כן אבל בהתערב עם מים או עם

שאר משקים לא יפעל כן. וכן מבואר בדבריו ז"ל בת"ה וכן כתב בתשובה במכונות להרמב"ן סימן קע"ז וז"ל להכשיר במים ומלח אין בנו כח כי אולי סגולת המלח המעורב עם הציר והמורייס אבל במים ומלח לא שמענו ולא נקל בדבר זה בלא ראיה עד כאן לשונו וכיוצא בזה הם דברי הרא"ש בתשובה כלל י"ט דין ב':

סעיף קטן לו

והרמ"ה כתב דמסתבר מיא דמילחא היכא דתקיף מילחייהו וכו':

סעיף קטן לז

כתב הרשב"א הניח כלי תחת הצנור שמימיו מקלחין או במעיין שמימיו רודפין ונשתהו י"ב שעות מותר כ"כ בת"ה הקצר וטעמו מדתניא בסוף ע"ז (עה.) דהכי מתכשר כלי הגת ומשמע ליה להרשב"א דה"ה לכלים שמכניסן לקיום. ומ"ש רבינו בשם הראב"ד גם הר"ן כ"כ בשמו ודבריו מתיישבים על הלב ולדעת הרשב"א י"ל דאיפשר שאף הוא ז"ל לא הכשיר אלא בכלי שניטלו שוליו והמים המקלחים או רודפין ועוברין מעבר לעבר והכי דייק לישניה דקאמר שהמים הרודפין העוברין עליו מעבר לעבר מפליטין את היין אח"כ מצאתי להרשב"א ז"ל שכתב בת"ה הארוך הא דקתני הרוצה לטהרם מיד יניחם תחת הצינור שמימיו מקלחים או במעיין שמימיו רודפין כתב הראב"ד דדוקא עקלים שאין המים מתכנסים בהם אבל נודות וקנקנים לא סגי להו בהכי כי קילוחן ורדיפתן מאי מהני הרי כשהן בתוך הכלי אין מקלחין ולא רודפין הלכך בעי ג' ימים אלו דברי הרב ז"ל ואם סילק השולים כדי שיעברו המים מעבר לעבר דרך רדיפתם הרי אלו מותרים עכ"ל. וזה מבואר כדבריו וזכיתי לכוין לדעתו ת"ל:

סעיף קטן לח

כלי חרס שהחזירן לכבשן ונתלבנו וכו' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לג:) א"ר יוחנן קנקנים של נכרי שהחזירן לכבשן האש כיון שנשר זפתן מהן מותרים א"ר אשי לא תימא עד דנתר אלא אפילו רפאי מירפה אע"ג דלא נתר. קינסא פליגי בה רב אחא ורבינא והלכתא כמאן דאסר ופירש"י והלכתא כמאן דאסר ולא דמי להחזירן בכבשן דהתם כיון שהסיקן מבחוץ עד שנשרה זפתם כבר נתלבן החרס אבל הכא כיון שהכניס האור מיד זפתו נושר:

סעיף קטן לט

וכתב בסה"ת שאם עבר חומם לצד חוץ וכו' ז"ל סה"ת אע"ג דאר"י התם קנקנים של נכרי שהחזירן לכבשן כיון שנשר זפתן מותרים וא"ר אשי אפילו נרפה זפתם היינו שעשה היסק בחוץ ובפכים וקינסא לעשות אש ולכפות החבית או דבר שמכניסו לקיום על האש הלכתא כמאן דאסר ולא הותר בהכי ואומר מורי רבינו שאם עושה כ"כ אש בפניהם

שאינו יכול ליגע בדופני החבית וידו סולדת לו ליגע בחוץ אז חשוב כהגעלה ומותר עכ"ל וכ"כ סמ"ג. כתבו התוס' משמע מדברי רש"י שאם הסיקו מבפנים עד שאם היה זפת מבחוץ היה נושר די בכך ואין נראה לרבינו אלחנן שיש לחוש דלמא חס עלה דלמא. ב"ה דאף בשל חרס אמרינן בפרק כ"ש (ל:) דלא נמלייה גומרי דחייס עלייהו דילמא פקעי. פקעה כ"ש בחביות דחייס דלא ישרפו והרא"ש הורה בתשובה כלל י"ט דין ז' כדברי סה"ת:

סעיף קטן מ

ומ"ש רבינו לפיכך חביות של עץ בין מזופתים בין שאינן מזופתים וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן מא

ומ"ש דהגעלה מהניא הוא ע"פ הפוסקים שהזכיר בסמוך ושלא כדברי רש"י שכתב גבי קינסא דכל שמכניסן לקיום לא מתכשרי ע"י נתינת מים לתוכן:

סעיף קטן מב

ור"ת התיר לשפוך עליהם רותחים ולגלגלו וכולי כלומר בענין הכשר ההגעלה נחלקו ר"ת ור"י שר"ת התיר לשפוך בהם רותחים ולגלגלו וכו' ור"י היה מצריך להגעיל כל נסר ונסר וכו' מחלוקתם הזכירו התוס' והרא"ש בפא"מ וכתבו שטעמו של ר"ת דאף ע"ג דבשאר איסורים לא סלקא הגעלה. בהכי דאפילו עירוי מכלי ראשון ליכא הכא י"נ שאני שתשמישו ע"י צונן: ומ"ש רבינו בסברת ר"י כך הם דברי הרא"ש אבל התוס' כתבו בשמו דמצוה מן המובחר להגעיל כל נסר לבד ולזרוק עליה מאותו כלי עצמו שהוא רותח על האור ודי בכך אע"פ שפסקה הרתיחה כשמעבירה מן האור ויש משימין קערה בתוך מחבת על האש עד שהרתיחות עולות תוך הקערה ומאותה קערה מגעילים בזה מסופק ר"י ותלה הדבר להחמיר דחשיב ככלי שני ע"כ. ובתשובות הרא"ש כלל י"ט דין ח' כתוב שנהגו העולם כר"ת ונראה שכך הוא דעתו ז"ל והר"ן כתב שדעת ר"ח והרמב"ן דבכלי ראשון הוא צריך להגעיל והרשב"א כתב שראוי לחוש לדברי האוסרים ובתשובה כתב על א' שהכשיר בקבוק במים חמין דאינו כלום דכלי זה מכניסו לקיום הוא ובעי הגעלה בכלי ראשון ועירוי דכלי ראשון אינו ככלי ראשון ואפי' למאן דסבר דהוי ככלי ראשון אין זה ממלא כל הבקבוק מים חמין בעירויו אלא משליכין לתוכו קצת מים ומגלגלים לאחר מכאן את הכלי כדי שיעברו המים על כל חלקיו ומתערין המים מצד אל צד לאחר שהשליכוה בתוך הכלי ואין זה עירוי מכלי ראשון אלא עירוי דעירוי: וכתב הרוקח בסי' רס"ה אם היה שופך ע"י משפך אינו כהגעלה:

סעיף קטן מג

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש דאף לדברי ר"ת אין להתיר כה"ג אלא בשאינו מזופף וכו' כ"כ בתשובה:

סעיף קטן מד

ומ"ש ומשמע מדבריו כי הגעלה טובה כלומר שהיא מכלי ראשון מהני בלא קליפת הזפת פשוט הוא: כתב הרא"ש בתשובה שם דין ו' שאלה במה יכשרו אחר קליפת הזפת דבר פשוט הם דדי להם בשפיכת מים רותחין לתוך כלי גדול ולא יצטרך שימלא מים שלישיתן: ולענין הלכה לכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים בדיעבד יש לסמוך על דברי ר"ת:

סעיף קטן מה

כלי עץ וכלי עור אע"פ שמכניסן לקיום שצריכים עירוי שרו נמי בהגעלה אבל כלי חרס כתב הרמב"ן דלא שרו בהגעלה וכו'. בת"ה הארוך כתב הרשב"א על דברי בעל התרומות שהתיר בשם ר"י במדליק אש בפנים עד שעבר החום לצד חוץ משום דחשיב כהגעלה דמדבריו אנו למדים דבהגעלה ס"ל דמהני בכלי חרס לגבי י"נ אבל הרמב"ן כתב שלא מצינו הגעלה לכ"ח הצריך עירוי וניגוב ואינו נראה דגרסינן בירושלמי דמס' תרומות פרק אחרון תני רבי חלפתא בן שאול קדרה שבישל בה ג"פ מגעילה ג"פ בחמין ודיו וכו' ומשמע דה"ה לכל שאר איסורין של דבריהם וכן מצאתי לה"ר שמריה הצרפתי ואע"פ שאין ראייתו מחוורת מ"מ לענין י"נ הנבלע בצונן שומעים לו ועוד דלא גרע ממילוי ועירוי עכ"ל. והר"ן כתב שתי הסברות ולא הכריע:

סעיף קטן מו

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן דלא שרו בהגעלה אלא באותם שאין מכניסן לקיום כ"כ הרשב"א בשמו בת"ה והר"ן בפרק אין מעמידין ולאו למימרא דשאין מכניסן לקיום בעו הגעלה מפני שהן של חרס שהרי אם היה תחלת תשמישו ביד נכרי לשיטת רש"י והגאונים שצריך עירוי דין מכניסו לקיום יש לו ולא מתכשר בהגעלה לדעת הרמב"ן ואם תחלת תשמישו ביד ישראל בהדחה בעלמא סגי ליה ולשיטת רש"י (ר"ת) אפי' שתחלת תשמישו ביד נכרי לא בעי הגעלה דבג' הדחות בצונן סגי אלא היינו לומר שאע"פ שהוא ניתר בהדחה (לשאין) תחלת תשמישו ביד נכרי ואם רצה להגעילו שרי ואע"ג דמילתא דפשיטא הוא שאם הדחה בצונן שריא כ"ש הגעלה ברותחין איפשר שכ"כ לומר דאע"ג דלר"ת בעי ג' הדחות בהגעלה סגי אף ע"פ שאין שם אלא הדחה א' מאחר שהיא ברותחין היא חשובה כג' בצונן א"נ דכי מכשרינן בהדחה צריך לשכשך היטב להעביר טיפת היין שעל פי הכלי ואשמועינן דבהגעלה ברותחין אע"פ שאינו משכשך להעביר טיחת היין שעל פניו שרי משום דחום המים שורף ומכלה לחות היין ואף ע"פ שמדברי הרמב"ן עצמו שהביאו הרשב"א והר"ן משמע דלא אשמועינן מידי בהא שהרי כתב כלשון הזה

ומיהו כלי חרס המוכשר בהדחה דבר ברור הוא שניתר בהגעלה. ע"כ מ"מ מאחר שכתבו רבינו נכון לומר שכתבו להשמיענו שום דבר שאל"כ לא ה"ל לכתבו:

סעיף קטן מז

ומ"ש בשם הרשב"א ודוקא בכלי ראשון אבל בכלי שני או אפי' לערות מכלי ראשון עליהם לא מהני וכו' לאו אכלי חרס בלחוד קאי אלא לכל כלים הניתרים בהגעלה קאמר דלא משתרו אלא בכלי ראשון שהוא סובר כסברת ר"י כמש"ל וסובר דעירוי דכלי ראשון ככלי שני וכ"נ מדבריו בת"ה הארוך והקצר וא"כ לא ה"ל לרבינו להביא דבריו פה אלא לעיל אחר דברי ר"י ואיפשר שלפי שראה שהרשב"א כתב דברים אלו בת"ה אחר שכתב דהגעלה מהני לכלי חרס אפי' מכניסן לקיום סבר דלא קאי אלא לכלי חרס ואין הדבר כן אלא שגמר לכתוב איזה כלים ניתרים בהגעלה ואח"כ ביאר כיצד ענין עשיית ההגעלה ואכולהו קאי כמ"ש:

סעיף קטן מח

ומ"ש אבל אם אין מכניסן לקיום סגי להו בעירוי וכו' לא בכלים שאינם צריכים אלא הדחה אתא לאשמועינן דהא ודאי פשיטא אלא לאשמועינן דאפי' כלי הגת הצריכים ניגוב אם עירה עליהם רותחים מכלי ראשון הוכשרו משום דלא תהא הגעלה פחותה מניגוב וכן מבואר בדבריו בת"ה ואף ע"פ שכבר כתב רבינו דבריו בסימן קל"ח לא נמנע מלכתבה כאן בקצרה:

סעיף קטן מט

כל כלי שישנן י"ב חדש שרי דודאי כלה כל לחלוחית יין שבהם מימרות אמוראים בפ"ב דע"ז (לד.):

סעיף קטן נ

וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שאם נתן בהם מים י"ב חדש א"צ להמתין וכו' נראה דאיצטריך לאשמועינן דלא תימא כיון בנתלחלח תוך י"ב חדש אין הלחלוחית כלה עד שיעברו י"ב חדש משעה שנתלחלח קמ"ל דכיון שהמים מפיגין טעם היין אין זה לחלוח האוסר ומפני כך מונין י"ב חדש לזמן ראשון ולפ"ז אם נתנו בו יין כשר כיון שאין זה מפיג טעמו של י"נ הנבלע בכלי אדרבה הוא מחזיקו מונין מזמן יין אחרון ומיהו מצאתי להרא"ש שכתב בתשובה שם דין ד' וז"ל קנקנים של נכרים ששמו בהם יין בתוך י"ב חודש לדברי המתירים היין לפי שיש ששים מן הקליפה נ"ל שמותר ליתן בו יין לכתחלה כי דבר פשוט הוא שיותר יצא ונפלט בליעת הקנקן ונתערב בהיתר ונתבטל וחזר ונבלע בתוכו מן ההיתר ממה שהיה מתייבש ע"י יישון י"ב חדש ונראה דמשום דלא קי"ל כר"ת

כמ"ש בסימן קל"ד השמיט רבינו דברי תשובה זו ומה שיש לתמוה על תשובה זו אכתוב בסי' קל"ז:

סעיף קטן נא

כתב הרשב"א יש מי שהורה שצריך להתיר הקשרים וכו' בסוף מס' ע"ז (ע"ה.) גרסינן אמר רב יהודה הני רווקי דארמאי דמזיא מדיתן דעמרא מנגבן דכיתנא מיישנן י"ב חדש אית בהו קיטרי שרי להו והני דיקולי וחלתא דארמאי דצרי בחבלי מדיחן דצאבתא מנגבן דכיתנא מיישנן ואי אית בהו קיטרי שרי להו ופירש"י אי אית בהו קיטרי שרי להו מתירה ואח"כ מנגבה וכתב הר"ן נראה מדבריו דדוקא בניגוב צריך היתר קשרים אבל ביישון והדחה לא ואין מכמעו של דבר כן דכיון דאמרינן סתמא אית ביה קיטרי שרי נהו משמע דאיישון דסמיך ליה נמי קאי ולפיכך היה נראה דיישון ונינוב צריכים היתר קשרים אבל במילוי ועירוי א"צ היתר קשרים והראב"ד מצריך היתר קשרים בכולם חוץ מן הדחה ע"כ והרשב"א כתב בת"ה הארוך כל שצריך ניגוב צריך להתיר הקשרים לפי שאין המים והאפר יכולים ליכנס שם בין הקשרים והדפין אא"כ מתיר הקשרים ומרפה אותם אבל בהכשר מיליי ועירוי א"צ להסיר הקשרים מפני שהמים נכנסים בכ"מ שנכנס היין ומפליטים אותן ובהכשר יישון א"צ לומר שאין צריך להתיר הקשרים שהלחלוחית שבין דף לדף מתייבש לגמרי ויש מי שמצריך היתר קשרים ליישון והראשון נ"ל עיקר ואינו דומה למה שאמרו ברווקי דארמאי דאי אית בהו קיטרי שרי להו ולא סגי ביישון דהתם הוא דקאי חמרא כנוס בין הקשרים אבל כלים הקשור מבחוץ בחריות אין היין נכנס בהם ובין דף לדף אין היין נכנס בהן כל כך. כלים שאין צריכין אלא הדחה לכ"ע א"צ להתרת קשרים כלל עכ"ל. והרא"ש כתב דברי הגמרא כהוייתה ומשמע לרבינו דכיון דלא פירש בהן דבר שהוא תופסן כפשוטן דאי אית ביה קיטרי שרי להו קאי גם ליישון דסמיך ליה ומפני כך כתב בשמו שמצריך להתירם גם ביישון ול"נ דיותר ראוי לומר שסמך על פירש"י ומפני כך לא הוצרך לפרש ומ"מ יש לתמוה על רבינו שהתחיל לכתוב דברי הרשב"א ולא גמרם ומשמע שהוא סובר כאותו שהורה שצריך להתיר הקשרים וליתא אלא הוא ז"ל חולק על הוראה זו וסובר כדברי מי שהורה להקל כמ"ש בשם ת"ה הארוך וכ"כ גם בקצר: בסימן קל"ח כתב רבינו דהיכא דצריך יישון והיתר קשרים צריך שיתיר הקשרים ואח"כ יישנם י"ב חדש: ולענין הלכה נקטינן כדברי רש"י והרשב"א דמסתברא טעמייהו: כתב המרדכי בפ"ב דע"ז פסק ראבי"ה דאם הוחם י"נ בכד של חרס אין לו תקנה להשתמש בו יין חם אם לא שילבננו בכבשן ואם בכלי מתכת הוחם צריך הגעלה והרא"ש מבונביר"ק פסק דוקא בכלי חרס חדש עכ"ל:

סימן קלו

סעיף קטן א

השולח כלי ביד נכרי צריך להחתימו שכל כלי ששהה ביד נכרי צריך הכשר וכו' היינו מדגרסינן בסוף מסכת ע"ז (עד:) ורבא כי משדר גולפי להרפני' סחיף להו אפומייהו וחתים להו אבירצייהו קסבר כל דבר שמכניסו לקיום אפי' לפי שעה גזרו ביה רבנן ומשמע לרבינו דגזרו ביה היינו לומר שצריך הכשר כאילו ודאי הכניס בו יין אבל הר"ן כתב בשם הרא"ה שאמר בשם הרמב"ן רבו דכי אמרינן אפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן היינו לחוש לכתחילה וכן אם ידוע שנתן לתוכו יין אפילו לפי שעה אבל היכא שעבר ומסרה ביד נכרי בלא חותם ולא עמדה בידו אלא לפי שעה כיון דלא ידעינן בודאי דרמא ביה חמרא ואפילו אם איתא דרמא ביה חמרא לא מיתסר אלא משום גזירה בעלמא מקילין בספיקא דסגי ליה בהדחה עכ"ל:

וכתב עוד דהא דאמרינן כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן ה"ה בדבר שמכניסו לקיום ואין מכניסו כגון הגת וכליו דאפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן וצריך ניגוב וראיה לדבר מדאמרינן בסוף פרק רבי ישמעאל (עבודה זרה דף ס.) גבי ההוא נכרי דאשתכח במעצרתא דאי איכא טופח ע"מ להטפיח בעי הדחה ובעי ניגוב:

ומ"ש רבי' שרש"י כתב שצריך חב"ח כך מבואר מדבריו שפי' סחיף להו אפומייהו כופה אותן שוליהן למעלה ופיהן למטה משום חב"ח. וחתים להו אבירצייהו. חותם את פי השק כלפי שוליהן:

ומ"ש והריב"ם כתב שדי בחותם אחד יש נוסחא שכתוב בה הרמב"ן במקום הריב"ם והיא נכונה שלא מצאתי כן בשם הריב"ם אבל מצאתי בדברי הר"ן שכתב שהקשה הרמב"ן על דברי רש"י היכי בעי הכא חב"ח דהא כל היכא דליכא למיחש לניסוך בחותם אחד סגי דאי משום חילופי כיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף וכ"ש משום תשמיש שעה אחת דלא טרח ומזייף ולדידי ל"ק דהתם אין הנכרי יכול להחליפו אלא ביין מבושל או בחומץ שהרי גרוע ממנו מעט שאם היה שבחו של זה מרובה ממנו היה חלופו ניכר ומתפיס עליו כגנב ומשום שבחא פורתא לא טרח ומזייף וכדאמרינן בס"פ אין מעמידין (עבודה זרה לט:) גבי פת אבל כאן משום תשמיש מרובה טרח ומזייף מפני ששבחו מרובה וכיון דמשום תשמיש מרובה טרח אפי' לפי שעה גזרו ביה רבנן שלא נתנו דבריהם לשיעורים אבל אחרים פירשו סחיף להו אפומייהו דמהדק דיקולא אפומייהו והיינו חותם אחד וחתים לה אבירצייהו דהיינו באותו נקב קטן שמשם מוציאים היין וכל זה אינו אלא חותם אחד אלא שכיון שיש בכלי זה שני פתחים צריך חותם בכל אחד

מהם עכ"ל וכ"נ מדברי התוס' דבחותם א' סגי שכתבו שמעינן מהכא דישראל השולח חבית ריקנית בבית הנכרי מעיר לעיר כדי לתקן צריך לחותמה מבפנים בגחלת או באבר רכה שהיא כאבר סיד כדי שיהא ניכר אם הנכרי נותן לתוכה יין והכי נקטינן:
ובסה"ת התיר לשלוח חביות של עץ גדולים וכו' כ"כ התוס' והמרדכי ומיהו כתבו דמ"מ טוב להחמיר ונראה מדבריהם דלא שרי להשהות אלא יום או יומים אבל בא"ח כתב בשם ר"י דאפי' זמן מרובה שרי להשהות בבית האומן:

סימן קלז

סעיף קטן א

כל הכלים האסורים שנשתמש בהם ישראל ביין עד שלא הכשירם כראוי אסור בשתייה ומותר בהנאה בפרק אין מעמידין (עבודה זרה כט:) תנן נודות הנכרי וקנקניהם ויין של ישראל כנוס בהם אסורים ואיסורם איסור הנאה דר"מ וחכמים אומרים אין איסורם איסור הנאה וידוע דהלכה כחכמים:

כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ט דין ד' קנקנים של נכרים ששמו בהם. יין בתוך י"ב חדש לדברי המתירים לפי שיש ששים מן הקליפה נ"ל שמותר ליתן בו יין לכתחלה כי דבר פשוט הוא שיותר יצא ונפלט בליעת הקנקן ונתערב בהיתר ונתבטל וחזר ונבלע בתוכו מן ההיתר ממה שהיה מתייבש ע"י ישון י"ב חדש ע"כ וכ"כ בא"ח בשם הר"ף להתיר ושכן עבד ר"י עובדא בנפשיה וכ"כ המרדכי בפ' בתרא דע"ז ויש לתמוה על מי שהתיר יין הנותר בקנקנים של נכרים היאך יתרץ משנה זו ואיפשר דמוקי לה בשנתן בהם יין מועט שאין בו ששים כנגד הקליפה ומיהו כבר כתבתי בסי' קל"ד דהלכה כדברי האומרים דסתם יינם אוסר במשהו. דין החשודים שאינם נזהרים בהכשר כלי הבולעים מי"נ כתבתי בסימן קל"ה אצל מה שכתב רבינו ואם רצה לעשות עירוי ביין אינו כלום:
ומ"ש אפי' הוא יבש כל זמן שלא עבר עליו י"ב חדש נראה שכ"כ לאפוקי ממ"ש הרמב"ן דמדאמרינן בסוף ע"ז (ע"ה:) כוסות וצלוחיות וקיתוניות מדיחם ומטבילם והם טהורים דקתני עלה וכולן שנשתמש בהם עד שלא הטביל וכו' מותר משום דהוי נטל"פ יש ללמוד דכל שנשתמש בו י"נ ואח"כ נתן בו ישראל יין כיון שלא היה בן יומו שרי בדיעבד.
והרא"ש כתב בתשובה שם דין ו' שחלילה להרמב"ן לכתוב כן אלא שום אדם כתבו בשמו וסתר דבריהם אלו בכמה ראיות והעלה דלא שייך נ"ט לפגם אלא בתבשיל אבל לא ביין וגם הר"ן העלה כן סוף מסכת ע"ז וכתב על דברי הרמב"ן כלשון הזה ואף הרב ז"ל לא אמרה אלא להלכה אבל לא למעשה ומ"מ כתב הרא"ש באותה תשובה שאם נשתמש בכוסות וקיתוניות וצלוחיות עד שלא ידיח אם יבשים הם מותרין כיון דכלים

אלו אין מכניסן לקיום ונראה שטעמו משום דסבר דכל שאין מכניסו לקיום אינו אוסר יין שבתוכו עד שישהה בתוכו מע"ל כמ"ש רבינו. בסמוך בשמו:

ומיהו כתב א"א הרא"ש ז"ל אם הוא כלי שאין מכניסו לקיום לא נאסר אא"כ עומד בו יינו של ישראל כ"ד שעות כ"כ בפרק אין מעמידין ונתן טעם משום דצונן בצונן פולט או בולע במע"ל והביא ראיה לדבר. ומיהו ה"מ כשהוא יבש אבל אם היה בו טופח ע"מ להטפיח אוסר המתערב עמו וכן אסור בניצוק כמ"ש בסימן קכ"ו: כתב רבינו ירוחם כלי שאין מכניסו לקיום שנשתמש בו נכרי ונתייבש ואח"כ נשתמש בו ישראל בלא הדחה מותר ומ"מ לכתחילה צריך הדחה כך דקדקו המפרשים מההיא דנטל את המשפך ומדד לתוך צלוחית של ישראל וכבר כתבתי כן בסימן הנזכר בשם קצת המפרשים:

ומ"ש אבל בדבר שמכניסו לקיום יראה מלשון רש"י שנאסר בו היין מיד דכי היכי דנאסר הכלי ע"י נכרי וכו' כ"כ שם הרא"ש על דברי רש"י שפי' על מתני' דנודות הנכרים וקנקניהם ויין של ישראל כנוס בהם שהכניס בהם יין לקיום ומ"מ כתב הרא"ש שאין לשונו של רש"י מוכיח לפרש כן בדבריו דאם הכניס בהן יין לקיום נאסר לאלתר ולפיכך כתב רבינו יראה מלשון רש"י לומר דיש צד לומר שסובר כן אבל אינו מוכרח בדבריו ורבינו שמשון כתב בסוף מסכת תרומות דמהא דאמרינן בגמרא קנקני נכרים אסור למירמי בהו חמרא אין ראיה לדידן דסתם יינן שבכל התלמוד אסור בהנאה ואוסר במשהו אבל כרים דבזה"ז היה אומר רבינו שמואל שהם כתינוק שאינו יודע בטיב עכו"ם ולא מיתסר בהנאה אלא בשתייה ואינו אוסר אלא בס' לפי מה שפסק ר"פ דמין במינו בס' עכ"ל:

וכתב הרשב"א שאם נתן בו קיתון של מים רואין כל שיש במים כדי לבטל קליפת הקנקן מותר אפי' בשתייה וכו' כ"כ בת"ה כלומר שיש ו' פעמים מים כנגד הקליפה מותר די"נ במים בטל בששה כמ"ש בסימן קל"ד וכ"כ בתשובה דאין צריך לשער בכל הכלי שאין היין נבלע אלא כדי קליפה שמקלפים העץ ברהיטני ואם יש בכל היין ששה חלקים כנגד הקליפה ההוא מותר וכתב בתשובה אחרת ת"ג סימן רי"ט ומה שכתבתי בשאר האיסורים דבכולו משערינן אין משם סתירה למה שאמרתי כאן דאף כאן בכל מה שנכנס שם היין משערינן דהיינו בקליפות כולם ולא במה שיוצא מן הקליפות. והא דמהני נתן בו קיתון של מים היינו כשלא נתכוון לבטלו דאם נתכוון לבטלו אסור דקי"ל אין מבטלין איסור לכתחלה ואם ביטלו אינו מבוטל כמ"ש בסימן צ"ט:

ומ"ש ויראה לי שאפי' כן אסור להוציא היין דרך נקב הברזא שהנקב אסור וכו' נראה דלא קאי אלא אהיכא דדרך ענבים בגת של נכרי דנקב שבגת נאסר מחמת יין הנכרי

שיצא משם ועכשיו יוצא דרך שם יין הישראלי צלול בלא תערובות ואין דבר שיבטל איסור הבלוע בנקב ולפיכך נאסר היין היוצא דרך שם ולפיכך צריך לעשות לו נקב חדש או יציאנו דרך פתחו של גיגית כמ"ש בת"ה הארוך אבל היכא דנתן יין בחבית האסור ויש בו מים מעורבים כדי לבטל קליפת החבית והוציאו דרך הברזא מותר דכל יין שיוצא יוצאין עמו מים המעורבים בו ומבטלין איסור הבלוע בנקב הברזא וכ"כ הוא ז"ל בהדיא בתשובה שאכתוב בסמוך. ומ"מ איפשר דלכתחלה אסור להוציא דרך נקב הברזא משום דהוי כמבטל לכתחלה: כתב הריב"ש בתשובה סימן תל"ג על הקנקנים של נכרים שלא הוכשרו ומילאם יין ואחר זמן הריק היין ההוא מן הקנקנים ועירב אותו עם יין אחר מרובה שהיה לו בקנקנים אחרים כשרים היין הראשון נאסר בשתייה וכשהוציאו מן הקנקנים ונתערב עם יין אחר אסרו ג"כ ונעשה כמוהו כדאמרינן בירושלמי אלא שכיון שהיין הראשון לא נאסר כי אם בשתייה אינו אוסר במשהו אלא בנ"ט וא"כ אם יש ביין השני ס' ביין הראשון הכל מותר אפי' בשתייה אמנם זהו כשלא היה מים ביין הראשון ולא ביין הב' אבל אם היה מים ביין הראשון היין האסור הבלוע בקנקנים מתבטל במים ורואין את מינו כאילו אינו וכו' וכיון שבליעתו בצונן הוא אינו נבלע אלא כדי קליפה שמקלפין הכלי ברהיטני ולפיכך רואין את קליפת הקנקנים כאילו הם יין ואם יש במים ו' חלקים כנגד הקליפה הכל מותר כדעת ר"י בעל התוס' והרשב"א סמך על סברא זו הלכה למעשה וכתב אם היה מים ביון השני כדי שיעור ו' חלקים כנגד קליפת הקנקנים האסורין ג"כ מותר הכל בשתיה ואף ע"פ שלא היה מים ביין הראשון עכ"ל: וכתב עוד בתשובה בסימן ריי"ח על ראובן שהכין יין בקנקנו של נכרי עד שלא הכשירו והוציאו היין מהקנקן ונתנו בנודות כשרים נאסרו גם הנודות וצריכין מילוי ועירוי כדאמרינן בירושלמי יין שהוא אסור בשתייה נתנו בקנקנים נעשו הקנקנים כיין פינהו ונתן יין אחר בקנקנים נעשה יין כקנקנים ואם יתן יין בנודות אלו יאסר בשתייה:

ומ"ש רבינו וכן התיר ר"ת יין שנדרך בגת של נכרי שלא הוכשר הרשב"א כתב בת"ה הארוך כן בשם ר"ת וכ"כ בסה"ת וכ"כ הר"ן בסוף מסכת ע"ז בשמו והאריך בטעמו של דבר: ויש לתמוה על דין זה מדגרסינן בסוף ע"ז (עד:) ההוא דאתא לקמיה דרבי חייא א"ל הב לי גברא דדכי לי מעצרתאי אמר ליה לרב זיל בהדיה וחזי דלא מצווחא עלי בי מדרשא ופירש"י דלא מצווחא עלי לעשותו בהכשר שלא תפסיד את יינו ונמצא צווח עלי ואיפשר לומר שאולי היה חושב שיוציא החרצנים והזגים מהגת ולא ישאיר בו אלא היין צלול דאז היה נאסר היין א"נ דילמא איכא חמרא בפילא דתחות זיפתא והיה דורך בו ענבים מועטות בכדי שלא היה בחרצנים וזגים שלהם לבטל הקליפות וחמרא

דתותא פילא דאז היה נאסר היין: כתוב בסה"ת אם הגיגית שהיא אסורה מליאה ענבים דרוכים אם עדיין לא נמשך ממנה כלום טוב לפנותה בגיגית כשרה ולהמשיך היין שם וכ"כ סמ"ג:

אף ע"פ שאסור ליתן יין בכלים שנשתמש בהן הנכרי ביין מותר ליתן בהם מים ושכר וכו' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לג:) אסיקנא דמותר ליתן לתוכה שכר פירש"י משום דשיכרא מבטל טעמא דחמרא וכתב הר"ן ואחרים פירשו דשכר נמי מיקלא קלי לחמרא משום מרריתא דכשותא דאית ביה והראשון יותר נראה ומהא שמעינן שהמים של מילוי ועירוי מותרים בשתייה וכ"כ הרשב"א בת"ה הקצר וז"ל כל הכלים שנשתמש בהם הנכרי ביינו ישראל נותן לתוכן בין מים בין שכר בין שאר משקים ואינו חושש לפי שפליטתה מועטת וא"א לבא לידי נ"ט ובארוך כתב כל הכלים אם בא להשתמש בהם בשאר משקים קודם שהוכשרו משתמש ובלבד שידיח בתחלה לכלוכית היין שעל פני הכלים ע"כ. ונראה שמה שלא כתב בקצר שצריך להדיח בתחלה לכלוכית היין שע"פ הכלים משום דמילתא דפשיטא הוא דלכתחלה אסור להשתמש בהן עד שידיח לכלוכית היין שע"פ הכלים: כתב הרשב"א בתשובה סי' תקע"ה אם נתן בכלי אסור לא נתיר לו לתת בו יין פעם אחרת עד שיכשירנו ואע"פ שהרא"ש בתשובה התיר וכמ"ש בסימן זה כבר כתב שם דהיינו לדברי המתירים יין בס' וכבר כתבתי בסימן קל"ד דלא קי"ל אלא כדברי האומרים דאוסר במשהו. וכתב עוד הרשב"א בתשובה סימן שפ"ה ותת"ך מותר למלוח בשר בכלי שמכניסין בו יין לקיום עד שלא נכשר הכלי הדא שאין מלח מפליט כלי ועוד שא"א לבא לידי נתינת טעם ומבטלין איסור משהו וכ"כ הראב"ד והראיה קנקנים של נכרים ישראל נותן לתוכן מים לשתייה ועוד דאיידי דטריד למיפלט דמא לא בלע עכ"ל. וכתב עוד שאלת בישראל ששכר גיגית מנכרי ודרך בה בלא נגוב ונכרי אמר שלא דרך בה שנה זו והראה פנים לאיסור לפי שהנכרי אפילו מל"ת אינו נאמן באיסורין דבעיא היא בירושלמי דמסכת ערלה ולא איפשיטא ועוד שמגת לגת אין י"ב חדש ואפילו בהנאה אסור תשובה האמת כמו שאמרת אלא שיש פנים להתיר בדיעבד לפי מה שהוא ענין והוא שאם דרך בה ישראל בשאינו מינו הרי הוא כשאר איסורים להתבטל בנ"ט והרי יש בגיגית ענבים וזגים וחרצנים שאינן מינו והוא רבה עליו ומבטלו אבל אם הוציא היין דרך ברזא של גיגית חזר היין שפוי דרך ברזא בלא זגין וחרצנים עכשיו מקבל איסורו דרך ברזא ומ"מ אם נתנו מים בגיגית ע"ג ענבים כמו שעושים בקצת המקומות פליטת הברזא הוא דבר מועט ומתבטל בתוך המים עד כאן לשונו: ולענין נאמנות הכותי כ"כ מהרי"ק בשורש קט"ו וכ"כ ג"כ הרא"ש בתשובה כלל

י"ח סימן ט' דכותי מל"ת אינו נאמן לומר על כובד שנתיישנה י"ב חדש. וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן תל"ד והר"ן סימן קי"ו כתב מה ששאלת אם נכרי מל"ת נאמן באיסורין דרבנן כגון סתם יינם דע שאפשר לדון ולהקל מדאמרינן בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיד:) אהא דאמר רב אשי אין מל"ת כשר אלא לעדות אשה בלבד קנין דרבנן הוא וכן מוקמינן ההיא דמעשה באדם אחד וכו' בתרומה דרבנן אבל אני לא רציתי לעשות מעשה בכיוצא בזה מפני שלא ראיתי אותו מפורש לא' מגדולים הראשונים ומ"מ מי שירצה לעשות לא אמחה בידו עכ"ל: ולענין הלכה אע"פ שנראין דברי הר"ן מי יקל ראשו כנגד הנך רבוותא דאוסרים וכ"ש במקום שהר"ן לא רצה לסמוך על עצמו לעשות מעשה: כתב המרדכי בפ"ב דע"ז באותן ג'יגיות גדולות שלא נגע בהם הנכרי מאשתקד יש מקילין לדרוך בהם בלא ניגוב וסומכים על דברי רשב"ג שמתיר מגת לגת ושיבוש הוא בידם דה"פ מתחלת גת לתחלת גת או מסוף גת לסוף גת ועוד דאין הלכה כרשב"ג עכ"ל:

סימן קלח

סעיף קטן א

גת של אבן שזפתה נכרי ונתן בה יין בשעת זפיתה וכו'. בסוף מסכת ע"ז (עד:) תנן גת של אבן שזפתה נכרי מנגבה והיא טהורה ושל עץ רבי אומר ינגב וחכ"א יקלוף את הזפת ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת ה"ז אסורה ובגמרא (שם) אמר רב דוקא זפתה אבל דרך בה לא כלומר לא בעיא ניגוב אלא הדחה א"ד דוקא זפתה אבל דרך בה לא סגי ליה בניגוב כי ההוא דאתא לקמיה דרבי חייא א"ל הב לי גברא דדכי לי מעצרתאי וכו' אמר הא לא סגי ליה בניגוב אלא בקילוף ת"ר הגת והמחץ ומשפך של נכרים ר' מתיר בניגוב וחכמים אוסרים ומודה רבי כקנקנים של נכרים שהם אסורים ומה הפרש בין זה לזה זה מכניסו לקיום וזה אין מכניסו לקיום של עץ ושל אבן ינגב ואם היו מזופפין אסורים והתנן גת של אבן שזפתה נכרי מנגבה והיא טהורה מתני' דלא דרך בה ברייתא דדרך בה דרש רבא נעוה ארתחו ופירש"י גת של אבן שזפתה נכרי ואורחא למירמי ביה חמרא פורתא לעבורי קוטרא דזיפתא: של עץ. דבעיא זפת טובא ובלעה חמרא טפי: אבל דרך בה נכרי. בגת מזופפת: לא סגי ליה בניגוב. אלא בקילוף משום דעייל חמרא בפילי דזיפתא: הגת והמחץ והמשפך וכו'. בשל חרס עסקינן מדקתני סיפא של עץ ושל אבן ובשאינן מזופפים עסקינן מדקתני סיפא ואם היו מזופפין מכלל דכולה רישא בשאין מזופפין: ושל עץ ושל אבן. מנגבן והם טהורים דברי הכל כל זמן שאינם מזופפים: ואם היו מזופפי' אסורים. עד שיקלוף: מתני' דלא דרך בה. הילכך בשל אבן ד"ה בניגוב סגי ליה ובשל עץ לרבי ינגב. ברייתא בדרך בה. הילכך אפי' בשל אבן בעי קילוף וכ"ש בשל

עץ וכתב הרא"ש אהא דאמרינן במתני' יקלוף את הזפת יקלוף ואח"כ ינגב וכ"פ בכל היכא דמכשרינן בשמעתין בקילוף דבעי ניגוב אחר הקילוף וכ"פ הרשב"א והר"ן ז"ל וכתבו עוד שאם ירצה לעשות עירוי שלשה ימים א"צ לקלוף את הזפת שע"י עירוי פולט את הבלוע בגת כדאמרינן בקנקנים זפותים אע"ג דמכניסן לקיום וכן דעת הרשב"א והר"ן ז"ל. ולפי זה ה"ה דיישון של י"ב חדש מתיר בלא שום הכשר אחר וכ"כ הרשב"א בת"ה הארוך וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"א שאם ישנה י"ב חדש או נתן בה מים ג' ימים מע"ל א"צ לקלוף לא תהיה הגת חמורה יותר מן הקנקנים לא נאמר יקלוף אלא להתירו מיד וזה שלא כדברי רבינו ירוחם שכתב שאם דרך בה נכרי אין מילוי ועירוי מועיל בעוד הזפת עליו והכא דתנא ושל חרס אף ע"פ שקלף את הזפת ה"ז אסורה כתב הרא"ש ה"ז אסורה ואינה ניתרת בניגוב אלא בעירוי דניגוב אינו מפליט בכלי חרס וכיון דצריך עירוי א"צ קליפה דעירוי מפליט אף בלא קליפה כל זמן שלא דרך בה דלא גרע מקנקנים שמכניסן לקיום אבל אם דרך בה אין עירוי מועיל בעוד הזפת עליו משום דע"י דריכה בלע טפי אלא יקלוף ואח"כ יעשה עירוי ולהכי אמר רבא נעוה ארתחו והרוצה להכשירו בלא קליפה אין לו תקנה כי אם ע"י הגעלה ובמה שכתב שאם רצה להכשיר ע"י עירוי ג' ימים א"צ לקלוף כ"פ הרשב"א וכ"פ הרמב"ם וכתב דה"ה דמתכשר ע"י יישון י"ב חדש או ע"י שיחם אותה באש עד שירפה הזפת כדין קנקנים שמכניסן לקיום. ועל מ"ש הרמב"ם שאע"פ שקלף הזפת אסור לדרוך בה עד שיחם אותה באש עד שירפה הזפת כתב הראב"ד זה שבוש אלא עד שיכניס גחלים ויתלבן כדי שיתרפה הזפת אם היה שם ע"כ ולטעמיה אזיל שהוא ז"ל סובר דאין הכשר מועיל לכלי מזופף עד שיקלוף כמו שנתבאר בסימן קל"ה וכבר נתבאר שכל הפוסקים חלוקים עליו בזה ומה שחילק הרא"ש בשל חרס בין דרך בה ללא דרך בה לא ראיתי לזולתו שחילק בכך ומה שהביא ההוא דנעוה ארתחו בסמוך כתב רבינו בשם הרשב"א שיש מתירים כלי גת ע"י עירוי ראשון ויש אוסרים ושם אבאר בס"ד: ודע שהרשב"א חולק בגת של חרס בין תחלת תשמישו ביד נכרי לתחלת תשמישו ביד ישראל דהא דתנן שאע"פ שקלף ונגב אסורה ה"מ בשתחלת תשמישו ביד נכרי שזפתה נכרי ונתן בה יין בשעת זפיתה או שזפתה ישראל ונתן בה יין ונגע בו הנכרי אבל אם היה תחלת תשמישן ביד ישראל מקלף ומנגב וכשרה ולקמן בסמוך כתב רבינו סברא זו בשם הראב"ד ז"ל: וכתב עוד הרשב"א בת"ה הארוך דהא דלא סגי לגת וכליו בהדחה כדין שאר כלים שאין מכניסם לקיום אע"ג דגת לא מיקרי מכניסו לקיום כדתניא ומודה רבי בקנקנים של חרס שאסורין ומה הפרש בין זה לזה זה מכניסו לקיום וזה אין מכניסו לקיום טעמא מפני שמשהין אותם ביין כל ימות

הגתות ולפיכך אמרו גת של אבן שזפתה נכרי צריך לנגבה וכבר כתבתי למעלה שאין הזפת מבליעו יותר ממה שהיה בולע בלא זפיתה אלא שהגת אפילו לפי שעה הצריכוה ניגוב והא דקתני שזפתה נכרי ה"ה אם זפתה ישראל ונגע בה נכרי כשיש בה יין כדי להטפיח וכדאמרינן בשילהי פרק ר' ישמעאל (עבודה זרה ס:) ההוא נכרי דאשתכח בי מעצרתא א"ר אשי אי איכא טופח ע"מ להטפיח בעי הדחה ובעיא ניגוב ואע"פ שהיה הגת ההוא תחלת תשמישו ביד ישראל. והעעם לזה כמו שאמרנו דגת כיון שאם היה תחלת תשמישו ביד נכרי היה צריך ניגוב אף הוא גזרו עליו ואפי' לפי שעה וכמו שאמרו נמי במכניסו לקיום שאפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן. ואע"פ שאין נראה כן דעת רש"י ז"ל עד כאן לשונו. ולקמן בסמוך כתב רבינו דעות הפוסקים בזה:

סעיף קטן ב

והשתא מ"ש רבינו גת של אבן שזפתה נכרי ונתן בה יין בשעת זפיתה צריכה ניגוב היינו מתני' ומ"ש דה"ה אם זפתה ישראל ונתן בה יין ונגע בה הנכרי בעוד משקה טופח פשוט הוא דכיון שנגע הנכרי ביין הרי נאסר היין והוי כאילו נתן הנכרי בה יין דזפתה נכרי דקתני מתני' אורחא דמילתא נקט שהמזפת נותן מיינו לתוכו אבל הא ודאי פשיטא שהכל תלוי ביין הניתן לתוכו שאם הוא אסור אע"פ שזפתה ישראל צריך ניגוב ואם הוא כשר אע"פ שהמזפת נכרי כשר אם נזהרו בו שלא יאסר מפני מגעו:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכן אם דרך הנכרי בשאינה זפותה צריכה ניגוב היינו מדתניא של עץ ושל אבן ינגב ואוקימנא בדדרך בה ובשאינם מזופפים איירי מדקתני בתר הכי ואם היו מזופפים אסורים מכלל דעד השתא בשאינן זפופים איירי ומ"ש אבל אם דרך בה בזפותה אין די לה בניגוב אלא יקלוף הזפת ואח"כ ינגב היינו לישנא בתרא דרבא דאמר אבל דרך בה לא סגי לה בניגוב אלא בעינן קילוף ולשון זה כתבו הרי"ף והרא"ש וכן דעת הרשב"א והר"ן וכ"פ הרמב"ם ז"ל וכבר כתבתי שהסכימו הרא"ש והרשב"א והר"ן ז"ל דכל היכא דמכשרי בקילוף צריך ניגוב אחר הקילוף ומ"ש או עירוי בלא קליפה כבר כתבתי שכן דעתו ודעת הרמב"ם ז"ל ומ"ש ושל עץ זפתה נכרי ונתן יין בשעת זפיתה אפי' לא דרך בה צריכה קליפה היינו מתני' דקתני של עץ ר' אומר ינגב וחכ"א יקלוף את הזפת. וידוע דהלכה כחכמים וכבר נתבאר דכל היכא דמכשרינן בקילוף צריך לנגב אחר הקילוף וגם נתבאר דמילוי ועירוי ג' ימים מע"ל מהני בלא קליפה ומ"ש דה"ה לזפתה ודרך בה אח"כ היינו מדתניא של אבן ושל עץ ינגב ואם היו מזופפים אסורים ופירש"י אם היו מזופפים אסורין עד שיקלוף ואע"פ שרבינו לא הזכיר אלא זפתה נכרי וכו' כבר נתבאר שאין חילוק בין זפתה נכרי ונתן בה יין לזפתה ישראל ונתן בה יין ונגע בו הנכרי ולא

חשש רבינו לכך לפי שסמך עמ"ש גבי גת של אבן דדבר פשוט הוא ואין חילוק ביניהם בענין זה ומ"ש ואם יש נעורת של פשתן בין נסר לנסר וכו' אין די לה בניגוב כ"כ בסה"ת ונראה דהיינו מדאמרי' ואי אית בהו קיטרי שרי להו וכתב רבינו בס"ס זה והני כי קיטרי דמי שאין הניגוב מפליט מה שמובלע בנעורת ובלאי הבגדים התחובים בין נסר לנסר: ומ"ש אלא צריכה עירוי כלומר מילוי ועירוי ג' ימים מע"ל וזה לפי מ"ש בס"ס קל"ה דכל מקום שצריך עירוי א"צ להתיר הקשרים שהמים נכנסין בכ"מ ובסה"ת כתב דה"ה דסגי בהגעלה ומשמע דאפילו בלא הסרת הנעורת או בלאי הבגדים קאמר דסגי בהגעלה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ושל חרס זפתה הנכרי אפילו לא דרך בה כלום ונתן בה יין בשעת זפיתה כבר נתבאר דה"ה לזפתה ישראל ונתן בה יין ונגע בו הנכרי אלא שרבינו סמך עמ"ש גבי גת של אבן דלענין זה אין חילוק בין של אבן ושל עץ לשל חרס.

סעיף קטן ה

ומ"ש צריכה קליפה וניגוב יש לתמוה עליו דהא תנן ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת ה"ז אסור ומתני' בשלא דרך בה איירי כדאמרינן בגמרא ואפ"ה קתני דאינה ניתרת בקליפה וסתם קליפה בעי ניגוב אחריה כמו שנתבאר גבי גת של אבן ושל עץ וכיון דבשל עץ קתני יקלוף הזפת כלומר וינגב אח"כ כי קתני בתר הכי של חרס אע"פ שקלף את הזפת אסורה ע"כ אפילו בקלף ונגב היא דאי בקלף ולא נגב מאי איריא של חרס אפילו של עץ נמי וכן מבואר בדברי הרא"ש שכתב ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת ה"ז אסורה ואינה ניתרת בניגוב דניגוב אינו מפליט בכלי חרס ע"כ ומשמע ודאי דאינה ניתרת בניגוב אחר הקליפה קאמר וכן מבואר בדברי הרשב"א בת"ה לכ"נ דט"ס יש בדברי רבינו וצריך להגיה אינה ניתרת בקליפה וניגוב אלא בעירוי בלא קליפה

סעיף קטן ו

ומ"ש דניתרת בעירוי בלא קליפה כבר נתבאר שכן פסקו הרמב"ם והרשב"א והרא"ש ז"ל. ומ"ש ואם זפתה ודרך בה צריכה קליפה ועירוי או הגעלה בלא קליפה כבר נתבאר שכ"כ הרא"ש ז"ל. ונתבאר דעירוי היינו מילוי ועירוי ג' ימים מע"ל וששאר הפוסקים לא חילקו בכך ומשמע שהם סוברים דזפתה ודרך בה נמי בעירוי בלא קליפה שרי ודעת הפוסקים אם ניתרת בהגעלה יתבאר בסמוך בס"ד ומ"ש ואם דרך באינה זפותה צריכה עירוי היינו מדתניא הגת והמחץ והמשפך של נכרים רבי מתיר בניגוב וחכמים אוסרים כלומר עד שימלא ויערה ג' ימים וכן משמע מדקתני ומודה רבי בקנקנים שהן אסורין ומה הפרש בין זה לזה זה מכניסו לקיום וזה אין מכניסו לקיום משמע דחכמים מדמו גת וכליו לקנקנים שמכניסן לקיום וכיון דקי"ל דהנך משתרו במילוי ועירוי ג' ימים מע"ל

פשיטא דה"ה לגת וכליו ובדרך בה איירי כדאוקימנא ברייתא בדרך בה ובשאינה זפותה איירי מדקתני סיפא ואם היו מזופפין אסורין משמע דעד השתא כשאינן זפופין איירי ובשל חרס איירי מדמדמי ליה לקנקנים שהם של חרס ועוד מדקתני סיפא של עץ ושל אבן מכלל דרישא איירי בשל חרס:

סעיף קטן ז

וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה אבל לטוח עליה סיד וכו' כלל י"ט סי' ה':

סעיף קטן ח

ונ"ל שאותם שבנויים מלבנים או סיד וגפסית דינם כשל חרס פשוט הוא בעיני אבל מצאתי להרא"ש בתשובה כלל י"ט סימן י"ג שכתב הגתות שהם של בנין אבנים ולבנים ואינם זפותים הכשרן בניגוב:

סעיף קטן ט

כתב הרשב"א שכלי הגת מהני להו הגעלה ע"י עירוי וכו' ז"ל בת"ה הקצר כלי עור וכלי עץ שהגעילן ברותחין מותר ואפילו כלים שמכניסן לקיום קנקנים של חרס שמכניסן לקיום יש מי שהורה שאין הגעלה עולה להם ויש מגדולי המורים שהורו שהגעלה עולה להם ונראים דבריו בד"א שהגעיל בכלי ראשון אבל לא בכלי שני עירה מכלי ראשון ע"ג הכלים אע"פ ששהו שם זמן מרובה אין זה כלי ראשון בד"א כשמכניסן לקיום אבל שאר כלים ואפילו כלי הגת שצריכין ניגוב כמו שיתבאר אם עירה עליהם רותחין מכלי ראשון הוכשרו לא תהא הגעלה זו פחותה מניגוב ויש מגדולי המורים שהורו שאין כלי הגת נכשרים אלא מכלי ראשון ואפשר כדברי המתירין לפי שפליטתן קלה כיון שנבלעו בצונן ואפשר שאפילו בכלים שמכניסן לקיום כך אלא שראוי לחוש לדברי האוסרין ע"כ ומשמע שמ"ש שראוי לחוש לדברי האוסרין לא קאי אלא לכלים שמכניסן לקיום ולא לכלי הגת וכ"נ מדבריו בת"ה הארוך וכתב רבינו דהכי מסתבר שא"א להכניס הגת בכלי ראשון כלומר וכיון דדרש רבא נעוה ארתחו ממילא משמע דע"י עירוי קאמר וכ"כ בתוס' וכבר נתבאר שדעת הרא"ש דההיא דנעוה ארתחו אפי' בשל חרס קאמר דמתכשרא על ידי הגעלה ומשמע דמילתא דפשיטא הוא דע"י עירוי מכלי ראשון קאמר וכמ"ש התוס' ורבינו והרי"ף והרמב"ם השמיטו הא דנעוה ארתחו והוא תימה מאחר דרבא בתרא הוא ועוד דלא אשכחן מאן דפליג עליה למה לא פסקו דבריו ושמא י"ל שהם סוברים שאין הגעלה מועילה לכלי חרס בין מכניסן לקיום בין שהן כלי הגת וכדברי הרמב"ן ולפיכך צריך לפרש הא דנעוה ארתחו לא בשל חרס קאמר אלא בשל אבן ועץ ולהכשירה בלא ניגוב וזה דבר פשוט שניתרים הם בכך דלא תהא הגעלה פחותה מניגוב ולפיכך לא הצריכו לכותבו ורבא לא לאשמועינן מידי נקטה אלא שהיה דורש כן להמון העם

כדי שלא יבאו לטעות בעשיית הניגוב ועי"ל דס"ל דאין הגעלה מועלת אא"כ חמין כ"כ שיתרפה הזפת כמו שאמרו רפרק א"מ (לג:) גבי אור וההיא דנעוה ארתחו בכה"ג נמי היא וסברא הוא שלא יהו חמי האור גדולים מאור עצמו וכיון שכתבו דאם החזירן לאור עד שיתרפה הזפת מעליהם הוכשרו לא הוצרכו לכתוב נעוה ארתחו דסברא הוא שאין לחלק בין נתרפה מחמת האור עצמו לנתרפה מחמת חמי האור:

סעיף קטן י

גיגית גדולה שדורכין בה דינה כמו גת כ"כ הר"ן בסוף מסכת ע"ז וז"ל גיגיות גדולות שדורכין בהן יין דינן כגת ובעו ניגוב כי בימיהם לא היו רגילין לעשות בגת גלגל וקורה אלא רק דורכה ברגל כדתניא לוקחין גת בעוטה וכן מהו לדרוך עם הנכרי בגת: ומ"ש וכן המחץ והמשפך דינם כדין הגת בעצמה כל אחד לפי מה שהוא כלומר שאלהיהם של עץ ואבן דינם כגת של עץ ואבן ואם של חרס דינם כגת של חרס וזה פשוט בברייתא שהבאתי לעיל דקתני מחץ ומשפך בהדי גת. ומחץ פרש"י כלי שדולין בו מן הבור לחבית: ומ"ש וכן כלי המדה כיון שמודדין בהן תמיד צריכין הכשר גדול כמו הגת כלומר כשם שכלי הגת אע"פ שאין מכניסן לקיום מפני שמשתמשים בהם בשפע החמירו בהן להצריכן הכשר גדול יותר משאר כלים שאין מכניסן לקיום כך כלי המדה אף ע"פ שאין מכניסן לקיום מ"מ כיון שמשתמשין בהם תמיד יש להחמיר בהם להצריכן הכשר גדול יותר משאר כלים שאין מכניסן לקיום. ונראה שלמד כן רבינו מדין משפך ששנו בברייתא שדינו שוה לגת וכ"כ בסה"ת דכלי המדה המיוחד למוד בתוכו יש שמחמירין לעשות בו ניגוב כמו במשפך לפי שנותנין בו יין בשפע תדיר:

סעיף קטן יא

רש"י כתב שאין חילוק בין גת לשאר כלים כלומר לשאר כלים שאין מכניסן לקיום דכי היכי דהני כלים סגי להו בהדחה הכי נמי גת סגי ליה בהדחה ואע"ג דתנן גת של אבן שזפתה נכרי מנגבה וכו' ותניא הגת והמחץ והמשפך של נכרים רבי מתיר בניגוב וחכמים אוסרים ושל עץ ושל אבן ינגב טעמו של רש"י משום דבתר הכי גרסי' בגמ' בעי מרבי אבהו הני גורגי דארמאי פירוש עקלים מהו א"ל רבי אבהו תניתוה הרי שהיו גתיו ובית בדיו טמאים ובקש לעשותם בטהרה הדפין והעדשים והלולבים מדיחן והעקלים של נצרים ושל בצבוץ מנגבם וכו'. ופרש"י העדשים. היינו גת עצמה: מדיחן. במים ועל משנה זו יש לסמוך שא"צ ניגוב לגת מדפשיט מינה רבי אבהו ולא אמרינן זו אינה משנה דקתני בה דסגי לגת בהדח' ומתני' קתני דבעי ניגוב ש"מ קמו בה רבנן בתראי ופשטי הלכתא כוותיה עכ"ל. ולפ"ז אע"ג דרבא דבתראה הוא אומר דוקא זפתה אבל דרך בה לא סגי לה בניגוב צ"ל דלדברי המשנה קאמר וליה לא ס"ל ואע"ג דבההיא דאתא קמיה

דר' חייא וא"ל הב לי גברא דדכי לי מעצרתאי אמר רב בניגוב סגי ליה רבי חייא ורב רבנן קמאי נינהו והוה ס"ל דהלכת' כמתני' אבל לרבנן בתראי דחאוה מהלכה וקבעו הלכה כברייתא דמכשרא בהדחה והא דאמר רבא נעוה ארתחו כתב הרא"ש דיעמיד בשל חרס אבל של עץ ואבן סגי להו בהדחה ע"כ. ול"נ שאם רש"י מחלק בין גת לגת יותר נוח לומר דממתני' ומדאמר רבא עלה דוקא זפתה וכו' ומעובדא דר' חייא ורב וכן מדדרש רבא נעוה ארתחו ל"ק מידי דכל הני מיירי בזפותין ובריייתא דקתני מדיחן מיירי בשאינן זפותים אלא מברייתא דהגת והמחץ והמשפך הוא דקשה דאיירי בשאינן מזופפין וקא מצריך להו הכשר גדול מהדחה ומ"ש ומתני' קתני דבעי ניגוב לא על המשנה קאמר אלא על ברייתא דהגת והמחץ וההיא ברייתא הוא דדחיא מהלכתא מקמי אידך ברייתא דקתני מדיחן דהיא עיקר מדפשיט מינה ר' אבהו. ומ"מ אין דעת הפוסקים מסכמת לדעת רש"י כלל שהרי הרי"ף הביא ברייתא דהגת והמחץ והמשפך ולא הביא ברייתא דהעדשים מדיחן. והרמב"ם והרשב"א פסקו כברייתא דהגת והמחץ והמשפך. והר"ן כתב על דברי רש"י דאינו מחוור. והרשב"א הקשה עליו מדאשכחן דרב אשי דבתראה הוא אצרכה ניגוב דאמרינן בפ' ר' ישמעאל ההוא נכרי דאשתכח בי מעצרתא אמר רב אשי אי איכא טופח ע"מ להטפיח בעיא הדחה ובעיא ניגוב. והרא"ש כתב על דברי רש"י ואין זו ראיה משום דמייתי מינה ראיה דגורנאי דארמאי דלא אשכחן ביה פלוגתא לא יהיה בשביל זה הלכה כמותו במאי דאשכחן פלוגתא ולדבריו הל"ל משום דשל סופרים הלך אחר המיקל ורשב"ם גריס מנגבן והכי איתא בתוספתא ור"ת גריס מדיחן ועדשה אין זו עיקר הגת עצמה אלא עיגול של טיט כמין ריחיים עגול וכבד ודומה לעדשה ומכביד על הדפים שעל הענבים אבל גת עצמה בעיא נגוב. ועי"ל דאפילו לפרש שהיא גת עצמה לא תקשה משום דלעיל מיירי בשל נכרי והכא מיירי בשל ישראל כדקתני גתיו ובית בדיו ע"כ לשון הרא"ש ז"ל ואברייחא דגת ומחץ ומשפך דקתני של עץ ושל אבן ינגב כתבו התוס' לקמן מוקי לה בדרך בה נכרי וא"ת והא רבא אמר לעיל כלישנא קמא גבי מתני' דדרך בה נכרי סגי ליה בהדחה בעלמא וי"ל דמתני' דלעיל מיירי בגת של ישראל שדרך בה נכרי לפי שעה אבל הכא מיירי בשל נכרי דבלע טובא לפי שהרבה פעמים דרך בה הנכרי וכתבו עוד דמזופפין אין לחלק בין של נכרי לשל ישראל לפי שהזפת מבליע בשעה מועטת וכ"כ בסה"ת וסובר רבינו שדברים אלו ר"ת אמרם:

סעיף קטן יב

ומ"ש בשם הראב"ד דשל חרס וכליה אם תחלת תשמישה ע"י ישראל סגי ליה בניגוב בסוף מסכת ע"ז כתב הר"ן אהא דאמרינן במתני' של חרס אף ע"פ שקלף את הזפת ה"ז

אסור כלומר וצריכה עירוי מדפסק ותני סתמא אסורה משמע דבין שתחלת תשמישו על ידי נכרי בין שתחלת תשמישו ע"י ישראל עירוי בעיא כיון שהיא של חרס לפי שכיון שהחרס בולע ביותר החמירו עליו בהכניסו לקיום ואין מכניסו דהיינו גת וכדכתיבנא כאילו היה מכניסו לקיום לגמרי ואין כן דעת הראב"ד שהוא כתב דהא דמצרכינן עירוי לגת של חרס דוקא כשתחלת תשמישו באיסור אבל תחלת תשמישו בהיתר בניגוב סגי ליה עכ"ל. ומשמע לרבינו דכיון דבתחלת תשמישו ע"י ישראל סבר הראב"ד דסגי לשל חרס בניגוב א"כ בשל אבן יסבור דסגי בשכשוך שלא יהו של חרס ושל אבן שוים:

סעיף קטן יג

ומ"ש דאף של חרס וכליה וכו' היינו לומר דאפילו בשל חרס דבלע טובא הוא מחלק בין תחילת תשמישו ביד נכרי לתחילת תשמישו ביד ישראל שאע"פ שאמרו בגמ' דלא סגי ליה בגינוב ה"מ כשתחלת תשמישו ביד נכרי אבל אם תחילת תשמישו ביד ישראל סגי ליה וכן בשל אבן אע"פ שאמרו בגמרא דבעי ניגוב ה"מ כשתחלת תשמישו ביד נכרי אבל תחלת תשמישו ביד ישראל סגי ליה בשכשוך. אבל הרשב"א אע"פ שבשל חרס הוא סובר דסגי ליה בניגוב כשהיה תחלת תשמישו ע"י ישראל כמש"ל מ"מ בשל עץ ואבן משמע דלא מפליג בין היה תחלת תשמישו ע"י ישראל להיה תחלת תשמישו ביד נכרי ומשמע מדבריו שכך הוא דעת הראב"ד שהרי כתב בת"ה הארוך כלשון הזה אף חכמים לא הצריכו בשל חרס מילוי ועירוי אלא כשהיה תחלת תשמישו ביד נכרי שהחרס בולע הרבה בתחלת תשמישו וכמו שכתבנו בכסי אבל כשהיה תחלת תשמישו ביד ישראל בניגוב בעלמא סגי והיינו דקתני בברייתא הגת והמחץ והמשפך של נכרים ר' מתיר בניגוב וחכמים אוסרים ואם איתא דאפי' כשהיה תחלת תשמישו ע"י ישראל ל"ל דקתני של נכרי וכן דעת הראב"ד ז"ל ובדין היה שיהיו כלי הגת של חרס כשרים בהדחה בעלמא אם היה תחלת תשמישן ביד ישראל כדרך שאמר בכסי דמפעם שנייה ואילך בשכשוך בעלמא סגי להו אלא שהחמירו בכלי הגת מפני שתשמישן ביין ושימושם תמיד ולפיכך צריכין ניגוב לעולם עכ"ל. הרי שלא הזכיר חילוק זה אלא בכ"ח בלבד אבל לא בשל עץ ואבן ועוד דע"כ לא חילק בכ"ח בין תחלת תשמישו ביד נכרי לתחלת תשמישו ביד ישראל אלא משום דאשכחן דמפליג בהו בכסי אבל בשל עץ ואבן דלא מפליג בהו בהכי לא וכיון דאשכחן שהצריכו בהם ניגוב אף בשתחלת תשמישו ביד ישראל הצריכוהו:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו ומסקנת א"א הרא"ש ז"ל כר"ת כבר כתבתי בסמוך לשון הרא"ש שכתב שאין ראיית רש"י ראיה ומדכתב בסוף דבריו ועי"ל דאפי' נפרש שהיא גת עצמה לא תקשה

משום דלעיל מיירי בשל נכרי והכא מיירי בשל ישראל משמע דהכי ס"ל ומיהו במ"ש רבינו בשם רבינו תם לחלק בין זפותה לשאינה זפותה לא ראיתי להרא"ש שחילק בכך:

סעיף קטן טו

הקורה שעוצרים בה הענבים והדפים שמשימים על העביט סגי להו בהדחה העקלים שכורכים סביב העביט העשוי מחריות של דקל מנגבן וכו' בסוף מסכת ע"ז (דף עה.) תניא הדפין והעדשים והלולבים מדיחן והעקלים של נצרים ושל בצבוץ מנגבן של שיפא ושל גמי מיישנן י"ב חדש וכבר נתבאר שר"ת פירש דעדשים היינו עיגול של טיט כמין ריחיים עגול וכבד שמכבידים על הדפים שעל הענבים ולפיכך כתב רבינו הקורה שעוצרים בה הענבים וכ"כ הרשב"א בת"ה הקצר וצ"ל שקורה זו נוגעת בענבים שאל"כ למה צריך שום הכשר ובת"ה הארוך כתוב כלשון הזה ר"ת פי' דעדשים אינו גת אלא כלי שנותנין ע"ג התפוח של ענבים במקום קורה כדי לעצור הענבים והראיה מדאמרינן בפ' המוכר את הבית (בבא בתרא סז:) המוכר הבד מכר הים ומפרש בגמ' מאי ים טלופחא וטלופחא היינו עדשה וי"א שהוא הריחים של בית הבד ויש לה בית קיבול ולפיכך קורא אותה ים ואינה גת עצמה ולא בד עצמה ומיהו בית קבול יש לה ואעפ"כ אין צריכה רק הדחה לפי שאין היין משתהה שם כ"כ כמו בגת עצמה ומש"ה הקלו בהכשרה: ומ"ש רבינו עקלים העשויים מחריות של דקל הוא פי' לעקלים של נצרים כ"כ הרשב"א ורש"י פי' של נצרים שבטים. ושל בצבוץ דקתני בברייתא דהיינו קנבוס ולולבין דקתני בברייתא פרש"י אשקוב"א שמכבד בה הענבים המתפזרים לאוספן ולא כתבו הרשב"א וגם רבינו לא הזכירו ונ"ל דטעמא משום דמשמע להו דדבר פשוט הוא דהדחה מיהא בעו כתב סמ"ג שמא אפילו הם של קנים נחמיר בהם כמו בשל שיפא ושל גמי: ודע דבהאי ברייתא דהדפים והעדשים וכו' מסיים ר' יוסי אומר הרוצה לטהרם מיד מגעילן ברותחין או חולטן במי זיתים ר' שמעון ב"ג משום ר"י אומר מניחן תחת צנור שמימיו מקלחין או במעיין שמימיו רודפים וכמה עונה ומפרש בגמרא דשיעור עונה י"ב שעות ופי' הר"ן חולט אישקאלד"ר ומי זיתים היינו שדרך לבשל את הזיתים להיותן רכים לצאת שמנן ואין זו הגעלה גמורה דהא קתני או מגעילן ברותחין. והרי"ף והרא"ש השמיטו כל זה נראה שהם סוברים דת"ק לית ליה הני גווני דטהרות כלל והלכתא כוותיה. והרמב"ם פסק דברי ר' יוסי ודברי רשב"ג בשם ר' יוסי משמע דס"ל דלאו לאיפלוגי את"ק אתו אלא איהו אייריי בהכשר דלאחר זמן ואינהו אייריי בהכשר דמיד הילכך שפיר נקטינן כוותייהו דהא לית מאן דפליג עלייהו. והרשב"א כתב הכשר דמניחן תחת הצנור שמימיו מקלחין או במעיין שמימיו רודפים לענין כלים שמכניסן לקיום כמו שנתבאר בסי' קל"ה וכ"ש

דמתכשרי בהכי העקלים. אבל הכשר דחליטת מי זיתים לא הזכירו כלל ולא ידעתי למה כיון דפסק בחדא כר' יוסי למה לא פסק באידך דאמר רשב"ג משמיה. ואיפשר דטעמיה משום דאע"ג דהלכה כר"י משום דנימוקו עמו כיון דמשמע דרבנן פליגי ארשב"ג וסברי דלא א"ר יוסי כן הו"ל רשב"ג יחידאה ולית הלכתא כוותיה: (ב"ה עיין בהריב"ש):

סעיף קטן טז

משמרת של נכרים אם היא של שער אינה בולעת ודיה בהדחה וכולי עד ואם הם מפשתן מיישנן י"ב חדש אחר שיתיר הקשרים שבו מימרא דרב יהודה בסוף מסכת ע"ז (שם) ואע"פ שאינו מבואר בגמ' אם היתר הקשרים צריך להיות קודם היישון או אחריו משמע לרבינו שקודם לכן צריך להתירם דאל"כ שמא לא הספיק היישון לכלות לחלוחית היין המובלע בקשרים וכ"נ מדברי הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו שרש"י פי' שא"צ להתיר הקשרים ליישון והרא"ש כתב שצריך להתיר נתבאר בס"ס רל"ה:

סעיף קטן יח

מפות שנפל עליהם יי"נ כתב ר"ת שא"צ ליישנן וכו' כ"כ התוספות והרא"ש בסוף מס' ע"ז:

סעיף קטן יט

כתב בסה"ת דסל וגרגותני של נכרים לא סגי להו בניגוב וכו' ובשלנו ונגע בו נכרי מסתפק וכו' וז"ל סה"ת ואם הם של ישראל ונגע בהם נכרי כשהיה בהם יין שמא סגי בניגוב כדין גת של ישראל שדרך בה הנכרי או שמא חמיר טפי מגת דהא אפילו אינו של נכרי לא סגי ליה בניגוב עכ"ל:

סעיף קטן כ

ובניגוב כתב הרמ"ה שאם הכלי יבש מקנחו במים וכו' בסוף מסכת ע"ז (עד:) במה מנגבן פי' כל היכא דאמרינן בהכשר כלים ינגב כיצד הוא הניגוב הזה רב אמר במים רבב"ח אמר באפר רב אמר במים ולא באפר רבב"ח אמר באפר ולא במים ופרש"י במים ולא באפר. בתמיה מי מקרי ניגוב אלא אמר רב במים והוא הדין לאפר רבה בר בר חנה אמר באפר והוא הדין למים ולא פליגי הא ברטיבתא הא ביבשתא ופרש"י רב אמר מים תחלה וה"ה שצריך אפר אחריהם ורבב"ח אמר אפר תחילה וה"ה שצריך מים אחריהם: ברטיבתא. שיש בה לחלוחית יין נותן אפר תחילה לשפשף עד שתהא נגובה ואח"כ מים: ביבשתא. מים תחילה ואח"כ אפר ומשפשף. אתמר בי רב אמרי משמיה דרב תרתי תלת שמואל אמר תלת ד' בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו בי רב אמרי משמיה

דרב תלת ד' ושמואל אמר ארבע חמש ולא פליגי מר קא חשיב מיא בתראי ומר לא קא חשיב מיא בתראי ופרש"י תרתי תלת. ברטיבתא תרתי אפר ומים ביבשתא תלת מים ואפר ומים: תלת וד'. תלת ברטיבתא אפר ומים ואפר ואע"פ שחוזר ונותן מים להעביר האפר הנהו מים לא קא חשיב דלא לשום נגיבה אלא לנקותו מן האפר וד' ביבשתא מים ואפר ומים ואפר ומים בתרא לא חשיב רב לא בעי אפר אלא חדא זימני ושמואל בעי אפר תרי זימני בין ברטיבתא בין ביבשתא: בפומבדיתא מתנו. לרב תלת וד' כדפרישית ולשמואל ד' ברטיבתא וה' ביבשתא דקא חשיב מיא בתראי: ולא פליגי. רב ושמואל להאי לישנא דפומבדיתא אלא לרב לא חשיב מיא בתראי ושמואל חשיב מיא בתראי ואית דמפרשי ול"פ הנך דסורא ודפומבדיתא אבל רב ושמואל פליגי ביבשתא בין בדסורא בין בפומבדיתא דרב לא בעי אפר אלא חדא זימנא ושמואל בעי תרי זימני והסכים רש"י לפירוש אחרון והר"ן כתב פירוש ראשון בלבד וכתב עליו וקי"ל כלישנא בתרא והלכך ברטיבתא אפר ומים ואפר ומים וביבשתא מים ואפר ומים ואפר ומים כ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב מדיחן במים ובאפר ג"פ ואם היתה לחלוחית מקדים האפר למים ואם לאו מקדים המים. וכן נראה שהוא דעת הרמ"ה שכתב רבינו שהרי באם הם לחים כתב דבעי אפר ומים ואפר ומים ומ"ש באם הם יבשים מקנחו במים ואח"כ מדיחו יפה יפה לאו למימרא דלא בעי אפר אלא היינו לומר דנותן מים תחילה ואח"כ אפר ומים ואפר ואח"כ מדיחו יפה יפה לנקותו מן האפר אבל הרא"ש כתב ולקולא עבדינן וסגי במים ואפר ומים: כתב רבינו שמשון בסוף מסכת תרומות דיש ללמוד ממתני' דהתם דהני גתות שדרך בהם הנכרי כשבא ישראל לנגבן מכבד כדרכו ואין מחייבין אותו ללקט החרצנים שבין הגתות כדאשכחן במתני' דמפנה חטים של תרומה מן המגורה ונותן לתוכה חולין ונוהג בהם מנהג חולין לאכול הזרים ושלא לשמרן בטהרה דאין זה מבטל איסור לכתחילה שלא נתכוון לבטל עכ"ל.

סימן קלט

סעיף קטן א

האליל אסורה בהנאה היא ותשמישיה ונויה ותקרובתה בין של עכו"ם בין של ישראל מבואר בפ' ר' ישמעאל:

סעיף קטן ב

ומ"ש אלא דשל עכו"ם אסורה מיד ושל ישראל משתיעבד משנה בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נא:) ובגמרא יליף לה מקראי:

סעיף קטן ג
ומ"ש דתשמישיה ונויה בין של נכרי בין של ישראל אינם אסורים עד שישתמשו בהן שם בהדיא (נב.) אמרינן דמשמשי אליל של נכרי לדברי הכל אינם אסורין עד שישתמשו בהם ומשמשי אליל של ישראל אליבא דמתני' פשיטא דלא מיתסרי עד שישתמשו בהם דלא עדיפי מאליל עצמה שאינה אסורה עד שתיעבד וכיון דמשמשי אליל אינן אסורין עד שיעבדו כ"ש לנויה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ותקרובתה משהביאו לפניה ועש' ממנו תקרובת נאסר שם (נא:) אמר רב אסי בר חייא כל שהוא לפנים מן הקלקלין אפי' מים ומלח אסור חוץ לקלקלין דבר של נוי אסור שאינו של נוי מותר ופרש"י קלקלין. מחיצה היא פרוסה לפני אליל: אפילו מים ומלח. דלאו לנוי הוא כיון דכעין פנים נינהו היא תקרובת: חוץ לקלקלין. לאו משום תקרובת איתיה: הלכך של נוי אסור. דנפיק מאשר עמהם. שאינו של נוי מותר ואפי' הוא כעין פנים דהא חוץ לקלקלין לא מנחי תקרובת:

סעיף קטן ה
האליל ותשמישיה ונויה של עכו"ם יש לה ביטול משנה בפ' רבי ישמעאל (עבודה זרה נ"ב:) המבטל אליל ביטל משמשיה ביטל משמשיה משמשיה מבוטלים והיא אסורה ומשמע לרבינו דכ"ש נויה שיש להם ביטול:

סעיף קטן ו
ומ"ש ותקרובת אין לה ביטול בר"פ רבי ישמעאל (עבודה זרה נ.) מימרא דרב גידל משמיה דרב מנין לתקרובת האליל שאין לה בטלה עולמית שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת אין לו בטלה לעולם אף תקרובת אליל אין לה בטלה לעולם:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואליל של ישראל אין לה ביטול פשוט שם ונתבארו פרטי דין זה בסימן קמ"ו:

סעיף קטן ח
ומ"ש וה"ד נוי וה"ד תקרובת נוי כגון שמדליק לפניה נרות וכו' בר"פ רבי ישמעאל נסתפקו התוס' והר"ש בנרות שמדליקין לפני אליל אי הוי נוי או תקרובת ומיהו כתבו דאם תמצא לומר דהוו תקרובת מותר ליהנות מהם בלא ביטול משום דלא דמו לתקרובת מזבח ואת"ל דהוו נוי צריכי ביטול ונראה שמפני כך כללו רבינו עם דברים שהם לנוי להחמיר דבלא ביטול אינו ניתר:

סעיף קטן ט
ומ"ש ותקרובת כל שכיוצא בו קרב ע"ג המזבח כמו כל מיני מאכל כגון בשר שמנים וסלתות כו' אם עשה ממנו תקרובת שהניחו לפנים לשם תקרובת נאסר מיד וכו' כ"כ

הרא"ש בר"פ רבי ישמעאל והביא ראיה מדתנן בפרק אין מעמידין (עבודה זרה כט:) בשר הנכנס לבית אליל מותר והיוצא אסור מפני שהוא זבחי מתים אלמא מפני שהכניסוהו ונתנוהו לפני אליל וחזר והוציאוהו נקרא זבחי מתים דאי משום דאמרינן כיון שהכניסו שחטו מתחילה לאליל א"כ גם הנכנס יהא אסור:

סעיף קטן י

ומ"ש אבל בדבר שאין מקריבין ממנו בפנים אינו נאסר אלא אם כן עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת וכו' כיצד אליל שעובדים אותה במקל פי' שמקשקשים לפניה במקל ושבר מקל בפניה נאסר וכו' עד אינו חייב ואינו נאסר שם (נ:) אמר רב יהודה אמר רב אליל שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב זרק מקל בפניה פטור ופרש"י כגון שהיו עובדים אותה בקשקוש מקל או בענין אחר הילכך שבר מקל בפניה חייב ואע"פ שאין עבודתה בכך דכיון דדמי שבירה לזביחת בהמה של פנים ששובר מפרקתה הרי זבח לפניה דבר שרגילה בו ואם לא היו עובדין אותה במקל לא מחייב בשבר מקל דלא שייכא בפנים וגרסינן תו התם (נא.) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב אליל שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב ונאסרה זרק מקל לפניה חייב ואינה נאסרה א"ל רבא לר"נ מ"ש שבר דהו"ל כעין זביחה זריקה נמי הו"ל כעין זריקה א"ל בעינן זריקה משתברת וליכא ופרש"י שבר מקל לפניה חייב ונאסרה. המקל בין שעבודתה בשבירה בין שאין עבודתה בשבירה הויא עבודה להתחייב והויא תקרובת ליאסר כדאמרינן דכעין זביחה היא: זרק מקל בפניה חייב. וכגון שעבודתה בזריקת מקל: ואינה נאסרת. המקל דלא הוי תקרובת אלא מידי דכעין פנים וכתב הר"ן זרק מקל לפניה חייב ואינו נאסר פירש"י כשעובדין אותה בזריקת מקל וכן עיקר ומ"ה חייב דלגבי חיובא בחדא מתרתי סגי או כעין פנים ונפקא לן מזובח לאלהים יחרם או כדרך עבודתה ונפקא לן מאיכה יעבדו אבל לגבי איסורא של תקרובת לעולם אינו נאסר אלא בכעין פנים דאיסור תקרובת מאשר חלב זבחימו יאכלו נפקא הילכך לא מיתסר אלא כעין פנים דומיא דזביחה ומש"ה זרק מקל לפניה אע"ג דעבודתה בזריקת מקל הוא מדאמר חייב אפ"ה אינו נאסר וכדכתיבנא ונתבארו דברי רבינו אלא שבמ"ש אבל אם אין עובדין אותה במקל כלל ושבר המקל לפניה לא נאסר יש קיצור שהו"ל לכתוב אינו חייב ואינו נאסר:

סעיף קטן יא

שחט לפניה חגב נאסר אפי' אין דרך לעובדה בחגב כלל וכו' שם (נא.) שחט לה חגב ר"י מחייב וחכמים פוטרים ופסק הראב"ד כר"י משום דר"י ור"נ אליבא דרב ס"ל כר"י ומשמע לרבינו דבאין דרך לעובדה בחגב איפלגו שאם דרך לעבודה בחגב מ"ט דרבנן דפטרי דכיון דצוארו דומה לצואר בהמה כיון שדרך עבודתה בחגב אע"פ שעובדין אותה

בו שלא בדרך שחיטה לא הו"ל למיפטר בשוחטו לפנים אבל הרמב"ם ז"ל פסק בפ"ג מהלכות ע"ז כרבנן דפטרי ואין זה מקום להאריך:

סעיף קטן יב

כל דבר שכיוצא בו קרב לפנים אם מוצאין אותו בפני אליל או שמוצא אותו לפנים מהמחיצה וכו' משנה שם מצא בראשו מעות כסות וכלים הרי אלו מותרים פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב ע"ג המזבח אסור ובגמרא (שם) אמר רב אסי בר חייא כל שהוא לפנים מן הקלקלין אפילו מים ומלח אסור חוץ לקלקלין דבר של נוי אסור שאינו של נוי מותר ופירש"י קלקלין. מחיצה פרוסה לפני אליל: אפילו מים ומלח. דלאו לנוי הוא כיון דכעין פנים נינהו הוא תקרובת. חוץ לקלקלין. לאו משום תקרובת איתיה הילכך של נוי אסור: שאינו של נוי מותר. ואפילו הוא כעין פנים דהא חוץ לקלקלין לא מהני תקרובת:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו שאנו תולין שעשה ממנו תקרובת נ"ל דה"ק שאנו תולים שעשה אותו תקרובת כלומר שהכניסו לשם תקרובת דהכנסתו לפנים מן הקלקלין זו היא תקרובת דאליל אבל אין לפרש שאנו תולים שנסך קצת מן היין והקטיר קצת מן השמן והסלת ואלו שנמצאו כאן הם שירים וכדכתב הר"ן דאם כן משמע דאם לא שיש מקום לתלות כן היה מותר וליתא אלא אע"פ שברור לנו שלא נסכו מהיין ולא הקטירו מהסלת והשמן אסור משום דאמרינן הכניסו לפנים מן הקילקלין זו היא הקרבתו וכל שמקרבו לפני אליל אע"פ שלא הקטיר ולא ניסך ממנו כלל אסור וכמ"ש בסמוך:

סעיף קטן יד

ומ"ש ופעור ומרקוליס כל מה שמצא עמהם אפי' דרך בזיון בחוץ הכל אסור שם א"ר יוסי בר חנינא נקטינן אין קלקלין לא לפעור ולא למרקוליס למאי אילימא דאפילו לפנים כחוץ דמי ושרי השתא פעור מפערי קמיה מים ומלח לא מקרבי ליה אלא דאפי' חוץ כפנים דמי ואסור ופירש"י אפילו חוץ כפנים דמי ומיתסר שהרי כל עבודתו דרך בזיון וקילקלין הוה צניעות ולכבוד הילכך לא שייכי ביה ולא מפסקי:

סעיף קטן טו

ומ"ש בשם הרמב"ם דלפנים מן המחיצה אפי' הוא דרך בזיון ואינן ראוין למזבח הכל אסור ז"ל הרמב"ם בפ"ז מה' ע"ז המוצא כסות וכלים ומעות בראש אליל אם מצאן דרך בזיון הרי אלו מותרים ואם מצאן דרך כבוד הרי אלו אסורים כיצד מצא כיס תלוי בצוארו כסות מקופלת ומונחת על ראשו כלי כפויה על ראשו ה"ז מותר מפני שהוא דרך בזיון וכן כל כיוצא בזה מצא בראשו דבר שכיוצא בו קרב לגבי המזבח ה"ז אסור בד"א

בזמן שמצאן חוץ למקום עבודתו אבל אם מצאן בפנים בין דרך כבוד בין דרך בזיון בין דבר הראוי למזבח בין דבר שאין ראוי כל הנמצא בפנים אסור אפילו מים ומלח ופעור ומרקוליס כל הנמצא עמהן בין בפנים בין בחוץ אסור בהנאה וכן אבני מרקוליס שנראית שהיא עמו אסורה בהנאה עכ"ל ונראה מדבריו שהוא מפרש דהא דתנן פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח אסור ארישא דקתני מצא בראשו מעות כסות וכלים קאי לומר דהא דאסור בפרכילי ענבים וכו' היינו כשמצאן בראשה דמוכח דשלה הם אבל אם לא היו בראשה אף על פי שמונחים אצלה מותרים ורב אסי בר חייא דאמר כל שהוא לפנים מן הקילקלין אפילו מים ומלח אסור וכו' אתא למימר דמתניתין דשריא במצא עליה מעות וכסות וכלים דרך בזיון כדמוקי לה בגמרא וכן שריא במצא אפילו דבר הקרב על גבי המזבח אצלה ולא עליה כדמשמע מדיוקא דלא אסרה בדבר הקרב ע"ג המזבח אלא במצא בראשה ומשמע דאם מצא אצלה כיון דלאו בראשה הוא מותר היינו דוקא במצא חוץ לקילקלין דהיינו מקום עבודתה אבל מצא לפנים מן הקלקלין אפילו מים ומלח שאינם דרך נוי ולא דרך הקרבה דאין דרך להביאם לבדם בלי ד"א דמלח פשיטא דאינו קרב בפנים לבדו ומים שהיו מנסכין בחג לא היו באים לבדם אלא עם ניסוך היין וכדתנן בפרק לולב וערבה (סוכה מה.) שני ספלים של כסף היו שם אחד של מים ואחד של יין וכו' וכמבואר בדברי הרמב"ם בפ"י מהלכות תמידים ומוספים ואפ"ה אסורים דכל שנמצא לפנים מן הקלקלים שהוא מקום עבודתה ודאי שלא הכניסוהו שם אלא לתקרובת או לתשמישה ואף על פי דמצאם עליה דרך בזיון איכא למימר דאיניש אחרינא אתא ואנחינהו הכי ומ"מ תקרובת או תשמיש הם ולא פרח איסורא מינייהו בהכי וכיון דטעמא משום הכי הוא משמע דאפילו לא נמצא בראשה נמי אסור דכל שמכניסין למקום עבודתה אינו אלא לתקרובת או לתשמיש דידה ואתא רבי יוסי בר חנינא למימר דהא דשריא מתניתין במצא חוץ למקום עבודתה כל שאינו מונח בראשה אע"פ שהוא דבר הקרב על גבי המזבח או שהוא מונח בראשה אלא שהוא דרך בזיון היינו דוקא בשאר אליל דסתמן אין מניחין בחוץ למקום עבודתם דבר מתקרובתן או מתשמישן. אא"כ מונחין עליה דרך כבוד אבל פעור ומרקוליס מתוך שעבודתם בדרך זלזול לא קפדי בהו שלא להקריב להם או שלא להניח דבר מתקרובתן או תשמישן חוץ למקום עבודתן ולפיכך כל הנמצא עמהם כלומר אע"פ שאינו עליהם וכן הנמצא עליהם אפילו דרך בזיון אף על פי שהן חוץ למקום עבודתם דהני כלפנים ממקום עבודה דאחריני דמי כנ"ל ליישב דברי הרמב"ם ז"ל אבל רבינו נראה שלא היה מפרש כן דברי הרמב"ם דאם כן הו"ל להביא דבריו גם

אחר דין מצא בראשו מעות כסות וכלים שהביא בסמוך ועוד שהביא על מצא לפנים מהמחיצה דבר הקרב ע"ג המזבח שכתב הרמב"ם דאפילו מצא דרך בזיון אסור ולפמ"ש דרך בזיון שכתב הרמב"ם לא קאי אלא למצא בראשה וסברא הוא דבכה"ג הוא דאיכא לפלוגי בין דרך כבוד לדרך בזיון אבל במצא אצלה ליכא לפלוגי בהכי:

סעיף קטן טז

ומה שרואין שמכניסין אותו לאליל ועדיין לא נכנס מותר וכו' משנה בפרק אין מעמידין (עבודה זרה כט:) בשר הנכנס לבית אליל. מותר ופירש"י בשר הנכנס לבית אליל שהנכרי רוצה להכניסו מותר בהנאה אם נזהר ישראל ליטלו עם כניסתו קידם שיקריבו אותו: מצא בראשה מעות כסות וכלים משנה הזכרתיה בסמוך ומקשינן בגמרא דבר של נוי הוא ואמאי לא מיתסר משום לא תחמוד כסף וזהב עליהם ומשני מעות בכיס קשור ותלוי לו בצוארו כסות במקופלת ומונחת על ראשו כלי דסחיפא ליה משיכלא ארישיה ומשמע מדברי רש"י דדוקא משיכלא שהיא עריבה שמכבסין בה בגדים שהיא משוכה ואינה עשויה כמין כובע ועוד שמשתמשין תשמיש של בזיון אם מצאו מונח בראש אליל הוי נוי ואסור ודעת הרמב"ם בדין זה כתבתי לעיל בסמוך:

סעיף קטן יז

ומ"ש בשם הרב רבינו יונה איכא למידק ביה דמ"ש אפילו אם כבן ע"ד לחזור ולהדליקן הוי ביטול אבל כבו מעצמן לא הוי ביטול משמע דבמכרן או משכנן לישראל קאמר וא"כ מאי האי דקאמר בתר הכי אבל אם משכנן לישראל או מכרן הוי ביטול הא עד השתא במכרן או משכנן נמי אירינן ונ"ל דרישא בלא מכרן ולא משכנן אלא שנתנן לישראל או שנפלו ומצאן ישראל דכיון שלא כיבן בידים לא נתבטלו מפני שנתנן לישראל וכל שכן שלא נתבטלו כשנפלו ממנו אבל כשמכרן או משכנן לישראל אע"פ שכבו מעצמן נתבטלו אע"פ שאליל שמכרה או שמשכנה לישראל אסורה כמ"ש רבינו בסימן קמ"ו שאני הני שאינם אליל עצמו אלא נוי אליל הילכך במכר או משכן לישראל מבטיל ובסמוך כתב רבינו שזהו מחלוקת הפוסקים. ודברי הר"ן בר"פ ר' ישמעאל כדברי הרב רבינו יונה בזה שכתב וז"ל נרות של שעוה שמדליקין לפני אליל מסתברא דלא מתסרי משום תקרובת אלא משום נויין דאע"ג דהואי הדלקה במקדש מ"מ לא הוו דבר המשתבר דליהוי כעין זביחה או כעין פנים הילכך בביטול סגי להו ומש"ה אם נתנום או מכרום לישראל מותרות ואע"ג דבאליל עצמה אמרינן בפירקין אפילו מכרה או משכנה לצורך אסורה התם משום דמימר אמר איידי דדמיה יקרים מזבן לה לעכו"ם ופלח לה אבל נרות הללו אין דמיהם יקרים וכן הדין בכל משמשי אליל שאינן ניכרים שהם משמשים ועוד שאין חיבת משמשין עליהם כחיבת אליל עצמה שיהו נקחין ביותר מכדי דמיהם

דניחוש דמימר אמר איידי דדמיה יקרים מזדבן להו לעכו"ם והיינו דתנא בתוספתא אף כלים המשתמשים בה ובגופה גנבום הכהנים ומכרום הרי אלו מותרים ומעתה כ"ש לנרות הללו ועוד כתב רבינו שמואל דאם כבו אותם כהנים להשתמש בהן לעצמן זהו ביטולן דנויים נינהו ובטילי עכ"ל:

סעיף קטן יח

ומ"ש וחתיכות של שעוה שנותנין לפניה מותרות וכו' כבר כתבתי כן בסמוך בשם המפרשים: ודע שדינים אלו ליתנהו אלא לדעת הסוברים שלא נאסר הנמצא בבית אליל אא"כ הוא דבר הראוי ליקרב ע"ג המזבח אבל לפמ"ש בסמוך בשם הרמב"ם נראה דאפילו דבר שאינו קרב ע"ג המזבח אסור אם נמצא במקום עבודתו וא"כ הני נרות נמי אם הכניסום במקום עבודתם תקרובת נינהו ולית להו ביטול:

סעיף קטן יט

ומ"ש דמלבושים שלובשים כהני האליל כשנכנסים לבית אליל נוי שלהם הוא ולא נוי של אליל ואפי' ביטול אינם צריכים כ"כ התוס' שכתב רשב"ם בשם רש"י וכ"כ הרא"ש בפרק רבי ישמעאל והמרדכי כתב בשם רא"ם [לאסור] וראבי"ה כתב בשם ר"ג להתיר משום דאף יוצא בהם להתנאות כנגד המלכים:

סעיף קטן כ

ומ"ש והגביע שאוחז הכומר וכו' אבל התוס' ומרדכי כתבו דכלי מחתה אסורה מפני שמקטרין בו והוי משמשי אליל וצריך ביטול אבל כלי שקורין קליצ"א אין משמשין בו לאליל וז"ל המרדכי הקליצ"א הקשקוש הגביע שלהם מותרין ומיהו אח"כ כתב וז"ל פסק רא"מ שצריך ליזהר שלא יקח במשכון ולא יהנה ממשמשי אליל ונוי אליל שנתייפתה אליל מהן כגון גביעים ומחתות ומעילים ורקמים המצויירים שפורסים לפני אליל לנאותה ע"כ והר"ן כתב בשם הרמב"ן שחכמי הצרפתים התירו גביעי כסף שקורין קלני"ש אבל מחתות אסורין דמשמשי אליל הן וכבר כתבנו שמכירתן זהו ביטולן ע"כ ולא ירדתי לסוף טעמם ודעתם עכ"ל ולי נראה שטעמו דכיון דבגביעים נותנין יין הו"ל תקרובת אליל ונמצא הגביע שהיין בתוכו משמש אליל שאין לך משמש אליל גדול ממנו שמקריבין בו תקרובת לאליל וטעם המתירין אפשר שהוא מטעם שכתב המרדכי גבי ככרות הכומרים דאינו תקרובת לאליל כי בימים הראשונים היו מאכילין לאליל עצמה משא"כ בזמן הזה:

סעיף קטן כא
ומ"ש רבינו ואם מכרן או משכנן פירש"י דאסירי כרבנן דסבירא להו אליל שמכרה עכו"ם או משכנה לא בטלה וה"ה נמי נויין כ"כ התוס' שכתב רשב"ם בשם רש"י וכ"כ הרא"ש בר"פ ר' ישמעאל וכתבו דה"ה למשמשין:

סעיף קטן כב
ומ"ש בשם הרמב"ן דנוייה ותשמישה בטלים במכירה ומשכון כבר כתבתי כן בשם הרמב"ן וגבי נרות של שעוה כתב רבינו כן בשם הרב רבינו יונה ושם כתבתי שכן דעת הר"ן ז"ל:

סעיף קטן כג
ומ"ש רבינו אע"ג דאליל גופא לא בטלה וכו' טעמא משום דמימר אמר איידי דדמיה יקרים ישראל הדר מזבין לה לעכו"ם ופלח לה כדאיתא בע"ז (דף מג.): כתב המרדכי בר"פ ר' ישמעאל ראבי"ה קבל מאביו רבינו יואל דנרות ושעוה של אליל אסורים לנר מצוה בשבת ובחנוכה או לב"ה כדאמרינן בפ' כל הצלמים (עבודה זרה מז.) גבי המשתחוה לדקל שנטעו ולבסוף עבדו לולביהן מה הן למצוה וכן באשרה שבטלה איבעיא להו וסלקא בתיקו: ב"ה וכ"כ רבינו ירוחם בשם רבותיו דאסורים לב"ה: וכתב עוד רבינו מאיר פסק תכשיטי כהני האליל דמותרים מ"מ לדבר מצוה לציין טלית אין נכון לעשות כן שבכה"ג איכא פרק פרת חטאת (זבחים קטז:) דבעינן מזבח שלא נשתמש בו הדיוט ונהי דלגבי טלית לא היינו אוסרים אם נשתמש בו הדיוט מ"מ אם נשתמש בו לאליל נראה דאסור עכ"ל וכ"כ הגהות מיימון בפ"ז מה' ע"ז שהמעיילין לא יתקנו טליתות ולא שום דבר מצוה מהם משום דמאיס וראיה מפרק חטאת מאימיה דשבור מלכא וכו' ובפרק כל הצלמים עכ"ל: וכתבו עוד ההגהות לא יכתוב ישראל על הספרים של האליל אא"כ מחקם שלא יהיה רישומן ניכר משום דמאיסי ובשם רי"ח שמעתי שאפי' מחק ספרי האליל עד שאין רישומן ניכר אפ"ה לא יכתוב עליהם דברי תפלות ותחנונים דאין קטיגור נעשה סניגור עכ"ל: וכתוב בשבלי הלקט ספרים של עכו"ם עובדי אלילים שנשתקעו ביד ישראל הרב רבינו אלעזר לא היה תופס איסור למכרם ורא"מ פסק בפרק קונם (סב:) גבי רב אשי הו"ל אבא זבניה לבי נורא מכאן יש ללמוד שאסור להלוות לצורך בנין אליל או לתכשיטיה או למשמשיה וכ"ש למכור לה תשמישים כגון מחתות וספרים והמונע מצליח ולקשור ספרים של עבודת כוכבים השיב ר' אביגדור שאין ראוי לקשרם חוץ מספר הדיינין והסופרים ואם חשש משום איבה כל מה שיכול להשמט ישמט: ב"ה כתב רבינו ירוחם עכו"ם בזמה"ז נוהגים להביא צורות של שעוה לאליל ויש מהם שבידם סייף וכלי

זיין של שעוה ויש לאוסרם משום נוי אליל אע"פ שאין עובדין אותו ואם מכרן לישראל מותרים כמ"ש בנרות שעוה ומ"מ תבנית יד תבנית רגל נראה שמותר שכך הם נודרים לפעמים לתת כך משעוה עכ"ל:

סימן קמ

סעיף קטן א

האליל ומשמשיה ותקרובתה אסורין בכל שהוא בפרק בתרא דע"ז (עד.) תנן האליל ועורות לבובין דהיינו תקרובת דאליל אסורים ואיסורן בכל שהן. ומשמשיה נלמד מדין כוס וטבעת דבסמוך דהנך משמשין נינהו ואמרינן בהו דלא בטלי אפי' בכמה:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל ספק ספיקא מותר כמו בשאר איסורין ולפיכך אם אחד מתערובות הראשון נתערב בשנים אחרים מותרים בזבחים פרק התערובות (עד.) פלוגתא דרב ושמואל ופסקו הפוסקים כרב דהלכתא כוותיה באיסורי וכבר כתבתי לשון הגמרא בסימן ק"י ונתבאר שם דהיינו דוקא כשמיעוט התערובות הראשון נתערב עם אחרים אבל אם רוב התערובות הראשון נתערב עם אחרים אין זה ספק ספיקא ולפיכך כולם אסורים ונתבאר שם עוד שאם מחצית התערובות הראשון נתערב עם אחרים דינו כאילו נתערב מיעוטו דהוי ספק ספיקא ושרי. ונתבאר שם עוד דהא דתלינן להקל בספק ספיקא דוקא כשתערובות הראשון מותר מן התורה כגון שנתבטל ברוב:

סעיף קטן ג

וכן אם אחד מהתערובות הראשון נפל לים או בשרף בענין שנאבד וכו' בפרק התערובות אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה טבעת של אליל שנתערבה בק' טבעות ונפלה אחד מהן לים הגדול הותרו כולם כדאמרינן הך דנפל היינו דאיסורא ומשמע דנתערבה במאה לאו דוקא אלא כל שנתערבה בענין שהוא בטל מדאורייתא דהיינו חד בתרי כשנפל אחד מהן לים או נאבד מן העולם הותרו כולם ומה שיש לספק על זה כתבתי סימן ק"י:

סעיף קטן ד

ומ"ש מותרים ליהנות בהם שנים שנים ביחד וכו' ובלבד שלא יהנה אדם אחד מכולם כבר נתבאר בסימן הנזכר והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ז מהלכות ע"ז טבעת של אליל שנתערב בכמה טבעות ונפלו שתים מהם לים הגדול הותרו כולם שאני אומר אותה הטבעת היתה בכלל השתים משמע שהוא סובר דע"כ לא שרי רב נחמן אלא בנפלו שתים וכדאיתא בגמרא דאמר ר"נ אנא תרתי קאמינא ולפ"ז הא דקאמר ונפלה אחת מהן לאו דוקא אחת דהא לא שרי אלא בנפלו שתים א"נ מאי אחת זוג אחת:

סימן קמא

סעיף קטן א

כל הצלמים הנמצאים בכפרים אסורים וכו' ריש פרק כל הצלמים (עבודה זרה מ:) כל הצלמים אסורים מפני שהם נעבדים פעם אחת בשנה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור ובגמרא (שם) אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן ובעומדין על פתח מדינה שנינו. ואע"פ שמדברי רש"י נראה דאליבא דר' מאיר בלחוד קאמר אבל לרבנן בין עומדין על פתח מדינה בין אין עומדין הכל תלוי ביש בידו מקל או צפור או כדור רבינו משמע ליה דאליבא דרבנן נמי קאמר וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות ע"ז ומה שחילק רבינו בין כפרים לכרכים שם אמר רבה מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים דברי הכל אסורים כלומר דמסתמא דכפרים למיפלחינהו עבוד לה דבני כפר לא עבדי לה לנוי. ואהא דתנן אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור אמרינן בגמרא (מא.) תנא הוסיפו עליהם סייף עטרה וטבעת ומפרש בגמרא הכי מוכחא מילתא כשתופס חד מהני מילי שהוא נעבד. הרי"ף והרא"ש לא כתבו הני דהוסיפו עליהם ואפשר דלפי שאינם מצויים בזמן הזה השמיטוה אבל רבינו שכתב אחד מהן תימה למה השמיט השאר. אבל הרמב"ם כתבם כולם בפ"ז מהלכות ע"ז: ודע דאיתא בגמרא (יז:) אמתני' אי דנעבדין פעם אחת בשנה מ"ט דרבנן א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן במקומו של ר' מאיר היו עובדין אותה פעם אחת בשנה ור"מ דחייש למיעוטא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום ודרבנן דלא חיישי למיעוטא לא גזרו שאר מקומות אטו אותו מקום א"ר יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו וכתב הר"ן דמשמע דרב יהודה אמר שמואל לתרוצי למתני' אתא דלא אמרינן דר' מאיר ורבנן פליגי אי גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום או לא אלא באותו מקום עצמו פליגי באנדרטי של מלכים ובשל כרכים כדמסיק רבא ובודאי דלא למפלחא עבדי לה אלא לנוי בעלמא אלא דר"מ חייש למיעוט אנשים שבאותו מקום דמקבלי לה באליל והיינו דקאמר מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה כלומר דכיון דחייש למיעוטא יש לחוש שמא טעה בה איש אחד פעם אחת בשנה ורבנן דלא חיישי למיעוטא שרי והרי"ף והרא"ש השמיטו אוקימתא דרב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן וכתב הא דרב יהודה אמר שמואל דאוקמה באנדרטי ונראה שטעמם משום דאיכא למילף מינה לרבנן דאסרי בשל כרכים ביש בידו מקל וכו' ובשל כפרים אפילו אין בידו כלום דאפי' באנדרטי אסרי והרמב"ם השמיט הא דאנדרטי ונראה שלא הוצרך להזכירה דכיון דאינו מחלק בין צורה לצורה אלא תלה הכל בעומד על פתח המדינה ויש בידו מקל וכו' ממילא הוי אנדרטי בכלל

וזה נראה שהיה ג"כ דעת רבינו שלא הזכיר אנדרטי. אבל רבינו ירוחם כתב וז"ל כל הצלמים שהם אנדרטי של מלכים ובפתח מדינה מותרין והוא שאין ידוע אם נעבדו שאם נעבדו אליל מיקרי פי' אנדרטי כשימות המלך ועושין צורתו בפתח העיר כך פשוט פ' כל הצלמים ולפי' התוס' אפילו שיהיה בידם שום דבר מכובד אסור בהנאה והרמב"ם כתב שצלם אחר אינו אסור אפילו שיהיה בידם אבל אנדרטי אם היה בידו שום דבר אסור ואם לאו מותר שאינם עשויים אלא לנוי וכ"נ מהרי"ף עכ"ל וז"ל הרמב"ם צורות שעשאום עכו"ם לנוי מותרים בהנאה וצורות שעשאום לאליל אסורים כיצד כל הצורות הנמצאים בכפרים אסורים בהנאה מפני שחזקתן שלאליל הם עשויים. והנמצאת במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורת מקל או צפור או כדור או סייף או עטרה וטבעת חזקתו שהוא לאליל ואסור בהנאה ואם לאו הרי הוא בחזקת לנוי ומותר עכ"ל ונראה שסובר רבינו ירוחם שאע"פ שלא הזכיר אנדרטי בכלל ועומד על פתח המדינה הוא דסתם עומד על פתח המדינה אינו אלא אנדרטי ובהני הוא דמפליג בין יש בידם לאין בידם אבל כשאינו אנדרטי בכל גווני שרי וז"ש צורות שעשאום עכו"ם לנוי מותרים ב"ה (ואם ידוע שהם נעבדים אפי' על המבוזים אסורים) בהנאה ולא חילק כלל: ומדברי רבינו שכתב לקמן בסמוך וצורות שאר כל המזלות וכו' אם לא שיש הוכחה שנעשית לאליל כגון צורה עומדת על פתח מדינה וכו' משמע דמתני' דכל הצלמים בצורת אדם דוקא היא אבל לא בשאר צורות ואיני יודע מנין לו אם לא שנאמר מדמוקמינן לה באנדרטי של מלכים משמע ליה הכי. וגם נראה דמלישנא דאנדרטי משמע ליה צורה שלימה בכל איבריה ומפני כך בסוף הסימן כתב דצורת ראש בלא גוף או גוף בלא ראש אין בה שום איסור לא במוצאה ולא בעושה:

סעיף קטן ב

המוצא שברי צלמים מושלכים או בתוך שברי נחושת או אפילו שברי אליל עצמה מותרים אבל מצא תבנית יד או תבנית רגל וכו'. משנה שם (מא.) המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרים מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורים מפני שכיוצא בהם נעבד ובגמרא אמר שמואל אפילו שברי אלילים פי' אפילו שברי אלילים שראינו שעבדוה כשהיתה שלימה מותרין דכיון דנשברה שוב אין עובדין אותה והא אנן תנן שברי צלמים ה"ה דאפילו שברי אלילים והא דקתני שברי צלמים משום דקא בעי למיתנא סיפא מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בהם נעבד פי' לאשמועינן דאפי' צלמים דשמא לא עבדום חיישינן לשבר חשוב כגון תבנית יד ובגמרא מצא תבנית יד תבנית רגל אסורים מפני שכיוצא בהם נעבד אמאי והא שברים נינהו תרגמא שמואל

בעומדין על בסיסן ופירש"י על בסיסן על כנן מקום המתוקן להם דכיון דאותבינהו התם ודאי פלחו להו והתוס' הקשו דלשון מצא קשה דמשמע בשוק או בשדה לכך יראה לר"ת לפרש שיש להם בית מושב רחב שיושבים עליו לבדם ואינן נראים כשברים אלא נראה שכך הם מתחלה נעשים עכ"ל. ודברי הרא"ש נראה שהם כדברי ר"ת:

סעיף קטן ג

כתב הרמב"ם המוצא יד אליל או רגל או אבר מאיבריה מושלך אסור בהנאה בפ"ז מה' ע"ז וז"ל צלמים הנמצאים מושלכים בשוקים או בתוך הגזוזטראות הרי אלו מותרים ואצ"ל שברי צלמים אבל המוצא יד אליל או רגלה או אבר מאיבריה מושלך הרי זה אסור בהנאה הואיל וידע בודאי שזה האבר מן הצורה הנעבדת הרי היא באיסורה עד שיודע לו שהעכו"ם בטלוה: ומ"ש רבינו דל"נ דהא מוקי לה בגמרא בעומד על בסיסו י"ל שהרמב"ם מפרש דשמואל דמוקי לה הכי סבר כר"ל דאמר אליל שנשתברה מאליה מותרת ואנן קי"ל כר' יוחנן דפליג עליה ואסר הילכך ליתא לדשמואל וזהו שכתב בפ"ח אליל שנשתברה מאליה שבריה אסורים בהנאה עד שיבטלוה לפיכך המוצא שברי אליל הרי אלו אסורים בהנאה שמא לא בטלוה העכו"ם אבל הרי"ף והרא"ש אע"פ שפסקו כר' דאמר אליל שנשתברה מאליה אסורה פסקוה לדשמואל דאמר אפי' שברי אליל מותרין וכתב הר"ן דטעמא משום דאיכא למימר דשפיר סבר שמואל כר"י דאמר אליל שנשתברה מאליה אסורה והא דשרי בשברי אליל משום דלנשברה מאליה לא חייש דמסתמא אליל אינה משתברת מאליה דעכו"ם מנטר לה שפיר ומש"ה שברי אליל שרו דאע"ג דאי ודאי נשברה מאליה שבריה אסורים וכדר"י לנשברה לא חיישינן משום דלא שכיחא אלא אמרינן דעכו"ם רתח עליה ושברה ומש"ה שריא דבטולי בטלה וכ"כ רש"י בסוף פירקין (מט:) גבי פלוגתייהו דרב ושמואל באליל שנשתברה מאליה אי צריך לבטל כל קיסם וקיסם או לא. ומ"ש הרמב"ם דצלמים הנמצאים מושלכים מותרים אע"ג דמשמע דמתני' לא שרי' אלא בשברי צלמים כתבתי טעמו בביאור ספר המדע ואכ"מ להאריך:

סעיף קטן ד

המוצא כלים ועליהם צורת חמה או לבנה ודרקון וכו' משנה בפ"ג דע"ז (דף מב:) המוצא כלים ועליה צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח רשב"ג אומר על המכובדים אסורים ועל המבוזים מותרים ופסקו הפוסקים כרשב"ג משום דקי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו וכתב המרדכי דרקון הוא נחש בריח בשמים ושמו תלי הגדול ומושל במזלות ומש"ה חשיב ליה בהדי צורת חמה ולבנה ומ"ש וה"ד מכובדים שעל השיראים ונזמים וטבעות וכו' ברייתא שם (מג:) ומ"ש בין אם

הם למטה מהמים או למעלה מהמים שם אמר רב מכובדים למעלה מן המים מבוזים למטה מן המים פירוש למעלה מן המים על אוגני הכלים למטה מן המים בשולים ובדפנות ושמואל אמר אלו ואלו מבוזים הן פי' לפי שמשתמשין בהם במאכל ומשתה ואין מכובדים אלא העשוים לתכשיט ותניא כוותיה דשמואל ולפיכך פסקו הפוסקים הלכה כמותו:

סעיף קטן ה

ומ"ש וי"א שעל בגדי משי ורקמה חשובים מבוזין כיון שהן ללבישה וכו' שם על ברייתא דבסמוך דמני שיראים בהדי מכובדים כתב הרא"ש אית דקרי שירים פירוש אצעדה אבל בגדי שיראים כל מלבושי יקר מבוזים מיקרי כיון שלובשין אותן והוי סדינים ואית דקרי השיראים ולבושי יקר מיקרו מכובדים. וכתב הר"ן דבירושלמי משמע דשיראים כיון שעשויים לבלות בכלל סדינים הן וכמבוזין דמו וכתב רבינו ירוחם שכן דעת הרמב"ן ז"ל אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מה' ע"ז דבגדי שני דינם ככלי כסף וזהב. וכתב רבינו ירוחם יש מי שכתב וכן בתוספתא דלא אסרו על המכובדים אלא בולט:

סעיף קטן ו

ומ"ש וכל זה בסתם אבל בידוע שאינם נעבדים אפילו שעל המכובדים נמי מותרים בירושלמי אהא דאמר רבן שמעון בן גמליאל על המכובדין אסורים וכו' מה אנן קיימין אם דבר ברי שנעבדין אפילו מבוזים אסורים ואם דבר ברי שאינם נעבדים אפי' מכובדים מותרים אלא כינן קיימין בסתם וכתב הר"ן ומהא שמעינן שכל צורה שהיא נעבדת בודאי אין בה חילוק בין מכובדין למבוזין דמתני' בסתם כלומר העכו"ם היו רגילין לעבדן אבל יש מקומות שאין אנו יודעים אם נעבדים שם אם לאו ומש"ה על המכובדים אסורים על המבוזים מותרים שהכלים מודיעים אם נעבדים שם אם לאו זהו דעת הרשב"א בזה ולפיכך כתב הרב ז"ל שכל הכלים אסורים בין כלים מכובדין בין כלים מבוזין ולי אפשר דהאי ירושלמי ה"ק אם דבר ברי שנעבדין כלומר שאותן צורות שבכלים היו נעבדין אסורים ואפילו מבוזין שלא תאמר כיון שהם מבוזין אין עבודתן עבודה דודאי אסורים ואם דבר ברי הוא שלא נעבד אותן הכלים אפי' מכובדין מותרין אלא כי נן קיימין בסתם כלומר שאין אנו יודעין אם נעבדו הכלים הללו. מש"ה מכובדין אסורים כיון שהצורה נעבדת בודאי חיישינן אף בכלי זה נעבדת כיון שהוא מכובד ואם על המבוזין מותרין שאף ע"פ שבודאי צורה זו נעבדת בכלי זה לא נעבדה כיון שהוא מבוזה. ובסמוך אכתוב שכדברי הר"ן נראה מדברי קצת מפרשים ז"ל: ודע דאמרינן בגמ' (מב:) עלה דמתני' דעליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון למימרא דלהני הוא דפלחי להו למידי אחרינא לא ורמינהי השוחט לשם ימים לשם נהרות וכו' הרי אלו זבחי מתים אמר אביי

מיפלח לכל דמשכחי פלחי מיצר ומיפלח הני תלתא דחשיבי ציירי להו ופלחי להו למידי אחרינא לנוי בעלמא עבדי להו וכתב הר"ן מיהו ה"מ בסתם מקומות אבל במקום הידוע שעובדין לצורה אחת המוצא כלים ועליהם אותה צורה אסורים : ורבינו ירוחם כתב בשם הרב רבינו אברהם בן אסמע"אל דנכרים בזה"ז שאין עובדין לחמה וללבנה ולצורת דרקון כלים הנמצאים ועליהם צורות הללו מותרין בהנאה ואפשר דאלו שאינן אדוקים באליל כל מה שעושים בצורות הללו בכלים אינן עושין אלא לנוי ומותרים בהנאה כולם ואסורין לשהות משום חשד אם הם בולטים וראוי להחמיר בספק איסור תורה עכ"ל: ובמרדכי כתב בר"פ כל הצלמים אבל בשל כפרים ד"ה אסור וכו': אהא דתנן מבוזין שעל היורות וכו' ועל הסדינין והמטפחות הרי"ף גורס מטבעות דסדינין ומטפחות חד הוא והילכך מותרים מטבעות שלנו שיש להם צורת אליל וכ"כ בהג"א אומר ר"י דמכאן יש ראייה למטבעות שלנו שרו דמבוזין הן ע"כ ויש לתמוה דהוי כצורת חמה ולבנה ודרקון דמשום דחשיבי ציירי ופלחי להו והרי אמרו בירושלמי דמתני' דמפלגא בין מכובדין למבוזין ליתא אלא בסתם אבל אם דבר ברי שנעבדין אפילו מבוזין אסורים וצ"ל שהם מפרשים כמו שפי' הר"ן ז"ל דבידוע שנעבדו אותם צורות שבאותם כלים הוא דקאמר בירושלמי דאפילו על המבוזים אסורים וכו' אבל כל שאין אנו יודעים אם נעבדו הכלים הללו אם הם מבוזים מותרים שאע"פ שבודאי צורה זו נעבדת בכלי זה לא נעבדה כיון שהוא מבוזה ונ"ל שלזה נוטה דעת רש"י שפי' אמאי דאמר אביי מיפלח לכל דמשכחי פלחי מיצר ומיפלח הני תלתא דחשיבי ציירי להו ופלחי להו וכו' ציירי להו ופלחי להו הילכך ציירי להו מיצר ומיפלח לצייר צורה כדי לעובדה להני תלת דחשיבי להו:

סעיף קטן ז

וצורות שאר כל המזלות ושאר כל הצורות אפי' צורת אדם המוצא אותם מותרות שם מנקיט רב ששת חומרי מתנייתא ותני כל המזלות מותרין חוץ ממזל חמה ולבנה וכל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם וכל הצורות מותרות חוץ מצורת דרקון ומוקי לה בגמרא רישא וסיפא במוצא ומציעתא בעושה דאילו במוצא אפילו פרצוף אדם שרי דהא תנן המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח צורת דרקון אין פרצוף אדם לא ואע"ג דרבא מוקי מציעתא נמי במוצא וכרבי יהודה ע"כ לא פליג אלא במינקת וכיוצא בזה אבל בפרצוף אדם גרידא מודה דשרי ועוד דע"כ לא אוקמא רבא כרבי יהודה אלא כי היכי דתתוקם כולה במוצא ולא ליצטרך לאוקומי רישא במוצא ומציעתא בעושה אבל לענין הלכה פשיטא דאין הלכה כרבי יהודה אלא כתנא דמתניתין דשרי בכל פרצוף אדם:

סעיף קטן ח
ומ"ש אם לא שיש הוכחה שנעשית לאליל כגון צורה עומדת על פתח מדינה וכו' כבר נתבאר בתחלת הסימן: ומ"מ אני תמה על רבינו שסתם וכתב דין זה כמות שהוא מוזכר בתלמוד דמשמע ודאי דה"מ בזמנה. ועוד למה יאסר בזה"ז צורת חמה ולבנה ודרקון כיון דידעינן ודאי דלא פלחי ליה כלל. וכן כתב רבינו ירוחם בשם רבו דכלים הנמצאים עליהם צורות אלו בזמן הזה מותרים בהנאה ואסור להשהותן. ומיהו מדברי התוס' בפרק כל הצלמים (עבודה זרה מג:) גבי הא דאמרינן שאני ר"ג דאחרים עשו לו משמע שאין חילוק בין זמן הזה לזמנם לענין זה:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל כולם אסור לעשותם כלומר צורת כל המזלות וצורת אדם:

סעיף קטן י
ומ"ש ל"ש אותם שבמדור שכינה לא שנא אותם שבמדור העליון ל"ש אותם שבמדור התחתון מדור העליון קרי לגבי מדור תחתון אבל לגבי מדור שכינה פשיטא דמדור תחתון הוא וכל דברים אלו שכתב רבינו מדתנן בפרק ב' דר"ה (כד.) דמות צורות לבנות היו לר"ג בעלייתו על הטבלא בכותל שבהם מראה את ההדיוטות ואומר להם הכזה ראית או כזה ופריך עלה התם ובפ' כל הצלמים (עבודה זרה מג.) ומי שרי והא כתיב לא תעשון אתי לא תעשון דמות שמשי אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשותן כמותם כלומר אבל שמשין שלמעלה שא"א לעשותן כמותן ממש אלא ציור דוגמתו מותר כדתניא לא יעשה אדם בית תבנית היכל כלומר שיהא כארכו ורחבו ורומו ושיעור מדת פתחיו אבל נשתנה במקצת מותר אכסדרה תבנית אולם חצר תבנית עזרה שלחן תבנית שולחן מנורה תבנית מנורה אבל עושה הוא של חמשה כלומר מנורה של ה' נרות ושל ו' ושל שמונה לפי שאין דומין לשל מקדש ושל שבעה לא יעשה שהיא כשל מקדש ואפי' של שאר מיני מתכות שאף היא אע"פ שאינה של זהב כשירה במקדש דילפינן בהקומץ רבה בכלל ופרט וכלל אבל של עץ שרי שאינה כשירה במקדש דהפרט מפורש מתכת ופרכינן ושמשין שאי אפשר לעשות כמותן מי שרי והא תניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום דאלמא דאפילו שמשין עליונים נמי אסור ומהדרינן אמר אביי לא אסרה תורה אלא דמות ארבעה פנים בהדי הדדי כלומר פני שור ואדם ואריה ונשר לחיה אחת דוגמת חיות הקודש כדכתיב לא תעשון אתי השרויות אצלי ופרכינן אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה לישתרי ומפרקינן אמר רב אדא בר יהושע מפירקיה דאביי שמיע לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי כלומר דמות שאני מתראה בו לנביאים. ופרכינן ושאר שמשין מי שרו והתניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי

המשמשין לפני במרום כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת כלומר כדמות שהן נראים בו במראה הנבואה דהיינו אדם שיש לו כנפים. ומפרקינן אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון כלומר כדכתיב אתי אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם. ופרכינן שבמדור התחתון מי שרי והתניא אשר בשמים לרבות חמה ולבנה וכוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת. כי תניא ההיא לעבדם. אי לעבדם אפילו שלשול הקטן נמי אין הכי נמי ומסיפיה דקרא נפקא כדתניא אשר בארץ לרבות ימים ונהרות מתחת לרבות שלשול הקטן. ופרכינן ועשייה גרידתא מי שרי והתניא לא תעשון אתי לא תעשון דמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות. ומפרקינן שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו כלומר עכו"ם והא רב יהודה דאחרים עשו לו כלומר צורה בטבעת שהיה מניח וקאמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא סמי עינא דדין כלומר פחות את צורתו. ומפרקינן התם בחותמו בולט ומשום חשדא כלומר כדי שלא יאמרו אליה הוא עובד דתניא טבעת שחותמה בולט כלומר צורתה אסור להניחה ומותר לחתום בה לפי שכשהוא חותם שוקע החותם בשעוה ואינו נראה מבחוץ חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה דכשהוא חותם הוי חותמה בולט ולקמן פריך אי הכי בדרבן גמליאל נמי ניחוש לחשדא ומפרקינן ומי חיישינן לחשדא והא ההוא בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא כלומר שף ויתיב שם מקום שהוא במדינת נהרדעא ויש אומרים שיכניה וגלותו נטלו עמם מאבני ירושנים ומעפרה ובנאוהו שם והיינו דשף ויתיב דשף מכאן ויתיב מכאן והיינו דכתיב כי רצו עבדיך את אבניה וכו' ואוקימו ביה אנדרטא כלומר צלם דהוו עיילי בה אבוה דשמואל ולוי ומצלו בה ולא חיישו לחשדא. רבים שאני. והא ר"ג דיחיד הוא דכיון דנשיא הוא שכיחי רבים גביה. ואי בעית אימא דפרקים הוה כלומר של חוליות ולא היה מחברת אלא בשעת בדיקת העדים וכל יומא לא חזו לה וליכא חשדא. ואיבע"א להתלמד שאני דתניא לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות עכ"ל הר"ן (הגמרא) בפרק כל הצלמים וכתבו התוס' אומר ר"י דכל אלו תירוצים של אביי אמת הם מדלא קאמר בכל אחד ואחד אלא והכי קאמר לא אסרה תורה בשמשים של מטה אלא בית תבנית היכל ואכסדרה תבנית אולם ובשמשין התחתונים אסור חמה ולבנה וכוכבים ובמדור העליון דמות ד' פנים. וכ"כ הר"ן בשם הר"מ מרוטנבור"ק ז"ל והאריך ביישוב הסוגיא לפירוש זה: והשתא מה שכתב רבינו דכולם אסור לעשותן ל"ש אותם שבמדור שכינה וכו' עד אבל של שבעה לא יעשה אפי' משאר מיני מתכות פשוט בגמרא וכתב הר"ן על פי פי' הר"מ מרוטנבור"ק ז"ל דכל הני אסור לקיימן אפילו בשאחרים עשו לו חוץ מחמה ולבנה וכוכבים ומזלות דשרי

בשאחרים עשו לו כל היכא דליכא למיחש לחשדא כמו שיתבאר בסמוך. אבל מדברי רבינו לקמן בסמוך נראה שאינו מחלק ביניהם דכולהו נמי שרי בשאחרים עשו לו כל היכא דליכא למיחש לחשדא:

סעיף קטן יא
ומ"ש וצורות ימים וגבעות מותר לעשותן זה פשוט שאינם מכלל דברים שנזכרו בגמ' לאיסור:

סעיף קטן יב
ומ"ש וצורת דרקון אסור למי שמוצאה להשהותה כלומר אסור בהנאה וצריך להוליכה לים המלח משום דחיישינן דילמא עבדוה קודם שמצאה וכמו שנתבאר בסימן זה:

סעיף קטן יג
ומ"ש ומותר לעשותה היינו לפי שאינו מכלל דברים שנזכרו בגמ' שאסור לעשותן ומיהו נראה דה"מ בדליכא חשדא כגון בחד גווני דבסמוך הא לא"ה כיון דמידי דציירי ופלחי ליה הוא משמע דפשיטא דאסור כדאמרינן בחמה ולבנה. ודע שהרא"ש כתב בפ' כל הצלמים גבי טבעת שחותמה בולט אסור להניחה וכו' האי חותם מיירי בחמה ולבנה וכוכבים ומזלות ופרצוף אדם שאסור לעשותן וגם להשהותן אם עשאן עכו"ם משום חשדא וצורת דרקון מותר לעשותה ואסור לשהותה עכ"ל והוה משמע לי דה"ק מותר לעשותה לעכו"ם שלא לשם אליל דאינו עובר על עשייתה משום לא תעשון אתי דאינו מכלל אותם דברים שדרשו ממקרא זה לאיסור ואסור להשהותה משום חשדא. ורבינו נראה שלא רצה לפרש כן משום האי אסור להשהותה משום חשדא מההוא טעמא גופיה הו"ל למיסר לעשותן ולפיכך פי' דה"ק אסור להשהותה אם מצאה דחיישינן שמא עבדוה קודם שמצאה:

סעיף קטן יד
וכל הצורות שאסור לעשותן לעצמו אסור לעשותם ג"כ לעכו"ם נראה דטעמא משום דכתיב סתמא לא תעשון אתי ולא כתיב לא תעשון לכם משמע דכל גוונא קא אסר עשייה ואפילו לעכו"ם:

סעיף קטן טו
ומ"ש וכן אם עכו"ם עשאם לו אסור להשהות בד"א בבולטת וכו' כדתניא טבעת שחותמה בולט וכולי זה פשוט מדאמרינן והא רב יהודה דאחרים עשו לו וא"ל שמואל שיננא סמי עיניה דדין התם בחותמו בולט ומשום חשדא דתניא טבעת שחותמה בולט אסור להניחה וכולי: ומ"ש ונראה דכל אותם שאסורים במוצאן אסורים אף בשוקעת וכולי ברור בטעמו:

סעיף קטן טז
ומ"ש דשוקעת מיקרי אותם שאורגים בבגד ושמציירין בכותל כלומר שמציירין בסמנין על הכותל או על הלוח כ"כ הרמב"ם בפ' ג' מהלכות ע"ז. וכ"כ המרדכי בפרק כל הצלמים בשם רבינו מאיר ז"ל:

סעיף קטן יז
ומ"ש ואף בבולטות לא אסרום אלא ליחיד פשוט דמאי דכתב אם עכו"ם עשאן לו אסור להשהותן אאם הן בולטות קאי

סעיף קטן יח
ומ"ש לחלק בין יחיד לרבים ובין של פרקים לשאינה של פרקים ובין להתלמד לאינה להתלמד מבואר בגמ' שהבאתי ומשמע דכל הנך תלתא תירוצי דקאמר הגמרא הלכתא נינהו וכל חד מהנך גווני שרי וכן נראה מדברי הרא"ש ז"ל שכתבם אבל הרי"ף כתב ומי שרי והכתיב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני במרום כגון חמה ולבנה וכוכבים להתלמד שאני דכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות ולא חילק בין יחיד לרבים ובין של פרקים לשאינה של פרקים וגם לא הזכיר היתר דאחרים עשו לו כלל וגם הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ע"ז לא חילק להתיר בדברים אלו וכתב הר"ן שנראה שהם סוברים דכיון דלקושטא דמילתא היא דלהבין ולהורות שרי מעתה ליכא למימר בדר"ג דאחרים עשו לו ומדחייה הנהו אוקימתי דאחרים עשו לו ודפרקים ע"כ. ומ"מ על הרמב"ם ז"ל יש לתמוה שה"ל לכתוב דלהתלמד מותר לעשותן:

סעיף קטן יט
ומ"ש רבינו בשם ר"ת דבצורות חמה ולבנה וכוכבים ומזלות אין חילוק בין בולטת לשוקעת כ"כ התוספות והרא"ש בפרק כל הצלמים ודקדקו כן מדפריך והא ר"ג יחיד הוא ולא משני ליה דצורת לבנה דעשה ר"ג לא היתה בולטת ולכן אמרו דבחמה ולבנה ומזלות אין חילוק בין בולטין לשוקעין שהרי נראים בעינינו כשקועים ברקיע הלכך בשוקעין נמי אסור וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ע"ז. והר"ן כתב בפרק כל הצלמים הך ברייתא דטבעת שחותמה בולט איכא מ"ד דלא כדמות שמשי מרום שאסרה תורה לעשותן איתניא דרחמנא לא פליג בין בולטות לשוקעת אלא בשאר צורות הוא שאף ע"פ שמותרות מן התורה בין לעשותן בין לקיימן כל שהן בולטות אסורות מדרבנן ומשום חשדא וכשהן שוקעות מותרות בדליכא חשדא וכן נמי צורות שבמדור התחתון שאסרה תורה לעשותן היכא שלא עשאה הוא אלא שאחרים עשו לו אם הם בולטות אסור לקיימן מדרבנן ומשום חשדא נמי ואם שוקעות מותרות דאיסור תורה ליכא שהרי אחרים עשו לו ומשום חשדא ליכא כיון שהם שוקעים ולשון אחר אמרו שכל הצורות שאסרה תורה

דוקא בולטות אסורות אבל שוקעות מותרות וכל שאר הצורות בין שוקעות בין בולטות מותרות והא דתניא טבעת שחותמה בולט וכו' באותן צורות שאסרה תורה מיתוקמא דבהנהו איכא לאיפלוגי בין בולטת לשוקעת אבל שאר כל הצורות בין בולטות בין שוקעות מותרות והוא ז"ל הכריע כלשון ראשון וכתב עוד והרמב"ם ז"ל יש לו דעת אחרת בפ"ג מהלכות ע"ז שהוא כ' שם דדמות שמשי מרום אסורים בין בולטים בין שוקעים ושאר כל הצורות חוץ מצורת אדם מותרים בין בולטות בין שוקעות וזה שחילקו בין טבעת בולט לשוקע העמידה הרב בצורת אדם בלבד ולא ירדתי לסוף דעתו מנין לו לחלק בין צורת אדם לשמשי מרום וכולם מלא תעשון אתי נפקא אולי סובר הרב דמלאכי השרת מפני שאינן בעלי גוף כן חמה ולבנה וכוכבים ומזלות מפני שאינם נראין בולטים ואף בגלגלן אינם בולטים אלא משוקעים בתוכו ליכא לאיפלוגי בהו בין בולט לשוקע אבל דמות אדם מפני שאינו נראה אלא בולט לא מיתסר אלא בכה"ג דאע"ג דמאתי מפקינן אפ"ה כיון דצורת אדם הנמצאת בולטת היא לא מיתסר אלא בבולט:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו שהרמב"ן הוסיף עוד צורת אדם וכל שמשים שבמרום כלומר שבמדור העליון שאסורים בין בבולטות בין בשוקעות וכו' זו היא הסברא שהכריע הר"ן כמותה: וכתב עוד הר"ן שם נ"ל שלא חששו לחשדא אלא בצורות שהיה מנהג העכו"ם לעובדן אבל כגון אלו מותרין לצור צורות כל שלא נודע ולא נשמע שיהיו בעבדות כלל שכן המנהג לקיים צורות בולטות מאותן שלא אסרה תורה ולא שמענו מי שמיחה בכך עכ"ל ולקמן בסמוך אכתוב סברות אחרות בשם המרדכי בענין צורת נפש חיה חוץ מצורת אדם: ומה שכתב ומסתברא שלא אסרו בשאר צורות כלומר בשאר צורות שמותרות מן התורה ואסרום חכמים משום חשדא אלא על הטבעות וכיוצא בהם שהם מכובדים וכו' והא דקתני אסור לחתום כלומר הא דתניא טבעת שחותמה שוקע אסור לחתום בה על המכובדים הוא דאסר אבל לחתום בה על המבוזין שרי דכיון דמבוזין נינהו ליתביה משום חשדא וסברא זו דהרמב"ן כתבה הר"ן בפ' כל הצלמים: (ב"ה) כתב רבי' ירוחם על הא דטבעת שחותמה בולט מותר לתחום בה וכו' האי חותם מיירי בחמה ולבנה כוכבים ומזלות ופרצוף אדם אסור לעשותו ואפי' להשהותו אם עשאו עכו"ם משום חשד ועל היתירא דשכיחי רבים גביה כתב או ב' אנשים הנכנסים לבית שיש שם צורה ונראה שלמד כן מדמותיב בגמרא מעובדא דלוי ואבוה דשמואל הוו עיילי ומצלי בבי כנישתא דהוו ביה אנדרטא ולא חיישינן לחשדא ושני רבים שאני וכתב עוד בשם הפסקנים דאע"ג דברבים ליכא חשדא מכוער הוא להם:

סעיף קטן כא

כתב הרשב"א דמות שמשין שאסור לעשותן אין חילוק בין מכובדים למבוזים וכו': כתב הרא"ש בפ' כל הצלמים שאני ר"ג דאחרים עשו לו קנאה מהעכו"ם עשויות ע"כ והתוספות כתבו בפ"ב דר"ה (כד:) שאני ר"ג דאחרים עשו לו ואף ע"ג דבכל מילי אמירה לעכו"ם שבות הכא לא גזור משום מצוה וצריך ליזהר כשמלוים לעכו"ם ומחתמין חותם בחותם של שעוה שתלוי באגרת ואם העכו"ם מביא לו חותם מעצמו מותר ובפרק כל הצלמים כתבו יש שהיו רוצים להחמיר שלא להחתים לעכו"ם חותם שיש בו צורת אדם בשביל חוב אא"כ היה העכו"ם מביא מעצמו וכן שלא לחגור אותן רצועות שיש בהם צורות בולטות אמנם יש סמך להתיר מתוך ה"ג שמעמיד אותה דר' יהודה בצורת דרקון ושם שייך חשדא טפי מבאחריני כדתנן מצא כלים ועליהם צורת דרקון יוליכם לים המלח ואנדרטי דקא חייש לחשדא היינו משום שהיה צלם דמות אדם כל גופו בידים ורגלים ע"כ וכ"כ המרדכי :

סעיף קטן כב

והא דאסרינן בצורת אדם ודרקון דוקא בצורה שלימה וכו' כ"כ הרא"ש בפרק כל הצלמים וז"ל והא דאסרינן צורת אדם ודרקון דוקא בגולם שלם אבל צורת הראש בלא גוף שלם מותר ולא תעשון אתי דרשינן וגם ליכא חשדא אם אין כל הדמות שלם עכ"ל: כתב רבינו ירוחם המצעות שעושים בהם אותם צורות אסור לעשותן שהרי הן נעבדין וראוי לנדותו אם לא ימנע וכ"כ המפרשים עכ"ל: (ב"ה) כתב בא"ה כ' הרשב"א בתשובה סימן קס"ז ותתכ"ה על צורת אריה בלא ל' חרות על טס כסף לרפאות לפי שנמצא בספר הרפואות שזה מועיל לחולי המתני' והוא שיעשוה בשעה ידועה והשיב אפי' עשאה ישראל אפי' בלשון אפי' בולט אין איסור עשייה לפי שאין כשמשי עליון דמות אריה עומד לבדו ולא נשר אלא שפני חיות המרכבה דמות ארבע חיות אלו והעושה צורת פנים כצורת החיות שעושה לה דמות ארבעה פנים אלו ה"ז אסור אבל אחת בהם לבד לא והביא ראיות לדבר ושמעתי שמורי הרמב"ן היה עושה אותה צורה לאותו חולי וכתב עוד ואי משום דרכי האמורי כל שהוא משום רפואה וידוע לרופאים שהוא כן אין בו משום דרכי האמורי ויותר מזה נ"ל שכל שלא נאסר בגמרא (שבת סז.) באותם המנויים בדרכי האמורי מותר לעשותן לרפואה ואע"פ שלא נודע לנו בבירור אם יש בו משום רפואה לפי שאין הסגולות נודעות לנו והביא ראיה לדבר. ואני מצאתי בתשובת חכמי קטאלו"ניה האחרונים שהרשב"א הושג מחכמי דורו על היתר צורה זו וחזר בו: כתב המרדכי בפרק כל הצלמים השיב רבינו אפרים על צורות עופות וסוסים שציירו בב"ה לא דמי לטבעת שיש עליה חותם דהתם הוא דמות צלם פרצוף אדם או דמות חמה ולבנה ודרקון שעובדין להם אבל צורות עופות. וסוסים אין העכו"ם עובדין להם אפילו כשהם תבנית בפני עצמה כ"ש כשהם מצויירים על הבגדים

ותנן כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם ומוקי לה פרצוף אדם במוצא דוקא לר"י אבל רבנן אפילו פרצוף אדם מתירים במוצא הילכך אין כאן בית מיחוש עכ"ד ורבינו אליקים פי' הא דתנן כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם היינו בעושה כדמתרץ אביי והאי כל לאו דוקא דהא צורת חמה ולבנה ודרקון הם בכלל האיסור הואיל וחשיבי ציירי ופלחי ועי"ל דוקא אביי הוא דמוקי לה הכי בעושה אבל אנן קי"ל כרבא דאמר כולה במוצא ומציעתא רבי יהודה היא אלמא במוצא מותרים ובעושה אסורין ובמכילתא אוסר לעשות אפי' פרצוף בהמה וצפורים וחגבים ודגים שנאמר תבנית כל בהמה אשר בארץ ע"פ הראיות הללו צוה להסיר צורות אריות ונחשים שציירו בב"ה בקלוניא עכ"ל ובהג"א כתב בשם א"ז דברי רבינו אליקים ונתן טעם עוד משום דכיון דאיתא (ברכות ה:) דבעינן שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר וגם (אמרו ב"ב כ"ה:) הרוצה שיעשיר יצפין יהא נראה כמשתחוה לאותן הצורות וכתב עוד וכשהיה אבא מורי נער היו מציירים בב"ה צורות אילנות ועופות ודן לאיסור השתא איתבריר לן דכולהו אסירי בעשיה כגון הפרצופין דהיינו אדם ובהמות וחיות וצורות כגון עופות ודגים ונחשים ותולעים וצלמים כגון תבנית ודבר העשוי כדמות כולהו העושה אותם עובר בלאו ועשו לו אחרים מותר מן התורה ואסור מדרבנן עד שיפחות צורתן עכ"ל וכבר נתבאר לעיל דללשון אחרון שכתב הר"ן כל הצורות מותרות אפילו בולטות חוץ מאותן שאסרה תורה משום לא תעשון אתי וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ע"ז וז"ל צורות הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורת האילנות ודשאים וכיוצא בהן מותר לצור אותם ואפי' היתה הצורה בולטת וזה מבואר כדברי רבינו אפרים ואפי' ללשון ראשון שהכריע הר"ן כמותו וכתבו רבינו בשם הרמב"ן ז"ל אף ע"פ שאוסר בשאר צורות כשהן בולטות מ"מ כשהן שוקעות מישרא שרי וכבר נתבאר לעיל שהמצוייר בסימנין על הלוח ועל הטבלא מיקרי שוקע וגם המרדכי כתב בשם הר"מ והתיר לצייר צורות במיני צבעונים מפני שאינו בולט הילכך מדברי כולם נלמוד דבכה"ג שהיו מצויירים בכותל שרי ושלא כדברי רבינו אליקים ועוד דאפי' לסברת הר"ן והרמב"ן כיון שאין העכו"ם עובדים לאותן צורות אפי' אם היו בולטות מותרות וכמ"ש בסמוך בשם הר"ן ז"ל הילכך נקיטינן כדברי רבינו אפרים דכולהו סברי כוותיה וליתא לדרבינו אליקים מקמיה דה"ל יחיד לגבי רבים ומה שפירש רבינו אליקים דהא דתניא כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם האי כל לאו דווקא הוא דהא צורת חמה ולבנה ודרקון הם בכלל האיסור איני יודע מה הועיל בכך דמ"מ שאר פרצופין חוץ מג' צורות אלו מיהא מותרים וההוא עובדא שציירו בב"ה כיון שלא הוו מצורות אלו ודאי שרי ומ"ש ועי"ל דדוקא אביי הוא דמוקי לה בעושה אבל אנן קי"ל כרבא

דאמר כולה במוצא וכולי אלמא במוצא מותרים ובעושה אסורים י"ל דרבא לא נאדי מאוקימתא דאביי אלא משום דדחיקא ליה לאוקומי רישא וסיפא בחד גוונא ומציעתא בחד גוונא ולהכי אוקמא כולהו במוצא אבל לענין דינא אה"נ דס"ל כאביי דשרי לעשות כל פרצופין חוץ מפרצוף אדם דכיון דלא אשכחן לאביי דפליג בהכי לא מוקמינן פלוגתא ביניייהו ותדע מדאמרינן בגמ' אמציעתא אלא פשיטא בעושה וכדרב הונא בריה דרב יהושע כלומר דאסר פרצוף אדם מלא תעשון אתי ומדלא איצטריך לאיתויי ראיה להיתר שאר פרצופין ולאסור פרצוף אדם הוא דאיצטריך לאיתויי מדרב הונא משמע דשאר פרצופין מפשט פשיטא להתיר דהא אפילו פרצוף אדם הוה שרי אי לאו קרא דרב הונא ובאינך פרצופין דלא אשכחן מאן דמייתי להו מקרא לאיסורא ודאי מישרא שרו לכ"ע ומ"ש דבמכילתא אוסר לעשות אפי' פרצוף בהמה וכו' יש לומר דההיא בבולטת דוקא וכשיטת הרמב"ן והר"ן ז"ל ובפרק ח"ה (נד.) על הא דקאמר התם דרב לא קני לגינתיה אלא בצורה פירשב"ם צורת חיה ועוף כתב המרדכי מכאן הוכיח ר"מ דהא דתני במכילתין לא תעשה לך פסל וכו' עד לא יעשה לך גלופה אבל יעשה לו אטומה ת"ל וכל תמונה עד אפי' בהמה חיה ועוף דגים וחגבים היינו דוקא פרצוף גמור חקוק וגלופה היינו צורה בולטת אטומה היינו צורה שוקעת אבל במיני צבעונין מותר אפי' לישראל לצורך עצמו כדמשמע הכא מפרשב"ם אבל חותם בולט או שוקע אסור לישראל לעשות אבל אם אחרים עשו מותר להניחו היכא דרבים שכיחי גביה דליכא למיחש לחשדא כדמשמע פרק כל הצלמים עד כאן ולע"ד נראה לומר דבמכילתא מיירי בעושה אליל ממש ואפי' לעכו"ם א"נ בצורות שמנהג העכו"ם לעבדן והיינו דמייתי לה מלא תעשה לך פסל אבל צורות שאין מנהג העכו"ם לעובדן מישרא שרי וכמ"ש הר"ן ז"ל ומ"ש שע"פ הראיות האלו צוה להסיר צורות אריות ונחשים שציירו בב"ה בקולוניא לא ידעתי מה הועיל בתקנתו דהא לד"ה שאר פרצופין שרו במוצא וכיון דבמוצא שרו אע"ג דהוה איפשר למיחש דילמא פלחי ליה לא חיישינן להכי ומשמע דלקיימו נמי שרי דכיון דלית ביה חשש אליל אמאי אסרינן לקיימו ומשמע דה"ה בעשאו ישראל נהי דהעושה עבד איסורא מ"מ לקיימן מותר ועושה איסורא דעבד בשעת עשייה עבד ושוב אין לו תקנה אע"פ שיסירם ואפשר לומר דאע"פ כן לא רצה שיהיה זכר וקיום לדבר שנעשה באיסור לפי דעתו ז"ל אבל כבר כתבתי שכל הפוסקים חלוקים עליו ומתירים לעשות כן אפי' לכתחלה: כתב מהרי"ק בשורש ע"ה דהא דתניא מנורה בת ז' לא יעשה אע"פ שמשנה בגבהה ממנורה שבמקדש דהא דבעינן דמנורת מקדש גבוה י"ח טפחים אינו לעיכובא וכתב עוד דאהא דתניא אכסדרה תבנית אולם כתבו התוס' אף ע"ג דעולם היו בו ד'

מחיצות י"ל דמ"מ כיון שפתחו רחב וגבוה מאוד היה ניכרת כאילו אין לו רק ג' מחיצות עד כאן והביא ראיה משם דבמראית העין תליא מילתא ה"נ כיון שהיא בת ז' קנים אף ע"פ שאינה גבוה י"ח טפחים דומה לשל מקדש ואף ע"פ שפירש"י בית תבנית היכל שיהא כארכו ורחבו ורומו ושיעור מדת פתחיו אבל אם נשתנה במקצת מותר אלמא דבעינן ממש דוגמת מקדש י"ל דשאני בית דאי לא עביד ממש דוגמת מקדש לא מינכר כולי האי שיהיה תבנית מקדש דכמה בתי עבדי דגביהי ואריכי טובא אבל במנורה ליכא למימר הכי ואפי' נאמר דפליג על התוס' ולית ליה האי דיוקא דאכסדרא מ"מ בגובה של מנורה איכא למימר דלא פליג דבשלמא אורך היכל וגובהו ורומו ומדת פתחיו כתובים בקרא בהדיא אבל גובהה של מנורה לא כתיב ואפי' נאמר דפליג אפי' בהו מי יכניס ראשו בין רש"י ותוספות באיסור דאורייתא וכתב בשם ר"י מקורביל דתבנית מנורה של ז' קנים אפי' בלא גביעים אסור וכתב הוא ז"ל דה"ה בלא כפתורים ופרחים נמי אסור:

סימן קמב

סעיף קטן א

כשם שהאליל אסורה בהנאה כך כל הנאות הבאות ממנה אסורות אפילו אם שרפה אסור ליהנות בגחלתה ואפרה אבל מותר ליהנות משלהבתה ברייתא פרק בתרא דביצה (לט.) גחלת של אליל אסור ושלהבת מותר: ומ"ש דאפרה נמי אסור בסוף תמורה (לד.) כל הנשרפים אפרם מותר חוץ מאפר אשירה: סכין של אליל חדש או ישן ולבנו אסור לשחוט בו לכתחלה בהמה מסוכנת ולחתוך בו נתחים קטנים וכו' בפ"ק דחולין (ח.) א"ר נחמן אמר רבה בר אבהו סכין של אליל מותר לשחוט בה ואסור לחתוך בה בשר מותר לשחוט בה מקלקל הוא ואסור לחתוך בה בשר מתקן הוא אמר רבא פעמים שהשוחט אסור במסוכנת ומחתך מותר באטמי דקיימין לקורבנא ותיפוק לי משום שמנונית דאיסורא בחדשה ואב"א בישנה שליבנה באור. ופי' רש"י של אליל משמשין בה קרבנות לאליל וכו'. וכתב הרא"ש יראה הא דקאמר אסור לחתוך בה בשר היינו לכתחלה ולא שיאסר הבשר משום לא ידבק בידך מאומה מן החרם שהוא נהנה מאליל ולא דמי לנטל ממנה עצים והסיק בו התנור חדש שאסור התנור או אפה בו את הפת בתנור ישן שהפת אסורה ונטל הימנה כרכר וארג בו את הבגד דאסור דהבגד כולו נעשה באיסור אבל הכא בשביל חתיכת הבשר בסכין של אליל לא נעשה כל הבשר באיסור תדע לך מדפריך ות"ל משום שמנונית דאיסורא ואי ס"ד דנאסר כל הבשר כו' ואי משום שמנונית לא נאסר אלא מקום החתך וגם אי פריך ות"ל אהיתירא דמותר לשחוט בה או מותר לחתוך בה קשה מאי פריך הא איצטריך לאשמועינן דהבשר מותר דהיתירא עדיף טפי לאשמועינן דאף

ע"ג דאסור לכתחלה משום שמנונית אם שחט או חתך בדיעבד שלא נאסר הבשר ממה שישמיענו שלכתחלה אסור שזהו דבר פשוט ומיהו צ"ע במסוכנת אם ראויה לדמותה להיסק תנור חדש ולאפיית פת ולאריגת בגד דשמא היתה מתה אם לא שחטה ויש כאן הנאה מרובה או דילמא דוקא בתנור ופת ובגד שתיקונן ועשייתן נעשה ונגמר באיסורי הנאה אסרו חכמים אבל במסוכנת שכבר גדלה הבהמה ואינה חסרה כי אם להכשירה לאכילה ע"י שחיטה אף ע"ג שנהנה הרבה בשחיטה ע"י איסורי הנאה לא אסרו הנאתה בדיעבד וכן מסתבר עכ"ל והביא ראיות לדבר. ודברי רבינו כהרא"ש אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפרק ז' מהלכות ע"ז שאם שחט בסכין של אליל בהמה מסוכנת ה"ז אסורה ומשמע שכל הבהמה אסורה וכתב עוד וכן אסור לחתוך בה בשר מפני שהוא מתקן ואם חתך דרך הפסד והשחתה מותר ע"כ. ומדכתב בסיפא מותר משמע דכשחתך דרך תיקון אסור הבשר הנחתך דאל"כ הכי הו"ל למיכתב אבל מותר לחתוך דרך הפסד והשחתה וכן דעת הרשב"א ז"ל שכתב וז"ל אסור לחתוך בה בשר מתקן הוא ה"ה דה"מ למימר ואם חתך בו בשר אסור שהרי הנאתו אסורה לו אלא משום דתנא רישא מותר לשחוט דעדיף ליה כחו דהיתירא תנא נמי סיפא אסור ומיהו בהולכת הנאה לים המלח סגי דקי"ל כר"א דאמר בפרק כל הצלמים (עבודה זרה מט:) גבי אשירה אפה בו את הפת יוליך הנאה לים המלח עכ"ל וכ"כ הר"ן ז"ל:

סעיף קטן ב

נטל כרכר מהאשירה וארג בה בגד הבגד אסור נטל ממנה עצים והסיק בהם התנור חדש יותץ ישן יוצן משנה בפ' כל הצלמים (עבודה זרה מט:) ובפרק כל שעה (פסחים כו:) ת"ר תנור שהסיקו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת רבי אומר הפת אסורה וחכ"א הפת מותרת בישלה ע"ג גחלים ד"ה הפת מותרת והא תניא בין חדש בין ישן יוצן ל"ק הא ר"א הא רבנן כלומר הא דתני יותץ ר"א היא דאמר זה וזה גורם אסור והא דתני יוצן רבנן היא דקאמרי זה וזה גורם מותר וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא זה וזה גורם מותר כרבנן והכי אסיקנא בפרק כל הצלמים. וכתב הרא"ש הלכך חדש יוצן ומסיקין אותם בעצים דהיתירא וה"ל זה וזה גורם ושרי ואע"ג דלכתחלה אסור לעשות זה וזה גורם כדמוכח בפ' כל הצלמי' י"ל דהתם דין הוא שלא יהנה לכתחלה מן האיסור עצמו אבל הכא התנור אינו האיסור בעצמו אלא שהתנור נגמר בעצי איסור ואי אמרינן יותץ נמצא התנור מופסד והוי כדיעבד וכן כתב התוס' והר"ן ז"ל וכתבו עוד הרי"ף והרא"ש ז"ל ולענין אפה בו את הפת כלומר בחדש שלא נתצו ובישן שלא צננו ואבוקה כנגדו הלכה כרבי דאמר אסורה משום דיש שבח עצים

בפת ובבישלה ע"ג גחלים פליגי שמואל ורבי יוחנן חד אמר ל"ש אלא עוממות אבל לוחשות אסורות וחד אמר אפילו לוחשות מותרות ואמרינן בגמרא למ"ד אפילו לוחשות מותרות פת דאסור דיש שבח עצים בפת לרבי היכי משכחת לה א"ר פפא בשאבוקה כנגדו ופירש"י כנגדו הפת בתנור ומבעיר העצים בפי התנור וז"ל הר"ן בשאבוקה כנגדו דכל זמן שהיה הפת בתנור היתה אבוקה דולקת כנגדו ונמצא נהנה מן האיסור בשעה שהאיסור בעין וכתב הר"ן ומוכחא סוגיין דאפילו בלוחשות מותר ולפיכך הביאה סתם הרי"ף ז"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהמ"א. אבל הרא"ש כתב דעבדינן לחומרא וכתב עוד והא דשרינן בעוממות לדברי הכל דוקא בקליפי ערלה ובקשין של כלאי הכרם משום דדינן בשריפה וקי"ל כל הנשרפים אפרן מותר אבל בחמץ בפסח קי"ל כרבנן דאמרי מפרר וזורה לרוח והוי בכלל כל הנקברים שאפרן אסור וכ"ש הגחלים וכ"כ ה"ר יונה ז"ל עכ"ל: ויש לדקדק בדברי רבינו שבתחלה כתב דחדש יותץ ואח"כ כתב דמותר לאפות בו ע"י הסקה שיסיקנו בעצי היתר ונ"ל שמ"ש בתחלה הוא לדברי האומר דזה וזה גורם אסור דלדידיה חדש יותץ ישן יוצן ואע"פ שמ"ש ואם אפה בו הפת באותו היסק למ"ד זה וזה גורם אסור הפת אסורה משמע דלא קאי אלא לישן דאילו בחדש לכ"ע הפת אסורה דכיון דמהיסק דאיסור נגמר התנור ובאותו היסק עצמו אפה הפת אין כאן גורם דהיתר כלל מ"מ מיניה נשמע דהיכא דצנן החדש וחזר והסיקו בעצי היתר ואפה בו את הפת שהיא אסורה למ"ד זה וזה גורם אסור:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל אנן קי"ל כמ"ד זה וזה גורם מותר ה"ק והלכך אם אפה פת בישן שלא צננו מותר דהא הוי זה וזה גורם תנור דהיתירא ועצים דאיסורא וה"מ בדיעבד אבל לכתחלה אסור לאפות בו דזה וזה גורם בדיעבד הוא דשרי ולא לכתחלה ואע"ג דאמרינן דזה וזה גורם לא שרי אלא בדיעבד ולא לכתחלה תנור חדש שהסיקו בעצי איסור מותר לכתחלה לאפות בו אם צננו וחזר והסיקו בעצי היתר דהוי זה וזה גורם וטעמא דשרי ביה לכתחלה משום דלכתחלה דידיה חשיבא כדיעבד כיון דאי לא שרינן ליה צריך לנתוץ התנור אבל ישן דכי לא שרינן ביה לכתחלה זה וזה גורם אינו מפסיד אלא דמי עצים לא התירוה אלא בדיעבד דוקא ומ"מ אע"פ שאין בו אלא הפסד מועט אם אפה בו את הפת מותרת בדיעבד דזה וזה גורם מותר בדיעבד:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואע"ג דקי"ל זה וזה גורם מותר ה"פ והא דאמרינן הפת מותרת בדיעבד משום דזה וזה גורם מותר ה"מ כשאין אבוקה כנגד הפת אבל אם היתה אבוקה כנגדו אסור דיש שבח עצים בפת. ומ"מ יש לתמוה על רבינו למה לו לכתוב דברי האומר זה וזה גורם

אסור כיון דלית הלכתא כוותיה ושמא י"ל שמפני שהיה רוצה לכתוב שהרמ"ה כתב אפילו למ"ד זה וזה גורם מותר הכא גבי אליל הפת שנאפה בעצי איסור וכולי אסורים ושכן נראה מדברי הרא"ש דלפי זה סברי בדין זה דזה וזה גורם אסור ולפיכך כתב דין תנור חדש ותנור ישן לדעתו כדי ללמדנו דעת הרמ"ה והרא"ש ז"ל בדין זה. וק"ל דכיון דגחלת של אליל אסורה כמו שנתבאר בסימן זה אמאי שרינן בבישלה ע"ג גחלים וצ"ל דכי אמרינן אסורה היינו לכתחלה דוקא:

סעיף קטן ה

והרמ"ה כתב אפי' למ"ד זה וזה גורם מותר הכא גבי אליל הפת שנאפה בעצי איסור והבגד שנארג בכרכר של אליל אסורים איני יודע טעם לדברי הרמ"ה בזה דהא בענין גינתא דאזדבלא בזבל דאליל אסיקנא בפרק כל הצלמים (עבודה זרה מט.) דהלכה כמ"ד זה וזה גורם מותר וא"כ הא דתנן נטל ממנה כלומר מאשירה עצים אסורים בהנאה הסיק בהם את התנור אם חדש יותץ ואם ישן יוצן אפה בו את הפת אסורה בהנאה דלא כהלכתא היא דאתיא כמ"ד זה וזה גורם אסור ולא קי"ל כוותיה וכ"כ הר"ן ז"ל גם יש לתמוה על מ"ש רבינו וכן יראה מדברי א"א הרא"ש ז"ל שהביא המשנה לפסק הלכה דאי משום שהביא המשנה לפסק הלכה דייק הכי גם על הרי"ף היה יכול לכתוב שנראה שסובר כן שהרי גם הוא הביא המשנה לפסק הלכה ומ"מ לפי האמת משמע דבין להרי"ף בין להרא"ש אין הכרע ממה שהביאו המשנה סתם דאיכא למימר שלא הביאוה אלא משום דמסיים בה נתערבה באחרות כולן אסורות רבי אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח וללמוד דהיכא דאפה בחדש שלא נצטנן דאסור בהנאה דיש לו תקנה ע"י הולכה לים המלח כרבי אניעזר דקי"ל כוותיה אבל רישא לא קי"ל כוותיה וסמכו עמ"ש קודם לכן בסמוך גבי גינתא דאזדבלא בזבל דאליל ובפרק כל שעה דאמרינן דהלכה כמ"ד זה וזה גורם מותר והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ז מהלכות ע"ז נטל ממנה עצים אסורים בהנאה הסיק בהם את התנור יוצן ואח"כ יסיק בעצים אחרים של היתר ויאפה בו אפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה בהנאה. ויש לתמוה עליו דמדכתב יוצן סתם משמע דאפילו בחדש קאמר והיינו כמ"ד זה וזה גורם מותר דאילו למ"ד אסור לא סגי לחדש בצינון אלא נתיצה בעי וכ"פ הוא ז"ל שם בסמוך גבי נטיעת ירקות תחתיה וכן גבי שדה זבלה בזבל אליל דזה וזה גורם מותר וא"כ למה סתם וכתב אפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה בהנאה דמשמע בין בחדש בין בישן ומיירי בישן אמאי הא זה זה גורם הוא ושמא י"ל דהתם מיירי בשאבוקה כנגדו הא לא"ה מותר ולא חשש להאריך בכך מפני שסמך על מ"ש בהמ"א פי"ו גבי תנור שהסיקו בקליפי ערלה ובכלאי הכרם שאף אם גרף את כל

האש ואח"כ בישל או אפה בחומו של תנור הרי זה מותר שהרי עצי איסור הלכו להם פת שבשלה ע"ג גחלים של עצי ערלה מותרת כיון שנעשו גחלים הלך איסורן אע"פ שהן בוערות: ומ"ש כן גבי ערלה וכלאי הכרם ולא כתבו גבי עצי אשירה היינו משום דלגבי ערלה וכלאי הכרם איתמר בגמרא ומשם נלמוד לעצי אשרה: ומ"מ יש לדקדק על דבריו בהמ"א שכתב כלשון הזה תנור שהסיקו בקליפי ערלה ובכלאי הכרם בין חדש בין ישן יוצן ואחר כך יחם אותו בעצי היתר ואם בישל בו קודם שיוצן בין פת בין תבשיל ה"ז אסור בהנאה שהרי יש שבח עצי איסור בפת או בתבשיל גרף את כל האש ואח"כ בישל בו או אפה בחומו של תנור ה"ז מותר וכו' והוא תימה למה לא חילק בין חדש לישן דהא דגרף כל האש וכו' וכן בישל ע"ג גחלים משמע דליתנהו אלא בישן שלא צננו דכיון דאין אבוקה כנגדו והוי זה וזה גורם מותר בדיעבד אבל בחדש שלא צננו אע"פ שאין אבוקה כנגדו משמע דאסור כיון דהוי כוליה גורם דאיסור. ואיפשר לומר שהוא ז"ל סובר דכל שאין אבוקה כנגדו מותר בדיעבד אפי' בחדש שלא צננו לד"ה מאחר שכלו עצי האיסור והכי דייק לישניה שכתב גבי גרף כל האש שהרי עצי איסור הלכו להם וגבי בישלה ע"ג גחלים כתב כיון שנעשה גחלי' הלך איסורן ויש הוכחה לדבר מדבעי בגמ' לאוקומי הא דתניא חדש יותץ כרבי למימרא דרבי סבר זה וזה גורם אסור ואע"ג דקתני אפלוגתא דרבי ורבנן בישלה ע"ג גחלים ד"ה מותר אלמא דאע"ג דהוה ס"ל לרבי זה וזה גורם אסור אפילו בדיעבד ה"מ כשעדיין עצי האיסור קיימים אבל כשכלו עצי האיסור ולא נשאר אלא גחלים אין כאן גורם של איסור ובדיעבד שרי ואם תאמר בחדש שלא צננו אע"פ שכלו עצי האיסור מ"מ הא איכא תנור דאיסור וליכא שום גורם דהיתירא ומי גרע מזה וזה גורם דאסור למ"ד הכי ואפילו בדיעבד אסור מדאיכא מאן דפליג עליה דאילו לכתחלה ליכא מאן דשרי כמו שנתבאר וי"ל דכיון דתנור גופיה אינו איסור עצמו אלא שנגמר בעצי איסור ועצי האיסור הלכו להם נמצא שאין כאן איסור כלל ועדיף מזה וזה גורם ולפ"ז צ"ל דהא דקתני אפה בו את הפת רבי אומר הפת אסורה וכו' קאי לחדש וישן שלא צננם ואבוקת עצי איסור כנגדם הא לאו הכי הפת מותרת אפילו בחדש שלא נתצו ולא צננו ואפילו מ"ד זה וזה גורם אסור מודה בהא דשרי והיינו דקתני סיפא בישלה ע"ג גחלים ד"ה מותר כנ"ל לדעת הרמב"ם ז"ל ואע"פ שאין נראה כן מדברי רבינו ומדברי המפרשים אלא דכל שאפה בתנור חדש ע"י אותו היסק אע"פ שכלו עצי האיסור אסור לד"ה דהא ליכא גורם דהיתירא כלל: בפרק כל שעה (פסחים כז.) אמרינן דקערות וכוסות וצלוחיות שבשלן בעצי אשירה אסורים לד"ה משום דהנאתן בלא גורם שני הוא וע"י גורס ראשון הוא משתמש בהן הנאת גופו ולא דמי לתנור דלא מטיא הנאה מיניה עד דאיכא גורם

שני ובקדרה איכא תרי לישני בגמרא ופסקו הפוסקים כלישנא בתרא דאמר דקדרה נמי שצרפה כשהיא חדשה בעצי איסור אסורה דהא מקבלת בישולה מקמי דניתו עצים דהיתירא כלומר והא איכא הנאת תשמיש שמשתמש בה בלא גורם אחר אבל תנור אין נותנין בו פת אלא לאחר היסק של גורם היתר ולא ידעתי למה השמיט רבינו דין זה: כתב הרמב"ם בפי"ו מהמ"א קדרה שבישל אותה בקליפי ערלה או בכלאי הכרם ובעצי היתר הרי התבשיל אסור ואף ע"פ שזה וזה גורם שבשעה שנתבשלה מחמת עצי איסור עדיין לא באו עצי ההיתר ונמצא מקצת הבישול בעצי ההיתר ומקצתו באיסור עכ"ל : ואם נתערב הפת והבגד באחרים כולם אסורים משנה בס"פ כל הצלמים (עבודה זרה מט:) גבי פת ובגד נתערבה באחרות כולן אסורות בהנאה ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח ואיפסיקא בגמרא (שם) הלכתא כרבי אליעזר:

סעיף קטן ו

ומ"ש בשם רש"י שם קודם למשנה זו מייתי לה בגמרא אגב גררא ופי' רש"י קתני הפת אסורה לר' אליעזר עד שיוליך הני דמי דעצים דאיסור לים המלח ומדכתב קתני הפת אסורה לר"א עד שיוליך וכו' משמע שהוא מפרש דר"א ארישא דמתני' דקתני אפה בו את הפת אסורה בהנאה קאי כלומר דאפילו לא נתערבה באחרות משתריא ע"י הולכת הנאה לים המלח וכתב עליו הרא"ש ומתני' לא משמע כן דמשמע דר"א דוקא אנתערבה קאי ופר"י יוליך הנאת הפת לים המלח כי הפת כולו אסור וכן מוכא בגמרא דקאמר ל"ש אלא פת אבל חבית לא דלפירש"י הל"ל ל"ש אלא עצים אבל יין שנתערב בחבית לא ונ"ל כפר"י דלא הקילו חכמים להתיר את תערובות הפת ע"י הולכת הנאת עצים אבל בהא נראה לי כדפירש"י שאין צריך להוליך לים המלח אלא הנאת עצים וכיון שנסתלק מכאן גוף האיסור הותר הכל והשתא ניחא ל"ש אלא פת שנתערב יוליך הנאת איסור לים המלח אבל חבית שנתערב לא עכ"ל. ומ"ש דלא הקילו חכמים להתיר את תערובות הפת על ידי הולכת הנאת עצים אינו מכוון כלל שנמצאת סותר למ"ש אח"כ בסמוך ונראה שהוא ט"ס וצריך להגיה כמ"ש רבינו שלא הקילו חכמים להתיר הפת בלא תערובות על ידי הולכת הנאה לים המלח. והרמב"ם ז"ל נראה שהוא סובר לגמרי כדפר"י שהרי כתב בפ"ז מהלכות ע"ז אפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה בהנאה נתערבה באחרות יוליך דמי אותו הפת לים המלח כדי שלא יהנה בה ושאר הככרות מותרות וגבי בגד כתב כן כיוצא בזה:

סעיף קטן ז

כתב הרז"ה שאין להתיר באכילה על ידי הולכת הנאה לים המלח וכו' ז"ל הרא"ש בסוף פרק כל הצלמים הרז"ה כתב דלא התיר ר' אליעזר אלא בהנאה אבל באכילה לא

שמעינן ליה דאמר יש פדיון והכי משמע בגמרא דבעי למימר ל"ש אלא פת אבל חבית לא וא"ר חסדא ואפי' חבית ומשמע פת דומיא דחבית דאינה ניתרת אלא בהנאה וה"ר יונה כתב בשם רבני צרפת דמותר אפילו באכילה ולא דמי לחבית שאוסר בשתיה משום מגע עכו"ם אבל פת בשביל שנאפה בדבר האסור באכילה אינה נאסרת כדתנן במסכת תרומות תנור שהסיקוהו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת הפת מותרת שאין טעם כמון אלא ריח כמון ומשום הנאה אסרינן להאי פת וכיון שהוליך הנאה לים המלח תו לא אתהני מאליל עכ"ל וסובר רבינו דמדהביא הרא"ש דברי ה"ר יונה לבסוף הכי ס"ל: אפרוחים שקננו באשירה ואינן צריכין לאמן מותרים וכו' בפ' כל הצלמים (עבודה זרה מב:) מייתי הא דתניא במעילה קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין של אשרה יתיז בקנה ומפורש מאי יתיז יתיז באפרוחים כלומר ואשמועינן דלא גזרינן בהתזת קנה אטו שמא יעלה באילן ואמרינן תו בגמ' דבאפרוחין כאן וכאן מותרין כלומר בין בהקדש בין באשרה בביצים כאן וכאן אסורים ואפרוחים שצריכין לאמן כביצים דמו ופירש"י דטעמא דביצים ואפרוחים שצריכין לאמן אסורים היינו מפני שצריכים לאילן וגזור בהו רבנן כעל אילן עצמו. והרמב"ם כתב שהטעם מפני שהאשרה כמו בסיס להם והראב"ד כתב שהטעם מפני שהם כגידולי האשרה: ודע דבגמרא איכא אוקימתא אחרינא דיתיז בקנה קאי לקן עצמו שמתיז אותו לשרוף עציו ומוקי לה בדאייתי עצי הקן מעלמא דאילו מאשרה עצמה אסור לר"י דסבר שברי אליל אסורים ונראה מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות ע"ז דלא בעינן שידע ודאי דאייתי עצים מעלמא אלא סתמא דמילתא הכי הוי שעוף מביא עצי הקן מעלמא. אבל הראב"ד נראה שסובר דבעינן שידע בודאי דאייתי עוף עצי קן זה מעלמא:

סעיף קטן ח

אסור לישב בצל האשרה ואפילו בצל צלה וכו' בפרק כל הצלמים (עבודה זרה מח:) תנן גבי אשרה לא ישב בצלה ואם ישב טהור ואיכא תרי לישני בגמרא ולתרווייהו אסור לישב בצל צלה ופירש"י צל צלה שחרית וערבית שצל ארוך לכל דבר מאד וכל זמן שלא עברה מדת אורך הצל את מדת גובה קומת האילן הצל עב וחשוך ומכאן ואילך הצל דק וקלוש והוא צל צלו ואיצטריך לאשמועינן דאפילו בצל צלה לא ישב וכדבריו מפורש בירושלמי אבל הרמב"ם כתב בפ"ז מהלכות ע"ז האשרה בין שהיתה נעבדת בין שהיתה אליל מונחת תחתיה אסור לישב בצל קומתה מותר לישב בצל העלים והשריגים שלה ותמה הר"ן עליו שאין פירושו בצל צלה מסכים עם הירושלמי וראוי לסמוך על הירושלמי בזה ועוד שפסק בצל צלה דמותר ובסוגיין משמע דאסור ונראה שהרב ז"ל

היה גורס כלישנא בתרא לא נצרכה אלא לצל קומתה מכלל דבצל צלה יושב ותו לא מידי וכן נראה מדברי הרי"ף שלא הזכיר בהלכותיו כל האי שקלא וטריא דצל צלה משמע דס"ל דלא מיתסר אלא צלה וכן מצאתי לר"מ הלוי ז"ל שכתב מכלל דבצל צלה שהוא הצל היוצא למדת קומתה שחרית וערבית נמי ישב אלא שתמהני שלא מצאתי כן באחת מהנוסחאות עכ"ל והרא"ש ג"כ השמיט האי שקלא וטריא דצל צלה כשם שהשמיטה הרי"ף ולפי מ"ש הר"ן דהרי"ף והרא"ש ס"ל דצל צלה מותר וא"כ יש לתמוה על רבינו למה לא כתב שהרא"ש חולק עמ"ש ויש לומר דכיון דמ"ש רבינו הוא מבואר בתלמוד לא עלה על דעתו שהרא"ש והרי"ף יהיו חלוקים על כך ואם השמיטוהו היינו משום דמפרשי צל צלה כדפירש"י ומשמע להו דבכלל לא ישב בצלה משמע דאפילו ארוכה כמה צלה מיקרי:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואפי' לעבור תחתיה דרך העברה בעלמא אסור וה"מ שאינו נוטה על הדרך וכו' שם ובמשנה לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור ומפרש בגמרא דאי ליכא דרכא אחרינא עובר תחתיה לכתחלה מאחר שהיא גוזלת הרבים וכתבו התוס' דליכא דרכא אחרינא פירושו קצר כזה דאי בעי למימר אפילו ארוך יותר אין לדבר סוף:

סעיף קטן י

ומ"ש ואפ"ה ירחיק אדם חשוב מהכיעור והדומה לו כשעובר תחתיה ימהר לרוץ וכו' שם א"ל רב ששת לשמעיה כי מטית להתם כלומר לאשרה שהיתה גוזלת את הרבים ארהיטני ומוקי ליה בדליכא דרכא אחרינא והא דא"ל ארהיטני משום דאדם חשוב שאני והרי"ף והרא"ש כתבו א"ל רב ששת לשמעי' כי מטית להתם ארהיטני ולא כתבו הא דאדם חשוב שאני וגם הרמב"ם כתב סתם בפ"ז מהלכות ע"ז ואם אין שם דרך אחרת עובר תחתיה כשהוא רץ ולא חילק בין אדם חשוב לשאינו חשוב וכבר תמה הר"ן שם מסתברא דלעבור בצלה שרי דמדקתני רישא לא ישב וסיפא לא יעבור משמע דבצלה ישיבה דוקא הוא דאסור אבל לעבור דרך שם שרי וטעמא משום דמדינא אפי' ישיבה הוה לן למשרי כל היכא שלא מכוין דהא קי"ל בפרק כ"ש (כה:) דאפשר ולא קא מכוין שרי אלא דחיישינן שמא ישהה בישיבה ואתי לכווני אבל העברה בעלמא דלא שייך למיחש בה כולי האי שריא ותחתיה דאסורה משום טומאת אליל עוד איפשר לי לומר דכי אמרי' לא ישב בצלה דווקא בדקא מכוין הא לאו הכי שרי והביא ראיה אלא שכתב שיש לדחותה:

(ב"ה) כתוב באו"ח בשם הרשב"א על אילני סרק שנוטעים בפתחי עכו"ם מותר לישב בצלן ואין בהם

משום נוי עכו"ם אלא שיש בחוקי עכו"ם שלהם לעובדם באותם אילנות ונטיעתן וזו היה תקרובתן ותקרובת כזה אינו נאסר דאינו כעין פנים הילכך עכשיו שהוא ברי שאין עוברין לאילן מותר דעיקר כוונתם משום תקרובות והילכך שרי עכ"ל:

סעיף קטן יא

וכתב הראב"ד דוקא אשרה שעשויה לצל וכו' גם הר"ן כתב סברא זו בפרק כל הצלמים וז"ל כתב הראב"ד ז"ל דכי תנן לא ישב בצלה דווקא באשרה דעבידא לצל בין לתחתיה בין לחוצה לה אבל בית אליל תוכו ונגד פתחו ד' אמות אסור אחריו מותר לפי שאין עשוי לצל שחוצה לו כדאמרי' בפ' כ"ש שאני היכל דלתוכו עשויה עכ"ל והתוס' כתבו אמתני' דלא ישב בצלה לא דמי לצלו של היכל דסתם היכל לתוכו עשוי אבל אשרה עשוי לצל א"נ חומרא דאליל שאני ע"כ וברמזים כתוב צל בית של אליל יש אוסרים ויש מתירין:

סעיף קטן יב

זורעין תחת האשרה ירקות בימות הגשמים אפילו לכתחלה וכו' בפ' כל הצלמים (שם) תנן זורעים ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה והחזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ר"י אומר אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנמיה נושרת והוה להם לזבל. ופי' רש"י זורעין תחתיו ירקות. שהאילן קשה להן שמעכבת את החמה מלבא: אבל לא בימות החמה. שהצל יפה להן וחזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים שהצל יפה לחזרת לעולם. ובגמרא למימרא דר' יוסי סבר זה וזה גורם אסור ורבנן סברי זה וזה גורם מותר והא איפכא שמעי' להו ומסיק דר' יוסי סבר זה וזה גורם מותר ורבנן סברי זה וזה גורם אסור והא דאמר אף לא ירקות בימות הגשמים וכו' לדבריהם דרבנן קאמר. וכו' וכתב הר"ן ואע"ג דבריש סוגיין הוה ס"ל דרבנן סברי זה וזה גורם מותר ואפ"ה לא הוה ק"ל מאי דאמרי אבל לא בימות החמה היינו טעמא משום דמעיקרא קס"ד דכי אמרי' זה וזה גורם מותר כגון ששני הגורמים מתערבים זה בזה כנמיה וקרקע אבל היכא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כאיסורו של אילן זה המצל והיתירו של קרקע אסור אפילו למ"ד זה וזה גורם מותר והשתא במסקנא הדרינן מהך סברא וסבירא לן דלמ"ד זה וזה גורם מותר אפילו היכא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי שרי הילכך לענין הלכה כיון דאיפסיקא הלכה כרבי יוסי דאמר זה וזה גורם מותר לא קי"ל כמתני' דאבל לא בימות החמה וכן פסק הרמב"ם בפ"ז אבל הרמב"ן כתב דבמסקנא נמי ס"ל כדמעיקרא דכל כה"ג זה וזה גורם אסור כיון דגורם דאיסור קאי לחודיה ובעיניה הם ואפילו בדיעבד חוכך הרב להחמיר וכי אמרינן לדבריהם דרבנן קאמר לאו משום מאי דאמרינן אבל לא בימות החמה אלא אמאי דאמרינן אף היא נעשית זבל קא מהדר

דאינהו גופייהו נינהו רבנן דמתניתין דירקות וסברת ר"י שכתב רבינו היא סברת הרמב"ן שהביא הר"ן ז"ל:

סעיף קטן יג

ומ"ש שדעת הרא"ש נראה שהוא כדעת הרמב"ם והרמ"ה ז"ל היינו מפני שלא הביא סוגיית הגמרא כמות שהיא אלא כך כתב וסבר רבי יוסי זה וזה גורם אסור והתניא וכו' ואסיקנא דרבי יוסי לדבריהם דרבנן קאמר וכו'. ומשמע לרבינו דמשמע פשטן של דבריהם דרבי יוסי לגמרי שרי אף בימות החמה ועוד דא"כ לא הוה שתיק הרא"ש מיניה אלא ודאי ס"ל דשרי ולפיכך לא הוצרך לפרש. ודע שלשון הרי"ף ולשון הרא"ש ז"ל מכוונים ומשמע שגם הוא סובר להתיר אף בימות החמה ומשמע לי דלדברי הפוסקים להתיר אף בימות החמה ה"ה דשרי בחזרת ואע"פ שהרמב"ם ז"ל לא הזכירה להיתר אין בכך כלום דמדסתם וכתב מותר ליטע תחתיה בין בימות החמה בין בימות הגשמים משמע דאף חזרת שרי דהא מן הסתם חזרין בכלל ירקות הן: וכתב הר"ן אהא דפרכינן וסבר רבי יוסי זה וזה גורם אסור דאף ע"ג דקי"ל דאפי' מאן דשרי בזה וזה גורם לא שרי אלא בדיעבד אבל לא לכתחלה ה"מ בעושה בידים כגון נוטע אגוז של ערלה מפני שהוא כמבטל איסור לכתחלה אבל כגון ירקות דמתני' דהנאה ממילא אתיא לא דמי למבטל איסור לכתחלה ואם איתא דסבר רבי יוסי דזה וזה גורם מותר אפילו לכתחלה ה"ל למישרייה:

סעיף קטן יד

שדה שנזדבלה בזבל אליל ופרה שנתפטמה בכרשיני אליל שם (מט) תניא שדה שנזדבלה בזבל אליל וכן פרה שנתפטמה בכרשיני אליל תנא חדא שדה תזרע פרה תשחט ותניא אידך שדה תבור פרה תרזה ואסיקנא הא רבי יוסי דאמר זה וזה גורם מותר והא רבנן דאמרי לאסור ומשמע לרבינו בדיעבד דוקא שרי כפשט לישנא דברייתא אבל לכתחלה לא יזבל שדה בזבל אליל ולא יפטם פרה בכרשיני אליל וטעמא משום דאע"ג דקי"ל זה וזה גורם מותר ה"מ בדיעבד אבל לכתחלה לא ואע"ג דגבי ירקות שרי ליטע לכתחלה תחת האשרה כבר כתבתי בשם הר"ן דלא דמו אהדדי:

סעיף קטן טו

אי זו היא אשרה כל שאליל תחתיה וכו' שם במשנה (מח.) ג' אשרות הן אילן שנטעו מתחלה לשם אליל אסור גדעו ופסלו והחליף נוטל מה שהחליף העמיד תחתיה אליל וביטלה הרי זו מותרת ובתר הכי תנן אי זו היא אשרה כל שיש תחתיה אליל רבי שמעון אומר שעובדין אותה כלומר אבל אם עובדין את אליל שתחתיו האילן מותר ובגמרא אי

זו היא אשרה והא אנן ג' אשרות תנן ה"ק שתים לדברי הכל ואחד מחלוקת ר"ש ורבנן וידוע דהלכה כרבנן:

סעיף קטן טז

ומ"ש וכל אילן ששומרין פירותיו וכו' שם אי זו היא אשרה סתם פי' אילן שלא הוברר לנו שהיא אשרה באי זה סי' נכיר אם היא אשרה אם לאו אמר רב כל שכהניה יושבים תחתיה ואין טועמין מפירותיה ושמואל אמר אפילו אמרי הני תמרי (לבי נצרפו) אסור דרמו ביה שיכרא ושתו ליה ביום חגם אמר אמימר אמרו לי סבי דפומבדיתא הלכה כשמואל:

סעיף קטן יז

ואילני סרק שרגילין ליטע בפני אליל שלהם י"א שהם מותרין וכו' וי"א דלא גרע מנוי האליל ואסור:

סעיף קטן יח

מרחץ שאליל עומד בחצרה מותר לרחוץ בה וכולי בפרק כל הצלמים (עבודה זרה מד:) תנן שאל פרוקלוס בן פלוספוס את ר"ג בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי א"ל כתיב בתורתכם ולא ידבק בידך מאומה מן החרם מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי וכו' א"ל אני לא באתי בגבולה היא באתה בגבולי אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי אלא אומרים נעשה אפרודיטי נוי למרחץ ד"א אם נותנים לך ממון הרבה אי אתה נכנס לבית אליל שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה וזו עומדת על הביב וכל העם משתינים בפניה לא נאמר אלא אלוהיהם את שנוהג בו משום אלוה אסור את שאינו נוהג בו משום אלוה מותר ופירש"י אפרודיטי שם אליל והמרחץ עומד בחצרה וכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות ע"ז אהא דזו עומדת על הביב והכל משתינים בפניה שאם היתה דרך עבודתה בכך אסור ליכנס בו וכן מפורש בגמרא ופשוט הוא: כתב רבינו ירוחם (ני"ז ח"ה) אסור לשמוע כלי שיר של אליל או להסתכל בנוי אליל כיון שנהנה בראיה כך מוכח בפרק כ"ש (כו.) מההיא דא"ר שמעון בן פזי קול ומראה אין בהם מעילה אבל איסור יש בהם : גרסינן בפרק שואל ת"ר כתב המהלך תחת הצורה ודיוקנאות אסור לקרותה בשבת ודיוקנאות עצמה אסור להסתכל בה אף בחול שנאמר אל תפנו אל האלילים וכתב הרא"ש ז"ל נראה דבעשויה לאליל הוא אע"פ שלא נעבדה עדיין אבל לנוי מותר כדמשמע מבנן של קדושים דלא היה מסתכל בצורתא דזוזא מכלל דאחרים היו מסתכלים וכ"כ התוס':

סימן קמג

סעיף קטן א

כשם שאסור ליהנות מאליל כך אסור להנותה לפיכך מי שביתו סמוך לבית אליל אסור לבנותו וכולי בפרק כל הצלמים (עבודה זרה דף מז.) תנן מי שהיה ביתו סמוך לאליל ונפל אסור לבנותו כיצד יעשה כונס לתוך שלו ד' אמות ובונה היה שלו ושל אליל נידון מחצה על מחצה ופירש"י מי שהיה כותלו סמוך לאליל. שהיה אחד מכותלי אליל והבית עצמו נעבד אסור לבנותו: שבונה כותל. לאליל: היה שלו ושל אליל. שמקום עובי הכותל חציו שלו: נדון מחצה על מחצה. אותו חלק של אליל אינו עולה לו בכניסת ד"א אבל חלקו עולה לו שאם היה עביו שתי אמות מונה האמה שלו וכונס עוד שלשה אמות לתוך שלו. אבניו ועציו ועפרו מטמאין כשרץ ואפילו חלקו לפי שאין ברירה וכתב הר"ן אבל בירושלמי פירשו דמאי דאמרינן נדון מחצה על מחצה היינו לומר שחצי הכותל מותר ונוטל מחצה בעצים ובאבנים ומיהו ה"מ במכיר האבנים שכנגדו אבל כשאינו מכירו הכל אסור דאין ברירה ומיהו מסתברא דמותר למכור לו חלקו בכל מקום שהוא ולי פשטא דמתניתין מוכחא כפירושו של רש"י ולפיכך אני חוכך להחמיר בהיתירו של הירושלמי אבל הרמב"ם כתבו בפ"ח ע"כ לשונו:

סעיף קטן ב

ומ"ש ובאותם ד' אמות שהרחיק יעשה בהם דברים וכו' עד ימלאנה קוצים הכי אמרינן בגמרא על מאי דקתני כיצד יעשה כונס לתוך שלו ארבע אמות ובונה:

סעיף קטן ג

אסור לבנות הכיפה שמעמידין בה אליל משנה בפ"ק דע"ז (טז.) בונים עמהם במסיאות ומרחצאות הגיעו לכיפה שמעמידין שם אליל אסור מלבנותו ופרש"י דרך העכו"ם להעמיד אליל בבית המרחץ שלהן ע"כ ואע"ג דלא מיתסר מרחץ משום אליל שמעמידין בה כמבואר בסימן שקודם זה מ"מ אסור לישראל לסייע להעמיד האלילים

סעיף קטן ד

ומ"ש עבר ובנה שכרו מותר שם (יט:) מימרא דר' אלעזר א"ר יוחנן ופריך בגמרא פשיטא משמשי אליליהן ומשמשי אליל אינם אסורים עד שיעבדו ומשני לא נצרכה אלא לאליל עצמה ויתבאר בסי' זה בס"ד:

סעיף קטן ה

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ח מה' ע"ז ונראה שטעמו משום דמפרש הא דתנן בונה עמהם במסיאות דהיינו טרקלין או חצר שבו אותה כיפה וכן פרש"י דבמסיאות היינו בימה שמקריב עליה זבחים דהוי' תשמיש' דתשמיש לאליל:

סעיף קטן ו

ומ"ש שר"י פי' דאפי' תשמיש תשמישי שם בתוס' הקשו על פרש"י ודחה ר"י גרסתו וגורס דימוסאות במקום במסיאות והוא לשון מרחצאות אבל דבר שהוא לצורך אליל אע"פ שהוא משמש למשמש אסו' לבנותו: ב"ה כתוב בא"ח המוכר ביתו לכו"ם דמיו אסורים בהנאה ויוליכם לים המלח אבל עכו"ם שאנסו דישראל וגזלו ביתו והעמידו בה כו"ם דמיו מותרים וכותב ומעלה בערכאות שלהם עכ"ל. כתב רבינו ירוחם בשם הרמב"ן כיון דאמרינן מצוה לבטל אליל ומשמשיה ורוצה בקיומן אסור נראה שאפי' בחנם שאם אמר לו שמור אליל אסור שמא יגנבו בפשיעה ויתחייב לשלם והילכך רוצה בקיומו ואפי' פטרו מן התשלומין רוצה בקיומו הוא כיון שקבל עליו בטובה עכ"ל:

סעיף קטן ז

אליל שהיה לה גנה או מרחץ והטובה היוצאה מהם היא לכהנים וכו' משנה בר"פ ר' ישמעאל (עבודה זרה נא:) אליל שהיה לה גנה ומרחץ נהנין ממנה שלא בטובה ואין נהנין ממנה בטובה היה שלה ושל אחרים נהנין מהן בטובה ושלא בטובה ובגמ' אמר אביי בטובה בטובת כהנים שלא בטובה שלא בטובת כהנים לאפוקי טובת עובדיה דשרי איכא דמתני לה אסיפא היה שלה ושל אחרים נהנים מהם בטובה ושלא בטובה אמר אביי בטובה בטובת אחרים שלא בטובה שלא בטובת כהנים מאן דמתני אסיפא כ"ש ארישא מאן דמתני ארישא אבל בסיפא כיון דאיכא אחרים בהדה אפי' בטובת כהנים נמי ש"ד ופסק הרמב"ם בפ"ז מהלכות ע"ז כלישנא קמא דשרי באיכא אחרים בהדה אפילו בטובת כהנים וכבר נתן הר"ן טעם למה פסק כן והרי"ף והרא"ש כתבו שתי הלשונות ולא הכריעו ומשמע דמסתמא ס"ל דהלכה כלישנא בתרא וכ"פ הר"ן ז"ל וכ"נ שהוא דעת רבינו שכתב דאפי' יש לאחרים חלק בטובה עם כהנים אסור להנות מהם בטובה והיינו כלישנא דמתני לה בסיפא דאע"ג דאיכא אחרים בהדה לא שרי בטובת כהניה כלומר כיון שיש לכהנים חלק בטובה:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם אין הטובה היוצאת מהן לכהניה אלא לעובדיה מותר נראה דהיינו מדאמרי' מאן דמתני לה אסיפא כ"ש ארישא כלומר ומאי בטובה בטובת כהניה שלא בטובה שלא בטובת כהניה לאפוקי טובת עובדיה דשרי כלומר דכי תנן ברישא נהנין מהם שלא בטובה היינו שלא בטובת כהניה כלומר שאין לכהניה חלק בטובה היוצאת משם אלא כל ההנאה לאחרים דלאו כהניה אע"ג שהם עובדיה אע"פ שכל הגנה והמרחץ הם של אליל וכדקתני אליל שהיה לה גנה או מרחץ דמשמע שכולה שלה:

סעיף קטן ט
ומ"ש בשם הרמב"ם כבר נתבאר:

סעיף קטן י
ומ"ש ופרש"י בטובה שמעלה להם שכר וכו'. ז"ל הרא"ש פרש"י בטובה בשכר ולא נהירא לר"ת דא"כ בשכר ושלא בשכר הול"ל ולעיל בפ' כל הצלמים (עבודה זרה מד.) פרש"י בטובה שמחזיק טובה לכהניה ונראה שמותר לטחון ולאפות בתנור ורחיים שעושים בשכר ואין מחזיקין להן טובה ועוד נראה דאפילו בשכר מותר כיון שאין התנור וריחיים עומדים בחצר אליל כי ההיא דמרחץ של אפרודיטי ולא דמי ליריד של עכו"ם דאסור לתת מכס לאליל דהתם מירי שהמכס הא לצורך אליל ונויה תקרובתה אבל האי דאינו אלא חק הכהנים והנאתן ואין עושין מהם צרכי אליל כההיא דאמר בשילהי בן סורר ומורה (סנהדרין דף עד:) הני קווקי ורימונקי היכי יהבינן להו אלא הנאת עצמו שאני ע"כ:

סעיף קטן יא
ומ"ש בשם ה"ר יונה ז"ל וכתב הר"ן וא"ת למ"ד בסיפא דאפילו בטובת כהניה שרי היכי איפשר ליקח מהם והלא מירידו אסור משום מכס אליל וי"ל התם רווחא גרידא הוא ומהנה אסור אבל הכא כיון דשקול מינייהו פירות לאו מהנה הוא כ"כ בחידושי הרמב"ן ז"ל ותמהני דאי הנהו פירי דגנה רמו על אפה דאליל היכי שרי דהא אמרי' בפ' ד' נדרים (נדרים לא.) דזבונא דרמי על אפיה דמוכר כלו' שאין ממכרו מצוי ומוכר רדוף למוכרו דהנאת מוכר הוא ומש"ה אסור במודר הנאה וכ"ש באליל דאסור לפיכך נ"ל דמש"ה שרי דהאי בטובה אפי' יהא פירושו שכר ממש כדברי רש"י ז"ל אינו אלא שכר טובת הנאה פורתא והו"ל כלוקח בפחות דשרינן התם גבי מודר הנאה וזהו שכתב רש"י ז"ל דיהבינן להו שכר הנאה פורתא הילכך לאו מהני הוא אלא מעט ומשום נהנה ליכא דאין הקדש לאליל אלא דמשום חומר אליל החמירו כשאין לאחרים חלק בה אבל הראב"ד ז"ל פי' בטובה ושלא בטובה טובת דברים וטעמא דאסור בטובת דברי' כדי שלא ימשך אחריהם והכי דייק לישנא דבטובה ושלא בטובה דהא במסכת עדיות (פ"ה) תנן גבי פירות שביעית אין נהנין מהן אלא בטובה והיינו בטובת דברים דאי בדמים אסור דסחורה היא דטעמא דאין נהנין אלא בטובה כדי שלא יהו רגילין בכך ולי מההיא לא איריא דלעולם טובה דהתם כטובה דהכא דהיינו טובת הנאה פורתא דכה"ג לאו סחורה מיקרי שאין זה כעין מקח אבל תמהני ממה שנמצא בירושלמי חלילין של אליל אסור לשכרן ואם היו מעלין שכר למדינה אע"פ שעושין שכר לאליל מותר הגובה של אליל אסור ליתן לו ואם היה מעלה שכר למדינה אע"פ שהוא גובה לשם אליל מותר

ליתן לו מתני' אמרה כן היה שלה ושל אחרים נהנין מהן בטובה ושלא בטובה דאלמא לאו טובת הנאה פורתא בלחוד הוא דשריא לא אפי' שכר גמור ואמאי וצ"ע ומ"מ לענין דינא אין לסמוך על הירושלמי דכיון דבגמרא דילן תרי לישני נינהו קי"ל כמאן דמתני לה אסיפא דלישנא בתרא הוא ואפי' שלה ושל אחרים בטובת כהניה אסור והירושלמי ההוא שכתבנו על דרך לשון ראשון שבגמרתנו דשלה ושל אחרים אפילו בטובת כהניה שרינן ולפיכך הוא מתיר לשכור חלילין של אליל כשמעלין שכר למדינה ולדידן דקי"ל כלישנא בתרא אסור והרמב"ן ז"ל התיר בגובה לשם מדינה אף ע"פ שבני מדינה נותנים חלקה לאליל וצ"ע ואחרים פירשו דהאי טובת כהנים דאמרינן היינו כשהדמים נופלים לכיסן ולא לכיס של אליל כל כהאי גוונא לא מיתסר אלא מפני מראית העין ומשום הכי שרינן בשלה ושל אחרים וזה דרך נכון לפי גמרתנו דמשמע דכהניה דומיא דעובדיה שהן משתכרין ולא אליל אלא שלפי הירושלמי נראה שאפילו אליל משתכרת שרי והדבר תמוה במידי דרמי על אפה דאליל היכי שרי אלא א"כ נאמר דזבינא דרמי על אפה דאסרינן במודר הנאה לא מיתסר אלא מדרבנן ומש"ה שרי וכל היכא דאיכא אחרים בהדה לא החמירו לפי שיטת הירושלמי והרמב"ם ז"ל בפרק ז' מהלכות ע"ז נראה שהוא מפרש כדברי הראב"ד ז"ל עכ"ל הר"ן ז"ל. ורבינו כתב בסמוך פי' הירושלמי שנתקשה על הר"ן ז"ל: כתב המרדכי בשם אבי"ה דהא דאין נהנין בטובת הנאה כגון שלא היה בא לכהן שלה זה הריוח אלא ע"י זה אבל מה שאנו נותנים להם שכירות מקרקעות ולקנות פירות גנותיהם מותר שאם לא יקנה ישראל יש עכו"ם רבים שיקנו ואע"ג דאמרינן בפ"ק (יג.) יניח נמצא נהנה לא יניח נמצא מהנה משמע דתרוייהו אסירי י"ל דהתם ורד והדס תקרובת אליל הילכך אפילו שלא בטובת הנאה אסור אבל גינה ומרחץ עשוי להנאת עובדיה ור"ת התיר לאפות בתנורים שלהם משום דרחוקים הן מהאליל דמהנה אסור אינו אלא בקרובי' לאליל כי ההיא דגנה ומרחץ שהוא לשם אליל וה"ר פרץ כתב דדוקא גנה ומרחץ שהוא לשם אליל מיתסרא בטובת כהניה אבל דברים של כהנים עצמם שרי לשכור מהם א"נ מיירי כשהשכר לאליל עכ"ל והרשב"א בתשובה סי' קס"ג כתב שאלת חק הכהני' שנוטלים מעשר הבציר או אותו בציר או שטהרו יין ע"י ישראל אם מותר ליקח ממנו או לא תשובה בכל כי הני פוק חזי מאי עמא דבר וכבר נהגו הכל להעלות מס כהניה מקרקעות ולוקחין פירות וירקות מהן וזו ששנינו פרק ר' ישמעאל אליל שיש לה גנה או מרחץ נהנים ממנה שלא בטובה ואין נהנים ממנה בטובה פירשה רבינו יעקב דוקא גנה או מרחץ שהם סמוכים לאליל ועוד שהבציר שבאותו הכרמים הרי הוא שלהם ושל אחרים וכל שיש לאחרים חלק נהנים אפי' בטובת כהניה עכ"ל:

סעיף קטן יב
חלילין של אליל אסור לספוד בהן חנויות של אליל אסור לשכור מהם וכו' ירושלמי ותוספתא בפרק רבי ישמעאל:

סעיף קטן יג
גבאין של אליל פירוש שנוטלים מכס לאליל אסור ליתן להם ואם היו מעלים שכר למדינה מותר ליתן להן ירושלמי פרק רבי ישמעאל:

סימן קמד

סעיף קטן א
כשם שהאליל ותקרובתה אסורים כך דמיהם אסורים בד"א דמי אליל ביד ישראל שמכרה אבל אם מכרה עכו"ם אפי' מכרה כדי לעובדה הדמים מותרים ודיוקא שהדבר ידוע שמוכרה לעשות צרכיו בדמיה וכו' בפ' א"מ (לג.) ת"ר עכו"ם ההולך ליריד בין בהליכה בין בחזרה מותר ישראל ההולך ליריד בהליכה מותר בחזרה אסור מ"ש ישראל דאמרינן אליל זבין ודמי אליל איכא בהדיה עכו"ם נמי נימא אליל זבין ודמי אליל איכא בהדיה וכו' וכתב הרא"ש קשה דהכא משמע דדמי אליל ביד נכרי אסורים וכן לעיל בפ"ק (יב.) לא חשו להם חכמים משום דמי אליל ביד עכו"ם ולקמן בפרק בתרא (דף סד.) אמרינן הדור יתבו וקא מיבעיא להו דמי אליל ביד עכו"ם אסורים או מותרין א"ר נחמן דמי אליל ביד עכו"ם מותרין ומייתי ראיה מדתניא עכו"ם שהיה ישראל נושה בו מנה ומכר אליל והביא לו המעות מותר וטעמא משום דדוקא גבי ישראל דמי אליל אסורין דנפקא לן מקרא לקמן בפ' רבי ישמעאל (עבודה זרה נד.) והיית חרם כמוהו כל שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו אבל עכו"ם שמכר אליל אף ע"פ שמכרה לעבדה חליפיה מותרים ותירץ ר"ת דודאי היכא שמכרה העכו"ם ופרע בחובו הדמים מותרים דחליפי אליל אסורים מוהיית חרם כמוהו והאי לא שייך בעכו"ם אבל הכא ובפ"ק איירי שהמעות עדיין ביד העכו"ם ולא מכרה כדי לפרוע חובו ויש לחוש שמא מכרה לקנות אליל אחרת והרי המעות מוקצין לאליל ואסורים ורב אלפס ז"ל כתב דהא דפירקין הכא גבי חמרא זבין גלימא זבין לא צריכנא ליה דהא אסיקנא בפרק השוכר לקמן דדמי אליל ביד עכו"ם מותר ע"כ. והר"ן כתב בפ"ק שהרז"ה הטיל פשרה בין שמועות הללו דלכתחלה אסור להתעסק עמו כל היכא דאיכא למיחש בדמי אליל והיינו סוגיין דהכא וכפי שיטת רש"י ז"ל והיינו נמי סוגיין דפא"מ אבל אם היה ישראל נושה בו ומכר אליל או יין נסך והביא לו כיון שאינו תופס דמיו ביד עכו"ם אלא ביד ישראל מותר ישראל ליפרע ממנו ולהציל מידו את חובו אבל לכתחלה ובידוע גזרו בעכו"ם אטו ישראל והרמב"ן ז"ל הקשה עליו והר"ן ז"ל טען בעד הרז"ה ז"ל ודברי רבינו הם כשיטת

הרא"ש ז"ל: כתבו התוס' בר"פ בתרא דע"ז (סב:) אהא דקאמר התם דבי רבי ינאי יזפי פירי מעניים בשביעית וכו' מכאן דקדק ה"ר אלחנן הלכה למעשה שאם יש ביד ישראל יין נסך ואליל ודברים האסורים ומכרן לעכו"ם בהקפה ומכרם הנכרי לאחר קודם שיתן לזה הישראל הדמים שהדמים מותרים בדיעבד ואע"פ שהאיסור עדייו ישנו בעולם ועוד הוסיף ר"י שאפילו לא מכרה העכו"ם אלא כיון שמשכה אצלו קודם שיתן הדמים דקי"ל משיכת עכו"ם קונה והוי כמו בא עליה ואח"כ נתן לה אתנן דאתננה מותר כיון שלא היה ברשותה בשעת הביאה וה"נ לא היתה אליל ברשותו בשעת פריעת המעות עכ"ל:

ב"ה ועיין במ"ש בסי' קל"ב בשם ר"י:

סימן קמה

סעיף קטן א

אין איסור אליל אלא בדבר שיש בו תפיסת יד אדם הילכך המשתחוה להר לא נאסר משנה בפרק כל הצלמים (עבודה זרה מה.):

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו אבני הר שנדלדלו וכו' שם (מו.) פלוגתא דאמוראי אי דינייהו כהר מפני שלא היתה בהם תפיסת יד אדם (או לאו) כיון דתלושות נינהו ופסק הרמב"ם ז"ל בפ' ח' כמאן דשרי ותמה עליו הר"ן משום דכיון דלא איתמר בגמרא הלכתא כחד מינייהו אית לן למינקט לחומרא בשל תורה וכן פירש הרמ"ה ז"ל. ומ"ש וכן הנהרות ומעיינות של רבים אינם נאסרים שם (מז.) א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק מים של רבים אינם נאסרים:

סעיף קטן ג

ומ"ש דאילנות שלא נטען לשם אליל אינם נאסרים שם במשנה (מה.) איפליגו ת"ק ורבי יוסי הגלילי ואוקי רב ששת פלוגתייהו באילן שנטעו ולבסוף עבדו דת"ק סבר מותר ר' יוסי הגלילי סבר אסור ופרש"י דלת"ק הרים וגבעות שרו וכל כיוצא בהם שמחוברים ולא היתה תחלתן לאליל ואי זו היא אשרה אסורה שנטעו מתחלה לכך דתפיסת יד אדם אינה כלום אא"כ היא לשם אליל אבל נטעו גרעין שלא לשם אשרה אין זו תפיסת יד אדם הואיל וההיא שעתא לאו דעתיה לאליל וממעטי ליה מתחת כל עץ (ולא עץ) עצמו ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ק כח"ק וכ"פ הר"ן ז"ל וכתב מיהו איפשר דדוקא שנטעו גרעין אבל נטעו יחור מיתסר ויתבאר לפנינו בס"ד ע"כ ואח"כ כתב קי"ל כת"ק דס"ל דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר ואפילו לרב דאמר המשתחוה לבית אסרו משום דקסבר תלוש ולבסיף חברו כתלוש דמי איכא למימר דה"מ בית אבל אילן כיון שיש לו שרשים בקרקע דינו כמחובר מעיקרו אבל מדברי רש"י נראה דאילן נמי כל שנטעו יחור כתלוש דמי:

סעיף קטן ד

ומ"ש ומ"מ אף ע"פ שלא נאסר גוף האילן כשמשתחוין לו כל השריגין והעלים והפירות היוצאים ממנו אסורים בהנאה כל זמן שהוא נעבד פירוש היוצאים ממנו אחר שנעבד אסורים בהנאה וכ"כ הרמב"ם כל השריגים והעלים והלולבים והפירות שיוציא כ"ז שהוא נעבד הרי אלו אסורים בהנאה ודין זה שאמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתו אסור ואסיקנא דאפילו לרבנן דסברי דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר ה"מ עקרו אבל תוספתו אסור פי' עקרו כל מה שיש בו באותה שעה עלים ולולבין ושריגין ופירות וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ה

ואע"פ שמחובר אינו נאסר צפויו נאסר משנה שם העכו"ם העובדים את ההרים ואת הגבעות הם מותרים ומה שעליהם אסורים שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם מה שאמרנו מה שעליהם אסור יש מפרשים דוקא כשעבדו הציפוי אבל אם לא עבדו ציפוי ההר דינו כהר ומותר וכמו כן כלים שנשתמשו לעבוד ההר מותר ותקרובת שלהם מותרים. בהנאה ואסורים באכילה כדאיתא בפ' השוחט (חולין מ.) הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר בעל חי נעבד אינו נאסר וציפוי שלו אינו נאסר אא"כ עבדו כמו בהר וכלי שנשתמש בהן לבעל חי אסורים דלית בהו קרא להתירא כמו בהר דכתיב את אלהיהם על ההרים. וכן תקרובת בעל חי איסורו מזה הטעם וי"מ דציפוי דהר אסור מגזרת הכתוב אפילו לא עבד הציפוי עכ"ל:

סעיף קטן ו

תלוש ולבסוף חברו חשוב כתלוש לפיכך הבונה בית לאליל או שמצאו בנוי והשתחוה לו נאסר מיד שם (מז:) א"ר משתחוה לבית אסרו אלמא קסבר תלוש ולבסוף חברו כתלוש דמי והא אנן בנאו תנן בנאו אע"פ שלא השתחוה לו השתחוה לו אע"פ שלא בנאו ופרש"י הא דאסרינן בית שבנאו מתחלה לשם אליל היינו כשעובדין את הבית עצמו וכתבו התוס' והר"ן דע"כ צריך לפרש כן שאילו לא היה הבית עצמו נעבד הוי משמשי אליל דלד"ה אינם אסורים עד שיעבדו אבל כיון שהבית עצמו נעבד אתי שפיר דאסר בבנאו אע"פ שלא השתחוה דאתיא כמ"ד אליל של עכו"ם אסורה מיד כלומר אע"פ שעדיין לא נעבדה ונראה שז"ש רבינו נאסר מיד וארישא קאי בונה בית לאליל נאסר מיד אע"ג שעדיין לא השתחוה לו:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם של ישראל אין לו ביטול אמצאו בנוי והשתחוה לו קאי שפיר אבל אבונה בית לאליל ולא השתחוה לו נראה דלא מצי קאי דהא קי"ל דאליל של ישראל אינה אסורה עד שתעבד וכמ"ש בסימן קל"ט. אבל מצאתי לרש"י שכתב במתני' גבי בית שבנאו

מתחלה לשם אליל אסור ונ"ל דאי בשבנאו ישראל לשם אליל ה"נ דלא נאסר והב"ע בשבנאו עכו"ם לשם אליל ואח"כ מכרו לישראל דכיון דבעודו ביד עכו"ם נאסר משום אליל כשבא ליד ישראל ה"ל אליל דישראל דאינה בטלה והכי דייק לישניה שכתב אם עכו"ם בנאו אסור עד שיבטלנו שיתוץ ממנו מקצת ואם של ישראל אסורה עולמית אבניו ועציו ועפרו ע"כ ומדנקט גבי עכו"ם בנאו ולא נקטיה גבי ישראל משמע דבשלא בנאו ישראל מיירי וכמ"ש:

סעיף קטן ח

ומ"ש אבל אם לא בנאו לעובדו אלא להעמיד בו אליל ה"ז משמשי אליל וכולי כבר נתבאר:

סעיף קטן ט

סיידו או כיידו וכו' שם במשנה סיידו וכיידו וחידש נוטל מה שחידש ופרש"י סיידו וכיידו לאליל שהיה בית בנוי לדירת אדם והוקצה לאליל וטחו בו סיד ועשו בו ציורים לאליל נוטל מה שחידש אם בא ישראל לבטלו נוטל מה שחידש ומותר הבית ואע"פ שלא בטלו עכו"ם או אפילו היתה של ישראל שהמיר דת שאין אליל שלו בטלה הכא בטיל שאין נאסר אלא חידוש ואותו חידוש שנטל אסור בהנאה לעולם ובגמרא מוקי לה כגון שלא נעבד הבית מעולם אבל אם השתחוה לה עכו"ם אח"כ נאסר כל הבית ובעי עכו"ם לבטלו ואם השתחוה לה ישראל אסורה עולמית וכתב הר"ן וליכא לפרושי דהאי נוטל מה שחידש אעכו"ם קאי דאם כן למה לי שיטול כל מה שחידש אפילו בכל דהו סגי כדתניא לקמן נטל מקל או שרביט אפילו עלה ה"ז בטלה אלא ודאי אישראל קאי וכדכתיבנא:

סעיף קטן י

הכניס לתוכו אליל והוציאה מותר שם במשנה ופרש"י את הבית עצמו לא נתכוון לעבוד ולא נתכוון לתשמיש אליל אלא לפי שעה הכניסו לתוכו וסיים בה הר"ן והוציאה ישראל הרי בית זה מותר וטעמא דמילתא דכיון שלא נעשה אלא לתשמיש עראי אינו נאסר משום משמשי אליל ומיהו כל זמן שאליל בתוכו מיתסר מדרבנן ומ"מ אם הכניס שם אליל דרך קבע אפילו אם הוציאה ישראל אסור דנעשה בית זה משמש לאליל ואחרים פירשו דהאי הכניס לתוכו אליל אפי' בקבע קחמר וכי תנן הוציאה ה"ז מותר הנ"מ הוציאה עכו"ם שכיון שסלקה משם ואין דעתו להחזירה ביטל משמשיה והיינו דומיא דאידך דאילנות דקתני העמיד תחתיה אליל ובטלה ה"ז מותר אלמא צריכה ביטול אלא שמשביטל כו"ם בטל משמשיה ע"כ ונראה שמ"ש לדעת אחרים כיון שסלקה משם ואין דעתו להחזירה היינו לומר שסלקה ע"ד שלא לעובדה עוד וזה פי' אין דעתו להחזירה

דאל"כ היאך מדמה לה להעמיד תחתיה אליל ובטלה אבל קשה שפשט לשונו אינו מורה שביטלה וצ"ע:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו אבל אם הקצוהו למשמשי אליל לא מהניא הוצאה לפי שעה כלומר אפילו הוציאה עכו"ם לא מהני אא"כ הוציאה ע"מ שלא להכניסו עוד ודבר פשוט בעיני דהא דמהני בהוציאה ע"מ שלא להכניסה היינו בהוציאה עכו"ם אבל הוצאה בישראל לא מהניא לבטל מבית זה דין משמשי אליל: ג' אבנים הן אבן שחצבה מתחלה לבימוס וכו' משנה שם ג' אבנים הם אבן שחצבה מתחלה לבימוס אסורה סיידה וכיידה וחידש נוטל מה שחידש העמיד עליה אליל וסילקה מותר ופרש"י ג' אבנים הם. לענין ביטול אליל: אבן שחצבה מן ההר תחלה לבימוס. מקום מושב אליל שמושיב האליל עליה ועובדין את הבימוס עצמה כאליל ה"ז אסורה ואפילו לא העמיד עליה ואם עכו"ם חצבה צריך עכו"ם לבטלה לחסר ממנה מעט עד שתפגם ואם ישראל חצבה לעבוד עליה אליל אסורה עולמית: סיידה וכיידה לאליל. והיא היתה חצובה ועומדת: נוטל. ישראל מה שחידש הנכרי וזורה לרוח והאבן מותרת שלא נעשה לאליל אלא החידוש. העמיד עליה אליל. לפי שעה ולא האבן לבימוס וסילקה הרי זו מותרת וא"צ ביטול:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו או שזקפה טעמו משום דמשמע ליה דזקיפת אבן חשוב מעשה לענין זה שכוון שזקפה כדי לעובדה אע"פ שעדיין לא עבדה נאסרה כשם שהחציבה לשם אליל אוסרתה מיד אע"פ שעדיין לא עבדה דאשכחן דזקיפת אבן חשיב מעשה כדאיתא התם (מו.) בגמ' ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ובא עכו"ם והשתחוה לה אסורה וכי היכי דחשיב מעשה לאותו ענין ה"נ חשיב מעשה לענין זה וכ"כ התוספות אבן שחצבה מתחלה ה"ה דה"מ למינקט זקפה להשתחות לה כדאמר ר"י גבי לבינה אלא שאח"כ כתבו נ"ל דלא דמי:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו חידש בה אפילו בגופה של אבן נוטל מה שחידש הכי אמרי' בגמ' כלומר דאע"ג שחידש בגופה של אבן כלומר שחקק בה צורה בברזל לא אמרינן דנאסרה כולה כדין אבן שחצבה מתחל' לבימוס אלא אינו נאסר אלא אותו חידוש בלבד: ג' אשרות הן אילן שנטעו מתחלה לאליל ה"ז אסורה וכו' ג"ז משנה שם (מח.) ורבי' כתב כאן השניה והאריך בביאור השניה ואח"כ כתב העמיד אליל תחתיו ונטלו ה"ז מותר וזהו השלישי. ופירש"י אילן שנטעו מתחלה לשם אליל ה"ז אסור עד שיבטלנו העכו"ם. גדעו עכו"ם או ישראל לאליל לעבוד הגידולין שיגדלו בו מעתה והוא היה כבר נטוע נוטל מה שהחליף

ושורפו כדין אשרה ועיקרו מותר בהנאה ע"כ ואמרינן בגמרא דאע"ג דהבריך והרכיב בגופו של אילן לא מיתסר עיקרו אע"פ שעשה מעשה בגופו:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו בשם ר"י דדוקא שמפרש שלא יהא אליל אלא מה שהחליף וכו' אבל אם נתכוון לעיקר האילן נעשה כולו אליל בגידוע ופיסול וכו' כ"כ שם התוס' ונתנו טעם לדבר שאע"פ שהאילן הוא מחובר כיון שעשה מעשה בגוף האילן אסרו דומיא דחפר בה בורות שיחין ומערות שנאסרה גם שאר הקרקע לפי שעשה בה מעשה:

סעיף קטן טו

ומ"ש בשם הרא"ש דאפילו כיון לעיקרו של אילן לא נאסר האילן כולו וכו':

סעיף קטן טז

העמיד אליל תחתיו ונטלו ה"ז מותר כבר נתבאר שזהו האילן הג' השנוי במשנה אלא שבנוסחאות שלנו כתוב ובטלו במקום ונטלו. וכתב הר"ן ומיהו כי בעינן בטלו ה"מ היכא דנטעו מתחילה כדי להעמיד תחתיו אליל הא לאו הכי אפילו בשלא ביטל אליל האילן מותר דמחובר הוא דלא חמיר טפי מאליל עצמו דקי"ל בה כת"ק דר"י בר יהודה דס"ל דאילן. שנטעו ולבסוף עבדו מותר אבל מדברי רש"י נראה דאילן נמי כל שנטעו ייחור כתלוש דמי: ב"ה כתב רבינו ירוחם המשתחוה לדקל ונטעו מתחלה לכך לולבו ודאי אסור למצוה אבל אם לא נטעו מתחלה לכך ולבסוף עבדו והוא בענין שהלולב מותר להדיוט כי כבר כתבתי שלא נאסר אלא מה שנתגדל אחר שעבדו בעי (בגמ' מז.) לולבו מהו למצוה ולא איפשיט' ולחומרא פי' דזה מיירי לכתחלה והא דאמרי' בפ' לולב הגזול (סוכה דף לא:) לולב של ע"א לא יטול ואם נטל כשר התם מיירי בע"א האסורה אפי' להדיוט דמצות לאו ליהנות ניתנו עכ"ל.

סעיף קטן יז

אע"פ שקרקע עולם אינו נאסר עשה בו מעשה כגון שחפר בו בורות שיחין ומערות והשתחוה לו אח"כ נאסר בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה נד:) א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לקרקע עולם לא אסרה חפר בה בורות שיחין ומערות אסרה פרש"י חפר בה בורות לאליל ומפרש רבינו ובחפר בה ואחר כך השתחוה מיירי אבל אם לא השתחוה לא אע"פ שחפר לשם אליל (ב"ה וכ"ה לדעת הרא"ש דלעיל) אבל מדברי הרמב"ם בפ"ח משמע קצת דכל שחפרן לשם אליל נאסרו מיד אע"פ שעדיין לא השתחוה להם. (וכן הוא לדעת ר"י דלעיל):

סעיף קטן יח

ב"ח אינם נאסרים שאפילו השתחוה לבהמה שלו לא נאסרה בתמורה פרק כל האסורים (תמורה כח.) מני בהדי. פסולי מזבח מוקצה ונעבד וקתני בתר הכי אי זהו מוקצה המוקצה. לאליל הוא. אסור ומה שעליו מותר ואי זהו נעבד כל שעובדין אותו הוא ומה

שעליו אסור וזה וזה מותר באכילה כלומר להדיוט ומדסתם ותני דמותרים באכילה משמע שאפי' אם הוא שלו מותר ועוד דאמרינן בפר"י (נד.) תנא נעבד שלו אסור ושל חבירו מותר ולענין איסור גבוה קאמר כדמשמע בגמרא וכן פירש"י וא"כ כי תנן בתמורה דנעבד מותר באכילה להדיוט בבהמה שלו תנן דאילו בבהמת חבירו לגבוה נמי שרי:

סעיף קטן יט

ומ"ש עשה בה מעשה ששחטה לאליל אסרה ואפי' בסימן אחד ואפי' אינה שלו ודוקא עכו"ם אוסר דבר שאינו שלו וכו'. בפרק השוחט (חולין מ.) א"ר הונא היתה בהמת חבירו רבוצה לפני אליל כיון ששחט בה סימן אחד אסרה סבר לה כי הא דאמר עולא אמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה רב נחמן ורב עמרם ורב יצחק אמרו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ת"ש שנים אוחזין בסכין ושוחטין א' לשם א' מכל אלו ואחד לשם דבר כשר שחיטתו פסולה הב"ע דאית ליה שותפות בגוויה כתנאי עכו"ם שנסך יינו של ישראל שלו בפני אליל אסרו ר"י בין בתירא ור"י בן בבא מתירים אותו מפני ב' דברים א' שאין מנסכין יין אלא בפני אליל וא' שיכול לומר לו לא כל כמינך שתאסור ייני לאונסי ור"נ ור"ע ורב יצחק אמרו אפי' למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עכו"ם אבל ישראל לצעוריה קא מכוין ת"ש שנים אוחזין בסכין ושוחטין אחד לשם אחד מכל אלו ואחד לשם דבר כשר שחיטתו פסולה הב"ע בישראל מומר. וכתב רש"י ה"ה דה"מ לאוקמה בדאית ליה שותפות בגוויה כדאוקמוה אינהו לעיל והקשו עליו התוס' דא"כ אמאי חוזר והקשה קושיא שכבר תירץ אלא נראה דאע"ג דאית ליה שותפות בגוויה אכתי איכא למימר לצעוריה קא מכוין ואסיקנא בגמרא שאם התרו בישראל שלא ישחוט לשם אליל וקבל עליו ההתראה ושחט אע"פ שלא היה בחזקת מומר קודם לכן אסרה דכיון שהתיר עצמו למיתה אין לך מומר גדול מזה ופסק הרא"ש כר"נ ור"ע ורב יצחק משום דמוקמי מילתייהו כב"ע ודר' (יהודה) [יוחנן] ועולא הוי כתנאי ופסק כדברי התוס' דאפילו אית ליה שותפות בגוויה אכתי איכא למימר לצעוריה קא מכוין וכך הם דברי רבינו וגם הר"ן כתב דמשמע הלכתא כר"מ ור"נ ור"י דסוגיין בגמרא כוותיה וכתב עוד ומיהו ר"ת כתב דאפילו לדידהו דוקא במעשה זוטא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אבל במעשה רבה אדם אוסר אבל רש"י כתב דאפי' במעשה רבה אין אדם אוסר ופשטא דסוגיין רהטא כוותיה ע"כ וגם הרא"ש הסכים לדברי רש"י וכך הם דברי רבינו: וכתב עוד הר"ן הילכך השוחט בהמת חבירו לאליל לא מיתסרא בהנאה ומיהו איכא מ"ד דבאכילה אסורה ואפי' שוחט בהמת חבירו לשם הרים ומתכוין לרפואה כיוצא בה אסורה באכילה שכל שיש בה סרך לאליל מיתסרא באכילה וליכא

למימר לענין איסור אכילה אין אדם אוסר דבר שאין שלו דהכא לאו איהו אסר לה אלא דלא שרי והו"ל כאילו לא נשחטה אלא שמתה מאליה עכ"ל: כתב עוד הר"ן ז"ל שסובר הרמב"ן דכל כה"ג בבטולי בעלמא סגיא להו דאע"ג דאליל דעכו"ם שבאה ליד ישראל אין לה ביטול הכא יש לה ביטול שכיון שאליל זו שלא מדעת בעליה נאסרה מפני מעשה שנעשה בה כי היכי דמהני ההוא מעשה שתהא נאסרת כאילו היתה של עכו"ם ה"נ הויא כשלו לענין ביטול הלכך קודם שלקחה ישראל מן העכו"ם בביטול בעלמא סגי ליה ובר"ן ז"ל דוחק דבריו והעלה דאף בזו אינה בטילה עולמית: והרמב"ם כתב בפ"ח בד"א שאין הבהמה נאסרת כשלא עשה בה מעשה לשם אליל אבל עשה בה מעשה כל שהו אסרה כגון ששחט סי' לאליל בד"א בבהמת עצמו אבל אם שחט בהמת חבירו לאליל לא נאסרה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו נראה שהוא פוסק כר"נ ור"ע ור' יצחק אלא שיש לתמוה עליו למה לא חילק בין ישראל לעכו"ם או ישראל מומר כדמפלגינן בגמ' אלבייהו ונראה לי שסמך על מ"ש בפ"ב מהלכות שחיטה לחלק בזה וביארתי דבריו בסימן ד':

סעיף קטן כ

ואע"פ שב"ח אינם נאסרים החליף ב"ח באליל נאסרו מימרא דר' יוחנן בפ' ר' ישמעאל (עבודה זרה נד:) ופי' רש"י עשאה חליפין לאליל כלומר שהיתה לו אליל והחליפה לעכו"ם בבהמות כי אתא רבין אמר פליגי בה ר' ישמעאל ב"ר יוסי ורבנן חד אמר חליפין אסורין חליפי חליפין מותרין וחד אמר אפילו חליפי חליפין אסורין ופסק רבינו כמ"ד חליפי חליפין מותרין וטעמו משום דכיון דהאי איסורא אינו אלא מדרבנן ספיקו לקולא א"נ משום דאמרינן בגמרא למ"ד מותרים דשני כתובין הבאין כא' אין מלמדין ולמ"ד אסורים מלמדין וכיון דאנן קי"ל בעלמא דאין מלמדין ממילא קמה ליה הלכתא כמ"ד מותרין אבל הרמב"ם פסק בפ"ח כמאן דאסר וכ"פ הר"ן ז"ל וצריך טעם לדבריהם:

סימן קמו

סעיף קטן א

אליל שנתבטלה מותר ודוקא בשל עכו"ם ובטלה עכו"ם וכו' משנה בפר"י (נב:) עכו"ם מבטל אליל שלו ושל חבירו וישראל אינו מבטל אליל של עכו"ם ופי' רש"י אינו מבטל אליל של עכו"ם וכ"ש דאינו מבטל אליל של ישראל דאין לה בטלה עולמית:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפי' אם יש לעכו"ם שותפות בה עמו אין ביטול העכו"ם מועיל לה מבואר שם בגמ' (שם ובדף נג.) דיכול לבטל חלקו ולא חלקו של ישראל דלא אמרינן דישראל אדעתא

דעכו"ם פלח דכיון דמבטל עכו"ם דנפשיה דישראל נמי מצי מבטל אלא אמרינן דישראל אדעתא דנפשיה פלח וכי מבטל עכו"ם דנפשיה אבל דישראל לא מצי מבטל:

סעיף קטן ג

אפילו אליל של עכו"ם משבאה ליד ישראל וזכה בה שוב אין לה ביטול כך הגירסא בקצת ספרים והוא מבואר בברייתא פרק בתרא דע"ז (סד.) ישראל שמצא אליל בשוק עד שלא באת לידו אומר לעכו"ם ומבטלה משבאת לידו אינו אומר לעכו"ם ומבטלה וכתב סמ"ג דטעמא משום גזרה אטו אליל של ישראל עצמו ואית ספרים דגרסי הכי ואפילו אליל של עכו"ם משבאה ליד ישראל שוב אין לה ביטול בעכו"ם אע"פ שעדיין לא זכה בה הישראל ואם גירסא זו אמיתית יש לה מקום מהא דתנן בפ"ו דדמאי גר ועכו"ם שירשו את אביהם יכול לומר לו טול אתה אליל ואני מעות אתה י"נ ואני פירות ואם משבאו לרשות הגר אסור ומסיק בפ' השוכר את הפועל (עבודה זרה סד.) דדוקא בגר הקילו כדי שלא יחזור לקלקולו אבל בישראל דלאו גר אסור ותנ"ה בד"א שירשו אבל נשתתפו אסור ומדקתני אסור סתמא משמע דלית ליה תקנה אפי' ע"י ביטול והא הכא שלא זכה בה עדיין דומיא דירושת גר ועכו"ם עד שלא באה לרשות הגר וקתני דאסור ולא מהני ליה ביטול מכיון שנקרא שמו עליה ואע"ג דבמתני' קריבא לרשותו לגמרי הזכייה ורבינו קרי בא לרשותו לנקרא שמו עליה ועדיין לא זכה אין קפידא בזה ומ"מ הגירסא הראשונה היא הנכונה בעיני וכן מוכיח ממ"ש בסמוך גבי לוקח גרוטאות מן העכו"ם שאם לא זכה בה הישראל לגמרי יש לה ביטול:

סעיף קטן ד

וכתב ה"ר אליעזר דמשמשי אליל ונויה אם באו ליד ישראל ואח"כ בטלם עכו"ם מותרים כו' כ"כ בסמ"ג ויהיב טעמא שאין להחמיר בהם ע"י גזירה זו כמו באליל עצמה: כתב הר"ן בפרק ר' ישמעאל שנסתפק הרמב"ן במשמשי אליל של ישראל אם יש להם ביטול וכתב בשם הראב"ד ז"ל דאין להם ביטול אבל משמשי אליל של עכו"ם שהיה ביד עכו"ם ומשמשיה ביד ישראל ובטל העכו"ם האליל שבידו אע"פ שהמשמשין ביד ישראל בטלים הן אגב ביטול אליל דבתרה גרירי כדתנן ביטל אליל ביטל משמשיה ע"כ ומשמע מדבריו דאם בא לבטל המשמשין לבדם לא מהני ושלא כדברי ה"ר אליעזר:

סעיף קטן ה

לפיכך הלוקח גרוטאות מן העכו"ם ומצא בהם אליל בפ' השוכר את הפועל (עבודה זרה עא:) מותיב למ"ד משיכה דעכו"ם קונה מדתניא הלוקח גרוטאות פי' שברי כסף מן העכו"ם ומצא בהן אליל אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר אם משנתן מעות יוליך לים המלח ואי ס"ד משיכה בעכו"ם קונה אמאי יחזיר אמר אביי משום דמיחזי כי מקח

טעות אמר רבא רישא מקח טעות סיפא לאו מקח טעות אלא אמר רבא רישא וסיפא מקח טעות ורישא דלא יהיב זוזי לא מתחזי כאליל ביד ישראל סיפא דיהיב זוזי מתחזי כאליל ביד ישראל ופי' רש"י מקח טעות הויא משיכה בטעות דלאו אדעתא דאליל זבין מיחזי כאליל לכי הדר שקל זוזי מיחזי כמאן דמזבן אליל לעכו"ם. וכתבו הרי"ף והרא"ש ברייתא זו בס"פ כל הצלמים:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם הוא בפ' י' וק"ל למה הוצרך רבינו לכתוב שכ"כ הרמב"ם ז"ל שמאחר שהיא ברייתא ערוכה בלא מחלוקת למה לא יכתוב הרמב"ם כן ומהנשתנה דין זה שהוצרך בו להביא חזוק לו מדברי הרמב"ם יותר מלשאר דינים שכותב סתם ואינו מביא להם חזוק מדברי הרמב"ם ואיפשר דמשום דהרמב"ם סבר דעכו"ם קונה או במשיכה או בכסף כמו שנתבאר בסימן קל"ב והיה אפשר לעלות על הדעת שדוחה ברייתא זו מהלכה קמשמע לן א"נ יש לומר דהוה איפשר לפרושי שאם משך בתחלה ואחר כך נתן מעות קתני דיחזיר וכדדייק לישנא דאם עד שלא נתן מעות משך יחזיר קמשמע לן דל"ש משך ואח"כ נתן מעות ל"ש נתן מעות ואח"כ משך לא יחזיר דלא שריא להחזיר אלא כשלא היה שם לא משיכה לבד או נתינת מעות לבד: ומ"ש רבי' לפיכך פשוט הוא דאדלעיל קאי שכתב דאכי' אליל של עכו"ם משבאה ליד ישראל אין לה ביטול ומשום הכי קתני בהאי ברייתא דאם משנתן מעות יוליך לים המלח:

סעיף קטן ז

גר ועכו"ם שירשו את אביהם וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ח

עכו"ם מבטל אליל אפילו אינה שלו משנה בפ"ר ישמעאל (נב:) ובפרק השוכר את הפועל (עבודה זרה סד:) תניא עכו"ם מבטל אליל שלו ושל חבירו בין עובדה בין אינו עובדה ומפ' בגמרא דאינו עובדה היינו כגון זה עובד לפעור וזה למרקוליס שאע"פ שאינו עובד לאותה אליל כיון דאליל בעלמא פלח יכול לבטל:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואפילו בעל כרחו ובלבד שידע בטיב אליל אבל קטן שאינו יודע בטיב אליל לא פשוט בפרק כל הצלמים (עבודה זרה מג.) וכתב הרמב"ם בפ"ח דה"ה לשוטה דאינו מבטל ופשוט הוא:

סעיף קטן י
ומ"ש שגר תושב אינו יכול לבטל בעיא בפרק השוכר את הפועל (שם) ואיפשיטא דפלח מבטל דלא פלח לא מבטל: ומכאן למדנו דהני ישמעאלים אין ביטולם ביטול דהא לא פלחי אליל כמו שנתבאר בסימן קכ"ד:

סעיף קטן יא
כיצד מבטלה נטל מהאשרה מקל או אפילו טלה וכו' עד שאינו יכול לבטלה משנה ובריייתא ס"פ כל הצלמים (עבודה זרה מט:) פי' לצרכו שצריך לשפיים ופי' לצרכה כדי ליפותה וכו' ופרש"י דהיינו טעמא דשפיים מותרים משום דמיזרק זריק להו ולא פלח להו:

סעיף קטן יב
היתה של צורה וקטע ראש אזנה וכו' עד לא בטלה משנה בפ"ר ישמעאל (נג.): וכתב המרדכי בפרק כל הצלמים קבלתי דהיכא דהיה אנוס לבטלה לא בטלה עד שיעשה מעשה בגופה אבל היכא דלא אנוס אז פוסל עכו"ם אליל באמירה או במחשבה בעלמא ותדע דהא תנן אליל שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת ע"כ ותמהני על זה מדין מכרה ומשכנה דבסמוך דמשמע דאפילו מוכר ברצונו לא בטלה :

סעיף קטן יג
מכרה או משכנה אפי' לצורף ישראל וכו' משנה בפ"ר ישמעאל (שם) מכרה או משכנה רבי אומר בטל וחכ"א לא בטל וידוע דהלכה כחכמים ובגמרא זעירי א"ר חנינא ורבי ירמיה בר אבא אמר רב חד אמר מחלוקת בצורף עכו"ם אבל בצורף ישראל ד"ה בטל משום דמידע ידע דישראל תבר לה וחד אמר אפילו בצורף ישראל מחלוקת וכ' הרא"ש וקי"ל לחומרא וכ"פ הר"ן ז"ל משום דספיקא דאורייתא הוא כמאן מהני אמוראי הילכתא הילכך נקיטינן לחומרא וכ"נ דעת הרי"ף ז"ל שהביא משנתינו כצורתה והשמיט הך שקלא וטריא דצורף עכו"ם וצורף ישראל דאלמא ס"ל דלרבנן בכל ענין לא בטל אבל ראיתי להרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ח מכרה לצורף ישראל ה"ז בטלה אבל אם מכרה או משכנה לעכו"ם או לישראל שאינו צורף ה"ז אינה בטלה ונ"ל שהרב סמך. אהא דאמרינן בגמרא ת"ר לוה עליה או שנפלה עליה מפולת אינה בטלה ואמרינן עלה דצריכה דאי תנא לוה עליה מדלא זבנה זבוני לא בטלה ובודאי לא משמע דסתמא דשקלא וטריא בגמרא סלקא דלא כרבנן וכיון שכן סוגיין כמ"ד בצורף ישראל ד"ה בטל ומש"ה קאמר דמדלא זבנה זבוני לא בטלה מכלל דאי זבנה בטלה אבל למ"ד דאפילו בצורף ישראל מחלוקת היכי אמרינן סתמא מדלא זבנה זבוני לא בטלה דהא לרבנן אפילו זבנה לא בטלה אלא ודאי כדאמרן ע"כ ונראה מדברי הר"ן שנראו בעיניו דברי הרמב"ם ז"ל ודברי

רבינו כפסק הרא"ש שפסק לחומרא ואהא דאמרינן בצורף עכו"ם מחולוקת אבל בצורף ישראל ד"ה בטל פרש"י דצורף לאו דוקא אלא סתם לוקחי מתכות צורפים הם וכתב הר"ן שנחלקו עליו הראב"ד והרמב"ן ז"ל וכתבו דצורף דוקא אבל בשאינו צורף אפי' לרבי לא בטל וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל שכתבתי בסמוך שמחלק בין צורף לאינו צורף וכתב הר"ן ולפי זה משכנה דתנן במתני' כגון שא"ל אם לא הבאתי לך מכאן עד יום פלוני הרי היא שלך והגיע הזמן ולא פדאה דה"ל כמכירה דכיון דצורף דוקא בעי כי משכנה ולא הרהינה אצלו מאי רבותיה דצורף עכ"ל ולי נראה דאפלו הרהינה אצלו צורף ישראל לא בטלה דלא מפלגינן בין צורף ישראל לצורף עכו"ם אלא במכרה אבל לא במשכנה אע"פ שהיא מהורהנת וכ"נ מדאמרינן מדלא זבנה לא בטלה וסתם זבנה מכר גמור הוא ולא הרהון ועוד דא"כ הא דקתני לוה עליה אינה בטלה בשלא הרהינה דוקא הוא וא"כ הכי הלל מדלא הרהינה לא בטלה אלא כדאמרן וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל: בסימן קל"ט כתב רבינו בשם ה"ר יונה דנרות של שעוה שמדליקין לפני אליל אם מכרן או משכנן לישראל הוי ביטול כיון דלאו אליל עצמה הן ע"כ נראה מדבריו דכל משמשי אליל ונוי מכרן או משכנן לישראל בטלי:

סעיף קטן יד

הניחוה עובדיה והלכו להם וכו' משנה שם. ופירש"י שהניחוה עובדיה ואין דעתם לחזור בשעת שלום מותרת הואיל ויצאו לדעת ולא נטלוה עמהם בטלוה. ואמרינן בגמרא (שם) דהא דהניחוה בשעת מלחמה אסורה ה"מ כשאינם יכולין לחזור אבל אם היו יכולין לחזור ולא חזרו מותרת : כתב הרמב"ם בפ"ח נפלה עליה מפולת ולא פינוה גנבוה לסטים ולא תבעוה אינה בטלה ודברים אלו הם ברייתא בפ"ר ישמעאל: אליל שנשתברה מאליה אסורה בס"פ כל הצלמים (עבודה זרה מט:) פלוגתא דרב ושמואל ופסק כרב וכן פסקו הפוסקים משום דהלכתא כוותיה באיסורי ומוקי פלוגתייהו בגמ' בתרי אוקימתי ואוקימתא בתרייתא דבאליל של חוליות פליגי והדיוט יכול להחזירה דרב סבר כיון דהדיוט יכול להחזירה לא בטלה וכתב הרי"ף והרא"ש ז"ל אוקימתא זו בלבד ודע דבר"פ כל הצלמים (עבודה זרה מא:) איפליגו ר"י ור"ל אליל שנשברה מאליה ופסקו הרי"ף והרא"ש כר"י דאסור וקשה דא"כ היאך פסק פלוגתא דרב ושמואל כאוקימתא בתרייתא דמוקי פלוגתייהו בשל חוליות והדיוט יכול להחזירה הא לא"ה לד"ה מותר כבר תירץ הר"ן ז"ל דבפלוגתא דרב ושמואל מיירי בשעיקר אליל קיים דכיון דלא נשתברה ממנה אלא מיעוטא בכה"ג אין עובדין לשברים אלא לגוף האליל בלבד ופלוגתא דר"י ור"ל מיירי בשנשתברה כולה וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרמב"ן ז"ל ועוד תירץ הר"ן דפלוגתא

דר"י ור"ל מיירי בנשתברה לשברים גדולים שעדיין שמה עליה ופלוגתא דרב ושמואל מיירי בנשתברה לשברים קטנים דבכה"ג לדברי הכל מותר אם אין הדיוט יכול להחזירה דכן שנשתברה בענין זה ודאי שביק לה ולא פלח לה כלל ועי"ל דפלוגתא דר"י ור"ל ופלוגתא דרב ושמואל בחד גונא דשברים מיירי והא דאוקמוה פלוגתא דרב ושמואל בשהדיוט יכול להחזירה לאו למימרא דאי אין הדיוט יכול להחזירה מותרת בלא ביטול כלל לד"ה אלא ה"ק דכשהדיוט יכול להחזירה צריך לבטל כל קיסם וקיסם לרבי וכשאין הדיוט יכול להחזירה אין צריך לבטל כל קיסם וקיסם ומכל מקום אינה מותרת בלא ביטול כלל דהא קי"ל כר"י דאסר אלא דמפרשינן דהא דאסר ר"י אינו אלא בלא ביטול כלל אבל אם ביטל מותר אפילו ע"י ביטול כל דהו דכיון שביטל אבר אחד ממנה בטלו כל השברים דכיון דאין הדיוט יכול להחזירה בביטול כל דהו סגי ליה ומ"מ ביטול בעיא ואי לא ביטל כלל אסור והיינו דר"י ופירוש זה למדתי מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ח ורבינו שסתם הדברים לא חילק כלל וכתב אבל אין הדיוט יכול להחזירה בטלה דמשמע בטלה מעצמה נראה שלא הרגיש בקושיא זו :

סעיף קטן טו

בימוס שהיא אבן אחד שנפגם ה"ז מותר מזבח עד שינתץ רובו ברייתא בפ' רבי ישמעאל (עבודה זרה נג:) בימוס שנפגם מותר מזבח שנפגם אסור עד שינתץ רובו ה"ד בימוס ה"ד מזבח א"ר יעקב בר אידי א"ר יוחנן בימוס אבן אחד מזבח אבנים הרבה וכ' הרמב"ם בפ"ח דהא דשרי במזבח בשניתץ רובו דוקא בשניתץ ע"י עכו"ם כלומר דאל"ה אסור כדין אליל שנשתברה מאליה:

סעיף קטן טז

המבטל אליל נתבטלו משמשיה ביטל משמשיה לא נתבטלה היא משנה שם (נב:):

סעיף קטן יז

מצוה על כל המוציא אליל שיבערנה ויאבדנה ז"ל הרמב"ם בפ"ז מ"ע לאבד אליל ומשמשיה וכל הנעשה בשבילה שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות וגו' כ"א כה תעשו להם וגו' ובא"י מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצנו אבל בח"ל אין אנו מצווים לרדוף אחריה אלא כל מקום שנכבוש נאבד כל אליל שבו שנאמר ואבדתם את שמם מן המקום ההוא בא"י אתה מצווה לרדוף אחריהם ואי אתה מצווה לרדוף אחריהם בח"ל:

סעיף קטן יח

וכיצד מבערה שוחק וזורק לרוח או שוחק ומטיל לים בפרק כל הצלמים (עבודה זרה מב:) תנן המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח

(ובמשנה מג.) ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים ואיבעיא לן בפרק כ"ש (כח.) היכי קאמר שוחק וזורה לרוח או שוחק ומטיל לים או דילמא שוחק וזורה לרוח אבל מטיל לים בעיניה וה"נ איבעיא לן אהא דתנן התם גבי חמץ מפרר וזורה לרוח או מטיל לים אמר רבה מסתברא אליל דלים המלח אזלא לא בעיא שחיקה חמץ דלשאר נהרות אזיל בעי פירור א"ל רב יוסף אדרבה אליל דלא ממאיס בעי שחיקה חמץ דממאיס לא בעי פירור ונראה מדברי רבינו לכאורה שפסק כרב יוסף דאמר דאליל כיון דלא ממאיס בעי שחיקה וזה תימא דהא קיי"ל דרבה ורב יוסף הלכה כרבה ועוד שהרא"ש פסק שם לגבי חמץ כרבה וכתבו רבינו בהלכות פסח. ועוד שהתוס' הכריחו שם לפרש דליכא בין רבה ורב יוסף אלא חמץ בשאר נהרות אבל באליל ליכא בינייהו מידי לענין דינא דגם לרב יוסף לא בעי שחיקה אלא בשאר נהרות כמו לרבה וי"ל דים שכתב רבינו היינו שאר נהרות אבל לים המלח לא בעי שחיקה ולא חשש רבינו לכתוב דין ים המלח משום דפירש"י דים המלח אין ספינה עוברת ואינו מצוי שילך אדם להטיל אליל למקום כזה לא חששרבינו לכתבו והרמב"ם כתב בפ"ח שוחק וזורה לרוח או שורף ומטיל לים המלח ודבריו תמוהין דאי בעי למיפסק כרבה דלים המלח לא בעי שחיקה למה כתב שורף דשריפה זו למה ואי בעי למיפסק כרב יוסף למה החליף שחיקה בשריפה ואם מפרש כפי' התוס' יקשה למה כתב שורף כדקשיא אי בעי למיפסק כרבה וצ"ע.:

סעיף קטן יט

וצריך לשרש אחריה ולכנות לה שם גנאי בפרק כל הצלמים (עבודה זרה מה:) יליף להו מקראי:

סימן קמז

סעיף קטן א

הנודר או נשבע בשם אליל לוקה בפ"ד מיתות (ס:) תנן הנודר בשמו והמחיים בשמו עובר בלא תעשה פירוש לאו דושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך ומ"ש רבינו שלוקה על זה כ"כ הרמב"ם בפ"ה מה' עכו"ם ובביאורי לספר המדע כתבתי טעמו:

סעיף קטן ב

יאסור אפילו להזכירה בשמה בחנם שלא לצורך שם (סג:) שנא' ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד אליל פלונית וכתב הרא"ש לכאורה משמע דוקא בכה"ג אסור להזכיר אליל לצורך ומיהו נראה דבכל ענין אסור דקרא סתמא כתיב והא דנקט שמור לאו דוקא אורחא דמילתא נקט שאין דרך להזכירה כלל שלא לצורך וקמ"ל דאפי' לצורך אסור עכ"ל ורבינו כתב דאסור להזכירה אפי' שלא לצורך וכ"ש לצורך ואין לשונו מכוון דכיון שנתכוין לכך הו"ל לכתוב כלשון הזה אסור להזכירה

בשמה אפי' בחנם שלא לצורך ועוד דאע"ג דלהרא"ש פשיטא ליה דלצורך אסור טפי משלא לצורך היינו משום דברייתא קתני שמור לי בצד אליל פלונית וסד"א דדוקא נקט אבל למאן דלא ידע ברייתא לא פשיטא ליה לצורך טפי משלא לצורך וא"כ כך היה לו לרבינו לכתוב אסור להזכירה בשמה בחנם בין לצורך בין שלא לצורך:

סעיף קטן ג

ואסור לגרום לעכו"ם שישבע או ידור בשמה (שם) אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם שמא יתחייב לו שבועה ונשבע באליל שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך לא ישמע בגרמא שלך וכתבו התוס' והרא"ש בשם ר"ת שאם כבר נשתתף עמו מותר ליקח ממנו שבועה קודם שיפסיד ממונו והאריכו בטעם הדבר וכ"כ הר"ן בספ"ק דע"ז בשם רבינו תם שם הרמב"ן וז"ל ואע"פ שרשב"ם חולק בדבר דעתם מסכמת לדעת ר"ת וכבר כתב רבינו זה בטור א"ח סימן קנ"ו לפיכך לא כתבו כאן: (ב"ה) ובתשובה כלל י"ח כתב ומיהו ירא שמים כשיראה שהעכו"ם גמר בדעתו לישבע מה תועלת להשביעו ורבינו ירוחם כתב בשם ר"י כי יש היתר אחד בזמה"ז כי נשבעים בקדשים שלהם הנקראים אבן גליון ואין תופסי' בהם אלהות ואע"פ שמזכירין שם שמים מ"מ אין מזכירין שם אליל וגם דעתם לעושה שמים וארץ ואע"ג דמשתפים שם שמים ודבר אחר לא מצינו שאסור לגרום לאחרים לשתף וגם משום לפני עור ליכא דלא הוזהרו בני נח על השיתוף עכ"ל וכתוב בא"ח בשם הרשב"א ז"ל בתשובה נכרים הללו שנשבעים באותה כו' מותר לישראל להשביעם ואין בזה משום לא ישמע על פיך.

סעיף קטן ד

ומותר להזכיר שם אליל הכתובה בתורה וכו' בפ' ד' מיתות (שם).

סימן קמח

סעיף קטן א

שלשה ימים לפני אידיהן מלבד יום האיד שלהם אסור לשאת ולתת עמהם בריש מסכת ע"ז (דף ב.) תנן לפני אידיהן של עכו"ם ג' ימים אסור מלשאת ולתת עמהם מלהלוותם ומללות מהם מלהשאילן ומלשאול מהן מלפורען ומלהפרע מהן ומסיק בגמרא (ו.) דג' ימים דקתני לבד מאידיהן.

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם נמשך ג' ימים או ד' חשוב הכל כיום אחד וג' ימים לפניהם אסורים פשוט שם:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואינו נקרא יום איד שלהם ליאסר ג' ימים לפניו אא"כ הוא יום קבוע לכל ועושים אותו בכל שנה ושנה שם (יא:) אמר שמואל ובגולה אינו אסור אלא יום איד בלבד ויום איד נמי מי אסור והא רב יהודה שרא לרב ברונא לזבוני חמרא ולרב גידל לזבוני חיטי

בחגתא דטייעי שאני חגתא דטייעי דלא קביעא ופירש"י דלא קביעא אין חוששין לה כ"כ אם אין עושין לה בכל שנה ואע"ג דר' יהודה ביום חג גופיה שרא משמע לרבינו דבא"י ג' ימים שלפניהם ויום החג דגולה חשיבא אבל יום חג גופיה דא"י חמיר טפי ואסור אע"ג דלא קבוע ולפיכך כתב ואינו נקרא יום חג ליאסר ג' ימים לפניו אא"כ הוא יום קבוע דמשמע דלא משתרי מפני שאינו קבוע אלא בג' ימים שלפני אבל לא ביום החג עצמו:

סעיף קטן ד

ומ"ש אא"כ הוא יום קבוע לכל ועושין אותו בכל שנה ושנה נראה שהוא סובר דבכלל קבוע הוי תרי מילי חדא שתהיה קבוע לכל בני אותה אמונה ולא כחגא דטייעי שלא היו עושים אותה אלא הטייעים לבדם ולא שאר בני העיר אע"פ שהם והטייעים מאמונה אחת ועוד צריך שתהיה קבועה בכל שנה ולא כחגא דטייעי שאין חוששין אם אין עושין אותה בכל שנה ויותר נראה לפרש דיום קבוע לכל כתב לאפוקי יום תגלחת זקנו ויום שעלה בו מן הים שאינו אסור אלא אותו היום בלבד ועושין אותו בכל שנה ושנה כתב לאפוקי חגא דטייעי דלא קביעא וכדפירש"י שאין חוששין אם אין עושין אותה בכל שנה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ומיהו אם הוא יום קבוע אסור אפי' אינו עיקר החג שהחזיקו ע"ש אלוה שלהם אלא ה"ה שאר החגים וכו':

סעיף קטן ו

ומ"ש ואפי' יום גינוסיא של מלכי עכו"ם פי' יום שהעמידו מלך משנה שם (ח.):

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל אם אינו יום קבוע לכל כיום תגלחת זקנו ויום שעלה בו מן הים וכו' ג"ז משנה שם יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורים אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש ומפרש בגמרא דקתני אותו היום לאפוקי לפניו ולאחריו וקתני אותו האיש לאפוקי משועבדיו וכתב הר"ן בעו בירושלמי אותו היום בלבד או אותו היום בכל שנה ולא פשטוה. ב"ה וכתב רבינו ירוחם פי' יום תגלחת זקנו ובלוריתו ושעלה מן הים ושיצא מבית האסורים מיירי במלך אבל שאר עכו"ם אינם עושים איד באלו וגם אותו איש ואותו יום קאי אכולהו אתגלחת זקנו ואילך כי אינו נראה שיעשו כל בני מלכותו יום איד ביום שמגלח המלך זקנו עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואפילו באיד קבוע אין איסור אלא באותו העיר שהאיד בתוכה אבל חוצה לה אפי' הסמוכים לה מאד מותר לשאת ולתת ואפי' הם משועבדים לה שם בעי רב מתנא וכל

העיירות הסמוכות לה משתעבדות לה אותן עיירות אסורות או מותרות ריב"ל אמר לכל אסורה ר' יוחנן אמר אין אסורה אלא לעובדיה והלכתא כר' יוחנן דתניא כוותיה ופירש"י כל עיירות הסמוכות לה יודעים אנו שהם משתעבדות ליתן להם מס להביא להם כל צרכיהם והר"ן כתב דמשמע בתוספתא שאע"פ שאותם עיירות עושות עמה מותרות לפי שאין עושות אותם אלא מיראת המלך ולא אזלי ומודו: ומה שדקדק רבינו לכתוב אפי' הסמוכה לה מאד נראה שהוא נלמד ממה ששנינו שם (יא:) עיר שיש בה אליל חוצה לה מותר היתה אליל חוצה לה תוכה מותר. ופירש"י עיר שיש בה אליל שיום חג לבני העיר לאליל שבעיר מותר לשאת ולתת עם היושבים חוץ לעיר שאין נמשכין אחר אותה אליל שכן מנהגם זה עובד את שלו וזה עובד את שלו ויום חג של אלו אינו כיום חג של אלו היה חוצה לה אליל והיו עובדים ליראה שלהם תוכה מותר שאין בני העיר עובדין לאותה יראה ע"כ וחוצה לה משמע שהם במגרש ואפ"ה אין נגררים אלו אחר אלו וכן משמע ממה שאמרו בגמרא ה"ד חוצה לה כגון עטלוזא של עזה:

סעיף קטן ט

בד"א בא"י וכו' פי' בד"א דג' ימים לפני אידיהן אסור בא"י אבל בח"ל אין אסור אלא ביום החג בלבד והוא מבואר בדברי שמואל שכתבתי דאמר בגולה אין אסור אלא יום איד בלבד ופירש"י טעמא מפני שאין אנו יכולין להעמיד עצמו מלישא וליתן עמהם שביניהם אנו יושבים ופרנסתינו מהם:

סעיף קטן י

והך משא ומתן פירש"י דאסור משום דאזיל ומודה לאליל אמתני' דלפני אידיהן כתב כולהו משום דאזיל ומודה. ומתוך דבריו שפי' בגמרא משמע דלשאת ולתת דקתני מתני' היינו משא ומתן של מקח וממכר וכתב הרא"ש שר"ת הקשה עליו דבגמרא מוכח דלא אירי בכל משא ומתן אלא דוקא במידי דחזי להקרבה ולפיכך פי' ר"ת דלא שייך אזיל ומודה אלא בלהשאילו ולהלוותו ולפורעו דאית ליה רווחא סגי. וכן לשאול מהן וללוות מהן דחשיבא להו מילתא דישראל צריך לו ואזיל ומודה אבל במשא ומתן של מקח וממכר לא חשיב ליה רווחא כולי האי שכן הוא ריוח הישראל כמו ריוח שלו וגם כשהוא קונה עדיין אין יודע אם ירויח במקחו וכשהוא מוכר הוא דואג שמא יוציא המעות קודם שמוצא סחורה אחרת לקנות ולא אזיל ומודה ולשאת ולתת דמתני' מפרש ר"ת למכור להם דבר הראוי לתקרובת אליל וה"פ לשאת מהם המעות ולתת להם חילופיהם ודע דתני' בגמרא (ו:) כשאסרו לשאת ולתת עמהם לא אסרו אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאין מתקיים לא פירש"י כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהם לפני חגיהם לא אסרו אלא בדבר המתקיים עד יום חגיהם דחזי ליה קמיה ביום חגו ואזיל ומודה אבל דבר שאינו

מתקיים כגון ירק וכיוצא בו מותר ותניא תו בגמרא דבר שאין מתקיים מוכרין להם אבל אין לוקחין מהם ופי' רש"י אבל אין לוקחין מהן דמרווח ליה שמתוך שאינו מתקיים מתאוה הוא למוכרו וגבי הא דתנן (יב:) עיר שיש בה אלי חניות המעוטרות אסורות ושאינן מעוטרות מותרות כתב דמשום נושא ונותן ביום חגיהם ליכא דה"מ לזבוני להו משום דדרך לוקח להיות שמח ואזיל ומודה אבל למיזבן מינייהו דבר המתקיים שרי דסתם מוכר עצב הוא. וההיא דתניא מוכרין להם דבר שאינו מתקיים אבל לא לוקחים מהם קשיא לפי' ר"ת וכתב הרא"ש דלדידיה י"ל דלא לוקחים מהן לא במקח איירי אלא בקבלת דורון ומיהו כתב שזה דוחק ויותר נ"ל לומר דמודה ר"ת בדבר שאין מתקיים אין לוקחים להם אע"פ שפירש דבמקח וממכר לא שייך אזיל ומודה דבר שאין מתקיים שאני כיון דמתאוה למוכרו שמח ביה ואזיל ומודה וכתב עוד הרא"ש ולפי מ"ש רש"י על מתני' דחנויות המעוטרות לשאת ולתת דמתני' לא מיירי אלא במכירה והכי פירש לשאת מהם מעות ולתת להם המקח אבל לקיחה לא אסרה מתני' דסתם מוכר עצב הוא וכן מתפרשא נמי ברייתא דקתני כשאמרו לשאת ולתת לא אסרו אלא בדבר המתקיים דלא איירי אלא במכירה נמצא דלפירש"י יש במכירה צד איסור וצד היתר וכן בלקיחה כלומר צד איסור דמכירה דבר המתקיים וצד היתר דידה דבר שאינו מתקיים צד איסור דלקיחה דבר שאינו מתקיים וצד היתר דידה דבר המתקיים ולפי' ר"ת נמי איכא במכירה צד איסור וצד היתר וכן בלקיחה אלא שהם בענין אחר דצד איסור דמכירה היינו מידי דבר תקרובת וצד היתר דידה היינו כל מידי דלאו בר תקרובת צד איסור דלקיחה דבר שאינו מתקיים וצד היתר דידה דבר המתקיים וכתבו התוס' שם גבי הא דקאמר התם ר' ירמיה זבן פיתא דפת חשוב הוא וקפיץ עליהם זבינא והוי כדבר המתקיים: אבל הרמב"ם כתב בפ"ט שאסור ליקח מהם ולמכור להם דבר המתקיים ומותר למכור להם דבר שאינו מתקיים עד יום חגיהם כגון ירקות ותבשיל ולפי דבריו מתני' בין מקח בין ממכר אסרה וברייתא לא אסרה אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאין מתקיים לא ה"פ לא אסרו לגמרי בין למכור בין ליקח אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים לא אסרו לגמרי שאע"פ שאסרו ליקח לא אסרו למכור והא דתניא דבר שאין מתקיים מוכרים להם אבל לא לוקחים מהם לפרושי מאי דקתני בהאי ברייתא אבל בדבר שאינו מתקיים לא אתיא וטעמא דמותר למכור להם דבר שאינו מתקיים ואסור ליקח מהם אפי' דבר המתקיים היינו משום דכשמוכר לו דבר שאינו מתקיים ביום חגו אין לו לא מעות ולא חפץ שיהא מודה עליהם ולאזיל ומודה מקמי יום חג לא חיישינן אבל כשלוקח מהם בין דבר המתקיים בין דבר שאינו מתקיים הרי המעות בידו ביום חגו ומודה עליהם

אע"פ שאין בידו החפץ וזו היא סברת הראב"ד שכתב רבינו וכתב הר"ן שזו היא שיטת הגאונים וכתב שדבריהם עיקר:

סעיף קטן יא
ואסור לשלוח לו דורון ולקבלו ממנו וכו' שם (ו:) ההוא מינא דשדר ליה דינרא לר"י נשיאה ביום חגו אמר היכי אעביד אשקליה אזיל ומודה לא אשקליה הויא ליה איבה א"ל ר"ל טול וזרוק לבור בפניו אמר כ"ש דהו"ל איבה כלאחר יד הוא דקאמינא ופירש"י כלאחר יד שלא יבין שמדעת השלכתו וכיון שרואה שאבד ממך לא ישמח ומשמע ודאי דהאי זריקה כלאחר יד דקאמר בפניו צריך לזרוק דהא פירושא דמאי דאמר ליה טול וזרוק לבור בפניו הוא ועוד דאי שלא בפניו למה לו לזורקו כלאחר יד יזרקנו להדיא ועוד דאי שלא בפניו מה הועיל בזריקה זו דכיון דעכו"ם לא ידע בה אזיל ומודה דאין לומר שאח"כ יודיענו דאם כן הו"ל לפרושי אלא ודאי כדאמרן. וכך הם דברי רש"י ולפיכך יש לתמוה על הרמב"ם ורבינו שסתמו וכתבו שלא יהנה בו ולא פירשו שצריך לאבדו בפניו:

סעיף קטן יב
ומ"ש ובמי שמכירין בו שאינו עובד אליל הכל מותר בפרק השוכר את הפועל (עבודה זרה סה.) רב יהודה שדר ליה קורבנא לאבידרנא ביום אידו אמר ידענא ביה דלא פלח אליל:

סעיף קטן יג
ואסור להשאילן ולשאול מהן ולהלוותן וללות מהן כבר כתבתי שהם שנויים במשנה (ב.) ושהטעם משום דאזיל ומודה:

סעיף קטן יד
ומ"ש ודוקא בלא ריבית אסור להלוותן וכו' כ"כ שם התוספות והרא"ש וטעמא משום דליכא למיחש דאזיל ומודה דצער הוא לו מדאמרינן בפ"ק דקידושין ליזבון איניש ברתיה ולא לוזיף בריביתא וכ"כ הר"ן בשם ר"ת:

סעיף קטן טו
ומ"ש ואסור לפורען וליפרע מהן כבר כתבתי שהוא שנוי במשנה שם:

סעיף קטן טז
ומ"ש דמלוה על פה נפרעין מהן וכו' הכי איפסיקא הלכתא בגמרא (ו:):

סעיף קטן יז
ומ"ש והאידנא אפילו מלוה בשטר חשוב כמציל מידם אפי' אינו ריבית כ"כ שם התוספות דאמר בירושלמי אפילו מלוה בשטר אובדת היא שלא כל שעה אדם זוכה ליפרע מחובו והא דקאמר בגמרא מלוה בשטר אין נפרעים מהן היינו כשידינו תקיפה

עליהם וכ"כ הרא"ש בשם ר"י דהאידנא דידם תקיפה ובקל מעלילין להפקיע אפילו מלוה בשטר חשוב הכל כמציל מידן:

סעיף קטן יח
ומ"ש אבל היכא דאיכא משכון קאמר בירושלמי שאין נפרעין מהן וכו' וכתב א"א ז"ל וכל זה מיירי כשאינה בריבית וכו' שם וגם התוס' כתבו על ההיא דירושלמי מיהו בכל ענין חשיב כמציל מידן שכמה פעמים אובדות אפילו במשכון ונראה שטעמם מפני שהלואות דהאידנא הם בריבית וכטעמם דהרא"ש דאי בשלא בריבית היאך היו באים לחלוק על הירושלמי:

סעיף קטן יט
ואם נשא ונתן ביום האיד אסור שם פשוט בגמרא:

סעיף קטן כ
ומ"ש ובג' ימים שלפני האיד בא"י להרי"ף מותר ולר"י אסור שם פלוגתא דר"י ור"ל ות"כ דר"ל ופסקו הרי"ף והרמב"ם הלכה כר"ל משום דתניא כוותיה והתוס' כתבו בשם ר"י דאע"ג דתניא כוותיה דר"ל מ"מ הלכה כר"י והביאו ראיה לדבריהם וכתב הרא"ש דכן מסתבר:

סעיף קטן כא
אסור ליכנס לבית העכו"ם ביום חגו וליתן לו שלום מצאו בחוץ וכו' ברייתא בס"פ הניזקין (גיטין סב.): ב"ה וכתוב בא"ה בשם הר"ם דדוקא שלום שהוא שמו של הקב"ה אסור לכפול אבל ברכה דליכא שם ליכא קפידא:

סעיף קטן כב
עכו"ם ההולך לתרפות פי' לטעות למרחוק בהליכה אסור לשאת ולתת עמו ובחזרה מותר משנה פ' אין מעמידין (עבודה זרה כט:) ומפרש בגמ' דהיינו טעמא דבהליכה אסור משום דאזיל ומודי ובחזרה מותר דמאי דהוה הוה:

סעיף קטן כג
ומ"ש ואם נקשרים תבורות חבורות יחד אף בחזרה אסור וכו' שם בגמרא (לג.) הבאים מותרים אמר ר"ל לא שנו אלא שאין קשורים זה בזה אבל קשורים זה בזה אימור דעתו לחזור ופירש"י קשורים שחוזרים חבורה חבורה יחד ולא בד בבד:

סעיף קטן כד
וישראל ההולך לתרפות בהליכה מותר וכו' גם זה שם ומפרש טעמא דבהליכה מותר דילמא הדר ביה ולא אזיל בחזרה אסור כיון דאביק בה מהדר הדר ואזיל:

סעיף קטן כה
ומ"ש ואם ישראל מומר הוא גם בהליכה אסור גז"ש וטעמא משום דכיון דמומר הוא ודאי אזיל:

סעיף קטן כו
והאידנא כתב הרמב"ן בשם רש"י שהכל מותר כלומר כל מה שנזכר בסימן זה לאיסור האידנא מותר וטעמא משום דלאו עובדי אליל הם כלומ' דאינם יודעים בטיב אליל ע"כ וכדאמרינן בפ"ק דחולין (יג:) עכו"ם שבח"ל לאו עובדי אליל הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם ולא אזלי ומודו:

סעיף קטן כז
ואע"ג דמתנדבין ונותנין המעות לכהניהם מותר לו להלוותם וכו' עד סוף הסימן כ"כ שם התוס' והרא"ש וכ"כ הר"ן בשם סה"ת ומיהו כתב הר"ן ואעפ"כ בעל נפש ימעט וכן כתב הרמב"ן ז"ל והביא ראיה מהירושלמי: ב"ה ובת"ה כתב בסי' קצ"ה לענין לשלוח דורון בזה"ז ביום שלפני אידם או ביום שלאחריו:

סימן קמט

סעיף קטן א
עיר שיש בה אליל אסור לילך שם אם הדרך מיוחד לאותו העיר לבד וכו' משנה בפ"ק דע"ז (יא:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ומש"ה קאמר בירושל' שלא אסרו אלא באכסנאי וכו' כתב א"א הרא"ש ז"ל יש שכתבו שאם יהודים דרים בעיר מותר וכו' שם:

סעיף קטן ג
וכתב הרשב"א ומשום הך טעמא דחשדא אפי' ישראל הדר בעיר שיש בה אליל אסור לילך לרחוב שאליל שם וכו' ב"ה כ"כ בא"ח בשם הרשב"א לפי פירש"י שפירש טעמא משום חשדא:

סעיף קטן ד
וה"ר יונה כתב ומשום אליל שבעיר אין לאסור לילך שם וכו'. הרא"ש ז"ל כתב בשם דברי הרב רבינו יונה ומפני כך כתב רבינו וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל ואין לשונו מדוקדק דלא שייך האי לישנא אלא כשמביא שתי סברות ומסכים לאחת מהן אבל הכא שלא הביא הרא"ש אלא סברת ה"ר יונה לבד לא שייך למימר לשון מסקנת אלא כך הו"ל וכן דעת א"א ז"ל :

סעיף קטן ה
עיר שיש בה יריד של אליל וכל מי שלוקח שום דבר נותן מכס לאליל אסור ליקח משם כלום וכו' ברייתא שם :

סעיף קטן ו
ומ"ש לפיכך פעמים שהעכו"ם מוכר חפץ ואומר לא אתננו אלא בכך וכך ועוד פשוט לאליל פלוני וכו' כ"כ שם התוס':

סעיף קטן ז
וכתב בספר התרומה ואם אינו מזכיר בפירוש אליל וכו' כן כתב הגמיי' בשמו בפ"ט מהלכות ע"ז וכ"פ התוס' (יג.) בשם סמ"ג וכן כתב הכלבו:

סעיף קטן ח
ודוקא ביריד שנותנים המכס לאליל אסור ליקח מהם אבל ביריד שאין נותנין מכס לאליל או ליקח מבע"ה שאין לוקחין ממנו מכס מותר כדתניא הולכין ליריד של עכו"ם וכו' שם רמי האי ברייתא אההיא דלעיל בסמוך ומשני דלא קשיא כאן בתגר דשקלי מיכסא מיניה כאן בבע"ה דלא שקלי מיכסא מיניה: ב"ה מהרי"ק בשורש קצ"ה דמכס שהיה קבועה ע"פ השר ואח"כ אמר השר שמה שיתנו היהודים יקנו ממנו צורת אליל שרי ליהודים לפרוע המכס כיון דמתחילה לא הוקבע מכס זה לשם אליל וגם עכשיו אין פורעין יותר ממה שהיו פורעים מקודם. ואהא דתניא כותב ומעלה בערכאות שלהם מפני שהוא כמציל מידן פירש"י כותב שטרות ומעלה בערכאות שלהם מקום גדוליהם ושופטיהם ומעלה שטרותיו לפניהם לחתום ואע"פ שכבוד ותפארת הוא להם ואיכא למימר דאזיל ומודה מותר מפני שהוא כמציל מידם שמתוך כך יהיו לו עדים ומסייעין להציל מן העוררין:

סעיף קטן ט
וכתב הר"ר יונה אפילו במקום שאין נותנין מכס לא התירו לילך שם לקנות אלא אלו וכו':

סעיף קטן י
וכתב א"א הרא"ש ז"ל וי"א דהאי יריד יום חג הוא ואפ"ה מותר ליקח כל דבר שצריך וכו' עד וכ"כ רב האי בתשובה הכל שם וכן כתב הר"ן ג"כ ומ"ש והיינו דקאמר משום מיעוטינהו כלומר דאמרינן בגמ' בההוא פירקא (יג:) וכתב הר"ן ומיהו כי שרי משום דבר האבד היינו דוקא בדברים שהוא צריך להם לעצמו אבל להשתכר בהם לא דהנאת ריוח לא מיקרי דבר האבד והכי מוכח בפ"ק דמ"ק (י:): ב"ה ורבינו ירוחם כתב נראה כי בזה"ז אין עושים לשם אליל ומותר ללכת ליריד ליקח ולמכור עכ"ל:

סעיף קטן יא
והאידנא נוהגין היתר לישא וליתן להלוותן ולפורען וכו' וגם האידנא אינו מצוי שיתנו המכס לאליל וכו' עד ולא נוייה הם דברי הרא"ש שם:

סעיף קטן יב
עכו"ם ההולך ליריד שמוכרין שם אליל וצרכיה וכו' עד סוף הסימן ברייתא בפרק א"מ (לב:) ומפרש טעמא משום דישראל אמרינן ודאי אליל הלך למכור דאי חמרא או גלימא הלך למכור כאן היה מוכרן לנו אבל עכו"ם אימור גלימא זבין חמרא זבין וכתב הרי"ף ז"ל דאין אנו צריכין לטעם זה דהא אסיקנא בפרק השוכר את הפועל (עבודה זרה סד.) דדמי אליל ביד עכו"ם מותר:

סימן קנ

סעיף קטן א
מצוה להתרחק מדרך אליל ד' אמות ישב לו קוץ בפני אליל וכו' עד סוף הסימן ברייתא בפ"ק דע"ז (יב.):

סעיף קטן ב
ומ"ש אפי' אי מאית אי לא שתי אינו מפורש בברייתא אבל כך משמע שם בגמ' :

סימן קנא

סעיף קטן א
דברים המיוחדים למין ממיני אליל אסור למוכרם לעולם לעובד אותה אליל וכו' משנה בפ"ק דע"ז (יג.) אלו דברים אסור למכור לעכו"ם אצטרובלין ובנות שוח ופטוטרות ולבונה ותרנגול לבן ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור:

סעיף קטן ב
ומ"ש לעולם נראה דהיינו לומר שאפילו שלא ביום חגם אסור א"נ לומר שלענין זה אין חילוק בין זמן זה לזמן חכמי התלמוד כמו שיש חילוק לענין דברים הנזכרים בסימן קמ"ח:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם קונה הרבה ביחד שניכר הדבר שהוא קונה אותם לסחורה מותר שם (יד.) ומכולן מוכרין להם חבילה וכמה חבילה פי' ר"י בן בתירא אין חבילה פחותה מג' מנין וליחוש דילמא אזיל ומזבין לאחריני אמר אביי אלפני עור מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן ופירש"י ג' מנין משקל שלשה מנין דהא ודאי לסחורה קא מכוון ורבינו לא כתב ג' מנין ונראה דהיינו משום דמשמע ליה דהיינו בזמנם שלא היו עשויין לקנות לסחורה פחותה מג' מנין אבל בזמן שעשויין לקנות לסחורה פחות מכן או שאין עשויין לקנות

לסחורה אלא יתר ע"כ הכל לפי הזמן וכל שהוא ניכר שהוא קונה אותו לסחורה מותר והרמב"ם השמיט הא דתנא ומכולם מוכרים להם חבילה ולא ידעתי למה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ודברים שאינם מיוחדים לה מוכרים אותם סתם ואם פירש העכו"ם שהם לאליל אסור למכרו לו היינו דתנן ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור:

סעיף קטן ה

ומ"ש אא"כ פסל אותם מלהקריב לאליל פשוט הוא שכיון שפסלו לאליל לא מיתסר למוכרו והכי תנן במתניתין גבי תרנגול לבן קוטע את אצבעו ומוכרו שאין מקריבים חסר לאליל:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם העכו"ם מחזר אחר דברים המיוחדים לעכו"ם ומערים לכלול דברים אחרים עמו וכו' שם תרנגול לבן למי תרנגול לבן למי ויהבו ליה שחור ושקיל ויהבו ליה שחור ושקיל מהו למכור לו לבן וסלקא בתיקו והרא"ש גורס יהבו ליה שחור ושקיל אדום ושקיל מהו למכור לו תרנגול לבן מי אמרינן מדיהבו ליה שחור ושקיל אדום ושקיל לאו לאליל קא בעי או דילמא איערומי מערים תיקו וכתב הרא"ש דאזלינן לחומרא. ודע דבמתני' תנן רבי יהודה אומר מוכר לו תרנגול לבן בין התרנגולים ופירש"י לקח העכו"ם מישראל תרנגולים הרבה מותר למכור ביניהם תרנגול לבן דכיון דשקיל מיניה אחריני לאו לאליל קא בעי להו וכתב רש"י דהאי בעיא שכתבתי בסמוך אליבא דרבי יהודה מיבעיא ליה הכי ולא לרבנן דרבנן אפילו בין התרנגולים אסרו ורבינו נראה שהוא פוסק כר' יהודה שמאחר שכתב שכשהוא מערים אסור משמע דכשאינו ניכר שהוא מערים כגון שהוא מוכר לו תרנגולים הרבה וביניהם תרנגול לבן מותר וכ"פ הרמב"ם וכ"פ רבינו ירוחם ונראה שהטעם משום דרב אשי דבעי בעיא אליביה משמע דסבר דהלכתא כוותיה דאל"ה לא הוה בעי אליביה וכיון דרב אשי דבתרא הוה סבר דהלכה כרבי יהודה הכי נקטינן:

סעיף קטן ז

מקום שנהגו למכור בהמה דקה לעכו"ם מוכרין ובמקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין ובכ"מ אין מוכרין להם בהמה גסה משנה בפ"ק דע"ז (שם) ומפרש טעמא בגמ' (טו.) משום דחיישינן דילמא עביד בה מלאכה בשבת ופריך ונעביד כיון דזבנה קנייה ומשני משום שאלה ומשום שכירות כלומר דאי שרינן לזבוני ולא חיישינן למאי דעבדא מלאכה בשבת אתי לאושולי או לאוגורי בהמתו לעכו"ם ועביד בה מלאכה בשבת וקא עבר בלאו דלא תעשה כל מלאכה וכו' וכל בהמתך דבהמת ישראל היא ומצווה על שביתתה א"נ

משום נסיוני דזימני דזבנה ניהליה סמוך לשקיעת החמה במעלי שבתא וא"ל תא נסייה ניהלי ושמע לקליה ואזלא מחמתיה וניחא ליה והו"ל מחמר אחר בהמתו בשבת:

סעיף קטן ח

ומותר למוכרה להם ע"י ספסירא שם רב אדא שרא לזבוני אידא דספסירא אי משום נסיוני הא לא ידעה לקליה דאזלא מחמתיה ואי משום שאלה ושכירות כיון דלאו דידיה היא לא מושיל ולא מוגר ועוד משום דלא ניגלי ביה מומא. וכתב הרא"ש ספסירא הוא ישראל הקונה בהמות למוכרן לאלתר אי משום נסיוני וכו' ואי משום שאלה ושכירות כיון דלפי שעתא הוא דמזבין לא מושיל ולא מוגר ומשמע לרבינו דדוקא בכה"ג שרי שישראל מוכרה לספסירא ישראל והספסירא מוכרה לעכו"ם אבל למוכרה ע"י סרסור דעלמא כיון שרוב המכירות הם בענין זה אסור והיינו דדייק למינקט ספסירא ולא נקט סרסירא אבל רש"י פי' ספסירא סרסור וכן כתב הרמב"ם בפ"כ מה' שבת:

סעיף קטן ט

ופירש"י דלא אסרינן אלא בבהמה טמאה וכו' שם רב הונא זבין ההיא פרה לעכו"ם א"ל רב חסדא מ"ט עבד מר הכי א"ל לשחיטה זבנה ופרש"י ותלינן לקולא ומתניתין בבהמה טמאה אפי' בסתמא אי נמי בטהורה ובמפרש ליה עכו"ם דלקיומי קאי והקשו התוספות והרא"ש מדתנן במתניתין שאסור למכור להם עגלים וסייחים ואפי' בסתם אסור למכור עגלים דהא דומיא דסייחים קתני ותירצו דעגלים שאני דמסתמא למלאכה קא בעי להו דאי לשחיטה לא היה טורח לקנותם ולגדלם וז"ש רבינו ועגלים קטנים שקונה לגדלם אפי' בסתם אסורים וכו':

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו בשם רב האי וכן מ"ש בשם הרמב"ן מבואר שם בדברי הרא"ש שכתב וז"ל ורב האי כתב בספר המקח שאם נראה לו שהעכו"ם הזה אינו לוקח אותה אלא לשחיטה מותר למוכרה לו כדאמרינן רב הונא זבין פרה לעכו"ם וכו' והרמב"ן מוקי הא דרב הונא בשמכרה לטבח ורב חסדא ס"ד למיסר אף לטבח דניזיל בתר רובא דעלמא דזבני לרדיא וא"ל רב הונא כיון דאיכא למימר דזבין להאי ולהאי תלינן לקולא ע"כ. והר"ן כתב סתם כדברי הרמב"ן וכתב ה"ה שכן דעת הרשב"א וכתב עוד בשם הרשב"א שעכו"ם שעושה סעודה דינו כמוכר לטבח:

סעיף קטן יא

וכשם שאסור למכור לעכו"ם כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעכו"ם מימרא (שם:): כתב הרמב"ם בפ"כ מה' שבת אם מכר בהמה גסה לעכו"ם קונסין אותו עד עשרה בדמיה ומחזירה וכתב עוד שאפי' שבורה אין מוכרים להם וכתב עוד שמותר למכור

להם סוס שאין הסוס עומד אלא לרכיבת אדם ולא למשוי והחי נושא את עצמו וכתב עוד שמותר למכור להם פרה לשחיטה ושוחט אותה בפניו ולא ימכור סתם אפי' שור של פטם שמא ישהא אותה ויעבוד בהם וכתב עוד שכשם שאין מוכרין להם בהמה גסה כך אין מוכרין להם חיה גסה. וכל אלו הדינין איתנהו בגמרא ולא חשש רבינו לכותבם לפי שעכשיו נהגו היתר בכל כמ"ש בסמוך: ולענין מה שכתב שקונסין אותו עד י' בדמיה וכו' אפי' לא היו נוהגים היתר בדבר לא היה צריך לכותבה משום דליתא בח"ל וכמ"ש רבינו ירוחם בשם גאון משום דקנס הוא ואין דנין בו בח"ל:

סעיף קטן יב

והאידנא נהגו היתר בכל וכתב ר"י הטעם לפי שבימיהם היו דרים הרבה יהודים ביחד וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש וכ"כ בסה"ת וכתבו דכה"ג קאמר התם בגמרא א"ה אפי' חיטי ושערי לא נזבן להו א"ר פפא לא איפשר וה"נ לא איפשר וכתב עוד הרא"ש שכיוצא בזה מצא בירושלמי: וכתוב עוד בסה"ת שלא הוצרך לטעם זה לשור ופרה גדולים משום דאיכא למימר דסמכינן על פירש"י אבל הוצרכנו לטעם זה לעגלים וסייחים וכן לסוסים וחמורים דאע"ג דפסק התלמודא כר' יהודה בן בתירא דמתיר בסוס היינו מטעם שעושה בו מלאכה שאין חייבין עליה חטאת שבימיהם היו מיוחדים הסוסים לרכיבה ולעופות אבל עכשיו רגילין לחרוש בהן ולמשוך בקרון ועוד דזימנין דמפרש העכו"ם בהדיא שקונהו למלאכה:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו בשם ספר התרומות דאפי' לפ"ז אין להתיר אלא כשנזדמנה לו כלומר שקנאה לעצמו ונמלך למוכרה שאם לא היה יכול למכור לעכו"ם היה מפסיד אבל לקנות כדי למוכרה ולהרויח בה לא כלומר שלא היה לו ליקח ע"ד לחזור ולמוכרה כיון שיודע שאם לא ימכור לעכו"ם יפסיד: ודע שכתב עוד בסה"ת בשם ר"ת דטעמא דנהגינן האידנא היתר לפי שעתה אין אנו בקיאין כ"כ בקלא דניחוש לשמעה קליה וליכא למיגזר משום נסיוני דמהאי טעמא שרינן אידא דספסירא משום דלא ידעה קליה ומשום שאלה ושכירות ליכא למיחש דאין רגילין עכשיו להשאיל לעכו"ם ולא לקנות בהמה כדי להשכיר כ"א לצורך עצמו קונהו ע"כ. וכתב הר"ן דנראה לפי דברים אלו דאפי' לקנות כדי למוכרה מותר ואעפ"כ בעל נפש ימעט אבל בשאלה ושכירות שהדבר פשוט לאיסור ראוי למחות למי שרוצה לעשות כך עד כאן לשונו:

סעיף קטן יד

אין מוכרים להם כל דבר שיש בו נזק לרבים כגון דובין ואריות משנה בפ"ק דע"ז (דף יז):

סעיף קטן טו
ומ"ש ולא שום כלי זיין ולא סדן וכבלים וכו' ברייתא שם (טו:):

סעיף קטן טז
ומ"ש ואפי' עשת של ברזל מימרא שם (טז.): ומ"ש ולא משחיזין להם כלי זיין ברייתא שם:

סעיף קטן יז
ומ"ש ולא בונין להם מקום שדנין בו ב"א משנה שם (יז.) אין בונין עמהם בסילקי וגרדום אצטדיא ובימה. ופי' רש"י בסילקי. ל' טירה גבוהה ושם דנין ב"א ומפילין אותו ומת: גרדום. בנין אחר הוא לדון נפשות: אצטדיא. מקום שעושים שם אצטדנית כמו שור האצטדין מנגח והורג אנשים ושחוק הוא להם: בימה. נמי כעין מגדל קצר הוא והיו עושים לדחוף משם איש להמיתו ובכל אלה יש נזק לרבים וכדי שלא יתפס ישראל שם אסור לבנות עמהם:

סעיף קטן יח
וכשם שאסור למכור כל אלו לעכו"ם כך אסור למוכרם לישראל החשוד למוכרם לעכו"ם מימרא שם (טו:):

סעיף קטן יט
ומ"ש ולא לישראל ליסטים אפי' אינו הורג בהן כו' גם זה מימרא שם אסור למכור לליסטים ישראל ואוקמוה במשמוטא דעביד לאצולי נפשיה ופירש"י לסטים השומט ממון מיד בעליו ונמלט והולך וכשרודפין אחריו נלחם ומציל עצמו ומאבד זה ממונו:

סעיף קטן כ
והאידנא נהגו למכור כל כלי זיין לעכו"ם כיון שעל ידם מצילין אותנו וכו' שם (טז.) והאידנא דמזבנינן א"ר אשי לפרסאי דמגני עלן:

סעיף קטן כא
אין מוכרין להם בא"י כל דבר המחובר וכו' משנה שם (יט:) אין מוכרים להם במחובר לקרקע אבל מוכר הוא משיקוץ ר' יהודה אומר מוכר הוא ע"מ לקוץ ובגמרא (כ.) ת"ר מוכר לו אילן ע"מ לקוץ וקוצץ דברי ר' יהודה ר"מ אומר אין מוכר לו אלא קצוץ וכן נחלקו בשחת ע"מ לגזוז ובקמה ע"מ לקצור ואיבעיא להו בהמה ע"מ לשחוט מהו ואיפשיטא דהא נמי פלוגתא הוא. וכתב הרא"ש והלכה כר"מ דסתם מתניתין כוותיה כלומר ששנה דברי ר"מ בלשון סתם ותמיהא לי על הרי"ף למה הביא בהלכותיו הך בעיא דבהמה שהיא אליבא דר' יהודה והיה נראה מדבעי סתמא דתלמודא בבהמה אליבא דר' יהודה אלמא הלכתא כוותיה והא דקתני במתני' אבל מוכר הוא משיקוץ לאו סתמא הוא כר"מ אלא דר' יהודה ור"מ פליגי בדברי ת"ק דר' יהודה מפרש דבריו אבל מותר הוא משיתנה

עמו לקוץ דלא משמע ליה דקאמר ת"ק משיקצוץ דמה חידוש הוא זה וכי בשביל שהוא מחובר לקרקע לא ימכרנו לו אחר שנקצץ ור"מ פירש בברייתא משיקוץ ממש. והרמב"ם ז"ל פסק בחיבורו כר' יהודה עכ"ל ואיני יודע למה כתב רבינו שהרי"ף אסר אא"כ קצץ אותו תחלה דאדרבא מדהביא אותה בעיא שהיא אליבא דר' יהודה משמע דכר"י ס"ל ובלא"ה נ"ל לדקדק דסבר הכי מדהביא פלוגתא דר"י ור"מ בברייתא ולא הכריע משמע דס"ל דהלכה כר"י כדקי"ל בכל דוכתי דהלכה כוותיה לגבי ר"מ ומשום דממילא משתמע לא הוצרך לפסוק הלכה כמותו דאם איתא דכר"מ ס"ל משום דסתם מתניתין כוותיה כיון דאייתי פלוגתייהו בברייתא והו"ל ת"ק דמתני' ר"מ דבעלמא הלכה כר"י לגביה הוה ליה למפסק בהדיא כר"מ:

סעיף קטן כב

והרמב"ן כתב דה"ה בח"ל נמי אסור וכולי שם אין מוכרין להם במחובר לקרקע מנה"מ אמר ר"י בר חנינא אמר קרא לא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע. וכתב הרא"ש ע"ז ודוקא בא"י אבל בח"ל שרי והרמב"ן כתב דאף בח"ל אסור ואין נראה ע"כ והר"ן כתב שם ודאמרינן דאין מוכרין להם במחובר לקרקע היינו לר"מ כדאית ליה אפילו בח"ל ולר' יוסי כדאית ליה דוקא בא"י וכדפליגי בסמוך גבי מכירת בתים ושדות וכיון דקי"ל כר' יוסי דבח"ל מוכרין בתים ושדות כ"ש שמוכרים מחובר לקרקע ואיכא מאן דאמר דדוקא שדות מוכרין בח"ל אבל מחובר לקרקע לא וטעמא דמילתא דכיון דמחובר לקרקע איפשר למכור משקצץ לא התירו במחובר ולהכי תנן סתמא אין מוכרין להם במחובר לקרקע דמשמע אפילו בח"ל ואפילו לר' יוסי אבל בשדות דלא איפשר בלא"ה התיר ר' יוסי והראשון יותר נכון עכ"ל. וסברת הרמב"ן מבואר שהוא כדעת ראשון (האחרון).

(ב"ה) ומדברי הרמב"ם בפרק עשירי נראה שסובר כהרא"ש והכי נקטי':

סעיף קטן כג

אין מוכרין להם בתים ושדות בא"י וכולי עד בין למכור בין להשכיר שם במשנה (כ:) איפליגו ר"מ ור' יוסי ואיפסיקא הלכתא בגמרא כר' יוסי דאף בא"י משכירין להם בתים אבל לא שדות ובסוריא מוכרים בתים ומשכירים שדות ובח"ל מוכרין אלו ואלו ורבינו השמיט דין סוריא ולא ידעתי למה:

סעיף קטן כד

ומ"ש ובלבד שלא ימכור ולא ישכיר לג' עכו"ם ביחד וכו' שם (כא.) הלכה כר"י א"ר יוסף ובלבד שלא יעשה שכונה כמה שכונה תנא אין שכונה פחותה מג' בני אדם:

סעיף קטן כה
ומ"ש רבינו בשכונת היהודים נראה שטעמו משום דהאידנא העיירות מליאות בתי עכו"ם וכל שאינו בשכונת היהודים אפי' מוכר כמה בתים מאי הוי הילכך לא מיתסר אלא בשכונת היהודים:

סעיף קטן כו
ומ"ש אבל לאחד או לשנים יפול למכור או להשכיר כמו שירצה ולא חיישינן שמא ימכור הוא או ישכיר לאחרים שם בגמרא:

סעיף קטן כז
ולא התירו להשכיר אלא לאוצר או לשאר תשמיש חוץ מלדירה אבל לדירה אסור להשכיר מפני שמכניס לתוכו אליל משנה שם ונראה דלמכור אפי' לדירה שרי דכיון שקנאו העכו"ם ואין לישראל זכות בו אע"פ שמכניס עכו"ם לתוכו אליל לית לן בה ולא דמי לשוכר שאע"פ שהוא ברשות הכותי מ"מ כיון דעיקר הבית של ישראל אית ביה משום ולא תביא תועבה אל ביתך:

סעיף קטן כח
והאידנא נהגו להשכיר אף לדירה כיון שאין נוהגין להכניס אליל התוספות האריכו שם בטעם המנהג והרא"ש כתב קצת מדבריהם וז"ל תימה על מה שנהגו האידנא היתר להשכיר בתים לעכו"ם אע"פ שמכניס לתוכו אליל סמוך למיתתו ויש להביא ראיה להתיר מדתניא בתוספתא כאן וכאן לא ישכיר אדם ביתו לעכו"ם מפני שידוע שמכניסין לתוכו אליל אבל משכירין להם שדות ואוצרות ופונדקאות אף ע"פ שמכניס לתוכו אליל ומ"ש דשרי שדות ואוצרות ופונדקאות שידוע שמכניס לתוכו אליל הלכך נראה לפרש דהא דאסרינן להשכיר לעכו"ם היינו מדרבנן דפשיטא דקרא קא מזהיר לישראל גופיה אלא שחכמים אסרו להשכיר לעכו"ם והעכו"ם מביא אליל לבית ישראל הלכך לא אסרו חכמים אלא בית דירה. ובימיהם היה רגילין להכניס אליל לבתיהם בקבע תמיד והתירו בשדות ובאוצרות ובפונדקאות אף על פי שידוע שמכניס לתוכו אליל כיון שאין מכניס בקביעות. והאידנא שאין העכו"ם רגילין להכניס אליל לבתיהם אלא בשעת חולה שרי ועוד נהי דלדידן שכירות לא קניא כיון שיד עכו"ם תקיפה ובדיניהם שכירות ליומיה כמכר ואף אם נפל ביתו של משכיר אינו יכול להוציאו הוי כמכר:

סעיף קטן כט
אסור ליתן להם מתנת חנם שם בגמרא (כ.) ודריש לה מלא תחנם:

סעיף קטן ל
ומ"ש בד"א כשאינו מכירו וכו' תוספתא כתבה שם הרא"ש בד"א בעכו"ם שאינו מכירו או שהיה עובר ממקום למקום אבל אם היה אוהבו או שכינו מותר שאינו אלא כמוכרו לו:

סעיף קטן לא
ומ"ש וכן מותר לפרנס ענייהם כו' ברייתא בס"פ הניזקין (גיטין סא.):

סעיף קטן לב
ומ"ש וכן אין ממחים ביד עני נכרי מליטול לקט שכחה ופאה משנה שם:

סעיף קטן לג
ומ"ש אבל אם מכוון בשבחו להודות להקב"ה גמ' ספ"ק דע"ז (כ.):

סימן קנב

סעיף קטן א
עכו"ם העושה משתה לחופת בנו או בתו אסור לישראל לאכול שם אפילו אוכל משלו וכולי בריש מסכת ע"ז (ח.) תנא רבי ישמעאל אומר ישראלים שבח"ל עובדי אליל בטהרה הם פירוש בלא כוונה דאין שמים על לב כיצד עכו"ם שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו אף על פי שאוכלים ושותים משלהם ושמש שלהם עומד לפניהם מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים שנא' וקרא לך ואכלת מזבחו פי' משעה שאתה קרוי לו מעלה אני על אכילתך כאילו הוא מזבחו:

סעיף קטן ב
ומאימתי אסור מקודם החופה משיתחיל להכין דבר לצורכי החופה וכולי עד אפילו הוא אומר בשביל החופה הכל שם: ומ"ש ואם הוא אדם חשוב שהעכו"ם שמח בו אם אומר מחמת החופה אסור אפילו לאחר י"ב חדש וכו' שם ולבתר י"ב חדש שרי והא רב יצחק בריה דר' משרשיא איקלע לבי ההוא עכו"ם לבתר י"ב ירחי שתא ושמעיה דאודי ופירש ולא אכל שאני רב יצחק בריה דרב משרשיא דאדם חשוב הוא ומשמע דמדחזינן עובדא דרב יצחק בר רב משרשיא יש ללמוד שכל אדם חשוב צריך ליזהר מן הסתם. אבל הרי"ף והרא"ש השמיטו עובדא דרב יצחק וגם הרמב"ם בפ"ט לא חילק כלל בין חשוב לשאינו חשוב נראה שהם סוברים שאע"פ שהוא אדם חשוב כל שעברו י"ב חדש תו ליכא למיחש דאזיל ומודה ונראה שהם סוברים דאף על גב דשמעיניה דמודה לא משגחינן ביה ורב יצחק ממידת חסידות הוא דפירש ולא אכל. ומשמע קצת מדקדוק לשון הרמב"ם בפ"ט דלא מיתסר אלא כשאכל במסיבת עכו"ם אבל כשישראלים אוכלים במסיבה לעצמם אע"פ שאוכלים בבית משתה העכו"ם לא מיתסר ויש לדחות דאף על פי

שהישראלים אוכלים במסיבה לעצמם כיון שבבית משתה העכו"ם הם אוכלים מסיבת העכו"ם מקריא הילכך אין להקל:

סעיף קטן ג
ואם העכו"ם שולח לישראל לביתו עופות חיין או דגים כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שמותרים בסוף כלל י"ט כתב וז"ל מפשטא דקרא וממשמעות ההלכה משמע שאינו אסור אלא וקרא לך ואכלת מזבחו שהוא קרוי לאכול בבית העכו"ם עכ"ל. ולפ"ז אפילו שלח לו בשר ששחטו ישראל מותר וכן מבואר בתשובת הריב"ש כתבתי בסוף סימן ס"ג:

סימן קנג

סעיף קטן א
אין מעמידין בהמות בפונדקאות של עכו"ם משנה ריש פרק ב' דע"ז (כב.) אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עכו"ם מפני שחשודים על הרביעה ופרש"י ובני נח נאסרין בה ויש כאן משום לפני עור לא תתן מכשול ומ"ש אפי' זכרים אצל זכרים הכי משמע התם בגמרא דבבהמות זכרים נמי איכא למיחש דילמא רבעי להו. ומ"ש ונקבות אצל נקבות הכי אמרינן התם בגמ' ויהיב טעמא מפני שהעכו"ם מצויין אצל נשי חבריהם ואתי לרבוע הבהמה ומבואר הוא שמ"ש רבינו מפני שחשודים על הרביעה קאי לכל מה שנזכר אבל מ"ש ועכו"ם מצוי אצל אשת חבירו לא קאי אלא למ"ש דאין מייחדין נקבות אצל נקבות וזהו שסמך לו הילכך אסור אפילו נקבות אצל נקבות:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואין מוסרין בהמה לרועה שלהן ברייתא שם ופשוט הוא שהאיסור הוא משום חשש רביעה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ולא היו מוסרין להם תינוק ללמדו ספר או אומנות (שם:):

סעיף קטן ד
ור"ת פסק שמותר להעמיד אצלם בהמות דקי"ל שאין חשודים על הרביעה שם כתבו התוס' והרא"ש והמרדכי יש ליתן טעם על מה אנו סומכים עתה לייחד בהמתנו עמהם ואין אנו מוסרין בהמתנו לרועה שלהם אומר ר"ת דסמכינן אהא דמשני ר' פדת בגמ' דמוקי מתני' כר"א דחייש לרביעה ובריייתא דלוקחין מהם בהמה לקרבן דלא חיישינן לרביעה כרבנן ואנן קי"ל כרבנן ואף ע"ג דסתם מתני' דאין מעמידין מיתוקמא כרבי אליעזר מ"מ לית הלכתא כוותיה כיון שיש מחלוקת במסכת פרה ובתרי מסכתות לכ"ע אין סדר ע"כ. והר"ן התיר מטעם אחר דהא דתנן אין מעמידין בהמה בפונדקאות העכו"ם וכן אין מוסרין בהמה לרועה שלהם ה"מ במקומות שהעכו"ם חשודים על הרביעה א"נ

בסתם עכו"ם אבל עכו"ם שבמקומות שאינם חשודים בה אדרבה מכין ועונשין עליה מותר וכ"כ ה"ה בפכ"ב מהלכות איסורי ביאה בשם הרשב"א ז"ל שבמקומות הידועים שלא נחשדו עליה מותר לייחד:

סעיף קטן ה
ואין מתייחדין עמהם מפני שחשודים על שפיכות דמים משנה שם (כב.):

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם נזדמן לו בדרך אם העכו"ם חגור סייף טופלו לימינו וכו' עד ירחיב לו הדרך ברייתא שם (כה.):

סעיף קטן ז
ומ"ש טופלו לימינו כדי שתהא ימינו קרובה לסייף העכו"ם וכו' פירושו שדרך הסייף לחגרה בשמאלו נמצא שכשטופל ישראל לעכו"ם לימינו הסייף סמוכה לצד ימין ישראל ואם ירצה העכו"ם להרגו ישלח הישראל יד ימינו בסייף שהוא סמוך לו ויאחז בה אבל המקל דרכו להביאו ביד ימין ולפיכך טופלו ישראל העכו"ם לשמאלו כדי שתהא יד העכו"ם שהמקל בה סמוכה לישראל שאם ירצה העכו"ם להכותו במקל יחזיק ישראל במקל הסמוך לו ואי טופלו לימינו הוי המקל רחוק מידו של ישראל ודע דזה שכתב רבינו הוא כדברי ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה אבל ת"ק פליג עליה וסבר דלעולם טופלו לימינו והרמב"ם בפי"ב מהלכות רוצח פסק כת"ק:

סעיף קטן ח
ומ"ש לא יהא ישראל למטה ועכו"ם למעלה וכו' פרש"י בעלייה ילך ישראל לפני העכו"ם דהיינו למעלה אלא שטופלו לימינו ולא הוי אחריו ממש ובירידתו ילך העכו"ם לפניו :

סעיף קטן ט
ומ"ש ולא ישחה לפניו לעולם פי' אפי' במישור והטעם מפורש בברייתא דאיכא למיחש שמא ירוצץ את גלגלתו:

סעיף קטן י
ומ"ש ירחיב לו הדרך פירושו אם היה צריך שילך עד פרסה יאמר ב' פרסאות אני צריך לילך שמא העכו"ם ימתין מלהכותו עד פרסה שנייה וזה יפרוש ממנו קודם לכן:

סעיף קטן יא
ולא תתייחד אשה עמהם אפילו הם רבים ונשותיהם עמהם וכה"ג בישראל שרי משנה (כב.) וגמ' שם (כה:) ופי' כה"ג בישראל שרי לאו למימרא דבעי' תרתי שיהיו רבי' וגם שיהיו נשותיהם עמהם אלא היינו לומר שבישראל בחד מהני גווני שרי שאם אשתו עמו אפי' א' מותר ואם הם רבים אפי' אין נשותיהם עמהם מותר וכמבואר בטוא"ה סי' כ"ב:

סעיף קטן יב

ומ"ש ופר"י דוקא באשה שאינה חשובה אבל אם היא חשובה וכו'. שם אהא דתנן לא תתייחד אשה עמהם מפני שהם חשודים על העריות פריך בגמרא תיפוק ליה משום שפיכות דמים א"ר ירמיה באשה חשובה עסקינן דמירתתי מינה רב אידי אמר אשה כלי זיינה עליה מאי בינייהו אשה חשובה בין האנשים ושאינה חשובה בין הנשים ופרש"י אשה כלי זיינה עליה אע"ג דאינה חשובה לא בין האנשים ולא בין הנשים אין עכו"ם הורג אותה אלא בא עליה וכיון שבא עליה אינו הורגה ואפילו אם אינה קרובה למלכות נמי אי לא אשמועינן דחיישינן לעריות לא הוה מסתבר דמתסרא משום ש"ד איכא בינייהו אשה חשובה בין האנשים קרובה למלכות: ואינה חשובה בין הנשים. אינה יפה לרבי ירמיה שריא ליחודי דמשום ש"ד ליכא דהא קרובה למלכות ומשום עריות נמי דהא מכוערת היא ולרב אידי אסור לייחודי דבכולהו חיישינן לערוה דסתמא קאמר אשה כלי זיינה עליה ולא קאמר באשה יפה עסקינן דכלי זיינה עליה והתוספות הקשו על פרש"י וכתבו דלכן נראה לפרש דהא דקאמר אשה כלי זיינה עליה לאו כדפרש"י אלא ה"פ מפני שאינה בעלת מלחמה כאיש מרחמין עליה והא דקאמר איכא בינייהו אשה חשובה בין האנשים ושאינה חשובה בין הנשים תרי מילי נינהו וה"פ איכא בינייהו אשה חשובה בין האנשים קרובה למלכות אם מותרת להתייחד עם אנשים עכו"ם דלר' ירמיה אסירא כדקאמר טעמא באשה חשובה ואז לא נפיק לן מידי משום ש"ד אי לאו משום טעמא דעריות דקסבר ר' ירמיה דאפילו באשה חשובה איכא למיחש שמא תתפתה או שמא יאנסוה ויסמכו שתסתיר קלונה ולא תפרסם הדבר. ולרב אידי שריא דאמר דטעמא דליכא למיחש לש"ד דאשה כלי זיינה עליה מרחמי עלה אבל לעריות איכא למיחש וכשהיא חשובה קסבר רב אידי דמירתתי מינה אף לעריות לא חיישינן ושאינה חשובה נמי אם היא מותרת להתייחד בין הנשים עכו"ם איכא בינייהו דלר' ירמיה כיון דאינה חשובה קטלי לה דלית להו טעמא דמרחמי ולרב אידי שריא דכלי זיינה עליה כלומר דמרחמי עלה ואי משום עריות כדאמרי' בריש פירקין שהעכו"ם מצויים אצל נשי חביריהם בת דעת היא וכשתראה שיבא העכו"ם תצא מיד ופסק הרא"ש הלכה כרב אידי משום דתניא כוותיה נמצא דלפרש"י כל אשה אסורה להתייחד עם האנשים כרב אידי דאפי' בקרובה למלכות ומכוערת חייש לערוה ודין ייחוד עם הנשים לא ניכר לדברי רש"י ומשמע דמישרא שרי מהטעם שכתבו התוספות והכי דייק לשון רבינו שכתב אסורה להתייחד עם האנשים משמע אבל עם הנשים מותרת ולפי' התוספות קרובה למלכות מותרת להתייחד אפילו עם האנשים כרב אידי דסבר דמירתתי מ נה בין מש"ד

בין מעריות ועם הנשים אפילו שאינה קרובה למלכות שריא דלעריות ליכא למיחש ולש"ד נמי לא חיישינן משום דמרחמי עלה כדאמר רב אידי אשה כלי זיינה עליה אבל עם האנשים אסורה להתייחד דאע"ג דליכא למיחש לש"ד משום דכלי זיינה עליה מכל מקום איכא למיחש משום ערוה וכדתנן לא תתייחד אשה עמהם מפני שהם חשודים על העריות. והרא"ש ז"ל כתב פירוש התוספות לבד משמע דהכי ס"ל ותמיהני על רבינו שלא כתב ודעת א"א ז"ל כפר"י: והרי"ף השמיט כל זה נראה שהוא מפרש כפרש"י דלרב אידי כל אשה אסורה להתייחד עם האנשים משום ערוה ולפיכך כתב המשנה כצורתה דמשמע דכל נשים שבעולם אסרו להתייחד עם העכו"ם וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם ז"ל שגם הוא סתם לאסור בפרק כ"ב מהלכות איסורי ביאה:

סימן קנד

סעיף קטן א

נכרית עובדת כו"ם לא תיילד לישראלית בינה לבינה מפני שחשודה על שפיכות דמים בפ' א"מ (כו.) תנן נכרית עובדת כו"ם מיילדת את בת ישראל ובגמרא (שם) עכו"ם לא תיילד את בת ישראל מפני שחשודים על שפיכות דמים דר"מ וחכ"א נכרית מיילדת את בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינה לבינה וידוע דהלכה כחכמים ומתניתין דקתני מיילדת באחרות עומדות ע"ג היא ואפילו אחרות עומדות ע"ג לא שרינן אלא ברשות ישראל דוקא כמ"ש רבינו בסמוך אם אחרים עומדים ע"ג וכו' מותר לילד ולהניק בבית ישראל:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפי' היא מומחית כלומר דלא דמי לרופא שאם הוא מומחה מתרפאין ממנו משום דלא מרע נפשיה וטעמא דלא אמרינן הכי גבי מיילדת כיון דשכיחי נפלים אפילו תמיתם לא יאמרו שהמיילדת המיתה את הולד אלא נפל היה (עיין הטעם בפרישה):

סעיף קטן ג

ומ"ש וכן מטעם זה לא תניק לבנו של ישראל בביתה וכו' גז"ש במשנה כותית מניקה בנה של ישראלית ברשותה ובגמרא (גז"ש) ת"ר כותית לא תניק בנה של בת ישראל מפני שחשודה על ש"ד דר"מ וחכ"א כותית מניקה את בנה של בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינו לבינה וכתב הרא"ש מכאן שיש ליזהר שלא תניק כותית בנה של ישראלית כי אם ברשותה ואחרות עומדות ע"ג דליכא למימר דאחרות עומדות ע"ג דהיינו ברשות העכו"ם דהא מסתמא ברישא דבעי עומדות ע"ג במיילדת היינו ברשות ישראל וה"ה לענין הנקה ומיהו נראה דנכנס ויוצא דמותר דודאי מרתתא ע"כ:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל אין להניחו עמה לבדה בלילה: ב"ה כתוב בא"ח בשם הר"מ כי מה שמניקת כותית נותנת לתינוק יין נסך או שאר איסורין אין למחות בידה דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו אבל אסור לומר לכותית להאכילו ולהשקותו דבר טומאה והרמב"ם כתב אע"פ שאין ב"ד מצווין להפרישו מצוה על אביו להפרישו והרשב"א כתב שדבר שאינו אסור אלא מדבריהם מותר להאכילו בידים עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש וישראלית לא תניק לבן עכו"ם וכו' גם זה שם במשנה וטעמא מפני שמגדלת בן לאליל. ומ"ש אפילו בשכר שם בגמרא ומפרש התם דליכא משום איבה דאי פנויה היא אמרה בעינא לאינסובי ואי א"א היא אמרה לא קא מזדהמנא באפי גבראי:

סעיף קטן ו

ומ"ש ולא תיילד לכנענית בחנם אבל בשכר מותר ג"ז שם במשנה בת ישראל לא תיילד את הכנענית כלומר מפני שמיילדת בן לאליל ובגמ' ורמינהו יהודית מילדת ארמאי בשכר אבל לא בחנם א"ר יוסף בשכר שרי משום איבה:

סעיף קטן ז

ומ"ש בד"א בחול אבל בשבת אסור אפי' בשכר שם בגמרא ומפרש התם דאע"ג דחזו דמיילדן לנשי דידן בשבת ליכא איבה דיכלה למימר דידן דמנטרי שבתא מחללין עלייהו דידכו דלא מנטרי שבתא לא מחללין: וכתב הרשב"א הא דשרי בשכר כלומר בחול דוקא במילדת ידועה וכו': הג"ה ב"ה כ' בא"ח בשם הרשב"א בתשובה רופא ישראל מותר לעשות רפואה לכנענית כדי שתתעבר משום איבה כמו שמותר למיילדת וכן העיר על הרמב"ן ז"ל שעשה הוא עצמו כן עכ"ל אני מצאתי כתוב שכ' לו הר"ר יונה על מעשה זה תבא עליך ברכה שאתה מרבה זרעו של עמלק:

סימן קנה

סעיף קטן א

כל מכה וחולי שיש בהם סכנה שמחללין עליהן את השבת אין מתרפאין מהם וכו' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה כז.) תנן מתרפאין מהם ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות ובגמרא (שם עד סוף הסימן) מאי ריפוי ממון ומאי ריפוי נפשות אלימא ריפוי ממון בשכר ריפוי נפשות בחנם ליתני מתרפאין מהם בשכר אבל לא בחנם אלא ריפוי ממון דבר שאין בו סכנה ריפוי נפשות דבר שיש בו סכנה והאמר רב יהודה אפילו ריבדא דכוסילתא לא מיתסינן מינייהו אלא ריפוי ממון בהמתו ריפוי נפשות גופו והיינו דרב יהודה ובתר הכי גרסינן אמר רבב"ח א"ר יוחנן כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהם וכתב רש"י אבל שאין בה סכנה מתרפאין ולית ליה דרב יהודה דאסר

אפילו בריבדא דכוסילתא. והתוספות והרא"ש והר"ן כתבו שר"ת הקשה על זה והעלה לקיים שתיהן דג' דינים הם חולי שיש בו סכנה אין מתרפאין מהם משום דלא מירתת דילמא מרע נפשיה שכיון שהיתה סכנה בחליו מימר אמר אמרי אינשי שמפני סכנת חליו מת ולא מפני שאינו בקי ברפואותיו והיינו דר' יוחנן וחולי שאין בו ספנה מתרפאים מהם שאילו ימות יתלו הדבר בחסרון ידיעתו ויקפח פרנסתו והיינו דיוקא דמילתיה דר' יוחנן אבל רב יהודה מיירי כגון שאינו חולה כלל אלא מיחוש בעלמא כריבדא דכוסילתא דבכה"ג לא מתסינן מינייהו לפי שאפילו ימיתנו לא מרע נפשיה שלא יתלו הדבר בחסרון ידיעתו שהרי רפואה קלה כזו הכל בקיאים בה וע"כ יתלו הדבר שהגיע זמנו למות או ששונאו היה והמיתו בידו: והרי"ף השמיט להא דרב יהודה וכתבה לדר' יוחנן וכתב הר"ן נראה מדבריו שדחאה לדרב יהודה א"ר מקמי הא דר' יוחנן אלא שכתב בהלכות ריפוי ממון בהמתו ריפוי נפשות גופו והקשו עליו דהא אליבא דרב יהודה תרצינן הכי כי היכי דלא תיקשי ליה וכיון דלא קי"ל כוותיה נקיטינן פירושא דסלקא דעתך מעיקרא דריפוי ממון דבר שאין בו סכנה וריפוי נפשות דבר שיש בו סכנה והרמב"ן זכרונו לברכה כתב להעמיד דברי הרי"ף ז"ל דהא דרב יהודה הלכתא היא ולפיכך כתב הרי"ף מאי דתרצינן אליביה דרבי יוחנן לא פליגא עליה דר"י הכי קאמר כל מכה שהיא במקום סכנה שאיפשר לבא לידי מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהם ואף על פי שהיא עכשיו מכה קטנה שמא יכניס לו סם המות ויכבידנה הואיל והיא במקום סכנה והיינו דרב יהודה דריבדא דכוסילתא מקום סכנה הוא דשוריאני דכוליה גופא בההוא דוכתא אגידי ומה שהשמיטה לדרב יהודה לא לדחותה מהלכה נתכוון אלא שהוא בכלל דברי רבי יוחנן דריבדא דכוסילתא נמי במקום סכנה היא והר"ן כתב שאין זה מחוור בעיניו והעלה דהרי"ף ז"ל דוחה לדרב יהודה ולא כתב ריפוי ממון בהמתו וכו' אלא ללמדנו דריפוי בהמתו שריא מהם א"נ דלר"י נמי קושטא דמילתא בפירושא דמתני' הכי הוי וכ"כ הרא"ש שהוא דעת הרי"ף ז"ל דר"י פליג אדרב יהודה ופסק כר"י

סעיף קטן ב

וזהו שכתב רבינו ורב אלפס התיר בזה וכ"פ הרמב"ם שכתב בפי"ב מהלכות רוצח ושמירת נפש מותר ליקח רפואה מן העכו"ם לבהמה או למכה שבגוף מבחוץ כגון מלוגמא ורטיה ואם היתה מכה של סכנה אסור ליקח ממנו וכל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהם:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו ובחולי שצריך אומנות לרפאותו ואין בו סכנה לד"ה מתרפאין מהם פשוט הוא כתוב בהג"א פרק אין מעמידין נראה בעיני דכל זה מדברו בחנם אבל בשכר הכל שרי דחייש להפסידא דאגריה ולא קטיל ליה:

סעיף קטן ד
ומ"ש וכל זה כשאינו מומחה לרבים אבל אם הוא מומחה לרבים מתרפאין ממנו בכל דבר דלא מרע נפשיה כ"כ שם התוספות מדאמרינן התם גבי מילה בעכו"ם דרמי מתני' אהדדי דתנא חדא דר"מ אוסר למול עכו"ם את ישראל אפי' אחרים עומדים ע"ג משום דחייש דילמא מצלי סכינא ומשוי ליה כרות שפכה ובאידך ברייתא קתני דר"מ מתיר ומשני הב"ע ברופא מומחה דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן אם היה מומחה לרבים מותר והכי נמי קאמר תו התם גבי רבי יוחנן ורבי אבהו דאסו נפשייהו מעכו"ם וכ"פ הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ה
ומ"ש הלכך עכו"ם אומן מקיז דם וכו' כ"כ שם התוספות שעל זה אנו סומכים להקיז דם מן העכו"ם דלגבי הקזה כולם המקיזים מומחים הם ע"כ וכ"פ הרא"ש ומיהו יש לדקדק בדברי רבינו שכתב לעיל כמו ריבדא דכוסילתא שהקיז לו ישראל דמשמע שהוצרך לכתוב כן כי היכי דלא תיקשי לן היכי הוקז ע"י עכו"ם וכ"נ שמתפרשין דברי רש"י שכתב כן שהקיז לו ישראל ולפמ"ש כאן אפילו הקיז לו עכו"ם איכא לאוקומה וי"ל דאי שאומנתו להקיז אה"נ דאף ע"פ שהוא עכו"ם אלא משום דהתם בשאין אומנתו בכך ומש"ה איצטריך לומר שהקיז לו ישראל כלומר ואע"פ שאינו אומן דכיון שהוא ישראל אין מקפידין בו בין אומן לשאינו אומן דאילו עכו"ם דכוותיה דאינו אומן אסור להקיז ממנו אבל הכא כתב עכו"ם אומן לומר שאומנתו בכך ומש"ה שרו דלא מרע נפשיה : והרי"ף השמיט הא ואם היה מומחה לרבים מותר וגם הרמב"ם לא הזכירו בפרק י"ב מהלכות רוצח ולא ידעתי למה דהא ליכא מאן דפליג אדר' בהא:

סעיף קטן ו
ומ"ש וריפוי ממון כגון לבהמתו מתרפאין אפי' מהכל כלומר אפי' ממי שאינו אומן וכבר נתבאר שדין זה משנה שם:

סעיף קטן ז
וכל מקום שאין מתרפאין אפי' הוא ספק חי או מת אין מתרפאין ממנו וכו' עד דלחיי שעה לא חיישינן מימרא דר"י שם:

סעיף קטן ח
ואם אמר סם פלוני יפה לו סם פלוני רע לו יכול לסמוך עליו גז"ש מימרא דרב עוקבא:

סעיף קטן ט
ומ"ש שירא שמא ישאל גם לאחרים היינו משום דחייש שמא יוחזק שקרן וכתב הרמב"ן בפי"ב מהלכות רוצח דמכל מקום לא יקח ממנו אותו הסם כלומר דכדי למכור מקחו חייש דילמא משקר א"נ חיישינן שמא יערב סם המות בו גרסינן בירושלמי אהן אופיון סכנתא הדא תריאק"י ר' סימון אמר אסורה ר' יוחנן אמר מותרת וכ' הרמב"ן בסה"ת פי' אופיון כשמה מין רפואה שעושין אותה מהפרגין וסכנה הוא לקבלו מהם שאינו דבר מומחה אבל תריאק"י שלהם מותרת שדמיה יקרים ובהמחאה עושין אותה עכ"ל: גרסינן תו בירושלמי מהו למכחל מנהון רב אמר מאן דבעי למסתייה לסתייה ולוי אמר מאן דבעי לימות ימות רב לא עביד עינא כחללא ולוי עביד עינא כחללא:

סעיף קטן י
ואדם שקרוב למלכות יכול להתרפאות מהכל אפילו וכו' עד שירא לעשות לו רעה שם (כח.) מייתי עובדא דרבי יוחנן אתסי מעכו"ם ופריך ור"י היכי עביד הכי ומשני אדם חשוב שאני ופריך והא רבי אבהו דאדם חשוב וכו' והרי"ף והרא"ש השמיטו זה וגם הרמב"ם לא הזכירו בפי"ב מהלכות רוצח ותימא בעיני למה דחאוה מהלכה כיון דר"י עבד בה עובדא וליכא מאן דפליג עליה ואיפשר דס"ל ז"ל דכיון דחזינן דרבי אבהו סמך על הא דאדם חשוב שאני להתרפאות מהם ובא לידי סכנה:

סעיף קטן יא
וכל מה דאמרן היינו כשבא לרפאותו בסם אבל אם בא לרפאותו בלחש מותר וכולי עד דינו כשאר עכו"ם דעלמא שם אהא דא"ר יוחנן ודאי מת אין מתרפאין מהם דחיי שעה לא חיישינן פריך תלמודא מדתנן לא ישא ויתן עם המינין ואין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה ומשני שאני מינות דמשכה דאתי למימשך בתרייהו. וכתב הרא"ש דהמינים אפילו הוא מומחה לרבים אין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה משום דמינות משכא לפי שהם מזכירים בלחש שם כו"ם ואתי למימשך בתרייהו ולומר שיש ממש בכו"ם וכו' והשתא ניחא הא דר' אבהו שקיבל רפואה מיעקב מינאה דע"י סם היה ולא ע"י לחש וה"ה מעכו"ם שאינו מין אם יודע שמזכיר לחש של כו"ם אבל אם העכו"ם בא לרפאותו בלחש סתם ואינו יודע אם יזכיר כו"ם אם לאו מותר והכי איתא בירושלמי וכ"כ בא"ח בשם הרשב"א:

סעיף קטן יב
ועכו"ם דעלמא כלומר עכו"ם דלאו מאי"ני הוא שבא לרפאותו וא"ל קח ממים אלו וכו' כדאמרינן בכל מתרפאין אפילו באיסורי הנאה וכו' חוץ מבעצי אלי בפרק כל שעה (פסחים כה.) אמרינן הכי בכל מתרפאין במקום סכנה חוץ מעצי אשרה ומפורש שם

דשאר איסורי הנאה מותרים אפילו שלא במקום סכנה והוא שיהנה מהן שלא כדרך הנאתן: ב"ה חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שאסורים אפילו שלא כדרך הנאתן שלא במקום סכנה ועיין בפ"ה מיסודי התורה: ולענין להתרפאות באיסורי הנאה של דבריהם שלא במקום סכנה נתבאר בדברי הר"ן שם ובדברי הריב"ש בתשובה סימן רנ"ה:

סעיף קטן יג

ומ"ש ודוקא שאומר לו שאין לו רפואה אלא במים אלו או מאילן זה וכו'. עד סוף הסימן כ"כ התוספות והרא"ש ז"ל בפ' אין מעמידין וכתב דהכי איתא בהדיא בירושלמי דפ"ח שרצים וכ"כ הר"ן בפרק כ"ש בשם התוס' ומיהו כתב אבל בירוש' דפ' אין מעמידין לא משמע הכי דהתם אמרינן בהדיא שאפילו אמרו לו הבא עלין סתם והביא לו מעצי אשרה ימות ואל יתרפא בהן וש"מ דטעמא לאו משום דאתי לאימשוכי אבתריה אלא משום שהוא עובר על לאו דלא ידבק בידך מאומה מן החרם ואף על גב דליתיה אלא לאו דאליל הוא ממש כאליל וכולהו לאוי דילה אמרי' יהרג ואל יעבור :

סימן קנו

סעיף קטן א

אין מסתפרין מהעכו"ם עובד אליל וכו' בפרק אין מעמידין (עבודה זרה כז.) תנן אין מסתפרין מהם בכל מקום דר"מ וחכ"א בר"ה מותר אבל לא בינו לבינו וידוע שהלכה כחכמים וכן פסק הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכן אם הוא מסתכל במראה מותר שאז נראה כאדם חשוב וכולי מפורש שם בגמרא (כט.) ומשמע שאם הוא ניכר לאדם חשוב אף ע"פ שאינו רואה במראה מותר וכ"כ הרמב"ם בפי"ב מהלכות רוצח ונראה דלא בעי להיות רואה במראה אלא כשהוא מסתפר בינו לבינו אבל בר"ה בכל גווני מותר אלא שהתוס' כתבו דהלכה למעשה אסור להסתפר מעכו"ם אא"כ רואה ואפילו בר"ה מדגרסינן בגמרא רב חנא בר ביזנא הוה מסתפר מעכו"ם בשבילי דנהרדעא א"ל חנא חנא יאי קועיך לזוגא אמר תיתי לי דעברי אדר"מ ודוקא בתער דשכיח ביה הזיקא בקל אבל במספרים לא שכיח בהו היזיקא ושרי אם יש עמו אחר עכ"ל ואין נראה כן דעת הפוסקים וצ"ל דאף התוס' לא כתבוה אלא לומר שטוב לנהוג כך כיון דחזינן דרב חנא היה מצטער על דלא חש לדר"מ:

סעיף קטן ג

ולא התירו להסתכל במראה אלא למי שמסתפר מן העכו"ם עובד אליל כו' וכיוצא בו וכו' אבל בלאו הכי אסור כ"כ שם התוס' והרא"ש מדמשמע הכא ובפרק שואל דמותר האיש לראות במראה ובירושלמי ובתוס' אמרי' דאסור אא"כ קרוב למלכות והר"ן חילק בענין

אחר דבמקום שרגילין האנשים להסתכל במראה כמו הנשים מותר דתו ליכא משום לא ילבש גבר שמלת אשה ושמעתין דהכא ודפרק שואל ותוספתא נמי בהכי איירי ואפילו הכי הוצרכו להתיר לקרובים למלכות לפי שהחברים היו נמנעים בכ"מ: ב"ה וכ"כ בא"ח בשם הרשב"א וכתוב עוד שם שהר"מ מתיר לראות במראה כשהוא מסתפר לעצמו כדי שלא יחתוך את עצמו ואומרים שהרב כשהיו עיניו כואבות היה מכסה פניו בבגד חוץ מן העינים ומסתכל במראה:

סעיף קטן ד

ועכו"ם המסתפר בישראל כיון שהגיע סמוך לבלוריתו ג' אצבעות מכל רוח שומט ידיו מפורש שם בגמרא.

סימן קנז

סעיף קטן א

כל העבירות חוץ מעכו"ם וג"ע וש"ד שאומר לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג וכו' בסוף פרק בן סורר ומורה (סנהדרין עד.) א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעכו"ם וג"ע וש"ד ופסקו כן כל הפוסקים ואתמר עלה בגמרא כי אתא רב דימי א"ר יוחנן ל"ש אלא שלא בשעת השמד אבל בשעת השמד אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור (א"ד) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן לא אמרו אלא בצינעא אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור מאי מצוה קלה אמר רבא בר רב יצחק אמר רב אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא וכמה פרהסיא א"ר יעקב א"ר יוחנן אין פרהסיא פחות מעשרה בני אדם ואסיקנא דכולהו ישראלים בעינן והא אסתר פרהסיא הואי אמר אביי אסתר קרקע עולם היתה רבא אמר הנאת עצמן שאני ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא עכו"ם דא"ל להאי ישראל קטול אספסתא בשבתא ושדי לחיותא ואי לא קטילנא (לך ליקטול ולא לקטליה שדי בנהרא) ליקטליה ולא ליקטול מ"ט לעבורי מילתא קא בעי ופסקו הפוסקים כלישנא דרב דימי וכלישנא דרבין משמע דס"ל דתרווייהו אמרינהו ר' יוחנן ומר אמר חדא ומר אמר חדא ול"פ פרש"י אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. שלא ירגילו העכו"ם להמריך הלבבות לכך: ערקתא דמסאנא. שרוך הנעל שאם דרך העכו"ם לקשור כך ודרך ישראל לקשור בענין אחר כגון שיש צד יהודית בדבר ודרך ישראל להיות צנועים אפילו שינוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש השם בפני חבריו ישראלים וז"ל הרי"ף אפילו ערקתא דמסאנא פי' העכו"ם שבאותו זמן היו רצועות של מנעליהם אדומות וישראל היו עושים שחורות כדי שלא ילבשו מלבוש עכו"ם וכתב מהרי"ק בשורש פ"ח דבדוקא נקט הרי"ף שהעכו"ם היו עושים אדומות והיהודים שחורות דבכה"ג הוא דיש

להקפיד שאין דרך הצנועים להיות אדום לבושם וצבע השחור היא דרך צניעות והכנעה והיינוכדפי' רש"י דדוקא שיש בו צד יהודית וצניעות ואם תאמר היכי אמרינן הכא דאפי' אערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור והא אמרי' בפרק במה טומנין (שבת מט.) באלישע בעל כנפים שכשראוהו קסדור אחד נטל תפילין מראשו תירץ הר"ן בפרק במה טומנין דלא אמרו יהרג ואל יעבור אלא לעבור על מל"ת אבל לא בגזרו לבטל מ"ע כיון שאינו עובר בידים ועוד שהם יכולים לבטל ממנו ע"כ שיניחנו בבית האסורים ותבטל מאליה הלכך תבטל ואל יהרג עכ"ל וכ"כ נ"י בס"פ בן סורר ומורה: ומ"ש רבינו על שאר עבירות שאם הוא בצינעא אם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי הוא בדברי סמ"ק ובדברי הר"ן בפרק במה טומנין וכ"כ הרא"ש בפרק אין מעמידין והביא ראיה מהירושלמי וכ"כ רבינו ירוחם אלא שכתב דהיינו כשהעכו"ם מתכוון להעבירו אבל להנאתו נקרא חובל בעצמו. ודלא כהרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ה מה' יסודי התורה שהוא מתחייב בנפשו. ודברי הרמב"ן בס' תורת האדם נוטים לדברי הרמב"ם ז"ל. ונ"י בס"פ בן סורר ומורה כתב כדברי הרמב"ם ז"ל ומ"מ כתב שאם הוא אדם גדול חסיד וירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם ליראה השם ולאהבו בכל לבם והיינו דאמרינן [פסחים נג:] מה ראו חנניה מישאל ועזריה שהפילו את עצמן לכבשן האש פי' ולא השתחוו לצלם והאי לאו כו"ם היתה אלא אנדרטי של מלכים לכבוד בעלמא אלא מתוך שהיו רובן טועין וסבורים שהיתה כו"ם היה קדוש השם במה שעשו. ואמרי' נמי במדרש מה לך יוצא ליסקל שמלתי את בני מה לך יוצא ליצלב שנטלתי את הלולב דמשמע שהיו מוסרין עצמם על קדושת השם לפנים משורת הדין דודאי לא היו מחוייבין בכך כיון שבידן להעביר ולבטלם אלא דאפ"ה היו נהרגין מפני שהיתה השעה צריכה לכך :

סעיף קטן ב

והא דבשאר עבירות מפלגינן בין בצינעא לבפרהסיא ובין להנאת עצמן לשלא להנאת עצמן ובג' עבירות לא מפלגינן בינייהו כתוב בנ"י דטעמא משום דהני לאו משום חלול השם הוא דאסירי אלא מפני חומר עצמן הלכך בכל ענין אסירי וכ"כ הר"ן במסכת יומא בשם הרמב"ן ובפרק כל שעה כתב שהרז"ה סובר דבג"ע כל היכא דאין העכו"ם מתכוון אלא להנאת עצמו לא אמרינן תהרג ואל תעבור ושאחרים הקשו עליו וכתבו כסברת הרמב"ן ז"ל וכן דעת רבינו וכ"נ דברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה: אהא דמקשינן והא אסתר בפרהסיא הואי כתב בנ"י הא דלא מקשה והא אסתר שעת השמד הוה משום דלא מיקרי שעת השמד אלא כשהגזירה מיוחדת באומה אחת לבד

אבל אחשורוש לא על ישראל בלבד גזר אלא על כל מדינות מלכותו: ויש לתמוה על רבינו למה כתב דאפילו על מנהג בעלמא שנהגו יהרג ואל יעבור ולא כ"כ גבי בפרהסיא דהא בה נמי איתמר אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור וכי פירשו בגמרא מאי מצוה קלה ערקתא דמסאנא עלה נמי קאי ואיפשר לומר דמאחר דפרהסיא שוה לענין יהרג ואל יעבור סמך על מה שכתב דאפילו על מנהג בעלמא יהרג ואל יעבור דממילא משמע דה"ה בפרהסיא: והרמב"ם ז"ל בפ"ה מה' יסודי התורה כתב אפילו לא נתכוון להעבירו אלא על מצוה משאר מצות ולא הזכיר ערקתא דמסאנא כלל ולא גבי פרהסיא ואפשר שהוא ז"ל היה מפרש ערקתא דמסאנא כמו שפירש הרי"ף שהיו רצועות ישראל משונות כדי שלא ילבשו מלבוש עכו"ם שזו מל"ת היא כמ"ש בפי"א מהלכות ע"ז שאין מדמין לעכו"ם לא במלבוש ולא בשער שנאמר ולא תלכו בחוקות הגוים: כתבו התוספות והר"ן בפרק כל שעה (פסחים כה:) דהא דאמרינן דבג"ע יהרג ואל יעבור דוקא הבועל אבל היא תבעל ואל תהרג דקרקע עולם היא כדאמרינן גבי אסתר ומיהו לעשות מעשה כגון שאומרים לה להביא ערוה עליה תיהרג ואל תעשה מעשה והאיש אפי' אומרים לו הנח לתקוע אותך בערוה יהרג ואל יעבור דלא מצי למימר לא עבידנא מעשה דאין קישוי אלא לדעת ומה שהוא מתקשה הוי מעשה : (וכ"כ הר"ן פ"ב דיומא והמרדכי פ' א"מ) והיכא שהיה כבר מקושה שיודע שלא יתקשה עוד כתבו התוס' בר"פ הבא על יבמתו דאינו חייב למסור עצמו כיון דלא עביד מעשה:

סעיף קטן ג

וכתבו עוד דהא דבש"ד יהרג ואל יעבור דוקא כשאומרים לו להרוג בידים אבל אם אומרים לו הנח לזרוק עצמך על התינוק ויתמעך אינו חייב למסור עצמו: ב"ה וכ' בא"ח בב"ר דורש אך את דמכם לנפשותיכם וכו' אזהרה לחונק את עצמו יכול אפילו כחנניה מישאל ועזריה ת"ל אך פי' שבשעת השמד יכול למסור עצמו למיתה ולהרוג את עצמו אם הוא יודע שלא יוכל לעמוד בנסיון וכן יכול אפי' כשאול בן קיש שאם ירא שמא יעשו לו יסורים קשים שיכול למסור עצמו למיתה ת"ל אך ומכאן הביאו ראיה השוחטים התינוקות בשעת השמד ויש שאסרו ומפרשים הך ת"ל אך שאינו יכול להרוג עצמו וחנניה מישאל ועזריה מסרו עצמם ביד אחרים אבל הם לא פגעו בעצמם ושאול בן קיש שלא ברצון חכמים עשה ומעשה ברב אחד ששחט תינוקות הרבה בשעת השמד שירא שיעבירום על דת והיה עמו רב אחד וכעס עליו וקראו רוצח והוא לא חש לדבריו ואמר הרב המונע אם כדברי יהרג אותו רב במיתה משונה וכן היה שתפשוהו עכו"ם והיו פושטים עורו ונותנין חול בין העור והבשר ואח"כ נתבטלה הגזירה ואם לא שחט אותם אפשר שהיו ניצולים ולא היו הורגים אותם וז"ל ר"י כתבו הפסקנים אם רוצה להחמיר על עצמו ליהרג בצנעא על שאר מצות רשאי ואינו נקרא חובל בעצמו וכן בירושלמי ודוקא שהעכו"ם מכוין להעבירם אבל להנאתו נקרא חובל בעצמו והא דאמרינן

בגילוי עריות ה"ה עכו"ם הבא על בת ישראל דאינו מכוין אלא להנאתו ולא להעבירה וכן ישראל הבא על הכותית וי"א דעכו"ם הבא על בת ישראל לא מטעם עריות נגעו בה דאינו עושה מעשה אלא מטעם אם הוא בפרהסיא וכ"פ ר"ת בההיא דאסתר קרקע עולם היתה ואינה מצווה ליהרג וכמה פרהסיא י' בני אדם: וכתב הר"ן במסכת יומא בשם הרמב"ן דעכו"ם עובד אליל הבא על בת ישראל לאו בכלל ג"ע הוא דאי בזנות גזירת בית דין של שם הוא ואי דרך תתנות מלא תתחתן בם נפקא דמשאר עבירות הוא ולא הוי בכלל ג"ע אלא א"א בישראל א"נ ישראל הבא על הכותית דמחייבי מיתות הוא דהא קנאים פוגעים בו ומחייבי כריתות נמי קא חשיב דהא אדכריה רב לגמריה יכרת ה' לאיש אשר יעשנה וכו' ובהכי ניחא הא דמשני רבא דאסתר הנאת עצמו שאני וצ"ל דלית לי' דרשא דאל תיקרי לבת אלא לבית דלא הוה בה אלא איסורא דעכו"ם הבא על בת ישראל דלאו ג"ע הוא אלא משאר מצות וכיון דלא הוה בה איסור דגילוי עריות כל שאין העכו"ם מתכוון אלא להנאת עצמו שרי וכ"נ שהוא דעת ר"ת בפ"ק דכתובות (ג:) ובפרק בן סורר וכ"כ המרדכי שם בשמו ונראה שלזה נתכוין רש"י שפי' על מאי דפריך והא אסתר פרהסיא הוה ונבעלה לעכו"ם ולא מסרה נפשה נשמר דלא נפרש דפרוך דא"א היתה ולא מסרה נפשה דא"כ לא הוה מתרץ רבא מידי דכיון דג"ע הוא אפילו מתכוון העכו"ם להנאת עצמו הוה לה למימסר נפשה: כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה כל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג ה"ז מחלל את השם ואם היה בעשרה מישראל ה"ז חילל את השם ברבים וביטל מצות עשה שהוא קדושת השם ועבר על מל"ת שהוא חילול השם ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו ב"ד אפילו הרג באונס שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים והתראה שנאמר בנותן מזרעו למולך ונתתי אני את פני באיש ההיא מפי השמועה למדו ההוא ולא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה ומה אם אליל שהוא חמורה מן הכל העובד אותה באונס אינו חייב כרת ואצ"ל מיתת בין דין ק"ו לשאר מצות האמורות בתורה ובעריות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד האנסים ואינו עושה הנה הוא ככלב שב על קיאו והוא נקרא עכו"ם והוא נטרד מן העה"ב ויורה למדרגה התחתונה של גיהנם: גרסינן בס"פ בן סורר ומורה (סנהדרין דף עה.) מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא ובאו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שתבעל לו אמרו חכמים ימות ואל תבעל לו. תעמוד לפניו ערומה ימות ולא תעמוד לפניו ערומה תספר עמו מאחורי הגדר ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר פליגי בה ר' יעקב בר אידי ור' שמואל בר נחמני חד אמר אשת איש היתה וחד אמר פנויה היתה בשלמא למ"ד אשת איש היתה שפיר אלא למ"ד פנויה

היתה מאי כולי האי רב פפא אמר משום פגם משפחה רב אחא בריה דרב איקא אמר כדי שלא יהא בנות ישראל פרוצות בעריות ולינסבה מינסב לא מייתבא דעתיה כדרבי יצחק דא"ר יצחק מיום שחרב בהמ"ק ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה שנאמר מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם והרמב"ם פסק בפ"ה מהלכות יסודי התורה כמ"ד פנויה אע"ג דפלוגתא היא וספק נפשות להקל נראה שעעמו משום דשב ואל תעשה הוא שלא לספר עמה ותו דכיון דחזינן דרב פפא ורב אחא דאמוראי בתראי נינהו יהבי בה טעמא אלמא הכי ס"ל: תנן בפ"ח דתרומות (נז:) נשים שאמרו להן עכו"ם תנו לנו אחת מכם ונטמאה וכו'. וגרסינן עלה בירושלמי תני סיעת בני אדם שהיו מהלכים בדרך ופגעו בהן עכו"ם ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם אפילו כולם נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל ייחדו להם אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ואל יהרגו ארשב"ל והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי ומשמע דהלכה כר' יוחנן וכן נראה מדברי רבינו שמשון בפי' המשנה ומדברי הר"ן במסכת יומא וכתבו דה"ה לנשים שאמרו להן עכו"ם תנו לנו אחת מכם ונטמאה וכו' שאם ייחדוה להם יתנו אותה ואל יטמאו כולן. אבל הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה פסק כר"ל וצריך טעם למה דהא בכל דוכתא קי"ל הלכה כר"י לגבי ר"ל ואפשר דפשט לישנא כוותיה דר"ל דייקא טפי: וגרסינן תו בירושלמי עולא בר קסרי תבעתיה מלכתא ערק ואזל ליה ללוד גבי ר' יהושע בן לוי אתון ואקפון מדינתא אמרו להן אי לית אתון יהבין ליה לן אנן מחרבין מדינתא סליק גבי' ריב"ל ופייסיה ויהביה לון והוה אליהו זכור לטוב יליף מתגלי עלוי ולא איתגלי וצום כמה צומין ואיתגלי עלוי א"ל ולמסורות אני נגלה א"ל ולא משנה עשיתי א"ל וזהו משנת חסידים הוא. משמע דאע"ג דמדינא שרי מ"מ מדת חסידות הוא שלא לעשות כן ומפני כך כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה שאם ייחדוהו והוא חייב מיתה יתנוהו להם ואין מורין להם כן לכתחילה :

סעיף קטן ד

אסור לאדם לומר שהוא עכו"ם כדי שלא יהרגוהו וכו' וכן כתב הרא"ש ברפ"ב דע"ז ומיהו כתב בנימוקי יוסף בפרק בתרא דקמא שאם גזרו שיהרג כל הנקרא בשם יהודי על שאינו עובד אליל וזה כדי שלא יכירוהו משנה מלבושו כמלבושם ובורח מותר והביא ראיה מדאמרינן בפרק קונם (סב:) אמר רבא שרי לצורבא מדרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא כרגא ופירשו המפרשים בשם התוספות שאותם שהיו עובדים האש היו פטורים ממכס ומס וכולי ובמדרש רבה פרשה וישלח איתא שני התלמידים של

רבי יהושע שינו עטיפתן פגע בהם איסטרטוס אמר להם אם בניה של תורה אתם תנו נפשכם עליה למה שניתם עטיפתכם ואם אין בניה אתם וכו' א"ל בניה אנו ועליה אנו נהרגים הרי מבואר שגם כי רצונם ליהרג בשביל התורה עם כל זה משנים מלבושיהם למלבוש נכרי שמא לא יכירום ולא ימיתום ע"כ ומבואר הוא דלא מהני שינוי העטיפה אלא לשמא לא ישאלום מאי זה דתיהם אבל אם ישאלום אסור להם לומר שהם עכו"ם וכדכתב הרא"ש ז"ל והיינו דאמרי הנך תלמידים בניה אנו ועליה אנו נהרגים וכיוצא בדברי נ"י כתב מהר"י קולן בשורש פ"ח בשם הגהת סמ"ק וז"ל הא דאמרינן אפי' ערקתא דמסאנא אסור וכו' היינו דוקא כשהעכו"ם אומרים לו עשה כך כדי לחלל את השם אז הוא אסור אפי' בשינוי ערקתא אבל כדי שלא יהא ניכר שהוא יהודי כגון ללבוש בגדי עכו"ם שקורין ראי"י או להתנהג בדבר שלא יהא ניכר מותר ומ"מ כתב דאיכא סתם מן דפליג ואמר דללבוש בגדי רא"י שלא יכירוהו ביהודי בדרכים אסור מההוא דבן סורר ומורה: (ב"ה) ובת"ה סימן קצ"ז כתב בדינים אלו באורך:

סעיף קטן ה

אבל מי שנתחייב מיתה ומציל עצמו במה שבורח לבית אליל כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל שיכול לברוח לתוכה וכו' כתוב בתשובות כלל י"ט: ב"ה כתב בת"ה סימן קנ"ח שנשאל על מומר שיצא מן הכלל וחזר לדת האמת אם צריך להתכפר בסיגופים גדולים כפי מה שעבר על כל מצוה שבתורה והשיב דאין להוסיף ולהרבות עליו יותר מדאי ונתן טעם לדבר: (ב"ה) חידושין שכתב ר"י בגי"ח ואלו הם אע"פ שאין שליח לדבר עבירה דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ומ"מ אע"פ שפטור מדיני אדם המשלח חייב בדיני שמים כדתניא (קידושין מ"ג.) האומר לשלוחו צא והרוג את הנפש הוא חייב ושולחו פטור שמאי הזקן אומר שולחו חייב שנאמר ואותו הרגת בחרב בני עמון ושקיל וטרי ומסיק דיני רבה ודיני זוטא א"ב ולכ"ע המשלח חייב בדיני זוטא כדין גורם קטן שאוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו ודוקא שעושה לרעת עצמו אבל אם מוכחא מלתא שעושה על דעת גדול שמבין הקטן שגדול ציוה לו בכך אסור ומצווין עליו להפרישו ודוקא דלא שייך בר חיובא באיסור הקטן אבל שייך בר חיובא באיסור הקטן מצווין עליו להפרישו ומאחר שאסור לומר לו אכול נבילה או עשה זה לא יאמר אדם לתינוק בשבת הבא לי מפתח או הבא לי חותם אלא מניחו תולש או זורק ולאו דוקא תולש מעציץ שאינו נקוב וזורק בכרמלית דאיסורא דרבנן אלא אפילו בר"ה אין מפרישין אותו מאחר שלא הגיע לחינוך ולא ספינן ליה בידים האיסור (כדאיתא ביבמות קיד.) זה כתב בנ"א ח"א בדין הקטן וכאן סני"ח חלק ג' כתב שהחרש והשוטה דינם שוה לדין קטן בזה. הבא לב"ד ואמר הרגתי את הנפש או חללתי שבת או עברתי עבירה אין מנדין אותו ואין מלקין אותו ואין פוסלין אותו לעדות דאין אדם משים עצמו רשע דהלכה כרבא אבל אם רצה לעשות תשובה מלקין אותו ועושין לו כפרה וזו היא כפרתו דמלקות במקום מיתה והא דאמר רבא אין אדם משים עצמו רשע לא לענין כריתות

אלא לענין מיתות ב"ד כ"כ הגאונים בתשובה. איסור דרבנן כגון אסור למלאות שחוק פיו (ברכות לא.) ולשמש מטתו בשני רעבון (תענית יא.) ולישן ביום יותר משינת הסוס (סוכה כו.) וכיוצא בהן אין עליו לא מלקות ולא נידוי אלא קורין אותו עובר על תקנת חכמים ז"ל. אסור לומר שום יהודי אפילו רוצין להורגו עכו"ם שכבר כפר בעיקר והודה לדתם אבל מותר לכפור שלא למד או שאין לו שום מעלה בענין אחר של מצוה כי יש כמה יהודים שלא למדו ע"כ.

סימן קנח

סעיף קטן א

הגוים שיורדים לבור או למקום סכנה אין על הרואה להעלותם. ברייתא בפרק ב' דע"ז (כ"ו.):

ומ"ש אפי' אם יתן לו שכר. שם, סבר ר' יוסף למימר אסוקי בשכר שרי משום איבה א"ל אביי יכול לומר קאי ברי באיגרא כלומר ואם לא אורידנו ימות, א"נ נקיטא לי זימנא לבי דואר. ומשמע דהלכה כאביי דהא רב יוסף שתיק ליה ועוד דמדקאמר סבר ר"י למימר משמע דלא קמה הלכתא הכי:

ומ"ש לפיכך אין לרפאותן בשכר. כ"מ לכאורה דדמיא להא דמעלין בשכר ומדברי רש"י שם (כו:) אהא דתנו רבנן ישראל מל את העכו"ם לשום גר לאפוקי לשום מורנא דלא משמע דבשכר שרי לרפאותן וכ"כ התוס' והביאו ראיה מפרק מי שאחזו דרב שימי בר אשי עבד להההוא עכו"ם לד"א ואתסי אלמא שרי לרפאות עכו"ם אלא ודאי בשכר הוה ועוד י"ל דהתם נמי בחנם הוה ולהתחכם ברפואות יכול להיות מותר וכ"מ שמפני שלא היה בקי ברפואות עשה לעכו"ם ולא לישראל ויש לתמוה עליהם דמ"ש מדתניא ואין מעלין ואיתמר עלה דאפי' בשכר ואפשר דבמכירו שהוא מרפא לישראל מיירי שאינו יכול להשמט ממנו ואפ"ה בחנם לא דכל שאינו רוצה לעשות אלא בשכר ליכא איבה וכדאמרינן במילדת וכך הם דברי רבינו וכ"כ הרמב"ן בת"ה דמדתניא בס"פ הניזקין (גיטין סא.) מבקרין חולי עכו"ם עם חולי ישראל מפני דרכי שלום וביקור חולים יש בו רפואה גדולה לחולה ש"מ מרפאין חולי עכו"ם עם חולי ישראל מפני דרכי שלום ואע"ג דתניא העכו"ם לא מעלין ואסיקנא דאפילו בשכר התם איכא למיתלי בעילה כל דהוא אירי' אבל היכא דאיכא איבה ודאי מותר דהא תנן יהודית מיילדת הארמאית בשכר אין לך הצלת נפשות יותר מן המיילדת לולד וליולדת עצמה ואפ"ה מותר בשכר וכך דינו של רופא ברפואה בשכר מותר וכתב עוד הלכך כיון דהיתירא משום איבה הוא בין בשכר בין בחנם נקיט עילה היכא דמצי ובדליכא עילה כגון רופא שהוא מרפא חולי ישראל ועכו"ם המכירו דאיכא איבה גדולה מרפא ודאי חולי עכו"ם עם חולי ישראל

בין בשכר בין בחנם מפני דרכי שלום תדע דקתני סיפא ומפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל ופרנסה להחיותו הוא אלמא מחיין אותן ומפרנסין אותן מפני דרכי שלום עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' ומ"מ אין מורידין אותן לבור בידים. שם בברייתא ומשמע מדברי התוס' דלאו למימרא שאסור להורידם אלא היינו לומר שאינו מצווה להורידם אע"פ שהם עוברים על ז' מצות ומיהו היכא דמקיימין ז' מצות משמע דאסור להורידם והא דאמרינן במ"ס [בפט"ו] טוב שבעכו"ם הרוג היינו בשעת מלחמה וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות רוצח (ועיי' בח"מ סי' תכ"ה):

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל המינין והמוסרין וכו'. שם תני רבי אבהו קמיה דר"י העכו"ם ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אבל המינים והמסורות מורידין ולא מעלין א"ל אני שונה לכל אבידת אחיך לרבות את המומרים ואת אמרת מורידין סמי מכאן מומר ולישני כאן במומר אוכל נבלות להכעיס כאן במומר אוכל נבלות לתיאבון (ופי' ר"ש המינין הם האדוקים באליל בין עכו"ם בין ישראלים) מסורות מלשינים המוסרין ממון חביריהם ביד עכו"ם מומר לתיאבון כשאין להם בשר אבל אינו מופקר להיות איסור והיתר לפניו להניח היתר ולאכול איסור ואם עושה כן זה להכעיס והרמב"ם כתב בפ"ד מהלכות רוצח וכן העושה עבירות להכעיס אפי' אכל נבילה או לבש שעטנז להכעיס ה"ז מין וטעמו מדאמרינן סמי מכאן מכאן משומד משום דס"ל דמשומד אוכל נבלות להכעיס מין הוא. וכתב הר"ן שכן דעת הרי"ף אבל רבינו כתב להכעיס וטעמו משום דאיתא התם בגמ' דפליגי רב אחא ורבינא במלתא וקי"ל דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל הילכך אפי' להכעיס הוי מומר ולא דחמיר לענין כתיבת ס"ת כדאיתא בהשולח וכבר יישב הר"ן זה לדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל: ומ"ש רבינו והאפיקורסין שם בברייתא בנוסחת הרי"ף והרא"ש. וכתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות רוצח דאפיקורסים הם ישראלים שכפרו בתורה ובנבואה ובפרק ג' מהלכות תשובה כתב האומר שאין נבואה כלל והמכחיש נבואתו של משה רבינו והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם כל אחד משלשה אלו הם אפיקורסים והר"ן פי' דהיינו מבזה ת"ח או מבזה חבירו בפני ת"ח וכך אמרו בפרק חלק: ואהא דקתני רועי בהמה דקה אין מעלין כתבו התוספות פירוש בשלהן כלומר מפני שמרעין אותם בשדות אחרים אבל רועי בהמות דאחרים לא דאין אדם חוטא ולא לו: וכתבו עוד דדוקא ברועים החמירו משום דלא פסילי (מדאורייתא) וחכמים עשו חיזוק לדבריהם כדי שיתנו לב לשוב אבל גזלנין דאורייתא ואוכל נבילות לתיאבון מעלין והרמב"ם כתב בפ"ד מהלכות רוצח רועי בהמה דקה וכיוצא בהם אין

מעלין בד"א בישראל בעל עבירה והעומד ברשעו ושונה בו תמיד כגון רועי בהמה דקה שפקרו בגזל הם הולכים באולתם אבל בישראל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד אלא ועושה עבירות להנאת עצמו כגון אוכל נבלות לתיאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו עד כאן לשונו:.

סימן קנט

סעיף קטן א
דבר תורה מותר להלוות לעכו"ם בריבית וכו' פ' איזהו נשך (עלה ע: ועלה עא) ובה' מלוה פ"ה:

סעיף קטן ב
והאידנא נהגו היתר בכל מיני רבית וכו' תוספות עלה הנזכר ובפסקי' עלה קמ"ה ד"א:

סעיף קטן ג
מומר שכפר בעיקר וכו' בפסקים עלה קמ"ד ד"ד וכ"כ בנמ"י בעלה ז' ד"א בשם ר"ת והרמב"ן והר"ן וגם בעל התרומות הקדמה שער מ"ו כ"כ בשם ר"ת והרמב"ן וה"ר אלחנן וכן כתבו התוס' בפ"ב דע"ז (עלה כו:) וכ"כ הגהות בפ"ה מה' מלוה והמרדכי בשם ר"י ואע"פ שכתבו הגהות בפרק הנזכר שיש אוסרים וגם המרדכי כתב שרש"י אוסר וכ"כ סמ"ק במ"ע סימן קס"ב בשם הר"ש לא חיישינן להו במקום כל הני רבוותא והוי יודע שמ"ש רבינו וגם הרא"ש מומר שכפר בעיקר מילתא פסיקתא נקטו דסתם מומר שכפר בעיקר הוי להכעיס אבל ה"ה דאפילו לא כפר בעיקר אלא שאוכל נבילות להכעיס מותר להלוותו ברבית כמו שכתבו התוס' והגהות במקומות הנזכר שם : וכתבו התוספות עוד שם דשל עכשיו להכעיס הם דשבקי היתירא ואכלי איסורא ומטמעים בין העכו"ם ונראה מדבריהם דבמומר שיצא מן הכלל כתבו כן ותמיהא לי מילתא דכיון דיצאו מן הכלל אפילו לא שבקי היתירא ואכלי איסורא פשיטא דאין לך מומר להכעיס גדול מזה ואפשר דמשום דמומר יוצא מהכלל לא הוזכר בתלמוד כתבו דין מומר לתיאבון ומומר להכעיס דמשתמעי מעובדא דרבי אמי ואח"כ כתבו דמומר שיצא מן הכלל שלא הוזכר אע"פ שתחילת יציאתו מהכלל לא היה להכעיס אלא כגון שהעלילו עליו וכיוצא אפ"ה מיקרי מומר להכעיס מאחר שבידו לברוח ולהמלט ואינו עושה היינו שביק היתירא ואכיל איסורא כנ"ל וצ"ע: ולענין הכותים בהדיא אמרו בפרק אין מעמידין דירושלמי שמותר להלוותן ברבית דלפי שקלקלו מעשיהם לא חשיב להו כישראל: ולענין הקראים נ"ל דלהרמב"ם בפי' מתניתין קמייתא דחולין דחשיב להו כתינוק שנשבה בין העכו"ם אסור להלוותם ברבית ואף על גב דלמ"ש בעל נמ"י בד"א מעלה ז' והוא דלא יהבינן דין תינוק שנשבה אלא למי שלא הכיר בתורת ישראל מעולם אבל מי שעומד בין ישראל והולך

ומדבק בחוקותיהם של עכו"ם מן המורידים הוא אפשר דהנך נמי מן המורידים חשיבי ומותר להלוותן ברבית לא שבקינן דברי הרמב"ם המפורשים בשביל דברי נימוקי יוסף:

סימן קס

סעיף קטן א
וכמה לאוין נאמרו בו עד וכן בערב וכן בעדים משנה וגמרא ס"פ איזהו נשך (בבא מציעא עה:) ונתבארו שם מנין הלאוין ותמצאם בפ"ד מה"מ ובסמ"ג מל"ת סימן קצ"ג :

סעיף קטן ב
וכל הנותן ברבית (עלה עא):

סעיף קטן ג
וכאילו כפר ביציאת מצרים מתבאר ממה שאמר (סא:) אמר רבא למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית וכו' ועיין במגיד משנה פרק ד' מה"מ:

סעיף קטן ד
ובאלהי ישראל (בעלה עא.):

סעיף קטן ה
וכל התולה מעותיו בעכו"ם וכו' (עלה סא:):

סעיף קטן ו
ואפי' אם הלוה נותן לו מדעתו יותר וכו' (דף עג:) גבי רבינא יהיב זוזי לבני אקרא דשנוותא ושפכי ליה טפי כופיתא וכו' א"ל אחולי קא מחלי גבך ופירש"י הואיל ולא פסקת עמהם ומדעתם נתנו לך ואין מזכירין לומר בשכר מעותיך שהיו בטלות אצלינו מתנה בעלמא הוא וכן כתב הרמב"ם בפ"ד מה"מ והרא"ש כתב בעלה קמ"ו ד"א ולבי מהסס להתיר הדבר דמלישנא דמתני' משמע הא דלא אסור רבית מאוחרת אלא בדאמר ליה בשביל מעותיך שהיו בטלות אצלי היינו היכא ששלחו לו אחר שהחזיר לו מעותיו אבל אם בשעת פרעון נותן לו יותר מתחזי כרבית אפילו בסתם עכ"ל. ותלמידי הרשב"א כתבו דלא דמי למאי דמשמע דהיכא דבשעת פרעון נותן לו יותר אפילו בסתם מתחזי כריבית דה"מ בהלוואה אבל הכא דמכר הוא כל שלא הזכיר לו בשכר מעותיו שרי דאוזולי הוא דאוזלי גביה וכן כתוב בנימוקי יוסף בשם התוספות: ב"ה וכן עיקר ועל פי זה גם רש"י והרמב"ם לא התירו בהלואה:

סעיף קטן ז
וא"א ז"ל כתב ודאי אם לקח ממנו רבית וכו' בעלה קמ"א ד"א וזה ג"כ דעת הרמב"ם בפ"ד מה"מ כמו שתראה מבואר בדבריו וכן פירשו דבריו ה"ה שם ומהרי"ק בשורש י"ז ושלא כדברי הראב"ד וסמ"ג בסי' קכ"ג שהבינו דברי הרמב"ם שלא כדרכן: ב"ה וכתב הריטב"א ומחילה באונס אף לדעת הרמב"ם לא מהני לפיכך אלו שמשביעין את הלוה בשעת הלואה

שיעשה להם מחילה אחר הפרעון כי עבדי לא מהני דמחמת אונס השבועה הוא דעבדי לה אא"כ מודים על עצמם שמוחלין בלב שלם ואפילו שלא מחמת השבועה עכ"ל:

סעיף קטן ח

ולא רבית שבשעת הלואה לבדה אסורה אלא אפי' רבית מוקדמת וכו' משנה ס"פ א"נ (ע"ה:) ומאוחרת היינו כפשטא דמתני' דאחר שהחזיר לו מעותיו היה משגר לו דורון דאילו בעוד שמעותיו בידו רבית ממש היא ולא תקרא בשם מאוחרת. וכ"כ רבינו בסי' קס"ו:

סעיף קטן ט

ויראה שאינו אסור אלא במפרש וכו' כן משמע לכאורה מפשטא דמתניתין וכן נראה מדברי הרא"ש בעלה קמ"ו ד"א. וכן בהגהות מרדכי גבי הא דאמרינן מעיקרא לאו אדעתא דהכי אוזפיה וכ"כ סמ"ק בסימן רנ"ט וכ"כ ה"ה בפ"ה מה"מ בשם רש"י והוא ממ"ש (עג:) גבי עובדא דרבינא יהב זוזי לבני אקרא דשטותא:

סעיף קטן י

והרמב"ם בפרק ה' מה"מ אסר אפילו בסתם כדמשמע מלשונו בפרק הנזכר שכתב בשביל שילוהו ובשביל מעותיו בלשון נסתר במקום מה ששנינו בשביל שתלויני ובשביל מעותיך לנוכח וכתב בעל התרומות בח"ב שאם רגיל לשלוח לו דורון שרי והוא שלא יתכוין לכך וכ"כ בהג"א בס"פ איזהו נשך אם היה רגיל קודם אפילו זה נהנה וזה חסר מותר ואם לא היה רגיל אפילו זה נהנה וזה אינו חסר אסור. משמע דס"ל כהרמב"ם דאפילו בסתם אסור כל היכא דאינו רגיל. ונ"ל שיש לדקדק כן מלשון הרמב"ם שכתב וכן אסור לו ללמד את המלוה וכו' אם לא היה רגיל מקודם משמע דכל היכא דרגיל שרי אפילו בעוד שמעותיו בידו:

סעיף קטן יא

ובסמ"ג סימן קצ"ד כתב דבדבר מועט וכו' ואיפשר שאם היה רגיל לשלוח לו אפילו דבר מרובה מותר דכיון שהיה רגיל לשלוח לו כל כך בלאו הכי שוב לא מתחזי כרבית וסמ"ג אורחא דמילתא קתני דאין דרך לשלוח מתנה מרובה אלא משום שעשה עמו טובה להלוותו מעותיו. ואפשר דמתנה מרובה אפילו היה רגיל מקודם אסורה משום דהוי מילתא דפרהסיא ודמי לדירה בחצירו ושימוש בעבדיו דאסור אפילו ברגיל מקודם כמו שכתב רבינו בסמוך. ויש לדקדק לדברי האוסרים אפי' בסתם היכא שפירש ואמר בשביל מעותיך שהיו בטלות אצלי אי הוי אבק רבית או רבית קצוצה ואליבא דהרמב"ם בפ"ו מה"מ דסבר דכל שלא קצץ בשעת הלואה אינו אלא אבק רבית לא תיבעי לך כי תיבעי לך אליבא דמאן דפליג עליה בההיא הכא מאי ומצאתי בהג"א על רבית מאוחר'

ודוקא כשלא פירש לשם רבית נראה מדבריו דהיכא דפירש רבית קצוצה הוי דהא כי לא פירש כתב הרמב"ם בפ"ה דהוי אבק רבית ומדקאמר הגהות דוקא כשלא פירש משמע הא אם פירש לא הוי אבק רבית אלא רבית קצוצה ואיפשר דהגהות פליגי אהרמב"ם בהאי וס"ל דבסתם ליכא אלא איסורא אבל אפילו אבק רבית נמי ליכא ואם כן מ"ש הגהות ודוקא היינו לומר הא דליכא אלא איסורא בעלמא דוקא שלא פירש אבל פירש אבק רבית מיהא הוי וצ"ע: בפ"ב דגיטין (כ:) כתבו התוספות דמסתמא כיון שהיה מלוה לכל בני העיר גם הם היו עושים לו טובה ונותנין לו במתנה או מוכרים לו שדות ואיכא לעיוני הא רבית מוקדמת או מאוחרת היתה וכיון דמתנה מרובה היתה שהיו נותנין לו שדות הוי כדמפרש ואסור ומתוך כך נ"ל לומר דע"כ לא אסרינן רבית מוקדמת ומאוחרת בלא סמוך קצת להלוואה אבל במופלגת הרבה אין לחוש כלל ואפילו מתנה מרובה נמי שרי כל שהוא סתם: ואם מותר להלוות את חבירו ע"מ שכל מלאכה שתבא לידו יתננה למלוה כתבתי בסימן זה המלוה את חבירו על המשכון וא"ל ע"מ שלא תמכרהו אלא לי נתבאר בסימן קע"ב:

סעיף קטן יב

וצריך המלוה ליזהר וכו' עד שזה הוא אסור בכל ענין תוספות (סד:) ובפסקים עלה קמ"ד סד"א. וכתב הרמב"ם בפ"ה מה"מ שאסור לו ללמד את המלוה מקרא או תלמוד כל זמן שמעותיו בידו אם לא היה רגיל בזה מקודם וכתב בעל התרומות בח"ב דמסתברא דאפלו בנו של מלוה אסור ללמד כיון שהאב חייב ללמד את בנו תורה אפילו בשכר וכפי מה שכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות ת"ת שאינו חייב ללמד את בנו בשכר אלא תורה שבכתב אבל לא תורה שבעל פה הכא נמי אינו אסור ללמד את בנו של מלוה אלא תורה שבכתב מיהו לפי מנהגינו שנותנים שכר גם על תורה שבע"פ אסור ללמדו גם תורה שבעל פה כל זמן שהאב היה פורע שכר ללמדו או שהבן סמוך על שולחנו וכתב המרדכי דלוה המבריח ארי מנכסי חבירו צריך לשלם לו ואי לא הוי אבק רבית. וכתב עוד דראובן שלוה מחבירו מעות ברבית ואחר זמן א"כ שמעון תנם לי ואני אפטור אותך ואת ערבונותיך מיד המלוה שצריך ראובן לפרוע לשמעון שכר טרחו שטורח לתבוע המלוה לדין להוציא הערבנות מידו (וכ"כ המרדכי פרק א"נ) בפ"ק דקידושין (ו.) אמר אביי דאסור לקדש בהנאת מלוה כלומר שהיתה חייבת לו ובשכר שמרויח לה זמן מתקדשת לו אסור מפני הערמת רבית :

סעיף קטן יג

ואסור להלוות ברבית אפילו לבניו וכו' בס"פ איזהו נשך (בבא מציעא עה.):

סעיף קטן יד
ואפילו במלאכה יש בה משום רבית הרמב"ם בס"פ הנזכר וכתב בסה"ת ח"ג דמכאן יש להוכיח שמותר לומר לחבירו הלויני מנה חדש זה ואני אלוה לך מנה חדש אחר אבל לא יאמר לו הלויני מנה חדש זה ואני אלוך ק"ק חדש אחר או ק' שני חדשים ובמרדכי כתב בשם מהר"ם להתיר באומר אלוך כדי שתרויח כדי שגם אתה תלויני פעם אחרת מיהו מצאתי דנראה לר' דאסור ורבית קצוצה הוא ע"כ:

סעיף קטן טו
ואפילו רבית בדברים נמי אסור וכו' ברייתא בס"פ א"נ (עה:) ואע"פ שכתוב בהג"מ דלא מיתסר להקדים לו שלום אלא דוקא באומר לו בשכר מעותיך לא משמע הכי מדברי שאר מפרשים אלא בכל גוונא אסור וכתבו בהגהות פ"ה מה"מ אבל אם מחזיק לו טובה ומלוה משיב לו גם הוא ומחזיק לו טובה אין בכך כלום וכ"כ בהגמ"ר פ' א"נ ולישנא דברייתא דקתני אסור להקדים לו שלום ק"ל דמשמע דאע"ג שגם המלוה משיבו אסור ועוד שלשון מחזיק לו טובה לא שייך על נתינת שלום ואם נפרש האי מחזיק לו טובה שנותן לו חן על שהלוהו יקשה דהא ודאי דאסור מכ"ש דהקדמת שלום ועוד דגבי מלוה מאי מחזיק לו טובה שייך וצ"ע:

סעיף קטן טז
ואל יאמר המלוה ללוה הודיעני אם בא איש פלוני וכו' בס"פ א"נ (שם) ז"ל רבי ישמעאל אומר ויש רבית דברים לא יאמר לו דע אם בא איש פלוני וכו' ופשטא הוא כדברי רבינו אך הרמב"ם בפ"ה מהלכות מלוה כתב לא יאמר לו דע אם בא איש פלוני כלומר שתכבדו ותאכילו וכו' ותימא שזה רבית ממון הוא ולא רבית דברים ונ"ל דר' ישמעאל תרתי קאמר חדא דיש רבית דברים כלומר שלא יקדים לו שלום או דברי כבוד יותר ממה שהיה עושה קודם שילוהו ותו קאמר דלא יאמר לו דע אם בא איש פלוני ממקום פלוני שתכבדו וכו' דסד"א כיון שאינו מהנה למלוה כלל וגם לא התנה כן מעיקרא שרי קמ"ל כנ"ל לדעת הרמב"ם:

סעיף קטן יז
ומיהו לא אסרה תורה אלא רבית הבא מיד לוה למלוה (סט:) וכתוב במרדכי דמטעם זה התיר רש"י שיאמר ישראל לחבירו לוה לי מעות מפלוני ישראל ברבית וגם תביא לו הרבית ולא מיתסר משום דשלוחו כמותו דהא אין שליח לדבר עבירה וכתב שאין לפרסם הדבר וכתב מהרי"ק בשורש י"ז שאם שליח ראובן שלא מדעת משלחו הלוה לשמעון וקצץ עמו רבית ונשתעבד שמעון לראובן בכתב ידו אפילו לרש"י אסור ואם קבלו חייב להחזיר לו משום דכיון שנשתעבד הלוה למלוה בשטר שיש בו רבית מיד

לוה למלוה קרינן ביה ומשעת כתיבת השטר עביד ליה. והוי יודע שאין דעת שום אחד מהפוסקים שוה לדעת רש"י דלכ"ע רבית הוי כדמשמע מתוך מה שאמר רבינו בסמוך וגם לא יחזור ויקחנו מהלוה וכתבו כן הרבה פוסקים וגם מדין ישראל הלוה ברבית ע"י עכו"ם ועכו"ם הלוה ע"י ישראל המפורשים בסי' קס"ט ולכן אסור להקל בכך כלל ועיקר ומשמע לי שלא התיר רש"י דבר זה מעולם אלא אי זה תלמיד טועה כתבו ותלה עצמו באילן גדול :

סעיף קטן יח

לפיכך יכול אדם לומר לחבירו וכו' בעלה הנזכר. ודוקא שאומר כך מעצמו וכו' בפסקים עלה קמ"ד ד"ג כלומר שאם פייסו הלוה שיתן למלוה כך בשביל שילונו אסור משום דנעשה כשלוחו וכ"כ תלמידי הרשב"א בשם הראב"ד וכתבו שהרמב"ן חלוק עליו ואמר דכיון דזה משלו הוא נותן ואין הלוה משלם לו מה לי פייסו מה לי לא פייסו והיאך נעשה שלוחו אם משלו הוא נותן אלא ודאי אפילו הכי שרי וכדברי הרמב"ן כתב נמ"י בשם האחרונים וכ"כ הר"ן וגם ה"ה בפ"ה לא הזכיר אלא דעת הרמב"ן ונראה מדבריו שגם הוא דעת הרשב"א. ולענין הלכה שהרוצה לסמוך על דברי המתירים רשאי כיון דמידי דרבנן הוא ומסתבר טעמייהו: ולומר כל הנותן אינו מפסיד כתוב בנמ"י ובמגיד פרק ה' דהרמב"ן אוסר וכן דעת הרשב"א. ורבינו ירוחם בח"א כתב דיש אוסרין ויש מתירין:

סעיף קטן יט

וגם לא יחזור ויקחנו מהלוה וכו' בפסקים בעלה הנזכר ובתוס' קידושין (ו:) וכן בסמ"ק סימן רנ"ט כ"כ הרשב"א בתשובה ח"ג סי' רמ"ג כתב הרשב"א ח"ג סי' רמ"ב שאלה קהל שהם צריכין למעות מפני דוחק המסים אם יכולין ללוות מעות מישראל מקהל אלפים דינרים והקהל יפטרו אותו המלוה מה שנתחייב למס על אותם אלפים דינרים רואה אני שהוא רבית קצוצה מפני שהוא אינו חייב להם כלום אלא למלך והרי הם אומרים הלוני מעות אלו ואנו נותנין מנה לפלוני שאתה חייב לו:

סעיף קטן כ

ואם המלוה אומר ללוה אני מלוה לך על מנת שתתן זוז לפלוני וכו'. הכי איתא בתוספות (שם עא:) ובהג"א ובמרדכי וכ"כ רבינו ירוחם בח"א. וכתוב עוד במרדכי שאם נתן מפקינן מיניה וכ"כ הר"ן בתשובה סי' כ"ט וכ"כ רבינו בסימן קס"ט דרבית קצוצה הוי. וכתב עוד שם שאפילו אותו פלוני שאומר ליתן לו הזוז הוא עכו"ם הוי רבית. כתב רבינו ירוחם בח"א אם אמר לחבירו אמור לפלוני שיתן לך ד' דינרים ואלוה לך מעות נראה שאסור ואפשר שטעמו מדאמרינן בריש קידושין (ז.) הילך מנה והתקדשי לפלוני (תן מנה לפלוני ואתקדש אני לו) מקודשת מדין שניהם וכיון דדמו קצת לתן מנה לפלוני

ואקדש אני לך ובכה"ג אסרינן הכא לומר תן מנה לפלוני ואלוך אם כן ה"ה דבהאי גוונא אסור. כתב המרדכי להלוות ק' מעות חולין בק"ב להקדש אסור וכ"ש שאסור להלוות לחבירו ע"מ שיתן כ' להקדש וק' יחזור לו:

סעיף קטן כא

וכן מותר לאדם שיאמר לחבירו הילך זוז וכו' ואפי' לבן המלוה וכו' בעלה ס"ט ע"ב. וכתב המגיד בפ"ה ויש מי שכתב שאסור למקבל הדינר לתת ממנו למלוה שלא יבואו להערים:

סעיף קטן כב

והוא שיהא גדול וכו' בפסקים עלה קמ"ד ד"ג. וכוונת רבינו לומר דכל שסמוך על שלחן אביו קטן מיקרי לגבי הא וכל שאינו סומך גדול מיקרי וכן כתבו תלמידי הרשב"א ובעל נמק"י ויש לפרש דברי רבינו דתרתי בעינן גדול ואינו סומך אבל סומך אע"פ שהוא גדול אסור וה"ה לקטן שאינו סומך דכיון שמוטל עליו לפרנסו אם לא היה נמצא מי שיפרנסנו כדאיתא בפ' נערה (כתובות מט:) יארוד ילדה ואבני מתא שדיא כגופו דמי וכ"מ מדברי הפוסקים ודברי רבינו ירוחם בח"א שלא כתבו אבל קטן הסומך על שלחן אביו אלא המוטל עליו לפרנסו דמשמע מוטל עליו אבל אינו סומך על שולחנו ויש לדחות דא"ה הול"ל אבל קטן כיון שמוטל עליו לפרנסו דהוה משמע כיון שמוטל עליו מן הדין אע"פ שעכשיו אינו מפרנסו ומדכתבו המוטל משמע דבמפרנסו דוקא עסקינן וצ"ע:

סעיף קטן כג

ות"ח מותרים להלוות וכו' בס"פ א"נ (עה.) וכתוב בסה"ת ח"ג ודוקא שיהיו שניהם ת"ח הלוה והמלוה דהו"ל כבני חבורה שאין מקפידין זה על זה ולישנא דגמרא דייקא דשניהם ת"ח בעינן דקאמר ת"ח מותר להלוות זה את זה ולא קאמר ת"ח מותרין להלוות ברבית:

סעיף קטן כד

ודוקא בדבר מועט וכו' תוס' שם ובפסקים עלה קמ"ז ד"ג. וכ"כ בנמ"י בשם הר"ן וכתב עוד דדוקא בעסקי סעודה ושלא פסק עמו תחלה אלא שהוסיף בשעת פרעון עד חומש מותר שכל כיוצא בזה דרך כבוד ושרי אבל עם הארץ דרך רבית הוא ואסור וכן כתבו תלמידי הרשב"א בשם רב עמרם וכ"כ המגיד בפ"ד מהלכות מלוה בשם הרמב"ן וכתב עוד דמשמע מדברי הרמב"ם דדוקא בלוה סתם אבל אם התנו כן תחילה רבית קצוצה הוא וכתוב בהג"א עלה קמ"א ושאין תלמיד חכם אפילו אם התנה מתחלה לתת לו בתורת מתנה אסור ואיני מבין הגהה זו דמשמע מדבריהם דכי התנה מעיקרא לא מיתסר כולי האי וליתא דהא פשיטא דטפי דמי לרבית קצוצה כי התנה מכי לא התנה ותו דמשמע דהא דאמרינן ת"ח מותר אפילו התנה מעיקרא מותר בכל גוונא והא ליתא

דלכ"ע לא שרי אלא בדבר מועט. ונ"ל דלא נחתא הגהות לחלק בדבר מועט אלא לחלק בין ת"ח לאינו ת"ח וה"ק ת"ח אם נותנים בתורת מתנה מותר דידעי איסורא דרביתא ומחלי בלב שלם ובהתנו ליתן מתחלה במתנה לא מחזי כולי האי כרבית אבל כשלא התנו מתחלה אע"פ שנתנו בתורת מתנה אינו נראה כמתנה אלא כרבית ושאינו ת"ח בכל גוונא אסור דלא ידע למחול ות"ח אפשר דשרו בתרווייהו ואפשר דלא שרו אלא בהתנו כנ"ל לפרש הגהה זו . אחר ימים רבים באה לידי תשובה אשכנזית וכתוב בה כלשון הזה אע"ג דרבית דרך מתנה אסרי מקצת רבוותא מכל מקום הא חילק בא"ז כי התנה מתחלה בתורת מתנה שרי לת"ח וה"נ יתום קטן דלאו בר עונשין עכ"ל: כתוב בהגהות פ"ד מה"מ שאין נכון לת"ח להיות רגילין בדבר שלא ירגילו המון העם בדבר זה:

סעיף קטן כה

ומעות של יתומים מותר להלוותם וכו' (שם ע.) וכתב המרדכי ויהבינן להו בבית דין משום דהפקר בית דין הפקר להפרע מממון אבל בלא ב"ד הו"ל זוזי דיתמי כמו זוזי דעלמא ואסור ולא משמע כן מדברי הרא"ש שכתב בעלה קמ"ד ד"ד שהטעם משום דתיהוי ללוה אימתא דב"ד גם תלמידי הרשב"א כתבו דלא נהירא להרשב"א דברי רש"י אלא איכא למימר דב"ד צריכי כדי ליטול רשות מהם דאין אפוטרופא רשאי להלוותם מעצמו בלא רשות בית דין שיש תועלת ליתומים בכך : כתב הרשב"א בתשובה הא דמעות יתומים מותר להלוותם קרוב לשכר ורחוק להפסד פירשו בירושלמי כגון שהלוה מתנה שאם יהיה שם ריוח שיקבלו היתומים מחצית אותו ריוח ואם ימצא שום הפסד לא יקבלו היתומים כלום אלא הקרן קיימת להם וכגון שהתנו שיעמדו כל המעות מיוחדים ושיקבלו היתומים מן הריוח הנמצא שם ממש אבל לא שיוציאם הלוה לצרכו ושיפרע לאחר מכאן כי רבית גמורה הוא:

סעיף קטן כו

והוא הדין לכל רבית דרבנן בפסקים עלה קמ"ד ד"ג בשם הגאונים וכן כתב הרמב"ם ז"ל בספ"ז מה"מ ואע"פ שכתב הרשב"א בתשובה דמשכנתא בענין שהוא אבק רבית אפשר שהוא מותר דכל רבית של דבריהם מותר לגבי מעות יתומים דמ"ש מקרוב לשכר ורחוק להפסד ומיהו מסתברא דלא כל רבית של דבריהם התירו לגבי יתומים אלא דוקא קרוב לשכר וכו' אבל שאר איסורין דרבנן לא התירו ובודאי הדעת מכרעת שיש הפרש בין קרוב לשכר ורחוק להפסד לשאר איסורי רבית דרבנן משום דקרוב לשכר קילא טפי מפני שקרן היתומים מיוחד והרי הוא נפקד לו אצל המקבל ואין מקבלין ריוח אלא מיניה הריוח ממש שנמצא במעותיהם ולא מכיס המקבל אבל רבית דרבנן כחכירי נרשאי (בב"מ סח.) הרי הלוה פורע מכיסו אותו סך שהתנה בין ששדה המשכונא עושה

פירות בין אינה עושה ולפי' אסור לא שבקינן פשיטותא דגאונים והרמב"ם והרא"ש ז"ל משום ספיקא דהרשב"א ובתשובת מהרי"ל כתוב הנה בכמה דוכתי שעברתי ראיתי דנהיגי להלוות נכסי דיתמי ברבית קצוצה ותמהתי מאד מאן הרגילם כי כל רבותי לא התירו אלא קרוב לשכר ורחוק להפסד ואיסורא קא עבדי האפוטרופסים ואח"כ כתב שאיפשר שנתפשט המנהג מדכתבו קצת מרבותינו דמותר להלוות צדקה ברבית מההיא דירוש' לוין ברבית לחבורת מצוה ולקידוש החדש והעולם חושבים כל ענייני יתומים דבר מצוה ומ"מ באותה תשובה היפך בזכות יתום לענין רבית מטעמים אחרים ואכתבם בדין שאח"ז בס"ד משמע דס"ל דאין לסמוך על מנהג העולם בזה והכי נקטינן שלא להתיר להלוות מעות יתומים אלא באבק רבית דוקא : וכתוב בתה"ד סי' ש' בשם סמ"ק דיתום אע"פ שהגדיל אם לא הגיע עדיין לכלל דעת שיוכל להתעסק בשלו כשאר אינשי מקרי עדיין יתום ומיהו מי שאינו אביו רוצה לפרנסו ולהתעסק בצרכיו אין לו דין יתום ואסור להלוות מעותיו קרוב לשכר ורחוק להפסד ע"כ. ונראה מדבריו בתשובה הנזכר דלאו דוקא מי שהוא יתום והגדיל דה"ה לגדול שמת אביו ואינו יודע להתעסק בשלו דחשיב כיתום ולפ"ז הטעם היה איפשר לעלות על הדעת דמעות אלמנות מותר להלוותן ברבית דרבנן כמעות יתומים דהא סתם אלמנות אין יודעות להתעסק בשלהן וזה תימה דלא אישתמיט חד מהפוסקים קמאי ובתראי להתיר בכך ושמא י"ל דשאני אלמנות שהן מתעסקות כשאר נשים ולא בעינא שיהיו מתעסקות כאנשים ואסור להלוות מעותיהן אפי' באבק רבית והכי נקטינן: ומהרי"ל בתשובה היפך בזכות יתום אחד בענין וכתב בסוף דבריו כל מה שהקלתי על היתום בענין רבית היינו אם הוא פחות מי"ג שנה כי כ"כ ר"י בתשובה: כתוב במרדכי שאפוטרופוס של יתומים שהלוה מעות היתומים ברבית קצוצה אם הלוה הרויח כ"כ חייב ליתן להם ואפילו לא אתני כמאן דאתני דמי ע"כ . ונ"ל דה"ק אם הלוה הרויח כ"כ כלומר שנטל לחלקו ריוח כ"כ כמו שהתנה לתת להם מותר ואם לא נתן להם חייב ליתנו להם אבל אין לומר דאם לא הרויח אלא כמו שהתנה לתת להם יטלו הם כל הריוח דאטו משום דאתני באיסורא יפה כחם והרי הוא עצמו כתב דתנאי דאתני לאו כלום היא אלא הוי כמאן דאתני קרוב לשכר והיינו שנוטל חצי השכר ובתשובת מהרי"ל כתוב כיון דאפוטרופסים קיימי ואמרי שהלוו ברבית קצוצה א"כ לא התנו בקרוב לשכר ורחוק להפסד אלא דבעינן למימר ממילא מכח תנאי ב"ד אע"ג דלא הותנה כמאן דאתני דמי כי ההיא דמהר"ם אלא דלא דמי לגמרי דהתם חייבין במאי דמטי רווחא לידיה אבל הכא עומד וצווח דלא מטא לידיה אפילו שכר לימודו וא"כ היכי יהיב ליה מאי דלא שקיל ומ"מ נראה דמהפכינן אזכותא דיתום ונימא דהוי

כאילו אתנו שיתן לו מן הריוח עד מקום שיגיע ויצמצם עליו בהוצאה ככל היכולת ואם הרבה עליו ופרנסו דרך כבוד טפי ממאי דמרווח צדקה תחשב לו והון ועושר בביתו וכו' זה המגדל יתום בתוך ביתו (כתובות נ.) מילתא דשכיחא הוא שאדם מגדל חורגו ומטיב לו אע"ג דרבית דרך מתנה אסרי מקצת רבוותא מ"מ הא חילק בא"ז כי התנה לכתחילה בתורת מתנה שרי לתלמיד חכם וה"נ יתום קטן דלאו בר עונשין כ"ש שאין זה רבית אלא מיחזי כרבית וכן מוכח מדברי עצמו שכך היתה כוונתו רק להרויח יציאת לימודו דהוי מזומנים אבל על המזונות לא חש. ועוד אם היתום הגיע לעונת פעוטות וכה"ג וראוי קצת לשמש לבני הבית אמרינן המותר קא יהיב בשכר טרחו וכל מה שהקלתי על היתום בענין רבית היינו אם הוא פחות מי"ג כי כ"כ ר"י בתשובה ע"כ. וכתב עוד וכל מה שדנתי היינו על הקרן אבל לפרנס היתום מכאן ולהבא ח"ו אם פסקה הלואה בעיר ואין עוד ריוח לא מחייבינן לאשה ובעלה לפרנסו מכיסם אבל אם יש קצת הלואה יצמצמו כדלעיל ויקיימו תנאם או אם הרויחו כבר יותר מכדי סיפוקם יפרנסוהו עד כלות שנתים : ואם הלוה טוען פרעתיך כך והאפוטרופוס אומר לא פרעתני אלא כך כ' המרדכי שאם הלוה מודה דשל יתומים הלוהו נאמן האפוטרופוס בלא שבועה דהו"ל שליש בינו ובין היתומים ואם טוען איני מאמינך דשל יתומים הם וגם פרעתיך יותר נהי דא"צ לישבע דשל יתומים הם משום דאין נשבעין על טענת שמא מ"מ ישבע האפוטרופוס שלא פרע אלא כמו שהוא אומר: כתב מהרי"ל בתשו' מה שטען המקבל שהתנה מלבד מכת מדינה והאפוטרופסים אינם מודים לו אלו ודאי נאמנים אפי' בלא שבועה לא מיבעיא למהר"ם דמהימן אלא אפי' המחייבין שליש שבועה היינו דוקא בחד והני תרי נינהו והוו סהדי דאפוטרופוס נאמן להעיד אע"ג דמודה הריב"א כשנושא ונותן בנכסים דלא מסהיד התם היינו טעמא משום דחשיב קצת נוגע בעדות כיון דצריך לשלם אם פשע כדמוכח מההיא דהמפקיד (מ"ב:) נימא לאפוטרופוס זיל שלים וכו' אז יצטרך שבועה ותו לא הוי עד כדמסיק בריש פרק האיש מקדש (קידושין מג:) אבל הני אפוטרופי אפי' יפסיד היתום לא מפסדי כלל דהא לא פשעי מידי ושבועה נמי לא בעי על ככה דדבר מפורסם הוא. וכתב עוד שאם האפוטרופסים אומרים שהותנה תנאי אחד לתועלת היתומים והמקבל מכחיש אע"פ שיש כאן שטר ולא הוזכר בו תנאי מהימנינן לאפוטרופסים על כל דבר השטר והמשכון באי זה ענין קבלום: אפוטרופוס שהלוה מעות היתומים ברבית וכן גבאי צדקה שהלוו מעות צדקה ברבית קצוצה כתוב בהגהת מרדכי דקידושין שצריכים להחזיר. וכ"כ בסה"ת בח"ג ולענין אם גבה האפוטרופוס הרבית ונתנו להם כתב בסה"ת בחלק הנזכר שחוזר הלוה ומוציא ממנו והוא מוציא

מהיתומים וכבר גלוי לפנים שכל זה אינו אלא כשלא הרויח הלוה כ"כ דאילו הרויח כ"כ כמו שנתן להם אפי' לא נתן חייב ליתן וכמו שאמור בסמוך לדעת המרדכי: והרשב"א בתשובה חולק על כל זה שכתב על אפוטרופא של אלמנה ויורש גדול שהלוה ברבית שאין היורש והאלמנה חייבים להחזיר לפי שהם לא התנו באותו רבית ולא לקחוהו מיד הלוים אלא הלוה נותן לאותו אפוטרופא שהתנה עליו עמו והאפוטרופא נתן לאלמנה ואפי' בגזל גמור בכל כי הא אין חייבין להחזיר וכדתנן (ב"ק קיא:) הגוזל ומאכיל את בניו והניח לפניהם פטורים מלשלם כ"ש הרבית שאינו גזל גמור שהרי נתן הוא המעות מדעת וגם האפוטרופוס פטור לפי שהלוה לא לאפוטרופא הוא נותן על דעת שיעכב לעצמו אלא כדי שיתן לאלמנה או לבעל המעות והאפוטרופא הזה סרסורא דחטאה הוא ואינו בתורת השבון וכן דעת הריב"ש כמו שאכתוב בסמוך: ובתשובה אחרת כתב הרשב"א היכא דעבר אפוטרופוס והלוה מעות יתומים ברבית קצוצה והאכיל היתומים פטורים מלשלם אפי' לכשיגדלו מכמה טעמים חדא שהם עצמם לא הלוו ברבית ולא עוד אלא אפי' הן עצמן שהלוו ואכלו פטורים דאכילת קטנים לאו כלום הוא והגוזל ומניח לפני בניו קטנים פטורים כדאיתא בפ' הגוזל ומאכיל וכ"ש רבית דמדעתיה דלאו כגזל הוא: מי שיש בידו מעות יתומים וטוען קבלתים פלגא באגר ופלגא בהפסד כתב המרדכי שלראב"ן עליו להביא ראיה ולראבי"ה ורבינו ברוך נאמן בשבועה במגו דלהד"ם או החזרתים. וכתוב בתשובת מהרי"ל דע"כ לא אמרי ראבי"ה ור"ב דנאמן בשבועה אלא כשהוא מוחזק אבל אם היתום מוחזק כגון שיש לו משכונות האפוטרופוס נאמן אי טעין יתום קרוב לשכר ורחוק להפסד קבלם או אי ליתיה קמן טענינן אנן ליתמי עד כדי דמיהן : וכן הדין במעות של הקדש וכו' בתשובת הרא"ש כלל י"ג סי' ח' וסי' י' וסי' י"ז וכ"כ רבינו ירוחם בח"א בשם רבותיו וכתבו גם שניהם דלס"ת נמי דינו כלעניים. וכתב הרא"ש שם דמעות שמקדישין לשמש ולמפטיר ולעטרה ומנורה דינו כהקדישו לת"ת ולפרנס עניים דבכולהו שרי רבית דרבנן ואסור רבית קצוצה. ואע"פ שכתבו הגהות פ"ד מה' מלוה שראבי"ה אוסר מעות צדקה אפי' באבק רבית כבר כתבתי שהר"ם ור"י חולקים עליו גם בעל התרומה בח"ג דחה דברי האוסרים להלוות מעות צדקה באבק רבית גם כתב שי"א שמותר להלוותן ברבית דאורייתא ודחה ג"כ דבריהם. ועיין בהגהות בפרק הנזכר ובתשובת הרמב"ן סימן רכ"ב דמשמע מדבריהם דהקדש לעניים מיוחדים וקצוב חלקו של כל אחד אסור להלוותה אפי' באבק רבית. כתב הרשב"א בתשובה סימן תרס"ט שאלה על מה סמכו עכשיו להלוות מעות ת"ת ברבית לישראל. תשובה איפשר היה לדון ולהתיר כיון דאין רבית בא מלוה למלוה שאין לממון זה בעלים ידועים אלא

שאין ראוי לעשות כן פן יפרצו גדר כזה במקום אחר אבל יש מלוים כזה להתיר כדי לפרנס הקטנים והתלמידים שבמקומם לפי שעליהם להתעסק בפרנסתם ולימודם ואין זה רבית אלא שזנין ומפרנסין הלומדין שהחיוב עליהם לזונם ולפרנסם עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב ומעות של הקדש עניים מסתברא שמותר להלוותן קרוב לשכר ורחוק להפסד כמעות של יתומים וקרוב אני לומר שאין רבית אף להקדש עניים לפי שמעות אלו אין להם בעלים ידועים וגזבר לא בשל עצמו הוא מלוה ונמצא שאין רבית זה בא מלוה למלוה ואחר שאין למעות הללו בשעת הלואה בעלים מי נאסר ולא מחמת שהגזבר מלוה אותם נאסר שכל שהממון אינו שלו אלא שנעשה עליו אפוטרופוס או גזבר מותר ובלבד שלא יהא בעל הממון עסוק ברבית כדתניא בתוספתא דמציעא ישראל שאמר לו עכו"ם הילך שכרך וצא והלוה מעותי ברבית מותר אבל אסור מפני מראית העין ישראל שנעשה לעכו"ם אפוטרופוס או סנטר מותר ללוות ממנו ברבית ומכל מקום לא למעשה אני אומר להלוותם ברבית קצוצה אבל קרוב לשכר ורחוק להפסד נ"ל שמותר כמעות של יתומים עכ"ל:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבינו אע"ג דהקדש גמור וכו' מותר להלוותו אפי' ברבית דאורייתא כתוב בהגהת מרדכי דב"ב בשם א"ז דאפי' הקדש גמור על ידי הלואה יוצא לחולין ואסור להלוותו ברבית כדמוכת בהזהב (נז.) בשמעתא דאין אונאה ורבית להקדש ולא משכח דין רבית להקדש אלא שהלוה אבנים של בנין דבונין בחול ואח"כ מקדישין וז"ל הריב"ש בתשובה סימן תס"ה הרא"ש התיר מעות של הקדש עניים להלוותם באבק רבית דומיא דמעות של יתומים דאמרינן בגמרא שמותר להלוותן קרוב לשכר ורחוק להפסד וה"ה לכל אבק רבית וכמו שכתבו הגאונים אבל הרשב"א כתב בתשובה דלפי שורת הדין להלכה מעות הקדש אפי' ברבית קצוצה שרי ובסוף כתב ולהלכה אמרתי ולא למעשה ולדברי כולם באבק רבית מותר ובנדון זה מתחילה כשאוכל הפירות הם אבק רבית אם היו המעות מהקדש עניים מותר אלא שאם המוכר החזיר מעותיו לקונה ונתברר שהיה רבית קצוצה אם הפירות הם עדיין בעין שלא חלקם הקונה לעניים היה אפשר לומר שיש לו להחזירם למוכר לפי דעת הרא"ש שאסר רבית קצוצה כהקדש עניים אבל נראה שאפילו לדעת הרא"ש לא אסר אלא לכתחילה דומיא דמעות יתומים שנראה דרבית קצוצה אינה יוצאה מהם בדיינים דלא אמרו (שם סא.) יוצאה בדיינים אלא משום וחי אחיך עמך ובית דין כופין אותו כעל שאר מצות עשה ולא שבית דין יורדין לנכסים דמלוה דשיעבוד נכסים ליכא כלל וכן מצאתי כתוב לקצת האחרונים וא"כ ביתמי דלאו בני מיעבד מצוה נינהו

אין כופין אותם להחזיר ואף על פי שראיתי כתוב בתשובות להרשב"א דאפילו במעות יתומים רבית קצוצה יוצאה בדיינים מה שכתבתי נ"ל יותר נכון ודכוותיה בהקדש עניים כיון שזכו בהם עניים על מי תחול מצוה זו דוחי אחיך עמך שנכוף להחזיר אצ"ל אם כבר חלקו הפירות לעניים שא"א להחזיר אותם וגם אין מחזירין מן הקרן הנשאר מה שאכלו כבר עניים אחרים ואפשר שזה יהיה לעניים זולת הראשונים גם אין צ"ל לדעת הרשב"א שהתיר רבית קצוצה בהקדש שאין ספק שאינה יוצאה בדיינים אף אם יתברר בסוף שהיתה רבית קצוצה למפרע אמנם זהו כשיתברר ראיה ברורה שהיו המעות מהקדש עניים אבל מה שבא בשאלה אם יטעון ישראל הקונה שהמעות הם הקדש לעניים אין ספק שאינו נאמן בדיבורו בזה וגם אם יתברר שהוא של הקדש ואעפ"כ עשה איסור בשלא כתב בפירוש בשטר הקניה שהוא של הקדש משום דזימנין דנפיל שטרא קמי יתמי וסברי דאבוהון הוא ושקלי רביתא כדאמרי' בפ' איזהו נשך . גבי שטרא מחוזנאי עכ"ל (ט"ז): אי אוזיף מאה במאה וכתב מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף ק"כ כתבו המרדכי והג"א בר"פ איזהו נשך דמספקא לן אי בתר מעיקרא אזלינן אי בתר בסוף ולא אפשוט ואסור. אבל הר"ן ותלמידי הרשב"א כתבו דבתר מעיקרא אזלינן הלכך היכא דאוזפיה ק' בק"כ אע"ג דזל פרוטות וקמו ק"כ בדנקא אפ"ה איכא נשך ותרבית מדאורייתא דאזלינן בתר מעיקרא וכן סאתים חטים בשלש אע"פ שהוזלו שלש ועמדו בדמי שתים והיכא דאוזפיה ק' בק' אע"ג דאייקור בתר הכי מדאורייתא שרי והיינו טעמא דהלואת סאה בסאה אף ע"פ שהוקרו חטים אינה אלא רבית דרבנן וכ"כ בעל נמ"י: המעכב דמי שכירות חבירו ותבעו מה שהיה יכול להרויח במעות כתוב בהגהות פ"ח מה"מ שאמר ר' אליעזר מטוך שחייב ליתן לו ואין בו משום רבית והביא ראיה ממתניתין דמכות (ג.) וע"כ בשכירות איירי דאי בהלואה לא היה נותן לו כלום משום רבית והרב אחיו הקשה לו מדאמר רבא (עג.) להנהו דמנטרי באגי וכו' דאלמא דגם בשכירות יש רבית ובאמת איני יודע מה ראה החכם הזה להקל בשכירות יותר מבהלואה דכללא דרביתא כל אגר נטר בכל גוונא אסור ואם ראייתו מההיא דמכות ראייה למה לא יישבה הרב אחיו אבל האמת הוא דדבריו מעיקרן אין להם על מה שיסמוכו דההיא מתניתין דמכות ה"ק שמים כמה היה נותן זה כדי להרויח במעות הללו בעשר שנים וכך ישלמו לו העדים כיון שכ"כ מעות רצו להפסידו שעכשיו שהעידו עליו ליתנם מכאן ועד שלשים יום אם ירצה ליקח האלף זוז מכאן ועד עשר שנים מעכו"ם או אם יעבור ויקחם מישראל ברבית לא יתנם לו בפחות מכך וכך מעות ונמצא שכ"כ מעות הפסידו וכך משלמים לו דתנא השתא לא נחית בענין איסור רבית והתירו וזה ברור. והרב אחיו

ודאי פירש לו כן והוא לא קבל והקשה לו מההיא דרבא כדי שיחזור בו וכותב הגהות לא חשש לכתוב פי' המשנה לדעת האמת לעוצם פשיטותה כנ"ל. ודע שרבינו ירוחם בנכ"ט ח"ג כתב בשם רבינו מאיר כדברי ה"ר אליעזר מטוך ולא נחלק עליו ודבר תימה הוא ודבר פשוט הוא שאין לסמוך על דברי ה"ר אליעזר : מותר ללוות ברבית מפני פיקוח נפש כ"כ התוספות בפ"ב דע"ז (כו:) מדאשכחן בעובדיה שלוה ברבית מיהורם בן אחאב: המלוה מעות לחבירו ע"מ שכל מלאכה שתבא לידו יתן אותה למלוה לעשותה נראה דהיינו מ"ש הרא"ש בפסקיו עלה קמ"ב ד"א כהן שהלוה את ישראל ע"מ שיתן לו תרומות ומעשרות למ"ד טובת הנאה אינה ממון לא מפקינן מיניה משמע דלכ"ע איסורא מיהא איכא אלא דלמ"ד טובת הנאה ממון הוי רבית קצוצה ולמ"ד אינה ממון לא מפקינן מיניה: דינים רבים דשייכי לסימן זה כתבתי בסי' קע"ז להיות הסי' ההוא סוף סימן דיני רבית הוא כדמות מאסף לכל המחנות : כתב הרשב"א סי' תתקל"ח כתבת ילמדנו רבי' ראובן הפקיד מעות לשמעון ונתעסק בהם והרויח לאחר זמן החזיר קצת ממה שהרויח לבעליו וחזר ונתעסק במה שבידו זמן רב לימים בא ראובן להוציא מיד שמעון הפקדון ומה שהרויח בו ונתפשרו שיתן שמעון לראובן קצת מן הריוח ונשבע שיפרענו לזמן פלוני אח"כ עבר על השבועה ההיא ואמר כי אין לו לקיימה מפני שהוא לעצמו היה מתעסק בהן ונעשו מלוה אצלו ויש בהם משום רבית והוה ליה כנשבע לבטל את המצוה תשובה אם המפקידים אצלו בתורת סתם עסק פלגא מלוה ופלגא פקדון ונטל המתעסק תרי תילתי באגר ופלגא בהפסד ואם לא מסרו לו אלא להתעסק בו לבעל הפקדון בחנם ואם הרויחו הרויחו לבעל המעות ואם הפסידו הפסידו לו אבל אם הפקיד בידו סתם אין הנפקד רשאי ליגע בהם כדתנן (ב"מ מג.) אצל ב"ה בין כך ובין כך לא ישתמש בהם ואם שלח בהם יד והוציאם נעשה גזלן ומשלם כשעת הגזילה ואם הותירו או פחתו לגזלן אבל אם הרויח בהם לדעת להרויח לבעל המעות ולא לגזול אם הרויח הרויח לבעל המעות ואם הפסיד הפסיד לעצמו ונפקד זה מעשיו מוכיחין עליו שלצורך בעל המעות מתעסק בהם שהרי נתן לו מתחילה כל הריוח שהרויח בהם ובעל המעות ג"כ כיון שראה שזה מתעסק בהם ולא גלה בדעתו שנתרצה בכך וניחא ליה שיתעסק זה במעות וירויח בהם הלכך אף כשהרויח עוד בהם בסתם על דעת הראשונה נתעסק בהם להרויח לבעל המעות אא"כ אמר בפני עדים לעצמי אני מתעסק כמ"ש בהגוזל בתרא (קטז.) שיירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד גייס וטרפה וכו' אמר מהדר הדר ביה לא אמר לא הדר וה"נ דכוותייהו. ובנדון שלפנינו אם אמר בפני עדים לעצמי אני מתעסק הו"ל גזלן ואם הרויח (הרויח) לעצמו וחזר הממון להיות מלוה ומ"מ נראה שאם רצה

ליתן לו מה שהרויח כולה או מקצתה אין כאן משום רבית דאין כאן אגר נטר לי ולא עוד אלא אפי' הלוהו ואחר שפרעם נתן לו קצת ממה שהרויח אין כאן אלא רבית מאוחרת וגרוע אפילו מאבק רבית. ואבק רבית אינו עובר אלא המלוה ולא הלוה כדאמרינן (ב"מ סח:) רב עיליש גברא רבה הוא ואיסורא לאינשי לא הוה ספי ואילו היה האיסור אף על הנותן הל"ל גברא רבה הוא ולא עביד איסורא וכיון זה נשבע ליתן חייב ליתן לו ואין זה כנשבע לבטל אפילו מצוה דרבנן אע"פ שהמקבל עובר וזה הנותן מושיט לו איסור דרבנן מוטב שיעשה איסורא זוטא משיעשה איסורא רבה ומיהו זה שנשבע שיתן עד יום פלוני ועבר הזמן ולא נתן ה"ז מעוות שלא יוכל לתקן ושוב אין כאן חיוב שבועה על מה שנשבע ועבר משום שבועת ביטוי עכ"ל:

סימן קסא

סעיף קטן א
כל דבר אסור ללוות בתוספות וכו' ברייתא בריש איזהו נשך (בבא מציעא ס:):

סעיף קטן ב
ופר"י חוץ מקרקע וכו'. שם (סא.) בתוס' ומשמע מדבריהם דקרקע בקרקע מסופקים הם אי שרי מן התורה ואף על פי שהרא"ש כתב דשרי משמע דהיינו מדאורייתא אבל מדרבנן מיהו אפשר דאסור. וכתב עוד שם הרא"ש דעבדים ושטרות ליכא למעוטי דלא שייך רבית אלא בהלואה דבר שניתן להוצאה אבל בשאלה לא שייך רבית אלא שכירות ותמיהא לי מלתא דאטו עבדים ושטרות מי לא שייך בהו הלואה שנותן לו עבד אחד כדי שיתן לו אחר זמן שנים אחרים ושטר נמי משכחת לה שנותן לו שטר חוב ממאה זוז כדי שאחר זמן יתן לו שטר חוב ממאתים וכתב הר"ן קרקע אין בה משום רבית מיהו הני מילי בהלואת קרקע אבל בהלואת כסף אם נתן לו רבית קרקע אסור וכ"ה דעת התוספות ע"כ וכ"כ רבינו ירוחם בח"א. וכתב עוד שהרשב"א חולק על דעת התוספות והרא"ש וסובר דאף בקרקע יש בו רבית:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו חוץ מפחות מש"פ כן כתבו התוס' והרא"ש שם:

סעיף קטן ד
אמר רב נחמן כללא דרביתא וכו' (עלה סג:):

סעיף קטן ה
וזהו אבק רבי' ואינה יוצאה בדיינים (עלה סא:) וכתוב בנמק"י עלה א' ד"ג דבבא לצאת ידי שמים חייב להחזיר וכ"נ מתוך דברי הרא"ש והרמב"ן בעלה קמ"ב ד"א בפסקים ונזכר בדברי רבינו בסימן קס"ו. וכ"כ הר"ן (דף צב ע"ב) וכתב עוד שי"א שאפי' בבא

לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר : וכתבו תלמידי הרשב"א שזהו דעת הרמב"ן והרשב"א כתב בתשובה דרבית מאוחרת אינו ניתן לחזרה ואפי' בבא לצאת י"ש וכ"מ עוד מדבריו בתשובה אחרת דרבית מאוחרת קיל מאבק רבית: כתוב בסה"ת ח"ב דכל אבק רבית דבשטר מנכה ליה ולא מגבינן ליה דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי וכ"ש האי וכ"כ הרי"ף בתשובה : כתב הרא"ש בכלל ק"ח סי' ט"ו על ראובן שהלוה לשמעון חטים בחטים בשטר ובאו לדין לפני זקן וחייב את שמעון והגבה לראובן שטר של ת"ק משמעון שהיה לו על לוי חזר שמעון וטען שאינו רוצה ליתן לו חטים שהוא רבית והשיב שהדין עם שמעון ואם בשביל שהכריחו הדיין לא נדיננו כאבק רבית שאינה יוצאה בדיינים דהיינו דוקא היכא שפרע מדעתו ועוד שעדיין לא פרע שהדיין נתן לו שטר של ת"ק שהיה לו על אחר עכ"ל וכך הם דברי הרשב"א בתשובה שכתבתי בסי' קס"ד וז"ל הריב"ש בתשובה סימן ש"ה אין ספק שאם הגבו ב"ד האבק רבית מן המלוה ללוה לא עשו ולא כלום לפי שטעו בדבר משנה וחוזרין וכן אם הוציא המלוה מן הלוה בע"כ של לוה בדיני עכו"ם גזל הוא בידו ולא אמרו שאין מוציאין אבק רבית ממלוה ללוה אלא כשאכל המלוה מדעת הלוה אלא שבא עתה לטעון עליו מחמת איסור הרבית אבל אם קודם שאכל צעק עליו שלא יאכל והלה מוציא ממנו על כרחו בדיני האומות נראה שגזל הוא בידו ומוציאין ממנו וכבר דנתי כן בסרקסט"ה הלכה למעשה וכן נראה דעת הרמב"ן והרשב"א והראב"ד ז"ל ע"כ:

סעיף קטן ו

וכתב הראב"ד נהי שאינה יוצאה וכו' וא"א ז"ל כתב אפילו תפס לוה וכו' עלה קמ"א ד"ב וכתב בנמק"י עלה ג' ד"א שהרשב"א ור"ן ג"כ חלוקים על הראב"ד והביאו ראיה לדבריהם וכתוב בסה"ת שאף הראב"ד לא אמרה אלא במשכנתא או בזביני דמנפשיה (קאכיל לפירא) אבל רבית מוקדמת או מאוחרת דמדעתיה יהב אי תפס מפקינן מיניה : וכתב הריב"ש שלא הודו לו להראב"ד אלא אי תפס לוה מפקינן מיניה וכתב הרשב"א בתשובה על דין משכנתא וז"ל אבק רבית אינה יוצאה בדיינים אפי' לא פרע עדיין חובו לא מנכינן ליה כלל דכל ניכוי מחובו כאפוקי ממונא הוא ומיהו אם מיחה הלוה במלוה ואמר ליה יודע אני שמה שאתה נוטל ממני רבית הוא ואסור ואף על פי כן נטלו ה"ז אסור וגזל גמור ומוציאין ממנו וכן דן הראב"ד ז"ל עכ"ל אם נתן אבק רבית למלוה ועדיין הקרן ביד הלוה אם מנכין אותו אבק רבית מהחוב כתבתי בסימן קע"ז:

סעיף קטן ז

ורבית דאורייתא שהוא דרך הלואה וכו' יוצאה בדיינים פלוגתא דאמוראי (עלה סא: ובעלה ס"ב.) משמע דקי"ל כמ"ד יוצאה וכך פסקו כל הפוסקים וכתוב בנמק"י בשם

הרשב"א והר"ן דהא דאמרינן יוצאה בדיינים היינו לומר דכופין אותו משום מ"ע דוחי אחיך עמך ומכין אותו עד שתצא נפשו כדי שיקיים המצוה אבל אין ב"ד יורדין לנכסיו וכן מבואר בדברי הריב"ש שכתבתי בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ח
בד"א שהמלוה קיים וכו' עד אין חייבים בכבודו (עלה סב:):

סעיף קטן ט
והיכא שבא לעשות תשובה וכו' בפרק הגוזל קמא (בבא קמא צד:) ואע"פ שהתוספות כתבו בשם ר"ת דלא נשנה דין זה אלא לדורו של רבי בלבד הרא"ש לא ס"ל הכי וגם ר"י משמע מדברי התוספות דפליג על ר"ת וגם הרמב"ם כתב דין זה בפ"ד מהלכות מלוה ולוה וכתב הריב"ש סימן תי"ז אע"פ שאין מקבלין מהם הם חייבים להחזיר כדי לצאת ידי שמים אלא שמידת חסידות שלא לקבל מהם כדי שלא ימנע מהם התשובה:

סעיף קטן י
ודוקא בבא לעשות תשובה מעצמו וכו' עד מוציאין ממנו בע"כ הרא"ש שם עלה קמ"א ד"א והחילוק דבין עושה באקראי למי שרוב עיסקו ברבית כתבוהו שם התוס' בשם ר"י אך החילוק דבין עושה תשובה מעצמו לעומד במרדו דחאוהו התוס' מ"מ מאחר דנראה בעיני הרא"ש כתבו רבינו:

סעיף קטן יא
מי שהיה לו ליתן לחבירו דינר של רבית וכו' בפרק א"נ (עלה סה.):

סעיף קטן יב
ומיהו אם רוצה להחזיר לו דמיהם וכו' הרא"ש עלה קמ"ב ד"ב וגם בעל נמק"י כתבו:

סעיף קטן יג
אם נתן לו בדינר גלימא וכו' עד אלא שוה חצי דינר (שם): כתב הרשב"א בתשובה סי' תק"ז אגב גררא דענין אחר קרוב אני לומר לענין רבית כן שאילו אמר לו אתן לך י"ב זוזי ברבית ועל תנאי שחצרי שאינה נשכרת אלא בעשרה שתשכור אותה בי"ב דכי מפקינן מיניה לא מפקינן אלא עשרה דהא בעיקר התנאי לא היה יכול זה לקבל כי אם דמי שכירות הבית שאינה נשכרת אלא בעשרה ע"כ ונראה מדבריו דספוקי מספקא ליה:

סעיף קטן יד
שטר שיש בו רבית וכו' ברייתא פרק איזהו נשך (בבא מציעא עב.) ופרק המניח (בבא קמא ל:) ופ' המוכר פירות (עלה צד) פלוגתא דר"מ וחכמים ופסקו כל הפוסקים כחכמים: ומ"ש בין של תורה בין של דבריהם כ"נ מדברי התוס' וגם מדברי הרא"ש בהמניח עלה קמ"א וכן כתב הרמב"ם בפ"ד מה"מ:

סעיף קטן טו

בד"א כשאין הרבית בשטר וכו' רש"י והתוס' פירשו ברייתא זו בשכתו' הרבית בהדיא בשטר פלוני לוה מפלוני מאה זוז בכך וכך רבית וכתבו התוס' שאם לא היה הרבית מפורש אלא שכלל הקרן עם הרבית וכתב פלוני חייב לפלוני מנה לא הוו אמרי רבנן גובה קרן דהו"ל למיגזר שמא יגבה רבית בתורת קרן דשטר זה שרבית מפורש בו גבי ממשעבדי והעדים לא נפסלו אם הוא רבית דרבנן א"נ אפי' ברבית דאורייתא לא תשימון לא משמע לאינשי אלא במלוה ולוה וכן כתב הרא"ש והמרדכי והגהות בפ"ד מה"מ והג"א ג"כ ובעל נמק"י והמגיד בפ' הנזכר כתבו סברא זו וכתבו שהרמב"ן מפרשה בשכלל הקרן עם הרבית ולא ידעו העדים באותו רבית אלא שבאו שנים ואמרו כתב ידן הוא זה אבל רבית היה שם או שידעו והיו אנוסים מחמת נפשות וה"ה דאם אין כתב ידן יוצא ממקום אחר שהם עצמם נאמנים לומר לא ידענו כשחתמנו שהיה בו רבית או ידענו אבל אנוסים היינו מחמת נפשות וסברי חכמים דגובה קרן ולא גזרינן שמא יגבה את הרבית בתורת קרן אבל אם יש בו רבית מפורש ולא נאנסו הרי הן נפסלין בכך וכתב ה"ה שדברי הרמב"ן עיקר וכתבו תלמידי הרשב"א לדעת הרמב"ן וליכא לפרושה ברבית מפורש והעדים אומרים אנוסים היינו מחמת נפשות דכיון שאתה רואה שהעידו בדבר אסור אינם נאמנים להכשיר עצמם בטענת כל דהו רבינו בח"מ סימן נ"ב כתב כדברי התוס' דהכא ברבית מפורש עסקינן וכאן כתב דבאין כתוב רבית בשטר עסקינן והוא הדין אם כתוב בו רבית מפורש והעדים לא נפסלו וע"ש הדרכים המפורשים בתוס' והרא"ש ומ"מ לא ידענא למה לא כתב כאן כמו שכתב בח"מ: נמצא דהיכא דכלל קרן עם רבית לתוס' וסיעתם אינו גובה בשטר זה כלל בשום פנים ולרמב"ן גובה בו ממשעבדי אם לא ידעו העדים הרבית או אם היו אנוסים מחמת נפשות ואם הרבית מפורש בשטר לתוס' וסיעתם גובה ממשעבדי דעדים לא מיפסלי אפי' אם הוא רבית דאורייתא כי כ"נ מדעת הרא"ש ולהרמב"ן לא גבי ביה כלל דעדים פסולים הם אא"כ העידו עליהם שהיו אנוסים מחמת נפשות: ודע שכתבו התוס' דאיתא בתוספתא המוצא שטר רבית יקרענו בא לב"ד יקרעוהו וכתבו המרדכי והגהות אשיר"י בהמניח והגהות בפ"ד מה' מלוה תוספתא זו סתם אלא דמסיימי בהגהות לפי שבעל השטר אובד בקיומו וסתם בעל השטר בכל דוכתא היינו מלוה וא"כ קשה דאדרבה כשיקרעוהו אובד שאם היה קיים היה גובה בו קרן ואם תפרש האי בעל השטר על הלוה קשה דכיון דדינא הוי דגובה קרן מאי אובד איכא ואין לומר דחיישינן שמא שום ב"ד יגבו לו הרבית דהא כיון דברבית מפורש בו עסקינן ליכא מאן דטעי בהכי וי"ל דהכא במאי עסקינן ברבית דרבנן דאיפשר

למיטעי ביה אי נמי בעל השטר קרי למלוה כפשטיה וקרעינן ליה דחיישינן לב"ד טועים דסברי כר"מ דאינו גובה אפי' קרן וטפי עדיפא ליה עדות הרואים דחשיבא כשטר אפי' למיגבי ממשעבדי : כתב הריב"ש (סי' תק"ב) שאלת ראובן שידך בתו לשמעון והתנה עמו שיתן לו ארבע מאות דינרים בנדוניא בשטרי חובות בין קידושין לשבע ברכות ונתרצו שיעשה ראובן לשמעון חוב גמור ד' מאות דינרים לפרוע (אותם לד') שנים ושיתן לו רבית מהם שמונים דינרים בכל שנה ואתה עשית השטר מן החוב סתם ולא הזכרת בו דבר מהתנאים הראשונים אלא שראובן נתחייב לשמעון בחוב גמור ובהלואה גמורה לתת לו מהם שמונים דינרים פירות בכל שנה אם שטר זה פסול אם לאו תשובה מתוך לשון השטר נראה שהוא רבית קצוצה והרבה שגית בעשותך השטר בלשון הזה שהרי ההלואה הזאת לא היה בה רבית שכיון שהתנו כן קודם הנישואין הרי הוא כתוספת על על הנדוניא ואין זה אגר נטר לי וכ"כ הרשב"א בתשובה (סי' תתקכט) שאותם המיחדים חובות ומתנות שאם לא יפרע מכאן ועד יום פלוני שהוא מוסיף על כל ליטרא ד"פ בחדש מותר ואין כאן רבית כי זה כתוספת על הנדוניא כל שהתנה כן קודם הנישואין אבל אח"כ לא כדאיתא בפ' איזהו נשך (בבא מציעא דף עד:) גבי המלוה את אריסיו חטים דיש הפרש בין ירד ללא ירד עכ"ל הרשב"א והיה לך לעשות שטר חוב מכל המעות יחד כאילו היה הכל קרן לפרוע מהם שמונים דינרים בכל שנה וד' מאות דינרים בשנה הרביעית או לעשות לו שני שטרות ברצון המתחייבים אחד מארבע מאות דינרים לד' שנים וא' מט"ז ליטרין פ' כל שנה ולא לעשות לו שטר מקרן ורבית שהרי אם יבא לפני ב"ד לא יגבו לו בשטר זה כי אם ת' דינרים בלבד ע"כ לשונו:

סימן קסב

סעיף קטן א

אסור ללוות סאה בסאה משנה בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עה.):

סעיף קטן ב

חוץ ממטבע בריש הזהב (בבא מציעא מד: מה.):

סעיף קטן ג

בין אם קצב לו זמן וכו' דאם לא כן בריש הזהב דקאמר (ואף רב סבר דהבא טבעא הוי ד) יזיף דינרין מברתי' דר' חייא הנ"ל יזיף דינרין לזמן ואף על גב דבאיזהו נשך תנן לא יאמר אדם לחבירו הלויני כור חטים ואני נותן לך לגורן ה"ה אפי' לא אמר ואני נותן לך לגורן אלא אורחא דמילתא נקט א"נ איידי דבעי למיתני סיפא עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח לאשמועינן דאף ע"ג דמיחזי כקובע זמן וגם אינו בידו לגמרי אפ"ה שרי תנא רישא ואני נותן לך לגורן:

סעיף קטן ד
אם לא שיעשנו דמים וכו' ואם לא עשאוהו דמים וכו' (ריש עה.):

סעיף קטן ה
ודינר זהב יש לו דין פירות וכו' ריש הזהב (בבא מציעא מה.):

סעיף קטן ו
אבל מותר ללוות דינר כסף וכו' שם (מד: מה.) וכן כל שאר מטבע כלומר לאו דוקא דינר כסף מותר דה"ה לכל שאר מטבעות כסף כגון סלע ומעה ופונדיון אבל מטבע נחושת אסור ללוות אחד באחד כיון דחשיבי פירא לגבי כסף אף על גב דחשיב טיבעא לגבי מטלטלין כדאמרינן בריש הזהב (בבא מציעא מה.) דדהבא כיון דלענין מקח וממכר שויוה רבנן כפירא לגבי הלואה אסור ואע"ג דלגבי מטלטלי חשיב טיבעא כמו שכתבו הרי"ף והרא"ש שם אלמא דכל היכא דבצד אחד הוי פירא אסור ללוותו וכן הם דברי נמוק"י בריש הזהב:

סעיף קטן ז
והני מילי כשיוצא בהוצאה וכו' גם זה שם בהרי"ף ובהרא"ש עלה קל"ח:

סעיף קטן ח
ואם יש ללוה סאה אחת וכו' משנה בפ' איזהו נשך (בבא מציעא עה.) לא יאמר אדם הלויני כור חטים וכו' אלא אומר עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח וכתוב בנמק"י בריש הזהב דמהתם משמע שאפי' לא אמר עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח כיון שיש ברשותו ואדעתא דהכי עביד שרי ולא ידענא מאי קאמר דהא פשיטא ונ"ל דלאו למימרא דאי לא עבד אדעתא דלישלם ליה ממה שיש לו עכשיו אסור דהא כשיש לו טיפת יין דלוה עליה כמה טיפין ליכא למימר שדעתו לפרוע מאותה טיפה גם אין לפרש דאדעתא דהכי עביד היינו שדעתו להקנות טיפה כנגד טיפה דא"כ בע"ה דלא ידע ליתסר אלא עיקר טעמא משום דכיון דמדרבנן הוא בטעמא כל דהו אקילו ביה: אם לא היה לו סאה אבל אחרים חייבים לו משמע באיזהו נשך (סג:) דלא חשיב כיש לו ואסור ללוות עליה דאמרינן גבי הא דאמר רב האי מאן דיהיב זוזי לקיראה וכו'. מהו דתימא כיון דאית ליה אשראי במתא כעד שיבא בני דמי קמ"ל כיון דמחסרי גובינא כמאן דליתנהו דמי וכ"נ מתוך הגהות מרדכי מיהו אפשר דה"מ כשאחרים חייבים לו בתורת חוב אבל אם היתה לו סאה מופקדת אצל אחרים חשוב יש לו ולוה עליה דכל היכא דאיתא ברשותא דמרא איתא ותדע דאל"כ לאשמועינן רב נחמן היכא דאית ליה פקדון ומינה הוה שמעינן לאית ליה אשראי במכ"ש: ואם יש לו חטים במקום אחר כתוב בהגהות מרדכי שאם אין דרך המלוה לילך לשם לא דמי לעד שיבא בני אלא לאית ליה אשראי דאסור:

סעיף קטן ט
לוה עליה כמה סאין שם (עה.) נראה דלאו דוקא יש לו סאה דה"ה אם יש לו כל שהו לוה עליו אפי' כמה וכדתני ר' חייא בעלה הנזכר טיפת יין אין לו וכו' וטעמא דמילתא דכיון דאין בו איסור תורה הקילו בו וכ"כ ה"ה בפ"י מה"מ וכ"כ בתשובת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ז :

סעיף קטן י
אפילו כולן ביחד תוס' (שם) והרא"ש עלה קמ"ו ודלא כסברת ריב"ן שהזכירו התוספות שאין יכול ללוות ביחד יותר ממה שיש לו אלא א"כ יאמר לו קני בזה אחר זה: אם אין ללוה שום דבר ממין שרוצה ללוות כתבו סמ"ק וכלבו שיתן לו המלוה כל שהו במתנה או יקנהו לו ואח"כ יוכל ללוות עליו אפי' כמה וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ק"ח סימן ט"ו אבל אם הלוהו סאה כתבו תלמידי הרשב"א שאינו לוה עליה משום דסאה זו להוציאה לוה אותה ע"כ. וטעם זה איני מכיר דאף על גב דלהוצאה לוה אותה למה לא ילוה עליה שהרי כל חטים שביד האדם להוצאה עומדים ואפ"ה לוה עליהם ובתשובת הרשב"א כתב שאלת ציבור שהוצרכו למעות והנאמנים לוו מראובן ק' קפיזים של חטים בק' קפיזים לזמן ידוע לפורעו במעות כמו ששוה לאותו זמן וכדי לעשות בהיתר נתן סאה אחד חטים לקהל כדין לווין סתם על שער השוק מותר או לא. תשובה מותר הוא זה ואין כאן לווין סתם על שער שבשוק אלא יש לו סאה לווה עליה כמה סאין ואפילו למאן דאסר בלוה סתם על שער שבשוק בקובע זמן הכא שריא דהא יש לו:

סעיף קטן יא
וכן אם יצא השער וכו' (עב:) אסיקנא לווין על שער שבשוק ופירש"י בפ' שני בשם בה"ג דהיינו סאה בסאה וכן פירש הרי"ף וכן הרא"ש בעלה קמ"ה ד"ד והרמב"ם בפ"י מה"מ וטעם ההיתר כפי מה שפירש"י שם הוא משום דכיון דשכיחי חטים למזבן מדמינן ליה לאומר הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח וקרוב לזה נראה מדברי הרמב"ם אלא שהצריך שיהיה השער ידוע לשניהם ונראה דטעמו משום דכל שלאחד מהם אין השער ידוע נמצא שמתכוין להלוות או ללוות על מנת לקבל או לפרוע חטים בזמן היוקר וכיון שנתכוון שום אחד מהם לשם רבית אסור ומיהו יש להסתפק בידיעה זו אם צריך שידעו בכמה יצא השער או אי סגי בשידעו שיצא השער אף על פי שלא ידעו בכמה יצא והכי מסתבר דכיון שידעו שיצא השער הרי ידוע שבידו לקנות ולהחזיר לו ואין כאן כוונת רבית כלל ומותר אבל מתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסוף סימן זה משמע דלא בעי ידיעה כלל שהרי לא הצריך אלא שיברר שיצא השער או שהיה ללוה סאה אחת ואילו ידיעת השער לא נזכר כלל בדבריו ואף על פי שבתחלת התשובה כתוב אם היה

שער ידוע במקום שהלוהו משמע מתוך לשונו דלאו למימרא שצריך שיהא השער ידוע ללוה או למלוה אלא שיהיה ידוע שבאותו מקום היה שער ידוע וקבוע: אם יצא השער במקום אחד אף על פי שבמקומות שסביבותיו לא יצא נראה לי דסומכין כולם על המקום ההוא מדאמרינן (עב:) הא איכא חטי בהיני ובשילי וכן כתוב בהגהות מרדכי ירושלמי יצא השער בטבריה פוסקין כל העיירות הסמוכות לה אף על פי שבאותן עיירות ליכא שער כיון שסמוכות לטבריה פוסקין על שער טבריה: והאי יצא השער לדברי האומרים דאין פוסקין על שער של עיירות משום דלא קבוע וכמ"ש רבינו בסי' קע"ה סאה בסאה נמי אין לווין על אותו שער וז"ש הרמב"ם בפ"י היה השער קבוע: המלוה דינר זהב בדינר זהב דינו שוה למלוה פירות שאם יש בשוק באותה העיר דינרים שיש להם שער חתוך שאימתי שירצה ליקח בדמים יקח ויפרע מותר וכ"כ בעל התרומות בח"ה בשם הרי"ף. אבל מהר"ר ישראל בכתביו סי' נ"ד כתב להתיר ללוות דינר זהב בדינר זהב אפי' אין שער קבוע בעיר לדינרי זהב וגם אין לו דינרים ובלבד שיהיו לו מטלטלין דכיון שיוכל למכרם וליקח בהם זהובים חשיבי כיש לו או אם אין מטבע כסף טוב בעיר ההיא אלא רובא נחושת ועיין שם הטעם : וז"ל הרשב"א שאלת דינר בדינר כסאה בסאה אם יש שער קבוע לדינרים ולבסוף נתייקר מי שרי בסאה או יש שום טעם לחלק. תשובה דינר זה שאמרת שיש לו שער קבוע איני יודע אם הוא מטבע היוצא שם לכל מקח וממכר כשאר המטבעות היוצאין במקומן או הוא דינר שאינו יוצא שם כמו זהוב שאין אלא כפרי והוא העולה והיורד כפירות שאין המטבע עולה ויורד אלא הפירות והדינרים הנקנים והנמכרים שלא במקומם ואם זה שאתה בא לשאול עליו הוא מטבע היוצא זה ודאי מותר דאיהו מטבע הוא ולאו איהו דאייקר וזל אלא הפירות ובהדיא גרסינן בר"פ הזהב (בבא מציעא מד.) תסתיים דרבי יוחנן הוא דאמר אין מחללין דא"ר יוחנן אסור ללוות דינר בדינר דמאי אילימא דינר של כסף בדינר של כסף לגבי נפשיה מי איכא למ"ד דלא טיבעא הוי אלא פשיטא דינר של זהב בדינר של זהב ולמאן אי לבית הלל הא אמרי טיבעא הוי אלא לאו לב"ש וש"מ ר' יוחנן הוא דאמר אין מחללין לא לעולם אימא לך ר' יוחנן הוא דאמר מחללין ושאני הלואה כיון דלענין מקח וממכר שויוה רבנן כי פירא (דאמר איהו ניהו דאוקיר וזול לגבי הלואה נמי פירא הוי) וכן אפילו מטבע שאינו יוצא שם אם יש לו שער קבוע וארוך ונמצא תדיר לקנות בעין ה"ז מותר דלא גרע מפירות ממש דבאכלבי וארבי ולוין סתם ופורעין סתם אלא עדיף מינייהו כיצד בזהב דאפשר שהוא כמטבע לגבי פירות ממש כדעת הרי"ף ואם הפירות בתרעא דמשיך מותר כ"ש בדינרים עכ"ל:

סעיף קטן יב

הראב"ד כתב שאין יכולים ללוות וכו' וכתב א"א ז"ל אפילו לפי דבריו וכו' עלה קמ"ה ד"ד. ודעת התוס' (עב:) כדעת הראב"ד וקצת נוטין דברי הרא"ש בפסקים לדעתו אלא שבתשובה שכתב רבינו בסוף סימן זה לא הצריך שיברר המלוה שהיו ללוה מעות בשעת הלואה אלא כשיברר שיצא השער סגי. וכתב בעל התרומות בחלק ה' דלדעת הראב"ד דוקא יש בידו מעות אבל דבר אחר שצריך למכרו לא דאדמזבין ליה פסיק תרעא ולא חשיב כיש לו וכתב הר"ש בר צמח בתשובה אבל הרי"ף והרמב"ם בכל ענין התירו וכ"כ הרמב"ן וכתב שכן דעת הגאונים וחלק בזה על הראב"ד והכי נקטינן: כתב הרשב"א בתשובות המלוה את חבירו מנה מטבע ברצלונא ע"מ לפרוע לו מטבע ראליס דבר ברור שהוא אסור דלא איפשר דלא שבח לגבי פירי ולגבי זביני וכל דשבח אפי' כל שהוא אסור כדאיתא בהגוזל (צז:) וההיא דרב יזיף דינרי מברתיה דרבי חייא דינרי יהבה ומהנהו דינרי נמי שקלא: אהא דאסיקנא (עב:) דלוין על שער שבשוק ופירש רש"י סאה בסאה כתבו התוס' וקשה קצת למה לי שער רק שימצא פירות לקנות אפי' ביוקר ואית דגרסי על פירות שבשוק ע"כ. וע"פ זה כתב הג"א עלה קמ"ו דלרש"י שרי ללוות סאה בסאה אפי' לא יצא השער אפי' לית ליה מההוא מינא כלום והוא שיהיו לו מעות שיוכל לקנות בהם חטים וכמו שכתבו הגהות הנזכר עלה קמ"א ואין משם ראיה אלא לגורסים על פירות שבשוק אבל רש"י גריס על שער שבשוק וכן גירסת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם הלכך ההוא פסק לאו דסמכא הוא:

סעיף קטן יג

כתב הרמב"ם (וכו') בפ"י מה' מלוה והראב"ד בהשגות חולק עליו וגם הרא"ש בתשובה כלל ק"ח סימן ט"ז וטעם הדברים עיין בדברי המגיד שם ובתשובה הנזכר ודברי הרי"ף אין בהם הכרע ולא ידענא מנ"ל לרבינו ירוחם בח"ב שדעת הרי"ף בזה כדעת הרמב"ם ודעת רבינו ירוחם בסוף חלק ב' נוטה לדעת הרמב"ם. כתב הרא"ש בתשובה הנזכר מיהו באומר לא אקבל הפרעון קודם הזמן ודאי דאסור ללוות על שער שבשוק אבל אם יש לו חטים אפי' בהא אין לאסור וטעם הדברים עיין עליהם בתשובה הנזכר וגם סמ"ק והכלבו כתבו דאסור ללוות בתנאי שלא יוכל לפרוע עד זמן היוקר: וז"ל הרשב"א בתשובה נ"ל שאין הפרש בין קבוע זמן לאינו קבוע דכל שיצא השער בשוק אין אנו חוששין שמא ישתנה השער בנתיים ואפי' אם ישתנה שמא תוך הזמן יקנה הלוה: ומה שהביא הרמב"ם לזה מפני שהוא פי' לווין סתם בלא זמן ואנו אין אנו מפרשים אלא לווין סתם בלא קציצה לאפוקי מהלל דאמר לא תלוה אשה ככר לחברתה עד שתעשהו עליה בדמים ואני לא נ"ל דינו [שכתב הוא ז"ל] [צ"ל ולא בלוה וכו' והגי' הישנה היא

נכונה] אלא בלוה לזמן (שכן הוא ז"ל) שאינו רשאי לפרוע תוך הזמן ולא ממה שאמר לקבוע הזמן [שיוכל] לפרוע תוך הזמן שיהא אסור ללוות סאה בסאה על שער שבשוק. כתב הריב"ש בתשובה סי' י"ט על ראובן שמכר לשמעון כך וכך מדה של חטה לזמן ידוע והתנה עמו להיות ידו על העליונה לגבות ממנו בזמן ידוע החטה עצמה בעין או בערך שלה לפי השער של עכשיו שלקחו ממנו החטה לא הותרה הלואת סאה בסאה בשיש לו או בשיצא השער אלא כשהוא קרוב לשכר ולהפסד שכמו שאם יוקרו חטים יהיה שכר למלוה כן כשיוזלו יהיה לו הפסד שהרי אין זה חייב לו אלא חטים ולזה אמרו בגמ' דהיכא שלא יצא השער וגם אין לו מאותו מין שאסר ללוות כור חטים אא"כ קצץ לו דמים ואם לוה סתם בלא קציצת דמים הוזלו נוטל חטים הוקרו אין לו ליטול חטים מפני שיהיה בזה רבית אלא נוטל דמיהם כמו שהיו שוים בשעת ההלואה שהיה עת הזול וכמו שכתב הרמב"ם וכן בהלכות אבל בנדון זה שאם הוקרו נוטל חטים ואם הוזלו יטול דמיהם כשער היוקר זה ודאי אסור שהרי הוא קרוב לשכר ולא להפסד כדאמרינן (שם סד:) גבי חביתא דחמרא כיון דמקבל עליה זולא קרוב לזה ולזה הוא עכ"ל:

סעיף קטן יד

אשה שלותה ככר מחברתה וכו' משנה בפ' איזהו נשך (בבא מציעא עה.) וכן היה הלל אומר לא תלוה אשה ככר לחברתה עד שתעשהו עליה בדמים ומשמע לרבינו דהלל משום דשמעינהו לרבנן דשרי סאה בסאה ביש לו וככר בככר אפי' אין לו פליג עלייהו בתרתי וקיימא לן כחכמים דתרוייהו שרו וכן נראה שהוא דעת רש"י דאהא דאמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי הלל אבל חכמים אומרים לווין סתם ופורעין סתם כתב לווין ככרות סתם בלא קציצת דמים שלא החמירו לדקדק באיסור סאה בסאה כ"כ כלומר לפי שהוא דבר מועט וכ"כ התוס' וכ"כ בעה"ת בשם בעל המאור וכ"כ בנמק"י וברבינו ירוחם ח"ב בשם רבינו האי וגם בשם הראב"ד דשאלת ככר שהוא דבר מועט לא בעי שער שבשוק דאע"פ שאין לזה יש לזה א"נ משום דלא קפדי שכנים בהא מילתא אבל הרי"ף חולק בדבר שכתב זו דברי הלל אבל חכמים אומרים לווין סתם ופורעים סתם ודוקא על שער שבשוק כו'. דאלמא משמע מדבריו דאהלואת סאה בסאה קיימי חכמים וא"כ ל"ש לן בין ככר לטפי מככר דאם יש לו או יש שער קבוע וידוע אפי' בטפי מככר מותר ואי ליכא חד מהני אפילו ככר בככר אסור וכ"נ דעת הרמב"ם שלא חילק ביניהם ולפי דעתם צ"ל דמאי דאמר וכן היה הלל אומר לא תלוה אשה ככר לאו משום דשמעינהו לרבנן דשרי בככר טפי מבסאה אלא הלל לישנא דרבותא נקט דאפילו לככר אחד לא סגי שער שבשוק ויש לו ואיהו לא איירי על הלויני כור חטים עד שיבא בני וכולי אלא תנא הוא

דתני על מילתיה דתנא קמא בכור חטים והלל אוסר שכן היה הלל אומר לא תלוה אשה ככר וכו' והא דאמר רב יהודה בני חבורה וכולי כדברי הלל אף משום רבית היינו אפי' יצא השער וגם יש להם דאי לאו הכי אפי' לרבנן נמי עוברים והא דקאמר בני חבורה המקפידים דמשמע דאי לאו דמקפידים הוי שרי יש לומר דס"ל להרי"ף ולהרמב"ם דסתם בני אדם מקפידים הם וכמ"ש התוספות. דברי הרא"ש אין בהם הכרע שהוא לא כתב ודוקא על שער שבשוק וכו' ואפשר שסמך על פירש"י וכן פי' רבינו דבריו שהרי כתב ברמזים להתיר הלואת ככר בככר:

סעיף קטן טו

מי שיש לו אריס וכו' (שם עד:) ופירוש רש"י אם ירד כמנהג בני העיר ואחר כך נתרצה האריס על ידי שום מתנה שיהיה הזרע שלו הלואה הוא גביה ואסור ולא רצה לפרש שפסק עמו שיהיה הזרע משל אריס ואח"כ ירד דאם כן מותר הוא דע"י פסק שפסק עמו הדר הו"ל כדוכתא דאריסא יהיב ביזרא. וכתבו תלמידי הרשב"א שגם הראב"ד פי' כרש"י והם ז"ל כתבו דאף על פי שפסק עמו קודם שירד מאחר שירד אסור משום דכיון דנהוג דמארי ארעא יהיב ביזרא כיון שירד בקרקע קונה בחזקתו ואע"פ ששינה זה לתת הזרע מכל מקום בדרכי הקנייה הנהוגה לא שינה וא"כ כיון שירד תו לא מצי מסלק ליה אלא שהוא חייב לזרוע משלו וכיון דלא מצי מסלק ליה אסור ודברי הרמב"ם בפ"י אין בהם הכרע ורבינו פירש כפירש"י. ומ"ש אא"כ הלוהו מיד כשירד פירושו בשעה שירד אבל אחר שירד אפי' תיכף ומיד אינו יכול לסלקו והילכך אסור: הא דאסרינן ללוות לאריס סאה בסאה היינו דוקא כשאין לו וגם אין שער במקום ההוא אבל אי איכא חדא מהנך פשיטא שמותר ללוותו כמו לשאר כל אדם: כתב הרא"ש בתשובה (וכו') כלל ק"ח סי' ט"ו. ועל מ"ש ואם לא יוכל לברר ישבע הלוה וכו' אין להקשות דכיון דחוב בשטר הוה הול"ל שישבע המלוה כיון דטענת הלוה לא הויא באומר פרעתיך אלא אומר לו לא נתחייבתי לך מעולם תוספת מה שנתייקרו החטים ולשון השטר אין מוכיח אם היו ללוה חטים בשעת הלואה או אם יצא השער ואם לאו הילכך לענין תוספת מה שנתייקרו החטים הויא מלוה על פה וישבע הלוה ויפטר:

סעיף קטן טז

ומ"ש ואם יתחייב לו חטים ההלואה היתה במקום אחד והתביעה במקום אחר וכו' ג"ז שם בתשובה וביאר שם הטעם וז"ל כי ההלואה ניתנה ליפרע במקום ההלואה כדתנן בב"ק (דף קיח.) והמלוה את חבירו בישוב לא יפרע לו במדבר וה"ה שלא ניתנה ליתבע אלא בשיווי מקום ההלואה עכ"ל:

סעיף קטן יז

כתב הראב"ד שלא התירו וכו' כך כ' בשמו בעה"ת ב"ה עיין בדברי רש"י ותוס' והרא"ש ונמק"י בראש פ' הזהב (בבא מציעא מו:) גבי הא דאותביה רבי אבא לעולא דאמר אין מטבע נעשה חליפין דא"ר אשי כיון דאית ליה נעשה כאומר הלויני עד שיבא בני וכו': חלק ב'. ממ"ש בהגהות מרדכי בשם ר"ח נראה שאם אמר הלוה יש לי סאה מותר להלוותו ואין צריך ראיה: כתב הריב"ש סי' שצ"ו שנשאל על ראובן שלוה משמעון כור חטים והיה ללוה חטין בשעת הלואה אח"כ תבע המלוה ללוה וא"ל תן לי חטי א"ל תן לי י' דינרים שאתה חייב לי ואני אתן לך חטיך ואח"כ הוקרו חטים ותובע חטים ואם חייב לו איזה דבר ישלם לו השיב הלוה כיון שהיית חייב לי בשעת הזול י' דינרים כדי דמי החטים והיה בידי לטעון על החיטין עד כדי דמיהם ואני נאמן בטענת מגו מאותו שעה עמדו החטים ברשותי ולקחתים לעצמי בפרעון חובי ואיני חייב לחשוב עמך כי אם כשעת הזול ופסק שהדין עם המלוה שלעולם יש לו להחזיר חטיו אף אם הוקרו אלא שהוא נאמן על העשרה דינרים בטענת מגו וזה יגבה חטיו וזה גובה מעותיו ע"כ והאריך בדבר:

סימן קסג

סעיף קטן א

מי שיש לו מעות אצל חבירו וכו' בפרק איזהו נשך עלה ס"ג ופירש"י דכשיש לו חטים מותר משום דזכי בהו מהשתא ואע"ג דלא משיך כי מוקרי ברשותיה מוקרי ולא הו"ל רבית הואיל ואם בא לחזור קאי עלייהו במי שפרע ומיהו היכא דאין לו לאו כאיסרו הבא לידו הוא דהיכי דיהב ליה זוזי פוסק ואף ע"פ שאין לו דיכול זה לקנותו במעות שקיבל דחטים מצויים לו הואיל ויצא השער אבל זה אין בידו במה יקנה ודמי לרבית משמע דדוקא ביש לו חטים שרי אבל אם אין לו חטים אע"פ שיש לו מעות כיון שזה לא נתנם לו עכשיו אסור וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה"מ אין לו אותו המין הרי זה אסור וכ"נ מדברי רבינו ירוחם ומדברי רבינו אבל הרא"ש כתב בעלה קמ"א ד"ב וכולן יש לו מותר אין לו אסור פירוש אין לו מעות ולא חטים אסור הרי שהתיר ביש לו מעות משום דחשיב כיש לו פירות אם יצא השער והתימא על רבינו ורבינו ירוחם שהם נמשכים אחר דעתו של הרא"ש ולא הזכירו כן ואולי הגהה הוא ואינו מלשון הרא"ש וראיה לזה שברמזים לא הוזכרו אלא חטים כתוב בנימוקי יוסף בעלה א' ד"ג בשם הרמב"ן דכיון דבהלואה אינו פוסק אא"כ יש לו אפילו בשלא יצא השער יכול לפסוק כיון דיש לו אוזולי מוזיל גביה כתב רבינו ירוחם בח"ב הא דאמרי' דאם יש מותר י"מ שיש לו כל מה שפסק וי"מ דהוו כמו סאה שלוה עליה כמה סאין וכ"נ עיקר וכ"כ הרא"ש עכ"ל ואני לא ראיתי כן בדברי

הרא"ש ודעת הרמב"ם בפרק י' מה"מ דבעינן שיהיה לו חטים כשיעור מעותיו כתוב בהגהות מרדכי בשם ר"ח שאם יאמר המוכר יש לי פירות מותר ואין צריך להביא ראיה כתב הר"ן דהוא הדין אם לא באו לידו המעות מתחלה בתורת הלואה אלא שנתן לו מעות ופסק לו בהם פירות ואח"כ תבע ממנו הפירות למכרם כדי ליקח יין ואמר ליה תחשוב עליך החטים שאני חייב לך שמכרתים בשער של עכשיו וקבלתי דמיהם וזקף דמיהם עליו במלוה ונתחייב לתת לו יין כשער של עכשיו אם יש לו יין בשעה שפסק לתת לו יין מותר ואם לאו אסור אבל אם כשבא לפסוק על היין העמיד החטים עליהם שרי דפירות בפירות הוא כיון דמתחלה לא באו המעות לידו בתורת הלואה ונזכר בדברי נמק"י בעלה א' ד"ג ומשמע מלשונם דדוקא באומר כך סאין חטים שאתה חייב לי תתן לי בעדם כך חביות יין אבל אם א"ל כך סאין חטים שיש לי בידך עולים כך מעות ותתן לי בעדם כך חביות יין משמע דהוי כזקפן עליו ואסור אבל רבינו ירוחם כתב בח"ב שיש מהגדולים שכתבו דלוקח מחבירו חטים ונתן לו מעות ונתייקרו החטים ורצה למכרם ולהחליפם ביין מותר למוכר לעשות החטים עליו כשער שבשוק ולפסוק בדמיהן על היין כשער שבשוק אפילו אין לו יין. ומיהו בזקף הדמים עליו כמלוה נ"ל דפשיטא דלכ"ע אסור דכיון דמשום דמכח הלואה קא אתי אסרי' מ"ל הלוהו מעיקרא מ"ל זקפו עליו במלוה:

סעיף קטן ב

אבל אם נתן לו עתה מעות של חטים וכו' שם (סג: עב:) כאשר יתבאר סימן קע"ה: בעלה (עב:) אסיקנא דלווין על שער שבשוק ופירש רש"י דהיינו שלווין מעות בדרך הלוואה ע"מ שאם לא אשלם לך מעות עד זמן פלוני אתן לך פירות כשער של עכשיו ובשם ה"ג פי' דלווין על שער שבשוק היינו הלואת סאה בסאה וכבר כתבתי בסי' קס"ב דדעת כל הפוסקים לפרש כדברי בה"ג וא"כ ללות ע"מ שאם לא ישלם לזמן פלוני יתן לו פירות כשער של עכשיו אסור כיון דמחמת הלואה קא אתי :

סעיף קטן ג

אמר לחבירו הלויני מנה וכו' (עלה סב:) כתבו תלמידי הרשב"א שאם היה השער בדינר זהב ונתנם לו בל' דינרים רבית הוא זה ואסור כלומר ולא משום הערמה בלבד וכתבו עוד שאם היה השער מתחלה בל' דינרים וכשחזר ולקחן זה הוזלו היתר גמור הוא דאפי' הערמת רבית אין כאן:

סעיף קטן ד

בד"א כשפורע לו לבסוף המנה וכו' כ"כ ה"ה בפ"ה מה"מ בשם הרמב"ן והרשב"א וכ"כ תלמידי הרשב"א ברישׁ איזהו נשך גבי הא דבעא אביי לפרושי מתני' כדתני רב ספרא דאמרי רבוותא דאף ע"ג דאידחי ליה פירוקא דאביי דמתני' לא מיתוקמא הכי מ"מ קי"ל

כאביי דס"ל דאם העמיד. אצל הלוה חטים בל' דינרים כשער שבשוק וחזר ולקחן ממנו בפחות יכול לוה זה לתת לו בפרעונו פירות שוים ל' דינרים דכיון דפירא שקיל מיניה לא מיחזי כרבית דכיון דליכא עליה דאביי פירכא ממתני' ובריתא סברא דידיה לא מדחיא. ואע"ג דאמרינן לקמן מה לי הן מה לי דמיהן לקולא אבל לחומרא לא אמרינן דכיון דאין איסור אלא מדרבנן אזלינן ביה לקולא ע"כ וכתב ה"ה בפרק הנזכר ודוקא שלא התנו מתחלה לתת לו בפחות אבל אם התנו הרי זה כמין רבית גמורה ואם התנה עמו לתת לו פירות ואח"כ נתן לו מעות או אם התנה עמו לתת לו מעות ואח"כ נתן לו פירות יש לדון בו אי שרי או אסור ומצאתי שכתבו תלמידי הרשב"א ואוקימנא דאינו אסור אלא במתנה עמו לפרעו המנה במעות ופורעו במעות אבל אם מתנה עמו לפרעו בפירות ופרעו בפירות שאין זה איסור דכיון דפירא יהיב ליה מעיקרא במנה ופירא קא שקיל מיניה לא מיחזי כרבית עכ"ל ומדיוקא דרישא דהאי לישנא משמע דדוקא במתנה לתת לו מעות ונותן לו מעות הוא דאסור הא אי איכא חד צד דפירות מותר ומדיוקא דסיפא משמע איפכא דדוקא משום דאתני לפרעו בפירות ופרעו בפירות הוא דשרי הא איכא חד צד דמעות אסור ודעת רבינו דאי אתני לפרעו במעות אם פרעו בפירות שרי דתו לא מיחזי כרבית מיהו היכא דאתני לפורעו פירות לא נתברר בדבריו אם מותר לפורעו במעות ומסתברא דהא מילתא תליא בפלוגתא דר"ת ורשב"ם הנזכר בסי' קע"ה על מה לי הן ומה לי דמיהן :

סעיף קטן ה
ואפילו כשפורע לו מעות דוקא שאמר לו תחילה הלויני וכו' הרא"ש עלה קמ"א ד"ג:

סעיף קטן ו
כתב הרמב"ם בפ"ה מה' מלוה ולוה וכתב ה"ה שכן דעת הרשב"א אבל הרמב"ן אוסר:

סעיף קטן ז
והרמב"ן כתב שאבק רבית הוא וכו' ולזה הסכים א"א ז"ל בעלה קמ"א ד"ג: ב"ה וכיון שהרשב"א מסכים לדעת הרמב"ם הכי נקטינן:

סימן קסד

סעיף קטן א
המלוה לחברו על שדהו אסור לחזור וכו' זהו חכירי נרשאי דאסיקנא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סח:) דלית הלכתא כוותייהו ואפי' כתב ושהינא כמה עידנין וכו' וכתב הרמב"ם בפ"ה שאינו אלא הערמת רבית וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן והרשב"א אבל רש"י פירש שהיא רבית גמורה כלומר ואיגלאי מילתא למפרע שע"ד כן הלווהו וכתוב בספר התרומות על דעת רש"י דלא דמי למשכנתא דשאני הכא שהלוה עובד וזה נוטל

שכר הפירות וכתב עוד ואף לדבריו איפשר לומר דלא קרי ליה רבית קצוצה קבלנות דהא אי לא עבד לא יהיב ליה ודוקא חכירות מיקרי קצוצה אבל ירד בתורת קבלנות לא הוי אלא אבק רבית עכ"ל משמע מדבריו דס"ל דלרש"י דין רבית קצוצה יש לו ויוצאה בדיינים וכ"נ ממ"ש בנמק"י בשם הרשב"א וז"ל והא דכתב דרבית קצוצה הוא איפשר שדעתו הוא משום דכיון דחוזרים הבעלים וחוכרים ממנו איגלאי מילתא דמעיקרא אדעתא דהכי עבד וכאילו הוי משום ההלואה והרי זה רבית קצוצה עכ"ל וכ"כ הרשב"א בפי' בתשובה דלדעת רש"י רבית קצוצה הוא וכתבו תלמידי הרשב"א מיהו אם בא אחר לחכרה מהמלוה יכול לוה לחכרה מיניה דכיון דאפסקיה אחר שרי עכ"ל כלומר דכיון שחכרה אחר תו לא מוכחא מילתא דאדעתא דהכי אוזפיה (ב"ה) וכ"כ הריטב"א וסיים בה ואפי' לא נחית המלוה לתוך המשכונא כלל וכן קבלתי ממורי הרב עכ"ל: ומכאן משמע דס"ל לתלמידי הרשב"א דלאו רבית קצוצה היא דאי הוה ס"ל דהויא רבית קצוצה וכדמשמע מדברי בעל התרומה לדעת רש"י כי אפסקיה אחר הוה סגי לאפוקי משום רבית קצוצה אבל אכתי אבק רבית הוי ובסימן קע"ב כתב רבינו בשם הרמ"ה דאבק רבית הוי וה"מ דלא אתני בהדיה מעיקרא כי משכן גביה אדעתא דלהדר וחכר לה מיניה או אגר לה מיניה בכך וכך אבל אי אתני בהדיה מעיקרא רבית קצוצה היא ויוצאה בדיינים ל"ש אתני בהדיה דחכר ליה איהו מיניה ל"ש חכר ליה אחר היכא דמיחייב לשוכר או לחוכר למיפרע מאי דפרע למלוה בדיליה ע"כ ונראה מדבריו שם דלהרא"ש אפי' בכה"ג לא הוי אלא אבק רבית: כתב הריב"ש סימן ש"ה ותס"ד וז"ל כתב הרמב"ן דחכירי נרשאי אפי' במשכנתא דסורא אסור ופירש"י דחכירי נרשאי הוי רבית קצוצה והרמב"ם וכל האחרונים הסכימו דחכירי נרשאי לאו רבית קצוצה היא אלא הערמת רבית ויש מהם מי שאמר דמשכנתא דסורא היא שכירות ויכול להחכיר ללוה עצמו ושרי אפי' לכתחילה עכ"ל. ולענין הלכה נקיטינן דחכירי נרשאי אפי' במשכנתא דסורא אסור מדרבנן ואף ע"פ שמדברי הריב"ש בתשובה אחרת סימן של"ה משמע לכאורה שסובר כמאן דשרי חכירי נרשאי במשכנתא דסורא כיון שגדולים אוסרים אין להקל : וכתב עוד הריב"ש סימן ש"ה ותס"ד בברצלונא נוהגים לעשות בענין שהוא מותר גמור והוא שמוכר לו ביתו לגמרי תחלה בסך ידוע לחלוטין ואח"כ חוכר: ב"ה ומיהו אם אדם אחר חכרה מהמלוה יכול לוה לחכרה ממנו לד"ה כיון שהוא משכנתא דסורא: המוכר מן הקונה הבית ההוא בשטר אחר לתת לו בכל שנה מס קצוב וגם לפעמים נותן לו חוכר למחכיר קצת דמים בראשונה מלבד המס בכל שנה ואין המוכר יכול לפדות הבית ההוא בשום זמן ואין ספק שבדרך זה מותר גמור ואפי' למי שאסר חכירי נרשאי אפי' במשכנתא דסורא התם הוא שאין

גוף הבית מכור לגמרי רק הפירות לבד וחוזר וגובה אותה מן המוכר עצמו והוי הערמת רבית אבל בכאן שגוף הבית מכור לו לגמרי יכול הוא להשכירו או להחכירו אח"כ למי שירצה ואף למוכר עצמו ואף על פי שכשמכר לו הבית התנה שיחכירנו לו אחר כן אין בכך כלום כיון שגוף הבית קנוי למחכיר והוא גדול באדנות הבית לעולם יותר מן החוכר עכ"ל: וכתב הר"ן בתשובה סימן כ"ט על ראובן שלוה משמעון אלף זוז ומשכן לו בהם בתים שלו בנכייתא כנהוג ומצד אחר עשה שמעון מתנה מהשכירות לבנו וחזר והשכיר הבתים לראובן בסך ק"ק דינרים לשנה ונשתעבד ראובן לבן שמעון באלף דינרים לה' שנים ק"ק דינרים בכל שנה ואחר כך מחל שמעון לראובן שכירות הה' שנים לפי שכבר נשתעבד לבנו ועתה הוברר הדבר בעדים שאותם האלף דינרים של השיעבוד הנזכר לא היו אלא מחמת השכירות ויש לו מעשה ב"ד מזה והשיב ראיתי בשטר מעשה ב"ד שנעשה בקבלת עדות של אותו חיוב של אלף דינרים על מה נעשה שכתוב בסופו כלשון הזה וכבר ידעי עדי שטר המשכונא בזה לפי שמדעתם נעשה הכל ועל דעתם נעשה המשכונא וכיון שכן אין ספק בדבר שזו היא רבית גמורה ויוצאה בדיינים לדברי הכל שע"כ לא נחלקו על רש"י בחכירי נרשאי אלא במשכן סתם ואח"כ חכרם או שכרה לו אבל בנדון שלפנינו שהעידו עדים שע"מ כן נעשית המשכונא ה"ז רבית גמור שמא תאמר אף על פי שהתנו כן כיון שאין הרבית בא מלוה למלוה לא מיתסר ואף ע"פ שמתו שמעון ובנו ובן בנו יורש הכל לא מכח שמעון הוא יורש הק"ק דינרים בכל שנה אלא מכח אביו ליתא דכיון שהתנה שמעון עם ראובן שיתן לבנו אותו סך בכל שנה הרי הוא כאילו נתנם לשמעון כיון שמחמתו הוא נותנם עכ"ל וז"ל הרשב"א בתשובה (סימן תשל"ו) ראובן שלוה י"ב ליטרין משמעון והשכיר לשמעון דירתו בדינר לשנה כל זמן שהוא רוצה לעכב הממון בידו ואח"כ הערימו ושמו יד לוי באמצע וחזר לוי והשכירו לראובן בעל הדירה אם א"ל בשעת הלואה או אפי' לאחר הלואה כל זמן שמעותיך אצלי חצרי שנשכר במנה שכורה לך בחצי מנה ה"ז רבית קצוצה ויוצאה בדיינים אבל אם א"ל סתם כל זמן שמעותיך אצלי חצרי שכורה לך בדינר אין זו רבית קצוצה ואע"פ שהיא ראויה להשכירה במנה לפי שאין זה רבית קצוצה וגם אין אונאה לשכירות קרקע כמו שאין אונאה למכירת קרקע ולפיכך אינה יוצאה בדיינים אלא שיש כאן אבק רבית וכדתנן (שם סד:) המלוה את חבירו לא ידור בחצירו חנם ולא ישכור ממנו בפחות מפני שהוא רבית ועוד אומר שהממשכן בית לחבירו בנכייתא אף ע"פ שהוא מותר לפי דעת קצת גדולי ישראל אפ"ה אסור למלוה להשכירה ללוה מפני שנראה כנוטל שכר מעותיו מן הלוה וזו היא חכירי נרשאי ואינו יוצא בדיינים וכ"ש שאינו יוצא בדיינים כשיד לוי

באמצע ואע"פ שעדיין לא פרע ראובן את החוב אין מנכין לו מחובו כנגד אותו אבק רבית שאכל שמעון דכל סלוקי בלא זוזי אפוקי מיניה הוא. ומ"מ אם עדיין חייב ראובן ללוי מדמי השכירות אין מוציאין מראובן לשמעון דאבק רבית אינו יוצא לא ממלוה ללוה ולא מלוה למלוה ואפי' מה שכבר נתן לו אם קודם שנתן לו מיחה בו וא"ל איני רוצה שתקח מזה השכירות כלום או כיוצא בזה ואח"כ הכריחו שמעון והוציא זה השכירות ממנו חייב לו להחזיר לפי שמשעה שמיחה ראובן כשחזר שמעון והוציאה ממנו ה"ז גזל גמור וחייב להחזיר לו וכן דן הראב"ד ז"ל עכ"ל. וכ"כ הריב"ש בשם הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ב

הלוהו על שדהו וכו' משנה שם (סה:) ולא אמר מעכשיו שם (סו:) ונתבאר בדברי רבינו בטור ח"מ סימן ר"ז:

סעיף קטן ג

תוך ג' שנים לא יאכל הפירות וכו' שם (סו:) אמר רב נחמן השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קנייא הדרא ארעא והדרי פירי. וכתב הרא"ש בעלה קמ"ג ד"א והדרי פירי אותן שאכל אחר ג' שנים כלומר משום דהוי מחילה בטעות וכל כה"ג לאו מחילה הוא אבל אותם שאכל תוך ג' שנים מטעם רבית אכלם אינו מחזיר והרא"ש לטעמיה דס"ל כרש"י ותוספות דמשכנתא בלא נכייתא אפי' באתרא דמסלקי אבק רבית היא ואינה יוצאה בדיינים אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מה"מ דרבית קצוצה הוי וכן דעת הרי"ף וכמ"ש בסימן קע"ב ולדעתם מחזיר כל פירות שאכל בין תוך ג' בין אחר ג':

סימן קסה

סעיף קטן א

המלוה לחבירו סכום מטבע וכו' בהגוזל עצים (צז:) והרא"ש בעלה קמ"ב ד"א פירש הטעם דכשהוסיפו עד חומש שאינו מנכה לו כלום דאין בו שבח לענין נסכא דאם היה מחזירו לנסכא יפחות החומש לחסרון היתוך ובשכר צורף וכ"כ הרשב"א בתשובה וכתב עוד ט"א משום דקים להו לרבנן דאפי' בקיבעא כמה איכא זוזי דתקילי טפי עד חומש והמרדכי כתב דמסתמא דעת הלוה כך אם ישתנה המטבע לא ינכה לו כלום עד שיעור זה: כתב ה"ה בפ"ד מה"מ די"א שאם היה המטבע כמשקל הראשון יוצא במקום אחר כמתחלה ויש למלוה דרך לשם הרי זה נותנו לו וכ"כ רש"י והרשב"א וזה פשוט: אם היה התוספת בענין שיש בו יותר מחומש או שהוזלו הפירות מחמת המטבע ועבר וקבלו כתב בה"ת די"א דהוי רבית קצוצה וי"א דהוי אבק רבית ואין מוציאין ממנו ודעת הרמב"ם בפ"ו כמ"ד דהוי אבק רבית שהרי לדעתו אפי' נתן לו בפירוש יותר לשם רבית כיון שלא קצץ עמו תחילה אינו אלא אבק רבית :

סעיף קטן ב

וה"ה נמי אם פחתו וכו' עד סוף הסימן כ"כ שם הרי"ף והרא"ש וכתב הרא"ש שהראב"ד חלוק ע"ז אבל הוא הסכים לדעת הרי"ף וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מה"מ וכ"כ בה"ת בחלק ח': כתב בה"ת בחלק ח' דהיכא דפחתו ולא ידעי כמה פחתו ויש בקיאים ואומנים נכרים שיודעים ענין המטבע וצוה אותם המלך שיעידו האמת סמכינן אפומייהו דערכאות נינהו ולא מרעי נפשייהו במה שנתמנו וכתוב בנ"א ושואלים לשנים זה שלא בפני זה כמסיחים לפי תומם ומפקינן אפומייהו כדעבדינן בשטרא פרסאה דמקרי ליה לשני נכרים זה שלא בפני זה וכו' ואיכא דפליג ואנו כתבנו מה שנראה לנו ע"כ: ולענין אם גזר המלך שכל מלוה לחבירו שיהא פרעונו מהמטבע השני י"א דדינא דמלכותא דינא ומותר בלא חשש איסור ואף על פי שהמלך חדש מחדש גזירה ההיא הואיל וצוה להתנהג בה בכל אותה העיר דינו דין ושכן השיב הרמב"ן שנוהגים בענין המטבע על פי גזירת המלך ואין כאן משום רבית שהתוספת הזה שלא ברצון הבעלים הוא נפרע ואלמלא דינו של מלכות אינו בכלל רבית אלא בכלל גזל אלא שדינו של מלכות דין ואין כאן גזל ואין כאן רבית עכ"ל וגם המרדכי בהגוזל עצים ובהגהות פ"ד מה"מ כתבו שר"ת ורשב"ם פוסקים כשנפסל המטבע דינא דמלכותא דינא וכמו שתיקן השלטון שהפורע לאלתר יפיל רביע והפורע לאחר שנה משלם הכל כך היו עושים היהודים אשר ביניהם: בתשובות מהרי"ל (בסימן קו.) כתוב על מטבע שנפסל היאך יפרעו איש לחבירו דמייתי מר מפלוגתא דרב ושמואל אינו דומה לנדון זה דהתם מיירי שהתנה לשלם לו מטבע או על ידי פרקמטיא (כדפירש"י) או ע"י הלואה (כדפירש"י בסוף ימיו) או כדפי' ר"י ע"י סאה חטים (והתנה) כדאיתא בתוספות אבל כשהלוהו סתמא לכל (הפירושים) נותן לו אותו מטבע שהלוהו כדאיתא בתוס' ואגודה (לבר מרש"י). ובפלוגתא דרב ושמואל רובא דרבוותא פסקו כשמואל לבר מרש"י ולדידן חשיב אורחא להתם דבכל יום עוברים ושבים ושכיח ארחי ופרחי להתם ושכיחי נמי סוחרים דאתו להכא ואין מלכיות מקפידות ואפילו התנה לו נותן לו ממה שהלוהו. וזולא דפירי שכתב אי הוה מחמת חריפותא לאו כלום הוא כדפי' ראב"ן והא דהוזלו אסור לקבל חדשים היינו דהוזלו מחמת משקלם ושיעורא דחומש היינו בדלא זיילי פירי אלא דקא שבח לענין נסכא כו' ותשובת רש"י שהיא במרדכי במלוה את חבירו על המטבע היינו בהתנה כדלעיל אבל מלוה סתם כל אפי שווין שמשלם לו כמו שהלוהו ואפי' אינם יוצאים בשום מקום כ"ש בהני מטבעות דיוצאין בכ"מ אלא דאינם שוים כמו החדשים וכן פירש הרא"ש בתשובה בטור ח"מ. ובנדון זה דשכיחי שיירתא אפי' בהתנה ורובא דרבוותא כוותיה כדלעיל ונהי דלדברי ראב"ן נותן

לו חדשים כשהם שוים במשקלם היינו משום דס"ל כרבא (וכן מוכח לשונם) אבל בנדון זה כתב מר דאין שוים במשקלם וזיילי נמי פירי. ואף כי כתב ר"ת דדינא דמלכותא דינא כדאיתא בתשובה במיי' לפענ"ד נראה דהיינו היכא דתיקן המלך בפירוש על הפרעון כדפי' שם בתשובה כו' עכ"ל:

סימן קסו

סעיף קטן א

המלוה לחבירו לא ידור בחצירו וכו': ב"ה וכתוב בא"ח בשם תשובת הרשב"א ז"ל המלוה מעות לחבירו לא ישכיר לו ביתו בפחות וכו': (סד:) אפי' בחצר דלא קיימא לאגרא וכו' ג"ז שם ופסקו כל הפוסקים כלישנא קמא:

סעיף קטן ב

וכתב הרמב"ן דוקא לכתחלה כו' כ"כ הרא"ש בשמו עלה קמ"ב ד"א שפי' כן דברי הרי"ף וכן הוא דעת תלמידי הרשב"א וכ"כ ה"ה בפ"ו מה"מ בשם הרמב"ן הרשב"א וכתב שמלשון הרמב"ם נראה שהוא חלוק בזה ויתבאר בסמוך דעת הרמב"ם בס"ד:

סעיף קטן ג

ומ"מ אם א"ל הלויני ודור בחצרי וכו' דעת רבינו לחלק בין הלוהו להלויני דבהלוהו אפילו לצאת י"ש א"צ להחזיר אבל בהלויני אבק רבית היא ונהי דלא מפקינן מיניה מ"מ בבא לצאת י"ש צריך להחזיר וקצת משמע כן מדברי תלמידי הרשב"א וכ"כ בפירוש הרשב"א בפרק מרובה (בבא קמא עה.) אהא דא"ר יהושע לר"ג אין בדבריך כלום שכבר הודית וז"ל מהא שמעינן דקנס כל שאין שם עדים אפילו לצאת ידי שמים אינו חייב ליתן וכן הדין לאבק רבית שאינו יוצא בדיינים דאפילו לצאת ידי שמים אין אומרים לו והכי מוכח בפרק איזהו נשך בעובדא דרב יוסף בר חמא דהוי תקיף עבדי דאינשי דהוה מסיק בהו זוזי ועביד בהו עיבידתא ואקשי ליה רבא בריה היכי עביד מר הכי דהא מחזי כרבית וא"ל הדרי בי כלומר שלא אעשה כן מכאן ואילך ואפ"ה לא אשכחן דאהדר עבידתא ורבא בריה נמי לא א"ל דלהדר להו מידי עכ"ל. ולפ"ז מ"ש בעל נמק"י בשם הרמב"ן והרשב"א דהלוהו שוה להלויני לאו לגמרי משוה להו אלא לענין דא"צ להעלות לו שכר דוקא הוא דמשוה להו מיהו הלוהו אפי' אבק רבית לא הוי ואפי' לצאת ידי שמים א"צ להחזיר והלויני אבק רבית מיהא הוי ובבא לצאת ידי שמים צריך להחזיר ורבינו מפרש דברי הרא"ש דמאי דכתב דאף אבק רבית אין כאן ואף לצאת ידי שמים אינו חייב קאי דוקא להלוהו אבל מאי דיהיב טעמא וקאמר דהא לא שקיל מיניה מידעם וכו' קאי גם להלויני ואע"פ שעל הלויני כתב לא מפקינן ולא מנכינן ואם הוא אבק רבית הא ס"ל הרא"ש כה"ר אפרים דמנכינן איפשר דל"ג רבינו ולא מנכינן אלא

ולא מגבינן כדכתב רבינו ירוחם א"נ אפי' גריס ולא מנכינן אין בכך כלום משום דהאי לישנא דהרמב"ן הוא ואליבא דהרי"ף דס"ל דלא מנכינן והרא"ש לא נמנע מלהעתיק לשונו כאשר הוא מאחר שכבר גלה דעתו לעיל דס"ל דמנכינן ורבינו דקדק בזה ולא כתב אלא ולא מפקינן והשמיט ולא מנכינן: כתבו תלמידי הרשב"א דאי א"ל בפירוש הלויני ודור בה בשכר מעותיך אפי' בחצר דלא קיימא לאגרא רבית קצוצה הוא דהא גלי דעתיה שרוצה להשכירה ומהשתא קיימא לאגרא:

סעיף קטן ד

ובחצר דקיימא לאגרא אם א"ל הלויני וכו' חילוק זה דבין הלויני להלוהו כתבו הרי"ף בעלה ב' ד"ב והרא"ש בעלה קמ"ב ד"ב כתב בשם הרמב"ן דהיינו דוקא בדקיימא לאגרא אבל אי לא קיימא לאגרא דינא כמו שכתב רבינו בסמוך בשם הרמב"ן. וכתבו תלמידי הרשב"א דבחצר דקיימא לאגרא והלוהו ודר בחצרו דאע"ג דאבק רבית הויא ואינה יוצאה בדיינים מטעם רבית מ"מ חייב להעלות לו שכר דכיון דקיימא לאגרא אפי' בסתמא חייב להעלות לו שכר דחסריה ממוניה ומשום דאית ביה איסורא לא הורע כחו ואפי' ידע בעל החצר שדר בה ושתק לא משמע שיהא דעתו שידור בה בחנם וכן אם א"ל כשהלוהו דור בחצרי צריך להעלות לו שכר ומיהו אם אחר שהלוהו א"ל דור בחצרי חנם ולא הזכיר לו בשכר הלואתו בכי הא ודאי אע"ג דקיימא לאגרא לא הוי אלא אבק רבית כיון שלא קצץ עמו ואם דר פטור מלהעלות לו שכר ע"כ. וה"ה בפ"ו מה"מ כתב בשם הרמב"ן והרשב"א דכי דר בה שלא מדעת צריך להעלות לו שכר דלא גרע מאם לא הלוהו ובדר בה מדעת בעלים כתב שהוא אבק רבית ולא כתב שמעלה לו שכר ולא חילק בין א"ל דור בחנם לא"ל דור סתם או לידע ושתק ואיפשר דכל שלא א"ל דור בה בחנם שלא מדעת בעלים מיקרי כלומר שלא דר בה מדעתם לשום רבית וסברא הוא דלא נימא דמשום דאמר ליה דור בחצרי סתם דליהוי פירושו בחנם דהא דכל מאי דאפשר לאוקומי אינשי אחזקת צדיקי מוקמינן להו כדכתב הרא"ש בשם הרמב"ן ד"א גבי הלויני ודור בחצרי בחצר דלא קיימא לאגרא כ"ש הכא דדור סתם משמע דור כדרך בני אדם שדרכם לדור בשכירות וכתב עוד ה"ה בפ' הנזכר שאם דר בה שלא מדעת בעלים ולכשידעו הניחו לו השכר מחמת ההלואה הרי זה אבק רבית כיון שלא התנו בשעת הלואה וזה ע"ד רבותיו של הרמב"ם שהזכיר רבינו בסמוך וכיון שאינו מוציא מידו לדעת זו משום רבית גם משום גזל אינו תובע לו שכר ביתו שהרי מחל לו ודמי לאומר דור בחצרי חנם שכתבתי לעיל דלכ"ע אינו מוציא בידו. וגם הראב"ד בפרק הנזכר מסכים לדעת הרמב"ן והרשב"א שיכול לתבעו בדין כל שכר החצר כדין כל הדר בחצר חבירו בסתם

שהוא מעלה שכרו הרגיל לו אלא שכתב שאם לא תבעו ופרע לו חובו משלם כבר נתן לו רבית מאוחרת ושניהם באיסור ובזה נחלק עליו ה"ה וכתב שאפי' פרעו ולא תבעו יכול לתבעו בדין לעולם ואינו כרבית מאוחרת דלא גרע מאם לא הלוהו וטעם הראב"ד משום דכיון דפרעו ולא נכה לו הוי כאילו נתן לו בתורת רבית הדמים שהו"ל לנכות וכיון דבשעת פרעון הוא דיהיב ליה הו"ל רבית מאוחרת ושוב אינו יכול לתבעו לא משום גזל ולא משום רבית לא משום גזל משום דמדעתיה יהיב ליה ולא משום רבית משום דהוי מאוחרת והרב המגיד סובר דכיון דלא פירש שנותנה לו בתורת רבית תובעו משום גזל דלא מחל לו כיון דלא פירש א"נ אפילו פירש מחילה בטעות כי הא דבענין הלואה היא לא הויא מחילה כדאמרינן בעלה (סג.) התם הלואה הכא זביני:

סעיף קטן ה

והרמב"ם כתב בפ"ו דאפי' בחצר דלא קיימא לאגרא וכו' הוי אבק רבית כלומר וצריך להחזיר בבא לצאת ידי שמים ובאומר הלויני ודור בחצרי והוא חצר דלא קיימא לאגרא נראה מדבריו דרבית קצוצה הוי שכן כתב ולא ידור בחצרו חנם אף ע"פ שאין החצר עשויה לשכר וכו' ואם לא העלה ה"ז אבק רבית לפי שלא התנה עמו שילוהו וידור בחצרו משמע הא אם התנה עמו רבית קצוצה הויא כ"כ בהגהות לדעת הרמב"ם והתימא מה"ה שכתב בראש הפרק דאינו אלא אבק רבית כיון דאינו חייב להעלות שכר מן הדין וכתב דשכן מוכחת סוגיית הגמרא ולא הזכיר שהרמב"ם חולק על זה ומ"ש ה"ה דמשום דקי"ל שהדר בו שלא מדעתו אינו צריך להעלות לו שכר מש"ה לא הוי הכא רבית קצוצה יש לדחות דס"ל להרמב"ם דכיון דהתנה עמו הלויני ודור בחצרי הוי כאילו שוכרו עכשיו ודברי הרי"ף כפשטן מוכחי כהרמב"ם וכ"כ הגהות בפ"ו מה"מ אך הרא"ש כתב שהרמב"ן פירשן כמו שהזכיר רבינו לעיל בסמוך וכתבו בהגהות בפרק הנזכר שסמ"ג וא"א כתבו כהרמב"ם: והלויני ודור בחצרי דהוי רבית קצוצה וכו' אין חילוק בין אם אמר כן וכו' כ"כ בנמק"י עלה ב' ד"ג וכן דעת הראב"ד בהשגותיו וכתב ה"ה בפ"ו שכן דעת הרמב"ן והרשב"א :

סעיף קטן ו

והרמב"ם חלק וכו' בפ"ו מה"מ פי' ה"ה שדקדקו כן מדכתיב לא תתן לו שתלאו בשעת נתינה:

סעיף קטן ז

ורש"י פי' (סד:) שאין חילוק שכתב אבל הלוהו לא ומתני' דקצץ עמו בשעת מתן מעות או אח"כ:

סעיף קטן ח

ומיהו דוקא שא"ל כן בשעה שמרויח לו זמן וכו' אע"ג דבס"פ איזהו נשך לא אידכר במתניתא לגבי רבית מאוחרת אלא היכא דנתן לו אחר שהחזיר לו מעותיו מ"מ איפשר דמתני' לרבותא נקט ההוא גוונא לומר דאפילו אחר שהחזיר לו מעותיו שייך רבית אבל אה"נ דאפי' קודם שיחזיר המעות מיקרי מאוחרת דהא מאוחרת היא לשעת הלואה וגם להרווחת זמן ומיהו כלישנא בתרא מסתבר דהא דאפי' במוסיף לו יותר בשעת פרעון אסר הרא"ש כדאיתא בסימן ק"ס כ"ש הכא דהוי הלואה וגם אח"כ עדיין המעות אצלו:

סעיף קטן ט

ובהלוהו ודר בחצרו שהוא אבק רבית וכו' כתב הרי"ף לא מיבעיא אם פרעו וכו' ולזה הסכים א"א ז"ל בעלה קמ"ב ד"א ודעת הראב"ד בפ"ו מה"מ בהשגות כרבי' אפרים שכתב שאם לא הורידו הוא לדירה אין כאן סילוק דהא ליכא תפיסה: והרשב"א בתשובה סי' ז' כתב שמרבותיו מסכימים לדעת הרי"ף ורבים מן הראשונים כה"ר אפרים ודעתו נראה כנוטה קצת לדעת ה"ר אפרים ודעת הרמב"ם בפ"ו מה"מ שלא כדברי ר' אפרים וגם לא כדמשמע מדברי הרי"ף שכתב אם היה השכר כנגד החוב אינו מנכה לו הכל אלא כמו שיראו הדיינים שאם מסלק אותו בלא כלום הרי זה כמי שהוציא אותו בדיינים ואבק רבית אינה יוצאה בדיינים וכתב עליו הראב"ד אין כאן מקום לשודא דדייני ואולי ר"ל מנכה לו כמנהג נכיות המקום והרשב"א כתב בתשובה על דברי הרמב"ם מה שאמר שאם עדיין לא החזיר לו חובו שמנכה לו אין הכל מודים לו בדינו ואפי' באבק רבית דעלמא וכ"ש בזה שאינו אלא דמחזי כרבית והרב ז"ל סבר דוקא סילוקי בלא זוזי כלל הוא דאמר רב אשי דאפוקי מיניה הוא אבל אם נשאר בידו קצת לא כאפוקי הוא ואינו נכון דמ"מ כל מה שאתה מנכה מחובו ומסלקו ממנו אתה כמוציא ממנו ומ"מ מה שאמר הוא ז"ל שאם היה שכר החצר כנגד כל החוב אינו מנכה לו הכל אלא כמו שיראו הדיינין גם אנכי לא ידעתי שלפי סברתו הו"ל לומר שינכה הכל חוץ מדינר או פחות מדינר ואפי' פרוטה כדי שלא נסלק אותו בלא זוזי לגמרי וכל שאתה נותן לו אפי' פרוטה ולא מסלקת אותו לגמרי בלא זוזי לאו אפוקי מיניה הוא ואולי חשב הרב ז"ל דכיון שא"א לנכות כנגד כל השכר אי אתה מנכה אלא כשיעור הנהוג בעיר לפי ראות הדיינים גם הראב"ד לא ירד לסוף פי' דבריו בכאן בס' ההשגות שהשיג עליו עכ"ל: כתב בעל התרומות בח"ג שנשאל הרי"ף על ראובן שאינו צריך ללוות כלום אלא מפני הנאתו של שמעון אומר לו בנה חורבה זו שהוא שלי ודור בה וחשוב כל הוצאותיה והעלהו בחשבון עלי וכשתתבעה ממני אחזירה לך ולא אקח ממך שכירות והשיב שכיון שלא היה צריך ראובן לבנות חורבה זו עכשיו ומשום הנאת שמעון עשה מה שעשה מותר:

סימן קסז

סעיף קטן א

המלוה אדם לחבירו מנה וכו' בפסקי הרא"ש עלה קמ"ב ד"ג ובמרדכי ובהגהות פ"ט מה"מ וכתוב במרדכי ובהגהות על מאי דמצרכינא למיתב ליה שכרו ומיהו בכל דהו סגי ה"נ אם המקבל לוקח לעצמו הדורונות שמביאים העכו"ם כשבאים לפדות ממשכנותיהם נראה דסגי ונ"ל דצריך להתנות כן מעיקרא דאם לא כן צריך ליתן שכר בכל יום ויום כפועל בטל כמ"ש בסי' קע"ו: מצאתי כתוב בתשובות להראב"ד וז"ל יכול אדם לעשות עסקו מלוה כגון שא"ל מכאן עד סוף שנה יהיה ביני וביניך כתקנת חכמים מאותו יום ולהלן הריוח וההפסד שלך ותן ממוני לזמן פלוני אם הזמן הא' כל אותו ממון שיהיה קיים לסוף השנה הרי הוא חייב באחריותו מסוף השנה ואילך ויכול לכופו לפרוע ממונו לזמן שקבע לו וכן מצאתי בירושלמי אבל אם ירצה לעשות עסקו פקדון אחר שנה זה לא שמעתי ולא נתברר לי להתיר מפני שהיא כרבית מאוחרת כי בשביל חצי ההלואה שהלוה לו שנה טורח לו שנה בפקדונו עכ"ל מיהו בנותן לו שכר בעבור שמירתו בשנה שניה אפילו כל דהו נראה דפשיטא דמותר דתו לא מיחזי כרבית:

סימן קסח

סעיף קטן א

ישראל שלוה מעות מעובד כוכבים וכו' פרק איזהו נשך (בבא מציעא עא:):

סעיף קטן ב

ואפילו א"ל תנם לי ואני אעלה לו וכו' תוספות (שם:) והרא"ש עלה קמ"ה ד"א. ומ"ש הוי רבית קצוצה כ"כ הרא"ש כלל ק"ח סי' י"ג וכתב הרא"ש בתשובה הנזכר שאפי' כתב ישראל שני שטר בשמו לעובד כוכבים ונתן משכנות וגם נתן הרבית לעובד כוכבים הוה רבית קצוצה דלא משכח תלמודא היתירא אלא בנשא ונתן העובד כוכבים ביד. וכתב עוד שם שה"ה אם הישראל היה חייב מעות לעובד כוכבים בלא רבית יש לו דין זה כיון דבשעה שנתן המעות לחבירו היה אחריות המעות עליו הוי לגמרי כאילו הלוה לו מעותיו:

סעיף קטן ג

ואפילו העמידו אצל העובד כוכבים וכו' תוס' (עא:) והרא"ש עלה קמ"ה ד"ב: וכ"כ הגהו' מרדכי ותלמידי הרשב"א בשם הרמב"ן ורבינו ירוחם כתב שיש מתירים בזה: ואם אמר העובד כוכבים לישראל תנם לישראל זה בתורת פקדון והפטר ואח"כ יהיו הלואה אצלו כתבו תלמידי הרשב"א דאיפשר דשרי אף ע"פ שלא זכה בהם העובד כוכבים דכיון שלא נתנם לו תחלה לשם הלואה אלא לשם פקדון אינו נראה כמי שהלוה לו ע"ד להעלות

רבית לעובד כוכבים כיון דאפסקי' פקדון אלא נראה שהוא בעצמו רצה להעלות רבית לעובד כוכבים מפני שהוא סבור שהוא חייב לו אע"פ שאינו חייב לו אלא לישראל ראשון שרי עכ"ל ובנמק"י עלה ז' ד"ד כתב דין זה סתם: ואם אמר העובד כוכבים לישראל קבל מעותי מישראל ראשון והוי אפוטרופוס שלי אך לא תוכל לתובעו כי אם אני כתוב בהגהות מרדכי דשרי אפי' נותן הרבית לישראל:

סעיף קטן ד

אבל אם קבל העובד כוכבים המעות וכו' גם זה שם דאוקימנא הא דתניא ואם העמידו אצל עובד כוכבים מותר כשנטל ונתן ביד והא ודאי דלא עסקינן באומר לו תנם בידי והפטר דא"כ מאי למימרא ועוד דקאמר מהו דתימא עובד כוכבים אדעתא דישראל עביד ואי בדא"ל הפטר היכי תיסק אדעתין למימר דאדעתא דישראל עביד:

סעיף קטן ה

ומותר אפי' נותן הרבית ליד ישראל וכו' תוספות שם בעלה [ע"א] ד"ב והרא"ש עלה קמ"ה ד"א:

סעיף קטן ו

וכן אם העמידו אצל העובד כוכבים וכו' ג"ז שם בגמ' אלא שבגמ' אמרו בדא"ל הניחם ע"ג קרקע והפטר ורבינו לא הזכיר והפטר וגם הרמב"ם לא הזכירו בפ"ה מה"מ משמע דס"ל דוהפטר דקאמר תלמודא לאו דוקא דהניחם ע"ג קרקע הניחם והפטר משמע: אם ישראל הלוה ברבית לעובד כוכבים בעדים ובשטר והעובד כוכבים מלוה אותם לישראל ברבית וחוזר ישראל הראשון ונוטל רבית מן העובד כוכבים כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סי' רמ"ג רואה אנו להחמיר ולאסור לפי שזה נעשה בכוונה לתלות מעותיו ביד עובד כוכבים בהערמה כדי להלוותן לישראל ולא דמי לאותה ששנינו עובד כוכבים שלוה מעות מישראל ברבית ובקש להחזירם לו ומצאו ישראל אחר וכו' דהתם לא נעשית בו הערמה אלא שהעובד כוכבים לוה אותם מישראל בברור לצורך עצמו ומלוה אותם עכשיו לישראל אחר אבל כל שנעשית בו הערמה אסור ולא עוד דסיפא דההיא ברייתא קתני ואם העמידו אצל ישראל ומפרש בגמרא דסיפא לאו מדינא לפי שאין שליחות לעובד כוכבים אלא משום חומרא עשו העובד כוכבים כיש לו שליחות כך שמעתי בזה עכ"ל. ועובד כוכבים שלוה מעות מישראל ברבית וכו' ג"ז שם:

סעיף קטן ז

ואפילו אמר אני אעלה לך וכו' ג"ז שם בתוספות ובהרא"ש עלה קמ"ה ד"א:

סעיף קטן ח
ואם העמידו אצל ישראל וכו' פירש"י שהעובד כוכבים נעשה שלוחו וכו' ור"ת פי' כיון שאין שליחות לעובד כוכבים וכו' ג"ז שם (עא:) ובהרא"ש עלה קמ"ה ד"ב:

סעיף קטן ט
וכן הוא מסקנת א"א ז"ל לא ידעתי מנ"ל לרבינו דסבר הרא"ש הכי שהרי בפסקים כתב ב' הסברות ולא הכריע ובתשובה כלל ק"ח סי' י"א כתב דמי יעלה להכריע לקולא כר"ת כי ר"ת לא הביא ראיה לדבריו אף כי י"ל דאין משם ראיה דס"ל כרש"י דהתם לגדור מילתא נתכוון מ"מ מנ"ל שהרא"ש הכריע כרבינו תם ועוד שממ"ש דברי ר"י גבי ישראל שנתן משכונו לעובד כוכבים ללוות עליו וכו' משמע דכרש"י ס"ל דאילו לר"ת כיון דאפילו בלא משכון מותר כ"ש עם משכון דאילו כר"ת ס"ל לא הוה ליה לכתוב בסתם דברים שהם דלא כהלכתא לדעתו:

סעיף קטן י
ומיהו אפי' לר"ת אם ישראל השני אומר וכו' מתוך לשון זה משמע דאפי' לא שוייה ישראל המלוה שליח אסור דזוכה הוא לו שלא מדעתו וכן הזכירו תלמידי הרשב"א שכתבו דמשכחת לה דמדינא אסור ולא משום חומרא היכא דא"ל ישראל המלוה לעובד כוכבים תנם לישראל שני בשבילי והעובד כוכבים א"ל לישראל שני זכה בהם ולא מחמת שליחותו של עובד כוכבים אלא שכיון שהעובד כוכבים רצה לזכות לו מעות הרי הוא מסתלק מהם והרי הוא כזוכה מן ההפקר ע"כ הרי שאפי' לא אמר המלוה ללוה קבלם בשבילי אסור מדינא וכל דמיתסר מדינא פשיטא דמודה ביה ר"ת ודע שכתבו תלמידי הרשב"א עוד סברא אחרת בשם רבם ז"ל והוא דלא משכחת לעולם דאיכא איסורא מדינא אלא משום חומרא בעלמא דאפי' אמר ישראל המלוה לעובד כוכבים תנם לישראל שני בשבילי וקבלם ישראל ע"ד לזכות לישראל חבירו כיון שמיד העובד כוכבים הוא זוכה בהם וא"א לומר שהוא מסתלק מהם בעודם בידו הלכך ישראל זה א"א לזכות בהם אלא מחמת העובד כוכבים וכיון דאינו יכול לזכות בהם מדין שליחותו שוב א"א לו לזכות בהם וכתבו שדברים אלו קרובים אל הדעת ולפי זה אפי' מינהו הישראל המלוה שליח בפירוש לזכות בשבילו שרי לדעת ר"ת והרי"ף משמע דכרש"י ס"ל וכן דעת הרמב"ם בפ"ה מה"מ וכתב נמק"י בשם הר"ן דלענין מעשה יש לחוש לדבריהם וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן והרשב"א אלא שהרמב"ם כתב שהיא רבית קצוצה ויוצאה בדיינים והרמב"ן והרשב"א סוברים שאין יוצאה ונ"ל דנקטינן ככל הני רבוותא ואע"ג דבירושלמי משמע כדברי ר"ת כבר כתבו תלמידי הרשב"א דאיפשר דבירושלמי לא ס"ל דיש שליחות לעובד כוכבים אפילו לחומרא ובגמ' דידן ס"ל דיש שליחות לעובד כוכבים

לחומרא ואע"פ שכתב הרא"ש בתשובה כלל ק"ס סי' י"א דבצרפת נוהגים כר"ת וכ"כ בהגהות פ"ה מה"מ לא חיישינן להההוא מנהגא:

סעיף קטן יא

ישראל שאמר לעובד כוכבים לוה לי מעות מישראל וכו' עד ויש עדים בדבר הרא"ש בעלה קמ"ה ד"ב וג' ונמק"י בשם הר"ן עלה ז' ד"א ובמרדכי וכ"כ בתשובות הרשב"א וכתב הרא"ש דאפי' ליטול הרבית מיד ישראל מותר לדעת ר"ת דישראל המלוה אין לו עסק עם ישראל הלוה וטעם ההיתר נתבאר שם ודע שהמרדכי והגהות פ"ה מה"מ כתבו דריב"א אוסר ללוות ע"י עובד כוכבים מכח התוספתא וכתבו הגהות דאם כן מה שהתירו התוספות בשם ר"ת ללוות על ידי עובד כוכבים היינו במשכון שאין המלוה נוגש לשום אדם כי אין לו דבר כי אם על המשכון דוקא אבל באשראי אסור דאע"פ דאין שליחות לעובד כוכבים מ"מ כיון שהמלוה תובע לעובד כוכבים והעובד כוכבים את ישראל מתחזי כמאן דשקיל מיניה רביתא והנך רואה שהגהות חלוקות ע"ד הרא"ש בדעת ר"ת דלהרא"ש אפי' בחובות של אשראי מתיר ולהגהות גם לדידיה אסור בשל אשראי ודעת רבינו כהרא"ש כמו שאכתוב להלן:

סעיף קטן יב

וכתב א"א ז"ל לדברי ר"י אין היתר בדבר וכו' כן משמע מדבריו בפסקים בעלה קמ"ה ד"ב וג' וגם מדבריו בתשובה כלל ק"ח סי' י"א מיהו היכא דליכא עדים דשוייה שליח וגם הלוה מודה שלא א"ל שיהיה שלוחו איפשר שאפילו ידע המלוה מותר דהא איכא למימר דדעתו הוא שילוום העובד כוכבים מישראל ויחזור וילוום לו ולפמ"ש בסמוך בשם הגהות במלוה באשראי גם לר"ת אסור אם ידע המלוה וגם אם לא ידע המלוה איכא איסורא ללוה וא"כ קמו להו ר"ת ורש"י בחדא שיטתא במלוה באשראי דאסור מיהו לרש"י מטעם שליחות ולר"ת מטעם דמיחזי כמאן דשקיל רביתא מישראל מיהו גם לרש"י אינה רבית קצוצה כמו שכתבתי בסימן זה בשם הרמב"ן והרשב"א אבל להרמב"ם רבית קצוצה הויא וכבר כתבתי זה בסמוך: כתב במרדכי שאסור לומר לעובד כוכבים לוה לי מעות מישראל ברבית ואם א"ל צא ולוה לי מן העובד כוכבים והלך העובד כוכבים ולוה מישראל מספקא לן מהו ול"נ דשרי כיון דשני שלוחותיה עכ"ל והאי שרי לא קאי אמלוה דאי ידע דשל ישראל הוא ליתסר לוה לקבולי רבית ואי לא ידע מאי איריא שני אפי' לא שני נמי אלא אלוה קאי כלומר לא תימא לשלם חייב ומיהו איסורא עבד דכיון דשני בשליחותיה תו לא הוי שליח דידיה :

סעיף קטן יג

ישראל שנתן משכונו לעובד כוכבים וכו' הרא"ש בשם ר"י עלה קמ"ה ד"ב ודבר ברור הוא שאין זה אלא לדעת רש"י דאלו לדעת ר"ת כיון דס"ל דאין שליחות לעובד כוכבים פשיטא דאפי' ידעי הלוה והמלוה דשרי כדאיתא בהג"א עלה קמ"ד ד"ג . והרשב"א כתב בתשובה סימן קכ"ב שדעתו נוטה לדברי ר"י להלכה אבל למעשה אינו מורה להקל וליטול לכתחלה לפי שהורו מקצת מרבותינו נוחי נפש להחמיר ובמרדכי בשם רבינו שמשון דאף ע"פ שהישראל יודע שהעובד כוכבים לוה לצורך ישראל גובה קרן ורבית אף ע"פ שהישראל פורע הרבית ליד ישראל חבירו שרי ועוד כתבו במקומות הנזכר וגם בתוס' (עא:) בשם ר"ת שאפי' ע"י עבדו ושפחתו מותר לו לשלוח המשכונות ויאמר לו לוה מפלוני ישראל על משכנותי והמלוה יקבל משכונו מיד עובד כוכבים ויתן המעות לעובד כוכבים או אפי' לישראל אך שיאמר המלוה אני פורע לך בשביל העובד כוכבים ולא יהא סומך המלוה על הלוה כלל כ"א על המשכונות והלוה הוא מסולק מן המשכון שהרי אם אבד אין לו דין ודברים עם המלוה שהרי לא קבלו אלא מיד עובד כוכבים ע"כ בתוס' והמר' והגהות הנזכר התנו שישוה המשכון נגד החוב ויותר כדרך מלוים על משכונות ברבית וכתבו עוד שאם ירצה המלוה יפקיד המשכונות ביד הלוה וישתמש בהם הלוה או ימכרם אך הלוה יתחייב להחזיר למלוה אותן או דמיהן וכתב המרדכי שהתיר אפי' במשכון ספרים כלומר שהוא ברור שהוא של ישראל ובהגהות פ"ה מה"מ כתוב שבכל צרפת נוהגים היתר כדברי ר"ת ובלבד ע"י משכון אבל שלא ע"י משכון אע"ג דמדינא שרי כיון דאין שליחות לעובד כוכבים מ"מ מדרבנן אסור כדמשמע בתוספתא וכבר כתבתי טעם הדבר בסימן זה: מצאתי כתוב בשם ר"ת אם יש לאדם מעות ברחוק ממנו ואינו רוצה ללכת שם יבקש איש נאמן ויתן הלוה משכונו לעובד כוכבים ויקח הנאמן המעות ויתן לעובד כוכבים והעובד כוכבים ילוה אותו ללוה ויטול הנאמן המשכונות שהרי הלוה מעות לעובד כוכבים ואם הנאמן מובטח מן הלוה שיחזיר לו משכונות או דמיהן יפקיד לו כשאר פקדון והכל כאשר כתבתי למעלה ואם ירא בעל המעות דילמא נפלי קמי יתמי יכתוב הנאמן שנעשה שליש לבעל המעות לך אני החתום מטה קבלתי משכונות בכך וכך מעות לצורך פב"פ ישראל והרי הם בחזקתו ושלו הם ומה שעשיתי כתבתי וחתמתי פב"פ ואל יכתוב קבלתי כך וכך מפב"פ ישראל אלא יכתוב סתם כאשר כתבתי או יכתוב מפלוני עובד כוכבים אך שם הלוה לא יזכור על המשכונות עד כאן :

סעיף קטן יד
וכתב בספר המצות ולפי זה עובד כוכבים שמשכן לישראל בחובו וכו' בסמ"ק סימן רנ"ט וכ"כ הכלבו והמרדכי בשם ריב"א ובעל התרומות בח"ז ומיהו משמע מלשון המרדכי ובעל התרומות דלא מיתסר אלא כשהישראל עצמו פודהו אבל אם העובד כוכבים פודהו אף ע"פ שהישראל החייב נותן הרבית שרי ומשמע עוד מדברי בעל התרומה שאם אחריות החוב והרבית אינם על המשכון אלא גם על העובד כוכבים שרי אפי' נוטל הרבית מישראל וכתב מהרי"ק (שורש ט"ז) דהיכא שישראל הממושכן לא ידע שהעובד כוכבים הממשכן רוצה למשכנו ביד ישראל אין צד שליחות ולכ"ע שרי לקבל הקרן והרבית מיד הישראל :

סעיף קטן טו
ומדברי א"א לקמן במשכונו של עובד כוכבים ביד ישראל כו'. נראה לי להגיה במשכונו של ישראל ביד עובד כוכבים:

סעיף קטן טז
ומ"ש יראה שהוא מותר ולא כתב להדיא שהרא"ש מתיר הוא משום דאיכא למימר דהתם מיירי שהמשכון היה ביד העובד כוכבים משעת הלואה וכי לוה השתא מישראל זה לא מיחזי דלצורך ישראל הוא לוה אבל הכא שתיכף שנתן לו ישראל המשכון מיחזי דלצורך ישראל הוא לוה א"נ התם ישראל מעצמו נתנו לו ומשום הכי שרי דאיכא למימר שהקנהו לו אבל הכא שהעובד כוכבים משכנו בע"כ לא הקנהו לו ואפ"ה כתב רבינו שיראה מדבריו להתיר גם בזה מדסתם דבריו וכתב וכן אסור להלוות לעובד כוכבים על משכון של ישראל משמע דבכל גוונא שרי:

סעיף קטן יז
וכתב א"א ז"ל שגם בזה ישראל שולח משכונו וכו' עד אסור ללוות עליו בתשובה כלל ק"ח סימן י"ב וי"ח וכל זה לדעת ר"י דאילו לר"ת הכל מותר כמ"ש בסמוך ורבינו ירוחם כתב בח"ו דמתשובת ר"י משמע שאפי' ידע המלוה תחילה שהמשכון של ישראל מותר ומ"מ כתב וראיתי לרבותי שנוהגין בו איסור אם ידע המלוה מתחלה שהוא של ישראל והמרדכי כתב שאם יודע מתחלה שאחריות החוב על ישראל אסור ליטול הרבית מישראל ע"י עובד כוכבים אבל אם לא ידעו מתחלה כתב רש"י שהנמנע מליקח רבית מישראל בענין זה הרי זה חסיד שוטה וכ"כ בכלבו וגם בעל התרומות כתב בח"ב שאם נודע הדבר בעדים אסור ליטול רבית וכן אם הכיר המלוה שהוא של ישראל קנסינן ליה וכתב עוד שאם יודע המלוה שהוא של ישראל ונאנסו המעות ביד העובד כוכבים ולא הגיעו ליד ישראל מחזיר לו משכונו בלא כלום ובתשובות הרא"ש כלל ק"ח סימן כ"ט

כתב עובד כוכבים שלוה מישראל ובשעת פדיית המשכון בא ישראל ואמר שלי הוא המשכון אם רוצה לעשות מדת חסידות ולהאמינו הרשות בידו אבל משורת הדין אינו חייב להאמינו ויקח הרבית מן העובד כוכבים שהלוהו עכ"ל: ישראל שהלוה לעובד כוכבי' ברבית ואח"כ אמר לו תן המשכון לראובן והוא יתן לך מעותיך וכן עשה נתן המשכון לראובן וראובן עיכב המעות בידו אחר מכירת המשכון והמלוה תובע ריוח עד שיביא מעותיו לידו והעובד כוכבים אינו רוצה ליתן יותר מעד שעת מכירה בענין שראובן צריך ליתן המותר שכתב הרא"ש בכלל ק"ח סימן כ"ה כיון שהעובד כוכבים היה בשעת הלואת המעות אין למלוה עסק עם ראובן כלום ואם ראובן עיכב מעות העובד כוכבים ולא נתנם למלוה למה לא יקח המלוה רבית מן העובד כוכבים ואם העובד כוכבים יכוף את ראובן לפרוע הרבית בשביל שעיכב מאי נפקא ליה מיניה למלוה בזה אין לו עסק עם ראובן כלל: ישראל שנתן משכונו לעובד כוכבים ללות עליו ולוה עליו מישראל ואח"כ בא בעל המשכון לפדות משכונו מישראל חבירו כתב הרא"ש בכלל ק"ח סימן ח' שהדין עם המלוה דלאו בעל דברים דידיה הוא . אבל במרדכי כתוב בישראל שהשאיל ערבונו לעובד כוכבים ולוה עליו ברבית מישראל ואין העובד כוכבים רוצה לפדותו לפי שהוא אנס אין ישראל מלוה יכול לומר לא אחזירנו אלא לעובד כוכבים דהוי כגזלן שנטל מזה ונתן לזה וכו' ומשמע דוקא משום שהעובד כוכבים אלם שאם היה רוצה לפדותו לא היה רשאי לעכבו עבור הרבית אז הוא מחזירו לישראל אבל אם אינו אנס שיהיה יכול הישראל לעכבו עבור הרבית יעכב גם מישראל ואם יתן הרבית יקח ממנו שהרי ישראל שליח הוא ולא לוה ע"כ וכ"כ בהגה"א וכיון (דבמשאיל) [דבשואל] שאין (לשואל) [למשאיל] שייכות בו סובר המרדכי שצריך המלוה להחזיר משכונו ללוה כ"ש בשולח משכונו ע"י עובד כוכבים דמעולם לא יצא משכון זה מרשותו שאינו יכול לומר לו לאו בעל דברים דידי את ושלא כדעת הרא"ש מיהו איכא לפלוגי בינייהו בגוונא אחרינא דע"כ לא קאמר מרדכי דלא מצי א"ל לאו בעל דברים דידי את אלא בעובד כוכבים אלם שאינו רוצה לפדותו ואף ע"פ שכתב אבל אם אינו אנס וכו' היינו לומר דלהוציאו מיד הישראל בלא רבית אין לו כח אבל הא מיהא אלם הוא שאין הישראל יכול לכופו שיפדנו אבל אם אינו אנס אלא ישראל יכול לכופו שיפדנו מודה דמצי אמר ליה לאו בעל דברים דידי את וכדברי הרא"ש וכן צ"ל כי היכי שלא ליקשי מרדכי דידיה אדידיה שהרי גבי עובדא דר"ת ור"י כתב כדברי הרא"ש וז"ל וכ"פ ר"י גבי ישראל שנתן משכון לעובד כוכבים להיות שלו למשכנו בשביל מעות דאין בעל המשכון יכול לתובעו למלוה כלום:

סעיף קטן יח
ואף אם אינו יודע וכו' וכבר כתבתי שכל זה לדעת ר"י דאילו לר"ת אפי' על ספרים מותר ללות ככתוב במרדכי:

סעיף קטן יט
והרמב"ן חלק על דברי ר"י וכו' כ"כ בנימוקי יוסף עלה ז' ד"א וכתבו תלמידי הרשב"א ובעל התרומה שטעמו של הרמב"ן הוא משום דכיון שאחריותו של ישראל המלוה אינו אלא על משכון של ישראל אסור ולא סמכינן מסתמא למימר כוונתו היתה להקנותו לו אלא אם כן הקנהו לו בפירוש ותלמידי הרשב"א ז"ל כתבו שיש לדון בדבר דה"מ כשהוא סרסור או שהודיעו שלא יהא אחריותו אלא על המשכון אבל אם אינו סרסור ולוה ממנו סתם דלאו אחריותו על המשכון בלבד אלא אף על העובד כוכבים למה יהיה אסור דעיקר חיובו על (המלוה) היה ומשכון זה כדין ערב דתחלה יש לו להתרעם ממנו שיחליטו לו המשכון דאין יורדים לנכסים תחלה קרוב הדבר שהוא מותר בכה"ג דישראל המלוה לא ידע ומיהו משום הרחק מן הכיעור יש לכל אדם ליזהר מזה וכל שכן לבעל נפש עכ"ל :

סעיף קטן כ
ומיהו גם הוא ז"ל מודה וכו' ג"ז כתב בעל נמ"י ותלמידי הרשב"א ובעה"ת בשמו וכתבו ודוקא היכא שקנאו העובד כוכבים לכלי של ישראל במשיכה אבל אם לא משכו לא קנאו ואסור לישראל ללוות עליו וכתב עוד בעל התרומות ואחר שקנאו אע"פ שישראל נתנו לו בפני העובד כוכבים לשם העובד כוכבים וקבל מעותיו מישראל בשליחות העובד כוכבים מותר דכל שבאחריות העובד כוכבים מותר אע"פ שאין שליחות לעובד כוכבים דישראל מטלטל בעלמא הוא וכן משמע מתוך דברי תלמידי הרשב"א אך אח"כ כתב בה"ת בשם הר"ר אשר מלוני"ל דמיבעיא משום דכיון דקי"ל אין שליחות לעובד כוכבים איכא למימר דאסור לישראל לקבל המעות וכן אסור לישראל ליתן המשכון ביד ישראל המלוה אע"פ שהעובד כוכבים מקבל המעות:

סעיף קטן כא
אם העובד כוכבים השואל אינו שם כתוב בספר התרומות בשם ה"ר אשר מלוני"ל שאינו יכול לזכות לו המשכון ע"י עובד כוכבים אחר שילוה בו מעות מישראל ברבית בשביל העובד כוכבים האחר דאין שליחות וזכיה לעובד כוכבים אבל אם העובד כוכבים השואל אמר לישראל המשאיל תנהו לפלוני עובד כוכבים שילוה לי עליו מישראל מעות ברבית וכשתמסרנו בידו מיד אני חייב לך להחזיר המשכון מותר ומתוך דברי המרדכי ודברי הרא"ש בשם אבי העזרי בכלל ק"ח סי' ה' משמע דליתא לסברא זו שכתבו שאם ביקש העובד כוכבים מראובן תשים משכון במקומי והלך ראובן לשמעון ואמר לו זה

משכונו של עובד כוכבים או שא"ל אני מזכה לך תחת העובד כוכבים מותר שמעון ליקח רבית מראובן שהוא שלוחו של שמעון להלוות לעובד כוכבים וכן כשיזכה לו משכון אך הרא"ש עצמו אוסר בכה"ג וכמ"ש לקמן בסי' זה:

סעיף קטן כב

עובד כוכבים שאומר לישראל לוה לי מעות מישראל ברבית וכו' הר"ן ונמ"י והגהות אשיר"י עלה קמ"ה כתבו שר"ג מתיר ובתשובות הרא"ש כלל ק"ח סי' ה' בשם ראב"ן וגם בסמ"ק כתב להתיר ומדברי הר"ן נראה דבלא משכון נמי שרי ר"ג שכתב ומיהו ה"מ כשאין אחריות המלוה על זה השליח כגון שהודיעו שעובד כוכבים פלוני הוא שלוה ממנו א"נ שהעמידו אצל העובד כוכבים ונפטר השליח בכך אבל אם השליח חייב באחריות אסור שאפילו הוא יכול לתבוע את העובד כוכבים כל שישראל זה הוא כערב קבלן אסור עכ"ל וכתבו בעל נמק"י ובסה"ת נזכרו דברים אלו יותר בבירור שכתב בשם הרמב"ן שמצא בתשובות ר"ג עובד כוכבים שאמר לישראל לוה לי מעות מישראל מותר לפי שישראל המלוה עושהו שליח שילוה מעותיו לעובד כוכבים והוא שלא יתחייב ישראל באחריותו של קרן והרבית כלומר שיעמידנו אצל העובד כוכבים או שיאמר לו כמה תקח מן העובד כוכבים תן לי ואם אינו מאמינו נשבע לו שלא נתן לו העובד כוכבים יותר ויפטר והוא הוסיף לבאר א"נ יהיב ליה סתם מותר דמסתמא ישראל שליחא הוא בדיניה אבל אם א"ל כל זמן שמעותי ביד העובד כוכבים אתה נותן לי דינר בחדש אסור דכיון שאם אין העובד כוכבים פורע הוא חייב ליתן לו רבית נמצא אחריות הקרן עליו עד שיפרענו והרי זה כלוה מעות לישראל ואמר ליה כל זמן שאני נותן דינר רבית בחדש לא יהא לך רשות לכופני לפרוע לך הקרן ואם א"ל אני אתבע את העובד כוכבים ואם אינו פורע אחריותי עליך והוא יכול לתבוע את העובד כוכבים בדיניהם מותר וזהו דין ערב שישראל נעשה ערב בשביל עובד כוכבים לישראל חבירו והוא שיהא ישראל תובע את העובד כוכבים תחלה ואם הדבר בענין שאינו יכול לתבוע העובד כוכבים דא"ל לאו בעל דברים דידי את והתנה ליטול מן הישראל אסור ואם הדבר כן בין בתנאי בין בסתם אע"ג דשקיל ההוא כישראל רבית מן העובד כוכבים לא שקיל האי ישראל מיניה כלום דהו"ל לוה מעות לישראל וחוזר ומלוה אותם לעובד כוכבים עכ"ל ובמרדכי כתוב בשם ר"ג דעובד כוכבים שאומר לישראל לוה לי מעות מישראל ברבית מן הדין מותר אלא דתניא בתוספתא ואסור לעשות כן מפני מראית העין ומ"מ נהג העם היתר בדבר עכ"ל ובתשובות הרא"ש הנזכר בשם אבי העזרי ובהגהות אשיר"י עלה קמ"ה ובמרדכי כתוב שאפי' אם א"ל העובד כוכבים לראובן תשים משכון

במקומי ולקח הישראל משכונו ואמר לשמעון זה המשכון של עובד כוכבים או שא"ל אני מזכה לך תחתיו ונתרצה שמעון מותר לו לקבל הרבית מישראל הממשכן שהוא שלוחו של שמעון להלוות לעובד כוכבים וכן כשיזכה לו משכון ואם כופר ראובן ישבע שהוא כדבריו ויפטר ע"כ ומ"ש שאם אמר לשמעון זהו משכונו של עובד כוכבים וכו' מותר שמעון ליקח הרבית אפשר דס"ל דאף לשליח אין איסור אע"פ שהמשכון של ישראל משום דמשכון דין ערב יש לו דהא אינו מוכר המשכון עד שיתבע תחלה שיפרענו ואף אם אין המלוה יכול לתבוע את העובד כוכבים מ"מ כיון שעל ידי שהוא אומר לשליח לתבוע מהעובד כוכבים הולך ותבעו הו"ל כאילו הוא עצמו תובעו נמצא שאין על המשכון אלא דין ערב ושרי א"נ דמותר דקאמר לא קאי אלא למלוה שאינו יודע שהמשכון של ישראל והכי דייק דקאמר מותר לשמעון ליקח הרבית ולא קאמר מותר ראובן ליתן הרבית אבל הלוה כיון שהמשכון שלו איסורא עבד ואפי' במזכה לו במקום העובד כוכבים לא זכה הלה מכח העובד כוכבים דהא העובד כוכבים לית ליה זכייה כדאיתא באיזהו נשך (עב.) אלא מחמת הישראל הוא זוכה בה וא"כ הו"ל כאילו אחריות החוב על השליח ואיסורא עבד ואע"ג דברישא דלישנא נקט נמי היכא שלוה על משכונו של עובד כוכבים ועל היכא ששם ישראל המשכון במקומו כתב דמותר שמעון ליקח הרבית י"ל דלענין מקבל הרבית שניהם שוים להתיר אבל לענין איסור השליח יש חילוק ביניהם דכשהמשכון הוא של עובד כוכבים ליכא איסורא גם לשליח אבל כשהמשכון של השליח עבד איסורא ומ"ש עוד ואם כופר ראובן ישבע שהוא כדבריו ויפטר אין לפרש דקאי אשליח דהא כיון שהמלוה תופס משכון לדידיה מהימנינן אלא ודאי אמלוה קאי וה"פ ישבע ויפטר מלהחזיר המשכון כל זמן שלא יפרע לו הרבית ובהג"א כתב בהדיא ישבע שמעון ומכל מקום היכא שעדים מעידין שמשכון זה של ישראל שא"ל העובד כוכבים שישימנו במקומו פשיטא דאסור לדעת הרא"ש שכתב רבינו בסמוך וצ"ל באומר לו אני מזכה משכוני תחת העובד כוכבים שהרי אפי' במשכון עובד כוכבים אסר אם לא שיהא באחריות המלוה וכן בתשובה הנזכר אחר שכתב דברי אבי העזרי כתב א"א ז"ל איני מתיר אלא שהמלוה יקבל עליו אחריות המשכון והמעות בעודם ביד השליח:

סעיף קטן כג

ואפילו אם פדאו השליח במעותיו וכו' כ"כ בתשובות הרא"ש כלל ק"ח סי' ה' וכתוב שם דשלא כהוגן עשה ומנהג רמאות עשה אם פדה המשכון במעותיו לפי שמתחלה על מנת כן הלוה שיהא המשכון בידו עד שיפדאנו העובד כוכבים כלומר וזה רימה אותו

שפדאה קודם שיפדאנו העובד כוכבים וזה מפסיד ריוח של כל אותו זמן שישהא העובד כוכבים מלפדותו :

סעיף קטן כד

וכתב שאפילו העובד כוכבים אלם וכו' כ"כ בתשובות הרא"ש כלל ק"ח סי' ה' בשם אבי העזרי ובמרדכי אבל הרא"ש חולק ע"ז כמ"ש רבינו בסמוך דאפילו כשאחריות המשכון או מעות הקרן על השליח אסור כ"ש ליטול רבית מהלוה אם העובד כוכבים אלם:

סעיף קטן כה

וא"א ז"ל כתב בתשובות כלל ק"ח סי' ה' וסימן ל"א וסימן ל"ב ודע שדברים אלו עד אלא בעדים הוזכר גם כן בפסקים זולתי תיקון דיאמר כך בלבו אבל לפי שבתשובה הוזכר תיקון זה וגם שאר דינים דשייכי לדין זה כתב רבינו דברי הרא"ש בשם התשובה: (ובסימן ה') [ובספרים ישנים] מדויקים אחר שכתב סברת ראב"ן ואבי העזרי כתב וא"א ז"ל אינו מתיר אלא שהמלוה יקבל עליו אחריות המשכון והמעות בעודם ביד השליח כלומר שהן מתירין בכל גוונא אבל הרא"ש אינו מתיר אלא שהמלוה יקבל עליו אחריות וכו'. ורבינו ירוחם כתב סברת הרא"ש בשם ר"ת. וכתב הרא"ש בתשובה סי' ל"ב שאם לא עשה שום תיקון מהנזכר רבית קצוצה הוי ודע שבתשובות סימן י"ב לא הזכיר הרא"ש אחריות המשכון אבל מכיון שבפסקים וגם בתשובות הנזכר כתב שצריך שיהא המשכון ג"כ באחריות המלוה י"ל דההיא תשובה דסי' י"ב נקט מעות וה"ה דבעינן הכי במשכון שכן בסי' ל"א נקט משכון ולא הזכיר מעות. ואפשר היה לומר דע"כ לא אסר הרא"ש אלא כשהמשכון והמעות גם שניהם באחריות השליח אבל כשהא' מהם שלא באחריות שרי אבל רבי' משמע מדבריו דלא שרי הרא"ש עד שיהיו המשכון והמעות שניהם באחריות מלוה וכ"נ מדבריו בפסקים ובתשובה סי' ה' כתוב כמו בפסקים שאינו מותר אלא שהמלוה יקבל עליו אחריות המשכון והמעות בעודם ביד השליח ולפי זה מ"ש בסי' ל"ב וכיון שאחריות המשכון והמעות הם על השליח נמצא שהשליח הוא הלוה מחבירו וכו' התם מה ששאלוהו הוא בענין זה שהמשכון והמעות היו באחריות השליח אבל אה"נ דבא' מהם שיהיה באחריות השליח אסור ולפי דעת הרא"ש אם הביא הסרסור משכון למלוה אינו יכול להלוות עליו אפילו קבל אחריות המעות עליו עד שיחזיר הסרסור המשכון לעובד כוכבים ויחזור ויקבלנו ממנו באחריות המלוה ואם המלוה מתנה ואומר כל משכון שיקח סרסור זה מהעובד כוכבים ללוות עליו מישראל ברבית אני מקבל אחריותו עלי משעה שיקחנו מיד עובד כוכבים עד שיבא לידי או ליד מי שילוה עליו ואם אינו מאמינו יאמר כך בלבו וכו' בכי הא הדעת נוטה להתיר : כתב הרא"ש בסימן ה' מהכלל הנזכר אם אמר הסרסור לישראל משכון זה של עובד

כוכבים קנה לך המשכון ואם יבא עובד כוכבים תנהו לו לפדות ואין לי עסק עמך ולא לך עמי אפשר שמותר דלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מיד לוה ליד מלוה: ואם עשה כן ובשעת פדייה אומר השליח כו' בג' תשובות ראשונות מכלל ק"ח ובסי' י"ב ובסי' ל"א ול"ב מכלל הנזכר ובסי' א' מכלל הנזכר כתב ודע שנהגתי היתר בזה כל ימי ישראל שהביא משכון ואמר של עובד כוכבים הוא אפי' אמר אח"כ שלי הוא וכ"כ ריב"א. גם רבי' ירוחם כתב כן בשם ריב"א ודוקא שהתפיסו המשכון כלומר כי היכי דליהוי אידך המע"ה: ב"ה תשובה זו כתובה בתוך תשובת הרשב"א סי' תתנ"ח בדפוס: ובתשובת אשכנזית מצאתי שאפילו הוא רוצה לישבע שאין המשכון של עובד כוכבים יאמר איני מאמין כי אם לדברים הראשונים ונראה דדוקא אם כשהלוהו ומסר לו המשכון לידו דקנה משכונו כי תפיס ליה כדאיתא בהשולח בהלכה דהתקין הלל פרוזבול והרא"ש בכלל ק"ח סי' כ"ט כחב בכיוצא בזה שאם לא רצה ליטול משום מדת חסידות הרשות בידו.

סעיף קטן כו

ומ"ש אבל חושש אני לדבריך וכו' בכלל הנזכר סי' ל"ב.

סעיף קטן כז

ומ"ש ואפי' אם ירצה לישבע אינו נאמן פשוט דכיון שהלה תפוס במשכון אינו נאמן בשבועתו להוציא מידו וכ"כ המרדכי בשם ריב"א ואף ע"פ שכתב ורפיא בידיה רבי' לא רפיא בידיה משום דהאי ורפיא בידיה ליכא לפרושי דקאי למאי דאמר אם ירצה לישבע לחוד דאם עיקר הדין אמת דאין לחוש לדבריו שאמר שלי הם פשיטא דגם בשבועה אינו נאמן כיון שהלה תפיס אלא עיקרא דדינא קאמר דרפיא בידיה דשמא יש לחוש לדבריו והא מיהו נשבעהו לברר הדבר ומאחר שהרא"ש סתם לומר דאין לחוש לדבריו ודאי דס"ל דאפי' בשבועה לא מהימנינן ליה ונ"ל דהאי ורפיא בידיה דברי כותב דברי ריב"א הם לא דברי ריב"א עצמו שהרי הרא"ש ורבי' ירוחם כתבו על דבריו וכ"כ ריב"א ולא כתבום בדרך מאן דרפיא בידיה.

סעיף קטן כח

ומ"ש ואפילו עדים מעידים שהוא של ישראל וכו' כ"כ בכלל ק"ח סי"ג ומ"ש ואף אם יאמר השליח ללוה וכו' אינו ענין לממשכן תחלה ואומר של עובד כוכבים הוא ואח"כ חוזר ואומרו שלי הוא דאם כן איך אומר אל תמכרהו שהעובד כוכבים אלם אלא עתה חוזר לגמור דיני ישראל הלוה על משכונו של עובד כוכבים לצורך העובד כוכבים ועד היום מודה שהוא של עובד כוכבים והמלוה רוצה למכרו והלוה אומר אל תמכרהו כי העובד כוכבים אלם וכו' וכתבו רבינו במקום זה אע"ג שאינו מענין דינים הסמוכים לו כדי לכלול דברי הרא"ש בתשובות בדינים הללו כי דין זה כתבו הרא"ש בכלל ק"ח סימן

ו' והרשב"א כתב ח"ג סימן ר"ל שאלתם מה שנהגו קצת סרסורים לשום משכונות בשם עובד כוכבים אצל ישראל ברבית ובשעת הפרעון אומרים של ישראל פלוני הם כל מי שעושה כן רשע הוא וספסירא דחטאה הוא דמשעת שימה עבר על לא תשימון עליו נשך וקרוב הוא כלוה מזה ומלוה לזה ועובר בבל תשימון ואם נתברר אצל המלוה שהמשכון של ישראל או שמאמין בכך אסור הוא ליטול הרבית אע"פ שנהג בו הסרסור מנהג רמאות אבל אם לא נתברר אין הסרסור נאמן ואע"פ שאמרו עד אחד נאמן באיסורין כאן אינו נאמן דאנו יודעים שזה משקר הוא דדבריו מכחישין זה את זה וגדולה מזה שנינו בהניזקין (נד:) היה עושה עמו בטהרות וכו' אלמא כל דאשכחיה ולא אמר ליה שום דבר אנו חוששים שמא משקר הוא עכשיו שאילו אמר אמת כשמצאו מתחלה היה אומר לו כ"ש זה שאמר מתחלה של עובד כוכבים הם ועכשיו אמר בהפך שאינו נאמן ובתשובה אחרת כתב ג"כ שאם נודע שלצורך ישראל לוה אותם או שהמלוה מאמין כן אסור לו ליקח הרבית וכמו שאמרו אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקה שאין שם העובד כוכבים מתיר וה"ז רבית בא מישראל הלוה לישראל המלוה: וכתב ועוד אני רואה במעשה זה שאפילו לוה אותה לצורך עובד כוכבים אסור לעשות כמו שעשו אלה שהרי א"ל שמעון שהוא יפרע הקרן והרבית נמצא ששמעון לוה וראובן מלוה לו ואף על פי שהמשכון של עובד כוכבים ראובן תובע משמעון ושמעון חייב לו וקרוב אני בעיני שהאומר כלשון הזה שהוא רבית קצוצה אפי' אם היה המשכון של עובד כוכבים ושלוה אותם לצורך עובד כוכבים דה"ז כאילו שמעון לוה מראובן ברבית ומלוה לעובד כוכבים עד כאן לשונו: כתב עוד הרשב"א סי' קס"ו ולענין סרסור הממשכן משכונות ביד ישראל ברבית בשם עובד כוכבים וחזר ואמר של ישראל הן איני משיב לך כי דברים אלו מסופקים הם הרבה ואני בודל מהם להורות הלכה למעשה אפי' מן הפה לאוזן וכ"ש במכתב: כתב עוד סימן תרנ"ג ומה ששאלת במי שאמר לחבירו תן לי מעות ואני אתנה לך לעובד כוכבים ולקחן אותו הישראל לעצמו והמלוה חושב כי לעובד כוכבים הלוה אותם ובשעת הפרעון אמר לעצמי לויתים הדין עם ישראל שקבלם שאילו העמידו אצל העובד כוכבים ונתחייב לו העובד כוכבים יתבע מן העובד כוכבים ומה לו אצל זה ואם לא העמידו אצל העובד כוכבים ולא הלוה לו מה לו אצל הישראל הזה הרי הוא לא הלוה ולא נעשה לו ערב ולא קבלן ואם הוא חושדו שהלוה הוא לעובד כוכבים ולקח הוא הרבית אין לו עליו אלא חרם סתם כל מי שלקח משלו כלום ואינו מחזיר לו ואם זה לקחם לעצמם כ"ש שאינו חייב לו רבית כלום הלכך הרי זה פטור אלא שיש לו עליו תרעומות שרימהו ונהג

בו שלא כשורה ויצא מכלל שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ושלום ממני שלמה אדרת ע"כ לשונו :

סעיף קטן כט

ומדברי הרמ"ה יראה וכו' ומלוה שעושה שליח וכו' והלוה השליח לעובד כוכבים ברבית כלומר שנטל מעות מהמשלח והלוה אותם לעובד כוכבים על המשכון ברבית וקבל עליו השליח אחריות המשכון אם יאנס בהבאה או בחזרה אע"פ כן מותר:

סעיף קטן ל

ולא דמי למעות כלומר דבמעות כתב תחלה שאם חייב עצמו באחריותן ביותר מדינו אסור משום דמעות לא הדרי בעינייהו וכיון שזה קבל עליו אחריות יותר מדינו בההיא הנאה שמקבל עליו האחריות יותר הרשות בידו להוציאם וא"כ הו"ל לוה מחבירו ונותן לו רבית וכל שאינו מקבל עליו אחריות יותר מדינו אין לו רשות להוציאם דאינו אלא שומר ואפילו הוא שולחני והם מותרים אין לו רשות להוציאם כיון שלא מסרום כדי שישהו בידו שום זמן אלא כדי שימסרם מיד ללוה וכן בחזרתן שימסור מיד למלוה משא"כ במשכון דאפי' קבל עליו אחריות דאונסין אינו נקרא משום כך לוה דהא הדרא בעינא וכל מידי דהדר בעיניה אין שם הלואה נופלת עליו ולפיכך שרי: אם ישראל לוה מחבירו לצורך העובד כוכבי' וקצב עם העובד כוכבים על הרבית ביוקר ואם ישראל המלוה קצב בפחות ולאחר זמן פדה העובד כוכבים משכונו כתב המרדכי מה שקצב ביוקר מישראל המלוה נראה שמותר לישראל הלוה ויש לו למלוה להחזיר הערבון במה שקצב עמו: כתב עוד אבל אם קצב עם ישראל המלוה ביוקר והעובד כוכבים אלם ואינו פורע נראה שלא יפרע ישראל הלוה למלוה מכיסו שהרי ע"ד עובד כוכבים הלוהו ואם חושדו שקבל יותר מהעובד כוכבים ישבע שבועת היסת ויפטר עכ"ל ותימה דלמה ישבע שבועת היסת הא אינו טוענו אלא שמא ואין לו עליו אלא חרם ב"ה ואולי משום דהוי קרוב לודאי דמסתמא נתן לו כמו שהיתה עמו מש"ה נשבע שבועת היסת. סתם: כתוב בתשובות הרא"ש סי' כ"ו שנשאל על ראובן שהלוה מעות ע"י שמעון וא"ל שהם לצורך העובד כוכבים וכך היה הענין עובד כוכבים שהו"ל ליקח מס ולא היה מוכן ואמר לשמעון להמציא לו מעות מיד ויניח לו מכס כך וכך והלך ולקח אותם ברבית אם יהא כמו לצורך העובד כוכבים ומותר כמו שכתבת שיהיו המעות באחריות ראובן עד שיבואו ליד עובד כוכבים או נאמר קנאם הוא בפחות ונמצא שהלוה לצורך עצמו אמנם עובד כוכבים שהביא משכונות אלא שבא עמו שליח שמעון ואמר העובד כוכבים לשליח למנות המעות ומנאם ונתנם לעובד כוכבים והוליכם והשיב שכיון שהניח העובד כוכבים מקצת המעות לשמעון כדי שיקחם לו הרי שמעון הוא הלוה ואם היה יודע ראובן זה לא הו"ל להלוותם אע"פ

שבהיתר ע"י עובד כוכבים עשה ואם לוה אותו בשם העובד כוכבים אז הוא מותר שיהא באחריותו המעות והמשכון עד שיבואו ליד העובד כוכבים:

סעיף קטן לא

ישראל שאומר לחבירו וכו' עד שליח בעלמא הרא"ש עלה קמ"ה ד"ג ובנמק"י עלה ו' ד"ד בשם הר"ן ומפרש שם דכי אמר לחבירו לוה מעות מעובד כוכבים על שמי דמותר היכא דהאמינו העובד כוכבים והוא סומך על הלוה המשלחו ולא על השליח ופי' ולא על השליח היינו לומר שלא יתבענו מדין לוה לדעת הר"ן אף מדין ערב קבלן צריך שלא יתבענו וכתב עוד בעל נמק"י בשם הר"ן דה"ה אם נתן משכון לחבירו שילוה לו עליו מעות מהעובד כוכבים ברבית אם אחריות העובד כוכבים על המשכון ולא על השליח כלל שרי ואי מקבל עליה שליח אחריות אסור דכיון דעובד כוכבים לא תבע אלא שליח ומיניה שקיל רבית ושליח שקיל משולח אסור כדין ערב היכא דעובד כוכבים אזיל בתר ערבא עד כאן ומשמע מדבריו שאם אחריות העובד כוכבים על המשכון ועל השליח אסור ונראה לי דטעמו משום דאחריותו על השליח הוה מדין לוה ועל המשכון מדין ערב ולפי זה צריך שיאמר לו איני משתעבד לך כלל ולא יהא אחריותך אלא על המשכון הזה כנ"ל: כתוב במרדכי ובתשובות הרא"ש סימן ה' שאם אמר לחבירו היה שלוחי ולוה לי מעות מן העובד כוכבים ברבית שרי שזה שלוחו של ישראל הוא ואינו לא לוה ולא מלוה ולא ערב וצ"ל ע"כ דמיירי בחד גוונא מהני שכתב רבינו והיינו דקאמר דאינו לא לוה ולא מלוה ולא ערב דאי לאו הכי אסור הוא וזה פשוט: מצאתי כתוב ישראל הלוה מעות מעובד כוכבים לצורך ישראל חבירו שמותר לאותו ישראל שהוא שליח לקבל הרבית מיד ישראל חבירו וניתן לעובד כוכבים דאע"ג דאין שליחות לעובד כוכבים לישראל יש שליחות ואותו שקיבל המעות מיד העובד כוכבים לצורך חבירו וישראל המשלח הוא הלוה ולא השליח:

סעיף קטן לב

משכונו של עובד כוכבים שביד ישראל וכו' דין זה כתוב במרדכי והתיר אף על פי שלא א"ל אני מסולק ממנו וגם לא אמר שמוכרו כמאן דאמר דמי דמסתמא להיתירא נתכוון וכיון דאמר ליה משכון זה עומד לי מהעובד כוכבים בכך וכך תלוה לי עליו כך וכך ומהיום והלאה תקבל כל רבית שיעלה עליו מותר ואם בא הראשון לפדות ואין השני רוצה להחזיר לו הרשות בידו דלגמרי הוי שלו כאילו מכרו לו בהדיא אבל מדברי הרא"ש עלה קמ"ה דבעינן שיפרש בהדיא שמוכרו לו ושמסלק עצמו ממנו וכמו שכתוב רבינו ואף על פי שכתב הרא"ש בפרק כל שעה בשם העיטור שמשכונו של עובד כוכבים ביד ישראל ברבית מותר למשכנו לישראל אחר באותו הרבית אף ע"פ שלא העמידו

אצל העובד כוכבים דהא לא קני ליה אלא היכא דאמר מעכשיו ולא הזכיר שם הרא"ש שצריך שיאמר הריני מוכר לך כל כח וזכות וכו' י"ל דהתם לא נחית אלא לומר שמותר למשכנו הישראל ביד ישראל אחר אף על פי שאין עובד כוכבים עמו אבל לא נחית התם לפרש באי זה ענין ימשכננו בידו ובפרק הרבית שהוא מקומו פירשו וכ"כ סמ"ק וכלבו ורבינו ירוחם דלא שרי אלא באומר הריני מוכר לך וכו' וכ"כ נמק"י בשם הר"ן בעלה ז' ד"א. אבל הרא"ש עצמו כתב בתשובה כדברי המרדכי דאפי' בלא שיאמר הריני מוכר וכו' שרי וכתב רבינו בסמוך תשובה זו וא"כ איפשר שכשכתב ההיא דפרק כל שעה היה סבור כמו שכתב בתשובה ולפיכ' לא כתב שם דצריך שיאמר לו הריני מוכר וכו'. אבל הרשב"א בתשובה הצריך שימכור כל זכות שיש לו באותו משכון לחבירו ובלא"ה אסור וכתב בתה"ד סי' ש"ג דה"מ ברבית שלא נזקף עם הקרן אבל אם זקפו עליו במלוה כגון שהלוה ק' דינרים ונתחייב לתת לו לסוף שנה קי"ב דינרים חשוב כקרן ולפיכך אין תקנה להקנות חוב הנזקף לשיעלה לו דינר לחדש דכיון דחשוב כקרן הרי חשוב כממונו של ישראל ואישתכח דמאי דשקיל ברבית כל שבוע לאו מיניה דעובד כוכבים שקיל אלא ממונו של ישראל בשכר המתנת מעותיו אבל יכול לקנות ממנו החוב בק' או בק"ב דינרים ואח"כ יחזור וימכרנו לו בכך דינרים ריוח כמו שעולה הרבית לפי הזמן שנתעכב בידו ודברי תשובה זו הם בסתם ופשטם בלא משכון וכדברי המתירים לעיל למכור חובות של אשראי אבל אין נ"ל לחלק בין משכון ללא משכון בזה דאפי' במשכון נמי אסור להקנות חוב הנזקף לשיעלה לו דינר בחדש ולתקן שיהיה המוכר בטוח שיחזור למכור לו החוב כתוב בתשובה הנזכר שני תיקונים האחד שיקנה החוב בקנין גמור ואח"כ יבטיחנו בדברים אמיתיים לכשיהיו לו מעות יחזור וימכור לו הב' שיאמר אחזירנו לך אם ארצה ולא שתתבעני בדין אבל אחשב בדאי אם לא אעשה ואע"פ שהא' הוא פר"ח והב' פירש"י בפי' לשון הגמרא הוא שהם חלוקין אבל לענין דינא פשיטא דבכל חד מהני גווני מותר לכ"ע אבל שיהיה בטוח לגמרי בתנאי גמור אסור כדאיתא בגמרא בהדיא גבי מכר לו בית וא"ל לכשיהיו לי מעות תחזירם לי אסור ואם א"ל משכון זה עומד לי מן העובד כוכבים בכך לשנה. תלוה לי עליו כך מעות וטול לך כך חלק מהרבית והשאר אטול אני נראה דשרי אע"פ שהלוה נוטל חלק ברבית אינו מעכב במכר שהרי דרך הסרסרות ליטול לפעמים חלק ברבית ואם כשנתן לו המשכון לא רצה המלוה לקבלו כדי שלא יראה שאינו מאמינו להניחו בידו נ"ל דכיון דקי"ל ד"ת מעות קונות המשכונות קנויין לו מדין תורה וכל מה שנוטל בהיתר נוטל ואע"ג דמדרבנן אינו קונה כיון דחזינן שהמפרשים מהפכים בדבר להקל נקטינן לקולא ומכל

מקום צריך להתיישב בדבר : כתב הרא"ש בפרק כל שעה בשם העיטור שמשכונו של עובד כוכבים ביד ישראל ברבית מותר למשכנו לישראל אחר באותו הרבית אע"פ שלא העמידו אצל העובד כוכבים דהא לא קני ליה אלא היכא דאמר ליה מעכשיו דאז הוי דעתיה לשקועיה נראה מזה שאם משכנו אצלו במעכשיו כלומר שאם לא יפדנו עד יום פלוני יהיה שלו מעכשיו דכיון דגלי דעתיה דלשקועיה בעי הו"ל כאילו הוא של ישראל ואסור להלוות עליו ברבית : כתב המרדכי בפרק מי שמת מעשה שנתן האפוטרופוס חובות הערבונות לראובן (ושמעון) ליקח קרן ורבית מן הערבונות ופסק ר"ת דלא קנו ראובן ושמעון הערבונות ואינם יכולים ליקח מן החובות רבית שעולה עליהם דאין אדם יכול להקנות לחבירו חוב שיש לו על העובד כוכבים ואפי' בקנין ואגב קרקע ומעמד שלשתן ואם כן כל רבית שעלה על החובות כל היכא דאיתיה של בעליו הוא ואסור ללקחו אלא אם כן מחל המוכר ללוקח בפירוש את הרבית דבהכי שרי כיון שלא קיבל עליו המוכר אחריות החוב מותר אם לא חזר בו המוכר וה"ר מנחם אמר דאם הגיע הרבית ליד הקונה זכה ואין בו משום רבית ע"כ וקשה דמעשה זה שאסר בכל גווני הפך הדין שפסק המרדכי בפרק הרבית במשכונו של עובד כוכבים ביד ישראל שמותר למשכנו לישראל אחר ואפי' אינו אומר לו הריני מוכר לך כל כח וזכות וכו' ואם איתא דפליג ר"מ הו"ל למרדכי לכתוב מעשה זה שם בסמוך ועוד דאיך יעלה בדעת דהר"מ פליג על סברת ר"י ור"ת שהביא המרדכי בפרק איזהו נשך דשרי הא מיהא באומר הריני מוכר כל כח וזכות וכו' וכמו שכתב הרא"ש ובמעשה זה לא אשכח גוונא להיתירא אלא במוחל לו הרבית ועוד תימא דמהרי"ק בסי' קי"ט הביא ראייה ממעשה זה ולמה סמך על הר"מ יותר מעל קמאי ובתראי קמאי ר"י ור"ת בתראי הרא"ש ומרדכי וטורים וי"ל דבפ' מי שמת לא מסר לו המשכונות למלוה ומשום הכי קאמר שנתן חובות הערבונות ולא קאמר שמשכן הערבונות כיון שלא תפס המשכון החוב לא קנה נמצא שאינו זוכה כלל בחוב ההוא ולפיכך אינו יכול לקבל רבית אבל היכא שמסר לו המשכון זכה במשכון ונתחייב לו העובד כוכבים ממילא והיינו ההיא דפרק איזהו נשך ואף ע"פ שמדברי מהרי"ק בשורש קי"ט נראה דאפי' במוכר המשכון מיירי שכתב וז"ל ואם יבואו לסמוך על הקנין שעושים שמקנין למלוה ממשכונות החנות כנגד סך המלוה הלא כללו וכו' דדבר פשוט שאין קנין זה מועיל כלום שהרי השיב ר"מ והביאו המרדכי בפרק מי שמת וכו' ולשון שמקנין למלוה ממשכונות החנות משמע שהמשכונות עצמם היה מקנים צריך לדחוק ולפרש דמאי דקאמר שמקנין למלוה ממשכונות היינו מחובות משכונות החנות אבל המשכונות עצמם לא היו נותנים ובתשובות דשייכי לספר משפטים סי' ל'

כתוב עובדא דר"י ור"ת שהתירו להקנות לישראל משכון של עובד כוכבים שבידו ובסי' ל"א כתב תשובת ר"י שהוא דוגמת תשובת ר"מ דפרק מי שמת והיא כחוב ע"פ: מצאתי כתוב ששאלת על חוב שהיה לו עם אחרים וחלקו י"ג זקוקים ויאמר אל אחיו השב כספי וטול חלקי מן החוב ונטל אחיו מן הריוח זקוק נראה לי דאין כאן איסור רבית דהא ליכא הלואה דלאו אגר נטר לי הוא שהרי לא קיבל אחריות עליו מן החוב ומה שאני אומר שאין אדם יכול למכור חובו לחבירו שאם הבריא אומר הלואתי לפלוני וכו' היינו לענין אם ירצה לחזור יכול לחזור ה"נ אי בעי מצי אמר הילך י"ג זקוקים ותניח לי חובי ואטול אני הקרן והרבית מה שעלה על החוב דברשותיה דידיה עלה ואפי' אם לא היה שואל רבית היה אסור לשכנגדו לעכבו בלא רשותו עד שימחול לו בפירוש אבל אי מחיל מחיל דאיסור רבית ליכא כדפי' עכ"ל ונראה לי שהיא תשובת מהר"מ נ"ע:

סעיף קטן לג

ובחובות של אשראי וכו' כ"כ בסמ"ק ובכלבו וזה כעין המחילה שכתבתי בסמוך בשם הר"מ והטעם שצ"ל כן הוא מפני מה שכתבתי בסמוך שחוב העובד כוכבים אינו נקנה בשום אחד מהקנינים וכ"כ בתשובות דשייכי לספר משפטים סי' ל"א בשם ר"י דאין תקנה לקנות חוב העובד כוכבים אא"כ יאמר לקונה אני מוחל לך מה שהוא חייב לי ולא אודיענו ואתננו לו ולא אזכה בו לצורך עצמו ומעכשיו אני פטור ממך בענין זה דומה שאינו רבית והמתע"ב עכ"ל ובסי' ס"ח כתב בשם ר"ם תשובה כיוצא בזו והעלה שאין תקנה להקנות חובו שביד עובד כוכבים לחבירו אלא שילך הישראל לב"ח העובד כוכבים וערביו ויאמר לו החוב שאתם חייבים לי תדרו לזה חברי כשתדרו לו תפטרו ממני ואם לא עשה כן כל הרבית של המוכר וכן כתב הכלבו בשם הר"ם שצריך שיאמר במעמד שלשתן תן לזה חברי מה שאתה חייב לי וכשתעשה זה תהיה פטור ממני ואין לי עסק בך ובתשובה הנזכר סי' ל' כתבו שיש חולקים ואומרים שיכול להקנות חוב אגב קרקע וכן יקנה חוב העובד כוכבים ויזכה ברבית: (ב"ה) ובא"ח כתוב אחר דברי הר"ן ומדברי הרמב"ם ז"ל נראה שבסתם יכול לקנותם וז"ל לוקח אדם שטרותיו של חבירו והלואתו של חבירו ואינו חושש עכ"ל. ואני אומר שאין הכרע בדברי הרמב"ם ז"ל דאיכא למימר דלוקח דקאמר היינו שקונה אותם כדין קנייתם: וכתוב בתרומת הדשן סימן ש"א שאם מכר חוב העובד כוכבים לחבירו אסור להבטיחו מן הקרן דהוי קרוב לשכר ורחוק להפסד והר"ן כתב די"א דשרי משום דכיון דדינו של לוקח לתבוע לעובד כוכבים תחלה הו"ל מוכר זה כשמקבל עליו אחריות כערב וכתבו בעל נמק"י בעלה ו' ד"ד: ולענין רבית הכתוב בשטר כתוב בתשובות הרמב"ן סי' רכ"ג דמספקא ליה אם אפשר לזכותו במכר או במתנה כלל

לפי שהוא כמלוה על פה מפני שלא נתחייב בכולו המלוה בשעת כתיבת השטר ומדברי תה"ד סי' ש"ג משמע דפשיטא ליה דכיון שזקפו עליו במלוה חשוב כקרן כלומר ולפי דבריו חשוב ככתוב בשטר ויכול להקנותו כדרך שמקנים שאר שטר חוב וכדברי תה"ד משמע במרדכי בתשובת המלצר אשר הזכירה גם הוא וגם כתב דכן יש לדקדק מדברי הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן לד

וא"א ז"ל כתב בתשובה סימן ד' מכלל ק"ח וכבר נתבאר בסימן זה שזה כדעת המרדכי הפך מ"ש בפסקיו וכתבו רבינו בסמוך ומשמע מדברי רבינו שהוא תופס דברי הרא"ש בתשובה עיקר יותר מדבריו בפסקיו מדהביא דבריו בתשובה לבסוף ואף על פי שבח"מ סוף סימן ע"ב כתב ואע"פ שבתשובה כתב הרא"ש שהמלוה על המשכון ש"ש בפסקיו כתב שהוא שומר חנם ודא אחרונה היא עכ"ל משמע שתפס דבריו בפסקים יותר עיקר מדבריו בתשובה י"ל דלאו כללא כייל ובאותה תשובה בלבד הוא דקאמר דהוה קים ליה דדבריו דפסקים היה אחר אותה תשובה ואין למדין משם למקומות אחרים:

סעיף קטן לה

ואם אח"כ יאמר וכו' (כלל ק"ח סי' כ"ג) ומ"ש רבינו אם אחר כך יאמר הא' אינו אמת וכו' כלומר לא אמרתי לך שהיה של עובד כוכבים אלא שהיה שלי ולפיכך ישבע מלוה שאמר ליה שהיה של עובד כוכבים אלא שטוען ששקר דבר אלא שלו היה כבר נתבאר לעיל בסימן זה שאפי' בירר בעדים שהמשכון שלו לא מהימן להוציאו בלא רבית:

סעיף קטן לו

אבל הבא לישראל חבירו וא"ל הלויני וכו' כלומר והמעות הם לצורך ישראל והוא מעלה לו רבית משלו כי הם ממושכנות מן העובד כוכבים בלא רבית ואפי' אם הם ברבית כיון שהוא מקבל עליו לפרוע הרבית סתם בין יפרענו העובד כוכבים בין לא יפרענו אע"פ שהמשכון של עובד כוכבים ואפי' נתן העובד כוכבים הרבית אסור דמ"מ על ישראל נתרבה:

סעיף קטן לז

או שאמר לחבירו הלויני מעות ברבית וכו' הרא"ש בכלל ק"ח סי' כ"ח כתב דתחבולת רשעים היא זו ולא יטול רבית כלל ומשמע לרבינו דרבית קצוצה נמי הוי מאחר שהלואה היתה מיד ישראל ליד ישראל ולפיכך כתב שאפי' קבל הרבית יחזיר:

סעיף קטן לח

ומשכונו של ישראל ביד עובד כוכבים כתב בעל העיטור וכו' עד ובמקומו הוא לקבל הרבית בפסקי הרא"ש בפרק כל שעה וז"ל הרשב"א משכונו של ישראל ביד העובד

כוכבים והוצרך העובד כוכבים למעות ומשכנו לישראל אחר ברבית מהו ליקח ישראל זה הרבית כיון דמיד העובד כוכבים בא לו המשכון תשובה מסתברא שזה מותר לכ"ע שהרי העובד כוכבים לעצמו לוה ולא לצורך ישראל וישראל שני לא רבית של ישראל לוקח אלא רבית דעובד כוכבים וישראל ראשון נותן רבית לעובד כוכבים ועובד כוכבים לישראל שהוא מותר וכדתניא עובד כוכבים שלוה מעות ברבית ובקש להחזירם לו וא"ל ישראל תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לישראל מותר ולא זו בלבד אלא אפי' נתן ישראל ראשון לישראל שני מידו בשביל העובד כוכבים מותר דמה שחייב ישראל ראשון לעובד כוכבים נותן לישראל שני מחמת העובד כוכבים ואין עסק לישראל שני עם ישראל ראשון כלל ואף ע"ג דעובד כוכבים אינו קונה משכון מישראל וכדאיתא בפ' כ"ש (לא:) אין בכך כלום לגבי דין זה דלא יהא אלא שנטל עובד כוכבים כליו של ישראל שלא מדעת ישראל ומשכנו אצל ישראל ברבית וישראל זה חייב מעות לעובד כוכבים וא"ל העובד כוכבים לפרוע לישראל חבירו קרן ורבית ממה שהוא חייב לו אי זה איסור יש בזה ולא אסרה תורה אלא רבית הבאה מיד לוה למלוה עכ"ל והר"ן בפ' הרבית כתב כדעת העיטור וכ"כ בעה"ת מיהו כתב שאם אחריותו אף על העובד כוכבים ישלם לו העובד כוכבים וכתב עוד אבל אם עמד אצל העובד כוכבים וחזר העובד כוכבים ולוה מישראל הקרן והרבית שהיה עליו כבר שקיל ישראל מיניה מאי דאוזיף ליה שהרי משועבדת לעובד כוכבים למעותיו ולרביתא ונמצא זה כקונה לא כמלוה עכ"ל :

סעיף קטן לט

מעותיו של ישראל מופקדות ביד עובד כוכבים וכו' ישראל שאמר לעובד כוכבים הילך שכרך וכו' ועובד כוכבים שאמר לישראל הילך שכרך וכו' תוספתא כתבה הרא"ש בפסקיו בפ' הרבית עלה קמ"ה ד"ג ואע"פ שבעל התרומות כתב בח"א שי"א דלא קי"ל כהאי תוספתא לפי שרצו לומר דפליגא אגמרא דידן הרי כתב בח"ו דכתוספתא נקטינן וייש דלא פליגא אגמרא דידן ואע"פ שהרי"ף והרמב"ם לא כתבוה איפשר דלאו משו' דלא ס"ל כוותיה השמיטוה אלא משום דכיון דלא הוזכרה בתלמוד אינם מוכרחים לכתבם ורבינו ירוחם כתב שתמהו על הרמב"ם שכתב אסור להלוות מעותיו לעובד כוכבים כדי להלוותם לישראל ברבית ונוסחא משובשת נזדמנה לידם והנוסחא האמיתית אסור לתלות מעותיו בעובד כוכבים כדי להלוותם לישראל ברבית ונוסחת רבינו בתוספתא כנוסחת הרא"ש וכך הוא נוסחת תלמידי הרשב"א שיש מהפכים אותה ואין צריך אלא הכל תלוי במי שהאחריות עליו כדקתני בסיפא דתוספתא זה הכלל כל שבאחריות ישראל אסור באחריות עובד כוכבים מותר וכן כתב בעל התרומות בשם

הרמב"ן ולכאורה היה נראה דמעות ישראל המופקדות ביד עובד כוכבים אם העובד כוכבים חייב באחריותם כשאר שומרים שרי וכן משמע מפשט דברי רבינו אבל בעל התרומות כתב דבעינן שילוה אותם העובד כוכבים מיד הישראל ויקבל עליו העובד כוכבים שאם יאבדו החובות יפרעם הוא לישראל כדין כל לוה אבל אם קבל אחריות כשאר שומרים ואפי' חייב עצמו באונסין לכשיאבדו כל זמן שיעמדו בעין אסור הואיל ולא נעשה עליהם לוה מעתה. ונ"ל שזהו כשהפקידם אצלו מתחלה ע"ד שילוום לישראל אבל אם הפקידם ע"ד שיהיה בידו והוא הלוום שלא מדעת הישראל שרי וכן כתבו תלמידי הרשב"א על תוספתא זו בפרק איזהו נשך וז"ל פירות המופקדות בתורת פקדון שלא יגע בהם כלל והוא הלוה אותם הוא חייב באחריותם ע"כ :

סעיף קטן מ

מעותיו של עובד כוכבים המופקדות ביד ישראל וכו' שם וגם בזה כתב בעל התרומות דכי אסרינן כשהם באחריות ישראל היינו דוקא באומר לעובד כוכבים אני אלוה אותם לישראל ברבית באחריותו שאם יאבדו החובות אני אפרעם לך דכל כה"ג אסור אבל אם א"ל לישראל פלוני אלוה אותם ברבית ואם לא תמצא לו נכסים בשעת פרעון אני אפרע לך קרן ורבית מותר כדין ערב. וכתב עוד ואם אמר תן לי מעותיך ואלוה אותם לישראל ברבית ואם יפסדם החובות יהיו לעצמך אך אם יארע בהם תקלה בעודם ברשותי קודם שאלוה אותם לישראל הרי הן לעצמי מותר שאין זה נקרא עליהם לוה מעתה אלא שומר הוא נקרא וכשיבא האונס עליהם מה לנו בכך שהרי אין כאן עדיין הלואה ואע"ג דתניא בתוספתא זה הכלל כל שהוא באחריות ישראל אסור ה"ק כל שהוא באחריות ישראל שלא קבלם העובד כוכבים במלוה אלא דרך שמירה אסור כל שהוא באחריות העובד כוכבים שלא קבלם הישראל במלוה אלא דרך שמירה מותר והא דאמרינן בגמרא דמעות של עובד כוכבים ביד ישראל אסור להלוותם לישראל אחר ברבית עד שישא העובד כוכבים ויתן בידו או יאמר לו הניח' ע"ג קרקע והפטר שאני התם שבאו לידו מעיקרא בתורת הלואה ע"כ:

סעיף קטן מא

אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין כתב בעל התרומות שאם הודיע ללוה ולעדים שהם של עובד כוכבים מותר דתו ליכא למיחש למראית העין אבל הר"ן כתב דדוקא בישראל שנעשה אפוטרופוס לעובד כוכבים הוא דשרי ללוות ממנו ברבית משום דאית ליה קלא הא לאו הכי אסור מפני מראית העין ע"כ ולפי זה אפי' מודיעם אסור דהא לית ליה קלא ואכתי חשדי ליה ואיפשר דמודה הר"ן דהיכא דהודיעם תו לא חשדי ליה דאל"כ כי נעשה אפוטרופוס לעובד כוכבים נמי איכא למיחשדיה דמעותיו ג"כ מלוה ותולה

אותם בעובד כוכבים שהוא אפוטרופוס לו. וכתבו תלמידי הרשב"א דאם אומנותו בכך מותר דליכא חשדא ונ"ל דאפי' נימא דאסר הר"ן בהודיעם מודה באומנתו בכך דקלא אית ליה כמו בנעשה אפוטרופוס:

סעיף קטן מב

וי"א שאינו מותר וכו' עד וכ"כ הרמב"ן כ"כ בשיטת תלמידי הרשב"א ובספר התרומות וכתוב עוד בספר התרומות דאפי' לדעת י"א אם קוצץ לו בשכרו עשרה דינרים בכל מאה ומאה ובלבד שיגיע לידו הקרן מיד הלוים ואע"פ שלא ירויח עמהם מותר ובלבד שלא יתחייב לו הנפקד אפי' מן הקרן:

סעיף קטן מג

עובד כוכבים שעשה לישראל אפוטרופא וכולי תוספתא כתבה בעל נמק"י בר"פ איזהו נשך והביאה בעל התרומות ג"כ:

סעיף קטן מד

ומ"ש וגם בזה תלוי במי שהאחריות עליו זה נלמד מהדינים שנתבארו בסמוך וכתב הריב"ש בתשובה דהא דקתני סיפא עובד כוכבים שנעשה סנטר לישראל אסור ללוות ממנו ברבית רבית קצוצה הא כיון שהמעות הם של ישראל והוכיח בראיות כ' הריב"ש בתשובה סימן ש"פ שנשאל על שמעון שלקח שינ"ש מעובד כוכבים א' וביום עצמו שלקח ממנו המעות נעשו השיעבודים עשה העובד כוכבים ההוא שטר ששיא"ו לראובן מהם והודה העובד כוכבים בשטר ההוא שבעד ראובן הנזכר עשה הקניה ההיא וממעותיו קנה מה שקנה משמעון והשיב ודאי כיון שהעובד כוכבים הודה שממעות ראובן ובעדו קנה מה שקנה רבית קצוצה הוא שאין הולכים אלא אחר מי שהמעות שלו כיון שבאחריותו הם אמנם אם לא היה בדרך זה אלא העובד כוכבים הלוה לישראל ממעותיו ואח"כ קנה ישראל אחר מן העובד כוכבים חוב זה בהקנאה גמורה בזה יש לדון כי יש צד שהוא מותר ויש צד שהוא אסור שאם הלוה לא התנה עם העובד כוכבים שיוכל להחזיר לו מעותיו בזה נראה שהוא מותר גמור שאע"פ שכתבתי דטרשא כזו מישראל לישראל הויא רבית קצוצה אף ע"פ שזה תנאי ביניהם שיוכל להחזיר לו מעותיו מ"מ כשהעובד כוכבים הלוה לישראל מנה ושיתן לו עשרה דינרים בכל שנה לעולם ולא יכול לסלקו הרי זכה העובד כוכבים במה שנתחייב לו הלוה לפרוע לו בכל שנה לעולם וא"כ כשהקנה העובד כוכבים חובו לישראל מותר והרי הוא כמו ישראל שחייב לעובד כוכבים מאה דינרים של רבית ומוכר אותם לישראל בפחות שהוא מותר גמור כיון שהרבית נתרבה אצל העובד כוכבים וכאן כיון שכבר נתחייב הלוה לפרוע לעובד כוכבים כך וכך בכל שנה לעולם הרי הוא כאילו נתרבה אצל העובד כוכבים שהרי כבר

זכה העובד כוכבים בחיוב זה ויכול להקנותו לישראל זה ואין כאן רבית לישראל הקונה אבל אם יש תנאי ביניהם שיוכל להחזיר לעובד כוכבים מעותיו כ"ז שירצה מעתה הוא רבית קצוצה ואפילו פירות שנה ראשונה בתורת רבית קצוצה הוא מקבלם והקרן קיימת לו לעולם וכשהקנה העובד כוכבים חוב זה לישראל הרי הוא כאילו הלוה אותם עתה הישראל ללוה שכיון שהלוה היה יכול להחזיר לו מעותיו לא זכה העובד כוכבים עדיין בפירות אלא כ"ז שהלוה לא יחזיר לו מעותיו וכשהקנה לישראל הרי קנה תחתיו והרי הוא כאילו הקנה לו קרן החוב ושיתן לו הישראל הלוה הרבית כדרך שהיה נותן לו ונמצא שאצל הישראל מתרבה הרבית עכ"ל והאריך בדבר : כתב הרשב"א בתשובה על אחד שהעידו עליו שהלוה לישראל ברבית קצוצה וכבר מת ורוצים לפסול שטר שהוא חתום בו כל שהדבר מפורסם שהוא אפוטרופא או סנטר של עובד כוכבים תולין בעובד כוכבים דאוקי גברא בחזקת כשרות כיון שיש לפניו דבר שאנו יכולים לתלות בו וכדגרסינן בתוס' ישראל שנעשה אפוטרופא או סנטר לעובד כוכבים ומותר ללוות ממנו ברבית והיאך מותר ללוות ממנו דילמא מעות אלו אינם של עובד כוכבים אלא שלו הם ותולה אותם בעובד כוכבים אלא כל שאפשר לתלות במה שהוא בהיתר אם נתפרסם שהוא אפוטרופוס או סנטר לעובד כוכבים תולין עכ"ל:

סעיף קטן מה

ראובן שאמר לשמעון וכו' כתב א"א ז"ל בתשובות כלל ק"א סי' ט' ובתשובות הרשב"א כתב שאם טוען להד"ם שצריך לישבע היסת. ונ"ל דגם הרא"ש יודה בזה דכיון דטוען להד"מ משביעין אותו דע"כ לא קאמר דנאמן בלא שבועה אלא באומר לקחתיו ע"י עובד כוכבים משום דהוי כאומר פרווזבול היה לי ואין להקשות כי אמר להד"ם נהימניה במגו דאי בעי אמר ע"י עובד כוכבים לקחתיו דמגו לאפטורי משבועה לא אמרינן ורבי' ירוחם בסוף ח"ו כתב בשם הרמ"ה דבין טוען להד"ם בין טוען ע"י עובד כוכבים לקחתיו נאמן בלא שבועה ודע שבמרדכי פרק השולח כתוב על אחד שתובע מחבירו ק"ק דינרים והלה משיב איני חייב לך אלא מאה בק"ק והמלוה מכחישו ואומר שהלוהו ק' דינרין שא"ל שהיה רוצה להלוותם בק"ק ריוח לשנה והמותר יהיה שלו שנאמן המלוה בלא שבועה וצ"ל דשטר או משכון היה בידו ולפיכך נאמן המלוה אבל אם היה מלוה ע"פ פשיטא דאינו נאמן להוציא ואפי' בשבועה וכן כתב רבי' ירוחם בשם הרמ"ה שאם המשכון בידו נאמן ונוטל הרבית בלא שבועה :

סעיף קטן מו

אבל אם משיב איני יודע וכו' גם אלה דברי הרא"ש בכלל הנזכר סי' י"ד: כתב בע"ה בח"ג שאם אמר העובד כוכבים להלוות מעות ברבית לישראל ושלחם לו על ידי ישראל דאיכא

לספוקי אי אסור כיון דאין שליחות לעובד כוכבים מישראל שקיל להו : משכון שביד ישראל מישראל חבירו ואמר ליה הלוה לך ומשכנו ברבית ועלי לפרוע קרן ורבית נראה מתשובת הרא"ש שכתב רבי' בח"מ ס"ס ע"ג שחייב לפרוע ואין בזה משום רבית ונראה שהטעם משום דכיון דעל משכון לוה זה שמשכונו ביד עובד כוכבים אינו לא לוה ולא ערב ואצל מי שימצא הלוה משכונו יפדנו אבל הכלבו כתב בשם הר"מ דאותו שמשכונו ביד עובד כוכבים חייב לפרוע הרבית אלא א"כ אמר מתחלה לעובד כוכבים קודם שעלה שום רבית שהמשכון אינו שלו אלא של פלוני. וז"ל הרשב"א בתשובה שאלת ראובן טוען שאין לו להחזיר משכונותיו לשמעון לפי שכן התנה עמו בשעה שמסר לו משכנותיו שאם לא יתן לו המעות כשיתבעם ממנו שהוא רשאי למכור המשכון או ללוות עליו ברבית ולוה עליו ברבית ועלה יותר מכדי שוויו ושמעון כופר בו. תשובה אם לוה עליו מהעובד כוכבים הדין עם ראובן שאם התנה כמו שטוען ראובן מסתמא שליח שוייה שלא אמר ראובן ללוות לעצמו ואח"כ יגבה כשיעור הרבית ממנו דמסתמא אין מתנין באיסור כל שאיפשר בהיתר ואם שמעון כופר ישבע ראובן היסת כדרך כל כופר בכל:

סעיף קטן מז

ראובן שלוה מגבאי צדקה ואחר זמן אמר ליה שמעון תן לי הקרן ואני אפטור אותך ואת ערבונותיך מיד הגבאים כתוב במרדכי שאם ראובן לא היה יכול ליפטר בלי נתינת רבית כגון שהם טוענים שע"י עובד כוכבים הלוו מפקינן מראובן המותר דהוי רבית קצוצה אם יפרע שמעון מכיסו יותר ממה שנטל מראובן ואם יכול ליפטר מהם כגון שיתברר שהלווהו מיד ליד ושמעון צריך לטרוח לתבעם בדין צריך ראובן לפרוע לו שכר טרחו: משכונו של עובד כוכבים ביד ישראל ומכר העובד כוכבים המשכון לישראל אחר אם מותר למלוה לקבל הרבית מישראל הקונה עיין סוף סימן קע"ב: כתב הרשב"א שאלת מה שנהגו הקהל ללוות אנשים מהם ברבית מחמת כל הקהל ואין המלוים יכולים לתבוע משאר הקהל בערכאות שלהם ועכשיו רצו הקהל והתנו שכל אחד מהקהל שיפרע מה שיפרע ינכו לו מן החוב סך ידוע. תשובה שאלתני על דבר שברחתי ממנו כל הימים כמו הבורח מן הנחש כי מעיקר הדין איני רואה דרך רחב להיות הנאמנים לוים מן העובד כוכבים ומלוים לקהל שנמצאו עוברים משום לא תשוך והקהל משום לא תשיך אלא שאני רואה היתר זה פשוט בכל הקהלות ואיני מוצאו ורואה אני אותו פורח באויר וגם מורי הרז"ל היה זה בעיניו כאיסור גמור אלא ששמעתי משמו של הרמב"ן ששמע בשם אחד מחכמי נרבונא שהנאמנים כאפוטרופין על הקהל ולווים ופורעים בשבילם ואומר אני בזה ערביך ערבא צריך ומי יגיד לנו שהאפוטרופא מותר ללוות ברבית וליפרע מנכסי

יתומים ולא מצאתי לזה מקום שאוכל להשען עליו ומ"מ אפי' לפי טענה זו כל שאתה אומר שהקהל חייבין לפרוע והנאמנים רשאים לנגוש אותם לפרוע הרבית כשהנאמנים ויתר הקהל מתנים עם מקצת הקהל שיתנו להם מנה או ק"ק והם ינכו לזמן החוב ופורעים למקצת חובות הקהל או שמוציאים מאלו לצרכי הציבור הרי אלו לווים מהם וחוזרים ולוים לשאר ועוברים על כל הלאוין ואילו היו הקהל חייבים לאיש אחד אלף דינרין ומנכין לאחד מן הקהל מחלקו פורעין לזה כל שחייבין לו עכשיו זה מותר שאין כאן רבית מתרבה על אחד מהם שהרי פורעים את החוב כולו עכשיו אבל אלו שחייבים לב' או לג' וזה חייב באותן חובות מנה ומנכין לו אפי' דינר ולוקחין אותו מנה פחות דינר ומוציאין בצרכיהם או בצרכי שאר חובות ה"ז כאומר לחבירו מנה שאתה חייב לפלוני הלויני נ' דינר ואתן לשנה מנה לבעל חובך ורבית קצוצה אני רואה כאן עכ"ל. וכתב עוד ח"ג סימן מ"ז על ראובן שהרהין משכונות של עובד כוכבים אצל שמעון ברבית בשם העובד כוכבים ולימים תבע שמעון את ראובן שיפדה אותם המשכונות דכל כה"ג ראובן נעשה שלוחו של שמעון להוליך מעות אלו לעובד כוכבים ולהלוותם לו ברבית וכיון שכן אין לשמעון על ראובן הכרח לפדות המשכון ולא למכרו אלא כדרך שהיו עושים במשכון שמשכן העובד כוכבים בעצמו אצל ישראל אבל חייב ראובן להעמיד את שמעון אצל העובד כוכבים שהרי נעשה שלוחו להלוות מעותיו לעובד כוכבים ולפיכך חייב הוא להראות לו העובד כוכבים שהלוה לו עכ"ל : (ב"ה) וכתב עוד על ישראל שנתחייב לעובד כוכבים מנה בשטר וחזר העובד כוכבים ולוה מישראל אחר מנה ושיעבד לו נכסיו ועוד ייחד לו חוב זה לענין הרבית מסתברא שאם הישראל נותן לעובד כוכבים מותר ישראל לקבלו אבל אם בא הרבית מיד ישראל ליד ישראל ואין יד העובד כוכבים באמצע אסור משום חומר רבית דומיא דאותה ששנינו בפ' איזהו נשך עובד כוכבים שהלוה מעות לישראל ובקש להחזירם לו:

סימן קע

סעיף קטן א

ישראל שלוה מעות מעכו"ם וכו' בפרק איזהו נשך :

סעיף קטן ב

והאידנא אפי' סתמא וכו' הרא"ש שם עלה קמ"ה ד"א ודעת רש"י שכל שיכול לתבוע לערב תחלה אסור עד שיקבל עליו שלא לתבעו עד שיתבע הלוה ולא ימצא לגבות ממנו: וכתב ה"ה בפ"ה מה"מ שכן דעת שאר מפרשים. וכתב עוד אבל הרשב"א סובר דדוקא בערב שלוף דוץ כלומר שאין דין המלוה עם הלוה כלל שהוא יכול לדחותו אצל הערב

בכה"ג הוא דאסור אבל אם קבל עליו לתבוע מאיזה מהם שירצה מותר כתב הרשב"א בתשובה עכו"ם שהלוה את ישראל ברבית ונעשה לו ישראל אחר ערב במקומות אלו שדיניהם הולכים אחר הערב תחלה אם ירצה יש מגדולי המורים שאסרו ויש מתירים דכיון דאי בעי עכו"ם אזיל אצל לוה תחלה וגובה ממנו רבית זה על הלוה נתרבה והערב כשהוא פורע מה שנתערב על הלוה הוא פורע וה"ה נמי לעכו"ם הלוה מישראל חבירו ונעשה לו ישראל אחר ערב מותר וכ"נ עיקר וכבר פשטה הוראה זו בכל המקומות ואין מי שימחה בידם והאריך הרבה באותה תשובה להוכיח ההיתר ותשובה זו היא כתובה בתשובות להרמב"ן סימן רכ"ג דכל שאינו ערב שלוף דוץ אפי' אם הוא ערב קבלן שרי וכ"כ בעל נמק"י בעלה ו' ד"ג שזה דעת הרשב"א והר"ן וכתבו עוד המגיד והנמק"י ורבינו ירוחם על דברי הרשב"א שע"פ זה נהגו במקומותם להיות הישראל ערב קבלן בשביל חבירו לעכו"ם ודברי הרא"ש ורבינו סתומים אלא שכתבו דברי הראב"ד דבסמוך שהוא סובר כדעת הרשב"א שכתב אא"כ התנה עם העכו"ם שלא ידחה אותו אצל הערב משמע דבדיניהם הערב הוא שלוף דוץ שהלוה יכול לדחות המלוה אצל הערב וכן פי' דבריו בתשובות להרמב"ן סימן רכ"ג וגם מדברי ראבי"ה שכתב המרדכי משמע דמפרש כהרשב"א דערב דידהו הוי ערב שלוף דוץ וכמו שאבאר בסמוך בס"ד : ודע דגבי עכו"ם שלוה מישראל כתב הר"ן דאסור לישראל להיות ערב קבלן בשביל העכו"ם משום דנמצא שממונו של מלוה מתרבה אצל הקבלן וכתבו בעל נמק"י שם ואף ע"פ כן כתב בישראל הלוה מן העכו"ם שדעת הר"ן כדעת הרשב"א ונראה לחלק דשאני התם שהמלוה ישראל וכיון שממונו מתרבה אצל ישראל אישתכח דישראל מישראל קא שקיל רביתא אבל בישראל הלוה מן העכו"ם אף ע"פ שממונו של מלוה יתרבה אצל קבלן לית לן בה דהא עכו"ם מישראל קא שקיל רביתא ושרי: ושרי לקבלן נמי למישקל מחבריה מאי דפרע לעכו"ם דהא כיון שלא היה הלוה יכול לדחות למלוה אצל הקבלן א"כ מדין ערב נתחייב קבלן זה ולא מדין לוה ושרי ויש לגמגם בזה ממה שמצינו בתשובות הרמב"ן סימן רכ"ג דבעכו"ם שלוה מישראל מתיר להיות ישראל קבלן אלמא דס"ל דדין שניהם שוה ודעת בעל העיטור דישראל שלוה מעכו"ם ישראל נעשה לו ערב אפי' לא קבל עליו לדון בדיני ישראל דמ"מ עכו"ם הוא נוטל הרבית ולא אסרה תורה אלא רבית הבא מלוה למלוה ולא אמרו כשקבל עליו לדון בדיני ישראל אלא בעכו"ם שלוה מישראל ונכנס ישראל אחר ערב ונ"ל דלשיטת רש"י לא בעינן שיקבל עליו שלא יתבע לערב עד שיתבע הלוה תחלה ולא ימצא לו נכסים בדוקא דה"ה אם נעשה אלם ואין ב"ד יכולים להוציא ממנו או שאינו בא לדין כגון שברח וכיוצא דכל שהוא ערב כעין ערב סתם דעלמא שרי:

וכתב בעל התרומות בח"ג דכי שרינן לישראל להיות ערב ל"מ בהלוהו ק' בק"ק דשרי להיות לו ערב אלא אפי' התנה עמו לתת לו כך וכך רבית לחדש מותר להיות לו ערב וטעמא משום דבההיא שעתא דפרע ערב כבר היה חייב בכל הממון בין קרן ובין רבית ע"כ וראיתי חכמי הדור פוסקים בדין זה להחמיר כדברי רש"י ולא ידענא אמאי כיון שכתבו הפוסקים שפשט ההיתר במקומות רבים כדברי הרשב"א כלל גדול בדין כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג וכ"ש שגם בעל העיטור נלוה עם סברת הרשב"א דאפי' יפרש כפירש"י דערב דידהו לאו ערב שלוף דוץ הוא הרי כתב דבישראל שלוה מן העכו"ם לא בעינן שיקבל עליו לדון בדיני ישראל והנכון בעיני דלכתחלה מורין כדעת רש"י ובדיעבד היכא דקיימי זוזי שבקינן להו כדין הספקות שהמע"ה :

סעיף קטן ג

וכתב הר"י קרקוזא וכו' כתב הראב"ד וכו' הרא"ש עלה קמ"ה ד"א. וכתב הר"ן דהא דשרי לישראל להיות ערב בשביל העכו"ם דוקא ערב גרידא אבל קבלן אסור לפי שנמצא ממונו של מלוה מתרבה אצל הקבלן וכתבו בעל נמק"י בעלה ו' ד"ד מיהו אי הוי מנהגא דההוא אתרא שאף ע"פ שכותבים לשון קבלן אי אית ליה נכסי ללוה פרעי מיניה ברישא שרי להכנס לו קבלן דהו"ל כמי שקבל עליו שלא לתבוע תחלה כ"כ בעל התרומות בח"ג ובתשובות להרמב"ן סימן רכ"ג התיר גם בזה להיות הישראל ערב קבלן ושלא כדברי הר"ן: ישראל שנתערב לחבירו בשביל עכו"ם מקרן ורבית כתב המרדכי דלראב"ן פטור מהרבית משום דהוי ערב שלא בשעת מתן מעות נגבי הרבית ולדבריו אם הקנה לו לשלם הרבית חייב לפרוע לו וראבי"ה חולק עליו ואומר דאפי' קנו מידו פטור משום דכיון דעכו"ם בתר ערבא אזיל אם כן יאמר העכו"ם לשמעון תבע מראובן הערב שלך והו"ל כאילו הלוה שמעון לראובן עצמו וכן דנתי לפני אבא מארי והודה לדברי והגהות אשיר"י לא הזכירו אלא דברי ראבי"ה לבד משמע דהכי נקיטינן . ומשמע דס"ל לראבי"ה כהרשב"א דערב דידהו הוי ערב שלוף דוץ הוא דאי לאו הכי לא הוה מצי עכו"ם לומר לשמעון תבע מראובן דאטו בלוה תליא מילתא במלוה תליא מילתא מאי זה מהם שירצה ליפרע וכ"כ המרדכי דעכו"ם בתר ערבא אזיל פי' אינו תובע אלא מן הערב א"כ היכא שיכול לתבוע מאי זה מהם שירצה מודה ראבי"ה דאם קנו מידו חייב דהא לא מצי עכו"ם למימר לשמעון תבע מראובן דהא במלוה תליא מילתא מאי זה מהם שירצה יפרע וכתב בתרומת הדשן סימן ש"א דגם לראבי"ה אי יהיב עכו"ם רבית שרי למישקל ואם התנה הערב עם המלוה שלא יתבענו אא"כ אין ביד העכו"ם מה לפרוע מותר לקבל הרבית מישראל אם אין ללוה מה לפרוע וזהו כמ"ש רבינו בשם הראב"ד: (וכתב המרדכי בפרק

א"נ) ישראל שהלוה לעכו"ם על משכון או ע"י ערב עכו"ם ובא ישראל והקיף המשכון ממנו ופטר הערב ונתערב הוא במקום המשכון ובמקום הערב עכו"ם חייב ליתן לו גם הרבית שעלה כבר מטעם שכתבתי לעיל דעכו"ם בתר ערבא אזיל עכ"ל והאי טעמא לא איצטריך אלא לחייבו היכא דפטר הערב דלא תימא דלא מיחייב עד שיתבע הלוה ולא יהא לו מה לפרוע כדין ערב דעלמא אלא חייב לפרעו בלי שיתבע ללוה דהא דיניה דערב קמא הכי הוה דבדיניהם בתר ערבא אזלי וגם הלוה יכול לדחות למלוה שלא יגבה ממנו אלא מן הערב הלכך זה שנכנס במקומו חייב לשלם רבית שעלה אף ע"פ שלא תבע זה את הלוה וכ"כ הר"מ בתשובת המלצר שהביא המרדכי דכל שנתערב ישראל לחבירו ופטר הערב עכו"ם חשיב כאילו פטר ללוה אבל רבית שעתיד לעלות פטור אפי' קנו מידו כמו שקדם. אבל בהקיף את המשכון פשיטא שחייב לשלם לו כל רבית שעלה אם היה המשכון שוה כ"כ ומשום דמילתא דפשיטא הוא לא יהיב בה טעמא ובהגהת אשיר"י עלה קמ"ה ד"א כתוב מכאן כתב ראבי"ה וכו' ואם ישראל פדה לעכו"ם משכונו שהיה לו ביד ישראל עבור הקרן והרבית חייב ליתן לו גם הרבית ואם פדה את ערב עכו"ם ונתערב ישראל במקומו בזה יש להסתפק עכ"ל ואם ברבית שכבר עלה הוא תימה אמאי נסתפק כיון שהיה יכול ליפרע מערב הו"ל כמשכון אלא ברבית שלא עלה קא מיירי ומספקא ליה אי אמרינן כיון דהו"ל ערב כתפוס משכון דמי וכיון שפטרו על פיו חייב לשלם לו כל מה שפטר או דילמא בערב לא הוי תפוס כ"כ כמו במשכון והילכך לא נתחייב לו זה כשפטרו אלא במה שחייב לו אבל במה שלא עלה עדיין לא נתחייב לו והילכך לא נתערב זה בשבילו ופטור מלשלם לו א"נ במה שעלה מספקא ליה אם יגבה ממנו מיד כשם שהיה יכול לגבות מערב עכו"ם אע"פ שלא יתבע ללוה או דילמא כיון שערב זה ישראל לא נתחייב לו אלא בדיני ישראל שאינו גובה מהערב עד שיתבע הלוה תחלה ומ"מ משמע לי דבהקיף משכון חייב לשלם לו עד כדי דמיה אפי' מרבית שעדיין לא עלה דהא הוציא ע"פ ממון שהיה לו זכות בו כנ"ל : ישראל שהלוה לעכו"ם כ' זהובים בל' לשנה ונכנס ישראל ערב כ' המרדכי שהשיב הר"ם בתשובות המלצר שחייב לשלם לו כל הל' ואע"פ שכשנתערב זה עדיין לא עלה הרבית אפ"ה חייב דכיון שזקפו עליו חשוב הכל קרן ובדעת הרא"ש פליגי מהרי"ק ובעל תרומת הדשן דלמהרי"ק שורש קל"ז כל שלא עלה עדיין אע"פ שזקפו לא חשיב כקרן להרא"ש ולבעל תרומת הדשן סי' ש"ג להרא"ש נמי אע"פ שעדיין לא עלה חשיב כקרן מאחר שזקפו : והרשב"א בתשובה מסתפק בדין זה והיא כתובות בתשובות להרמב"ן סי' רכ"ג:

סימן קעא

סעיף קטן א

ישראל שלוה מעות מעכו"ם וכו' כל סימן זה בגמרא פרק איזהו נשך (עב.) ובהרא"ש עלה קמ"ה ד"ג. ואהא דתניא אם עד שלא נתגייר זקפו גובה את הקרן ואת הרבית. כתב מהרי"ק בשורש קל"ו דלהרא"ש כי זקפן עד שלא נתגייר דאמרינן דגובה רבית היינו דוקא רבית שעלה עד שלא נתגייר אבל לא רבית שעלה משנתגייר ובעל תרומת הדשן בסימן ש"ג חולק עליו דס"ל דלהרא"ש אף רבית שעלה משנתגייר גובה דמשעה שזקפו עליו במלוה הו"ל כוליה כקרן ולזה נוטין דברי רבינו ודעת ר"ם בתשובת המלצר שכתב המרדכי דאף רבית שעלה משנתגייר גובה דמשעה שזקפו חשיב כקרן:

סעיף קטן ב

ופי' א"א ז"ל וכו' כ"נ מדברי ה"ה שכתב בפ"ה מה"מ די"מ דמן הדין גובה כל מה שעלה הרבית קודם שנתגייר אע"פ שלא זקפו עליו במלוה יכול לגבות אלא שחכמים תקנו לילך אחר זקיפה להחמיר:

סעיף קטן ג

וה"ה נמי לא זקפן וכו' כ"כ בנמק"י ובמגיד פ"ה בשם הרשב"א וכתב עוד המגיד שי"א שאם לא זקפן כלל אינו גובה אותם ושכן נראה מדברי הרמב"ם:

סעיף קטן ד

וכתב הרמ"ה שאינו נותן וכו' כן דעת הרמב"ם בפ"ה מה' מלוה ולוה וכ"נ שהוא דעת תלמידי הרשב"א:

סעיף קטן ה

וא"א ז"ל כתב שנותן וכו' בעלה הנזכר ונתן טעם דאף ע"ג דאיסורא דאורייתא קא עביד יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה ואפי' במקום עבירה ולענין הלכה נקיטינן כהרמב"ם והרמ"ה ותלמידי הרשב"א דרבים נינהו וכל שכן דמסתבר טעמייהו:

סימן קעב

סעיף קטן א

משכונא מי שלוה מעות מחבירו וכו' דיני המשכנתא בגמרא פרק איזהו נשך (בבא מציעא סז.): ומ"ש רבינו דבאתרא דלא מסלקי קיל מאתרא דמסלקי כן פי' רש"י שם והרא"ש עלה קמ"ג ד"ב. וכן דעת כל הפוסקים זולתי דעת אחד שכתב העיטור בשם אביו בפותיקי דאתרא דלא מסלקי חמור טפי משום דכיון דקיץ ליה זימנא הוי רבית קצוצה ודעת בטל הוא בפני כל שאר פוסקים:

סעיף קטן ב

הלכך לרש"י וכו' עד לפי השנים שאכל הרא"ש בעלה קמ"ג ד"ד וכתב ה"ה בפ"ו מה"מ שדעת הרמב"ן כדעת הרי"ף: והרשב"א יש לו דעת ג' כתבו נמוקי יוסף והוא דכל בנכייתא שרי אפילו באתרא דמסלקי וכל בלא נכייתא בכל דוכתא אסור אלא דבאתרא דמסלקי הוי רבית קצוצה ובאתרא דלא מסלקי הוי אבק רבית וכתב ה"ה בפרק ו' מה"מ שהרשב"א סובר דכל בניכוי אפי' בית ואפי' במקום שמסלקין מותר ועל פיו נהגו היתר במקומותינו ע"כ לשונו וכ"כ בנמק"י דנהוג עלמא למיכל בנכייתא כהרשב"א וז"ל הרשב"א בתשובת הרי"ף והגאונים סבורים כי לעולם שום משכונא אינה מותר אלא במשכנתא דסורא גם מקצת מרבותינו כדברי הרב וי"א דכל משכנתא בנכייתא שריא ועל פיהם אנו נוהגים בכל ארצותינו והדבר תלוי במנהג המקומות וכל אחד יעשה כמנהג מקומו כדאית' בפ"ק דחולין (יח:) גבי מגרומתא עכ"ל: ולהרמב"ם בפ"ו מה"מ דעת ד' והוא דבין באתרא דמסלקי בין באתרא דלא מסלקי בשדה וכיוצא בו שאין פירותיו מצויים תדיר בנכייתא שרי בלא נכייתא הוי אבק רבית ודבר שפירותיו מצויים תדיר כגון בית וכיוצא בו בלא נכייתא הוי רבית קצוצה ובנכייתא הוי אבק רבית: ודע דאין דברי הרמב"ם אלא במשכנתא בנכייתא סתם דהיינו שאמר ליה הריני מנכה לך מעה כסף בכל שנה בשכר קרקע זו כדי שיהיו פירותיו שלי אבל במשכנתא דסורא דהיינו אומר לו במשלם שניא אילין תיפוק ארעא דא בלא כסף מותר אפי' בדבר שפירותיו מצויים כגון בית וכיוצא בו וזה מבואר בדבריו בפרק הנזכר שכתב וז"ל נמצאת למד ששלש משכונות הן משכונא שהיא רבית קצוצה. ומשכונא שהיא אבק רבית. ומשכונא שהיא מותרת כיצד משכן לו מקום שפירותיו מצויים תדיר כגון חצר או מרחץ או חנות ואכל פירותיהן ה"ז רבית קצוצה משכן לו שדה וכיוצא בה ובאו שם פירות ואכלן ה"ז אבק רבית וכן אם משכן חצר וכיוצא בו בניכוי ה"ז אבק רבית משכן שדהו בניכוי ה"ז מותר כיצד הוא הניכוי כגון הלוהו ק' דינרין ומשכן לו בהן חצירו או שדהו ואמר לו המלוה הריני מנכה לך מעה כסף בכל שנה בשכר קרקע זו כדי שיהיו כל פירותיו שלי בחצר וכיוצא בה אסור ובשדה וכיוצא בה מותר: הורו מקצת הגאונים שכל משכונא שאין בו ניכוי כלל הרי היא רבית קצוצה ולא ירדו לעומק הדבר להפריד בין שדה לחצר ולפיכך נתקשו להם דברי התלמוד וכן הורו שכל משכונא אפי' בניכוי אסור בין בחצר בין בשדה ואין להם משכונא מותרת אלא בדרך הזאת כיצד כגון שהלוהו ק' דינר ומשכן לו בהן בית או שדה והתנה עמו שאחר י' שנים תחזור קרקע זו לבעליה חנם ה"ז מותר לאכול פירותיה כל י' שנים אפי' היה שכרה שוה אלף דינרים בכל שנה שאין זה אלא

כמי ששכר בפחות וכן אם התנה בעל השדה עמו כל זמן שיביא לו מעות יחשב לו עשר בכל שנה ויסלקו ממנה ה"ז מותר וכן אם התנה הלוה שכל זמן שירצה מחשב לו מה שדר בו ויחזיר לו שאר הדמים ויסתלק ה"ז מותר שאין זה אלא כשכירות וכל תנאי שבשכירות מותר כמו שביארנו עכ"ל וכתב ה"ה דעת רבינו שמשכנתא דסורא היא אפילו במקום שמסלקי אבל בהשגות כתוב אמר אברהם טעה בדבריהם ומה בין זה למשכנתא בנכייתא וכי יש הפרש בין נכייתא רבה לנכייתא זוטא ואותם גאונים המחמירים לא התירו אלא הראשונה בלבד והיא משכנתא דסורא עכ"ל ודברי רבינו עיקר דודאי משכנתא דסורא היא אפי' במקום שמסלקים ומותרת לדברי הכל ואין הטעם בשביל רבוי הנכייתא או מיעוט' אלא כל זמן שאין כח ביד המלוה לגבות מחובו כלום ולחזור הקרקע ללוה מותר שהרי ע"כ של מלוה אם רצה לוה אינו גובה כלום ואינו אלא שכירות גמור משא"כ במשכנתא דנכייתא והרי זה דומה למוכר שדהו בזמן שהיובל נוהג שרשאי לגואלו לפי חשבון הדמים ועכ"פ יש לדון כן ממה דאמרינן פרק השוכר את האומנין (בבא מציעא עט.) א"נ דמטו ליה זוזי ופריק להו ד' וחמש שנין מקמי יובל ואין להעמידה לפי סברת הגאונים המחמירים אלא במשכנתא דסורא ובשהתנה הלוה כמ"ש רבינו ואף הרמב"ן ז"ל מודה לו ואומר שהטעם שאינה דומה לשאר משכונות בניכוי הוא מפני שאין אחריות המלוה עליו ואם שטפה נהר אינו נוטל כלום אלא פירות שהיא עושה ואינו יכול לכופו לפרוע לו חובו לא מזו ולא משאר נכסים משא"כ במשכנתא סתם שהאחריות עליו ואם רצה תובע חובו ממנו ואם שטפה נהר גובה משאר נכסים ועוד שאין זה לשון מלוה אלא לשון מקח דומיא דלוקח פירות כיון שכתב כן עכ"ל ודברים ברורים הם עכ"ל ה"ה: ולהראב"ד דעת ה' הזכירו הרא"ש בעלה קמ"ג ד"ב והוא דבאתרא דלא מסלקי בנכייתא שרי ובלא נכייתא אבק רבית ובאתרא דמסלקי בנכייתא אבק רבית בלא נכייתא רבית קצוצה וכתב בעל התרומות בח"ב שמנהגם לאכול בנכייתא הוא כדעת הראב"ד שכל משכונות שלהם היו לזמן קבוע או יש מנהג שלא לפדות משכונתו כ"א מתחלת שנה לתחלה שנה ובזה הם כמו אתרא דלא מסלקי לדעת הראב"ד וכמ"ש רבינו לקמן לדעתו וכיון דאתרא דלא מסלקי הוא בנכייתא שרי לכתחלה בין חצר בין שדה וכתב עוד ויש לנו להניח לצבור לנהוג היתר בהלכה זו שהיא רופפת בידך ואין לה הכרע: כתב בהגהות מרדכי שכל שמנכה לו פחות מכשיעור שדה אחוזה שהוא לזרע חומר שעורים סלע ופונדיון לשנה הוי בלא נכייתא ואין נראה כן מדברי הפוסקים שהרי סתמו דבריהם ולא חלקו בכך: כתב הרשב"א בתשובה שהממשכן סתם יכול לפדות לחצאין והביא ראייה לדבר מדאיבעיא לן בפ"ק דקידושין (כ:) בית בבתי ערי חומה אם

נגאל לחצאין ואי משכונא לא נגאלת מן הדין לחצאין בבתי ערי חומה לא כ"ש וכתב עוד ומ"מ כל שגואל לחצאין אין המלוה נגרע מן הפירות כלום אלא אוכל הוא פירות כל המשכונא עד שיפרענו פרוטה אחרונה דכולה משכנתא אישתעבידא ליה לכולה מלוה ואנו רואים המעות כאילו הם פקדון עד שיפרע הכל והביא ראיה לדבר מדאמרינן בפ"ק דקידושין (ך:) אמר אביי עבד עברי נגאל לחצאין משכחת לחומרא ומשכחת לקולא וכו' ואם איתא דכל שפורע חצי המלוה נוטל חצי הפירות א"כ אף כשת"ל שאין עבד עברי נגאל לחצאין ה"מ שאינו יכול לכוף את רבו לקבל כסף מקנתו לחצאין אבל אי ארצייה ואיתרצי ונגאל חציו וה"ז עובד את רבו יום אחד ונמצא זה פרעון גמור בחציו והיאך אמר אביי שהוא פקדון אלא מכאן שאף ע"פ שגואל לחצאין עדיין אינו יוצא מכלל שיעבודו ולפיכך אנו רואים את המעות כאלו הם פקדון עד שיפרע הכל ע"כ: כתב העיטור בפותיקא דמשכנתא בחוב שקדם לכולי עלמא אסור אפי' בנכייתא משום דפריטי אין כאן נסכא אין כאן: כתב נמוקי יוסף בשם ספר הישר דלא מהני נכייתא אלא במשכון מקרקעי דומיא דשדה אחוזה אבל במטלטלי לא כיון דסגי פחתייהו וקא כליא קרנא אבל במרדכי (פא"נ) כתוב דלרש"י דאסר במשכנתא דבית אסור ללמוד בספרים אפי' בנכייתא משמע מדבריו דלר"ת שרי : ב"ה והרשב"א בתשובה שבסימן זה התיר ע"י נכייתא: כתב בעל התרומות בח"ב אך יש לנו לברר משכונא בלא נכייתא ומלוה בעי לנכויי כמנהגא דההוא אתרא מהו ומסתברא דלא מהני ואיכא מאן דאמר (דמהני) דמסתמא אדעתא דמנהגא משכן וחזקה לא שביק היתירא ואכיל איסורא ומנכי ליה ואכיל ולא מסתבר כוותייהו ודי למתירים שמתירים בנכייתא והבו דלא לוסיף עלה ועיין במ"ש בסמוך קצת גילוי דעת הרשב"א בזה ובתשובת הר"ש בר צמח כתוב ולענין הנכייתא שלא פירשו כתבו הראשונים שאע"פ שנהגו לא אמרינן ט"ס הוא אלא דנין אותם כמשכנתא בלא נכייתא ואסור ובעל העיטור כתב דאיכא מ"ד דנכייתא ט"ס היא עכ"ל ונראה לי דבמקום שלא נהגו לעשות כ"א במשכנתא דסורא בלבד סתם משכנתא הכי היא ושרי: כתוב בנימוקי יוסף עלה ד' ד"ב בשם הרשב"א דכל משכנתא אפי' לאחר מישלם זמנא אם כתב לו כל זמן שתמשך משכונא זו בידך מסתברא דאי אכיל ומנכה ליה שרי עד שימחה בו ואם על משכונא המותרת כתב כן תימא דמשמע מדבריו דאם לא כתב כל זמן שתמשך בידך תאכלנה אסור ובעלה הנזכר ד"ד כתב בשם הרשב"א דבאתרא דלא מסלקי בנכייתא אע"ג דלא כתב ליה ותיכול בנכייתא כל זמן שתמשוך זו בידך ושלים זמניה וזה אוכל לאחר זמנו בנכייתא כמו שהיה אוכל תחלה מותר. וכן כתב בעל התרומות בשם הראב"ד ואזדו לטעמייהו כמו שיתבאר לקמן בד"ה ובמקום

שנוהגים שאם לא יפדנה לזמן ידוע וכו' ואם במשכונא האסורה הוא דמצריך שיכתוב כך כדי שיהיה מותר אם ינכה אח"כ וכללא כייל לכל משכנתא דאפי' היא אסורה כיון דכתב כן שרי צ"ל דסבר שלא כדעת בה"ת שכתבתי בסמוך בענין משכונא בלא נכייתא ומלוה בעי לנכויי:

סעיף קטן ג

ובענין משכנתא דסורא אסיקנא בגמרא (סז:) דשריא אפי' לצורבא מדרבנן וכתבו התוספות דאפי' מצי מסלק ליה שריא וכן כתב הרא"ש עלה קמ"ג דין ד' וכן דעת הרמב"ם בפרק ו' מהלכות מלוה ואע"פ שהראב"ד חלוק שם כבר כתב ה"ה שדברי הרמב"ם עיקר ושכן דעת הרמב"ן מיהו כתב הה"מ שצריך שלא יהא המלוה יכול לכוף ללוה לפורעו וכן הוזכר בדברי נמוקי יוסף בשם הרשב"א גבי הא דאמרי' דמשכנתא באתרא דמסלקי שביעית משמטתה ודלא כהרא"ש שכתב שם דבאתרא דמסלקי יכול המלוה לכוף הלוה שיפרענו כשם שהלוה יכול לסלק המלוה וטעם היתר משכנתא דסורא טפי משאר משכנתא בנכייתא ביארו התוס' בעלה ס"ז וה"ה בפ"ו מה"מ ומדברי נמוקי יוסף משמע דלהרשב"א משכנתא דסורא לא מצי מסלק ליה שכתב שהרשב"א הביא ראייה דבנכייתא שריא מדאמרינן בהאומנין א"נ דמטי ליה זוזי ופריק ליה ד' או ה' שנין מקמי יובל ואי במשכנתא דסורא היכי מצי פריק ליה ע"כ ואי הוה סבירא ליה דמשכנתא דסורא אע"ג דמצי מסלק ליה היא מאי ראייה וכבר הכריע ה"ה כדברי הרמב"ם ז"ל דמצי מסלק ליה:

סעיף קטן ד

ואפי' באתרא דמסלקי דמיחזי כרבית וכו' שם אמר מר בריה דרב יוסף הא משכנתא באתרא דמסלקי וכו' אמר רב אשי השתא דאמרת כל טפי לא מפקינן מיניה אכל שיעור זוזי וכו' מ"ט סלוקי בלא זוזי אפוקי מיניה הוא ומפרש רש"י דלא מסלקי' ליה בלא זוזי היינו לומר שנותנים לו כל חובו משלם ואין מנכין לו כלום וכתב ה"ה בפ"ז מה"מ שלזה הסכים הרשב"א ושכן דעת שאר מפרשים ודעת הרא"ש ורבי' מטין כן אבל הרמב"ם בפ"ו ופ"ז מה"מ סובר דה"פ אין מסלקין אותו בלא מעות כלל אם נותנין לו מקצת ומנכין לו כפי מה שיראו הדיינים אין זה קרוי אפוקי מיניה: והוי יודע דאמרינן תו התם בגמרא דלא מחשבינן משטרא לשטרא וכתבו הרמב"ם בפ"ז מה"מ ואזדא לטעמיה דכיון דס"ל דאי אכל שיעור זוזי מסלקינן ליה כמה שיראו הדיינים הוצרך לכתוב דלא מחשבינן משטרא לשטרא לראות אם אכל שיעור חובו כדי שיסלקוהו אבל רבינו דס"ל כפי' רש"י דאין מנכין לו כלום תו לא איצטריך ליה למיכתב דלא מחשבינן משטרא לשטרא דהא אפי' בחד שטרא נמי לא מחשבינן: ואמרי' תו התם בגמרא בדיתמי אכל שיעור

זוזי מסלקין ליה אכל טפי מפקינן מיניה ומחשבינן משטרא לשטרא וכתבו הרמב"ם בפ"ו מה"מ והשמיטה רבינו משום דגרס כדאיתא בספרים דידן עבד רב אשי עובדא ביתומים קטנים כגדולים והרמב"ם נראה דלא הוה גריס ליה וגם בגירסת הרי"ף ליתיה: והרא"ש כתב דלא מחשבינן משטרא לשטרא כדי לסיים מימרא דרב יוסף ולא משום דס"ל כוותיה ולא כתב הא דא"ר אשי השתא דאמרת וכו' אכל שיעור זוזי נמי לא מסלקי' ליה וכו' משום דסמך על מ"ש עבד רב אשי עובדא ביתומים קטנים כגדולים כך נראה לי כדי ליישב נוסחאות הרא"ש שבידינו אבל קצת משמע דחסר בנוסחאות שלנו הא דאמר רב אשי השתא דאמרת וכו' מדכתב עבד רב אשי עובדא וכו' דכיון דאפי' בדאכל שיעור זוזי לא מסלקינן ליה אין חילוק בין יתומים קטנים לגדולים משמע מתוך לשון זה דכבר הוזכר קודם לכן דאפי' אכל שיעור זוזי לא מסלקינן ליה ומ"ש לרש"י אפי' בלא נכייתא כלומר דבכל גווני ליתיה אלא אבק רבית ולר"ח והרי"ף בנכייתא דוקא אבל בלא נכייתא דהוי רבית קצוצה ויוצאה בדיינין פשיטא דמסלקינן ליה ואי אכל טפי מפקי' מיניה וכ"כ הרי"ף ונזכר בדברי הרא"ש עלה קמ"ג ד"א:

סעיף קטן ה

וא"א ז"ל הסכים לדברי רש"י בעלה קמ"ג ד"ד כשכתב דעת רש"י ודעת הרי"ף כתב דכולה סוגיא מוכחא דלא כהרי"ף אבל בתשובה כלל צ"א סימן ה' כתב דעת הרי"ף לבד ואיפשר שלפי שהרגיש בדבריהם דס"ל כהרי"ף שהרי שאלוהו משכנתא בנכייתא אי מוציאין אותה בדיינים לכך השיב להם ע"פ שיטתם ופירש להם דעת הרי"ף כיוצא בזה עשה בתשובה אחרת סמוכה לזו א"נ דלפי שלא היו בני תורה רצה להחמיר עליהם:

סעיף קטן ו

וכ"כ הרמב"ם כבר כתבת בתחלת סימן זה דעת הרמב"ם ונתבאר שם שאין דעתו שוה לדעת רש"י ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם אינו אלא לענין אוקומי האי מימרא אפי' בלא נכייתא כדמוקים לה רש"י דלהרמב"ם נמי אפי' בלא נכייתא לא הוי אלא אבק רבית בשדה וכיוצא בה:

סעיף קטן ז

וכל מאי דכתיבנא היינו במשכון שדה וכו' אבל במשכון בית וחצר וכו' רש"י (סד:) והרא"ש עלה קמ"ג ד"ד:

סעיף קטן ח

וכן כתב הרמב"ם בפ"ו מה' מלוה וכבר כתבתי בראש סימן זה דמשכנתא דסורא להרמב"ם נמי שרי אפי' בבית וחצר ואיפשר שגם רש"י סובר כן:

סעיף קטן ט
ור"י ור"ת מתירין וכו' שם:

סעיף קטן י
וא"א ז"ל הסכים לדעת רש"י אבל רבינו ירוחם כתב שהרא"ש הסכים לדעת ר"ת ובאמת כי הרא"ש בפסקיו לא הכריע בזה כמאן ס"ל אבל מדבריו בתשובה שכתב רבינו בסמוך משמע דס"ל כר"ת שהרי כתב שאם יפול הבית וכו' יפסיד מעותיו וזה כדעת ר"ת ושלא כדעת רש"י כמבואר בתוס' עלה ס"ד ויש לדחות דאע"פ שאין טענה דשאם יפול הבית וכו' כדאי להתיר ממש לדעת רש"י מ"מ מודה דמהני מיהא לסלק מעליו שם רבית קצוצה: כתוב בכלבו ובהגהת סמ"ק שיש ליזהר להחמיר כדברי רש"י וכבר כתבתי בתחילת סימן זה בשם הרשב"א ובעה"ת להתיר בבית וחזר כדעת ר"י ור"ת:

סעיף קטן יא
ואפילו לדעת ר"ת נ"ל אם כותב לו אחריות וכו' זה כתב הרב המחבר מדעתו ואינו נראה בעיני דאפ"ה איכא תיוהא כגון שלא יצטרך לבית ולא ימצא לו שוכרים ונמצא פורע דמי הנכייתא ואינו נהנה כלום וכבר נזכרת טענה זו בדברי התוס' שם :

סעיף קטן יב
ועל מה שנוהגין האידנא וכו' כתב א"א ז"ל בתשובה כלל צ"א ג':

סעיף קטן יג
ולא ברירא לי האי טעמא וכו' מתוך מה שכתבתי בסמוך נדחו דבריו אלה דאכתי איכא למיחש שלא ימצא שוכרים לבית וגם הוא לא יצטרך לו ונמצא פורע דמי הנכייתא ואינו נהנה כלום וגם זה משמע דברי הרא"ש בתשובה הנזכר שכתב וגם אם יפול הבית או ישרף יפסיד שמעון מעותיו דזימנין דאית ביה תיוהא עכ"ל ובזימנין דאית ביה תיוהא נכלל גם שלא ימצא שוכרים לבית וגם הוא לא יצטרך לה וא"ת מ"מ היכא דיפול הבית או ישרף שפיר קאמר רבינו דאינו מפסיד כלום ואמאי קאמר הרא"ש דמשום טענה זו לא הוי רבית קצוצה ועוד דבין אם נאמר שרבינו מפרש יפסיד מעותיו דקאמר הרא"ש יפסיד הקרן ומש"ה ק"ל דכיון דקבל עליו אחריות אינו מפסיד מעותיו ובין אם נאמר דמפרש יפסיד מעותיו על דמי הנכייתא קשה לי דכיון דקבל עליו אחריות אם יפול הבית או ישרף יגבה מיד מעותיו ונמצא שאינו מפסיד כלום י"ל דמי לא עסקינן שמשכנה אצלו לכך שנים או שהוא אתרא דלא מסלקי ואפי' באתרא דמסלקי הא קיי"ל דסתם משכנתא שתא וא"כ כל שנפל הבית או נשרף תוך זמן זה פשיטא שמפסיד דמי הנכייתא דהא ודאי שאינו יכול לכופו ללוה שיפדנו כשם שאין הלוה יכול לכוף למלוה שיקבל מעותיו עד שיעבור הזמן וכיון דאפי' בקבל עליו אחריות משכחת לה תיוהא דאיפשר

שיפסיד המלוה מעותיו דהיינו דמי הנכייתא ואפי' תימא דבלא נכייתא היתה כיון שלא הוזכרה נכייתא בדברי הרא"ש מ"מ כיון דאתרא דלא מסלקי הוא ונמצא מפסיד מעותיו מלשאת ולתת עמהם עד שיעבור הזמן שפיר קאמר הרא"ש דכל כה"ג שרי ולא אסר ליה אלא משום דראובן נשאר בביתו ופורע השכירות לשמעון ע"י לוי והיינו חכירי נרשאי דאסיקנא (סח.) דלית הלכתא כוותייהו ועל דברי רבינו תמהני עוד אם היה דעתו לפרש יפסיד מעותיו דקאמר הרא"ש על הקרן וכתב שכיון שכותב אחריות על נכסיו ודאי לא יפסיד מעותיו מאי איריא שכתב אחריות אפי' לא כתב נמי כל שאינו מפרש לא יהא לך פרעון אלא מזו אם נפל או נשרף גובה משאר נכסים כמ"ש בח"מ סימן קי"ז: ב"ה וז"ל אורחות חיים כתב הרשב"א בתשובה ראובן משכן ביתו לשמעון באתרא דלא מסלקי והשכירו שמעון ללוי בדינר לחדש ולוי השכירו לראובן וא"ל שיתן השכירות לשמעון הרי זה אסור וי"א שהוא רבית קצוצה ומגדולי המורים אמרו שאינו אלא אבק רבית והראשון עיקר:

סעיף קטן יד

ומדברי הרמ"ה יראה שהוא רבית קצוצה ויוצאה בדיינים וכו' באמת שאין מדברי הרמ"ה סתירה גמורה לדברי הרא"ש שהרי גם הוא ז"ל כתב דלא הוי רבית קצוצה כיון שלא פסק לו רבית על ההלואה כלומר שלא התנה עמו כן על ההלואה והילכך אע"פ שהלוה נכנס קבלן בשכירות עם השוכר כתב דלא הוי רבית קצוצה דמשמע הא אם התנה עמו הוי רבית קצוצה אך כפי הנראה מדברי רבינו מנהגם היה להתנות כן בשעת הלואה ואפ"ה השיב הרא"ש דכיון שלא פסק עמו על ההלואה רבית ממש לא הוי רבית קצוצה כלומר שלא א"ל בשכר המתנת מעותיך אני אשכור החצר בכך וכך לחדש אלא א"ל סתם אני אשכור הבית ממך בכך וכך לא הוי רבית קצוצה ודברי הרמ"ה שכתב וה"מ דלא אתני בהדיה וכו' אדעתא דליהדר וחכר ליה מיניה וכו' והא ודאי במתנה עמו ואומר בשכר מעותיך אחכרנה ממך בכך וכך לא איצטריך להרמ"ה לאשמועינן דהוי רביית קצוצה אלא בשנותן לו מעות סתם אדעתא דהכי ואומר לו אח"כ אני אחכרנה ממך בכך וכך הוא דאיצטריך לאשמועינן דהוי רבית קצוצה משום דכיון דאדעתא דהכי הלוה הו"ל כאילו התנו בהדיא והכי דייק לישנא דאדעתא דלהדר וחכר ליה מיניה דנקט הרמ"ה: ומ"ש הרמ"ה ל"ש חכר ליה אחר וכו' כן משמע מדברי רבינו ירוחם שכתב ואותם המקומות שנותנים מעות על הבתים במשכונא וב"ה דר בשלו ואין המלוה מחזיק לעולם בבית ואדם אחר מתחייב למלוה לתת לו דבר קצוב בכל שנה כתב מור"י ה"ר אברהם ן' אסמעאל דאם אותו שמחייב עצמו עושה כן מדעת עצמו מותר כי הא דאמרינן הילך ד' זוזי ואוזפיה לפלניא אבל אם עשה בשליחות הלוה אסור ולדברי כולם הוי רבית קצוצה:

ב"ה ועיין במ"ש בסימן קס"ד בשם תלמידי הרשב"א: יש נוהגין במשכנתא דסורא להתנות עם בעל הקרקע שיתן לו המלוה דבר מועט בכל שנה והלוה מקבל כל אחריות הקרקע אפילו מנפילה או שריפה וראיתי אומרים שטועים הם שהרי נמצא דליכא תיוהא כלל בהאי משכנתא אבל אם התנה עמו לתת לו דבר מועט לשנה בשביל אי זה תיקון קל שיצטרך בבית כגון שבירת קורה וכיוצא בזה שרי דאכתי נשאר עליו אחריות נפילה או שריפה ואיפשר דאפי' לקבל עליו אחריות נפילה או שריפה שרי דהא טעמא דשריותא דמשכנתא דסורא הוי משום דאין כח ביד המלוה לגבות חובו מיהו לפי מ"ש ה"ה בפ"ו בשם הרמב"ן אסור: דרך נכון שיהא בהיתר אחריות נפילה או שריפה כתבתי בסוף סימן קע"ד: דין זה דהמלוה לחבירו וחזר וחכרה לו בדבר קצוב וכו' נתבאר בסימן קס"ד:

סעיף קטן טו

כ"ש מה שנוהגים עתה וכו' זה פשוט דכיון דליכא תיוהא לא בקרן ולא בפירות רבית הוא מיהו מ"ש דהוי רבית קצוצה היינו דוקא כי אתני הכי או שהלוהו אדעתא דהכי דהוי כאילו אתני לדעת הרמ"ה והלוה משלם לשוכר מאי דפרע אבל אי לא אתני בהדיה וגם לא אוזפיה אדעתא דהכי לא הוי רבית קצוצה אי לא מחייב הלוה למפרע לשוכר מותר: כתוב בתשובת הרשב"א ראובן משכן כרם לשמעון אפוטרופוס היתומים על מנת שיהיה הכרם תחת יד ראובן הממשכן כמו שהיה ובתנאי שיתן בפריו ק"ק דינרים לשמעון האפוטרופוס ויהיה הקרן קיים להפרע לזמן המשכונא מסתברא דכענין זה שהיה משכונא סתם לכ"ע רבית קצוצה היא שלא אמרו בחכירי נרשאי שלא יהא אלא רבית דרבנן אלא דוקא במשכנתא דסורא שהוא כמוכר לו פירותיו וחוזר זה ומוכר לו אותן פירות שקנה ממנו וכן פירשו רבותי ז"ל ובכענין זה הוא שאיפשר לומר שאינו אלא כאבק רבית אבל במשכונא דעלמא דמשתלם דמי הלואה מיניה כל שחוזר וחוכר רבית קצוצה היא וכל שכן אלו שהתנו מתחלה שיעמוד הכרם ביד הממשכן ויתן בפריו ק"ק דינרים בכל שנה דלכולי עלמא רבית קצוצה דהרי קודם שירד לכרם קודם שקנאו במשכנותו הוא מתנה שיתן לו בפירותיו ק"ק דינרים וע"ד כן הוא מלוה מעותיו והרי זה קוצץ לו בשעת ההלואה דאטו משום שהערימו שיהא הכרם משכונא בידו והוא לא היה יהא מותר ותדע לך מדאמרינן גבי חכירי נרשאי אימת קנייה דמיקנייה ניהליה משמע דכל כי הא הו"ל כקוצץ דמים מחמת מעותיו ורבית קצוצה היא עכ"ל:

סעיף קטן טז

כל משכונא אין הלוה יכול לסלק וכו' (סח.) סתם משכנתא שתא למאי נ"מ לסלוקי ליה דאי לא אכיל לה שתא לא מסליק ליה ופי' רש"י דאפי' באתרא דמסלקי לא מצי לסלוקי גו שתא וכך הם דברי רבינו אבל ה"ה בפרק ז' מה"מ כתב בשם הרשב"א דסתם משכנתא

שתא היינו במקום שאין בו מנהג ידוע אבל אם היה שם מנהג לסלק תוך שנה מסלקין וכן נראה מדברי הרמב"ם שם וכתב רבי' ירוחם דסתם משכנתא שתא אבל אחר שתא מעלה המלוה שכירות ללוה כלומר דאפי' לא בא לסלקו כיון שנשלם זמנו צריך לפרוע השכירות משלם כשאר שוכר ונ"ל דלאו מדין רבית קאמר דע"כ אפי' בגו זימניה ליתסר אלא מדין גזל קאמר. אבל בתשובת הרשב"א מצאתי שלא כדברי רבינו ירוחם שכתב וז"ל ומה ששאלת ראובן משכן בית לשמעון לה' שנים בנכייתא ולאחר זמן דר עוד בה ה' שנים אחרות וראובן תובע שכר ה' שנים שדר בה בלא נכייתא. תשובה דע שבכל משכנתא באתרא דלא מסלקי אפילו בלא נכייתא אין בו אלא אבק רבית ומסתברא לי דמשכנתא בסתם כאתרא דלא מסלקי אלא אם כן ינהגו שיוכל לסלקו ואפי' אחר שמשכנה ואבק רבית אינה יוצאה בדיינים והילכך אין מנכין לו מחוב דכל סלוק בלא זוזי אפוקי מיניה הוא ואיפשר דאפי' בלא נכייתא באתרא דלא מסלקי לאו אבק רבית הוא והדברים תלויים באשלי רברבי:

סעיף קטן יז

ובמקום שנוהגים שאם לא יפדנה לזמן ידוע וכו' בפסקים עלה קמ"ג ד"ד ודעת הרשב"א כהראב"ד דגדולה מזו כתבו בשמו רבינו ירוחם וה"ה בפרק ז' דסתם מקומות שאינו יכול לסלק תוך שנה דינו כמקום שאין מסלקין ואפי' לאחר שנה כיון שהיה בה זמן שלא היה יכול לסלקו וכ"כ תלמידי הרשב"א וכתב רבינו ירוחם שדעת הרי"ף בתשובה דמשעבר זמנה הוי כאתרא דמסלקי וז"ל הרשב"א בתשובה אני אומר שכל מקום סתם שאינו מתנה לסלק כל אימת דבעי ואפי' מיד קרוי אתרא דלא מסלקי משום דקשיא לי אתרא דמסלקי דשביעית משמטת' ה"ד אי בגו זימניה אע"ג דלוה מסלק למלוה מ"מ המלוה אינו יכול לנגוש את הלוה לפרעו בגו זימניה וא"כ הו"ל כלוה לי' שנים דאין השביעית משמטתו דאינו בכלל לא יגוש ואי לאחר זימניה אפילו באתרא דלא מסלקי נמי דכל לבתר זימניה אתרא דמסלקי הוא ע"כ נראה לי דכל אתרא דלא מסלקי הרי הוא כמכר עד דפרע ליה זוזי והילכך אפי' לאחר זימניה אין השביעית משמטתה והשביעית משמטתה ואין השביעית משמטתה לאחר זימניה קאמר והילכך כל שלא נהגו לסלק ואפי' תוך שנה ואפילו מיד והילכך כל בסתם מקומות אין השביעית משמטתו דמ"מ תוך שנה ראשונה אין מסלקין דהא א"ר אשי אמרי לי סבי פומבדיתא סתם משכונא שנה ומאי אתרא דמסלק' שאמרו שהשביעית משמטתה באתרא דנהיגי לסלק כל זמן שירצה וממנה לבכור ולב"ח עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב אני אומר להלכה דכל שיש בה זמן בין רב בין מועט ואפי' משכנתא סתם דקי"ל סתם משכנתא שתא קרוי אתרא

דלא מסלקי עכ"ל נראה מדבריו שלא היה אומר כן אלא להלכה אבל לא למעשה: וכתב הריב"ש בתשובה סימן ש"ה בשם הרמב"ן והוי יודע דבאתרא דמסלקי דסתם משכנתא שתא ולא מצי לסלוקיה עד שתא א"נ אתני בהדיה דלא לסלקיה עד חד זימנא עד ההוא יומא דיניה כדין אתרא דלא מסלקי ואבק רבית מכאן ואילך אתרא דמסלקי הוא ואין זה צריך לפנים עכ"ל מכאן תוכל ללמוד לנדון זה ואע"פ שבשאלתך הדבר מהופך שהסילוק הוא ראשון והבלתי סילוק אחרון איני רואה לחלק ביניהם עכ"ל: ב"ה כתב הריטב"א בפ"ג דבחוב דעלמא אם זרק הלוה חובו בידו או בחצר המשתמר לדעתו בפניו נפטר מחובו אם עשה כן במשכונות באתרא דלא מסלקי לא הפסיד המלוה פירותיו עד זמנו דאלת"ה הוי להו כל חוב אתרא דמסלקי שיזרוק לו חובו בע"כ וכ"ע נראין הדברים דבמשכנתא בזמנה נגאלת לחצאין ויצאת לחצאין וצריך להתנות שיאכל כל פירות עד שיתפרש מכל חובו לגמרי עכ"ל וכ"ע ידוע הוא כל המלוה יש לו לעבוד המשכונא ואי לא לא אכיל פירי ומיהו אם ראה שההוצאה יתירה על השבח הרשות בידו שלא לעבוד ושלא לאכול וכ"ע ונראין דברים שיכול למשכנה לאחרים או להחכירה או להשכירה תוך זמנו וכן דעת מורי ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן יח

ואפילו באתרא דלא מסלקי אם אמר לוה למלוה וכו' (סז:) אסיקנא דבאתרא דמסלקי ואמר לא מסתליקנא לא צריך למיקניה מיניה אבל באתרא דלא מסלקי ואמר מסתליקנא צריך למיקניה מיניה ופי' הרא"ש ע"ז בעלה קמ"ג ד"ג הם דברי רבינו אבל ה"ה כתב ספ"ז מה"מ שדעת הרמב"ם נראה שהוא כפי' רש"י דבהתנה בשעת מתן מעות עסקינן ושכירות קרקע נקנה בכסף אבל הרמב"ן והרשב"א פירשו דאפי' לאחר מתן מעות וגמר מעשה הוא והטעם שכיון שהקרקע ביד המלוה יכול למחול זכותו ואפי' בדיבור לבד ונתבאר הדבר יפה בשיטת תלמידי הרשב"א שהרי זה כמחזיק עכשיו בקרקע זה ברשותו של לוה ע"מ שלא יסתלק וכיון שכן זכה זה בתנאי ואינו יכול לסלקו אבל כי אמר מסתליקנא במה יזכה עכשיו לוה בתנאי זה כיון שמתחילה משכנו סתם ע"ד מנהג המקום ונזכרו דברים אלו בנמ"י ובאמת שלדעת רש"י והרמב"ם קשה דא"כ דבשעת קנין השכירות התנו כן אמאי צריך למיקנא מיניה ואיפשר דטעמא משום דכיון דלוה איבעיא ליה לאתנויי ואתני מלוה פטומי מילי בעלמא הוא אי ליכא קנין:

סעיף קטן יט

משכנתא באתרא דמסלקי אין ב"ח גובה ממנה וכו' שם האי משכנתא באתרא דמסלקי אין ב"ח גובה ממנה וכו' ושביעית משמטתה באתרא דלא מסלקי וכו' אמר מר זוטרא האי משכנתא באתרא דמסלקי מסלקי ליה ואפי' מתמרי דאבודיא ואי אגבהינהו בסיסני קננהו ואע"פ דאמרינן ולמ"ד כליו של לוקח ברשות מוכר קנה לוקח אפי' דלא אגבהינהו

בסיסני קננהו לא קי"ל כמ"ד דכליו של לוקח במקום מוכר קנה לוקח כמ"ש בח"מ סימן ק"ק וכתב נמוקי יוסף דהא דאמרינן דמסלקין ליה אפי' מתמרי דעל בודיא ואי אגבהינהו בסיסני קננהו לא סלקי אליבא דהלכתא דאי בלא נכייתא כיון דאתרא דמסלקי הוא רבית קצוצה הוי ואפי' אכלן מוציאין ממנו ואי בנכייתא הא פסקינן כרבינא דאכיל בנכייתא וכיון דשרי הו"ל כמכר ואוזולי אוזיל גביה ואפי' פירי דמחברי שיימינן ליה כדשיימינן ליה באתרא דלא מסלקי כי משלם זימניה ומסתלק דמ"ש אבל הרי"ף הביאה משום דלא פסק כרבינא ע"כ דברים הללו ליתנהו אלא להרשב"א דסבר דבנכייתא בכל דוכתא שרי ובלא נכייתא באתרא דמסלקי הוי רבית קצוצה אבל לשאר דעות כולם איתא להאי מימרא דלכולהו משכחת לה אבק רבית באתרא דמסלקי להרמב"ם בשדה בלא נכייתא ובבית בנכייתא ולתוס' בין בשדה בין בבית בלא נכייתא ולהראב"ד בנכייתא: וכתב הרא"ש בעלה קמ"ג ד"ג ושביעית משמטתה מכאן יש ללמוד דמשכנתא באתרא דמסלקי יכול המלוה לכוף ללוה לפדותו בכל עת שירצה כשם שהלוה יכול לסלקו דאל"כ אמאי שביעית משמטתה הא לא קרינן ביה לא יגוש אבל המגיד בפ"ו מה"מ ובעל נמק"י כתבו בשם הרשב"א שאין המלוה יכול לכופו ללוה שיפרענו ולפיכך פי' דאינו משמט אלא כשעבר הזמן הכתוב בשטר המשכונא וקאי בלא יגוש שהמלוה היה יכול לכופו ולפיכך משמט ואפי' כיוצא בזה במקום שאין מסלקין אינו משמט שהרי הוא כמכר ואפי' לאחר זמנו עד שיפרענו ע"כ ואזדא לטעמיה דס"ל כהראב"ד דאע"פ שעכשיו יכול לסלקו כיון שמתחילה לא היה יכול לסלקו כאתרא דלא מסלקי דייניו ליה וכמ"ש בסמוך ולפיכך כתבו תלמידי הרשב"א ונזכר בנמ"י עלה ד' ד"ג דלפ"ז כל משכנתא סתם אינה משמטת לעולם ואפי' מת אביהם אחר שהגיע זמנה ב"ח גובה ממנה ובכור נוטל בה פי שנים דמוחזקת היא דכיון דקי"ל דסתם משכנתא שתא אפי' אחר שנה דינה כאתרא דלא מסלקי לפי זה אתרא דמסלקי דאמרינן היינו שנהגו לסלק אפי' תוך שנה ותלמידי הרשב"א כתבו דנראה בעיניהם יותר לפרש תוך זימניה וכי אמרינן דשביעית משמטתה ואינה משמטתה מצד המשכונא קאמרינן ולומר דבאתרא דמסלקי אם התנו ביניהם גם כן שיהיה המלוה יכול לכופו כל זמן שירצה שביעית משמטתה כיון דבאתרא דמסלקי הוא אין קרקע קנוי לו והרי הוא כמלוה בעלמא ובאתרא דלא מסלקי אם התנו ביניהם שיהא [המלוה] יכול לכוף (למלוה) אפי' תוך הזמן אין שביעית משמטתה דכיון דבאתרא דלא מסלקי הוא ולוה לא מצי מסלק למלוה תוך זמנו הרי הוא כאילו הקרקע קנוי לגמרי למלוה ואינו משמט:

סעיף קטן כ

ואם אמר הלוה לא תאכל יותר הפירות וכו' ג"ז שם דאסיקנא דאי אמר איזיל ואטרח ואייתי זוזי לא אכיל ופי' רש"י ובאתרא דמסלקי הוא כלומר דבאתר' דלא מסלקי אפי' מייתי זוזי לא מסתלק וכ"ש באומר איזיל ואטרח וזה על דעתו ז"ל דמשכנתא בכל גוונא שריא זולתי בלא נכייתא באתרא דמסלקי וכתבו תלמידי הרשב"א דלדעת רש"י אפי' במשכנתא בנכייתא למאן דשרי לה אי אמר איזיל ואטרח לא אכיל אבל בנמק"י כתב בשם הרשב"א דא"א להעמידה באתרא דמסלקי ובנכייתא דכיון דשריא כי אמר איזיל ואטרח אמאי מסלק ליה עד דמייתי ופרעי' ולא מצא מקום להעמידה אלא באתרא דלא מסלקי ובנכייתא ושלים זימניה וזה אוכלה אחר זמנו בנכייתא כמו שהיה אוכל תחלה שזה מותר אע"פ דלא כתב ליה ואיכול בנכייתא כל זמן שתמשך זו בידי ומש"ה אמרינן דכל דאמרי אטרח ואייתי זוזי לא אכיל וכ"כ בעל התרומות בשם הראב"ד וכן יש להעמידה באתרא דלא מסלקי ובלא נכייתא לדידן דקי"ל דלא כרבינא דאמר אפי' לדעת הרשב"א דלא הוי אלא אבק רבית וכתוב עוד בנמ"י עלה ד' ד"ב בשם הראב"ד דהא דמהניא מחאה דוקא במישלם דאי לא שלים לאו כל כמיניה ליפרקיה וכן כתב בעלה הנזכר ד"ג בשם הרשב"א אבל הרי"ף לא כתב הא דאיזיל ואטרח וכו' משום דלדידיה כל משכנתא אסורה זולתי משכנתא דסורא וכתב בעל התרומות שדקדק הרמב"ן דמדלא כתב הרי"ף האי דינא ואוקמה בדיעבד כדכתב בשארא מסתברא דאי עבר ומשכן ואח"כ בא בעל הקרקע ומיחה בידו אם הוא אתרא דמסלקי מסלקינן ליה מפירי ומסדרין לו ב"ד ומוציאין מן הלוה למלוה כל חובו כדין כל ב"ח ובאתרא דלא מסלקי מסלקינא ליה נמי מלמיכל פירי בתורת רבית ולסלוקי לגמרי אי איפשר דהא מקניא ליה הילכך אכיל פירי בשומא ומנכינן ליה דמי כולהו פירי כמה דשיימי להו בי דינא והא דאמרינן בגמרא איזיל ואטרח ואייתי זוזי במשכנתא דמסלקי מינה למאן דשרי לה לא קי"ל הכי וזהו שלא כתבה הרב בהלכותיו ולמדנו שדעתו לומר דבאתרא דמסלקי מיהא אי אתי ואמר לא ליכול אע"ג דאמר ל"ל זוזי אלא כי מזדמני לי לזמני לא אכיל וכמו שכתבנו וקרוב אני לומר שאם אמר אין רצוני שתאכל עוד פירות בתורת רבית ואפרע לך חובך כשיזדמן לי או אדון עמך בב"ד ואכלן אח"כ שהוא משלם דכיון דשלא ברצונו אכלן גזילה היא בידו ומוציאין ממנו עכ"ל והריב"ש בתשובה הביא דברי הרמב"ן ז"ל כתבו תלמידי הרשב"א דהא דאמרינן דיכול למחות בידו י"מ דוקא בב"ד אבל מיחה שלא בב"ד ואח"כ אכל אינו משלם וי"מ אפי' מיחה שלא בב"ד נמי ויתומים כיון דירד בחיי אביהם מסתמא במילתא דאביהון קיימי וכאילו אכל מדעתם דמי אא"כ ב"ד מיחו בשבילן וכ"כ הראב"ד

ולזה הדעת נוטה הרמב"ן ז"ל: והריטב"א כתב וז"ל אליבא דרב אשי משכנתא דאית בה אבק רבית יכול למחות בו הלוה שלא יאכל פירות באיסור כיון דאי אכיל לא מצי מפיק מיניה ואע"פ שקבע זמן לא מועיל כלום וב"ד חייבים למחות בידו ואם אכל בתר כן משלם מדין גזל ומחשבינן ליה אפי' בשטרא אחרינא ומ"מ כופין אותו לפרוע מיד שלא קבע זמן אלא על דעת שיאכל פירות עכ"ל וכ"ע אמר אייתי זוזי פי' באתרא דמסלקי אמר הלוה למלוה איזול ואייתי זוזי תו לא אכיל מלוה פירות המחוברים לקרקע אע"פ שאינם צריכים ולא אפילו מתמרי דעל בודייה דלא אגבהינהו ומ"מ אינו ממתין מלאכול אלא בכדי שלא יפסדו שם הפירות:

סעיף קטן כא

משכנתא אם בא הלוה למכרה וכו' שם (סח.) והרא"ש עלה קמ"ג ד"ד ודברי החולקים על הרא"ש בדין זה אכתוב בטוח"מ סימן קע"ה בס"ד:

סעיף קטן כב

משכן לו שדה בפחות משוויו וכו' ברייתא (סה:) משכן לו בית משכן לו שדה ואמר לו לכשתרצה למכרם לא תמכרם אלא לי בדמים הללו אסור בשוויין מותר ופי' רש"י בדמים הללו פסק לו דמים מועטים להוסיף לו על מעות ההלואה משמע מדבריו דכשאומר בדמים הללו אסור משום דפוסק עמו פחות משוויין וא"כ בשוויין היינו אפי' שפוסק עמו למכרה לו בכך וכך דמים שהם דמי שיווי אותו קרקע דכיון דלא מוזיל גביה מותר וכך הם דברי רבינו אבל מדברי ה"ה בפ"ז מה"מ משמע שמפרש דכל שפסק דמים ידועים אע"פ שאין הקרקע שוה יותר אסור משום דמיחזי כמוזיל גביה מחמת ההלואה ולא שרי אלא כשאינו קוצב דמים כלל אלא אומר לא תמכרוה אלא לי בשוויה כתב בעל התרומות שאם עבר ועשה כך נקרא אבק רבית וצ"ע בתוס' (סג.) בדיבור רבית על מנת להחזיר איכא בינייהו דמשמע דצד אחד ברבית הוי רבית דאורייתא והא דמשכן לו בית וכו' הוי צד אחד ברבית וכן אמרו בהדיא בגמרא ס"ה וא"כ הוי רבית קצוצה וכתב נמק"י עלה ג' ד"ב דאם רוצה למכרה לאחרים בדמים יקרים מדמים אלו שפסק לו רשאי אפי' הקנה לזה בקנין ומשמע מדבריו דאם לא מכרה ביותר ודאי קנה קמא וכתב עוד אבל הרמב"ן כתב דאפי' מכרה לאחר בדמים הללו אסור למכרה לזה דכיון דהתנה ע"י הלואה מיחזי כרבית וכ"כ ה"ה בשם הרמב"ן בפ"ז מה"מ אבל הגהות מרדכי כתבו בשם ר"י דהא דאסור דוקא כשהתנה בהדיה לא תמכור אלא לי בדמים הללו אפי' אם תוכל למוכרו ביותר ויאנסוך זוזי והוא קבל עליו הכל ומיהו אם אמר מעכשיו תהא קנויה לך כשארצה למכרה שרי עכ"ל:

סעיף קטן כג

עכו"ם שמשכן קרקע לישראל וכו' שם (עג:) עובדא דרב מרי בר רחל ורבא ופירש"י ואין זו רבית דהא רבא לא מחייב מידי אלא עכו"ם משמע שאם היה מוטל על רבא שהיה הקונה לפורעו הוה אסור משום רבית אבל ה"ה כתב בפ"ז מה"מ שהרמב"ן והרשב"א כתבו בשם אחרים שאפי' היה על הקונה לפדותו מותר לפי שבדיניהם הרי הוא כמכירה עד שיהא נפרע ולא יפה כחו מכח העכו"ם וכשפודה אותה הרי המלוה כחוזר ומוכרה לו עכ"ל . וכתוב בנמ"י בשם הראב"ד וגם תלמידי הרשב"א כתבו שפי' זה עיקר וכ"כ בעל התרומות בשם ר"ח והראב"ד וכן כתב העיטור ומלשון המרדכי משמע שמפרש דברי רש"י דה"ה אם היה מוטל על הקונה לפרעו דשרי: מ"כ עכו"ם שמשכן משכונו לראובן ואח"כ מכרו העכו"ם לשמעון ולאחר זמן בא שמעון לפדות המשכון מיד ראובן מותר לראובן ליקח הרבית שעלה בו אחר שקנאו שמעון אע"פ ששמעון נתנו שהרי שמעון אינו לא לוה ולא מלוה כדאמרינן רב מרי בר רחל משכן ליה עכו"ם ההוא ביתא וכו': כתב בעל התרומות הממשכן קרקע שלו ע"ד שהוא מותר השיב הרמב"ן שאע"פ שהמלוה אוכל פירות מותר ללוה לפרוע מס הקרקע שאין המס הזה מוטל על המעות שלו אלא על גוף הקרקע של לוה אבל אם המס הוא בפירות כגון שנוטל האדון עישור בתבואה וכיוצא בזה אסור משום דהני פירות דאדון נינהו ואין כח בבעל הקרקע למכור חלק האדון ולא למשכנו וכי פרע ליה לאדון רבית הוא דקא יהיב ליה למלוה: כתב עוד בעל התרומות שהנותן חורבתו לחבירו שיבנה וידור בה עד שיכלו דמי ההוצאה ואם שוה ג' זהובים בשנה אינו חושש אלא זהוב השיב הרי"ף דשרי דהיינו משכנתא דסורא ובתשובת הרא"ש כלל י"ג סי' ט' כתוב על בתי הקדש ואמרו לכם הקהל שתלוו מעות כדי לבנותם ויפחתו לכם שליש מן השכירות שישוה לכשיבנה זה הלשון דומה קצת לכיעור כיון שאין זמן השכירות מתחיל מעתה אמנם טוב הוא שישכירו לכם מן הבתים כמו שהם בסכום ידוע לשנה ויבנו הבתים מן השכר וישומו עתה כמה ראוי להיות השכירות לכשיבנו וישכירו לכם מעתה בפחות: בפי"ח מה' מלוה ולוה עמ"ש הרמב"ם עשה שדהו אפותיקי לב"ח או לאשה בכתובתה ושטפה נהר ה"ז גובה משאר נכסים וטורף אותם ואם התנה עמו שלא יהא לו פרעון אלא מזו אינו גובה משאר נכסים כתב ה"ה וז"ל כתב הרשב"א כתוב בחידושי הרמב"ן פר"ח אפותיקי סתם כגון משכנתא וכ"כ ר"י ומשמע שאפותיקי סתם שמשכן שדהו לאכול פירותיה בכדי דמיהן או בנכייתא והתנו שיהא גובה ממנו לזמן פלוני אם לא פרעו משכונא סתם היא שאין כותב בה גוביינא כלל עכ"ל. כתוב בהג"א עלה קמ"ג הגובה קרקע בחובו אע"ג דשומא

הדרא לעולם מ"מ חשיב זביני ואכיל בלא נכייתא: כתב הרשב"א שאלת ראובן שמשכן לשמעון ספרים וכלי הגת ונתן לו רשות להשתמש בהם צריך להזכיר בשטר נכייתא דאי לא איכא משום רבית ובנכייתא שרי דנכייתא שכירות הוא ובשכירותו משתמש בהם עכ"ל: כתב עוד שאלת ראובן משכן בתים ללוי במנה וקבל עליו אחריות ואותם בתים היו של שמעון ולוי לא ידע ושמעון שתק באותה שעה ודר בהם לוי י' שנים וכשבא לוי ליפרע לא היתה יד ראובן משגת ונתפשרו שיתן ראובן ללוי נ' דינרים לזמן פלוני ואח"כ נודע ללוי שהבתים היו של שמעון ואמר לפשרנים שלא יחזירו השטר לראובן עד שיסלק מעליו את שמעון. תשובה הדין עם לוי שזו פשרה בטעות היא ומסתברא לי שראובן חייב מדין האחריות לשלם לו עד כדי כל הקרן ר"ל שאם היה קרן המשכונא ק' דינרים והטילו הפשרה בנ' ושכר י' שנים שדר בהם לוי עולה לס' דינרים יש לראובן לשלם לו לפחות מדין אחריות עד כדי חמשים דינרים שפחתו לו מן הקרן אבל מהמותר שעל הקרן אני מסופק שלא יהא בו משום איסור רבית לפי שאמרו (ב"מ יד:) המוכר שדה לחבירו ונמצאת שאינה שלו אמר רב יש לו מעות ויש לו שבח ושמואל אמר מעות יש לו שבח אין לו ואקשינן (שם ט"ו.) וסבר שמואל לוקח מגזלן לית ליה שבח והא אמר ליה שמואל לרב חיננא בר שילת אימליך וכתוב שופרא שבחא ופירי אמר רב יוסף כגון דאית ליה קרקע אמר ליה אביי וכי מותר ללות סאה בסאה שיש לו קרקע אמר ליה התם הלואה הכא זביני ואיכא דאמרי אמר רב יוסף בשקנו מידו א"ל אביי וכי מותר ללות סאה בסאה בשקנו מידו א"ל התם הלואה הכא זביני אלמא דוקא במקום זביני מותר לשלם לו פירות הא בהלואה אפי' יש לו קרקע וקנו מידו אסור והכא לאו זביני נינהו אלא משכנתא דהיינו הלואה ואפי' מוכר בית בבתי ערי חומה אית דאמרי בערכין (לא:) ה"ז רבית אלא שהתורה התירתו וי"ל דכל שיש בה נכייתא ה"ז מכר גמור של פירות והרי הוא לגבי פירות כמכירה וצריך לי עדיין להתיישב בדבר אע"פ שהדבר יותר קרוב בעיני שהוא כמכירת פירות ומותר עכ"ל:

סימן קעג

סעיף קטן א

כשם שיש רבית בהלואה וכו' משנה בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סה.) מרבין על השכר ואין מרבין על המכר וכו' וכתב הרמב"ם בפ"ח מה"מ שאם עבר ומכר באם מעכשיו בכך וכך וכו' הרי זה אבק רבית והטעם דכל שאינו דרך הלואה אלא דרך מכר לא הוי רבית דאורייתא אלא דרבנן :

סעיף קטן ב
אפילו אם המוכר עשיר וכו' ג"ז שם אמר רב פפא טרשא דידי ודאי שרי מ"ט שכראי לא פסיד זוזי לא צריכנא ואסיקנא (סח.) לית הלכתא כטרשא פפונאי:

סעיף קטן ג
בד"א בדבר ששומתו ידוע וכו' ג"ז שם אמר רב נחמן טרשא שרי ופירש"י טרשא למכור סחורה ביותר מדמיה ובלבד שלא יפרש אם מעכשיו הרי הוא לך בפחות אלא ימכור סתם בכך וכך ליום פלוני והתוס' (סג.) הכריעו מכח מימרא אחרת דרב נחמן דע"כ לא שרי רב נחמן טרשא אלא בדבר שאין שומתו ידועה כגון פרה וטלית אבל פירות אם יצא השער אסור כלומר דפירות כל שלא יצא השער אין שומתו ידועה וכדברי התוס' כתב הרא"ש עלה קמ"ב ד"ב וג' ואע"פ שכתב כגון פרה וטלית שאין להם שער ולא הזכיר שאין שומתו ידועה ממילא משמע דכל ששומתו ידועה כיצא השער דמי ורבינו זו ואצ"ל זו קתני דאי בשביל ששומתו ידועה אע"פ שאין לו שער אסור כ"ש בדברים שיש לו שער ויצא כבר דמיחזי טפי כרבית:

סעיף קטן ד
ונראה שאפילו אינו מפרש בהדיא וכו' היא סברת רבי' ונכונה היא דכל שמעלהו הרבה הו"ל כמפרש וכתב בעל התרומה שכתב הרמב"ן הוי יודע שאף לדברי רש"י לא התיר רב נחמן לזמן פלוני כך וכך אלא בששער אותו זמן הוא ביוקר לפי רוב השנים והתנאי שהוא מתנה הוא השער של אותו זמן ברוב השנים לפיכך לא מיחזי כי אגר נטר לי וכתבתי זה מפני שי"א הלכה כרב נחמן כפי הפירוש שפירש"י וע"כ נהגו ליתן פירות בכפלים וכפלי כפלים מכדי דמיהן לזמן ודבר זה איסור גמור כיון שלא פסק עמו בכעין השער שיצא לאותו זמן עד כאן לשונו: וכתוב בהגהת מרדכי ומה שנהגו מימי קדם לתת מעילים בזמן גדול וכו' ומשמע מדבריו שאף על פי שסחורה אחת לפעמים שוה כך וכך יותר מדמיה אין למכרה בהמתנה באותו סך אם לא שברוב פעמים מצוייה לימכר באותו סך הא לאו הכי אגר נטר הוא ואסור: וכל זה לדעת רבינו דס"ל כהרא"ש דפסק כטרשא דרב נחמן וכתב ה"ה בפ"ח מה"מ שכן דעת הרשב"א ובעל המאור אבל הרי"ף והרמב"ם והרמב"ן סוברים דלא קי"ל כטרשא דרב נחמן: ב"ה ולענין הלכה פשט המנהג להתיר בטרשא דר"נ והלך אחר המנהג כ"ש שהוא להקל בדרבנן וכתב הריטב"א ז"ל שלא התיר ר"נ אלא מי שמוכר לחנוני או לתגרים למכור ולהרויח בדבר והם מוכרים מעט מעט ומרויחים על הרוב ולא עוד אלא שעל הרוב הם פורעים מדמי הסחורה עצמה שמקבלים כשמוכרים אותם אבל הנוהגים ליקח טרשות למכרן לאלתר בפחות דכ"ע אסור עכ"ל: וז"ל הרשב"א בתשובה ולא עוד אלא שהרמב"ם מחמיר בזה דאפשר היה דכל שלא יצא השער אינו כקץ בתחילה ובסוף וכל דלא קץ בתחילה

ובסוף אינו אסור כפשטא דטרשא דרב נחמן אלא שהרב ז"ל יפרש טרשא דרב נחמן כגון שמכר פירות סתם כמו שישוו בגורן ולא קצץ להם עכשיו דמים שיתן לו לגורן דעכשיו לא קץ כלל לא בתחילה ולא בסוף אבל אם קץ אפילו לבסוף אסור ויש מתירין בכיוצא בזה בדבר שלא יצא בו השער בשוק עכשיו לומר פירות אלו מטלטלין אני מוכר לך בכך וכך לגורן דכל דלא קץ בתחילה ולא יצא עליו השער בשוק לא מיחזי כאגר נטר לי ע"כ. מיהו כתב ה"ה בפרק הנזכר דמודה הרמב"ם בקרקע דכיון דאין הרבית ניכר בו שהרי אין כיוצא בו נמכר בשוק ועוד דאין אונאה לקרקעות דכל שהוא דרך מקח וממכר כל זמן שאינו נראה כרבית מותר וכ"כ בעל התרומות שמצא בתשובות הרי"ף דכיון דאין אונאה לקרקעות אין קצבה לדמיהן ואין בהם משום אגר נטר לי אלא היכא דפירש בפירוש אם מעכשיו בכך ואם לזמן פלוני בכך אבל אם לא פירש מותר וכן לכל דבר שאין להם קצבה ואונאה. מצאתי כתוב שחכמי לוני"ל הורו שיכול אדם לומר לחבירו קרקע זה אני מוכר לך ואם תפרעני מעכשיו הרי הוא לך במנה ואם תאחר עד שנה מלפורעני תן לי ק"ק דינרים ואין בזה משום רבית ולא מיקרי אגר נטר לי שהרי כשאמר לו אם תתן לי מעכשיו אתנהו לך בק' דינרים הרי לא החזיק בו הלוקח ויכול המוכר לחזור ולומר לא אתנהו לך כי אם בק"ק ואין לקרקעות אונאה דלא קיצי דמיהם דכי תנן באיזהו נשך מכר לו בית או שדה וא"ל אם מעכשיו בכך וכו' אסור התם דוקא כשהחזיק הלוקח עכשיו כדי ליתן לו עכשיו אלף דינר ואח"כ א"ל אם לגורן בי"ב מנה ולא א"ל כן קודם שיחזיק דהמכירה נתקיימה באלף זוז כי שקיל י"ב מנה לגורן שכר מעותיו עומד ונוטל וכתב בעל התרומות ודבריהם צ"ע: ודע שאע"פ שהרמב"ם אוסר בטרשא דרב נחמן כתב בפרק הנזכר היו לו פירות שאם ירצה למוכרם בשוק וליקח דמיהם מיד מוכרו בעשרה ואם תבע אותם הלוקח לקנותם ויתן המעות מיד יקנה אותם בי"ב ה"ז מותר למכרם בי"ב עד י"ב חדש שאפי' הביא זה מעותיו בי"ב היה קונה אותה וכן כל כיוצא בזה ע"כ כלומר דמאחר שהם שווין עכשיו י"ב שכן יקנה כל הבא לקנותם אלא שהמוכר בשוק בפחות אוזולי הוא דקא מוזיל מפני שצריך למעות כדכתב הרשב"א בתשובה בטעם דין זה וכתב הה"מ שדין זה הוציא הרמב"ם מהירושלמי: כתב הרשב"א ח"ג סי' ר"ך שאלה ראובן מכר לשמעון ק' דינרים ברצלוניא לסך ט"ו דינרים הליטרא ע"מ שיפרע לו מכאן ועד ט"ו ימים ובאותו זמן שקבל שמעון הגאקי לא היו שוים אלא י"ד דינרים וחצי הודיענו אם יש בזה משום רבית כיון שאיפשר שבאותו זמן ישוו ט"ו דינרים או יותר. תשובה כל דבר שהוא בתחילה ובסוף כגון אם מעכשיו בי"ב ואם לאחר ט"ו יום בט"ו דינרים הרי זה אסור וכל שיש לו קצבה עתה ורגיל להיות שוה יותר אחר

זמן כגון היין שדרכו להיות לו שער זול כל ימות החורף ודרכו להתייקר אחר הפסח אם מכר ביותר ממה ששוה עכשיו בהמתנת המעות הרי זה הוא כקצץ בתחילה שכל שער שדרכו להמשך הרי הוא כשער קצוב וכן גם דרך הזהב להיות לו שער קצוב זמן ארוך אבל המטבעות כגאקי שיש עם ברצלוניא אם דרכם להיות להם שער ארוך הרי הוא אסור אבל אם השער משתנה תדיר אין זה כשער קצוב ואין בו משום רבית עכ"ל: כתב בעל התרומות בח"ג שר"ח פירש טרשא דרב נחמן שנותן לו פירות בתשרי ע"מ לפרוע דמים באייר בשער של אייר שדרכן להתייקר באייר ופירש הכא לא קיץ ליה אלא שא"ל תן לי כמה ששוין פירות בעת שתפרעני דמיהן ולא קצץ כמה אלא בין שיהיה לאותו זמן יוקר או זול תפרעני כמה שישוו ומשמע לפי פירושו דבטרשא דרב נחמן הוי אמרי אם מעכשיו בשער של עכשיו ואם לאייר בשער של אייר שדרכו להיות ביוקר והראיה בזה מדמקשינן עליה ממתני' אם מעכשיו אתה נותן לי וכו' ומשמע דאי אמר ליה סתם באייר תתן לי בשער של אייר מותר דא"ל חטי קדחי באכלבאי והכא זביני הוא ושרי אלא דרב נחמן בדאמר מעכשיו הוא וקרי לא קיץ לטרשא אע"ג דאמר מעכשיו כיון שאינו קוצץ לו דמים מעתה אלא שנתן לו בשער של אייר ע"כ. ואע"פ שר"ח פוסק דלא כרב נחמן מכל מקום למדנו דהיכא דא"ל סתם באייר תתן לי בשער של אייר מותר. ובהגהות מרדכי כתבו בשם ראב"ן כר"ח ואח"כ כתבו שר"ח פסק כרב נחמן וכפירש"י ולאו דסמכי נינהו שר"ח אינו מפרש כפירש"י וגם אינו פוסק כרב נחמן עוד כתבו הגהות הנזכר שהמיימוני פוסק כרב נחמן וכפירש"י וליתא דבהדיא פסק דלא כוותיה:

סעיף קטן ה

בד"א במתנה בתחילת המכר וכו' תוספתא כתבה הרי"ף בעלה ג' ד"א והרא"ש עלה קמ"ב ד"ב ונמק"י עלה ב' ד"ד והמרדכי וגם הרמב"ם הזכיר דין זה בפרק ח' מה"מ וכתב והוא שמכר החפץ בשוויו ואזדא לטעמיה דלית הלכתא כטרשא דרב נחמן ואינו יכול למוכרו ביותר משוויו וכתב בנמק"י ובמרדכי דבעינן שיגמר המקח ויזכה בו לוקח קודם שיאמר לו תן לי עכשיו בפחות ואם לומר דאל"כ אסור לקבל ממנו עכשיו בפחות הא ודאי ליתא אלא עכ"ל דאסור לקבל ממנו אחר זמן כמו שפסק דהו"ל כמפרש אם מעכשיו הרי הוא לך בי' סלעים ואם לגורן בי"ב מנה דאסור והא לא הוו צריכי לאשמועינן דפשוט הוא. וחידוש דין זה נתבאר במרדכי שהוא דלא תימא דמחילה זו שמוחל לו מקצת החוב נחשבת רבית לומר שיהא כאילו הלוה לוה למלוה עד הזמן בעבור אותה מחילה:

סעיף קטן ו

שמי שיש לו שטר על חבירו וכו' יכול למוכרו וכו' ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש במקומות הנזכר והרמב"ם בפ"ה ואע"פ שהרמב"ם לא כתב אלא שטרותיו ולא הזכיר

מלוה נ"ל דלאו דוקא אלא חדא מינייהו נקט וה"ה לאידך דמאי שנא ועוד דבהדיא הזכיר שניהם בירוש' ומנ"ל לחלק ביניהם. וכתב בע"ה שמותר למכור החוב אפי' לא הגיע זמן הפרעון כדמשמע בגמרא גבי מרבין על השכר וכתב הריב"ש סימן י"ט אם הקהל צריכין מעות יוכלו לעשות כדרך שהיו עושים קהל ברצלונא שהיו מוכרים עזר היין או הבשר לשנים או שלשה מיחידי הקהל לפרוע הסך בזמנים ידועים והקונים מתחייבים לקהל בשטר ואח"כ מוכרים הקהל החוב ההוא בפחות למי שיתן להם המעות מיד עכ"ל וכתוב בהגהת אשיר"י עלה קמ"ב דבעינן שהמלוה יסלק מן החוב ויזכה בו הקונה במעמד ג' ואם יש לו שטר עליו ימסרנו לקונה ויכתוב לו קני לך איהו וכל שעבודיה ואם הלוה הוא עכו"ם ואמר המוכר לקונה אני מוחל לך כל מה שהוא חייב לי ולא אודיענו בטח בי ואתננו לך ולא אזכה בו לצורך עצמי אלא לצרכך ומעכשיו אני פטור ממך בענין זה דומה שאין רבית והמחמיר תע"ב ריב"ש:

סעיף קטן ז

ובלבד שיהיו אחריות השטר והמלוה וכו' בס"ה בחלק ד' כתוב קרוב לזה וכ"כ הה"מ בפ"ה ורבי' ירוחם בח"ד בשם הרמב"ן. וכן כתב הרשב"א וז"ל שאלת המוכר ש"ח לחבירו וקבל עליו אחריות שאם לא יוכל לגבותו מן העכו"ם או אם שמא לא יגבנו משום גזירת מלך שישלם לו הקרן לבד אם יש בזה משום רבית או לאו תשובה כל שמכר לו ש"ח כראוי אע"פ שגובה בו רבית ה"ז מותר דשכר מעותיו הוא נוטל מן העכו"ם וקבלת אחריות מחמת גזירת מלך שיגבה הקרן מן המוכר גם זה מותר דהו"ל כאחריות מכירת קרקע וקרוב הדבר דאפי' אחריות הרבית מותר כאחריות מכירת קרקע שמקבל אחריות העמל והשבח אבל מה שקבל שאם לא יוכל לגבותו מן העכו"ם שישלם לו הקרן קרוב בעיני שזה אסור לפי שתנאי זה מבטל המקח וא"כ אין כאן מכר אלא כעין מלוה ואפי' כשנוטל הרבית מן העכו"ם ימצא שנוטל שכר מעותיו מישראל הרבית שירויחו מעות של אותו מוכר ומזה אתה למד למה ששאלת עוד במשכן חובו שאסור משום דשכר מעותיו הוא נוטל מן המשכון עכ"ל ואם עבר וקבל עליו המוכר אחריות כתב בעל התרומות בח"ג שתנאו קיים ואם אינו יכול לגבות ממנו חובו מחזיר לו מעותיו דלא גרע משטר שיש בו רבית שגובה את הקרן ואם יש בו ריוח יהיה למוכר :

סעיף קטן ח

אבל אחריות שבא מחמת המוכר וכו' כן נראה מדברי הרמב"ן שכתב ה"ה בפ"ה ואם יש ביד המוכר משכון מהלוה מותר למוסרו לקונה דלא נאסר קבלת אחריות אלא כשהמוכר מקבל על עצמו להבטיח לו חובו משום דאין כאן מכר אבל כשיבטיחנו הלוה בערבות או

במשכונות אין בכך כלום וכן מבואר בטור ח"מ סימן ס"ו אצל מ"ש בשם בעל התרומות המוכר שטר משכונות קרקע לחבירו וכו':

סעיף קטן ט

וכשם שיכול למוכרו לאחר וכו' זה פשוט דכיון שאין בזה חשש רבית מה לי אחר מה לי הוא עצמו:

סעיף קטן י

ובשכירות מותר אפי' מפרש בהדיא משנה (סה.) מרבין על השכר וכו' כיצד השכיר לו את החצר וכו' ובסימן קע"ו הוא העיקר דין זה ושם כתבתי דינים דשייכי לדין זה כי בסימן זה לא כתבו רבינו אלא אגב גררא:

סעיף קטן יא

שולחני שמוכר דינר טבוע וכו' בהזהב (מו.) הרי שהיו חמריו ופועליו תובעים אותו בשוק ואמר לשולחני תן לי בדינר מעות ואפרנסם ואני אעלה לך יפה דינר וטריסית ממעות שיש לי בבית אם יש לו מותר אם אין לו אסור ואמר עלה רב אשי לעולם בפרוטרוט כיון דאית ליה נעשה כאומר הלויני עד שיבא בני וכו' וכתבו התוספות דטעמא דשרי היינו משום דאינו נותן לו אותו מטבע עצמו שלקח אלא מין אחר דדמי למקח וממכר דאילו היה נותן לו מאותו מטבע עצמו הוה ליה סאה בסאתים כיון שנותן לו טריסית יותר והוי רבית גמורה וכ"כ הרא"ש ותלמידי הרשב"א גורסים לעולם בדמים ואעפ"כ כתבו בשם הרמב"ן דטעמא דשרי היינו משום דבע"ה פרוטטות נינהו כלומר שהם מעות בלא צורה כדפירש רש"י והו"ל כפירות וכיון דיש לו מותר דהו"ל כאומר הלויני עד שיבא בני אבל אם היה דינרי של ב"ה טבוע אף על פי שיש לו אסור דרבית קצוצה היא זו דעד שיבא בני אגר נטר הוא וכתבו עוד שי"מ דרב אשי אתא לתרוצי אפילו תימא כדס"ד מעיקרא דהא והא בדמים וכיון שיש לו בתוך ביתו מותר אחר שאינו קוצץ לו זמן שהמוצא את חבירו בשוק וא"ל תן לי ק' זוז שאני צריך להן ואח"כ בא עמי לבית ואתן לך ק"ק זוז שיש לשם מותר דלאו אגר נטר הוא שהרי אינו קוצץ לו זמן כלל אלא שכר הנאה שאין לו לטרוח עד ביתו ובעל התרומות בח"ב כתב שיש מתירין להלוות מעות ברבית ללוה שיש לו מעות בביתו מהא דרב אשי וכן משמע ממה שפי' רש"י על רב אשי והראב"ד כתב על המורים כן שהם טועים והביא ראיה לדבריו:

סעיף קטן יב

כתב הרמ"ה דוקא שולחני וכו' כלומר דשולחני כיון דאורחיה בהכי חשיב כאילו דינר שלו שוה כ"כ פרוטות אבל באינש אחרינא אסור עד דא"ל בפירוש דרך מקח וממכר כלומר שלא אמר לו תן לי בדינר מעות אלא מכור לי בדינר מעות ומשמע דתוספות

והרא"ש לא ס"ל כהרמ"ה שהרי לא תלו ההיתר בשולחני אלא דמשום דהוי דרך מקח וממכר :

סעיף קטן יג

וכשם שאסור למכור ביוקר וכו' בפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף סג.) אמר רב נחמן האי מאן דיהיב זוזי לקיראה וכו' וכפי סדר ל' רבינו חלוקת האיסור הו"ל למינקט ברישא אלא דסדרא דגמרא נקט שהזכיר רב נחמן חלוקת ההיתר ברישא וכתבו התוספות והרא"ש על הא דר"נ וא"ת אמאי אסור מאי שנא מטרשא דרב נחמן וי"ל כיון דאזלי ד' בזוזא הוי כאילו פירש אם מעכשיו בפחות וכו' וכ"כ הרא"ש בעלה קמ"ב ד"ב וג' משמע מדבריהם שאם הוא דבר שאין שומתו ידועה אע"פ שאין לו מותר להקדים לו מעות כדי לקנות ממנו בזול דומיא דטרשא דר"נ הנזכרת בראש סימן זה וכתב הריב"ש סי' ש"י טעמא דשרי באית ליה משום דכיון דמעות קונות מן התורה ואם חוזר בו מקבל מי שפרע ה"ז לענין רבית כאילו קנאם קנין גמור מעתה כיון דאין איסור במכירת פירות אלא מדרבנן והילכך אין כאן הקדמה אבל כשאין לו אע"ג דהשתא לא מוזיל גביה מ"מ אסור כל שלא יצא השער לפי שכיון שלא נקבע השער אנו חוששין שמא ישתנה השער וייקרו פירות בתוך הזמן שקבע לו ונמצא שמרויח הקונה בפסיקה בהקדמת מעותיו גם המוכר יצטרך לקנותם כשער היוקר אבל כשיצא השער אע"פ שאין לו מותר בהקדמת מעות דהרי זה כמי שיש לו דאף ע"פ שאין לזה יש לזה ויכול המוכר לקנות לו עתה פירות באלו המעות שמקבל מן הקונה וצריך לפסוק בסך השער הקבוע אבל אם יוזיל גביה מן השער הקבוע אסור אא"כ יש לו עכ"ל. ונתבאר דינים אלו בדברי רבינו סי' קע"ה:

סעיף קטן יד

וי"א שמותר אפילו במפרש וכו' נ"ל דטעמייהו דכיון דאע"ג דאזלי ד' בזוזא שרי למיתן ה' בזוזא הו"ל כמפרש אם מעכשיו וכו' אלמא דכל דאית ליה אפילו יפרש ויאמר אם מעכשיו וכו' לית לן בה:

סעיף קטן טו

וה"ר ישעיה כתב דוקא בסתם אע"פ שהתוס' והרא"ש כתבו על הא דאמר רב נחמן מאן דיהיב זוזי לקיראה דאסור כי לית ליה משום דהוי כמפרש אם מעכשיו וכו' אין הכרע לומר דס"ל כה"ר ישעיה דהא בלית ליה גם הם יודו דאסור במפרש ולא פליגי אלא באית ליה וגם אין להכריע דס"ל כי"א מדפירשו כי לית ליה דהוי כמפרש וא"כ גם כי אית ליה הוי כמפרש ואעפ"כ שרי דדילמא שאני להו בין הוי כמפרש למפרש ממש ולפיכך לא הזכיר רבינו דעת הרא"ש בזה:

סעיף קטן טז

ואם אין לו מאותו הדבר ברשותו וכו' הוא סוף מימרא דרב נחמן שכתבתי בסמוך: (ב"ה)

וכתב הריטב"א בשם רבו שאפי' קיימים לו בשבועה ואפילו יש בידו משכון אסור:

סעיף קטן יז

ומותר להקדים מעות לגנאה וכו' מימרא דרב נחמן ואיכא תרי לישני בגמרא ואע"פ שהגהות מרדכי כתבו שראב"י פסק כלישנא דאסור שאר פוסקים פסקו כלישנא דשרי וכדברי רבינו: וכתוב בהגהות מרדכי ודוקא אם נותן לו הנהו קרי דאיתנהו בשעת פיסוק אבל אם נותן לו אחרות אסור: (ב"ה) וכ"כ הרמב"ם פ' ט':

סעיף קטן יח

אבל ההולך לגזוז ולחלוב רחיליו וכו' ברייתא שם ומפרש בגמרא טעמא דאסור בגיזה וחלב טפי מבקרי דקרי הנוסף על הקטנות ונעשות גדולות מכח הקטנות באות דהא אי שקליה להאי זוטרא לא אתי אחריתי בדוכתיה וא"כ כיון שהקטנות היו בשעת המכר מדידיה משבח ואזיל אבל גיזה וחלב הגדילים אח"כ אינו גדל מכח מה שהיה בבהמה בשעת מכר דהא כי שקלת להאי כוליה לגמרי אתי אחרינא הילכך לא בידו חשיב:

סעיף קטן יט

ובכרם בכה"ג אסור וכו' שם (עג.) פרדסא רב אסר ושמואל שרי וידוע דהלכה כרב באיסורי ודע שהתוספות בעלה ס"ד הקשו מה בין מכירת פירות כרם לאומר מה שעיזי חולבות וכו' וחילקו ביניהם בכמה פנים והוזכרו חילוקים אלו בהגהות מרדכי. ומדברי הרא"ש בעלה קמ"ה ד"ד שכתב לקנות כל פירות הכרם אחר שהוא בוסר או סמדר בדמים מועטים וכ"כ רש"י (ע"ג) וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ח מה"מ משמע דס"ל כחילוק ראשון שכתבו התוספות דגבי מה שעיזי חולבות אין רגילות לזלזל בשביל המתנת יום או יומים וכו' אבל פרדיסא שרגיל לקנות בעוד שהוא בוסר ומשום הקדמת עד זמן הבציר אוזיל גביה טובא והוי אגר נטר ולא כתירוץ אחרון שכתבו דלא אסר רב בפרדסא אלא באומר כך וכך הינין מכור לך אבל אם מכר לו הן רב הן מעט מה שיגדל מודה רב דשרי ולא"ד שרי רבא כיון דממילא רבי אתיא אפילו אליבא דרב ואע"ג דהתם נמי ממילא קא רבי איכא לאוקומי דהתם מיירי בפרדיסא כשלא יצא עדיין הפירי כלל וכתב רבינו ירוחם והרי"ף לא הביא הא דפרדיסא נראה דס"ל שמותר דדמי לנותן מעות לגנן בשביל דילועים והרמב"ם כתב כמו רש"י בפרדיסא וכתב ההיא דדילועים ונראה מדבריו דלא דמי דדילועים פירי גמור הוא אלא שגדילים יותר וזהו בוסר ולפיכך אסור כי סברתו אם ראוי הפירי ללקיטה בשעת מתן מעות מותר ואם לאו אסור ותמהו עליו ורוב הפוסקים הסכימו שמותר להקדים מעות על פירי המחובר לקרקע בדמים מועטים ואפי' אין

הפירי עדיין ראוי ללקיטה ויגדיל בקרקע עד שיהיה ראוי ואפילו א"ל ד' סאין בסלע עכ"ל. ואיני יודע למה תמה רבינו ירוחם על הרמב"ם ולא תמה על הרא"ש שכתב מימרא דפרדיסא ומימרא דקרי. וה"ה בפ' ט' מה' מלוה כתב לדעת הרמב"ם דשאני פרדיסא שצריך לעבדו והרי המוכר חסר בכך. ועוד שאין דרך ליקח פירות פרדס קודם שיגמרו ודרך ליקח קשואים ואבטיחים בקטנן ונמצא שעתה כשהוא קונה אותם כך נמכרים בשוק וזהו שווין ומה שמניחים ליגדל מאליהם הם גדלים ומ"ש רבי ירוחם שרוב הפוסקים הסכימו שמותר להקדים מעות וכו' לא ידעתי מי הם דהא הרמב"ם והרא"ש הביאו ההיא דפרדיסא כתב עוד רבינו ירוחם ואם א"ל הילך כך וכך ממה ששדך עושה ולא באו פירות עדיין לעולם אסור לדעת התוס' ורבינו האי מתיר ואם א"ל מה ששדך עושה ד' סאין בסלע אסור לדברי כולם מאחר שלא באו לעולם עכ"ל: כתבו התוס' (סד:) דאע"ג דמשכנתא דסורא שריא אסר רב בפרדיסא דשאני משכנתא דסורא שקונה קרקע מעכשיו לפירותיה אבל פרדיסא אינו זוכה בשום דבר והוי זוזי הלואה גביה עד הבציר ועוד דמשכנתא דסורא קנויה לו לכל דבר אפי' למשטח ביה פירי וכל תשמיש שורצה אבל בפרדיסא אינו מוכר אלא יין בלבד:

סעיף קטן כ

וכן כורתי הזמורות וכו' (עלה עג) אמר ליה שמואל להנהו דשבשי שיבשי הפוכו בארעא כי היכי דקני לכו גופא דארעא ואי לא הויא לכו כהלואה ואסור וכתבו התוס' שפר"ח שנותנין מעות לבעלי הזמורות ומוזילים להן בשביל הקדמת המעות וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ח מה"מ ובענין הפוכו בארעא כתב בפרק הנזכר הרי זה צריך להפך בהם כשהם מחוברים שנמצא כקונה אילן לזמורותיו ונ"ל דה"ה אם החזיק בקרקע כדי לזכות בזמורות אע"פ שלא הפך בזמורות קנה ומותר אלא חדא מינייהו נקט: אבל מצאתי שכתב בה"ת בח"ג וזהו הפוכו בארעא לעבור תחת עיקרי הגפנים כשם שעושים עכשיו שמגלים עיקריהם וחותכים העשבים והקוצים שיונקים עיקר שורש הגפן ובזה תועלת לגפנים והילכך זכה בהכי לא מיחזי כרבית כי מוזלי גבייהו ושרי וכתוב בנמ"י ובדליתנהו עסקינן משום דהוו המעות כמלוה אבל כשמהפך בארעא מיחזי כמאן דקני גופא דארעא ושרי והרמב"ם מוקי לה אפי' בדאיתנהו ואפ"ה בעינן שיהפך בארעא לפי שאין הדבר ידוע אי זו תיבש ותזמור ואיזו תשאר ולפיכך הוו המעות כמלוה והמעות שכר המתנה עכ"ל ולא הזכיר רבינו דאי מהפך בארעא שרו משום דמילתא דפשיטא היא ושמואל נמי לא אתא לאשמועינן דע"י היפוך שרי אלא דבעי היפוך ורש"י פי' בהנהו דשבשי שיבשי שהם בעלי בתים המלוים תבואות לאריסים לזרע ומשלמים להם לגורן

תבואה חדשה ומש"ה א"ל שיסייעו בגופא דארעא בחריש ובקציר מעט כי היכי דתיקני להו ארעא ואי לא אסיר אם יתיקר משום דהוי סאה בסאה:

סעיף קטן כא

אבל מותר לקנות עגל בזול וכו' שם ומודה רב בתורי דנפיש פסידייהו וכתבו התוס' שפר"ח שמוכר עגלים קטנים ולדות עדרו שיולדו לו בשנה ושרי לפי שרגילות הרבה שמפילות ופי' רבינו כפי' הרמב"ם בפ"ח מה"מ שהוא ע"ד פר"ח אבל רש"י פי' דאמאי דאסר רב לקנות פירות פרדס קאי שאם הוא מקום שבוצרין הכרמים בשוורים ומתקלקלים רגלי השוורים והפסדן הרבה מודה רב שמותר לקנות פירות הפרדס:

סעיף קטן כב

שומרי השדות וכו' שם א"ל רבא להנהו דמנטרי באגי וכו' מותר להקדים מעות על היין וכו' גז"ש והטעם מפורש בגמרא דאינהו נמי אתמרא קא יהבי אחלא לא יהבי מעיקרא דחמרא חמרא דחלא חלא ההיא שעתא הוא דקא מבחרי ופירש"י מעיקרא קלקולו בתוכו אלא שאינו ניכר וגירסת ספרינו ומבחרי לה בטבת ורבינו כתב ניסן איפשר שכך היתה גירסת ספריו ואפשר שגירסתו היתה כגירסא דידן אלא שכתב ניסן במקום טבת ללמדנו דלאו דוקא מבחרי ליה בטבת שריא דה"ה לניסן או לכל ימות השנה וכמ"ש התוס' (סד.) דיבור אי תקפה ברשותך אבל תלמידי הרשב"א כתבו דהא דתנן בבתרא (צג:) מקבל י' קוססות לק' היינו אחר טבת דוקא אבל לא עד טבת דעד טבת אין היין מתברר דאפי' היין שנראה טוב הוא מתקלקל ומתחלת ריעותיה בגויה אלא דהשתא איגלאי בהתתיה. וכ"כ בה"ת בח"ג דדוקא בטבת הוא דמבחר נפשיה אבל בניסן או בתמוז דאפשר דמעיקרא חמרא והשתא חלא אסיר ומ"מ יש לגמגם אם רבינו סובר כדעת התוס' שהרי משום דאין סברא לחלק בין קודם טבת לאחר טבת העמידו הדין שאחר זה דאמרינן ביה אי תקפה ברשותך דלאו היינו החמיץ אלא נתקלקל ורבינו כתב אם יחמיץ והיאך נאמר דלא שאני ליה בין קודם טבת לאחר טבת דא"כ יקשה ליה מה שהקשו בתוס' ולפיכך נ"ל דגי' ספריו היתה ניסן במקום טבת או שסובר שבירור היין הוא עד ניסן ושאני ליה בין קודם ניסן לאחר ניסן וההיא דמוכר פירות שהביאו התוספות קודם ניסן הוא וכן הרמב"ם שאני ליה בין קודם טבת לאחר טבת כדשני לרבינו בין קודם ניסן לאחר ניסן ולפיכך כתב בפ"ח מה"מ אם החמיצה במקום תקפה האמור בדין שיבא בסמוך. ואין להקשות דאפי' בתר טבת נמי הו"ל למישרי כדשרינן באתני בהדיה אי תקפה ברשותך בדין שאחר זה די"ל שאני הכא כיון דלא אתני בהדיה מעיקרא כי שביק ליה השתא למיבחריה מיחזי כי אגר נטר אבל כי אתני מעיקרא כיון דקרוב לזה ולזה הוא שרי כנ"ל: ולענין מעשה

דכיון דמידי דרבנן הוא נראה דסמכינן על דברי התוספות דלאו דוקא מבחרי ליה בטבת דה"ה לניסן או לכל ימות השנה:

סעיף קטן כג

וכן מותר להקדים מעות וכו' (סד.) מימרא דאביי וכתב הה"מ בפ"ח מה"מ שהרמב"ן והרשב"א פירשו שאפי' חבית זו ידוע ועליה נותן דמים מותר וכך הם דברי רבינו ורבינו אזיל בשיטת הרא"ש דמפרש תקפה החמיצה וכן דעת הרמב"ם בפרק ח' מה"מ וכבר כתבתי בסמוך שהתוספות (סד.) מפרשים דתקפה לאו היינו החמיצה אלא קלקול בעלמא כמו יין הנמכר בחנות אבל אם החמיצה אפי' לא אתני בהדיה הוי מקח טעות כדאמרינן בהמוכר פירות ומימרא זו פירוש רש"י בדרך מכר וכ"כ התוס' (ע.) דמשום דדרך מכר הוא שרי אבל אם היה דרך עיסקא היה אסור וכ"כ בהגהות מרדכי אבל הסה"ת בח"ג כתב בהיפך דדרך עיסקא היתה שא"ל הילך דמי חבית זו ותמכרנה בחנותך והריוח נחלוק ואי תקפה וכו' ומש"ה שרו שאם היה דרך חוב כפי' רש"י אע"ג דקביל עליה יוקרא וזולא הוי אסור. וכתוב בהגהת מרדכי דלא שרי אלא במוכר שוה בשוה דליכא אגר נטר: כתב הרמב"ם (וכו') בפ"ח מה"מ ומשמע לי שכל שמכרה פחות מב' דינרין משלם מביתו כיון שכל האחריות היה על המוכר והוא צוה שלא למכרה בפחות פושע הוי ויש לדקדק דבדין הראשון ודאי משמע שכל מה שהיה מוכרה יתר על שנים היה ללוקח וכ"נ ממ"ש ואם לא מצא למוכרה ולהרויח בה וא"כ למה האריך בדין שני כ"כ דלא הול"ל אלא ואפי' היה אחריותה אם אבדה או החמיצה על הלוקח מותר וצ"ע:

סעיף קטן כד

מי שיש לו סחורה שנמכרת כאן בזול וכו' ברייתא (עב:) ת"ר המוליד חבילה וכו' ברשות מוכר מותר ברשות לוקח אסור ופי' רש"י אם קבל עליו המוכר אחריות הדרך מותר דאין כאן מלוה עד שתמכר. וכל מה שנמכר ביוקר של בעלים הראשונים הוא. ברשות לוקח אסור. דמהשתא מלוה הוא גביה ויהיב ליה טופיינא מדמי' ברביתא וכתבו התוס' ברשות מוכר מותר וכגון שנותן לו שכר עמלו ומזונו שלא יהא טורח לו בשכר הלואה וכ"כ הרא"ש בעלה קמ"ה ד"ד וכתב עוד וקמ"ל דלא אתי לזלזולי בשכר עמלו ומזונו ומפשט דברים אלו משמע דבעי למיתן ליה שכר עמלו ומזונו משלם והה"מ בפ"ט מה"מ כתב שי"א דכל שהוא ברשות מוכר אע"פ שאינו נותן לו שכר עמלו מותר וזה דעת א"ז שכתב המרדכי גבי טרשא דרב חמא ולסברא זו קשה דא"כ נמצאו טורחים לו בשכר הלואה וי"ל דאינו מתנה עמו שילוה לו אלא הוא עצמו נוטלן ומשתמש בהן וכיון שלא התנה עמו להלוות לו אין כאן איסור רבית דטורח שטורח בהם גמילות חסד הוא ומתנה דיהיב ליה ורבינו כתב כדעת התוס והרא"ש:

סעיף קטן כה

ואם המוכר אדם חשוב וכו' (סה.) אמר רב חמא טרשא דידי ודאי שרי וכו' ופי' רש"י מוכר היה במקום הזול כבמקום היוקר וכו' והוא מקבל עליו אחריות הדרך בהליכה כהא דתניא ברשות מוכר מותר וכ"כ התוס' והרא"ש וכתבו עוד נקטינן להו שוקא בחזרתו דאי לא"ה אסור לפי שטורחין לו בשכר הלואה אבל השתא דנקיטי להו שוקא בחזרתן הוי בשביל טרחן ושרי: ובגמרא אמרינן דנקטי להו שוקא ושבקי להו מיכסא ורבינו לא נקט אלא חדא מיניהו לומר דבחדא סגי אלא שיש לדקדק דנקט שבקי להו מיכסא שהוא שנוי לבסוף ואיפשר דההוא דוקא חשיב בשכר טרחו אבל נקטי להו שוקא לא חשוב כולי האי וצ"ע. ולדברי האומרים דבההיא דהמוליך חבילה שכתבתי בסמוך א"צ ליתן לו שכר טרחו קשה למה ליה לרב חמא למימר נקטי להו שוקא וכו' דמשמע דאלא"ה הוה אסור וצ"ל דלרבותא הוה אמר הכי אבל אה"נ דאפי' לא נקטי שוקא וכו' שרי כדתניא בהמוליך חבילה וכו' שלא הוזכר שם שכר עמלו ומזונו:

סעיף קטן כו

והחמרים שדרכן להוליך תבואה וכו' ברייתא (עג.) והחמרים מעלים במקום היוקר כבמקום הזול ואינם חוששין ומשמע ודאי דבאינו נותן להם שכר עמלם הוא דא"כ מאי אין חוששין דקתני פשיטא ודקדק רבינו לכתוב מותר להם לקבל מעות וכו' על מנת ליתן להם לזמן פלוני תבואה כשער מקום הזול שאם לא היה מתנה ליתן לזמן אין כאן הלואה אלא שליחות הוא שבעלי בתים שולחים את החמרים שיקנו להם תבואה במקום פלוני ואם החמרים רוצים לחוב בעצמם לטרוח בעד הבעלי בתים לקנות להם במקום הזול ואפי' אם רוצים לקבל אחריות מה בכך כיון דליכא הלואה אלא ודאי בדאיכא הלואה לזמן עסקינן:

סעיף קטן כז

ופירש"י אפי' אחריות ההבאה על החמרים כ"כ התוספות וה"ה בשמו והוא ממ"ש גבי מ"ט רב פפא אמר ניחא להו וכו' נוח להם לטרוח ולהיות שלוחים לקבל עליהם אחריות הדרך על כך והיינו ודאי אחריות ההבאה דאילו אחריות ההולכה כיון שהם מרויחים במה שמוליכים לא ניתן ליאמ' דפשיטא שאחריות עליהם הוא: וה"ה בפ"ט מה"מ כתב טעם לדברי רש"י דכיון שאילו הוזלו פירות בנתיים במקום היוקר יותר ממה שלקחם במקום הזול יקבלום הבעלי בתים בסך שלקחום שם בע"כ הרי הם כשלוחים שלהם:

סעיף קטן כח

ור"י פי' שצריך שיהיה וכו' כך פירשו בתוס' בעלה הנזכר וכן דעת הרא"ש בעלה קמ"ה ד"ד וכן דעת הרמב"ם בפ"ט מה"מ וכתב ה"ה שכתב הרמב"ן שאם העלה להם שכר

טרחן ועמלן אע"פ שקבלו עליהם אחריות הדרך מותר וכתב שכן עיקר: ובנמק"י כתוב בשם ר"ח כדעת הרמב"ן ושם פי' טעמו של דעת זה: וכתבו התוס' בעלה הנזכר שר"ח פי' שאפי' שכר החמורים נותן ב"ה לחמרים לפי שדומה לו שכר מועט גילוי תרעא ומכ"מ נראה שמודה דלא יהיב שכר עמלם ובחנם דוחק שהקילו חכמים ברבית דרבנן והגהות מרדכי והג"א כתבו כדברי ר"ח: איתא בגמרא על האי ברייתא דחמרים מ"ט רב פפא אמר משום דמגלו להו תרעא וכו' מאי בינייהו איכא בינייהו תגרא חדתא ופירש"י בע"א והרי"ף פי' בע"א ומ"מ לא הכריעו הרי"ף והרא"ש הלכה כדברי מי וגם לא הוזכר בדברי רבינו ורבי' ירוחם בח"ד הזכיר טעמים אלו משמע דתרוייהו איתנהו ואיפשר שהיה מפרש דמאי דאמרינן איכא בינייהו תגרא חדתא לומר מאי דנפיק בין שני הטעמים אמרו ולאו למימרא דפליגי רב פפא ורב אחא דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ומ"מ צ"ע מי דחקו לפרש כן ואיפשר דלא הוה גריס מאי בינייהו אלא איכא בינייהו לבד וכן גריס הרא"ש ומדלא קאמר מאי בינייהו משמע ליה דלא פליגי:

סעיף קטן כט

ומ"ש רבינו ודוקא בתבואה מותר וכו' אבל לא בסחורה אחרת שם בעא רבי אסי מר' יוחנן מהו לעשות בגרוטאות כן א"ל בקש רבי ישמעאל בר' יוסי לעשות כן בגרוטאות ולא הניחו רבי איכא דאמרי בקש רבי לעשות כן בכלי פשתן ולא הניחו ר' ישמעאל בר' יוסי ופירש"י מהו לעשות בגרוטאות כן בשאר פרקמטיא כגון שברי זהב וכסף ושאר מיני מתכות דתבואה דמידי דשכיח הוא דאזלי ואתי כל שעתא אמרינן ניחא להו דמגלו להו תרעא א"נ דמוזלי גבייהו אבל שאר פרקמטיא ליכא גילוי תרעא ולא אוזלי גבייהו דמי שמוכר לו עכשיו אינו מוכר לו למחר ופרקמטיא שלקח היום אינו לוקח למחר עכ"ל:

סעיף קטן ל

ומ"ש ואפי' בתבואה אדם חשוב שצריך לדקדק במעשיו לא יתננה להם כן ג"ז שם בסורא אזלי ארבעה ארבעה בכפרי אזלי שיתא שיתא יהיב רב זוזי לחמרי וקביל עליה אונסא דאורחא ושקול מינייהו חמשא ונשקול שיתא אדם חשוב שאני וכתב הריב"ש בתשובה סימן ש"ז אלמא דכל שמקבל הקונה אונסא דאורחא בחזרה יכול לקבל במקום הזול מבלי שיתן להם שכר טרחם דהא איכא טעמא דמגלו להו תרעא אי לאו משום דאדם חשוב שאני ומש"ה היה נותן להם רב מחצית הריוח ובודאי לא היה נותן להם שכר טרחם שא"כ אפי' אדם חשוב כיון שפורע להם שכר טרחם ומקבל עליו אחריות הדרך למה יתן להם מן הריוח כלום וכן היו משתמשים במעות קודם שיהיו במקום הזול דומיא דההיא דחמרים דאל"כ לא היה כאן חשש רבית כלל ואפי' באדם חשוב ואפ"ה מותר לשאר אינשי זהו לדעת הרמב"ן המחמיר בפירושו בההיא דחמרים והוא הדרך הנכון

שהסכימו בו הבאים אחריו ואין צ"ל לדעת רש"י דאפילו בלי שיקבל הקונה אונסא דאורחא מעלין לגמרי במקום הזול ואף בלי שיתנו להם שכר טרחם דטעמא דמגלו להו תרעא עומד כנגד הכל ולדבריו צריך לדחוק במה שהקשו בגמרא אמאי כיון דקביל עליה אונסא דאורחא לישקול שיתא דלאו דוקא משום דקביל עליה אונסא דאורחא דאפי' לא קביל היה מותר אלא לרווחא דמילתא מקשי הכי אלא שדברי רש"י ז"ל בזה אינם נכונים עכ"ל:

סעיף קטן לא

המוליך פירות ממקום הזול למקום היוקר וכו' ברייתא שם כתב הריב"ש בתשובה סימן ש"ח נראה ברור שאסור להלוות לישראל דינר זהב השוה כ' דינרים על אחריות ספינה ההולכת מעבר לים ושיתן לו בשובה כ"ד דינרים לפי שזו הלואה היא וקוצץ לו דבר קצוב ברבית ואע"פ שהמלוה מקבל עליו אחריות המעות כל ימי המשך מהלך הספינה עד שובה עדיין לא יצא מידי הלואה דהא בפרק איזהו נשך זוזי יהיב וזוזי שקיל ולא הדרי בעינייהו ולא דמי למרא ומה שנוהגים לתת כ' ליטרין למי שיבטיח ק' ליטרין שיש לו בספינה זו דרך אחרת היא לפי שאין כאן הלואה אלא כעין מכר שמקבל עליו אחריות מעות האחר בעד הסך ההוא שנותן לו זה ואפי' אם יקדימו לו עתה העשרים ליטרין אין חשש בזה:

סימן קעד

סעיף קטן א

מכר שדה לחבירו וכו'. ברייתא וגמרא (סה:) יתבארו הדברים יפה בח"מ סימן ר"ו בס"ד. כתב הרשב"א בתשובה שינ"ש זה הרי הוא כמכר ר"ל כאילו מכר קרקע זה לחבירו וחוזר ולקחו ממנו להעלות לו אותו סך בכל שנה ושורת הדין כל מי שמוכר קרקע ומתנה בשעת המכר שאם יהיו לו מעות יחזירם ללוקח אין זה מכר אלא מלוה ובכל כיוצא בזה יש בו משום רבית וכדאיתא בפרק א"נ מכאן אתה למד למה שהתנו בני כת החברים מכאן ולהבא שכל מי מבני החבורה שימכור להם לשינ"ש שיכול לפדות כל זמן שירצה ה"ז אסור מן הסתם בלא שום תנאי בשעת המעשה שכיון שהתנו מתחלה כל מה שיעשו מכאן ולהבא הרי הוא כאילו התנו בשעת מעשה שכבר נודע שע"ד כן עושין וסתמן כפירושן וכדאמרינן בריש פרק המקבל (בבא מציעא דף קד.) בדרישות ההדיוטות שאע"פ שאינו תנאי גמור אלא שכן נהגו אפי' לא התנו כמו שהתנו וכ"ש שאתה למד מכאן השאלה אחרונה ששאלת במי שמעלה שינ"ש לאחר ואותו בעל השינ"ש עשה זמן שטר למי שמעלה לו השינ"ש שאם שמא תוך י' שנים יוכל לקנות אלו מישראל

אחר בסך אותה שינ"ש שהוא עושה לו בקרקע בטוח שיחליף אותו שינ"ש מהבתים שלו על אותו קרקע שהיה הוא פטור מלעשות השינ"ש שזה ודאי אינו אלא כראובן שאמר לשמעון שאם יתן לו כן וכן יהא קרקע זה שהוא שלו מכור לו שאין שמעון חייב כלום אלא אם ירצה לקנות יקנה ואיך יסלק דמי הקרקע שחשבונו מחמת חוב והוא אינו חייב כלום עדיין עד שיקנה ויחליף וזה פשוט ע"כ ובתשובה אחרת כתב על אחד שמכר כרמו לעכו"ם בשלשים ליטרין ובאותו יום עשה לו העכו"ם שטר שאם יחזיר לו מעותיו תוך ארבע שנים שיחזיר לו שטר המכר שורת הדין במכר הזה בין ישראל לישראל חבירו הכל תלוי בתנאי אם נעשה קודם שנגמר המכר או אחר שנגמר ואפי' בשעה אחת והוא שאם נעשית ביניהם קודם המכר או בשעת המכר אין לו דין מכר אלא דין הלואה והלוקח חייב להחזיר כל מה שאכל ברבית קצוצה אבל אם נעשה לאחר המכר ואפי' שעה אחת ה"ז מכר גמור אלא שזה הלוקח רצה לפטם דעת המוכר ואפי' עשה לו שטר על זה בקנין ובכל מיני חיזוק חסד הוא שרוצה להתחסד עמו ולהחזיר לו מקחו וכן אם עשה אפי' הלוקח תנאי המכר אם חלטו ממנו המוכר וחזקו הרי הוא תנאי אבל כל שעשאו הלוקח ואפי' בתוך המכר ושתק המוכר ולא חזקו אין זה תנאי אלא כפטומי מילי והמכר מכר הואיל שלא עשאו המוכר שהו"ל לעשותו :

סעיף קטן ב

מכר לו השדה ונתן לו קצת המעות וכו' משנה וגמרא (סה:) מכר לו את השדה וכו' ובגמרא מי אוכל פירות רב ענן אמר משלשין את הפירות ולא פליגי וכו' תני רב ספרא פעמים ששניהם אסורים וכולי עני רבא בתריה וכו':

סעיף קטן ג

ואפילו אם יאמר הלוקח אני אוכלם וכו' כ"כ בנמק"י בשם הרשב"א דברבית על מנת להחזיר אסור:

סעיף קטן ד

אבל ודאי אם יאמר אוכלם וכו' זה פשוט דהא אין כאן צד ברבית כלל ואם כשנתן המוכר א"ל קנה כשיעור מעותיך וכו' עד דבשכר המתנת המעות הוא אוכל תני רב ספרא פעמים ששניהם מותרים וכו' וכתב נ"י בעלה ג' ד"ב בשם הרשב"א דהא דאמרינן דא"ל קני מעכשיו וזוזי ליהוי הלואה גבך לאו למימרא שצריך שיאמר כן בפירוש דמסתמא נמי דינא הכי דכל שהחזיק או קנה כראוי זוז מלוה ע"פ הוו על הלוקח כל דלא עייל ונפיק אזוזי וכ"כ בהגמ"ר: כל היכא דאמרינן הכא אסור כתב הרמב"ם בפרק ו' דרבית קצוצה הוא ורבי' ירוחם כתב וכל אלו של מכר הן צד אחד ברבית ויש מן הגדולים שכתבו שהם אבק רבית והרוב הסכימו שהוא רבית קצוצה וכ"כ הרמב"ם עכ"ל. כתב הריב"ש

בתשובה סימן תס"ד שאלת רגילים העכו"ם לקנות שינשאליש על בתים ושדות ויתן הקונה למוכר מאה ליטרין ע"ד משל על בית או שדה שוה הרבה יותר ממה שקנה על תנאי שיתן המוכר שקבל המעות לקונה שינשליר מס ידוע בכל שנה ק' או נ' דינרים וזה בתורת מכר וקנין מהם לזמן קצוב ומהם לעולם בתנאי ובשעבוד כך שאם לא יפרע המוכר לקונה אותם המעות שקבל ממנו אחר שישלם הזמן שהתנו ביניהם היה הבית נחלט לשנשליר והיה שלו ונפסד למוכר הפסד גמור וכל התנאים האלו כתובים בלשון קנין מכר ושאלת אם על הדרך הזה יעשה ויקנה ישראל מישראל אחר אם יקרא זה רבית קצוצה ויוצאה בדיינים אם לאו והשיב נראה שיש במכירה זו שלשה צדדין הא' שהוא רבית קצוצה ויוצאה בדיינים והצד שני שאין בו רבית כלל וצד ג' שהוא אסור מדרבנן הא' כגון שהמוכר החזיר מעותיו לקונה לאחר זמן כמו שנאמר שהתנו ביניהם שיוכל להחזיר לו מעותיו אם לעולם אם לזמן ידוע ובענין זה אין ספק שכיון שהחזיר לו מעותיו הרי נתבטל המכר למפרע ולא קנה גוף הבית או השדה ונתברר שעד עתה היה מעות בהלוואה ביד המוכר וא"כ הפירות שאכל בנתיים הם רבית קצוצה הצד הב' כגון שלא פרע המוכר ללוקח את המס עם הקרן והוחלט הקרקע ללוקח לגמרי כפי מה שהתנו ביניהם נראה שאין כאן רבית כלל ואצ"ל שאין כאן רבית מחמת מה ששוה הקרקע יותר מהמעות שנתן שזה מותר גמור וכדתנן הלוהו על שדהו א"ל אם אין אתה נותן לי מכאן ועד ג' שנים הרי היא שלי הרי הוא שלו אלא אף מה שנתן לו מן המס תוך זמן אין כאן רבית שכיון שהוחלט לו הקרקע הו"ל מכר למפרע משעה ראשונה דהא ודאי קני לך מעכשיו א"ל דאי לא לא היה חלוט לו דהו"ל אסמכתא וכיון דע"כ נדון זה בדא"ל מעכשיו א"כ כשהוחלט הו"ל מכירה למפרע וא"כ הוברר הדבר שכשאכל הפירות כדין אכל ואין כאן רבית ואע"פ שמתחלה היה אסור לאכלם כיון שאיפשר לבא לידי רבית אם לא יוחלט לו הקרקע מ"מ כשנתקיים המכר למפרע כדין אכל ואין כאן רבית היינו דגבי מתניתין דמכר לו את השדה ונתן לו מקצת דמים וכו' אמרינן בגמרא דכי א"ל לכי מייתית קני מעכשיו משלשין את הפירות ואע"פ שבנדון זה לא אכל הקונה פירות הקרקע אלא המוכר נתן לו המעות אין היזק בזה שכיון שהקרקע נחלט לקונה למפרע נמצא שהמעות שקבל בכל שנה הם שכירות הקרקע ולא רבית כלל הצד הג' מתחלה כשאוכל פירות ואע"ג דלכאורה הוה משמע דמתחלה נמי הוי רבית קצוצה שהרי נראה שזו הלואה גמורה היא ואע"פ שהוא בלשון מכירה אין הלשון גורם כיון שהתנו שאם לא יפרע לו אם הפירות אם הקרן בזמנה שיוחלט הקרקע למלוה וכל שהוחלט הוי מותר

גמור למפרע א"כ א"א לומר שכשאכלן יהיה רבית קצוצה כיון שאפשר לבא לידי היתר גמור אלא שאסור מדרבנן ויכנס לספק ע"כ והאריך בדבר:

סעיף קטן ה

האומר לחבירו קנה לי שדה מפלוני וכו' שם (סז.) ההיא איתתא דאמרה להההוא גברא זיל זבין לי ארעא וכו' וכתוב בנ"י בשם הרשב"א דלרבותא נקט כי א"ל את ונוולא אחי דסד"א דה"ק איני מכניס עצמי ביניכם אלא בלא תנאי אני קונה ואם תרצה היא להחזיר לך אחים אתם וזה שתק לו וקבל ממנו והרי זה כאומר תחזיר לך מדעתה קמ"ל וגם תלמידי הרשב"א כתבו פירוש קודם שנגמר המקח התנה כן ואי לא רבה בר רב הונא הו"א דהכי א"ל אתם אחים תתרצו ביניכם אבל אני איני קונה ע"מ כן קמ"ל דלא סמכא דעתיה ולא מכר אלא ע"ד כן ומיהו כל שכן אם שתק שליח ולא א"ל את ונוולא אחי דאמרי' לא מכר אלא ע"ד כן שהרי התנה כן בפירוש:

סעיף קטן ו

ופירות שאכל הוי אבק רבית אף על גב דאהאי עובדא אמרינן ארעא הדרא פירי מאי רבית קצוצה הוי ויוצאה בדיינים או דילמא כי אבק רבית הוי ואינה יוצאה אמר רבה ב"ר הונא מסתברא כאבק רבית ואינה יוצאה עבד רבינא עובדא ואפיק פירי ודלא כרבה בר רב הונא. רבינו כשיטת הרא"ש והתוס' ס"ל שהקשו דהא רבינא ס"ל במשכנתא בלא נכייתא אינה יוצאה בדיינים ולפיכך פירשו דאף על גב דהוה בעי למימר דהוי רבית קצוצה לאו מטעם זה אפיק אלא משום דהוו מחילה בטעות דבתורת מכר ירד לתוך השדה והמכר אינו מכר דכל את ונוולא אחי לא סמכא דעתיה והדרא ארעא ופירי נמי הדרי דהוי מחילה בטעות עכ"ל ומתוך דברים אלו נתבאר שמ"ש כאן רבינו ואינה יוצאה בדיינים היינו מטעם רבית אבל מטעם מחילה בטעות יוצאה ויוצאה זהו לדעת התוס' והרא"ש וכתבו תלמידי הרשב"א שכן דעת הראב"ד דכל בזביני לאו רבית קצוצה הוא ורבינא במשכנתא עבד עובדא אבל לא בזביני אבל לדעת הרי"ף רבית קצוצה הוי ויוצאה בדיינים מטעם רבית שהרי כתב וקי"ל כרבינא בזביני וכ"ש במשכנתא וכן דעת הרמב"ם בפ"ו מה"מ ולוה וכן דעת תלמידי הרשב"א וכתבו שכן דעת הרז"ה כתב נמ"י בעלה ג' ד"א בשם הרשב"א דבזבין ולא אצטריכו ליה זוזי דאמרינן דהדרי זביני וכן בזבין אדעתא למיסק לא"י דאי לא סליק או לא אתדר ליה הדרא זביני א"א ללוקח למיכל פירות ואפי' בתנאי עד דידע דניקום זביני: השוכר מחבירו בית או שדה בדבר מועט בשנה והקדים לו שכר עשרים שנה והתנו שאחר שנה או שתים אם ירצה המשכיר להחזיר לו מעותיו ינכו שכר הזמן שהיה הקרקע תחת ידו כפי מה שפסקו ויחזיר לו קרקעו נראה דשרי דמה שמשכיר לו בדבר מועט בשביל שמקדים לו מעות מישרא שרי כמו שיתבאר בסי'

קע"ו ואע"פ שהתנו שאם ירצה המשכיר לפדות קרקעו לסוף שנה או שתים יהיה רשאי לא דמי למוכר שדה לחבירו וא"ל לכשיהיו לי המעות תחזירהו לי דאסור כמו שנתבאר בראש סימן זה דהכא שאני שהוא מנכה שכר הזמן שהיה הקרקע תחת ידו ואע"פ שהוא מושכר בידו בפחות משווייו הא אמרן דשרי וזה דרך נכון כדי שיהא בהיתר כל אחריות הקרקע מנפילה או שריפה על בעל הקרקע שכן דין שכירות קרקע משא"כ במשכנתא ומדברי הרמב"ם אתה למד כן שכתב בסוף פ"ז גבי משכנתא דסורא וכן אם התנה הלוה שכל זמן שירצה מחשב לו מה שדר בו ויחזיר לו שאר הדמים ויסתלק ה"ז מותר שאין זה אלא כשכירות וכל תנאי שבשכירות מותר כמו שביארנו ואל תטעה במה שכתבתי בסי' קס"ד בשם תשובת הרשב"א על ראובן שלוה י"ב ליטרין משמעון והשכיר לו שמעון דירתו בדינר לשנה וכו' דהתם שאני שנתנו לו בתורת הלואה:

סימן קעה

סעיף קטן א

אין פוסקין על הפירות וכו' משנה פ' איזהו נשך (בבא מציעא ע"ב:):

סעיף קטן ב

ודבר זה אסור כל זמן שלא יצא השער של עיירות שם בעלה הנזכר אמר רבי יוחנן אין פוסקין על שער של עיירות משום דלא קביע תרעייהו כלומר שלפי שעה השער משתנה אלא על שער של כרכין דוקא הוא שפוסקין שהשער שלהם קיים ונמשך זמן מרובה ובעלה (סג:) אמר רבא השתא דא"ר ינאי מה לי הן ומה לי דמיהן אמרי' מה לי דמיהן ומה לי הן נמי אמרינן ופוסקים על שער שבשוק ואע"פ שאין לו ולפי מאי דפירש"י בהאי דרבא אתי רבא ורבי ינאי כר' יוחנן דאין פוסקים על שער של עיירות אבל התוס' פי' דלרבא אליבא דר' ינאי פוסקין על שער של עיירות. והרי"ף כתב מימרא דרבא ולא פירש בה דבר ובסוף הפ' כתב מימרא דר' יוחנן סתם משמע דכרבי יוחנן ס"ל ומימרא דרבא מיפרשא כפירש"י דאתיא כר' יוחנן וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה"מ דאין פוסקין על שער של עיירות וכן פסק רבינו ירוחם ובהגהות מרדכי בשם ר"ח ור"ת ובהג"א עלה קמ"ה ובהגרות מיימוני פ"ק בשם ס"ה פירשו כפי' התוספות ופסקו כרבא. והרא"ש בעלה קמ"א כתב מימרא דרבא ופירשה כפי' התוספות ובעלה קמ"ה כתב מימרא דר' יוחנן סתם ואע"ג דמדכתב מימרא דר"י סתם משמע לכאורה דהכי ס"ל מ"מ מדנחת לפרושי מימרא דרבא כפי' התוספות משמע לרבינו דהכי ס"ל דאפי' תאמר דפירשה משום דפרש"י במימרא זו אינו מתיישב מ"מ לא הו"ל לפרושי אי לאו דס"ל דהלכתא היא

דאין דרך פוסקי פסקים לפרש שמועות דלאו הלכתא נינהו ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן :

סעיף קטן ג

אבל משיצא השער פוסק וכו' משנה בעלה (ע"ב) יצא השער פוסקים אף על פי שאין לזה יש לזה וטעם ההיתר איתא (סג:) שהוא משום דא"ל שקול טיבותך ושדיא אחיזרי אי הוי לי זוזי בידי הוה מזבנינא בהיני ובשילי בזולא כלומר והלכך חשבינן כאילו המוכר קנה מיד התבואה בדמי הלוקח וזכה בה הלוקח וכשנתיקרה ברשותו נתיקרה וכיון שאינו דרך הלואה אלא דרך מקח שאינו רבית של תורה לא אחמור ביה רבנן: אם לא נתן דמים אלא פירות בשוויין ופסק לו עליהם פירות אחרות כתוב בנ"י עלה א' ד"ד דהוי כאילו נתן לו דמים ושרי ואע"פ שהוא כתב שמפרשים כן על מימרא דרבא נ"ל דאפי' המפרשים מימרא דרבא בגוונא אחרינא אית להו האי דינא דסברא הוא: אם לא נתן לו עכשיו דמים אלא שהיו לו מלוה עליו ופסק בדמי המלוה פירות בשער שבשוק נתבאר בסימן קס"ג: אם נתן לו מעות בדרך הלואה ע"מ שאם לא ישלם מעותיו עד יום פלוני יתן לו פירות בשער של עכשיו לפירוש ראשון שפרש"י [בעלה עב:] על מאי דא"ר הונא אין לווין על שער שבשוק דכיון דאסיקנא דלווין מותר אך הפוסקים משמע שמפרשים כפירוש האחרון וכבר כתבתי זה בסי' קס"ב: ירושלמי יצא השער בטבריה פוסקים כל העיירות הסמוכות לה כלומר אף ע"פ שבאותן עיירות ליכא שער כיון שסמוכות לטבריה פוסקים על שער של טבריא כ"כ בהגהות מרדכי וה"נ משמע בגמרא דידן דאמרי' [בעלה ס"ג] הא חיטי בהיני ובשילי ומיהו נ"ל דדוקא כשהן מסתפקות ממנה אבל אם אינן מסתפקות ממנה אע"פ שהן סמוכות לטבריא לא אזלינן בתר טבריה אלא בתר שער מקום שמסתפקין ממנו ונ"ל דאם מסתפקין עיירות הסמוכות לה מעיר זו ואין בעיר זו שער קבוע הולכים אחר העיר היותר גדולה שבאותן שמסתפקין ממנה: כתוב בסמ"ג דכי אמרינן דפוסק על שער שבשוק בד"א בפוסק עמו על חשבון הסאים. אבל בפוסק על חשבון המעות שאמר ליה הילך כ"ה סלעים ותפרנסני מידי חדש בחדשו צריך לפסוק עמו כשער הגבוה שאם יוזלו יותר משער של עכשיו שיתן לו כשער הזול של אמצע השנה או סופה אבל אם לא פסק עמו כשער גבוה והוזלו נותן לו כשער שהיו שוין כשנתן לו המעות. ודין זה נזכר בהגהות פ"ט מה"מ אלא שהוא תופס בענין פסיקת שער הגבוה מפני שגם בדין זה נזכר שער הגבוה ובאמת שאין זה מקום הגהה זו דבין שיתפוס באם עמדו אחר מכאן עשר סאין וכו' בין שיתפוס בנתן לו המעות סתם וכו'

אינו מתיישב כמבואר לכל מעיין ומקום הגהה זו אינה אלא בראש הפרק דקאמר יצא השער פוסקין וכו':

סעיף קטן ד

או אם יש למוכר חטים וכו' כלומר דכיון דיש לו אפילו לא יצא השער יכול לפסוק כדתנן (עב:) היה הוא תחלה לקוצרים פוסק עמו על הגדיש וכו' ומפני שלא יצא השער כתב רבינו שאין פוסק אלא עד כדי החטים שיש לו ולא יותר וכ"כ נ"י וה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א דאינו פוסק על יותר ממה שיש לו אבל הרמב"ם כתב בפרק הנזכר בד"א כשלא היה למוכר כלום מאותו המין בעת שפסק עליו אבל אם היה למוכר מאותו המין כלום הרי זה מותר לפסוק עליו אף על פי שלא יצא השער ומפשט דבריו משמע דאם יש לו סאה אחת פוסק עליה כמה סאין כדין הלואת סאה בסאה שנתבאר בסימן קס"ב אלא שה"ה פירש דבריו כדעת הרמב"ן והרשב"א:

סעיף קטן ה

היו חדשות בשעת פסיקת ד' סאין בסלע וכו' ברייתא (עב:) היו חדשות מד' וכו' אין פוסקין עד שיצא השער לחדש ולישן היו לקוטות מד' וכו' אין פוסקין עד שיצא השער ללקוט ולמוכר כך הוא גירסת הרי"ף והרא"ש וכן גריס הרמב"ם בפ"ט מה"מ וכתב הה"מ דלפי גירסא זו שהיא אין פוסקין סתם בין חדש בין ישן אין פוסקין וכ"כ תלמידי הרשב"א וספר התרומות בח"ד ופי' הה"מ הטעם דכל שיש חילוק בין חדש לישן אינו שער קבוע וז"ש רבינו אינו יכול לפסוק שיתן לו אפילו מחדשות אבל רש"י גריס אין פוסקין על חדשות מד' עד שיצא השער לחדש ולישן דהא דחדשים מד' משום שלא יבשו עדיין כל הצורך הוא ופוסק על החדשות לא יקבלם ממנו עכשיו אלא לאחר זמן כשיתייבשו כל צרכם ולפי דבריו כל שלוקחים ע"מ שמעכשיו יהיו ברשותו ואם ייבשו ייבשו לו מותר ולענין הלכה נקטינן ככל הנך רבוותא דאסרי:

סעיף קטן ו

אינו יכול לפסוק וכו' ומשל ב"ה ד' סאין בסלע כלומר דאילו שלשה סאין בסלע מותר וכ"כ ה"ה בפ"ט וכתב שגם הרמב"ם סובר כן:

סעיף קטן ז

ויכול לפסוק עם לקוט וכו' עד אפילו מתבואת לקוט מימרא דרב נחמן (עב.):

סעיף קטן ח

היה המוכר תחלה לקוצרים וכו' משנה בעלה הנזכר.

סעיף קטן ט

ופירש"י שיכול לפסוק וכו' כך פירש על המשנה הנזכר:

סעיף קטן י
ור"י פי' כיון שחסר תיקון קצת וכו' כ"כ התוס' (סג:) דיבור מהו דתימא כעד שיבא בני דמי וכ"כ הרא"ש בעלה קמ"ה ד"ג וכ"כ רבינו ירוחם: כתב רבינו ירוחם בח"ב ופוסק בפי' לב"ה על פירות של לקוטות כשער הלקוטות ואי אהיה הוא תחלה לקוצרים דסליק מיניה קאי קשה דמאי איריא על פירות של לקוטות אפילו על פירות של ב"ה נמי יכול לפסוק כשער הלקוטות ואי אהיכא דאינו תחלה לקוצרים קאי קשה דמשמע בגמרא (עב.) דאין פוסקין לבעל הבית על פירות לקוט ואפשר שרבינו ירוחם תפס עיקר ואיבעית אימא האמור שם דמאן דיהיב זוזי לבעל הבית אפירי שפירי יהיב דמשמע הא אם פסק עמו על פירות הלקוטות דינו של בעל הבית כדין הלקוטות וגם לטעמא קמא דאמר בע"ה זילא ביה מילתא י"ל דהיכא שהוא פוסק עמו על פירות הלקוטות חוזר להיות כלקוט ותו לא זילא ביה מילתא:

סעיף קטן יא
ואם יש לו ענבים וזיתים בכומר והכניס ביצים וכו' והכניס סיד וכו' משנה (עב.):

סעיף קטן יב
וכן על הזבל וכו' ג"ז שם פסק כחכמים וכ"פ הרא"ש בעלה קמ"א ד"ג וד' אבל הרמב"ם בפ"ט מה"מ פסק כת"ק:

סעיף קטן יג
אפילו חסר שני מלאכות וכו' פלוגתא דרב ושמואל (עד.) ופסק כרב באיסורי וכ"פ הרי"ף והרא"ש וכ"פ הרמב"ם בפ"ט:

סעיף קטן יד
הפוסק על השער צריך שלא ירויח וכו' (עלה סג.):

סעיף קטן טו
וצריך שינכה למוכר וכו' הרא"ש עלה קמ"א ד"ג:

סעיף קטן טז
הפוסק על הפירות ונתייקרו וכו' בעלה (ס"ג) איתמר עושין אמנה בפירות וכו' ורבי ינאי אמר מה לי הן ומה לי דמיהן ופר"ת והרשב"ם נזכר שם בתוס':

סעיף קטן יז
ולזה הסכים א"א ז"ל בעלה קמ"א ד"ג:

סעיף קטן יח
הפוסק על השער צריך לפרש וכו' משנה (עב.) ופסק כת"ק דרבי יהודה:

סעיף קטן יט
ואם לא פירש כך וכו' צריך לקבל עליו מי שפרע ואם פסק כן והוזלו וכו' (בעלה עד:) בעובדא דההוא גברא דיהיב זוזי לנדוניא דבי חמוה:

סעיף קטן כ
ואם עשה שליח לפסוק וכו' שם בעובדא הנזכר כפי מה שפירש"י בה והסכים ע"י הרא"ש בעלה קמ"ו ד"ב אבל הרי"ף פי' על דרך אחרת דלא נפיק מיניה האי דינא. ודינים הללו אף על גב דלא שייכי לענין רבית משום דדיני פוסק על השער נינהו ובגמרא נמי מיתני גבי הדדי נגרר קולמוסא אחר הגמרא וכתבה כאן:

סעיף קטן כא
מקח שנעשה באיסור וכו' כן כתב הרא"ש בפרק איזהו נשך בשם רבינו האי גבי האי מאן דמסיק בחבריה ארבע זוזי ברביתא ויהיב ליה גלימא בגוייהו וכתבו הריב"ש בתשובה סימן ש"ה וכתב הר"ש בר צמח בתשובה בשם הרמב"ן דדוקא בשנתקיים המקח בקנין אבל אם לא נתקיים המקח לענין מי שפרע כיון שנעשה באיסור בטל לגמרי ואינו מקבל מי שפרע והכי דייק לשון הגאון :

סימן קעו

סעיף קטן א
אסור לאדם להשכיר מעותיו וכו' בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סט:) בעובדא דרב חמא וכתבו התוס' דאפי' אם המשכיר מקבל עליו אונסין אסור וכ"כ הגמיי' בפ"ה בשם ס"ה כתוב בתה"ד סימן פ"ב בשם גליון התוס' שאם המשכיר מקבל עליו כל האחריות מותר וגם רצה לומר דאפילו תוס' וסמ"ג לא אסרו אלא בשאינו מקבל עליו אלא אחריות אונסין ולא אחריות גניבה ואבידה ומ"מ מדבריו משמע שאין לעשות מעשה להתיר . כתב הריב"ש על האי עובדא דרב חמא בודאי היה עובר על רבית של תורה כיון שהיתה הלואה גמורה אלא שהיה משנה הלשון לומר בלשון שכירות ובתוס' ביארו עוד דודאי רב חמא לא היה טועה בזה שיחשוב שמפני שיאמר בלשון שכירות יהיה מותר דא"כ בטלת תורת רבית אלא שהיה פוטרו רב חמא מן האונסין כלומר שכל זמן שהיו המעות ביד הלוה ולא הוציאן אם נאנסו שיהיה פטור מלשלם כמו אם היה שוכר ובזה היה טועה רב חמא שיהיה זה כשכירות כלי ואפשר דבענין זה הא דרב חמא הוי אבק רבית והרמב"ם כ"כ דהוי אבק רבית ואין ספק שלזה כיון אבל אם היה הלואה גמורה אע"פ שאומר בלשון מכירה ודאי רבית קצוצה הוא שאין הלשון גורם עכ"ל:

סעיף קטן ב
בד"א כשהשוכר צריך להוציאה וכו' כ"כ התוס' שם והביאו ראיה מהתוספתא וכתבו רבינו וה"ה בפ"ה שזה דעת הרמב"ם וכן דעת הרא"ש בעלה קמ"ד ד"ב אבל הרי"ף גורס בעובדא דרב חמא ואת"ל הדרי בעינייהו מרא ידיע פחתא זוזי לא ידיע פחתייהו וכן פירש"י ולפי זה אסור להשכיר מעותיו אפילו להתלמד או ליראות וההיא תוספתא לאו

דסמכא כיון דתלמודא פליג עלה. ודעת בעל התרומות כדעת הרמב"ם מיהו כתב ובלבד שלא יחייב עצמו בהם אלא כשאר שוכר שיהא חייב בגניבה ואבידה ופטור מאונסין וכן משמע בתוספתא: כתוב בהגהות מרדכי שאם הוציא המעות אע"פ שבאו לידו אותם המעות עצמם אסורים משום רבית והיינו ודאי בשכרן להתלמד בהן או ליראות דאילו בשכר להוציאם אפי' לא הוציאם נמי אסור דכיון דמלוה להוצאה נתנה מעת שבאו לידו כאילו הוציאם דמי:

סעיף קטן ג

וכלים מותר להשכירם וכו' כן כתבו התוספות (דף סט:) והרא"ש עלה קמ"ד ד"ב:

סעיף קטן ד

מותר להשכיר כלי וכו' בעלה (סט:) ספינתא אמר רב אגרא ופגרא ופירש"י מותר להשכיר על מנת שאם תשבר ישלם אותה השוכר ופי' רבינו דהיינו כשמקבל עליו אונסין דאל"כ פשיטא וגם רב כהנא ורב אסי אמאי אקשו לרב וכ"נ שהוא מפרש המרדכי דבמקבל עליו השוכר אונסין עסקינן שכתב אגרא ופגרא מכאן נראה לר"י דמותר לשוכר להתנות להיות כשואל ולהיות כל האחריות עליו אע"ג דבחנוני אסור ורבינו ירוחם בח"א כתב והשוכר כלי ונתן רשות להוציאה וישלם לו כשעת הוצאה מותר ע"כ ונותן לו רשות להוציאה פשיטא שהאונסין על השואל וזה עולה גם כן כדברי רבינו ומרדכי ובעלה (ע.) גבי דודא דבני מר עוקבא כתבו התוס' דמשמע דאע"ג דמקבל עליה נותן יוקרא וזולא אסור משום דאחריות על המקבל אע"ג דאחריות לא הוי אלא משעת שבירה אלא דוקא משום דפחת חוסכא דנחשא הוי על הנותן כלומר שהנחושת הנשאר נשרף באור ופוחת מדמיו שרי ליקח שכר והא דשרי לעיל בספינה אגרא ופגרא היינו משום דמקבל עליה קילקול הספינה שמתקלקל העץ במים עד כאן ולפי דבריהם דבר שאינו פוחת ע"י שמשתמשין בו כגון כלי כסף וכלי זהב אסור להשכירן אם מתחייב השוכר באונסין וכ"כ רבינו ירוחם וכן כתב בהג"א עלה קמ"ד ד"ג לדעת ר"י ומיהו נראה מדבריהם דלרש"י שכתב טעמא דשרי משום דכיון שאם היה בעין מחזירה בין הוקרה בין הוזלה לא הוי הלואה מותר להשכיר כלי כסף וכלי זהב בענין זה: ומ"ש רבינו שלא ישלם אלא דמים שהיה שוה בשעה שנשבר הוא כדעת הרמב"ן שכתב ה"ה בפ"ח בדין שם פרה מחבירו וכתב ה"ה שהרמב"ם והרשב"א חולקים ואם תאמר כיון דסבר רבינו דאינו משלם אלא דמים שהיה שוה בשעה שנשבר היאך כתב בתחלה הלשון ולקצוב דמיו דמשמע שאותם דמים שקצב משלם לו ונ"ל שקוצב דמיו עכשיו לשער הפחת שעד שעת שבירה כמה הוא פחות משיעור שקצבו ואם לא היו קוצבים מעיקרא מנא הוה ידעינן כמה היה שוה בשעת שבירה:

סעיף קטן ה
ולא מיבעיא כלי שאינו נפחת מיד וכו' אלא אפי' יורה שמתחלת ליפחות מיד וכו' זהו עובדא דדודא דבני מר עוקבא שנזכר בעלה (ע.):

סעיף קטן ו
מותר לשכור פרה וכו' ברייתא (סט.) ונתן רבינו טעם להיתר לפי שהוא ברשות הבעלים עד שעת מיתה כלומר לענין יוקרא וזולא וכתב עוד רבינו וגם נכחשת כלומר דאל"כ היה אסור וכמו שכתבתי בסמוך בשם התוס' דדבר שאינו פוחת אסור להשכירו ולהתחייב השוכר באונסין:

סעיף קטן ז
ובלבד שישומו אותה פרה וכו' כתב ה"ה בפרק ח' שכ"ד הרמב"ן אבל הרשב"א סובר כדעת הרמב"ם דעכשיו הם שמים דמים ואפילו אין שוים כן בשעת מיתה או בשעת שבירה נותן אותם דמים וכן דעת הר"ן אבל רבינו ירוחם כתב כדעת רבינו וכתב עוד ומ"מ אבק רבית הוא אם הפחת על השוכר: כתב המרדכי ראובן טען על שמעון השכרתי לך פרה בששה פשיטים לשבת ואם תמות אצלך נתחייבת לי זקוק ועשית בה מלאכה ששה שבועות ומתה השיב שמעון הזקוק אתן לך כדין שוויו אבל שכירות לא אתן לך לפי שהוא רבית דין זה פסוק מהא דתניא השם פרה מחבירו וכו' הילכך חייב ראובן לשלם גם שכר גם קרן ומורי אמר דלא דמי דהתם לא משמע אלא דאין בו משום רבית דהתנה עמו בהדיא אבל מצי למימר לא קצבתי לך שכירות אלא בחזרת הסוס אבל בפריעתו לא אתן לך עד כאן:

סעיף קטן ח
השוכר שדה מחבירו בעשר כורים לשנה וכו' ברייתא (סט:) ורבינו כתב כמו שפירש"י שמחזיר הק"ק זוז אבל בעל התרומות כתב ויש מפרשים שאין המעות חוזרים להבעלים ולפיכך אין בהם משום רבית והכי אוקמה רבינו משה ז"ל עכ"ל ואי על הרמב"ם קאמר לא ידענא מנ"ל דהכי ס"ל שהרי בפרק ז' העתיק לשון הגמרא לבד ואפשר דעל הרמב"ן קאמר:

סעיף קטן ט
וכן אם שכר לו חנות או ספינה וכו' מימרא דרב נחמן שם אבל אסור לומר הלויני מאה דינרים וכו' ברייתא שם:

סעיף קטן י
מותר להרבות בשכירות קרקע וכו' משנה (סה:) ואף על פי שכתב רבינו דין זה בסימן קע"ג אגב גררא שנאו בסימן זה שכתב בו כל דיני שכירות בסי' אחד וכתבו תלמידי הרשב"א דבשכירות נמי משכחת לה דאסור כגון אם השכיר לו חצירו מעכשיו במנה

והחזיק בה ואח"כ א"ל שאם ימתין לפרעון חדש בחדש יתן לו בשכירות סלע בחדש רבית גמור הוא עכ"ל ופשוט הוא ומ"ש רבית גמור הוא נ"ל דלאו רבית קצוצה דהא כל שאינו דרך הלואה אינו רבית קצוצה וכמ"ש הרמב"ם פ"ח מה' מלוה ברבית שהוא ע"י מקח וכוונתם ברבית גמור הוא לומר דלא נימא דאינה אלא הערמת רבית כנ"ל ויש לדחות דשאני הכא שמחזיק כבר בחצר וזכה בו במנה ועכשיו שנותן יותר בשביל המתנה חשבינן כאילו נתן לו המנה וחזר ונטלו ממנו ולפיכך הוי רבית קצוצה. וכתבו הגהות פ"ז מה"מ ויראה לרשב"א דמתניתא איירי כגון שנכנס מיד לתוך הבית דבע"א לא שרי להרבות דהא מיחזי כי אגר נטר כדמשמע בהספינה:

סעיף קטן יא

אסור להרבות בשכר האדם וכו' משנה (עה.) כתב ה"ה בפ"ז שכיוצא בשכירות החצר מותר בשכירות האדם דגם שכירות אדם אינה משתלמת אלא בסוף. והדין פשוט כדבריו אלא שלשונו שכתב דגם שכירות אדם וכו' אינו מכוון דהא בשכירות אדם מפורש דאינה משתלמת אלא בסוף כדכתיב כשכיר שנה בשנה ומיניה ילפינן לשכירות קרקע כדאיתא בעלה (סה.):

סעיף קטן יב

השוכר את הפועל בימות החורף וכו' ב"ב (ד' פו:): וכתב הה"מ בפרק ז' בשם הרשב"א דדוקא פועל הוא דאסרו אבל בשכירות קרקע שזוכה בו מעתה זכייה גמורה שרי למימר ליה מהשתא בדינר ולקמיה יפה סלע ואע"פ שאינו דר מעתה בחצר:

סימן קעז

סעיף קטן א

אין מקבלין צאן ברזל וכו' משנה (ע:) ופי' רבי' בה כפירש"י והרמב"ם בפ"ח דהיינו שחולקין הריוח וא"כ הוי רבית דרבנן אבל התוס' כתבו שר"ת מפרש דמתני' איירי ברבית דאורייתא שפסק דמים על הצאן וגם פסק דמי השבח וקבל עליו לתת בכל שנה דבר קצוב בין יהיה שם שבח בין לא יהיה כלומר וקמ"ל דחשבינן להו כאילו יצאו מרשות בעלים לגמרי כשאר מלוה ומשמע לי דגם לרש"י והרמב"ם כל כה"ג דפר"ת רבית דאורייתא הוי דהא קצוצה הוא ולר"ת פשיטא דבגוונא דפירש"י דאסור במכ"ש מאין מושיבין חנוני: כתב בעל התרומות בח"ב בשם הראב"ד שאם קבל צ"ב בגוונא דפירש"י דהוי אבק רבית אפי' יהיב ליה שיעור פלגא קרנא בתורת רווחא מחשבינן ליה בקרנא ולא משלם אלא פלגא אחרינא וקרעי' לשטרא ולא אמרינן בכי הא סלוקי בלא זוזי אפוקי מיניה הוא דלא איתמר אלא במשכנתא דהיכא דקיימי תיקום אבל בזוזי היכא דקיימי אוקמו ואי נפיל לידי עבידנא בה עובדא עכ"ל והראב"ד לטעמיה דסבירא ליה כה"ר

אפרים דלא אמרי' סלוקי בלא זוזי אפוקי מיניה הוא אלא במשכנתא דוקא וכבר כתב שם רבינו דעת הרי"ף דאפי' במידי דלאו משכנתא אמרינן סלוקי בלא זוזי אפוקי מיניה הוא הילכך ה"נ לא מנכינא ליה כלל מיהו לדעת הרמב"ם בפ"ו מהלכות מלוה דס"ל דלא מיקרי סלוקי בלא זוזי אלא כשהרבית עולה כנגד החוב ואפ"ה כתב שאינו מנכה לו הכל אלא כמה שיראו הדיינים ה"נ דכוותה: וכתב הר"ן על פירש"י דאע"ג דתנן אין מושיבין חנוני למחצית שכר וכ"ש דאין מקבלין צ"ב מ"מ תנא ליה לומר דאע"ג דבמושיב חנוני שרי בנותן שכרו כפועל בטל במקבל צ"ב אפי' בכה"ג אסור דכולה מלוה היא וכתבו נ"י בעלה ו' ד"ג וכ"כ בעל התרומות בח"ב בשם הראב"ד ז"ל ואם קבל צ"ב מחבירו וקבל עליה המקבל כל האחריות ונתן כל הריוח לבעל הבהמה כתב בעל התרומות בח"ב שחכמי לוני"ל התירו דלא מיקרי הלואה כלל אלא שליחותיה דבעל הבהמה עביד והוי כש"ח שקבל עליו להיות כשואל והראב"ד אסר ולא ישרו דבריו בעיניהם ומתוך דבריו בפירושו נראה שחזר בו ע"כ וכל זה כתב הר"ן בתשובה סי' ע"ג:

סעיף קטן ב

ולא מיבעיא זה אלא אפילו נותן לו בתורת עיסקא וכו' משנה (סח.) אין מושיבין חנוני למחצית שכר וכו':

סעיף קטן ג

ולא כל שכרו אלא רואין אדם שבטל ואין לו מלאכה וכו' זה פירוש לפועל בטל דאיתא בגמרא בעלה הנזכר ורבינו מפרש דברי הרא"ש שבעלה קמ"ד ד"א בפירוש פועל בטל שרואין אדם שבטל ואין לו שום מלאכה וכו' ולי נראה שאין לפרש כן דברי הרא"ש ודברי התוספות שבעלה ס"ח ודברי סמ"ג שבמ"ע סי' פ"ב שהרי כולם הקשו לפירש"י מדקאמר בגמרא אבל סיפא דנפיש טרחיה אימא לא סגיא ליה כפועל בטל והשתא הלא לפי מה שהיא כבדה נוטל יותר ואמאי ס"ד דלא תיסגי כפועל בטל ואם כדברי רבינו גם לפירושו קשה דהא פשיטא שאע"פ שאדם זה בטל לגמרי אינו נשכר למלאכה כבידה כ"כ בזול כמו למלאכה קלה לכן נ"ל לפרש דבריהם דאומדים כמה רוצה ליטול פועל אחר כדי ליבטל ממלאכתו לגמרי דהשתא בין שנותנין לו מלאכה קלה בין שנותנין לו מלאכה כבדה שיעורו שוה וכ"נ ממ"ש ברא"ש בתוספותיו וז"ל וצריך לפרש יושב ובטל דהכא יושב ובטל ואינו עושה שום מלאכה וה"פ כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מיניה כלומר אי זו מלאכה שהוא רגיל לעשות בין שנוטלין עליה שכר מרובה בין שנוטלין עליה שכר מועט לעולם אינו נוטל אלא כפועל בטל לגמרי והיינו דקאמר ר"מ בין מרובה בין מועט פי' בין שהיה עוסק במלאכה מרובה בין היה עוסק במלאכה מועטת שכרו שוה עכ"ל ורש"י פי' דפועל בטל היינו שאם היה עוסק מתחלה מלאכה

כבדה ומרויח הרבה וזו הוא קלה אומדים כמה יניח משכרו לעשות מלאכה זו משמע מדברי הרי"ף שהוא מפרש כפירש"י שכתב והיינו בין מרובה בין מועט כדפסקי ומתנו אהדדי לפום האי עבידתא דבטיל מינה וכן פי' דבריו סמ"ג במ"ע סי' פ"ב ונזכר בהגה"ה פ"ו מהלכות שלוחין ודברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות שלוחין הם סתומים כלשון הגמרא ומדברי ההג"ה נראה קצת שמפרשים דבריו כהרי"ף ופי' המשנה בבכורות פרק עד כמה (בכורות כט.) פירש כפירש"י והעתיק לשונו ה"ה בסוף הלכות גזילה ותלמידי הרשב"א כתבו שר"ח פי' כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה שמשערין לו במלאכתו הראשונה כמו שהוא מרויח בה בשעת הבטלה כגון שהיה חייט ודרכו לתפור בגד בסלע בפרס הרגל שהמלאכה מרובה ובשאר ימים תופרו בשלשה דינרים או בשקל שאינו מוצא להשתכר בה כ"כ וכך הוא נוטל עכשיו בשכרו וכתבו שהרמב"ן הכריע כפר"ח ונזכר זה הפי' דר"ח בתוספי הרא"ש ובנמק"י:

סעיף קטן ד

וה"מ שלא פסק עמו וכו' אבל אם רצה לפסוק עמו וכו' הרי"ף פסק כסתם מתני' דנותן לו שכרו כפועל בטל וכתב ע"ז ואי בעי למיפסק כל יומי דשותפות פסיק כדרבא דאמר אי פלגא באגר תרי תילתי בהפסד וכו' וה"מ בחנוני וכיוצא בו דלית ליה עיסקא אחרינא אבל מאן דאית ליה עיסקא אחרינא ולא מבטיל ליה מיניה לא בעי באגריה כולי האי כדאמר רב מותר שליש בשכרך מותר ואקשינן וסבר רב לא קייצי ליה דינר וכו' ואבע"א כי אמר רב מותר שליש בשכרך מותר כגון דאית ליה בהמות לדידיה כדאמרי אינשי גביל לתורי וכו' וכ"כ הרא"ש בעלה קמ"ד ד"א וי"מ דכי אמר רבא אי פלגא באגר תרי תילתי בהפסד וכו'. דוקא בכה"ג שרי שנוטל המתעסק שליש הריוח יותר על חלקו ואם יהיה הפסד יפטר מלשלם שתות כל ההפסד אבל אם התנו שיטול המתעסק פחות משיעור זה אסור ודעת זו כתב הרמב"ם בפ"ז מה' שלוחין בשם רבותיו וכ"נ מדברי הרי"ף בשערי' ולכאורה גם דברי הרי"ף והרא"ש בפרק איזהו נשך מתפרשי' ע"ד זו שמה שכתב והני מילי בחנוני וכולי קאי למה שכתבו ואי בעי למיפסק לכולהו יומי שותפותא פסיק כדרבא וכו' וה"ק וה"מ דבעי' שיטול שתות הריוח ולא פחות בחנוני וכו' אבל מאן דאית ליה עיסקא אחרינא לא בעי באגריה כולי האי דאפי' בבציר מהכי כגון מותר שליש בשכרך מותר. אבל הרמב"ם בפ' הנזכר כתב שאין נראה לו דבר זה אלא כל שריוח המתעסק יותר על הפסידו אפי' בפחות משתות שרי אף על פי שאין לו עסק אחר. ואע"פ שהוא ז"ל כתב קודם לכן שאם העלה לו דינר בכל ימי השותפות או א"ל כל הריוח יהיה לך שלישיתו או עשיריתו בשכרך הואיל ויש לו עסק אחר ה"ז מותר ואם הפסידו יפסיד

מחצה דמשמע דהא אם אין לו עסק אחר אסור י"ל דהתם כשבתחלת השותפות לא התנו שום תנאי אלא כשבאו לעשות חשבון א"ל אם יש ריוח טול שלישיתו או עשיריתו בשכרך או טול דינר בשכרך אבל אם מתחלה כשנתן לו העסק התנו כן מותר אפי' אין לו עסק אחר. ומ"ש אח"כ ועוד תקנו חכמים שכל הנותן מעות לחבירו להתעסק בהם וכו' היינו לומר שכשבאו לעשות חשבון לא רצה ליתן לו שכר כל יום ויום מימי השותפות ואם היה לו עסק אחר לא רצה לתת לו דינר לכל ימי השותפות ובתחלת השותפות לא התנו שום תנאי אבל אם בתחלת השותפות התנו שיטול המתעסק ריוח יתר על הפסדו אפי' דינר או שא"ל שליש הריוח או עשיריתו יהא בשכרך מותר אפי' אם אין לו עסק אחר. ועי"ל דאה"נ דלא שרי הרמב"ם אלא דוקא בהתנו מעיקרא אבל אם לא התנו מעיקרא שוב אין תנאי מועיל וכתב תחלה דאם התנה עמו שליש הריוח או דינר בשכרך אם יש לו עסק אחר לכ"ע שרי ואח"כ כתב שאם אין לו עסק אחר רבותיו אוסרים והוא מתיר. ודרך ראשון נראה יותר מפני שהוא מסכים לדעת קצת פוסקים כאשר אבאר בע"ה ומ"מ מבואר בדברי הרמב"ם שכל שריוח המתעסק יתר על הפסדו אפי' פחות משתות שרי ואפי' אין לו עסק אחר וכן דעת סמ"ק בסי' רנ"ט שכתב ואין מושיבין חנוני למחצית שכר אא"כ נותן לו שכרו שום דבר של קציצה ולא סגי בטיבול ציר עכ"ל וסתם חנוני לית ליה עיסקא אחרינא כדכתבו הרי"ף והרא"ש ואפ"ה כתב דבשום דבר של קציצה שרי כלומר שאם קצץ לתת לו אפי' דינר שרי אבל לא קצץ לו אסור וזהו ולא טיבול ציר כלומר לאפוקי מדרבי יהודה דאמר אפי' לא טיבל עמו אלא בציר בלא קציצה שרי וכ"כ בעל התרומות בח"ב בשם הראב"ד שאין קצבה לתנאי השכר וההפסד רק שיהיה חלק ההפסד גדול לבעל העסק מחלק השכר. וכן נראה מדברי רש"י שכתב גבי עובדא דרב עילישׁ אי פלגא יקבל הנותן באגרא יקבל עליו אחריות ההפסד יותר ממחצית כגון תרי תילתי וכו' מדקאמר יותר ממחצית משמע דאפי' כל שהוא שהיה הפסד הנותן יותר ממה שנוטל בריוח שרי וכן דייק נמי מדכתב כגון תרי תילתי וכו' דמשמע אפי' אינו ממש כדרבא שרי וכן נראה מדברי סמ"ג שכתב במ"ע סי' פ"ב שהלכה כר"מ שהוא אומר כמה הוא שכרו בין מרובה בין מועט בכל מה שיתן רק שיהיה ניכר שכר שרי ודי בדינר או בראש עגל ואח"כ כתב בד"א שצריך דינר או ראש עגל באדם שאין לו בהמות משלו אבל אם יש לו בזו א"ר מותר שליש בשכרך מותר ואע"פ שיש לדקדק במ"ש אח"כ ומפני כך לא שנה ר"מ דבריו וכו' מ"מ לכאורה משמע מדבריו אלה שכל שריוח המתעסק יתר על הפסדו אפי' דינר שרי אפילו אין לו עסק אחר וכן דעת רבינו שכתב והני מילי שצריך ליתן שכר טרחו בחנוני וכיוצא בו וכו' ואם איתא שדעתו כדעת רבותיו

של הרמב"ם הכי הל"ל והני מילי דבעי תרי תילתי באגר וכו' בחנוני וכיוצא בו וכו' אלא ודאי ארישא דמילתיה קאי וה"ק ה"מ שצריך ליתן שכר כפועל בטל אם לא פסק עמו בחנוני וכיוצא בו וכו' אבל אם פסק עמו על כל העסק בדבר ידוע דין החנוני ודין מאן דאית ליה עיסקא אחרינא שוה דכל שריוח המתעסק יתר על הפסדו שרי וכ"נ מדברי רבינו ירוחם אע"פ שדבריו מגומגמים שבנתיב ח' משמע בתחלת דבריו שכל שיתבטל ממלאכתו בעי שיעור כפועל בטל או תרי תילתי באגר וכו' ולא סגי בדבר מועט כגון דינר או מותר שליש ואם אינו מתבטל ממלאכתו סגי אפי' בדינר או מותר שליש ואח"כ כתב וכ"כ הגאונים דכל שיש לו עסק אחד וכו' פירוש במתבטל ממלאכתו וכו' דמשמע שאפי' במתבטל סגי בקוצב דבר קצוב והו"ל לפרושי ובלבד שלא יהא דבר מועט כגון דינר ועוד שנראה מדבריו דל"ד תרי תילתי וכו' דה"ה דאפי' פחות מכן שרי שהרי כתב או בסחורה עצמה כגון אם לוקח מלוה חצי שכר ואי הוה ס"ל דדוקא תרי תילתי לא הול"ל כגון ואח"כ כתב שאם אינו מתבטל ממלאכתו ביותר דינר שרי משמע דמתבטל לא סגי בהכי והו"ל לפרש שיעור שיטול המתבטל ממלאכתו שאם יטול פחות מכאן יהיה אסור ועוד שכתב שם ועוד פשוט מותר שליש בשכרך מותר וכו' או כשנותן לו דינר בשכרו והלא אם נותן לו דינר בשכרו כיון שיש לו עסק אחר מותר אפי' לא אמר לו מותר שליש. מ"מ נ"ל שהוא סובר דכל שפסק עמו בתחלת השותפות לא בעינן דוקא תרי תילתי באגר דאפי' בדינר יותר שיתן לו סגי אפי' אם הוא מתבטל ממלאכתו אבל אם לא פסק עמו כשיבאו לחלק חזינא אם נתבטל ממלאכתו צריך ליתן לו כפועל בטל לכל יום ויום מימי השותפות או נוטל תרי תילתי באגר וכו' וכמ"ש הוא ז"ל לקמן בחלק זה גבי נותן מעות לחבירו להתעסק בסתם ואין לו תקנה אחרת ואם אינו מתבטל ממלאכתו אע"פ שלא פסק עמו בדינר יותר שיתן לו סגי. וגם בפוסק מתחלה יש חילוק בין מתבטל ממלאכתו לאינו מתבטל היכא שא"ל מותר שליש בשכרך שכיון שהוא דבר מסופק אי אתי אי לא אתי כדפירש"י אם אינו מתבטל ממלאכתו סגי בהכי אבל מתבטל לא סגי בהכי וביאור דבריו כך הוא דכשכתב וזה כשמבטל ממלאכתו וכו' לא קאי למ"ש ואם רצו לפסוק אלא למ"ש ברישא דמילתא וכל ימי השותפות יתן לו דבר מועט קאי דזהו כשמבטל ממלאכתו אבל אם אינו מתבטל לא בעי כולי האי וכו': ומ"ש ועוד פשוט מותר שליש וכו' או כשנותן לו דינר לאו אכשמתעסק במלאכה אחרת קאי אלא אמאי דאמר מותר שליש בשכרך כלומר אם א"ל מותר שליש בשכרך או אם נותן לו בשעת חלוקה דינר ומתחלה לא פסק עמו שרי במתעסק במלאכה אחרת דוקא אבל בשאין לו עסק אחר אם התנה עמו מותר שליש בשכרך אסור וכן אם לא התנה וכשחלקו נתן לו דינר אסור

עד שיתן לו כפועל או ריש עגלא וכ"כ הגאונים דבעינן דבר קצוב כלומר דבין יהיה ריוח בין לא יהיה יטול אותו דבר קצוב אבל דבר מסופק כמותר שליש לא והיינו במתבטל אבל אם אינו מתבטל אפי' א"ל מותר שליש בשכרך מותר ואע"פ שיש קצת תוספת וקיצור בדבריו אם תוספת שחזר לכתוב דין שנתן לו דינר אחר שכתבו למעלה. אם קיצור שהול"ל אבל כשאין לו עסק אחר לא סגי במותר שליש מ"מ אין זה כדאי לסתור פירוש זה כל שאין לנו פי' יותר מתיישב בדבריו ומדברי רבינו נראה שסובר כרבינו ירוחם שעל נותן לחבירו עסק סתם כתב או כיוצא בזה שנותן לו דינר כל ימי משך העסק והיינו ודאי שיש לו עסק אחר שאע"פ שלא פסק עמו מתחלה כשבאים לחלוק נותן לו דינר יותר וסגי בהכי כנ"ל. הרי כל דברי הפוסקים שוים להתיר כל שריוח המתעסק יותר על הפסדו זולתי רבותיו של הרמב"ם ושערי הרי"ף ומ"מ על דברי הפוסקים האחרונים אנו חיים וכיון שלא הזכירו בדבריהם רבי' ירוחם ורבי' דהרי"ף והרא"ש חולקי' על מה שכתבו הם משמע דס"ל דהרי"ף והרא"ש נמי הכי ס"ל ומעתה יש לפרש דבריהם ע"פ דרך זו דמה שכתבו ואי בעי למיפסק כל יומא שותפותא פסיק כדרבא דאמר אי שקיל מלוה פלגא באגר וכו' לאו כדרבא ממש קאמרי אלא כעין ההיא דרבא כלומר דלישקול מתעסק רווחא טפי מיהו אפי' בדינר סגי. ומה שכתבו וה"מ בחנוני וכיוצא בו וכו' לא קאי למ"ש אבל אי בעי למיפסק לכל יומי שותפות פסיק דבההוא דין החנוני ודין מי שיש לו עסק שוה דאפי' בדינר ריוח סגי כיון שמתחלה פסקו אלא קאי למה שנזכר בתחלת דבריהם והא דאמר ר"מ בין מרובה בין מועט לאו בכל יומי דשותפותא קאמר וכו' כלומר דוקא היכא דלית ליה עיסקא אחרינא הוא דכשלא פסק עמו צריך לתת לו שכר כל יום ויום אבל כי אית ליה עיסקא אחרינא לא בעי למיתן ליה באגריה כולי האי כדאמר רב מותר שליש בשכרך וכו' לומר כשבאו לחשבון קודם שידעו כמה ריוח יש אם א"ל כן מותר ואפי' אם נפרש דההיא דמותר שליש כשפסק עמו תחלה הוא ואנן בשלא פסק עסקינן מ"מ שמעינן מההיא דכי אית ליה עיסקא אחרינא קיל טפי וכ"כ בסמ"ג במ"ע סימן פ"ב שמ"ש הרי"ף וה"מ בחנוני וכו' קאי למאי דתנן שנותן לו שכרו כפועל בטל ונזכר בהגהות פ"ח מה' שלוחין. והכי משמע בגמרא דלא בעינן כפועל בטל אלא בדלית ליה עיסקא אחרינא דוקא דהא ר"מ אחנוני קאי דסתם מתני' כר"מ וגם ברייתא אחנוני שנזכר במתניתין קאי ושפיר דייקינן דדוקא בחנוני וכיוצא בו דלית להו עיסקא אחרינא בעינן שכרו בכל יום ויום ומש"ה תנן חנוני ולא תנן מתעסק אבל לאידך פירושא דוה"מ חנוני וכו' קאי לאי בעי למיפסק לכולי יומי שותפותא וכו' מנ"ל לדיוקי דבחנוני דוקא איתמר אי פלגא באגר וכו' הא מימרא דרבא דאי שקיל פלגא באגר וכו' לאו אחנוני

איתמר אלא סתמא. ועוד יש הוכחה זה מדאמרינן בגמרא גבי מותר שליש בשכרך דכל דיהיב ריש עגלא לפטומא שרי ומשמע דאפי' אין לו עסק אחר שרי ולא מפליג בין אם שוה הראש כשתות הריוח או פחות: נשאר עדיין לפרש מאי נקרא אית ליה עיסקא אחרינא מדפשטא דגמרא גבי מותר שליש בשכרך משמע דדוקא היכא שהעסק שהיה לו ועסק זה שקבל שניהם ממין אחד וכדקאמר כדאמרי אינשי גביל לתורי וכ"נ שהוא דעת סמ"ג שכתב במ"ע סימן פ"ב אבל באדם שיש לו עסק משלו כיוצא בזה שנותנו לו א"צ כ"כ וכו' אבל מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו וה"מ בחנוני וכו' אבל מאן דאית ליה עיסקא אחרינא ולא קא מבטל ליה מיניה לא בעי באגריה כולי האי משמע דאפי' יש לו עסק אחר אע"פ שאין ממין זה שרי וכן משמע מדברי הרמב"ם בפ"ו מה' שלוחין וכ"נ מדברי רבי' ירוחם אבל רבי' שכתב אבל מאן דאית ליה עיסקא אחרינא וכו' כגון רועה שיש לו בהמות וכו' נראה שדעתו כדעת סמ"ג וכדמשמע מפשטא דגמ': ופירוש מותר שליש בשכרך שהזכרתי לעיל לרש"י היינו ששם עגל בדמים וא"ל מה שיהיה ריוח יותר על שליש דמיו של עכשיו יהיה שלך והשאר נחלוק וכ"ת מה בין זה לתרי תילתי באגר וכו' כבר תירצו תלמידי הרשב"א דשאני התם דדבר מצוי שיהיה בו ריוח ואיזה ריוח שיהיה בו שקיל מיניה אבל הכא איכא רווחא ולא שקיל מיניה ואפשר שלא יהיה שם מותר ומש"ה לא סגי אלא בדאית ליה עיסקא אחרינא וכפירש"י משמע מדברי רבינו ירוחם: והרמב"ם כתב בפ"ו מה' שלוחין וכן אם א"ל מכל הריוח יהיה לך שלישיתו או עשיריתו בשכרך הואיל ויש לו עסק אחר ה"ז מותר וכתב בעל התרומות בח"ג שזה שכתב הרמב"ם וכן אם א"ל כל הריוח יהיה לך וכו' היינו ההוא דמותר שליש בשכרך וקשה לי ע"ז דמותר שליש האמור בגמ' מורה על ריוח הנמצא יותר על שליש לא על השליש עצמו ועוד דאם כן היכי אמר שמואל לא מצא מותר שליש ילך לביתו ריקן דגם בתרי תילתי באגר וכו' שייך למיפרך לא מצא ריוח ילך לביתו ריקן ותמהני על רבינו למה השמיט הא דמותר שליש בשכרך:

סעיף קטן ה

ולענין נותן עסק לחבירו סתם ולא רצה לתת לו כפועל בטל ואם היה לו עסק אחר לא רצה לתת לו דינר לכל ימי השותפות כתב הרמב"ם בפ"ו מה' שלוחין שי"א שאם היה ריוח יחלקו בשוה כלומר ואם היה הפסד לא יפסיד המתעסק אלא שליש וטעמייהו משום דמשמע להו דכי אמר רבא אי פלגא באגר וכו' מדינא קאמר דהא פלגא פקדון הוא ומאי דאמר אי תרי תילתי באגר וכו' לאו מדינא קאמר אלא משום תנאה וכתב הרמב"ם שדעת זה טעות הוא ותלמידי הרשב"א כתבו בשם הרמב"ן איפכא דחולקין בהפסד ואם

היה שם ריוח יטול המתעסק שני שלישים משום דמשמע להו דכי אמר רבא פלגא בהפסד וכו' מדינא קאמר דהא פלגא מלוה ומאי דאמר אי פלגא באגר וכו' לאו מדינא קאמר אלא משום תנאה וכ"כ רש"י בהמקבל (קד.) גבי הא דאמר רבא חדא עיסקא ותרי שטרי פסידא דב"ה וכן דעת הרא"ש בהמקבל עלה קנ"ג ד"ד. וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ממ"ש בהמקבל גבי הא דאמר רבא חדא עיסקא ותרי שטרי פסידא דמלוה וכו' וכ"כ בעל נמק"י בהמקבל אהא דאמרי נהרדעי האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון שדעת זו הוא דעת הרמב"ן ונראה שכן דעת האחרונים הרשב"א והרנב"ר ז"ל ומיהו מ"ש שכ"נ שהוא דעת הרמב"ם ליתיה כמבואר מדברי הרמב"ם בפ"ו מה' שלוחין. וכן דעת סמ"ג במ"ע סימן פ"ב וכן נראה שהוא דעת הראב"ד. אבל הרמב"ם סובר דלעולם יד המתעסק על העליונה וכן נראה שהוא דעת רבינו שכתב ותקנת חכמים הוא למי שנותן עסק לחבירו סתם וכו' שיקח המקבל חצי הריוח וכו' או שלוקח שני חלקי הריוח וכו' משמע מלשונו דבמתעסק תליא מילתא ותמהני שזה כנגד דעת הרא"ש בהמקבל וצ"ע ובעל התרומות בח"ב כתב בשם הראב"ד שאם אמר לחבירו הילך מעות למחצית שכר ולא פירש יותר אם יש מנהג ידוע באותו מקום הולכין אחריו ובלבד שלא יהא איסור באותו מנהג ואי ליכא מנהגא מסתבר לן דיד בעל המעות על העליונה שאם יש ריוח בשעת חלוקה אינו נותן לו שכר עמלו שהוא אומר לו אילו היה הפסד הייתי מקבל שני חלקים עלי ואם יש הפסד ורואה ששני חלקי ההפסד גדולים ממחצית השכר אומר לו שכרך אתה נוטל ותטול חצי ההפסד מפני שהעסק בחזקת בעלים הוא ויתרון חלק ההפסד שהוא נוטל משום שכר המקבל הוא ואם בא השכיר להוציא שכר מרובה מן השוכר עליו להביא ראיה ועוד שהרי רשות ביד בעל המעות להתנות בכל תנאי שירצה ועכשיו שלא התנה בתחלה מתנה בסוף עכ"ל ותלמידי הרשב"א בפ' המקבל כתבו סברת הראב"ד ודחו אותה משום דאפי' תימא דאו האי או האי במשמע הוה לן למימר דליהוי יד מקבל על העליונה משום דתפיס וכ"כ הרא"ה ז"ל. ומ"מ מ"ש רבינו ותקנת חכמים הוא למי שנותן עסק לחבירו סתם שיקח המקבל וכו' יש לדקדק בו דלא אשכחן בשום דוכתא דתיקון הכי וצ"ל דסובר רבי' דכי אמר רבא אי פלגא באגר וכו' ואי פלגא בהפסד וכו' תקנת חכמים כך הוא ומכח תקנת חכמים דן כך רבא כלומר דכיון דרב עיליש גברא רבה הוה ומפרשינן לשטרא בענין דליהוי כמו שתקנו חכמים ואף ע"פ שכתב הרא"ש בהמקבל עלה קמ"ג ד"ד דהא דאמר רבא אי פלגא באגר תרי תילתי בהפסד היינו לפי שהיה כתוב בשטר פלגא באגר והפסד ולא פירש השכר י"ל שהרא"ש כ"כ לומר שאם לא היה כתוב כך בשטר הו"ל לרבא לומר שיתן שכר טרחו כפועל בטל ודברי רבינו הם במי שאינו

רוצה ליתן שכרו כפועל בטל דיינינן ליה כתקנת חכמים דעיסקא פלגא פקדון ודרי פלגא בהפסד וברוח יטול שני שלישים כההוא דאמר רבא אי פלגא בהפסד וכו' א"נ פלגא מלוה ושקיל פלגא רווחא ולא דרי בהפסד אלא שליש וכדאמר רבא אי פלגא באגר כו' ובהא ודאי לכאורה פליג רבינו עם הרא"ש דלהרא"ש לעולם חולקין בריוח ובהפסד לא דרי מקבל אלא תילתא וכמ"ש לעיל בסמוך: ולענין שנים שנשתתפו כלומר שכל אחד הביא מעותיו ונשתתפו והאחד לבדו מתעסק בהם להרמב"ם בפרק ו' מה' שלוחין דינו שוה להיכא שכל המעות של האחד והאחר מתעסק בהם וזה לגבי המעות ששם אותו שאינו מתעסק שדינה פלגא מלוה ופלגא פקדון וצריכין לחלק ריוח והפסד המעות ההם ע"פ הדרכים שנתבארו דאילו לגבי המעות ששם המתעסק כמו שירצו לחלק יחלקו ואין בהם בית מיחוש דכיון שבעל המעות עצמו מתעסק בהם לא שייך בהו רבית אבל לסמ"ג במ"ע סימן פ"ב ולהרי"ף בשערים כיון שכל אחד הביא חלק מעותיו אע"פ שהאחד לבדו מתעסק בהן אין זה קרוי עסק אלא שיתוף וחולקין הריוח והפסד באי זה ענין שירצו ואין חוששין משום רבית וא"ת אם כן ר"א מהגרוניא אמאי קאמר מאי אמרת טרחנא טפי פורתא אמרי אינשי אריסא למארי ארעא משתעבד ותיפוק ליה דשותפות נינהו ולית ביה משום רבית וי"ל דס"ל דכי אמר ר"א מאי אמרת טרחנא טפי פורתא לא מטעם רבית אמר כן אלא משום גזל שהאריס היה עוסק בחלק מעותיו של רבי אליעזר בחנם ולהכי א"ל דאריסא משתעבד למארי ארעא ואין בו משום גזל ויישוב עובדא דר"א מהגרוניא לדעת הרמב"ם כתבתי בפ"ו מה' שלוחין בביאורי להלכות הנזכר. ודע דאף ע"ג דלהרמב"ם שיתוף ממון כל שהאחד לבדו מתעסק מיקרי עסק ויש בו משום רבית מ"מ דמי למאן דאית ליה עיסקא אחריתא שהרי הוא מתעסק במעותיו גם כן ואפי' לא שם אלא דינר לאלף מיקרי אית ליה עיסקא אחריתא וכן כתב הרמב"ם בפירוש משנת אין מושיבין חנוני למחצית שכר וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ח. דין הנותן לחבירו מנה שיתעסק בו לתועלת המלוה עד שיהיה ב' מנים ומשם ואילך יהיה כל הריוח ללוה כתבו רבינו סימן קס"ה ושם כתבתי אם עושה אדם עסקו מלוה או פקדון:

סעיף קטן ו

כתב הרמב"ם [וכו'] בפ"ו מהלכות שלוחין וטעמו לפי שאינו נושא שכר על שמירת הממון אלא על שמתעסק בו והראב"ד מדמה ליה לשוכר שאף ע"פ שאינו נוטל שכר על שמירתו מ"מ בההיא הנאה דמשכח בהמה לעשות בה מלאכתו חשיב כאילו נוטל עליה שכר ה"נ בההיא הנאה דמשכח זוזי למעבד בהו עיסקא חשיב כאילו נוטל שכר על שמירתה ובהג"א בהמקבל עלה קנ"ג ד"ד כתוב בשם ר"ח ורבינו ברוך כדברי הראב"ד וכן

דעת המרדכי בריש המקבל ובעיטור באות כ"ף שער כ"ס. ובפלגא פקדון הוה ליה כמלוה ומיחייב בכל אונסא כדאיתא בהאיש מקדש (מו:) לאפוקי מדר' מתתיא גאון וממר עוקבא שמעון קיירא דאמר לא מיחייב אלא בגניבה ובאבידה: ב"ה וכיון דכמה רבוותא מסייעי להראב"ד נקטינן כוותיה: כתוב במרדכי פרק החובל שאם הלוה ראובן לשמעון מעות לזמן קצוב ואחר הזמן אמר המלוה ללוה יהיו בידך למחצית שכר שהמתעסק חייב באונסין כמו שהיה חייב מתחלה:

סעיף קטן ז

כתב הריב"ן שמותר ליתן עיסקא וכו' ור"י אוסר וכו' כלומר אא"כ אחריות אונסין וזול על שניהם שיהיו שוים בשכר והפסד ולא שיהא הנותן קרוב לשכר ורחוק להפסד כמו לדברי הריב"ן תוס' שם (ע.) ובהגהות פ"ח מה' מלוה וכ"כ בסמ"ג ובהגהות מרדכי גבי אי תקפה ברשותך וכו' ובעלה קמ"ד ד"ד ומדברי הרמב"ם בפרק הנזכר משמע דס"ל כר"י שכתב אין מקבלין צאן ברזל וכו' לפיכך אם קבל בעל הצאן שאם הוקרו או הוזלו וכו' הרי שהצריך שיקבל עליו הנותן ג"כ אחריות דאונסים ולא סגי ליה בקבלה יוקרא וזולא וזה ודאי כשחולקים בענין שאין המקבל נוטל ריוח יותר מהנותן דאילו נוטל ריוח יותר מהנותן או נותן לו שכרו כפועל בטל פשיטא שא"צ לקבל עליו הנותן אלא אחריות חצי הצאן וכמו שנתבאר בסמוך וכתב מהר"י קולון בשורש קי"ט דאפי' ריב"ן לא שרי אלא בעיסקא דשייך בה יוקרא וזולא וגם הוא עומד בעין בחזקת הבעלים שאין המקבל רשאי להוציאו כדאמרינן בריש המקבל (בבא מציעא קד:) אלא להחליפה בסחורה אחרת אבל הנותן לו מעות אפי' היה למחצית שכר כדין עיסקא כיון דלא שייך בהו קבלת זול וגם כי להוצאה ניתנה מודה הריב"ן דאסור אם לא יקבל עליו המלוה כל אחריות אונסין לאפוקי מהמנהג לומברדיא"ה שנותנים מעות להשתכר והמלוה אינו מקבל אחריות אלא דאש ושבים דוקא דהא פשיטא דאפי' לריב"ן אסור: כתב בעל התרומות בח"ד כדברי הריב"ן ולפי דרכו כתב דאי א"ל בעל העסק למקבל אי מפסדת בחובות כולה פסידא דידך ואי מתעסק במשכונות ומפסדת כולה פסידא דידי ואי רווחת שקלת פלגא מותר בחביתא דחמרא אי תקפה ברשותך וכו' והוא מפרשה ע"ד עסק שלא כפירש"י והתוס' עלה הנזכר ומ"מ הדין דין אמת ולא מטעמו אלא מההיא דהגוזל וכמ"ש רבינו בסמוך בשם התוס': כתבו התוס' (סח.) שהנותן עגלים סתם לחבירו ולא שם אותם בשעת נתינה מסתמא מקבל עליו אחריות ואם שמו אותם בשעת קבלה מסתמא מקבל עליו אחריות כמו בשאר עיסקא :

סעיף קטן ח

כתבו התוס' מותר ליתן עיסקא למחצית שכר וכו' ולמדו כן מדאמרינן הנותן מעות לשלוחו ליקח חטים ולקח שעורים אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע בהגוזל קמא (קב.) וכתבו סמ"ג במ"ע סימן כ"ב. וכתבו בתשובה דשייכי לספר משפטים סימן כ"ט שיתנה שאם יצטרך להוציא המקבל מן המעות לצרכו יחזיר בקרוב אחרות ויזכה אותם ע"י אחר למפקיד שאם לא היו המעות בעין או בחובות או בסחורות היאך יתן רבית על מה שהוציא ואם לא לקח רשות להוציא כשיצטרף הרי שלח ידו בפקדון והרי הן מלוה עליו וכן מצאתי כתוב בספר אחד לא ידעתי אכנה שיתנה שאם יוציא וכו' יזכה לו על ידי אחר ואם חושש פן יהתל בו הנפקד ויוציאם לצרכיו ויתן לו רבית מחובותיו יקח אמונתו שאם יוציא מהם שיחזור בקרוב ויזכה לו על ידי אחר והר"ן בתשובה סימן ע"ג כתב דאין ראיות התוס' ראיה שכבר פירשו המפרשים דפחתו פחתו לו דהאי ברייתא כיון דאוקימנא כרבי יהודה דלא קני להו בשינוי אין מטילין עליו אלא פחת דידו על התחתונה להפסיד שכרו ומעתה לפ"ז אין כאן ראיה (שלפי') שמקבל עליו אחריות כל הקרן שיהא מותר לתת מן הריוח למפקיד כלום אלא שהם ז"ל נקטו ברייתא כפשטה דאם פחתו פחתו לו לגמרי דמשום טעמא דלתקוני שדרתיך ולא לעוותי חייב לגמרי באחריות הקרן ולפי זה יפה דנו: וכתב דמשום דא"ל שאם ישנה יהא כל האחריות עליו הוא שמותר לו לשנות מפני שכבר הרשהו לשנות אף ע"פ שהשינוי נעשה מדעתו של בעל הבית אין כאן משום רבית כיון שאם לא היה משנה המקבל מדעתו לא היה הפחת ברשותו אבל אם לא היה אומר ב"ה כן לא היה רשאי לשנות ואיסורא דאורייתא עביד אם היה משנה:

סעיף קטן ט

כתב ה"ר ישעיה שלא התירו וכו' ומדברי מהרי"ק בשורש קי"ט משמע דלא אסור רבינו ישעיה אלא כשהנותן מקבל עליו אחריות דאונסין ולא דגניבה ואבידה אבל אם מקבל עליו אחריות גם מגניבה ואבידה מותר לקצוץ וכדמשמע מתשובת מהר"ם שכתב המרדכי המתחלת וששאלת על הבחור שהלוה לך מעות וכו' ואין נראה לי דכיון דהר"ר ישעיה לא אסר אלא משום דמיחזי כמלוה ברבית אפי' קבל אחריות דגניבה ואבידה אכתי מיחזי כמלוה ברבית ואיפשר דגם מהר"ם יודה בכך ומ"ש באותה תשובה ואף ע"פ שהבחור קבל עליו האונסין כיון דאחריות גניבה ואבידה עליך אסור לא כתב כן אלא כי היכי דליהוי רבית קצוצה אבל אה"נ דאפי' קבל עליו הנותן אחריות דגניבה ואבידה אסור משום דמיחזי כמלוה ברבית : כתוב בתשובות הרא"ש כלל פ"ח על ראובן שנתן לשמעון מנה בתורת עיסקא לקנות בהם חטים שיש לו קנויות משער הזול ויהיו

ביניהם שתחלת עיסקא זו באיסור היתה שמכר לו החטים בפחות מן השער כדי שיתן לו מעות וגם לא נתן לו שכרו כפועל בטל הילכך לא יטול שום ריוח ונ"ל שמ"ש שלא נתן לו שכרו וכו' לא סגי האי טעמא לומר שלא יטול שום ריוח דהא אי ס"ל כמ"ש לעיל דמשמע מדברי רבינו ירוחם ורבינו אף ע"פ שלא א"ל מעיקרא שיתן שכרו אם לבסוף נותן שכרו כפועל בטל שרי ה"נ דכוותיה ואפי' תמצא לומר דלא ס"ל הכי מכל מקום הוה ליה למימר דלישקול נותן מיהא תילתא וכמ"ש הוא עצמו בהמקבל עלה קנ"ג אלא ודאי אם היה נותן לו עיסקא סתם הוה שקיל הנותן ריוח באחד מהדרכים הנזכר או שיתן שכרו כפועל בטל ושקיל פלגא או לא יתן שכרו ושקיל תילתא אבל מפני שהיתה תחילתה באיסור אין לה דין נותן עיסקא סתם אלא דין נותן עיסקא באיסור ואילו היה מתנה לתת לו שכרו כפועל בטל היה מתבטל קצת מן האיסור והוה שקיל פלגא רווחא דארווח ממה שהיה בשער השוק בשעה שנתן המעות כמו שנמכרו ומכיון שלא התנו אלא באיסור לא יטול ריוח כלל דלא דמי לנותן עיסקא סתם ורבינו בסימן זה לקמן כתב כדברי הרא"ש שאסור למקבל ליקח הפירות כמו שקנאם אם עכשיו שוים ביוקר ולמד כן בכ"ש מדין אחר שנזכר בגמ': כתוב בעיטור באות כ"ף שער כיס והאי עיסקא דנהגו בה עתה ויהבי ליה זוזי ומנו לרווחא דכל שתא בכך וכך זוזי ומטי לבעל הממון פלגי רווחא מזבין ליה ניהליה בבציר פורתא כגון דמטי ליה פלגא רווחא י' זוזי ומזבין ליה (י') ויהיב ליה י' דינרים בכל שתא ואי ליכא רווחא אלא י' בלחוד יהיב ליה ניהליה וא"ל אי אמטו לך פסידא תימא לי ואנא אהדר לך א"נ ליהוי בידך האי עיסקא עד דשלם פסידא ואמרינן ליה בההוא הנאה דפטר ליה משבועה מותר ומסתברא דקרוב לשכר ורחוק להפסד הוא וקרוב אני לומר דרבית קצוצה הוא דשכר מעותיו עומד ונוטל בכל שנה ומי יימר דהוי רווחא וכו': ב"ה ועיין לקמן בסימן זה גבי הנותן עיסקא לחבירו לא יצרף הריוח עם הקרן:

הנותן מעות לחבירו למחצית שכר שנתיים או שלשה שנים ושוב נמלכו ועשו קצבה ביניהם לתת לו כך לשנה כתוב בהגהות מרדכי דקידושין דאם הלוה הוציא המעות ביציאותיו ונתן הרבית חייב להחזיר אבל אם היה מתעסק והולך כפי תנאי הראשון ופרע מריוח שהרויחו הנכסים כיון דמעיקרא לאו בתורת איסור אתא לידיה שדינן אנאמנותיה ואומרים לו אם דומה לך שחצי ריוח המעות לשער המועט והברור עלה למה שהתנית עמו ליטול הריוח ואין משביעין אותו אלא אמרינן לו זכור דאנאמנותך סמכינן שהרי לא נתן המלוה מעותיו מידו לשם נשך מתחילה ואין כאן לאו דאל תתן נשך וכן כתב המיימוני וז"ל הורו רבותי שהמלוה לחבירו ולאחר זמן תבעו חובו וא"ל הלוה דור בחצרי וכו' הרי זה אבק רבית לפי שלא קצב מתחילה ה"נ דעתיה אהיתירא הוה בשעת הלואה

ע"כ ודעת זו דרבותיו של הרמב"ם כתבתיה בסימן קס"ו וכתבתי גם דברי החולקים עליה וצ"ל דלא ס"ל למרדכי כרבותיו של הרמב"ם לגמרי דאם כן אפי' הוציא הלוה בהוצאותיו לא הוי רבית קצוצה ולא הביא דבריהם אלא ללמוד דיש לחלק בין היכא שבאו מתחילה המעות לידו בתורת היתר להיכא שבאו לידו באיסור מיהו החילוק לאו בגוונא דמחלקי ליה רבותיו של הרמב"ם וכתב מהרי"ק בשורש קי"ט על דברי המרדכי דמשמע לכל מבין דאף על פי שחצי האחריות על המלוה קא אסר משום רבית קצוצה אם הוציא המעות בהוצאותיו אפי' באו המעות לידו מתחלה בהיתר: (ב"ה) ומ"ש דאין משביעין אותו הטעם פשוט מפני שאינו טענת ודאי ומיהו אם רוצה להחרים חרם סתם רשאי: כתב בעל התרומות בח"ג ישראל שהלוה לחבירו מנה לכל הנאתו אלא שהתנה עמו שיסלק מעליו מעל אותו מנה מס המלך המגיע עליו מסתברא דאסור אבל אם יאמר לו אלוה לך מנה ואם תרויח בהם תפרע תחלה מהריוח מנת המלך והמותר יהיה שלך ואם לא יזדמן בהם ריוח אפרע מנת המלך משלי מותר ובתשובות הרשב"א סימן ז' כתוב דהיכא דקיבל עליו הלוה בשעת הלואה לסלק מעל הממון ההוא כל מס שיוטל דלא הוה אלא אבק רבית לפי שלא היה המלוה חייב כלום בשעה שחייב עצמו הלוה ולא עוד אלא שאיפשר שלא יבקש המלך מס כל אותם השנים ואע"פ שהמלך עשוי לבקש בכל שנה ושנה כיון שאיפשר כן ואפשר כן הו"ל צד אחד בריבית ואינו אלא אבק רבית: וכתב עוד בתשובה שאם גבאי המס מעידים שקבלו המס מיד הלוה והמלוה טוען משלי פרע או משלו פרע ופרעתיו ישבע המלוה היסת ואם המלוה כופר בלוה ואומר שלא פרע בעדו המס לדעת ה"ר אפרים דס"ל דבאבק רבית מחשבים ומנכים ה"נ מנכים ואם אין שם אלא גבאי אחד נשבע המלוה בנקיטת חפץ וגובה כל חובו ע"כ ודבר ברור הוא דתשובה זו בשיש שטר ביד המלוה הוא וכן מבואר בתשובה הנזכרת: כתוב עוד בתשובה הנזכרת על הלוה שקבל עליו בשעת הלואה בשטר לפרוע מס המוטל על הממון ולזון ולפרנס היתומים וכשבא היתום לתבוע חובו טען הלה שינכה מה שנתן לו ממזונות וכו' והיתום טוען שהוא קבל ממנו דבר שהיתום נאמן ואפילו א"ל אישתבע לי לא משגחינן כו': כתוב עוד בתשובה הנזכרת בשם הרמב"ן שאם א"ל הילך ק"ק זוז מעכשיו כדי שיפול תחתיו לאומנות המלך שהיא עליו בשוה ש' ומשום דמקדים ליה פרע במקומו יותר אסור אבל אם א"ל פרשני מן האומנות מותר דילמא מפייס ליה בשוה ק"ק או בפחות מכן: ע"ש האומר לחבירו מנה לי בידך מרבית קצוצה שגבית ממני והלה אומר להד"ם משביעין את הנתבע היסת ולא אמרינן כיון דלדברי התובע הוא רשע אינו נאמן בשבועה: ב"ה ועיין בסוף סימן קס"ט: כתב בסמ"ג מל"ת סי' קצ"ג בשם רבינו יעקב שהמקבל מעות לחצי

ריוח וכופר ואומר כי מלוה ברבית היא אף על גב דאי בעי פטר נפשיה בפרעתי או להד"מ אינו נאמן דאין אדם משים עצמו רשע: ב"ה בתוך תשובות הרשב"א סי' תרפ"ו בדפוס על ראובן שמוען על שמעון הלויתיך שני ליטרין לשנה להוסיף לי ליטרא שלישית אם תרויח יותר מליטרא ואם תרויח פחות מכן תתן לי כל הריוח כדי שלא יהיה רבית ושמעון משיב הלוית לי עבור להוסיף לך ליטרא ג' בלא תנאי ברבית קצוצה פסק ר"ת דכל כי האי גוונא נאמן כיון דמצי למעבד בהיתירא ע"י עכו"ם לא היה מלוה באיסור דלא שביק היתירא ואכל איסורא כדאמרינן (גיטין לז:) גבי פרוזבול עד כאן לשונו: בתשובות הרשב"א סי' ק"ב ראובן משכן ביתו לשמעון באלף זהובים לה' שנים ונתן ללוי ת"ק זוז וקבל עליו לשחרר לו הבית מיד שמעון מכאן ועד זמן המשכונא והשיב דאסור ולא שריא מטעם יפייס את שמעון בפחות: כתוב במרדכי פרק איזהו נשך שהשיב מהר"ם וששאלת על הבחור שהלוה לך מעות ואתה נותן לו הוצאה והוא חוזר עם בנך אם מתחלה היה התנאי כך ביניהם אע"פ שהוצאה היית נותן שהיה חוזר עם בנך כלומר אע"פ שאפי' שלא היה מלוה לו מעות היה נותן לו הוצאה בשביל שחוזר עם בנו אפ"ה מאחר שהתנו שיתן לו מעות ויחזור עם בנו והוא יתן לו הוצאה אסור וכיוצא בזה ראיתי שהשיב הריב"ש. ומכאן יש ללמוד להני בעלי בתים שלוקחים בחורים לשרתם בחנות ונותנים מעותיהם לבעלי בתים ומתנים עמהם שיתנו להם כך וכך חלף עבודתם ומעותיהם שאסור. וסיים הר"מ בתשובתו אבל אם כך הוא שנתן לו הקרן במתנה גמורה שאם תרצה לעכבו הרשות בידך כה"ג מותר עכ"ל כלומר וקמ"ל דאע"ג דמחזי כי הערמה שודאי לא יעכב בע"ה מעותיו אפ"ה שרי ואם אומר אני מלוה לך מעותי מהיום עד יום פלוני בהלואת חן ואני אשרתך זמן כך בכך וכך מעות שתתן לי היה איפשר לצדד להתיר מיהו כל כה"ג משמע לי דמחזי הערמה וצריך יישוב שהרי כתב הרשב"א בתשובה וז"ל שאם אתה אומר כן תתנו פתח לרמאין המלוים ברבית בענין הזה וחכמים כפי מה שמותר אסרו משום הערמת רבית זה שהוא כרבית קצוצה לא כ"ש ע"כ נראה מדבריו שאין להקל בהערמת רבית וג"כ משמע מדברי מהר"ם דלא אשכח מהר"ם צד היתר אלא כשיתן לו הקרן במתנה גמורה משמע דבגוונא אחרינא אסור דאל"כ לשמעינן הא וכ"ש בנותן לו הקרן במתנה: האומר לחבירו אם לא אפרעך לזמן פלוני הריני חייב לך מעכשיו ולזמן העיכוב כך דינרים בין שהתנה בשעת הלואה בין שהתנה כן אחר שהגיע זמנו וארווח ליה זימנא אחרינא ושאם לא יפרענו לזמן ההוא נתחייב לו מעכשיו בכך דינרים כתב בעל התרומה בח"ד דשרי וכ"כ ן' מיגאש וכתב רבינו ירוחם בני"ו בשם ספר התרומה שאף על פי שמן הדין מותר מ"מ אסור לעשות כן מפני הערמת רבית וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן תרנ"ח וכ"כ בתשובות להרמב"ן

סימן רכ"א וקע"ה: ודע שאע"פ שהרשב"א דעתו לאסור בזה סימן תתקפ"ט כתב להתיר באשה שנתחייבה לפרוע לחתנה נדונית בתה לזמן פלוני ואם תעכב מלפרוע תוסיף לו על סך הנדוניא על כל כ' דינר מהם ו' פשיטים בכל חדש דשרי ולא דמי להא דתנן (ב"מ ס"ה.) מרבין על השכר ואין מרבין על המכר דהתם כיון שהוא לוקח קרקעו של זה וחייב ליתן לו דמיו עכשיו והוא אומר לו אם מעכשיו בכך ואם לזמן פלוני בכך וכך נמצא זה כאגר נטר לי אבל זאת שנותנת לו בתה ועוד נתנה לו נדונייתא עמה מאי אגר נטר איכא הכא הא למה הדבר דומה למי שנותן מתנה לחבירו ואומר לו אני נותן לך כך וכך לזמן פלוני ואם לא אתן לזמן פלוני עוד אני מוסיף כך וכך עכ"ל: ומ"מ מ"ש בהגהות דמרדכי דמציעא טופס שטר בשם הר"י דאורליאנ"ש נ"ל דלכ"ע אסור דכיון שחייב עצמו ליתן לו כך בכל שבוע בעוד שמעכב ממונו אין לך הערמת רבית גדולה מזו שהרי מעלה לו שכר מעותיו הבטלות אצלו מידי שבת בשבתו ולא דמי לאומר אם לא אפרעם נתחייבתי מעכשיו בכך דינרים דלא מחזי כולי האי והרשב"א כתב על תנאי כיוצא בזה הרי זו רבית גמורה ולא תהא כזאת בישראל: וכתב ע"ש רבינו ירוחם דה"ה במלוה על המשכון ואומר אם לא אפדנו לזמן פלוני יהיה שלך כל ששוה יותר על החוב אסור משום הערמת רבית ובנ"ל כתב דין המשכון להיתר כדינו ולא הזכיר חומרת האיסור ונראה שסמך על מ"ש בני"ו: כתב הריב"ש בתשובה סי' שנ"ח על ראובן שמכר סחורה לשמעון בששים זהובים שקבל מיד והתנה לתתה לו לחצי שנה ואם יעבור על זה שיתן בעבורה ק' זהובים וקנו מידו ונשבע להשלים והגיע זמן ולא נתן דחייב ליתן לו המאה זהובים ואין בזה משום רבית כלל ומותר להתנות כן לכתחילה ואפילו למה שכתבתי בסמוך בשם הרשב"א דאם לא אפרעך לזמן פלוני הריני חייב לך כך דינרין אסור לעשות כן מפני הערמת רבית מודה הכא דשרי דשאני הכא שלא היתה דרך הלואה אלא דרך מכירה והוא שהיתה הפסיקה על הסחורה לקבל עתה דמים ולתתה לסוף ששה חדשים בהיתר גמור אם יצא השער וקנה כפי ערך השער ואע"פ שאין לו למוכר הסחורה ההיא בשעת המכירה או בשיש לו אף על פי שלא יצא השער וכפי מה שנתבאר בסי' קע"ה: ב"ה כתוב בא"ח משכן לו משכון שוה יותר מכדי חובו וא"ל אם לא פרעתיך ליום פלוני הרי הוא שלך אסור לעשות כן לכתחלה אבל אם הלוהו כבר על משכון ועתה אמר אם לא פרעתי יהא המשכון מעכשיו שלך מותר כיון שלא עשו כן בשעת הלואה ממש אינו נראה ברבית אלא קנסא הוא דקניס נפשיה עכ"ל: כתוב במרדכי בס"פ המפקיד שאם הפקיד מעות אצל חבירו והנפקד הלוה לעכו"ם הנפקד הוי שואל וחייב באונסים ופשיטא שהמפקיד אין לו בריוח כלל ואם הנפקד רוצה לתת דבר מעצמו למפקיד אין בו משום רבית כיון דלא נתנו לו בתורת מלוה ולא בתורת מקח

ולא שייך לומר קרוב לשכר ורחוק להפסד רשע אלא היכא דהתנה להיות רחוק להפסד וקרוב לשכר: ב"ה וז"ל הרשב"א ז"ל בתשובה אם הפקיד מעות בידו סתם אינו רשאי הנפקד ליגע בהם אם שלח יד בהם והוציאם הרי זה נעשה גזלן עליהם ואם הותירו הותירו לגזלן ואם פיחתו פיחתו לו ואם הרויח בהם לדעת להרויח לבעל המעות ולא לגזלן אם הרויח הרויח לבעל המעות ואם הפסיד הפסיד לעצמו ונפקד זה מעשיו מוכיחין שלצורך בעל המעות מתעסק בהם שהרי נתן לו מתחלה כל הריוח שהרויח בהם ובעל המעות ג"כ כיון שראוי שהרויח זה ומתעסק בהם ולא מיחה גילה דעתו דנתרצה בכך וניחא ליה שיתעסק זה במעות וירויח בהם והילכך אף כשהרויח עוד בסתם על דעת זה נתעסק בהם להרויח לבעל המעות אא"כ אמר לפני העדים לעצמו אני מתעסק באותה שאמרו בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא דף קטז:) שיירה שהיתה הולכת במדבר ועמד גייס וטרפה ועמד אחד והצילו כו' ובנדון שלפנינו אם אמר בפני עדים הו"ל גזלן ואם הרויח הרויח לעצמו ומ"מ נראה שאם רצה ליתן מה שהרויח כולו או מקצתו אין כאן משום דבית דאין כאן אגר נטר לי ולא עוד אלא אפי' הלוהו ואחר שפרעו נתן קצת ממה שהרויח אין כאן אלא רבית מאוחרת וגרוע אפי' מאבק רבית וא"ר אינו עובר עליו הלוה וכיון שכן זה שנשבע ליתן חייב ליתן לו ואין זה כנשבע לבטל אפילו מצוה דרבנן ואע"פ שהמקבל עובר וזה הנותן מושיט לו איסור דרבנן מוטב שיעשה איסורא זוטא משיעשה איסורא רבה ומיהו זה שנשבע שיתן עד יום פלוני ועבר הזמן ולא נתן ה"ז מעוות שלא יוכל לתקן ושוב אין כאן חיוב שבועה על מה שנשבע ועבר משום שבועת ביטוי עכ"ל: המתעסק בשל חבירו ונותן לו ריוח בכל שנה ולבסוף טוען שלא היה שם ריוח עיין משפטו בחושן משפט סי' פ"ה:

סעיף קטן י

וכל דבר שנותנין אותו בתורת עיסקא שמין אותו כפי המנהג וכו' אין לפרש דה"ק שאם המנהג בענין שיש הפסד למקבל אין עושין ע"פ אותו מנהג כיון שיש בו רבית דא"כ לא היו תולין הדבר במנהג כמו שתלו אותו בברייתא שאכתוב בסמוך אלא ה"ק שאם המנהג שהמקבל מביא הפירות על כתיפו אין ספק שיביאם ולא יתן לו שכר כתף שמאחר שהמנהג כך אין כאן הפסד למקבל אבל אם המנהג שיתן הנותן שכר הכתף אם נאמר למקבל שיביא הפירות על כתפו או שיפרע שכר הכתף הרי יש הפסד למקבל משאר מקבלים:

סעיף קטן יא

כגון אם נותן לו סחורה ודרך לשכור כתף וכו' זה למד במכ"ש מהדין שפסק אחר זה בסמוך:

סעיף קטן יב

ואפילו היתה העיסקא בבית המקבל וכו' בעלה (סח:) תנו רבנן מקום שנהגו שכר כתף למעות לבהמה מעלין וכתבו התוס' דר"ח גריס מקום שנהגו לעלות שכר כתף למעות מעלין לבהמה מעלין וכו' פי' אם היו פירות כבר מונחים בחצר המקבל מעלה לו פירות

כשער שבשוק ומעלה עליהם שכר כתף שהיו צריכים להביא פירות מביתו של נותן לבית המקבל כדתניא היו פירות מופקדין אצלו מעלה לו מעות עכ"ל ומשמע לכאורה דה"ק שאם הביאם הנותן כשלקחם מן השוק והפקידם בבית המקבל ואחר כך התנו זה עם זה שיקחם בתורת עיסקא אומרים אילו היה נותן זה מוליך הפירות לביתו היה צריך ליתן שכר כתף שיביאם מביתו לבית המקבל ונמצא שאם קנה הפירות בק' דינרים והיה נותן לכתף שנים הרי הפירות על הנותן בק"ב גם עכשיו שלא נתן שכר כתף נחשוב כאילו נתנו ונחשוב שהפירות קנויים בק"ב ולפי זה כי קתני דמעלין שכר כתף למעות לתועלת הנותן קאמר ולא מסתבר לרבינו לפרש כן דהא לבהמה ולהעלות ולדות לתועלת המקבל מיתני א"כ גם שכר כתף דמיתני בהדייהו לתועלת המקבל היא ומש"ה מפרש דה"ק ר"ח דאותם דינרים שהו"ל ליתן לשכר הכתף שיביא הפירות מביתו לבית המקבל ותנם למקבל שישא ויתן בהם והיה גם שכרם לאמצע והרי"ף והרא"ש גורסין כגר"ח אבל לא פירשו בו דבר ובתוספות הרא"ש מצאתי ור"ח גריס מקום שנהגו להעלות שכר כתף וכו' לבהמה מעלין וכו' פי' אם היה פירות בעל המעות נתונים בחצר המקבל ונתנן לו בתורת עיסקא מעלה לו פירות כשער שבשוק ומעלה עליהם מה שהיה הנותן צריך להביאם לביתו של מקבל עכ"ל ופשט דבריו כפי' ראשון שכתבתי והרמב"ם בפ"ח מה' שלוחין כתב מקום שנהגו להעלות שכר כתף למעות העסק מעלין ויהיה כל השכר שנוטל המתעסק בשכר שנושא על כתיפו בכלל שכר המעות עכ"ל ונראה מדבריו שגורס ג"כ כגר"ח אבל מפרש דה"ק במקום שנהגו שמה שצריך לתת למקבל בשכר שנושא על כתפו מנכין אותו מהקרן וחושבין אותו עם הריוח וחולקין אותו ביניהם:

סעיף קטן יג

וכ"ש אם יש למקבל סחורה וכו' זה כתב רבינו מסברא במכ"ש מדין שכתב בסמוך וגם הרא"ש כתב בתשובה כלל פ' שאסור לעשות כן שאם עשו כך לא יטול הנותן ריוח כלל וכבר כתבתי תשובה זו בסי' זה ובארתיה שם:

סעיף קטן יד

הנותן לחבירו בהמה בעיסקא וכו' עלה (סט.) ת"ר השם בהמה לחבירו עד מתי חייב לטפל בה סומכוס אומר באתונות י"ח חדש וכו':

סעיף קטן טו

ובוולדות מקום שנהגו לחלקם וכו' ג"ז משנה שם ובמקום שאין מנהג כלל יגדלם המקבל וכו' ברייתא שם וכת"ק דרבי יוסי וכ"פ הרא"ש וכן דעת הרמב"ם בפ"ח מה' שלוחין:

סעיף קטן טז
ומשם ואילך נוטל חצי השבח וכו' ברייתא שם: ומ"ש וא"צ ליתן לו שכר טרחו וכו' כך פירש"י שם. ואם בא לחלוק צריך להודיע לחבירו וכו' כלומר כשבא לחלוק בסוף ל' בדקה ובסוף נ' בגסה צריך להודיע לחבירו. ואם לא הודיעו וחלק וכו' גז"ש עובדא דרב מנשיא בר גדא:

סעיף קטן יז
ובמקום שנוהגים שמגדלם המקבל הרבה וכו' גז"ש במשנה:

סעיף קטן יח
וי"א שאם נוהגים שיגדלו ולדי האתונות וכו' על ברייתא שכתבתי לעיל השם בהמה לחבירו עד מתי חייב ליטפל וכו' וכתב הרא"ש בעלה קמ"ג ד"ב ואית ספרים דגרסי בה עד מתי חייב לטפל בוולדות ומיירי במקום שנהגו לגדל הוולדות ואשמועינן דאי נהיגי טפי מהאי שיעורא לאו מנהגא הוא ולא אזלינן אבתריה. אעובדא דרב מנשיא בר גדא שכתבתי בסמוך איתא בגמרא תרי טעמי חד מאן פלג לך ואידך מקום שנהגו לגדל הוא ודעת רש"י דשני הטעמים בחד גוונא מיפרשי דכל חד מינייהו מהני לפוטרו לגמרי שכך פי' מאן פלג לך מי שם לך שמא אותה שומא לא נישומא יפה וכתבו תלמידי הרשב"א שנראה מדבריו דכיון שהשומא לא נעשית כראוי בטלה דאינו נוטל בשבח כלל דהו"ל לעשות שומתו בב"ד ולהתנות כעין אותם שאמרו בבתרא (קמ"ג:) אם אמרו גדולים ראו מה שהניח לנו אבא וכו' השביחו לעצמן הא לאו הכי לא וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מה' שותפין שאם לא שם והתנה בפני שלשה הרי מחל והוולדות ביניהם בשוה כמות שהן וזהו דעת רבינו שכתב ואם בא לחלוק וצריך להודיעו וכו' אלא שהרמב"ם כתב אע"פ שלא יודיענו בשומת ב"ד של ג' סגי ורבינו הזכיר שיודיענו ונ"ל דה"ה לשומת ב"ד של שלשה כדאיתא באלו מציאות (לא:) אלא דרבינו חדא מינייהו נקט וכתבו עוד תלמידי הרשב"א אבל בתוספות אמרו דאפילו בלא תנאי כלל נוטל מחצה בשל חבירו דכיון דמתחלה בתורת עיסקא ירד בה דהיינו למחצית שכר אדעתא דהכי מטפל בריוח שיהא נוטל בה לעולם כענין זה ולא דמי להניח בנים קטנים וגדולים דמעכשיו באים גדולים לירד בחלקם של קטנים והיינו דקתני ברייתא סתמא מכאן ואילך נוטל מחצה שלו וחצי מחצה בשל חבירו ולא מצריך לאתנויי עליה ואביי תרי טעמי קאמר ליה חד לבטל החלוקה והיינו מאן פלג לך ואידך לפוטרו לגמרי והכי משמע בירושלמי דגרסינן התם יתר מכאן חלקו של ב"ה וכו' וכ"נ עיקר עכ"ל ובנימוקי יוסף נזכר סברות אלו בקצרה וכתבו עוד שם תלמידי הרשב"א דאיתא בירושלמי שהלוקח מעות להתעסק בהם לזמן והרויח ונתעסק עוד אחר הזמן ההוא במעות ובריוח דין הוא בריוח שני ממה

שעולה כנגד ריוח ראשון שלשה רביעית ומחצה בשלו וחצי מחצה בשל חבירו אלא שאין נוהגים כן שאין נוטל המתעסק אלא מחצה לבד וא"כ כיון שהמנהג כך אפי' לדעת התוס' אינו נוטל חצי מחצה בשל חבירו מיהו אם שם הסחורה בסוף הזמן בפני ג' נוטל משם ואילך חצי מחצה בשל חבירו לכ"ע והיכא דבסוף הזמן היו ביד המתעסק מעות שאינם צריכים שומא ונתעסק בהם סתם איפשר דאפי' להרמב"ם נוטל חצי מחצה בשל חבירו דע"כ לא הצריך הרמב"ם שיבא לפני שלשה אלא כדי לשום דבר הצריך שומא אבל לא להתנות בפניהם שהרי לא הזכיר לשון של תנאי כלל ואם כן בדבר שא"צ שומא שלשה מאי עבידתייהו אבל אין נראה כן מדברי תלמידי הרשב"א שכתבו שם בשם הרמב"ם שאם לא שם והתנה בפני שלשה הרי מחל וכ"נ מדברי רבינו שכתב ואם בא לחלוק צריך להודיע לחבירו:

סעיף קטן יט

הנותן עיסקא לחבירו וכו' בעלה ס"ח לית הלכתא כשטרי מחוזנאי דזקפי רווחא אקרנא וכתבי וכו' וכתב רבינו ירוחם בחלק ד' שאם כתב בפירוש בשטר דאי א"ל דלא הוה בהו רווחא מאמין אותו מותר ופשוט הוא: (ב"ה) וכתב הריטב"א ומסתברא דאי מניח שטרא ביד שליש תו ליכא למיחש למידי ושרי:

סעיף קטן כ

וכן לא יכתוב עליו שטר חוב כלומר אפי' מהקרן לבדו משום דכיון שאינו מפורש בשטר שהוא עיסקא הו"ל כולו מלוה ואם היה נפסד הכל היה יכול זה לגבות כל הקרן הכתוב בשטר הילכך לא יטול שום ריוח: והרמב"ם בפ"ה מהל' מלוה כתב דין זה ולא נתן טעם זה שנתן רבינו אלא כטעם הדין הראשון שהוא שמא ימות ויפול לפני היורש ויגבה בו את הרבית כלומר דשמא יהיה הפסד בעסק והוה ליה לבעל המעות להפסיד מחצה והיורש אינו יודע התנאים שביניהם וגובה כל השטר ואינו מפסיד כלום ומשמע לי מדבריו דאה"נ שנוטל ריוח כפי מה שהתנו שהרי לא אסרו אלא כדי שלא יטול היורש רבית הא אי לאו האי חששא מותר היה ורבינו איפשר דמשמע ליה דרבותא אשמועינן הרמב"ם דאפילו לא יגבה אלא קרן איפשר שהיה בו איסור אבל פשיטא שאינו גובה ריוח כלל וצ"ע:

סעיף קטן כא

ואם כתוב בשטר פלגא באגר וכו' (עלה עח:) בני רב עילישׁ נפק עלייהו ההוא שטרא דהוה כתיב ביה פלגא באגר ובהפסד אמר רבא רב עילישׁ גברא רבא הוא וכו' זו היא גירסת רש"י ומשמע מפירושו דברב עילישׁ הוה תליא מילתא לברור וכבר הקשו התוס' וכי שוטה היה הנותן לתלות בדעתו של מקבל דכשיראה הפסד יאמר אני רוצה פלגא

באגר וכשיראה ריוח יאמר אני רוצה פלגא בהפסד ותירצו דשמא זמן קבוע היה להם שתוך אותו זמן יברור רב עיליש אי זה מהם שירצה א"נ רבא היה תמיה על לשון השטר דאי פלגא באגר הו"ל לכתוב תרי תילתי בהפסד וכו' ומדברי רש"י משמע דכי אמר רבא אי פלגא באגר וכו' ואי פלגא בהפסד וכו' דינא קאמר ולא כתירוץ שני שכתבו התוס' ורבי' כתב כאן כגר"ח שכתבו התוספות שהוא פלגא באגר והפסד ועכ"ז מפרש כמו בגרש"י דמשום דגברא רבא הוא פירושו דפלגא נמי אהפסד וי"ו דהפסד היא במקום או וה"ק יטול פלגא באגר וממילא משמע דדרי מארי עיסקא תרי תילתי בהפסד או יתן בהפסד פלגא אם ירצה וממילא משמע דשקיל בריוח תרי תילתי ולא כמו שכתבו התוספות לגר"ח דהכי קאמר יטול פלגא באגר ובהפסד ישלם שני שלישים דפלגא לא קאי אלא אבאגר ולא אהפסד:

סעיף קטן כב

אבל באיניש אחרינא דלא איתחזק בהכי כתב הרמ"ה וכו' חילוק זה לא ראיתיו בשום פוסק אך מילי דסברא נינהו וראויין היו ליאמר מפי אומרן ונמק"י חילק בין גברא רבא לאיניש אחרינא בגוונא אחריתי דבאיניש דעלמא אי קדים מארי עיסקא ותפס לא מפקינן מיניה דאבק רבית הוא אבל בגברא רבא כיון דפשיטא לן דלאו באיסורא אתני אע"ג דתפס מפקינן מיניה ודעת זו כתבה בעל התרומות בח"ב בשם הראב"ד וכתב עוד נמק"י דאע"ג דקי"ל יד בעל השטר על התחתונה היכא דכתיב פלגא באגר ובהפסד באיניש דלאו גברא רבא הוא דיינינן לזכות בעל השטר שהוא מרי עיסקא דלדונו לזכות המתעסק אין לשון השטר מספיק דצריך להוסיף בו תרי תילתי: ואם כתוב בשטר או פלגא באגר ותילתא בהפסד או פלגא בהפסד ותרי תילתי באגר כתבו תלמידי הרשב"א בהמקבל בשם הרא"ה דיד המקבל על העליונה משום דתפיס ושלא כדברי הראב"ד דאמר דיד בעל הממון על העליונה וכמו שכתבתי לעיל: ולענין אם התנו על חלוקת הריוח ולא הזכירו ההפסד הנה הרמב"ם בפ"ז מהלכות שלוחין כתב דעת רבותיו ודעתו וביארתי טעמם יפה בביאורי ההלכות ההם. ותלמידי הרשב"א כתבו שהרמב"ן סובר דלעולם אזלינן בתר חלק המלוה ונמצא לפי זה שנוטל המתעסק בריוח יותר על חלקו הראוי לו שליש ריוח הנוגע לחלקו והילכך אם התנו שיפסיד המתעסק הרביע והרויחו נוטל שליש בריוח שאם ד"מ הרויח כ"ד נוטל ששה שהם הרביע ועוד שליש חלקו שהם שנים הרי ח' שהם שליש כל הריוח וכ"כ רבינו בסמוך בשם הרמ"ה ודעת סמ"ג בסימן פ"ב מ"ע שלא כדברי זה ושלא כדברי זה דגם בענין זה החצי מלוה והחצי פקדון וכל מה שהמתעסק נוטל בשכר יותר מן החצי הוא לשכר עמלו שטרח בחצי שהוא פקדון וכל

רבותיו שוים בדבר עכ"ל וכתבוהו הגהות בפ"ו מהל' שלוחין ודברי סמ"ג ליתנהו אלא כשהתנו שהמתעסק יטול יותר בריוח מבעל המעות אבל אם התנו שיטול בעל המעות בריוח יותר מהמתעסק לא ביאר משפטו וצריכין אנו לומר בכה"ג דלא שייך טעמא דידיה מודה להרמב"ם או לרבותיו: ולענין אם התנו על חלוקת ההפסד ולא הזכירו הריוח נ"ל שדינו שוה להיכא שהזכיר הריוח ולא ההפסד כלומר דכי היכי דמפרש התם חלוקת ההפסד כל חד כדאית ליה ה"נ יפרש חלוקת הריוח בדין זה וכן דעת הרמ"ה שהזכיר רבינו בסמוך: ואם התנו שהנותן יפסיד שני חלקים ולא יטול בריוח אלא חלק אחד ולא היה שם לא ריוח ולא הפסד והמתעסק תובע שכרו ראיתי בתשובת הראב"ד שכתב שהשיב הרי"ף ישבע המתעסק שלא היה שם ריוח ויחזיר הקרן לבעליו ולא יטול הוא שום שכר שלא עשה מה שראוי ליטול שכר אבל אם התנו למחצה בשכר ומחצה בהפסד והוא צריך ליתן לו כפועל כתב הראב"ד באותה תשובה דבין פסק עמו שכר ובין לא פסק חייב ליתן לו שכר כאילו הרויח בעסק שהיה נוטל שכרו מן האמצע והשאר חולקים עכשיו שאין שם ריוח נוטל חצי שכר מן הקרן והשאר יפסיד עכ"ל ומה שכתב בשם הרי"ף בתשובה כתבו הרי"ף עצמו בהמקבל גבי הא דאמר רבא חד עיסקא ותרי שטרי פסידא דמלוה וכו' תרי עיסקי וחד שטרא פסידא דלוה שכתב ושקיל מלוה קרנא דיליה ולא שקיל לוה כלום:

סעיף קטן כג

המושיב חבירו בחנות להתעסק וכו' תוספתא כתבה הרא"ש עלה קמ"ד ד"א והרמב"ם בפ"ז מה' שלוחין:

סעיף קטן כד

הנותן מעות לחבירו להתעסק וכו' בהמקבל (קד:) השתא דאמרינן פלגא מלוה אי בעי למישתי בהו שכרא ש"ד רבא אמר להכי קרו ליה עיסקא וכו' לא למישתי ביה שכרא והרמב"ם כתב בפ"ז מה' שלוחין ולא נהירא דדבר פשוט הוא זה כלומר ולא הוה צריך תלמודא לאשמועינן ואיני מבין על מה כתב כן רבינו דהא בהמקבל כתב הרי"ף שיש חולקים בדין זה ודחה הוא ז"ל ראיותיהם והעלה שאינו יכול לומר אתעסק בחצי שלי וכו' והביא ראיה מהא דאמר רבא להכי קרו ליה עיסקא וכו' ומאחר שיש חולקים בדבר אינו פשוט כדברי רבינו ואפי' אם היה פשוט אין כאן מקום לתמוה על הרמב"ם לומר דלא הוה צריך רבא לאשמועינן הכי דהא רבא לא אתא למימר אלא דלא מצי למישתי ביה שכרא לאפוקי ממ"ד דמצי למישתי ומיניה שמעינן דאינו יכול לומר אתעסק בחצי שלי ודע שהרא"ש השמיט דין זה ולא ידעתי למה ורבינו ירוחם בח"ג כתבו ואח"כ כתב ונראה דוקא שלא שינה אבל אם שינה שא"ל להתעסק בדבר ונתעסק בדבר אחר ואמר

בפירוש לעצמי אני קונה ממחצה מלוה הכל לעצמו והוא שאמר כן בפני עדים ע"כ ועיין בח"מ:

סעיף קטן כה

ואם מת ויש עדים וכו' בהמקבל (שם) רבא אמר להכי קרו ליה עיסקא שאם מת לא יעשה מטלטלים אצל בניו וכתוב בנ"י בשם רבינו האי דכל היכא דאיתיה להההוא עיסקא בעיניה גבי מיתמי בלא שבועה וכן כתב הרא"ש בעלה קנ"ג ד"ד: וכתב המרדכי דאפילו מיתומים קטנים נמי שקיל ותמהני היאך אפשר למישקל מיתומים קטנים הא אין מקבלים עדים עליהם כדאיתא בסוף קמא (קיב:) : ואין ב"ח ולא האשה גובים וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ז מה' שלוחין והרא"ש בהמקבל עלה קנ"ג ד"ד והוא מדברי הרי"ף בהמקבל:

סעיף קטן כו

כתב הרמב"ם (וכו') בפ"ז מה' שלוחין:

סעיף קטן כז

מי שנתן לחבירו עיסקא וכו' בהמקבל עלה (קד:) אמר רבא חד עיסקא ותרי שטרי פסידא דמלוה וכו' ופירש"י והרי"ף לפי דרכם דסתם עיסקא שקיל המתעסק תרי תילתי באגר ופלגא בהפסד והילכך דכיון דתרי שטרי נינהו בפסידא דחד שטרא משלם בעל המעות פלגא וברווחא דאידך שטרא לא שקיל אלא תילתא ואילו הוו בחד שטרא הוה עייל רווחא לאשלומי פסידא ואם היה נשאר ריוח היה אז נוטל המקבל תרי תילתי והרמב"ם בפ"ז מה' שלוחין פי' לפי שיטתו דביד המתעסק לברור וה"נ בשטר שיש בו ריוח יטול המתעסק תרי תילתי ובשטר ההפסד לא משלם אלא תילתא ורבי' סתם דבריו וכתב יחלקו כל שטר ושטר לפי תנאם כלומר דאף אם התנו בהדיא אכתי הוה פסידא דמלוה דלעולם יפה כח הלוה מהמלוה בכל תנאי שיתנו:

סעיף קטן כח

המקבל עיסקא מחבירו והפסיד וכו' בהמקבל (קה:) מימרא דרבא וכתבו תלמידי הרשב"א דאף על גב דאמרינן בסמוך רווחא לקרנא משתעבד דאי איכא פסידא ממלי ליה מיניה שאני הכא דאכתי ליתיה לרווחא הלכך אי אודעינהו וא"ל דלא בעי לאיעסוקי ביה אא"כ פליג ברווחא דינא קאמר דהא יכול למיהדר ביה ואפי' בשקבע לו זמן דמ"מ פועל הוא ויכול לחזור בחצי היום אבל התם הא איתיה לרווחא ואשתעבד ליה לקרנא דנהי דמצי למיהדר ביה דלא לאיעסוקי ביה מ"מ לאו כל כמיניה למיפלגיה לעיסקא מקמי זימניה ולא לרווחא דאיתיה דאיהו נמי לקרנא משתעבד עכ"ל. ונזכרו דברים אלו בנמק"י ועיין בהג"א עלה קנ"ג ד"ד :

סעיף קטן כט
שנים שקבלו עיסקא מאחד וכו' (שם) אמר רבא הני בי תרי דעבוד עיסקא בהדי הדדי וכו' והעמידה הרי"ף בדידיע לפום מנהגם דאי שביק להההוא עיסקא לקמיה מיתוסף ביה רווחא ורש"י העמידה בשקבלו העיסקא לזמן קצוב כלומר הא לאו הכי אי בעי חד למיפלג לא מצי חבריה מעכב עליה וכתב הרא"ש כפירש"י וכתב שהוא הנכון וזה אינו ענין אלא לגבי פי' המימרא אך לענין הדין בין אם קצבו לזמן בין אם לא קצבו אלא שהסחורה אם ימתין מלמכרה עד זמן פלוני יתוסף בה ריוח גם הרא"ש מודה דחבריה מעכב עליה כדאמר בפ' כל הגט (גיטין לא:) למאי נפקא מיניה לשותפי וכתבו הרי"ף ותלמידי הרשב"א כתבו כדברי הרא"ש דכד עבוד עיסקא לזמן עסקינן ולאו דליחייב לאיעסוקי ביה אלא דלא שקיל לממוניה עד מישלם זימנא עכ"ל:

סעיף קטן ל
ויחיד המקבל עיסקא וכו' עד אין בעל המעות יכול לחזור תוס' בהמקבל (קה.) והרא"ש בפרק הנזכר עלה קנ"ג ד"ד. וסמ"ג במ"ע סי' פ"ב:

סעיף קטן לא
הלוקח מעות מחבירו וכו' תוס' כתבה הרא"ש באיזהו נשך עלה קמ"ד ד"א והרמב"ם כתבה בה' שלוחין פ"ה פי' לא יקח מדמי השותפות בחציה חטים לעצמו וחציה שעורים לחבירו. ובפי' כדי שיהיה מעות שניהם שוים בחבילה נ"ל דהיינו לומר דכיון שלתך השעורים כבד משל חטים יצטרך לשלם יותר על משא השעורים מעל משא החטים ואולי המתעסק לא ידקדק בזה ואם השעורים שלו נמצא גוזל לבעל המעות שהוא פרעון הבהמה הנושאה המשא בשוה ולפיכך אמרו שלא יקנה מין אחד במעות המלוה כדי שלא יבא לידי גזל ולפי זה חבילה פירושו משא ואיפשר לפרשו מענין יחד כלומר כדי שיהיה ריוח והפסד שניהם שוה ולא ישתכר בשלו יותר מבשל חבירו וי"ס דגרסי בקבלה והיינו לומר שיהא קבלת שניהם בריוח והפסד שוה:

סעיף קטן לב
הנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות וכו' גם זה תוספתא שם וכתב הרא"ש הטעם משום דכל מידי בכלל פירות הם ואפילו ב"ח ובהמה טמאה תמיהא לי. וז"ל הרמב"ם בפ"ז מהלכות שלוחין ושותפין נתן לו מעות ליקח בהם פירות למחצית שכר לוקח בהם כל מין שירצה ולא יקח לא כסות ולא עצים וכן כל כיוצא בזה:

סעיף קטן לג
הנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות וכו' ג"ז תוספתא שם ובראש"ש ד"ב. והרמב"ם בה' שלוחין פ"ה פירש"י לקנות לעצמו ממעות אחרים שאינם דמי השותפות אפי' מאותו

המין וכ"ש ממין אחר ולא חיישינן שאם יקנה מדמי עצמו מאותו המין ישתדל יותר בשלו מבשל השותפות והוא שלא ימכור שניהם כא' שמא מה שקנה לעצמו אינו משובח כמו של השותפות ונמצא חבירו נפסד בכך:

סעיף קטן לד

הנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות וכו' ג"ז שם וכתב הר"ן בקידושין ריש האומר בשם בעל מתיבות דה"מ כשלקח בזוזי דמשלח אבל אם לא לקח בזוזי דמשלח אינו מוציא ממנו והיינו דאמרינן (קידושין נט.) דרבה בב"ח יהב זוזי לרב לזבוני ליה ארעא וזבנה לנפשיה וכ"כ רבי' ירוחם בנכ"ז וכ"כ ה"ה בפ"ז מה' מכירה בשם הרמב"ן והרשב"א. ובפרק ההוא נתבאר בדברי ה"ה שאפי' קנה במעות המשלח אם שלח יד בהם בפני עדים או שאמר בפניהם שחוזר בו משליחותו קנה לעצמו לדברי הכל וכן כתבו רבינו ירוחם בנכ"ז ונ"י בפ' איזהו נשך עלה ה' ד"א דהתם בקידושין עשאו שליח לצורך המשלח לפיכך מה שעשה עשוי אבל הכא דא"ל למחצית שכר מוציא ממנו:

סימן קעח

סעיף קטן א

אסור ללכת בחוקות העובדי כוכבים ואין צ"ל שלא לקסום וכו' אלא אפילו מנהג שנהגו אסור לילך בו בספרא פרשת אחרי מות:

סעיף קטן ב

וכ"כ הרמב"ם אין הולכין בחוקות העכו"ם ולא מדמין להם וכו' עד סוף הסימן בפ"ב מה' ע"ז וכתב מהר"י קולין ז"ל בשורש פ"ח דאין לאסור משום חק אלא בא' מב' חלקים הא' הוא הדבר אשר אין טעמו נגלה כדמשמע לשון חק וכדפירש"י והרמב"ן בפ' קדושים דכיון שהוא עשה דבר משונה אשר אין בו טעם נגלה אלא שהם נוהגים כן אז נראה ודאי כנמשך אחריהם ומודה להם דאל"כ למה יעשה כדבריהם התמוהים ההם ותדע דכן הוא שהרי כתב סמ"ג במצות חוקות העובדי כוכבים וז"ל במסכת שבת מונה כל מה שהיתה קבלה ביד חכמים מחקותיהם ודרכי האמורי ושם עיינתי בתוספתא דשבת ולא תמצא שם אפי' אחד שלא היה ניחוש ולא דבר תימה שלא נודע טעמו כאותן שמביא התלמוד בס"פ במה אשה יוצאה (שבת סז.) ויותר מהמה כפלי כפלים וכולם כיוצא בהן שאין בהם לא טעם ולא סברא ידועה וכולם דבר ניחוש או דבר תימה וזהו שכתב בסמ"ג שמנה בתוס' מחקותיהם ודרכי האמורי חקותיהם הם התמוהים ודרכי האמורי הם הנחושים ואם בכולם שנה ה"ז מדרכי האמורי פירש לנו הסמ"ג ששני דרכי האמורי יש א' משום ניחוש ויש אחר משום חוקות העובדי כוכבים וענין השני אשר יש לאסור משום חוקות העובדי כוכבים לפי הנלע"ד הוא הדבר אשר שייך בו פריצת דרך הצניעות והענוה ונהגו

בו העובדי כוכבים ג"ז אסור אם הלכה כתנא דברייתא דספרי דקתני שלא תאמר הואיל והן יוצאין בארגמן אף אני אצא בארגמן הואיל ויוצאין בקלוסין אף אני וכו' שדברים הללו דברי שחץ וגאוה הם ולא כאלה חלק יעקב אלא דברי ישראל ודרכם להיות צנועים וענוים ירשו ארץ ולא לפנות אל רהבים ואף גם זאת נראה דהיינו דוקא כשהוא עושה כדי להדמות אליהם בלא תועלת אחרת ודקדק מלשון רש"י ואפי' מנהגן ישראל במלבוש אחד והעובדי כוכבים במלבוש אחר אם אין מלבוש הישראלי מורה על היהודית או על הצניעות יתר מאותו שהעובדי כוכבים נוהגים בו אין בו שום איסור לישראל ללבוש לבוש הנהוג בין העובדי כוכבים מאחר שהוא דרך כשרות וצניעות כאותו של ישראל:

סעיף קטן ג

כתב עוד שמ"ש הרמב"ם שיהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבוש לא בא לחייב להשתנות מן העובדי כוכבים עכ"פ שהרי כתב אח"כ לא ילבש במלבוש המיוחד להם ולמה לו לומר המיוחד להם לימא לא ילבש במלבוש הדומה למלבושם אלא ודאי שלא נאסר אלא מלבוש שכבר נתייחד להם ופירשו הישראלים ממנו מפני צניעותן או מפני ד"א שכיון שנתייחד להם מפני גיותן ופירשו הישראלים ממנו מפני יהודתן אז כשלובשו הישראלי נראה כמודה להם ונמשך אחריהם אבל כשאינו מלבוש המיוחד להן על דרך זה אין הישראל חייב להשתנות כלל ועיקר:

סעיף קטן ד

ומ"ש לא יגלח ציצית ראשו כמו ציצית ראשם ולא יגלח מן הצדדין וכו' נראה דברישא תני לא יגלח ציצית ראשו כמו ציצית ראשם והדר מפ' דגידול ציצית ראשם הוא באחד מב' פנים האחד שמגלח מן הצדדים ומניח השער באמצע השני שמגלח השער מכנגד פניו מאוזן לאוזן ומניח הפרע וטעמו מדתניא בפ' אין מעמידין (עבודה זרה כט.) עובדי כוכבים שהיה מסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו ג' אצבעות לכל רוח שומט ידו וטעמא משום דלשם כו"ם הוא מגלח וכיון שכן אסור לישראל להדמות להם בה וסובר הרמב"ם דבלורית דהיינו שמגלח מן הצדדים ומניח שער באמצע וכ"כ בפי' המשנה פ"ק דע"ז וכתב שתספורת כזה אסור לנו מה"ת כדי שלא נדמה כהם אבל רש"י פי' שם דבלורית היינו שמספר ומניח שער מאחורי העורף ולפי דבריו היינו מספר קומי דבסמוך וכ"נ מדאמרינן בפ' י' יוחסין ח' מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר היו וכולם מספרים קומי ומגדלים בלורית היו משמע דחדא מילתא קאמר שהיו מספרים קומי דהיינו שהיו מספרים מלפניהם ומגדלים בלורית מאחורי ערפם דאילו לדברי הרמב"ם אם היו מספרים קומי דמשמע דהיינו שהיו מניחין שער מאחורי ערפם היכי קאמר בתר הכי שהיו מגדלים בלורית דהיינו שהיו מגלחין כל סביבות הראש ואין מניחין שער

אלא באמצע לפי פי' של הרמב"ם ודוחק לפרש שקצתם היו מספרי קומי וקצתם היו מגדלי בלורית ונראה שעל זה סמכו בני ספרד לגלח סביבות כל הראש ולהניח שער באמצע שהיו סוברים דאיסור בלורית היינו סיפר קומי אבל בענין זה אין בו איסור כלל ומ"מ כיון דנפק מפומיה דהרמב"ם לאיסור אין להקל בדבר ועוד דבתוספתא דשבת פ"ז תניא אלו דברים מרדכי האמורי המספר קומי והעושה בלורית משמע דתרי מילי נינהו וכדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפרע בס"פ מרובה (פו.) ובסוף סוטה (מט:) תניא המספר קומי ה"ז מדרכי האמורי ופירש"י מספר קומי קמי שערו שער שלפניו ומניח בלורית מאחריו מדרכי האמורי שהם מניחין בלורית לשם כו"ם ובסוף מרובה כ' ל"א דרכם לגלח שער למעלה מן האזן בתשובת הגאונים ע"כ ודברי הרמב"ם כלישנא קמא וכן פי' הערוך וז"ל כגון מלכות יון שקוצצין שער ראשיהם מלפניהם עד האזן כלפי מצח כולו ומניחין השער שכנגד העורף נוטף ומתפזר לאחוריהם:

סעיף קטן ו

ומ"ש ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עובדי כוכבים וכו' כתב עליו הראב"ד איני יודע מהו זה אם יאמר שלא יעשה צורות כמו שהם עושין או שלא יעשה שם חמנים סי' לקבץ בו הרבים כדרך שהם עושים עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש וכל העושה אחד מאלו וכיוצא בו לוקה אף ע"ג דבלאו אחד נאסרו כל הדברים אלו לא חשיבי לאו שבכללות משום דכולהו משם א' מיתסרי דהיינו הולך בחקות העובדי כוכבים ואף ע"פ שבפירוש המשנה כתב בפ"ק דע"ז על הבלורית תספורת כזה אסור לנו מן התורה כדי שלא נדמה כהם אבל אין חייב עליו מלקות אא"כ שחתך הפאות עכ"ל ונראה שטעמו משום דחשיב ליה לאו שבכללות מ"מ על דבריו בחיבורו יש לסמוך יותר מעל דבריו בפי' המשנה:

סעיף קטן ח

מי שקרוב למלכות וצריך ללבוש במלבושיהם ולדמות להם מותר בכל בס"פ מרובה (בבא קמא דף פג.) ובסוף סוטה (דף מט:) תניא אבטולס בר ראובן התירו לספר קומי מפני שקרוב למלכות היה ומזה יש ללמוד לכל שאר דברים והכי נמי קתני התם של בית ר"ג התירו להם ללמוד חכמת יונית מפני שקרובים למלכות היו וזה לשון הרמב"ם ישראל שהיה קרוב למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להם הרי זה מותר ללבוש במלבושם ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין: וא"ת כיון

דמדאורייתא אסירי הנך מילי ומילקא נמי לקי עלייהו היאך הוה כח ביד חכמים להתיר איסור תורה לקרובי המלכות וי"ל דמשום הצלת ישראל יש כח בידם להתיר דכשיש ישראלי' קרובים למלכות עומדים בפרץ לבטל הגזירות וכדאשכחן ברבי ראובן בן אצטרובלי במסכת מעילה (דף יז:) וכההוא גברא דאיתא בפירקא דחסידי והנהו ת' ילדים שהיו לדוד שהיו מספרי קומי ומגדלי בלורית הנך נמי משום הצלת ישראל שרו להו דהוי אזלו בראשי גייסות לבעותי האויבים ועוד י"ל שהתורה לא פירשה דבר אלא סתמה וכתבה ובחקותיהם לא תלכו ומסרה הדבר לחכמים והם אסרו דברים אלו לשאר בני אדם ולא ראו לאסרם לקרובים למלכות וקרא דבחקותיהם לא תלכו יתקיים בקרובי מלכות בדברים שאינם מעלים ולא מורידים לענין קורבתם למלכות: כתבו הגהות מיימונית בפ' י"א מהלכות ע"ז בשם רא"ם דמסברא אין להוסיף על מה שמנו חכמים שהיתה קבלה בידם שהוא מחקות העובדי כוכבים וכתב סמ"ג בתוספתא דשבת מונה כל מה שהיתה קבלה ביד חכמים מחקותיהם ודרכי האמורי עכ"ל ובאמת שהרבה דברים שנויים באותה תוספתא שיש בהם משום דרכי האמורי והרבה בני אדם נכשלים בהם ואין איש שם על לב ושמא משמע להו שאין לחוש משום דרכי האמורי אלא לדברים שהוזכרו בגמ' בלבד וכל שאר דברים השנויים בתוספתא הוי דלא כהלכתא דאל"כ לא הוה שתיק תלמודא מינייהו: גרסינן בפרק חלק (סנהדרין צב:) א"ר אלעזר כל שאינו משייר פת על שולחנו אינו רואה סי' ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאוכלו על כן לא יחיל טובו והא א"ר אלעזר כל המשייר פתיתין על שולחנו כאילו עובד כו"ם שנאמר העורכים לגד שלחן הממלאים למני ממסך לא קשיא הא דאיכא שלימה בהדיה הא דליכא שלימה בהדיה ופירש"י הא דקאמר אסור דאיכא שלימה בהדיה שמביא שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתין ששייר דמחזי דלשם כו"ם עביד הכי והא דליכא שלימה בהדייהו דמזומנין לעני עכ"ל ולא ידעתי למה השמיטו הפוסקים דבר זה:

סימן קעט

סעיף קטן א

קוסם כתב הרמב"ם זהו שעושה מעשה עד שישום וכו' בפי"א מהלכו' ע"ז וכתב רבינו ירוחם נראה כמו כן העושים נקודות נקודות בכתב או בחול וכיוצא באלו הדברים ע"כ ובסמוך אכתוב דאיתא בספרי מנין שאין שואלין בגורלות שנאמר תמים תהיה: כתב סמ"ג קוסם קסמים כשיוצאים לדרך בודקים בקסמים קודם צאתם ולוקחים קסמים מעץ ומקלפים אותם מצד אחד ומצד השני מניח הקליפה ולוקח הקיסם וזורקו מידו אם כשנפל נמצאת הקליפה למעלה זהו איש ואחר כך זורק קיסם אחד אם מחשוף הלבן

עולה למעלה אומר זו היא אשה הרי איש ואח"כ אשה זהו סימן טוב והולך לדרכו או עושה המעשה שחפץ לעשות ואם מחשוף הלבן נראה תחלה ואחר כך הקליפה הרי אשה ואחר כך איש ונמנע אם הקליפה למעלה בשניהם או מחשוף הלבן למעלה בשניהם הרי איש אחר איש או אשה אחר אשה ודרכו בינונית ועדיין עושים כן בארץ אשקלו"ניא ועל שם הקסמים נקרא קוסם קסמים הוא שהנביא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו עכ"ל:

סעיף קטן ב

מעונן זה האוחז את העינים היינו כחכמים דבסוף פ' ד' מיתות (סנהדרין סה.) ת"ר מעונן רבי שמעון אומר זה המעביר ז' מיני זכור על העין וחכ"א זה האוחז את העינים רבי עקיבא אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת וכו' ובת"כ תניא לא תעוננו אלו אוחזי עינים. וסובר רבינו דהלכה כר"ע ומפרש דלא לאיפלוגי על חכמים אתא אלא לאוסופי עלייהו ולומר דמחשיב עתים ושעות נמי בכלל מעונן הוא ולפיכך כתב בסמוך וכן המחשב השעות והעתים לומר יום פלוני ושעה פלונית יכול לצאת כלומר האי הוי נמי מעונן וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בפרק י"א מה' ע"ז אלא שמדברי רבינו נראה דמחשב עתים ושעות לא ברירא ליה דבדרך אצטגנינות קאמר וכמו שיתבאר בסמוך ומ"מ נראה שגם רבינו אוסר לעשות מעשה ע"פ האצטגנינות שהרי כתב בסמוך או שמנחשים בככבים לומר כוכב פלוני עולה:

סעיף קטן ג

ומה שכתב שמדמה כאילו עושה מעשה ואינו עושה כלום הלכך אין בו אלא איסור ואינו לוקה משנה בס"פ ד' מיתות (סנהדרין סז.) העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור ואמרינן בגמרא (שם) דפטור דקאמר היינו פטור אבל אסור והרמב"ם כתב בפרק י"א מהל' ע"ז האוחז את העינים ומדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמהון והוא לא עשה ה"ז בכלל מעונן ולוקה ואח"כ כתב המכשף חייב סקילה והוא שעשה מעשה כשפים אבל האוחז את העינים והוא שיראה שעשה והוא לא עשה לוקה מכת מרדות מפני שלאו זה שנאמר במכשף בכלל לא ימצא בך הוא ולאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא ואין לוקין עליו ע"כ ויש לתמוה שזה הפך מה שכתב תחלה שאוחז את העינים לוקין עליו. ועוד בתחלה למה חייבו מלקות הא לאו שאין בו מעשה הוא ואין לוקין עליו ועוד דכשבא בסוף דבריו למעטו ממלקות למה הוצרך לבא עליו מטעם שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד תיפוק ליה שהוא לאו שאין בו מעשה ונ"ל דכל אוחז את העינים הוא עושה מעשה כדי לאחוז את העינים ומ"ש והוא שיראה שעשה והוא לא עשה אינו ר"ל שלא עשה מעשה כלל אלא היינו לומר שאותו מעשה תמהון שנראה לבני אדם

שעשה לא עשאו באמת אלא שנדמה להם כך אבל ודאי שהוא עשה שום מעשה עד שאחז עיניהם להדמות להם כך ומאחר שיש בו מעשה בדין הוא ללקות עליו שתים אחד משום מעונן ואחד משום מכשף דתרוייהו איתנהו ביה דהא שנו חכמים בברייתא דלעיל מעונן זה האוחז את העינים ובמתני' דס"פ ד' מיתות משמע שהוא מכשף אלא שנפטר ממלקות דמכשף מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לומר דליפטר מעונן גופיה ממלקות משום דהוי לאו שבכללות דכתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף דכיון דאהדרינהו קרא דכתיב לא תנחשו ולא תעוננו לימד שכל אחד מהם לאו בפני עצמו ואינו לאו שבכללות וכ"כ הרמב"ם עצמו בפי"ח מה' סנהדרין ומהרי"ק ז"ל כתב בשורש ע"ו ליישב לשונות אלו ולא נראה לי דבריו:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם מעונן כגון אלו שאומרים באצטגנינות יום פלוני טוב יום פלוני ראוי לעשות בו מלאכה וכו' בפי"א מה' ע"ז וטעמא משום דסבר דהלכה כר"ע דאמר מעונן זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת וכו' וכמו שכתבתי בסמוך וסובר ז"ל דהיום יפה לצאת למחר יפה לצאת דקתני היינו ע"פ האצטגנינות וכן כתב גם הסמ"ג ובפי' המשנה פ"ד דע"ז כתב עוד שמשפטי כוכבים הכל שוא ודבר כזב ולכן אוסרתם תורה והתוס' כתבו בפרק מי שהחשיך (שבת קנז:) כלדאי בכולה שמעתין משמע דהיינו חוזים בכוכבים ולא כמו שפירש"י בערבי פסחים מניין שאין שואלין בכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך ופי' דהיינו אוב וע"ק דבהדיא כתיב אל תפנו אל האובות ובספרי דריש מנין שאין שואלין בגורלות שנאמר תמים תהיה וגורל וחוזה בכוכבים חדא מילתא הוא עכ"ל וכן פי' הערוך כלדיים החוזים בכוכבים ובתשובה להרמב"ן סימן רפ"ב כתב מה שאמרו אין שואלים בכלדיים דבר ברור הוא משמעתא דפרק מי שהחשיך שהם בעלי המזלות החוזים בכוכבים כדברי בעל הערוך. ובודאי משמע שאין האצטגנינות בכלל נחש דמיבעי ליה מנין ועוד דר' חנינא סבר מזל מעשיר ויש מזל לישראל. ואע"ג דלית הלכתא כוותיה מ"מ משמע דלאו ניחוש הוא ואלו שמנחשים בכוכבים דקתני (סנהדרין סו.) לאו באצטגנינות קאמר ומההיא שמעתין דפרק מי שהחשיך נמי משמע דמותר לשמוע להם ולהאמין דבריהם מאברהם דאמר נסתכלתי באצטגנינות ומדר' עקיבא דהוה דאיג אמלתא דברתיה טובא ולאחר שנצולה דרש דמשום צדקה ניצלה ממיתה ממש ש"מ מאמין היה בהם ומעובדא דרב נחמן בר יצחק נמי אלא שפעמים הקב"ה עושה נס ליראיו לבטל מהם גזירת הכוכבים והם מן הנסים הנסתרים שהם בדרך תשמיש של עולם שכל התורה תלויה בהם לפיכך אין שואלים בהם אלא מהלך בתמימות

שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך ואם ראה בהם דבר שלא כרצונו עושה מצוה ומרבה בתפלה אבל אם ראה באצטגנינות יום שאין טוב למלאכתו נשמר ממנו ואין סומך על הנס וכסבור אני שאסור לבא נגד המזלות ולסמוך על הנס. ואותם שאין מתחילין בב"ד מפני שאין מזל לבנה קל ואין מלאכה נגמרת בו כהוגן ובגמרא נמי סבר הכי מאן דבלבנה יהא סותר ובני מזל מאדים נמי קשה הוא כמ"ד דמזל יום גורם שהוא צומח מ"מ אין דברים אלו מדוקדקים אפי' באותה חכמה שלא מזל יום ולא מזל שעה גורמים אלא במבטי כוכבים של שנאה ואהבה וכל שכן שאינו משנת חסידים והרמב"ם ז"ל כתב שכל העושה מעשה מפני האצטגנינות וכיון מלאכתו או הליכתו בעת שקבעו הוברי שמים ה"ז לוקה משום לא תעוננו ועוד האריך לומר שדברי הבל ושטות הם והמאמין שיש בהם ממש בכלל נשים ועמי הארץ ושמעתא כולה ליתא הכי ועוד דאפי' בניחוש לא משמע הכי מעובדא דרב עילישׁ ובב"ר אמרו כי עוף השמים יוליך את הקול זה העורב וכו' ואלו דברים צ"ע ופי' רב מ"מ אל תדקדק עם בני אדם יותר מדאי עכ"ל וכיוצא בזה כתב בנמק"י בס"פ ד' מיתות אהא דתנו רבנן לא תנחשו אלו שמנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים וז"ל פירשו ז"ל דהא דחשיב הכא עופות וכוכבי' היינו דומיא דהנך דחשיב לעיל כגון פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו שאין בהם דבר חכמה אלא דברי שטות בעלמא הן אבל במי שמכיר בצפצוף העופות אין נחש שדבר חכמה יש למכירים ושרי כדאשכחן ברב עילישׁ אלא דהכא לאו בהכי עסקינן אלא שהוא מנחש במזדמן לו עוף פלוני בדרך וכיוצא בו מדברי הבאי ואע"ג דגבי ישבי בנוב אמרינן מנחות (צה.) דאתאי יונה וכו' ואמרינן דנמשלה כנסת ישראל ליונה ש"מ דוד מלך ישראל בצערא שרוי התם לאו נחש הוא דלא סמכי עליה לגמרי אלא סימנא בעלמא הוא דנקיט ליה וכהאי גוונא שרי כמו שנהגו לישא נשים במילואה של לבנה לסימן טוב וכן אתה אומר בככבים שלא אסרו אלא לקבוע להם סי' לעצמו ולנחש בהם אבל מה שאדם מכיר במערכת הכוכבים ומהלכן כגון אלו הוברי שמים החוזים בכוכבים אין זו בכלל נחש שזו חכמה גדולה וגזירה שגזר הקב"ה משׁשׁת ימי בראשׁית להנהיג עולמו בכך על כן יתפלל כל חסיד לבטל ממנו גזירת המזל כי מאת אדון הכל בא הכל ובידו לשנות ולעשות כחפצו ומצינו בר"ע במאי דא"ל כלדאי אברתיה והוה דאיג אמילתא טובא ולבסוף נעשה לה נס בזכות הצדקה. ומיהו רז"ל הזהירו לבל ישים אדם מחשבתו באלו הדברים ויתלה אדם עצמו במי שאמר והיה העולם והוא ברחמיו יציל עבדיו מפגע רע ואמרו ע"ז מנין שאין שואלין בכלדיים ת"ל תמים תהיה עם ה' אלהיך והרמב"ם ז"ל כתב שאף חזיון הוברי שמים בדרך חכמה בכלל נחש הוא ואינו מחוור עכ"ל: על מה שנהגו שלא לישא נשים

אלא במילוי הלבנה שכתבתי בשם נ"י כתוב גם בתשובה להרמב"ן סימן רפ"ב שאינו ניחוש אלא כשם שמושכין מלכים על המעיין דתמשוך מלכותן כן עושין במילוי ולא בחסרון וסימנא טבא הוא כדרך שמושכין יין בצנורות לפני חתנים ואין בו משום דרכי האמורי: וכתב בסמ"ק סי' קל"ד מה שנהגו קדמונינו להתחיל המסכתות בראש חדש זהו להמתין לבחורים הבאים מחוץ לעיר ואף לסימן טוב כמו שאמרו חכמים (חולין צה:) אע"פ שאין נחש יש סימן ע"כ:

סעיף קטן ה

מנחש האומר פתי נפלה מפי וכו' עד או שועל משמאלו ברייתא פ"ד מיתות :

סעיף קטן ו

ומ"ש וכן אלו ששומעין צפצוף העופות והחולדה וכו' וכן מ"ש או אלו שמנחשים בכוכבים וכו' שם לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים וכבר נתבאר דעת הרמב"ם ודעת המפרשים בפי' נחוש דכוכבים ודעת רבינו נראה שהוא כדעת הרמב"ם ז"ל וניחוש דעופות כבר נתבאר ענינו בשם המפרשים ז"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש וכן אלו האומרים שחוט תרנגול זה שקרא כעורב בס"פ במה אשה (שבת סז:) האומר שחטו תרנגול זה שקרא ערבית ותרנגולת שקראה גברית יש בו משום דרכי האמורי ופירש"י שקרא ערבית. איחר יותר משאר חביריו ול"נ שקרא כעורב: שקרא גברית. כתרנגול עכ"ל ומצאתי כתוב מה שנוהגים העולם לשחוט תרנגולת שקוראה גברית אומרים כי כן צוה החסיד וזימנא חדא הוה לן פתחון פה קמי מהר"א ז"ל אמאי סמכינן ואמר לנו שאומרים העולם דוקא שאומר שחטו תרנגולת שקורא גברית ה"ז מדרכי האמורי אבל כשאומר שחטו סתמא אין לחוש ואחר כן ראיתי בספר הכבוד שכתב החסיד וכתב שם צואתו והקשה בעצמו קושיא זו ויישב אותה ושכחתי חילוקו ע"כ ומהגהת הרמ"ך שמצאתי להרמב"ן בדין זה נראה שהיה גורם בגמרא ובתוספתא מותר ואין בו משום דרכי האמורי ואפשר שעל אותה גירסא סמכו העולם:

סעיף קטן ח

ומ"ש וכן כל דבר שעושין לסימן אם יארע כך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לא אעשנו כאליעזר עבד אברהם בפרק ג"ה (צה:) כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש ופירש"י כל נחש שאינו סומך עליו ממש כאליעזר עבד אברהם שאם תשקני אדבר בה ואם לאו לא אדבר בה וכתב הרמב"ם בפי"א מהלכות ע"ז דלענין איסור דמנחש איתמר וכ"נ מדברי התוס' וסמ"ג אבל הראב"ד השיג על הרמב"ם וכתב דבר זה

מותר הוא והא דקאמר כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם אינו נחש לא לענין איסור והיתר אלא לומר שאינו ראוי לסמוך עליו :

סעיף קטן ט

ומ"ש אבל בית אשה ותינוק מותר לעשותן סימן שם בית תינוק אשה אף על פי שאין נחש יש סימן אמר ר' אליעזר והוא דאיתחזק תלתא זימני ופירש"י בית תינוק ואשה. בנה בית או נולד לו בן או נשא אשה: אף ע"פ שאין נחש. שאסור לנחש ולסמוך על הנחש: יש סי'. סימנא בעלמא הוי דאי מצלח בסחורה ראשונה אחר שבנה בית או שנולד התינוק או שנשא האשה סימן הוא שהולך ומצליח ואם לאו אל ירגיל לצאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח: תלתא זימני. הצליח או לא הצליח עכ"ל אבל הרמב"ם בפי"א מהלכות ע"ז מפרש דתינוק היינו דאומר לו פסוק לי פסוקיך וכך הם דברי רבינו ונראה עוד מדברי הרמב"ם שהוא מפרש שסימנין אלו אינם כדי לעשות מעשה על פיהם או כדי לימנע ממעשה מפניהם אלא בית ואשה הם על דבר עבר לומר שהצליח או לא הצליח משלקחה ותינוק היינו שהוא שמח אם אומר לו פסוק מהברכות שהרי כתב וז"ל מי שאמר דירה זו שבניתי סימן טוב היתה עלי אשה זו שנשאתי ובהמה זו שקניתי מבורכת היתה מעת שקניתיה העשרתי וכן השואל לתינוק אי זה פסוק אתה לומד אם אמר פסוק מן הברכות ישמח ויאמר זה סימן טוב וכל אלו וכיוצא בהן מותר הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות אלא עשה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר עכ"ל וק"ל דאיתא בגמ' בההוא פירקא גופיה (שם) דר' יוחנן בעא למיזל לבבל לאקבולי אפי שמואל ואמר לינוקי פסוק לי פסוקך אמר ליה ושמואל מת ונמנע רבי יוחנן ולא ירד לבבל הרי שנמנע מלעשות מעשה מפני הפסוק שאמר לו התינוק ואיפשר לומר דהתם הוה רבי יוחנן כשואל אם שמואל חי או מת ומתוך פסוק התינוק ידע שכבר מת שהוא דבר עבר ואע"ג שע"י כך נמנע מלירד לבבל מ"מ כיון שאנו אומרים שלא שאל אם ירד לבבל אם לאו לא חשיב נמנע מלעשות מעשה מפני תשובת התינוק אך קשה מדגרסינן בריש פרק מי שאחזו (גיטין דף סח.) דרב ששת נמנע מלעשות מעשה מפני התינוק דאמר לו נטה לך על ימינך או על שמאלך וי"ל דשאני התם דלא סמך על פסוק התינוק לבד אלא דנחר ליה רב חסדא ועוד דהוי חשידי עבדי דלא מעלו וכדאיתא התם דאמר איהו גופיה אבל סמ"ג כתב מצינו כמה גדולים שאמרו לינוקא פסוק לי פסוקיך ועושים מעשה על פי הפסוק וחושבין זה כעין נבואה ע"כ כלומר זה לא היה מין נחש אלא מין הנבואה ומשום הכי שרי:

סעיף קטן י
חובר חבר זהו שע"י לחש מקבץ חיות בין גדולים בין קטנים בפרק ארבע מיתות (עה.) ת"ר חובר חבר א' חבר גדול וא' חבר קטן ואפי' נחשים ועקרבים אמר אביי האי מאן דצמיד זיבורא ועקרבא אע"ג דקא מכוין דלא ליזקו אסור ופירש"י אחד חבר גדול. מאסף חיות ובהמות גדולות חבר קטן מאסף שקצים ורמשים ואפי' נחשים ועקרבים לגרותן זה בזה או למקום מדבר שלא ימצאו ביישוב ויזיקו: כתב הרמב"ם אי זהו חובר איש מדבר דברים שאינם בלשון עם וכו' בפרק י"א מה' ע"ז:

סעיף קטן יא
ומ"ש מי שנשכו נחש ועקרב מותר ללחוש עליו אפי' בשבת בפרק חלק (סנהדרין קא.) לוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת ואיתא נמי בירוש' פרק שמונה שרצים ומה שהוצרכו להתיר זה בשבת היינו משום דאסור להרבות בשיחה בשבת כמו שנתבאר בטור א"ח סימן ש"ז לכך באו להשמיענו דשיחה זו שריא:

סעיף קטן יב
וכתב הרמב"ם אף ע"פ שאין הדבר מועיל כלום וכו' בפרק י"א מה' ע"ז:

סעיף קטן יג
ומ"ש מי שרודפים אחריו נחש או עקרב מותר לחבר כדי שלא יזיקוהו בפ' ד' מיתות (סנהדרין סה.) אהא דאמר אביי האי מאן דצמיד זיבורא ועקרבא אף על גב דקא מכוין דלא ליזקו אסור פירש"י אסור וכגון שאין רצין אחריו שאין כאן משום פיקוח נפש ופשוט הוא דהא אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות וש"ד:

סעיף קטן יד
כתב הרמב"ם הלוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וכו' בפרק י"א מהלכות ע"ז והוא מדתנן בפרק חלק (סנהדרין צ.) אלו שאין להן חלק לעוה"ב וכו' ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך ואיתמר עלה בגמ' (קא.) א"ר יוחנן וברוקק בה לפי שאין מזכירין ש"ש על הרקיקה איתמר רב אמר אפי' בנגע צרעת ורבי חנינא אמר אפי' ויקרא אל משה ומדלא הזכיר הרמב"ם רוקק נראה דמשמע ליה דרב ור"ח פליגי אדרבי יוחנן דיהיב טעמא משום דאין מזכירין שם שמים על הרקיקה וקאמר רב דאפי' בנגע צרעת דלית בההוא קרא שם שמים אסור ור"ח אמר דאפי' ויקרא אל משה דאין בתיבות הללו שם שמים וגם אין עניינם רפואת נגע ומכה אעפ"כ אסור וממילא משמע דאע"פ שאינו רוקק נמי אסור אבל קשה מדגרסינן בפ"ב דשבועות (טו.) ר' יהושע בן לוי הוה אמר להנהו קראי וגני היכי עביד הכי והא אמר ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני ואלא כי

אמר אסור דאיכא מכה אסור ותו לא והא תנן הלוחש על המכה אין לו חלק לעה"ב הא איתמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה ומשמע דאוקימתא דרבי יוחנן ברוקק לריב"ל נמי איתא ואפי' את"ל דרב ור"ח פליגי עלייהו הוה ליה למיפסק כריב"ל ורבי יוחנן לגבייהו ועוד דמדקאמר הא איתמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו משמע דליכא מאן דפליג עליה בהא דאל"כ הול"ל סבר לה כרבי יוחנן דאמר ברוקק שנו ועוד דבתוספתא דסנהדרין פי"ב מוקי לה ברוקק ועוד דבסנהדרין ירושלמי פרק חלק משמע דלכ"ע בעינן רוקק וצ"ע:

סעיף קטן טו

ומ"ש וכן הקורא על התינוק שלא יבעת או מניח ס"ת או תפילין על הקטן וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם בפי"א מהל' ע"ז וסיים בה אבל הבריא שקרא פסוקים ומזמור מתהלים כדי שתגין עליו זכות קריאתם וינצל מצרות ומנזקים ה"ז מותר וטעמו מההיא דפ' ב' דשבועות בסמוך דאסור להתרפאות בדברי תורה ולהגן שרי וסובר דכיון דקטנים מצויים להבעית או שלא לישן הו"ל כחולים לענין זה ואסור להצילם מרעתם בדברי תורה וסובר גם כן שהמניחים ס"ת או תפילין על החולה בכלל אסור להתרפאות בדברי תורה הוא אבל מ"מ קשיא למה כלל קורא על התינוק שלא יבעת ומניח ס"ת או תפילין על הקטן בשביל שיישן עם לוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וגזר אומר בכולם שהם בכלל הכופרים שהרי ריב"ל אסור להתרפאות בד"ת אמר בלבד ולא אמר שהם בכלל הכופרים ולכן נראה שהרמב"ם סובר דריב"ל לטעמיה דסבר דמתני' דלוחש על המכה ברוקק דוקא הוא אבל לדידיה שפסק דאפי' בשאינו רוקק מיתוקמא להתרפאות בד"ת היינו לוחש על המכה ואע"ג דקי"ל כריב"ל במאי דשרי להגן כיון דלא חזינן מאן דפליג עליה מ"מ במאי דאמר להתרפאות בד"ת ליכא אלא איסור בעלמא לא קי"ל כוותיה אלא הרי הוא בכלל הכופרים וכדתנן אלו שאין להם חלק לעוה"ב וכו' ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ולפ"ז מ"ש וכן הקורא על התינוק והמניח ס"ת או תפילין וכו' לאו מדריב"ל יליף לה אלא ממתניתין דלוחש על המכה ומשמע ליה דמכה לאו דוקא דכל חולי בכלל מכה הוא אחר שכתבתי זה מצאתי בירושלמי דשבת פ' במה אשה יוצאה אין קורין פסוק ע"ג מכה בשבת והדין דקרי על יברוחה אסור בוא וקרי את הפסוק הזה על בני שהוא מתבעת תן עליו ספר תן עליו תפילין בשביל שיישן אסור והא תני היו אומרים שיר של פגעים בירושלים א"ר יודן כאן משנפגע כאן עד שלא נפגע ע"כ ומשמע דהא דמפליג בין משנפגע לעד שלא נפגע אתן עליו ספר תן עליו תפילין נמי קאי ואם הדבר כן נצטרך לומר שמ"ש הרמב"ם לאסור להניח ס"ת או תפילין על

הקטן בשביל שיישן בשנפגע דוקא הוא כלומר שאינו יוכל לישן הא לאו הכי לית לן בה והכי מסתברא ודאי דבהכי עסיק דאל"כ מה להם להניח עליו ספר תורה או תפילין כדי שיישן והרמב"ם קיצר במובן:

סעיף קטן טז

ומ"ש ור"י פי' דוקא בלוחש על המכה ומזכיר ש"ש ורוקק וכו' כלומר לאפוקי מהרמב"ם דבקורא על התינוק שלא יבעת אע"פ שאין בו מכה ואע"פ שאינו מזכיר ש"ש ואינו רוקק קאמר דאין לו חלק לעולם הבא ובאמת שדברי ר"י ברורים בפשט השמועות שכתבתי וכך הם דברי הרא"ש בפרק חלק וכ"כ מדברי הרי"ף ז"ל שם:

סעיף קטן יז

ומ"ש דאיכא איסורא בלוחש פסוק על המכה נראה דלאו דוקא מכה דהא סתם אמרו אסור להתרפאות בד"ת ולא חילקו בין אית ביה מכה ללית ביה מכה ואף ע"ג דאמרינן בתר הכי ואלא כי אמרינן אסור דאיכא מכה לאו למימרא דריב"ל בדאיכא מכה דוקא אייריי ולא בשאר חולי דלאו מכה דמהיכא משמע ליה הכי אימא דלהתרפאות בחולי דלאו מכה איסורא הוא דאיכא ותו לא ועל המכה הוא דקתני דאין לו חלק לעה"ב אלא היינו לומר דכיון דסתמא אמר אסור להתרפאות בד"ת בכל גווני דחולי משמע דקאמר ל"ש אית ביה מכה ל"ש לית ביה מכה:

סעיף קטן יח

ודע דאהא דא"ר יוחנן וברוקק בה פירש"י שכן דרך מלחשים לרקוק קודם הלחש ואסור להזכיר פסוק על הלחישה ויש לחשים שדרכם לרקק אחריהם ואומרים אותם בלשון לעז ואמר לי רבי שמותר דאין אסור אלא לוחש אחר הרקיקה דנראה שמזכיר השם על הרקיקה ועוד לא נאסר אלא בלשון הקודש אבל בלשון לעז לא:

סעיף קטן יט

ומ"ש ואם יש בו סכנת נפשות הכל מותר בפ"ב דשבועות (טו.) כתבו התוס' על הא דקאמר ריב"ל אסור להתרפאות בד"ת והא דאמרינן בסוף פ' במה אשה יוצאה (שבת סז.) לאישתא צמירתא לימא וירא אליו מלאך ה' וגו' סכנתא שאני וכ"כ הרא"ש בפ' חלק ואע"פ שהם לא אמרוה אלא על הא דקאמר אסור להתרפאות בד"ת מזכיר ש"ש ואינו רוקק אייריי משמע לרבי' דכיון דמשום סכנתא שרו לה בכל גווני שרי דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש וכ"נ מדברי רבינו ירוחם ז"ל דאף במזכיר ש"ש ורוקק שרי במקום סכנה:

סעיף קטן כ

ומ"ש ומותר לקרוא פסוק להגן וכו' פשוט בההיא שכתבתי בסמוך רבי יהושע ב"ל קרי להני קראי וגני וכתב רבי' ירוחם ע"ז וכן כל לחש שאומרים לרפואה כגון לשמור מן המזיקין מותר כדאמרינן (שבת שם) בשבירי בירי רירי ונראה שכתב כן מדאמרינן בס"פ במה אשה (שבת סז.) כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי וכבר נתבאר יפה בטאו"ח סי' ש"א גבי ההיא דיוצאין בביצת החרגול אי זה רפואה יש בהם משום דרכי האמורי ואי זה אין בהם וגם שם נתבאר אם מותר להתרפאות בסתם לחשים וסתם קמיעים קודם שיהיו מומחים ובסי' ש"ו נתבאר דלחש שלוחשין על האזור ומודדין אותו מותר אפילו בשבת וכתב הרשב"א שאלת הקמיעין אם מותר לכתוב אותם ולהתרפאות בהם אם מותר בין שיהיה בהם שמות בין פסוקים בלא שמות תשובה ודאי מותר להתרפאות בהם אפי' יש בהם שמות ובהדיא שנינו בפ' במה אשה (שבת ס.) ולא בקמיע שאינו מן המומחה הא במומחה יוצאין בו בשבת וכ"ש בחול דמתרפאים בו וכ"ש שהוא מותר לישא קמיעים שיש בהם פסוקים ודוקא להגן שלא יחלה אבל לא להתרפאות בהם מי שיש לו מכה או חולי כדגרסינן בפ"ב דשבועות ריב"ל הוה אמר להני קראי וגני וכו' עד לפי שאין מזכירין ש"ש על הרקיקה אבל לכתבם עם פסוקים אסרו בפ' כל כתבי (שבת קטו:) דת"ר הברכות והקמיעים אין מצילין אותם מפני הדליקה וכו' מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה ואע"פ שעכשיו כותבין סידורי הברכות והתפלות היינו משום עת לעשות לה' אבל הקמיעין מסתברא שבאיסורן הן עומדין כל שיש בהם פסוקים עד כאן:

סעיף קטן כא

אוב זה המעלה המת בכשפיו ידעוני זה המניח עצם חיה ששמה ידוע בתוך פיו והוא מדבר מאליו פשוט בפרק ד' מיתות (סנהדרין סא:) ומה שכתב דורש אל המתים זה שמרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה גם זה שם וכתב הרמב"ם בפ' י"א מהלכות ע"ז על זה ויש אחרים שהם לובשים מלבושים ידועים ואומרים דברים ומקטרים קטרת ידועה וישנים לבדם כדי שיבא מת פלוני ויספר עמו בחלום כללו של דבר כל העושה מעשה כדי שיבא המת ויודיעו לוקה וכתבו הגה"מ שם בשם ר"מ שמשביע את החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו אשר ישאל אין זה דורש אל המתים כיון שאינו דורש לגופו של מת אלא לרוחו והרוח אינו נקרא מת וכן אשכחן בברכות (יח:) באותו חסיד שלן בבית הקברות ושמע הרוחות מספרים זו עם זו ואמרינן נמי התם דשמואל אזל לחצר מות לשאול מאביו על מעות היתומים עד כאן לשונו נראה שדעת הרא"ם לחלק בין דורש מגופו של מת לדורש מרוחו שלא אסרה תורה אלא בדורש

מגופו אבל לא בדורש מרוחו ועובדא דאותו חסיד ודשמואל לרוח היו דורשים ולא לגוף ולמד משם למשביע את החולה דשרי כיון דרוחו בקרבו כשהוא משביעו לרוח הוא משביע ולא לגוף ולי נראה דההיא עובדא דאותו חסיד איכא למידחי שהוא לא הלך לבית הקברות לדרוש מהמתים לא מגופם ולא מרוחם וכדקתני שהקניטתו אשתו והלך ולן בבה"ק ושמע שתי רוחות שמספרות זו עם זו דמשמע בהדיא שלא הלך ללון שם אלא לברוח מקטטת אשתו ובמקרה נמשך ששמע אותן ב' רוחות שהיו מספרות זו עם זו דאל"כ הול"ל הלך ולן בבית הקברות כדי לשמוע מה יהיה בעולם ואע"ג דבתר הכי קאמר לשנה אחרת הלך ולן בבה"ק ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו ולא הזכיר שהקניטתו אשתו דמשמע שבלי שום הכרח הלך ללון שם כדי לשמוע מהרוחות מה יהיה בעולם איכא למימר שגם בפעם שנייה לא הלך ללון שם אלא מפני שהקניטתו אשתו ואף על פי שאינו מפורש בברייתא אהקניטתו אשתו דקתני ברישא סמיך והטעם שבברחו מפני אשתו היה הולך ללון בבית הקברות נראה שהיה מפני שהיה מתבייש לילך לרשות שום אדם כדי שלא ירגישו שאשתו מקניטתו ועוד דאפילו את"ל שבשנה אחרת שהלך ולן שם לא הקניטתו אשתו אלא לשמוע מה שמספרים הרוחות זו עם זו הלך איכא למימר דשאני התם שלא היה הולך ללון שם כדי שיבואו הרוחות וידברו עמו ויודיעוהו דבר אלא לשמוע מה הן מספרות זו עם זו ועוד שהוא לא הרעיב עצמו ולא עשה שום מעשה כדי לדרוש אל המתים ומש"ה הוי שרי ליה ללכת ללון שם אפי' על דעת שישמע דברי הרוחות זו עם זו וההיא דשמואל נמי איכא למידחי שהיה בהקיץ ועל ידי שמות וכדאמרינן בפרק המקבל (בבא מציעא קז:) רב סליק לבי קברי עבד מאי דעבד ודורש אל המתים לא מתסר אלא בהולך שם ובעושה מעשה כגון במרעיב עצמו או לובש מלבוש ידוע או מקטיר קטורת ידוע וישן לבדו אבל כשאינו עושה מעשה אלא ע"י הזכרת שמות בא המת ומדבר עמו בהקיץ איפשר דלא מיתסר משום דורש אל המתים ואין חילוק בין דורש לגוף המת לדורש לרוחו כדמחלק רא"ם וגם שחילוק זה הוא מגומגם דאי דורש לגוף המת ממש בלא רוח גוף לחודיה מידי מששא אית ביה ומ"מ בענין הדין במשביע את החולה לשוב אליו אחר מיתה להגיד לו את אשר ישאל הוה מצי לאתויי ראיה מדגרסינן בסוף מועד קטן (כ"ח) רב שעורים הוה יתיב קמיה דרבא חזייה דהוה קא מנמנם כלומר גוסס א"ל ליתחזי לי מר איתחזי ליה הוה ליה למר צערא א"ל כי ריבדא דכוסילתא ותו איתא התם רבא הוה יתיב קמיה דרב נחמן חזייה דהוה קא מנמנם א"ל ליתחזי לי מר איתחזי ליה הוה ליה למר צערא כמישחל ביניתא מחלבא ואע"ג דבהני עובדי לא הוה השבעה איכא למימר דאם איתא דהוה בכלל דורש

אל המתים בלא השבעה נמי הוי מיתסר ומדחזינן דלא מתסר בלא השבעה ה"ה דע"י השבעה שרי דהשבעה זו לא משויא ליה דורש אל המתים: כתב רבינו ירוחם שואל במת אפי' ע"י השבעה הוי בכלל דורש אל המתים עכ"ל ונראה דכתב כן לומר שאע"פ שאינו מרעיב עצמו ואינו לן בבית הקברות הוי בכלל דורש אל המתים ולאפוקי מהנך דימויי שרציתי לדמות על דברי רא"מ ומ"מ במשביע את החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו את אשר ישאל נראה שמודה רבינו ירוחם דשרי כדמוכחי הנך עובדי דסוף מ"ק וטעמא משום דכיון דכשמשביעו הוא חי לא הוי דורש אל המתים :

סעיף קטן כב

מכשף כולל כל אלו ויש בו ג' חלוקים העושה מעשה ע"י כשפים חייב סקילה וכו' עד וע"י ספר יצירה מותר לכתחלה פשוט בפרק ארבע מיתות (סנהדרין סז:) ג' חלוקים הללו:

סעיף קטן כג

ומ"ש מכשף כולל כל אלו לא ידענא מאי קאמר דאי אאוב וידעוני קאי חייב סקילה נינהו מצד עצמם ומה לנו אם יהיו בכלל מכשף או לא יהיו ואי אדורש אל המתים וקוסם ומעונן ומנחש וחובר חבר דחייבי מלקיות נינהו קאי מאי נפקא לן מינה אי הוו בכלל מכשף או לא דהא אפילו הוו בכלל מכשף לא לקי משום מכשף דהו"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו: כתב רבינו ירוחם דעל ידי ספר יצירה זהו מעשה שדים עד כאן לשונו וטעות הוא בידו אלא שמות הקדש הם וכמו שכתב רבינו בסמוך בשם רבינו ישעיה ז"ל וכן פירש"י בס"פ ד' מיתות (שם) אהא דרב חנינא ורב הושעיא כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה ואיברי להו עגלא תליתאה ואכלי ליה פי' רש"י עסיק בהלכות יצירה וממילא איברי להו עגלא תליתאה על ידי שהיו מצרפין אותיות השם שבהם נברא העולם ואין כאן משום מכשפות דמעשה הקב"ה ע"י שם קדושה שלו הוא ע"כ ומיהו אפשר לדחות ולפרש דברי רבינו ירוחם דלא אתא למימר דע"י ספר יצירה הוי מעשה שדים ממש אלא לומר שדינו ודין מעשה שדים שוים ולומר דמעשה שדים שרי כי היכי דשרי ע"י ס' יצירה וכדברי הרב ר"א שכתב כן כמו שיבא בסמוך:

סעיף קטן כד

כתב הרמ"ה שמעשה שדים הוא בכלל מעשה כשפים וכ"כ הרב ר' ישעיה כל אדם שעושה על ידי שמותיו הקדושים מותר וכו' אין אסור אלא על ידי שדים אע"פ שלא נתבאר בדברי ה"ר ישעיה מאי זה טעם הוא אסור מעשה שדים מסתמא משמע דמפני שהוא בכלל מעשה כשפים קאסר להו כדקאמר הרמ"ה:

סעיף קטן כה

ומ"ש בשם הרא"ש שמותר לישאל בהם על הגניבה בס"פ ד' מיתות (סנהדרין סז:) גרסינן אמר ר' חייא בר אבא בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים אמר אביי דקפיד אמנא שד דלא קפיד אמנא כשפים ופי' רש"י דקפיד אמנא שד מי שמקפיד על הכלי שאינו יכול לעשות דבר בלא כלי הראוי לאותו דבר כגון שרי בהן שצריכין סכין שקתו שחור ושרי כוס שצריכין כוס של זכוכית דלא קפיד אמנא שבכל כלי היה עושה וכתב הרא"ש על זה יראה כיון דרב חייא בר אבא ואביי פירשו לנו מה הן מעשה שדים ומה הן מעשה כשפים שדעתם מסכמת שמעשה שדים אינו בכלל מעשה כשפים ומותרין והן בכלל עובדא דרב חנינא ורב אושעיא דאי מעשה שדים אסור כמעשה כשפים מאי נפקי מיניה בהן שפי' מה הן מעשה שדים ומה הם מעשה כשפים ותניא בפרק חלק (סנהדרין דף קא.) אין שואלין לשדים בשבת רבי יוסי אומר אף בחול אסור ואף ר"י לא אמר אלא מפני סכנה ומיהו אין ראיה מההיא דלקמן אלא לשאול בהן להגיד על הגניבה וכיוצא בזה אבל לעשות מעשה כעובדא דרב חנינא ורב אושעיא לא ואיכא לאיסתפוקי כיון דעל ידי שדים לא עבדי מעשה אלא לכנופי כדאמרינן בסמוך אי מקרי מעשה בכה"ג עכ"ל:

סעיף קטן כו

ומ"ש רבינו והיה נוטה להתיר גם בזה אע"פ שאין מתברר כן מתוך דבריו איפשר שהוא ז"ל שמע ממנו על פה כן: ומדברי הגהות מיימון בפי"ו מהלכות גזילה משמע נמי קצת להתיר לשאול בשדים על הגניבה וכיוצא בו שכתבו שבא לפני ר"י מעשה באחד שעשה בהשבעת השדים שהוחזר הגניבה ונדרו על זה זקוק ואחר שעשה הדבר לא רצו לתת לו אלא שכרו ופסק ר"י לתת לו כל מה שהתנה דבדבר זה רגילין לתת יותר מכדי טרחו ע"כ ואי מילתא דאיסורא הוה לא הוה מטפל ר"י במילתיה מבלי שיזכיר דאיסורא איכא במילתא: ורבינו ירוחם כתב מעשה שדים כתב הרמ"ה וקצת פוסקים שהוא בכלל מעשה כשפים ויש שהתירוהו בכל ענין שאינו מעשה כשפים וה"ר אליעזר כתב דמעשה שדים כגון להשביע שיעשו חפצות נראה דמותר דמה לי להשביע שדים או מלאכים ודמי להא דהוו עסקי בספר יצירה ולא מיקרי מעשה כשפים אלא כשלוקח דבר ועל ידו עושה מעשה או על ידי לחם בלא השבעה אבל להשביע שדים מותר לכתחלה כדאשכחן [גיטין סח.] באשמדאי שמא דמרך עלך: כתב עוד רבינו ירוחם אברהם שמסר שמות הטומאה לבני הפלגשים שעל ידי השבעה מותר בכל ענין אע"פ שמשביע בשמות הטומאה ואינו בכלל כשפים אלא על ידי מעשה אחר או על ידי לחש וכן נראה עיקר ונכון להחמיר שהוא איסור תורה עכ"ל ובתשובות הרמב"ן כתוב סימן רפ"ב צריך אני

לבאר דעת רש"י שפי' אין שואלין בכלדיים משום שנאמר תמים תהיה עם י"י אלהיך כלדיים בעלי אוב ואני תמה וכי בעלי אוב מתמים תהיה נפקא בהדיא כתיב ביה שואל אוב וידעוני וכן קשה מה שאמרו בפ' חלק אין שואלין דבר מן השדים בשבת ר' יוסי אומר אף בחול אסור א"ר הונא הלכה כרבי יוסי ואף ר' יוסי לא אמר אלא בשביל סכנה הלא ענין שדים כשפים הם העושה מעשה במיתה והנשאל בהם באזהרה ושמא דעת רש"י ז"ל לא לשאול בהן ויעשו מעשה ויגידו לו שאלתו כשואל אוב ודורש אל המתים אלא שבעלי אוב עשו מעשה ושמעו ואחר כך בא זה ושאל להן מה חידוש יש בעולם שזה אין בו אלא משום תמים תהיה עם ה' אלהיך ומה שאמרו אין שואלין דבר מן השדים י"ל מכשפים נאסרו בתורה בעושה מעשה וכן בעלי אוב וכולן במיתה אבל השואל מהם בעלי אוב באזהרה ובשאר מכשפים מותר דבעלי אוב כתיב בקרא כי יהיה אוב או ידעוני וכתוב ושואל אוב או ידעוני אבל במכשף מעשה כתיב ביה אזהרה מעונן ומנחש ומכשף מכשפה לא תחיה ושואל לא כתיב בה הילכך עובד כוכבים המכשף ישראל השואל בו אינו אלא משום תמים תהיה ככלדיים וראיתי בתוס' דמסכת שבת גירסא אחרת לוחשין על העין ועל הנחש ועל העקרב בשבת ואין לוחשין בדבר שדים ר"י אומר אף בחול אין לוחשין בדבר שדים ולפי זה אינו אלא ללחוש להשביע שדים לצאת מן איש כדרך בן תמליון (מעילה יז:) ור"י אוסר שמא יזיק אותו כשמוציאין אותו ע"כ וכן כל כיוצא בזה ומה שאמרו (סנהדרין דף קא:) שרי שמן מותרין מפני שמכזבין זו הגירסא הנכונה לומר שאין להם השבעה שהן משחקין בבני אדם ומכזבים ללעג ואינו בכלל כישוף כלל ואנו תמה מאד כי שמעתי בבירור שמנהג אלמני"ו לעסוק בדברי שדים ומשביעין אותן ומשלחין אותן ומשתמשין בהם בכמה ענינים וסבור אני שי"ל דמעשה שדים לחוד ומעשה כשפים לחוד כמו שאמרו בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים פירש"י מעשה כשפים ע"י מלאכי חבלה הם נעשים והם שאסרה תורה אבל מעשה שדים שרי וזהו דעתם שנהגו בו ועשו בו כמה מעשים ובודאי פשוטי השמועות כך הוא מעשה דבן תמליון ודגיטין (סח.) ודיוסף שידא ושאר מעשים בתלמוד ובמדרש אגדה כך הן מטין עד כאן לשונו: וכתב מהר"ר איסרלן סי' נ"ו דאין איסור לדרוש במכשפים וקסמים אלא איסור דתמים תהיה ודקדק כן מדברי הפוסקים וכבר נתבאר כן בתשובת הרמב"ן שכתבתי בסמוך ובספר הזוהר נראה שאיסור גדול הוא לדרוש במכשפים אפילו לחולה ומעשה שדים שהתירו קצת פוסקים ראינו שרוב הנטפלים להן אינן יוצאין בשלום מתחת ידם ולכן שומר נפשו ירחק מהם: כתב רבינו ירוחם מה שנוהגין בארצות ידועות לערוך שלחן ולשים עליו מיני מאכל בליל המילה

ואומר שעושין אותו למזל התינוק הנולד ראיתי לרבותי שנוהגין בו איסור ומוחים בידם ואומר שזה בכלל העורכים לגד שלחן עכ"ל ואיכא למידק עלה מדגרסינן בפרק הנודר מן הירק (נדרים נו:) מאי דרגש אמר עולא ערסא דגדא ופי' המפרשים דהיינו שהיו נוהגין להציע מטה למזל הבית ומשמע התם דליכא איסורא במילתא דהא מייתי עלה ההיא דתנן כשמברין כ"ג מיסב על הדרגש וכן ההיא דדרגשא לא היה כופהו דדותק לומר דהנך בדעבד איסורא מיירי וצ"ל דשאני שלחן דמפרש ביה קרא העורכים לגד שלחן: וכתב עוד נשים המקטרות הבית בעשב טוב שיש לו ריח כתב הרשב"א שאסור מפני שנראות כמקטרות לשד אבל אם עושות כדי להסיר ריח רע מותר. בפ' ד' מיתות אמרינן שהמקטיר לשד אפי' אינו מקטר לשם ע"ז אלא לחבר הוי עובד ע"ז וכתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה דמהא שמעינן שהמקטר לשד לחברו ולכופו לעשות רצונו חייב משום בעל אוב עכ"ל ואיני יודע מה ענין בעל אוב לזה ונראה שצריך למחוק משום בעל אוב וחייב משום ע"ז קאמר: גרסינן בפרק כלל גדול (שבת עה:) הלמד מן האמגושי אפי' ד"ת חייב מיתה ואמגושי הוא מכשף או האדוק בע"ז ומקרב בני אדם לאומנתו הרעה כן כתב רבינו ירוחם ז"ל ולישנא דגמרא הכי איתיה מגושתא רב ושמואל חד אמר חרשי וחד אמר גדופי תסתיים דרב דאמר גדופי דא"ר זוטרא בר טוביה אמר רב הלומד דבר אחד מן המגושי חייב מיתה דאי ס"ד חרשי לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות תסתיים ופירש"י חד אמר חרשי. מכשף. וחד אמר גדופי. האדוק בכו"ם ומגדף תמיד את השם ומסית אנשים לכו"ם: תסתיים. דגדופי הוא הלכך כל דבריו מינות והסתלק מעליו שלא ישיאך ע"כ ורבי' ירוחם נראה דמספקא ליה אי הלכה כרב או כשמואל ולפיכך כתב דבין מן החרשי בין מן הגדופי אסור:

סימן קפ

סעיף קטן א

כתובת קעקע מחוקי העובדי כוכבים הוא והוא שכותב על בשרו בשריטה וכו' פירוש שהוא שורט על בשרו וממלא מקום השריטה כחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים:

סעיף קטן ב

ומ"ש שחייב בכל מה שיכתוב אפילו אינו כותב שם כו"ם בפרק בתרא דמכות (כא.) דלר"ש אינו חייב עד שיכתוב שם כו"ם ופירש"י דלר"ש נמי אסור לכתוב שום כתיבה בעולם אלא דחיוב מלקות ליכא ומשמע דלרבנן חיוב מלקות נמי איכא וכתב רבינו ירוחם שיש פוסקים דלא כר"ש ויש פוסקים כמותו וכתב דלפסוק דלא כוותיה נראה עיקר וכ"נ מדברי הרמב"ם בסוף הלכות ע"ז:

סעיף קטן ג

ואם עושה כן על בשר חבירו אותו שנעשה לו פטור אלא אם כן סייע בדבר כן כתב הרמב"ם בסוף הלכות ע"ז והוא נלמד מדין הקפת הראש שיתבאר בסימן שאחר זה:

סעיף קטן ד

ומותר ליתן אפר כירה על מכתו וכו' פלוגתא דאמוראים בפ"ב דמכות (שם) ופסק כרב אשי דבתרא הוא דאמר מקום מכתו מוכיח עליו וכן פירשו התוס' והרא"ש ז"ל שם ואע"פ שהתוספות כתבו בפ"ב דגיטין (כ:) ומיהו איסורא דרבנן איכא הכא דאפי' אפר מקלה אסור ליתן ע"ג מכתו ואפי' הויא הכא איסור דאורייתא מ"מ הוי גט וכו' י"ל דהכי קאמרי למאן דאסור ליתן אפר איכא איסורא דרבנן ואעפ"כ אין הגט נפסל בכך דהא אפי' אי הוו איסורא דאורייתא לא היה נפסל והרמב"ם לא הזכיר דין זה בסוף הלכות ע"ז ומשמע דס"ל דהלכה כמאן דשרי דאי הוי סבר דהלכתא כמאן דאסר לא הוה שתיק מיניה: תניא בתוס' דמכות פ"ג הרושם על עבדו שלא יברח פטור :

סעיף קטן ה

וגדידה וקרחה על המת גם היא מחוקי העובדי כוכבים דכתיב בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כלומר וכיון דתלה הדבר בבנים אתם לה' משמע דעובדי כוכבים דלא בני השם נינהו הוו עבדי הכי ומשום הכי אסרו הקב"ה לבניו ומ"ש וכתיב ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וגדידה ושריטה אחת היא בסוף מכות (כ:) ת"ר יכול אפי' שרט על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים ת"ל לנפש אינו חייב אלא על המת לבד ומנין למשרט ה' שריטות על מת אחד שהוא חייב על כל אחת ואחת שנאמר ושרט לחייב על כל שריטה ושריטה רבי יוסי אומר מנין למשרט שריטה אחת על ה' מתים שהוא חייב על כל אחת ואחת ת"ל לנפש לחייב על כל נפש ונפש והא אפיקתיה לביתו שנפל ולספינתו שטבעה בים קסבר ר"י שריטה וגדידה אחת היא וכתיב התם למת ומשמע דהלכה כר"י דנימוקו עמו ועוד דסתם מתניתין דהתם אתיא כוותיה ועוד דשמואל סבר כוותיה דאיתא התם אמר שמואל המשרט בכלי חייב ואוקימנא כר"י ופירש"י הא ודאי פשיטא לכ"ע דעיקר גדידה משמע בכלי ועיקר שריטה משמע ביד וקאמר שמואל המשרט בכלי על המת חייב ולא קאמר המגדד בכלי לאשמועינן דשם שריטה שייך בכלי והעושה חבורה בעצמו בכלי על המת חייב שני לאוין משום משרט ומשום מגדד דגדידה ושריטה אחד היא דתרווייהו בין ביד בין בכלי עכ"ל וכן כתב נימוקי יוסף בשם הרמ"ה וזה לשונו השורט חייב שתים משום שרט לנפש ומשום לא תתגודדו דשריטה וגדידה אחת היא ע"כ נראה מדבריהם שלוקה על שריטה אחת

שנים אחת משום משרט ואחת משום מגדד אבל הרמב"ם בסוף הלכות ע"ז אע"פ שכתב דשריטה וגדידה אחת היא נראה מדבריו שאינו לוקה אלא אחת:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואינו חייב עד שיעשה כן על מתו ולע"ז כלומר או לע"ז אלא שעל מתו חייב בין ביד בין בכלי ולע"ז אינו חייב אלא בכלי מסקנא בגמרא בסוף מכות (כא.) ופירש"י על המת בין ביד בין בכלי חייב. דשריטה וגדידה כתיב דתרוייהו אסרינהו רחמנא: לע"ז. *שיש* ע"ז שעובדין אותה בכך עושין בבשרם חבורות ופצעים: בכלי חייב. דדרך עבודה בכך ואפילו ע"ז שאין עבודתה בכך חייב דעבודה גמורה הוא בכלי ונימוקי יוסף כתב בשם התוס' דלאו בעובד ע"ז מיירי דאם דרכה בכך אידי ואידי חייב אלא שורט לע"ז כחק העכו"ם ואותו דרכו בכלי ולא ביד:

סעיף קטן ז

וכתב הרמב"ן דוקא שריטה אבל אם מכה בידו על בשרו מותר כדאשכחן בר' עקיבא וכו' כ"כ בספר תורת האדם וכתבו הרא"ש בשמו בסוף מ"ק:

סעיף קטן ח

וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל ודבר תימה הוא דכיון דבין ביד בין בכלי אסור היאך יהא מותר דרך הכאה והתוס' פי' שר"ע היה עושה כן על התורה וכו' הכל מדברי הרא"ש שם דקאסר אפילו דרך הכאה וקאמר לא תקשי לי מההיא דרבי עקיבא שכבר פירשו התוס' בסוף פ"ק דיבמות שעל התורה היה עושה כן ולא מיתסר אלא בעושה כן על המת ועל תמיהת הרא"ש אני תמה דמה טענה היא לומר דכיון דבין ביד בין בכלי אסור יהא אסור דרך הכאה ג"כ דדילמא לא אסרה תורה אלא בעושה חבורה ע"י שריטה וגדידה ולא בעושה ע"י הכאה כתוב בתרומת הדשן סימן רפ"ו דמוזהר הוא על גדידה ושריטה בין בפני המת בין שלא בפניו:

סעיף קטן ט

המשרט על צער אחר שבא לו פטור ברייתא כתבתיה בסמוך ולישנא דפטור דנקט רבי' לאו דוקא דאיסור נמי משמע דליכא במילתא:

סעיף קטן י

המשרט ה' שריטות על מת א' או על ה' מתים שריטה אחת חייב ה' סתם משנה בסוף מכות (ך.) ואיתא נמי בברייתא אחת אליבא דר' יוסי וכבר כתבתיה בסמוך:

סעיף קטן יא

וקרחה הוא שתלש משערת ראשו על המת: ב"ה כתוב בת"ה סי' רפ"ז ואפי' בשאין מתו בפניו אסור לתלוש בשערו וכו': שאינו חייב אלא על המת מפורש בכתוב לא תשימו קרחה בין עיניכם למת ומ"ש בכ"מ בראש כלומר ולא תימא דדוקא על בין עיניכם חייב ולא על כל

שאר הראש כדמשמע מפשטיה דקרא וטעמא משום דבסוף מכות ובפרק קמא דקדושין (דף לו.) יליף בגזירה שוה מכהנים דחייב על הראש כבין העינים:

סעיף קטן יב

ומ"ש בין ביד בין בסם פשוט בסוף מכות (שם) ושיעורו כתב הרמב"ם כדי שיראה מראשו כגריס פנוי בלא שער בסוף הלכות ע"ז וטעמו משום דבפרק בתרא דמכות (שם:) איכא פלוגתא במילתא ופסק כר' יוחנן דאמר הכי וכן נראה שהוא דעת הרי"ף אבל הרא"ש כתב מיהו נראה כיון דפליגי ביה תנאי אזלינן לחומרא כמאן דמחייב בב' שערות וגם סמכינן אסתם ברייתא דאיתא התם דמחייב בב' שערות ולא הוזכר בה מחלוקת וכתוב בנימוקי יוסף שכן פסק הרמ"ה ז"ל:

סעיף קטן יג

ומ"ש ומיהו איסורא איכא אפי' בשער אחד אפשר שלמדה מדין לוקט שחורות מתוך לבנות שיתבאר בסי' קפ"ב אבל קשה שמתוך לשון רבינו משמע דבשתי שערות מחייב הרא"ש מלקות ויש לתמוה דנהי דליזיל ביה לחומרא לאסור בשני שערות מ"מ להלקות אין בידו דכיון דאיכא פלוגתא במילתא אין מלקין על הספק ואפשר דה"ק הנך רבנן דפליגי דלמר כדי שיראה מראשו כגריס ולמר שתי שערות היינו כדי לחייב מלקות אבל לענין איסורא כ"ע מודו דאפי' שער אחת אסור וכן נראה ממה שכתב הרא"ש בסוף מ"ק וזה לשונו שיעור קרחה למלקות כדי שיראה מראשו ואיכא דאמרי כגריס ואיכא דאמרי שתי שערות הא לענין איסורא אסור למיתלש בשעריה כלל עכ"ל:

סעיף קטן יד

ואם קרח קרחה אחת על ה' מתים אינו חייב אלא אחת אבל אם קרח ה' קרחות חייב על כל אחד ואחד בסוף מכות (שם) יליף מקרא דקרח ה' קרחות על מת אחד חייב על כל אחת ואחת ומדלא יליף בקרח קרחה אחת על ה' מתים דחייב על כל אחת ואחת כי היכי דיליף בשריטה משמע דאינו חייב אלא אחת וכן כתב הרא"ש דבקרחה ליכא רבוייא:

סעיף קטן טו

כתב הרמב"ם הקורח בראשו של חבירו ומשרט בבשר חבירו וחבירו מסייע אם שניהם מזידים לוקים בסוף הלכות ע"ז והוא נלמד מדין מקיף את חבירו שיתבאר בסימן שאחר זה:

סעיף קטן טז

ירושלמי רב הונא מפקיד לחבריה פקדון לנשיכון וכו' ירושלמי זה כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק קמא דקדושין לאפוקי מאיסי דתני בבל יקרחו נשים פטורות ולית הלכתא כותיה משום דסתם מתני' דהתם והירושלמי הזה פליגי עליה וכ"כ הרא"ש בהדיא בסוף

מ"ק וכן דעת הרמב"ם שכתב בסוף הלכות ע"ז לישנא דסתם מתניתין דהתם דקתני כל מצות לא תעשה אחד האנשים ואחד הנשים חייבים חוץ מבל תקיף ובל תשחית ובל תטמא למתים:

סימן קפא

סעיף קטן א

הקפת הראש והשחתת הזקן גם באלו כתב הרמב"ם שאסרם הכתוב מפני שעושין כן עובדי כו"ם בסוף הלכות ע"ז ומה שאמר רבינו וזה אינו מפורש ואין אנו צריכים לבקש טעם למצות וכו' דבריו מבוארים שדעתו לחלוק הרמב"ם למה לבקש לו טעם מדעתו לשום מצוה שנראה שאילו לא היו יודעים טעם המצוה לא היינו מצווים לעשותן ואין הדבר כן כי מצות מלך הם עלינו ואף אם לא נדע טעמם אנו מצווים לעשותם ואני אומר דחס ליה להרמב"ם מלמיסבר הכי ומי יחוש לכבוד התורה והמצות יותר ממנו ודבריו בסוף הלכות מעילה יוכיחו וכיוצא בהם כתב בסוף הלכות תמורה ובסוף הלכות מקואות ומשם נתבונן שדעתו ז"ל לומר שאע"פ שכל חוקי התורה גזירת מלך הם מכל מקום כל מה שיוכל לבקש לו טעם נאמר בו טעם וכרבי שמעון דדריש טעמא דקרא ומה שלא נמצא לו טעם נייחס הדבר לקוצר השגתינו ואנו חייבים לקיימם כמו המצות שנודע טעמם כי גזירת המלך הם עלינו ומ"מ במצות האל נראה לי שלא נתן בהם טעם הרמב"ם מדעתו אלא מדעת הכתוב שמצאם מוקפות מלפניהם ומאחריהם ממצות הנאסרות משום חוקי העכו"ם שהרי כתוב לפניהם לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו ואחריהם כתיב ושרט לנפש וכתובת קעקע והרי זה כמפורש שהקפת הראש והשחתת הזקן נאסרו מפני שהיו עושין כן עכו"ם:

סעיף קטן ב

ופיאות הראש הם שתים סוף הראש הוא מקום חבורו ללחי מימין ומשמאל משנה בפרק בתרא דמכות (דף כ.) וחייב על הראש שתים אחת מכאן ואחת מכאן בגמרא (דף כא:) מחוי רב ששת בין פירקי רישא ופירש רש"י הראש בשתי חתיכות מקום השער חתיכה אחת ומקום הפנים והזקן חתיכה אחת ומתחברות זו עם זו בצד האוזן מלפניו ושם נקרא פיאה ששם סוף הראש חבור הפרקים נמצא שיש לו ב' פיאות אחת מימין ואחת משמאל:

סעיף קטן ג

ואין חילוק בין אם מגלח הפיאות בלבד ומניח שאר השער שבראש או שמגלח כל הראש עם הפיאות בכל ענין חייב כן פסק הרמב"ם בסוף הלכות ע"ז והטעם משום דאמרינן בפרק שני נזירים (נזיר נח:) דכולי עלמא הקפת כל הראש שמה הקפה:

סעיף קטן ד
וכתב הרמב"ם שאינו חייב אלא בתער וכו' בסוף הלכות ע"ז כתב וז"ל מותר ללקט הפיאה במספריים וכתב נמוקי יוסף שכן כתב ה"ר ישעיה וכ"פ סמ"ק וטעמא מדתנן בפרק בתרא דמכות אינו חייב עד שיטלנו בתער ומשמע להו ז"ל דבין אפאת זקן בין אפאת הראש קאי ובהדיא תניא בתוספתא גבי פאת הראש אינו חייב עד שיטלנו בתער ומשמע דאינו חייב דקתני במתני' ובברייתא לאו דוקא אלא הו"ל כאילו קתני אין כאן צד איסור ומותר לכתחלה:

סעיף קטן ה
וא"א הרא"ש ז"ל כתב שגם במספריים נמי חייב על פיאות הראש כלומר במספרים כעין תער וטעמו מבואר בדבריו בסוף מכות שהוא משום דסבר דהא דתנן אינו חייב עד שיטלנו בתער אפיאות זקן דוקא קאי אבל אפיאות ראש לא בעינן תער וכ"מ בגמרא דקאמר ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזניו ופדחתו ולא פירש בו גלוח של השחתה כמו בזקן וכן מוכח בפ' ג' מינים (נזיר מא.) והא דתניא בתוס' גבי פאת הראש אינו חייב עד שיטלנו בתער במספרים כעין תער קאמר וכ"כ התוס' בריש מסכת שבועות (ב:) וכתב רבינו ירוחם שכן נראה עיקר וכ"פ סמ"ק וכתב בתה"ד סימן רצ"ה בשם גליון דמסכת שבועות יש נזהרים כשמספרים במספרים שאין עושין בתחתון כלום אלא בעליון כי חוששין שמא יארע שלא יחתוך זוג העליון אלא בתחתון והוא כמו תער ע"כ וכתב עליו אמנם קשה מאד להיות נזהר בדבר זה אמנם נראה דנכון ליזהר שלא יספר פאת הזקן במספרים שהוא חדוד מאד אבל אם אינו חדוד א"א לתחתון בלי דבוק העליון עכ"ל: (ב"ה) וכתב שם דאסור לגלח פאת זקן במספרים אלא שהעולם אינם נזהרין בדבר וכו':

סעיף קטן ו
ואחד מקיף ואחד ניקף חייבים כגון שסייע בדבר וכו' פשוט בפרק בתרא דמכות (כ:) אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמה רב ששת במסייע ודברי הכל כלומר דאם לא כן הוי לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו:

סעיף קטן ז
וכתב בסה"מ אבל איסורא איכא אע"ג דלא סייע וכ"כ התוס' בריש שבועות (שם) ובפ"ק דמציעא (י:):

סעיף קטן ח
ומ"ש ולפיכך אסור להיות ניקף ע"י עכו"ם פשוט הוא לפי מ"ש דאיסורא איכא אע"ג דלא סייע וכ"כ סמ"ג ורבינו ירוחם וכ"כ התוספות בריש מסכת שבועות דאע"ג דמקיף

לאו בר חיובא אסור וכ"כ נמק"י בסוף מכות לאפוקי מאותם שהיו מתירים היכא דמקיף לאו בר חיובא:

סעיף קטן ט

המקיף הקטן חייב פלוגתא דאמוראי בפרק שני נזירים (נזיר נז:) ופסק כמאן דמחייב וכ"פ הרי"ף והרא"ש בסוף מכות והרמב"ם בסוף הלכות ע"ז וכתב בנמוקי יוסף בסוף מכות יש מסתפקים אם ישראל מוזהר להקיף לעכו"ם לדעת רב הונא דומיא דקטן והרא"ש כתב דאסר רב הונא לאיש להקיף קטן שאני התם משום דאתי לכלל חיוב אבל עכו"ם מותר להקיפו ולפי זה ה"ה להקיף אשה דשרי עכ"ל נמק"י :

סעיף קטן י

ואשה שהוקפה או שהקיפה פטורה כ"פ הרי"ף והרא"ש בסוף מכות מדתנן בפרק קמא דקידושין (דף כט.) דנשים פטירי ממצות לא תקיף ומשמע להו דליתא במצות הקפה כלל לא שלא להקיף ולא שלא להיות נקפה ונראה מדבריהם דאיסורא נמי לית בה שהרי פסקו סתם דהלכה כרב הונא דשרי בפרק שני נזירים להקיף אשה לקטן וכן כתב רבינו בסמוך בשם סה"מ שמותרת להקיף לאיש כלומר שהיא אינה מצווה שלא להקיף לאיש אבל האיש אי בר חיובא הוא פשיטא שאסור לו להניח להקיף ראשו דאע"פ שאינו מסייע איסורא מיהא איכא כמו שנתבאר בסמוך אבל הרמב"ם כתב בסוף הלכות ע"ז אף על פי שהאשה מותרת לגלח פאת ראשה הרי היא אסורה לגלח פאת ראש האיש ואפי' קטן אסור לה לגלח וטעמא משום דאמרינן בפרק ב' נזירים דא"ל רב אדא בר אהבה לרב הונא בניך מאן מקיף להו חובה תקברינהו לבניה כל יומי דרב אדא בר אהבה לא איקיים זרעא לרב הונא וכיון דחזינן דאיענש רב הונא אלמא לית הלכתא כוותיה דאם איתא דהלכתא הכי אמאי איענש וכן דעת הראב"ד וכתב דאיסורא הוא דאיכא אבל אינה לוקה אפי' על הגדול ופשוט הוא: ועבדים אף ע"פ שדינם כנשים לענין חיוב מצות חייבים בהקפת הראש כאנשים כן כתב הרמב"ם בסוף הלכות ע"ז וכן כתב נמוקי יוסף בסוף מכות בשם הרמ"ה וטעמם משום דנשים לא אימעיטו מהקפת הראש אלא מדכתיב לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקניך והני נשי הואיל וליתנהו בהשחתת זקן דהא לית להו זקן ליתנהו נמי בהקפת הראש הלכך עבדים כיון דאית להו זקן ליתנהו בכלל היקש זה:

סעיף קטן יא

וטומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק כלומר חייבים במצות לא תקיפו מספק אבל הא ודאי פשיטא דאין לוקין דאין עונשין מספק:

סעיף קטן יב

כתב הרמב"ם האשה אף ע"פ שהיא פטורה אסורה להקיף האיש וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן יג

כתב הרמב"ם שיעור הפיאות לא נתנו חכמים שיעור ושמענו מזקנינו שאין מניחין פחות מד' שערות בסוף הלכות ע"ז ויש נוסחאות שכתוב בהם שאין מניחין פחות מארבעים שערות וכתוב בסמ"ג על דברי הרמב"ם שיש להתיישב בדבר משום דתניא בתוספתא דמכות יש תולש שתי שערות וחייב משום נזיר ומשום מקיף וכן כתב נימוקי יוסף בסוף מכות בשם אבי העזרי נראה דעל כל פיאה מחייב בב' שערות כדתניא בתוספתא ע"כ ואיני יודע מה הוקשה לסמ"ג על דברי הרמב"ם מהתוספתא דהא הרמב"ם איירי בשיעור הנחת הפיאה כמה שערות חייב להניח והתוספתא איירי בתולש שערות מהפיאה כמה שערות יתלוש ויתחייב וקאמר דבתלישת שתי שערות חייב ואין זה ענין לדברי הרמב"ם כלל אבל מה שיש לדקדק בדברי הרמב"ם הוא דלספרים דגרסי ד' שערות הויא שיעור מועט ביותר ואפי' לספרים דגרסי מ' שערות אכתי הוי שיעור מועט ורש"י כתב בסוף מכות גבי פיאות הזקן ה' פיאות יש בזקן אחד למטה מן האזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ושם נקרא פיאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן וכל שלמעלה עד הצידעא בכלל פאת ראש הוא עכ"ל ואהא דתנו רבנן פאת ראשו סוף ראשו ואי זהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו כתב אחורי אזנו אין שער כלום וכך במצחו אין שער כלום אבל בצדעיו שבאמצע יש שער ואם הוא משוה ונוטל כל השער שבצדעיו למדת אחורי אזנו זהו מקום סוף הראש עכ"ל ושיעור זה רב הוא ואין לו ערך עם ארבעים שערות וכ"ש עם ארבע ומיהו אפשר דהרמב"ם לא יהיב שיעורא אלא לרוחב שיעור הפיאה ולא לארכה ורש"י לא איירי אלא בשיעור ארכה אבל בשיעור רחבה לא איירי ומ"מ משמע דלא מיתסר לגלח קצת מרחבה של פיאה דהא כיון דמשייר מקצת הרי אינו משוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו וקצת יש לדקדק כן מדברי רש"י שכתב ואם הוא משוה ונוטל כל השער שבצדעיו וכו' משמע דדוקא בנטלו כולו הוא דאסור אבל ליטול קצתו שרי וע"כ ברוחב איירי דבכה"ג אף על פי שיטול קצתו עדיין אינו משוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו עד שיטלנו כולו ויש לדחוק ולומר דבאורך מיירי דכשהוא מגלח קצת הפיאה מלמטה אינו משוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו עד שיגלח מצד מעלה: ונראה דכיון דספיקא דאורייתא הוא יש ליזהר מלגלח הצדעים מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ועל רוחב מקום זה לא תגע יד בתער או במספריים כעין תער: ב"ה וז"ל הריטב"א ז"ל שם

אהא דמחוי רב ששת בי פירקי רישא פי' הם במקום חיבור הראש והעינים שהראש שתי חתיכות מקום השיער חתיכה א' ומקום הפנים חתיכה אחת ומתחברת בצד האזן מלפניו זו עם זו והוא נקראת צדעא כי שם סוף הראש מקום חיבור הפרקים וכן אמרו חייב על הראש ב' א' בראש הצדעא מכאן וא' בראש הצדעא מכאן ולשון הכתוב שאמר לא תקיפו פאת ראשכם הוא מה שאמרו בברייתא שישוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו לפי שהשערות בצידעא הם בולטות כלפי הפנים למטה ממקום צמיחת השער שבראש לפניו במצחו ולאחריו באזניו וכשאדם מגלח שערות של פיאה זו עד שיהא מגלח כל היוצא חוץ ממקום צמיחת השערות שבמצח ואחורי אזנים ויהיה הכל שוה יראה מקום הצידעא עם אחורי האזן ועם הפדחת שהוא המצח הכל חלק וישאר הראש בעיגול חלק מוקף עומד כבוכליאר והשערות שבאותו פרק מה שיש בגופו של פרק זה כי היורדים למטה בחתימת הפנים אין בהם משום פיאה לא מפאת הראש שהרי אינה בראש ולא מפאת הזקן שאינה מכלל שערות הזקן עכ"ל:

סעיף קטן יד

ופיאות הזקן הן חמשה במשנה בסוף מכות (כ.). ומ"ש וזה מקומן לר"ח מקום חיבור הלחי לצדעים וכו' כן כתב הרא"ש שם בשמו ומה שכתב לרש"י אחת מקום חיבור הסנטר לעצם מימין ואחת כנגדו משמאל וכו' כן פי' בסוף מכות וכך הם דברי הרמב"ם בסוף הל' ע"ז:

סעיף קטן טו

ומ"ש וי"א העצם הלחי המחובר לצדעים הוא רחב הפנים כך פירש"י בריש מסכת שבועות ובפרשת קדושים ודע שמ"ש רבינו בפי' ר"ח אחת למטה בסוף הזקן בגרגרת אינם דברי ר"ח ממש שהוא לא כתב אלא ושיבולת הזקן מתחת וגם הרמב"ם כתב ושיבולת הזקן וגם בפי' רש"י ופי' יש אומרים כתב הראש ושיבולת הזקן וז"ל רש"י בסוף מכות ואחד מלמטה שער שבין השיבולת באמצע הסנטר שקורין מונטו"ן וגם בריש שבועות כתב ואחד מלמטה בסנטר שהלחיים מחוברים שם והעצם קצר מלמטה בסנטר שקורין מונטו"ן בלעז עכ"ל ומשמע דאסוף הזקן במקום הקצר קאמר ולפיכך נקרא שיבולת הזקן לפי שבאנשים שאינם ממלאים בזקן הרבה בולט הזקן במקום ההוא כמין שיבולת אבל למטה מהמקום ההוא תחת הזקן נראה דאין בו איסור כלל לא לפי' ר"ח ולא לפי' רש"י וכ"נ מדברי סמ"ג שכתב תניא בת"כ פאת זקנם סוף הזקן שיבולת הזקן פירוש שיוצא שער באותה בליטה כעין שיבולת עכ"ל וכ"נ גם מדברי סמ"ג שכתב אפי' תחת הסנטר שקורין מונטו"ן אוסר ר"ת בתער לפי שפעמים שמושך אליו העור של הפיאה ע"כ משמע בהדיא דתחת הסנטר לאו מקום פיאה הוא אלא שהרא"ש אחר שכתב שלשה פירושים אלו כתב ובפרק עשירי דנגעים תנן זהו הזקן מפרק של לחי עד פיקה של גרגרת ומשמע לרבינו שלא כ"כ אלא לומר דבפיקה של גרגרת הוא סוף

הזקן ושם הוא הפיאה החמישית אבל קשה למה כתב כן רבינו בפי' ר"ח יותר מבשאר פירושים ומיהו בהא איכא למימר שבשאר פירושים סמך על מה שכתב בפירוש ר"ח שהוא הראשון אלא דאכתי קשה כיון שר"ח ורש"י כתבו בהדיא שיבולת הזקן מנין לו לשנות מקום הפיאה לדעתם לומר שהוא בגרגרת שהוא מקום שאין שם שיבולת כלל ואין לומר שרבינו סובר לדעתם ז"ל שמשיבולת הזקן עד הגרגרת נמשכת פיאה זו דאם כן לא הוי ליה להשמיט לישנא דשיבולת הזקן והוי ליה למכתב משיבולת הזקן עד הגרגרת ואפי' אם תמצא לומר דסוף הזקן דנקט חשיב כאילו נקט שיבולת הזקן מ"מ הו"ל למכתב מסוף הזקן עד הגרגרת דהשתא דכתב בסוף הזקן בגרגרת משמע דדוקא בגרגרת הויא פיאה ולא בשיבולת הזקן דלגרגרת גופיה קרי סוף הזקן ואין זה ענין לשיבולת הזקן וצ"ע:

סעיף קטן טז

וכתב א"א הרא"ש ז"ל וירא שמים יצא את כולם ולא יעביר תער על כל זקנו כלל וכו' בסוף מכות וכ"כ ה"ר יונה בשערי תשובה וכתב עוד באגרת התשובה ומדקדקים במצות אפי' תחת גרונם מגלחים במספריים וכן נוהגים בכל גלות החל הזה אשר בצרפת אמנם תחת הגרון אינו אסור מן התורה לפי שאין שם פיאה אבל אסרו חכמים להעביר שער בתער בכ"מ בגוף ואפי' על זרועותיו לפי שדומה לתיקון הנשים אבל מותר להעבירו במספרים עכ"ל וז"ל סמ"ק טוב שלא להעביר שום תער על הזקן ואפי' תחת הסנטר שקורין מונטו"ן אוסר ר"ת בתער לפי שפעמים שמושך אליו העור של הפיאה אבל במספרים מותר והחטאים מניחים חוט השער ועיקר פירקי הפיאות לא נודע מקומם והנם בנים משחיתים בעיקר הפיאה עכ"ל :

סעיף קטן יז

אינו חייב עד שישחית בתער בסוף מכות במשנה ויליף לה בגמ' מקרא ומשמע ודאי דאינו חייב דקתני לאו דוקא דלכתחילה נמי מותר לגלח הזקן במספרים ואפי' כעין תער שהרי ממשנה זו למד הרמב"ם להתיר להקיף פאת הראש במספרים כמו שנתבאר דקא סבר דמתניתין בין אפאת זקן בין אפאת ראש קאי ואע"פ שתוס' והרא"ש חולקים עליו וסוברים דלא קאי לפיאות הראש מ"מ לפיאות הזקן דקאי לכ"ע שרי ודאי לכתחלה במספרים ואפי' כעין תער דאי לאו כעין תער מודים התוס' והרא"ש דשרי אף בראש ואם כן מאי רבותיה דזקן אלא ודאי אפי' בכעין תער שרי במספרים ולכתחלה נמי שרי כדפרישית ואף ע"פ שכתב הרמב"ם גבי זקן אינו חייב עד שיגלחנו בתער ע"כ לומר דסירכא דלישנא דמתני' הוא דנקט ולאו דוקא דלכתחלה נמי שרי שמאחר שהתיר בפיאות הראש לכתחילה משמע ודאי דלא גריעי פיאות זקן מינייהו:

סעיף קטן יח
אשה שיש לה זקן מותרת להשחיתו פשוט בפרק קמא דקידושין (לה:). ומ"ש ואינה חייבת על השחתת זקן האיש פשוט הוא כיון דליתא במצות לא תשחית ומ"מ נראה מדברי רבינו דאיסורא מיהא איכא וכ"נ מדברי הרמב"ם בסוף הל' ע"ז. ונראה שזה תלוי במחלוקת הפוסקים באשה אם מותרת להקיף את האיש ורבינו העתיק כאן דברי הרמב"ם אבל לדעת הרי"ף והרא"ש וסמ"ק דשרו התם הכא נמי שרי לכתחלה:

סעיף קטן יט
כתב הרמב"ם השפה מותר לגלחו בתער וכו' עד סוף הסימן בסוף הל' ע"ז ואיני יודע טעם למנהג זה שכתב שנהגו ושמא י"ל שנהגו כן לחוש לדברי ר"ח שפירש דשני גבולי שפה מימין ומשמאל הוי מקום פיאה והיו נוהגים שלא לגלח כל השפה אטו ב' גבולי השפה וצ"ל דהאי שנהגו שלא לגלח אלא קצתו דקאמר בתער הוא דאי במספרים אמאי היו נוהגים שלא לגלח כולו הא אפי' מקום הפיאות עצמה מותר ואפי' במספרים כעין תער כמו שיתבאר.

סימן קפב

סעיף קטן א
העברת תער בשאר הגוף ובית השחי ובית הערוה פר"ת שדינם שוה שאסורים בתער ומותרים במספריים בפרק שני נזירים (נזיר נח:) אמר רב מיקל אדם כל גופו בתער מיתיבי המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה הא בתער הא במספריים והא רב נמי בתער קאמר כעין תער וכתב סמ"ג על זה משמע במספריים כעין תער מותר אפי' בית השחי ובית הערוה והא דבעי רב מרבי מהו לגלח שער בית הערוה מפרש רבינו יעקב מהו לגלח בתער אמר לו אסור ע"כ וכן כתוב בתוס' שם ובסוף פרק החולץ (יבמות מח.) וכ"כ הרא"ש בפ' מצות חליצה בשם ר"ת:

סעיף קטן ב
ומ"ש וי"א דוקא בשאר הגוף מותר במספריים אבל של בית השחי ובית הערוה אסורים אפי' במספריים הוא לפי גירסת בה"ג שכתבו התוס' בסוף פרק החולץ והרא"ש בפרק מצות חליצה שהוא גורס אמר רב מיקל אדם כל גופו בתער מיתיבי המעביר בית השחי ובית הערוה ה"ז לוקה כי קאמר רבי בשאר איברים אבל בית השחי ובית הערוה לא אמר ושאר איברים מי שרי והא תניא העברת שער אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים כי קאמר רב במספרי' וכי תניא ההיא בתער והא רב בתער קאמר מאי תער כעין תער וכך הוא גירסת הרי"ף והרא"ש בסוף מכות וכתב הרא"ש על זה אלמא שאר איברים שרי במספריים ובית השחי ובית הערוה אפי' במספריים אסור ואף ע"פ שבפרק מצות

חליצה כתב דגירסת בה"ג אינה חולקת על גירסת הספרים שלנו דלמאי דמסיק הא בתער הא במספריים הדר ביה משינוייא קמא דשני כי קאמר רב בשאר איברים ובה"ג שהובאו מאספמיא היה כתוב אלא הא בתער הא במספריים ומיהו הא ודאי צריך לומר לפי גירסא זו דשאר איברים נמי אסורים תער כמו בית השחי עכ"ל מ"מ נראה דמה שכתב בסוף מכות דהוא דוכתיה הוא עיקר וגם בפרק מצות חליצה גילה שדעתו לאסור שכתב שם בסמוך ובנזיר משמע שהיו נוהגים בו איסור דאמרינן בפרק שני נזירים (נזיר נט.) ההוא דאיחייב נגידא קמיה דרב אמי איגלי בית השחי חזייה דלא מגלח א"ל שבקוה דין מן חברייא הוא עכ"ל משמע שדעתו לאסור וכך הם דברי הרמב"ם בסוף הלכות ע"ז ומאחר שהרי"ף והרא"ש והרמב"ם מסכימים לאסור אין להקל ומ"מ משמע שכל מספריים האמורים בענין זה כעין תער הם אבל שלא כעין תער אפי' בית השחי ובית הערוה שרי דבכה"ג לא הוי תיקון אשה כלל וכ"נ מדברי הרא"ש וסמ"ג:

סעיף קטן ג

אסור לחככו בידו כדי להסירו אבל מותר לחככו בבגדו להסירו בעיא דאיפשיטא בפ' שני נזירים (נזיר נ"ט.):

סעיף קטן ד

כתבו הגאונים מי שמגלח שער שבו מראשו ועד רגלו שמותר לו לגלח גם של בית השחי ובית הערוה כ"כ הרא"ש בפרק מצות חליצה וכ"כ התוס' סוף פרק החולץ וז"ל בתשובת הגאונים שרי לגלח בית השחי ובית הערוה כי מגלח כל גופו מראשו ועד רגליו ולא משמע דאיירי במצורע דפשיטא הוא אלא במגלח לרפואה כיון דמגלח כל גופו אין זה יפוי אלא ניוול ותדע דלא משתמע בשום דוכתא גבי מצורע שיהא עשה דמצורע דוחה לאו דלא ילבש גבר אלא לאו דהקפת הראש וזקן גרידא עכ"ל וסמ"ג כתב וז"ל בתשובת הגאונים כתוב דבית השחי ובית הערוה אם מגלח מראשו ועד רגליו מותר פי' במספריים כעין תער כדמשמע לשון רב מיקל אדם כל גופו בתער עכ"ל ולפי טעם שכתבו התוס' ורבינו אפי' בתער ממש שרי ונ"ל דגם סמ"ג סבר הכי ומה שכתב פירוש במספריים כעין תער לאו אתשובת הגאונים דסמיך ליה קאי אלא אמספריים שהזכיר כמה פעמים אתא לפרושי דהיינו דוקא כעין תער ודייק לה מלישנא דרבי אבל שלא כעין תער ליכא מאן דאסר דלאו תיקון אשה הוא כמו שכתבתי בסמוך ומ"מ איכא למידק שהתוס' לא התירו לעשות כן אלא לרפואה והסמ"ג התירו סתם וי"ל דממילא משמע דכיון דניוול הוא לו אין לך מי שיעשה כן אלא לרפואה ומשמע מדברי התוספות דאפי' אינו מתכוין אלא לרפואה אסור לגלח בית השחי ובית הערוה לבד שהרי לא התירו אלא במגלח כל הגוף

אבל הרשב"א התיר בתשובה ואעתיקנה בסמוך ושם אכתוב מה שנראה לי ליישב דברי התוס' עם דבריו:

סעיף קטן ה

כתב הרמב"ם שלא אסרו העברת שער אלא במקום שאין מעבירין אותו אלא הנשים וכו' בסוף הלכות ע"ז וכ"כ נמק"י בסוף מכות בשם רבינו שרירא והרי"ף ז"ל וכן כתב הר"ן בפרק שני דע"ז בשם הגאונים ומיהו כתב שהחברים נמנעים בכל מקום וכתב שטעמן של גאונים מדאמרינן בפרק שני נזירין ההוא גברא דאיחייב נגידא בב"ד דרבי אמי דלייה לדרעיה ואיגלי בית השחי חזייה דלא מגלח אמר להו שבקוה מן חברייא הוא דין והיינו לפי שבאותו המקום נהגו האנשים להעבירו וזה שלא העבירו הכיר שהיה מן החברים דאי לכ"ע אסור היכי קאמר דמשום דלא מגלח דמן חברייא הוא ע"כ ומ"מ נראה שיש חילוק בין דעת הרמב"ם לדעת הגאונים דלדעת הרמב"ם אפי' במקום שנוהגים האנשים להעבירו אסור לישראל שיעבירנו אלא שאם העבירו אין מכין אותו ולדעת הגאונים שכתבו הר"ן ונמק"י נראה דלכתחילה נמי מותר לישראל להעבירו כיון שמנהג המקום להעבירו האנשים: כתב הרשב"א שאלת מי שיש לו חטטין בבית השחי ובבית הערוה ומצטער מצד השיער ואם יעבירנו רפואה קרובה תשובה מסתברא דמותר דאינו אלא מדרבנן ובמקום שצריך רפואה לא אסרו דהא בעא מיניה רב מרבי חייא מהו להקל א"ל אסור א"ל והא קא גדל וקא מצטער א"ל בר פחתי גבול יש לו כל זמן שהוא גדל נושר אלמא אי לאו דנושר מצטער מותר וכאן שער שאינו נושר וצריך לרפואה מותר ועוד שאין זה עושה אלא משום רפואה ואין בו משום תיקון כתיקוני אתתא עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך שהתוספות נראין כחולקין על זה שכתבו שמה שהתירו הגאונים לגלח בית השחי ובית הערוה כי מגלח כל גופו מראשו ועד רגליו היינו במגלח לרפואה משמע מדבריהם דדוקא בכה"ג שרי לרפואה אבל בית השחי ובית הערוה לבד לא ושמא יש לחלק דהרשב"א איירי במצטער והתוס' איירי בשאינו מצטער מאותו דבר שהוא מגלח כדי לרפאותו אי נמי שהתוס' איירי במגלח סתם דתלינן דודאי לרפואה קא מכוין דאי ליפוי אדרבה ניוול הוא לו ולישנא דרבי' דייק דבהכי מיירי ואפשר דאפי' במפרש דליפוי קא עביד לא משגחינן ביה אלא אמרינן ודאי לרפואה קא עביד אבל במפרש דלרפואה עבד מישרא שרי כדברי הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ו

לא תלבש אשה בגדים המיוחדים לאיש וכו' כן כתב הרמב"ם בסוף הלכות ע"ז וז"ל לא תעדה אשה עדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בו או שתגלח ראשה כאיש ולא יעדה איש עדי אשה כגון שילבש בגדי צבעונים וחלי

זהב במקום שאין לובשין אותם הכלים ואין משימים אותו החלי אלא נשים הכל כמנהג המדינה איש שעדה עדי האשה ואשה שעדת עדי איש לוקין עד כאן לשונו וקודם לכן כתב שהעברת בית השחי ובית הערוה אינו אסור מן התורה אלא מדברי סופרים ואיכא למידק עליה מדגרסינן בפרק שני נזירין (דף נח:) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה מיתיבי העברת שער אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים מאי לוקה נמי מדרבנן א"ד א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה משום לא ילבש גבר שמלת אשה מיתיבי העברת שער אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים הוא דאמר כי האי תנא דתניא המעביר בית השחי ובית הערוה הרי זה עובר משום לא יהיה כלי גבר על אשה ותנא קמא האי לא יהיה כלי גבר מאי דריש ביה מיבעי ליה לכדתניא לא יהיה כלי גבר מה תלמוד לומר אם שלא ילבש איש שמלת אשה ואשה שמלת איש הרי כבר נאמר תועבה היא ואין כאן תועבה אלא שלא ילבש איש שמלת אשה וישב בין הנשים ואשה שמלת איש ותשב בין האנשים רבי אליעזר בן יעקב אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן בתקוני אשה ע"כ בגמרא ופסק הרי"ף כלישנא קמא דרבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן דאמר דלא מיתסר העברת שחי ובית הערוה אלא מדרבנן וכ"נ שהוא דעת הרא"ש והוא דעת הרמב"ם כמבואר בדבריו ולפ"ז נראה דלית הלכתא כרבי אליעזר בן יעקב דהא אמרינן דלישנא קמא דאמר העברת שחי אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים דריש קרא כתנא קמא דר' אליעזר בן יעקב דלא אסר אלא שלא ילבש איש שמלת אשה וישב בין הנשים אבל כל שאינו הולך ויושב בין הנשים לא מיתסר מדאורייתא דאי לרבי אליעזר בן יעקב אע"פ שאינו יושב בין הנשים אסור מן התורה לתקן בתקוני אשה ואם כן נמצא הרמב"ם כמזכה שטרא לבי תרי שפסק איש שעדה עדי אשה ואשה שעדת עדי איש לוקין והיינו כרבי אליעזר בן יעקב ופסק דהעברת בית השחי ובית הערוה אינו אסור מן התורה דהיינו דלא כראב"י אלא כתנא דפליג עליה ואפשר לומר דהרמב"ם מפרש דכי אמרינן מיבעיא ליה לכדתניא לא יהיה כלי גבר וכו' שרבי אליעזר בן יעקב נמי מצי דריש ליה לקרא דעד כאן לא אסר רבי אליעזר בן יעקב לתקן בתקוני אשה אלא במידי דמינכר דומיא דלבישת כלי זיין דאשה אבל היכא דמטמר כגון בית השחי ובית הערוה אינו בכלל זה וטעמיה משום דדריש תועבה בכה"ג לא יהיה כלי גבר וכו' בהנהו גווני דמצי למיתי מינייהו לידי תועבה דמחלף איש באשה או אשה באיש ואע"פ שאינו מחליף אלא בדבר אחד ובכל שאר דבריו הוא ניכר יפה אפ"ה אסרתו תורה דומיא דכלי זיין דאשה שאע"פ

שבשאר דברים מינכר שפיר שהיא אשה אסור שכל שהוא מחליף אפילו בדבר אחד אסור מיהו ה"מ במחליף בא' מהדברים הניכרים שהם מבדילים בין אשה לאיש אבל בדברים הנסתרים מן העין אע"פ שהם משונים באיש מבאשה כיון שאינם נראין לעין לא אתי לאיחלופי בהו מאיש לאשה לפיכך אינם בכלל איסורא דקרא דהא לא אתי בהו לידי תועבה כלל וטעמא דמסתבר הוא לפרש כן בדברי רבי אליעזר בן יעקב כי היכי דלא יקשה ליה מאי דאקשי תנא קמא והלא כבר נאמר תועבה היא ואין כאן תועבה דאין לומר דלא חשיבא ליה ההיא קושיא משום דסבר דלבישת איש שמלת אשה או איפכא הוא תועבה מצד עצמו דא"כ למה ליה לאהדורי אכלי זיין ואתקוני אשה הכי הוי ליה למימר רבי אליעזר בן יעקב אומר לימדך הכתוב שאיש שלבש שמלת אשה ואשה שלבשה שמלת איש תועבה הוא ומדלא אמר הכי אלא אהדר אכלי זיין ואתיקוני אשה וגם פתח בלשון מנין שלא תצא אשה וכו' משמע דאת"ק דאמר הרי כבר נאמר תועבה היא וכו' מהדר ואמר דשפיר משמע קרא דתועבה היא לקרא דלא יהיה כלי גבר דאפילו לא שינתה דבר מכל מלבושיה אלא שנתנה כלי זיין עליה וכן האיש אפילו לא שינה דבר אלא שתיקן בתקוני אשה אסור מפני שהם מהדברים המביאים לידי תועבה כדפרישית וכ"ש דהיכא דהחליפו שמלותיהם דהוא מביא טפי לידי תועבה דאסור אע"פ שאינו יושב בין הנשים וכיון דמצי סבר רבי אב"י כלישנא קמא דר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן פסק כוותיה משום דקי"ל משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי ומפני כך כתב שאיש שעדה עדי אשה ואשה שעדת עדי איש לוקין ובכלל זה אשה שגלחה ראשה כאיש לוקה מפני שהוא דבר הניכר לעין אבל איש שהעביר בית השחי ובית הערוה כיון שהוא דבר שאינו נראה כלל מודה רבי אליעזר בן יעקב שאינו אסור מן התורה כנ"ל לדעת הרמב"ם ז"ל אבל ספר מצות גדול כתב וז"ל אמר ר' יוחנן המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה משום לא ילבש גבר וכו' סבר לה כרבי אליעזר בן יעקב שמפרש הלאוין כן שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ולא יתקן איש בתקוני אשה והלכה כרבי אליעזר בן יעקב והא דתניא העברת שער מדברי סופרים כתנא קמא דרבי אליעזר בן יעקב דמפרש המקרא כפשוטו שלא ילבש איש מלבושים המיוחדים לנשים כגון צעיף וכיוצא בו לשבת בין הנשים לניאוף וכן אשה בין האנשים ואומר אני שר' אליעזר בן יעקב מודה בזאת לת"ק שאין מקרא יוצא מידי פשוטו עכ"ל ודבריו מבוארים שהוא מפרש דלישנא בתרא דר' יוחנן דאמר המעביר שער בית השחי ובית הערוה לוקה אתי כרבי אליעזר בן יעקב דמפרש קרא דלא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן בתקוני אשה והלכה כר' אליעזר בן יעקב הלכך המעביר שער בית השחי ובית הערוה לוקה וכלישנא בתרא דרבי יוחנן

וקאמר סמ"ג שנראה לו דרבי אליעזר בן יעקב לאוסופי על תנא קמא אתא לחייב באשה היוצאת בכלי זיין ובאיש המתקן בתיקוני אשה דלא משתמעי לתנא קמא מקרא אבל ודאי מודה הוא דקרא אסר לאיש ללבוש מלבושים המיוחדים לנשים כדקאמר תנא קמא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו ובהגהות מיימוניות סוף הלכות ע"ז כתב וז"ל כתוב בסמ"ג אומר אני שראב"י מודה לת"ק דאיסור העברת שער דרבנן דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עכ"ל ונ"ל דט"ס הוא דכיון דאמר רבי יוחנן לוקה סבר לה כראב"י ע"כ לומר דסבר סמ"ג דראב"י מדאורייתא אסר וא"כ היאך אפשר לו לחזור בו ולומר דראב"י מודה לת"ק בהעברת שער דהוי דרבנן דא"כ ר' יוחנן דאמר כמאן דהא לפי מה שפירש הוא ז"ל הא דתניא המעביר בית השחי ובית הערוה עובר משום לא יהיה כלי גבר וכו' ראב"י הוא ואם כן בכלל הודאת ראב"י הוא ונשאר ר' יוחנן דלא כמאן ואף אם תימצי לומר דלאו כראב"י הוא מכל מקום יקשה לו דאין מקרא יוצא מידי פשוטו כי היכי דאקשי לראב"י ובין כך ובין כך יקשה לרבי יוחנן גופיה דאמר בהדיא לוקה משום לא ילבש ואמאי והא אין מקרא יוצא מידי פשוטו ועוד דאין מקרא יוצא מידי פשוטו היינו שלא להוציאו מידי פשוטו לגמרי כלומר שלא לדרוש בו דרשה בלבד ולא נתפוש פשוטו כלל אבל כשאנו תופסים פשוטו וגם מדרשו שפיר דמי הלכך נראה לי דדברים הללו דהגמ"י ט"ס נינהו ובהגהות חדשות ליתנהו:

סעיף קטן ז

ואם ליקט שער לבן מתוך השחור חייב וכו' ואפי' בשער אחת בפרק המצניע (שבת דף צד) ובפרק אלו הן הלוקין (מכות דף כ) מודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפי' אחת חייב ודבר זה אף בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה וז"ל הרמב"ם בסוף הלכות ע"ז המלקט שערות לבנות מתוך השחורות מראשו או מזקנו משלקט שער אחד לוקה מפני שעדה עדי אשה וכתב עליו הראב"ד דלא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא והא לא מינכרא מילתא עכ"ל ונראה לי דהרמב"ם לטעמיה דפסק הלכה כראב"י דמחייב על המתקן בתקוני אשה ואע"פ שבפרק המצניע ובפרק אלו הן הלוקין לא אמרו אלא אסור היינו משום דלא בעי למיחת נפשיה לפלוגתא דר' אליעזר בן יעקב ותנא קמא אבל הא ודאי לדידן דקיימא לן כרבי אליעזר בן יעקב חייב מלקות הוא. ומ"ש ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא וכו' תיקשי לדידיה הא בהדיא אסרה תלמודא באחת ואע"פ שהוא ז"ל מפרש דאיסורא בעלמא קאמר ולא מלקות מ"מ כיון דלאו עדי אשה הוא משום דלא מינכר כלל לא הוה ליה לאתסורי כלל לפי דעתו ז"ל ומ"ש דלא מינכר מילתא כלל אומר אני

דמשכחת לה דמינכר טובא וכגון אדם שכל שער ראשו שחור ונראה בו שער אחת לבן ומ"מ הרמב"ם אף בשיש בו כמה שערות לבנות מיירי דכיון דתיקון אשה הוא במקום שעשוי להיות ניכר ונראה דהיינו בראש או בזקן לוקה:

סעיף קטן ח
ומטעם זה אסור להסתכל במראה לפי שהוא תכשיט בנשים אם לא לצורך כדפרישית לעיל סי' קנ"ז:

סעיף קטן ט
וכן כתב הרמב"ם גבי צבע מי ששערו שחור וצבעו לבן חייב אפי' בשער אחת נוסחא זו אינה מכוונת דלשון הרמב"ם בסוף הלכות ע"ז כך הוא וכן אם צבע שערו שחור משיצבע לבנה אחת לוקה והדברים מבוארים דבבא לצבוע לבנות שבו בצבע שחור כדי להראות בחור מיירי וקאמר דמשיצבע לבנה אחת משערות לבנות שבו וישחירנו לוקה דאילו בגוונא שכתב רבינו לאו נוי הוא לו להראות זקן ואע"ג דאיש הדר הוא לו מ"מ כיון דגבי אשה לאו נוי הוא אלא גריעות תו לית ביה משום לא ילבש שמלת אשה. ומשמע לי דאפי' לכתחלה שרי ללבן שערותיו כיון דלית ביה משום תקוני אשה:

סימן קפג

סעיף קטן א
הלכות נדה
ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה ולמדו חכמים ממדרש הפסוקים שלא בכל מקום שתזוב ממנה דם טמאה אלא דוקא דם הבא מן המקור ברייתא בת"כ כתבה הרי"ף בפ' ב' דשבועות והרא"ש בסוף נדה וזה לשונו ואשה כי תהיה זבה יכול אפי' זבה מ"מ תהא טמאה תלמוד לומר והיא גלתה את מקור דמיה לימד על הדמים שאינם אלא מן המקור:

סעיף קטן ב
ומ"ש ולא כל דם הבא מן המקור טמא אלא דוקא ה' מיני דמים גז"ש יכול על כל מראה זוב תהא טמאה תלמוד לומר דם ואין דם אלא אדום כשהוא אומר דמיה מלמד שדמים הרבה טמאים בה האדום והשחור וכקרן כרכום וכמימי אדמה וכמזוג ומפרש טעמא בפרק כל היד (נדה יט.) משום דאמר קרא דמיה דמיה הרי כאן ד' פי' משום דוהיא גלתה את מקור דמיה הרי כאן שנים וטהרה ממקור דמיה הרי כאן שנים הרי ד' והא אנן חמשה תנן האי שחור אדום הוא אלא שלקה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואף באלו אינה טמאה עד שתרגיש ביציאתו בפ' הרואה כתם (נדה נז:) אמר שמואל בדקה קרקע עולם וישבה עליו ומצאה דם עליו טהורה שנא' בבשרה עד שתרגיש בבשרה:

סעיף קטן ד
ומיהו משתרגיש בו שנעקר ממקומו ויצא לבית החיצון טמאה אף על פי שלא יצא לחוץ משנה בפ' יוצא דופן (נדה דף מ.) כל הנשים מתטמאות בבית החיצון שנא' דם יהיה זובה בבשרה ובפרק הרואה כתם (נדה נ"ז:) מפרש דדריש הני תרי דרשות חדא מדכתיב בבשרה וחדא משום דא"כ לכתוב רחמנא בבשר מאי בבשרה ש"מ תרתי ומסיק בפ' יוצא דופן (נדה מא:) דבית החיצון הוי עד בין השינים ובין השינים עצמן כלפנים והיינו מקום שהשמש דש:

סעיף קטן ה
וזה משפטה משתראה טיפת דם אפילו כחרדל או פחות משנה בפרק יוצא דופן (נדה מ.) ומטמאות בכל שהן אפי' כגרעין חרדל ופחות מכאן:

סעיף קטן ו
ומ"ש בין באונס בין ברצון בפ' בנות כותים (נדה לו:) ת"ר דמה מחמת עצמה ולא מחמת ולד אתה אומר מחמת ולד או אינו אלא מחמת אונס כשהוא אומר אשה כי יזוב זוב דמה הרי אונס אמור הא מה אני מקיים דמה דמה מחמת עצמה ולא מחמת ולד ופי' מחמת אונס כגון שקפצה ממקום למקום או ראתה בהמה או חיה או עוף מתעסקין זה עם זה וחמדה וראתה דם וכן כל כיוצא בזה וכדתנן בסוף נזיר (סה:) גבי זב:

סעיף קטן ז
ומ"ש מונה שבעה ימים עם יום ראייתה וכן הדין אפי' שופעת כל שבעה רק שתפסוק בטהרה ביום ז' קודם בין השמשות כן משמע בכמה דוכתי ממסכת נדה וכן כתב הרי"ף בפרק שני דשבועות והרא"ש בסוף נדה וכן פירש"י בריש פרק שני דערכין (ח.) וכן כתב הרמב"ם בפ"ו מהא"ב והרשב"א בתורת הבית:

סעיף קטן ח
ומ"ש ובערב טובלת בליל ח' בפ"ק דיומא (ז.) ובפסחים פרק האשה (צ:) כל חייבי טבילות טבילתן ביום נדה ויולדת טבילתן בלילה ובפרק בתרא דנדה (סז:) נמי אמרינן דנדה בזמנה לדברי הכל אינה טובלת אלא בלילה ופירש"י בזמנה בשביעי ובנדה דאורייתא מיירי שלא ספרה שבעה נקיים בלילה דכתיב שבעת ימים תהיה בנדתה תהא בנדתה כל שבעה:

סעיף קטן ט

ומ"ש ומיום השביעי ואילך עד י"א יום נקראים ימי זיבה והם שחכמים קוראים להם י"א יום שבין נדה לנדה בכמה מקומות בתלמוד מהם בסוף מסכת נדה (דף עב:) י"א יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני ויש מחלוקת בפי' דבר זה שהרמב"ם כתב בפרק ו' מהא"ב כל ז' הימים שנקבע לה וסת בתחלתן הם הנקראים ימי נדתה בין ראתה בהם דם בין לא ראתה ומפני מה נקראים ימי נדה מפני שהם ראויים לנדה וכל דם שתראה בהם דם נדה יחשב וכל י"א יום שאחר הז' הם הנקראים ימי זיבתה בין ראתה בהם דם בין לא ראתה ולמה נקראים ימי זיבה מפני שהם ראויים לזיבה וכל דם שתראה בהם דם זיבה יחשב והזהר בשני שמות אלו שהן ימי נדתה וימי זיבתה כל ימי האשה מיום שיקבע לה וסת עד שתמות או עד שיעקר הוסת ליום אחר תספור לעולם ז' מתחלת יום הוסת ואחריהם י"א ואחריהם ז' ואחריהם י"א ותזהר במנין כדי שתדע בעת שתראה דם אם בימי נדה ראתה או בימי זיבה שכל ימיה של אשה כך הן ז' ימי נדה וי"א ימי זיבה אא"כ הפסיקה הלידה כמו שיתבאר עכ"ל אבל רש"י כתב ברפ"ב דערכין אם משכו ימי זובה חדש או שנה אינה חוזרת לתחלת נדות עד שתשב ז' נקיים ישבה שבעה נקיים וראתה הויא תחלת נדה ומונה ששה והוא וחוזרת למנינה ככל המפורש וכ"כ ה"ה בפ' הנזכר שכן בירר הרמב"ן בראיות ברורות שמשעה שהאשה נעשית זבה גדולה אינה חוזרת לימי נדות עד שתספור ז' נקיים כיצד הרי שראתה ג' ימים בסוף י"א ושפעה וראתה גם ביום הד' שהוא מן הימים הראויים לנדה אפי' התחילה למנות נקיים שלה וסתרה וחזרה למנותן וסתרה אינה אלא זבה שסתרה ולכשתשלים ז' נקיים תחזור לתחלת ימי נדה ראתה נדה בתחלה ולא ראתה בי"א משתראה ביום י"ט לראייתה הרי היא נדה כבתחלה לא ראתה עד כ"ו אין מונין ליום הראוי לזיבה אלא הרי זו תחלת נדה אין זיבה אלא בי"א סמוכים לז' שראתה בה נדות והזהר בענין זה שכבר טעו בו מגדולי המחברים עכ"ל וגם הר"ר יונה בפ' אין עומדין הקשה על דברי הרמב"ם והסכים לדברי רש"י והרמב"ן ז"ל וכך הם דברי רבינו שכתב בסמוך ואם ראתה בהם ונעשה זבה אינה חוזרת לימי הנדות עד שיהיו לה ז' נקיים ואז יתחילו ימי הנדות ואחריהן ימי הזיבות כאשר פירשתי וכן לעולם:

סעיף קטן י

ומשפטה בהן אם ראתה בהן יום אחד לבד בין שתראה בתחלת הלילה או בסוף היום רק שתפסוק בטהרה משמרת כל הלילה שאחר כך וכו' שרואה יום א' בתוך ימי זיבה משמרת יום א' כנגדו וכן רואה שני ימים משמרת יום אחד כנגדן וכן נקראות זבה קטנה

ואם ראתה שלשה ימים רצופים נקראת זבה גדולה וצריכה שבעה נקיים פשוט סוף מסכת נדה (שם) ובכמה מקומות בתלמוד:

סעיף קטן יא

ומ"ש בכל טבילות הזבה שהם אחר הנץ החמה הוא מדתניא בסוף יומא (פח.) הזב והזבה וטמא מת טבילתן ביום (הכפורים) ומשמע התם דביום דוקא קאמר ותנן בפרק הקורא את המגילה למפרע (כ.) שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר ותנן בסוף נדה (עב.) ושוין בית שמאי ובית הלל בטובלת לילה לזבה שאינה טבילה פי' אם טבלה בלילה של יום השימור של זבה משום דשימור לילה לא חשיב שימור אא"כ שימרה קצת מהיום אבל אחר יום השימור לזבה קטנה פשיטא דטובלת בלילה אם תרצה דהא ביום השימור טובלת ומשום דשהתה טפי לא גרעה וה"ה לזבה גדולה שלא אמרו בה שאינה טובלת כי אם ביום אלא לאפוקי ליל ז' אבל לאחר ששמרה קצת יום שביעי יכולה לטבול בין ביום בין בלילה מן התורה:

סעיף קטן יב

ומ"ש בזבה שאסורה לשמש כל היום שמא תראה ותסתור כלומר שמא תראה בו ביום אחר תשמיש ונמצאת סותרת כל שלפניה וטבילתה פסולה משנה בסוף נדה (שם) מודים ברואה תוך י"א יום וטבלה לערב ושמשה שהם מטמאין משכב ומושב וחייבים בקרבן טבלה ביום שלאחריו ושמשה ה"ז תרבות רעה ומגען ובעילתן תלויים כלומר שאם טבלה ביום שימור דזבה קטנה ושמשה בו ביום הרי בעילה זו תלויה ומגען ג"כ תלוי שאם תראה בו ביום תסתור כל מה שלפניו ונמצאת טמאה למפרע ונמצא זה שבעל זבה וחייבין קרבן על בעילתן ומגען טמא למפרע ותניא בההוא פירקא (סז:) ואחר תטהר רבי שמעון אומר אחר מעשה תטהר פירוש כיון שספרה זבה גדולה מקצת יום שביעי מז' נקיים תטהר ע"י טבילה אבל אסרו חכמים לעשות כן שמא תבא לידי ספק משמע בהדיא שאסורה לשמש ביום ז' אף לאחר טבילה ואף ע"פ שרש"י והתוס' פירשו דאסרו חכמים לעשות כן אטבילה קאי דאם תטבול חיישינן שמא תשמש מ"מ מינה נשמע דאסורה לשמש באותו יום ומיהו אם היה רבינו מפרש כדפירש"י והתוס' לא היה לו לכתוב טובלת ביום ז' דהא לדידהו אסורה לטבול בו ביום הלכך משמע שהוא ז"ל מפרש דאסרו חכמים לעשות כן לאו אטבילה קאי אלא אתשמיש וכן נראה מדברי הרי"ף בפרק ב' דשבועות מדברי הרמב"ם בפ"ו מהא"ב דאתשמיש קאי ולא אטבילה אבל סמ"ג והתרומה הסכימו לדברי רש"י והתוספות וכן כתב המרדכי וכתב דכן משמע מתוך האלפס ולא נ"ל מתוך דברי הרי"ף אלא כמו שכתבתי ומשמע לי דלדעת רש"י והתוספות כי היכי דאסרו חכמים לזבה לטבול בשביעי כדי שלא תבא לשמש בו ביום

הכי נמי אסרו לזבה קטנה לטבול ביום השימור כדי שלא תבא לשמש בו ביום ותראה בו ביום אחר כך ונמצא שבעל זבה לפ"ז צריך לומר שמה שכתב רבינו בזבה קטנה שתטבול ביום השימור הוא כדעת הרמב"ם בפרק הנזכר דאילו לפירש"י והתוס' וסמ"ג וסה"ת מדרבנן אסורה לטבול ביום השימור וק"ל שרבינו כתב בסי' קצ"ז שחכמים אסרו לזבה לטבול ביום ז' גזירה שמא יבא עליה אחר טבילתה ותראה ותסתור מנינה ונמצא שבעל זבה וזה כדברי רש"י והתוס' שאסרוה לטבול בז' משום גזירה והיאך כתב כאן שטובלת ביום שביעי ויש לומר דאפשר דרבינו מפרש ההיא דר' שמעון כפירש"י והתוס' וכמו שכתב בסימן קצ"ו ומה שכתב כאן שטובלת בז' הוא מדין תורה ומה שכתב שאסרוהו לשמש לא מדרבי שמעון יליף לה ולא מגזירת חכמים הוא אלא מן התורה שמאחר שהוא יכול לבא לידי איסור כרת אם ישמש ודאי שאסור לו לשמש מן התורה שאדם מוזהר ועומד שלא יביא עצמו למקום שיבא לעבור על איסור כרת ואם נפשך לומר דרבי' מפרש ההוא דר"ש כדעת הרי"ף והרמב"ם דלא קאי אטבילה אלא אתשמיש צריך לומר שמה שכתב בסימן קצ"ז לאסור טבילה לא מדרבי שמעון אסר לה אלא מדאיתא בפרק תינוקת (נדה סז:) אמר ליה רב פפא לרבא מכדי האידנא כולהו נשי ספק זבות שוינהו רבנן ליטבלינהו ביממא דשבעה משום דרבי שמעון דאמר אחר תטהר וכולי דלדעת הרי"ף והרמב"ם שגם הם סוברים דהאידנא אסורה לטבול בז' כמבואר בהדיא בדברי הרמב"ם בפרק י"א וכדמשמע מדברי הרי"ף בפ"ב דשבועות ע"כ צריך לומר שהם מפרשים דה"ק כיון דרבי שמעון אסר לשמש כדי שלא תבא לידי ספק אף אנו אסרנו לה לטבול כדי שלא יבואו לידי ספק וכך היה מפרש רבינו גם כן ואע"ג דגזירה לגזירה הוא כבר כתבו הרשב"א והר"ן דמשום חומר כרת חששו:

סעיף קטן יג

ואם לא ראתה בכל י"א יום עד יום האחרון טובלת מיד למחרתו וא"צ לשמור לו יום אחד לטהרתו בסוף נדה (עא:) תנן הרואה יום י"א וטבלה לערב ב"ש אומרים מטמאים משכב ומושב וחייבין בקרבן ובית הלל פוטרין מן הקרבן טבלה ביום שלאחריו ושמשה את ביתה ואח"כ ראתה ב"ש אומרים מטמאין משכב ומושב ופטורין מן הקרבן ובית הלל אומרים הרי זה גרגרן ופירש"י הרואה יום י"א. שהוא סוף ימי זוב ואין יום שלאחריו מצטרף עמו לזיבה: משכב ומושב. אפי' בעלה מטמא שהוא כבועל שומרת יום כנגד יום דקסבר יום י"א בעי שימור: ובית הלל פוטרים מן הקרבן. דלא בעי שימור אבל לענין טומאה מודו מדרבנן להחמיר גזירה יום י"א אטו תוך י"א יום דמטמאה בועלה מדאורייתא עד שתספור קצת יום המחרת: טובלת יום שלאחריו. דעבדה שימור קצת

ושימור מעליא הוא אלא שתוך י"א יום אסור לעשות כן שלא תבא לידי ספק שמא תראה לאחר תשמיש ומצטרפים הימים לזיבה ואין טבילתן טבילה: גרגרן. ממהר לחטוא שמא ירגיל בכך תוך י"א אבל לענין טומאה טהור עכ"ל ובפרק בא סימן (נדה נד.) גרסינן אמר רב ששת זאת אומרת גרגרן דתנן אסור רב אשי אמר נהי דאחד עשר לא בעי שימור עשירי מיהא בעי שימור ופירש"י זאת אומרת מהך ברייתא שמעינן דאסור להיות גרגרן ולשמש ביום י"ב עם הרואה בי"א ופסק הרמב"ם בפ"ו מהא"ב דאסור לשמש כל יום י"ב וכרב ששת וכן נראה מדברי רש"י במשנה וכ"כ בהדיא גבי פלוגתא דר"י ור"ל דבסמוך וז"ל ומדרבנן מיהא אפי' רואה יום י"א אסורה לשמש ביום שלאחריו כדקתני מתניתין הרי זה גרגרן ואמרי' בס"פ בא סימן גרגרן דתנן אסור עכ"ל ורבי' כתב סתם דיום י"א לא בעי שימור אי משום דס"ל דרב אשי פליג ארב ששת ואמר דלא בעי שימור אפי' מדרבנן והלכה כוותיה דבתרא הוא אי משום דאע"ג דסבר דלדברי הכל בעי שימור מדרבנן וכדברי הרמב"ם ורש"י לא חשש לכתוב כן משום דלא נפקא לן מינה השתא מידי ולא בא לכתוב כאן אלא מה שהוא דין תורה בלבד:

סעיף קטן יד

וביום העשירי פליגי אם צריכה לשמור לו יום אחד בטהרה אם לאו בסוף נדה (עב:) ר' יוחנן אמר עשירי כתשיעי מה תשיעי בעי שימור אף עשירי בעי שימור וריש לקיש אמר עשירי כי"א מה י"א לא בעי שימור אף עשירי לא בעי שימור ופירש"י דטעמא דר"ל משום דעשירי אין לו צירוף לזיבה גדולה שאין מצטרף עמו אלא י"א דהו"ל תרי ומשמע דהלכה כרבי יוחנן דכוותיה קי"ל לגבי ריש לקיש וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ו מהא"ב וז"ל סמ"ג האשה שראתה יום י"א לבדו אינה צריכה שימור ביום המחרת אלא מותרת באותו יום עצמו לערב אבל מדברי סופרים צריכה שימור ואם ראתה יום עשירי צריכה שימור לר' יוחנן יום י"א כנגדו מן התורה אבל אם ראתה יום י' ויום אחד עשר שעכשיו כלו ימי הזיבה ומתחילים ימי נדה צריכה שימור יום י"ב מן התורה וי"א מדברי סופרים מאחר שעברו ימי זיבה וכן מוכח בפ' בא סימן עכ"ל. ומה שכתב שי"א דבעי שימור מן התורה ויש אומרים מדברי סופרים בסוף נדה איפליגו רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא באחד עשר יום שבין נדה לנדה דמר יליף להו מקראי ומר סבר דהוי הלכה למשה מסיני ומפרש רבי יוחנן דיום י"א לא בעי שימור אבל לאחריני בעי שימור כלומר שאם ראתה בעשירי צריך לשמור יום אחד עשר כנגדו למר מקראי ולמר הלכה למשה מסיני. ומה שכתב אבל אם ראתה יום עשירי ויום אחד עשר וכו' לישנא דאבל לא ניחא לי דמשמע דכה"ג לדברי הכל צריך שימור יום שנים עשר מן התורה והא ליתא דלר"ל כיון דעשירי

לחודיה לא בעי שימור וי"א לחודיה לא בעי שימור כי חזאי בתרוייהו משמע ודאי דלא בעו שימור וכן נראה מדברי התוספות בסוף פרק בא סימן וצריך עיון:

סעיף קטן טו

עברו כל אחד עשר יום ולא ראתה חוזרת לתחלת ימי נדות זה מבואר דהיינו מה דאמר אחד עשר יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני:

סעיף קטן טז

ואם ראתה בהם ונעשה זבה כלומר אם בי"א יום שבין נדה לנדה ראתה שלשה ימים רצופים ונעשת זבה גדולה אינה חוזרת לימי הנדות עד שיהיו לה שבעה נקיים ואז יתחילו ימי הנדות וכו' כבר נתבאר שזה דעת רש"י והרמב"ן ז"ל ושהרמב"ם ז"ל רוח אחרת עמו בזה:

סעיף קטן יז

משרבו הגליות ותכפו הצרות ונתמעטו הלבבות חשו שמא יבואו לטעות באיסור כרת וכו' החמירו לטמא כל מראה דם אדום כדי שלא יבאו לידי טעות בין ימי נדה וימי זיבה אף על פי שלא מצינו בפירוש שגזרו על כל מראה דם אדום מכל מקום מדאמרינן בס"פ כל היד (נדה כ:) דר' יוחנן ור' זירא ועולא לא חזו דמא ממילא שמעינן שדורות הבאים לא חזו דמא ודברי רבינו בזה כמעורבבים ואינם מבוארים ועיקרו של דבר כך הוא בר"פ תינוקת (נדה סו.) אמרינן התקין רבי בשדות ראתה יום אחד תשב ששה והוא שנים תשב ו' והן ג' תשב ז' נקיים ופירש"י בשדות מקום שאין בני תורה. ששה והוא כדין תורה שמא בימי נדה היא: שנים תשב ששה והם. לחומרא שמא ראשון סוף זוב ושני תחילת נדה וצריכה עוד ו' אבל ג' דאילו הוו ימי זיבה צריכה ז' נקיי' השתא נמי תשב ז' נקיים שמא בימי זיבה עומדת וכתב הר"ן וששה דקאמרי' נקיים בעינן דכיון דטועה משוינן לה איזה יום שתראה מספקינן לה בתחילת נדה וכתב ה"ה בשם הרמב"ן חששו שמא יבואו לטעות בדבר שזדונו כרת שהרי אפשר שתראה אשה בימי נדתה ז' ימים ויהיה ששה של דם טוהר ושל יום השביעי טמא וסבורה לטבול בלילה והיא צריכה עוד ששה ימים ואפילו היתה מראה דם לחכם גדול ובקי אפשר שתטעה בעצמה מימי הנדות והזיבה וז"ל הרי"ף בפ"ב דשבועות הדין הוא דינא דאורייתא דהוו עבדן בנות ישראל כל זמן דהוו רבנן בקיאי בחזותא דדמא וכיון דאימעוט רבנן דהוו בקיאי בהכי וקלשא דעתייהו ולא הוו יכלי לאפרושי בין דם טמא לדם טהור כדאמר רבי יוחנן חוכמתיה דרבי חנינא גרמה לי דלא אחזי דמא ואמר רבי זירא טיבעא דבבל גרמה לי דלא אחזי דמא וחזו נמי דנשי לא ידעי תיקון וסתות חשו רבנן דילמא משלמי דם טמא לדם טהור וטבלן ואתו לידי איסורא דכרת דהא איפשר למיהוי כל דם דחזיא בשיתא יומי טהור וליכא טמא

אלא הך דחזיא בשביעי בלחוד דצריכה למשלם עלה שבעה יומי וכיון דסברה לה דדם דכולהו שבעה טמא הוא אמרי שלימו לן שבעה יומי וטבלן לאורתא ואתו לידי איסורא הילכך חשו רבנן למילתא ועבדו הרחקה יתירא לסלוקי כל ספיקי ואצריכו למיתב ז' נקיים על כל דם דלא ליגע לאיסורא דאורייתא והיינו דאמרינן התקין רבי בשדות ראתה יום אחד תשב ששה והוא וכולי וכן כתב הרא"ש בסוף נדה. וכתב עוד וז"ל ועוד כיון דלא בקיאי בתיקון וסתות זמנין דחזיא דם וביום השמיני (השביעי) לראייתה חזיא דם וטבלה לערב ומשמשת עם בעלה וזמנין דראייה קמייתא הויא בתוך י"א יום וצריכה למיתב ז' על ראייה בתרייתא הלכך חשו רבנן למילתא ועבדו הרחקה לסלק כל ספיקי וכו' ודברים אלו כהרי"ף והרא"ש נתכוון רבינו לומר אלא שלא בירר דבריו כראוי:

סעיף קטן יח

הוסיפו חומרא אחר חומרא עד שאמרו שאפי' אם לא תראה אלא טיפת דם כחרדל תשב עליה ז' נקיים כזבה גדולה בר"פ תנוקת (שם) בתר תקנתא דרבי בשדות אמר רבי זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים וכתבו הרי"ף והרא"ש אף על גב דהא תקנתא דשדות ליכא למיחש בה לאסורא כלל עבדו רבנן הרחקה יתירא ואנהיגו בנות ישראל למעבד כרבי זירא דהא אמרינן בריש פרק אין עומדין דהא דרבי זירא הלכה פסוקה היא עד כאן לשונו: והר"ן כתב שהטעם שהחמירו כרבי זירא ולא סגי להו בתקנתא דרבי י"א דהיינו כדי שלא יטעו בדבר שלפעמים תהא זבה גדולה ותהא סבורה שלא ראתה אלא ב' כגון שראתה שני ראיות ואחד מהם בין השמשות ולא תספור אלא ששה והן וכדי שלא יבאו לטעות בכיוצא בזה השוו מדותם שאפילו בדם טפה כחרדל יהיו יושבות שבעה נקיים ועדיין אין זה מספיק אלא יש לומר שכיון שלפעמים בטפה כחרדל יושבת שבעה נקיים דהיינו בזיבה הסותרת החמירו בנות ישראל על עצמן לעשות כל דם שתראינה כאילו היא סותרת עד כאן לשונו וכ"כ הרב המגיד בפרק י"א בשם הרמב"ן ז"ל דטעמא דהחמירו בנות ישראל כך כדי שיהיו בכל זמן מונות מנין אחת ולא ישתנה מנהגן בין ראיה אחת לשלשה ימים הרי שראתה שלשה ונעשית זבה התחילה וספרה עד שבעה נקיים וראתה בשביעי טפה כחרדל ודאי צריכה לישב עליה שבעה נקיים שהרי סתרה כל המנין ויש שאינן בקיאות בין תחילת הראיה לסתירת הספירה ויבא הדבר לכלל טעות עכ"ל: כתב הר"ן בפרק ב' דשבועות ורבותא טיפת דם כחרדל היינו משום דהו"מ למימר דבדם מרובה דוקא הוא שראוי להחמיר בו דשמא יצא מן המקור בג' ימים זה אחר זה ושהא בפרוזדור שהוא כמי שיצא לחוץ וצריכה מן התורה שבעה נקיים אם הוא בימי זובה ולהכי נקט טפה כחרדל

אע"ג דודאי אינה אלא ראיה אחת וכיוצא בזה כתב המרדכי וכן כתב הרבינו יונה בפרק אין עומדין ודחה דברי האומרים שהחומרא היתה מפני שהיה מועט כחרדל שזה אף מן הדין הוא טמא כדתנן ומטמאות בכל שהוא וכן דחה דברי האומרים שהחומרא היתה מפני שהיה מראה הדם כעין החרדל דמה חומרא היתה זו דהא דינא הוי הכי דכמראה החרדל מטמא: כתב רבינו ירוחם על דין הכתמים ששיעורן כגריס דאין זה בכלל מה שהחמירו בנות ישראל על עצמן מטיפת דם כחרדל כי לא החמירו אלא בדם היוצא מגופה אבל לא בכתמים דרבנן וכן הסכימו כל הפוסקים ע"כ ופשוט הוא וכן מבואר בדברי הרמב"ם בפי"א: כתב הרמב"ם בפי"א זה שתמצא במקצת המקומות שהנדה יושבת שבעה ימים בנדתה ואף על פי שלא ראתה דם אלא יום אחד ואחר השבעה תשב ז' נקיים אין זה מנהג אלא טעות ממי שהורה להם כך ואין ראוי לפנות לדבר זה כלל אלא אם ראתה יום אחד סופרת אחריו ז' וטובלת בליל שמיני שהוא ליל ב' שלאחר נדתה ומותרת לבעלה עד כאן לשונו כתב הריב"ש (סימן תכ"ה) שנשאל אם איסור נדה נוהג גם בפנויה והשיב שדבר פשוט הוא שנוהג בה והאריך בדבר וכתב שהטעם שלא תקנו טבילה לפנויה כדי שלא יבואו לידי מכשול בהסתלק ממנה איסור נדה החמור:

סימן קפד

סעיף קטן א

רוב הנשים יש להם וסתות לראות בזמן ידוע כל אחת לפי זמנה כלומר יש רואה לט"ו ימים ויש רואה לעשרים ויש רואה לכ"ה ויש רואה לל':

סעיף קטן ב

וכתב וסתם וסת כלומר של רוב נשים הוא מל' לל' יום הכי אמרינן בפ"ק דנדה דעונה בינונית שלשים יום. וכ"כ רש"י בפרק כל היד דסתם נשים חזיין לסוף ל' ימים:

סעיף קטן ג

וכל מי שיש לה וסת קבוע בא עליה שלא בשעת וסתה כמו שירצה ואינה צריכה בדיקה ואדרבא אין לה לבדוק לפני תשמיש שלא יהא לבו נוקפו ופורש בספ"ק דנדה בעא מיניה רבי זירא מרב יהודה אשה מהו שתבדק עצמה לבעלה א"ל לא תבדוק ותבדוק ומה בכך א"כ לבו נוקפו ופורש ואף על פי שהגהות מימוניות כתבו בפרק ד' מה' איסורי ביאה בשם רבינו שמחה דהא דא"ר יהודה לא תבדוק אחר תשמיש קאמר אבל קודם תשמיש מצוה דתנן כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת עכ"ל ראה רבינו לסמוך יותר על דברי התוספות שכתבו מהו שתבדוק פירוש לפני תשמיש לבו נקפו וכו' פר"ח כיון דראה אשתו בודק מחשב שאם לא הרגישה לא היתה בודקת לפי שיודעת שחכמים לא תקנו לבדוק: ואע"פ שיש מחלוקת בין הפוסקים בענין אשה שאין לה וסת אם היא

צריכה בדיקה וכמבואר בסי' קפ"ו מ"מ כולם מסכימים דביש לה וסת קבוע לא בעיא בדיקה וכי הא דפשט ליה רב יהודה לרבי זירא חוץ מהרמב"ם שהוא סובר דאשה שיש לה וסת נמי צריכה בדיקה אחר תשמיש ורבינו סתם דבריו כאן ע"פ הסכמת הפוסקים ולא חשש לדברי הרמב"ם וגם בסימן קפ"ו לא הזכיר סברתו:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל כל המרבה לבדוק שלא בשעת תשמיש הרי זו משובחת היינו מתני' דפ"ב (יג.) כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת ומוקי לה רבינו שלא בשעת תשמיש דאילו בשעת תשמיש הא אמרינן דלא תבדוק וכן העמיד הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ה

ובשעת וסתה צריך לפרוש ממנה עונה אחת בפרק שני דשבועות (יח:) ובפרק האשה שהיא עושה צרכיה (נדה סג:) וכתב הר"ן בפ"ב דשבועות דהא דצריך לפרוש עונה אחת סמוך לוסתה אע"ג דבגמ' מייתי לה מקרא אסמכתא בעלמא הוא דהא קי"ל וסתות דרבנן וכ"כ הרשב"א בת"ה וכן דעת הרא"ש כמו שאכתוב בסמוך אבל בספר התרומה כתב דמדאורייתא אסור וכן כתבו התוספות בס"פ הבא על יבמתו וגם הרא"ש כתב שם כן ואפשר דמדאורייתא שכתבו לאו דוקא אלא לומר שיש לה סמך מדאורייתא :

סעיף קטן ו

ומ"ש אם הוא ביום פורש ממנה אותו היום כולו אפילו אם הוסת בסופו וכו' עד ומותר ביום שלפניו ולאחריו בס"פ האשה שהיא עושה צרכיה (נדה סג:) איפסיקא הלכתא כרבי יהודה דסבר הכי וכך הם דברי כל הפוסקים ולאפוקי מה שנמצא כתוב על שם א"ז פורש אדם מאשתו סמוך לוסתה כ"ד שעות אם רגילה לראות ביום פורש ממנה כל אותו היום והלילה שלפניו וכן להפך ע"כ ואין טעם ושורש לדברים אלו שהרי בגמרא מפורש כדברי הפוסקים ז"ל וכבר כתב האגור על דברי א"ז חומרא יתירא היא. כתבו הגהות מיימוניות בפ"ד בשם אביאסף וכמה עונה יום או לילה ביומי ניסן ותשרי וחצי יום וחצי לילה ביומי תמוז וטבת ע"כ ונראה שטעמו משום דמשמע ליה דשיעור עונה הוי י"ב שעות מהשעות שהם כ"ד ביום ובלילה ומ"מ נראה לי שאין לחוש לכך מאחר שהפוסקים לא הזכירוהו וגם לישנא דגמרא משמע דלא קפיד אלא על היום או על הלילה לא על השעות ולא הזכירו שעות בפרק האשה אלא משום פלוגתא דרבי יוסי דאיתא התם :

סעיף קטן ז

ומ"ש בין שקבעה וסת בג' פעמים או בפעם אחד מבואר במשנה פרק האשה שהיא עושה צרכיה (שם):

סעיף קטן ח
וכתב הרשב"א בד"א בגדולה אבל בקטנה שלא הגיעה לימי הנעורים ולא הביאה סימנים א"צ לפרוש סמוך לוסתה כל זמן שלא קבעתו בשלשה פעמים בת"ה ראש ש"ג והטעם מבואר שהוא מפני שהיא מוחזקת באינה ראויה לראיות ומש"ה חשבינן ראיותיה מקרה עד שתוחזק בג"פ ובסי' קפ"ט יתבאר שדין זקנה שנסתלקו דמיה שוה לדין קטנה בזה ודין מעוברת ומניקה כתב רבינו בסמוך:

סעיף קטן ט
כתב הראב"ד ואם רגילה לראות בהנץ החמה ולא קים לה שפיר אי קודם הנץ החמה או אחר הנץ החמה יש מחמירים לאוסרה כל היום וכל הלילה ויש מקילים שאינה אסורה אלא ביום והכריע הוא כדברי המקילים כ"כ בספר בעלי הנפש וכ"כ הרא"ש בשמו פרק האשה שהיא עושה צרכיה וכתב שטעם המקילים משום דוסתות דרבנן כ"ש סמוך לוסתה הלכך הו"ל ספיקא דרבנן ולקולא ולא חיישי' אלא ליום שהוא ודאי בימי נדתה:

סעיף קטן י
ואם רגילה לראות ראייה מרובה מקודם הנץ החמה עד אחר הנץ החמה איכא מ"ד שאסורה כל היום וכל הלילה וכו' עד וביום כשיעור הנמשך בו כל זה כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש וז"ל הרא"ש בפ' האשה שהיא עושה צרכיה ואם רגילה לראות ראיה מרובה מקוד' הנץ החמה עד אחר הנץ איכא מ"ד אסורה בלילה וביום משום דההיא שעתה כולה שעת הוסת הוא ואפי' ר' יוסי דאמר ימים ושעות וסתות מודה דשעת הוסת מיהא אסורא לשמש בכולה הילכך לרבי יהודה דאמר כל העונה כולה ומפני שעת הוסת נאסרה כל העונה כל היום וכל הלילה אסורה שהרי וסתה הוא ביום ובלילה ואיכא מ"ד דבכי האי גוונא בתר תחילת הוסת אזלינן ולא מיתסרא אלא בלילה אע"ג דבכל שעת הוסת אסורה לשמש ואפי' לרבי יוסי ה"מ לשעת הוסת עצמה אבל לאסור את שלפניו ושלאחריו לא אסרינן אלא ההיא עונה דתחילת הוסת קאי בה ואם בדקה קודם הנץ החמה ולא ראתה כל אותה שעה אסורה אבל כל היום מותרת לפי שעיקר הוסת בתחילתו הוא והכריע הוא כי הך סברא בתרא מהא דתניא היתה למודה להיות רואה עם הנץ החמה אינה אסורה אלא עם הנץ החמה דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר כל היום שלה ואוקימנא להא ברגילה למחזי בסוף ליליא וכל היכא דתני עם לאלתר משמע ואי ס"ד דבכה"ג אסורה ביום ובלילה היכי קתני כל היום שלה והא א"א דלא עיילא ראיה בתוך הנץ החמה ותיאסר ביממא ובלילי ועוד סתמא קתני להיות רואה ולא מפליג בין ראיה מרובה לראיה מועטת הלכך אינה אסורה אלא עונת הלילה ושעת הוסת בלבד עכ"ל ואיכא למידק בדברי רבינו למה לא כתב והראב"ד הכריע כסברת המקילים כמו שכתב

באידך פלוגתא דבסמוך ונראה לומר שרבינו סובר דאף על גב דלכאורה משמע מדברי הרא"ש שאין כאן אלא ב' סברות מדכתב והכריע הוא כי הך סברא בתרא כי דייקת בה תלתא נינהו דסברא תניינא לא אמרה דמיתסרא ביום בשעת הוסת אלא לר' יוסי אבל לרבי יהודה דקי"ל כוותיה משמע דלא אסר ביום כלל דאי הוה מיתסר שעת הוסת ביום לרבי יהודה הוה מיתסר כל היום והראב"ד סובר דלדידן נמי דקי"ל כרבי יהודה מיתסר ביום בשעת הוסת ומ"ש הרא"ש שהכריע כסברא בתרא היינו לענין שריותא דביום אבל לעולם יש חילוק בינו לאותה סברא בעת הוסת ביום דלההיא סברא שרי ולדידיה אסור ולטעמיה אזיל שסובר שאע"פ שהגיע תחילת הוסת ולא ראתה צריכה לפרוש כל ימי הוסת ומש"ה מצריך הכא לפרוש כל שעת משך הוסת ואח"כ שריא אפילו ביום אפילו לר' יהודה כנ"ל שהוא דעת רבינו אף ע"פ שמדברי רבינו ירוחם נראה שהוא מפרש דההיא סברא נמי אסרה בשעת וסת ביום כסברת הראב"ד ז"ל:

סעיף קטן יא

ואם וסתה נמשך ב' ימים או ג' ששופעת או מזלפת ב' ימים או שלשה כתב הראב"ד שכולן חשובין כעונה אחת עד ולזה הסכים הרא"ש ז"ל ג"ז בפסקי הרא"ש בס"פ האשה שהיא עושה צרכיה והכריע כסברת הרז"ה וכתב שלא נראו לו דברי הראב"ד בזה וכתב דסברת הרז"ה מסתייעא מדאמרי' פ"ק דנדה (יא.) אהא דתנן דנדה אינה צריכה להיות בודקת הניחא לר"ל דאמר אין אשה קובעת וסת בימי נדתה אלא לר' יוחנן דאמר קובעת תבדוק ואי אמרת דאם נמשך זמן ראייתה ב' וג' ימים חשיבי כעונה א' וצריכה לחוש לכולן גם לר"ל קשה דתבדוק כדי שתדע כמה צריכה לפרוש מבעלה כשיגיע וסתה אלא ודאי א"צ לפרוש אלא עונת תחילת הוסת עד כאן לשונו והרשב"א בת"ה כתב ראיה זו והביא עוד ראיה מדתנן בפרק האשה שהיא עושה צרכיה היתה למודה לראות עם הנץ החמה אינה אסורה אלא עם הנץ החמה דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר כל הלילה שלה כלומר כל הלילה אסורה ואוקימנא ברגילה למחזי בסוף לילה סמוך להנץ החמה דכל היכא דתניא עם לאלתר ממש משמע ואם איתא הו"ל לר"י למימר כל הלילה וכל היום שלה דא"א שלא תכנס הראיה לתוך הנץ מעט ועוד דסתמא קתני היתה למודה להיות רואה ולא חילק בין ראייה מרובה למועטת ואפ"ה קתני כל הלילה שלה אבל ביממא שריא וכן דעת הרז"ה ואף הר"א כתב ראיה זו אלא שהוא הכריע שצריך לחוש לזמן המשכתו ושמעתין דפ"ק דנדה ודאי מכרעת טפי דאינה חוששת אלא לעונת עיקר התחלתו וכמו שכתבנו אלא שק"ל קצת הא דאמרינן פ"ק דנדה (י:) גבי תנוקת שלא הגיע זמנה לראות אפילו שופעת כל ז' אינו אלא כראיה אחת ופוסקת הו"ל כשני ראיות אלמא

ראיה שניה שבתוך נדתה לאו בתר ראיה ראשונה שדינן לה לומר דאין דמים אלא מחמת ראיה ראשונה אלא כראיה בפני עצמה חשבינן לה וכיון שכן פוסקת וחוזרת ורואה תחוש לכולו וי"ל דהתם דוקא להחזיקה בדמים הוא שאמרו כן ונ"מ לטהרות ואי נמי לבעל ולענין כתמים אבל מכל מקום התחלת הראיה הוא העיקר לענין קביעת הוסתות ואף לביאת אורח ובהסתלק העיקר יסתלק הטפל וכן נ"ל עיקר עכ"ל הרי שהרשב"א מסכים ג"כ לדברי הרז"ה וגם הריטב"א בספ"ק דנדה כתב כדברי הרז"ה וכתב רבינו ירוחם שכן כתבו רוב הפוסקים וכן פשט המנהג:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו שהרמב"ם סובר כהראב"ד מבואר בהלכותיו:

סעיף קטן יג

ואם הגיע וסתה בימי עיבורה משהוכר עוברה או בימי מניקתה וכו' אין צריך לפרוש סמוך לווסתה וכן לאחר הוסת מותרת אף ע"פ שלא בדקה בפ"ק דנדה (ט.) אהא דתנן מעוברת ומניקה דיה שעתה בעא מיניה ההוא סבא מרבי יוחנן הגיע שעת ווסתה בימי עבורה ולא בדקה מהו ומסיק דכיון דדמיה מסולקים לא בעיא בדיקה וכן דעת רבותינו הצרפתים וכן דעת הר"ז ז"ל וכתב הרא"ש מהכא משמע דהא דאמרי' אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהם עונה א' סמוך לווסתן כשהיא מעוברת אין צריך לפרוש דאפילו בשעת וסתן אמרי' הכא דלא בעיא בדיקה ע"כ ואף על פי שהרא"ש לא כתב אלא מעוברת כתב רבינו דה"ה למניקה וכ"כ רבינו ירוחם ג"כ וטעמם משום דמשמע להו שבכלל דברי הרא"ש היא מדכתב על הא דמעוברת כלשון הזה והא דתנן במתניתין אף על פי שאמרו דיין שעתן צריכה להיות בודקת אבתולה וזקנה קאי ולא אמעוברת כדאמר רבי יוחנן עכ"ל וכיון דהרא"ש סמך על דברי ר' יוחנן ואשכחן דר"י משוה מניקה למעוברת כדאיתא בגמרא ור' יוחנן אמר ל"ש אלא בתולה וזקנה אבל מעוברת ומניקה דיין כל ימי עיבורן דיין כל ימי מניקתן ממילא משמע דסבר הרא"ש דמניקה נמי אין צריך לפרוש אפילו בשעת ווסתה וכך הם דברי הרשב"א בת"ה וכתבם רבינו בסימן קפ"ט: ומ"ש גבי מעוברת משהוכר עוברה הכי תנן פ"ק דנדה (ז:) אהא דתנן מעוברת דיה שעתה ובסי' קפ"ט יתבאר כמה שיעור זמן הכרת העובר: ומ"ש גבי מניקה דימי מניקתה הם כ"ד חדש משנולד הולד ואפי' מת א"צ לפרוש סמוך לווסתה שם פלוגתא דר"מ ורבנן אהא דקתני דמניקה דיה שעתה וידוע דהלכה כרבנן דאמרי אפילו גמלתו או מת דיה שעתה כל כ"ד חדש לפיכך אם היתה מניקתו י' וה' שנים מטמאה מעת לעת ופירש"י דהיינו מפני שאין הטעם תלוי ביניקת הולד אלא מתוך צער לידה איבריה מתפרקי' ודמה מסתלק ואינו חוזר עד כ"ד חדש לא שנא מת ל"ש חי: הא דמעוברת ומניקה יתבאר עוד בסי' קפ"ט כתב

הרשב"א שדעת הרז"ה שלא אמרו במעוברת שהיא בחזקת מסולקת דמים אלא כשעברו עליה שלשה עונות ולא ראתה והוא ז"ל חלק עליו ואמר דלא קי"ל כרבי יוסי דאמר הכי אלא כת"ק דאמר בכל מעוברת דיה ועוד אכתוב זה בארוכה בסימן קפ"ט בס"ד:

סעיף קטן יד

האשה שהיתה נחבית במחבא מפני פחד והגיע ווסתה חוששת לו אפילו לא היה לה ווסת קבוע עבר היום ולא בדקה מותרת שחרדה מסלקת הדמים ז"ל הרמב"ם בהלכותיו וטעמו משום דאמרינן בסוף פרק בנות כותים (נדה לט:) תנן הגיע שעת ווסתה ולא בדקה טהורה שחרדה מסלקת את הדמים וכתב הרא"ש בפ"ק דנדה לכ"ע ווסתות דרבנן ולא קי"ל כמתני' דהיתה במחבא ואע"ג דקתני רישא הגיע עת ווסתה ולא בדקה טמאה הא אמרינן בפרק בנות כותים דכולה ר"מ היא ע"כ כלומר דבפרק בנות כותים מפרש רב יהודה דכולה ר"מ היא וה"ק אם לא היתה במחבא והגיע שעת וסתה ולא בדקה טמאה שר"מ אומר אם היתה במחבוא והגיע שעת ווסתה ולא בדקה טהורה שחרדה מסלקת את הדמים והרשב"א בת"ה הביא הא דאיתא בפ"ק דנדה בעא מיניה ההוא סבא מר' יוחנן הגיע עת וסתה בימי עבורה מהו אליבא דמ"ד וסתות דאורייתא מאי בעי בדיקה או דילמא כיון דדמיה מסולקים לא בעיא בדיקה א"ל תניתוה ר"מ אומר אם היתה במחבוא וכו' טעמא דאיכא חרדה הא ליכא חרדה והגיע וסתה ולא בדקה טמאה אלמא וסתות דאורייתא וכיון דאיכא חרדה דמיה מסולקים ולא בעיא בדיקה הכא נמי דמיה מסולקים ולא בעיא בדיקה וכתב על זה אלמא ס"ל לר' יוחנן דמעוברת מסולקת דמים ואפי' הגיע עת וסתה אינה חוששת לו ואפילו לכתחילה אינה צריכה בדיקה והא דתנן נמי היתה במחבא והגיע עת וסתה ולא בדקה ה"ה דאפילו לכתחילה לא בעיא בדיקה דהא טעמא דמסולקת דמים היא ע"כ:

סעיף קטן טו

והשתא מ"ש רבינו עבר היום ולא בדקה מותרת וכו' פשוט הוא דאפי' ר"מ דסבר וסתות דאורייתא מטהר בה וכ"ש לדידן דקי"ל וסתות דרבנן אבל מה שאמר דכשהגיע שעת וסתה חוששת לו משמע ודאי דפליגא אהרשב"א וסבר דמתניתין בדיעבד דוקא היא כדמשמע מפשטא אבל לכתחילה אין חילוק בין היתה במחבוא ללא היתה וכי היכי דכל שאר נשים חוששות לוסתן אע"פ שאינו קבוע וכמבואר בסימן קפ"ט ה"ה להיתה במחבוא: אבל קשה דכיון דמדין היתה במחבוא פשטינן למעוברת דלא בעיא בדיקה כיון דדמיה מסולקים מאחר שכתב רבינו דמעוברת א"צ לפרוש ממנה סמוך לוסתה ואפי' לכתחילה משמע הכי הו"ל לפסוק דהיתה במחבוא לכתחילה נמי א"צ לפרוש סמוך לוסתה וצ"ל דרבינו סובר דאע"ג דאמרינן בה כיון דדמיה מסולקים לא בעיא בדיקה

היינו לומר דבדיעבד לא מחזקינן לה בטמאה אבל אה"נ דלכתחילה בעיא בדיקה בשעת וסתה ותדע דהא לא בעא ההוא סבא מרבי יוחנן אלא בדיעבד כדמשמע מדבעי לה אפיסקא דקתני דמעוברת וחברותיה דיין שעתן ועוד מדאמר הגיע וסתה בימי עיבורה ולא בדקה מהו ולא אמר הגיע וסתה בימי עיבורה חוששת לוסת או אינה חוששת ומדאהדר ליה ר' יוחנן תניתוה משמע דבההוא גוונא דבעא בלחוד הוא דמיתניא ולא יתיר דאל"כ הול"ל מאי תיבעי לך בדיעבד הא אפי' לכתחילה תניתוה דשרי אלא ודאי משמע ליה דבדיעבד דוקא מיתני' והכי משמע מדברי רש"י שכתב ה"נ במעוברת הואיל ודמיה מסולקין טהורה ומשמעות דבריו דבדיעבד קאמר שאל"כ כך הול"ל ה"נ במעוברת הואיל ודמיה מסולקים אינה חוששת וא"ת א"כ היאך פסק רבינו דבמעוברת לכתחילה נמי א"צ לפרוש ממנה סמוך לוסתה דהא לא פשט רבי יוחנן מעוברת אלא מדין היתה במחבוא ומאחר דבהיתה במחבוא סובר רבינו דדוקא בדיעבד הוא דמטהרינן להו ולא לכתחילה ממילא נשמע למעוברת דבדיעבד דוקא מטהרינן לה ולא לכתחילה י"ל דע"כ לא איבעיא לן האי בעיא ופשטיה דבדיעבד טהורה אלא אליבא דמ"ד וסתות דאורייתא אבל למ"ד וסתות דרבנן לכתחילה נמי אינה חוששת דמסברא ידעינן לה ולא איצטריך למיבעי בה. אלא דקשה דא"כ היתה במחבוא כיון דדמיה מסולקים נימא דלמ"ד וסתות דרבנן לכתחילה נמי אינה חוששת כי היכי דאמרי' במעוברת דהא התלמוד משוה להו אהדדי ושמא י"ל דאע"ג דתלמוד' משוה להו אהדדי אליבא דמ"ד וסתות דאורייתא לענין דיעבד לא משוינן להו אהדדי להתירן לכתחילה למ"ד וסתות דרבנן דמעוברת דחזינן דכל המעוברות דמיהן מסולקין אמרי' דלמ"ד וסתות דרבנן לכתחילה נמי אינה חוששת אבל היתה במחבוא דלא בריר לן כולי האי דתהא מסולקת דמים דהא חזינן כמה נשי אף ע"ג דהוי במחבוא לא ישנו את תפקידם לא אמרינן בה אינה חוששת אפי' לכתחילה ומסתיין דנימא בה דהיכא דעבר יום וסתה ולא בדקה שמותרת:

סעיף קטן טז

ודוקא הני אבל כל אשה דעלמא שהגיע וסתה אסורה עד שתבדוק כ"כ הרשב"א בת"ה ולמד כן מדאמרינן בפרק כל היד (נדה טז.) גבי אשה שיש לה וסת והגיע עת וסתה ולא בדקה ולא ראתה רבי אליעזר אומר טמאה נדה רבי יהושע אומר תבדק והני תנאי כי הני תנאי ר"מ אומר טמאה נדה וחכמים אומרים תבדק וידוע דהלכה כרבי יהושע לגבי רבי אליעזר וכחכמים לגבי ר"מ וכ"כ הה"מ בפ"א בשם הרמב"ן וכן כתבו התוס' בפרק כל היד (נדה טז.) גבי פלוגתא דרב ושמואל באשה שיש לה וסת והגיע שעת וסתה ולא בדקה ולבסוף בדקה ומצאה טהורה נראה דהלכה דוסתות דרבנן וכן פסק רב אחאי

ור"ח הלכך אשה שיש לה וסת ולא בדקה בשעת וסתה ואח"כ בדקה ומצאה טהורה טהורה לבעלה ומיהו נראה דלכתחילה צריכה לבדוק בשעת הוסת ע"כ וכתב הגמ"יי כן בשמם בפ"ח מהא"ב וכ"כ הראב"ד בספר בעלי הנפש אבל הר"ן כתב בפ"ב דשבועות אהא דתניא החמרים והפועלים וכו' נשיהם להם בחזקת טהרה דלדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל דנהי דבשעת הוסת בעי בדיקה מ"מ אם עבר הוסת ולא בדקה ולא הרגישה טהורה בלא בדיקה ורבינו סתם דבריו כדעת התוס' והרשב"א ז"ל שאסור עד שתבדוק: ומיהו כתב הרשב"א בת"ה הארוך דה"מ ביש לה וסת קבוע אבל אם היה לה וסת שאינו קבוע אף על פי שלא בדקה בשעת וסתה טהורה ואינה צריכה בדיקה דכל שלא הרגישה בדם בשעת וסתה אף ע"פ שלא בדקה הרי היא בחזקת טהורה כיון שאין לה וסת קבוע שאין איסור עונה זו אלא מדרבנן ע"כ וכתבו רבינו בסוף סימן זה וכ"כ הרב המגיד בפ"ח בשם הרמב"ן ז"ל: וכתב עוד הרשב"א בד"א בוסת שאינו קבוע והוא לה בפחות מעונה בינונית אבל עונה בינונית שהיא לל' יום הרי הוא לה כוסת קבוע שאף ע"פ שלא הרגישה בדבר אסורה עד שתבדוק ותמצא טהורה עכ"ל וכך מבואר בדברי רבינו בראש סימן זה ובראש סי' קפ"ט:

סעיף קטן יז

ומיהו אם בדקה אחר כך ומצאה טהורה טהורה אף על גב דחזקה אורח בזמנו בא לא מחזקינן לה ודאי טמאה הילכך אם בדקה ומצאה טהורה טהורה כבר כתבתי בסמוך דבפלוגתא דתנאי דאיפליגו במילתא משמע דהלכה כמאן דמטהר וגרסינן תו בפרק כל היד (שם) איתמר אשה שיש לה וסת והגיע שעת וסתה ולא בדקה ולבסוף בדקה אמר רב בדקה ומצאה טמאה טמאה טהורה טהורה ושמואל אמר אפילו בדקה ומצאה טהורה טמאה מפני שאורח בזמנו בא ואוקי רב נחמן בר יצחק פלוגתייהו בוסתות דרב סבר וסתות דרבנן ושמואל סבר וסתות דאורייתא וידוע דהלכה כרב באיסורי וכן פסקו התוספות וכ"פ הרשב"א בת"ה וכן פסק הרמב"ם בפ"ח וכתב ה"ה בפרק ד' לכן הסכימו כל המפרשים דוסתות דרבנן וכ"כ המרדכי בריש שבועות ואע"פ שכתב בשם רא"ם פירש ר' זירא דהיכא דבדקה עצמה שיעור וסת סמוך לוסתה פירוש מיד בהא קאמר רב טהורה טהורה אבל אם איחרה אחר הוסת אפילו טהור טמא דוסתות דאורייתא פירוש סמכו עליהם כאילו הם דאורייתא דאורח בזמנו בא ואע"ג דאיכא אמוראי דפליגי אדרבי זירא ואמרי דרב דאמר טהורה טהורה אע"פ שלא בדקה עצמה כשיעור וסת סמוך לוסתה לר"ז לא חיישינן עד כאן לשונו אין נראה כן מדברי כל הפוסקים אלא דאפילו איחרה כמה זמן אחר הוסת כיון שבדקה ומצאה טהור טהורה וכן העלה הרא"ש בריש

נדה וז"ל הילכך קי"ל דוסתות דרבנן ואם לא בדקה עצמה בשעת וסתה ואחר כך בדקה עצמה ומצאה טהור טהורה ע:כ:

סעיף קטן יח

ופרישה שפורש סמוך לוסתה אינו אלא לתשמיש אבל מותר בשאר כל קריבות דבר כן כתב הרשב"א בת"ה וכתב שכן דעת רש"י וה"ר אברהם ז"ל שיש מי שהורה שהיא אסורה בכל הקרבות כנדה ולא יראה לי כן עכ"ל ואין לומר דר"ת שסובר שהיוצא לדרך אינו פוקד את אשתו בעונה הסמוכה לוסתה אלא בדברי רצוי ולא בתשמיש וכמו שכתב רבינו בסמוך בשמו ולמי שאינו יוצא לדרך אסור כל קריבה דאל"כ מאי איכא בין יוצא לדרך לאינו יוצא לדרך דלעולם לכ"ע שרי ויוצא לדרך איצטריכא ליה לאשמועינן דחייב לפקוד את אשתו וה"ה בפ"ד כתב בשם הרמב"ן כדברי הרשב"א וכ"כ שם הגהות מיימונית וז"ל כתב הרמב"ן הורו מקצת שאינה אסורה אלא לשמש אבל שאר פרישות לא החמירו עליה שאין כאן אלא חשש של דבריהם וכן כתב הראב"ד וכן פשט היתר בכל מלכותינו עכ"ל ובתה"ד (סי' ר"ן) נשא ונתן בדין זה והעלה לאסור כל קריבה וכמדומה לי שלא ראה דברי הפוסקים בזה שאל"כ היה מביא דבריהם והוא לא הביא אלא דברי הגהות ונדחק לפרש דשאר פרישות דקאמרי דשרו דוקא היינו כגון מזיגת הכוס וכיוצא בו אבל חיבוק ונישוק אסור ואין דבריו נראין בעיני דמדכתבו שאינה אסורה אלא בתשמיש משמע דכל מידי דלאו תשמיש ממש הוא שרי ועוד שכתבו כן בשם הראב"ד והרי העיד הרשב"א על הר"א שכל קריבה מותרת חוץ מתשמיש וכן מבואר בדבריו בספר בעלי הנפש ועוד שגם בשם הרמב"ן כתבו כן והרי העיד עליו ה"ה שהוא סבר כדברי הרשב"א ז"ל הילכך ליתנהו לדברי תה"ד:

סעיף קטן יט

היוצא לדרך צריך לפקוד את אשתו אפי' סמוך לוסתה בפ' הבא על יבמתו (יבמות סב:) ופ' הדר (ק:) והרמב"ם השמיט דין זה וכבר כתב ה"ה בפ"ד שהוא תמה עליו ועל הרמב"ן שגם הוא השמיטו:

סעיף קטן כ

ומ"ש שי"א דאפי' בתשמיש חייב לפוקדה כן דעת הרשב"א בת"ה וכתב שכן דעת רש"י והראב"ד כתב שכן נ"ל עיקר וכ"כ רבינו ירוחם וכתב הראב"ד בספר בעלי הנפש מ"ט וסתות דרבנן ובמקום מצוה לא גזור:

סעיף קטן כא

ומ"ש בשם ר"ת כ"כ התוספות והרא"ש בס"פ הבא על יבמתו וכ"כ בספר התרומה ומדברי סמ"ג נראה שדעתו להתיר אפי' תשמיש ביוצא לדרך ומ"מ כתב בסוף דבריו

והמתע"ב ודע דבהא דאמרינן חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך מסיים בגמרא וה"מ לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מטריד פי' מטריד בפקידה ויבטל מן המצוה ולא כתבוה הרשב"א ורבינו פה מפני שאין זה ענין להלכות נדה :

סעיף קטן כב

הבא מן הדרך וכן השוהה עם אשתו בעיר והגיע עת וסתה אסור לבא עליה עד שישאלנה וכו' בפרק כל היד (נדה טו.) תנן כל הנשים בחזקת טהרה לבעליהם הבאים מן הדרך נשיהם להם בחזקת טהרה ובגמרא (שם) למה לי למיתני הבאים מן הדרך סד"א ה"מ היכא דאיתא במתא דרמיא אנפשה ובדקה אבל היכא דליתיה במתא דלא רמיא אנפשה לא קמשמע לן אמר ר"ל והוא שבא ומצאה בתוך ימי עונתה ופירש"י בתוך ימי עונתה שלשים יום לראיה אבל לאחר ל' יום בעיא בדיקה הואיל וסתם נשים חזיין לסוף עונה א"ר הונא ל"ש אלא שלא הגיע שעת וסתה אבל הגיע שעת וסתה אסור וסתות דאורייתא ופי' הרשב"א בת"ה כלומר שאע"פ שהמתין עד כדי שתוכל לספור ולטבול דכיון דוסתות דאורייתא ה"ז כאילו ודאי ראתה וכל שהניחה בחזקת טומאה הרי היא בחזקת טמאה עד שתאמר לו טהורה אני רבב"ח אמר אפילו הגיע עת וסתה מותרת וסתות דרבנן וכתב הרשב"א דוקא בשהה עד כדי שתוכל לספור ולטבול והא דרבה בר בר חנה דר' יוחנן רביה היא דא"ר שמואל בר אבא א"ר אבא א"ר אסי א"ר יוחנן אשה שיש לה וסת בעלה מחשב ימי וסתה ובא עליה וטעמא כיון דוסתות דרבנן לא אמרינן ודאי ראתה אלא אימור לא ראתה ואת"ל ראתה אימור טבלה ואנן קי"ל וסתות דרבנן ול"ש אשה דעלמא ול"ש נערה שבושה לטבול בלא תביעת הבעל וכדא"ל רב שמואל לרבי אבא אר"י אפי' ילדה דבזיזא למיטבל ופירש"י ילדה נערה שבושה לטבול א"ל אטו ודאי ראתה מי א"ר יוחנן אימור דא"ר יוחנן ספק ראתה ספק לא ראתה ואת"ל ראתה שמא טבלה וכיון שכן אף בילדה אומרים כן דספק ספיקא הוא אלא אם לא שהא כדי שתוכל לספור ולטבול אסורה ואף על גב דוסתות דרבנן אימור ראתה כיון דרוב פעמים אורח בזמנו בא ואילו ראתה ודאי לא טבלה שהרי אין שהות לספור ולטבול הילכך אסירא עכ"ל וכתב ה"ה בפ"ד שכן דעת הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן כג

והשתא מ"ש רבינו שאם הגיע שעת וסתה אסור לו לבא עליה עד שישאלנה כלומר ובשלא שהא אחר הוסת שיעור שתוכל לטבול כבר נתבאר דאע"ג דקי"ל וסתות דרבנן אסור משום דרוב פעמים אורח בזמנו בא:

סעיף קטן כד
ומ"ש ואם שהא ל' יום חשוב כשעת וסתה וכו' כלומר אם אין לה וסת חוששת יום שלשים לראייתה ולמד כן מדאמר ר"ל והוא שבא ומצאה תוך ימי עונתה וכדפירש"י והסכימו לדבריו הראב"ד והרשב"א והר"ן ז"ל כמו שיתבאר בסי' קפ"ט:

סעיף קטן כה
ומ"ש בד"א בשלא שהא אחר הוסת שיעור שתוכל לטבול אבל שהא אחר הוסת שיעור שתוכל לטבול בא עליה ואין צריך לשאול היינו מימרא דרבב"ח ודרבי יוחנן:

סעיף קטן כו
ומ"ש בין אם היא ערה או ישנה ברייתא בספ"ק דנדה (יב.) וכתבו התוספות דהיינו לומר דליכא איסור נידות אבל אסור לבא על הישנה כדאמרינן בנדרים:

סעיף קטן כז
ומ"ש בין קטנה בין גדולה היינו מאי דאמרינן דאמר רבי יוחנן אפילו ילדה וכדפירש"י ודע דבההיא דא"ר יוחנן אפילו ילדה דבזיזא למיטבל כתבו התוספות שר"ח ור"ת מפרשים דה"ק ר' יוחנן אפילו היתה מעוברת וילדה שהיא יראה לטבול מפני הצנה ואהדר ליה ודאי ראתה מי אמר הלכך ילדה אפילו לא היתה יראה לטבול אסורה וכ"פ הרשב"א בש"ב ופשוט הוא דכיון דילדה הרי היא ודאי טמאה:

סעיף קטן כח
ומ"ש רבינו ואפילו בלא שהא שצריך לשאול כתב הרשב"א דווקא שיש לה וסת לימים לחוד אבל יש לה וסת לימים ולקפיצות כיון שהוסת תלוי במעשה אימור לא קפצה ולא ראתה בת"ה הארוך כתב דטעמו משום דאפילו למ"ד וסתו' דאורייתא אמרי' הכי כ"ש למ"ד וסתו' דרבנן דגרסי' בפ' כל היד אמימר' דרב הונא דבסמוך רב אשי מתני הכי רב הונא אמר ל"ש אלא שאין לה וסת לימים ויש לה וסת לימים ולקפיצות דכיון דבמעשה תליא מילתא אימא לא קפץ ולא חזאי אבל יש לה וסת לימים אסור לשמש קסבר וסתות דאורייתא רבא אמר אפילו יש לה וסת לימים מותרת קסבר וסתות דרבנן ופירש"י לא שנו הא דתנן בחזקת טהרה דמשמע אפי' הגיע שעת וסתה אלא באין לה וסת לימים לחודייהו בלא קפיצה אלא לקפיצה ולימים וכתב הרשב"א על זה ומ"מ מסתברא לי שהוא חושש לעונה בינונית דכיון דוסתות תלוי במעשה ואימור לא קפצה ולא ראתה מחמת קפיצה א"כ אני חושש שמא בא האורח בעונה בינונית מעצמו ומחשב ימי עונתה בינונית ובא עליה כלומר לאחר שישהה אחר עונה בינונית שיעור כדי שתוכל לטבול ובזה חמור וסת התלוי במעשה מוסת הימים דוסת הימים אפי' הוסת מורחק מעונה בינונית כגון שהיא למודה לראות מל"ה לל"ה וכיוצא בזה ואע"ג דהגיע זמן עונה בינונית

מותר דהא קבוע לה וסת ואילו בוסת התלוי במעשה אימור האורח הבא מעצמו בא בעונה בינונית ולפי הסברא הזאת כל שיש לה וסת לימים ולקפיצות אם עונות הוסת מרוחקות מעונות בינונית הרי זו אסורה ביום שלשים כמי שאין לה וסת כלל שחוששת לעונה בינונית כמו שכתבנו למעלה וכן אם וסת הקפיצות מובלע בתוך ימי העונה ולא קפצה ולא ראתה הרי זו חוששת ליום העונה עד כאן לשונו וכבר כתב רבינו דינים אלו בשמו בסימן קפ"ט וכן נראה שהוא דעת הרמב"ן שהרי כתבו הגהות מיימוניות בפרק ד' בשמו שאם היה לה וסת הגוף ואין לה וסת יום קבוע הרי היא טהורה עד העונה כמי שאין לה וסת עד כאן ומשמע דה"ק אם היה לה וסת הגוף כגון קפיצה וכיוצא בה אף על פי שהוא ביום ידוע הואיל ואין לה וסת יום קבוע שלא יהא עמו וסת הגוף כלל הרי היא טהורה עד העונה בינונית שהיא ל' יום וכדברי הרשב"א ואע"פ שהרשב"א לא כ"כ אלא גבי קפיצה והרמב"ן כ"כ גבי וסת הגוף וכל אחד מוסתות הגוף בכלל נראה דהרשב"א קפיצה דנקט לאו דוקא אלא חד מוסתות הגוף נקט וה"ה לאיזה משאר וסתות הגוף:

סעיף קטן כט

וכתב עוד יש לה וסת שלא קבעתו עדיין ג"פ והוא פחות מעונה בינונית וכו' בסוף ש"ג וטעמו לומר שאע"פ שכתב שאם יש לה וסת והגיע שעת וסתה אסורה עד שתבדוק היינו דוקא ביש לה וסת קבוע אבל אם יש לה וסת שאינו קבוע והוא לפחות מל' יום א"צ בדיקה ביום הוסת הזה ומיהו ביום ל' אסורה עד שתבדוק דכל שלא נקבע לה וסת אחר הוי יום ל' כוסת קבוע כמו שנתבאר לדעתו ז"ל ומשמע לי דה"ה אם היה לה וסת שאינו קבוע והוא ליותר מעונה בינונית שצריכה בדיקה יום ל' וא"צ בדיקה ביום אותו וסת מאחר שלא הוקבע עדיין ולא כתב והוא פחות מעונה בינונית אלא לומר שלא היתה רגילה לראות ביום ל' וחד מתרי זימני נקט דפחות מל' ויותר מל' שוים הם א"נ אורחא דמילתא נקט שאין רגילות להיות רואה ליותר מל' ודע דאע"ג דמטהר בלא בדיקה בוסת שאין קבוע מ"מ חוששת לו וצריכה לפרוש כל אותה עונה וכמבואר בדברי רבינו בסימן קפ"ט והרמב"ם כתב בפ"ד כל הנשים שיש להן וסת בחזקת טהרה לבעליהן עד שתאמר לו טמאה אני או עד שתוחזק נדה בשכנותיה הלך בעלה למדינה אחרת והניחה טהורה כשיבא א"צ לשאול לה אפילו מצאה ישנה הרי זה מותר לבוא עליה שלא בעונת וסתה ואינו חושש שמא נדה היא ואם הניחה נדה אסורה לו עד שתאמר לו טהורה אני וכתב הרב המגיד שהוא ז"ל מפרש דמתניתין דכל הבאים מן הדרך נשיהם להם בחזקת טהרה וכו' בשיש לה וסת בדוקא והוא סבר דהא דאמר ריש לקיש והוא שבא ומצאה בתוך ימי עונתה מאי עונתה וסתה כלומר שאם בא ביום וסתה אסור שמא תראה בשעת תשמיש

אבל אם עבר עונת הוסת אפי' לא עברו אחריו ימים שתוכל לספור בהם הרי היא בחזקת טהרה ואין חוששין שמא ראתה בשעת הוסת וכדרבה בר רב הונא ורבה דאמרי אפילו הגיע עונת וסתה מותרת וסתות דרבנן ורבי יוחנן דאמר מחשב ימי וסתה פירוש אם עברו ימי ספירה ושתוכל לטבול ס"ל וסתות דאורייתא ולא קי"ל כוותיה וזה נראה דעת ההלכות שכתבו הא דתניא בפ"ק חמרים ופועלים והבאים מבית האבל ומבית המשתה נשיהם להם בחזקת טהרה בד"א בשהניחה בחזקת טהרה אבל הניחה בחזקת טומאה לעולם היא בטומאתה עד שתאמר טהורה אני עד כאן ולא חילקו בין עברה עונת הוסת ללא עברה עכ"ל וכ"כ הר"ן בפ"ב דשבועות שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל וכתב בסוף דבריו שזו קולא יתירא היא שלא לחוש לא לוסת ולא לעונה כלל: כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש הא דאמרינן כל אותה עונה אסורה דוקא בוסתות דיומיה אבל וסתות דגופא כגון מפהקת ומעטשת וחוששת וכל אותם השנויים במשנתינו פרק האשה שהיא עושה צרכיה (נדה סג.) אינה אסורה אלא עת וסתה בלבד בין שיש לה יום קבוע לאותן הסימנים בין שאין לה אבל לפני וסתה מותרת ואם בדקה בשעת וסתה ולא ראתה מותרת לאחר הוסת ראיה לדבר מדקתני עלה במתניתין (שם.) רבי יוסי אומר אף ימים ושעות וסתות משמע ה"ק כי היכי דוסתות דגופא לא מתסרא אלא לשעתה ולמאן לאו לרבי יהודה בר פלוגתיה אלמא בוסתות דגופא לא פליג רבי יהודה ודוקא בשהיא רגילה לראות כל הראיה בתוך הוסת אבל אם רגילה לראות ממנה אחר הוסת אסורה מן הוסת ואילך כל היום צריכה בדיקה אחר הוסת כדי ליטהר הוסת וכדי להתירה לבעלה אחר אותה עונה אבל קודם הוסת מיהת מותרת בלא בדיקה עכ"ל:

סימן קפה

סעיף קטן א

האשה שהיא בחזקת טמאה אסור לו לבוא עליה עד שתאמר לו טבלתי בספ"ק דנדה (יב.) ת"ר חמרים ופועלים והבאים מבית האבל ומבית המשתה נשיהם להם בחזקת טהרה בד"א בשהניחן בחזקת טהרה אבל הניחן בחזקת טמאה לעולם היא טמאה עד שתאמר לו טהורה אני ודקדק רבינו לכתוב עד שתאמר לו טבלתי לומר דהאי עד שתאמר לו טהורה אני לאו למימרא שתאמר לו לא הייתי טמאה דאינה נאמנת לומר כך כדבסמוך אלא היינו שאומרת לו טבלתי ופשיטא דבשעברו ימים שיעור שתוכל לספור ולטבול מיירי דאל"כ כי טבלה מאי הוי ואעפ"כ אסור לו לבא עליה בלא שאלה כמו שנתבאר בסימן שקודם זה דע"כ לא א"ר יוחנן בעלה מחשב ימי וסתה ובא עליה בלא תביעה אלא בספק ראתה אבל בודאי ראתה כגון הכא שהיא בחזקת טמאה לא אמר אלא אסורה עד

שתאמר לו טבלתי:

ומ"ש ומ"מ כשאומרת לו טבלתי נאמנת הכי משמע מהא דתניא לעולם היא טמאה עד שתאמר לו טהורה אני ובהדיא אמרינן בפרק המדיר (כתובות עב.) אהא דתנן ומשמשתו נדה היכי דמי אי דידע נפרוש ואי דלא ידע לסמוך עלה דאמר שמואל מנין לנדה שסופרת לעצמה שנאמר וספרה לה לעצמה: ודע שכתב שם הרא"ש אפי' מצא בגדיה מלוכלכים בדם נאמנת לומר בשוק של טבחים עברתי או בדם צפור נתעסקתי ע"כ וכתבו רבינו ירוחם ז"ל (נכ"ו ח"ד רכד):

סעיף קטן ב

הוחזקה נדה בשכנותיה וכו' חשיבא כודאי טמאה כלומר ואסור לו לבוא עליה עד שתאמר לו טבלתי והיינו דאמרינן בסוף קידושין (פ.) ובפ' המדיר (שם) אמר רב יהודה הוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקה עליה משום נדה וכיון דבעלה לוקה עליה אלמא כודאי נדה משוינן לה וכ"כ הרשב"א ז"ל ופירש"י הוחזקה נדה בשכנותיה שראוה לובשת בגדי נידותה:

סעיף קטן ג

אמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני אינה נאמנת פשוט בפ"ב דכתובות (דף כב.) וכתב רבינו ירוחם דהיינו דוקא אחר כדי דבור אבל בתוך כדי דבור נאמנת:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם נותנת אמתלא לדבריה וכו' נאמנת שם בעא מיניה שמואל מרב ופשט ליה אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת ואף על גב דאמרינן בגמרא תנא מיניה מ' זימנין ואפילו הכי לא עבד שמואל עובדא בנפשיה כבר כתב הר"ן דמשמע דכרב קי"ל דלא חייש לה. וכ"פ הרשב"א בת"ה וכ"פ הרמב"ם בפ"ד ואף על פי שהרי"ף כתב הא דלא עבד שמואל עובדא בנפשיה נראה שלא לפסוק דחיישי' לה כתבה דהא לא פליג שמואל עליה דרב בהדיא אלא שרצה להחמיר על עצמו וכדדייק לישנא דלא עבד עובדא בנפשיה אפשר דאי הוי בעי לה מיניה אורויי נמי הוה מורה דנאמנת כרב ואפי' את"ל דפליג עליה הא קיימא לן דהלכה כרב באיסורי ולא כתב אלא ללמד שמי שירצה להחמיר על עצמו מדת חסידות היא לו ולא תימא דחסידות של שטות היא דהא אשכחן דשמואל החמיר על עצמו:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו דאמתלא היינו שאומרת שלא אמרה כן תחילה אלא מפני שלא היה בה כח מפורש שם בירושלמי שאמתלאה זו נתנה אשתו של שמואל ואורי ליה רב דנאמנת וז"ל הרמב"ם בפ"ד האשה שאמרה לבעלה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני ודרך

שחוק אמרתי לך תחילה אינה נאמנת ואם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת כיצד תבעה בעלה ואחותו או אמו עמה בחצר ואמרה טמאה אני ואח"כ חזרה ואמרה טהורה אני ולא אמרתי לך טמאה אלא מפני אחותך ואמך שמא יראו אותנו הרי זו נאמנת וכן כל כיוצא בזה עכ"ל וזה ל' ספר התרומה אשה שאמרה טמאה אני ואח"כ אמרה לא כי טהורה אני אינה נאמנת לומר תחילה הייתי מכחשת ומשטה בך אלא צריך הבעל לפרוש ממנה עד שתספור ז' נקיים ותטבול אבל אם נתנה אמתלא לדבריה שאמרה סבורה הייתי להיות נדה אבל עכשיו בדקתי עצמי ומצאתי שמחמת מכה או חבורה בא אלי הדם או חולה הייתי ולא הייתי יכולה לסבול תשמיש או דברים אחרים כיוצא באלו נאמנת ומותרת מיד ע"כ וכ"כ המרדכי בשם א"ז:

סעיף קטן ו

כתב הרמב"ן הוחזקה נדה בשכנותיה ואח"כ אמרה טהורה אני אפילו נתנה אמתלא לדבריה וכו' אינה נאמנת כן כתב הר"ן בפרק ב' דכתובות בשם הרשב"א וכ"פ בת"ה והביא ראיה מדאמרי' בפ' המדיר אמתניתין דומשמשתו נדה היכי דמי אי דידע נפרוש ואי דלא ידע נסמוך עלה ואוקימנא כדרב יהודה דאמר הוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקה עליה משום נדה אלמא כל כה"ג לא איבעי ליה למסמך עלה ומסתמא קאמר דאלמא אפי' באמתלא לא מהימנא דהא ודאי נדה משוינן לה וכתב ה"ה בפ"ד שכן נראה שהוא דעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ותימה הוא וכי עדיף הוחזקה נדה בשכנותיה מכשאומרת בפירוש טמאה אני כבר הרגיש הרשב"א בת"ה בקושיא זו ותירץ דמשום בושת או אונס מקרי ואמרה טמאה אני אבל לעשות מעשה כולי האי ללבוש בגדי נדה אינה לובשת ולפיכך כל שחזרה ואמרה לא נטמאתי הרי היא כמכחשת מה שאמרה ואינה נאמנת:

סעיף קטן ח

בפרק המדיר (שם) מוקי הא דתנן דמשמשתו נדה יוצאת בלא כתובה בדאמרה פלוני חכם טיהר לי הכתם ואישתכח שיקרא וכתב הר"ן שמדברי הרמב"ן נראה שהחכם נאמן וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרמב"ן שהחכם נאמן והיא טמאה ואע"פ שכתב הר"ן בשם הרשב"א שאין החכם נאמן והתם במאי עסקינן בדאתו עדים ואמרו עמנו היתה במקום פלוני נראה דהיינו לענין הפסד כתובה שאינו בדין שיפסידנה ע"פ עד אחד אבל להחזיקה בטמאה מודה הרשב"א והכי דייק לישניה דלא איירי אלא לענין הפסד כתובה לבד וכ"נ לפרש דברי הרא"ש שם.

סעיף קטן ט

היה משמש עם הטהורה ופירסה נדה לא יפרוש וכו'. משנה וגמרא בפרק ב' דשבועות (יז:, יח.) ומפרש טעמא שלא יפרוש עד שימות האבר מפני שיציאתו הנאה לו כביאתו וכתב הרמב"ם בפרק ד' (איסו"ב הי"א) שאם פירש והוא בקישויו חייב כרת והטעם שצריך לנעוץ ציפרניו בקרקע נראה דהיינו מפני שאם לא עשה כן כל עוד שאינו פורש הוא נהנה וזה לשון הרמב"ם בפרק ד' נועץ ציפרני רגליו בקרקע ושוהה ואינו מזדעזע עד שימות האבר ואח"כ נשמט ממנה וזה לשון סמ"ג (לאוין קיא דף לז ע"ג) נועץ ציפרני רגליו בקרקע ושוהה ומזדעזע ומפנה לבו בפחד ורתת גדול עד שימות האבר ואחר כך נשמט ממנה ע"כ והמרדכי כתב בריש מסכת שבועות (סי' תשל) נועץ ציפרניו כלומר יעמיד עצמו בלא דישה עד שימות האבר ע"כ וזהו אינו מזדעזע שכתב הרמב"ם, ו מזדעזע שכתב סמ"ג היינו שימלא פחד ורתת מאימת הקב"ה על העבירה שבאה לידו אבל זה פשיטא שלא יזדעזע ממש דאם כן הרי הוא דש ונמצא גומר הביאה באבר חי ובהדיא כתב ושוהה דהיינו לומר שישהה מלדוש וזה פשוט: כתב המרדכי בריש מסכת שבועות (שם) בשם הר"מ (דפוס פראג סי' תרכב) ששאלת על האשה ששימשה שלא בשעת וסתה במה תתכפר לפי שלמחרת שימושה מצאה דם על הסדין לא ידענא מאי תיבעי לך חדא דאונס הוא ורחמנא פטרה כדמשמע בפרק ידיעות הטומאה (שבועות יח.) ועוד דבפרק קמא דנדה (יא:) אמרינן גבי בעלה לא החמירו עליה לבדוק אלא בזמן דאיכא טהרות וא"כ מאי כפרה שייך כאן. ובתשובות הרא"ש כלל כ"ט (סי' ב) על אשה ששימשה שלא בשעת וסתה בלא בדיקה ובשחרית מצאה עצמה טמאה אם אתה נוהג להצריכה כפרה רבינו מאיר ז"ל (שו"ת מהר"ם דפוס לבוב סי' קצא, ותשב"ץ קטן סי' תעה) לא היה מטיל עליה שום דבר כי בפרק ב' דשבועות (יח.) קאמר אי שלא בשעת וסתה אנוס הוא ואם אתה מצריכה כפרה לבו נוקפו ופורש ועוד זו האשה לאחר תשמישה ראתה עכ"ל. וגם הרמב"ם כתב בפרק ה' מהלכות שגגות (ה"ו) הבא על אשתו שלא בשעת וסתה וראתה דם בשעת תשמיש הרי אלו פטורים מקרבן חטאת מפני שזה כאונס הוא ולא שוגג ונראה שטעמו מהא דקאמר בפרק שני דשבועות אי שלא בשעת וסתה אנוס הוא ומיהו אפשר דהא דחשיב ליה הרמב"ם כאונס היינו בשבדקה לפני תשמיש אבל אם לא בדקה קודם תשמיש לא חשיב לה כאונס דכיון שהוא סובר דאם אין לה וסת אסורה לשמש עד שתבדוק ואפילו יש לה וסת דרך הצנועות לבדוק כמו שיתבאר בסימן שאחר זה כל שלא בדקה לאו אונס הוא: וכתב עוד המרדכי במסכת שבועות (סי' תשנד) שהשיב הר"מ על מי שפירסה אשתו נדה בשעת תשמיש ופירש

באבר חי זה האיש שגג בשגגת כרת ומאחר ששוגג היה די לו לבעל שיתענה וזה הדבר אירע בעשירי לאייר ויש לו להתענות בכל שבוע יום אחד עד ראש השנה ולאכול בשר ולשתות יין אם ירצה ואם לא יוכל להתענות יתן י"ב פשיטים לצדקה אבל אשתו אינה צריכה כפרה:

סימן קפו

סעיף קטן א

כל אשה שאינה עסוקה בטהרות פירש"י שאינה צריכה בדיקה לבעלה אפילו אין לה וסת וכו' בפ"ק דנדה (יא.) תנן פעמים צריכה להיות בודקת שחרית ובין השמשות ובשעה שהיא עוברת לשמש ביתה ואיתמר עלה בגמרא שם ובשעה שהיא עוברת לשמש ביתה א"ר יהודה אמר שמואל לא שנו אלא באשה עסוקה בטהרות אבל אינה עסוקה בטהרות לא בעיא בדיקה ומסיק דאפילו בשאין לה וסת קאמר דלא בעיא בדיקה כל שאינה עסוקה בטהרות וגרסינן תו בגמרא (יב.) א"ר זירא א"ר אבא בר ירמיה אמר שמואל אשה שאין לה וסת אסורה לשמש ומסיק בגמרא דכל לבעלה לא בעיא בדיקה אע"פ שאין לה וסת והא דקאמר דאשה דאין לה וסת אסורה לשמש בעסוקה בטהרות דוקא היא ובתר הכי תניא אשה שאין לה וסת אסורה לשמש ויוציא ולא יחזיר עולמית דברי ר"מ ר"ח בן אנטיגנוס אומר משמשת בשני עדים הן הן תקוניה הן הן עיוותיה אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס. ובמאי אי בעסוקה בטהרות הא אמרה שמואל חדא זימנא ואי בשאינה עסוקה בטהרות הא אמר שמואל כל לבעלה לא בעיא בדיקה דא"ר זירא אמר רבי אבא בר ירמיה אמר שמואל אשה שאין לה וסת אסורה לשמש עד שתבדוק ואוקימנא לה בעסוקה בטהרות מאן דמתני הא לא מתני הא ופי' רש"י הא אמרה שמואל חדא זימנא כדמותיב ואזיל מדרבי אבא בר ירמיה מינה שמעינן דס"ל לשמואל דבעסוקה בטהרות בעיא בדיקה לבעלה ושאינה עסוקה לא בעיא בדיקה. מאן דמתני הא לא מתני הא לעולם בעסוקה בטהרות ודקשיא לך תרתי למה לי רב יהודה דמתני הא משמיה דשמואל לא מתני הא דרבי אבא ורבי אבא לא מתני הא דרב יהודה ואי קשיא לך הא רב יהודה נמי אמרה דאמר רב יהודה לעיל גבי מתני' דקתני בשעה שהיא עוברת לשמש את ביתה ואמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא בעסוקה וכו' לאו פירכא היא דרב יהודה לא אשמעינן התם בעסוקה מידי דממתני' הוה שמעינן בין עסוקה בין אינה עסוקה ואתא רב יהודה למימר ואשמעינן משמיה דשמואל דשאינה עסוקה לא בעיא בדיקה והכא אשמעינן דהלכה כרבי חנינא וכאותה משנה דעסוקה בטהרות בעיא בדיקה והכא עיקר ואית דמפרשי כי האי לישנא והאמר

שמואל חדא זימנא לעיל דאוקימנא למתני' דקתני משמשת בעדים בעסוקה בטהרות מאן דמתני הא וכו' לעולם בשאינה עסוקה ודקשיא לך דרבי אבא בר ירמיה אהא דרב יהודה לא תקשי אמוראי נינהו אליבא דשמואל וטועים בדבר דא"כ קשיא דרב יהודה אדרב יהודה הא איהו גופיה אמר דשאינה עסוקה לא בעיא בדיקה עכ"ל משמע מדבריו שהוא סובר שאינה צריכה בדיקה לבעלה כלל אפילו אין לה וסת וכ"כ הרשב"א והר"ן והגהות מיימוניות בפ"ד שזהו דעת רש"י ודלא כדכתב המרדכי במסכת שבועות דלפי דברי רש"י ור"ת אשה שאין לה וסת צריכה בדיקה לבעלה וכמו שכתבנו לדעת רש"י כ"פ סמ"ג שאפילו אין לה וסת א"צ לבדוק עצמה לא שחרית ולא בין השמשות ולא בשעת תשמיש וכ"פ בסה"ת דאפילו לרבינו יעקב דמוקי לה פיסקא דרבי חנינא בן אנטיגנוס דמצריך בדיקה אף לבעלה הרי מתיר אידך רב יהודה אמר שמואל ואמוראי אחריני טובא ובשל סופרים הלך אחר המיקל וכן כתב הג"מ בפרק ד' והמרדכי בריש שבועות שדעת רשב"ם ור"י וס"ה והמצות דכל לבעלה לא בעיא בדיקה אפילו אין לה וסת בין קודם תשמיש בין לאחר תשמיש ולא שחרית ולא ערבית ואפי' אם רוצה להחמיר ע"ע לבדוק לפני תשמיש ולאחר תשמיש לא שבקינן לה דא"כ לבו נוקפו וכ"כ ברוקח וכתבו עוד הגהות שכתב רבינו שמחה דאחר תשמיש אינה רשאה אבל קודם תשמיש מצוה והר"ם היה מוחה באשתו שהיתה בודקת תמיד אחר תשמיש שלא היה לה לעשות עוד דאע"פ שאין לה וסת למה תחמיר בדבר שאסרו לה חכמים לעשות כלומר מדפשט רב יהודה לרבי זירא לא תבדוק דא"כ לבו נוקפו ופורש וכתבתיו בסימן קפ"ד: וכתב הר"ן בפרק ב' דשבועות דלדעת רש"י אע"ג דרבי מאיר ורבי חנינא בן אנטיגנוס מיירי לבעלה קאמר שמואל דהלכה כר' חנינא בעסוקה בטהרות אבל בשאינה עסוקה אין הלכה כמותו ול"ת כיון דרבי מאיר ורבי חנינא ס"ל דאסורה לשמש בלא בדיקה היכי פסיק שמואל דלא כחד ואמר דלבעלה לא בעיא בדיקה איכא למימר דסמיך אמתני' דתנן בפרק כל היד (נדה טו.) כל הנשים בחזקת טהרה לבעליהן ומשמע ליה סתמא אפי' אין לה וסת: וכתב הרא"ש בספ"ק דנדה שר"ח פירש כפירוש השני שסתר רש"י ופסק הלכה כר' חנינא בן אנטיגנוס ולפי' זה אפי' בשאינה עסוקה בטהרות כל שאין לה וסת אסורה לשמש בלא עדים. ומה שהקשה רש"י לאותו פירוש דא"כ קשיא דרב יהודה אדרב יהודה כתב הג"מ בפ' ד' שקל לתרץ והר"ן תירץ בפרק ב' דשבועות דאמוראי נינהו ואליבא דרב יהודה וכתב רבינו ירוחם דלר"ח נמי מעוברת א"צ בדיקה אפילו הגיע וסתה וכתב הר"ן בפרק הנזכר שמדברי הרי"ף נראה שהוא סובר כדברי רש"י באשה שיש לה וסת דא"צ בדיקה. ודע שהרי"ף הביא ברייתא זו בס"פ אלמנה ניזונית וכתב בלשון הזה רבי

חנינא בן אנטיגנוס אומר משמשת בשני עדים והן תקוניה ועיוותיה שאם תשמשת פעם אחת ושנים ושלשה בעדים וימצא על עד שלה או שלו בכל פעם ופעם הרי הן עוותיה שהוחזקה נדה כל ימיה ותצא בלא כתובה ואם שמשה ב' עדים אחד לו ואחד לה שלש פעמים ולא נמצא דם באחד מהם הרי הן תקוניה והרי היא ככל הנשים אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס עכ"ל וכתב הר"ן בפרק ב' דשבועות שנראה שהוא ז"ל סובר דאע"ג דקי"ל דכל אשה שאין לה וסת לא בעיא בדיקה לבעלה היינו לאחר שתהא מוחזקת ג"פ שלא תהא רואה מחמת תשמיש אבל מתחלה חוששין לה וכן פירש הרשב"א בת"ה דברי הרי"ף: והרא"ש הביא בספ"ק דנדה דברי הרי"ף וכתב עליהם השתא לדברי רב אלפס המשמשת בעדים דקאמר ר"ח היינו לאחר תשמיש אחד לו ואחד לה מאי קא פריך אי בעסוקה בטהרות הא אמרה שמואל חדא זימנא מה ענין הא דשמואל הכא שמואל קאי אבשעה שהיא עוברת לשמש ביתה וקאמר באשה עסוקה בטהרות דמגו דבעיא בדיקה לטהרות בעיא בדיקה לבעלה לפני תשמיש ור"ח איירי בבדיקה שלאחר תשמיש ועוד מאי פריך ואי בשאינה עסוקה בטהרות הא אמרינן כל לבעלה לא בעיא בדיקה הא ר"ח נמי מודה שא"צ בדיקה לבעלה תמיד אלא שלשה פעמים להתחזק שלא תראה מחמת תשמיש ושמואל הוא דקאמר דאין לה וסת לבעלה בעיא בדיקה תמיד בשאינה עסוקה בטהרות אבל בעסוקה בטהרות בעיא בדיקה תמיד ואפשר דמודה דבעיא בדיקה ג' פעמים להתחזק ועוד תימה הוא מה מועיל אם שמשה ג' פעמים בלא דם להיותה ככל הנשים בשלמא אם מצאה דם ג' פעמים אחר תשמיש איכא למימר זו האשה הוחזקה להיות רואה ע"י אבר תשמיש ושוב אינה ראויה לשמש אבל הוחזקה לא מהניא להתירה דהא אשה שאין לה וסת שאסורה לשמש היינו משום דכיון דאין לה זמן קבוע לראייתה חיישינן שמא תפרוס נדה תחתיו ומה מועיל אם שמשה ג' פעמים בלא דם לעולם איכא למיחש עתה תראה כיון שאין לה וסת וע"ק דעיקר הבדיקה לא הזכירה רבי חנינא דר"מ אוסר אותה לשמש אפי' בבדיקה דילמא מקלקלא ליה ורבי חנינא לא חייש דילמא מקלקלא ליה ומ"מ בדיקה דלפני תשמיש שתדע שהיא טהורה הוא המתירה לשמש והיה לו להזכירה הילכך היה נראה לפרש משמשת בב' עדים אחד לפני תשמיש ואחד לאחר תשמיש הן עיוותיה אותו דלאחר תשמיש לידע עיוותיה דחייש ליה לר' מאיר שמא תפרוס נדה תחתיו ותיקוניה אותו שלפני תשמיש כי אותו העד מתקנה ומתירה לשמש דלא חיישינן להא דרבי מאיר וכן תעשה כל ימיה ובלבד שלא תתחזק לראות ג"פ זו אחר זו מחמת תשמיש דאז היא אסורה לבעל זה כדתניא בפרק בתרא (סה:) והא דנקט עד שלאחר תשמיש תחלה לפי שהוא מורה על העיוות

דחייש ר"מ כך היה נראה בעיני צורתא דשמעתתא וכדפירש"י דמוקי הלכתא בעסוקה בטהרות אלא שלא מלאני לבי להקל כי דברי ר"ח דברי קבלה הן עכ"ל והמרדכי בריש מסכת שבועות פירש כדברי הרא"ש דמשמשת בשני עדים היינו אחד לפני תשמיש ואחד לאחר תשמיש. ולענין מה שהקשה הרא"ש על דברי הרי"ף נ"ל דאיכא למימר שלא הוצרך להזכיר אלא שני עדים שלאחר תשמיש אבל בדיקה דקודם תשמיש לא איצטריכא ליה דפשיטא דכל שצריכה בדיקה בסוף צריכה בדיקה בתחלה ובזה בטלה הקושיא הראשונה וגם האחרונה מתיישבת בזה דאע"ג דרבי חנינא לאיפלוגי אדרבי מאיר אתא מ"מ לא הוצרך להזכיר בדיקה דלפני תשמיש כיון דמשמע מתוך דבריו ועוד דמשום דבעא למיתני הן תקוניה הן עיוותיה לא תנא בדיקה דלפני תשמיש דההיא לא מתקנה ולא מעוותה להתירה או לאסרה לבעלה עולמית ומה שהקשה דמאי פריך ואי בשאינה עוסקת בטהרות הא אמרינן כל לבעלה לא בעיא בדיקה הא ר' חנינא נמי מודה שא"צ לבעלה בדיקה תמיד אלא ג"פ י"ל מדאמרינן סתמא כל לבעלה לא בעיא בדיקה משמע דלא בעיא בדיקה כלל אפילו פעם אחת. ומה שהקשה דמה מועיל אם שמשה ג"פ בלא דם להיות ככל הנשים דהא אשה שאין לה וסת שאסורה לשמש היינו משום דכיון שאין לה זמן קבוע לראייתה חיישינן שמא תפרוס נדה תחתיו ומה מועיל אם שמשה ג' פעמים בלא דם לעולם איכא למיחש עתה תראה כיון שאין לה וסת נראה שהר"ן נזהר מקושיא זו שכתב בפ"ב דשבועות לדעת הרי"ף נראה שהרב ז"ל סובר דאף ע"ג דקי"ל דאשה שאין לה וסת לא בעיא בדיקה היינו לאחר שתהא מוחזקת שלשה פעמים שלא תהא רואה דם מחמת תשמיש אבל בתחלה חוששין לה שכיון שאין לה וסת נראה מענינה שראיותיה באות לה כפי המקרים שקורין לה בקפיצות או אכילות וכיוצא בהם ולפיכך יש לחוש לה שמא אף מחמת תשמיש תראה מש"ה בעיא בדיקה שלשה פעמים ואם מצאה טהורה יצאה מחשש זה ומשמשת בלא בדיקה אע"פ שאין לה וסת אין חוששין לה שמא תראה בשעת תשמיש דקי"ל דלבעלה א"צ בדיקה כל שיצאתה מחשש רואה מחמת תשמיש שיש לחוש לכך באשה שאין לה וסת מן הטעם שכתבתי עד שתבדוק שלשה פעמים ועשאה הרב כההיא דתניא בפרק תינוקות הרואה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה ושנייה ושלישית והביאה הרב בסמוך עכ"ל והראב"ד ז"ל כתב בספר בעלי הנפש על דברי הרי"ף נראה מדברי הרב שאינה צריכה בדיקה אלא לאחר תשמיש ואף ע"פ שאין לה וסת כי ב' עדים הללו לאחר תשמיש ועוד נראה מדברי הרב שאם בדקה עצמה ג"פ ולא ראתה שאינה צריכה בדיקה עוד לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש ואע"פ שאין לה וסת וא"ת הלא דברי רבי חנינא בן אנטיגנוס

לפני תשמיש ולאחר תשמיש קאמר לפי הסוגיא בודאי כן הוא ובאשה שעסוקה בטהרות מיירי כדאיתא בשמעתא מיהו עכשיו אין לנו טהרות והרב לא פי' הענין ע"פ הסוגיא אלא ע"פ צורך הנוהג עכשיו וסמך את הענין על הדומה ודבריו נכונים הם וצדיקים ילכו בם עכ"ל: והרשב"א בת"ה תמה על פי' ר"ח דא"כ קשיא דרב יהודה אמר שמואל אדרב יהודה אמר שמואל ועוד דהא אמרי' בספ"ק דנדה (שם) בעא מיניה ר' זירא מרב יהודה אשה מהו שתבדוק עצמה לבעלה א"ל לא תבדוק ותבדוק ומה בכך א"כ לבו נוקפו ופורש ורבי זירא לאו לכולי עלמא בעי דאיהו גופיה אמרה משמיה דרבי אבא בר ירמיה משמיה דשמואל אלא מדת חסידות לבעל נפש קאמר וכדאהדר ליה ותבדוק ומה בכך ואתיא כאידך דידיה דאמר בפ' כל היד (נדה טז:) מדברי כולם נלמוד בעל נפש לא יבעול וישנה ואהדר ליה רב יהודה דאסור לעשות כך דא"כ לבו נוקפו ופורש ונמצא בטל מפריה ורביה ואף בשאין לה וסת קאמר דאל"כ הו"ל למימר בהדיא אם יש לה וסת לא תבדוק דהא איהו סתמא בעי ליה ועוד ראיה מדתנן בפ' כל היד כל הנשים בחזקת טהרה לבעליהם וכיון דקתני כל אלמא אפי' בשאין לה וסת קאמר ועוד נ"ל ראיה גמורה מדאמרינן בפ' כל היד גבי מתני' דכל הנשים בחזקת טהרה לבעליהן אמר רב הונא ל"ש אלא שאין לה וסת כלל וכו' ועוד מדאמרינן בסוף פ"ק שיילינהו לאינשי ביתיה דרב פפא ורב הונא בריה דר' יהושע כי אתו רבנן מבי רב אי מצרכי להו בדיקה ואמרו ליה לא ובודאי משמע דכל זמן קאמר ואפילו אין לה וסת קבוע מכל הני משמע דליתא לדרבי חנינא בן אנטיגנוס ומיהו הרי"ף פסק כמותו ונראה מדבריו שהוא מפרש מאן דמתני הא לא מתני הא כפר"ח ומ"מ נראה שגם הוא ז"ל מודה שא"צ בדיקה לבעלה והא דר' חנינא דאמר משמשת בב' עדים לא לעולם קאמר אלא ג"פ הראשונים לידע אם תראה דם בשעת תשמיש ואם אינה רואה באותן ג"פ הראשונים הרי היא מותרת לעולם בלא בדיקה וכל הנך דלעיל לאחר שהוחזקה שאינה רואה בשעת תשמיש והא דתנן (י"ג.) כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת מסתבר ליה דדוקא בשאינה עוברת לשמש ביתה דכיון דליכא בעל ליכא למיחש לשמא לבו נוקפו ופורש ע"כ ובת"ה הקצר פסק כדברי הרי"ף ז"ל וז"ל כל הנשים אם יש להן וסת קבוע מותרות לבעליהן בלא בדיקה וא"צ בדיקה לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש ולא עוד אלא שאין ראוי שתבדוק בשעה שהיא רוצה לשמש את ביתה כדי שלא יהא לב הבעל נוקף ופורש ונמצא בטל מפריה ורביה ואשה שאין לה וסת פעם ראשונה ושנייה וג' משמשת בעדים ובודקת לאחר תשמיש אם לא ראתה בג"פ הראשונים הרי זו בחזקת טהורה ואינה צריכה לשמש עוד בעדים וכ"כ ה"ה בפ"ד בשם הרמב"ן וכבר כתבתי שהרשב"א והר"ן כתבו שזהו

דעת הרי"ף ז"ל באשה שאין לה וסת ושלא כדברי המרדכי שכתב שנראה דדעת האלפס דאשה שאין לה וסת צריכה בדיקה לבעלה ולא חילק בין ג"פ הראשונים לשאר פעמים ולענין אשה שיש לה וסת כבר כתבתי שכתב הר"ן בפ"ב דשבועות שמדברי הרי"ף נראה שהוא סובר שא"צ בדיקה כלל וכהסכמת הפוסקים חוץ מהרמב"ם שמצריכה בדיקה אחר תשמיש. וכתב ה"ה בפ"ד בשם הראב"ד והזמב"ן והרשב"א ז"ל נשים שיש להם וסת משמשות שלא בשעת וסתן וא"צ בדיקה ובועל ושונה כמה פעמים ואינן צריכות לבדוק לא לפני תשמיש ולא לאחריו ולא בין תשמיש לתשמיש ולא הוזכרה בהם בדיקת עדים בתלמוד אלא בעסוקה בטהרות עכ"ל וטעמם מדתנן בפ' כל היד ב"ש אומרים צריכה ב' עדים על כל תשמיש ותשמיש או תשמש לאור הנר וב"ה אומרים דיה בב' עדים כל הלילה ובגמרא א"ר זירא מדברי כולם נלמוד בעל נפש לא יבעול וישנה ופירש"י בלא בדיקה בינתיים דאפי' ב"ה מצריכי בדיקה לסוף תשמיש אלמא חיישינן שמא ראתה דם מחמת תשמיש אלמא מי שהוא ירא ופורש מספק איסור לא יבעול וישנה רבא אמר בועל ושונה כי תניא ההיא לטהרות ופסקו ההלכה כרבא דבתרא הוא ונראה דלפי דבריהם ז"ל הא דאיתא בגמרא התם א"ר אבא א"ר חייא בר אשי אמר רב בדקה בעד ואבד אסורה לשמש עד שתבדוק פי' בדקה בלילה בעד ואבד מתקיף לה רבי אילא אילו איתא מי לא משמשת ואף ע"ג דלא ידעה השתא נמי תשמש אמר לו זו מוכיחה קיים וזו אין מוכיחה קיים לענין טהרות דוקא איירי אבל כל לבעלה לא בעיא בדיקה כלל וכן פירשה רש"י לענין טהרות וכן בכל דוכתי דמדכר במשנה בדיקה לענין טהרות הוא דאם אינה עסוקה בטהרות לא בעיא בדיקה כלל לבעלה לא לפני תשמיש ולא לאחריו כל שיש לה וסת ונראה דאפי' אין לה וסת נמי כל שבדקה ג"פ הראשונים ולא מצאה דם כיון שהוחזקה שלא לראות בשעת תשמיש לא בעיא בדיקה כלל לבעלה לדעתם ז"ל שאחר שהוחזקה בג"פ הראשונים שאינה רואה בשעת תשמיש אין הפרש בין אשה שאין לה וסת לאשה שיש לה וסת: והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ד דאשה שאין לה וסת אסורה לשמש עד שתבדוק לפיכך היא משמשת בשני עדים א' לפני התשמיש וא' לאחר התשמיש ומבואר שם בדבריו שאחר תשמיש מקנח האיש בעד שלו והאשה בעד שלה ורואין בהם שמא ראתה דם בשעת תשמיש וכתב הר"ן בפ"ב דשבועות שנראה שהוא מפרש הא דאמרינן מאן דמתני הא לא מתני הא לעולם בשאינה עסוקה בטהרות ואפ"ה כשאין לה וסת צריכה בדיקה ואמוראי נינהו ואליבא דשמואל ואף ע"ג דרב יהודה גופיה אמרה לעיל דא"צ אמוראי נינהו ואליבא דרב יהודה ופסק ז"ל כמאן דמתני דשמואל אמר הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס ובודאי דפשטא דברייתא מוכח דלבעל עסקינן ולא משום טהרות

כדאמר ר"מ יוציא ור' חנינא בן אנטיגנוס נמי עליה קאי ואפילו באשה שיש לה וסת החמיר ז"ל שכ"כ שם אבל אשה שיש לה וסת אינה צריכה עד לפני תשמיש אלא משום צניעות בלבד אבל אחר תשמיש הכל צריכים ב' עדים אחד לו ואחד לה ואף מעוברת ומניקה וזקנה וקטנה ע"כ לפי שהוא ז"ל מפרש זו ששנינו בפרק כל היד דרך בנות ישראל משמשות בב' עדים א' לו ואחד לה והצנועות מתקנות להם שלישי להתקין את הבית בשאינה עסוקה בטהרות שאפילו משום בעלה לבד צריכה לשמש בב' עדים לאחר תשמיש והצנועות בודקות אפילו לפני תשמיש לבעליהן וכי אמרינן בפ"ק דנדה דמגו דבעיא בדיקה לטהרות בעיא בדיקה לבעלה דאלמא מדין בעלה אינה צריכה היינו לומר דכשאינה עסוקה בטהרות אינה צריכה בדיקה לפני תשמיש מן הדין אלא משום צניעות בלבד והראב"ד השיג עליו כמה יגיעות יגע חנם שאף רב יהודה שהיה צדיק כמותו מנע את רבי זירא שלא לבדוק אחר תשמיש שלא יהא לבו נוקפו ופורש שלא אמרו בדיקות הללו אלא באשה עסוקה בטהרות עד כאן וכבר כתבתי בחידושי דהא דרב יהודה לא קשיא עליה עכ"ל הר"ן ז"ל וה"ה כתב בפרק ד' בשם הרמב"ן ז"ל יישוב הא דרב יהודה לדעת הרמב"ם דאיכא לפרושי שהוא דוקא בבודקת תוך הזמן הנזכר בפ"ה מה' שגגות שהם חייבים בקרבן אבל אחר מכאן לא אמרו ע"כ וכתב עוד ה"ה שהרמב"ם סובר שמה ששנינו בפ"ק דנדה גבי מעוברת ומניקה וזקנה אע"פ שאמרנו דיין שעתן צריכה להיות בודקת שחרית ובין השמשות ובשעה שהיא עוברת לשמש את ביתה ואיתמר עלה לא שנו אלא באשה עסוקה בטהרות אבל אינה עסוקה בטהרות לא בעיא בדיקה בעד שלפני תשמיש דוקא מיירי אבל עדים דלאחר תשמיש לעולם היא צריכה בדיקה עכ"ל: נמצינו למדים דאשה שיש לה וסת קבוע אינם צריכה בדיקה כלל לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש ואדרבה אסורה לבדוק בפני בעלה בשעת תשמיש כדי שלא יהא לבו נוקפו ופורש זהו דעת כל הפוסקים חוץ מהרמב"ם ז"ל שמצריכה לבדוק אחר תשמיש היא בעד א' והוא בעד אחר ולראות בהם שמא ראתה דם בשעת תשמיש והצנועות בודקות עצמן אף קודם תשמיש: ואם אין לה וסת קבוע לדעת כל הפוסקים חוץ מהרמב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל אינה צריכה בדיקה כלל כשם שאינה צריכה אותה שיש לה וסת אלא שלדעת הרי"ף והרמב"ם והרשב"א ז"ל ג"פ הראשונים צריכה לבדוק אחר תשמיש הוא בעד שלו והיא בעד שלה לראות אם ראתה דם מחמת תשמיש ונ"ל לדעתם שבאותם ג"פ צריכות לבדוק עצמה קודם תשמיש ג"כ ומ"מ כל שהוחזקה באותן ג"פ שאינה רואה דם מחמת תשמיש שוב אינה צריכה בדיקה כלל לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש כדין אשה שיש לה וסת והרמב"ם והרא"ש ז"ל סוברים דכל זמן שאין לה וסת צריכה

בדיקה לעולם קודם תשמיש ואחר תשמיש אלא שהרמב"ם ז"ל מצריך גם לבעל בדיקה אחר תשמיש והרא"ש אינו מצריך: כתוב בת"ה דאשה שרגילה לראות בענין זה שלעולם לא תראה בפחות מי"ד ימים אחר טבילתה אבל לאחר י"ד ימים אין לה קבע לפעמים בט"ו או בי"ז או בי"ז ולפעמים בכ"א בכ"ג בכ"ד לאחר טבילה אין לה קבע יראה דאינה צריכה בדיקה כלל לכל אשר תשמש קודם י"ד יום לטבילתה ואפי' לפר"ח ור"ת דפסקו דאין לה וסת בעי' בדיקה לבעל הך האשה לאו אין לה וסת מקרי קודם הי"ד יום ע"כ: כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד שיש להאיש להניח אשתו שתבדוק בעד שלו מתוך שנאמנת על שלה נאמנת על שלו: וכתב עוד המשמש מטתו פעמים רבות אינם צריכים לבדוק העדים שלהם על כל ביאה וביאה אלא מקנח הוא בעד שלו והיא בעד שלה אחר כל ביאה וביאה ולמחר יבדקו העדים נמצא הדם על עד שלה או על עד שלו הרי זו טמאה וטעמו מדתנן בפרק כל היד ב"ש אומרים צריכה שני עדים על כל תשמיש ותשמיש וב"ה אומרים דיה שני עדים כל הלילה ולטעמיה אזיל שסובר שכל הדברים שנאמרו בענין זה לא לטהרות דוקא הן אלא אף בשאינה עסוקה בטהרות ולבעלה איירי הלכך פסק כרבי זירא דאמר מדברי כולם נלמוד בעל נפש לא יבעול וישנה כלו' בלא בדיקה ודלא כרבא דפליג אדרבי זירא ואמר כי תניא ההיא לטהרות ונראה שסובר ז"ל דבעל נפש דא"ר זירא לא ממדת חסידות קאמר אלא שורת הדין ודעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל בזה נתבאר לעיל: וכתב עוד שמשה מטתה וקנחה עצמה ואבד העד הרי זו לא תשמש פעם שנייה עד שתבדוק בעד אחר תחלה שמא דם היה על העד שאבד והיינו מדאיתא בפרק כל היד בדקה בעד ואבד אסורה לשמש עד שתבדוק וסובר שאפילו בשאינה עסוקה בטהרות מיירי ושלא כדברי רש"י והפוסקים שפירשוה בעסוקה בטהרות דוקא וכתב עוד בגדים אלו שמקנחים בהם צריכים שיהיו של פשתן שחקים ולבנים והם הנקראים עדים בענין זה והוא מפורש בפ' כל היד אלא ששם מוסיף פקולין וצמר נקי ורך דמעלי לבדיקה ורבי' כתבו בסי' קצ"ו ושם יתבאר בס"ד:

סעיף קטן ב

ואם הוחזקה ג"פ להיות רואה מחמת תשמיש אז היא אסורה לשמש לעולם ותצא בלא כתובה בספ"ק דנדה (שם) ת"ר אשה שאין לה וסת אסורה לשמש ואין לה כתובה ולא פירות ולא מזונות ולא בלאות ויוציא ולא יחזיר עולמית דברי ר"מ ור' חנינא בן אנטיגנוס אומר משמשת בב' עדים הן הן עיוותיה הן הן תקוניה א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס וכבר כתבתי בסי' זה פי' דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס דהיינו לומר שאם תשמש פעם ראשונה ושנייה ושלישית ונמצא דם על עד שלה או שלו בכל

פעם הן עיוותיה שהוחזקה נדה כל ימיה ותצא בלא כתובה וכל הדרכים דקתני ר"מ בה וכתב הרשב"א בתשובה דהא דאסרינן לה לבעל זה שרואה ג"פ דוקא ברואה בשעת תשמיש דהשתא חזינן דאתי דם מכח תשמיש זה הא לאחר מכאן מחמת קלקול וסת הוא דאין לה וסת וכן כתב סמ"ג וכ"נ מדברי רבינו בסי' שאחר זה ושם יתבאר בתוך כמה זמן סמוך לתשמיש תראה ותחשב רואה מחמת תשמיש: וכתב עוד הרשב"א דהני ג"פ שראתה בהם מחמת תשמיש דאמרינן דתצא בלא כתובה וכו' דוקא כשראתה בג"פ רצופים כשור המועד וכחזקת קרקעות אבל כל שפעם כך ופעם כך אין זה חזקה כלל וסת הוא דלית לה וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות אישות וכתב הרמב"ם עוד שם בד"א בשהיתה כך מתחלת נשואיה ומבעילה ראשונה ראתה דם אבל אם אירע לה חולי זה אחר שנשאה נסתחפה שדהו לפיכך אם בעל פעם אחת ולא נמצא דם ואח"כ חזרה להיות רואה דם בכל עת תשמיש יוציא ויתן כתובה ולא יחזיר עולמית ע"כ ורבינו קצר ולא כתב דברים אלו פה מפני שסמך על מ"ש בטור אבן העזר סימן קי"ז כי שם מקום דינים אלו ושם אבאר פרטיהם בס"ד: דין מי שרגיל לצאת ממנו דם דרך פי האמה ובשעת תשמיש נמצאו בעדי האיש והאשה טיפי דמים אכתוב בסוף סי' ק"ץ בס"ד:

סימן קפז

סעיף קטן א

אשה שרואה דם מחמת תשמיש מיד בכדי שתרד מן המטה משמשת פעם ראשונה ושנייה ושלישית אם בכולן רואה משם ואילך לא תשמש ברייתא וכתב ברא"ש בפ' תינוקות (נדה סה:) ת"ר הרואה דם מחמת תשמיש משמשת פעם א' וב' וג' מכאן ואילך לא תשמש עד שתתגרש ותנשא לאחר נשאת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה ושנייה ושלישית מכאן ואילך לא תשמש עד שתתגרש ותנשא לאחר נשאת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה ושנייה ושלישית מכאן ואילך לא תשמש עד שתבדוק עצמה כיצד בודקת עצמה מביאה שפופרת ובתוכה מכחול ומוך מונח על ראשו אם נמצא דם על ראש המוך בידוע שמן המקור הוא בא לא נמצא דם על ראשו בידוע שמן הצדדים הוא בא ופירש"י הרואה דם לאו בבתולה מיירי אלא דם נדות ופשוט הוא ונ"ל דאיצטריך למכתב הכי ללמדנו דאפילו רואה מחמת תשמיש כמה פעמים כל היכא דאיכא למיתלי שמחמת בתוליה הוא עדיין תלינן כי היכי דתלינן במכה כדבסמוך ובסוף סימן זה אכתוב עד אימתי תולה בדם בתולים וכבר כתבתי בסוף סימן שקודם זה דהני ג"פ דאמר דוקא בשהן רצופין אבל אם אינם רצופים אין זה חזקה כלל וסת הוא דלית לה כלומר ודינה כדין אשה שאין לה וסת שנתבאר משפטה בסימן

שקודם זה : ומה שכתב רבינו שרואה דם מחמת תשמיש מיד בכדי שתרד מן המטה טעמו לומר דאם ראייתה של זו אינה סמוך למטה מיד לא הוחזקה זו להיות רואה מחמת תשמיש אלא וסת הוא דלית לה וכמ"ש בס"ס שקודם זה בשם הרשב"א ז"ל וכ"כ סמ"ג וסה"ת וז"ל ודוקא ברואה מיד לאחר תשמיש כשיעור שפירשתי אבל אם ראתה לאחר זמן שפירשתי אינה אסורה לו בכך אפילו פעמים רבות אלא מותרת לו לאחר ז' נקיים:

סעיף קטן ב

ומ"ש ששיעור זה הוא בכדי שתרד מן המטה כ"כ סמ"ק ונראה שטעמו מדתנן בפרק כל היד (נדה יד.) נמצא הדם על עד שלו טמאים וחייבים בקרבן נמצא על שלה אותיום טמאים וחייבים בקרבן נמצא על שלה לאחר זמן טמאים מספק ופטורים מן הקרבן איזהו לאחר זמן כדי שתרד מן המטה ותדיח את פניה ואחר כך מטמאה מעת לעת ואינה מטמאה את בועלה ר"ע אומר מטמאה את בועלה. ופירש רש"י אותיום. מיד לאחר בעילה: לאחר זמן. לאחר אותיום: ותדיח את פניה. של מטה. ולמדו משם לאחר כדי שתרד מן המטה ותדיח את פניה לא הוחזקה זו להיות רואה מחמת תשמיש כיון דבנמצא דם אז לא מטמאינן להו ודאי משום דאיכא למימר דילמא בתר תשמיש אתא דם ומה שהשמיטו רבי' וסמ"ק ולא כתבו ותדיח את פניה נראה דהיינו משום דממילא משמע דהא הדחת פניה היינו קינוח שמקנחת פניה של מטה וסתמא דמילתא רואה דם מחמת תשמיש היינו על ידי שמצאה דם בעד שלה וכ"כ סמ"ג הרואה דם מחמת תשמיש פי' כגון שרואה דם לאחר תשמיש מיד או אחר זמן כדי שתרד מן המטה ותבדוק שבכך הוי חיוב אשם תלוי וכ"ש אם נמצא על העד שלו כשפירש ממנה אבל אם ראתה לאחר זמן שפירשתי אינה אסורה לו בכך אפילו פעמים רבות אלא מותרת לו לאחר שבעה נקיים וכיוצא בזה הם דברי ספר התרומות והעתיק המרדכי דבריהם: ויש לתמוה עליהם שכתבו שיעור זה דהא בגמ' רמיא הא דתנן איזהו לאחר זמן כדי שתרד מן המטה ותדיח את פניה מדתניא איזהו הוא לאחר זמן פירש רבי אליעזר ברבי צדוק כדי שתושיט ידה תחת הכר או תחת הכסת ותטול עד ותבדוק בו ופירש"י שתושיט ועודה במטה והא כדי שתרד שיעורא רבא הוא ואינה מטמאה את בועלה ושני רב חסדא מאי אחר אחר ופירש"י מאי אחר דקתני מתני' אי זהו לאחר זמן כדי שתרד לאו אאחר אותיום קאי דטמא מספק אלא אי זהו אחר זמן שהוא אחר אותו שלאחר אותיום שאינה מטמאה את בועלה לרבנן אלא לר"ע כדי שתרד מן המטה וכו' לפ"ז אם הם לומדים לרואה מחמת תשמיש ממתני' דפרק כל היד לא הל"ל כדי שתרד מן המטה שאם שהתה כשיעור הזה קודם שבדקה לא מחזקינן לה שמחמת תשמיש ראתה אלא כך הול"ל בכדי שתושיט

ידה תחת הכר או תחת הכסת ותטול עד ותבדוק ואין לומר שהם סוברים כרב אשי דמתרץ דהתם אידי ואידי חד שיעורא הוא עד בידה עד כדי שתרד מן המטה ותדיח פניה אין עד בידה עד שתושיט ידה לתחת הכר או לתחת הכסת ותטול עד ותבדוק בו דהא אסיקנא לרב אשי בקשיא הלכך קמה לה הלכתא כרב חסדא ועוד דגרסינן בפ"ק דנדה (יב.) בעא רבי אבא מרב הונא אשה מהו שתבדוק עצמה כשיעור וסת כדי לחייב את בעלה חטאת א"ל ומי משכחת בדיקה כשיעור וסת והתניא אי זהו שיעור וסת משל לשמש ועד שעומדין בצד המשקוף ביציאת שמש נכנס עד הוי וסת שאמרו לקינוח ולא לבדוק פי' לקינוח בעלמא ולא לבדיקת חורין וסדקים דא"א לבדוק חורין וסדקין בתוך שיעור וסת וכתב הרשב"א בשער הכתמים שלמד מכאן דלעולם לא משכחת בדיקה בתוך שיעור וסת לחייב את בעלה חטאת ואפי' היה עד בידה והוקשה לו מהא דאמרי' בפ' כל היד אי זהו לאחר זמן פירש ר"א בר ר' צדוק כדי שתושיט ידה לתחת הכר או לתחת הכסת ותטול עד ותבדוק ותירץ דמסתברא דתבדוק דקתני לאו דוקא אלא שתקנח והיינו דקתני מתני' עד שתדיח פניה ע"כ משמע בהדיא דלא מחייב קרבן כל ששהתה יותר מכדי שתושיט ידה לתחת הכר או לתחת הכסת ותטול עד ותקנח בו בלבד וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מה' שגגות וז"ל אם עבר ובא עליה סמוך לוסת ודימה שיבעול ויפרוש קודם שתראה דם וראתה בשעת תשמיש חייבים בקרבן שזו היא שגגה לפיכך אם נמצא דם על עד שלו שניהם טמאים וחייבים בקרבן נמצא על עד שלה אם קנחה עצמה מיד כשפירש הבעל ולא שהתה שניהם טמאים וחייבים קרבן ואם שהתה עד כדי שתושיט ידה לתחת הכר או תחת הכסת ותטול עד לבדוק בו ואח"כ קנחה עצמה שניהם טמאים בספק ופטורים מן הקרבן ואם שהתה כדי שתרד מן המטה ותדיח את פניה ואח"כ קנחה את עצמה ונמצא דם בעלה טהור עכ"ל ושמא י"ל שמ"ש הרמב"ם שפטורים מקרבן היינו לומר שפטורים מחטאת אבל מ"מ חייבים אשם תלוי וסוברים סמ"ג וסמ"ק וסה"ת ורבינו שמאחר שחייבים אשם תלוי אינם רשאים לקיימה כל שראתה כן ג"פ ואף ע"פ שאינה נאסרת אלא מספק אין לה כתובה שהממע"ה. א"נ דכיון שע"י כך אינו רשאי לקיימה הוי מקח טעות ואין לה כתובה ולא תנאי כתובה וכתב הראב"ד בספר בעלי הנפש הרואה דם מחמת תשמיש צריכה לבדוק פעם ראשונה ושלישית ואם ראתה בכולן אסורה לשמש והוא שבדקה עצמה כשיעור וסת או כדי שתושיט ידה לתחת הכר או תחת הכסת ותטול עד ותבדוק כדי שיהא בעלה באשם תלוי אבל אח"כ הרי הוא כמעת לעת שבנדה שאינה מטמאה את בועלה ואינה מוחזקת ברואה דם מחמת תשמיש ואינה נאסרת על בעלה וי"א שאין אנו בקיאין עכשיו בשיעורים הללו הלכך

כל סמוך לביאה אם בדקה ומצאה דם נאסרת על בעלה והרי היא בחזקת רואה מחמת תשמיש ומסתברא כוותיה עכ"ל: וכתב הרשב"א בת"ה על ברייתא זו דרואה דם מחמת תשמיש בכולה גרסי' פעם ראשונה ושנייה ושלישית ורשב"ג הוא דאמר בתרי זימני לא הויא חזקה וקי"ל כוותיה דבכלל וסתות הוא דאיפסיקא בהו הלכתא כוותיה בפרק הבא על יבמתו (יבמות סד.) וכן פירש"י דכרשב"ג אתיא והתוספות כתבו דכך"ע אתיא דמודה רבי בהא דלא הוי חזקה בתרי: ודע שסמ"ג כתב בלשון הזה הרואה דם ג"פ מחמת תשמיש אסורה לשמש עוד עם זה הבעל אך יכולה להנשא לאחר ואם ראתה כמו כן ג' פעמים מחמת תשמיש של זה אסורה לשמש לכל העולם עד שתבדוק עכ"ל נראה מדבריו שאינה מותרת להנשא אלא לבעל שני בלבד ואיפשר שטעמו משום דסבר דהא ברייתא דשרי לה לבעל ג' אתיא כרבן שמעון בן גמליאל אבל לרבי דסבר דבתרי הויא חזקה אסורה לג' וסובר ז"ל דהלכה כרבי בהא דקי"ל כרבי מחבירו ואין זה בכלל וסתות דאיפסיקא בהו הלכתא כרשב"ג ואע"פ כן כתב דאינה נאסרה לבעל בפחות מג' פעמים משום דס"ל כדברי התוספות דמודה רבי בהא דלא הויא חזקה בתרי ומ"מ כל הפוסקים פסקו דמותרת לבעל ג' כפשטה דברייתא:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו שהשפופרת היה של אבר ופיה רצוף לתוכה שם בגמרא (סו.) על ברייתא זו שפופרת אפגורי מפגר לה כלומר שהעץ או הקנה שהשפופרת מהם אינם חלקים בראשם ומסרטים ומוציאין דם אמר שמואל בשפופרת של אבר ופיה רצוף לתוכה וענין בדיקה זו מבואר שהוא להבחין אם הדם שרואה זו בשעת תשמיש הוא מן המקור או מן הצדדין ולכן מכנסת המכחול שמאחר שהיא למודה לראות ע"י אבר תשמיש ג"כ תראה ע"י המכחול ואם לא היה המכחול תוך השפופרת כשהיה יוצא מלוכלך בדם לא היינו יודעים אם הדם ההוא בא מן המקור או מן הצדדים וכשהוא תוך שפופרת אם ימצא בו דם ודאי מן המקור הוא ולא מן הצדדים שהרי השפופרת היתה מפסקת בינו לצדדים ומה שנותנים מוך בראש המכחול הוא מפני שדם כל שהוא ניכר במוך ואינו ניכר בעץ ועוד כדי שראש המכחול לא ישרט ויוציא דם. ורבינו לא ביאר עד היכן מכנסת מכחול זה אבל הרמב"ם ז"ל ביארו שכתב בפ"ד וז"ל מכנסת השפופרת עד מקום שהיא יכולה ומכנסת בתוך השפופרת מכחול ומוך מונח על ראשו ודוחקו אותו עד שיגיע המוך לצואר הרחם ע"כ וכן הדין שאם לא יגיע עד מקום שהשמש דש היאך נוכל לומר דכשלא נמצא עליו דם שהדם שרגיל לראות בשעת תשמיש מן הצדדין הוא בא ולא מן המקור דהא איכא למימר שאם היתה מכניסתו עד מקום שהשמש דש היה נמצא על

ראשו הילכך על כרחנו לומר דעד מקום שהשמש דש היא צריכה להכניסו ועד צואר הרחם הוא דישת שמש כמו שכתב הוא ז"ל בפ"ה וז"ל צואר הרחם קורין אותו פרוזדור ובשעת גמר ביאה האבר נכנס בפרוזדור ואינו מגיע עד ראשו שבפנים אלא רחוק ממנו מעט לפי האצבעות: ואיכא למידק בבדיקה זו כשלא נמצא דם על ראש המכחול אמאי אמרינן בידוע שהוא מן הצדדים הא איכא למיחש שמא מן המקור הוא רגיל לבא ומה שלא נמצא דם על ראש המכחול מפני שלא היה עב כמו השמש שאין כל האצבעות שוות או מפני שלא הכניסתו בכח שאין כל הכחות שוות וכדאיתא בגמ' וכמו שאכתוב בסמוך וי"ל דלא אמרינן אין כל האצבעות או כל הכחות שוים אלא להקל ולא להחמיר וטעמא משום דרוב נשים אינן רואות דם מחמת תשמיש הלכך מאי דמצינן למתלי בה להתירה שלא להוציאה מכלל שאר נשים תלינן כיון דאיכא רגלים לדבר שהרי בדק ולא נמצא דם על ראש המכחול:

סעיף קטן ד

ואם רוצה לבדוק עצמה בעודה תחת הראשון אחר ששמשה ג' פעמים הרשות בידה וכתב שם על ברייתא זו א"ל ר"ל לרבי יוחנן ותבדוק עצמה בביאה שלישית של בעל ראשון אמר לו לפי שאין כל האצבעות שוות א"ל ותבדוק עצמה בביאה ראשונה של בעל שלישי לפי שאין כל הכחות שוות ופירש"י ותבדוק בביאה שלישי של בעל ראשון. כלומר מביאת שלישי של ראשון ואילך תשמש ע"י בדיקה ולמה תתגרש: לפי שאין כל האצבעות שוות. ושמא בבעל אחר לא תצטרך בדיקה ומוטב שתתגרש ותתקן ולא תבא לידי כרת הלכך מתגרשת עד שתתחזק בג' אצבעות וכתבו התוס' והרא"ש ז"ל משמע מדבריו שאסורה לראשון מתשמיש שלישי ואילך אפי' בבדיקה שלא תהא בשגגת כרת והם ז"ל הסכימו להתיר לראשון בבדיקה דהכי משמע בירושלמי ובתוס' וכן דעת ר"ת ולע"ד גם דברי רש"י אפשר להתפרש כן וכ"פ סמ"ג וכן פסק הרשב"א דאקולי הוא דאקילי גבי' ושרי לה לשני בלא בדיקה אף על פי שהוחזקה לראשון (וכן לשלישי אף על פי שהוחזקה לראשון) ולשני אבל מג' פעמים של שלישי ואילך לא אפשר בלא בדיקה לפי שכבר הוחזקה לכל האצבעות ולכל הכחות אם רצתה להכניס עצמה בבדיקה אפי' בפעם שנית של בעל ראשון עושה ושפיר דמי שאם התירו לג' (שהוחזקה) בבדיקה לראשון שלא הוחזקה לכ"ש וכ"כ ה"ה בפ"ד שדעת הרבה מן המפרשים ומכללם הרמב"ן והרשב"א ז"ל שכל זמן שהיא רוצה לבדוק את עצמה בודקת ואם הוא מן המקור אסורה לכל ואם הוא מן הצדדין מותרת לעמוד עם בעלה או להתגרש ולהנשא לאחר בין בראשון בין בב' בין בג' ולא הזכירו בברייתא תתגרש אלא לומר שהיא מותרת לשני ולג' בלא

בדיקה ואף על פי שהוחזקה עם הראשון לראות מחמת תשמיש שלו לפי שאין כל האצבעות שווין זהו דעתם ז"ל ועיקר עכ"ל ולזה נראה שנוטה דעת סמ"ג וכתב שמה שלא פירש התנא בדיקה לאחר פעם ג' של ראשון עצה טובה קמ"ל דהשתא מותרת בלא בדיקה מטעם ספק ספיקא שמא לא בא הדם מן המקור אלא מן הצדדים ואפי' בא לראשון מן המקור שמא לא יבא לבעל שני דאין כל האצבעות שוות אבל אם היתה בודקת לראשון ותראה דם בראש המכחול שעכשיו נתברר שמן המקור בא לא תהא מותרת לשני מטעם שאין כל האצבעות שוות בלבד עכ"ל וכ"כ בסה"ת גם כן וכתב המרדכי על פי' רש"י משמע לפירושו דלראשון אסור מתשמיש שלישי ואילך ואפי' בבדיקת שפופרת פן תהיה בשגגת כרת ואין לחלק בין אשה הנשאת עתה מחדש ובין אשה הנשאת בכמה ימים כדחלק ר"ת שאין נראה לחלק וכן משמע בתוס' אבל ר"י פסק דכך מועלת הבדיקה להתיר לראשון מביאה שלישית ואילך כמו שמועלת לבעל שלישי עד כאן וכתוב בהגמי"י בסוף הלכות איסורי ביאה שכתוב בתשובת ריצב"א אם היא מצטערת בשעת תשמיש וקשה לה מאד נראה קצת כי חולה ומכה יש לה ויש לסמוך על הבדיקה אף לפ"ה וכתב עוד וסעד למה שפירשנו דמותרת לראשון ולשני בבדיקה מן התוס' וכו' שהרי כבר יצא מעשה לפני רבי יעקב והתיר ועליו אני סומך והבא לאסור אין שומעין לו שכבר יצא הדבר להיתר ועוד יש להקל ולהתיר באשה זו אם נמצא בענין זה שלא הרגישה עד שעבר זמן שאחר אותו יום ואפי' ספק אשם תלוי אין כאן ומשמשת לעולם בענין זה פעם אחת וכתב דעל היתר דבדיקת שפופרת אפי' לבעל נפש ראוי לסמוך ובוא וראה כמה קשים גירושין וכו' כלומר אפי' לבעל ראשון ראוי לסמוך על בדיקת שפופרת אף ע"ג שהוא בעל נפש אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ד מי שראתה דם בשעת תשמיש הרי זו מותרת לשמש כשתטהר פעם שנייה ראתה דם בפעם ב' משמשת פעם ג' ראתה דם כך בשלישית הרי זו אסורה לשמש עם בעל זה לעולם נשאת לב' וראתה דם וכו' נשאת לג' וראתה דם כך בשעת תשמיש ג' פעמים הרי זו תתגרש ואסורה להנשא עד שתבריא מחולי זה כיצד בודקת עצמה לידע אם נתרפאה או לא נתרפאה מביאה שפופרת של אבר וכו': וכתב ה"ה גירסת ההלכות ברייתא דרואה דם מחמת תשמיש כך הוא אלא תתגרש ותנשא לאחר עד כמה מותרת לינשא עד ג' יותר מכאן לא תינשא עד שתבדוק עצמה וזו היא גירסת רבינו כמו שאבאר אחר כך כתב שנראה שהרמב"ם ז"ל סובר שאין בדיקה זו מועלת לה לעמוד עם בעלה אלא תתגרש בין בראשון בין בב' בין בג' ואם בדקה עצמה בראשון או בב' או בג' הם אינם מותרים לשמש עמה שכיון שהם עצמם מוחזקים בה שרואה דם אינם מותרים אפי' בבדיקה וקצת מחכמי

הצרפתים סבורים כן שאין מתירין אותה לשני ולראשון על סמך בדיקה מפני שלא הקלו חכמים לסמוך על בדיקה אלא כשאין לה תקנה אחרת ותשאר עגונה אבל כל שיכולה להנשא לא הקלו מ"מ מודים הם בשלישי שיכולה לעמוד תחתיו בבדיקה ונ"ל בדעת רבינו שהוא סובר שאין לה לעמוד עם בעלה בבדיקה שמא יבא עליה קודם בדיקה אבל ודאי אם בדקה עצמה בין וראשון לשני או בין שני לשלישי ומצאה שהדם מן הצדדין מותרת היא לשני או לג' לעולם ואפשר שהוא מפרש ותבדוק עצמה בביאה שלישית של בעל ראשון דה"ק היאך מתירין אותה לינשא בלא בדיקה נצריכה בדיקה שהרי הוחזקה בג' ביאות וא"ל שלא הוחזקה עדיין שאין כל האצבעות שוות עכ"ל ורבינו סתם דבריו כדעת התוס' והרא"ש וסייעתם ז"ל:

סעיף קטן ה

ואם שמשה סמוך לוסתה אנו תולין ראייתה בשביל וסתה ולא חשבינן לה רואה מחמת תשמיש שם בברייתא ואם יש לה וסת תולה בוסתה ודברי רבינו בזה הם כדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד וכדברי הרמב"ם בהלכותיו וכדברי הרשב"א ז"ל בת"ה אבל רש"י פירש ואם יש לה וסת לקלקול הזה שאינה רואה כל שעה מחמת תשמיש אלא לפרקים תולה בוסתה ומשמשת בלא בדיקה בין וסת לוסת ע"כ ונראה דהני תרי פירושי הלכתא נינהו דלא פליגי אלא בפירושא דמילתא ולא לענין דינא והמרדכי כתב בריש שבועות אם יש לה וסת זמן קבוע שהיא רואה נדה תולה בוסתה שיכולה לומר זה הדם שהיתה רואה טהור שעדיין לא הגיע וסת :

סעיף קטן ו

ואם יש לה מכה באותו מקום תולין אותה בדם מכתה ואם דם מכתה משונה מדם ראייתה אין תולין בדם מכתה גם זה שם בברייתא וכתב ה"ה בפ"ד בשם הרשב"א ז"ל דדוקא שנתברר שהוא משונה הא לא נתברר תולין במכה לפי שהאשה בחזקת טהרה עומדת עד שתראה ודאי וכל שיש לה לתלות תולה וכ"כ הרא"ש וכמו שאכתוב בסמוך בס"ס זה אכתוב תשובת מהר"ר איסרלן בענין תליה במכה:

סעיף קטן ז

ונאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שדם זה יוצא ממנה גם זה שם בברייתא פלוגתא דרבי ורבן שמעון בן גמליאל ופסקו הפוסקים כרבי דאמר הכי וכתב הרשב"א ז"ל בסוף ש"ד אהא דקתני אם יש לה מכה באותו מקום תולה במכתה מסתברא דאפי' אינה מרגשת ממש שהדם שותת ויורד מן המכה חדא דאין עיניה בין מכתה ואי אפשר לה לידע אלא בבדיקת שפופרת והא דקתני נאמנת לומר מכה יש לי שממנה הדם שותת ויורד לאו נאמנת לומר דממנה שותת ויורד קאמר אלא כלפי שאמר אם יש לה מכה

תולה במכתה קאמר שאין אנו צריכים לדעת בבירור שיש לה מכה אלא היא עצמה מרגשת במכה ונאמנת לומר מכה יש לי ששם יש דם תולה במכתה שאני אומר ממנה הדם שותת ויורד ובלישנא דתוספתא לא מצאתי שממנה הדם שותת ויורד אלא כך הוא שנויה בתוספתא ונאמנת אשה לומר מכה יש לי מן המקור עד כאן ודרך הגמרא בכל מקום להוסיף בלשון התוספתא דרך פי' בעלמא ושונין כאילו הוא מגוף התוס' עכ"ל: אבל הגהות מיימונית כתבו בפי"א מהא"ב בשם ס"ה דאשה שיש לה מכה באותו מקום ואינה יודעת אם מוציאה דם אם בודקת עצמה באותו מקום ומוציאה דם או מרגשת כשהדם נופל מהרחם טמאה ואינה תולה במכה דתניא נאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שממנה יוצא הדם משמע דוקא כשיודעת שיוצא דם מן המכה תולה בה אבל אם ספק לה אינה תולה אבל בשעת וסתה אפי' יודעת בודאי שהמכה היא מוציאה דם אינה תולה דאם לא כן לעולם לא תהא טמאה מיהו כתמים תולה בה עכ"ל. וכן כתב המרדכי ומה שכתב דבשעת וסתה אינה תולה כן כתב סמ"ג וסמ"ק והיה נראה לכאורה דליכא מאן דפליג ביה דהא נימוקו עמו הוא אלא שמצאתי להרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ח אשה שראתה דם מחמת מכה שיש לה באותו מקום אף על פי שראתה בשעת וסתה היא טהורה והדם טהור שהוסתות מדבריהם וכן כתב הרשב"א זכרונו לברכה בסוף ש"ד מפני מה אמרו שתולה במכתה לפי שהאשה בחזקת טהרה עומדת אפי' הגיע שעת וסתה וסתות דרבנן ומספק אל תאסרנה לעולם והביא ראיה מדתניא בפרק בנות כותים הרואה דם מחמת מכה אפי' בתוך ימי נדתה טהורה דברי רשב"ג רבי אומר אם יש לה וסת חוששת לוסתה ואוקמה רבא דכ"ע וסתות דרבנן והכא במקור מקומו טמא קמיפלגי וקי"ל כאוקימתא דרבא דוסתות דרבנן. וכיון שכן זו שרואה דם אפי' בשעת תשמיש ואפי' כשהגיע וסתה טהורה דאשה בחזקת טהרה עומדת ותלינן להקל שאני אומר דם זה מן המכה בא ולא נחלקו רשב"ג ורבי בדבר זה וא"ת והלא בנשים דעלמא חיישינן לעונת הוסת כולה ואף על פי שלא ראתה והיאך אתה מתיר את זו שהיא בשעת וסתה ועוד שהרי דם לפניך י"ל ההיא דרבנן הוא ומשום דאפשר למיקם עלה דמילתא אבל הכא ליכא למיקם אמילתא ואין דנין אפשר משאי אפשר שאם כן אף אתה אוסרה על בעלה לעולם עכ"ל:

סעיף קטן ח

כתב הראב"ד והאידנא לא סמכינן אהך בדיקה להתירה כלומר לפי שאין אנו בקיאין בה ועוד שאפי' אם היינו בקיאים וידוע לנו שהוא מן הצדדין הרי בנות ישראל החמירו על עצמן וכו' ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל אלא ודאי סמכינן עלה ואם ידוע שהוא בא

מן הצדדין טהורה בפסקי הרא"ש פרק תינוקות הביא דברי הראב"ד וכתב דאינן נראין דמה בקיאות שייך בבדיקה זו אם הדם הוא בראש המוך וגם הרי"ף הביא בהלכותיו לומר שסומכין על בדיקה זו לעשות מעשה ומ"ש הראב"ד שגזרו בנות ישראל על כל רואה טיפת דם כחרדל שיושבת עליו ז' נקיים אפי' ידוע שבא מן הצדדים לא ידעתי אנה רמוזה גזירה זו בתלמוד רבי זירא הוא דאמר בנות ישראל החמירו עצמן בסתם ראיה הוא דקאמר אבל אם ידוע שבא מן הצדדים בזה לא החמירו לטמאות דם המכה ואין לנו אלא מה שאנו מוצאים בתלמוד ואם אדם חשוב מרוב ענותנותו ופרישותו אינו רוצה לסמוך על עצמו לעשות מעשה ינהוג מדת פרישותו לעצמו אבל לא ניתן לכתוב בספר להורות בו לדורות הבאים כי מצינו הרבה בתלמוד שחשו חכמים לתקנת עגונות והקלו מאד כ"ש שלא יורה אדם להחמיר מדעתו אם לא שיביא ראיות ברורות מן התלמוד עכ"ל ודעת הרמב"ם ז"ל בפי"א מה' איסורי ביאה כדעת הרא"ש ז"ל וכן דעת הרשב"א ז"ל בת"ה ודעת הר"ן ז"ל בפ"ב דשבועות וכתב שכן נראה שהוא דעת הרי"ף ז"ל וכבר כתבתי בסימן זה שכתבו הגמי"י שבא מעשה לפני ר' יעקב והתיר בבדיקת שפופרת וכתבו עוד דעל בדיקת שפופרת אפי' לבעל נפש ראוי לסמוך וכתבו הרשב"א והר"ן ז"ל דאף הראב"ד ז"ל מודה שאם בדקה ומצאה טהורה שאין מוציאין אותה מבעלה:

סעיף קטן ט

והרמב"ן כתב שהאידנא אין תולין בדם מכתה ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל אלא תולין מן הסתם לומר שאינו משונה וכו' דברי רבינו נראין כסותרין זה את זה שמתחלה כתב שמן הסתם תולין לומר שאינו משונה משמע שאינה צריכה להראות דמיה לחכם ולא לשום אדם וממ"ש עד שידוע לנו שהוא משונה ע"פ חכם וכו' משמע קצת שצריכה להראות דמיה לחכם ואילו היה מעתיק רבינו דברי הרא"ש כהווייתם ולא היה מקצר לא היינו מסתפקים בכך שהרי דבריו מבוארים יפה בר"פ תינוקת שכתב על דברי הרמב"ן ז"ל לסתור טענותיו ובסוף דבריו כתב וז"ל הא דקאמר שצריכים אנו נבדוק אם דם מכתה נשתנה מדם ראייתה ואין אנו בקיאין לידע גם זה אינו כלום דלעולם עד שתתחזק באצבעות וכחות אנו תולין להקל ואם יש לה וסת תולין לעולם להקל בוסתה וא"צ בדיקה וגם אם יש לה מכה תולין לעולם במכתה בסתם עד שיודע לנו על פי חכם שהראת לו דם ראייתה קודם שאירע לה אונס זה ע"פ עצמה אבל מן הסתם קודם שנודע לנו על פי עצמה שדם זו משונה ממראה דם שהיתה רגילה לראות או מדם שהיא רואה עדיין שלא בשעת תשמיש או שתראה שניהם לחכם וזה יוכל אדם לידע אם הם דומים זה לזה אף ע"פ שאינו בקי בחלוקי מראות דמים וכו'. וגם הרשב"א בסוף ש"ד הביא דברי הרמב"ן

ז"ל וחלק עליו והעלה כדברי הרא"ש ז"ל וכתב שכן פסק הרמב"ם ז"ל וכן נראה שהוא דעת הר"ן ז"ל בפ"ב ממס' שבועות ורבינו ירוחם הביא דברי הראב"ד והרמב"ן ז"ל ודברי הרא"ש ז"ל שחלק עליהם וכתב אח"כ מ"מ נכון להחמיר אע"פ שהוא דבר גדול להוציא אשה מתחת בעלה וגם בת"ה הקצר כתב על זה והמתע"ב:

סעיף קטן י

כתב בספר התרומות שאם תרצה להתרפאות צריכה שתתרפא קודם שתתחזק אבל לאחר שתתחזק צריך עיון אם תוכל לסמוך על רפואה לשמש אח"כ אפילו אם הוא רופא מומחה כ"כ בסמ"ג ג"כ וכ"כ סמ"ק וז"ל צ"ע אם הוא יהודי רופא מומחה אם תוכל לסמוך עליו אם לא וכתבו הגהות מיימוניות בפ"ד דברי סמ"ג ואח"כ כתבו בשם ריצב"א שאם אמר לו הרופא שנתרפאת משמש על סמך דיבורו אם הוא ישראל כדאמרי' בירושלמי נאמן הרופא לומר קמיע זה מומחה ורפאתי בו שלשה פעמים אע"פ שיש לדחות דההוא איירי שידענו שרפא בו פעם ראשונה מ"מ דעתי נוטה להתיר בכל ענין אבל אין בידי להתיר ע"פ דיבור עכו"ם אפי' ברופא (מומחה לרבים) דלא מרע נפשיה דקרינן בהו אשר פיהם דבר שוא ומיהו אם תראה האשה שפסק דם וסתה וראייה שלה ע"י רפואות וניכר שהועילו נראה דיש לסמוך אף על העכו"ם כי לדבר זה יש רפואה כי ההיא (שם סו.) דהפילה חררת דם ואמר רבי נתרפאת זאת עכ"ל:

סעיף קטן יא

כתב הרמב"ן היו מפחידים אותה פחד פתאום והפילה דם וכו' זה מבואר בריש פ' תינוקת (נדה סו.) ההיא דאתאי לקמיה דרבי אמר ליה לאבדן זיל בעתה אזל בעתה ונפל ממנה חררת דם א"ר נתרפאת זאת ונ"ל שיש להגיה בדברי רבינו למחוק וי"ו מונתרפאת ולהוסיפה בתיבת מותרת דהשתא קאמר שפיר היו מפחידים אותה וכו' נתרפאת ומותרת לבעלה והיינו ממש כעובדא דרבי דאילו לגירסת ספרי דידן בדברי רבינו מאי ונתרפאת דקאמר מי ידוע לנו שנתרפאת וא"ת שכבר נודע על ידי שפסק דם וסתה וראייתה א"כ מאי איריא היו מפחידים אותה וכולי דנקט הלא באי זו תרופה שתעשה אם נודע לנו שנתרפאת טעמא דמסתבר הוא שהיא מותרת לבעלה וכמו שכתבתי בסמוך בשם ריצב"א ועוד דהא בעובדא דרבי לא הצריכה לידע אם נתרפאת הילכך נראה להגיה כמו שכתבתי וכך מצאתי בהלכות נדה להרמב"ן כמו שהגהתי נתרפאת ומותרת לבעלה ואיני יודע למה השמיטו שאר הפוסקים דין זה דהא כיון דעבד בה רבי עובדא ולא אשכחן מאן דפליג עליה משמע ודאי דהלכתא כוותיה ואפשר דס"ל כדברי הרמב"ן שכתב רבינו דהאידנא אין מתירין אותה לאחר שראתה דם :

סעיף קטן יב

ומ"ש אם חזרה וראתה דם מחמת תשמיש אפילו פעם אחד בידוע שלא עלתה לה רפואה נראה שמסברא אמר כן דלא תימא שאינה נאסרת עד שתראה ג"פ דכיון שהוחזקה זו להיות רואה מחמת תשמיש אע"פ שהיה נראה לנו שנתרפאת ע"י הפלת הדם כיון שראתה מחמת תשמיש אפילו פעם אחד איגלאי מילתא שלא נתרפאת וחזרה לחזקתה הראשונה:

סעיף קטן יג

ומ"ש והאידנא אין מתירין אותה לאחר שראתה דם כ"כ הגמי"י בשם הרמב"ן ז"ל שבזמן הזה אין בודקין בשפופרת ולא מתירין אותה בחררת דם שהפילה ואם בדקה בהם היא טהורה אין מוציאין אותה עכ"ל והוא ל' הרמב"ן בהל' נדה שלו וכך הם דברי הראב"ד בספר בעלי הנפש שכתב אצל בדיקות שפופרת הבדיק' הזאת אין לנו עכשיו שאין אנו בקיאין בין ראשו לצדדים גם הרפואה שאמרו בה חכמים שמבעתין אותה אין אנו בקיאין בחררה ובין הפילה בין לא הפילה אסור לכל אדם מיהו אין מוציאין אותה מבעלה אחר בדיקה זו ורפואה זו עד שתבעל ותחזור לקלקולה עכ"ל: גרסינן בגמרא ר"פ תינוקת גבי ההוא עובדא דרבי שכתבתי בסמוך ההיא איתתא דאתאי לקמיה דמר שמואל אמר ליה לרב דימי בר יוסף זיל בעתה אזל בעתה ולא נפל מינה מידי אמר שמואל זו ממלאה ונופצת היא וכל הממלאה ונופצת אין לה תקנה ופירש"י ממלאה ונופצת. מתמלאת דם ונופצת בשעת תשמיש עכ"ל. דין מי שהוא רגיל לצאת ממנו דם דרך פי האמה ובשעת תשמיש נמצאו בעידי האיש והאשה טיפי דמים אכתוב בסימן ק"צ בס"ד:

כתבו הגה' מיימוני בפ"ד בשם הר"מ מי שראתה דם בשעת תשמיש הרי זו מותרת לשמש כשתטהר פעם שנייה מיהו מיחש חיישינן חדא זימנא אחר ראייתה כגון אם ראתה פעם אחת או פעמיים בליל ב' של טבילתה כשתגיע טבילה אחרת תפרוש מבעלה ליל ב' של טבילתה וא"צ לפרוש ליל ב' של טבילה שלישית דכל מידי דלא קבעה וסת לא חיישינן אלא חדא זימנא עכ"ל: וכתבו בתוך תשובת הרשב"א תשובה למהר"מ על אשה שראתה דם מחמת תשמיש ולאחר חצי שנה חזרה וראתה מחמת תשמיש איתתא שרי לגברא שהרי לא קבעה בשלשה וסתות שוין ולא בדילוג מיהו חוששת לאחרון פעם אחת כדתניא היתה למודה להיות רואה יום ט"ו ושינתה ליום כ' זה וזה אסורים כגון זאת האשה כשיגיע חצי שנה מיום ראייתה דם האחרון שראתה אסורה עונה אחת ותו לא חיישי' דכל מידי דלא מיקבע בתלת זימנא מעקר בחדא זימנא ואם קבעה וסת לראיית דם מחמת תשמיש ג' זימני וסת שוה מותרת לשמש בין וסת לוסת אך ימי הוסת פורשת עד שיעקר ג"פ דאמרינן עלה בפרק תינוקת ואם יש לה וסת תולה בוסתה פי' ששמשה כל

החדש ולא ראתה בו מחמת תשמיש אלא יום י' ויום כ' ויום ל' הרי קבעה לה וסת מיום ליום תולה בוסתה שלא לשמש בחדש הב' בעשרה בו וביום כ' בו וביום ל' ומשמשת בלא בדיקה בין וסת לוסת עכ"ל:

וכתב עוד ואם הורגלה לראות סמוך לטבילתה כל שעת תשמיש הראשון וכן עשתה ג' פעמים רצופים לג' טבילות שכל תשמיש ראשון ראתה דם מחמת תשמיש אין לה תקנה לישאר עם בעלה אלא תתגרש לאלתר ואסור להשהותה אף אם אינו רוצה לבא עליה דחיישינן שמא יבא עליה דכיון דלכשתטבול ליכא אלא איסור דרבנן דקיימא לן וסתות דרבנן יוציא דחיישינן משום דאיסורא דרבנן הוא קילא ליה ואתי למעבר עלה ועוד כיון דאסורה לו עולמית לפירוש רש"י איכא למיחש טפי דאפילו באיסורא דאורייתא חיישינן כדאמרינן בסוף פרק ב' דכתובות (דף כז:) המגרש את אשתו לא תנשא בשכונתו כ"ש עמו בבית דלא כיון דגיסא בהדי הדדי ודקדק כן מדברי הרמב"ם שכתב גבי רואה דם מחמת תשמיש אסורה לישב עם בעלה וכתב בסוף דבריו ומיהו נ"ל שכל זמן שאינו חפץ לישא אשה אחרת ורוצה להשהותה על ידי שליש ובשכונה אחת ולא ילך אצלה אלא בעדים א"צ לגרש אם אינה באה מחמת טענה אבל אם רצה לישא אחרת יוציא ויתן כתובה עכ"ל:

וכתוב בתשובה (בפסקים ובכתבים) מה"ר איסרלן סימן פ"ז על דבר טהרת אשתך אשר כתבת שיש לך הוכחה שיש לה מכה אך שאין ידוע אם מוציאה דם ודאי חד עד לחוד לא מהניא דבהדיא כתוב במרדכי בעינן דיודעת שהמכה מוציאה דם אז תולה במכה אבל אם לא ידעה לא אף ע"פ שהיא אומרת שודאי יש לה מכה אמנם בעובדא דידן מצאנו ב' צדדין להתיר ולטהר חדא כמו שכתבתי שכל זמן שהיא בדקה בכל החורים וסדקים אינה מוצאת אותן כתמים ושערות דקות אלא בזה מקום נראה שר"ל במקום אחד מוצאת לעולם א"כ אם אותו המקום בצדדים קצת יש סברא לטהר דמוכח דמן הצדדין מן המכה בא דלכאורה פתח החדר לפרוזדור באמצע פרוזדור הוא ובבדיקת שפופרת אומר תנא דברייתא אם נמצא דם בראשו של מכחול בידוע שהוא מן המקור ואם לאו בידוע שהוא מן הצדדין משמע שאם ידוע שנמצא לצדדין טהורה וא"כ בנדון דידן שבשום פעם אינה מוצאת רק במקום אחד מן הצד דיש הוכחה דלאו מן החדר בא אלא מן המכה שבצדדין וכ"ש אם מרגשת בשעת בדיקה כשהיא נוגעת בצד מקום ההוא שהוא כואב לה קצת ובשאר חורין וסדקין אינה מרגשת כאב כלל שיש הוכחה שמן המכה בא עוד כתוב במרדכי ההיא ברייתא דהרואה דם מחמת תשמיש דתני בה ואם יש לה וסת תולה בוסתה פירוש ואם יש לה וסת זמן קבוע שהיתה רואה נדה תולה בוסתה

שיכולה לומר שהדם שהיא רואה טהורה היא דעדיין לא הגיע וסתה ותולה במכתה וכו' אלמא דס"ל דאין אורח בא אלא בזמנו מהני דתולין במכה מה שאין תולין בלא זה והנה אתה כתבת שלאשתך יש לה וסת כהוגן וכדרך הנשים א"כ מועיל ג"כ להתיר ולטהר אע"ג דרש"י פירש בענין אחר מ"מ נוכל לצרף דעת המרדכי ג"כ לשאר צדדים לכן נראה אי איתנהו לכל הני צדדין שהזכרת לעיל תוכל לסמוך עלייהו להחזיקה לך טהורה ועל המיעוך קשה לסמוך חדא דמה תעשה במה שלא בא דרך שערות ועוד דלא נראה כלל דתועיל אם לא נימוח כולן גם אשר כתבת דנראה לך דספיקא היא הואיל ותמיד רואה בלא הרגשה אין סברא לעולם לומר הרגשת עד הוא אין נראה דרואה מחמת תשמיש נמי אין מרגשת דאי מרגשת דנפתח החדר פשיטא דטמאה אלא אמרינן הרגשת שמש הוא אף ע"ג דבכל פעם בלא תשמיש אינה רואה כלום בלא הרגשה וחשיב לה ספיקא דאורייתא עכ"ל:

הבועל את הבתולה וראתה דם בשעת תשמיש נראה דאפילו כמה פעמים אין מחזיקין אותה ברואה דם מחמת תשמיש דלעולם תולין בדם בתולים מדתניא בתוספתא פ"ק דנדה כולן בודקין אותן בשפופרת חוץ מן הבתולה שדמיה טהורים וכתב סמ"ג וע"כ ברואה דם מחמת תשמיש ג"פ איירי דאם לא כן בדיקת שפופרת מאי עבידתא וקתני דבתולה אינה צריכה בדיקה מפני שחזקת דמיה טהורים כלומר דהנך דמים מחמת בתולים קא אתא ומ"מ נראה דלא מחזקינן להו בדם בתולים אלא עד שתפסוק פעם אחת ולא תראה מחמת תשמיש דאז ברור לנו שכבר כלו בתוליה ואם אח"כ תראה ג"פ בשעת תשמיש יש לה דין אשה שהוחזקה לראות בשעת תשמיש אבל כל זמן שלא פסקה אפילו פעם תולה בבתוליה אפילו כמה פעמים כדמשמע בתוספתא שהבאתי ויש עוד ראייה לדבר מדגרסינן בפ"ק דנדה (דף יא:) תנן התם תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת ב"ש אומרים נותנים לה ד' לילות וב"ה אומרים עד שתחיה המכה אמר רב גידל אמר שמואל לא שאנו אלא שלא פסקה מחמת תשמיש אבל פסקה מחמת תשמיש וראתה טמאה וכתבו התוספות שלא פסקה מחמת תשמיש דכל פעם שמשמשת רואה אפילו תשמיש מופלג חדש או ג' חדשים הוי דם בתולים וטהור כדאמרינן בפרק בתרא (סד.) מעשה ונתן לה רבי ד' לילות ובראתה ועודה בבית אביה אין לה אלא לילה הראשון והשתא לדידן בכולהו אין לה אלא בעילת מצוה מ"מ לענין שלא להחזיקה ברואה דם מחמת תשמיש כיון דחזינן דאיכא בתולה בעלמא דכל שלא פסקה מחמת תשמיש מחזקינן להו מדינא בדם בתולים בהכי סגי למילף לכולהו בתולות אף להגיע זמנה וראתה לענין שלא להחזיקה ברואה דם מחמת תשמיש כיון דרובא מסייע לה דהא רואות

מחמת תשמיש הוי מיעוטא דמיעוטא ואע"ג דהתם אמרינן שאם עבר לילה אחת בלא תשמיש וראתה טמאה איכא למימר דהיינו לטמאה משום אותו דם אבל אחר שתטבול אם תחזור לראות מחמת תשמיש אפילו כמה פעמים לא מחזיקין לה ברואה מחמת תשמיש עד שתפסק פעם אחת וכמ"ש כך נ"ל אלא דמסתפינא להתיר אלא א"כ יהיו ידים מוכיחות שהוא דם בתולים :

כתב הר"ש בר צמח אשה שיש לה מכות ופצעים שהמים הקרים מזיקים לה יעשה לה תקנה לטבול כמו שהיו עושים לכ"ג ביום כיפור עששיות של ברזל ואם א"א בתקנה זו תצא מתחת בעלה כדי שלא יתבטל מפריה ורביה כדין אשה שרואה מחמת תשמיש שכתבו המפרשים שצריך לגרשה אם אין לו אשה אחרת עכ"ל כמ"ש זה בשם תשובת מהר"ם ועיין במ"ש בסי' זה בשם תשובת מהר"מ:

סימן קפח

סעיף קטן א

דבר תורה חמשה דמים טמאים באשה ותו לא בפרק כל הידֿ (נדה יט.) תנן ה' דמים טמאים באשה האדום והשחור וכקרן כרכום וכמימי אדמה וכמזוג ב"ש אומרים אף כמימי תלתן וכמימי בשר צלי וב"ה מטהרים הירוק עקביא בן מהללאל מטמא וחכמים מטהרים א"ר מאיר אם אינו מטמא משום כתם מטמא משום משקה ר' יוסי אומר לא כך ולא כך אי זהו אדום כדם המכה והשחור כחרת עמוק מכאן טמא דיהה מכאן טהור וכקרן כרכום מן הברור שיש בו כמימי אדמה מבקעת בית כרם ומציף מים וכמזוג ב' חלקים מים וא' יין מן היין השרוני ובגמרא (שם) מנא לן דאיכא דם טהור באשה דכתיב כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דם טמא לדם טהור ממאי דהני טהורים והני טמאים א"ר אבהו דאמר קרא ויראו מואב את המים אדומים כדם למימרא דדם אדום הוא ואימא אדום ותו לא א"ר אבהו דאמר קרא דמיה דמיה הרי כאן ד' פי' והיא גלתה את מקור דמיה וטהרה ממקור דמיה הרי ד' מיני אדמומית טמאה אבל שלמטה מהם לאו דם הוא והא אנן ה' תנן אמר ר' חנינא שחור אדום הוא אלא שלקה וגרסינן תו בגמרא (שם) וחכמים מטהרים היינו ת"ק כלומר דת"ק נמי מטהר את הירוק מדקתני ה' דמים טמאים ולא מנה הירוק עמהם ומשני איכא בינייהו לתלות כלומר דלת"ק תולין ולדברי חכמים טהור לגמרי ופסק הרא"ש ז"ל דהלכה כחכמים וכ"פ הרשב"א ז"ל בת"ה והר"ן ז"ל בפ"ב דשבועו' והביאו כמה ראיות וכ"פ הרמב"ם ז"ל: ולענין כמימי תלתן וכמימי בשר צלי בעי בגמרא (שם) וב"ה מטהרים היינו ת"ק איכא בינייהו לתלות כלומר דלת"ק תולין מספק ולב"ה טהור לגמרי וכתב הר"ן בפ"ב דשבועות בשם הרמב"ן ז"ל דהלכה

כת"ק אבל הרא"ש כתב דהלכה כב"ה וכתב הר"ן ז"ל שכך נראה שהוא דעת הרמב"ם ז"ל שכתב ה' דמים טמאים בלבד מיהו האידנא לא נפקא לן מידי בהאי ספק דכל מראה אדום טמא כמו שיתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו האידנא שנתמעט הבקיאות חזרו לטמאות כל שיש בו מראה אדמומית בס"פ כל היד (נדה ך:) מייתי בגמ' כמה חכמים דלא חזו דמא משום דלא בקיאי וכבר כתבתי זה בסי' קפ"ג:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואין טהור אלא הירוק והלבן כן כתב הרא"ש ז"ל בפרק כל היד וז"ל ובדורות הללו אין בקי לראות בדמים לישען על חכמתו ולהפרד בין דם לדם ואפילו בימי חכמי התלמוד היו מן החכמים שהיו נמנעים לראות דמים כ"ש האידנא שאין לטהר שום דם הדומה למראית אדמומית אם לא שיהא לבן וירוק כמראה הזהב ע"כ וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפי"א וכ"פ הרשב"א ז"ל ובריש פרק המפלת (נדה כא.) אמרו בפשיטות דלבן וירוק טהורים וא"ת מאחר שהם ז"ל פסקו הלכה כב"ה דמטהרים כמימי תלתן וכמימי בשר צלי למה לא התירוה בזמן הזה כשם שהתירו בירוק ולבן י"ל דכיון שהם נוטים למראה אדמומית ואין אנו בקיאים במראות מטמאינן להו ולא מטהרינן אלא לבן וירוק משום דלית להו נטייה לאדמומית כלל דאף על גב דעקביא דמטמא על כרחין סבר דירוק נוטה לאדמומית רבנן סברי דהאי לאו נטיה לאדמומית הוא אבל כמימי תלתן וכמימי בשר צלי לכ"ע נוטים למראה אדמומית נינהו ואע"פ כן מטהרי רבנן הלכך האידנא דלא בקיאין למיבדק במראות לא מטהרינן: כתבו התוספות אמתניתין דהירוק עקביא בן מהללאל מטמא האי ירוק היינו כאתרוג ולא ירוק ככרתי דאין זה נוטה לאדמומית וסתם ירוק כן הוא כדמשמע בפ' לולב הגזול וגם הרא"ש ז"ל כתב פר"י דמכאן משמע דירוק סתם הוא צבע הדומה לחלמון ביצה או לזהב הנוטה למראה אדמומית וכ"מ בפ' א"ט [מז:] ע"כ ומשמע ודאי שדעתם לומר דבירוק ככרתי לא עלה על דעת שום אדם שיהא טמא דהא אין לו נטיית מראה אדמימות כלל ולא איפליגו אלא בירוק כזהב דסבר עקביא שיש בו נטיית מראה אדמומית ורבנן סברי שאין זה נטיית מראה אדמומית והלכה כוותייהו וכ"כ הר"ן ז"ל בפרק ב' דשבועות וכ"כ הרשב"א ז"ל בת"ה וז"ל ומהו הירוק שאמרנו כתבו רבותי הצרפתים דהיינו אפי' גאלנ"י כמראה הזהב וכ"ש הירוק הדומה לכרתי דההוא אפי' עקביא מטהר דאינו דומה לאדום כלל עכ"ל והשתא מ"ש הרא"ש ז"ל דהאידנא אין לטהר שום דם אם לא שיהא לבן וירוק כמראה הזהב מראה זהב איצטריך ליה לאשמועינן דאילו ככרתי ליכא לספוקי ביה כלל דהוי כלבן מאחר שאין שום צד נטיית

מראה אדמומית ולפיכך כתב רבינו דבין ירוק ככרתי בין צהוב כזהב טהור וכ"כ המרדכי בפ"ב דשבועות דירוק ככרתי או כעשבים או כשעוה טהור וכ"כ ה"ה בפי"א: ומשמע דהוא הדין לכל מראות שאין לספק בהן באדמומית כלל דטהורים דומיא דכרתי ולא הזכירו ירוק אלא משום דכשהוא כגוון הזהב איכא למ"ד דנוטה לאדמומית הוא לפיכך הוצרך להשמיענו בו ולבן שאמרנו לאו דוקא דה"ה לכל מראה דאין לספקו במראה אדמומית כלל דשרו דבכלל לבן הוא וכן נראה מדברי הר"ן ז"ל בפ"ד דשבועות:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אפילו אם יש בו סמיכות דם והוא עב הרבה כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ה וכ"כ הרמב"ן ז"ל בהלכותיו. ודע שבתרומת הדשן כתוב דלבן שאינו לבן לגמרי אלא כמראה בגד לבן שנפל עליו אבק שהוכהה לבנוניתו נראה דמראה כזה אינו כלל מצד שחרורית וטפי ראוי לחשבו ממראה לבן ואין שחרורית כזה בא ממראה אדמומית כי היכי דנימא ביה אדום הוא אלא שלקה ואע"פ שהוא ז"ל מגמגם להתיר בירוק ולבן מפני שדברי סמ"ק סתומים לית דחש ליה בהא וכל מי ששמעתי וראיתי נהגו להתיר להדיא בלא שום גמגום כלל: וכתב עוד בתרומת הדשן שאף על פי שהרגישה האשה שנפתח מקורה ובדקה מיד ומצאה על העד לחלוחית לבן לא חיישינן שמא יצא טיפת דם כחרדל ונתקנח או נימוק דהרגשה דאורייתא היא כדמוכח בפרק הרואה כתם (נדה נז.) דה"מ היכא דליכא למיתלי ההרגש במידי אחרינא אבל כשמצאה לחלוחית דלובן על העד אמרינן דההוא טיפת לובן היא דארגישה דלבן וירוק מן המקור קא אתו ע"כ ואח"כ כתב אמנם ירא אנכי להקל אם נמצא על העד לחלוחית דסמוך ויש בו מישוש קצת אע"ג דלובן הוא מפני הטועים אבל אם אינו אלא מראה וכמו צבע בעלמא ולא הרגישה יש לטהר עד כאן לשונו ונ"ל שחומרות יתרות הם ולית דחש להו:

סעיף קטן ה

ונאמנת אשה לומר כזה ראיתי ואבדתיו ברייתא בסוף פרק כל היד (נדה דף ך.) וכתב הרשב"א ז"ל דטעמא מפני שאין מחזיקין אותה במשקרת לפי שהתורה האמינתה שנאמר וספרה לה ואמרו חכמים (כתובות עב.) וספרה לה לעצמה וכן אין מחזיקין אותה בטועה בדמיונות מן הסתם:

סעיף קטן ו

אבל אם הביאה לפנינו דם והחזקנוהו בטמא או אפילו נסתפקנו בו בטמא וכו' אין סומכין עליה כ"כ הרשב"א בת"ה ולמד כן מדגרסינן בס"פ כל היד איבעיא להו כזה טיהר פלוני חכם מהו ת"ש נאמנת אשה לומר כזה ראיתי ואבדתיו שאני התם דליתא קמן ת"ש דילתא אתאי לקמיה דרבב"ח וטמי לה לקמיה דרב יצחק בר יהודה ודכי לה

כיון דאמרה ליה דרבב"ח טמי לה הדר איהו וטמי לה כיון דהוה אמרה ליה כל יומא הוה מטהר לי כה"ג והאידנא הוא דחש בעיניה דכי לה אלמא מהימנינן לה ורב יצחק בר יהודה אגמריה סמיך כלומר משום הכי התיר משום דאגמריה סמיך אבל בעלמא לא ולעולם כל היכא דאיתחזק דם לפנינו אין מקום לנאמנותה דהא חזינן דטועה בדמיונות ואפילו בדבר המסופק לנו אין סומכין על דבריה דדילמא כי היכי דלדידן לא איברור לן ולא יכלינן למיקם עליה איהי נמי לא קים עליה וסברה כזה היה ואינו ולא איפשיטא בעיין הלכך לחומרא אזלינן ולא סמכינן אדיבורה עכ"ל:

סעיף קטן ז

הכניסה שפופרת והוציאה בה דם טהורה בריש המפלת (נדה כא:) בעיא דאיפשיטא וטעמא דטהורה משום דבבשרה אמר רחמנא ולא בשפופרת ופירש"י בשפופרת. הכניסה קנה חלול באותו מקום ונמצא בתוכו דם: בבשרה. דם יהא זובה בבשרה שיצא דרך כותלי בית הרחם ואין מפסיק וז"ל הרמב"ם בפ"ה שנא' דם יהיה זובה בבשרה עד שתראה בבשרה כדרך שהנשים רואות ואין דרך אשה לראות בשפופרת: וכן אם ראתה דם בחתיכה אפילו היא מבוקעת וכו' שם לימא שפופרת תנאי היא דתניא המפלת חתיכה אע"פ שמלאה דם אם יש עמה דם טמאה ואם לאו טהורה שר"א אומר בבשרה ולא בשפיר בבשרה ולא בחתיכה וחכ"א אין זה דם נדה אלא דם חתיכה חכמים היינו ת"ק אלא לאו דפלאי פלויי איכא בינייהו דר"א היכא דפלאי פלויי מטמא מ"ט בבשרה קרינן ביה ואתו רבנן למימר אע"ג דפלאי פלויי אין זה דם נדה אלא דם חתיכה הא דם נדה ודאי טמא אפילו בשפופרת אמר אביי בשפופרת כ"ע לא פליגי דאין דרכה של אשה לראות דם בשפופרת והכא בחתיכה עצמה קא מיפלגי ר"א סובר דרכה של אשה לראות דם בחתיכה ורבנן סברי אין דרכה רבא אמר דכ"ע אין דרכה של אשה לראות דם בחתיכה והכא באשה טהורה ומקור מקומו טמא קא מיפלגי מ"מ איפשיטא בעיין דרואה דם בשפופרת טהורה ופירש"י כי פליגי בחתיכה ודפלי פלויי דת"ק סבר בבשרה למעוטי תוך חתיכה אבל דם הנראה בבקעים טמא דהא בבשרה קרינן ביה ורבנן סברי אפילו פלי פלויי טהורה דאין זה דם נדה אלא דם חתיכה והרא"ש ז"ל הקשה על פירש"י ז"ל וכתב שרבינו שמשון מקוצי פירש דבהא פליגי דר' אליעזר סבר דרכה של אשה לראות דם בחתיכה וכיון שראתה כדרך שהנשים רגילות לראות טמאה ורבנן סברי אין דרכה של אשה לראות דם בחתיכות ואע"פ דפלאי פלויי וכיון שלא ראתה כדרך שהנשים רגילות טהורה ופליגי רבנן ור"א בטעמא דקרא דדרשינן בבשרה ולא בשפופרת ר"א סבר דמעטינן שפופרת מטעם הפסקה וכן חתיכה היכא דאין הדם נוגע בבשרה אבל

אי פלאי פלויי קרינן שפיר בבשרה ורבנן סברי טעמא דממעטינן שפופרת משום דאין דרכה של אשה לראות כך וכן חתיכה אפילו אי פלאי פלויי לפי שאין דרך הנשים לראות כך והא דאמרינן אין זה דם נדה פי' אין דרך דם נדה לבא בזה הענין וכן עשה מעשה רבינו שמשון באשה שנעקר מקור שלה וכמין חתיכות בשר היה נופל לה בבית החיצון וטיהר אותה לבעלה דכיון שאין דרך נשים לראות כך עכ"ל: ומ"ש רבינו ורבינו ירוחם ז"ל בהאי עובדא דרבינו שמשון ולא היתה פוסקת לראות כל זמן שאותן החתיכות היו בבית החיצון נראה שהיתה רואה דם ממש ואפ"ה היה מטהר אותה מפני שהיא תולה שמהחתיכות שבבית החיצון נמשך הדם וכיון שבשעה שנעקר לא היה דם אלא בחתיכה טהור אבל מלשון הרא"ש שכתבתי לא משמע הכי אלא כמין חתיכות בשר היו יוצאות בעצמן ואע"פ שהיה דם בתוך החתיכות ופלי פלויי היה מטהר משום דאין דרך אשה להיות רואה בענין זה אבל אם היתה רואה דם להדיא בלא חתיכה בהא לא איירי ואפשר דכל כה"ג טמויי נמי מטמא לה דאע"ג דתלינן במכה כמו שנתבאר בסימן שקודם זה הני מילי במכה שבצדדין אבל הכא שהמכה היתה במקור עצמו איכא למימר דמטמא לה ולפ"ז צ"ל דלא היתה פוסקת מלראות שכתבו רבינו ורבינו ירוחם אחתיכות בשר דבסמוך קאי כלומר לא היתה פוסקת מלראות חתיכות בשר ולשון רבינו ירוחם שכתב כל זמן שאותה החתיכה היה בבית החיצון נוח יותר לפירוש זה מלשון רבי' שכתב כל זמן שאותם החתיכות בבית החיצון וקל להבין. ונראה דמעשה זה דרבינו שמשון בשהטיל החתיכות במים פושרין ולא נמוחו הוא דאל"כ הא איכא למיחש שמא כולן היו דם קפוי כדבסמוך ביוצא ממנה בצורת בריה כמין קליפות או שערות וכו' ומיהו אפשר דשאני הכא שהיה ניכר בהן שהן חתיכות בשר אלא שהיה בתוכן דם ופלי פלויי:

סעיף קטן ח

ודוקא חתיכות קטנות דומיא דשפופרת אבל חתיכה גדולה טמאה אפי' לא ראתה כלום שא"א לפתיחת קבר בלא דם (שם) בריש פ' המפלת תנן המפלת חתיכה אם יש עמה דם טמאה ואם לאו טהורה רבי יהודה אומר בין כך ובין כך טמאה ואוקימנא בגמרא דבשביל החתיכה עצמה אינה טמאה אפי' היא מארבע מראות דמים אלא בהא הוא דפליגי דרבנן סברי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם ורבי יהודה סבר א"א לפתיחת הקבר בלא דם ופסק הרא"ש דהלכה כרבי יהודה וקשה שהרי הוא ז"ל כתב דאיפשיטא בעיין דרואה דם בשפופרת טהורה ומשמע נמי מדבריו דסבר דהלכה כרבנן דסברי דאין דרכה של אשה לראות דם בחתיכה ולפי מה שפסק כר' יהודה דאמר א"א לפתיחת הקבר בלא דם רואה בשפופרת או בחתיכה אמאי מטהר לה הרי נפתח הקבר על ידם וא"א בלא דם

ולכך חילק רבינו בין חתיכה קטנה לגדולה דקטנה אין בה פתיחת הקבר שנאמר שא"א לה בלא דם ותדע דהא דאמרינן דרבנן סברי אין דרכה של אשה לראות דם בחתיכה בחתיכה קטנה קאמרי ולא בגדולה דהא כיון דמייתי לה בגמרא איבעיא דשפופרת משמע בחתיכה קטנה דומיא דשפופרת קאמרי וכ"כ התוספות והרשב"א והרא"ש ז"ל גבי רואה כמין קליפות כמין שערות כמין עפר כמין יבחושים אדומים תטיל למים אם נמוחו טמאה ואם לאו טהורה דאפילו רבי יהודה דסבר דא"א לפתיחת הקבר בלא דם בהא מודה דאם לא נימוחו טהורה משום דאין פתיחת הקבר לדברים קטנים כאלו ומיהו איכא למידק בהא מדכתב הרא"ש גופיה גבי מאי דפסק דא"א לפתיחת הקבר בלא דם וז"ל דהא דאמר רבא בפירקין אין דרכה של אשה לראות דם בחתיכה והכא באשה טהורה ומקור מקומו טמא קמיפלגי אלמא ס"ל דמפלת חתיכה טהורה התם פלוגתייהו קא מפרש ועיקר שינוייא דרבא לאשמועינן דכ"ע דרשי בבשרה עד שיצא דם דרך בשרה ולא בחתיכה ולא בשפופרת ונפקא מינה אליבא דהלכתא דבשפופרת טהורה בחתיכה טמאה ולא מפני דם שבתוכה אלא משום דא"א לפתיחת הקבר בלא דם עכ"ל ואם הרא"ש היה סובר דחתיכה דאתמר גבי שפופרת חתיכה קטנה היא דאין הקבר נפתח על ידה אמאי קשיא ליה מדאמר רבא אין דרכה של אשה לראות דם בחתיכה דמשמע דס"ל דאפשר לפתיחת הקבר בלא דם הא התם בחתיכה קטנה מיירי שאין הקבר נפתח על ידה אבל בחתיכה גדולה שהקבר נפתח על ידה מודה דאי אפשר בלא דם ושמא י"ל דאע"ג דאיהו סבר הכי בעי לתרוצי אפילו אם תמצא לומר דלא מפליג בין חתיכה גדולה לקטנה וצ"ע:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו דא"א לפתיחת הקבר בלא דם ואפילו בנפל שלא נגמרה צורתו כ"כ הרא"ש ז"ל בריש פרק המפלת מדפסק רבא בפרק בתרא בהפילה נפל כל דהו אפילו לא נגמר צורת הולד דא"א לפתיחת הקבר בלא דם. ועוד דפליגי הכא בהמפלת חתיכה אלמא דאין חילוק בין נגמרה צורת הולד ללא נגמרה למ"ד אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם וכן נראה מדברי הרשב"א בת"ה ולאפוקי מדברי השאלתות שכתבו דהיכא דלא נגמרה צורתו אפשר בלא דם אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ה המפלת חתיכה אף על פי שהיא אדומה אם יש עמה דם טמאה ואם לאו טהורה ואפילו נקרעה ונמצאת מלאה דם הרי זו טהורה שאין דם נדה אלא דם חתיכה עכ"ל ודבריו מבוארים שפסק כת"ק דר' יהודה דסבר אפשר לפתיחת הקבר בלא דם וחיזק ה"ה סברתו והביא לה ראיות ומ"מ כתב שדעת הרמב"ן ז"ל כדעת הרא"ש והרשב"א ז"ל וכ"כ הגהות מיימוניות בשם התוס'

וכתבו דכיון שכן אפי' בלידה יבישתא צריכה בדיקה להפסיק בטהרה: וכתב סמ"ג על דברי השאלתות הלכך לכל הפחות אנחנו שאין אנו בקיאים בגמר צורת הולד יש לנו לפסוק דא"א לפתיחת הקבר בלא דם: ואע"פ שהרמב"ם פוסק כמ"ד אפשר לפתיחת הקבר בלא דם כתב ברפ"י כל יולדת טמאה נדה אע"פ שלא ראתה דם וכתב בפ"ד אחד הבא על הנדה כל ז' ימים ואפילו לא ראתה אלא יום אחד ואחד הבא על היולדת זכר כל ז' או על היולדת נקבה כל י"ד או על הזבה כל ימי זובה וספירתה הכל בכרת שנאמר בנדה שבעת ימים תהיה בנדתה ובזבה נאמר כל ימי זוב טומאתה כימי נדתה תהיה וביולדת הוא אומר כימי נדת דותה תטמא וטמאה שבועים כנדתה עכ"ל והטעם מבואר דקרא דמטמאה לה שבוע לזכר ושבועים לנקבה אפילו בלא ראתה מטמא לה משום לידה לדברי הכל וכ"כ רש"י וברפ המפלת דלת"ק דמטהר מפלת חתיכה ואין עמה דם דס"ל אפשר לפתיחת הקבר בלא דם לא חשיב להפלת חתיכה לידה דאי לידה הוי בלא דם נמי טמאה דכתיב כימי נדת דותה תטמא: ומ"ש הרמב"ם ז"ל דאפילו נקרעה החתיכה ונמצאת מלאה דם הרי זו טהורה נראה דהיינו מדתניא בגמרא (שם) המפלת חתיכה אע"פ שמלאה דם אם יש עמה דם טמאה ואם לאו טהורה: וכתב עוד הרמב"ם שם הפילה חתיכה ודם אגור בתוכה טמאה וכתב ה"ה שנראה שהיה גורס בפרק המפלת (שם) א"ר משום רשב"י המפלת חתיכה קרועה אם יש בה דם אגור טמאה ואם לאו טהורה כסומכוס וקילא מכולהו ופסק הלכה כן. וכתב עוד הרמב"ם בפרק י' הפילה חתיכה לבנה אם נקרעה ונמצא בה עצם הרי זו טמאה לידה ויתבאר בסי' קצ"ד בס"ד:

סעיף קטן י

כל דם היוצא מן האשה בין לח בין יבש טמא ולא עוד אלא אפילו יוצא ממנה דם בצורת בריה וכו' טמאה בריש פ' המפלת (נדה כב.) בעי רבי יוסי בר חנינא מר"א דם יבש מהו לח ונעשה יבש לא קא מיבעיא לי כי קא מיבעיא לי יבש מעיקרו א"ל תניתוה המפלת כמין קליפה כמין שער כמין עפר כמין יבחושין אדומים תטיל למים אם נמוחו טמאה אי הכי בלא נמוחו נמי אמר רבא כי לא נמוחו בריה בפני עצמה היא ופי' ר"י אם נימוחו טמאים דדם היא אלמא אף על גב דכי חזיתיה יבש היה כעפר. בריה בפני עצמה היא. ולא דם. וכתב הרא"ש וז"ל בריה בפני עצמה היא ואינה מתולדת הדם היא אלא מחמת מכה שיש לה בתוך מעיה וכ"כ הרמב"ם ז"ל וכן משמע בגמרא:

סעיף קטן יא

ומ"ש והוא שיהיו נמוחים בתוך מעת לעת על ידי שרייה ששורים אותם במים פושרים שם אהא דתנן תטיל למים אמר ר"ל ובפושרין תנ"ה תטיל למים ובפושרין ובעי בגמ' אי

האי שרייה צריכה להיות מע"ל או דילמא לא בעינן מע"ל ועלתה בתיקו וכתב הרא"ש ז"ל וכיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא וכן פסק הרשב"א ז"ל וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה:

סעיף קטן יב

ומ"ש ויהיו המים פושרין כל משך מעת לעת בפרק דם הנדה (נדה נו:) תניא כמה היא שרייתן בפושרין יהודה בן נקוסא אומר מעת לעת תחילתן אף על פי שאין סופן רשב"ג אומר צריכים שיהיו פושרין כל מעת לעת וכתבו הרא"ש בפרק המפלת אצל ענין זה וכתב שפסק ר"ח הלכה כרשב"ג וכ"כ הרשב"א בת"ה שר"ת והרא"ש ז"ל פסקו כרשב"ג:

סעיף קטן יג

ומ"ש ושיעור החימום כמו מים ששאבו בקיץ מן הנהר או מן המעיין כ"כ הרא"ש ז"ל בפרק המפלת בשם העיטור וכ"כ הרשב"א ז"ל בת"ה ומשמע דשעמדו מעט בבית וכו' אמים שנשאבו מהמעין קאי דאילו מי נהר בלא עמידה בבית הן חמין וכן מבואר בדברי רבינו ירוחם ז"ל. וכתב עוד ופושרין הוא כמו שבני אדם שותין פושרין ונותנין באזניהם כדאמרינן בפרק אין מעמידין הנהו מיא דצילי מיניה לא חמימי ולא קרירי אלא פושרי והריטב"א כתב בפרק המפלת אהא דאמרינן ממעכתו ברוק מהא שמעינן דפושרין דיו שיהא כעין חמימות שברוק וזה כלל גדול ע"כ:

סעיף קטן יד

ומ"ש ואם הם קשים כ"כ שאינן נמוחים בתוך מע"ל טהורה אפילו הן נמוחין ע"י מעוך שממעכו בצפורניו בפרק המפלת (נדה כב.) תניא תטיל למים ובפושרין רשב"ג אומר ממעכתו ברוק ע"ג הצפורן מאי בינייהו אמר רבינא מיעוך ע"י הדחק איכא בינייהו ופי' רש"י ע"י הדחק לת"ק אי נימוח מאליו הוא דהוי דם אבל נמוח ע"י מיעוך לאו דם הוי ולרשב"ג אפי' נימוח ע"י מיעוך דם הוי וכתבו הרשב"א והרא"ש ז"ל דהלכה כת"ק ובסמוך יתבאר שדעת הרמב"ם ג"כ דהלכה כת"ק וכתב הרשב"א ז"ל מיעכתו על צפורן ולא נמחה בידוע שאינו דם מיעוך זה מיעוך דחוק הוא יתר משריית המים פושרין וכל שלא נמחה ע"י מיעוך זה בידוע שלא ימחה על המים ואפי' שרויין מעת לעת בפושרין וטהורה והה"מ כתב בפ"ה מיעוך ע"י הדחק איכא בינייהו פירוש דלת"ק אם נמוח ע"י מיעוך לא הוי דם וכן פירש"י ולא הזכיר רבינו הא דרשב"ג אלא סתם משנה אבל הרשב"א כתב אם מיעכתו ע"ג צפורן ולא נמוח טהורה וכו' ויש לפרש דה"ק מיעוך ע"י הדחק איכא בינייהו דלת"ק לא חשיבא בדיקה כלל בין נמוחו בין לא נמוחו אבל הפי' הראשון עיקר עכ"ל:

סעיף קטן טו

וכתב הראב"ד דוקא במפלת כמין קליפות או שערות הוא שצריך בדיקה וכו' אבל חתיכת דם קשה כאבן ואינו נמוח טמאה כן כתבו הרא"ש בפרק המפלת והרשב"א בת"ה בשם הראב"ד ז"ל דדם יבש אע"פ שאינו נמוח טמאה וטעמא דקליפה ושערה ויבחושין ששנינו דאם לא נמוחו טהורה לפי שצורתן מוכחת עליהם שאין דרך דם להתייבש ולעשות צורות כאילו וכל שלא נמוחו איגלאי מילתא דלאו דם הוא אלא בריה בעלמא וכמין עפר נמי אין דרכו של דם להתייבש ולעשות נפרד כעפר ומיהו כשנמוחו ע"כ לאו בריה נינהו דם היה ונתיבש דרך מקרה ונעשה כן אבל דם יבש בעלמא אפי' לא נמוח נמי דם הוא וטמא :

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו בשם הרז"ה כ"כ הרשב"א והרא"ש ז"ל בשמו דכל דם יבש שאינו נמוח אינו דם אלא בריה כדרך ששנינו גבי שערות וקליפות והרשב"א ז"ל בת"ה הביא ראיות לדברי הראב"ד ז"ל והסכים לדעתו והרא"ש ז"ל בפרק המפלת דחה ראיותיו ונראה שהוא סובר כדברי הרז"ה ז"ל וכתב רבינו ירוחם שכן דעת התוס' ומדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה נראה שהוא סובר כדברי הראב"ד ז"ל וכן פי' ה"ה ז"ל דבריו:

כתב הרשב"א ז"ל בת"ה הא דתנן המפלת כמין קליפה כמין שערה וכו' טהורה כשלא נימוחו לא שנא מעוברת שהפילה כמין אלו ולא שנא שאינה מעוברת כל שלא נמוחו טהורה ומפלת דקתני ולא קתני רואה לפי שאין שותתין ויורדין אלא נופלין כעין בריה מש"ה קתני המפלת וכ"כ ה"ה בפ"ה בשמו. כתב עוד הרשב"א ז"ל וא"ת כי לא נמוחו נמי תיפוק ליה משום דא"א לפתיחת הקבר בלא דם י"ל דהכא דבר מועט הוא דלכ"ע לית לה פתיחת הקבר וכ"כ הרא"ש ז"ל בפ' המפלת ומכאן יתבאר לך דהא דמטהר הרז"ה בחתיכת דם יבש בחתיכה קטנה דוקא טיהר דאילו גדולה הרי היא טמאה משום פתיחת הקבר לדעת רוב הפוסקים שפסקו כרבי יהודה דאמר א"א לפתיחת הקבר בלא דם ושיעור דחתיכה גדולה לא איתפרש לן דאין לומר שכל שהיא גדולה יותר מקליפה ושערה הויא גדולה שהרי כתב רבינו בסימן זה ודוקא חתיכות קטנות דומיא דשפופרת אלמא דשיעורא דשפופרת הויא קטנה לענין זה ומיהו שיעורא דשפופרת גופיה לא אתפרש לן אם עבה אם דק הלכך אזלינן לחומרא ולא מטהרינן אלא בשיעור שפופרת דק שבדקים:

כתב עוד הרשב"א ז"ל בד"א שאם לא נמוחו טהורה בזמן שהם יבשים גמורים שאין עמהם דם כלל הא בלחים שיש עליהם שום ליחלוח דם טמאה נדה דדם הנדה אין לו שיעור ואפילו כחרדל ואפילו פחות מכאן וכתבו ה"ה בפ"ה בשמו ופשוט הוא:

דין מפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים כתב רבינו בסימן קצ"ד דין אשה שכשהיה משתנת יוצא עם המי רגלים ולאחר המי רגלים חצץ אדום כתב הר"ן ז"ל בתשובה ואכתבנה בסימן קצ"א בס"ד:

סימן קפט

סעיף קטן א

הנה בסימן זה נתבארו דיני הוסתות אי זה מהם נקרא קבוע ואי זה מהם נקרא שאינו קבוע ומה בין קבוע לשאינו קבוע וכמה מיני וסתות הן ושיש זמנים שאינן ראויים לקבוע בהם וסת אפילו ראתה בהם כמה פעמים והם ימי נדה וימי זיבה שרואה בהם ממעין פתוח וימי מניקתה וימי עבורה ושיש זמנים שאין האשה חוששת בהם לוסת ואף על פי שיש לה וסת קבוע ואלו הן מעוברת ומניקה: כל אשה שאין לה וסת קבוע חוששת ליום ל' לראייתה שהיא עונה בינונית לסתם נשים בפ' כל היד (נדה טו.) אהא דתנן הבאים מן הדרך נשיהם להם בחזקת טהרה אמר ריש לקיש והוא שבא ומצאה בתוך ימי עונתה ופירש רש"י בתוך ימי עונתה ל' יום לראיה אבל לאחר ל' יום בעיא בדיקה הואיל וסתם נשים חזיין לסוף עונה וכתב ע"ז הרשב"א בת"ה ש"מ אשה שאין לה וסת בעלה מוזהר עליה ביום העונה דהא לא אשכחן מאן דפליג עליה דר"ל ואפילו בבא מן הדרך וכ"ש כשהוא עמה בעיר וכן דעת הר"ן בפ"ב דשבועות ונראה מדבריו שגם הראב"ד סובר כן וכתב עוד הר"ן דמדברי רש"י נראה דאפילו באשה שיש לה וסת צריכה לחוש לעונתה ולא נהירא דכל שיש לה וסת דמיה מסולקין עד זמן וסת והן הן דברי הרשב"א ז"ל. ומה שפירש"י דימי עונה הם שלשים יום מבואר בפ"ק דנדה (דף ט:) כמה עונה אמר ר"ל משום ר' יהודה נשיאה עונה בינונית ל' יום:

סעיף קטן ב

ואם יש לה וסת קבוע לזמן ידוע כגון מכ' לכ' וכו' כדפרישית לעיל בסימן קפ"ד:

סעיף קטן ג

וכיצד קובעתו כגון שתראה ד"פ וביניהם ג' זמנים שוים וכו' כ"כ הרשב"א והטעם משום דתנן בפ' האשה שהיא עושה צרכיה (נדה סג:) שאין האשה קובעת לה וסת עד שתקבענו ג"פ ומשמע דאכל מיני וסתות קאי והדבר ידוע שאין ג' הפלגות בינונית בפחות מד' ראיות דראיה ראשונה לא בהפלגה ראתה אותה וכ"כ התוס' בסוף פ' האשה (סד.) כתב הרשב"א שכ"כ הר"א וכן הורו רבותינו הצרפתים ז"ל. ושאר מיני וסתות הם נקבעים בג' ראיות כמבואר בדברי רבינו בסימן זה חוץ מוסת ההפלגות בדילוג שאינו נקבע בפחות מחמש ראיות והטעם מפני שאין אנו יודעים שמתחלת לדלג עד שתראה ג"פ כיצד ראתה בר"ח ניסן ולסוף א' ועשרים לראיה שנייה עכשיו נתברר שהיא מתחלת לדלג וכשראתה

עוד ב"פ א' בכ"ב לראייה ג' וא' בכ"ג לראייה ד' אז תקבע וסת בדילוג ויתבאר זה בלשון הרמב"ם שכתב רבינו בסוף סימן זה: ודע שה' מיני וסתות הן האחד וסת ההפלגות דהיינו שהיא למודה לראות בהפלגות מכוונות כגון מכ' לכ' יום או מל' לל' יום הב' וסת הימים דהיינו שהיא למודה לראות ביום ידוע בחדש או ביום ידוע בשבוע השלישי וסת התלוי במעשה לבד כגון פיהקה וראתה או עטשה וראתה וזה נקרא וסת דגופה הרביעי וסת מורכב דהיינו שהוא תלוי בימים ובמעשה כגון שקפצה ביום ידוע מהחדש או מהשבוע וראתה. חמישי וסת הדילוג היינו כגון שראתה היום ולסוף ל' ראתה שנית וחזרה וראתה ביום ל"א לראיה שניה וחזרה וראתה ביום ל"ב לראייה שלישית או שראתה בט"ו בניסן ובי"ו באייר ובי"ז בסיון ובכלל זה אם ראתה בט"ו בניסן ובי"ד באייר ובי"ג בסיון כי משפט שניהם שוה וגם בכלל זה הוא וסת הסירוג: כל מיני וסתות אלו וחלוקיהן כתב רבינו בסימן זה לקמן ובכל אחד ואחד אבאר מקום למידתו מן הגמרא בס"ד ושם יתבאר שהרז"ה סובר שאין חילוק בין וסת דגופה לוסת דקפיצות שהם נקבעים בג"פ אע"פ שהם באים שלא ביום קבוע והרשב"א חולק ואומר דוסתות דגופה נקבעים שלא ביום קבוע אבל וסת דקפיצות וכיוצא בה אינם נקבעים אלא א"כ רגילים לבוא ביום קבוע ודעת הרמב"ם בפ"ח כדברי הרשב"א וכ"כ שם ה"ה שהוא מתבאר מדבריו ושכן עיקר. ועוד סובר שם הרמב"ם דלית לן וסת התלוי במעשה דגופה בלי קביעות יום ומיהו בזו חלוק עליו הרשב"א ומסכים לדעת כל המפרשים שסוברים דאיכא וסת התלוי במעשה דגופה בלי קביעות יום וגם זה יתבאר בסימן זה בס"ד:

סעיף קטן ד

ואפילו קודם שקבעתו ג"פ חוששת וכו' משנה בפ' האשה שהיא עושה צרכיה (שם) היתה למודה להיות רואה ביום ט"ו שינתה ליום כ' זה וזה אסורים שינתה כו' שינתה ג"פ ליום כ' הותר ט"ו וקבעה לה יום כ' ומשמע דבין בוסת הפלגות בין בוסת הימים איירי מתני' ולפיכך כתב רבינו וכן בראיות הימים שהוא לימים ידועים בחדש וכו'. ונראה דה"ה לשאר מיני וסתות שצריכה לחוש כן חוץ מוסת הדילוג שכל שלא קבעתו ג' פעמים אינה חוששת לו כלל וכתבו רבינו בסימן זה:

סעיף קטן ה

ולא אמרן שצריך לקבוע ג"פ אלא לענין עקירה וכו' פשוט הוא דסיומא דענינא הוא וארישא דמילתא קאי שכתב ואפי' קודם שקבעתו ג' פעמים חוששת: ומ"ש ומיהו אף ע"פ שחוששת לו נעקר בפ"א אפי' קבעתו ב"פ מימרא דרב פפא סוף פרק האשה שהיא עושה צרכיה: וכתב הראב"ד בספר בעלי הנפש אם קבעה וסת לשעות ולא לימים אינה חוששת אלא שעתה בלבד דע"כ לא פליג ר' יהודה אלא בלמודה דימים כדתניא היתה

למודה להיות רואה ליום כ' לשש שעות והגיע זמן כ' ולא ראתה אסורה לשמש כל שש שעות דברי רבי יהודה רבי יוסי מתיר עד שש וחוששת לשש שעות וכו' הכא הוא דפליג רבי יהודה כיון דלמודה ביום עשרים אע"ג דבשש שעות קביעותא ביומא אסר ליה דחיישינן כיון דקביע וסת בהאי יומא כוליה יומיה זמנא הוא אבל היכא דקביע לה וסת לשעה ולא קביע לה וסת ליומא ודאי קביעות לשעה מהניא ליה ולא אתי וסת שאינו קבוע דיומא ועקר לקביעות דשעה ותו איכא למגמר להא מילתא מההיא איתתא דכל דהוי סלקא מטבילת מצוה הויא חזיא דמא ואתאי לקמיה דר' יוחנן א"ל שמא וכו' לכי והבעלי לו ע"ג הנהר והא התם דבין שהו"ל וסת בין שלא היה לה יום טבילתה לא היה יום קבוע פעמים מקדמת פעמים מאחרת וביום טבילתה הו"ל שעת קבועה שבכל עת שהיתה נכנסת לעיר וחברותיה מרגישות בה היתה רואה ואעפ"כ לא חשש רבי יוחנן אלא לשעתה בלבד דהיינו שעת כניסתה לעיר אבל קודם כניסתה לעיר התירה ש"מ שאם קבעה לה וסת לשעות ולא קבעה לה וסת לימים אינה חוששת אלא לשעתה בלבד עכ"ל וכתב עוד שהוסת הזה הוא נעקר בשעה אחת ואפילו בלא בדיקה:

סעיף קטן ו

ועוד יש חילוק בין קבעתו ג"פ ללא קבעתו ג"פ שהקבוע אע"פ שעברה עונתו ולא הרגישה אסורה לשמש עד שתבדוק ותמצא טהורה ושלא קבעתו בג"פ אם הגיע זמן הוסת ולא בדקה ולא ראתה כיון שעברה עונתו מותרת מ"ש בוסת הקבוע שאסורה לשמש עד שתבדוק ותמצא טהורה כבר נתבאר בסימן קפ"ד שזהו דעת הרשב"א ויליף לה מברייתות דפרק כל היד ושכן דעת המפרשים ושהר"ן כתב דלדעת הרי"ף והרמב"ם אם עבר הוסת ולא בדקה ולא הרגישה טהורה בלא בדיקה אלא שהיא קולא יתירה ורבינו גם שם גם פה סתם הדברים לדעת הרשב"א והמפרשים ז"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש בשלא קבעתו ג"פ שאם עברה עונתו מותרת כ"כ הרשב"א בת"ה וכתב עוד בד"א בוסת שאינו קבוע והוא לה בפחות מעונה בינונית אבל עונה בינונית שהיא לשלשים יום הרי לה כוסת קבוע אע"פ שלא הרגישה בד' אסורה עד שתבדוק ותמצא טהורה ולא הוצרך רבינו לכתבו מפני שכבר כתב בסימן קפ"ד ובסימן זה דלמי שאין לה וסת קבוע הוה יום שלשים כמו וסת קבוע: כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש עוד יש הפרש בין וסת קבוע שהוסת קבוע כיון שעבר עליה אותו היום ולא ראתה נעקר לגמרי בפעם אחת ואע"פ שלא שינתה לוסת אחר אבל וסת שהיא קבוע אפילו עברו עליה ג' עונות כמותן ולא ראתה כיון שלא שינתה ליום אחר נהי דאינה חוששת לאותו יום עד שתחזור ותראה מ"מ אם חזרה וראתה בו ביום אפילו לאחר כמה הפסקות חזר הוסת במקומו וצריכה

עוד ג"פ לעקרו מ"ט דאמרינן אורח בזמנו בא ודוקא שלא שינתה לוסת אחר אבל אם שינתה לוסת אחר כבר נעקר הראשון לגמרי ואם תחזור עוד לראות בו הרי הוא כתחילת וסת וכאשה שהיתה משנה את וסתה לוסת אחר דבעינן ג"פ לעקירת הוסת הראשון ולקביעות השני והראשון נעשה שני והשני נעשה ראשון עכ"ל ויתבאר בסימן זה וכתב עוד אשה שהפסיקה ג' עונות ולא ראתה ולסוף עונות ראתה כבר אמרנו שחזרה לוסתה הא' וחוששת מעונה לעונה שאורח בזמנו בא ואם הפסיקה ג' עונות אחרות ולסוף ראתה כמו כן חוששת מעונה לעונה שעדיין הוסת במקומו אבל אם הפסיקה ג' עונות אחרות ולבסוף ראתה שוב אינה חוששת מעונה לעונה שכבר עקרה הוסת הראשון שהיתה קבוע לה בעונות וקבעה לה וסת אחר בהפלגות ג' עונות וכל אשה שקבעה לה וסת באיזה ענין שתקבע לו או קרוב או רחוק אינה חוששת אלא לאותו וסת בלבד וזה חומר שיש בוסת שאינו קבוע מן הקבוע דאילו וסת שאינו קבוע חוששת בתחילת וסתה לב' חששות אחד לימי החדש ואחד לשעות ההפלגה משא"כ בקבוע עכ"ל:

סעיף קטן ח

ופעמים שתהיה ההפלגה שקובעת בהם וסת בדילוג כגון שראתה היום וראתה שנית לסוף ל' וכו' כן מתבאר מתוך דברי הרשב"א ואכתבם גבי ראתה ג"פ בג' חדשים בדילוג וחזרה וראתה באותם דילוגים עצמם וכו':

סעיף קטן ט

ומ"ש בין הרחיקה דילוגה הרבה וכו' כ"כ ה"ה בפ"ח בשם המפרשים דוסת הדילוג בין שיהיה מיום אחד בין שיהיה יותר על כן והוא שיהיה שוה וזה פשוט עכ"ל:

סעיף קטן י

וכשם שקובעת וסת בהפלגה מימים שוים ושאינם שוים כך קובעת בימי החדש ובימי השבוע וכו' שקובעת וסת בימי השבוע כ"כ הרשב"א בשם רבותינו הצרפתים ומוכח לה מדאמרי' בפ"ק דנדה (יא.) קפצה וראתה ג"פ קבעה לה וסת לימים ואוקמה רב אשי כגון דקפץ בחד בשבא וחזר וקפץ בחד בשבא ובשבת קפצה ולא חזי ולחד בשבא אחרינא חזאי בלא קפיצה:

סעיף קטן יא

ומ"ש שקובעת בימי החדש הכי אמרינן בס"פ בנות כותיים (נדה לט:) בחזאי ריש ירחא וריש ירחא וכו' וה"נ משמע בפלוגתא דרב ושמואל דבסמוך:

סעיף קטן יב

ומ"ש אע"פ שהאחד מלא וא' חסר אין מדקדקים בכך כ"כ התוס' בס"פ האשה גבי פלוגתא דרב ושמואל דבסמוך אע"פ שא' מלא וא' חסר ואין הימים שבין ראיה לראיה

שוים מ"מ קביעות החדש גורם וכ"כ שם הרא"ש וכ"כ הרשב"א בת"ה שהראב"ד הכריע כן מדאיפליגו רב ושמואל אי קבעה לה וסת לדילוג או עד שתשלש בדילוג ובמאי עסקי' אי בחדשים מלאים אין כאן אלא הפלגות שוות מל"ב לל"ב ואי בחדשים כסדרן אחד מלא וא' חסר אין כאן דילוג שוה כיצד הרי שהתחילה בט"ו בניסן שהוא מלא וחזרה וראתה בי"ו באייר הרי ראתה ראיה זו להפלגת ל"ב ועוד חזרה וראתה ביום י"ז לסיון והרי ראיה זו לל"א שהרי אייר חסר וא"כ נמצא שלא דילגה אדרבה קרבה ראייתה וכשחזרה וראתה לי"ח בתמוז חזרה להפלגת ל"ב לפיכך פירש שכשם שהאשה קובעת וסת להפלגות שוות כך היא קובעת בימי החודש כיצד ראתה ר"ח ור"ח ור"ח קבעה לה וסת לראשי חדשים שאע"פ שאין הפלגותיה שוות שהאחד מלא והא' חסר והלכך זו שדילגה כיון שאין בראיותיה צד השוה לא בדילוג שוה ולא בהפלגות שוות אומרים לימי החדש היא קובעת ולא בהשואה אלא בדילוג ולדבריו אם ראתה ט"ו בחדש זה וט"ו בחדש זה קובעת לה בט"ו לחדש בין מלא בין חסר עכ"ל וכ"כ ה"ה בפ"ח בשם הרמב"ן ג"כ:

סעיף קטן יג

ומ"ש והכא לדברי הכל קבעה ג"פ כיון שהם לימי החדש בשוה כלומר אף ע"ג דפליגי רב ושמואל בוסת דדילוג אי בעינן ד' ראיות או אי סגי בג' ע"כ לא פליגי אלא בוסת דדילוג ומן הטעם שיתבאר בסמוך אבל בוסת השוה כ"ע מודו דבג"פ סגי ואע"פ שבוסת ההפלגות נתבאר לעיל דבעינן ד' ראיות שאני הכא שהוא תלוי בימי החדש הלכך בראיה ראשונה נמי איכא קביעות זמן שהרי אתה אומר בט"ו בחודש ראתה אבל בוסת ההפלגות שאינו תלוי בימי החדש ולא בימי השבוע אי אתה יכול לומר בהפלגות כך ימים היא רואה עד שתראה פעם שניה שהרי אין הפלגה הראשונה נודעת אלא ע"י זמן שבין ראיה ראשונה לשנייה וכ"כ התוספ' בס"פ האשה אפלוגתא דרב ושמואל דבסמוך דדוקא בכה"ג פליגי אבל ראתה בג' חדשים בב' לחודש או בא' לחדש א"צ יותר כדאמרינן בס"פ בנות כותיים:

סעיף קטן יד

כיצד קובעת בימי החודש בדילוג וכו' בס"פ האשה שהיא עושה צרכיה (נדה סד.) איתמר ראתה יום ט"ו לחודש זה ויום י"ו לחדש זה ויום י"ז לחדש זה רב אמר קבעה לה וסת לדילוג ושמואל אמר עד שתשלש בדילוג ומסיק בגמרא דכ"ע כרשב"ג דסבר דאין חזקה בפחות מג' והכא בהא קמיפלגי רב סבר ט"ו ממנינא ושמואל סבר כיון דלאו בדילוג חזיתיה לאו מנינא הוא ופירש"י קובעת לה וסת לדילוג ואסורה ליום י"ח לחדש ד' וליום י"ט בחודש ה' וכן לעולם וכתבו התוספות והרא"ש דלא קאמר רב דראיה ראשונה מן המנין אלא היכא שהראיה הראשונה היתה בט"ו בחדש כיון דראיותיה למנין ימות

החדש אבל אם ראיה ראשונה היתה בר"ח ושניה בט"ו לראיה זו ושלישית בי"ו לאותה ראיה מודה רב דלא קבעה לה וסת דראיה ראשונה אינה מן המנין:

סעיף קטן טו

ומ"ש ואפי' לשמואל אם היה לה וסת קודם שהתחילה ואח"כ שינתה וראתה בדילוג ג"פ קבעה וסת לדילוג וכו' זה פשוט בטעמו וכן מפורש שם בגמ' ומ"ש שר"ח והראב"ד פסקו כרב כ"כ הרא"ש בס"פ האשה והרשב"א בת"ה בשמם וטעמייהו משום דהלכתא כרב באיסורי ומ"ש שהרמב"ם פסק כשמואל הוא בפ"ח וכפי הגירסא שכתב ה"ה שהיא הנכונה ומ"ש שכן פסק הרמב"ן כ"כ הרשב"א והרא"ש וה"ה בשמם וכתבו דאע"ג דקי"ל כרב באיסורי סברי הרמב"ם והרמב"ן דהכא הלכה כשמואל משום דאמרינן בגמרא דברייתא כוותיה דיקא ומ"ש רבינו שכן הוא מסקנת הרא"ש אינו מבואר בדבריו שהוא סובר כן אלא מדכתב אחר פסק ר"ח והראב"ד אבל הרמב"ם פסק כשמואל משום דפריך לשמואל מברייתא וכו' וכן מסתבר להרמב"ן על כן יש לדון ולומר דמדהביא דבריהם לבסוף משמע דהכי ס"ל ודעת הרשב"א נראה שהיא לפסוק כשמואל אלא שבסוף דבריו כתב ומיהו יש לחוש ולהחמיר כדברי ר"ח והראב"ד ז"ל:

סעיף קטן טז

ראתה ג"פ בג' חדשים בדילוג וחזרה וראתה באותה וכו' שם כתבו התוספות והרשב"א שר"ח פירש פלוגתא דרב ושמואל בענין זה ואף על פי שהם וגם הרא"ש דחו פירושו כתב הרשב"א מ"מ ודאי אם דילגה וחזרה ודילגה באותן הדילוגים בעצמם פעם שניה ושלישית כדברי ר"ח ה"ז וסת קבוע לדילוג חלילה וכן בכל דילוג מסודר בשוה ה"ז וסת קבוע וכתב עוד וז"ל כבר כתבתי שאלו הדילוגים אין משגיחים בהם בין חדש מלא בין חדש חסר דכשם שהאשה קובעת וסת להפלגות שוות כך היא קובעת וסת לימי החדש:

סעיף קטן יז

ראתה באחד בניסן ובאחד בסיון וכו' זה פשוט וכן מ"ש אבל ראתה א' בניסן וא' באייר וא' בתמוז גם זה פשוט שלא קבעה להו וסת לפי שאין שם ג' ראויות שוות ולא ג' ראיות בדילוג שהרי השתי ראיות היו שוות והשלישית בדילוג. ומ"ש שהפסיקה לראשי חדשים פי' שהפסיקה וסת שהתחילה לראות בר"ח:

סעיף קטן יח

ראתה ט"ו בניסן וי"ו באייר וי"ח בסיון לא קבעה וסת כיון שסירגה בחדש הג' כלומר דאפילו למאן דפסק בפלוגתא דרב ושמואל כרב מודה הכא דלא קבעה וסת כיון שלא ראתה בג' בי"ז ודין זה פשוט בברייתא בסוף פרק האשה ראתה יום כ"א בחדש זה יום כ"ב בחדש זה יום כ"ג בחדש זה קבעה לה וסת סירגה ליום כ"ד לא קבעה לה וסת פירש"י

סירגה מיום כ"ב ליום כ"ד לא קבעה לה וסת דאין דילוג זה דומה לראשון דראשון יום אחד וזה ב' ימים כאחד:

סעיף קטן יט

דילגה פעם אחת או שתים אינה חוששת לדילוג וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה ודייק לה מדתניא בסוף פרק האשה שהיא עושה צרכיה (שם) היתה למודה להיות רואה יום ט"ו ושינתה ליום י"ו זה וזה אסורים שינתה ליום י"ז מותר י"ו ונאסר ט"ו וי"ז ומדלא קתני בשינתה ליום י"ז דנאסר יום י"ח דנימא זו כבר דילגה ונחוש בפ"א לוסתות הדילוג ש"מ שאין חוששין לוסתות של דילוג כלל עד שתקבענו לגמרי וכן הסכימו רבותינו הצרפתים והרא"ש והרמב"ן ז"ל עכ"ל וכ"כ התוס' פ' האשה וכ"פ רבינו ירוחם ז"ל וה"ה כתב סברא זו בפ"ח בשם המפרשים וכתב דלא משמע הכי מדברי הרמב"ם ז"ל ואני אומר שמאחר שגדולי המפרשים הסכימו בדבר זה וגם הראיה שהביאו היא נכונה וברורה והרמב"ם לא נחלק עליהם בהדיא אפילו את"ל דלא משמע הכי מדברי הרמב"ם פשיטא שיש לסמוך על דברי המפרשים וכ"ש דאיפשר לומר דמדברי הרמב"ם נמי משמע הכי שהרי גם הוא כתב הדין השנוי בברייתא שינתה ליום י"ז הותר י"ו ונאסר ט"ו וי"ז ולא כתב דנאסר יום י"ח וא"כ כדדייקת בברייתא דאין חוששים לוסת של דילוג כלל עד שתקבענו הכי נמי דייקינן ביה: כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש דלא פליג רב ושמואל בשאר וסתות דאי וסתות דיומי נינהו דכ"ע קמייתא ממנינא הוי ואי וסתות דהפלגה נינהו דכ"ע קמייתא לאו ממנינא ובקביעות יומי החדש בדילוג הוא דפליגי דרב מדמי ליה לקביעות יומי החדש הסדור ושמואל מדמי ליה לקביעות הפלגה ונ"ל כי וסת הסירוג כוסת הסדור הוא וקמייתא ממנינא היא לדברי הכל ואף על פי שהרחיקה ראיותיה מ"מ הואיל ותופסת לראשי חדשים מה לי מחדש לחדש או משני חדשים לב' חדשים אלא שלענין חשש וסתה בתחלה הוא שוה לדילוג שאינה חוששת אלא מר"ח לר"ח הסמוך לו כגון שראתה בר"ח ניסן חוששת לר"ח אייר ואם לא ראתה עד ר"ח סיון חוששת לר"ח תמוז הסמוך לו ואם לא ראתה בר"ח תמוז אינה חוששת לר"ח אב אע"פ שהם הפלגת ב' חדשים כעין ההפלגה הראשונה מפני כי הפסקת החדש השני בטלה ראיית החדש האחד וראיית החדש הג' היא בתחלת וסת וחוששת לר"ח הד' סמוך לו ולא יותר ולזה הענין לבדו שוה לוסת הדילוג אבל חשבון הקביעות הראשונים מן המנין שהרי שנינו לענין נגיחות ראה שור נגח שור לא נגח שור נגח וכו' אלמא קמייתא ממנינא היא ש"מ וא"ת מ"ש זו מההפלגה לא דמי דהתם לאו ענין הפלגה הוא ושניה אינה צריכה לראשונה אלא שכל

אחת ואחת ראויה לקבוע עם ב' חברותיה שהרי הוא תוספת לר"ח אבל הפלגה אינה נראית כלל עד הראיה השניה עכ"ל:

סעיף קטן כ

אין האשה קובעת לה וסת אפי' ראתה וכו' כ"כ הראב"ד בספר בעה"נ וז"ל הוסתות שהם תלויים בימים שאמרנו שהיא חוששת להם בכל אותה עונה כך הוא דינם שאם היתה למודה כל ימיה לראות ביום אינה חוששת אלא ביום ואם היא למודה בלילה אינה חוששת אלא בלילה ואם ראתה ג"פ ביום והרביעית בלילה או ג' פעמים בלילה והרביעית ביום חוששת ביום ובלילה מפני חשש הוסת הראשון מפני חשש השינוי שהוא אחרון ואם ראתה פעמים ביום ופעמים בלילה שלא על הסדר או שתראה הראשונה ביום והג' האחרונות בלילה או הראשונה בלילה והג' אחרונות ביום או ג' בזה וג' בזה חוששת לאחרונה בלבד עכ"ל:

סעיף קטן כא

לשון הרמב"ן וסת החדש חוששת לו בתחלתו בפעם אחת אבל וסת ההפלגה אי אפשר לחוש עד כו' כבר נתבאר זה בתחילת הסימן ולא שנאו רבינו אלא מפני מ"ש לא ראתה לר"ח סיון נעקר וסת של ר"ח וחוששת לב' בסיון וכו' ודברים אלו שכתב שחוששת לשני בסיון ברורים הם ומסתבר טעמייהו ומ"מ צריך לבאר למ"ש שחוששת לב' בסיון משום דחיישי' שתקבע מל"א לל"א לאו למימרא שא"צ לחוש ליום אחר שהרי היא צריכה לחוש ליום ל' שהרי אין לה וסת קבוע וכל שאין לה וסת קבוע חוששת ליום ל' כמו שנתבאר ומ"ש נעקר וסת של ר"ח היינו לומר שאע"פ שיבא ר"ח ביום ל' לראיה אין לו דין וסת קבוע אבל יש לו דין וסת שאינו קבוע לחוש לו מיהא ולעולם חוששת חששות הללו לוסת החדש ולהפלגה עד שתקבע לה אחד מהם ג"פ כדינו כיצד ראתה בא' בניסן וכ' בו חוששת לאחד באייר מפני ר"ח ניסן וכו' טעמו מפני שבשתי ראיות אלו יש לחוש לג' מיני וסתות כי מפני שראיה ראשונה בר"ח יש לחוש שמא תקבע לה וסת בר"ח ולפיכך חוששת לאחד באייר ומפני שראיה שנייה היתה בכ' בניסן יש לחוש שמא תקבע בכ' לחדש ולפיכך חוששת לכ' באייר ומפני שמראיה ראשונה לשנייה כ' יום יש לחוש שמא תקבע להפלגות כ' יום ולפיכך חוששת לט' באייר שהוא מופלג עשרים יום מכ' בניסן עם יום כ' בניסן ויום ט' באייר בכלל וא"ת הא קי"ל בוסת שלא נקבע ג"פ אע"פ שראתה בו פעם אחת ושניה הוא נעקר בפעם אחת וכן מבואר בדבריו בסמוך שכתב עבר יום כ' ולא ראתה שוב אינה חוששת כלום להפלגה והשתא מכיון שאחר שראתה באחד בניסן ראתה כ' בו כבר נעקר וסת של ר"ח וא"צ לחוש לו וא"כ מאיזה טעם כתב שחוששת לר"ח אייר וכן קשה על מ"ש שאם ראתה בט' באייר חוששת לכ' בו שמא בימי החדש

תקבע וסת אמאי כיון שראתה בח' לאייר נעקר וסת של כ' לחדש ואינה צריכה לחוש לו וי"ל דטעמא דאע"ג דראתה ראיה ב' בכ' בניסן לא אמרינן דנעקר וסת דר"ח היינו מפני שאע"פ שראתה ביום אחר צריכה לחוש ליום שראתה בו קודם עד שיגיע יום הראוי לראות בו ולא תראה הלכך כיון שעדיין לא הגיע ר"ח אייר אע"פ שראתה בכ' בניסן איכא למיחש שמא כשיגיע ר"ח אייר תראה ותקבע לה וסת לר"ח ומה"ט נמי אע"פ שראתה בט' באייר חוששת לכ' בו כיון דעדיין יום כ' לחדש לא הגיע איכא למיחש שכשיגיע כ' בחדש תראה ותקבע לה וסת בכ' לחדש והאי דאקדמה וחזאי דמים יתירים דהוו בה הוא ולא קביעות וסת אבל קשה דא"כ היאך כתב חוששת לאחד באייר מפני ר"ח ניסן ואם לא ראתה חוששת לט' בו לשיעור הפלגה של כ' דמשמע שאם ראתה בר"ח אייר אין צריך לחוש לט' בו ואמאי הא כיון שעדיין לא הגיע יום כ' לראייה שניה איכא למיחש שמא תקבע וסת להפלגת כ' יום וי"ל דכיון דראיה ראשונה היתה בר"ח אילו היתה חוזרת לראות בר"ח הסמוך לו היינו אומרים דראיה הראשונה שראתה בר"ח היא עיקר ובה הולך הוסת ליקבע ולא חיישי' לראייה שניה שראתה באותו חדש דאמרי' מקרה הוא ודמים יתירים הוא דאתוספו בה הלכך אינה חוששת לא לתשעה באייר ולא לכ' בו וכשלא ראתה בר"ח אייר שהוא וסת הראיה הראשונה איגלאי מילתא דראיה שנייה לא היתה במקרה וצריכה לחוש לוסת הפלגת הימים ולוסת הפלגת ימי החדש אך מ"ש וכן היא חוששת לשניהם עד שתקבע וסת ההפלגה בד' ראיות או וסת החדש בשלשה עד שתיעקר האחת בעקירת פעם אחת איני יודע טעמו שאע"פ שלא קבעה וסת אחד בג"פ א"צ לחוש לשניהם דמכיון ששינתה ראיותיה פעם אחת נעקר וסת ראשון ממקומו ועוד שמה שאמר עד שתיעקר האחת בעקירת פעם א' נראה כסותר למה שאמר בתחלה עד שתקבע וסת ההפלגה בד' ראיות וכו' ושמא י"ל דה"ק חוששת לשניהם עד שיקבע אחד מהם כהלכתו אם הוא וסת ההפלגה בד' ראיות ואם הוא וסת החדש בג' והשני שלא נקבע בג"פ דאז איגלאי מילתא שאותו שנקבע בג"פ הוא העיקר וכההיא דספ"ק דנדה דקפצה בחד בשבת וחזאי וקפצה בחד בשבת וחזאי ובשבת קפצה ולא חזאי ולחד בשבת אחרינא חזאי בלא קפיצה דאיגלאי מילתא דיומא הוא דקא גרים וקאמר דכל שלא נקבע אחד מהם בג"פ חוששת לשניהם עד שיעקר אחד מהם פעם אחת דאז אינה חוששת לו דכיון שלא הוקבע ג"פ נעקר בפ"א ומשכחת לה שיקבע א' מהם בג"פ בלי שיעקר חבירו פ"א כגון שלא ראתה בט' לאייר וראתה בכ' בו וראתה בט' לסיון ובכ' בו דהשתא הרי ראתה ג"פ לוסת החדש וג"פ לוסת ההפלגות ועקיר' הראשונה שלא ראתה בט' לאייר אינה חשיבא עקירה לפי שעדיין היינו חוששין אז לוסת החדש הלכך אע"פ

שהוקבע וסת החדש בג"פ וסת ההפלגות שאינו נקבע בפחות מד"פ עדיין לא הוקבע בהם חוששת לשניהם ואע"פ שנעקר פ"א בתחלה ההיא לא חשיבא עקירה כמו שכתבתי ויישוב הלשון כך הוא חוששת לשניהם אף אחר שהוקבע וסת ההפלגות בד' או וסת החדש בג' לא תאמר זה שנקבע כבר הוא העיקר אלא חוששת גם לחבירו ובכלל זה דאף לאחר שהוקבעו שניהם חוששת לשניהם עד שיעקר מהם פ"א וקמ"ל דאע"ג דוסת קבוע אינו נעקר בפחות מג"פ הכא שאני שקביעות זה אינו קביעות גמור כיון שצרתו בצדו שהיה קבוע כמותו הלכך בעקירת פ"א הוא נעקר ומיהו מ"ש עד שתקבע וסת ההפלגה או וסת החדש בג' אינו מיושב יפה דבשלמא וסת החדש משכחת לה שיהא נקבע קודם וסת ההפלגות כמו שכתבתי אבל וסת ההפלגות לא משכחת לה שיהא נקבע קודם וסת החדש מבלי שיעקר וסת החדש שום פעם וא"כ לא הו"ל לכתוב או אלא כך הו"ל לכתוב עד שתקבע וסת ההפלגה בד' ראיות ווסת החדש בג' ואיפשר דה"ק וכן חוששת לשניהם עד שתקבע וסת ההפלגות בד' ראיות או וסת החדש בג' והיינו עד שתעקר האחת בעקירת פעם אחת כלומר דלא משכחת לה שלא תצטרך לחוש לשניהם אלא אחר שיקבע אחד מהם כמשפטו ויעקר חבירו פעם אחת שאף ע"פ שנקבע אחד מהם כמה פעמים כל זמן שצרתו בצדו שלא נעקר אין כאן וסת מיוחד קבוע וצריכה לחוש לשניהם אבל כשנעקר אחד מהם כבר עלה קביעות גמור לחבירו ואינה צריכה לחוש כי אם לו לבד וקמ"ל שאותו וסת שנעקר אע"פ שהוקבע כמה פעמים הוא נעקר בפעם אחת מן הטעם שכתבתי אחר זמן באו לידי הלכות נדה להרמב"ן וכתוב בהם כלשון הזה וכך היא חוששת לשניהם עד שתקבע וסת הפלגה בארבע ראיות או וסת החדש בג' או אחר שתטהר האחד בעקירת פעם אחת:

סעיף קטן כב

ראתה באחד בניסן ושיירה אחד באייר ולא ראתה מותרת לשמש בר"ח סיון וכו' זה מבואר ממה שנתבאר בסמוך שאע"פ שראתה פעם ושתים בדילוג אינה חוששת לוסת הדילוג:

סעיף קטן כג

ומ"ש עבר יום כ' ולא ראתה מבואר דיום כ' לראיה שנייה נאמר:

סעיף קטן כד

ומ"ש אינה חוששת כלום להפלגה הוא מהטעם שנתבאר דכל שלא הוקבע הוסת ג"פ כיון שהגיע זמן הוסת פעם אחת ולא ראתה אינה חוששת לו: ומ"ש דילגה ליום כ"א היינו יום כ"א לראייה שנייה. ומ"ש חוששת ליום כ"א פירוש חוששת ליום כ"א לראייה שלישית:

סעיף קטן כה
ומ"ש הגיע יום כ"א ולא ראתה מותרת לשמש פירוש הגיע יום כ"א לראיה שלישית ולא ראתה מותרת לשמש יום כ"א לאותו יום דכיון דוסת דכ"א לא היה קבוע הוא נעקר בפעם אחת: ומ"ש דילגה ליום כ"ב חוששת ליום כ"ב פירוש שראתה יום כ"ב לראיה ג' חוששת יום כ"ב לראיה רביעית:

סעיף קטן כו
ומ"ש הגיע כ"ב ולא ראתה מותרת לשמש פי' הגיע כ"ב לראיה רביעית ולא ראתה מותרת לשמש ביום כ"ב ליום זה שהוא יום מ"ד לראיה רביעית והטעם מבואר כדבסמוך בהגיע כ"א ולא ראתה:

סעיף קטן כז
ומ"ש אירע לה ראייה ליום כ"ג פי' יום כ"ג לראיה ד' קבעה לה וסת לדילוג לפי שכבר ראתה ג"פ רצופים בדילוג שהרי ראתה ביום עשרים לראיה ראשונה וביום כ"א לראייה שניה וביום כ"ב לראיה שלישית וביום כ"ג לראיה רביעית הרי כאן חמש ראיות ובהם ג' דילוגים:

סעיף קטן כח
ומ"ש מכאן ואילך אינה חוששת אלא לדילוגה פי' אינה חוששת אלא ליום כ"ד לראיה חמישית וליום כ"ה לראיה ששית וליום כ"ו לראיה שביעית וכן לעולם עד שיעקר ממנה ג"פ דהיינו שיגיעו ג' זמני ראיות על דרך זו ולא תראה בהם. ומ"ש וכן לדילוג וסת החדש כיוצא בזה ראתה יום ט"ו לחדש זה וכו' לשון זה קשה ההבנה מאד ולכאורה נראה דה"ק כבר שילשה לראות בי"ז לחדש פירוש כבר שילשה לראות בדילוג ע"י שראתה בחדש זה בי"ז ואינה חוששת מכאן ואילך אלא לדילוגה דהיינו שבחדש הבא תחוש לי"ח ובחדש שאחריו לי"ט ובחדש שאחריו לכ' וכן לעולם עד שתעקרנו וא"ת הרי נתבאר בסימן זה שהרמב"ן פסק כשמואל דאמר עד שתשלש בדילוג וא"כ עדיין לא קבעה וסת לדילוג עד שתראה עוד בחדש ד' בי"ח וי"ל דהב"ע בשהיה לה וסת קודם שהתחילה ושינתה וראתה בט"ו לחדש דבכה"ג אפילו לשמואל בג"פ סגי אך קשה למה כתב בב' ראיות ראשונות שנמשכה ראייתן ימים דלענין קביעות וסת מה לנו אם נמשכה ראייתה או לא נמשכה ועוד למה בראיה הב' שינה מראיה ראשונה שבראשונה כתב שנמשכה ראייתה ד' ימים ובשניה כתב וראתה ב' או ג' ימים ואפשר דלרבותא נקט הכי שאע"פ שבסוף ימי הראיה שתי הראיות שוות שבראייה הראשונה שראתה בט"ו ונמשכו ימי ראייתה ד' ימים נמצא שגמרו ימי הראיה בי"ח לחדש וכן ראיה שניה שראתה בי"ו וראתה ג' ימים שנמצא שגמרו ימי הראיה בי"ח לחדש ג"כ לא חשבינן לזה צד שוה ולא אזלינן אלא בתר

התחלת הראיה שהוא בדילוג אלא דלפי זה לא הול"ל בראיה שניה אלא וראתה ג' ימים ולמה ליה למיכתב וראתה ב' ימים וכן יש לדקדק דלפי זה הול"ל כיצד ראתה ט"ו לחדש זה וכו' מאחר שבא לפרש מ"ש וכן לדילוג וסת החדש כיוצא בזה ולכן נראה לפרש דראתה ט"ו לחדש זה אינו מקושר עם מ"ש קודם אלא ענין בפני עצמו הוא שמתחיל משם שמ"ש וכן לדילוג וסת חדש כיוצא בזה לא הוצרך לפרשו דמבואר הוא דכעין שכתב בוסתות ההפלגות אתה אומר לענין וסת ימי החדש. ומ"ש ראתה ט"ו לחדש וכו' כבר שילשה לראות בי"ז לחדש היינו לומר שאף ע"פ שפעם ראשון ראתה בט"ו כיון שנמשך ראייתה ימים הרי ראתה בי"ז וכן אתה אומר בוסת שני שאע"פ שראתה בי"ו כיון שנמשך ראייתה ימים הרי ראתה בי"ז כיון שפעם שלישית ראתה בי"ז הרי הוחזקה לראות ג"פ בי"ז ואף ע"ג דשתי ראיות הראשונות לא היה תחלתן בי"ז הרמב"ן לטעמיה דסבר דאם הוסת נמשך שתים או שלש ימים חוששת לכל ימי הוסת דלפי זה כל יום ויום וסת בפני עצמו הוא ואפילו נעקר יום הראשון חוששת לשאר הימים עד שיעקרו כולם וכמו שנתבאר בסימן קפ"ד וכיון שכל יום ויום חשוב וסת כשראתה בפעם ג' בי"ז שהוחזקה לראות ג"פ בי"ז ולפ"ז אתי שפיר שהוצרך לכתוב שנמשכה ראייתה ימים דבעינן שתראה גם בשתי הראיות הראשונות ביום י"ז כדי שכשתראה בחדש שלישי בי"ז בו תהא מוחזקת לראות בי"ז ומ"מ עדיין יש לדקדק למה הוצרך לכתוב שנמשכה ראייתה בראייה ראשונה ד' ימים ובשנייה ב' או ג' הא כשהומשכה ראיה ראשונה ג' ימים והשניה ב' ימים סגי דהו"ל רואה בשתיהן בי"ז. וצריך לתרץ כעין שתירצתי תחלה דלרבותא נקט הכי דשתי הראיות שוות בסוף ימי הראיה שהרי בי"ח הן גומרות לא בעינן שהשלישית ג"כ תגמור בי"ח אלא אפילו לא ראתה אלא יום י"ז הוקבע לה וסת ביום י"ז ומיהו אכתי איכא למידק למה כתב בראיה שניה שנמשכה ב' או ג' לא הוה ליה לכתוב אלא שנמשכה ג' כי היכי דברישא כתב שנמשכה ד' ולא כתב שנמשכה ג' או ד' שהרי יחס הג' להי"ו הוא יחס הד' אל הט"ו ואיפשר דה"ק בין שנמשכה ג' ימים שנמצאת ראיה זו כלה לי"ח כי קמייתא בין שלא נמשכה אלא שני ימים שנמצאת ראיה זו כלה לי"ז וקמייתא לי"ח כיון דבשתיהן ראתה בי"ז הוקבע לה וסת בי"ז אחר זמן שכתבתי כל זה באו לידי הלכות נדה להרמב"ן וכתוב בהן כלשון הזה דילגה ליום כ"א חוששת ליום כ"א וכו' אירע לה ראיה ליום כ"ג קבעה לה וסת לדילוג מכאן ואילך אינה חוששת אלא לדילוגה וכן בדילוג וסת החדש כיוצא בזה היתה רואה חמש ושש ימים רצופים כל יום ויום כוסת בפני עצמו וחוששת לכולן אפילו נעקר יום אחד חוששת לשאר ימים עד שיעקרו כולן אחד וסת קבוע ואחד וסת שאינו קבוע שוין בדבר ראתה ביום ט"ו בחדש

ומשכה ראייתה ד' ימים וחזרה והתחילה בששה עשר לחדש הבא וראתה ב' או ג' ימים וביום י"ז שלאחריו ראתה כבר שילשה לראות בי"ז לחדש ואין תולין אותו בוסת הדילוג בלבד עד שתדלג ודאי ולא תהא בהן צד שוה לפיכך חוששת לימים שהשלישה בהן כוסת הקבוע ולשאר הימים כוסת הדילוג עכ"ל וזה מבואר כדברי האחרונים:

סעיף קטן כט

ומ"ש ואין תולין אותו בוסת הדילוג עד שתשלש כולו בדילוג וכו' פשוט הוא דאדסמיך ליה קאי שכתב ראתה בט"ו לחדש והומשכה ראייתה ד' ימים וכו' כבר שילשה לראות בי"ז לחדש כלומר והוקבע לה וסתה בי"ז לחדש וכמו שכתבתי בפירוש אחרון והוקשה לו דלא הו"ל למימר דהוקבעה לה וסת בי"ז אלא שהוקבע לה וסת לדילוג דהיינו כעין פלוגתא דרב ושמואל בראתה בט"ו ובי"ו ובי"ז דכל שראתה ג"פ בענין זה אחר שהיה לה וסת קודם שהתחילה לשנות לד"ה קבעה לה וסת לדילוג וה"נ הו"ל למימר דקבעה לה וסת לדילוג וניחא ליה דהתם מיירי בשלא ראתה בכל ראייה אלא יום אחד בלבד שנמצא שהוא וסת של דילוג גמור בלי שום צד שוה כלל אבל היכא דאיכא צד שוה חיישינן שמא הוקבע לה וסת שוה ג"כ וחוששת לשניהם והכא כיון דאיכא יום שבעה עשר ששילשה לראות בו הוקבע לה וסת בי"ז ואינו נעקר עד שיעקר ממנה ג"פ וכן הוקבע לה ג"כ וסת הדילוג ואינו נעקר עד שיעקר ממנה ג"פ דכיון דראתה בט"ו ובט"ז ובי"ז דהוי וסת הדילוג צריכה לחוש לי"ח שבחדש הבא ולי"ט שבחדש שלאחריו ובכ' בחדש שלאחריו וכן לעולם כי ההיא דרב ושמואל וגם צריכה לחוש לעולם לי"ז בחדש שכיון שנקבעו לה שני וסתות אלו וסת השוה ווסת הדילוג צריכה לחוש לשניהם לעולם עד שיעקרו אם האחד נעקר וחבירו לא נעקר אותו שנעקר אינה חוששת לו אבל חוששת לאותו שלא נעקר. ומ"ש לפיכך חוששת לימים שהשלישה בהן כוסת קבוע ולשאר הימים כוסת הדילוג וסת הקבוע היינו יום י"ז שהוא וסת השוה נקרא קבוע לפי שהוסתות הקבועים על הרוב הם שוים וקאמר שחוששת ג"כ לשאר הימים כוסת הדילוג דהיינו יום י"ח לחדש הבא ויום י"ט לחדש שלאחריו ויום כ' לחדש שלאחריו וכן לעולם וכמ"ש: ומיהו כבר נתבאר דהיינו לדעת הרמב"ן שסובר שחוששת לכל ימי המשך הוסת וכמו שכתבתי אבל לדעת הרז"ה והרשב"א והרא"ש שאף ע"פ שנמשך הוסת שלשה או ד' ימים אינה חוששת אלא לעונה ראשונה של וסת בלבד וכמו שנתבאר בסימן קפ"ד בנדון דידן אינה חוששת אלא לוסת הדילוג בלבד דאין כאן וסת שוה כלל. ונראה שמפני כך לא הביא הרשב"א בת"ה דברי הרמב"ן אלא שמאחר שנחלק עליו ואמר שאין לחוש לימי משך הוסת לא רצה להביא דין זה שנמשך לדעתו כיון דס"ל דלא קי"ל כוותיה:

סעיף קטן ל

היתה רגילה לראות ליום כ' ושינתה ליום ל' זה וזה אסורין וכו' עד והותר ל' בסוף פ' האשה (סג:) תנן היתה למודה להיות רואה יום ט"ו ושינתה ליום כ' זה וזה אסורים שינתה פעמיים ליום כ' זה וזה אסורים שינתה ג"פ ליום כ' הותר ט"ו וקבעה לה יום כ' ותניא בגמרא (סד.) היתה למודה להיות רואה יום כ' ושינתה ליום ל' זה וזה אסורים הגיע יום כ' ולא ראתה מותרת לשמש עד יום שלשים וחוששת ליום ל' הגיע יום ל' וראתה הגיע יום כ' ולא ראתה והגיע יום ל' ולא ראתה הגיע יום כ' וראתה הותר יום ל' ונאסר יום כ' מפני שאורח בזמנו בא ופירש"י הגיע יום ל' ולא ראתה הגיע יום כ' וראתה הותר יום ל' העתיד לבא דהא איעקר מינה ואע"ג דקבעתיה תרי זימני מיעקר בחדא זימנא ונאסר יום כ' הבא שהרי למודה בכ' ולא עקרתו אלא בג"פ שהרי עקירה של כ' האחרונה שלא ראתה שאחר הל' השניים לאו עקירה היא שהרי לא שינתה ליום ל' השלישית ולא ראתה עד כ' לחדש כוסתה מפני שאורח זה שחזר לשוב ביום כ' בזמנו הראשון בא. וז"ל הרא"ש הותר יום ל' ונאסר יום כ' ואע"פ שלא ראתה ג"פ ביום כ' לא נעקר יום כ' כיון שלא ראתה יום ל' כמו שהתחילה כבר פעמיים ואם אשה מדלגת וסת אחת פעמיים או ג"פ ואינה רואה בנתיים לזמן אחר וחוזרת לראות לזמן הוסת לא נעקר הוסת לכך עד שתקבע לה וסת עכ"ל וכל דבריו בכלל דברי רש"י:

סעיף קטן לא

ומ"ש וכשיגיע יום כ' לראיית ל' סוף פרק בנות כותיים (נדה לט:) איפליגו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דרב פפא סבר דהא דאמרינן שאם היתה למודה לראות בכ"ב ושינתה ליום כ"ז שחוששת ליום כ"ב האי יום כ"ב דאסרינן עלה מיום כ"ב מנינן כלומר לאו כ"ב לראיית דילוגה שהוא כ"ז אלא כ"ב ליום שהיתה ראויה לראיית לימודה ורב הונא בריה דרב יהושע סבר דכ"ב מנינן לראיית דילוגה מכ"ז ומשמע התם דהלכה כרב הונא בריה דרב יהושע וכן פסק הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן לב

שינתה ראיותיה ולא השוה אותם כגון ששינתה פ"א ליום ל' וכו' נעקר וסת הראשון ואין לה וסת כלל כלומר ואינה חוששת לשום יום אלא ליום ל' לראיה אחרונה כמו שנתבאר שמי שאין לה וסת חוששת לעונה בינונית דהיינו ל' יום וא"ת כיון שראתה פעמיים בדילוג שני ימים הו"ל לחוש ליום ל"ו י"ל שמאחר שלא ראתה בדילוג אלא ב"פ אינה צריכה לחוש כלל שכבר נתבאר שוסת הדילוג כל זמן שלא הוקבע בג"פ אינה חוששת לו כלל:

סעיף קטן לג

ומ"ש ואם הפסיקה ולא ראתה משעבר עליה יום כ' ובדקה ולא ראתה שוב אינה חוששת לעולם פי' ה"ה אם לא שינתה ראיותיה אלא שהפסיקה מלראות ג' עונות שוב אינה חוששת לפי שאין לה וסת. וז"ש משעבר עליה כ' יום כלומר ג"פ כ' יום כעין שינוי הראיות שכתב בסמוך דהוי בג"פ שוב אינה חוששת לעולם ליום כ' דאין לה וסת והיינו מדתנן בפ"ק דנדה (ז:) ר"א אומר כל אשה שעברו עליה ג' עונות דיה שעתה אלמא במסולקת מחזיקי' לה כבתולה ומעוברת ומניקה וכיון שכן אף זו אינה חוששת לוסת כשם שהם אינן חוששות מפני שחזקתן מסולקות דמים הן. ומיהו יש לתמוה למה פסק כר"א דהא משמע התם דלכתחילה לא פסקינן כוותיה שלא בשעת הדחק:

סעיף קטן לד

ומ"ש משעבר עליה יום כ' ובדקה ולא ראתה הוא ממה שנתבאר בסימן קפ"ד דאשה שהגיע שעת וסתה אסורה עד שתבדוק אלמא דאין מוציאה מחזקת טומאה אלא בדיקה ומיהו עברו כמה ימים ואחר כך בדקה היא בחזקת טהורה אם מצאה טהורה כמבואר שם:

סעיף קטן לה

ומה שאמר חזרה לראות חוששת ליום כ' מראיה זו וכו' מפורש בדבריו דקאי בין לשינתה ראיותיה ולא השוה אותם בין להפסיקה ולא ראתה דאמרינן בהו שנעקר הוסת ואין לה וסת כלל וקאמר דהא דאינה חוששת ליום כ' דוקא בשלא חזרה לראות בו אבל אם חזרה לראות בו אפילו בפ"א חזר לקביעתו הראשון וחוששת לו תמיד עד שיעקר ממנה ג"פ דאע"ג דאם שינתה ג"פ לראיות שוות נעקר וסת הראשון לגמרי שאף אם תחזור ותראה בו אינו חוזר לקביעותו עד שתראה בו ג"פ היכא דשינתה לראיות שאינן שוות או שהפסיקה ולא ראתה אף ע"פ שנעקר וסת הראשון מכל מקום בפעם אחת שתחזור לראות בו חוזר לקביעותו הראשון לגמרי ונראה שלמד רבי' כן ממה שנתבאר בסמוך בשם רש"י והרא"ש בס"פ האשה שאם אשה דילגה וסת א' פעמיים או ג' ולא ראתה בנתיים לזמן אחר וחזרה לראות לזמן הוסת לא נעקר הוסת בכך עד שתקבע לה וסת ולמד משם לשינתה לראיות שאינן שוות. ומ"ש כעקירת וסת ההפלגות כן עקירת וסת החדש וכו' מבואר הוא שזה גמר הענין שכתב בסמוך דכשפסקה לראות שלשה עונות או ששנתה ראיותיה ג"פ לראיות שאינן שוות אף על פי שנעקר הוסת הראשון בכך ואינה חוששת לו עוד מ"מ אם חזרה וראתה בוסתה הראשון חוזר הוסת הראשון למקומו אע"פ שנעקר ג"פ כיון שלא הוקבע וסת אחר בראיות שוות חוזר הוא למקומו בפעם אחת וקאמר השתא שדין עקירת וסת ההפלגות הוא שוה לעקירת וסת החדש ואין ביניהם

אלא שזו חוששת ליומה כלומר ליום ההפלגה ואין לה עסק עם מספר ימי החדש וזו חוששת למספר ימי החדש ואין לה עסק עם יום ההפלגה והלכך גם בפסקה מלראות ג' עונות או ששינתה ראיותיה ג"פ לראיות שאינן שוות שוה דין וסת החדש לדין וסת ההפלגות ומפרש ואזיל כיצד היתה רגילה לראות בר"ח ועבר עליה ר"ח ולא ראתה וכו' וה"ה לשינתה ראיותיה ג"פ לראיות שאינן שוות שאם חזרה וראתה בר"ח חזר הוסת למקומו אלא דחדא מינייהו נקט וה"ה לאידך:

סעיף קטן לו

יש שקובעת וסת במעשה שתעשה ויש שקובעת בימים ובמעשה במעשה כיצד כגון שקפצה ג' פעמים וראתה וכו' בספ"ק דנדה (יא.) אמר רב הונא קפצה וראתה קפצה וראתה קפצה וראתה ג"פ קבעה לה וסת למאי אי לימים לחודייהו הא כל יומא דלא קפיץ לא חזאי אלא לקפיצות והתניא כל שתקבענה מחמת אונס אפי' כמה פעמים לא קבעה לה וסת מאי לאו לא קבעה לה וסת כלל לא לא קבעה לימים לחודייהו ולקפיצות לחודייהו אבל קבעה וסת לימים ולקפיצות לימים לחודייהו פשיטא אמר רב אשי כגון דקפיץ בחדא בשבתא וחזאי וכו' דהתם איגלאי מילתא דיומא הוא דקא גרים ופירש"י אלא לקפיצות בכל יום שתקפוץ מחזקינן לה רואה ואפי' בשאר ימות השבת וכתב הרשב"א בת"ה שכן כתב הרז"ה והביא ראיה מדאקשינן לימים לחודייהו פשיטא ולא אקשינן לקפיצות לחודייהו נמי פשיטא אלמא לקפיצות לחודייהו לא פשיטא דאינהו עיקר הגורם ועוד הביא ראיה מדאמר רב הונא גופיה בפרק כל היד גבי הבאים מן הדרך נשיהם להם בחזקת טהרה ל"ש אלא שאין להם וסת לימים ויש להם וסת לקפיצות דכיון דבמעשה תליא מילתא אימור לא קפץ ולא חזאי אלמא יש קביעות וסת לקפיצות בלא ימים ובמעשה בלחוד הדבר תלוי וההיא דפרקינן לא קבעה וסת לא לימים לחודייהו ולא לקפיצות לחודייהו תריצתא דברייתא הוא ולא הויא אוקימתא לשמעתיה דרב הונא דרב הונא לא איירי בוסת המורכב מימים אלא בוסת פשוט של קפיצות בלבד בכל יום המזדמן ואין הדברים מחוורים בעיני מדאקשינן עליה דרב הונא למאי אילימא וכו' אלמא בימים מסודרים הוא דאיירי דרב הונא דאי לא פשיטא דלא לימים קאמר אלא לרב הונא בוסת מורכב איירי בברייתא והאריך בדבר להכריח כן ולדחות ראיותיו של הרז"ה ובסוף דבריו כתב והא דאייתי ראיה מהא דריש פרק כל היד אף היא אינה ראיה דהתם נמי שיש לה וסת לקפיצות וימים קאמר וכן פירש ר"ח כאן ובההוא דפרק כל היד עכ"ל ודברי התוס' כדברי הרשב"א ז"ל וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בפ"ח וכתב ה"ה שכן עיקר ונראה מדברי ההגהות שם שכן דעת הרמב"ן ז"ל ובנ"א כתוב הר"מ במקום הרמב"ן

אבל דברי רבינו כאן כדברי הרז"ה שכתב שיש שקובעת וסת במעשה לבד כיצד כגון שקפצה ג"פ וראתה חוששת לכל פעמים שתקפוץ כלומר באיזה יום שיהיה ויש לתמוה למה סתם דבריו היפך כל הני רבוותא ודע שעל מ"ש הרמב"ם בפ"ח דכל וסת שנקבע מחמת האונס אפי' ראתה בו כמה פעמים אינו וסת כתבו הגה"מ נהי דלא קבעה מיחש מיהא חיישא כיון שאירע ג"פ ומכאן נלמוד לאשה הרואה כשעושה צרכיה עכ"ל כלומר שרואה כשעושה צרכיה הויא רואה מחמת אונס כמו קפצה וראתה ומיירי כשנודע לה שהדם בא מן המקור דאל"כ לדעת הרבה פוסקים טהורה כמו שיתבאר בסימן קצ"א. ומ"ש רבינו שקובעת וסת בימים ובמעשה כיצד כגון שקפצה ג"פ ביום י'דוע וכו' קבעה לה וסת וחוששת לכל פעם שתקפוץ באותו זמן היינו דמהדרינן לא לא קבעה וסת לימים לחודייהו ולקפיצות לחודייהו אבל קבעה וסת לימים ולקפיצות:

סעיף קטן לז

ומ"ש ואם אח"כ הגיע אחד בשבת ולא קפצה או שקפצה בשני בשבת אינה חוששת וכו' כ"כ הרשב"א ופשוט הוא:

סעיף קטן לח

ומ"ש קפצה ב"פ באחד בשבת וראתה ולא' בשבת הג' ראתה בלא קפיצה ה"ז קבעה לימים לבדן וכו' היינו כלישנא בתרא וכדאוקמה רב אשי ולישנא קמא נמי מודה דדינא הכי מדקאמר מהו דתימא איגלאי מלתא למפרע דיומא הוא דקא גרים ולא קפיצה קמ"ל דקפיצה נמי דאתמול גרמא לה וכו' משמע הא אם לא קפצה בשבת דליכא למימר דקפיצה דאתמול גרמא לה אמרינן דודאי דיומא הוא דקא גרים וקבעה לה וסת לימים לחודייהו וכ"פ הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן לט

ומ"ש וכן אם בפעם השלישי קפצה ביום אחר וראתה קבעה לה וסת לקפיצות לבדן וכו' רבינו אזיל לטעמיה שהוא סובר שקובעת וסת לקפיצות לחודייהו כשם שקובעת לימים לחודייהו הילכך כשם שאע"פ שקפצה ב"פ באחד בשבת וראתה כשראתה באחד בשבת השלישי בלא קפיצה אנו אומרים דהשתא איגלאי מילתא דימים גרמי ולא קפיצות ה"ה לראתה בפעם ג' ע"י קפיצה ביומא אחרינא דלאו חד בשבת הוא דאמרינן איגלאי מילתא דקפיצות גרמי ולא ימים וכבר נתבאר שאין כן דעת הרמב"ם והרשב"א והתוס' שהם סוברים דאין וסת לקפיצות לחודייהו כלל:

סעיף קטן מ

ומ"ש אבל אם קפצה באחד בשבת וראתה וקפצה באחד בשבת וראתה וקפצה בשבת ולא ראתה וכו' מבואר דהיינו אוקימתא דרב אשי ללישנא קמא וכן פסק הרשב"א

ומשמע דס"ל דהני תרי לישני לא פליגי אבל הרמב"ם כתב בפרק ח' קפצה וראתה קבעה לה וסת לימים בלא קפיצות כיצד קפצה באחד בשבת וראתה דם ולאחר כ' יום קפצה באחד בשבת וראתה דם ולאחר י"ט קפצה ביום השבת ולא ראתה דם ולאחר השבת ראתה בלא קפיצה הרי נקבע אחד בשבת אחר כ' שהרי נודע שהיום גרם לה לראות ולא הקפיצה וכבר נקבע יום זה ג"פ וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. וכתב המגיד סבר רבינו דלישנא בתרא פליג אלישנא קמא דאמר כל היכא דקפצה בשבת וראתה למחר דקפיצה דאתמול גרמא דקבעה לה וסת לימים ולקפיצות וללישנא בתרא דכיון דליומא דחזאי לא קפצה איגלאי מילתא דיומא הוא דקא גרים בלחוד וכ"כ הרמב"ן לא ידעינן אי פליגי הני לישני ולמדחייה לקמא איתמר בתרא או דילמא אע"ג דלאו הכי איתמר אלא הכי תרוייהו איתנהו לענין מעשה ומסתברא כיון דוסתות דרבנן לקולא נקטינן בהו והלכה כתרי לישני לקולא ואחר שכתבתי זה מצאתי להרמב"ם ז"ל שהחמיר ובטלנו דעתנו מפני דעתו עכ"ל. אבל הרשב"א פסק כשני הלשונות להקל ואמר דכל שקפצה בשבת ולמחר ראתה לא קבעה לה וסת לימים בלבד אלא לימים ולקפיצות דקפיצה של אתמול גרמא וכלישנא קמא עכ"ל וכתב עוד לא נזכר בדברי רבינו וסת המורכב מימים וקפיצות כגון שקפצה ג"פ ביום ידוע וראתה ומ"מ מתבאר הוא מדבריו שכל שלא ראתה באותו יום בלא קפיצה אינה חוששת לו אא"כ תקפוץ עכ"ל וכתב עוד שמ"ש הרמב"ם אחר כ' היינו מפני שאם הוא ביום אחד בשבת קודם לכן הוי בימי זיבה ומיהו לפי מ"ש רבינו בס"ס זה בשם הרמב"ן דהאידנא אפי' בימי זיבה קבעה וסת לא שאני לן בין שאחד בשבת סמוך בין שהוא רחוק. כתב הרשב"א חומר בוסת הקפיצות מבשאר וסתות וכו' וכתבו רבינו בסימן זה וביארתיו בסימן קפ"ד לדעת רבינו דאית ליה וסת לקפיצות גרידא. אם צריכה לחוש עונה אחת כמו בוסת הימים אכתוב אצל וסת הפיהוקים בס"ד:

סעיף קטן מא

יש קובעת וסת ע"י מקרים שיארעו בגופה כגון שמפהקת ורואה משנה בפ' האשה (ד' סג.) אלו הן הוסתות מפהקת ומעטשת וחוששת פי כריסה ושיפולי מעיה וכמין צמרוריות אוחזין אותה וכן כיוצא בהן וכל שתקבע לה ג"פ הרי זה וסת:

סעיף קטן מב

ומ"ש ופירש"י כאדם שפושט זרועותיו מחמת כובד ז"ל הרא"ש שם מפהקת פירש"י אשטנלי"ר והוא אדם שפושט איבריו ופרק ר"א דמילה פירוש באייללייר בלע"ז והוא אדם הפותח פיו וכ"נ מהא דאמרינן בברכות (כד.) גבי רבי כשהיה מפהק מניח ידו על סנטרו ובערוך פירש קול היוצא מן הגרון מתוך מאכל שאכל וכולן דברי אלהים חיים דכל חוש שינוי הגוף כיון שהוחזקה בו הוא סימן להתעוררות עקירת הדם עכ"ל. ומ"ש

וכן אם מתעטשת מבואר במשנה שכתבתי ומפרש רבינו דהיינו דרך מטה ומה שכתב או חוששת בפי כריסה ובשיפולי מעיה או שאחזוה צירי הקדחות גם זה מבואר במשנה שכתבתי ופי' רש"י פי כריסה. נגד טיבורה. שיפולי מעיה. בית הרחם:

סעיף קטן מג

ומ"ש או שראשה ואיבריה כבדים עליה על מה ששנינו במשנה שכתבתי בסמוך וכן כיוצא בהם מפרש בגמרא (שם) דהיינו לאיתויי ראשה ואיבריה כבדים עליה. ומ"ש בכל אחד מאלו אם יארע לה ג"פ וראתה קבעה לה וסת וכו' מבואר במשנה שכתבתי כל שתקבע ג"פ ה"ז וסת ואע"ג דגרסינן התם בגמרא (שם) אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הרי אמרו לימים שנים לוסתות אחד וסת הנקבע בימים בשני פעמים הוא נקבע וסתות דגופה בפעם אחת הא אוקימנא התם כחכמים דהיינו רבי דפליג עליה דרשב"ג אבל לרשב"ג לעולם אינו נקבע בפחות מג"פ כסתמא דמתניתין דקתני התם היתה למודה לראות יום ט"ו וכו' שינתה ושילשה ליום עשרים הותר ט"ו וקבעה לה יום עשרים ומתני' מני רשב"ג הוא וקי"ל כוותיה בוסתות כדאיפסקא הילכתא בהדיא בפרק הבא על יבמתו (יבמות סד:) ואף שמואל הרי אמרו קאמר וליה לא ס"ל אלא כרשב"ג ותדע לך דהא התם בסמוך בוסת הדילוג אמרינן דשמואל כרשב"ג ס"ל ודאמר רב יהודה אמר שמואל גבי מתני' דהיתה למודה לראות יום ט"ו זו דברי ר"ג שאמרו משום רשב"ג זו וס"ל קאמר עכ"ל הרשב"א בת"ה וכ"נ מדברי הרא"ש שאינו נקבע עד שתקבע ג"פ ע"י כך:

סעיף קטן מד

ומ"ש בפיהוק או עיטוש של פעם אחת אין הוסת נקבע כי זה דרך כל האדם וכו' כ"כ הרא"ש בפרק האשה וכ"כ התוס' וז"ל כולהו הני וסתות איירי שמפהקת או מעטשת שעה או שתים בשעה שרגילה לראות אבל משום פיהוק או עיטוש חדא זימנא לא קבעה מדמפליג בין תחילת וסת לסוף וסת ובחד פיהוק ובחד עיטוש לא שייך תחילה וסוף עכ"ל ומ"ש וכל אלו הוסתות שבגופה אין להם זמן ידוע כדפרישית וכו' ואם בא וסת הגוף לזמן ידוע וכו' עד או שבא המיחוש בלא עתו אינה חוששת כ"כ שם הרא"ש וכתב דהא דאינה חוששת אלא לשניהם ביחד יליף לה מוסת הקפיצות וכ"כ הרשב"א בת"ה ופי' אינה חוששת היינו לומר שאינה חוששת לו כדין וסת קבוע אלא כדין וסת שאינו קבוע ונ"מ שאם לא בדקה ולא ראתה הרי זו בחזקת טהורה כדין וסת שאינו קבוע אבל מ"מ צריכה לחוש לו כדרך שחוששת לוסת שאינו קבוע וכן מבואר בדברי רבינו בסמוך שכתב פיהקה בר"ח וראתה וחזרה ופיהקה בתוך ימי החדש חוששת לאותו הפיהוק ואסורה לשמש עד שתבדוק שכל וסת בין של ימים בין של גוף חוששת לו בפעם אחת: ודע שאע"פ שהרשב"א סובר שאין האשה קובעת וסת לקפיצות לחודייהו כמ"ש לעיל

מודה בוסתות דגופה דקבעה וסת להו לחודייהו אע"פ שאין להם זמן ידוע וטעמו של דבר ביאר הוא ז"ל יפה בת"ה שכתב אם פיהקה או עטשה ג"פ וראתה ואפי' שלא בימים ידועים הרי זה וסת קבוע וחוששת לפיהוקים או לעטושים לעולם באיזה יום שתתעטש או תפהק ומה הוא ההפרש שיש בין וסת זה לוסת הקפיצות שאינו נקבע אלא בהרכבת ימים וכמו שכתבנו למעלה התם הוא דעיקר הראיה אינו אלא מחמת האונס וכל שתקבענה מחמת האונס לא קבעה לה וסת אבל וסתות דגופה אדרבה האורח הוא דגורם למקרים הללו כמקרים המתילדים ממותר הליחות והדמים והילכך אפי' בלא הרכבת ימים קבעה לה וסת עכ"ל: גרסינן בגמרא וכן כיוצא בהם לאיתויי מאי אמר רבה בר עולא לאיתויי אשה שראשה ואיבריה כבדים עליה ורותחת וגוסה אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הרי אמרו לימים שנים לוסתות אחד למה שלא מנו חכמים ג' למה שלא מנו חכמים לאיתויי מאי לאיתויי אכלה שום וראתה ואכלה בצלים וראתה כססה פלפלין וראתה ופי' הרשב"א גוסה מתעוררת להקיא מלשון גס ומדברי הרמב"ן בפ' שמיני נראה דרותחת היינו שיחם בשרה ויש לתמוה על רבינו למה לא כתב דרותחת וגוסה ואכלה שום ופלפלין ובצלים הוי וסת ומיהו בההיא דגוסה איכא למימר שהוא סובר כרש"י שפי' בלי"ר בלע"ז והיינו שפותח פיו מחמת כובד וזה כבר הזכירו שכתב גבי מפהקת י"מ כאדם שפותח פיו מחמת כובד מ"מ שאר דברים קשה למה השמיטם ואפשר לומר שנמשך אחר דעת הרשב"א שלא הזכירם ואע"פ שהרשב"א לא כתב בת"ה וסתות דגופה אלא פיהוק ועיטוש ואחיזת צירים וחבלים ורבינו כתב עוד סימנים אחרים י"ל שכבר כתב הרשב"א וכיוצא בזה כדי לכלול אותם שכתב רבינו ובת"ה הארוך הזכירם ואע"פ שכתב שם גוסה והוא בכלל וכיוצא בזה שכתב בת"ה הקצר כבר כתבנו למה לא הזכירו רבינו ואע"פ שכתב שם רותחת לא הזכירו רבינו מפני שאיפשר שהוא מפרש דרותחת לאו מילתא באנפי נפשה הוא אלא נמשך עם גוסה כלומר שהיא מתחממת וגוסה וכיון דכבר כתב י"מ דפיהוק היינו כאדם שפותח פיו מחמת כובד וזה הוא גוסה לדעת רש"י והיינו אפי' בלא רותחת לא הוצרך להזכיר רותחת ומיהו על הרשב"א גופיה איכא למידק למה לא כתב דאכילת שום ובצלים ופלפלין הוי וסת ונ"ל דהרשב"א לטעמיה דסבר דוסת דקפיצות לחודיה לא הוי וסת ווסת הבא ע"י אכילת שומין ובצלים ופלפלין דמי לוסת הבא ע"י קפיצות דכאן וכאן ע"י מעשה בא האורח ואע"פ שהתוס' חילקו ביניהם דאכילת שום לא חשיב אונס כמו טורח של קפיצה הרשב"א סובר דאין לחלק ביניהם וכי אמרינן לאיתויי אכלה שום ובצלים ופלפלין ה"ה דהוי מצי למימר לאיתויי קפצה וראתה דאלו ואלו אינם נקבעים אא"כ באו ביום ידוע אלא דחדא מינייהו נקט

וזה נכון מאד בעיני ליישב דעת הרשב"א ואחר שכתבתי זה מצאתי לו וז"ל שכתב בת"ה הארוך בתחילת שער הוסתות יש למודה לראות בהרכבת ימים ומעשה כיצד כגון שקפצה באחד בשבת וראתה וקפצה באחד בשבת וראתה או שאכלה פלפלין באחד בשבת וראתה ואכלה פלפלין באחד בשבת וראתה וזהו הנקרא וסת המורכב עכ"ל וזה מבואר כדברי אבל לדעת רבינו א"א לומר כן שהוא פסק דיש וסת לקפיצות גרידא וא"כ אפי' אם היה סובר דאכילת שום ובצלים ופלפלין דמי לקפיצות הו"ל לפסוק דהוי וסת וי"ל שרבינו סובר דכיון דמדברי רב הונא בר חייא אמר שמואל הוא דייקינן לאיתויי אכלה שום ובצלים ופלפלין ודבריו דחויים במה שאמר לימים שנים לוסתות אחד הוא הדין דנדחו דבריו במה שאמר למה שלא מנו חכמים ג' לאיתויי אכלה שום ובצלים ופלפלין ואף על פי שאין זה מוכרח כנ"ל ליישב דעת רבי אבל הרא"ש כתב שם גבי הא דאמר רבה בר עולא לאיתויי ראשה כבד עליה ואיבריה כבדים עליה ורותחת וגוסה וכן אם אכלה שום וראתה בצל וראתה כססה פלפלין וראתה וכן נראה שהוא דעת המרדכי בריש מסכת שבועות וכ"פ רבינו ירוחם ומשמע מדבריהם שהם מפרשים דהא דאמרינן לאיתויי אכלה שום וראתה ואכלה בצלים וראתה וכו' רבותא קמ"ל דכשראתה ג"פ ע"י ג' אכילות אלו אע"פ שהם דברים חלוקים הוקבע הוסת וטעמא משום דמ"מ הוחזקה זו לראות ע"י אכילת דברים חמים:

סעיף קטן מה

ודע שזה שכתב רבי' שיש וסת הגוף תלוי בימים ידועים ויש וסת הגוף שאינו תלוי בימים ידועים אלא בעת המקרה באי זה יום שיהיה כתב ה"ה שכן הסכימו כל המפרשים שראה אבל מדברי הרמב"ם נראה שהוא סובר שאין כאן ב' וסתות חלוקים אלא שהמשנה הודיעה שבוסת הקבוע באים מקרים אלו או אחד מהם ונ"מ שיש למודה לראות תיכף שבא המקרה ההוא ויש לאחר שעה ואינה חוששת אלא שעה ההיא שהיא רגילה לטהרות וכדתנן בפרק האשה ונזכר בדבריו בהלכות מטמאי משכב ומושב ונ"ל דלדעת הרמב"ם וסת דאכילת שום ובצלים ופלפלין הוי כוסת בקפיצה דזה וזה מחמת מעשה שעושה ראתה מפני כך לא כתב וסת דאכילת שום בצלים ופלפלין דמוסת הקפיצות שכתב נשמעיניה:

סעיף קטן מו

פיהקה ב"פ בר"ח וראתה ואח"כ פיהקה שלא בר"ח וראתה הוברר הדבר שאין ר"ח גורם אלא הפיהוק כ"כ הרשב"א בת"ה ולדעת רבינו הוא נלמד מוסת הקפיצות שכל שאירע לה כן הוברר הדבר שאין היום גורם אלא הקפיצה ואף לדעת הרשב"א שסובר דלא קבעה וסת לקפיצות לחודייהו מ"מ הוא נלמד מדאמרינן גבי וסת הקפיצות שאם באחד

בשבת הג' ראתה בלא קפיצה הוברר הדבר שהיום הוא הגורם ולא הקפיצה וה"ה דאי הוה ס"ל דיש קביעות לקפיצות לחודייהו דהוה אמרינן דהיכא דפעם הג' קפצה ביום א' וראתה שהוברר הדבר שאין היום גורם אלא הקפיצה א"כ גבי פיהוק דלדידיה נמי יש קביעות וסת לפיהוקים לחודייהו כשפיהקה שלא בר"ח ודאי אמרינן הוברר הדבר שאין ר"ח גורם אלא הפיהוק ומ"ש וכן אם בפעם הג' ראתה בר"ח בלא פיהוק הוברר הדבר שאין הפיהוק גורם אלא הר"ח זה פשוט שהוא נלמד מוסת הקפיצות וכ"כ הרשב"א בת"ה והרא"ש בפרק האשה:

סעיף קטן מז

ומ"ש אבל אם פיהקה ב' פעמים בר"ח ולפעם השלישי פיהקה בכ"ט לחודש וכו' כדפרישית לעיל גבי קפיצות היינו מ"ש גבי קפצה פעמיים באחד בשבת וראתה וקפצה בשבת ולא ראתה ובאחד בשבת ראתה בלא קפיצה וכל זה כתבו ג"כ הרא"ש והרשב"א שם:

סעיף קטן מח

פיהקה בראש חדש וראתה וחזרה בתוך ימי החדש חוששת לאותו פיהוק וכו' עד שמא תקבע לר"ח כ"כ הרא"ש והרשב"א שם וזה נלמד שנתבאר בוסת הקפיצות שאנו אומרים איגלאי מילתא דיומא הוא דקא גרים ולא הקפיצה וה"ה דכי קפצה בפעם ג' שלא באותו יום וראתה דאמרינן איגלאי מילתא דקפיצות גרמי ולא ימים ואפי' להרשב"א דסבר דקפיצות לא קבעי וסת היינו משום דהוו אונס אבל בפיהוקים וכיוצא בהם דלכ"ע קבעי וסת פשיטא דאמרינן בהו איגלאי מילתא דפיהוקים גרמי ולא ימים כי היכי דאמרינן איגלאי מילתא דימים גרמי ולא פיהוקים או הקפיצות וכיון שכן תיכף שפיהקה איכא למיחש שמא תקבע הוסת לפיהוקים בלי יום קבוע או שמא תקבענו ליום שהתחילה לפסוק ולראות בו ולפיכך צריכה לחוש לשניהם לפעם ראשונה שתפהק אח"כ באי זה יום שיהיה וליום שפיהקה וראתה בו כגון אם היה בראש חדש חוששת לר"ח אחר ואם בט"ו לחדש חוששת לט"ו לחדש שלאחריו וכן כל כיוצא בזה ואם פיהקה שלא ביום שהתחילה ולא ראתה אינה חוששת לפיהוק גרידא דכל וסת שלא נקבע ג"פ הוא נעקר בפעם אחת ומ"מ עדיין חוששת שמא תקבע הוסת ליום שהתחילה לפהק לראות בו ולפיכך כשיגיע אותו היום חוששת לו ונראה שאם לא פיהקה אחר פעם ראשונה כלל והגיע היום ולא פיהקה ולא ראתה שאינה חוששת עוד לאותו יום אבל עדיין היא חוששת לפעם ראשונה: כתב עוד הרשב"א הרי שראתה באותו הפיהוק השני ופיהקה פעם שלישית ולא ראתה אינה חוששת לפיהוקים שכבר נתבאר שכל וסת שאינו קבוע

הרי הוא נעקר בפעם אחת וכבר נתגלה שאין וסת זה נקבע לפיהוקין וזה פשוט ממה שנתבאר שאע"פ שנקבע הוסת ב' פעמים הוא נעקר בפעם אחת:

סעיף קטן מט

וכן הדין בימים אם פיהקה היום ופיהקה לסוף ל' וכו' כ"כ הרא"ש בפרק האשה והרשב"א בת"ה ודברים פשוטים הם ונלמדים ממה שנתבאר בסמוך:

סעיף קטן נ

ומ"ש צריכה לחוש לכל פעם שתפהק אינו מדוקדק דאינה צריכה לחוש אלא לפ"א בלבד וזה מבואר ולא כתב רבינו לכל פעם אלא לומר שכל זמן שתפהק אפי' שלא ביום ל' צריכה לחוש ומיהו פעם אחד בלבד הוא שחוששת:

סעיף קטן נא

ומ"ש פיהקה לסוף כ' ולא ראתה אינה צריכה לחוש עוד לפיהוק גרידא לסוף כ' לאו דוקא דה"ה לפניו ולאחריו ולא בא לומר אלא שקודם יום ל' פיהקה ולא ראתה: ומ"ש אבל צריכה לחוש לסוף ל' יום שמא תקבע וסת לימים גרידא לאו דוקא גרידא שכבר איפשר שתקבע וסת מורכב מפיהוקים וימים: ונראה שאע"פ שהרשב"א והרא"ש ורבינו כתבו דין זה מופרד ממה שסמוך לו לעיל לאו למימרא שהוא ענין לעצמו אלא משום דלא משכחת וסת ההפלגה מפחות משתי ראיות בדין זה דאיכא ב' ראיות כתבו דחוששת ליום ההפלגה ובדין הסמוך לזה שאין שם הפלגה שהרי לא ראתה אלא פעם אחת כתבו דחוששת ליום הקבוע בחדש אבל אה"נ דבדין זה חוששת נמי ליום הקבוע בחדש אם לא ראתה כשפיהקה בתוך הזמן: נמצא שמי שפיהקה וראתה צריכה לחוש לג' מיני וסתות לפיהוקים וליום הקבוע בחדש ולהפלגה לפיהוקים שבפעם ראשונה שתפהק חוששת שמא תראה ליום הקבוע בחדש שאם ראתה בר"ח חוששת ביום ראש החדש הראשון ואם בט"ו לחדש ראתה חוששת ליום ט"ו לחדש הראשון להפלגה שאם חזרה וראתה לסוף כ' צריכה לחוש לסוף כ' לראיה זו ואם ראיה שנייה היתה לסוף ל' צריכה לחוש לסוף ל' לאותה ראיה וכן כל כיוצא בזה:

סעיף קטן נב

כל אלו הוסתות שנקבעים ע"י מקרה אין א' קובע עם חבירו וכו' עד אין מצטרפין כ"כ הרשב"א בת"ה וכ"כ ה"ה ברפ"ח בשם המפרשים:

סעיף קטן נג

וכולן אין חוששין להן אלא לשעתה כ"כ הרא"ש בפרק האשה בשם הראב"ד וז"ל וסת הגוף שהוקבע ג' פעמים לזמן ידוע כשיגיע אותו יום הפיהוק צריכה לפרוש מבעלה כל העונה כדין וסת לימים לחודייהו אבל וסת של פיהוק לחודיה א"צ לפרוש אלא בשעת

הפיהוק ע"כ וכ"כ ה"ה ברפ"ח בשם המפרשים וכן מבואר בדברי הרשב"א שאכתוב בסמוך וז"ל הרמב"ן בהל' נדה שלו הוסתות הללו שהן קובעין לאכילות ולקפיצות אינה חוששת להן אלא שעתן כיצד היתה רגילה בהן לאחר הקפיצה מיד או בקרוב לה שעה ושתים משעבר אותו זמן בודקת ומשמשת את ביתה עכ"ל:

סעיף קטן נד

ומ"ש כיצד היתה רגילה לראות עם התחלת הוסת מיד אסורה כל זמן המשכת הוסת היתה רגילה לראות בסופו אינה אסורה אלא בסופו כן משמע במתניתין פ' האשה וכ"פ הרשב"א בת"ה וז"ל כיצד היא חוששת לוסת דגופה אם הוא וסת פשוט והיתה למודה להיות רואה אם הוסת מיד ה"ז חוששת לכל המשכת הוסת שאע"פ שלא ראתה עכשיו בתחלת הוסת שמא תראה באמצעו או בסופו היתה למודה להיות רואה בסוף הוסת אינה חוששת עד סוף הוסת ובזה קל וסת דגופה משאר הוסתות שהיא חוששת בהן לכל עונת הוסת עכ"ל בקצר וז"ל בארוך הפרש יש בין וסת פשוט לפיהוקים או לעטושים לוסת המורכב לימים בפיהוקים שהוסת הפשוט נקבע בג' פיהוקים פשוטים באי זה יום שתפהוק ותראה וכו' ועוד הפרש אחר יש ביניהם שהוסת הפשוט אינה חוששת אלא בשעת הוסת בלבד וכדתנן בפרק האשה (סג:) היתה למודה להיות רואה בתחילת הוסת כלומר מיד שהיא מתחלת לפהק כל טהרות שעשתה בתוך הוסת טמאות בסוף הוסת כל טהרות שעשתה בתוך הוסת טהורות ר' יוסי אומר ימים ושעות וסתות היתה למודה לראות עם הנץ החמה אינה אסורה אלא עד הנץ החמה רבי יהודה אומר כל היום שלה ועוד מדאפליגו רבי יוסי ורבי יהודה בימים ושעות וסתות ושבקי וסתות דגופה דסלקי מינייהו אלמא וסתות פשוטים דגופה דכ"ע שעות הוסת בלחוד הוסת אבל אחר השעות אין וסת ואינה חוששת לו ע"כ:

סעיף קטן נה

בד"א בזמן שכל הראייה מובלעת בתוך הוסת אבל אם אין כל הראייה מובלעת וכו' כתב הרשב"א י"א שהיא אסורה מתחלת הוסת וכו' עד והוא הסכים לסברא הראשונה בת"ה הקצר כתב כן וז"ל בד"א בזמן שהיא למודה לראות כל הראיה בתוך הוסת אבל אם אין כל הראיה מובלעת בתוך הוסת יש מגדולי המורים שאמרו שהיא אסורה מתחלת הוסת עד סוף כל אותה עונה ויש מי שהורו גם בזו להתיר לאחר הוסת ולראשונים שומעים הואיל ולמודה לראות לאחר הוסת ע"כ וז"ל בת"ה הארוך כבר כתבנו דוסתות דגופה בעטושים ופיהוקים וכיוצא בהם אם הוסת פשוט בלא הרכבת ימים אינה חוששת אלא לשעת הוסת בלבד ואינה חוששת אפי' לסוף אותה עונה ובלבד אם כל הראיה מובלעת בתוך הוסת כלומר שאינה רגילה לראות לאחר שפסקה מלהתעטש או מלפהק אבל

אם הראיה נמשכת לאחר הפסק העיטוש והפיהוק י"ל דחוששת לכל העונה ההיא עד סופה וכדברי הרז"ה אינה חוששת לאחר שעת הוסת כלל לפי שאין הולכים אלא אחר התחלת הוסת עכ"ל וק"ל שהוא ז"ל פסק כהרז"ה שסובר שאם הוסת נמשך ששופעת או מזלפת ב' או ג' ימים א"צ לפרוש אלא עונה ראשונה של הוסת וכמו שנתבאר בסימן קפ"ד ולמה בדין זה פסק דלא כוותיה דמשמע דשני הדינים טעם א' להם ונ"ל שטעמו של הרשב"א שאע"פ שאין הולכין אלא אחר התחלת הוסת אין שיעור התחלת הוסת פחות משיעור ששיערו חכמים דהיינו עונה ומש"ה בסימן קפ"ד שהוסת נמשך ב' או ג' ימים פסק דסגי בעונה אחת והכא שהראיה נמשכת לאחר שפסק העיטוש והפיהוק אסורה עונה אחת בין שתמשך זמן מועט בין שתמשך זמן מרובה ואפי' כמה ימים אסורה עונה אחת ואח"כ מותרת:

סעיף קטן נו

ואם אחת מאלו בא לזמן ידוע אז ודאי אסורה כל עונת הוסת כלומר דהיינו יום או לילה כמו וסת ימים גרידא כ"כ הרשב"א וכבר כתבתי כן בסמוך בשם הראב"ד והרא"ש ז"ל ונ"ל דלדברי רבינו דקובעת וסת לקפיצות גרידא דינו כוסת הפיהוקים ממש שאינה חוששת להם אלא לשעתה וכן אם היתה רגילה לראות עם התחלת הקפיצות מיד אסורה כל זמן המשכת הקפיצות ואם היתה רגילה לראות בסופו אינה אסורה אלא בסופו אם כל הראיה מובלעת בתוך הוסת דוסת דקפיצות גרידא לדעת רבינו לא עדיף מוסת דפיהוקים מיהו איכא למימר דלמאן דאית ליה וסת דקפיצות גרידא עדיף איהו מוסת הפיהוקים וחוששת לכל עונה שקפצה בה אחר זמן רב שכתבתי זה באו לידי הלכות נדה וכתוב בהן בלשון הזה הוסתות הללו שהן קובעים לאכילות ולקפיצות אינה חוששת להן אלא שעתן כיצד היתה רגילה בהן לאחר קפיצות מיד או בקרוב לה שעה ושתים משעבר אותו זמן בודקת ומשמשת את ביתה עכ"ל וזה מבואר כדברי הראשונים וכתב עוד שם אין וסת הגוף האוסר אלא שעתו כיצד היתה למודה במקרים הללו בחצי היום וחוששת בהן שעה אחת מותרת לשמש עד אותה שעה אירעו לה המקרים ולא ראתה בודקת עצמה לאחר זמן הוסת ומותרת כל שאר הימים לא אירעו לה המקרים אין לך בדיקה גדולה מזו היתה רגילה במקרים אלו ביום קבוע לה וסת הימים במקומו הוא עומד ואסורה לשמש כל היום שמא יארעו לה לא אירע לה כלום ולא ראתה מותרת לשמש בלא בדיקה אחרת אירעו לה ביום אחר אינה חוששת שהרי ביום ידוע קבעה אותן עכ"ל:

סעיף קטן נז

כשם שחוששת לוסת הימים בפעם א' כך חוששת לוסת הגוף בפעם א' וכו' אבל במקרה לבדו או זמן לבדו שלא ראתה בהן לא נעקר הכל מבואר בדברי הרמב"ן בהלכותיו

ובדברי הרשב"א בת"ה וכ"כ ה"ה ברפ"ח בשם המפרשים וגם הרא"ש כתב בפרק האשה בשם הראב"ד על וסת הגוף שהוקבע ג"פ לזמן ידוע אילו נעקר עד שתפסק ג"פ באותו זמן ולא תראה: כתב הרשב"א חומר בוסת הקפיצות מבשאר וסתות וכו' דברים אלו סתומים מפני שהם שלא במקומם וכבר כתבתי דברי הרשב"א וטעמו בדין זה בס"ס קפ"ד כי שם מקומו: כתב הה"מ ברפ"ח שלדעת המפרשים שיש וסת דגופה פשוט ומורכב קביעות המורכב כך הוא פיהקה בר"ח וראתה ופיהקה בר"ח וראתה ופיהקה בר"ח וראתה ה"ז וסת המורכב וחוששת לכל ר"ח ור"ח כל העונה שהיא רגילה לראות או יום או לילה אבל וסת הגוף הפשוט אינו אסור אלא שעתו ע"כ וכך מבואר בהל' נדה להרמב"ן. ומ"ש הרי זה וסת מורכב וחוששת לכל העונה שהיא רגילה לראות וכו' אינו מדוקדק דלענין זה מאי איריא שקבעתו בג' פעמים אפי' פעם אחת שתראה בר"ח צריכה לחוש לר"ח הבא שמא תקבע הוסת לר"ח ואסורה לשמש כל אותה עונה ולא נאמרו ג"פ אלא לומר שאז אינו נעקר עד שיעקר ממנה ג"פ וכן לענין שאסורה לשמש עד שתבדוק וכמו שנתבאר בתחלת סימן זה ואפשר דנקט ג"פ כדי ללמוד על מ"ש דוסת הגוף הפשוט אפי' הוקבע ג"פ אינו אוסר אלא שעתו: לשון הרשב"א תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וכו' עד ובזה חמור דין הזקנה מדין הקטנה שלא הגיע זמנה לראות הכל בת"ה הקצר וטעמו מדגרסינן בפרק קמא דנדה (ט.) ת"ר תינוקת שלא הגיע זמנה לראות פעם ראשונה ושנייה דיה שעתה פעם ג' הרי היא ככל הנשים ומטמאה מע"ל ומפקידה לפקידה עברו עליה ג' עונות וראתה דיה שעתה ועוד עברו עליה ג' עונות וראתה דיה שעתה ועוד עברו עליה ג' עונות הרי היא ככל הנשים ומטמאה מעת לעת ומפקידה לפקידה. אמר מר עבר עליה ג' עונות דיה שעתה הדר קא חזיא בעונות קטנות מאי כלומר אם חזרה וראתה בעונות בינונית כמו שהיתה למודה לראות מתחילה מאי אמר רב גידל אמר רב פעם ראשונה ושנייה דיה שעתה ג' מטמאה מעת לעת ומפקידה לפקידה כלומר שאין הפרש בין ראתה בעונות קטנות לרואה בעונות גדולות לעולם אינה חוזרת לחזקת דמים עד שתחזור ותראה עוד ג' ראיות וקרי פעם ראשונה לאותה ראיה ראשונה שראתה לאחר שעברו עליה ג' עונות דעכשיו יוצאות ג' הפלגות שוות מביניהם והדר בעינן בגמרא אהא דקתני ועוד עברו עליה ג' עונות וראתה דיה שעתה הדר חזיא בעונות מהו כלומר אם ראתה הג' בעונה בינונית מאי כלומר שקרבה הראיה ג' א"ר כהנא א"ר גידל א"ר פ"א דיה שעתה שנייה מטמאה מעל"ע ומפקידה לפקידה כלומר אין הפרש בין חזרה וראתה אותן שלש ראיות אחרונות בעונות מרוחקות בין שראתה אותם בעונות בינונית לעולם עד שתראה עוד שלש ראיות אחר שהפסיקה אינה מוחזקת אלא כדמעיקרא הוא וכאילו

מתחלת עכשיו לראות כך פירש הרשב"א בת"ה הארוך ואח"כ כתב ובריייתא זו דברי הכל היא ואפי' לר' דאית ליה בתרי זימני הויא חזקה מדסיפא דברייתא רבי הוא רישא נמי כרבי כדאיתא בגמרא וטעמא דמילתא דכל שלא הגיע זמנה לראות אין לה דמים וראיה ראשונה שראתה אינה חזקה ואינה ראויה להצטרף עד שתתחזק בראיות אחרות הילכך ראיה שנייה אינה אלא כאחת ואין לה כח להחזיק הראשונה אבל כשתראה עוד פעם ג' עם השתי ראיות אחרונות תתחזק הראשונות ואלו השתים מגלות על הראיה הראשונה שראיה גמורה היתה ולא מקרה ומעתה לפי הטעם הזה אפילו לרשב"ג נמי מוחזקת היא ובזו אין הפרש בין רבי לרשב"ג ואף על פי שיש מגדולי המפרשים גם מן הפוסקים שפירשו דלר' דוקא אתיא לפי שאין הא' ראויה להצטרף לעולם והלכך לרשב"ג אינה מוחזקת עד שתראה ד' ראיות מסתברא לי שא"א להעמידה שאם כן כל אותה סוגיא ושקלא וטריא דרב גידל ורב כהנא וחזקיה ור' יוחנן ור"ש בן יהוצדק וכל נחותי ימא אתאן כר' ודלא כהלכתא דאנן בוסתות כרשב"ג ס"ל כדאיפסיקא הילכתא בפ' הבא על יבמתו ולפיכך נ"ל הדרך שכתבתי נכון וברור ולפמ"ש אין הפרש בין תינוקת שלא הגיע זמנה לראות מבשאר כל הנשים והרי היא קובעת וסת כמנין ראיות שקובעת בהן אשה אחרת דעלמא ולפי דברי מקצת המפרשים אינה קובעת וסת עד שתראה עוד פ"א יתירה על שאר הנשים שאין ראיה ראשונה ראויה להצטרף ואין זה נכון בעיני כמו שכתבתי עכ"ל ודברי הרמב"ם בפ"ד מהל' מטמאי משכב ומושב כדברי הרשב"א שפסק כסתם ברייתא דבפעם שלישית מטמאה למפרע ויתר דברי הרשב"א בת"ה הקצר:

סעיף קטן נח

ומ"ש דתינוקת שלא הגיע זמנה לראות היינו קטנה שלא הגיעה לימי הנעורים בפ"ק דנדה (ה.) תניא אימתי הגיע זמנה לראות משהגיעו ימי הנעורים ומ"ש ולא הביאה סימנים נראה לאו לאפוקי הביאה סימנים בעודה קטנה אתא דהא שומא נינהו כדאיתא בפרק יוצא דופן (נדה מו.) אלא לאפוקי הגיעה לימי הנעורים ובדקוה ולא הביאה סימנים דכל שבדקוה ולא הביאה סימנים אף על פי שהיא גדולה כמה לא מחזקינן לה בהגיע זמנה לראות וכן מבואר בדברי רבי' בסימן שאחר זה ושם אכתוב טעמו של דבריו בס"ד

סעיף קטן נט

ומ"ש היא קובעת וסת כשאר הנשים בג' ראיות פשוט בברייתא ואף על פי שברייתא זו לענין דיה שעתה איתניא לומד ממנה הרשב"א לענין הוסתות וגם לענין הכתמים למד ממנה כמו שיבא בסימן שאחר זה וכתב ה"ה בפ"ט שאפשר שכן הוא וכבר נתבאר שדברי הרשב"א דברי הכל הוא ובין לרבי ובין לרשב"ג איתא ומ"ש ובד' בוסת ההפלגות

פשוט הוא דכל שצריך בשאר וסתות ג' ראיות צריך ע"כ בוסת ההפלגות ד' ראיות דבציר מהכי לא משכחת ג' הפלגות ובריית דלא נקטה אלא ג' ראיות אכתוב עליה בסמוך:

סעיף קטן ס

ומ"ש אלא שיש הפרש בינה לגדולה שאף על פי שהוחזקה רואה וקבעה לה וסת אם פסקה ג' עונות בינונית שהם צ' יום ולא ראתה אינה חוששת לוסתה הא' כלל וחזרה לקדמותה מבואר בברייתא עברו עליה ג' עונות וראתה דיה שעתה דמדין דיה שעתה נלמוד דין חששת הוסת. ומ"ש שג' עונות בינונית הם צ' יום שם בגמרא כמה עונה אמר ר"ל משום רבי יהודה נשיאה עונה בינונית ל' יום. ומ"ש וחזרה לקדמותה פשוט הוא דהיינו לומר דבחזקת מסולקת דמים היא כמו שהיתה קודם לכן. ומ"ש ואפי' חזרה לראות באותן עונות שהיתה למודה לראות בהן אינה חוששת עד שתחזור ותקבענו ג' פעמים נראה דהיינו הא דאמר רב גידל אמר רב וכמו שפירש ז"ל שאין הפרש בין חזרה וראתה אותן ג' ראיות אחרונות בעונות מרוחקות בין שראתה אותן בעונות בינונית לעולם עד שתראה עוד ג' ראיות אחר שהפסיקה אינה מוחזקת אלא כדמעיקרא וכאילו הוא מתחלת עכשיו לראות ומ"מ יש לדקדק דמדברים אלו וגם מדבריו בת"ה הקצר שסתם וכתב עד שתקבענו ג' פעמים משמע שאם וסת ההפלגות הוא אינו נקבע עד שתראה ד' פעמים כיון שא"א לשלש הפלגות שוות בלי ארבע ראיות כמו שנתבאר ואילו אהא דאמר רב גידל אמר רב פעם ראשונה ושנייה דיה שעתה וכו' פי' וקרי פעם ראשונה לאותה ראיה ראשונה לאחר שעברו עליה ג' עונות ולפי זה בג' ראיות בלבד היא קובעת וסת אף על פי שאין בג' ראיות אלא ב' הפלגות ולרשב"ג ודאי דלא קבעה וסת בפחות מג' הפלגות שאפי' שהגיעה זמנה לראות לא קבעה בבציר מהכי ואין לומר דרב גידל אמר רב אליבא דרבי קאמר אבל לרשב"ג אה"נ דבעי ג' הפלגות שוות שהרי הוא ז"ל כתב שאין לומר דשקלא וטריא דרב גידל ליתי דלא כהלכתא וגם אין לומר דהכא לא בוסת ההפלגות עסקינן אלא בשאר וסתות שהם נקבעים בג' ראיות שהרי הוא ז"ל כתב אהא דרב גידל דעכשיו יוצאות ג' הפלגות שוות מביניהם אלמא בוסת ההפלגות מיירי וכן משמע מדאמר הדר חזיא בעונות מאי וסת עונות משמע דהפלגות נינהו ועוד קשה דמאי בעי בתר הכי ועוד עברו עליה ג' עונות וכו' הדר חזיא בעונות מאי הא כבר פשט ליה דראיה דסוף ג' עונות וראיה דעונה בינונית מצטרפת ועוד קשה הא לפום מאי דפשט איהו גופיה ברישא אמאי פשט ליה דפעם ראשונה דיה שעתה דמצטרפות ראיות דעונה בינונית וראיות דעונה מרוחקות הול"ל דבפעם ראשונה מטמאה מעת לעת כיון דראיה זו היא שלישית לפיכך נ"ל דמלבד ראיה שראתה לסוף ג' עונות אינה קובעת וסת

ההפלגות עד שתראה ג"פ אחרות מעונה בינונית לעונה בינונית ומ"ש וקרי פ"א לאותה ראייה ראשונה שראתה לאחר שעברו ג' עונות נראה לידחק ולפרש דראיה ראשונה קרי לראיה ראשונה שראתה לאחר ראייה שראתה אחר שעברו עליה ג' עונות וקרי לה ראשונה מפני שהיא ראיה ראשונה שראתה בסוף עונה קטנה ובהכי אתיא שפיר מה שסיים דעכשיו יוצאות ג' הפלגות שוות מביניהם שאם לא תפרש כן לא משכחת ג' הפלגות שוות יוצאות מביניהם ואף ע"ג דפשט ליה דראיה שראתה בראיה מרוחקת אינה מכלל ג' ראיות הדר בעי הדר חזיא בעונות מאי משום דאיכא למימר שאני התם דליכא ראיה מרוחקת אלא אחת אבל הכא דאיכא שני ראיות מרוחקות ואילו תראה פעם שלישי בעונה מרוחקת תוחזק ברואה דם השתא דקרבה ראייתה לעונה בינונית אפשר דהוחזקה מק"ו ונראה דלישנא דהרשב"א דייק הכי שכתב בבעיא השניה כלומר שקרבה הראיה הג' ובהכי ניחא מאי דקשה על מ"ש דהאי ברייתא דברי הכל הוא דהא קתני פ"א דיה שעתה וכו' הרי היא ככל הנשים כו' ואי בוסת ההפלגות מיירי פשיטא דאתיא דלא כרשב"ג דלרשב"ג אין וסת ההפלגות נקבע בפחות מד' ראיות אלא אם באנו לומר דבוסת ההפלגות נמי מיירי ע"כ לומר דבפעם ראשונה דקתני היינו פ"ב וקרי ליה ראשונה מפני שאחר שהתחילה לראות פעם זו היא ראשונה א"נ פעם ראשונה קרי להפלגה ראשונה שהיא כוללת שתי ראיות ונקט כי האי לישנא כדי לכלול כל הוסתות דלשאר וסתות נפרש כפשטה שאין כאן אלא ג' ראיות ולוסת דהפלגות נפרש דפעם ראשונה דקאמר קאי אחר וראתה דקתני ברישא או לפרש דהפלגה ראשונה קאמר את"ל דבוסת דהפלגות אייתי וכן צ"ל בדרב גידל בתרייתא דאמר פ"א דיה שעתה ושניה מטמאה מעת לעת ולהרשב"א דסבר דרב גידל אתי אליבא דהלכתא קשה דפעם אחת משמע דהיינו אותה ראיה ראשונה דחזיא בסוף עונה וקאמר דבראיה שניה מטמאה מעת לעת והא לרשב"ג לא נקבע הוסת עד שתראה עוד פעם ג' לסוף עונה אלא עכצ"ל דפ"א קרי לראיה שתראה אחר ראיה זו דשיילינן עלה הדר חזייא בעונות מאי נמצא דשניה דקאמר ג' לראיית סוף עונה דכיון דקודם לשלשתן ראתה בסוף ג' עונות נמצאו כאן ד' ראיות וג' הפלגות שוות ביניהן א"נ פ"א קרי להפלגה שניה ופ"ב קרי להפלגה ג' וכדפרישית בקמייתא אלא דלשניה דהתם קרי הכא מפני שהיא ראשונה בבעיא שניה דהדר חזיא בעונות: ומ"ש כלומר אין הפרש בין חזרה וראתה אותן ג' ראיות אחרונות וכו' עד שתראה עוד ג' ראיות אחר שהפסיקה אינה מוחזקת צ"ל דה"ק עד שתראה ג' ראיות כמשפטן שאם היא רואה לעונות מרוחקות בג' ראיות בלבד סגי שהרי יש שלשה הפלגות שוות ביניהם אבל אם ראתה בעונות בינונית בעינן שאחר שהפסיקה וראתה תראה עוד ג' ראיות כי היכי

דליהוו ג' הפלגות שוות: ומ"ש ראתה ג' ראיות מג' עונות מכוונות וכו' היינו דתניא עברו עליה ג' עונות וראתה דיה שעתה ועוד עברו ג' עונות וראתה דיה שעתה ועוד עברו ג' עונות וראתה הרי היא ככל הנשים ומטמאה מעת לעת ומפקידה לפקידה ופירש רש"י ועוד עברו עליה ג' עונות וראתה מטמאה מעת לעת דאיגלאי מילתא דהנך הפסקות לאו סילוק דמים הם אלא שינוי וסת ולא שכיונה אלא שפיחתה והותירה כדאמרינן לעיל כלומר דלגבי זקנה תניא עברו עליה ג' עונות וראתה דיה שעתה ועוד עברו עליה ג' עונות דיה שעתה ועוד עברו עליה ג' עונות וראתה הרי היא ככל הנשים ומטמאה מע"ל ומפקידה לפקידה ולא שכיונה אלא שפיחתה והותירה אבל כיונה קבעה לה וסת ודיה שעתה. ופי' רש"י בשכיונה. שראתה ג' ראיות הללו בצ' יום או ביום צ"א. אלא אפילו פיחתה. כגון ראשונה לצ"ג ושנייה לסוף צ"ב וג' לצ"א או הותירה כגון ראשונה לצ"א ושנייה לצ"ב ושלישית לצ"ג עכ"ל וכיון שאנו לומדים דין תינוקת שלא הגיע זמנה לראות מדין זקנה נמצא דכשכיונה קבעה לה וסת וכשפיחתה או הותירה לא קבעה לה וסת וכיון דכשראתה ג' ראיות מג' עונות מכוונות כלומר מצ' לצ' יום נתגלה שדילוג הראשון אינה סילוק דמים אלא סילוק וסת א"כ דין הוא שראיה ראשונה שממנה התחילה לדלג תצטרף לג' ראיות אחרונות ונמצאו ד' ראיות וג' הפלגות שוות ביניהם מצ' לצ' אבל כשפיחתה או הותירה כיון דלא קבעה לה וסת ודאי דא"א לראיה ראשונה שתצטרף עמהם והרמב"ם כתב בפ"ד מהל' מטמאי משכב ומושב תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וראתה פעם אחת ושתים דיה שעתה ראתה פ"ג מטמאה למפרע עברו עליה ג' חדשים אחרים ואח"כ ראתה דיה שעתה עברו עליה ג' חדשים אחרים וראתה מטמאה למפרע כך הוא הגרסא בג' נוסחאות שבידי ונ"ל שיש בהם חסרון הניכר וצריך לגרוס עברו עליה שלשה חדשים אחרים וראתה דיה שעתה עברו עליה שלשה חדשים אחרים ואח"כ ראתה דיה שעתה עברו עליה ג' חדשים אחרים וראתה מטמאה למפרע ומ"מ יש לתמוה עליו למה לא כתב היכא דהדר חזיא בעונות הקטנות מה דינה:

סעיף קטן סא

ומ"ש ואפילו חזרה לראות באותן עונות שהיתה למודה לראות בהן אינה חוששת עד שתחזור ותקבענו משמע דהיינו לומר שאינה חוששת לומר שחזרה לוסתה הראשון והוי וסת קבוע שאינו נעקר בפחות מג"פ דליתא דאינו נקבע עד שתחזור עכשיו ותקבענו ג' פעמים אבל לחוש מיהא חיישינן אפילו לא ראתה אלא פעם אחת כשם שחוששות שאר נשים לוסת שאינו קבוע אבל בת"ה הארוך אין נראה כן שכתב תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וכו' ואסקוה רב כהנא ורב גידל דה"ה אם ראתה בעונות קטנות וכו' לפי

שמסולקת דמים היא וחזרה לקדמותה כאילו לא ראתה מתחלה דעכשיו נתגלה שאותן ג' ראיות ראשונות שראתה מתחלה מקרה היה ודמים יתירים היו ולפיכך עד שתשוב ותראה ג' ראיות לא הוחזקה זו ווסת ראשון שקבעה הרי הוא כמי שאינו ולפיכך אינה חוששת לוסתה האח' ולא אפילו לראיה שתראה בנתיים עד שתראה עוד ג' ראיות אחרות כמו שכתבנו שהרי זו בחזקת טהורה לגמרי עד כאן לשונו ומשמע מדבריו דכל שלא נקבע לה וסת אינה חוששת כלל לאותו פעם או פעמיים שראתה דבחזקת טהורה הויא ולא דמיא לשאר נשים שאפי' בפעם א' חוששות דשאני התם שכבר הוחזקו בראיית דמים וז"ש ולא אפילו לראיה שתראה בנתיים וכו' כלומר דכל שלא נקבע עכשיו מחדש אינה חוששת לו אפילו חשש בעלמא אבל קשה דגבי מעוברת ומניקה שמסולקות דמים הן כתב שראוי לחוש לדברי האומר שאע"פ שאינה קובעת בהן וסת מ"מ חוששת לזמן ראיה שתראה אפילו בפ"א כשם שחוששות שאר נשים וא"כ ה"ה בתינוקת שלא הגיע זמנה שאף על פי שלא הוחזק לה וסת מ"מ חוששת לו אפילו בפ"א כדין שאר נשים וכ"ש הוא ממעוברת ומניקה שאינן קובעות וסת אפי' בכמה פעמים וצ"ל דמעוברת ומניקה שאני שהן ראויות לראות אלא שמקרה העיבור וההנקה מעכב על ידן הלכך אף על פי שאינה קובעת וסת חוששת מיהא לראיה שראתה בתוך ימי העיבור וההנקה אבל קטנה שאינה ראויה לראות מצד טבעה אינה חוששת וטעם זה שייך נמי בזקנה שנסתלקו דמיה וכ"כ בפירוש בתחלת ש"ג וזה לשונו תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וזקנה שעברו עליה ג' עונות שתי נשים אלו אינן חוששות לוסת שאין קבוע כלל עכ"ל בת"ה הארוך ורבינו לא הזכיר דין הזקנה בסימן קפ"ד לפי שהוא לא ראה אלא ת"ה הקצר כדמוכח מדבריו בכמה מקומות ובת"ה הקצר אין כתוב בפירוש אלא דין הקטנה בלבד אבל מתוך דבריו שם הוא נלמד דין הזקנה שכתב גבי זקנה חזרה וראתה דינם כדין תינוקת שלא הגיע זמנה לראות שכתבנו ומאחר שכתב גבי תינוקת דאינה חוששת לוסת שאינו קבוע ממילא משמע דה"ה לזקנה:

סעיף קטן סב

ומ"ש עוד וכן זקנה שעברה עליה ג' עונות משהזקינה וכו' בפ"ק דנדה תנן דארבע נשים דיין שעתן מפני שהן מסולקות דמים וחד מינייהו זקנה ומפרש במתני' אי זו היא זקנה כל שעברו עליה ג' עונות סמוך לזקנתה ובגמרא (ט.) אי זו היא סמוך לזקנתה א"ר יהודה כל שחברותיה אומרות עליה זקנה היא ורבי שמעון אומר כל שקורין לה אמא ואינה בושה רבי זירא ור' שמואל בר רב יצחק חד אמר כל שאינה בושה וחד אמר כל שאינה מקפדת מאי בינייהו איכא בינייהו בושה ואינה מקפדת ונראה דהלכה כרבי שמעון אי

משום דקי"ל כוותיה לגבי רבי יהודה ואי משום דאיפלגו אמוראי אליביה ובפלוגתא דרבי זירא ורבי שמואל בר רב יצחק נראה שהרשב"א פוסק כמ"ד כל שאינה מקפדת וכ"פ הרמב"ם בפ"ט מהא"ב ובפכ"ד מהל' מטמאי משכב ומושב ומיהו כתבו התוספות דבירושלמי פריך אהא דקאמר כל שקורין לה אמא ואינה בושה וכי בדעתה תלוי הדבר ומשני כל שראוי לקרותה אמא ולפי זה הא דאמרינן כל שקורין לה אמא ואינה מקפדת היינו לומר שאינה ראויה להקפיד:

סעיף קטן סג

ומ"ש חזרה וראתה דינה כדין תינוקת שלא הגיע זמנה לראות שם ת"ר זקנה שעברו עליה ג' עונות וראתה דיה שעתה ועוד עברו עליה ג' עונות וראתה דיה שעתה ועוד עברו עליה ג' עונות הרי היא ככל הנשים ומטמאה מעת לעת ומפקידה לפקידה ולא שכיונה אלא שפיחתה או הותירה אבל כיונה קבעה לה וסת ודיה שעתה וכתב הרשב"א בת"ה ברייתא זו אתיא ככ"ע וכענין שאמרנו למעלה גבי תינוקת שלא הגיע זמנה לראות לפי מה שכתבתי. ולשאר המפרשים אתיא כרבי ולא כרשב"ג עד שתראה ג' ראיות ולפי דבריו כל שכיונה מג' עונות לג' עונות הראייה הראשונה שממנה התחילה לדלג מצטרפת לאלו האחרונות דאיגלאי מילתא דלא סילוק דמים היה אלא שינוי וסת ולפיכך בג' ראיות של ג' ג' עונות מכוונת קבעה לה וסת שעם ראייה הראשונה שממנה התחילה לדלג הרי כאן ד' ראיות וג' הפלגות אבל אם לא כיונה אלא שפיחתה או הותירה לא קבעה עד שתראה ד' ראיות מכוונות או שתראה ג' בימים קבועים עכ"ל:

סעיף קטן סד

ומ"ש חזרה לראות בעונות קטנות שהיתה למודה להיות רואה בהן בזה יראה לי שהיא חוזרת לקביעות הראשון וכו' בת"ה הארוך באר דבר זה וכתב כיצד אם היה וסתה בימים קבועים אפילו בפעם אחת הוחזקה זו ואם וסת של הפלגות בשתי ראיות כראשונה שהיתה למודה בהם שהרי נתגלה שהדילוג הזה לאו סילוק דמיה היה אלא מקרה ועכשיו חזר הוסת למקומו ואינו נעקר ממנה עד שיעקר ג"פ והראיה מדבעי גבי תינוקת שלא הגיע זמנה לראות הדר קא חזיא בעונות מאי ולא בעי נמי גבי זקנה אלמא בזקנה פשיטא להו דאי הדר חזיא בעונות חזרה לחזקתה עכ"ל:

סעיף קטן סה

מדין התלמוד אין האשה קובעת וסת בימי נדות ולא בימי זיבות כיצד ראתה באחד לחדש ובחמשה בו בסוף פרק בנות כותים (נדה לח:) תנן כל י"א יום בחזקת טהרה פי' כל אותן י"א יום שבין נדה לנדה שהם ימי זיבה ופירש רב הונא בר חייא משמיה דשמואל (לט.) לומר דאין אשה קובעת לה וסת בתוך ימי זיבה והא דתנן בפרק האשה

היתה למודה להיות רואה יום ט"ו ושינתה ליום כ' זה וזה אסורים אוקמה רב יהודה משמיה דשמואל ברואה מט"ו לטבילה לט"ו לטבילה דקאי לה ראיה שנייה בכ"ב לראיה ראשונה דהתם בימי נדתה קאי אבל ט"ו לראייתה דבימי זיבתה קאי לא קבעה הרי מפורש שאינה קובעת וסת בימי זיבות וכן אינה קובעת וסת בימי נדות מדתנן בפ"ק דנדה (יא.) אע"פ שאמרו דיה שעתה צריכה להיות בודקת חוץ מן הנדה ואמרינן עליה בגמרא (שם) חוץ מן הנדה דבתוך ימי נדה לא בעיא בדיקה הניחא לר"ל דאמר אשה קובעת לה וסת בתוך ימי זיבתה ואינה קובעת וסת בתוך ימי נדתה שפיר אלא לרבי יוחנן דאמר אשה קובעת לה וסת בתוך ימי נדתה תבדוק דדילמא קבעה לה אמר לך ר"י כי אמרי אנא היכא דחזיתיה ממעיין סתום אבל ממעיין פתוח לא אמרינן ופירש"י ואין אשה קובעת לה וסת בימי נדתה כגון ראתה בר"ח וחזרה וראתה בחמשה בחדש דהיינו בימי נדות וחזרה וראתה עוד פעמים בחמשה בחדש לא קבעה וסת שאין ראיית ימי נדה ראייה לקבוע שהיא עלילה לראות בימי נדותה: ממעיין סתום. כדמפרש אליבא דרבי יוחנן בשילהי בנות כותים כגון דחזאי תחלת נדה ריש ירחא וריש ירחא וכ"ה וריש ירחא דהוה ראיה בתרייתא בימי נדותה דאפילו הכי הוי קביעות בריש ירחא כדמפרש התם דאמרינן וסת בריש ירחא קבעה והא דאקדים וחזאי דמים יתירים איתוספו בה דהא ודאי קבעה משום דתחלת הוסת הוחזקה ממעיין סתום וגם ראיה אחרונה חשבינן לה כמעיין סתום כדאמרינן הא דאקדים וחזאי תוספ' דמים הוא אבל ממעיין פתוח כגון שהראיות הראשונות של וסת יהיו בתוך ימי נדה כי מתני' ומיירי בתחלת נדה דהא לא מפליג לה מידי אלא סתמא קתני חוץ מן הנדה הילכך לא בעיא בדיקה בימי נדות שהרי נפתח מעיינה ואפילו היא רואה לא תקבע וסת עכ"ל וכתב הרשב"א דמים יתירי' הוא דאיתוספו בה כלומר מרוב קיבוץ הדמים שנאספו בה מהרו דמיה לבא ושפעו ביום כ"ה אבל מה שחזרה וראתה בר"ח הוא עיקר הראיה וכתב עוד בכה"ג הוי נמי הא דאמר ר"ל שהאשה קובעת לה וסת בתוך ימי זיבתה ומשכחת לה כגון שראתה ריש ירחא ובשלישית ראתה לעשרים לירחא וריש ירחא דקאי לה וסת ההוא ריש ירחא בימי זיבה לראיית עשרים בירחא. אבל בענין אחר אין האשה קובעת וסת בתוך ימי זיבתה כמו שאמרנו עכ"ל. ונ"ל שכתב כן משום דס"פ בנות כותים לא פליג ר"י עליה דר"ל אלא במאי דאמר דאינה קובעת וסת בתוך ימי נדתה אבל במאי דאמר דקובעת וסת בתוך ימי זיבתה לא אשכחן דפליג עליו ואיפשר דס"ל בהא כוותיה ולפיכך בא ליישב שאת"ל דסבר ר"י בהא כר"ל דלא לפלוג אדרב הונא בר חייא משמיה דשמואל דבריש מתניתין לומר שאין אשה קובעת לה וסת בימי זיבה וכתב ה"ה בפ"ח על היכא דחזאי בימי

נדתה ממעיין סתום דהיינו שראתה פעמים בר"ח ובשלישית ראתה בכ"ה ובר"ח אף ע"פ שראיה שלישית בתוך ימי נדות קבעה לה וסת לר"ח שרגלים לדבר שהב"פ הראשונים ממעיין סתום ראתה אותם ועכשיו ג"כ ראתה בזמנה בר"ח ודמים יתירים שנתוספו לה גרמו לה להקדים וכתב הרשב"א שחוששת ליום ההקדמה שמא וסת קובעת עכ"ל. וכל זה ע"פ שיטת הרמב"ן שאין זיבות אלא סמוך לימי נדות שראתה בהם כמו שנתבאר בסימן קפ"ג אבל הרמב"ם שסובר שהיא סופרת לעולם נידות וזיבה בין תראה בין לא תראה אין צורך לפרש וסת דימי נדה דראתה בר"ח וכ"ה לחדש וכו' כדפירש"י דאפי' לא ראתה קודם לכן כלל משכחת לה ימי נדה וכן גבי וסת דימי זיבה אין צריך לפרש דראתה כ' לירחא ור"ח כדפירש הרשב"א דבלא ראתה קודם לר"ח משכחת לה ימי זיבה ולפי דעתי דחזיתיה ממעיין סתום היינו שלא ראתה בימי נדתה קודם היום שהיה למודה לראות בו וכן מבואר בדבריו שכתב בפ"ח אין האשה קובעת לה וסת בתוך ימי נדתה שראתה בהם כיון שראתה יום א' אינה קובעת לה וסת בכל השבעה וכו' אין האשה קובעת וסת בימי זיבתה שהם הי"א יום אבל קובעת היא וסת בימי נדתה שאינה רואה בהם. ודע שבס"פ בנות כותים איפליגו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ברואה בתוך ימי זיבה דרב פפא סבר נהי דלא קבעה מיחש מיהא חיישת כשם שחוששת לוסת שאינו קבוע ורב הונא בריה דרב יהושע סבר דאינה חוששת וכתב הרשב"א שהר"א פסק כרב פפא אבל שאר הפוסקים פסקו כרב הונא בריה דרב יהושע חדא דוסתות דרבנן והלכה כדברי המיקל בהם ועוד דאמרינן בשילהי בנות כותים כי אתא רבין וכל נחותי ימא אמרו הלכה כרב הונא בריה דרב יהושע ע"כ ומיהו הרמב"ם בפ"ח פסק כרב פפא שכתב אם נקבע לה וסת בימי זיבתה הרי זו חוששת לוסת וכל וסת שקבעה בימי זיבתה אם נעקר אפי' פעם אחת נעקרה וא"צ להעקר ג' פעמים שחזקת דמים מסולקים לימים אלו ע"כ ומסוף דבריו שם נלמד שמ"ש בתחלה אם נקבע לה וסת בימי זיבתה הרי זו חוששת לוסת האי נקבע לאו דוקא שאפי' לא ראתה אלא פ"א חוששת לו ומ"ש שחזקת דמים מסולקים לימים אלו איני יודע למה הם בחזקה זו דבשלמא גבי מעוברת ומניקה שייך לומר כן לפי שרוב הנשים אין דרכן לראות בהם אבל לימי זיבה איני מוצא טעם ומ"מ כך משמע במתני' ס"פ בנות כותים דקתני כל י"א ימים בחזקת טהרה:

סעיף קטן סו

וכתב הרמב"ן דכיון שהאידנא נהגו שלא להפריש בין ימי נדה לימי זיבה הכי נמי לענין קביעות וסת אין חילוק וכו' וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל זהו הנראה מדין התלמוד אבל נראין דברי הרמב"ן ז"ל שכתב שבזה"ז בכל עת קובעת וסת ואין משגיחין בימי נדה

ובימי זיבה כל עיקר לפי שכבר החמירו בנות ישראל על עצמן כדי שלא תבאנה לידי טעות ואם אתה מחלק להם בין ימי נדה לימי זיבה נמצאת מצריכתן ללמוד פתחי נדה וימי נדה וימי זיבה והלכך לכל ראיה שהיא רואה בין בימי נדה בין בימי זיבה חוששת לה עכ"ל. וכתב ה"ה בפ"ח שכ"נ שהוא דעת הרמב"ם ממ"ש בפי"א ושכן עיקר וכ"פ רבינו ירוחם ז"ל:

סעיף קטן סז

ומ"ש רבינו שהאשה קובעת לה וסת בתוך וסת כיצד ראתה פעמים בר"ח וכו' נראה דסיום דברי הרמב"ן הם לומר שאע"פ שהוסת הב' בתוך ימי זיבה דוסת ראשון ואף על פי שכבר הוקבע וסת זה לגמרי קודם שיבא וסת השני אפילו הכי חוששת לשניהם אלא דשי"ן דשהאשה אינו נוח לי ובהלכות נדה להרמב"ן כתב בלשון הזה פעמים שאשה קובעת וסת בתוך וסת:

סעיף קטן סח

כתב הרשב"א מעוברת לאחר ג' חדשים לעיבורה ומניקה כל כ"ד חדש אחר לידת הולד אינה קובעת וסת וכו' עד וראוי לחוש לדבריהם בת"ה הקצר ובמה שאמר לפי שמסולקת דמים לגמרי מבואר שם יותר שסיים וכתב ואין ראיותיה אלא מקרה. וטעם דינים אלו מדתנן בפ"ק דנדה (ז:) דמעוברת ומניקה דיין שעתן איזו היא מעוברת משיודע עוברה ומניקה עד שתגמול את בנה נתנה בנה למניקה גמלתו או מת ר"מ מטמא מע"ל וחכ"א דיה שעתה ובגמרא (ח:) מעוברת משיודע עוברה וכמה הכרת העובר ג' חדשים ומשמע דג' חדשים שלימים קאמר וכתב הרשב"א דטעמא דמשום דהרי זו כחולה ודמיה מסולקים ומשעה שהוכר העובר ראשה ואיבריה כבדים עליה אבל קודם שהוכר עוברה אין ראשה ואיבריה כבדים עליה ואע"פ שר' יוסי חלוק בדבר ולא חשיב לה מסולקת דמים אלא אם כן פסקה מדם ועברו עליה ג' עונות מסתברא דלית הלכתא כותיה אלא כסתם מתניתא דקתני מעוברת משיודע עוברה ע"כ וכ"פ הרמב"ם בפ"ט מה' איסורי ביאה וגבי מניקה גרסינן (ט.) ת"ר מניקה שמת בנה בתוך כ"ד חדש הרי היא ככל הנשים ומטמאה מע"ל ומפקידה לפקידה לפיכך אם היתה מניקתו ד' או ה' שנים דיה שעתה דברי ר"מ רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אומרים דיין שעתן כל כ"ד חדש לפיכך אם היתה מניקתו ד' וה' שנים מטמא מע"ל ומפקידה לפקידה ופסק הרשב"א כרבי יוסי ור"ש וכ"פ הרמב"ם בפ"ט מהא"ב ובפ"ד מהלכות מטמאי משכב וטעמייהו דר' יוסי ור"ש מפרש בגמרא דהיינו משום דאיבריה מתפרקין ואין נפשה חוזרת עד כ"ד חדש כלומר שאין הדבר תלוי ביניקת הולד אלא שמתוך צער לידה איבריה מתפרקין ודמה מסתלק ואינו חוזר עד כ"ד חדש הלכך אפילו מת נמי דיה שעתה ותנן תו התם (דף יא.)

אף ע"פ שאמרו דיה שעתה צריכה להיות בודקת חוץ מן הנדה והיושבת על דם טוהר ובגמרא והיושבת על דם טוהר קס"ד מבקשת לישב על דם טוהר כלומר בשכלין ימי לידה כגון בשביעי לזכר או יום י"ד לנקבה לא בעיא בדיקה דהא אפילו אינה רואה היא טמאה הניחא לרב דאמר מעיין אחד הוא התורה טמאתו והתורה טהרתו פי' טמאתו תוך ז' לזכר וי"ד לנקבה וטהרתו אח"כ אלא ללוי דאמר ב' מעיינות הם תבדוק דילמא אכתי לא פסק ההוא מעיין טמא מי קתני מבקשת לישב יושבת קתני כלומר שכבר נכנסו ימי טוהר אי יושבת מאי למימרא מהו דתימא תבדוק דילמא קבעה וסת קמ"ל דמעיין טהור למעיין טמא לא קבעה הניחא ללוי אלא לרב דאמר מעיין אחד הוא תבדוק דילמא קבעה לה וסת אפי' הכי מימי טהרה לימי טומאה לא קבעה וכתב הרשב"א דקדק מכאן הרמב"ן דאשה קובעת וסת בימי מניקתה דלא ממעטינן הכא אלא ימי טוהר דידה אבל הר"א ז"ל כתב דאינה קובעת לא בימי עבורה ולא בימי מניקתה וכ"נ לי כדבריו והראיה מדשמואל ור' יוחנן דאמרי מעוברת ומניקה דיין כל ימי עבורן דיין כל ימי מניקתן וכר"מ ואם איתא דקובעת וסת החדש בימי עבורן וימי מניקתן [הרי הן ככל הנשים] ולמה דיין שעתן (כל שאתה אומר בכל ראיותיהן דיין שעתן) אף אתה עושה ראייתה במקרה ואין ראיות המקרים ראיות להצטרף ולקבוע וסת וכעין שאמרנו בראיה ראשונה של זקנה שעברו עליה ג' עונות ותינוקת שלא הגיע זמנה לראות והא דקתני הכא היושבת על דם טוהר ולא קתני חוץ מן המניקה משום דלא אפשר וטעמא משום דמתני' (ר"מ) [ככ"ע] היא ואילו לר' יוסי ורבי יהודה ור"ש דאמרי לא אמרו דיה שעתה אלא בראייה ראשונה אבל בראייה שנייה מטמאה מע"ל ומפקידה לפקידה אלמא אף הן ככל הנשים וראויות לקבוע וסת בימי מניקתן ואנן לא קי"ל כוותייהו אלא כר"מ דאמר דיין כל ימי עבורן דיין כל ימי מניקתן דהא שמואל ורבי יוחנן קיימי כוותיה אי נמי יש לי לומר דהכא היינו דוקא ללישנא דיושבת ממש על דם טוהר ומשום דלא אשכחן למתניתין צריכותא אחריתי אלא הא אבל ללישנא דקתני מבקשת לישב לא צריכה מתני' לאשמועינן הכי דפשיטא דאפילו בימי מניקתה נמי לא קבעה וסת ותדע לך מדקא מתמה אי ביושבת פשיטא (ומאי קושיא ודילמא לאשמועינן דאין קובעת בהן וסת משא"כ בשאר ימי הנקתה) ואנן דקי"ל כרב דמעיין א' הוא בין לקולא בין לחומרא לא מוקמינן לה למתני' אלא במבקשת לישב ותו לא איצטריך למימר דמימי טהרה לימי טומאה לא קבעה אלא אפילו בכל ימי מניקתה לא קבעה והא דקאמר בשלמא ללוי וכו' אלא לרב דאמר מעיין א' הוא מאי איכא למימר משמע לכאורה דאפילו לרב דוקא מימי טהרה לימי טומאה לא קבעה הא בשאר ימי הנקה קבעה ה"ק לכשתמצי לומר דמתניתין

יושבת דוקא קאמר ולא איצטריכא אלא לאשמועינן דלא קבעה לה וסת רב דאמר מעיין אחד הוא ואפילו בל"ג לזכר וס"ו לנקיבה אינה קובעת הא בשאר ימי הנקה קבעה מאי איכא למימר דמ"ש ומהא נמי משמע דאפילו מיחש נמי לא חיישא משא"כ בשאר ימי מניקתה אבל הר"א כתב דמקבע הוא דלא קבען הא ליחוש נמי חיישינן דומיא די"א שבין נדה לנדה שחוששת לפי מה שפסק הוא כמו שכתבנו למעלה ואף ע"פ שהראשון נ"ל עיקר יש לחוש לדברי הרב ז"ל עכ"ל והריטב"א כתב בספ"ק דנדה דכל זמן שהיא מניקה לעולם לא קבעה ולא בדקה וכן פירש מורי הרשב"א אבל הרמב"ן דקדק מכאן דאשה קובעת וסת בימי הנקתה בימי טומאה והראב"ד כתב שאינה קובעת לא בימי הנקתה ולא בימי עיבורה (וי"ג בהיפך דברי הראב"ד קודם דברי הרמב"ן והוא הנכון והבן) וכן דעת רבינו ז"ל וכן המנהג עכ"ל: ודע דבנוסחות יורה דעה שבידי כתובה והרמב"ם כתב שקובעת בהם וסת וט"ס הוא שהרמב"ם לא הזכיר דין זה כלל וצ"ל ולכתוב הרמב"ן במקום הרמב"ם: ב"ה והוא הנוסחא האמיתית שהרי הרמב"ן כתב בהלכותיו שקובעת בקפיצות: וכן מצאתי בספר מדוייק וכבר נזכר סברת הרמב"ן כדברי הרשב"א שהבאתי ומ"מ יש קיצור בדבר שסתם וכתב שהרמב"ן סובר שקובעת בהם וסת והו"ל לפרש דהיינו דוקא בימי טומאה אבל בימי טוהר אף להרמב"ן אינה קובעת כמו שנתבאר ומיהו שמא י"ל דכיון דהשתא נהגינן איסורא במילתא ולית לן ימי טוהר סובר רבינו דאין לחלק בין ימי טוהר לימי טומאה כי היכי דלא לחלף לן בין ימים אלו לימים אלו הלכך קובעת וסת אפילו בימי טוהר ואחר שכתבתי זה מצאתי לה"ה שכתב בפ"ט מהא"ב בלשון הזה והרמב"ן כתב יראה לי שהן קובעין וסת בשאר ימיה של אשה חוץ מימי טוהר של יולדת שאין ראויות לקביעות וסת דין התלמוד ובזה"ז אף הם קובעים וסת להחמיר עכ"ל וזה מבואר כדברי שכתבתי לזכות את הרבים וכתב עוד ה"ה שם שמדברי הרמב"ם נראה שהוא סבור שהיא קובעת בהן וסת כדעת הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן סט

עוברה משהוכר עוברה ומניקה כל כ"ד חדש אינה חוששת לוסתה הראשון אפילו היה לה וסת קבוע וכו' גם זה בת"ה הקצר וטעמו מדתנן בפ"ק דנדה המעוברת ומניקה דיין שעתן ואף על פי שרבי יוסי חולק בדבר כבר כתבתי בסמוך בשם הרשב"א דמסתבר דלית הלכתא כוותיה והביא ראיה מדגרסינן בגמרא בעא מיניה ההוא סבא מרבי יוחנן הגיע עת וסת בימי עבורה מהו קא מיבעיא אליבא דמ"ד וסתות דאורייתא מאי כיון דוסתות דאורייתא בעי בדיקה או דילמא כיון דדמיה מסולקים לא בעי בדיקה א"ל תניתוה ר"מ אומר אם היתה במחבוא והגיע שעת וסתה ולא בדקה טהורה שחרדה

מסלקת את הדמים וכו' ה"נ דמיה מסולקות לא בעי בדיקה אלמא ס"ל לרבי יוחנן דמעוברת משהוכר עוברה מסולקת דמים היא ואפילו הגיע עת וסתה אינה חוששת לו וא"צ בדיקה ואפילו לכתחלה נמי מדאמר לא בעי בדיקה וכן דעת רבותינו הצרפתים אע"פ שהרז"ה חלוק בדבר אא"כ עברו עליה ג' עונות ועוד נ"ל ראיה מדתניא מעוברת ומניקה שהיו שופעות דם ובאות דיין ימי עבורן דיין ימי מניקתן דברי ר"מ וכו' ושמואל ור' יוחנן ס"ל כר"מ מדאמרו אמתני' דבמה אמרו דיה שעתה בראיה ראשונה אבל בשנייה מטמא מע"ל לא שנו אלא בתולה וזקנה אבל מעוברת ומניקה דיין כל ימי עבורן דיין ימי מניקתן אלמא סברי דמסולקות דמים חשבינן להו כל ימי עיבורן וכל ימי מניקתן ואפי' ראו כמה פעמים ואי טעמא דמעוברת ומניקה דוקא כשעברו עליה ג' עונות אם כן כשחוזרות ורואות ג"פ מיהא מטמאים מע"ל דהא חזרו לקדמותן דכל שהם תלויות בג' עונות כשהן חוזרות ורואות חזרו להן לחזקתן וכמו שאמרו בזקנה שעברו עליה ג' עונות ובתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ואם איתא דמעוברת נמי דוקא משעברו עליה ג' עונות אם כן כשחוזרות ורואות ג' מיהא יהיו ככל הנשים ואינהו קאמרי דיין כל ימי עיבורן וימי מניקתן ועוד נראה לי דכ"ש הוא דהשתא שופעות ורואות אמרו דיין כל ימי עבורן וימי מניקתן אלמא מסולקות בדמים לגמרי חשבינן להו כ"ש שבתחלתן לא בעו ג' עונות והאריך עוד בדבר והעלה בסוף לפיכך נ"ל שכל ימי עיבורן משהוכר העובר וכל ימי מניקתן אינה חוששת לוסתן כלל ואינן צריכות בדיקה ואפילו לכתחלה עכ"ל והרמב"ם לא הזכיר דין זה וכתב ה"ה בפ"ט מהא"ב שנראה שהוא סבור דהך בעיא דההוא סבא הוא לענין טהרות בלבד אבל לענין פרישה מבעלה חוששת ליום וסתה עד שתעקרנו או שהוא מפרש כדברי שאר מפרשים דאמרו לא בעיא בדיקה אבל בשעת וסתה חוששת היא לבעלה וזהו שלא הזכיר רבינו דין זה ע"כ:

סעיף קטן ע

ומ"ש עברו ימי העיבור והנקה חוזרת לחוש לוסתן וכו' טעמו מדתניא בפ"ק דנדה (י:) מעוברת ומניקה שהיו שופעות דם ובאות דיין כל ימי עיבורן דיין כל ימי מניקתן דר"מ רבי יהודה ורבי יוסי ור"ש אומרים לא אמרו דיה שעתה אלא ראיה ראשונה וכו' משמע הא אם עברו ימי מניקתן אפי' ראיה ראשונה מטמאה מע"ל לדברי הכל ועוד זיל בתר טעמא מידי הוא טעמא מחמת הגורם דראשה כבד ואיבריה מתפרקי' וכו' הא כשנסתלק הגורם חזר האורח למקומו ואינו דומה לזקנה ותינוקת דזקנה כל שעברו עליה ג' עונות סמוך לזקנתה מוכחא מילתא דהיא גופה מסולקת דמים לגמרי ולעולם והלכך כשהיא חוזרת ורואה עד שתתחזק בג' ראיות והוא הטעם לתינוקת שלא הגיע זמנה לראות שהיא

אין לה דמים בנוהג וכשהפסיקה חזרה לקדמותה אבל אלו ראויות הן ואורח בזמנו היה בא אלא שעיכבו הגורם ועכשיו הרי אלו חוזרים לדמיהן ואורח בא בזמנו עכ"ל בת"ה הארוך ומשמע שמ"ש שצריכה לחוש לוסתן הראשון היינו לומר שחוזרות לקביעות וסתן הראשון ואינו נעקר בפחות מג' פעמים וכן מפורש בת"ה כדברי גדולי המורים כמו שאכתוב בסמוך ואע"ג דאינהו איירי בתר ראייה ראשונה פשיטא שאין ראייה ראשונה קובעת וסת ולא מהניא אלא להורות שכבר חזרה לקדמותה וכיון דלהרשב"א אפילו אם עדיין לא ראתה חזרה לקדמותה כמו אחר ראיה ראשונה לדברי גדולי המורים שפיר ילפי' מדבריהם לדבריו בזה:

סעיף קטן עא

ומ"ש בהיה לה וסת ההפלגה חזרה לראות אפילו פעם א' חוששת ליום ההפלגה וכו' דבריו מבוארים דבראיה אחת לבד שתראה חוששת שמא תראה ביום ההפלגה שהיא למודה לראות שיום ההפלגה לזו כיום ר"ח למי שלמודה לראות בר"ח והטעם שאנו מצריכים לזו שתראה פ"א מיהא משום דאל"כ א"א לומר שחוששת ליום ההפלגה שהיתה למודה לראות שהרי אין כאן עכשיו שום ראיה שנשאר בהפלגה ממנו:

סעיף קטן עב

ומ"ש וכן אם היה לה וסת הגוף לזמן ידוע משמע מלשון זה שאם היה לה וסת הגוף שלא בזמן ידוע אינה חוששת לו ויש לתמוה למה דכיון שאנו אומרים שחזרה לקדמותה למה נחלק בין וסת הימים לוסת הגוף ובאמת כי בת"ה אינו כתוב כלשון הזה אלא כך כתוב שם וכן הדין אם היה וסת מורכב או וסת דגופה ע"כ ופשוט הוא דוסת המורכב הוא וסת דגופה הקובע לזמן ידוע וסת דגופה היינו שהוא פשוט כלומר שאינו שומר יחס ימים אלא בא באיזה יום שיזדמן ולפ"ז צריך לומר בדברי רבינו או לזמן ידוע וה"ק וכן הדין אם היה לה וסת הגוף שבכל יום שתרגיש בו היא רואה שצריכה לחוש בכל יום שתרגיש בו מאחר שאינו בא ביום ידוע ואם אינה למודה לראות עד שתרגיש בו בזמן ידוע דהו"ל וסת המורכב כשתרגיש בו באותו זמן חוששת לו ולפי דעת רבינו שקפיצות קובעות וסת אף בלי הרכבת ימים ה"ה אם היה לה וסת דקפיצות שלא בהרכבת ימים הפעם הראשונה שתקפוץ חוששת שמא תראה:

סעיף קטן עג

ומ"ש ויש מגדולי המורים שהורו להקל שאינה חוזרת לוסתה עד שתראה פ"א באותו וסת וכו' בת"ה הקצר ומ"מ קצת קיצור בדברי רבי' אצל חזרה וראתה בר"ח אפילו פ"א ששם כתוב הרי זו חוששת לעולם בר"ח עד שתעקר ממנו ג"פ וכן כל כיוצא בזה עד כאן לשונו וגם אצל היה לה וסת ההפלגה יש קיצור בדברי רבינו שכ"כ שם היה לה

וסת ההפלגות אינה חוששת לאותה ההפלגה עד שתחזור ותפליג פ"א באותה הפלגה ולפיכך א"א לה בפחות מב' ראיות שאין ההפלגה בנויה בפחות מכן והראשון עיקר שהרי נסתלק הגורם כמו שאמרנו עד כאן לשונו:

סעיף קטן עד

והרמב"ן כתב שאינה חוזרת עד שתראה פ"א וכו' אפילו אינה רואה בזמן וסתה נראה דהיינו לומר שאף על פי שפעם זה שראתה לא היה בזמן וסתה אפילו הכי חוזרת לקביעות וסתה הראשון וחוששת לו עד שיעקר ממנה ג"פ וזה כענין פשרה בין ב' הסברות דכיון שהוחזקה זו עד עכשיו מסולקת דמים אינה יוצאה מחזקה זו עד שתראה פ"א וכיון שראתה פ"א יצאה מחזקת מסולקת דמים והרי היא בחזקת בת דמים ובחזקה שתחזור לקביעות וסתה הראשון ואע"פ שפעם זו ראתה שלא בזמן וסתה הוי כמו היתה למודה לראות בט"ו ושינתה ליום כ' דזה וזה אסור עד שיעקר ממנה ג"פ וז"ל הראב"ד בספר בעלי הנפש אהא דאמרינן בפ"ק דנדה אורח בזמנו בא מכאן אתה למד שהאשה שאינה רואה בימי עיבורה ובימי מניקתה ותחזור לראות אם חזרה לוסת הראשון בפ"א קבעה לה וסת וצריכה ג"פ לעקרו ולא עוד אלא אפי' חזרה לוסת אחר הרי היא כלמודה לראות בענין אחד ושינתה לענין אחר שצריכה ג"פ לעקור הראשון וזה חומר יש בהפסקת ימי מניקתה משא"כ בהפסקה אחרת דאילו הפסקה אחרת אם עברו עליה ג' עונות ולא ראתה כלל ולבסוף ג' עונות שינתה ליום אחר אינה חוששת לוסת הראשון אלא ליום השינוי אבל בהפסקת ימי מניקתה אפי' התחילה לראות בענין אחר חוששת לזה וחוששת לוסת הראשון ולמדנו דבר זה ממה שאמר לענין מע"ל דאילו זקנה שהפסיקה שלשה עונות ולא ראתה ולבסוף ראתה דיה שעתה בראיה ראשונה ואילו גבי מניקה כיון שעברו ימי מניקתה וראתה מטמאה מעת לעת אפילו בראיה ראשונה אלמא וסת במקומו עומד ודמים למקומם הם חוזרין ולא נסתלקו דמיה אלא לשעה והטעם מפני שכל הפסקה שבאה מחמת דבר הגורם נסתלק הגורם חזר הוסת למקומו וכן הדין לאשה שהיתה במחבואה ג' עונות והפסיקה מחמת חרדה משתסלק החרדה חוששת לוסתה ויש מי שאומר שמניקה כיון שעברו ימי מניקתה אע"פ שלא התחילה לראות מיד חוששת ליום וסתה הראשון והסברא הזאת אינה באה אלא בזמן שהיה וסתה הא' קבוע לימי החדש דכי שלמי ימי מניקתה חיישא לימי ירחא דפגעה ביה קמא אבל אם היתה וסתה קבוע בהפלגות כגון מכ' יום לכ' יום או מכ"ה לכ"ה כשתשלים ימי מניקתה לאיזו הפלגה היא חוששת עד שתחל לראות ומסתברא בין בזה בין בזה אינה חוששת עד שתשוב לראות דחששא דרבנן הוא וכי לא חזיא אמרינן שמא עדיין לא חזרו דמיה

למקומן ואשה שהיא רואה בעונותיה בימי עבורה ומניקתה כיון שלא הפסיקה ג' עונות הרי היא חוששת ליום וסתה ואסורה לשמש מיהו לא בעי בדיקה שאם לא בדקה טהורה מאותו יום ואילך ואם עברו עליה ג' עונות כך שלא בדקה ולא ראתה אינה חוששת עד שתשוב לראות וכן אם היתה במחבואה והגיע שעת וסתה ולא בדקה ולא ראתה מותרת מאותו יום ואילך מפני שחרדה מסלקת דמים וכל אשה צריכה לחוש בתחלת ימי עבורה עד שעברו עליה ג' עונות בלא ראיה ובבדיקה עד כאן לשונו:

וכתב עוד אשה שהיא למודה לראות בעונותיה ד' ימים או ה' רצופין יש מי שאומר שאינה חוששת ג' עונות אלא ליום ראשון בלבד כי הוא עיקר הוסת והוא צריך ג"פ לעקרו אבל שאר ימי העונה אע"פ שלמודה בהן כמה פעמים הם נעקרים בפ"א ויש מי שאומר אפילו לעונה אחת אינה חוששת להם לפי שאינן אלא משיכת הוסת ודמים יתרים הוא דאיתוספו בה הילכך כיון שעבר יום ראשון ולא ראתה שוב אינה חוששת לשאר ימים ויש מי שאומר כמו שחוששת לראשון בג' עונות כך חוששת לכולן שלש עונות והסכים הוא ז"ל לסברא האחרונה וכבר נתבאר זה בסימן קפ"ד לענין פרישה סמוך לוסת ושם נתבאר שדעת רוב הפוסקים א"צ לפרוש אלא עונה ראשונה של הוסת וזה כדברי הסברא השנית שכתבתי:

סימן קצ

סעיף קטן א

דבר תורה אין האשה מטמאה ולא אסורה לבעלה עד שתרגיש שיצא דם מבשרה וחכמים גזרו על כל כתם שנמצא בגופה או בבגדיה שהיא טמאה ואסורה לבעלה וכו'. דין הכתמים מבואר בפרק הרואה כתם ובסוף הפרק (נדה דף נח:) תנן שלא אמרו חכמים הדבר להחמיר אלא להקל שנאמר ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה דם ולא כתם ופריך בגמרא (נט:) והא תניא לא אמרו חכמים להקל אלא להחמיר ומפרש רבינא דה"ק לא להקל על ד"ת אלא להחמיר על ד"ת וכתמים עצמן דרבנן ופי' רש"י האי דגזור רבנן בכתמים להחמיר על ד"ת ולא להקל בנדה גמורה ומיהו כתמים עצמם דרבנן ואזלינן בהו לקולא ותלינן בכל מידי וב"פ (דף נז:) אמר שמואל בבשרה אמר רחמנא עד שתרגיש בבשרה. וכתוב בתה"ד סימן רמ"ו נראה באשה שהרגישה שנפתח מקורה להוציא דם ובדקה אחר כך ולא מצאה כלום יש לטמאה דודאי יצא טיפת דם כחרדל ונתקנח או נמוק דהרגשה סברא דאורייתא הוא היכא דליכא למתלי ההרגשה במידי אחרינא כדמוכח בפרק הרואה כתם דפריך אנמצא לאחר זמן פטורים מקרבן אי דארגישה אמאי פטורים אלמא דסברא דאורייתא הוא מדחייב עליה קרבן וכיון

דסברא דאורייתא הוא הוי כלמ"ד וסתות דאורייתא דאפילו בדקה ומצאה טהורה טמאה כדאיתא בפ' כל היד (נדה טז:) עכ"ל:

סעיף קטן ב

והאידנא מונים לה שבעה נקיים חוץ מיום המציאה וצריכה שתפסוק בטהרה כאילו ראתה ודאי כ"כ הרשב"א בת"ה וכן משמע מדאמרינן בס"פ בא סימן (צג:) דכתמים צריכה הפסק טהרה וכתב ה"ה בפרק ט' דעת הרמב"ן והרשב"א הוא לפרש שהכתמים כולם עכשיו שכולן כזבות צריכות הפסק טהרה שתבדוק עצמה ותמצא טהור ואח"כ תמצא ז' נקיים חוץ מיום המציאה וזהו הפסק טהרה משעת המציאה קודם שתתחיל למנות ע"כ וכן דעת סמ"ק וסה"ת וכתבו שלא תתחיל לספור עד יום ה' לשימושה כדין רואה ממש שיתבאר בסימן קצ"ו וכתב רבינו ירוחם שהסכימו כל הפוסקים דכתמים צריכין ז' נקיים ולא דק במילתא שהרי הרמב"ם חלוק בדבר כמו שאכתוב בסמוך: ומ"ש רבינו והאידנא כלומר השתא דלא מפלגינן בין ראיה דימי נדה לראיה דימי זיבה מונה ז' נקיים לעולם דאילו בזמן שהיו מחלקין ביניהם אם מצאה הכתם בימי זיבה ואין בו כדי ג' כתמים ובדקה עצמה כל בין השמשות של יום א' ומצאה טהור ולא בדקה חלוקה וביום הג' מצאה זה הכתם שאינו כג' כתמים אינה חוששת לזיבות גדולה אלא דינה כזבה קטנה וא"צ אלא לשמור יום כנגד יום ואם מצאתו בימי נדתה היתה מונה ז' ימי' עם יום שמצאה בו הכתם אבל האידנא שבנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו ז' ימים נקיים בין שראתה בימי נדה בין שראתה בימי זיבה ה"ה דמצאה כתם שצריכה לישב ז' נקיים בין מצאתו בימי נדה בין מצאתו בימי זיבה: ודע שהרמב"ם כתב בפי"א על חומרא דר' זירא דין הכתמים בזמן הזה כמו שביארנו ואין בדבר לא חדוש ולא מנהג אלא כל כתם שאמרנו שהיא טהורה הרי היא טהורה וכל שאמרנו טמאה סופרת ז' ימים מיום שנמצא בו הכתם ואם היה שיעור הכתם כדי לחוש לזיבות סופרת ז' ימים מאחר יום שנמצא בו הכתם שאין הרואה דם כרואה כתם עכ"ל. וכתב ה"ה מ"ש רבינו שאם אין בכתם שיעור כדי זיבות שהיא סופרת ז' נקיים מיום שנמצא בה הכתם ואותו היום הוא ממנין השבעה נ"ל שטעמו בזה מפני שחומרת בנות ישראל לא היתה בכתמים כלל אבל תקנתו של רבי שאם ראתה יום א' או שנים תשב ששה והם היתה אף בכתמים שאל"כ אף אתה מצריכתן למנות ימי נדה וזיבה וכבר נתקלקלו הוסתות ובכל כתם שיש לחוש לזיבות והוא כשלבשה הבגד ג' ימים ויש לחוש בכתם שיעור ג' כתמים כנזכר פ"ט הרי היא צריכה ז' נקיים חוץ מיום מציאת הכתם כדין רואה ג' ימים והראב"ד השיג על הרמב"ם וכתב זה שבוש גדול וזהו

שאמרו כתמים צריכין הפסק טהרה ונקיים בעינן ואחר יום מציאה הוא מונה ע"כ וה"ה הליץ בעד הרמב"ם וכתב שנראין דבריו אלא שהרמב"ן והרשב"א מצריכין ז' נקיים בכל כתם חוץ מיום המציאה וכן ראוי להורות ולהחמיר עכ"ל ודברי רבינו כדברי הראב"ד והרמב"ן והרשב"א ז"ל וכן פשט המנהג: כתב הרשב"א בתחלת ש"ד יש נשים שטיהרו את כתמיהם לגמרי ואפילו סדינים שלהם מלוכלכים בדם ואע"פ שאין להם במה לתלות כתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ואפילו מי שיש לה כתמים לא לכל הכתמים חוששת אלא כשנמצאו הכתמים במקום שנראה שממנה היה כלמטה מן הסינר ואפילו במקומות שחוששין להם משום כתם אם יש במה לתלות תולין להקל ובלבד שיהא שם דבר ידוע שהיא יכולה לתלות בו כמי שנתעסקה בכתמים או שישבה בצד המתעסקים וכיוצא בו ופעמים שתולה אפילו בדבר שאינו ידוע ממש אלא שהוא קרוב יותר שמשם בא כמי שהשאילה חלוקה לנכרית או זקנה לילדה וכיוצא בזה ואפילו אין בה אחד מכל אלו יש דברים שאין מקבלים כתמים כדברים שאין מקבלים טומאה ובגד צבוע ועוד הקילו ברואה ודאי מגופה אלא שהוא קרוב שלא בא מן המקור כעושה צרכיה ונמצא דם בספל וכרואה דם מחמת מכה ע"כ לשונו. ויתבארו פרטי דברים אלו בסימן זה:

סעיף קטן ג

ולא גזרו בקטנה שלא הגיע זמנה לראות וכו' בריש נדה (דף ה) א"ר יהודה אמר שמואל משום רבי חנינא בן אנטיגנוס כל הנשים כתמן טמא למפרע ונשים שאמרו חכמים דיין שעתן כתמן כראייתן חוץ מתינוקת שלא הגיע זמנה לראות שאפילו סדינים שלה מלוכלכים בדם אין חוששין לה ופי' רש"י מלוכלכים בדם ולא ידעה אי אתי מגופה או לא אין חוששין לה ואפילו אין לה במה לתלות דבשוק של טבחים לא עברה איכא למימר עברה ולאו אדעתה דהא בגופה אין לתלות כל עיקר דכתמים דרבנן נינהו וכי גזור רבנן בהגיע זמנה דדם מצוי בה אבל בהא לא גזור הואיל ואין בה דמים:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו דהיינו שאין לה י"ב שנה יתבאר בסמוך:

סעיף קטן ה

ומ"ש לא שנא אם היא בתולה או בעולה היינו מדתנן התם דחדא מד' נשים שאמרו חכמים דיין שעתן היא בתולה ומפרש במתני' אי זו היא בתולה כל שלא ראתה דם מימיה ואף ע"פ שנשואה וכי היכי דלענין דיה שעתה דתלינן בראתה ממש לא שאני לן בין בתולה לבעולה ה"ה לענין כתמים דתלינן בהגיע זמנה לראות ל"ש בין בתולה לבעולה ולפי זה מ"ש הרמב"ם בפ"ט בתולה שלא ראתה דם מימיה ועדיין היא קטנה כתמה טהור בתולה דנקט לאו לאפוקי בעולה אלא מאי בתולה בתולת דמים כלומר שעדיין לא

ראתה נדה ואפי' היא בעולה קרי לה בתולה כמ"ש שם גבי בתולה דיה שעתה בתולה כל שלא ראתה דם מימיה אע"פ שראתה מחמת נשואין או מחמת לידה:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואפי' אם ראתה כבר שני פעמים אבל לאחר שתראה ג"פ יש להם כתם שם אמר עולא א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וראתה פעם ראשונה ושנייה רוקה ומדרסה בשוק טהור כתמה נמי טהור ונחלקו חזקיה ורבי יוחנן בכתם שבין שנייה לג' כדאי' התם כתם שבין ראשונה לשנייה טהור שבין שנייה לג' חזקיה אמר טמא ור"י אמר טהור חזקיה אמר טמא כיון דאילו חזאי מטמא כתמה נמי טמא ור"י אמר טהור כיון דלא אתחזק בדם כתמה נמי לא מטמא וכתב הרשב"א וקי"ל בהא כר"י דהא איכא ר' שמעון בן יהוצדק וכל נחותי ימא דקיימי כוותיה ואלא מיהו כתם שבין ג' לרביעית דכ"ע טמא אע"ג דקי"ל בוסתות כרשב"ג ולגבי קביעות וסת לא קבע עד שתראה (ג') [ד'] פעמים התם הוא דקביעות וסת של הפלגות לפי שא"א לג' הפלגות בפחות מד' ראיות אבל להחזיק ברואה בשלשה ראיות סגי וכן הדין לשאר הוסתות כולם שראתה ג"פ הרי זה וסת קבוע כמו שנתבאר והיינו דלא איפליגו חזקיה ורבי יוחנן אלא בכתם שבין שנייה לשלישית אבל בכתם שבין ג' לרביעית לא נחלקו דאלמא לכ"ע כתמה טמא וסתמא דמילתא חזקיה ור"י אליבא דרשב"ג דהלכתא כוותיה קא מיפלגי דאי אליבא דר' היכי שקלי וטרו אליבא דלא כהלכתא וכן נראה מפר"ח וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מהא"ב אבל נראה שרש"י חלוק בדבר וכן דעת רבותינו הצרפתים שהם סבורים שהראיה הראשונה שבתינוקת שלא הגיע לראות אינה אלא במקרה ועראי ואינה ראויה להצטרף ולפי דבריהם מחלוקתם של חזקיה ורבי יוחנן וכל אותה סוגיא שעליה אינו אלא אליביה דרבי אבל לדידן דקי"ל כרשב"ג אין חוששין לה עד שתראה ד' ראיות שאין הראשונה מצטרפת לפי שאינה אלא כמקרה והראשון עיקר כנ"ל: ומעתה מ"ש רבי' בתחלה הוא כדעת ר"ח והרמב"ם והרשב"א ומ"ש בשם הרמב"ן שאין לה כתם עד שתראה ד' פעמים הוא כדעת רש"י והתוס':

סעיף קטן ז

ומ"ש וא"א ז"ל לא כתב כן טעמו מדכתב גבי ההוא דר' חנינא בן אנטיגנוס נשים שאמרו חכמים דיין שעתן כתמן כראייתן חוץ מתינוקת שלא הגיע זמנה לראות וכו' אבל אם ראתה ג"פ אע"פ שלא הגיע זמנה לראות כתמה טמא ע"כ ומדסתם וכתב דבראתה ג"פ כתמה טמא ולא חילק בין וסת ההפלגה לשאר הוסתות משמע שאף בוסת ההפלגות סובר דכל שראתה ג"פ כתמה טמא וכדעת הרשב"א ולפי שאין דברי הרא"ש מבוארים

בהדיא לא כתב רבינו להדיא שדעתו כדעת הרשב"א אלא כתב שלא כתב כדברי הרמב"ן:

סעיף קטן ח

היתה שופעת אפילו כמה ימים או שהיתה מדלפת טיפין טיפין בלא הפסק אינו אלא כראיה אחת וכו' שם אמר רב חלקיה בר טוביה תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ושופעת כל שבעה אינה אלא ראיה א' אמר רב שימי בר חייא מדלפת אינה כפוסקת אלא כשופעת ופירש"י מדלפת טיף אחר טיף ונראה מדברי רש"י שם שאם פסקה מעט וחזרה וראתה ופסקה וראתה כן ג' פעמים ביום הרי זו מוחזקת בדמים וכתמה טמא כראייתה וכ"כ הרשב"א בפי' בת"ה וכך הם דברי רבי' אבל הרמב"ם כתב בפ"ט מהא"ב כתמה טהור עד שתראה דם ג' וסתות נראה שהוא סובר כי מדלפת אינו דוקא טיף טיף כדפירש"י אלא כל ראיה דוסת א' מיקרי מדלפת:

סעיף קטן ט

ואם יש לה י"ב שנים ויום א' אף ע"פ שלא ראתה מעולם יש לה כתם וכו' שם (ה:) רבי חנינא בן אנטיגנוס אמר נשים שאמרו חכמים דיין שעתן כתמן כראייתן ותינוקת שהגיע זמנה לראות יש לה כתם ושלא הגיע זמנה לראות אין לה כתם ואימתי הגיע זמנה לראות משהגיעו ימי הנעורים וכתב הרשב"א על זה בת"ה מדפסיק ותני תינוקת שהגיע זמנה לראות יש לה כתם אלמא מילתא פסיקא קאמר בין ראתה בין לא ראתה ועל שלא הגיע זמנה לראות כתב ומסתברא דהיינו כל שהיא פחותה מבת י"ב שנים ויום אחד ואף ע"פ שהביאה ב' שערות דהא קי"ל כרבא דאמר בפרק יוצא דופן (נדה מו.) תוך הפרק כלפני הפרק ושומא בעלמא נינהו וה"ה לבת י"ב שנים ויום א' אם לא הביאה ב' שערות דכל שלא הביאה ב' שערות קטנה היא ודוקא כשבדקוה ואין לה ואף ע"ג דקטנה שהגיעה לכלל שנותיה חזקה הביאה סימנים ואפי' בדקו ולא אשכחו חיישינן שמא נשרו לענין מיאון הא אמר רב דימי מנהרדעא חוששין שמא נשרו וה"מ דאקדשה תוך הזמן ובעל לאחר הזמן דאיכא ספיקא דאורייתא אבל בעל בתוך זמן לא כלומר הואיל וליכא ספיקא דאורייתא ובכתמים נמי דספיקא דרבנן הוא אין חוששין שמא נשרו ואלא מיהו היכא דלא בדקו חזקה הביאה סימנין ואפי' למיאונים וכדרבא דאמר קטנה שהגיע לכלל שנותיה חזקה הביאה סימנים ואיתא בפ' יוצא דופן ובריש פרק בא סימן (נדה מח:) ומדברי רש"י נראה דלעולם משהגיעה לכלל שנותיה חוששין לכתמים ואף על פי שלא הביאה סימנים שהוא ז"ל כתב משהגיעו ימי הנעורים שהביאה ב' שערות או בת י"ב שנים ויום אחד ולא הביאה ב' שערות ע"כ ונראה שהזקיקו לפרש כן מדקאמר משהגיעו ימי הנעורים דאלמא בהגעת הימים בלחוד חוששין לה וזה דחוק ומצאתי

בתוס' במסכת נדה פרק קמא מאימתי ראויה לראות משהביאה ב' שערות וזה מבואר כדברי עכ"ל ורבינו ירוחם כתב כדברי הרשב"א וכתב שלא הגיעה זמנה לראות היינו פחותה מבת י"ג וט"ס הוא וצ"ל י"ב במקום י"ג: והרמב"ם בפ"ט סתם וכתב בתולה שלא ראתה דם מימיה ועדיין היא קטנה כתמה טהור עד שתראה דם ג' וסתות וכתב ה"ה שם אמרו אימתי הגיע זמנה לראות משהגיע זמן הנערות ולזה כתב רבינו קטנה וכבר נתבאר ענין הקטנות והנערות פ"ב מהלכות אישות שהנערות תלוי בשנים ובסימנים עכ"ל ומ"מ אין מבואר בדבריו אם צריכה בדיקת שערות אחר שהגיעה לי"ב או לאו והדעת נוטה לומר שדעתו ז"ל דילפינן לה מדין מיאון בבעל בתוך זמן דהוי ספיקא דרבנן וכדכתב הרשב"א ז"ל:

סעיף קטן י

תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וראתה ג"פ ופסקה מלראות שיעור ג' עונות וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה וטעמו מדגרסינן בפ"ק דנדה (ט:) ת"ר תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וראתה פ"א דיה שעתה פ"ב דיה שעתה פ"ג הרי היא ככל הנשים ומטמאה מע"ל ומפקידה לפקידה עברו עליה ג' עונות וראתה דיה שעתה ועוד עברו עליה ג' עונות וראתה דיה שעתה ועוד עברו עליה ג' עונות וראתה הרי היא ככל הנשים וכתב הרשב"א ואפי' רבנן דר"א דאמרי כל הנשים שעברו עליהן שלשה עונות וראו מטמאות מע"ל מודו בהא והביא ראיה לדבר ואף על פי שברייתא זו לענין דיה שעתה היא שנויה למד ממנה הרשב"א לענין כתמים וכתב ה"ה בפ"ט שאפשר שכן הוא וכתב עוד הרשב"א וזו ששנינו ועוד עברו עליה שלשה עונות וראתה דיה שעתה ועוד עברו עליה שלשה עונות וראתה הרי היא ככל הנשים ה"ה אם לאחר שעברו עליה ג' עונות חזרה וראתה בעונות קטנות כמו שהיתה למודה לראות מתחילתה לא הוחזקה עד שתראה ג' פעמים דאיתא בגמרא עברו עליה שלשה עונות וראתה דיה שעתה הדר קא חזיא בעונות מאי אמר רב גידל אמר רב פ"א ושניה דיה שעתה ג' מטמאה מעת לעת ואותה שראתה אחר שעברו עליה ג' עונות קורא כאן ראשונה חזרו ושאלו ועוד עברו עליה שלשה עונות דיה שעתה הדרא וחזיא בעונות מאי אמר רב כהנא אמר רב גידל פ"א דיה שעתה שניה מטמאה מע"ל עכ"ל וכל זה בכלל מה שכתב רבינו סתם עד שתחזור ותראה ג"פ דכל מיני ראיות במשמע ואפי' ראתה בעונות קטנות כמו שהיתה למודה: כתב הרשב"א בת"ה שמקצת מפרשים היו סבורים לומר דתינוקת שהגיע זמנה לראות נמי אין כתמה טמא והוא ז"ל סתר דבריהם והכריח דכל שהגיע זמנה לראות אף על פי שלא ראתה כתמה טמא דכיון דהגיע זמנה לראות הרי היא ככל הנשים לענין זה:

סעיף קטן יא
לא גזרו על הכתם אלא א"כ יהיה בו כגריס ועוד וכו' בפרק הרואה כתם (נדה נח:) תניא הרגה מאכולת הרי זו תולה בה ועד כמה תולה רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר עד כגריס של פול אף על פי שלא הרגה. ופירש"י כגריס אבל טפי מהכי אין דם מאכולת כ"כ ובהכי מיהא תליא אף ע"פ שלא הרגה. ורבי חנינא פליג אדרבנן דאמרי הרגה אין לא הרגה לא ע"כ ומשמע בגמרא דהלכה כר"ח בן אנטיגנוס וכן פסקו כל הפוסקים וגרסינן בגמרא (שם) אמר רב הונא גריס אינו תולה פחות מכגריס תולה ורב חסדא אמר כגריס תולה יותר מכגריס אינה תולה ופסק הרשב"א הלכה כרב חסדא והביא ראיות לדבר וכתב דהכין פסקו כולהו רבוותא וכ"פ הרמב"ם והרא"ש ז"ל וכ"פ סמ"ג וסתר דברי סה"ת שפסק כרב הונא:

סעיף קטן יב
ומ"ש וגריס הוא ט' עדשות כ"כ הרמב"ם והרשב"א וטעם מדתנן בפ"ו דנגעים גופה של בהרת כגריס הקלקי מרובע מקום הגריס תשעה עדשות וכ"כ האגור בשם מהר"י מולין דשיעור כגריס כמו תשעה עדשים וט"ס הוא במרדכי שכתב ט' שערות אלא ט' עדשים על ט' עדשים שהם ל"ו שערות עכ"ל וגם דבריו בטעות הם שנויים וצריך להגיה ולכתוב שערות במקום שעורות כמו שהוא פשוט במשנה הנזכר:

סעיף קטן יג
ומ"ש שכל זמן שאין בו כזה השיעור אנו תולין וכו' מבואר בדבריו דה"ק כל זמן שאין בו כגריס ועוד וכדרב חסדא אנו תולין:

סעיף קטן יד
ומ"ש אבל משיש בו כזה השיעור אין תולין בכינה בין אם הוא מרובע וכו' בסוף פרק הרואה כתם (נדה נט.) ת"ר כתם ארוך מצטרף:

סעיף קטן טו
ומ"ש בשם הרמב"ן שאם נזדמן לה גריס יותר גדול מזה משערין בו וכו' כ"כ ג"כ הגהות מיימון בשמו וכ"כ הרשב"א וז"ל נזדמן גריס גדול מכאן משערין בו ששיעורי גריס של כתמים להקל והוא מדברי הראב"ד בספר בעלי הנפש שכתב וז"ל כיון שלא הזכירו פול של מקום פלוני ולא פול הבינוני אלא כגריס של פול סתם הלכך משערינן בכל פול שיזדמן לנו ואפילו הוא גדול שהרי אמרו כל שיעורי חכמים להחמיר חוץ מגריס של כתמים להקל עכ"ל:

סעיף קטן טז
ומ"ש ותולין אותו בכינה עד שיהא בו כשיעור גריס הגדול מבואר דה"ק תולין אותו בכינה עד שיהא בו יותר משיעור אותו גריס גדול: כבר כתבתי בסימן קפ"ג דאפילו אחר

חומרא דרבי זירא אין כתמים מטמאים בפחות מגריס ועוד דחומרא דרבי זירא לא היתה אלא ברואה מגופה דהוי מדאורייתא אבל לא בכתמים דרבנן: כתב סמ"ג דאין חילוק בין שיהיה הכתם עגול בין שיהא משוך וארוך לעולם טהורה אם אין בו כגריס ועוד ואפילו לר"א בר צדוק דאמר בפ' הרואה כתם משוך בכל שהוא טמא זה דוקא אם נמצא על עד שבדקה בו אבל בכתם הנמצא בחלוק ובסדין אפילו משוך טהור והביא ר"י ראיה לדבר וכ"כ בסה"ת וכ"כ המרדכי בשמו: ודע שכתב הרשב"א בת"ה דהא דבעינן שיעורא בין בכתם הנמצא על חלוקה בין בכתם הנמצא על בשרה היא וכתב ה"ה שכן דעת הראב"ד והרמב"ן ז"ל וכן דעת רבינו שכתב לקמן בסמוך במה ד"א כשהטיפין על חלוקה אבל אם הם על בשרה מצטרפין לכגריס שנראה מדבריו דעל בשרה נמי פחות מכשיעור אינה טמאה אבל הרמב"ם כתב דלא איתמר שיעורא אלא לכתם הנמצא על חלוקה אבל כתם שנמצא בבשרה מקומות שחוששין להם כמו שיתבאר אין לו שיעור וכתב ה"ה שטעמו מדאמר בפרק הרואה כתם הרואה כתם על בשרה ספק טמא ספק טהור טמא על חלוקה ספק טמא ספק טהור טהור וסובר ז"ל דכל פחות מכשיעור ספיקא הוא אם הוא דם מאכולת אם לאו וכבר אמרו ספק בבשרה טמא ומיהו ה"מ כשנמצא על בשרה בלבד אבל אם נמצא על בגדיה ובשרה כאחד כתבו שתולה בכל מה שיש לה לתלות וההגהות כתבו טעם אחר לדברי הרמב"ם מפני שכל הגוף בדוק הוא אצל דם מאכולת ולקמן בסמוך אכתוב שמדברי הרא"ש נראה שסובר כדברי הרמב"ן בזה: כתב רבינו ירוחם וז"ל הרמב"ם כתב כי הכתם הנמצא על בשרה אין לו שיעור ותימא הוא בעיני כי בעיא דטיפין טיפין או כשיר או כשורה ודאי בבשרה מיירי ע"כ וכבר השיגו הראב"ד כן וכתב ה"ה שאין זה קושיא דלאו לאצטרופי קא בעי אלא לומר אם צורתן מוכחת עליהם שאינן מגופה דאי מגופה הוי לא הוי משתכחי כה"ג או דילמא לא שנא וכן פירשו מן המפרשים ע"כ: היכא שמצאה כשני גריסין וכינה מעוכה בה כתב רבינו משפטו לקמן בסימן זה:

סעיף קטן יז

ואם הרגה פשפש או הריחה ריחו תולין בו עד כתורמוס וכו' בס"פ הרואה כתם (נדה נח.) אהא דתנן הרגה את המאכולת הרי זה תולה בה דייק בגמרא הרגה אין לא הרגה לא מתניתין מני רבן שמעון בן גמליאל הוא דתניא הרגה תולה לא הרגה אינה תולה דברי רשב"ג וחכ"א בין כך ובין כך תולה אמר רשב"ג לדברי אין קץ ולדברי חברי אין סוף אבל נראין דברי ר"ח בן אנטיגנוס מדברי ומדבריהם שהיה אומר עד כמה הוא תולה עד כגריס של פול ולדבריו אנו מודים ולרבנן דאמרי תולה עד כמה אמר רב נחמן בר

יצחק תולה בפשפש ועד כתורמוס וכיון דקי"ל כר"ח בן אנטיגנוס ולא כרבנן ממילא משמע דלא תלינן בפשפש אלא שכתב הרא"ש אע"פ דאין הלכה כרבנן מיהו אם הרגה פשפש או הריחה ריחו תולה עד כתורמוס דהוי כנתעסקה בכתמים אבל מסתמא לא תלינן ביה משום דלא שכיח ע"כ וכיוצא בזה כתב הרשב"א וז"ל מקומות יש שרחש הפשפש מצוי בהם ובאותן מקומות תולה האשה בכתמים עד כתורמוס ואינה טמאה עד שיהא בשעורו כתורמוס ועוד ע"כ ונראה שטעמו כעין טעמו של הרא"ש דאע"ג דאין הלכה כרבנן כיון שהוא מצוי באותן מקומות הוי כנתעסקה בכתמים ומכל מקום נראה דאיכא בינייהו דלהרא"ש כל שלא הרגתו ולא הריחה ריחו אינה תולה בו אף על פי שהוא רגילות להמצא באותן מקומות ומאי משום דלא שכיח דקאמר דלא שכיח שיהיה סמוך לגוף כל כך ולא תריח ריחו דהיינו פלוגתא דר"ח בן אנטיגנוס ורבנן דרבנן ודאי לא אמרו לתלות בו אלא באתרא דשכיח ואפ"ה פליג ר"ח בן אנטיגנוס ואמר דאין תולין משום דאפילו באתרא דשכיח טובא אינו מצוי סמוך לגוף כמו המאכולת הילכך אינה תולה בו אא"כ הרגתו או הריחה ריחו משום דהוי כנתעסקה בכתמים ובכי ה"ג ודאי מודה הרמב"ם ומה שלא הזכירו היינו לפי שאינו כתוב בהדיא בגמרא דתולין בו בענין זה ובכלל נתעסקה בכתמים שכתב הוא אלא שהיה לו לכתבו ללמד דשיעור דם פשפש כתורמוס ואין תולין בו יותר מכאן ולהרשב"א אפילו לא הרגתו ולא הריחה ריחו תולה בו באתרא דשכיח ולפי דבריו באתרא דשכיח טובא לכ"ע תולה ובאתרא דלא שכיח כלל לכ"ע אינה תולה כי פליגי באתרא דשכיח קצת דרבנן סברי כיון דשכיח קצת תולה ור"ח בן אנטיגנוס סבר כיון דלא שכיח טובא אינה תולה וקי"ל כוותיה ומ"מ באתרא דשכיח טובא לד"ה תולה בו ובהא אפשר דלהרמב"ם נמי תולה בו ובכלל נתעסקה בכתמים שכתב הוא ואפשר שסובר שאינה תולה בו מהטעם שכתבתי לדעת הרא"ש ז"ל ומיהו יש לדחות דלהרא"ש נמי באתרא דשכיח תולה בו אף על פי שלא הרגתו ולא הריחה ריחו וכדדייק פשט לישנא דמשום דלא שכיח שאינו מצוי באותם המקומות קאמר כלומר אינו מצוי הרבה אבל מצוי הוא קצת ומש"ה אמרי רבנן שתולה בו משום דמצוי קצת ור"ח סבר כיון דלא שכיח טובא אין תולין בו אא"כ הרגתו או הריחה ריחו אבל היכא דשכיח טובא אפילו לא הרגתו ולא הריחה ריחו תולה בו לד"ה ודברי רבינו סתומים ואין בהם הכרע וה"ה כתב אחר דברי הרשב"א והרמב"ן ורבינו לא הזכירו זה אפשר שהם סבורים דבכל גווני פליגי וקי"ל כר"ח בן אנטיגנוס והטעם כיון דפשפש זה כל המוללו מריח (בו לא תלינן שנהרג) ולאו אדעתה שאין זה כשאר מאכולת עכ"ל: ואיכא למידק דת"ר פשפש זה ארכו כרחבו ופירשו בגמרא דנ"מ לענין כתמים ופירש"י לענין

כתמים דאי הוה כתם ארכו כרחבו אפי' יותר מכגריס תלינן בפשפש משמע דאינה תולה בפשפש אלא אם כן הכתם ארכו כרחבו אבל אם הוא ארוך וצר לא והשתא קשה למה לא הזכיר הרשב"א כן דאינה תולה בפשפש אא"כ היה הכתם ארכו כרחבו ושמא יש לומר שהוא ז"ל סובר שברייתא זו אליבא דחכמים היא שנויה דסברי דבאתרא דשכיח קצת תלינן דכיון דלא שכיח טובא צריך הוכחה שהכתם יהיה ארכו כרחבו אבל באתרא דשכיח טובא אפילו אין ארכו כרחבו תלינן לדברי הכל וכיון דקי"ל כר' חנינא דאין תולין אלא באתרא דשכיח טובא ליכא לפלוגי בין ארכו כרחבו לאין ארכו כרחבו:

סעיף קטן יח

ומ"ש וכן אם הרגתו ומצאה יותר מכתורמוס אין תולין בו מבואר מדין שתי נשים שנתעסקו בצפור אחד שאין בו דם אלא כסלע ונמצא על כל אחד כסלע שכתב רבינו לקמן בסימן זה דאע"ג דאיכא לפלוגי דשאני התם שיודעת שלא נתעסקו אלא בצפור אחד בלבד אבל הכא אע"פ שאינה יודעת שהרגה אלא אחד אפשר שנתמעך אחר ולאו אדעתה ונתערב ריחו בריחו אותו שהרגה דכולי האי לא תלינן להקל ואפשר היה לומר דדוקא בהרגתו הוא דאין תולין בו יותר מכתורמוס מטעמא דפרישית אבל אם לא הרגתו אלא שהריחה ריחו תולה בו אפילו יותר מכתורמוס כמה דכיון דאין ידוע כמה היו איכא למימר שמא שנים וג' היו או יותר ולפ"ז רבינו דנקט ביותר מכתורמוס הרגתו ולא נקט הריחה ריחו כמו בדוקא הוא ומיהו אין נראה להקל בדבר כ"כ ותדע דהא סתם סדינים הרבה מאכולות מתמעכות בהן ואפי' הכי לא תלינן ביותר מכגריס שהוא שיעור מאכולת אחת וכך לי סתם סדינים לגבי מאכולת כמו פשפש לגבי הריחה ריחו וכי היכי דבהא לא תלינן אלא בחדא בהא נמי לא תלינן אלא בחדא: אם אין בכתם במקום אחד כגריס אע"פ שיש טיפין הרבה סמוכים זה לזה וכתב בס"פ הרואה כתם (נדה נט.) תניא כתם ארוך מצטרף טיפין טיפין אין מצטרפין:

סעיף קטן יט

ומ"ש בד"א כשהטיפין על חלוקה אבל אם הם על בשרה מצטרפין עד כגריס וכו' היינו מדאיתא התם בר"פ (נח.) בעי ר' ירמיה כשיר כשורה מהו טיפין טיפין מהו לרוחב ירכה מהו ת"ש על בשרה ספק טמא ספק טהור טמא על בשרה מאי לאו כה"ג לא דילמא דעביד כרצועה וכתב הרשב"א הא דקאמר דילמא דעביד כרצועה דיחויא הוא ולא סמכינן עליה וכן דעת הר"א והראשונים ז"ל והילכך טיפין טיפין טמא ופירשו המפרשים דהכא בטיפין קטנים ולענין צירוף כגריס ועוד קא מיבעיא ליה ואי קשיא לך אמאי לא פשטה מהא דתניא כתם ארוך מצטרפין טיפין טיפין אינו מצטרף איכא למימר דהכא בטיפין שעל בשרה והתם בטיפין שעל חלוקה וכ"ד הר"א ורבותינו הצרפתים ז"ל ונראה

לי דהכא לא בטיפין קטנים לענין צירוף קא מיבעיא ליה אלא בטיפין גדולים כגריס ועוד והכי קא מיבעיא ליה אם צורתן מוכחת עליהם שלא מגופה אתו או לא ובריייתא דלקמן בטיפין קטנים ולענין צירוף ותדע לך דאכתי לא איירי כלל בשיעורי כתמים אלא באיזה מקום ובאיזה ענין נחוש להם ועלה קא בעי ר' ירמיה טיפין טיפין מהו לרוחב ירכה מהו ודשמעתין דלקמן הוא דאיירינן בשיעורין והתם הו"ל למיבעי אלא נראה כמו שאמרנו וכן מצאתי למורי הרב ז"ל והוא ז"ל הקשה דמ"מ מדקתני בברייתא טיפין טיפין אין מצטרפין משמע ודאי דאיצטרופי הוא דלא מיצטרפי הא איכא בחד מינייהו כגריס ועוד טמאה והוא מתרץ לה דהתם בטיפין שעל בגדיה שהבגד עשוי להתהפך אילך ואילך ואפשר שיטפטף הדם במקומות הרבה ממנה כפי מה שהוא מתנועע ומתהפך משא"כ בבשרה ולפי מה שפירשנו דלא מיירי לענין צירוף אין הפרש בין בשרה לבגדיה וכאן וכאן טיפין טיפין קטנים אין מצטרפין וגדולים אם יש באחד מהם כגריס ועוד טמאה עכ"ל והרא"ש כתב כשורה היינו טיפין עשויין כשורה דאי בלא טיפין היינו כרצועה דאמרינן בסמוך וטיפין טיפין היינו עשויין בשינוי כלומר שהם מעורבבים ואינה לא כשיר ולא כשורה דאלא"ה למה יש להסתפק בטיפין ורשב"ם פירש כשורה היינו הרבה שורות כזה |||| וטיפין טיפין איכא לפרושי עשויים כשורה או כשיר והא דאמרינן בשילהי פירקין טיפין טיפין אין מצטרפין היינו על הבגד דאיכא לספוקי בכל טיפה וטיפה בדם מאכולת אבל על בשרה לא תלינן בדם מאכולת אלא דמספקינן בכשיר וכשורה וטיפין טיפין משום דאי נפל מאותו מקום לא עביד דנפל בכה"ג ולא איפשיטא איכא דאמרי בכתמים להקל ואיכא דאמרי לחומרא כדבעי למיפשט מברייתא ואף ע"ג דדחי לה דיחויא בעלמא הוא דכרצועה היינו כי אורחיה דרך נפילה ומשמע דאריכות לשון הברייתא ספק טמא ספק טהור טמא ולא קתני על בשרה ספק טמא משמע דאיכא לאתויי דבר חידוש עכ"ל. ורבינו סתם דבריו כסברא ראשונה שכתב הרשב"א בשם הר"א ורבותינו הצרפתים דבטיפין קטנים לענין צירוף כגריס ועוד קא מיבעיא ליה לר' ירמיה ולא איפשיטא ולחומרא והיינו דוקא בנמצאו על בשרה אבל בנמצאו על בגדיה אינם מצטרפין דהיינו דתניא בשילהי פרקין נמצא טיפין טיפין אין מצטרפין אבל אין נראה כן מדברי הרא"ש אלא דלא לענין צירוף מיבעיא ליה אלא לענין אם צורתן מוכחת עליהם דלאו מגופה אתא הוא דקא מיבעיא ליה וכשיטת הרשב"א ורבו ז"ל וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ט ופסק לחומרא כדבעיא למיפשט מברייתא שהרי כתב וז"ל כתם הנמצא על בשרה שהוא ארוך כרצועה או עגול או שהיו טיפין טיפין או שהיה אורך הכתם על רוחב יריכה או שהיה נראה כאילו הוא ממטה למעלה הואיל והוא כנגד בית

תורפה טמאה ואין אומרין אילו נטף מהגוף לא היה כזה שכל הדם הנמצא במקומות אלו מחמירים בו אע"פ שהוא ספק עכ"ל וכ"נ מדברי רש"י שפירש בבעיא דרבי ירמיה מהו מי מספקינן בדם הנדה או לא כרצועה לאורך הירך היינו אורחיה כשנופל ושותת נעשה כרצועה ע"כ ומשמע מלשון הרא"ש דס"ל דכתם שעל בשרה אפי' בפחות מכגריס טמאה וכדברי הרמב"ם שכתבתי לעיל שהרי כתב דעל בשרה לא תלינן בדם מאכולת ואף ע"פ שיש לדחוק ולפרש דה"ק דאין לתלות בדם מאכולת על בשרה כ"כ כמו שיש לתלות על הבגד וכמו שכתבו התוס' מ"מ פשטא דלישנא משמע דלא תלינן כלל :

סעיף קטן כ

כתם שנמצא על דבר שאינו מקבל טומאה לא גזרו עליו כיצד בדקה בקרקע עולם וכו' בפרק האשה שהיא עושה צרכיה (נדה נט:) תנן שלשה נשים שלבשו חלוק אחד או שישבו על ספסל אחד ונמצא עליו דם כולם טמאות ישבו על ספסל של אבן או על האיצטבא שבמרחץ רבי נחמיה מטהר שהיה ר' נחמיה אומר כל דבר שאינו מקבל טומאה אינו מקבל כתמים ומשמע בגמרא (ס:) דהלכה כרבי נחמיה וכ"מ בפרק הרואה כתם (נדה נז:) דגרסינן התם אמר שמואל בדקה קרקע עולם וישבה עליו ומצאה עליה דם טהורה ואוקמה רב אשי כרבי נחמיה וכ"פ ר"ח והרמב"ם והרשב"א והרא"ש ואף על פי שהראב"ד סובר דאין הלכה כרבי נחמיה כבר דחו דבריו הרא"ש והרשב"א ז"ל בכמה טענות. גרסינן בגמרא (ס.) מטהר היה רבי נחמיה אפי' באחורי כלי חרס ולא גזרינן אחוריו אטו תוכו ותו גרסינן (שם) שהיה מטהר אפילו במטליות שאין בהן שלשה על שלשה כלומר אף על פי שהוא ממין דבר המקבל טומאה אלא ששיעורו גרם לו כיון דהשתא מיהא לא מקבל טומאה בכלל דברי רבי נחמיה הוא:

סעיף קטן כא

ובגד צבוע פליגי בה ת"ק מטמא ורבי יונתן מטהר בפ' האשה שהיא עושה צרכיה (נדה סא:) וכתב הרא"ש והרמב"ן פסק כת"ק והרמב"ם כר' יונתן ובכתמים שומעין להקל וגם הרשב"א כתב נראים דברי הרמב"ם שלא אמרו כתמים להחמיר אלא להקל ומכל מקום כתב בת"ה הקצר שהמחמיר בדברים אלו תע"ב: כתב הרמב"ם לפיכך תקנו חכמים שתלבש האשה בגדי צבעונים כדי להצילה מדין הכתמים ותמהני דהא בגמרא מקשינן לרבי יונתן דאמר הכי תקנו מאן תקנינהו ושני אלא שלא הותרו בגדי צבעונין לאשה אלא להקל על כתמיהם והדר מקשי הותרו מכלל דאסירי אין דתנן בפולמוס של אספסיינוס בקשו לגזור על בגדי צבעונים אמרו הא עדיפא להקל על כתמיהן ע"כ וכיון דמאי דאמר שלא תקנו אידחי ליה והדר ביה ואמר שלא התירו היאך כתב לפיכך תקנו וכו' שהם דברים דחויים ואפשר שגירסא אחרת היתה לו בגמרא או שהוא סובר דכיון דלא אידחי

מאי דאמר תקנו אלא משום דלא ידיע מאן תקנינהו השתא דבפולמוס של אספסיינוס נשאו ונתנו חכמים בבגדי צבעונין איכא למימר דאז תקנום:

סעיף קטן כב

לא בכל המקומות שימצא שם כתם טמא אלא דוקא במקום שאיפשר שבא שם מן המקור כיצד נמצא על עקיבה טמא וכו' ר"פ הרואה כתם (נדה נז:) על בשרה כנגד בית התורפה טמאה ושלא כנגד בית התורפה טהורה על עקיבה ועל ראש גודלה טמאה על שוקה ועל פרסותיה מבפנים טמאה מבחוץ טהורה על הצדדין מכאן ומכאן טהורה וכתב הרשב"א שלא כנגד בית תורפה טהורה פירוש דכיון שא"א שנטף שם מן התורפה לשמא הביאתו שם בידיה לא חיישינן כדאמרינן בגמרא דאין מחזיקין טומאה ממקום למקום ואמרינן בגמ' (נח.) בשלמא עקיבה עביד דנגע באותו מקום אלא ראש גודלה מ"ט משום דבהדי דפסעה עביד דמתרמי פירוש עביד דמתרמי תחת אותו מקום ונוטף עליו ונראה מדברי הרשב"א דלרבותא נקט על ראש גודלה וכ"ש לשאר הרגל שכתב בת"ה הקצר הרואה כתם על עקיבה ועל רגלה ואפי' בראש גודלה טמאה דאפשר שנגע העקב בבית התורפה בשעת ישיבה ושמא נטף גם על רגלה או אפי' על גודלה בשעה שהיא מהלכת ואהא דתנן על שוקה ועל פרסותיה מבפנים טמאה וכו' בעי בגמרא (שם) מבפנים עד היכא אמרי דבי רבי ינאי עד מקום החבק וחבק עצמו כלפנים וכתב הרא"ש פירש"י חבק מקום הגידים שחובקים הירך והשוק וכנגד אותו מקום למטה עד פרסות רגליה ולמעלה עד אותו מקום קרוי מבפנים ומקום החבק היינו רוחב הגידים ולא איתפרש לן השתא מבפנים עד היכן למעלה כל אורך הירך והשוק ובערוך פי' כשנועלים השוק באנפילאות שיש בהם לולאות מקום הלולאות קרי ליה חבק להך פי' לא איתפרש לן ואיפשר דלהנך תרי פירושי משערינן כנגדן מעבר עוד פי' בערוך כשכופפת שוקה על ירכה מה שמכוסה מן הבשר ע"י כפיפת השוק על הירך הוי מקום חבק על שם שמחבקים זה את זה עכ"ל. ותמיהא לי על פי' שני של הערוך דא"כ לא משכחת מבחוץ ומן הצדדים מכאן ומכאן טהורה דהא ודאי צד פנים של ירך שכנגד ירך חבירתה טמאה ואי מקום חבק היינו מקום המכוסה ע"י כפיפת שוק על ירך הרי טמאה כשנמצא הדם באחד מב' צדדים ואינה טהורה אלא כשנמצא בחוץ או באחד מן הצדדים והיכי משכחת להא דקתני מבחוץ טהורה מן הצדדים מכאן ומכאן טהורה דמשמע דבאי זה מג' רוחות שנמצא טהורה ואינה טמאה אלא כשנמצא מרוח א' בלבד והיינו נמצא מבפנים ומיהו בדברי הרשב"א נתקן זה קצת שכתב וז"ל בערוך פי' מה שמכוסה מן הבשר ע"י כפיפת השוק על הירך הוי מקום חבק ע"ש שמחבקים זה את זה ואפי' מקום חבק עצמו כלפנים

וטמאה מן החבק עצמו ולחוץ קרי צדדין וטהורה עכ"ל ודברי הרמב"ם מיושבים יפה שכתב דמבפנים הם המקומות הנדבקות זו בזו בעת שתעמוד ותדבק רגל לרגל ושוק לשוק ולפי שדבריו מיושבים יפה לכן כתב רבינו פירושו ולא פנה על פירש"י ופירוש הערוך אלא שעדיין צריך לפרש מהו מקום חבק ומהו חבק עצמו ונראה דמקום חבק קרי למקום המדובק ממש וחבק עצמו היינו מקום גבול סוף מקום חבק מצד זה ומצד זה שהוא נראה מבפנים ומבחוץ וקאמר דהוי כלפנים. ומ"מ יש לתמוה למה לא הזכירו הרמב"ם ורבינו דחבק עצמו כלפנים:

סעיף קטן כג

ומ"ש וכן אם נמצא על ידיה אפילו על קשרי אצבעותיה וכו' שם נמצא על קשרי אצבעותיה טמאה מפני שידים עסקניות הן ובעי לאיתויי מינה בגמרא דמחזיקין טומאה ממקום למקום דטעמא מאי טמאה הא קשרי אצבעותיה דהיינו גב היד אפילו בשעת בדיקה לא נגעה לאו משום דאמרינן בדקה בחד ידא ונגעה באידך ידא ומסיק לא שאני ידא דכולה עבידא כלומר שאע"פ שאין קשרי אצבעותיה מגיעים להדיא כנגד בית תורפה שמא שחתה ונגעה שהידים עסקניות הן וכתב הרשב"א בשם רבו ז"ל דדוקא כשבדקה עצמה ולא נטלה ידיה אח"כ אבל מן הסתם לא מפני שאינה עשויה ליגע שלא במתכוין במקום התורפה שנזהרת בכך שלא ללכלך ידיה ולשמא נגעה בשוקה ובפרסותיה לא חיישינן דהא אמרינן דאין מחזיקין טומאה ממקום למקום וכתבו רבינו ירוחם אבל ה"ה כתב שהרמב"ן והרמב"ם כתבו הברייתא כפשטה ולא חלקו ואני אומר שכן הדין שאפילו תאמר שאין היד נוגעת בלא כוונה באותו מקום מ"מ נוגעת היא במקומות מן הגוף שאפשר בשעת נגיעתה באותו מקום נתז הדם מן המקור על ידיה דאלת"ה לא הוה שתקה ברייתא מלפרושי וכן עיקר להחמיר עכ"ל ואין להקשות עמ"ש מפני שנוגעת במקומות מן הגוף דדמי במקצת למחזיק טומאה ממקום למקום שכבר נזהר מזה שכתב שאפשר שבשעת נגיעתה באותו מקום נתז הדם מן המקור על ידיה כלומר דאיכא למיחש שמא מן המקור עצמו נטף עליה ואין זה החזקת טומאה ממקום למקום:

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו ואין צ"ל למעלה מאותו מקום פשוט הוא:

סעיף קטן כה

ומ"ש ואם יודעת שנזדקרה כגדי והגביהה רגליה למעלה וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה וכ"כ ה"ה גם בשם הרמב"ן ז"ל ויתבאר בסמוך מקום למידתו מהגמרא וכתב הרשב"א ודוקא

בשיודעת שנזדקרה אבל מן הסתם אינה חוששת שמא נזדקרה וזו ששנינו הרואה כתם על בשרה שלא כנגד בית תורפה טהורה ע"כ ופשוט הוא:

סעיף קטן כו

ומ"ש אפילו עברה בשוק של טבחים או נתעסקה בכתמים וכו' בריש פ' הרואה כתם תניא נמצאת אתה אומר ג' ספיקות באשה על בשרה ספק טמא ספק טהור טמא על חלוקה ספק טמא ספק טהור טהור ובמגעות ובהסיטות הלך אחר הרוב ה"ד אי מחגור ולמטה על חלוקה אמאי טהור והתנן מן החגור ולמטה טמא ואי מחגור ולמעלה על בשרה אמאי טמא והתנן ראתה דם על בשרה שלא כנגד בית תורפה טהורה איבעית אימא מחגור ולמטה כגון שעברה בשוק של טבחים על בשרה מגופה אתאי דאי מעלמא אתאי על חלוקה מיבעי ליה אשתכוחי על חלוקה מעלמא אתאי דאי מגופה אתי על בשרה מיבעי ליה אשתכוחי ואיבע"א מחגור ולמעלה כגון דאזדקרה על בשרה ודאי מגופה אתאי דאי מעלמא אתאי על חלוקה איבעי ליה אשתכוחי על חלוקה מעלמא אתאי דאי מגופה אתאי על בשרה איבעי ליה אשתכוחי פי' אזדקרה כגדי המזדקר בבת ראש לאחוריו ומגביה רגליו למעלה וכתב הרשב"א בת"ה אהא דאמרינן גבי עברה בשוק של טבחים דאי מעלמא אתאי על חלוקה איבעי ליה לאשתכוחי לאו למימרא דא"א דדם של בית המטבחים ניתז על בשרה לבד דהא איפשר שנקפלו בגדיה וניתז על הבשר וא"נ מלמטה מבין רגליה ניתז על הבשר וכדתניא לבשה ג' חלוקים הבדוקים לה אם יש לתלות תולה ואפילו בתחתון ולא אמרינן אם איתא דמעלמא אתא אעליון איבעי ליה לאשתכוחי אלא נ"ל טעמא כיון דמגופה קא חזיא ובגופה לחוד אשתכח רגלים לדבר וחזקה מגופה אתא ולא תלינן ובכוליה פירקין היכא דמשתכח אגופה חמיר טפי דהא טיפין טיפין על חלוקה אינן מצטרפין ועל בשרה מצטרפין ובתוספות נתנו טעם אחר דלגבי חלוקה חיישינן דהגביה חלוק העליון אבל להגביה את כולן אין רגילה שלא יראה בשרה ואינו מחוור בעיני דהא איפשר שניתז מבין רגליה כמו שאמרנו והא דתנן עברה בשוק של טבחים תולה היינו דוקא בנמצא על חלוקה א"נ על בשרה ועל חלוקה על חלוקה מעלמא כלומר אם נמצא אף על חלוקה תלינן דמעלמא אתא דאי מגופה אתא על בשרה לחוד איבעי ליה לאשתכוחי ולא למימרא דכל דאתי מגופה לא עביד למיהוי על חלוקה דהא תנן ראתה על חלוקה מן החגור ולמטה טמאה אלא מילתא בעלמא קאמר דאף על גב דאשתכח אף על בשרה ליכא הוכחה דמגופה אתא ואיבע"א מחגור ולמעלה כגון שנזדקרה כלומר שלא עברה בשוק של טבחים ונודע לה שנזדקרה: על בשרה. כלומר כל שנמצא על בשרה בין על בשרה לבד בין על חלוקה ועל בשרה חזקה

דמגופה אתא דהא ליכא מידי למיתלי: על חלוקה. כלומר על חלוקה לבד טהורה דאם איתא דמגופה אתא אף על בשרה איבעי ליה לאשתכוחי וא"ת כיון דודאי נזדקרה נמצא על חלוקה לבד אמאי טהורה דהא חזר השתא למעלה מן החגור כלמטה מן החגור אפי' נמצא על חלוקה לבד ספיקו טמא נ"ל דאיכא למימר כל שנזדקרה א"א לדם לטפטף אלא שותת ויורד ונוגע פעמים אף בחלוק אבל שלא יגע בבשרה א"א ובזה יש הפרש בין למעלה מן החגור ללמטה מן החגור ואם עברה בשוק של טבחים אפילו נזדקרה ונמצא על חלוקה ועל בשרה טהורה דהיכא דאיכא למיתלי תלינן אפילו למעלה מן החגור ואפילו נזדקרה ואם נמצא על בשרה לבד ונזדקרה אפילו עברה בשוק של טבחים טמאה בזה למעלה מן החגור כלמטה מן החגור דהואיל ומגופה קא חזיא ובגופה לחוד אשתכח חזקה מגופה אתא דאי לא אף על חלוקה איבעי ליה לאשתכוחי וכן פירש הרמב"ם אבל הר"א כתב ואף בנמצא על בשרה לבד אם יש לתלות תולה ולא ירדתי לסוף דעתו דהא בהדיא אמרינן ללישנא קמא דכל שנמצא על בשרה אע"ג דעברה בשוק של טבחים טמאה דאי מעלמא אתי אחלוקה איבעי ליה לאשתכוחי ולישנא בתרא לאו למסתר דינא דלישנא קמא קאתי אלא לחדותי אוקימתא לברייתא ואיתא להא והא וזה שפיר טפי מלמימר דלאוקימתא בתרא אוקימתא קמייתא ליתא ולפיכך נ"ל הדרך הראשון עיקר עכ"ל וכתב ה"ה בפ"ט שדעת הרמב"ן כדעת הרשב"א ומ"ש הרשב"א וכן פי' הרמב"ם משמע דהרמב"ן גרסינן מדנקט לישנא דפירש דאי אהרמב"ם קאי הו"ל למכתב כתב במקום פי' ובסמוך יתבאר דעת הרמב"ם אם הוא מסכים לכל דברי הרשב"א או אם הוא חלוק עליהם במקצת: וכתב עוד הרשב"א ראתה על חלוקה מן החגור ולמטה טמאה פירוש חגור סינר שחוגרות בו הנשים בצניעות ועל חלוקה כל שהוא למטה מן החגור ל"ש כנגד בית תורפה ל"ש מן הצדדים לפי שחלוק עשוי להתהפך ומה שלאחריה חוזר לפניה וכל שהוא למטה מן החגור פעמים שהוא מכוון כנגד בית התורפה: למעלה מן החגור טהורה. דא"א שנטף שם מן המקור ואפילו נזדקרה והגביה רגליה למעלה טהורה כיון שלא נמצא על בשרה אלא על חלוקה לבד דאם איתא דמגופה אתא אף על בשרה איבעי ליה לאשתכוחי וטעמא דכשהיא הולכת על רגליה הדם עשוי לטפטף ופעמים נוטף על חלוקה ולא על בשרה אבל במזדקרת אין הדם נוטף אלא שותת ויורד ועל כן אי מגופה על בשרה שותת ויורד וכן דעת הר"א ז"ל ונראין דבריו ובזה יש הפרש בין נמצא על חלוקה לנמצא על בשרה דעל חלוקה לבדו כל שהיא למעלה מן החגור לעולם טהורה ואפילו אין לה במה לתלות אומרים שמא נתעסקה בכתמים ולאו אדעתה או

שמא מאכולת נרצפה שם זו אצל זו עד שנעשית יותר מכגריס אבל על בשרה היכא דמזדקרה טמאה דאימא כשמזדקרת שותת ויורד עכ"ל:
והשתא מ"ש רבינו ואם יודעת שנזדקרה כגדי והגביה רגליה טמאה בכל מקום שתמצאנו אפילו למעלה מהחגור פשוט הוא דהיינו כלישנא בתרא אוקימנא מחגור ולמעלה וכגון דאזדקרה ומ"ש בין מלפניה בין מלאחריה כן כתב הרשב"א בת"ה הקצר ופשוט הוא דכיון דאזדקרה כך אפשר שנטף מאחריה כמו מלפניה: ומ"ש ואפילו עברה בשוק של טבחים או נתעסקה בכתמים וכו' כבר נתבאר שזהו דעת הרשב"א והרמב"ן ז"ל דתירוצא בתרא לא אתא לאיפלוגי אקמא דאמר דעל בשרה אפילו עברה בשוק של טבחים אינה תולה בכך וכתבו הגמיי' שכ"פ רבינו שמחה ובסמוך יתבאר שכך דעת הרמב"ם ומיהו כבר נתבאר דהיינו דוקא כשנמצא על בשרה לבד אבל אם נמצא על בשרה ועל חלוקה אם עברה בשוק של טבחים תולה בו:

סעיף קטן כז

ומ"ש וי"א שאפי' נמצא בגופה כלומר אפילו נמצא על בשרה לבד תלינן להקל אם עברה בשוק של טבחים וכו' כבר נתבאר שזה הוא דעת הר"א ושהרשב"א והרמב"ן חולקין עליו:

סעיף קטן כח

ומ"ש בד"א בשאין לה לתלות אלא בעסק הכתמים וכו' אבל אם יש מכה בגופה וכו' תולה בה וטהורה כן כתב הרשב"א בת"ה הקצר וז"ל בד"א בשעברה בשוק של טבחים או אפילו נתעסקה בכתמים אבל אם יש לה מכה בגופה במקום שאפשר שנטף שם מאותה מכה ה"ז תולה במכתה ואפילו נמצא הכתם על בשרה לבד וכ"כ הרמב"ם אם נמצא על בשרה ספקו טמא ואינו תולה בו ואם היה לו לתלות בבשרה יתר מחלוקה אף על בשרה תולה וספק טהור כיצד וכו' היתה בה מכה אע"פ שחיתה אם יכולה להתגלע ולהוציא דם ונמצא דם על בשרה תולה במכה וכן כל כיוצא בזה ע"כ והדבר מבואר בטעמו דמ"ט אמרינן דאינה תולה בשוק של טבחים משום דאי מעלמא אתא הו"ל לאשתכוחי על חלוקה וכיון דלא אשתכח על חלוקה אמרינן מגופה אתא וטמאה וא"כ היכא דאיכא מכה בגופה כי תלינן במכה אין הוכחה לטמא מדלא אשתכח על חלוקה דהא כיון דלא תלינן במידי דאתי מעלמא אלא בדבר שבגופה איפשר שבא הדם משם ולא נגע בחלוקה:

סעיף קטן כט

ומ"ש ואם המכה בכתפה והכתם על ירכה וכו' בפ' הרואה כתם (נדה נח.) אהא דתנן על עקבה ועל ראש גודלה טמאה אמרינן בגמרא בשלמא עקבה עביד דנגע באותו מקום אלא

ראש גודלה מ"ט וכי תימא זימנין דנגע בעקבה ומי מחזקינן טומאה ממקום למקום והא תנן היתה לה מכה בצוארה שתוכל לתלות תולה על כתפה שאינה יכולה לתלות אינה תולה ואין אומרים שמא בידה נטלתו והבאתו לשם אלא שאני ראש גודלה דבהדי דפסעה עביד דמתרמי ומהכא נמי משמע דמכה שבגופה תולה אפילו נמצא על בשרה לבד דהא הכא בנמצא על בשרה מיירי דומיא דנמצא על עקבה ועל ראש גודלה דתנן במתניתין ומשמע דל"ש בין נמצא על בשרה בלבד לנמצא על בשרה וחלוקה מדלא מפליג ביניהו ואע"פ שרש"י הזכיר בפירוש ברייתא זו נמצא על חלוקה לא לאפוקי נמצא על בשרה אתא דהא לא נחית לפלוגי בהכי אלא ללמד היאך יש לתלות כתם שבתחתית הגוף במכה שבצוארה. וז"ל רש"י בצוארה אם נמצא דם כנגד תורפה יכולה לתלות במכה של צוארה שפעמים שמטה את צוארה לפניה ונופל דם המכה על תחתית חלוקה. על כתפה שאינה יכולה לתלות שאין דם בא מכתפה ונופל לפניה אינו תולה ע"כ:

סעיף קטן ל

ומ"ש נמצא הכתם על חלוקה למטה מן החגור וכו' פשוט במשנה (נז:) ראתה על חלוקה מן החגור ולמטה טמאה מן החגור ולמעלה טהורה. ומ"ש טמאה אפילו נמצא לצד חוץ נראה שהטעם מפני שהוא עשוי להקפל מה שבצד חוץ לצד פנים וא"כ אף על פי שנמצא לצד חוץ אינה ראיה דמעלמא אתא דהא אפשר דמגופה אתא שנקפל מה שבצד חוץ לפנים ונטף שם מן המקור. ומ"ש עברה בשוק של טבחים טהורה היינו דתניא על חלוקה ספק טמא ספק טהור טהור ואוקימנא בתירוצא קמא מהחגור ולמטה כגון שעברה בשוק של טבחים. ומ"ש אפילו נמצא לצד פנים נראה שטעמו משום דליכא למימר אי מעלמא אתא לצד חוץ הו"ל לאשתכוחי משום דאיפשר דניתז מבין רגליה וכמו שכתב הרשב"א גבי על בשרה טמא. ומ"ש טהורה אפילו נמצא לצד פנים ועל בשרה הוא ממה שנתבאר דלתירוצא קמא הא דתניא על חלוקה טהורה היינו לומר שאם נמצא אף על חלוקה תלינן דמעלמא אתא דאי מגופה על בשרה לחוץ איבעי ליה לאשתכוחי: ודע דאית ספרים דגרסי הכי עברה בשוק של טבחים טהורה אפילו נמצא לצד פנים ועל בשרה טמא ע"כ ואין חילוק בין שתי הגירסאות לענין הדין שפשוט הוא שכך פירושה של גירסא זו עברה בשוק של טבחים ונמצא על חלוקה לבד אפי' נמצא לצד פנים טהורה ואם נמצא על בשרה לבד טמאה והיכא שנמצא על בשרה וחלוקה לא ביאר משפטו כאן ובסמוך כתב בשם הרמב"ן שתולה בכל מה שיכולה לתלות ומ"מ גירסא זו מתיישבת יותר כמו שאכתוב בסמוך ומ"ש ואם נמצא על חלוקה מחגורה ולמטה טהורה אפי' נזדקרה ואפילו לא עברה בשוק של טבחים וכו' הוא מדתניא על

חלוקה ספק טמא ספק טהור טהור ואוקימנא בתירוצא בתרא מן החגור ולמעלה וכגון דאזדקרה על חלוקה מעלמא אתאי דאי מגופה על בשרה איבעי ליה לאישתכוחי וכבר נתבאר דהאי תירוצא בלא עברה בשוק של טבחים מיירי ונתבאר גם כן דלפי תירוץ זה על חלוקה דקתני היינו שנמצא על חלוקה לבד ומש"ה טהורה דאם איתא דמגופה אתא אף על בשרה איבעי ליה לאשתכוחי: כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש אהא דאמרי' נמצא על חלוקה מן החגור ולמטה טמאה ה"ה דבמקום החגור עצמו כי פעמים שהיא שוחה מעט ובא לו מקום החגור כנגד בית התורפה:

סעיף קטן לא

ומ"ש וי"א שגם בחלוקה מחגורה ולמעלה ונזדקרה לא תלינן להקל אא"כ עברה בשוק של טבחים נ"ל שטעם בעלי סברא זו משום דכיון דנזדקרה חזר עתה למעלה מן החגור כלמטה מן החגור אפילו נמצא על חלוקה לבד ספיקו טמא וכבר נתבאר בדברי הרשב"א שהרגיש לסברתו דוחק הזה ויישבו ובעלי סברא זו אין דעתם מתיישבת באותו יישוב:

סעיף קטן לב

ומ"ש ואם נמצא על בשרה וחלוקה כתב הרמב"ן שתולה בכל מה שיש בו לתלות וכו' מבואר בדברי הרשב"א שפירש דלתירוצא קמא דאוקימנא מחגור ולמטה וכגון שעברה בשוק של טבחים על חלוקה טהורה ה"ק אם נמצא אף על חלוקה תלינן דמעלמא אתי דאי מגופה על בשרה לחוד איבעי ליה לאשתכוחי וגם בדברי רבינו נתבאר כן שכתב נמצא הכתם על חלוקה למטה מן החגור עברה בשוק של טבחים טהורה אפילו נמצא לצד פנים ועל בשרה:

סעיף קטן לג

ומ"ש או שנזדקרה ונמצא למעלה מהחגור זה פשוט דלמעלה מן החגור כשנזדקרה לענין נמצא על חלוקה ובשרה לא עדיף מלמטה מן החגור ובלמטה מן החגור כבר נתבאר שאם נמצא על בשרה וחלוקה תולה בשוק של טבחים וכן מבואר בדברי הרשב"א ז"ל בת"ה הקצר:

סעיף קטן לד

ומ"ש לא עברה בשוק של טבחים ולא נתעסקה בכתמים ונמצא למטה מן החגור או למעלה ממנו ונזדקרה טמאה היכא דנמצא למטה מן החגור טמאה כבר נתבאר בדברי רבינו שכתב נמצא הכתם על חלוקה למטה מן החגור אם לא עברה בשוק של טבחים טמאה ומשמע דאפילו נמצא על חלוקה לבד טמאה וכ"ש כשנמצא על חלוקה ובשרה וכשנמצא למעלה ממנו ונזדקרה טמאה ג"ז נתבאר בסמוך בדברי רבינו שכתב וי"א שגם בחלוקה מחגורה ולמעלה ונזדקרה לא תלינן להקל אא"כ עברה בשוק של טבחים

ומשמע דאפי' בנמצא על חלוקה לבד לא תלינן להקל אם לא עברה ולכן איני יודע מה מלמדנו רבינו בהעתיקו פה דברי הרמב"ן דאי לאשמועינן שדעת הרמב"ן כדעת י"א על סברת י"א הו"ל לכתוב וכן דעת הרמב"ן ולמה לו להאריך יותר ואין לומר דאתא לאשמועינן דלא מטמא הרמב"ן בלא עברה בשוק של טבחים ונמצא למטה מן החגור אלא בנמצא על בשרה ועל חלוקה אבל בנמצא על חלוקה לבד מטהר ולאפוקי ממ"ש רבינו תחלה דעל חלוקה לבד טמאה כל שלא עברה בשוק של טבחים וכן אתא לאשמועינן דכשנזדקרה ונמצא למעלה מן החגור אינה טמאה אלא כשנמצא על בשרה וחלוקה אבל לא בנמצא על חלוקה לאפוקי מסברת י"א דמטמאים אפילו בנמצא בחלוק לבדו דא"כ העיקר חסר מן הספר שלא הביא דברי הרמב"ן אלא בנמצא על בשרה וחלוקה ואם איתא לא היה לו להביא אלא מ"ש הרמב"ן גבי נמצא על חלוקה לבד שמא תאמר דהרמב"ן לא איירי בנמצא על חלוקה לבד אלא דמדכתב כן גבי נמצא על בשרה וחלוקה דייק רבי' דבנמצא על חלוקה מטהר אכתי קשה שהול"ל ומדברי הרמב"ן נראה דכל שנמצא על חלוקה בלבד דאפילו לא עברה בשוק של טבחים טהורה בין שנמצא מן החגור ולמטה בין שנזדקרה ונמצא מן החגור ולמעלה ועוד שדבר תימה הוא שיסבור הרמב"ן דאפילו לא עברה בשוק של טבחים טהורה בנמצא מן החגור ולמטה הא סתמא תנן ראתה על חלוקה מן החגור ולמטה טמאה ואפי' על חלוקה לחוד משמע ומנא לו לפלוגי בינייהו ולכן נ"ל דאע"ג דנקט הרמב"ן בשרה וחלוקה גבי נמצא מן החגור ולמטה או נזדקרה ונמצא מן החגור ולמעלה ה"ה לנמצא על חלוקה ולא נקט בשרה וחלוקה אלא לאשמועינן דאפ"ה בשעברה בשוק של טבחים תולה ואיפשר שאף ע"פ שלא נמצא בדברי הרמב"ן חידוש יותר ממה שנתבאר בדברי רבינו עם כל זה העתיקם פה מפני שדיני נמצא על בשרה וחלוקה מבוארים יחד בדברי הרמב"ן ז"ל ולפי גירסא שנייה שכתבתי לעיל בעברה בשוק של טבחים טהורה אפי' נמצא לצד פנים ועל בשרה ניחא טפי שלפי שדין נמצא על בשרה וחלוקה עדיין לא נתבאר בדבריו היכא דעברה בשוק של טבחים אם תולין להקל לפיכך הוצרך להביא דברי הרמב"ן דקאמר תולין ואע"ג שמ"ש לא עברה בשוק של טבחים וכו' נתבאר כבר בדבריו כיון שהביא תחלת דברי הרמב"ן לא רצה להפסיק בהם אלא גמרם: והרמב"ם כתב בפ"ט הכתם הנמצא על החלוק שלה מחגור ולמטה טמא מחגור ולמעלה טהורה ואחר כך כתב כל כתם שאמרנו שהיא טמאה בגללו אם יש לה דבר לתלות בו ולומר שמא כתם זה מדבר פלוני הוא אם נמצא על הבגד הרי זה טהורה ואם נמצא על בשרה ספיקו טמא ואינה תולה בו ואם היה לה לתלות בבשרה יותר מחלוקה אף על בשרה תולה וספיקו טהור כיצד

שחטה בהמה חיה או עוף וכו' ונמצא דם על חלוקה טהורה ותולה בדברים אלו שמהן בא הכתם נמצא הכתם על בשרה בלבד בא הכתם מחגור ולמטה טמאה ואם נתהפכה וקפצה אפי' מחגור ולמעלה טמאה שאילו היה דם זה מן השחיטה או מן השוק היה לה שימצא על בגדיה והואיל ונמצא על בשרה ולא על בגדיה טמאה היתה בה מכה ונמצא דם על בשרה תולה במכה נמצא הכתם על בגדיה ובשרה כאחת תולה בכל שיש לה לתלות ע"כ וכתב ה"ה שנראה שהוא ז"ל מפרש דהנך תרי אוקימתות בגמרא לא פליגן אהדדי ולישנא בתרא לא בא לחדש אלא כשנזדקרה הרי היא למעלה מן החגור כלמטה מן החגור וגם הוא מפרש על בשרה הנזכר בגמרא על בשרה בלבד ומה שאמרו על חלוקה אף על חלוקה קאמרי בכל המקומות שנזכר כאן עכ"ל ולפ"ז תירוצא בתרא נמי מיירי בעברה בשוק של טבחים ומש"ה על חלוקה טהורה בין שנמצא על חלוקה לבד בין שנמצא על חלוקה ובשרה כאחד דאם איתא דמגופה אתא על בשרה בלחוד הו"ל לאשתכוחי אבל לפי' הרשב"א תירוצא בתרא מיירי בשלא עברה ומש"ה הוצרך לפרש דעל בשרה טמא היינו אפילו על בשרה וחלוקה דכיון דליכא מידי למיתלי חזקה דמגופה אתא ועל חלוקה לבד טהורה משום דאם איתא דמגופה אף על בשרה איבעי ליה לאשתכוחי: נמצא דליכא בין הרמב"ם להרשב"א פלוגתא אלא בשנזדקרה ונמצא על חלוקה בלבד מן החגור ולמעלה ואינה יודעת דבר שתתלה בו דלהרמב"ם טמאה ולהרשב"א טהורה אבל בשאר כל הדברים הנזכרים כאן שוים הם דבנמצא על בשרה בלבד אפילו עברה בשוק של טבחים טמאה דהיינו דאוקימנא בתירוצא קמא בשעברה ואפ"ה על בשרה לבד טמאה ואם נמצא על בשרה וחלוקה כאחד אם עברה בשוק של טבחים טהורה היינו דאמרינן בתירוצא קמא על חלוקה טהורה דעל חלוקה ובשרה קאמר דטהורה אם עברה ומינה נשמע דבשלא עברה טמאה מדאיצטריך לאוקומי בשעברה ואם נמצא על חלוקה לבד מן החגור ולמטה דינו שוה לנמצא על חלוקה ובשרה כאחד שאם עברה בשוק של טבחים טהורה ואם לא עברה טמאה דבכלל על חלוקה טהור דאיתמר בתירוצא קמא הוי ועוד שכן מפורש בברייתא בגמרא דת"ר לבשה ג' חלוקים הבדוקים לה אם יכולה לתלות תולה אפילו בתחתון אין יכולה לתלות אינה תולה אפי' בעליון כיצד עברה בשוק של טבחים תולה אפי' בתחתון לא עברה אפילו בעליון אינה תולה וכל זה מוסכם לדברי שניהם ז"ל וכ"ה מוסכם ביניהם כשנזדקרה חזר מן החגור ולמעלה להיות שוה למן החגור ולמטה אלא דלהרמב"ם הוא שוה לו לגמרי ולהרשב"א הוא שוה בכל חוץ מבנמצא על חלוקה בלבד ואין לה דבר לתלות בו דמן החגור ולמטה טמאה ומן החגור ולמעלה טהורה מן הטעם שנתבאר בדבריו ואע"פ שאין

דין זה מבואר בדברי הרמב"ם מתוך דבריו הוא נלמד דמדכתב שאם נתהפכה וקפצה אפילו מחגור ולמעלה טמאה משמע בהדיא דכשנזדקרה חזר מן החגור ולמעלה להיות כמן החגור ולמטה בשוה ואם איתא שהיה צד חילוק ביניהם לא הו"ל למישתק מיניה הלכך ע"כ לומר דס"ל כדאמרן: ודע שהראב"ד וה"ה והגהות היה להם נוסחא משובשת בדברי הרמב"ם ולכן השיגו הראב"ד וה"ה בקש להצילו וההגהות תפסו דבריו כפי פשט גירסתם וגירסא משובשת היא והנוסחא שכתבתי עיקר שהיא נכונה וברורה: ואיכא למידק מ"ט דהרשב"א שפירש על בשרה ועל חלוקה דתירוצא בתרא בחילוף מה שפי' ללישנא קמא דטפי הוה עדיף לפרש תרוייהו בחד גוונא כדפרישנא לדעת הרמב"ם ואין לומר שפירש כן מטעמא דכתב שכל שנזדקרה הדם שותת ויורד וא"א שלא יגע בבשרה דא"כ הו"ל לאמרו בדרך נתינת טעם ולא בדרך קושיא ותירוץ ונ"ל שטעמו משום דאי כפי' הרמב"ם כיון דפי' על בשרה ועל חלוקה שוה בשניהם דגם תירוץ שני מיירי בשעברה ולא חידש בלישנא בתרא אלא דבנזדקרה הוי מן החגור ולמעלה כלמטה א"כ לא הו"ל לתלמודא למימר בהאי לישנא אלא הכי הול"ל איבעית אימא מן החגור ולמטה ואי בעית אימא מן החגור ולמעלה וכשנזדקרה והב"ע בעברה בשוק של טבחים על בשרה מגופה אתא דאי מעלמא על חלוקה איבעי ליה לאשתכוחי על חלוקה מעלמא אתא דאי מגופה על בשרה איבעי ליה לאשתכוחי ומדפלגינהו בתרתי משמע דכל אחד תירוץ לעצמו וה"ק ואב"א מן החגור ולמעלה ולא נוקמה בשעברה אלא בשלא עברה וכשנזדקרה והשתא ע"כ על בשרה ועל חלוקה צריך לפרש מה שפירשנו בתירוץ ראשון ומ"מ אין מחלוקת בין ב' התירוצים דלא אתא לישנא בתרא אלא לחדותיה אוקימתא לברייתא ואיתא להא וכמבואר בדברי הרשב"א ז"ל: כתב רבינו ירוחם אהא דנמצא על חלוקה פי' חלוק הבדוק לה כדלקמן ופשוט הוא: כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש יש בבשרה למטה מבית התורפה מקומות שאינה חוששת בהן כגון שמצאה אותה על שוקה ועל פרסותיה מבחוץ משא"כ בחלוק דכל למטה מן החגור טמאה מפני שהבגדים חוזרים הם בין שוקיה:

סעיף קטן לה

ואם נמצא על בית יד של חלוקה וכו' משנה פרק הרואה כתם (נדה נז:) על בית יד של חלוקה אם מגיע כנגד בית תורפה טמאה ואם לאו טהורה וכתב הרשב"א אם מגיע כנגד בית תורפה טמאה כלומר והוא שיכול ליגע שם בשעה שהיא שוחה הרבה שמא שחתה ונגע ואם לאו טהורה ואין חוששין שמא נגעה בבית התורפה ואחר כך הביאתו שם וכן

אין חוששין שמא בלילה נטף מדמה במקום אחר וכשהיא ישנה נתהפכה אילך ואילך ונכתם כאן לפי שאין מחזיקין טומאה ממקום למקום:

סעיף קטן לו

ומ"ש היתה פושטתו ומתכסה בו בלילה וכו' וכן במעפורת וכו' שם במשנה היתה פושטתו ומתכסה בו בלילה בכל מקום שימצא בו דם טמא וכן באפליון ופי' הרשב"א אפילו לא כסתה בו אלא ראשונה בכל מקום שנמצא בו טמא מפני שהוא עשוי לחזור אילך ואילך ושמא נתהפך ונגע שם באפליון פי' שהוא מעפורת שמכסה בו ראשה בלילות והרמב"ם פי' שהוא אזור ונראה דלדברי הרשב"א דוקא כשמכסה ראשה בחלוק או באפליון כסוי בעלמא ואינו מקושר יפה אבל אם קשרה בו ראשה יפה וכשנעורה מצאתו גם כן קשור יפה פשיטא שאינה חוששת לו דהא חזינן שלא נתהפכה ולא חזר אילך ואילך: כתב רבינו ירוחם וכן ב' נשים שכסו ראשן בחלוק אחד שתיהן טמאות ואם אחת כסתה והאחרת לא כסתה אע"פ ששתיהן לבשו החלוק ונמצא הכתם למעלה מהחגור אותה שכסתה טמאה ואחרת טהורה:

סעיף קטן לז

ומ"ש רבינו וכן הדין לענין טהרה כ"כ הרשב"א בת"ה שלענין טהרה כולה כדרך שאמרו לענין טומאה וכ"ש הוא כיון דכתמים דרבנן ותולין כדי להקל ע"כ:

סעיף קטן לח

מצאה כתם למעלה מהחגור וכתם למטה ממנו וכו' בפרק הרואה כתם (נדה נט.) תניא היה עליה טיפי דמים למטה וטיפי דמים למעלה תולה בעליון עד כגריס ופירשו התוספות והרא"ש דה"ק מצאה כתם למעלה מן החגור וכתם למטה מן החגור שאנו תולין כמו שבא העליון ממקום אחר ולא מגופה שהרי היא יודעת שלא נזדקרה גם התחתון כן אם העליון גדול כג' גריסין או שנים עד כגריס ועוד אבל אם העליון אין בו כי אם כגריס והתחתון יותר מכגריס אין תולין בו דאימור דם מאכולת הוא ואף על פי שרש"י פי' בענין אחר לא נתחוור להם וכתב הרא"ש וה"נ תניא בתוספתא היו עליה שני כתמים אחד למעלה ואחד למטה אע"פ שהתחתון גדול והעליון קטן תולין התחתון בעליון עד כגריס שאני אומר ממקום שבא העליון בא התחתון ע"כ: ואם הכתם העליון אדום והתחתון שחור או איפכא כתב רבינו משפטו לקמן בסימן זה:

סעיף קטן לט

כיון שכתמים דרבנן מקילים בהם ותולין אותן בכל דבר שיכולין לתלות בהן כיצד שחטה בהמה או חיה או עוף או שנתעסקה בכתמים או שישבה בצד המתעסקים בהם פשוט במשנה בפרק הרואה כתם (נדה נח:):

סעיף קטן מ
ומ"ש או שעברה בשוק של טבחים ברייתא שם עברה בשוק של טבחים ספק ניתז עליה ספק לא ניתז עליה תולה:

סעיף קטן מא
ומ"ש אפי' לובשת ג' חלוקים זה על זה ונמצא אפי' בתחתון טהורה ברייתא שם וכבר נתבאר שהטעם משום דאמרינן שמא ניתז מלמטה מבין רגליה או שנקפלו בגדיה וניתז על התחתון:

סעיף קטן מב
ומ"ש אם נמצא על בשרה אינה תולה אא"כ יש לה מכה בגופה אז תולה בה אפי' על בשרה אם הוא במקום שאפשר לדם לינטף משם כל זה נתבאר בסימן זה:

סעיף קטן מג
ומ"ש ואפי' אם נתרפאת אם אפשר לה להתגלע תולה בה משנה שם פי' להגלע להתקלקל ולהוציא דם וכתב על הרשב"א שאע"פ שעכשיו עלה עליה קרום ואינה מטפטפת אפ"ה תולה בה שמא גלעה שלא מדעתה וכ"כ המרדכי וסמ"ג וסה"ת ופשוט הוא: כתב המרדכי בשבועות גבי אשה שראתה דם מחמת תשמיש שנאמנת לומר מכה יש לי באותו מקום שממנה יוצא דם דוקא שיודעת שיוצא הדם מן המכה תולה בה אבל מספק אינה תולה אבל בשעת וסתה אפי' יודעת ודאי שהדם יוצא מן המכה אינה תולה בה אמנם כתמים שתמצא בבגדיה טהורה ותולה במכה אפי' אינה יודעת שהמכה מוציאה דם טהורה דבכתמים הלכו להקל משום דכתמים דרבנן ע"כ והוא מדברי סה"ת וסיים בה בסה"ת כלשון הזה וסתם מכה לפעמים הוא מוציאה דם ואם סופרת ז' נקיים מסברא מג' נקיים ואילך כתמיה טהורים ותולה במכה ואינה סותרת אבל צריכה שתדע בודאי שפסק דם המקור ולכך צריך ג' ימים ראשונים נקיים לגמרי מז' ימי הספירה עכ"ל וכתבו כל זה הגמיי' בפ"ט ובפי"א וכתוב בת"ה סימן רמ"ט הא דכתבו התרומה והמרדכי ובתשב"ץ ובהגהת מיימון דג' ימים הראשונים של ספירת ז' נקיים צריכין טהורים לגמרי ואם מצאה בהם כתם אע"פ שיכולה לתלות אותה במכה או בחבורה אינה תולה נראה דהיינו דוקא בכתם כגריס ועוד אבל פחות מכאן אפי' תוך ג' ימים תולין במאכולת דאין לך מטה שאין עליה כמה טיפי דם מאכולת ע"כ ותחלת דברים אלו כתבתי בסימן קפ"ב ושם כתבתי אם יש חולק בדבר:

סעיף קטן מד
וכתב הרשב"א דה"ה אם נתעסקה ממש בידיה בכתמים ונמצאו על ידיה תולין בהן ז"ל בת"ה הקצר כבר ביארנו למעלה שאם נמצא על בשרה לבד שאינה תולה בהן אלא

א"כ נתעסקה היא ממש בהן ונמצאו על ידיה שהיא תולה בהן שהרי נתעסקה ממש בידיה בכתמים עכ"ל והדבר מבואר שטעמו לומר שאע"פ שאמרנו לעיל דכשנמצא על בשרה לבד אפי' עברה בשוק של טבחים אינה תולה היכא דמתעסקה ממש בכתמים בידיה ואח"כ נמצא על ידיה אע"ג דהוי נמצא על בשרה בלבד טהורה דכיון דאיכא ידים מוכיחות דמעסק הכתמים בא אע"פ שלא נמצא אלא על בשרה בלבד תלינן וכבר נתבאר לעיל כיוצא בזה היכא דאיכא מכה בגופה שתולה בה אע"פ שנמצא הכתם על בשרה בלבד:

סעיף קטן מה

וכשם שתולה בה כך תולה בבנה ובבעלה וכו' שם במשנה ותולה בבנה ובבעלה ופירש הרשב"א כלומר אם נתעסקו בכתמים ה"ז תולה בהם לפי שהן רגילין ליגע בה ובבגדיה לפיכך מן הסתם תולה בהן וגבי אם יש בה מכה והיא יכולה להתגלע ולהוציא דם תולה בה כתב וה"ה למכת בנה ובעלה וכ"כ הרמב"ם וסמ"ג וסה"ת:

סעיף קטן מו

וכתב הרמב"ן אבל אם היו עסוקין בדם ולא נמצא בהם דם אינה תולה בהן כ"כ ג"כ ה"ה בשמו והטעם מבואר דהיאך נתלה שדם זה בא מנגיעתה בהם כיון שאין אנו מוצאין בהם דם כלל ומיהו אם היו עסוקין בדבר שדרכו לינתז כגון שחיטה וכיוצא בה פשיטא שאע"פ שלא נמצא בהם דם תולה שמא ניתז :

סעיף קטן מז

אין מחזיקין לתלות ממקום למקום ברייתא בפ' הרואה כתם כתבתי כבר בסימן זה ומיהו מ"ש שאם יש לה מכה בצוארה טמאה הוא תמוה שהול"ל כתיפה במקום צוארה דהכי איתא בברייתא היה לה מכה בצוארה שתוכל לתלות בה תולה על כתיפה שאינה יכולה לתלות בה אינה תולה ופי' רש"י בצוארה אם נמצא כנגד תורפה יכול לתלות במכה שבצוארה שפעמים שמטה את צוארה לפניה ונופל דם המכה ונופל על תחתית חלוקה וכ"כ הרמב"ן בהלכותיו היתה לה מכה בכתיפה אינה תולה בה היתה המכה בצוארה ה"ז תולה מפני שהיא מחזרתו לפניה ובאמת שלשון צוארה שכתב כאן רבינו נ"ל שמדברי הרשב"א העתיקו שכתב בת"ה הקצר היתה המכה על צוארה ונמצא הכתם בשוקה או ביריכה אינה תולה בה שא"א לדם המכה שבצואר לטפטף כאן עכ"ל ואפשר לומר דנקט צוארה ללמדנו דאף ע"ג דתניא דבצוארה תולה לא בכל מקום צוארה קאמר דהא יש מקום בצוארה שאם המכה שם לא תוכל לתלות וכגון שהמכה בצדדי הצואר שא"א לנטף משם לא על שוקה ולא על יריכה:

וכתב הראב"ד בס' בעלי הנפש מסתברא היכא דאישתכח כתם בשיפולהא מאחורה ומכה איתא מקמה דתליא בה דאפשר אדיתבה הך דבתרא אתא לה לקמה ונטפה בה מההיא מכה עכ"ל: וכתב הרמב"ם דהא דאין מחזיקין דם ממקום למקום בין שנמצא בגופה בין שנמצא בחלוקה הוא ופשוט הוא: וכתב ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א שאם היתה פושטתו ומתכסה בו בלילה באי זה מקום שנמצא בו תולה במכה להקל כדרך ששנינו לענין טומאה היתה פושטתו ומתכסה בו בלילה בכ"מ שימצא בו דם טמאה מפני שהוא חוזר וכבר כתב רבינו כן בסמוך בשם הרשב"א וכ"כ הראב"ד בספר בעלי הנפש:

סעיף קטן מח

ספק אם עברה בשוק של טבחים וכו' אינה תולה בהן ברייתא ודיוקא דמתני' בפרק הרואה כתם:

סעיף קטן מט

וכתב הרשב"א בד"א בעיר שהטבחים או המתעסקין בכתמים יושבות במקום ידוע וכו' בת"ה ולמדה מדאמרינן בגמרא עיר שיש בה חזירים אין חוששין לכתמים ופירוש הוא ז"ל לפי שהחזירים מצויים באשפות ומלוכלכים בדם נבלות ולאו אדעתה ואע"ג דתניא ספק עברה בשוק של טבחים ספק לא עברה אינה תולה הכא שאני שהחזירים הולכין אילך ואילך וכל העיר כשוק של טבחים וכן עיר ששוחטין ברחובותיה פעם כאן ופעם כאן דמתוך ששוחטים בכל הרחובות אפשר ששחטו במקום שעברה ולאו אדעתה והרי היא כעיר שיש בה חזירים דאמר רב נחמן בר יצחק דרוקדת כעיר שיש בה חזירים דמיא פי' מפני שהטבחים מצויין שם בכל רחובות העיר ושמא בשוק זה שעברה נשחטה שם בהמה ולאו אדעתה עכ"ל:

סעיף קטן נ

עיר שחזירים מצויין בה אין חוששין לכתמים מימרא כתבתי בסמוך ומ"ש בשם התוספות כ"כ הרא"ש שם. ומ"ש והכל לפי הענין מסיים בה הרא"ש דאמר רב נחמן דרוקדת כעיר שיש בה חזירים דמיא עכ"ל כלומר מביא ראיה שאין הדבר תלוי ביש בה חזירים שהרי דרוקדת אף ע"פ שלא היו בה חזירים לא היו חוששין לכתמיהם מפני שהיו טבחים הרבה ואשפות ושקצים מצויים בה א"כ אף אנו נאמר דעיר דאין שרצים ונבילות מוטלים בשוק שינברו בהם החזירים אע"פ שיש בה חזירים חוששים בה לכתמיהם: אבל הרמב"ם והרשב"א פסקו להאי מימרא וכבר כתבתי דברי הרשב"א בסמוך וכתב ה"ה וז"ל עיר שיש בה חזירים אין חוששין לכתמים א"ר נחמן ב"י ודרוקרת אע"ג דמעלמא אתי לה כעיר שיש בה חזירים והטעם מפני שהחזירים מתריזים ומצויים באשפות

ומתלכלך בדם ובודאי שאם ברי לה שלא נגע בה חזיר חוששת לכתמים אבל מסתמא תולה וכתב הרשב"א אמרו בתוס' דהאידנא אין לתלות בחזירים אם מצאה כתם דאין נראה לומר שבאו בפני עצמן הרי הוא כעיר מיוחדת ואינה תולה אא"כ ברי לה שהלכה אצלן ע"כ ונראה שיש ט"ס בדברי התוספות שהביא ומ"מ נראה שר"ל דהאידנא שאין דרך החזירים להלך בשווקים אלא כל אחד מהעכו"ם מחזיקם בביתו או הם מכונסים בדיר או חצר המיוחד להם אינה תולה אא"כ ברי לה שהלכה אצלן ופשוט הוא וכיוצא בה כתוב בתוס' שלנו ומה שגורס ה"ה דרוקדת אע"ג דמעלמא קא אתו לה כך נראה שהיא גירסת הרמב"ם שכתב עיר שיש בה חזירים או שהם באים לה תמיד אין חוששין לכתמים הנמצאים בחלוק ע"כ ומ"ש הנמצאים בחלוק כבר נתבאר שנמצא על בשרה וחלוקה כאחד דינו שוה לנמצא בחלוקה בלבד ולא בא למעט במה שכתב שנמצאים בחלוקה אלא נמצא על בשרה בלבד:

סעיף קטן נא

נתעסקה בדבר אדום ונמצא עליה כתם שחור או איפכא וכו' בס"פ הרואה כתם (נדה נט.) אמר רבא נמצא עליה מין אחד תולה בו כמה מינים מיתיבי נתעסקה באדום אין תולה בו שחור נתעסקה שאני פירש"י נמצא עליה מין אחד מדבר הדומה לכתם כגון קילור או שרף ואח"כ מצאה על חלוקה כתם ואפי' אין מראיתו דומה לאותו המין תולה בו. נתעסקה שאני דכיון דנתעסקה במין אדום היכי תלינן ביה כתם שחור אבל נמצא עליה מין אדום תולה בו כתם שחור דאמרינן כי היכי דניתז עליה האי מין בלא ידוע ה"נ הוה עליה מין אחרינא ולא ידעה: וגרסינן תו בגמרא איכא דאמרי אמר רבא נתעסקה במין אחד תולה בו כמה מינים מיתיבי נתעסקה באדום אין תולה בו שחור כי קאמר רבא דאיעסקא בתרנגולתא דאית בה כמה מיני דמא וכתב הרא"ש וז"ל דאית בה כמה מיני דמא פר"ח דם שחיטה אדום ודם איבריה שחור ודם בני מעיה כקרן כרכום ור"ח לא פי' לישנא קמא דרבא משום דאיכא דאמרי עיקר ואע"ג דאמרי' לעיל דתולה תחתון בעליון היינו כשהם ממין אחד דאמרינן שבפעם אחד נתלכלך חלוקה למעלה ולמטה אבל בב' מינים לא תלינן דאלת"ה אשה שנמצא עליה שום לכלוך על חלוקה לא יטמא בה שום כתם דנימא דכי היכי דבא עליה לכלוך זה בלא דעתה ה"נ בא הכתם מעלמא בלא ידיעתה עכ"ל: והשתא מ"ש רבינו נתעסקה בדבר אדום ונמצא עליה כתם שחור או איפכא אין תולין בו הוא פשוט ממאי דמהדרינן ללישנא קמא נתעסקה שאני. ומ"ש בד"א אדום בשחור ושחור באדום אבל אדום באדום ושחור בשחור אפי' אינה ניכר ממש שדומה לו תולה בו כן משמע מדאמרינן בגמרא תנינן להא דת"ר מעשה ותלה

ר"מ בקילור אדום ורבי בשרף שקמה ולא קאמר שהקיפוה לכתם לראות אם דומים לו וסתם קילור אדום אינו אדום הרבה שהרי הדבר האדום מעורב מדברים אחרים שאינם אדומים וכ"פ הרשב"א וכ"כ רבינו ירוחם ומ"ש כגון שנתעסקה במימי תלתן או במימי בשר כ"כ הרשב"א והביא ראיה מדתנן בפרק כל היד אף כמימי תלתן וכמימי בשר צלי וב"ה מתירין ואמרינן עלה בגמרא ב"ה היינו ת"ק כלומר דאמר ה' דמים טמאים באשה אלמא לת"ק נמי כמימי תלתן ומימי בשר צלי טהורי מטהרי ומשני איכא בינייהו לתלות כלומר לרבנן אין טהור לגמרי אלא שאין שורפין עליה את התרומה אבל מיתלא תלינן ולב"ה אפילו מיתלא לא תליא וכתב הר"א ז"ל מדקתני במראות הדמים מימי תלתן ומימי בשר צלי ש"מ דמראה אדום יש להן וכיון שתולין מן הסתם אדום באדום אם נתעסקה במימי תלתן או במימי בשר צלי תולה בהם את הכתם וכן כתב הריטב"א בשם הראב"ד והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן נב

ומ"ש שאם נתעסקה בתרנגולת תולה בה אדום ושחור כרכומי וכו' מבואר דהיינו לישנא בתרא דרבא:

סעיף קטן נג

ומ"ש ופעמים שתולה במין אחד כמה מינים כגון שנמצא עליה מין אחד שידוע שלא נתעסקה בו וכולי מבואר דהיינו לישנא קמא דרבא:

סעיף קטן נד

ומ"ש נמצא למעלה מן החגור מוכרח הוא דאי נמצא למטה מן החגור כיון שהיא יודעת שלא נתעסקה באותו המין טמאה היא מפני אותו המין והיאך אפשר דתולין בו מינים אחרים כדי לטהרה אלא ודאי בנמצא למעלה מהחגור מיירי דמשום מין אחד טהורה היא אפי' אין לה במה לתלות ומפני שאר מינים שנמצאו למטה מן החגור היה ראוי לטמאה אלא שאנו תולין דכמו שהכתם העליון אתיא מעלמא בלא ידיעתה כן באו הכתמים התחתונים.

סעיף קטן נה

ומ"ש ור"ח מחמיר בזה וכו' הוא מ"ש הרא"ש שר"ח לא פירש לישנא קמא דרבא משום דסבר דאיכא דאמרי עיקר ומ"ש ואפי' לדבריו אם המין שמן החגור ולמטה הוא מאותו המין שממנו ולמעלה תולין זה בזה מבואר הוא בדברי הרא"ש שהבאתיו:

סעיף קטן נו

ומ"ש כדפרישית לעיל הוא מ"ש בסי' זה מצאה כתם למעלה מהחגור וכתם למטה ממנו ויודעת שלא נזדקרה טהורה ודע שהרשב"א פוסק גם כל"ק דרבא וכתב שכ"פ הר"א ז"ל

ונראה מדברי הרשב"א דאינו גורס בלישנא בתרא איכא דאמרי ומש"ה משמע ליה דהני תרי מימרי לדברי הכל אמרינהו רבא והלכה כוותיה בתרוייהו דהא ליכא מאן דפליג עליה כלל ואינו מפרש מימרא קמא דרבא כדפירש"י אלא בענין אחר וז"ל נתעסקה שאני פי' כי קאמר רבא כגון שניתז עליה צבע אחד ולא חששו לבדוק שאר החלוק ולא הקפידה ולאחר מכאן מצאה עליה כתם אחר הרי זו טהורה מימר אמרינן כי היכי דלא הקפידה בכך ולא נזהרה כך לא נזהרה בשאר כתמים ולא הקפידה בהם ואני אומר נתעסקה ולאו אדעתה ובריית בנתעסקה במין א' ולאחר שנתעסקה בדקה ומצאה בו כתם ובזו מודה ודאי רבא דאין תולין שחור באדום עכ"ל וז"ל בת"ה הקצר פעמים שתולה אפי' השחור באדום או בהיפך כיצד הרי שניתז על בגדיה צבע אדום ולא הקפידה לבדוק את בגדיה כמה הוא ולאיזה מקום ניתז ולאחר זמן נמצאו עליה כתמים אחרים ואפי' שחורים הרי זו טהורה שאני אומר הואיל ולא הקפידה זו על הכתמים שנתעסקה בהם ושנתזו על בגדיה כך נתעסקה בכתמים אחרים ואינה זכורה לפי שאינה מקפדת עכ"ל: אבל הרמב"ם לא הזכיר דין לישנא קמא דרבא וכתב ה"ה שגם הרמב"ן לא הזכירו וכתב הוא ז"ל שאיפשר שהטעם מפני שהם סוברים דלישנא בתרא פליגא אלישנא קמא ולפום לישנא בתרא מעולם לא אמר רבא לישנא קמא הילכך נקטינן כלישנא בתרא בלחוד עכ"ל ומאחר שרבינו חננאל והרמב"ם מסכימים דאין הלכה כלישנא קמא דרבא וכן נראה שהוא דעת הרא"ש משמע לי דהכי נקטינן ודלא כהרשב"א והרא"ה ז"ל:

סעיף קטן נז

שתי נשים שנתעסקו בציפור אחד שאין בו דם אלא כסלע וכו' ברייתא בפ' הרואה כתם (נדה דף נח:):

סעיף קטן נח

נתעסקה בכגריס ונמצא בה כגריס ועוד או ב' גריסין טמאה וכו' בסוף פרק הרואה כתם (נדה נט.) בעי רבי ירמיה נתעסקה בכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד מהו ת"ש נתעסקה באדום אין תולין בו שחור במיעוט אין תולה בו מרובה ה"ד לאו כי האי גוונא לא כגון שנתעסקה בכגריס ונמצא עליה ב' גריסין ועוד אי הכי מאי למימרא מהו דתימא שקול כגריס ציפור שדי בי מיצעי זיל הכא ליכא שיעורא זיל הכא ליכא שיעורא קמ"ל וכתב הרא"ש על בעיא זו וה"ה אם נמצא עליה כב' גריסין מיבעיא ליה כיון דאין ביתרון שיעור כתם והאי דנקט כגריס ועוד משום דאפילו בהא מספקא דלמא טמאה וה"ה דהו"מ למיבעיא נתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד ולא איפשיטא ויראה לחומרא כפשטא דברייתא דמועט אין תולין בו מרובה ואע"ג דדחי ליה האי דיחויא דחיקא הוא דמילתא דפשיטא הוא דלא שדינן דם צפור בי מיצעי ולא

הוה צריך למתנייה עכ"ל אבל הרמב"ם פסקה לקולא שכתב בפ"ט נתעסקה בדם שא"א שיהיה ממנו כתם אלא כגריס ונמצא עליה כב' גריסין ה"ז תולה כגריס בדם שנתעסקה בו וכגריס במאכולת נמצא הכתם יותר מכשני גריסין טמאה וכתב ה"ה שיש שפסקו כן. והרשב"א כתב בת"ה הארוך מועט ומרובה שאמרנו לא שיהא המרובה מרובה מעט מן הכתם שנתעסקה בו וכגון שנתעסקה בפחות מכגריס ועוד ונמצא עליה גריס ועוד אלא שנתעסקה בכגריס ונמצא עליה ב' גריסין ועוד אבל כשנתעסקה בכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד מיבעיא בעי לה רבי ירמיה ואתיא למיפשטא מהא דקתני נתעסקה במועט אין תולין בו מרובה ואמרינן מאי לאו בכה"ג ודחינן לא כגון שנתעסקה בגריס ונמצא עליה כשני גריסין ועוד וקמ"ל דלא אמרינן שקול כגריס דם צפור שדי בי מיצעי דכולי האי לא מקילינן ופסק הר"מ לקולא וכדדחינן בגמרא ומיהו לכאורה הוה משמע דאפילו לא נמצא עליה אלא כגריס ועוד טמאה ואף על גב דכתמים דרבנן הכא אזלינן לחומרא כפשטא דברייתא ואשינויא לא ניקום ונסמוך עכ"ל וז"ל בת"ה הקצר אף על פי שהאשה תולה בעסק כתמים אינה תולה את המרובה במועט כיצד שתי נשים שנתעסקו בציפור אחד וכו' וכן האשה שנתעסקה בכגריס ונמצא עליה כשני גריסין ועוד טמאה נתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד טהורה שאני אומר כתם זה מעסק הכתמים הוא וכבר היה שם דם מאכולת שנצטרף עליו עד שחזרה ליתר מכגריס אבל כשיש שם ב' גריסין ועוד אפילו ת"ל שהיה דם מאכולת כבר ביארנו שאין דם מאכולת מגיע ליתר מכגריס ועסק כתם זה שנתעסקה בו לא היה יותר מכגריס א"כ ועוד זה מהיכן בא לפיכך טמאה ע"כ. ומשמע לי שהוא פוסק בעיא דרבי ירמיה וסובר דאף על גב דבעי רבי ירמיה נתעסק כגריס לדידן דפשיטא לן דטהורה אפילו בנתעסקה בפחות מכגריס מטהרים דהא טעמא דשאני אומר כתם זה מעסק הכתמים הוא ונצטרף עמו דם מאכולת שייך בין בנתעסקה בכגריס בין בנתעסקה בפחות מכגריס ולפיכך כתב לטהר בנתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה גריס ועוד ומשם נלמוד דכ"ש לנתעסקה בכגריס וכן צריך לפרש דבריו בת"ה הארוך שכתב מועט ומרובה שאמרנו לא שיהא המרובה מרובה מעט מן הכתם שנתעסקה בו וכגון שנתעסקה בפחות מכגריס ועוד ונמצא עליה גריס ועוד אלא כשנתעסקה בכגריס ונמצא עליה ב' גריסין ועוד וכ"ש כשנתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה ב' גריסין ועוד דטמאה ובכה"ג הוי מועט ומרובה שאמרנו אבל כשנתעסקה בכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד מיבעיא בעי לה רב ירמיה ופסק הר"ם לקולא ואף על פי שלכאורה היה נראה לפסקה לחומרא מכל מקום על פסק הר"ם יש לסמוך וכיון דפשיטא לן בנתעסקה כגריס ונמצא עליה כגריס

ועוד דטהורה מינה נשמע דה"ה לנתעסקה בפחות מכגריס דחד טעמא שייך כדפרישית: והשתא מ"ש רבינו נתעסקה בכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד טמאה היינו בעיא דרבי ירמיה ופסקה לחומרא כדעת הרא"ש לאפוקי מהרמב"ם והרשב"א שפסקוה לקולא: ומ"ש או כשני גריסין טמאה לא היה צריך לכתבו דכ"ש הוא מכגריס ועוד אלא משום דהרמב"ן טיהר בנתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה ב' גריסין כתב דהיכא דנתעסקה בכגריס דין נמצא עליה ב' גריסין ודין נמצא עליה כגריס ועוד שוים: ומ"ש וכן אם נתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד טמאה אף על גב דבק"ו אתי מנתעסקה בכגריס דמטמינן בנמצא כגריס ועוד מכל מקום כתבו רבינו לאפוקי מהרשב"א שטיהר בנתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד ומ"ש ואצ"ל נתעסקה בכגריס ונמצא עליה ב' גריסין ועוד זה פשוט דאפילו הרמב"ם והרשב"א מטמו בה כמו שנתבאר בסמוך ומ"ש והרשב"א טיהר בנתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד מבואר הטעם בדבריו שכתבתי ומ"ש והרמב"ן טיהר בנתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה ב' גריסין אומר אני שגם מדברי הרשב"א יש ללמוד כן שכתב נתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד טהורה וכו' אבל בשיש שם ב' גריסין ועוד אפי' ת"ל שהיה שם דם מאכולת וכו' ולפיכך טמאה משמע דאינו מטמא בנתעסקה בפחות מכגריס עד שתמצא ב' גריסין ועוד וכל בציר מהכי טהורה ובכלל כגריס ועוד שטיהר הוא ונראה שיצא להם ז"ל זה מפני שהם פוסקים בעיא דרבי ירמיה לקולא וכדדחי ליה דכי מטמאה ברייתא בנתעסקה בכגריס ונמצא עליה ב' גריסין ועוד מ"ד שקול כגריס ציפור שדי בי מיצעי וכו' ומשמע להו דדוקא בנמצא עליה ב' גריסין ועוד הוא דלא אמרינן שקול דם צפור שדי בי מיצעי אבל בפחות מכאן כגון שלא נמצאו אלא שני גריסין אמרינן שקול דם צפור שדי באמצע הילכך אפי' נתעסקה בפחות מכגריס ונמצאו עליה ב' גריסין אמרי' שקול דם העסק שדי בי מיצעי זיל הכא ליכא שיעורא וזיל הכא ליכא שיעורא אבל בשנמצא עליה ב' גריסין ועוד אשמעינן ברייתא דאפי' נתעסקה בכגריס לא אמרי' שדי בי מיצעי כך נ"ל לדעתם ז"ל: כתב הרשב"א בת"ה הארוך על לישנא קמא דרבה דאמר נתעסקה במין א' תולה בו כמה מינים הא דקתני במועט אין תולה במרובה דוקא ביודעת בבירור שנתעסקה במין מועט מן הכתם הנמצא אבל כשאינה יודעת בבירור תולה בו כל כתם באיזה שיעור שיהיה דכתמים דרבנן והולכין בו להקלא וכ"כ הוא ז"ל עכ"ל ואע"פ שכתבתי בסמוך שר"ח והרמב"ם והרא"ש פסקו שאין הלכה כלישנא קמא דרבא מ"מ בדין זה נ"ל דאינהו נמי מודו ביה כיון שאינה יודעת בבירור כמה היה:

כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש מה שאמרנו היה עליה מין א' תולה בו כמה מינים הרי היא תולה בו אפי' שיעור מרובה לפי שאינה תולה בגוף אותו המין אלא שאנו עושים אותו חלוק כמי שאינו בדוק הלכך תולין בו כמה ולא אמרו כגריס ועוד אלא לענין מאכולת ואפי' כמה גריסין בחלוק אחד תולין הואיל ואין יותר מכגריס במקום א' והיינו טיפין טיפין דתניא בברייתא כתם ארוך מצטרף פי' ליותר מכגריס טיפין טיפין אין מצטרפין ולא עוד אלא אם יש בחלוק כגריס ולמטה ממנו אפי' יותר מגריס הרי הוא תולה את התחתון בעליון דתניא בתוספתא ומייתי לה בגמרא היו עליה ב' כתמים א' למעלה וא' למטה אע"פ שהתחתון גדול והעליון קטן ה"ז תולה את התחתון בעליון עד כגריס שאני אומר ממקום שבא העליון בא התחתון ואקשינן מינה למ"ד כגריס עצמו תולה ואמרינן מאי לאו כגריס ולמטה ושני לא כגריס ולמעלה כלומר האי כגריס אעליון קאי אבל התחתון אפי' יותר מכגריס עכ"ל:

סעיף קטן נט

מצאה עליה כב' גריסין וכינה מעוכה בה טהורה וכו' בפרק הרואה כתם (נדה נט.) איתמר נמצא עליה כגריס ועוד אותו ועוד רצופה בו מאכולת רבי חנינא אמר טמאה רבי ינאי אמר טהורה משום דכיון דרצופה מאכולת מוכחא מילתא דהאי ועוד דם מאכולת הוא פש ליה כגריס כיון דבעלמא תלינן ה"נ תלינן ופסק הרמב"ם כר' חנינא והרא"ש כתב יראה דה"ה ב' גריסין לר' ינאי טהורה כיון דכי מדלית כגריס של המאכולת לא נשאר בו כגריס ועוד הא דנקט כגריס ועוד לרבותא דרבי חנינא נקטיה דאפי' בהא מטמא והלכתא כר' ינאי דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכ"ש בכתמים עכ"ל וכתב ה"ה שגם הרמב"ן והרשב"א פסקו כר' ינאי משום דכל דבדרבנן הלך אחר המיקל: ודע שאע"פ שכתב רבינו דין זה סמוך לנתעסקה בכתמים הכא בשלא נתעסקה בכתמים עסקינן ואין אנו באים לתלות אלא במאכולת הרצופה שם ודבר פשוט הוא:

סעיף קטן ס

והיכא שהרגה פשפש שאנו תולין בו עד כתורמוס חזר שיעור התורמוס לשיעור הגריס לכל הדינים שאמרנו למעלה כ"כ הרשב"א בת"ה ופשוט הוא:

סעיף קטן סא

יש אומרים שעכשיו אין תולין כתם משום דבר וכו' ולא נהירא כ"כ הרשב"א בת"ה הקצר:

סעיף קטן סב

ומ"ש וגדולה מזו כתב הרמב"ן שאינה צריכה להקיף הכתם וכו' גם ה"ה כ' סברת הרמב"ן בשמו ודברים אלו מבוארים יפה בשרשם וטעמם בת"ה הארוך ואילו היה ביד רבינו

הספר ההוא לא היה כותב וגדולה מזו כתב הרמב"ן דהרשב"א גופיה נמי קאמר הכי וגם אינה גדולה מזו אלא היא היא שהרי כתב שם בתחלת שער ד' וז"ל עכשיו שאין אנו רואין דמים יש מי שאומר כשם שאין רואין דמים כך אין תולין בכתמים שאין תולין אלא במה שדומה לו וכיון שאין אנו בקיאים במראות איך נדון מהדומה לו כדי שנתלה בו וסומכין על זה דאמרינן בפרק כל היד (נדה יט:) גבי אי זהו אדום כדם מאי כדם המכה אמר רב יהודה אמר שמואל כדם שור שחור זעירי אמר רבי חנינא כדם מאכולת של ראש איתיביה הרגה מאכולת הרי זו תולה בה מאי לאו דכולי גופא לא דרישא ואמרינן נמי התם א"ר אבהו כדם אצבע קטנה שנגפה וחיתה וחזרה ונגפה ולא של כל אדם אלא של בחור שלא נשא אשה ואקשינן והא רבנן אמרי תולה בבנה ובבעלה בשלמא בנה משכחת לה אלא בעלה היכי משכחת לה ומשני כגון בחור שנשא אשה אלמא אין תולין אא"כ דומה לו ולאו מילתא היא דהתם ה"ט משום דקס"ד דמתני' תולה כל כתם במאכולת או בבנה ובעלה קאמר ואפי' כתם אדום שבאדומים ומש"ה אקשינן אם איתא דאדום אינו דומה למאכולת של גוף אם הרגה מאכולת של גוף היאך תולה בו אדום שבאדומים שאינו דומה לו וכן היאך תולה אותו בבעלה שדמו אינו אדום כל כך אבל מי שאינה יודעת בדמיונות או שהלך מראה הדם והצבע שנתעסקה בו מנגד עיניה תולה בו כל כתמיה לכ"ע אא"כ ברור שאינו דומה כגון שהכתם אדום והיא לא נתעסקה אלא בשחור אי נמי שנתעסקה בדבר מועט והכתם מרובה וכיוצא בזה הא בענין אחר תולה לעולם מן הסתם שהכתמים דרבנן הם ולא אמרו בדבר להחמיר אלא להקל ותדע לך שאותה אשה שבאת לפני רבי עקיבא ואמרה לו ראיתי כתם אמר לה שמא מכה יש לך והיא יכולה להתגלע ולהוציא דם אמרה לו הן וטהרה ר"ע כדאיתא במתניתין פרק הרואה ולא הצריכה להביא הכתם לפניו ולגלע המכה ולהוציא דם אלמא תולין מן הסתם כמו שאמרנו וכן דעת ה"ר אברהם ורבותינו הצרפתים ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן סג

כתב הרשב"א יש מי שהורה שאין האשה חוששת משום כתם עד שתדע בבירור שהוא דם וכו' ואין ראוי לסמוך על זה אלא חוששת לו מן הסתם וכו' כל זה בת"ה הקצר וז"ל בארוך כתב הרמב"ם שאינה חוששת לכתם עד שיודע שהוא דם דתנן בפרק האשה (נידה סא:) שבעה סמנין מעבירין על הכתם רוק תפל ומי גריסין ומי רגלים שהחמיצו ונתר ובורית קימוניא ואשלג העביר עליו ז' סמנים ולא עבר הרי זה צבע וסובר הרב דלענין בעלה נשנית משנה זו ולומר שאינה חוששת עד שתעביר עליו שבעה סמנים ועבר ובאמת אם העביר עליו ולא עבר מסתברא דטהורה לביתה דאפילו לגבי טהרות ה"ז צבע

כ"ש לבעלה דכתמים דרבנן אבל סתמא ודאי נראה דטמאה לבעלה בלא העברת סמנים והכא לטהרות שנינו ועוד נ"ל דאפי' תאמר לבעלה שנינו לא נ"מ מידי דהא מדקתני ז' סמנין מעבירין על הכתם אלמא אינה טהורה עד שתעביר עליו ז' סמנין ואינו עובר וכן בדין דכיון דעריב ותני בעלה וטהרות אלמא בעלה כטהרות ואילו לגבי טהרות ע"כ כל שלא העביר טהרותיו טמאות מספק כדמשמע בגמרא וכיון שכן כל שלא העביר חוששת אפי' לבעלה ואם עבר הרי זו בחזקת דם וטמאה ואם לא עבר ודאי בחזקת צבע היא וטהורה והרמב"ן פירש משנתינו לענין טהרות ויפה פירש עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפ"ט כל כתם שנמצא על הבגד שאין לו במה יתלה אין מטמא עד שיודע שהוא דם ואם נסתפק להם שמא הוא דם או צבע אדום מעבירין עליו ז' סמנים אלו על הסדר אם עבר או כהה עינו ה"ז כתם דם וטמאה ואם עמד כמות שהוא ה"ז צבע וטהורה וכתב ה"ה דעת רבינו לפי הנ"ל הוא שאם האשה מוצאה כתם וברור הדבר שהוא דם טמאה ואם הדבר מסופק אם הוא דם או צבע מעברת עליו ז' סמנים ואם עמד בעינו ה"ז צבע וטהורה ואם אינה מעברת עליו ודאי טמאה מספק שאין זה ספק של דבריהם דהולכים בו להקל שהרי כבר אנו יכולים לעמוד על עקרו של דבר בבדיקה וזה נראה לי ברור בדעת רבינו דכל שאינה בודקת בסמנין הרי היא טמאה והבגד טמא. ומ"ש אינו מטמא עד שיודע שהוא דם ר"ל שאינו מטמא טומאה ודאית שלא יהא לה בדיקה שאם היה דעתו לומר שכל שנסתפק הדבר ולא בדק בסמנים טהורה הול"ל נסתפק להם שהוא דם או צבע אדום טהורה ואם העבירו שבעה סמנין ועבר או כהה ה"ז דם וטמאה וכן מתבאר בדבריו פ"ד מהל' מטמאי משכב בדין טומאת הבגד דכל שאינה מעברת הסמנים טמא והרשב"א הסכים לזה בפסקי הלכותיו שכל שנסתפק הדבר והעבירו עליו הסמנין הרי זו טהורה אפילו לבעלה אלא שהוא ז"ל הבין דברי רבינו בדרך אחרת לומר שדעת רבינו לומר דכל שלא בדקה בסמנין אינה חוששת מספק וכן חשב הר"א בכוונת רבינו וכתב בהשגות אינו מטמא עד שיודעת שהוא דם א"א זה אינו אלא אף הבגד מטמא עד שיודע שהוא צבע ע"י הבדיקה ע"כ עוד כתוב שם ואם עמד כמות שהוא ה"ז צבע וטהורה א"א טעה בזה שאין זו הבדיקה לטהר האשה אלא לטהר הבגד וכן דעת הרמב"ן כדבריו שאין בדיקת הסמנים דבר ברי לטהר את האשה לבעלה ולא הוזכרו בתלמוד אלא לענין מגע ע"כ וכבר כתבתי שדעת הרשב"א מסכמת בזה לדברי רבינו שכל שהעבירו עליו סמנין ועמד כמות שהוא הרי זו טהורה לבעלה וכן נ"ל עיקר עכ"ל ה"ה ז"ל ובאמת שמה שפירש בדברי הרמב"ם הוא נכון וברור ולפ"ז אין מחלוקת בין הפוסקים לענין הדין דלכ"ע אם הוא מסופק אם כתם זה דם או צבע טמאה מספק אפילו לא העביר עליו

סמנין מיהו היכא דהעביר עליו סמנים ועמד כמות שהוא בהא איכא פלוגתא דלהרמב"ן טמאה לבעלה ולהרמב"ם והרשב"א וה"ה טהורה. ענין העברת ז' סמנים הללו מבואר בגמרא (שם) פרק האשה ובדברי הרמב"ם פ"ט מהא"ב וקצת משמותם לא נתברר לנו עכשיו מה הם הלכך לדידן נפל ענין העברת שבעה סמנים בבירא:

סעיף קטן סד

האשה שהיתה עוסקת במלאכתה ונמצא דם במקום שעברה וכו' בפרק הרואה כתם (נדה נח.) ההיא אתתא דאשתכח לה דמא במשתיתא אתאי לקמיה דרבי ינאי א"ל תיזיל ותיתי. ופירש"י במשתיתא. שהיתה מסכת טווי לארוג ונמצא דם על השתי: תיזיל ותיתי. כדרך שעשתה עד עכשיו שהלכה ושבה אי מתרמי שהטווי המוסיך שקורין אורדי"ד בא בין רגליה כנגד אותו מקום טמאה וכתב הרשב"א בת"ה דהא דטמאה דוקא שנמצא הדם על דבר שהיה בדוק לה מתחלה ופשוט הוא ממ"ש רבינו לקמן בסימן זה :

סעיף קטן סה

בדקה עצמה בעד הבדוק לה ולמחר מצאה עליו דם כל שהוא וכו' עד והוא משוך טמאה הכל מדברי הרשב"א בת"ה הקצר וטעמו מדתנן בפרק כל היד (נדה דף יד.) נמצא על עד שלו טמאים וחייבים בקרבן נמצא על שלה אותיום טמאים וחייבים בקרבן נמצא על שלה לאחר זמן טמאים מספק ופטורים מן הקרבן וגרסינן עלה בגמרא וניחוש דילמא דם מאכולת הוא אמר רבי זירא אותו מקום בדוק הוא אצל מאכולת ואיכא דאמרי רחוק הוא אצל מאכולת מאי בינייהו איכא בינייהו דאשתכח מאכולת רצופה להך לישנא דאמרת בדוק הוא מעלמא אתאי להך לישנא דאמרת רחוק הוא אימור שמש רצפה ופסק הרשב"א בת"ה הקצר כמ"ד בדוק הוא ולפיכך אם נמצא מאכולת רצופה טמאה וכ"פ ה"ה בפ"ד וכתב שכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל ולפי מה שפירש"י אפילו לא פסקינן כההוא לישנא טמאה שפירש דכי פריך ניחוש דילמא דם מאכולת הוא היינו לומר אמאי טמאים ודאי לשרוף את התרומה ולהתחייב בקרבן ודאי נראה מדבריו דלענין טומאה לחוד ניחא לן דלא חיישינן לדם מאכולת וא"כ כי אמרינן דאיכא בינייהו דאשתכח מאכולת רצופה היינו לענין שריפת תרומה והבאת קרבן ודאי אבל לענין שתהא טמאה לכולהו לישני אפי' נמצאת מאכולת רצופה טמאה משום דכיון דבדקה בו קרוב הדבר שבא מגופה הילכך טמאה מספק ואף ע"פ שפירש"י רצופה מעוכה על העד רחוק מן הדם קצת דמשמע מדבריו שאם היתה רצופה על הדם תלינן במאכולת הפוסקים לא חלקו בכך ובפירוש כתב הרשב"א דנמצא מאכולת רצופה על הכתם טמאה ואפשר לומר דרש"י נמי לא מפליג בהכי אלא כדי לשרוף התרומה ולחייב קרבן ודאי ללישנא דבדוק הוא שאילו היתה רצופה על מקום הדם לא הוי משוי ליה ודאי אבל לענין

שתהיה טמאה אפילו רצופה על הדם טמאה. ורבינו ירוחם כתב כלשון הזה לעולם יש חומר בעד מחלוק כמו שכתבתי כי עד הבדוק לה וקנחה עצמה והניחתו בקופסא במקום שאין לתלות במאכולת ונמצא עליו בין משוך בין עגול טמאה זולתי אם מצאה עליו מאכולת מעוכה וכן אם בדקה עצמה בעד הבדוק לה ומצאה עליו דם טמאה בין משוך בין עגול ואפי' כל שהוא ואפי' מצאה עליו מאכולת מעוכה שאותו מקום בדוק הוא אצל מאכולת עכ"ל. ומ"ש תחלה דעד הבדוק אפי' הניחתו בקופסא טמאה זולתי אם מצאה עליו מאכולת מעוכה הוא תמוה דמשמע שאם מצאה עליו מאכולת מעוכה טהורה ואמאי הרי הניחתו בקופסא ואותו מקום בדוק הוא אצל מאכולת וכמ"ש הוא עצמו בסמוך ולכך נ"ל שצ"ל בתחלת דבריו עד שאינו בדוק במקום עד הבדוק: וגרסינן תו בגמרא איתמר בדקה בעד הבדוק לה וטחתו ביריכה ולמחר מצאה עליה דם אמר רב טמאה נדה. ופירש"י נמצא עליה דם. על הירך: טמאה נדה. טומאה ודאית דכיון דהעד בדוק לה שלא היה בו דם קודם בדיקה ודאי מגופה הוטח על העד ומשם הוטח ביריכה ולא אמרינן דילמא מעלמא אתא על יריכה וספק טומאה היה וכתב הרשב"א פירש"י שנמצא הדם ביריכה פירוש לפירושו שנמצא בעד וביריכה ולרבותה נקטיה לומר דאע"ג דנמצא (גם ביריכה אין אומרים דם זה ביריכה היה כו' ולא תטמא משום נדה אלא משום כתם כדין דם הנמצא ביריכה לבד דכיון) דבדקה בעד ונמצא עליו הדם ודאי מגופה אתא ודוקא כשנמצא עליו כגריס ועוד דנפקא ליה מדין מאכולת הא פחות מכאן תלינן במאכולת והביא ראיות לדבר ואח"כ כתב אבל הרמב"ם בפ"ד כתב דאפילו בפחות מכגריס טמאה הואיל ובדקה בו רגלים לדבר והראשון נ"ל עיקר וכן פסקו הר"א והרמב"ן ז"ל ומ"מ דוקא כשהכתם עגול דתלינן במאכולת כל שאין לו גריס ועוד הואיל וטחתו ביריכה אבל משוך רגלים לדבר דדם קנוח הוא הואיל ובדוק היה לה מתחלה וכדתנן פרק הרואה כתם (נדה נח.) עד שהיה נתון תחת כר ונמצא עליו דם אם עגול טהור ואם משוך טמא דברי ר"א ב"ר צדוק תניא בתוספתא אם עגול טהור שהוא דם מאכולת אם משוך טמא שהוא דם קנוח וז"ל הרא"ש על משנה זו משוך טמא אפי' כל דהו עגול טהור עד שיהא בו כגריס ועוד ובכתם מודה ר"א ברבי צדוק דאף במשוך כי בעינן כגריס והכי תניא בתוספתא משוך טמא מפני הקינוח ואיפסיקא הלכתא בגמרא כר"א ב"ר צדוק: והשתא מה שכתב רבינו בדקה בעד הבדוק לה ולמחר מצאה עליו דם כל שהוא כלומר ולא טחתו ביריכה ולא הניחתו תחת כר או כסת טמאה:

סעיף קטן סו

ומ"ש אפי' בכל דהו שנמצא טמאה ומ"ש או שהניחתו בקופסא ולמחר מצאה עליו דם אפילו כל שהוא טמאה בגמרא (שם) איפליגו בבדקה עצמה בעד שאינו בדוק לה והניחתו בקופסא ולמחר נמצא עליו דם וסובר רבינו דע"כ לא פליגי אלא מפני שהעד לא היה בדוק אבל אם היה בדוק מודו כ"ע דטמאה וז"ל הריטב"א הא דאמרי' שלא היה עד בדוק הלשון מוכיח שלא נטלתו מהאשפה או ממקום התורפה דאם כן הא ודאי אין כאן בדיקה ודכ"ע דיו שיהא כתם וגם פחות מכתם גם אילו היו מוצנע משאר בדיקות אע"פ שלא בדקתו בתשמיש זה בדוק הוא בדיעבד ואף ע"פ שראוי לבדקו כל שעה ואין דברינו אלא בשנטלתו ממקום בינוני שאינו משומר לגמרי ואם אינו מקום תורף אלא מקום שנותנת עדיה לפי שעה ולפיכך נחלקו בדבר אם דנין בו להחמיר כאילו הוא מקום בדוק או אם דנין בו כאשפה כיון שאינו משומר ודמים דעלמא מצויים שם לפעמים ולמסקנא טיהר ר"י לגמרי ועשאו כמקום שאינו בדוק עכ"ל ושאר דברי רבינו מבוארים מתוך דברי הרשב"א שהבאתי ומ"מ יש בדברי רבינו כפל דבדקה עצמה בעד הבדוק לה ולמחר מצאה עליו דם כל שהוא ע"כ בשלא טחתו ביריכה וגם לא הניחתו תחת כר וכסת הוא ואם כן היינו הניחתו בקופסא דלא הוזכר הנחת קופסא בגמרא גבי עד שאינו בדוק כדבסמוך אלא לומר שלא היה לנו מקום שנתלה שבא הדם ממנו כגון טיחת ירך או הנחה תחת כר וכסת ואם עכ"פ היה רוצה להזכיר הנחת קופסא ללמד דמדאפליגו בהנחת קופסא גבי עד שאינו בדוק שמעינן דבעד בדוק לכ"ע טמאה ורצה לימשך אחר לשון הגמרא שהוזכר בו הנחת קופסא ולפיכך הזכירו הוא ז"ל גם גבי עד בדוק וכמו שעשה הרשב"א בת"ה הקצר לא היה לו לכתוב קודם לכן ולמחר מצאה עליו דם כל שהוא שנמצא שהוא כופל הדברים שלא לצורך ומי יתן והיה מעתיק דברי הרשב"א מלה במלה שדבריו מכוונים בלי תוספות ומגרעת שכתב וז"ל האשה שבדקה עצמה בעד הבדוק לה ונמצא עליו דם אפילו טיפה כחרדל בין עגול בין משוך טמאה ולא עוד אלא אפילו נמצא על הכתם מאכולת מעוכה טמאה ואין אומרים דם זה מאכולת מעוכה היה ועד זה מעכו לפי שאותו מקום בדוק הוא אצל מאכולת וכן הדין וכן הטעם כשבדקה בו והניחתו בקופסא ואחר שעה בדקה אותו ומצאה עליו דם כל שהוא בין משוך בין עגול בדקה בעד הבדוק לה ואח"כ טחתו ביריכה או שהניחתו תחת הכר או תחת הכסת ולמחר נמצא עליו דם אם הכתם עגול ואין בו כגריס ועוד טהורה דתלינן במאכולת שמא מאכולת נתמעכה שם תחת הכר או הכסת או ביריכה ואף ע"פ שהעד בדוק הוא חזקה אם דם קינוח היה משוך היה ואם משוך טמא ואפילו אין בו כגריס ועוד ואין אומרים

בזה דם מאכולת הוא כיון שהעד בדוק אצלה וזה חומר בעד מבחלוק שהכתם הנמצא בחלוק אף על פי שהוא בדוק בין עגול בין משוך תולין אותו להקל במאכולת עד שיהא בו כגריס ועוד עכ"ל ומיהו אפשר לומר שרבינו נתכוון ללמדנו דאפילו הניחתו מגולה נמי טמאה ודאי בכל ענין ולא אמרינן שמא מעלמא נפל וכ"ש בהניחתו בקופסא דליכא למיחש להכי כלל ואע"ג דמכ"ש נפקא כתבו כדי להמשך אחר לשון הגמרא כדלעיל וזו ואצ"ל זו קתני:

סעיף קטן סז

ומ"ש וא"א ז"ל כתב בעד הבדוק לה וטחתו ביריכה שטמאה משום נדה ולפ"ז אין חילוק בין עגול בין משוך בכל ענין טמאה בכל שהוא כלומר דלא מפלגינן בין עגול למשוך ובין כגריס ליתר מכגריס אלא בדבר שאינו טמא אלא משום כתם שמן הדין היתה טהורה אלא שחכמים החמירו וטימאוה מספק אבל כשאנו אומרים טמאה נדה משמע דטמאה ודאי מדינא כיון שקנחה בו יותר הדעת נוטה לומר דמשם בא מלומר שנתלה בטיחת ירך וכיון דטמאה ודאי משוינן לה אפילו בטיפת דם כחרדל מטמאין לה בין שהוא עגול בין שהוא משוך כדין כל רואה דם מגופה: ומ"מ נראה דלא דק רבינו במה שתלה הדבר באביו ז"ל לומר שכתב שטמאה משום נדה שלשון הגמרא שם כך הוא טמאה משום נדה ואין צורך ללמוד זה מהרא"ש ואם ר"ל שהרא"ש היה גורס טמאה משום נדה ולפי זה אין חילוק וכו' דאלו האומרים לטהר בעגול פחות מכגריס אינם גורסים אלא טמאה סתם שאילו היו גורסין טמאה משום נדה לא היו מחלקין בכך אם כן לא היה לו לכתוב אלא וא"א ז"ל גורס ומדנקט לשון כתב משמע דלאו אגירסא קאי אלא אדברים שכתב ואנו לא מצינו לו ז"ל שכתב שום דבר מדעתו בזה שלא עשה ד"א אלא שהעתיק לשון הגמרא בלבד ועוד שהרשב"א שהוא מחלק אותן חילוקים גורס טמאה משום נדה וכן נראה מדברי התוספות שהם גורסים טמאה נדה ואפ"ה כתבו וכגון שיש כגריס ועוד דליכא חשש מאכולת והטעם מבואר דכיון שלא הרגישה רגלים לדבר שלא בא מגופה ולפיכך תולין במה שאפשר לתלות הלכך פחות מכגריס ועוד תלינן בדם מאכולת כל שטחתו ביריכה או נתנתו תחת הכר אבל כשהוא כגריס ועוד דנפקא ליה מחשש דם מאכולת אמרינן שכיון שקנחה בעד בדוק זה ואין אנו יכולין לתלות בדם מאכולת מפני שהוא יותר מכגריס ועוד ודאי מגופה שקנחה בו הוי טמאה נדה ודאי ולא מספקינן לה כי היכי דמספקינן במצאה כתם בבגדיה דשאני התם שלא קנחה וזה הטעם בעצמו מספיק לחלק בין עגול למשוך ונ"ל דהיכא דאיכא למיחש שמא בא הדם בעד זה מחמת שנתעסקו סמוך למקום שהעד שם במיני דמים תולין בהם אפי' יותר מכגריס ועוד

דמפני שקנחה בו לא נניח מלתלות במה שאפשר לתלות כיון שלא הרגישה ביציאת הדם מגופה ומיהו היינו כשהוא עגול אבל אם הוא משוך אפילו בכל שהוא טמאה שחזקת משוך שהוא מהקינוח ס"ל לדעת הרשב"א וכבר הביא הוא ז"ל ראיה לדבריו מדאקשינן אמתני' וניחוש דלמא דם מאכולת הוא ופרקינן אותו מקום בדוק או דחוק הוא אצל מאכולת משמע הא לאו הכי הוה תלינן במאכולת ומתני' ע"כ בעד הבדוק הוא דאי בשאינו בדוק לא הוה מחייב לה קרבן ודאי ועוד האריך בראיות א"כ אין להכריע שהרא"ש סובר שאין לחלק בין עגול למשוך ובין כגריס ועוד לפחות מכאן מאחר שלא כתב דבר מדעתו ומיהו י"ל דאפשר להכריע דעתו מדהעתיק לשון הגמרא סתם משמע שאינו מחלק בדבר כלל דאל"כ לא הוה שתיק מלכתוב כן בהדיא ואפשר שלזה נתכוון רבינו שדייק מדכתב הרא"ש טמאה נדה כלשון הגמרא ולא פירט יותר אלמא ס"ל דאין חילוק בין עגול למשוך בכל ענין טמאה בכל שהוא וכ"נ שהיה סבור רבינו ירוחם בדעת הרא"ש שכתב וז"ל תמהתי על הרשב"א שכתב שאפי' טחתו בירכה תולה במאכולת אם הוא פחות מכגריס ועוד כשהוא עגול וראשון נראה עיקר וכ"כ הרמב"ם והתוספות והרא"ש ומיהו מ"ש בשם התוספות כבר נתבאר דליתא דאדרבה אינהו כהרשב"א ס"ל ואפשר שתוספות אחרות נזדמנו לו: והרמב"ם כתב בפ"ד מהא"ב נמצא הדם על עד שלה או על עד שלו הרי זו טמאה הניחה העד תחת הכר או תחת הכסת אם משוך טמאה שחזקתו מן הקינוח ואם עגול טהורה שאין זה אלא דם מאכולת שנהרגה תחת הכר קנחה עצמה בעד הבדוק לה וטחתו בירכה ולמחר נמצא עליו דם הרי זו טמאה ואין אומרים כשטחתה אותו בירכה נהרגה מאכולת וכתב ה"ה שנראה שהוא ז"ל מפרש מתני' דעד שהוא נתון תחת הכר וכו' בעד הבדוק ואפ"ה טהורה אם הוא עגול כדקתני מתני' בהדיא ולא דמי לטחתו בירכה דהתם בכל גווני טמאה וזהו שלא חילקו שם כמו שחילקו בנתון תחת הכר אבל הרמב"ן והרשב"א השוו דינו וכדעת רבינו ראוי להחמיר עכ"ל : וכתב עוד ה"ה כתבו הרמב"ן והרשב"א גבי עד שהוא נתון תחת הכר שאם יש בו כגריס ועוד טמאה אע"פ שהוא עגול וכן בדין שהרי אפי' לא בדקה אלא שמצאה בחלוקה כתם כגריס ועוד טמא כמו שכתב בפ"ט ועל זה נסמך רבינו שלא כתב כאן חילוק זה ואם הניחה עד זה בקופסא אפי' עגול טמאה בכל שהו וזה מתבאר בדברי רבינו במה שכתב נמצא הדם על עד שלו או על עד שלה הרי זו טמאה ולא חילק בין עגול למשוך עכ"ל:

סעיף קטן סח

בדקה בעד שאינו בדוק לה ולמחר מצאה עליו דם כתב הרשב"א טהורה אפי' כגריס ועוד בפרק כל היד (נדה יד.) תניא בדקה בעד שאינו בדוק לה והניחתו בקופסא ולמחר מצאה עליו דם רבי אומר טמאה משום נדה כלומר טומאת ודאי רבי חייא אמר טמאה משום כתם ואמרינן התם דלד"ה אינה טמאה אלא בכגריס ועוד אבל בפחות מכאן תלינן בדם מאכולת ואמרינן תו דרבי יוסי ורבי מאיר דפליגי בר"פ האשה דתנן התם האשה שהיא עושה צרכיה וראתה ר"מ אומר אם עומדת טמאה אם יושבת טהורה רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טהורה בפלוגתא דר' ורבי חייא פליגי דר"מ כרבי ורבי יוסי כרבי חייא וכתב הרא"ש פר"ח רבי יוסי מטהר משום דם ומטמא משום כתם והלכתא כרבי יוסי וכרבי חייא ע"כ וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ד דאם יש בו כגריס ועוד טמאה פחות מכאן טהורה אלא שהוא ז"ל פסק כרבי דטמאה נדה כל שיש בו כגריס ועוד וקשה דבגמרא תלינן פלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי בפלוגתא דרבי ורבי חייא למה בפלוגתא דרבי ורבי חייא פסק כרבי ובפלוגתא דר"מ ורבי יהודה פסק כרבי יוסי וכבר כתב ה"ה ליישב קושיא זו וז"ל הראב"ד בספר בעלי הנפש אע"ג דבההיא הלכה כרבי יוסי בהא הלכה כרבי משום דקאי רבי חייא בשיטתיה דמטמא לה משום כתם ושקלינן וטרינן בשמעתא אליבא דרבי חייא אלמא הלכתא כוותיה וטעמא דמלתא משום דלא דמי עד לחלוק דאילו חלוק שאינו בדוק לה סתמא טהור אבל עד כיון שבדקה בו ידים מוכיחות נינהו מיהו צריכה כגריס ועוד לאפוקי מדם מאכולת שמא עליו מ"מ לגבי אשה שעושה צרכיה ונמצא דם על המים קי"ל כר' יוסי דאמר טהורה עכ"ל והרשב"א כתב בת"ה דכפי' ר"ח משמע ליה פשטא דשמעתא דפרק כל היד לכאורה מדאמר רבי זירא וכן רב אשי דר"מ מטמא משום נדה אלמא דרבי יוסי נמי לא טיהר אלא משום נדה אבל משום כתם לא אלא דק"ל מדאמרינן בפרק האשה דרבי יוסי כי טיהר באשה שהיא עושה צרכיה אפילו לכתחלה טיהר כלומר דממשנה יתירה שמעינן דאפילו רישא דליכא אלא חד ספיקא מטהר רבי יוסי לגמרי ואפי' לעסק טהרות ולשמש את ביתה ואיפסיקא התם הלכתא כרבי יוסי וכיון דבגמרא מדמי דין עד שאינו בדוק לפלוגתא דר"מ ורבי יוסי ובההיא קי"ל כר' יוסי בדין עד שאינו בדוק נמי קי"ל כוותיה ואפי' משום כתם טהור ואע"ג דרבי ורבי חייא לגבי כתם שוים מ"מ כיון דבגמרא מדמו להו אהדדי ואיפסיקא הלכתא כרבי יוסי בההוא בהא נמי הלכתא כוותיה ואפילו משום כתם טהור אבל הר"א ז"ל כתב אע"ג דבההיא הלכה כר' יוסי בהא הלכה כרבי משום דקאי רבי חייא בשיטתיה דמטמא ליה משום כתם ושקלינן וטרינן בגמרא אליבא דרבי חייא אלמא הלכתא כוותיה ומ"מ אשה שהיא

עושה צרכיה ונמצא דם על המים קי"ל כר' יוסי דאמר טהורה ע"כ ולא ירדתי לסוף דעת הרב ז"ל היכי מזכה שטרא לבי תרי וכו' (הראב"ן) [והרז"ה] פסק אף בעד כרבי יוסי וכן עיקר עכ"ל וכ"פ בת"ה הקצר שאפי' אם הכתם גדול כגריס ועוד ואפי' היה משוך טהורה דאשה זו בחזקת טהורה עומדת ועד זה אינו בדוק אף על פי שבדקה עצמה בו מספק לא נטמא ע"כ. ומ"מ סיים וכתב המחמיר תבוא עליו ברכה משמע דלענין מעשה לא מלאו לבו להקל בדבר וכ"כ המגיד בפ"ד מהא"ב שהרמב"ן והרשב"א פסקו כר' יוסי להלכה ולמעשה הורו כדעת רבינו והראשונים שסוברים להחמיר עכ"ל ולפ"ז קיצר רבינו שלא כתב שהרשב"א סיים דבריו בהמתע"ב ועוד יש קצור בדבריו לה שלא כתב ובהניחתו בקופסא עסקינן בדין זה כמו שהוא מוזכר בגמרא ודברי רבינו ירוחם מכוונים שכתב בדקה עצמה בעד שאינו בדוק לה אפי' הניחתו שמור בתיבתה ומצאה עליו דם טמאה משום כתם ולפיכך צריך שיהא בו כגריס ועוד שהוא שיעור הכתמים ע"כ לשונו: כתב רש"י דלא נקט תלמודא בהא טחתו בירכה דאם כן הוו תרי ספיקי ולקולא חדא דילמא לא מן העד הוטח על ירכה ואפי' את"ל מן העד אתא דילמא כיון שאינו בדוק מקמי הכי הוה:

סעיף קטן סט

וכתב הרשב"א יש מרבותי שהורו שאינו נקרא עד הבדוק אלא שבדקתו ולא הניחתו עד שבדקה בו וכו' עד ה"ז בחזקת בדוק הכל בת"ה הקצר וכתבו ה"ה בפ"ד ונתבארו הדברים יפה בת"ה הארוך שכתב שם וא"ת מ"ש עד שאינו בדוק מהא דתנן שלשה נשים שלבשו חלוק אחד ונמצא עליו דם כולם טמאות כבר תירצו רבותינו הצרפתים דהתם נמי הוה בדין לטהר את כולן (אלא דכיון) דכולן תלויות בחלוק זה והו"ל כההיא דשני שבילין דאם באו לישאל בבת אחת שניהם טמאים בזה אחר זה שניהם טהורים ולא נתחוורו דברים אלו אצלי דאם כן השאילה חלוקה אף לנכרית שלא ראתה ואי נמי ראתה כתם אחד מן הג' נשים לאחר שאלה זו נטהר האחרים דהא איכא חדא מינייהו שאינה באה לישאל ודברי הרמב"ן קרובים לדברי התוס' שהוא ז"ל פירש עד הבדוק לה כגון שבדקתו ולא זז מתוך ידה עד שבדקה בו ועד שאינו בדוק כגון שהזמינה מוכים לבנים ונקיים וכיוצא בו אלא שלאחר זמן קנחה בהם ולא בדקה אותן עכשיו בשעת בדיקה ומש"ה מטמא ליה רבי משום נדה ורבי חייא משום כתם אבל אם לקחה עד שאינו בדוק כלל לכ"ע אינה חוששת כלל דאין סברא לומר שאם לקחה בגד מן האשפה וקנחה בו שיהא רבי מטמא בכה"ג משום נדה ורבי חייא משום כתם ואינו מחוור בעיני דא"כ תיקשי לן כולה מכילתין ג' נשים שלבשו חלוק אחד וכן נמצא על בית יד של חלוק וכן פושטתו

ומתכסה וכן אנפליון אלא ודאי אחר שהיה החלוק או העד בדוק אצלה מתחלה הרי הן לעולם בחזקת בדוקים עד שתדע שיצאו מחזקתן שאין תולין לעולם במקרה שאינו ידוע אלא נ"ל שזהו עד שאינו בדוק כל שהוא נטלתו ממקום מוצנע שדרכן של נשים להצניע ולהכין להם עדים ואינן מוליכות בשוק ולא מתעסקות בהם בכתמים על הרוב מש"ה הוה מטמא בהם רבי משום נדה כאילו בדקתו היא ורבי חייא חושש לה ומטמא משום כתם אבל כשלקחה חלוק מן השוק ואינה יודעת ממי לקחתו או מן הנכרית או מן הישראלית נדה או טהורה או כיוצא בזה או שקנחה בעד המזדמן לה בבית בכי הא ודאי ליכא מאן דמטמא ואפי' משום כתם עכ"ל: כתב ה"ה בפ"ט שמדין השאילה חלוקה לנדה ומדינם אחרים הנזכר באותו הפרק מתבאר שאין חוששין לכתמים הנמצאים בבגדים אלא בבגדים בדוקים עכ"ל ונראה שכתב כן לומר שאף ע"פ שהרמב"ם לא הזכיר כן בפירוש מ"מ מתוך דבריו יש ללמוד כן:

סעיף קטן ע

אין האשה טמאה משום כתם שמוצאה בחלוקה אלא אם כן היה בדוק לה קודם שלבשתו וכו' כ"כ הרשב"א בתורת הבית וז"ל חלוק זה שדברו חכמים בכל מקום חלוק הבדוק הוא אבל חלוק שאינו בדוק או שלקחתו מן השוק ואפי' יודעת ממי לקחתו אין חוששין לו משום כתמים שאני אומר כבר היה כתם זה שהכתמים מדבריהם והולכין בהם להקל:

סעיף קטן עא

ואם בדקה חלוקה ולבשתו ופשטתו ומצאה טהור והשאילה לחבירתה וכו' גם זה מדברי הרשב"א שם וז"ל בדיקה זו שאמרנו בין שבדקתו היא עצמה בין שבדקתו חבירתה והשאילתו לה דתניא בפרק הרואה (ברכות נח:) בדקה עצמה וחלוקה כלומר כשפשטתו ומצאה טהורה השאילתו לחבירתה היא טהורה וחבירתה תולה בה ואוקמה רב ששת לענין דין שאין חבירתה חייבת לכבס לה החלוק דאין מוציאין ממון מן הספק דאמרה לה אבדיקתך לא סמיכנא אבל לענין טומאה הראשונה שבדקתו טהורה והשנייה טמאה דבדיקת חבירתה כבדיקת עצמה וכחלוק הבדוק לה הוא ע"כ:

סעיף קטן עב

בדקה חלוקה והשאילתו לישראלית נדה או לנכרית שהגיע זמנה לראות וראתה וכו'. בפרק האשה (נט:) תנן השאילה חלוקה לנכרית או לנדה הרי זו תולה בה ובגמרא אמר רב בנכרית הרואה ממאי דומיא דנדה מה נדה דקא חזיא אף נכרית דקא חזיא וכתב הרשב"א בת"ה השאילה חלוקה לנכרית פי' כשלבשה חלוק הבדוק לה ופשטתו והשאילתו להן ואח"כ נמצא עליו דם הרי בעלת החלוק תולה בהן ועל מאי דאמר רבי

לה בנכרית הרואה כתם פירוש לא שרואה בעידן שאלה קאמר דאם כן מ"ש נכרית אפי' ישראלית נמי וכדקתני או לנדה אלא רואה שהגיע זמנה לראות וראתה קאמר ולאפוקי לא הגיע זמנה לראות וראתה והא דקאמר נכרית דומיא דנדה מה נדה דחזיא וכו' לאו דומיא דנדה ממש קאמר אלא דמדמינן להו כל היכא דאיכא לדמויינהו והיינו נכרית שכבר ראתה כנדה שרואה עכשיו עכ"ל וכ"נ מדברי רש"י אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ט האשה שהשאילה חלוקה לנדה בין נכרית בין ישראלית וחזרה ולבשה אותו קודם בדיקה ומצאה עליו כתם הרי זו תולה בנדה שלבשה אותו ומיהו כתב ה"ה שאפשר שאף דעת הרמב"ם שכל נכרית שראתה פעם אחת הרי היא לעולם נדה של דבריהם שהרי אינה יוצאת לידי טהרה ולזה כתב לנדה בין נכרית בין ישראלית וכן פירשו הרמב"ן והרשב"א שכל נכרית שהגיע זמנה לראות וראתה פ"א אף ע"פ שאינה רואה בימי השאלת החלוק תולה בה עכ"ל ואין דברים מחוורים בעיני משום דאם כן להרמב"ן נכרית אפי' קטנה שלא הגיע זמנה לראות וראתה נמי תולה בה דכיון שראתה פעם אחת בין כשהיא קטנה בין כשהיא גדולה הרי היא נדה של דבריהם שהרי אינה יוצאת לידי טהרה וזה שלא כהרשב"א ודלא כדמשמע מדברי רש"י דכיון דסוף סוף אנו מוכרחים לומר שהוא חולק עם רש"י והרשב"א מה מועיל בשנותו את טעמו לפרש דברים שלא כפשטן ועוד שהטעם בעצמו אינו נכון כלל דלפי דבריהם אף ישראלית שידוע שלא טבלה לנדתה אע"פ שהיא עכשיו מסולקת דמים תולה בה ואמאי כיון שיש זמן רב שלא ראתה ואע"ג דנכרית להרשב"א בכה"ג נמי תולה בה נכרית שאני שאינה רגילה להקפיד על דמים וכתמים הלכך כל שראתה פעם א' משגדלה אף ע"ג דבעידן שאלה לא חזאי איכא למיחש שמדמים הראשונים נתלכלך בשרה ובגדיה ולכלכו חלוק זה אבל בישראלית ליכא למימר הכי שהרי בנות ישראל רגילות לנקות בשרן ובגדיהם מדמים וכתמים אף ע"פ שלא יהיה בדעתן לטבול ולכך אני אומר לפרש דברי הרמב"ם כפשטן דנכרית נמי אין תולין בה אלא כשידוע שהיתה נדה בעידן שאלה אבל אם בעידן שאלה אינה רואה אע"פ שראתה קודם לכן אינה תולה בה וזהו פשט מאמר רב דקתני נכרית דומיא דנדה וה"פ דמתני' השאילה חלוקה לנכרית הרואה בעידן שאלה או לנדה ישראלית הרי זו תולה בה ומשום דנכרית אינה טמאה נדה לא קרי לה בשם נדה: ודע דכשאמרו חכמים שתולה לא שנא בין אם היא טהורה לגמרי או שהיא בספירת ז' נקיים דבחזקת טהורה היא וכן כתב הרשב"א בת"ה אצל מה שאמר פעמים שהיא תולה בעצמה:

סעיף קטן עג

השאילתו לקטנה שלא ראתה מעולם ולבשתו קטנה זו לאחר שנבעלה כו' שם (דף ס:) אפלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבי שאכתוב בסמוך תניא ושוין שתולה בשומרת יום כנגד יום בראשון שלה וביושבת על דם טוהר ובבתולה שדמיה טהורים. וכתב הרשב"א פירוש בתולה בתולת דמים כקטנה או נערה שלא ראתה מעולם ונבעלו שנותנין להם מן הדין לקטנה עד שתחיה המכה ולנערה עד ד' לילות ואם השאילה להם חלוק הבדוק לה תוך אותו זמן ואח"כ לבשתו ונמצא עליו תולה בהם לפי ששירפן מצוי וכן ביושבת על דם טוהר לפי שאם תתלה בה לא תקלקל ואם תתלה בזו הרי אתה מקלקלה וכענין שאמרו (תרומות פ"ז) בקופות אחד של חולין ואחד של תרומה שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה וי"א שבזה"ז שאין אשה יושבת על דם טוהר אין תולין בה דהרי היא ככל הנשים ומ"מ בבתולה שדמיה טהורים תולין ואפי' בזה"ז ואע"פ שאין נותנין לה עכשיו אלא בעילת מצוה אינה דומה ליושבת על דם טוהר לפי שזו שירפה מצוי וזו אין שירפה מצוי והר"א ז"ל פסק שאפילו ביושבת על דם טוהר תולין שאם החמירו עכשיו בנות ישראל על עצמן שלא לבעול על דם טוהר לגבי נפשייהו החמירו אבל לאצולי על חבירתה מספק כתמים שלא יהיו שתיהן מקולקלות אדינייהו מוקמינן להו והיא מקולקלת וחבירתה מתוקנת עכ"ל ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן כ"כ ה"ה בשמו וז"ל הרמב"ן כתב שבזמן הזה אינה תולה ביושבת על דם טוהר לפי שהוא סבור שאסור לבעול על דם טוהר בזמן הזה אבל רבינו כתב בפי"א שהוא תלוי במנהג עכ"ל נראה מדבריו דלהרמב"ם תולה בה אפילו במקום שנהגו איסור שהרי אם תלך ותקבע דירתה במקום שנהגו היתר יהיה מותר לה להבעל על דם טוהר וא"כ ליכא למימר דאין תולין בה משום דהרי היא ככל הנשים וגם רבינו ירוחם כתב דלהרמב"ם אפי' לדידן שאין אנו בועלין על דם טוהר תולה בה:

סעיף קטן עד

השאילתו לשומרת יום כנגד יום אפי' בשני שלה וכו' שם ת"ר תולה בשומרת יום כנגד יום בשני שלה וסופרת ז' שלא טבלה לפיכך היא מתוקנת וחבירתה מקולקלת דברי רשב"ג ר' אומר אינה תולה לפיכך שתיהן מקולקלות ושוין שתולה בשומרת יום כנגד יום בראשון שלה וכו' וכתב הרשב"א קסבר רשב"ג כיון דכתמים דרבנן תולין את הקלקלה במקולקל דאמרינן שאני אומר כדרך שאמרנו בב' קופות בתרומה דרבנן ואף ע"ג דבידה של זו לטבול עכשיו ולטהר מ"מ מחוסרת טבילה היא וטמאה היא ורבי סבר כיון דבידה לטבול לאו כמחוסרת מעשה היא והרי היא כטהורה ולפיכך אין חבירתה תולה בה דכהדדי נינהו וכיון דכתמים דרבנן קיימא לן כרשב"ג דמיקל וכן פסקו הר"א

והרמב"ן ז"ל ע"כ. וגם הרא"ש פסק כן אבל הרמב"ם פסק בפ"ט כרבי משום דהלכה כמותו מחבירו:

סעיף קטן עה

השאילתו לאשה הטמאה משום כתם אינה תולה בה וכו' שם בעא מיניה ר' יוחנן מר"י בר לואי מהו לתלות כתם בכתם א"ל אין תולין מ"ט לפי שאין תולין פי' משום דלא חזיא מגופה ודילמא מעלמא אתאי וז"ל הרשב"א בת"ה השאילה חלוקה לבעלת הכתם בין שהיתה יושבת כבר על הכתם קודם שאלה בין שראתה כתם בחלוק אחר לאחר ששאלה את זה אין הראשונה תולה בה לפי שבעלת כתם זה אינה יודעת בבירור שממנה היה ולפיכך אין חבירתה תולה בה ע"כ. ומ"ש רבינו וכ"ש אם השאילתו לטהורה וחזרה ולבשתו שתיהן צריכות לחוש לו כ"כ הגמיי' בשם הרמב"ן ופשוט הוא:

סעיף קטן עו

פעמים שתולה בעצמה כגון שלבשה חלוק בימי נדתה ולא בדקתו ולבשתו בימי טהרתה וכו' כ"כ הרא"ש בפרק האשה שהיא עושה צרכיה והרשב"א בת"ה והגהות מיימון בשם הרמב"ן וכ"פ רבינו ירוחם וכ"כ ה"ה בפ"ט בשם המפרשים ודברים פשוטים הם בעיני דלמה לא תתלה בעצמה כשם שתולה בחבירתה:

סעיף קטן עז

ומ"ש רבינו והרשב"א כתב בזה אם נתכבס החלוק וכו' עד ואם אין יכולין לעמוד על הדבר שתיהן טמאות הכל בת"ה הקצר וטעמן של דינים הללו משום דבס"פ דם הנדה (נדה נו.) תנן הכתם הנמצא בחלוק מטמא למפרע עד שתאמר בדקתי את החלוק הזה ולא היה בו כתם עד שעת כבוס ובגמרא (שם:) עד שעת כיבוס חזקתו בדוק או חזקתו מתכבס. למאי נפקא מינה דאמר כבס ולא בדק אי אמרת חזקתו בדוק הא לא בדק אי אמרת חזקתו מתכבס הא מתכבס אי נמי דאשתכח בסטרא פי' בצידי הבגד שיש שם קמטים ותפירות והרשב"א גורס באימרא במקום בסטרא אי אמרת חזקתו בדוק מאן דבדק בסטרא נמי בדק אי אמרת חזקתו מתכבס בסטרא לא מתכבס ת"ש א"ר מאיר מפני מה אמרו כתם שנמצא בחלוק מטמא למפרע עד שתאמר בדקתי את החלוק ולא היה בו כתם או עד שעת כבוס מפני שחזקת בנות ישראל בודקות חלוקיהם בשעת כבוסיהם ואם לא בדקו הפסידו למפרע רבי אחא אומר תחזור ותכבסנו אם נדהה מראיתו בידוע שלאחר כבוס ואם לאו בידוע שלפני כבוס רבי אומר אינו דומה כתם שלאחר כבוס לכתם שלפני כבוס שזה מקדיר וזה מגליד שמע מינה כלומר דמדקאמר ר"מ דטעמא דתלו הטהרה בכבוס הוא מפני שחזקת בנות ישראל בודקות חלוקיהן בשעת כבוס שמעינן דחזקתו בדוק וכתב הרשב"א בת"ה חזקתו בדוק או חזקתו מתכבס

כלומר סתמא דמילתא חזקה שהכתם עובר מן הבגד בשעת כבוסו וכתם זה שנמצא בו עכשיו לאחר הכבוס בא ופשטינא דחזקתו בדוק מדתניא אר"מ מפני מה אמרו וכו' מפני שחזקת בנות ישראל בודקות חלוקותיהן בשעת כבוס ואלו לא בדקו הפסידו למפרע ומסתברא דלאו דוקא חלוקותיהן אלא אף של חברותיהן ולאפוקי שפחה ונכרית דלא אלמא כבסתו ישראלית וליתא קמן חזקה בדקתו בשעת כבוס אבל איתא כאן ואמרה דלא בדקתו אין חזקתו מתכבס ובנכרית ושפחה אפילו ליתנהו קמן חזקה לא בדוק וחזקה לא מתכבס ודנין אותו כחלוק שאינו בדוק לה ותולה בו ומיהו התם פליגי רבי אחא ורבי דרבי אחא אמר תחזור ותכבסנו ואם נדהו מראותיו בידוע שלאחר הכבוס וכו' רבי אומר אין דומה כתם שלפני הכבוס לכתם דלאחר הכבוס שזה מקדיר וזה מגליד כלומר שלפני הכבוס דק עובר בבגד ושלאחר הכבוס מגליד כלומר גלדו עב לפי שממשו של דם עליו ויש ב' מחלוקות בדבר לר"מ אין הכל תלוי אלא בבדיקת הכבוס ולרבי אחא אף ע"פ שלא בדקתו בתוך הכבוס תכבסנו עכשיו כיון דאיפשר למיקם אמילתא אם נדהו מראיו אם לאו ולרבי אין חוזר ומכבסו אלא בודק מראיו עכשיו אם מקדיר או מגליד ומסתברא כיון דכתמים דרבנן הולכים בו להקל והלכך חלוק או סדין שלבשתו בימי נדתה ונתכבס וחזרה ולבשתו בלא בדיקה אם נתכבס על ידי ישראלית וליתא קמן דנשיילה חזקה בדקתו בשעת כבוס ואינה תולה בה אבל אם איתא קמן ואמרה דלא בדקה בשעת כבוס אין חזקתו מתכבס והרי זו תולה בהם ואם נתכבס על ידי שפחה ונכרית ה"ז תולה ואפי' ליתנהו קמן ומיהו אם אפשר למיקם אמילתא אם מקדיר או מגליד ונמצא מגליד חיישינן לה כדרבי אבל ראיתי לר"א שכתב שכיון דאיכא למיקם עלה דמלתא כר' בדקינן לכתם אם מקדיר טהורה ואי מגליד טמאה ולפי דברי הרב ז"ל אפי' אין יודע אם מקדיר או מגליד חוששין לה וטמאה שאין זה כספיקא דרבנן דספק הבא ממעוט ההכרה אינו ספק דאם אין זה בקי ומכיר אחר יכיר ואיפשר שאף הרב ז"ל לא אמרה אלא באיפשר למיקם אמילתא והרמב"ן תולה הכל במקדיר ומגליד כרב ויש לחוש לדבריהם ז"ל עכ"ל: והרמב"ם לא הזכיר דין זה בהא"ב ובהלכות מטמאי משכב כתב הבגד שנמצא עליו הכתם טמא למפרע עד שתאמר בדקתי את החלוק הזה ולא היה עליו כתם אפילו כבסתו ולא בדקתו טמא מקודם הכבוס למפרע עד שעת בדיקה עכ"ל דבריו פשוטים שהוא פוסק כרבי מאיר כתב רבינו ירוחם וכן הדין אם לבשה חלוק קודם שהיתה עוברה ואחר כך לבשה אותו בלא בדיקה אחר שנתעברה ומצאה עליו כתם תולה בלבישת הימים שלא היתה עוברה וכן במניקה תולה בעצמה כמו שתולה בחבירתה ע"כ והוא מדברי הרשב"א בת"ה ואכתוב לשונו לקמן בס"ד:

סעיף קטן עח

שתי נשים שלבשו חלוק אחד בדוק ונמצא בו אם הוא למטה מכנגד התורפה שתיהן טמאות וכו' היתה אחת ארוכה ואחת קצרה אם מגיע כנגד התורפה לארוכה וכו' כל זה דברי הרשב"א בת"ה הקצר והוא מדתניא בפרק הרואה כתם (נדה נח.) ארוכה שלבשה חלוקה של קצרה וקצרה שלבשה חלוקה של ארוכה אם מגיע כנגד בית תורפה של ארוכה שתיהן טמאות ואם לאו ארוכה טהורה וקצרה טמאה וקצרה שלבשה חלוקה של ארוכה אם מגיע כנגד בית תורפה של קצרה אם מגיע הכתם כנגד בית תורפה שתיהן טמאות ואם לאו ארוכה טהורה וקצרה טמאה וקצרה שלבשה חלוקה של ארוכה אם מגיע כנגד בית תורפה של קצרה פירוש ולא של ארוכה היא טמאה וחבירתה טהורה והרשב"א כתב בת"ה הארוך כלשון הזה תניא בפרק הרואה שתי נשים שלבשו חלוק אחד אחת ארוכה ואחת קצרה אם מגיע כנגד בית תורפה של הארוכה שתיהן טמאות כלומר דלכל אחת מהן הוא למטה מן החגור כנגד בית תורפה של קצרה קצרה טמאה וארוכה טהורה דלמעלה מן החגור הוא לארוכה עכ"ל ודבר פשוט הוא שכל אלו הגרסאות עולות בקנה אחד על פי מה שנתבאר בסימן זה שאם נמצא הכתם למטה מן החגור טמאה ואם נמצא למעלה מן החגור טהורה: וכתב הרשב"א בת"ה הקצר על דין זה דשתי נשים שלבשו חלוק אחד בד"א בשלא פשטו אותו בלילה לכסות בו את ראשן אבל אם כסו בו את ראשן שתיהן טמאות כסתה אחת מהן את ראשה ולא השנייה אותה שכסתה את ראשה טמאה וחבירתה טהורה ופשוט הוא ממה שנתבאר בסימן זה גבי חלוק היתה פושטתו ומתכסה בו בלילה בכל מקום שימצא בו דם טמאה וכן הדין אם נמצא במעפורת שמכסה בו ראשה:

סעיף קטן עט

ג' נשים שלבשו חלוק אחד זו אחר זו ולא בדקוהו בנתיים או שישבו על ספסל אחד וכו' משנה בפרק האשה (דף נט:) שלשה נשים שלבשו חלוק אחד או שישבו על ספסל אחד ונמצא עליו דם כולן טמאות:

סעיף קטן פ

ומ"ש ולא בדקוהו בנתים כן כתב הרשב"א ודבר פשוט הוא דאם בדקוהו בנתים לא היה מטמאים לכולהו דהא ודאי אין לומר דבבדקוהו בנתים ונמצא דם בכל פעם איירי דא"כ מאי אשמועינן מתניתין: ולקמן בסימן זה אכתוב דעות הפוסקים בפי' דמתני' אם הוא בבדקו כולן או מקצתן ומצאו טהור או טמא:

סעיף קטן פא

ומ"ש רבי' בספסל זו אחר זו כן כתב הרשב"א בשם הר"א דקתני ספסל דומיא דחלוק ונ"מ לבדקה אחת מהן ומצאה טמאה אם היא מצלת על חברותיה וכמו שאכתוב בסמוך בס"ד: ודע דהא דמטמאין לכולהו דוקא בשהיו כולן שוות אבל אם היתה אחת ראויה לראות יותר מחבירתה כגון שהיא זקינה או מעוברת או מניקה אותה שאינה ראויה לראות תולה בראויה וכתבו רבינו בסמוך ואכל דלעיל קאי אף אהא דג' נשים שלבשו חלוק אחד וכ"כ הראב"ד בספר בעלי הנפש: ודע דבספסל של אבן מטהר רבי נחמיה במתניתין משום דאינו מקבל טומאה וכל שאינו מקבל טומאה אינו מקבל כתמים וכבר נתבאר בסימן זה מחלוקת הפוסקים בזה:

סעיף קטן פב

שלשה נשים שישנות במטה אחת ומשולבות שרגליהם מעורות זו בזו ונמצא דם תחת אחת מהם כולן טמאות ואם אינן משולבות וכו' בפרק האשה (דף ס:) תנן ג' נשים שהיו ישנות במטה אחת ונמצא דם תחת אחת מהן כולן טמאות ובתר הכי תנן (דף סא.) ג' נשים שהיו ישנות ונמצא דם תחת האמצעית כולן טמאות תחת הפנימית שתים הפנימיות טמאות והחיצונה טהורה תחת החיצונה שתיהן החיצונות טמאות והפנימית טהורה וגמרא (שם) מאי שנא רישא דלא מפליג ומ"ש סיפא דקא מפליג אמר רבי אמי רישא במשולבות ופי' רש"י משולבות תכופות ודבוקות יחד הלכך אפילו נמצא תחת הפנימית איכא לספוקי נמי בחיצונה וכ"כ הרא"ש ז"ל וכתב עוד והא דטמאות כולן ברישא ובסיפא היא והסמוכה לה כתב הראב"ד ז"ל דוקא ישנות שמתוך שינה הן דוחקות זו את זו וחוששין שמא דחקה אחת ונכנסה למקום חבירתה אבל אם הם נעורות במטה אין לחוש להשמטה שאפשר לכל אחת מהן שתדע את מקומה ואם אומרת ברי לי שלא באתי למקום מציאת הדם טהורה והרשב"א כתב בת"ה הקצר היו משולבות זו בזו כשליבות הסולם שרגליהם מעורות זו בזו וכך הם דברי רבי' ורבינו ירוחם ז"ל:

סעיף קטן פג

ומ"ש בד"א כשעלו דרך מרגלות המטה אבל אם עלו דרך החיצונה וכולי שם משנה בד"א כשעלו דרך מרגלות המטה אבל אם עלו שלשתן דרך עליה כולן טמאות ופירש"י אימתי אמרו נמצא דם תחת חיצונה פנימית טהורה בזמן שעלו דרך מרגלות המטה שלא עברה פנימית על מקום מציאת הדם אבל עברו שלשתן דרך עליה שהן דורכות ועוברות על החיצונה כולן טמאות ואפילו פנימית דשמא כשעברה פנימית דרך שם נפל ממנה:

סעיף קטן פד
ומ"ש בשם הראב"ד כתבו הרא"ש בפ' האשה בשמו וז"ל ודוקא במטה שאין עליה סדינים אבל אם יש סדינים עליה כולן טמאות בין משולבות בין שאינן משולבות לפי שהסדין עשוי להתהפך דומיא דפליון וחלוקה שהיא מתכסה בו עכ"ל ורבינו כתב ומיירי שנמצא במטה שלא על הסדין וכך הם דברי הרשב"א בת"ה הקצר ללמדך כל שלא נמצא על הסדין אע"פ שיש סדינים על המטה אין בכך כלום דלא קאמר הראב"ד שאם יש עליה סדינים כולן טמאות אלא דוקא היכא שנמצא בסדין אבל לא היכא שנמצא שלא על הסדין דהא כי סדין עשוי להתהפך מאי הוי כיון שלא נמצא עליו ודבר ברור הוא:

סעיף קטן פה
ומ"ש וא"א ז"ל כתב ודאי כן הוא בסדין העליון וכו' שם: וכתב הרשב"א בת"ה הארוך אהא דאם נמצא בסדין שבמטה כולן טמאות מפני שהוא עשוי להתהפך אבל לגופן אין חוששין שמא תתהפכנה מתוך שינה להיות משולבות והעיקר לזה מפני שכתמים דרבנן אבל אשה אחת שאין לה מונע בכל מקום שימצא דם במטה טמאה שהמטה כולה מקומה ועוד דם זה מהיכן בא עד כאן לשונו:

סעיף קטן פו
ומ"ש רבינו וכל זה מיירי שלא בדקה אחת מהן או שבדקו שלשתן ונמצאו טהורות אבל אם בדקה אחת מהם או שתים ומצאו טהור וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה הקצר:

סעיף קטן פז
ומ"ש שאם בדקה אחת או ב' ומצאו טהור וכו' שם במשנה בדקה אחת מהן ומצאה טהורה היא טהורה ושתים טמאות שתים ומצאו טהור הן טהורות והשלישית טמאה ג' ומצאו טהור כולן טמאות כלומר משום דאמרינן דם זה מהיכן בא ומי תולה במי:

סעיף קטן פח
ומ"ש ואם בדקה א' ומצאה טמאה האחרות שלא בדקו תולות בה והן טהורות גם זה שם במשנה בדקה אחת ומצאה טמאה היא טמאה ושתיהן טהורות:

סעיף קטן פט
ומ"ש בדקו שתים ומצאו טמא הן טמאות והג' תולה בהן וטהורה כ"כ הרשב"א בת"ה ונראה דאתי במכ"ש השתא אם שתים תולות באחת שנמצאת טמאה כ"ש שתתלה אחת בשתים שנמצאו טמאות:

סעיף קטן צ
ומ"ש בשם הרמב"ן דהא דתלינן באותה שמצאה טמאה לטהר האחרות וכן הא דמטהרינן לאותה שמצאה טהורה דוקא שבדקה מיד תיכף למציאת הדם כן כתב ג"כ הרשב"א בת"ה וטעמא משום דאהא דתנן (ס:) בדקה אחת מהן ומצאה טמאה היא

טמאה ושתיהן טהורות אמר רב יהודה אמר רב והוא שבדקה עצמה כשיעור ווסת סבר לה כבר פדא דאמר כל שבעלה בחטאת טהרותיה טמאות בעלה באשם תלוי טהרותיה תלויות בעלה פטור טהרותיה טהורות ורבי אושעיא אמר אפילו בחטאת טהרותיה תלויות ופירש"י והוא שבדקה עצמה כשיעור ווסת של מציאתה הלכך מחזקינן האי דם בדידה ואינך טהורות כבר פדא דאמר כל שבעלה בחטאת וכו' אשה שנתעסקה בטהרות ופירשה וראתה כשיעור ווסת דלגבי בעלה בכי האי שיעורא הוי בעלה בחטאת דמחזקינן האי דם בשעת בעילה ודאי ה"נ מחזקינן לה בודאי בשעת עסיקתה בהנך טהרות וטהרות טמאות ודאי ושורפן ומתניתין דקתני היא טמאה וכולן טהורות אלמא ודאי בדידה מחזקינן דמטהרינן להנך אלמא דבר פדא הוא דמשוי לטהרות טומאה ודאית היכא דבדקה שיעור ודלא כרבי אושעיא דאמר אפילו בחטאת טהרותיה תלויות ואפילו כשיעור ווסת לית ליה טומאה ודאית עכ"ל ולפ"ז פשיטא דלא קי"ל כר' אושעיא אלא כבר פדא דמתני' אתיא כוותיה וכיון דמתני' דבדקה עצמה ומצאה טמאה מיירי דוקא בבדקה עצמה בתוך ווסת של מציאה אבל לאחר מכאן אין בדיקה זו מטהרת את חבירתה מיניה נשמע דה"ה לבדקה עצמה ומצאה טהורה דוקא בדקה עצמה תוך שיעור ווסת היא אבל לאחר מכאן אין מציאת עצמה טהורה כדאי להוכיח שלא בא דם זה ממנה וכתבו התוספות והוא שבדקה עצמה כשיעור וסת לאו דוקא בדקה אלא קנחה כדקאמר בפרק קמא דלא משכחת בדיקה כשיעור וסת עכ"ל פי' דתניא בפרק קמא איזה שיעור וסת משל לשמש ועד שעומדים בצד המשקוף ביציאת השמש נכנס עד הוי וסת שאמרו לקנוח ולא לבדיקה כלומר שאם בקנוח מצאה דם בכשיעור הזה חייבים חטאת אבל אם בבדיקתה מצאה כבר ארך השיעור שהרי לא בצד משקוף עמד אלא בידה אוחזתו ויש כאן שיעור עודף כדי הבאה מידה למשקוף ואשם תלוי איכא ולא חטאת וכ"כ הרשב"א איזהו שיעור וסת שאמרו שמציל על חברותיה כל שתקנח עצמה בעד שבידה אבל אם בדקה עצמה בחורין ובסדקין אחר זמן הוא זה ואינה מצלת על חברותיה וכ"כ רבינו ירוחם. וכתבו הגמיי' בפ"ט בשם הרמב"ן והוא שבדקו עצמן מיד כשראו הכתם בעוד ששוכבות במטה או שמצאו אותו כשהן עומדות ממנה אבל עמדו הן משם ואח"כ מצאו כתם אע"פ שבדקה אחת מהן מיד אחר מציאה ומצאה טהור או טמא כולן הן טמאות וכן דעת הר"א והרשב"א כמו שהוא מבואר בדברי הרשב"א שאביא בסמוך:

סעיף קטן צא

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב בבדקה ומצאה טמאה מועיל לטהר האחרות אפילו לא בדקה מיד טעמו לפי שהוא ז"ל פירש דכיון דלית ליה לרבי אושעיא חילוק בין שיעור וסת

לאחר שיעור וסת דלענין טהרות אפילו כשיעור וסת טהרותיה תלויות דאם איתא לדם מעיקרא מי עכביה וא"כ מתניתין דאמרה דתולות בה אפילו לאחר שיעור וסת נמי וכתב עוד ראיתי מן הפוסקים שפסקו כרב יהודה ולי נראה בכתמים הלך אחר המיקל ותלינן אפילו אחר שיעור וסת בכתם הנמצא בטמאה ועוד דאפילו לבר פדא לא דמו כולי האי אהדדי דבשלמא בטהרות כיון דבשיעור וסת אחר שיצאו הטהרות מתחת ידה בדקה ומצאה דם אמרינן ודאי נעקר ממנה בעוד הטהרות בידה אבל הכא אף ע"פ שבדקה עצמה כשיעור וסת של מציאה אין ראוי שנתלה דם המציאה בה דשמא יצא כבר מאחת מהן ויש יותר משיעור וסת מיציאת אותו דם לבדיקה של זו ואפילו הכי תלינן בה דמקילים בכתמים א"כ ה"ה אחר שיעור וסת ע"כ ונראה דה"ה לבדקה עצמה ומצאה טהור דמטהרינן לה דאפילו בבדקה עצמה אחר שיעור וסת נמי טהורה לדעת הרא"ש דהא שייך בה טעמא דבכתמים הקלנו כי היכי דשייך גבי בדקה עצמה ומצאה טמאה דמטהרינן לחבירתה מהאי טעמא לדעתו ז"ל ואף ע"פ שכתב רבינו וא"א ז"ל כתב בבדקה ומצאה טמאה וכו' לסיים מקום שכתב בו הרא"ש כן נתכוון לא להוציא בדקה עצמה ומצאה טהור דאין לחלק ביניהם כמ"ש. וז"ל הרז"ה על ספר בעלי הנפש כתב הרב בדין החלוק אם בדקה האחרונה שהיא לובשתו כשיעור וסת של מציאה ומצאה טהורה היא טהורה וכולן טמאות ונראה מדבריו דהא דא"ר יהודה אמר רב והוא שבדקה עצמה כשיעור וסת של מציאה ומצאה טהור היא טהורה אכולה מתני' קאי ואנו אין לנו אלא אריש דמתניתין כשבדקה ומצאה טמא אבל כשבדקה ומצאה טהור לא נאמר בו שיעור אלא אפילו לאחר זמן ובפרק י' יוחסין (קידושין עג:) א"ר חסדא ג' נאמנים לאלתר אסופי וחיה ופוטרת חברותיה ואין ללמוד פוטרת עצמה מפוטרת חברותיה לפי שיש להשיב ולומר לא אם אמרת בפוטרת חברותיה שאין בדיקה לחברותיה תאמר בבודקת עצמה שיש בדיקה לעצמה הילכך לא בעינן שיעור וסת אפילו לאחר זמן עד כאן לשונו: ומדברי הרמב"ם נראה שסובר כהרמב"ן והרשב"א שכתב בפרק ט' אם בדקה אחת מהן עצמה מיד ומצאה עצמה טמאה הרי ב' טהורות. ומדקאמר מיד משמע בתוך שיעור וסת דוקא קאמר וכדר"י א"ר וכיון דכל הפוסקים זולת הרא"ש פסקו כמותו הכי נקיטינן דהו"ל הרא"ש יחידאה לגבייהו ואף על פי שכתב רבינו ירוחם שדעת התוספות נראה שהוא כדעת הרא"ש לא דחינן דברי כל הפוסקים מקמייהו : ומ"ש רבינו בד"א בשכולן שוות אבל אם אחת ראויה לראות יותר מחבירתה שאינה ראויה תולה בראויה כיצד אחת זקנה שעבר ג' עונות ולא ראתה ואחת ילדה וכו' שם במשנה ותולות זו בזו ואם לא היו ראויות לראות רואין אותן כאילו הן ראויות ובגמרא (שם) ת"ר כיצד תולות זו

בזו עוברה ושאינה עוברה תולה עוברה בשאינה עוברה מניקה ושאינה מניקה תולה מניקה בשאינה מניקה זקנה ושאינה זקנה תולה זקנה בשאינה זקנה בתולה ושאינה בתולה תולה בתולה בשאינה בתולה היו שתיהם עוברות שתיהן מניקות שתיהן זקנות שתיהן בתולות זו היא ששנינו לא היו ראויות לראות רואין אותן כאילו הן ראויות ופירש"י בתולה בתולת דמים שלא ראתה דם מימיה ואפי' היא נשואה קרי לה בתולה להכי כדאמרינן בפרק קמא ע"כ. ומ"ש זקנה היא שעברו עליה ג' עונות ולא ראתה כ"כ הרשב"א וכבר נתבאר בסימן קפ"ט ושם נתבאר אי זו היא זקנה לענין זה כל שקורין לה אמא בפניה ואינה חוששת וכן כתב הרשב"א כאן לענין תליית כתמים וכתב ג"כ דמעוברת ומניקה דהכא הוו כי התם ממש: כתב הרשב"א בת"ה היתה אחת מניקה ואחת עוברה או אחת זקנה ואחת בתולה אין תולין זו בזו ע"כ ופשוט הוא וכתב עוד דכשם שתולה בחבירתה כך תולה בעצמה שאם לבשה חלוק בזמן שאינה עוברה ואח"כ לבשתו בזמן שהיא עוברה ונמצא עליו דם תולה בימים הראשונים שלא היתה עוברה וכן מניקה וזקנה וטהורה וכבר כתבתי שכן כתב רבינו ירוחם ז"ל: כתבו התוספות עוברה ושאינה עוברה וכולי אומר ר"י דדוקא בהך ענינא דקאמר תלמודא תולין אבל יש לה וסת דמסולקת בדמים דהא אמרינן דיה שעתה אינה תולה באין לה וסת וכן יש לה וסת ולא הגיע שעת וסתה אינה תולה בהגיע שעת וסתה וכתבוהו הגמיי' בפ"ט: כתב הרשב"א בת"ה הקצר דג' נשים שלבשו חלוק אחד בדוק זו אחר זו ולא בדקוהו בנתיים ואח"כ נמצא בו כתם כולן טמאות אם לא בדקו כלל או שבדקו כולן ומצאו טהורות אבל אם בדקה א' או שתים בתוך שיעור וסת של מציאה הן טהורות ואותה שלא בדקה בתוך שיעור וסת טמאה וכן הדין כשבדקו ספסל א' וישבו עליו שלשתן בזו אחר זו ונמצא עליו דם לבסוף וכן הדין למטה בדוקא ששכבו עליה שלשתן זו אחר זו בדקה הראשונה שלבשה החלוק או שישבה על הספסל או שישבה על גבי המטה ומצאה טמאה ואפי' שתים הראשונות בדקו ומצאו טמא כולן טמאות לפי שא"א לראשונות לבדוק תוך שיעור וסת לזמן שלבשו את החלוק או שישבו על הספסל או ששוכבות על המטה אבל אם האחרונה שהיא לובשת החלוק או שישבה על הספסל או שוכבת על המטה קנחה עצמה תוך שיעור וסת של מציאה ומצאה טמא אותה שמצאה טמא מצלת על חברותיה והיא טמאה וחברותיה הראשונות טהורות בד"א בשהיו שתיהן שוות אבל אם היתה אחת זקנה וא' שאינה זקנה או א' מעוברת וכו' זקנה תולה בשאינה זקנה וכו' היה הספסל או המטה גדולים וישבו עליו ג' נשים בבת אחת דין א' יש להם שאם עודן במטה קנחה עצמה אחת מהן תוך שיעור וסת של מציאה ומצאה טמא היא טמאה והשאר

טהורות קנחו השתים ונמצאו טמא הן טמאות והג' טהורה ע"כ וביאר דבריו יותר בת"ה הארוך שכתב וז"ל אע"פ ששנינו גבי מטה בדקה אחת מהן ומצאה טמא היא טמאה ושתים טהורות כתב הר"א ז"ל כי יש לחלק בין חלוק למטה לפי שהמטה שלשתן ישנות בה בבת אחת ובעודן ישנות שם בדקה אחת מהן ומצאה טמאה היא טמאה ומצלת על חברותיה אבל חלוק שלובשות אותו בזו אחר זו אע"פ שבדקו הראשונות ומצאו טמא ואפילו בתוך שיעור וסת של מציאה אינן מצילות על האחרונה אבל כשבדקה האחרונה בעוד שהיא לובשת החלוק בתוך שיעור וסת של מציאה וא"נ פשטה ובדקה עצמה בתוך שיעור וסת של מציאה ושל פשטה ומצאה טמאה הצילה על חברותיה דומיא דמטה שהן בודקות בעודן עליה והוא הדין והוא הטעם לג' נשים שישבו על ספסל אחד בזו אחר זו והיינו דקתני במתני' ספסל דומיא דחלוק ומתני' אורחא דמילתא קתני ותנא בחלוק וה"ה בספסל ומטה ותנא במטה וה"ה לספסל עכ"ל ודברי הרשב"א כתבו הגמיי' בפ"ט בשם הרמב"ן אבל הרמב"ם כתב שם דבחלוק נמי אם בדקה אחת מהן מיד ומצאה טמאה מצלת על חברותיה וה"ה הקשה על פירוש הרשב"א דלענין בדקה ומצאה טהורה הדין שוה בחלוק ובמטה ולענין בדקה ומצאה טמאה מחלק ביניהם שסדר המשנה אינו נראה כן דקתני בדקה אחת ומצאה טמאה ברישא ומשמע דקאי אחלוק טפי מסיפא דבדקה אחת מהן ומצאה טהורה ע"כ ואני אומר שאין זו קושיא שאף לפי' זה קיימא נמי רישא שפיר אחלוק אלא שנצטרך לפרש דכי קאי אחלוק בדקה אחת מהן היינו אחרונה דוקא ומאי אחת מהן מיוחדת שבהן ואע"ג דכי קאי אמטה דעסיק בה בדקה אחת מהן היינו איזו מהן כבר מצינו לשון שהוא מתפרש בכיוצא בזה: ורבינו שכתב וכל זה מיירי שלא בדקה שום אחת מהן וכו' ואם בדקה ומצאה טמאה האחרות שלא בדקו תולין בה וכו' וע"כ לומר דאף אחלוק קאי מדכתב בתר הכי בד"א בשכולן שוות וכו' וההוא אף בחלוק נמי איתא לכ"ע ואם כן גם לשון זה שכתב קודם לכן קאי אף אחלוק ועוד דאל"כ יקשה שאם הוא סובר שדין החלוק חלוק מדין המטה למה לא כתב כן הילכך משמע דאף אחלוק קאי וסבר כהרמב"ם שסובר שאין חילוק ביניהם ומ"מ קשה למה השמיט דעת הר"א והרשב"א שחילקו ביניהם והוא נמשך בכמה מקומות מהלכות אלו אחר דברי הרשב"א בת"ה וסותם דבריו כמותו וכאן אע"פ שסובר כהרמב"ם לא הו"ל להשמיט דברי הרשב"א לגמרי:

סעיף קטן צב

היו שלשתן ערות ושוכבות על המטה או יושבות על הספסל כאחת ונמצא דם תחת אחת מהם וכו' עד נמצא ביניהם שתיהן טמאות הכל בת"ה הקצר וכ"כ בערוך בשם הר"א

דהא דתנן בנמצא דם תחת אחת מהן היא וחבירתה הסמוכה לה טמאות דוקא בישנות שמתוך שהן דוחקות זו את זו חוששין שמא דחקה זו ונכנסה במקום חבירתה והוא הדין בערות בכל מקום שהם נודדות ממקום מעמדן ודרכן לדחוק וליכנס לפנים ממחיצתן כגון נשים שטוחנות בריחים ונמצא דם תחת הפנימית שתיהן טמאות שהחיצונה דוחקת ליקרב לפנים לצד הריחים וכדאיתא בגמרא אבל יושבות או שוכבות במטה והן ערות אין לחוש להן להשמטה שאפשר לכל אחת מהן שתדע את מקומה ואם תאמר ברי לי שלא באתי לכאן טהורה וכבר הזכיר ה"ה סברא זו בשם המפרשים ז"ל ועובדא דשתי נשים שטוחנות ברחיים ונמצא דם תחת הפנימית או תחת החיצונה או ביניהם פשוט בגמרא פרק האשה (ס:) כמ"ש רבינו והטעם מבואר שהחיצונה דרכה לדחוק וליכנס למעמד הפנימית להתקרב לרחיים הילכך שתיהן עברו שם ולא ידעינן מהי נפל אבל פנימית אינה מתרחקת מן הרחיים ליכנס במעמד החיצונה: כתב הרשב"א בת"ה בשם הר"א דהא דתנן נמצא דם בחלוקה או מטה או ספסל כולן טמאות אם נתעסקה אחת בכתמים כולן טהורות שכולן תולות בה והיא תולה בכתמיה ע"כ והוא מדברי הראב"ד בספר בעלי הנפש וכתבו ה"ה בפ"ט ופשוט הוא:

סעיף קטן צג

אין בכתמים משום וסת כיצד מצאה כתם בר"ח אפי' ג"פ לא קבעתו ולא עקרתו וכו' כ"כ הראב"ד בספר בעלי הנפש וז"ל נ"ל אע"פ שהחמרנו על הכתם ועשינו אותו כראיה לענין שבעה נקיים ולכל דבר אעפ"כ לא נחמיר עליו לחוש ליום מציאת הכתם כמו שהיא חוששת ליום ראיה ועוד אני אומר שאין הכתמים קובעין וסת ולא עוקרין וסת חוץ מכתמי העד הבדוק לה שהן מטמאין בכל שהן והרי הן כראיות לכל דבר עכ"ל:

כתב הרשב"א בתשובותיו שאלה מי שיצא ממנו דם דרך פי האמה בהרגל פעם או פעמים בחדש בין ער בין ישן בלא הרגשה ובשעת תשמיש נמצאו בעידי האיש והאשה טיפי דמים גם לאחר תשמיש כשהאיש מקנח וחוזר ומקנח מוציא טיפות דם דרך פי האמה אם יש לחוש בספק נדה או תולה בבעלה כמו ששנינו ותולה בבנה ובבעלה וכו' ועוד שהאשה חדל ממנה זה כמה להיות לה אורח כנשים: תשובה ודאי מסתברא דתולה היא זו דכיון דאיכא ודאי מכה בבעל שהוא מוציא דם אפי' שלא בשעת הטלת המים ומצאה בשעת תשמיש ודאי תלינן וכ"ש במסולקת דמים שאפי' הדם טהור בכי הא לכ"ע וכ"ש האשה וכדתניא בריש תינוקת הרואה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה שנייה ושלישית וכן נשאת לאחר משמשת וכו' ואם יש לה מכה תולה במכתה וכו' וכיון שכן אף בנדון שלפנינו תולה בזה שאין לך מכה גדולה מזו לתלות בה עכ"ל: ב"ה ובהדיא

תניא בתוספתא פ"ב דזבים ש"ז אדומה והאשה תולה בה. כתוב בא"ח וז"ל כתב הר"ש נ"ע אשה מוכת שחין דבר פשוט הוא שכתמיה טהורין כיון דשיחני וכיבי שבה ודאי מסקי דמא ונצבעים בה סדיניה וחלוקה ואפי' בשעת וסתה וכ"ש בימי ליבונה תלינן והגיה עליו ר"פ וה"מ לאחר ג' מליבונה אבל תוך ג' לא תלינן:

סימן קצא

סעיף קטן א

האשה שהטילה מים בספל ונמצא בו דם וכו' ר"פ האשה (נט:) האשה שהיא עושה צרכיה וראתה דם רבי מאיר אומר אם עומדת טמאה ואם יושבת טהורה רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טהורה ובגמ' מ"ש עומדת דאמרינן מי רגלים הדור למקור ואייתי דם יושבת נמי נימא מי רגלים הדור למקור ואייתי דם אמר שמואל במזנקת מזנקת נמי דילמא בתר דתמו מיא אתא דם א"ר אבא ביושבת על שפת הספל ומזנקת בתוך הספל ונמצא דם בתוך הספל דאם איתא דבתר דתמו מיא אתא על שפת הספל איבעי ליה לאשתכוחי אמר שמואל הלכה כר' יוסי וכן אורי רבי אבא ומייתי גמרא משנה זו בר"פ הרואה כתם (נדה נ"ז:) ופירש"י שם עומדת טמאה. דאיידי דדחיק לה עלמא דמעומד השתינה ולא יכלה לעצור הדור מי רגלים למקור ואייתו דם: יושבת טהורה. דמכה יש לה במקום מי רגלים שאין דרך דם נדה לצאת עם מי רגלים ובפרק האשה פירש במזנקת מקלחת דכיון דנפק בקילוח כי אורחה לא דחיקי ולא הדור מי רגלים למקור ואין דרך דם מקור לצאת עם מי רגלים אבל שותתת איידי דאוקמה אנפשה הוא ואיכא למימר הדור כאילו עומדת אבל עומדת אי אפשר לה לזנק: מזנקת. נהי נמי דלא הדור למקור מיהו מאן לימא לן דבהדי מי רגלים אתא דנימא ודאי לאו ממקור הוא מדאתא בהדי מי רגלים אלא ממקום מי רגלים ומכה יש בה: דילמא בתר דתמו מיא אתא דם ממקור ולא מחמת מי רגלים עכ"ל וכ"נ שמפרש הרמב"ם שהרי פסק בפ"ה דבין עומדת בין יושבת טהורה ולא חילק בין מזנקת לשותתת וכ"פ הרמב"ן בהלכותיו וכן פסק הרשב"א ז"ל כמו שאכתוב בסמוך: אבל התוס' כתבו דעומדת אפשר לזנק וכ"כ הרא"ש וז"ל נראה לפרש דעומדת איפשר לה לזנק והכי פירושא דסוגיא דשמעתין יושבת נמי נימא מי רגלים הדור למקור ואייתי דם דסלקא דעתיה דמתני' איירי בכל ענין בין בשותתת בין במזנקת הילכך פריך דכי היכי דבעומדת טמאה בחדא לריעותא במה שאין רחמה נפתח שיוכל מימי רגלים לצאת להדיא אלא נעצרין שם ואיכא למימר דהדור למקור ואייתי דם ואע"ג דאיכא חדא לטיבותא דמזנקת יושבת נמי תהא טמאה היכא דשותתת כיון דאיכא חדא לריעותא ומשני כולה מתני' איירי במזנקת ותרתי לטיבותא בעינן הילכך עומדת

אע"פ דמזנקת טמאה כיון דאין רחמה נפתח ויושבת נמי אי שותתת טמאה והא דלא מפליג ביושבת לטמא היכא דלא זינקה דניחא ליה טפי לאשמועי' דעומדת טמאה אע"ג דזינקה ולהך פירושא לא אשכחן דמטהר רבי יוסי בעומדת ושותתת כיון דר' מאיר לא אירי אלא במזנקת ור' יוסי טיהר מה שטימא ר"מ אבל בעומדת ושותתת דלא אירי בה ר"מ לא אשכחן דמטהר בה ר' יוסי והא דמוקי הגמרא יושבת דמתניתין ביושבת לתוך הספל ומזנקת לתוך הספל נראה דהיינו דוקא לר' מאיר דמטמא ביושבת ושותתת הילכך במזנקת נמי איכא למיחש דבתר דתמו מיא ופסק הזינוק ואין המים יוצאין בגבורה הוה ליה כמו שותתת וחזרו מי רגלים למקור והביאו דם אבל לרבי יוסי דמטהר עומדת בחדא לטיבותא דמזנקת ביושבת ושותתת נמי לא חייש דילמא בתר דתמו מיא אתא דם ומטהר יושבת בכל ענין עכ"ל אבל הגהות מיי' כתב בפ"ה בשם הר"מ דאף רבי יוסי לא טיהר ביושבת אלא ביושבת על שפת הספל ומזנקת לתוך הספל ונמצא דם בתוך הספל כו' דליכא למימר דהא דאוקימנא בגמרא הכי הני מילי לר' מאיר דמחמיר אבל לר' יוסי דמיקל טהורה בכל ענין דהא ביושבת לא פליגי וכי היכי דלא מטהר ר"מ ביושבת אלא בכה"ג הכי נמי לרבי יוסי לפי שיטת ר"י שפירש דכולה מתני' בין עומדת בין יושבת איירי במזנקת (וכן לפר"ח שפירש דאפי' בנמצא דם על המים דאר"י טהורה לא טהורה לגמרי קאמר אלא טהורה משום נדה וטמאה משום כתם) יש לפרש דרבי יוסי הכי קאמר כדפרישית ע"כ וכ"כ המרדכי בפ"ב דשבועות והר"ן כתב בתשובה דכל שקלא וטריא לר"מ איתמר ולא לרבי יוסי ועם כ"ז מסכים אני למה שאמרת בשם הר"מ דביושבת ונמצא דם על שפת הספל מודה ר' יוסי דטמאה אבל לא כמו שכתבת וכמו שאפרש והטעם שהזקיקני לומר דמודה רבי יוסי דעל שפת הספל טמאה משום דהיכי איפשר דשמואל ורבי אבא תרוייהו סבירא להו כר' יוסי ושקלו וטרו אליבא דר"מ אם אינו ענין לאוקמתייהו אליבא דר' יוסי כלל ולפיכך אני אומר דמודה ר' יוסי ביושבת על שפת הספל ומזנקת לתוך הספל ונמצא דם על שפת הספל ולא בתוך הספל דטמאה משום דרגלים לדבר דבתר דתמו מיא אתא דמא דאי לא בתוך הספל נמי מיבעי ליה לאישתכוחי אבל נמצא דם בתוך הספל ועל שפת הספל בכה"ג נמי פלוגתייהו דר"מ ור"י דר' מאיר חייש למיעוטא כל היכא דלא מוכחא מילתא להיתירא מטמא לה ור' יוסי לא חייש למיעוטא היכא דלא מוכחא מילתא לאיסור מטהר לה ונמצא דם בתוך הספל ועל שפת הספל לא מוכחא מילתא כלל לפי שהדבר ידוע שמי רגלים דמזנקים מתחלתם בסופם שותתין וכיון שכן כמו שאתה אומר דביושבת באמצע הספל ונמצא דם בתוך הספל דלרבי יוסי טהורה משום דלא מוכחא מילתא דמסתמא אמרינן שדם זה עם מי רגלים בא

ולא מן המקור כך יש לך לומר בנמצא דם בתוך הספל ועל שפת הספל לרבי יוסי דטהורה דליכא הכא הוכחה כלל שדם זה עם מי רגלים הוא בא וכשם שזנקו מתחלתן כך זינקה עמהם הדם וזהו הדם הנמצא בתוך הספל וכמו שמי רגלים שתתו בסופן כן שתת עמהם הדם וזהו שנמצא על שפת הספל ולר' יוסי טהורה זהו דעתי בזה והרשב"א סתם הדברים ולא פירשן עכ"ל ותמהני למה כתב שהרשב"א סתם הדברים שהרי בת"ה הארוך כתב מסתברא לי דכל הדין שקלא וטריא אליבא דר"מ היא אבל לר' יוסי כיון דבשעת צרכיה אתא דם חזקה עם המים בא ואפי' נמצא על הספל וקיי"ל כר' יוסי עכ"ל וכ"פ בקצר דבין עומדת בין יושבת בין יושבת על הספל ומזנקת לתוך הספל בין נמצא דם בתוך הספל בין נמצא על שפת הספל טהורה שחזקת דם שיצא עם המים בשביל המים בא ואין דם טמא באשה אלא הבא מן המקור ע"כ ודברים אלו מבוארים שהם לומר דלר' יוסי בכל גווני טהורה ואיפשר שמ"ש עליו הר"ן שסתם הדברים היינו משום דאם איתא דאפי' ביושבת על שפת הספל ומזנקת בתוך הספל ונמצא דם על שפת הספל ולא בתוך הספל נמי סבר הרשב"א דמטהר ר"י הו"ל ליתן טעם אמאי שקלו וטרו בגמרא אליבא דר"מ דלית הלכתא כוותיה: ולענין הלכה נראה דכדאי הם הרמב"ם והרשב"א לסמוך עליהם להתיר בכל גווני. בראש פרק הרואה כתם אמרינן דמתני' דהאשה שהיא עושה צרכיה בדארגישה היא ואפ"ה טהורה משום דאמרינן הרגשת מי רגלים הוא וכן כתב הרמב"ם בפ"ה שאפי' הרגישה גופה ונזדעזעה אינה חוששת שהרגשת מי רגלים מן החדר ודם זה דם מכה בחלחולת או בכוליא עכ"ל וכן פי' הרמב"ן ז"ל בהלכותיו: כתבו הגה"מ בפ"ה בשם הר"ם שר"ח פי' דאפי' בנמצא דם על המים דמטהר רבי יוסי לא טהורה לגמרי קאמר אלא טהורה משום נדה וטמאה משום כתם וכ"כ המרדכי בשם הר"ם והר"ן כתב בתשובה הנזכרת כלשון הזה מה שכתבת בשם הר"מ בשם ר"ח דכי טיהר רבי יוסי דוקא לטהרות טיהר אבל לבעלה מודה לר"מ אין אלו אלא דברי נביאות ואין להם על מה שיסמכו ולא ר"ח ז"ל חתום עלה עכ"ל ואע"פ שכתב הר"ן כן וגם ה"ה כתב בפי"א דמשתנת דם עם מי רגלים הכל מודים שהיא טהורה אין נראה לדחות דברים אלו שאמרו בשם ר"ח בגילתא דחיטתא שהרי הרשב"א כ"כ בשמו בשער הכתמים גבי בדקה בעד שאינו בדוק והניחתו בקופסא וגם התוס' והרא"ש כתבו כן בשמו בפרק כל היד (נדה יד:) וסמך דבריו נ"ל שהוא מדתנן בסיפא דמתני' איש ואשה שעשו צרכיהם לתוך הספל ונמצא דם על המים ר' יוסי מטהר ומבואר דהאי ספק ספיקא היא ופריך בגמרא דהא למה לי השתא ברישא דליכא אלא חד ספיקא מטהר ר' יוסי בסיפא דהוי ספק ספיקא לא כ"ש ומשני מהו דתימא ה"מ דיעבד אבל לכתחילה לא קמ"ל כלומר דממשנה יתירא

שמעינן דאפי' לכתחילה מטהר והדבר ברור דדיעבד לא שייך אלא לטהרות ולא לבעלה וכן פירש"י ז"ל דלטהרות קאמר ומשמע לר"ח דכיון דגלי לן תלמודא דלטהרות איירי ר' יוסי איכא למימר דלא טיהר אלא לטהרות בלבד ולא לבעלה ואע"ג דלענין בדיקה מחמרינן לטהרות טפי מלבעלה כדמשמע בפ"ק דנדה שאני התם דמשום דגזירת מע"ל לא שייכא אלא בטהרות מפני כך הוצרכו בדיקה להם אע"ג דלבעלה לא צריך אבל לענין זה יש להחמיר לבעלה דהוי איסור כרת יותר מלטהרות דלית בהו איסור כרת וראיה לדבר מדגרסינן בפרק כל היד בדקה בעד שאינו בדוק לה והניחתו בקופסא ולמחר מצאה עליו דם רבי אומר טמאה משום נדה רבי חייא אומר טמאה משום כתם ואמרינן תו התם דרבי מטמא ורבי יוסי מטהר ואמר רבי זירא כשטימא רבי כר"מ וכשטיהר רבי יוסי לעצמו טיהר כלומר דאזיל לטעמיה דתנן האשה שהיא עושה צרכיה וראתה דם וכו' הא משמע התם בהדיא דר"מ מטמאה משום נדה וא"כ דיינו לומר דרבי יוסי מטהר משום נדה בלבד אבל מודה הוא דטמאה משום כתם דאל"כ נמצא דמפלגינן בינייהו טובא ועוד דמדחזינן דרבי חייא מפליג על רבי בעד שאינו בדוק ומטמא משום כתם א"כ אף באשה שהיא עושה צרכיה הוא מטמא משום כתם ומסתמא אית לן למימר דרבי חייא כר' יוסי ס"ל והא עדיפא מלומר דבמתני' דאשה שהיא עושה צרכיה איכא שלשה מחלוקות ולא הוזכרו לא במשנה ולא בברייתא אלא דברי ר"מ ורבי יוסי בלבד ובאמת שסמך זה גדול בעיני עד שהוא ראוי לקרותו ראיה ולפסוק כן אלא שהפוסקים לא סמכו על זה משום דאיכא לדחויי ומ"מ אין לדחות דבריו לגמרי ולאמר דאין להם על מה שיסמכו ומיהו לענין הלכה כיון שהפוסקים פסקו לטהר אף לבעלה עליהם סומכים: כתבו הגהות מיימון בפ"ה פשיטא שאם אחר ההשתנה בדקה ומצאה דם טמאה היא אם לא שדם מכה היא והמרדכי כתב בפ"ב דשבועות דאע"ג דקיי"ל כר' יוסי דמטהר ה"מ בנמצא בספל שאז דרך לבא עם מי רגלים אבל אם בדקה ואח"כ מצאה דם ההוא דם הוי מן המקור כיון דלא אתא ממש עם מימי רגליה עכ"ל ונראה דלהרא"ש דסבר דרבי יוסי מטהר ביושבת בכל גווני כמו שכתבתי לעיל בהא נמי מטהרין משום דאמרינן כיון דעם מי רגליה אתא ודאי לאו דם המקור הוא ודם הזה הנמצא אחר כן אינו אלא תמצית הדם ההוא שיצא עם מי רגליה וכ"נ מדברי הר"ן שאכתוב בסמוך וטעמא משום דכיון דחזינן דאתא עם מי רגלים אמרינן דהאי דם שנמצא אח"כ אינו אלא צחצוחי אותו דם ומיהו היכא דלא ראתה עם המי רגלים ואחר שהשתינה בדקה ומצאה דם ודאי טמאה לכ"ע ולא מיבעיא להר"ן דמטמא בנמצא על שפת הספל ולא בתוך הספל אלא אפי' להרא"ש דמטהר בההיא שאני התם דלא ידעינן בודאי דבתר דתמו מיא אתא דם שאע"פ שלא

נמצא אלא על שפת הספל איפשר שבסוף ההשתנה עד שלא כלו מי רגלים לגמרי אתא דם וכל שבא עם מי רגלים ודאי אינו מן המקור אבל הכא דחזינן בהדיא דלא נראה דם עד אחר גמר ההשתנה ליכא למיתלי במידי הילכך פשיטא דטמאה היא לכ"ע: וכתב עוד המרדכי שם שאם זאת האשה רגילה לראות דם תדיר אחר שעושה צרכיה אין לה היתר לבעלה אא"כ יעקר ממנה ג"פ ואם בג"פ לא תמצא תו לא חיישא אפי' לבדוק עצמה לאחר שתעשה צרכיה דכל לבעלה לא בעיא בדיקה ואם אינה רגילה לראות דם בכל פעם אלא לפרקים ואותם פרקים שוים בקביעות או בדילוג קבעה לה וסת עכ"ל: ומה שאמר דכל לבעלה לא בעיא בדיקה יש חולקים בדבר כבר נתבאר הדבר בסימן קפ"ו: כתב הר"ן בתשובה הנזכרת נדון שלפנינו הרי הוא כשנמצא בתוך הספל ועל שפת הספל שהרי אותו חצץ אדום נמצא עם מי רגליה ולאחר מכאן על ידי בדיקה מחמת אותו תמצית שנשאר מי רגליה ואין כאן הוכחה כלל בתר דתמו מיא אתא דם ולר' יוסי טהורה ועוד אני אומר דאפי' לר' מאיר אתתא שריא דלמיעוטא דלא שכיח לא חייש ר' מאיר כדאיתא בפרק בנות כותיים (נדה לב.) והא ודאי דמיעוטא דלא שכיח הוא משום דכי חייש ר"מ למיעוטא ה"מ כשיוצא עם מימי רגליה כעין אותו דם שרגיל לצאת מן המקור אבל כאן שאינו יוצא אלא כמין חצץ אדום שהוא מפורסם לרופאים שרגיל להולד בכליות ובשעת וסתה היא רואה דם כשאר נשים היאך נאמר דכי הדרי מי רגלים למקור מפקי דם כי האי ובשעה אחרת אינו יוצא ממנה כעין אותו דם כלל הא ודאי מיעוטא דלא שכיח הוא ואפי' ר"מ לא חייש ליה ועוד שהרי שנינו בפרק תינוקת (נדה סו.) גבי רואה דם מחמת תשמיש שבודקת עצמה בשפופרת וכו' ואע"פ שהראב"ד כתב שעכשיו אין אנו בקיאין בבדיקה זו מודה הרב שאם בדקה עצמה ומצאה טהורה טהורה ואשה זו כבר נבדקה ע"י נשים בקיאות על הדרך שכתבת ובדיקה יפה היא ועוד שכבר שנינו בפרק תינוקת שאם יש לה מכה תולה במכה ואע"פ שהרמב"ן כתב שעכשיו אין תולין במכה וכו' לפי שעכשיו אין אנו בקיאים במראות הדם להכיר אם נשתנה אם לאו עכ"ז נ"ל שאינו ענין לנדון שלפנינו שלא אמרה הרמב"ן אלא בדם שהוא דומה לדם נדות כגון דם בתולים א"נ בדם מכה אבל בנדון זה שהדבר ידוע ומפורסם שאותם עצמים כמין חצץ אדום רגילים תמיד להולד בכליות ואינם יוצאים עם דם הנדות בכגון זה הדבר ברור שתולין בכאב הכליות שיש לה שאע"פ שאין אנו בקיאים במראות הדמים אין היתר זה מצד המראה אלא מצד עצמות הדברים שהם מובדלים ונחלקים עכ"ל ול"נ דבלאו הני טעמי שריא אתתא דבהדיא תניא בפרק המפלת (נדה כב:) א"ר אלעזר ברבי צדוק ב' דברים אלו העלה אבא מטיבעין ליבנה מעשה באשה אחת שהיתה מפלת כמין קליפות

אדומות ובאו ושאלו את אבא ואבא לחכמים וחכמים לרופאים ואמרו מכה יש לה בתוך מעיה שממנה מפלת קליפות אדומות ושוב מעשה באשה אחרת שהיתה מפלת כמין שערות אדומות ובאו ושאלו את אבא ואבא לחכמים וחכמים לרופאים ואמרו שומא יש לה בתוך מעיה שממנה מפלת כמין שערות אדומות ע"כ וטעמן של רופאים בזה מפני שאין דרך האשה להפיל כמין קליפות אדומות או כמין שערות אדומות לפיכך אמרו שאין ספק שממכה או שומא שבמעיה הן באין ואע"פ שאינה מרגשת במכה או בשומא שבתוך מעיה אין חוששין לה בהך נמי כיון שידוע לרופאים שאין דרך חצץ אדום להולד בחדר אלא בכליות תולין בהם ואין חוששין לה: ב"ה והוא שישרם בפושרים מע"ל ולא ימחו כמו שנתבאר בסימן קפ"ח: ומ"ש המרדכי בפ"ב דשבועות אשר שאלת על האשה שבשעה שהיא עושה צרכיה רואה דם על המים כמין קרטין קרטין כמין חול ואינם אדומים אלא דיהה חזרנו על כל הצדדים ולא מצאנו לה היתר אם בכל פעם שבודקת עצמה רואה דם בעד שמקנחת בו אינו דומה לנדון דתשובות דהר"ן דהתם לא היה חול אלא כמין חול ועוד שאח"כ היתה מוצאה דם ממש בעד שבודקת בו משא"כ בנדון דתשובת הר"ן שהיה חצץ ממש ולא היתה מוצאה דם כלל : כתב האגור שפסק מהר"י מול"ן על אשה שאין לה וסת קבוע אך בכל פעם שראתה ראתה בסימנים כגון מעטשת או חוששת פי כרסה ועתה נתקלקלה ובשעה שיושבת על הספל שעושה צרכיה מאד מצטערת ביציאת מי רגליה ולאחר שתעמוד מצרכיה בודקת עצמה ומוצאה לרוב פעמים על העד דם ואינו אדום ממש רק דיהה כמו מוגלא וזה נמשך לה שנים רבות והשיב לפי דעת מהר"מ החמיר בדבר כמו שהביא המרדכי כיון שמצא דם על העד אבל מה"ר רבינו שלום כתב שאם היא רואה תמיד על ידי כאב אז תלינן שמחמת מכה וטהורה אבל אם רואה לפעמים בלתי כאב טמאה ועוד בכאן סמך לומר שלא בא מן המקור הואיל ואינו דומה למראה דם אלא למוגלא ואע"פ שאין אנו בקיאים במראה דם לענין כזה מקילין עכ"ל :

סעיף קטן ב

ואיש ואשה שהטילו שניהם מים בספל ונמצא בו דם טהורה בכל ענין שם בפרק האשה (נט:) במשנה פלוגתא דר' יוסי ור"ש והלכה כר"י דשרי:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו טהורה בכל ענין פשוט דהיינו לומר דבין יושבת בין עומדת בין שותתת בין מזנקת טהורה משום דהוי ספק ספיקא דילמא מאיש אתא ואת"ל דמינה אתא דילמא לא הדור מי רגלים למקור וממקום מכה בא ולהרא"ש איצטריך דמפליג ביניהו בבבא דרישא אבל להרמב"ם דמטהר בההיא בבא בכל ענין לא איצטריך דבק"ו אתי דהשתא

בבבא דרישא דליכא אלא חד ספיקא מטהרים בכל ענין בהאי בבא דאיכא תרי ספיקי לא כל שכן ומטעם זה לא הזכיר הרמב"ם דין זה משום דבכ"ש אתי מבבא דרישא:

סימן קצב

סעיף קטן א
תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב ז' נקיים מימרא דרבא בפרק תינוקת (נדה סו:) ופי' רש"י טעמא שמא מחמת תאות חימוד ראתה דם:

סעיף קטן ב
ומ"ש בין גדולה בין קטנה שם אמר רבא לא שנא גדולה לא שנא קטנה גדולה טעמא מאי משום דמחמדא קטנה נמי מחמדא:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואפילו בדקה עצמה בשעת תביעה ומצאה טהור שמא מחמת חימוד ראתה טיפת דם כחרדל וכו' כ"כ הרשב"א ופשוט הוא דאל"כ לא היה רבא סותם דבריו לכתוב צריכה לישב ז' נקיים דמשמע דלית לה תקנה אלא בכך:

סעיף קטן ד
ומונה ז' ממחרת יום התביעה כ"כ הרשב"א וגם זה פשוט מדנקט רבא ז' נקיים דאי יום התביעה מן המנין אין כל הז' נקיים:

סעיף קטן ה
כתב א"א ז"ל יש מגדולים שכתבו שאינה צריכה לא הפסק טהרה ולא בדיקה כלל וכו' סברת הרשב"א בת"ה כסברת גדולים אלו שכתב וז"ל מסתברא דא"צ הפסק טהרה ולא בדיקה כלל לא בתחילת ימי הספירה ולא בסוף אלא כל שממתנת שבעה ימים אחר תביעה הרי זו טובלת וטהורה שהרי זו לא ראתה כלל ודי לך אם אתה חושש שמא ראתה ופסק הדם מיד ולא שתאסור אותה כרואה ודאית שמעיינה פתוח דאף על פי שאמרו צריכה שתשב ז' נקיים לא נקיים ספורים לפנינו ואפילו בתחילתן או סופן כשאר נקיים דזבה דעלמא קאמר אלא כל שלא הרגישה בדם תוך שבעה נקיים קרינן בהו וכך נ"ל ממעשה דרבינא איעסק לבריה בי רב חביבא א"ל ס"ל מר למכתב כתובה לארבעה יום א"ל אין כי מטא לארבעה נטר עד ד' אחריני איעכב ז' יומי בתר ההוא יומא א"ל מאי האי א"ל לא סבר לה מר להא דאמר רבא תבעוה ונתפייסה צריכה לישב ז' נקיים א"ל אימור דאמר רבא בגדולה בקטנה מי אמר א"ל בפירוש אמר רבא ל"ש גדולה ול"ש קטנה והרי רב חביבא לא צוה לבדוק בתו כי היה סבור דלא אמר רבא אלא בגדולה אבל בתו שהיתה קטנה לא היתה צריכה לישב שבעה נקיים ואעפ"כ כנסה אבל ראיתי להר"א והרמב"ן שאמרו אינה צריכה הפסק טהרה אבל בדיקה תוך ז' צריכה ולא ירדתי לסוף

דעתם דממעשה דרבינא לא משמע הכי וכדאמרן ועוד שאם אנו עושין אותה כרואה דעלמא לבדיקת ז' אף היא צריכה הפסק טהרה דמסתמא לא פסק הדם ביומו ואם אינה צריכה הפסק טהרה ובודאי הפסיקה בטהרה משוית לה או שאין אתה מחמיר עליה להחזיקה ברואה אלא בשעת חימודה אף אנו נאמר שהיא בחזקת טהרה כל ז' ואי משום שלא תחלוק בספירות אף אתה מצריכה הפסק טהרה כדי שלא תחלוק סוף דבר לא מצאתי עיקר לדברים אלו אלא שצריך לחוש לדבריהם ז"ל עכ"ל והרא"ש כתב שאותם גדולים סמכו דבריהם מההוא עובדא דרבינא ואינה ראיה כלל דאם כן אפי' ישיבת שבעה אין כאן כלל ומה תועלת יש בהמתנת ז' ימים כיון דרב חביבא סבר דבקטנה לא חיישינן לחימוד אלא ה"ג בסיפרי אשכנז א"ל לכתוב כתובה א"ל לינטר מר עד ד' אחרינא א"ל אמאי (א"ל) לא ס"ל מר להא דרבא תבעוה לינשא וכו' והודיע שאין חילוק בין קטנה לגדולה ואז הפריש בתו כל ז' קודם החופה וכתב עוד ויש מן הגדולים שכתבו שאינה צריכה הפסק טהרה אבל בדיקה כל שבעה צריכה ולדעתם אני מסכים דחיישינן בכל יום שמא תראה דיותר שהיא קרובה לזמן החופה יותר לבה הומה ומשתאה ותדיר חיישינן שמא מחמת חימוד תראה ולכן הזכיר רבא בדבריו ז' נקיים לא מחמת חומרא דרבי זירא אלא אפי' קודם שנהגו חומרא דרבי זירא דבימי רבא לא פשטה חומרא דרבי זירא בכ"מ כדקאמר ליה רבא לרב פפא אמינא לך איסורא ואמרת לי חומרא היכא דאחמור אחמור היכא דלא אחמור לא אחמור אלא ז' נקיים דקאמר רבא שיהיו נקיים בבדיקה דכל יום חיישינן שמא מחמת חימוד תראה עכ"ל וז"ל הר"ן בפרק ב' דשבועות הני ז' ימים נקיים איכא מ"ד שצריכה הפסק טהרה ובדיקה בימי ספירה כאשה הרואה דם אבל הראב"ד והרמב"ן כתבו דאינה צריכה הפסק טהרה משום דרואה מחמת חימוד מועטת היא ובודאי שהפסיקה בטהרה ומיהו כיון דנקיים בעינן צריכה בדיקה בתחילתן או בסופן והכי מוכח ההוא עובדא דרבינא שלא הפסיקה בטהרה ואפ"ה לא אשכחן ליה לרבינא דאצרכה ז' ימים אחרים אלא בדקה בסופן ואע"פ שלא הפסיקה בטהרה סגי ואין זה ראייה דאפשר דז' אחריני אצרכה אלא דתלמודא לא חש לפרושי עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ן ז"ל היינו לומר דמצריך בדיקה בימי הספירה לאפוקי מאותם הגדולים שלא היה מצריכים ומ"מ נראה דאיכא בין דעתו לדעת הרא"ש דלדעתו אפי' לכתחילה א"צ לבדוק תוך ז' אלא בדיקה אח' ולדעת הרא"ש לכתחילה מיהא צריכה לבדוק כל יום מהז' ומיהו בדיעבד בפעם אח' שבדקה בתוך ז' סגי דלא עדיפא מרואה ודאית ואע"פ שהוא ז"ל כתב דבהא איכא למיחש שמא בכל יום תראה מחמת חימוד לא

מסתבר שיחמיר בה יותר מרואה ודאית: והגמיי' כתבו בשם ראבי"ה נראה דמה שאנו אומרים שמא מחמת חימוד ראתה פי' מחמת חימוד ראתה טיפת דם ולאו אדעתה אבל קודם שתבעוה לינשא לא חיישינן לחימוד ולפ"ז אם אומרת ברי לי וגם בדקתי עצמי ביום התביעה ולא ראיתי לא היתה צריכה ז' נקיים אלא תבעל לאלתר עכ"ל והנך רואה שסברא זו מחו לה אמוחה והיא דחויה מכל הפוסקים שהרי לא חלקו בכך והרא"ש כתב דחיישינן שמא תראה בכל יום מהז' משמע בהדיא דלא סגי בלא ז' נקיים והרשב"א כתב בהדיא דאפי' בדקה עצמה בשעת התביעה ומצאה טהורה צריכה לישב ז' נקיים וכתבו רבינו בתחילת הסימן ושם כתבתי דלישנא דמימרא דרבא הכי משמע הילכך אין לסמוך על דברי ראבי"ה בזה:

סעיף קטן ז

וכתב הרשב"א לא שתבעוה לינשא לאחר י"ב חדש שזמנה רחוק וכו' בת"ה כ"כ וכתבו ה"ה בפי"א וכ"נ מדברי הר"ן שכתב בפרק ט' דשבועות ז' ימים הללו מונין אותן משעה שהיא סומכת בדעתה ומכינה עצמה לחופה אע"פ שלא נתקדשה עדיין והכי משמע בפ' החולץ (יבמות לז:): כתב המרדכי בפ"ד דשבועות שהר"מ דקדק מלשון רשב"ם בההוא עובדא דרבינא דבסמוך דאם דחו הנישואין מחמת אי זו סבה אע"פ שישבה ז' נקיים צריכה לחזור ולישב ז' נקיים כשיתפשרו וישלימו יחד ודעתן לעשות הנישואין משום דכיון שדחו הנישואין לא מסקא אדעתא דהנך ז' נקיים וכתב מהרי"ק בשורש קנ"ט שבדבר זה נפל מחלוקת בין בעלי תריסין היכא דנדחו הנישואין יום או יומים אם צריכה לחזור ולספור שבעה נקיים מיום אותה תביעה שהאוסרים אומרים דכל שנדחו הנישואין אין בדיקה מועלת כלל אפילו תמיד בדקה פעמים ביום דכיון שנדחו הנישואין אינה נזהרת יפה ומביאים ראיה מדברים אלו שכתב המרדכי בשם הר"ם והמתירים אומרים שהר"מ לא דבר אלא היכא שהניחה הבדיקה מחמת דיחוי הנישואין אבל אם לא הניחה מלבדוק תמיד פעמים ביום כמשפטה שאין צריכה לחזור ולמנות ז' נקיים והוא ז"ל הכריע כדברי האוסרים ומצריכים לחזור ולמנות אף ע"פ שבדקה עצמה תמיד והוכיח כן מלשון הכתוב במרדכי בענין זה באורך וגם מדקאמר כשיתפשרו וישלימו וכו' שהוא מיותר אלא דאתא לאשמועינן דלא תתחיל למנות השבעה שניים עד אחר שיתפשרו וישלימו מכל וכל דאז מסקא אדעתה ולא מקמי הכי ואפילו ספרה ובדקה לא מהניא לה וטעמה משום דחיישינן לחימוד כל שעתא ושעתא איכא למיחש דילמא השתא חזיא ולאו אדעתה הילכך בעינן דיהבא אדעתה ומסקא טובא: כתבו הגמיי' בפרק י"א פי' רשב"ם דבעינן ז' נקיי' סמוך לבעילת מצוה וכ"כ הרוקח בשם אביו וכל רבותיו

וכ"כ הר"ם ז"ל וכתבו עוד הגהות אם טבלה אחר ז' נקיים ולא נבעלה צריכה לבדוק בכל יום עד שתבעל דלעולם משתבעוה לינשא איכא לספוקי דילמא חזיא מחמת חימוד עד שתבעל עכ"ל ונראה דכל זה לכתחילה אבל בדיעבד בבדיקה א' תוך שבעה סגי לה דלא מחמרינן בה בדיעבד טפי מנדה ודאית: כתבו עוד הגהות מיימון בשם ריב"א דהא דתבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב ז' נקיים ה"מ כגון שקדשה ורוצה מיד לישאנה אבל אם קדשה מקודם הרבה (לאחר הקידושין או ז' ימים תבעוה לינשא) כיון דיודעת בו כבר לא מחמדא והיא מותרת לינשא לו מיד עכ"ל ודברי הרשב"א שכתב רבינו בסמוך הם בהדיא בהפך וכ"נ ממ"ש המרדכי בפ"ב דשבועות בשם הר"ן וכ"נ מדברי כל הפוסקים שסתמו ולא חלקו בדבר הילכך אין לסמוך בזה על דברי ריב"א:

סעיף קטן ח

עבר וכנסה תוך זמן זה לא יתייחד עמה וכו' עד בין אם הוא תלמיד חכם או אחר הכל לשון הרשב"א בת"ה הקצר ובארוך נתן טעם למה דינה כדין כלה שפירסה נדה אף ע"פ שזו לא נודע בבירור שראתה ומן הספק הוא שאסרוה אפ"ה אם היתה ישנה עמו בבית לא עמדה גזרתם דיצרו תוקפו ע"כ וכן בסמ"ג וסה"ת כתוב שאם כנסה תוך זמן זה לא יתייחד עמה כדין כלה שפירסה נדה כיון דלא בא עליה מעולם חיישינן שמא יצרו תוקפו: ומ"ש לאפוקי מדברי הרמב"ם הם דברי רבינו שתופס דברי הרשב"א עיקר ומפיק להרמב"ם מהלכתא ואיפשר דמדברי הרשב"א הוא שכתב בת"ה על ההוא דהחולץ שאכתוב בסמוך ומי שמוכיח מכאן היתר לתלמיד חכם יותר משאר העם לא נראו דבריו ע"כ ורבינו כתב כוונת הרשב"א ולא חשש להעתיק לשונו ממש: ומחלוקת הרמב"ם והרשב"א בדבר זה תלוי בפי' הא דגרסינן בריש פרק החולץ (יבמות לז:) אמר ראב"י לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת וכו' איני והא רב כי איקלע לברדשיר וכן רב נחמן כי איקלע לשכנציב אמרו מאן ליומי כלומר מי חפצה לינשא לימים שאתעכב כאן שאני רבנן דבקיע שמייהו והא אמר רבא תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים רבנן שלוחייהו הוו משדרי ומודעי להו ואי בעית אימא לרבנן יחודי בעלמא הוא דמייחדי להו דאמר מר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו וכו' שהרמב"ם מפרש דהא דאמר יחודי הוא דמיחדי להו היינו לומר שהיו מתיחדים עמהן בבית אחד ולא היו באים עליהן ומשום הכי קרי ליה פת בסלו דאם לא היו מתיחדים יחד לא הוה קרי ליה פת בסלו כך פירש ה"ה ולספרים דידן דגרסי לרבנן יחודי בעלמא הוא דמייחדי להו מוכח פי' זה שפיר דמשמע בהדיא דמשום דרבנן נינהו שרינן להו יחוד וטעם החילוק בין תלמיד חכם לע"ה מבואר בדברי הרמב"ם שהוא מפני

שת"ח יודע שהיא אסורה ונזהר מזה ולא יקרב לה עד שתטבול והרשב"א מפרש דיחודי מיחדי להו לא להתייחד עמהם קאמר אלא מיחדי להו לנשאם קאמר ולאחר שתשב שבעה נקיים א"נ שלא היו באים עליהם לעולם ולא ישנות עמהם בבית אלא כדי לשבור היצר היו מיוחדות להם לעולם ודעת הראב"ד כדעת הרשב"א ולזה נראה שנוטה דעת ה"ה שם ואיכא למידק על הטעם שנתן הרמב"ם לדבריו דא"כ ע"ה נמי יודיעוהו שהיא אסורה לו עד שתספור ותטבול וישאנה מיד וי"ל שת"ח שאני שהוא זכור במצות ומש"ה מהימנינן ליה שלא יפרוץ לבא עליה משא"כ בעם הארץ ומיהו פשט לשון הרמב"ם לא משמע הכי לפי שתלה הדבר בידיעת החכם האיסור ולא תלאו בזהירותו ונאמנותו ולפיכך נ"ל דה"ט דת"ח מתוך שהוא בקי ויודע דאיכא למיחש שראתה מחמת חימוד יפרוש ממנה שכבר הוא רגיל בדברי חכמים וגזירותם אבל ע"ה כיון שהוא יודע שלא ראתה אם אתה אומר לו לפרוש משום דחיישינן שמא ראתה מחמת חימוד אין דבריך נכנסים באזניו שהרי אינו רגיל בדברי חכמים וגזירותם וע"ל שחכמים לא נתנו דבריהם לשיעורים וכיון דת"ח ודאי ידע וסתם כל אדם לא ידעי גזרי בכל אדם שאינו ת"ח ולא פליג בהו בין ידעי ללא ידעי ומ"מ ק"ל לדעת הרמב"ם דמדלא מפליג תלמודא בכלה שפירסה נדה בין ת"ח לע"ה משמע בת"ח נמי הוא ישן בין האנשים והיא בין הנשים וכיון דתבעוה לינשא דאין ברור לנו שראתה שרינן לת"ח להתייחד עמה ולא חיישינן שיפרוץ גדרן של חכמים כ"ש דכשפרסה נדה לא הו"ל למיחש שיעבור על איסור כרת והו"ל להתיר לו שיתייחד עמה ואין לומר דאה"נ דבכלה שפירסה נדה נמי שרי לת"ח להתייחד עמה ולא איצטריך לאשמועינן תלמודא משום דאתיא בק"ו מההיא שתבעוה לינשא דהא ההיא דכלה שפירסה נדה היא ברייתא והא דיליף הרמב"ם מיניה לחלק בין ת"ח לעם הארץ הוא תירוצא דתלמודא ופשיטא דליכא למימר שהברייתא סמכה על מה שתירץ תלמודא ומיהו בהא הו"מ למימר שהברייתא דרכה לסתום ותלמודא לא חש לפרושי ולומר לא שנו אלא בע"ה אבל ת"ח אשתו ישנה עמו בבית משום דסמך דמתירוצא דאיתמר גבי תבעוה לינשא נשמע לה אלא דמ"מ קשה שהרמב"ם הו"ל לכתוב בפירוש דת"ח שפירסה כלתו נדה מותר לו להתייחד עמה לכן נראה לי דבהא דתבעוה לינשא לא התיר הרמב"ם ות"ח להתייחד עמה כמו שעלה על דעת הראב"ד וה"ה אלא מפני שהוא ז"ל סובר שאסור לישא אשה כשהיא נדה כמבואר בדבריו פ"י מהלכות אישות צ"ל דההיא דהיא ישנה בין הנשים וכו' כשנשאה טהורה ואח"כ פירסה מיירי וטעמא דאסור לישא אשה נדה אע"פ שהיא תישן בין הנשים והוא בין האנשים משום דאכתי איכא למיחש שמא באי זו שעה מן היום או מן הלילה לא יזהרו המשמרות ויבא

עליה ולענין זה הוא היתר ת"ח בתבעוה לינשא שהוא מותר לישא אותה אע"פ שעדיין לא ספרה ולא טבלה והוא שישן בין האנשים והיא בין הנשים כדין כלה שפירסה נדה ולפיכך לא הזכיר בהיתר ת"ח לשון ייחוד כלל אלא לשון נישואין שהרי כתב ואם נשאת לת"ח מותרת לינשא לו מיד ותספור מאחר שנשאת ותטבול שת"ח יודע שהיא אסורה ונזהר מזה ולא יקרב לה עד שתטבול עכ"ל הרי דלענין נישואין בלבד אמורים הדברים אבל לא לענין היחוד כי סמך בו על מ"ש בפכ"ב אבל כלה שפירסה נדה:

סעיף קטן ט

ומ"ש שתלמיד חכם יודע שהיא אסורה וכו' לא יקרב לה היינו לומר שלא יבא לבקש שעה שהמשמרות ישנות או טרודות בענין א' ויתייחד עמה אז יבא עליה והא דקאמר בגמרא לרבנן יחודי מייחדי להו לא ייחוד ממש קאמר אלא לומר שהיו הנשים מיוחדות להם כלומר שהיו נשואות להם כבר ואף ע"ג שהיו אסורים לבא עליהם עד שיטבלו ומשמרות שומרות אותה מ"מ פת בסלו מיקרי והשתא ניחא מ"ש הראב"ד בסוף השגתו וכלה שפירסה נדה אסור להתייחד עמה ע"כ ולא כמו שתירץ ה"ה דהא דתבעוה לינשא מותרת מן התורה אלא שחכמים החמירו בה ואינו דומה לכלה שפירסה נדה ודאית ע"כ דאדרבא מפני שזו אינה אסורה אלא מספק איכא למיחש שיתקפנו יצרו יותר מבאותה שהיא נדה ודאית וכמו שכתבתי וא"ת אכתי קשה למה לא כתב הרמב"ם בפ"י מה' אישות הא דלא תינשא נדה היינו לע"ה אבל ת"ח מותר י"ל דלא הקלו לת"ח לישא אשה אסורה ולסמוך על המשמרות אלו בזו שאינה אסורה מן התורה אבל לא בנדה ודאית דעבדו בה הרחקה טובא אפי' לת"ח ומ"מ לא דמי למ"ש ה"ה לחלוק בין נדה ודאית לשאינה ודאית שהוא כתב כן להתיר ייחוד דספק נדה לת"ח ואני איני אומר כן אלא להתיר נשואין ולא להתיר ייחוד: והתוס' כתבו יחודי בעלמא הוו מייחדי ויש כאן פת בסלו כיון שאם היה רוצה בא עליה וכיון שפעמים לא היה בא עליה לא מיחמדא ולא חזיא ע"כ: והרי"ף והרא"ש לא כתבו אלא דברי ראב"י בלבד ולא שקלא וטריא דאתמר עלה כלל ונראה שטעמו משום דכיון דאיכא תרי תירוצי במילתא מספקא להו כהי מינייהו נקטינן ולפיכך השמיטוה דבכל ענין שהיו מפרשים ההיא דיחודי הוו מייחדי לא נפקא לן מידי לענין דינא דדילמא לא קי"ל כהאי תירוצא אלא כאידך הלכך לא שנא ת"ח ל"ש ע"ה אסור להתייחד עם אשה שתבעוה לינשא כדעת הראב"ד והרשב"א ולפי מה שפירשתי דברי הרמב"ם גם הוא סובר כן:

סעיף קטן י

חתן שפירסה כלתו נדה קודם שבא עליה וכו' עד מותרין להתייחד ברייתא ומימרא בריש כתובות (ד.) והביאו הרמב"ם בפכ"ב מהא"ב וטעמא דמותר להתייחד עמה אחר

שבעל היינו משום דכיון דיש היתר לאיסורו אין יצרו תוקפו: כתב רבינו ירוחם י"מ שאין הפרש באלו הדינים בין אלמנה לבתולה ונראה שכתב כן לאפוקי מדעת הרמ"ה שאכתוב בסמוך: כתב הרא"ש בפ"ק דכתובות הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים כתב הראב"ד תרווייהו דוקא שיהיו אנשים ישנים עם החתן והנשים עם הכלה וכ"כ הרשב"א בת"ה אלא שנראה מדבריו דהיינו דוקא שהיו ישנים בבית אחד אבל אם הם ישנים בשני בתים החתן בבית אחד והכלה בבית אחר אין שום אחד מהם צריך שומר ורבינו ירוחם כתב על דברי הראב"ד ודוקא בלילה אבל ביום מותר להתייחד עמה כשאר הנשים וכ"כ הרא"ש בפ' אלו מגלחין בשם הראב"ד והוא ז"ל נחלק עליו וכתב דיחוד אסור ביום כמו בלילה ונראה מדבריו שסובר שא"צ שתי משמרות אלא הוא בין האנשים או היא בין הנשים וכ"כ רבי' בשמו בסי' שמ"ב ואע"ג דהתם לענין אבילות מיירי הרא"ש ורבינו נראה דלהא מילתא לא מפלגינן בינייהו דהא בברייתא פ"ק דכתובות משוה להו דקתני וכן חתן שפירסה אשתו נדה וכו' והרז"ה ג"כ חלק על הראב"ד וכתב דייחוד אסור ביום כמו בלילה: כתב עוד הרא"ש בפ"ק דכתובות שהרמ"ה כתב אע"ג דאמרינן הכא חתן שבעל ופירסה נדה דאשתו ישנה עמו בבית אחד למשנה אחרונה שאמרו בועל בעילת מצוה ופורש הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים משום דאקילו רבנן בהאי איסור נדה והתירו לו לגמור ביאתו והביא ראיות לדבריו והרא"ש סתר ראיותיו והעלה דאף למשנה אחרונה אחר שבעל בעילת מצוה ישנה עמו וכן עמא דבר ע"כ לשונו וכ"נ שהוא דעת כל הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בדבר כתוב בתרומת הדשן בחור נשא בתולה והיתה טהורה ושהה עמה כמה לילות ולא בא עליה ופירסה נדה הורה אחד מן הגדולים שאסור להתייחד עמה הואיל ולא בעל עדיין וחד מרבוותא התיר משום דכיון דחזינן דלא תקיף יצריה באשה זו בשעת החופה ולא בא עליה אע"פ שהיתה ראויה לו לא חיישינן ליחוד דידיה דודאי לא יעבור ולא תקיף יצריה והוא ז"ל הביא סעד לדברי המתיר ומ"מ כתב שהמחמיר תע"ב:

סעיף קטן יא

כתב הרמב"ם נדה כיון שאינה ראויה לביאה אין חופתה חופה בפ"י מהלכות אישות וטעמו מדגרסינן בריש פרק אע"פ (כתובות נו.) בעי רבין נכנסה לחופה ולא נבעלה מהו חיבת חופה קונה או חיבת ביאה קונה ופשטוה דחיבת חופה קונה ובתר הכי בעי רב אשי נכנסה לחופה ופירסה נדה מהו את"ל חיבת חופה קונה חופה דחזיא לביאה אבל חופה דלא חזיא לביאה לא או דילמא לא שנא תיקו וסובר הרב ז"ל דה"פ אם ת"ל חיבת חופה קונה חיבת חופה דחזיא לביאה דההיא מיקריא חופה אבל כי האי דלא חזיא

לביאה לא מיקריא חופה או דילמא ל"ש וכיון דעלתה בתיקו לא הויא חופה כלל ולא קנאה לא לירושה ולא ליטמא לה ולא לשום דבר וכתב ה"ה שכ"נ גם מדברי הרי"ף ז"ל וכתב שהדבר תימא דכיון דקי"ל ביבמות דיש חופה לפסולות נדה למה לא תקנה לפיכך נראה כדברי האומר דלא איבעיא לן אלא לענין תוספת כתובה אבל לשאר דברים קונה והרא"ש הביא ג"כ דברי הרמב"ם והקשה עליו והעלה דלא איבעיא לן אלא לענין תוספת אבל לשאר דברים קונה ורבינו סתם הדברים כאן ולא פירש לפי שסמך על מ"ש בטוא"ה סי' ס"א. כתב עוד הרמב"ם בפ' הנזכר לא תנשא נדה עד שתטהר ואין מברכין לה ברכת חתנים עד שתטהר ואם עבר ונשא ובירך אינו חוזר ומברך וכתב ה"ה שכן דעת בן מיגא"ש וקצת גאונים ונראין דבריהם דכיון דאסור לו להתייחד עמה אין ראוי שתכנס לחופה והרא"ש כתב בריש פרק אף ע"פ דראיית הרמב"ם היא מדאמרינן בריש מכילתין חלה הוא או היא או פירסה נדה אינו מעלה לה מזונות אלמא דפירסה נדה אינו יכול לכנוס כמו בחלתה ועוד מביאין ראיה דרבינא איעסק לבריה בי רב חביבא וכו' א"ל לא סבר לה מר להא דרבא תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה ז' נקיים אלמא אפי' בספק נדה אסור לכנוס ולברך ברכת נשואין והוא ז"ל דחה ראיות אלו והעלה דאין איסור בדבר וכן ראיתי שכל המקומות שאינם חוששין לברך ברכת חתנים לכלה נדה אבל אינה נכנסת עמו לסתר אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים עכ"ל ולא כתב רבינו זה בכאן לפי שסמך על מ"ש בטוא"ה סימן ס"א ומ"מ יש לתמוה עליו למה כתב דין חופת נדה כלל הו"ל לסמוך על מ"ש בטוא"ה כמו שעשה בדין זה או הו"ל להזכיר כאן דין זה ג"כ כמו שהזכיר דין חופת נדה והגהות מיימון כתבו בפי"א מהא"ב בשם סמ"ק שעתה אנו מתירים להכניס נדות רק שיודיעו לחתן מטעם שאנו עתה מתי מעט במקום א' ויש לחוש שמא יקדמנו אחר אך רבינו יחיאל היה מחמיר בה דשמא חיבת ביאה קונה וא"כ בחופה אינה עכ"ל : כתוב בתשובת ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח נמצא בגליוני הצרפתים שמחזיר גרושתו צריכה להמתין ז' נקיים והוא מובן מדברי קדמונינו ז"ל עכ"ל:

סימן קצג

סעיף קטן א

הכונס את הבתולה בועל בעילת מצוה ופורש מיד אפילו קטנה שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה ואפילו בוגרת שכלו בתוליה בריש פרק בתרא דנדה (דף סד:) תנן תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת בית שמאי אומרים נותנין לה ד' לילות וב"ה אומרים עד שתחיה המכה הגיע זמנה לראות ונשאת ב"ש אומרים נותנין לה לילה הראשון וב"ה

אומרים עד מוצאי שבת ד' לילות ראתה ועודה בבית אביה ב"ש אומרים נותנין לה בעילת מצוה ובית הלל אומרים כל הלילה שלה ובגמרא שם אמר רב בוגרת נותנין לה לילה הראשון כלומר דאפילו לבית הלל דאמרי בהגיע זמנה לראות ד' לילות ה"מ נערה אבל בוגרת לילה הראשון ותו לא ובתר הכי איתא התם (סה:) רב ושמואל דאמרי תרווייהו הלכה בועל בעילת מצוה ופורש ואקשינן עלייהו ממעשה דרבי דאיתא בברייתא וגם ממתני' ומשני אינהו דאמרו כרבותינו דתניא רבותינו חזרו ונמנו שיהא בועל בעילת מצוה ופורש אמר עולא כי הוי בה רבי יוחנן ור"ל בתינוקת כלומר בהאי פירקא דתינוקת לא הוו מסקי מיניה אלא כדמסיק תעלא מבי כרבא ומסיימי בה הכי בועל בעילת מצוה ופורש וה"נ איתא בירושלמי כל הני הלכתא דריש פירקא אחרינא דנדה להלכה אבל לא למעשה רבי ינאי ערק אפילו מתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה וכ"פ הרשב"א דכל בועל בתולה צריך לפרוש מיד אפילו היא קטנה שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה כתב בתשובה אע"ג דאין לך מכה גדולה מזו לא תלינן בה כדתלינן בעלמא ובמכה משום דשאני הכא דאיכא למיחש לדשמואל דאמר יכולני לבעול כמה בתולות בלא דם ועוד דבבתולה יש להחמיר לפי שאינה אלא לשעה ופעם אחת אבל היכא שאפשר שתאסרנה על ידה לבעלה לא החמירו ע"כ וכ"פ הרא"ש וז"ל אע"ג דרב קאמר בוגרת נותנין לה כל לילה הראשון אליבא דמתני' אמר ואיהו סבר כרבותינו שהסכימו להחמיר בדורות אחרונים אמר עולא כי הוי רבי יוחנן ור"ל בתינוקת לא מסקי בה וכו' לישנא משמע כי הוו בתינוקת בכל חילוקי בתולות האמורות בפרק תינוקת אפילו בלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה כולן החמירו בשוה ונ"ל דטעם חומרא זו לא בשביל שנחוש שמא יצא מן המקור עם דם בתולים דלמה נחוש דהא קי"ל ברואה דם מחמת תשמיש שאם יש לה מכה תולה בה ואין לך מכה גדולה מזו אלא הטעם משום דבעילת מצוה לכל היא מסורה ואין הכל בקיאין בחילוק שיש בין שלא הגיע זמנה לראות ובין הגיע זמנה ובין בוגרת ובין ראתה ובין שלא ראתה ועוד משום דחתן יצרו תוקפו הלכך הסכימו רבותינו להשוות כולו וליתן להם דין חומרא שבחומרות דהיינו בוגרת שראתה דנותנין להם בעילת מצוה בלבד ע"כ. וכן פירש"י אהא דאמרי רב ושמואל הלכה בועל בעילת מצוה ופורש בין הגיע זמנה בין לא הגיע זמנה וכ"כ הר"ן בפ"ב דשבועות וז"ל מסתברא שאע"פ שבעל הגמרא סידר מימרא דרב ושמואל בפיסקא דראתה ועודה בבית אביה ה"ה לתינוקת שלא הגיע זמנה לראות דאינו בועל אלא בעילת מצוה בלבד וראיה לדבר מדאותיב רב חסדא עלייהו מדתניא מעשה ונתן לה רבי ד' לילות מתוך י"ב חדש וההיא ודאי בלא ראתה דאי בראתה אין לה אלא כל הלילה אלמא רב ושמואל לא אמור מלתייהו דוקא

בתינוקת שהגיע זמנה לראות וראתה אלא ה"ה בלא ראתה וכיון שכן ה"ה נמי בתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה והיינו דאמרינן דר"י ור"ל לא הוו מסקי מהאי פירקא אלא בועל בעילת מצוה ופורש וכן מוכיח מהירושלמי ואין דעת הרמב"ם כן שכתב בפ"ה מהא"ב גבי נשאת כשהיא נערה וראתה דם בבית אביה שאין לו לבא עליה אלא בעילה ראשונה ופורש ובלא ראתה כתב הדינים כמו שכתוב במשנה ובגמרא אלמא ס"ל ז"ל דרבותינו לא חזרו ונמנו אלא אהגיע זמן לראות וראתה והראב"ד השיג עליו כב"ש הוא זה ע"כ ולא מן השם הוא זה אלא כדכתיבנא עכ"ל: והרי"ף כתב בפ"ב דשבועות כל חילוקי דינים הכתובים בפ' תינוקת במשנה ובגמרא ואח"כ כתב הירושלמי שכתבתי לעיל ולא הכריע בדבר ודבריו תמוהין שממה שהביא דרב ושמואל אמרו הלכתא בועל בעילת מצוה ופורש וכתב ג"כ דר"י ור"ל מסיימי בה הכי והביא ג"כ הירושלמי דאמר הכי משמע שהוא סובר דהכי הלכתא וא"כ לא היה לו להביא כל שאר דברים שנאמרו בפרק תינוקת במשנה ובגמרא כיון שהם דלא כהלכתא ולכן נ"ל שהוא ז"ל סובר דהא דאמרי רב ושמואל הלכתא בועל בעילת מצוה ופורש לא קאי אלא להיכא דראתה ועודה בבית אביה וכדברי הרמב"ם ז"ל שכיון שנקבע בגמרא אפיסקא דראתה ועודה בבית אביה משמע דלא קיימי אלא אההוא גוונא דוקא ואע"ג דמותיב עלייהו ממעשה דרבי וההיא ע"כ בלא ראתה וכך הוא בדברי הרמב"ם בפ"ה מהא"ב איכא למימר דהכי פריך אם איתא דבראתה בבית אביה מחמרינן בה כולי האי דאינו בועל אלא בעילת מצוה בלבד לא הו"ל לאקולי כולי האי בלא ראתה לתת לה ד' ימים מתוך י"ב חדש דהא למיהב לה ד' לילות רצופים הוה סגי אלא מתוך י"ב חדש דהוי קולא טובא למה א"נ דהכי מותיב עלייהו דאם איתא דבראתה בבית אביה מחמרינן לומר דאינו בועל אלא בעילת מצוה לבד לא הו"ל לרבי להקל בלא ראתה לתת לה ד' לילות דהא חזינן במתני' דב"ש דאמרי בראתה ועודה בבית אביה נותנין לה בעילת מצוה היכא דהגיע זמנה לראות ולא ראתה אמרי' נותנין לה לילה הראשון וכיון דיהיב לה רבי ד' לילות משמע דס"ל דבראתה נותנין לה לילה הראשון וכדחזינן בבית הלל דבהגיע זמנה לראות ולא ראתה אמרי נותנין לה ד' לילות ובראתה ועודה בבית אביה אמרי נותנין לה לילה הא' ומשני אינהו דאמרו כרבותינו דתניא רבותינו חזרו ונמנו וכו' כלומר אע"ג דדינא הוי דראתה בבית אביה נותנין לה לילה הא' וכב"ה דמתניתין מ"מ רבותינו חזרו ונמנו להחמיר בה ואמרו שאין לה אלא בעילת מצוה בלבד שאם אתה נותן לילה הא' אתו למיהב לבוגרת נמי שראתה לילה הא' שלא יחלקו בין בוגרת לנערה הלכך גזרו להחמיר בזו שהגיע זמנה לראות וראתה אבל בלא ראתה לא גזרו אלא העמידוה על דינא דנותנין לה ד'

לילות ואע"ג דשייך למיגזר בה אטו בוגרת שלא ראתה דלית לה אלא לילה הראשון ואתו למיטעי ולומר שיש לה ד' לילות שלא יחלקו בין נערה לבוגרת מ"מ לא ראו חכמים להחמיר כ"כ בדבר ודיים שהחמירו היכא דראתה א"נ דע"כ לא אחמור אלא בראתה משום דאיפשר לבא לידי איסור תורה שיתערב דם המקור בדם בתולים ואע"ג דחששא רחוקה היא דהא קי"ל ברואה מחמת תשמיש שהיא תולה במכתה מ"מ נצטרפה עם גזירת אטו בוגרת ואסרו אבל בלא ראתה דלא שייך למיחש בה שמא דם המקור נתערב בדם בתולים אף על גב דשייך למיגזר בה אטו בוגרת משום הא בלחוד לא ראו לגזור בה ומאחר שהוא ז"ל מפרש כן נמצא בכל דינים הכתובים בפרק תינוקת במשנה ובגמרא הלכתא נינהו חוץ ממה ששנינו בהגיע זמנה לראות וראתה ועודה בבית אביה דהא פסקו רב ושמואל הלכה כרבותינו שחזרו ונמנו שיהא בועל בעילת מצוה ופורש ולפיכך בדין היה לו לכתוב כל מ"ש והא דאמר עולא כי הוו ר"י ור"ל בתינוקת הוו מסיימי בועל בעילת מצוה ופורש לא בכולהו דיני דתינוקת קאמר אלא בתנוקת שהגיע זמנה לראות וראתה בלבד קאמר וכדמוכח מדמייתי לה סמוך לדרב דשמואל וכיון דלפום התלמוד דידן כולהו דיני דכתיבי בתינוקת להקל הלכה למעשה הן בר מהגיע זמנה לראות וראתה הכי נקטינן אלא דכיון דחזינן בירושלמי דאמרו על ההיא הלכתא דריש פירקא אחרינא דנדה להלכה אבל לא למעשה יש ללמוד שחילוף מנהג מקומות הוא ובבבל היו נוהגין בהלכה זו היתר חוץ מהגיע זמנה לראות וראתה שאינו בועל אלא בעילת מצוה ופורש ובמערבא היו נוהגין בכל דיני הלכה זו איסור למעשה דבכולהו אינו בועל אלא בעילת מצוה ופורש ולא משום דס"ל דדינא הכי אלא חומרא בעלמא שהחמירו במקומם וקצת משמע כן מדקאמר ר' ינאי ערק אפילו מתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת ואם איתא מאי רבותיה דר' ינאי הא כ"ע נמי מערק ערקי מינה למעשה אלא ודאי משמע דבשאר מקומות לא החמירו בה אלא בהגיע זמנה לראות וראתה בלבד ובמערבא שנהגו להחמיר בה נמי איפשר שלא פשט מנהג זה בכל מקומותיהן ולפחות בתינוקת שלא הגיע זמנה לראות שהיא קלה שבכולן לא פשט בכל מקומותיהן ולהכי מייתי דרבי ינאי שהיה נוהג להחמיר בכולן ואפילו מתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ערק כלומר היה פורש אחר שבעל בעילת מצוה או היה בורח מלהורות בה היתר אחר בעילת מצוה ואפשר דהא דקאמר בגמרא דידן דר"י ור"ל כי הוו בתינוקת מסיימי בועל בעילת מצוה ופורש כי הוו בכולי פירקא דתינוקת קאמר והא דהוו מסיימו בועל בעילת מצוה ופורש לא מדינא הוו מסיימו הכי אלא ממנהג שנהגו להחמיר בה במקומם דהא ר"י ור"ל במערבא הוו יתבי ואע"ג דהאי דאיתמר בירושלמי דכל האי הלכתא דתינוקת להלכה

ולא למעשה שמואל קאמר לה לא תקשי למאי דפרישנא דהא דאמרי רב ושמואל הלכתא בועל בעילת מצוה ופורש לא קאי אלא להגיע זמנה לראות וראתה אבל לא לאינך דהא דקאמר בתלמודא דידן הוא לפום קושטא והא דאמרינן בירושלמי הוא לפי מנהג שנהגו להחמיר עליהם בני מערבא כנ"ל לפרש דעת הרי"ף ז"ל דהשתא כל מ"ש הוא מכוון שבתחילה כתב השנוי במשנה וכל מאי דאיתא בגמרא דידן לומר דקושטא דמילתא הכי הוי דינא ואם ראינו מקום שנוהגים כך אין למחות בידם ואח"כ כתב דר"י ור"ל הוו מסיימי בועל בעילת מצוה ופורש ללמד דאינהו נמי סברי כרב ושמואל ולפי הפירוש השני שפירשתי כתב הא דר"י ור"ל ללמוד מדבריהם מה שלמדנו מהירושלמי שהביא דהיינו לומר דבמערבא היו נוהגים להחמיר בכולן ונ"מ שאם ראינו מקום שנוהגים בו לא נחשוב שהוא מנהג בטעות ונבא להתירו להם דהא כיון דבמערבא הוו נהגו הכי אסור לפרוץ גדרם של הנוהגים כמותם דמנהג ותיקין הוא: וכמו שפירשתי דברי הרי"ף נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שבפ"ה מהא"ב כתב כל דיני תינוקת השנויים במשנה ומה דאיתמר עלייהו בגמ' ופסק בהם כב"ה חוץ מהגיע זמנה לראות וראתה שפסק כרב ושמואל שאמרו הלכתא בועל בעילת מצוה ופורש בפי"א שכתב מנהג פשוט בשנער ובארץ הצבי ובספרד ובארץ מערב שאם ראתה דם בתוך ימי מלאת אע"פ שראתה אחר שספרה ז' נקיים וטבלה הרי זו סופרת שבעה נקיים אחר שיפסוק הדם ואין נותנין לה ימי טוהר כלל ודין זה בימי הגאונים נתחדש והם גזרו שלא יהיה שם דם טהור כלל שזה שהחמירו על עצמן בימי חכמי התלמוד אינו אלא ברואה דם טמא שיושבת ז' נקיים אבל דם שתראה בימי טוהר אחר ספירה וטבילה אין לחוש ושמענו שבצרפת עד היום נוהגים לבעול על דם טוהר כדין התלמוד ודבר זה תלוי במנהג וכן דם בתולים בזמן הזה שאפילו היתה קטנה שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה דם מימיה בועל בעילת מצוה ופורש וכל זמן שתראה הדם מחמת המכה הרי היא טמאה ע"כ. הרי מבואר בדבריו שמה שאנו מורים בכל הבתולות לבעול בעילת מצוה ולפרוש אינו מן הדין שהדין הוא כמו שכתב בפ"ה אלא מחמת מנהג אנו מורים כן ומנהג זה אינו מההיא דאמר רבי זירא בנות ישראל החמירו על עצמן דהאי אינה אלא ברואה דם טמא או ספק טמא דמדינא לא היתה צריכה לשמור אלא יום א' כנגד יום שראתה אם הוא בימי זיבה ואם הוא בימי נדה בששה והוא סגי לה והחמירו על עצמן דבין ראתה בימי זיבה בין בימי נדה היא צריכה לישב ז' נקיים אבל זה שהוא טהור גמור בודאי לא שייך חומרא דרבי זירא ואין לומר דבימי הגאונים נתחדש ולא קודם דהא חזינן בירושלמי דבימי האמוראים הראשונים היה מנהג זה ועוד דלא כתב בו הרמב"ם בהדיא שבימי הגאונים נתחדש ומ"ש וכן דם

בתולים בזמן הזה נראה דקאי אירשא דמילתא שכתב מנהג פשוט בשנער ובארץ הצבי ובספרד וכו' ואין נותנין לה ימי טוהר כלל והדר קאמר וכן דם בתולים בזמן הזה אין נוהגין בו טוהר כלל א"נ דקאי למה שכתב ושמענו שבצרפת בועלים על דם טוהר עד היום ודבר זה תלוי במנהג כלומר שלא נחזיק לאותם בני צרפת לעוברים על דת שמאחר שאין דבר זה אלא ממנהג כיון שמעולם לא פשט איסור זה ביניהם אינם חייבים לנהוג בו והדר כתב וכן דם בתולים בזמן הזה שפשט איסורו אם נשמע שבשום מקום אין נוהגים להחמיר בו כ"כ אלא שנוהגים כפי מה שנתבאר בפ"ה לא נחזיקם לעוברים על דת כיון שלא פשט מנהג זה ביניהם מעולם ואפשר לומר עוד דאמה שכתב ודין זה בימי הגאונים נתחדש נמי קאי ואע"ג דבירושלמי משמע דבימי האמוראים הראשונים היו נוהגים כן מ"מ לא פשט בכל ישראל עד שעמדו הגאונים ז"ל והנהיגו כן לכל ישראל: ומעתה מ"ש הראב"ד בפ"ה כל זה אינו למעשה ולעולם אינו בועל אלא בעילת מצוה ופורש וכתב ה"ה עליו לא היה צריך לכתוב ולומר דבר זה בכאן שכבר ביאר כל זה רבינו בפרק י"א עכ"ל כאילו נעלם מעיני הראב"ד מ"ש הרמב"ם בפי"א יתבאר לך דליתא אלא אף על פי שראה הראב"ד מ"ש הרמב"ם בפי"א עכ"ז השיגו מפני שהרמב"ם סובר שלא נאסר יותר ממ"ש בפ"ה אלא ממנהג והראב"ד סובר דמדינא דתלמודא אפילו תינוקת שלא הגיע זמנה לראות בועל בעילת מצוה ופורש ולפיכך השיגו דלמה לו לכתוב כל מ"ש בפרק ה' דאינו אלא לפי משנה ראשונה כיון שאח"כ רבותינו נמנו וגמרו שיהא בועל בעילת מצוה ופורש אפילו בתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה ופסקו רב ושמואל הלכה כוותייהו: ולענין הלכה כבר נתבאר שהרא"ש והרשב"א סוברים כדעת הראב"ד ואפילו למה שפירשתי לדעת הרי"ף והרמב"ם מאחר שבזמן הזה פשט איסור בדם בתולים דאפילו תינוקת קטנה שלא הגיעה זמנה לראות ולא ראתה בועל בעילת מצוה ופורש אסור לפרוץ גדרן של ראשונים ולהקל בו אפילו כחוט השערה ומי שעושה כן הרי הוא פורץ גדר וישכנו נחש וז"ל הרשב"א בתשובה האמת כי דעת הרמב"ם ניכרת מתוך מ"ש דההיא דרב ושמואל אפלוגתא דב"ש וב"ה בראתה ועודה בבית אביה ומ"מ הדברים מוקצים מן הדעת ומה שנראה בעיני כבטל מעיקרו דאם איתא הרי זה כאילו פסקו רב ושמואל בהדיא הלכה כב"ש ולא כב"ה וא"כ מאי קאמר ליה רבא לרב חסדא אהדורי אפירכא למה לך אותיב מתני' כלומר מדתני ב"ה כל הלילה שלה וכי אם הם ראו מחלוקת ב"ש וב"ה וראו להניח דברי ב"ה ולפסוק כב"ש לחומרא היאך נקשה עליהם מב"ה שפסקו הם בפירוש שלא כמותו ואם לומר דב"ש במקום ב"ה אינה משנה לא הול"ל בהא לישנא אלא הכי הו"ל לאותיב מי שבקי ב"ה ועבדי כב"ש ועוד רב חסדא

מאי קא פריך מדרבי אינהו דאמר כב"ש בפירוש ואטו כל מאן דפסיק כחד מי מותבינן ליה מאידך אדרבא מימר אמרינן בכולה תלמודא תנאי הוא ועוד מי עדיף רבי מב"ה אלא שאין אלו אלא דברים בטלים ומה שאין דעת מקבלו ודבר שאין סוגיית הגמרא מסכימות עליו בשום מקום עד שלא רצה הר"א לתלות פי' משובש כזה בהרמב"ם ותלה בו שהעביר עין במשנה וטעה לפסוק כב"ש שלא בהשגחה ועוד דמאי דאמרינן בגמרא דר"י ור"ל כי הוו בתינוקת לא מסקו אלא כמה דמסיק תעלא מבי כרבא ודאי בפירקין דתינוקת קאמר דאי בבוגרת או ברואה בבית אביה לא הול"ל סתם בתינוקת ונאמן עליו הירושלמי לגלות פי' א' מסותם כא' מן המפרשים ולא עוד אלא דרבי ינאי רבו של ר"י אמר שם בפי' ולא מצאנו לו בגמרא הפך מזה ויראה שר"י ור"ל בשיטת רבי ינאי אמרוה וגדולה מזו פוק חזי בכולהו מאי עמא דבר ודבר שנתפשט איסורו בכולן זו ראיה שאבות ראשונים כך פי' ההלכה מקובל בידן ואריך עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואפילו בוגרת שכלו בתוליה אינו מיושב דאיכא למימר דאדרבה היא הנותנת משום דכלו בתוליה אין אנו תולין דם זה בדם בתולים אלא אומרים דם מן המקור הוא וא"כ מאי ואפילו דקאמר וצ"ל שהוא סמך עמ"ש אח"כ ואפילו בדקה ולא מצאה דם טמאה שמא ראתה טיפת דם כחרדל וחפהו ש"ז ואם כן כשכתב סתם בועל בעילת מצוה ופורש בכל גווני הוא אפילו בדקה ולא מצאה דם ולה"ק דאפי' בוגרת שהיא בחזקת שכלו בתוליה בועל בעילת מצוה ופורש אפילו היכא דבדקה ולא מצאה דם ומ"מ יותר היה ראוי לכתוב ואפילו בוגרת שכלו בתוליה אחר מ"ש ואפי' בדקה ולא מצאה דם טמאה כי שם הוא מקומו וכ"ה כתוב בדברי הרא"ש פרק תינוקת ובדברי הרשב"א בת"ה וכתבו דטעמא משום דכיון דאיכא מקצת בוגרת שיש להם דם בתולים לא חילקו ביניהם וסתמו ואמרו בועל בעילת מצוה ופורש:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומיהו אותה בעילה גומר כדרכו באבר חי בפרק תינוקת (שם) א"ל רבי אבא לרב אשי אלא מעתה בעל נפש לא יגמור ביאתו כלומר אחר שאתה חושש לכל תינוקת משום נדה ואפילו לא הגיע זמנה לראות ולא ראתה אם כן כעין ודאי משוית לה ובעל נפש לא יגמור ביאתו אלא מכיון שדם שותת ויורד יפרוש ממנה אמר לו אם כן לבו נוקפו ופורש ואפילו קודם השרת בתולים או טמא יפרוש לגמרי ולא יבעול כלל ונמצא בטל מפריה ורביה וכתב הרשב"א בת"ה ובועל בעילת מצוה דקא אמרי פי' הראב"ד לא פירש מיד שגמר דאם כן יציאתו הנאה לו כביאתו אלא ממתין עד שימות ופורש מיד מן המטה כדרך שאמרו במשמש עם הטהורה ואמרה נטמאתי ולנעץ צפרנו בקרקע עד שימות כמו

שאמר שם א"צ שהרי התירו לו לגמור ביאתו אלא עומד עד שימות ופורש וזהו גמר ביאה דקאמר ואינו מחוור בעיני ולמה ימתין עד שימות כדי שלא יהנה בפרישתו והרי אשה זו דמיה טהורים וביאתה מותרת לגמרי ואפילו שהדם שותת ויורד התירו לו לגמור ביאתו ולא תהא הנאה לו בפרישתו יותר מביאתו הגמורה שהתירו לו ותמה על עצמך ליהנות בגמר ביאה מותר לפרוש כדי שלא יהנה אסור ועוד שאם אתה עושה אותו כמשמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי אף הוא לבו נוקפו וכו' וזו היא תשובתו של רב אשי וזה נ"ל מבואר ואפילו לבעל נפש וכן דעת הרז"ה ז"ל עכ"ל וכ"כ ה"ה בפי"ד שהסכימו כן הרבה מן המפרשים וכ"כ הרא"ש בפרק תינוקת שפורש אפי' בקושי אע"ג שיציאתו הנאה לו כביאתו דביאה זו נתנו לו שיבעול ולא חששו להנאת יציאתו ולא כמו שפירש ראב"ד דעומד עד שימות האבר דא"כ מאי נותנין לו בעילת מצוה דקתני מתני' ע"כ צריך לבעול בעילת מצוה אלא ה"פ אע"ג דהחמירו לעשותה כנדה אחר בעילה זו נותנין לו כל ביאה זו שיבעול ויגמור ע"כ וכ"פ סמ"ג וסה"ת וכן הסכים הר"ן בפ"ב דשבועות וכ"כ הגהות מיי' בפ"ד בשם הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ד

ואפילו בדקה ולא מצאה דם טמאה שמא ראתה טיפת דם כחרדל וחפהו ש"ז וכן כתב הרא"ש בפרק התינוקת והרשב"א בת"ה דאפילו בעל ולא מצא דם כלל פורש ממנה דכיון דרוב נשים יש להם דם בתולים שמא ראתה טפת דם כחרדל ונאבד או חפהו ש"ז ובהטיה נמי לא תלינן דמילתא דלא שכיחא היא ואפילו בוגרת נמי אף על פי שאין לה טענת בתולים מכל מקום כיון שיש בוגרת שיש להן דם בתולים לא פלוג וצריך לפרוש אפילו לא מצא דם וכ"כ הר"ן בפ"ב דשבועות וכתב שכן דעת הגאונים והגמיי' כתב בפי"א כתב הראב"ד ל"ש בעל ומצא דם ל"ש בעל ולא מצא דם פורש ואיכא מ"ד שאם לא מצא דם א"צ לפרוש ומסתברא לקולא אבל בשם רש"י נמצא לחומרא וכ"כ ברוקח וכ"כ הרמב"ן וכן הורה הר"מ להחמיר ואפילו המקילים מצריכים להם לבודקה בבדיקה זכה במוך ובצמר נקי עכ"ל ול"נ דלא חיישינן לדברי המקילים בדבר זה שכל הפוסקים חולקים עליהם ומסכימים לאסור וגם המרדכי כתב בשם כמה גדולים לאסור משום דא"א לחבורה בלא דם אלא ש"ז חפהו כדאמר בפ"ק דכתובות (י.) גבי ר"ג שראו במים ומצא דם והא דאמרינן בפרק תינוקת (שם:) בעל ולא מצא דם וחזר ובעל ומצא דם וכו' דוקא בדורות הראשונים שהיו בקיאים בדמים אבל בזמן הזה אין להקל עד כאן לשונו:

סעיף קטן ה
וצריכה שתפסוק בטהרה ותבדוק כל שבעה כ"כ הרשב"א בת"ה הקצר שצריכה הפסק טהרה ובדיקה תוך ז' וכ"כ הרא"ש בפרק תינוקת בשם רב האי והרמב"ם בפי"א מהא"ב שצריכה לספור ז' נקיים:

סעיף קטן ו
ומ"ש ולא תתחיל למנות עד יום ה' לשמושה היינו משום דחיישינן שתפלוט ש"ז ותסתור כמבואר בסימן קצ"ו וכתב הגמיי' בפי"א מהא"ב שכן כתב בס"ה והמצוה ושמדברי הרמב"ם והרמב"ן נראה שאינה צריכה להמתין ומשמע לי שכתבו שנראה כן מדברי הרמב"ם מפני שכתב ואחר שיפסוק הדם סופרת ז' ימים נקיים ומשמע להו שתיכף אחר שיפסוק הדם קאמר שסופרת ז' נקיים ואפילו אם פסק מיד א"צ להמתין מלספור ול"נ דאין משם ראיה דהרמב"ם לא אתא אלא למימר שצריכה ז' נקיים כשאר נדה אבל לא נחת לפלוגי בינה לשאר נדה לענין פליטת ש"ז וממילא משמע דדינה כשאר נדה דאם איתא דהוה מחלק ביניהם לא הוה שתיק מיניה:

סעיף קטן ז
ונוהג עמה בכל דיני נדה לענין הרחקה אלא שנדה גמורה אסור לו לישן על מטתה אפילו כשאינה במטה ובכלה מותר לו לישן באותה מטה וכו' בריש פרק תינוקת כתב הרא"ש בשם תשובת רבי' האי דכל בתולה שנבעלה בעילת מצוה נוהגת עצמה כל ז' כנדה וישבה לה לגייסה כשאר נדות כדי שלא יהא הרגל וצריכה ז' נקיים וטבילה כעיקר זבה אלא שאין אנו מטמאין משכב שתחתיה בשעת בעילה משום דלאו נדה ודאי היא אלא ספק וכתב הראב"ד ז"ל ואיני עומד על בירור דבריו במה שאמר שאין אנו מטמאים משכב התחתון בשעת בעילה משום דלאו נדה ודאי היא ואילו היתה נדה ודאי כלום יש טומאה וטהרה בזמן הזה לטמא משכב שתחתיה ונראה מדבריו שאסור לישן על מטתה של נדה אפילו בשעה שאינה במטה משום הרגל ודוקא נדה ודאי אבל כלה מותר לישן באותה מטה לאחר שעמדה מאצלו ואפילו באותו סדין שהדם עליו ואף על פי שאין זה מן ההלכה הרי הם דברים שהדעת מכרעת עליהם עכ"ל הראב"ד ז"ל:

סימן קצד

סעיף קטן א
יולדת טמאה כנדה אפילו לא ראתה דם בין יולדת חי או מת אפילו נפל כבר נתבאר בסימן קפ"ח שאפילו מי שסובר שאיפשר לפתיחת הקבר בלא דם מודה בנגמר צורתו של ולד שאמו טמאה לידה ופשוט במשנה שדין יולדת נפל כדין יולדת ולד של קיימא חי דתנן בפ' המפלת (נדה דף ל') המפלת יום ארבעים אינה חוששת לולד יום מ"א תשב

לזכר ולנקבה ויהיב טעמא משום דבמ"א יום נגמרת צורת הולד ומיהו אם ילדה דרך דופן אינה טמאה לידה ומפרש טעמא בפרק יוצא דופן (נדה דף מ.) משום דאמר קרא כי תזריע וילדה עד שתלד ממקום שמזרעת וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהא"ב וכתבו רבינו בסוף סימן זה:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכמה הן ימי טומאתה יולדת זכר טמאה שבעה מבואר בתורה (ויקרא י"ב) אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים ומ"ש ובליל שמיני טובלת כבר נתבאר בסי' קפ"ח שזהו משפט הנדה לטבול בליל ח' ויולדת נדה קריא רחמנא:

סעיף קטן ג

ומ"ש אפילו אם שופעת מתוך ז' לאחר ז' בפרק המפלת (לה.) איתמר רב אמר מעיין אחד הוא התורה טמאתו והתורה טהרתו ולוי אמר שתי מעיינות הם נסתם הטמא נפתח הטהור נסתם הטהור נפתח הטמא מאי ביניהו איכא בינייהו שופעת מתוך ז' לאחר ז' לזכר ומתוך י"ד לאחר י"ד לנקבה דרב לקולא ולוי לחומרא ופירש"י לקולא וטהורה ואע"ג דלא פסק דהא התורה טהרתו ואיפסיקא הלכתא בגמרא כרב:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכל ל"ג ימים שאחר הז' מותרת לשמש אף על פי שרואה בהן זה מבואר בתורה ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה כלומר שכל דמים שתראה באותם הימים אינם מטמאים אותה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ולאחר ל"ג אסורה אפי' אם שופעת מתוך ל"ג לאחר שלשים ושלשה אפלוגתא דרב ולוי שכתבתי בסמוך אמרינן בגמרא דאיכא בינייהו תו שופעת מתוך מ' ולאחר מ' לזכר ומתוך פ' לאחר פ' לנקבה דבהא רב לחומרא ולוי לקולא ואיפסיקא בגמרא בהא נמי הלכתא כרב:

סעיף קטן ו

ומ"ש וצריכה לפרוש מבעלה ליל מ"א אפילו אם אינה רואה בפרק ערבי פסחים (פסחים קיג.) היושבת על דם טוהר אסורה לשמש וכמה אמר רב עונה וכתב הרא"ש בס"פ המפלת וז"ל ובמקומות שבועלים על דם טוהר צריכים לפרוש ליל מ"א לזכר וליל פ"א לנקבה אפי' לא ראתה דמתוך שהורגלה לשמש כל ימי טוהר ואפי' תראה חיישינן שמא גם עתה תראה ולאו אדעתה לכן יודיענה בעלה שהוא פורש ממנה לילה זו בשביל שכלו ימי טוהר שלה והכי אמרינן בפרק ע"פ היושבת על דם טוהר אסורה לשמש וכמה אמר רב עונה ופירש"י לילה אחת כדפרישית ובשם רבותיו פירש לילה ויום וכתב דאין נראה

לו פירוש רבותיו דבכל דוכתא אמרינן כדאיתא בנדה (סג.) דעונה אחת הוי לילה אחת או יום גבי פרישת עונה אחת סמוך לוסתה וגבי מי שהיו גתיו ובית בדיו טמאים עכ"ל והם דברי הראב"ד בספר בעלי הנפש ודחה דברי בה"ג שפירש שהטעם משום דכיון דנפקא מימי טהרה לימי טומאה הו"ל כשעת וסתה וכ"כ סמ"ג וסה"ת כדברי הרא"ש ממש וסמ"ק סתם וכתב שיש לפרוש ליל מ"א וליל פ"א לנקבה ולא חילק בין מקום שנוהגים לישב על דם טוהר למקום שאין נוהגים ואפשר שסובר כפירוש בה"ג א"נ לא איירי אלא למקום שנוהגין לישב על דם טוהר וכדברי הרא"ש וסמ"ג וספר התרומה ולא חשש לפרש כן לפי שסמך עמ"ש סמ"ג א"נ דמשום דבמקומו היו יושבים על דם טוהר כתב הדין סתם ולא חשש לחלק בדבר:

סעיף קטן ז

ומ"ש והיולדת נקבה טמאה י"ד מבואר בתורה ואם נקבה תלד וטמאה שבועים ואפילו לא ראתה כלל טמאה י"ד יום לנקבה שכבר נתבאר שטומאת יולדת אפי' בלא ראתה היא:

סעיף קטן ח

ומ"ש ובליל ט"ו טובלת מבואר שליל ט"ו לנקבה כליל שמנה לזכר. ומ"ש ומותרת כל ששים ושש מבואר בתורה וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה ומ"ש אפי' היא שופעת מתוך י"ד לאחר י"ד כבר נתבאר שזהו מחלוקת רב ולוי והלכה כרב דמטהר ומ"ש ולאחר ששים ושש אסורה אפי' היא שופעת מתוך ס"ו לאחר ששים ושש כבר נתבאר שגם זה מחלוקת רב ולוי והלכה כרב דמטמא ומ"ש וצריכה לפרוש מבעלה ליל פ"א אפי' אם אינה רואה כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ט

והיולדת בימי זיבתה אם רואה דם בלידתה צריכה ז' נקיים מדם וימי טוהר שרואה בהן אין עולין לה לספירה וכו' בפ' בנות כותיים (נדה לז.) תני ר' מרינוס אומר אין לידה סותרת בזיבה איבעיא להו מהו שתעלה פירוש אם ילדה בזוב דבימי לידתה לא ראתה מהו שיעלו לה לנקיים ולא תצטרך לספור אחריהם אביי אמר אינה סותרת ואינה עולה פי' אם היתה זבה ופסקה והתחילה לספור וילדה אינה סותרת וימי לידתה אפי' אינה רואה בהן אין משלימין לספירתה אלא משלמת אחריהם ורבא אמר אינה סותרת ועולה וכתב הרא"ש וז"ל פסק בעל הלכות כרבא דקי"ל בכל מקום הלכה כרבא בר מיע"ל קג"ם וכ"כ רב סעדיה וכן בשאלתות דרב אחאי וכן ר"ח ורב אלפס ז"ל ורש"י כתב בתשובה דאביי ורבא אליבא דרבי מרינוס פליגי ולפי דבריו אינהו מצו סברי כמסקנא בס"פ בא סימן (נדה נד.) דעולים וכן פירש"י בכל מקום דלמ"ד דיע"ל קג"ם הוא לחי העומד מאליו

אבל ר"ת פי' דהלכה כאביי וימי לידה היינו למ"ד דיע"ל קג"ם והתוספות דחו כל ראיותיו ודברי הגאונים עיקר הילכך נשי דידן שהחמירו לישב ז' נקיים על כל ראיותיהם כולן יולדות בזוב הם וצריכים ז' נקיים וימי לידה אם לא ראתה בהן עולין לה לז' נקיים ויולדת נקבה שהיו ימי השבוע הראשון נקיים וראתה בשבוע שנייה אינה סותרת אע"פ שדם לידה סותרת אפי' לרבא דוקא ימי לידה שאינה רואה בהם הוא דקאמר עולין הכא אינה סותרת כיון שראתה אחר ספירת ז' נקיים אע"פ שהדם טמא וראיה מדקאמר תלמודא ת"ש יולדת בזוב שספרה ולא טבלה וראתה הלכו ב"ש לשיטתן וב"ה לשיטתן בשלמא לרב דאמר מעיין א' הוא מש"ה מטמא לח ויבש אלא ללוי דאמר שתי מעיינות אמאי מטמא לח ויבש אמר לך לוי אנא דאמרי כתנא דשוין ואבע"א בשופעת והא ספרה קתני ביולדת נקבה בזוב עסקינן ושבוע קמא פסק ושבוע בתרא לא פסק וקסבר ימי לידה שאינה רואה בהן עולין לספירת זיבתה אלמא שאין ראיות שבוע בתרא סותר ספירת שבוע קמא ויש ללמוד דגם זבה דעלמא שספרה ז' נקיים ולא טבלה וראתה שאינה סותרת אע"פ שנעשית נדה בראייה זו טובלת לנדתה ועלתה לה טבילתה אף לזיבתה אף על פי שיש לחלק דשאני הכא דראייה זו דימי לידה אינה גורמת לה לא נדות ולא זיבות מ"מ נראה שאין לחלק דמסתבר שאין סתירה אלא בימי הספירה כדאמרינן אחר תטהר אחר אחר לכולן שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם אבל לא איכפת לן אם יש טומאה אחר הספירה קודם הטבילה והאידנא אין נפקותא בפסק זה דעל כל ראייה שתראה צריכה שתשב ז' נקיים אבל בפסק הראשון דיולדת בזוב אפילו ראתה בשבוע שני טובלת אחר י"ד אפי' לא פסקה דקי"ל מעיין א' התורה טמאתו והתורה טהרתו ומותרת לבעלה במקום שנהגו לבעול על דם טוהר עכ"ל ומעתה דברי רבינו מבוארים דמ"ש והיולדת בימי זיבתה אם רואה דם בלידתה צריכה ז' נקיים מדם קודם שהחמירו בנות ישראל על עצמן מיירי שהיו מחלוקת בין רואה בימי זוב לרואה בימי נדה וקאמר דיולדת בימי זיבתה כלומר בי"א יום שבין נדה לנדה אם רואה דם בלידתה כלומר אם רואה ג' ימים רצופים דאז היא זבה גדולה וצריכה ז' נקיים כמו שנתבאר בסימן קפ"ג צריך שיהיו נקיים מדם לגמרי שאם רואה בהם דם אע"פ שהוא דם טהור אינם עולין וכדמסיים וימי טוהר שרואה בהן אין עולין לה לספירה אע"פ שהן טהורין וכ"נ מדברי הרא"ש שכתב שדם לידה סותר אפילו לרבא דדוקא ימי לידה שאינה רואה בהן הוא דקאמר עולין ומשמע דאפילו בימי טוהר קאמר דדוקא כשאינה רואה בהן הוא דקאמר עולין אבל אם רואה בהן אינן עולין וכ"כ הגמיי' בפ"ז דכיון דקי"ל כרב דאמר מעיין א' הוא וכו' א"כ כל הימים קרויים ימי לידה עד שתטבול וכ"כ שם ה"ה וכ"נ מדברי הרמב"ם

שם והכי פירש"י בהדיא בפ' בנות כותים גבי פלוגתא דרב ולוי דגרסינן התם ת"ש דותה תטמא לרבות היולדת בזוב שצריכה שתשב ז' נקיים בשלמא לרב דאמר מעיין א' הוא כלומר דם טמא בימי טומאה וטהור בימי טוהר כולו מעיין א' התורה טמאתו והתורה טהרתו מש"ה בעי ז' נקיים אלא ללוי דאמר שני מעיינות הן למה לי ז' וכו' ופירש"י מש"ה בעי הפסקה ז' נקיים דממעיין דמים טמאים אתו והתורה לא טהרתו עד שתספור ז' נקיים כדכתיב דותה תטמא ע"כ ודייק רבינו למינקט יולדת בימי זיבתה דאילו יולדת בימי נדתה אינה צריכה ז' נקיים כמו שנתבאר בסימן קפ"ג דנדה א"צ ז' נקיים ומ"ש והאידנא כל היולדות יולדות בזוב כלומר חשובות זבות גדולות משום דהחמירו בנות ישראל שאפי' רואות טיפת דם יושבות עליו ז' נקיים כדין זבה גדולה וכיון דקי"ל דא"א לפתיחת הקבר בלא דם נמצא שכולן חשובות יולדות בזוב גדול ואפי' לא ראו דם כלל הילכך צריכות ז' נקיים:

סעיף קטן י

ומ"ש ואם אינה רואה בתוך ז' של ימי הלידה עולין לספירת ז' נקיים פשוט הוא דהיינו כרבא דאמר עולה ומ"ש אפי' ילדה נקבה ולא ראתה בשבעה ימים הראשונים וכו' וראתה בז' ימים השניים אינה סותרת וטובלת לאחר י"ד וכבר נתבאר בדברי הרא"ש שלמד כן מסוגיא דגמרא ומ"ש אפי' לא פסקה מבואר בדברי הרא"ש דלבועלים על דם טוהר מיירי וה"ק אפי' לא פסקה מלראות מתוך י"ד עד אחר י"ד טובלת בליל ט"ו דמעיין אחד הוא והתורה טמאתו והתורה טהרתו ומיהו מ"ש ואפי' ילדה נקבה וראתה בז' ימים אחרונים אינה סותרת נראה לכאורה דאף לדידן דנוהגין איסור בדם טוהר איתיה דאין איסור דם טוהר ענין לזה דהא דם דשבוע שני טמא הוא ואפ"ה קאמר דאינו סותר אבל א"א לומר כן שהרי היא צריכה לספור ז' נקיים מפני מה שראתה בשבוע שני ומה יועיל לה מה שספרה בשבוע ראשון הלכך עכצ"ל דלא מיירי אלא לנוהגים לבעול על דם טוהר דלדידהו אף ע"ג דמשום חומרא דר' זירא חשיבי כולהו נשי יולדות בזוב היינו להצריכה ז' נקיים אחר הלידה אבל מכיון שספרו ז' נקיים אזדא לה חומרא דרבי זירא ונשאר על דין התלמוד ודין התלמוד הוא שכל שספרה ז' נקיים אע"פ שראתה בשבוע שני אינה סותרת ספירת ז' שספרה ואינה צריכה לספור נקיים בשביל מה שראתה בשבוע שני אלא טובלת ליל ט"ו ומותרת ואפי' לא פסקה וכן הדין ממש האידנא לנוהגים לבעול על דם טוהר דלדידהו לא החמירו בזה ומ"ש הרא"ש והאידנא אין נפקותא בפסק זה וכו' דמשמע דבפסק ראשון יש נפקותא אפילו האידנא לבתר חומרא דרבי זירא קאמר דאיכא נפקותא האידנא ומיהו לבועלים על דם טוהר הוא דאיכא נפקותא דאילו לשאין

בועלים על דם טוהר גם בפסק ראשון ליכא נפקותא דאע"פ שספרה ז' נקיים כל שרואה אח"כ בין בשבוע שני בין לאחר מכאן סותרת הכל וצריכה ז' נקיים אחר דם שראתה באחרונה שמ"ש בסוף דבריו במקום שנהגו לבעול על דם טוהר אכל מאי דכתב לעיל מיניה קאי וכן מבואר גם בדברי רבינו ירוחם דהא דאמרינן שאם ספרה ז' נקיים בשבוע ראשון וראתה בשבוע שני אינה סותרת היינו דוקא לבועלים על דם טוהר אבל בארצות שאינם בועלים על דם טוהר סותרת ומיהו מ"ש דימי לידה שאינה רואה בהם עולים לספירת שבעה נקיים גם לדידן נמי דלא בעלינן על דם טוהר עולין וכ"פ הרשב"א:

סעיף קטן יא

ומ"ש בשם הרמב"ן שסותרת וצריכה ז' נקיים כשתפסוק ז"ל בהלכותיו פ"ז הזבה שילדה קודם ספירת זיבתה צריכה ז' נקיים דין תורה ומונה ז' או שבועים ואח"כ מונה ז' נקיים בימי טוהר וטובלת וטהורה נמצאת אומר שכל היולדת זכר עכשיו יושבת ז' ללידה וז' לנקיים לזיבה והיולדת נקבה יושבת שבועים ללידה ולזיבה ז' נקיים: ימי לידה שהם שבועיים אם לא ראתה בהן עולין לספירת זיבתה שלמו לה ימי הספירה בתוך י"ד של נקבה ה"ז אסורה לבעלה עד ליל ט"ו עכ"ל. ומיהו לדידן דלא בועלים על דם טוהר אין נפקותא במחלוקת זה דהא פשיטא שסותרת וצריכה לספור ז' נקיים ומיהו ז' ימים דזכר וי"ד דנקבה עולין לספור מז' נקיים כרבא דאמר עולה ואפילו האידנא דלא בועלים על דם טוהר נמי עולה ופשוט הוא: והאגור העתיק כל לשון רבינו מהאידנא כל היולדות חשובות יולדות בזוב וכו' עד והרא"ש כתב כסברא ראשונה ויש לתמוה עליו שמאחר שיש בלשון זה כמה דברים שאינם אלא לבועלים על דם טוהר והוא עצמו כתב שלא ראה מעולם מי שנהג לבעול בדם טוהר לא היה לכתוב לשון זה סתם לתת מכשול לפני המעיין בספרו להתיר את האסור: והרשב"א בת"ה הסכים ג"כ לפסוק כרבא וכדברי הגאונים ז"ל וכן דעת הר"ן בפרק ב' דשבועות וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהא"ב ונתבאר בדבריו שאם ילדה נקבה ושלמו ימי ספירת ז' נקיים בתוך י"ד ה"ז אסורה לבעלה עד ליל ט"ו שכל י"ד היא בנדה ופשוט הוא ממה שנתבאר די"ד לנקבה טמאה לעולם אפילו לא ראתה ומשמע לי שאם טבלה תוך י"ד לנקבה לא עלתה לה טבילה כיון שהיא באותן ימים כנדה וצריכה לחזור ולטבול אחר י"ד ופשוט הוא. והגמיי' כתב שם בשם סמ"ג שנהגו בצרפת להחמיר הואיל ונפיק מפומיה דר"ת ולדברי ר"ת היה נראה להצריך לכל יולדת ב' טבילות ואח"כ תהא מותרת לבעלה אחת אחר ז' לזכר וי"ד לנקבה ואח"כ תספור נקיים ותטבול טבילה שנייה שאינה יכולה לספור ז' נקיים עד שתטבול אחר ימי לידתה דקי"ל כרב דאמר מעיין אחד הוא וכו' וא"כ כל הימים קרויים ימי לידה עד

שתטבול וכ"כ ר"ב בס"ה עכ"ל וכ"כ המרדכי לדעת ר"ת: כתב הרמב"ם בפ"ז על יולדת בזוב ספרה ז' נקיים ולא טבלה ואח"כ ראתה דם ה"ז טובלת ומותרת לבעלה מיד שכל ימי טוהר אינם ראויות לא לנידה ולא לזיבה וכתבו הגהות כך פסק ר"ת והביא ראיה מדאמרינן פרק בנות כותים גבי יולדת נקבה בזוב שספרה שבוע ראשון ובשבוע שני ראתה שאינה סותרת הראשונה לדברי האומר ימי לידה שאינה רואה בהן עולין לימי ספירת זיבתה ואף על פי שהוא דם טמא כ"ש דם טוהר שאינו סותר וכ"פ סה"ת והמצות אבל רא"ם פסק דסתרה וכ"פ האלפס והרוקח וז"ל כיון דאיכא יולדת בזוב שאין דמה טהור עד שתשב ז' נקיים ואף על פי שנכנסה תוך ימי טוהר הילכך כל דם דחזיא נמי בימי טוהר טמא עד שתשב ז' נקיים מדם וכ"כ הראב"ד וכן הרמב"ן פסק לאיסור אבל התוס' פסקו לקולא וגם ר"ת התיר לקולא הלכה למעשה וכ"פ סה"ת וסמ"ג ובארץ האי ואשכנ"ז בועלין על דם טוהר וכן בכל צרפת וכן הורה הר"מ וכתב שיש טועין בדברי האלפס ואומרים שכתב בימי טוהר אינם נוהגין עתה אחר חומרא דרבי זירא וליתא אלא כך ר"ל דיולדת בזוב צריכה ז' נקיים דלא כרבינו המחבר והתוספות אבל אם כבר טבלה ורואה בימי טוהר מותרת בלא טבילה עכ"ל ומ"ש על דברי הרמב"ם כ"פ ר"ת היינו לומר דר"ת פוסק כדברי הרמב"ם דדם שרואה בימי טוהר אינו מעכבתה מלטבול ומ"מ קשה דמשמע דר"ת עדיפא מדהרמב"ם דע"כ ל"פ הרמב"ם אלא בדם טוהר וכדיהיב טעמא לפי שאין ימי טוהר ראויים לא לימי נדה ולא לימי זיבה וזה פשוט בטעמו אין לו צורך ראיה ואם ראתה תוך שבועים לנקבה משמע דפשיטא דסותרת כל מה שספרה כיון שאינו דם טוהר ורבינו תם אפי' לא ראתה בשבועיים של נקבה אינה סותרת שבעה נקיים שספרה וכמו שנתבאר בשם הרא"ש ויש לומר דכיון דרבינו תם סובר דאין ימי לידה עולה לספירת שבעה לא נפקא לן מידי בספירה דתוך שבועים לנקבה אלא בספירה דאחר ז' לזכר וי"ד לנקבה איירי שצריכה לספור בתוך ימי טוהר ז' ימים נקיים מכל דם ואם אחר שגמרה מלספור ראתה אינו סותר כיון דדם טוהר הוא אבל כל שראתה תוך ז' נקיים אף על פי שהוא דם טוהר סותר דבעינן ז' נקיים לגמרי בלא שום דם כלל וכן מבואר שם בהגהות שכתבו בתוך ז' ליכא מאן דפליג דאפי' דם טוהר סותר לכ"ע עד כאן ומיהו אכתי פליג הרמב"ם אר"ת בז' לזכר וי"ד לנקבה שהרמב"ם סובר שהן עולין לספירת ז' וכמו שנתבאר לעיל ודלא כר"ת ומ"ש בשם האלפס והרוקח והראב"ד והרמב"ן היינו לומר שהם סוברים שמכח חומרת ר' זירא אסור לבעול על דם טוהר ולפי דבריהם אין שום מקום רשאי לנהוג היתר בדם טוהר שחומרת ר' זירא פשטה בכל ישראל והתוס' ור"ת וסה"ת וסמ"ג סוברים שאין דם טוהר בכלל חומרת ר' זירא אלא

היא תלויה במנהג ולפיכך אף על פי שחומרת ר' זירא פשטה בכל ישראל יש מקומות שבועלין עוד היום על דם טוהר וכך הם דברי הרמב"ם בפי"א מהא"ב ומה שכתבו עוד שהר"מ ביאר שאין דעת הרי"ף לאסור דם טוהר משום חומרא דרבי זירא אלא כך ר"ל דיולדת בזוב צריכה ז' נקיים דלא כרבינו המחבר והתוס' אבל אם כבר טבלה ורואה בימי טוהר מותרת בלא טבילה פי' שהר"ם סובר דלהרי"ף יולדת בזוב שספרה בתוך ימי טוהר ז' נקיים מכל דם ואחר הז' קודם שתטבול ראתה סותרת אף על פי שהוא דם טוהר ודלא כמו שנתבאר לדעת הרמב"ם והתוס' והיינו דקאמר הילכך כל דם דחזיא נמי בימי טוהר טמא עד שתשב ז' נקיים מדם כלומר שהם עצמם יהיו נקיים שלא תראה דם בהם וגם לא אחריהם קודם שתטבול אבל כל שטבלה בלי ראיית דם כלל ואפי' דם טוהר לא תוך ז' ולא אחר ז' עד שטבלה אם ראתה אח"כ דם טוהר הוא ומותר לבעול עליו:

סעיף קטן יב

כתב הרמב"ן אף על פי שמן התורה מותר לבעול על דם טוהר כל הרואה טיפת דם אפי' בתוך ימי הטוהר תשב ז' נקיים והרי הוא בכלל חומרא שהחמירו בנות ישראל כלומר בכל מאי דאמר ר' זירא בנות ישראל שהחמירו על עצמן שאפי' רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים שאם החמירו בכך שלא יבא הדבר לידי טעות בין בימי נדה לבימי זיבה ובין רואה יום א' לרואה ג' כ"ש שיש לחוש שמא יבואו לטעות בין ימי טוהר לימים שלאחר ימי טוהר כ"כ הרמב"ן בהלכותיו וכבר כתבתי בסמוך שכ"כ הגמיי' בשמו ובשם הראב"ד וכ"כ הרא"ש בשמם בסוף מסכת נדה ונראה מדבריו שכן דעת הרי"ף וכ"כ הרשב"א בת"ה בשם הרי"ף והראב"ד והרמב"ן ז"ל וכתב עליהם ול"נ שאם לדין יש תשובה לדבריהם אלו שהרי בימי חכמי התלמוד כבר החמירו בנות ישראל לישב על טיפת דם כחרדל ואפ"ה יושבת על דם טוהר ואם הן לא החמירו על עצמן בזה אנו למה נאסור אלא שיש לחוש ולהחמיר כדבריהם וכן המנהג ברוב מקומות ונ"ל קצת טעם בדבר דאין עכשיו הבקיאות כדורות הראשונים ופעמים שיוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור קודם בין השמשות וגמר לידה לאחר בין השמשות ואינן בקיאות בכך ויבואו לטעות להוסיף יום בימי טהרתה ע"כ ול"נ ליישב דכל שכן הוא מטיפת דם כחרדל שהחמירו בו ואין ראיה מימי חכמי התלמוד דשמא עדיין לא פשטה תקנת רבי זירא ביניהם אבל אחר שפשטה ביניהם אפשר שגם הם היו נוהגים איסור בדם טוהר והר"ן כתב בפ"ב דשבועות דטעמא דסבר הרמב"ן דאף לדין הגמרא נראה לאסור דם טוהר משום דכשם שחששו שמא יטעו בפתחיהן כך יש לחוש אם ינהגו היתר בימי טוהר שמא יבואו לטעות באותן ספק יולדות שיושבות עליהן לזכר ולנקבה ולנדה שמא

ינהגו בהם קולא שיהיו סוברות שכל שיש לה טומאת לידה יש לה ימי טוהר. וכתב ה"ה בפי"א על דברי הרמב"ן כך אנו נוהגים ומורים:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו בשם ב"ה כ"כ הרא"ש והרשב"א והר"ן בשמו וכתבו שכ"כ ג"כ רב אחא וכבר כתבתי שהגהות מיימון כתבו והורו כך ושכך הוא מנהג קצת מקומות:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם בפי"א ונתן טעם דחומרא דרבי זירא לא היתה אלא בדם טמא שעשו הרואה טיפת דם כאילו היא זבה גדולה אבל בדם שתראה בימי טוהר לא החמירו אלא שבשנער ובספרד ובארץ הצבי ובמערב מנהג פשוט שאין נותנין לאשה דם טוהר כלל אלא כל דם שתראה באי זה זמן שיהיה יושבות עליו ז' נקיים ודין זה בימי הגאונים נתחדש ושמענו שבצרפת בועלים על דם טוהר כדין התלמוד עד היום אחר ספירה וטבילה מטומאת יולדת בזוב ודבר זה תלוי במנהג עכ"ל. והאידנא פשט איסור זה בכל ישראל ואפי' באשכנזים וצרפתים : כתב הרמב"ם בפי"א זה שתמצא במקצת מקומות ותמצא תשובות למקצת גאונים שיולדת זכר לא תשמש מטתה עד סוף ארבעים ויולדת נקבה אחר שמונים ואף על פי שלא ראתה דם אלא בתוך הז'. אין זה מנהג אלא טעות באותן התשובות ודרך מינות באותן המקומות ומן הצדוקים למדו דבר זה ומצוה לכופן כדי להוציא מלבן ולהחזירן לדברי חכמים שתספור שבעה ימים נקיים בלבד כמו שביארנו עכ"ל וכבר נתבאר שאם שלמו ז' נקיים בתוך ארבעה עשר לנקבה אינה יכולה לטבול עד ליל חמשה עשר ואם טבלה קודם לכן לא עלתה לה טבילה לפי שכל י"ד לנקבה הרי היא כנדה ולא חשש הרמב"ם לכתוב כן בפי"א לפי שסמך עמ"ש בפ"ז. ומ"ש הרמב"ם שדרך מינות הוא באותן המקומות נראה דהיינו מפני שנראים כסבורים שמה שאמרה תורה תשב בדמי טהרה שר"ל שאפי' לא תראה דם שתהיה יושבת ולא תטבול כמו אם ראתה דם ומש"ה בכל קדש לא תגע ולא תדבר מבואר שחכמים ז"ל מפרשים בהיפך דקרא דתשב בדמי טהרה היינו לומר שכל דמים שרואה טהורים מכיון שטבלה אחר ז' לזכר וי"ד לנקבה ובכל קדש לא תגע היינו מדין טבול יום שמותר במעשר ואסור בתרומה שזו טבילת יום ארוכה היא כדאיתא בפרק הערל [יבמות עד: עה.]: וכתב מהרי"ט בשורש קמ"ד אשר שאלת על אשר נהגו הלועזים שאין האשה טובלת תוך מ' לזכר ופ' לנקבה ואפי' לא ראתה אמת כי המנהג רחוק בעיני וכמו שהרחיקו הרמב"ם מ"מ מאחר שכתבת שפסקני אחד שנקרא תניא כתב שאפשר שהראשונים שהחמירו על כך בקעה מצאו וגדרו בה גדר ועל כיוצא בזה שמע בני וגו' ואל תטוש וגו' וגם כתב הלועזים עושים כל מעשיהם על פיו של אותו הפוסק אמינא

דאי תניא תניא ומה שכתבת להעמיד דברי הרמב"ם דוקא במקומות הסמוכים לקראים אין נראה לע"ד שאין דרכו של הרמב"ם לסתום אלא לפרש וגם מה שכתבת דהרמב"ם לא ידע שמנהג קדמון הוא לעשות הרחקה יתירה גם זה אינו נראה אלא דס"ל דאפי' להרחקה וסיג אין לנהוג מנהג זה דחומרא דאתי לידי קולא הוא מאחר שהוא ממנהג הצדוקים כמו שכתב הוא אלא שאין למחות ביד הלועזים אשר כן נהגו מחמת חומרא וסיג מאחר שיש להם על מי שיסמכו דהיינו אותו פוסק שהלועזים רגילים לילך אחריו ובכל מקום שתמצא מנהג ויש ליישבו בשום ענין פשוט שיש להלך אחריו עד כאן ונראה דהיינו דוקא לאותם לועזים שהיו נוהגות בשאר דברים על פי אותו פוסק אבל בשאר מקומות שלא נהגו בשאר דברים על פי אותו פוסק משמע ודאי דמודה מהרי"ק דמוציאין מלבן כדברי הרמב"ם ומיהו מ"ש דלהרמב"ם אפי' להרחקה וסיג אין לנהוג מנהג זה משום דחומרא דאתי לידי קולא הוא אינו נראה בעיני שאם בני המקום מזלזלין באיסור נדה ונצטרך לגדור ולאסור להם מ' לזכר ופ' לנקבה ואינם פרוצים לנהוג כמנהגי הצדוקים למה לא נגדור להם גדר במה שהם פרוצים בו יותר אלא טעמו של הרמב"ם משום דאף על פי שאפשר לגזור כן כל שלא נודע לנו שגזרו כן אנו תולין הדבר בטעות כיון שהוא דבר רחוק שיהיו כ"כ פרוצות עד שיצטרכו לגזור גזירה רחוקה כ"כ וזהו טעמם של התוס' שכתבו בפרק כל הבשר (חולין דף קיא.) על הנוהגים ליזהר מלחתוך כחל רותח בסכין של בשר דהבל הוא ולא חשו לומר הראשונים שמא בקעה מצאו וכו' וז"ל הריב"ש במה שנהגו שם להחמיר בימי טוהר של יולדת אף אם אינה רואה בהם אם נהגו זה לגדר ופרישה אף על פי שהוא מותר או מפני נקיות שבאותם הימים דמים מצויים בהם ראוי להניחם על מנהגם ואין מתירים אותם בפניהם אבל אם נהגו כן בטעות מפני שסבורים שאסור מן הדין ראוי להודיעם שטועים הם שהוא מנהג שיצא להם מן הצדוקים כדרך שכתב הרמב"ם עכ"ל :

סעיף קטן טו

אין האשה טמאה לידה עד שיגמור צורת הולד ואין צורתו נגמרת בפחות ממ"א לזכר ופ"א לנקבה וכו' בפרק המפלת (נדה ל.) תנן המפלת יום מ' אינה חוששת לולד ליום מ"א תשב לזכר ולנקבה ולנדה רבי ישמעאל אומר יום מ"א תשב לזכר ולנדה יום פ"א תשב לזכר ולנקבה ולנדה שהזכר נגמר למ"א והנקבה לפ"א וחכ"א אחד בריית הזכר ואחד בריית הנקבה זה וזה למ"א משמע דלית הילכתא כרבי ישמעאל דיחידאה הוא וכן מפורש בגמרא (שם) דאמרינן עלה חכמים היינו ת"ק וכ"ת למסתמא כרבנן דיחיד ורבים הלכה כרבים פשיטא מהו דתימא מסתבר טעמא דרבי ישמעאל דקא מסייעי ליה

קראי קמ"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהא"ב וכ"פ הרשב"א בת"ה וכ"פ הרמב"ן מהלכות נדה שחיבר ומ"ש רבינו שהרמב"ן פסק דנקבה לפ"א ספר מוטעה נזדמן לו: כתב הרשב"א בת"ה דכל שמפלת פחות ממ"א אינה חוששת משום נדה אם לא ראתה ואפילו למ"ד א"א לפתיחת הקבר בלא דם דכל שהוא פחות ממ"א מיא בעלמא הוא ולית ליה פתיחת קבר וראיה מדאמרינן בפרק ד' מחוסרי כפרה ולד דגמרא צורתיה מיפתח טפי פחות מבן מ' לא מיפתח טפי כלומר ואפשר בלא דם וכן דעת הרב אבל הר"א חלוק ואומר דלא גרע מחתיכה דמטמא רבי יהודה משום פתיחת קבר ועוד תניא קשתה ב' ולשלישי הפילה ואינה יודעת מה הפילה ה"ז ספק זיבה ספק לידה וכו' אלמא המפלת רוח א"א לה בלא פתיחת קבר ואי משום ההיא דפרק ד' מחוסרי כפרה שינוייא הוא ואשינוייא לא סמכינן וראוי להחמיר כדבריו והלכך אם קים לה דקודם מ"א הוא אינה חוששת לולד אבל מ"מ חוששת משום נדה עד כאן לשונו וכך הם דברי הרמב"ם בהלכותיו פ"ו:

סעיף קטן טז

המפלת כמין דגים ושרצים מן התורה אינה טמאה לידה בפרק המפלת תנן המפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים אם יש עמהם דם טמאה ואם לאו טהורה ואמרינן בגמ' (כב.) במחלוקת שנויה ודרבנן הוא דאילו לרבי יהודה אפילו אין עמה דם טמאה משום דא"א לפתיחת קבר בלא דם וכבר נתבאר בסימן קפ"ח שהרמב"ם פוסק כת"ק דר' יהודה דסבר איפשר לפתיחת הקבר בלא דם וא"כ בזו ס"ל דאם אין עמהם דם טהורה וכן פסק בפ"ה וכבר נתבאר שכל הפוסקים האחרונים חלוקים עליו וסוברים דהלכה כר"י דאמר א"א לפתיחת הקבר בלא דם וא"כ בזו סוברים דאפילו אין עמה דם טמאה ומיהו טומאה זו דוקא טומאת נדה אבל לא טומאת לידה דדגים וחגבים וכו' לאו ולד נינהו לכ"ע וזה פשוט ולפיכך כתב רבינו אינה טמאה לידה כלומר טומאת לידה לית לה אבל טמאה נדה משום דא"א לפתיחת הקבר בלא דם ס"ל כמבואר בדבריו סימן קפ"ח ובענין זה הוא מתפרש כל טמאה לידה ואינה טמאה לידה שתמצא בסימן זה ומבואר הוא שיש הפרש גדול בין אם טמאה משום נדה לאם טמאה משום לידה ואפי' בתר חומרא דרבי זירא איכא נפקותא דאם טמאה משום לידה אם ילדה נקבה אפילו ספרה שבעה נקיים אינה יכולה לטבול עד אחר י"ד יום ואם הוא טמאה משום נדה כל שספרה ז' נקיים טובלת מיד ואינה צריכה להמתין כלל ורבינו ירוחם כתב סתם דא"א לפתיחת הקבר בלא דם ואח"כ כתב בדין זה דאם ראתה דם טמאה משום נדה לא משום לידה ולא חש לקימחיה דלפי מה שפסק דא"א לפתיחת הקבר בלא דם בדין זה אפילו לא ראתה דם נמי טמאה נדה:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו ואפילו כמין בהמה חיה ועוף אינה טמאה לידה עד שיהא חצי צורת פניו דומה לאדם וכו' בפרק הנזכר (כא.) תנן המפלת כמין בהמה חיה ועוף בין טמאים בין טהורים אם זכר תשב לזכר אם נקבה תשב לנקבה אם אינו ידוע תשב לזכר ולנקבה דר"מ וחכ"א כל שאין בו מצורת האדם אינו ולד ובגמרא (כג.) אמר רבי ירמיה בר אבא א"ר יוחנן מצח והגבינים והעינים והלסתות וגבות הזקן עד שיהיו כולם כאחד רבא אמר חסא מצח והגבין והעין והלסת וגבת הזקן עד שיהיו כולם כאחד ופסק הרשב"א לשורת הדין כרבא אמר חסא וכך הם דברי רבינו אלא שחיסר הגבין אבל הרמב"ם פסק בפ"י כרבי ירמיה וכתב עוד אבל הפה והאזנים אע"פ שהן כשל בהמה וחיה ה"ז ולד ופשוט הוא שלכך מנו איברים אלו לומר דבאינך אברים לא קפדינן כלל. וכתב עוד אם אין פניו כצורת פני אדם אע"פ ששאר הגוף גוף אדם שלם וידיו ורגליו ידי אדם אינו ולד ואין אמו טמאה לידה ומפורש הוא שם בגמרא גופו אדם ופניו תיש ולא כלום הוא וכתב עוד המפלת דמות נחש אמו טמאה לידה מפני שגלגל עיניו עגול כשל אדם ומבואר הוא שם (כד:) בגמרא שהורה כן חנינא בן אחיו של רבי יהושע ושמע ר"ג ושלח לרבי יהושע הנהג בן אחיך ובא ויצאת כלת חנינא ואמרה לר' יהושע והלא מפיך אמרה לי חמותי שהוא טמא מפני שגלגל עיניו דומה כשל אדם מתוך הדברים נזכר רבי יהושע שלח לר"ג מפי הורה חנינא והראב"ד השיג על הרמב"ם דלפי מ"ש דבעינן צורת פנים כולה כשל אדם כי הוי גלגל עיניו כשל אדם מה יועיל ובודאי רבי יהושע דאמר הכי לא ס"ל דניבעי חצי צורה שלימה אלא אפילו בצורה אחת ע"כ וה"ה כתב באמת שהסוגיא האמורה בגמרא על מחלוקת ר"מ וחכמים מוכחא בהדיא דלרבנן המפלת דמות נחש אין אמו טמאה לידה ודעת רבינו צריך לעיין עכ"ל ונראה דאפשר לומר לדעת הרמב"ן דכיון דחזינן דרבי יהושע הורה כן לחמותו של רבי חנינא ורבי חנינא בן אחיו ג"כ הורה כן ול' הורה מוכח שהוא הלכה למעשה וגם ר"ג לא מצינו שנחלק על רבי יהושע ונראה שהיתה קבלה בידו מרבותיו דאל"כ מאי מפי הורה חנינא דקאמר הא במה שהיה רוצה ר"ג לסתור הוראת חנינא היה יכול לסתור נמי כי קאמר לה משם רבי יהושע אלא ודאי קבלה מרבותיו היתה וקבלה מיניה ר"ג וכיון שר"ג ורבי יהושע וחנינא סוברים כן וגם חנינא עביד עובדא ורבי יהושע משמע דהלכה למעשה הורה לחמותו של חנינא ומעשה רב הכי נקטינן ואע"פ דבבהמה חיה ועוף אסיקנא דבעינא כולה צורה לרבי ירמיה או חצי צורה לרבא י"ל דנחש שאני שכיון שגלגל עין של נחש דמי לשל אדם חשיב ולד אבל שאר בהמה חיה ועוף שאין במינן דומה שום אבר לשל אדם אע"פ שקצת איבריו

זה הנפל דומה לשל אדם לא חשיב ולד עד שתהיה כל הצורה דומה לשל אדם למר או חציה למר ואע"פ שאמרו בגמרא דבהמה חיה ועוף עיניהם דומים לשל אדם הרי אמרו הא באוכמא הא בציריא ונחש איכא למימר דעינו דמי כשל אדם בין באוכמא בין בציריא ולפיכך חשיב ולד לכ"ע ואפילו לרבנן דר"מ ונראה שיש להוכיח כן מדלא מייתי במתניתין שום תנא דסבר כר"מ אלמא כולהו תנאי פליגי אר"מ ור"ג ורבי יהושע מכלל החולקים ואפ"ה מטמא רבי יהושע בנחש וע"כ צריך טעם לחלק בין נחש לשאר בהמה חיה ועוף בגלגל עיניהם דשל נחש דומה לשל אדם ושל שאר בהמה חיה ועוף אינם דומים וכדפרישית ואע"ג דגבי פלוגתא דר"מ ורבנן משמע דהמפלת נחש אין אמו טמאה לידה איכא למימר דהנהו אמוראי לא הוה שמיע להו עובדא דחנינא בן אחי רבי יהושע והוו סברי כדהוו סברי ר"ג ורבי יהושע מקמי דלידכר רבי יהושע ואנן לא קי"ל הכי אלא כבתר דאידכר וכמו שכתבתי כנ"ל ליישב דברי הרמב"ם ז"ל ולפי מה שאכתוב בסמוך בשם הראב"ד האידנא לדידן היא טמאה לידה לדברי הכל:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו והאידנא שאין אנו בקיאים בצורת הולד בכולן חוששת לולד וכו' כן כתב הרשב"א בת"ה וז"ל כל ולד שיש בפניו מקצת צורת בני אדם כגון המצח והגבין והעין והלסת וגבת הזקן ה"ז ולד ואמו טמאה לידה אף על פי שכל גופו כמין בהמה חיה ועוף ודגים וחגבים ושרצים אבל אם אין בו מצורת אדם בפניו אמו טהורה לידה ד"ת שאין הכל הולך אלא אחר היכר צורת הפנים עכשיו שאין אנו בקיאין בצורות בכולן חוששת לולד ואמו טמאה לידה מספק ואם היה נדמה זה זכר תשב לזכר ואם נקבה תשב לנקבה ואם ספק תשב לזכר ולנקבה עכ"ל וכך הם דברי הראב"ד בספר בעלי הנפש וז"ל ואנן השתא לא בקיאין בצורת הולד ויש הרבה חיות הים שהן דומים לחיות היבשה ואפשר שיהיה בצורת פניהם מקצת צורת האדם גם יש במיני השרצים שהן דומין לחיות הקטנות שבארץ כגון החולד והעכבר והתנשמת ושאר שרצים לא נודעו לא הם ולא צורתם גם מיני חגבים לא נודעו לא הם ולא צורתם ואם נטהר בהם אחד או שנים שמא יבא הדבר לידי שבוש הלכך בכולן טמאה לידה לפי שאין אנו יודעים לבדוק בין זכר לנקבה אא"כ הולד גדול עכ"ל וכ"כ ה"ה בפ"י בשם הרשב"א ובשם הרמב"ן וכתב ואין כן דעת רבינו לפי מה שכתב בפי"א עכ"ל כלומר שהרמב"ם כתב בפי"א כל שאמרנו ביולדת שאמו טהורה הרי היא טהורה בזמן הזה ודע ששם כתב עליו הראב"ד איני אומר כן שהרי בצורת הפנים אמו טמאה ומי יכיר בצורות ויטהר וכתב עליו ה"ה ואין להם סמך בגמרא כלל ע"כ ואני תמה על ה"ה שהראב"ד והרשב"א

לא נתנו טעם שהחכמים אסרוה כדי שיקשה עליהם שאין להן סמך בגמרא וגם אין לו לומר שאין כן דעת הרמב"ם לפי מ"ש בפי"א שהרמב"ם לא בא בפי"א אלא להוציא שלא יעלה על דעתינו דבכלל חומרא דרבי זירא הוא או שבזמן אחר כך גזרו לטמא היולדת אפילו במקום שמן הדין טהורה לגמרי לדידיה דסבר אפשר לפתיחת הקבר דליתא אלא כל דיני היולדת אין בהם חידוש ולא מנהג והיינו לומר שמי שהוא בקי ומכיר בצורות מטהר בצורות שטיהרו חכמים אבל מי שמכיר בעצמו שאינו בקי ומכיר יפה בצורות לא עלה על דעת שום אדם להתיר לו לטהר בצורות שנדמה לו שהן אותן שטהרו חכמים והראב"ד והרמב"ן והרשב"א ז"ל ידעו בעצמם שלא היו בקיאים בצורות יפה ולכן כתבו שאין מטהרין בשום צורה ואינם חלוקים על מה שכתב הרמב"ם בפי"א שהרמב"ם כתב הדין למי שבקי בצורות ומכירן יפה ולא להתיר למי שאינו מכיר בהן יפה לבדוק ולטהר והרמב"ם היה מחזיק עצמו שהיה בקי ומכיר בצורות יפה או שהיה יודע שהיו נמצאים בזמנו מי שהיה מכיר בהן יפה ולכן לא חילק בדבר והראב"ד והרמב"ן והרשב"א נ"ל שידעו בעצמם שלא היו מכירין בצורות יפה ולא ידעו בדורם מי שמכיר בהן יפה אסרו לדורם וכ"ש לדורות הבאים שבכל יום מתמעטת הידיעה והבקיאות וכל כה"ג להרמב"ם נמי אסור כמו שכתבתי ועוד אפשר לומר שהרמב"ם העתיק דברי התלמוד כמנהגו ולא חשש לכתוב חילוק זה דממילא אין לך אדם שיסמוך להתיר בדינים אלו בזמן הזה שאין בקי בצורות:

סעיף קטן יט

וכן המפלת חתיכה בין לבנה בין שאר מראות וכו' שם (כא:) המפלת חתיכה רבי בנימין אומר קורעה אם יש בה עצם טמאה לידה אמר רב חסדא ובחתיכה לבנה כי אתא זוגא דמן הדייב אייתי מתני' בידיה המפלת חתיכה לבנה קורעה אם יש בה עצם טמאה ואם לאו טהורה וכתב הרשב"א דהכי הלכתא דהא לא אשכחן מאן דפליג עלייהו וכן פסק הר"א וכן פסק הרמב"ם בפרק י' ופירש"י דטעמא דבעינן שתהיה לבנה היינו משום דהוא מין בשר כלומר וניכר על ידי כך שחתיכת ולד היא אבל כשהיא של שאר מראות אע"פ שיש בה עצם לא מוכח שתהא חתיכת ולד לפיכך אינה טמאה לידה והיא בכלל חתיכה שנחלקו בה ר' יהודה ורבנן אם אפשר לפתיחת הקבר בלא דם שנתבאר בסימן קפ"ח ומיהו כתב הרשב"א בת"ה הקצר יש מי שמורה להחמיר אפילו כשאינה לבנה לפי שאין אנו בקיאין במראות עכ"ל וזהו דעת רבינו שהשוה של שאר מראות ללבנה וכתב ה"ה שזהו דעת הרמב"ן וכתב עליו וחומרא יתירה היא זו ואין לה שום עיקר ע"כ ובמה שהשבתי עליו במה שכתב אצל מפלת בהמה חיה ועוף יש תשובה גם לדבריו

אלה ותניא תו התם (כג:) המפלת גוף אטום אין אמו טמאה לידה ואיזהו גוף אטום כדי שינטל מן החי וימות וכמה ינטל מן החי וימות ר' זכאי אומר עד הארכובה רבי ינאי אומר עד לנקביו רבי יוחנן אומר משום ר' יוסי בן יהושע עד מקום טיבורו ופסק הראב"ד בספר בעלי הנפש כר' זכאי ותמהני על הרמב"ם שכתב בפ"י עד מקום טבורו ובגמרא משמע דמ"ד הכי לית ליה טריפה אינה חיה וגם לית ליה ניטל ירך וחללה נבילה ומש"ה לא סגי ליה בעד הארכובה או עד נקוביו וכיון דקי"ל דטריפה אינה חיה וגם קי"ל דניטל ירך וחללה נבילה וכן פסק הרמב"ם עצמו בהלכות שחיטה הוה ליה לכתוב כאן עד הארכובה וצריך עיון ומיהו הא לא קשיא לי אמאי פסק כרבי יוחנן במקום רבי ינאי רביה דשאני הכא דמשום רבי יוסי בן יהושע קאמר לה: ופירוש גוף אטום כלומר שבא לפנינו חסר אבר שאילו ינטל מן החי ימות ונראה שנברא באותו חסרון אין אמו טמאה לידה ותניא תו התם (כ"ד:) המפלת יד חתוכה ורגל חתוכה אמו טמאה לידה ואין חוששין שמא מגוף אטום באת וכתב הרשב"א בת"ה שהר"א הקשה מהא דבעינן שתהא חתוכה בחיתוך אצבעות למפלת חתיכה לבנה ויש בה עצם דמטמאים לה אע"פ שאינה מחותכת ותירץ דהא דבעינן חתוכה לענין קרבן ונאכל הוא אבל לענין טומאת לידה בכל גווני טמאה והרשב"א כתב שאין תירוצו מחוור אלא היינו טעמא דהמפלת תבנית יד ורגל שאינם מחותכים צורתם מוכחת עליהם דמגוף אטום באת שאילו מגוף שאינו אטום חזקה חתוכה היתה ולשמא משפיר מרוקם באת קודם שיהא לו חיתוך אצבעות נמי לא חיישינן דדילמא זמן מועט יש בין ריקומו לחיתוך אצבעותיו ומילתא דלא שכיחא הוא שתפיל באותו זמן מועט ולא חיישינן אבל חתיכה דעלמא ליכא מידי דמוכח עלה דמגוף אטום באת הלכך כל שיש בה עצם טמאה לידה ע"כ בארוך וז"ל בקצר המפלת יד או רגל שיש להן חיתוך אצבעות ה"ז טמאה לידה ואם אין להם חיתוך אצבעות אינה חוששת לולד כלל אבל טמאה נדה ומגדולי המורים הורו שהיא טמאה לידה ומיהו ימי טוהר לא יהבינן לה דאימור הרחיקה לידה הוא וכדאמרינן גבי ההיא דהמפלת יד חתוכה עכ"ל: והרמב"ם כתב בפ"י הפילה בריית ראש שאינו חתוך או יד שאינו חתוך אינו ולד ואין אמו טמאה לידה אבל אם הפילה יד חתוכה ורגל חתוכה הרי חזקתם מולד שלם ומצטרפין לרוב איבריו ע"כ: וכתב ה"ה שנראה מדבריו שאינה טמאה ביד זו בלבד אלא שהיא מצטרפת לרוב האיברים וכוונתו צ"ע עכ"ל ורבינו שכתב דמפלת יד או רגל טמאה לידה ולא חילק בין אם הם חתוכים לאינם חתוכים מבואר שהוא כדברי הר"א שהבאתי דלא שאני ליה בין חתוכה לאינה חתוכה אלא לענין קרבן ונאכל אבל לא לענין טומאת לידה:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו או ולד שושטו אטום או בריה שיש לה שני גבין וב' שדראות שם (כ"ג:) אמר רבא ושטו נקוב אמו טמאה ושטו אטום כלומר סתום אמו טהורה פירוש מטומאת לידה לפי שכיון שהושט סתום אינו ראוי לחיות וכל שנברא בענין שאינו ראוי לבריית נשמה אין אמו טמאה לידה דלאו ולד הוא: ושטו נקוב כתב הרשב"א דטעמא דטמאה מפני שזה היה ראוי לבריית נשמה אלא שמא ניקב ושטו לאחר מכאן וכל שעיקרו ראוי לבריית נשמה אמו טמאה לידה אי נמי ניקב מתחלתו וה"ז מתחלת תולדתו טריפה אינה חיה מ"מ ראוי הוא לבריית נשמה וראוי לחיות מעט מי"ב חדש ע"כ ויש לתמוה על הרמב"ם שלא כתב דין זה דושט נקוב ואפשר שהוא ז"ל היה מפרש דטעמא דרבא משום דטריפה חיה וכדפי' רש"י וכיון דקי"ל דטריפה אינה חיה לית הלכתא כרבא ואין להקשות דמ"מ הו"ל לכתבו להודיענו דאמו טהורה לידה שכבר נודע שאין דרכו של הרמב"ם ברוב המקומות לכתוב אלא הדינים הסדורים בתלמוד אליבא דהלכתא וגרסינן תו בגמרא (שם) נברא בעין אחד ובירך א' אמו טמאה לידה באמצע אמו טהורה ופסקה הרמב"ם בפ"י ונתן טעם דכשהוא מן הצד הרי הוא כחצי אדם ולפיכך אמו טמאה וכשהוא באמצע ה"ז בריה אחרת ולפיכך אמו טהורה. והרשב"א כתב דאית דגרסי איפכא ולפיכך פסק דבין בזו ובין בזו טמאה לידה מספק וגרסינן תו (כד:) המפלת כמין הלילית אמו טמאה לידה ולד הוא אלא שיש לו כנפים וכתבה הרמב"ם וז"ל המפלת דמות אדם שיש לו כנפים של בשר אמו טמאה לידה וגרסינן תו (שם.) אמר רבי יוחנן המפלת כמין אפקותא דדיקלא אמו טהורה ופירש"י שהדקל למטה יחיד ומתפצל מלמעלה כך היו ידיו ורגליו על כתפו ומלמטה הוא בלא צורה ע"כ והרמב"ם לא הזכיר זה בפ"י ויש לתמוה עליו ואפשר שהוא ז"ל היה מפרש דכמין אפקותא דדיקלא היינו בריית ראש שאין בה חיתוך אברים כמו הדקל שהצד התחתון שבו עב ואין בו פיצולים ולצד התחתון קרי אפקותא לפי ששם מוצאו דלפי זה לא השמיט מימרא זו שהרי כתב בפ"י שאם הפילה בריית ראש שאינו חתוך אין אמו טמאה לידה ואע"ג דבהדיא תניא התם דבריית ראש שאינו חתוך אין אמו טמאה לידה לא תיקשי לן מאי קמ"ל ר"י דאיכא למימר ברייתא לא שמיע ליה וגרסינן תו התם (שם) איתמר המפלת ופניו ממוסמסים ר"י אמר אמו טמאה לידה ור"ל אמר אמו טהורה פירוש ממוסמסים מעובים אמר רב פפי ממוסמסים כ"ע ל"פ דטמאה כי פליגי פניו טוחות פירוש שאין חוטמו בולט ואין צורתו ניכרת ואיפכא איתמר ר"י אמר טהורה ור"ל אמר טמאה ומשמע דהלכה כר"י וכ"פ הרמב"ם והרשב"א ז"ל משורת הדין ואיתא תו בגמרא (שם) איתמר המפלת בריה שיש לה ב' גבין וב' שדראות אמר רב

באשה אינו ולד ושמואל אמר באשה ולד ר' ירמיה בר אבא סבר למעבד עובדא כשמואל להחמיר א"ל רב מאי דעתיך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא דקיהבית לה ימי טוהר עביד מהא כוותיה דרב דקי"ל הלכתא כרב באיסורי בין לקולא בין לחומרא וגבי פניו טוחות איתא כי האי עובדא דגרסינן התם בני רבי חייא נפוק לקרייתא אתו לקמיה דאבוהון אמר כלום בא מעשה לידכם א"ל בא לפנינו פניו טוחות וטמאנוהו אמר צאו וטהרו מה שטמאתם מאי דעתייכו לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא דקיהביתו לה ימי טוהר וכתב הרשב"א בת"ה מיהו כל הני דכתבינן היינו לדינא דגמרא דבקיאין טפי אבל אנן דלא בקיאין אסכימו מקצת רבוותא ז"ל דבכולהו אמו טמאה לידה ואפילו ביש לו ב' גבין וב' שדראות נמי מטמאין לה לחומרא דהא בפניו טוחות וביש לו ב' גבין רצו לטמא לחומרא ולא א"ר חייא לבניו ורב הונא לרבי ירמיה שיטהרו אלא משום דלא ליתו לידי יומי טוהר ואנן האידנא לא יהבינן לשום יולדת ימי טוהר הלכך ליכא למיחש ומטמאין לה ולחומרא עכ"ל ומשמע דהסכמה זו דרבוותא לא אפניו טוחות ואיש לו ב' גבין וב' שדראות בלחוד קיימא אלא גם לגולגלתו אטומה או גופו אטום או ושטו אטום קאי דמ"ש מפניו טוחות או יש לו ב' גבין וב' שדראות. וכ"כ בת"ה הקצר דבכל הני טמאה לידה מספק כמו בפניו טוחות או ביש לו ב' גבין וב' שדראות וזהו דעת רבינו שכתב דגם בושט אטום טמאה לידה ומינה נשמע לגוף אטום וגולגולת אטומה. וז"ל הראב"ד בספר בעלי הנפש וכל הנך דאמרינן בגמרא נברא בעין אחד ובירך א' באמצע אמו טהורה אטום אמו טהורה ופניו ממוסמסין ופניו טוחות וגולגלתו אטומה וכמין אפקותא דדיקלא ושיש לו ב' גבין וב' שדראות בכולן טמאה י"ד יום לפי שאין בקיאין בצורות הללו ובעיא נמי ז' נקיים לפי שא"א לפתיחת הקבר בלא דם מיהו בגוף אטום אדם יכול לעמוד עליו שאם אין לו צורת איברים והוא ניכר שלא נחתכו ממנו איבריו אלא שכך היה שלם אין אמו טמאה לידה ואפילו הוא בן ט' אבל טומאת נדה מיהא אית לה כדאמרן עכ"ל:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו יש לה ימי טומאה של נקבה וצריכה ז' נקיים בשביל הזיבה כבר נתבאר דהיינו לומר שאע"פ שהיתה לידה יבישתא בלא דם כלל אינה יכולה לטבול עד אחר י"ד ואם טבלה קודם לא עלתה לה טבילה משום דכל י"ד יום היא כנדה אע"ג שלא ראתה כלל כדכתיב ביולדת נקבה וטמאה שבועים כנדתה ונשים אלו ביולדת נקבה מספקינן להו אם ראתה בשעת לידה או אח"כ סופרת שבעה נקיים ותטבול ליל ח' אם כבר שלמו י"ד יום אבל אם עדיין לא שלמו הי"ד יום תמתין עד ליל ט"ו ותטבול וז"ש יש לה ימי

טומאה של נקבה כלומר דאין טבילה עולה לה בתוך י"ד יום כלל ומיהו מ"ש וצריכה ז' נקיים בשביל הזיבה איני מוצא לו טעם דאין לומר דאשמועינן שצריכה ז' נקיים חוץ מהי"ד שהרי הוא עצמו כתב בראש הסימן שימי לידה שאינה רואה בהם עולים לה לספירת ז' נקיים וגם אין לומר דהיינו ללמד שאם ראתה בז' ימים אחרונים של הי"ד שהיא צריכה לספור ז' נקיים דהא מילתא דפשיטא הוא לדידן דיתבינן על טיפה כחרדל ז' נקיים:

סעיף קטן כב

ובדיני השפיר אין אנו בקיאין הילכך המפלת שפיר או שליא נותנין לה ימי טומאה וכו' בפרק המפלת (נדה כד:) תנן המפלת שפיר מלא מים מלא דם מלא גנונים פי' גוונים אינה חוששת לולד אם היה מרוקם תשב לזכר ולנקבה ומפרש בברייתא בגמרא כיצד בודקין אותו לידע אם הוא מרוקם וכיצד בודקין אותו לידע אם הוא זכר או נקבה ואיפליגו בגמרא בשפיר מלא בשר נמוח וכן נחלקו בעכור וצלול ומסקנא דגמרא א"ל רב חנינא בר שלמיא לרב מר כמאן ס"ל א"ל אחד זו ואחד זו אינה חוששת ושמואל אמר אחד זו ואחד זו חוששת ואזדא שמואל לטעמיה דכי אתא רב דימי אמר מעולם לא דכו שפיר בנהרדעא לבר מההיא שפירא דאתא לקמיה דשמואל ומתח ליה חוט השערה וחזייה מהאי גיסא אמר אם איתא דולד הוה לא הוה זיג כולי האי ופסק הרמב"ם בפ"י כרב אבל הרשב"א כתב דמדבעי בגמרא אמתני' מלא גנונים ליחוש שמא ולד היה ונימוח אמר רבא מלא תנן ואם איתא דאתמוחי אתמח מחסר הוה חסר ורב מתנא אמר גננים תנן כלומר מלשון גוונים ואם איתא דאתמוחי אתמח כולי בחד גוונא הוה קאי שמעינן דאם אינו מלא טמאה כדרבא ואפי' מלא אי קאי גוון אחד ולא קאי גוונים טמאה כדרב מתנא דרבא ורב מתנא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי והלכך אנן דלא בקיאינן בהא מלא גננים טמאה ואפי' מלא דם ואפי' מלא מים דבגוונין לא בקיאינן ומלא בשר בין עכור בין צלול טמאה כדשמואל ואף על גב דקי"ל כרב באיסורי כיון דעבד בה שמואל עובדא ולא דכו מעולם שפיר בנהרדעא הכי קי"ל דמעשה רב ע"כ. וה"ה כתב על דבריו אין אומרים מעשה רב במי שהחמיר כפי דעתו ורבי חנינא הלכה למעשה שאל לו וא"ל אינה חוששת ודברי רבינו עיקר עכ"ל ולי נראה דראיית הרשב"א הוא מדקאמר מעולם לא דכו שפיר בנהרדעא אלא ההוא דאתא לקמיה דשמואל משמע שמנהג נהרדעא היה כן מימי קדם אף קודם שבא שמואל שם ומזה מביא ראיה הרשב"א דכיון דהוו עבדי הכי הלכה למעשה נקטינן כוותייהו ומ"ש ה"ה דרבי חנינא ודאי הלכה למעשה שאל לו וכו' כיון דלא אמר ליה בפירוש הלכה למעשה לא חשיב הלכה למעשה כדאיתא

בפ' יש נוחלין (בבא בתרא ד' קל:) א"ל ר' אסי לרבי יוחנן כי אמר לן מר הלכה נעביד מעשה א"ל לא תעבידו עד דאמינא הלכה למעשה ופי' רשב"ם עד דאמינא להו הלכה למעשה שאורה לכם הלכה בשעה שתשאלו לי ע"י מעשה דבשעת מעשה אדם ירא לדון ומכוין לבו יותר ע"כ וכתב ה"ה שדברי הרמב"ן הם כדברי הרשב"א דבכל גווני חוששת לולד וגבי שליא תנן המפלת סנדל או שליא תשב לזכר ולנקבה ומפורש במתניתין לא שהשליא ולד אלא שאין שליא שאין עמה ולד ואמרינן בברייתא בגמרא שליא תחלתה דומה לחוט של ערב סופה דומה כתורמוס וחלולה כחצוצרות רשב"ג אומר שליא דומה כקרקבן של תרנגולים ואין שליא פחותה מטפח ופסק כן הרמב"ם בפרק י' אבל הרשב"א כתב בת"ה ומיהו אנן השתא דלא בקיאינן בכולהו ומטמאין לה משום לידה ותשב שבועים כנקבה וגם ה"ה כתב בשם הרמב"ן שבזמן הזה אפילו פחותה מטפח מטמאין אותה שלא יבא הדבר לכלל טעות ודברי הרא"ש בפרק המפלת בשפיר ושליא כדברי הרמב"ן והרשב"א שכתב וז"ל ואין להאריך בדברים אלו שאין אנו בקיאין בדורות הללו בגווני שפיר ובשיעור שליא הלכך חוששין בהן מספק כדקאמר שמואל עכ"ל. וכך הם דברי רבינו וכבר נתבאר דימי טומאה כי יהבינן להו מספיקא הוו י"ד משום דאמרינן דילמא נקבה היה:

סעיף קטן כג

ומ"ש ובימי טהרה אין נפקותא וכו' משום דבגמרא אמרינן דאע"ג דמטמא שמואל בהני לא יהיב להו ימי טוהר עד שישעיר כלומר עד שימלא גופו שערות כולדות הנגמרים וכתב רבינו שהוא אינו צריך להזהיר על כך כיון שאין המנהג עכשיו לבעול על דם טוהר אפילו בולד גמור ומכל מקום כיון שכתב לעיל שבאשכנז וצרפת היו בועלים בזמנו על דם טוהר הו"ל לכתוב כאן כך המפלת שפיר או שליא בכל ענין טמאה לידה ואין לה ימי טוהר אף לבועלים על דם טוהר:

סעיף קטן כד

ילדה ואח"כ הפילה שליא אין חוששין ממנה לולד אחר אלא תולין אותה בולד שילדה כבר עד כ"ג יום כצ"ל ולא ככתוב בספרים כ"א יום דהכי איתא בפרק המפלת (נדה כז.) אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן מעשה ותלו את השליא בולד עד כ"ג יום ופסקו הרמב"ם והרא"ש והרשב"א ורבינו ירוחם והראב"ד בספר בעלי הנפש דעד כ"ג יום תולין בולד שילדה כבר ומיהו איכא למידק בלישנא דהרמב"ם שכתב כלשון הזה אם ילדה ולד של קיימא והפילה שליא אפילו אחר כ"ג יום תולין אותו בולד ואין חוששין לולד אחר ע"כ ומאחר שלא מצינו שתלו אלא עד כ"ג יום למה כתב הוא ז"ל אפילו אחר כ"ג יום ונ"ל שהטעם משום דמסיים בה בגמרא א"ל רב יוסף עד כ"ד אמרת לן וסובר הרב ז"ל

דרב יוסף קושטא קאמר אלא דכי א"ל עד כ"ד הויא יום יציאת השליא בכלל והשתא כי קאמר כ"ג לא הוי יום יציאת שליא בכלל וללמדנו כן כתב אפי' אחר כ"ג יום דע"כ אינו מוסיף על כ"ג אלא יום א' דאם אתה אומר ב' אני אומר ג' או ק' ואין לו גבול דמהאי טעמא אמרינן בעלמא (ר"ה ד:) תפסת מועט תפסת וכיון דאינו מוסיף על כ"ג אלא יום אחד ממילא משמע דהוא יום יציאת השליא דאל"כ למה לא כללו עם הימים הקודמים ולכתוב דתולין עד כ"ד אלא משום דאי כת' הכי הוה אפשר למיטעי ולמימר דכ"ד יום בלא יום יציאת השליא קאמר והשתא דכתב אפי' אחר כ"ג משתמע מילתא שפיר וכדפרישית:

סעיף קטן כה

בד"א בשילדה ולד של קיימא אבל אם הפילה נפל תחילה אין תולין בו השליא שהפילה אחר כך וכו' שם (כו:) אמר רב יוסף בריה דרב מנשיא מדויל לשמואל משמיה דרב אין תולין את השליא אלא בדבר של קיימא שיילינהו שמואל לכולהו תלמידי דרב ואמרו הכי ודע שכתב הרשב"א בת"ה פי' בן קיימא ולד חי דאמרינן מיבזע בזע ונפיק אבל בנפל לא תלינן דהא א"א ליה למיבזע והא דאמר רב יהודה א"ר הפילה כל ג' ימים הראשונים תולין השליא בולד לא קי"ל כוותיה אלא כרב יוסף בר מנשיא וכולהו תלמידי דרב דאמרי הכי וכ"כ בשאלתות וכ"כ הר"א והרמב"ן ז"ל אף על פי שרש"י לא פירש כן עכ"ל כלומר שרש"י פי' אלא בדבר של קיימא שכיוצא בו מתקיים אם היו חדשיו כלים למעוטי אם הפילה דבר שאינו ראוי לבריית נשמה כגון בירך אחד באמצע או בגוף אטום וכיוצא בהם ואח"כ הפילה שליא אפי' בתוך ג' חוששת לולד אחר ע"כ ונראה שהוכרח רש"י לפרש כן משום דמסיים בגמרא בהאי עובדא דשמואל ורב יוסף בריה דרב מנשיא הדר שמואל חזייה לרב יהודה בישות ומשמע דמשום דשמעה ולא אמרה ניהליה הוא דחזייה בישות וכדפירש"י ואי בן קיימא זה פירושו חי ממש הא רב יהודה אמר התם מקמי הכי משמיה דרב הפילה כל ג' ימים תולין את השליא בולד וע"כ דודאי לא שמיע ליה הא דא"ר יוסף בר מנשיא משמיה דרב ואת"ל דשמיע ליה סבר דהדר ביה רב מההוא דרב יוסף בר מנשיא וכיון שכן אמאי חזייה לרב יהודה בישות משום דלא א"ל מאי דלא שמיע ליה או מאי דלא ס"ל ולפיכך פירש דהא אין תולין אלא בבן קיימא לא ממעט אלא דבר שאינו ראוי לבריית נשמה בלבד אבל שאר נפלים תולין בהן וכההוא דאמר רב יהודה משמיה דרב ומשמע דרב יהודה הוה שמיע ליה הא דאין תולין אלא בבן קיימא מדקאמר סתמא שיילינהו לכולהו תלמידי דרב ואמרו הכי ורב יהודה חד מתלמידי דרב הוה ומשמע נמי דהתם הוה קאי וכי א"ל איהו וכל אינך תלמידי דרב

דהכי אמר רב חזייה לדידיה בישות משום דהוה רגיל גביה והו"ל לאודועי מאי דשמיע ליה וכ"ש בשתי מימרות שהאחת גמר וסיום חבירתה וכיון שאמר לו האחת הו"ל לגמור הדבר ולומר ג"כ השנית דהשתא שפיר חזייה שמואל בישות משום דלא אמרה ניהליה ולדברי הרשב"א נראה שצ"ל דהני תרי מימרי דרב פליגן אהדדי ורב יהודה לא שמיע ליה בתרייתא ואע"ג דאמרינן שיילינהו לכולהו תלמידי דרב אין למדין מן הכללות ומאי דחזייה לרב יהודה בישות היינו משום דלא אישתכח בבי מדרשא כי הדר ביה רב מההיא א"נ דכיון דחדא שעתא או יומא לא אישתכח בבי מדרשא הו"ל לשיולי מאי אמר רב כי לא הוינא הכא א"נ הא דחזייה בישות היינו משום דקאמר התם בגמרא דאמרי תלמידי דרב ושמואל עליה דרב יוסף בר מנשיא אתי לן גברא דרמינן ליה בגילתא דחיטתא ומרמי ומדחי וכיון דחזיא דא"ל משמיה דרב איפכא ממאי דהוה א"ר יהודה משמיה דרב ואשתכח בכולהי אינך תלמידי דרב אמרו כוותיה חזייה לרב יהודה בישות משום דזלזל ביה מעיקרא בכלל תלמידי רב והשתא אישתכח דאיהו גמר ודייק שמעתא טפי מיניה ודברי הרמב"ם בפ"י כדברי הרשב"א ז"ל שכתב שהטעם שתולין השליא בולד קיימא מפני שאנו אומרים קרע הולד השליא ויצא ופשיטא דבחי הוא דאיכא למימר הכי ולא במת:

סעיף קטן כו

ומ"ש וחוששת לשליא ליתן לה ימי טומאה של נקבה פשוט הוא דכיון דחיישינן לולד דחיישינן שמא נקבה היתה וכדתנן (כד:) המפלת סנדל או שליא תשב לזכר ולנקבה:

סעיף קטן כז

ואם יצתה השליא תחלה אין תולין אותה בולד שתלד אחר כך אפי' הוא בן קיימא (שם) לא אמרו תולין אלא בשליא הבאה אחר הולד וכתב הרשב"א דטעמא משום דכשבא הולד קודם אמרינן מיבזע בזע ולד שליא ונפיק אבל כי נפקא שליא מקמי ולד ליכא למימר הכי:

סעיף קטן כח

ומ"ש וחוששת לשליא ליתן לה י"ד ימי טומאה של נקבה זה פשוט דכיון דלא תלינן לה בולד אפי' אם הולד שנולד הוא זכר צריכה לישב י"ד מיום יציאת השליא וכדתנן המפלת שליא תשב לזכר ולנקבה:

סעיף קטן כט

יצאה מקצת השליא היום חוששת משום לידה יצאה כולה למחר מונין לה משעת יציאת כולה בפ"ק דב"ק (יח.) אמר עולא א"ר אלעזר שליא שיצאתה מקצתה ביום ראשון ומקצתה ביום שני מונין לה מן הראשון ואסיקנא לחוש חוששת מימנא לא מניא אלא

לשני. ופירש"י מונין לה מן הראשון. דמיום ראשון טמאה ואפי' הואי לידא יבישתא: מימנא לא מניא. שבועים דנקבה אלא משני ומפרש התם טעמא משום דאין מקצת שליא בלא ולד כלומר ומש"ה חוששת שמא רוב מיחוי ולד יצא באותו מקצת ומכי נפק רובא הו"ל כילוד ומימנא ודאי לא מניא מראשון דשמא לא נפיק רובא עד שני:

סעיף קטן ל

המפלת דמות בהמה חיה ועוף ושליא קשורה בה אין חוששין לולד אחר וכו' ברייתא פרק המפלת (נדה כו:):

סעיף קטן לא

ומ"ש ואם היה הולד הנדמה זכר צריכה למנות ימי טומאה של נקבה בשביל השליא כלומר אם היה הולד הנדמה נקבה ליכא נפקותא בחששא דשליא דהא בלאו שליא יהבינן לה י"ד ימי טומאה משום ולד לפי מה שנתבאר שהחמירו האחרונים לטומאת לידה במפלת כמין בהמה וחיה ועוף אבל נפקותא דחששא דשליא אינה אלא כשהנדמה זכר דאי משום נדמה אינה טמאה אלא ז' שהרי זכר הוא משום חששא דשליא טמאה י"ד ואע"ג דכשהנדמה נקבה נמי מצינן לאשכוחי נפקותא בחששא דשליא וכגון שהשליא יצאה יום או יומים אחר שיצא הנדמה לא חש ליה רבינו ועדיף ליה לאשמעינן דאפי' ביצתה בו ביום איכא נפקותא בחששא דשליא:

סעיף קטן לב

היולדת טומטום ואנדרוגינוס פי' או אנדרוגינוס נותנין לה ימי טומאה של נקבה פשוט במשנה פרק המפלת (נדה כח.) והטעם מבואר דכל חד מינייהו מספקא לן אם הוא זכר או אם היא נקבה:

סעיף קטן לג

מי שלא היתה בחזקת מעוברת והרגישה שהפילה ואינה יודעת מה הרי זה טמאה לידה וכו' בפרק המפלת (נדה כט:) אריב"ל האשה שעברה בנהר והפילה מביאה קרבן ונאכל הלך אחר רוב נשים ורוב נשים ולד מעליא ילדן ואקשינן עליה מדתנן הפילה ואין ידוע מה הפילה תשב לזכר ולנדה כלומר דמדתני דתשב לנדה משמע ודאי דחיישינן דילמא לאו ולד הוא ופרקינן מתניתין בשלא הוחזקה עוברה לריב"ל בשהוחזקה עוברה ופשוט דלרבותא נקט רבי' מי שלא היתה בחזקת מעוברת דמינה נילף במכ"ש למי שהיתה בחזקת מעוברת ופי' לזכר ולנקבה היינו שאין לה אלא ימי טוהר דזכר ויש לה כל ימי טומאה דנקבה וכיון דהשתא לית לן ימי טוהר השמיט רבינו ישיבה דזכר והשמיט ג"כ ישיבה לנדה משום דלא נפקא לן מידי אלא לשוייה מקולקלת למחלקים בין ימי נדה

לימי זיבה וכיון דהשתא לא מפלגינן בינייהו דכולהו נשי דידן כזבות נינהו לא הוצרך לכתבה:

סעיף קטן לד

ומאימתי מונין לולד ימי טומאה וטהרה אם יצא כדרכו דרך ראשו משיצא רוב פדחתו חשוב כילוד וכו' בפ' המפלת (נדה כח.) תנן יצא מחותך או מסורס משיצא רובו הרי הוא כילוד יצא כדרכו משיצא ראשו אי זה רוב ראשו משיצא פדחתו פירוש מסורס מהופך שיצא דרך מרגלותיו ובגמרא (כט.) אמר רבי אלעזר אפי' הראש עמהם ורבי יוחנן אמר ל"ש אלא שאין הראש עמהם אבל הראש עמהם הראש פוטר ופירש"י ואפי' הראש עמהם אמחותך קאי דהיכא דיצא מחותך אפי' יצא הראש אין חשוב ולד עד שיצא רובו ואותבינן עליה דרבי יוחנן ממתניתין דמדקאמר מסורס מכלל דמחותך כתקנו וקאמר משיצא רובו ושני דה"ק יצא מחותך או שלם זה וזה מסורס משיצא רובו ה"ז כילוד ופסקו הרמב"ם והרשב"א כר' יוחנן אלא שהרשב"א סובר דראש דאמר ר' יוחנן במחותך היינו רוב ראשו וכדקתני מתני' ביצא כדרכו דאין בין שלם למחותך לענין יציאת הראש כלום ולפיכך כתב כלשון הזה אם יצא כתקנו מונין לה משיצא ראשו ולא כל ראשו אלא אפי' פדחתו בלבד הראש שאמרנו בין של ולד חי בין של נפל ואפי' יצא מחותך לעולם הראש כרובו עד כאן אבל הרמב"ם חילק ביניהם שכתב בפ"י נחתך הולד במעיה אינה טמאה לידה עד שיצא רובו ואם יצא ראשו כולו כאחד הרי זה כרובו ואם לא נתחתך ויצא כדרכו משתצא רוב פדחתו ה"ז כילוד אף על פי שנחתך אח"כ ע"כ נראה שהוא סובר דראש דא"ר יוחנן היינו כל הראש וכתב ה"ה שכ"נ מדברי קצת מפרשים ועיקר ע"כ ובאמת שצריך ליתן טעם מי הכריחם לפרש כן דאין לומר שאין טעמם אלא משום דר' יוחנן לא אמר ל"ש אלא שאין רוב הראש עמהם אבל רוב הראש עמהם פוטר דהא איכא למימר דאמתני' סמיך דקתני ביצא כדרכו משיצא רוב ראשו ואיהו ס"ל שכל שיצא כדרכו ל"ש לן בין מחותך לשלם ועוד דאיידי דאמר ר"א אפי' הראש עמהם נקט איהו ל"ש אלא שאין הראש עמהם וכו' ושמא י"ל דכדי למעט המחלוקת בין ר' אלעזר ור"י פירשו כן ועדיין יש לדקדק בדברי הרמב"ם למה כתב שמשיצאה רוב פדחתו הרי הוא כילוד דהא מפשטה דמתני' משמע דכל פדחתו הוא רוב ראשו ושמא י"ל שהוא ז"ל סובר שאינו נקרא ראש אלא הגולגולת לבד לא מקום העינים והפה והלחיים ואי אמרת דמתניתין משיצא כל פדחתו היינו כל ראשו והא ודאי לא פדחתו בלבד קאמר אלא פדחת עם הגולגולת וכדאיתא בירושלמי א"כ היינו כל ראשו והיכי קרי לה מתניתין רוב ראשו ולפיכך פירש דמתניתין הכי קאמר איזהו רוב ראשו משיצא רוב פדחתו שתיבת רוב

הנזכר בתחילה מושך עצמו ואחר עמו וכוונת המשנה להודיענו דראש אינו נקרא אלא הגולגולת לבד שנמצא שהוא נגמר בסוף הפדחת דאם לא כן מאי איצטריך למידע אי זהו רוב ראשו אטו אנן לא ידעינן לשעורי אלא לכך אמרו ורבינו שכתב ברישא משיצא רוב פדחתו וגבי יצא מחותך נקט רוב ראשו אם נאמר דבדוקא נקט הכי כדי לחלק בין שלם למחותך קשה דא"כ אתי דלא כהרמב"ם ודלא כהרשב"א דלהרמב"ם לא סגי במחותך ברוב ראשו ולהרשב"א אף בשלם משמע דלא סגי אלא בכל פדחתו וכפשטא דמתני' ודלא כדכתב הרמב"ם רוב פדחתו ואיפשר דהוא ז"ל סבר כהרשב"א ומשום דאשכח להרמב"ם שכתב דרוב פדחתו הוי רוב ראשו משמע ליה דבהא לא פליג הרשב"א עליה:

ב"ה אח"כ מצאתי ספר מהרמב"ם מוגה ונמחק תיבת רוב:

סעיף קטן לה

ומ"ש ואפי' לא יצא לגמרי לחוץ אלא משהוציא רוב ראשו חוץ לפרוזדור חשוב כילוד כ"כ הרשב"א מדגרסינן בפרק יוצא דופן (נדה דף מב:) אעובדא דההוא דאתא לקמיה דרבא א"ל מהו למימהל בשבתא א"ל אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוה א"ל שמעתיה דצויץ אפניא דמעלי שבתא פי' שמעתיו שבכה בערב שבת ולא איתילד עד יומא דשבתא א"ל האי הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוה והוי מילה שלא בזמנה ולא דחיא שבת:

סעיף קטן לו

ומ"ש יצא מהופך כגון שיצא דרך מרגלותיו אינו חשוב כילוד כבר נתבאר מהמשנה שכתבתי בסמוך יצא מחותך או מסורס משיצא רובו הרי זה כילוד:

סעיף קטן לז

ומ"ש דהא דאינו חשוב כילוד עד שיצא רוב היינו דוקא לתת לו ימי טוהר אבל משיצא אבר אחד היא טמאה לידה הוא מדגרסינן בפרק המפלת (נדה כח:) אמר רב הונא הוציא עובר את ידו והחזירה אמו טמאה לידה שנאמר ויהי בלדתה ויתן יד כלומר אלמא לידת יד קרוי לידה ואסיקנא דלחוש חוששת מדרבנן ימי טוהר לא יהבינן לה עד דנפיק רוביה וכתב הרשב"א וא"ת אם לחוש מדרבנן מאי נ"מ תיפוק לי משום נדה דאין פתיחת הקבר אפי' לאברים בלא דם כדרבי יהודה וי"ל דנ"מ היכא דהוציא ידו והחזירה ולא ילדה עד אחר שבועים דאי משום נדה דיה שבעה והשתא מטמאים לה שבועים משום לידה ומשום ספק נקבה וכתב ועוד ומסתברא דוקא הוציא יד אבל לא רגלו דיד כתיב ויש מרבוותא שאמרו אפי' במפלת לאיברים משהפילה אבר אחד טמאה לידה מדבריהם ומצטרפים האיברים לרוב לדברי התורה וראוי להחמיר כדבריהם עכ"ל. ודברי הרמב"ם בפ"י כדברי הגמרא ואין בהם הכרע וה"ה כתב שתי סברות אלו ולא הכריע ורבינו סתם דבריו כדברי המחמירים וכך הם דברי הרמב"ם שכתב בפ"ז מהלכותיו העובר שהוציא

ידו והחזירה טמאה לידה מד"ס ואם יצא אחר כך מונין לו משעה שיצא וכן הולד שיצא איברים איברים משיצא אבר אחד מטמאים אותה משום נדה ומשיצא רובו מונין לה עכ"ל וכ"נ מדברי הירושלמי דגרסינן בפרק כל היד דא"ר יוחנן ג' הן שהן כספק ועשו אותן כודאי ואלו הן המפלת יד חתוכה ורגל חתוכה ושליא ודם הנמצא בפרוזדור ע"כ:

סעיף קטן לח

ומ"ש היתה מקשה לילד ושמעו קולו של הולד חשוב כילוד א"א שלא הוציא ראשו חוץ לפרוזדור היינו ההוא עובדא דפרק יוצא דופן שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן לט

ומ"ש הוציא ידו או רגלו והחזירה ה"ז טמאה לידה וכו' כבר נתבאר בסמוך ודברי רבינו הם כפולים:

סעיף קטן מ

היולדת תאומים ושהה ולד אחר חבירו משיצא הראשון טמאה לידה יצא האחרון מונין לו משעת יציאתו וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל היולדת תאומים מונין לה מן האחרון בין לימי טומאה בין לימי טהרה כיצד ילדה נקבה קודם שקיעת החמה ונקבה אחרת לאחר שקיעת החמה מונין לה שבועיים מולד שני וכן הדין לימי טוהר וה"ה ליולדת שני זכרים ילדה נקבה לפני שקיעת החמה וזכר לאחר שקיעת החמה מונין לה מן הנקבה לפי שימי טומאה וימי טהרה של זכר נכללים בתוך ימי הנקבה ילדה נקבה קודם שקיעת החמה ונפל לאחר שקיעת החמה ואין ניכר אם זכר אם נקבה הולכים באלו לחומרא ומונין לה שבועים מן הנפל שמא נקבה היא וימי טהרה מן הראשון שמא נפל זכר היה וכן הדין כשילדה זכר לפני שקיעת החמה ונפל לאחר שקיעת החמה מונה שבועים מן האחרון שמא נקבה היא וימי טהרה מן הזכר עכ"ל ובת"ה הארוך הביא ראיה מפרק ד' מחוסרי כפרה (כריתות ט:) גבי האשה שילדה ולדות הרבה:

סעיף קטן מא

יוצא דופן אמו טהורה לגמרי מלידה ונדה וזיבה אפי' יצא דם עמו במסכת נדה ר"פ יוצא דופן (נדה מ.) אין יושבין עליו ימי טומאה וימי טהרה ר"ש אומר הרי הוא כילוד וידוע דהלכה כת"ק ומפרש בגמרא (מא:) דטעמיה דת"ק משום דכתיב אשה כי תזריע וילדה עד שתלד ממקום שמזרעת וא"ר יוחנן דלד"ה אם לא יצא דם אלא דרך דופן היא טהורה משום דכתיב את מקורה הערה מלמד שאינה טמאה עד שיצא מדוה דרך ערותה:

סימן קצה

סעיף קטן א

חייב אדם לפרוש מאשתו בימי טומאתה עד שתספור ותטבול כלומר דכל זמן שלא טבלה אפי' עברו כמה ימים שלא ראתה לעולם היא בטומאתה עד שתטבול ואין חילוק בין ימים שאינה רואה בהם לימים שהיא רואה בהם דכל שלא טבלה דין כל הימים שוה לכל הדברים כמו שאכתוב בתחילת סימן קצ"ז בס"ד וכ"פ הרשב"א וכתב שכן הוא דעת הר"א ודעת כל הגאונים וכן כתב הרמב"ם פי"א מהא"ב וכ"פ סמ"ג וכ"כ התוס' בפ"ק דשבת (יג:) ובפרק אע"פ (כתובות סא.) וכ"כ הרא"ש בפרק אע"פ ודלא כר"ח ורש"י שפירשו דהא דאמרינן בפרק אע"פ שמואל מחלפא ליה דביתהו בימי לבונה ואין נראה דהא אמרינן בפרק במה אשה (שבת סד:) הרי היא בנדתה עד שתבא במים והא דאמר אליהו לאשת אותו תלמיד בימי לבוניך מהו אצליך לא משום שיש לחלק בין נדות ללבון אלא לפי שידע אליהו שכך היה המעשה שהיה מיקל בימי לבונה שאל לה כן ור"ת פי' שהיו רגילים לטבול שתי טבילות א' אחר ז' כשפוסקת קודם שתשב ז' נקיים דלא אסירא השתא אלא מדרבנן ולכך היה מיקל אותו תלמיד אבל האידנא שאין רגילין לטבול עד שתשב ז' נקיים אין חילוק בין ימי נדותה לימי ליבונה וכ"כ סה"ת:

סעיף קטן ב

ומ"ש ולא מתשמיש לבד אלא בשום דבר לא יתקרב אליה אפילו בדברים אם מרגילים לערוה לא ידבר בהן עמה כ"כ הרמב"ם בפכ"א מהא"ב לא ישחק ולא יקל ראש עמה שמא ירגיל לעבירה וכתב הרשב"א דהכי איתא באבות דר' נתן (פ"ב) ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים כלומר דברי הרגל ת"ל לא תקרב:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל מותר להתייחד עמה כך מפורש בפ"ק דכתובות (ד.) דכשלא בא עליה מעולם הוא דאסור להתייחד עמה משום דתקיף ליה יצריה אבל כיון שבא עליה פעם אחת תו לא תקיף ליה יצריה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ולא יגע בה אפי' באצבע קטנה כ"כ הרמב"ם והרשב"א וכתבו התוס' בפ"ק דשבת גבי עובדא דאותו תלמיד שקרא הרבה ושנה הרבה ומת בחצי ימיו וכו' דאיתא בסדר אליהו אמר לה שמא הבאת לו את השמן שמא הבאת לו את הפך ונגע ביד באצבע קטנה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ולא יושיט מידו לידה שום דבר ולא יקבלנו מידה בפ"ק דשבת ובפרק אע"פ כתבו התוס' שרש"י היה נזהר בכך מדאמרינן בסדר אליהו בההוא עובדא דקרא ושנה הרבה ומת בחצי ימיו שא"ל אליהו שמא הבאת לו את השמן שמא הבאת לו את הפך וה"ה ז"ל כתבו דאין משם ראיה וכ"כ סמ"ג וסה"ת ואכתוב לשונם גבי כל מלאכות שאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה והרא"ש בפרק אע"פ כתב דשפיר יש ראיה משם למנהג רש"י וה"ה בפכ"א מה' אישות דקדק מל' הרמב"ם שכתב שנדה אינה נותנת הכוס ביד בעלה משמע ששאר דברים יכולה היא להושיט מידה לידו וכן דעת קצת מפרשים ויש מחמירים בכל דבר עכ"ל והרשב"א מן האוסרים שכתב וז"ל לא יושיט מידו לידה שום דבר שמא יגע בבשרה וז"ל רבינו ירוחם העידו על רש"י שלא היה רוצה לתת מפתח מידו לידה וכן נכון להחמיר אפי' בדבר ארוך שמא לא יזהר בטוב ויגע בידה עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש ולא יאכל עמה על השלחן בפ"ק דשבת (יא י) תנן לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה כלומר דאע"פ שהוא זב דשוב אין לו להקפיד מליגע בזבה משום טומאה שכבר הוא טמא עכ"ז לא יאכל עם אשתו זבה מפני הרגל עבירה ומדברי הרמב"ם בפרק י"א מהא"ב נראה דדוקא בקערה אחת הוא דאסור וכתב עליו הראב"ד אנו נוהגים אפילו על שולחן אחד וכ"כ רב אחא עד כאן וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן והרשב"א דאפי' על השלחן קתני דאסור וכתבו דבפריסת מפה על השלחן להיכר סגי ויש מקילין כדברי רבינו ע"כ והר"ן כתב שכדברי הרמב"ן והרשב"א משמע בברייתא בגמרא דאפילו על השלחן אסור ומיהו אם הפרישה מפה אחרת לעצמה מותר דהא איכא היכירא וזה לשון הרא"ש שם ומה שרגילין עכשיו לאכול עם אשתו נדה בשלחן אחד לפי שבימיהם היו רגילין לאכול כל אחד לבדו על שלחן קטן וכשאשתו עמו על שלחן קטן נראה דרך חבה אבל האידנא שכל בני הבית אוכלים על שלחן אחד אינו דרך חבה ויש שעושים היכר ביניהם והוי כמו שנים שאוכלים יחד זה בשר וזה גבינה עכ"ל ורבי' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ד) כתב יש שנהגו לעשות היכר בינו לבינה כמו ב' האוכלים א' בשר וא' גבינה או בשתי מפות או ליכפול המפה ויש מתירים שתשנה היא ולא תשב במקומה ע"כ והגמיי' בפ' י"א בשם סמ"ג וסה"ת כתב כדברי הרמב"ן והרשב"א והר"ן וז"ל אסור לבעל לאכול עמה על השלחן אא"כ יש שום שינוי לחם או קנקן בין קערה שלו לקערה שלה מדמדמי להו בפ"ק דשבת לב' בנ"א שמכירים זה את זה שאסורים לאכול על שלחן א' זה בשר וזה גבינה אא"כ יש הפסק ושינוי ביניהם להיכרא ע"כ והכי נהוג עלמא:

סעיף קטן ז

ומ"ש ומותרים לשתות זה אחר זה בכוס אחד כ"כ בסמ"ק וז"ל ואין קפידא לשתות בכוס אחד אחר שהם רגילין לשתות בזה אחר זה וגם הרמב"ם והרשב"א והרא"ש ורבי' ירוחם וסמ"ג וסה"ת מתירים שהרי לא הזכירו שום איסור בדבר כלל וגם המרדכי כתב בפ"ב דשבועות א"ר אבי"ה נדה ששתה בכוס ונשאר בו קצת הלכה קבלתי מרבותי להיתר דאין זה שותה עמה ממש דבאכילה ושתיה אין קרובי ביאה יותר מהצעת המטה דשריא שלא בפניו עכ"ל ומ"ש רבינו בשם סה"מ הוא בסמ"ג והגמיי' כתב בפי"א מהא"ב כלשון הזה אפי' לשתות ממשקה שבכלי ששתה ממנו כתב רא"ם דאסור כדמשמע התם גבי עובדא דתנא דבי אליהו דאמרה אכל עמי ושתה עמי וכו' על כל דבריה השיב לה ברוך המקום שעקרו משמע שעל כל אלה נענש דאל"כ למה הזכיר אותו בגמרא אבל אם הורק זה המשקה ששתה מכלי זה לכלי אחר אפי' הוחזר לכלי ראשון מותר לו לשתות ממנו אחר שנשתנה כשהורק מכלי לכלי וכן אם שתה הוא תחילה היא מותרת לשתות אחריו דלא יאכל הזב עם הזבה תנן וה"ה לא ישתה אבל לא תאכל ולא תשתה לא תנן ואם שתתה והוא אינו יודע נראה שא"צ להגיד לו אלא מניחתו לשתות שאין כאן חבה כלל עכ"ל הר"מ ז"ל עכ"ל הגהות וכ"כ ג"כ המרדכי בפ"ק דשבת וכן נוהגים העולם שלא לשתות משיורי הכוס ששתתה הנדה. ואנו נוהגים או להדיח הכוס בין שתיה דידה לשתיה דידיה ומנהג כשר הוא ומשמע דטעמא דמילתא דלא קפדינן אלא שלא ישתה הוא אחריה כדי שלא יבא ליתן לבו עליה ויבא לידי הרגל דבר אבל לשתות היא אחריו לית לן בה דאיהי לא מרגלא ליה וכן נראה מדברי הר"א שאכתוב בסוף סימן זה: ב"ה כתוב בא"ח ובקערה לאכול זה מה שהותיר זה מותר:

סעיף קטן ח

ומ"ש ולא ישב במטה המיוחדת לה ז"ל הרשב"א כתב הר"א מדברי רבי' האי גאון ז"ל נראה שאסור לישן על מטתה אפי' אינה עמו במטה מפני הרגל עבירה ונראין הדברים שאפי' להציע מטתו בפניו אסור משום הרגל עבירה לשכב על מטתה ממש שיש הרגל יותר לא כל שכן ע"כ וכ"כ ה"ה בשמו ובשם הרמב"ן וגם הגהות כ"כ בשם הרמב"ן וכבר כתבתי ל' הראב"ד בארוכה בסימן קצ"ג כמו שכתב הרא"ש בפרק תינוקת וכתב רבינו דאסור אפי' שלא בפניה דהרהור איכא אפילו שלא בפניה ואע"ג דהראב"ד לא אסר אלא לישן על מטתה משמע לרבינו דה"ה דאסור לישב עליה דבישיבה עליה נמי איכא הרהור ומצד הרהור יבא לידי הרגל עבירה:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואין צ"ל שלא יישן עמה על המטה ואפי' כל אחד ואחד בבגדו ואין נוגעים זה בזה בעיא דאיפשיטא בפ"ק דשבת (שם) וכתב המרדכי פ"ק דשבת בשם צפנת פענח כתב בשם רש"י שאסור לו לישב על כסא ארוך אשר אשתו נדה יושבת עליו וכתוב על זה בתה"ד (סימן רנ"א) ובהל' נדה כתב עליה דהוראה זו חומרא בעלמא היא וכתב ששמע שאחד מהגדולים היה נוהג להתיר לישב יחד על הספסל כשהוא מחובר בכותלי הבית כמו באצטבאות דאין לאסור אלא כשהספסל תלוש: ב"ה וז"ל א"ח אסור לישב בספסל שהיא יושבת אם אינו קבוע שלא תוכל לנענע אנה ואנה ויש מתירין אם ישב אדם ביניהם עכ"ל: וכתוב עוד בתרומת הדשן דלילך בעגלה עם אשתו נדה מותר אפילו אין בעגלה אלא האיש ואשתו וגם העגלה שלהם דלאו דרך חבה הוא כמו ישיבת ספסל דשאני התם שדרך אוהבים להתקבץ יחד ולהתוועד בכהאי גוונא אבל עגלה כיון דדרך בני אדם נכרים להתקבץ ולשכור עגלה לילך בה מעיר לעיר תו לא הוי דרך חיבה אמנם ללכת עם אשתו נדה בעגלה דרך טיול לגנות ולכרמים וכה"ג לא ברירנא להתיר עכ"ל ואני מצאתי כתוב בשם ספר אגודה יכול האיש לישב עם אשתו בקרון או בספינה ואפי' הספינה קטנה המתנדנדת או על גבי ספסל רק שיפסיק שום אדם ביניהם או תיבה או שום דבר אחר עכ"ל וחומרא זו דישיבת ספסל שמעתי שנוהגים בה האשכנזים אבל הספרדים לא נהגו בה: כתב המרדכי פ"ק דשבת הר"מ כתב דצריך ליזהר אם יש ב' מטות ורגלי האחת נוגעת בחבירתה שלא ישכב הוא באחד ואשתו נדה באחרת אם לא ישימו הפסק בינתיים עכ"ל ומדין ספסל דבסמוך וגם מדין דהר"ם משמע דליתא להא דכתוב בספר רבינו ירוחם בשם הר"ש ברשב"ץ על הא דאסור לישן על המטה אפי' כל אחד בבגדו ואין נוגעים זה בזה דיש לחלק בזה אם המטה היא רחבה ואינם מתקרבים זה לזה ודאי מותר שלא אסרו אלא קריבה אבל זה אינו אלא ייחוד ומותר ובלבד שתישן בכלי מצע מיוחד לה והוא בכלי מצע מיוחד לו עכ"ל:

סעיף קטן י

כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שאם הוא חולה ואשתו נדה ואין לו מי שישמשנו זולתה וכו' ז"ל הרא"ש בתשובה רק שתזהר ביותר שתוכל מהרחצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה לפניו דמאחר שאין לו זולתה א"א שלא תשמשנו ע"כ ונראה בהדיא דכל היכא דאיכא מי שישמשנו אפי' על ידי הדחק לא שרינן לה לשמשו כלל ואיכא למידק מאחר שהוא כותב שתזהר מהרחצת פניו והצעת המטה מאי נינהו שאר תשמישים שהיא אסורה לעשות לו אם היה לו מי שישמשנו הא כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ מג' הנך תרי ומזיגת הכוס ואיפשר דמזיגת הכוס בלבד הוא דקא שרי

לה מפני שאין לו מי שישמשנו אלא דלישנא דמותר לשמשו לא משמע דליהוי משום תשמיש חד לחודיה ואיפשר דמשום דהרחצת פניו והצעת המטה נמי שרו היכא דא"א בענין אחר וכדדייק לישנא דתזהר ביותר שתוכל אלא דלפ"ז לא הו"ל לרבינו להשמיט תיבת שתוכל ושמא י"ל דשאר תשמישים דקא שרו לה אם אין לו מי שישמשנו היינו להושיט מידו לידה כל דבר וכ"נ שהיה מפרש מה"ר איסרלן שכתב בת"ה על אשה חולה שאסור לבעלה ליגע בה כדי לשמשה כגון להקימה ולהשכיבה ולסומכה ואע"ג דכתב ביו"ד דאשיר"י כתב בתשובה ואם הוא חולה ואין לו מי שישמשנו זולתה מותרת לשמשו נוכל לומר דר"ל שימוש בלא נגיעה כגון להושיט לו דבר מידו לידה וכן שאר שמושים שהם בנגיעה ע"י ד"א ואפילו את"ל דר"ל כגון להקימו ולהשכיבו ולסומכו ומשום דלאו מילי דחבה נינהו כהרחצת פניו והצעת המטה בפניו אלא מילי דעבדות נינהו מ"מ אין ללמוד היתר לנדון דידן די"ל דוקא כשהוא חולה והיא בריאה שרי כיון דחולה הוא ליכא למיחש להרגל עבירה דאין יצרו מתגבר עליו מפני תשש כחו אבל כשהיא חולה והוא בריא איכא למיחש להרגל עבירה שמא יתגבר יצרו עליו ויפייסנה רבי' ירוחם כתב בשם הגאונים מי שהוא חולה ואשתו נדה לא תרחץ פניו ידיו ורגליו ולא תציע לו את המטה ושאר המלאכות מותרת לעשות עכ"ל. ומשמע דהני ב' מלאכות לא משתרו בשום גוונא כלל אפי' אין לו מי שישמשנו ומ"מ ש ושאר המלאכות מותרות איני יודע מה בא ללמד דהא אפילו הוא בריא הוו שרו שאר מלאכות דאם להתיר מזיגת הכוס לא הול"ל שאר המלאכות בלשון רבים: וכתב עוד בתה"ד בשם גדול אחד דאשה חולה ובעלה רופא אסור למשש לה הדפק ונראה מדבריו שאפי' בשאין רופא זולתו אסור וגם בתשובות דלהרמב"ן סימן קכ"ז אסור לבעל למשש דפק אשתו נדה ואע"פ שלשון השאלה היה בשיש שם רופאים אחרים אלא דבעלה ניחא לה משום דמזומן תדיר נראה דלמאי דאסר ל"ש לן בין יש שם רופאים אחרים לאינם ומיהו אם החולי מסוכן ואין שם רופאים משמע קצת מדבריו דשרי משום פיקוח נפש אלא דאיכא למימר דלטעמיה אזיל דסבר דנגיעת נדה אינה אסורה אלא מדרבנן אבל להרמב"ם דנגיעת ערוה אסורה מן התורה הכא אע"פ שיש בו פיקוח נפש איפשר דאסור משום דהוי אביזרא דג"ע וצ"ע :

סעיף קטן יא

ולא יסתכל בעקבה ולא במקומות המכוסות ממנה בפרק ב' דנדרים (כ.) המסתכל בעקבה של אשה הויין ליה בנים שאינם מהוגנים אמר רב יוסף ובאשתו נדה ואע"ג דאמר ר"ל התם מאי עקבה מקום התורף כלומר שהעקב מכוון כנגד מקום התורף משמע לרבינו דכל מקומות המכוסים שבה הוו בכלל מקום התורף וכ"כ הרשב"א בת"ה דמן

העקב נלמוד לכל מקום מכוסה שבה ומ"מ משמע דבשאר מקומות שאין דרך לכסותן מותר להסתכל בהן וכן נראה ממה שהתירו לה להתקשט בימי נדותה כדי שלא תתגנה על בעלה וממ"ש הרמב"ם בפכ"א מהא"ב מותר אדם להביט באשתו נדה ואע"פ שהיא ערוה ואע"פ שיש לו הנאת לב ממנה בראייה הואיל והיא מותרת לו לאחר זמן אינו בא לידי מכשול אבל לא ישחק ולא יקל ראש עמה שמא ירגיל לעבירה ע"כ:

סעיף קטן יב

וראוי לה שתייחד בגדים לידי נדותה וכו' כן נראה ממה שפירש"י בפרק המדיר (כתובות עב.) ובפרק י' יוחסין (קידושין פ.) אהא דאמר רב יהודה הוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקה עליה הוחזקה נדה בשכנותיה שראוה לובשת בגדי נדות:

סעיף קטן יג

ומ"ש ובקושי התירו לה להתקשט בימי נדותה אלא כדי שלא תתגנה על בעלה בפ' במה אשה (שבת סד:) תניא והדוה בנדתה זקנים הראשונים אמרו שלא תכחול ולא תפקוס ולא תתקשט בבגדי צבעונים עד שבא ר"ע ולימד א"כ אתה מגנה על בעלה ונמצא בעלה מגרשה אלא מת"ל והדוה בנדתה בנדתה תהא עד שתבא במים וכתבה הרי"ף בפ"ב דשבועות וכ"פ הרמב"ם בפי"א מהא"ב:

סעיף קטן יד

כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס וכו' בפרק אע"פ (כתובות דף סא.) אמר רב הונא כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו ומזיגת הכוס שמואל מחלפא ליה דביתהו בידא שמאלא אביי מנחא לי אפומא דכובא רבא אבי סדיא רב פפא אשרשיפא וכתב סמ"ג אפי' ליתן מידו לידה מפתח או חפץ אחר היה רש"י נזהר אע"פ שמתוך ההלכה לא למדנו אלא הושטת כוס של יין שהוא דבר של חיבה שאסור מיד ליד כדאמרינן רבא מנחא ליה אבי סדיא רב פפא אשרשיפא אמר רב הונא כל המלאכות נדה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס כשהכוס בידו ובסדר אליהו שכתוב שמא הבאת לו את הפך שמא הבאת לו את השמן ונגע ביך פי' שע"י כך נגע ביך כדמשמע הלשון גם שמן לסיכה הוא דבר חיבה ע"כ וכ"כ בסה"ת ומ"מ כתב שהמתע"ב אבל הרא"ש כתב פרק אף על פי וז"ל רבינו שמעיה כתב שרש"י היה נזהר שלא לקבל מפתח מיד אשתו נדה ומכאן אין ראיה דדוקא מזיגת הכוס שהוא דרך חיבה לא היתה נותנת לידו אלא דרך שינוי אבל שאר דברים אין נראה שיהא אסור ול"נ דהכא במזיגת הכוס לא היתה נותנת הכוס לידו אפי' דרך שינוי דלא איירי הכא כמו הושטת הכוס לידו אלא מוזגת לו הכוס כדרך שנותנים מים בתוך הכוס של יין ומניחין על השלחן ומגביה את

הכוס ושותה כשהוא צמא ומזיגה זו דרך חיבה הוא כשהאשה מוזגת לבעלה ודביתהו דשמואל היתה מוזגת המים ביין ביד שמאל ומנחת הכוס על השלחן ואינך היו מוזגות במים ולא היו נותנות הכוס על השלחן אבל להושיט חפץ לידו מיזהר זהיר כ"ע עכ"ל. וכ"כ הרשב"א בת"ה והרמב"ם כתב סתם בפי"א דמזיגת הכוס אסור ולא חילק בין ע"י שינוי לשלא ע"י שינוי ואיפשר שטעמו משום דמשמע ליה שלא התירו ע"י שינוי אלא לאדם גדול דומיא דהנך רבנן שהיו זכורים וחרדים לדבר ה' ביותר ולא יבואו לחטוא אבל לא לשאר כל אדם: כתבו הגהות מיי' כתב רא"ם דלא בעי שינוי אלא כששניהם יחד מזיגה והושטה אבל מזיגה בלא הושטה או הושטה בלא מזיגה שרי אפי' בלא שינוי: וכתבו עוד נראה דמזיגה האמורה בגמרא היינו דוקא מזיגה במים אבל מזיגה מן הכלי כמו שאנו עושים אין נראה בזה קירוב דעת ומיהו על השלחן נראה דאסור אם לא על ידי שינוי כדשמואל דמחלפא ליה ומיהו ר"ת פי' מוזגת ואח"כ מחלפא ליה ולפ"ז היה מותר עכ"ל: כתב הרשב"א בת"ה הקצר מזיגת הכוס בכוס של יין שהוא המרגיל לדבר ערוה ונראה מדבריו שכל המשקים מותרין חוץ מן היין ואע"פ שכתב ה"ה בפרק י"א מזיגת הכוס של יין דוקא אבל של מים מותר דאיפשר למידק מינה דלא שרי אלא של מים דוקא אבל לא של שאר משקים הא איכא למידק איפכא מרישא דנקט כוס של יין ולמימר דלא אסר אלא של יין ולא של שאר משקים ומים דנקט סיפא לאו דוקא דה"ה לשאר משקין חוץ מן היין והאי דיוקא עדיף טפי כיון דבהכי דבריו מכוונים עם דברי הרשב"א: נראה דמזיגת הכוס שלא בפניו שרי כדאמרינן גבי הצעת המטה ולרבותא נקטו בגמרא שלא בפניו גבי הצעת המטה דהוי חיבה טובא ואפ"ה שרי וכ"ש דמזיגת הכוס שרי ועוד דלא גרע שלא בפניו מע"י שינוי דשרי אפי' בפניו וכ"נ מל' המרדכי במס' שבועות וכתבתיו אצל לא יאכל עמה:

סעיף קטן טו

ואסור להציע מטתו בפניו שם בפרק אע"פ הצעת המטה אמר רבא לא אמרן אלא בפניו אבל שלא בפניו לית לן בה:

סעיף קטן טז

ומ"ש ודוקא פריסת הסדינים והמכסה שהוא דרך חיבה אבל הצעת הכרים והכסתות שיש בו טורח ואינו דרך חיבה שרי כ"כ התוס' בריש כתובות (ד:) והביאו ראיה מפרק אע"פ ואע"ג דכתבו דלגירסת קצת ספרים אין משם ראיה הרא"ש כתב דבריהם סתם ולא חשש לגירסת אותם ספרים וכ"כ המרדכי בשבועות וכ"פ רבינו ירוחם וכ"כ הגהות מיי' בשם ר"ת ורש"י:

סעיף קטן יז
ומ"ש ושלא בפניו הכל מותר פשוט הוא במימרא דרבא שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן יח
ומ"ש אפי' הוא יודע שהיא מצעת אותה כ"כ הרשב"א שכל שאינו בפניו אין בכך הרגל דבר:

סעיף קטן יט
ואסורה ליצוק לו מים לרחוץ הוא פניו ידיו ורגליו אפי' אינה נוגעת בו כ"כ סמ"ג וסמ"ק והגמיי' וכ"כ הרשב"א בת"ה דהרחצת פניו ידיו ורגליו שאמרו אפילו הוא רוחץ והיא מוצקת דאילו ליגע היא בידיה אפי' בלא רחיצה אסור דהא איכא קירוב בשר ואסור ליגע בה אפי' באצבע קטנה וכתב עוד והרחצה זו אפי' בצונן קאמר ובספר היראה כתוב:

סעיף קטן כ
וכשם שאסורה למזוג לו כך הוא אסור למזוג לה ולא עוד אלא אפי' לשלוח לה כוס של יין אסור וכו' עד אם הוא מיוחד לה הכל ל' הרשב"א בת"ה הקצר: ומ"ש דגם הוא אסור למזוג לה טעמא דמסתבר הוא דכי מזיג איהו נמי איכא למיחש להרגל דבר: ומ"ש דלשלוח לה כוס של יין אסור נתבאר בת"ה הארוך וז"ל כתב הר"א מדברי רב אחא דנדה אסירא למישתי מכסא דגברא וכתב הוא ז"ל לא ידענא מ"ט ואי איתא להא מילתא בכה"ג בלחוד הוא דאיתא במיחד לה כסא וקא משדר ליה ניהלה משום דקא יהיב דעתיה עליה והכי תניא במס' נדה המשגר כוס של ברכה לאשה שלא מדעת בעלה חייב מיתה מפני שדעתו רבה עליה ד"א מפני שיצא דבה עליה ונדה לבעלה נמי להא מילתא דמיא ומסתברא דל"ש כוס של ברכה ול"ש כוס אחר היכא דקא מיחד לה ומשדר ניהלה אסור דהא מעייל דעתיה עילוה מיהו היכא דקא שתו מההוא כסא ושתיא איהי בתרייהו לית לן בה עכ"ל:

סעיף קטן כא
וכל אלו הרחקות צריך להרחיק בין בימי נדותה ממש בין בימי לבונה שהם ימי ספירתה וכבר נתבאר בתחלת סימן זה:

סעיף קטן כב
ומ"ש ואין חילוק בכל אלו בין רואה ממש למוצאה כתם כ"כ הרשב"א בת"ה הקצר והטעם משום דבעלת כתמים עשאוה כרואה לרוב דבר חוץ מלענין קביעות וסת כמו שנתבאר בסימן ק"צ:

סימן קצו

סעיף קטן א

שבעת ימים שהזבה סופרת מתחלת ממחרת יום שפסקה בו בר"פ בנות כותים (נדה לג:) אמרינן דטעמא דבנות כותיים טמאות נדה משום דיום שפוסקת בו סופרות למנין שבעה ואע"ג דאתקיף עלה רמי בר חמא אנן נמי נספריה דמקצת היום ככולו הא אהדר ליה רבא דאי אפשר לומר כן מדילפינן מקרא בריש המפלת דשכבת זרע סותר יום א' מימי ספירת ז' נקיים דזב ואי מקצת היום ככולו לא הו"ל למיסתר ואע"ג דרמי אהדר ליה דקרא לא מיירי בחזא פלגא דיומא אלא בדחזיא בין השמשות כבר כתב הר"ש דדיחויא בעלמא הוא דדחיק לאוקמיה תיובתיה ולאו עיקר הוא ואיהו גופיה לא ס"ל הכי אלא דמתמה ואנן נמי נספריה ולא היה יודע טעמו של התנא ובפרק בתרא (סט.) אמרינן בהדיא אטו בכותאי אמרה רב לשמעתיה ואיצטריך לשנויי דלאו בכותאי אמרה וכן הסכימו כל הפוסקים דיום שפוסקת בו אינה סופרתו למנין ז':

סעיף קטן ב

ומ"ש וכך משפטה אם תראה ב' ימים או ג' ופסקה לראות בודקת ביום שפסקה כדי שתפסוק בטהרה כן כתבו הפוסקים וזה לשון הרא"ש בפרק תינוקת הילכך נשים האידנא שהן ספק זבות צריכות להפסיק בטהרה לבדוק עצמן שידעו שנסתם מעיינה כדאמר רב שצריכה להפסיק בטוהר בשלישי שלה ולמחרתו תתחיל למנות ז' נקיים ע"כ וכן משמע ממתניתין שאכתוב בסמוך שאף על פי שהרגישה שפסקו דמיה לעולם היא בחזקת טומאה עד שתבדוק ותמצא טהורה וכיון דקי"ל דיום שפוסקת בו אינה סופרתו למנין ז' אם רוצה להתחיל למנות הז' נקיים ממחרת יום שפסקה בו צריכה לבדוק ביום שפסקה בו כדי שתפסוק בטהרה ולא תתחיל לספור הז' נקיים מיום המחרת אא"כ קדמה לבדוק ביום שפסקה בו ומצאה טהור:

סעיף קטן ג

בדקה עצמה שחרית ומצאה טהורה אע"פ שלא בדקה בין השמשות הרי זו טהורה וכו' עד הואיל ומעינה פתוח הכל לשון הרשב"א בת"ה הקצר אלא שכתוב בו בבבא שנית ראתה יום אחד בלבד ופסקה בו ביום ורבינו השמיט בו ביום משום דממילא משמע וטעמן של דברים משום דתנן בפ' תינוקת (נדה סח.) נדה שבדקה עצמה ביום הז' שחרית ומצאה טהורה ובין השמשות לא הפרישה לאחר ימים בדקה ומצאה טמאה הרי זו בחזקת טהורה כלומר וכל טהרות שנגעה בהן אחר טבילת ליל ח' טהורות דאמרי' השתא הוא דחזאי רבי יהודה אומר כל שלא הפרישה בטהרה מן המנחה ולמעלה הרי היא בחזקת טמאה וחכ"א אפילו בשנייה לנדתה בדקה עצמה ומצאה טהורה ובין

השמשות לא הפרישה לאחר ימים בדקה ומצאה טמאה ה"ז בחזקת טהורה ובגמרא (שם) תניא א"ל לר' יהודה אלמלא ידיה מונחות בעיניה כל בין השמשות יפה אתה אומר עכשיו אימור עם סילוק ידיה ראתה מה לי הפרישה בטהרה מן המנחה ולמעלה מה לי הפרישה בראשון ופריך בראשון מי איכא למ"ד כלומר דאפילו רבנן בתראי דמתניתין בשנים לנדתה הוא דקאמרי אבל בראשון לא דהוחזק מעין פתוח ומשני אין והתניא אמר ר' (יוסי) שאלתי את ר' יוסי ור"ש נדה שבדקה עצמה ביום הז' שחרית ומצאה טהורה ובין השמשות לא הפרישה לאחר ימים בדקה ומצאה טמאה מהו א"ל ה"ז בחזקת טהרה ששי חמישי רביעי שלישי שני מהו א"ל בחזקת טהורה וראשון לא שאלתי וטעיתי שלא שאלתי אטו כולהו לאו בחזקת טומאה קיימי וכיון דפסק פסק ראשון נמי כיון דפסק פסק ומעיקרא מאי סבר הואיל והוחזקה מעין פתוח. וכתב בת"ה הארוך אע"ג דרבי לא שאל בראשון דקסבר בראשון לא עלתה לה בדיקה אא"כ הפרישה בטהרה בין השמשות הואיל והוחזק מעין פתוח ולבסוף נמי לא אשכחן דפשיטא ליה לגמרי דהא טעיתי שלא שאלתי קאמר מ"מ כיון דאיהו קאמר טעיתי שלא שאלתי וקא יהיב טעמא דמסתבר דטהור בראשון כבשאר הימים ואשכחן בברייתא דמיפשטא בהדיא מ"ל הפרישה בטהרה מן המנחה ולמעלה בז' מה לי בראשון ש"מ דראשון כשני דכיון דפסק פסק ולפיכך אף על פי שכל הנשים עכשיו ספק נדות ספק זבות ואיפשר שהיא נדה ומעיינה פתוח אפ"ה כל שהפרישה טהורה ואפילו ביום ראשון ה"ז בחזקת טהורה ויש מחמירים בדבר עכ"ל ונראה מדבריו שהמחמירים היינו היכא דבדקה ביום ראשון קודם בין השמשות דאילו בדקה בין השמשות אף בראשון טהורה לדברי הכל וכן משמע דהא אמתני' דבדקה שחרית קיימי חכמים דאמרי בשנים לנדתה כלומר אבל לא בראשון ודוקא שחרית דיומיה דשני דאיירי ביה מתני' ממעטי ליה אבל מבין השמשות דלא אייריי ביה מתניתין לא ממעטי ליה אבל הרמב"ם בפ"ו מהא"ב פסק להחמיר כחכמים דמתני' דסברי דבדיקת ראשון לאו בדיקה היא ולא חילק בין שחרית לבין השמשות כלל ומיהו ה"ה הביא דברי הרמב"ן שכתב בדברי המחמירים כלשון הזה ראתה בזמן הזה יום אחד בשחרית ופסקה בו ביום אינה מונה מיום המחרת עד שתחזור לבדוק ויהיו ידיה בין עיניה כל בין השמשות שחזקת היום הראשון כולו טמא שהוחזק מעין פתוח ודמיה חוזרין לה אף על פי שפסקה בשחרית ויש מיקל בדבר מכיון שבדקה ופסק הדם ולאחר זמן מצאה טהור ה"ז בחזקת טהורה עכ"ל ואם היה סובר ה"ה שדעת הרמב"ם לאסור בבדקה ביום א' אפילו בבדקה בין השמשות לא היה שותק מלפרושי דדעת הרמב"ם היא מחלוקת מהשתי סברות שכתב הרמב"ן הילכך נ"ל דלהרמב"ם לא אסר בראשון

אלא בשלא בדקה בבין השמשות אבל אם בדקה בין השמשות ומצאה טהורה טהור דתו ליכא למיחש למידי ומה שלא כתב כן בפירוש היינו לפי שאין דרכו ברוב המקומות אלא להעתיק לשון המשנה או הגמרא כמו שהוא:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ומלשון א"א ז"ל יראה שצריכה שתפסוק בטהרה בין השמשות שכתב וז"ל ואחר שיפסוק הדם תבדוק עצמה יפה יפה ובדיקה זו תהיה בין השמשות וכו' נראה מדברי רבינו שהרא"ש סובר דבאיזה יום שתפסוק צריכה לבדוק בין השמשות וכרב יהודה דמתניתין דאמר כל שלא הפרישה בטהרה מן המנחה ולמעלה הרי זו בחזקת טמאה דהא לא חילק הרא"ש בין יום ראשון לשאר הימים וא"כ הוא קשה למה פסק כיחידאה לכן נ"ל דהרא"ש לא כתב כן לפסק הלכה אלא לרווחא דמילתא דאפילו מאן דסבר דבהפסיקה ביום הא' נמי סגי בבדיקת שחרית מודה דבאי זה יום שתפסוק עדיף טפי לבדוק בין השמשות דמרחק נפשה מידי נדנוד ספק וכל שכן לסוברים דבהפסיקה ביום הראשון צריכה בדיקה בין השמשות דלכתחילה אית לן לאורויי דכשהפסיקה בשאר ימים נמי תבדוק בין השמשות כי היכי דלא ליחלף להו יום ראשון בשאר ימים ותדע שדברי הרא"ש הם בהלכות נדה בקוצר שסידר בסוף מסכת נדה להורות לבנות ישראל את המעשה אשר יעשון ולכן כתב דבאיזה יום שתפסוק תבדוק בין השמשות לצאת ידי כל ספק מיהו היכא דבדקה שחרית ולא בדקה בין השמשות בהא לא איירי ואפשר דס"ל כחכמים בתראי או כת"ק דמתניתין דסבר דוקא כשפסקה ביום ז' לא בעיא בדיקת בין השמשות אבל פסקה בשאר ימים בעיא בדיקה בין השמשות וזה נראה יותר דמש"ה מסתים לה סתומי אי משום דרוב נשים פוסקות קודם הז' ואי משום דכיון דבפוסקת בכולהו יומי בעיא בדיקה בין השמשות בר מפוסקת ביום הז' לית לן לאורויי היתירא ביום הז' כי היכי דלא ליחלפו שאר יומי ביה אבל לומר דסבר דהלכה כרבי יהודה דבאי זה יום שתפסוק מצריך בדיקת בין השמשות ואפילו בדיעבד כדמשמע מדברי רבינו זה דבר שאין להעלותו על הדעת בשום פנים ורבינו ירוחם כתב סתם כדברי הרשב"א נראה שסובר שאין חולק בדבר וגם זה סעד לדברי דאם איתא דהוה ס"ד דפליג הרא"ש במילתא לא הוה שתיק מיניה:

סעיף קטן ה

ובין השמשות דקא אמרן משמע ודאי דלאו דוקא דהא בין השמשות ספק מן היום ספק מן הלילה הוא ואם לא בדקה קודם לכן אין ראוי שתעלה לה דכיון דמספקא לן שמא מן הלילה הוא נמצא שיום שפוסקת בו סופרתו למנין ז' ועוד דהא רבי יהודה דמחמיר לא אמר אלא מן המנחה ולמעלה ומשמע דממנחה קטנה ולמעלה קאמר ומ"מ דבר פשוט

הוא דקודם זמן בין השמשות טובא הוא ואף קודם בין השמשות דר"ת דההוא לא הוי אלא קודם הלילה וזמן מנחה קטנה ב' שעות וחצי קודם הלילה הילכך בין השמשות דקאמר הרא"ש היינו בין השמשות דר"ת שעדיין הוא יום גמור וא"נ סמוך לבין השמשות האחרון דאע"ג דמן המנחה ולמעלה סגי מ"מ לכתחלה רצה להורות שתבדוק היותר סמוך ללילה שאפשר כדי לצאת מידי ספק ואילו היה אפשר לה להיות ידיה בין עיניה כל בין השמשות כך היה מורה כדי לצאת ידי כל ספק אבל לפי שא"א לה לעשות כן לא הורה כך אבל מ"מ מה שאיפשר לתקן דהיינו לבדוק סמוך לבין השמשות הורה שתעשה כן ולי מה יקרו דברי הרשב"א שכתב בת"ה הקצר וז"ל לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא האשה בודקת יום הפסק טהרתה במוך דחוק ושיהא שם כל בין השמשות שזו בדיקה מוציאה מידי כל ספק עכ"ל: ורבינו שהעתיק דבריו לא ידעתי למה השמיט תיקון זה שהוא כאילו ידיה בין עיניה כל בין השמשות דתו ליכא לספוקי כלל ונראה שלתיקון זה קורא בדברי הרמב"ן שהביא ה"ה ידיה בין עיניה כל בין השמשות דא"ל דידיה בין עיניה ממש כל בין השמשות קאמר דזה דבר שא"א לעשות כן: כתוב בתרומת הדשן שאם התחילו הקהל להתפלל ערבית ועוד היום גדול י"א שיכולה לבדוק באותה שעה ותתחיל מיום המחרת והוא ז"ל חולק בדבר משום דכיון דהתחילו הקהל להתפלל ערבית כבר עשו אותה שעה לילה הילכך חשבינן כאילו הוא מיום המחרת והלכך אין יום המחרת עולה לה מן המנין דיום שפוסקת בו אינה סופרתו למנין שבעה והאגור כתב שמהר"י מולין השיב כסברא ראשונה דאחר תפלת ערבית נחשב יום לענין הפסקה ואפי' בע"ש אחר תפלת ערבית וקבלת שבת כי ההיא תוספת לא שייכא לענין נדה: כתב המרדכי בשם הרוקח דיום שפוסקת מלראות תבדוק עצמה לערב ותלבש חלוק לבן שאם תראה עוד שיהא ניכר בחלוקה ובלילה תשים סדינים לבנים במטתה או נקיים מכתמים מנהג כשר הוא כשהאשה מפסקת בטהרה לרחוץ וללבוש לבנים אמנם אם אינה רוחצת אלא פניה שלמטה דיה בכך עכ"ל וז"ל האגור אשה ההולכת בדרך ואין לה בגדים נקיים ללבוש תספור שבעה נקיים רק שהחלוק נקי מדם ויש חולקים שערי מדורא עכ"ל:

סעיף קטן ו

לא בדקה עצמה ביום שפסקה מלראות ובדקה לאחר ג' ימים ומצאה טהורה ה"ז בחזקת טמאה עד שפסקה בטהרה שלעולם אינה סופרת עד שתבדוק וכו' כ"כ הרשב"א בת"ה ופשוט הוא מהמשנה שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ז
ובכל שבעת ימי הספירה צריכה להיות בודקת לכתחלה פעם אחת ביום כ"כ הרמב"ן והרשב"א והרא"ש דלכתחלה מיהא צריך לעשות כן וכ"כ הגמיי' פ"ו בשם התוספות ומדכתבו סתם תבדוק בכל יום משמע דלכתחילה א"צ לבדוק יותר מפ"א ביום:

סעיף קטן ח
ומ"ש רבינו שבסה"מ כתב פעמיים וכו' כן הוא בסמ"ג וסמ"ק וסה"ת והמרדכי בשם הרוקח שבודקת פעמיים בכל יום מימי הספירה פ"א בשחרית כשעומדת ממטתה ופעם אחת כשהולכת לערבית ונ"ל שלמדו כן מדתנן בפ"ק דנדה (יא.) פעמים צריכה להיות בודקת שחרית ובין השמשות:

סעיף קטן ט
ומ"ש ומיהו אפילו לא בדקה בכל הז' אלא פ"א ל"ש בדקה ביום הא' של הז' או באחרון או באחד מן האמצעיים סגי לא בדקה כל הז' עד היום הח' ובדקה ומצאה טהור אין לה אלא יום ח' בלבד וכו' בפרק תינוקת (נדה סח:) תנן הזב והזבה שבדקו עצמן ביום הא' ומצאו טהור ביום הז' ומצאו טהור ושאר כל הימים לא בדקו רבי אליעזר אומר הרי אלו בחזקת טהורה רבי יהושע אומר אין להם אלא יום הראשון ויום השביעי בלבד רבי עקיבא אומר אין להם אלא יום הז' בלבד ואיפסיקא התם ובפ"ק הלכה כר"א ובגמרא (שם) איבעיא להו זב וזבה שבדקו עצמן ביום א' ויום ח' ומצאו טהור ושאר הימים לא בדקו לר"א מהו תחלתן וסופן בעינן והכא תחלתן איכא סופן ליכא או דילמא תחלתן אף ע"פ שאין סופן רב אמר היא היא תחלתן אע"פ שאין סופן ורבי חנינא אמר תחלתן וסופן בעינן והכא תחלתן איכא סופן ליכא ואמרינן בגמרא דלרב אם לא בדקה ביום הראשון ולא בשאר ימים אלא ביום הז' לבדו בדקה ומצאה טהור ה"ז בחזקת טהורה דכי היכי דתחלתן בלא סופן סגי ה"נ סגי בסופן אע"פ שאין תחלתן והוא שהפסיקה בטהרה כלומר שבדקה קודם הז' ומצאה טהורה וכתב הרא"ש שפסק הראב"ד הלכה כרב והביא ראיות לדבריו וכן הסכים הוא ז"ל וכתב אם בדיעבד לא בדקה אלא יום הא' או ביום הז' קרינן בהו נקיים כרב דאמר תחלתן אף על פי שאין סופן וסופן אע"פ שאין תחלתן אבל אם לא בדקה עד יום הח' לא מיקרי ספורין דבדיקה תוך שבעה בעינן וכתב עוד שאם בדקה עצמה באמצע השבעה ולא בדקה לא בתחלתן ולא בסופן כתב הראב"ד לא שמעתי ומסתברא לקולא והביא ראיה לדבר ושהרז"ה דחה ראייתו והוא ז"ל כתב איני רואה כאן ספק דמסתבר דעדיף האמצע יותר מן הסוף דאיתחזק בטהרה כל הימים שאחר בדיקה וגם הרמב"ם פסק כרב בפרק ו' מהא"ב וכ"פ הרשב"א ז"ל והיכא דלא בדקה אלא באמצען כתב בשם הראב"ד דמסתברא לקולא וכמו ששנינו בהפסקת הנדה נדה שבדקה

עצמה ביום הז' שחרית וכו' וחכ"א אפילו בדקה בשנים לנדתה ומצאה טהור הרי היא בחזקת טהורה והרז"ה נחלק עליו ואמר דאין ראיה מבדיקת נדה הקלה שאינה צריכה אלא הפרשת טהרה בין השמשות בלבד וזו צריכה שבעה נקיים ובודאי דלכאורה נראין דבריו שאין ללמוד בדיקת זבה החמורה מבדיקת נדה הקלה אלא שאני תמה למה לא למדוה מבדיקת הסוף השתא הפסיקה בטהרה ולא בדקה עד ז' טהורה בדקה באמצע לא כ"ש ומ"מ יש לחוש ולהחמיר וצריכה בדיקה בתחלתן או בסופן עכ"ל. וסמ"ג כתב וז"ל הלכה למעשה הוא שהאשה ביום שפוסקת מלראות תלבש בגדים לבנים נקיים מכתמים קודם שיהיה לילה ותתחיל לספור למחרת ז' ימי ספירתה וכל ז' ימי ספירתה צריך ליקח בגד פשתן נקי ולבן או מוך ולהכניס באותו מקום בעומק ולחורין ולסדקין ולהוציא ולראות אם ניכר בו שום אדמומית שחרית וערבית בשחר כשעומדת ממטתה וערבית כשהולכת לב"ה קודם שיהיה לילה ואם שכחה ולא בדקה עצמה כי אם ביום שפסקה בו לערב ולמחרת שהוא יום א' של ספירה בדקה עצמה שחרית וערבית ולא בדקה עצמה עד יום השביעי כמו כן שחרית וערבית מותרת וטובלת בלילה וטהורה דתנן זב וזבה שבדקו עצמן ביום הא' ומצאו טהור ביום הז' ומצאו טהור בשחר ושאר הימים לא בדקו ר"א אומר הרי אלו בחזקת טהרה ובפ"ק (ז:) פוסק כר"א אבל אם בדקה יום א' ויום ח' בלבד ולא ביום הז' בזה נחלקו רב ור' חנינא שרב מתיר הואיל ובדקה בתחלתו של ז' אע"פ שלא בדקה בסופן ור"ח אוסר הואיל ולא בדקה בסופן ואומר שם שכמו שמתיר רב תחילתן אף על פי שאין סופן כך מתיר סופן אף ע"פ שאין תחלתן כלומר שבדקה עצמה יום ז' ולא בדקה יום א' והואיל ולא נתברר הלכה כדברי מי ראוי להחמיר כדברי ר"ח שלא יהא יותר מה' ימים בין בדיקה לבדיקה מלבד יום שפסקה בו שצריכה לבדוק לערב כדי להפריש בטהרה ואם בדקה עצמה לערב של יום שפוסקת בו כדי להפסיק בטהרה ולמחרת שהוא יום א' לא בדקה וגם ביום הז' לא בדקה עד יום הח' אפילו רב מודה שאינו מועיל כלום שהרי אין כאן לא תחלתן ולא סופן ובספר חפץ פוסק רב ור"ח הלכה כרב ומ"מ מאחר שאין זה פסק מבורר ראוי להחמיר בדבר עכ"ל וסמ"ק גמגם קצת על מסקנא זו דסמ"ג ובסה"ת האריך בדבר והעלה כדברי סמ"ג: כתב האגור בשם התוספות פ"ק דביצה בדקה עצמה יום א' ויום ז' ומצאה טהורה חשוב ספירה רק שבדקה עצמה יום שפסקה בו לערב והפסיקה בטהרה ודוקא יום ז' אבל ליל ז' לא. והגמיי' בשם סה"ת ובשם רבינו שמחה כתבו כדברי סמ"ג וכיון דכל הני רבוותא מספקא להו אין להקל בדבר שהוא ספק איסור כרת:

סעיף קטן י

כל בדיקות אלו בין בדיקת הפסק טהרה בין בדיקת כל הז' לא תבדוק בבגד שחור אלא בצמר נקי ורך או בצמר גפן או בבגד פשתן ישן שהוא נקי ורך בפ' כל היד (נדה יז.) אמרי' של בית מונבז המלך היו בודקין מטותיהן במילא פרהבא ומזכירים אותם לשבח מסייע ליה לשמואל דאמר אין בודקים את המטה אלא בפיקולין או בצמר נקי ורך אמר רבא האי שחקי דכיתנא מעלו לבדיקה איני והא תנא דבי מנשה אין בודקין את המטה לא בעד אדום ולא בעד שחור ולא בפשתן אלא בפיקולין או בצמר נקי ורך ל"ק הא בכיתנא הא במאני דכיתנא אב"א הא והא במאני דכיתנא הא בחדתי והא בשחקי. פירש"י במילא פרהבא קוטו"ן מתוך שהוא לבן נראית בו טפה כחרדל ל"א צמר נקי ורך: פוקולין. קוטון: שחקי דכיתנא. בגדי' של פשתן: ולא בפשתן. שאינו לבן שאין דם ניכר יפה אלא בעד לבן. שחקים לבנים יותר מן החדשים ופסק רבינו כלישנא בתרא דלא מכשר במנא דכיתנא אלא בשחקי: והרמב"ם כתב בפ"ד מהא"ב בגדים אלו שמקנחים בהם צריכין שיהיו של פשתן שחקים ולבנים ע"כ ולכאורה משמע דכל הני דנקט בבגד של פשתן שחוק לבן בדוקא נקטינהו לומר דדוקא בבגד ולא במידי דלאו בגד הוא ואפילו בבגד דקה של פשתן ולא של מינים אחרים ובבגד של פשתן נמי דוקא שחוק ולא בשאינו שחוק ושחוק נמי דוקא לבן ולא צבוע אבל קשה דלפ"ז הוא ממעט פיקולין וצמר נקי ואמאי הא של בית מונבז מזכירין אותן לשבח על כך ושמואל נמי אמר הכי ושמא י"ל דהרמב"ם סבר דרבא פליג אדשמואל ואותם שהיו מזכירין של בית מונבז לשבח הוי סברי כשמואל ולא קי"ל הכי אלא כרבא דבתרא הוא ועי"ל דלעולם סבר הרמב"ם דרבא ושמואל לא פליגי ולאו למעוטי פיקולין וצמר נקי ורך נתכוין אלא הוא ז"ל אתא למימר דבדיקה במטלית שהזכיר שם באותו פרק לא תהא אלא במטלית של פשתן שחוק ולבן לפי שהוא דבר רך וממילא נשמע לכל דבר שהוא לבן ונקי ורך כמו דשחקי בגד פשתן לבנים דמהני לבדיקה והרי פיקולין וצמר נקי ורך בכלל וכתבו הגמיי' שם שחקים דנקט לאפוקי קודם ליבון ואם לא דקדקה בכך נראה שלא הפסידה מדקאמר בגמרא של בית מונבז היו מזכירין אותם לשבח על כל אלמא לא חובה ולא עיכוב הוא ע"כ: וממ"ש הרמב"ם בגדים אלו שמקנחים בהם צריכים שיהיו לבנים נראה שהוא סובר אע"פ שרבא לא מיעט אלא אדום ושחור לאו דוקא הני אלא ה"ה לכל הצבעים שאין מראה אדמומית ניכר בהן כמו בלבן ומדברי סמ"ג נראה כדברי הרמב"ם וגם הרא"ש בהל' נדה בקוצר כתב שהבגד שבודקת בו יהיה לבן:

סעיף קטן יא

ומ"ש ותכניסהו לחורין ולסדקין ואם לא עשתה כן לא הוי אלא קינוח בעלמא כ"כ הרא"ש בפרק תינוקת וכ"כ הרשב"א בת"ה ולמדו כן מדאמרינן בשילהי פ"ק דנדה (יב.) בעא מיניה ר' אבא מרב הונא אשה מהו שתבדוק עצמה בתוך שיעור וסת והתניא איזהו שיעור וסת משל לשמש ועד שעומדין על המשקוף ביציאת השמש נכנס העד הוי וסת שאמרו לקינוח אבל לא לבדיקה אלמא בדיקה בלא חורין וסדקין אינה נקראת בדיקה אלא קינוח ואנן בדיקת ז' תניא בהו דאלמא בדיקת חורין וסדקין היא וכן הדעת מכרעת ע"כ והראב"ד כתב בספר בעלי הנפש מצינו ג' בדיקות חלוקות זו מזו הראשונה בדיקת קינוח הויא בדיקה למציאת הכתם לג' נשים שהיו ישנות במטה ונמצא עליה דם שאם בדקה עצמה כשיעור וסת למציאת הכתם אם מצאה טמא טהרה את חברותיה וכו' והשנית בדיקת בית החיצון והוא עד מקום שהשמש דש והוא בדיקה לנדה ולזבה וליום ההפסקה ולבדיקת הז' והג' בדיקת חורין וסדקין בבית החיצון והוא בדיקת הטהרות כמו שאמרנו בגמרא (שם ה.) עד שלפני תשמיש אינו ממעט בפקידה מ"ט מפני שמהומה לביתה אינה מכנסת לחורין ולסדקין הנה ראינו מכאן שאע"פ שתקנו חכמים בדיקה לתשמיש ולטהרות עד שלפני תשמיש בדיקה הוא לתשמיש ואינו בדיקה לטהרות מפני שאינה מכניסתו לחורין ולסדקין עכ"ל. והרשב"א כתב בת"ה דיש מי שדקדק מדאמרינן בפ"ח דנדה מתוך שמהומה לביתה אינה מכניסתו לחורין ולסדקין דלבעלה לא בעי בדיקת חורין וסדקין והוא ז"ל סתר דבריו וכתב עוד שהרמב"ן הכריע בדבר ואמר דבדיקת ההפסקה שהיא להעלותה מטומאה לטהרה צריכה חורין וסדקין אבל בדיקת הז' דבחזקת טהרה עומדת בבדיקה כל דהו סגי והוא ז"ל חלק עליו והעלה דבין זו ובין זו צריכות בדיקות חורין וסדקין וכ"כ סמ"ג וז"ל וכל ז' ימי ספירתה צריך ליקח בגד פשתן נקי ולבן או מוך ולהכניסו באותו מקום בעומק ולחורין ולסדקין שכן מוכיח בפ"ק דנדה שאומר כשהיא ממהרת אינה מכניסו לחורין ולסדקין ע"כ וכ"פ סמ"ג וכ"כ הרא"ש בהלכות נדה בקוצר אחר שיפסוק הדם תבדוק עצמה יפה בבגד פשתן לבן או בצמר גפן לבן ותכניסהו באותו מקום לחורין ולסדקין ומיום המחרת תתחיל לספור ז' נקיים ובאותן ז' ימים תבדוק בכל יום עצמה וחלוקה בבדיקה יפה להכניס לחורין ולסדקין ולא לקנוח בעלמא:

סעיף קטן יב

ומ"ש שתכניסהו עד מקום שאבר התשמיש מגיע כ"כ הרא"ש בפרק תינוקת וז"ל ובדיקה שאמרנו היינו שתכניס בגד או צמר גפן לחורין ולסדקין עד מקום שהשמש דש ולא שתכניסהו מעט לקנח את עצמה דההוא קינוח מקרי ולא בדיקה כדמשמע בשילהי פ"ק

בעא מיניה רבי אבא מרב הונא וכו' הוי וסת שאמרו לקינוח ולא לבדיקה אלמא בלא הכנסה לחורין ולסדקין קינוח מיקרי ולא בדיקה ובדיקה הוזכרה אצל זב וזבה עכ"ל וכ"כ הגמיי' בפ"ו וז"ל צריכה ליקח בגד רך לבן או מוך ולהכניסו בעומק כל בין השינים דהיינו מקום דישת השמש ומקנחת עצמה יפה בחורין ובסדקין וכ"כ רבינו ירוחם וז"ל והבדיקה תהיה יפה שתכניס בגד לבן רך או צמר גפן לחורין ולסדקין עד מקום שהשמש דש שם דאל"כ אין זו בדיקה אלא קינוח ולפיכך צריך שתבדוק בפנים עכ"ל ודברים אלו קשים בעיני שא"א לאשה להכניס העד כ"כ בעומק ואם תדחוק להכניסו כ"כ בעומק ע"י תחבולות תקלקל עצמה שיסרט המקום בפנים ע"י הבדיקה ויוצא דם ויצא העד אדום ואינו מן המקור אלא מחמת דוחק הבדיקה וכך אומרות הפקחות שבהן. וזכורני כי בנערותי ראיתי זקנים שהיו מגמגמים על בדיקה זו שכתב רבינו לומר שהוא דבר שא"א לעשות אח"כ באו לידי כתבי מה"ר איסרלן וכתוב שם בסימן ע"ז כלשון הזה הא דבדיקת אשה בז' נקיים עד מקום שהשמש דש כבר שמעתי מדקדקים בזה אך בשאר חיבורים לא כתבו רק בדיקה יפה לחורין ולסדקין וכיון דא"א לנשים כולי האי אין להחמיר עליהן ביותר והנח להן לישראל וכו' עכ"ל הרי שהרגיש בקושי שיש בבדיקה בענין זה. ומ"ש דבשאר חבורים לא כ"כ אף ע"פ שלא היה לו לכתוב כך סתם מאחר שהרא"ש והגמיי' כ"כ מ"מ נראה דטענה קצת היא שהרי סמ"ג וסמ"ק וסה"ת והרמב"ן בהלכותיו כתבו שתכניסנו בעומק לחורין ולסדקין ע"כ ולא נתנו שיעור לעומק הזה וגם הרא"ש בהל' נדה בקוצר כתב ותכניסהו באותו מקום לחורין ולסדקין ע"כ וכך הם דברי הרשב"א בת"ה ולא נתנו גבול עד איזה מקום שתכניסנו ואם כן יש לנו לומר שמ"ש הרא"ש בפרק תינוקת עד מקום שהשמש דש לאו דוקא אלא לומר שתכניסנו בעומק כל מה שתוכל ולא ליסגי לה שתכניסנו מעט דאם איתא דעד מקום שהשמש דש בעינן בדוקא לא הוה שתיק מיניה בהלכות נדה אע"ג דאיכא למימר דבכלל לחורין ולסדקין הוא מ"מ אם איתא דיש עיכוב בדבר לא הוה סתים ליה סתומי אלא בהדיא הוה מפרש אותו כמו שפירשו בפרק תינוקת אבל מ"ש והנח להן לישראל וכו' אם נתכוון על מה שאמרו (פסחים סו.) הנח להן לישראל אם אינן נביאים הן בני נביאים בעל נפש נמי יכול לסמוך על החיבורים שלא כתבו שבדיקה תהיה עד מקום שהשמש דש אבל אם נתכוון על מה שאמרו (שבת קמה:) הנח להן לישראל מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידין א"כ בעל נפש צריך ליזהר ומ"מ דברי רבי' ירוחם נראה שעכ"פ צריך לבדוק עד מקום שהשמש דש ואם לא עשתה כן לא עלתה לה טבילה. ויש לשאול למצריכין לבדוק עד מקום שהשמש מגיע מנין להם כן ואין לומר שלמדו כן ממ"ש הרמב"ם פ"ד מהא"ב גבי בדיקת אשה הרואה דם מחמת

תשמיש שצריכה להכניס המכחול עד צואר הרחם דהיינו מקום שהשמש דש דאי מהא לא איריא דשאני התם שאנו חוששין שמא מחמת פגיעת השמש בצואר הרחם בא הדם מן המקור ולפיכך אנו צריכין שהמכחול יכנס עד שם ואם מצא לבן נודע שהדם שהיא רואה בשעת תשמיש אינו מפגיעת האבר בצואר הרחם אלא מן הצדדין הוא בא וטהורה ואין זה ענין לבדיקה דהכא ואפשר שטעמם משום דכיון דקי"ל דנשים מטמאות ביציאת הדם לבית החיצון אף על פי שעדיין לא יצא לחוץ כמו שנתבאר בסימן קפ"ג צריך לבדוק כל בית החיצון ועד מקום שהשמש דש הוא בית החיצון ומפני כך צריך לבדוק עד שם ואע"פ שכתב הרמב"ם בפ"ה מהא"ב שבשעת גמר ביאה האבר נכנס בפרוזדור ואינו מגיע עד ראשו שמבפנים אלא רחוק ממנו מעט לפי האצבעות ע"כ דלפ"ז אפילו הכניס העד עד מקום שהשמש דש עדיין לא יצאו ידי חובת בדיקת הפרוזדור כולו י"ל דסבירא ליה דמאי דאפשר למיבדק בבית החיצון בדקינן אי נמי שאינן סוברים בזה כהרמב"ם דהא בפרק יוצא דופן (נדה דף מא:) בעו הי ניהו בית החיצון במתניתא תנא מקום שהשמש דש והרמב"ם מפרש דעד מקום שהשמש דש הא בית החיצון אבל עדיין נשאר מבית החיצון קצת לצד פנים והם מפרשים ששם נגמר הבית החיצון. והנ"ל לבעל נפש דכיון דהרא"ש ורבינו ירוחם והגהות מיימוני הצריכו שהבדיקה תהיה בענין זה שיצא את כולם ויצוה בביתו דבדיקה שבודקת בהפסקה ובדיקה א' מבדיקות שבתוך הז' תהיה בענין שיגיע עד מקום שהשמש דש ושאר הבדיקות אף אם לא יגיע שם לית לן בה שמאחר שרוב הפוסקים פשיטא להו דהלכה כרב סגי ליה בבדיקה אחת מתוך ז' אע"פ שלכתחלה הצריכו לבדוק בכל יום לענין בדיקה בענין זה שהוא דבר קשה וגם כי רוב הפוסקים אין מצריכים לבדוק בענין זה דיינו לעשות כדברי המצריכים לבדוק בענין זה בבדיקות המוכרחים שהם בדיקת יום ההפסקה ובדיקה א' בתוך ז' או בתחלתן או בסופן או באמצען ואע"פ שקצת פוסקים סוברים שצריכה לבדוק בכל יום הלא הם סמ"ג וסה"ת והם לא הצריכו להכניס עד מקום שהשמש דש הלכך בבדיקות שעושה בששת הימים כמו שרגילות שאינן מגיעות עד מקום שהשמש דש סגי לדברי הכל ומטעם זה אע"פ שסמ"ג וסה"ת והמרדכי בשם הרוקח מצריכים לבדוק פעמים ביום נראה דבבדיקה זו הקשה סגי בפעם אחת שתבדוק ביום שהיא בודקת בה והפעם השנית תהיה כשאר בדיקות שהרי המצריכים לבדוק פעמים ביום לא הצריכו בדיקה עד מקום שהשמש דש הלכך בהכי סגי לכ"ע ואמנם נ"ל שצריך לייחד יום א' בתוך הז' כדי שיהיה יום מיוחד לבדיקה זו שתדע שתמיד צריכה לבדוק באותו יום באותו ענין ונ"ל שהיום היותר ראו לייחד הוא היום הב' כדי שאם תשכח באותו יום מלבדוק בענין זה יהיו לפניה ימים

הרבה לתשלומין בעודה תוך ז': כתב הרשב"א בת"ה הקצר אור היום יפה לבדיקה שכן של בית מונבז אין בודקין מטותיהן אלא ביום ומזכירין אותן לשבח ע"כ וכתבו רבינו ירוחם ז"ל ההיא של בית מונבז היא בפרק כל היד ולפי שאינו מעכב כלל לא הזכירוהו הרמב"ם ורבינו ז"ל:

סעיף קטן יג

הסומא בודקת עצמה ומראה לחברתה השוטה והחרשת שאינה לא שומעת ולא מדברת וכו' ושנטרפה דעתה מחמת חולי וכו' בפרק כל היד (נדה דף יג:) תנן החרשת והשוטה והסומא ושנטרפה דעתה אם יש להן פקחות מתקנות אותן והן אוכלות בתרומה ובגמרא (שם) חרשת איהי תבדוק נפשה דתניא אמר רבי חרשת היתה בשכנותינו לא דיה שבודקת לעצמה אלא שחברותיה רואות ומראות לה התם במדברת ואינה שומעת הכא בשאינה מדברת ואינה שומעת ומשמע דה"ה שומעת ואינה מדברת דהויא כפקחת וכ"נ מדברי ה"ה בפ"ח וגם מדברי רבינו נראה כן ואמאי דתנן סומא פריך איהי תבדוק נפשה ותחזי לחבירתה א"ר בר חנינא סומא אינה משנה ואמאי דתנן ושנטרפה דעתה פריך היינו שוטה ומשני שנטרפה דעתה מחמת חולי:

סעיף קטן יד

ומ"ש הוקבע להן וסת הרי הן כשאר כל הנשים כ"כ הרמב"ן בהלכותיו ופשוט הוא:

סעיף קטן טו

ומ"ש לא הוקבע להן חוששות מל' יום לל' יום וכו' ג"ז כתב הרמב"ן שם ופשוט שזהו משפט כל הנשים כמ"ש סימן קפ"ט:

סעיף קטן טז

האשה שמרבה לבדוק בין בימי ספירתה בין בימים שלא ראתה בהם כלומר שלא ראתה מעולם בהם ה"ז משובחת וכו' פשוט במשנה דפ"ב דנדה (שם.) כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת:

סעיף קטן יז

ומ"ש ישבה ולא בדקה בין באונס בין ברצון ה"ז בחזקת טהורה חוץ מאחר וסת הקבוע משנה בס"פ בנות כותים (נדה לט:) ישבה לה ולא בדקה שגגה נאנסה הזידה ולא בדקה טהורה הגיע שעת וסתה ולא בדקה ה"ז טמאה פירוש טמאה עד שתבדוק וכמו שנתבאר בסימן קפ"ד:

סעיף קטן יח

כל ספירת הז' צריך שיהיו רצופין שלא תהא ראיית דם ביניהם שאפילו ראתה בז' סמוך לשקיעת החמה וכו' פשוט בפרק בנות כותים (נדה דף לז:) ובפרק תינוקת (נדה סז:) ואחר תטהר אמר רחמנא אחר אחר לכולם שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם:

סעיף קטן יט

ומ"ש או בין השמשות שהוא ספק יום סותרת כל המנין וכו' דמשמע דאם לא היה עדיין ספק יום לא היתה סותרת לדין התלמוד איצטריך שאחר שספרה ז' נקיים חוזרת לימי נדה והלכך אם בין השמשות היה ודאי לילה לא היתה צריכה לשמור אלא ו' ימים ואפי' שופעת בהם רק שתפסוק בטהרה ביום הז' קודם בין השמשות אבל השתא שהוא ספק יום מספקינן דילמא אכתי בימי זיבה קיימא וסתרה ספירה דילה וצריכה לספור ז' נקיים אבל לדידן בתר חומרת ר' זירא לא נפקא לן מידי דבין אם הוא עדיין ספק יום או אם הוא לילה ממש צריכה לישב עוד שבעה נקיים: כתוב בת"ה הא דכתב ס' התרומה ובמרדכי ובהגמיי' פ"ט מייתי לה דכל הג' ימים של ספירת ז' נקיים צריכים להיות טהורים לגמרי ואם מצאה בהם כתם אף על פי שיכול לתלות במכה או חבורה אינה תולה יראה דדוקא בכתם כגריס ועוד אמרו כן אבל פחות מכאן דאין צורך לתלותו בחבורה או מכה אלא בדם מאכולת ודאי תלינן לעולם דאל"כ אין שום אשה יכולה להטהר וכדתניא בפ' הרואה כתם (נדה נח:) דאין לך מטה שאין עליה כמה טיפי דם מאכולת וכבר כתבתי זה בסימן ק"צ:

סעיף קטן כ

הפולטת ש"ז בימי ספירתה אם הוא תוך ששה עונות לשמושה סותרת אותו יום לפיכך המשמשת מטתה וראתה ופסקה בו ביום אינה מתחלת לספור ז' נקיים עד שיעברו עליה ששה עונות שלימות שמא תפלוט לפיכך אינה מתחלת לספור עד יום ה' לשמושה וכו' בפרק בנות כותים (נדה לג.) בעי רמי בר חמא פולטת ש"ז מהו שתסתור בזיבה רואה הויא וסתרה או דילמא נוגעת הויא ולא סתרה כלומר הא דקי"ל דפולטת טמאה משום רואה היא וסתרה או דלמא משום נוגעת ונוגע לא סותר ולא איפשיטא וכתב הרא"ש הילכך יש להחמיר בפולטת וסותרת יום א' וכן בפרק יוצא דופן (נדה מב.) בעא מיניה רב שמואל בר ביסנא מאביי פולטת ש"ז רואה הויא או נוגעת הויא למאי נ"מ לסתור בזיבה ולטמא במשהו א"ל רואה הויא אתא ושייליה לרבא וא"ל רואה הויא ולרב יוסף וא"ל רואה הויא ואפי' לר"ש ולרבנן פשיטא להו דראיה היה הלכך כל אשה צריכה שלא תתחיל לספור ז' נקיים עד יום ה' לשמושה כגון אם שמשה במ"ש אינה מתחלת לספור אלא ביום ה' דקי"ל כרבנן דאמרי בפרק ר"ע (שבת פו.) דשש עונות שלימות בעי' לפליטה שאין ש"ז מסרחת אלא לאחר ו' עונות שלימות הלכך כששמשה במ"ש אם תפלוט בליל ד' קודם עת שמושה דמ"ש עדיין היא עומדת בתוך ו' עונות לשמושה ואם פלטה סותרת הילכך יום ה' יהיה ראשון כספירתה ע"כ לשונו וכתב שהראב"ד כתב בתשובה שלא אמרו פולטת ש"ז אלא לטהרות בלבד אבל לבעלה אינה סותרת והביא

ראיות לדבר והרא"ש ז"ל סתר ראיותיו וכ' שכן מצא בשם הר"ר יונה ז"ל והעלה נכון להחמיר כדברי ר"י וכן נוהגים בצרפת ובאשכנז ע"כ וכ"פ סמ"ג וסמ"ק וסה"ת והגמיי' בפ"ו: כתב סמ"ק וכן אם טעתה במנין יום א' וטבלה ושמשה צריכה להמתין ששה עונות שלימות וזהו ד' ימים ואחר תמנה יום א' נקי ותטבול אך סתירה של אחר ז' כגון שלא טבלה כראוי ושמשה ה"ז טובלת בכל עת עכ"ל: ומ"ש דסתירה שלאחר ז' כגון שלא טבלה כראוי ושמשה ה"ז טובלת בכל עת זה פשוט ממה שאינה סותרת אלא יום אחד והיינו לומר שאותו יום שפלטה בו אינה עולה לה וזו שכבר ספרה ז' נקיים לא שייך בה סתירה וגדולה מזו מבואר בדברי הרא"ש פרק בנות כותים שאחת מהראיות שהביא הראב"ד שפולטת שכבת זרע כל לבעלה אינה סותרת מדתניא רש"א ואחר תטהר אחר מעשה תטהר אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן שלא תבא לידי ספק נדה אלמא אי לאו חששא דשמא תראה דם לאחר תשמיש משמשת והולכת ואינה חוששת שמא תפלוט ש"ז והוא ז"ל כתב עליו נ"ל שאינה ראיה דפולטת אינה סותרת יום אחרון דודאי דם בזבה וזב שסותרין כל המנין סותרת עד ערב יום ז' אבל פולטת ש"ז שאינה סותרת אלא יום א' אם פלטה אחר שספרה מקצת היום שוב אינה סותרת דעיקר סתירת ש"ז הוא משום דלא מיקרי נקיים וכיון שספרה מקצת יום וטהורה לבעלה כבר שלמו הנקיים ושוב אין ש"ז סותרת והביא ראיה לדבר ואפשר שלזה נתכוון סמ"ק וספירה דלאחר ז' דקאמר ביום ז' ממש הוא אלא דכיון דאמרי' מקצת היום ככולו הוי כאילו הוא לאחר ז'. ומ"ש שאם טעתה במנין יום א' וטבלה ושמשה צריכה להמתין ארבעה ימים ואחר תמנה יום א' נקי ותטבול אם באנו להסכים דברים אלו עם דברי הרא"ש כמו שכתבתי בסמוך נראה לכאורה דהיינו לומר שאם טבלה בששי ושמשה בתחילת ליל ז' דלא עלתה לה טבילה עד שתספור היום הז' ג"כ וכיון שאינה יכולה לספור בד' ימים אלו משום דחיישינן בהו שמא תפלוט ש"ז ותסתור אותו יום נמצא שכשיעברו ד' ימים אלו צריכה למנות יום א' שחסר לה ממנין הז' ואח"כ תטבול דאי בטבלה ליל ז' למה צריכה להמתין כ"כ מלטבול הרי כיון שנכנס כבר הז' הו"ל פולטת ביום אחרון ואינה סותרתו כמו שקדם ויותר נראה לומר דבטבלה ליל ז' נמי מיירי ולא מיקריא פולטת ביום אחרון אלא בשפלטה אחר שהאיר היום אבל קודם שהאיר היום לא אמרי' ביה מקצת היום ככולו דהא זבה טובלת ביום ז' מן התורה כמו שיבא בסימן שאחר זה אבל בליל ז' ודאי לא עלתה לה טבילה ומ"מ איכא למידק היאך יצטרף יום ז' עם הששה הראשונים הא בעינן שיהיו כל הז' נקיים רצופים מדכתיב אחר תטהר אחר אחר לכולן וי"ל דההיא לומר שלא תהא טומאת זיבה מפסקת ביניהם שאם ראתה ביניהם פ"א אע"פ שלא היתה צריכה לשמור

משום דם זה אלא יום א' סותרת כל מה שספרה קודם לכן וצריכה לספור מחדש ז' נקיים אבל בהפסק פליטת ש"ז לא איכפת לן והכי אמרינן בפרק בנות כותים: והרשב"א בת"ה הארוך האריך בדין זה הרבה ואע"פ שנטה לדעת הראב"ד שלא אמרו פולטת ש"ז סותרת אלא לטהרות אבל לא לבעלה וכתב שכן נראית סברת רבותינו הגאונים שלא חששו להזכיר ענין זה וגם הרי"ף לא כתבו בהלכות כתב בסוף דבריו מ"מ בעל נפש יחוש לעצמו כדברי ר"י ול"נ דממה שהשמיטו הגאונים והרי"ף דבר זה אין ראיה לומר דס"ל דאינה סותרת לבעלה שהרי כמה דינים השמיט הרי"ף מדיני נדה דאע"פ שודאי הלכתא נינהו אלא לפי שאינם מצויים כל כך השמיטה והא נמי לא שכיחא כולי האי שרוב הנשים נמשכים ימי ראויתן ה' או ו' ימים ואינן צריכות לדין זה דבלאו הכי אינן מתחילות לספור קודם לזמן זה. ור"ת מפרש דלא בעא רמי בר חמא אלא באשה שבא עליה זב דוקא וכבר סתר הרא"ש דבריו: והרמב"ם ז"ל סובר דפולטת ש"ז סותרת אף לבעלה שהרי כתב בפ"ו מהא"ב פלטה ש"ז בתוך ימי הספירה סותרת יום אחד מפני שהיא כזב שראה קרי שסותר יום א' ומיהו סובר ז"ל שאין פליטת ש"ז סותרת אלא כשנפלט תוך שלש עונות אבל כשנפלט אחר שלש עונות אינו סותר שכתב בפרק ה' מהלכות שאר אבות הטומאה האשה שפלטה ש"ז אם פלטה אותה בתוך ג' עונות הרי היא טמאה כרואה קרי לפיכך סותרת יום א' אם היתה זבה ואם פלטה אחר ג' עונות הרי האשה טהורה וכן ש"ז שנפלטה טהורה שהרי נפסדה צורתה וכמה היא עונה יום או לילה ואין העונה שנבעלה בה מן המנין כיצד נבעלה בליל שבת ג' עונות שלה יום שבת וליל אחד בשבת ואחד בשבת אם פלטה בתוך זמן זה טמאה פלטה מליל שני והלאה טהורה עכ"ל. וטעמו מפני שהוא פוסק כרבי אלעזר בן עזריה דאיתא בפרק ר"ע (שבת פו.) ולא כמו שפי' רש"י שם דבריו אלא כמו שפירשם הרמב"ם עצמו בפ"ח ממסכת מקואות ששם נשנו דברי ר' אלעזר בן עזריה ודברי החולקים עליו וכתוב בתרומת הדשן בא"ז גדול נמי פסק כר' אלעזר בן עזריה דפולטת ש"ז ביום שלישי טהורה דאפי' אי ליכא אלא שתי עונות שלימות כדפירש"י והתוספות התם אבל הוא ז"ל כתב דלא קי"ל הכי אלא כחכמים דאמרי ששה עונות שלימות בעינן: ומאחר דכל הני רבוותא כתבו בהדיא דאף לבעלה סותרת וגם מאחר שכולם זולתי הרמב"ם וא"ז פוסקים כר"ע דעד שש עונות לא מסרחא ש"ז הכי נקטינן וכן ראיתי למורי הרב כמהור"ר יעקב בי רב זלה"ה דורש ברבים: כתוב בתה"ד דיש להוסיף עוד יום אחד ולא תתחיל לספור עד יום ששי לשמושה כגון ממוצאי שבת עד יום ששי שאם תתיר לה שתתחיל ימי הספירה מיום ה' שכבר כלו ששה עונות שלימות איכא למיחש דזמנין תשמש בין השמשות במ"ש

ותסבור דעדיין יום הוא ונמצאת שיכולה להתחיל ליום ד' שהוא חמשה לשמושה ואינו כן אלא לילה היה כששמשה וכתוב באגור שכך השיב מה"ר רבי' יעקב מולין ז"ל דודאי צריכה להמתין עד מוצאי יום ה' מטעם זה וכן מורין בבי מדרשא וכן מנהג בכל אשכנז אף כי לא נמצא בשום ספר אלא בספר השערים מדורא משמע כן וכתב עוד ובארץ אשכנז נוהגים להוסיף יום אחד וממתינות ששה ימים ויש שבעה ימים וכ"כ מהרי"ח אף כי הרמב"ם הרחיק מאד דעות אלו מ"מ איכא דנהיגי הכי ויש להם קצת טעמים רחוקים אבל מנהגא דעלמא חמשה ימים עכ"ל ובת"ה כתב ג"כ מנהג זה שנהגו להמתין ז' ימים וגמגם אם יש למחות ביד המקילים במקום שנהגו להמתין ז' ימים וגם מהר"י קולון כתב בשרש ל"ה דנשי דידהו מחמרי טובא בפולטת ש"ז שהחמירו לא שמשה אטו שמשה אפי' אין בעלה בעיר וגם הוסיפו מששה עונות ועשו חמשה או ז' ימים וכתוב עוד בת"ה דאיתא בא"ז דהא דמצרכינן להמתין כך ימים קודם שתתחיל לספור בין שמשה בין לא שמשה צריכה להמתין כן דלא פלוג רבנן וגזרינן לא שמשה אטו שמשה וכתב הוא ז"ל על זה ונראה קצת דאפי' לפי מה ששמעתי שמוסיפין עוד יום אחד משום חששא דבין השמשות בהך חומרא נמי יש לומר דאין לחלק בין שמשה ללא שמשה משום דחששא דבין השמשות חששא פשוטה היא וחשו בה רבנן טובא בכמה דוכתי עד כאן. וכל דברים אלו חומרות יתירות הן ואין להם סמך בגמרא לגבי הדין ולפיכך לא נהגו העולם בכל מקומותינו אלא להמתין ארבעה ימים ולהתחיל לספור מיום ה' ואילך ודוקא אם שמשה אבל אם לא שמשה אינה ממתנת כלל ואם שמשה יום או יומים קודם ראייתה משלמת עליהם ארבעה ימים מיום שמושה ובה' לשמושה מתחלת לספור:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו אמנם אם תרצה לספור מיום מחרת ראייתה תקנח יפה באותה מקום במוך או בבגד וכו' כ"כ הרא"ש בפרק בנות כותים וז"ל אם תרצה להתחיל ספירתה מיום מחרת ראייתה תקנח יפה במוך או בבגד דק להפליט כל הזרע או תרחץ במים חמין ויפלוט המים חמין כל הזרע וכן תנן בפ"ח דמקואות האשה ששמשה וירדה וטבלה ולא כבדה את הבית כאילו לא טבלה ומשמע הא אם כבדה הבית קודם טבילה לא חיישינן תו לפליטה עד כאן והביא עוד ראיות לדבר וכ"כ גם כן הרשב"א בת"ה.

סעיף קטן כב

ומ"ש רבי' שהרמב"ן כתב שה"ה אם הלכה ברגליה פלטה כל הזרע כ"כ הרשב"א והגמיי' בשמו וכ"כ הרמב"ן בהלכותיו וטעמא מדאמרינן בפרק יוצא דופן (נדה מא:) אי דאזלא בכרעא בהדי דאזלא שדיתיה וכתב הרשב"א דההיא דתנן בפ"ח דמקואות דקתני טבלה ולא כבדה את הבית כאילו לא טבלה תפתר בשלא הלכה אעפ"כ אם כבדה הבית טהורה

דמסתמא נתכבד כולה וכבדה את הבית י"מ לשון נקי וי"מ כבוד בית ממש שבשעה שהוא שוחה לכבד ומרחצת ירכותיה פולטת הכל א"נ ההיא דמסכת מקואות כשהלכה דפלטתו בבית החיצון וכותלי בית הרחם העמידוהו ומש"ה צריכה כבוד לטהרות משום נגיעה דש"ז אלא דלית לה דין פולטת לראיה.

סעיף קטן כג

ומ"ש ולא נהירא לאדוני אבי ז"ל בפרק בנות כותים כתב וז"ל אין להקל מהא דאמרינן בפרק יוצא דופן אי דאזלא בכרעא בהדי דאזלא שדיתיה ויסמכו על זה שהולכות משעת תשמיש עד הלילה כדי שיפליטו דה"פ דילמא בהדי דאזלא שדיתיה ופלטה ואמאי אמר רבא א"א שלא תפלוט חיישינן איבעי ליה למימר ומוקי לה בשהטבילוה במטה ולא הלכה הילכך לא פלטה אבל אינו ברור שתפלוט הכל ע"י הילוך עכ"ל וכך הם דברי סמ"ג וסה"ת ומ"מ בכבדה הבית או רחיצה בחמין כבר נתבאר שדעת הרא"ש להתיר והרשב"א כתב בת"ה הקצר הלכה ברגליה חזקה דרך הלוכה פלטה הכל ויש מי שמורה גם בזו להחמיר שתקנח יפה יפה או שתכבד את הבית לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא מכבדת בית התורף יפה יפה ורוחצת בחמין כדי שלא תבא לידי ספיקות הללו עד כאן נראה מדבריו דתרתי בעי כבוד ורחיצה כדי לצאת ידי כל ספק וכ"כ בספר התרומה וז"ל אם תרצה להתחיל לספור ממחרת הראיה יכולה בזה הענין שתכניס מוך או בגד רך באותו מקום ותקנח יפה יפה להסיר השכבת זרע ואם דואגת שלא תדע לקנח יפה תרחץ בחמין גם תקנח עצמה ולא חיישינן שתפלוט עוד אח"כ בלא הרגשה ואז תוכל להתחיל ולספור מיום המחרת אבל סמ"ק כתב י"א שאם רחצה היטב במים חמין אותו מקום שמתחלת למנות למחרתו וליתא דאין אנו בקיאים בזה ע"כ ואין לומר דלא ממעט אלא רחיצת חמין אבל לא הכנסת מוך שהרי בהגהות מיי' פ"ו מהא"ב כתוב בשם סמ"ק דאין לנו עתה לסמוך על בדיקת מוך שתכניס באותו מקום דאין אנו בקיאין בזה ולעולם צריכות להמתין שש עונות שלימות ע"כ משמע דאפי' בדיעבד תרווייהו קינוח ורחיצה לא מהני דכיון דאין אנו בקיאים בהם כי עבוד תרווייהו מאי הוי אף ע"פ שבקצת הגהות מיימון לא נמצא לשון זה מ"מ מדברי סמ"ק עצמו נלמוד דכשם שאין אנו בקיאים ברחיצת חמין כך אין אנו בקיאים בקינוח כלומר שאין אנו יודעים עד איזה מקום צריך להגיע המים החמין או הבגד שמקנחת בו כדי שנדע ודאי שנפלט הש"ז כולו מ"מ כיון ששום אחד מהפוסקים לא כתב כן שפיר דמי להתיר על ידי קינוח או רחיצת חמין:

סימן קצז

סעיף קטן א

אין האשה עולה מטומאתה עד שתטבול כראוי במקום הראוי ואחר ימי ספירתה מה שכתב כראוי הוא לאפוקי אם טבלה לחצאין או שהיה בה דבר חוצץ: ומ"ש במקום הראוי מבואר שהוא לאפוקי אם לא היה במקוה שטובלת בו שיעור המים הצריכים למקוה או שהיה אחד מהדברים הפוסלים את המקוה המתבארים בסימן ר"א. ומ"ש ואחר ימי ספירתה מבואר הוא שקודם ימי ספירתה אפילו טבלה בכל מימות שבעולם לא עלתה לה טבילה כלל דכיון שעדיין היא צריכה לספור ימים נקיים הוי כטובל ושרץ בידו: כתב הרמב"ם בפ"ד מהא"ב במה דברים אמורים שהטומאה תלויה בימים כשטבלה במי מקוה אחר הימים הספורים אבל נדה וזבה ויולדת שלא טבלו במי מקוה הבא על אחת מהן אפילו אחר כמה שנים חייב כרת שבימים וטבילה תלה הכתוב שנאמר ורחצו במים זה בנין אב לכל טמא שהוא בטומאתו עד שיטבול וכתב ה"ה שזה הבנין אב הוא בספרא ועוד דרשו רבותינו בפ' במה אשה (שבת סד:) שבעת ימים תהיה בנדתה בנדתה תהא עד שתבא במים וכתב סמ"ג על זה מכאן לטבילת נדה מן התורה ורב האי פירש שלמדנו טבילה לנדה מן התורה בק"ו וממגעה שנאמר והנוגע במשכבה ירחץ במים ורבינו יעקב מפרש שלמדנו מכלי מדין שנאמר שם אך במי נדה יתחטא ודורש בסוף ע"ז (דף עה:) במים שהנדה טובלת בהם ובדברי הקבלה כתוב (זכריה י"ג:א') ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד לחטאת ולנדה עכ"ל דברי התוספות בס"פ החולץ (יבמות מז:) וכתבו הרא"ש בסוף נדה:

סעיף קטן ב

ור"ח פסק טבילה בזמנה מצוה כ"כ התוספות בס"פ המפלת (נדה ל.) ובפ"ק דיומא (ח.) ומ"ש הלכך מצוה שתטבול מיד אחר שיכלו ימי ספירתה איכא למידק מאי הילכך הלא זו בעצמו הוא מה שאומר ר"ח טבילה בזמנה מצוה פשוט הוא שר"ל שמיד אחר שיכלו ימי ספירתה תטבול וכיון שכן לא שייך למימר הלכך וי"ל דרבינו מיירי בנשי דידן דאפי' רואות טיפת דם יושבות עליו ז' נקיים ואיכא למימר דטבילה דידהו לאו בזמנה היא דהא דלמא אותה ראייה בזמן נדות היתה ולא היה צריך מן התורה לספור אלא ו' והן סופרות ז' נקיים או בזמן זיבות ולא היתה צריכה לשמור יום כנגד יום ואפילו כשראתה ג' ימים רצופים איכא למימר דמן התורה היה לה לטבול ביום ז' והשתא אינן טובלות עד ליל ח' כדלקמן וכיון דלאו בזמן מן התורה הוא לא הויא מצוה לכך כתב דליתא אלא כיון שאינן מתעכבות מלטבול אלא מפני תקנת חכמים כשיגיע זמן שקבעו להן חכמים טבילה בזמנה מיקרי ומצוה הוא וכ"כ בסמ"ג על הירושלמי דבפרק כל היד שכתב רבי'

בסמוך כך ראיתי גיסי ר"ש ב"ר שמעון שהיה מנהיג לבתו לטבול אף בחורף בזמנה אף ע"פ שאין בעלה בעיר ע"כ וכתבוהו הגמיי' בפ"ד מהא"ב והמרדכי בריש שבועות אלמא דמאן דסבר דטבילה בזמנה מצוה אף בזמן הזה קאמר שהוא מצוה:

סעיף קטן ג

ומ"ש בשם ר"ת דטבילה בזמנה לאו מצוה כ"כ התוספות בשמו בפ"ק דיומא וז"ל המרדכי בסוף הלכות נדה פסק ר"ת דטבילה בזמנה אינה מצוה שהרי כל נשים שלנו אינן טובלות למוצאי שביעי דראיה ומתוך כך אסור לטבול בשבת ובי"ה ור"ח ורבי' אליהו פסקו דטבילה בזמנה מצוה וכ"נ לר"י א"ז וכן בה"ג ובתשובת הגאונים ובסה"ת וכן עמא דבר דנשים טובלות בשבת עכ"ל וכבר כתבתי בהלכות ט"ב ובהלכות י"ה שמהרי"ק כתב שלא נהגו לטבול אפי' בימי אבלה וכ"ש בט"ב וי"ה ואני אומר דלאו הכי סוגיין דעלמא אלא כמ"ד טבילה בזמנה אינה מצוה שהרי אין לך אשה טובלת כשאין בעלה בעיר ומכל מקום נראה שאם בעלה בעיר מצוה לטבול בזמנה שהרי מצינו ביהושע שנענש על שביטל את ישראל מפריה ורביה לילה אחת ואם היא מתאחרת מלטבול כדי לצער את בעלה עבירה הוא בידה וכתוב בספר הזוהר בענין סודות ההוא סבא שהאשה שעושה כן גורמת כמה רעות בעולם בר אי איהו לא חייש ולא אשגח לדין: כתוב באגור נשאל מורי אבי מהר"י לנדא על אשה שאירע זמן טבילתה בליל חמישי ונאנסה שלא טבלה אם יכולה לטבול בליל שבת והשיב דאינה יכולה לטבול הואיל ואידחי זמן טבילה וכ"כ ר"י הלוי שהיה מוחה לטבול ליל שבת רק בזמנה ממש ע"כ וכ"פ מהר"י מולין ז"ל וכן אין לטבול במ"ש דלפירש"י לא התירו לחוף בלילה אלא בדלא אפשר עכ"ל ואין דבריהם נראין לי דכיון דכל נשי דידן אין טובלות בז' לראייתן אין חילוק בין נדחה יום טבילתה ללא נדחה לעולם יכולה לטבול בשבת וכן עמא דבר ואף על פי שכתבתי בסמוך דסוגיין דעלמא דטבילה בזמנה אינה מצוה אפשר לומר דס"ל דטבילת אדם בשבת מישרא שריא כדאיתא בפ"ב דביצה (יז:) ואדרבה על מ"ש המרדכי בשם ר"ת שאסור לטבול בשבת משום דטבילה בזמנה אינה מצוה יש לתמוה דההיא דפ"ב דביצה הויא תיובתיה וכן מ"ש בשם מהר"י מולין דכי אידחי ליל טבילתה לא תטבול במ"ש משום דלפירש"י לא התירו לחוף בלילה אלא בדלא אפשר אין דבריו נראין דכיון שהיא רוצה לטבול אז כלא אפשר דמי :

סעיף קטן ד

נדה דאורייתא אינה טובלת עד ליל ח' בפ"ק דיומא (ו:) ובפסחים בפרק האשה (צ:) כל חייבי טבילות טובלין ביום הנדה והיולדת טבילתן בלילה כלומר אם רוצות לטבול בזמן אינן יכולות לטבול קודם הלילה מפני שנאמר בנדה ז' ימים תהיה בנדתה משמע

שכל הז' כולן הוא בנדתה וביולדת הוא אומר כימי נדת דותה תטמא וטמאה שבועיים כנדתה הלכך עד שיעברו ז' לזכר וי"ד לנקבה אינה יכולה לטבול הלכך אם באו לטבול בזמנן אינן טובלות אלא בלילה אבל שלא בזמנן טובלות בין ביום בין בלילה מיהו היינו מדאורייתא אבל רבנן גזרו בה דאפי' שלא בזמנן לא תטבול אלא בלילה משום סרך בתה שתבא לטבול ביום אפי' בזמנה ואתיא לידי כרת כדאיתא פרק תינוקת (נדה סז:): ומ"ש רבינו נדה דאורייתא אינה טובלת עד ליל ח' נראה דהכי קאמר נדה אף מדאורייתא אינה יכולה לטבול על ליל שמיני משא"כ בזבה:

סעיף קטן ה

ומ"ש אבל זבה ד"ת טובלת ביום שבעה מיד אחר הנץ החמה כבר נתבאר בסימן קפ"ג: ומ"ש אבל חכמים אסרוה לטבול ביום שבעה גזירה שמא יבא עליה אחר טבילתה ותראה ותסתור ונמצא שבעל זבה הילכך האידנא אף על גב דנשי דידן ספק זבות נינהו וראויות לטבול ביום שביעי אפ"ה אסורות לטבול ביום ז' כדפרישי' בפ' תינוקת (שם) א"ל רב פפא לרבא ואבי מכדי האידנא כולהו נשי ספק זבות שוינהו רבנן לטבלינהו ביממא דז' משום דר"ש דתניא ר"ש אומר אחר תטהר אחר מעשה תטהר פי' כיון שספרה מקצת יום שביעי תטהר ע"י טבילה אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן שמא תבא לידי ספק: וכתב הרשב"א מאימתי זמן טבילה כל הנשים עכשיו כזבות הן ואימתי הזבה טובלת מיום שביעי של ספירה משתנץ החמה דכתיב וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר ומקצת היום ככולו ומותרת לבעלה מיד אלא שחכמים אסרו לעשות כן שמא לאחר שתשמש ביום ז' תראה בו ביום ותסתור כל ז' ונמצאת זבה למפרע בשעת תשמיש וכיון שאסורה לשמש אסורה לטבול שאם תחזיק עצמה בטהורה שמא תשמש ואסור לעשות כן כמו שביארנו ואע"פ שגזירה לגזירה היא זו החמירו עליה מפני כרת שבה ולא עוד אלא אף בשמיני לא תטבול ביום משום סרך יום שביעי אא"כ יש חשש סכנה או מניעה בטבילת הלילה כסכנת צינה או משום גנבים וכיוצא כדגרסינן בפרק תינוקת ויש מקילין לטבול אפילו ביום ז' דר"ש לא אמר אסור לעשות כן אלא לשמש אבל לטבול לא ועיקר בעיא דרב פפי לא על הטבילה היתה אלא על הביאה ומאי ליטבלן תשמיש ולישנא מעליא נקט כדאמרינן בעלמא יום טבילה הוה ואינו נכון דרב יהודה ורבא דאתקינו ביממא דתמניא משום צינה ומשום אבולאי בתר חומרא דרבי זירא ורב פפי דבעא מרבא לכאורה על מה דאתקין איהו בתמניא ומשום אבולאי הוא דבעי מיניה למה לי ועלה הוא דאהדר רבא דאסור לעשות דאלמא אף הטבילה עצמה אסורה לעשות ביום ואם עברה וטבלה ביום שביעי כתב הר"א ז"ל בשם רב אחא משבחא דלא עלתה

לה טבילה ואין מחוור דכולי האי לא נחמיר שעיקר גזירה דבר רחוק הוא ויש כמה ספיקות שמא זבה היתה ושמא תשמש מיד לאחר טבילה ושמא תראה ביום ותסתור ספירתה למפרע ומתוך חששות רחוקות לא נחמיר דיעבד והרז"ה מן המתירין לטבול ביום השביעי ואפי' לכתחילה וכתב כי מדברי רב אחא אין ראיה שהוא דאורייתא קאמר ונראין דבריו לפי הלשון שכתב הגאון אלא שכבר אמרנו כי לטבול בשביעי ואפי' בשמיני לכתחילה אינו נראה אבל בדיעבד נראין הדברים ולד"ה בטובלת בשמיני בדיעבד עלתה לה טבילה דהא שרינן אפי' לכתחילה משום צינה ע"כ וכבר כתבתי בסימן קפ"ג שדעת כל הפוסקים שאסור לטבול ביום ז' לכתחילה ולא ראיתי חולק בדבר אלא הרז"ה וכבר דחה הרשב"א דבריו:

סעיף קטן ו

ומ"ש ולא עוד אלא אפילו רוצה להמתין עד יום שמיני או יום תשיעי לטבול אינה יכולה משום סרך בתה כלומר אינה יכולה לטבול ביום משום סרך בתה כבר נתבאר בסמוך דבגמרא אמרינן דגזרינן הכי בנדה שלא בזמנה וסובר רבינו דבנשי דידן נמי דספק זבות שוינהו רבנן גזרינן הכי וכ"כ התוס' והרא"ש והביאו ראיה לדבר וכן דעת הרשב"א בת"ה. וכן נראה מדברי הרמב"ם בפי"א וכ"כ שם הגהות בשם סה"ת והמצות וכן דעת הר"ן בפ"ב דשבועות וכ"כ רבינו ירוחם וז"ל ואפילו בשמיני ובתשיעי או ביותר אסרו חכמים שלא תטבול אלא בלילה משום סרך בתה. ודלא כראבי"ה ורבינו שמחה שכתבו ההגהות בשמם דאין שייך לחוש האידנא משום סרך בתה שהרי אפי' תטעה בתה לטבול ביום סלקא לה טבילה:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם ר"ת וכן מ"ש בשם רשב"ם כ"כ הרא"ש בסוף מסכת נדה וז"ל רשב"ם היה מחמיר שלא תטבול עד שתחשך ור"ת היה אומר שא"צ להחמיר כ"כ רק שתטבול סמוך לחשכה ותבא לביתה משחשכה ואז ליכא למיחש לסרך בתה עכ"ל וכן כתב רבינו ירוחם ונראה דתטבול סמוך לחשכה דקאמר לאו דוקא דקודם לכן נמי יכולה לטבול אם אינה באה לביתה עד שחשכה אלא אורחא דמילתא נקט שאחר טבילה מיד היא באה לביתה וכ"נ ממ"ש המרדכי בפרק שני דשבועות רשב"ם היה מצריך ללכת לטבול לאחר חשכה ור"ת לא היה מצריך רק כשתשוב תהיה חשכה עכ"ל כ"כ סמ"ג משמע דלר"ת לא קפדינן אלא שכשתשוב יהיה חשכה אבל אם טובלת מבע"י ליכא למיחש לסרך בתה לדברי רשב"ם נראה מדברי המרדכי וסמ"ג שצריך שלא תצא מביתה ללכת לבית הטבילה עד שתחשך שאם היא יוצאה סמוך לחשכה אע"פ שכשתבא לטבול כבר חשכה חיישינן שמא הבת תחשוב שבמקרה הוא

זה שבית הטבילה רחוק אבל אה"נ שאפי' היתה לה טבילה בתוך ביתה היתה טובלת בשעה זו אע"פ שהוא יום שתסבור שטבילה ביום כשרה אבל מדברי הרא"ש נראה דלא קפיד רשב"ם אלא שלא תטבול עד שתחשך אבל בזמן יציאה מביתה לא קפיד. וכתב סמ"ג ומורי כתב שנכון להחמיר כרבי' שמואל ע"כ:

סעיף קטן ח

והיכא דאיכא אונס כגון שיראה לטבול בלילה מחמת צינה או פחד גנבים וכיוצא בו וכו' בפ' תינוקת (שם) אתקין רב אידי בנרש למטבל ביומא תמינאה משום אריותא רב אחא בר יעקב בפפוניא משום גנבי רב יהודה בפומבדיתא משום צינה רבא במחוזה משום אבולאי פירוש שוערי העיר שהיו סוגרים הדלתות בתחילת הלילה: כתב האגור פסק מה"ר שלמה אותן נשים שטובלות ביום צריכות להסתיר טבילתן מבעליהן שלא ישמשו עמה ביום ויבואו לידי ספק דאורייתא עכ"ל ואיני יודע מאי קאמר דהא נשי דידן דיתבן ז' נקיים ואם טובלות ביום מפני האונס ביום השמיני טובלות א"א להן לבא לידי ספיקא דאורייתא וע"כ צ"ל דטובלות ביום ז' קאמר וכך הו"ל לכתוב אם עברה וטבלה בז' אע"פ שעלתה לה טבילה צריכה להסתירה מבעלה וכו' ומיהו איפשר דאפי' בטובלת בשמיני קאמר שצריכה להסתיר טבילתה וכו' משום דבטובלת בז' היה איפשר לבא לידי ספיקא דאורייתא ואם זאת היתה כוונתו חומרא יתירה היא:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו אבל בז' לא תטבול מבע"י אע"ג דאיכא אונס זה פשוט דהא הני אמוראי אע"ג דהו"ל אונס לא תיקון למיטבל ביממא אלא בח' ולא בז':

סעיף קטן י

ומ"ש ואם עברה וטבלה ביום שמיני בלא אונס עלתה לה טבילה כן כתב הרשב"א דלד"ה בדיעבד עלתה לה טבילה דהא שרי אפי' לכתחלה משום צינה וכ"כ רבי' ירוחם שהכל מודים שאם עברה וטבלה בשמיני ביום בלא אונס יראה דעלתה לה טבילה:

סעיף קטן יא

עברה וטבלה ביום ז' כתב הרשב"א יש מגדולי המורים שהורו שלא עלתה לה טבילתה ז"ל בת"ה הקצר טבלה ביום הז' יש מגדולי המורים שהורו שלא עלתה לה טבילה ויש מי שהורה להקל אחר שטבילתה טבילה ד"ת ואין בטבילתה אלא חשש רחוק ונראין דבריו עכ"ל וכבר כתבתי לעיל לשונו בת"ה הארוך ומשמע דהני גדולי המורים דקאמר על רב אחא משבחא ואליבא דמה שסבר הר"א בפי' דברי רב אחא בתחילה דאילו למ"ש אח"כ כי מדברי רב אחא אין ראיה שהוא דאורייתא קאמר כלומר בנדה דאורייתא ולדינא דאורייתא קאמר שאם ראתה יום א' מונה ו' והוא ב' מונה חמשה והוא וכולי שתמיד

מונה ז' ימים וימי הראיה מן המנין וטובלת בליל שמיני ואם הקדימה לטבול ביום ז' פשיטא דלא עלתה לה טבילה דאכתי לא מטא זימנא עד ליל ח' אבל לדידן דמשוינן לכולי נשי ספק זבות ומצריכין להו לספור ז' נקיים ודאי עלתה לה טבילה שהרי זבה גמורה טובלת מן התורה בז' השתא לפ"ז ליכא למ"ד דלא עלתה לה טבילה ומיהו מדברי הגמיי' נראה שהיו מפרשים דברי רב אחא כמו שפירשם הר"א בתחילה דאף בזמן הזה איירי ומ"מ הם הסכימו להתיר אלא שהר"ם החמיר שכתבו בפי"א בשם ראבי"ה להקל ונתן טעם משום דממ"נ עלתה לה טבילה שאם זבה היא הרי בדין טבלה ואם נדה היא הרי הוא לה יום ח' או יותר שלא היתה צריכה לספור אלא ז' ימים בין טמאים בין טהורים והיא ספרה ז' טהורים מלבד הטמאים. וכן פי' הרמב"ן ורבי' שמחה דלא כשאלתות שפסקו דלא סלקא לה טבילה והר"ם הורה להחמיר והצריכה טבילה אחרת בלילה עכ"ל. וגם רבי' ירוחם כתב אם עברה וטבלה בז' ביום י"מ דלא עלתה לה טבילה ורוב הפוסקים כתבו דעלתה לה טבילה וכן עיקר עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפי"א שכתב וז"ל כל ז' ימים נקיים שבזמן הזה אע"פ שהן ספק אם טבלה בהן כאילו לא טבלה ואם טבלה בז' אע"פ שאסור לעשות כן לכתחילה שמא יבא לבעול בז' אחר הטבילה הואיל וטבלה בזמנה אפי' היתה זבה ודאית ה"ז עלתה לה טבילה ע"כ וכתב ה"ה כך הסכימו הרמב"ן והרשב"א ועיקר ע"כ והר"ן כתב בפ"ב דשבועות י"א שאם טבלה בז' לא עלתה לה טבילה ומיהו בשמיני כיון דלא מיתסר אלא משום סרך בתה עלתה לה טבילה זו דעת הראב"ד ז"ל אבל הרמב"ן והרשב"א ז"ל כתבו דאפי' בז' עלתה לה טבילה ובדיעבד עכ"ל ויש לתמוה עמ"ש בשם הראב"ד שהרי כתבתי בסמוך שכתב הרשב"א שהר"א מן המתירים לטבול בז' אפילו לכתחילה וצ"ל דתרי תנאי נינהו דר"א לחוד והראב"ד לחוד:

סימן קצח

סעיף קטן א

צריכה שתטבול כל גופה בפעם אחת. כ"כ הרמב"ם בפי"א דהל' מקואות וז"ל כל הטובל צריך שיטבול כל גופו כשהוא ערום בבת אחת ואם היה בעל שער יטביל כל שער ראשו והרי הוא כגופו ד"ת ע"כ. וכתבו הראב"ד בספר בעלי הנפש והרשב"א בת"ה והרא"ש בפרק תינוקת והמרדכי בשבועות וסמ"ג דבספרא יליף הכי מדכתיב כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר מה ביאת שמשו כולו כא' אף ביאתו במים כולו כאחת:

סעיף קטן ב

ומ"ש לפיכך צריך שלא יהא עליה שום דבר חוצץ כלומר שאילו לא היתה צריכה לטבול כל גופה בפעם אחת אע"פ שהיה עליה דבר חוצץ בשעה שטבלה לא היתה נפסלת אותה

טבילה לגמרי שאחר טבילת גופה היתה מעברת אותו דבר החוצץ מעל האבר שהוא בו וטובלת אותו אבר אבל השתא דצריכה שתטבול כל גופה בפ"א צריך שלא יהא עליה שום דבר החוצץ שאל"כ לא עלתה לה טבילה כלל דאין לה תקנה עד שאחר שתסיר דבר החוצץ מעליה תחזור ותטבול כל גופה בפעם אחת:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפי' כל שהוא אם דרך בני אדם לפעמים להקפיד עליו חוצץ וכו' בפרק תינוקת (נדה סז.) ובריש עירובין (ד:) ובריש סוכה (ו.) אמר רבי יצחק דבר תורה רובו המקפיד עליו חוצץ רובו ואינו מקפיד עליו אינו חוצץ וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד וגזרו על מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד וליגזור נמי על מיעוטו שאינו מקפיד משום מיעוטו המקפיד היא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה ואע"ג דפירש"י רובו רוב שערו קשור אחד אחד ונראה מדבריו דבשערו דוקא הוא דמפלגינן בהכי אבל בבשרו אפי' מיעוט שאינו מקפיד חוצץ כבר כתבו התוספות שר"ת הקשה ע"ז מכמה דוכתי ומשמע בהו דרבי יצחק בבשרו נמי איתמר וכ"כ הרא"ש בפרק כל הבשר אע"פ שפי' רש"י דוקא בשער ולא בבשר א"א לומר כן כמו שהוכיח ר"ת וכן דעת הרמב"ם בפ"א מהל' מקואות וכן נראה שהוא דעת הרשב"א ודין חציצת שערו עד כמה פוסלת יתבאר לקמן אצל מה שכתב רבינו רוב השער שנקשר נימא נימא לבדה חוצץ:

סעיף קטן ד

ומ"ש דאפי' אינה מקפדת עליו עתה בשעת טבילה כיון שדרך ב"א לפעמים להקפיד עליו חוצץ כ"כ הרא"ש בפרק תינוקת בשם הראב"ד וכ"כ הר"ן בפ"ב דשבועות בשמו:

סעיף קטן ה

ומ"ש או אפילו אינה מקפדת עליו לעולם כיון שדרך ב"א להקפיד בכך חוצץ כלומר דבטלה דעתה אצל כל אדם דאל"כ נתת דבריך לשיעורין וכן פסק הרשב"א בת"ה שכל שרובן מקפידות חוצץ אפי' במי שאינה מקפדת ע"כ וכ"פ רבי' ירוחם ובסמוך אכתוב מה שיש לספק בסברת הרמב"ם בזה. והיכא דרובן אינן מקפידות וזו מקפדת מספקא לי ונראה דהוא פלוגתא דהרמב"ם והרשב"א שהרמב"ם כתב בפ"ב מהל' מקואות שערה א' שנקשרה חוצצת והוא שיהא מקפיד עליה ע"כ והדבר ידוע שאין דרך העולם להקפיד בקשירת שער אחת ואפ"ה כתב דאם זו מקפדת חוצץ וכ"נ שהוא דעת רבינו שכתב גבי צואה ובצק שתחת הציפורן ומיהו אין דרך בני אדם להקפיד בכך הילכך מי שאינו מקפיד אינו חוצץ עכ"ל משמע מדבריו בהדיא שמי שמקפיד עליו חוצץ ואע"פ שדרך ב"א שלא להקפיד בכך אבל מדברי הרשב"א אינו נראה כן שכתב בת"ה היו שערות ראשה קשורות זו בזו אם הן קשורות אחת אל אחת ויש בה הרבה קשורים כן עד שדרך

האשה להקפיד בכך הרי אלו חוצצין ע"כ. הרי שתלה הדבר בדרך האשה להקפיד ולא תלה הדבר בקפידתה של זו ובדברי הרמב"ם שכתבתי יש לדון דמשמע דלא תלה הדבר אלא בקפידתה של זו אבל אם אינה מקפדת אע"פ שדרך שאר נשים להקפיד לא חייץ דבתר דידה אזלינן בין להקל בין להחמיר ושלא כדברי הרשב"א ורבי' ירוחם שכתבתי בסמוך וצ"ע :

סעיף קטן ו

ואלו הדברים שחוצצין חוטי צמר ופשתן ורצועות שכורכין בהן השער בראש משנה פ"ט דמקואות אלו חוצצין באדם חוטי צמר וחוטי פשתן ורצועות שבראשי הבנות ובר"פ במה אשה (שבת נז.) תנן לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועה שבראשה ולא תטבול בהן עד שתרפם ופי' רש"י בחוטין שבקליעת שערה והתוס' והרא"ש הקשו על דבריו ופירשו דלא בשהם בקליעת שערה מיירי אלא בחוטין הנותנים על שערות ראשם וכתב הרא"ש וכן מוכח לישנא דמתני' דקתני ולא תטבול בהם עד שתרפם ובחוטין של שערותיה מועיל בהם רפיון שלא יהיו מהודקין על ראשה אבל בחוטין שבתוך קליעותיה אין מועיל בהן רפיון כ"כ כיון דאין המים נכנסים בתוך הקליעה עד שתסתור אותו לגמרי עכ"ל ורבי' כתב שכורכין בהם השער בראש והוא כפי' התוס' והרא"ש לומר שאע"פ שאינן בקליעות השער אלא כרוכין עליו בלבד חוצצין ומ"מ קיצר במה שלא כתב דבכרוכין על השער מועיל רפיון אבל אם הם בתוך הקליעה אינו מועיל רפיון: כתב הרא"ש בפרק תינוקת חוטי צמר וחוטי פשתן לא הוי מיעוטו שאינו מקפיד לפי שמקפדת להסירו בשעת חפיפה וכיון דאיכא זימנא דמקפדת חוצץ לעולם:

סעיף קטן ז

ומ"ש או אם הם בשאר מקום בגוף חוץ מהחוטין שסביב הצואר שם בר"פ במה אשה (שבת נז.) מייתי מתני' דאלו חוצצין באדם חוטי צמר וכו' וקאמר עלה אמר רב הונא וכולן בראשי הבנות שנינו כלומר לא תימא דבראשי הבנות דקתני מתניתין ארצועות לחודייהו קאי אלא אחוטין נמי קאי מתקיף לה רב יוסף למעוטי מאי אילימא למעוטי דצואר ודמאי אילימא למעוטי דצמר השתא רך ע"ג קשה חוצץ רך ע"ג רך מיבעיא ואלא למעוטי דחוטי פשתן השתא קשה ע"ג קשה חוצץ ע"ג רך מיבעיא אלא א"ר יוסף היינו טעמא דרב הונא לפי שאין אשה חונקת את עצמה כלומר אינה מהדקת חוטין שבצוארה וקושרתן בריוח שיהיו רפוים ומש"ה אמר רב הונא דכל הני ששנינו במשנה זו שחוצצין דוקא בכרוכין בראש הוא אבל אם הם כרוכין בצואר אינם חוצצין לפי שאינם מהודקין משום דאין אשה חונקת את עצמה וממילא משמע דבכרוכין בשאר מקומות הגוף כיון

דלא שייך בהו טעמא דאין אשה חונקת את עצמה חוצץ וק"ו מכרוכין בשער שאם ע"ג קשה חוצץ ע"ג רך מיבעיא:

סעיף קטן ח

ומ"ש וקטלא שסביב הצואר חוצצת שם איתיביה הבנות יוצאו' בחוטין שבאזניהן אבל לא בחבקים שבצואריהן ואי אמרת אין אשה חונקת את עצמה חבקים שבצואריהן אמאי לא אמר רבינא הכא בקטלא עסקינן דאשה חונקת את עצמה דניחא לה כדי שתראה בעלת בשר ופירש"י קטלא בגד חשוב לתלות בצוארה כנגד לבה ויש לו מקום שנצין כעין שעושים למכנסים ותוחבת בו רצועה ומוללתו סביב הרצועה וקושרת הרצועה סביב צוארה וחונקת עצמה בחוזק כדי שיהא בשרה בולט ותראה בעלת בשר ומתוך שהרצועה חלקה ורחבה אינה מזיקתה:

סעיף קטן ט

והא דחוטי צמר ופשתן חוצצין דוקא כשהן מעשה גדיל וכו' שם בעא מיניה רב כהנא מרב תיכי חלילתא מאי א"ל ארוג קאמרת כל שהוא ארוג לא גזרו איתמר נמי אמר רב הונא בריה דרב יהושע כל שהוא ארוג לא גזרו וא"ד אמר רב הונא חזינא לאחוותי דלא קפדן עלייהו מאי איכא בין האי לישנא להאי לישנא איכא בינייהו דטניפן להך לישנא דאמרת כל שהוא ארוג לא הני נמי ארוג ולהך לישנא דאמרת משום קפידא כיון דטניפן מיקפד קפדא עלייהו ופי' רש"י תיכי חלילתא. שרשרות של חוטין חלולות ועגולות ואינה יכולה למתחן ולהדקן על השער בחזקה והמים הנכנסין בהם ומיבעיא ליה מי הוי חציצה ולא תצא בהם בשבת משום גזירת טבילת מצוה או לא הויא חציצה: כל שהוא ארוג לא גזרו. לצאת בו בשבת דלענין חציצה לא חייץ דלא מצי לאהדוקי שפיר: לאחוותי דלא קפדן עלייהו. ליטלן מראשן כשהן רוחצות בחמין אלמא עיילי בהו מיא שפיר אפי' להנאת רחיצה וכיון שכן לענין טבילה נמי לא צריכי להתירן ומותר לצאת בהם בשבת דהא אי מיתרמי טבילה לא שרי להו לא משום חציצה ולא משום קפידא: דמיטנפי. שנטנפו הנך תיכי בטיט: הא נמי ארוג הוא. ולא קאמר דלא גזרו כלל לצאת. ולהאי לישנא דלא קפדי משמע דאי קפדי לנטלן מראשן כשהן רוחצות אסור לצאת בהן בשבת ואע"ג דלענין איהדוקי לא חייצי ומותר לטבול בהן הילכך הני כיון דמיטנפי מיקפד קפדן להיות בראשן בשעת טבילתן מפני שהמים ממחין את הטיט ומלכלך בשרן בעלייתן מן הטבילה ואע"ג דחציצה לא הוי דהא עיילי בהו מיא כיון דשקלו להו משום טינוף אתו לאיתויינהו ואסור לצאת בהם בשבת וללישנא קמא לא גזרו אלא במידי דחייץ לטבילה ורבותי מפרשים הך קפידא לענין חציצה כדקי"ל רובו ומקפיד עליו חוצץ וקשיא לי בגוה טובא תדא דכי איתמר ההיא במידי דמיהדק איתמר

ואשמעינן דאע"ג דלא עיילי ביה מיא כיון דלא קפיד חשיב כגופיה ובטל לגבי שערו אבל במידי דלא מיהדק ועיילי ביה מיא מאי חוצץ איכא למימר הא לאו חוצץ הוא ואי אתיא למימר דההוא חוצץ דהתם לא דק בלישניה ומיהו כל מידי דקפיד עלייהו אסור היכי אמרינן הכא ארוג הוא ומותר כיון דפשיטא לן דהיכא דמיטנפי מיקפד קפדן ע"כ חיית דהא רב הונא בריה דרב יהושע אהלכה למשה מסיני לא אתא לאיפלוגי עכ"ל: כתב הרא"ש פירש"י דטניפן. החוטין שהן מלוכלכין בטיט ומקפידות להסירן בשעת טבילה: לפי שהמים ממחין הטיט. ובעלותן מן הטבילה ירד הטיט על בשרם ומתלכלך ויש מפרשים דטניפן כגון שהחוטין מוזהבים ויפים ומיטנפים מחמת המים ולכך מקפידות להסירן בשעת טבילה שלא יתלכלכו עכ"ל. ורבי' שכתב ובלבד שלא יהיו מוזהבים ולא יהיו מטונפים תפס כשני הפירושים שנאמרו בדטניפן וגם תופס פי' רבותיו של רש"י עיקר שפירשו הך קפידא לענין חציצה ולפי דבריהם נראה דהא דקאמר איכא בינייהו דטניפן להך לישנא דאמרת כל שהוא ארוג ולא גזרו הא נמי ארוג היינו לומר דהך לישנא סבר דההיא דמקפיד עליו חוצץ במידי דמיהדק איתמר אבל במידי דלא מיהדק ועיילי ביה מיא לא שייך למימר חוצץ ולא מיתסר לא מדאורייתא ולא מגזירה דרבנן ולהך לישנא דאמרת משום קפידא כיון דטניפן מיקפד קפדא עלייהו כלומר הך לישנא סבר דההיא דמקפיד עליו חוצץ אפי' במידי דלא מיהדק איתמר דלישנא דחוצץ לאו דוקא הוא ובזה נסתלק מעליהם ומה שהקשה רש"י היכי אמרי' האי נמי ארוג הוא ומותר וכו' דהיינו דאיכא בין לישנא קמא ללישנא בתרא וכדפרישית: ואפשר לפרש עוד בענין אחר לפי דברי רבותיו איכא בינייהו דטניפן כלומר דאע"ג דתיכי חלילתא לא מיהדקי על השאר ה"מ כשהן של צמר ושל פשתן בלבד וגם אינם מלוכלכות אבל כשהם מוזהבות או כשהם מלוכלכות ע"י הזהב או הלכלוך הם מתהדקות טובא וחייצי ללישנא בתרא וה"ה דקאמר כיון דטניפן מיקפד קפדא עלייהו פי' דרך הרוחצות ראשן להקפיד עליהן ומסירין אותן בשעת רחיצה לפי שכיון שהן מהודקות ע"י הזהב או ע"י הלכלוך לא עיילי מיא שפיר בשער והילכך לענין טבילה נמי חייצי אבל ללישנא קמא כיון דשער הוי מיעוט הגוף ומיעוטו ומקפיד עליו לא מיתסר אלא מגזירה דרבנן וכיון דאמרינן כל שהוא ארוג לא גזרו מדנקט לישנא דכל וגם מלישנא דלא גזרו משמע שאף על פי שהיה ראוי לגזור בהן מפני שע"י הזהב או הלכלוך הן מתהדקות מ"מ כיון דארוג הוא לא גזרו ביה רבנן כלל דלא פלוג רבנן במילתייהו אלא דלפ"ז צ"ל שמ"ש רש"י כדקי"ל רובו ומקפיד עליו חוצץ לא מדברי רבותיו הוא דאינהו לא אמור אלא אהך קפידא לענין חציצה הוא ודעתם כדעת הרמב"ם שסובר שאין השער נידון לעצמו אלא עם הגוף הוא

נדון שאע"פ שיש חציצה ברוב השערות או בכולן מיעוטו מיקרי ורש"י עלה על דעתו שרבותיו היו סוברים כשיטת הגאונים שחולקים על הרמב"ם ואומרים שהשער נדון לעצמו ואי איכא חציצה על רוב השער אע"פ שאין על הגוף חציצה כלל הוי חציצה וא"כ רבינו א"א לומר שפי' השמועה בלשון שני שכתבתי לדעת רבותיו של רש"י דמשמע דאיהו ז"ל סובר כשיטת הגאונים שחולקים על הרמב"ם כמו שאכתוב לקמן בסימן זה אבל מ"מ איפשר לקיים פי' זה לרבותיו של רש"י אפי' את"ל דס"ל כשיטת הגאונים דפליגי אהרמב"ם אלא דסברי דהכא בשאין חוטין אלו קשורים אלא על מיעוט השער עסקינן והשתא באי זה משני פירושים אלו אפשר לפרש לדעת רבינו. אבל לדעת רבי' ירוחם שכתב כלשון הזה אפי' תיכי חלילתא אם הם מטונפין בטיט חוצצין שמקפדת עליהם שיחזור אחר הטבילה לטנף בשרה פי' או אם הם מוזהבים שהיא יראה שנטנפם המים ומקפדת עליהם ומסירה אותם ע"כ שנראה מדבריו שאין הטעם מפני שהזהב או הלכלוך מהדקים יותר אלא מפני שהיא מקפדת עליהם ומסירתן צ"ל שהוא מפרש כמו שפירשתי תחלה דללישנא בתרא ההיא דמקפיד עליו חוצץ אפי' במידי דלא מיהדק הוא דלישנא דחוצץ לאו דוקא הוא אלא דכי לא טניפן כיון דלא קפדא עלייהו לא חייצי דמיעוטו שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ ולא דמי לחוטי צמר ופשתן ורצועות דאע"ג דלא טניפן חייצי דהני כיון דלא עיילי בהו מיא קפדי עלייהו ומסירין אותן בשעת רחיצת ראשן והילכך אע"פ שבשעת טבילה אינה מקפדת עליהן חייצי אבל תיכי חלילתא לא קפדי עלייהו אפי' בשעת רחיצת ראשן משום דעיילי בהו מיא שפיר הילכך לא חייצי כל היכא דלא טניפן: ואע"ג דפלוגתא דהני תרי לישני במידי דרבנן הוא דהא מיעוטו ומקפיד עליו לא חייץ אלא מדרבנן פסקו רבינו ורבי' ירוחם להחמיר משום דלישנא בתרא הוא דמחמיר וכלישנא בתרא קי"ל אפי' בדרבנן ואע"ג דרב פשט דכל שהוא משום ארוג לא גזרו לא פסקו כמותו משום דרב הונא בריה דרב יהושע בתראה הוא והלכה כבתראי:

סעיף קטן י

ומ"ש והראב"ד אסר גם בארוגים וכו' ז"ל בספר בעלי הנפש כתב רב אחא לא תכריך עלוי מזיא בשעת טבילה לא חוטי דעמרא ולא חוטי דכיתנא ולא תיכי דקמטי והוי חציצה והני תיכי דכתב רב אחא אפשר בתיכי דטניפן קאמר כדאיתא במסכת שבת אי נמי שאני תיכי חלילתא משאר תיכי שהן מעשה עבות כי הן מהודקות מאד אבל החלולות הן מעשה אורג והמים נכנסין בהן והקשר מתרפה וכשאסר רב אחא לא אסר אלא באותן שהן גדילות מעשה עבות עוד נ"ל כי החלולות יותר מרופות מן הארוגות כי הארוגות מפני שהן שתי וערב מהודקות הן מאד אבל אלו החלולות שהן מעשה רשת

רפוי מרפו טובא ולא מהדקים שפיר ועיילי מיא תותייהו הילכך לא שרינן אלא בחלולות לבד מעשה רשת והוא שיהיו נקיות מן הטיט יפה יפה עכ"ל וז"ל הר"ן בפרק במה אשה אהא דתיכי חלילתא איכא מאן דאמר דוקא ארוג כי האי שהוא חלול וא"א שלא יכנסו שם המים אבל ארוג שאינו חלול חייץ: והרמב"ם שלא כתב דין זה כלל בהלכות מקואות שהוא מפרש בעיא זו ואמאי דאיתמר עלה כפירוש רש"י דלענין שבת בלבד הוא דאילו לענין חציצה כיון דחלילתא נינהו פשיטא דלא חייצי דהא עיילי בהו מיא שפיר ונראה דבארוג נמי סובר הוא ז"ל דלא חייץ שהרי פסק בפי"ט מהלכות שבת דכל שהוא אריג לא גזרו לצאת בו בשבת ולא חלק בין חלול לשאינו חלול משמע דבכל גווני שרי ואי איתא דבשאינו חלול חייץ אמאי שרי לצאת בהן בשבת טפי משאר חוטי צמר וחוטי פשתן ורצועות שבראשה ואע"פ שיש לדחות דהרמב"ם לישנא דגמרא נקט כי אורחיה י"ל דשאני הכא דתיכי חלילתא הוי נמי לישנא דגמרא ואם איתא דמפליג בין חלול לשאינו חלול הו"ל למינקט האי לישנא מדנקט לישנא דכל שהוא ארוג משמע שפיר דלא מפליג בינייהו:

סעיף קטן יא

חוטין של שער אינן חוצצות בפרק ט' דמקואות במתניתין שכתבתי בסמוך מסיים בה רבי יהודה אומר של צמר ושל שער אינם חוצצים מפני שהמים באים בהם ואמרינן בר"פ במה אשה (שם) דמודים חכמים לרבי יהודה בחוטי שער:

סעיף קטן יב

ומ"ש בד"א שהן כשני שערות קשורים ביחד או יותר וכו' טעמו מדגרסינן בפרק תינוקת (נדה סז.) אמר רבה בר בר חנא נימא אחת קשורה חוצצת ג' אינם חוצצות ב' איני יודע ורבי יוחנן אמר אין לנו אלא אחת ונראה דהלכה כר"י וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מה' מקואות וכ"פ סמ"ג וכ"נ שהוא דעת רבי'. וכתב הרא"ש בסוף נדה ור"י אמר אין לנו אלא אחת פי' אם היו רוב שערותיה קשורות כל אחד ואחד לבדה ע"כ וכך הם דברי רבי' שכתב לקמן נקשר נימא נימא לבדה חוצץ. והר"ן כתב בר"פ במה אשה מודים חכמים לר' יהודה בחוטי שיער שאינם חוצצים פי' דוקא בראשי הבנות הוא שאין שיער חוצץ לפי שאי אפשר להדקו יפה אבל לקשור נימא אחת בעצמה או נימא בחבירתה מתהדקות הן בענין שאין המים נכנסים שם דהא אמרינן בפרק בתרא דנדה נימא אחת קשורה חוצצת ג' אינן חוצצות ב' איני יודע ואפי' לכרוך חוטין אלו בשערותיה נמי שרי לפי שא"א לחוטי שיער הללו שלא יהיו יותר מנימא אחת ואמרינן בהדיא בירושלמי שאם קשר שני נימין בג' דינייהו כג' ולא חייצי עכ"ל והיה נראה לומר שלא היה גורס אההיא דרבה בר בר חנא ור"י אמר אין לנו אלא אחת דא"כ לא היה תופס דלא כר"י אלא שמדבריו בפ"ב

דשבועות נראה דגריס ליה ואפשר דאע"ג דהלכה כר' יוחנן רצה ליישב גם אליבא דרבה בר בר חנא אבל אין פשט לשונו מורה כן אלא נראה שהוא פוסק כרבב"ח וכ"פ הרשב"א בת"ה וכן פסק רבי' ירוחם והוא תימה היאך פסקו כרבב"ח במקום ר"י ואיפשר שהטעם משום דמשמע להו דלא פליג בהדיא על רבה בב"ח דא"כ הול"ל ור"י אמר שתים נמי אינן חוצצות ומדקאמר אין לנו אלא אחת נראה שר"ל לא שמעת אלא דין של אחת בלבד דהוי חציצה אבל דין שתים לא פירשו לי אי הוי ספיקא או אי פשיטא להו דאינה חוצצת וצ"ע בת"ה הארוך: ובענין פי' נימא אחת או שתים כתב הרמב"ם בפ"ב דהל' מקואות וז"ל ב' שערות או יותר שהיו קשורים כאחד קשר א' אינן חוצצין ושערה אחת שבקשרה חוצצת והוא שיהא מקפיד עליה עד כאן נראה מדבריו דנימא אחת קשורה היא בעצמה הוא דמיקריא א' ושתים מקושרות יחד הן בעצמן מקרי שתים ואם שתים מקושרות זו עם זו אחת אל אחת יש לדון בדבריו ולומר דכשתים חשיבי ויותר נראה לומר דכחד חשיבא דמה לי נימא הקשורה בעצמה לקשורה עם חבירתה וכ"כ הרשב"א בתה"א שאם הן קשורות אחת אל אחת חוצץ ומבואר בדבריו שהוא מטעם נימא אחת קשורה דאמר רבה בר בר חנא וכך הם דברי הר"ן שכתבתי דלקשור נימא אחת בעצמה או נימא בחבירתה חוצצין ונראה דמטעם נימא אחת קשורה קאמר דהוי חציצה. ולענין שתים נראה מדברי הרמב"ם דכשהן קשורות בעצמן מיקרי שתים אבל כשהן קשורות עם שתים אחרות ואפילו עם אחד שלשה מיקרי ולרבב"ח נמי לא הוי חציצה אבל מדברי הרשב"א בת"ה נראה דשתים דאמרינן היינו שתים קשורות עם שתים ושלשה דאמרינן היינו ג' קשורות עם ג' וכ"נ מדברי הר"ן דבסמוך לענין שתים אבל לענין ג' כבר ביאר ז"ל דאפי' ב' ע"ג ג' לא חייצי לד"ה וצ"ע בת"ה הארוך: הא דשערות קשורות נימא נימא חוצצת לד"ה ובשתים מחלוקת הפוסקי' דבר פשוט הוא דבמקפדת עליו הוא או שהם הרבה כל כך השערות הקשורים באותו ענין שדרך האשה להקפיד בכל כזה אבל אם אינם כ"כ שדרך האשה להקפיד עליהם אינם חוצצים ומיהו היכא דהיא מקפדת ואין דרך שאר נשים להקפיד בכך כבר כתבתי דספוקי מספקא לי ושנראה שהוא פלוגתא דהרמב"ם והרשב"א ז"ל: ואם רוב שערה קשור נימא נימא ואינה מקפדת עליו וגם אין דרך הנשים להקפיד עליו יתבאר לקמן דמחלוקת הפוסקים הוא די"א דכיון (דלישנא) רוב הגוף אינו חוצץ ורוב הפוסקים הסכימו שהשיער נדון לעצמו וכיון דאיכא רוב שיער אע"ג דליכא רוב גוף חוצץ: כתב המרדכי במסכת שבועות בשם ראבי"ה אותם נשים שיש להן וולקשטר"ש בשערות שנעשה להם בלילות מחמת שד וסכנת נפשות לגלחו לא חייצי וכו' :

סעיף קטן יג
שער שכנגד הלב ובזקן הנדבק זה בזה מחמת זיעה חוצץ בפ"ט דמקואות תנן קלקי הלב והזקן חוצצין ופירשו המפרשים שקלקי הוא כמו קלקי וחבק בפרק במה אשה (שבת סד:) שהוא דבר ארוג משיער עזים כך אדם שיש לו שער על לבו ונקשר זה בזה מחמת הזיעה וכן בזקן:

סעיף קטן יד
ומ"ש שבראש ובבית השחי אינו חוצץ ג"ז שם במשנה וכתבו המפרשים שהטעם שאינו חוצץ לפי שאין אדם מקפיד עליו וכן משמע במשנה עצמה:

סעיף קטן טו
ומ"ש ושבאותו מקום באיש אינו חוצץ באשה בנשואה חוצץ בפנויה אינו חוצץ שם במשנה שקלקי בית הסתרים באיש אינו חוצץ ובאשה חוצץ ואיתא בתוספתא דהיינו בנשואה דוקא אבל בפנויה אינו חוצץ והטעם פשוט שהוא משום דנשואה מקפדת כדי שלא תתגנה על בעלה אבל פנויה וכן האיש אינם מקפידים. וכ"כ ר"ש בספ"ח דמקואות ולא היה צריך רבי' לכתוב דין האיש וגם לא דין הפנויה אלא שנמשך אחר דברי המשנה:

סעיף קטן טז
ליפלוף שבעין אינו חוצץ משנה בפ"ט דמסכת מקואות:

סעיף קטן יז
ומ"ש ושחוץ לעין כל שהוא לח אינו חוצץ וכו' שם תנן דליפלוף שחוץ לעין חוצץ ובפרק תינוקת (נדה סז.) אמר מר עוקבא ליפלוף שבעין לח אינו תוצץ יבש חוצץ אימתי נקרא יבש משהתחיל לירק וכתבו התוס' לח אינו חוצץ דוקא שבתוך העין מפני שהליחה שבעין מלחלחתו ואינו מניחתו להיות יבש אבל ליפלוף שחוץ לעין אפי' לח חוצץ והכי משמע בפ"ט דמקואות דגבי אלו חוצצין קתני ליפלוף שחוץ לעין וגבי שאין חוצצין קתני ליפלוף שבעין לא מפליג בין לח ליבש אלא בין חוץ לעין לתוך העין והיינו בלח דיבש שבתוך העין נמי חוצץ ע"כ וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"ב מה' מקואות שכתב תחלה דליפלוף שחוץ לעין חוצץ וליפלוף שבעין אינו חוצץ ואח"כ כתב ליפלוף שבעין אם היה יבש והוא שהתחיל להוריק חוצץ בנדה עכ"ל משמע בהדיא דברישא מיירי בלח ומש"ה מפליג בין בעין לחוץ לעין דאילו יבש אפי' בתוך העין נמי חוצץ אבל הרא"ש כתב בפרק תינוקת אהא דמר עוקבא והיינו כי הך דתנן שחוץ לעין חוצץ שבתוך העין אינו חוצץ כי אותו שתוך העין הוא לח ושחוץ לעין הוא יבש ומפרש מר עוקבא שיעור יבשות משהתחיל לירק עכ"ל. נראה מדבריו שהוא סובר שבתוך העין לא שייך ביה יבשות ואע"פ שהוא יבש הרבה מפני שדמעה מלחלחתו במקום דיבוקו ואינו חוצץ ומר עוקבא

דאמר יבש חוצץ בחוץ לעין דוקא קאמר וכך הם דברי רבינו וכן נראה מדברי רבינו ירוחם ולפ"ז מתניתין דמפלגא בין בעין לחוץ לעין ביבש הוא דאילו בלח חוץ לעין נמי אינו חוצץ. וסמ"ג כתב אמר מר עוקבא ליפלוף שבעין ששנינו במסכת מקואות שאינו חוצץ דוקא בלח אבל אם היה יבש חוצץ ומה ששנינו שחוץ לעין זהו מפני שסתמו יבש אבל אותו שבתוך העין סתמו לח ולא הוצרך לפרש זה בגוף המשנה ורבינו יעקב מפרש שחוץ לעין חוצץ בין לח בין יבש עכ"ל. ודברי המרדכי כסברא ראשונה שכתב סמ"ג:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו והרמב"ם חילק על שבתוך העין בין בתוך שלשה ימים ולאחר שלשה ושחוץ לעין כתב סתם חוצץ אפילו תוך שלשה נראה שכתב כן רבינו מפני שמצא להרמב"ם שכתב בפרק ב' מהלכות מקואות שרטה בבשרה והוציאה דם וטבלה בתוך שלשה ימים אין מקום השריטות חוצץ לאחר ג' ימים חוצץ מפני שהדם קופה שם כגלד שעל גבי מכה וכן ליפלוף שבעין אם היה יבש והוא שהתחיל להוריק חוצץ בנדה ועלה על דעת רבינו דכיון דעל מאי דמפליג בשריטות בין תוך שלשה לאחר שלשה כתב וכן ליפלוף שבעין שהוא להשוות ליפלוף שבעין לשריטה גם לענין לחלק בין תוך שלשה לאחר שלשה ואם זו היתה דעת רבינו יש לתמוה על הרמב"ם איך נתן סימן ליבשותו שהתחיל להוריק דאם הוא תוך שלשה ימים אפילו הוריק נמי אינו חוצץ ואם הוא לאחר ג' ימים אפילו לא הוריק נמי חוצץ וא"ת דתוך ג' ימים אינו חוצץ אפילו הוריק ואחר שלשה ימים נמי אינו חוצץ עד שיוריק דתרתי בעינן לשיחוץ שיהיה אחר שלשה וג"כ שיוריק או תאמר איפכא דאחר שלשה אע"ג דלא הוריק חוצץ ותוך ג' אם הוריק חוצץ לא הוריק אינו חוצץ א"כ יקשה מאי וכן דהא בשריטה לא תלוי אלא בימים ובלפלוף תלוי גם בהורקה וכיון שמה שהכריחו לרבינו לפרש בדברי הרמב"ם דבלפלוף נמי מחלק בין תוך שלשה לאחר שלשה אינו אלא משום דמתיבת וכן משמע שמשוה אותם לגמרי ומאחר שאינו משוה אותם לגמרי אזל ליה ההכרח ועוד דלפי זה אין אחד משני הפירושים מבואר בדברי הרמב"ם וכיון דשקולים הם הי מינייהו נקטת ועוד שלא מצינו בתלמוד מי שעלה על דעתו לחלק בלפלוף שבעין בין תוך ג' לאחר שלשה ומהי תיתי ליה להרמב"ם לפלוגי ביניהו ועל שהביא דברי הרמב"ם בסגנון זה יש לדקדק מה היה סבור בדבריו דאין לומר שהיה סבור שאינו מחלק בלפלוף אלא בין שלשה לאחר ג' ולא בין הוריק ללא הוריק שהרי כתב בהדיא אם היה יבש והוא שהתחיל להוריק חוצץ ואם היה סובר דבתרווייהו מפליג בין תוך ג' לאחר ג' ובין הוריק ללא הוריק וכפי אי זה מב' הפירושים שכתבתי לעיל דהו"ל לפרש ולכתוב כן בשמו ולא לסתום כמו שעשה וכ"ש שכבר הוכחתי שאין

לאחד מאותם הפירושים קיום. לכך נ"ל שהוא פשוט דלא מפליג הרמב"ם בלפלוף בין תוך ג' לאחר ג' כלל אלא בהתחיל להוריק בלבד תליא מילתא כמבואר בדבריו. ומ"ש על שרטה בבשרה וכו' וכן לפלוף שבעין לא להשוותם לחלק ביניהם בין תוך ג' לאחר ג' כתב כן אלא לומר דכשם שדם היוצא משריטות אלו משכחת לה דחוצץ אף על פי שהדם הזה מהגוף יצא וגם אינו עומד אלא על פי השריטה בלבד מפני שאנו חוששין שנתפשט חוץ למקום השריטה אף על פי שאינו נראה כך לפלוף שבעין ואע"פ שיצא מהגוף וגם אינו אלא בתוך העין ולא חוצה לו חוצץ אם הוא יבש דהיינו שהתחיל להוריק. א"נ דה"ק כשם שדם זה כשנתייבש חוצץ כך לפלוף שבעין כשנתייבש חוצץ אלא שייבשות של זה תלוי בג' ימים ושל זה תלוי בשיתחיל להוריק. וללמוד זכות על דברי רבינו איני מוצא מקום אא"כ נאמר שנוסחא משובשת נזדמנה לו בדברי הרמב"ם:

סעיף קטן יט

כחול שבעין אינו חוצץ ושחוץ לעין חוצץ היו עיניה פורחות אף שחוץ לעין אינו חוצץ מימרא דשמואל בפרק תינוקת (שם) ופירש"י פורחות פותחת ועוצמת תדיר תדיר: בין כך ובין כך אינו חוצץ. לפי שפירחתה מעבירתו ואינו עב על גבי העין ואין בו ממש ל"א דומעות שהדמעה מלחלחת את הכחול ואינו חוצץ:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו והרמב"ם כתב היו עיניה פתוחות אף שחוץ לעין חוצץ זה מבואר בעצמו שהיא נסחא משובשת דהיאך אפשר לומר אף שחוץ לעין חוצץ דמשמע דאצ"ל דתוך העין חוצץ והא ודאי ליתא דודאי טפי איכא למימר דחוצץ כשהוא חוץ לעין מכשהוא תוך העין אלא הנסחא האמיתית היא אף שחוץ לעין אינו חוצץ וכ"כ בספרי הרמב"ם שבידינו בפ"ב מהלכות מקואות והדברים מבוארים דאההיא דאמרינן אם היו עיניה פורחות אפי' ע"ג העין אינו חוצץ קאי וצ"ל שהוא מפרש פורחות פתוחות ולא פתוחות יותר מדאי קאמר דאם כן לא עלתה לה טבילה אף ע"פ שאין בה כחול כמו שכתב הוא ז"ל שם אלא היינו לומר שאינם סגורות תמיד אלא שפותחתן וסוגרתן וכלישנא קמא דפירש"י:

סעיף קטן כא

דם יבש שעל המכה חוצץ תוספתא כתבה הרא"ש בפרק תינוקת:

סעיף קטן כב

ומ"ש וריר שבתוכה אינו חוצץ יצא מתוכה כל תוך ג' ימים לח הוא ואינו חוצץ וכו' בפ"ט דמקואות תנן דגליד שחוץ למכה חוצץ ושבמכה אינו חוצץ ויש שגורסים שעל המכה במקום שבמכה ופירש ר"ש גליד שחוץ למכה ריר היוצא מן המכה מתייבש ונעשה גליד

וגרסינן בפרק תינוקת (נדה סז.) אמר רמי בר אבא הני רבדי דכוסילתא עד ג' יומי לא חייצי מכאן ואילך חייצי ופירש"י דרכן של מכות של הקזת הדם להראות גלד ג' יומי גלדן רך ומחובר והוי כגוף הבשר ולא חייצי והמרדכי כתב במסכת שבועות בשם ר"י ריבדא דכוסילתא פירוש קיבוץ דם שעל ניקבי ההיקז והוא כעין חטטין תוך ג' יומי שהקיז לא חייץ דלח הוא הדם שעל גבו ונכנס בו מים מכאן ואילך חייצי שנעשה יבש ונדבק בדוחק על הבשר ואפילו אם יצטער אם יסיר הגלד מע"ג המכה או אבעבועות שחין שאין דעתו להסיר עתה וקרוי אינו מקפיד מ"מ רגילות הוא להסיר הכל או תמתין עד שתתרפא ותוכל להסיר וכ"פ סמ"ג וסה"ת וכך הם דברי הרא"ש שהביא בפרק תינוקת מתני' ואלו חוצצין גליד שחוץ למכה וכתב עליה ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד והיינו דאמר רמי בר אבא האי ריבדא דכוסילתא עד ג' יומי לא חייצי מכאן ואילך חייצי כי הוא חוץ למכה ונקרש ונעשה עב אבל מה שבתוך המכה הוא רך תמיד הלכך אשה שהיא בעלת חטטין צריכה לרחוץ במים עד שיתרככו עכ"ל וסמ"ק כתב וז"ל הרגילו הנשים להסיר מעליהן כל גרב וכל שחין אע"פ שמן הדין לא היה צריך לפ"ז אין לאסור מלטבול אשה שיש לה חטטין בראשה והרמב"ם כתב בפ"ט דמסכת מקואות גליד שע"ג המכה הקליפה אשר תעלה על החבורה ובפרק ב' מהלכות מקואות כתב גבי אלו חוצצין גלד שעל גבי המכה והדם יבש שעל גבי המכה וגבי שאין חוצצין כתב גלד שהעלתה המכה ואחר כן כתב שרטה בבשרה והוציאה דם וטבלה בתוך ג' ימים אין מקום השריטות חוצץ לאחר ג' ימים חוצץ מפני שהדם קופה שם כגלד שע"ג המכה ע"כ וכתב עליו הראב"ד מפני שהדם קופה כגלד שעל המכה זה שיבוש שהרי שנינו שעל המכה אינו חוצץ ועוד שלשה ימים למה הלא דבר הנראה לעינים הוא נראה עם הגלידה אם לא הגלידה שלא אמרו במחט שלשה ימים אלא לפי שאינו נראה לעינים ואין הדבר ברור אלא עד שלשה ימים אבל כאן שנראה הולכין אחר ראיה ואולי שריטות כריבדא דכוסילתא דאמרינן עד שלשה יומי לא חייצי וכו' ומאן לימא לן שהשריטות דומות לריבדא שמושך הדם וכל ג' ימים שופע דם אבל שריטה אחרת תוך ג' ימים מגליד וחוצץ ודוקא חוץ למכה אבל ע"ג מכה אינו מקפיד עכ"ל. ומ"ש עליו שהוא שיבוש הוא לפי הנוסחא שנזדמנה לו שהיה כתוב בה לגלד שעל המכה אבל לנוסחא האמיתית שהוא כגלד שע"ג המכה וכך הוא בספרים שלנו אין כאן שיבוש דלשון שע"ג היינו ע"ג המכה מבחוץ. ומ"ש הלא דבר הנראה לעינים הוא וכו' זה פשוט שהטעם שלא רצה לתלות אלא בשלשה ימים הוא ממאי דאיתמר גבי ריבדא דכוסילתא ומ"ש דמאן לימא שהשריטות דומות לריבדא וכו' אפשר לומר שהרמב"ם אינו מפרש ריבדא וינטוש"א כדמשמע דמפרש הראב"ד אלא

מפרש דריבדא ר"ל שריטה ואפי' את"ל דמפרש ריבדא וינטוש"א לא משמע ליה לפלוגי בין שריטות הללו לשריטות אחרות דהא חזינן שאין דם שופע משריטות הנעשות ע"י וינטוש"א ג' ימים ולא אפי' חצי יום הלכך אין לחלק בין שריטות לשריטות ותלמודא דנקט ריבדא לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט: ומ"מ מדברי הרמב"ם והראב"ד למדנו שהגירסא הנכונה במתניתין דאין חוצצין הוא כספרים דגרסינן שעל המכה ור"ל הגליד שהוא מכוון כנגד פי המכה ואינו מתפשט לא לכאן ולא לכאן דזהו גליד שהעלתה המכה שכתב הרמב"ם דאינו חוצץ כלומר שהעלתה המכה כנגדה בכיון דאילו נתפשטה חוץ לכנגד פיה היינו גלד שע"ג המכה דחוצץ: כתב הרמב"ם בפ"ב מה' מקואות דם שנסרך בבשר אפי' לח חוצץ וכ"כ רבינו ירוחם ולקמן גבי הדיו והדבש והחלב וכו' אכתוב דברי סמ"ג בזה:

סעיף קטן כג

והראב"ד כתב דגליד שע"ג המכה אפי' אחר ג' ימים אינו חוצץ וכן לפלוף שבעין אפי' יבש והכחול אפי' שע"ג העין אינו חוצץ ז"ל בספר בעלי הנפש גרסינן בגמרא אמר רמי בר אבא האי ריבדא דכוסילתא עד ג' יומי לא חייצא מכאן ואילך חייצא ואמר מר עוקבא לפלוף לח אינו חוצץ אימתי נקרא יבש משהתחיל לירוק ואמר שמואל כחול שבעין אינו חוצץ שע"ג העין חוצץ ואם היו עיניה פורחות ע"ג נמי אינו חוצץ פי' פורחות דומעות וא"ר יוחנן פתחה עיניה ביותר עצמה עיניה ביותר לא עלתה לה טבילה ובתר הנך שמעתתא אמרינן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר ר"ל אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה וה"ר יצחק הוסיף עוד על לשון הגמ' וכתב הכי ולית הלכתא ככל הני שמעתתא דלא איתמר כל הני אלא לטהרות אבל לבעלה ש"ד כי הא דאמר ר"ל וכו' ואין הפירוש מתיישב עלי בזה הלשון שאין ראיה מדברי ר"ל לדחות כל הני שמעתתא ועוד כי דברי ר"ל להחמיר הם שהרי אמרו אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה ואיהו קאמר לקולא והלשון הא' נראה בעיני והוא מתפרש יפה על דברי ר"ל וכך פירושו ולית הלכתא ככל הני שמעתתא על ג' שמעתתא קמייתא קאמר דאינון ריבדא דכוסילתא לפלוף שבעין וכחול שחוץ לעין דאינהו אמרו חוצצין באשה ולית הלכתא כוותייהו אלא כסתמא דמתני' דגלד שעל המכה אינו חוצץ כלל ל"ש דכוסילתא ול"ש דשאר מכה ול"ש בגו תלתא ול"ש לבתר תלתא ולפלוף שבעין נמי סתמא קתני לה במתני' ל"ש לח ול"ש יבש אינו חוצץ וכן הכחול אינו חוצץ דבלפלוף קא קפיד בין חוץ לעין לתוך העין אבל בכחול בכולהו לא חייץ והנך ג' שמעתתא קא דחי להו מהלכתא אלא כי הא קאי אדרבי יוחנן דשמעתיה דרבי יוחנן הלכתא הוא מדר"ל דאמר אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה

ואם שינתה מדרך גדילתה וטבלה כגון ששחתה ביותר או זקפה ביותר לא כלום הוא מפני שמסתתרים בה מקומות הסמוכים לבית הסתרים שאין המים יכולים לבא בהם וכן פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר אין זה דרך גדילתה זה הפירוש נכון בעיני עוד נ"ל כי ג' שמועות הראשונות סתם נאמרו והשומע טעה והזכיר אותן על טבילת האשה ובאו בעלי הגמרא ואמרו דלית הלכתא ככל הני שמעתתא לענין אשה אלא כי הא דרבי יוחנן דלא איתמר כל הני אלא לטהרות אבל הא דרבי יוחנן לענין אשה איתמר והלכתא כוותיה מדר"ל הלא תראה כי כולם אמרו חוצץ ואינו חוצץ ורבי יוחנן אמר עלתה לה טבילה אלמא איהו באשה לבעלה נמי קא מיירי ועוד מ"ש עצמה עיניה ביותר מקרצת שפתותיה שכתב הרב בהלכותיו שהוא חוצץ וא"ת גם הוא ידחה מכח המימרא הזאת א"כ למה כתב אותה הרב ובאמת נ"ל כי כוונת הרב היתה כך ולכך הביא סתם המשנה כפשטה לומר כי ג' השמועות הנוספות להחמיר על דברי המשנה אינם הלכה כי אם לענין טהרות אלא כי הא דרבי יוחנן דדמיא לר"ל ואף על לשון הרב יכול להתפרש זה הפי' דכל הני שמעתתא אתלת קמייתא קאי דהא מ"מ דרך גדילתה קא טבלה דלא אתמרו הני ג' שמעתתא אלא לענין טהרות אבל לבעלה ש"ד כי הא דר"ל וממילא הא דרבי יוחנן מיתוקמא מדר"ל עכ"ל וכ"פ הרשב"א בת"ה הקצר וז"ל לפלוף שבעין ואפי' יבש וכחול שבעין ואפי' שעל גב העין וריבדא דכוסילתא ואפי' לאחר שלשה ימים אינן חוצצין וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' מקואות אחר שכ' דינים דלעיל בד"א לענין טהרות אבל להתירה לבעלה ה"ז מותרת אע"פ שנתנה תבשיל לבנה או שהיה בה שרט ישן או שהיה על גבי עינה כחול ובין פתחה עיניה או עצמתן ה"ז מותרת לבעלה שכל הדברים האלו אינו חוצץ אלא מדבריהם ולענין טהרות גזרו לענין נדה לא גזרו עכ"ל ומ"מ נראה שיש חילוק בינו להראב"ד והרשב"א דלדידהו קאי ולית הלכתא כהני שמעתתא גם למאי דאמר מר עוקבא בלפלוף שבעין ולדידיה לא קאי אלפלוף שבעין שהרי לא הזכירו גבי בד"א אלא שמתוך שאינו מוצא לו ז"ל טעם להוציאו מן הכלל אני אומר שגם הוא סובר דלפלוף שבתוך העין דאמר מר עוקבא יבש חוצץ לא אמר אלא לטהרות ולא לבעלה ומה שלא הזכירו גבי בד"א משום דמדין שרט ישן משתמע שפיר שהרי השוה אותם לעיל בלשון וכן לומר דכשם שזה חוצץ יבש כך זה חוצץ יבש זה בשיעור יבשותו וזה בשיעור יבשותו וכדפ"ל וכיון דאשמועינן בחד מינייהו דאפילו יבש שיעור יבשותו אינו חוצץ אלא לטהרות אבל לא לבעלה ממילא נשמע דה"ה לאידך אפי' יבש שיעור יבשותו אינו חוצץ אלא לטהרות ולא לבעלה ומיהו כל זה לפלוף שבתוך העין דאילו שחוץ לעין לא איירי ביה מר עוקבא ואף לבעלה חוצץ לד"ה וע"פ הפירושים דלעיל: ומ"מ מ"ש רבינו

בשם הראב"ד דגליד שע"ג מכה אינו חוצץ נראה שאין כן דעת הרמב"ם שלא כתב גבי בד"א אלא שרט ולא גליד נראה שמ"ש קודם לכן דגליד שע"ג מכה חוצץ אף להתיר לבעלה הוא וכ"נ מדברי הרשב"א דגבי הא דלפלוף וכחול אינן חוצצין כתב דריבדא דכוסילתא אפי' אחר שלשה ימים אינו חוצץ וכן גליד שעל המכה אינו וקודם לכן כתב דגליד שחוץ למכה חוצץ ע"כ וכבר נתבאר דגליד שע"ג מכה פירושו שחוץ למכה: ב"ה כתב בא"ח הורגלו הנשים להסיר מעליהן כל גרב וכל שחין אע"פ שמן הדין לא היה צריך וכתב ר"פ ולפ"ז אין לאסור לטבול לאשה שיש לה חטטין של גרדנים בראשה עכ"ל: ודע שמדברי רש"י שכתבו והתוס' והר"ש והמרדכי להקשות על הגורסים ולית הלכתא ככל הני שמעתתא נראה שהוא סובר שהם מפרשים דקאי גם להא דאיתא התם אשה לא תטבול ע"ג כלי חרס ולא תטבול בנמל וכ"כ התוספות בהדיא גבי אם סמוך לחפיפה טבלה כו' שר"ת שהוא גריס אותה גירסא ומפרש דלית הלכתא ככל הני שמעתתא קאי אלא תטבול ע"ג חרס ואמימרות דמשם ואילך וכ"כ סמ"ג בשם הערוך דלית הלכתא ככל הני שמעתתא קאי אההיא דאשה לא תטבול אלא דרך גדילתה ואריבדא דכוסילתא ואנתנה תבשיל לבנה ואפתחה עיניה ביותר וכן גבי כלי חרס ונמל ע"כ אבל הרמב"ם והרשב"א אע"פ שנראה שגורסין ולית הלכתא ככל הני שמעתתא כתבו דלא תטבול ע"ג כלי חרס ולא בנמל ולא חילקו בין טהרות לבעלה משמע ודאי דלא קאי אלא מנתנה תבשיל לבנה ואילך ולא לשמועות הכתובות קודם לכן: וכתב המרדכי בפ"ב דשבועות בשם הרא"ם דהא דמסקינן ה"מ לטהרות אבל לבעלה לא ה"מ בדיעבד אבל לכתחילה אפי' לבעלה צריכה כל הני חומרות וכ"כ סמ"ג וקצת נראה כן מדברי הרמב"ם ז"ל: וכתב הרמב"ם כל החוצץ בנדה לטהרות חוצץ בגר בשעת טבילה ותמה עליו הראב"ד למה הקישו לטבילת טהרות. ונ"ל שטעמו של הרמב"ם משום דתניא בתוספתא כל החוצצין בכלים חוצצין בנדה ובגר בשעת טבילה ובחולין אין חוצצין והביאה ר"ש בפ"ט דמסכתא מקואות ודאי דכל לבעלה לחולין הוא אם כן הרי דמאי דלא חייץ בנדה לבעלה אי חייץ בה לטהרות חייץ נמי בגר:

סעיף קטן כד

וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן בפרק תינוקת גבי ולית הלכתא ככל הני שמעתתא כתבו התוס' והרא"ש והמרדכי דרש"י ל"ג ליה והקשה כמה קושיות על הגורסים כן וכתב הרא"ש ונכון להחמיר כגירסת רש"י ע"כ וגם מדברי התוספות נראה שסוברים כרש"י דל"ג ליה וסמ"ג כתב אבל רבינו יעקב אומר שאותה גירסא הוא בחיבור רב סעדיה ובה"ג וגם רבינו משה כתבה ואין לשנותה וכן מצינו במסכת מקואות דקאמר ואלו חוצצין

באדם וקא חשיב בית הסתרים משמע דבעינן ביאת מים וע"כ היינו לטהרות דאילו לבעלה לא בעינן ביאת מים ממש אלא ראוי לביאת מים אמנם רואה בזה את דברי ה"ר אליעזר שאמר דאף לגירסא זו אינו אומר לית הלכתא אלא בדיעבד אבל לכתחילה צריך ליזהר בכולן עכ"ל והראיה שהביא ממסכת מקואות איני יודע מה הוא שאם היה דבר חוצץ בבית הסתרים הרי אינו ראוי לביאת מים ולבעלה נמי מעכב וצ"ע: ורבינו ירוחם כתב לפלוף יבש חוצץ וזהו שהוא חוץ לעין ושיעור משמתחיל להיות ירוק כחול שבעין אינו חוצץ ואפי' שע"ג העין ואע"ג דבתוספתא מפרש שחוצץ וכן בתלמוד דוקא לטהרות אבל לבעלה לא וכ"כ הרמב"ם וכן עיקר וכן הסכימו רוב הפוסקים דגרסינן ולית הלכתא וכו' עכ"ל נראה שהוא סובר דהא דקאמר ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אכחול שבעין בלבד קאי ולא אלפלוף שבעין ולא אריבדא דכוסילתא ואיני יודע מי הכריחו לפרש כך דהא ודאי משמע דאם איתא להההיא גירסא אכולהו קאי כמו שנתבאר לעיל: הקשה הר"ן לדברי הגורסים לית הלכתא ככל הני שמעתתא אמאי עצמה עיניה ביותר עלתה לה טבילה מ"ש מקרצה שפתותיה דתנן כאילו לא טבלה ותירץ דכי עצמה עיניה לא מהדקי קמטיה כולי האי שיהיו מעכבים מלבא בהם המים:

סעיף קטן כה

רטייה שעל המכה חוצצת משנה בפ"ט דמסכת מקואות:

סעיף קטן כו

חץ או קוץ התחוב בבשר אם נראה מבחוץ חוצץ וכו' משנה בסוף מקואות חץ שהוא תחוב באדם בזמן שהוא נראה חוצץ ואם אינו נראה טובל ואוכל בתרומתו פירש הרא"ש בזמן שהוא נראה מבחוץ א"א שלא יהיה מקצתו על הבשר וחוצץ ואם אינו נראה טובל ואוכל בתרומתו ואפי' החץ טמא ע"כ:

סעיף קטן כז

ומ"ש ואם יש עליו קרום של בשר בכל ענין אינו חוצץ נראה שכתב כן מדתניא בתוספתא הנכנס לו חץ ביריכו ר' אומר אינו חוצץ וחכ"א ה"ז חוצץ בד"א בשל מתכת אבל בשל עץ ה"ז חוצץ ואם קרם עליו העור מלמעלה הכל מודים שאינו חוצץ והביאה ר"ש בסוף מסכת מקואות ופירש בשל מתכת עיילי מיא טפי משל עץ שאינו נדבק כ"כ עם הבשר א"נ בשל מתכת איכא סכנה טפי כשמוציאו ודבר שאינו מקפיד אינו חוצץ עכ"ל ומשמע דאי אפשר לפרש דתוספתא באינו נראה מבחוץ הוא דא"כ קמה ליה מתניתין כיחידאה דהא לא מפלגה בין של מתכת לשל עץ והיינו כרבי דבכולהו לא חייץ כשאינו נראה מבחוץ ועוד דאין טעם לדברי חכמים שאומרים חוצץ דכיון שאינו נראה למה יחוץ אלא ע"כ בנראה מבחוץ איירי תוספתא דהשתא מתניתין דלא מפלגה בין של עץ לשל מתכת

אתיא כרבנן ולפ"ז צ"ל דנראה מבחוץ אינו ר"ל שיהיה בולט לחוץ או שיהא שוה לבשר דא"כ מ"ט דמ"ד אינו חוצץ אלא כשהוא משוקע מיירי וסברי רבנן דכל שהוא נראה אע"פ שהוא משוקע גזרו בו גזירה אטו כשאינו משוקע ורבי לא גזר וכשקרם עליו עור מלמעלה אע"פ שאלולי העור היה נראה לא גזרו ביה רבנן א"נ דלשוה לבשר קרינן נראה מבחוץ וביה פליגי דרבנן סברי א"א שלא יהא מקצתו על הבשר ורבי סבר כיון שאינו בולט אין מקצתו על הבשר ואם קרם עור מלמעלה מודו רבנן דאינו חוצץ דכיון שקרם עור מלמעלה אין מקפידין להוציאו ומיעוטו שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ וזה נראה מפני שהוא מסכים עם מה שכתבתי בסמוך בשם הרא"ש שנתן טעם דא"א שלא יהא מקצתו על הבשר דטעם זה לא שייך אלא בבולט או בשוה לבשר אבל לא במשוקע אבל המרדכי כתב בפ"ב דשבועות דהא דקתני בתוספתא אם קרם עליו העור אינו חוצץ לד"ה פר"י דוקא בנראה חוצץ אם לא קרם עליו העור אבל אם כ"כ בעומק שאינו נראה אינו חוצץ אפי' בלא קרימת עור כדמשמע בסוף המשנה עכ"ל וכ"כ סמ"ג וסה"ת ונראה שדברים אלו כפירוש ראשון הם ובין כך ובין כך כדין עשה רבינו שכתב הא דאם יש עליו קרום של בשר וכו' אבל הרמב"ם בפ"ג מהל' מקואות והרא"ש בפרק תינוקת ורבינו ירוחם לא כתבו אלא לשון המשנה בלבד ולפי דעתם נראה דתוספתא בשאינו נראה מבחוץ איירי ואפ"ה גזרו רבנן אטו כשהוא נראה מבחוץ ורבי לא גזר ומתניתין כרבי ואע"ג דאתיא כיחידאה אין בכך כלום דכמה משניות אשכחן דאתו כיחידאה ולפ"ז הא דקתני ואם קרם עליו העור מלמעלה וכו' לא נפקא לן מיניה מידי דהא לא איצטריך אלא לחכמים דלא קי"ל כוותייהו אלא כרבי דסתם מתני' כוותיה קי"ל ולדידיה מאי איריא קרם עליו עור אפילו לא קרם נמי אינו חוצץ ולפיכך לא כתבו הא דאם קרם עליו עור וכו' וכתב רבי' דקוץ דינו כחץ וכ"כ הרא"ש בפ' תינוקת ורבינו ירוחם ופשוט הוא וז"ל הרשב"א בת"ה אשה שנכנס לה קוץ לא תטבול עד שתעקור אותו בכדי שלא יראה ממנו בחוץ כלום או שלא תרגיש בו ותקפיד עליו:

סעיף קטן כח

לכלוכי צואה שעל הבשר מחמת זיעה אינן חוצצין בפ"ט דמסכת מקואות והא דתנן דגלדי צואה שעל בשרו חוצצין פירשו ר"ש והרא"ש גילדי צואה שעל בשרו כשיש זיעה מרובה על בשרו מתייבשת ונעשית כמין גליד. ומ"ש מלמולין שעל הבשר חוצצין ג"ז משנה בפ"ט דמסכת מקואות:

סעיף קטן כט

טיט הבורות וטיט היוצרים וטיט של דרכים אם הם נדבקים בבשר והם יבשים חוצצין בפ"ט דמסכת מקואות תנן גבי אלו חוצצין טיט היון וטיט היוצרים וגץ היוני איזהו

טיט היון זהו טיט הבורות טיט היוצרים כמשמעו גץ היוני אלו יתדות הדרכים ומשמע לרבינו דהא דחוצצין היינו כשנדבקו בבשר ויבשו שם דאם לא יבשו ודאי הם עוברים כשהיא נכנסת במים לטבול וסובר רבי' דמינה נשמע דשאר טיטין אפי' יבשו בבשר אינם חוצצין לפי שהם עוברין בשעה שהיא נכנסת למים לטבול דאל"כ מאי איכא בין הני ג' טיטין לשאר טיטין אבל הרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות מקואות טיט היון וטיט היוצרים וטיט של דרכים הנמצא שם תמיד אפי' בימות החמה כל אלו חוצצין ושאר כל הטיט כשהוא לח אינו חוצץ שהרי הוא נמחה במים וכשהוא יבש חוצץ עכ"ל וכ"כ סמ"ג והכי מסתבר דכל טיט שנתייבש על הבשר פשיטא שהוא חוצץ דבכניסתו במים אינו נמחה ונעקר מהם עד שישפשנו וג' טיטין הללו אפי' עודם לחים הם מדובקין מאד שאף ע"י שפשוף עם המים אינם עוברין עד שישפשפם הרבה וכך אנו רואים שיש מיני טיטים שהם נדבקין בענין זה ואיני יודע מי דחקו לרבינו להניח דברי הרמב"ם ולבנות לו דרך לעצמו וצ"ע: תנן בפ"ט דמקואות במתניתין דבסמוך רבי יוסי מטהר בשל יוצרים ומטמא בשל מרקא וכתבו המפרשים בשם הערוך דשל מרקא הוא טיט שמערבים בו דברים אחרים לחזקו כדכתיב תמרוקי הנשים והוא שיער של צאן ויש אומרים טיט מתוקן לעושי כלי חרס שרוי בלובן ביצה לתקן בו כלים שנסדקו ואין מים ממחהו והרשב"א פסק בת"ה בדיני נט"י דטיט שמערבין בו לובן ביצה חוצץ ולכאורה יש לתמוה דנראה דפסק כיחידאה ונ"ל שהוא ז"ל סובר דבהא כ"ע ל"פ שהרי הוא דבר הנראה לעינים שהוא נדבק יותר מכל טיטין שבעולם אלא שת"ק לא היה מונה אותו בכלל הג' טיטים ור"י היה מונה אותו ומוציא תחתיו טיט היוצרים:

סעיף קטן ל

הדיו החלב והדבש ושרף התאנה שרף החרוב ושרף השקמה הנוטפות מהאילן כלומר שהשרפים דרכן לינטף מהאילן ואם א' מכל אלו נדבק בבשר יבשים חוצצין לחים אינם חוצצין וכל זה שנוי בתוספתא כתבה הרא"ש בפרק תינוקת אלא שכתוב שם היין במקום הדיו ונראה שהוא ט"ס דהא יין אינו נדבק בבשר הילכך דיו גרסינן וכך הוא גירסת ר"ש שכתבה לתוספתא זו בפ"ט דמסכת מקואות וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' מקואות וכ"כ רבינו ירוחם ז"ל: ודע שהרמב"ם בפ' הנזכר מוסיף על שרפים אלו שרף התות וכ"כ רבינו ירוחם וסמ"ג וכ"ה בנוסחת תוספתא שבידינו אבל אינו לא בגירסת הרא"ש ולא בגירסת ר"ש: ועוד כתב הרמב"ם עם אלו הדם ואח"כ כתב ודם שנסרך בבשר אפי' לח חוצץ וכ"כ רבינו ירוחם וז"ל סמ"ג בסימן רמ"ח כל השרפים בין לחים בין יבישים חוצצין מפני שהן לכלוך הפירות פי' ודרך בני אדם להקפיד עליהם וה"ה בדם שנסרך בבשר שאפי' לח

חוצץ מטעם זה וכ"כ רבי' משה אמנם בפ' כל הפסולים (זבחים לה.) אומר שבח הוא לבני אהרן שיהלכו עד ארכובותיהם בדם והא הוי חציצה לח הוא ולא הוי חציצה אלמא אף בבשר לח אינו חוצץ עכ"ל:

סעיף קטן לא

ומ"ש רבי' ולכאורה נראה דשרף שאר האילנות אפי' יבשים אינם חוצצין והרמב"ם כתב דאפי' לחים חוצצין איני יודע מה הכרח היה לפרש כן לכאורה דכיון דתוספתא קתני אהני שרפים יבשים חוצצין לחין אין חוצצין כי היכי דאפשר לפרש דיבשים אתא לאשמועינן דדוקא הני חוצצין אבל שאר שרפים אינם חוצצין ה"נ איכא למימר דלחים אתא לאשמועי' דדוקא הני אינן חוצצין אבל שאר שרפים אפי' לחים חוצצים ומ"מ מתוך דבריו ניכר שלא ראה אלא מה שהביא הרא"ש מתוספתא זו בפרק תינוקת שלא הזכיר שם שאר שרפים שאילו ראה דברי ר"ש שהעתיק כל התוספתא בפ"ט דמסכת מקואות היה רואה שהרמב"ם לא כתב מ"ש מדעתו אלא מדעת התוספתא דהכי מסיימא התוספתא ושאר כל השרפים בין לחים בין יבשים חוצצין מפני שהן שטף לכלוכי פירות ע"כ וכ"כ רבינו ירוחם בשם התוספתא דשאר שרפים אפי' לחים חוצצין: כתב המרדכי בשבועות וז"ל כתב הרא"ם הא דתנן הדם והדיו והחלב יבשים חוצצין לחים אין חוצצין מטעם הקפדה הוא שעל יבש דרך בני אדם להקפיד ועל לחין אין מקפידים אבל אי מקפיד אפי' לח חוצץ ואם היא טובלת בטיט צלול שפרה שוחה ושותה אע"פ שהטיט דבוק בבשרה והיא אינה מקפדת אינו חוצץ ואם היא מקפדת חוצץ אף במיעוט וכן מצאתי בתשובת ה"ר אליעזר מורדון והוא ברוקח והמפרש טעמא דברייתא משום שהמים נכנסים בלח טועה שאין לח יותר מיין ואמרינן בפ"ק דחולין (כו:) מיא יקירי ושכני תתאי ופירי קפי מלעיל ולא סלקא להו השקה למים ע"כ:

סעיף קטן לב

צבע שצובעות הנשים על פניהם ושער ראשם אינו חוצץ וכן מי שאומנתו צבע וידיו צבועות אינו חוצץ כ"כ הרא"ש בפ' תינוקת וז"ל נשים הצובעות עצמן נראה שאינו חוצץ כי הוא נוי להן ואינן מקפידות אלא עשאוהו במתכוין ועוד שאין בו ממש אלא חזותא בעלמא וכל אשה שאומנותה לצבוע כיון שדרכה בכך אינה מקפדת כדאמרינן בזבחים פרק דם החטאת (צח:) רבב על בגדו חוצץ ואם מוכר רבב הוא אינו חוצץ עכ"ל וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל צבעים שעל ידי הנשים או שעל השער לנוי יראה לי שאינן חוצצין לפי שאינן מקפידות בהן לעולם אדרבא חוזרות הן ומחדשות אותן תמיד לנוי אע"פ שצבע זה פושט בכל השער ורובו אע"פ שאינו מקפיד עליו חוצץ כאן אינה מקפדת ורוצה להיות שם והרי הוא כאילו הוא מגופו של שער ובבגד צבוע שאין הצבע כדבר

נוסף חוצץ הלא בעקרו של בגד אינו חוצץ שהרי מצינו טביל' לפרכת אע"פ שיש בו תכלת וארגמן ותולעת שני. ועוד יראה שאין ממשו של צבע בשיער ועל הידים אלא מראיתו של צבע ולפיכך אינו חוצץ ואינו דומה לכתם שחוצץ שממש הדיו בכתב וכן הנשים שמלאכתן לצבוע יראה לי שאין אותו צבע שעל ידיהן חוצץ מן הטעם הזה שאין ממשו של צבע אלא מראיתו ועוד שכל שמלאכתה בכך אינה מקפדת למה הדבר דומה לדם שעל בגדיו של טבח ורבב שעל בגדי רבב שאינו חוצץ שכל הדברים בהקפדה הם תלוים ע"כ כלומר כדר' יצחק דאמר גזרו רבנן על מיעוטו המקפיד ועל רובו שאינו מקפיד אבל על מיעוטו שאינו מקפיד לא גזרו ואע"ג דבשאר נשים דאינן צובעות דרכן להקפיד ולעיל כתבתי דכל שדרך הנשים להקפיד בו אע"פ שזו אינה מקפדת חוצץ י"ל דשאני הכא דגם שאר נשים שהם בני אותה אומנות אינם מקפידות וה"ה והוא הטעם לטבח ורבב דאף ע"ג דשאר אנשים קפדי אדם וארבב כיון שכל בני אותם אומנות לא קפדי לא חוצץ. ודבריו אלה שכתב בת"ה העתיק בתשובות שאלה וכתב אחר כן וזכור אני שדנתי בזה לפני מורי הרב הגדול הרמב"ן ז"ל והודה לדברי הלכה למעשה ע"כ ובתשובות להרמב"ם סי' קכ"ד תמצא בתשובה זו וכ"פ רבי' ירוחם וז"ל צבע שע"י הנשים או שעל השיער לנוי אינו חוצץ דאינן מקפידות אדרבא חוזרות לצבוע אותן תמיד אע"פ שחופה רוב השיער או כולו והרי הוא כגופו של שיער שאינו חוצץ והשיער הוא כגופו של אדם ועוד שהמראה מן הצבע אין בו ממש ואינו דומה לכתב שחוצץ שהתם ממשות הדיו וכן הנשים שצובעות שמלאכתן בכך ויש מהצבע על ידיהן או על בשרן אינו חוצץ וכן אשה ששוחטת תמיד כמו טבח ויש עליה דם וכן כל שמלאכתה בכך אינה מקפדת כך הסכימו המפרשים ע"כ:

סעיף קטן לג

צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר חוצץ וכו' בפ"ט דמסכת מקואות שם תנן גבי אלו חוצצין בצק שתחת הציפורן וגבי אלו שאינן חוצצין צואה שתחת הציפורן וכתבו ר"ש והרא"ש דאיתא בתוספתא צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר והבצק שתחת הציפורן אפי' כנגד הבשר הרי אלו חוצצין וכ"פ הרא"ש בפרק תינוקת והרשב"א בת"ה וכ"פ רבי' ירוחם אבל הרמב"ם בפ"ב מה' מקואות כתב גבי אלו חוצצין בצק או טיט שתחת הציפורן וגבי אלו שאין חוצצין צואה שתחת הציפורן ולא חילק בין כנגד הבשר לשלא כנגד הבשר כלל ועיקר וצריך טעם למה דחה תוספתא זו מהלכתא ואפשר שטעמו משום דמשמע ליה דתוספתא זו פליגא אמתני' דהא מתניתין לא חילקה בין כנגד הבשר לשלא כנגד הבשר אלא בין בצק לצואה בלחוד הוא דמפלגה וכוותה נקטינן ולא חיישי'

לתוספתא והפוסקים שפסקוה סוברים דמתני' סברה דאיכא לפלוגי בין כנגד הבשר לשלא כנגד הבשר ומאי דשייר מלפרושי במתני' פי' בתוספתא והמרדכי כתב בשבועות וז"ל לכלוכי צואה שעל בשרו וצואה שתחת הציפורן סיפא מיירי בלח דאי ביבש היינו בגילדי צואה ובצק שחוצצין ע"כ והוא מדברי התוספות בפרק תינוקת ואכתוב דבריהם בסמוך: וסמ"ק כתב צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר שנינו בתוספתא דחוצצין ואע"ג דבמשנה אמרי' אלו שאין חוצצין לכלוכי צואה וצואה שתחת הציפורן מחלק ר"ת בין הנדבקת לשאינה נדבקת עכ"ל:

סעיף קטן לד

ומ"ש רבי' ומיהו אין דרך בני אדם להקפיד בכך הילכך מי שאינו מקפיד אינו חוצץ נראה דבין אצואה בין אבצק קאמר דאין דרך בני אדם להקפיד בכך והוי מיעוטו שאינו מקפיד עליו ואינו חוצץ ומיהו קשיא לי דא"כ לא הוו מתני' ותוספתא מיתנו סתמא לאיסורא לכך נ"ל שדרך הכלות וכן כל זמן שהנשים הנשואות הולכים לבית המרחץ להקפיד דלא יהא שום צואה תחת הציפורן שלא כנגד הבשר מיהא כדי שלא יתגנו באמרם שמצואתן לא רוחצו אפי' במקומות הגלוים דהיינו שלא כנגד הבשר הלכך חייש לעולם ואפי' אם זו אינה מקפדת בטלה דעתה כמו שנתבאר לעיל ובצק שתחת הציפורן היינו טעמא דאפי' שלא כנגד הבשר חוצץ משום דבאי זה מקום שימצא הבצק בצפורנים איכא למיחש שתתגנה על בעלה באמרו שמאכילתו זוהמת צפרניה שבשעת לישה מטלת זוהמתה בעיסה וע"כ נכנס בצק בצפרניה ולפיכך דרכן להקפיד להסיר כל בצק בצפרניה הילכך אף על פי שזו אינה מקפדת בטלה דעתה כדלעיל: וכתב סמ"ג בשם ר"ת דאפי' בטיט ובצק אם יש ממנו כ"כ מעט שאין מקפיד מיעוטו אינו מקפיד אינו חוצץ עד כאן ונ"ל דה"ק אם הוא כל כך מעט שאין דרך בני אדם להקפיד עליו שאינו חוצץ אבל אם דרך בני אדם להקפיד אף על פי שזו אינה מקפדת בטלה דעתה כמו שנתבאר לעיל ולפי מה שכתבתי בסמוך צ"ל דלא איירי ר"ת אלא במועט כל כך שאפי' הנשים הנשואות או הכלות אין דרך להקפיד עליו ובענין זה צריך לפרש מה שכתב סמ"ג בשם ר"ת על צואה שתחת הציפורן שאפי' בנדבקת אם אינה מקפדת אין לו לחוש: ודע שכתב הרשב"א בפרק כל הבשר וז"ל הא דאמרינן לעיל כל דבר שחוצץ בטבילת הגוף חוצץ בטבילת ידים לחולין יש מי שאמר דצואה שתחת הציפורן חוצצת בין בטבילה בין בנטילת ידים ומביאים ראיה לדבריהם מדתניא בתוספתא דמסכת מקואות בפרק ארץ הכותים הטיט והבצק שתחת הציפורן הרי אלו חוצצין אבל רבותינו בעלי התוספות אמרו דלעולם אינו חוצץ לא בטבילת הגוף ולא בנטילת ידים וטעות הוא ביד מי שאמר

כן דהכי תנן בפ"ט דמקואות אלו חוצצין באדם וכו' עד ובצק שתחת הציפורן וטעמא דבצק מפני שמהודק ודבק הרבה אבל צואה כל שעה אדם נוטלה לפי שהוא מסרחת וכשהיא שם אינה מהודקת וא"א לה לחוץ ותוספתא דקתני הטיט והבצק היינו טיט של יוצרין או של בנאין שנדבק יפה כמו בצק ודומיא דבצק דקתני אבל צואה שאינה מהודקת לא עכ"ל וכן פסק בת"ה אצל דיני נטילת ידים וז"ל צואה שתחת הציפורן אינה חוצצת שאין אדם מקפיד ועוד שאינה מהודקת כ"כ ותנן במקואות אלו שאינם חוצצין באדם צואה שתחת הציפורן שאין חוצץ אלא הדברים שמדבקים ביותר שמונעים ביאת המים כטיט היון וכיוצא עכ"ל אבל בדיני טבילה כתב בת"ה הקצר כלשון הזה הטיט והבצק שתחת הציפורן אפי' כנגד הבשר וצואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר הרי אלו חוצצין עכ"ל וזה תימה דממה שכתב בפ' כל הבשר ובת"ה גבי נטילת ידים נראה דצואה שתחת הציפורן אינה חוצצת כלל אפי' שלא כנגד הבשר ולגבי טבילה כתב דכנגד הבשר מיהא חוצץ ושמא י"ל דבנטילת ידים דרבנן היקל אבל בטבילה דאורייתא החמיר אלא דאכתי קשה דמאי זה טעם החמיר בטבילה ע"כ מפני התוספתא שכתבתי לעיל שהביאו ר"ש והרא"ש דקתני בה צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר חוצץ ומאותו טעם הו"ל לפסוק שחוצץ גם בנטילת ידים דכלל גדול אמרו כל החוצץ בטבילת הגוף חוצץ בנטילת ידים ולפי מה שכתבתי דטעמא דחוצץ צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר אף על פי שהוא מיעוט היינו לפי שדרך הנשים כשהולכות למרחץ להקפיד עליו שלא יתגנו על בעליהן שיאמרו שהלכו למרחץ ומצואתן לא רוחצו אפשר לומר שזאת החששא שייך בטבילה שגם שם רוחצת כל גופה במים שטובלת בהם והילכך חוצץ בטבילה אבל כשנוטלת ידיה אע"פ שלא תסיר צואה שתחת הציפורן אינה מתגנה בכך על בעלה הלכך לא קפדה לגבי נטילת ידים והוי מיעוטו שאינו מקפיד עליו ואינו חוצץ ועוד דאפי' את"ל דנטילת ידים נמי קפדא עלה כדי שלא תתגנה כיון דמצות נט"י אנשים רמיא ואינהו לא קפדי לא חייץ וכיון דלאנשים לא חייץ לנשים נמי לא חייץ דלא חילקו חכמים בין איש לאשה בזה והא דאמרינן כל שחוצץ בטבילת הגוף חוצץ בנטילת ידים היינו לומר שהדברים שאמרו עליהם שנדבקים בחוזק בבשר עד שאין המים נוגעים בבשר מחמת דביקותם בו כשם שחוצצין לטבילה כך חוצצין לנטילת ידים אבל במה שלענין טבילת הגוף דרך להקפיד עליו ולענין נטילת ידים אין דרך להקפיד עליו זה אינו בכלל זה אלא דאכתי קשה דכיון דכתב גבי נטילת ידים שאין צואה שתחת הציפורן מהודקת היכי כתב גבי טבילה דחייצא הא דבר שאינו מהודק לא חייץ ומטעם זה מנו חכמים כמה דברים שאינן חוצצין לפי שאינם מהודקים וכן דעת רש"י בר"פ במה

אשה וכמו שנתבאר בראש סי' זה ודוחק לומר דהרשב"א סובר דכל שהוא מקפיד עליו חוצץ אע"פ שאינו מהודק וכמו שכתבתי לעיל לדעת רבותיו של רש"י לחד לישנא וצ"ע בת"ה הארוך: והתוספות כתבו בפרק תינוקת (נדה סז.) צואה שתחת הציפורן יבשה חוצצת והא דתנן בפ"ט דמקואות גבי אלו שאינם חוצצין צואה שתחת הציפורן מיירי בלחה דומיא דלכלוכי צואה שעל הבשר דקתני התם דאי ביבישה אמאי לא חייצא ועוד דגבי אלו חוצצין קתני גלדי צואה שעל הבשר. כתב המרדכי בפרק ב' דשבועות דאשה שיש לה נפח על מקום הציפורן ולא היתה יכולה לא לחתוך ולא לחטט אם נפוחה כל כך שאין הטיט נראה שתחת הציפורן אינו חוצץ ואם לאו חוצץ ולמד כן מדתניא גבי חץ התחוב באדם שאם אינו נראה אינו חוצץ וכמו שנתבאר בסימן זה: כתב עוד שם המרדכי שכתב ראבי"ה בשם הגאונים דוקא בצק שתחת הציפורן חוצץ אבל הציפורן עצמה אין חוצץ ואפי' אם היתה גדולה ועומדת ליחתך ופורחת ועוברת מכנגד הבשר אינה חוצצת וטעמא משום דהציפורן הוי מגוף אדם עכ"ל וכ"כ בסה"ת ע"כ:

סעיף קטן לה

ומ"ש רבי' אי זהו שלא כנגד הבשר זה שהציפורן עודף על הבשר כ"כ הרשב"א בת"ה וכ"כ רבי' ירוחם:

סעיף קטן לו

ומ"ש ולפי שאינן יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו נהגו הנשים ליטול צפורניהם בשעת טבילתם גם אלה דברי הרשב"א בת"ה וכ"כ הרא"ש בפרק תינוקת והר"ן בפ"ב דשבועות וכן כתב רבי' ירוחם. וגם הרא"ש כתב בסוף נדה נהגו הנשים ליטול צפורניהם שלא יהא תחתיהם דבר חוצץ וכתבו סמ"ג וסה"ת נהגו הנשים לחתוך צפרניהם קודם טבילה מפני חששא של טיט ובצק תחת הציפורן ואם אירע לה טבילה בחול המועד תחתכם בשיניה דרך שינוי דאין לגלחם במספרים ושמא ה"ה בסכין הילכך נכון ששפחה נכרית תגלחם דאע"ג דאמירה לנכרי שבות במקום מצוה מותר ואם אין לה נכרית תנקר בעצמה בטוב הטיט שתחת הציפורן ודיה אמנם רב אלפס פסק דבח"ה מותר אף בגנוסטרי עכ"ל וכ"כ במרדכי דשבועות: כתב סמ"ג תניא בתוספתא דמקואות הצואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר והטיט והבצק שתחת הציפורן אפי' כנגד הבשר הרי אלו חוצצין ופי' ר"ת בתשובה שמדבר בטיט הדומה לבצק שנדבק מאד כגון טיט של יוצרים אבל לא בטיט אחר וצואה תדע שהרי תנן במסכת מקואות אלו שאינם חוצצין לכלוכי צואה שעל בשרו וצואה שתחת הציפורן עכ"ל:

סעיף קטן לז

ציפורן המדולדלת שפירשה מיעוטה וכו' אבר ובשר המדולדלין חוצצין תוספתא כתבה ר"ש בפ"ט דמסכת מקואות והרא"ש בפרק תינוקת וז"ל האבר והבשר המדולדלים באדם הרי אלו חוצצין רבי יונתן בן יוסף אומר ציפורן שפירשה רובה ה"ז אינה חוצצת ובמשנה פ"ט דמקואות תנן גבי אלו שאינן חוצצין ציפורן המדולדלת ונראה מדברי רבינו שהוא סובר דהלכה כר' יונתן בן יוסף כיון דלא חזינן מאן דפליג עליה ומפרש דרובה אינה חוצצת דקתני דוקא הוא לומר אבל פירשה מיעוטה חוצצת דר' יונתן בן יוסף ללמד על ציפורן המדולדלת במתניתין אתא לומר דהא דתנן דאינה חוצצת היינו דוקא בפירשה רובה אבל לא בפירשה מיעוטה אבל הרמב"ם בפ"ט מהלכות מקואות כתב גבי אלו שאינן חוצצין ציפורן המדולדלת וכלישנא דמתניתין ולא חילק בין פירשה רובה לפירשה מיעוטה ואיפשר דאיהו נמי סבר דהלכה כרבי יונתן בן יוסף אלא שהוא ז"ל מפרש דפירשה רובה דנקט לאו למעוטי פירשה מיעוטה אלא לרבותא נקט פירשה רובה דלא הוי חציצה וכ"ש פירשה מיעוטה ואיפשר שגם הוא ז"ל מפרש דבדוקא נקט רבי יונתן ב"י פירשה רובה אינה חוצצת לומר אבל פירשה מיעוטה חוצצת אלא מדחזינן דמשמע דיחידאה קאמר לה משמע דרבנן פליגי עליה ואמרי דבין כך ובין כך אינה חוצצת והלכתא כוותייהו ואין לומר דרבנן דפליגי עליה סברי דבין כך ובין כך חוצצת דא"כ לא היה שתיק מסדר התוספ' מיניה כי היכי דלא נטעה להקל ולומר דבין כך ובין כך אינה חוצצת ס"ל ורבינו ירוחם סתם דבריו כדברי הרמב"ם ז"ל: וצריך לתת טעם למה אבר ובשר המדולדלים באדם חוצצים וכן לדעת רבי' למה ציפורן המדולדלת שפירשה מיעוטה חוצץ דמאי זה טעם יחוצו אי משום דכיון דאינם חשובים מהגוף הוו כדבר שנדבק בגוף דחייץ הא לא דמיא דדבר הנדבק בגוף הוא נדבק על העור שהוא מקום שהוא מגולה וראוי לבא שם מים ולפיכך דין הוא שיחוץ אבל הכא מקום חיבור אבר ובשר זה לא היה מגולה מעולם ואינו ראוי לבא שם מים למה יחוצו ומיהו בהא איכא למימר שאע"פ שלא היה מגולה מעולם מ"מ מעת שנדלדלו אבר ובשר זה ואינם יונקים מן הגוף אינם חשובין מן הגוף אלא הם חשובים כקטועים והוי כאילו נתגלה מקום חיבורם ונראה לבא שם מים דהא ליקטע עומדים ועכשיו כשזו באה לטבול נמצאו אבר ובשר זה חופים על מקום חיבורם ומונעים אותו מלבא במים והו"ל כבית הסתרים שאם יש עליהם דבר חוצץ מעכב בטבילה ויש ללמוד כן מדתנן בפ"י דמסכת מקואות כל ידות הכלים שהם ארוכים ועתיד לקוץ מטביל עד מקום המדה ומפרש טעמא בפרק בהמה המקשה (חולין עג:) משום דכל העומד ליחתך כחתוך דמי וכתב רבינו שמשון

ודבר תימה הוא דמ"מ ליהוי חציצה למקום החתך ותירץ דבתוספתא משמע דאבית הסתרים דכלים לא חיישינן לחציצה וכ"כ הרא"ש בפרק תינוקות משמע בהדיא דכל כה"ג דין בית הסתרים יש לו וגבי אדם ודאי אם יש דבר חוצץ בבית הסתרים שלו מעכב כדאי' בפ"ק דקידושין (כה.) ובפ' תינוקת (נדה סו:) גבי שפחתו של בית רבי שטבלה ונמצא עצם בין שיניה והצריכה רבי טבילה אחרת וציפורן דלא חייצא להרמב"ם בין נדלדל רובה בין נדלדל מיעוטה היינו משום דאפי' כשהיא מחוברת לגוף עומדת ליקצץ ואפ"ה לא חייצא הלכך כי נדלדלה נמי לא חייצא אבל רבי' משמע דלית ליה האי טעמא מדאמר בפירשה מיעוטה חוצצת וקשה אמאי בפירשה רובה אינה חוצצת מ"ש משאר דברים החוצצין שאפי' בכגרעין חרדל שיהיה בגוף הם חוצצין ושמא יש לומר דטעמיה משום דכיון דפירשה רובה הרי יכולה להסירה בידה וכיון דאינה מסירתה אינה מקפדת עליהם והו"ל מיעוטו שאינו מקפיד דאינו חוצץ אבל כשפירשה מיעוטה איכא למימר דקפדה ומה שאינה מסירתה ביד היינו משום דכיון שלא פירשה אלא מיעוטה אינה נוחה ליתלש ביד הילכך כיון דקפדה עלה חוצצת ולהרמב"ם נמי י"ל דסובר דגם בפירשה מיעוטה יכולה היא לתלוש ביד מה שפירש ומדלא תלשה אלמא לא קפדה וכל שכן דפירשה רובה שהוא יותר נוח לתלוש ביד דאמרינן ביה מדלא תלשה לא קפדה. ומיהו לפי הדרך הראשון שכתבתי לדעת הרמב"ם דפירשה רובה לרבותא נקט וכ"ש לפירשה מיעוטה לא שייך טעם זה וצ"ל כמו שכתבתי תחילה דטעמא משום דאפי' כשהיא מחוברת בגוף עומדת ליקצץ ואפי' הכי לא חייצא הלכך כי נדלדלה נמי לא חייצא אלא דאכתי קשה דלא דמי דכשהיא בגוף היינו טעמא דלא חייץ משום דאינו מקפיד אבל כשפירשה מסתמא מקפיד עליה וצ"ל דבפירשה נמי אינה מקפדת עליה בין שפירש רובה בין שפירש מיעוטה וגם לטעם שכתבתי לדעת רבינו צ"ל ע"כ דכל שפירשה בין רובה בין מיעוטה אין דרך הנשים להקפיד עליהם ולפיכך אנו תולין הדבר בדעתה של זו שאילו היה דרכן כי לא קפדה האי מאי הוי וכמו שנתבאר לעיל. ועוד י"ל והוא הנכון דהא דאבר ובשר המדולדלים חוצצין היינו לומר שאם נמצא בהם שום דבר חוצץ לא עלתה לה טבילה דכיון שהם מחוברים לגוף אף ע"פ שהם מדולדלים כגוף הם חשובים וה"ה לציפורן שפירשה מיעוטה לדעת רבי' דכיון שרובה מחובר לגוף הרי היא כגוף ואם נמצא עליה דבר חוצץ מעכב כדרך שהוא מעכב בשאר מקומות הגוף אבל כדפירש רובה כבר אינה נחשבת מהגוף ולפיכך אם נמצא עליה דבר חוצץ אין בכך כלום ונראה דאפי' נמצא במיעוטה המחובר נמי אינו חוצץ דמיעוטא בתר רובא גריר והרמב"ם סבר דכיון דציפורן עומדת ליקצץ כיון שפירש מיעוטה כל מה שכנגד אותו

מיעוט ברוחב האצבע עומדת ליקצץ הילכך כקצץ דמי ולפיכך אם נמצא עליו דבר חוצץ אינו מעכב ומיהו לפי זה הדרך הראשון שפירשתי לדעתו ז"ל דרבי יונתן בן יוסף נקט פירשה רובה לרבותא דאפי' הכי אינה חוצצת וכ"ש פירשה מיעוטה אי אפשר לפרשו דהא רבותא הוא בפירשה מיעוטה דאינה חוצצת טפי מבפירשה רובה לפיכך נ"ל כדרך שני שכתבתי דרבי יונתן בן יוסף בדוקא נקט רובה אינה חוצצת לומר אבל מיעוטה חוצץ אלא דמשמע להרמב"ם דרבנן פליגי עליה ואמרו בין כך ובין כך אינו חוצץ ופסק כוותייהו והיכא דנעקרה הציפורן עצמה ממקום חבורה באצבע נראה דלהרמב"ם נמי מפליג בין פירשה רובה לפירשה מיעוטה דכל שפירשה רובה אינה עשויה להתרפאות וכאילו נתלשה כולה דמי הילכך אם נמצא עליה דבר חוצץ אינו חוצץ אבל אם פירשה מיעוטה כיון שעשוייה להתרפאות מהגוף היא חשובה והילכך כל שנמצא בה דבר חוצץ אפי' אם הוא על המקום שפירש בלבד הוא מעכב לדברי הכל כנ"ל: וכדברי הפירוש השני דחוצצין ואין חוצצין דאמרינן גבי אבר ובשר המדולדלים גבי ציפורן לענין אם נמצא עליהם דבר חוצץ נראה בעיני אע"פ שמדברי המרדכי בפ"ב דשבועות משמע כפירוש הראשון שכתב רבי יונתן בן יוסף אומר ציפורן שפירשה רובה אינה חוצצת משמע דוקא רובה דרובה ככולה אבל פירשה מיעוטה חוצצת כיון דעומד לפרוש וכבר התחילה לפרוש אבל ציפורן גדולה יותר מדאי אע"פ שעתידה לקוצצה אינה חוצצת כיון דלא פירשה כלל עכ"ל: וסמ"ג בסימן רמ"ח כתב כלשון הזה השיב ר"י כי יבלת בכל מקום שתהיה בגוף ותבלול בעין אינם חוצצים שהם בטלים בגוף וכן תלתולים של בשר וכיוצא בהם ויתרת אפי' עומדת ליחתך ואבר ובשר המדולדלים באדם שנינו שאין חוצצין ואפי' עומדין ליחתך עכ"ל. נראה שהיה גורס בתוספתא אבר ובשר המדולדלים באדם אינם חוצצים:

סעיף קטן לח

רוב השער שנקשר נימא נימא לבדה חוצץ נקשר שתים שתים או יותר אינו חוצץ דלא מיהדק כבר נתבאר בסימן זה אצל מה שכתב רבי' דחוטים של שער אינן חוצצות: ודע שכתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות מקואות שתי שערות או יותר שהיו קשורות כאחת קשר אחד אינם חוצצים מפני שהמים באים ושערה אחת שנקשרה חוצצת והוא שיהיה מקפיד עליה אבל אם אינו מקפיד עליה עלתה לו טבילה עד שיהיה רוב שערו קשור נימא נימא בפני עצמה כזה הורו הגאונים ויראה לי ששערו של אדם כגופו הוא חשוב לענין טבילה ואינו כגוף בפני עצמו כדי שנאמר רוב השער אלא אע"פ שכל שיער ראשו קשור נימא נימא אם אינו מקפיד עליו עלתה לו טבילה אא"כ נצטרף לחוצץ אחר על

גופו ונמצא הכל רוב גופו שביארנו עכ"ל. והראב"ד כתב בהשגות שכדברי הגאונים הוא העיקר וגם רבי' ירוחם כתב שכשיטת הגאונים נראה מדין התלמוד וכ"נ מדברי הרא"ש שכתב בפרק תינוקת אמר רבה בר בר חנה נימא אחת קשורה חוצצת ג' אינה חוצצת ב' איני יודע ורבי יוחנן אמר אין לנו אלא אחת פירוש אם היו רוב שערותיה קשורות כל אחת ואחת לבדה עכ"ל. וכתב הר"ן בפרק ב' דשבועות שטעמן של גאונים דס"ל דאית לן תרי קראי חד לשערו וחד לבשרו כל חד וחד באפי נפשיה הוא ורוב בשרו או רוב שערו ואע"פ שאינו רוב גופו חוצץ ע"כ :

סעיף קטן לט

השירים והנזמים והטבעות וכו' וכן הדין באגד שעל המכה וקשקשים שעל גבי השבר תוספתא כתבה ר"ש בפ"ט דמקואות וז"ל ושאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא מטמאין ולא מיטמאין חוץ ממקום שעל גבי המכה והאגד שע"ג המכה והקשקשים שעל גבי השבר והשירים והנזמים והקטלאות והטבעות אוצין חוצצין רפין אין חוצצין ונראה מדברי הרמב"ם דלא מפיק בחוץ אלא קרום שע"ג מכה בלבד וכל אינך מאגד שע"ג מכה ואילך כולהו אסיפא קיימי דקתני אוצין חוצצין רפין אין חוצצין אבל ר"ש פירש ולא מטמאין. שאין מוציאין טומאה אם הוא זב ונגע בהם הטהור: ולא מיטמאין. שאין מכניסין טומאה אם הוא טהור ונגע בהם הזב: חוץ מקרום. כלומר חוץ מקרום ואגד וקשקשין כל הני אחוץ קיימי שכולם דינם כקרום: השירים. מכאן ואילך אירי בדין חציצה: אוצין. דחוקין על הבשר כמו בתר אוצצא דפרק חבית מלשון אץ ברגלים עכ"ל. והרא"ש נראה שתופס עיקר כפי' ר"ש שהרי בפרק תינוקת גבי חציצה לא הביא אלא ההיא דהשירים והטבעות וכו' והשמיט ההיא דאגד וקשקשין וכו' כן כתב הרשב"א בת"ה וכך הם דברי רבי' ירוחם ז"ל. אבל רבי' כתב הכל ולא כתבם כסדר השנוי בתוספתא וגם לא כתב שיש מחלוקת בדבר כלל ונראה שרבינו לא ראה אלא דברי הרא"ש והרשב"א ודברי הרמב"ם או התוספתא עצמה אבל פי' ר"ש לא בא לידו וגם לא עלה על דעתו ולפיכך כתב ההיא דהשירים וכו' שהיא מוסכמת לדעת הכל ואח"כ כתב מה שמצא בדברי הרמב"ם או התוספתא באגד וקשקשין ואולי הוא סבר שלא השמיטוהו הרא"ש והרשב"א בכוונה ולפיכך לא כתב שהם חלוקין בו. ויותר נכון לומר שאע"פ שראה פי' ר"ש וידע דהרא"ש והרשב"א תפסו עיקר כמותו כתב ההוא דאגד וקשקשין סתם בלא מחלוקת משום דמשמע ליה דליכא נפקותא בינייהו לענין דינא שאפי' לדברי האומרים שלא הוזכרו אגד וקשקשין בתוספתא לענין חציצה מ"מ נלמדים הם מדין שירים וטבעות דמ"ש: כתב הרא"ש בסוף נדה וא"ת טבעת דחוק אמאי

חוצץ והלא מיעוטו שאינו מקפיד הוא ופי' הראב"ד ז"ל לפי שמקפדת להסירו בשעת לישה וכיון שמקפדת בשום פעם אף על פי שאינה מקפדת בשעת טבילה הוי חציצה וכ"כ הרשב"א בת"ה וז"ל אע"ג שתכשיטים אלו אין האשה מקפדת בהם אדרבה נוי הוא לה ורוצה היא בתכשיטים פעמים יש שמקפדת ומסירתן בשעת לישה וכיוצא בו וכן הטעם לחוטין ורצועות שבראשי הבנות עכ"ל:

סעיף קטן מ

צריכה לחוץ שיניה שלא יהא שום דבר דבוק בהן שאם טבלה ונמצא שום דבר ביניהן לא עלתה לה טבילה בפרק קמא דקידושין [דף כה:] ובפרק תינוקת (נדה דף סו.) מעשה בשפחתו של רבי שטבלה ועלתה ונמצא עצם בין שיניה והצריכה רבי טבילה אחרת וכתב סמ"ג דה"ה אם נמצא ביניהן בשר או פירורין חוצצין וה"ה לכל דבר הנמצא ביניהם וכמ"ש רבינו. ומפרש בפ"ק דקידושין דטעמא משום דאע"ג דלא בעינן שיכנסו מים לתוך הפה משום דכתיב ורחץ בשרו במים מה בשרו מאבראי אף כל מאבראי מ"מ בעינן שיהא הפה ראוי להכניס בו מים וכדר' זירא דאמר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבתו וכתב ר"ש בפ"ז דמסכת מקואות דשפחה זו נשואה היתה וכל שהיא נשואה היא מקפדת על בית הסתרים דילה כדי שלא תתגנה על בעלה א"נ אעצם בין שיניה כ"ע קפדי ע"כ וכתב הרא"ש בפרק תינוקת צריכה האשה לחצוץ בשיניה שלא יהא בהם דבר חוצץ ע"כ וכן בדין שהרי שינים עשויים לימצא ביניהם שיורי מאכל וראיתי נשים כשרות שנוהגות שלא לאכול בשר ביום לכתן לבית הטבילה מפני שהוא נכנס בין השינים יותר ממאכל אחר ואע"פ שבודקות וחוצצת השינים חוששות דילמא משתייר מיניה ולאו אדעתא ומנהג יפה הוא וגם רבי' ירוחם הזכיר מנהג זה וכתב שהוא מנהג יפה וכתב הרא"ש בהל' נדה בקוצר מנהג יפה נהגו הנשים שאינן טועמות כלום בין הרחיצה ובין הטבילה כדי שלא יהא דבר חוצץ בין שיניה ע"כ: כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש גבי עובדא דשפחת בית רבי מהא שמעינן שאם לא הדיחה בית הקמטים ובית הסתרים שלה ונמצא בהן דבר חוצץ שלא עלתה לה טבילה ואם לא נמצא עליה דבר חוצץ אע"פ שלא בדקה קודם טבילה עלתה לה טבילה ואינו דומה לבדיקת הגוף ולחפיפת הראש והא שפחתו של רבי לא בדקה את שיניה קודם טבילה ואפ"ה טעמא דנמצא עצם בין שיניה הצריכה טבילה אחרת הא לאו הכי לא ותו שמעינן משפחה של רבי שצריכה אשה לבדוק בין שיניה משום עצם או משום בשר מהודק או שום דבר אחר והיכא דלא בדקה קודם טבילה בין שיניה ולא בית הסתרים שלה ואחר טבילה נמי לא בדקה עד שאכלה או שנתעסקה בכתמים ובתבשילים ואח"כ בדקה

ומצאה עצם או דבר חוצץ בין סתריה מסתברא דכה"ג לקולא תלינן בהו ואמרינן דבתר טבילה עיילי בה הואיל ואין צריכין שיבא בהן מים עכ"ל וכתבו רבי' בסימן קצ"ט:

סעיף קטן מא

נתנה שערה בפיה או קפצה שפתותיה או קפצה ידה וכו' משנה בפ"ח דמס' מקואות נתנה שערה בפיה קפצה ידה קרצה שפתותיה כאילו לא טבלה וכתבה הרא"ש בפ' תינוקת ופי' ר"ש נתנה שערה בפיה ולא באו המים בשערה קפצה ידה הוי חציצה. קרצה שפתותיה מלשון כדי לקרוץ בציפורן שהדביקה שפתותיה ולא נכנסו המים בפיה ונהי דביאת מים לא בעינן בבית הסתרים ראוי לביאת מים בעינן וקצת היה נראה דקרצה היא ל' דוחקת שדוחקת שפתותיה ביותר כמו פתחה עיניה ביותר או שעצמה עיניה ביותר דפרק תינוקת עכ"ל והרא"ש כתב שם כדברי ר"ש האחרונים דקרצה שפתותיה היינו שדחקתן זו על זו ביותר וכ"כ ג"כ בהל' נדה בקוצר וכתבו רבי' בסוף סימן זה וגם רבי' שמשון עצמו בסוף מסכת מקואות הסכים דדבריו האחרונים עיקר:

סעיף קטן מב

נתנה מעות בפיה וטבלה עלתה לה טבילה משנה שם ואע"פ שדבר פשוט הוא שהרי המעות אינם מהודקים במקום הנחתן וא"כ לא שייכי בהו חציצה נ"ל דמתני' סיפא איצטריכא ליה דמסיים בה אבל טמאה ע"ג רוקה כלומר שהיא טמאה ע"ג רוקה שנתלש (על המעות) קודם שטבלה וטמאה מתורת מגע דרוקה מטמא במגע ובמשא ומשום דלדידן השתא לא נפקא לן מסיפא מידי דהא בעונותינו שרבו לית לן טומאה וטהרה לפיכך לא כתבו הפוסקים האחרונים אלא הרישא בלבד:

סעיף קטן מג

לא תאחוז בה חבירתה בידיה בשעת טבילה לפי שאין המים באים במקום אחיזת ידיה ואם הדיחה ידיה במים תחילה שרי וכו' ג"ז משנה שם האוחז באדם ובכלים ומטבילן טמאים ואם הדיח ידיו במים טהורין ר"ש אומר ירפה כדי שיבואו בהם המים ופי' ר"ש טמאים כאילו לא הוטבלו דלא באו מים למקום אחיזתו ואם הדיח ידיו במים קודם אחיזתו טהורים לפי שמשקה שעל ידיו מתחבר למי המקוה ואין כאן חציצה וכך הם דברי הרשב"א בת"ה וכתב הרמב"ם בפ"ב מהל' מקואות האוחז באדם ובכלים ומטבילן הרי הן בטומאתן ואע"פ שריפה ידיו עד שבאו המים בהם גזירה שמא לא ירפה ואם הדיח ידיו במים עלתה להן טבילה ע"כ וטעמו משום דת"ק ור"ש בהכי פליגי והלכה כת"ק וכן כתב בהדיא בפי' המשנה אבל הרשב"א כתב בת"ה היתה חבירתה אוחזת בה בשעת טבילה לא עלתה לה טבילה ואם הדיחה ידיה במים עלתה לה טבילה שמשקה טופח שעל ידיה חיבור למים שבמקוה רפתה ידיה עד שבאו המים יראה לי דכל שכן

דעלתה לה טבילה ויש מרבותי שהורו שלא עלתה לה טבילה גזירה שמא לא תרפה ולא יראה לי כן שלא גזרו בטבעות הרפויים משום דחוקין ובטבילת העבדים אמרו בקולר שבצואר שהרפוי אינו חוצץ עכ"ל ואיפשר שהוא מפרש דר"ש אהדיחה ידיה במים פליג דת"ק מטהר אפי' לא רפתה ידיה ור"ש מטמא אלא א"כ רפתה ידיה ולית הלכתא כוותיה אבל בלא הדיחה ידיה לא איירי ר"ש ומסתברא דטהורה במכ"ש דהדיחה ידיה שהיא טהורה אפי' הדקה ידיה כנ"ל לדעת הרשב"א דדוחק לומר שהוא סובר ג"כ דר"ש אלא הדיח ידיו קאי ופוסק הלכה כר"ש כדמשמע מדברי רבי' ירוחם שבעלי סברת הרשב"א סוברים כן וצ"ע בת"ה הארוך:

כתב הרמב"ם בפ"א מהל' מקואות האומר לחבירו כבוש ידך עלי במקוה ה"ז מגונה והוא תוספתא בפ"ה דמקואות ונראה דמיירי במקוה שאין בו אלא מ' סאה מצומצמים דכשזה מכניס ידו במקוה לכבוש עליו חיישינן שמא יוציאנה קודם שיטבול זה ונמצא טובל במקוה חסר שהרי חסרו ממנה המים שטפחו בידו של זה שהכניסה לכבוש עליו וכההיא דהקופץ לתוך המקוה והטובל פעמים במקוה שכתב רבי' בסימן ר"א וכך הם שנויים בתוספתא ובדברי הרמב"ם סמוכים לדין זה משמע דכולהו בחד גוונא מיירי ומחד טעמא איתמר בהו דהוי מגונה ובלשון הזה היא שנויה במסכת דרך ארץ זוטא פ"ז אל יאמר אדם דרוס ידך עלי בבית המרחץ והאומר דרוס ידך עלי בבית המרחץ אינו יוצא כשהוא שלם בד"א במים מועטים אבל במים מרובים הרי זה משובח ע"כ:

סעיף קטן מד

ואינה צריכה להגביה רגליה בשעת טבילתה אע"פ שדורסת על הרצפה אין בו משום חציצה וכו' כ"כ הראב"ד בספר בעלי הנפש וכ"כ הרשב"א בת"ה על ההיא דלא תטבול בנמל דבסמוך וז"ל לא היה שם טיט א"צ להגביה רגליה מן הקרקע ולשוט באמצע המים ואע"פ שדורסת על הרצפה אין כאן חציצה לפי שהמים מקדימין לרגליה ולא עוד אלא שיש שם טופח על מנת להטפיח שהוא חבור עם שאר המים לטומאה ולטהרה עכ"ל וכ"כ הרא"ש בסוף נדה אהא דתנן הטביל בו את המטה אע"פ שרגלי המטה שוקעות בטיט העבה טהורה מפני שהמים מקדימין כלומר דכשתחב רגלי המטה בטיט כבר קדמו המים ונגעו ברגלי המטה קודם שהגיעו לטיט ואותם המים מחוברים למקוה הילכך לא הוי חציצה כדתנן האוחז באדם ובכלים ומטבילן טמאים ואם הדיח ידיו במים טהורים ומטעם זה א"צ להגביה רגליה בשעת טבילה מפני שהמים מקדימים עכ"ל: דיני חציצה אכתוב עוד בס"ס זה:

סעיף קטן מה

לא תעמוד ע"ג כלי או חתיכת עץ ותטבול שמא תירא וכו' בפ' תינוקת (נדה סו:) אמר רבא אשה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטבול סבר רב כהנא למימר טעמא מאי משום גזירת מרחצאות פי' שדרך מרחצאות שלהן לישב על גבי אצטבעות של אדמה דדמי לכלי חרס ואתי למימר טבילה עולה בהן הא ע"ג סילתא שפיר דמי כלומר ע"ג בקעת עבה א"ל רב נחמן מנהרדעא התם טעמא מאי משום דבעיתא סילתא נמי בעיתא ופירש רש"י בעיתא שלא תפול ולא טבלה שפיר:

סעיף קטן מו

ומ"ש רבינו בשם הראב"ד כתבו הר"ן בפ"ב דשבועות וז"ל גרסינן בגמרא אשה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטבול ולא ע"ג סילתא דהיינו בקעת עבה משום דבעיתא שלא תפול ולא טבלה שפיר וכתב הראב"ד ז"ל דבדיעבד אם טבלה עלתה לה טבילה ומיהו כתב דדוקא בכ"ח דכיון שאינו מקבל טומאה מגבו ולא חזי למדרס ליכא משום גזירת מרחצאות וסילתא נמי לאו בר קבולי טומאה הוא אבל בכלי עץ אפי' דיעבד לא עלתה לה טבילה ודייק לה מדתנן בפ"ה דמסכת מקואות מעיין שהעבירו ע"ג כלים או ע"ג ספסל הרי הוא כמו שהיה ד"ר יהודה ר' יוסי אומר הרי הוא כמקוה ובלבד שלא יטבול ע"ג ספסל אלמא כל שהוא ראוי למדרס כספסל וכן שאר כלים שמקבלים טומאה לא מהניא בהו טבילה משום גזירת מרחצאות דליכא למימר דטעמא משום דבעיתא דהא לאו באדם עסקינן אלא בכלים ולפ"ז הא דעבד אבוה דשמואל מפצי לבנתיה [שם סז:] למחיצות עבדינהו משום צניעותא וכמו שפירש"י שהרי מקבלות טומאה וכדתנן בפ"ק דסוכה ואיכא גזירת מרחצאות עכ"ל. ודברי הראב"ד כתבם רבי' ירוחם וכן פסק הרשב"א בת"ה וז"ל אין טובלין בכלים שלא אמרה תורה אלא מעיין ומקוה מים לפיכך היה טיט ורפש במקום שהיא טובלת לא תעמוד ע"ג כלי עץ שמקבלים טומאה מגבן ולא ע"ג נסרים שראוים למדרסות ולא על שום כלי הראוי למדרס ותטבול מפני גזירת מרחצאות של כלים עברה וטבלה לא עלתה לה טבילה אבל נותנת היא חבילי זמורות תחת רגליה מפני הטיט ואינה חוששת וכן לא תעמוד ע"ג כלי חרס ולא ע"ג בקעת ותטביל ואע"פ שאין כ"ח מטמא מגבו ולא ראוי למדרס חשש חכמים הוא שמא תפחד שלא תפול ולא תטבול כראוי עברה וטבלה ע"ג אלו עלתה לה טבילה עכ"ל: וכתב בתשובה שנשאל על מקוה שיורדים בו דרך שליבות של עץ מהו לטבול ע"ג השליבות והשיב הראב"ד כתב דע"ג כלי עץ אפי' בדיעבד לא עלתה לה טבילה ואפי' ע"ג פשוטי כלי עץ ואע"פ שקבעו בכותלי המקוה ויש לחוש לזה ולעשות במקומו מדרגה של אבנים ותהיה המדרגה רחב ד' מקום הנחת הרגל כדי שיהיה בה שיעור מקוה לבל תפחד ליפול ממנה עכ"ל : והר"ש

סתם וכתב אמר רבא אשה לא תעמוד ע"ג כלי או ע"ג בקעת של עץ ותטבול משום דבעיתא ולא טבלה שפיר והרמב"ם כתב בפ"א מהל' מקואות לא תטבול ע"ג כלי חרס או סל וכיוצא בהן מפני שמפחדת ולא תעלה לה טבילה ע"כ ומשמע שדעתו לומר שאם טבלה לא עלתה לה טבילה מדקאמר ולא תעלה לה טבילה ולא קאמר שמא לא תטבול יפה ומיהו איכא למידחי משום דא"כ הול"ל הכי אם טבלה ע"ג כ"ח או סל לא עלתה לה טבילה מפני שמפחדת ואינה טובלת כהוגן ומדלא קאמר הכי משמע דלכתחילה הוא דאסר אבל לא בדיעבד והדבר מוכרח ומ"מ הרמב"ם והרא"ש לא זכרו את גזירת מרחצאות שהזכירו הראב"ד והרשב"א והר"ן נראה שהם סוברים דכי א"ל משום דבעיתא בטל ליה טעמא דגזירת מרחצאות דהוה ס"ד דרב כהנא ואגמריה דלא גזרו חכמים בכך מעולם וההיא מתני' דפ"ה דמסכת מקואות דמייתי הראב"ד מינה כתב הרא"ש בפרק תינוקת ופי' ע"ג כלים ע"ג אחורי כלים וטעם דרבי יוסי משום דגזר אטו תוך כלי וי"מ דטעמא דאסור כדאמרינן אשה לא תעמוד על כ"ח ותטבול ולא נהירא דהתם הוי טעמא משום דבעיתא ואפי' אסילתא נמי לא אבל הכא לא יטביל קתני דמשמע אפי' כלים דלא שייך בהו טעמא דבעיתותא עכ"ל ורבי' שמשון כתב אההיא מתני' שיש לתמוה על מתני' דמעיין שהעביר ע"ג השוקת פסול וגם על תוספתא דתלמי שהביא שם דכיון דמחוברים למעיין הם לתכשרו דאפי' מעיין שריבה עליו מים שאובים מטהר בכל שהוא כדתנן בפ"ג ואפי' בתוך הכלי עצמו שרי לטבול כדאיתא בפ' חומר בקדש (כב.) שמטבילין כלי בתוך כלי שיש בפיו כשפופרת הנוד ונראה לפרש שיש לחלק בין כלים התלושים דכשרי' להטביל בתוכם (כשמחוברין למקוה) לכלים הקבועי' (שהמעיין נגרר עליהם) דחיישי' דילמא אתי בהו לידי תקלה דפעמים שקובעים אותה במקום מוצא המים ואין שם כשפופרת הנוד ונמצאו כל המים העוברים על גביו פסולים ויתכן דהיינו טעמא נמי דר' יוסי דאמר במתני' ובלבד שלא יטבול ע"ג ספסל וניחא נמי השתא הא דאמר רבא בפ"ב דנדה אשה לא תעמוד ע"ג כ"ח ותטבול דאמרינן סבר רב כהנא למימר משום גזירת מרחצאות היכי סלקא דעתך למימר הכי הא שרינן להטביל כלי בתוך כלי אלא בחרס הקבוע שם לעמוד על גביו מפני הטיט אייריו ואסרוהו מטעמא דפרישית כמו שאסרו ע"ג ספסל וטעמא דספסל אין לומר משום דבעיתא דובלבד שלא יטביל קתני משמע אפילו כלים דליכא בעיתותא עכ"ל והרא"ש בפרק תינוקת כתב על דברי ר"ש נ"ל דלא קשה מידי כיון דכלי מפסיק בין מים שיצאו חוץ לשוקת ובין המעיין וכן התלמי מפסיק בין המעיין לבריכה לא מיקרי מחוברים ולא דמי למעיין שנתן לתוכו מים שאובים דשם מעיין לא בטיל מיניה מידי דהוה אמקוה שיש בו מ' סאה שאינו נפסל אפילו נתן לתוכו

אלף סאין מים שאובין ומ"ש דאפי' בכלי עצמו מטבילין לא דמי דהתם הכלי הפנימי עצמו הוא נטבל תוך המקוה כיון דפי החיצון כשפופרת הנוד אבל כלי המחובר למעיין או למקוה שיש בו מ' סאה אין להטביל בתוכן דילמא אתי להטביל בכלי שיש בו מ' סאה בלא חיבור ע"כ נראה מדבריו שהוא חולק על רבינו שמשון ופוסק שאסור לטבול בכלים בין שהם מחוברים בין שהם תלושים בין בתוכם בין על גבן בתוכם לדברי הכל ועל גבן לרבי יוסי דגזר אטו תוכם ואע"פ שבתשובת שאלהא אם יכולים לעמוד על סילונות שבקרקעית המקוה הביא דברי ר"ש לאו משום דס"ל כוותיה אלא לומר דגזירה דרבינו שמשון לא שייכי התם אבל לעולם איהו ז"ל לית ליה דר"ש אלא אפי' כלים תלושים פסולים לטבול בתוכם לכ"ע וע"ג לר' יוסי משום גזירה כדמשמע בפסקיו בפרק תינוקת כמ"ש בסמוך וכן נראה ממ"ש רבינו עצמו בסימן ר"א וז"ל מעיין שהעבירו ע"ג אחורי כלים והמשיכו למקום אחר חזר להיות בה דין מקוה ובלבד שלא יטבול על אחורי כלי ממש עכ"ל ומדסתם דבריו משמע דבין ע"ג אחורי כלים תלושים בין ע"ג אחורי כלים מחוברים קאמר דלא תטבול על אחורי כלי ממש ומשמע דאם טבלה לא עלתה לה טבילה משום דגזרינן אטו תוך כלי ולפ"ז צ"ל דהא דאמר רבא אשה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטבול בכלי מנוקב איצטריך ליה לאשמועינן ומשום דבעיתא כדמפרש טעמא דאילו כלי חרס שלם מתניתין היא ובלבד שלא יטבול ע"ג הספסל: והשתא משמע דהרא"ש מסכים לדברי הראב"ד שאם טבלה ע"ג אחורי כלי עץ לא עלתה לה טבילה ומחמיר טפי מיניה דעל גבי אחורי כלי חרס לדעת הראב"ד בדיעבד עלתה לה טבילה כיון דלא מטמא מדרס ולדעת הרא"ש לא עלתה לה טבילה דהא שייך ביה גזירה אטו תוך כלי כי היכי דשייך בשאר כלים ולפי זה אין דברי רבינו מכוונים שכתב לא תעמוד אשה ע"ג כלי או חתיכת עץ ותטבול וכו' ולפי זה אם בדיעבד עמדה וטבלה עלתה לה טבילה ואח"כ כתב וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק בזה שנראה מדבריו שהרא"ש אינו מחלק בין עמדה ע"ג כלי עץ לעמדה ע"ג כלי חרס דבין בזה ובין בזה עלתה לה טבילה בדיעבד כמו שכתב בתחלה להכשיר בדיעבד בעמדה ע"ג כלי סתם ולפי מה שהוכחתי הוי איפכא דהרא"ש מחמיר טפי מהראב"ד ופוסלה אפילו בעל גבי כלי חרס ואפילו בדיעבד ומיהו אפשר לומר דרבינו שכתב דהרא"ש לא חילק בזה לאו למימרא דהרא"ש סבר כסברא קמייתא דשריא בדיעבד ולא מפלגא בין כלי לכלי דאם כן הכי הול"ל ודעת א"א הרא"ש ז"ל כסברא ראשונה אלא היינו לומר דאיהו משוה כל גבי הכלים לאסור בדיעבד אבל קשה דהעיקר חסר מן הספר דהו"ל למיכתב בהדיא דלא חילק ואסר בכולהו כי היכי דלא ניטעי דלא חילק והתיר בכולהו קאמר ואיפשר שרבינו נסתפק בההיא דלא יטביל על

גבי ספסל אם הוא דוקא לכתחלה אבל בדיעבד כשרה או אי אפילו בדיעבד נמי פסולה וז"ש וא"א ז"ל לא חילק בזה דאי ס"ל דבדיעבד כשירה אפי' ע"ג כלי עץ נמי מכשיר ואי ס"ל פסולה אפילו ע"ג כלי חרס נמי פסל. ועוד אכתוב זה בסמוך ליישב דברי רבינו: והרמב"ם כתבה להיא דרבא בפ"א מהלכות מקואות כמו שהעתקתי לשונו בסמוך ולא חילק בין כלי חרס לכלי עץ שהרי כתב על גבי כלי חרס או סל דמשמע ליה דסילתא דאמרינן בגמרא הוא סל וסל כלי עץ הוא. והוא משוה אותו לכלי חרס: ובפ"ט כתב מעיין שמימיו נמשכים ע"ג כלים שאין להם בית קיבול כגון שולחן וספסל וכיוצא בהן הרי זה כמקוה ובלבד שלא יטביל על גבי הכלים עד כאן לשונו: ואיכא למידק עליה מאי אתא רבא לאשמועינן דלא תעמוד על כלי חרס או סילתא ותטבול הא מתני' היא ועוד דיהיב טעמא משום דבעיתא דמשמע שאם הם קבועים בענין דלא בעיתא מותר לטבול והא מתני' בטבילת כלים מיירי דלא שייך בהו ביעתותא ועוד דאפילו היה מיירי באדם הרי אסרה ע"ג ספסל אע"ג דמסתמא מאן דקאים ע"ג ספסל לא מיבעיא וי"ל דמתני' מיירי בשכל מי המעיין עוברים על הספסל שאילו היה כלי שיש לו בית קיבול היו נפסלים מלטבול אפילו במים שנמשכים מן הכלי וכדתנן מעיין שהעבירו ע"ג השוקת פסול והשתא שכלי זה אין לו בית קיבול אינו נפסל ומ"מ גזור שלא יטבילו על הכלי עצמו אע"פ שאין לו בית קיבול גזירה אטו כלי שיש לו בית קיבול ובמים הנמשכים ממנו נמי גזרו קצת ואמרו דלא יטהרו אלא באשבורן כמקוה אבל אם לא היו כל מי המעיין עוברים על הספסל ליכא למיגזר כלל דהא אפילו היה כלי שיש לו בית קיבול כיון שקצת המים אינם עוברים עליו לא נתבטל דין מעיין מהמים הנמשכים וכדתנן גבי מעיין שהעבירו ע"ג השוקת העבירו ע"ג שפה כ"ש כשר וכמו שיתבאר בסימן ר"א בס"ד הילכך כשהוא כלי שאין לו בית קיבול כספסל וכיוצא בו א"נ כלי שיש לו בית קיבול אלא שאין המים עוברים מתוכו כי אם מאחוריו כגון שהוא כפוי על פיו מותר לטבול על גביו ואתא רבא למימר דהיכא דכלי חרס מונח בקרקעות המעיין ואין כל המים עוברין עליו דודאי מדינא מותרת לעמוד על גביו ולטבול אפ"ה לא תעשה כן משום דבעיתא וכדמסיק בגמרא דטעמיה משום ביעתותא ומש"ה ע"ג סילתא נמי לא תעמוד ותטבול:

סעיף קטן מז

והשתא ניחא מ"ש רבינו וא"א ז"ל לא חילק בזה דהיינו לומר דבין בכלי חרס בין בכלי עץ לא מיתסר אלא משום ביעתותא והילכך בדיעבד עלתה לה טבילה דלא דמו להעבירו ע"ג כלים או ע"ג ספסל דמדמי להו הראב"ד אהדדי דהתם מיירי שהעביר כל המים ע"ג אחורי כלים או הספסל ומש"ה אפילו בדיעבד פסולה אבל היכא דלא העביר כל המים

ע"ג אחורי הכלים או ע"ג הספסל אלא מקצת המים עוברים עליהם או שהם מונחים בתוך המים והם מוקפות מים מכל צד פשיטא שמטבילין על גבן אלא דאתא רבא ואמר דע"ג אחורי כלים גזרו משום דבעיתא ובכך עלו דברי רבינו לדעת הרא"ש כהוגן וע"ל לדעת הרמב"ם דהא דתנן שלא יטבילן ע"ג ספסל דוקא הוא לומר דע"ג כלים שאין להם בית קיבול אין מטבילין גזירה אטו כלים שיש להם בית קיבול שיבואו להטביל בתוכם דלא יחלקו בין כלים לכלים אבל ע"ג אחורי כלים שיש להם בית קיבול לא גזרינן דכיון דדרך הכלים שיש להם קיבול להעמידן ופיהם למעלה ואלו כפויים על פיהם מידע ידיע לרואים ששינו להניחם כך מפני שאם היו מונחים כדרכן היה אסור לטבול בהן ואתא רבא למימר דאע"ג דלא שייך למיגזר בהו אטו כשהם מונחים כדרכן מ"מ לא תעמוד עליהם ותטבול משום דבעיתא ומתני' דייקא כשיטה זו דקתני רישא העבירו ע"ג כלים או ע"ג ספסל ובסיפא תני ובלבד שלא יטביל ע"ג ספסל ושבקינהו לכלים לומר דע"ג כלים שיש להם בית קיבול מותרת להטביל דלא גזרינן בגבן אטו תוכן מטעמא דפרישית ומיהו היינו דוקא לענין להטביל על גבן אבל לענין מים הנמשכים מהם משמע דגזרו בהן שלא יטהרו אלא באשבורן כמקוה כשם שגזרו בכלים שאין בהן בית קיבול וטעמא איכא במילתא דבשלמא להטביל על גבן שרי משום דבשעה שמטביל רואה שהוא מונח בשינוי ולא אתי לאחלופי במונח כדרכו אבל כשמטביל במים הנמשכים ממנו אינו ניכר שהכלי מונחת שלא כדרכו שהרי אין הכלי לפניו במקום שמטביל בו אלא למעלה ממנו הילכך גזרו ביה שמא יאמרו כלי היה מונח למעלה ממקוה שהטבילו בו ולא יבחינו אם היה מונח בשינוי אם לא א"נ י"ל דע"ג ספסל דסיפא אכולה מילתא דר"י קאי לומר דהא דקא"ר יוסי הרי הוא כמקוה וכן מאי דקאמר שלא יטביל על גבן היינו דוקא ע"ג ספסל וכיוצא בו כלים שאין להם בית קיבול אבל ע"ג אחורי כלים שיש להם בית קיבול הרי הוא כמות שהיה וגם מטבילין על גבן ומטעם דפרישית ורישא נקט ע"ג כלים לומר דר' יהודה משוה ע"ג כלים לעל גבי ספסל אבל לר' יוסי לא איצטריך למינקט ע"ג כלים לגבי ספסל דהא מוחלקים הם לגמרי ולשיטה זו ניחא שלא כתב הרמב"ם דין העבירו ע"ג כלים שיש להם בית חיבול לענין דהרי הוא כמקוה כמו שכתב בע"ג ספסל כנ"ל לדעת הרמב"ם:

סעיף קטן מח

וסילון המחובר בקרקעית המקוה שהמים עוברים בו כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שלכתחלה עומדת עליו וטובלת כ"כ על ששאלוהו אם מותר לעמוד על סילונות שהם בקרקעית המקוה והמים עוברים דרך סילונות למקום אחר והשיב איני רואה בית מיחוש

אי משום ההיא דלא תעמוד ע"ג כלי חרס או סילתא התם משום דבעיתא אבל הכא ליכא טעמא דבעיתא כיון שהסילונות קבועים בקרקע ואי משום ההיא דא"ר יוסי ובלבד שלא יטבול ע"ג ספסל התם מיירי שהעביר מים למקוה ע"ג ספסל ופי' ר"ש שגזרו בכלים הקבועים שהמים נגררים ע"ג שלא יטבילו בהם משום דלפעמים קובעים אותם במקום מוצא המים ואין שם כשפופרת הנוד ונמצאו כל המים העוברים ע"ג פסולים והאי גזירה לא שייכא הכא ועוד דסתם סילונות העשויות להוליך מים אין להם לבזבזין והוי פשוטי כלי עץ דלא מקבלי טומאה ואינם פוסלים בשאיבה הילכך נ"ל דלא למיחש למידי עד כאן לשונו: ב"ה ונראה דאפילו להראב"ד והרשב"א דפסלי בפשוטי כלי עץ שקבען בקרקע התם בגסרי' וכיוצא בה שראוים למדרס אבל סילונות אינם ראויים למדרס שרי:

סעיף קטן מט

לא תטבול בנמל מימרא בפרק תינוקת (נדה סו: סז.) ומסיים בה בגירסת רש"י ואע"ג דהשתא ליכא אימר ברדיוני נפל. ופירש"י נמל. מקום שהספינות נקבעות שמעלות טיט וחוצץ: ברדיוני נפל. הטיט מעליה ברדיוני איני יודע לשונו ונראה שהוא לשון שכשוך שכששכשכה רגליה במים בצאתה נפל עכ"ל וכתב הרא"ש וקשה דבמסכת מקואות משמע דבכה"ג לא הוי חציצה דתנן בפ"ז הטביל בו את המטה אע"פ שרגליה שוקעות בטיט העבה טהורה מפני שהמים מקדימים ויש מחלקים בין אדם לכלי לפי שהוא כבד ומכביד בעובי הטיט ומיהו לפי הטעם שהמים מקדימין אין לחלק ע"כ כלומר דכיון דיהיב טעמא מפני שהמים מקדימין דהיינו לומר דכיון שהמים מקדימין לידבק ברגלי המטה קודם שהגיעו לטיט ואותן מים מחוברים למקוה והילכך לא הוי חציצה וכדתנן האוחז באדם ובכלים אם הדיח ידיו במים טהורים והשתא לפי טעם זה כי הוי אדם כבד מאי הוי דאע"פ שהטיט עב מאד מ"מ קצת לחות יש בו שע"י מתחברים מים שברגליו למי המקוה והר"ן בפרק במה אשה תירץ דמטה שאני דליכא סדקים אבל באדם חוצץ לפי שהטיט נכנס לו בין האצבעות ונדחק שם ע"כ וגם עליו יקשה דלפי הטעם שהמים מקדמין אין לחלק. ור"ש פירש אההיא דהטביל בו את המטה. בטיט העבה שאינו נרוק ואין מטבילין בו: שהמים מקדימין. לאותם גומות של כרעי המטה ובמים הוטבלה ואין כאן חציצה דאין חוצץ אלא טיט היון וטיט היוצרים ע"כ נראה מדבריו דבטיט היון ושל יוצרים לא מהני קדימת המים וטיט העבה אינו נדבק כטיט יון ושל יוצרים ומש"ה קתני דמהני ביה קדימת מים ולפ"ז איפשר ליישב דברי רש"י דקסבר דבנמל שכיח טיט היון דלא מהני ביה קדימת המים וכ"כ שם הר"ן אהא דאבוה דשמואל עביד מפצי ביומי תשרי פירש"י מפני טיט הנהרות שלא יחוץ ולפירוש זה יצטרך לומר שהיא עבה

ביותר דהא תנן בפ"ט דמקואות דאין טיט חוצץ אלא טיט היון דהיינו טיט הבורות וטיט היוצרים ומ"מ כתב שמה שפירש"י דלא תטבול בנמל מפני שהטיט חוצץ לא מחוור שאין בנמל טיט יותר משאר נהרות והראב"ד כתב בספר בעלי הנפש אההיא דהטביל בה את המטה כו' י"א דה"ה לאדם וההיא דלא תטבול בנמל אינו מקפיד אלא על טיט שבשפת הנהר שהוא שוה למים וי"א שאין זה אלא במטה אבל רגלי האדם כיון שנכנס לו הטיט בין אצבעותיו והוא מקום דחוק איפשר שיהא חוצץ ונראין דבריו עכ"ל ודברי המרדכי והרוקח אכתוב בסימן ר"א גבי מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט:

סעיף קטן נ

ומ"ש רבינו דלפי פי' רש"י אפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה מבואר הוא בדברי הגמרא לפי גירסתו.

סעיף קטן נא

ומ"ש שר"ת פי' מפני שרוב בני אדם מצויים שם וכו' כ"כ התוספות והרא"ש בפרק תינוקת בשמו ובשם ר"ח ול"ג הכא אף ע"ג דהשתא ליכא אימר ברדיוני נפל אלא גבי נתנה תבשיל לבנה דאיתא התם בסמוך וכבר כתב הר"ן פירוש זה בפרק במה אשה ונראה שדעתו נוטה אליו וכן פי' הרי"ף בפ"ב דשבועות וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות מקואות וכ"כ הרשב"א בת"ה: וכתב רבינו ירוחם מכאן יש למחות בנשים שטובלות בנהרות או בשפת הים במקום שיראות מן הנכרים ע"כ ואיני יודע למה כתב מן הנכרים אפילו בדאיכא חשש שמא יראו אותם ישראלים יש למחות בידן מלטבול שמחמת יראתן מלהתבייש ימהרו ולא יטבלו כהוגן :

סעיף קטן נב

ומ"ש ולפ"ז בדיעבד עלתה לה טבילה כ"כ הרשב"א בת"ה וכ"כ רבינו ירוחם ז"ל כלומר שאם היא יודעת בעצמה שטבלה כהוגן טבילתה כשרה בדיעבד ולא חיישינן דילמא אגב בעיתותא לא טבלה שפיר ולאו אדעתה:

סעיף קטן נג

ומ"ש ואם עשתה כמין גדר סביבה טובלת לכתחלה כן פירשו התוס' והרא"ש בפרק תינוקת בההיא דאבוה דשמואל עביד מפצי לברתיה ביומי דתשרי לפר"ח ור"ת וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות מקואות:

סעיף קטן נד

ולא תטבול בקומה זקופה מפני שיש מקומות שמסתתרים בה ולא תשחה הרבה עד שידבקו סתריה זה בזה אלא שוחה מעט עד שיהיו סתרים בית הערוה נראין כדרך שנראין בשעה שהיא עומדת וכו' בפ' תינוקת (נדה סז.) אמר ר"ל האשה לא תטבול אלא

כדרך גדילתה כדתנן האיש נראה כעודר וכמוסק זיתים אשה נראית כאורגת וכמניקה את בנה ופי' רש"י לא תטבול אלא כדרך גדילתה כלומר לא תדחוק זרועותיה על בשרה ולא רגליה ושוקיה זה בזה אלא כדרך הלוכה ושמושה תמיד ומה שנכסית וקמוט ואין מים באין בו לא איכפת לן וא"צ לפשט בית קמטים וסתריה אלא כדרכן תמיד כדתנן גבי ראיית נגעים שטיהר בה הכתוב בית הסתרים כדכתיב לכל מראה עיני הכהן ותנן האיש מראה נגעו לכהן כעודר וכמוסק זיתים כעודר בבית השחי וכמוסק זיתים בבית הערוה דאם יש לו נגע בבית השחי א"צ להגביה זרועותיו יותר מדאי להראותו אלא כעודר שמגביה ואינו מאנס עצמו ומה שיוכל כהן לראות יראה ואם לא יוכל לראות טהור ובבית הערוה אינו צריך לכוף ולשוח יותר מדאי אלא כמוסק זיתים אחר שנשרו מן האילן ומלקטן על הארץ. והאשה נראית לכהן בנגעה כאורגת אם הוא בבית השחי ואם בבית הערוה היא כופפת עצמה כמניקה את בנה עכ"ל והתוס' חלקו עליו במ"ש כמניקה את בנה לענין בית הערוה דבת"כ תני לה גבי הדד כלומר דכמניקה את בנה היינו לענין הגבהת הדד קצת מעל החזה ובפ"ב דנגעים תניא נמי כעורכת פירוש כעורכת פת לענין בית הסתרים וכ"כ סמ"ג וז"ל צריכה להרחיב יריכותיה שלא יגעו זה לזה ולא לגופה ולפשוט זרועותיה מעל גופה כדי שיכנסו המים בכל מקום כדאמר ר"ל אשה לא תטבול אלא כדרך גדילתה פירוש כמו שרגילה להיות כשהיא הולכת כדמפרש והולך ומפרש בת"כ האיש נראה כעודר וכו' והאשה כעורכת פת לפשוט זרועותיה ולפסוק יריכיה במקצת כדי להתחזק לערוך את הפת בחוזק וכמניקה את בנה לענין להגביה הדד כאורגת בעומדין שמגבהת יד ימינה עד שמגלה בית השחי יתר ע"כ הוא בית הסתרים ואין קפידא אם אין מים באין שם ע"כ והרא"ש כתב כדרך גדילתה פי' שאינה צריכה להרחיב יריכותיה זו מזו יותר מדאי וגם לא להגביה זרועותיה יותר מדאי אלא כמו שרגילה להיות תמיד שלא תפתח עיניה ביותר ולא תעצים עיניה ביותר ולא תקפוץ פיה ותרחיב יריכותיה ותגביה זרועותיה כדרך הילוכה עכ"ל: והרשב"א כתב בת"ה הקצר האשה לא תטבול זקופה ממש ולא שוחה ממש אלא דרך גדילתה האשה נראית כעורכת וכמניקה את בנה כעורכת לבית הסתרים וכמניקה את בנה לתחת הדד כדי שלא יסתם בה מקום הגלוי עכ"ל והר"ן כתב בפ"ב דשבועות גבי ראיית נגעים תנן האיש נראה כעודר וכמוסק זיתים והאשה כעורכת וכמניקה את בנה כאורגת בעומדין לשחי ליד ימנית ומפרש בת"כ דעודר היינו לענין בית הסתרים לפי שהעודר מפסיק רגליו קצת ומוסק לענין בית השחי לפי שדרך המוסק להגביה זרועותיו קצת כדי לנער האילן ואשה כעורכת לבית הסתרים שדרכה לפסוק רגליה ומניקה את בנה היינו לענין תחת הדד

שמה שנראה באותה שעה ממה שהוא תחת הדד אין לו דין בית הסתרים וכאורגת בעומדין לבית השחי כלומר שכשאורגת מעומד מגבהת יד הימנית לארוג ולא פירש"י ז"ל כך עכ"ל. ובפ"ב דנגעים תנן כיצד ראיית הנגע האיש נראה כעודר וכמוסק זיתים והאשה כעורכת ומניקה את בנה כאורגת בעומדין לשחי ליד הימנית רבי יהודה אומר אף כטווה פשתן לשמאלית ופר"ת בת"כ דרשינן לכל מראה עיני הכהן פרט לבית הסתרים וקתני בתרה האיש נראה כעודר וכו' כדתנן הכא דמה שמתגלה באותה שעה אינו נחשב בית הסתרים: כעודר. דרך העודר מפסיק את רגליו ודרך המוסק מגביה זרועותיו: כעורכת. שמפסקת את רגליה וכמניקה את בנה לענין מה שתחת הדד: כאורגת. בעומדין שמגבהת ידה ימנית לארוג: כטוה בפשתן. שדרך טוות להגביה ידה שמאלית ומה שאין נראה נחשב בית הסתרים עכ"ל. וכן פירש הרא"ש שם וזהו כפירוש הר"ן אלא שהר"ן השמיט הא דר"י משום דס"ל דלאיפלוגי אתא ולא קי"ל כוותיה וכן הרמב"ם בפ"ט מהלכות נגעים השמיט הא דר"י ומדהביא הר"ן עורכת ומניקה את בנה ואורגת דאיתמר בנגעים נראה שהוא סובר שכך צריכה לעמוד בשעת טבילה ולפ"ז הא דלא נקט ר"ל אלא כאורגת וכמניקה את בנה ושבק לעורכת לאו דוקא אלא תרי מינייהו נקט וה"ה לאידך וכן בדין דכיון דמדמינן בית הסתרים דטבילה לבית הסתרים דנגעים לגמרי מדמינן להו וכ"נ קצת מדברי הרא"ש ורבינו ירוחם שכתבו שא"צ להרחיב יריכותיה זו מזו יותר מדאי דמשמע דקצת צריכה להרחיבם והיינו כעורכת ופירשו כן על כדרך גדילתה דאר"ל. והתוס' כתבו צריכה להרחיב יריכותיה קצת כדאיתא בסמוך כאורגת וכמניקה את בנה לענין הגבהת הדד מעל החזה קצת ע"כ ואפשר שהם מפרשים דאורגת דרכה להרחיב יריכותיה קצת או שדעתם לומר כי היכי דקפדינן אשחי ואמקום הדד הכי אית לן למיקפד אחיבור יריכות שלא יהיו מדובקים ביותר דמ"ש מאינך וגם כ"כ הא דתנן בפ"ב דנגעים האשה כעורכת וגם סמ"ג הזכירו וכתבתי בסמוך אבל הרמב"ם בפ"א מהלכות מקואות והרשב"א בת"ה לא הזכירו אלא כאורגת וכמניקה את בנה בלבד משמע דס"ל דבדוקא נקט ר"ל הני תרי אבל לכעורכת לא חייש וצריך טעם למה נשתנית בעורכת משארא וצ"ע בת"ה הארוך: ואיכא למידק להר"ן דנקט כאורגת בעומדין לשחי דיד ימנית כלישנא דמתניתין דלגעים והשמיטה לרבי יהודה משמע דא"צ להגביה שחי שמאלו ואמאי וי"ל דכיון דאין האשה טובלת אלא כדרך גדילתה מה שדרכו ליגלות בעת מלאכתה אינו חשוב כבית הסתרים וצריך ליגלות גם בשעת טבילה אבל מה שאין דרכו ליגלות בעת מלאכתה הוי בית הסתרים וא"צ ליגלות בשעת טבילה הילכך זרוע שמאלי שאין דרכו ליגלות בעת מלאכתה א"צ ליגלות בשעת טבילה וכ"נ דעת הפוסקים

שסתמו וכתבו כאורגת לומר שמה שדרכו ליגלות מהשחי בעת אריגה הוא שצריך ליגלות בעת טבילה ולא יותר וכיון שדרך האורגת שאינו מתגלה ממנה אלא השחי הימני ולא השמאלי ממילא משמע שיש חילוק בה בין שחי ימין לשחי שמאלי ולפ"ז חלוק ג"כ האיש מהאשה לפי מה שפירשו רבינו שמשון והרא"ש והר"ן דהאי כמוסק זיתים היינו שהוא מגביה זרועותיו לנער דמסתמא ב' זרועותיו מגביה בשוה וכך צריך להגביהם בין לראיית נגעים בין לטבילה והאשה א"צ להגביה אלא היד ימנית בלבד וטעמא דמילתא דלכל חד משערינן במה שעשוי ליגלות דרך מלאכתו הלכך האיש שדרכו למסוק זיתים כל מה שדרכו ליגלות בשעה שמוסק לאו בית הסתרים הוא אבל האשה שאין דרכה למסוק אלא לארוג מה שדרכו ליגלות בשעת אריגה לאו בית הסתרים ומה שאין דרכו ליגלות בשעת אריגה הוי בית הסתרים דאף ע"ג דלגבי האיש לא הוי בית הסתרים לגבי אשה הוי בית הסתרים כיון דאין דרכה ליגלות בעת מלאכתה ואף ע"ג דטוה בפשתן מגבהת יד שמאלי טפי עדיף לן לאחשובי מלאכה שעיקרה בימין מלאחשובי מלאכה שעיקר עשייתה בשמאל וליכא למימר כיון דבחד מלאכה מיגלי דימין ובחד מלאכה מיגלי דשמאל נימא דתרוייהו לאו בית הסתרים נינהו דאיכא למימר דסבר ת"ק דכיון דאין דרך לעשות שני מלאכות בבת אחת לא חשיב גילוי אלא מה שמתגלה בשעת מלאכה אחת ומשתי המלאכות הא אמרינן דבתר מלאכה שעיקר עשייתה בימין אית לן למיזל ומכל מקום איכא למידק למה כתבו הפוסקים סתם כאורגת ולא כתבו כאורגת בעומדין כדקתני מתניתין דנגעים וי"ל שהעתיקו דברי ריש לקיש שלא אמר אלא כאורגת אלא דאריש לקיש גופיה איכא למידק אמאי לא אמר כאורגת לעומדים ויש לומר דלא איצטריך לפרושי דכיון דאמר כדתנן האשה כאורגת ממילא משמע דבגוונא דמיתניא לענין נגעים היא דהיינו אורגת בעומדין אלא שלפ"ז לא הו"ל לפוסקים למישתק מלפרושי דהאי כאורגת בעומדין קאמרינן ואפשר לומר דסתם אורגת בעומדין הוא ולהכי לא איצטריך לא ר"ל ולא הפוסקים לפרושי ומתניתין דנקט בעומדין כדי נסבה: והשתא מ"ש רבינו לא תטבול בקומה זקופה וכן מ"ש ולא תשחה הרבה פשוט הוא כדברי הרשב"א ומ"ש אלא שוחה מעט עד שיהיו סתרי בית הערוה נראין כדרך שנראין בשעה שהיא עורכת ויהיה תחת דדיה נראה כדרך שנראה בשעה שמניקה את בנה זה מבואר שהוא שלא כדעת רש"י שפירש דכמניקה את בנה לענין בית הערוה איתמר אלא כדברי התוספות ור"ש והרא"ש והרשב"א והר"ן ז"ל דכולהו סברי דלענין תחת הדד איתמר וכדמפרש בהדיא בת"כ ומ"ש דבעינן שתהא כשעה שעורכת כבר כתבתי לעיל שאף על פי שלא נזכר בהדיא בדברי ר"ל בכלל דבריו הוא לדעת רוב הפוסקים וכבר

כתבתי פי' המפרשים על כעורכת השנוי במשנת נגעים דלענין סתרי בית הערוה איתמר אבל מ"ש ויהיה תחת בית השחי נראית כדרך שנראית בשעה שמוסקת זיתים איני יודע לו טעם הא כיון דלפירש"י הא דתנן האיש כמוסק זיתים היינו כשהוא מלקטן מן הארץ אחר שנשרו ולר"ש והרא"ש הוי מגביה זרועותיו ה"ל לפרושי באיזהו ענין ממוסק מיירי ומיהו בהא י"ל דכיון דלענין גילוי השחי נקטיה ממילא משמע דבמוסק דנקט מגביה זרועותיה מיירי דאילו מלקט מן הארץ אחר שנשרו טפי שייך לבית הערוה וכדפירש רש"י מלבית השחי ועוד דלישנא דמוסק לא משתמע אלא אמשיר מן האילן ולא במלקט מן הארץ אבל קשה דהא שיעורא דכמוסק לא איתמר אלא באיש אבל באשה איתמר בה בהדיא כאורגת ואמאי שבקיה לשיעורא דכאורגת דאיתמר באשה ונקט שיעורא דכמוסק דאיתמר באיש ושמא י"ל דאיהו ז"ל סבר דשיעור גילויא דבית השחי דיד ימין כאורגת בעומדין הוי כשיעורא דגילוי דמוסק לב' ידים והא דקאמר באורגת ליד ימין לאו למימרא דיד ימין חשבינן כגילוי ושחי דיד שמאל הוי בית הסתרים דאין זה סברא אלא היינו לומר שכל מה שמתגלה משחי של יד ימין בשעת אריגה בעומדין אינו חשוב בית הסתרים בין בשחי ימין בין בשחי שמאל ובדין הוא דהוו"ל למיתני באשה נמי כמוסקת זיתים כיון דאידי ואידי חד שיעורא הוא אלא דבעא למיהב טעמא דנקטינן בה האי שיעורא דהיינו משום דבמלאכה המיוחדת לה מתגלה שחייה כ"כ ולפ"ז הא דא"ר יהודה אף כטווה בפשתן לשמאלית היינו לומר דשחי שמאלי לא חשיב גילוי מיניה אלא מה שמתגלה ממנו כשטווה פשתן שמגביהה ידה שמאלית ומה שאינו נראה באותה שעה הוי בית הסתרים ולישנא דאף דנקט היינו לומר כי היכי דביד ימין אזלינן בתר אריגה שהוא המלאכה שמתגלה בה שחי ימין הרבה הכי אית לן למיזל בשחי שמאלי בתר טויית פשתן שהוא המלאכה שהיא מתגלה בה הרבה אבל יותר ממה שמתגלה לא אמרינן דהוי כגילוי בשביל שמתגלה בשחי ימין וקצת נראה לפרש כן בדברי ר"ש שכתב על דברי ר"י דאמר כטווה לפשתן ומה שאין נראה נחשב בית הסתרים דמשמע דלת"ק אינו נחשב כבית הסתרים והיינו כמ"ש ובכך דברי רבינו עולים יפה שפסק כת"ק דסבר דכל מה שמתגלה בשעת אריגה משחי ימין הוי כגילוי בין בשחי ימין בין בשחי שמאל וכיון דהאי שיעור הוי כשיעורא דמוסק זיתים נקט כמוסק דמשמע שפיר דשיעורא דשני השחיות שוה:

סעיף קטן נה

ומ"ש וא"צ להרחיב יריכותיה זו מזו יותר מדאי וגם לא להגביה זרועותיה יותר מדאי אלא כדרך שהיא רגילה לעשות בעת הילוכה מבואר בדברי הרא"ש שפירש כך על אין

אשה טובלת אלא כדרך גדילתה וגם רש"י כתב א"צ לפשט בית קמטיה וסתריה אלא כדרכן תמיד ומיהו איכא למידק שהרי כתב רבינו דתחת בית השחי יהיה נראה כדרך שנראה בשעת שהיא מוסקת בזיתים ופרישנא דבמגביה ידיו למסוק קאמר ומשמע שהמגביה ידיו למסוק הוא מגביהן יותר מכדרך שהוא רגיל לעשות בעת הילוכו וגם על הלשון בעצמו קשה דמדכתב לא תגביה זרועותיה יותר מדאי משמע דקצת היא מגביהתן ובשעת הילוכה אינה מגביהתן והיאך כתב אלא כדרך שהיא רגילה לעשות בעת הילוכה ודוחק לומר דכדרך שהיא רגילה לעשות בעת הילוכה לא קאי אלא להרחקת יריכותיה ולא להגבהת זרועותיה ושמא י"ל דלישנא דהגבהה דנקט לאו דוקא אלא להרחקת הזרוע מן הגוף לגלות השחי קרי הגבהת זרועותיה וקאמר דאינה צריכה להרחיק זרועותיה מן הגוף אלא כדרך שהיא רגילה לעשות בעת הילוכה שהזרועות מרוחקים קצת ואינם מרוחקים יותר מדאי ולפ"ז צ"ל דמוסק זיתים אף על פי שהוא מגביה ידיו בשעה שמוסק אינו מרחיק זרועותיו מן הגוף יותר ממה שמתרחקים בעת הילוכו דהא כדי לנער את האילן בהגבהת זרועותיו קצת סגי ואף ע"ג דשיעור דמוסק הוי כמו שהוא רגיל לעשות בדרך הילוכו איצטריך תנא למיתני באיש כמוסק זיתים לומר שלא ידביק זרועותיו לגופו ביותר וכן אתה אומר בכעודר וכאורגת וגם ריש לקיש דאמר אין האשה טובלת אלא כדרך גדילתה הא אתא למעוטי שלא תדחוק זרועותיה על בשרה וכן לא תדחוק רגליה ושוקיה זה בזה אלא כדרך הילוכה ושמושה תמיד וכן פירש"י ז"ל: כתב הרמב"ם בפ"א מהל' מקוואות הכופת ידיו ורגליו וישב לו באמת המים אם נכנסו מים דרך כולו טהור והוא תוספתא בפ"ח דמקואות ונראה דהיינו לומר דהיכא דלא טבל כדרך גדילתו בודקים אותו ואם נכנסו המים בכל המקואות שהיה נכנס אילו טבל כדרך גדילתו עלתה לו טבילה ואם לאו לא עלתה לו טבילה : כתב סמ"ג בשם הערוך דהא דבעינן שתטבול האשה כדרך גדילתה היינו דוקא לטהרות אבל לבעלה לא צריכה וטעמו מפני שהוא גורס ולית הילכתא ככל הני שמעתתא כי איתמר הני לטהרות אבל לבעלה לא כי הא דאמר ר"ל אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה ופירש כי היכי דבעינן כשהיא בודקת מנגעה ה"נ בעינן שתטבול דרך גדילתה לטהרות אבל לבעלה לא משמע דקאי אההיא דאשה לא תטבול אלא דרך גדילתה ואריבדא דכוסילתא וכו' וכתב הר"ש בר צמח בתשובה אם שינתה מדרך גדילתה כגון ששחתה ביותר או זקפה ביותר כתב הראב"ד שאינה טבילה ומדברי הרמב"ם פ"ב מהלכות מקואות שלא נאמרו דברים אלו אלא מדבריהם עכ"ל והרשב"א בתשובה (סימן ת"ת י"ט) שהגירסא היותר נכונה בעיניו הוא שלא תטבול אלא כדרך גדילתה בין לטהרות בין לבעלה: כתב

הרשב"א בתשובה ולא עוד אלא אפי' היה אורך המקוה ורחבו י' אמות על י' אמות אם אינו גבוה לפחות עד חצי חזה אין טובלין בו אא"כ שוטח כל גופו בקרקע לפי שאם אינו שוטח יצטרך עכ"פ לכוף קומתו הרבה וירבו הקמטים בבטנו וביריכותיו וכבר אמרו אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה כדתנן האיש נראה כעודר וכמוסק זיתים והאשה כאורגת וכמניקה את בנה ומזה מה שאמרו במקואות במקוה שמימיו מרודדין שכובשין אותו באבנים או בחבילי זמורות כדי שיתפחו מימיו לפי שאין דרך להשתטח במקוה ולטבול בפישוט ידים ורגלים עכ"ל ובתשובה אחרת (סימן ת"ת י"ח) כתב מה שאמרו אמה על אמה ברום ג' אמות לאו דוקא ושיעורו שמכיל מ' סאה כדי שיעלו בהם כל גופו ואף על פי שמימיו מרודדין אם הוא בענין שתוכל להעלות כל גופה בבת אחת שלא תצטרך להתהפך כביניתא עלתה לה טבילה ואפילו נשתטחה וטבלה מותר אלא שיש לחוש לכתחילה שמא לא תשתטח יפה כל שהמים מרודדין ביותר עכ"ל וכתב עוד (סימן ת"ת י"ט) מ"מ במקום ותיקין אין לסמוך על מקוה כזה שמא לא תטבול בו ופה יפה עד שיהיה בו ממעל לטבורה זרת לפחות עכ"ל וכתב הר"ש בר צמח שכך דעתו מסכמת ז"ל רבינו ירוחם שיעור מקוה אינו פחות ממ' סאה ושיעורן אמה על אמה ברום ג' אמות פי' וה"ה אם יהיה רחב ואינו גבוה כ"כ יועיל אם יתכסה במים פעם אחת וכן כתבו הגאונים ואמת המים אף על פי שמימיו רדופים צריך שיהיה בו מ' סאה היו המים רדופים ואשה יכולה לטבול בהם כדג זה שהוא במים ומים חופין מלמעלה והן עולין עליה בזמן שמקיימה את עצמה כדג עולה לה טבילה בין מכונסין בין רדופין בזמן שיש בהן מ' סאה כ"כ רב נטרונאי ז"ל בתשובה עכ"ל וגם הר"ן ז"ל כתב בתשובה ומ"ש עוד האוסר כי כשנמדד אותו מקוה ברום מימיו א"א שכל גופו עולה בהם אא"כ פניה וגופה כבושים בקרקע ואמרינן התם לא תטבול אלא דרך גדילתה תנ"ה האיש נראה כעודר וכו' לאפוקי שלא תהא כבושה בקרקע הא ליתיה כלל דלא איתמר הכי אלא לאפוקי שלא תקפל עצמה קצתה על קצתה דומיא דמאי דאיתמר עלה דההיא פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר אבל אם היא מתפשטת לגמרי אין לחוש כלל עכ"ל:

סעיף קטן נו

ומ"ש ואינה צריכה לפתוח פיה כבר נתבאר דהכי איתא בפ"ק דקידושין:

סעיף קטן נז

ומ"ש ולא תקפוץ אותו יותר מדאי כבר נתבאר דבפ"ח דמסכת מקואות תנן שאם קרצה שפתותיה לא עלתה לה טבילה וכבר כתבתי מה שפי' רבינו שמשון והרא"ש ז"ל בה:

סעיף קטן נח

ומ"ש אלא תשיק שפתותיה זו בזו דיבוק בינוני הוא לשון הרא"ש בהלכות נדה בקוצר ופשוט הוא ומ"ש ולא תעצים עיניה ביותר ולא תפתחם ביותר בפ' תינוקת (נדה סז.) א"ר יוחנן פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר לא עלתה לה טבילה ופירש"י פתחה עיניה ביותר הויא חציצה למעלה עצמה עיניה ביותר הויא חציצה למטה:

סעיף קטן נט

ומ"ש ויש מתירין בזה וא"א הרא"ש ז"ל כבר ונכון להחמיר כתב כתבתי בסימן זה על גליד שעל גבי מכה ולפלוף וכחול שבעין שהרבה פוסקים גורסים אחר אותן שמועות ואחר הא דאמר רבי יוחנן פתחה עיניה ביותר וכו' ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי איתמר הכי לטהרות אבל לבעלה טהורה כי הא דאמר ר"ל אשה לא תטבול אלא כדרך גדילתה וכו' ושם כתבתי שהתוס' והרא"ש והמרדכי כתבו שרש"י אינו גורס כן והקשה כמה קושיות על הגורסים כן וכתב הרא"ש ונכון להחמיר כגירסת רש"י וכ"נ שהוא דעת התוס' וכתבתי עוד שם שאפי' לדברי הגורסים כן דלבעלה טהורה היינו בדיעבד אבל לכתחילה אפי' לבעלה צריכה כל הני חומרות ומזה נלמוד דלדברי האוסרים בדיעבד נמי סברי דחייץ וכ"נ מדברי הרא"ש שכתב בתשובה נדה שעצמה עיניה ביותר הוי חציצה להתירה לבעלה וז"ל רבינו ירוחם אם פתחה עיניה ביותר או סתמתה ביותר י"מ דהוי כמו קרצה שפתותיה וי"מ להתם דהוי כקמטין במקום שדרכן להיות שם וכ"כ הרמב"ן דלבעלה מותרת אבל לא לטהרות עכ"ל: כתב הרא"ש בהלכות נדה בקוצר לא תעצים עיניה ביותר ולא תפתחם ביותר אלא תסגור עיניה ברפיון ע"כ ונראה דלאו למימרא שצריכה לסוגרם דאפי' פתוחים קצת שפיר דמי דהא דרך גדילתה הוא אלא לפתוחים קצת קרי להו סגורים ברפיון ואפשר דלשופרא דמילתא כתב כן דכשהם בענין זה לא תבא לפתחם ולהעצים יותר מדאי:

סעיף קטן ס

וכתב א"א הרא"ש ז"ל ותעמיד אשה על גבה בשעה שהיא טובלת שתראה שלא ישאר משער ראשה וכו' בפרק תינוקת כתב כן וכן כתב הרשב"א בת"ה:

סעיף קטן סא

ומ"ש רבינו בשם הראב"ד כתב גם כן הרשב"א בת"ה וכ"כ רבינו ירוחם ואף על פי שמתוך לשון רבינו נראה לכאורה דלחלוק על דברי הרא"ש הביא דברי הראב"ד אין לפרש כן דהא בהדיא אמרינן בריש פרק במה אשה (שבת דף נז:) מודים חכמים לרבי יהודה בחוטי שער שאינם חוצצים וכתבו הרא"ש עצמו בפרק תינוקת וכיון שאינם חוצצים אם כרכה שערותיה בהן יפה עד שלא נשאר שום שער חוץ לכריכה למה לא

תעלה לה טבילה הילכך נ"ל שלא הביא רבינו דברי הראב"ד לחלוק על דברי הרא"ש אלא ללמדנו תיקון לטבול בלא אשה עומדת על גבה דהרא"ש והראב"ד מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וז"ל הראב"ד בספר בעלי הנפש וכשהאשה טובלת צריכה שתעמיד אחרת ע"ג ותראה שלא נשאר משערותי' ע"פ המים או שתכרוך שערה על ראשה בדבר שאינו חוצץ כגון תיכי חלילתא שאינם מלוכלכים א"נ בחוטי שיער שאינם חוצצים ואף על פי שהם מהודקים מ"ט אגב דאשוני לא מהדקי שפיר ועיילי בהו מיא ויש ששואלין הלא חפיפת הראש משום חציצת קשר השיער הוא אלמא קשר השיער חייץ ואיכא מאן דמתרץ שאני קשר מכריכה דקשר שיער חייץ אבל כריכת שיער על ראשה לא חייץ דאגב דאשון משתריק ועיילי ביה מיא ואיכא נמי מאן דמספקא ליה מילתא ואמר דבכריכה נמי לא שריא אלא בקליעת ג' חוטין כדאמרינן בגמ' נימא אחת קשורה חוצצת ג' אינן חוצצות ומסתברא כי האי לישנא בתרא דגרסינן בפ' במה אשה ירושלמי תמן תנינן אלו חוצצין באדם וכו' מן הגירסא הזו נראה דבכריכה נמי איכא קפידא בשיער ומדרב יהודה נמי דלא שרא להו עובדא אלא בזנב הסוס שהוא עב וקשה אבל שיער אשה לא עכ"ל. וז"ל הרשב"א בתשובה שאלת איך יכולה האשה העומדת על גבה לראות בלילה אם יצאו שערותיה ואין דרך להוליך עמהן לנהר נר תשובה יכולה היא לטבול בחוטי שיער שאינם חוצצין או בחוטי צמר או ברצועות שבראשה ובלבד שתרפם כדאיתא בפרק במה אשה או בתיכי חלילתא ואפי' בלילי שבת אי לא מיטנפן כדאיתא התם עד כאן ומה שכתב מחוטי צמר ורצועות שבראשה שאינם חוצצין אם הם רפוים וגם מ"ש מחוטי שיער ותיכי חלילתא כבר נתבאר בסימן זה והראב"ד אף על פי שלא הזכיר אלא תיקון דחוטי שיער חד מתרי תלת תיקוני נקט ולאו דוקא שהרי הרשב"א עצמו לא כתב בת"ה אלא תיקון דחוטי שיער בלבד ואין לומר דדבריו בתשובה פליג על מ"ש בת"ה ועוד אין טעם ברור לחלק ביניהם שאף ע"פ שחוטי צמר ורצועות שבראשה צריכים להרפותם מהי תיתי לן לגזור בהם אטו שמא לא תרפם דבר שאינו בגמ' ולא בפוסקים לגזור בכך הילכך נראה דהראב"ד נמי סבר כדברי הרשב"א בתשובה ומשמע שכן דעת כל הפוסקים וליכא מאן דפליג במילתא: כתבו הכלבו והאגור בשם הר"מ אשה שטובלת צריכה להוליך עמה אשה יהודית או בעלה או נערה שהיא גדולה יותר מי"ב שנים ויום אחד לראות אם טבלה כדין אבל לא נכרית הואיל ואיתחזק איסורא וכתב עוד הכלבו טהורה שטבלה עם טמאה או לאחריה אין קפידא וטהורה לבעלה : כתב הרמב"ם בפ"ב מה' מקואות המפשלת בנה לאחוריה וטבלה לא עלתה לה טבילה שמא היה טיט ברגלי התינוק או בידיו ונדבק באמו בשעת טבילה וחצץ ואחר שעלתה

נפל עכ"ל וטעמו מפני שהוא גורס בפרק תינוקת (נדה סז.) מפשלת את בנה וטובלת לא עלתה לה טבילה ואף ע"ג דחזי לה השתא דליכא מידי עליה חיישינן דילמא ברדיוני נפל וכבר כתבו התוספות גירסא זו בשם ר"ת וכתב יש לפרש מפשלת את בנה לאחוריה והיא ערומה וטבלה דחיישינן שמא היה עליה דינוקא טיט וכיוצא בו ונדבק באמו וחוצץ בטבילתה ובעלייתה מן הטבילה הוחלק ונפל וכתבו עוד ונ"ל שהיתה מפשלת בנה אפי' לפני טבילתה בסמוך ולאו דוקא בטבילתה עכ"ל ומכל מקום כתבו שאותה גירסא אינה כתובה בספרים שלנו אבל הרא"ש כתבה ולכן יש לתמוה למה לא כתב רבינו דין זה דאין לומר שהשמיטה משום דסבר דבכלל ההוא דאיתמר ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אידחייא ליה הא שהרי הרא"ש כתב דנכון להחמיר כדברי רש"י דל"ג לית הלכתא ככל הני שמעתתא: ואיכא למידק על הרמב"ם שנראה מדבריו שהוא גורס ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כדאמר ר"ל אין האשה טובלת אלא כדרך גדילתה ומבואר בדבריו שנתנה תבשיל לבנה לטהרות הוא דלא עלתה לה טבילה אבל לבעלה עלתה לה טבילה ונראה שטעמו מפני שהוא סובר דהא דאמרינן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא קאי אשמעתתא דמנתנה תבשיל לבנה ואילך ולפי מה שכתבו התוספות והרא"ש בגירסא זו הא דמפשלת את בנה אחר נתנה תבשיל לבנה הוא והשתא הו"ל לפרש דהא דחיישינן במפשלת את בנה לטהרות הוא אבל לא לבעלה כמו שכתב בנתנה תבשיל לבנה וכל אינך שמעתתא דבתרא ולמה הוציא זו מכלל אותן שמועות כיון דלית הלכתא ככל הני שמעתתא קאי גם לשמועה שקודם זה וצריך לומר שגירסת הרמב"ם היה כתוב מפשלת בנה קודם נתנה תבשיל לבנה אלא שצריך לתת טעם מ"ש נתנה תבשיל לבנה ממפשלת בנה שזו עלתה לה טבילה לבעלה וזו לא עלתה ושמא י"ל שהטעם משום דנותנת תבשיל לבנה יודעת שדרך התבשיל לידבק ובודאי נזהרה ולפיכך מותרת לבעלה אלא דלטהרות החמירו אבל מפשלת את בנה אינה עשויה ליתן אל לבה שיש טיט בידי התינוק או ברגליו ולפיכך חשו לה לבעלה:

כתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר נכנסו צרורות וקסמין בסדקי רגליו מלמטה חוצצין ויש לתמוה דהא תניא בתוספתא דמקואות פ"ח נכנסו צרורות וקסמין בסדקי רגליו מלמטה ר"ע אומר אינו חוצץ מפני שהוא כבית הסתרים וכיון דלא חזינן מאן דפליג ארבי עקיבא הוה ליה למיפסק כוותיה ויש לומר דכיון דנקיט ליה תנא משמא דיחידאה משמע דכולהו רבנן הוו פליגי עליה ועוד אכתוב בזה בסמוך בס"ד:

וכתב עוד שם אספלנית מלוגמא ורטיה שעל בית הסתרים חוצצים אף על פי שאינו צריך שיכנסו בהם המים צריכים שיהיו ראויים ולא יהא בהם דבר חוצץ כמו שביארנו

והוא מדתניא בתוספתא בפרק הנזכר אספלנית מלוגמא ורטיה שעל בית הסתרים רבי אומר חוצץ ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו חוצץ ופסק כר' משום דהא טעמא דר' יוסי בר' יהודה לאו משום דס"ל דאספלנית מלוגמא ורטיה לא מהדקו דאם כן מ"ט דרבי ודוחק לומר דבהכי פליגי דמ"ס מהדק ומ"ס לא מהדק אלא ודאי תרוייהו סברי דמהדק וטעמא דר"י ברבי יהודה היינו משום דכיון דבית הסתרים לא בעו ביאת מים ה"נ לא בעו שיהיו ראוים לביאת מים ורבי סבר דבעינן שיהיו ראוים לביאת מים וכדרבי זירא בכל הראוי לבילה כדאיתא בפ"ק דקידושין (כה.) ובפרק תינוקת (נדה סו:) ומשמע התם דהלכה כוותיה ובהדיא תנן בפ"ט דמקואות דרטיה שע"ג המכה חוצצת והשתא הא איבריר דר"ע דאמר בההיא דנכנס צרורות וקיסמין בסדקי רגליו דאינו חוצץ מפני שהוא כבית הסתרים בשיטת רבי יוסי בר' יהודה אמרה דסבר דלא בעינן שיהיו ראוים לביאת מים ולא קי"ל כוותיה אלא כרבי דסבר שצריך שיהיו ראוים לביאת מים וכמו שכתבתי:

וכתב ע"ש היתה בו שערה אחת או שתים חוץ למכה ראשו מודבק למכה או שהיו ב' שערות ראשם מודבק בטיט או בצואה או שהיו ב' שערות בריסי עיניו מלמטה ונקבן והוציאן בריסי עיניו מלמעלה הרי אלו חוצצין ודברים אלו שנויים בתוספתא בפרק הנזכר בלא מחלוקת ובכלבו כתב היו ב' שערות בריסי עיניו שלמטה מדובקים בריסי עיניו שלמעלה הרי אלו חוצצין:

וכתב עוד שם לא יטבול אדם בעפר שעל רגליו ואם טבל אינו חוצץ וגם זה שנוי בתוספתא בפרק הנזכר היה רגליו מליאות אבק וירד וטבל במקוה שיש בו מ' סאה טהור ע"כ ומדקתני לה בלישנא דדיעבד איכא למשמע דלכתחילה לא יעשה כן ובהדיא תנן בפ"ט דמקואות לא יטבול באבק שעל רגליו ומיהו ר"ש כתב תוספתא זו בפ"י וכתב בה גירסא אחרת וז"ל היו רגליו מליאים אבק וירד וטבל במקוה שיש בו מ' סאה טמא שפשף או שטבל בחמין טהור ומשמע דכשאינם חמין ולא שפשף בדיעבד נמי טמא ומשמע דטעמא משום דקסבר דכשהרגלים מליאות אבק ומטבילתם במים האבק שעל רגליו נעשה טיט וחוצץ ומש"ה כששפשף טהור שהרי עבר האבק מרגליו ע"י השפשוף וכן כשטבל בחמין שהחמין מעבירין את הלכלוך כאילו שפשף ולגירסא דהרמב"ם איכא למימר דנהי דלכתחלה יש ליזהר מלטבול באבק שעל רגליו מפני חששא זו מ"מ היכא דעבר וטבל טהור דסתם מים מעבירין את האבק ואף על פי שאינן חמין:

וכתב עוד הרמב"ם בפ"א מהלכות מקואות כל הטמאין שנטבלו בבגדיהן עלתה להם טבילה מפני שהמים באים בהן ואינם חוצצין וכן נדה שטבלה בבגדיה מותרת לבעלה

ע"כ וכ"כ הרא"ש בפרק תינוקת והוא מדאמרינן (ביצה יח.) נדה מערמת וטובלת בבגדיה:

כתב הרוקח נראה מין כנים שדבוקים בבשר ונושכים בעור במקום שיער ונדבקים בחוזק בבשר שצריך להסיר ע"י חמין ולגוררן בצפורן למטה בשעת טבילה אבל אם אינו יכול להסירן הוי כטיט שתחת הצפורן או בצק מועט שאינו מקפיד (ואינו חוצץ) אבל בטבילה הם מסירים משום חומרא פר"ח גם בטבילה אינו חוצץ דבר תורה: וכתב עוד נראה אם אשה נגעה ביורה או בקדירה ונתפחמה בבשר מעט זה אינו קפידא אע"פ שמעט נדבק בבשר :

כתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר כל הטובל צריך להתכוין לטבילה ואם לא נתכוין עלתה לו טבילה לחולין אפי' נדה שטבלה בלא כוונה כגון שנפלה לתוך המים או ירדה להקר הרי זו מותרת לבעלה וטעמו מדגרסינן בפרק ב' דחולין (לא:) איתמר נדה שנאנסה וטבלה א"ר יהודה א"ר טהורה לביתה כלומר לבעלה ואסורה לאכול בתרומה ור' יוחנן אמר אף לביתה לא טהורה א"ל רבא לר"נ לרב דאמר טהורה לביתה וכו' עון כרת הותרה איסור מיתה מיבעיא א"ל בעלה חולין הוא וחולין לא בעי כוונה ומנא תימרא דתנן גל שנתלש וכו' ופסק כרב ואמרינן תו בגמרא ה"ד נדה שנאנסה וטבלה אילימא דאנסה חבירתה ואטבלה כוונת חבירתה כוונה מעלייתא היא א"ר פפא לרבי נתן שנפלה מן הגשר לרבנן שירדה להקר פירוש פלוגתא דרבי נתן ורבנן לענין שחיטה דרבנן בעו כוונה לחתיכה מיהא ורבי נתן לא בעי אלא אפי' זרק סכין ונעצה והלכה ושחטה כדרכה כשרה וקי"ל כרבי נתן לענין שחיטה ולפיכך פסק דאפי' נפלה לתוך המים מותרת לבעלה ומ"ש או ירדה להקר פשוט שהוא כאילו אמר ואצ"ל אם ירדה להקר וכתב הר"ן דשפיר עבד דפסק כרב משום דמשמע בגמרא דרב נחמן בר יצחק סבר כוותיה ועוד דבפרק אין דורשין (חגיגה יט.) סוגיין כרב דאמר חולין לא בעו כוונה ולא מדכרינן התם דר' יוחנן כלל וכ"פ סמ"ג וכתב שכ"פ ר"ח והרשב"א כתב נראה לי דקי"ל כר' יוחנן דס"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ורבה כוותיה ס"ל לכאורה מדמקשי ואזיל אף ע"ג דרב נחמן מתרץ ליה מ"מ הוה ליה ר"י לגבי דרב ורבה לגבי ר"נ וקי"ל כר"י ועוד דבשל תורה הלך אחר המחמיר ור"י דבר תורה קאמר אבל ראיתי להרמב"ם שפסק כרב ושמא הוא מפרש דמה שאמרו ומנא תימרא דחולין לא בעו כוונה דתנן גל שנתלש לישנא דגמרא הוא ולא סיומא דמילתא דרב נחמן דאלמא מסקנא דגמרא כרב ע"כ והג"א כתב דנראה לכאורה דהלכה כר' יוחנן וכ"פ הרוקח משום דבירושלמי פ"ב דמגילה משמע דר' חנינא ס"ל

כרבי יוחנן והוה ליה רב יחיד לגבייהו וגם רבינו ירוחם כתב שכדברי הפוסקים כר"י עיקר: ב"ה ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ורבוותא דסברי כוותיה:

סימן קצט

סעיף קטן א

לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה קמטיה וכל בית סתריה במים בפרק תינוקת (נדה סו:) אמר רבא לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה בית קמטיה במים ופירש"י קמטיה בית השחי ובית הסתרים שלה ע"כ ולשון רבינו אינו מדוקדק דנקט קמטיה ובית סתריה שנראה מלשונו שהם שני דברים וליתא. אלא בית הסתרים הוי פירושא דקמטיה וכפירש"י : וכתב מהר"י קולון בשורש קנ"ט דנראה דבמים דוקא קאמר מדלא קאמר שתהא אשה מדחת קמטיה סתם ולמה ליה למינקט במים אלא נראה דיין ושאר משקין ודשאר לכלוכיתו בתוך הקמט ישאר שם כתם היין או המשקה ההוא ומש"ה נקט במים :

סעיף קטן ב

ומ"ש ושתהא חופפת שער ראשה וכו' בס"פ מרובה (בבא קמא דף פב.) תניא דחד מי' תקנות שתיקן עזרא שתהא אשה חופפת וטובלת ומקשה עלה דאורייתא הוא דתניא ורחץ את בשרו במים שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים את בשרו את הטפל לבשרו ומאי נינהו שיער ומשני כי אמרינן דאורייתא לעיוני דילמא מיקטר א"נ מאוס מידי משום חציצה ואתא איהו תיקן חפיפה ופירש"י תיקן חפיפה במסרק להרחקה דמילתא:

סעיף קטן ג

ומ"ש שה"ר שמעיה פי' בשם רש"י שצריכה לעיין כל גופה יפה ולחוף אותו במים וכו' ור"ת פי' שאינה צריכה וכו' התוספות והרא"ש בפ' תינוקת כתבו שה"ר שמעיה מפרש דהא דתיקן עזרא שתהא אשה חופפת אכל הגוף קאי דבכל הגוף שייך חפיפה והביא ראיות לדבריו ומשמע ודאי דה"ר שמעיה מצריך חפיפה בראש כדמשמע לישנא דגמרא דמיירי בשיער וכדפירש"י שם ועוד דאין טעם להחמיר בגוף יותר מבשיער דיציבא בארעא וכו' דשיער עשוי להיות בו דבר חוצץ יותר מבגוף הוא שהרי עשוי להסתבך ולהתקשר וגם זוהמא וזיעה מצויים בו יותר אלא שרצה ז"ל להוסיף דבכל הגוף נמי בעי חפיפה דמשמע ליה דלישנא דחפיפה שייך בין במקום שיער בין שלא במקום שיער ולא הייתי צריך לכתוב כן אלא להוציא ממה שיראה קצת מדברי רבינו כאן וגם בסמוך אצל דברי הרמב"ן דכשמזכירים כל גופה בענין זה אין הראש במשמע ואין הדבר כן אלא כמו שכתבתי ואכתוב עוד שם בס"ד והתוספות והרא"ש דחו ראיותיו וכתבו שר"ת פירש דחפיפה לא שייכא אלא בראש והביא ראיות לדבריו וכתב הרא"ש

שאחד מראיותיו מדקאמר רבא שתהא אשה מדיחה קמטיה במים מכלל דשאר הגוף לא בעי הדחה דאי קמטיה לרבותא קאמר דאף על פי דא"צ ביאת מים משום דבית הסתרים נינהו אפ"ה צריך הדחה וה"ה לשאר הגוף א"כ הול"ל אפילו קמטיה ונראה מדברי התוספות והרא"ש שדברי ר"ח נראים בעיניהם וכן הוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ט מהלכות מקואות תקנת עזרא היא שתהא אשה חופפת את שערה ואח"כ תטבול וגם התוספות כתבו בסוף דבריהם כלשון הזה הילכך אין לנו ראיה שיצטרך חפיפה בגוף אלא לעיוני בעלמא כמו בראש מדאורייתא ואף על פי שאנו מדמין אין לעשות מעשה אלא צריך לחוף כל הגוף וכן מנהג כל הנשים לרחוץ כל הגוף עכשיו עכ"ל וגם המרדכי כתב בפ"ב דשבועות אחר דברי ר"ת וה"ר שמעיה מכל מקום נכון להחמיר לעשות חפיפה בכל הגוף ולסרוק שערה במסרק פן נתקשרו השערות עכ"ל וכ"כ סמ"ג והרא"ש כתב בסוף נדה אחר מחלוקת ר"ת וה"ר שמעיה נהגו בנות ישראל לרחוץ כל גופן ומנהג כשר הוא ע"כ. והר"ן כתב בפ"ב דשבועות גבי הא דאמר רבא אשה לא תחוף אלא בחמין פי' רש"י הך חפיפה חפיפת שערה כלומר שער ראשה ושאר מקומות שבגוף כבית השחי והכי מוכחי דחפיפה בשיער הוא דתנן (נזיר מב:) נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק והכי נמי מוכח בפרק מרובה (בבא קמא פב:) דאמרינן התם דעזרא תיקן שתהא אשה חופפת וטובלת ואקשינן הא דאורייתא הוא דכתיב את כל בשרו זה הטפל לבשרו ומאי ניהו שערו מדפריך הכי אלמא חפיפה בשיער הוא ופרקינן התם בעיוני בעלמא סגי דילמא מיקטר וכו' אתא איהו ותיקן חפיפה ומדאמרינן הכי משמע דבעיא עיוני בכולי גופה דלגבי חציצה מקום שיער ושאר הגוף שוים הם אלא דאתא עזרא ותיקן דלא ליסגי במקום שיער עיוני משום דשכיחי בה קיטרי והצריך חפיפה ומשום דחפיפה מדרבנן בעלמא הוא מקילים בה כדאמרינן לקמן האשה חופפת בע"ש וטובלת במ"ש ואפילו למוצאי י"ט שאחר השבת אבל בעיוני דמדאורייתא הוא לא מקילינן וראיה לדבר מדאמרינן בסמוך נתנה תבשיל לבנה וטבלה לא עלתה לה טבילה ובודאי א"א שלא נתנה תבשיל וכיוצא בו מע"ש עד מוצאי י"ט שאחר השבת והיאך עלתה לה טבילה אלא ודאי כי מקילינן בחפיפה דוקא בשחזרה ועיינה בשעת טבילה הילכך במקום שיער בעיא חפיפה ומקילים בה כדכתיבנא ובכולי גופה בעי עיוני סמוך לטבילה ודאמרינן לקמן טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה לחוף ולטבול עליה כל גופה משמע ולאו למימרא דחפיפה בכולה גופא אלא משום דמסתמא עיינה בעצמה בשעת חפיפה וכ"ת אי בעי עיוני סמוך לטבילה אפילו לא חפפה סמוך לטבילה אמאי צריכה לחוף ולטבול והרי עיינה בכל גופה סמוך לטבילה איכא למימר

שמא לא עיינה יפה יפה אבל בחפיפה ליכא למיחש להכי והך עיוני דמדאורייתא משמע דבלא מים הוא דלא אשכחן אלא גבי חפיפה ומיהו הני נשי דילן נהוג למישטף כל גופייהו בשעת טבילה בחמימי ושפיר דמי ואף בזמן התלמוד נראה שהיו נוהגות כן מדאמרינן בגמרא (סח.) דודי חסרת עבדי חסרת טשטקי חסרת ומדאצרכה כולי האי משמע שדרכן לשטוף בחמין וכן נ"ל מדאמרינן ואם סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה לחוף ולטבול ואם איתא דלא הוו עבדי חפיפה אלא במקום שיער אמאי לא חיישינן שמא לא עיינה יפה יפה בשאר מקומות הגוף כי היכי דחיישינן כשלא היתה חפיפה סמוך לטבילה כל שאר מקומות שבגוף דא ודא אחת היא אלא דרכן היה לשטף כל גופן בחמין ומש"ה בסמוך לטבילה ליכא למיחש למידי ומעתה האי ונמצא עליה אתי כפשטיה דנהי דחפיפה מדינא אינה אלא במקום שיער הנהיגוה בכל הגוף עכ"ל וכדברי הר"ן כך הם דברי הרשב"א בת"ה הארוך וז"ל בת"ה הקצר צריכה האשה לעיין בעצמה ובבשרה סמוך לטבילתה שלא יהא עליה שום דבר מיאוס או נימא קשורה במקום שיער שבה עזרא ובית דינו תקנו שתהא האשה חופפת כל מקום שיער שבה וסורקת במסרק או מפספסת בידיה היטב כדי שלא יהיו שערותיה קשורים זה בזה כבר נהגו בנות ישראל לחוף כל גופן ותשטוף במים חמין בשעת חפיפה ומנהג יפה הוא להן וכן ראוי להנהיגן כדי שתהא להן שמירה יפה לכל גופן וכתב עוד חפיפה זו צריכים לכתחילה להיות סמוך לטבילתה נזדמנה לה טבילה בשבת וחלו שני ימים טובים לפני השבת ה"ז חופפת בד' בשבת וטובלת בשבת שלא דחו זמנה של טבילה מפני חפיפה שתהא סמוך לטבילה כיון שא"א ובלבד שתהא מעיינת ובודקת בשעת טבילה כל גופה ושערות ראשה שלא יהא דבר חוצץ עד כאן לשונו ומ"ש ר"י שנראה שסברת הרשב"א כה"ר שמעיה איני יודע מהיכן ראה ר"י לומר שנראה לו כן:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן דמדין תורה צריכה שתהא הטובלת מעיינת בעצמה סמוך לטבילה ובודקת כל גופה וכו' וכתב עליו יראה מדבריו שיותר מחמיר בעיון הגוף מבעיון הראש מפני שזה דין תורה וזה אינו אלא תקנת עזרא דבר תמוה הוא בעיני וחס ליה להרמב"ן שיעלה על דעתו לומר כן שהדבר ידוע שיותר עשוי להיות דבר חוצץ במקום שיער מבמקום שאין בו שיער והיאך יתכן דמדאורייתא צריכה לעיין בגופה ולא בראשה שהוא מקום שיער אטו יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא ועוד דכיון דמאת בשרו מרבינן שערו מהי תיתי לשום אדם לפלוגי בינייהו אבל דברי הרמב"ן מבוארים דכשכתב דדין תורה שתהא מעיינת בעצמה ובודקת כל גופה אף ראשה במשמע דהא

ודאי ראשה בכלל כל גופה הוא ותקנת עזרא לא לעיין היה שזה מדין תורה היתה חייבת אלא לחפוף שערה במים חמין ולסורקו או לפספסו היה שמדין תורה בעיוני בעלמא הוה סגי לה והוא הצריכה שתהא חופפת וסובר הרמב"ן דחפיפה אינה אלא במקום שיער דוקא וכ"פ ר"ת וכולהו רבוותא בר מהר"ר שמעיה וזו מבואר מאד בדבריו שכתב ועזרא ובית דינו תקנו שתהא חופפת בכ"מ שער שבה במים חמין וסורקת אותן וכו' הרי בהדיא שלא חילק בין מקום שיער לשלא במקום שיער אלא לענין חפיפה בלבד לא לענין עיון כדקס"ד דרבינו: ומ"ש הרמב"ן דמדין תורה צריכה לעיין ולבדוק כל גופה כלומר בין מקום שיש בו שיער בין מקום שאין בו שיער מבואר בדברי התוספות והרשב"א והר"ן שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ה

חפיפה שבמקום שער לא תהיה במים קרים וכו' בפרק תינוקת (נדה סו:) אמר אמימר משמיה דרבא אשה לא תחוף אלא בחמין אבל לא בצונן ואפילו בחמי חמה צונן מ"ט לא משום דקרירי ומשרו מיזיא. ופירש"י ואפילו חמי חמה. די לה בחמין שהוחמו בשמש: דמשרו מיזיא. מקשין השיער ואין לכלוכו עובר והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות מקואות שהצונן מקלקלין ומקבצין את השיער ומתקשה ע"כ וכך הם דברי רבינו שכתב שמסבכין את השיער ודע שכתב הרא"ש בפר"ח גריס לא תחוף בקרירי ואפי' בחמי חמה פירוש אסור לחוף ובפ' כל שעה (פסחים מב.) אמרינן לא תלוש בחמין ולא בחמי חמה אלמא מדמי חמי חמה לחמין וכ"כ הרמב"ן והרשב"א דבחמי חמה יכולה לחוף:

סעיף קטן ו

ומ"ש ולא תחוף בנתר וכו' ולא באהל וכו' שם אמר רבא אשה לא תחוף לא בנתר ולא באהל בנתר משום דמקטף ובאהל משום דמסרך כך הוא גירסת הפוסקים ולאפוקי מספרים דידן דגרסי חול במקום אוהל. ופירש"י מקטף נותק שיער ומתבלבל וחוצץ. מסרך מדביק השיער וחוצץ והראב"ד כתב בספר בעלי הנפש בשם רב אחא ואי אמרת כי מקטיף מזיא מאי הוי דילמא איידי דקטיני מסתבכי ביני אריכי ומיקטר חד מינייהו ולא עיילי ביה מיא: ודע שבפ"ב ממס' כלים פירש הרמב"ם שנתר הוא הנקרא בלשון ערב טפל והוא נקרא בלשון לעז גריד"א יוסתר דברי המפרשים שהוא אלו"ם ולפ"ז הנשים שנוהגות להוליך גרידא למרחץ לטפול בו ראשן יש למחות בהן שלא יעשו כן ביום טבילה וכ"כ הריב"ש ז"ל בתשובה שהוא מיחה ביד הנשים הנוהגות לחוף ראשן בגריד"א מהטעם הנזכר אע"פ שה"ר דוראן ז"ל היה אומר שנתר אינו גריד"א הוא ז"ל הכריע שהוא גריד"א: וכתב מהר"י קולון בשורש קנ"ט שהדעת מכרעת דחפיפה דנתר ואהל ומים קרים שאסרו אינו אלא לרווחא דמילתא אבל בדיעבד אם חפף בנתר או

באהל או במים קרים וראה ועיין יפה בשערו שאינו נקשר ולא מסובך זה בזה גם לא נקטף סברא דבדיעבד שרי:

סעיף קטן ז

ומ"ש ולא בכל דברים שמסבכים השיער טעמו משום דאע"ג דבגמרא לא הוזכרו אלא אלו איכא למימר דמהם נלמוד לכל הדברים שמסבכים את השיער אבל מהר"י קולון כתב בשורש קנ"ט שהדעת מכרעת דאין לנו אלא מה שאמרו חכמים ומתוך כך התיר לאשה שהוזהרה מפי הרופאים שלא תחוף ראשה במים שיכולה לחוף ביין ולא חיישינן לסבוך או משרו מיזיא ועוד דכן הוא לכאורה דאם דוקא מים ולא שאר משקים א"כ הול"ל אשה לא תחוף אלא במיא חמימי הלכך משמע קצת דה"ה בשאר משקים הצלולים כגון יין וכיוצא בו ומיהו כתב עוד ומ"מ נכון והגון הוא שמקודם שתבא האשה לידי מעשה שתבדוק ותנסה לחוף ראשה ביין ותראה האם יסתבך או ישתבר או יתקשה השיער ע"י רחיצת היין יותר ממה שרגיל לעשות על ידי רחיצת המים ואם תנסה ג"פ ותרגיש ותראה שאין היין גורם אחד מכל אלו יותר מן המים אז תוכל לסמוך ולעשות מעשה וגם נכון הוא שתשאל לאותם הרופאים שהזהירו על רחיצת ראשה במים האם טבע היין חם לסבך או לשבר או להקשות השיער יותר מטבע המים החמים ובכ"מ מצינו שסמכו חכמים על דברי הרופאים לענין נדה וגם לענין חולה בי"ה ומעשים בכל יום שאנו סומכים על דברי רופאים נכרים להאכילה ע"כ :

סעיף קטן ח

חפיפה זו פי' רש"י מוטב שתהיה ביום שלפני טבילתה מבליל טבילתה וכו' בפ' תינוקת (נדה סח.) שלח רבין באגרתיה אשה לא תחוף בע"ש ותטבול במ"ש ותמה על עצמך היאך אשה חופפת ביום וטובלת בלילה הא בעינן תיכף לחפיפה טבילה וליכא והילכתא אשה לא תחוף אלא בלילה והלכתא אשה חופפת ביום וטובלת בלילה קשיא הילכתא אהילכתא ל"ק הא דאיפשר הא דלא איפשר. ופירש"י ותמה על עצמך היאך אשה וכו'. שהרי בקושי התירו להרחיק חפיפתה מטבילתה כ"כ אלא משום דאי חפפה בליל טבילתה אימור לא חייפא שפיר משום דממהרת לטבילתה מתוך שמהומה לביתה הא דלא איפשר לחוף ביום כגון מוצאי יום טוב לא תחוף אלא בלילה וכתבו התוס' דלפי פירושו נראה שמותר לחוף בליל טבילה אלא שטוב לה יותר לחוף ביום מפני שמהומה לביתה והביאו ראיה לדבר וכתבו עוד דבשאלתות פי' הא דאיפשר לחוף בליל טבילה שהוא חול לא תרחיק חפיפה מטבילה כלל ואפילו אם היום כמו כן חול לא תחוף אלא בלילה הא דלא איפשר כגון שליל טבילה י"ט או שבת אז תחוף ביום שלפני הטבילה אפילו אם יום שלפני הטבילה כמו כן י"ט או שבת אז תחוף מע"ש או מעי"ט כדפסק

הלכתא התם מרימר ולדברי השאלתות כ"ז שתוכל אין לחוף אלא בלילה וכתב הרא"ש וסוגיא דתלמודא לא משמע כפירושם דקא מיבעי' ליה נדה מהו שתחוף בלילה ותטבול בלילה אלמא משמע דיותר טוב הוא לחוף ביום דחיישינן שמא לא תחוף כהוגן בלילה דמתוך שמהומה לביתה לא חייפא שפיר וכן כתב המרדכי בשבועות בשם סה"ת דטוב ונכון שתכנס במרחץ בעוד היום גדול ותחוף עצמה בנחת ולא בחפזון ולא תצא עד לערב דאף בשאלתות דאסרינן לחוף ביום היינו כי יוצאת בעוד היום גדול אבל אם היתה שם עד הערב מודה הוא דשרי ע"כ וכ"כ סמ"ג וכ"כ התוס' והרא"ש דלפי מנהג נשים של עכשיו ששוהות במרחץ עד הלילה מותר לחוף ביום אף לפי השאלתות ואינו אסור אלא לחוף מבע"י ולצאת מן המרחץ קודם הלילה אבל כששהתה שם עד הלילה חפיפה אריכתא היא שכל שעה עוסקת בחפיפת גופה ושערה ועוד יש שמחמירות אף על פי שחופפות נושאות עמהן מסרק וסורקות עצמן בבית הטבילה וכתבו עוד התוספות שר"ת פי' הלכתא אשה חופפת ביום וטובלת בלילה פי' בע"ש וטובלת במ"ש והלכתא אשה לא תחוף אלא בלילה פי' במ"ש ולא תמהר לחוף מע"ש הא דאיפשר לחוף במ"ש שהוא חול תחוף בו ולא תמהר לחוף מע"ש והא דלא איפשר לחוף במ"ש ליל טבילתה כגון שהוא י"ט חופפת מע"ש אף על פי שטבילתה למ"ש או ליל שני בשבת והם שני ימים טובים אחר השבת ולא איירי כלל תלמודא באיסור חפיפה שחרית וטבילה ערבית בלא הפסקת יום וכן לא איירי באיסור חפיפת לילה ע"כ ורבינו לא חשש לכתוב פה דברי ר"ת דאינו מקפיד בין יום ללילה והביא דברי רש"י ודברי השאלתות שהם הפוכים אלו מאלו ושנוהגות הנשים לצאת ידי שניהם ומ"מ אין דברי רבינו מדוקדקין שכתב בדברי השאלתות מוטב שתהיה בלילה כמו שכתב לרש"י מוטב שתהיה ביום שנראה מדבריו דיום לשאלתות כלילה לרש"י והא ליתא שכבר נתבאר דלרש"י מותר לחוף בלילה אלא שטוב לה יותר לחוף ביום וביה שייך שפיר לשון מוטב שכתב רבינו אבל לשאלתות כל זמן שתוכל אין לחוף אלא בליל טבילה וכן משמע מדקאמר לא תחוף אלא בלילה ואם כן לא הוה למכתב ביה לישנא דמוטב אלא הכי הוה ליה למימר ובשאלתות פירש שצריכה להיות בלילה כדי שתהיה סמוך לטבילתה ואין לומר שהוא סובר דלרש"י אין מותר לחפוף בלילה אלא בשעת הדחק ושלא כדברי התוספות דהשתא הוי לילה לרש"י כיום לשאלתות אלא דלפ"ז לשון מוטב לא יבא מוטב לשום אחד מהם: וכתב הראב"ד בספר בעלי הנפש בשם רב אחא אפילו איתרמי ה' וע"ש י"ט דלא אפשר למיחף בהו וזמן טבילתה ליל שבת חייפא בד' וטבלה בבי שמשי משום דטבילה בזמנה מצוה וכי גדלה למזיא לא תקטרינהו לרישי דצוציתא דילמא מקטרא חדא ביניתא מינייהו

והויא חציצה משמע מדבריו שהאשה צריכה לשמור עצמה בינתיים מכל דבר החוצץ כמו שמצריכה לשמור מקשירת שערה וי"ל שאינה צריכה לכך הואיל ויכולה לבדוק עצמה בשעת טבילה אבל תיקון השיער דלא איפשר לה ביום טוב צריכה לשמור עצמה בינתיים מיהו מדפרש טעמא משום דטבילה בזמנה מצוה ש"מ דהשתא דליכא טבילה בזמנה לא מיבעי לה למיטבל בליל שבת וי"ט דלא איפשר למיהוי סמוך לחפיפה טבילה ואי עבדה עבדה ובלבד שתבדוק עצמה בשעת טבילה לפי שא"א לה שלא נתנה תבשיל לבנה ולא האכילתו ולא נתעסקה בכמה ענינים ואם לא שמרה את עצמה מכל אלה ולא בדקה עצמה בשעת טבילה לא עלתה לה טבילה עכ"ל ומ"ש דהשתא דליכא טבילה בזמנה לא מיבעיא למיטבל בליל שבת וי"ט אין נראה כן דעת הפוסקים שכתבו שטובלת בליל שבת וי"ט ולזמן הזה הוא שכתבו ומטעם זה אני תמה על מה שדקדק הראב"ד מדברי רב אחא שהרי בימי רב אחא כבר שוינהו לכולהו נשי ספק זבות דהא מסקנא דגמרא היא בפרק תינוקת וכל טבילה לאו בזמנה היא ואין לומר דרב אחא כתב לפי מה שהיה קודם התקנה והניח מה שהיה לפי מנהג זמנו לכך נראה שמ"ש רב אחא טבילה בזמנה מצוה היינו משום דכל לבעלה מצוה איכא והו"ל כבזמנה: ודע שהרשב"א פסק בת"ה כדברי השאלתות וז"ל חפיפה צריכה להיות לכתחלה סמוך לטבילתה לפיכך לא תחוף אשה ביום ותטבול בלילה אלא חופפת בלילה וטובלת כדי שלא יתקשר שום דבר על שערה משעת חפיפה עד שעת טבילה וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ב מהלכות מקואות אם איפשר לה לחוף בלילה ולטבול מיד תכף לחפיפה ה"ז משובח ובשעת הדחק או מפני חולה חופפת אפי' בע"ש וטובלת למ"ש וכתב הר"ן בפ"ב דשבועות שגם הרי"ף סובר כן שאינה חופפת אלא בליל טבילה:

סעיף קטן ט

חל טבילתה במ"ש שא"א לה לחוף מבע"י די לה בחפיפת ליל טבילתה דברי רבינו סתומים דנראה שאליבא דכ"ע בא להשמיענו כן וליתא דהא לדברי השאלתות עיקר דין חפיפה לכתחלה כך הוא להיות בלילה ומאי די לה בחפיפת ליל טבילתה דקאמר אלא לרש"י שסובר דעיקר חפיפה ביום הוא דאיצטריך לאשמועינן דכשחל טבילתה במ"ש די לה בחפיפת ליל טבילתה דהא אמרינן בגמרא לדעתו הא דלא איפשר ומ"ש ומ"מ מנהג יפה שתרחוץ ותחוף יפה בע"ש ובמ"ש תחוף מעט ותסרוק שערותיה גם זה מבואר שהוא על דעת רש"י שעיקר חפיפה הוא קודם ליל טבילתה דאילו לדברי השאלתות שעיקר חפיפה הוא בליל טבילתה למה צריך לחוף מע"ש ועוד מאי ובמ"ש תחוף מעט דקאמר הא כיון דעיקר חפיפה הוא באותה שעה תחוף אז יפה ואפי' לדברי רש"י יש

לתמוה למה כתב שתרחוץ ותחוף מע"ש הא כיון דלדעת רש"י מותר לחוף בלילה אפי' לכתחלה כדמשמע מדברי התוספות מה צורך לרחוץ ולחוף בע"ש ואפילו מנהג יפה אין כאן כיון דלכתחלה בלא שום אונס יכולה לחוף בלילה השתא דאיכא אונס אין טעם במנהג הזה אא"כ נאמר דלטעמיה אזיל דסבר דלרש"י אינה יכולה לחוף בלילה אלא מתוך הדוחק וכמו שכתבתי לעיל בסמוך דהשתא הוי מנהג יפה דאפילו בשעת הדחק יש לתקן כל מאי דאפשר שלא לסמוך על חפיפת לילה לבדה:

סעיף קטן י

ומ"ש נזדמנה לה טבילה בליל שבת שא"א לחוף בלילה די לה בחפיפת יום גם בזה דבריו סתומים דלדברי השאלתות הוא דאיצטריך להשמיענו שאף על פי שעיקר חפיפה בלילה היכא דלא איפשר כגון שהוא ליל שבת או י"ט חופפת ביום דאהא אמרינן בגמרא לדעתו הא דלא אפשר שאילו לדעת רש"י מאי די לה בחפיפת יום דקאמר הא עיקר חפיפה לכתחלה כך הוא להיות ביום והשתא קשה דבבין חל טבילתה במ"ש ובבין נזדמנה לה טבילתה בליל שבת כתבם סתם כאילו לכ"ע איצטריכו וליתא כמו שהוכחתי ועוד קשה דחדא נקט אליבא דרש"י וחד אליבא דשאלתות איפשר היה לומר דאתא לאשמועינן דבין בחל טבילתה במ"ש בין בנזדמנה לה טבילתה בליל שבת חופפת בשעת החול בין שהוא בלילה כמו בחל טבילתה במ"ש בין שהוא ביום כמו בנזדמנה לה טבילה בליל שבת ושפיר דמי אליבא דכ"ע ולמר הוי רבותא ברישא ולפיכך כתב בה לישנא דדי וכן בסיפא משום דהוי רבותא למר כתב בה לישנא דדי אלא דאם כן לא הו"ל להפסיק בין הדבקים בומ"מ מנהג יפה שתרחוץ ותחוף יפה בע"ש וכו' דההיא ליתא אלא לרש"י ולא לשאלתות:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ואפי' אם חלו שני ימים טובים ביום ה' ו' וכו' שם (סז:) אמר רב הונא אשה חופפת באחד וטובלת בשלישי בשבת שכן אשה חופפת בע"ש וטובלת במ"ש אשה חופפת באחד בשבת וטובלת ברביעי בשבת שכן אשה חופפת בע"ש וטובלת במוצאי י"ט שחל להיות אחר השבת אשה חופפת באחד בשבת וטובלת בה' בשבת שכן אשה חופפת בע"ש וטובלת במוצאי שני י"ט של ר"ה שחל להיות אחר השבת ורב חסדא אמר שכן לא אמרינן היכא דאיפשר איפשר היכא דלא דאפשר לא איפשר ורב יימר אמר אפי' שכן נמי אמרינן לבר מאשה חופפת באחד בשבת וטובלת בה' בשבת דלמוצאי שני י"ט של ר"ה שלאחר השבת ליתא דאיפשר דחופפת בלילה וטובלת בלילה דרש מרימר הלכתא כרב חסדא וכדמתרץ רב יימר ופירש"י הלכתא כרב חסדא לחומרא דאמר שכן לא אמרינן דהיכא דטבלה יום חול לא תחוף מאתמול ובמאי דאמר רב חסדא כולהו

אמרינן דהיכא דטבלה במוצאי שני ימים אחר השבת חופפת בע"ש לית הלכתא כוותיה אלא כדמתרץ רב יימר חפייא בליליא וטבלה בליליא ע"כ: ועל מאי דאסיקנא הלכתא חופפת ביום והלכתא לא תחוף אלא בלילה הא דאפשר הא דלא אפשר כתבו התוס' ולדברי השאלתות הא דלא אפשר כגון שליל טבילה י"ט או שבת אז תחוף מע"ש או מעי"ט כפסק של מעלה דדרש מרימר דהלכתא כרב חסדא וכדמתרץ רב יימר ועל מה שפירש"י הא דלא איפשר לחוף ביום כגון שאירע טבילתה במ"ש ואם תחוף בע"ש תרחיק יותר מדאי מטבילתה חופפת בליל טבילתה במ"ש כתבו וא"ת הא דפסקינן לעיל הלכתא כרב חסדא וכדמתרץ רב יימר לא קאי דהכא אמרינן דאינה חופפת בע"ש וטובלת למ"ש וי"ל דאיכא לאוקמי פסק דלעיל שליל טבילתה במ"ש והוא י"ט אז ודאי תחוף מע"ש ולא תפסיד עונתה הואיל ואינה יכולה לחוף בליל טבילתה ולא ביום שלפני טבילתה ואע"ג דלכאורה לא אמרו התוס' להרחיק חפיפה מן הטבילה בין לדעת השאלתות בין לדעת רש"י אלא כשאין מפסיק בין יום דחפיפה ליום דטבילה אלא יום אחד בלבד אבל כשמפסיקין ב' ימים כגון שחלו שני ימים טובים בה' ו' וטבילתה בליל שבת אין מתירין לה לחפוף ביום ד' דא"כ נמצאת חפיפה מרוחקת מטבילה טובא מ"מ מאחר שתלו טעמם בשלא יסתר פיסקא דלעיל כיון דלההוא פיסקא כל שהטבילה בליל י"ט או שבת אפי' מפסיק בין יום החפיפה ליום הטבילה שני ימים שפיר דמי כגון שחלו שני ימים טובים בה' ו' וליל טבילה בשבת חופפת בד' וכן אם חלו ב' ימים טובים בא' ב' וליל טבילה ליל שני חופפת בע"ש וכ"פ הרשב"א בת"ה וכ"כ הר"ן בפ"ב דשבועות בין לדעת הרי"ף שהוא כדברי השאלתות בין לדעת רש"י וכך הם דברי רבינו שכתב סתם שאפי' חלו שני י"ט ביום ה' ו' חופפת בד' ואע"ג דבגמרא לא אמרו כך אלא על שני י"ט של ר"ה לא חילק רבינו בין של גליות לשל ר"ה משום דמשמע ליה דלא אמרו בגמרא של ר"ה אלא לדידהו שהיו מקדשין ע"פ הראיה דלא משכחת שני ימים טובים רצופים אלא בשל ר"ה בלבד אבל לדידן דכולהו ימים טובים עבדי תרי יומי מספק אין לחלק בין ראש השנה לשאר ימים טובים וזהו טעמו של הרשב"א שכתב בדין זה בפירוש שאם חלו שני ימים טובים של ר"ה או של גליות ביום ה' ו' חופפת בד': ומשמע שזה שכתב רבינו שאם חלו שני י"ט ביום ה' ו' חופפת בד' וטובלת בליל שבת בין לדעת השאלתות בין לדעת רש"י קאמר ליה וכדכתב הר"ן וכמו שהוכחתי לדברי התוס' ואין צריך לומר שאם חל י"ט במ"ש שחופפת בע"ש וטובלת במ"ש וכמו שכתבו התוס' בהדיא גם לדעת רש"י ולא כדכתב הרא"ש דלפי פירש"י אם חל י"ט במ"ש נראה שלא התיר לחוף בע"ש ולטבול במ"ש שהרי פירש דבקושי התירו לחוף ביום ולטבול

בלילה אלא דהכי עדיף טפי משום דמהומה לביתה אבל להרחיק כולי האי מע"ש למ"ש אסור אף אם חל י"ט במ"ש ומוטב שתדחה טבילתה עכ"ל ונמשך אחריו רבינו ירוחם ולפ"ז צריך לומר דסבר רש"י דלמסקנא דהלכתא חופפת והלכתא אינה חופפת וכו' ליתא לפסקא דפסיקנא לעיל הלכתא כרב חסדא וכדמתרץ רב יימר וזה דוחק ולכן סתם רבינו דבריו דלא כוותיה: ומ"מ איכא למידק בדברי רבינו שכתב או אם חל י"ט במ"ש וכו' דהא במכ"ש דחלו שני י"ט ביום ה' ו' וכו' שכתב ברישא אתיא ונ"ל דמשום דהתוס' לא כתבו אלא הא דחל י"ט במ"ש וכו' בלבד ורבינו למד מדבריהם דה"ה דחלו שני י"ט ביום ה' ו' וכו' וכמו שהוכחתי לעיל ומשום דשאינה מפורשת בדבריהם חביבא ליה ואקדמה ואח"כ כתב חבירתה שהיא מפורשת בדבריהם א"נ דמשום דהרא"ש פליג אף בבתרייתא אליבא דרש"י לכך כתבה לומר דאף זו הוי חידוש הרחקת חפיפתה אף ע"פ שאין ההרחקה מרובה דהא הרא"ש פליג בה לדעת רש"י ולא רצה להקדימה משום דהו"א לא זו אף זו קתני אבל השתא דלא צריך למיתנייא להא משום דאתיא לה במכ"ש מקמייתא שמעינן שפיר דללמד דאיכא מאן דפליג בה כתבה: ודע שהרמב"ם כתב בפרק ב' מהלכות מקואות אם אפשר לה לחוף בלילה ולטבול מיד תכף לחפיפה הרי זו משובחת ובשעת הדחק או מפני החולי חופפת אפי' בע"ש וטובלת למ"ש עכ"ל נראה שהוא ז"ל סובר דלמאי דאסיקנא הלכתא אשה חופפת וכו' הא דאיפשר הא דלא איפשר ליתא לפיסקא דפסק מרימר הלכתא כרב חסדא וכדמתרץ רב יימר אלא לעולם לא תפסיק בין יום החפיפה ליום דטבילה יותר מיום אחד והוא ז"ל מפרש הא דאפשר הא דלא אפשר דהיינו לומר דהיכא דא"א לחוף בליל טבילה מפני הדחק שא"א למצוא מים חמין בליל הטבילה מפני שיוצאין בשיירא או מפרשים בים ולא ימצאו להם מים חמין באותה לילה או שהנכרים יש להם באותה לילה חג שאינם מניחים להדליק אש בשום בית או אי זה אונס אחר או מפני החולי כלומר שיש לה חולי שהמים חמין מזיקין לה בעת עונת התעוררות החולי ויודעים שבליל טבילתה הוא העונה דכיון דאי אפשר לעשות בענין אחר יכולה להקדים לחוף קודם ליל הטבילה ואפי' אם יכריחה הדוחק או החולי להקדים לחוף מיום ראשון והטבילה אינה אלא עד ליל שלישי רשאי להקדים לחוף מיום א' אבל להרחיק יותר לא דהא אמאי דשלח רבין באגרתיה אשה לא תחוף בערב שבת ותטבול במוצאי שבת אמרינן דהיינו בדאפשר אבל בדלא אפשר שפיר דמי ודוקא כשיעור הרחקה זו אבל להרחיק טפי לא דלא לחנם נקט רבין האי שיעורא אלא לומר אף על גב דבכי האי שיעורא שרי להרחיק היינו דוקא בדלא אפשר אבל בדאפשר לא וצריך לומר שהוא סובר דע"ש ומ"ש דנקט לדוגמא נקטינהו ולאו דווקא אלא ה"ה

לחוף ביום א' ולטבול בליל ג' וכן כיוצא בזה בשאר הימים דהא לפי פירוש זה אין טעם לתלות ההיתר הזה בע"ש ומ"ש יותר משאר הימים :

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו ובלבד שתזהר אחר רחיצה וחפיפה מליתן תבשיל לבנה וכו' כ"כ שם הרא"ש על דברי ר"ת שפירש הא דאיפשר לחוף במ"ש תחוף בלילה הא דלא אפשר תחוף מע"ש כגון שחל י"ט במ"ש אז חופפת ביום בע"ש וכך נוהגות הנשים האידנא ונזהרות בשבת מליתן תבשיל ולהתעסק בדבר שיבא לידי חציצה ומחממות קיתון של מים להדיח בית הסתרים ובית הקמטים כב"ה דמתירים להחם חמין בי"ט לרגליו אבל לא כל גופו וגם קושרות שערותיהן יפה שלא יתלכלכו עכ"ל כלומר קושרות שערותיהן בע"ש אחר שחפפו כדי שלא יתלכלכו או יתבלבלו קודם טבילה וזהירות דנתינת תבשיל לבנה איני מכיר דאטו אם תגע בתבשיל ולא יהיה לצורך בנה מי לא חיישינן והרי על כרחך נוגעת בתבשיל שאוכלת ואף אם תזהר מליגע בו כגון שתאכל בכף ולא תגע בתבשיל כלל כמו ששמעתי שיש מורין כן מ"מ כיון דידים עסקניות הן א"א שלא תסיח דעתה שעה א' או רגע א' ותגע ולאו אדעתה ועוד שיותר נכון היה להזהירן שיבדקו ידיהם וכל גופן בשעת טבילה ואם ימצאו בו דבר חוצץ יסירוהו ולא יהיה ידיהם אסורות בשבת מליתן תבשיל לבנה ומלאכול כדרכן דמה ענין עיון ובדיקה זו אצל חפיפה דדוקא חפיפה שא"א לעשותו בי"ט התירו להרחיק ולעשותה מע"ש אבל עיון ובדיקה שאיפשר לעשותו בי"ט למה תסמוך על מה שבדקה בע"ש ולא תבדוק בשעת טבילה ואפי' לה"ר שמעיה שסובר שחפיפה היא אף בגוף במקום שתמצא עליו דבר חוצץ יכולה היא לחופפו במים חמין וכיון שצריכה לבדוק ידיה וגופה בשעת טבילה למה לא תגע בתבשיל ובכל מה שתרצה עד שעת בדיקה סמוך לטבילה ועוד דלפי מה שכתבתי לעיל בשם התוס' והרמב"ן והרשב"א והר"ן דבדיקה זו היא מדאורייתא לא היו חכמים מקילים בה להקדימה קודם טבילה הרבה אפי' היכא דלא איפשר וכ"ש בדאיפשר כגון זו שיכולה לבדוק ולעיין גופה סמוך לטבילה וכ"כ הר"ן בפ"ב דשבועות אהא דקדימת אשה לחוף מע"ש או מעי"ט וז"ל ולכולהו פירושי בחפיפה שהוא תקנת עזרא בלבד הוא דמקילין אבל לעיוני אי איכא מידי דחייץ בגופה דהוא מדאורייתא לא מקילין וכתב עוד שם גבי הא דאמר רבא אשה לא תחוף בנתר וכולי משום דחפיפה דרבנן בעלמא הוא מקילין בה כדאמרינן לקמן האשה חופפת בע"ש וטובלת למ"ש ואפי' למוצאי י"ט שאחר השבת אבל בעיוני דמדאורייתא הוא לא מקילין וראיה לדבר מדאמרינן בסמוך נתנה תבשיל לבנה וטבלה לא עלתה לה טבילה ובודאי אי אפשר שלא נתנה תבשיל לבנה וכיוצא בו מע"ש עד

מוצאי י"ט שאחר השבת והיאך עלתה לה טבילה אלא ודאי כי מקילין בחפיפה דוקא בשחזרה ועיינה בשעת טבילה הילכך במקום שיער בעי חפיפה ומקילין בה כדכתיבנא ובכולי גופא בעי עיונא סמוך לטבילה עכ"ל וכבר כתבתיה בתחילת סימן זה. וכן דעת הרשב"א שכתב בת"ה וז"ל נזדמנה לה טבילה שא"א לחוף בלילה ה"ז חופפת ביום ושומרת שערות ראשה וטובלת בלילה ואף אם נזדמנה לה טבילה בשבת וחלו ב' י"ט של ר"ה או של גליות בה' בשבת ה"ז חופפת בד' בשבת וטובלת בשבת שלא דחו זמנה של טבילה מפני חפיפה שתהא סמוך לטבילה כיון שא"א ובלבד שתהא מעיינת ובודקת היטב בשעת טבילה כל גופה ושערות ראשה שלא יהא דבר חוצץ עכ"ל וכיון שעכ"פ היא צריכה לעיין ולבדוק כל גופה בשעת טבילה למה נחמיר בזו יותר מבשאר נשים שהם מותרות להתעסק כל מה שירצו עד סמוך לטבילה שאז בודקות ומעיינות עצמן ועוד דחומרא זו חומרא דאתיא לידי קולא היא שתסמוך על זהירותה מליתן תבשיל לבנה ומלהתעסק בדברים החוצצין ולא תחזור לבדוק ולעיין גופה בשעת טבילה וחכמים לא הקילו להרחיק בדיקתה מטבילתה כמו שנתבאר לכן אני אומר שמנהג אותן נשים היה ע"פ הסוברים דעיון ובדיקה אינה מדאורייתא אלא בכלל תקנת עזרא הוא וכדמשמע מתוך דברי רבינו בתחלת סימן זה וא"כ בשעה שנעשית החפיפה נעשית הבדיקה והעיון ואין להפרידם זה מזה ולפיכך צריכה ליזהר מליתן תבשיל וכו' כדי שתוכל לסמוך על אותה בדיקה שעשתה בעת חפיפה ואם נתעסקה בנתינת תבשיל לבנה או בשאר דברים החוצצים אז ע"כ צריכה להפריד הבדיקה מן החפיפה כיון דא"א בע"א הלכך תבדוק בשעת טבילה ושפיר דמי א"נ היו נוהגות לעשות כן מפני שדרך הנשים לחפוף ולבדוק הגוף ביחד ועכשיו מתוך שאינן חופפות סמוך לטבילה ישכחו מלבדוק גופן ונמצא שלא עלתה להן טבילה ולכן הנהיגו להיות להן זהירות מליגע בשום דבר חוצץ מעת בדיקה ראשונה שהיתה בשעת חפיפה וז"ש רבינו בסמוך ואם טבלה ולא עיינה עצמה מקודם לכן אם נזהרה מלהתעסק בדבר החוצץ עלתה לה טבילה וכו' כלומר הא דאמרינן דתזהר מליתן תבשיל לבנה וכו' נ"מ להיכא דטבלה ולא עיינה עצמה שאם לא נזהרה לא עלתה לה טבילה ואפשר עוד שהטעם הנוהגות מפני שחוששות שמא מתוך שדרך לסמוך חפיפה ובדיקת הגוף יחד אם אתה מצריכן לבדוק גופן שמא יבואו לחפוף ולסרוק ראשן בי"ט אלא שזו חששא רחוקה היא וגם לפי הטעם הראשון כבר כתבתי שאין מנהג זה נראה בעיני אלא כיון דעכ"פ צריכה לבדוק בשעת טבילה אין להנהיגה ליזהר בכך פן תבא לזלזל בבדיקה דסמוך לטבילה ואפי' לדעת מי שיסבור דבדיקה ועיון הגוף לא הוי דאורייתא מכל מקום הוא דבר שא"א לעמוד בו שלא ליגע

בתבשיל ולא בשום דבר חוצץ הלכך שלא להזהירם ליזהר בכך עדיף טפי אלא מזהירין אותה שבשעת טבילה תבדוק כל גופה ושערותיה שלא יהיה עליה דבר חוצץ וגם מלמדין אותה לקשור שערותיה מעת חפיפה עד עת טבילה ולא מפני שלא יתלכלכו כמו שכתבו הרא"ש ורבינו ירוחם שאם יתלכלכו תמצאנו בשעת בדיקה ותסיר הלכלוך אלא כדי שלא יסתבכו זה בזה צריך לקשור אותם בודאי וכ"נ מדברי הרשב"א שכתבתי בסמוך דמטעם זה צריכה לקשרם ולשמרם ולא מפני שלא יתלכלכו וכדפרישית כנ"ל ונראה שמטעם זה לא הזכירו הרשב"א והר"ן זהירות מליתן תבשיל לבנה כלל. וז"ל הרשב"א בת"ה ל"ק הא דאפשר הא דלא אפשר כלומר היכא דאתרמי לה טבילה בשבת או בי"ט דא"א לחוף בלילה חופפת ביום וטובלת בלילה ואפי' לחוף בע"ש ולטבול במוצאי י"ט דהא א"א לחוף בליל טבילה וכדרב חסדא ודוקא בשעיינה בגופה וראשה בשעת טבילה דחפיפה דרבנן הקילו כי היכי דלא נדחי טבילה בזמנה אבל עיוני דמדאורייתא לא אפשר בלאו הכי ולא עוד אלא אפי' היכא דעיינה קודם טבילה ונתנה תבשיל לבנה וטבלה לא עלתה לה כ"ש זו שיש כמה עונות בין חפיפתה לטבילתה ושנתעסקה בכמה תבשילין ומיני חציצה שלא עלתה לה טבילה אא"כ עיינה בשעת טבילה ממש עכ"ל. וסמ"ג וסה"ת כתבו אם הוא י"ט במ"ש או חל טבילתה ליל ב' בשבת והרי ב' י"ט אירעו באחד בשבת שאינה יכולה לרחוץ בחמין כלל ולא לסרוק כלל ראשה אז תרחוץ בחמין מע"ש ותחוף ותסרוק ותשמור עצמה ביום שבינתיים בכל היכולת מכל טינוף ובליל טבילתה תנקר ותחצוץ שיניה בטוב מפני המאכל שאכלה בימים שבינתים שלא ישארו פירורין ולא בשר ולא עצם עכ"ל ואף ע"פ שלא כתבו דתבדוק גופה בשעת טבילה וכתבו שתשמור עצמה ביום שבינתים מפני הטינוף וכמנהג אותם נשים מ"מ הרי כתבו בכל היכולת דזהירות מליגע בתבשיל הוא דבר שא"א וכמו שכתבתי:

סעיף קטן יג

ומ"ש ובי"ט יכולה להחם קיתון של מים להדיח קמטיה ובית סתריה וכו' כבר כתבתי דמדברי הרא"ש ז"ל היא ולרחוץ כל הגוף במים שהוחמו מעי"ט נתבאר בטור א"ח שיש אוסרין ויש מתירין והרא"ש ז"ל מן האוסרים ומפני כך לא הזכיר היתר זה. ונראה דה"ה לחל טבילתה בליל שבת שמותרת להדיח קמטיה ובית סתריה בחמין שהוחמו מבע"י דהא בפרק כירה [ט:] אמרינן דמותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין שהוחמו מע"ש ומשמע דלאו דוקא איברים אלו דה"ה לאיברים אחרים ולא נקט הרא"ש הכא י"ט לאפוקי שלא ירחץ בשבת בית הסתרים אלא לאשמועינן דבי"ט עצמו מותר להחם מים לכך ומיהו בטור א"ח סימן שכ"ה כתבתי דמדברי רש"י משמע קצת דדוקא פניו

ידיו ורגליו התירו אבל לא שאר איברים: כתב הכלבו אני תמה היאך אשה יכולה לטבול בליל שבת וי"ט היאך תנצל מסחיטת שיער ולכך אני אומר שראויה הטבילה לדחות עד מוצאי שבת וי"ט ע"כ ואף ע"פ שהן דברי הראב"ד בספר בעלי הנפש אין לדחות דברי כל הני רבוותא דשרו לטבול בי"ט ושבת ועוד דהכי משמע בהדיא בר"פ במה אשה יוצאה (שבת נז.) וחששא דסחיטת שער אינה כלום שהרי פסק הרמב"ם בפ"ט מהלכות שבת שאין סחיטה בשיער וכתבתי טעמו בטור א"ח סימן ש"ל:

כתבו התוס' והרא"ש בפרק תינוקת שרבינו משולם התיר בעירו לחוף בע"ש ולטבול ביום שבת כי היה יראות לטבול בלילה ושלח לו ר"ת דתרי קולי בהדי הדדי לא מקיילינן קולא דסרך בתה וקולה דהרחקת חפיפה מטבילה ע"כ וכתבו המרדכי בשבועות וגם סמ"ג וסמ"ק וסה"ת ורבינו ירוחם ז"ל כתבוהו ולא ידעתי למה השמיטו רבינו:

סעיף קטן יד

כתב הרשב"א חפפה ועיינה עצמה בחול ביום וטבלה בערב או למחרתו וכו' בת"ה הקצר:

סעיף קטן טו

ומ"ש עלתה לה טבילה בדיעבד אף ע"פ שלא היתה סמוך לחפיפה בת"ה כתוב כלשון הזה אף ע"פ שלא היתה חפיפה ובדיקה סמוך לטבילה ע"כ ורבינו השמיט תיבת בדיקה ואין להשמיטה דהא טובא קמ"ל דאף ע"ג דבדיקה היא דאורייתא אם לא היתה סמוכה לטבילה עלתה לה טבילה בדיעבד ומ"ש ואצ"ל אם חפפה במקום שיער ולא עיינה שאר הגוף שלא עלתה לה טבילה מבואר ממה שקדם שחפיפת מקום שיער הוא תקנת עזרא ובדיקת כל הגוף הוא דאורייתא ומטעם זה הוציא באצ"ל וכן מבואר בדברי הרשב"א עצמו שכך הוא לשונו ואצ"ל אם חפפה במקום שיער ולא עיינה בשאר גופה שלא עלתה לה טבילה שזו צריכה לעיין דבר תורה עכ"ל ורבינו קיצר לשונו ולא ידעתי למה:

סעיף קטן טז

ומ"ש ואפילו חפפה מיד אחר הטבילה וסרקה במסרק ולא מצאה שום נימא קשורה וכו' כ"כ הראב"ד בספר בעלי הנפש ובשמו כתבו הרשב"א בת"ה הארוך ופסק כן בקצר: גרסינן בפרק תנוקת (נדה סו:) אמר רבא טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה לחוף ולטבול ואם לאו צריכה לחוף ולטבול א"ד אם באותו יום שחפפה טבלה א"צ לחוף ולטבול אם לאו צריכה לחוף ולטבול מאי בינייהו למיסמך לחפיפה טבילה למיחף ביממא ולמיטבל בליליא ופירש"י איכא בינייהו וכו' ללישנא קמא בעינן סמוך לחפיפה טבילה ע"כ ונראה מתוך גירסא שכתבתי דתו איכא בינייהו כשחפפה בסוף היום וטבלה תכף בלילה דללישנא קמא הרי סמוך הוא וללישנא בתרא

לא באותו יום הוא אבל הרי"ף והר"ן לא גרסי אלא איכא בינייהו סמוך לחפיפה טבילה בלבד וכ"נ שהיה גורס רש"י והתוס' כתבו איכא בינייהו סמוך לחפיפה טבילה לא מיירי הכא מידי בהצרכת סמוך לחפיפה טבילה אלא לענין לתלות אחר הטבילה אם נמצא עליה דבר חוצץ הוא דפליגי אם צריך לענין זה סמוך לחפיפה טבילה. והרי"ף והר"ן גורסים הלשונות מהופכין דבלישנא קמא גרסינן אם באותו היום ובלישנא בתרא גרסינן אם סמוך. וכתב הר"ן ונ"ל כלישנא בתרא דסמוך לחפיפה טבילה כדאיפסיקא הלכתא בסמוך דצריך לחוף בלילה כלומר סמוך לטבילה. ויתר דברי הר"ן הנוגעים לדין זה כתבתי בתחלת הסי' וכתב עוד הר"ן ואיכא דגרסי איכא בינייהו מיחף ביממא ומיטבל בליליא כלומר דללישנא דאמר אם באותו יום שחפפה טבלה אם חפפה ביום וטבלה בליליא אינה צריכה לחוף דהא אמרינן ואם לאו צריכה לחוף ולטבול כלומר מפני שנמצא עליה דבר חוצץ משמע דהא לאו הכי אינה צריכה לחוף ולטבול אע"פ שחפפה ביום וטבלה בלילה ולפי גירסא זו למדנו דללישנא בתרא אשה שחפפה ביום וטבלה בלילה צריכה לחזור ולטבול אע"ג דבדלא אפשר שרינן לקמן ע"כ לשונו וז"ל הרשב"א בת"ה הארוך אהא דאמר רבא טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה א"צ לחוף ולטבול מהא שמעינן דלכתחלה הוא דבעינן עיוני סמוך לטבילה הא עיינה שלא בסמוך לטבילה וטבלה עלתה לה טבילה דעד כאן לא קאמר רבא הכא בנמצא עליה דבר חוצץ דלא עלתה לה טבילה אלא בשלא חפפה סמוך לטבילה אלמא דוקא נמצא עליה ולא חפפה ולא עיינה הוא דלא עלתה לה טבילה הא לא נמצא עליה דבר חוצץ עלתה לה טבילה ואע"פ שלא עיינה סמוך לטבילה וכ"ש בחפיפה עכ"ל וכ"כ הר"ן בפ"ב דשבועות:

סעיף קטן יז

והראב"ד כתב דוקא בשאר כל הגוף אבל בבית הסתרים כיון שאין צריכין לביאת מים וכו' בספר בעלי הנפש כתב כן והעתקתי לשונו בסי' קצ"ח:

סעיף קטן יח

חפפה ועיינה גופה וטבלה ובעלייתה נמצא עליה דבר החוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה א"צ טבילה אחרת וכו' מימרא דרבא בפרק תנוקת כתבתיה בסמוך טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה א"צ לחוף ולטבול ואם לאו צריכה לחוף ולטבול:

סעיף קטן יט

ומ"ש וכמה הוא סמוך כתב הרשב"א עונה וכו' בת"ה הקצר וז"ל בארוך ומאי סמוך בו ביום שע"י כן נזהרת בחפיפתה יותר כ"כ הרז"ה עכ"ל:

סעיף קטן כ

ומ"ש בד"א בשלא נתעסקה באותו המין אחר טבילה אבל נתעסקה בו בין טבילה לבדיקה א"צ טבילה אחרת וכו' גם זה מדברי הרשב"א בת"ה וטעמו מדתניא בפ"ק דחולין (י.) טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ אף על פי שנתעסק באותו המין כל היום כולו כלומר אחר טבילה לא עלתה לו טבילה עד שיאמר ברי לי שלא היה עלי קודם לכן והקשו התוספות מברייתא זו אהא דאמר רבא אם סמוך לחפיפה טבלה א"צ לחוף ולטבול ותירצו דההיא דחולין בשלא טבל סמוך לחפיפה ואע"פ שתירצו תירוצים אחרים הרשב"א תפס תירוץ זה עיקר ולפיכך כתב פ"ק דחולין על אותה ברייתא ומיירי כגון שחפף קודם טבילה דאי לא חפף אפילו לא נמצא עליו דבר חוצץ לא עלתה לו טבילה ומיירי נמי בשלא חפף סמוך לטבילה דאי בשחפף סמוך לטבילה אפילו נמצא עליו דבר חוצץ אינו חוזר וטובל כדגרסינן בפרק תנוקת טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה א"צ לחוף ולטבול עכ"ל: אבל הרמב"ם כתב בפ"ב מה' מקואות טבלה ועלתה אם באותו היום שחפפה טבלה א"צ לחוף פעם שנית אלא חוזרת וטובלת מיד בלבד ואם לאו צריכה לחוף פעם שנית ולטבול ואח"כ כתב מי שטבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ אע"פ שנתעסק באותו המין כל היום כולו הרי הוא בטומאתו עד שיאמר יודע אני בודאי שלא היה זה עלי קודם הטבילה הואיל והוחזק טמא העמד טמא על טומאתו עד שתדע בודאי שטהר עכ"ל נראה שהוא מפרש ההיא ברייתא דחולין כפשטה דלא מפלגת בין אם סמוך לחפיפה טבלה לאם לא טבלה סמוך לחפיפה בכל גוונא לא עלתה לה טבילה עד שיאמר ברי לי שלא היה עלי קודם טבילה ורבא דפרק תנוקת דמפליג בין טבלה סמוך לחפיפה ללא טבלה סמוך לחפיפה לא לפטרה מטבילה שניה אתא אלא לפטרה מחפיפה שנייה בלבד הוא דאתא. ונראה שמ"ש הרשב"א בת"ה בגמר דבריו ויש מן הגדולים שהורו אף בזה להחמיר עד שתאמר ברי לי שלא היה עלי בשעת טבילה ע"כ נראה שעל הרמב"ם נתכוון: ודע שכתב הראב"ד על דברי הרמב"ם אם באותו היום שחפפה טבלה א"א הא קי"ל כלישנא בתרא דאמר אם סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה לא לחוף ולא לטבול ואם לאו צריכה לחוף ולטבול ומ"ש הוא אינו כלום דהא לא בעינן סמוך לכתחלה השתא דאשתכח ריעותא חיישינן אלא אם כן סמוך לחפיפה טבלה עכ"ל. טעמו מפני שהוא גורס כהרי"ף והר"ן דבלישנא בתרא גרסינן אם סמוך לחפיפה טבלה ולפי גירסתו הלכה כלישנא בתרא דתלי מילתא באם סמוך לחפיפה טבלה שהוא זמן מועט מאם ביום שחפפה טבלה דמשמע אפילו חפפה בבוקר וטבלה בערב נמי ולפיכך משיג על הרמב"ם למה פסק כלישנא קמא דתלי מילתא באם

ביום שחפפה טבלה דלא הו"ל למיפסק אלא כלישנא בתרא דתלי מילתא שאם סמוך לחפיפה טבלה שהוא זמן מועט ונראה עוד דבגירסת הראב"ד היה כתוב בל"ק א"צ לחוף ולטבול ובלישנא בתרא היה כתוב אינה צריכה לא לחוף ולא לטבול ומשיג על הרמב"ם למה פסק כלישנא קמא דמשמע שאינה פוטרת אלא מחפיפה ולא מטבילה הו"ל למיפסק כלישנא בתרא דפטר לה אף מטבילה והשיג עוד עליו ממה שלא כתב דין זה אצל דין מי שטבל ועלה ונמצא עליו דבר תוצץ כו' וכתבו אצל דין דתכף לחפיפה טבילה דמשמע דמש"ה אמרינן כשנמצא עליה דבר חוצץ אי לא טבלה סמוך לחפיפה צריכה לחוף ולטבול אבל אם לא היה צריך לסמוך טבילה לחפיפה לא הוה אמרינן דצריכה לחוף ולטבול וכתב שזה אינו דאפי' אי לא הוה בעינן לכתחלה למיסמך טבילה לחפיפה היכא דאישתכח ריעותא הוה חיישינן כל שלא סמכה טבילה לחפיפה כנ"ל ביאור דברי הראב"ד ולייישב דעת הרמב"ם יש לומר דאיהו ז"ל גריס כגירסא דידן דלישנא בתרא הוא אם ביום שחפפה טבלה וגם גריס ביה אם סמוך לחפיפה טבלה א"צ לחוף ולטבול והוא מפרש דהיינו לומר דא"צ תרתי חפיפה וטבילה דטבילה לחודה סגי לה אבל טבילה מיהא בעיא בכל גוונא וכמו שכתבתי לעיל ובזה נסתלקו מעליו ב' השגות הראשונות ובהכי ניחא נמי ההשגה השלישית דכיון דחפיפה אינה אלא תקנת עזרא אי לא הוה מתקן לסמוך טבילה לחפיפה אפילו לא טבלה סמוך לחפיפה ונמצא עליה אחר טבילה דבר החוצץ לא היתה צריכה לחזור ולחוף אבל מאחר שהתקין לסמוך טבילה לחפיפה כשנמצא עליה דבר חוצץ אם לא טבלה סמוך לחפיפה הצריכוה לחזור ולחוף.

והר"ן כתב בפ"ב דשבועות הרמב"ם כתב בפ"ה מה' מקואות אם ביום שחפפה טבלה וכו' משום דלמקצת נוסחאות לישנא בתרא הוא ומיהו לאו למימרא דלההוא לישנא כל שחפפה באותו יום אע"פ שלא היה סמוך לטבילה דלא חיישינן ואע"פ שנמצא עליה דבר החוצץ דהיכי איפשר אע"ג דאיתיליד ריעותא לא נחוש ואע"פ שהרחיקה טבילתה מחפיפתה אלא להכי נקט יום לאשמועינן דנמצא עליה דבר חוצץ הא לאו הכי אינה צריכה לחוף ולטבול אף ע"פ שלא חפפה ביום שטבלה וזה לא נתבאר יפה בדברי הרמב"ם וכבר השיגו הראב"ד ז"ל עכ"ל נראה שהוא מפרש שהראב"ד סובר כדברי הרמב"ם שדעתו לומר דכל שחפפה באותו יום ואע"פ שלא היה סמוך לטבילה לא חיישינן אע"פ שנמצא עליה דבר חוצץ והשיגו משום דהיכי איפשר דאע"ג דאיתיליד ריעותא לא נחוש אע"פ שהרחיקה טבילתה מחפיפתה דלא אשמועינן האי לישנא אלא היכא דלא נמצא עליה דבר החוצץ א"צ לחוף ולטבול אע"פ שלא חפפה ביום שטבלה וז"ש הראב"ד דאפי' לא בעינן סמוך לכתחלה השתא דאשתכח ריעותא חיישינן וכו'

ואיני יורד לסוף דעתו של הר"ן בזה חדא שכתב וזה לא נתבאר יפה בדברי הרמב"ם שמבואר מאד הוא בדבריו דבנמצא עליה דבר החוצץ קאמר אם ביום שחפפה טבלה אינה צריכה לחוף פעם שנית שהרי תחילת לשונו הוא טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר החוצץ ודוחק לומר שהיה חסר תחלת לשון זה בנוסחת הרמב"ם שהיתה ביד הר"ן כדמשמע קצת ממה שדברי הרמב"ם שהביא מתחלה אם ביום שחפפה טבלה וכו' ועוד דאם לא נתבאר יפה בדברי הרמב"ם למה השיגו הראב"ד לומר דמ"ש אינו כלום וכו' לא הו"ל לכתוב אלא אין הדברים מבוארים יפה שהוה ליה לפרש דהיינו דוקא בשלא נמצא עליה דבר חוצץ אבל אם נמצא עליה חוצץ צריכה לחוף וכו' כיון דאשתכח ריעותא ועוד דהאי דקאמר הר"ן דלאו למימרא דכל שחפפה באותו יום אף על פי שלא היה סמוך לטבילה דלא חיישינן אף על פי שנמצא עליה וכו' ע"כ היינו לומר דלא תימא דלא חיישינן כלל ולא תצטרך לחזור ולטבול דאהא הוא דאיכא לאתמיהי היכי אפשר דאף על גב דאיתיליד ריעותא לא נחוש אבל אם היינו אומרים דצריכה לטבול אלא שא"צ לחזור ולחוף ודאי דלא הוי שייך לאתמוהי הכי וכיון דהרמב"ם קאמר בהדיא דאפילו חפפה באותו יום צריכה לטבול שנית ולא הצילה חפיפה באותו יום אלא מלחזור ולחוף שנית אין כאן תמיהא כלל ודוחק לומר שהיה להם נוסחא אחרת בדברי הרמב"ם שהיה פוטרת חפיפה באותו יום מטבילה שנייה וצ"ע:

סעיף קטן כא

חפפה קודם טבילה ובין חפיפה לטבילה נתעסקה בדברים החוצצים או שנתנה לבנה תבשיל העשוי לידבק בה וכו' בפרק תנוקת (נדה סז.) אמר רב גידל אמר רב נתנה תבשיל לבנה וטבלה לא עלתה לה טבילה אע"ג דהשתא ליכא אימור ברדיוני נפל כלומר חיישינן שמא בעלייתה מן הטבילה נפל וסובר רבינו דהא דחיישינן בנתנה תבשיל לבנה דוקא כשהוא תבשיל העשוי לידבק כלומר שהוא גריס של פול או רבב וכיוצא בזה מדברים העושים חציצה וכך הם דברי הרשב"א בת"ה וסיים הרשב"א בדין זה לפיכך לא עלתה לה טבילה אא"כ עיינה בנפשה לאחר נתינת התבשיל או לאחר עסק הדברים החוצצים והרמב"ם כתב בפ"ב מהל' מקואות נדה שנתנה תבשיל לבנה לא עלתה לה טבילה מפני השמנונית שעל ידיה ואח"כ כתב בד"א לענין טהרות אבל להתירה לבעלה הרי זו מותרת אע"פ שנתנה תבשיל לבנה או שהיה בה שרטיטין וכו' שכל הדברים האלו וכיוצא בהם אינם חוצצין אלא מדבריהם ולענין טהרות גזרו לענין ביאה לא גזרו עכ"ל נראה מדבריו דרב גידל אמר רב בתבשיל שאינו נדבק לגמרי מיירי אלא כיון דסתם תבשיל אית ביה שמנונית חיישינן שמא נדבק בידיה וחייש מדרבנן לטהרות אבל לא לבעלה ולפי זה

אם היה התבשיל מדברים הנדבקים שעושים חציצה מדאורייתא אף לבעלה חיישינן שמא נדבקו בה וצריכה לטבול ואם לכך נתכוון הרמב"ם נמצא דאין חילוק בין הרמב"ם להרשב"א לענין הדין כלל ומיהו איפשר שמ"ש הרמב"ם שאינם חוצצים אלא מדבריהם לא משום דשמנונית אינו מהדברים החוצצים מ"מ קאמר הכי דשמנונית דהרמב"ם היינו רבב וחיישׁ דבר תורה אף לבעלה אלא משום דכיון דאין אותו הרבב על רוב גופה אפי' אם מקפיד עליו לא מיתסר מדאורייתא אלא מדרבנן דמדאורייתא תרתי בעינן רובו ושיהיה מקפיד עליו וכיון דלא מיתסר אלא מדבריהם לא גזרו אלא לטהרות ולא לבעלה אבל קשה ע"ז דא"כ כשכתב בפ"א מד"ס שכל דבר החוצץ אם היה מקפיד עליו לא עלתה לה טבילה אע"פ שהוא על מיעוטו גזירה משום רובו שם הו"ל לכתוב דהיינו לטהרות אבל לבעלה לא גזרו ועוד דמאי שנא ממפשלת בנה לאחוריה וטבלה שכתב דלא עלתה לה טבילה משום דחיישנן שמא היה טיט ברגלי התינוק ונדבק באמו ולא חילק בין טהרות לבעלה לפיכך נראה דפירוש ראשון עיקר :

סימן ר

סעיף קטן א

בברכת הטבילה כתב בה"ג לאחר שתעלה מן הטבילה תברך וכו' בפ"ק דפסחים (דף ז:) אהא דתניא כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן אמר רב חסדא חוץ מן הטבילה משום דאכתי גברא לא חזי ותניא כוותיה ופי' רש"י כיון דאיכא טבילה דאכתי גברא לא חזי כגון טבילת בעל קרי ומשמשת שפלטה ש"ז וטבילת גר תקנו בכולן שיברך לאחר טבילה וכ"נ שהרי בכולן מברך על מפני שהוא לאחר עשייתן וכ"כ ג"כ בפרק שלשה שאכלו (ברכות נא.) אבל הרי"ף כתב בשם הגאונים דלא אמר רב חסדא אלא בטבילת גר בלבד שאינו יכול לומר אקב"ו עד שיטבול דמל ולא טבל כאילו לא מל אבל שאר חייבי טבילות מברכין ואח"כ טובלים דנדה שלא פלטה ש"ז וזב שלא ראה קרי קורין ומתפללים והר"ן והתוס' בשם הגאונים כתבו עוד דאפי' רואה קרי קי"ל דבטלוה לטבילה דידיה כדאיתא בפרק מי שמתו (ברכות דף כב:) וא"כ יכול הוא לברך עד שלא יטבול וה"ה לפולטת ש"ז וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק י"א מהל' ברכות שכתב חייבי טבילות מברכין עובר לעשייתן חוץ מן הגר וכתב הר"ן דלפי דבריהם מה שאינם מברכים בשאר חייבי טבילות [לטבול] בלמ"ד שהוא נוסח הברכה שמברכין עובר לעשייתן היינו מפני שלא רצה להתקין לה ב' מטבעות וכיון שבטבילת גר צריך לברך בעל אף כשמברכין לפני הטבילה קבעוה בעל והתוס' והרא"ש הביאו דברי הגאונים וכתבו עליהם אעפ"כ אומר ר"י דאין לגעור בנשים שמברכות אחר הטבילה כיון דאיכא טבילת גר דלא מצי

לברך לא חילקו ומשמע דר"י לא בא לומר אלא שאין למחות ביד הנוהגות לברך אחר הטבילה כיון דאיכא למימר דלא חילקו בין טבילת גר לשאר חייבי טבילות אבל הבא לימלך נראה דמודה הוא דמורין לו כדברי הגאונים לברך לפני טבילה ונראה שזהו טעמו של הרא"ש שבהלכות נדה בקצר פסק שתברך לפני טבילה וכמו שכתב רבינו בסמוך בשמו דלאורויי מודה ר"י דלברך קודם טבילה מורינן וא"כ לא הוה ליה לרבינו לכתוב וכן פר"י דאגב טבילת גר וכו' דמשמע דלעיקר הדין אומר כן ר"י להורות לבא לימלך שתברך אחר טבילה וליתא כמו שהוכחתי אלא כך ה"ל לכתוב ור"י אומר שאין למחות ביד הנוהגות לברך אחר טבילה דכיון דאיכא טבילת גר וכו' אפשר שלא חילקו ואין לומר שרבינו סמך עמ"ש בתוס' עד וי"מ דבכל טבילות קאמר דגברא לא חזי דקודם שירד למים א"צ לברך דילמא משום ביעתותא דמיא מימנע ולא טביל ואחר שיורד הוא ערום ואסור לברך משום דלבו רואה את הערוה ע"כ שהרי רבי' לא הזכיר טעם זה ועוד דלאו מדברי ר"י הוא אותו פירוש ועוד שאין הפירוש ההוא נכון כלל דגברא לא חזי לאו משום ביעתותא דמיא משתמע:

סעיף קטן ב

ומ"ש הראב"ד והרא"ש שתברך קודם שתפשוט חלוקה פשוט שהוא משום דכשהיא ערומה אסורה לברך: ומ"ש הראב"ד ואם לא ברכה קודם שפשטה תברך לאחר שתכנס עד צוארה במים ואם הם צלולים עוכרתן ברגליה ומברכת בס"פ מי שמתו (ברכות כב:) תנן ירד לטבול אם יכול לעלות להתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא ופריך בגמרא [כה:] והלא לבו רואה את הערוה ומשני במים עכורים שנו דדמו כארעא סמיכתא וקתני תו התם שאם היו צלולים מעכרן ברגלו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה:

סימן רא

סעיף קטן א

צריכה שתטבול במי מקוה שיש בו ארבעים סאה זה פשוט במסכת מקואות ובכמה מקומות בתלמוד מהם בסוף ע"ז (עה:) במי נדה יתחטא מים שהנדה טובלת בהם הוי אומר ארבעים סאה ובפרק קמא דחגיגה (דף יא.) תניא ורחץ את בשרו במים במי מקוה את כל בשרו מים שכל גופו עולה בהם וכמה הם אמה על אמה ברום ג' אמות ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה. ומשמע בפרק עושין פסין דהני אמה על אמה ברום ג' אמות במרובע היא ולא בעגול וכתב רבינו ירוחם על שיעור דאמה על אמה ברום ג' אמות דה"ה אם יהיה רחב ואינו גבוה כ"כ יועיל אם יתכסה במים בפעם אחת ע"כ וצריך

שיעלה בתשבורת למ"א אלף ותע"ב אצבעות שכך עולה אמה על אמה ברום ג' אמות מרובעות : ב"ה ובסמוך אכתוב שכפי חשבון מדוקדק כמה אצבעות היו בתשבורת המקוה: וכבר כתבתי בסוף סימן קצ"ח כמה צריך להיות שיעור גובה המים. אמרינן בפרק הנושא . ובכמה דוכתי במ' סאה חסר קורטוב אינו יכול לטבול וכתב הר"ש בר צמח בשם אחד מהמחברים ששיעור קורטוב משקל דינר ויצא לו ממה שאמרו בבתרא [צ:] שקרטוב א' משמונה בשמינית בלוג עכ"ל. ול"נ דקרטוב לאו דוקא אלא אפי' פחות מקרטוב כל שחסרו מ' סאה אפי' כל שהוא פסול וכתב עוד שיעור אמה על אמה ברום ג' אמות צריך שיהיו המים במקוה יותר גדולה משיעור זה שכשיכנס הטובל ויפחתו המים שישארו במקוה מ' סאה וכ"כ רבינו יהונתן עכ"ל ופשוט הוא: וכתב עוד בשם הראב"ד דבאמה בת ששה טפחים משערינן למקוה. וכתב עוד דבעינן אמה שוחקת וכן מוכח בפ"ק דעירובין [ג:] שכל שיעורי תורה להחמיר וכתב הרשב"א דשוחקת יתירה על העצבה חצי אצבע ולמדה מדאמרינן בפרק על אלו מומין (בכורות מ.) שתי אמות היו במקדש אחת יתירה על של משה חצי אצבע וכן אמרינן בפרק שתי הלחם (מנחות צח.) ובפרק כיצד צולין (פסחים פו:) והוא במשנה בפי"ז דכלים: ב"ה ולפ"ז צריך שיהיה בתשבורת המקוה ארבעים וארבעה אלף וקי"ח אצבעות וחצי אצבע:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפי' אינם מים חיים שא"צ מים חיים אלא לזב ולא לנדה וזבה פשוט בפ"ק דמקואות וטעמא משום דלא כתיב מים חיים בטבילת שום אחד מהטמאים אלא בזב ואע"ג דבפרק בתרא דבכורות (נה:) גבי אבוה דשמואל עבוד לבנתיה מקואות פירש"י בחד לישנא דזבה טעונה מים חיים ליתיה כבר סתרו אותו פי' התוספות בפרק במה אשה והביאו ברייתא דת"כ דקתני בהדיא חומר בזב מבזבה שהזב טעון מים חיים וכ"פ הרמב"ם בפ"א ובפ"ט מהלכות מקואות וכ"פ הרשב"א וכך הם דברי כל הפוסקים:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואף אם תטבול במעיין צריך שיהא בו מ' סאה אף ע"ג דמעיין מטהר בכל שהו היינו דוקא לכלים אבל לאדם אפי' הוא קטן וכו' אין טבילה עולה בו אא"כ יהיה בו מ' סאה בת"כ תניא אילו נאמר ומקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא מים על כתפו ועשה מקוה לכתחלה יהיה טהור ת"ל מעיין מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים אי מה מעיין מטהר בכל שהו אף מקוה מטהר בכל שהוא ת"ל אך מעיין מעיין מטהר בכל שהוא והמקוה במ' סאה אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין ת"ל אך מעיין מעיין מטהר בזוחלין והמקוה באשבורן ובפ' ג' מינים (נזיר לח.) אמרינן רביעית דמקוה בטולי בטלוה משמע דמקוה נמי מטהר ברביעית אם כל גוף הדבר

הנטבל בו יכול להתכסות בו בבת אחת וכדקאמר בפ"ק דפסחים [דף יז:] רביעית חזי להטביל בו מחטין וצנורות וא"כ האי ברייתא דקתני דבמקוה בעי' מ' סאה מדרבנן היא ובתר דבטלוה לרביעית דמקוה ואף ע"ג דדריש ליה מקרא אסמכתא בעלמא הוא וכיון דגבי מקוה במ' סאה קתני מעיין בכל שהוא משמע דכי בטלו רביעית דמקוה כל שהוא דמעיין לא בטלו. וכ"מ מדתנן בפ"ק דמקואות למעלה מהם מי מקוה שיש בו מ' סאה שבו טובלין ומטבילין פי' טובלין אדם ומטבילין כלים דאף הן בעו מ' סאה כמו שנתבאר דבטלוה לרביעית דמקוה למעלה מהן מי מעיין שמימיו מועטין שרבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין לטהר בכל שהוא נראה דאטובלין ומטבילין דקתני גבי מקוה קאי דהנך כיון דמי מעיין נינהו טובלין בהם אדם וכלים בכל שהן כלומר בשיעור שכל גופו יהא עולה בהם בבת אחת דאי לאו הכי לא עלתה להם טבילה כמו שנתבאר בסימן קצ"ט. זהו טעמם של הרמב"ם והראב"ד שכתבו דאף אדם מטהר במעיין בכל שהוא לאו כל שהוא דוקא קאמרי אלא כל מקום שכל גופו עולה בבת אחת וכ"כ הרא"ש בסוף נדה כדברי הראב"ד וכ"כ הרשב"א בתשובה על דברי הראב"ד וכ"כ הר"ן בפ"ב דשבועות וז"ל אי מה מעיין מטהר בכל שהוא לאו דוקא כל שהוא אלא לאפוקי ארבעים סאה קאמר שא"צ כמקוה אלא מיהו צריך שיהא כל גופו עולה בהן בבת אחת ולא בחצאין אלא דכיון דכל גופו עולה בהן הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו סגי דבמעיין ליכא יתורא לאפוקי מהכי משא"כ במקוה דאפילו גוץ וכל גופו עולה בסאה לא עלתה לו טבילה עד שתטבול במקוה של ארבעים סאה מדכתיב ורחץ את כל בשרו במים דרשינן מים שכל גופו עולה בהם דהיינו מ' סאה עכ"ל וכ"כ הראב"ד בספר בעלי הנפש את כל בשרו מים שכל גופו עולה בהם וכמה הוא אמה על אמה ברום ג' אמות וה"מ במי מקוה דכתיב את כל בשרו אבל במים חיים לא דכתיב גבי זב ורחץ בשרו במים חיים ולא כתיב כל בשרו הילכך כל היכא דמכסי בהו בבת אחת עלתה לה טבילה. ורבינו לא חשש לפרש מפני שסמך עמ"ש בסימן קצ"ח צריכה שתטבול כל גופה בפעם אחת דממילא משמע דכל שהוא לאו דוקא הוא אלא כדי שיעלה גופה בבת אחת קאמר דאם לא כן לא עלתה לה טבילה והרמב"ם אף על פי שלא כ"כ בפי' שמעיין מטהר אדם בכל שהוא שהרי ז"ל בפ"ט למעלה מזה המעיין שמימיו מועטים והרבו עליו מים שאובים שוה למקוה וכו' ושוה למעיין שהוא מטהר בכל שהוא שהמעיין אין למימיו שיעור אפילו כל שהן מטהרים ע"כ וכבר היה איפשר לפרש דבריו דלכלים דוקא קאמר וכדפר"י מ"מ מדכתב קודם לכן דמקוה שיש בו ארבעים סאה טובל בו כל אדם טמא חוץ מן הזב ובו מטבילים כלים כשכתב אח"כ למעלה מזה המעיין שמימיו מועטין וכו' שהמעיין אין

למימיו שיעור וכו' גם לטבילת אדם שכתב לעיל בסמוך קאי ואף ע"ג דהרמב"ם סידרא ולישנא דמתניתין נקיט ואתי ליכא למימר דכי היכי דדחיק ר"י בפירושא דמתניתין הכי נדחוק אנן בפירוש דברי הרמב"ם דבתראה הוא ואם איתא דסבר הכי הוה ליה לפרש ולא לסתום דבריו כסתימת המשנה אבל ר"י סובר דהא דקתני שהמעיין מטהר בכל שהוא לא קאי אלא לטבילת כלים אבל לטבילת אדם בעינן ארבעים סאה לעולם אפי' בקטן שכל גופו עולה בפחות מכאן והביא ראיה מדאמרינן בפרק חומר בקודש (חגיגה דף כב.) דהא ארעא חלחולי מחלחלא ובעיא מ' סאה ובמקוה לא שייך לומר חלחולי מחלחלא אלא במעיין שגידי המים מתחברים תחת הקרקע וקאמר דבעינן מ' סאה וכתב הרא"ש בסוף נדה שנראין דבריו כי אין להשיב על הראיה שהביא וגם מסתבר הואיל ושיערו חכמים מי מקוה אמה על אמה ברום ג' אמות מים שכל גופו עולה בהם לא פלוג באדם לשער בכל אחד לפי גופו ע"כ וכ"פ הרשב"א שכתב על זה דלמחמירין שומעין בדבר שאיסורו בכרת ובתשובה כתב דדברי האומרים דלאדם בעינן מ' סאה אפי' במעיין נראין עיקר והר"ן כתב בתשובה סימן ס"ו וז"ל אף ע"פ שהדברים נראים דאפילו לאדם לא בעי מ' סאה בטובל במעיין אלא שיהא גופו עולה בהן הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו אף על פי כן באיסור כרת ראוי לחוש לדברי המחמירים עד כאן לשונו: ומשמע שאם המים משוכים כגון מעיין שהוא זוחל ואין בשום מקום ממנו מ' סאה אבל כשתצרף כל המים שמתחלה ועד סוף הם מ' סאה טובלין בכל מקום ממנו שגוף הנטבל מכסה בו בין שיהא אדם בין שיהא כלי לדברי הכל וראיה מדתניא בתוספתא ומייתי לה ר"ש בפ"ה דמסכת מקואות אי זו היא חרדלית מי גשמים הבאים מדרון רואין אותם אם יש מתחלתן ועד סופן צירוף מ' סאה מטבילין בהן ואם לאו אין מטבילין בהם דברי ב"ש ב"ה אומרים אין מטבילין בהן עד שיהא לפניו עוגל מ' סאה הרי שאף על פי שאין בה ארבעים סאה אלא בצירוף מתחלתן ועד סופן מטבילין בה לב"ש וע"כ לא פליגי ב"ה עלייהו אלא משום דקטפרס לא הוו חיבור או משום דאין הנוטפין מטהרין אלא באשבורן וכ"נ ממ"ש רבינו שמשון בפ"ה דמקואות משנה שניה דאיכא לאוקומי הך דתלמי לאדם וכגון שאין מ' סאה ממקום מוצא המים עד התלמי אלא עד הבריכה יש מ' סאה ע"כ: כתב מהרי"ק בסימן נ"ו דבארות העשויים בידי אדם שמים נובעים מהם אף ע"פ שאין מימיהם יוצאין לחוץ דין מעיין גמור יש לו אע"ג דבת"כ מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים והני בארות הם עשויים בידי אדם האי בידי אדם לא קאי אחפירת קרקע אלא אהוויית המים שנתהוו שם בידי שמים לאפוקי מילא בכתף והביא כמה ראיות לדבר וכ"נ מבעל ת"ה סימן רנ"ח ומדברי תשובות להרמב"ן סימן רל"א:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אבל אם רחצה במרחץ או עלו עליה כל מימות שבעולם הרי היא בטומאתה עד שתטבול במקוה או במעיין כ"כ הרמב"ם בפי"ו מהא"ב ופשוט הוא: וכתב בספר בעלי הנפש לטבילת הכלים די במה שהן כדי שיוכלו להטבילן כולן כאחד ואפילו ברביעית לבד מטבילין בו מחטין וצנורות מן הלכה אלא שבטלו אותן חכמים ואמרו שאין טבילה עולה לכל דבר בפחות ממ' סאה והכי איתא בנזיר (לח.) מיהו לא בטלו אותו אלא כשהוא בפני עצמו אבל מקוה שלם וקדח ממנו רביעית לעוקה שבצדו על שפת המקוה אם יש בפרצה רוחב כשפופרת הנוד על גובה כקליפת השום מטבילין בו כלים קטנים ודוקא ברביעית אבל פחות מרביעית לא דלא חשיב כלל ובעינן שיעור מקוה קטן במקום טבילה דהיינו רביעית דהוה שיעור טהרה מן התורה וכן הוא שיעור טהרה לידים ואף על פי שעשינו לאותו רביעית שקדח כמקוה שלם אם נתן בו שאובים ונטל ממנו כנגדן פסול משא"כ במקוה גדול שהכשרנו בענין זה עד רובו ודוקא בשקדחו לאותו רביעית ואח"כ ערבו בשאובים דפסול אבל אם עד שלא קדחו נתן שאובים במקוה כענין נתן סאה ונטל סאה ואח"כ קדחו ומשך ממנו רביעית לעוקה שבצדו אע"פ שהשאובין מעורבין בו כשר להטביל בו מחטין וצנורות מ"ט מהכשירא דמקוה קא אתו והכי איתא בזבחים פ"ב (כב.) עכ"ל:

סעיף קטן ה

וטבילה בנהרות בהא איכא פלוגתא דרבוותא וכו' בפרק בתרא דבכורות (נה.) תניא למה נקרא שמו פרת שמימיו פרים ורבים מסייע ליה לשמואל דאמר נהרא מכיפיה מיבריך ופליגא דרב דאמר מיטרא במערבא סהדא רבא פרת אבוה דשמואל עבוד להו לבנתיה מקואות ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי מקואות סבר לה כרב דאמר מיטרא במערבא סהדא רבא פרת ופליגא דידיה אדידיה כלומר דשמואל אדשמואל דאמר שמואל אין המים מטהרין בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי ואיתא להני מימרי בפרק במה אשה (שבת דף סה:) ובפרק אין בין המודר (נדרים מ.) וה"פ אבוה דשמואל הוה עבוד לבנתיה מקואות ביומי ניסן ולא היה מניחם לטבול בנהר משום דחייש שמא ירבו הנוטפים על הזוחלין נמצא שאין מטהרין אלא באשבורן וכדתניא בברייתא דת"כ שהבאתי בסימן זה מעיין מטהר בזוחלין ומקוה באשבורן כלומר שאין מי גשמים מטהרין אלא דוקא דקוו וקיימי הלכך כל היכא דאיכא למיחש שמא רבו הנוטפים שהן מי גשמים או הפשרת שלגים על הזוחלין שהן המים הנמשכין ובאים מנביעותו ומקורו של מעיין אסור וקסבר כרב דאמר מיטרא במערבא וכו' כלומר דס"ל לרב שהנהר ממי גשמים הוא מתרבה ולא מכיפיה והא דקאמר דהוה עבוד להו מקואות ביומי ניסן לאו דוקא דבכל השנה היו

טובלות במקואות בר מיומי תשרי וכאידך דשמואל דאמר אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי בלבד ולא נקט יומי ניסן אלא לאפוקי יומי תשרי ושמואל דאמר מכיפיה מיבריך סבר שאע"פ שאנו רואין שכשהגשמים יורדים הנהרות מתברכין עיקר ריבויין ממקורן הוא כדאמרינן בפרק סדר תעניות (סה:) אין לך טפח יורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים ונמצא שלעולם זוחלים רבים על הנוטפים דהא לטפח של גשמים איכא טפחיים דמעיין הלכך לשמואל ע"פ מימרא זו מותר לטבול בנהרות לעולם אפי' כשנראה לעיין שנתרבו הרבה מחמת המטר וכתבו התוספות שר"ת פסק כההיא דשמואל דאמר נהרא מכיפיה מיבריך אע"ג דרב פליג עליה והלכה כרב באיסורי ועוד דאבוה דשמואל ס"ל כרב ואידך דשמואל נמי פליגא עליה אפ"ה נקטינן כמימרא דמכיפיה מיבריך כיון דברייתא מסייעא ליה ונמצא לפי דעתו שלעולם טובלים בנהרות אפילו כשמתרבין הרבה מחמת גשמים לפי שאין טפח יורד מלמטה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים כן כתב הר"ן בפרק במה אשה ובפרק אין בין המודר וגם התוספות כתבו בפרק במה אשה על פסק זה דר"ת ועל זה אנו סומכין לטבול בנהרות אפילו אם גדלו מאד. וכ"נ מדברי הרא"ש בפרק אין בין המודר וכ"נ מדברי מהרי"ק בשורש קט"ו וכ"כ הרא"ש בפי' בתשובות כלל ל"א סימן י"א דלמאי דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריך מותר לטבול בנהרות אע"פ שיש בנהר עשר ידות מים ממה שהיה בתחלה ולא חיישינן שמא רבו הנוטפים על הזוחלין לפי שרוב תגבורת המים הוא מקום נביעתו שכשיורדין גשמים ואויר העולם מתלחלח ונעשה רטוב גם מקור הנהר מימיו מקבלים שפע מלחלוחית האויר ומוציאין מים בשפע והנהר מתגבר והולך ורבה מעצמו ופשט דברי המרדכי בפרק במה אשה הכי משתמעי ודלא כדכתב רבינו ירוחם דאפילו לר"ת אותם נהרות שגדלים לפעמים הרבה ממי גשמים צריך להמתין ב' או ג' ימים שיחזור הנהר לדרכו מאחר שאנו רואים שלפי שעה נתגדל ונתרבה הנהר כ"כ מירידת גשמים עכ"ל ומ"מ כתב הר"ן בפרק במה אשה ובפרק אין בין המודר נ"ל שאף ר"ת לא אמרה אלא בנהרות שאין מכזבין אבל במכזבין ליכא למימר בהו דמיברכי מכיפייהו וכן כתב המרדכי בפ"ק דשבועות בשם רא"ם ואי זה נהרות הם מכזבים יתבאר בסמוך אבל ר"מ כתבו הרא"ש בסוף נדה שהיה אוסר לטבול בנהרות כל השנה לבר מיומי תשרי דלא קי"ל כשמואל בהא דאמר נהרא מכיפיה מיבריך כיון דפליגי דידיה אדידיה שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן בההיא דאמר אין המים מטהרים אלא פרת ביומי תשרי דנהי דנהרא מכיפיה מיבריך לא עבדינן בה עובדא גזירה משום חרדלית של גשמים דאי שרינן לטבול בנהרות יאמרו העולם מטהרין מזוחלין דסברי דרובין נוטפין ולא

ידעי דנהרא מכיפיה מיבריך ואתו למישרי למיטבל בחרדלית של גשמים דהיינו זרם מי גשמים הזוחלים מדליו של הר והנהו לא מטהרי בזוחלין דכולהו נוטפים נינהו. וכה"ג אשכחן לשמואל דאמר לרב יהודה בפ"ק דכתובות (יד.) הלכה כר"ג ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים אצלה וכן איתא נמי בהמפלת (כה:) ובפרק במה בהמה (שבת נד.) נמי אמרינן בכה"ג השתא דאמר שמואל טפח ותני דבי שמואל טפחיים שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן וה"נ אמרינן בפרק א"צ (ביצה כט:) ותלמודא לא איצטריך למימר הכא הכי כיון דאבוה דשמואל ורב ס"ל כמימרא דמחמרא פשיטא דעבדינן הכי וכתב עוד הרא"ש שכ"כ הרמב"ן בשם ר"ח ז"ל. וכן נראה שהוא דעת הרי"ף שלא הביא אלא מאי דהוה עבוד אבוה דשמואל בלבד. וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ט מהלכות מקואות אם רבו מי גשמים על מי הנהר אינם מטהרין בזוחלין אלא באשבורן לפיכך צריך להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהם עכ"ל ומתוך דבריו למדנו פירוש מחודש במאי דעבד אבוה דשמואל לבנתיה מפצי ביומי תשרי מצטרף לפירוש שפירשו המפרשים דמשום צניעות הוה עביד להו שנראה מדבריו בפרק א' מהלכות מקואות שגם הוא ז"ל היה מפרש כן:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו שר"י היה אוסר לטבול בהן כל החורף עד אחר זמן הפשרת שלגים הוא מ"ש שמואל אין המים מטהרים אלא פרת ביומי תשרי לומר דכשכלה זמן החום הגדול שכבר נפשרו כל שלגים שבעולם וגם אין גשמים יורדים כל אותו זמן עד שיתחילו ימות הגשמים ולפי זה אפשר דבחדש אלול טובלין שכבר כלו ימי החום הגדויל של תמוז ואב ומה שלא נפשר ע"י חום החדשים ההם לא יפשור ע"י חום חדש אלול ודייקינן נמי דנקט יומי תשרי לרבות חדש אלול הסמוך וטפל לחדש תשרי דאל"כ לא הו"ל למינקט אלא חדש תשרי ומיהו מדאמור רבנן (תענית כט.) דשילהי קייטא קשה מקייט' איכא למימר דחום של אלול תקיף טובא וחיישינן ביה להפשרת שלגים ואפשר דאלול בקצת שנים חמים ובקצת שנים קריר והכל לפי מה שהוא שנה דאי חמים אסור לטבול בו ואי קריר מותר אבל תשרי לעולם לית ביה חומא להפשיר שלגים ולהכי נקט יומי תשרי לכלול אלול עם תשרי בשנים דהוא קריר ולא כתב בהדיא אלול משום דקצת שנים חמים ואז אין טובלין ואפשר שזו היתה כוונת רבינו שסתם וכתב עד אחר זמן הפשרת שלגים ולא כתב יומי תשרי כלישנא דשמואל ואף ע"ג דאיכא למידחי ולמימר דליכא למיסמך אקרירותא דאלול אע"ג דקריר לן הכא לעילא מהאי דוכתא במקום דאיכא שלגים חמים וע"י החום נפשרים השלגים אפשר דלא חשו רבנן בהכי ואפשר דמרחשון אתא לרבויי

במאי דאמר יומי תשרי ולומר דאי חזינן שלא ירדו גשמים עדיין טובלין בו כמו בחדש תשרי אלא דבהא נמי איכא לספוקי דלמא אע"ג דלא נחת מיטרא הכא לעיל מהכא נחת וגם על מ"ש בשם הר"ם מרוטנבורק שאין לטבול בהן בשעת הגשמים וכו' איכא למידק ששינה לשונו שהרי כבר כתבתי לשונו של ר"מ שהביא הרא"ש בפסקיו ואין כתוב בו אלא שהיה אוסר לטבול בנהרות כל השנה לבר מיומי תשרי וכן נראה שכתב רבי' הל' הזה שהוא כדי ללמדנו דיומי תשרי דנקט שמואל לאו דוקא דה"ה בכל השנה כל שאנו רואים שלא נתרבה הנהר יותר משיעורו הנהוג ביומי תשרי טובלין בו וכן אם בשנה אחד נתרבה הנהר ביומי תשרי יותר משיעורו הרגיל באותו זמן תלינן ריבוי בגשמים או בחום רב שהיה בו שלא כמנהג ועל ידו הופשרו השלגים ולא נקט שמואל יומי תשרי אלא משום דברוב השנים אין בו רבוי גשמים ולא הפשרת שלגים ולפיכך מן הסתם טובלין בו דמסתמא אין בו ריבוי יותר על מקורו אבל כל שאנו רואים שנתרבה ביומי תשרי יותר מבשאר שנים באותו זמן אין טובלין בו וכן אם בכל השנה אנו רואים שלא נתרבה יותר משיעורו הנהוג ביומי תשרי טובלין בו כל השנה וזהו שלא הזכיר רבינו יומי תשרי כלל ולא תלה הדבר אלא בשעת גשמים דמסתמא אז הם מתרבים וכן בשעה שהן גדולות מהפשרת שלגים והטעם הזה בעצמו לא נקט בדברי ר"י יומי תשרי כלשון הגמרא וזהו דעת הר"ן ואכתוב לשונו בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ז

ומ"ש וכן הוא מסקנת הרא"ש ז"ל אף ע"פ שהרא"ש לא הכריע בפי' בפסקיו כמאן ס"ל מ"מ מתוך דבריו ניכר דכהר"מ ס"ל וכ"כ בתשובות כלל ל"א סימן ר' בפירוש דאע"ג דר"ת התיר לטבול בנהרות בכל עת ובכל זמן אף ע"פ שרבו הנוטפים על הזוחלים וכדבריו כתבו רבינו שמשון ובעל התרומה ובעל ספר המצות אבל רבים חולקים עליו ר"ח והרמב"ם והרמב"ן וכן היה ר"מ אוסר ע"כ אין להקל בדבר ויש למנוע לנשים שלא יטבלו אלא בזמן שנהרות קטנים ולא רבו כלל ממי הגשמים ע"כ וגם הריב"ש בתשובה סי' קכ"ה כתב שראוי להחמיר וגם מהרי"ק כתב בשורש קט"ו דיש מקומות שנהגו לטבול בנהרות אף בימות הגשמים משום דסמ"ג וגם סמ"ק דבתראה הוא פסקו כר"ת וכתב דאדרבה הוה לן למיזל בתר ר"מ והרא"ש דהוו בתראי טובא ואסרו וכ"ש באיסור נדה שהיא בכרת וכתב שבמקום שהיה דר אביו ז"ל היה מנהגם לטבול בנהרות תמיד וקרא עליהם תגר עד שבטלו מנהגם מ"מ הוא ז"ל כתב אם נתפשט המנהג ביניכם להתיר לא באתי למשכן נפשי על המנהגות דהא נהרא נהרא ופשטיה ע"כ ובת"ה סימן רנ"ח חזר לקיים מנהג המתירים ולא יכול וסוף דבריו שלא מיחו הקדמונים בדבר משום

דחשו לכמה עיירות שנתפזרו שם היהודים לא' לב' לג' ואין ספק בידם לחפור להם מקואות ואי הוו אסרי להו לטבול בנהרות אתו לזלזלי בטבילה לגמרי : כתב המרדכי בפרק במה אשה שיש קורין תגר על דברי ר"מ שאוסר לטבול בנהרות שבא לעשות ממזרים למפרע כל הנולדים מטבילת הנהרות וטועים הם דאפילו בנולד מן הנדה בלא שום טבילה אין הולד ממזר כדאמר בס"פ החולץ (סט:) כ"ש הכא דעלתה לה טבילה מדאורייתא אלא דגזרה דרבנן היא לכתחלה אטו חרדלית של גשמים כדפרישית וא"כ אף הנולדים דמעיקרא כשרים גמורים בלא שום פגם בעולם אף לדברי ר"מ עכ"ל: וכתב הר"ן על הא דאמר שמואל אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי בלבד אין המים מטהרים בזוחלין דאיכא למיחש לריבוי הנוטפים אלא פרת ביומי תשרי בלבד לפי שאינו עת גשמים ולא זמן הפשרת שלגים ולאו למיסר כל נהרות אתא ולאו למיסר נמי פרת בכל השנה אלא ביומי תשרי אתא דכיון דכולה חששא משום שמא ירבו נוטפים על הזוחלין הוא כל שאנו בקיאין בפרת ביומי תשרי כמה עלייתו וכן בשאר נהרות ויודעים אנו בהם שלעולם אינו מתמעט משיעור כך ואפילו בשעת יובש גדול כל שאין אנו רואין כ"א אותו השיעור למה נחוש אלא שמואל תרתי קמ"ל חדא דנהרות שהן מכזבין מימיהן אין טובלין בהם לעולם דכיון שפעמים מכזבין לעולם חוששין בהם לגשמים או להפשרת שלגים וכדתנן במסכת פרה (פ"ח) המים המכזבים פסולים אלו הם המים המכזבים אחד בשבוע והמכזבים בפלמסיות ובשנת בצורת כשרים וה"פ דכל שמכזבים בלא טענה אף על פי שאין מכזבין אלא לעתים רחוקות פעם אחת בשבוע פסולים דחיישינן שמא גשמים הם ואין מטהרין בזוחלין אבל מכזבין מחמת טענה כמו בפלמסיות ובשני בצורת כשרים ומש"ה קאמר שמואל שאין המים מטהרין בזוחלין אלא פרת וכיוצא בו שאינו מכזב לעולם ולמעוטי מים המכזבין הוא דקאמר פרת ופרת וכיוצא בו קאמר וקאמר נמי דפרת וכיוצא בו שאינו מכזב אינו מותר לטבול בו מן הסתם בכל השנה כולה מי שאינו בקי בו אלא ביומי תשרי בלבד לפי שאז אינו עת גשמים ולא עת הפשרת שלגים ולפיכך אפילו מי שאינו בקי אין לו לחוש שמא ירבו עליו נוטפים אבל אה"נ דמי שבקי בפרת וכיוצא בו כל שהוא רואה שלא נתרבה על מה שהוא זוחל בתשרי בכדי שיהא ראוי לחוש לריבוי הנוטפים טובל בו בכל השנה וכן נמי אם רואה בתשרי שנתרבה כ"כ עד שאפשר לו לחוש שמא רבו הנוטפים אפילו בתשרי אינו טובל בו אלא שמואל סתמא קאמר דמי שאינו מכיר אפילו בנהרות שאינם מכזבים יש לו לחוש בכל השנה ברבייתן וביומי תשרי אין לו לחוש כנ"ל ויש מי שכתב בהיפך ולא נראו לי דבריו עכ"ל. וכבר כתבתי שכן נראה מדברי רבינו שהוא סובר כהר"ן וכן יש

לדקדק מדברי הרא"ש בתשובה שכתבתי בסמוך: ובהא דנהרות המכזבים כתב המרדכי בפ"ב דשבועות בשם רא"ם לנהרות קטנים יש לחוש לרביית נוטפים מסברא וממתני' דתנן במסכת פרה המים המכזבין פוסלין ואלו הם המים המכזבין פעם אחת לשבוע הילכך צריך לתת לב אם הנהר כ"כ קטן שאם היה בא"י שאין שם גשמים מצויים היה מכזב פעם אחת בשבוע חיישינן ביה לרביית נוטפים עכ"ל ומשמע דעל פסק דר"ת דנהרא מכיפיה מיבריך כ"כ ומכל מקום אינו יודע למה רצה לשער בא"י ולא שיער בכל מקום לפי מה שהוא דאפילו במקום שגשמים מצויים איכא למימר לר"ת נהרא מכיפיה מיבריך דאין לך טפח יורד למעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים כמו שנתבאר לעיל אא"כ תאמר דרבינו מאיר ס"ל כדברי ר"י דאמר דאפילו לרבינו תם היכא שמינכר שגדל ממי גשמים אין טובלין בו אפילו לר"ת דהא ליכא למימר ביה מכיפיה מיבריך וכבר נתבאר לעיל דכולהו רבוותא לא פירשו כן: תניא בתוספתא מעיין שהוא יוצא בשנה זו מצד זה ושנה זו מצד זה או שהיה רבה בימות הגשמים ומתמעט בימות החמה כשרה עד כאן. וכתבה רבינו שמשון בפרק ח' דמסכת מקואות: וכתב עוד הר"ן על דברי הפוסקים כאבוה דשמואל מיהו איכא מ"ד דכי חיישינן לריבוי נוטפים על הזוחלין דוקא לטבול בהם במקום שלא היתה בהם זחילתו של נהר קודם לכן אבל במקום שהיתה זחילתו מתחלה אף על פי שעכשיו רבו נוטפים על הזוחלין מותר לטבול בו ומוכח לה מדתנן בפרק קמא דמקואות מעיין שמימיו מועטים שרבו עליו מים שאובים שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין לטהר בכל שהוא מדקתני שוה למקוה לטהר באשבורן אלמא מקום יש בו שאינו מטהר בזוחלין שאין עליו דין מעיין אלא הרי הוא כמקוה שצריך אשבורן והדר קתני ולמעיין להטביל בכל שהוא ובודאי מדקתני דשוה למעיין להטביל בכל שהוא ה"ה דמטהר בזוחלין כיון דתורת מעיין עליו וקשיא רישא אסיפא אלא ודאי ה"ק מעיין זה שרבו עליו המים שאובין מקומות ישבו שתורת מקוה עליהם וצריך אשבורן והיינו אותם מקומות שהוא זוחל בהם עכשיו מחמת ריבוי הנוטפים ולא היה זוחל בו מתחלה ומקומות יש בו שלא נשתנה דינו מכמות שהוא אלא הרי הוא כמעיין להטביל בו בכל שהו היינו אותו מקום שאפי' מתחילה היה זוחל בו למדנו מזו שיש מקום במעיין שאפי' נתרבה מחמת נוטפין תורת מעיין עליו והיינו מקום שהיה מהלך בו מתחלתו והכי איתא בתוספתא דקתני התם מעיין שמימיו מועטים וריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד המקום שהיה יכול להלך מתחלתו והיינו נמי דתנן בפ"א דמסכת מקואות מעיין שהיה מושך כנדל וריבה עליו מים והמשיכו הרי הוא כמו שהיה היה עומד וריבה עליו והמשיכו שוה למקוה לטהר

באשבורן ולמעיין להטביל בו בכל שהוא וה"פ מעיין שהוא מושך מעט מעט כנדל זה שהוא שרץ קטן מרובה הרגלים ועכשיו המשיכו בשטף אבל אינו נמשך אלא באותו מקום שהיה מהלך בו מתחלתו הרי הוא כמות שהוא וסיפא קתני דאם היה עומד כלומר שלא היה נמשך כלל וריבה עליו והמשיכו שני דינים יש בו דבמקום שלא היה מהלך מתחלתו שוה למקוה שצריך אשבורן ה"ה שאין מטבילין בו בכל שהוא ובמקום שהיה עומד מתחילה שוה למעיין להטביל בו בכל שהוא ומינה שהוא מטהר בזוחלין נמצא לפי דעת זה שאפי' בזמן גשמים שהנהרות רבים אדם טובל בנהרות שאין מכזבין באותן מקומות שהן נמשכים והולכין אפי' ביומי תשרי אבל באותן מקומות שנמשכין ומתרחבין יותר מחמת הגשמים כל היכא דאיכא למיחש שרבו הנוטפין על הזוחלין אין טובלין בהן אבל היכא שרבו זוחלין על הנוטפין אף באותן מקומות שלא היה מהלך שם מתחלתו טובלין והיינו ההיא דר' צדוק (בעדיות פ"ז) שהעיד על הזוחלין שרבו על הנוטפין שכשרין ומטהרין בזוחלין ובודאי אפי' במקום שנתרבה קאמר דאי באותו מקום שהיה מהלך מתחלתו מאי אסהדותיה פשיטא דהיכא תיסק אדעתין ששנים או שלשה טיפי מטר יפסלו פרת מלטבול אלא ודאי כדאמרן וזהו דעת הראב"ד ז"ל אבל דעת הרמב"ם ז"ל דכי קתני בכל הני דאף על פי שרבו עליו הנוטפים דינו כמעיין דוקא בשריבה המים בגומת המעיין עצמו ששם הוא חשיבות מימיו ומבטלין כל המים הבאין עליהן אבל ריבה במקום משך הנהר למטה כל שרבו נוטפין על הזוחלין נפסל כולו ולפי זה אתיא מימרא דשמואל כפשטה דאין המים מטהרים בזוחלין אפי' באמצע הנהר במקום שהיה מהלך בו בתחלה אלא פרת ביומי תשרי וכפי מה שפירשנו בו למעלה ולפי זה הא דמפליג בתוספתא בין נתרחב ללא נתרחב נ"ל דאריבה בגומת המעיין קאי ואפ"ה כל שרבו נוטפים אינו מטהר אלא במקום שהיה מהלך מתחלתו אבל במקום שנתרחב אינו מטהר אלא באשבורן ואף ע"ג דאיכא למימר איפכא דאריבה בהמשך הנהר קאי אבל ריבה בגומת המעיין אפי' נתרחב כשר מנקט לחומרא עדיף ועוד דמשמע דתוספתא אגוונא דמתניתין קיימא מיהו סהדותא דרבי צדוק אפי' לפי שיטה זו ודאי משמע דאפי' אמקום שנתרחב הנהר קאי דכל שרבו זוחלין דליכא למימר דאריבה במקום משך הנהר קאי ואשמעינן שאף על פי שלא ריבה במקום גומת המעיין אלא במה שנמשך ממנו כשר דאכתי פשיטא וכי שלשה טיפין יפסלו פרת זה נ"ל עכ"ל ודברי הראב"ד שכתב הר"ן בתשובות להרמב"ן סימן רל"א כתוב לשון הראב"ד עצמו וכתב דהכי מפורש בתוספתא דמקואות מעיין שמימיו מועטין ריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואין מטהר בזוחלין אלא עד המקום שיכול להלך מתחלתו ולקמן בסימן זה

גבי מקוה שיש לו מ' סאה ומעיין כל שהוא יכול לשאוב כמו שירצה וכו' אכתוב בס"ד מה שנ"ל בדעת הרמב"ם ז"ל: ומדברי הר"ן ותשובות להרמב"ן נלמוד דליתנהו לדברי מהרי"ק שכתב בשורש קט"ו דהא דתניא מעיין שמימיו מועטים וריבה עליהם והרחיבו מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול להלך מתחלתו אין לפרשה דוקא בשרבו הנוטפים דא"כ מאי איריא במקום שאין יכולין להלך מתחלתן אפי' יכולין נמי אין מטהרין בזוחלין דאלת"ה למה הוצרך אבוה דשמואל למעבד לבנתיה מקואות משום שמא ירבו וכו' יטבילם במקום שהיו המים יכולים להלך מתחלתן ואפי' בריה לא פליג עליה אלא משום דמכיפיה מיבריך ואין הנוטפים רבים אלא ודאי צ"ל דהא דקתני מעיין שמימיו מועטין וריבה עליו והרחיבו וכו' דהאי ריבה לאו היינו שרבו שאר המים על המעיין אלא כלומר שהוסיף מים על המים הראשונים שבמעיין ואפ"ה אין מטהרין אלא במקום שיכולין להלך שם וכן מדומה אני שפסק הראב"ד בהלכות מקוה שייסד ושמא הרשב"א מביאו בת"ה אבל מה אעשה בהיותי חולה על פני השדה מקום אשר אין ספרים נמצאים עכ"ל והנך רואה בעיניך שהר"ן כתב בשם הראב"ד להיפך מדברי מהרי"ק וכך הם דברי תשובות להרמב"ן והרשב"א בספר ת"ה כתב שלא רצה לשלוח יד בדיני מקואות לפי שסמך על מ"ש הראב"ד ז"ל ומ"מ מצינו בקצת ספרי ת"ה אחר גמר הבית הז' כתובים דיני מקואות ונקובים בשם שער המים וז"ל מעיין שהיה מושך וזוחל ורבו עליו מים נוטפים או שאובים מטהר בזוחל כמות שהיה בד"א עד מקום שהיה יכול להלך מתחלתו נמשכו מימיו יותר הטובל שם לא עלתה לו טבילה והרי הוא כמקוה שאינו מטהר שם אלא באשבורן כיצד היה מושך מתחלתו ק' אמה באורך וחמשים ברוחב ורבו עליו נוטפים והרי הוא מושך כק"ק אמה וכמאה רוחב טבל במקום הק' אורך וחמשים רוחב שהיה מהלך שם בתחלה עלתה לו טבילה טבל חוץ ממקומות אלו לא עלתה להם טבילה אלא באשבורן ויראה לי שאף במקומות אלו אם רבו מי המעיין על הנוטפין שמטהר אפי' שם בזוחלין שלא אמרו אלא בשרבו הנוטפין על הזוחלין וראוי להחמיר עד כאן. וכתב עוד כבר ביארנו שהמעיין המושך אם רבו עליו מים נוטפין אינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שהיה יכול להלך מתחלתו ולפיכך אין לטבול בנהרות לפי שאין אנו יכולים לעמוד על בירור מקום זחילתן בעצמן בלי תערובת הנוטפין וחוששין שמא רבו הנוטפין על הזוחלין עכ"ל. ובמה שרצה מהרי"ק להכריע פירושו משום דאלת"ה למה הוצרך אבוה דשמואל לעשות מקואות יטבילם במקום שהיו המים יכולים להלך מתחלתן נ"ל די"ל דאה"נ דהוה מצי אלא דטריחא ליה מילתא לפי שההתפשטות חוץ למקום שהיה מהלך מתחלה היה עכשיו גדול ומפני

כך אילו היו באות לטבול במקום שהיה מהלך בו מתחלה היו צריכות להכנס בספינה ולילך עד אמצע הנהר ולטבול שם וזה טורח גדול בכל פעם ונוח להם לעשות מקואות והילך לשון הראב"ד בספר בעלי הנפש הא דאמרינן על הזוחלין שרבו על הנוטפין שהם כשרים איכא לאקשויי מינה על ההוא דאבוה דשמואל עביד לבנתיה מקואות וכו' שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין הא מחצה על מחצה לא בעי אשבורן והכא אמרינן על הזוחלין שרבו על הנוטפין הא מחצה למחצה בעי אשבורן ואיכא למימר דהא דרבי צדוק משום דאי אפשר לצמצם הוא ומספיקא בעינן רובא אי נמי איכא למימר דהא דרבי צדוק לאו לענין אשבורן הוא אלא להכשירן לטבילת זבין ומצורעין וכו' דבעי מים חיים אבל לענין אשבורן אפי' מחצה על מחצה נמי לא בעו וכן עיקר דתנן בפ' קמא דמקואות למעלה מהן מעיין שמימיו מועטים שרבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין להטביל בו בכל שהוא ש"מ והא דאמר שמואל אין המים מטהרין בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי לאו למעוטי שאר נהרות אתא אלא למעוטי אגמים שבבבל שדומים לנהרות והם מי גשמים וק"ל דתנן במסכת מקואות פרק ה' מעיין שהוא מושך כנדל ריבה עליו מים והמשיכו: ב"ה הרי הוא כמות שהיה היה עומד וריבה עליו מים והמשיכו: שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין להטביל בו בכל שהו והכא אמרינן מי פרת שמא רבו נוטפין על הזוחלין ובעו אשבורן והלא פרת מעיין המשוך הוא וי"ל כי נהר פרת כשהוא מגיע לבבל הוא כלה שם בימי הקיץ והרי הוא שם כמעיין העומד ובימות הגשמים רבין עליו וממשיכין אותו וכל הנהרות שהם דומים לפרת שמכזבין בימי הקיץ ונפסקין לגמרי ממקום שנפסקין ולמטה לא תעלה בהם טבילה בימות הגשמים אלא באשבורן אף על פי שהם מושכים וגדולים הרבה לפי שאותה המשכה אינה אלא מן הנוטפין ולא עוד אלא כיון שבימות הקיץ הם מתמעטין ואינם עושים ידים לכאן ולכאן ובימות הגשמים מושכים זרועותיהם ועושים נחלים אילך ואילך אותן הזרועות והנחלים אני נותן בהם דין מעיין העומד לטהר באשבורן הואיל ובימות החמה הם נפסקין לגמרי שהרי שנינו מעיין שהוא מושך כנדל וכו' טעמא שהוא מושך קימעא אבל אם נפסק לגמרי ממקום שנפסק דינו כעומד ובתוספתא דמקואות מפרש דהא דאמרינן ריבה עליו והמשיכו הרי הוא כמו שהיה דוקא עד מקום שהיה מושך מתחלה אבל משם ואילך דינו כעומד לטהר באשבורן ש"מ עכ"ל וכתב עוד שם אהא דתנן מעיין שמימיו מועטין שרבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן וכו' הא דבעינן אשבורן דוקא למה שהלכו המים מפני הריבוי אבל עד מקום שהיו מהלכין לא בעינן אשבורן והכי איתא בתוספתא עכ"ל: ומדברי רבינו שמשון והרא"ש בפ"ה דמקואות ומדברי המרדכי בפ"ב דשבועות יש להוכיח גם

כן דכהר"ן ס"ל ודלא כמהרי"ק שהרי כתבו דהא דהעיד רבי צדוק בזוחלין שרבו על הנוטפין שהן כשרים דאיצטריך לאשמעינן אפי' במקום שאין בו כדי טבילה בזוחלין אלא אם כן נוטפין משלימין בהם דאם לא כן מאי אשמעינן פשיטא דאם כן יפסלו כל הנהרות אפי' למאי דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריך עכ"ל ואי הוהס"ל כדברי מהרי"ק מנא להו לאוקומי בכה"ג דילמא לעולם בשיש מ' סאה בזוחלין עסקינן ואפי' הכי איצטריך לאשמועינן דכשרים לומר דאפי' במקום שלא היו מהלכין בתחלה מטהרין משום דזוחלין רבו שאילו היו הנוטפין רבים לא היו מטהרין אלא במקום שהיה מהלך בתחלה בלבד אבל אי כהר"ן ס"ל דאפי' במקום שלא היה מהלך מתחלה הוא מטהר אתי שפיר דאם כן חשיב כאילו אין כאן נוטפים כלל שנתבטלו בזוחלין שרבו עליהם ואם כן דין הוא שישלימו לשיעור מ' סאה דכיון שרבו זוחלין עליהם הו"ל כזוחלין ואף על פי שר"י סובר כסברת מהרי"ק שכתב וז"ל רוב הפוסקים הסכימו כרב וכאבוה דשמואל אם כן אסור לטבול בנהרות כל השנה זולתי ביומי תשרי וכ"כ הרמב"ן משום ר"ח והרמ"ה זולתי אם נודע בודאי מקום הנהר ושרבו הזוחלין על הנוטפין ומ"מ יש לחוש לאותן הנהרות שרבים מימי גשמים ורבים כל כך שיוצאים המים לגדותיו שלא תטבול האשה באותן גדותיו ואפי' שבכל מרוצת המים יודע בודאי שרבו הזוחלין על הנוטפין מ"מ מילוי גדותיו הוא מן הנוטפין ואסור לטבול בהן בדרך מרוצתן הנקרא מזחילה עכ"ל נראה שאין לדחות מאי דמשמע מכל הני רבוותא מקמי רבינו ירוחם ומהרי"ק ז"ל : כתב מהרי"ק בשורש קט"ו על דבר נהר המתהוה מחמת ירידת גשמים ובהעצר הגשם יכזבו מימיו ואומרים היהודים שחרדלית יורדת מן ההרים ושופכת לתוך נהר אחד עד כי נתמלא על כל גדותיו ומאותן המים הצפין על שפת הנהר הראשון מתהוה השני דיש לאוסרו מפני מראית העין דמאן דחזי שבימות הגשמים מתהוה בהכלא הגשם יבש לגמרי סבר שאינו אלא ממי גשמים דוקא ולא שבא מנהר אחר ואם נתיר לטבול בו דרך זחילתו אתי למיטבל במי גשמים ממש כשהן זוחלין עד כאן ודבר פשוט הוא דלדעת ר"ת דשרי לטבול בנהרות תמיד הוצרך לכתוב כן דאילו לדעת האוסרים לטבול בנהרות בלא טעם זה היה אסור לטבול בו :

סעיף קטן ח

ואלו מ' סאין צריכין שיהיו נקוין ועומדים במקום אחד דבר פשוט הוא דלא קאי אמעיין שהרי נתבאר שמעיין מטהר אף בזוחלין אלא אמי גשמים קאי וכדמסיים אלא שיתקבצו מי גשמים בגומא אחת ובהדיא כתב לקמן בסמוך מעיין מטהר אפי' דרך זחילתו: ודין מים הנוטפים מן המעיין אם יש להם דין נוטפין או דין מעיין כתב רבי' בסימן זה לקמן:

סעיף קטן ט
ומ"ש וגם לא יהיו שאובין אבל אם נשאבו פסולים הוא פשוט בכל התלמוד וכבר כתבתי דבת"כ יליף לה מדכתיב אך מעיין ובור מקוה מים מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים:

סעיף קטן י
ומ"ש או אפי' לא נשאבו ואינם עומדים במקום אחד אלא זוחלין על הארץ פסול מבואר בברייתא דת"כ שכתבתי דקתני אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין ת"ל אך מעיין מעיין מטהר בזוחלין והמקוה באשבורן פירוש הנוטפין מטהרין באשבורן דוקא ולא בזוחלין: וכתב מהרי"ק בשורש קט"ו דפיסול דזחילה בנוטפין הוי מדאורייתא דדריש לה בת"כ מקרא וכיון שכן פשיטא שיש להחמיר בספיקו וגם ממקומו הוא מוכרע מדקאמר שמואל עביד לבנתיה מקואות וכו' שמא ירבו הנוטפים וכו' וזה פשוט ע"כ וגם בתרומת הדשן סימן רנ"ח כתב דפיסול זה מדאורייתא הוא ועיין בדברי המרדכי שכתבתי לעיל בסמוך שיהא חולק על זה וסובר שהוא מדרבנן:

סעיף קטן יא
ומיהו פר"י דשאיבה אינה פוסלת אלא מדרבנן שמן התורה אפי' כולו שאוב כשר כ"כ התוס' בשמו בספ"ק דפסחים (יז.) והביא ראיה מדקאמר התם דמשקה בית מטבחייא חזו להטביל בהם מחטים וצינורות ומשמע התם דמשקה בית מטבחייא הן שאובין ועוד דתניא בתוספתא דמקואות מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא כשר והיינו משום דספיקא דרבנן לקולא וריקן משמע שלא היה בו כלום מדלא קאמר שהניחו חסר והא דתניא בת"כ אך מעיין ובור יכול אפי' מילא בכתף ת"ל מעיין מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים צ"ל דאסמכתא בעלמא הוא וטעמא דאסרו רבנן שאובה גזירה דילמא אתי לאטבולי במנא דבתוך הכלי ודאי אסור לטבול מדאורייתא דבור דומיא דמעיין שיהא בקרקע עד כאן וכן משמע מדאמרינן בפרק מרובה (בבא קמא סז.) ובפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סו:) דשאובה דרבנן ומיהו רש"י פי' בפרק מרובה שאובה מה שהמקוה נפסל בג' לוגין מים שאובין מדרבנן הוא ע"כ משמע דס"ל דכולו שאוב מדאורייתא פסול וכ"כ רשב"ם בפרק המוכר את הבית דכולו שאוב פסול מדאורייתא וכתבו התוס' שכן דעת ר"ת ורשב"א וכתבו שהביאו ראיות לדבריהם ושדחו ראיות ר"י ורבינו שמשון בפ"ב דמסכת מקואות כתב בתחלה דכולו שאוב דרבנן מכח הראיות שהביא ר"י ואחר כך כתב דא"א לומר כן מכח כמה ראיות שהביא ודחה ראיית ר"י וסמ"ג כתב מחלוקת זה באורך. והרא"ש כתב מחלוקת זה בפרק מרובה דסוף נדה. ונראה מתוך דבריו שדברי האומרים שכולו שאוב פסול מדאורייתא נראין בעיניו. אבל דעת הרמב"ם

כדברי ר"י שכתב בפ"ד דין תורה שכל מים מכונסים טובלים בהם שנאמר מקוה מים מ"מ בין שאובים בין שאינם שאובים מדברי סופרים שהמים השאובים פסולים לטבילה ולא עוד אלא מקוה מים שאינם שאובים שנפל לתוכן ג' לוגין מים שאובים פסלו הכל עכ"ל. וכ"נ שהוא דעת הרשב"א ז"ל בתשובה וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן ר"ל והר"ן כתב בפרק המוכר את הבית וכפ"ב דשבועות יש מי שאומר שאין לך שאובה שתהא פוסלת אלא מדרבנן שאפי' מילא כל המקוה בכתף כשר מדאורייתא אבל ר"ת סובר דאיכא שאובה דאורייתא דכולה שאובה אי נמי ג' לוגין בתחלה פוסלים את המקוה מדאורייתא אבל ג' לוגין ע"פ המים הוי מדרבנן והביא ראייה מדתנן בפ"ב דמקואות ר' אליעזר אומר רביעית מים שאובים בתחלה פוסלים את המקוה וג' לוגין ע"פ המים וכו' לאו ראיה הוא דלעולם אפי' בתחלה מדרבנן הוא וכו' וכן דעת ר"י וכ"נ מדברי הריב"ן מיגש ז"ל. ומדברי הרמב"ם תלמידו בפ"ד מהל' מקואות וכן דעת הגאונים ז"ל. אבל הראב"ד כתב דכי אמרינן שאובה דרבנן ה"מ בשאובה ע"י כלים מאיליהם כגון בצינור זה שאין בו תפיסת ידי אדם שמאיליהם נתמלאו ולא נשאבו אבל מילא בכתף פסול מדאורייתא והיינו דתניא בתוספתא יכול אפי' מילא בכתף וכו'. ורבינו שמשון כתב בתוספותיו ובפרק שני דמקואות דודאי איכא שאובה דאורייתא כגון שנשאב בדבר המקבל טומאה דכה"ג כולו שאוב מדאורייתא ומיהו שאובה דע"י כלי גללים וכלי אדמה דפסולים כדמוכח בפרק קמא דשבת (דף טז:) משמע דאפי' כולו שאוב אינו פסול מדאורייתא אלא מדרבנן דהא הוייתן על ידי טהרה הוא דאין מקבלין טומאה והביא ראיות לדבריו. והרמב"ן כתב שם סברת ר"ת וסברת ר"י וסברת הראב"ד וכתב אח"כ ונראה שרבינו הגדול ז"ל שהכשיר כולה שאובה בהמשכה סובר דשאובה לאו דאורייתא אבל הגאונים ז"ל לא הכשירו אלא ברביה והמשכה ואפי' לדבריהם משמע דשאובה דרבנן הוא לגמרי אפי' לטבול בה עכ"ל. ולענין מ"ש לדעת רבינו הגדול בשאובה שהמשיכוה אכתוב בו לקמן בס"ד. והמרדכי במסכתא שבועות כתב סברת ר"ת וסברת ר"י וכתב שריב"א פירש דמים שאובין ומי פירות פסול מדרבנן ולא נראה לר"י דודאי כולו מי פירות פסול מדאורייתא:

סעיף קטן יב

כתב א"א הרא"ש בתשובה על מקוה העומד בבית הנכרי וכו' דברי רבינו באו סתומים בזה דמשמע מדבריו שאף על פי שאנו רואין אותו שהוא מלא סובר הרא"ש דחיישינן שמא יחסר וימלאנו ואין הדבר כן דאפי' אין בו אלא כ"א סאה סובר הרא"ש להכשיר שהרי דברי תשובה זו כך הם ששאלת מקוה שהמים נמשכין לו מן הגגין והמקוה נעול

במפתח והמפתח ביד ישראל והמקוה של נכרי עם הגגין שיורדין מהן גשמים למקוה והנכרי משכיר המקוה לכל מי שטובל בו בפרוטה ויש ימים רבים שלא ירדו גשמים מי חיישינן שהנכרי ישליך מים מהגג למקוה או אפי' בזמן הגשמים מי אמרינן דנכרי אינו מתכוין להעביר או לא. תשובה על המקוה שהוא של נכרי ומקבל ממנו שכר אין להאמין לנכרי עליו כי בודאי יעשה כל מה שיוכל כדי שלא יפסיד שכרו אמנם כל זמן שיש במקוה כ"א סאה אינו נפסל אם שפך מים על גגו ונמשכו למקוה דשאובה מטהרת ברביה והמשכה כדאיתא בפ"ק דתמורה (דף יב.) ומקוה שטובלים בו תדיר בקל יכול להיות בו כ"א סאין אבל אם פסקו מימיו לגמרי ולא נשאר כ"א סאין יש לחוש שהנכרי ימשוך לתוכו מים שאובין עכ"ל בכלל י"ח סימן ח' והרשב"א ח"ג סימן רכ"ד כתב שנשאל על מקוה שהוא בבית המרחץ וכשיורדים גשמים נופלים משפת גג המרחץ דרך צינור ונמשך ויורד דרך נקב אחד לאותו מקוה מלבד אותו הנקב אין מקום להכנס מים אלא דרך נקב פתח המקוה והדלת פתח המקוה נעול בשני מנעולים שאין נעילתן שוה ולכל מנעול מפתח הראוי לו וכשבאו לטהרו ניקו אותו עד שלא נשאר בו לחלוחית ונתמלא ממי גשמים וסגרוהו בב' מפתחות וסגרו הנקב הנזכר וחתמוה בשעוה ויש חוששים לאסור משום דשמא יחליף הנכרי מים אלו במים שאובים מפני שיחוש שאם לא יחליפם יסרחו המים ולא ירצו הנשים לטבול: והשיב דאין לחוש לטענת הפוסל דשאובה אפי' כולה נראה דכשרה מדאורייתא ועוד שהמפתחות סימן לזה ולא בעי שני חותמות אלא באיסורי תורה כדאמרינן פרק אין מעמידין (עבודה זרה לט:) או ליין מפני דניסוך חשיב להו וגם אנו בעירנו יש לנו כיוצא בו ובלא ב' מפתחות אלא שהיהודית שוכרת מהנכרי לשנה ובזה תסתלק טענת החושש וטוען שמא יחליפהו הנכרי כדי שלא יסרחו מימיו ומדעתי חתימת הנקב מלמעלה היה יותר טוב שלא תחתמוהו לפי שאילו לא היה חתום יהיה יותר קרוב לנכרי למלא בגלגל והמים יבואו במקוה דרך המשכה ואותם המים הבאים על המקוה מלמעלה יוציאו במילואו מהמים שבמקוה ואפי' ימשוך במילואו של מקוה כשר לדעת הרי"ף ז"ל שיראה מדבריו ששאובה שהמשיכוה כולה כשרה ועוד שהגשמים יורדים תמיד דרך אותו צינור ודרך הנקב ולא יצטרך הנכרי לטרוח ולמלא בגלגל עכ"ל: ובתשובה אחרת כתב ששאלת גממיות שבבית כביבירין הללו ויש בהם מ' סאה יש לחוש שמא קודם שנתמלאו היו בהם מים שאובים ואין טובלין בהם או חזקתם שהם כשרים וטובלין בהם תשובה ראיתי רבים מגדולי המפרשים וכולם מסכימים דכולה שאובה מדרבנן וכדאמרינן בפרק המוכר את הבית וכן בפסחים ותניא בתוספתא מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא כשר מפני שספק מים

שאובים כשרים ומדקתני ריקן משמע שלא היה בו מים כשהניחו ואפי' הכי כשבא ומצאו מלא כשר לפי שהשאובה אפי' כולה אינה אלא מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא אלא שאני רואה לרבינו שמשון שכתב שכולה שאובה מדאורייתא עד שיהיה שם רוב שאינו שאוב. ויש לו קצת ראיות ואין כח בידינו להשיב את הארי ומיהו אם אין דרכן למלאות בכתף ולעשות ביברין אלא במקבץ שם מי גשמים או מי אגמים ועוד שהנכרי מסיח לפי תומו אפשר לומר שסומכים עליו שכדאי הם המתירים לסמוך עליהם בכיוצא בזה והמחמיר תבא עליו ברכה עכ"ל: לקמן גבי מקוה שיש בו כ"א סאין דמכשירין בהמשיך לתוכו י"ט סאין מים שאובין אכתוב דברי הר"ש בר צמח בתשובה בדינים אלו : תניא בתוספתא פ"ח דמקואות א"ר יהודה מעשה במקוה שבין אושא לשפרעם והיה רבי דוסא מושיב בו שני תלמידי חכמים כדי שיקוו בו המים מ' סאה שוב מעשה ברום בית ענת שקוות יותר מאלפים כור ובאו ושאלו את רבי חנינא בן תרדיון ופסל שאני אומר נכרים ככנסו וזלפוה בלילה וחזרו ומילו אותה בקילון ומעשה ברבן גמליאל ואונקלוס הגר שהיו באשקלון וטבל ר"ג במרחץ ואונקלוס בים אמר ר"ש בן קפוסאי עמהן הייתי ולא טבל ר"ג אלא בים מרחץ שבלניה נכרים וישראל נכנס לשחרית ומשיקה אף על פי שזה נכנס וזה יוצא טהורה נעלם או שנתייחד לרשותו טמאה נמצאת אומר בימים טהורה בלילות טמאה מרחץ שבלניה נכרים בזמן שמטהרת שלה פתוחה לר"ה טהורה לרה"י טמאה ע"כ ותימא במאי חששא שמא טרחו הנכרים לזלפה בכדי ונראה דשמא זילפוה כדי להריקה מן המים המלוכלכים קאמר ומילאוה מים נקיים לרחוץ בהם גופם: כמה דיני ספק מים שאובין כתב רבינו איסורם בסימן זה לקמן:

סעיף קטן יג

מעיין מטהר אפי' דרך זחילתו כלומר דהא דקתני בת"כ מעיין מטהר בזוחלין ומקוה באשבורן לאו למימרא דכי היכי דמקוה אינו מטהר אלא באשבורן ה"נ מעיין אינו מטהר אלא בזוחלין אלא ה"ק מעיין מטהר אף בזוחלין דבין בזוחלין בין באשבורן מטהר המעיין אבל מקוה דהיינו מי גשמים הנקראים נוטפים אינו מטהר אלא באשבורן דוקא ולא בזוחלין וכן פי' הר"ן בפרק במה אשה והביא כמה ראיות מכמה משניות המוכיחות בפי' כן וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ט מהלכות מקואות וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן רכ"ח וכ"כ סמ"ג וכתב שהביא ר"י כמה ראיות לדבר וכ"כ מרדכי במס' שבועות וכתב דטעמא דמילתא משום דמעיין נקרא בכל ענין בין בזוחלין בין באשבורן אבל מקוה אינו נקרא אלא באשבורן כדכתיב יקוו המים אל מקום אחד ע"כ כלומר וכהאי גוונא מפרשינן מקוה דכתיב בקרא: ודין מים היורדין מן המעיין טיפין טיפין אם דינם כנוטפין שאין

מטהרין אלא באשבורן כתב רבינו לקמן בסמוך: ודין נוטפים רבין על הזוחלים או זוחלין רבין על הנוטפין נתבאר לעיל:

סעיף קטן יד

וכל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה משנה בפ"ח דפרה ובפ"ה דמקואות כל הימים כמקוה שנאמר ולמקוה המים קרא ימים ד"ר מאיר רבי יהודה אומר הים הגדול כמקוה לא נאמר ימים אלא שיש בו מיני ימים הרבה רבי יוסי אומר כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולים לזבין ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת ומשמע דהלכה כרבי יוסי וכ"פ הרמב"ם והרא"ש ז"ל. ופירש"י בפרק ח' שרצים (שבת קט.) רבי יוסי אומר כל הימים וים הגדול תורת מעיין עליהם לענין שהם מטהרין בזוחלין. וכן פי' רבינו שמשון אבל הרמב"ם פי' אר' יוסי ששאר הימים זולת הים הגדול נחשבים כמעיין לענין שיטהרו בזוחלין ושהמימות הנגרים הנוזלים מכולם יטהרו בכל שהוא כמעיין ונחשבים כמקוה לענין שהן פסולין למי חטאת ולטהרת מצורע ולטבילת הזב עד כאן לשונו. ונראה מתוך דבריו שהוא מפרש דמודה רבי יוסי בים הגדול שהוא כמקוה ואינו מטהר בזוחלין אבל בפ"ט מה' מקואות פסק סתם כל הימים מטהרים בזוחלין ופסולים לזבים ולמצורעים ולקדש מהם מי חטאת ולא חילק בין הים הגדול לשאר ימים ובפ"ז מהלכות פרה כתב הים הגדול כמקוה ואינו כמעיין לפיכך אין ממלאין ממנו לקידוש וכל הנהרות פסולים לקדש מהם מי חטאת ושאר הימים כמעיין והמים הנגררים משאר הימים הם הנקראים זוחלין פסולין והזוחלין מן המעיין הרי הן כמעין כשרים ע"כ. ומתוך כך נראה דהרמב"ם סובר דלכולהו תנאי לענין טבילת שאר טמאים כל הימים דינם כמעיין לטהר בין באשבורן בין בזוחלין ולא איפליגו אלא לטבילת זבים ומצורעים וקידוש מי חטאת דכתיב בהו מים חיים דר"מ סבר כולהו ימים כמקוה ופסולים להנך ג' מילי דבעו מים חיים ורבי יהודה סבר דים הגדול הוא דמיפסיל להני ג' מילי אבל שאר ימים כשרים אף להנך ג' מילי בין בזוחלין בין באשבורן כדין מעיין ואתא רבי יוסי למימר לרבי יהודה שפיר קא עבדת למיפלג בין ים הגדול לשאר ימים ומיהו לאו לאכשורי שאר ימים להנך ג' מילי בין באשבורן בין בזוחלין כדקא אמרת דלא מתכשרו להנך ג' מילי אלא כשהן באשבורן אבל כשהן זוחלין אע"פ שהן מטהרים לכל הטמאים אף בזוחלין מ"מ פסולים להני ג' מילי דבעינן בהו מים חיים ואפשר דטעמיה משום דכשהם זוחלין דמי לנהרות וכיון דכל הנהרות פסולים למידי דבעי מים חיים גזרינן בזוחלין דשאר הימים אטו נהרות אבל בזוחלין מן המעיין לא גזרו לפי שעל הרוב הם מים מועטים ולא אתו לאיחלופי בנהרות ואפשר שמפני כך הפסיק הרמב"ם בין ים הגדול לשאר ימים בדין

כל הנהרות שרצה להקדים דין פיסול הנהרות לדין פיסול שאר ימים בזוחלין להודיענו דמשום גזירה אטו נהרות נפסלו. ומה שיש לדקדק על זה מדברי הרמב"ם עצמו בסוף פ"ט איישב בסמוך בס"ד. וא"ת היאך מכשיר שאר ימים באשבורן להנך ג' מילי הא תנן בפ"ח דפרה דמים המוכין דהיינו שהם מרים או מלוחים פסולים ואין לומר דבימים מתוקים מיירי מדמפלגי ביניהו לים הגדול אלמא דבמלוחים דומיא דים הגדול מיירי ואיפשר דמים מלוחים דפסילי היינו שמחמת הארץ שעוברים עליה נעשו מלוחים אבל היכא שמתחלת ברייתו הן מלוחים כגון מי הים כשרים כנ"ל לפרש לדעת הרמב"ם ז"ל. ובכן למדנו לדברי הכל דבין ים הגדול בין שאר הימים כשרים לטבילת טמאים בין בזוחלין. בין באשבורן חוץ מן הזב הזכר:

סעיף קטן טו

ומ"ש הלכך גל שנתלש מהים וכו' ובו מ' סאה ונפל על האדם או על הכלים עלתה להם טבילה אבל זרק כלים לאויר הגל לא עלתה להם טבילה משנה בפ"ה ממסכת מקואות גל שנתלש ובו ארבעים סאה ונפל על האדם או על הכלים טהורים. וכתב הרא"ש בסוף נדה דהאי סתמא כר' יוסי דגל שנתלש משמע אף מן הים אלמא דמטהר בזוחלין לפי מה שכתבתי בדברי הרמב"ם ככ"ע נמי אתיא. ולדידיה אתי שפיר הא דבפ"ב דחולין (לא.) אליבא דמאן דבעי כוונה בחולין דמוקי להא מתניתין ביושב ומצפה אימתי יתלש הגל אמרינן וכ"ת אי ביושב ומצפה מאי למימרא מהו דתימא ליגזר משום חרדלית של גשמים וכו' דאילו לדברי הרא"ש אפי' ביושב ומצפה טובא אשמועינן למיסתם מתני' כר' יוסי למימרא דהלכתא כותיה ולמה ליה לאהדורי אשינויי אחריני:

סעיף קטן טז

ומ"ש אבל זרק כלים לאויר הגל לא עלתה להם טבילה תוספתא כתבה ר"ש פ"ד דמקואות והובא פ"ב דחולין מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפין שאין מטבילין באויר ופירש"י מטבילין בראש הגל הנתלש מן הים והלך למרחוק ובא לארץ נכנס אדם תחת ראשו ומקבלו דהוי טבילה זו במחובר לקרקע. ואין מטבילין בכיפין שלא יזרוק כלים בכיפוי הגל דהיינו באמצעית שהוא עשוי ככיפה וטעמא כדמפרש שהוא טבילת אויר ואין מטבילין באויר עכ"ל ולא נתברר לי מתוך דבריו שם למה אין מטבילין באויר והתוספות כתבו דמדאורייתא הוא ורש"י כתב בפ"ב דחגיגה (דף יט.) שאין מטבילין באויר שלא אמרה תורה מקוה של אויר להטבילה ע"כ. ומשמע דנפקא להו מדכתיב אך מעין ובור מקוה מים דהנך אין דרכן להיות באויר. והרמב"ם כתב בספ"ט מהל' מקואות גל שנתלש מן הים ונפל על האדם או על הכלים אם יש בו מ' סאה הרי אלו טהורים לחולין שאין הטובל להם צריך כוונה אין מטבילין בגל שהוא באויר קודם שיפול על

הארץ ואע"פ שיש בו מ' סאה לפי שאין מטבילין בזוחלין. ק"ו באויר היו ב' ראשי הגל נוגעין בארץ מטבילין בו ואין מטבילין בכיפה שלו מפני שהוא כאויר עד כאן לשונו ודבריו תמוהים מכמה אנפי חדא דממ"ש לפי שאין מטבילין בזוחלין משמע דים אינו מטהר בזוחלין והוא כתב בפ' ההוא כל הימים מטהרים בזוחלין ואין לומר דהתם בשאר ימים שמטהרים בזוחלין וכדרבי יוסי והכא בים הגדול וכדמשמע מפשט דבריו בפירוש המשנה דלא קאמר ר' יוסי דמטהר בזוחלין אלא שאר ימים אבל ים הגדול לא דא"כ לא הו"ל למיסתם ולמיכתב כל הימים מטהרים בזוחלין אלא הול"ל לאפוקי ים הגדול מכללם ואפילו אם תמצא לומר שסמך עמ"ש בדין גל שנתלש מן הים דמשמע הים הידוע שהוא הים הגדול וקאמר ביה דאינו מטהר בזוחלין דא"כ הו"ל למסמכיה לדין כל הימים מטהרין בזוחלים שכתב ועוד דא"כ הו"ל לאקדומי דאין ים הגדול מטהר בזוחלין ובתר הכי נימא שהטעם שאין מטבילין באויר היינו משום דאתי בק"ו מזוחלין או לימא לפי שאינו מטהר בזוחלין או לפי שאין מטבילין בו בזוחלין דלישתמא דגריעותא דאין מטבילין בזוחלים משום דים הגדול הוא דלפי מ"ש משמע דאזוחלין דעלמא קאי ועוד מדכתב היו ב' ראשי הגל נוגעים בארץ מטבילין בו וכן ממ"ש גל שנתלש מן הים ונפל על האדם ועל הכלים הרי אלו טהורין משמע בהדיא שגל זה מטהר בזוחלין דאין לומר דמה שכתב היו שני ראשי הגל נוגעים בארץ כשהם במקום אשבורן הוי דא"כ הו"ל לפרושי ועוד דרישא דקתני גל שנתלש מן הים ונפל על האדם ועל הכלים ע"כ דרך זחילה נפל עליהם ואפ"ה טהורים לכנ"ל דלעולם להרמב"ם ז"ל ים הגדול מטהר בזוחלין ומ"ש לפי שאין מטבילין בזוחלין לא בים הגדול קאמר אלא ה"פ אויר יותר גרוע מזוחלין ומאן דחזי דמטביל באויר בגל הנתלש מן הים אתו להטביל בזוחלין דנוטפים דאמרינן מסתייה לגרועי נוטפין ממעין חד דרגא לומר דאין מטבילין באויר נוטפין אבל בזוחלין דנוטפין שפיר דמי ולפיכך גזרו שלא יטביל באויר דגל שנתלש מן הים כדי שיהא היכר בדבר דהשתא ליכא למיחש לטעותא כלל דכ"ע ידעי דנוטפין גריעי ממעיין וכי גרעי ליה חד דרגא ממילא משמע להו דאין מטבילין בזוחלין ואע"פ שאין זה מבואר יפה בדברי הרמב"ם מ"מ כיון שאם באנו לומר שהוא ז"ל מחלק בין ים הגדול לשאר ימים לענין טבילת טמאים אינו מבואר בדבר וגם יש בו כמה דוחקים וקושיות כמו שכתבתי אפילו אם היינו יכולים ליישבם בדוחק נראה לי דמוטב לאחוז בדרך זו להשוות דעתו עם דעת הפוסקים מלאחוז בדרך האחרת דמשוינן ליה חולק עלייהו. ועוד דכיון דאיהו ז"ל סבר דכולו שאוב כשר מן התורה למה יגזרו חכמים על ים הגדול שלא יטהר בזוחלין דהא לא שייך למגזר ביה אטו חרדלית של גשמים כדכתב ר"מ דמהאי טעמא אסרו לטבול

בנהרות בר מיומי תשרי ועוד דבים הגדול לא משכחת לעולם שירבו נוטפין על המעיין ואף על גב דרחמנא קרייה מקוה היינו לענין דברים שהצריכה התורה מי מעיין קאמר דים זה דינו לאותן דברים כמקוה אבל חכמים מה להם בכך כיון שלפי האמת הוא מעיין אלא שהתורה גזרה לפסלו לאותן דברים לפיכך דעתי מסכמת דלדעת הרמב"ם בין ים הגדול בין שאר ימים מטהרין בזוחלין וכמו שכתבתי לעיל:

סעיף קטן יז

צריך שלא יהיו מ' סאה בתוך הכלי שאין טובלים בכלים לפיכך גיגית שקבועה בארץ ונתמלאה ממי גשמים אין טובלים בה וכו' בפ"ד דמקואות תנן השוקת שבסלע אינה פוסלת את המקוה היתה כלי וחברה בסיד פוסלת את המקוה ניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהוא כשירה וכמה יהא בנקב כשפופרת הנוד א"ר יהודה בן בתירא מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנוד והיו כל טהרות שבירושלים נעשית על גבה ושלחו ב"ש ופחתוה שבש"א עד שיפחת רובה והביא הרא"ש משנה זו בסוף נדה וכתב עליה פי' השוקת שבסלע שחקקוה בסלע ואינה חשובה כלי הואיל ומתחלה נחקקה בסלע וה"ה נמי אם קבע האבן וחברו בקרקע ואח"כ חקקו כדאיתא בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סה:) אבל אם היתה כלי ואחר כך חיברה חשובה כלי ופוסלת את המקוה. כמה יהיה בנקב פשטא דמתניתין קאי אמאי דסליק מינה כמה יהא בנקב לבטלו מתורת כלי שלא יפסול את המקוה מחמת שאובה ומייתי עובדא דשוקת יהוא שהיתה נקובה כשפופרת הנוד כדי שלא יפסלו המים המקלחים בתוכה אבל בפ"ק דיבמות (טו.) מייתי הך דשוקת יהוא על ענין עירוב מקואות כשפופרת הנוד ומשמע שלא היו מ' סאה בשוקת והיה מחובר למקוה שלם בנקב לשפופרת הנוד ומילתא באפי נפשה היא ולא קאי אירישא אבל ניקבה דרישא לא בעי כשפופרת הנוד כיון דהנקב הוא למטה בשוקת ואינה יכולה לקבל מים כל שהוא בנקב כ"ש נתבטלה מתורת כלי ובתוס' פליגי תנאי בהא דתניא קסטלון המקלח מים בכרכים אם היה נקוב כשפופרת אינו פוסל את המקוה ואם לאו פוסל את המקוה הלכה זו עלו בני אסיא ג' רגלים ביבנה ולרגל הג' הכשירו להם אפילו נקוב כמחט א"ר אלעזר ב"ר יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה כשבאתי אצל חברי אמרו לי יפה הורית בד"א מן הצד אבל מלמטה אינו פוסל את המקוה ואם היה מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה פי' כל זה מדברי חביריו שאמרו לו יפה הורית דבד"א דבעינן כשפופרת הנוד מן הצד אבל אם ניקב בשוליו אינו פוסל אפי' אם ניקב כמלא מחט ואם היה מקבל כל שהוא פי' שנקוב מן הצד כשפופרת וגבוה מעט מן השולים ומקבל מן הנקב ולמטה מים

כל שהו פוסל את המקוה. וסוגיא דיבמות דמוקמא ההיא דשוקת יהוא בעירוב מקואות ס"ל כתנא דסבר מלמטה מהני נקב כל שהוא הלכך צריכה לשנות פשטא דמתניתין ולומר דמילתא באפי נפשה היא ולא קאי אירישא וכתב ר"מ נראה דהלכה כרבי אליעזר ב"ר יוסי דמעשה רב וחביריו נמי הודו לו דיפה הורה וסתמא דתלמודא מייתי להההוא דשוקת יהוא בפ"ק דיבמות לענין עירוב מקואות אלמא לא קיימא אניקבה מלמטה לענין לפסול כלי המקוה דהתם לא בעינן כשפופרת אלא כמלא מחט וכרבי אליעזר ב"ר יוסי וכן בפסקי רבינו שמחה דנקבה למטה בשוליה שאין יכול לקבל מים כל שהוא לא בעינן כשפופרת הנוד וכן הביא רבינו שמשון ראיה מן התוספתא דלמטה בשוליה סגי בנקב כל שהוא ולמדנו מזה שמותר לעשות גיגית גדולה של עץ או שוקת אבן ויעשה למטה בשוליה נקב כל שהוא ויושיבנה על הארץ וימשוך לתוכה מים ויטבול בה עכ"ל. וכ"כ רבינו ירוחם בשם הגאונים דגיגית של אבן או של עץ שנתמלאת מי גשמים אין טובלין בה ופוסלת משום שאובה אבל אם ניקבה מלמטה כל שהוא או מן הצד כשפופרת הנוד אינה פוסלת. ומ"ש הרא"ש יושיבנה על הארץ כך מפורש בתוספתא דקתני עלה דההיא דר"א ב"ר יוסי פקקו בסיד ובבנין אינו פוסל את המקוה בסיד ובגפסיס פוסל את המקוה ע"ג הארץ או על גב סיד וגפסיס או שמרחו בטיט מן הצדדין אינו פוסל את המקוה. ופירשו ר"ש והרא"ש בסיד ובבנין שהביא סיד וצרורות ופקק בו הנקב לא חשיבא סתימה אבל בסיד וגפסיס יחד חשיבא סתימה מעלייתא וחשיב כלי הושיבו ע"ג הארץ כלומר לא סתם הנקב אלא הושיבו על ארץ כדי שלא יצאו המים או ע"ג סיד וגפסיס או שמירת הנקב מן הצדדין אכתי לא הוי כלי ואינו פוסל את המקוה. ובשטר המים שבסוף ת"ה כתוב סתמו בסיד לבדו או בגפסיס לבדו אין זו סתימה יפה ואינו פוסל את המקוה ובסמוך אכתוב פירוש הרמב"ם בתוספתא זו. והרמב"ם כתב בפ"ז מהלכות מקואות השוקת שבסלע אינו פוסל את המקוה לכי שאינה כלי אבל כלי שחברו בסלע פוסל המקוה אף על פי שחיברו בסיד נקבה מלמטה או מן הצד כשפופרת הנוד כשירה ואינה פוסלת את המקוה הלוקח כלי גדול כגון חבית גדולה או עריבה גדולה ונקבו נקב המטהרו וקבעו בארץ ועשו מקוה ה"ז כשר וכן אם פקק הנקב בסיד ובבנין אינו פוסל ובמים הנקוים בתוכו מקוה כשר סתמו בסיד או בגפסיס עדיין הוא פוסל את המקוה עד שיקבענו בארץ או יבנה ואם הוליכו ע"ג הארץ וע"ג הסיד ומירח בטיט מן הצדדין ה"ז כשר עכ"ל. ומשמע לי מתוך דבריו שהוא ז"ל מפרש מתניתין כפשטא דכמה יהא בנקב קאי למאי דסליק מינה דהיינו לענין לבטלו מתורת כלי שלא יפסול המקוה מחמת שאיבה קאמר כמה יהא בנקב כשפופרת הנוד ולכי זה צ"ל בההיא דפרק קמא דיבמות

דתרי שוקת יהוא היו בירושלים חדא שהיו מטבילין בתוכה ולא היו בה מ' סאה אבל מקוה שלם היה בצדה ומתערבים מים שבשוקת עם מי המקוה דרך הנקב והיינו ההיא דהתם ובריתא היא בשום דוכתא ועוד שוקת והוא אחרת היתה שהיו המים נמשכים בה ויורדים למקוה ועשו לה נקב כדי לבטלו מתורת כלי והיינו הך דתניא במסכת מקואות ושיעורא דנקב דעירוב מקואות ושיעורא דלבטלו מתורת כלי שוה הם דבתרוייהו הוי כשפופרת הנוד ואע"ג דבתרוייהו קתני כל טהרות שהיו בירושלים נעשות על גבה אין בכך כלום דהא קי"ל דאין למדין מן הכללות וקצת הטהרות היו נעשות בשוקת זו וקצת בשוקת זו א"נ שבזמן אח' היו כל הטהרות נעשות בשוקת זו ובזמן אחר היו כל הטהרות נעשות על חבירתה. ויש הוכחה לפי' זה דהתם לא מייתי לה בשם ר' יהודה בן בתירא כמו שהיא שנויה כאן ועוד דהתם קתני בהדיא שהיתה נקובה למקוה וכיון דהכא לא קתני בה הכי מוכחא מילתא דמשנה זו לחוד ואותה ברייתא לחוד ועוד דהכא קתני ופחתוה והתם קתני והרחיבוה ואע"ג דפחת והרחבה ענין אחת הוא מ"מ מדחזינן שהן משנות בלשונותן איכא לאוכוחי דתרי נינהו ואת"ל דהאי והיתה נקובה למקוה דכתיב בההיא דיבמות ט"ס הוא ואינך שנויים אינם כדאי להוכיח דהאי לחוד והאי לחוד איכא למימר דאה"נ דדא ודא אחת היא ובין הכא ובין התם לא לענין עירובי מקואות מיתניא אלא לענין נקב המבטלה מתורת כלי ופשטא דמתני' דהכא והאי דקאמר עלה התם ותנן עירוב מקואות כשפופרת הנוד ובחללה כב' אצבעות חוזרות למקומן לא מייתי לה אלא ללמד ממנה שיעורא דכשפופרת הנוד כמה הוי ולא לומר דההיא דשוקת הוא מיתניא לענין עירוב מקואות כלל. ומ"ש הלוקח כלי גדול כגון חבית גדולה וכו' נראה שטעמו מההיא דתניא בתוספתא קסטילון המקלח מים בכרכים והוא ז"ל מפרש דקסטילון היינו שדרך כרכים להניח במקום מוצא המים חבית גדולה או עריבה גדולה של חרס ושם מתכנסים כל הימים הבאים לכרך ומשם יפרדו לקלח לכל מעיינות הכרך וסובר ז"ל דהלכה כרבי אליעזר ב"ר יוסי כיון שהודו לו חבריו והוא ז"ל סובר דמאי דא"ר אליעזר ב"ר יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה פירושו הוריתי דשיעור נקב דקסטילון להכשירו למקוה יהא כשיעורו לטהרה דהיינו כשמוציא זית שזהו שיעור המטהר לכלי חרס מידי טומאה לגמרי כמבואר דבריו פי"ט מהלכות כלים ומה ששנינו בתוספתא בד"א מן הצד וכו' סיומא דמילתא דת"ק הוא ואינו ענין לדברי רבי אליעזר ב"ר יוסי ומשמע ליה ז"ל דלענין לטבול בתוכו איתניא תוספתא ולהכי נקט קסטילון שהוא כלי סתמו מחזיק מים מרובים שיש בהם כדי לטבול בתוכו ולפיכך כתב ה"ז כשר ללמדנו דלהטביל ולטבול בתוכו נמי כשר וגבי סתמו בסיד או בגפסיס כתב עדיין הוא פוסל

את המקוה כלישנא דתוספתא לאשמועינן דל"מ דאין טובלין בתוכו אלא מפסל נמי פסיל את המקוה דכיון דאכתי כלי הוא הו"ל מים שאובים ופוסלים את המקוה וכל היכא דאין מימיו פוסלין את המקוה משום דלא חשיב כלי כשר לטבול בה וכן מ"ש בסמוך אבל כלי שחברו בסלע פוסל את המקוה נקבה מלמטה או מן הצד כשפופרת הנוד כשירה ואינה פוסלת את המקוה היינו לומר דכיון דניקבה כשפופרת הנוד לא חשיב כלי כלל וכשר לטבול בו ואין צ"ל שאינו פוסל את המקוה וא"ת הרי שם כתב כלי סתם ואף כלי חרס במשמע והוצרך בו שיהא בנקב כשפופרת הנוד והיכי מכשר ביה הכא בנקב המטהרו דהיינו כמוציא זית וי"ל דהתם שאני שחיבר הכלי בסלע בעודו שלם כדמשמע מדבריו דכיון שהיה שלם בשעה שחברו בסלע לא נתבטל שלימותו עד שינקב נקב גדול כשפופרת הנוד אבל הכא שנקבו ואחר כך קבעו וכדקתני ונקבו וקבעו בארץ כיון שניקב נקב המטהרו מידי טומאה ובטל ליה שם כלי מיניה קודם שקבעו שפיר דמי א"נ דכלי שחיברו בסלע דקאמר בכלי אבנים היא דומיא דשוקת דנקט ברישא ומשום דכלי אבנים אינן מקבלין טומאה לא שייך לשעורי בהו בכדי טהרה הלכך משערי' בהו כשפופרת הנוד א"נ אפילו את"ל דכלי שחיברו בסלע כל כלי במשמע ואפי' כלי חרס איכא למיחש דגזרו ביה משום דשוקת שבסלע כשירה בלא שום נקב ואיכא למיחש דאתו למעוטי ולאכשורי בכלי שחברו בסלע בלא שום נקב ולפיכך מצריכו בכלי שחברו בסלע לעשות נקב גדול כשפופרת הנוד כי היכי דליהוי היכירא במילתא ומ"ש אח"כ השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהן אא"כ היו נקובים כשפופרת הנוד והיא משנה בפ"ו דמסכת מקואות הטעם שלא הצריכו בהן נקב המטהרן כמו שאמרו בכלי חרס נראה דהיינו משום דכלי חרס שאני דשיעור המטהרן הוי בציר משפופרת הנוד הלכך כיון דבטל שם כלי מינייהו בנקב כמוציא זית בהכי סגי אבל בשידה תיבה שהן כלי עץ ושיעור המטהרן הוא גדול מאד שהוא בכמוציא רימון ראו חכמים דלבטלו מתורת כלי לענין מקוה דליסגי ליה בכשפופרת הנוד שהוא שיעור המספיק לענין עירוב מקואות דאע"ג דלבטלו מכלי לענין טומאה צריך שיהיה יותר גדול שיעורא דלטומאה וטהרה לחוד ושיעורא דלענין מקואות לחוד. ומ"ש וכן אם פקק את הנקב בסיד ובבנין אינו פוסל וכו' מבואר שכל זה הוא מהתוספת' שהבאתי לעיל אלא שהוא ז"ל מפרש דתוספתא אשמועינן דלאכשורי מים שבחבית או עריבה של חרס הללו תרתי בעינן חדא שיהא ניקב נקב המטהר דהיינו כמוציא זית ועוד צריך שיקבע בארץ דומיא דקסטילון או שיהיה בו הוכחה שהוא דבר של בנין ולא דבר של כלי או שיורי כלי ומש"ה קתני שאם פקקו בסיד ובבנין כלו' בצרורות וכיוצא בהם כעין בנין לא חשיב כלי כלל ולפיכך אינו

פוסל את המקוה וה"ה דכשר לטבול בו אלא איידי דבעי למינקט סיפא פוסל נקט רישא אינו פוסל אבל כשסתמו בסיד או בגפסיס לבד כיון דאין דרך בנין באלו לבדה בלא אבנים או צרורות נמצא שחיסר א' מהתנאים הצריכים לבנין הלכך עדיין שם כלי או שיורי כלי עליו ופוסל את המקוה כמו שהיה פוסל קודם שסתמו ובתר הכי קתני דאע"פ שלא קבעו בארץ דהיינו קבורה בארץ כדרך הקסטילון וגם לא בנאו בצרורות אלא שהושיבו על הארץ ומירח מן הצדדים בטיט להדוק הכלי לארץ כשר ול"מ אם הושיבו על הארץ אלא אפילו הושיבו ע"ג סיד וגפסיס ומירח בטיט מן הצדדין להדביקו לסיד ולגפסיס כשר דכיון שהסיד וגפסיס על הארץ הם עומדים כארעא סמיכתא נינהו וכל שמירח הצדדין בטיט חשיב כקבוע וכשר ואף על פי שכתוב בתוספת' או שמרחו מפרש ליה ז"ל כאילו היה כתב ומרחו ואפשר שכך היתה גירסתו בתוספתא ומ"מ איכא למידק אמאי כתב והוליכו ע"ג הארץ וכו' ולא כתב והניחו ע"ג הארץ ולפיכך נראה שאפשר לפרש דה"ק אם גררו ע"ג הארץ או ע"ג הסיד ונסתם הנקב מחמת מה שנדבק בו באותה גרורה ואח"כ מירח בטיט מן הצדדין כלומר סביבות הנקב כדי להעמיד מה שנדבק בו בשעת גרירה כשר דהשתא הוי שפיר כבנין דמה שנדבק בו ע"י הגרירה הוי כצרורות ומירוח דטיט הוי במקום סיד שטחין בבנין ומש"ה כשר כנ"ל לפרש לדעת הרמב"ם ז"ל: והראב"ד כתב על דברי הרמב"ם ועשהו מקוה ה"ז כשר א"א דבר זה אינו מחוור להטביל בתוכו אלא שאין המים היוצאים ממנו פוסלים את המקוה אבל להטביל בתוכו עד שיהיו המים שבתוכו מעורבים עם המקוה בנקב שהוא כשפופרת הנוד ר' יהודה אומר בכלי גדול ד' טפחים ובקטן ברובו הרי רבי יהודה שהוא מחמיר בהטבלה בתוך כלי ורבנן מיהא כשפופרת הנוד בעו ואע"פ שהשידה והתיבה בכלי שניקב בכדי טהרתו הוא ועוד איך אפשר שלא יהא בקרקעיתו ודפנו חרס דראוי לקבל טומאה ע"י יחודו להשתמש בו ונמצאת טבילה זו בכלים עכ"ל. ומ"ש רבי יהודה אומר בכלי גדול ד' טפחים וכו' הוא במשנת השידה והתיבה שבים ואתא לאיפלוגי את"ק דאמר דכשפופרת הנוד ומ"ש דהשידה והתיבה בכלי מנוקב כדי טהרתו הוא איני יודע לו טעם דהא סתם שידה ותיבה דעץ נינהו וכלי עץ שיעור טהרתן בכמוציא רימון והוא טפי טובא מכשפופרת הנוד דמכשר ביה ת"ק. ומ"ש איך אפשר שלא יהא בקרקעיתו ודפנות חרס הראוי לקבל טומאה וכו' ונמצאת טבילה זו בכלים יש לתמוה עליו אם טענה זו הספיק לשווינהו כלי לענין דטבילה בתוכו הויא טבילה בכלים למה לא תועיל לפסול המקוה דמים היוצאים ממנו דחשיבי מים היוצאים מכלים וכיון דחזינן דלפסול את המקוה ע"כ לא חשיבי כלים ה"ה דלטבול בתוכו לא חשיבי כלים דמהי תיתי לן לפלוגי בינייהו מיהו בהא איכא למימר דלטעמיה

אזיל דסובר שהמים העוברים בכלים ויוצאים חוצה להן אע"פ שפסולים לטבול בהן אם נפלו למקוה לא פסלוהו וכמו שאכתוב בסמוך בשמו. אבל לא היה לו להקשות מסברתו לרמב"ם ועוד דלפי דבריו כי ניקב כשפופרת נמי לא הוה לן למישרי למיטביל בגויה מההיא טעמא גופיה דאיך אפשר שלא יהא בקרקעיתו ודפנו חרס הראוי לקבל טומאה ע"י יחודו אלא ודאי אף על פי שאילו יחדו להשתמש בו היה בקרקעיתו ודפנו חרס הראוי לקבל טומאה כיון שלא יחדו להשתמש בו אין עליו תורת כלי כלל:

סעיף קטן יח

והשתא איכא למידק על דברי רבינו דמיחזי דאתי דלא כמאן דאי כהרא"ש משמע דאיהו סבר דבניקב בשולים נקב כל שהוא כשירה לטבול בה כלומר בתוכה ואילו רבינו מצריך בשפופרת הנוד ואי כהרמב"ם ז"ל הא איהו סבר דבכלי חרס כיון שניקב כשיעור טהרתו דהיינו כמוציא זית טובלין בתוכה ואילו רבי' מצריך כשפופרת הנוד לגיגית סתם וא"כ הו"ל לפרושי דהיינו בשל עץ דוקא אבל של חרס בכדי טהרתו סגי ליה ואי כהראב"ד הא משמע דאיהו מודה להרמב"ם דלענין שלא יהיו מימיו פוסלים את המקוה וצריך בכלי חרס שיהא הנקב בכדי טהרתו ואילו רבי' כתב לקמן כלי שניקב בשוליו אפי' כל שהו אינו חשוב עוד כלי לפסול את המקוה. ועוד דאפילו בניקב כשפופרת הנוד לא התיר הראב"ד לטבול בתוכו אא"כ הוא מעורב למקוה ורבינו התיר סתם ומשמע דאפילו אינו מעורב למקוה נמי שרי: ולכן היה נראה לומר דדברי רבינו הם כמו שכתבתי לדעת הרא"ש ומ"ש כאן דבעי כשפופרת הנוד בניקב מצידו איירי ומשום דבעינן שיהא קרוב לשוליו שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה מש"ה קרי ליה שוליה ולא חשש לבאר פה דבניקב בשוליה ממש סגי בנקב כל שהוא לפי שסמך עמ"ש לקמן כלי שניקב בשוליו אפי' כל שהוא אינו חשוב עוד כלי לפסול המקוה דכיון דאינו פוסל המקוה אם כן לא חשיב כלי וטובלין בתוכו ויותר נכון לומר דכיון דכתב לקמן על הא דכלי שניקב בשוליו כל שהוא שכתב הרא"ש מ"מ אין להקל לעשות מקוה לכתחלה ולהביא מים בכלי מנוקב כזה א"כ מכ"ש שאין לטבול בתוכו לכתחלה מיהא ולפיכך לא הזכיר פה דמהני בשוליו ממש נקב כל שהוא ואע"פ שבתשובת הרא"ש שבידי לא מצאתי שכ"כ אפשר שחסר בהן אותה תשובה שהביא רבינו אלא שק"ל על אותה תשובה דכיון שהוא ז"ל פסק בפסקיו להתיר וכתב שכן פסקו ר"מ ורבינו שמחה ורבינו שמשון שהוכיחו והכריחו כן מסוגיית התלמוד ומהתוספתא מאי זה טעם כתב בתשובה שאין להקל בכך ומצאתי בתשובת הרא"ש כלל ל"א סימן א' על גיגית של אבן או של עץ שחברה בארץ ונתמלאת מי גשמים שאין טובלין בתוכה ופוסלת משום שאובה דתנן השוקת שבסלע וכו' היתה

כלי וחברה בסיד פוסלת את המקוה אבל אם ניקבה הגיגית מלמטה ואינה מקבלת מים כל שהוא אין פוסל את המקוה כדתנן בסיפא ניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כ"ש כשירה ואע"ג דתנן בתר הכי וכמה יהא בנקב כשפופרת הנוד לפי סוגיית התלמוד בפ"ק דיבמות לא קאי לעיל אלא מילתא באפי נפשה היא וקיימא אעירוב מקואות ובתר סוגיא דתלמודא אזלינן ומכשרי' בנקב כ"ש כעובדא דתוספתא דר"א ב"ר יוסי דמעשה רב ומים שבתוכה אינם שאובין לפסול את המקוה אבל בתוכה אין טובלין כדתנן פ"ה דמקואות מעין שהעבירו וכו' כשר חוצה לה אבל בתוכה אין טובלין ע"כ ומשמע דלא קאמר שאין טובלין בתוכה אלא בנקב כ"ש אבל כשפופרת הנוד טובלין בתוכה וזה מכוון עם דברי רבינו שלא התיר לטבול בתוכה אלא ע"י נקב כשפופרת הנוד אבל ק"ל מניין לו להרא"ש לחלק בין נקב כל שהוא לנקב כשפופרת הנוד דאי טעמא דקאמר בנקב כ"ש לא מהני אלא לענין שלא יפסול המקוה בלבד הוא משום דבתוספתא קתני אבל מלמטה אינו פוסל את המקוה ומשמע ליה דדוקא נקט אינו פוסל את המקוה אבל לטבול בתוכה לא הא גם בנקוב כשפופרת הנוד קתני אינו פוסל את המקיה וע"ק דבפסקיו לא חילק בכך בין נקב כל דהו לנקב דשפופרת הנוד ומשמע בהדיא שהוא משוה לגמרי דין נקב כל שהוא למטה לנקב כשפופרת הנוד ואם איתא שבתשובה הוא מחלק ביניהם כדאמרן נמצא שדבריו סותרים אלו את אלו ועוד דכיון דמאי דקאמר בתשובה מכח ההיא משנה דמקואות קאמר ליה אם איתא שיש לו ראיה משם נמצאת אותה משנה תיובתא על דבריו בפסקים ובודאי לא נעלמה ממנו אותה משנה כשכתב הפסקים שהרי כתבה שם בפסקים סמוך לדין שוקת דבסמוך ועוד דמשמע שאין לו ראיה מאותה משנה כלל דהא לשון המשנה הכי איתיה מעין שהעבירו ע"ג השוקת פסול העבירו ע"ג שפה כ"ש כשר חוצה לה שהמעיין מטהר בכל שהוא וכתב הרא"ש בפסקיו פירוש שמי המעיין נופלים לתוך השוקת ומשם נמשכים ויוצאים לחוץ והשוקת הוא כלי פסול ואין מטבילין לא בשוקת ולא במים הנמשכים לחוץ העבירו ע"ג שפה כ"ש כשר חוצה לה כגון שהיו מי המעיין נופלים מקצתן ע"ג שפת השוקת ומקצתן לתוך השוקת כשרים המים היוצאים מן השוקת אף ע"פ שאסור להטביל בתוכו לפי שהמעיין שנופל על שפת השוקת מטהר כל המים בכל שהוא אע"פ שמי השוקת מרובין מהן מ"מ כל המים מחוברים למעיין ע"י המים המעוטין הנופלים על השוקת ונטהרים אע"פ שכבר נפסלו בשאיבה כשעברו דרך השוקת עכ"ל והשתא מה ענין זה לזה דהתם השוקת שלם ואין בו נקב כלל ומים הנכנסים לתוכו הם שאובים ולפיכך כשכל מי המעיין עוברים בשוקת פסולים בין בעודם בתוכו בין אחר שיצאו

ממנו אבל כשקצת מי המעיין אין נכנסין בתוך השוקת אלא עוברים דרך שפתו הרי הם מכשירין את המים היוצאים מן השוקת לפי שהן מתערבין עמהם אע"פ שהמים היוצאים מן השוקת הם שאובים גמורים מ"מ מים מועטים הללו שנמשכים בכשרות מן המעיין מכשירין אותם דמי מעיין מועטין מכשירין מים שאובים המרובים אבל בתוך הכלי עצמו ודאי אסור לטבול וכדקתני רישא בהדיא ואע"פ שהוא מחובר למעיין כבר נתן טעם הרא"ש ז"ל דגזרו שלא להטביל בו גזירה משום דילמא אתי להטביל בכלי שיש בו מ' סאה בלא חיבור ומשמע דכל זה אינו אלא בכלי שלם לגמרי ואינו מנוקב כלל ולפיכך בין בתוכו בין חוצה לו פסולים משום שאובין אלא דכשקצת המעיין עובר על שפתו הוא מעלה את מים היוצאים ממנו משאיבתן וכדאמרן אבל אם היה מנוקב מצידו כשפופרת הנוד או מלמטה בכל שהוא בטל ליה מתורת כלי לענין זה ואין כאן זכר למים שאובים כלל והילכך אפי' בתוכו טובלין ואיפשר לומר דטעמו בתשובה הוא לומר דכי היכי דגזרו שלא לטבול בתוך כלי המחובר למקוה או מעיין גזירה דילמא אתי למיטבל בכלי שיש בו מ' סאה בלא חיבור ה"נ איכא למיגזר שלא יטבול בתוך הכלי ע"י נקב כל שהוא מלמטה דכיון דלא מינכר חיישינן דילמא אתי למיטבל ביה בלא נקב כלל אבל בנקב כשפופרת הנוד דמינכר שפיר ליכא למיגזר מידי ולפיכך טובלין בתוכו ומיהו נהי דבהאי תירוצא תרצנא דבריו בתשובה אבל אכתי קשו כל אינך קושיות: ולכך נ"ל דמ"ש בתשובה אבל בתוכו אין טובלין אף אניקבה כשפופרת הנוד קאי דבין בזו ובין בזו אין טובלין בתוכו ולא הזכיר שם נקב כ"ש אלא לומר דבהכי סגי שלא יפסול את המקוה וכן יש להוכיח מדכתב באותה תשובה דלפי סוגיא דיבמות ע"כ מיפרשא הכי דשוקת יהוא היתה חקוקה בסלע ועומדת תחת הצינור המקלח מים מן ההר וכל טהרות שבירושלים נעשים על גבה שמטבילין כליהן לתוכה לעשות טהרות ולא היה בשוקת מ' סאה אבל מקוה שלם היה בצידה ונקב ביניהם כשפופרת הנוד ומטבילין בשוקת ע"י חיבורה למקוה שלם ולפי שיטת מתניתין דקאי אניקבה דלעיל מיפרשא הכי שהמים מקלחים מן ההר לשוקת ומן השוקת לבית המקוה וראשונים ראשונים היו נשאבים לבית המקוה לב"ה עד שינקב כשפופרת הנוד ולב"ש עד שיפחת רובה ע"כ ומדהיכא דקאי אניקבה דלעיל נקט שהמים מקלחים מן השוקת לבית המקוה ולא נקטה לענין להטביל בשוקת עצמה כדנקט אליבא דסוגיא דיבמות משמע דכל שהוא כלי לעולם אין טובלין בתוכה אפילו אם ניקבה כשפופרת הנוד ולפיכך גבי סוגיא דיבמות כתב דשוקת יהוא היתה חקוקה בסלע לומר שלא היתה כלי שא"כ לא היו יכולים לטבול בתוכה אע"פ שניקבה כשפופרת הנוד וכ"נ שהוא דעת רבי' שמשון שגם הוא כתב אמתני' דשוקת דלפי שיטת

מתני' משמע דאיירי בשוקת שהיה מקלח מים למקוה וראשונים ראשונים היו נשאבים ולפי סוגיא דיבמות כל טהרות שבירושלים נעשים על גבה שמטבילין בתוכה ועושין טהרות ולא היתה בשוקת מ' סאה וכו' וכ"נ לדקדק עוד ממ"ש הרא"ש בפ"ה דמקואות אההיא דמעיין שהעבירו ע"ג השוקת וכו' דמים שבכלי אע"פ שמחוברין למעיין נפסלו משום שאובין והא דתנן בפ"ו השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אא"כ היו נקובים כשפופרת הנוד שאני התם שהים מקיפן אבל אם היו עומדים על שפת הים ומחוברים לים כשפופרת הנוד לא עכ"ל ואם איתא הול"ל דהתם בנקובים כשפופרת הנוד למטה סמוך לשולים דתו לא חשיב כלי וטובלין בתוכן בין כשהן בתוך הים בין כשהן חוץ לים ומיהו הא איכא למידחי דעדיף ליה לפרושי בגוונא דיהא לישנא דמתני' מדוייק דקתני בתוך הים דמשמע דחוץ לים אין מטבילין בהם ולהכי לא אוקמה שהנקב סמוך לשולים אבל מה שדייקתי מדברי הרא"ש בתשובה וגם מדברי רבי' שמשון נראה דדיוקים נכוחים הם ולפ"ז צ"ל דמ"ש בפסקים למדנו מזה שמותר לעשות גיגית גדולה של עץ או של שוקת אבן ויעשה למטה בשולים נקב כ"ש ויושיבה על הארץ וימשוך לתוכה מים ויטבול בה צ"ל דהאי יטבול בה דקאמר לא לטבול לתוכה הוא אלא ה"ק יטבול על ידה כלומר שהמים היורדים ממנה למקוה לא נפסלו ומותר לטבול בהן אבל לטבול בתוך הגיגית כלל לא אפי' נקובה כשפופרת הנוד ובהכי ניחא כל מה שהקשיתי לעיל בדברי הרא"ש והוסכמו דבריו בתשובה עם דבריו בפסקים: אבל רבי' אע"פ שלא כתב לישנא דטבילה בתוכה אלא לישנא דבה נראה ודאי דלענין לטבול בתוכה מירי וכל שניקבה כשפופרת הנוד שרי דאי לענין שלא יפסלו המים הנמשכים ממנה לקמן כתב דין זה באורך ולדעתו א"א להסכים דברי הרא"ש בפסקים עם דבריו בתשובה זו כמו שכתבתי דא"כ היאך כתב בנקובה כשפופרת. הנוד טובלין בתוכה שזה אינו לא כדברי הפסקים ולא כדברי התשובה אלא צ"ל שהוא סובר דדברי הפסקים ודברי התשובה פליגי אהדדי ואין לומר שהוא סובר דבפסקים לא שרי להטביל בתוכה כלל דא"כ לישנא דבה משמע ליה דלא בעי למימר בתוכה ואמאי נקט איהו לישנא דבה במקום בתוכה לכך נראה לומר שהוא סובר שהרא"ש בפסקים השוה נקב כ"ש לכשפופרת הנוד לומר דבין בזה ובין בזה טובלין בתוכה ומ"ש בתשובה דאין טובלין בתוכה אנקב כ"ש קאי אבל כשפופרת הנוד אה"נ דטובלין בתוכה ודבריו בתשובה סותרים את דבריו בפסקים ותפס רבינו דבריו בתשובה עיקר אבל קשה שהרי משמע מדבריו בח"מ סימן ע"ב דכדברי הרא"ש בפסקים נקיטינן נגד דבריו בתשובה שכתב וז"ל אע"פ שבתשובה כתב שהמלוה על המשכון שומר שכר בפסקיו כתב שהוא ש"ת כדפרישית לעיל ולא כתבתי תשובה זו

אלא ללמוד ממנה חילוק זה למי שהוא פוסק שהוא ש"ש עכ"ל ואפשר לומר דהתם לאו כללא כייל לכל מקום שדבריו בתשובה יסתרו דבריו בפסקים דנקטינן דבריו שבפסקים עיקר אלא בההיא תשובה דוקא קאמר שהיה ידוע לו דדבריו בפסקים היו אחרונים לה שכבר השיב אותה תשובה כשכתב אותו דין בפסקים: ורבינו ירוחם כתב דין זה דגיגית שקבעה בארץ לענין פיסול המים הנמשכים ממנו והכשרם ולא הזכיר אם טובלין בתוכו כשהוא נקוב משמע שהוא מפרש דברי הרא"ש כמו שפירשתיה במסקנת דבריו דאפי' ניקבה כשפופרת הנוד אין טובלין בתוכה דאם איתא דהוה מפרש דברי הרא"ש דשרי לטבול בתוכה ע"י נקב לא הוה שתיק מיניה: ודעת רבי' כבר נתבאר שהוא להתיר לטבול בתוכה כשנקובה כשפופרת הנוד דוקא ושיהיה הנקב בשולים או מן הצד סמוך לשולים בענין שלא יוכל לקבל מים כלל: ב"ה והריטב"א כתב בפ"ק דמכות לענין להטביל בתוך חבית או כלי אחר שבתוך הנהר או בתוך המקוה י"ל שעלתה לו טבילה כל שיש שם כשפופרת הנוד כדין השוקת וכ"כ בתוס' והביאו ראיה מדאמרינן בחומר בקודש (כב.) מטבילין כלי בתוך כלי שיש בו כשפופרת הנוד ואפי' לתרומה ולקדש ותנן בפ"ו דמקואות מטבילין בשידה תיבה ומגדל שהם נקובים כשפופרת הנוד ואין הפרש בזה בין שהם שאובים מן הנהר עצמו בין שנשאבו מבחוץ דסוף סוף שאובים הם וכ"כ הרמב"ן ונ"ל ראיה לדבר מדאמרינן בפ"ב די"ט (יז:) ושוין שמשיקין מים בכלי אבן לטהרם ואין מטבילין כלי אגב מימיו הטמאים וביי"ט הוא דלא משום תיקון כלי הא בחול מטבילין ועלתה לכלי טבילה אגב מים טמאים שמטבילים בו והא התם שהמים שבתוך הכלי חוצצים הם שאין מימי המקוה והנהר נכנסים בתוכו ואם עדיין תורת שאובים עליהם היאך עלתה לו טבילה אלא ודאי שמימי המקוה או הנהר שיש ביניהם כשפופרת הנוד והשיקם בו עלתה אותה משאיבתה וזו נראית ראיה ברורה לדבריהם וכן התירו בפירוש לטבול לכתחלה כלים בתוך הנוד או בתוך מעיין שיש בו כשפופרת הנוד שאין הפרש בזה בין טבילת כלים לטבילת אדם אלא שהוקשה להם הא דאמרינן בירושלמי דיומא גבי ים שעשה שלמה שהיו כהנים טובלים בו ולא כלי הוא ומתרץ רגלי השוורים היו פתוחים כלומר נקובים כמוציא רמון וכל שנקוב כמוציא רמון יוצא מתורת כלי ותירצו בהם לרווחא דמילתא עשו כן ותדע דהא ברגל אחד נקוב מוציא רמון סגי ורגלי כל השוורים למה לי וה"ר אלחנן תירץ שלכך הוצרך שם כמוציא רימון להוציא מתורת כלי לפי שמעיין עיטם הנכנס שם פעמים היה קטן וכל שפע המעיין היה נכנס לתוך אותו ים והיה נראה כטובל לתוך כלי גמור ולפיכך נקבוהו כמוציא רימון והוציאו מתורת כלי עוד הוקשה להם מדתנן בפ"ג דמקואות בור שהוא מלא שאובים והאמה נכנסת לו ויוציאה ממנו לעולם הוא בפיסולו עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשון ג' לוגין ותנן נמי התם מעיין שהעבירוהו ע"ג השוקת של מים שאובים לעולם הוא בפיסולו וכו' ותירצו התוספות בשלא היו מימי האמה ולא המעיין מ' סאה קודם נשיקתן לבור או לשוקת דכיון דלית להו מ' סאה לא מכשירי להו לשאובים השקתן לטבול בו אדם ואע"פ ששנינו שהמעיין מטהר בכל שהוא לא

לאדם אמרו אלא לכלים אבל אדם בעי מ' סאה ובודאי דמשניות אלו דאמה ושוקת מתפרשים בדוחק ויותר נראים דברי הרא"ה מורי שהיה אומר בשם רבותיו ובשמו שלא אמרו שהמים שאובים נטהרו כשפופרת הנוד אלא כשהם בתוך מקוה או הים שמטהרים באשבורן דוקא כמותן דהו"ל כמין אחר אבל לגבי מעיין שהוא מטהרן בזוחלין משא"כ המים שבכלי אין יוצאים מידי שאיבה כשפופרת הנוד ואין מטבילין בו לא אדם ולא כלים עד שיהא נקוב כמוציא רימון שיצא מתורת כלי והיינו ההיא דים שעשה שלמה שרגלי השוורים פתוחים כמוציא רימון ועשו כן בכל רגלי השוורים כדי שיהיה נראה לכל כשהוא נקוב מכל צד ובהא מיתרץ שפיר מתני' דשוקת ואמה העוברת ומיהו בנקוב כמוציא רימון מטבילין בו לדברי הכל ואפי' לכתחלה אלא שאין להתיר זה בכל מקום משום גזירה עכ"ל.

סעיף קטן יט

ומ"ש ובדבר זה שוה מעיין למקוה כלומר בדבר זה שאמרנו שצריך שארבעים סאה לא יהיו בתוך הכלי שוה מעיין למקוה: ומ"ש אם מעיין מקלח לתוך כלי ויוצאים ממנו לחוץ וכו' היינו מתניתין שכתבתי בסמוך מעיין שהעבירו ע"ג השוקת פסול: ומ"ש ויוצאין ממנו לחוץ פשוט הוא דלרבותא נקט הכי לומר דאפי' במים היוצאים ממנו אין טובלין דמעת שהיו בתוך הכלי נפסלו משום שאובין והכי משמעותא דלישנא דמתניתין דקתני שהעבירו ע"ג השוקת דלישנא דהעבירו הוי שהעביר מי המעיין על השוקת שנכנסין לו מצד אחד ויוצאין מצד אחר וכן כתבתי בסמוך שפירש הרא"ש ז"ל ופשוט הוא ותניא נמי בתוספתא מעיין היוצא לתלמי ומן התלמי לבריכה ראשונים פסולים מפני שהן נשאבים פירוש תלמי כלי שכך שמו: ודע שרבינו שמשון בפ"ה דמקואות תמה על תוספתא דמעיין היוצא לתלמי דבסמוך דלתכשרי כולהו דכיון דמחוברין למעיין דאפי' מעיין שרבה עליו מים שאובים מטהר בכל שהוא כדתנן בפ"ק ועוד דמשמע התם בתוספתא דיש בפי התלמי כשפופרת הנוד ואם כן אפי' בתוך התלמי עצמו היה מותר לטבול וכן תמה על מתני' דקתני מעיין שהעבירו ע"ג השוקת פסול אמאי פסול כיון דמי השוקת מחוברים למעיין דמטהר בכל שהוא וכתב דנ"ל דיש לחלק בין כלים התלושים דכשרים להטביל בתוכם לכלים הקבועים שהמעיין נגרר על גבם דגזרו בהו רבנן להטביל בתוכם דילמא אתו בהו לידי תקלה דפעמים שקובעים אותם במקום מוצא המים ואין שם כשפופרת הנוד ונמצא כל המים העוברים על גביו פסולים והרא"ש הביא תמיהות רבינו שמשון בסוף נדה וכתב עליהם ונ"ל דל"ק מידי כיון דכלי מפסיק בין מים שיצאו חוץ לשוקת ובין המעיין וכן ההיא דתלמי כיון שהתלמי מפסיק בין המעיין לבריכה לא מיקרו מחוברים ולא דמי למעיין שנתן לתוכו מים שאובין דשם מעיין לא בטיל מיניה אע"פ שנתנו לתוכו מים שאובים הרבה מידי דהוה אמקוה שיש בו מ' סאה שאינו נפסל אפי' נתן לתוכו אלף סאין מים שאובים. ומ"ש דאפי' בכלי עצמה מטבילין

לא דמי דהתם הכלי הפנימי הוא נטבל בתוך המקוה כיון דפי החיצון כשפופרת הנוד אבל כלי המחובר למעיין או למקוה שיש בו מ' סאה אין להטביל בתוכן גזירה דילמא אתי להטביל בכלי שיש בו מ' סאה בלא חיבור הלכך אסור להטביל בשוקת ובמים הנמשכים ממנו וכן מי הבריכה נפסלים בשאובה כיון דאסור להטבילו בתלמי המחובר למעיין עכ"ל וכ"כ בפירוש המשנה פ"ה דמקואות וכתב שם עוד והא דתנא בפ"ו השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהן אא"כ היו נקובים כשפופרת הנוד שאני התם שהים מקיפם אבל אם היו עומדים על שפת המים ומחוברים לים כשפופרת הנוד לא: אהא דתנן בפ"ד דמקואות מעיין שהעבירו ע"ג השוקת פסיל העבירו ע"ג שפה כל שהוא כשר חוצה לו שהמעיין מטהר בכל שהוא העבירו ע"ג בריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה חזר והמשיכו פסול לזבין ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש למדנו שהמעיין שהעבירו בתוך הדלי אע"פ שנמשך ויוצא ממנו ועדיין המעיין מושך כתחילתו דינו כשאוב לגמרי ממאי מדקתני פסול ולא קתני הרי הוא כמקוה כדקתני בסיפא אלמא פסול לגמרי קאמר והנה ג"ז חיזוק לדברי רב אחא ז"ל שאין שאיבה מטהרת בהמשכה כדי להטביל בה ומאי פסול פסול להטביל בו אבל אינו פוסל את הכשר ולמדנו עוד מכאן שהמים שנמשכו מן המעיין ונפלו לגומא אם נפסק מהם המעיין הרי מי הגומא כמי הגשמים לגמרי ונפסלו בשאובים ובשינוי מראה כמקוה ואם חזר והמשיך לתוכן המעיין אף ע"פ שנפסלו מי הגומא בשאובים או בשינוי מראה המעיין מכשירו מיד ולא בעינן שיחזרו מראה המים לא שנא שבאו השאובים על המעיין ולא שנא שבאו המעיין על השאובים המעיין מטהר אותם וכן לענין שינוי המראה עכ"ל וז"ל הרשב"א בשער במים שבסוף ת"ה פעמים שאדם טובל בתוך הכלים כיצד היה כלי מונח בתוך במים שבמקוה אפי' שפת הכלי למעלה מן המים אם היה בכלי נקוב כשפופרת בנוד ואפי' מצדו נעשו המים שבכלי חיבור למים שבמקוה והטובל בו כטובל במקוה הוה פי הכלי נתון בתוך מי המקוה אפי' היה כלי שוכב על צדו אם היה פי הכלי רחב כשפופרת הנוד ה"ז טובל בתוכו אף ע"פ שהכלי כולו שלם היה הכלי יושב על שוליו ופיו למעלה והמים צפין על פיו ה"ז חיבור אף על פי שאין בפיו כשפופרת הנוד דברים אלו שאמרנו בשהיה במקוה מ' סאה מלבד המים שבתוך הכלי פחות מכאן לא יטבול שאין המים שבכלי מחוברים אל מי המקוה שאין מקוה פחות ממ' סאה בד"א במקוה אבל אם נתנה במי מעיין אפי' אין במים שבמעיין חוץ לכלי מ' סאה ושאין בפי הכלי כשפופרת הנוד טובלין בתוכו לפי שהמעיין מטהר בפחות ממ' סאה ובאי זה כלי אמרו בכלי שאינו קבוע היה קבוע בקרקע בין כך ובין כך

אין טובלין בו גזירה שמא יבא לטבול במרחצאות של כלים עכ"ל: ודע שכתב הרשב"א ח"ג סימן רכ"ח שאלת מעיין הנובע והמים הולכים בצינורות תחת הקרקע ומתקבצים בחפירה אחת ובחפירה כלי שמתקבצין שם המים ומשם יפרד לכמה דרכים ודרך אחד הולך אל המקוה מהו: תשובה בין שהכלי שבתוך החפירה מחזיק מ' סאה בין פחות כל שהמים מחוברים למעיין כל שחוץ לכלי טובלים ומטבילים בו לפי שהכל כמעיין ואף על פי שנפלו לתוך הכלי אינן נפסלים מחמת שאובין כיון שעדיין הן מחוברין למעיין ולא עוד אלא שאיפשר לומר שפעמים שמותר לטבול אפי' בתוך החפירה וכגון שהיו מ' סאה במים שבין המעיין לכלי שהרי המים שבתוך הכלי העומד בתוך המים מחוברים הם למי המעיין וכל שהוא כן איפשר שטובלין אפי' בתוך אותו כלי והוא שיהיה פיו רחב כשפופרת הנוד כדאיתא בספ"ק דיבמות וכדאמרינן בפרק בתרא דחגיגה מטבילים כלי בתוך כלי שיש בפיו כשפופרת הנוד מפני שהמים שבתוך הכלי מחוברים למים שהוא חוצה להן והיינו נמי דאמרינן בפ"ב דיום טוב שמטבילין כלי טמא אגב מימיו שהמים שבתוך הכלי כל שמשיקן עם המים שבנהר הרי הן נזרעין בתוך מי הנהר והם בעצמן מטהרין תוכו של כלי אף ע"פ שהיו שאובים מתחלתם ואם אין מ' סאה במים שמן המעיין לכלי אין טובלין ומטבילין לתוך הכלי אף על פי שהמעיין נמשך ועובר על גביו ולחוץ טובלין וכמו ששנינו בפ"ה דמקואות מעיין שהעבירו על גב השוקת פסול העבירו על גב שפה כל שהוא כשר חוצה לה שהמעיין מטהר בכל שהוא פי' השוקת כלים שמניחים סמוך למעיין כדי שיכנסו שם מי המעיין פסול לטבול ולהטביל בתוך השוקת וכשאין מ' סאה במים שבין המעיין לשוקת כמו שכתבנו אבל מן השפה לחוץ אפי' במים כל שהוא שחוץ לשפה מטבילין בו מחטין וצינורות וה"ה לאדם אם יש במה שחוץ לשפה שיעור לטבול ואם הכלי נקוב כשפופרת הנוד ונכנסין מי המעיין שיש בו מ' סאה דרך אותו נקב אף ע"פ שאין בכלי מ' סאה טובלים ומטבילין בתוך הכלי שהרי נתערבו עם המים שבמעיין די שיעור מקואות כשפופרת הנוד וכדתנן עוד במקואות כשפופרת הנוד בעביה וכו' ותנן מעשה בשוקת והוא וכו' פירוש שוקת יהוא אבן חלולה וכלי היה והיה בצדה מעיין או מקוה שלם שלא היה בשוקת מ' סאה ואפ"ה היו עושים כל טהרות שבירושלים ע"י הכלים שהיו מטבילין באותו השוקת ומשום עירוב מקואות והנה הים שעשה שלמה שטובלים בו כלי היה אלא שהיו המים שבתוכו מתערבין אל מי המעיין ובירושלמי דמסכת יומא הקשו היאך טובלים בו ולאו כלי הוא ומתרץ רגלי השוורים היו נקובים כמוציא רימון ושיעור מוציא רימון לאו שיהא צריך בכל כך דכשפופרת הנאד סגי אלא שמעשה שהיה כך היה כדי שיכנסו המים יותר בשפע ואם

הכלי שאמרת נקוב בשוליו ממש שאינו יכול לקבל מים כל שהן אם אינו מקבל טומאה ככלי אבנים או אדמה אע"פ שנמשך כל המקוה ע"י קילוח אותו הכלי אינו פוסל את המקוה ואפי' המים יוצאים ממנו למקוה ממש ואע"פ שהושיבו על הקרקע והקרקע סותם הנקב עד שאינו מוציא מים וכדתנן בפ"ד דמקואות השוקת אין ממלאין ממנה וכו' היתה כלי וחברה בסיד ממלאין בה וכו' ופוסלת את המקוה וכו' ניקבה מלמטה או מן הצד וכו' ובתוספתא שנו דדוקא כשניקבה מן הצד בעינן כשפופרת הנאד ואף ע"פ שניקבה סמוך לשוליה ממש ואינה מקבלת אפי' מים כל שהוא אבל ניקבה בשוליה ממש אפי' לא ניקבה אלא נקב כמחט אינו פוסל דתניא בתוספתא קסטילון המקלח מים בכרכים וכו' א"ר אלעזר הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה וכו' בד"א מן הצד אבל מלמטה אינו פוסל את המקוה ואם היה מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה פי' אמרו לו חביריו בד"א כלומר מה שאמרו במשנתינו וכמה יהא בנקב כשפופרת הנאד לא אמרו אלא כשניקבה מן הצד אבל אם ניקבה למטה בשוליה ממש אפי' היה נקב כמחט אינו פוסל את המקוה ואיפשר שאין הלכה כן אלא כסתם מתני' ששנינו כמה יהא בנקב כשפופרת הנוד ואפי' בתוספתא נמי איכא מאן דבעי כשפופרת הנוד וגרסינן באותה תוספתא פקקו בסיד ובבעץ וכו' פירוש אם הביא סיד וצרורות ופקק בהם הנקב או שהושיבו על גבי קרקע או ע"ג סיד וגפסיס או שמירח מן הצדדין אין זו סתימה מעליא ועדיין אין לו תורת כלי ואינו פוסל את המקוה אבל אם פקקו בסיד וגפסיס ה"ז סתימה מעליא וכלי גמור הוא כאילו לא ניקב ולענין מה שאמרת שמתוך אותו הכלי יפרד לכמה דרכים והדרך האחד הולך למקוה דע שאפי' היו מים שבכלי שאובים ממש ע"י אדם אם היה במקוה קצת מים שאינם שאובים כשרה משום דהויא לה שאובה שהמשיכוה ולפי דעת הרי"ף אפי' המשיכוה כולה כשרה אלא שהגאון רב אחא לא הכשיר אלא ברובה ואנו אין לנו אלא כרב אחא ז"ל עכ"ל ונ"ל שהוא ז"ל מפרש מתני' דמעיין שהעבירו ע"ג השוקת פסול העבירו ע"ג שפה כל שהוא כשר חוצה לה וכו' ה"ק מעיין שהעבירו על גב השוקת כלומר שהיה מתכנס לתוך השוקת פסול לטבול בשוקת דשוקת זה כלי הוא והו"ל מים שאובים ואם העבירו על גב שפה כלומר שהמים הנכנסים בשוקת אינם נשארים בתוכו אלא מקלחים ממנו לחוץ והיינו העבירו ע"ג שפה שהמים יוצאים מתוך השוקת ועוברים ע"ג שפת השוקת יוצאין לחוץ אף על פי שאין המים היוצאים לחוץ אלא כל שהן טובלין בהן מחטין וצנורות דדין מעין עליהם לטהר בכל שהוא כיון שהם מחוברים למעיין ואף ע"פ שהשוקת שהוא כלי מפסיק בין מים אלו למעיין וגם מים אלו נכנסו לתוכו כיון שהיו מחוברים למעיין ועדיין הם מחוברים לו כשרים אחר שיצאו

מהכלי ומטהרים בכל שהוא כדין מעיין והיינו דקתני שהמעיין מטהר בכל שהוא כלומר ומפני כך שנינו כל שהוא כשר דדין מעיין על אותם מים מאחר שהם מחוברים למעיין וכ"נ מדברי ר"ש שפירש ז"ל כשר חוצה לה כל שהוא שחוץ לשוקת על שפתה כשר להטביל בו מחטין וצנורות עכ"ל נראה מלשונו דלא קאי למים המקלחים מהמעיין חוץ לכלי אלא אמים היוצאים מהשוקת קאי דמותר בכל שהן להטביל בהם כלים ומשמע דאפי' כל מי המעיין מקלחים לתוך השוקת ואין טיפה נופלת חוץ כשר להטביל במים היוצאים ממנה וה"ה דכשר להטביל בהם אדם אם יש בהם מ' סאה וכ"נ ממ"ש שם על מעיין היוצא לתלמי דאפי' כל מי המעיין מקלחים לתוך השוקת עכ"ז כשיוצאים חוצה לה טובלין בהם כיון שלא נפסק קילוח המעיין וכ"נ ממ"ש בשער המים שבסוף ת"ה כלים העשויים לקבל את המים אם ניקבו בשוליהם אפי' נקב כל שהוא אם עברו בהם מים ונפלו מים מעצמם למקוה אינם נחשבות כלום לפסול את המקוה ואם ניקבו מן הצדדים פוסלים את המקוה עד שיהא בנקב כשפופרת הנאד וירא לי שכל שיש בנקב כשפופרת הנאד אינו כלי לפסול את המקוה ע"כ ואף על פי שסיים וכתב אלא שראיתי לאחד מגדולי המורים שכתב שאפי' יש בצדו נקב כשפופרת הנאד אם יכול לקבל מים כל שהוא למטה מן הנקב פוסל את המקוה ולו שומעין שאמר להחמיר עכ"ל. מ"מ י"ל שדברי הרשב"א בתשובה הם על פי מה שנראה לבעל שער המים מדעת עצמו. ומהר"ר יוסף טאיטאס"ק ז"ל כתב לי שפי' זה שכתבתי לדעת ר"ש אי אפשר לפרשו במשנה בשום צד דאם כן לא איכפת לן אם עברו על השפה אם לא אלא שבתוך השוקת פסול וחוצה לה כשר א"כ הכי הו"ל למיתני מעיין שהעבירו ע"ג השוקת תוך השוקת פסול חוצה לה כשר ועוד דלא הו"ל למיתני לישנא דפסול אלא תוך השוקת אין מטבילין חוצה לה מטבילין דפסול משמע דכל מה שעבר בשוקת פסול אף על פי שיצא חוצה ועוד מה העבירו ע"ג שפה דקתני ונ"ל שלא יוכל שום אדם להכחיש פי' הרמב"ם והרא"ש במשנה דהעבירו ע"ג שפה ר"ל שיהיו מימיו שופעים על שפת השוקת באופן שיתערבו המים שחוץ לשוקת עם שבשוקת ע"י המים שלא נכנסו לתוך השוקת ואם היה ר"ש מבין פירוש המשנה כאשר כתב רום תורתו איך אפשר שהרא"ש שהביא כל דברי ר"ש בתשובותיו גם בפסקים גם בפי' המשנה לא חלק עליו כלל בזה בהיות ההבדל ביניהם לפי דעת זו כרחוק מזרח ממערב ועתה הקושי' עצום אחר שפי' הרא"ש והרמב"ם והנמשכים אחריהם מוכרח במשנה על מה סמך הרשב"א להכשיר גם על מה סמכו הנוהגים היתר במקואות דידן שהוא מעיין שהעבירו ע"ג כלים ולא ע"ג שפה ואגיד דעתי דרך כלל בדברי הרשב"א ואחר כך אוכיח סברתו ואכריח אותה ואבאר שהוא אינו סותר

דברי הרמב"ם והרא"ש אבל מודה בהם ר"ל במה שפירשו בהעבירו ע"ג שפה כי פירושם בזה מוכרח מתוך לשון המשנה כאשר כתבתי נלע"ד שדעת הרשב"א שמעיין שהעבירו ע"ג השוקת מתכשר אפי' לטבילת אדם בחד מתרי גווני או שהעבירו על גבי שפה וכמו שפירשו הרמב"ם והרא"ש ז"ל או שנכנסים המים לשוקת דרך נקב כשפופרת הנאד אם יש במים שבשוקת עם מי המעיין מ' סאה משום עירוב מקואות דעירוב מקואות כשפופרת הנוד והוא הדין והוא הטעם אם יוצאים מתוך השוקת ג"כ דרך נקב כשפופרת הנוד והולכים למקוה ובלבד שלא יפסקו אלא שיהיו תמיד מחוברים למי המעיין ולכן באותה התשובה הנה השואל לא פירש אם אותו המעיין עובר על שפת הכלי או אם נכנסים ויוצאים המים דרך נקב כשפופרת הנאד או קטן ממנו ולכן פירש לו כל הצדדים וראשון גלה לו שאם המים עוברים ע"ג השפה כיון שהמים מחוברים למעיין אם יש מ' סאה במים שבין המעיין לכלי מטבילין אפי' בתוך הכלי וכמו ששנינו מעיין שהעבירו ע"ג השוקת וכו' ואח"כ כתב ואם הכלי נקוב כשפופרת הנאד ונכנסין מי המעיין שיש בו מ' סאה דרך הנקב אף על פי שאין בתוך הכלי מ' סאה טובלין ומטבילין וכו' הנה דעתו מבוארת ומבוררת כאשר כתבתי ועתה אגיד יסוד ועיקר סברתו לע"ד. לא נכחד מכ"ת מ"ש הרא"ש על ההיא מתני' בספ"ד דמקואות וכמה יהא בנקב לכאורה משמע דארישא קאי וכו' אבל אי אפשר לומר כן מדמייתי עלה ההיא דשוקת יהוא דמייתי לה ספ"ק דיבמות לענין עירוב מקואות וכו' אלו דברי הרא"ש בפסקיו ותשובותיו והם הם דברי ר"ש ועיני כל רואה תראינה כמה יש מהדוחק לומר שמה שאומר במשנה ניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהו כשרה וכמה יהא בנקב כשפופרת הנאד שיהיה וכמה יהא בנקב מילתא באפי נפשה ולא יחזור לניקבה דלעיל כי ברור הוא דלפי פשט דמתני' יותר שייכות וקשר יש למ"ש וכמה יהא בנקב עם מ"ש למעלה ניקבה מלמטה או מן הצד ממה שיש למ"ש רבי יהודה בן בתירא מעשה בשוקת יהוא עם מ"ש למעלה וכמה יהא בנקב ואף על פי שהוכיחו מהתוספתא דניקב למטה בשוליה בנקב כמחט סגי בניקב מן הצד אף ע"פ שאין הכלי יכול לקבל מים כל שהוא צריך שיהא בנקב כשפופרת הנאד וכמו שהוכיח הרא"ש מההיא דקסטלין המקלח מים בכרכים וא"כ למה תהיה מילתא באפי נפשה ולא נאמר דקאי אנקב מן הצד דאף ע"ג דבניקב למטה בשוליה סגי בנקב כמחט מן הצד אף על פי שאינו מקבל מים כל שהוא צריך כשפופרת הנאד ועלה מייתי ההיא דשוקת יהוא דנקב שבה מן הצד היה ובעי כשפופרת הנאד אבל האמת דנקב דבעינן לבטולי מתורת כלי שלא יפסול את המקוה בעינן שיהא הנקב בשולים ממש ואז סגי בכל שהוא או מן הצד כשפופרת הנאד. ובלבד שלא יהיה

הכלי יכול לקבל מים כ"ש כגון שהנקב סמוך לשולים אמנם נקב דלענין עירוב מקואות כשפופרת הנוד בעי אבל שלא יכול לקבל מים כ"ש לא בעי וכיון דההיא דשוקת שהוא בעירוב מקואות איירי וא"צ שיהיה הנקב למטה בשולים באופן שלא יהיה יכול לקבל מים כ"ש אלא בכל מקום שיהיה סגי ובלבד שיהא כשפופרת הנאד א"כ לא שייכא ההוא דשוקת יהוא הכא כלל א"כ הרי לנו הוכחה גמורה דשוקת יהוא לא היתה נקובה סמוך לשוליה בענין שאינה יכולה לקבל מים כ"ש רק בכל מקום שהיתה נקובה כשפופרת הנאד וסמוכה למעיין ולא נפסקו המים מטבילין אפי' בתוכה וכ"ש חוצה לה דכיון דלענין עירוב מקואות מיתוקמא ספ"ק דיבמות דלענין עירוב מקואות לא בעינן נקב סמוך לשולים כמו שביארתי וזהו יסוד ועיקר המנהג שלנו ויסוד ושורש דעת הרשב"א ז"ל אמנם הרמב"ם והרא"ש שלא התירו בענין זה ראוי לחקור מה כוונתם ובמאי פליגי עם הרשב"א והנ"ל בזה מוכרח כי מחלוקתם תלוי בזה כי לדעת הרשב"א שוקת יהוא היתה כלי ואף על פי שהיתה כלי שייך בה עירוב מקואות כשפופרת הנוד מבלי שיצטרך שיהא הנקב סמוך לשולים כמו שפירשתי והרמב"ם והרא"ש סוברים דשוקת יהוא לא היתה כלי רק כמו שוקת שבסלע ולכן שייך בה עירוב מקואות אמנם אם היתה כלי היו המים נפסלים משום שאיבה אם לא שיהא הנקב סמוך לשוליה וכשפופרת הנוד וכ"כ הרשב"א באותה תשובה פי' שוקת יהוא אבן חלולה וכלי היה והיה בצד המעיין וכו' הרי גלה יסוד דעתו שסובר ששוקת יהוא כלי היה ואפ"ה מביאו בפ"ק דיבמות לענין עירוב מקואות משמע דבכלי נמי שייך דין עירוב מקואות והרא"ש כתב בתשובה וז"ל אבל לפי סוגיא דפ"ק דיבמות דמייתי לענין עירוב מקואות ע"כ איירי בשוקת שבסלע שאינו כלי ע"כ הרי שגם הרא"ש גלה יסוד סברתו ששוקת יהוא לא היתה כלי עכ"ל.

ועוד כתב הרב הנזכר להכריח דשוקת יהוא היתה כלי כדעת הרשב"א ולא כתבתיו שלא להטריח על המעיין: ואני על משמרתי אעמודה להחזיק בפירושי לדעת הרשב"א ז"ל בההיא דהעבירו ע"ג שפה כל שהוא כשר חוצה לה וכו' משום דלא נמצא בדברי הרשב"א זכר כלל לשצריך שיבאו המים מהמעיין על שפת הכלי אדרבה לשונו מוכיח דאפי' כל מי המעיין נכנסים לשוקת וחוזרין ויוצאין ממנה חוצה לה כשר כיון שהם מחוברים למי המעיין שהרי כתב וז"ל ואף על פי שנפלו לתוך הכלי אינם נפסלים מחמת שאובין כיון שעדיין הם מחוברים למעיין ע"כ שאם כדברי הרב הנזכר הכי הול"ל אף ע"פ שכשנפלו לתוך הכלי נפסלו משום שאובין כשיצאו מהכלי ונתערבו עם מי המעיין חזרו להיות כמעיין ועוד שכתב ואם אין מ' סאה במים שמן המעיין לכלי אין טובלין מטבילין תוך הכלי אף ע"פ שהמעיין נמשך ועובר ע"ג ולחוץ טובלין וכמו ששנינו בפ"ה

דמקואות מעיין שהעבירו ע"ג השוקת פסול העבירו ע"ג שפה כל שהוא כשר חוצה לה שהמעיין מטהר בכל שהוא פי' השוקת כלי שמניחין סמוך למעיין כדי שיכנסו שם מי המעיין פסול לטבול ולהטביל בתוך השוקת וכשאין מ' סאה במים שבין המעיין ולשוקת אבל מן השפה ולחוץ אפי' במים כל שהוא שחוץ לשפה מטבילין בו מחטין וצנורות וה"ה לאדם אם יש במה שחוץ לשפה שיעור לטבול ע"כ ודברים אלו מבוארים דלא תלי מילתא אלא בין תוכו לחוצה לו בלבד ולא נחית לפלוגי בין אם קצת מי המעיין עוברים חוץ לשוקת לאין עוברים ועוד שכתב ולענין מה שאמרת שמתוך אותו הכלי יפרד לכמה דרכים והדרך האחד הולך למקוה דע שאפי' היו המים שבכלי שאובין ממש ע"י אדם אם היה במקוה קצת מים שאינם שאובים כשרה כו' משמע דכל המים הבאים למקוה נמשכו מהכלי למקוה בלי תערובת מים נמשכים מהמעיין ואפ"ה שרי לטבול חוץ דכיון שלא נשאבו ממש ע"י אדם לא נפסלו מפני שערבו בתוך הכלי והיכא שהיו שאובים ממש בידי אדם לא הכשיר אלא ברביה והמשכה כדברי רב אחא ז"ל ומה שהקשה הרב הנזכר על פירושי דא"כ לא איכפת לן אם עברו על השפה אם לא אלא שבתוך השוקת פסול וחוצה לה כשר א"כ הכי הו"ל למיתני וכו' עד ועוד מאי העבירו ע"ג שפה דקתני כי מעיינת בפי' שכתבתי במשנה זו לדעת הרשב"א תמצא שהכל מיושב ומה שהקשה עוד דאיך איפשר שהרא"ש שהביא כל דברי ר"ש בתשובותיו גם בפסקיו גם בפי' המשנה לא חלק עליו בזה מה זו קושיא שהרי הרא"ש בהעבירו ע"ג שפה כל שהוא שבק לישנא דר"ש ונקט לישנא דהרמב"ם משום דס"ל דהרמב"ם ור"ש פליגי ואיהו סובר לה כרמב"ם ולהכי נקט לישניה ולא רצה להביא דברי ר"ש ולהשיב עליו כדי שלא להאריך וכדעת הרשב"א כתב המרדכי בשם חד מרבוותא וז"ל בהגהות קידושין כתב ה"ר חיים כראה דאפי' יש לצינור לבזבז מד' רוחות והוא כלי גמור שהמקוה כשר כיון דבשעת הטבילה מים שבמקוה מחוברים לנהר ואם לאו נראה דאפי' היה הצינור נקוב כמוציא זית שהמקוה פסול דהווייתן ע"י טהרה בעינן וכדי להציל מכל ספיקא צוה לחבר מי המקוה למעיין ע"כ : וסמ"ג כתב כשם שמועלת השקה למים טמאים לטהרם ובת"כ דורשו מן המקראות כך מועלת השקה למים שאובים להכשירם דתנן בפ"ד דמקואות שלשה מקואות בכל אחת עשרים סאה והמקוה השלישי מים שאובים אם השאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בשלשתן ועלו המים מכולם ונתערבו מלמעלה המקואות כשרים עוד שנינו באותו פרק השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהן אא"כ היו נקובים כשפופרת הנאד משמע שאם היו נקובים כשפופרת הנאד מטבילין בהם ועוד שנינו בפ"ב דביצה אין מטבילין כלי טמא ע"ג מימיו שצריכים השקה לטהרם והא דאמרינן

בפ"ק דמכות (ד.) חבית מליאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה גורס שם רבינו יעקב חבית מליאה יין ומה ששנינו בפ"ג דמקואות בור שהוא מלא מים שאובים והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו לעולם הוא בפיסולו עד שתחשוב שלא נשאר מן השאובים שהיו בבור ג' לוגין ובענין זה אומר שם גבי מעיין שהעבירו ע"ג השוקת צריך לומר שמה שאין הבור טהור שם ע"י השקת האמה זה הוא לפי שאין מעיין מטהר בכל שהוא לטבילת אדם והואיל ואין מי האמה מרובין שם שיהיו ראויים לטבילת אדם אין מועלת השקתו להכשיר מי הבור וכתב עוד גרסינן בירושלמי פרק אמר להם הממונה הים היה בית הטבילה לכהנים ומקשה ולאו כלי הוא מתרץ כההיא דאמר ריב"ל אמת המים מושכת לו מעין עיטם והיו רגלי השוורים פתוחים כרמונים ומה שעשו כן זהו שיהיו מוציאין ומביאין המים מעין עיטם בריוח כי להכשירו ע"י חיבור המעיין היה די כשפופרת הנאד ומורי כתב בשם ה"ר אלחנן לפי שכל שפע המעיין נכנס בתוך הים והם טובלין בו לכך צריך מוציא רימון שדומה כלי לגמרי ותניא נמי בתוספתא מעיין היוצא לתלמי ומתלמי לבריכה ראשונה הרי אלו פסולים מפני שהם כשאובים משמע שתלמי הוא כלי ואפי' יש מעיין מ' סאה מתחלה מ"מ הואיל ועיקר הקילוח של מעיין לתלמי הוא נכנס נחשבין שאובים ואף על פי שאומר שם בסיפא דברייתא כיצד יעשה נוקבו כל שהוא התם שאני שאין טובלין בתלמי אלא בבריכה ואין לחוש כ"כ למראית העיין וכל שהוא לאו דוקא וצריך כשפופרת הנאד או בכונס משקה עכ"ל: כתב המרדכי במסכת שבועות בשם רבינו יואל דאמת המים שהמשיכוה דרך חריץ בקרקע אל גיגית גדולה מחזקת יותר מארבעים סאה ושקעו הגיגית בקרקע אסור לטבול בתוך הגיגית אף על פי שאינה מקבלת טומאה כיון שמחזקת מ' סאה בלח אפ"ה המים שבתוכה נעשו שאובין דתניא בת"כ מקוה מים יכול מילא בכתף ועשה מקוה בתחילה יהא טהור תלמוד לומר מעיין מה מעיין בידי שמים וכו' אי מה מעיין שאין בו תפיסת ידי אדם וכו' ת"ל ובור ובור יש בו תפיסה ידי אדם אי בור יכול אפי' בור ספינה יהא טהור ת"ל מעיין מה מעיין עיקרו בקרקע אף בור עיקרו בקרקע פי' אילו נאמר בור ולא מעיין הו"א אפי' בור ספינה שיש לו שולים ובו מי גשמים מ' סאה יכול יהא כשר לטבול בו דאילו בפחות מ' סאה לא איצטריך קרא אלא במחזיק מ' סאה איירי ואפ"ה ממעט ליה מדכתיב מעיין מה מעיין שעיקרו בקרקע שהמים נוגעים בקרקע אף בור שעיקרו בקרקע לאפוקי בתוך הכלי דלא עיקרו בקרקע שהרי יש לו שולים הרי שבור ספינה מחזיק מ' סאה ואפ"ה אינו טובל בו משום מים שאובים ובממלא על כתיפו ליכא לפרושי דהא מיעטה ברישא דברייתא ובמסכת מקואות תנן בור שהוא מלא מים שאובים והאמה נכנסת לו ויוצא

ממנו לעולם הוא בפיסולו עד שתחשוב שלא נשתייר מן הראשונים ג' לוגין אלמא אף על פי שהוא מחובר לאמת המים אינם כשרים עד שיצאו המים השאובים וכן אף על פי שמי הגיגית שהן שאובין מחוברים אל האמה פסולים ע"כ וכ"כ ג"כ הרוקח והביא ראיה לדבר מדאיצטריך לתרץ בירושלמי דים שעשה שלמה נקובים היו רגלי השוורים ואם איתא אמאי איצטריך לתרוצי הכי תיפוק לי דהוה גדול טובא ולא מקבל טומאה:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו אבל המכניס כלי לתוך המקוה ובתוכו כלי אחר אם גם החיצון צריך טבילה עלתה טבילה לשניהם וכו' בריש פ' חומר בקדש (כב.) אמר רבא שהמטביל כלי בתוך כלי שאין בפיו כשפופרת הנאד לא עלתה לו טבילה וה"מ בכלי טהור כלומר שהחיצון טהור אבל בכלי טמא כלומר שהחיצון טמא מגו דסלקא טבילה לכוליה גופיה דמנא סלקא להו נמי לכלים דאית ביה דתנן כלים שמילאן כלים והטבילן הרי אלו טהורים ואם א"צ להטבילו המים המעורבים עד שיהיו מעורבים כשפופרת הנאד ופירש"י ואם אין צריך להטבילו המים המעורבים למקוה ואתה בא לטהר על ידיהם כלים שבתוכו עד שיהיו מעורבים דרך פה רחב כשפופרת הנאד וכ"פ הרמב"ם בפ"ג מהלכות מקואות אלא דהיכא דכלי חיצון ופנימי טמאים כתב שאם הטהו על צידו והטביל לא עלתה להם טבילה עד שיהא פיו רחב כשפופרת הנאד עד כאן: וטעמו מדתניא בתוספתא דמקואות פ"ה קומקומוס שהוא מלא כלים והשיקו למקוה אף על פי שפיה צר כל שהוא כלים שבתוכו טהורים הטהו על צידו עד שיהא בפיו כשפופרת הנאד וכתבם ר"ש בפ"ו ופירש בה אף על פי שפיו צר כל שהוא כיון דפיו למעלה והמים צפין על גביו הוי חיבור בכל שהו אבל כשמטהו על צידו אין מתחבר למעלה אלא מן הצד לכך בעי כשפופרת הנאד עכ"ל ומשמע ודאי דהא דקומקומוס כשהקומקומוס גם כן טמא הוא דאל"ה לא היו כלים שבתוכו טהורים כל שלא היה בפיו כשפופרת הנאד: ודע דתניא תו בתוספתא עריבה שהיא מליאה כלים והשיקה למקוה צריכה שפופרת הנאד ובמעיין כל שהוא וכתבה רבינו שמשון בפרק הנזכר ופירש ובמעיין כל שהוא אם עריבה זו במעיין סגי בנקב כל שהוא עד כאן ומתוך שלא ראיתי להרמב"ם והרא"ש ורבינו שחילקו בין מעיין למקוה נראה שהם סוברים דהאי תוספתא ליתא משום דפליגא אמתני' דקתני סתמא השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אא"כ היו נקובים כשפופרת הנאד וים הא ס"ל לרבי יוסי דהלכתא כוותיה דהויא בזוחלין וא"כ מטהר בכל שהוא ואם איתא לא הוי שתיק תנא מלמימר רבי יוסי אומר כל שהוא או איפשר שהם מפרשים ובמעיין כל שהוא כלומר אף במעיין שהוא מטהר בכל שהוא צריך כשפופרת הנאד: כתב הרמב"ם בפ"ו

מהל' מקואות השידה והתיבה שבים אין מטבילים בהם אא"כ היו נקובים כשפופרת הנאד ואם היה שק או קופה מטבילין בהם עד כאן והוא משנה בפרק ו' דמקואות אם היה שק או קופה מטבילין בהם כמה שהן מפני שהמים מעורבים וכתב ר"ש שק או קופה לא בעי נקובה כשפופרת הנאד וכן בסל וגרגותני לא בעינן שיתערבו המים דרך פיו אלא אפי' אין מתערבין אלא דרך הנקבים שבתוכו בטלים מים שבתוכו אגב מי מקוה כיון דמלא נקבים ואין מחזיק מים כלל וכן מוכח בפ' חומר בקדש (שם):

סעיף קטן כא

ואם המעיין מקלח על שפת הכלי ולתוכו תוך הכלי אסור לטבול וחוצה לו מותר אפי' אם המים שבתוכו מרובין היינו מתניתא שכתבתי בסמוך העבירו ע"ג שפה כל שהוא כשר חוצה לה שהמעיין מטהר בכל שהוא וכבר כתבתי פירוש הרא"ש בה וכך הם דברי רבינו והדין דין אמת הוא לדברי הכל:

סעיף קטן כב

מעיין שהמשיכו לבריכת מים שהן נקוין ועומדין יש לה כל דין מעין וכו' בפ"ה דמקואות תנן גבי מעיין העבירו ע"ג בריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה חזר והמשיכו פסול לזבין ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים והביאו הרא"ש פ' תנוקת ופירש בה הרי הוא כמקוה ומטהר באשבורן וצריך ארבעים סאה חזר והמשיכו פסול לזבין וכו' אבל דין מעיין יש לה לטהר בכל שהוא ע"כ ורבי' שמשון כתב והפסיקו שאין מי המקוה מחוברים למעיין הרי הוא כמקוה ואין מטהר בכל שהוא פסול לזבים וכו' דכבר פסק חיותן וזבין וכו' כתיב בהו מים חיים ע"כ ומשמע לי ע"פ דבריהם דבריכה זו מלאה גשמים שאין מטהרין אלא באשבורן ובארבעים סאה וכשהעביר עליה מי מעיין חזרו מי הבריכה כאילו הם מי מעיין לטהר אף בזוחלין ובכל שהוא דע"י חיבורם למעיין הו"ל כמעיין וכשהפסיק מי המעיין מלקלח בבריכה כיון שאינה מחוברת עכשיו למעיין חזרה למשפטה הראשון שדינה כמקוה שאינו מטהר אלא באשבורן ובארבעים סאה ואם חזר והמשיך מי המעיין לתוכה אע"פ שיש להם דין מעיין לטהר אף בזוחלים ובכל שהוא מ"מ עדיין הם פסולים לזבים וכו' דבעו מים חיים עד שידע שיצאו המים הראשונים שאינם מים חיים וכך הם דברי רבינו ולפי דבריהם אם היתה בריכה זו ריקנית והמשיך לתוכה מי מעיין אע"פ שהפסיק הקילוח הנמשך מהמעיין איפשר שמים הללו הנקוין בבריכה עדיין דין מעיין עליהם וצ"ע והרמב"ם כתב בפ"ט מהלכות מקואות היו מימיו נמשכים לתוך בריכה שהיא מלאה מים ונקוין שם הרי אותה הבריכה כמקוה היה יוצא חוץ לבריכה ה"ז פסול לזבים ולמצורעים ולקדש מהם מי חטאת עד שידע שיצאו כל מי המקוה שהיו בתוך הבריכה עכ"ל נראה מדבריו שהוא מפרש דמתני' בבריכה מליאה

מי מקוה עסקינן והא דקתני מתני' והפסיקו היינו לומר שמי המעיין היו יורדים לבריכה ולא היו יוצאים חוצה לה ולפיכך הרי הוא כמקוה דכיון דאין מי המעיין נמשכים ויוצאין ממנה אע"פ שעדיין קילוח מי המעיין יורדים לתוכה אינם מעלים את המים שבתוך הבריכה מדין מקוה ואם אח"כ המשיכו כלומר שעשה שימשוך ויצא מהצד האחר פסול לזבים וכו' עד שידע שיצאו המים הראשונים שירדו מהמעיין לתוך הבריכה דכיון שנקוו בבריכה פסק מינייהו שם מים חיים ולפיכך פסולים לזבים וכו' ומ"מ דינם כמעיין לענין טבילה דכיון שמי המעיין נכנסים לה ויוצאים ממנה מעלים הם את המים שבבריכה להיות כמעיין והיכא דאין בבריכה מים כלל והמשיך מי המעיין לתוך הבריכה והם נקוין שם ואינם כמשכים לחוץ איכא לספוקי אי ס"ל להרמב"ם דהוו כמקוה כיון דאינם נמשכים או אי הוו כמעיין כיון דאין מים אחרים בבריכה וכ"כ מהרי"ק בשורש קנ"ו דמשמע מתוך לשון הרמב"ם שהוא מפרש משנה זו כשהיתה הבריכה מליאה מים אחרים שאינם מן המעיין ע"כ : ומיהו מדברי הרמב"ם בפי' המשנה משמע דבלא היו בבריכה מים קודם שהעביר המעיין עליו מיירי ואם באנו להסכים דבריו אלו עם אלו איפשר שמה שכתב שהיא מליאה מים ונקוין לאו למימרא שהיתה מליאה מים קודם שהעביר המעיין עליה אלא היינו לומר שע"י העברת המעיין עליה היא מליאה מים וצ"ע. וכתב מהרי"ק בשורש קנ"ו שהראב"ד בספר בעלי הנפש פירשה להא דהעבירו על גבי בריכה ריקנית שמלאה ממי המעיין ואפ"ה קאמר דאם הפסיקו הרי הוא כמקוה ע"כ : וכתב שם ובשורש קט"ו נלע"ד דאע"ג דקאמר מתני' דמעיין שהפסיקו הרי הוא כמקוה היינו דוקא היכא שנחו המים במקוה וכבר נעשו אשבורן אלא שאתה בא להחשיבו כמעיין ע"י חיבורו למעיין ומש"ה דין הוא כשהופסק ממנו שחזר לדין מקוה אבל היכא דאכתי לא נייחי מיא באשבורן אלא עדיין חיים וזוחלין מכח נביעות המעיין אע"פ שהופסקו מהמעיין מ"מ שם מעיון עליהם עדיין מצד עצמם כיון דאכתי חיים וזוחלים הם ולא פקע חיותן מינייהו והביא ראיה מההיא דתנן (מקואות פ"ה) גל שנתלש ובו מ' סאה ונפל על האדם ועל הכלים טהורים ופשיטא שאין לך הפסקה מן המעיין גדולה מזו שנתלשה הגל מן הים והולך למרחוק וכן אין לך זחילה גדולה מזו שאין כאן אשבורן כלל וכי היכי דלא יקשה מההיא דמעיין שהפסיקו צריך לחלק דטעמא דגל משום דאכתי לא נייחי מיא דגל כדפרישית לעיל : וז"ל שער המים שבסוף ת"ה המעיין מטהר אפילו בזוחלים בד"א בזמן שלא הפסיק זחילתו מן המעיין הפסיקוהו מן המעיין הרי הוא כמים הנוטפים לכל דבריו מעיין שהיו מימיו נקוין ועומדים במקום א' והיו מימיו מועטים וירדו עליו מי גשמים או שמילא בכתף ונתן אע"פ שרבו עליו הנוטפים

או שאובים שוה למעיין ולמקוה כיצד שוה למעיין לטהר בכל שהוא כמות שהיה ושוה למקוה שאינו מטהר בזוחלין אלא באשבורן כמקוה ולא עוד אלא מקוה מים שאובין שהמשיכו עליו מי מעיין אפילו מי המעיין מועטים המועטין של מעיין מטהרים את השאובים המרובין ואין מחלקין בין קדמו מי מעיין לנוטפין בין קדמו נוטפין למעיין עכ"ל:

סעיף קטן כג

מעיין שהעבירו ע"ג אחורי כלים והמשיכו למקוה אחר וכולי משנה בפ"ה דמקואות העבירו ע"ג כלים או ע"ג ספסל רבי יהודה אומר הרי הוא כמו שהיה רבי יוסי אומר הרי הוא כמקוה ובלבד שלא יטביל על גבי ספסל ופי' ר"ש ע"ג כלים נקובים דאי לאו הכי מ"ש משוקת אבל הרמב"ם והרא"ש פירשו ע"ג כלים היינו ע"ג אחורי הכלים ואפ"ה קאמר רבי יוסי דהרי הן כמקוה כלומר שנפסלו מלטהר בזוחלין ובכל שהוא וכן פוסל טבילה ע"ג ספסל גזירה אטו תוך כלי וכבר הארכתי בביאור משנה זו בסימן קצ"ח אצל לא תעמוד ע"ג כלי או חתיכת עץ ותטבול:

סעיף קטן כד

מעיין שיורד מן ההר טפין טפין בהפסק יש לו דין מקוה וכו' בפ"ה דמקואות תנן הזוחלין כמעיין והנוטפין כמקוה העיד רבי צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפין שהן כשרים ונוטפין שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל אפי' קנה אפילו זב וזבה יורד וטובל רבי יוסי אומר כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו ופירש הרמב"ם הזוחלין היינו הנהרות והיאורות המושכים מן המעיינות יש להם דין מעיין לכל דבר והנוטפין פירוש מעיין שעל ההר ומימיו נופלים טפה טפה למטה בשפולי ההר אף ע"פ שאותן טיפות יורדות במרוצה תיכף זו אחר זו כיון שאינו זוחל אלא יורדים בהפסק יש להם דין מקוה ובעו ארבעים סאה ואינם מטהרים בזחילה ופסולים לזבים ולמצורעים ולקדש בהן מי חטאת והעיד רבי צדוק שאם ירבה הזוחלין על הנוטפין שחזרו לדין מעיין נוטפין שעשאן זוחלין כלומר אם ירצה לעשותן זוחלין סומך אפילו מקל אפילו קנה שהן כלים כדי שירדו המים דרך המקל והקנה בלי הפסק ואז יטבלו בו אפילו זב וזבה דמים חיים נינהו ואגב זב נקט זבה דבזבה לא בעינן מים חיים ועוד השמיענו רבי יהודה דלאו לענין טומאה וטהרה בלבד אנו מכשירים אלו אלא אף לענין איסור והיתר אפילו הזבה שהיא ערוה עד שתטבול טובלת בו ומותרת לבעלה וכבר ידעת שהמקל מקבל טומאה מדרבנן לפי שהוא פשוטי כלי עץ וחלק רבי יוסי ואמר לא יסמוך מקל או כל דבר שמקבל טומאה אפילו מדרבנן והלכה כרבי יוסי וכך הם דבריו בפ"ט מהלכות מקואות ורבינו שמשון פירש דנוטפין הם מי גשמים ונוטפין שעשאן זוחלין הוא כגון מקוה שפרץ על

שפתו ומימיו יוצאים וזוחלין סומך אפילו מקל או קנה או זב או זבה סומכים ביד או ברגל וסותמים מקום יציאת המים ונעשים אשבורן ויורד השתא וטובל והרא"ש בפירוש המשנה הקשה על פירוש ר"ש וכתב שפי' הרמב"ם הוא הנכון וגם בפרק תנוקת כתב גם כן שפירוש הרמב"ם במשנה זו הוא נאה ומקובל ולפיכך פסקה רבינו סתם וז"ל הרמב"ם בפ"ט מהלכות מקואות נוטפין שעשאן זוחלין כגון שסמך למקום המנטף טבלא של חרס חלקה והרי המים זוחלים ויורדים עליה הרי הן כשרין וכל דבר שמקבל טומאה ואפילו מד"ס אין מזחילין בו וכתב עוד זוחלין שקלחן בעלי אגוז כשרים שאין עלה האגוז הלח שהוא צובע חשוב ככלים ע"כ ודין זה מבואר במשנה פ"ז דמסכת עדיות:

סעיף קטן כה

מקוה שיש לו ארבעים סאה ומעיין כל שהוא יכול לשאוב כל מה שירצה וליתן בתוכה והן כשרים וכו' דין המקוה מבואר בדברי הרמב"ם והרא"ש וכ"מ בכמה דוכתי כמו שיתבאר לקמן. ודין המעיין גם הוא מבואר בדברי הרמב"ם והרא"ש דבפ"ק דמקואות תנן למעלה מהם מעיין שמימיו מועטים שרבו עליו מים שאובים שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין להטביל בו בכל שהוא ופי' הרמב"ם הנה אלה המים משותפי המשפט דין המקוה והמעיין כי הוא מטהר בכל שהוא כדין מעיין ואינו מטהר אלא באשבורן כדין מקוה וכ"פ בפ"ט מהלכות מקואות וכתב המרדכי בפ"ב דשבועות בשם הר"מ דלכתחלה נמי יכול לרבות עליו מים שאובין וכ"כ הרא"ש בתשובה וז"ש רבינו יכול לשאוב לומר דלכתחלה נמי שרי ורבותא קמ"ל דאע"פ שאין כל גופו עולה אלא במים השאובים שהמעיין לא היה אלא כל שהוא אפ"ה מותר לכתחלה לרבות מים שאובין עליו וכ"ש מקוה שיש בו מ' סאה שכבר היה במים שיעור לעלות בהם כל גופו שמותר לכתחלה לרבות עליו מים שאובין ובפ"ה דמקואות תנן מעיין שהיה מושך כנדל ריבה עליו מים והמשיכו הרי הוא כמו שהיה היה עומד וריבה עליו והמשיכו שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין להטביל בו בכל שהוא פי' הרא"ש כנדל שרץ שיש לו רגלים מרובין ודקים כך היה מעיין זה נמשכים ממנו נחלים מרובים ודקים וריבה לתוכו מים שאובים עד שנתחזקו הנחלים ונתרבית משיכתן מטהרין בזוחלין כבתחלה כיון דבלא"ה היו זוחלין באותן המקומות אלא שעתה נתרבין זחילתן אבל היה עומד וריבה לו מים שאובין עד שהמשיכו אינו מטהר במקום זחילתן והיינו הא דתנן בפ"ק למעלה מהם מעיין שמימיו מועטים שרבו עליו מים שאובים וכו' ע"כ וכך הם דברי הרמב"ם בפירוש המשנה וגם בחיבורו כתב כן בפרק ט' מהלכות מקואות וז"ל מעיין שהיו אמות קטנות נמשכות ממנו וריבה עליו מים שאובים לתוך המעיין עד שגברו המים שבאמות ושטפו

הרי הן כמעיין לכל דבר. היו מימי המעיין עומדין ואין נמשכין וריבה עליו מים עד שמשכו ממנו אמות המים הרי המים שמשוכים שוים למקוה לטהר באשבורן בלבד ושוין למעיין לטהר בכל שהוא עכ"ל. אבל רבינו שמשון פי' מעיין שהוא משוך כנדל ריבה עליו לא שריבה לו מים שאובין דאם כן לא היה מטהר בזוחלין כדתנן בפרק קמא אלא ריבה עליו היינו שעשה בריכות לכל המקומות שהיה מוליך ונתמלאת כל אחת מים הרי הוא כמות שהיה דבמקום שהיו מימיו זוחלין קודם שריבה עליהן והרחיבן שם מטהר בזוחלין ומן הצדדין אינו מטהר אלא באשבורן ובסוף פ"ק הבאתי ברייתא מתוספתא כיוצא בזו דקתני מעיין שמימיו מועטים וריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול להלך מתחלתו דריבה עליו היינו שעשה בריכה לפניו ונתמלאת מים וה"נ קתני בתוספתא מעיין שהוא מושך כנדל וריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואין מטהר בזוחלים אלא עד מקום שיכול להלך מתחלתו: היה עומד. כלומר שאותו מעיין לא היו מימיו זוחלין אלא עומדין: וריבה עליו. שהרחיב מקום עמידתו: והמשיכו. שבמקום הרחבתו עשה זוחלין: שוה למקוה. לטהר באשבורן ואין מטהר בזוחלין מאחר דעיקר מקום המעיין אינם זוחלין עכ"ל ובסימן זה כתבתי שהר"ן פירש משניות הללו דבריבה עליהן מים שאובים איירי אלא שהוא מפרש דכי קתני בפ"ק שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין לטהר בכל שהוא ה"ק מקומות יש בו שתורת מקוה עליהם וצריך אשבורן והיינו אותם מקומות שהוא זוחל בהם עכשיו מחמת ריבוי הנוטפין ולא היה זוחל בו מתחלה וה"ה דאינו מטהר אלא בארבעים סאה כיון שדינו כמקוה ומקומות יש בו שלא נשתנה דינו מכמות שהוא אלא הרי הוא כמעיין להטביל בו בכל שהוא והיינו אותו מקום שאפילו מתחלה היה זוחל בו והוא הדין דמטהר בין באשבורן בין בזוחלין כיון שדינו כמעיין והכי איתא בתוספתא מעיין שמימיו מועטים וריבה עליו והרחיבו וכו' וכך פירש ההיא דמעיין שהיה מושך כנדל וריבה עליו מים והמשיכו כלומר בשטף אבל אינו נמשך אלא באותו מקום שהיה מהלך בו מתחלתו הרי הוא כמות שהיה וסיפא קתני שאם היה עומד כלומר שאינו נמשך כנדל וריבה עליו והמשיכו במקום שלא היה מהלך מתחלתו שוה למקוה שצריך אשבורן וה"ה שאין מטבילין בו בכל שהוא ובמקום שהיה עומד מתחלה שוה למעיין להטביל בו בכל שהוא ומינה שהוא מטהר בזוחלין כיון שדין מעיין עליו וכתב שזה דעת הראב"ד ז"ל אבל הרמב"ם והרא"ש שפירשו המשניות בריבה מים שאובים ולא חילקו בין מקום שהיה זוחל בו מתחלתו למקום שנתרחב נ"ל שהם מפרשים דההיא תוספתא דמפלגא בינייהו פליגא אמתניתין דלא מיפלגא בינייהו לפי פירושם ז"ל שהוא

כפשט לשון המשניות הילכך לא קי"ל כההיא תוספתא כנ"ל אבל מדברי הר"ן משמע שגם הרמב"ם סובר שהלכה כאותה תוספתא דמפלגא בינייהו ואיני יודע מהיכן יש מקום לומר שהרמב"ם מחלק בכך דכיון שסתם ולא חילק משמע דאין חילוק אצלו בין מקום שנתרחב למקום שהיה זוחל בו מתחלתו דאם איתא דהוה סבור לחלק ביניהם כדברי התוספתא לא הוה שתיק מיניה ומדברי הרמב"ם ז"ל שכתבתי איכא למשמע דהא דתנן גבי מעיין שהוא מושך כנדל ריבה עליו והמשיכו הרי הוא כמו שהיה דבמרבה בגומות המעיין דוקא היא ששם הוא חשיבות מימיו ומבטלים כל המים הבאים עליהם אבל ריבה במקום משך מי המעיין למטה אם רבו נוטפין עליו נפסל מלטהר בזוחלין ואם רבו שאובים עליו נפסל מלטהר אפילו באשבורן דכיון דרובו שאובין הו"ל כאילו כולן שאובין שהרי מדכתב וריבה עליו מים שאובים לתוך המעיין משמע דבריבה לתוך גומת המעיין דוקא מיירי וכ"נ גם מלשונו בפי' המשנה שכתב על מתניתין דמעיין שהוא מושך כנדל וריבה עליו ששפך מים שאובים בעיקר המעיין וכ"כ הר"ן בפשיטות שזהו דעת הרמב"ם וכתבתי לשונו בסימן זה אבל קשה לי שמאחר שמים הנזחלים מן המעיין מטהרים בכל שהוא ואפילו בזוחלין לא גרעי ממקוה שיש בו מ' סאה וכיון דבמקוה שיש בו ארבעים סאה אפילו נפלו בו כל מים שאובים שבעולם לא פסלו ה"ה למים הנזחלים מן המעיין שאפילו נפלו בו כל מים שאובים שבעולם לא פסלוהו לכך נ"ל דלתוך המעיין שכתב: ב"ה כאן ובעיקר המעיין שכתב: בפירוש המשנה לא אגומות המעיין דוקא קאי דמים הנמשכים ונגרוס מן המעיין נמי שייך למימר בהו הני לישני דתוך המעיין ועיקר המעיין ואיפשר דכתב הני לישני למעוטי היכא דריבה המים שאובין מחוץ למים הנגרים מהמעיין נתפשטו השאובים ונגעו במים הנגרים מהמעיין דכל כה"ג אפילו נוגעין בגומת המעיין עצמו לא נתבטלו במי המעיין ואפשר שנאמר דהני לישני לאו בדוקא נקטינהו אבל לומר דלמימרא דבריבה בתוך גומת המעיין דוקא הוא דהרי הוא כמות שהיה ולא בריבה במים הנגרים מן המעיין זה דבר שאינו נראה בעיני מהטעם שכתבתי: וכתב הרא"ש בפרק תנוקת על מתני' דפ"ק דמקואות דקתני למעלה מהם מי מעיין שמימיו מועטין שרבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין לטהר בכל שהוא שרבו עליו מים שאובין שמילא בכתף ונתן לתוכו דאינו נפסל במים שאובים וכן מקוה שיש בו מ' סאה אינו נפסל במים שאובים אפילו נתן לתוכו אלף סאין כדתנן בפ"ו דמקואות היו בעליון מ' סאה ובתחתון אין בו כלום ממלא בכתף ונותן בעליון עד שירדו לתחתון ארבעים סאה ע"כ צריך ליתן בו יותר מארבעים סאה אלמא אינו נפסל אפילו אם רבו השאובין על הכשרים ועוד דתנן בפרק ז' נפל לתוכו יין או מוהל

ושינה מראיו פסול כיצד יעשה ימתין עד שירדו גשמים ויחזרו מראיהן למראה מים ואם יש בו מ' סאה ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה מים ותנן נמי בתוספתא פ"ב דמקואות ב' מקואות ואחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו ונפלו שלשה לוגין מים שאובין לאחד מהן אני אומר לתוך של מ' נפלו וכן מוכיחות כמה משניות במסכת מקואות ואין צריך להביא כולם דאף בלא ראיה סברא היא דהא בהשקה נעשו זרועים ליטהר מטומאתן וה"ה להטביל בהם עכ"ל וכ"כ רבינו שמשון בכמה משניות דמסכת מקואות דמשמע מינייהו הכי וכ"פ הרי"ף בפ"ב דשבועות מדתנן היו בו ארבעים סאה ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה המים וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהלכות מקואות ומיהו דבריו בפ"ה נראה שסותרין זה את זה וכמו שאכתוב בסמוך ובשם הראב"ד מצאתי שמקוה שלם נפסל בשאובין אם נפלו בו למחצה וכ"ש אם נפלו בו רוב פסולים ע"כ ונראה דבנתן סאה ונטל סאה קאמר דעד רובן כשר וכדעת הרמב"ם אבל בנתן ולא נטל אפילו באלף סאין אינו נפסל לד"ה ודע דמדברי רבינו שמואל בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סו.) נראה שסובר דמקוה שלם נמי נפסל במים שאובים והנך רואה שכל הפוסקים חלוקים עליו וכבר כ"כ רבינו ירוחם וגם הרמב"ן והר"ן נחלקו שם עם רשב"א וכתבו דכל שהוא מקוה שלם אינו נפסל בשאיבה והביא הרמב"ן כמה ראיות לדבר וכתב הר"ן שכן הלכה למעשה ולא חיישינן לדברי הרשב"ם וכתב עוד וז"ל ועוד אור"מ דאפילו מקוה שאין בו ארבעים סאה מכונסים אלא בהשקה כיון שיש כאן ב' גומות עשרים עשרים ולול פתוח מזה לזה ונושקין זה את זה בכשפופרת הנוד שהיא עירוב המקואות מקוה שלם מיקרי ולא מיפסיל בשאיבה ומביא ראיה לדבריו דתנן בפרק חומר בקדש שמטבילין כלים בתוך כלים לתרומה ואיתמר התם דוקא בכלי שיש בפיו כשפופרת הנוד ותנן נמי בפרק ו' דמקואות השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אא"כ היו נקובים כשפופרת הנוד והרי אותן שבכלי שאובים הם ואעפ"כ כיון שמחוברים למקוה טהורים ויש שדוחים דהתם כיון שלא נתלשו ולא נשאבו מעולם כשרים אבל משנתלשו ונשאבו ממש אין השקה מועלת לטבול בהן כשפופרת הנוד ואין זה נכון ובתוספתא דמסכתא מקואות הכי משמע כדאמרן ואיכא דקשיא ליה הא דגרסינן בגמרא דבני מערבא בפרק אמר להם הממונה ים שעשה שלמה בית טבילה לכהנים היא וקשיא להו ולאו כלי הוא ומפרקינן כההיא דאריב"ל אמת המים מושכת לו מעין עיטם והיו רגלי שוורים פתוחים כרמונים משמע דוקא כמוציא רמון דנפק ליה מתורת כלי ואמאי בנקב כשפופרת הנוד סגי איכא למימר שלא כיון לכך אלא כדי שיכנסו המים בשפע וה"ה דבנקב כשפופרת הנוד סגי וי"א דהתם שרוב המים נכנסים ונאספים לתוך

הכלי צריך מוציא רמון להוציא מדין כלי לגמרי א"נ שלא יטמא הכלי בטומאה הנכנס לתוכו קודם טבילה עכ"ל ודין נתן סאה מים שאובים לתוך מקוה שלם וחזר ונטל סאה עד כמה הוא כשר כתב רבי' לקמן ושם אכתוב דעת הרמב"ם:

סעיף קטן כו

ורבינו סתם וכתב דמעיין כל שהוא יכול לשאוב כמו שירצה וליתן בתוכה ולא פירש אם עדיין דין מעיין עליו לגמרי לטהר בזוחלין ובכל שהוא או נתבטל ממנו דין מעיין לגמרי בשני הדברים יחד או לא נתבטל אלא באחד מהם וזה ודאי קיצר במקום שאמרו להאריך ומכל מקום כבר נתבארו הדברים במה שכתבתי: והמרדכי בפרק ב' דשבועות אחר שכתב תשובת ר"מ שאומר דמעיין כל שהוא אינו נפסל במים שאובים כלל כתב כבר היה מעשה ברעגנשפורג שהיו מנקים המקוה וכשנחסר ממ' סאה נשפך מן הכלי למקוה ופסלו ה"ר משה בר חסדאי ולא נודע הראיה מנין שהרי מקוה שברעגנשפורק מעיין הוא ע"כ ודעת אחרת יש שם במרדכי שסובר דבמעיין נמי פוסלין ג' לוגין מים שאובין וכתב מהרי"ק בשורש נ"ו דלפי דעתם צ"ל דמתני' דקתני למעלה מי מעיין שרבו עליהם מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן לענין טבילת כלים מיירי שמעיין כל שהוא מטהרן וכיון דמעיין כל שהוא מטהרן הוי כמקוה שלם ואין כל מים שאובים פוסלים אותו לטבילתם אבל לאדם דבעי מ' סאה כדברי ר"י כל שהוא חסר אין שם מקוה עליו לגבי אדם אע"פ שהוא מעיין הלכך מים שאובים פוסלים אותו לאדם וכתב דבודאי הרמב"ם והראב"ד סברי דמעיין כל שהוא אין מים שאובים פוסלים אותו אפילו לאדם שהרי הם סוברים דאדם נמי מטהר במעיין כל שהוא וכתב דלא נלמוד מדבריו שכל הסוברים דאדם נמי בעי מ' סאה יסברו שמעיין חסר יפסל במים שאובים לאדם שהרי הרשב"א והרא"ש סוברים דאדם בעי מ' סאה אפילו במעיין ואפ"ה כתבו דמעיין אינו נפסל במים שאובים ואע"פ שהרשב"א לא כתב בהדיא דלאדם נמי אינו נפסל במים שאובים מדסתם ולא חילק משמע דאף לאדם קאמר ובתשובות להרמב"ן סימן רל"א כתוב בהדיא דמעיין אע"פ שהוא עומד כגון מקואות אלו שמימיהם ממקורות של מעיין אע"פ שמימיו מועטים אינו נפסל ברביי' מים שאובים וכדעת הרמב"ם והראב"ד ז"ל אלא שכתב דאפשר שיש הפרש בין קדמו שאובין למעיין ובין קדם מעיין לשאובין ואע"פ שנראה יותר שאין הפרש בין קדם המעיין ובין קדמו השאובין טוב ליזהר לכתחלה ע"כ: כתב רבינו ירוחם שה"ר דוד הכהן כתב דמעיין כל שהוא ר"ל שיש בו מים כמו רביעית הלוג והשליכו עליו מים שאובים עד מ' סאה מותר לטבול מדתנן מעיין שמימיו מועטים

ורבו עליו מים שאובים וכולי אם הלכו אותם המים שהשליכו במעיין למקוה חסר שלא היו בו כלום יש מתירים ג"כ לטבול בו עכ"ל:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבינו אבל כל זמן שאין במקוה מ' סאה אפילו אם חסר כל שהוא אם נפלו לתוכו שלשה לוגין מים שאובין פסלוהו משנה בפרק קמא דעדיות שהעידו משום שמעיה ואבטליון ששלשה לוגין מים שאובים פוסלים את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם ובפרק ב' דמקואות תנן ר"א אומר רביעית מים שאובין בתחלה פוסלין את המקוה וג' לוגין ע"פ המים וחכמים אומרים בין בתחלה בין בסוף שיעורו בשלשה לוגין ופסק הרמב"ם כחכמים וכ"נ מדבריו בפ"ה מהלכות מקואות וכן פסק הרשב"א בשער המים וכ"נ שהוא דעת הפוסקים שסתמו דבריהם:

סעיף קטן כח

ומ"ש ל"ש שאבן בכלי ל"ש סוחט כסותו לתוכו משנה פ"ג דמסכת מקואות הסוחט את כסותו ומטיל ממקומות הרבה רבי עקיבא מכשיר וחכמים פוסלים וידוע דהלכה כחכמים וכ"פ הרמב"ם והרא"ש וז"ל הרמב"ם בפ"ה מה' מקואות שנים שהטילו זה לוג ומחצה וזה לוג ומחצה והסוחט כסותו והגביהה והמים שבה נופלים ממקומות הרבה וכן המערה מן הצרצור ומטיל ממקומות הרבה הרי אלו פוסלין וכל זה הוא במשנה הנזכר ואשמועינן שאף על פי שממקומות הרבה נופלים עכ"ז פוסלים ודלא כר"ע דמכשר ומ"ש והגביהה הוא מדתנן בפ"ז גבי מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות הטביל בו את הסגוס והעלהו ומקצתו נוגע במים טהור פי' סגוס בגד עב של צמר והרבה מים נבלעים בו וכל זמן שמקצתו במים אין המים שבתוכו נחשבים שאובים כל זמן שלא העלהו לגמרי מן המים וטהור המקוה אבל אם העלהו כולו מים שלתוכו שאובים והמקוה נאסר והמים שמתמצים מתוכו למקוה פוסלים אותו הרי שכל זמן שמקצתו נוגע במים אין המים שבתוכו נחשבים שאובים: תניא בתוספתא פ"ג דמסכת מקואות היה בראשו ג' לוגין וירד וטבל במקוה שיש בו מ' סאה כשר סחטו לתוך המקוה פסול וכתבה הרא"ש בפרק תנוקת ונראה דבגוונא דההוא דסגוס דבסמוך מיתפרשא דביש בו מ' סאה מכוונות מיירי ומש"ה כשטבל ואח"כ סחט נפסל המקוה משום דע"י שנבלל מגופו במים כשטבל חסרו להו מ' סאה וכשסחט שער ראשו שיש בו ג' לוגין מים פסלוהו דהא מקוה חסר הוא ולפיכך פסלוהו הג' לוגין שנפלו לתוכו אבל קשה לי דכיון שטבל אין דין מים שאובין על ג' לוגין שהיו בראשו שהרי הושקו לארבעים סאה והו"ל זרועים וטהורים ונראה דעכשיו כשעולה מן המים הו"ל שאובים בעלייתו אלא דא"כ לא הוה צריך למימר שהיו בראשו קודם טבילה דאפילו בשעת טבילה נבללו בראשו ג' לוגין ואחר עלייתו

סחטן פסול ויש לומר דנקט הכי לאשמועינן דאפ"ה כשר ברישא ואחר שכתבתי זה מצאתי לר"ש שכתב תוספתא זו בפ"ב דמקואות ופי' תחלה כמו שפירשתי וכתב דעוד יש לפרש דהא דקתני ויש בו מ' סאה היינו עם ג' לוגין שבראשו דמים שבשערו אין פוסלין את המקוה אלא אדרבה מצטרפין להשלימו למ' כדאשכחן ברפ"ב דגיטין (טז.) ובספ"ב דחגיגה [יט.] אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור ומיהו לא דמי כלל דהתם בשלא נעקר מן המקוה ע"כ: וכתוב בתשובות להרמב"ן סימן רל"א שהוקשה לו דמשמע בתוספתא דמקואות גבי קסטילון שאם ניקב הכלי בקרקעיתו אפילו נקב קטן כמחט יצא מתורת כלי שלא לפסול את המקוה וגבי סגוס משמע שאם העלהו לגמרי המים המתמצים ממנו נחשבים כשאובים לפסול את המקוה וכדתניא בהדיא בתוספתא פ"ג הטביל בו את הסגוס וזב ממנו שלשה לוגין במקוה כשר עקרו מתוכו פסול אע"פ שאין לך כלי נקוב בשוליו יותר ממנו וראיתי להראב"ד ז"ל שכתב שכל מה שבא מיד אדם למקוה שלא בהמשכה בין מכלי מנוקב בין אינו מנוקב בין בחפניו בין ברגליו פוסל המקוה כשאובים וכדתניא היו בשערו ג' לוגין מים וירד וטבל במקוה שיש לו מ' סאה כשר סחטו לתוכו פסול ורבי שמעון מכשיר עד שיתכוין ויתלוש והא ודאי שערו אינו עושה שאובה וכי סחטו לתוכו לאחר שחסרו וטובל פסול ועוד תניא רבי יוסי אומר זולף בידיו וברגליו ג' לוגין למקוה כיון שהמים יורדין למקוה מתוך ידיו פוסלים המקוה וכיון שכן אף הכלי הנקוב כל שנופל מתוך ידו של אדם הדולהו למקוה פסל את המקוה ולא אמרו שאינו פוסל אלא כשנופלים ממילא מכלי נקוב למקוה דכיון שיצא מנקיבתו מתורת כלי ונופלים ממנו ממילא למקוה כשר עד כאן לשונו:

סעיף קטן כט

ומ"ש רבינו או שזרקם בחפניו בפ"ב דמקואות תנן המסנק את הטיט לצדדין ומשכו ממנו ג' לוגין כשר היה תולש ומשכו ממנו ג' לוגין פסול פי' המסנק המסלק את הטיט לצד אחד ולא תלש הטיט מן המים אלא בתוך המקוה סלקו לצד אחד אבל אם תלשו מן המקוה בידיו הוי שאוב ואם משכו ממנו לוגין פסול המקוה אם לא היו בו ארבעים סאה ותניא נמי בתוספתא וכן היה אומר רבי יוסי זילף בידיו וברגליו ג' לוגין למקוה פסול הוליכו עם הקרקע כשר:

סעיף קטן ל

ומ"ש ואפילו נפלו בו משני כלים או מג' מזה מעט ומזה מעט מצטרפים בד"א שמתחיל מכלי הב' עד שלא הפסיק מהראשון אבל אם פסק מהראשון קודם שהתחיל אין מצטרפין ואפילו התחיל השני עד שלא הפסיק מהראשון דוקא מג' כלים אבל מד' אין מצטרפין משנה בפ"ג דמקואות ואע"ג דר"ע פליג התם למימר דאין ג' לוגין פוסלין את

המקוה אלא אם כן מטילין למקוה מכלי אחד ובפ"ק דתמורה איכא תנא דסבר דאפילו מד' וה' כלים פוסלין את המקוה כבר כתבו שם התוספות שהראב"ד פסק כתנא דאמר מג' מצטרפין מד' אין מצטרפין וכן דעת הרא"ש בפ' תנוקת וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מה' מקואות: ודע שכתב רש"י בפ"ק דתמורה דב' או ג' כלים שנפל לוג שלם מכל כלי פסול אבל מד' או ה' כלים דאין לוג שלם נופל כאחד לא פסלוהו ע"כ משמע מדבריו שאם נפל מכלי אחד ב' לוגים ומשני כלים לוג אחד אינם פוסלין דבעינן דמכל כלי לא יפול פחות מלוג אבל לא ראיתי לא' מהפוסקים המצויים אצלינו שכתב כן ואפשר שהוא ז"ל ה"ק מג' כלים מצטרפין משום דמטי לוג לכל כלי וכשהם יותר מג' מטי לכל כלי פחות מלוג ולא חשיבי לאיצטרופי אבל כל שאינם יותר מג' כלים אפילו נפל מא' או ב' מהם פחות מלוג מצטרפים אח"כ מצאתי להראב"ד שכתב בספר בעלי הנפש ושלשה לוגין שהם פוסלים במקוה חסר ל"ש שנפלו בבת אחת ול"ש שנפלו לוג לוג אבל פחות מלוג לוג לא ואם היה בדעתו מתחלה להטיל שם ג' לוגין ואפילו לא הטיל בו אלא קורטוב בכל שנה מצטרפין לג' לוגין ובנמלך הוא דבעינן לוג לוג ואפילו לוג לוג נמי בנמלך לא אמרן אלא שנמלך והתחיל השני עד שלא פסק הראשון אבל אם משפסק נמלך שוב אין מצטרף עמו עכ"ל. כתב עוד הראב"ד בספר בעלי הנפש איכא מ"ד דכל היכא דשקיל להו ורמי להו למקוה ל"ש במנא ול"ש בחפניו ואפילו ברגליו כולהו גזרו רבנן משום שאובין ופוסל בג' לוגין וכבר פסקו זה הדין במשנה ובתוספתא דתנן פרק ג' דמקואות הסוחט כסותו ומטיל מים ממקומות הרבה וכו' והא כסות לאו כלי הוא לענין שאובים ואפ"ה כיון שבאים למקוה מתוך ידיו פוסלין את המקוה בג' לוגין ותניא בתוספתא דמקואות פ"ק היו בראשו ג' לוגין וירד וטבל במקוה שיש בו מ' סאה כשר סחטו לתוכו פסול והא שערו אינו עושה שאובין וכי סחטו לתוכו אחר שטבל בו וחסרו פסול אלמא כיון דאתי למקוה מתוך ידיו פסול ועוד תניא וכן היה ר"י אומר זילף בידיו וברגליו ג' לוגין למקוה פסול הוליכן עם הקרקע כשר לגיון העובר ממקום למקום וכן הבהמה העוברת ממקום למקום וזלפו בידיהם וברגליהם ג' לוגין למקוה כשר ולא עוד אלא אפילו מקוה בתחלה כשר פי' לגיון מקוה אדם חשוב הולך בסוסים ופרדים וחיילותיו עמו עוברים בנהרות ומוליכים מים ברגלי הבהמות או אפילו ברגליהם ובידיהם עצמם כיון שלא זלפו בכוונה למקוה כשר וכן היה רבי יוסי פוסל כגון שהוא זולף למקוה בכוונה וכן שנינו בפ"ב המסנק את הטיט לצדדין וכו'. היה תולש ומשכו ממנו ג' לוגין פסול הכא סתמא קתני לה ל"ש בכלי ול"ש ביד כי תלש והניח במקוה פסול בג' לוגין ואי קשיא לך מ"ש מטיט הנרוק שאינו פוסל את המקוה ואפילו בכלי התם טיט הנרוק הכא טיט העבה

שהמים שבו אינם מעורבים עמו והם נמשכים לצד א' והרי הן כאילו הן בפני עצמן ומש"ה פוסלים בג' לוגין ע"כ דעת הסובר הזה ואינם דברים רחוקים אלא שיש במשנה מקואות שהוא סותר את דבריו דתנן פ"ו מטהרין מקואות התחתון מן העליון וכו' הנה מפני שאין הסילון הזה כלי לפסול את המקוה אין חוששין לירידת המים למקוה מתוך ידיו וכל הראיות שהביא יש לדחותן דכולהו בשאובין בכלי קא מיירי וא"ת א"כ מאי קמ"ל דילמא הא קמ"ל דאע"ג דלא אתו מן הכלי למקוה פוסלים אותו ולא חשבינן להו כשאובין הנמשכים דרך הקרקע למקוה שהם כשרים אלא כיון דאתו מתוך ידיו למקוה פוסלים אותו כאילו בא לתוכו מתוך הכלי ומכאן נלמוד עוד לכל אותם הכלים שאינם פוסלים את המקוה שאע"פ שאינם פוסלים אינם מכשירים את השאובים לחשב אותם נמשכים למקוה ואין השאובה מטהרת בהמשכה אלא או דרך הקרקע או דרך צינור שקבעו ולבסוף חקקו הואיל ולא היה עליו שם כלי בתלוש וכך נ"ל אלא דק"ל דהא בטיל ליה מדרש חכמים מה מעיין בידי שמים דהא כלי לא כתוב באורייתא ומש"ה מסתברא דהך מתניתא דלגיון העובר דקתני ולא עוד אלא אפילו מקוה לכתחלה כשר אלא קאי דקתני הולכים עם הקרקע כשר והא אתא לאשמועינן דאע"ג דשאובה שהמשיכוה כולה אין טובלין בה הכא כיון דלא היו שאובין מעיקרא שהרי ברגליהם ובידיהם הביאום מן הנהר דרך עברתן עושים מהן מקוה בתחלה פסקו של דבר כל שלא נתקבל בכלי אע"פ שבאו מתוך ידיו למקוה מטבילין בו עד מחצה ממתני' דסילון וממחצה ואילך אין מטבילין בו אא"כ הולכים עם הקרקע דאהניא בהו אפי' רובא כדאמרן ממתני' דלגיון עכ"ל ולקמן אכתוב דברי הרשב"א בת"ה בזה: עוד שם בספר בעלי הנפש תנן בפ"ג בור שבחצר ונפלו לתוכו ג' לוגין לעולם הוא בפיסולו עד שיצאו ממנו מילואו ועוד מדקתני מילואו משמע מלא שיעור המים שהיו בבור קודם שנפלו בו הג' לוגין ועוד דבר מועט כדי שיתמעטו הג' לוגין כל שהן ואע"פ שהמים הצפין ויוצאין מן הבור מעורבים הם יוצאים וכשיצאו ארבעים סאה יש בהן מן הראשונים שנפסלו ויש בהן מן הכשרים היורדים בסוף אפ"ה כשיצאו משם מ' סאה ועוד כשר הואיל ולא נפסלו אלא מחמת ג' לוגין מים שאובין עכ"ל כתב עוד תנן בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו לעולם הוא בפיסולו עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשונים ג' לוגין נראה כי האמה הזאת מי גשמים הוא אבל אם היתה מן המעיין אין צריך לחשב ומדקתני עד שיתחשב ולא קתני עד שיצאו מילואיהן כדקתני לעיל משמע שהמים הצפים ויוצאים משם לא נחשוב אותם כולם מן הראשונים כמו שחשבנו בפיסקא הראשונה אלא לפי חשבון המים שהיו בבור והמים היורדים בתוכו הם יוצאים א"נ מחצה על מחצה מפני

שהמים היורדים לבור באחרונה קרובים לצאת יותר מן הראשונים שהיו בבור וכן שנינו בפ"ו היו בעליון מ' סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירד לתחתון ארבעים סאה והא ודאי לאכשורי תרוייהו עליון ותחתון קא בעי ואי ס"ד דלא נפקי כי הדדי או האי פסול או האי פסול שהרי כנתן סאה ונטל סאה דמי ואמרינן עד רובו אלמא ש"מ דכהדדי נפקי וש"מ דלא קפדינן בכה"ג אלא דלא נשקל רובו דמקוה כתירוצא דתירץ בפרק הערל ומש"ה תרווייהו מתכשרי ואם תאמר ומ"ש הכא דחשבינן למים הצפין ויוצאין לפי חשבון ובפיסקא דלעיל חשבינן לכל הפוסקים שהם צפין ויוצאין תחלה התם כולהו כשרים ובג' לוגין שאובין הוא דאיפסלי להו אבל הכא כולהו פסולים ומש"ה אזלינן בהו לפי חשבון עכ"ל ועוד אכתוב משניות אלו לקמן בדברי הרמב"ם: עוד כתוב שם אמתניתין דמכלי א' מב' מג' מצטרפין וכו' בד"א שלא נתכוון לרבות וכו' פירוש אם בשעה שהתחיל להטיל הראשון לא היה בדעתו לרבות ונמלך והטיל אח"כ אם עד שלא פסק הכלי הראשון נמלך והתחיל להטיל השני וכן הג' מצטרפין לג' לוגין אבל אם לא התחיל השני עד שפסק הראשון אפילו מב' ומג' אין מצטרפין ונ"ל דווקא מב' וג' כלים הוא דאמרינן הכי אבל מכלי אחד בין כך ובין כך מצטרפין עד כאן לשונו: עוד שם תנן כל המעורב למקוה כמקוה חורי המערה וסדקי המערה מטבילין בהם כמה שהם וכו' למדנו מכאן שיש הפרש בין חורי המערה לעוקה שבצידה דבחורים לא בעינן כשפופרת הנוד ובעוקה שבצדה בעינן ומסתברא דבחורי המערה לא בעינן נמי רביעית מ"ט חד מקוה הוא אבל בעוקה בעינן רביעית משום דהויא כמקוה בצד מקוה דאין מקוה פחות מרביעית אפילו ע"י עירוב:

סעיף קטן לא

ומ"ש רבינו בד"א שמד' אין מצטרפין שלא היה בדעתו מתחלה ליתן כל הג' לוגין אבל אם בתחלה היה דעתו ליתן כל השלשה לוגין אפילו לא נתן אלא מעט מעט מכמה כלים עד שהשלים ג' לוגין פסול בפ"ג דמקואות במשנה הנזכרת. בד"א שלא נתכוין לרבות אבל נתכוין לרבות אפילו קורטוב בכל השנה מצטרפין לג' לוגין פי' קורטוב מדה מועטת מאד וקאמר שאם בכל השנה לא הטיל בבת אחת כי אם קורטוב עד שבכמה פעמים השלים ג' לוגין מצטרפין ופוסלין את המקוה ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דנתכוין לרבות היינו שמשעה ראשונה שהתחיל להטיל בו מים היה בדעתו להטיל ג' לוגין וכך הם דברי רבינו ירוחם אבל פשט לישנא דמתניתין משמע לי דנתכוון לרבות היינו שכשהוא מטיל אותם מים שאובים למקוה הם על דעת לרבות מי המקוה שיהיו בו מים בשפע ולא יחסר על ידי טבילות שיטבלו בו אז מצטרפין אפילו קורטוב בכל השנה

אבל אם לא הטילם על דעת זו בהכי הוא דאמרי' מג' כלים מצטרפין מד' אין מצטרפין ולזה נוטים דברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות מקואות ואיני יודע למה הניחו רבינו ורבינו ירוחם פי' זה שהוא פשטא דמתני' ותפסו הפי' שכתבו וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר בד"א בזמן שלא נתכוין לרבות אבל אם נתכוין לרבות את מי המקוה אפילו נפל משקל דינר בכל שנה מצטרף לג' לוגין בין שקדמו השא בים את הכשרים בין שקדמו הכשרים את השאובים או שנפלו שתיהן כאחד כיון שנפלו ג' לוגין מים שאובים לתוך מ' סאה או לפחות ממ' נפסל הכל ונעשה שאוב עד כאן לשונו ומ"ש. שאם נפלו ג' לוגין מים שאובים לתוך מ' סאה נפסל הכל ונעשה שאוב נראה שהוא סותר למ"ש בפ"ד מקוה שיש בו מ' סאה מים שאינם שאובים ושאב בכד ושפך לתוכו כל היום כולו כשר ומשמע מתוך דבריו שם דאכילו בשאב ושפך על דעת לרבות מי המקוה קא מכשר וצ"ע ושמא י"ל דלתוך ארבעים סאה דנקט הכא כשהם ארבעים סאה עם השלשה לוגין שאובים שנפלו איירי אבל אם היו ארבעים סאה שלימים מים כשרים כולם לא נפסלו במים שאובים שנפלו לתוכן: ב"ה וכיוצא בזה פי' רבינו שמשון התוספתא ב' בריכות של מ' ס' סאה זו ע"ג זו ונפלו לו ג' לוגין מים ונפתקו ובאו לתחתונים כשרים שאני אומר שלמו מ' סאה עד שלא ירדו ג' לוגין וכיוצא בזה כתבו ר"ש והרא"ש שפירש הירושלמי מתני' דפ"ב דערלה דקתני התרומה מעלה את הערלה וכו' סאה תרומה שנפלה לק' הערלה מעלה את הכלאים כיצד סאה ערלה שנפלה למאתים וגם הרמב"ם עצמו פירש כן שם בשם הירושלמי: וז"ל שער המים שבסוף ת"ה מד' וה' אין מצטרפים בד"א בשנפלו שם שלא במתכוין אבל אם נתנה שם במתכוין אפילו מי' כלים ואפילו זמן מרובה מצטרפין ופסלוהו: כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות מקואות גיסטרא טמאה שהוא בתוך המקוה ושפתה למעלה מן המים והטביל בה הכלים טהרו מטומאתן והוא משנה בפ"ז ממסכת מקואות וכתב רבינו שמשון שפתה למעלה מן המים ואפ"ה כיון דשבר כלי הוא בטלו מימיה אגב מקוה וכשר להטביל בה כלים והרא"ש כתב גיסטרא שבר כלי והיא טמאה ושפתה חוץ למים אלא שיש בה פגימות בשפתה כמו כלי חרס שנשבר שאין מקום השבר שוה ונכנסים המים לגיסטרא דרך אותם פגימות והכלים שהטביל בה טהרו מטומאתן כי מי המקוה מחוברים למים שבתוכה: תניא בתוספתא פ"ג דמקואות גיסטרא שהיא משוקעת בקרקע בור של גת וירדו גשמים ונתמלאת הרי אלו פסולים מפני שהן גרורין ע"ג כלים ורבי אליעזר מכשיר שאין המים שאובים פוסלים את המקוה עד שיפלו לתוכו. וכתבה ר"ש בפרק ב' ופירש בור של גת ואין הסיד שבשוליו מחזקת מים אלא הגיסטרא שהיא משוקעת בקרקעיתו ונמצאו כל המים גרורין ומחזיקין מחמת הגיסטרא שהיא כלי ומתוך כך חשיבי ליה רבנן כשאוב ור"א מכשיר כיון דבנפילתן

למקוה לא היו שאובין: כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות מקואות מקוה שיש בו ג' גומות ממים שאובין לוג בכל גומא ונפלו לתוכו מים כשרים אם ידוע שנפל לתוכו מ' סאה מים כשרים עד שלא יגיעו לגומא השלישית כשר ואם לאו פסול. והוא משנה בפרק ב' דמקואות ואע"ג דר"ש מכשיר התם פסק כת"ק. וכתב הרא"ש בתחלת הלכות מקואות על משנה זו משמע דדוקא ידוע הא מספק פסול מדלא קתני אם ידוע שלא נפלו ארבעים סאה עד שלא הגיע לגומא הג' פסול ואם לאו כשר: תנן בפ"ו דמקואות הספוג והדלי שהיה בהם ג' לוגין מים ונפלו למקוה לא פסלוהו שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו. ופירש רבינו שמשון הספוג והדלי כשאין בהן ג' לוגין בעין אא"כ תצרף עמהם המים הדבוקים בהם וכיון שאין הג' לוגין בעין לא מיקרי נפלו ולא גזור רבנן וכשר להקוות עליו. והרא"ש פירש הספוג שבלועים בו ג' לוגין מים וכשנפלו למקוה נתערבו המים הבלועים בו עם מי המקוה וכן דלי שפיו צר ובו ג' לוגין מים שאובין ונפל למקוה ולא יצאו כל המים שבתוכו אלא נתערבו עם מי המקוה לא פסלוהו שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו ונתערבו כולן עם מי המקוה עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל: עוד תנן בפרק הנזכר מטהרין את המקואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סילון של חרס או של אבר ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכו ומשיקו אפי' כשערה ודיו ופירש רבינו שמשון העליון כגון ב' מקואות בשיפועו של הר העליון אין בו ארבעים סאה והתחתון יש בו ארבעים סאה או יותר מביא סילון ונותן ראשו אחד בעליון וראשו אחד בתחתון וצריך להעמיק ראשו העליון בתוך המקוה החסר עד שירדו למטה שיהיו מושקים למטה למקוה השלם כחוט השערה ליחשב כמקוה אחד וטובל אפילו בעליון ופעמים שלמעלה מגיעים המים עד שפת הסילון ובראשו של מטה מועטים כחוט השערה ולכך נקט מניח ידיו תחתיו שלא יצאו מים לחוץ כשמתמלא עד שעה שישק ולכך נקט הרחוק מן הקרוב דלא חיישינן שמא בא אדם והפסיק השקתו דלא עלתה לו טבילה וקשיא היאך מתחברים ע"י כחוט השערה הא לכל הפחות אפילו רבי יהודה דמיקל בריש פ"ב דגיטין (טז:) טופח ע"מ להטפיח בעי ולא מסתבר למימר שיהא חד שיעורא וגבי כותל קתני הכא סיפא כשפופרת או כקליפת השום ונראה לפרש דלא איירי הכא בחסר אלא בשלם אלא שהוא שאוב ומשיקו לכשר להכשירו וסגי בכחוט השערה דהקילו בשאיבה דרבנן כדאמרינן בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא דף סז.) ושמא מטעם זה לא חיישינן בסילון אפילו יהא קטפרס עכ"ל. והרמב"ם בפ"ז מהלכות מקואות סתם דבריו כלשון המשנה ולא פירש ולקמן גבי מקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות אכתוב טעמא דסגי הכא בחיבור כשערה: כתב רבינו שמשון על משנה זו תניא בתוספתא מטהרין את המקוה

העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סילון של עץ ושל עצם ושל זכוכית ומניח ידו תחתיו עד שתתמלא מים ומושכו ומשיקו אפילו בכשערה ודיו ואם נכפף הסילון כל שהו פסול בד"א בזמן שהיו זה ע"ג זה אבל אם היו זה בצד זה מביא סילון של רכובה מכאן וסילון של רכובה מכאן וסילון אחד באמצע ומשיק ויורד וטובל. פי' ואם נכפף נפסל משום בית קיבול ונעשו שאובין. של רכובה ייחור של אילן כמו רכובה שבגפן מכאן כלומר סילון אחד בצד מקוה החסר וסילון אחד בצד מקוה השלם וסילון אחד באמצע אם אין די באלו השנים לחברם ומדנקט רכובה משמע דבזה בצד זה לא חייש לכפוף וצריך לדקדק מאו שנא עכ"ל: כתב הרמב"ם בפרק ו' מהלכות מקואות מים שאובין שהיו בצד המקוה אף ע"פ שהמים נוגעים במי המקוה לא פסלוהו מפני שהם כמקוה סמוך למקוה היו השאובים באמצע פוסלים את המקוה ונראה שכתב כן מדתנן בפ"ו דמקואות האביק שבמרחץ בזמן שהוא באמצע פוסל מן הצד אינו פוסל מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה ואע"ג דמסיים במתני' וחכ"א אם מקבלת האמבטי רביעית עד שלא יגיע לאביק כשר ואם לאו פסול ר"א ב"ר צדוק אומר מקבל האביק כל שהוא פסול לא חש הרמב"ם לדבריהם משום דס"ל דהלכה כת"ק: וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר שתי בריכות זו למעלה מזו וכותל ביניהן והעליונה מליאה מים כשרים והתחתונה מליאה מים שאובים ונקב בכותל שבין העליונה לתחתונה אם יש כנגד הנקב ג' לוגין מים שאובין נפסלת העליונה מפני שהנקב כאילו הוא באמצע העליונה לא בצידה כמה יהא בנקב ויהיה בו ג' לוגין הכל לפי הבריכה אם היתה הבריכה התחתונה מ' סאה צריך שיהיה הנקב א' מג' מאות ועשרים לבריכה היה עשרים סאה צריך להיות הנקב אחד מק"ס לבריכה וצא וחשוב לפי חשבון זה שהסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ו' ביצים עכ"ל וטעמו מדתנן בפ"ו דמקואות המטהרת שבמרחץ התחתונה מליאה שאובים והעליונה כשרים אם יש כנגד הנקב ג' לוגין פסול כמה יהא בנקב ויהא בו ג' לוגין אחד מג' מאות ועשרים בבריכה דברי רבי יוסי רבי אליעזר אומר אפילו התחתונה מליאה כשרים והעליונה מליאה שאובים אם יש כנגד הנקב ג' לוגין כשר שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו ופסק כרבי יוסי ודבר פשוט הוא דלרבותא נקט ר' יוסי שהתחתונה מים שאובין ואפילו הכי פוסלת וכ"ש היכא דהעליונה שאובים והתחתונה כשרים ומתוך מה שכתבתי לעיל יתבאר לך שאין כל דברים הללו אמורים אלא כשאין מים הכשרים מ' סאה אבל אם היו שם מ' סאה כל מים שאובים שבעולם לא יפסלוהו: ודע דבההיא דאביק שבמרחץ פירשו רבינו שמשון והרא"ש פי' אחר וז"ל הרא"ש אביק הוא כלי מתכות ועומד באמצע האמבטי ויש בו נקב וכשנמאסין מי האמבטי פותחין נקב האביק

ויוצאין כל מי האמבטי לחוץ וסותמים הנקב וממשיכין מים אחרים לתוך האמבטי ובזמן שהוא באמצע פוסל כי המים שבתוכו שאובין וכל מי האמבטי גרורין על גבו כדתניא בתוספתא גיסטרא שהיא משוקעת בקרקע בור של גת וירדו גשמים ונתמלאת הרי אלו פסולין מפני שהן גרורין ע"ג כלים אבל אם האביק מן הצד לא פסל מפני שאין מי האמבטי גרורין על גביו ומה שבתוכו לבד הוא שאוב ומי האמבטי כמקוה כשר סמוך למקוה שאוב ורבנן סברי דאם מקבל האמבטי רביעית קודם שיגיעו לאביק כאילו מקבלת מ' סאה דמי משום דרביעית הוא שיעור מקוה דאורייתא כדאיתא בפ"ק דפסחים (יז:) ושוב אין האביק פוסלו. ור"א ב"ר צדוק אמר דאם האביק מקבל כל שהוא פוסל פי' בין מן הצד בין מאמצע ואפילו מקבל האמבטי רביעית קודם שיגיע לאביק עכ"ל:

סעיף קטן לב

ומ"ש רבינו ואם העביר בו ג' לוגין בידיו על גבי קרקע או שנתזו מכח רגלי בהמה כשר ואפילו נקבצו כל מ' סאה בכה"ג ע"י רגלי בהמה כשר תוספתא כתבה ר"ש בפרק ב' דמקואות והרא"ש בפרק תנוקת ר' יוסי אומר זילף בידיו וברגליו ג' לוגין למקוה פסול הוליכו עם הקרקע כשר לגיון העובר ממקום למקום וכן שיירא העוברת ממקום למקום וזלפו בידיהם וברגליהם ג' לוגין למקוה כשר ולא עוד אלא אפי' עשו מקוה בתחלה כשר ופי' הרא"ש לגיון הוא חיל רוכבי סוסים וגמלים וכן שיירא ואם עשו מקוה ברגלי בהמות כשר אבל אדם שזילף בידיו או ברגליו ג' לוגין למקוה חסר פסלו ע"כ. אבל מדברי ר"ש נראה שאינו מחלק בין אדם לבהמה שכתב וזילפו בידיהם וברגליהם ג' לוגין למקוה כשר עם הקרקע קאמר ובמה ששנינו הוליכו עם הקרקע פי' דהיינו המשכה שמערה חוץ למקוה והם נמשכים למקוה ע"כ ולפ"ז הא דתניא ולא עוד אלא אפי' עשו מקוה בתחלה כשר כמ"ד שאיבה שהמשיכוה כולה כשירה אתיא אבל למאן דלא מכשר אלא בהמשיך רובה ליתא להאי תוספתא וז"ל הרמב"ם בפ"ה מהלכות מקואות גייס העובר ממקום למקום וכן בהמה העוברת ממקום למקום וזלפו בידיהם וברגליהם ג' לוגין למקוה ה"ז כשר ולא עוד אלא אפילו עשו מקוה בתחילה ה"ז כשר עכ"ל ומשמע לי שהוא ז"ל מפרש דתוספתא שהעבירו ע"ג קרקע או שניתזו ע"י דריסת רגלי אדם או בהמה כשר דאין חילוק בין אדם לבהמה לענין זה וצ"ל דהא דא"ר יוסי זילף בידיו וברגליו ג' לוגין למקוה פסול מפרש הוא ז"ל דלא ע"י נתיזה היא אלא שנטל בידיו וברגליו ג' לוגין והטילן למקוה ולפי שהיה מפרש כן לא הוצרך לכתוב דברי ר"י דמדין המסלק את הטיט וכו' הוא נלמד ולעיל בסמוך כתבתי דברי הראב"ד בספר בעלי הנפש בדינים אלו: ב"ה ולקמן אכתוב בדברי הרשב"א ז"ל בזה:

סעיף קטן לג

ומ"ש רבינו וכל זמן שלא יפלו במקוה החסר ג' לוגין ישאר כמו שהיה ולכשישלי' ממי גשמים כשר זה פשוט דג' לוגין פוסלין את המקוה תנן הא פחות מג' לא: כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' מקואות שני מקואות ואין בכל אחד מהם מ' סאה ונפל לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו שתי המקואות הרי אלו כשרים מפני שלא נקרא על אחד מהן שם פסול אבל מקוה שאין בו מ' סאה שנפל לתוכו ג' לוגין מים שאובין ואח"כ נחלק לשנים וריבה מים כשרים על כל אחד מהן הרי אלו פסולין שכל המקוה כולו שנפל כמים שאובין הוא חשוב וכאילו כל מימיו נשאבו בכלי בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו לעולם הוא בפיסולו עד שיתחשב שלא נשארו מן השאובים שהיו בבור ג' לוגין מקוה שנפל לתוכו מים שאובים ונפסלו ואח"כ ריבה עליו מים כשרים עד שנמצאו הכשרים מ' סאה הרי הוא בפיסולו עד שיצאו כל המים שהיו בתוכו ויפחתו השאובים מג' לוגין כיצד מקוה שיש בו כ' סאה מי גשמים ונפל לתוכו סאה מים שאובים ואח"כ הרבה עליו מים כשרים ה"ז בפיסולו עד שיצאו ממנו כ' סאה שהיו בו וה' קבין ויותר מרביע הקב ולא נשאר מן הכל שנפסל חוץ מפחות מג' לוגין וכן אם עשה מקוה שיש בו ארבעים סאה מים כשרים ועירבו עם המקוה הזה הפסול טהרו אלו את אלו עכ"ל. וטעמו מדתנן ברפ"ג דמקואות ר"י אומר שני מקואות שאין בהם מ' סאה ונפל לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו כשרים מפני שלא נקרא עליהם שם פיסול אבל מקוה שאין בו מ' סאה ונפלו בו ג' לוגין ונחלק לשנים פסול מפני שנקרא עליו שם פיסול ור' יהושע מכשיר שהיה ר' יהושע אומר כל מקוה שאין בו מ' סאה ונפלו בו ג' לוגין וחסר אפי' קורטוב כשר מפני שחסר לו ג' לוגין וחכמים אומרים לעולם הוא בפיסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד ופסק כר"י וחכמים ודלא כר' יהושע ופי' מילואו ועוד מים שהיו בו תחלה ועוד דבר מועט למעט מג' לוגין: ואמאי דתנן כיצד בור שבחצר ונפלו בו ג' לוגין לעולם הוא בפיסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד או עד שיעמיד בחצר ארבעים סאה ויטהרו העליונים מן התחתונים ר"א בן עזריה פוסל אלא א"כ פקק פי' ר"ש שיעמיד בחצר מ' סאה מקוה כשר למטה מן הפסול ופותחו לכשר כדי שיחברו ויטהר העליון הפסול מן התחתון הכשר כר"מ בסוף פ"ב דחגיגה (דף יט:) דאית ליה גוד אסיק וכ"ש אם הכשר למעלה ור"א בן עזריה פוסל דלית ליה גוד אסיק ואפשר שאפי' גוד אחית נמי לית ליה כרבנן דאמרי בתוספתא אין מטבילין לא בתחתונה ולא בעליונה אא"כ פקק שפסקו מימיו ויצאו ממנו מילואו ועוד עכ"ל והרמב"ם נראה שסובר דהלכה כרבנן דל"ל אפילו גוד אחית לענין מקואות ולפיכך סתם וכתב וכן אם

עשה מקוה שיש בו מ' סאה מים כשרין ועירבו עם המקוה הזה פסול טהרו אלו את אלו ולא כתב שאפי' הוא עליון או תחתון כשר ואף ע"פ שיש לדחות דסתם דבריו לומר דבכל ענין כשר בין ששני המקואות שוין בין שאחד עליון ואחד תחתון בסוף סימן זה יתבאר דלית ליה גוד אחית גבי מקוה שיש בו ארבעים סאה מצומצמות וטבלו שנים זה אחר זה: ואמאי דתנן והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו ופירש ר"ש דהיינו חרדלית של גשמים כלומר דאילו היתה אמת המים נובעים אפי' אינה אלא כל שהוא היתה מטהרת את המים השאובים שבבור וכבר כתבתי במשניות אלו בשם הראב"ד: תניא בתוספתא שתי בריכות של מ' מ' סאה זו ע"ג זו ונפלו ג' לוגין מים לעליונה ונפתקו ובאו לתחתונה כשרים שאני אומר שלמו מ' סאה עד שלא ירדו ג' לוגין ב' מקואות של כ' כ' סאה זה בצד זה ונפלו ג' לוגין לתוך אחת מהן ונפתקו ובאו לחבירו כשר רבי יוסי אומר ניטלה מחיצה פסול אבל רואה אני את דברי רבי יהושע במקוה שיש בו מ' סאה ונפלו בו ג' לוגין וחלקו לשנים שזה כשר להקוות עליו ע"כ וכתבה ר"ש בפ"ג ופי' ב' בריכות של מ' מ' סאה היינו עם הג' לוגין שנפלו דמקוה שלם אין מים שאובין פוסלין אותו ואפי' ריבה לו מים שאובין כדמוכח במכילתין דברייתא בדוכתי טובא מתני' ובריייתא אלא כל א' ואחד חסירה ג' לוגין ומ' סאה דקתני היינו עם הג' לוגין שנפלו: ונפתקו. מלשון פותקין למקוה דספ"ק דתמורה (יב.) שאני אומר שלמו כלומר כשנפלו ג' לוגין לעליונה וירדו מיד לתחתונה ולא אמרינן דהיינו אותן שלשה לוגין עצמן השאובין הן נינהו דירדו לתחתונה דא"א שלא יתערבו מעט במי הבריכה העליונה ונמצא שהשלימו מ' סאה של תחתונה קודם שירדו לה כל הג' לוגין הלכך ב' המקואות כשרים תחתונה כשירה כדפרשינן ועליונה משום דמחוברת לתחתונה וכר"מ דאמר בספ"ב דחגיגה (יט.) מטביליין בין בעליונה בין בתחתונה אי נמי אפילו כרבי יהודה וכגון דלא גבהיה כולי האי דלאחר שמתערבין נעשה הכל אשבורן: ונפתקו ובאו לחבירו כשר. כרבי יהושע דמתני' אם ניטלה המחיצה. כותל המפסיק בין שניהם פסול דר"י לטעמיה דקאמר במתניתין מפני שנקרא עליו שם פיסול אבל מקוה שיש בו מ' סאה ונפלו בו שלשה לוגין ונחלק הואיל ולא נקרא עליו שם פיסול כשר כל אחד להקוות עליו בהכשר ולהשלים למ' סאה כל אחד ואחד עכ"ל: וכתב הרמב"ם בסוף פ"ה מהלכות מקואות מקוה שאין בו מ' סאה ונפל לתוכו פחות מג' לוגין מים טמאין שאובין הרי זה כשר לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים ופסולים להקוות עליהם ירדו עליהם גשמים ורבו עליהם הרי אלו כשרים להקוות עליהם נפל לתוכו ג' לוגין מים שאובין טמאין ה"ז פסול לחלה ולתרומה וליטול ממנו לידים ופסול להקוות עליו ירדו גשמים ורבו עליהן הרי הן כשרים לחלה ולתרומה

וליטול מהן לידים ופסולים להקוות עליהן עד שיצאו כל המים הראשונים שנעשו כולן שאובין ולא ישאר מהן אלא פחות מג' לוגין וכן מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר דינר ונפלו לתוכו ג' לוגין מים שאובין טמאים ה"ז פסול לחלה ולתרומה וליטול ממנו לידים ופסולין להקוות עליהן נפל לתוכו פחות משלשה לוגין מים אפילו כולם טמאים ואח"כ נפל לתוכו משקל דינר מי גשמים שהשלימו כשר כשם שטהור לטבילה כך טהור לכל דבר עכ"ל. וכתבו עליו הראב"ד ופסולים להקוות עליהם א"א זה שיבוש אלא כשרים להקוות עליהן וכו'. ובאמת שכדברי הראב"ד כתב ר"ש בתוספתא דמקואות פ"ח כי שם הוא מקום דינים אלו דקתני גבי שאין בו ארבעים סאה ונפל לתוכו פחות מג' לוגין מים טמאין פסולין לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים וכשרים להקוות עליהם ירדו גשמים רבו ושטפו כדברי ב"ש וב"ה אומרים רבו אף ע"פ שלא שטפו כדברי ר"ש שטפו אף ע"פ שלא רבו כשרים לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים וכשרים להקוות עליהן וכיצד רבו אף ע"פ שלא שטפו כדברי ב"ה מקוה שהוא מחזיק מ' סאה ובתוכו י"ט סאה ונפל לתוכו פחות מג' לוגין מים שאובין טמאים כיון שנפל לתוכו כ' ואחד סאה של מימי גשמים טהורים מפני שרבו. וכיצד שטפו אף ע"פ שלא רבו כדברי ר"ש מקוה שהוא מחזיק כ' סאה ובתוכו י"ט סאה ונפלו לתוכו פחות מג' לוגין מים שאובין טמאים כיון שנפל לתוכו סאה אחת של מימי גשמים טהורין מפני ששטפו וכמה ששטפו כל שהן נפל לתוכו ג' לוגין מים שאובין טמאין פסולין לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים ופסולין להקוות עליהם ירדו גשמים רבו ושטפו כדברי ב"ש וכדברי ב"ה רבו אף ע"פ שלא שטפו וכדברי ר"ש שטפו אף ע"פ שלא רבו כשרים לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים ופסולים להקוות עליהן עד שיצא ממנו מלואו ועוד ואי זה מלואו ועוד מקוה שהוא מחזיק כ' סאה ובתוכו י"ט סאה ונפלו לתוכו ג' לוגין מים שאובין טמאין ירדו מי גשמים ונתמלאו לעולם הוא בפיסולו עד שיצא ממנו מלואו ועד דבר מועט למעט ג' לוגין מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קורטוב ונפלו לתוכו שלשה לוגין מים שאובין טמאין פסולין לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים ופסולין להקוות עליהן פחות משלשה לוגין אפילו כולו טמאין כיון שנפל לתוכו קורטוב אחד של מימי גשמים טהורים וכשם שטהורים לטבילה כך טהורים לכל דבר עכ"ל התוספתא. והרמב"ם נראה שהיה גורס בבבא דרישא נמי פסולין להקוות עליהן ואף ע"פ שפחות מג' לוגין מים שאובים אינם פוסלים את המקוה וכמבואר בדבריו שם בתחלת הפ' וא"כ כשרים להקוות עליהן שאני הכא דהני פחות מג' לוגין מים שאובין הוי טמאין לפיכך הם פסולים להקוות עליהם ומיהו ה"מ בשלא רבו הכשרים הנקוים עליהם כגון שהיו במקוה כ' סאה או יותר מים כשרים

שנפלו הפחות מג' לוגין מים שאובין טמאין דכיון דכי מקוה עלייהו להשלימה לשיעור מקוה אין מים האחרונים רבים על הראשונים נפסלו ואפי' מרבה מים טובא ממאי דצריך לשיעור מקוה דלא חשיבא רבייה אנא במאי דצריך לשיעור מקוה אבל אם מים כשרים שהיו במקוה בעת שנפלו הפחות מג' לוגין הללו היו פחותים מכ' סאה דהשתא כי מקוה עלייהו להשלימה לשיעור מקוה הוו מים בתראי רבים על מים דהוו ברישא כשר וה"פ דהרמב"ם מקוה שאין בו מ' סאה וכו' כלומר יש בו מים כשרים שיעור חצי מקוה או יותר ונפל לתוכם פחות מג' לוגין מים טמאין שאובין פסולים להקוות עליהם ירדו עליהם גשמים ורבו עליהם כלומר אבל אם שיעור המים הראשונים היה מועט עד שכשירדו גשמים וישלימו למ' סאה נמצא שמים אחרונים רבים על הראשונים כשרים כנ"ל לפרש למימר דבדוקא נקטה תוספתא מקוה שהוא מחזיק מ' סאה אלא דאי הוה ס"ל להרמב"ם הכי לא היה סותם דבריו לפיכך נראה דבכל ענין שרבו מים אחרונים על מים הראשונים הוכשרו ובין כך ובין כך לישנא דנקט הרמב"ם גבי ירדו עליהם גשמים וכו' כשרין להקוות עליהן אינו מיושב לי דמאי להקוות עליהן דקאמר הכי הול"ל כשרים לטבול בהם ואפשר דמשום דלא פסיקא ליה מילתא שיהא בהם מ' סאה דהא אפשר דמים קמאי הוו מועטין דאפי' עם מים בתראי שרבו עליהם אין שם מ' סאה ולפיכך כתב כשרים להקוות עליהם לומר דמים טמאים שנפלו בו נתבטלו וממילא משמע שאם יש שם מ' סאה כשר לטבול בו: ומ"מ קשה דקתני סיפא דמקוה שיש בו מ' סאה חסר קורטוב ונפלו לתוכו פחות מג' לוגין אפילו כולן טמאים כיון שנפל לתוכה קורטוב של מי גשמים טהורין לטבילה ולכל דבר והא קתני רישא דכל שלא רבו מים אחרונים על הראשונים פסולים וצ"ל דהרמב"ם מפרש דשאני לן בין מקוה שאין בו מ' סאה כלומר שאין בו אלא ל"ט או פחות למקוה שיש בו מ' סאה קורטוב דכיון שיש עליו שם מ' סאה לא פסלוהו כלל פחות מג' לוגין מים טמאים. וז"ל שער המים שבסוף ת"ה היה המקוה חסר ג' לוגין ונפלו לו ג' לוגין מים שאובין לעולם הוא בפיסולו עד שירבו עליו מי גשמים או שישטפו עליו מים כשרים עד כדי שנשער שנפל עליו במילואו הראשון ועוד שהמים הבאים עליו דוחים את המים שבתוכו ומוציאין אותן היה המקוה פחות ואפי' קורטוב ונפלו עליו מים שאובין פחות משלשה לוגין והשלימוהו לא הכשירוהו ולא פסלוהו כיצד הרי הוא בפיסולו עד שירדו עליו מי גשמים או שישטפו כשיעור המים שהיה חסר נפלו עליו מי גשמים כשיעורן ה"ז כשר היה חסר אפי' קורטוב ונפלו לתוכו ג' לוגין מים שאובים פסלוהו והרי הוא בפיסולו עד שיצא ממנו מילואו ועוד וכמו שכתבנו עכ"ל. נתן סאה שאובים ונטל סאה ברובו או יותר יתבאר דינו בסמוך:

סעיף קטן לד

ומ"ש רבינו אין שלשה לוגין פוסלין אא"כ יהיו שלמים ומראיהן מים לפיכך ג' לוגין מים שנפל לתוכן יין וחזרו למראה יין ונפל למקוה חסר לא פסלוהו וכן שלשה לוגין חסרים כל שהוא שנפל לתוכן מעט חלב והשלימוהו לג' לוגין וכו'. בפ"ז דמקואות תנן שלשה לוגין מים ונפל לתוכן קורטוב יין והרי מראיהן כמראה היין שנפלו למקוה לא פסלוהו ג' לוגין מים חסר קורטוב שנפל לתוכן קורטוב חלב והרי מראיהן כמראה המים ונפלו למקוה לא פסלוהו רבי יוחנן בן נורי אומר הכל הולך אחר המראה. וכתב הרא"ש בסוף נדה רבנן בעו חזותא ושיעורא והלכך לא פסלוהו בין ברישא בין בסיפא ור"י בן נורי פליג בסיפא והלכה כת"ק וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהלכות מקואות והראב"ד בספר בעלי הנפש. ומפורש בדברי הרא"ש דהא דתנן ג' לוגין מים ונפל לתוכן קורטוב יין והרי מראיהן כמראה היין שנפלו למקוה לא פסלוהו היינו דוקא כשלא שינו מראה המקוה אבל אם שינו מראיו פסלוהו ופשוט הוא:

סעיף קטן לה

ומ"ש אבל כשהן שלימים ומראיהן מים פוסלים אפי' הם מי כבשים ומי שלקות ותמד עד שלא החמיץ אבל שאר כל המשקים ומי פירות וכו' אין פוסלין מקוה החסר בו. לוגין וגם אין משלימין אותו וכו' ג"ז בפ"ז דמקואות (שם) אלו פוסלין ולא מעלין המים פי' אם הם שאובין ומי כבשים ומי שלקות והתמד עד שלא החמיץ כיצד פוסלין ולא מעלין מקוה שיש בו מ' סאה חסר קורטוב ונפל מהם קורטוב לתוכו לא העלוהו ופוסלות בג' לוגין אבל שאר המשקין ומי פירות והציר והמורייס והתמד משהחמיץ פעמים מעלין ופעמים אין מעלין כיצד מקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת נפל מהם סאה לתוכו לא העלוהו היו בו מ' סאה נתן סאה ונטל סאה כשר והרמב"ם בפ"ז מהל' מקואות כתב השכר בהדי הנך דפוסלין ולא מעלין. ופירש רש"י פעמים מעלין כדמפרש כשיש בו סאה מים כשרים ונתן בו סאה מי פירות ואח"כ נטל ממנו סאה בתערובת מים ומי פירות ביחד דהרי כל הסאה של מי פירות משלים את המקוה לא נחסר ממנו כי אם א' ממ"א לפי חשבון ובס"פ הערל (יבמות פב:) אמרינן דכשר עד רובו פעמים אין מעלין כדקתני במקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת בזה שאר המשקין חלוקין מן המים דאילו מים היו פוסלים ושאר משקין לא פוסלין ולא מעלין כה"ג אבל בפעמים מעלין אין שאר המשקים חלוקין מן המים דמקוה שיש בו ארבעים סאה של מים נתן סאה מים שאובין ונטל סאה כשר ואפי' יותר מרובו משא"כ במי פירות עכ"ל. וכן דעת הרא"ש בסוף נדה דהא דאמרינן בהערל עד רובו במי פירות דוקא הוא אבל במים שאובין אפי' אלף סאין אינם פוסלין את המקוה השלם שיש בו מ' סאה וכן פירש"י בפרק הערל דהא דקאמר

התם עד רובו אמי פירות קאי וכתב דדוקא נתן סאה ברישא דמכי יהביה לגביה בטל ליה והו"ל מ"א כולם ראויים וכי שקל חד סאה פשו מ' אבל איפכא לא דכי נטל סאה ברישא חסר ליה וכי הדר מלייה הו"ל מקוה חסר דמשקין הללו אין משלימין את המקוה. אבל הרמב"ם בפ"ז מה' מקואות גבי מי פירות כתב פעמים שאלו מעלים את המקוה. מקוה שיש בו מ' סאה ונפל לתוכו סאה מאחד מאלו וחזר ולקח סאה ממנו הרי המ' שנשארו מקוה כשר ובפ"ד גבי מים שאובין כתב מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות ונתן לתוכו סאה מים שאובין ונטל אחר כך ממנו סאה ה"ז כשר וכן נותן סאה ונוטל סאה עד רובו ע"כ נראה שהוא סובר דהא דאמרינן בפרק הערל עד רובו במים שאובין דוקא הוא אבל במי פירות לא מכשרינן אלא בנתן סאה אחת ונטל אחת כדקתני מתני' אבל טפי לא והרא"ש כתב בסוף נדה שדברי הרמב"ם תמוהים שמתחלה כתב כיון שיש בו מ' סאה ממלא בכתף ושופך כל היום אע"פ שרבים עליו מים שאובין כשר ולמה יפסול בנותן סאה ונוטל סאה ביותר מרובן ואין לומר הא דמכשר ברישא משום דיש במקוה מ' סאה מים כשרים הלכך אינו נפסל ברביית מים פסולים אבל בנותן סאה ונוטל סאה שלא נשארו במקוה מ' סאה מים כשרים א"א שלא יטול גם מן הכשרים הילכך אינו כשר אלא עד רובו דהא איהו גופיה כתב מקוה העליון שיש בו מ' סאה מים כשרים והיה ממלא בכלי ונותן לתוכו עד שירבו המים וירדו לתחתון מ' סאה הרי התחתון כשר וגם העליון הוא כשר אף ע"פ שכל אחת מהם רוב מים שאובים ואין בשניהם מ' סאה מים כשרים אלא ודאי ההיא דנתן סאה ונטל סאה במי פירות כמו שפר"ת והחמירו חכמים במי פירות דלא חזו לטבילתה כלל דמקוה מים כתיב הילכך פסלי ברובא עכ"ל ונראה דאפשר לומר שטעמו של הרמב"ם ז"ל דמדינא מישרא שרי בכל גוונא אלא דהיכא דנתן סאה ונטל סאה כי הוה רובו או חציו הכי מיחזי להו לאינשי שנטלו הכשרים ונכנסו תחתם השאובים ויבואו להכשיר בכולם שאובים לגמרי ולפיכך גזרו בו מפני מראית העין אבל בהנך דמקוה העליון ומקוה התחתון כיון דלא ניטלו ביד ליכא למיחש למראית העין וסבר הזכיר חילוק זה הרמב"ן בפרק המוכר את הבית ורבינו ירוחם כתב כדברי הרא"ש דנתן סאה ונטל סאה בשאובים כשר אפי' יותר מרובו וקודם לכן הרבה גבי מים שאובים ג"כ כתב אם נתן סאה ונטל סאה עד רובו פסול מדרבנן מפני מראית העין ואיני מבין דבריו דאם לומר דמדאורייתא כשר אלא שחכמים פסלוהו לא הו"ל לאקדומי פיסולא לכשרותו ועוד דמנין לו לומר כן והר"ש בר צמח כתב בתשובה ח"א סימן י"ז יש לחוש לדברי הראב"ד שכתב בספר בעלי הנפש דהיכא דאיכא במקוה שיעור כהכשרו תו לא היינו פוסלים בשאובים מ"מ אי חסרו מיא אהני פסולין דהו"ל כנתן סאה ונטל סאה

דאמרינן בפרק הערל דטפי מרובו פסול והאריך בזה שם ואף על פי שהאחרונים הסכימו דאפי' בכה"ג כשר שהמים השאובים הם נזרעים במקוה וההיא דפרק הערל במי פירות מכל מקום אין ראוי להכניס הראש בין המחלוקת עכ"ל: כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות מקואות אין המקוה נפסל לא בשינוי הטעם ולא בשינוי הריח אלא בשינוי מראה בלבד וכתב עוד מקוה שיש בו כ' סאה מים כשרים או פחות מזה ונפלו לתוכו סאה יין או מי פירות ולא שינו את מראיו הרי אלו כשרים כשהיו ואין הסאה שנפלה עולה למדת המקוה ואם נוסף על העשרים עשרים אחרים מים כשרים ה"ז המקוה כשר עכ"ל ונראה שטעמו משום דבמשנה פ"ז דמקואות לא משכחת שיעלו מי פירות את המקוה אלא כשהיה בו ארבעים סאה ונתן סאה ונטל סאה ולקמן אכתוב בשם הראב"ד דאיכא גוונא דמי פירות יעלו את המקוה:

סעיף קטן לו

מי צבע יש להם דין שאר מים לפסול את המקוה החסר בו. לוגין אף ע"פ שמשונים ממראה מים אבל אם המקוה שלם אף ע"פ שנפלו בו צבע ושינו את מראיו לא נפסל משנה בפ"ז דמקואות רבי יוסי אומר מי הצבע פוסלין אותו בו. לוגין ואין פוסלין אותו בשינוי מראה וכתב ר"ש דטעמא משום דציבעא לית ביה מששא ומשמע דהלכה כרבי יוסי דהא ליכא מאן דפליג עליה וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות מקואות ובפ"ק דמכות [ג:] פריך מהכא להא דאמרינן לעיל ג' לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה יין ונפלו למקוה לא פסלוהו ומשני התם מיא דציבעא מיקרי הכא חמרא מזיגא מיקרי: כתב הראב"ד בס' בעלי הנפש המקוה השלם אף ע"פ שאינו נפסל בשאובין נפסל בשינוי מראה אבל בדין המעיין שמענו שאינו נפסל בשאובין אבל בשינוי מראה לא שמענו אלא אין לנו אלא כלשון משנתינו שלא מצינו דין המעיין משתנה אלא בב' דברים שאם עשאו כולו שאוב נפסל לגמרי ואם ריבה עליו מים שאובין נפסל מלטהר בזוחלין אבל פסול מראה אין בו עכ"ל:

סעיף קטן לז

וכן אם הדיח בו כלים ונשתנו מראיו לא נפסל משנה שם הדיח בו סלי זיתים וענבים ושינו את מראיו כשר וכתב ר"ש דהדחת כלים לא חשיב שינוי מראה: והראב"ד כתב בספר בעלי הנפש למדנו מכאן שאין שינוי מראה פוסל עד שיתערב בו גוף המשקה והוא משנה את מראיו אבל אם שרה בו סמנין או אוכלין ונשתנו מראיו כשר שהרי הדיח בו סלי זיתים וענבים אינם פוסלים בשינוי מראה מפני שאין בהן מגוף הדבר המשנה את מראיו וכן מי הצבע אין בהם כי אם שריית סמנין בלבד ופוסלים בשלשה לוגין משום

דמיא דציבעא מיקרי עוד למדנו מכאן שאין לשינוי מראה שיעור אלא אפי' אם מלוג אחד נשתנה מראיו פוסל עכ"ל:

סעיף קטן לח

אבל אם נפל לתוכו יין או מוחל ושינו את מראיו נפסל כיצד יעשה אם הוא חסר ימתין לו עד שירדו גשמים ויתמלא ויחזרו מראיו למראה מים ואם יש בו מ' סאה שאיני נפסל עוד בשאיבה ימלאנו בכתף עד שיחזרו מראיו למראה מים הכל משנה שם: וכתב הראב"ד בספר בעלי הנפש על משנה זו למדנו מכאן כי המקוה השלם נפסל בשינוי מראה ואין נפסל בשאובים כלל ולמדנו עוד כי פיסול מראה חוזר להכשירו משא"כ בשאיבה עוד נראה כי שינוי מראה אין לו שיעור אלא כל שנשתנה מראיו מכמות שהיה פסול מדלא קאמר ושינו מראיו למראה יין ועוד הא קתני בסיפא עד שיחזרו מראיהן למראה המים עוד יש הפרש בין פסול ג' לוגין לשינוי מראה כי הג' לוגין אין פוסלין אלא בשאובין ושינוי מראה פוסל אפי' שלא בשאובין כגון שנמשך לתוכו יין מן הגת ומוחל בית הבד שלא מתוך כלים ממאי דתניא בת"כ מקוה מים ולא מקוה כל משקים פרט לשנפל לתוכו מי כבשים ומי צבעים ושינו מראיו ודייקינן מינה מקוה כל משקין דומיא דמקוה מים מה התם שלא בשאובין אף הכא שלא בשאובין ואפ"ה מיעטינהו קרא עכ"ל: כתב הרמב"ם בסוף פ"ז מה' מקואות מקוה שנשתנה מראה מימיו מחמת עצמו ולא נפל לו דבר ה"ז כשר לא אמרו אלא שנשתנה מחמת משקה אחר ע"כ ונראה שהוא נלמד בק"ו ממי צבע ומהדיח בו סלי זיתים וענבים ושינו מראיו שהוא כשר: וז"ל שער המים שבסוף ת"ה שינוי זה שאמרנו אינו פוסל אלא כשנתן למקוה מגוף הדבר ששינוהו ואם אין שם מגוף הדבר המשנה אף ע"פ שנשתנו מראיו אינו פוסל סלי זיתים וענבים שנפלו למקוה ושינו מראיו לא פסלוהו שאין כאן מגוף הזיתים והענבים אלא מראיהן לבד וכן הדין וכן הטעם למים ששרו בתוכו סמנין וקבלו מראית הסמנים ונפלו למקוה שלם ושינו מראיו לא פסלוהו נפלו למקוה חסר אם נפלו ג' לוגין אף ע"פ שלא פסלוהו בשינוי מראה פסלוהו משום מים שאובין דמים שאובין נקראים וכבר נתבאר למעלה שג' לוגין שנפלו למקוה חסר לעולם הוא בפיסולו עד שיצא ממנו כמלואו ועוד שינוי מראה חוזר להכשרו ואין המים השאובין חוזרין להכשרן. ויראה לי שכן הדין לג' לוגין שנפלו למקוה ע"י דבר המקבל טומאה וכתוב עוד בשער המים המעיין מטהר בכל שהוא ומטהר אפי' נשתנו מראיו כיצד נפל שם יין או ציר או מוחל ושינוי מראיו כשם שאינו נפסל במים שאובים כך אינו נפסל בשינוי מראה ולא עוד אלא אפי' המקוה שנפסל אם המשיך אליו מי מעיין

המעיין מטהר אותו אפי' לא חזרו למראיהן כשם שמטהר אותו מפיסול השאובין כמו שביארנו ע"כ:

סעיף קטן לט

היו בו מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו של חציו אפי' הטובל במקוה שלא נשתנו לא עלתה לו טבילה תוספתא כתבה הרא"ש בפרק תינוקת ולכאורה משמע מינה דבכל גוונא לא עלתה לו טבילה אבל במשנה פ"ז דמקואות תנן נפל לתוכו יין או מוחל ושינו את מקצת מראיו אם אין בו מראה מים מ' סאה ה"ז לא יטבול בו משמע בהדיא שאם יש בו שיעור מ' סאה מים שלא נשתנו יכול לטבול במקום שלא נשתנה וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות מקואות וא"כ התוספתא אף ע"ג דמיתניא סתם צריך לפרשה דבשאין בה מראה מים מ' סאה מיתניא אבל אם יש בו מ' סאה מראה מים טובל במקום המים וכן פירשוה הראב"ד ורבינו שמשון ז"ל ומהתוספתא גופא הוא מוכרח לפרש כן דקתני חבית שנשברה בים הגדול ומראה אותו המקום כמראה אותו היין הטובל באותו מקום כאילו לא טבל הרי בהדיא דלא פסלה אלא אותו מקום שנשתנה בלבד אבל במקום שלא נשתנה כיון דאית ביה מ' סאה כשר: תניא בתוספתא נפלו לוג לוגין יין כאילו לא נפל בין במקום היין בין במקום המים היה שאוב והשיקו השיק במקום היין זה וזה לא טהר השיק במקום המים מקום המים טהר מקום היין לא טהר וכתבה ר"ש בפ"ז דמקואות ופי' נפלו לו ג' לוגין יין שלא שינה מראיהן כאילו לא נפל וטובל בין במקום המים בין במקום היין היה שאוב והיה בו שיעור ב' מקואות או ג' והשיקו למקוה כשר כדי להכשירו לטבילה השיק במקום היין זה וזה לא טהר ואף ע"פ שיש במקום המים שיעור מקוה דשאובין נינהו ולא סלקא להו השקה שבמקום היין עכ"ל: גרסינן בפ"ק דמכות (דף ד.) אמר רב יהודה אמר רב חבית מליאה מים שנפל לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה חיישינן לג' לוגין שלא יהיו במקום א' ודוקא לים הגדול דקאי וקיימא אבל נהרא בעלמא לא ופי' רש"י הטובל שם באותו מקום לא עלתה לו טבילה שמא כל מים שבחבית עומדות יחד ושמא בא זה ראשו ורובו במים שאובין וזה אחד מן הפוסלין את התרומה והתוס' כתבו דגרסינן חבית מליאה יין ולכך לא עלתה לו טבילה דמי הים קוו וקיימי ושמא עדיין הוא צבור ועומד במקומו ואיסור ניכר וטובל ביין אבל נהרא בעלמא לא דודאי מתערב במים ואינו בעין ומיירי ביין לבן שאינו משנה מראית המים דאי באדום נחזי אם שינה מראית המים אם לא עד כאן והפוסקים שלא כתבו דין זה משמע שהם גורסין חבית מליאה מים ולענין פיסול תרומה וכדכתב רש"י ולא נפקא לן מינה מידי ומיהו הרמב"ם כתבה סתם בפרק ו' מהלכות מקואות וז"ל חבית

מליאה מים שנפלה לים אפי' לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה א"א לג' לוגין שלא יהיו במקום אחד ע"כ ומשמע דלענין עליה מטומאתה ע"י טבילה זו קאמר וקשה שהרי כתב בפ"ד מקוה שיש בו ארבעים סאה אפי' שאב ושפך לתוכו כל היום כולו כשר וסתם מקואות קוו וקיימי דומיא דים ואפ"ה מכשר ולכן נראה לומר דמשום הבא ראשו ורובו במים שאובים קאמר דלא עלתה לו טבילה ולענין פיסול תרומה כדפירש"י.

(ב"ה) ויותר נכון לומר דלענין עליה מטומאה ע"י טבילה זו קאמר ושאני ההיא דפ"ד שמתוך שבאו השאובים דרך שפיכה הם מעורבים בכל מי המקוה ואין שם שלשה לוגין שאובים במקום אחר מה שאין כן בחבית שנפל דלא דרך שפיכה אתאי: תניא בתוספתא מקוה שאין בו מים מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו אינו נפסל בג' לוגין ולא עוד אלא אפי' חזרו מימיה לכמות שהיו כשר וכתבה הראב"ד בפרק ז' מהלכות מקואות וכתב עליה פירוש כיון שחזר למראה יין הרי הוא כאילו כולו יין ושוב אינו נפסל בג' לוגין מים נפקא מינה שאם חזרו למראה מים כשר ולא עוד אלא שהיין עולה לו לארבעים סאה מתוך שהמים שחזרו יין מטהרין אף היין שנפל בהם מטהר שזה מושך את זה וזה מושך את זה כנ"ל ולפי שהיתה בחידוש כתבתיה ופרשתיה עכ"ל אבל ר"ש פירש ולא עוד אלא אפי' חזר אח"כ למראיו כשר להקוות עליו ע"כ נראה מדבריו דבשהקוה עליו להשלימו לארבעים סאה מים הוא דכשר אבל היין אינו מעלה אותו כדעת הראב"ד ז"ל וגם הרמב"ם נראה שלא היה מפרש כפירוש הראב"ד דא"כ לא הוה שתיק מיניה ורבינו ירוחם כתב לשון התוספתא ולא פירש בה דבר וגם לשונה כתוב בטעות שכתוב שיש במקום שאין:

סעיף קטן מ

אין שאיבה פוסלת אלא במים אבל השלג והברד והכפור והטיט וכו' בפרק ז' דמקואות תנן אלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור והגליד והמלח והטיט הנרוק אמר ר"ע היה רבי ישמעאל דן כנגדי לומר השלג אינו מעלה את המקוה והעידו אנשי מידבא משמו שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה רבי יוחנן בן נורי אומר אבן הברד כמים כלומר כמים ששאובים שפוסלים ואינם מעלים וידוע דלית הלכתא כוותיה אלא כת"ק וכ"פ הרמב"ם ז"ל. וגליד הם המים הנקרשים. ותנן תו כיצד מעלין ולא פוסלין אם יש במקוה ארבעים סאה חסר אחת נפל מהם סאה לתוכו העלוה נמצאו מעלין ולא פוסלין. וכתב הרא"ש בפרק תינוקת לא פוסלים אע"פ שהן שאובין דלא שייך פיסול שאובין אלא במים ואפילו עשה כל המקוה מאלה והביאן לתוך המקוה בכלי כשר: ותניא בתוספתא עיגולי שלג המשוקעים בבור הרי אלו מעלין ר' יהודה אומר אין מעלין ומודה רבי יהודה שהוא מביא טיט הנרוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל משמע

דשלג אף על פי שלא נמוח סאה אחת ממנו משלמת למקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת דחשיב כמים אע"פ דלכשנמוח יחסר ממנו ונראה דלהכי תניא בתוספתא עיגולי שלג דצריך שיהא נכבש יחד וקשה כדי שלא יחסר ממנו כשיהיה נמוח עכ"ל. וכ"כ הראב"ד בספר בעלי הנפש על משנה זו למדנו מכאן שהשלג אע"פ שנתנו למקוה בידים לא דיו שאינו פוסל אלא שהוא משלים ארבעים סאה ומאי לא פוסלין דקאמר ה"ק א"צ לומר שאין פוסלים ובתוספתא דמקואות נמי תניא מודה רבי יהודה שמביא טיט הנרוק בעריבה ומשיקו ויורד וטובל בה אבל לא נתברר אם נחשוב אותה סאה של שלג כמות שהוא או לכשיתפשר נחשוב המים היוצאים ממנו כי המים היוצאים הם פחות ממה שהיה השלג ונראה דכיון דברד וגליד וטיט הנרוק דכמות שהן משלימין נראה כי השלג נמי משלים כמות שהוא ועוד מדקאמר השלג והברד ולא קאמר מי השלג והברד אלמא בכמות שהן קאמר מיהו נ"ל שהוא צריך למעכו כדי שיהא כעין הכפור והברד אבל התפוח וחלול כמות שהיא לא וא"ת הנך כולהו דקא מעלין ולא פוסלין כיון דחשיב להו מיא לאשלומי מ"ט לא פסלי בשאובין התם משום דהוי דבר שאין עושין ממנו מקוה בתחלה אלא אצטרופי בלחוד הוא דמצטרפי לרובא דכשרים ומש"ה אין פוסלים בשאיבה מ"ט מקוה מים הוא דאיתקש למעיין מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים אבל שאר משקין לא איתקוש הילכך שאר משקין בשינוי מראה הוא דפסלי משום דמתחזי כמקוה של שאר משקין אבל משום שאובין לא והנך כולהו כיון דליכא בהו שינוי מראה פיסול שאיבה נמי ליכא ואם תאמר לאנשי מידבא משום ר' ישמעאל הרי עושין מן השלג מקוה לכתחלה ואפ"ה כי נותנו בידים כשר התם לכשיתפשר קאמר וכשנפשר מילתא אחריתא הוא וממילא קא הוי מקוה עכ"ל. והרז"ה כתב על זה אנו תמהים מהיכן למד שבמדידה עשו אנשי מידבא את המקוה או שהביאו את השלג בכלים שמא בידיהם משכו והוליכוהו עם הקרקע עכ"ל ולבסוף דבריו כתב הילכך אין לנו מאותו מעשה שום ראיה לומר שאין השאובה פוסלת כשלג ונ"ל שדינו כדין המים בין לפסול בין להכשיר עד כאן ורבינו השמיט גליד משום דמדין ברד וכפור הוא נלמד אבל מלח איני יודע למה השמיטו:

סעיף קטן מא

ומה שחילק בין טיט הנרוק לאינך לענין עשה מהם מקוה שלם אף ע"ג דבדברי הרא"ש נראה דאף בעשה כל המקוה מטיט הנרוק מכשיר דהא סתם וכתב ואפי' עשה כל המקוה מאלו כשר משמע לרבינו דא"א לומר כן מדאמרינן בסוף פ"ק דסוכה (יט:) טיט הנרוק יוכיח שמצטרף למ' סאה והטובל בו לא עלתה לו טבילה הלכך ודאי לא על

הטיט הנרוק נתכוין הרא"ש ז"ל אלא אאינך דאע"ג דלא אשכחן דשרו לעשות כל המקוה מהם אלא בשלג מיניה ילפינן לאינך דמ"ש והרמב"ם כתב בפ"ז כלשון הזה אלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנרוק כיצד מקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת ונפל לתוכו סאה מאחד מאלו ה"ז עולה למדתו והרי המקוה שלם וכשר נמצאו מעלין ולא פוסלין אפי' הביא מ' סאה שלג בתחלה והניחן בעוקא וריסקן שם הרי זו מקוה שלם וכשר עכ"ל והדעת נוטה לומר שהוא סובר דבשלג דחזינן שהכשיר רבי ישמעאל לעשות מקוה בתחלה הוא דמכשרינן ולא גמרינן מינה לאינך דאם איתא לא הוו שתקי תנאי מינה במשנה ובתוספתא אבל מדברי רש"י נראה דאף שלג אם עשה ממנו מקוה בתחלה שהוא פסול שכתב כספ"ק דסוכה אהא דאמרינן שהטובל בטיט הנרוק לא עלתה לו טבילה הטובל במ' סאה שכולו טיט הנרוק לא עלתה לו טבילה דהכי תנן במסכת מקואות אלו מעלין ולא פוסלים השלג והגליד והכפור וטיט הנרוק מעלין היינו משלימין אשלומי אין בפני עצמו לא ע"כ. וא"כ ת"ק דאמר מעלין דמשמע דבפני עצמו לא אף בשלג פסל ופליג אדרבי ישמעאל וקי"ל כת"ק ומיהו אפשר למידחי ולמימר דכרבי ישמעאל נקיטינן משום דעבד בה מעשה ומעשה רב א"נ דת"ק נמי מכשר בשלג ומשום אינך נקט לישנא דמעלין: ז"ל הראב"ד בספר בעלי הנפש בקיצור שער המים וכולן משתערין כמות שהן חוץ מן השלג שהוא צריך למעך את חללו עד שיהא כמו הכפור וכל אלו אפי' מדדן בכלי ונתנן למקוה ולא לעשות מהן מקוה בתחלה אלא שהן מצטרפין לשיעור מקוה שהרי שנינו ואלו מעלין ולא פוסלין השלג והכפור וכו' ומסתברא דבעינן רוב מקוה מים כשרים עכ"ל וכבר כתבתי לשונו באורך בסמוך מבואר בדבריו שאם עשה כל המקוה מהם פסל אפי' בשלג אי מדדו בכלי משום שאוב: ומ"ש ובלבד שיתמעך חלל השלג שיהא ככפור כבר כתבתי כן בשם הרא"ש וכ"נ גם מדברי הרמב"ם שכתב וריסקן ואיני יודע למה השמיטו רבי': כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"א סי' ב' דתניא בתוספתא דטהרות מקוה שאוב שהגליד טהור משום מים שאובין נימוחו כשר להקוות ומשמע מדבריו דכשר להקוות דקתני פירושו כשר לטבול בו שהוא מקוה כשר וכן פירש סמ"ג וכתב שכן לשון התוספתא בכמה מקומות וגם בתוספתא דשקלים מקוה שיש בו מ' סאה כשר להקוות עליו. וכ"כ רבי' ירוחם וז"ל נראה דאע"פ דלא נמוח סאה אחת משלמת למקוה שחסר סאה ומ"מ צריך שיהיה בענין שכשיהיה נמוח שיהיה שם סאה עכ"ל: וכתב עוד סמ"ג על דברי השאלתות שסוברים שאם היה כל המקוה מים שאובין שהומשכו ולא פוסלין ולא מטבילין בהם עד שירבו עליהם מי גשמים מ' סאה אבל אם לא הומשכו אפי' ג' לוגין מים שאובין בתחלה פוסלים את המקוה אפי'

היה אח"כ מ' סאה כשרים לפי זה אומר אני דההיא תוספתא דמקוה שהגליד ונימוח כשר להקוות עליו שמדבר בענין זה להוסיף אח"כ מ' סאה גשמים וחושב הגליד ונימוח כמו שאובה שהמשיכה עכ"ל : כתב המרדכי בס"פ במה טומנין שרבינו שמריה הורה שהטובל בשלג שאינו מפושר ומחזיק מ' סאה שעלתה לו טבילה מדתנן השלג והברד מעלין את המקוה ובלא הופשרו הוא דאי בהופשרו פשיטא דהוי כמו שאר מים וה"ר אליעזר מפרש מתניתין בשהופשרו והא קמ"ל דאין דין שאובין עליהם וגם רבינו שמחה התיר בתחלתו ולבסוף חזר בו כי א"א שכל השלג העולה למ' סאה יגע בבשרה ועוד דאמרינן אין מטבילין בכיפין עכ"ל. ומשמע לי דפשטא דמתניתין ודברי הפוסקים לא מוכחי כלל דברי ה"ר אליעזר דודאי בלא הופשרו מיירי דאי הופשרו פשיטא דהוו כשאר מים ופוסלין את המקוה אי שאובין נינהו דדוחק לומר שאחר שנתנן במקוה הופשרו ובהדיא תניא בתוספתא עיגול שלגים המשוקעים בבור הרי אלו מעלין ומשמע ודאי דבעודם עיגולים קאמר דמעלין ואף ע"פ שלא הופשרו ומהכא נשמע שא"צ שכל מי מ' סאה יגעו בבשרה ודלא כרבינו שמחה שמצריך כן וגם מ"ש דאין מטבילין בכיפין נראה שאין ענין לכאן דהתם שאני שהכיפין עומדין באויר אבל הכא שהשלג בקרקע ועליו שלג אחר וכן עד כמה אמות גובה מאי שיאטא דדמיון דכיפין איכא הכא הא לא דמיא אלא לים או בריכה העמוקים מאה אמה שטובלין במים העליונים או בתחתונים ושלג נמי דכותייהו הילכך דברי רבינו שמריה נראים בעיני ומ"מ אין להקל לעשות מעשה באיסורא דאורייתא נגד ה"ר אליעזר ורבינו שמחה. ומיהו לטבול ידיו בשלג לאכול לחם אם אין לו מים כיון דנטילת ידים דרבנן נראה דשפיר יש לסמוך על דברי ה"ר שמריה כיון דפשט המשנה ודברי הפוסקים מסייעים ליה:

סעיף קטן מב

מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט שראוי להריקו אם המים צפין על הטיט יכולים לטבול אפי' במים וכו' בפ"ב דמקואות תנן מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט רבי אליעזר אומר מטבילין במים ואין מטבילין בטיט ורבי יהושע אומר בטיט ובמים באיזה טיט מטבילין בטיט שהמים צפין על גביו ואם היו המים מצד אחד מודה רבי יהושע שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט וכתב רבינו שמשון מודה רבי יהושע שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט ומיהו איצטרופי מצטרף להשלים למ' סאה כדאמרינן ספ"ק דסוכה טיט הנרוק מצטרף למ' סאה והטובל בו לא עלתה לו טבילה עכ"ל. וכ"כ התוספות בספ"ק דסוכה והרא"ש בסוף נדה וידוע דר"א ורבי יהושע הלכה כר' יהושע וכ"פ הרמב"ם במשנה זו וכך הם דברי רבי': ודע דבההיא משנה תנן תו באיזה טיט אמרו בטיט שהקנה יורד

מאליו דר"מ ר' יהודה אומר מקום שאין קנה המדה עומד אבא אלעזר בן דלעאי אומר במקום שהמשקולת יורדת ר"א אומר היורד בפי חבית ר"ש אומר הנכנס בשפופרת הנוד ר"א ברבי צדוק אומר הנמדד בלוג. והקשה רבי' שמשון דבפ"ב דזבחים (כב.) אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אינו משלים וקאמר למעוטי מאי אי למעוטי טיט הנרוק היכי דמי אי דפרה שוחה ושותה ממנו אפי' לרביעית נמי ואי דאין פרה שוחה ושותה ממנו אפי' למקוה נמי אין משלים והשתא היכי שביק כל הני שיעורי דמתניתין ונקט שיעורא דפרה שוחה ושותה דלא תנן ושמא כל הני שיעורי דהני תנאי בהכי תלוי טעמייהו דמר סבר בהאי שותה ובהאי אינה שותה והא דמשמע בפרק כל הבשר (חולין קו.) דמים שנפסלו משתיית בהמה טובל בהם כל גופו לא בנפסלים מחמת טיט איירי אלא בצלילי ומשום דמסרחי ונמאסים לא חזו לשתיית בהמה ע"כ וכל זה כתבו תוספות בספ"ק דסוכה וכ"כ הרא"ש בסוף נדה וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ח מהל' מקואות טיט רך שהפרה שוחה ושותה ממנו ה"ז נמדד עם המקוה היה עבה עד שאין הפרה שוחה ושותה אינו נמדד עמו מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט מטבילין בטיט ובמים באיזה טיט מטבילין בטיט הרך שהמים צפין ע"ג היו המים מצד אחד והטיט הרך מצד אחר מטבילין במים ולא בטיט עד כאן לשונו ודבריו מבוארים שבתחלה כתב שיעור וכו' הטיט שנמדד עם המקוה שהוא בכדי שהפרה שוחה ושותה ואחר כך כתב שאע"פ שכשהוא ברכות זה הוא נמדד עם המקוה אין מטבילין בו אלא כשהמים צפין על גבו אבל אם הם סמוכים לו מצדו אין מטבילין בטיט וכן פסק סמ"ג ודלא כסמ"ק שלא הזכיר פרה שוחה ושותה אלא הביא פלוגתא דתנאי דמתניתין וכתב עליה והלכה כדברי כולם להחמיר: כתב המרדכי בשבועות על מאי דפירש"י אשה לא תטבול בנמל מפני שיש שם טיט והוא נכנס בין אצבעות רגליה וחוצץ וכן פי' עוד גבי אבוה דשמואל עביד מפצי לבנתיה הילכך כל מקום שהטיט מעורב כ"כ במים שאין פרה שוחה ושותה מהם אין עליהם תורת מים והכי נמי אמרינן פרק שני דזבחים אילימא למעוטי טיט הנרוק היכי דמי אי דפרה שוחה ושותה ממנו אפילו לרביעית נמי ואי דאין פרה שוחה ושותה ממנו אפי' למקוה נמי לא ואף על פי שיש מים מרובים שיעור טבילה לבד הטיט כיון שהטיט עבה שאין פרה שותה ממנו אם כן הו"ל יבשה גמורה עד כאן לשונו וצ"ע וכ"כ ברוקח על מתניתין שכתבתי בסמוך וז"ל בפ"ב דזבחים משמע טיט שאין פרה שותה ממנו אף למקוה פסולה ע"כ אין לאשה לטבול במי אגמים שלא תכניס רגליה בטיט ואם הטיט צלול אפילו דבוק בבשרה אינה מקפדת אינו חוצץ אבל אם מקפדת חוצץ אף במיעוטה. וכתב עוד אהא דתנן הטביל בו את המטה אף על

פי שרגליה שוקעות בטיט העבה טהורה מפני שהמים מקדמים פירוש כבר עלתה לה טבילה למטה במים מכאן אשה צריכה ליזהר שלא תטבול באגמים או במקוה שיש בו טיט עב פן תשקע רגלה בטיט עב שאין פרה שוחה ושותה מהם כדמשמע בפ"ב דזבחים ולא עלתה לה טבילה שהאשה מקפדת ע"כ ובסימן קצ"ח נתבאר דין טיט לענין חציצה כי שם ביתו: תניא בתוספתא לא אם אמרת במקוה שלא עשה בו את הצפרין וכתבה ר"ש בספ"ג ופירוש צפרין אבעבועות של מים ובמקוה אינם נחשבים כמים לטבול בהם ומיהו בפ"ב דזבחים (כב.) תניא כל שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו ומי מקוה שכולו יבחושין אדומים מטבילים ואטו מי גרעי צפרין מיבחושין אדומין וברוב ספרים כתוב צרופין עכ"ל: כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות מקואות כל שתחלת ברייתו מן המים כגון יבחושין מטבילין בו ומטבילים בעינו של דג עכ"ל והוא בפ"ב דזבחים ואמרינן בגמרא אפילו בעינייהו נמי ופירש"י אפילו אם כל המקוה נעשה מהם כשר ובעינו של דג פירש"י דג גדול שנימוק שומן עינו בחורו:

סעיף קטן מג

אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאיבה אא"כ יהיה ראוי לקבל קודם שיקבענו בקרקע בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סה:) ופרק מרובה (בבא קמא סז.) תניא צינור שחחקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה קבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה:

סעיף קטן מד

ומ"ש ושיתמלא לדעת בפ"ד דמקואות גבי המניח כלי תחת הצינור ויתבאר לקמן בס"ד ומ"ש ואחד גדול ואחד קטן אחד כלי אבנים כלי גללים פשוט במשנה פ"ד דמקואות וכתב ר"ש והרא"ש דרבותא קמ"ל דאע"ג דכלי גללים לא חשיבי כלים לענין קבלת טומאה לפסול את המקוה חשיבי ובספ"ק דשבת (טז:) מייתי לה וכתבו שם התוס' אחד כלים גדולים שמרוב גדלם אינם מקבלים טומאה כגון כלי עץ שהם יתירים על מ' סאה שאינם מטלטלים מלא וריקם אפ"ה מיקרי שאיבה ואחד כלים קטנים כדתנן במסכת כלים ומייתי לה בפרק אלו טרפות (חולין נד:) הדקים שבכלי חרס הן וקרקרותיהן ודפנותיהן יושבין שלא מסומכים שיעורן מכדי סיכת קטן ועד לוג אבל בציר מהכי טהורים עכ"ל. אבל הרא"ש כתב בסוף נדה גדולים המחזיקים מ' סאה בלח קטנים פחות מכדי סיכת קטן ובמשנה קאמר אחד כלי אדמה ופירש"י כלי אדמה דלאו ע"י גיבול הוא ככלי נתר וכלי חרס:

סעיף קטן מה

ומ"ש לפיכך המניח טבלא אצל המקוה וכו' משנה שם המניח טבלא תחת הצינור אם יש לה לבזבז פוסלת את המקוה זקפה לידוח בין כך ובין כך אינה פוסלת את המקוה

ופירש ר"ש תחת הצינור שהוא כשר שקבעו ולבסוף חקקו והניח את הטבלא תחתיו להמשיך המים למקוה פוסלת את המקוה דהו"ל מים שאובין והוא שיהא לה לבזבז מד' רוחותיה דאי מג' אין זה בית קבול. זקפה לידוח. כדי שתדוח מטינופת שבה אינה פוסלת את המקוה כיון דלא קיימא כדרך קבלתה וכן כתב הרא"ש בפרק תינוקת וכ"כ סמ"ג דיש לה לבזבז פירוש שפה מד' רוחותיה וגבי אין לה לבזבז דקאמר אינה פוסלת כתב אפילו הניחה כדרך שנשארו בה מים מצד אחד כיון דאין לה ד' לבזבזין ולא נעשית לקבלה וכן כתב רבינו ירוחם ז"ל:

סעיף קטן מו

ומ"ש וכגון שהמים ראויים לבא למקוה זולתה וכו' כ"כ הרא"ש שם על הא דזקפה לידוח וז"ל מיירי כגון דבלאו הטבלא היו המים נמשכים למקוה דאי לאו הכי אע"פ דאין המים נפסלים מחמת שאיבה מ"מ נפסלים משום דהויה ע"י טהרה בעינן כדאיתא בפ"ה דמקואות עכ"ל ומ"ש דהויה ע"י טהרה בעינן יתבאר לקמן גבי הבא להמשיך מים למקוה צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה וכו':

סעיף קטן מז

ומ"מ מ"ש רבינו אפילו אין לה שפה כלל פוסלת לאו למימרא שאין לטבלא שפה כלל דא"כ היאך כתב שמקבל טומאה הא קי"ל דפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה אלא ביש לה ד' שפות עסקינן אלא שכפאה על פיה ונמצא שהמים עוברים במקום שאין שם שפה כלל ואפ"ה פוסלת מפני שהויית המקוה ע"י דבר המקבל טומאה ואפשר דבניטלו כל שפתותיה איירי ואפ"ה מקבלת טומאה כיון שמתחלה היתה מקבלת ועכשיו לא נשברה לגמרי והא דפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה היינו דוקא כשמעולם לא היה להם בית קיבול וצ"ע: (ב"ה) ואפשר שבאין לה שפה כלל מיירי ואפ"ה פסלה משום דפשוטי כלי עץ אע"ג שאינן מקבלין טומאה מן התורה מקבלין טומאה מדרבנן: כתב הרמב"ם בפרק ו' מהלכות מקואות המניח שק או קופה תחת הצינור אין המים הנמשכים מהם פוסלים את המקוה והוא משנה בפרק ו' דמקואות: כתוב בשער המים שבסוף ת"ה אפילו עברו מים מעצמן בכלים העשויים לקבל את המים אם נתנן לקבל המים ונפלו מתוכן למקוה פסלוהו ולמה אמר צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה שכן דרך הצינורות לחקוק באמצען חקק העשוי לקבל צרורות הבאות עם המים כדי שיעברו לבור מים צלולין לא חקק באמצען חקק לקבל צרורות אינו פוסל את המקוה לפיכך רעפים שמכסים בהם את הגגות אע"פ שיש בהן גומות וחקקין אינם פוסלים את המקוה לפי שלא נעשו לקבל בהם עכ"ל: וכתוב עוד שם דברים אלו שאמרנו כל שאינו עשוי לקבל את המים אינו פוסל את המקוה לא אמרו אלא כשנפלו מתוכן למקוה מעצמן אבל אם נתנן אדם למקוה

ה"ז פסול שכל ע"י אדם אפי' דילף בידיו וברגליו ואפי' עובר במים ונזדלפו מאליהן ברגליו למקוה פסלוהו בד"א כשנזדלפו ברגליו אבל היה רוכב ע"ג בהמה ונזדלפו מים ברגלי הבהמה למקוה לא פסלוהו אף על פי שע"י בהמה שהוא רוכב עליה נזדלפו אין זה כמזלף ברגליו עכ"ל וכבר כתבתי לעיל בזה בשם הראב"ד:

סעיף קטן מח

צינור שאין לו ד' שפות איני חשוב כלי וראוי להביא ע"י מים למקוה וחקק בו גומא אחת קטנה קודם שקבעוהו וכו' משנה בפ"ד דמקואות החוטט צינור לקבל צרורות בשל עץ כל שהן ובשל חרס רביעית וכתב הרא"ש בפרק תינוקת פי' צינור שאין לו ד' לבזבזין ומקלח מים למקוה וחקק בו גומא שיתקבץ לתוכה עפר וצרורות שעוברים עם המים וחשוב כלי ע"י אותה גומא והמים העוברים על הגומא הוו שאובים והא דתניא צינור שחקקו ולבסוף קבעו היינו שחקק בו גומא ואפי' קבעו אחר שחקקו פוסל את המקוה והיה שם כלי עליו בתלוש אבל אם קבעו בתחלה ואח"כ חקקו הו"ל כחוקק בקרקע ואינו פוסל את המקוה ע"כ וכן פי' ר"ש ז"ל וכ"כ סמ"ג אבל הרמב"ם כתב בפי' משנה זו חוטט הוא חופר ואמר שאם לקח צינור של עץ וחקק בו ואפי' היה קבוע מקוה יתחברו בו אבנים קטנות ויגהו המים הזכים הנה מה שיגה על הצינור הם מים שאובים לפי שזה המקום החקוק כלי הוא עכ"ל: וצ"ע ההוא דצינור שקבעו ולבסוף חקקו כשר במאי מוקי לה כי מדבריו בסוף פי' משנה זו נראה שדעתו לומר דחקקו דקתני הינו שחקק בעץ לעשות צינור וזה דבר שאין מתיישב אבל בפ"ו מהל' מקואות באו דבריו מבוארים כדברי הרא"ש ור"ש ז"ל וכך הם דברי הר"ן בפ' המוכר את הבית שכתב וז"ל צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה מדברי רבינו שמואל נראה דהאי צינור פרוץ הוא כעין חלון ואין עשוי לקבלה ולא מחוור דכל כה"ג אינו פוסל את המקוה דתנן בפ"ג דמקואות סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבלה אלמא דכל שאינו עשוי לקבל אינו פיסל אלא ודאי האי צינור כגון שהוא חקוק לקבל לו צרורות שכך היה דרכן לעשות לו בית קיבול באמצע כדי שיתעכבו שם הצרורות וכיון שיש לו בית קיבול צרורות פוסל את המקוה עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם שם וכ"כ עוד הר"ן בפ"ב דשבועות:

סעיף קטן מט

ומ"ש ואם נפלו צרורות או עפר בגומא אינו חשוב סתימה וכו' גם זה שם במשנה היו צרורות מתחלחלין לתוכה פוסלין את המקוה ירד לתוכו עפר ונכבש כשר ופי' ר"ש והרא"ש כל מידי דלא מיהדק שייך ביה לשון חלחול ירד לתוכה עפר ונכבש ונדבק העפר ונתקשה אז נתבטל מתורת כלי והרמב"ם והראב"ד גורסים ונגפס כלומר שנעשה חזק

וקשה כגפסיס כ"כ הרא"ש בפרק תינוקת והרמב"ן כתב בפרק המוכר את הבית ונכבש פי' שנכבש מאיליו ונתבטל שם עד שאין המים יכולין לשטוף אותו עפר ובספר היראים מפרש שכבשו ברגל ונתבטל קיבולו וקשיא ליה מהא דגרסינן בפרק חלון (עירובין עח.) חריץ עמוק י' ורחב ד' מערבין ב' ואין מערבין א' מלא עפר או צרורות מערבין א' ולא מצרכינן כבישות ותירץ גבי חריץ שאני דהכא מבטל ליה מתורת קיבול עכ"ל: כתוב בסמ"ק חטטוהו באמצע לקבל צרורות בין של עץ בין של חרס נאסר בכל שהוא עכ"ל ואיני יודע למה פסק בשל חרס היפך המשנה וכבר כתב עליו בהג"ה שצ"ע:

סעיף קטן נ

ומ"ש סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע וכו' גם זה שם במשנה סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבלה ופי' ר"ש צר מכאן ומכאן במקום יציאת המים הוא צר דהיינו במקום פיו ורחב באמצע אפי' הכי לא חשיב קבלה כל זמן שלא חקק בו לקבל צרורות וז"ל הרמב"ם בפי' משנה זו הנה הוא כשר אף על פי שיתקבצו המים בזה החלל והוא מקבל שיעור רב לפי שלא יכוין לזה החלל שיהיה כלי קיבול ואמנם היה הכוונה שיצא המים מן המקום הצר בחוזק ואמנם אמרנו בצינור הקודם שהוא אם יהיה בו מקוה מכוער פוסל את המקוה להיותו עשוי לקבלה כלומר לקבל צרורות וכבר קדם בשני מכלים שמכלל הטהורים בכלי חרס הסלונות כפופים אף על פי שמקבלים לפי שהם לא נעשו לקבלה והנה יצא לך עיקר גדול מאד והוא שאין כל המקבלים פוסלים את המקוה וישובו המים ההולכים בהם מים שאובים אלא כל מה שעשוי לקבלה ע"כ והראב"ד כתב בהל' מקואות א"א בתוספתא ואם היה הסילון כפוף כל שהוא פוסלין וקשיא לי שהרי אמרו במשנת כלים הטהורים שבכלי חרס הסלונות אף על פי שכפופים ואף על פי שמקבלים ואולי אף על פי שהם טהורים לעצמם מ"מ כיון שבני קבלה הם ומקבלים פסולים למקוה מידי דהוי אכלי גללים וכיוצא בהן מפני שיש עליהן תורת כלי קיבול עכ"ל ולדעת הרמב"ם צ"ל דהא דקתני אם היה סילון כפוף היינו כשהוא עשוי על דעת קיבול וכתב הרמב"ם בפ"ז מהל' מקואות דסילון זה בין שהוא של מתכת בין שהיא של חרס אינו פוסל את המקוה כיון שלא נעשה לקבלה. ורבינו כתב לקמן דסילון של מתכת אסור להמשיך בו מים למקוה אלא א"כ הוא מחובר לקרקע ושם יתבאר בס"ד: כתוב בהגהת מרדכי דקידושין על מקוה שהמשיכוהו דרך צינור אף על גב דאין לו לבזבז מד' רוחותיו והוי כמו סילון שהוא פתוח מב' ראשיו מ"מ מיפסיל מפני חשש חטטין שבתוכו כדאיתא במסכת מקואות החוטט בצינור לקבל צרורות בשל עץ בכל שהוא ואם היו המים מתחלחלים והרקיב בתוכו פסול בכל

שהוא ע"כ וכתב מהרי"ק בשורש נ"ו שפשט המנהג בכל ישראל לעשות מקואות על ידי מרזבות המקלחים מים מן הגגות ואולי כי גם זה הדעת שמחמיר כ"כ לא דבר מהמרזבות הדבוקות לגגות דשליט בהו אוירא טובא ולא שכיח שיתלחלחו וירקיבו עד שתתהוה שם גומא אלא דוקא בצינור הקבוע בקרקע ואיפשר מתחת לארץ דלא שליט ביה אוירא ונרקב בקל על ידי לחלוחית הקרקע התם הוא דחיישינן להכי ומ"מ אני נוהג שלא לעשות המרובות על ידי חטיטה פן תשאר בו אי זה גומא שיתעכבו שם המים אלא אני נוהג ליקח שני נסרים משופים היטב ולהדביקם זו לזו כמין חומה גם אני אומר להגביה ראש הצינור האחר אותו שאינו לצד המקוה ולהשפיל הראש שבצד המקוה כדי שירדו המים בשטף גדול ובמרוצה גדולה למקוה בצינור ולא יבא להתלחלח ולהרקיב ע"כ ויש לתמוה על הרב המחמיר הזה דאפי' היו בו חטטים כיון שלא נעשה ע"ד לקבל צרורות כשר דהיינו מתניתין דסילון שהוא צר מכאן ומכאן וכו' אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבלה וכל שכן דכשהרקיב בתוכו כשר כיון שלא חלו בחטיטה ההיא ידים וכל שכן להפריז על המדה לחוש שמא יתלחלח וירקיב ומהרי"ק שהיה נוהג לעשות כאותו רב לא משום דסבר לה דדינא הכי כדכתב בהדיא שם דלא ס"ל הכי ולא היה נוהג לעשות כן אלא משום ירא שמים יצא ידי כולם במידי דליכא פסידא כלל ומיהו איפשר שהוא ז"ל היה מפרש דמפני שלא נעשה לקבלה היינו שאין דרך קבלת צרורות בכך שאינם מתעכבים באותו מקום רחב אבל אם היו מתעכבים שם אף על פי שלא נעשה לדעת כך נעשה לקבלה מיקרי ואפי' אם נעשה מאליו כגון שהרקיבה ודע דבהגהת מרדכי גופייהו מייתי רב אחר דפליג וכתב וז"ל והיא דמקוה או החוטט בצינור לקבל בו צרורות בשל עץ בכל שהוא וכו' היינו דוקא כשהתחיל לחטוט וגילה בדעתו דניחא ליה שיהא בית קיבול והמים יתחלחלו עד שיתרחב לקבל רביעית אבל אם לא חטט בו משהו אפי' ניחא ליה במה שנעשה ממילא לא חשוב כלי ובנדון זה שמי הנהר באין דרך צינור לעיר ומשם ע"ג קרקע זוחל ועל ידי צינור של אבנים המשיכוהו לבור העשוי מלוחים מד' צדדין ולמטה רצוף באבנים כדי להציל מרקק וטינופת לא ידעתי שום פיסול כי הצינור אינו חוטט לקבל צרורות והצינור של עץ אינו פוסל כי הד' לוחין מחוברים יחד ואין מחזיר ממנו ודוקא בשל עץ גזרינן ללחלוח ולא בשל אבן ושל נחושת עכ"ל וגם במרדכי עצמו בשבועות כתוב דמניח טבלא תחת הצינור דפסלה מתניתין פי' ר"מ דיש לה לבזבז מד' רוחותיה דאי מג' אין זה בית קיבול וכתב עוד דאפי' יש לה לבזבז מד' רוחותיה כיון דאינה מקבלת מים כל שהוא מן הנקב ולמטה אינה פוסלת את המקוה. והרוקח כתב משמע דדוקא בב' רוחות הוא דכשר אבל אם יש לו לבזבז מג' רוחות פסולה:

סעיף קטן נא
כלי שניקב בשוליו אפי' כל שהוא אינו חשוב עוד כלי לפסול המקוה כבר נתבאר לעיל בגיגית שקבעוהו באר ונתמלאה ממי גשמים דהכי איתא בתוספתא לפי פי' ר"ש והרא"ש ודברי תשובות להרמב"ן בדין זה כתבתי לעיל בסי' זה אצל פיסול מקוה בג' לוגין שסחט מכסותו.

סעיף קטן נב
ומ"ש בשם הרא"ש בתשובה שאין להקל לעשות מקוה לכתחלה ולהביא מים בכלי מנוקב כזה כבר כתבתי שלא מצאתי תשובה זו בתשובת הרא"ש שבידי:

סעיף קטן נג
ומ"ש ובצדדין אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב שתי אצבעות על ב' אצבעות כבר נתבאר לעיל דאיתא בתוספתא בד"א דבעי כשפופרת הנוד מן הצד ובפ"ו דמקואות תנן דשיעור כשפופרת הנוד הוי כשתי אצבעות חוזרות למקומן כלומר מתהפכות בחלל הנקב בריוח ותניא בתוספתא שתי אצבעות שאמרו בבינונית של כל אדם ולא מד' בטפח כלומר דאמרינן טפח ד' בגודל שית בזוטרתי חמש באצבע ואצבע הוא הבינוני וביה משערי' הכא כ"כ ר"ש והרא"ש ז"ל וכך הם דברי רבינו ומשמע מדבריהם דאצבע דהכא היינו אצבע הסמוך לגודל וכל שב' אצבעות מהם חוזרות בתוך הנקב הוי כשפופרת הנוד אבל הרמב"ם כתב בפ"ח מהל' מקואות שהם ב' אצבעות ראשונים מן הד' שבפס היד:

סעיף קטן נד
ומ"ש רבינו שא"צ שיהיה מרובע אלא אפי' עגול כ"כ ר"ש בפשיטות בספ"ח דטהרות:

סעיף קטן נה
ומ"ש ויהא קרוב לשוליו שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה אבל אם מקבל שום מים למטה ממנו לא נתבטל מתורת כלי ואם עירב סיד וצרורות וסתם בהם הנקב לא חשיב סתימה וכו' עד אבל אם עירב סיד וגפסיס חשוב כבר נתבאר לעיל דהכי איתא בתוספתא אם יש הרבה נקבים דקין אם הם מצטרפים לשפופרת הנוד יתבאר ממה שאכתוב לקמן בשם המרדכי:

סעיף קטן נו
ומ"ש הלכך הרוצה להוציא מים מן המקוה לנקותו וירא שמא יחזרו מן הכלי שמוציאין בו המים שלשה לוגין למקוה אחר שחסר מ' סאה ויפסלוה כלומר דאילו קודם שחסר ממ' סאה אין מים שאובין פוסלים אותו יקוב הכלי בשוליו כל שהוא ואז לא יחשבו המים שבו שאובים ואם המקוה נובע א"צ לכך כי אין המעיין נפסל בשאיבה כל זה כתב הרא"ש בפרק תינוקת והמרדכי בפ"ב דשבועות והוא נלמד בפשיטות ממה שנתבאר לעיל וכתב עוד הרא"ש בתשובה כלל ל' סימן ד' כשלמדתי מסכת מקואות לפני הר"מ

ז"ל אמרתי לו תמהני ששמעתי שכמה גדולים נצטערו לנקות מקוה שמימיו נובעים כי נ"ל שהשומעים מפי הגדולים טעו כי הגדולים דקדקו איך יטהרו מקוה שמימיו מכונסים והשומעים טעו אף במקוה נובע ולא כן הוא דמקוה שהוא נובע ואין בו כי אם רביעית ממלא בכתף לכתחילה וטובל בו ואינו נפסל בשביל השאיבה והודה מורי עד כאן והאריך להביא ראיות לדבר. וכן פסק רבינו ירוחם ז"ל וכן כתב הרשב"א בשער המים שבסוף ת"ה. וסמ"ק כתב כל צירוף שלשה לוגין מים שאובים דוקא מב' וג' כלים וכ"ש מכלי א' אבל בד' או יותר כשר ולפ"ז א"צ לנקוב הדליים ששואבים בהם המקוה כדי לנקותו שמה שנופל מן הכלי אין עולה כי אם מעט בכל פעם והוי כמו מד' או ה' כלים ומ"מ טוב לנקוב אותה למטה בכונס משקה עכ"ל וכך הם דברי התוס' בפ"ק דתמורה (יב:) ואיפשר דבמקוה הוא דקאמר אבל במעיין כיון דאין מים שאובין פוסלים אותו כלל א"צ לנקוב הדלי אפי' לכתחלה: וכבר כתבתי לעיל שיש מי שנראה מדבריו שמעיין נמי נפסל בשאיבה כל זמן שאין בו מ' סאה ומהרי"ק בתשובה חושש לדבריו ולפיכך כתב בשורש נ"ה על מקוה הנובע ממעיין שרצו להוציא מימיו מתוכו ודלו מתוכו עד שלא נשאר כסאה מים ולא ניקבו הדליים שדלו בהם ויש להסתפק שמא חזרו ונפלו שלשה לוגין מהמים שאובים מדליים לתוך המקוה שנחסר משיעורו דהיינו מ' סאה נלע"ד שאם יש תקנה לנקותו ולהוציא מימיו מכל וכל עד שלא ישארו שם שלשה לוגין מים טוב וישר הוא וינקבו הדליים בשוליהם בכונס משקה דהיינו נקב רחב כמו עדשה א' או אם יהיה איפשר לעשות חפירה בצד המקוה סמוך לו ולהמשיך כל מי המקוה בתוך אותה החפירה ומ"מ כתב שאם א"א בשום א' מב' צדדים הללו נ"ל שאם לא סתמו נקבי הנביעה כשדלו מימיו א"כ תמיד היה לו שם מעיין ואינו נפסל בנפילת מים שאובים לתוכו ואף על פי שיש פוסקים שנוטים להחמיר מ"מ כדאי הם הפוסקים המתירים לסמוך עליהם וכ"ש בשעת הדחק ועוד שאין כאן אלא ספק דרבנן דאפי' למ"ד כולו שאוב דאורייתא מודו ברובו שאין שאוב אמנם אם סתמו נקב הנביעה בשעה שדלו המים א"כ נפסל המעיין וירד לו דין מי גשמים ואין להתיר אם לא שיוציאו כל מימיו על ידי דליים נקובים כדלעיל או על ידי חפירה אחרת כדפרישית לעיל ע"כ ובשורש נ"ו האריך הרבה על זה ובסוף דבריו כתב סוף דבר מכל הלין טעמי דלעיל אומר אני דודאי אם איפשר בקל לנקות הבאר בדרך שלא ישארו שם שלשה לוגין כלל של מים הראשונים נכון הוא לעשות כך דמהיות טוב אל תקרי רע אבל אם יש בדבר שום דוחק עד שיבא הדבר לידי דיחוי שלא תוכל האשה לטבול עד עת שתתעכב ותדחה טבילתה אין ראוי כלל שתתעכב מלטבול משום חששא רחוקה שיש בה כמה ספיקות ולבטל

בנות ישראל מפריה ורביה וכל המרבה חומרות באיסור דרבנן שהקלו בו חכמים כ"כ כדי לבטל בנות ישראל מפריה ורביה אומר אני דאינו אלא מן המתמיהין ולא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש ע"כ ולענ"ד היה נראה דעיקר דינא חומרא יתירה היא לחוש למים שאובים במעיין כיון שהפוסקים המפורסמים כתבו דמעיין כל שהוא אינו נפסל בשאיבה כלל ופשטא דמתניתין הכי משתמע עלייהו סמכינן ואפי' לכתחילה ואיפשר שמהרי"ק גם הוא זאת עמו אלא שלהוציא מלב המתמיהים ההם שרצו לפוסלו אפי' בדיעבד כ"כ להוכיח על פניהם דאפי' אי יהבינן להו כל טעותייהו אין לפוסלו בדיעבד ובתרומת הדשן סימן רנ"ח כתב אחר דברי האומרים שאין מים שאובים פוסלים במעיין כל שהוא אמנם המנהג הוא בכל המקומות שראיתי דקפידי אפי' במקוה שהוא מעיין אם חזרו מן השאובים לתוכו ונראה דמש"ה מחמרינן ולא סמכינן אדברי רוב הגאונים שהזכרתי לעיל דבמרדכי כתב מדברי השאלתות דרגילים כשמנקין המקוה לפקוק כל נקבי הנביעה לאחר שהוציא כל המים וליבשו לגמרי מפני שיש לחוש שמא חזרו מן הכלים ששאבו בהם ג' לוגין לתוכו ושוב לא יטהר עד שהוציאם ע"כ ודקדק המרדכי מדברי השאלתות מדקאמר פוקקים נקבי הנביעה אלמא במעיין אייריי ואפ"ה פוסלים השאובים בו והיינו דלא כרבינו שמחה וא"ז ומהר"ם מעתה כיון דדברי השאלתות דברי קבלה הם וקדמון היה אין לזוז מדבריהם ע"כ וע"פ זה כתב שבא מעשה לידו במקוה נובע שניקוהו בכלים שאינם מנוקבים וחזרו ג' לוגין מים מן הכלים לתוך המקוה לאחר שנחסר ממ' סאה ולא היה אפשר להם לנקותו כולו מפני רדיפת ותגבורת הנביעה והורה לשפוך עפר על כל נקבי הנביעה בעובי ב' או ג' טפחים ונסתמו כל הנקבים ונתייבשו על פני קרקעית המקוה כמו יום ולילה עד שדחקו מי הנביעה ונקבו למעלה מן העפר ששפכו ובזמן מועט אחר כך חזרו המים על פני כל המקוה כשיעור העומק שהיה בתחלה וכהאי גוונא ש"ד חדא דלפי הנראה השאובים שנשארו במקוה קודם ששפכו העפר לא חזרו ובצבצו ונקבו עד למעלה מן העפר ששפכו אלא נבלעו בעפר ואת"ל דמי הנביעה העלו אותם מ"מ נמשכים דרך הקרקע ובודאי מי הנביעה רבו עליהם וקי"ל דשאובה מיטהרת ברבייה והמשכה ואין המשכה טובה יותר מזו שהמים נבלעים לגמרי בקרקע וחוזרות ומבצבצים ממנה עכ"ל ול"נ דמריהטא דלישנא דמרדכי לא משמע דמלשון השאלתות הוא מדקדק כן שהרי ז"ל המרדכי בפ"ק דשבועות תנן בפ"ק דתמורה (שם.) מים שאובים אין פוסלים את המקוה אלא לפי חשבון ומפרש בגמרא לפי חשבון כלים וכו' ובשאלתות מפרש דבג' פוסלו והוא כגון שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון הלכך רגילים כשמנקים המקוה לאחר שהוציאו כל המים פוקקים נקבי הנביעה ואין

משיירים ממים הראשונים כי יש לחוש לאחר שהוציא מן המים ונחסר המקוה ממ' סאה שמא חזר ונפל מן הדלי או מב' וג' כלים ג' לוגין לתוך המקוה והכי תנן במסכת מקואות פ"ג בור שבחצר שנפל בו ג' לוגין לעולם הוא בפיסולו וכו' נ"ל אני הדיוט מדקאמר פוקקין את נקבי הנביעה דאפילו במעיין קאמר ע"כ ולא משמע שיהא מדברי השאלתות אלא מ"ש דבג' פוסלו והוא כגון שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון בלבד אבל מ"ש הלכך רגילים כשמנקים המקוה לאחר שהוציאו כל המים פוקקין נקבי הנביעה וכו' אינו מדברי השאלתות אלא לשון המחבר שכתב ובשאלתות מפרש וכו' ודברי עצמו הם שסובר כן ואין לשאלתות חלק ונחלה כאותה סברא כלל וכ"נ שהיה סובר מהר"י קולין דהאי הלכך רגילים כשמנקים המקוה וכו' דלאו מדברי השאלתות הוא דא"כ לא הוה שתיק מלכתוב כן ומעתה אין מכאן ראיה למה שנהגו להקפיד אפי' במקוה שהוא מעיין אלא טעם הנוהגים כן היה כמ"ש הרא"ש שאמר לפני מהר"ם שהשומעים מפי הגדולים טעו ולא חילקו בין מקוה נובע לשאינו נובע ומכאן עוד ראיה דההיא דכתב המרדכי הלכך רגילים כשמנקים המקוה פוקקין נקבי הנביעה וכו' לא מדברי השאלתות הוא דאל"כ לא הו"ל לתלות הדבר בטעות אלא הול"ל שסוברים כדברי השאלתות וכן מהר"ם לא היה לו להודות להרא"ש אלא הוה ליה למימר יש להם על מה שיסמוכו דהיינו השאלתות הילכך משמע ודאי דלאו מדברי השאלתות הוא וכ"נ מדברי סמ"ג והתוספות שהעתיקו לשון השאלתות ולא כתבו אלא עד מד' אין מצטרפין בלבד. ב"ה אח"כ בא לידי הספר של השאלתות ובדקתי בו בפרשת אחרי מות ומצאתי כדברי שהלשון שכתב במרדכי הלכך רגילים כשמנקים המקוה לאחר שהוציאו כל המים פוקקין נקבי הנביעה וכו' אינו שם כלל: והרשב"א כתב וז"ל שאלת מקוה שרצו לנקותו והוציאו כל המים בכלי ובידוע שנפלו מן הכלים מן המים שבה לתוך המקוה ונגבו אותה היטב היטב ולא נשאר בו גומא אלא שנשאר הקרקע לח וטופח ע"מ להטפיח ואת"כ פתחו אותו ונתמלאו מים אי פסול מחמת שנשאר טופח ע"מ להטפיח או לא תשובה איני רואה שום פיסול מכמה טעמים חדא שאין מים שאובים פוסלים את המקוה בין בתחלתו בין בסופו בפחות מג' לוגין ולפיכך בידוע שאין בטופח זה ג' לוגין ועוד דמן הסתם יש בטופח זה מן המים הנשארים במקוה ואין הכל שאובים ועוד דמן הסתם לא נפלו שם ג' לוגין מכלי אחד ולא מב' וג' וכל שנפלו שם ביותר מג' כלים נראה שאין פוסל דקי"ל כיוסף בן חוני וכיון שכן הו"ל ספק ספיקא ואפי' בדאורייתא אזלינן לקולא וכ"ש בשאובה דרבנן דאיפשר דאפילו כולה שאובה אינה אלא מדרבנן וכדדייקי שמעתתא טובא ע"כ ותשובה זו היא בתשובות להרמב"ן סי' ר"ל וכתב עוד בתשובות להרמב"ן סימן רל"א שהמעיין שעומד

כגון מקואות אלו שמימיהן מן מקורות של מעיין אע"פ שמימיהן מועטים אין נפסלים ברביית מים שאובים ולפיכך כל שמנקים אותו ומוציאין מים בכלים אע"פ שמי הכלי חוזרין ונוטפים שם אין המעיין נפסל מלטהר באשבורן ואף ע"פ שרבו הנוטפים מן הכלי על המעיין שנשארים במקום עמידתו ומ"מ נראה שטוב ליזהר שלא יסתמו עין המקורים הנובעים שא"כ היו המים שבמקוה נפסקים מן המעיין ושוב אין להם דין מעיין אלא דין מקוה ואם נפלו שם מים שאובין יפסלו אותו כמקוה דעלמא אע"פ שנפתחו המעיינות עד שיצאו משם אותם המים ראשונים ואף ע"פ שאין המעיין נפסל בשאובה כמו שאמרנו טוב ליזהר דאיפשר שיש הפרש בין קדמו שאובין למעיין ובין קדם מעיין לשאובין ולפיכך נראה שהלכה למעשה טוב ליזהר שלא יפסק המעיין דתנן בפ"ה דמקואות מעיין שהעבירו ע"ג השוקת וכו' חזר והמשיכו פסול לזבים וכו' עד שיצאו הראשונים ואע"פ שנראה יותר שאין הפרש בין קדם המעיין ובין קדמו השאובין טוב ליזהר לכתחלה: ומכל מקום שיעור כונס משקה שכתבו התוספות וסמ"ק יש לתמוה מנין להם שכבר נתבאר דבתוספתא משמע דנקב בשוליו כמלא מחט ומן הצד כשפופרת הנוד והוא שלא יקבל מים מן הנקב ולמטה שמא י"ל שהם ז"ל היו מפרשים דהא דאמר רבי אלעזר ברבי יוסי הלכה זו הוריתי לטהרה היינו לומר שהורה ששיעור הנקב לבטלו מתורת כלי לענין שאוב הוא שיעור נקב המטהרו מטומאתו וכדפרישית לעיל לדעת הרמב"ם אלא שהתוספות וסמ"ק סוברים כדברי ר"י שכתבו התוספות עצמם בס"פ המצניע (שבת דף צו.) דכלי חרס המיוחד למשקין כשניקב למטה במקום שאין נשאר למטה מן הנקב שיעור כלי הוי שיעור טהרתו בכונס משקה ולפ"ז צ"ל דבדליים של חרס איירי אבל אם הם של מין אחר שיעורם בכדי טהרתם וכן צ"ל דשוליהם דקאמר סמ"ק לאו תחתיתו דוקא אלא כל שאין נשאר מן הנקב ולמטה שיעור כלי שוליו קרי ליה ומיהו איפשר דאף ע"ג דסבר סמ"ק דדינא הכי החמיר להצריך שיהא הנקב בתחתיתו ממש כי היכי דלא ליתו למיטעי: ומ"ש מהרי"ק דשיעור כונס משקה הוא נקב רחב כעדשה איני יודע מנין לו:

סעיף קטן נז

המניח כלים תחת הצינור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה אם הניחם בשעת קישור עבים וכו' משנה בפ"ד דמקואות המניח כלים תחת הצינור פוסלים את המקוה אחד המניח ואחד השוכח כדברי ב"ש וב"ה מטהרים בשוכח א"ר מאיר נמנו ורבו ב"ש על ב"ה ומודים בשוכח בחצר שהוא טהור ר' יוסי אומר עדיין מחלוקת במקומה עומדת ומייתי לה בספ"ק דשבת (טז:) ואיתמר עלה אמר רב משרשיא דבי רב אמרי

הכל מודים בשהניחם בשעת קישור עבים טמאים בשעת פיזור עבים טהורים לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונקשרו מר סבר בטלה מחשבתו ומר סבר לא בטלה מחשבתו. ופירש"י תחת הצינור שקבעו ולבסוף חקקו להמשיך מים למקוה אבל הכלים פוסלין משום שאיבה: מטהרים. דשוכח לא חשיבא שאיבה הואיל ולא נתכוין לכך: בחצר. שלא תחת הצינור ונתמלא מן הנוטפין ונפלו למקוה שהוא טהור דבמניח תחת הצינור ובשהניחן תחת קישור עבים ואח"כ נתפזרו ושכחן כדמוקי לה לקמן הוא דפליגי ביה דגלי דעתיה שרצה שיפלו לתוכו ומשום פיזור עבים לא בטלה מחשבתו ראשונה אבל במניח בחצר ואפי' בשעת קישור עבים ונתפזרו לא מוכחא מחשבה קמייתא שפיר מעיקרא הילכך בטלה: במקומה עומדת. במניח תחת הצינור בקישור עבים לא נמנו ורבו עליהם לבטל דברי ב"ה דלא חזרו בהם: הניחן תחת הצינור. בשעת קישור עבים ואיחרו גשמים לבא ויצא למלאכתו ושכחן דברי הכל הואיל ומתחלה נתכוין לכך לא בטלה מחשבתו בשכחתו: ד"ה טהורים. דליכא גלוי דעתיה: בטלה מחשבתו. דכי נתפזרו אסח דעתיה דסבר לא ירדו גשמים עוד עכ"ל: ובפ"ב דמקואות תנן המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים רבי אליעזר אומר אם עונת גשמים הוא אם יש כמעט מים בבור ישבר ואם לאו לא ישבר ר' יהושע אומר בין כך ובין כך ישבר או יכפה אבל לא יערה הסייד ששכח עציץ בבור ונתמלא מים אם היו המים צפין ע"ג כל שהוא ישבר ואם לאו לא ישבר ד"ר אליעזר רבי יהושע אומר בין כך ובין כך ישבר המסדר קנקנים בתוך הבור ונתמלאו מים אע"פ שבלע הבור את מימיו ה"ז ישבר ותניא בתוספתא ר' יהושע אומר בין כך ובין כך ישבר רבי יוסי אומר משום ר' יהושע אף יטה ובלבד שלא יטול ויערה פירוש יטה היינו יכפה דמתני' ובלבד שלא יטול כלומר שלא יטול בידיו ויערה ופירש הרא"ש שם בפרק ב' דמקואות גרסינן בת"כ אילו נאמר ומקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא בכתפו ועשה מקוה בתחלה יהיה טהור ת"ל מעיין מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים אי מה מעיין שאין בו תפיסת ידי אדם אף מקוה שאין בו תפיסת ידי אדם יצא המניח קנקנים בראש הגג ונתמלאו מים ת"ל בור ופליגי ר"א ור' יהושע ר"א סבר הא דמכשר במניח קנקנים ואע"פ שיש בו קצת תפיסת ידי אדם היינו דוקא ע"י תערובת מים אחרים דוקא שישברו הקנקנים ולא ישים ידיו בהם אף לכפותם דאז חשיב תפיסת ידי אדם לפסול ורבי יהושע סבר דמכשר אפילו עשה כל המקוה מהם ואפילו שלח בהם יד לכפותם ובלבד שלא יגביהם לערותם: הסייד. שסד את הבור בטיט והביא הטיט בעציץ ושכח העציץ בבור ונתמלא מים אם היו המים צפין ע"ג העציץ לא חשיבי המים שבתוכו שאובין כיון שמחוברים למקוה

ישבור את העציץ אבל אם הגביה ועירה המים למקוה נעשו שאובים ואם לא היו צפין נעשו שאובים: ורבי יהושע סבר אפילו אין המים צפין ע"ג לא חשיבי המים שבתוכו שאובין כיון שמחוברים למקוה וישבר אבל לא יכפה דחשיב תפיסת ידי אדם יותר ממניח קנקנים לנגבן דהתם לא חישב עליהם לקבלה מעולם דלא העלם אלא לנגבם. המסדר קנקנים בתוך הבור שהוא מלא מים כדי שיבלעו המים בתוך דופני הקנקנים ולא יבלעו היין שינתן לתוכן ונתמלאו מים שנבלעו המים בדופנותיהם וגם עברו לתוכן עד שנתמלאו מים אע"פ שבלע הבור מימיו ישבר הקנקנים דהמים שבתוכן לא חשיבי שאובין שלא כיון שיכניס המים לתוכן עכ"ל. וכן פי' הרמב"ם משניות אלו ורבי' שמשון הפליג פירוש משניות אלו לענין אחר וההיא ברייתא דת"כ מוכחא שפיר על פירוש הרמב"ם והרא"ש ז"ל: ומשמע קצת מדברי הרא"ש מההיא דסייד ששכח עציץ בבור לא דמיא למניח קנקנים בראש הגג ומסדר קנקנים בתוך הבור דהנהו אפי' אין שום מים בבור אלא מה שבקנקנים כשר ואילו ההיא דסייד ששכח עציץ בבור צריך שיהיו מים בבור זולת מים שבעציץ שהרי לא הכשיר בהם אפי' לרבי יהושע אלא מפני שהם מחוברים למקוה ומשמע דביש מים במקוה מיירי וקאמר שאע"פ שאין מי המקוה צפין ע"ג כגון שהוא מחובר למי המקוה כלומר שמי המקוה מקיפין אותו מלמטה ומן הצדדין ישבר וכ"נ ג"כ מדברי הרמב"ם שכתב בפ' ד' מהלכות מקואות בדין זה הסייד ששכח עציץ במקוה ונתמלא מים אע"פ שלא נשאר במקוה אלא מעט והרי העציץ יש בו רוב המקוה ה"ז ישבור את העציץ במקומו ונמצא המקוה כולו כשר ע"כ משמע בהדיא שאם לא היו מים במקוה זולת מי העציץ לא וטעמא דמילתא משום דחשיב תפיסת ידי אדם יותר מהנחת קנקנים בראש הגג וכדכתב הרא"ש לענין שישבר ולא יכפה בעציץ כי היכי דשריא לכפות במניח קנקנים בראש הגג: ואיכא למידק אמסדר קנקנים בבור דמדקתני ליה סתמא איכא במשמע דמודה ביה ר' אליעזר דאע"ג דליכא מים בבור שרי מאי אולמיה ממניח קנקנים בראש הגג דהתם אסר והכא מודה דאדרבה מסדר קנקנים בתוך הבור משמע דגרע טפי שהרי מתחלה כשסדרן במקוה לדעת שישאבו ממי המקוה סדרן ואע"פ שלא כיון שיכנסו המים לתוכן מ"מ לא חשיב כמניח קנקנים בראש הגג דלא היה בדעתו שישאבו מים כלל אדרבה כדי לנגב העלם שם לכנ"ל דהאי סתמא אליבא דרבי יהושע הוא אבל ר' אליעזר פליג עליה בק"ו ממניח קנקנים בראש הגג ואכתי איכא למידק דבמסדר קנקנים בתוך הבור לא קתני או יכפה כדקתני גבי מניח קנקנים בראש הגג וגם הרמב"ם לא כתב במסדר קנקנים בבור אלא ישבר ולא כתב או יכפה ונראה דטעמא כדפרישית דע"כ לא קאמר ר' יהושע יכפה אלא במניח קנקנים בראש

הגג לנגבן שלא היתה שם דעת שאיבה כלל. אבל במסדר קנקנים בתוך הבור שהיתה שם דעת שאיבה קצת כמו שכתבתי ישבר אבל לא יכפה ומ"מ כיון שלא כיון שיכנסו המים לתוכן אע"פ שבלע הבור את מימיו כלומר שכל מי המקוה נבלעו בקנקנים ולא נשאר שם מים כלל זולת מי הקנקנים ישבר ועציץ מתוך שכשהכניסו בבור היה על דעת קבלה שהרי היה בו טיט הילכך צריך שיהיו מים במקוה זולת מים שבו וכמו שנתבאר ואפ"ה לא יכפה אלא ישבר כנ"ל והרא"ש כתב בפרק תינוקת המניח כלים תחת הצינור פוסלים את המקוה א' המניח וא' השוכח כדברי ב"ש וב"ה מתירים בשוכח בפ"ק דשבת מוקי פלוגתייהו בשהניחן בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו ב"ה סברי בטלה מחשבתו כשנתפזרו העבים ולא חשיבי שאובין לפסול את המקוה אלא כשנשאבו בכוונה כדתנן לעיל המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים דלא חשיבי כשאובים וכן הסייד ששכח עציץ בבור ונתמלא מים וב"ש סברי לא בטלה מחשבתו והא דמטהרי ב"ה דוקא כששיבר הכלי או כפאו על פיו בלא הגבהה ואם הגביהן ועירן נעשו שאובין כדתנן גבי המניח קנקנים בראש הגג וכו' ר' יהושע אומר בין כך ובין כך ישבר או יכפה אבל לא יערה עכ"ל ולא הזכיר דין שוכח בחצר ונראה מתוך דבריו ז"ל שהוא פוסק כב"ה ואליבא דר' יוסי דאמר עדיין מחלוקת במקומה עומדת ולפיכך לא הוצרך לכתוב דשוכח בחצר טהור דמאי איריא בחצר אפילו תחת הצינור נמי ומ"ש דהא דמטהר בית הילל דוקא בששבר הכלי או כפאו על פיו בלא הגבהה לא תיקשי למה שכתבתי לעיל דמסדר קנקנים לתוך הבור ישבר אבל לא יכפה לפי שהיה דעתו שישאבו ממי המקוה והכא אף על פי שהיה דעתו שיקבלו מי הצינור כשימשכו ממנו ואפילו הכי שרי לכפות דאיכא למימר שאני הכא דבשעה שנתפזרו העבים בטלה לה מחשבה קמייתא לגמרי ואין כאן לדעת וכ"ש בהניחם בשעת פיזור עבים דמוכחא מילתא שלא היתה שם מחשבה כלל הילכך שרי לכפות ורבינו כתב כדמשמע מדברי הרא"ש שפוסק כב"ה וכך הם דברי רבינו ירוחם ז"ל אבל קשה לי שלא כתבו דהא דשרי לשבור או לכפות דוקא בשוכח וכדתנן וב"ה מטהרין בשוכח דמשמע דוקא שוכח אבל לא במניח ואפשר לומר שהם סוברים דלמאי דאוקימנא בפ"ק דשבת פלוגתייהו בהניחן בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו שוכח לאו שוכח ממש קאמר אלא אע"פ שהוא זכור הוי כשוכח דכיון שנתפזרו העבים הסיח הדעת מנפילת מים בהם והוי כשוכח ומ"מ יש לתמוה למה השמיטו דין מניח קנקנים בראש הגג ודין סייד ששכח עציץ בבור ומסדר קנקנים בתוך הבור: והרמב"ם כתב בפרק ד' מהל' מקואות המניח כלים תחת הצינור תמיד בכל עת ובכל זמן ונתמלאו מי גשמים הרי אלו פסולים ואם כפאן על פיהן

או שברן המים הנקוין מהן כשאובים לכל דבר שהרי לדעתו נתמלאו שחזקת הצינור לקלח מים ואפילו שכח הכלים תחת הצינור פסולים גזרו על השוכח מפני המניח וכן המניח את הכלים בחצר בשעת קישור העבים ונתמלאו המים שבהם פסולים שהרי לדעתו נתמלאו וכן גזרו על השוכח בחצר בשעת קישור עבים משום מניח הניחן בחצר בעת פיזור עבים ובאו עבים ונתמלאו הרי אלו כשרים כמו שהניחן בראש הגג לנגבן וכן אם הניחן בעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו ונתמלאו הרי אלו כשרים ואם שברן או כפאן המים הנקוין מהם כשרים עד כאן לשונו וגם כן כתב דין מניח קנקנים בראש הגג לנגבן ודין סייד ששכח עציץ במקוה ודין מסדר קנקנים בתוך הבור וכו' כמו ששנויה במשנה ואליבא דר' יהושע דהלכתא כוותיה לגבי דרבי אליעזר ודבריו תמוהים מכמה פנים חדא דמשמע שפסק כב"ש דפסלי במניח תחת הצינור אף בשוכח ואמאי שבק בית הלל ופסק כבית שמאי ואף על גב דרבי מאיר אמר נמנו ורבו בית שמאי על ב"ה הא ר' יוסי אמר עדיין מחלוקת במקומה עומדת וכל ר' מאיר ור' יוסי הלכה כרבי יוסי ועוד שכתב דמניח כלים תחת הצינור בכל עת ובכל זמן פסולים כלומר בין שהניחן בשעת קישור עבים בין שהניחן בשעת פיזור עבים פסולים וזה היפך ממאי דאוקימנא בפ"ק דשבת דהכל מודים בשהניחן בשעת פיזור עבים שהם טהורים ועוד שכתב שגזרו על השוכח בחצר והא בהדיא תנן דמודים בית שמאי בשוכח בחצר שהוא טהור ועוד שהוא מניח חילוק דבשעת קישור העבים ושעת פיזור העבים בחצר ולא בצינור ולפי זה משמע דכי אמרינן לא נחלקו אלא שהניחן בשעת קישור העבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו מר סבר בטלה מחשבתו ומר סבר לא בטלה דהיינו לומר דב"ה סברי בטלה מחשבתו וב"ש סברי לא בטלה וכיון שהוא ז"ל פוסק כב"ש כמו שקדם הוה ליה לפסוח גם בזה דפסולין כב"ש דאמרינן לא בטלה מחשבתו ועוד דלפי מה שהוא ז"ל מניח חילוק דקישור עבים ופיזורם בחצר מיירי כשכתב וכן אם הניחן בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו כשרים למה לא כתב דין השוכח: ונראה לומר שהוא ז"ל מפרש דכי א"ר יוסי עדיין מחלוקת במקומה עומדת פליג בין אמאי דא"ר מאיר נמנו ורבו ב"ש על ב"ה בין אמאי דאמר מודה בשוכח בחצר שהוא טהור דסבר ר' יוסי דבין במניח בין בשוכח בין תחת הצינור בין בחצר סברי ב"ש דפסול וב"ה מטהרין בשוכח תחת הצינור וכ"ש בשוכח בחצר ומשום דאיכא למיתמה אסברת רבי יוסי דנהי דתחת הצינור גזרו ב"ש שוכח אטו מניח משום דדרך להניח כלים תחת הצינור לקבל מים הלכך שייך למיגזר ביה אבל בחצר דאינו מצוי כ"כ להניח בו כלים לקבל מים נהי דאסרו במניח לא הו"ל לגזור בשוכח ולהכי אוקי רב משרשיא דבין לר"מ בין לר' יוסי אליבא דב"ש בקישור

עבים ופיזור עבים תליא מילתא דבשהניחן בשעת קישור עבים אע"פ שהוא בחצר ד"ה טמאים כלומר בין לר"מ בין לר' יוסי כיון שהוא שעת קישור עבים כך עשוי לירד מים בחצר כמו שעשוי לקלח הצינור ולב"ש דגזרי בצינור שוכח אטו מניח ה"נ גזרי בהניח בחצר בשעת קישור עבים שוכח אטו מניח וב"ה דלא גזרי בצינור ה"נ לא גזרי ובהניחן בשעת פיזור עבים ד"ה טהורים כלומר דבין לר"מ בין לר' יוסי מודו ב"ש דטהור ואפילו במניח וכ"ש בשוכח לא נחלקו אלא בשהניחן בשעת קישור עבים ונתפזרו וכו' מר סבר בטלה מחשבתו וכולי כלומר לא נחלקו ר"מ ור' יוסי אליבא דב"ש אלא בשהניחן בשעת קישור עבים ונתפזרו וכו' מ"ס בטלה מחשבתו כלומר דר"מ סבר דמודו ב"ש דבטלה מחשבתו ואפילו במניח טהורים דכיון דנתפזרו העבים אסח דעתיה והילכך אף ע"פ שלא שכח טהורים והא דקאמר ר"מ דמודים בשוכח לאו משום דליבעי שישכח ממש אלא לנתפזרו העבים קרי שוכח דכשם שהשוכח הוא מסיח דעתו מהדבר כך כשנתפזרו העבים הסיח דעתו מהמים ומ"ס לא בטלה כלומר ר' יוסי דאמר עדיין מחלוקת במקומה עומדת סבר דלב"ש כיון שהניח בשעת קישור עבים אע"פ שנתפזרו לא בטלה מחשבתו והלכך הם פסולין וסובר עוד הרמב"ם ז"ל דהלכה כר"מ משום דבגמרא אמרינן דר"ט ס"ל כוותיה והשתא ניחא כל דבריו דמ"ש בתחת הצינור דבכל עת ובכל זמן פסולים היינו משום דסבר דמאי דאוקי רב משרשיא דבשעת פיזור עבים ד"ה טהורים וכו' לא קאי אלא למניח בחצר דוקא אבל במניח תחת הצינור לא מפלגינן בהכי כלל: ומ"ש אפי' שכח הכלים תחת הצינור פסולים פשוט דהיינו כב"ש דהלכתא כוותייהו לדעתו ז"ל כר"מ דאמר נמנו ורבו ב"ש על ב"ה:

סעיף קטן נח

ומ"ש וכן המניח הכלים בחצר בשעת קישור עבים פסולים וכן גזרו בשוכח וכו' מבואר ע"פ דעתו ז"ל דמפרש דמאי דאמר רב משרשיא הכל מודים בשהניחם בשעת קישור עבים טמאים וכו' אמניח או שוכח בחצר קאי דשעת קישור עבים לחצר כצינור בכל זמן דמי וכי היכי דבצינור גזרו ב"ש דהלכתא כוותייהו ה"נ גזרו בחצר בשעת קישור עבים:

סעיף קטן נט

ומ"ש הניחן בחצר בשעת פיזור עבים כשרים מבואר ע"פ זה דהיינו דאמר רב משרשיא בשעת פיזור עבים ד"ה טהורים דאפילו לא שכח כלל נמי טהורים דכיון דחצר הוא ובשעת פיזור עבים הוי כמי שהניחן בראש הגג לנגבן דבכל גווני טהורים:

סעיף קטן ס

ומ"ש וכן אם הניחן בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו כשרים גם זה מבואר ע"פ דעתו דרב משרשיא אמניח בחצר קאי ור"מ סבר דכשנתפזרו העבים מודו ב"ש

דבטלה מחשבתו והוי כהניחם בשעת פיזור העבים דטהורים בכל גווני ובכך עלו דברי הרמב"ם כהוגן וכבר גלה דעתו זה בפירוש המשנה אכן דבריו סתומים וחתומים בביאור שיטת ההלכה ולכן הארכתי להוציא לאור משפטם לדעתו ז"ל ולהר"ן פירוש מחודש דהא דקתני אם יש כמעט מים בבור ישבור ואכתבנו לקמן וכדבריו פירש הריב"ש בתשובה וכתב שכן פי' הרשב"א וז"ל בשער המים הניח כלים לנגבן בראש הגג וירדו גשמים ונתמלאו מים לא יטלם וימשכם למקוה אלא שופכן למקוה אחר סמוך למקוה או ישברם והם נמשכים למקוה ונכשרים בהמשכה:

סעיף קטן סא

מקוה שיש בו כ"א סאין אף על פי שאינו יכול לשאוב י"ט סאין בכלי ולשופכו על שפתו והם נמשכים והוא כשר וכו' בפרק ד' דמקואות תנן מים שאובין ומי גשמים שנתערבו בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה אם רוב מן הכשר כשר ואם רוב מן הפסול פסול מחצה למחצה פסול אימתי בזמן שמתערבין עד שלא יגיעו למקוה היו מקלחים בתוך המים אם ידוע שנפל לתוכו מ' סאה מים כשרים עד שלא ירדו לתוכו שלשה לוגין מים שאובים כשר ואם לאו פסול ופירש ר"ש אם רוב מן הכשר כשר כיון שנתערבו בחצר ודרך המשכה ירדו ונתערבו במקוה: היו מקלחים לתוך המים. שלא נתערבו בחצר אלא מהלכין בפני עצמן למקוה השאובים וכן המי גשמים בפני עצמן: ואם לאו פסול. אף על פי שדרך המשכה ירדו אותן שלשה לוגין מים שאובין למקוה ואף על פי שירדו לבסוף שהשלימו המ' סאה דקסבר המשכה אינה מטהרת כלל אפי' שלשה לוגין לבסוף ודלא כראב"י דספ"ק דתמורה (יב:) דקאמר שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה ותניא בתוספתא ראב"י אומר גג שיש בראשו כ"א סאה של מימי גשמים ממלא בכתף ונותן לתוכו י"ט סאה ופותקן ומערבן בחצר פי' ונותן לתוכו לתוך הגג ופותקן ומערבן בחצר לא שיתערב בחצר ואח"כ ירדו למקוה דבספ"ק דתמורה שמעינן לראב"י מקוה שיש בו כ"א סאה מי גשמים ממלא בכתף י"ט סאה ופותקן למקוה והם טהורים שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה אלמא לא בעו שיתערבו חוץ למקוה והכא כשמתאספין בחצר למקום אחד איירי וטובלים שם ומדלא מפליג במילתא משמע דלא חייש בין נתקבצו בחצר של מי גשמים תחילה ואח"כ שאובין בין שאובין תחילה ואח"כ מי גשמים דבכל ענין מטהר ברבייה ובהמשכה עכ"ל אבל הרא"ש הביא משנה זו בפרק תינוקת וכתב עליה פירוש שנתערבו בחצר ונכנסו ביחד לתוך העוקה או על מעלות המערה ונכנסו ביחד לתוך המערה אם רוב מן הכשר כשר כראב"י דאמר בפ"ק דתמורה מקוה שיש בו כ"א סאה מי גשמים ממלא בכתף י"ט סאין ופותקן למקוה והן טהורים שהשאיבה מטהרת

ברבייה והמשכה אלא דהכא משמע דבעינן שיתערבו הכשרים והפסולים קודם שירדו למקוה מדקתני סיפא היו מקלחין לתוך המים וכו' וקאמר דאפי' שלשה לוגין שירדו דרך המשכה בלא תערובת פסולים ובכה"ג קתני במילתיה דראב"י בתוספתא ראב"י אומר גג שיש בראשו כ"א סאה של מי גשמים ממלא בכתף ונותן לתוכו י"ט סאין פותקן ומערבן בחצר משמע דבעי תערובת בחצר קודם שירדו למקוה הלכך נראה דהך משנה כראב"י דתוספתא דבעי תערובת בחצר ושוב הוסיף להקל דלא בעי תערובת בחצר וההיא דאחריתי מדמייתי ליה תלמודא לאוקומי מתניתין דתמורה בהכי וה"מ נמי לאוקומה כר' אליעזר דתוספתא וכן הילכתא דשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה אף על פי שלא נתערבו חוץ למקוה עכ"ל וכן כתב רבינו ירוחם וכן פסק הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ד מה' מקואות אין המים שאובים פוסלים את המקוה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מן הכלי אבל אם נגררו המים השאובים חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה אינן פוסלין את המקוה עד שיהיו מחצה למחצה אבל אם היה רוב מן הכשרים הרי המקוה כשר כיצד מקוה שיש בו כ' סאה ומשהו מים כשרים והיה ממלא ושואב חוץ למקוה והמים נמשכין ויורדין למקוה בין שהיו נמשכים על גבי קרקע או בתוך הסילון וכיוצא בו מדברים שאינן פוסלים את המקוה הרי הוא כשר ואפי' השלימו לאלף סאין שהשאיבה שהמשיכוה כשרה אם היה שם רוב מ' סאה מן הכשר וכן גג שהיה בראשו כ' סאה ומשהו מי גשמים ומילא בכתיפו ונתן לתוכו פחות מכ' שנמצא הכל פסול ופתח הצינור ונמשכו הכל למקום אחד הרי זו מקוה כשר שהשאיבה שהמשיכוה כולה כשרה הואיל והיה שם רוב מן הכשר עכ"ל הרי שהכשיר בין נתערבו קודם שירדו למקוה ובין לא נתערבו וכדברי הרא"ש וכדברי הרמב"ם כתוב בתוס' פ"ק דתמורה בשם השאלתות וכ"כ סמ"ג והמרדכי בפ"ב דשבועות אלא שכתבו שהשאלתות סוברים דשאיבה שהמשיכוה כולה דקאמר רבי יוחנן היינו לומר שאם היה כל המקוה מים שאובים שהומשכו לא פסלוהו ולא מטבילין בהם עד שירדו עליהם מ' סאה מי גשמים אבל אם לא נמשכה אפי' שלשה לוגין מים שאובים פוסלים אותו ואפי' באו אח"כ מ' סאה מי גשמים עד כאן ואין נראה כן מדברי הרמב"ם ולא מדברי הפוסקים ז"ל וכתב עוד הרמב"ם הורו מקצת חכמי מערב ואמרו הואיל ואמרו חכמים שאובה שהמשיכוה כולה טהורה אין אנו צריכים שיהיה שם רוב מים כשרים וזה שהצריך רוב והמשכה דברי יחיד הן וכבר נדחו דבריו שהרי אמרו בסוף שאובה שהמשיכוה כולה לפי דברי זה אם היה ממלא בכלי ושופך והמים נזחלין והולכין למקום אחר ה"ז מקוה כשר וכן כל אמבטי שבמרחצאות שלנו מקואות כשרים שהרי כל המים שבהם שאוב ושנמשך הוא ומעולם לא ראינו מי שעשה מעשה

כענין זה עכ"ל. וכתב עוד מי גשמים ומים שאובין שהיו מתערבין בחצר ונמשכין ויורדין לעוקה שבחצר או שמתערבין על מעלות המערה ויורדין למערה אם רוב מן הכשר כשר ואם רוב מן הפסול פסול מחצה למחצה פסול אימתי בזמן שמתערבין עד שלא יגיעו למקוה ונמשכים ויורדין אבל אם הכשרים והפסולים מקלחין לתוך המקוה אם ידוע שנפלו לתוך מ' סאה מים כשרים עד שלא ירדו לתוכו ג' לוגין מים שאובין כשר ואם לאו פסול והוא לשון המשנה שכתבתי בסמוך ויש לתמוה עליו דמהך משנה משמע דלא מכשרינן בשאובה שהמשיכוה אלא דוקא כשנתערבו קודם שירדו למקוה אבל לא נתערבו לא כדיליף הרא"ש מדקתני סיפא היו מקלחין לתוך המים וכו' ואילו הוא ז"ל כתב לעיל מקוה שיש בו עשרים סאה ומשהו מים כשרים והיה ממלא ושואב חוץ למקוה והמים נמשכין ויורדין למקוה הרי הוא כשר הרי שאפי' בלא נתערבו קודם שירדו למקוה מכשר וצ"ל שהוא ז"ל מפרש דהא דקתני היו מקלחין לתוך המים היינו לומר שלא היו נמשכים אלא המים השאובים היו מקלחים ממקום שאיבתן לתוך המקוה בלי המשכה כלל ומשום הכי קתני שאם לא היו מ' סאה מים כשרים במקוה נפסלו בג' לוגין מים שאובין שנפלו בו אבל אם היו השאובים נמשכים אף על פי שלא היו במקוה מ' סאה מים כשרים היו השאובים משלימין שיעורו כדלעיל וכפירוש הזה נראה מדבריו בפירוש המשנה אבל אכתי קשה מדקתני רישא אימתי בזמי שמתערבין עד שלא יגיעו למקוה דמשמע מפני שנתערבו קודם הוא דמכשרינן הא לאו הכי לא וצ"ל דהא דקתני שמתערבין היינו לאפוקי היכא דלא נפלו רוב כשרים ברישא דהיכא דהיה במקוה פחות מכ' סאה ומשהו מים כשרים הוא נפסל בג' לוגין מים שאובין אף על פי שנפלו בו בדרך המשכה אבל כשהם מתערבין קודם שירדו והם נמשכים ויורדין אף על פי שאין רוב כשרים ניכר ועומד לעצמו כיון שגם השאובים שאינם יורדין למקוה בפני עצמם אלא מעורבים עם הכשרים ובדרך המשכה כשרים והכי משמע מדבריו ז"ל שכתב אין המים שאובין פוסלין את המקוה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מן הכלי אבל אם נגררו המים השאובים וכו' אינם פוסלים את המקוה עד שיהיו מחצה למחצה אבל אם היה רוב מן הכשרים הרי המקוה כשר כיצד מקוה שיש בו עשרים סאה ומשהו מים כשרים והיה ממלא ושואב וכו' שהשאובה שהמשיכוה כשרה אם היה רוב מ' סאה מן הכשר כלומר דדוקא כשקדם במקוה רוב מ' סאה מן הכשר הוא דמכשרינן כשנפלו בו מים שאובין על ידי המשכה הא לאו הכי לא ואחר כך כתב וכן גג שהיה בראשו עשרים סאה ומשהו מי גשמים וכו' מבואר דהיינו לומר שאפי' שאב ונתן לתוך המקוה בלא המשכה כלל שכבר נפסל המקוה בג' לוגין מים שאובים שנפלו לתוכו אם היה רוב כשרים למקוה

כשר על ידי המשכה שימשכם כולם למקום אחר ואחר כך כתב מי גשמים ומים שאובים שהיו מתערבים בחצר ונמשכים ויורדים וכו' לומר דאפי' לא היה רוב מים כשרים ניכר ועומד לעצמו כשנתערבו בו המים השאובים כיון שגם השאובים אינם יורדים למקוה בפני עצמם אלא מעורבים עם הכשרים ובדרך המשכה כשרים והיינו דכתב אימתי בזמן שמתערבין עד שלא יגיעו למקוה כלומר שאם לא היו מתערבין קודם שיגיעו למקוה אף על פי שהיו השאובין נמשכין ויורדין אם לא היו במקוה רוב מ' סאה מן הכשרים קודם שיתערבו עמהם השאובים פסול ואח"כ כתב אבל אם היו הכשרים והפסולים מקלחין לתוך המקוה וכו' כלומר וכל זה הוא דוקא כשהיו השאובים נמשכים ויורדין אבל אם היו מקלחין כלומר שהיו השאובין יורדים למקוה בלא המשכה אפי' היו כשרים בתוך המקוה מ' סאה חסר קורטוב נפסלו כולם מעת שנפלו בהם ג' לוגין מים שאובין ואין להם תקנה אלא ע"י שימשיכם כדלעיל ומה שהפסיק הרמב"ם בהוראת מקצת חכמי המערב באמצע דבריו הוא מפני שאותן חכמי המערב והוא ז"ל חולקים בפי' מה שאמרו בגמרא שאובה שהמשיכוה כולה כשירה לפיכך סמך ענין לו ועוד מפני שמשנה זו הויא תיובתא להנהו חכמי המערב כמ"ש הוא ז"ל בפי' המשנה לפיכך אחר הוראתם כתב דברי המשנה דמינה נשמע דליתא להההיא הוראה כנ"ל: וטעם הוראת הנך חכמי המערב נראה שהיתה מדגרסינן בפ"ק דתמורה אמתניתין דאין מים שאובים פוסלים את המקוה אלא לפי חשבון מאן תנא א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ראב"י הוא דתניא ראב"י אומר מקוה שיש בו כ"א סאה מי גשמים ממלא בכתף י"ט סאה ופותקן למקוה והן טהורים שהשאיבה מטהרת ברבייה והמשכה מכלל דרבנן סברי ברבייה ובהמשכה לא אלא דכי אתא רבין אמר ר' יוחנן שאובה שהמשיכוה כולה טהורה מני לא רבנן ולא ר' אליעזר אלא אמר רבה לפי חשבון כלים ויוסף בן חוני הוא וכו' ומשמע להנהו חכמי מערב דראב"י בעו רבייה דכשרים והמשכה דשאובין ורבנן לא בעו רבייה דכשרים אלא כל מ' סאה שאובים שהומשכו כשר ואפי' אין בהם תערובת כשרים כלל וכן פי' רש"י וסוברים דקי"ל כרבנן דרבים נינהו והרמב"ם כתב בפי' המשנה שהם טעו בהוראה זו בסבת מיעוט שמירת המשנה והחקירה למה שבה כלומר שנעלמה מהם מתניתין דמים שאובים ומי גשמים שנתערבו בחצר ובעוקה וכו' שכתבתי לעיל דמשמע מינה בהדיא דבלא רוב מים כשרים לא מתכשרי מים שאובים על ידי המשכה ואני אומר שאין מאותה הוראה הוכחה שנעלמה אותה משנה מהם דאפשר דהוו ידעי לה ולא פסקו כמותה משום דהוו מפרשי לה כפי' ר"ש דאתיא דלא כראב"י ודלא כרבנן דפליגי עליה כדמשמע בספ"ק דתמורה ואפי' אי הוו סברי דראב"י הוא איכא למימר דלא פסקו כמותה משום דס"ל דלא

קי"ל כותיה ואף ע"ג דסתם לן תנא כותיה לא קי"ל כההיא סתמא מדחזינן דכי אתא רבין א"ר יוחנן שאובה שהמשיכוה כולה כשירה וכיון דסתמא הוה אמר הכי משמע דקסבר דהכי הילכתא ולא כסתם מתניתין: ועדיין יש לדקדק בדברי הרמב"ם שכתב כיצד מקוה שיש בו עשרים סאה ומשהו מים כשרים והיה ממלא ושואב חוץ למקוה והמים נמשכים ויורדים וכו' הרי הוא כשר ואפי' השלימו לאלף סאה שהשאיבה שהמשיכוה כשרה אם היה רוב מ' סאה מן הכשר ומשמע דהא כראב"י אתיא דאמר מקוה שיש בו כ"א סאה וכו' ופותקן למקוה ואחר כך כתב וכן גג שהיה בראשו עשרים סאה ומשהו מי גשמים וכו' שהשאיבה שהמשיכוה כולה כשירה ומשמע דהיינו כרבנן כדאמר רבין שאובה שהמשיכוה כולה כשירה והיאך הרב ז"ל מזכה שטרא לבי תרי דמעיקרא פסק כראב"י והדר פסק כרבנן ונ"ל דהרמב"ם סבר דה"פ דשמעתא התם מדקאמר מאן תנא דסבר אין מים שאובים פוסלים את המקוה אלא לפי חשבון ראב"י הוא משמע דאיכא רבנן דפליגי עליה דראב"י ואמרו דמים שאובים פוסלין את המקוה שלא לפי חשבון כלומר דאפי' קדם רוב כשרים והמשיך לתוכן י"ט סאין שאובין פסלי א"כ הא דאמר רבין שאובה שהמשיכוה כולה כשירה כלו' שאם היו כ"א סאין מי גשמים ועירה י"ט סאין שאובין בלא המשכה שנפסלו כולם ואח"כ המשיכם כולם למקוה אחת כשירה כמאן דלא כרבנן דהא רבנן לא מכשרי שאובה על ידי המשכה כלל ודלא כר"א דאם איתא דהוה מכשר בה אם איתא דרבנן פליגי עליה לא הוי שתיק מינה כי היכי דלא נימא דעד כאן לא מכשר אלא בשהמשיך הי"ט שאובין לתוך הכ"א כשרים שלעולם היו הכשרים בכשרותם אבל היכא שעירה השאובין לתוך הכשרה בלא המשכה שנפסלו הכשרים מודה לרבנן דפסלי הילכך ע"כ לומר דליכא מאן דפליג על ראב"י ואף ע"ג דמשמע דיחידאה איתמר אשכחן דכותה בפ"ד מיתות (סז.) והשתא רבין אגמרן דאף ע"ג דמדברי ראב"י לא משמע דשרי אלא בהמשיך י"ט שאובין לתוך כ"א כשרים ה"ה דשרי בעירה הי"ט שאובין בלא המשכה ואח"כ המשיך את כולם דהא איכא למימר דאף על פי שבשעה שעירה הי"ט שאובין בלא המשכה נפסל הכל מ"מ כיון שהמשיך הכל כשרים ופסולים יחד עדיף טפי מהיכא דלא המשיך אלא הי"ט שאובים בלבד הלכך שני דינים הללו שקולים ונקט חד מינייהו ולא חש למינקט אידך משום דכיון דליכא מאן דפליג עליה שפיר ילפינן חד דינא מחבריה א"נ ה"פ הא ודאי דרבנן פליגי אראב"י מדנקט לה בלישנא דיחידאה ואי כדקאמרת מאן תנא דאמר אין מים שאובים פוסלים את המקוה אלא לפי חשבון ראב"י משמע דרבנן דפליגי אראב"י לחומרא פליגי וכמו שכתבתי לעיל ואם כן דרבין כמאן דלא כראב"י דהא ע"כ לא שרי ראב"י אלא בשעירה הי"ט שאובין

לתוך הכ"א כשרים בדרך המשכה ולא בשעירה אותם שלא בדרך המשכה שכבר נפסלו ושוב לא תועיל בהם המשכה הילכך ע"כ לומר דרבנן פליגי אראב"י לקולא פליגי ושרי אפי' כשעירה הי"ט שאובין בלי המשכה אף על פי שנפסלו כולם כיון שחזר והמשיכן הוכשרו מאחר דאיכא רבייה והמשכה. ופוסק הרמב"ם כרבנן דרבים נינהו וגם דרבין א"ר יוחנן אתי כותייהו ולפיכך כתב תחלה דהיכא דהמשיך הי"ט שאובין דכשר דכ"ע מכשר בה ואח"כ כתב שאפי' עירה הי"ט שאובין בלא המשכה שנפסל הכל אם חזר והמשיך הכל הוכשר כרבנן דפליגי אראב"י וכדרבין וזה נראה עיקר והרי"ף כתב בפ"ב דשבועות והיכא דלית ביה מ' סאה ואייתי מים שאובין ואמשכינון מאבראי ש"ד דכי אתא רבין אמר שאובה שהמשיכוה טהורה וכתב עליו הר"ן מדברי הרי"ף נראה דשאובה שהמשיכוה אפי' נתמלא ממנה כשרה ואחרים חלוקים ומחלוקתן תלויה במאי דתנן בפרק שני דמקואות המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים ר' אליעזר אומר אם עונת גשמים הוא או אם יש בו מעט מים ישבור ואם לאו לא ישבור ר' יהושע אומר בין כך ובין כך ישבור או יכפה אבל לא יערה וה"פ אם עונת גשמים הוא נדונין משום שאובין כל שהניחן בעת קישור עבים כדאיתא בפ"ק דשבת וכ"ש בשעה שהגשמים יורדים ומש"ה אם יש במקוה כמעט מים כלומר שיש קצת מים כשרים ישבור וימשכו המים מן הקנקנים השבורים למקוה וכמעט דקאמר לאו דוקא אלא רוב המקוה בעינן דהיינו כ"א וכדראב"י וכשאין בו מ' סאה קרי ליה מעט מפני שאין בו שיעור מקוה דקסבר ר' אליעזר דשאובה שהמשיכוה כולה או רובה פסולה ור' יהושע אומר בין כך ובין כך כלומר אפי' אין במקוה מים ישבור או יכפה ובלבד שלא יערה למקוה בלא המשכה דקסבר ר' יהושע דשאובה כולה כשרה וקי"ל דר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע ובפ"ק דתמורה נמי אמרינן דכי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן שאובה שהמשיכוה טהור ומדלא יהיב שיעורא ש"מ דאפי' כולה ואיכא נוסחא נמי דגרסי התם בהדיא שהמשיכוה כולה וכ"נ דעת הרי"ף וכ"ד רבינו שמשון ז"ל אבל רב אחא משבחא פסק כראב"י דמשנתו קב ונקי וכ"פ הראב"ד והרז"ה ז"ל וראוי להחמיר עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה בח"ג בסימן רכ"ח דאפי' המשיך במילואו של מקוה כשר לדעת הרי"ף ז"ל שיראה מדבריו ששאובה שהמשיכוה כולה כשירה וגם הרמב"ן ז"ל כתב בפרק המוכר את הבית כלשון הזה ונראה שרבינו הגדול ז"ל שהכשיר כולה שאובה בהמשכה סובר דשאובה לאו דאורייתא ע"כ ואני תמה מי הכריחם לפרש דברי הרי"ף כן דהא איפשר דהרי"ף נמי סבר דלא מכשרינן שאובה אלא ברבייה והמשכה ואף על פי שכתב ההיא דרב דימי הא לא כתב בה כולה ואפי' את"ל שהיו גורסים בדברי הרי"ף שהמשיכוה כולה

הרי איפשר להעמידה בשהיו כ"א סאין כשרים בגג ועירב לתוכן י"ט סאין בלא המשכה דהשתא הוי להו כולם שאובים ואפי' הכי אם המשיכם אח"כ למקוה כשרים אבל בשכל המ' סאה או רובם שאובים לא עלה על דעת הרב ז"ל להתיר בזה כלל ולישניה דייק דבהכי מיירי שכתב והיכא דלית ביה מ' סאה ואייתי מים שאובים ואמשכינון מאבראי וכו' ואם כדבריהם ז"ל הכי הו"ל למכתב והיכא שהמקוה ריקן ואייתי מ' סאה מים שאובין ואמשכינון מאבראי ומדכתב והיכא דלית ביה מ' סאה דמשמע ודאי דביש מים כשרים במקוה מיירי משמע דרובא דמ' סאה אית ביה מדכתב היכא דלית ביה מ' סאה דמשמע דאית ביה חשיבות מ' סאה אלא שאינם שלימים והיינו דאית ביה רובן דהוי ככולן וקאמר דכי אייתי מים שאובין והריקן לתוך המקוה הזה בלא המשכה דהו"ל כולו שאוב ואמשכינהו מאבראי כלומר ואח"כ המשיך כל המקוה הפסול הזה לחוץ ש"ד דכיון דאיכא רבייה והמשכה וכרב דימי דאמר שאובה שהמשיכוה כולה כשרה וסעד מצאתי לדברי במ"ש המרדכי בפ"ב דשבועות נראה דדעת האלפס כך דבעינן המשכה ורבייה פי' שרוב מי מקוה כשר דהיינו כ"א סאין ושוב ממשיך עליהם י"ט סאין עד כאן ובכך עלו דברי הרי"ף כדברי הרמב"ם ז"ל ומ"מ אפי' למה שפירש הר"ן דברי הרי"ף להקל כבר העלה בסוף דבריו שראוי להחמיר וכן הסכים הראב"ד בספר בעלי הנפש וגם הרשב"א כתב שם באותה תשובה וז"ל ולענין מה שאמרת שמתוך אותו הכלי יפרד לכמה דרכים בדרך האחד הולך למקוה היו המים שבכלי שאובים ממש על ידי אדם אם היה במקוה קצת מים שאינם שאובים כשרה משום דהו"ל שאובה שהמשיכוה ולפי דעת הרי"ף אפי' שאובה שהמשיכוה כולה כשירה אלא שהגאון רב אחא משבחא לא הכשיר אלא ברובא ואנו אין לנו אלא כרב אחא ז"ל עכ"ל וכתב עוד בתשובה אחרת וז"ל סוף דבר כל גדולים האחרונים מסכימים לאסור כדברי הגאון רב אחא ז"ל ולא שמענו בארצנו מי שהורה להקל הלכה למעשה בדבר זה עכ"ל וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן רכ"ו ועוד שהרמב"ם והראב"ד והרז"ה והרא"ד ז"ל הסכימו לאסור וגם התוס' בספ"ק דתמורה הסכימו לאסור ומי יקל ראשו להקל בדבר זה כלל ח"ו וכ"ש אחר עדותו של הרמב"ם ז"ל שכתב מעולם לא ראינו מי שעשה מעשה בענין זה וגם אנחנו לא שמענו מי שעלה על לבו לעשות מעשה להקל בדבר הזה: כתב הריב"ש בתשובה סימן קכ"ה טוב להמשיך מים למקוה כל שיש בו רוב מים כשרים שזהו יותר מעשרים סאה משהו ואין לגזור שמא יעשה שלא בהמשכה או שלא ברבייה שאין לנו לגזור מעצמנו יותר ממה שגזרו חכמים ואפי' כשאינם בני תורה לפי שהכשר המקוה לא לכל מסור כי אם לזריזים ולחכמים עכ"ל וגם הר"ש בר צמח כתב בתשובה ח"א סימן י"ז אין להחמיר

בהמשכה ורבייה לומר שמא ימלאנו שלא בהמשכה כלל כשחסר דכיון שהיה בחזקת טהרה אין לך לפסלו מספק דדוקא היכא דנמדד ונמצא חסר אמרינן בפ"ב דמקואות דכל טהרות שנעשו למפרע טמאות וגם מקוה שהיה ידוע שהיה חסר בפנינו ונתמלא אין לחוש שנתמלא באיסור שלא על ידי המשכה שאם נתמלא בידי שמים ה"ז כשר שאין שם כלי מצוייה לשנחוש שיפסלו משום שאובים כמו שנראה מתוספתא דמקואות דקתני צינור המקלח מים למקוה והמכתשת נראה בצידה ספק מן הצינור ספק מן המכתש פסול משמע שאם אין פיסול מוכיח אין חוששין לו ואם נתמלא מקוה זה שהיה חסר אין לחוש שאם ידענו מי מלאו נשאל את פיו דעד אחד נאמן באיסורין אפי' היכא דאיתחזק איסורא ואפי' אין בידו לתקן כדאיתא בחולין (י:) ובגיטין (נד:) ובדוכתי טובא ואם לא ידענו מי מלאו רוב מצויין אצל מקוה מומחים הם ואין לחוש לעכו"ם שאינו מצוי אצל מקואות וכ"ש שיטרחו להשלימה אם כן י"ל בודאי שישראל השלימה בכשרות וכ"ש בענין שאובה דהוי מדרבנן ומה"ט אמרינן בתוספתא מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא כשר שהוא ספק מים שאובים ובדרבנן אזלינן לקולא ואפי' נאמר דשאובה כולה מדאורייתא מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא כשר משום טעמא דיהיב שחזקת מקואות כשר ופי' דחזקה העושה מקוה עשאו בכשרות עכ"ל. ודברי תשובות הרא"ש והרשב"א בזה נתבאר לעיל בסימן זה אצל מקוה העומד בבית העכו"ם: גרסינן בפרק ג' מינים (נזיר לח.) אהא דא"ר אליעזר י' רביעית הן והא איכא מקוה בר מההיא דבטלו רבנן ופירש"י בו כמה פירושים ואחד מהם והא איכא מקוה כדתנן שהשאובה מטהרת ברביעית ברבייה ובהמשכה שאם יש עשרים סאה ורביעית ממי גשמים הולך וממלא כ' סאין חסר רביעית וזורקן לפני אותו מקוה כדי שימשכו המים לתוך המקוה בר מההיא דבטלוה רבנן דהא קתני רישא שיש בה כ"א סאה ממי גשמים עכ"ל ואין כן דעת הרמב"ם שהרי כתב דבכ' סאה ומשהו סגי. וכתב הרשב"ץ ויש להחמיר כיון שהזכיר בפשיטות כ"א סאה נראה דבדוקא נקטוה עכ"ל. ואני אומר שאין לפוסלו אם היה בו כ' ומשהו דכדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו וכ"ש במקוה שיש פוסקים דשאובה שהמשיכוה כולה כשרה. וכך הם דברי הריב"ש שכתבתי בסמוך דבעשרים ומשהו סגי:

סעיף קטן סב

שיעור המשכה זו שאמרנו כתוב בכלבו פר"י בתשובה ג' טפחים וכ"כ בהגהות סמ"ק וז"ל הריב"ש בתשובה דע ששיעור המשכה הוא משלשה טפחים ולמעלה וכן דנתי בסרקסט"א אף על פי שהרשב"א כתב דאין לה שיעור ואפי' כל שהוא לא נ"ל דהרי כל פחות מג' כלבוד דמי אח"כ מצאתי בספר עמודי גולה שכך השיב ר"י בתשובה שצריך

שלשה טפחים עכ"ל וז"ל הר"ש בר צמח בתשובה ח"א סימן מ"ט שיעור המשכה נראה אפי' שיעור מועט כל שאינו ממלא בכתף ושופך להדיא לתוך המקוה וכ"נ פי' הר"ש דמקואות שלש מקואות בזה עשרים סאה וכו' והשאובה באמצע וכו' ופירשו דכשר משום המשכה אף ע"פ שהוא בצדו בלא הרחקה אבל הר"ף כתב בשם ר"י דבעינן שלשה טפחים דפחות מג' הוי לבוד ואף ע"ג דלא שייך לבוד אלא אצל מחיצות כבר הורה זקן וספר המנהגות נמצא ששיעור ההמשכה ממקום רחוק כדי שתכלה רגל ההמשכה קודם שיגיע המים למקוה והיא חומרא יתירה ואין לה ראיה עכ"ל ולעיל בסימן זה כתבתי בשם הראב"ד שכלים שאינם פוסלים את המקואות אף על פי שאינם פוסלים אינם מכשירים את השאובים לחשב אותם כנמשכים ואין השאובה מטהרת אלא דרך קרקע או צינור שלא היה עליו שם כלי בתלוש כתב המרדכי בפ"ב דשבועות כתב הרא"ם בס"י וז"ל שמעתי הל"מ הוא ל"ש המשכה על גבי קרקע או על ראויות להבליע בקרקע ואז המים נתבטלו אגב קרקע וכשזוחלת לגומא נעשית כאילו באו מתמצית הקרקע כי נתבטל מהם שם שאובין אבל המשיכה ע"ג רצפת אבנים או נסרים שאינם ראויים להבליע הוי כמו שמונחות בכלי ולא מבטל שם שאובין מינייהו שהרי אינו יכול לדונם כאילו באו מתמצית קודם שהמשיכוה עליו שהרי אינם ראויים לבלוע להתמצית וכן מצאתי בתשו' ה"ר אליעזר מורדון ספר רוקח עכ"ל. ואח"כ כתב המרדכי עוד וז"ל ומה שפסק הר"מ דאם המשיכה על רצפת אבנים או נסרים דלא הויא המשכה בהא פליגי עליה השאלתות ופסקו דאם המשיכו ע"ג צינור שקבעו ולבסוף חקקו דכשרים עכ"ל. וכבר נתבאר בדברי הרמב"ם שדעתו כדעת השאלתות :

סעיף קטן סג

כתב א"א ז"ל בתשובה על מקוה שנובע ונתייבש בקיץ והיה בור רחוק ממנו כמו ד' בתים ומלאוהו מים מכונסים כלומר שאובים ונתמלא המקוה מתחת לקרקע מאותם מים מכונסים שהמקוה כשר וכו' טעמו מפורש בתשובה כלל ל"א סימן י' שהוא מדאמר שמואל בפרק בתרא דבכורות (דף נה:) נהרא מכיפיה מיבריך כלומר כשהוא זמן שרב וחום הנהרות מתמעטים כי מבוע הנהר ומקירו מתייבש ברוב השרב והחום ומי הנהר מתמעטים וכשיורדים גשמים ואויר העולם מתלחלח ונעשה רטוב גם מקור הנהר ותוצאות מימיו מקבלים שפע מלחלוחית האויר ומוציאין מים בשפע והנהר מתגבר והולך ורבה מעצמו ולא הכל ממי גשמים אלא רוב תגבורת המים הוא מקום נביעתו וכן באר מים נביעתו הוא מגידי האדמה המתפשטים לכאן ולכאן דרך הקרקע ואף זאת החום והשרב שגידיהן נצמתין ואין במימיהם מספיק למלאות הבור מ"מ לא אפס

לחלוחי' הגידי' ומים נשאר בהם אלא שהם מועטים ואינם מספיקים למלאות הבור מ"מ כשבאים עליהם מים הן ממי גשמים הן ממים שנשפכו לתוך באר אחרת נתלחלחו גידי האדמה ממים שנשפכו לתוך הבאר ההיא והוסיפו הם מעצמם נמצא שנטהרה אותה שאיבה ברבייה והמשכה ועוד שהוא דבר ידוע שא"א שלא ישארו אותם הגידין בלא מים כלל וכיון שיש בהם קצת מים יש עליהם תורת מעיין ושמעי' מפ"ק דמקואות דמעיין נובע שבו מים כל שהוא יכול למלאות בכתף וליתן בתוכו עד שיהא ראוי לטבילה הלכך לא נפסל המקוה במים שאובים שנכנסו דרך גידי האדמה לתוכו:

סעיף קטן סד

הבא להמשיך מים למקוה צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה כגון מי גשמים שרוצה להמשיכם למקום אחר לעשות מקוה לא יאחוז בידו דף ויעבירם עליו אלא יניח הדף בקרקע ויסיר ידו משם בטרם יעברו המים עליו בפ"ה דמקואות תנן נוטפין שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל אפילו קנה אפי' זב אפי' זבה יורד וטובל ד"ר יהודה רבי יוסי אומר כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו ופי' הרא"ש שם ובסוף נדה כלומר נוטפין שנקוו למקום אחד והזחילן להוליכו לתוך גומא אחת לעשות מקוה סומך אפילו מקל אפי' קנה והן פשוטי כלי עץ והא דקאמר אפילו משום דתנן בפ"ו דפרה נתן ידו או רגלו או עלי ירקות כדי שיעברו המים לחבית פסולים עלי קנים ועלי אגוזים כשרים זה הכלל דבר שהוא מקבל טומאה פסול דבר שאינו מקבל טומאה כשר וקאמר לא מיבעיא עלי קנים ועלי אגוזים דאינם ראויים לקבל טומאה כלל אלא אפי' מקל וקנה שאם עשה להם בית קיבול מקבלים טומאה מזחילין בו ואפילו הזב והזבה סומכים המקל והקנה ולא פוסלים אלא היכא דנתן ידו או רגלו והמים עוברים דרך גופו אבל אם הוא סומך המקל והקנה שהמים עוברים דרך עליהם אין בכך כלום מידי דהוי אעלי קני ועלי אגוזים שהוא סומך שם והמים עוברים עליהם ורבי יוסי קאמר ל"מ זב וזבה אלא אפילו טהור כיון דבר קבול טומאה הוא לא יסמוך במקל וההיא דעלי קנים ועלי אגוזים מיירי שנתנן שם טרם באו המים ולא היו בידו כשעברו המים עכ"ל. וידוע דרבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי וגם רבינו שמשון פי' כיוצא בו כדברי הרא"ש. והרמב"ם פירשה בע"א וישר בעיני הרא"ש וכתבתי לעיל גבי מעיין שיורד מן ההר טיפין טיפין אף ע"פ שכתב שישר בעיניו פירוש הרמב"ם בתשובה סימן ד' לא כתב אלא פירושו ורבי' כתב לעיל ההיא דמעיין שיורד מן ההר טיפין טיפין שהיא ע"פ פי' הרמב"ם וכאן כתב דלא יאחוז דף בידו ויעבירם עליו שהוא ע"פ פירוש הרא"ש ולכאורה יש לתמוה עליו שנראה כאילו הוא מזכה שטרא לבי תרי אבל טעמא משום דשני הפירושים באו

להחמיר זה לענין מעיין היורד טיפין טיפין בהפסק שאין לו דין מעיין וזה לענין שלא יאחוז דף בידו להמשיך על הדף מים למקוה נקט כחומרי שניהם דבמילתא דאיסורא פסקו להחמיר וכ"נ מדברי הרא"ש בתשובה סימן ז' שכתב שעלה על לבו לפרש משנה זו דנוטפים שעשאן זוחלין קאי אירישא דקתני הזוחלין כמעיין הנוטפים כמקוה וראיתי עתה בספר הרמב"ם שהוא נוטה לפי' הזה שכתב המים הזוחלין מן המעיין הרי הן כמעיין וכו' וגבי מקוה כל כלי שלא נעשה לקבלה אע"פ שהוא מקבל אינו פוסל כגון הסילונות וכו' אין פוסלים את המקוה בין שהן של מתכת או של חרס מ"מ לא הייתי רשאי לעשות מעשה ע"כ הרי שלא מלאו לבו להקל בדבר שהווייתו ע"י דבר המקבל (טומאה) אע"פ שהוכשר בעיניו פירושו של הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן סה

ומ"ש וכן הסילון של אבר או של מתכת אסור להעביר בו מים למקוה שמקבל טומאה כלומר אע"פ שהסילון אין לו בית קיבול אם הוא של מתכת מקבל טומאה דפשוטי כלי מתכות מקבלים טומאה וזה ע"פ מה שנתבאר בסמוך שדעת הרא"ש לפסול מקוה שהווייתו ע"י דבר המקבל טומאה וכן כתב הרשב"א בתשובה וז"ל ועל ענין שאמרת אם חוששין לכלי שמקבל טומאה בודאי אילו היה כל שיעור המקוה על ידי דבר המקבל טומאה כגון שלא המשיכו אלא שהיה זוחל למקוה פסול כמו ששנינו פ"ה דמקואות רבי יוסי אומר כל דבר המקבל טומאה אין מזחילין בו ושנינו פ"ו דמסכת פרה נתן ידיו או עלי ירקות כדי שיעברו המים לחבית פסולים דדבר המקבל טומאה הוא ומפרש טעמא בפ"ב דזבחים (כה:) דאמר קרא מקוה מים יהיה טהור הווייתו ע"י מים יהיה ולפיכך אם הצינור של מתכות שמקבל טומאה אע"פ שאין לו בית קבול פסול וכ"כ גם בתשובות להרמב"ן סימן רכ"ז והמרדכי כתב בשבועות וז"ל כתב הרא"ם בס"י צריך ליזהר שלא לטבול ושלא להטביל במעיינות המקלחים דרך סילונות של מתכות דרך זחילה כדין מעיין אלא באשבורן של מ' סאה כדין מקוה שהסילון של מתכות מקבל טומאה אע"פ שאין לו בית קיבול והמים העוברים בו יצאו מתורת מים חיים מדין מעיין דתנן במסכת פרה ומייתי לה בפ"ב דזבחים נתן ידו או רגלו כדי שיעברו המים לחבית פסולה וכו' זה הכלל דבר המקבל טומאה פסול כו' מה"מ וכו' הווייתו ע"י טהרה תהא ואין חילוק בין חיות מי חטאת לחיות דמעיין דהא מקרא דכתיב גבי מעיין מייתי ראייה וכתב הרב ר' שמואל בר"ב אע"פ שמורי מכשיר לטבול באשבורן שנעשה ע"י דבר המקבל טומאה מיהו רש"י פי' בזבחים וגורס הווייתן של מים המטהרים ע"י טהרה תהא כשאתה מהוה

אותם להיות מקוה או קדוש הוי מהוה אותם על ידי דבר שאין מקבל טומאה מכלל דבכולהו פסול וצ"ע עכ"ל:

סעיף קטן סו

ומ"ש ואם הוא מחובר לקרקע ש"ד שאז אינו מקבל טומאה וכו' כן כתב הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ל"א סימן נ' ובסוף נדה והביא ראייה מדתנן בפ"י דכלים כל כלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו טמא חוץ מן הדלת והנגר והמנעול וכו' שנעשו לקרקע וכן הני סילונות כיון שנעשו להיות מונחים שם תמיד תשמישן עם הקרקע ואין מקבלין טומאה וביאר בתשובה דבין שנתחברו בבנין עם הקרקע או שטמונים כולם בתוך הקרקע נתבטלו עם הקרקע וטהורים וכן דעת הרשב"א שכתב בסוף תשובה שכתבתי בסמוך בד"א כשאינו מחובר לקרקע אבל היה מחובר לקרקע בטל הוא לגבי הקרקע ואינו מקבל טומאה ולא עוד אלא אפילו מחובר לדבר המחובר לקרקע כגון טבעת שבדלת אינו מקבל טומאה וכדאיתא בברייתא ומייתי לה בפ' במה אשה (שבת ד' נח:) ותנן במסכת כלים כל כלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו טמא חוץ מן הדלת והמנעול וכו' שנעשו לקרקע עכ"ל וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן רכ"ז ומדלא מפליג בין טמונים כולם לאינם טמונים משמע דבכל שהן מחוברים לקרקע מכשר בין טמונים בין שאינם טמונים וכדברי הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן סז

ומ"ש בד"א בממשיך מי גשמים בעלמא אבל אם ממשיך מים ממעיין או ממקוה שרי אפילו על ידי דבר המקבל טומאה גם זה מדברי הרא"ש בסוף נדה וז"ל ועוד אני אומר אם הסילון של מתכות מביא את המים ממעיין או ממקוה אחר למקוה זה אף ע"ג דהוייתן ע"י טומאה כשר כיון דמי מקוה מחוברים למעיין או למקוה אחר שהוא כשר דמקוה שכולו שאוב נטהר בהשקה אם השיקו לחבירו למקוה כשר כדתנן בפרק ו' דמקואות מטהרין את המקואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סילון של חרס או של אבר ומניח ידיו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכו ומשיקו אפי' כשערה ודיו עכ"ל ואף ע"ג דממשיך מים מן המעיין לכלי נפסלו אפי' מים היוצאים מן הכלי משום שאובים ולא מהניא להו חיבור למעיין כמו שנתבאר לעיל בדברי הרמב"ם והרא"ש שאני התם דהוי כלי שיש לו בית קיבול ונפסלו משום שאובין אבל הכא דאין בו בית קיבול אף על פי שהוא מקבל טומאה שפיר הויא השקה אף על פי שהמים נמשכים עליו. אבל מדברי הרשב"א נראה שאינו מחלק בין ממשיך מי גשמים בעלמא לממשיך מי מעיין או מקוה שכתב בסוף תשובה שכתבתי בסמוך וז"ל עוד שנינו במסכת מקואות מטהרין את המקואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סילון של חרס או של

אבר ומניח ידיו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכה ומשיקה אפי' כשערה ודיו מכל אלו שמענו שאפילו כלי מתכות העשוייה לקרקע או לדבר המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה ואינו פוסל את המקוה עכ"ל הרי שפירשה להההיא מתניתין כשהסילון מחובר לקרקע דוקא וכן מפורש בהדיא בתשובה להרמב"ן סימן רכ"ז ולא כדמשמע מדברי הרא"ש דמפרש דבסילון תלוש איירי:

סעיף קטן סח

ומ"ש אפי' בממשיך מי גשמים ע"י דבר המקבל טומאה אינו פוסל אא"כ היו המים נופלים להדיא מדבר המקבל טומאה לתוך המקוה וכו' ג"ז מדברי הרא"ש בתשובה ובסוף נדה והביא ראייה מפ"ב דזבחים (כה:) דבעי אויר שסופו לנוח כמונח דמי או לא ופשיט ליה דאויר כלי ככלי דמי ומייתי בתר הכי תנן נתן ידו או רגלו או עלי ירקות שיעברו המים לחבית פסולים עלי קנים ועלי אגוזים ועלי גפנים כשרים זה הכלל כל דבר שהוא מקבל טומאה פסולים ושאינו מקבל טומאה כשרים מנה"מ א"ר יוחנן אמר קרא אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור הוייתו ע"י טהרה תהא א"ר חייא בר אבא זאת אומרת אויר כלי ככלי דמי פי' דאי לאו ככלי דמי אמאי פסולים והלא לא נפלו מידו לחבית אלא היו מקלחים מהנהר לידו ומידו לאויר ואח"כ נפלו מן האויר לחבית ולא באו לחבית מדבר המקבל טומאה אלא ודאי אויר כלי ככלי דמי והוי כנפלו מתחת ידו לחבית א"ל רבי זירא ודילמא בשותת ולא תפשוט מכאן דאויר כלי ככלי דמי דמיירי שהמים שותתים מתחת ידו לחבית ואינם עוברים באויר א"ל תרדא כדי שיעברו המים לחבית תנן משמע שעוברין בקילוח מוכח בהדיא דאפי' העביר המים עד החבית ע"י דבר המקבל טומאה לא מיפסלו אם לא שיגיע אותו דבר המקבל טומאה עד אויר הכלי ע"כ לשונו וכבר נתבאר דהיינו דוקא במידי דלית ליה בית קיבול אבל אם יש לו בית קיבול המים הנמשכים ממנו פסולים בכל זה: והרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות מקואות כל כלי שלא נעשה לקבלה אף על פי שהוא מקבל אינו פוסל את המקוה כגון הסילונות שהמים נמשכים מהן בין שהיו של מתכות או של חרס וכ"כ גם בפי' המשנה פ"ד ולא חילק בו בין אם הוא מחובר לקרקע לאם אינו מחובר ובין אם הוא מקלח לאויר המקוה או לאו משמע שסובר שאף על פי שמקבל טומאה כיון שאין לו בית קיבול כשר וטעמו מפני שהוא מפרש מתניתין דנוטפין שעשאן זוחלין דקאי אירשא דקתני הזוחלין כמעיין והנוטפין כמקוה וכו' וכמו שכתבתי לעיל גבי מעיין היורד מן ההר טיפין טיפין בהפסק ולא איירי לענין הוייתו ע"י טהרה דלא בעינן הוייתו ע"י טהרה אלא לזב ומצורע וקידוש מי חטאת דבעינן בהו מים חיים אבל לטבילת שאר טמאים דלא בעינן מים חיים אפילו

הוייתן ע"י דבר המקבל טומאה כשר והוא שלא יהיה לו בית קיבול העשוי לקבלה ויש הוכחה לדעתו מדקתני במסכת פרה ההיא דנתן ידו או רגלו או עלי ירקות כדי שיעברו המים לחבית פסולים וכו' ולא קתני לה במסכת מקואות ומ"מ כיון שהרא"ש כתב שאינו רשאי לעשות מעשה להקל וגם כתב בתשובה שגדולים החמירו לפסול וגם ר"ש פי' דמזחיל ע"ג דבר המקבל טומאה פסול אף לטבילת הטמאים אין להקל בדבר אלא נקטינן כדברי הרא"ש הלכה למעשה: כתב הרא"ש בתשובה שהוקשה לו לפי שיטתו תוספתא דפ"ב דמקואות דקתני לגיון העובר ממקום למקום וכן שיירא העובר ממקום למקום וזלפו בידיהם וברגליהם ג' לוגין למקוה כשר ולא עוד אלא אפי' עשו מקוה בתחלה ומ"ש מקוה הנעשה בזילוף ידיהם ורגליהם מנתן ידו או רגלו כדי שיעברו המים לחבית ע"כ ובמה שכתבתי לעיל בשם הראב"ד בפי' תוספתא זה יתיישב זה:

סעיף קטן סט

מקוה שנסדק אחד מכתליו והמים יוצאים דרך הסדק יש פוסלים אותו אפי' יש בו כמה סאין וכו' כן דעת המרדכי בשבועות וז"ל הטובל במקוה אפי' יש בו אלף סאין יזהר שלא יצאו המים מהמקוה בשעת טבילה דאם כן הוה ליה זוחלין ואם הוא מעכב זחילתו בדבר המקבל טומאה כגון שנתן שם כלי או ידו או רגלו לעכב זחילתו אינו מועיל והכי תניא בפרק ה' דמקואות נוטפין שעשאן זוחלין פירוש כגון מקוה שפרץ על שפתו וכו' והרא"ש הביא בסוף נדה משנה זו דקתני נוטפין שעשאן זוחלין סומך אפי' מקל אפי' קנה אפי' זב וזבה יורד וטובל דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו ופי' ר"ש נוטפין שעשאן זוחלין כגון מקוה שנפרץ על שפתו ומימיו יוצאים וזוחלין אסור לטבול בו דכיון שמי המקוה ננערו והתחילו לצאת הרי הוא טובל במקוה זוחל ואפי' ישאר במקוה מ' סאה אחר שיצאו הזוחלין מ"מ השתא מיהא הוא טובל גם במים העליונים שהם זוחלין והנכון יותר לפרש דמיירי שלא ישאר במקוה מ' סאה אם לא שיסתום הזחילה והשתא ניחא דפוסל רבי יוסי משום דשיעור הכשר מקוה נעשה על ידי המקבל טומאה אבל אם ישאר במקוה מ' סאה ואינו סותם אלא כדי להרבות מים לא מיקרי הוייתו על ידי טומאה ולהך פירושא אם ישאר במקוה מ' סאה לכ"ע מותר לטבול בו אף כשהוא זוחל מלמעלה כיון דעיקר המקוה אינו זוחל ולא פליגי אלא במקוה שלא ישאר בו מ' סאה אחר שיצאו הזוחלין דר' יוסי סבר דבר המקבל טומאה אין מזחילין בו כלומר אין מעמידים בו הזחילה כיון דסתימה זו גורם הכשר המקוה וטעמא כדתנן בפ"ו דפרה נתן ידו או רגלו או עלי ירקות פדי שיעברו המים לחבית פסול ומפרש טעמא בפ"ב דזבחים דאמר קרא מקוה מים יהיה טהור הוייתן על

ידי טהרה יהא ורבי יהודה סבר דיכול לסמוך במקל ובקנה אפי' הם כלים וטמאים וכן זב וזבה סותמין ביד או ברגל לעכב הזחילה וראיתי אחד מהמחברים האחרונים שכתב מתוך משנה זו שאם נסדק אחד מכותלי המקוה והמים מנטפים דרך הנקב יצאו מתורת אשבורן ונקראו זוחלין ופסול ולישנא דנוטפין שעשאן זוחלין לא משתמע כפי' ר"ש כי לא עשאן זוחלין אלא מעצמו נפרץ המקוה על שפתו וגם אין מזחילין בו קשה לפרשו מניעת זחילה ועוד טעמא דרבי יוסי לא מסתבר כלל ועוד דתנן בפ"ב דמקואות בש"א מטבילין בחרדלית ובה"א אין מטבילין ומודים שגודר כלים וטובל בהם וכלים שגדר לא הוטבלו. פי' חרדלית. שטף מים היורדים מדליו של הרים ב"ש סברי דנוטפים מטהרים בזוחלים וקטפרס הוי חיבור וב"ה סברי דלא הוי חיבור גם אין מטהרים בזוחלין אבל כשגדר בכלים לא הוי זוחלין ואם יש באשבורן מ' סאה מטבילין בהם אבל כלים שגדר בהם לא הוטבלו לפי שלא הגיע בהם המים אלא מצד אחד אלמא דמבטלין הזחילה על ידי כלים טמאים ועוד בגודר בכלים אי אפשר להדק כל כך הכלים זה לזה שלא יצא מן המים שביניהם כי לא הוזכר במשנה שצריך לטוחן בטיט וכן בת"כ דקאמר אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין משמע שלא בא למעט אלא דומיא דמעיין שכולו זוחל והולך וכן ב"ש וב"ה לא נחלקו אלא בחרדלית שהם המים הנגרים מדליו של הר וכן משמע בתוספתא דאם יש לפניו עוגל מ' סאה אף על פי שחרדלית של גשמים עוברת דרך אותו עוגל נכנסת מצד אחד ויוצאת מצד אחר מטבילים בו דאין נוטפים פסולים אלא בטובל בהם דרך זחילתן כמו נהרות שרבו עליהם מי גשמים וכן משמע מדתנן בפ"א דמקואות בור שמלא מים שאובים והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו וכו' ע"כ וכל זה כתב גם כן בתשובה כלל ל"א סימן ד' וז"ל בסוף התשובה ואל יעלה על לב אדם לפסול המקוה אם מימיו זבין קצת לחוץ ואף רבינו לא פי' אלא שנפרץ על שפתו ומימיו יוצאים וזוחלים ומשמע שנפרץ כ"כ עד שכל מימיו זוחלין ומתנועעים לצאת ולא ישאר בו מ' סאה אם לא יסתום אותו ע"כ וכדברי הרא"ש פסק ר"י בשם הגאונים ז"ל : וכתב מהר"י קולון בשורש קנ"ו שאפי' לדעת הראשון שפוסל אפי' ישארו שם ארבעים סאה אחר שיצאו דרך הסדק מ"מ יש לחלק ולומר דדוקא במקוה מים מכונסים הוא שאמרו לפסול בכה"ג אבל היכא שמקוה זה בא מן המעיין שדינו לטהר בזוחלין י"ל דיש להכשירו ממ"נ שאם אתה מחשיב כל המים כזוחלין א"כ עדיין שם מעיין עליו ודינו הוא ליטהר בזוחלין שהרי לעולם מקלח הוא וזוחל מצד הקילוח כדרך מעיין שהוא תמיד זוחל ואף ע"ג שהוא נפסק ממקום המעיין מ"מ כיון שלא נח באשבורן כדרך מקוה אלא זוחל ויורד דרך הצד האחר נראה דעדיין שם מעיין עליו וראיה ממה ששנינו בפ"ה

דמקואות ומייתי לה בפ"ק דחולין (לא.) גל שנתלש ובו מ' סאה ונפל על האדם ועל הכלים טהורים ועוד תנן ומייתי לה התם מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפין שאין מטבילין באויר ופירש רש"י מטבילין בראשי גלים הנתלש מן הים והולך למרחוק ובא על הארץ וכו' דש"מ שאף ע"פ שנפסק ממקום נביעתו מ"מ כיון שלא נח במקום אשבורן אלא תמיד היה נע ונד לא פסק ממנו שם מעיין ומטהר בזוחלין ה"נ ל"ש שהרי לא נחו המים אלא נכנסים בזו ויוצאים בזו ול"מ שהמים שהם יוצאים מנקב ולמעלה ששם מעיין עליהם שהרי לא נחו כדפרישית אלא אפי' המים שהם מנקב ולמטה כשרים ממ"נ אי חשיבי זוחלין מחמת שננערו לצאת א"כ הו"ל מי מעיין ואי לא חשיבי זוחלין א"כ הו"ל מקוה ומטהרים במ' סאה ומ"מ מטעם זה אין ראוי להכשיר כל כך המקוה דיש לחוש שמא תפסוק הזחילה משני הצדדים הן ממוצאן הן ממובאן וכגון שכלו המים תחלה מצד מובאן ושוב נחסר המקוה ונבלעו המים בקרקע עד שגם מצד מוצאן אין המים יוצאים כלל שאין המים מגיעים עד כנגד נקב המוצא דהשתא פשיטא דפסק ממנו שם מעיין ושוב כשיחזרו המים לקלח מצד הנהר דרך מובאו ויתמלא המקוה מים על כל גדותיו עד שיצא דרך מוצאיו כאשר בתחלה נמצא שננערו המים לצאת וחשיבי כזוחלין ולא יטהרו שהרי פסק מהם שם מעיין כשנחסר המקוה כדפרישית ועוד נראה לחלק ולומר דהא דכתב בי"ד דיש פוסלין בנסדק וכו' וכן במרדכי דכתב דאפי' יש במקוה אלף סאין דיש ליזהר שלא יעלו המים על שפת המקוה משום דהו"ל זוחלין וכו' דהיינו דוקא במי מקוה דאין מעיין אבל במי מעיין י"ל דמודו כ"ע דכשר דאלת"ה תקשה להו ממה ששנינו ג' מקואות בזה כ' סאה ובזה כ' סאה וכו' וירדו ג' וטבלו בהם ונתערבו המקואות טהורים והטובלים טהורים הרי בהדיא שאף ע"פ שיצאו על שפת המקוה אפ"ה הטובלים טהורים ואא"ב דס"ל דמודו דבמי מעיין אע"פ שנפסק המקוה לעולם דין מעיין יש לו ומטהר אפי' בזוחלין נוכל לומר דאיירי במקוה הבא מן המעיין ונפסק אא"א דבכל ענין פסלי תקשה להו ההיא משנה דמשמע בהדיא דאף ע"פ שעלו המים על שפת המקוה אפ"ה טהורים הטובלים ע"כ:

סעיף קטן ע

ומ"ש רבינו לפיכך נקב העשוי להוציא בו המים מהמקוה יכולים לסותמו במטלניות שיש בהן ג' על ג' כ"כ הרא"ש בתשובה מההיא דחרדלית של גשמים שכתבתי בסמוך שגודר אפי' בכלים טמאים מדקתני וכלים שגודר בהם לא הוטבלו דדוקא הוייתן דהיינו שמזחיל המים למקוה בעינן ע"י טהרה דומיא דהך מתני' דפרה דקתני כדי שיעברו המים לתוך החבית אבל מניעת המים שלא יצאו מן המקוה יכול לעשות אפי' בדבר

טמא עכ"ל: כתוב בשער המים שבסוף ת"ה וז"ל נפרץ המקוה ומימיו יוצאים ונעשו זוחלין פסול ואין טובלין בו לפי שנעשו כל המים זוחלין ויראה לי שאף על פי שניקב המקוה ומימיו נוטפין מעט מעט או נבלעין בקרקע מעט מעט כשר לפי שאין זחילתן ניכרת ואם אי אתה אומר כן אין לך מקוה מים כשר שהקרקע מתחלחל ובולע מעט מעט עכ"ל:

סעיף קטן עא

הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר להכשירו או ששניהם חסרים ובא לערבם ולהכשירם צריך שיהא נקב שביניהם רחב ב' אצבעות בינונית וכו'. משנה בפ"ו דמקואות עירוב מקואות כשפופרת הנוד בעביה ובחלליה כב' אצבעות חוזרות למקומן וכתב הרא"ש בסוף נדה פי' עירוב מקואות שאוב בצד מקוה כשר או חסר בצד שלם או ב' חסרים להכשירם צריך שיהא הנקב רחב כשפופרת הנוד אבל בשער המים שבסוף ת"ה כתוב דהא דבעינן כשפופרת הנוד היינו דוקא להכשיר מקוה חסר מן השלם אבל להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב אף ע"ג שאינו משיקן אלא כשערה כשר לפי ששאוב אינו פוסל אלא מדבריהם הם הקילו בו בכך שאע"פ שמי ההשקה אינם רואים פני האויר ואע"פ שאין משיקות אלא כשערה ותניא בתוספתא ב' אצבעות שאמרו בבינונית של כל אדם ולא מד' בטפח וכבר כתבתי לעיל דעת (פי') ר"ש והרא"ש והרמב"ם ז"ל בזה ובסוף הסימן גבי אם נפרץ הכותל למעלה זה לזה אכתוב אי בעינן שיעור המים העוברים דרך הנקב כשיעור רוחב הנקב או לא: תנן בפ"ו דמקואות ספק שהיא כשפופרת הנאד ספק שאינה כשפופרת הנאד פסולה מפני שהיא מן התורה כלומר שעיקר טבילה היא מן התורה ותנן תו כל שיעמוד כשפופרת הנוד ממעטה רשב"ג אומר כל שהוא מבריית המים טהור וכתב הרמב"ם דאין הלכה כרשב"ג וכ"פ בפ"ח מהלכות מקואות ואע"ג דאמרינן בפ"ב דזבחים דכל שתחילת ברייתו מן המים מטבילין בו ופסקה הוא ז"ל בפרק הנזכר משמע דס"ל דלת"ק דרשב"ג אע"פ שכל שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו מ"מ ממעט בנקב כשפופרת ופסק כמותו וכ"נ שפוסק הרא"ש דממעט שלא הביא אלא דברי ת"ק בלבד: כתב המרדכי בשבועות נראה לראבי"ה דאם יש נקבים הרבה דקים מצטרפים כשפופרת הנוד דתנן בפ"ז דמקואות השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אא"כ נקובים כשפופרת הנוד וכו' עד אם היה שק או קופה מטבילין כמו שהן מפני שהמים מעורבים בהם והא דאמר רבא פ' חומר בקדש (כב.) מקוה שחלקו בסל ובגרגותני הטובל שם לא עלתה לו טבילה דהא ארעא חלחולי מחלחלא ובעינא עד דאיכא מ' סאה אלמא לא מהני נקבים להיות חיבור וי"ל דהתם

מיירי שאין באחד מהם מקוה שלם לבדו דאז אפי' כשפופרת הנוד לא מהני נקבים אבל כשהאחד שלם והשני חסר אז אפי' נקבים דקים מצטרפין לשפופרת הנוד וההיא דארעא חלחולי מחלחלא ה"פ כשחופר בסמוך זה לזה ב' או ג' חפירות שכולם חסרים ואין באחד מהם מ' סאה אף ע"פ שניכר דארעא חלחולי מחלחלא והחלחול מפעפע מזה לזה אפ"ה לא הוי חיבור אבל אם חופר אצל הנהר או אצל המקוה שלם בכדי שאנו רואים את החלחול כה"ג נראה דהוי החלחול חיבור וראיה משק וקופה כדפירש ר"י עכ"ל:

סעיף קטן עב

ומ"ש רבינו ולאחר שנתערב הפסול עם הכשר אפי' רגע נשאר לעולם בהכשרו אפי' נסתם הנקב אח"כ כן כתב הרא"ש בתשובה והביא ראיה מדין ג' מקואות שיש בשנים מהם בכל אחד מהם כ' סאין מים כשרים ובאחד מהם כ' סאה מים שאובים וכו' שכתב רבינו בסמוך ועוד הביא ראיות ממקומות אחרים. ור"י כתב וז"ל ב' מקואות א' שאוב וא' כשר ונקובים זה לזה כשפופרת הנוד ונסתם הנקב נסתפקו המפרשים אם נשאר השאוב בהכשרו או כיון שנסתם הנקב חוזר לפיסולו כבתחלה קודם שנתערב וי"מ דכיון דהוכשר פעם אחד שוב אינו חוזר לפיסולו:

סעיף קטן עג

כותל שבין ב' מקואות שנסדק מצד זה לצד זה ברוחב ואפי' כ"ש מצטרף וכו' ואם נסדק מלמעלה למטה אינו מצטרף וכו' ואם נפרץ הכותל למעלה וכו' בפ"ו דמקואות תנן כותל שבין שני מקואות שנסדק לשתי מצטרף ולערב אין מצטרף עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד ר' יהודה אומר חילוף הדברים וכתב הרא"ש בסוף נדה פי' לשתי מצד זה לצד זה לערב מלמעלה למטה והלכה כת"ק וכ"פ ר"ש וכ"כ רבינו ירוחם ז"ל אבל הראב"ד פי' בספר בעלי הנפש לשתי מלמעלה למטה לערב מצד זה לצד זה וכ"פ הרמב"ם שתי הוא האורך וכמוהו בכותל מלמעלה למטה וערב הרוחב וכמוהו בכותל מימין לשמאל וכוונת מצטרף שנצטרפו השני מקואות וישלם השיעור יחד ובפ"ח מהלכות מקואות סתם דבריו וכתב כלשון המשנה וז"ל כותל שבין שני מקואות שנסדק לשתי מצטרפין ואם היה בשניהם ארבעים סאה מטבילין בכל אחד מהן ואם נסדק לערב אין מצטרפין עד שיהיה במקום אחד כשפופרת הנוד ע"כ ובפי' מצטרף דקתני מתני' נראה מדברי הרמב"ם דהיינו דכל שנסדק לשתי מצטרפים יחד המקואות כיון שכל הכותל נסדק לשתי ואפי' כי מצרפת לכוליה סדק לא יהא בו כשפופרת הנוד אבל ר"י כתב נסדק לשתי מצטרף כל הסדק לשפופרת הנוד משמע מדבריו דאי כי מצרפת לכוליה סדק לא יהא כשפופרת הנוד אף ע"פ שנסדק לשתי אינו עירוב וכי נסדק לערב אף ע"ג דכי מצרפת לכוליה סדק אית ביה כשפופרת הנוד אינו עירוב עד שיהא כשפופרת הנוד

במקום אחד וכתב הראב"ד בספר בעלי הנפש איכא מ"ד דאף ע"ג דבעינן נקב כשפופרת הנוד לא בעינן שיכנסו המים מזה לזה כמלא הנקב אלא ברום כקליפת השום סגיא דתנן כותל שבין ב' מקואות שנסדק לשתי מצטרף וכו' פירוש נפרצו זה לתוך זה שחסר הכותל מלמעלה אלמא הא בעינן שיכנסו המים מזה לזה אלא ברום כקליפת השום על רוחב כשפופרת הנוד ש"מ עכ"ל:

סעיף קטן עד

ומ"ש ואם נפרץ הכותל למעלה זה לזה ברוחב ב' אצבעות אפי' אין המים מתערבים אלא כעובי קליפת השום מצטרפין שם במשנה נפרצו זה בתוך זה על רום כקליפת השום על רוחב כשפופרת הנוד פירוש נפרץ הכותל בראשו והמים מתחברים שם כיון שהפרצה רואה את האויר סגי בתערובת כל דהו כרוחב שפופרת הנוד כך פירשו הרמב"ם ור"ש והרא"ש ז"ל ובפ"ח דטהרות אהא דתנן הניצוץ והקטפרס ומשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה כתב ר"ש הקשה ר"ת דהכא משמע דטופח ע"מ להטפיח חיבור ובפ"ו דמקואות תנן עירוב מקואות כשפופר' הנוד כב' אצבעות חוזרות למקומן ודחק ר"ת לפרש דנקב בעי כשפופרת אבל במים סגי בטופח להטפיח וא"ת לפר"ת בנקב עגול כשפופרת היכי סגי בטופח להטפיח והלא הנקב עגול הוא ועד שיתמלא חציו אין ברוחב המים כשפופרת ורוחב המים בעינן כשפופרת כדתנן בפ"ו דמקואות גבי כותל שבין ב' מקואות שנסדק דקתני לשתי מצטרף לערב אינו מצטרף עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד וגבי נפרץ זה לתוך זה כגון מלמעלה שהפרצה רואה את האויר דתניא על רום כקליפת השום על רוחב כשפופרת הנוד וי"ל דהתם נמי לא איירי במים אלא כשיעור הפרצה והביא כמה ראיות ובסוף כתב אלא ודאי גבי מקוה איירי בשיעור הפרצה ומים המתערבים דרך הפרצה לא בעינן ברוחב חיבור המים כשפופרת וחיבור המים לר' יהודה כדאית ליה ולרבנן כדאית להו וקרי ליה כל שהוא וא"ת ומאי ניהו שיעורא דרבנן כיון דטופח ע"מ להטפיח אינו חיבור למקוה וי"ל דלרבנן בעינן כקליפת השום מים בין בנקב כשפופרת בין בפרצה העליונה ועוד יש לפרש דכל מקום שהמים מתערבים דרך נקב או דרך פרצה של מעלה שיעור המים כשיעור הפרצה בין לכשפופרת בין לקליפת השום בין לר' יהודה בין לרבנן ומתיישבת בכך מתני' דכותל וכי פליגי במים צפים למעלה מן הכותל בלא פרצה או כי ההיא דקומקומום דרבנן בעו כקליפת השום ולר' יהודה סגי בטופח להטפיח וניחא השתא הא דתניא בר"פ חומר בקדש המים המעורבים עד שיהיו מעורבים כשפופרת הנוד משמע דזהו שיעור המים והא דתנן התם גבי סילון שמשיקו אפי' כשערה ודיו התם לאו בחסר אלא בשלם שאוב ומשיקו לכשר

וסגי בכשערה משום דשאיבה דרבנן עכ"ל ורוב דברים אלו כתבו התוס' בר"פ חומר בקדש ומדברי הפוסקים שסתמו דבריהם נראה כפירושא בתרא דכל מקום שהמים מתערבים דרך נקב או דרך פרצה של מעלה שיעור המים כשיעור הפרצה שהצריכו בה דאל"כ הו"ל לפרש וכ"נ שהוא דעת סמ"ג שכתב סברת ר"י שהביא המרדכי כמו שכתוב בסמוך ודלא כסמ"ק שכתב עירוב מקואות כשפופרת הנוד ופירשו התוס' שאין צריך שיהיו המים צפים בתוך הנקב רק טופח על מנת להטפיח ע"כ וז"ל שער המים שבסוף ת"ה היה אחד מהם חסר ומשיק זה לזה אם היה משיקן דרך נקב צריך שיתערבו בנקב כשפופרת הנוד ושיהו במים כמילוי הנקב ואם דרך פרצה הפרוצה למעלה באויר אפי' אין בגובה הפרצה רק כקליפת השום הרי אלו מצטרפין ובלבד שימלאו המים הפרצה היו המים צפין מלמעלה מן הכותל בלא פרצה צריך שיהיו במים כקליפת השום עכ"ל וז"ל הריב"ש בתשובה סימן רצ"ב איברא שר"ת סובר דטופח להטפיח הוי עירוב למקוה וכי בעינן כשפופרת הנוד היינו שהנקב יהיה כשפופרת הנוד אבל כל שיש בנקב מים טופח להטפיח סגי ולמעלה דבעינן כקליפת השום טופח להטפיח וקליפת השום חד שיעורא הוא וכן נמי בשיעורא דהשקת שאובין ע"י סילון חד שיעורא הוא או דלא בעינן כקליפת השום אלא בשיעור גובה הפרצה וכרחב שפופרת הנוד אבל המים בטופח להטפיח סגי אבל דעת רבינו שמשון ורוב המחברים ששיעור המים הוא כשפופרת הנוד ע"י נקב וע"י פרצה מלמעלה שיעור המים הוא כקליפת השום ושלא ע"י פרצה אלא שצפין המים על כותל המקוה בהא סגי טופח להטפיח דבציר שיעוריה אבל דעת הרמ"ה וכן בסה"מ דלעולם בעינן למעלה כקליפת השום ולא חילקו בין ע"י פירצה לכותל שלם וכן הרמב"ם לא חילק עכ"ל: ולענין הלכה נקיטינן כהרמב"ם והנך רבוותא דסברי כוותיה: כתב המרדכי בשבועות בשם תוס' גיטין (טז.) דהא דתנן הניצוק והקטפרס אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה פר"ת דהיינו דוקא מי גשמים דעתידין לפסוק אבל מי נהר שאין עתידין לפסוק הוי חיבור טופח ע"מ להטפיח מיהו צריך שיהא הנקב כשפופרת הנוד ע"כ נראה שזו היא הסברא הראשונה שכתבתי בסמוך לדעת ר"ת וכבר נתבאר שאין נראה כן מדעת הפוסקים ז"ל: עוד כתב שם המרדכי סברא זו דר"ת בפי' וכתב עליה ור"י אומר דטופח ע"מ להטפיח לא הוי חיבור דבפרק ב' דגיטין מוקי להההיא דטופח ע"מ להטפיח הוי חיבור כר' יהודה אבל חכמים פליגי עליה מיהו ודאי זה נראה לר"י דהיכי שיש ב' מקואות וכותל אחד מפסיק בינתים אז ודאי צריך נקב כשפופרת הנוד ושיהיו המים כמלוא כל הנקב אבל אם היו כל המקואות במקום שאין ביניהם כי אם גל של עפר א"צ כי אם שמשוה הקרקע כדי שילכו המים מזו לזו אפי' כקליפת

השום והכי מוכח בפ"ה דמסכת פרה דתנן שתי שקתות באבן אחד קדש אחד מהן וכו' אם היו נקובות כשפופרת הנוד מזו לזו או שהיו המים צפין על גביהן כקליפת השום קדש אחד מהן המים שבשנייה מקודשים ה"נ לענין מקוה נראה היכא שהן נקובות בעינן כשפופרת הנוד והיכא שהמים צפין כקליפת השום הוי חיבור עכ"ל וסמ"ג כתב דברי ר"י לבד ודברים אלו הם בעצמם מה שפירשו הרמב"ם ור"ש במתני' דנפרצו זה בתוך זה על רום כקליפת השום וכו': כתב עוד שם המרדכי ראבי"ה הקשה היאך טובלין בנהר והלא קטפרס דרך ירידתן וי"ל דהא דאמרינן קטפרס אינו חיבור היינו לטבול למעלה מן הקטפרס אבל למטה ש"ד כדאמרינן פ' אין דורשין (חגיגה יט.) ג' גממיות בנחל התחתונה והעליונה של כ' סאין ואמצעית של מ' סאין וחרדלית של מים עוברת ביניהם וכו' ומשמע התם דבין ר"מ בין ר' יהודה מודים דטובלין בתחתונה אבל בעליונה פליגי וטעמא משום דסוף המים לרדת עכ"ל ודבר זה כתבוהו התוס' בפ"ב דגיטין בשם ר"ת ומיהו אין זה עולה לפסק הלכה דהא חכמים פליגי אדר"מ ואדר' יהודה ואומרים דאין טובלין אלא באמצעית בלבד ומשמע ודאי דהלכה כחכמים וכן פסק הרמב"ם וכמו שאכתוב בסמוך בס"ד. ומה שהקשה ראבי"ה היאך טובלין בנהר והלא קטפרס דרך ירידתו י"ל דנהר שאני דלמטה מהקטפרס לבד יש מ' סאה וכן למעלה מן הקטפרס יש מ' סאה אבל היכא דבחד מינייהו ליכא מ' סאה בלא צירוף דאידך אה"נ דאין טובלין בו ואין לומר דכל הנהר הוי קטפרס מראשו ועד סופו ומש"ה יורדין מצד זה לצד זה דאפי' לא יהא קטפרס אלא במקום אחד סגי למיעבד הכי ועוד דאפי' את"ל דכולו משופע קצת י"ל שאין אותו שיפוע נקרא קטפרס אלא כשהוא משופע ביותר:

סעיף קטן עה

שלש מקואות שיש בשנים מהם בכל אחד עשרים סאין מים כשרים ובאחד מהן עשרים סאין מים שאובין וכו' משנה בפרק ו' דמקואות. וכתב הרא"ש בסוף נדה פי' הא דקתני רישא המקואות טהורין ואפי' השאוב לפי שכשנתערבו שנים הכשרים נעשו כמקוה א' של מ' סאה והוכשר השאוב שנתחבר להם אפילו נתחבר האמצעי לשאוב שאצלו קודם שנתחבר לכשר לא נפסל בכך שהרי נתחבר גם לכשר קודם שירדו השאובים לתוכן ותדע שהוא כך שהרי אף כשהשאוב באמצע לא נפסלו הכשרים במה שנתחברו לשאוב על שפתו ושוב ירדו מן השאובים לתוכו דהא קתני המקואות כמות שהיו וכשרים להקוות עליה להשלים מ' סאה מים כשרים והיינו טעמא לפי שע"י תערובת ובהמשכה ירדו לתוכן היה שאוב באמצע כיון שמפסיק בין הכשרים אינם מתערבים יחד ונשארו כמו שהיו עכ"ל וכ"כ ר"ש והא דכתב הרא"ש גבי שאוב באמצע נתבאר יפה בדברי

ר"ש וז"ל כמות שהיו כלומר שהכשרים כשרים להקוות עליהם להשלים מ' סאה מים כשרים והשאוב אינו כשר להקוות עליו ואע"פ שמימי השאוב מתערבין עם כל אחד ואחד לא מיפסלי להקוות עליהן דדרך המשכן נתערבו ולא נפלו מן הכלים לכשרים ומה שנתערב ממנו עם כל אחד נתבטל ברוב קודם שירדו למקוה ומים שאובים המתבטלים חוץ למקוה אין פוסלין אותו כדתנן בפ"ד גבי מים שאובים ומי גשמים שנתערבו בחצר ובעוקה ע"כ. וז"ל הריב"ש בתשובה סימן רצ"ד בשאובה מן הצד אף אם אפשר שנתערבו המים השאובים על העשרים סאה שבצידן טרם שיתערבו בהם העשרים סאה האחרים הכשרים הולכים להקל בספק שאובים וגם שאין המים השאובין פוסלין מן הצד וכשנתערבו כשרים בכשרים הסמוכין להם נצטרפו והוכשרו השאובים ולזה הטובלים טהורים והמקואות כשרים ר"ל שהמים שבהן כשרים שאף מי השאוב הוכשרו וכל שהוסיפו בו מים כשרים כשיעור כשר וטובלין בו וכן האחרים או שכשרים לטבול יחד ג' אנשים כמשפט הראשון אבל אם השאוב באמצע לא נתערבו הכשרים זה עם זה אלא השאוב נתערב עם כל אחד מהם ולזה לא עלתה טבילה לשום אחד מהם והמקואות לא הוכשרו כי השאוב לא הוכשר בהשקה כיון שלא נתחברו הכשרים שהשאוב הפסיקן אמנם הכשרים לא נפסלו בשאובין המתערבין בהן לפי שאין השאובה פוסלת מן הצד עכ"ל ועוד יבא ביאור משנה זו בסמוך בשם הריב"ש גם כן: וכתב הרא"ש בתשובה כלל ל"א סימן ו' אהא דתנן בשאוב מן הצד המקואות טהורין דכיון שנתערב השאוב והושק למעלה עם מקוה שלם דהיינו ב' הכשרים שנתערבו יחד כשר לטבול אף בשאוב וה"ה אם יש מחיצה ביניהם ומעורבים המים דרך נקב כשפופרת הנוד ע"כ: תניא בתוספתא ב' מקואות של כ' כ' סאה אחד שאוב ואחד כשר ירדו שנים והשיקום וטבלו בהם אפילו אדומים והלבינום או לבנים והאדימום המקואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו וכתבה ר"ש בפ"ו דמקואות ופירש והשיקום דמחמת שירדו הטובלים לתוכם עלו המים וצפו על גביהם אפי' אדומים המים של כשר והלבינום המים של שאוב שהיו לבנים המקואות כמות שהיו שהכשר כשר להקוות עליו אע"פ שנתערבו בו מים שאובים דכבר נתבטלו ברוב הכשרים קודם שבאו למקוה כדפרישית במתניתין עד כאן לשונו: תנן בפ"ה דמקואות מטבילין בחריצין ונעיצין ובפרסת החמור המעורבת בבקעה ופירש הרא"ש פרסת חמור כשבהמה דורכת בארץ עושה גומא ונתקבצו בבקעה מ' סאה ופרסה זו מעורבת להן כשפופרת הנוד. ומדברי ר"ש נראה שהוא מפרש דפרסת החמור דקתני היינו לומר שהוא טובל בתוך הפרסה. ודברי הרמב"ם בחיבור פ"ח מה' מקואות כדברי הרא"ש שכתב כל המעורב למקוה הרי הוא כמקוה ומטבילין בו גומות הסמוכות לפי

המקוה ומקום רגלי פרסות בהמה שהיו בהן מים מעורבין עם מי המקוה כשפופרת הנוד מטבילין בהן ע"כ: תנן בפ"ו דמקואות כל המעורב למקוה כמקוה חורי המערה וסדקי המערה מטבילין בהן כמה שהן עוקת המערה אין מטבילין בה אלא א"כ היתה נקובה כשפופרת הנוד א"ר יהודה אימתי בזמן שהיא מעמדת את עצמה וכו'. ופירש הרא"ש כל המעורב למקוה דינו כמקוה ושיעור תערובתו כמו שמפרש יש בכל שהוא ויש כשפופרת הנוד. החורין והסדקין אשר במערה היינו מקומות. ויש מקוה שמכנהו בשם בור או שיח או מערה וכולם שם מקוה. וחורין וסדקין שבו אפי' אינם מעורבין כשפופרת הנוד רוטבילין בהם: עוקת המערה היינו שוקת שבסלע שעומד אצל המקוה דתנן לעיל שאינה פוסלת את המקוה כיון שחקקה בסלע או שקבעה ולבסוף חקקה ונהי דלאו כלי הוא מ"מ אינו נחשב כמקוה להטביל בתוכו אלא א"כ מימיו מחוברין למקוה כשפופרת הנוד. שהיא מעמדת את עצמה כלומר שחלוקה לעצמה מן המקוה שפעמים שיש במקוה מ' סאה ואין המים מגיעין עד העוקה הלכך כיון שנקרא עליו שם מקוה בשלא יגיע לעוקה כשמגיע לעוקה אין העוקה מתחברת למקוה בפחות משפופרת הנוד. אבל אם אינה מעמדת מים לעצמה דלעולם כשיש במקוה מ' סאה מגיעים המים עד העוקה הרי היא כחורי וסדקי המערה ומטבילין בה כמה שהיא. וכן פירש ר"ש והרמב"ם פירש ידוע שבעת שיאמר בזאת הכוונה מערה ר"ל מקוה שבמערות וכוונת אמר כמה שהן אע"פ שיהיה החיבור בין זה המקום ובין המקוה היותר מעט שבדברים ואפי' היו המים אשר בין אלה המים אשר במקוה ובין המים אשר בסדק כחוט השערה ואפי' היו המים ג"כ אשר בהם כל שהוא לפי שהוא מכלל המקוה יחשב ועוקת המערה היא החפירה תחת שטח המקוה בקבוב ולכן יצטרך שיהיה פי זה המחבר כשפופרת הנוד ואז ימשכו המים אשר תוכן עם המים אשר למעלה מהם אשר הם מי מערה וכבר ביאר רבי יהודה שזה אמנם הוא אם תהיה מעמדת זאת העוקה מוחזקת מצד שתמנע עצמה מן התחברות במקוה אמנם אם היה ההבדל בין המקוה והעוקה גשם דק מן העפר עד שאילו טבל בו נפל ונתחברו המים במים הנה הוא יחשב מכלל המקוה ולא תצטרך התחברות כשפופרת הנוד ודברי רבי יהודה אמת ע"ש וכ"כ בחיבור פ"ח מה' מקואות חררי המערה וסידקי המערה מטבילין בהן אע"פ שאין המים מעורבים עם המקוה אלא בכל שהוא עוקה שבתוך המקוה אם היתה הקרקע המבדלת בין העוקה והמקוה בריאה ויכולה להעמיד את עצמה אין מטבילין במים שבעוקה עד שיהיו מעורבים עם המקוה כשפופרת הנוד ואם אינה יכולה להעמיד את עצמה אפי' אינם מעורבים אלא בכל שהוא מטבילין בהם: כתב הרמב"ם בפ"ח מה' מקואות ג' גומות שבנחל התחתונה

והעליונה של כ' סאה והאמצעית של מ' סאה ושטף של גשמים עובר בתוך הנחל אף ע"פ שהוא נכנס לתוכן ויוצא מתוכן אין זה עירוב ואין מטבילין אלא באמצעית שאין המים הנזחלין מערבין אלא א"כ עמדו עכ"ל וטעמו מדתניא בתוספתא פ"ז דמקואות ג' גממיות שבנחל העליונה והתחתונה של כ' כ' סאה וכו' ופסק כחכמים ונראה דבריו שאינו מפרש מחלוקתם בגוד אחית וגוד אסיק כדמשמע בפרק אין דורשין (חגיגה דף יט.) אלא באם המים הנזחלין מערבין את מקואות וצריך טעם למה שינה ממאי דמשמע בתלמודא דמפרש פלוגתייהו וכתב הריב"ש בסימן רצ"ב וז"ל והא דמשמע בפרק אין דורשין דבגוד אחית לא פליגי דלכ"ע אמרינן היינו ר"מ ורבי יהודה אבל רבנן דפליגי עלייהו בתוספתא ס"ל דאין קטפרס לעולם חיבור אפי' ע"י גוד אחית: קצת דיני עירוב מקואות כתבתי לעיל גבי פיסול ג' לוגין מים שאובין:

סעיף קטן עו

מקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות האדם הטובל בתוכו לא יקפוץ לתוכו שלא יחסרו המים בקפיצתו לתוכו תוספתא כתבה רבינו שמשון בפרק ז' דמקואות הקופץ למקוה ה"ז מגונה וכתב הרא"ש בסוף נדה אמקוה מצומצמות קאי כי המים ניתזים לחוץ ונמצא טובל במקוה חסר: ומ"ש לא יטבול בו פעמים זה אחר זה וכו' ג"ז בתוספתא הטובל פעמים במקוה ה"ז מגונה וכתב הרא"ש בסוף נדה דגם זה במקוה מצומצם איירי שמא בפעם ראשונה לא טבל כהוגן על סמך השנייה ושמא חסרו המים אבל כשאינו טובל אלא פעם אחת נזהר לטבול כהוגן ואף שאם יצאו המים מן המקוה מחוברים הם למים שבמקוה בשעת טבילה ע"כ. וכתב הריב"ש בסימן רצ"ג ביאור דבריו כי הקופץ במקוה מצומצם ר"ל שאין בו אלא מ' סאה מכוונות אבל חללו גדול ומחזיק עוד כל גוף האדם ולא יותר המים ניתזין לחוץ מכח הקפיצה טרם שיתכסה במים כל גופו ונמצא שטבל במקוה חסר ומפני שאינו ודאי וגם דאי הוה איהו הוה חזי ומרגיש הוא מגונה בלבד דילמא מתרמי ולאו אדעתיה וכן הטובל פעמים במקוה זה שמא בטבילה ראשונה לא טבל כהוגן על סמך השנייה ר"ל שלא נכסה כל גופו ונמצא חסרו המים בטבילה ראשונה לפי שכיון שהוא מצומצם גם בחללו שאינו מכיל רק מ' סאה והגוף שמא בשעה שנתכסה גופו יצאו המים מהמקוה מחמת תנועתם ונמצא בטבילה שנייה המקוה חסר אלא שהוא חששא בעלמא אבל כשאינו טובל אלא פ"א נזהר לטבול כהוגן שהרי אין דעתו על שנייה ומתכסה כל גופו ואף אם יצאו ממנו מים לפעמים שם מן המקוה מחמת תנועתם בשעה שמתכסה כל גופו כיון שהמקוה מצומצם שאינו מכיל כ"א מים מצומצמים וגוף האדם ע"מ טבילה כשרה היא שהרי כיון שהוא טובל בנחת

ולא בקפיצה יכוסו כל גופו במים קודם ליציאת המים ולזה אמר שאף אם יצאו המים מהמקוה בשעת טבילתו מחוברים הם בשעת טבילה והרי הן כגל המקוה שנתלש ועדיין מחובר למקוה והטעם שפירשה במקום מצומצם מפני שהיא שנויה בתוספתא על ההיא דמקוה שיש בו מ' סאה מכוונות דפליגי בה רבי יהודה ורבנן באם היו רגליו של ראשון נוגעות במים דקתני עלה הטביל בו יורה גדולה ה"ז טמאה מפני שהמים מקלחין כיצד הוא עושה מורידה לתוך פיה והופכה ומטבילה ומעלה דרך שוליה הקופץ למקוה ה"ז מגונה הטובל פעמים במקוה ה"ז מגונה אמנם נראה שלא פירשה לזו הרמב"ם במקוה מצומצם שהביא רישא דהטביל בו יורה גדולה וכו' בפ"ח מהלכות מקואות גבי מקוה מצומצם ופירשה מפני חסרון המים וסיפא דהקופץ למקוה הביא בפ"א גבי כוונה לטבילה ונראה שדקדק זה מדקתני בתוספתא ברישא הטביל בו דמשמע דקאי אמקוה מצומצם דסליק מיניה ובהא דקופץ קתני הקופץ למקוה ולא קתני הקופץ בו משמע דבכל מקוה קאמר ונראה שהביא הרב בפי' לפי שהקופץ למקוה אף אם מתכוין לטבול הרואים סבורים שאינו מתכוין אלא להקר וכן הטובל פעמים כיון שטבל כראוי למה חוזר וטובל יחשבו שאינו טובל אלא להקר ואם יגע בתרומה וקדשים יהיו סבורים דלא בעי כוונה עד כאן לשונו: ב"ה ועיין במ"ש בסימן קצ"ח בשם מסכת דרך ארץ זוטא : כתב עוד שנשאל על מקוה שיש בו אמה על אמה ברום ג' אמות מכוונות ולא יעדיפו דפנותיה כמלא נימא מהו לטבול בו והשיב נראה שאם שטח החצר שהמקוה בתוכו הוא משופע קצת בענין שבעליית הטובל מהמקוה ישבו המים לאיתנה אל המקוה מותר לטבול בו שהרי הוא כאילו כולם בגומת המקוה שהרי מחוברים הם בו כשיעור עירוב מקואות מלמעלה דהיינו כקליפת השום ולא נתלשו ממנו בשעת טבילה והרי המים שחוץ לגומת המקוה כאילו הם במקוה ואף חוץ לגומת המקוה במקום שמגיעים המים יכולים להטביל כלים שגוף הנטבל יעלה בהם ואין נקראים זוחלין אף על פי שלא ישארו המים שם במקוה שמטביל בו הרי הוא נקרא אשבורן כיון שמן המקוה באו ואליו הם שבים אלא שנפחתו בהכרח מחמת אדם או דבר אחר שבתוך המקוה והביא ראיות לדבר. אבל אם שטח החצר אינו בענין שישובו המים למקוה אחר עלייתו של טובל אלא הולכין ומתפזרין מאליהם חוץ למקוה אסור לטבול במקוה כזה שהרי בשעת טבילה שזהו כשכל גופו מתכסה יחד במים אז המקוה חסר ואין המים שחוצה לו מצטרפין ואף אם יהיה עובי המים יותר מכדי שיעור עירוב מקואות שהרי זוחלין הן ואינם באשבורן וידוע שאין המקוה מטהר בזוחלין אלא באשבורן וגם שעירוב מקואות צריך שהמים המערבים שני המקואות הם מערבים אותם בהשקט בעמדם במקומם הטבעי שזהו אשבורן לא

בהיותם זוחלין שזהו הנקרא קטפרס דהכי תנן בפ"ח ממסכת טהרות הניצוק והקטפרס ומשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה וההיא דג' מקואות זה בצד זה וכו' ירדו ג' וטבלו בהם ונתערבו וכו' כשלא יצאו המים מגומות המקואות לחוץ שכותלי המקואות מחוץ גבוהים אלא ששני הכתלים המפסיקים הם נמוכים וכשנפחתו בסיבת הטובלים ובתנועתם נתערבו המקואות כקליפת השום או יותר בשטח שוה ולא אבדו טיפה עכ"ל:

סעיף קטן עז

ומ"ש טבלו בו שנים הראשון עלתה לו טבילה אבל לא לשני אלא א"כ טבל השני בעוד שרגלי הראשון נוגעים במים וכו' כ"כ רבינו ירוחם ג"כ והוא מדתנן בפרק שביעי דמקואות מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות ירדו שנים וטבלו זה אחר זה הראשון טהור והשני טמא רבי יהודה אומר אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור ובפרק אין דורשין (חגיגה יט.) מייתי לה ופירש ר"ש השני טמא שהרי חסר שיעור המים שעל הראשון והתם מפרש טעמא דרבי יהודה משום דאית ליה גוד אחית מים שעליו כאילו הם במקוה ורבנן לית להו גוד אחית ובריש פ"ב דגיטין (יו.) משמע דטעמא דרבנן משום דטופח להטפיח אינו חיבור ומדברי רבינו ורבינו ירוחם נראה שפוסקים כר' יהודה וא"כ הוא תימה למה פסקו כיחיד במקום רבים ואיפשר שטעמם מדגרסינן בפ' אין דורשין (חגיגה יט.) אהא דתניא עודהו רגלו אחת במים הוחזק לדבר קל מחזיק עצמו לדבר חמור מאן תנא עודהו רגלו אחת במים אמר רבי פדת רבי יהודה הוא דתנן מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות וירדו שנים וטבלו וכו' אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה מחלוקת במעלות דרבנן אבל מטומאה לטהרה דברי הכל השני טמא והיינו דרבי פדת א"ד רב נחמן אמר רבה בר אבוה מחלוקת מטומאה לטהרה אבל במעלות דרבנן דברי הכל אף השני טהור ופליגא דרבי פדת וסוברים ז"ל דכיון דאשכחן קצת דברים דלא החמירו בהם אלא לטהרות ולא לבעלה בהא נמי לא מחמרינן לבעלה טפי מבמעלות דרבנן וכיון דלישנא בתרא במעלות דרבנן דברי הכל אף השני טהור ה"ה דבנדה לבעלה אף השני טהור לדברי הכל והלכה כלישנא בתרא ואע"ג דאמרינן ביה ופליגא דרבי פדת היינו לומר דרבי פדת סבר דבמעלות דרבנן נמי מחלוקת ומיהו איפשר דאיהו נמי סבר דפסקא דהלכתא דאף השני טהור דהלכה כרבי יהודה כיון דסתם לן בברייתא כוותיה אבל הרמב"ם בפי' המשנה פסק כת"ק וכלישנא קמא דאמר מחלוקת במעלות דרבנן אבל מטומאה לטהרה ד"ה טמא וכ"כ בפ"ח מה' מקואות סתם השני טמא והכי מסתבר דאילו למה שכתבתי לדעת רבינו קשה דהא להקל בנדה לבעלה יותר מלטהרות יש

פוסקים חולקים בדבר והרא"ש מכללם כמו שנתבאר ואפילו לדברי המקילים איכא למימר דלא דמי כיון דלא אמור רבנן בהדיא דמקילים בהאי מילתא בנדה לבעלה היכי מצינן למילף בנדה לבעלה שהוא איסור תורה ממה שהקילו במעלות דרבנן ואף ע"ג דאיכא למימר דכיון דכל מאידתיקין דרבנן כעין דאורייתא תיקון אמרינן דבמעלות דרבנן אוקמוה אדין תורה ובנדה לבעלה כיון דגלו לן רבנן שאין דעתם להחמיר עליה מוקמינן לה אדין תורה מ"מ אין זה כדאי להקל וכן דעת הראב"ד ז"ל שכתב בספר בעלי הנפש על האי פלוגתא דת"ק ורבי יהודה אסיקנא במסכת חגיגה מחלוקת במעלות דרבנן אבל מטומאה לטהרה ד"ה השני טמא דלא אמרינן גוד אחית ובתוספתא דמקואות תניא כל זמן שרגליו של ראשון נוגעות במים אחד ממלא בכתף ונותן לתוכו טהור ומסתברא דכה"ג אפי' מטומאה לטהרה ודברי הכל לפי שאין עושין מקוה לחצאין משום תקלה וא"ת כיון דלרבנן לית להו גוד אחית כי ממלא בכתף ונותן לתוכו אמאי אינו נפסל בשאובין והלא מקוה חסר הוא התם משום דשאיבה דרבנן הוא ומשום הכי אמרינן ביה גוד אחית וחשבינן ליה מקוה שלם אבל לענין הטבילה הא קי"ל דמ' סאה מן התורה הם הלכך אפילו למעלות דרבנן אמרי רבנן דלא אמרינן גוד אחית עכ"ל וא"ת כיון שפסק הרמב"ם כת"ק דשני טמא אע"פ שרגליו של ראשון נוגעות במים היאך פסק בהטביל בו סגוס עבה והגביהו אם היה מקצת הסגוס נוגע במים הטובל באחרונה טהור שהרי כולן מעורבין ומ"ש מרגליו של ראשון נוגעות במים תירץ הריב"ש בסימן רצ"ב שהסגוס עבה הוא בולע את המים ואינו כמו האדם שאין המים בלועים בעצם חלקיו אלא בשטח גופו וכיון שטופח להטפיח שעל גופו אינו חיבור הרי נחסרו המים אבל הסגוס העבה הוא בולע הרבה מן המים ולזה כשקצתו הוא במים הרי הוא כאילו כל המים הבלועים בבגד בקצתו של מעלה נוגעים במים שבקצתו שבתוך המים והרי כל המים מעורבין למקוה עכ"ל :

סעיף קטן עח

הטביל בו בגד עבה שהמים נבלעים בו וכו' גם זה משנה בפ"ו דמקואות הטביל בו את הסגוס והעלהו אם מקצתו נוגע במים טהור פירוש הטביל במקוה מצומצם סגוס שהוא בגד עב והעלהו אם מקצתו נוגע במים הטובל שם טהור שהמים שבו כמחוברות למקוה ואם העלהו פסול מפני שנחסר משיעור המקוה המים שבסגוס כך פי' הרמב"ם ז"ל וכן פירש הרא"ש ז"ל מקצתו נוגע במים טהור ואין מים המתמצים נחשבים כשאובים כל זמן שלא העלהו לגמרי מן המים וטהור המקוה אבל כשהעלהו כולו נחסר המקוה והמים המתמצים שאובין הן ופוסלין את המקוה וכיוצא בזה הם דברי רבינו שמשון וכ"כ רבינו

ירוחם וכך הם דברי רבינו וכבר כתבתי בדין זה דהטביל בו את הסגוס וכו' גבי פיסול שלשה לוגין מים שאובין במקוה מה שמצאתי בתשובות להרמב"ן: כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות מקואות המטביל כר או כסת במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות כיון שהגביה שפתותיהם מן המים נמצאו המים שבתוכן שאובים כיצד יעשה מטבילן ומעלן דרך שוליהן והוא משנה בפרק ז' דמקואות: וכתב עוד אבל הקופה והשק מטבילן ומעלן כדרכן ואינו חושש ג"ז משנה בפרק ו' דמקואות: תניא בתוספתא הטביל את הסגוס וזבו ממנו ג' לוגין למקוה כשר עקרו מתוכו פסול ומשמע דעקרו היינו שהעלהו מתוכו אבל הרוקח כתב עקרו מתוכו פי' סחט בידים ממנו ע"כ נראה מדבריו שאף על פי שלא העלהו כיון שיצאו המים ממנו ע"י סחיטה פוסלים המקוה:

סעיף קטן עט

ואם מטביל בו יורה או שאר כלים מורידין לתוכו דרך פיהן וכו' תוספתא כתבה ר"ש בפ"ז דמקואות הטביל בו יורה הרי זו טמאה מפני שהמים מקלחים כיצד הוא עושה מורידה דרך פיה והופכה ומטבילה ומעלה אותה דרך שוליה פירש ר"ש מפני שהמים מקלחים ועושים מים שבתוכה שאובין עכ"ל נראה מדבריו דאתא למעוטי שלא יורידנה דרך שוליה ויקלחו המים לתוכה עד שתתמלא ויטבילנה מפני שהמים המקלחים בתוכה נעשים שאובים וכיון שהמקוה הוא מצומצם כשמשקיע אח"כ בתוכו ונתערבו המים שבתוך הכלי עם מי המקוה פסלוהו וא"ת למה מים המקלחים בתוכה נעשו שאובים הרי הם מחוברים למי המקוה י"ל דחיישינן שמא יפסוק הקילוח רגע אחד ונמצאו מים שבתוך הכלי שאובים ולפי זה איפשר שאם מורידה דרך צדה ש"ד ובכלל מורידה דרך פיה הוא ועי"ל דאף ע"פ שלא פסק הקילוח הוו שאובים דכל שהמים בתוך הכלי לא מהני חיבור דמעיין או דמקוה וכמו שכתבתי בשם הרא"ש גבי מעיין המקלח לתוך כלי ולפ"ז מורידה דרך צדה נמי איכא למימר דמיפסל משום שאובים דלא מתכשר אלא במורידה דרך פיה בדוקא אבל הרמב"ם כתב בפרק ח' מהלכות מקואות הטביל בו יורה גדולה הרי זו טמאה כשהיתה מפני שהמים ניתזים ויוצאים חוץ למקוה ונמצא חסר ממ' סאה כיצד יעשה מורידה דרך פיה והופכה במקוה ומטבילה ומעלה אותה דרך שוליה כדי שלא יהיו המים שבתוכה שאובים ויחזרו למקוה ויפסלוה ע"כ ונראה מדבריו דכל שהמים שבכלי מחוברים למקוה בענין זה לא חיישינן למים שאובים וא"כ במורידה דרך צדה ש"ד ובכלל מורידה דרך פיה הוא ורבינו אצל מפני שהמים מקלחים כתב כדברי הרמב"ם ז"ל וגבי מעלה אותה דרך שוליה כתב כדי שלא ישאר בו מים ויחסר מהמקוה ולא ידעתי למה שינה מדברי הרמב"ם ז"ל דלמה שכתב הוא ז"ל קשה דאפי'

מעלהו דרך שוליו הרי נחסר מהמקוה המים שטופחין ביורה מבית ומחוץ וצריך לדחוק לפי דעתו ולומר דמקוה מצומצם דאמרינן לא שהוא מצומצם לגמרי אלא אע"פ שיש בו מעט מזעיר מים יותר מארבעים סאה מצומצם מיקרי: כתב הר"ן סימן ס"ו שנשאל על מקוה שהוחזק להיות בו מ' סאה וטבלו נשים בתוכו ולמחרת נמדד ונמצא כשיעור מכוון והשיב כפי מה שהונחה השאלה הדבר פשוט שא"צ לחזור ולטבול דהעמד מקוה על חזקתו כיון דלא איתילד ביה ריעותא אבל אני נושא ונותן בטענות האוסר וכתוב בהם שאותו המקוה פעמים שמימיה עולים פעמים מתמעטים ואני מסתפק בדבריו כי לא ידעתי אם הוא ר"ל שהוא מוחזק להיות מימיו מתמעטים ולעמוד על פחות ממ' סאה ואם הוא מוחזק בכך קרוב הדבר שאין לסמוך על חזקתו הראשונה אע"פ שעכשיו ג"כ נמצא שלם וצריכה לחזור ולטבול וראיה מדגרסינן פרק עשרה יוחסין (קידושין עט.) איתמר קדשה אביה בדרך וקדשה היא עצמה בעיר והרי היא בוגרת רב אמר הרי היא בוגרת לפנינו ושמואל אמר חיישינן לקידושי שניהם ואמרינן עלה נימא כתנאי מי מוציא מיד מי הוא מוציא מידם בלא ראיה והן אין מוציאין מידו בלא ראיה דברי רבי יעקב רבי נתן אומר אם בריא הוא עליו להביא ראיה שהיה ש"מ ואם שכיב מרע הוא עליהם להביא ראיה שבריא היה נימא רב דאמר כר' נתן ושמואל דאמר כר' יעקב אמר לך רב אנא דאמרי כר' יעקב ע"כ לא קאמר ר' יעקב התם דאיכא למימר העמד ממון על חזקתו אבל הכא מי נימא העמד גוף על חזקתו וקי"ל כר' יעקב וטעמא דמילתא משום דכיון דאיכא למימר העמד ממון על חזקתו לא אמרינן העמד אדם זה בחזקת בריא כמו שהיה מתחלה ואע"פ שעכשיו ג"כ הוא בריא לפי שאותה חזקה עשויה להשתנות שהרי החולי מצוי ולפיכך אע"פ שעכשיו גם כן נמצא בריא אין אומרים חזקה מבטלת חזקת ממון והכא נמי אם מקוה זה הוחזק להיות מימיו מתמעטים ולעמוד על פחות ממ' סאה אין חזקתו הראשונה שהוחזק להיות בו מ' סאה מוציאה הטמא מחזקתו ואיכא למימר העמד הטמא על חזקתו ואימר לא טבל ולפיכך אם הוא מוחזק להיות מימיו מתמעטים ולעמוד על פחות ממ' סאה צריכה לחזור ולטבול כל זמן שלא ידענו בודאי שבשעה שטבלה היו בו מ' סאה אבל אם לא הוחזק להיות מימיו מתמעטים כל כך שיעמדו פחות ממ' סאה אע"פ שפעמים שמימיו עולים ופעמים מתמעטים אינה צריכה לחזור ולטבול דהא איכא למימר אוקמיה אחזקתיה שהוחזק שהיו בו מ' סאה והא לא איתילידא ריעותא כלל ואף על פי שפעמים מימיו עולים ופעמים מתמעטים מה בכך ומ"מ כשר הדבר לעיין קודם טבילה אם יש בו מ' סאה אם לאו שאין סומכין על החזקות

במקום שאפשר להתברר מדאמרינן בפ"ק דפסחים (ד.) גבי משכיר בית לחבירו בי"ד דליתיה קמן דנשייליה אלמא כל היכא דאיתיה קמן שיילינן ליה ע"כ:

סעיף קטן פ

מקוה שמימיו מתפשטין ואינו יכול להתכסות בו נותן מצד אחד חבילי עצים וכו' משנה בפ"ז דמקואות ופי' רבינו שמשון שאין המים עמוקים מחמת שהמקוה רחב והמים מתפשטים בכולו ואף על פי שיש בו מ' סאה אין כל גופו מתכסה במים בבת אחת וכתב עוד דלרבותא נקט חבילי עצים לומר דלא מיבעיא אבנים אלא אפילו חבילי עצים וקנים שהמים ביניהם לא חשיב הפסק ומצטרפין למ' סאה ובלבד שלא יחלקו כל המקוה דא"כ הו"ל מקוה שחלקו בסל וגרגותני דהטובל שם לא עלתה לו טבילה כדאיתא בריש פ' חומר בקדש: (ב"ה) ע"ל גבי מקוה שנסדק: וכתב הר"ש בר צמח בתשובה ח"ג סי' ל"ד דוקא בעצים או אבנים אבל בכלים פסול כדאיתא בפ' חומר בקדש:

סעיף קטן פא

מחט שמונח בצד המקוה מנענע בידו במקוה וכו' ג"ז במשנה שם:

סעיף קטן פב

ומ"ש ובלבד שלא יעקר הגל ממקומו אלא יהא מחובר למקוה כ"כ הרא"ש בסוף נדה וז"ל ובלבד שלא יתלש הגל דאז לא היה מטהר אם אין בו ארבעים סאה אלא מצד אחד מחובר למי המקוה: אם במציאות המקוה נפל מחלוקת בין היהודים והנכרים הללו אומרים בענין זה נתקנה והללו אומרים בענין זה נתקנה כתב מהר"י קולון בשורש קט"ו פשוט הוא שעל עדות היהודי יש לסמוך ולא על הנכרים המל"ת שאין נכרי מל"ת נאמן אלא לעדות אשה בלבד אבל ישראל אפי' בעד אחד פשיטא דעדיף טפי מנכרי המל"ת אמנם נלע"ד דבר פשוט דבהא אפי' עד אחד ישראל אינו נאמן אלא היכא דבידו כדאיתא בההיא דר"פ האשה רבה (יבמות פח.) אבל היכא דאין בידו כי הכא פשיטא דאין עד אחד נאמן ק"ו נכרי מל"ת ולעיל כתבתי בשם הר"ש בר צמח דעד אחד נאמן אפילו אין בידו לתקן: כתב הרמב"ם בפרק י' מהלכות מקואות ספק מים שאובין שטהרו חכמים כיצד מקוה שנסתפק לו אם נפלו לתוכו מים שאובין או לא נפלו ואפי' ידע בודאי שנפלו ספק יש בהם שלשה לוגין ספק אין בהם ואפילו ידע בודאי שיש בהם שלשה לוגין ספק שהיה במקוה שנפלו בו מ' סאה ספק לא היה הרי זה כשר שני מקואות אחד יש בו מ' סאה ואחד אין בו נפלו ג' לוגין מים שאובין לאחד מהם ואין ידוע לאיזה מהם נפלו ספיקו טהור מפני שיש לו במה יתלה היו שניהם פחותים ממ' סאה ונפלו לאחד מהם ואין ידוע לאיזה מהם כל אחד משניהם פסול שאין לו במה יתלה אם לזה נפלו נפסל ואם לזה נפלו נפסל והוא משנה בפ"ב דמקואות: וכתב עוד מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר

מפני שזה ספק מים שאובים למקוה זה צינור שמקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו ספק מן הצינור למקוה ספק מן המכתשת למקוה הרי זה פסול מפני שהפסול מוכיח ואם יש במקוה רובו מים כשרים הרי זה כשר שזה ספק מים שאובים הוא שהרי יש שם מקוה כשר קבוע והוא תוספתא בפ"ב דמקואות וז"ל צינור המקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו ספק מן הצינור למקוה ספק מן המכתשת למקוה פסול מפני שהפסול מוכיח ואם יש בו רוב מקוה כשר מפני שזה ספק מים שאובים למקוה ולעיל כתבתי בשם הר"ש בר צמח בדינים שבתוספתא זו: וכתב עוד הטמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל ואפילו טבל ספק יש בו מ' סאה ספק אין בו שני מקואות אחד יש בו מ' סאה ואחד אין בו וטבל באחד מהם ואין ידוע באי זה מהם טבל ספיקו טמא לפי שהטמא בחזקתו עד שידע שטבל כראוי וכן מקוה שנמדד ונמצא חסר בין שהיה המקוה ברשות הרבים בין שהיה ברה"י כל הטהרות שנעשו על גביו למפרע טמאות עד שיודע זמן שנמדד בו והיה שלם והוא משנה בפ"ב דמקואות ופסק כר' יוסי: תניא בתוספתא פ"ב דמקואות שני מקואות שאין בהם מ' סאה ונפלו ג' לוגין לתוך אחד מהם וידוע לאיזה מהם נפלו ואח"כ נפלו שניים ואין ידוע לאי זה מהם נפלו הריני יכול לתלות ולומר למקום שנפלו ראשונים נפלו שניים נפלו ג' לוגין לתוך אחד מהם ואין ידוע לאיזה מהם נפלו ואח"כ נפלו שניים וידוע לאיזה מהם נפלו אין יכול לתלות לומר למקום שנפלו שניים נפלו ראשונים אחד יש בו מ' סאה ואחד אין בו הריני אומר לתוך של מ' נפלו אחד שאוב ואחד שאינו שאוב הריני אומר לתוך של שאוב נפלו שני מקואות שאין בהם מ' סאה ונפלו ג' לוגין לתוך אחד מהם ואין ידוע לתוך איזה מהם נפלו ואח"כ ירדו גשמים ונתמלאו ר' יוסי אומר אומרים לו שלא יטבול בא' מהם ואם טבל בא' מהם ועשה טהרות טהורות מפני שזה ספק מים שאובים למקוה למה זה דומה למי שנטמאת אחת מידיו ואין ידוע אי זו היא אומרים לו שלא יעשה טהרות באחת מידיו ואם עשה טהרות טהורות מפני שזה ספק ידים: כתב הרמב"ם בפ"י מהלכות מקואות כל המקואות הנמצאות בארץ העמים פסולים שחזקתן שאובין וכל המקומות הנמצאות בארץ ישראל במדינות לפנים מן המפתח בחזקת פסולים שאנשי המדינה מכבסין בהם ומטילין לתוכן מים שאובין תמיד וכל המקואות הנמצאות בארץ ישראל חוץ למפתח בחזקת טהרה שחזקתן מן הגשמים וזה משנה בפ"ח דמקואות ותוספתא פ"ו ופי' מפתח שער העיר ומיהו משמע דאין זה אלא בזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתם אבל האידנא דין א"י שוה לארץ העמים בזה וכן משמע בתוספתא: תניא בתוספתא דמקואות ארץ הכותים טהורים וכתב רבינו שמשון בפ"ח דמקואות דאיתא בירושלמי הדא דאת אמר להאמינו שאינם שאובים

הא למדת מ' לא דאינון דרשין אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור מה מעיין מטהר בכל שהוא אף מקוה מטהר בכל שהוא ומשמע משם דשאובה דאורייתא מדמודו בה כותאי ומיהו יש לומר דלעולם לא מודו ומכל מקום מטהרים מספק משום דשאיבה דרבנן כדאמרינן במרובה (סז:) ובפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סו:) ומיהו השתא לא נפקא לן מינה מידי דהא קי"ל דגזרו על הכותים שיהיו כעכו"ם לכל דבריהם כדאיתא בפרק קמא דחולין (ו:): כתב המרדכי בשבועות זאת אשר השיב רבינו שמשון לר"י אחיו אמרו לי שהיית רוצה להתיר למלא מקוה מים חמין ולחברו אל הנהר כשפופרת הנוד ודבר זה ראוי לאסור יותר משום גזירת מרחצאות דאמרי' פרק בתרא דנדה : אמר רבא אשה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטבול סבר רב כהנא למימר טעמא משום גזירת מרחצאות הא ע"ג סלתא שפיר דמי וכל שכן שראוי כאן לגזור ולאסור ואני שמעתי ואיני יודע אם ממורי ר"ת עצמו או ממורי רבינו הקדוש שהיה מקוה א' שהיו מחממות הנשים יורה מליאה מים ומטילין למקוה לחממו בימות החורף ואסר להם ר"ת והטעם לא נאמר ושמא מטעם זה אסור ואל תשיבני מחמי טבריה שיש הפרש וספ"ק דתענית (יג.) נמי אמרינן במאי אילימא בחמין מי איכא והא שאובין פי' דכשאובין חשיבי וכן בברכות פ' מי שמתו (ברכות כג:) א"ל רבא וכי יש טבילה במים חמין ואע"ג דתנן פ' אמר להם (לא:) אם היה כ"ג איסטניס מחמין לו חמין ומטילין לתוך הצונן כדי שתפיג צינתן יש לומר כמה דברים התירו במקדש ואסרו בגבולין מדרבנן ובהגהות מרדכי בסוף שבועות כתוב שמותר לשום חמין למקוה מדתניא בתוספתא שפשף או שטבל בחמין וכו' ושמא יש לדחות ולאוקומי בחמי טבריא אך יש להביא ראיה מפרק בתרא דנדה (סח.) דאמר ר"נ דודי חסרת וכו' :. וכתב עוד המרדכי שם בשם ראבי"ה שמעתי קורין תגר ומליזין על בנות ישראל הטובלות אם נכנסו אחר הטבילה במרחץ וכן כתב נמי רבינו שב"ט דלא עלתה לה טבילה. וראייתם משמונה עשר דבר (שבת יד.) שגזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובים לאחר טיבול משום שהיו אומרים לא אלו מטהרים אלא אלו מטהרים ורש"י זכרונו לברכה פירש התם הבא ראשו ורובו במים שאובין בו ביום של טבילה ובעניותי נראה לי דלא נפסל הטבילה וקרוב הדבר בעיני דאפילו לכתחילה יכולה לרחוץ בתר טבילה לאלתר דההיא גזירה ליתא אלא דגזרו טומאה על המים שפוסלים אדם שטבל כבר וכ"פ רש"י ז"ל משמע מכאן דעלתה לה טבילה דכי גזרו על אדם שקבל טומאה אע"פ שאין משקה מטמאה אדם לענין לפסול התרומה ובעלה חולין הוא כדאמר פרק שני דשחיטת חולין (לא.) גבי נדה שנאנסה וטבלה עכ"ל הרב והוא האריך וכן שמעתי ממהר"ם להיתר עכ"ל: כתוב בהגהות מרדכי בסוף שבועות שמותר לטבול

בחמי טבריה הנובעים מן הקרקע ולא גזרינן בהו גזירת מרחצאות וראיה מדאמרינן פ"ק דתענית (דף יג:) כל שהוא משום אבל וכו' עד לא נצרכה אלא לחמי טבריא: כתב המרדכי עוד שם בשם הרוקח בתשובת ה"ר אליעזר מוורדינא על גלגל המגלגל במי נהר ובגלגל קבועים כלים קטנים נקובים בכונס משקה וכשהגלגל מתגלגל מתמלאים הכלים קטנים ושופכים במרזב שאינו עשוי לקבל ומורידים המים לבנין המחובר בקרקע והולכים המים במרזב בתוך עובי המרחץ של אבנים וכלי אבן גדולה עומדת במרחץ ומקבלת אותם מים העולים ויוצאים הסילונות שתים באבן שהן יכולים לרחוץ ג' בני אדם שהיא כקובה גדולה והתיר לטבול בהם והרב האריך מאד בתשובתו אך זאת נ"ל ראייתו מדאמרינן פרק כל הבשר (חולין קז.) האי אריתא דדלאי אין מטבילין בו את הידים דהוו להו שאובים ואין נוטלין ממנה לידים דלא אתו מכח גברא ואי מקרב לגבי דוולא דקאתי מכח אדם נוטלים ממנה לידים ואי בזיע דוולא בכונס משקה מילף לייפי מטבילין בהם הידים דוקא הידים אבל לא הכלים וקשה מתוספתא דפ"א דמקואות כ"מ שאדם טובל בהם ידים וכלים טובלין בהם אין אדם טובל בהם אין ידים וכלים טובלין בהם ע"כ נ"ל הא דאמר רבא אי בזיע דוולא בכונס משקה מטבילין בו את הידים ה"ה לכל הטבילה והא דקאמר מילף לייפי ליה י"ל אפי' באריתא שיעור מקוה ומי נהר משלימים לפי שמחוברים למי הנהר אע"ג דאין ניצוק חיבור היכא שתמיד עולים המים הוי חיבור וכן מים העולים מן הנהר ע"י הדלי ויורדין לאריתא ומילף לייפי וכיון דבזיע דוולא בכונס משקה בטל ליה מתורת כלי לגמרי ואינו פוסל את המקוה והמים שבתוך הדלי כשרים להטביל בהם כי אין צורך כאן נקב גדול כשיעור עירוב מקואות שהמים צפין על פי הדלי מכאן ומכאן היינו חיבור כיון דבזיע דוולא עכ"ל ולבי מהסס ודע שגדולי המפרשים והפוסקים חולקים על היתר זה שהרי רש"י כתב בפרק כל הבשר ואי בזיע דוולא בכונס משקה מילף לייפי הצינור עם היאור ע"י דלי ומטבילין בצינור את הידים דלאו טבילה חמורה היא ודיה בחיבור זה ולא בעי' כשפופרת הנוד כדין עירוב מקואות דעלמא וגם התוספות כתבו ואי בזיע דוולא בכונס משקה מילף לייפי ואע"ג דלענין טבילת כל גופו לא מהני מתרי טעמי דניצוק אינו חיבור וגם בעינן כשפופרת הנוד לענין עירוב מקואות גבי רביעית ידים לא החמירו וכ"כ רבינו יונה בפרק שמיני דברכות גבי חמי טבריא וכ"כ סמ"ג במ"ע סי' כ"ז וכ"כ בטוא"ח סי' קנ"ט ודעת הרי"ף דאפי' הידים אין טובלין ע"י ביזעא דכונס משקה שהרי כתב כלשון הזה ואי בזיע דוולא בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא דאמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים וכתב הרא"ש בפרק כל הבשר ולגירסתו גם אין מטבילין בו דלא

חשיב ליה חיבור גם בכונס משקה והריב"ש כתב בתשובה סימן רצ"ב מעולם לא שמענו מי שיאמר שהניצוק יהיה חיבור למקוה והכריח לומר שאי אפשר להיות ניצוק חיבור למקוה ומאחר שכל הגדולים האלו שמפיהם אנו חיים הסכימו לפסול מי הוא אשר יקל ראש כנגדם להתיר ולכן יש לתמוה ולהפלא הפלא ופלא על האגור שכתב דין זה להיתר בשם המרדכי והרוקח ולא כתב חולק בדבר ונתן אבן נגף וצור מכשול לפני המעיינים בספרו להתיר את האסור בחשבם שדין זה מוסכם להיתר ומייתן שהיה מביא דברי המרדכי או דברי הרוקח כמו שהם שהרי המרדכי כתב לבי מהסס והרוקח כתב תשובה על דברי ה"ר אליעזר מוורדינא שאז היו רואים המעיינים שלא היה הדבר ברור להיתר והיו מושכים ידיהם ממנו ומה שהקשה ה"ר אליעזר מוורדינא למאן דמפרש דדוקא לידים קאמר דמהני חיבור דנקב בכונס משקה אבל לא לטבילת כל הגוף מדתניא כל מקום שאדם טובל בו ידים וכלים טובלים בו וכו' יכילנא לשנויי דאין למדין מן הכללות ומיהו שינוייא דחיקא לא משנינן ליה אלא דאין דברי התוספתא ההיא אמורים אלא לענין מן המים שטובלים בהם דשאובים גמורים או מי תמציות וכיוצא בהם דכי היכי דפסילי לטבילת כל הגוף ה"נ פסילי להטביל ידים וכלים אבל מה שהחמירו חכמים בעירוב מקואות או להוציא המים מידי שאובים להצריך לטבילת הגוף כשפופרת הנוד אינו ענין שיהיה הדין כן לטבילת ידים מכח תוספתא זו ותדע דהא לגבי מי תמציות מיתניא האי תוספתא בפ"ק דמקואות ותדע עוד דהא טבילת כלים נמי שוה לטבילת אדם וע"כ לאו לגמרי משוה להו לדברי הפוסקים דאדם אפי' במעיין בעי מ' סאה ולכלים סגי בכל דהו ולא אשכחן מאן דאקשי עלייהו מהאי תוספתא הילכך ודאי מיפרשא כדאמרן: כתב הרשב"א בתשובה (סי' ת"ת) המקוה העשוי על הגג כהלכתו כשר ופשוט הוא ז"ל בשער המים שבסוף ת"ה המים העולים מאליהן בגלגל פוסלים את המקוה אבל העולים בגלים שאין נתלשין מהנהר אלא מחוברים אל המים יראה לי שאין אלו שאובים שבכל עת מחוברים הם אל מי נהר ויש להחמיר ולאסור עכ"ל:

סימן רב

סעיף קטן א

אלו דברים חוצצים בטבילת כלים הזפת והמור בכלי זכוכית משנה בפ"ט דמקואות ומידחי לה בפ"ק דשבת (טו:) ופירש"י בכלי זכוכית שהם חלקים ואין אדם מקפיד על טיט ודבר אחר הנדבק בהם ולפי שנופל מאליו והני הוא דמדבק טובא וקפיד עלייהו ואין חוצץ אלא דבר המקפיד וסמ"ג כתב דאינו נראה לר"י לומר כן אלא מפרש דכ"ש שאר דברים דחוצצים בכל הכלים אפילו זפת ומור שאין חוצצין בשאר כלים שדרך

לזופתן בכלי זכוכית חוצצין עד כאן: ודע דבמתניתין אהא דהזפת והמור בכלי זכוכית תנן דחוצצין בין מבפנים בין מבחוץ ותניא בתוספתא גפת שבכוס ושבצלוחית מתוכו חוצצת מאחריו אינה חוצצת בד"א מבית האומן אבל מבית בעל הבית בין מתוכו בין מאחריו ה"ז חוצצת בתמחוי ובקערה בין מתוכה בין מאחריה בין מבית האומן בין מבית ב"ה ה"ז חוצצת המור והקומוס בין בכוס בין בצלוחית בין בקערה בין בתמחוי בין מתוכן בין מאחריהם בין מבית האומן בין מבית ב"ה הרי אלו חוצצין: תניא תו בתוספתא לכלוכי שמרים שבכוס ושבצלוחית והטיט והבצק שע"י קרדום וע"י מגריפה אינם חוצצים הגלידי הרי אלו חוצצים וכל זה כתב הרמב"ם מפרק ג' מהלכות מקואות:

סעיף קטן ב

וכתב דבר ברור הוא שכל מקום שאמרנו בזפת ובחמר (ובהמור) וכיוצא בהם שאינם חוצצים בכלים מפני שאינו מקפיד הוא לפיכך אם היה רוב הכלי חפוי בזפת או בחמר וכיוצא בהם לא עלתה לו טבילה כמו שביארנו אע"פ שאינו מקפיד עכ"ל ופשוט הוא ע"פ מה שנתבאר בתחילת סי' קצ"ח:

סעיף קטן ג

ידות הכלים שאינם עומדים להיות קבועים כגון שהכניסן שלא כדרכן וכו' משנה בפ"י דמקואות כל ידות הכלים שהכניסן שלא כדרכן או שהכניסן כדרכן ולא מירקו או שמירקן ונשברו הרי אלו חוצצים ופירש ר"ש והרא"ש כל ידות הכלים כגון יד קרדום וכיוצא בו שהכניסו בברזל בעיקום שלא כדרכו וצריך להוציאו ולהכניסו כדרכו: ולא מירקן. שלא גמר הכנסתן מלשון ומירק אחר שחיטה ע"י או שגמר הכנסתן ונשברו וצריך לעשות בית יד אחר ע"כ וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם פי' שלא מירקן הוא לקוח מן ומורק ושוטף במים (בויקרא ו':כ"א) והכוונה שיניח ידו ביד הכלי עד שיכניס המים בו כי רוב הידות הם חלולות ואמרו או שמירקן ונשתברו רומז אל כלי המתכות לבד אם תשבר היד ולא יבנה אבל נתמעך קצתו אשר אי אפשר למים ליכנס לאלה המקומות הפחותים וכן ביאר בתוס' שהדיבוק בידות החלולות וכאשר איפשר בהם שיפחתו עכ"ל וכ"כ בפ"ג מה' מקואות וז"ל כל ידות הכלי' שהן חלולים שהכניסן שלא כדרכן או שהכניסן כדרכן ולא מירקן או שהיו של מתכת ונשברו לא עלתה להם טבילה:

סעיף קטן ד

תניא בתוספתא כל ידות הכלים שהכניסן כדרכן הרי אלו אין חוצצין נתן הזפת והשעוה בין במקום הנקב בין במקום הנצוק הרי אלו אין חוצצין הכניסן שלא כדרכן הרי אלו חוצצים נתן הזפת והשעוה בין במקום הנקב בין במקום הנצוק הרי אלו חוצצים כל ידות הכלים שנשתברו כגון יד המגל והסכין אם משמשין מעין מלאכתן ראשון אין

חוצצין ואם לאו חוצצין מגל שנשברה ידה מן הסיטה ולפנים אינה חוצצת מפני שהיא כבית הסתרים מן הסיטה ולחוץ אם משמשת מעין מלאכתו ראשון אינה חוצצת ואם לאו חוצצת סירגה בגמי או במשיחה הרי זו חוצצת שירפה בשרף הרי זו אינה חוצצת ופי' ר"ש בין במקום הנקב. שדרך האומנין למלאתו: בין במקום הנצוק. מלשון ויצוק לו שדרך אומנים משימים על היד כמין טבעת ותחתיה זפת ושעוה להדביקה היטב: מן הסיטה ולפנים. כך כתוב בספרים ושמא משפה ולפנים הוא: סירגה. כמו סירגו החלונות: שירפה. דבקה בשרף ע"כ:

כלי שהטבילו דרך פיו פי' שכפה פיו למטה והכניסו כך למים לא עלתה לו טבילה וכו' ג"ז משנה שם כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל וכתב ר"ש אין לפרש מפני שהמים נשאבים בתוכו דהא תינח במקוה מצומצם אבל במקוה שמימיו מרובים מאי נפקא מינה הרי אח"כ כשהכניסו כולו במים מים שבתוכו מושקין למי המקוה ועלתה לו טבילה אלא היינו טעמא משום דכל כלי שבתחלת הכנסתו במים כופהו על פיו אין המים נכנסים בתוכו לעולם אפי' מכניסו כולו ע"כ וכך הם דברי הרמב"ם והרא"ש ז"ל ונראה דהיינו דוקא בכלי שפיו צר קצת ולא הפך פיו למעלה כשהוא בתוך המים אבל אם פיו רחב או שהפך פיו למעלה כשהוא בתוך המים ודאי המים נכנסים לתוכו:

סעיף קטן ה

וכן כלי שצר מכאן ומכאן ורחב באמצע וכו' שם במשנה. ומ"ש וכל כלי שפיו צר צריך להשהותן במים עד שיתמלא או ימלאנו קודם שיכניסנו למקוה כן למד הרא"ש בסוף נדה מהא דתנן כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל והרוקח כתב וז"ל מן המשנה משמע שיש להטביל זכוכית בצואר ארוך שפיהו צר שיכנסו בו המים ויוציאנו דרך שוליו שלא יהיו כמים שאובים עכ"ל:

סעיף קטן ו

ידות הכלים שהם ארוכים ועתיד לקוצצן מטבילן עד מקום שעתיד לקוצצן ודיין ג"ז בפ"י דמקואות במשנה כל ידות הכלים שהן ארוכים ועתידין לקוץ מטביל עד מקום המדה רבי יהודה אומר עד שיטביל את כולן ופסק כת"ק ובסה"ת גריס כל ידות הכלים וכו' מטביל עד מקום המדה ד"ר מאיר וחכמים אומרים עד שיטביל את כולו ומפרש בפרק בהמה המקשה (חולין עג.) דטעמא משום דכל העומד ליחתך כחתוך דמי וכתב הרא"ש בסוף נדה והא דלא הוי מקום החתך חציצה כדמפרש בתוספתא דבבית הסתרים דכלים לא חיישינן לחציצה וכ"כ ר"ש וכתב בסה"ת על משנה זו אלמא אין העודף חוצץ ומיהו מורי רבינו מוקי לה בידות הכלים שהן כחליות כגון שלשלת ברזל שהוא כטבעות קטנות משום דקשיא ליה מ"ט דר"מ דאמר עד מקום המדה והלא העודף שאינו מטביל

הוא לעיקר כלי ולא באו שם מים אבל אי בחליות מיירי שפיר: והא דתנן התם בסיפא שלשלת דלי גדול ד' טפחים ושל קטן י' מטביל עד מקום המדה ר' טרפון אומר עד שיטביל לכל הטבעות מכלל דת"ק סבר א"צ להטביל עד חצי הטבעות עד מקום שעתיד לקוצצו ומפרש מורי רבינו בטבעת של דלי שקושרין בו החבל להורידו לבור ואותו טבעת עשוי בחליות מטבעות קטנות עכ"ל: (ב"ה) כתוב בא"ה כלי מתכת שהעלה חלודה ואינם יכולים להעבירה לא ע"י שפשוף ולא ע"י נחלים שלא ישאר בה מעט הוי ליה מיעוטו שאינו מקפיד ואינו חוצץ בטבילה עכ"ל:

סימן רג

סעיף קטן א

הלכות נדרים תניא לעולם אל תהא רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות ספ"ב דנדרים (כ.) ופי' התוס' והר"ן שסופך למעול בשבועות דחמירי טפי דכתיב בהו לא ינקה ויש ספרים שגורסים שסופך למעול בנדרים כלומר אם תרבה לנדור סופך למעול בהם:

סעיף קטן ב

אמר שמואל כל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע בפ"ג דנדרים (כב.) ויליף לה מדכתיב וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא ויליף חדלה חדלה כתיב הכא וכי תחדל לנדור וכתיב התם שם רשעים חדלו רוגז ופי' הרא"ש וכי תחדל לנדור אע"ג דהאי חדלה דכתיב באינו נודר מ"מ כיון דכתיב גבי נדר חדלה ילפינן ג"ש וע"כ הא דנקרא רשע בנודר איירי.

סעיף קטן ג

וכן תנא רב דימי אחוה דרב ספרא כל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא חוטא בפרק נערה המאורסה (נדרים דף עו.) ויליף לה מדכתיב וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא הא לא חדלת איכא חטא:

סעיף קטן ד

ירושלמי מוקש אדם ילע קדש וכולי עד וטבעה ספינתו בים וכו' בפרק קמא דנדרים בתלמודא דידן ריש פ"ג דנדרים (דף כב.) אמרי' אילו הוה ידעת דפתחין פנקסך וממשמשי בעובדך מי נדרת א"ר אבא מאי קראה ואחר נדרים לבקר ופי' דפתחי פנקסך וכו' מן השמים פותחין פנקס מעשיו ומדקדקים בהם בשביל שהוא מרשיע לידור א"נ שהוא מחזיק עצמו צדיק ובוטח שיוכל לקיים נדרו ולא יכשל ולכן מדקדקים במעשיו:

סעיף קטן ה

תניא ר' נתן אומר כל הנודר כאילו בנה במה בשעת איסור הבמות והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן בפ"ג דנדרים (שם) ופירש רש"י כאילו בנה במה לע"ז וכדבריו משמע בירושלמי פרק רבי אליעזר אומר פותחים דגרסי' עלה התם דהא דרבי נתן וקשיא ע"ז

בסקילה והנדרים בל"ת ואת אמר כן לית לך אלא כדאמר ר' ינאי כל השומע ליצרו כאילו עובד ע"ז אבל הרא"ש והר"ן פירשו כאילו בנה במה בשעת איסור הבמות וכתב הר"ן נראה בעיני דלהכי מדמינן ליה לבונה במה משום דסליק אדעתיה דנודר דמצוה קא עביד דרחמנא אסריה במילי דאיסורא ואיהו נמי אסר אנפשיה וקאמר דטעי דאדרבה לבונה במה דמי דנהי דרחמנא אזהריה לאקרובי קרבנות בפנים אזהריה דלא לוסיף עלה לבנות במה ולהקריב בחוץ ה"נ נהי דרבנן אסר עליה דברים האסורים כי מוסיף איהו במאי דאסר רחמנא פשע כענין שאמרו בירושלמי רבי אליעזר אומר פותחין לא דייך במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים ושייך ביה נמי האי לישנא משום דנודר מתפיס בקרבן וכיון שאין קרבנו רצוי נמצא כבונה במה ומקריב בחוץ והמקיימו כלומר שאינו נשאל עליו כאילו הקריב על אותה במה קרבן וחייב משום שחוטי חוץ: כתב סמ"ג אם נדר מצוה להשאל על נדרו פן יבא לידי מכשול אמנם אם נדר לצדקה או להקדש מצוה לקיימו ולא ישאל עליהם אלא מדוחק שנאמר (תהלים קט"ז) נדרי לה' אשלם זהו שאמרו חכמים (אבות פ"ג) סיג לפרישה נדרים זהו שנודר לפי שעה דבר שאיפשר לקיים כגון שיאמר לא אשתה היום יין אם לא אעשה מצוה זו בבקר או לא אוכל עד שאשלים הלכה זו עכ"ל בפ"ג דשבועות הביא המרדכי תשובת מהר"ם דהא דאמרינן המקיימו כאילו הקריב עליה קרבן ה"מ בנדר אבל שבועה מצוה שלא לישאל עליה כדמשמע בכמה דוכתי: כתב הרמב"ם בסוף ה' נדרים מי שנדר נדרים כדי לכונן דעותיו ולכוון מעשיו ה"ז זריז ומשובח כיצד מי שהיה זולל ואסר עליו הבשר וכו' וכן מי שהיה מתגאה ביופיו ונדר בנזיר וכיוצא בנדרים אלו כולם דרך עבודה לשם הם בנדרים אלו וכיוצא בהם אמרו חכמים נדרים סיג לפרישות ואע"פ שהם עבודה לא ירבה אדם בנדרי איסור ולא ירגיל עצמו בהם אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהם בלא נדר אמרו חכמים כל הנודר כאילו בנה במה ואם עבר ונדר מצוה להשאל על נדרו כדי שלא יהא מכשול לפניו בד"א בנדרי איסור אבל נדרי הקדש מצוה לקיימן ולא ישאל עליהם אלא מדוחק שנאמר נדרי לה' אשלם. ומ"ש שאם נדר כדי לכונן דעותיו ה"ז זריז ומשובח למדה מההיא דתניא בפ"ק דנדרים (דף ט:) שמעון הצדיק אומר מימי לא אכלתי אלא אשם נזיר טמא א' וכו' וז"ש וכן מי שהיה מתגאה ביופיו ונדר בנזיר:

סעיף קטן ו

אר"ג כל הבוטה ראוי לדוקרו בחרב אלא שלשון חכמים מרפא בפ"ג דנדרים (כב.) ובעירובין פרק הדר (עירובין ס"ד:):

סעיף קטן ז

על כן צריך כל אדם להתרחק מן הנדרים שלא ידור שום דבר עד שיעשנו כלומר לא ידור כלל לעשות שום מעשה אלא יעשה מה שהוא חפץ לעשות ולא ידור כך נראה לפרש דברי רבינו אע"פ שאין לשונו מדוקדק בפי' זה וכבר היה איפשר לפרש דה"ק לא ידור שום דבר עד שיהיה מזומן לפניו לעשותה בענין שתיכף לנדרו יעשנו. ולא יהיה שהות לבא לידי תקלה וכדאיתא בפ"ק דנדרים (דף ט:) אמרו על הלל הזקן שלא מעל אדם בעולתו כל ימיו מביאה כשהיא חולין לעזרה ומקדישה וסומך עליה ושוחטה אלא איכא למידק עליה דתנן התם (שם.) כנדרי רשעים נדר בנזיר ובקרבן ובשבועה כנדרי כשרים לא אמר כלום כנדבתם נדר בנזיר ובקרבן וקאמר עלה מאן תנא דשני ליה בין נדר לנדבה לימא לא ר"מ ולא רבי יהודה דתניא טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר דברי ר"מ ר"י אומר טוב מזה ומזה נודר ומקיים אפילו תימא ר"מ כי קאמר ר' מאיר בנדר בנדבה לא קאמר ואיבעית אימא אפילו תימא ר' יהודה כי קאמר רבי יהודה בנדבה בנדר לא אמר והא קתני טוב מזה ומזה נודר ומקיים תני נודב ומקיים מ"ש נודר דלא דלמא אתי בה לידי תקלה כדבה נמי דילמא אתי בה לידי תקלה רבי יהודה לטעמיה דאמר אדם מביא כבשתו לעזרה ומקדישה וסומך עליה ושוחטה ופי' הר"ן תני נודב ומקיים ורבי יהודה דריש להו לקרא כר"מ דטוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר ומיהו בהא פליג עליה דר"מ דלר"מ קרא דקתני נודר וה"ה לנודב ולדידיה דוקא נודר אבל נודב טוב מזה ומזה ופסק הרא"ש כלישנא בתרא וא"כ הו"ל לרבינו לפרש דדוקא בנודב הוא דשרי כשמזומן לפניו אבל בנדר כלל כלל לא לכך נראה לפרש כמו שפירשתי ראשונה ואין להקשות על אותו פירוש למה לא כתב רבינו שטוב לנדור בשעת מעשה וכדרבי יהודה די"ל דסבר רבינו דע"כ לא קא"ר יהודה אלא בנדבת קדשים דא"א בלא קריאת שם קודם שיכניס לעזרה אבל בנדבת צדקה אין צורך לקריאת שם כלל. ומ"מ כבר אפשר לקיים הפי' השני שלא הוצרך רבינו לפרש דדוקא בנודב אבל בנודר לא דכיון שהוא מזומן לפניו מסתמא אינו אומר אלא בלשון ה"ז ולא בלשון הרי עלי:

סעיף קטן ח

אפילו צדקה וכיוצא בה אין טוב לידור וכו' כ"כ הרא"ש בפ"ק דנדרים אההיא דרבי יהודה שכתבתי בסמוך וז"ל ושמעינן מהא דלא מיבעיא ליה לכשר למנדר או לאשתבועי במידי אלא כדבעי למיעבד מידי או אפילו למיתב זוזי לעניים ואפילו לפדיון שבויים וכיוצא בזה אם איתא להההוא מידי בידיה ליתיב ליה מיד ואי לא לישתוק עד דהוי בידיה ויהיב ליה ואם פוסקים צדקה והוא צריך לפסוק עמהם יאמר בלא נדר עד כאן לשונו

והעתיקו רבינו אלא ששינה וכתב לא ידור עד שיהיה לו דמשמע דכשיהיה לו מצוה לנדור בשעת מעשה וכדברי רבי יהודה כלומר מצוה לנדוב אלא דלא דק וממילא משמע דלנדוב קאמר וכדבסמוך: כתבו התוספות בריש חולין (ב:) על האי בריתא דברי ר' מאיר ורבי יהודה וא"ת והא כתיב וידר יעקב נדר וכתיב אשר נדרתי אשלמה וי"ל דבשעת צרה שרי כדאמר בבראשית רבה וידר יעקב נדר לאמר לאמר לדורות שיהיו נודרים בעת צרה וכתבו סמ"ג במל"ת סימן ער"ב:

סעיף קטן ט

ומיהו אם מצוה דגופיה ומיחייב ורמי עליה וכו' וירא שמא יתרשל בדבר וכו' עד סוף הסימן ג"ז דברי הרא"ש שם:

סימן רד

סעיף קטן א

עיקר נדר האמור בתורה הוא שיתפים בדבר הנדור כגון שאומר ככר זה עלי כקרבן פשוט בפ"ק (יא:) ובפ"ב דנדרים (יד.) וכתבו הרא"ש בריש נדרים בפירושו ומ"ש או שאומר יאסר עלי ככר זה פשוט הוא וכתבו הר"ן ברפ"ב דנדרים וז"ל הרמב"ם בפ"א מהלכות נדרים האומר פירות אלו עלי איסור הרי אלו אסורים אע"פ שאין שם הזכרת שם ולא כינוי עד כאן לשונו. ומ"ש רבינו גבי אמר יאסר עלי ככר זה דהוי נמי נדר היינו לומר שג"ז עיקר נדר הוא ומ"מ לשון נמי אינו מדוקדק דאדרבה יותר עיקר נדר הוא זה שיאמר דבר זה אסור עלי ולא יתפסנו בדבר דכשהוא מתפיסו בדבר אחר צריך שיתפיסנו בדבר הנדור ואם התפיסו בדבר האסור שלא מחמת נדר הוא מותר:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכן נמי אם אסר עליו ככר אחד שתלאו בדבר הנדור ואומר על אחר יהא כזה אסור ואפי' עד ק' כולן אסורין כ"כ הרא"ש בריש פ"ב דנדרים והביא כמה ראיות לדבר:

סעיף קטן ג

ומ"ש או שנדר על יום א' להתענות בו או שלא לאכול בו בשר ואמר על יום אחר יהא כזה אסור ג"ז מדברי הרא"ש שהביא שם הא דתניא בפ"ק דנדרים (יב.) ופ"ג דשבועות (כ.) אי זהו איסור האמור בתורה אמר הריני שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו כיום שמת בו רבו כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם כיום שראיתי ירושלים בחורבנה אמר שמואל והוא שנדור ובא מאותו היום וכתב עליה בפשיטות דה"ה אם אמר הרי עלי יום זה כיום שמת בו אביו ולא הזכיר אכילת בשר ושתיית יין. והכי תניא בתוספתא דנדרים הרי הוא עלי אף על פי שלא הזכיר קרבן ה"ז נדר בקרבן בפ"ק דנדרים איבעיא לן אי הוה א מחית קמיה היתירא ובשר זבחי שלמים לאחר זריקת דמים ואמר ה"ז כזה

מהו בעיקרו מתפיס ואסור או בדהשתא מתפיס ושרי ובעי למפשטא מהא דתניא כיום שמת בו אביו וכו' ואמר שמואל והוא שנדור באותו היום ה"ד לאו כגון דקאי בחד בשבא דמת בו אבוה ואע"ג דאיכא טובא חד בשבת דהיתרא וקתני אסור ש"מ בעיקרא הוא מתפיס ודחו דשמואל הכי איתמר והוא שנדור ובא מאותו היום ואילך ופי' הר"ן דקאי בחד בשבת דמית ביה אבוה וכו' שאומר ביום א' בשבת שהוא כיום שמת בו אביו למנין חדשים כגון א' בשבת ראשון של ניסן יהא יום זה עלי כיום א' בשבת ראשון של ניסן ואף ע"ג דאיכא טובא חד בשבא דהתירא וקתני אסור ש"מ בעיקרא מתפיס. והוא שנדור ובא מאותו היום ואילך כלומר שכל ימי אחד בשבת שעברו עליו שהן כיום שמת בו אביו נאסר עליו בנדר ופסק הרמב"ם בפ"א מהלכות נדרים דבעיקרו הוא מתפיס וכ"כ הרא"ש בריש שבועות ולפ"ז אף ע"פ דאיכא חד בשבא טובא דהיתרא אסור ומיהו כתב ר' ירוחם שיש פוסקים שכתבו דבעיין איפשיטא בנזיר דדוקא בנדור ובא מאותו היום ואילך דליכא חד בשבא דהיתרא אז אסור אבל אם לא היה נדור אלא באותו היום ואיכא חד בשבא טובא דהיתרא מותר דבהיתר מתפיס ומ"מ כתב דראשון נראה עיקר וכ"פ רבינו בסימן רט"ו. והא דמתפיס כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם יתבאר בסימן הנזכר בס"ד: ודע דדוקא במתפיס בנדר הוא דאמרו דהוי כנדר אבל במתפיס בשבועה לא הוי כשבועה ממש וכמו שנתבאר בסימן רל"ט בסוף סימן זה אכתוב לשון הרמב"ם בדיני התפסה בנדר:

סעיף קטן ד

ולאו דוקא מתפיס בעיקר הקרבן אלא דה"ה נמי מכל דבר הקדוש בקדושת הפה כגון שאומר ככר זה וכו' משנה בפ"א דנדרים (י:) דאהא דתנן כירושלים פי' הרא"ש ז"ל קסבר חומת העיר ומגדלותיה משיורי לשכה אתו והר"ן פירש כירושלים כקרבנות שבירושלים ואהא דתנן כאימרא פי' הר"ן כשה של קרבן דסתם נדרים להחמיר ועוד דמשמע דכשה הידוע קאמר :

סעיף קטן ה

אמר הקרבן שאוכל לך בפתח או העולה החטאת התודה השלמים שאוכל לך בפתח אסור בספ"ק דנדרים (יג.) תנן הקרבן כקרבן קרבן שאוכל לך אסור ובגמרא והתניא מודים חכמים לר' יהודה באומר הא קרבן הא עולה הא מנחה הא חטאת שאוכל לך שמותר שלא נדר זה אלא בחיי קרבן ל"ק הא דאמר הקרבן והא דאמר הי קרבן מ"ט בחיי קרבן קאמר כלומר דכשאומר הי קרבן הה"א בצירי משמע כנשבע בחיי הקרבן אלא שהחליף החי"ת בה"א אבל כשאומר הקרבן בפתח הה"א משמע דהאי ליהוי קרבן קאמר כלומר שמה שיאכל משלו יהיה אסור עליו כקרבן:

סעיף קטן ו
ומ"ש וכן אם אמר לקרבן לא אוכל לך בשב"א אסור שם תנן לקרבן לא אוכל לך ר"מ אוסר ובגמ' והא לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן כלומר דהוה ס"ד דבאומר לא קרבן בפתח הלמ"ד עסקינן ומיתסר משום דמשמע מה שלא אוכל לך לא יהא קרבן הא מה שאוכל לך יהא קרבן ושני ר' אבא נעשה כאומר לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך פי' הב"ע בדאמר לקרבן בשב"א הלמ"ד דמשמע לקרבן יהא אם אוכל לך לפיכך לא אוכל לך ועוד אכתוב בזה בסוף הסימן בס"ד:

סעיף קטן ז
ומ"ש אבל אם אמר לקרבן לא אוכל בפתח מותר כבר נתבאר בסמוך דדינא הכי לר"מ דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן אבל לרבי יהודה דאית ליה מכלל לאו אתה שומע הן אסור וכן כתב הרא"ש והר"ן בפרק ב' דנדרים אמתני' דקתני לא קרבן לא אוכל לך מותר ורבי' סתם דבריו כר"מ שפסקו ר"י והרא"ש כוותיה כדבסמוך ודלא כהרי"ף דפסק כר"י:

סעיף קטן ח
ומ"ש או קרבן לא אוכל לך משנה בפ"ב דנדרים (שם:) וכתב הרא"ש דמילתא דפשיטא הוא אלא משום אידך דקתני בהדיה נקטיה:

סעיף קטן ט
ומ"ש או הקרבן העולה המנחה החטאת השלמים שאוכל לך בצירי מותר כבר נתבאר בסמוך דטעמא משום דלא משתמע לשון נדר אלא כנשבע בחיי הקרבן ולאו כלום הוא:

סעיף קטן י
אמר לא חולין שאוכל לך אסור דה"ק לא חולין יהא אלא קרבן מה שאוכל לך וכן נמי אם אמר לא כשר לא טהור וכו' או לכשר לטהור לדכי בפתח וכו' ואצ"ל אם אומר מה שאוכל לך טמא או נותר או פיגול שהוא אסור בפ"ק דנדרים (י:) תנן באומר לחולין שאוכל לך לא כשר לא דכי טהור וטמא נותר ופיגול אסור כך היא גירסת הרא"ש והר"ן וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ח מה' נדרים אע"פ שמדבריו בפי' המשנה נראה שהיה גורס לא אוכל לך וכגי' הירושלמי מאי דמשמע מדבריו בחיבור הוא עיקר ופי' הרא"ש ז"ל לחולין שאוכל לך הלמ"ד נקוד בפת"ח והוי כמו לא חולין ומשמע לא חולין אלא קרבן ליהוי מה שאוכל: לא כשר. משמע לא כשר אלא פסול והיינו קדשים דשייך בהו כשרות ופסלות: לא דכי. לא מותר כמו (פסחים טז.) איל קמצא דכן משמע לא מותר אלא אסור והיינו קדשים אע"ג דנבילה וטריפה נמי אסורין הא תנן בפ"ה סתם נדרים להחמיר דכיון דדעתו להתפיסו בנדר אמרי' לדבר הנדור נתכוון: טהור טמא נותר ופיגול אסור. אם אמר טהור או טמא שאוכל לך דהיינו קדשים שנוהג בהן טומאה וטהרה ואע"ג

דתרומה נמי שייך בה טומאה וטהרה סתם נדרים להחמיר והר"ן כתב לחולין שאוכל לך לכשר לדכי כולהו בפתחות הלמ"ד קרי להו ומש"ה אסור דמשתמעי לא חולין אלא קרבן לא כשר אלא אסור לא דכי אלא אסור דאשכחן נמי הכי גבי היתר איל קמצא דכן וקרא נמי כתיב כל צפור טהורה תאכלו כלומר מותרת עכ"ל ובסמוך יתבאר דבדוקא פי' הרא"ש דמתני' דלא חולין בפתחות הלמ"ד ומש"ה אוקמוה בגמרא דלא כר"מ אבל אם אמר לא חולין בחולם הלמ"ד מודה ר"מ דאסור ושם יתבאר מ"ש רבינו וכן אם אמר לחולין לא אוכל לך בפתח וכ"נ אמר לא כשר לא טהור לא דכי וכו'. וכתב הר"ן טהור טמא פיגול נותר אסור כך הוא הגירסא בנסחאות וקשה בעיני מאי איכא בין טהור לדכי דכיון דתנא דכי בלמ"ד מכלל דבדלא למ"ד לא מיתסר וכיון שכן כי אמר טהור בלא למ"ד למה יאסר והלא דכי תרגומו של טהור הוא ומצאתי להרמב"ם ז"ל שכתב טהור בלמ"ד וטמא פיגול נותר בלא למ"ד וכנ"ל עיקר ואי גרסינן במתני' לטהור בלמ"ד ניחא ואי לא גרסינן ליה צ"ל משום דתנא למ"ד בדכי לא חש למתנייה בטהור דמילתא דפשיטא הוא דדכי וטהור שוו להדדי דחד עניינא הוא עכ"ל ודברי רבי' בזה הם כדברי הרמב"ם והר"ן ודלא כהרא"ש ז"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו ואצ"ל אם אומר מה שאוכל לך טמא או נותר או פיגול שהוא אסור לענין טמא לא אתי באצ"ל דהא איצטריך לאשמועינן דאע"ג דטומאה שייכא בחולין מטילין אותו לחומרא ואמרינן דאקדשים קאמר וכמו שכתבו הרא"ש והר"ן ולא דמי ללא דכי ולא טהור דהנהו משתמעי לא מותר וכמו שנתבאר והוי כאומר אסור יהא ונותר ופיגול נמי לא אתי באצ"ל דהא איצטריך לאשמועינן דאע"ג דלא אמר בהו כ"ף הדמיון מיתסרי ולא דמי לאימרא ודירים ומזבח וכו' דא"ר יהודה התם במתני' דלא מיתסרי אא"כ אמר בהם כ"ף הדמיון וכבר כתב הר"ן ז"ל טעם חילוק זה ואין להאריך וגם התוספות כתבו דאיצטריך לאשמועינן דאם אמר טמא נותר ופיגול אסור:

סעיף קטן יב

אמר חולין החולין כחולין מותר וכו' בפ"ק דנדרים (יא:) תניא חולין החולין כחולין בין שאוכל לך בין שלא אוכל לך מותר לחולין שאוכל לך אסור לחולין לא אוכל לך מותר רישא מני ר"מ הוא דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן כלומר דאילו לרבנן כיון דאית להו מכלל לאו אתה שומע הן חולין החולין כחולין שלא אוכל לך אסור דמשמע מה שלא אוכל לך יהא חולין הא מה שאוכל לך לא יהא חולין אלא קרבן אימא סיפא לחולין לא אוכל לך מותר והתנן לא קרבן לא אוכל לך ר"מ אוסר וקשה לן הא לית ליה מכלל לאו אתה שומע הן וא"ר אבא נעשה כאומר לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך ה"נ ה"ק ליה

לא חולין יהא לפיכך לא אוכל לך ושני רב אשי הא דאמר לחולין הא דאמר לא חולין דמשמע לא ליהוי חולין אלא כקרבן ופי' הרא"ש נעשה כאומר לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך ואע"ג דאמר לקרבן בפת"ח מפרשינן ליה כאילו אמר בחטף ה"נ נימא לא חולין ליהוי לפיכך לא אוכל לך ואע"ג דלר"מ כי אמר לחולין בפת"ח לא אמרינן מכלל לאו ה"מ כי קא מסיים שאוכל לך אבל הכא דסיים למילתיה לא אוכל לך משמע שפיר דלאסור בא מכלל לאו כי האי דמוכח אית ליה שפיר לר"מ אמר רב אשי הא דאמר לחולין בחטף הא דאמר לחולין בפת"ח כלומר אי הוה אמר לחולין בפת"ח היה ר"מ אוסר דמשמע לא חולין ליהוי אלא קרבן ולפיכך לא אוכל לך עכ"ל. וכתב בפסקיו הרי"ף ז"ל כתב בתשובה דהלכה כרבנן דלא בעי תנאי כפול לחולין בפת"ח שאוכל לך אסור דמשמע לא חולין יהא אלא קרבן מה שאוכל לך וכן חולין החולין כחולין שלא אוכל לך אסור דמשמע מה שלא אוכל לך יהא חולין הא מה שאוכל לך יהא קרבן ובה"ג ור"י פסקו דהלכה כר"מ דבעי תנאי כפול וכן עמא דבר הלכך לחולין שאוכל לך מותר וכן חולין החולין כחולין בין שאוכל לך בין שלא אוכל לך מותר אבל לא חולין שאוכל לך אסור אף לר"מ דהוי כאילו אמר קרבן מה שאוכל לך וכן לקרבן אם אוכל לך דאסור דנעשה כאומר לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך וכן לחולין בפת"ח לא אוכל לך אסור עכ"ל ואהא דתניא לחולין שאוכל לך אסור כתב הר"ן קשיא טובא למה אסור והא משום מכלל לאו אתה שומע הן צריכין למיתי בה ולר"מ לית ליה וכ"ת לא צריכי למכלל לאו דכיון דאמר לא חולין ע"כ קרבן הוי ליתא דהא מש"ה אוקימנא לעיל מתני' דלא כר"מ אלמא אפילו בכי הא צריכין למכלל לאו אתה שומע הן לפיכך יש מי שאומר דל"ג ליה הכא כלל ואחרים אמרו לקיים הגירסא בשם הראב"ד ז"ל דלחלין גרסינן בלא וי"ו ומש"ה מיתסר דכחלות תודה קאמר עכ"ל אבל הרא"ש ז"ל גריס לחולין בוי"ו וכתב בפירושו בגמרא לא חולין שאוכל לך אסור דמשמע לא חולין ליהוי אלא קרבן מה שאוכל לך וכר"מ אתיא מדפריך מרישא לסיפא ולא פריך ממציעתא ואע"ג דמתני' לחולין שאוכל לך אוקימנא כרבי יהודה שאני הכא כיון דאמר לא חולין כאילו אמר קרבן יהא ומתניתין לחולין בפת"ח קתני דאי הוי אמרינן לא חולין ליהוי אלא קרבן הוה משמע מכלל לאו וכו' עכ"ל נמצא דלפי דעת הרא"ש אומר לא חולין שאוכל לך בחול"ם הלמ"ד משמע בהדיא כאומר מה שאוכל לך לא יהא חולין אלא קרבן ואין אנו צריכין ללמוד כן במכלל לאו וכו' הלכך לר"מ נמי אסור אבל כשאומר לחולין שאוכל לך בפת"ח הלמ"ד לא משמע כאומר מה שאוכל לך לא יהא חולין אלא קרבן אלא ע"י מכלל לאו וכו' הלכך לר"מ דלית ליה מותר וכ"כ ג"כ התוספות כדי לתרץ הקושיא שכתבתי בשם הר"ן דמתני' בדאמר לחולין בפת"ח שאם

באת לאסור צריך אתה לפרש דיבורו לחולין כמו לא חולין וכיון דצריך לפרוש כולי האי חשוב מכלל לאו וכו' אבל הכא שאמר בפי' לא חולין הוי כאילו פירש דבריו בהדיא לא חולין אלא קרבן והואיל ואין כאן חסרון פתרון מהני אפי' לר"מ ולא חשיב מכלל לאו וכו' הרי בהדיא כמו שפירש הרא"ש וכך מתפרשין דבריו בפסקים והדברים מבוארין שכשכתב רבינו לעיל סתם לא חולין שאוכל לך אסור לדברי הרא"ש כשאמר בחולם הלמ"ד הוא דאילו בפת"ח הלמ"ד לדידיה מישרא שרי ולהרי"ף אפי' בפת"ח הלמ"ד נמי אסור וכמו שכתב בפירוש בסוף דבריו דאומר לחולין שאוכל לך בפת"ח הלמ"ד להרי"ף אסור לר"י ולהרא"ש מותר ומ"מ מתוך דבריו משמע דלעיל האומר לא חולין בחול"ם הלמ"ד מיירי וסתם דבריו שם לדעת הרא"ש:

סעיף קטן יג

ומ"ש וכן נמי אם אמר לחולין לא אוכל לך בפת"ח כבר נתבאר במה שכתבתי בסמוך בפי' הרא"ש ז"ל על מאי דשקיל וטרי תלמודא על מאי דתניא לחולין לא אוכל לך מותר דאף ע"ג דר"מ לית ליה מכלל לאו וכו' כשאומר לחולין בפת"ח הלמ"ד ה"מ כי סיים מילתיה שאוכל לך אבל היכא דסיים מילתיה בלא אוכל דמוכח שפיר דלאסור בא מכלל לאו וכו' אית ליה שפיר: ומעתה מ"ש גבי לא כשר לא טהור ולא דכי הוא פשוט דכשמסיים שאוכל לך צריך שיאמר לא כשר לא דכי וכו' בחולם הלמ"ד דכל כה"ג מודה ר"מ דאסור דמשמע שפיר מה שאוכל לך לא יהא כשר או דכי וכו' אלא קרבן אבל אם היה אומר לא כשר לא דכי וכו' בפת"ח הלמ"ד לר"מ דלית ליה מכלל לאו וכו' מותר ואם מסיים לא אוכל לך אפי' אומר לא כשר לא דכי וכו' בפתח הלמ"ד אסור אף לר"מ דכל שמסיים לא אוכל מודה ר' מאיר דאפי' אומר לא כשר וכו' בפתח הלמ"ד אמרינן מכלל לאו וכו' וכמו שנתבארו כל דברים אלו אצל חולין שאוכל לך או שלא אוכל לך: ומ"ש דלחולין לא אוכל לך בשב"א הלמ"ד הוי פלוגתא דהרי"ף והרא"ש ז"ל פשוט הוא דהא שני רב אשי אליבא דר"מ הא דאמר לחולין בשב"א הא דאמר לחולין בפת"ח וא"כ כי אמר לחולין לא אוכל לך בשב"א הלמ"ד מותר והיינו דתניא לחולין לא אוכל לך מותר וטעמא משום דלית ליה מכלל לאו וכו' אבל לרבנן דאית להו ודאי אסור דהא משמע חולין יהא מה שלא אוכל לך אבל מה שאוכל לך לא יהא חולין אלא קרבן הלכך להרי"ף דפסק כרבי יהודה אסור ולהרא"ש דפסק כר"מ שרי וממ"ש בסמוך שפי' הרא"ש גבי הא דאמר ר' אבא נעשה כאומר לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך משמע דאפילו לקרבן לא אוכל לך בפתח הלמ"ד אסור דמפרשי ליה כאילו אמר בשב"א הלמ"ד דהוה כאומר לקרבן יהא מה שאוכל לך לפיכך לא אוכל לך ולישנא דנעשה כאומר לקרבן הכי משמע שאע"פ

שאמר בפתח הלמ"ד נעשה כאומר בשב"א הלמ"ד ואם כן קשה על מה שפסק רבינו לעיל שאם אמר לקרבן לא אוכל לך בפתח מותר ונראה לומר שרבינר סובר שמה שפי' הרא"ש כן היינו לדעת רבי אבא אבל כי אתי רב אשי ושני הא דאמר לחולין בשב"א הא דאמר לחולין בפתח אתא לאפוקי ממאי דקס"ד דנעשה דקא"ר אבא היינו לומר דאומר בפתח הלמ"ד מפרשינן ליה כאומר בשב"א הלמ"ד דליתא דנעשה דקא"ר אבא לאו דוקא אלא היינו לומר דבאומר לקרבן בשב"א הלמ"ד ומש"ה אסר ר"מ אבל אם היה אומר לקרבן בפת"ח הלמ"ד מישרא שרי דכיון דבפת"ח הלמ"ד קאמר לא שייך לפרושי לקרבן יהא ולפיכך לא אוכל לך א"נ אתא למימר דודאי רבי אבא לא מפליג בין אומר בפתח הלמ"ד לאומר בשב"א הלמ"ד אבל קושטא לאו הכי אלא שאני לן בין אומר בפתח הלמ"ד לאומר בשב"א הלמ"ד הלכך בהאי דלקרבן לא אמר נעשה כאומר כדקא"ר אבא אלא הב"ע באומר לקרבן לא אוכל לך בשב"א הלמ"ד ומש"ה אסר ר"מ אבל אם היה אומר לקרבן לא אוכל לך בפת"ח הלמ"ד משרי שרי מטעמא דפרישית וקי"ל כרב אשי דבתרא הוא ויש להוכיח כן מדגרסינן בפ"ק דנדרים (יג.) גופיה תנא אימרא לאימרא כאימרא שאוכל לך אסור לא אוכל לך מותר מאן שמעית ליה אימרא לאימרא כאימרא ר"מ אימא סיפא לא אוכל לך מותר והתנן לא קרבן לא אוכל לך ר"מ אוסר וא"ר אבא נעשה כאומר לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך לא קשיא הא דאמר לאימרא הא דאמר לא אימרא ופירש הרא"ש הא דאמר לאימרא בשב"א הא דאמר דאמר לאימרא בפת"ח ע"כ משמע בהדיא דבאומר לאימרא בשבא הלמד אסור אבל אומר לא אימרא בפתח הלמד מותר ובודאי דאומר לקרבן לא אוכל לך דינו כאומר לאימרא לא אוכל וא"כ ע"כ לומר דשאני לן בין אומר לקרבן לא אוכל לך בשבא הלמד לאומר בפתח הלמ"ד ומכאן יש להוכיח כלשון ראשון שכתבתי דרב אשי לפרש דברי ר' אבא אתא ולא לסתור דבריו דהא הכא כיון דסתם תלמודא הוא דמפליג בין לאימרא בשבא לאימרא בפתח משמע דלפרש דברי רבי אבא אתא ולא לסתרם וכרב אשי נמי דכוותה ודע שהר"ן כתב דהלכה כר"י דאית ליה מכלל לאו אתה שומע הן וכמ"ש הרי"ף ז"ל וכתב שכן דעת הרמב"ן: והרמב"ם ז"ל כתב בפ"א מה' נדרים האומר לחבירו מה שאוכל עמך לא יהא חולין וכו' עד כחולין שלא אוכל לך הרי זה מותר וכתב עליו הראב"ד זה המחבר מזכה שטרא לבי תרי הוא וכו' עד והא קי"ל כר"מ דבעי תנאי כפול ובעל מ"ע ירד להציל והעתיק לשון הגמרא לומר שפסק הרמב"ם ז"ל מבואר בגמרא והדבר ברור לכל מעיין דבעל מ"ע שותא דמרן הראב"ד ז"ל לא גמר ודבריו לא יועילו ולא יצילו והנלע"ד בדעת הרמב"ם הוא שהוא פוסק כר"מ דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן ומפני כך פסק כברייתא דחולין

החולין כחולין בין שאוכל לך בין שלא אוכל לך מותר ואעפ"כ לא נמנע מלפסוק כסתם מתני' דקתני לא חולין שאוכל לך אסור משום דס"ל ז"ל דבההיא לר"מ נמי אסור דכיון דלא הוה מה שיאכל חולין ממילא הוי קרבן דכך לי אומר לא חולין יהא כאומר קרבן יהא שהאומר דבר זה אינו מותר ממילא משמע שהוא אסור וכן האומר דבר זה אינו אסור ממילא משמע שהוא מותר ואין אנו צריכין לבא עליו מטעם מכלל לאו אתה שומע הן ואע"ג דמש"ה אוקימנא למתני' דלא חולין שאוכל אסור דלא כר"מ וכמו שהקשה הר"ן ז"ל י"ל דאה"נ דמעיקרא סברו כן בני הישיבה דמתני' נמי מטעם מכלל לאו אתה שומע הן הוא דקתני אסור ומש"ה הוה קשיא להו מתני' מני ואיצטריכו לאוקמא כר"י אבל לפום קושטא דמלתא לא צריכין לאוקמא כר"י דכר"מ נמי אתי דכי קתני אסור לא מטעם מכלל לאו אתה שומע הן הוא אלא משום דממילא משמע וכדאשכחן בברייתא דחולין החולין כחולין בין שאוכל לך בין שלא אוכל לך מותר דאתיא כר"מ וקתני בה לחולין שאוכל לך אסור כלומר שאמר לחולין בפתח הלמ"ד והיינו ודאי משום דממילא משמע ולא צריכין למיתי עלה משום מכלל לאו אתה שומע הן ובהכי ניחא שלא נצטרך לדחוק ולומר שהסברוה הזה משונה מכל סברוה שבתלמוד דלא קיימי במסקנא והאי במסקנא נמי קאי דליתא אלא האי נמי לא קאי במסקנא ואע"פ שאינו מפורש בגמרא בהדיא סתירת הסברוה כיון דמייתי בתר הכי בסמוך ברייתא דחולין החולין כחולין בין שאוכל לך בין שלא אוכל לך מותר דאתיא כר"מ וקתני בה לחולין שאוכל לך אסור ממילא משמע דליתא לסברת הסברוה ויש ידים מוכיחות לפי' זה מדשני רב אשי הא דאמר לחולין הא דאמר לא חולין דמשמע לא ליהוי חולין אלא כקרבן כלומר דהא דקתני ר"מ לחולין לא אוכל לך מותר ה"מ באומר לחולין בשבא הלמ"ד דא"א לאסור בו אא"כ תאמר הא מה שאוכל לך לא יהא חולין אלא קרבן דהיינו מכלל לאו אתה שומע הן ור"מ לית ליה אבל כשאומר לא חולין לא אוכל לך בפת"ח הלמ"ד משמע כמי שאומר מה שאוכל לך לא יהא חולין אלא קרבן לפיכך לא אוכל לך הרי בהדיא דאליבא דר"מ נמי כשאומר לחולין בפת"ח הלמ"ד משמע לא חולין יהא אלא קרבן והיינו ודאי משום דממילא משמע ולא צריכין למיתי בה מטעם מכלל לאו אתה שומע הן וזה ברור ומרווח ולא כמ"ש לעיל שנדחק הרא"ש לחלק בין לא חולין בחול"ם לבפת"ח בין כשהוא סמוך לאוכל לך לכשהוא סמוך ללא אוכל לך ובזה נסתלקה השגת הראב"ד ועלו דברי הרמב"ם כהוגן ומ"ש האומר לחבירו לא חולין לא אוכל לך וכו' היינו שינוייא דרב אשי שכתבתי בסמוך ומ"ש וכן אם אמר הקרבן שאוכל לך קרבן שאוכל לך וכו' כבר כתבתי שהיא משנה בפ"ק דנדרים. ומ"ש אבל האומר הקרבן לא אוכל לך וכו' כל אלו מותרין וכו'

בפ"ב דנדרים תנן קרבן לא אוכל לך הקרבן לא אוכל לך לא קרבן לא אוכל לך מותר כך נראה שהיא גירסת הרמב"ם והר"ן ודלא כגירסת הספרים דגבי הקרבן גרסינן שאוכל לך ומשמע ליה ז"ל דטעמא דשריותא דהני הוי משום שאין משמע דברים אלו אלא שנשבע בקרבן שלא יאכל לזה או שנדר שלא יאכל לו קרבן ואע"ג דתנן בפ"ק דנדרים לא קרבן לא אוכל לך ר"מ אוסר פסק ז"ל כסתם מתניתין דפ"ב דנדרים ולא חש להההיא ומ"ש דבאומר לקרבן לא אוכל לך כלומר בפת"ח הלמ"ד דבר פשוט הוא אע"ג דהא דאסר ר"מ בשבא הלמד שרי בפתח הלמד ומ"ש קרבן לא אוכל לך הכי משמנג מדתנן כקרבן שאוכל לך אסור משמע הא כקרבן לא אוכל לך מותר וא"ת כיון דבאומר לא חולין לא אוכל לך קי"ל דאסור משום דהוי כאומר מה שאוכל לך לא יהא חולין אלא קרבן לפיכך לא אוכל לך כשאומר קרבן לא אוכל לך נמי נימא הכי וליתסר וי"ל דלא חולין לא אוכל לך שאני דליכא לפרושי ביה שנשבע בקרבן שלא יאכל ליה או שנדר שלא יאכל לו כקרבן אבל באומר קרבן לא אוכל לך וכל אינך לישני כיון דאיכא לפרושינהו הכי אע"ג דסתם נדרים להחמיר מאחר דפירושא דלקולא משתמעי טפי בלישנא הכי מפרשינן להו ולא לחומרא. ואיכא למידק למה פסק סתם דהאומר הקרבן שאוכל לך אסור ולא חילק בין הקרבן בפת"ח הה"א להקרבן בצירי כדמפליג בגמרא וי"ל דמשמע ליה ז"ל דמילתא דפשיטא הוא דכי קאמר הקרבן בצירי לאו נדר הוא אלא בחיי קרבן משתבע ולכן לא חש לכתבו כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות נדרים כיצד המתפיס בנדרים חייב שמע חבירו שנדר ואמר ואני כמותך בתוך כדי דיבור ה"ז אסור במה שנאסר בו חבירו שמע השלישי זה שאמר ואני ואמר ואני אפי' היו ק' וכל אחד מהם אומר ואני בתוך כדי דיבורו של חבירו הרי כולם אסורים וכן האומר הרי הבשר הזה עלי אסור וחזר ואמר אפילו אחר כמה ימים והפת הזאת כבשר הזה הרי הפת נתפסה ונאסרה חזר ואמר ודבש זה כפת הזאת ויין זה כדבש זה אפילו הן ק' כולם אסורים עכ"ל ודבריו הראשונים הם משנה וגמרא בפ"ד דנזיר (כ: כא.): ומ"ש וכן האומר הרי הבשר עלי אסור וכו' נתבאר בראש סימן זה כתב הרשב"א בתשובה אדם אוסר ע"ע דבר שלא בא לעולם לכשיבא לעולם:

(ב"ה) כתוב בתשובות להרמב"ן פי' ע"ד מה שהשבת שאין נדר אלא בהזכרת שם או כנוי זה אינו שאין צריך כלום אלא כל שאסר ככר זה עלי או קונם עלי ה"ז נדר אסור וכן בשבועה האומר שבועה שלא אוכל ככר זה אסור:

סימן רה

סעיף קטן א

המתפיס בדבר האסור כגון שאמר ככר זה יהא כע"ז או כנבילה וטריפה או כייי"נ אינו נדר רפ"ב דנדרים (יג.) משנה ויליף לה בגמרא (יד.) מדכתיב או כי ידור נדר לה' עד שידור בדבר הנדור וז"ל הרמב"ם בפ"א מהלכות נדרים האומר פירות אלו קרבן או שאמר הרי הם כקרבן או שאמר לחבירו כל מה שאוכל עמך עלי קרבן או כקרבן או הרי הן עלי קרבן הרי אלו אסורים עליו מפני שאפשר שידור אדם קרבן ויעשה בהמה שהיתה חול קרבן ותאסר אבל האומר פירות אלו עלי או מין פלוני עלי או מה שאוכל עם פלוני עלי כבשר חזיר או כע"ז או כנבילות וטריפות וכיוצא באלו הרי אלו מותרים ואין כאן נדר שא"א שיעשה דבר שאינו בשר חזיר כבשר חזיר זה הכלל כל המשים דברים המותרים כדברים האסורים אם אותו דבר האסור יכול לעשות בנדר הרי אלו אסורים ואם אינו יכול לעשותו בנדר הרי אלו מותרים החטאת והאשם אע"פ שאינם באים בנדר ונדבה אפשר לנודר להביא אותם מחמת נדרו וכו' עד שכל דברים אלו ענינם כאומר הרי הן עלי קרבן:

סעיף קטן ב

ומ"ש וא"צ שאלה אפילו בעם הארץ יתבאר בסמוך. ומ"ש אבל האומר לאשתו הרי את עלי כאימא כאחותי כערלה וככלאים כו' שם במשנה האומר לאשתו הרי את עלי כאימא פותחין לו פתח ממ"א שלא יקל ראשו לכך ובגמר' ורמינהו הרי את עלי כבשר אימא כבשר אחותי כערלה ככלאי הכרם לא אמר כלום אמר אביי לא אמר כלום מדאורייתא וצריך שאלה מדרבנן רבא אמר הא בת"ח הא בע"ה וקי"ל כרבא ועוד דבגמרא מייתי סיוע ליה וכתב הרא"ש בפסקיו ודוקא המדיר אשתו ומתפיס הנאתו בדבר האסור צריך שאלה שלא יקל ראשו לכך ושמא אסור אשתו עליו אבל מתפיס אכילתו והנאתו בדבר האסור לא בעי שאלה מדקתני סיפא דמתני' הכי מכלל דרישא לא בעי שאלה ע"כ אבל הרמב"ם כתב בהלכות נדרים פ"ב דאף באומר פירות אלו עלי כבשר חזיר או כע"ז וכו' אם הוא ע"ה צריך שאלה ופותחים לו פתח ממקום אחר כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ונראה שטעמו ז"ל מפני שהוא סובר דהא דקתני בסיפא פותחין לו פתח ממקום אחר וכו' ה"ה לרישא ומ"ש רבינו ומחמירים עליו שאין די לו בחרטה כך פי' הרא"ש אהא דתנן פותחין לו פתח ממ"א החמירו עליו לפתוח לו פתח ממקום אחר לבקש לו פתח וטעם לחרטתו שאילו היה יודע שכן הוא לא היה נודר ולא סגי בכדו תהית או לבך עלך וכל זה כדי שלא יקל ראשו לכך כתב הר"ש בר צמח בתשובה ח"א סי' קנ"ה על

מי שנאנס לאסור אשה אחת והתפיסה בדבר האסור י"ל דבמקום אונס לא אחמור רבנן להצריך שאלה:

סעיף קטן ג

כתב א"א הרא"ש בתשובה האומר ייני יי"נ אם אעשה דבר פלוני ועשאו לא נאסר וכו' בכלל י"ב וז"ל מי שאמר יאסר ייני על כל ישראל אם אעשה דבר פלוני ועבר ועשאו אינו נאסר שאינו יכול לאסור אם לא שאסרו בקונם או בדבר הנדור וכתב עוד שם שאלת ראובן שנדר שלא ישחוק ואם ישחוק יהא פתו פת נכרי ויינו יי"נ ועבר ושחק דע שא"צ התרה שאין לשון זה מורה על אסור ולא כל כמיניה לעשות יינו יי"נ כל זמן שלא נתנסך לע"ז וגם לשון נדר אין כאן כיון שלא התפיסו בדבר הנדור וכ"כ רבינו ירוחם בשם ה"ר דוד הכהן וז"ל הרשב"א ח"ג סי' שי"ד ז"ל שאלת אלו בני אדם שקונסין על עצמם ואומרים אם אעשה כך או אעבור על כך יהיה פתי פת כותי וייני י"נ אם עבר ועשה היש בדבריו כלום לאסור פתו ויינו מחמת כך או לא תשובה תחלת כל דבר אני אומר שאין זה משום אותה שבמשנתינו שאותם אינם אלא משום התפסה ואין התפסה אלא בדבר הנדור אבל כאן אינו מדין התפסה אלא מדין איסור שאוסר ממש עכשיו פתו ויינו והצבור יכולין לקנוס העוברים והפושעים ולהבדילם מקהל ישראל ולעשות פתם כפת כותי ויינם כי"נ וכמ"ש (עזרא י:ח') יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה אבל מה שצריך לדעת הוא אם היחיד העומד בקהל ישראל ונוהג בדת משה ויהודית האוסר פתו ויינו אם נוהגים בו איסור ולא מצאתי בשורש הדין שיהא נאסר בדיבורו אא"כ התפיסו בדבר הנדור או אפילו בדבר האסור לע"ה אלא שאני חוכך דשמא ג"ז אסור לעם הארץ כדי שלא יקל ראשו לכך וכ"ע השתא כעם הארץ שרובם אינם בני תורה ועוד אני חושש לזה לפי שאנו רואים שנוהגים בו איסור וכבר אמרו בירושלמי כל הלכה שהיא רופפת בידך צא וראה מה שהצבור נוהג ונהוג כן עכ"ל וז"ל הריב"ש בתשובה שלפנינו בסי' תל"ב אם נודע לכם שעבר על שבועתו במזיד יש לקהל להתנהג עמו באותן חומרות שהוא קבל ע"ע כגון פתו פת כותי ויינו י"נ שלא יזדמן בג' ולא יצטרף בי' ואע"פ שאין אלו ההרחקה מן הדין לכל מנודה ומוחרם מ"מ יכול הוא לקבל על עצמו שכמו שב"ד יכולים לענוש ולהתמיר לפעמים יותר מדינו כפי צורך השעה הוא ע"ע כמו ב"ד ויכול לקבל עליו כל אותם החומרות עכ"ל: כתב עוד הרבי' ירוחם בשם ה"ר דוד הכהן האומר יאסר ייני על כל ישראל אם אעשה דבר פלוני ועבר ועשה הוא מתיר לעצמו ואם לאו צריך י' שיתירוהו עכ"ל ונראה לי שטעות סופר יש בו: המתפיס בדבר שאינו אסור אלא מדרבנן כגון גבינה של נכרים וסתם יינם ושמנו של גיד משמע דאינו נדר דאיסור דרבנן הוא בתורת נדר

נאסר והר"ן כתב בפ"ק דנדרים ממסקנא דסוגייא דשבועות שמעינן לנודר מגבינה של נכרים וסתם יינם ושמנו של נכרים והתפיס בהם דמתפיס בנדר הוי ואסור וכך הם דברי רבי' בסי' רט"ו ושם יתבאר בס"ד:

סימן רו

סעיף קטן א

ידות נדרים כנדרים והוא שיהיו מוכיחות קצת על הנדר כיצד האומר לחבירו מודרני ממך שאני אוכל לך וכו' בריש נדרים (ב.) תנן האומר לחבירו מודרני ממך מופרשני ממך שאיני אוכל לך שאיני טועם לך אסור ומפרש בגמרא דהני ידות נינהו כלומר שהתחיל לנדור ולא גמר הדיבור ואעפ"כ הוא נאסר כאילו גמר כל הדיבור וזה דומה לאדם שאוחז ביד הכלי וע"י כך משתמש בכלי כאילו אחז בו בעצמו ואיתא תו בגמרא (ה.) אמר שמואל בכולן עד שיאמר שאני אוכל לך שאני טועם לך ומסיק דה"ק טעמא דאמר שאני אוכל לך ושאני טועם לך הוא דאסור אבל אמר מודרני ממך לא משמע דאמר אסור מ"ט מודר אני ממך לא משתעינא בהדך משמע מופרשני ממך דלא עבידנא עמך משא ומתן משמע מרוחקני ממך דלא קאימנא בד' אמות דילך משמע לימא קסבר שמואל ידים שאין מוכיחות לא הויין ידים אין שמואל מוקים מתני' כר"י דאמר ידים שאין מוכיחות לא הויין ידים ואמאי דחיק שמואל לאוקמא מתני' כר"י לוקמא כרבנן אמר רבא מתני' קשיתיה אמאי תנא שאני אוכל לך שאני טועם לך ליתני שאני אוכל שאני טועם ש"מ בעינן ידים מוכיחות וכתב הרא"ש אהא דאמרינן מודר אני ממך דלא משתעינא בהדך משמע וכו' וכיון דמספקא לן אי לאיסור הנאה קאמר או להנך מילי דפרישנא הלכך אינו אוסר לא בזה ולא בזה דאין הלשון מוכיח לזה יותר מלזה והוו לתרוייהו ידים שאין מוכיחות וקסבר שמואל דלא הויין ידים ודייק רבא להא דשמואל ממתניתין ואיתמר נמי ידים שאין מוכיחות אביי אמר הויין ידים רבא אמר לא הויין ידים והלכתא כרבא אע"ג דבשלהי נזיר גריס איפכא גירסא דהכא עיקר הלכך לא הויא יד עד דאמר מודרני ממך שאני אוכל לך ואם אמר שאני אוכל לך בלא מודדני ממך נראה דלא הויא יד דמודרני ממך הוא במקום קונם שאני אוכל לך אבל כשאומר שאני אוכל לך לחוד לאו כלום הוא עכ"ל וכ"פ הר"ן כשמואל וכרבא דידים שאין מוכיחות לא הויין ידים וכ"פ הרמב"ם ג"כ וא"ת כיון דלא מיתסר עד דאמר מודרני ממך שאני אוכל אמאי מיקרי יד כבר כתב הר"ן דטעמא משום דלא מסיק דיבוריה למימר כקרבן א"נ דלא אמר אסור בהדיא ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם הוא בפ"א והר"ן כתב ב' הסברות ודבריו נוטים לסברת הרא"ש וכתב הר"ן אהא דאמר רבא מתני' קשיתיה וכו' ליתני שאני אוכל ושאני טועם פירוש ואי הוה

תני הכי בלא לך הוה שמעינן דידים שאין מוכיחות הויין ידים דאע"ג דכבר אמר מודרני ממך דהא ס"ל לשמואל דמתני' חדא קתני אפ"ה שאני אוכל בלא לך ידים שאין מוכיחות נינהו דאיכא למימר ה"ק מודרני ממך דלא משתעינא בהדך אי אכילנא היום או עד יום פלוני ומש"ה תנא במתניתין לך לאשמועינן דטעמא דאמר לך הא אמר מודרני ממך שאני אוכל לא חייל נדרא כלל דהויין להו ידים שאין מוכיחות ולא הויין ידים: וכתב הר"ן גבי מנודה אני לך דאומר מודרני מנכסים הוי שפיר ידים מוכיחות כמי שאומר מודרני ממך שאני אוכל לך והא דתנן שאני אוכל לך שאני טועם לך אסור כתב דאית דגרסי הכי בלא יו"ד ואית דגרסי שאיני ביו"ד ומדברי הרמב"ם בפ"א נראה שהוא גורס שאיני ביו"ד שכתב בכולן שלא אוכל לך:

סעיף קטן ב

אמר לחבירו מודר אני לך מאכילה או מהנאה וכו' שם אר"י בר חנינא מודר אני לך שניהם אסורים מודרני הימך הוא אסור וחבירו מותר ופי' הר"ן מודרני לך שניהם אסורים דילך משמע לך כלומר נכסי אסורים לך ומשמע משלך משא"כ בהימך דלא משמע הכי וכתב הרא"ש אהא דר"י בר חנינא והוא שאמר מודר אני לך מאכילה או מהנאה אבל אם בסתם הויין ידים שאין מוכיחות ולא הויין ידים ופשוט הוא מהא דשמואל דבסמוך וכ"כ הר"ן וכתב שכן דעת הרמב"ן ז"ל והרמב"ם השמיט הא דר"י בר חנינא ולא ידעתי למה:

סעיף קטן ג

אמר לחבירו מנודה אני לך וכו' שם במשנה (ב.) מנודה אני לך ר"ע היה חוכך בזה להחמיר ובגמרא (ז:) א"ר פפא בנדירנא ממך דכ"ע ל"פ דאסור משמיתנא מינך כ"ע לא פליגי דשרי כי פליגי במנודה אני לך דר"ע סבר לישנא דנידויא הוא והרא"ש גורס לישנא דנדינא והוא הגירסא הנכונה ורבנן סברי לישנא דמשמתינא הוא ופליגא דרב חסדא דההוא גברא דאמר משמיתנא בניכסיה דבריה דרב ירמיה בר אבא אתא לקמיה דרב חסדא אמר ליתי דחש להא דר"ע קסבר במשמיתנא פליגי וכתבו הרא"ש והר"ן דלא קי"ל כר"ע מדאמר דלית דחש ליה ועוד דקי"ל הלכה כר"ע מחבירו ולא מחביריו ושכן פסק הרמב"ן ודלא כהרמב"ם שפסק בפ"א כר"ע ונראה שטעמו של הרמב"ם מדגרסינן בגמרא אמר אביי מודה ר"ע לענין מלקות דאינו לוקה דאם כן ניתני ר"ע מחמיר ומדמפרש אביי מילתיה משמע דס"ל כוותיה והרמב"ן והרא"ש והר"ן סברי דלא מכרעת מילתא דהא אשכחן בכמה דוכתי דמפרשי אמוראי מילתא דמאן דלא קי"ל כוותיה וכתבו הרא"ש והר"ן דהא דאמרינן נדינא מינך דכ"ע אסור דוקא בדקאמר שאני אוכל לך כדאמר שמואל גבי מודרני ממך מופרשני ממך וכו' ונדינא נמי דכוותייהו שהוא לשון הרחקה וכתבו שכן דעת הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבי' בשם ררמב"ם הוא בפ"א וז"ל האומר לחבירו מודר אני ממך וכו' מרוחק אני ממך משמעו שלא ישב עמו בד' אמות וכן אם א"ל מנודה אני לך או משמתינא ממך א"ל מנודה אני לך שלא אוכל לך אינו אוכל לו ואם אכל אינו לוקה א"ל נדינא ממך ה"ז אסור ליהנות עכ"ל: ומ"ש דכשאמר מנודה אני לך או שמתינא מינך ולא אמר שאני אוכל לך לא ישב בד' אמותיו לטעמיה אזיל שפסק במרוחקני ממך ולא אמר שאני אוכל לך משמע שלא ישב בד' אמותיו ומנודה אני לך או משמיתנא לך לא גרעי ממרוחקני ממך וסובר דכיון דמנודה אני לך בהדי מודרני ממך מופרשני ממך מרוחקני ממך איתניא לדידהו דמי וכי היכי דבהנהו אמר שמואל דלא מיתסר באכילה עד שאמר שאני אוכל לך ה"ה במנודה אני לך לר"ע לא מיתסר באכילה עד שאמר שאני אוכל לך וכבר נתבאר שהוא ז"ל פוסק הלכה כר"ע וסובר ז"ל דכי א"ר פפא בנדינא ממך כ"ע ל"פ דאסור היינו באומר נדינא ממך סתם כלומר ואינו אומר שאני אוכל לך ואם כן ע"כ אסור דקאמר בהנאה הוא דאי באכילה לחוד מהי משתמע ומדנקט גבי שלא אוכל לך מנודה לך ושבקינן למשמיתנא לך דהוא בר זוגיה משמע שסובר דכי אמרי' בגמר' משמיתנא מינך לכ"ע שרי היינו לומר דאם אמר משמיתנא מינך שאני אוכל מותר בהנאה דלאו לשון יד נדר הוא אלא לשון שמתא אבל הראב"ד השוה דין האומר משמיתנא מינך שלא אוכל לך לאומר מנודה אני לך שלא אוכל לך ונראה מדבריו קצת שגם דעת הרמב"ם לומר דשוים הם לכל דבריהם וגבי שלא אוכל נקט מנודה אני לך ומיניה נילף לאומר משמיתנא לך וסמך על מה שהשוה אותם בתחלה היכא דלא אמר שלא אוכל לך ולפי זה פסק כרב חסדא דאמר במשמיתנא פליגי ודלא כרב פפא דאמר במשמיתנא כ"ע לא פליגי דשרי ואהא דכתב הרמב"ם מנודה אני לך שלא אוכל לך אינו אוכל לו כתב הראב"ד פירוש אסור לאכול בד' אמותיו וכן משמיתנא מינך שלא אוכל לך עד כאן נראה מדבריו שהרמב"ם מפרש כן דמנודה אני לך שלא אוכל לך שהיה חוכך בה רבי עקיבא להחמיר לענין לאכול בארבע אמותיו הוא ולא לענין לאכול משלו ואין פירוש זה מוכרח במשנה דאדרבה איכא למימר דלענין לאכול משלו איתניא דומיא דמודרני מופרשני מרוחקני ממך שלא אוכל לך דאיתנו בהדה ולזה מטים דברי הרמב"ם ז"ל כפשטן ומדברי רבינו שכתב בדעת הרמב"ם מנודה שלא אוכל לך אסור לאכול עמו נראה שהיה מפרש דברי הרמב"ם כפירוש הראב"ד ז"ל:

סעיף קטן ה

האומר כנדרי רשעים עלי חייב בקרבן אמר כנדרי רשעים ככר זה עלי אסור בו וכו' בפ"ק דנדרים (ט.) תנן כנדרי רשעים נדר בנזיר ובקרבן ובשבועה כנדרי כשרים לא אמר כלום

כנדבותם נדר בנזיר ובקרבן ופירש הרא"ש כנדרי רשעים. ידות קא מפרש שאם אמר כנדרי רשעים נדר בנזיר בקרבן ובשבועה ובגמרא מפרש היכי משמע כולהו ורשעים רגילים לידור בכל הני: כנדרי כשרים לא אמר כלום. אפילו כנדרי כשרים ככר זה קונם עלי לא אמר כלום דמה שתלה בכשרים בטל את הקונם דכשרים לא נדרי כלל: כנדבותם של כשרים נדר בנזיר ובקרבן. שהכשרים דרכם לנדוב דלא אתי לידי תקלת בל תאחר דנדבה היינו שאמר ה"ז אבל נדר דאמר עלי אתי לידי תקלת בל תאחר אבל שבועה לא דלענין שבועה לא שייך למימר נדבה הלכך כשרים אינם נשבעים כלל אע"ג דאמרינן לעיל דנשבעים לקיים את המצוה ההיא לאו שבועה הוא אלא לזרוזי נפשיה בעלמא עכ"ל וגרסי' בגמרא (שם) עלה דמתני' ודילמא ה"ק כנדרי רשעים לא נדרנא אמר שמואל באומר כנדרי רשעים הריני עלי והימנו הריני בנזירות עלי בקרבן הימנו בשבועה כלומר שאם אמר כנדרי רשעים הריני והיה נזיר עובר לפניו כדמוקי לה בגמרא ה"ז נזיר ואם אמר כנדרי רשעים עלי חייב בקרבן ואם אמר כנדרי רשעים הימנו והיה ככר מונח לפניו הרי הוא בשבועה שלא יאכלנו ומיירי כשאמר כנדרי רשעים לא אוכל כדמוקי לה בגמרא וקמ"ל דאף על גב דלא אפיק שבועה מפומיה מיחייב דאם לא אמר שלא אוכל לא משתמע כלל דאיכא למימר דילמא הימנו דאכילנא קאמר כדאיתא בגמרא ומשום דהכא בענין אוסר ככר בנדר עסקינן לא כתב אלא אומר כנדרי רשעים או כשרים ככר זה עלי או אומר כנדרי רשעים עלי ולא חש לכתוב אומר הריני או הימנו משום דאינו ענין לאיסור ככר בנדר (ואיכא) דאמרי' דכנדרי רשעים עלי חייב בקרבן כתב מסתברא נמי דדוקא כשהיתה בהמה מונחת לפניו ורבינו סתם דבריו משמע דאפילו כשאין בהמה מונחת לפניו מיחייב ואפשר דאיהו נמי לא מיחייב אלא כשבהמה מונחת לפניו דטעמא דמסתבר הוא אלא דמשום דלא נפקא לן מידי לענין איסור ככר בנדר לא חש לכתוב כן והרמב"ם בפ"א ג"כ סתם דבריו ואין בדבריו הכרע:

סעיף קטן ו

כתב א"א ז"ל הנודר שלא אוכל עמך או שאוכל עמך אפילו יד לא הוי וכו' ז"ל הרא"ש בפסקיו פ"ק דנדרים אם אמר אני נודר שלא אוכל עמך או שאוכל עמך לכאורה אפילו יד לא הוי דדוקא באומר מודרני ממך אסר על עצמו הנאת חבירו ואע"פ שלא התפיס בדבר הנדור יד מיהא הוי אבל אם אמר אני נודר זה הלשון לשון שבועה הוא שאוסר את עצמו בשבועה ולא לשון נדר אם לא שנדר לעשות מצוה דבפיך זו צדקה ומיהו כיון דהאידנא מרגלא בפומיה דאינשי למינדר בהאי לישנא אין להקל להם וצריך התרה כדי שלא ינהגו קלות בנדרים עכ"ל והר"ן כתב בריש נדרים שדעת ר"ח ור"י מגא"ש והרשב"א

ז"ל דאין נדר בלשון שבועה ולא שבועה בלשון נדר וכן משמע בירושלמי אבל הרמב"ן כתב דנדר שאמרו בלשון שבועה ושבועה בלשון נדר מהני מיהו לאו מעיקר נדר ועיקר שבועה אלא מדין ידות הוא דמהני ע"כ ועוד אכתוב בזה בסימן רל"ט בס"ד: ב"ה ובנזירות דעת הרא"ש בריש נדרים גבי הא דקאמר לאפוקי שבועה דאסר נפשיה מחפצא שאם הוציאו בלשון שבועה אסור ונראה שהוא מוכרח שם בגמ' ובתשובות להרמב"ן ז"ל סימן ע"ד על א' שאמר אני מקבל בנדר על דעת המקום ועל דעת רבים שלא אבא עם אשתי בבית אחד עד סוכות מסתברא שנשאל ומתיריו לו אע"פ שנשבע על דעת רבים שאין זה עיקר נדר שהרי הוציאו בלשון שבועה שהרי אמר שלא אבא עמה בבית אחר וכל אעשה ולא אעשה הרי הוא כדבר שאין בו ממש שאינו אסור אלא משום בל יחל ומדרבנן וכיון שאין זה נדד אלא דרבנן משום מצוה בזו פותחין לו פתחים ומתירין לו ואפי' לר"ת דאמר שלא בכל דבר מצוה מתירין אלא בגוונא דההוא מקרי דרדקי דטעמא דהתם דאנן סהדי דדעת הרבים ג"כ מסכמת בפתחיהם שלא נדרו האבות אלא על דעת שיועילו לתינוקות וכאן אנן סהדי שמסכימין לפתחו של זה שלא עשה כן אלא מחמת כעסו ועוד שהדבר קרוב להיות כתשמישי עליך אע"פ שיש לחלק קצת עכ"ל (תשובה זו שייך לסימן רכ"ח וכן נמצא מכתב יד הרב זלה"ה):

סעיף קטן ז

והרמב"ם ז"ל כתב האומר פירות פלוני אסורים עלי בכל לשון שיאסור עליו וכו' וכן אם אומר הרי הן עלי איסר אסורים בפ"א ונראה מדברי רבינו שהוא סובר דלשון זה חולק עמ"ש הרא"ש דנדר שהוציאו בלשון שבועה כגון שאמר הריני נודר שאוכל לך לאו כלום הוא מדינא ואילו הרמב"ם כתב האומר פירות פלוני אסורין עלי בכל לשון שיאסור עליו הרי הן אסורין עליו ומשמע ליה דבכל לשון שיאסור עליו שכתב היינו לומר דבין שהוציאו בלשון נדר כדקתני בין שהוציאו בלשון שבועה כגון שאמר הריני אסור בפירות פלוני הרי הן אסורין עליו ועוד שכתב אע"פ שאין שם שבועה כלל משמע שאם היה מזכיר שבועה כגון שהיה אומר פירות פלוני אסורין עלי בשבועה היה חייב משום שבועה אלמא ס"ל דנדר שהוציאו בלשון שבועה ושבועה שהוציאו בלשון נדר אסור ולי נראה שאין בלשון זה הכרע דאיכא למימר דכל לשון דקאמר היינו לומר דאפילו לא אמר בלשון הקדש ומ"ש אע"פ שאין שם שבועה הוא גופא קמ"ל דאפ"ה אסור ולא למידק מיניה דאם הוציא בלשון שבועה יהא נדר: כתב הר"ש בר צמח בתשובה: ב"ה ח"א סימן צ"א: על מי שנאנס לאסור אשה אחת עליו ואמר קונם עלי שלא אשא אשה זו שאין זה נדר שהרי לא אסר האשה אלא אסר עצמו שלא ישאנה ואין בדברים אלו כלום אלא שחכמים החמירו לפתוח לו פתח ממקום אחר כדאיתא בפ"ב דנדרים וכיון דאינו חל אלא מדרבנן היכא דאיכא אונס א"צ שאלה והוא הדין אם אמר אסור עלי אשה זו דינו שוה לאומר קונם עלי שלא אשא מדאמרינן בפ"ג דשבועות (כ.) איסרו של איסר

אמרו בלשון נדר נדר בלשון שבועה וזה כיון שאמר עלי הוי נדר. והול"ל אסורה אשה זו עלי אלא שלשון איסר צ"ע בהרי"ף פ"ג דשבועות ובהלכות נדרים פ"ב דמשמע דשבועה בלשון עלי חלה ואיפשר דדוקא מדרבנן עכ"ל ובתשובה אחרת כתב שמתא נראה שהוא נדון כאיסר שאם אמר בלשון נדר נדר בלשון שבועה ואיפשר נמי דבכל ענין יהבינן לה חומר נדר לחול על דבר מצוה וחומר שבועה לחול על דבר שאין בו ממש אבל מה שנראה ודאי בזה שדין שבעה ויש לו שהרי מיתסר גברא הוא וכן נראה להרשב"א בתשובה ועוד דבילמדנו פרשה וישב אר"ע החרם הוא השבועה עכ"ל:

סימן רז

סעיף קטן א

כינויי נדרים כנדרים כיצד קונם קונח קונס וכו' משנה בריש נדרים (ב.) כל כינויי נדרים כנדרים ושם בפירקין (י:) במשנה האומר קונם קונח קונס הרי אלו כינויין לקרבן ופירש הרא"ש כל שאינו עיקר השם נקרא כינוי ובגמרא איתמר כינוי ר' יוחנן אמר. לשון נכרים ור"ל אמר לשון שבדו להם חכמים להיות נודר בו ופירש הרא"ש לשון נכרים בלשונם קורין לקרבן קונם או קונח או קונם והקשה הר"ן לרבי יוחנן דאמר לשון נכרים הם מ"ש דפריש הני לישני טפי משאר לישני לימא הנודר בכל לשון ה"ז נדר ותירץ דרבותא אשמועינן דל"מ בלשונות נכרים שהם לשונות גמורים שהנודר בהם נדרו נדר אלא שאפי' בלשונות שאינם גמורים שהרי לשון הקדש הוא אלא שנשתבש סד"א שהנודר בהם לא יהא נדר כיון שאינו לשון גמור בפני עצמו קמ"ל וכ"נ מתוך דברי הרמב"ם בפ"א:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל כינויי כינויין מותרין (שם:) בש"א כינויי כינויין אסורים ובה"א כינויי כינויין מותרים וידוע דהלכה כוותייהו ומפרש התם דטעמייהו אי משום דסברי לא משתעו נכרים הכי או משום דסברי לא גזרינן כינויי כינויין אטו כינויים ומפרש התם היכי דמי כינויי כינויין מקנמנא מקנחנא מקנסנא ומשמע דכינויים אלו הכל לפי המקום והזמן אם יש באותו מקום ובאותו זמן בני אדם שקורין לאותן השמות וכינויים אע"פ שלא הזכירום חכמים הנודר בהם אסור ואם באותו מקום ובאותו זמן אין שום אדם מעם הארץ מכיר בלשון הכינויין שאמרו חכמים הנודר בהם לאו כלום הוא וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"א מהלכות נדרים ופ"א מהלכות נזיר ופ"ב מהלכות שבועות:

סימן רח

סעיף קטן א

סתם נדרים להחמיר כיצד אומר הרי פירות אלו כבשר מליח וכיין נסך וכו' משנה פרק ב' דנדרים (יח:) סתם נדרים להחמיר ופירושן להקל כיצד הרי הוא עלי כבשר מליח וכי"נ אם של שמים נדר אסור אם משל ע"ז נדר מותר אם סתם אסור ופירשו הרא"ש והר"ן דבשר מליח משמע קרבנות דכתיב בהו על כל קרבנך תקריב מלח ומשמע נמי של ע"ז וכתב הרא"ש י"מ אף ע"פ שפירושם להקל אם לא פירש אזלינן לחומרא ולא נהירא דמה הוצרך ופירושן להקל ועוד מה קולא שייך כשפירש כיון שביאר היאך נדר לא שייך להזכיר קולא וחומרא ככל היוצא מפיו יעשה וי"מ אע"פ שסתם נדרים להחמיר היינו כשלא פירש מה היה בלבו אלא אמר כך נדרתי כמו שפירשוהו חכמים אנו מפרשים לחומרא אבל אם אמר בלבי היה כבשר מליח של ע"ז אזלינן בתר פירושו להקל עכ"ל ודברי רבינו נראה שהם כדברי פירוש אחרון שתפס הרא"ש עיקר וכ"נ מדברי הרשב"א שכתב בתשובה סימן תרצ"ט אם סתם אסור כלומר אם סתם ולא ידע על מה נתכוון אסור אבל דברי הרמב"ם בפ"ב כדברי הפירוש הראשון:

סעיף קטן ב

ומ"ש וא"צ שאלה אפילו בע"ה כן משמע ודאי מדלא תנן בהו דבעו שאלה כדתנן גבי נדר בחרם ואינך דבסמוך וכ"כ הרא"ש בפשיטות:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם רוב אנשי המקום קורין לבשר מליח של קדשים בשר מליח סתם וכו' למד כן מדתנן שם במתני' גבי אומר הרי עלי כחרם אם כחרם של שמים אסור אם של כהנים מותר אם סתם אסור וכן האומר הרי עלי כתרומה אם כתרומת הלשכה אסור אם כתרומת דגן מותר אם סתם אסור דברי ר"מ רבי יהודה אומר סתם תרומה ביהודה אסורה ובגליל מותרת שאין אנשי גליל מכירים בתרומת הלשכה ומשמע דהלכתא כרבי יהודה דהולך אחר משמעות שבני אותו מקום מכירים בו וכ"כ הרמב"ם בפ"ב על מה שפסק כסתם מתני' דסתם נדרים להחמיר ופירושם להקל ולהחמיר בד"א במקום שמשמע כל אחד מאלו שם ב' ענינים אבל מקום שדרכן שאין קורין חרם סתם אלא לחרמי בדק הבית בלבד ואמר שם הרי הן עלי חרם ה"ז אסור וכן אם היה דרכן שאין קוראים חרם סתם אלא לחרמי כהנים ה"ז מותר וכן כל כיוצא בזה שאין הולכין בנדרים אלא אחר לשון אנשי אותו מקום באותו זמן עכ"ל ומשמע ודאי דה"ה לאומר כבשר מליח וכי"נ שאם אין בני המקום קורין כן בסתם אלא לשל שמים שהוא אסור ואע"פ שהוא מפרש שלא נתכוון אלא לשל ע"ז ומשמע לרבינו דבתר רוב בני המקום אזלינן ולא חיישינן

למיעוטא כדקי"ל בכל דוכתא אזלינן בתר רוב ויש להקשות עליו מ"ש בסי' רי"ז גבי הנודר מן השמן ואם מסתפקין בשניהם אסור בשניהם אע"פ שרוב סיפוקן מאחד מהם ואיפשר דהתם כולם מסתפקים משניהם אלא שרוב סיפוקם מאחד מהם הילכך כיון שכולם מסתפקים משניהם אסור בשניהם:

סעיף קטן ד

נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים וכו' עד לא נדרתי אלא מאשתי הראשונה שגירשתי משנה שם (ב.) ותנן בה על כולן אין נשאלין להם ואם נשאלין עונשין אותם ומחמירין עליהם דר"מ וחכ"א פותחין להם פתח ממקום אחר ומלמדין אותם שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ובגמרא (שם) הא גופא קשיא אמרת אין נשאלין להם והדר תני אם נשאלו עונשים אותם ומחמירים עליהם א"ר יהודה הכי קתני וכולן אין צריכין שאלה בד"א בת"ח אבל בע"ה שבא לישאל עונשין אותו ומחמירין עליו בשלמא מחמירין דלא פתחינן ליה בחרטה כלומר בכדו תהית או לבך עלך אלא עונשין אותו היכי דמי כדתניא מי שנזר ועבר על נזירתו אין נזקקין לו עד שינהוג איסור כימים שנהג בהם היתר א"ר יוסף הואיל ואמרו רבנן אין נזקקים לו ב"ד דמזדקקי ליה לא עבוד שפיר ורב אחא בר יעקב אמר משמתינן ליה וכל זה לר"מ אבל חכמים דפליגי עליה סברי דאין עונשים אותו ואין מחמירין עליו אלא פותחים לו פתח ממקום אחר בין בפתח בין בחרטה ומלמדין אותן שלא ינהגו קלות ראש בנדרים דכי ענשינן בשל תורה בנדרים אלו אין עונשין וכ"כ הרא"ש ומשמע ודאי דהלכה כחכמים וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ב וכתב ובין שהיה ת"ח או ע"ה גוערים בהם ומלמדין אותם שלא ינהגו מנהג זה בנדרים ולא יהיו נודרים דרך שחוק והתול נראה דהוא ז"ל סובר שמה שאמרו חכמים ומלמדין אותם שלא ינהגו קלות ראש בנדרים את"ח במי קאי: כתב הרשב"א בתשובה שם בסי' הנ"ל דטעמא דמחמרינן טפי בהני מבהנך דרישא דהרי הוא עלי כבשר מליח וכי"נ דבהנך סמכינן על פירושו ובהני מחמירין לר"מ כדאית ליה ולחכמים כדאית להו היינו משום דבהני דסיפא גלה לנו שנתכוין להערים ולהוציא דבריו בלשון שיטעו השומעים ולפיכך החמירו עליו ובהכי ניחא נמי האומר לא נתכוונתי אלא לקרבנות מלכים שהלשון כולל אותו והלא אפי' נתכוון ההיפך ממה שאומר נאמן וכדאמרינן נתכוון להוציא בשפתיו פת חטים והוציא פת שעורים מותר ולא חלקו בין ת"ח לע"ה אלא היינו טעמא משום דנתכוין להערים החמירו עליו ור"י כתב שהטעם מפני שאלו הם לשון משונה שאין דרך לקרות חרם של ים חרם סתם ולא קרבנות מלכים קרבן סתם וכ"כ הריב"ש בח"א סימן מ"א דטעמא משום דהנך דסיפא משמע להחמיר טפי מלהקל:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ומי שמורה לו שא"צ שאלה משמתינן ליה כ"כ הרא"ש שם דמדמי ליה להיכא דאמור רבנן אין נזקקין לו דבי דינא דמזדקקינן ליה משמתינן ליה לרב אחא בר יעקב:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל הנודר נדר דאורייתא ועובר עליו קונסין אותו וכו' מבואר בברייתא שכתבתי בסמוך מי שנזר ועבר על נזירתו וכו' וכתב רבי' ירוחם שי"א דאפי' בנדרים אלו שאינם צריכין היתר אלא כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים צריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואם יש מכשול בדבר כגון שנדר מדבר שאינו יכול ליזהר בו וכו' כ"כ שם הרא"ש וכ"כ שם הר"ן בשם התוס' וסיים בה הר"ן ועוד שאם לא יהנה מפירות שבעולם יסיר כחו מעליו ולא יוכל להתעסק במלאכת שמים לכך נזקקין לו מיד אך צריך להחמיר עליו כיון שעבר על נדרו שלא להתירו בחרטה אלא בפתח: כתב הרשב"א בתשובה על מי שאסר על עצמו בשר ויין אם יעבור עבירה פלונית ועבר עליה אח"כ הוסיף לאסור פירות ודברים אחרים אם יעבור עוד ועבר ועכשיו בא ואמר שהוא מתחרט אני חוכך על היתר נדרו עד שינהוג איסור כימים שנהג היתר ומיהו מצאתי למקצת רבותי הצרפתים שכתבו מעשה באחד שנדר מכל הפירות חוץ מן הדגן ועבר על נדרו והורה שנזקקין לו מיד כיון שענינו של זה שאינו יכול לקיים עכ"ל והוא בתשובות להרמב"ן סימן רצ"ה: כתב הרשב"א שאלת מה שאמרו עונשין אותו כדתניא מי שנזר ועבר על נזירתו אין נזקקין לו עד שינהוג איסור כימים שנהג בהם היתר דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר בד"א בנזירות מועטת אבל בנזירות מרובה דיו ל' יום ופסק הרמב"ם בנזירות כר' יוסי ובנדרים לא גלה דעתו נ"ל דהיינו נזירות היינו נדרים וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן רצ"ה שאם נהג היתר בנדרו ימים רבים ינהוג איסור ל' יום ודיו ובקונדריס משפטי החרם והנדוי והנזיפה כתוב וז"ל כתבו בשם הראב"ד דהא דאמרינן דבנזירות מרובה דיו ל' יום דוקא בנזירות שסתמו כשיעור הזה אבל נדרים אפי' נכשל כמה צריך שינהוג איסור כימים שנהג בהם היתר ויש חולקין עליו שאין מחמירין יותר בנדרים שאין בהם קרבן מנזירות שיש בו קרבן וכנ"ל דודאי כיון שהביאו בגמרא גבי נדרים ש"מ חד דינא איתי להו וכן נהגנו עכ"ל ובתשובת הריב"ש שלפנינו סי' שצ"ה כתוב כלשון הזה ה"ר משה ן' חלאוה הוסיף לו שאין מתירין לו עד שינהוג נידוי כימים שעבר על נידויו ולא סגי בל' יום כנזירות דשאני נזירות דסתמיה ל' יום ורואה אני את דבריו בזה שא"צ שינהוג נידוי כלל

אפי' שעה אחת משום דקי"ל כרבנן דפליגי עליה דר"מ באותם דברים שצריכין שאלה לע"ה וס"ל דאין עונשין אותם שלא ליזקק להם עד שינהג איסור כימים שנהג בהם היתר והיינו משום דלאו נדרים נינהו מדאורייתא אלא דרבנן אחמור בהו בע"ה ה"נ הדברים שהמנודה חייב לנהוג בהם לאו מדאורייתא נינהו ולכן פסק בהו הרי"ף לקולא בכל הנך בעיא דפ' אלו מגלחין (מועד קטן דף טו.) ואע"פ שהיה איפשר לחלק דההיא דפ' אלו מותרים אינם נדרים כללים כי אם משום חומר לבד מ"מ כיון שלא מצינו קנס זה כי אם בדאורייתא נקל בו בדרבנן אבל להתיר לו דבר שנשבע עליו ושקבל עליו בנידויו בחרם דבר ברור הוא שאף אם היה ראוי להתירו אין מתירין לו עד שינהוג איסור בדבר ההוא כימים שנהג בהם היתר ואין די בל' יום מטעמו של ה"ר משה ן' חלאוה עכ"ל. ולענין הלכה נקיטינן ככל הנך רבוותא דשרו בל' יום. וכתב הר"ש בר צמח על ראובן שנשבע שלא ישא אשה תוך ג' שנים ועבר ונשא אם אמר לשון שמשמעו שלא יעשה נישואין עמה הו"ל כנשבע על הככר ואכלה דנשאל ומתירין לו אבל אם אמר לשון שמשמעו שלא תהיה אשתו אין מתירין לו עד שיגרשנה כימים שנהג בהן קלות ראש בנדרו ואח"כ ישאנה ומתירין לו עכ"ל: כתב הר"ן בתשובה סימן ס"ה על אחד שקבל עליו חרם שלא יזוז מברצלונ"א כי אם לשוק למיור"ק ועבר ויצא למקום אחר מה שאמרת אם צריך שיעמוד בברצלונ"א וינהג שם איסור כימים שנהג בהם היתר מסתברא דלא צריך לפי שלא נשבע שיעמוד בברצלונ"א אלא שלא יזוז משם ובשעה שזז משם בלבד הוא שעבר אבל מ"מ יש לספק ולומר שלא להתיר נידויו עד שינהוג נדוי ל' יום כיון שהקל בו ועבר עליו אא"כ יראה למתירים שהיה שוגג בזה ולא היה סבור שיהיה חייב לנהוג כדין מנודה וא"כ אם יקבל עליו נידוי ראוי להתירו לאלתר עכ"ל :

סימן רט

סעיף קטן א

אחד הנודר מעצמו או שהדירו חבירו ואומר אמן וכו' בספ"ג דשבועות (כט:) אמר שמואל כל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו דמי דכתיב ואמרה האשה אמן אמן:

סעיף קטן ב

ומ"ש או דבר שעניינו כעניית אמן שהוא קבלת דברים אסור כן כתב הרמב"ם בפ' ב' מהלכות נדרים ובפ"ב מהלכות שבועות:

סעיף קטן ג

ומ"ש כשחבירו מדירו משלו א"צ לקבל דבריו זה פשוט שה"ז יכול לאסור נכסיו עליו בע"כ וא"כ מה צורך שיקבל דבריו:

סימן רי

סעיף קטן א

אין הנדר חל עד שיוציא בשפתיו ויהיה פיו ולבו שוין וכולי בספ"ג דשבועות (כו:) אמר שמואל גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו שנאמר לבטא בשפתים ומייתי התם בברייתא ומתרץ לה הכי בשפתים ולא שגמר בלבו להוציא פת חטים והוציא פת שעורים גמר בלבו להוציא פת חטים והוציא פת סתם מנין ת"ל לכל אשר יבטא האדם וכתב הרא"ש אם גמר בלבו להוציא פת חטין והוציא פת שעורין אינו אסור לא בחטין ולא בשעורין אין אסור בחטין שהרי לא הוציא בשפתיו ולא בשעורין שהרי לא נתכוון לומר שעורין דבעינן שיהא פיו ולבו שוים אבל גמר בלבו להוציא פת חטים והוציא פת סתם אסור בפת חטים דפת חטים פת שמיה. וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מה' שבועות ובפ"ב מה' נדרים כתב שדין הנדר שוה לדין השבועה בדברים אלו וכ"כ הרא"ש ג"כ: ב"ה ועיין בדברי המרדכי בפרק הנזכר ובפ"ק דקידושין ובפרק אלמנה ובמהרי"ק סימן ק': וכתב הרמב"ם בפ"ב מה"נ דה"ה למתכוין לנדור בנזיר ונדר בקרבן בקרבן ונדר בנזיר בשבועות ונדר או שנתכוין לנדור ונשבע שהוא מותר וכתב עוד על זה אם נשבע בפנינו שלא יאכל היום ואכל והתרו בו ואמר אני לא היה בלבי אלא שלא אצא היום וטעה לשונו והוציא אכילה שלא היה בלבו ה"ז אינו לוקה עד שיודה בפני עדים קודם שיאכל שעל אכילה נשבע או שקבל עליו התראה ולא טען שטעה בעת התראה אע"פ שטען אח"כ אין שומעין לו וכן אם התרו בו ואמר מעולם לא נשבעתי או לא נדרתי על דבר זה ואחר שהעידו עליו שנשבע או נדר אמר כן היה אבל לא היו פי ולבי שוים או תנאי היה בלבי על הנדר אין שומעין לו ולוקה עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו וי"א דהיינו דוקא ת"ח כלומר משום דמהימנינן ליה במאי דאמר שלא היה בלבו אלא פת חטין אבל ע"ה אסור בכל דכיון דאמר פת סתם כל מין פת במשמע ולא מהימנינן ליה במאי דאמר שלא היה בלבו אלא פת חטין כ"כ שם התוס' לחד שינויא וכ"כ סמ"ג אבל אין כן דעת הרשב"א כמ"ש לעיל בסימן ר"ח ונראה דדוקא בגמר בלבו להוציא פת חטין והוציא פת סתם הוא דאמרינן שלא מיתסר אלא בפת חטין משום דסתם פת דחטין הוה אבל גמר בלבו להוציא פת שעורין והוציא פת סתם לא אמרינן דלא מיתסר אלא בפת שעורין דהא סתם פת לאו דשעורין הוא דאל"כ לאשמועינן ברייתא בגמר בלבו להוציא פת שעורין וכו' וכ"ש בגמר להוציא פת חטין אבל לא משמע הכי מדברי הרמב"ם והרא"ש ז"ל שהרי לא נתנו טעם משום דסתם פת דחטין הוא אלא משום דפת חטין פת שמיה והאי טעמא שייך בכל מינים שנעשה מהם פת וצ"ע כתב המרדכי

על ברייתא זו פי' אבי"ה והוציא פת סתם וכסבור פת חטין אמר מנין שחלה שבועה על פת חטין ולא נאמר דחלה על פת סתם ת"ל לכל אשר יבטא ואין לפרש והוציא פת סתם כגון שיודע שפת חטין אמר ומתכוין שלא להוציא פת חטין בשפתים אלא לחשוב בלבו דא"כ תחול על פת סתם דדברים שבלב אינם דברים עכ"ל. ואינו נראה כן מפשטא דגמרא. דינים דשייכי לסימן זה כתוב בתשובות להרמב"ן סימן רע"ג וכתבתים בס"ס רכ"ח:

סעיף קטן ג

ואם נודר על דעת אחרים אז אינו תלוי בלבו אלא כפי שיאמרו האחרים שהוא דעתם כך יחול הנדר כ"כ הרמב"ם בפ"ב מה' שבועות וז"ל מי שנשבע ואמר שבועה שלא אוכל היום ועל דעתכם אני נשבע אין זה יכול לומר כך וכך היה בלבי שלא נשבע זה על דעתו אלא על דעת אחרים וכיון שהיה פיו ולבם של אחרים שוים שנשבע על דעתם חייב מפני שלבם של אלו במקום לבו הם. וכתב מהרר"י קולין בשורש קי"ב על ראובן שנשבע לפרוע לשמעון בעיר פלוני שדר שם שמעון וביום פלוני ואירע אונס שמחמתו הוצרך שמעון לצאת מהעיר נראה שאם העיר שעומד בה עתה שמעון רחוקה ממקום עמידת ראובן יותר מאשר היתה העיר האחרת פשיטא שלא יתחייב ראובן להוליך שם מעותיו אבל אם הוא ממקום עמידת ראובן כראשונה חייב ראובן ללכת שם לפרוע לשמעון אע"פ שלא הזכיר בשבועתו כי אם העיר שהיה עומד שם שמעון בעת ההיא וא"ת היאך תחול השבועה על מה שלא הוציא מפיו דבעינן לבטא בשפתים היינו בשבועות איסר ונדרי איסר אבל שבועה שאדם עושה לחבירו לקיים לו תנאו שהתנה עמו השבועה תלוי בתנאי ובכל מה שיחול התנאי תחול גם השבועה לפי הנלע"ד :

סעיף קטן ד

והנודר בחלום כתב א"א ז"ל שאינו כלום ואינו צריך שאלה כ"כ בתשובה כלל ח' ונתן טעם דהא אפי' הנשבע בהקיץ בעינן פיו ולבו שוים כ"ש בחלום שאין כאן לא פה ולא לב ולא דמי לנדוהו בחלום דסימן קללה הוא בעלמא שהרחיקוהו וצריך קירוב עכ"ל וכ"כ בסוף ספר הכלבו שהשיב הגאון אלא שסיים בה אלא אם רצה לעשות מדה יתירה חכם מתיר לו כענין נדוהו בחלום שמביאין י' בני אדם ומתירין לו אף על פי שאינו צריך דקי"ל (ניטין נב.) דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין עכ"ל והרשב"א בתשובה סימן תרמ"ח כתב וז"ל שאלת מי שנדר בחלום על דעת רבים שלא יאכל בבית פלוני עד זמן פלוני אם צריך להתירו כשאר נדרים שנדר בהקיץ ואם צריך להתירו כיון שנדר על דעת רבים אם יכול להתירו אפי' שלא על דבר מצוה ובג' כשאר נדרים או לא תשובה לא נאמרו דברים בגמרא אלא בנדוהו בחלום אבל לחשש בעלמא חושש אני לרווחא

דמלתא אפי' בשבועות ונדרים ומ"מ בהיתר בעלמא בפני ג' כנדרים בעלמא סגי והראיה ממה ששנינו (ברכות נה:) הרואה חלום ואינו יודע מה הוא ונפשו עגומה עליו ילך ויפתרנו בפני ג' דמרחמי ליה וראיתי בתשובת הגאונים ששאל על מי שנשבע או נדר בחלום והשיבו מביאין י' בני אדם דידעי למקרי ומרחמי ליה ויתירו לו את נדרו ובחרטה כמי שנדר ונשבע בהקיץ ומייתי ראיה מהא דאמרינן (יומא פג.) החוטא לחבירו ומת מביא י' בני אדם ומשתטח על קברו ויאמר לה' אלהים חטאתי ולך ויענו כולם ויאמרו מחול לך ג"פ וראוי להתנהג על פיהם עכ"ל ותשובה זו כתובה בסוף ספר הכלבו וגם בתשובה להרמב"ן סימן רס"ה כתוב אע"פ שלא נאמר בגמרא אלא במי שנדוהו בחלום אבל בנודר לא נתפרש בגמרא אעפ"כ אני חושש לו. והר"ן כת' בפ"ק דנדרים מסתבר לי דאע"ג דאמרינן הכא דמי שנדוהו בחלומו צריך היתר אין ללמוד מכאן למי שנדר בחלום שיהא צריך היתר דהכא היינו טעמא משום דאיכא למימר שמן השמים נדוהו מה שאין כן בנדר אלא שראיתי להרשב"א בתשובה שמעשה בא לפניו והצריכו היתר עכ"ל:

סעיף קטן ה

הנודר וחזר בו תכ"ד או שמיחו בו אחרים תכ"ד וקבל דבריהם לא הוי נדר וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' שבועות מי שנשבע והיו פיו ולבו שוים בשבועה ואחר שנאסר חזר בו מיד תכ"ד ואמר אין זו שבועה או ניחמתי או חזרתי בי וכיוצא בדברים אלו שענינם שהתיר מה שאסר ה"ז מותר ונעקרה השבועה שזה דומה לטועה וכן אם אמרו לו אחרים חזור בך או מותר לך וכיוצא בדברים אלו וקבל מהם בתוך כדי דיבור ואמר הן או חזרתי בי וכיוצא בזה הרי זה מותר ואם אחר כדי דיבור אינו יכול לחזור בו נשבע וחזר בו תוך כדי דיבור בלבו אין זה כלום וכן אם אמרו לו אחרים חזור בך או מותר לך או מחול לך וקבל דבריהם בלבו בתכ"ד אין זה כלום עד שיוציא החזרה מפיו כמו השבועה עכ"ל וטעמו במה שכתב דתכ"ד יכול לחזור בו מדאמר בפרק י"נ (קכט:) ובפ"ב דנדרים (פז.) דבכל התורה כולה תכ"ד כדיבור דמי בר ממגדף ומקדש ומגרש ומ"ש דחזרה בלבו אינו כלום היינו מדקי"ל בכמה דוכתי דדברים שבלב אינם דברים וגבי שבועה גופה אמרינן גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו. ועל מ"ש שאם אמרו לו אחרים חזור בך או מותר לך וכו' ה"ז מותר כתב הראב"ד דבר זה אינו מחוור שאין אחרים מזדקקין לנדרו שתהא מחאה שלהם סומכת נדרו לחזרתו עכ"ל ואיני יודע למה כתב שאינו מחוור שהרי לא מפי דברי האחרים הוא מתיר אלא מפני שקבל דבריהם:

סימן ריא

סעיף קטן א

האומר נדר שאני רוצה לידור לא יהא נדר ונדר ודאי אינו נדר בד"א שהוציא תחלה בשפתיו וכו' בפ"ד דנדרים (דף כג.) תנן ראב"י אומר אף הרוצה לידור את חבירו שיאכל אצלו יאמר לו כל נדר שאני עתיד לידור הוא בטל ובלבד שיהיה זכור בשעת הנדר ובגמרא וכיון דאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל לא שמע ליה ולא אתי בהדיה חסורי מיחסרא והכי קתני הרוצה שיאכל אצלו חבירו מסרב בו ומדירו נדרי זרוזין הוא והרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר אי זכור עקריה לתנאיה וקיים לנדריה אמר אביי תני ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר רבא אמר לעולם כדאמרינן מעיקרא הב"ע כגון שהתנה בר"ה ולא ידע במה התנה והשתא קא נדר אי זכור בשעת הנדר ואמר על דעת הראשונה אני נודר נדריה לית ביה מששא לא אמר על דעת הראשונה אני נודר עקריה לתנאיה וקיימיה לנדריה וכתב הרא"ש בפסקיו אהא דאמרינן כיון דאמר כל נדר שאני עתיד לידור הרי הוא בטל לא שמע ליה ולא אתי בהדיה וא"ת מאי קשיא ליה לימא שביטל בלחש כדי שלא ישמע חבירו ופי' הרא"מ שאם ביטל בחשאי אין ביטולו ביטול דכיון דנדר בסתם אע"פ שחשב בלבו שנדר על דעת תנאו הוו דברים שבלב ולא מוכחי ולא הוו דברים אבל אם ביטל בפרהסיא הוו דברים שבלב דמוכחי ומועלת מחשבתו לבטל הנדר הילכך פריך התלמודא ולא אכיל בהדיה עכ"ל אבל הר"ן פי' דכי פריך לא שמע ליה ולא אתי בהדיה בדין דהו"מ לשנויי דאמר מדיר בחשאי שלא ישמע המודר אלא משום דאכתי לא אתי ליה מתני' שפיר לא שני הכי:

סעיף קטן ב

מי שהתנה ואמר כל נדרים שאדור עד זמן פלוני יהיו בטלים ונדר בתוך הזמן אם הוא זוכר לתנאי בשעת הנדר נדרו קיים וכו' היינו מאי דאמרינן אי זכור עקריה לתנאיה וקיים לנדריה אמר אביי תני ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר. ופי' הרא"ש עקריה לתנאיה וקיימיה לנדריה שאם אין בדעתו שיהא נדרו קיים למה הוא נודר: תני ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר. וכיון שאינו זכור לתנאו נמצא תנאו קיים ונדרו בטל וכתב עוד רבא לא פליג עליה דאביי במ"ש שאם התנה ולא היה זכור התנאי בשעת הנדר שהנדר בטל אלא כדי שלא להגיה המשנה אוקמה בששכח מקצת התנאי וכ"כ הר"ן ז"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שפסקה להא דאביי בפ"ב מהל' נדרים וכתב הגה"מ שכ"פ ר"ת וכ"כ סמ"ק ודלא כריב"ם וראבי"ה שפירשו דרבא פליג אאביי והלכה כרבא ואיכא למידק אהא דאמרינן אי זכור עקריה לתנאיה וקיימיה לנדריה מ"ש מהא דאמרינן

בסמוך כיון דאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל לא שמע ליה ולא אתי בהדיה דאלמא אין תנאו בטל שכשהוא נודר על דעת הראשונה הוא תירץ הר"ן דהתם היינו טעמא לפי שאמר התנאי בשעת הנדר וכיון שהוא אומר בפירוש שע"ד תנאו הוא נודר אי אפשר לומר דעקריה לתנאיה אבל כאן שהתנאי והנדר אינם באים כאחד שייך למימר עקריה ועוד דבשלמא לעיל איכא למימר שאע"פ שהוא יודע שאין בנדרו ממש הוא נודר לזרז את חבירו אבל כאן שהן נדרי עצמו אי לאו דעקריה לתנאיה למה הוא נודר וזה ברור ושלא כדברי הרשב"א שכתב דהא דאמר עקריה לתנאיה וקיימיה לנדריה דוקא בעם הארץ ומש"ה חששא בעלמא הוא דחיישינן להו שמא בטליה לתנאו והזקיקו לכך משום דקשיא ליה ההיא דאמרינן בסמוך לא שמע ליה ואין צורך לכך וכמו שכתבנו עכ"ל ודע שלשון הרמב"ם בפ"ב מה' נדרים כך הוא מי שהתנה קודם שידור ואמר כל נדר שאדור מכאן עד י' שנים הריני חוזר בהם או הרי הם בטלים וכיוצא בדברים אלו ואח"כ נדר אם היה זוכר התנאי בשעה שנדר הרי נדר קיים שהרי בטל התנאי בנדר זה ואם לא זכר התנאי אלא אחר שנדר אע"פ שקבל התנאי בלבו וקיימו הרי הנדר בטל ואע"פ שלא הוציא עתה החזרה בפיו כבר הקדים החזרה לנדר והוציאה בפיו מקודם עכ"ל כלומר אע"פ שקבל התנאי בלבו ולא הוציאו בפיו הרי הנדר בטל ולפ"ז אם בשעה שזכר התנאי בטלו הנדר קיים:

סעיף קטן ג

וכתב הרמב"ם י"א שאין התנאי קיים לבטל הנדר אא"כ יזכרנו תכ"ד לנדר בפ"ב מה' נדרים וכתב עליו הראב"ד יפה הורה זה ולא בזכירת התנאי כמו שהוא סובר אלא בקבלתו וקיומו שאם שהה כדי דיבור אחר שזכר אותו ולא קיימו כבר בטל נדרו את תנאו לפי שצ"ל בלבו על התנאי אני סומך והיה צ"ל והוא שקבל התנאי תכ"ד אחר שזכר אותו עכ"ל:

סעיף קטן ד

התנה על מקצת דברים שיהא נדרו בטל בהם ואינו יודע על מה התנה וכו' הייכו אוקימתא דרבא שכתבתי בסמוך ופי' הרא"ש כגון שהתנה בר"ה שיהיו מקצת נדרים שידור בזאת השנה בטלים ולא ידע ממאי התנה על אי זה נדר התנה לבטל אכילת בשר או שתיית יין או מדברים שבינו לבין חבירו או לדברים של עצמו וקא נדר ואמר על דעת הראשונה אני עושה שאם אהיה זכור על מה שהתניתי אלך אחר התנאי ושוב נזכר שלדבר זה התנה ההוא נדרא לית ליה מששא וה"ק מתני' ובלבד שיהא זכור מקצת תנאו אז צריך שיזכור תנאו בפיו ויאמר ע"ד הראשונה אני עושה דאל"כ שיזכור תנאו בטליה לתנאו וקיימיה לנדריה אבל אם היה זוכר הכל אפי' אמר ע"ד הראשונה אני

עושה בטליה לתנאיה וקיימיה לנדריה כי דבריו סותרים זה את זה דאם הוא רוצה לקיים תנאו למה הוא נדר הילכך אזלינן בנדרים להחמיר ואומרים שנדרו עיקר ומה שאומר על דעת הראשונה אני עושה דברים בטלים אבל כשהוא זכור מקצת אפשר שהוא נודר ע"ד הראשונה שמא ימצא שלא התנה על נדר זה ומתני' לרבא הכי מיפרשא הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה עומד בר"ה ויאמר כל נדרים שאדור בשנה זו יהיו בטלים בין שישכח התנאי לגמרי בין שישכח מקצתו ובלבד שיהיה אז זכור לתלות בדעתו ראשונה עכ"ל וכן פירש הר"ן ז"ל. בסימן רל"ט כתב רבינו שכל דברים אלו דין השבועה שוה בהם לדין הנדר. כתב הר"ן בשם התוס' על דינים אלו דוקא בשבועות ונדרים שנשבע ונדר לעצמו אבל מי שהשביעו חבירו או הדירו אין ביטול זה מועיל לו כלום שע"ד חבירו הוא נשבע ונודר כמי שמבטל תנאו לגמרי דמי דהא אסיקנא דלא מישתבע אדעתיה דנפשיה אלא ע"ד משביעו כדאמרינן בסמוך בשמעתא דנדרי הבאי עכ"ל וכ"כ בתשובות להרמב"ן סי' רמ"ח וסי' ר"פ וכ"כ רבינו ירוחם בנתיב ז' ובנתיב י"ד והאריך בדבר וכ"כ רבינו בסי' תרי"ט בטא"ח :

סימן ריב

סעיף קטן א

הנודר בתורה והיא מונחת על גבי קרקע וכו' בפ"ב דנדרים (יד.) תניא הנודר בתורה לא אמר כלום א"ר יוחנן וצריך שאלה לחכם אמר רב נחמן ות"ח א"צ שאלה ובתר הכי גרסינן תניא הנודר בתורה לא אמר כלום. במ"ש בה דבריו קיימין. בה ובמ"ש בה דבריו קיימין. קתני במ"ש בה דבריו קיימין בה ובמה שכתוב בה צריכא למימר א"ר נחמן ל"ק הא דמחתא אורייתא אארעא הא דנקיט לה בידיה מחתא אארעא דעתיה אגוילי נקיט לה בידיה דעתיה על האזכרות שבה ופירשו הרא"ש והר"ן רישא במה שכתוב בה דבריו קיימין בדנקיט לה בידיה דכיון דנקיט לה בידיה ואמר במה שכתוב בה דעתו אאזכרות שבה ואפ"ה אי אמר בה דעתיה אגויל סיפא בדמנחא אארעא הילכך אפי' אמר במה שכתוב בה דעתיה אגויל וה"ק במה שכתוב בה התורה והיינו הקלפים אבל כי אמר בה יבמה שכתוב בה בה קאי אגוילי ובמה שכתוב בה קאי ע"כ על אזכרות שבה ואמרינן בתר הכי תרי ואיב"א ובאיבעית אימא בתרא כתב הרא"ש ה"ג ואבע"א רישא דמחתא אארעא והא קמ"ל דאע"ג דמחתא אארעא ואמר במ"ש בה מהני סיפא דנקיט לה בידיה אע"ג דלא אמר אלא בה כמ"ד במ"ש בה והיינו דקתני במ"ש בה ה"פ אמר בה או במ"ש בה א"נ אמר בה כאילו אמר במ"ש בה ע"כ. והר"ן גורס ואי בעית אימא סיפא הא קמ"ל דכיון דנקיט לה בידיה אף על גב דלא אמר אלא בה כמ"ד במ"ש בה

דמי וגירסא זו מפורשת כדברי הרא"ש ופסק הרא"ש בפסקיו כדשנינו בואיבעית אימא בתרא וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפרק א' מהל' נדרים ובפרק י"ב מהל' שבועות וכתבו הרא"ש והר"ן דטעמא דמפלגינן בין ת"ח לעם הארץ היינו משום דת"ח יודע דכיון דלא אמר במ"ש בה בגוילים קא משתבע אבל עם הארץ אינו בקי בכל זה ואתי לזלזולי אפי' כי קא משתבע במ"ש בה: וכתבו עוד הנודר בתורה כלומר שנשבע בתורה דקרי תנא לנשבע נודר וכדכתיב לעיל:

סעיף קטן ב

והרמב"ם מפרש בנודר ממש ובמתפיס שכתב וז"ל הנודר בתורה כגון שאומר פירות אלו עלי כזו לא אמר כלום וכו' בפ"א מה' נדרים וכך פי' הראב"ד בפ' י"ב מהל' שבועות והביא ראיה מן הירושלמי והשיג על הרמב"ם שכתב גם לענין נשבע בפי"ב: ב"ה ואינה השגה דבתוס' פ"ב שנויה לענין שבועה: ורבינו לא נזכר מ"ש הרמב"ם בפי"ב לענין נשבע וחשב שאין דעתו לפרשה אלא לענין נודר בלבד שאל"כ הו"ל לכתוב והרמב"ם מפרש גם בנודר ממש ומתפיס והר"ן ז"ל כתב הרמב"ם הביא דין זה בנשבע ובנודר שסבור הרב ז"ל דשמעתין בנשבע עסקינן מדאמרינן דעתיה אאזכרות שבה ובירושלמי עסקינן במתפיס בנדר ושניהם אמת עכ"ל. ודע שהרא"ש הביא בפסקיו הירושלמי הזה ונראה שדעתו לומר דבנודר נמי חיישינן כדמשמע מן הירושלמי כדעת הרמב"ם ולפי זה כשכתב הרא"ש הנודר בתורה כלומר שנשבע בתורה לאו משום דאין זה לשון נדר כמ"ש רבינו אלא משום דאורחיה דתנא מידי דאיתיה בנדר ובשבועה מפיק ליה בלשון נדר וכדתנן (שם כ.) ד' נדרים התירו חכמים ואמרינן בגמרא דה"ה לשבועות וע"כ לומר שמפרש כן מדהביא הירושלמי ועוד דאם איתא שדין זה ליתיה בנדר היה התנא מוציאו בלשון שבועה ולא בלשון נדר: ב"ה כתוב בתוך תשובות הרשב"א סימן תתנ"ד תשובת רבינו האי על מי שנטל ספר תחנונים ותפלות ושאר כתבי הקודש ונשבע באותו ספר שבועה זו כשבועת ס"ת היא שהרי ספר תפילות יש בו שמות הקב"ה ופסוקים ולא עוד אלא כיון שכתובים בו כל אותיות שבא' ב' הרי מצטרפים לכמה שמות לכמה גופי תורה : ולענין מעשה נראה שבזמן הזה אין להקל בנשבע בתורה דבין נקיט לה בידיה בין לא נקיט לה ובין אמר בה בין אמר במ"ש בה בין ת"ח בין עם הארץ לעולם צריך התרה שהרי הגאונים החמירו לומר שאין לה התרה כמ"ש רבינו בשמם בסימן ר"ל והרשב"א בתשובה שם ואף על פי שעכשיו נהגו להתיר כל שבועה בשאלה לחכם ע"פ האחרונים מ"מ להוציא שבועה זו חלקה בלא התרה א"א ולאפוקי מאשר ראיתי חכמים בעיניהם נשבעין בתורה לשוא ולשקר וכשהיו מוכיחי' אותם היו טוענים שלא ימצאו להם עון אשר חטא מהא דתניא הנודר בתורה לא אמר כלום ואלה

מחללין ש"ש וגורמים להשניא לומדי התורה בעיני עמי הארץ לומר שהם מתירין מה שרוצים וגורמים לזלזל בנדרים ושבועות וקורא אני עליהם חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו : דין הנשבע בשאר כתבי הקודש יתבאר בסימן רל"ז בס"ד:

סימן ריג

סעיף קטן א

נדרים אין חלין על דבר שאין בו ממש כיצד אמר קונם שאיני מדבר עמך וכו' בפרק ב' דנדרים (יד.) איתמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר אמר רב יהודה א"ר אל יישן היום שמא יישן למחר ורב נחמן אמר יישן היום ולא חיישינן שמא יישן למחר ומודה רב יהודה באומר קונם עיני בשינה למחר אם אישן היום שיישן היום כי לא מזהיר בתנאה אבל באיסור מזדהר תנן קונם שאני ישן שאני מדבר שאני מהלך אסור ה"ד אילימא כדקתני שאני ישן מי הוי נדר והתנן חומר בשבועה שהשבועה חלה על דבר שיש בו ממש ועל דבר שאין בו ממש משא"כ בנדרים ושינה דבר שאין בו ממש הוא אלא דאמר קונם עיני בשינה ואי דלא יהיב שיעורא מי שבקי' ליה עד דעבר איסור בל יחל והא"ר יוחנן שבועה שלא אישן ג' ימים מכין אותו וישן לאלתר אלא דאמר קונם עיני בשינה למחר אם אישן היום הא אמרת כל באיסור מזדהר אלא פשיטא דאמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר ואי לא נאים היום כי ניים למחר אלא לאו בדניים מאי בל יחל דברו איכא אלמא איתיה דניים ותיובתא דרב יהודה כי קתני דאי ניים רבינא אמר לעולם כדקתני ומאי בל יחל מדרבנן פי' לעולם כדקתני שאני ישן ולא קאמר עיני בשינה דאע"ג דשינה אין בה ממש איכא בל יחל מדרבנן ופסק הרא"ש כרבינא דנודר בדבר שאין בו ממש אסור בבל יחל מדרבנן וכ"פ הרמב"ם בפ"ג מה' נדרים וז"ל הנודר בדברים שאין בהם ממש ואסרו אע"פ שאין הנדר חל עליהם אין מורין לו שינהוג בהם היתר הואיל ואסר עצמו בהם ובדעתו שהנדר חל עליהן אלא פותחין לו פתח ממקום אחר ומתירין לו נדרו אע"פ שלא נאסר כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ע"כ לשונו. וכן דעת הרשב"א זכרונו לברכה בתשובה שכתב שהאוסר עליו שמיעת תפלת שמעון דבר שאין בו ממש הוא ואסור מדרבנן:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אבל אומר קונם פי מדבר עמך וכו' בספ"ק דנדרים (יג.) תנן האומר לחבירו קונם פי מדבר עמך ידי עושות לך רגלי מהלכות לך אסור ובגמרא ורמינהי חומר בשבועה שהשבועה חלה על דבר שיש בו ממש ועל דבר שאין בו ממש משא"כ בנדרים א"ר יהודה באומר יאסר פי לדבורי ידי למעשיהם רגלי להילוכם וכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו

שאומר יאסר פי לדיבורי וכו' כלומר נעשה כאומר דכיון שדעתו לאסור נעשה כאומר ומפרש כך. וכך פי' הר"ן ונתן טעם לדבר משום דהא דאמר קונם פי מדבר עמך משמע דקונם קאי אדיבור ומשמע נמי דקאי אפה הלכך כיון דסתם נדרים להחמיר אמרינן דאפה קאי ופיו דבר שיש בו ממש הוא וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג מהלכות נדרים שהאומר קונם פי מלדבר עמך וידי מלעשות לך ורגלי מלהלך עמך ה"ז אסור כתב הרשב"א בתשובה שהאומר לחבירו אני אוסרך ביתי שלא תדור בו הוי שפיר דבר שיש בו ממש כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות נדרים האומר הרי עלי קרבן אם אדבר עם פלוני או אם לא אדבר עמו חייב בקרבן וכן אם נדר דברתי או לא דברתי וכיוצא בהם שאין אלו נדרי איסור שאנו מבארים משפטיהם אלא נדר הקדש: האומר אשנה פרק זה הוי נדר גמור בפ"ק דנדרים (ח.) א"ר גידל א"ר האומר אשכים ואשנה פרק זה נדר גדול נדר לאלהי ישראל ופי' הרא"ש נדר גדול נדר לאלהי ישראל לאו היינו נדר ממש דלא איקרי נדר אלא שמתפיס בדבר הנדור אלא מחשבינן ליה כאילו נדר צדקה דאמרינן בפ"ק דר"ה (דף ו.) בפיך זו צדקה עכ"ל וז"ש רבינו כיון שנדר דבר מצוה וכ"כ הר"ן שם גבי האומר לחבירו נשכים ונשנה פרק זה עליו להשכים ולשנות ופריך בגמרא אהא דרב גידל והלא מושבע ועומד הוא ואין שבועה חלה על שבועה ומשני כיון דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית מש"ה חייל שבועה עליה וכתב הר"ן מסתברא לי דלאו דוקא דבהכי מיפטר שהרי חייב כל אדם ללמוד תמיד יום ולילה כפי כחו אלא מכאן נראה דכל מידי דאתי מדרשא אף על פי שהוא מן התורה כיון דליתיה מפורש בקרא בהדיא שבועה חלה עליו וה"ק כיון דאי בעי פטר נפשיה ממאי דכתיב בקרא בהדיא דהיינו בשכבך ובקומך מש"ה חלה שבועה עליה לגמרי אפילו לקרבן והיינו דקאמר נדר גדול כלומר לכל דיניו כדבר הרשות ע"כ ולטעמיה אזיל שכתב והלא מושבע ועומד הוא כלומר ודאי אף ע"ג דאמרת נדר גדול שבועה קא אמרת דאמר בהדיא בשבועה אשנה פרק זה שהרי נדר כיון שהוא מיתסר חפצא אנפשיה ליתיה לעולם במעשה אלא ודאי שבועה קא אמרת כדאשכחן בדוכתי טובא דקרי לשבועה נדר ע"כ:

סעיף קטן ג

אומר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר לא יישן היום וכו' כבר כתבתי שהוא פלוגתא דר"י ור"נ ופסקו הרא"ש והר"ן הלכה כר"י וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מה' נדרים:

סעיף קטן ד

אומר קונם עיני למחר אם אישן היום יכול לישן היום וכו' כבר נתבאר דמודה רב יהודה בהא דשרי ודע דכל נדר שינה דאמרינן דחייל מדאורייתא או מדרבנן היינו בנודר משינה פחות משלשה ימים אבל אם נדר שלא יישן שלשה ימים הוי נדר שוא ולא חל כמו

שיתבאר בסימן רל"ו. וכ"כ רבינו ירוחם דנודר סתם משינה ולא פירש כמה ימים הוי כנודר לעולם דהוי נדר שוא :

סימן ריד

סעיף קטן א

דברים המותרים ואחרים היודעים שהם מותרים נוהגים בהם איסור הוי כאילו קבלום עליהם בנדר וכו' בפ"ב דנדרים [דף טו:] תניא דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם שנאמר לא יחל דברו ובר"פ מקום שנהגו (פסחים נ:) מייתי לה ומשמע דלנהוג היתר בפניהם נמי אסור ומוקי לה התם בכותאי או במקום שאינם בני תורה משום דמסרכי ומדמו מילתא למילתא ואתו למישרי איסורא דאורייתא כתבו התוס' והרא"ש וקשה היאך התיר ר' בית שאן בפ"ק דחולין [ו:] משום דהעידו על ר"מ שאכל שם עלה ירק בלא מעשר מ"מ המקום נהגו בו איסור ופירש הר"י במגלת סתרים דוקא דברים שידוע להם שהם מותרים ונוהגים בהם איסור לפי שרוצים להחמיר על עצמם אבל אם נוהגים מחמת טעות שסבורים שהוא אסור והוא מותר יכול להתירן בפניהם ולפ"ז ניחא הך עובדא דבית שאן דטעות היה שהיו סבורין שהיה ארץ ישראל והכי איתא בהדיא בירושלמי רבי יוסי בר בון אומר כל דבר שאין יודע בו שהוא מותר והוא טועה ונוהג בו איסור נשאל ומתירים לו וכל דבר שיודע בו שהוא מותר ונוהג בו איסור נשאל ואין מתירים לו כלומר אם בא לחכם לישאל אם יכול לזלזל במנהג שנהגו בו אבותיו לא יתיר לו החכם וכן נמי אדם שנהג איסור בדבר המותר לסייג ולפרישות לא יתיר לו החכם המנהג ההוא ממילא דהוי כמו נדר כדאיתא בפ"ב דנדרים אבל החכם יכול להתיר לו בחרטה כמו שאר דברים ויפתח בחרטה שהוא מתחרט שנהג כן לשם נדר עכ"ל הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו הילכך מי שנהג שלא לאכול בשר או להתענות בזמן ידוע וכו' כ"כ הרא"ש בפ"ב דנדרים והר"ן בפרק בתרא דנדרים בשם ה"ר יהודה הכהן וכ"כ המרדכי פרק מקום שנהגו והגהות מיימונית בסוף הל' שבועות שהשיב הר"מ בשם ה"ר יהודה הכהן כל מי שרגיל להתענות תענית שלפני ר"ה ובין ר"ה לי"ה ומי שרגיל שלא לאכול בשר ולשתות יין מר"ח אב או מי"ז בתמוז ורוצה לחזור בו מחמת שאינו בריא צריך שלשה שיתירו לו וראייתו מפ"ב דנדרים דברים המותרים וכו' וכן משמע בירושלמי ריש פרק מקום שנהגו דהוי כמו נדר ונשאל לחכם ומתירים לו וכגון שבשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו

לנהוג כן לעולם דומיא דאחרים נהגו בו איסור דהוי לעולם ואפילו בפעם אחת אם נהג בענין זה צריך היתר עכ"ל וגם סמ"ק כתב פסק זה דהר"מ:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל דברים המותרים ואחרים נוהגים בו איסור מחמת טעות וכו' לא הוי כאילו קבלום בנדר כבר נתבאר שכן כתב רבינו ניסים במגילת סתרים והכי איתא בהדיא בירושלמי: נמצא דדברים המותרים ואחרים יודעים שהם מותרים ואעפ"כ נהגו בהם איסור משום סייג ופרישות אי אתה רשאי להתירם אם לא שיבואו וישאלו על נדרם ויתירו להם כדין התרת שאר נדרים ואם הם נוהגים בה איסור מחמת טעות שהם סבורים שמן הדין הוא אסור אתה רשאי להתיר להם בלא שום התרת נדר אלא לומר להם טועים אתם בדין ומותרים אתם ובכה"ג הוה ההיא דבית שאן שהתיר רבי ולפי זה הכי פי' דירושלמי כל דבר שאין יודע בו שהוא מותר והוא טועה ונוהג בו איסור נשאל ומתירין לו כלומר שאומרים לו טועה אתה בדין ומותר אתה וא"צ התרת נדר כלל דטעות היה זה ולא נדר וכל דבר שיודע בו שהוא מותר ונוהג בו איסור נשאל ואין מתירין כלומר אין החכם אומר מותר אתה ממילא אלא צריך לפתוח לו בחרטה ולהתירו לו כמו שמתירין שאר נדרים ולפי זה צ"ל דהא דאמרינן בפרק מקום שנהגו דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתיר בפניהן דהיינו דוקא בכותאי ובמקום שאינם בני תורה היינו דוקא כשהיו יודעים שהם מותרים ואסרו עצמם בהם א"נ שאבותיהם היו יודעים שהיו מותרים ואסרו עצמם כהם ובניהם החזיקו במנהג אבותיהם וסוברים דמדינא אסירי כההיא דבני בישן דאיתא התם אי אתה רשאי להתירם להם ממילא בלא התרת נדר ומיהו ע"י שאלת חכם ופתח דחרטה מתירים להם כשאר נדרים ולא חיישי' דמסרכי ומדמו מילתא למילתא כיון שאין מתירין להם אלא ע"י פתח דחרטה והתרת נדר אבל אם תחלת מנהג זה היה בטעות שהיו סוברים דמדינא אסורים משמע דאפי' לכותאי ומקום שאינם בני תורה מתירין להם ממילא בלא התרת נדר אלא שאומרים להם טועים אתם בדין ומותרין אתם והשתא ק"ל מאי איכא בין מקום שהם בני תורה למקום שאינם בני תורה שאם היו יודעים בו שהוא מותר ואף עפ"כ נהגו בו איסור אף לבני תורה אין מתירין להם אלא ע"י התרת נדר ואם היו טועים וסוברים דמדינא אסור אף לכותאי למקום שאינם בני תורה מתירין להן ממילא בלא התרת נדר ונ"ל שאין בין מקום שהם בני תורה למקום שאינם בני תורה אלא לענין לנהוג היתר בפניהם בדברים המותרים ותחלת המנהג לא היה בטעת אלא משום סייג ופרישות שאם הם בני תורה מי שאינו מבני מקומם רשאי לנהוג היתר לעצמו בפניהם ואם אינם בני תורה אינו רשאי לנהוג

לעצמו היתר בפניהם משום דמסרכי ומדמו מילתא למילתא אבל בשאר כל הדברים אין חילוק בין מקום שהם בני תורה למקום שאינם בני תורה ומטעם זה סתם רבינו דבריו ולא חילק בין מקום שהם בני תורה למקום שאינם בני תורה דבמאי דאיירי בסימן זה ליכא פלוגתא בינייהו. וכתב הרא"ש בפרק מקום שנהגו הא דאמרי' דדוקא בכותאי או מקום שאינם בני תורה אי אתה רשאי להתירם בפניהם אבל שלא בפניהם או בפני ת"ח אתה רשאי לנהוג בו היתר קשיא אמאי והתנן נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם ונ"ל שיש חילוק במנהגים דמתניתין איירי במנהג חשוב שנהגו בני המקום ות"ח נהג עמהם אבל מנהג גרוע של בני המדינה שנהגו מעצמם דבר אחד מותר להתירם שלא בפניהם ע"כ. אבל הר"ן כתב בפ' מקום שנהגו אהא דתניא דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור וכו' הך ברייתא לאו כגוונא דמתני' הוא דשמתני' עסקינן במנהג שנהגו בני העיר שאסרו עצמם במותר להם אע"פ שיודעים שהוא מותר כדי ליזהר מן העבירה ובההיא גוונא תנן חומרי מקום שהלך לשם וחומרי מקום שיצא משם אבל הכא עסקינן בדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור וסוברים הם שהן אסורים מן הדין ובכה"ג אמרינן שאין אדם רשאי להתירם לפני מי שאינן בני תורה אבל ת"ח השרוי באותה העיר נוהג היתר בצינעא בתוך ביתו ויש בכלל זה ג"כ שאם נהגו אבות איסור בדבר שהוא מותר משום מיגדר איסורא ובניהם שאינם בני תורה סוברים שהן אסורים בו שאין לגלות ולומר להם שאינו אסור אלא משום מנהג עכ"ל ועל הירושלמי כתב נראה דבמאי דאמרינן נשאל ומתירין לו אפי' בכותאי אמרינן הכי דכיון שבאין לישאל מתירין לו ואין לחוש לסירכא שכבר הדבר מסופק בידם שהרי באים לישאל עליו ומלמדין אותם כל עיקרי הדרכים שלא יסרכו ויסתבכו בהם שאין לך לומר דאבני תורה קאמר דאם כן מאי איריא נשאל כי לא נשאל נמי אלא משמע דאפי' בכותאי וכיוצא בהן אם נשאלו מתירין להם ומיהו לפום גמרין משמע דדוקא בבני תורה אבל בכותאי לא אפי' בא לישאל דהא בכמה דוכתי (שבת קל"ט.) אשכחן שאף כשהיו שואלין לא היו מתירין לפי שאינם בני תורה עוד אפשר לומר דבירושלמי נמי בבני תורה ונשאל דקאמר נשאל לחכם כעין היתר נדרים שכל שנהג איסור בדבר כעין נדר הוא וכשהוא רוצה לנהוג בו היתר צריך שאלה והכי מוכח בפ"ב דנדרים והיינו לישנא דנשאל ולא אמר ישאל עכ"ל: והרשב"א כתב בתשובה כל מי שנוהג איסור בדבר המותר בגדר אפשר שהוא חמור מן הנדר והשבועה שהנדרים והשבועות נשאלין עליהן ומתירין להם ואלו שנהגו איסור בדבר המותרים כדי לעשות גדר בפני האיסור קבלו על עצמן כאיסורין שאסרתן תורה שאין להם היתר לעולם ולפיכך אמרו דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור נשאל ואין מתירין לו עכ"ל ודברי הר"ן

בפירוש שני בדברי הירושלמי נראה שהוא כדברי הרשב"א וה"ק כל דבר שאינו יודע בו שהוא מותר וטועה בו באיסור ונשאל מתירין לו בג' כעין התרת נדרים וכל דבר שיודע בו שמותר ונהג בו איסור ונשאל אין מתירין לו כלל ואפי' כעין התרת נדרים דחמור הוא מן הנדרים והשבועות דהוי כאילו קבלו על עצמו כאיסורין שאסרתן תורה שאין להם היתר לעולם. והרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים סייג ופרישות יאמר בתחילת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן לעולם אלא בפעם ההוא או בפעמיים שירצה ולא לעולם: כתב הריב"ש בתשובה שלפנינו סימן רמ"ט בשם הרמב"ן במשפט החרם שכל קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם ואפי' בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה אף הבנים חיובים באותו הגדר כדמוכח עובדא דבני בישן וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבין לעשות כתקנתן ואף בדברים שהיו אסורין בהם בעירם מפני מנהגם הותרו בהם אם אין דעתם לחזור ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור כדאמרינן בפ"ק דחולין (יח.) עכ"ל .

סימן רטו

סעיף קטן א

נדרים חלים על דבר מצוה כיצד אומר קונם סוכה ב"ה משנה פ"ב דנדרים (טו.) זה חומר בנדרים מבשבועות שאני עושה לולב שאני נוטל תפילין שאני מניחן בנדרים אסור בשבועות מותר שאין נשבעין לעבור על המצות ויהיב טעמא בגמרא דנדר כיון שהוא איסור חפצא שהוא אומר קונם ישיבת סוכה עלי הילכך אינו כנודר לבטל את המצוה שהרי לא קבל על עצמו כלום אלא אסר את החפץ עליו ואין מאכילין לאדם דבר האסור לו אבל שבועה הוא אסר עצמו מלעשות הדבר וכיון שהוא מחוייב לעשות לאו כל כמיניה להפקיע עצמו מחיוב המצוה. ודעת הר"ן בזה אכתוב בסימן רל"ט. כתב הר"ש בר צמח דשמתא דין שבועה יש לה דהא מיתסר גברא :

סעיף קטן ב

ומ"ש וכן אם נדר להתענות זמן ידוע ואירע בו שבתות וי"ט חנוכה ופורים חל הנדר גם עליהם זה פשוט כיון דנדרים תלין על דבר מצוה כדבר הרשות ואפילו נדר לצום בשבתות וי"ט לבד חל מטעם זה וכמ"ש רבינו בסמוך בשם הרמב"ם ונראה שלא כתב רבי' נדר להתענות זמן ידוע ואירעו בו שבתות וי"ט אלא כדי לכתוב שמתירין לו נדרו ופותחין לו בהם וכו' והותר כל הנדר דאי בנודר להתענות בהם לבדם לא שייך למימר הכי: והכלבו כתב מה שאמרו שהנדרים חלים על דבר מצוה זהו שמתכוין לנדור שיתענה בי"ט אבל

אם נדר ב' וה' סתם ואמר אילו הייתי יודע שהי"ט חל בהם לא הייתי נודר בטל נדרו גם בימים הכתובים במגילת תענית והר"ף כתב מיהו מדקאמר במסכת נדרים פותחין לאדם בשבתות וי"ט משמע דצריך התרה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומ"מ לא יצום בהם אלא מתירין לו נדרו ופותחין לו בהן וכו' משנה בנדרים פרק ר' אליעזר (נדרים סו.) פותחין בשבתות וי"ט בראשונה היו אומרים אותן הימים מותרים ושאר כל הימים אסורים עד שבא ר"ע ולימד שהנדר שהותר מקצתו הותר כולו. כתב המרדכי בפ"ג דשבועות בשם ראבי"ה שאם כשבע לעבור על המצוה א"צ התרת חכם לישאל על שבועתו אך לוקה משום שבועת שוא ואם בלשון נדר נדר צריך התרת חכם ואינו לוקה ומיהו כתב שבמקום אחר מצא דבנדר נמי לוקה: וכתב הרמב"ן דוקא שהוציאו בלשון נדר ממש וכו' כ"כ שם הרא"ש בשמו וכן דעת הר"ן בפ"ק דתענית וכ"כ הראב"ד בפ"ג מה' נדרים וכ"כ ה"ה בפ"א מה' תענית וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ג מה' נדרים ובפ"א מה' תענית כתבתי כל זה בארוכה בטוא"ח סימן תי"ח:

סעיף קטן ד

וכתב בספר המצות ודוקא שלא נדר בפירוש להתענות בשבת וי"ט אלא אירעו בתוך הזמן שנדר להתענות אבל אם נדר להתענות בהן בפירוש צריך להתענות בהן ז"ל סמ"ג בסימן רמ"ב מל"ת הנודר שיצום בשבת או בי"ט חייב לצום שהנדרים חלים על דבר מצוה וכן הנודר שיצום ב' וה' כל ימיו ופגע בימים אלו י"ט חייב לצום פגעו בו חנוכה ופורים ידחה נדרו מפני שהימים האלו הואיל ואיסור הצום בהם מד"ס הרי הן צריכין חיזוק וידחה נדרו מפני גזירת חכמים עכ"ל ודבריו מבוארים שדין נדר בפי' להתענות בשבת וי"ט שוה לדין אירעו בתוך הזמן להתענות בו ולפיכך תמהני על רבי' שכתב שהוא מחלק ביניהם :

סעיף קטן ה

והרמב"ם חילק בין חנוכה ופורים לשבת וי"ט ור"ח שכתב הנודר לצום בשבת וי"ט חייב לצום בהם וכו' בפ"ג מה' נדרים ובטוא"ח סימן תי"ח העתקתי כל דברי הרמב"ם ודקדקתי בהם וביארתים יפה:

סעיף קטן ו

נדר מדברים האסורים כגון נבלות וטרפות חל הנדר וכו' כן משמע מדקי"ל. דנדרים חלים על דבר מצוה וכ"נ מדברי רש"י בריש נזיר אף על פי שהרשב"א כתב שכל הפוסקים חולקים בזה כמו שאכתוב בסמוך דברי רבי' כדעת רש"י:

סעיף קטן ז

ומ"ש אם התפיס בהם דבר אחר אין נתפס שאין דעתו אלא בעיקר האיסור וכו' כבר כתבתי בסימן ר"ד דבפ"ק דנדרים (יא:) איבעיא לן אי בעיקרא מתפיס אי בדהשתא מתפיס ושפסקו הפוסקי' דבעיקרא מתפיס וברפ"ג דשבועות (כ.) מייתי הא דתניא אי זהו איסר האמור בתורה האומר הרי עלי שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם ותהי בה כיום שמת בו אביו פשיטא ומשני כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם איצטריכא ליה סלקא ד"א כיון דכי לא נדר נמי אסור כי נדר נמי לא הויא עליה איסור והאי לאו מתפיס בנדר הוא קמ"ל כיון דמדרבנן הוא דאסור כי נדר חייל עליה איסורא דאורייתא וכי מתפיס קאי עליה בבל יחל דברו וכתב הרא"ש כ"כ בספרים ורש"י לא גריס ליה דא"נ דאורייתא הוי אמרינן לקמן דחלין על דבר מצוה ונראה דגרסינן ליה שפיר דנהי דנדרים חלין על דבר מצוה להתחייב שתים משום איסור הראשון ומשום בל יחל מיהו כי מתפיס ביה אעיקרא קא מתפיס ולא מיקרי דבר הנדור אבל אי מעיקרא לא הוה ביה אלא איסור דרבנן מיקרי שפיר דבר הנדור. ולענין נדרים חלים על דבר מצוה כתב הרשב"א בתשובה דוקא במ"ע בין שיש בה עשה גרידא בין שיש עשה בקיומה ול"ת בביטולה ואין הפרש בזה בין איסור הבא מאליו לאיסור הבא מעצמו אבל על מל"ת דעלמא אינו חל בין בביטולו בין בקיומו כיצד הרי שאמר אכילת נבלה עלי אין הנדר חל עליו ואין זה הפרש בין נדרים לשבועות וה"ה לאיסור הבא מעצמו כגון שאמר שבועה שלא אוכל ככר זה וחזר ואמר ככר זה עלי אינו חייב אלא אחת דהיינו משום בל יחל דשבועה וכן שאמר שבועה שלא אשתה וחזר ואמר הריני נזיר ושתה אינו חייב אלא אחת דהיינו בל יחל דשבועה אבל דנזירות לא אא"כ נשאל על השבועה דאז חל הנזירות עליו ודעת מקצת רבותי לחלק בין איסור הבא מאליו לאיסור הבא מעצמו שבאיסור הבא מאיליו כולם מודים שאין איסור הנדר חל על איסור בנדרים כבשבועות אבל באיסור הבא מעצמו סבורים שהוא חל וכן נראה גם מדברי ר"ת ואין דעתי נוחה בזה לפי שיש בו כמה קושיות וללשון ראשון יש ראיות לפי דעתי חזקים כראי מוצק מן הגמרא ומן הירושלמי וכן מצאתי דעת מקצת מרבותינו הצרפתים ז"ל ומ"מ מה שאמרת אמת שהנדר חל על מי שנשבע שישן או שישתה ואף ע"פ שיש בביטולו ל"ת ומן הצד הזה היה אותה של האומר הנאת תשמישך עלי שהבאת אתה עכ"ל ודעת הר"ן בזה אכתוב בסוף סימן רל"ט:

סימן רטז

סעיף קטן א

כל הנדרים הולכין אחר הלשון אם הוא לשון תורה וכו' ואם לשון בני אדם וכו' ואחר כוונת הנודרים הכל מתבאר מהדינים שנתבארו בסי' זה ובג' סימנין שאחריו:

סעיף קטן ב

לשון תורה כיצד קונם פירות האלו עלי אסור בחילופיהן ובגידוליהן משנה בפרק הנודר מן הירק (נדרים נז.) ופירש הרא"ש אם החליפן לכתחלה אסור המחליף בדמיהן מדרבנן אסרו דמי כל איסורי הנאה וגידולי קונם אסור כגידולי הקדש ע"כ נראה מדבריו דלא מיתסרי חילפין אלא היכא דהחליפן הנודר עצמו לכתחלה אבל אם החליפן אחר מותרין לנודר כדין שאר איסורי הנאה שלא קנסו אלא למחליף עצמו בלבד וכדתניא פ"ק דחולין (ד.) חמצן של עוברי עבירה אחר הפסח מותר מיד מפני שהן מחליפין וכ"כ סמ"ג בשם ר"י ואכתוב דבריו לקמן בסמוך אבל הר"ן כתב שם ובפרק השותפין (נדרים מז.) אהא דבעי רמי בר חמא קונם פירות האלו על פלוני מהו דפשיטא ליה לרמי דבמתני' אפי' החליפן אחר אסור בחילופיהן דכיון שפרט ואמר אלו שוינהו עליה כהקדש דלא דמי לנודר סתם מן התאנים ומן הענבים שכיון שלא פרט ואסר עליו כל המין לא עשאם עליו הקדש שלא נתכוון אלא מאכילת אותו מין ומש"ה לא מיתסר בחילופיהן ובגידוליהן אלא בפורט כי הכא דאמר פירות האלו וה"ה נמי דאי אמר פירות מקום פלוני או פירותיו של פלוני דכיון שייחד הרי הוא כפורט ואסור בחילופיהן ובגידוליהן עכ"ל. ונראה מדבריו דמדאורייתא הוא אסור בחילופיהן ובגידוליהן דהו"ל כחילופי וגידולי הקדש: וכתב עוד הר"ן דהא דאסרינן ליה בגידולין דמשמע אבל גידולי גידולין שרי דומיא דחליפין דמוכח בהשותפין דדוקא חליפין אסורים אבל חליפי חליפין שרי ה"מ בדבר שזרעו כלה אבל דבר שאין זרעו כלה אפי' גידולי גידולין אסור דמאי דקתני התם במתני' על שאני אוכל שאני טועם לפלוגי בין זרעו כלה לאין זרעו כלה אריש נמי קאמר דאמר קונם פירות האלו עלי דביה נמי מפלגא בהכי וכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות נדרים מהא דתנן אסור בחילופיהן ובגידוליהן ואצ"ל במשקין היוצאין מהם וכתב הראב"ד בפ"ה מהלכות נדרים ק"ל כל היכא דאמרינן אסור בגידוליהן אפילו בדבר שזרעו כלה אמאי הא קי"ל זה וזה גורם מותר ואם נטע אגוז של ערלה מותר בפירותיה עכ"ל ולפמ"ש בשם הר"ן ניחא דמדמי ליה להקדש דחמיר טובא ואפשר דלא שרינן ביה זה וזה גורם א"נ שאני נדרים דדבר שיש לו מתירין הן ולהכי לא שרי בהו זה וזה גורם:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו וכן הדין אם לא אמר האלו אלא היו לפניו ואמר קונם הם עלי כ"כ שם הרא"ש ונראה דבכה"ג לא הוי פורט ומיתסר בכל המין וא"כ הוי הא דלא כהר"ן שכבר נתבאר שהוא ז"ל סובר דכל שאינו פורט לא מיתסר בחילופיהן ובגידוליהן ומ"מ מדבריו בפרק השותפין נראה שהוא חוכך בדבר להחמיר לפי מה שכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות נדרים גבי מדיר את חבירו ומיהו אפשר דהיו לפניו ואמר קונם הם עלי הוי שפיר פורט:

סעיף קטן ד

ואם אמר קונם מה שאני אוכל או טועם מהם אם הוא דבר שזרעו כלה וכו' שם במשנה שאני אוכל שאני טועם מותר בחילופיהן ובגידוליהן בדבר שזרעו כלה אבל דבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסור וכתב הר"ן דטעמא דשרי בדבר שזרעו כלה בחילופיהן ובגידוליהן היינו משום דכי אכיל חילופין וגידולין לא טעים הנהו פירות דאסר עליה וכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות נדרים אהא דתנן דבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין ולמה לא יבטל העיקר האסור בגידולין שרבו עליו שהרי הן דבר שיש לו מתירין שאינו בטל ברוב:

סעיף קטן ה

ומ"ש דדבר שזרעו כלה הוי כגון חטין ודבר שאין זרעו כלה הוי כגון שומין ובצלים כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהלכות נדרים והכי תנן בפרק ד' דתרומות לת"ק דקי"ל כוותיה כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות נדרים דבין כך ובין כך משקין היוצאין מהם ספק לפיכך אם שתה מהם אינו לוקה וכבר כתבתי בסמוך דבאומר פירות האלו עלי כתב אסור בחילופיהן ובגידוליהן ואצ"ל במשקין היוצאים מהן ומשמע ודאי דלוקה על משקין היוצאין מהם והטעם מדתנן בפרק הנודר מן המבושל (נדרים נב:) אמר קונם זיתים וענבים שאיני טועם אסור בהם וביוצא מהם כלומר במשקין היוצאים מהם ובגמרא בעי רמי בר חמא אלו דוקא או שאיני טועם דוקא ואסיקנא דבאלו לא קא מיבעיא לן דדוקא הוא כלומר וכל שאמר פירות אלו עלי אע"פ שלא אמר שאיני טועם אסור במשקין היוצאין מהם כי קא מיבעיא לן באומר שאיני טועם ולא אמר אלו וטעמא דפשיטא לן באומר אלו דאסור במשקין היוצאים מהם היינו משום דכיון דאסור בחילופיהן ובגידוליהן שאינם עצם אותם הפירות כ"ש שאסור במשקין היוצאין מהם שהם יוצאין מעצם הפירות אבל באומר שאיני טועם דמותר בחילופיהן ובגידוליהן איכא לספוקי במשקין היוצאין מהם אי מדמינן להו כחילופין וגידולין כיון שאינם עצם הפרי ממש וגם טעמם משונה מעצם הפרי או דילמא כיון שיוצאין מעצם הפרי חשיבי כפרי עצמו ואסירי ובעיין לא איפשיטא הלכך נקיטינן לחומרא ואסור לשתותם ואם שתה אינו לוקה

דאין מלקין מספק וכן אומר קונם פירות האלו על פלוני אסור בחילופיהן ובגידוליהן בעיא בפרק השותפין (נדרים מז.) ולא איפשיטא והביאו הרמב"ן והרא"ש בפרק הנודר מן הירק ולא פסקו בה כלום והר"ן כתב בפרק השותפין דמסתבר ליה ספיקא דרבנן הוא ולקולא נקטינן אבל הרמב"ם כתב בפ"ה מהלכות נדרים הרי גידוליהן וחילופיהן ספק לפיכך חבירו אסור בגידולי פירות אלו ובחילופיהן אם עבר ונהנה נהנה עכ"ל והראב"ד כתב עליו לפי הגמרא אינס ספק הגידולין אלא ודאי אסורין הילכך אם קדש בגידולי איסור צריך לחזור ולקדש וכתב סמ"ג בשם ר"י דלא איבעיא ליה אלא כשהחליפן המודר עצמו אבל אם החליפן אדם אחר או אפילו המדיר עצמו מותרים למודר כמו שמצינו בחליפי חמץ שמותרים לאותם שלא החליפו בפ"ק דחולין וכבר כתבתי בראש סימן זה שאין דעת הר"ן כן אלא שאפילו החליפן אחר אסור:

סעיף קטן ו

אמר לאשתו קונם מעשה ידיך עלי וכו' עד ואסור בדבר שאין זרעו כלה משנה בפ' הנודר מן הירק (נדרים נז.) ופירש הרא"ש קונם מעשה ידיך עלי אסר כל מה שהיא עושה ומכינה לו לאכול ואם נטעה אילן הגידולין אסורין ורש"י פי' מעשה ידיך עלי ונתנו לה פירות בשכר מעשה ידיה הואיל ואמר עלי אסור בחילופיהן וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות נדרים והר"ן כתב קונם מעשה ידיך עלי וכו' לא תיקשי לך מעשה ידיה דבר שאין בו ממש הוא דאיכא לאוקומה באומר קונם ידיך למעשיהן א"נ מעשה ידי אשתו לאחר שתעשה דבר שיש בו ממש הוא מיהו כתב ה"ר יונה דלא מיתסר אלא בכנגד מעשה ידיה שאם אשתו טחנה ואפתה ומכרה לחם להיות מעות שכנגד טחינה ואפייה שלה ודכנגד חטים שלו עכ"ל:

סעיף קטן ז

אמר לחבירו קונם לביתך שאני נכנס וכו' משנה בפרק השותפין שנדרו (נדרים מו.) האומר לחבירו קונם לביתך שאני נכנס שדך שאני לוקח מת או שמכרו לאחר מותר לבית זה שאני נכנס שדה זו שאני לוקח מת או שמכרן לאחר אסור ופי' הר"ן ז"ל קונם לביתך שאני נכנס כלומר למה שאני נכנס בו שדך שאני לוקח כלומר אם אקחנה מת או מכרן לאחר מותר דהשתא לאו ביתיה הוא וה"ה דאם נתן לאחר נמי שרי קונם לבית זה שאני נכנס וכו' אסור דכיון דבית זה קאמר שוייה ליה חתיכה דאיסורא הלכך אפילו מכרו לאחר אסור וכתב הריב"ש בתשובה סימן שנ"ו דאומר קונם לביתך שאיני נכנס ומכרו וחזר וקנאו אסור:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו לביתך שאני נכנס שאפילו נפל וחזר ובנה אותו אסור בו ירושלמי הביאו הרא"ש והר"ן ז"ל וז"ל הר"ן והוי יודע דכי היכי דבית זה חמור מביתך לענין מכרן לאחר ה"נ ביתך חמור מבית זה לענין נפלה דאי אמר ביתך שאני נכנס ונפל ובנאו אסור ליכנס בו דכל שהוא ביתך משמע ואי אמר בית זה ונפל אף ע"פ שחזר ובנאו מותר בו דכיון דנפל אזדא ואי אמר בית זה משום זה אתה תופסו בין לחומרא דמכירה בין לקולא דנפילה והכי איתא בירושלמי בית זה משום מה אתה תופסו משום ביתך משום זה נפל ובני הא לית הוא נשמעינה מן הדא האומר ליורשו תנו בית חתנות לבני או בית ארמלות לבתי ונפל היורשים חייבים לבנותו בית זה ונפל אין חייבים לבנותו ומסתברא דכי אמרינן בביתך שאני נכנס דאי נפל ובני ליה אסור לאו דוקא נפל ובני ליה במקומו דה"ה אם בונהו במקום אחר אסור דכל שהוא ביתך קאמר והאי דנקט נפל ובני לרבותא נקטיה דבאומר בית זה אע"פ שחזר במקומו ובמדתו הראשונה מותר עד כאן לשונו:

סעיף קטן ט

ומ"ש וכן אם אמר ב' הלשונות קונם שאני נכנס לביתך זה אסור בו לעולם כבר כתבתי בסמוך דברי הר"ן בשם הירושלמי ומשמע שהוא ז"ל מפרש דהכי בעי משום מה אתה תופסו וכו' ונ"מ לאי נפל ובני ליה דאם אתה תופסו משום ביתך אסור ואם אתה תופסו משום זה מותר ופשט דמשום זה אתה תופסו וכדתניא בית זה ונפל אין חייבין לבנותו אבל הרא"ש ז"ל כתב על הירושלמי ובעיא ראשונה לא פשטה ונראה דתלי בפלוגתא דתפיס לשון ראשון עכ"ל נראה שהוא ז"ל מפרש דתרי בעיא נינהו חדא אי אמר ביתך זה משום מה אתה תופסו וכו' ונ"מ להיכא דמת או מכרו לאחר ותו מיבעיא באומר לבית זה אם נפל ובני ליה אי שרי דלית הוא או דילמא כיון דבמקומו של ראשון בנאו אסור ופשט לבעי' בתרייתא דנשמעינה מן הדא וכו' דבאומר זה נפל ובני ליה מותר וכשאינו אומר זה נפל ובני ליה אסור ומיהו בעיא קמייתא לא איפשיטא ונראה דתליא בפלוגתא דתפוס לשון ראשון כלומר דאיפליגו בה אמוראי בס"פ השואל (קב.) ופסקו שם הרי"ף והרא"ש דמספקא לן אי תפסינן לשון ראשון או לשון אחרון וא"כ לגבי נדרים דאיסור דאורייתא הוא נקטינן לחומרא היכא דמת או מכרו לאחר אתה תופסו משום זה ואסור והיכא דנפל ובני ליה אתה תופסו משום ביתך ואסור וכ"נ מדברי רבינו שכתב סתם אסור בו לעולם דמשמע דאפילו נפל ובנאו אסור מדלא סיים בה אפילו מת או נתנו לאחר או מכרו כדסיים גבי אומר לבית זה משמע דבההיא הוא דאינו אסור לעולם אלא להנך מילי ולא לענין נפל וחזר ובנאו אבל היכא דאמר שתי לשונות אסור לעולם אף לענין נפל וחזר ובנאו ולמאי דמשמע מדברי הר"ן שהוא מפרש בדברי הירושלמי תמיהא לי טובא היכי

פשט דנשמעינה מן הדא דשאני התם דאמר בית זה אבל היכא דאמר ביתך זה אימא דמשום ביתך אתה תופסו ואפשר ליישב דהכי קא מיבעיא ליה משום ביתך אתה תופסו דזה דקאמר לאו לרבויי מת או מכרו לאחר אלא לאפוקי בתים אחרים דידיה או דילמא משום זה אתה תופסו דזה לרבויי מת או מכרו לאחר אתא וביתך דקאמר למיסר היכא דנפל ובנאו אתא ופשט ליה דנשמעינה מן הדא האומר ליורשיו וכו' בית זה ונפל אין חייבין לבנותו הא קמן דאף על גב דאיכא לפרושי דזה דקאמר לא למיפטרינהו מלבנות היכא דנפל אלא לייחד בית זה לאפוקי בתים אחרים דידיה אפילו הכי מפרשינן דזה דוקא לגמרי קאמר ולמיפטרינהו מלבנותו היכא דנפל משמע ה"נ זה דוקא לגמרי משמע ולאפוקי היכא דנפל ובנאו דאומר תנו בית חתנות לבני ממילא משמע דמבתי' דידיה קאמר ולא מבתים דאינשי אחרינא וא"כ כשאומר בית זה הוי כאומר בית שלי זה ודמי לאומר לביתך זה שאיני נכנס וכי היכי דהתם אתה תופסו משום זה ה"נ אתה תופסו משום זה ואפילו להקל: ומדברי הרמב"ם שאכתוב בסמוך נראה דאומר לביתך זה מת או מכרו לאחר מותר דמשום ביתך אתה תופסו בין להקל בין להחמיר:

סעיף קטן י

וכן אם אמר ראובן לשמעון קונם בית זה שאתה נכנס בו ומת או מכרו לאחר אסור וכו' בפרק השותפין שנדרו (נדרים מז.) בעי אבימי קונם לבית זה שאתה נכנס מת או שמכרה לאחר מהו אמר רבא ת"ש האומר לבנו קונם שאי אתה נהנה לי אם מת יירשנו בחיי ובמותי אם מת לא יירשנו ש"מ אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו ש"מ וכתב הרא"ש על זה ומיירי כגון דאמר לבית זה שאתה נכנס בחיי ובמותי ולהכי לא דחי ליה כדלעיל שאני הכא דקאמר בחיי ובמותי עכ"ל אבל הר"ן כתב בעי אבימי קונם לבית זה שאתה נכנס וכו' כלומר דנהי דאמרינן במתני' דבאומר בית זה מכרו לאחר אסור ה"מ באוסר על עצמו דמצי אסר אנפשיה בית זה בין שהוא שלו או שימכרנו לאחר אבל אחבריה נהי דבית זה לעולם משמע כדמוכחא מתני' מיהו לאו כל הימנו לאוסרו לכשיצא מרשותו דהו"ל נכסי חבירו על חבירו וה"ה דמיבעיא ליה במפרש בית זה שאתה נכנס אפי' לאחר שיצא מרשותי דאפשר דלא מהני דאיהו לא מסתפק בלישנא דודאי פשיטא ליה דזה לעולם משמע כדמוכחא מתני' אבל עיקר בעיא אפילו כי בעי למעבד הכי אי מצי עביד כיון דנכסי השתא ברשותיה נינהו או לא כיון דלאחר מכאן נפקי מרשותיה והו"ל כנכסי חבירו על חבירו ומש"ה מייתי לה רבא ת"ש מדתנן בחייו ובמותו מת לא יירשנו דאלמא כי פריש מצי למיסר אפילו לאחר שיצאו מרשותו כיון דהשתא ברשותיה נינהו וכיון דכי פריש חייל איסורא פשיטא ליה דזה כמפרש דמי

דמתני' נמי הכי מוכחא ואף ע"ג דלעיל דחינן שאני התם דאמר בחיי ובמותי כלומר דאע"ג דזה לגבי נודר עצמו לעולם משמע לגבי מדיר לא משמע הכי הכא לא ניחא לו בההוא דחיא ואמסקנא דלעיל סמכינן עכ"ל כלומר דלעיל בפרק אין בין המודר אמרינן לימא בהא קא מיפלגי דרב ושמואל סברי אדם אוסר דבר שברשותו אפילו לכשיצא מרשותו ור"י ור"ל סברי אין אדם אוסר ותסברא מי איכא למ"ד אין אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו א"כ נפלגו בנכסים אלו וכל שכן בנכסי ועוד הא תניא אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו דתנן האומר לבנו קונם שאתה נהנה לי אם מת יירשנו וכו' שאני הכא דקא א"ל בחייו ובמותו מ"מ קשיא כלומר קשיא כדאמרן אי בהאי טעמא פליגי לפלגו בנכסים אלו ואסיקנא אלא כי אמרי ר' יוחנן ור"ל בנכסי ורב ושמואל בנכסים אלו ולא פליגי וסובר הר"ן ז"ל דכיון דמשום דקשיא לן ותסברא מי איכא למ"ד אין אדם אוסר דבר שברשותו וכו' אסיקנא דכי אמרי ר"י ור"ל בנכסי ורב ושמואל בנכסים אלו ולא פליגי משמע דקושטא דמילתא הכי הוא דליכא למ"ד אין אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו וא"כ הא דקאמר שאני הכא דקא"ל בחייו ובמותו דיחוייא בעלמא הוא וליתיה אלא אפילו בלאו בחייו ובמותו נמי והרא"ש סבר דאע"ג דאמרינן ותסברא וכו' לא מכרעת מלתא דליהוי הכי קושטא דמלתא דנהי דרב ושמואל ור"י ור"ל א"א לומר דסברי הכי משום דא"כ נפלגו בנכסים אלו מ"מ כבר אפשר דקושטא דמילתא הוי דאין אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו אא"כ פירש וכפשטא דמתני' דהאומר לבנו קונם שאת נהנה לי אם מת יירשנו וכו' ורבי' משמע ודאי דכהרא"ש ס"ל שהרי כתב וכגון שפירש בחיי ובמותי ואם כן יש לתמוה על מ"ש קונם לביתי שאתה נכנס מת או מכרו לאחר מותר וע"כ אפי' בדפריש ואמר בחיי ובמותי מיירי דאי בדלא פריש מאי איריא לביתי אפילו לבית זה נמי מותר וכיון דבדפריש מיירי אמאי שרי הא אע"ג דמלישנא דביתי לא מיתסר היכא דמת או מכרו מ"מ כיון דפריש ואמר בחיי ובמותי הו"ל תרי לישני דסתרן אהדדי והו"ל למינקט לחומרא כדנקט באומר לביתך זה וצ"ע. ודעת הרמב"ם ז"ל כדעת הר"ן ז"ל שכתב בפ"ה מה' נדרים וז"ל האומר לחבירו ככרי זו אסורה עליך אע"פ שנתנה לו במתנה ה"ז אסורה עליו מת ונפלה בירושה או שנתנה לו אחר במתנה ה"ז מותרת שלא אמר לו אלא ככרי והרי עתה אינה שלו א"ל פירות אלו אסורין עליך ולא א"ל פירותי אע"פ שמכרן או שמת ונפלו לאחר הרי אלו אסורין עליו שהאוסר דבר שהוא שלו על חבירו אף ע"פ שיצא מרשותו הרי הוא באיסורו עומד אא"כ אמר נכסי או ביתי או פירותי וכיוצא בלשונות אלו שהרי לא אסרן אלא כל זמן שהן ברשותו עכ"ל הרי בהדיא שכל שאמר פירות אלו או נכסים אלו או בית

זה מת או מכרן לאחר אסור אע"פ שלא אמר בחיי ובמותי ומתני' דהאומר לבנו קונם שאי אתה נהנה לי כבר יישבה הרב ז"ל שכתב שם כלשון הזה האומר לבנו הרי אתה אסור בהנייתי או שנשבע שלא יהנה בו אם מת יירשנו שזה כאומר נכסי אסורין עליך אסר עליו הנייתם ופי' בין בחיי בין במותי אם מת לא יירשנו שזה כמי שאמר לו נכסים אלו אסורים עליך עכ"ל ולמדנו עוד מדברי הרמב"ם ז"ל דבאומר לביתך זה משום ביתך אתה תופסו בין להקל בין להחמיר שהרי כתב דבאומר ככרי זה או נכסי אלו או ביתי זה או פירותי אלו מת או מכרן לאחר מותר ושלא כדעת הר"ן והרא"ש ורבי' ז"ל:

סעיף קטן יא

אמר לבנו קונם שאתה נהנה לי משנה הובאה במסכת נדרים (מו.) וכתבתיה בסמוך ועיקרה בפ' הגוזל עצים (בבא קמא קח. קט.) והכי איתא התם האומר לבנו קונם שאתה נהנה לי אם מת יירשנו בחיי ובמותי אם מת לא יירשנו ויתן לבניו ולאחיו אם אין לו לוה ובעלי חוב באים ונפרעים וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות נדרים ורבינו שלא כתב אלא מה שהובא ממשנה זו במסכת נדרים נראה שלא נזכר שעיקרה בפרק הגוזל עצים שאל"כ לא היה משמיט סיומא דידה וזה גרם לו לתמוה על דברי הרמב"ם בסימן רכ"ג אבל הר"ן נזכר ממנו וכתב בפ' השותפין שנדרו וז"ל והוי יודע דכי תנן אם מת לא יירשנו לאו למימרא דכיון דנכסי אסורין לו בהנאה לא יזכה בהם דהא קתני בסיפא דההיא מתני' בפרק הגוזל קמא ויתן לבניו ולאחיו ואם אין לו לוה וב"ח באים ונפרעין אם לא זכה בגוף הנכסים היאך נותנה לבניו או לאחיו והיאך ב"ח באין ונפרעין אלא ודאי נכסיה דידיה נינהו אלא שאינו רשאי ליהנות מהם ואיידי דתנא רישא יירשנו לומר שמותר ליהנות מהן כשאר היורשים תנא סיפא נמי לא יירשנו ולאו דוקא וכ"ת היכי קתני נותנו לאחיו בשלמא לוה וב"ח באים ונפרעין שפיר דב"ח לאו מדעתיה קא מיפרעי דליהוי פורע חובו מאיסורי הנאה דבכה"ג ודאי אסור דנהי דאמרינן לעיל דמבריח ארי מנכסי חבירו הוא היינו כשאתה פורע שלא מדעתו אבל מדעתו ודאי אסור דהוי מוציאין מרשות לרשות ונמצא מועיל אלא בע"כ ב"ד מגבין להם ואף ע"ג דאיהו ממילא מתהני לא איכפת לן אבל נותן לבניו או לאחיו היכי שרי והא מתהני מטובת הנאה דידהו ואסור כדאמרינן לעיל גבי תורם משלו על של חבירו י"ל דלאו למימרא שיתנם להם ממש אלא שמראה להם מקומם ואומר להם נכסי אלו אסר אבא ואיני יודע מה אעשה בהם טלו לעצמכם ועשו מהם מה שתירצו וכה"ג לאו מתנה הוא אלא גוונא דהפקר וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מה' נדרים שצריך להודיעם אלו נכסי אבי שאסר עלי אבא עשאם הרמב"ם ז"ל כההיא דתנן לעיל מינה הגוזל את אביו ומת וכו' לוה וב"ח באים ונפרעין ואמרינן עלה בגמ'

וצריך שיאמר זה גזל אבא עכ"ל ולע"ד נראה דאף על פי שיתנם להם ממש מותר דלא דמי לתורם משלו על של חבירו דקא מתהני מטובת הנאה דידיה דשאני התם שהוא מהנה את חבירו ממונו המותר לו הלכך אית ביה טובת הנאה אבל הכא שהוא מודיעה שממון זה אסור לו ומפני כך נותנו להם והם ג"כ בניו ואחיו שיש להם שייכות בממון זה הילכך אין לו עליהם טובת הנאה ומש"ה שרי:

סעיף קטן יב

אמר לחבירו ככר זה אסורה עליך וכו' בפרק אין בין המודר (נדרים לד:) בעא מיניה רב חייא בר אבין מרבא ככרי עליך ונתנה לו במתנה מהו ככרי אמר ליה כי איתיה ברשותיה הוא דאסור או דלמא עליך אמר ליה עילויה שויתיה הקדש אמר ליה פשיטא דאף ע"ג דיהבה ליה במתנה אסור איתיביה א"ל השאילני פרתך וכו' קונם נכסי עליך אם יש לי פרה אלא זו ונמצא שיש לו בחייו אסור מת או שניתנה לו במתנה מותר אמר רב אחא בריה דרב איקא שניתנה לו ע"י אחר אמר רב אשי דיקא נמי דקתני שניתנה לו ולא קתני שנתנה לו וכתב הרא"ש כיון דדייק רב אשי ממתני' כרבא הלכתא כותיה וכ"כ הר"ן ז"ל וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' נדרים וכתב הר"ן בשם הרשב"א ז"ל דכי היכי דיהבה במתנה אסור ה"ה אם לקחו מודר ממנו דחד טעמא הוא וכתב רבינו זה באומר ככרי זו לאשמועינן דאע"ג דאמר זו מת' או מכרן לאחר מותר כיון דלא פריש אמר בחיי ובמותי ומתוך מ"ש רבינו לעיל בסמוך יתבאר לך דאפי' באומר ככר זו סובר ז"ל דמת או מכרו לאחר מותר כל דלא פירש בחיי ובמותי ולא כתב ככרי זו אלא שלא לשנות מלישנא דגמרא דנקט ככרי וכבר נתבאר בסמוך דעתי ודעת החולקים עליו:

סעיף קטן יג

אמר קונם בשר ויין עלי מותר בתבשיל שיש בו בשר ויין אע"פ שנותנים בו טעם משנה בפרק הנודר מן המבושל (נדרים נא: נב.) הנודר מן הבשר מותר ברוטב ובקיפה ר' יהודה אוסר וקי"ל כת"ק ומשמע התם בהדיא דאף בשיש ברוטב טעם בשר שרי והכי נמי תנן התם גבי יין דהנודר מן היין מותר בתבשיל שיש בו טעם יין וקיפה פירשו הרא"ש והר"ן דהיינו דק דק של בשר שיורד בשולי קדרה וכתב הרא"ש דטעמא משום דבשר משמע דוקא מה שנקרא בשר אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות נדרים שלא התיר אלא מרק וירקות שנתבשלו עם הבשר אע"פ שיש בהם טעם בשר ולא הזכיר דק דק של בשר ונראה מדבריו שם דקיפה היינו תבלין דבמקום הא דתניא הנודר מן הרוטב: מותר בקיפה כתב הנודר מן הרוטב מותר בתבלין וגם בפי' המשנה פירש דקיפה היינו תבלין: ומ"ש ואם אמר קונם בשר ויין שאני טועם או שאני אוכל או שאמר בשר או יין זה עלי אסור בתבשיל שיש בו טעם יין ובשר זה פשוט שם במשנה תנן שהאומר בשר

זה או יין זה עלי ונפל לתבשיל אם יש בנ"ט ה"ז אסור וטעמא דמילתא משום דכשאמר זה שוייה להיא בשר ויין חתיכה דאיסורא ואסור בנ"ט כשאר איסורין אבל כשלא אמר זה לא אסר עליו אלא דבר הנקרא בשר או יין.

סעיף קטן יד

ומ"ש דאומר קונם בשר ויין שאני טועם שאני אוכל אסור בתבשיל שיש בו טעם יין ובשר וטעמו מדתנן בפרק הנודר מן המבושל (שם) הנודר מן הענבים מותר ביין מן הזיתים מותר בשמן קונם זיתים וענבים אלו שאיני טועם אסור בהם וכיוצא מהם ובגמרא (שם) בעי רמי בר חמא אלו דוקא או שאיני טועם דוקא ת"ש א"ר יהודה מעשה ואסר עלינו ר' טרפון ביצים שנתבשלו עמו ואמרו לו כן הדבר אימתי בזמן שאמר בשר זה עלי וכתבו התוספות והרא"ש בשר זה עלי אסור בנ"ט ומדמינן יוצא מהם לנ"ט דכי היכי דאסר אנפשיה כי אמר בשר זה עלי נ"ט ה"נ אסור יוצא מהם וזה היינו כמו אלו אלמא דבאלו מיתסר יוצא מהם עכ"ל ואסיקנא באלו לא קא מיבעיא לן דדוקא הוא כי קא מיבעיא לן בשאיני טועם כלומר אי אמר שאיני טועם או שאיני אוכל ולא אמר אלו אי אסור במשקין היוצאין מהם או לא ולא איפשיטא וכתבו התוס' הילכך בשל תורה הלך לחומרא ובשאיני טועם גרידא אסור ביוצא מהן ועוד נשמע שאם אדם אוסר שלא יאכל בשר עד זמן פלוני שאסור ברוטב דהא בהא תליא דאי יוצא מהם אסור ה"נ נתינת טעם אסור דמדמה להו אהדדי וכ"פ הרא"ש ג"כ וסיים בה והא דאמרינן במתני' הנודר מן הבשר מותר ברוטב היינו באומר קונם בשר עלי שלא כיון אלא במה שנקרא בשר:

סעיף קטן טו

אמר קונם זיתים וענבים עלי מותר בשמן ויין היוצא מהם משנה הזכרתיה בסמוך. ומ"ש אפי' הוא חדש כ"כ הרמב"ם בפ"ט. ומ"ש ואם אמר קונם זיתים וענבים שאני טועם או שאמר קונם זיתים וענבים אלו עלי אסור אף במשקין היוצאין מהן ובתבשיל שנותנין בהם טעם כבר נתבאר בסמוך: כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' נדרים נתערב יין זה שאסרו על עצמו ביין אחר אפי' טיפה בחבית נאסר הכל מפני שיש לו להשאל על נדרו נעשה כדבר שיש לו מתירין שאינו בטל במינו כתב הרשב"א בתשובה האוסר על עצמו יינו של איש פלוני או של מקום פלוני דינו כדין האוסר על עצמו יין זה שאסור בתבשיל שנפל ויש בו טעם יין וה"ה אם אותו יין נעשה חומץ אחר הנדר שהוא אסור עליו אבל מה שהיה חומץ בשעת הנדר מותר דיין אסר עליו ולא חומץ עכ"ל:

סימן ריז

סעיף קטן א

אחר לשון בני אדם כיצד הנודר מן המבושל וכו' ר"פ (מ"ט.) הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק ובגמ' (שם) תנא ר' יאשיה אוסר בצלי ואסיקנא דכ"ע בנדרים הלך אחר ל' בני אדם מר כי אתריה ומר כי אתריה באתרא דתנא דידן לצלי קרו ליה צלי ולמבושל קרו ליה מבושל באתריה דרבי יאשיה אפי' לצלי קרו ליה מבושל ושלוק פי' הרא"ש דהיינו שנתבשל יותר מסתם בישול כדאיתא בפרק כ"ה (קי.) והר"ן כתב שלוק בשיל ולא בשיל דנהי דשלוק משמע נמי מבושל יותר מדאי כדאיתא בפ' כ"ה שלוק דהכא בשיל ולא בשיל הוא דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם ותבשיל שנתבשל יותר מדאי בכלל מבושל הוא: (ב"ה) כתב רבי' ירוחם בנדרים אחר לשון בני אדם ואם אין לשון בני אדם כגון שנדר בל"ה ובאותו מקום אין מדברים בל"ה הלך אחר לשון תורה כך פשוט בפ' השותפין עכ"ל ולקמן בסימן זה אצל הנודר מן התירוש אכתוב דברי הר"ן ז"ל בזה כתב ר"י בני"ד ה"ד נדר ביום שאעשה דבר פלוני לא אוכל כל היום לחם ומחרתו וכו' כתב רבי' ירוחם בנתיב י"ד נשבע שלא יעשה כך מטעם שהיה סבור שהוא איסור גדול ואח"כ נודע לו שאין בו איסור כ"כ לא חלה השבועה כלל כי היתה בטעות כתב רבי' ירוחם המודר הנאה מחבירו אסור ליהנות מגחלתו ומותר ליהנות משלהבת וכל שאין בה ממש כגון להדליק ממנה נר וכיוצא בו והיא ברייתא בפרק משילין (ביצה לט.):

סעיף קטן ב

ומ"ש ואסור בכל מיני תבשיל שמלפתין בו הפת שם במשנה אמר קונם תבשיל שאיני טועם אסור במעשה קדרה רך ומותר בעבה ובגמרא (שם) והא מתבשיל נדר אמר אביי האי תנא כל מידי דמתאכיל ביה ריפתא תבשיל קרי ליה כלומר ומעשה קדרה עבה באפי נפשיה אכלי ליה בלא פת והתניא הנודר מן התבשיל אסור בכל מיני תבשיל ואסור בצלי ובשלוק ובמבושל ואסור בפטריות רכות שהחולים אוכלים בהם פתם ופירש הרא"ש והא מתבשיל נדר. וכיון דרך הוא כמו מים בעלמא לא מיקרי תבשיל: דמתאכיל ביה ריפתא. ששורין בו הפת ואוכלין אותו: והתניא. בניחותא ומייתי ראיה מפטריות רכות שהחולין אוכלין בהם פתם כלומר ומדקא יהיב טעמא לאיסורא מפני שהחולין אוכלין בהם פתם ש"מ דכל מידי דמתאכיל ביה ריפתא תבשיל מיקרי: ומ"ש רבינו בין שאומר קונם תבשיל עלי ובין שאומר קונם תבשיל שאני טועם כן משמע מדלא מפלגינן בהא בגמרא בין אומר עלי לאומר שאני טועם וכ"כ הר"ן וכי קתני שאני טועם לאו דוקא דאמר הכי אלא לרבותא נקטה לומר דאפי' אמר שאני טועם מותר בעבה. גרסינן בירושלמי דבעי הנודר מן המבושל מהו שיהא מותר בעבה נישמעינה מן הדא אסור במעשה קדרה רך ומותר בעבה מה אם תבשיל שהוא נאסר בצלי ובשלוק מותר בעבה מבושל שהוא

מותר בצלי ובשלוק אינו דין שהוא מותר בעבה ויש ק"ו בנדרים אלא כיני תבשיל שאסור בצלוי ובשלוק מותר בעבה מבושל מותר בצלוי ובשלוק מותר בעבה והרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות נדרים לא חילק בין קונם מבושל לקונם תבשיל שכתב וז"ל נדר או נשבע מן המבושל אם דרך אותו מקום באותו לשון באותו זמן שקוראין מבושל אפי' לצלי ולשלוק הר"ז אסור בכל ואם אין דרכן לקרות מבושל אלא לבשר שנתבשל במים ובתבלין ה"ז מותר בצלי ובשלוק ע"כ:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו שאסור אפי' בביצה מגולגלת ירושלמי בפרק הנודר מן המבושל וכתבוהו הרא"ש והר"ן שם רב חסדא אסר בביצה מגולגלת שכן דרך החולה לאכול בה פתו ומ"ש ובירושלמי מיבעיא אם הוא אסור במעושן וכו' עד אם הוא אסור במבושל בפרק הנזכר וכתבו הרא"ש ז"ל בפסקיו והרמב"ם כתב שהולכין אחר לשון בני אדם לפי המקום והזמן בפ"ט על נודר מן המבושל דאסור בצלי ובשלוק כתב אם דרך בני אדם באותו מקום לקרות מבושל לצלי ולשלוק ואם לאו מותר בהם וכן המעושן והמבושל בחמי טבריה וכיוצא בהם הולכין בו אחר הלשון של בני העיר ורבינו נראה לכאורה שמשיג עליו למה תלה הדבר בלשון בני אדם והו"ל לאסור סתם דכיון דלא איפשיטא נקטינן לחומרא ואין זו קושיא דהא קי"ל בנדרים הלך אחר לשון בני אדם וגם הוא ז"ל כ"כ בסימן זה אין לומר דקשיא ליה דהו"ל לפרש דהיכא דליכא לשון ידוע דאסור וכעין מה שהשיג עליו לקמן בסימן זה גבי נודר מן הכבוש ומן המליח שהרי כתב שם הרמב"ם היו מקצת בני אדם קורין לו כך ומקצתם אין קורין אין הולכין אחר הרוב אלא ה"ז ספק וכל ספק נדרים להחמיר ואיפשר לומר דה"ק הרמב"ם כתב שהולכין אחר לשון בני אדם ובהא לא פליגנא עליו דודאי קושטא הכי הוה אבל מה שמתיר ביצה מגולגלת לא נהירא. ומ"ש והתיר ביצה מגולגלת ול"נ דבירושלמי אסר אותה בהדיא י"ל שטעמו של הרמב"ם מדתנן אמר קונם תבשיל שאיני טועם אסור במעשה קדרה רך ומותר בעבה ובביצה טרמיטא ופירש הוא ז"ל בפירוש המשנה ביצה טרמיטא בושלת במים חמין ומשמרין אותה שימור גדול שלא יקפא וקורין אותה הרופאים נמרשת עכ"ל ולפי זה ביצה זו אינה קרושה כלל אלא מחוממת בלבד ועושין אותה לרפואה ואין אוכלין עמה פת ולפיכך מותר בה וביצה מגולגלת דאסר רב חסדא בירושלמי היינו שהיא קרושה כדרך ביצים צלויות או מבושלות רכות והיינו דקאמר שכן דרך החולה לאכול בה פתו שדרך החולים לאוכלן כשהן רכות מפני שהוא מאכל קל ומ"מ קרושות קצת הן ולא דמו לביצת טרמיטא שאינו קרושה כלל והכי דייק לישנא דהרמב"ם בפ"ט מהלכות נדרים

שכתב הנודר מן המבושל מותר בביצה שלא נתבשלה עד שקפתה אלא נתגלגלה בלבד ע"כ משמע דבשלא קפתה כל עיקר מיירי אבל קפתה קצת אסורה וכדאמר רב חסדא בירושלמי ומיהו יש לתמוה על פי' הרמב"ם בפירוש ביצת טרמיטא דהא בגמרא (נ.) מפרש דהיינו דמעייל לה אלפי זמני במיא חמימי ואלפא זמני במיא קרירי עד דמתזוטרא כי היכי דבלעיתא ואי אית כיבא סריך עלה וכד נפיק ואתיא ידע אסיא מאי סמא מתבעי ליה ובמאי מתסי והיה אפשר לומר שסובר הרמב"ם דמעייל ליה אלפא זמני במיא חמימי ואלפא זמני במיא קרירי לאו דוקא אלא היינו לומר שהיו משמרין אותה ביותר שלא תקרוש ודמי כאילו מעיילי לה כמה זמני בחמימי וכמה זמני בקרירי אלא דמאי דקאמר עד דמתזוטרא כי היכי דבלעיתא וכו' משמע שהיו מבשלים אותה ביותר ולכן נראה לומר דסובר הרמב"ם ז"ל דההוא גוונא דמפרש בגמרא לאו דוקא אלא בכל גוונא דעבדי לה לרפואה ואין דרך לאכול עמה פת מיקרי ביצת טרמיטא ולפי שבזמן הזה לא נהגו הרופאים לעשות ביצה בגוונא דאיתא בגמרא לא כתבה הרמב"ם וכתב במקומה ביצה שנהגו הרופאים לעשות בזמנו שהיתה רכה ביותר:

סעיף קטן ד

הנודר ממעשה קדרה אינו אסור אלא בדבר שנגמר ונרתח בקדרה וכו' משנה בפרק הנודר מן המבושל (נדרים נא.) הנודר ממעשה קדרה אינו אסור אלא ממעשה רתיחתא אמר קונם היורד לקדרה שאיני טועם אסור בכל המתבשלים בקדרה וכתב הר"ן מפרש בירושלמי אי זהו מעשה רתיחתא כגון חילקא טרגיז וטיסני אורז זריז וערסן והיינו דקאמר אינו אסור אלא ממעשה רתיחתא ונקרא רתיחתא ע"ש שצריך להרתיח ולבשל הרבה ע"כ ולפי זה משמע דמתניתין הכי מיפרשא הנודר ממעשה קדרה אינו אסור אלא במעשה רתיחתא דהיינו חילקא וטרגיז וכו' בלבד שדברים אלו נקראים מעשה קדרה ולא דברים אחרים אמר קונם היורד לקדרה שאיני טועם אסור בכל המתבשלין בקדרה דכולהו בכלל היורד לקדרה וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות נדרים וכ"נ מדברי רבינו ירוחם אבל מדברי רבינו נראה שהוא מפרש דמעשה קדרה ומעשה רתיחתא היינו דברים שבישולם נגמר בקדרה אמר היורד לקדרה אסור בכל המתבשלים בקדרה אף על פי שלא נגמר בישולם בקדרה אלא באלפס או בכלי אחר וכדקתני בברייתא בסמוך. נדר מהיורד לתוך קדרה אסור ביורד לתוך האלפס וכו' עד אסור בכל הנעשה בתנור ברייתא (שם נא.) ופירש הרא"ש שכבר ירד לקדרה קודם שירד לאלפס שמבשלים אותו קצת תחילה קודם שמטגנין אותו באלפס: מן היורד באלפס מותר ביורד לקדרה. כי היורד לקדרה אין דרך לתתו באלפס וי"מ אפי' אם אח"כ נתנוהו באלפס כיון שירד תחלה

לקדרה כי היורד לאלפס משמע שתחילת ירידתו לאלפס: מן הנעשה בקדרה מותר בנעשה באלפס. אף ע"פ שירד לקדרה תחילה כי הנעשה בקדרה משמע שנגמר בקדרה: מותר בנעשה בקדרה. אפי' ירד לאלפס תחלה עכ"ל: והרמב"ם השמיט דברי ברייתא זו ונראה שהיה מפרש מן היורד באלפס מותר ביורד לקדרה לפי שהיורד לקדרה אין דרך לתתו באלפס דהשתא כל דברי ברייתא זו פשוטים ולא הוצרך לכתבם :

סעיף קטן ה

אמר קונם כבוש עלי אינו אסור אלא בכבוש של ירק וכו' עד אסור בכל מיני מלוחים משנה שם וכתב הר"ן מן הכבוש אינו אסור אלא מן הכבוש של ירק משום דכיון דאמר הכבוש משמע הידוע וסתמא דירק הוא: כבוש שאני טועם. אסור בכל הכבושין דכיון שהזכירו בלא ידיעת ה"א כל כבוש במשמע ודקתני שאני טועם לאו משום דאי לא אמר שאני טועם לא מיתסר בכל הכבושין דודאי כיון דאמר כבוש מיתסר בכולהו אלא לרבותא נקטיה דאפי' אמר שאני טועם אי אמר כבוש אין ואי לא לא וכולה מתני' בכה"ג מיפרשא ברישא מן הצלי דמשמע הידוע ובסיפא צלי דמשמע כל צלוי ברישא המליח דמשמע הידוע ובסיפא מליח משמע כל המלוחים. ואית דמפרשי דלא הוי הפרישא דמתניתין בין הכבוש לכבוש אלא סיפא דקתני בכל הכבושים משום דקאמר שאני טועם הוא ובכה"ג נמי באינך כולהו עכ"ל. והרא"ש ז"ל פירש כפי' אחרון והרמב"ם ז"ל פי' המשנה כפירוש ראשון והראב"ד ז"ל כתב בהשגות פ"ט מהל' נדרים שהחילוק הוא בין שלק לשלוק ובין כבש לכבוש ובין מלח למליח א"נ בין שאני אוכל לשאני טועם:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו גבי אסור בכל מיני מלוחים אפי' אינו מליח אלא להתקיים לשעה ירושלמי שם וכתבוה הרא"ש והר"ן ז"ל והרמב"ם כתב בכולם שהולכין אחר הלשון וכו' בפ"ט מהל' נדרים נדר או נשבע מן המליח אם דרכן לקרות מליח לכל המלוחים הרי זה אסור בכל המלוחים ואם אין דרכן לקרות מליח אלא לדג מליח בלבד אינו אסור אלא בדג מליח עכ"ל וכיוצא בזה כתב לענין נודר מן הכבוש והשמיט דין נודר מן השלוק לפי שהוא נלמד מדין מליח וכבוש:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו וכן הוא ודאי כדבריו אם יש מנהג ידוע ואם אין מנהג ידוע הולכין בכולן אחר הלשון כדפירשתי טעמו לומר דמתני' ודאי בשאין מנהג ידוע מיתניא וא"כ הו"ל להרמב"ם לכתוב משפט המקום שאין להם מנהג ידוע ובאמת שהיא השגה על הרמב"ם מיהו איפשר לומר שהרמב"ם סובר דמתני' הכי מיפרשא הנודר מן הכבוש זימנין אינו אסור אלא בכבוש של ירק וזימנין אסור בכל הכבושין והיינו כפי מה שדרך בני המקום

לקרות לכבוש וה"נ מיפרשי נודר מן המליח ומן השלוק דקתני מתני' והיכא דליכא מנהג ידוע לא איתפריש במתני' ומ"מ הרמב"ם הביא משפטו שכתב שם היו מקצת בני המקום קורין לו כך ומקצתם אין קורין אין הולכין אחר הרוב אלא ה"ז ספק נדרים וכל ספק נדרים להחמיר ואם עבר אינו לוקה ואע"פ שבפי' המשנה נראה מדבריו שהיה מפרש מתני' דמפלגא בין הכבוש בה"א לכבוש בלא ה"א אפשר דכשכתב החיבור חזר בו ופי' כמו שכתבתי:

סעיף קטן ח

אמר קונם ירק עלי אינו אסור אלא בנאכלים חיים וכו' ר"פ (נד.) הנודר מן הירק מותר בדלועים ור"ע אוסר א"ל לר"ע הלא אדם אומר לשלוחו קח לנו ירק והוא אומר לא מצאתי אלא דלועין אמר להן כן הדבר או שמא הוא אומר לא מצאתי אלא קטנית אלא שהדלועין בכלל ירק ובגמרא (שם) פריך לרבי עקיבא והא מן ירק נדר אמר עולא באומר ירקי קדרה עלי ודילמא ירק הנאכל בקדרה קאמר באומר ירק המתבשל בקדרה עלי ופי' הרא"ש והא מן ירק נדר סתם ירק בלשון בני אדם הוא ירק הנאכל ודילמא ירק בקדרה ירק הנאכל ע"י כבישת קדרה ובלשון בני אדם יותר נקרא ירק מירק המתבשל בקדרה עכ"ל וכך הם דברי רבינו והר"ן ז"ל פי' בפנים אחרים ואיני מאריך להביא דבריו משום דלא נפקא לן מידי דהכל הולך אחר לשון בני אדם באותו מקום ובאותו זמן ונראה שמטעם זה השמיט הרמב"ם דינים אלו:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ומיהו בכל המתבשל בה אסור אפי' בדלועין שכל דבר שהשליח נמלך עליו הוא בכלל המין ההוא וכו' מבואר דהיינו כר"ע וכ"פ הרי"ף והרא"ש והר"ן ז"ל הלכה כמותו וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ט מה' נדרים דכל מידי דמימלך עליה שליח מיניה הוא ומיהו אמרינן בגמ' דמודה ר"ע לענין מלקות שאינו לוקה ופי' הר"ן דטעמא משום דכיון דלא משתמע בהדיא אלא מריבויא דלישניה אף ע"ג דמימליך שליחא עליה לא מיתסר בודאי אלא מספיקא הילכך לא לקי ע"כ ויש לתמוה על הרמב"ם שסתם לאסור בכל מידי דמימליך שליחא עליה ולא כתב דאין לוקין עליו וכן יש לתמוה עליו שסתם וכתב הנודר מן הירק מותר בדלועין והשמיט דין הנודר מירק המתבשל בקדרה שהוא אסור בדלועין לר"ע דהלכה כמותו ומיהו בהא איכא למימר שסמך על מ"ש גבי נודר מן הבשר דכל מידי דמימליך עליה שליח מיניה הוא כתב ר"י בשם הירושלמי הנודר מן הירק אסור אפי' ביבש מאחר שאין לו גורן ומותר בפולים יבשים מאחר שיש לו גורן ואינם נקראים ירק אלא הלחים בירושלמי נסתפק בנודר מן הירק אם הוא אסור בקלוקס גרסינן תו בירושלמי הכל מודים בנודר מן הדלועים שמותר בירק כהדא דתני הנודר מן

העיקר אסור בטפילה מן הטפילה מותר בעיקר הנודר מן הבשר אסור בגידים מן הגידים מותר בבשר:

סעיף קטן י

הנודר מהבשר אסור בכל מיני בשר בראש וברגלים וכו' בפרק כל הבשר (חולין קד.) תנן הנודר מן הבשר מותר בבשר דגים וחגבים ואוקימנא לה כר"ע ובפ' הנודר מן הירק (נדרים נד:) על מאי דאסר ר"ע בדלועין אמרינן מאן תנא דפליג עליה דר"ע רשב"ג הוא דתניא הנודר מן הבשר אסור בכל מיני בשר ואסור בראש וברגלים ובקנה ובלב ובעופות ומותר בבשר דגים וחגבים רשב"ג אומר הנודר מן הבשר אסור בכל מיני בשר ומותר בראש וברגלים ובקנה ובלב ובעופות ואצ"ל בשר דגים וחגבים ודייק עלה בגמ' מה שאמר בשר עוף לת"ק דאסור דעביד שליחא דמימליך עליה בשר דגים נמי עביד שליח דכי לא משכח בישרא מימלך דאמר אי לא משכחנא בישרא אייתי דגים ולתסרו אמר אביי כגון שהקיז דם דלא אכל דגים א"נ דכייבין ליה עיניה דדגים קשים לעינים בתחלת אוכלא וכבר נתבאר בסמוך דהלכה כר"ע וכ"כ הרי"ף והרא"ש ז"ל בריש כל הבשר וז"ל הילכך הנודר מן הבשר אסור בכל מיני בשר ואינו מותר אלא בחגבים בלבד אבל בבשר דגים אסור משום דמימליך עלייהו שליח והא דקתני הכא מותר בבשר דגים אוקימנא בפ' הנודר מן הירק בשהקיז דם או כייבן ליה עיניה בתחלת אוכלא דקשים ליה דגים הא לאו הכי אסור אפי' בבשר דגים משום דמימלך עלייהו שליח עכ"ל: וכתב הר"ן בפ' הנודר מן הירק מיהו כי אמרינן דמותר בדגים כשהקיז דם וכייבין ליה עיניה לא שוו אהדדי דכשהחיז דם לא שרי בדגים אלא דוקא באוסר בשר על עצמו ליום הקזה בלבד דכה"ג אין דגים בכלל דבלא"ה לא אכיל מינייהו ההוא יומא אבל אי אסר עליה בשר ח' ימים או יותר דגים בכלל דאע"ג דלא איצטריך למיסרינהו להההוא יומא משום אינך יומי אסרינהו וכדכייבין ליה עיניה אינו כן דאפי' באוסר לשלשים או יותר אין דגים בכלל שאין לומר שמפני הימים האחרים נדר שהרי אינו ידוע מתי יתרפא שיצטרך לאסור דגים עליו הרשב"א ז"ל ולי נראה שרי בדגים אלא אי נדר ביומו דמוכחי לפום מאי דכייבי ליה עיניה דבלאו נדריה לא אכיל מינייהו וכתב עוד ומסתברא דבשר מליח אפי' ביומא דהקזה אסור דאף ע"ג דאמר שמואל אין מקיזין על בשר מליח כיון דבשר ממש הוא ולא צריך שליח לאימלוכי עליה כדגים מיתסר דיומא דהקזה לאו הוכחה מעליא היא הלכך לא מהני אלא למידי דצריך שליחא מיהא לאמלוכי עליה כדגים אבל לגבי בשר מליח דבשר ממש לא הוי הוכחה דאלת"ה אדקתני ומותר בבשר דגים לימא נמי ובבשר מליח דהוי רבותא טפי אלא ודאי כדאמרן וכתב עוד ולענין חגבים בכל דוכתי שרו דלא

מימליך עלייהו שליח מדאמרינן דגים נמי עביד שליח דמימליך עלייהו ולא אמרינן דגים וחגבים וכ"כ הרמב"ם בפ"ט שבכל מקום מותר בחגבים עכ"ל ועוד כתב דהא דמיתסר בדגים דוקא באתרא דמימליך עלייהו שליח אבל באתרא דלא מימליך עלייהו שליח לא דכל מידי דלא מימליך עליה שליח לאו מינייהו הוא וכמ"ש הרמב"ם והסכים עמו רבינו ז"ל ולענין עופות כתב הרמב"ם דבכל מקום הנודר מן הבשר אסור מהם אבל הר"ן כתב דבעופות נמי לא מיתסר אלא באתרא דמימליך עלייהו שליח אבל באתרא דלא מימליך עלייהו מותר דומיא דדגים ותמה על הרמב"ם ז"ל שחילק ביניהם דהא בגמ' משוינן להו ולע"ד נראה שטעמו של הרמב"ם ז"ל הוא משום דאע"ג דאמרינן בגמ' מ"ש בשר עוף לת"ק דאסור דעביד שליח דמימליך עליה בשר דגים נמי וכו' לאו למימרא דהמלכה דעופות הויא כי המלכה דדגים דהמלכה דעופות היינו דכי אמר לשלוחיה אייתי לי בשר א"ל שליחא מאי בישרא בעית בשר בהמה או בשר עוף והשתא לא מיגרעי עופות בהכי דה"נ א"ל ברישא מאי בישרא בעית בשר בהמה או בשר חיה ואת"ל בשר בהמה בשר בקר או בשר צאן אבל אדגים לא מימליך בריש שליחותיה אלא כי אזיל ולא אשכח שום מינא דבישרא אמר לא אשכחנא בישרא בעית דאייתי דגים ואפי' את"ל דמימליך עלייהו נמי ברישא דשליחותיה מ"מ לא מימליך עלייהו בלישנא דמימליך אעופות דאדגים מימליך ואמר הכי אי לא אשכחנא בישרא אייתי דגים אבל אעופות מימליך ואמר הכי מאי בישרא בעית דבהמה או דעופות והכי דייק לישנא דגמרא דגבי דגים פריש לישנא דהמלכה דידהו וגבי עופות לא פריש וא"ת א"כ היכי פריך מ"ש עופות וכו' דגים נמי וכו' הא איכא בינייהו טובא י"ל דשם המלכה בעלמא קשיא ליה ושני ליה דאה"נ דאסור בבשר דגים ומתניתין בשהקיז דם או כייבין ליה עיניה וה"ה דהוי מצי לשנויי ליה דלעולם מותר בבשר דגים דשאני המלכה דידהו מהמלכה דעופות אלא משום דבעא לאוקומא ת"ק דרשב"ג כר"ע וכדאמר מאן תנא דפליג עליה דר"ע רשב"ג הוא דתניא וכו' שני ליה דאה"נ דאסור בבשר דגים והב"ע בשהקיז דם או דכייבין ליה עיניה כך נראה לי ליישב דברי הרמב"ם ז"ל אחר שכתבתי זה מצאתי שמהרי"ק ז"ל בסימן צ"ט ובסימן קע"ז האריך ליישב דברי הרמב"ם ולא העתקתי דבריו פה כדי שלא להאריך ודע דאהא דאוקי אביי שריותא דדגים כשהקיז פריך א"ה אפי' עופות נמי לא אכיל דאמר שמואל מסוכר ואכיל ציפרא פרח ליביה וכולי ומשני שאני עופות דאיפשר על ידי שליקה פי' שאני עופות דאיפשר להו בתקנתא להקזה דאיפשר לאוכלן ע"י שליקה אע"פ שהקיז ומידי דמצי למיכל בשום ענין נדר ומימליך עליה ואסור: כתב הר"ן בפ' כל הבשר בשם הרמב"ן ז"ל דמדאוקימנא דהא דמותר בדגים כשהקיז דם או כייבין ליה עיניה שמעינן

דכל כה"ג אזלינן בתר דעתיה דנודר ולא הוי בכלל נדר סתם אלא מידי דחזי ליה אבל מידי דלא חזי ליה לפום שעתיה ליתיה בכלל סתם נדר אא"כ משתמע נמי בהדיא אבל מכללא לא אתי שאין לנודר אלא מקומו ושעתו עכ"ל:

סעיף קטן יא

הנודר מהקיפה וכו' ברייתא בפ' הנודר מן המבושל (נדרים נב.) מן הרוטב מותר בקיפה מן הקיפה מותר ברוטב: ומ"ש מן הבשר מותר בשניהם אי לא שאמר קונם בשר עלי או שאני טועם או שאני אוכל כדפריכית הוא בסוף סימן שקודם זה ושם נתבאר שרש"י והר"ן והרא"ש חולקים עם הרמב"ם ז"ל בפירוש קיפה:

סעיף קטן יב

הנודר מהגריסין אסור במקפה של גריסין וכו' משנה בס"פ הנודר מן המבושל (נדרים דף נג:) מן הגריסין אסור מן המקפה ורבי יוסי מתיר מן המקפה מותר בגריסין מן המקפה אסור בשום ור"י מתיר מן השום מותר במקפה וידוע דהלכה כת"ק ופי הר"ן מן המקפה תבשיל עב של גריסין ואסור משום דקרו ליה מקפה דגריסין: מן המקפה אסור בשום משום דמקפה כולל כל דבר קפוי ועבר ושום נמי קרוי מקפה ע"ש שממחין אותו במעט מים ונאכל בכך:

סעיף קטן יג

מהתבלין אסור בחיין ומותר במבושלין ואם אמר קונם תבלין שאני טועם אסור בחיין ומבושלין תוספתא כתבה הרא"ש בפ' הנודר מן הירק ודע שכל דבר הבא ליתן טעם בקדרה כגון שומים ובצלים וכיוצא בהם נקראים תבלין וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה פ"א ממסכת ערלה ובהני הוא דשייך לפלוגי בין חיין למבושלין דאילו בפלפלין וכיוצא בהם אין לחלק בהם בין חיין למבושלין:

סעיף קטן יד

מהכרוב מותר באספרגוס וכו' עד מותר בירקות השדה משנה בס"פ הנודר מן המבושל (שם.) ויהיב טעמא במתניתין למותר בירקות השדה מפני שהוא שם לווי כלומר דבלשון בני אדם ירקות סתם הם ירקות גינה וכרישין וקפלוטות נראה שהם שני מיני כרתי ואין הקפלוטות בכלל הכרישין בלשון בני אדם:

סעיף קטן טו

הנודר מן החלב אם קורין לקום ע"ש החלב אסור בו וכו' שם במשנה (נא.) הנודר מן החלב מותר בקום רבי יוסי אוסר מן הקום מותר בחלב ובגמ' (נב:) ורמינהו מן העדשים אסור באשישים ורבי יוסי מתיר ל"ק מר כי אתריה ומר כי אתריה באתרא דת"ק קרו לחלבא תלבא ולקומא קומא באתריה דרבי יוסי לקומא נמי קרו ליה קומא דחלבא וכתב

הר"ן מן הקום מותר בחלב לפום לישנא דמתניתין משמע דרבי יוסי נמי מודה ומיהו בברייתא בגמרא פליג ואהא דאמרינן באתריה דרבי יוסי לקומא נמי קרי ליה קומא דחלבא כתב וא"ת תינח דנודר מן החלב אסור בקום לפי שעדיין שם חלב עליו דקומא דחלבא קרו ליה אלא נודר מן הקום אמאי אסור בחלב הא לא קרו ליה חלבא דקומא י"ל דכיון דקרו לקומא קומא דחלבא הו"ל קום וחלב דבר אחד עכ"ל. ואני לא מצאתי בגמרא דבנודר מן הקום יאסור ר' יוסי בחלב וגם רבינו נראה שלא היתה אותה ברייתא כתובה בספרו ולפיכך סתם וכתב דנודר מן הקום מותר בחלב ומשמע דאפילו באתרא דקרו לקומא קומא דחלבא נמי שרי וכדמשמע מפשטא דמתניתין והרמב"ם סתם וכתב בפ"ט הנודר מן החלב מותר בקום מן הקום מותר בחלב ולא חילק בין אתרא לאתרא ויש לתמוה עליו דהא משמע בגמרא דילן דלת"ק דרבי יוסי באתרא דקרו לקומא קומא דחלבא אסור ואם כן הוי ליה לכתוב דבאתרא דקרו ליה קומא דחלבא אסור ואפשר שטעמו משום דבירושלמי משמע דפליגי רבי יוסי ות"ק דקאמר מאי טעמא דר"י שם אביו קרוי עליו משמע דת"ק סבר שאף על פי ששם אביו קרוי עליו מותר וסובר ז"ל שכיון שכן יש לפרש דגם תלמודא דידן סבר דפליגי דכל טצדקי דאיפשר למיעבד דלא לשוויי פלוגתא בין הגמרא דידן לירושלמי עבדינן הלכך ע"כ לומר דהא דקאמר בגמרא באתרא דרבנן קרו לחלבא חלבא ולקומא קומא לאו דוקא דהא לרבנן לא איצטריך למימר הכי דהא לדידהו לא קשה מידי וכמו שפירש הר"ן ז"ל אלא איידי דאיצטריך לומר לרבי יוסי דבאתריה קרו ליה קומא דחלבא אמר דבאתרייהו דרבנן קרו ליה קומא ולאו דוקא דלרבנן אפי' קרו ליה קומא דחלבא נמי שרי אי נמי הכי קאמר רבנן סברי דאע"ג דקרו ליה קומא דחלבא שרי דכיון דחלבא גופיה קרו חלבא סתם ולקומא קרו קומא אפי' קרו ליה קומא דחלבא שרי דכיון דקרו ליה בשמא חדתא דלא מיקרי ביה חלבא שרי ורבי יוסי סבר כיון דמדכרי בהדי ההוא שמא חלבא אסור ולהאי פירושא דייקא נמי דנקט במילתייהו דרבנן קרו לחלבא חלבא דלא איצטריך אלא לכדאמרן ומיהו לישנא דבאתרייהו דרבנן וכן לישנא דמר כי אתריה ומר כי אתריה קשה להאי פירושא לכן נראה לומר דס"ל ז"ל דכיון דאשכחן דירושלמי סבר דפליגי רבי יוסי ות"ק איכא למימר דתלמודא דידן סבר נמי הכי אלא דמשום דחזא דרמי ליה דרבנן אדרבנן ודרבי יוסי אדרבי יוסי וכדפירש"י אהדר ליה לפום שיטתיה דרמי דרבנן אדרבנן דאיכא למימר דל"ק מר כי אתריה ומר כי אתריה אבל לפום קושטא דמילתא רבנן פליגי אדרבי יוסי וסברי דאפילו קרו ליה קומא דחלבא נמי שרי ואפילו הכי לא רמי דידהו אדידהו וכדכתב הר"ן דלא דמו דקום לאו חלב הוא אבל אשישים עדשים נינהו ומ"ש רבינו פי'

קום מי חלב הנבדלים ממנו כן פירשו רש"י והרא"ש והר"ן וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה ובהלכות נדרים פ"ט וכתב עליו הראב"ד אנו מפרשים חלב הקפוי עד כאן ונראה המפרשים כן הוא משום דאיתא בירושלמי קום חלב מקטרא ויש לדחות ולומר דה"ק כשהחלב קפוי נבדלים ממנו אותם מים והם נקראים בשם החלב הקפוי:

סעיף קטן טז

מן החלב מותר בגבינה מהגבינה מותר בחלב ברייתא שם ומה שכתב שאסור בה בטפלה ומלוחה שם במשנה (דף נא:) אבא שאול אומר הנודר מן הגבינה אסור בה בין מלוחה בין טפלה ומה שכתב שאסור בה בין לחה בין יבשה:

סעיף קטן יז

דג שאני טועם אסור בגדולים ומותר בקטנים וכו' שם במשנה (נא:) דג דגים שאני טועם אסור בהם בין גדולים בין קטנים בין מלוחים בין תפלים בין חיין בין מבושלים ומותר בטרית טרופה ובציר ובגמרא (שם) תניא רשב"א אומר דג שאני טועם אסור בגדולים ומותר בקטנים דגה שאני טועם אסור בקטנים ומותר בגדולים דג דגה שאני טועם אסור בין בגדולים בין בקטנים ופי' הר"ן דג דגים שאני טועם אסור בהם וכו' משום דאמר תרי לישני דג דגים דדג משמע גדול משום דנמכר בפני עצמו ודגים משמע קטנים לפי שאין נמכרים אלא ביחד ומותר בטרית טרופה דג גדול טרוף דק דק ומש"ה שרי דדג דגים שלמים משמע ולא טרופים וכ"ש שהוא מותר בציר של דגים שהוא שומן היוצא מהם וקרבי דגים מעורבים בו וכל שכן שהוא מותר במורייס שהוא שמנו של דג בלבד וזו ואצ"ל זו קתני עכ"ל אבל הרא"ש פי' דג דגים שאני טועם או דג או דגים ופליג אדר"ש דאמר בגמרא דדג דוקא גדול משמע וי"מ שאמר שניהם דג משמע גדול ודגים קטנים ול"נ דבדגים לחודיה סגי דמשמע כל מיני דגים עכ"ל. ובפסקיו כתב על דברי רשב"א דבלשון בני אדם דג גדול משמע דגה משמע הקטנים ע"כ וכיון שהביא דברי רשב"א ונתן להם טעם נראה שהוא פוסק כמותו וכך הם דברי רבינו. ומ"ש דגים שאני טועם אסור בין בגדולים בין בקטנים וכו'. הוא מבואר במשנה ע"פ הפירוש שתפס הרא"ש עיקר דמתני' או דג או דגים קאמר ואע"ג דבמאי דקתני דאמר דג שאני טועם אסור בין בגדולים בין בקטנים משמע מדברי הרא"ש דלא קי"ל כמתני' התם שאני דרשב"א פליג עלה ומדשקיל וטרי תלמודא לפרושי מילתיה דרשב"א משמע דסבר דהלכתא כותיה אבל באומר דגים דליכא מאן דפליג אמתניתין פשיטא דהכי קי"ל ויש נוסחאות בספרי רבינו שכתוב בהם דג דגים שאני טועם אסור בין בגדולים בין בקטנים ונוסחא זו היא ע"פ פירוש הר"ן דדג דגים דקתני היינו שאמר שתי הלשונות יחד ולפיכך אסור בכולם דדג משמע גדול ודגים משמע קטנים אלא דא"כ הו"ל לכתוב דאמר דגים שאיני טועם אינו אסור אלא בקטנים

ועוד שלא היה לו לסתום דבריו נגד דעת הרא"ש ולפיכך נראה שהנוסחא שאין כתוב בה אלא דגים שאיני טועם היא עיקר בספרי רבינו ורבינו ירוחם נראה שתופס עיקר כפירוש הר"ן ז"ל שפסק כדברי רשב"א והביא משנתינו כצורתה דג דגים שאני טועם וכו' ורמב"ם ז"ל בפירוש המשנה כתב בלשונו כשיתחבר שם האחד עם הרבים ה"ז מורה על הכלל ועל הפלגה ברבוי כגון הבל הבלים שיר השירים ואם אמר דג דגים כלל המין כולו באיזה ענין שיהיה עכ"ל. ובפ"ט מהלכות נדרים לא הביא דברי הרשב"א וגם לא הביא משנה זו אלא הנודר מן הדגים מותר בציר ומורייס וכל השאר השמיט ונראה שטעמו משום דכיון דכל הני מילי בתר לשון בני אדם גרירי וכדאמרינן בגמרא עליה דרשב"א דאע"ג דדגה בלשון תורה משמע גדולים ומשמע קטנים אמר רשב"א דהנודר מן הדגה אסור בקטנים ומותר בגדולים משום דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם וכיון שכתב הרב ז"ל בראש אותו פרק בנדרים הלך אחר לשון בני אדם באותו מקום ובאותו לשון ובאותו זמן שוב לא הוצרך לפרש דיני נודר מדג או מדגה או מדגים אימתי אסור בגדולים או בקטנים או אם מותר בטרית טרופה דכיון שהוא תלוי בלשון בני אדם באותו מקום לא פסיקא ליה למיתני טרית טרופה נמי כיון דדג הוא אלא שהוא מחותך איפשר דאיכא דוכתא דקרו ליה דג אבל ציר או מורייס פסיקא ליה דליכא דוכתא דמשתמע להו דליהוי בכלל לישנא דדג ולפיכך כתב הנודר מן הדגים מותר בציר ומורייס:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו וחילוק איזהו גדול או קטן תלוי במה שרגילין לקרות גדול במקום ההוא כ"כ שם הרא"ש והר"ן ז"ל:

סעיף קטן יט

הנודר מהצחנה וכו' עד אסור בציר ומורייס שם במשנה אלא שבנוסחת המשנה שבידי כתוב גם בסיפא מותר בציר ומורייס וכך הוא גירסת הר"ן מה שפירש רבינו צחנה מיני דגים חתוכים מעורבים כן פירש הרא"ש ז"ל ולפי דבריו הא דקתני אסור בטרית טרופה מילתא דפשיטא היא דהא בכלל צחנה הוא ולא איצטריך מתניתין לאשמועינן אלא דמותר בציר ומורייס כיון שאין עיקר ממשות הדג מעורבים בהם ומיהא נודר מטרית טרופה אסור בציר ומורייס דכיון שהזכיר טרופה מכל דבר שמעורבים בו ממין דג משמע אבל הר"ן פירש צחנה דגים קטנים הרבה מלוחים ויש מהם טרופים אלא שרובם שלמים וקתני דכיון שיש להם מהם טרופים אסור בטרית טרופה ומיהו בציר ומורייס מותר לפי שאין בהם חתיכות של דג אלא שמנו וקרביו: הנודר מטרית טרופה מותר בציר ומורייס נ"ל דלא שייך למיתני הכא לא אסור בצחנה ולא מותר בה משום דמקצתה מותר ובמקצתה אסור דכיון דבצחנה איכא שלמים וטרופים בשלמים שרי ובטרופים אסור

ומש"ה לא תני הכא צחנה כלל ומותר בציר ומורייס איצטריכא ליה למיתני דסד"א כיון דנדר מטרית שהוא טרופה דק דק יאסר אף בציר ומורייס קמ"ל עכ"ל והרמב"ם ז"ל השמיט דינים אלו משום דתלוי בלשון בני אדם באותו מקום ובאותו זמן שנדר:

סעיף קטן כ

הנודר מהתמרים מותר בדבש תמרים מהסיתוניות מותר בחומץ היוצא מהן משנה שם (נג.) ואע"ג דרבי יהודה בן בתירא פליג ואסר קי"ל הלכה כת"ק וכ"פ הר"ן וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ט:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו מדבש תמרים מותר בתמרים שם בברייתא תניא דרשב"א סבר כל שדרכו לאכול ודרך היוצא ממנו לאכול כגון תמרים ודבש תמרים נודר בו אסור ביוצא ממנו נדר ביוצא ממנו אסור בו משמע דת"ק דקי"ל כותיה שרי בתרוייהו ובלאו הכי ממקומו הוא למד דכיון דבנודר מהתמרים מותר בדבש תמרים פשיטא שהנודר מדבש תמרים מותר מתמרים במכ"ש וכתב הר"ן ז"ל איכא למידק ת"ק מני לא רבי יוסי ולא רבנן דהא אמרינן לעיל בפלוגתא דקום וחלבא דכל היכא דקרו ליה קומא דחלבא אסור אפילו לרבנן ודבש תמרים וחומץ סיתוניות ליתסר מה"ט וי"ל דלא דמי דאילו גבי קום דחלב הקום לא נשתנה מצורה לצורה דמעיקרא נמי כשהיה מעורב בחלב באותה צורה עצמה היה אבל הכא הרי נשתנה הגוף כ"כ הרשב"א ז"ל ועוד דבקום כי קרו ליה קומא דחלבא מפני שעדיין תורת חלב קרו ליה ולא להפריש בין זה לאחר שאין נקרא קום אלא זה אבל הכא כי אמרן דבש תמרים וחומץ סיתוניות לא שיהא עדיין תורת תמרים וסתוניות עליהם אלא להפריש בין דבש תמרים לדבש אחר ובין חומץ סתוניות לחומץ אחר עד כאן לשונו ובירושלמי גרסינן מ"ט דרבי יוסי שם אביו קרוי עליו מ"ט דר"י בן בתירא שם בנו קרוי עליו מסתברא ר"י בן בתירא יודה לרבי יוסי ורבי יוסי לא יודה לר"י בן בתירא ר"י בן בתירא יודה לר' יוסי שם בנו לא כ"ש אביו רבי יוסי לא יודה לרבי יהודה לא אמר אלא שם אביו אבל שם בנו לא עכ"ל ודבר תימה הוא דהא דבש תמרים וחומץ סתוניות שם אביהם קרוי עליהם ואמאי קרי ליה שם בנו ויש לפרש דתמרים כשהם נעשים דבש וסתוניות כשהן נעשים חומץ לא נשאר מהתמרים ומהסתוניות דבר בפני עצמו שיהיה עליו שם תמרים או שם סתוניות נמצא ששם הבן שהוא הדבש והחומץ חל על אביהם שהרי לא נשאר מאביהם דבר שיהיה שמו הראשון עליו משא"כ בחלב שאע"פ שיוצא הקום ממנו החלב עצמו שהוא אביו עודנו עומד ונקרא בשמו הראשון הילכך כי קרי לקומא קומא דחלבא שפיר מיגרר בתר אביו כיון דאביו אכתי שמו הראשון עליו מה שא"כ בדבש תמרים וחומץ סתוניות והא דקאמר מ"ט דרבי יהודה ב"ב שם בנו קרוי

עליו ה"פ אף ע"פ שאין שם אביו קרוי עליו מ"מ כיון דשם בנו קרוי עליו אסור ועי"ל דירושלמי אזדא לטעמיה שפירש קום חלבא מקטרא כלומר שהחלב הקרוש עצמו נקרא קום וכדברי הראב"ד דהשתא ודאי שם אביו קרוי עליה דמעיקרא חלבא קרו ליה והשתא נמי חלבא קרו ליה אלא דמוספי עליה מקטרא אבל בדר' יהודה בן בתירא הוי איפכא דמעיקרא קרו ליה תמרים והשתא קרו ליה דבש אלא דמוספי עליה תמרים נמצא דשם בנו דהיינו דבש קרו עליו בשם העצם אלא דמוספי עליה תמרים להבדיל בינו לדבש אחר וכן אתה אומר בחומץ סתוניות ופי' זה נראה עיקר כתב רבינו ירוחם דרבותא דסתוניות הוי משום דאין דרך לאכול הסתוניות עצמן סד"א כי נדר מינייהו הוי כנודר מהיוצא מהם קמ"ל:

סעיף קטן כב

נדר מדבש סתם מותר בדבש תמרים וכו' עד מותר בחומץ סתוניות שם במשנה:

סעיף קטן כג

הנודר מן היין אסור בקונדיטון ובמבושל בירושלמי אהא דנודר מן החלב מותר בקום ר"י אוסר מ"ט דר"י שם אביו קרוי עליה על דעתיה דר' יוסי הנודר מן היין אסור ביין מבושל חמרא מבשלא קרו ליה כך הוא גירסת הרא"ש וכך מצאתי בירושלמי כתיבת יד ולאפוקי מנוסחת הדפוס שכתוב בה מותר ביין מבושל וכתב הרא"ש על הירושלמי זה כלשון הזה ובגמרא איתמר דרבי יוסי ורבנן מר כי אתריה ומר כי אתריה וכו' וש"מ דאפילו לרבנן הנודר מן היין אסור ביין מבושל דחמרא מבשלא קרו ליה ואע"ג דתנן ר"י בן בתירא אומר כל ששם תולדתו קרויה עליו אסור אף ביוצא ממנו ופליגי רבנן עליה התם שם בנו הכא שם אביו הכי פירש לה בירושלמי עכ"ל וכ"פ הר"ן בשם הרמב"ן ז"ל וכתב דלא דמי לנודר מן הירקות שהוא מותר בירקות שדה מפני שהוא שם לווי דשאני התם דמינא אחרינא נינהו אבל חמרא וחמרא מבשלא חד מינא הוא ומפני שנתבשל לא הפסיד וגרסינן תו בירושלמי מ"ט דרבי יוסי שם אביו קרוי עליו על דעתיה דרבי יוסי הנודר מן היין מותר בקונדיטון כך הוא הגירסא בספרי הדפוס ובספר כתיבת יד וכן הדין שמאחר שאין שם אביו קרוי עליו שהרי אין קורין אותו בשם אביו כלל מודה רבי יוסי שהוא מותר בו וכ"ש דלרבנן שרי ולפ"ז יש לתמוה על רבינו שכתב שהוא אסור בו אבל הרא"ש ז"ל כתב ירושלמי זה אהא דתנן הנודר מן הגריסין אסור במקפה ורבי יוסי מתיר וכתב עליו אלמא דרבנן אסור בקונדיטון עכ"ל ולפי דבריו ה"פ מ"ט דרבי יוסי דשרי הכא ומהדר משום דאיהו לא אסר גבי קום אלא משום דשם אביו קרוי עליו אבל גבי מקפה דאין שם אביו קרוי עליו לא ורבנן סברי דשם אביו קרוי עליו או אינו קרוי עליו אינו מעלה ולא מוריד אלא מקפה כיון שגוף הגריסין בו אע"פ שנשתנה שמו הנודר

מן הגריסין אסור בו אבל קום אינו עצם החלב הילכך הנודר מן החלב מותר בו וקאמר דהנודר מן היין מותר בקונדיטון כיון שנשתנה שמו דהויא דומיא דנדר מן הגריסין דשרי רבי יוסי במקפה ומינה דלרבנן דבנודר מן הגריסין אסרינן במקפה נודר מן היין אסור בקונדיטון דהא הני תרי דמיין אהדדי דבתרוייהו עצם הדבר הראשון הם ונשתנה שמם הראשון ומאן דאסר בהא אסר בהא:

סעיף קטן כד

ומ"ש ומותר ביין תפוחים משנה בסוף פרק הנודר מן המבושל (נדרים נג.) ויהיב טעמא מפני שהוא שם לווי כלומר דיין סתם לא מיקרי אלא יין ענבים:

סעיף קטן כה

נדר מהתירוש מותר ביין ואסור בכל מיני מתיקה תוספתא כתבה הרא"ש ז"ל בפרק הנודר מן הירק וגם הר"ן ז"ל כתבה שם ומיהו כתב עליה כלשון הזה גרסינן עלה בירושלמי כמ"ד הלכו בנדרים אחר לשון בני אדם כלומר שדרכן לקרות תירוש לדבריהם מתוקים ולא ליין ברם כמ"ד לא הלכו בנדרים אחר לשון בני אדם התורה קראה אותו תירוש תירושך זה יין הילכך אנן דמשתעין בלשון לע"ז אם נדר מן התירוש בלשון הקדש אסור ביין ומותר בכל מיני מתיקה דאנן לא קרינן תירוש אלא ליין כלשון תורה עכ"ל:

סעיף קטן כו

הנודר מהשמן אם הוא במקום שמסתפקין בשמן זית אסור בו וכולי עד אע"פ שרוב סיפוקן מאחד מהם ברייתא וגמרא בס"פ הנודר מן המבושל (נדרים נג.) ויהיב בגמרא טעמא דלא אזלינן בתר רובא משום דספק איסורא לחומרא כלומר דכיון דאיכא דמסתפקי מיניה אף ע"ג דמיעוטא נינהו איכא לספוקי דילמא אף ממנו נתכוין לנדור וכתב הרמב"ם ז"ל שאין לוקין על אותו מין שהמיעוט מסתפקין ממנו ודבר פשוט הוא דכיון דלא מיתסר אלא מספיקא אין לוקין על הספיקות.

סעיף קטן כז

הנודר מהתבואה אינו אסור אלא בה' המינין מהדגן קאמר ר"מ שאסור בכל מיני קטניות וכו' וחכ"א שאינו אסור אלא בה' המינין משנה ובריייתא בפרק הנודר מן הירק (נדרים נה.). ומ"ש ויראה מדברי א"א ז"ל שפסק כר"מ נראה שטעמו מדכתב אבל הנודר מן הדגן אסור בכל תניא מותר באורז בחילקא בטרגיז ובטיסני ודבר תמוה הוא מה ראה לפסוק כיחיד במקום רבים דאף ע"ג דהאי ברייתא סתמא כוותיה הא קי"ל מחלוקת במתני' וסתם בברייתא אין הלכה כסתם משום דאם רבי לא שנה ר"ח מנא ליה ואיפשר שלא כתב הרא"ש ברייתא זו משום דתיהוי הלכתא כר"מ אלא ללמוד ממנה לרבנן דנודר מן הדגן אפי' לר"מ מותר בחילקא וטרגיז וטיסני וכ"ש לרבנן וה"ה לנודר מן התבואה

שאינו אסור בחילקא וטרגיז וטיסני ור"י פסק כר"מ וכתב שיש להסתפק בנודר מן הדגן אם מותר בקמח בפת ובמבושל:

סעיף קטן כח

ומ"ש דנודר מעללתא אינו אסור אלא בה' המינים איכא למידק עליה מדגרסינן התם (שם) בר מר שמואל פקיד דליתנון תליסר אלפי זוזי לרבא מעללתא דנהר פניא שלחה רבא קמיה דרב יוסף עללתא היכי מיקריא אמר רב יוסף מתני' היא ושוין בנודר מן התבואה שאין אסור אלא מה' המינין א"ל אביי מי דמי עללתא כל מילי משמע אהדרוה לקמיה דרבא אמר הא לא מיבעיא לי דעללתא כל מילי משמע הדא הוא דאיבעיא לי שכר בתים וספינות מאי וכו' ופירש הר"ן כל מילי משמע דעללתא לשון ביאה והכנסה ושבח והרא"ש פירש כל מילי משמע דעללתא משמע כל דבר מעולה ומשובח וכתב בפסקיו מסתבר לי טעמיה דרב יוסף כיון דמתרגמינן תבואה עללתא והוא בלשון תרגום צוה הוי כאילו בלשון עברי צוה והזכיר תבואה ולמה נשנה הלשון לעשות משם העצם פעולה כדי להוציא ממון עכ"ל וכיון דאביי סתר דברי רב יוסף ושתק ליה משמע דאודויי אודי ליה וגם רבא סבר כותיה ואפי' למאי דהוה ס"ד דרב יוסף כבר כתב הרא"ש שטעמו משום דלמה נשנה הלשון לעשות משם העצם פעולה כדי להוציא ממון משמע דלהוציא ממון דוקא הוא דלא נשנה הלשון אבל לגבי איסורא דספיקא לחומרא נשנה הלשון כדי להחמיר וכ"פ הר"ן דכיון דבעיא דרבא לא איפשיטא הלכך לא גבי משכר בתים דיד בעל השטר על התחתונה אבל לגבי נדרים נקטינן לחומרא וכולן בכלל וי"ל דדוקא גבי צואה הוא דאמרינן דעללתא כל מילי משמע דאיכא למימר שהוא מצוה שיתנו לו י"ב אלפא זוזי מהמעולה שבנכסיו או מכל הכנסה ושבח שבנכסיו דנותן בעין יפה נותן אבל נודר מעללתא דלא שייך לפרושי הכי ע"כ לפרש דהוי כנודר מן התבואה אלא שנדר בלשון תרגום:

סעיף קטן כט

הנודר מהפת סתם אינו אסור אלא בפת חטים ושעורים ובמקום שרגילין לעשות פת מכל דבר ונדר מהפת אסור בה' המינים ירושלמי דמסכת חלה כתבו הרא"ש בפרק הנודר מן הירק: ב"ה ומסיים בה דאין לך קרוי פת סתם אלא מחמשת המינים בלבד:

סעיף קטן ל

ומ"ש דנודר מהמזון אסור בה' המינים ואם אמר כל הזן עלי אסור בכל חוץ ממים ומלח בפ' בכל מערבין (עירובין ל:) תנן הנודר מהמזון מותר במים ומלח והוינן בה מים ומלח הוא דלא איקרי מזון הא כל מידי איקרי מזון לימא תיהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו אין מברכין במ"מ אלא על ה' המינים בלבד אמר רב יוסף באומר כל הזן עלי

כלומר דבכה"ג אסור בכל דבר חוץ ממים ומלח אבל הנודר מן המזון אינו אסור אלא בה' המינים ופירש"י דלא מיקרי מזון אלא ה' המינים דהוי מין דגן דזייני וסעדי ליבא אבל כל הזן משמע כל דבר המשביע דכל מילי זייני חוץ ממים ומלח אבל לא סעדי ולא מיקרו מזון: קונם חטה שאני טועם אסור לאפותה ומותר לאוכלה חיה וכו' עד אסור לאכול חי ומבושל ברייתא בס"פ הנודר מן המבושל (נדרים נג:): ב"ה ופירש הר"ן חטה שאיני טועם אסור לאכול דפת חטה מיקריא דחד גופא נמי הוא אבל חטים משמע לכוס מפני שאדם כוסס חטים חלוקים ביחד :

סעיף קטן לא

ומ"ש רבינו אסור לאפותה ומותר לאפותה אינו מדוקדק וכן הו"ל לכתוב אסור באפוי ומותר באפוי וכן הוא לשון הברייתא והרמב"ם בפ"ט כתב חילוקי חטה וחטים וחטה חטים השנויים בברייתא זו ולא הזכיר חילוקי גריסין השנויים בה משום דמחילוקי חטין נשמע לחילוקי גריסין ובספרי הרמב"ם דידן כתב חטים שאיני טועם מותר באפוי ומותר לכוס ט"ס הוא וצ"ל ולכתוב מותר באפוי ואסור לכוס תנן התם חטה חטים שאני טועם אסור בהם בין קמח ובין פת וכתב הרמב"ם בפ"ט ואיני יודע למה השמיטו רבינו וכתב עוד הרמב"ם הנודר מן החטים אסור בה בין חיין בין מבושלין: הנודר מפירות השנה וכו' עד אסור בכולן ברייתא פרק הנודר מן הירק (נדרים נה:) וכתב הר"ן ואם אמר גידולי שנה עלי אסור בכולן מיהו דוקא בשלא אסרן עליו אלא זמן שהוא יכול לעמוד בו אבל לעולם לא הוי נדר כלל שא"א לו לקיימה:

סעיף קטן לב

מפירות הארץ אסור בכל פירות הארץ ומותר בכמהין ופטריות ואם אמר גידולי קרקע עלי אסור בכולן שם בברייתא ופי' הרא"ש אסור בכל פירות הארץ פרי העץ ופרי האדמה ע"כ ופשוט הוא מדלא שרי אלא בכמהין ופטריות תניא בתוספתא הנודר מן הפרי אסור בקשואין ודלועין ומלפפונות ומותר בפירות אילן ודבר תימה הוא למה לא יאסר בפירות האילן:

סעיף קטן לג

הנודר מהקיץ אינו אסור אלא בתאנים ברייתא כתבה הרא"ש בפ' קונם יין:

סעיף קטן לד

הנודר מהמים הנמשכים ממעיין פלוני אסור בכל הנהרות היונקות ממנו וכו' עד אינו אסור אלא בנקראים על שמו בפ' בתרא דבכורות (דף נה.) וכרותא דמיא כלומר עיקר המים שבעולם פרת דא"ר יהודה א"ר הנודר ממי פרת אסור בכל מימות שבעולם ה"ד אילימא דאמר לא שתינא ממיא דפרת מי פרת הוא דלא שתינא הא מנהרא אחרינא

שתינא אלא דלא שתינא ממיא דאתו מפרת דא"ר יהודה א"ר כל הנהרות למטה מג' נהרות וג' נהרות למטה מפרת גרסינן בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כח.) המודר הנאה ממעיין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים אבל לא בימות החמה כלומר משום דבימות החמה איכא הנאת הגוף : הנודר מהכסות מותר בשק וביריעה ובחמילה משנה בפרק הנודר מן הירק (נדרים נה:): הנודר מהבית אסור בעלייה וכו' עד מן האגף ולפנים גם זה משנה שם (נו.) וכתב הרא"ש ז"ל דאף על גב דעלייה בכלל בית חדר ויציע לא הוו בכלל בית דהמוכר את הבית לא מכר את החדר ולא את היציע אלמא לא הוו בכלל בית ומותר ליכנס לתחומה פירוש תוך אלפים אמה ואסור ליכנס לעיבורה פי' תוך ע' אמה ושירים מן האגף ולפנים פירוש אגף כמו הגפת הדלתות ומסתימת הדלת ולפנים אסור אבל מסתימת הדלת ולחוץ על עובי המפתן מותר וכתב הר"ן ז"ל ומכאן לאותם שנשבעים לעמוד בבית א' דמן האגף ולפנים מותרין מן האגף ולחוץ אסורין: נדר מיושבי העיר אסור במי שישב שם ל' יום כו' עד אלא במי שישב שם י"ב חדש ברייתא בס"פ חלק (סנהדרין קיב.) ובפ"ק דב"ב (ח.) וכתבה הרא"ש בסוף פ' ד' נדרים כתב בתשובה להרמב"ן סי' רס"ז שאלה נשבעתי ע"ד רבים שמפסח הבא ראשון עד שנה תמימה שלא אהיה מהדרים בלירידא אני עם כל מה שאוכל להוציא משם מסיעת ביתי אשר ירצו ללכת אחרי אח"כ יצאתי מלירידא ולא יכולתי להוציא כ"א א' מבני כי עכבם מושל העיר העמידני על נכון אם אוכל עוד לצאת ולבא בפתי לאכול שם ולעשות בעניני שני שלישי החדש מחדשי השנה כיון שאיני דר שם חדש שלם. תשובה דע כי הדין הזה מוחלק כפי לשון הנשבע אם נשבע שלא יהיה מיושבי העיר או מבני העיר או מן הדרים בעיר לפי שיושב נקרא מתעכב בעיר שלשים יום ובן עיר לא נקרא עד שיתעכב שנה תמימה ודינים אלו מפורשים בתלמוד אבל דר לא נתפרש דינא בהדיא אבל מדעתי שאינו לא כיושב ולא כבן עיר ודע שכל שבועה ונדר אין הולכין אלא אחר לשון ב"א של כל מקום שהוא עומד ולכן צא ולמד מלשון העם שאני מדמה שאתה לא נשבעת אלא בלשון העם שלא אהא אשטנט די ליריאה אני רואה שאין קורין אשטנט אלא למי שקובע דירה במקום שאלו הסוחרים הבאים משם לכאן וכשמתעכבים בסחורתם אפי' שנה תמימה ודעתם לחזור למקום קביעות אין קורין אותו אשטנט די ברצלוני אלא אשטנט די ליריאה כיון שמקום קביעות נשאר בלירידא ולא בא לכאן להשתקע וכיון שכן יש בדבר להקל ולהחמיר שאילו היה מקום קביעתו באושקא ובניו ואשתו שם ונשבע שלא יהיה מדרי לירא נראה בעיני שיכול להתעכב אפי' יותר מחדש דרך סחורה או דרך עראי לא דרך קבע וזה להקל ולהחמיר שאם עקר דירתו מאושקא לבא לירא וקבע שם

דירה ה"ז עובר אפי' בפחות מחדש שהרי הוא דר בלירידא ואשתך ובני ביתך שם והנך מצפה ומתי תעבור השנה תחזור גם אתה למקומך הראשון א"כ כל זמן שאתה מתעכב בליריאה וסר אל ביתך ואל מקום קביעותך הראשון במקום אשתך ובני ביתך מיד אתה נקרא מן הדרים בליריאה שאתה כשאתה חוזר אל ביתך שבליריאה אין דעתך לשוב יום א' באושקא למקום קביעות אלא למקום עראי שאם תכלה תחזור למקומך ונמצאת עמידתך באושקא עראי ועמידתך בלירא קבע ע"כ צריך אתה ליזהר שלא תבא בלירא כ"ז שאשתך ובני ביתך שם שכל זמן שהם דרים בעיר אתה חוזר למקום קביעותך :

סעיף קטן לה

נדר מיורדי הים אסור בכל יורדי הים וכו' פ' ד' נדרים (נדרים ל.) הנודר מיורדי הים מותר ביושבי יבשה מיושבי יבשה אסור ביורדי הים שיורדי הים בכלל יושבי יבשה לא כאלו ההולכים מעכו ליפו אלא במי שדרכו לפרש. ופירש הר"ן מותר ביושבי יבשה באותן שאין רגילים להיות יורדי הים באניות: מיושבי יבשה אסור ביורדי הים. אפי' הם עכשיו בים שסופם לעלות ליבשה ואהא דתנן לא כאלו ההולכים מעכו ליפו וכו' איכא תרי לישני בגמרא ובלישנא בתרא אמרינן דאסיפא קאי הנודר מיושבי יבשה אסור ביורדי הים ולא באלו ההולכים מעכו ליפו בלבד אלא אפילו במי שדרכו לפרש הואיל וסופו ליבשה סליק ופסקו הרא"ש והר"ן ז"ל הלכה כלישנא בתרא וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ט וכתב הר"ן ז"ל דלהאי לישנא נודר מיורדי הים אפילו ההולכים מעכו ליפו בכלל מדלא פירש מידי אריישא ומיהו כתב בשם הרשב"א דמסתבר דאינו אסור בכל מי שירד פעם אחת מעכו ליפו אלא במי שרגיל לירד שם תדיר אי נמי במי שהיה יורד בשעת נדרו מעכו ליפו:

סעיף קטן לו

ומ"ש ואפילו באותם שיורדים לטייל בירושלמי נסתפקו בזה וכתב הר"ן ז"ל דנקטינן לחומרא וכן בדין דספיקא דאורייתא הוא ולחומרא וכ"פ רבי' ירוחם וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן לז

ומ"ש ואם אמר יורדי הים לאחר ל' יום עלי וכו' בירושלמי איבעיא להו הנודר מיורדי הים לאחר שלשים יום וקודם שלשים יום נעשו יושבי יבשה אי בתר אמירת הנודר אזלינן והשתא יורדי הים נינהו או בתר חלות הנדר אזלינן דהו"ל יושבי יבשה ויהא מותר בהם ותלי ליה בפלוגתא דרבי ישמעאל ור"ע דפליגי בפרק בתרא (פט.) באשה שאמרה הריני נזירה לאחר שאנשא דרבי ישמעאל סבר בתר חלות הנדר אזלינן ובעל מיפר ור' עקיבא סבר בתר אמירה אזלינן ואין הבעל מיפר בקודמין ופסק הרא"ש הלכה כר"ע וכ"פ הרמב"ם פי"ג וכתב רבינו ירוחם שכן עיקר ודלא כקצת מרבותיו שכתבו שמי

שהוא בשעת הנדר מיורדי הים ועכשיו נעשה מיושבי יבשה דלא הוי בכלל יורדי הים וכתב הר"ן ז"ל הילכך אסור באותן שהם יורדי הים עכשיו אע"פ שבשעת חלות הנדר נעשו יושבי יבשה דבתר השתא אזלינן ומהאי ירושלמי איכא למיפשט נמי היכא דהוי איפכא להיתירא אבל נראה לי שאין הדין כן ויתבאר בפ"ב בס"ד עכ"ל:

סעיף קטן לח

נדר מרואי החמה אסור אף בסומין וכו' עד מותר בסומין משנה וגמרא בפ' ד' נדרים (שם:) וכ' הרא"ש אהא דתנן שלא נתכוין זה אלא ממי שהחמה רואה אותו ובגמ' מפרש טעמא מדלא קאמר מן הרואים ואפילו אמר מן הרואים נתכוונתי לא צייתינן ליה דלא נדר איניש אדעתא דנפשיה היכא דאיכא שינוייא כדאמרי' לעיל גבי אסקונדרי: וכתבו התוס' אהא דאמרי' לאפוקי דגים ועוברים דאין חמה רואה אותם אבל שאר ב"ח אסורין ומיהו בתבואה ופירות וכל דבר שאין בו רוח חיים שרי אע"ג דחמה רואה אותם דכיון שהזכיר רואי החמה משמע דוקא בע"ח שעשויים לראות החמה:

סעיף קטן לט

נדר משחורי הראש כו' ג"ז משנה שם הנודר משחורי הראש אסור בקרחין ובעלי שיבות ומותר בנשים ובקטנים שאין נקראין שחורי הראש אלא האנשים ובגמרא שם מ"ט מדלא קאמר מבעלי שער ומותר בנשים ובקטנים שאין נקראין שחורי הראש אלא האנשים מאי טעמא אנשים זימנין דמיכסו רישייהו וזימנין דמיגלו אבל נשים לעולם מיכסו וקטנים לעולם מיגלו ופירש הר"ן ז"ל מדלא קתני מבעלי שער אלמא אפילו קרחים בכלל וכיון דשחורי הראש לגבי קרחין לאו דוקא לגבי בעלי שיבות נמי לאו דוקא ומשום הכי אמר דכי קאמר שחורי הראש לאותם שאדם מתאר אותם בשחורי הראש נתכוון דהיינו אנשים דמשום דזמנין מיכסו רישיהון וזמנין מיגלו אי אפשר לתאר אותם לא במכוסי הראש ולא במגולי הראש ונקראין שחורי הראש לפי שרובן של אנשים ראשן שחור אבל נשים כיון דלעולם מיכסו במכוסי הראש אדם מתאר אותם עכ"ל ופי' הרא"ש מדלא קתני הנודר בבעלי שער ה"ה לקרחים ובעלי שיבות כבר היו שחורי הראש וה"ה למי ששערו לבן מפני שסופו משחיר ובדברי רבינו כתוב מותר בקרחים ובעלי שיבות והדבר ברור שהוא ט"ס וצ"ל אסור בקרחים ובעלי שיבות:

סעיף קטן מ

ומ"ש בשם הרמב"ם ואם דרכן לקרות שחורי הראש לכל אסור בכל בפ"ט ופשוט הוא מהכלל שבידינו בנדרים הלך אחר לשון בני אדם באותו מקום ובאותו זמן:

סעיף קטן מא

הנודר מן הילודים או מן הנולדים אסור בין באותם שנולדו כבר וכו' גם זה במשנה שם הנודר מן הילודים מותר בנולדים מן הנולדים רבי מאיר מתיר אף בילודים וחכ"א לא נתכוון זה אלא ממין שדרכו להוולד ומסיק בגמרא דחסורי מחסרא והכי קתני ר"מ אומר אף הנודר מן הנולדים מותר בילודים כי היכי דנודר מן הילודים מותר בנולדים א"ל רב פפא לאביי למימרא דנולדים דמתיילדן משמע אלא מעתה שני בניך הנולדים לך ה"נ דמתיילדן הוא אלא מאי דיילידו משמע אלא מעתה דכתיב הנה בן נולד לבית דוד יאשיה שמו הכי נמי דהוה אלא משמע הכי ומשמע הכי ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם וחכ"א לא נתכוון זה אלא ממי שדרכו להוולד לאפוקי דגים ועופות. ופי' הרא"ש ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם. רבנן סברי דבלשון בני אדם לכולהו קרי נולדים ור"מ סבר דוקא בעתידים להוולד: לא נתכוון זה אלא ממי שדרכו להוולד. ופליג אתרוייהו ואף מן הילודים אסור בשניהם אבל הר"ן פי' הכי פליגי ר"מ ורבנן דרבנן סברי כי היכי דנולדים בלשון תורה כולל נולדים כבר ועתידין להוולד ה"נ בלשון ב"א והיינו דהדרי רבנן למימר בסיפא דמתני' לא נתכוון זה אלא ממי שדרכו להוולד ולא דעת שלישי הוא אלא לפרש טעמייה דאמר דהנודר מן הנולדים אסור בכל וקא יהיב טעמא למלתייהו שלא נתכוין זה אלא ממי שדרכו להוולד בין להבא בין לשעבר לפי שאין במשמעות לשון זה כוונה אחת מיוחדת לשעבר דוקא או להבא דוקא ור"מ סבר דבלשון ב"א לא מיקרו נולדים אלא עתידים להוולד ובילודים דתרוייהו מודו דמותר באותם שעתידים להוולד טעמייהו משום לשון בני אדם דאילו בלשון תורה כי היכי דמשמע נולדים כבר כדכתיב כל העם הילודים במדבר ה"נ משמע עתידים להוולד כדכתיב כל הבן הילוד עכ"ל. ורבינו נראה שמפרש כשיטת הרא"ש דחכמים דסיפא דמתני' דעת שלישי הוא ופסק כוותייהו לחומרא אבל הרמב"ם ז"ל השמיט כל זה משום דכיון דבלשון בני אדם פליגי לא שייך למיפסק הלכה כחד מינייהו שהכל הולך אחר לשון ב"א באותו מקום ובאותו זמן:

סעיף קטן מב

נדר משובתי שבת או מאוכלי השום אסור בישראל ואסור בכותיים נדר מעולי ירושלים אסור בישראל ומותר בכותיים גם זה משנה שם (לא.) אלא שיש נוסחאות שגורסים גבי אוכלי השום מותר בכותיים וכן עיקר דמשמע ודאי כותים לא הוו אכלי שום בע"ש שהוא תקנת עזרא ובגמרא מאי שובתי שבת אילימא ממקיימי שבת מאי איריא כותים אפי' עכו"ם נמי כלומר אם יש עכו"ם משמרי שבת יהא אסור בהן ואסיק אביי מצווה ועושה קתני בתרתי בבי קמייתא ישראל וכותיים מצווים ועושים עכו"ם ההוא דעבדי

עושים ואינם מצווים עולי ירושלים ישראל מצווים ועושים כותיים מצווים ואינם עושים פי' שהכותיים מצווים במצות שהרי הם גרים ואינם עולים לירושלים ברגל שהוא מצוה ובמקום עלייתם לירושלים הולכין להר גריזים והרמב"ם בפ"ט כתב משנה זו כצורתה ובסוף כתב שלא נתכוון זה אלא למי שמצוה עליו לעלות לירושלים והוא תימה דהא בגמרא אמרינן דכותיים נמי מצווים הם אלא שאינם עושים וכך הו"ל לכתוב שלא נתכוון זה אלא למי שמצוה עליו לעלות לירושלים ועולה:

סעיף קטן מג

נדר מבני נח אסור בנכרים ג"ז משנה שם ובגמרא וישראל מי נפיק מכלל בני נח כיון דאיקדש אברהם אתקרו על שמיה כלומר ולא על שם נח:

סעיף קטן מד

ומ"ש נדר מזרע אברהם וכו' ג"ז משנה שם ובגמרא (שם) והאיכא ישמעאל כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב והאיכא עשו ביצחק ולא כל יצחק והרמב"ם בפ"ט כתב דעשו נתמעט מדאמר יצחק ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם:

סעיף קטן מה

ומ"ש דנודר מזרע אברהם אסור בגרים הוי טעמא דגרים נקראים על שם אברהם דכתיב כי אב המון גוים נתתיך:

סעיף קטן מו

נדר מהערלים אסור במולי עכו"ם כו' עד מותר במולי עכו"ם ג"ז משנה שם ויהיב טעמא במתני' מפני שאין הערלה קרויה אלא לשם עכו"ם ומייתי לה מכמה קראי וכתב רש"י ערלי ישראל בכלל מולין הן כגון שמתו אחיו מחמת מילה ע"כ נראה מדבריו דמומר לערלות אינו בכלל מולים אע"פ שהוא מקיים כל שאר מצות:

סעיף קטן מז

נדר מישראל אסור בגרים וכו' עד סוף הסימן תוספתא כתבה הרא"ש בס"פ ד' נדרים ופסקה הרמב"ם בפ"ט כתב הרמב"ם בספ"ט אחר שכתב כל דינים הכתובים בסימן זה ובכל הדברים האלו וכיוצא בהם דין הנודר והנשבע אחד הוא כתב הרשב"א סימן תרצ"ט שאלת מי שנדר או נשבע על דבר חוץ ממועדות וי"ט אם חנוכה ופורים בכלל י"ט או לא דמשמע דאינם בכלל כדאמרינן במגילה (ה:) משתה ושמחה קבילו עלייהו וי"ט לא קבילו עלייהו או דילמא לנהוג בו איסור מלאכה כי"ט לא קבילו עלייהו הא י"ט מיקרי כדמעיקרא שכל יום שיש בו תוספת שמחה ומשתה נקרא י"ט כדאמרינן (שבת קיט:) עבידנא יומא טבא לרבנן ובמקרא (שמואל א' י"ט) כי על י"ט באנו תשובה אם אינו יודע במה נתכוון מחמירין עליו שאין הימים האלו מבוררין בלשון בני אדם לקרותן

י"ט ולא מועדים אבל אם פירש ואמר שאף עליהם היה בדעתו להוציא נאמן וכההיא דתנן (נדרים יח:) סתם נדרים להחמיר ופירושן להקל ולהחמיר. וכתב ח"ג סימן ש"ה שאלת מי שנשבע סתם שלא יצחוק בשום צחוק אלא פירות בפירות מהו לצחוק בביצים תשובה פירות שם השותף הוא לכמה ענינים ונדרים ושבועות הולכים אחר דעת הנודר והנשבע כמו ששנינו סתם נדרים להחמיר ופירושן להחל ולפיכך שואלין הנודר במה היתה כוונתו וכל שיאמר סומכים על פירושו אבל אם אינו יודע למה נתכוון אלא שנדר סתם הולכין בנדרו להחמיר שסתמן של בני אדם עכשיו אין קוראין בשר ודגים וביצים פירות וכל כיוצא בזה הולכין אחר לשון בני אדם שבכל מקום ומקום: כתב רבינו ירוחם בשם ר"פ הנודר או הנשבע שלא יצחוק שום צחוק אסור להטיל גורלות ולא שום אדם בשבילו ודוקא מנה גדולה כנגד קטנה כדאמרינן בפ' שואל (שבת קמט:) אין מטילין חלשים בשבת משום קוביא עכ"ל ובתשובה שבסוף חזה התנופה כתוב הנשבע שלא ישחוק בשום שחוק השחוק הנקרא בלע"ז אפושטא"ר בכלל ועיקר השבועה היתה כדי להמנע מכל שחוק שמביא לידי הפסד ממון כדאיתא בפרק זה בורר (סנהדרין כה:) עכ"ל .

סימן ריח

סעיף קטן א

אחר כוונת הנודר כיצד היה טעון צמר ופשתן וכו' בפרק הנודר מן הירק (נדרים נה:) תנן אמר קונם צמר עולה עלי מותר להתכסות בגיזי צמר פשתן עולה עלי מותר להתכסות באניצי פשתן רבי יהודה אומר הכל לפי הנודר טען והזיע והיה ריחו קשה אמר קונם צמר ופשתים עולה עלי מותר להתכסות ואסור להפשיל לאחוריו ובגמ' תניא כיצד א"ר יהודה הכל לפי הנדר היה לבוש צמר והצר כלומר שהיה המלבוש צר ונצטער בו ואמר קונם צמר עולה עלי אסור ללבוש ומותר לטעון היה טעון פשתן והזיע ואמר קונם פשתן עולה עלי מותר ללבוש ואסור לטעון וכתב הרא"ש ז"ל כתב הרמב"ן ז"ל קא פסיק חד מרבוותא כרבי יהודה וכן מסתבר אע"ג דתני לה ביחידאה לית לן ראיה דפליגי רבנן עליה ועוד הא סתם תנא הכל לפי הנודר דתנן באידך פירקא שלא נתכוון זה אלא לשם אכילה ושתייה עכ"ל. וגם הרמב"ם ז"ל פסק כרבי יהודה בפ"ח מה' נדרים אבל הר"ן כתב מסתברא לי דברייתא פליגא אדמתני' בסבריה דרבי יהודה דתנא דמתני' ס"ל דרבי יהודה מודה לת"ק דכל היכא דליכא הוכחה לבישה משמע ולא טעינה ורבי יהודה דברייתא משמע דס"ל דלמישרי טעינה נמי בעי הוכחה אבל כל היכא דליכא הוכחה אסור אפי' בטעינה ומסתברא דכמתני' קי"ל הילכך סתמא לבישה משמע ולא טעינה

אבל היה טעון ומתוך כך נדר אסור בטעינה ומותר בלבישה זהו מה שנ"ל ודברי הרמב"ם ז"ל אינם כן בפרק ח' מהל' נדרים עכ"ל כלומר שהרמב"ם כתב דברי רבי יהודה במשנה ודבריו בברייתא כצורתם משמע דס"ל ז"ל דלא פליגי תנא דמתני' ותנא דברייתא אלא לדברי שניהם בין למישרי לבישה בין למישרי טעינה בעי רבי יהודה הוכחה ואי ליכא הוכחה כלל אסור בשניהם והרא"ש אף על פי שאינו סובר דברייתא פליגי אמתני' כהר"ן שהרי כתב בפסקי המשנה והברייתא מ"מ לענין הדין הוא סובר כמותו שהרי כתב וז"ל הא דקתני ברישא דברייתא היה לבוש צמר והצר לו לאו דוקא דה"ה בנודר סתם שאין במשמע אלא ללבוש ומתניתין נמי דייק דלא פליג רבי יהודה ארישא עכ"ל ודברי רבינו כדעת הרא"ש שכתב דין היה לבוש בהן וכו' והשמיט והצר לו: כתב הר"ש בר צמח על מי שנשבע שלא יעשה יין למכור לא ליהודי ולא לארמאי מפני שהעלילו עליו שמכר לישמעאלים ויש לו עכשיו קצת יין שהתחיל להקרים ועשאו קודם שישבע נראה שאסור למוכרו אע"פ שלא נשבע אלא שלא יעשה יין למכור וזה היה עשוי משום דאזלינן בתר דעת הנודר שנדר מחמת העלילה וכאותה ששנינו קונם צמר עולה עלי וכו' ר' יהודה אומר הכל לפי הנדר וכו':

סעיף קטן ב

היו מפצירין בו ליקח את בת אחותו וכו' עד שלא נתכוין אלא לשם אכילה ושתייה משנה בס"פ קונם יין :

סעיף קטן ג

ומ"ש ומותר גם באכילה ושתייה כיון שלא הוציאו בפיו וכו' כ"כ שם הרא"ש וכתב ולא דמי לרישא דאישות בכלל הנאה היא ומיהו בתוספתא דנדרים פ"ד תניא מותר ליכנס ולרחוץ עמו בצונן ואסור לאכול ולשתות וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ח ה"ז מותר ליכנס לביתו ולשתות לו צונן שלא נתכוין זה אלא שלא יאכל וישתה עמו בסעודה זו ע"כ נראה מדבריו דאסור באכילה ושתייה ומיהו אינו אסור אלא באותה סעודה בלבד שעליה היה מסרב: תניא תו בתוספתא היה מסרב שיאכל אצלו במשתה ואמר קונם ביתך שאני נכנס תוך המשתה אסור אחר המשתה מותר וכתבה רבינו ירוחם ונראה דלענין אכילה ושתייה קאמר ולטעמה אזלא דסברה דאסור לאכול ולשתות וקאמר דהיינו דוקא באותו משתה שעליו היה מסרב עמו שיאכל אצלו וכמו שפירשתי לדעת הרמב"ם במה שכתב בסעודה זו: כתב הריב"ש בסימן קצ"ח על ענין לשון הסכמה אחת ולא דמי להההיא דתנן טען והזיע וכו' דהתם הלבישה והטעינה הם שני ענינים חלוקים וכיון שיש הוכחה גדולה על מי מהם נתכוין הולכים אחריו אלא שמפני שנדר בצערו ולא נתן אל לבו לדקדק ולפרש ומ"מ בהיה לבוש צמר והצר אסור בכל לבישה לא שנאמר לא יהיה אסור אלא

במלבוש צר וכן בהיה טעון פשתן והזיע אסור בכל טעינה לא שנאמר לא יהיה אסור אלא במשא גדול שיזיע מחמת כובדו אבל במי ששואל מחבירו איזה דבר והוא הודה לו בנדר ביותר משאלתו לא נאמר כן דאיפשר שזה שואל ממנו מעט משום דתפסת מעט תפסת והנותן נתן לו הרבה דנותן בעין יפה נותן ועוד דכל הני הוו בנדרים שם שנדר בינו לבין עצמו והולכין אחר כוונתו משום דבעינן שיהיו פיו ולבו שוים אבל במי שנותן מתנה לחבירו כל שלשון המתנה כולל הולכים אחריו ואין הולכים בזה אחר אומדנא אא"כ הוא אומדנא דמוכח כההיא דמי שהלך בנו למד"ה דפרק מי שמת (בבא בתרא קמו:) וכגון זה כתב הרמב"ן בפרק יש נוחלין דבנדר שנדר אדם בינו לבין עצמו לא בעינן תנאי כפול ולא שאר דקדוקי התנאים אע"ג דבעינן הכי בתנאי שבין אדם לחבירו דומיא דתנאי בני גד ובני ראובן עכ"ל וכתב עוד אבל מה שנראה ברור הוא שנתלה מתנתם בהיות הסופרים הגונים ונאמנים במלאכתם דודאי לא עלה על הדעת שיתנו הסופרים לחשודים בעבירות וזו היא אומדנא דמוכח עכ"ל:

סעיף קטן ד

ראובן ששאל פרה משמעון לחרוש בה וכו' משנה בפרק אין בין המודר (נדרים מג.) א"ל השאילני פרתך אמר לו אינה פנוייה אמר קונם שדי שאני חורש בה לעולם אם היה דרכו לחרוש הוא אסור וכל אדם מותרין ואם אין דרכו לחרוש הוא וכל אדם אסורין פירוש איננה פנוייה דמלאכה היא עושה ונתעצב השואל כנגד המשאיל ואמר הואיל וסרבת להשאילה קונם שדי שאני חורש בה שלא אחרוש שדי בפרתך עולמית ואח"כ השאילה לו רואין אם הוא פרזי ודרכו לחרוש שדהו הוא אסור לחרוש שדהו באותה פרה וכל אדם מותר דודאי כי נדר אדעתא דנפשיה נדר ולא אדעתא דעלמא וכל אדם מותרין לחרוש לו שדהו באותה פרה. ואם אין דרכו לחרוש שיש לו אריסין החורשין בשבילו הוא וכל אדם אסורין דכיון דאין דרכו לחרוש לא לחרישתו נתכוין אלא שלא יהנה בחרישתה קאמר ומש"ה הוא וכל אדם אסורין לחרוש בשבילו כדי שלא יהנה בחרישתה ובספרי רבינו כתוב ואם אין דרכו לחרוש בעצמו הוא מותר לחרוש בה ושאר כל אדם אסורין לחרוש בה והיא גירסת הרא"ש אבל גירסת הספרים והרמב"ם והר"ן כגירסא קמייתא וכן עיקר:

ב"ה כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ג שנשאל על צבור שהטילו חרם שכל מי שיש בידו מעות שמתעסק בהם הן שלו הן של אחרים יתן כך וכך לקופה של צדקה וראובן הקדיש מעות לת"ת ומתעסק בהם לצורך ת"ת ואינו נהנה מהם לעצמו והשיב יראה לי כי מעות שהוקצו למצוה אינם בכלל של אחרים כי דעת הקהל הוא על מעות של אחרים שחייבים ליתן מס מהם אבל מעות של מצוה אינם בכלל כי פטורים הם מהמס עכ"ל: כתוב בתשובה להרמב"ן סימן רנ"ז שאלה הקהל החרימו שלא ידור איש פלוני במגרש פלוני עד זמן ידוע ובתוך הזמן שכר שם בית לחנות למכור שם

לחם ולעשיית מלאכתו וטוען שלא החרימו אלא שלא ידור שם ואינו נקרא דירה אלא במקום שאוכל ושותה ועושה אש אבל הוא אינו אוכל שם. תשובה לשון דירה נופל על ענינים רבים יש שהוא כעין ישיבה במקום וכו' ויש שהוא כמו עיכוב במקום וכו' ונופל גם כן למי שדר במקום אחד יום אחד כדאמרינן בפ' חזקת (בבא בתרא מא:) וכו' ולפיכך הכל לפי מה שהוא הענין אם מה שהחרימו על ענין שחשו שלא יהא שייך עמהם אפילו לישב עמהם בחנותם בכלל ואם מחמת שלא יקבע דירה עמהם הדין עמו שאין עיקר דירה אלא במקום פיתא שאוכל שם תדיר ואע"פ ששוכב במקום אחר כדשנינו (עירובין עג.) לענין עירוב וכל הנדרים והחרמות נדונין לפי מה שהוא הענין וכמו ששנינו רבי יהודה אומר הכל לפי הנדר טען והזיע והיה ריחו נודף ואמר קונם צמר ופשתים עולה עלי וכו' וכתב הרשב"א סי' תרס"ז שנשאל על מי שנשבע שלא ידור עם שמעון ואשתו לעולם אם מותר לדור עמו אחר ל' יום או עד ל' יום והשיב לא מצאתי זמן לדור דיושב נקרא כל ששהה ל' יום כדאיתא בפ"ק דב"ב (ח.) ודר הוא תרגום לשון גירות עם לבן גרתי הגרים עמכם גור בארץ הזאת וכאילו יראה שהוא זמן מרובה ואפי' דירת עראי קרויה דירה כדאמרי' (סוכה ב.) דירת עראי בעינן ואיפשר דאין פחות משבעה כדירת עראי של סוכה ומ"מ בנדון שלפנינו נחזור אל מה שאמרנו בנדרים הלך אחר ל' ב"א וצא וראה מה בני אדם שומעים בל' נודר שלא ידור עם פלוני ונהוג כן ואפשר שכיון שאמר לעולם ולעולם אין לו הפסק מכאן ולהבא גם בתחילתו נמנע שלא ידור עכ"ל.

וע"ל סי' ריז הנודר שלא ידור במקום אחד מה דינו: כתוב בת"ה סי' רע"ו על מי שחלה בנו ונדר שלא לשתות יין כל ימי החול עד שיהיה הבן בר מצוה ועמד הבן והבריא שנה או שנתים ואח"כ נפטר מחולי אחר ולא מלאו לו עדיין י"א שנה דאיכא לאיסתפוקי אי צריך להמתין עד שיגיע י"ג שנה שהיו ראויים לנער (וע"ל ס"ס ר"כ בב"ה) וכתב עוד בסי' קע"א על קהל שעשו תקנה בחרם שלא למכור בשר ביוקר מן הערך שקצבו להם והיה לאחד בשר ששחט כדי למכור קודם התקנה שהוא מסופק אם מותר למכור ביותר מן הערך הואיל והיה בידו קודם התקנה כתב הריב"ש בח"א סי' ס"ג על הסכמה שצוה הגיזבר שלא לקיים קצתה אין ההסכמה בטלה מפני ציווי הגיזבר ולזה אם הברורים רוצים לנהוג במינויים הקהל יתחייבו לתת להם שכרם כפי ההסכמה ואם אינם נותנין להם שכרם אינם מחוייבין מכח החרם שהרי לא קבלו עליהם החרם אלא ע"ד השכר ההוא ולא בפחות ואף אם נשבעו בפרט על דעת ההסכמה נשבעו עכ"ל:

סימן ריט

סעיף קטן א

מי שנדר או נשבע לישא אשה או לקנות בית וכיוצא בו וכו' ברייתא בס"פ מרובה (בבא קמא פ.) ומסיים בה מעשה באשה אחת שהיה בנה מיצר לה וקפצה ונשבע כל מי שיבא איני מחזירתו וקפצו עליה בני אדם שאינן מהוגנין וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו לא נתכוונה זו אלא להגון לה: כתב הרשב"א בתשובה על הנשבע לשכור מלמד לבנו עד י' ליטרין דעתי נוטה שמצד שבועתו הוא פטור כל זמן שישכור מלמד הגון לו שלא נשבע זה לשכור מלמד החכם יותר שיוכל לשכור וכל הנדרים אינם הולכין אלא אחר כוונת הלב וכיון שבתחילת הלימוד כ"כ ראוי והגון מי שלא הגיע למדרגת הרבנות כמו אחד מגדולי הרבנים ולא נתכוין זה אלא לראוי לו דומה למה שאמרו במרובה לא נתכוונה זו אלא לראוי לה ומיהו אם משלח המלמד ששכר לו קודם שיבא השני אפשר שהוא אסור מפני שהוא מחוייב בדבר מיד דהא האי דומה לדרבא (בר"ה ו) דאמר וצדקה מיחייב עליה לאלתר דקיימי עניים וכ"ש בענין הלימוד שהביטול בו הוי פסידא דלא הדר:

סעיף קטן ב

ומי שאסר עליו שום דבר בלא זמן אסור בו לעולם כ"כ הרא"ש בסוף פרק שבועות שתים דכל שאסר עליו בסתם ולא הזכיר לעולם כיון שלא קבע לו זמן ממילא נאסר עליו לעולם דאיזה זמן תתן לו ולא מסתבר שלא יאסר אלא רגע א':

סימן רכ

סעיף קטן א

קונם יין שאני טועם יום אחד וכו' ר"פ קונם (ס.) קונם יין שאני טועם היום אינו אסור אלא עד שתחשך שבת זו אסור בכל השבת והשבת לשעבר חדש זה אסור בכל החדש ור"ח להבא שנה זו אסור בכל השנה ור"ה לעתיד לבא שבוע זו אסור בכל השבוע והשביעית לשעבר ואם אמר יום אחד שבת אחד חדש אחד שנה אחת שבוע אחד אסור מיום ליום. ופי' הר"ן ז"ל אינו אסור אלא עד שתחשך. דכיון שאמר היום לא משמע אלא עד שיגמור אותו יום דהיינו עד שתחשך: שבת זו. אם נדר באחד מימי השבוע אסור בכל ימי השבוע ויום שבת עצמו בכלל איסור של שבוע שעבר דכי אמרי אינשי שבת זו דעתייהו על ימי החול הבאים ועל יום השבת: חדש זה. אם נדר באחד מימי החדש אסור בכל החדש ור"ח להבא שאין ר"ח שאחר ימי החדש מכלל האיסור אלא להבא הוא נמנה ומותר: שנה זו. אסור בכל השנה דהיינו עד ר"ח תשרי אבל ר"ה לע"ל אינו מכלל האיסור: שבוע זו. שני שמיטה זו: אסור עד שישלימו שש שנים של שמיטה ואסור ג"כ בשנה השביעית שדינה כשל שעבר: ואם אמר יום א' שבת א' וכו' אסור מיום ליום

כלומר הקף אחד וביום אחד אסור מעת לעת עכ"ל וכן פי' הרא"ש ז"ל ולכאורה נראה מדבריהם דאומר שבת אחד חודש אחד וכו' אינו אסור אלא עד שיגיע יום ההקף וא"צ להמתין מעת לעת אבל רבינו ירוחם ורבינו כתבו בכולן דאסור מעת לעת וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן תר"ן וכך הם דברי הרמב"ם בפ"י מה' נדרים ודברי הרא"ש והר"ן ג"כ אפשר לפרשם כן ובגמרא איבעיא להו קונם יין שאיני טועם יום מה דיניה כהיום או כיום אחד ולא איפשיטא וכתבו הרא"ש והר"ן דנקטינן לחומרא וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפי' ומיהו כתב שאם אכל אחר שחשכה אינו לוקה ופשוט הוא דכיון דלא נאסר אלא מספק אין מלקין על הספיקות ואהא דתנן אינו אסור אלא עד שתחשך איתא בגמרא אמר רב ירמיה לכשתחשך צריך שאלה לחכם מ"ט אמר רב יוסף גזירה היום משום יום אחד פי' שאם באומר קונם היום תתיר לכשתחשך בלא שאלה אתי לאיחלופי בנדר קונם יום אחד להתירו כשתחשך דלא משמע ליה דאיכא מידי בין אומר היום לאומר יום אחד: וכתב הר"ן ומה שנהגו עכשיו בתענית יחיד דלא הוי אלא מצפרא ועד פניא ואפי' הכי לכשתחשך שריא ליה בלא שאלה ולא גזרינן משום יום אחד היינו משום שהדבר ידוע שדינו של תענית כך הוא שאין איסורו כשאר נדרים שכבר קבעו לו חכמים זמן הילכך אפי' שרית ליה לכשתחשך לא אתי לאיחלופי בנודר יום אחד שדיני תעניות ונדרים חלוקין הם ולא אתי לאחלופי זה נ"ל וראיתי להרשב"א ז"ל שכתב כאן מה שלא נראה לעיני שהוא ז"ל כתב דה"ט דגזרינן בהיום משום שמקצת אותו יום הותר לו מתחלתו באומר יום אחד וכיון דמיין להדדי אתי לאיחלופי אבל תענית דמיתסר מתחלת היום לא דמי ליום אחד דמימר אמר להכי שרינן לכשתחשך לפי שאסרתי בתחילת היום אבל ביום א' שלא חל איסורו מתחילתו אינו בדין שאהא מותר לכשתחשך והאי פירושא לא סגי לי דהא באומר היום שהצריכוהו לכשתחשך שאלה מי לא עסקינן דקאי בשעת הנדר קודם שעלה עמוד השחר שנאסר מתחילתו כתענית יחיד אלא ודאי כדאמרן ומה"ט נמי המקבל עליו להתענות יום אחד בשבת אין מחייבין אותו שיתענה כ"ד שעות דודאי לתענית שאמרו חכמים נתכוין דהיינו מקודם שיעלה עמוד השחר עד שתחשך עכ"ל. ולע"ד נראה שמה שדחה דברי הרשב"א משום דבאומר היום שהצריכוהו לכשתחשך שאלה מי לא עסקינן דקאי בשעת הנדר קודם שעלה עמוד השחר וכו'. איכא למימר דאה"נ דאפי' קאי בשעת הנדר קודם שעלה עמוד השחר צריך שאלה לכשתחשך. ומ"מ כיון דכי קאי בשעת הנדר בתוך היום משום דדמי ליום אחד שהותר לו מקצת היום הוצרכו להצריכו שאלה אף כדקאי בשעת הנדר קודם שעלה עמוד השחר הצריכוהו שאלה דלא פלוג רבנן במילתייהו אבל בתענית דלא משכחת ביה כלל שמקצת תחילת

היום יהא מותר ליכא לאיחלופי כלל באומר יום אחד כנ"ל: והשתא מ"ש רבינו קונם יין שאני טועם יום אחד אסור בו מעת לעת מתני' היא:

סעיף קטן ב
ומ"ש או אמר קונם יין שאני טועם יום כבר נתבאר שהוא בעיא דלא איפשיטא ולחומרא:

סעיף קטן ג
ומ"ש שאני טועם היום אינו אסור אלא עד שתחשך מתני' היא:

סעיף קטן ד
ומ"ש בין אם עומד בתחילת היום או בסופו צריך שאלה לחכם כבר נתבאר כן בדברי הר"ן ז"ל וכתב רבינו ירוחם (ני"ד ח"ו) דדוקא בנודר היום דצריך שאלה אבל בשבת וחדש ושנה ושבוע לא אלא מיד שעבר זמן איסורו מותר בלא שאלת חכם ופשוט הוא:

סעיף קטן ה
ומ"ש ומיהו אם היה הנדר של מצוה וכו' א"צ התרה שם בגמרא אמרינן כמאן אזלא שמעתתיה דרב ירמיה דמצריך שאלה לכשתחשך לאומר קונם היום כרבי נתן דאמר כל הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקטיר עליה וכתב הרא"ש כרבי נתן וכו' נראה דלאו מהאי טעמא לחודיה קאמר דא"כ בכל הנדרים נמי אחר שקיימם נקנסיה להצריכו שאלה אלא להוסיף על טעמו של רב יוסף בא דמשום גזירה לחודא לא הוה מצרכינן שאלה אלא כיון דאיכא נמי הא דר' נתן קנסינן ליה ונ"מ שאם היה נדר של מצוה כגון לשנות או לטרוח במצות אחרות לא צריך שאלה עכ"ל וכ"כ הר"ן ז"ל:

סעיף קטן ו
ואם אמר ביום שאעשה דבר פלוני לא אוכל אותו היום דינו כהיום שמותר בלילה כלומר לכשתחשך ואם אומר אותו היום ולמחרתו אסור אותו היום ומחרתו ולילה שבנתי' וליל שלאחר המחרת מותר כל זה כתב הרא"ש ז"ל בתשובה כלל י"ב על מי שנדר ביום שאעשה דבר פלוני לא אוכל לחם אותו היום ומחרתו וז"ל השתא דקאמר אותו יום לאו ליום זה דמיא וליום סתם נמי דמיבעיא ולא איפשיטא לא דמיא דכיון דאמר אותו היום הוו כמו היום דמ"ט דהיום דכיון דעמד בו ואמר היום משמע היום שאני עומד בו עד שיפנה ה"ה אותו היום נמי הכי משמע אותו היום שאעשה בו דבר פלוני לא אוכל לחם עד שיפנה הילכך אסור בו ביום למחרתו וליל המחרת מותר אבל לילה הראשונה שבינתיים אסור כיון שהתחיל נדרו לא פקע עד עבור זמנו ואם עמד בלילה והתחיל הנדר אסור בלילה ביום שלאחריו ובלילה שנייה עכ"ל. וכ"כ ר"י בשם ה"ר דוד הכהן:

סעיף קטן ז
היה עומד באמצע השבוע ואמר קונם יין שאני טועם שבת זו וכו' ואם אמר שבוע אחד אסור מע"ל כבר נתבאר דמתני' היא:

סעיף קטן ח
ומ"ש דשבוע סתם דינו כשבוע אחד כבר נתבאר דרעיא היא באומר יום סתם ונקטינן לחומרא ומינה נילף לאומר שבוע סתם: ומ"ש אסור מעת לעת כבר נתבאר וממה שכתבתי לעיל בשם הר"ן יש ללמוד דהיה עומד באמצע השבוע ובתוך החדש ובתוך השנה ובשמיטה לאו דוקא אלא ה"ה לעומד קודם להם בשעת הנדר וכ"נ מתשובת הרא"ש שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ט
היה עומד בתוך החדש ואמר חדש זה וכולי כבר נתבאר דמתניתין היא:

סעיף קטן י
ומ"ש שאפי' אם ר"ח ב' ימים שהראשון לתשלום חדש שעבר אפ"ה מותר בו וכו' הכי מפרשינן בגר' מתני'. והנה רבי' השמיט פה דין אומר חדש א' או חדש סתם אסור מיום ליום ולא ידעתי למה דהא תנן בהדיא שאם אמר חדש א' אסור מיום ליום ובעיא דאומר יום סתם באומר חדש סתם נמי שייכי כי היכי דשייכי בכל אינך והרמב"ם כתב דברים אלו בפ"י:

סעיף קטן יא
היה עומד בתוך השנה ואומר שנה זו אסור עד תשלום השנה ומותר ביום ראש השנה מבואר במשנה שהבאתי: ומ"ש ושנה זו מונין מתשרי שאפי' אם עומד בכ"ט באלול כיון שהגיע תשרי מותר בפ"ק דר"ה (יב.) תניא באחד בתשרי ר"ה לנדרים ובעי בגמרא למאי הלכתא ומהדר לכדתניא המודר הנאה מחבירו לשנה מונה י"ב חדש מיום ליום ואם אמר שנה זו אפי' לא עמד אלא בכ"ט באלול עלתה לו שנה ופריך ואימא בניסן הוי ר"ה לנדרים ומשני בנדרים הלך אחר ל' ב"א ומ"ש אמר שנה אחד אסור מעת לעת מבואר במשנה שכתבתי. ומ"ש דה"ה לאומר שנה סתם נתבאר דבאומר יום סתם איבעיא לן ולא איפשיטא ולחומרא ומינה נילף דה"ה לאומר שנה סתם:

סעיף קטן יב
ומ"ש ואם השנה מעוברת אסור י"ג חדשים מיום ליום בפ' קונם יין (נדרים סג.) תנן קונם יין שאיני טועם השנה ונתעברה השנה אסור בה ובעיבורה וכתב הרא"ש עלה דהיינו לומר שאם אמר שנה אחת אסור י"ג חדש ולא אמרינן לא היתה דעתו על שנה מעוברת אלא כסתם השנים שהם י"ב חדש אלא בנדרים הלך אחר ל' ב"א ובין פשוטה ובין מעוברת קרויה שנה עכ"ל וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"י וז"ל שאיני אוכל שנה אחת ה"ז אסור שנה תמימה מיום ליום ואם נתעברה השנה אסור בה ובעיבורה והר"ן ז"ל כתב נ"ל דרבותא דמתני' דמיתסר בעיבורה לנודר מתחילת השנה איצטריך דאי בנודר בר"ח

שבט פשיטא דהשנה עד ר"ה משמע אלא ודאי בנודר מתחלת השנה אתא לאשמועינן דמיתסר בעיבורה מיהו דוקא באומר השנה או שנה זו אבל באומר שנה אחת סתם אין חדש העיבור בכלל אע"פ שאותו שנה שנדר בה מעוברת שהרי אם לא נהג באיסורו שנה זו משלם לשנה הבאה הפשוטה ואע"פ שאסור לעשות כן בתחילה דאיכא בל תאחר כיון שאם איחר משלם בשנה אחרת הרי לא הוקבעו נדרו בשנה זו שהיא מעוברת הילכך אין חדש העיבור בכלל והוסיף עוד הרשב"א ז"ל דאפי' באומר שנה אחת מיום זה אין חדש העיבור בכלל ואינו נ"ל אלא כל שקדם נדר לחדש העיבור ואמר שנה אחת מיום זה מונין י"ג חדש ואני חוכך עוד לומר דאפילו בנדר שנה אחת סתם אסור בעיבורה דמסתמא שנה זו משמע ואי פשע נמי קרוב אני לומר דאין לו תשלומין דמהשתא חייל נדריה ע"כ:

סעיף קטן יג

ואם עומד בחורף ואמר שנה זו והיא מעוברת אסור עד תשרי ולא אמרינן שאדר שני יעלה לו במקום אלול ירושלמי כתבו הרא"ש ז"ל בפרק קונם יין:

סעיף קטן יד

היה עומד בחורף ואמר עד ר"ח אדר עד ר"ח אדר ראשון וכו' משנה בפרק קונם יין (שם) עד ר"ח אדר עד ר"ח אדר א' עד סוף אדר עד סוף אדר שני כך היא גי' הרמב"ם והרא"ש וכתב הרא"ש טעמא דלב' אדרים חשיב חד ירחא וי"ג עד ר"ח אדר עד ר"ח אדר א' עד סוף אדר עד סוף אדר א' זו היא גירסת הראב"ד והר"ן ז"ל וכתב הר"ן דטעמא משום דאדר סתמא ראשון משמע ודברי רבי' כגי' הרמב"ם והרא"ש:

סעיף קטן טו

ומ"ש והרמב"ם חילק דהיינו דוקא שאינו יודע וכו' הוא בפ"י וטעמו משום דדייקינן עלה דמתניתין בגמרא (שם) לימא רבי יהודה היא דתניא אדר א' כותב אדר א' אדר שני כותב אדר סתם דברי ר"מ רבי יהודה אומר אדר א' כותב אדר סתם אדר ב' כותב תנין אמר אביי אפי' תימא ר"מ הא דידע דמעברא שתא הא דלא ידע והתני' עד ר"ח אדר עד ר"ח אדר א' אם היתה שנה מעוברת עד ר"ח אדר שני מכלל דרישא לאו במעוברת עסקינן ש"מ הא דפשיטא ליה דמעברא שתא הא דלא ידע פי' דכי לא ידע דמעברא שתא כי אמר אדר סתם הראשון משמע ולא השני שלא נתכוון אלא לאדר הסמוך לשבט וכי ידוע דמעברא כי אמר אדר סתם משמע השני ופסקו הרא"ש והר"ן ז"ל הלכה כרבי יהודה כדקי"ל בכל דוכתא דהלכה כר"י לגבי ר"מ ולפי זה לא שאני לן בין ידע שהשנה מעוברת ללא ידע אבל הרמב"ם ז"ל נראה שפוסק כר"מ ומפני כך מחלק בין ידע שהיא מעוברת ללא ידע וטעמו דמדקאמר תלמודא עלה דמתניתין לימא רבי יהודה היא משמע דדחיקא

מילתא לאוקומא דלא כר"מ משום דסתם מתניתין ר"מ וכל היכא דאיתיה דלא כוותיה הוי דוחקא וכיון דבאוקימתא דאביי אתיא כר"מ נקטינן כוותיה כדקי"ל הלכה כסתם משנה ועוד דברייתא דמייתי לסיועי לאביי מיתניא סתמא כר' מאיר כוותיה נקטינן:

סעיף קטן טז

היה עומד בשמיטה ואחר שמיטה זו וכו' אמר שמיטה א' אסור ז' שני' וכו' כבר נתבאר במשנה שכתבתי ומ"ש האומר שמיטה סתם אסור ז' שנים מע"ל כבר נתבאר שהיא בעיא דלא איפשיטא ולחומרא:

סעיף קטן יז

נדר מדבר אחד ואומר עד הפסח אינו אסור אלא עד שיגיע פסח עד שיהיה הפסח אסור עד שיצא משנה פ' קונם יין (נדרים ס.):

סעיף קטן יח

ומ"ש עד פני הפסח שם במשנה עד פני הפסח רבי מאיר אומר עד שיגיע רבי יוסי אומר עד שיצא ובגמרא (סב:) למימרא דרבי מאיר סבר לא מעיילי איניש נפשיה לספיקא ורבי יוסי סבר מעיילי איניש נפשיה לספיקא כלומר דעד פני יש במשמעותו ג' עניינים איכא למימר עד שני ימים הראשונים דהיינו עד שיגיע ואיכא למימר עד פני ימים האחרונים ואיכא למימר עד דפני פיסחא והיינו עד שיצא וקאמר ר"מ עד שיגיע דלא מעיילי איניש נפשיה לספיקא ודבר המבורר לקרות פני הפסח קאמר והיינו עד שיגיע ורבי יוסי סבר מעיילי איניש ליאסר בכל מה שיוכל להסתפק ורמינהו מי שיש לו ב' כתי בנות מב' נשים וכו' א"ר חנינא בר אבדימי אמר רב מוחלפת השיטה והתניא כל שזמנו קבוע ואמר עד לפני ר"מ אומר עד שיצא ורבי יוסי אומר עד שיגיע וכתב הר"ן ולענין הלכה כיון דמפכינן להו וקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י נקטינן באומר עד פני הפסח שאינו אסור אלא עד שיגיע ואע"ג דבפרק האומר דקידושין רמינן הני מתניתין אהדדי ומסקינן התם לעולם לא תיפוך דבמתני' לא במעיילי נפשיה לספיקא פליגי אלא בלישנא בעלמא פליגי דר"מ סבר עד פני עד קמי פסחא משמע ור"י סבר עד דמתפני פסחא משמע ולפום ההוא סוגיא מתני' כדקיימא קיימא ורבי יוסי סבר עד שיצא אפ"ה כיון דהך סוגיא איתמר בסוגיא דנדרים משמע דאיכא למיסמך עלה טפי מההיא סוגיא דהתם דלא בדוכתא אתמר ועוד דהא תניא כי הך סוגיא והוא דעת הרמב"ם ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל פסק כסוגיא דהתם דלא תיפוך ורבי יוסי אמר בעד פני אסור עד שיצא ונקיטינן כוותיה ע"כ לשונו והרא"ש פסק כדברי הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן יט
נדר עד הקציר או עד הבציר וכו' שכל דבר שאין זמנו ידוע בכל לשון שיאמר אינו אסור אלא עד שיהא פי' עד שיגיע כך מפורש שם במשנה (סא:) ורבינו דנקט עד שיהא במקום עד שיגיע לא דק:

סעיף קטן כ
ובכל מקום זמן הנדר לפי מה שממהרים או מאחרים לקצור בו במשנה שם:

סעיף קטן כא
ומ"ש ואנו הולכים אחר המקום שעומד בו הנודר בשעת הנדר כו' ברייתא שם (סב:) ומ"ש וקציר סתם הוא קציר חטים ואם המקום שנדר בו רובו קציר שעורים הולכים אחריו שם במשנה עד הקציר עד שיתחילו העם לקצור קציר חטים אבל לא קציר שעורים הכל לפי מקום נדרו אם היה בהר בהר ואם היה בבקעה בבקעה. ופירש הר"ן עד שיתחילו העם לקצור קציר חטים דהא הוא דחשיב להו לאינשי וקרו ליה קציר סתם: הכל לפי מקום נדרו. כלומר אם במקום נדרו הורגלו לקרות לקציר שעורים קציר סתם הכל לפי מקום נדרו וכן נמי אם היה בהר אף בזה הולכין אחר מקום נדרו שאם היה בהר שאע"פ שאח"כ ירד לבקעה והגיע קציר של בקעה כיון שעדיין לא הגיע קציר של הר אסור עד שיגיע קציר של הר וכדאיתא בגמרא עד כאן לשונו:

סעיף קטן כב
ובירושלמי מיבעיא אם קבע זמן למשתה בנו וכו' ולא איפשיטא ולחומרא הרא"ש והר"ן ז"ל הביאוהו בפרק קונם יין ופסק הרא"ש ז"ל דכיון דספיקא היא נקיטינן לחומרא:

סעיף קטן כג
עד הקיץ עד שיכנסו בכלכלות פירות לא שיקוצו עראי אלא שיקוצו הרבה ומכניסים התאנים בכלכלות שם במשנה (סא:) עד הקיץ עד שיתחילו העם להכניס בכלכלות ופי' הרא"ש ז"ל לא שיקוצו עראי אלא עד שיקוצו הרבה ומכניסין בכלכלות: כתב ר"י עד הקיץ עד שיתחילו העם להכניס כלכלות של תאנים ולא של ענבים:

סעיף קטן כד
עד שיעבור הקיץ עד שישמרו הסכינים וכו' שם במשנה עד שיעבור הקיץ עד שיקפלו המקצועות ופי' הרא"ש היינו סכינים שנקפלין ונכנסין לתוך קתיהן כגון תער ולאחר שעבר הקיץ מקפלין אותם ונכנסין לתוך הקתא ומצניעין אותם לשנה הבאה וי"מ מקצועות היינו מחצלאות שמייבשים עליהם התאנים בשדה ולאחר שמכניסין התאנים מקפלין המחצלאות לשמרם:

סעיף קטן כה

האוסר עצמו מדבר עד הגשמים אסור עד זמן הגשם וכו' שם במשנה (דף סב:) עד הגשמים עד שיהיו הגשמים עד שתרד רביעה שנייה רשב"ג אומר עד שיגיע זמנה של רביעה ובגמרא (שם) א"ר זירא מחלוקת דאמר עד הגשמים אבל אמר עד הגשם עד זמן גשמים קאמר ופירש הרא"ש עד הגשמים או עד שיהיו הגשמים באי זה לשון שאמר מותר כיון שהתחילו הגשמים לירד ברביעה שנייה לפי שאין זמן קבוע למשך ירידתן ורשב"ג מיקל טפי ואמר עד זמן רביעה אע"פ שלא ירדו גשמים: מחלוקת עד הגשמים. דגשמים משמע לת"ק ירידת גשמים וגם משמע לשון רבים ומיעוטו שנים אבל עד הגשם לשון זמן גשם וגם משמע לשון זמן רביעה ראשונה ואיפליגו אמוראי בזמן הרביעה ונראה מדברי הרא"ש שפסק כר' יהודה דאמר רביעה ראשונה בז' במרחשון ושנייה בי"ז בו וגם נראה מדבריו דהלכ' כת"ק דמתני' שכתב וז"ל א"ר זירא מחלוקת דאמר עד הגשמים אבל אמר עד הגשם עד זמן הגשמים קאמר והיינו עד שיגיע זמנה של רביעה ראשונה בא"י דהיינו ז' במרחשון ובגולה ס' בתקופה ושניה בא"י עד י"ז ובגולה עד ע' בתקופה הכל לפי מקום נדרו אבל הרמב"ם פסק בפ"י מהלכות נדרים האוסר עצמו בדבר עד הגשם ה"ז אסור עד זמן הגשמים שהוא בא"י ר"ח כסליו הגיע זמן הגשמים ה"ז מותר בין ירדו גשמים בין לא ירדו ואם ירדו גשמים מי"ז במרחשון ה"ז מותר ואם אמר עד הגשמים ה"ז אסור עד שירדו הגשמים והוא שירדו מזמן רביעה שניה שהוא בא"י ומקומות הסמוך לה מכ"ג במרחשוון ואילך עכ"ל נראה שהוא ז"ל פוסק כרבי יוסי דאמר רביעה ראשונה היא בי"ז במרחשון ושנייה בכ"ג בו ושלישית בר"ח כסליו ומפרש דר' זירא ה"ק מחלוקת דאמר עד הגשמים דמשמע עד שירדו גשמים ממש וגם משמע שירדו מרביעה שנייה ואילך דגשמים ל' רבים הוא ומיעוטן שנים אבל אמר עד הגשם עד זמן גשמים קאמר כלומר דלשון דעד הגשם משמע עד שיגיע זמן הגשם ואע"פ שלא ירדו וזמן הגשם דמהניא אפילו לא ירדו היינו שהגיע זמן האחרון שלהם דהיינו זמן רביעה שלישית ומיהו אם ירדו גשמים אפילו ברביעה ראשונה סגי דכך חשוב ירדו מרביעה ראשונה ואילך כמו הגיע זמן רביעה ג' ולא ירדו והראב"ד השיג עליו וכתב יראה לי שיש כאן שיבוש הו"ל לומר עד הגשם זמן הגשם שהוא י"ז במרחשון כרבי יוסי בין ירדו בין לא ירדו ואי אמר עד הגשמים אסור עד שירדו גשמים מזמן רביעה שנייה שהיא מכ"ג במרחשון עכ"ל ובעל מ"ע כתב שספר מוטעה בא ליד הראב"ד ואילו באה לידו הנוסחא הנכונה שהיא כמו שהעתקתי לא היה משיגו וכתב כן לפי שחשב שלא היה משיגו הראב"ד אלא על סוף דבריו ולא על תחלתן והדבר ברור שאם היה מבין בעל מ"ע

דברי הראב"ד לא היה כותב כן כי דבר פשוט הוא שעל תחילת דבריו הוא משיגו משום דהא דא"ר זירא אבל אמר עד הגשם עד זמן גשמים קאמר משמע ליה ז"ל דהיינו לומר דעד הגשם משמע עד זמן הגשם בין ירד בין לא ירד וגם משמע עד זמן הגשם הראשון דהיינו רביעה ראשונה וכמו שפירשנו לדעת הרא"ש והר"ן ז"ל ואילו הרמב"ם ז"ל כתב דבלא ירדו גשמים אסור עד ר"ח כסליו שהיא רביעה שלישית לרבי יוסי ובהגיע רביעה ראשונה אסור אא"כ ירדו גשמים ולכן כתב עליו דיש כאן שיבוש דמן הראוי הו"ל להתיר בהגיע זמן רביעה ראשונה בין ירדו גשמים בין לא ירדו ומה שסיים הראב"ד ואם אמר עד הגשמים אסורים עד שירדו גשמים וכו' סיומא דלישנא נקט ואזיל ולא להשיג עליו בא א"נ אפשר שהוא משיג עליו למה כתב והוא שירדו מזמן רביעה שנייה שהיא בא"י ומקומות הסמוכים לה וכו' דמשמע דבנודר בא"י דווקא קאמר אבל לא בנודר בח"ל וכדעת הרא"ש ז"ל והראב"ד סובר דבכל מקום הולכין אחר זמן רביעה דא"י ומ"מ שוים הראב"ד והרמב"ם ז"ל דהלכה כרבי יוסי בזמן הרביעות וכן בדין דהא הלכתא כוותיה לגבי רבי יהודה ויש לתמוה על הרא"ש למה פסק כרבי יהודה לגבי רבי יוסי ולדברי כולם קשה למה פסקו הלכה כת"ק והא א"ר יוחנן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וציידן וראיה אחרונה ואין לומר דס"ל ז"ל דלא קי"ל כי האי כללא דהא פליג עליה שהרי גבי הרבה מקומות כגון בכתובות (נט:) וכיוצא בזה פסקו כרשב"ג משום האי כללא דרבי יוחנן לכך נ"ל שטעמו מדא"ר זירא מחלוקת דאמר עד הגשמים וכו' וההיא לת"ק איצטריך וכיון דרבי זירא פירש דברי ת"ק אלמא הלכתא כוותיה:

סעיף קטן כו

ואם אמר עד שיפסקו הגשמים אסור עד שיעבור הפסח בפרק קונם יין (שם) פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה במתניתין ופסק כרבי יהודה:

סעיף קטן כז

רבי יהודה אומר קונם יין שאיני טועם עד שיהא הפסח אינו אסור אלא עד ליל הפסח וכו' שלא נתכוון זה אלא עד שעה שדרך ב"א לאכול שום משנה שם (סג:) כלומר דאע"ג דנודר ואומר עד שיהא הפסח אסור עד שיצא וכן באומר עד שיהא הצום או השבת אסור עד שיצא וכמו שנתבאר בסימן זה נודר מן היין עד שיהא הפסח ומן הבשר עד שיהא הצום כלומר י"ה ומן השום עד שתהא השבת אינו אסור אלא עד שיגיע דאומדן דעתא שלא נתכוון זה לבטל מצות ארבע כוסות בליל פסח או סעודת בשר בעי"ה במקום שדרכן לאכול בו בשר כדאיתא בפ' אותו ואת בנו (חולין דף פ"ג.) רבי יוסי אומר אף עי"ה בגליל דכיון דמצוה לאכול ולשתות בעי"ה במקום שנהגו לאכול בו בשר מצוה בבשר ומש"ה בהאי מותר קודם שיגיע הצום דאמדינן דעתיה דעד סעודה דלילי הצום

קאמר וכן אמדינן דעתיה שלא נתכוון לבטל אכילת שום דליל שבת שהוא מצוה מתקנת עזרא אבל בנודר מכל שאר דברים חוץ מן היין בפסח והבשר בצום והשום בשבת ואמר עד שיהא אסור עד שיצא וכמו שנתבאר דאומר עד שיהא בדבר שזמנו קבוע אסור עד שיצא ומתוך דברי תלמוד שהגירסא הנכונה במשנה היא עד שיהא הפסח עד שיהא הצום עד שתהא שבת ושלא ככתוב בספרי רבי' עד הפסח עד הצום ואין כתוב בהן עד שיהא וכן מ"ש בספריו גבי פסח ושבת אלא לשעה אינו מיושב ויש לגרוס אלא עד שעה וכך היא גירסת המשנה:

סעיף קטן כח

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן ובשם הרא"ש ז"ל הרא"ש והרמב"ן כתב דאין הלכה כרבי יהודה וחילק בין לא נתכוון דהכא ללא נתכוון זה אלא לשום אכילה ושתייה דסוף פרקין ובין לא נתכוון דלעיל דטען והזיע ובעיני נראה שאין לחלק דגבי ביתך שאיני נכנס וטיפת צונן שאיני טועם אנו סותרין דבריו מפני כוונתו והנדר בטל לגמרי כ"ש שנלך אחר כוונתו לזמן נדרו וכוונה זו בריאה וטובה שאינו רוצה להיות נמנע מהמצוה עכ"ל: והר"ן הביא דברי הרמב"ן וכתב שהרא"ה חולק עליהם והרמב"ם בפירוש המשנה פסק שאין הלכה כר' יהודה ולא כר' יוסי ולכן בחיבורו בה' נדרים השמיט דבריהם:

סעיף קטן כט

ירושלמי אמר קונם יין שאיני טועם בחג אסור בי"ט האחרון ונראה דאתי לאשמועינן דאע"ג דשמיני חג עצרת הוא רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב בלשון בני אדם בכלל החג הוא ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם:

סעיף קטן ל

אמר לאשתו מה שאת עושה קונם שאני נהנה ממנו עד הפסח וכו' עד ומותר ליהנות במה שתעשה אחריו משנה בפרק הנודר מן הירק (נדרים נז.):

סעיף קטן לא

היה עומד במרחשון ואמר לאשתו קונם שאת נהנית לי מכאן ועד פסח וכו' משנה בפ' הנודר מן הירק (נדרים דף נז.) שאת נהנית לי עד הפסח אם תלכי לבית אביך עד החג הלכה לפני הפסח אסורה בהנאתו עד הפסח לאחר הפסח בלא יחל דברו שאת נהנית לי עד החג אם תלכי לבית אביך עד הפסח הלכה לפני הפסח אסורה בהנאתו עד החג ומותרת לילך אחר הפסח ופי' הרא"ש לאחר הפסח בלא יחל דברו אם הלכה לאחר הפסח עוברת בבל יחל למפרע על מה שנהנית ממנו קודם הפסח ובפ' אלו מותרין (נדרים טו.) אהא דאמר רב יהודה קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר אל יישן היום שמא יישן למחר מותיב מרישא דמתניתין דקתני הלכה לפני הפסח אסורה בהנאתו עד

הפסח הלכה אין לא הלכה לא ומשני הלכה לפני הפסח אסור ולוקה לא הלכה איסורא בעלמא והדר מותיב מדקתני סיפא אחר הפסח בלא יחל דברו ואי דלא אתהני לפני הפסח מי איכא בל יחל אלא פשיטא דאתהני אלמא מתהני כלומר אלמא מותר ליהנות. ומשני דאי איתהני ה"ז בבל יחל דברו כלומר אם עברה ונהנית לפני הפסח ועברה והלכה לאחר הפסח ה"ז בבל יחל ופסקו הפוסקים הלכה כרבי יהודה וא"כ נקטינן מתני' כדאוקימנא לה אליביה וכ"כ הרא"ש בפ' הנודר מן הירק עלה דמתני' תריצנא לרישא דמתני' בפ"ב הלכה אסורה בהנייתו ולוקה וכו' וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהל' נדרים וכך הם דברי רבינו שכתב הלכה לפני הפסח וכו' ואם נהנית לו לוקה ואפילו לא הלכה אסורה ליהנות וכו' היינו מאי דשנינן אליבא דרב יהודה הלכה לפני הפסח אסור ולוקה לא הלכה איסורא בעלמא:

סעיף קטן לב

ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל עבר הפסח אע"פ שעבר התנאי ה"ז אסור לנהוג חולין בנדרו וכו' וכתב עליו ואיני מבין דבריו שהרי לא נדר אלא עד הפסח וכו' כלומר וכיון שלא נהנית קודם הפסח מותרת אחר הפסח לילך וליהנות לו גם הראב"ד ז"ל השיג כן וז"ל חיי ראשי צורת ההלכה אינו כן דאפילו רב יהודה דמחמיר ועליה מקשינן ממתניתין מתרץ להאי בל יחל דאי איתהני קודם הפסח קאמר אבל לאוסרה בהנאתו בדלא הלכה לא קאמר אלא ודאי אי נהנית לו קודם הפסח חייב למונעה מלילך לביתו אביה עד החג כדי שלא יחול עליו בל יחל למפרע עכ"ל כלומר דאוקימנא בגמרא דהא דתנן עבר הפסח בלא יחל דברו וכו' דוקא בשעברה ונהנית קודם הפסח דאז אם תלך אחר הפסח בל יחל דברו הא אם לא נהנית קודם הפסח מותרת לילך אחר הפסח והיה נ"ל דאה"נ שדעת הרמב"ם ז"ל שאפילו לא נהנית קודם הפסח אסורה לילך וליהנות אחר הפסח והיינו דתנן עבר הפסח בלא יחל דברו וכ"נ מדבריו בפירוש המשנה וטעמא משום דכיון דזמן משך השבועה שלא תלך לבית אביה הוי עד החג בכל ההוא זימנא אסורה לילך וליהנות והא דמוקי לה בגמרא דאי איתהני לפום מאי דס"ד דמקשה דכל היכא דלא איתהני מקמי פיסחא לא מיתסר אהדר ליה אבל קושטא דמילתא דאפי' לא אתהני מקמי פיסחא נמי אסורה אחר הפסח לילך וליהנות אבל קשה מי דחקו להרמב"ם ז"ל לפרש כן ולא פירש דקושטא דפירושא דמתניתין הוא כדמשמע בגמרא דכל דלא איתהני מקמי פיסחא ליכא משום בל יחל ותו דא"כ מאי האי דמסיים בה הרמב"ם בחיבורו ואם הלכה אחר הפסח אינה אסורה מליהנות לו ולכן נ"ל דהרמב"ם ז"ל מודה ודאי דהיכא דלא נהנית קודם הפסח מותרת לילך אחר הפסח והכא בשנהנית קודם הפסח עסקינן וה"ק עבר הפסח אע"פ

שהלך התנאי ה"ז אסור לנהוג חולין בנדרו ולהניחה שתלך ותהנה פירוש אסור להניחה שתלך ותשאר בהנאתה שנהנית קודם הפסח דנמצא שעובר למפרע אבל ליהנות אחר הפסח מותר אפילו נהנית קודם הפסח והלכה אחר הפסח שנמצא שעבר על לא יחל מכל מקום מותרת ליהנות אחר הפסח דהנאה זו כיון דלא מצי מתיא לידי איסור כלל דהא לא הדירה אלא עד הפסח מותר וזהו שכתב ואם הלכה אחר הפסח אינה אסורה מליהנות לו כן נראה לי לדחוק ליישב דבריו:

סעיף קטן לג

שאת נהנית לי עד החג אם תלכי לבית אביך עד הפסח וכו' שם במשנה וכתבתיה בסמוך ובפרק אלו מותרין (נדרים טו:) מותיב מינה לרב יהודה דאמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר לא יישן היום שמא יישן למחר ומתני' קתני הלכה לפני הפסח אסורה בהנאתו הא לא הלכה לא כלום ואף לפני הפסח מותר ליהנות ומשני ה"ה דאפי' לא הלכה אסורה הלכה אסורה ולוקה לא הלכה איסורא בעלמא וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהלכות נדרים וז"ל א"ל שאין את נהנית לי עד החג אם תלכי לבית אביך עד הפסח אסורה ליהנות מיד ואם הלכה לפני הפסח ונמצא מהנה אותה ה"ז לוקה ואסורה בהנייתו עד החג ומותרת לילך לבית אביה משהגיע הפסח עכ"ל. ויש לתמוה על רבינו וגם על הרא"ש שכתבו סיפא זו כצורתה ולא כתבו הא דתריצו בה דבפרק ואלו מותרין ואיפשר שסמכו על מה שכתבו מהא דתריצו בה בריש מתני' דמינה נילף דסיפא נמי מיתרצא בההוא גוונא:

סעיף קטן לד

ודע דאהא דאמרינן הלכה לפני הפסח אסורה בהנאתו ולוקה כתב הר"ן ולוקה היא אבל הוא אינו לוקה שהרי לא עשה שום איסור אלא שהדירה אבל הרמב"ם כתב לוקה הוא שהדירה אם מהנה אותה אבל היא אינה לוקה דכיון דלא נדרה כלל לא שייך בה לא יחל דברו וליתא דודאי הוא אינו לוקה מדאמרינן בפרק אין בין המודר (נדרים דף לה.) גבי יש מעילה בקונמות ככרי עליך ונתנה לו במתנה מי מעל לימעול נותן הא לא אסיר עליה אלמא אין האוסר עובר כלל והמודר נמי עבר דאף על גב דכתיב לא יחל דברו לא יחל הדבר קאמר וראיה מדאמרינן בפרק יוצא דופן (נדה מו:) לפי שמצינו שהשוה הכתוב את הקטן לגדול לזדון שבועה לאיסור ובל יחל ומפרש התם לאיסור בל יחל קאמר וכגון שהקדישו הוא ואכלו אחרים שהאחרים לוקים על הקדישים משום בל יחל אלמא מודר לוקה אע"ג דלא אמר מידי הלכך הכא כי אמרינן ולוקה אאשה קאי עכ"ל:

(ב"ה) כתוב בת"ה סימן רע"ז שנשאל על ראובן שחלה בנו ונדר שלא לשתות יין כל ימי החול עד שיהיה הבן בר מצוה ועמד הבן מאותו חולי והבריא ואח"כ נפטר מחולי אחר ולא מלו לו עדיין י"א

שנה אם מותר לשתות יין מיד אחר מיתת בנו השיב דצריך להתיישב אם אסור לשתות עד שיגיע זמן י"ג שנה שהיו ראוים לנער דמתדמה ליה למגרש ואומר מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש ומת בתוך י"ב חודש ולי משרא שרי לשתות יין מיד אחר מיתת בנו והתם שאני דאיכא למיגזר אטו לא מת כמו שכתבו שם התוספות (גיטין עו): (ב"ה) והר"ן כתב שה"ר שמואל הנגיד בשם ר"ע פסק כשמואל וכ"כ הרמב"ן וכתב הר"ן עוד מה מפרש הרמב"ם בדברי שמואל ובפרק קמא דקידושין כתב שהרי"ף פסק כשמואל: (זה שייך לסוף סימן רכ"ב בב"י):

סימן רכא

סעיף קטן א

ראובן שאסר נכסיו על שמעון או שאסר עצמו מנכסי שמעון הנאסר אסור לעבור על שדה האחר וכו' ר"פ (לב:) אין בין המודר הנאה מחבירו למודר הימנו מאכל אלא דריסת הרגל וכלים שאין עושים בהן אוכל נפש ובגמרא מאן תנא ר"א היא דאמר אפילו ויתור אסור במודר הנאה. ופי' הרא"ש דריסת הרגל לעבור דרך ארצו: אפילו ויתור. מה שאדם מוותר משלו ואינו מקפיד עליו וכתב בפסקיו דהאי דריסת הרגל דמתניתין אומר ר"ת דמיירי אף בבקעה בימות החמה דלא קפדי אינשי והכריח לפרש כן מדמשמע הכא דלרבנן לא קפדי אינשי אדריסת הרגל ובפרק השותפין שנדרו (נדרים מה.) משמע דאף רבי אליעזר בן יעקב לא שרי ליכנס לחצר המודר אלא בשותף ומטעם ברירה דכל א' נכנס בשלו אבל לחצר של אחר אסור לכ"ע הילכך ע"כ לומר דהכא איירי בבקעה בימות החמה דלא קפדי אינשי וכתב עוד הרא"ש דהלכה כר"א הואיל וסתם לן תנא כוותיה. והר"ן כתב שכך פסק הרמב"ן אבל ר"ח פסק בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף נז:) שאין הלכה כמותו וכן דעת ר"ת ומדברי הרמב"ם ז"ל נראה שהוא פוסק כר"א שסתם וכתב משנתינו כצורתה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם לא נדר ממנו אלא מאכל וכו' שם במשנה המודר הנאת מאכל מחבירו לא ישאילנו נפה וכברה רחיים ותנור אבל משאילו חלוק וטלית נזמים וטבעות וכל דבר שאין עושין בו אוכל נפש מקום שמשכירין כיוצא בהם אסור ובגמרא (לג.) והא מן מאכל נדר אמר ר"ל באומר הנאת מאכל עלי אימא שלא ילעוס חטים ויתן על גב מכתו אמר רבא באומר הנאה המביאה לידי מאכלך עלי ופירש הרא"ש מקום שמשכירין כיוצא בהם אסור דכיון דדרך להשכיר כיוצא בהם והוא מוחל לו השכירות באותם הדמים הוא יכול לקנות אוכל נפש והוא הדירו מהנאה המביאה לידי מאכל: והא מן מאכל נדר.

דמשמע דוקא אוכל נפש: הנאת מאכלך. משמע שהוא הנאה מגוף המאכל בלא אכילה: הנאה המביאה לידי מאכל. היינו תיקון או דבר שיוכל לקנות בו מאכל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו אבל אם יש בו שייכות מאכל וכו' או אפילו שק להביא בו פירות וחמור להביא פירות שם בגמרא וכתבו הרא"ש והר"ן דאיצטריך לאשמועינן דלא תימא דלא מיקרי הנאה המביאה לידי מאכל אלא לתקן המאכל כנפה וכברה אבל להביא אליו המאכל בלבד כשק וחמור שרי קמ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש וסוס לרכוב עליו לבית המשתה וטבעת להראות בו בבית המשתה ולעבור דרך שדהו לבית המשתה וכו' שם בעיין דאיכא למימר אע"ג דהקרבת המאכל אליו מיקרי הנאה המביאה לידי מאכל להקריב עצמו למאכל במפסק ומיזל בארעיה כדי שיהא שם מהרה לאו הנאה המביאה לידי מאכל הוא דשאני התם שעשה במאכל עצמו וכן נמי סוס לרכוב עליו וטבעת ליראות בה כדי שיראה כאדם חשוב ע"י רכיבת הסוס או טבעת שבידו ובשביל זה יתנו לו מנה יפה כה"ג גרמא בעלמא הוא ולא איפשיטא ולחומרא וכ"פ הרמב"ם והרא"ש וכיון דמשום ספיקא אסרינן להו אין לוקין עליהם וכן פסק הרמב"ם בפ' ו':

סעיף קטן ה

ובירושלמי מיבעיא אם מותר לקנות לו צרכי סעודה או לא בפרק הנזכר ורבינו ירוחם כתב עוד דבירושלמי איבעיא אם משאילו קרדום לבקע עצים לצורך מאכל ולא איפשיטא ולחומרא אבל קרדום לנכש בו פשוט בירושלמי דמותר להשאילו וגרסינן תו בירושלמי תני אבל משאילו כוסות קערות ותמחויין שאינם מוצין את האוכל אבל מכנסין את האוכל לפסין וקדרות אסור לטחון ולדרוס אסור לקצור צריכה ולבצור צריכה: אהא דאמר רבא באומר הנאה המביאה לידי מאכל עלי וכו' כתב הר"ן איכא מ"ד דבכה"ג אסור בין בלעיסת חטים על גב מכתו בין בנפה וכברה ואין נוח לי דבכלל הנאה הבאה לידי מאכל לא משמע נתינת חטים לעוסים על גבי מכתו אלא הכי פסקא דמילתא דאי נדר ממאכל אינו אסור אלא באכילה בלבד ומותר בכל דבר אחר. אמר הנאת מאכלך עלי אסור באכילה ואסור ללעוס חטים ע"ג מכתו אבל לשאול ממנו נפה וכברה שרי אמר הנאה המביאה לידי מאכל עלי אסור באכילה ואסור לשאול נפה וכברה מיהו ללעוס חטים וליתן ע"ג מכתו שרי כך נראה בעיני עכ"ל. בירוש' בעי נדר מן הככר מהו לחמם בו ידיו ולא איפשיטא ולחומרא :

סעיף קטן ו

ראובן שמודר הנאה משמעון יכול שמעון לפרוע חובו של ראובן ומיהו פי' ר"ת דדוקא מזונות אשתו ובניו וכו' בפרק אין בין המודר (נדרים לג.) תנן המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו ופורע לו את חובו ומוקי לה רב אושעיא בגמרא כחנן דאמר בפרק בתרא דכתובות (קו:) מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופירנס את אשתו אבד מעותיו וכתבו התוספות בפרק בתרא דכתובות (קז.) אהא דמוקי לה כחנן הואיל ופן אינו יכול לתובעו ממנו אע"פ שמ"מ מהנהו שא"צ לשלם חובו מש"ה לא מיתסר שאינו אלא גרמא בעלמא שע"י שפורע זה לבעל חובו מיפטר ור"ת מפרש דאיירי דוקא במזונות אשתו ומש"ה פטור דאין הדבר ברור שיהא מתחייב זה הבעל מזונות שמא היה יכול לפטור שהאשה עצמה היתה מצמצמת אם לא היתה מוצאה מי שימציא לה מעות אע"ג דבפסקו לה ב"ד איירי מ"מ היתה מצמצמת דלא ליקרו לה רעבתנותא אבל גבי שטר חוב אפילו חנן מודה דלא איבד מעותיו דהנאה גמורה הוא הואיל ולא היה יכול ליפטר בשום ענין וה"פ הא מני חנן הוא כלומר האי פורע אייריי באותו חוב דאיירי בה חנן דהיינו במזון האשה דוקא וחנן הוא וכן פר"ח וריב"א הביא ראיה מהירושלמי דה"ה בשאר חובות ור"ת אומר דעל כרחך הירושלמי פליג אגמרא דילן ודעת רש"י כדעת ריב"א שכתב שם בפ"ב דכתובות הא מני חנן הוא דאמר אבד מעותיו זה שפירנס אשת חבירו וה"ה נמי לכל חוב שעליו ועמד זה ופרען וזה לא אמר לו הלויני אינו חייב לו כלומר וכיון דאילו פרעיה לשם הלואה לאו הלואה הוא כי פרעיה לשם מחילה לאו מידי יהיב ליה עכ"ל וקאמר בירושלמי דאפילו אם המלוה היה דוחקו לפרוע ואפילו היה משכון ביד המלוה קאמר חנן דזה שפרעו אבד מעותיו ומשום דא"ל הוינא מפייס ליה ומחיל לי ויהיב לי משכונאי ומדברי הרי"ף ז"ל נראה שפוסק כדברי רש"י וריב"א וכ"פ הרמב"ם בפכ"ו מהלכות מלוה והרא"ש כתב מחלוקת ר"ת וריב"א ולא הכריע ורבינו כתב בח"מ סימן קכ"ח שמסקנת הרא"ש כר"ת וכך הם דבריו גם פה ותמהני עליו דבהדיא נראה מדברי הרא"ש שהוא סובר דאין הלכה כר"ת שהרי בפרק אין בין המודר כתב בפירושיו עליה דחנן דה"ה לכל חוב שעליו ובפסקיו פרק בתרא דכתובות אהא דקאמר התם ב' דברים דאמר חנן הלכה כמותו וכיוצא בו כ' כיוצא בו דחנן דאמר לעיל כו' הא מני חנן הוא דאמר אבד מעותיו והא דאיצטריך למיפסק הלכה כיוצא בו טפי משאר פסקי הלכה שבתלמוד דממילא מדמינן מילתא למלתא ההיא דחנן איצטריך דלא תימא דוקא בפורע מזון אשתו שאינו חיוב גמור כ"כ הוא דפטור קמ"ל דאף כיוצא בו בשאר חובות נמי

הלכה כמותו עד כאן לשונו והרי זה מבואר כדברי רש"י וריב"א והרי"ף והרמב"ם דסברי דחנן אף בשאר חובות איירי:

סעיף קטן ז

ויכול לזון אשתו ובניו וכו' שם במשנה (לח.) המודר הנאה מחבירו זן את אשתו ואת בניו אע"פ שחייב במזונותם ובגמרא תני יהושע איש עוזא אומר זן עבדיו ושפחותיו הכנענים פי' אפילו עבדיו הכנענים וכ"ש העברים וכתב הרא"ש וזן את אשתו משמע דאתיא אפילו כרבנן מדלא קאמר הא מני חנן כדקאמר לעיל ואומר ר"ת דמיירי בשזן את אשתו בפניו וכו' עד והוא מענגה במזונות יתירים ורבי' תמה עליו למה הביא דברים אלו בפסקיו שהרי אין דברים אלו אמורים אלא לרבנן אבל לחנן בין בפניו בין שלא בפניו בין שהבעל נותן לה וזה מענגה במזונות יתירים בין שזה נותן לה כל מזונותיה מותר וכיון דאיפסיקא הלכה כחנן בפ' בתרא דכתובות לא הו"ל להרא"ש להביא בפסקיו דברי המפרשים דברי רבנן ואני אומר דעדיפא מינה איכא למיתמה על הרא"ש דגבי מתני' דפורע לו חובו השמיט אוקימתא דרבי אושעיא דמוקי לה כחנן ולא כתב אלא אוקימתא דרבא דאמר אפילו תימא דברי הכל גבי מודר הנאה על מנת שלא לפרוע כלומר דאפילו לרבנן דאמרי שחייב לוה להחזיר לזה דמי החוב שפרע בשבילו גבי מודר הנאה דהיינו מתניתין דיהיב ליה על מנת שלא לפרוע עסקינן כלומר דכשהלוהו התנה עמו שלא יהא כח בחבירו לכופו אלא כשירצה הלוה יפרענו מדעתו הילכך כי פרע ליה מדיר לאותו חוב אף על גב דאפשר דמודר משום כיסופא פרע ליה אפילו הכי כיון דאי בעי לא פרע ליה לא מידי יהיב ליה למודר והשתא למה השמיט אוקימתא דרב הושעיא דמוקי לה כחנן דהלכתא כוותיה לכך נראה לי שסובר הרא"ש דנהי דהלכה כחנן דפורע חובו של חבירו אבד מעותיו מ"מ גבי מודר הנאה חשיב ליה רבא כמהנהו ואסור ולהכי לא בעא לאוקומי מתני' כחנן אע"ג דהלכה כוותיה ואוקמה בדיהיב ליה ע"מ שלא לפרוע והלכה כרבא דבתרא הוא ומפני כך השמיט אוקימתא דרבי הושעיא ומזה הטעם איצטריך לאוקומי מתניתין דזן את אשתו ואת בניו אפילו כרבנן כי היכי דתיקום ליה אליבא דהלכתא דאי לא הוה מיתוקמא אלא כחנן לא הוה מיתוקמא מתני' דגבי מודר הנאה אליבא דהלכתא וכדפרישית אליבא דרבא ואפשר דלישנא דרבא דייק הכי דקאמר אפילו תימא ד"ה גבי מודר הנאה דיהיב ליה וכו' כלומר אע"ג דהלכה כחנן צריכין לאוקמי מתני' בגוונא אחרינא משום דבמתני' דבמודר הנאה מיתניא מודה חנן דהויא הנאה ואסור ולפיכך צריך לאוקומה דיהיב ליה ע"מ שלא לפרוע וד"ה ואין להקשות על זה מדקאמר בגמרא רבא לא אמר כרב הושעיא דקא מוקי למתני' כד"ה ולמה לי האי טעמא תיפוק לי

דרבא סבר דבמודר הנאה מודה חנן דאסור די"ל דעדיפא מינה קאמר דאפי' אי הוה סבר רבא כרב הושעיא דשרי חנן במודר הנאה עדיף ליה לאוקמה כד"ה אבל לפום קושטא דמילתא משמע דרבא סבר דמודה חנן במודר הנאה כדפרישית א"נ ה"ק כי היכי דתיקום מתני' כד"ה סבר רבא הכי דבמודר הנאה מודה חנן דאסור ואי לאו האי רווחא דאוקמא מתני' כד"ה אפשר דהוה מודה רבא לרב הושעיא דלחנן מודר הנאה שרי ו והשתא אזדא לה תמיהת רבינו על הרא"ש שהביא דברי מפרשים הללו בפסקיו דלפי סברתו דבמודר הנאה לחנן נמי אסור אם כן לד"ה צריך לאוקומי מתני' כדמפרש להו ר"ח או כדברי הי"מ ולפיכך הוצרך הרא"ש ז"ל לכתוב בפסקיו דברי המפרשים הללו אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ו מהלכות נדרים דמותר לו לפרוע שהרי לא הגיע לידו כלום אלא מנע ממנו התביעה ומניעת התביעה אינו בכלל איסור הנייה לפיכך מותר לו לזון את אשתו ואת בניו ואת עבדיו אפילו הכנענים אף על פי שהוא חייב במזונותם והיינו כדאוקי רב הושעיא מתני' כחנן ונראה מדברי הרב ז"ל דהא דלא אוקי בגמרא מתניתין דזן את אשתו ואת בניו כחנן משום דלא איצטריך הוא דממילא משמע דבגוונא דאוקימנא הא דקתני פורע את חובו מיתוקם נמי הא דקתני זן את אשתו ואת בניו: כתב הר"ן אהא דתניא זן את אשתו ושפחותיו הכנענים נ"ל דבמזונות יתירים קאמר ואדר"א קאי וה"ק ההוא שריותא דר"א בבהמה טמאה דהיינו מזונות יתירים ליתיה דאפילו בהמה טמאה לפטמא עבידא ולמוכרה לעכו"ם אבל בעבדיו ושפחותיו מיהא איתיה שהרי אין עומדין לאכילה ע"כ כלומר דלא שרי לזון עבדיו ושפחותיו אלא כשהבעלים מעלים להם מזונות כדי צרכם וזה נותן לה מזונות יתירים אבל לזונם לגמרי לא דא"כ נמצא זה מהנהו:

סעיף קטן ח

אבל אסור לזון בהמתו בין טמאה בין טהורה שם במשנה ואע"ג דפליג ר' אליעזר ואמר זן את הטמאה לית הלכתא כותיה אלא כת"ק דאסר אף בטמאה:

סעיף קטן ט

ואסור ללמדו מקרא אבל מלמדו מדרש שם במשנה (לה:) ומסיים בה מלמדו מדרש הלכות ואגדות ופירש הרא"ש מדרש. ספרא וסיפרי שהוא מדרש הפסוקים: הלכות. הלכה למשה מסיני: אגדות. שהסמיכום על הפסוקים ובגמרא מקרא מ"ט לא ילמדנו משום דמהני ליה מדרש נמי קא מהני ליה אמר שמואל במקום שנוטלין שכר על המקרא ואין נוטלין שכר על המדרש מאי פסקא הא קמ"ל דאפילו במקום שנוטלין שכר על המקרא שרי למישקל על המדרש לא שרי למישקל מ"ש מדרש דכתיב ואותי צוה ה' בעת ההיא וכו' כאשר צוני ה' אלהי מה אני בחנם אף אתם בחנם מקרא נמי רב אמר שכר שימור כלומר דסתם לומדי מקרא קטנים הם וצריכין שימור ור"י אמר שכר פיסוק טעמי'

כלומר שכר שמלמדים להם הטעמים שרי דטעמים לאו דאורייתא נינהו. וכתב הר"ן ז"ל ואיכא בין רב לרבי יוחנן ללמוד מקרא לגדול דלא בעי שימור דלרב אסור דפיסוק טעמים דאורייתא ולרבי יוחנן שרי משום פיסוק טעמים הלכך לענין הלכה כיון דקי"ל רב ור"י הלכה כר"י נקטינן דאפילו בגדול שרי ליטול שכר על המקרא וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות נדרים:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו הילכך אפי' אם הנאסר אומר לו לאוסר שילמדנו מותר כ"כ הרא"ש שם דהא דקתני מלמדו היינו אפי' אם בקש ממנו שילמדו מותר ואע"ג דאוקימנא להא דתורם תרומתו באומר כל הרוצה לתרום יבא ויתרום הא אם אמר תרום אסור אלמא דאסור למיעבד שליחותיה אפי' במידי דלא עבידי למישקל עליה אגרא כגון קריאת שם תרומה וכן משמע לעיל גבי ומקריב קרבנותיו היינו דוקא בדבר שצריך דעת ושליחות כגון תרומה וקרבן אבל מחזיר אבידתו ומלמדו מקרא ומרפאו רפואת נפש כיון דא"צ דעת ושליחות אפי' אם מצוה לעשות מותר דאין איסור שליחות אלא בדבר שצריך שליחות והרמב"ן פי' בע"א ואינו נראה ע"כ:

סעיף קטן יא

ומ"ש והאידנא שנוטל שכר גם על המדרש הכל אסור כ"כ שם הרא"ש ז"ל והאידנא שנוטלין שכר אף על המדרש כמ"ש בבכורות פרק עד כמה (בכורות דף כט.) בשם ר"י דמותר אף מדרש אסור ע"כ:

סעיף קטן יב

ומ"ש ומותר ללמוד את בנו שם במשנה (לה.):

סעיף קטן יג

ומ"ש ולהשקות כוס תנחומין וכוס ששותין כשיוצאין מבית המרחץ שם (לח:) א"ר ירמיה א"ר יוחנן המודר הנאה מחבירו מותר להשקותו כוס של שלום מאי כוס של שלום הכא תרגימו כוס של בית האבל במערבא אמרי כוס של בית המרחץ ופי' הרא"ש כוס של בית המרחץ מים חמין כדאמרינן בפרק כירה (שבת מא.) רחץ ולא שתה מים חמין דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא מבפנים והנאה מועטת הוא והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ו ומותר ראובן לשתות כוס של תנחומין מידו של שמעון ומשל ראובן וכן כוס של בית המרחץ שאין בזה הנייה וכתב עליו הראב"ד ואיך אין בה הנייה אלא שיש בה חיי נפש. ואולי משל עצמו קאמר שאינו מהנהו אלא ההשקאה בלבד והוא מצוה ע"כ. ופשוט הוא דבהכי מיירי הרמב"ם בסיפא שאינו מהנהו אלא השימוש לבד דומיא דכוס תנחומין דרישא שפירש שלא התיר אלא בשהכוס של ראובן. וכך הם דברי הר"ן שכתב

מותר להשקות לו כוס של שלום כלומר מותר לשמשו בכוס של בית האבל א"נ של בית המרחץ מפני דרכי שלום שהיה דרכן בכך ומיהו דוקא האי כוס של המודר דלשמשו בכגון זה בלבד התירו דומיא דאידך דמדיר את בנו לת"ת שהתירו למלאות לאביו מים משל אב:

סעיף קטן יד

ראובן שאסר נכסיו על שמעון אסור להשיאו בתו קטנה או נערה כו' עד אע"פ שפוטרו מחיוב מזונותיו מימרא בפרק אין בין המודר (נדרים לח.) ואהא דקאמר מותר להשיאו בתו בוגרת מדעתה כתב הר"ן טעמא קא יהיב למלתיה כלומר מש"ה שרי דהא מדעתה הוא דכיון שבגרה אין לאביה רשות בה א"נ כי קאמר מדעתה למעוטי דעתו דחתן שאם עשאו שליח לדבר עמה על עסקי נישואין אסור דהא קא מהני ליה והרא"ש פי' בתו בוגרת מדעתה ואע"פ שמשיאה ואינה עוברת על דעתו שרי והא דהיכא דנכסי שמעון אסורין עליו מותר לישא בתו אע"פ שפטרו מחיוב מזונותיה ומייתי לה בגמרא מק"ו דגדולה מזו אמרו זן את אשתו ואת בניו כלומר ואע"פ שעודה ברשות האב כ"ש שיכול לזונה אחר שנתחייב במזונותיה:

סעיף קטן טו

ומחזיר לו אבידתו בין שנכסי בעל אבידה אסורין למחזיר וכו' משנה שם (לג:) המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו ופורע לו את חובו ומחזיר לו את אבידתו מקום שנוטלין עליה שכר תפול הנאה להקדש ובגמרא פליגי בה ר' אמי ורבי אסי חד אמר ל"ש אלא כשנכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה דכי מהדר ליה מדעתא דנפשיה קא מהדר ליה אבל נכסי בעל אבידה אסורין על המחזיר לא קא מהדר ליה דקא מהני ליה פרוטה דרב יוסף וחד אמר אפי' נכסי בעל אבידה אסורין על המחזיר מהדר ומשום פרוטה דרב יוסף לא שכיח איכא דמתני לה בהאי לישנא ר' אמי ור' אסי ח"א ל"ש אלא כשנכסי בעל אבידה אסורין על המחזיר ומשום פרוטה דרב יוסף לא שכיח אבל נכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה לא מהדר ליה משום דקא מהני ליה וח"א אפי' נכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה מותר דכי מהדר ליה מידי דנפשיה קא מהדר ליה ואותיבנא למ"ד בשנכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה לא מהדר ואסיקנא בקשיא ולפיכך פסק הרא"ש כמ"ד אפי' נכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה מהדר וכתב וה"ה שניהם אסורין זע"ז וכן דעת הר"ן וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהל' נדרים וכתב רבי' ירוחם דאפי' אומר לו בפירוש שיחזירנה לו דאין איסור שליחות אלא בדבר שצריך שליחות כגון תרומה אבל דבר שיכול לעשותו בלא דעת בעלים כגון מחזיר אבידתו אפי' שיאמר לו בפירוש תחזיר

לה לי אין בו איסור שליחות ודוקא בדבר מצוה עכ"ל וכבר נתבאר בסמוך אצל מלמדו מדרש שהרמב"ם אסר והרא"ש חלק עליו והתיר:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו ובמקום שנוטלין שכר על החזרת אבידה אם נכסי בעל אבידה אסורין למחזיר אסור לו לקבלו זה נראה שהוא פשוט וכך הם דברי הרא"ש שם וכ"כ הר"ן ז"ל בשם רבותיו ואע"פ שהוא ז"ל כתב דצ"ל דמותר לו לקבלו דכיון דמקום שנוטלין עליה שכר היינו כבטל מן הסלע אע"ג דיהיב ליה כי ההוא אגרא בעל אבידה למחזיר לא מיתהני מחזיר מיניה דבעל אבידה כלל שאותו שכר כבר היה מצוי בידו דברי רבי' כדעת הרא"ש ודעת רבותיו של הר"ן דאפי' כה"ג חשיבא להו הנאה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן יז

ומ"ש אלא מחזיר לו בחנם היינו לומר דבכה"ג א"צ שתפול הנאה להקדש דשפיר יכול להחזיר לו בחנם כיון דנכסי מחזיר מותרין לבעל אבידה אבל אה"נ שאם בעל אבידה אינו רוצה לקבל בחנם שתפול הנאה להקדש:

סעיף קטן יח

ומ"ש ואם נכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה אינו רשאי להחזיר לו בחנם פשוט הוא משום דא"כ הא מהני ליה:

סעיף קטן יט

ומ"ש צריך לקבלו היינו לומר דבכה"ג א"צ שתפול הנאה להקדש דשפיר יכול לקבלו כיון דנכסי בעל אבידה מותרין למחזיר ואסור להניחו ביד בעל אבידה כדי שלא יהנה מנכסי מחזיר אבל אה"נ שאם המחזיר אינו רוצה לקבלו שתפול הנאה להקדש:

סעיף קטן כ

ומ"ש ואם נכסי שניהם אסורין זה על זה אינו יכול לקבל השכר שא"כ הוא נהנה ולא להניחו וכו' כלומר בכה"ג ליכא תקנתא אחרינא אלא דתפול הנאה להקדש ולפ"ז מתני' דקתני תפול הנאה להקדש מיתוקמא בכה"ג דליכא תקנתא אחרינא א"נ בשנכסי בעל אבידה אסורין למחזיר ואין בעל אבידה רוצה לקבל חנם או כשנכסי מחזיר אסורין לבעל אבידה ואין מחזיר רוצה לקבלו. ולדעת הר"ן לא מיתוקמא אלא כשנכסי מחזיר אסורים לבעל אבידה ואין המחזיר רוצה לקבלו שאילו היה רוצה לקבלו אפילו נכסי שניהם אסורים זה על זה אין צורך ליפול הנאה להקדש דהא יכול הוא לקבל שכרו כפועל בטל לדעתו ז"ל ומיהו כבר כתבתי דכולהו רבוותא פליגי עליה וסברי כמ"ש רבי':

סעיף קטן כא

ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון יכול ראובן ליכנס לו לבקרו וכו' משנה שם (דף לח:) המודר הנאה מחבירו ונכנס לבקרו עומד אבל לא יושב ובגמ' (דף לט.) במאי

עסקינן אי בשנכסי מבקר אסורין על החולה אפי' יושב נמי אי בשנכסי חולה אסורין על המבקר אפי' עומד נמי לא אמר שמואל לעולם בשנכסי מבקר אסורין על החולה ובמקום שנוטלין שכר על הישיבה ואין נוטלין שכר על העמידה קמ"ל דאפי' במקום שנוטלים שכר על הישיבה בעי למישקל על העמידה לא בעי למישקל אבע"א גזירה שמא ישהא בישיבה עולא אמר לעולם בשנכסי חולה אסורין על המבקר ומחיותיה לא אדריה א"ה אפי' יושב נמי הא אפשר בעמידה פי' אפי' יושב דעומד מ"ט שרית משום דמבקר מצוה קא עביד ונהי דחולה מתהני ממילא שרי וכיון שכן אפי' יושב אית לך למישרי מה"ט. ואי בשנכסי חולה אסורין על המבקר אפי' עומד לא. שהרי נהנה בדריסת הרגל ומשום מצוה לית לן לאתהנויי מאיסורא. עולא אמר לעולם בשנכסי חולה אסורין על המבקר. וכ"ת אפי' עומד ליתסר משום דלא אדריה מחיותיה כלומר דמסתמא חולה כי אדריה למבקר לא אדריה במילתא דצריכא ליה כי הכא שהחולה נהנה ממנו בביקורו ואיכא נסחי דגרסי וכגון דלא אדריה מן חיותיה ולהך נסחא נמי לאו דבעינן דאמר הכי בפירוש אלא דסתמא דמילתא הכי איתא והכי מוכח הך מיתיבי דמייתי בסמיך עכ"ל הר"ן ז"ל. ותנן תו במתניתין ומרפאו רפואת נפש אבל לא רפואת ממון ומפרש בגמרא רפואת נפש גופו רפואת ממון בהמתו אמר רב זוטרא בר טוביה אמר ר"נ אבל א"ל סם פלונייפה לה סם פלוני רע לה וכתב הרא"ש רפואת נפש גופו ובמקום שאין נוטלין עליה שכר. רפואת ממון. בהמתו אע"ג דאין נוטלין עליה שכר מ"מ הוא מהנהו אבל גופו מצוה עביד ירושלמי רבי יודן ורבי יוסי חד אמר כאן במדירו מגופו כאן במדירו מנכסיו וח"א כאן בשיש לו מי ירפאנו כאן בשאין לו מי ירפאנו אם יש לו מי שירפאנו אפי' רפואת הנפש לא ירפאנו לא מכל אדם זוכה להתרפאות והא דמרפא בהמתו בשאין מי ירפאנה משום דהוי כמחזיר לו אבידתו דמצוה קא עביד והלה במידי דנפשיה קא מיתהני וגמרא דילן נמי סברה הכי דקאמר רב אומר לו סם פלוני יפה לה ואיפשר דבעלים עבדי לה אבל אם ראה שבהמתו אחזה דם ואם לא יקיז לה דם תמות מותר להקיז לה דם אבל תלמודא דידן לא מפליג בין מדירו מגופו למדירו מנכסיו עכ"ל: והשתא דברי רבינו מבוארים שמ"ש ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון יכול ראובן ליכנס לבקרו ובמקום שנוטלין שכר וכו' לא ישב אצלו אלא מבקרו מעומד היינו כאוקימתא דשמואל דאוקי מתניתין כשנכסי מבקר אסורים על החולה ובמקום שנוטלין שכר על הישיבה וכו' והר"ן פסק דאפי' במקום שאין נוטלין שכר על הישיבה אסור לבקרו מיושב גזירה שמא ישהא בישיבה והיינו כשינוייא דאב"א ורבי' לא חש להוא שינויא וגם הרמב"ם בפ"ו מה' נדרים לא הזכירו:

סעיף קטן כב
ומ"ש ואם אין דרך ליתן שכר לרפואה יכול לרפאותו אפי' בידים אבל אם דרך ליתן שכר לרופא לא ירפאנו בחנם היינו מתני' דמרפאו רפואת נפש ופרישנא בגמרא דהיינו רפואת גופו ואוקמה הרא"ש במקום שאין נוטלין עליה שכר ומשמע דאם נוטלין עליה שכר לא ירפאנו בידו משום דמהני ליה אבל הרמב"ם ז"ל כתב סתם מותר לו לרפאותו בידו שזו מצוה היא ולא חילק בין מקום שנוטלין עליה שכר למקום שאין נוטלין ומיהו אפשר שגם הוא ז"ל מחלק ביניהם והא דסתים לה סתומי משום דמילתא דפשיטא הוא דהיכא דנוטלין עליה שכר לא ירפאנו בחנם:

סעיף קטן כג
ומ"ש אפי' אם יש רופא אחר שירפאנו מבואר בירושלמי שהביא הרא"ש וכדקא יהיב טעמא שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות וגם הר"ן ז"ל הביא הירושלמי הזה.

סעיף קטן כד
ומ"ש ולא ירפא לבהמתו ואפי' אם אין דרך ליתן שכר לרופא היינו מתני' דקתני אבל לא רפואת ממון ופירשה הרא"ש אפי' אם אין דרך ליתן שכר לרופא:

סעיף קטן כה
ומ"ש אבל יכול לומר לו סם פלוני יפה לה וכו' היינו מימרא דרב וכתב הר"ן ז"ל דהיינו טעמא דכיון דאיהו לא יהיב ההוא סם עלה שרי דהנאה דממילא אתיא עכ"ל ומשמע דדוקא במקום שאין נוטלין עליה שכר הוא דשרי אבל אם נוטלין עליה שכר אסור דהא מהני לו: ומ"ש ואם אינו יודע לעשותו כו' מותר לעשותו מבואר בדברי הרא"ש שהבאתי ויהיב טעמא משום דהוי כמחזיר אבידתו וכ"כ ג"כ הר"ן כתב רבי' ירוחם י"מ אפי' אין שם רופא אחר אין מרפא לבהמתו וי"מ דהא דאין מרפא לבהמתו דוקא שיש שם רופא אחר אבל אין שם רופא אחר מרפא אף לבהמתו דהו"ל כמחזיר אבידתו והא עביד מצוה וכן נראה עיקר וכן נראה מהירושלמי וזה כדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך: ואהא דאמרינן אבל אומר לו סם פלוני יפה לה וכו' כתב הר"ן דכיון דאיהו לא יהיב ההוא סם עלה שרי ומינה דברפואת גופו אפי' לשום הסם בידו שרי ומיהו דוקא שיהא משל מודר אבל משל מדיר לא דאפילו דהיכא דאין לו למודר ממה שירפא דמצוה קא עביד אפ"ה כיון דיהיב ליה דיליה מיד ליד אסור כי ההוא דמודר הנאה מחבירו ואין לו מה יאכל ומיהו היכא דחולה אסר על עצמו נכסיו של רופא איפשר דאפי' הסם של רופא שרי דמן חיותיה לא אדריה עכ"ל.

סעיף קטן כו

ומ"ש רבי' ואם מת יביא לו ארון ותכריכין תוספתא כתבה הרא"ש שם ומסיים טעמא בתוספתא מפני שאין הנאה למתים:

סעיף קטן כז

ומ"ש ואם חלה בן שמעון וכו' ואם נכסי שמעון אסורין וכו' וחלה שמעון נכנס ראובן וכו' חלה בנו אינו נכנס כלל וכו' שם (דף לט.) אפלוגתא דשמואל ועולא באוקימתא דמתניתין אתיביה לשמואל מדתניא חלה הוא נכנס לבקרו חלה בנו שואלו בשוק בשלמא לעולא דאמר בשנכסי חולה אסורים על המבקר ומחיותיה לא אדריה שפיר אלא לשמואל דאמר בשנכסי מבקר אסורים על החולה מ"ש הוא ומ"ש בנו אמר לך מתני' בשנכסי מבקר אסורים על החולה ברייתא בשנכסי חולה אסורים על המבקר מאי פסקא אמר רבא שמואל מתניתין קשיתיה מאי איריא דתני עומד אבל לא יושב ופי' הרא"ש מתני' קשיתיה אמאי תני עומד אבל לא יושב דבתרוייהו חיותיה נינהו וטעמא דעולא דקאמר משום דאיפשר בעמידה לית ליה לשמואל עכ"ל הרי בהדיא דבין לשמואל בין לעולא היכא דנכסי חולה אסורים על המבקר חלה הוא נכנס לבקרו משום דמסתמא מחיותיה לא אדריה חלה בנו שואלו בשוק אבל אינו מותר ליכנס לביתו דאיפשר דאפי' מחיותא דבריה אדריה וכשנכסי מבקר אסורים על החולה חלה בנו נכנס לבקרו במכ"ש דחלה הוא ומיהו משמע דכי היכי דבחלה הוא לא שרי לבקרו אלא עומד אבל לא יושב ה"ה לחלה בנו ולישנא דמ"ש הוא ומ"ש בנו לכאורה הכי משמע וכ"נ מדברי הרא"ש והר"ן אבל רבי' כתב דחלה בנו נכנס ומבקרו אפי' מיושב והדין עמו דאע"פ שנוטלים שכר על הישיבה שרי דכיון דנכסי המבקר הם האסורים על שמעון מאחר שלא נאסר מבקר זה מלההנות את בן שמעון מיושב נמי שרי אבל כשנכסי חולה אסורים ביה שרי מטעמא דמחיותיה לא אדריה אבל בבריה דלא שייך האי טעמא אסור ליכנס לבקרו אפי' מעומד משום דקא מתהני מדריסת הרגל והא דאמרינן בגמרא מ"ש הוא ומ"ש בנו צ"ל דלא אמרינן הכי לאשווינהו לגמרי אלא לומר דא"א שיהא בנו חמור ממנו וכיון דבחלה הוא שרי ליכנס כ"ש דשרי היכא דחלה בנו ואדרבה עדיף חלה בנו מחלה הוא דבחלה הוא לא שרי לבקרו אלא מעומד וחלה בנו שרי אפי' מיושב ותלמודא לא חש לפרושי הכי משום דלא נחת השתא אלא לומר דכיון דבחלה הוא שרי א"א דבחלה בנו אסור ולישנא דהרא"ש והר"ן ז"ל לאו לישנא דייקא הוא מה"ט דאינהו נמי לא נחתי אלא לומר דא"א שיהא בנו חמור ממנו ולא לפרושי מאי איכא בין חלה הוא לחלה בנו. והיכא דנכסי חולה אסורים על המבקר דשרי בחלה הוא כתב רבינו דלא שרי ליכנס ולבקרו אלא מעומד אבל לא מיושב והיינו כעולא דאוקי מתניתין דקתני נכנס לבקרו

עומד אבל לא יושב בשנכסי חולה אסורים על המבקר ומשום דמחיותיה לא אדריה שרי לבקרו ואפילו הכי מיושב אסור כיון דאפשר בעמידה אבל לשמואל אפי' מיושב שרי ופסק רבינו כעולא משום דמסתבר טעמיה דכיון דאיפשר בעמידה לא שרינן ליה בישיבה אבל הר"ן ז"ל כתב דכיון דרבא מפרש מילתיה דשמואל ואמר דמתניתין דייק ליה הכי הילכתא כוותיה הילכך כשנכסי חולה אסורים על המבקר נכנס ומבקרו אפי' יושב דישיבה נמי חיותיה הוא ולא אדריה מחיותיה והא דבנכסי חולה אסורים על המבקר שרינן ליכנס ולבקרו כתב הר"ן ז"ל דוקא היכא דאדריה חולה למבקר דאומדן דעתא הוא דמחיותיה לא אדריה אבל היכא שהמבקר אסר על עצמו נכסיו של חולה לא יכנס לביתו כלל דבכה"ג ליכא אומדנא עכ"ל ודברים ברורים הם. והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ו מהל' נדרים ראובן שנאסרה עליו הניית שמעון חלה ראובן נכנס שמעון לבקרו ובמקום שנוטל שכר מי שישב עם החולה לצוות לו לא ישב שמעון אלא מבקרו ועומד ומותר לו לרפאותו שזו מצוה היא עכ"ל פסק כשמואל דאוקי מתניתין בשנכסי מבקר אסורין על החולה ובמקום שנוטלין שכר על הישיבה ואין נוטלין שכר על העמידה ויש לתמוה למה השמיט הא דתניא חלה הוא נכנס לבקרו חלה בנו אינו נכנס ואוקימנא לד"ה בשנכסי חולה אסורין על המבקר ואיפשר שהוא ז"ל היה גורס בדעולא וכגון דלא אדריה מן חיותיה והיה הוא ז"ל מפרשו כפשוטו דהב"ע בשפירש שאינו מדירו מחיותו דלפי זה מילתא דפשיטא הוא ולא איצטריך ליה לאשמועינן ובריייתא אגב שיטפה דמילי אחריני דקתני בהדה נקט:

סעיף קטן כח

ראובן יכול להעיד לשמעון הנאסר בין עדות ממון בין עדות נפשות תוספתא כתבה הרא"ש שם:

סעיף קטן כט

ראובן שאסר הנאותיו על שמעון יכול לישן עמו במטה גדולה בימות הגשמים וכו' עד ולא ישאל ולא ילוה ממנו משנה שם (מא: מב.) חוץ ממ"ש ומזיע עמו אף בקטנה שהוא בריייתא שם ופי' הרא"ש משום דבזיעה בעלמא ליכא תוספות חום:

סעיף קטן ל

ומ"ש יכול לישן עמו במטה גדולה וכו' אבל איפכא לא היינו דוקא קטנה בימות הגשמים הוא דאסור כדקתני טעמא מפני שהוא מהנהו אבל גדולה בימות החמה נמי מישרא שרי דהא לא מהני ליה.

סעיף קטן לא

ומ"ש ומיסב עמו על המטה וכו' כתב הרא"ש דאשמועינן דלא חיישינן שמא יישן אצלו.

סעיף קטן לב

ומ"ש ואוכל עמו על השלחן בהא נמי כתב הרא"ש דאשמועינן דלא חיישינן שמא יאכל עמו דכיון שהדירו מסתמא שונאים זה את זה טפי מב' אכסנאים שאוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה.

סעיף קטן לג

ומ"ש אבל לא בקערה אחת שמא יאכל מחלקו ואם דרך שבעל הבית חוזר וממלא הקערה וכו' לישנא דמתני' הכי איתיה אוכל עמו על השלחן אבל לא מן התמחוי אבל אוכל הוא מן התמחוי החוזר ובגמרא מן התמחוי החוזר אר"י בר חנינא מן התמחוי החוזר לבע"ה ופי' הרא"ש התמחוי החוזר לבע"ה לאחר שאכלו מה שבקערה מחזירין אותה לב"ה וממלא אותה עד שיאכלו כל שבעם הילכך אפי' אוכל יותר מחבירו אינו נהנה משל חבירו דבלא"ה נותנין להם כל שבעם. והר"ן פי' אבל לא מן התמחוי שאוכלים בקערה אחת וחוששין שמא ימשוך ידו מלאכול לכבוד חבירו ונמצא מהנהו: החוזר לב"ה. שיש בו כ"כ שמותרו חוזר לב"ה: והרמב"ם כתב בפ"ו מהל' נדרים אוכלין על השלחן אחד אבל לא מקערה אחת שמא יניח שמעון חתיכה אחת טובה ולא יאכל אותה כדי שיאכל אותה ראובן או יקרב אותה לפניו ונמצא מהנהו אבל אם אכל שמעון מקערה שהוא יודע שכשיחזירנה לב"ה יחזור ב"ה ויניחנה לפני ראובן ה"ז מותר ואין חוששין שמא יניח נתח טוב בשבילו והראב"ד פי' כפי' הר"ן ז"ל וכתב כל זה אינו משל מדיר אלא אם אחר משקה אותם מותרים לשתות מכוס גדול או מתמחוי גדול ע"כ ופשוט הוא ואהא דתנן לא ישאלנו ולא ילונו ולא ישאיל ולא ילוה ממנו פריש אביי (מג.) גזירה לשאול אטו להשאיל וללוות אטו להלוותו ולא ימכור לו אטו ליקח ממנו:

סעיף קטן לד

ראובן שאסר נכסיו על שמעון ויש לראובן מרחץ מושכר בעיר וכו' משנה בפרק השותפין שנדרו (נדרים מז.) המודר הנאה מחבירו ויש לו מרחץ ובית הבד מושכרין בעיר אם יש לו בהם תפיסת יד אסור ובגמרא וכמה תפיסת יד א"ר נחמן למחצה לג' ולד' אבל בבציר לא אביי אמר אפי' בבציר אסיר היכי דמי דשדי דמקבל בטסקא וכתב הרא"ש בפסקיו דהיינו שהשוכר נותן המס של המרחץ ובית הבד והר"ן פי' דמקבל בטסקא היינו שאין המשכיר נוטל חלק ידוע בריוח המרחץ אלא השוכר נותן לו דבר קצוב לשנה וכל כה"ג אסתלק ליה בעל המרחץ ממרחצו לגמרי והרמב"ם כתב בפ"ו מהל' נדרים ראובן שנאסר עליו הניית שמעון היה לשמעון מרחץ או בית הבד מושכרין בעיר אם היה לשמעון בהם תפיסת יד כגון שהניח מהם כל שהוא לעצמו ולא שכרו אפי' הניח במרחץ אמבטי אחד ובבית הבד עקל אחד אסור לראובן להכנס לאותה מרחץ ולדרוך בגת ואם לא הניח

לעצמו כלום אלא שכר הכל הרי זה מותר עכ"ל וכ"כ סמ"ג נראה שהוא ז"ל מפרש דרב נחמן ה"ק אם שייר בעל המרחץ לעצמו חצי המרחץ או שליש או רביע מיקרי תפיסת יד אבל אם מה ששייר לעצמו הוא בציר מהכי אין לו בהם תפיסת יד מיקרי אביי אומר אפי' בבציר מהכי אסור דבכל שהוא ששייר לעצמו בגוף המרחץ או בית הבד אסור ה"ד דשרי דמקבל בטסקא כלומר שאין למשכיר אלא דמי השכירות בלבד ולא נשאר לו בגוף המרחץ ובית הבד שום שיור כלל ופסק כאביי:

סעיף קטן לה

ומ"ש רבינו אבל אם אסרו בפירוש חל האיסור גם עליו ולכך היה אומר ר"ת המשכיר בית לחבירו ואח"כ הדיר השוכר מנכסיו לא חל האיסור על הבית שהשכיר לו וכו' שם על משנה זו דקתני אם יש לו בהם תפיסת יד אסור וכו' כתב הרא"ש מכאן הורה ר"ת שהמשכיר בית לחבירו אינו יכול לאוסרו עליו דכיון שלא נשאר למשכיר תפיסת יד בבית אינו יכול לאוסרו עליו וכן משמע בכתובות פרק אע"פ (כתובות נט:) ולקמן בפרק בתרא (סו.) שדה זו שמשכנתי לכשאפדנה ממך תקדוש דקדשה דמשמע עד שיפדנה אין לו כח להקדישה וקשה דאמרינן בפרק האומר משקלי (כא.) המשכיר בית לחבירו והקדישו הדר בו מעלה שכר להקדש ופריך היכי דייר ביה הא במעילה קאי אלמא יכול המשכיר להקדיש אחר שהשכירו הילכך נראה שיכול להקדיש מה שהבית שוה יותר על דמי השכירות והא דאמרינן הכא אין לו בהם תפיסת יד מותר לפי שאין דעתו על מה שהשכיר ונסתלק ממנו אבל אם אסרו בפירוש חסור א"נ יש לחלק דבהקדש ממש מצי להקדיש כי ההיא דערכין והא דקאמר הכא דמותר משום דאסרו בקונם בעלמא ואלומי אלמוה לשיעבודא דשוכר והא דפרק אע"פ מיירי בב"ח וקדושת דמים לא מפקיע מידי שיעבוד והא דערכין מצי משכיר להקדיש משום דסופו לחזור אליו אבל גבי חוב שלא תחזיר לו עד שיפרע חובו לא מצי מקדיש עכ"ל. ובפרק שור שנגח את הפרה (בבא קמא נב.) כתב עוד בזה ובסוף דבריו כתב מתוך זה נ"ל דבהקדש שחל על גוף הקרקע אע"פ שמשכנו או משכירה יכול לאסור חלק שיש בו אבל איסור הנאה שאין חל על גוף הקרקע אלא אוסר הנאתו על הדר בו כל זמן שהוא שכור ביד אחרים אין ההנאה שלו דשכירות ליומיה ממכר הוא והרי מכר הנאתו אבל בית של ב' שותפין אע"פ שאין בו שיעור חלוקה ואינו יכול למונעו ליכנס בו מ"מ ההנאה שלו הוא ויכול לאוסרה עליו כך נ"ל הלכה למעשה עכ"ל כתב עוד הרא"ש על זה בפרק השותפין שנדרו בירושלמי מחלק בין הקדים שכרו ללא הקדים דכשהקדים שכרו אינו ברשות המשכיר כלל ותמיהא לי מה תלוי בהקדמת השכירות דשכירות קרקע נקנה בשטר ובחזקה וזוזי הוא דמסיק ביה

עכ"ל והר"ן כתב הרבה בזה וגם הריב"ש כתב בזה בתשובה ואין להאריך כתוב בהגה"מ בפ"ו מה' נדרים מכאן דקדק ר"ת שבית שאול אין המשאיל יכול לאוסרו כל ימי שאלתו והורה רבינו שמשון על קהל שהיה להם תיבה שמניחין בה העישור ואסר א' מהם חלקו והתיר להם עכ"ל והרשב"א כתב בתשובה על המשכיר בית לחבירו ר"ת ומורי ה"ר יונה והרב בעל העיטור נראה הסכמתם שאינו יכול לאסור ודעתי גם כן נוטה לזה אלא שמגדולי המורים יש שאסרו וראוי להחמיר כדברי האוסרין ע"כ ובתשובה להרמב"ן סי' רמ"ב כתוב שדעתו נוטה לדעת ר"ת וכתב עוד אבל שוכר נ"ל דיכול לאסור דהא פירות שלו הם ואוסר פירותיו על אחרים וכתב עוד שם דממשכן דינו כמשכיר ונראה מדבריו דבעל משכונא דינו כשוכר כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ב הנותן טבלא לאומן לצייר ציורים ששוחקים עליהן ואסרה על בעלה אחר שציירה קודם שפרעו כיון דקי"ל אין אומן קונה בשבח כלי הרי אין לו בגוף כלום ואין לו כח לאסור הכלי ואפי' אם היה האומן קונה בשבח כלי היינו שיש ממשות בשבח כגון שנתן לו עצים ותיקן כלי אבל הכא לא עשה האומן אלא נוי בסמנים ואין בהם ממש:

סעיף קטן לו

ראובן שאסר נכסיו על שמעון ואין לשמעון מה יאכל יכול ראובן לומר לחנוני וכו' עד וחוזר ונוטל מראובן משנה ס"פ אין בין המודר (נדרים מג.):

סעיף קטן לז

ומ"ש אם ירצה ליתן לו אבל חינו חייב ליתן לחנוני מה שנתן לשמעון וכו' עד והיה שמעון אסור בו כ"כ שם הרא"ש והר"ן דמתני' דקתני חוזר ונוטל מזה ע"כ לאו למימרא שיהא חייב לשלם לו דא"כ הו"ל שלוחו ואסור אלא היינו לומר שנוטל ממנו אם ירצה לתת לו וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ז מה' נדרים שנתן טעם מפני שנמצא זה שפרע חובו לו וכבר ביארנו שזה מותר לפרוע חובו:

סעיף קטן לח

ומ"ש וה"ה אם יש לשמעון הרבה לאכול דשרי כ"כ שם הרא"ש דהא דקתני המודר הנאה מחבירו ואין לו מה יאכל הולך אצל חנוני וכו' אורחא דמילתא נקט:

סעיף קטן לט

ומ"ש היה ביתו לבנות וכו' עד וחוזרים ונוטלין שכרם מזה שם במשנה:

סעיף קטן מ

ומ"ש וכן מותר לומר כל הזן לפלוני או עושה עמו אינו מפסיד הכי אסיקנא בר"פ המדיר (כתובות ע:) דמתניתין דקתני הולך אצל חנוני לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא כל הזן

אינו מפסיד דלעלמא קאמר אבל חנוני כיון דרגיל אצלו והא אזיל קא"ל כמאן דא"ל זיל הב ליה את דמי קמ"ל:

סעיף קטן מא
ומ"ש אבל אסור לומר כל השומע קולי יזון לפלוני וכו' כן משמע שם בגמרא:

סעיף קטן מב
ומ"ש בשם רשב"ם דאפי' אומר אם תזון לפלוני לא תפסיד נמי אסור וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש והר"ן ז"ל בשמו:

סעיף קטן מג
היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחר לשם מתנה וכו' עד והלה נוטל ואוכל משנה בס"פ אין בין המודר (נדרים מג.). ומ"ש ודוקא בכה"ג שנותן לאחר בסתם אבל היכא שניכר שיש ערמה בדבר כההיא דבית חורון שהיה אביו מודר ממנו משנה בס"פ השותפין שנדרו (נדרים מח.) המודר הנאה מחבירו נותן לאחר לשום מתנה והלה מותר בה ומעשה בבית חורון באחד שהיה אביו מודר הנאה ממנו והיה משיא את בנו ואמר לחבירו הרי החצר והסעודה נתונים לך במתנה ואינם לפניך אלא כדי שיבא אבא ויאכל עמי בסעודה א"ל אם שלי הם הרי הם מוקדשין לשתים א"ל לא נתתי לך את שלי שתקדישם לשמים א"ל לא נתתי לי את שלך אלא שתהא אתה ואביך אוכלים ושותים ומתרצים זה לזה בסעודה ויהיה עון תלוי בראשו אמרו חכמים כל מתנה שאינה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה ובגמרא מעשה לסתור חסורי מחסרא והכי קתני אם הוכיח סופו על תחלתו אסור ומעשה בבית חורון באחד שהיה סופו מוכיח על תחילתו ופי' הר"ן אם הוכיח סופו על תחילתו שהוכיחו סוף דבריו על התחלתן שאינו אלא הערמה וכגון מתנת בית חורון דאסיק למילתא ואמר ואינן לפניך אבל כל שלא אמר בפירוש אע"פ שהענין מוכיח בעצמו דלא יהיב ליה אלא כי היכי דליתהני מודר אפ"ה הויא מתנה עכ"ל. וכ"כ רבי' ירוחם בשם הרשב"א ובסמוך אכתוב דעת הרמב"ם בזה. ואיכא בגמרא תרי לישני עלה דמתניתין ולישנא בתרא הכי איתיה אמר רבא לא תימא טעמא דא"ל ואינן לפניך הוא דאסור אבל א"ל הן לפניך יבא אבא ויאכל: ב"ה מותר אלא אפי' א"ל הן לפניך יבא אבא ויאכל: אסור [מ"ט] סעודתו מוכחת עליו ופי' הר"ן ז"ל דנהי דבעלמא ויבא לאו תנאי הוא הכא שאני משום דאנן סהדי שאין אדם מכין לנשואי בנו ונותנה לאחר הילכך סעודתו מוכחת עליו דמאי דאמר ויבא אבא דתנאי גמור קאמר מיהו כתב הרשב"א ז"ל דדוקא כשאומר כן בשעת מתנה אבל לאחר מכן לא כיון דבשעת מתנה לא אמר מידי אבל הרמב"ם ז"ל כתב דאפי' לאחר שעה אסור ואינה מתנה עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפ"ז נתן לאחר מתנה וכולי ולא עוד אלא אם נתן לו סתם וחזר וא"ל רצונך

שיבא פלוני ויאכל עמנו אם הוכיח סופו על תחילתו שלא נתן אלא ע"מ שיבא פלוני ויאכל אסור כגון שהיתה סעודה גדולה והוא רוצה שיהא אביו או רבו וכיוצא בהן לאכול מסעודתו שהרי סעודתו מוכחת עליו שלא גמר להקנות וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. ומדברי רבי' ירוחם נראה שהוא סובר דלהרמב"ם אע"פ שלא א"ל ואינם לפניך או והן לפניך כיון שסעודתו מוכחת עליו שלא גמר להקנות אסור: כתב הרמב"ם מי שנשבע או נדר שלא לדבר עם חבירו יכול לכתוב לו כתב וכו' בפרק ו' מהל' נדרים וז"ל תשובת הגאונים אם יש שם אדם אחד לפני ראובן והוא מדבר עמו דברי' שיש בהם תשובת שמעון מותר כגון שאומר דבר לשמעון כך וכך והשליח שהוא בינתיים מדבר לשמעון מה שאומר ראובן ולא יסמוך ראובן כי שמע דבריו ויש מהמורים שהיו מחמירין ואומרים ילחוש ראובן לשליח התשובה כדי שיתבאר שאין ראובן סומך על לחישת שמעון ואם עושה כן ה"ז מתרחק מגלגול עבירה ואם שמע שמעון את דברי ראובן כיון שלא נתכוון ראובן להשמיעו אין על ראובן כלום אבל אם נתכוון להשמיעו אע"פ שיש אחר ביניהן שדבריו כלפי אותו האיש לא יפה עשה ראובן וכל שכן אם אין אדם אחר ודבר ראובן על פי הכותל כדי שישמע שמעון אסור לעשות כן אבל כיון שיש שם שינוי אין מחזיקין את ראובן דנשבע לשקר על זאת ועל ידי כתב מותר בכך כלומר לפי שאינו דבור ע"כ לשונו. כתוב בתשובת דהגהות מיימוניות שאם אסר ספרו על חבירו אסור לנאסר ללמוד בו ולא אמרינן לא יאסור עליו משום מצות קריאה: ב"ה ועיין במה שכתבתי בסימן רכ"ד: גרסינן בס"פ משילין (ביצה לט.) המודר הנאה מחבירו אסור בגחלתו ומותר בשלהבתו פירוש מותר לו להדליק נר בשלהבת חבירו: מודרים הנאה זה מזה אם מצטרפין לזימון נתבאר בטור א"ח סימן ק"פ. גרסינן בפ"ק ראוהו ב"ד (כח.) אמר רבא המודר הנאה מחבירו תוקע לו תקיעה של מצוה והמודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה והמודר הנאה ממעיין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים אבל לא בימות החמה. כתב הרשב"א בתשובה סימן תשמ"ו הנודר הנאה מחבירו ונתן לו לולב לצאת בו ע"מ שיחזירנו ביום שני ודאי יצא דמצות לאו ליהנות ניתנו אבל ביום ראשון לא יצא דבעינן ולקחתם לכם ולא משל איסורי הנאה וה"נ כל שבא מידו אסור וכדמשמע בנדרים (לה.) ככרי עליך ונתנה לו במתנה אסור ואינו קנוי לו כלל לשום דבר עד כאן לשונו: כתב הרא"ש בתשובה כלל ט' על שר צבא שבא לעיר וממשכן כאשר ימצא איש אל רעהו והלך ראובן קודם לכן לשמעון שהוא פטור מן המס ונתן לו כל אשר לו במתנה גמורה אם יוכלו שניהן לישבע זה שאין לו וזה שהוא שלו כל מה שבביתו אע"פ שידוע שלא עשה כ"א להבריחן ולבסוף יחזור לו מ"מ במתנה גמורה נתן והחזרה תלויה בדעתו. תשובה

קשה מאד הדבר ומעולם החמרתי בו מאד שלא יזלזלו בו ואע"פ שהוא אמת כמו שכתבת ואפילו מתנה ע"מ להחזיר היא מתנה לשעתה וכ"ש מתנה זו שהיה בלי חזרה אם ירצה מ"מ ישליזהר מפני חילול ה' אם ירגיש בדבר וגם שלא יקלו ע"ה בדבר אמנם אם צורך שעה הוא ומשכנהו בשביל חבירו ויכול לעשות בסתם יש היתר בדבר ע"כ. והריב"ש כתב בח"ג סימן ב' על מי שהיו שולחים לו פקדונות והיו נותנים אותם לו במתנה כדי שיכול להשבע שהם שלו אם השבועה היא בפני דייני ישראל או מפני המס או מפני הברחת מכס שהוא מחק המלח אין ספק שמתנה כזו אינה מועילה דדמיא למתנת בית חורון אבל כשהדבר הוא מחמת אונסים או שהעכו"ם מעליל שלא כדין מותר להעריי אם בנדר אם בשבועה ואף אם בפיו אומר סתם יכוין לבו לדבר אחר שבל מה שאיפשר לעשות בכל ענין ואפי' במכס כו' שיתנו לך במתנה ע"מ להחזיר שהיא מתנה גמורה לכ"ע כדאמרי' בפ"ק דקידושין (ו:) דאע"פ שאינו יכול להקדישה לא קפדינן בהכי כיון שאינה בהערמה כמתנת בית חורון דמתנה ע"מ להחזיר הוא מתנה גמורה לשעתה והמקבל אוכל פירות אלא שצריך לקיים תנאו להחזירה ומכח התנאי הוא שאינו יכול להקדישה לא שהמתנה עצמה תהיה בהערמה עכ"ל. וכתב עוד הרא"ש בכלל הנזכר על צבור שממשמשים ובאים להטיל חרם שכל מי שיש לו מעות במזומן שילוום לעכו"ם פלוני והלך מיד ונתן מה שהיה במזומן. במתנה גמורה לשמעון שלא היה בכלל התקנה דע לך דלא שייכא הערמה והברחה בחרם שעושים הקהל ע"ד המקום ב"ה ועל דעתם ודבר ידוע שזה לא כיון ליתן אלא להברחה בעלמא ואומדנא דמוכח הוא אפילו להוציא ממון אמנם שוגג היה כי לא סבור לעבור על החרם וכי היכי דאומדנא דמוכח מפקא מכלל מתנה מפקא נמי מהלואה ולא מועיל ערמתו כלל וחייב להלוותו. כתב הרשב"א שאלת ראובן משכן בית לשמעון ושמעון השאילו ללוי ולוי אסרו על יהודה אם יש ממש באיסורו תשובה כל שהשאילו שמעון ללוי כל שנמשך זמן השאלה הרי הבית של לוי והרי יד לוי באותו בית שמעון כל אותו זמן השאלה. כתב הרשב"א שאלת בני אדם שהיו להם שני מקומות בב"ה משותפין ביניהם והקדיש אחד מהם חלקו לחבירו מהו תשובה אם הספק אם חלקו הקדש לעניים או לא ודאי אינו הקדש דהא לך קאמר דמשמע דלא הקדישו אלא לו ואין הקדש זוכה בו ואם הספק אם נאסר לזה בהקדש יראה לי שאם אמר כן במקום מוחלט שלו שאין לאחר שותפות בו ה"ז אסור לישב בו שהרי עשאו לו הקדש גמור כהקדש ב"ה דאילו נתכוין לומר כהקדש לעניים בזה כ"ע ידעי דבמקום מוקדש לעניים אין אסור לישב בו וא"כ מה אמר ומה הועיל אלא לא נתכוין אלא לאוסרו עליו כהקדש ב"ה ואע"ג דאין מעילה במחובר מ"מ איסורא איכא ועוד דאיפשר דתלוש

וחיברו ובטלו לענין הקדש כתלוש דמי אבל במקום זה שהוא משותף לא אמר כלום שהרי אין בו דין חלוקה וכל שאין בו דין חלוקה אינו יכול לאסור עליו דלא בתוך של חבירו הוא יושב אלא בשל עצמו וכדאיתא בפ' השותפין שנדרו (נדרים דף מה:) ואפי' איניש דעלמא איפשר שהוא יכול לישב בו מדעת חבירו וכדאמר התם לא לתוך שלך אני נכנס אלא לתוך של חבירך אלא שלא מדעת חבירו מסתברא לי שהוא אסור דהתם טעמא משום דאמרינן ברירה כלומר כיון שאין בו דין חלוקה בודאי ע"ד כן נשתתפו בו שכל זמן שזה נכנס או יוצא כשיסתלק זה ויכנס השני בו יהא שלו לגמרי באותה שעה וכענין בור של שותפין בב"ק (נא.) וכיון שכן אם כ"א גומר ונותן מתחילת השיתוף לחבירו אי איפשר שגמרו שיהא לכל מי שיבא להכנס בו וכי עשאוה הפקר לכל וע"כ אני מפרש ההיא דשנינו לא לשלך אני נכנס אלא לתוך של חבירך דוקא כשהוא נכנס לצורך חבירו אבל בלא"ה כלל וכלל לא ואם עשאן הקדש ונתכוון להקדש ולא אמר לך הרי חלקו הקדש לעניים שאין מכירין עכשיו בהקדש ב"ה ומכל מקום אם פירש הוא עכשיו למה נתכוון אם להקדש עניים או להקדש ב"ה הכל לפי פירושו וכמו ששנינו סתם נדרים להחמיר ופירושן להקל ולהחמיר: כתב הר"ן בפ' אף על פי איכא מ"ד שאין הלוה יכול לאסור למלוה נכסיו המשועבדים לחובות ומוכחי לה מדאמרינן בירושלמי פ' המדיר גבי המדיר את אשתו מליהנות לו וכי אדם נודר שלא לפרוע חובו ומשני כמ"ד אין מזונות לאשה ד"ת אלמא דמי שהוא גובה מן התורה כב"ח לא מפקע שעבודיה משום קונם ודאמרינן בשמעתין דהקדש מפקיע מידי שיעבוד דוקא הקדש דלפי שאין אדם מצוי להקדיש נכסיו לא חשו חכמים לאלומיה שעבודיה דב"ח אבל בקונם שהוא מצוי אלומי אלמוה ומיהו אפשר דבירושלמי לא ס"ל דקונמות כקדושת הגוף דמיין כי היכי דלא ס"ל הכי בשמעתין עד דאתא רב אשי ופרקה אבל למסקנא דרב אשי דוקא שעבודיה דבעל הוא דאלמוה אבל שעבודיה דמלוה לא ומצי לאסרינהו ליה לנכסיה עליה דמלוה ומיהו נראה הדברים דמשמתינן ליה עד דמתשיל אנדריה עכ"ל והרא"ש כתב אהא דאמר רב אשי קונמות קאמרת וכו' וא"ת א"כ ע"י קונם יפקיע אדם כל ב"ח לאסור עליהם אשר לו בקונם וי"ל שיכולים ב"ח ללות מאחרים ויפרעו ממנו מדרבי נתן אע"פ שיכול לאסור גם עליהם זה לא יעשה שיהא מודר הנאה לכל העולם. ותימה דהא פריך בריש המדיר וכיון דמשועבד לה היכי מצי מדיר לה אמאי לא משני בשהדירה ע"י קונם וי"ל דסברא הוא דכי היכי דאלמוה לשיעבודא דבעל אלמוה נמי לשיעבודא דאשה וכן נמי י"ל בב"ח דמשום נעילת דלת אלמוה רבנן לשעבודיה שלא יכול לאסור נכסיו על ב"ח אפי' בקונם עכ"ל וכתוב בספר אהל מועד מדאמרי' בפ"ק דחולין (ד' ח.) שאם

שחט בהמה בריאה בסכין של ע"ז לא חשיבא הנאה נלע"ד שיש ללמוד ממנה שהמודר הנאה מחבירו שוחט לו לכתחילה עכ"ל:

סימן רכב

סעיף קטן א

מי שחתנו מודר הנאה ממנו ורוצה ליתן מעות לבתו וכו' משנה בפ' ב' דנדרים (דף פח.) המודר הנאה מחתנו והוא רוצה לתת לבתו מעות אומר לה הרי המעות האלו נתונים לך במתנה ובלבד שלא יהא לבעליך רשות בהם אלא מה שאת נושאת ונותנת בפיך ובגמרא אמר רב לא שנו אלא דאמר לה מה שאת נושאת ונותנת בפיך אבל אמר מה שתרצי עשי קני יתהון בעל ושמואל אמר אפי' אמר מה שתרצי עשי לא קנה יתהון בעל. ופי' הרא"ש הרי המעות האלו נתונים לך במתנה. ואע"פ שחתנו נהנה מהם שזן את אשתו הא תנן המודר הנאה מחבירו זן את אשתו. ובלבד שלא יהא לבעליך רשות בהם. הא לאו הכי אסור אף על פי שנותנן לאשתו ולעיל תנן דנותן מתנה לאחר מותר המודר ליהנות ממנו שאני הכא שהבעל זוכה בפירות המתנה שנותנים לאשתו והוי כאילו נתן לבעל. ל"ש אלא דא"ל מה שאת נושאת ונותנת לפיך. הרי פירש מ"ש בתחילה המעות הללו נתונים לך במתנה דלא הוי מתנה לכל דבר אלא למה שפירש הילכך אהני נמי מ"ש על מנת שאין לבעליך רשות בהם אבל א"ל מה שתרצי עשי כיון דהויא מתנה לכל דבר קנה יתהון בעל ותו לא אהני מ"ש ע"מ שאין לבעליך רשות בהם והר"ן פי' והוא רוצה לתת לבתו מעות הא דתני מעות משום דאי יהיב לה מזונות א"צ לומר לה כלום לפי שאין לבעל זכייה בהם. והיינו דתנן וזן את אשתו ולא הצריכוהו לומר ובלבד שלא יהא לבעליך רשות בהם משום דכיון דאיהו זכה במקום הבעל לית ליה לבעל שום זכות באותם מזונות שהרי אפי' נתן לה הבעל מזונות הקצובים לה וצמצמה והותירה אין לו לבעל באותו מותר כלום כדאמרי' בפ' מי שאמר הריני נזיר (ד' כד:) ומש"ה תני והוא רוצה לתת לבתו מעות שיהיו מצויים לה להוציא אותם בחפצים ובכה"ג יש לו לבעל זכות בהם ונמצא זה נהנה מחמיו שהדירו הנאה לפיכך צריך שיאמר לה הרי המעות האלו נתונים לך במתנה ובלבד שלא יהא לבעליך רשות בהם אלא מה שאת נושאת ונותנת לפיך ודוקא דא"ל הני תרי לישני אבל אמר אין לבעליך רשות בהם בלחוד לא מהני דמתניתא ר"מ הוא דאמר יד אשה כיד בעלה כדמוקי לה בגמרא וכ"ת א"כ כי אמר נמי אלא מה שאת נותנת לפיך אמאי מהני היינו טעמא משום דכיון דאין אשה זוכה בנכסים כלל עד שתתן אותם לתוך פיה הרי באותה שעה אין הבעל יכול לזכות בהם ולפי זה דוקא כי א"ל מה שאת נושאת ונותנת לפיך אבל אי אמר לה אלא מה שאת

מתכסי וכיוצא בו לא מהני וקנה יתהון בעל ואיכא מ"ד דה"ה בשיחדן לה לאיזה דבר שיהיה דלא קנה יתהון בעל כיון שאף לה לא הקנה לגמרי אלא לאותו דבר בלבד עכ"ל ודברי רבינו כסברא אחרונה דה"ה בשיחדן לה לאיזה דבר שיהיה לא קנה יתהון בעל שהרי כתב על מנת שאין לבעליך רשות בהם אלא שאת אוכלת או לובשת בהם ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות נדרים כשמואל שכתב נותן לה ואומר לה הרי המעות האלו נתונים לך במתנה ובלבד שלא יהא לבעליך רשות בהם אלא יהיו למה שאת נותנת לפיך או למה שתלבשי וכיוצא בזה ואפי' א"ל על מנת שאין לבעליך רשות בהם אלא מה שתרצי עשי בהם לא קנה הבעל ומה שתרצה תעשה בהם אבל אם נתן לה מתנה ואומר לה ע"מ שאין לבעליך רשות בהם ולא פירש שתהיה המתנה הזאת לכך ולכך או למה שתרצה תעשה בהם הרי יקנה אותם הבעל לקנות פירותיהם ודבר זה אסור שהרי אסור בהניית חותנו עכ"ל והתוס' והרא"ש פסקוה בפ"ק דקידושין כרב וכ"פ הראב"ד ז"ל:

סימן רכג

סעיף קטן א

המדיר בנו לת"ת יכול למלאות לו חבית של מים וכו'. מימרא פ' אין בין המודר (נדרים לח.):

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ו ונתן טעם משום דמסתמא אין כוונתו אלא להנאה גדולה ודברים אלו לגבי הבן אינם חשובים:

סעיף קטן ג

ומ"ש בשם הרמב"ן והרא"ש. בפסקיו בפ' הנזכר כתב שני הפירושים ושהרמב"ן הכריע כדברי המפרשים שהאב הדיר את בנו וכן דעת הראב"ד והר"ן והכי מוכח בתוספתא דבכורות וטעמא משום דמסתמא ממילי זוטרי כי הני דליכא בהו ביטול ת"ת לא אדריה:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן מותר לקנות לו מן השוק מה שצריך אם הוא אדם שאין דרכו לקנות בעצמו או אם היא אשה שהדירה את בנה. ירושלמי במסכת בכורים כתבוהו הרא"ש והר"ן בפ' אין בין המודר וטעמא משום דאשה וכן איש שאין דרכו לקנות מן השוק אנן סהדי דאדעתא דהכי לא אדריה אבל איש שדרכו לקנות לו מן השוק אפי' בהכי אדריה:

סעיף קטן ה

כתב הרמב"ם אסר בנו בהנאתו ואמר אם יהיה בן בני ת"ח וכו'. בפ"ה מה' נדרים ועיקרא דמילתא איתא בס"פ השותפין שנדרו דגרסינן התם [מ"ח:] ההוא גברא דהוה ליה ברא דהוה שמיט כיפי כלומר שהיה גוזל אגודות של פשתן אסרינהו לנכסיה עליה אמרו ליה

ואי הוי בר ברך צורבא מרבנן מאי א"ל ליקני הדין ואי הוי בר בראי צורבא מרבנן לקנייה מאי אמרי פומבדיתאי קני ע"מ להקנות הוא: ב"ה וכל קני ע"מ להקנות לא קני ורב נחמן אומר קני דהא סודרא קני ע"מ להקנות הוא : אמר רב אשי ומאן לימא לן דסודר' אי מתפיס ליה לא מיתפיס ליה ועוד סודרא קני ע"מ להקנות וקני מן השתא הלין נכסי דהדין לאימתי קני לכי הוי בר בריה צורבא מרבנן לכי הוי הדר סודרא למאריה ופסקו הרא"ש והר"ן כרב נחמן דסודר קני ע"מ להקנות הוא ולא מצי מקנה לעכובי דאע"ג דאמר רב אשי מאן לימא לן דסודרא אי תפיס ליה לא מיתפיס דיחוייא בעלמא הוא דהא איהו גופיה סבר בפ"ק דקידושין [ד' ו':] כרב נחמן בהא ומ"מ בהאי עובדא דשמיט כיפי נראה דלא קני מאידך טעמא דיהיב רב אשי לכי הוי בר בריה צורבא מרבנן הדר סודרא למאריה אבל הרמב"ם פוסק גם בזו כרב נחמן וכתב הר"ן ז"ל דמשמע דס"ל ז"ל דכיון דפירכא קמייתא דרב אשי דרך דחייה הוא כדכתיבנא כל מאי דקא"ל לדחויי מכוין ולאו לאיפלוגי עליה עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש ומ"מ בן הבן מותר ליהנות מהם אע"פ שלא קנה. פשוט הוא ואיני יודע מה מלמדנו:

סעיף קטן ז

וכתב עוד הרמב"ם וזה הבן אסור בירושת אביו אם נתן ירושת אביו לאחיו או לבנו ה"ז מותר וכן אם פרע בחובו וכו'. ג"ז שם בפ"ה מה' נדרים:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואיני מבין דבריו היאך יהא מותר לו לפרוע חובו מנכסים האסורים לו וכו'. לא על הרמב"ם תלונתו אלא על מתניתין דהגוזל קמא [קט.] דקתני הכי בהדיא ומשום דאישתמיטתיה לרבינו ההיא מתני' תמה על הרמב"ם וכבר נתבארו הדברים יפה בסימן רי"ו בשם הר"ן ושם נתבאר גם כן למה צריך שיודיעם שהם נכסי אביו:

סימן רכד

סעיף קטן א

ראובן שאמר הריני עליך חרם או הרי אתה אסור בהנאתי וכו' כל סימן זה משנה בפ' השותפים שנדרו (נדרים מז: מח.) ופי' הר"ן הריני עליך חרם שתהא הנאתו עליו כחרם של ב"ה מותרים בדבר של עולי בבל שהפקירוה לכל ישראל ואסורים בדבר של אותה העיר שהם דרים בה מפני שאין לאנשי העיר אחר חלק בהם שהרי יכולים למכרם ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר והו"ל כשותפין שאוסרים זה על זה מה תקנתן יכתבו חלקן לאחרים דבהכי שרי כדתנן נותן לאחר לשום מתנה והלה מותר בה: כתב רבינו ירוחם לעולם מותרים בכל הדברים של בני העיר שהוא הפקר לכל אפי' למי שאינו מן העיר

וזהו מה שפי' הר"ן על מותרים בדבר של עולי בבל וכתב הר"ן קשה לי לדברי חכמים דלא מפלגי בין כותב לנשיא לכותב להדיוט מאי קמ"ל מתני' הא תנן לה תרי זימני נותן לאחר לשום מתנה והלה מותר בה ונראה בעיני דקמ"ל דאע"ג דאין הלה מסתלק ממה שנתן שעדיין משתמש בב"ה כבתחילה שרי דלא תימא הערמה בעלמא הוא ואסור: וכתב עוד מתני' דקתני אסורים בדבר של אותה העיר רבנן היא ולא ראב"י דב"ה הוא כחצר שאין בה דין חלוקה דמי הילכך כיון דאיפסיקא הלכתא כראב"י ליתא למתניתין ויש לתמוה על הרמב"ם שפסק בפ"ז מהלכות נדרים כראב"י ופסק נמי למתניתין וכבר השיגו הרמב"ן ז"ל בהלכותיו היכי מזכי שטרא לבי תרי עכ"ל. וכתב רבי' ירוחם יש מי שפסק דאין אסורים בשום א' מהדברים שכל בני העיר יש להם חלק בהם דהא קי"ל כר"א דמותרים ליכנס בחצר שאין בה דין חלוקה:

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרמב"ם דבאומר הריני עליך חרם אם נהנה אינו לוקה בפ"ה מה' נדרים וממה שכתבתי בסוף סימן ר"כ בשם הר"ן ז"ל יתבאר לך שהוא ז"ל חלוק בזה כתוב בספר א"ח הורה הראב"ד וכל חכמי דורו שאין אדם יכול לאסור חלקו מב"ה ולא מן הספרים ואם אסר אין איסורו איסור. וכתב ע"ש שבתקנות ר"ג יש איש שהשאיל ביתו לב"ה ויש לו מריבה עם אחד מהקהל שאינו רשאי לאוסרה אא"כ יאסור אותה לכל הקהל: ב"ה אסורים בדברים שהם בשותפות אנשי אותה העיר כגון הרחבה שבעיר והמרחץ וב"ה והתיבה והספרים כ"כ הרמב"ם והתוס' והרמב"ן כתב מותרין ליכנס בבית הכנסת לפי שהוא בחצר שאין בו דין חלוקה עכ"ל. ונראה נמי שמותרים כס"ת קריאה של מצוה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו ומזה הטעם אין שום אחד מהקהל יכול לאסור לקהל הספר וכן פסק הרשב"א שאין אדם יכול לאסור ספרים והוא ז"ל לא גריס במשנה הספרים עכ"ל:

סימן רכה

סעיף קטן א

ראובן שאומר לשמעון הרי פירותיו של פלוני אסורים עליך וכו' פשוט בפ' השותפין שנדרו (נדרים דף מז.) בבעיא דרמי בר חמא קונם פירות אלו על פלוני מהו בחילופיהן גבי עצמו וכו' אבל גבי חבירו הואיל ואין אדם אוסר פירות חבירו על חבירו פירש"י דאי אמר לחבירו קונם פירות של פלוני עליך לא אמר כלום ע"כ:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' אא"כ יענה הנאסר אמן הוא נלמד ממימרא דשמואל פ' שבועות שתים (שבועות דף כט:) כל העונה אמן אחר שבועה כמוציא מפיו דמי:

סימן רכו

סעיף קטן א

שנים שהם שותפים בחצר ונדרו הנאה זה מזה אם יש בו דין חלוקה חל הנדר וכו' ר"פ (מה:) השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורים ליכנס בחצר ראב"י אומר זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו ושניהם אסורים מלהעמיד שם ריחיים ותנור ומלגדל תרנגולים היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו אסור ליכנס לחצר ראב"י אומר יכול הוא שיאמר לתוך שלי אני נכנס ואיני נכנס לתוך שלך וכופין את הנודר למכור את חלקו היה אחד מן השוק מודר הנאה מאחד מהם אסור ליכנס לחצר ראב"י אומר יכול לומר לו לתוך של חבירך אני נכנס ולא לתוך שלך ובגמרא מחלוקת בשאין בה כדי חלוקה אבל יש בה כדי חלוקה ד"ה אסור אמר רב הונא הלכה כראב"י ואיבעיא לן בגמ' (שם) בנדרו פליגי רבנן עליה דראב"י אבל בהדירו זה את זה מודה לראב"י דכאנוסים דמו או דילמא אפי' בהדירו זה את זה פליגי רבנן ואתי למיפשטא מדתנן היה א' מהם מודר מחבירו ופליגי רבנן ודחיא תני נודר הנאה מחבירו ה"נ מסתברא דקתני סיפא וכופין את הנודר למכור את חלקו אא"ב דנודר הוא היינו דקתני כופין אא"א דאדריה אמאי כופין אותו הא מינס אניס. ופי' הר"ן אסורין ליכנס לחצר דקסבר האי תנא ויתור אסור במודר הנאה: ראב"י אומר זה נכנס לתוך שלו וכו' בפ' שור שנגח את הפרה אוקימנא פלוגתייהו ביש ברירה או אין ברירה דראב"י סבר יש ברירה והאי לדנפשיה עייל והאי לדנפשיה עייל: ושניהם אסורים מלהעמיד ריחיים ותנור ולגדל תרנגולים דאף על גב דאמר בפ' חזקת דשותפים אהעמדה כדי לא קפדי מ"מ אי קפדי יכולין לעכב זה על זה ואע"פ שדרכן לוותר ויתור אסור במודר הנאה: וכופין את הנודר למכור את חלקו דוקא כשנדר אחד מהם משום דכיון דאיהו אסור וחבירו מותר חיישינן שמא יתקנא בחבירו וישתמש בה אף הוא ולפיכך כדי שלא יכשל כופין אותו למכור אבל כשנדרו הנאה זה מזה דשניהם אסורים לא חיישינן דכל חד וחד מזדהר באיסוריה וכן באוסר נכסיו על עצמו מהאי טעמא גופיה אין כופין אותו למכור וכ"ת בנדר אחד מהשותפין נמי אמאי כופין אותו אליבא דראב"י הא בדריסת הרגל איהו נמי שרי ואי מיקני בחבריה בהעמדת ריחיים ליעכב עליה י"ל דכיון דשותפים כה"ג לא קפדי זילא ביה מילתא לעכובי דהא הך סיפא בנדר אוקימנא לה בגמרא וכיון שחבירו לא גרם לו איסור למה יעכבנו מדבר שאין השותפין מקפידין בו הילכך כסיפא ליה מילתא לעכובי ומתוך שחבירו מעמיד ריחיים יתקנא בו לומר אעשה כן גם אני: היה אחד מן השוק מודר הנאה מאחד מהם וכו' ראב"י אומר יכול הוא לומר לו לתוך של חבירך אני נכנס וכו' כתב הרשב"א ז"ל דדוקא כשהיה נכנס לצורך

השותף בין שהוא צריך לשותף או שהשותף צריך לו לפי שהחצר קנוי לכל אחד מהם ולכל מי שהוא צריך להם אבל ליכנס בתוכו אחד מן השוק לעצמו שלא לצורך השותף אסור אבל הרא"ה כתב דבכל ענין שרי ולא נראה לי דבריו אא"ב דנדר הוא היינו דכופין לפי שהוא גרם לעצמו אא"א דלא נדר הוא אמאי כופין הא מינס אניס וא"ת לימא לעולם בהדירו חבירו עסקינן וכי קתני כופין את הנודר את המדיר קאמר י"ל דלא ס"ל שיהא בדין לכוף אדם למכור את שלו מפני שאסר נכסיו על חבירו אבל לנודר עצמו ראוי לכוף דמה הנאה יש לו לאסור על עצמו נכסיו ואיכא למיחש שמא יכשל ויש לתמוה על הרמב"ם שכתב דלמדיר הוא שכופין שאף ע"פ שזה הוא דרך הירושלמי אין זה דרך הגמרא שלנו וכבר השיגו הראב"ד ז"ל ומיהו אם היה רגיל להדיר כופין אותו למכור והכי תניא בתוספתא ומפרש בירושלמי דבתרי זימני מיקרי רגיל: מחלוקת שאין בה כדי חלוקה. דראב"י סבר דכיון שא"א לאחד מן השותפין לעכב את חבירו מלהשתמש בו לעולם ולא לכופו לחלוק מתחלה ע"מ כן קנאוה שתהא גופה קנויה לגמרי לכל אחד לתשמישו בשעת תשמישו וכשמשתמש בה אמרינן הוברר הדבר למפרע שמתחלה היתה קנויה לו לשעה זו. וס"ל לר"א דאע"ג דבעלמא אין ברירה בכי הא יש ברירה לפי שעיקר הקנייה נתבררה משעה ראשונה. אבל יש בה דין חלוקה דברי הכל אסור. משום דכיון שחצר זו לחלוקה עומדת א"א לומר שמתחלה קנאוה כולה כל אחד לתשמישו דשמא האחד יכוף את חבירו הילכך אפי' לראב"י אסורים וכתב הרשב"א דל"מ קודם חלוקה דאסורים אלא אפי' אחר חלוקה נמי אסורים דל"ל כיון שחלקו הוברר הדבר למפרע שיהא חלקו המגיעו משעה ראשונה דאי הכי הו"ל הך ברירה כשאר ברירות דעלמא וקיי"ל בדאורייתא אין ברירה וכי תימא מ"מ הא קיי"ל כשמואל דאמר האחין שחלקו לקוחות הן וה"ז כאילו לקחה ממנו ליתא דאפי' לקחה ממנו אסורה כדאמרינן לעיל גבי ככרי עליך (לה.) דאע"ג דיהבה ניהליה במתנה כל היכא דלא אפסקיה אחר אסור ומכירה הרי הוא כמתנה וכדתנן קונם לביתך שאיני נכנס שדך שאיני לוקח מת או שמכרן לאחר מותר הא מכרו לו אסור אבל הרמב"ם כתב בפ"ז מהלכות נדרים היו שניהם שותפין בחצר אם יש בה דין חלוקה הרי אלו אסורים ליכנס בה עד שיחלקו ויכנס כל אחד ואחד לחלקו אלמא ס"ל ז"ל דלאחר חלוקה שרי ונ"ל בטעמו ז"ל דאף ע"ג דקי"ל דבדאורייתא אין ברירה אפ"ה אנן סהדי שעל מנת כן נשתתפו שלא יוכל אחד מהם לאסרה על חבירו בענין שתהא נאסרת עליו לאחר חלוקה דא"ה אסר עליה נכסי דידיה ואינו בדין עכ"ל והרא"ש כתב כופין את הנודר למכור את חלקו משמע דקאי אף אדראב"י דאף על גב דשרי למודר ליכנס מכל מקום חיישינן שמא ישתמש בו תשמיש

של איסור כגון העמדת ריחיים ותנור וגידול תרנגולים הילכך כופין את הנודר למכור את חלקו ונאסר משום דפשע בין שהדיר עצמו מחלק חבירו בין שהדיר את חבירו מחלקו והא דאוקמא תלמודא לעיל בנדור מחבירו הנאה אבל במודר הנאה לא היינו כדי לדחות הא דבעי למפשט דבהדירו נמי פליגי ולא קי"ל כהאי דיחוייא אלא כרבינא דאמר בפ' הפרה (נא:) דפליגי בברירה הילכך בשהדירו נמי פליגי ואין אנו צריכים להגיה המשנה אלא כמו שהיא שנויה היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו כגון שהדירו חבירו שלא יכנס לרשותו כופין את הנודר למכור את חלקו משום דפשע וכדי שלא יכשל חבירו על ידו כייפינן ליה כי היכי דאם אסר חלק חבירו עליו דכייפינן ליה כדי שלא יכשל הוא כך חשו למכשול חבירו בפשיעתו וכ"מ בירושלמי שיותר ראוי לקנוס הנותן לפני חבירו מכשול מהמביא עצמו לידי מכשול דגרסינן בירושלמי כופין את הנודר למכור חלקו באומר הנייתי עליך אבל באומר הנייתי עלי לא אלמא דחיישינן טפי למכשול חבירו ממה שיכשל הוא עצמו בפשיעתו אלא דבהא פליג אגמ' דידן דגמרא דידן חיישא לתרוייהו והרמב"ם ז"ל כתב בחיבור ע"ד הירושלמי והרמב"ן ז"ל כתב דלא אסרינן אלא לנדור והוא נודר דאסר הניית חבירו עליו אבל לא המדיר את חבירו דחיישינן למכשול עצמו ולא למכשול חבירו וכאשר כתבתי כך נ"ל דיש לחוש למכשול חבירו בפשיעתו כמו למכשול עצמו ובתוספתא שנינו היה אחד מהם רגיל להדיר אחרים הנאה על חלקו כופין את הרגיל למכור את חלקו פירוש שניהם הדירו זה את זה ואחד מהם רגיל כופין את הרגיל והאי כפיה כשאמר חצרי אבל אמר חצר זה לעולם אסור עכ"ל. והשתא מ"ש רבינו שנים שהם שותפים בחצר ונדרו הנאה זה מזה אם יש בו דין חלוקה חל הנדר ואסורים ליכנס בו היינו דאמרינן אבל יש בה כדי חלוקה ד"ה אסורים ומ"ש עד שיחלקו ויכנס כל אחד בשלו היינו כדברי הרמב"ם ז"ל שאילו לדעת הרשב"א אפילו אחר חלוקה אסורים:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכ"ש אם אחד מהם הדיר לאחד מן השוק שאסור ליכנס בו לצורכו נראה שזה פשוט דכי אמרינן אבל יש בה כדי חלוקה ד"ה אסור אכולהו בבי דמתניתין קאי אבל מ"ש אם לא לצורך אחד מהשותפין בחצר תמיה לי דכיון דיש בו דין חלוקה חל הנדר וכי נכנס לצורך השותפין מאי הוי הא מ"מ נהנה הוא מדריסת הרגל וכדאמרינן גבי מודר הנאה מחבירו נכנס לבקרו וכ"נ מדברי רבינו ירוחם וצ"ע:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם אין בו דין חלוקה לא חל הנדר ומותרין ליכנס בו בין אם הדירו זה את זה או שהדיר אחד מהם לאחד מן השוק מנכסיו היינו כראב"י דאיפסיקא בגמרא הלכתא

כוותיה ומיהו בהדיר אחד מהם לאחד מן השוק מנכסיו כבר נתבאר שכתב הר"ן בשם הרשב"א דכל שהוא נכנס לצורך השותף בין שהוא צריך לשותף בין שהשותף צריך לו מותר ואינו אסור אלא ליכנס בתוכו שלא לצורך השותף ורבינו שלא חילק פה כן איפשר שהוא סובר כדעת הרא"ה דבכל ענין שרי ואע"פ שלא נראו דבריו להר"ן נראו לרבינו ואפשר שרבי' בא לכתוב דברי הרשב"א ונתחלף לו מקום במקום שבמקום שהו"ל לכתוב פה דמותר לאותו אחד מן השוק ליכנס לצורך השותף כתבו לעיל גבי יש בו דין חלוקה:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל שניהם אסורים להעמיד בו תנור וכירים וכו' פשוט הוא דלא קאי אלא אהדירו זה את זה ומבואר הוא במשנה:

סעיף קטן ה

ומ"ש היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו הוא אסור בהעמדת תנור וכירים ותרנגולים כלומר אע"פ שאין בה דין חלוקה דשרי ראב"י ליכנס לחצר מ"מ הוא אסור בהעמדת דברים אלו וכדתנן גבי היו שניהם נודרים זה מזה:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואסור ליכנס בו אם יש בו דין חלוקה היינו מאי דאמרינן אבל יש בה כדי חלוקה ד"ה אסור ואכולהו בבי דמתני' קאי לומר דכל היכא דשרי ראב"י במתניתין ליכנס דוקא בשאין בה כדי חלוקה הוא דשרי אבל ביש בה כדי חלוקה מודה דאסור ומ"ש וחבירו מותר בכל פשוט הוא ואיפשר דאשמועינן דלא נימא ניגזור ביה אטו חבירו. ומ"ש וכופין את הנודר למכור חלקו מתניתין היא ומ"ש בין שהדיר עצמו מחלק חבירו בון שהדיר חבירו מחלקו כבר נתבאר שזהו דעת הרא"ש ז"ל דיש לחוש למכשול חבירו בפשיעתו כמו למכשול עצמו:

סעיף קטן ז

ומ"ש והאי כפיה כשנאסר בלשון חצרי וכו' כבר נתבאר בדברי הרא"ש ז"ל ופשוט הוא ומ"ש בשם הרמב"ן דלא כפינן ליה אלא בשהדיר עצמו מחבירו שיכול הנודר לבא לידי מכשול אבל אם הדיר חבירו עליו כלומר שאסר נכסיו על חבירו לא כפינן ליה כבר נתבאר שזהו דעתו דחיישינן למכשול עצמו ולא למכשול חבירו ונתבאר שכן דעת הראב"ד והר"ן ז"ל ופשטא דגמרא מסייעם:

סעיף קטן ח

ומ"ש בשם הרמב"ם שכתב בהיפך וכו' כבר נתבאר שהוא ז"ל סובר דחיישינן טפי למכשול חבירו ממה שיכשל הוא עצמו בפשיעתו ונתבאר שכן הוא דעת הירושלמי

ונראה שהטעם הוא מפני שמי שהוא נודר מסתמא זכור הוא לנדרו והילכך לא חיישינן ביה דליתי לידי מכשול אבל מי שהדירו חבירו כיון שהוא לא הוציא נדר מפיו איפשר דמישתלי ולא מידכר ולפיכך חשו ביה דלא ליתי לידי מכשול ומה שסמך הרמב"ם על הירושלמי ולא על גמ' דידן נראה דהיינו משום דגמרא דידן איפשר דדיחוייא בעלמא הוא וכמ"ש הרא"ש ואפי' סמך לו על הירושלמי דקאמר מילתא פסיקתא ואפשר דתלמודא דידן ה"נ ס"ל אלא דלא נחת לפרושי קושטא דמילתא מה היא: (ב"ה) דינים הללו שנאם רבינו בטור ח"מ סימן ק"פ עיין שם: כתוב בתשובה להרמב"ם סימן רמ"ב דבעל שאסר הנאתו על אחרים אסורים ליכנס בנכסי מלוג של אשתו ואין דומה לשותף שהדיר את אחד מן השוק דשותף היינו טעמא משום ברירה ולא שייכא ברירה זו בנכסי מלוג:

סימן רכז

סעיף קטן א

מי שאסר עצמו מכל ישראל אסור לקנות מהם ולמכור להם וכו' עד וימכרנו להם שוה בשוה משנה וגמרא בס"פ ד' נדרים (נדרים לא.) וקצרו של דבר כך הוא דזבינא דרמי על אפיה הנאת מוכר ולא לוקח זבינא חריפא הנאת לוקח ולא מוכר וזבינא מציעא הנאת שניהם וה"מ כשנמכר שוה בשוה אבל כי נמכר ביותר אפי' זבינא חריפא הנאת מוכר ולא לוקח וכי נמכר בפחות אפילו זבינא דרמי על אפיה הנאת לוקח ולא מוכר וע"פ הקדמה זו הדברים מבוארים:

סעיף קטן ב

ומ"ש אם ישמעו לו היינו לומר שדבר רחוק הוא שימצא מי שירצה להפסיד מעותיו בשביל נדרו וישמע לו למכור לו בפחות או ליקח ממנו ביוקר:

סעיף קטן ג

כתב הרמב"ם לא גזרינן ליקח מהם אטו למכור להם וכו' עד לא ישאל ולא ילוה להם וכולי בפ"ז מה' נדרים:

סעיף קטן ד

מי שאסר הנאותיו על הכהנים והלוים וכו' עד ויתנם לכהנים וללוים אחרים משנה בפ' בתרא דנדרים (פג:):

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן הדין במתנות עניים כ"כ הרמב"ם בפ' ז' הנזכר ומפשט דברי הרמב"ם נראה דלא איירי אלא בלקט שכחה ופיאה ומעשר עני דהוו דומיא דמתנות כהנים ולוים אבל רבינו ירוחם בנתיב י"ט כתב לענין צדקה וצ"ל דהיינו אם יש לו צדקה מופרשת הא

לאו הכי אין לנו עסק עמו ומיהו אפשר דכיון דקי"ל כופין על הצדקה אף על פי שלא הפרישם מוציאין ממנו ע"כ ונותנין לעניים:

סימן רכח

סעיף קטן א

מי שנדר ונתחרט יש תקנה ע"י חרטה ואפילו נדר באלהי ישראל בפ' ד' נדרים (נדרים כב:) א"ר אסי אין נזקקין לאלהי ישראל חוץ מקונם אשתי נהנית לי כלומר כדי להטיל שלום בין איש לאשתו אמר רבא אמר רב נחמן הלכתא פותחין בחרטה ונזקקין לאלהי ישראל ופסק הרא"ש כי הא דרב נחמן וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מה' שבועות שנזקקין לאלהי ישראל והא דפותחים בחרטה נתבאר בסימן זה והוי יודע שיש פוסקים שסוברים שאין מתירין בזמן הזה נדרים ושבועות וכתבה רבינו בסימן ר"ל:

סעיף קטן ב

כיצד יעשה ילך אצל חכם מומחה דגמיר וסביר ואם אין יחיד מומחה ילך אצל שלשה הדיוטות וכו' בפרק כל פסולי המוקדשין (בכורות לו:) והביאו הרא"ש בפ' ד' נדרים א"ר חייא בר אבא אמר רב עמרם ג' מתירים את הנדר במקום שאין חכם לאפוקי מרבי יהודה דתניא הפרת נדרים בג' רבי יהודה אומר אחד מהם חכם במקום שאין חכם כגון מאן אמר ר"נ כגון אנא רבי יהודה אומר אחד מהם חכם מכלל דהנך כל דהו אמר רבינא דמסברו להו וסברי ופירש"י דמסברו להו טעמי הלכות וסברי ואותו חכם ילמד את השנים וכתב הרא"ש ש"מ דבמקום שאין מומחה כגון ר"נ דגמיר וסביר אפי' תלתא דלא גמרי ולא סברי שרו נידרא והוא דמסברו להו וסברי עכ"ל. וכתב עוד ירושלמי שהן יודעין לפתוח מתירין כזקן ונראה שכתב הירושלמי הזה ללמד דהני תלתא לא סגי להו דמסברו וסברי אלא בעינן נמי שיהיו יודעין לפתוח את הנדר וזהו שכתב רבינו והוא דגמרי להו וסברי וידעי לפתוח לו פתח כלומר דתרתי בעינן סברי וידעי לפתוח לו פתח והרמב"ם בפ"י מה' שבועות סתם וכתב כיצד מתירין יבא הנשבע לחכם המובהק או לג' הדיוטות אם אין שם מומחה וכן בפי' המשנה ממסכת נדרים שכתב ענין התרת נדרים סתם וכתב ג' הדיוטות ולא הוצרך שהג' הדיוטות מסברו להו וסברי ונראה שטעמו משום דמשמע ליה ז"ל דלרבי יהודה דסבר דבעינן חד מינייהו חכם הוא דמתמהינן מכלל דהנך כל דהו דהיאך אפשר שחכם מובהק יצטרף עם שני עמי הארץ ומה יועיל לו צירופם ומש"ה פירש רבינא דמסברו להו וסברי אבל לת"ק דין הפרת נדרים היכא דליכא חכם הוו בג' הדיוטות ואפי' מסברו להו ולא סברי ולא מידי ופשטא דסוגיין דס"פ נערה המאורסה (נדרים עח.) מסייע ליה דמכשרינן ג' הדיוטות בהתרת נדרים מדאיתקש פרשת נדרים

לשחוטי חוץ וגבי שחוטי חוץ הדיוטות גמורים שוים לשאינם גמורים א"כ בהתרת נדרים בג' הדיוטות גמורים נמי שרי וטעמו של הרא"ש שהצריך דמסברו להו נראה דהיינו מפני שהוא סובר דליכא בין ת"ק לרבי יהודה פלוגתא אלא בשלישי אם צריך שיהיה חכם אם לאו אבל בשנים האחרים ליכא פלוגתא בינייהו הלכך כיון דאשכחן דרבי יהודה בעי דמסברו להו וסברי ממילא משמע דת"ק נמי בעי הכי שאילו לדברי הרמב"ם משוינן פלוגתא טובא בין רבי יהודה לת"ק וכל מה שאנו יכולין למעט במחלוקת יש לנו למעט וההוא דמקיש התרת נדרים בג' הדיוטות לשחוטי חוץ כבר כתב הר"ן עלה דממילא משמע דהאי כדיניה והאי כדיניה דהדיוטות דמסברו להו ולא סברי סבי דבהתי נינהו ופשיטא דלא חזו להתיר נדרים דכשהם מתירין אינם יודעים מה מתירין והגהות מיימון כתבו על דברי הרמב"ם לא הדיוטות גמורים אלא דמסברו להו וסברי עכ"ל ואינו במשמע דבריו דא"כ לא הוה שתיק מיניה אלא ודאי סבר דלא בעינן מסברו להו וסברי ומהטעם שכתבתי ומ"ש והאידנא אין ראוי שיהא ראוי להתיר ביחיד בפחות מג' כ"כ הרא"ש בפרק ד' נדרים והטעם משום דכיון דר"נ אמר חכם כגון אנא דגמירנא וסבירנא מי הוא בדורות האלו דגמיר וסביר כרב נחמן ולדעת הרמב"ן סובר דמומחה שמתיר נדרים ביחיד דוקא שהוא סמוך הא לאו הכי אינו מתיר ביחיד ואפילו גמיר וסביר טפי מר"נ וכמו שכתב הר"ן ז"ל בשמו האידנא ודאי ליכא סמוך אבל הרמב"ם סתם וכתב יבא הנשבע לחכם המובהק או לג' הדיוטות אם אין שם מומחה נראה דחכם מובהק בדורו מתיר נדרים ביחיד דרב נחמן דאמר כגון אנא לאו למימרא שצריך שיהיה גמיר וסביר כוותיה ואי בציר מיניה פורתא לא אלא היינו לומר שיהיה חכם מובהק בדורו כעין שהיה רב נחמן מובהק בדורו שהיה אחד מהחכמים גדולים שבדורו ואין לדחות ולומר דהרמב"ם לישנא דברייתא נקט דקתני חכם והוסיף תיבת מובהק ללמד דבעינן שיהיה גמיר וסביר כרב נחמן דאין זה במשמע דבריו ורבינו ירוחם כתב בשם הרמ"ה יחיד מומחה בעינן סמוך או ג' הדיוטות בעינן דגמירי וסבירי אבל לא גמירי ולא סבירי אפילו י' אין מפירין וכן מוכח ביבמות פרק כיצד (כה:) עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואין לו לאדם להתיר במקום רבו ובמקום שיש גדול ממנו אלא אם כן יתן לו רשות במקום רבו בפ"ק דנדרים (ח:) אעובדא דרבינא הו"ל נידרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי ומסיק תלמודא שמע מינה לא שרי למישרא נידרא באתרא דרביה:

סעיף קטן ד

ומ"ש במקום שיש גדול ממנו כ"כ הרמב"ם בפ"ו מהלכות שבועות ונראה דמהאי עובדא נמי משתמע דהא רבינא לא הוה תלמיד מובהק דרב אשי אלא תלמיד חבר כדאיתא

בפרק הדר (עירובין דף סג.) הלכך אין לו דין רבו ממש אלא דין מי שגדול ממנו ואפ"ה אתא לקמיה ולא שרא איהו וכן נראה מהא דאמרינן ג' מתירין את הנדר במקום שאין חכם משמע הא במקום שיש חכם אין מתירין ומיהו כתבו הרא"ש והר"ן שאם התירוהו הדיוטות אישתרי ליה דלא אמרו אין מתירין אלא מפני כבודו של חכם ולכתחלה דוקא אבל בדיעבד אישתרי כתב רבינו בסימן של"ד בשם הרמב"ם תלמיד מתיר החרם והנדוי אפילו במקום הרב וכתב עוד בסימן הנזכר דמי שאינו ת"ח שנדה עצמו צריך י' שיתירו:

סעיף קטן ה

וכיצד הוא ההתרה יאמר לו ג"פ מותר לך הרמב"ם בפ"ו מה"ש כתב אומר לו או מותר לך או שרוי לך או מחול לך וכל כיוצא בענין זה בכל לשון ונראה מדבריו דבחדא זימנא סגי ורבינו שהצריך ג' וכתוב בתשובה להרמב"ן סימן רס"ב כי לשון מחול לך הוא מלשון לא יחל ומחילה ויחל הכל ענין אחד שלשון לא יחל לא יתיר והענין כמתיר הקשר שחזר הענין כאילו לא היה כאדם שמצא חבל קשור והתירו והרי הוא כאילו לא היה וזהו שאמרו חכם עוקר הנדר מעיקרו ומחילה שעושה את החוב או החטאת כאילו לא היה משא"כ בלשון הפרה שהוא כדבר שישנו אלא שיש מעכב מלהשלימו כמו (איוב ה':י"ב) מיפר מחשבות ערומים להפר ברית (יחזקאל ט"ז:נ"ט) ולפיכך אמרו (נזיר כא:) דבעל מיגז גייז ואמרו (נדרים עז:) חכם שאמר בלשון בעל ובעל שאמר בל' חכם לא אמר כלום עד כאן לשונו:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואפי' מעומד ובקרובים ובלילה ובשבת אפי' אם היה אפשר לו מאתמול לישאל עליו וכו' מסקנא דגמרא בס"פ נערה המאורסה (נדרים עז:) וקמ"ל דאע"ג דבדין בעינן שיהיו הדיינין יושבים ושלא יהיו קרובים ושלא ידור בלילה אלא ביום ואין דנין בשבת התרת נדרים מותר בכולהו דלאו דין הוא וכתב רבינו ירוחם דהא דאין מתירין בשבת אלא נדרים שהם לצורך השבת ה"מ נדרי יחיד אבל חרמי ציבור נהגו להתיר בשבת אע"פ שאינם לצורך השבת מפני שבשבת כולם מקובצים ואם לא יתירו אז לא יוכלו להתירן :

סעיף קטן ז

ומ"ש והא דנשאלין מעומד דוקא כשמתירין בחרטה בלא פתח וכו' עד צריך שיהיה מיושב הכל דברי הרא"ש שם וטעמא משום דבגמרא מותיב לרב נחמן דאמר התרת נדרים מעומד מדתניא ירד רבן גמליאל מן החמור ונתעטף וישב והתיר לו נדרו ומשני רבן גמליאל סבר אין פותחים בחרטה מיעקר נדרא בעינן ובעו עיונא אהכי ישב ור"נ סבר פותחין בחרטה ואפי' מעומד ולפיכך כתב ז"ל דאליבא דהילכתא נמי דקי"ל פותחין בחרטה היכא שאינו מתחרט מעיקרו וצריך למצוא לו פתח צריך לישב והר"ן כתב בשם

הרשב"א דלדידן דקי"ל פותחין בחרטה אפי' לא נתחרט ואנו צריכין לחזור אחר פתח להתירו לא בעינן יושב דכיון דעיקר דינא מעומד סוף דינא מעומד ומיהו כתב עליו ולפי שלא ירדתי לטעמו איני אומר כן:

סעיף קטן ח

מי שאמר קונם הנאתי על בני עירי וכו' עד הנאת בני עירי עלי נשאל לחכם ששם: (ב"ה) הירושלמי פ"ה: והטעם משום דכשאמר הנייתי על בני עירו הם נהנים בהיתרו שעי"כ יהיה מותר להם ליהנות ממנו וכיון שהתרה היא לתועלתם הרי הם נוגעים בדבר ואינם יכולים להתיר דהו"ל כנדרי עצמו ותנן כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו ולפיכך אינו נשאל לחכם ששם אבל כשאמר קונם הנאת בני עירי עלי שהוא נאסר מלהנות משלהם אין בני העיר נוגעים בדבר דמה הנאה יש להם כשהוא יהנה משלהם כך פירש הריב"ש בתשובה סימן ת"ו ותי"א ותקי"א ויש לתמוה על טעמו דמה ענין נדרי עצמו לכאן דנדרי עצמו שאני דכתיב בהו לא יחל דברו אבל הכא שאינם עצמם הנודרים למה לא יתירו לו אע"פ שיש להם הנאה בהיתרו וכן יש לתמוה על מ"ש גבי קונם הנאת בני עירי עלי שהוא נאסר מליהנות משלהם אין בני העיר נוגעים בדבר וכו' דכיון שהוא נהנה בהיתר זה שעל ידי כך מותר לו ליהנות מהם היאך מותר לו לישאל לחכם שבעיר והלא הוא נהנה מאותו חכם בהיתר ההוא לכך נ"ל לפרש בהיפך ירושלמי ותוספתא דאומר קונם הנאתי על בני עירי היינו שהוא אוסר עצמו מליהנות מבני העיר ולפיכך אינו נשאל לחכם שבאותה העיר לפי שהוא נהנה מאותו חכם שבעיר ואומר קונם הניית בני עירי עלי היינו שאוסר בני עירו ליהנות ממנו ולפיכך נשאל לחכם ששם מפני שאף על פי שהיה לו הנאה בהיתר זה היה מותר שהוא לא נאסר ליהנות מהם ומילתא דפשיטא הוא ולא איצטריך למתנייה אלא אגב רישא נקטיה ואף ע"פ שפשט הלשון מורה על פירוש הריב"ש כיון שהענין אינו מתיישב לפירושו מוטב לדחוק הלשון ולכוונו עם הענין ולשון הירושלמי משונה לפעמים וכ"ש בדבר פשוט שהוא סומך על המבין וכמו שפירשתי מוכיח מסוף דברי הרשב"א בתשובה שאכתוב בסמוך וכן מבואר בדברי הרמב"ם שכתב בפ"ז הלשון הזה אסר על עצמו הניית בני העיר אסור להשאל על נדרו לחכם מבני אותה העיר: (ב"ה) ומיהו בירושלמי עצמו משמע כפי' הריב"ש דגרסינן התם אית תנויי תני אפי' על קדמייתא נשאל שאינו כמיפר נדרי עצמו אלמא דמ"ד אינו נשאל הוי משום דהוי כמיפר נדרי עצמו ויש לדחוק ולומר דאע"ג דטעמא דמ"ד אינו נשאל לא הוה מהאי טעמא אלא מטעמא אחרינא אתא האי תנא למימר דלא תיסק אדעתין למימר משום נדרי עצמו: וכתב הריב"ש בסימנים הנכרים ע"פ פירושו דה"ה לנשבע ואין לחלק דהתם שאני שמחמת נדרו נאסרו הם מלקבל הנאה ממנו וא"כ

כשיתירהו מבני העיר הנה יתירו עצמם במה שהיה אסורין בו והו"ל כנדרי עצמו אבל בנשבע שלא יהנה מבני עיר שהוא נאסר ואין בני העיר נאסרים מחמת שבועתו מתירין לו מבני העיר אף ע"פ שנהנין מן ההיתר הא ליתא דגרסינן בירושלמי: (ב"ה פ"ה נערה:) נדרה אשה ושמע בעלה ולא הפר לה פשיטא שאינו מיפר לה לענין הבעל מהו שיפר לה לענין הזקן וכו': (ב"ה) מה אנן קיימים אם בדברים שבינו לבינה נדרי עצמו הן: ולכן בנדון דידן צריך שיהיו המתירין שלא מן הקהל ההוא ואף על פי שגם שיהיו מקהל אחר אפשר שיהיו נהנים מהיתר זה שאולי באותה העיר יהנו מספרות הסופר ההוא מילתא דלא שכיחא היא ולא מיקריא הנאה וכדאמרינן פרוטה דרב יוסף לא שכיח ע"כ. וכתב עוד בתשובה סימן ת"ו דהא דאין נשאל לחכם שבעיר דוקא להתיר לו ביחיד אבל מצטרף הוא עם שנים מן השוק ומתירין לו כיון שלא היה הוא הנודר דבכה"ג דאיכא אחריני דלא חשידי לא חשבינן ליה כנדרי עצמו מפני שהוא כנוגע בדבר כדאיתא בס"פ עד כמה (בכורות לא.) גבי כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו וזה על פי פירושו דאילו לפי' האחר אפילו ע"י צירוף אינו מתיר לו שא"כ נמצא מהנה כתב הרשב"א בתשובה על אחד שנשבע שלא יהיה גבאי או נאמן מהעיר נ"ל שהוא נהנה בשררותא דמתא שהוא מן הדברים שאין מתמנין עליהם הנכרים והגרים וגם הצבור נהנין ממנו שמלאכתן נעשית על ידו וכיון שהוא נהנה: ב"ה והם נהנין: אינו נשאל לחכם שבעיר :

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שאם נשאל והתיר לו הויא התרה בפ"ד ובפ"ז מה' נדרים:

סעיף קטן י

מי שנתחרט מעיקר הנדר א"צ פתח וכו' בפרק ד' נדרים (נדרים כא:) איפליגו אמוראי אי פותחין בחרטה או אין פותחין ומסקנא דהלכתא שם ובסוף פרק נערה המאורסה (נדרים עז.) דפותחין בחרטה ופירשו התוספות בפרק הדר (עירובין סד:) דפותחין בחרטה היינו ששואלין אותו אם הוא מתחרט על מה שנדר ושרינן ליה בהכי ומ"ד אין פותחין בחרטה סבר שאין פותחין להתיר לו בחרטה לחוד שמתחרט על מה שנדר אלא צריך למצוא פתח לנדרו כגון אילו באו עשרה בני אדם שיפייסוך וכדפתח ר"ג להההוא טייעא ששואלין אותו אדעתא דהכי נדרת וכן פירש הרא"ש והר"ן בס"פ נערה המאורסה ובפ' ד' נדרים דה"ט דעדיף פתח מחרטה דבפתח שרי לכ"ע ובחרטה פליגי שכל נדר שהוא ניתר בפתח הרי הנודר אומר שאפילו בתחלה כשנדר אילו היה נותן אל לבו אותו פתח לא היה נודר ונמצא נדרו טעות אבל נדר שהוא ניתר בחרטה אינו מוצא עם עצמו שום ענין שאילו היה נותנו אל לבו מעיקרא שלא היה נודר אלא שהוא אומר עכשיו מתוך הכעס או מתוך מהירות נדרתי ועכשיו אני מתחרט על שנדרתי מעולם עכ"ל. וגרסינן בגמרא פ"ג דנדרים

(כא:) ההוא דאתא לקמיה דרב הונא א"ל לבך עלך אמר לו לא ושרייה ההוא דאתא לקמיה דרבה בר רב הונא א"ל אילו היו י' בני אדם שיפייסוך באותה שעה מי נדרת א"ל לא והתירו ההוא דאתא לקמיה דרב אסי וא"ל כדי תהית א"ל ולא ושרייה ההוא דאתא לקמיה דר' אליעזר א"ל בעית נדור א"ל אילו לא מרגזן לי לא בעינא כלום א"ל תהא כד בעית ופי' הר"ן א"ל לבך עלך. כלומר היה לבך מיושב עלך וגם עכשיו אינך תוהא בנדרך עד היום אלא שמיום זה ואילך אתה רוצה לעקרו ואי הוי כה"ג לאו חרטה מיקריא דחרטה מעיקרא בעינן או לא היה לבך מיושב עליך שמתוך הכעס נדרת ועכשיו אתה תוהא על הראשונות א"נ לבך שהיה עליך בשעה שנדרת הוא עליך עדיין שרוצה אתה בנדרך עד עכשיו אלא שמיום זה ואילך אתה מתחרט בו: א"ל לא. כלומר שלא מתוך יישוב הדעת נדרתי בתחלה ולפיכך אני מתחרט כשנדרתי מעולם ומש"ה שרייה ומיהו דוקא בחרטה דמעיקרא כה"ג אבל בחרטה דהשתא לא ואפילו למ"ד פותחין בחרטה דאלת"ה מאי לישנא דפותחין דמשמע דב"ד פותחין לו ורב הונא למה ליה למשאל מידי מההוא דאתא קמיה דודאי כיון שהיה שואל היתר מתחרט היה על נדרו מיהא מכאן ואילך ולמה ליה למשאל מיניה לבך עלך אלא ודאי משום דלא סגי בחרטה דהשתא אלא בחרטה דמעיקרא הוה שאיל מיניה וכדפרישית עכ"ל וכ"כ התוס' והרא"ש ז"ל כתב עוד הר"ן אילו היו י' בני אדם שיפייסוך וכו' קסבר אין פותחין בחרטה ואיכא דגריס קסבר פותחין בחרטה והכל עולה לענין אחד לפי שענין זה דאילו היו י' בני אדם גרע מפתח ועדיף מחרטה גרע מפתח לפי שלא היו עכשיו י' ב"א שפייסוהו דנימא פתח מעליא הוא שאילו היה יודע כן לא היה נודר ועדיף מחרטה משום דבחרטה גרידא אינו מוצא שום ענין בעצמו שמחמתו לא היה נודר באותה שעה וזה היה יודע בעצמו שאילו היו מפייסין אותו באותה שעה לא היה נודר ונמצא מתברר יותר שמתוך המהירות נדר. כדו תהית כלומר אתה מתחרט חרטה דמעיקרא מל' תוהא על הראשונות: א"ל ולא בתמיה: ושרייה קסבר פותחין בחרטה: בעית נודר. רוצה אתה עד עכשיו בנדרך אלא שמכאן ואילך אתה מתחרט ואם כן אין לך היתר: א"ל ואי לא מרגזן לי וכו'. כלומר אם לא הרגיזוני מתחילה כלום הייתי נודר לא בודאי אלא על ידי כעס נדרתי ולפיכך אני מתחרט על שנדרתי מעולם: א"ל תהא כד בעית. כלומר שיהא הנדר מותר כרצונך. וגרסינן תו התם (כב:) רב סחורא הוה ליה נידרא למישרי אתי לקמיה דר"נ א"ל נדרת אדעתא דהכי א"ל אין אדעתא דהכי אין כמה זימנין איקפד ר"נ נפק רב סחורא ופתח פיתחא לנפשיה אמר השתא דאיקפד רב נחמן אדעתא דהכי לא נדרי. ר"ש ברבי הוה ליה נידרא למישרא אתא לקמייהו דרבנן א"ל נדרת אדעתא דהכי אמר אין אדעתא דהכי אמר אין והוו מצטערי

רבנן משמשא לטולא ומטולא לשמשא א"ל בטנית בריה דאבא שאול בן בטנית מי נדרת אדעתא דמצערי רבנן משמשא לטולא ומטולא לשמשא א"ל לא ושריוה רבי ישמעאל ב"ר יוסי הו"ל נדרא למישרא אתא לקמייהו דרבנן א"ל נדרת אדעתא דהכי א"ל אין נדרת אדעתא דהכי א"ל אין כמה זימנין כיון דחזא ההוא קצרא דמצטערי רבנן מחייה באוכלי דקצריה אמר אדעתא דמחי לי קצרא לא נדרנא ופריך התם האי נולד הוא דלא מסיק אדעתא דמחי ליה קצרא ואסיקנא דלאו נולד הוא דשכיחי אפיקורי דמצערי רבנן וכתב הר"ן על עובדא דרב סחורא עם רב נחמן האי דלא פתח ליה בחרטה לפי שר"נ היה מכיר ברב סחורא שהיה מחמיר על עצמו שלא להיות ניתר בחרטה וי"מ שאותו נדר היה כעין דבר מצוה כגון שנדר להתענות זמן ידוע והתענה מקצת אותו זמן ואילו היה מתחרט על עיקר הנדר יאבד שכר תעניותיו שהתענה אם היה תוהא על הראשונות לפיכך לא היה מתחרט: אדעתא דאיקפד רב נחמן לא נדרי. וכה"ג לא מיקרי נולד דשכיח דלירתח גברא רבה על נדר חזק כ"כ אדעתא דכל הני מילי: תניא בתוספתא דנדרים פ"ה רבי ישמעאל בר' יוסי אומר אומרים לו אילו היה אחד שפייסוך היית נודר אם אמר לאו ה"ז מותר ר"י בן בתירא אומר אומרים לו אילו היה לך לב זה היית נודר אם אמר לאו ה"ז מותר וגרסי' בירושלמי פרק פותחין ר' מנא נדר מן חמרא דאבוהי אתא אבוהי סליק לגביה אמר אילו היית יודע דאנא מצטער נודר היית א"ל לא ושרי ליה והשתא מ"ש רבינו מי שנתחרט בעיקר הנדר אין צריך פתח וכו' היינו כדאסיקנא פותחין בחרטה:

סעיף קטן יא

ומ"ש ומיהו צריך שיתחרט בעיקר הנדר שהיה רוצה שלא נדר מעולם וכו' כבר נתבאר שכך כתבו הרא"ש והר"ן והכריחו כן מהגמרא:

סעיף קטן יב

ומ"ש בשם הרא"ש ויזהר הנודר שלא יאמר שמתחרט מעיקרו אלא אם כן הוא ברור לו שהיה רוצה שלא כדר מעולם שאם לא כן שאין ההתרה התרה וכו' בפרק ד' נדרים כתב וכ"כ הכלבו בשם הר"ף וכתב עוד בשמו ע"כ נכון שלא להתיר נדר ע"י חרטה שאין הכל בקיאין בחרטה זו וגם פעמים שהנודר אומר שמתחרט מעיקרו ואינו מתחרט אלא מכאן ולהבא אך אם יש לו פתח נכון להתיר שפותחין לו ואומר אדעתא דהכי מי נדרת והרשב"א כתב בתשובה על קהל קשטיליא שנידו איש א' וקבלו עליהם לנהוג בו נידוי עד זמן פלוני ונשבע כל א' מהקהל ע"ז ואח"כ רצו רוב הקהל להתירו נראה שלא הסכימו לנדותו אלא מפני שהיה רגיל להזיק לציבור ועכשיו חזר בו וא"כ אותם אנשים מבני הקהל שנסכמין להתירו יתנו להם כל הקהל רשות ביום הקהל להתיר עצמם וישאלו על נדרם בפני ג' מבני הקהל שיודעים לפתוח הנדר ויתירו להם בפתחים

ואם אלה הניתרים יודעים בעצמם שמתחרטים יסכימו על זה דהא קיי"ל כמאן דאמר פותחין בחרטה ובלבד שיתחרטו חרטה גמורה חרטה דמעיקרא ר"ל שיגמרו בדעתם שלא היו רוצים מעיקרא בנידויו אבל אם יאמרו טוב בעינינו שנידוהו אבל כיון שחזר בו אנו מתחרטים אין זו חרטה שמתירים עליה שזה נולד הוא ואין פותחין בנולד ואם דעתם לומר שאם היו מפייסים אותם בשעת הנידוי אנשים נכבדים כאלה שמפייסים אותם עכשיו לא היה מנדין אותם ג"ז פתח ובלבד שיהא לבם כפיהם לדבר זה ע"כ. ובתשובה להרמב"ן סימן רנ"ג על מי שהיה חולק ונדר שלא יאכל לעולם גבינה מפני שהיה רע לחליו ועכשיו מתחרט איני יודע לו היתר בחרטה לפי שאין פותחין בחרטה אלא אם היא חרטה דמעיקרא וזה ודאי בשעה שנדר צריך היה לאסור הגבינה על עצמו מפני שהיא רעה לו אלא שעכשיו מתאוה לה ורוצה להתירה ולפיכך אין לו היתר אלא בפתחים אחרים עכ"ל : ובסימן רנ"ה כתב על מי שאסר על עצמו בשר ויין אם יעבור עבירה פלונית ועכשיו בא ואמר שהוא מתחרט מעיקרא אלא שאינו מתחרט אלא מחמת שעבר העבירה ונאסר עליו ואילו לא עבר היה רוצה בקיומו נ"ל שכל כיוצא בזה פותחין לו מן הנדר עצמו ומתירין לו כלומר אם היית יודע שיהיה היצר תוקפך כלום היית נודר וכמעשה דביתהו דאביי דפתח ליה רב יוסף מן הנדר עצמו וא"ל אילו ידעת דעברת על דעתך מי נדרת וכן ר' יוסי לאותו שהדיר אשתו מלעלות לרגל ואע"פ שיש קצת לחלק דהתם תולה בדעת אחרים וזה תולה בדעת עצמו אפ"ה פותתין לו ממנו שאף זה כתולה עצמו בדעת אחרים שהיצר עשוי לתקוף וכ"ש למי שמורגל בדבר ומן הטעם הזה יראה ג"כ שאין זה כנולד דדבר מצוי הוא כמורגלין ונולד מצוי הוא שהרי בדביתהו דאביי לא הקשה והא נולד הוא דשכיחי נשים לעבור על דעת בעליהם וחרטה נמי נולד הוא ופותחין בה מפני שהוא מצוייה אצל ב"א וכדגרסינן בירושלמי דתהית לאו נולד הוא אמר רבי לא התהית מצויה ועוד שקרוב אני לומר שבזה וכיוצא בו שפותחין אפילו בחרטה דהשתא דלא בעינן חרטה דמעיקרא אלא בדבר שעיקרו מחמת עצמו כנודר מן היין שרוצה לגדור ממנו וכיוצא בזה א"נ שרוצה לאסור דבר מחמת נזקו כנודר מן הבצל מפני שהוא רע ללב וכיוצא בזה וא"נ מחמת שרוצה להתרחק מדבר מפני היראה כנודר מן האשה שלא ישאנה מפני שאביה רע וכן בכל שאר הנדרים שנודר מחמת הדבר עצמו שנדר ממנו שכל נדרים אלו חזקים הם ולולא שמתחרט מנדרו מעיקרו אין זו חרטה גמורה לבטל הנדר אבל כל דבר שאסר ע"ע שלא מחמת עצמו של דבר הנדור אלא קנס בעלמא קיל משאר נדרים לפי שאין תכלית כוונת הנודר מחמת עצמו ואפילו בחרטה דהשתא סגי להו לומר שמעכשיו מתחרט על מה שאסר על עצמו עכ"ל והוא בתשובת

הרשב"א סי' תנ"א: וכתב הר"ש בר צמח על מי שתפסה אשתו כל נכסיו והבריחתם ולא רצתה להחזירם לו עד שיגרש אשתו שנייה ויאסור אותה עליו וכן עשה ובא לישאל לחכם שיתיר לו יש לעיין שאינו יכול להתחרט מעיקרא כי היה חפץ בנדרו עד שתחזיר לו נכסיו וכיון שחל אפילו שעה אחת אינה חרטה אלא מאותה שעה ואילך כבר האריך הרשב"א בתשובה וכתב דלא בעינן חרטה מעיקרא אלא בנדר שעיקרו מחמת עצמו כנודר מן היין שרוצה לגדור עצמו וכו' אם כן בנדון זה בחרטה דהשתא עד כאן לשונו:

סעיף קטן יג

ומ"ש ואם אינו מתחרט צריך לבקש לו פתח לומר לו אילו היית יודע דבר זה לא היית נודר ונמצא הנדר נעקר מעיקרו כבר נתבאר יפה בדברי הר"ן שכתבתי בראש סימן זה וכך הם דברי התוספות והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן יד

ומ"ש וכיצד הוא הפתח כגון שנדר על דבר א' ומפצירין בו הרבה שישאל עליו וכו' נראה דהיינו עובדא דההוא דאתא לקמיה דרבה בר רב הונא א"ל אילו היו י' ב"א שיפייסוך וכו' ובספרים דגרסי' קסבר אין פותחין בחרטה וכן פי' הרא"ש דקסבר רבה בר רב הונא דאין פותחין בחרטה ולכך הוצרך לבקש לו פתח זה ולפ"ז צ"ל שהיו אותם י' ב"א מפייסין אותו עכשיו ופתח לו פתח שאם היו מפייסין אותו בשעת הנדר לא היה נודר כן נראה מדברי הרא"ש ז"ל בפירושיו שם וכך הם דברי רבינו וכתב הרא"ש דפתח זה לא הוי נולד כי מצוי הוא שיקפידו קרוביו ואוהביו של אדם על מה שנדר:

סעיף קטן טו

ומ"ש ואפילו פתח שמגוף הנדר הוי פתח כגון שהדיר פלוני מעכשיו אם יעשה דבר פלוני וכו' פשוט בגמרא פרק ארבעה נדרים (נדרים כג.) ואשמעינן רבותא דסד"א דכיון דהאי אדעתא דהכי נדר שאם יעבור הלה על תנאי יאסר בנכסיו קמ"ל דאפי' הכי פתחינן ליה אילו היית יודע שהיית עובר על תנאיך כלום היית נודר ואם אמר לאו הוי פתח מעליא: תניא בתוספתא דנדרים פ"ה הנודר מן הבית ומן העלייה וקודם לנדרו נודע שנפלו לו בירושה או שניתנו לו במתנה אמר אילו הייתי יודע שכן לא הייתי נודר ה"ז מותר ולישנא דקודם לנדרו נודר אינו מכוון דאם כן היאך יאמר אילו הייתי יודע שכן וצריך לפרש נודע שקודם נדרו נפלו לו בירושה וכו' ודע שרש"י פי' בפ' הדר פותחין בחרטה צריך לחכם למצוא פתח לשואל שיהיה לו פתחון פה לומר לדעת כך לא נדרתי ואילו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי נודר ונמצא נדר נעקר מאליו ומ"ד אין פותחין סבר דאין צריך לפתוח לו בחרטה אלא החכם עוקרו אף ע"פ שאינו מוצא לו טעם עקירה וכיוצא בזה פי' בפרק נערה המאורסה והוא ז"ל גורס ר"ג סבר פותחין בחרטה ור"נ סבר

אין פותחין ובפרק ד' נדרים כתב קסבר אין פותחין בחרטה שאין חכם רשאי לפתוח ולומר לו נדרת אדעתא דהכי אלא הנודר הוא יתחרט תחילה יפתח ויאמר לו לא לדעת כן נדרתי והוא פותח תחילה בחרטה: א"ל לבך עלך. כלומר ועומד אתה על דעת ראשונה שרצונך עדיין באותו נדר א"ל לא כלומר מתחרט אני אלמא דקסבר פותחין בחרטה: אם היו י' ב"א כו' שאם פתחו לך בחרטה כשרצית לנדור כלום נדרת א"ל לאו קסבר אין פותחין בחרטה. ולכך א"ל כה"ג דכיון דאמר אילו היו י' ב"א וכו' דמיעקר עקר לנדריה ולא הוי נדר כלל ולכך פותח בחרטה הוא אבל בעלמא אין פותחין והתוס' בפ' הדר חלקו על גירסתו ועל פירושו וכתבו דגרסינן ר"ג סבר אין פותחין בחרטה ור"נ סבר פותחין ופירושו כמ"ש לעיל והמרדכי כתב בסוף פ' שבועות שתים בתרא בשם ר"מ מסקינן בפ' ד' נדרים פותחין תחילה בחרטה ומוכחא כולה שמעתא התם דהוא בחרטה בעלמא כלומר כדו תהית או לבך עלך וא"צ למצוא לו פתח שיתחרט וכן מוכח בסוף פ"ב דנדרים (כ.) ולא כמו שפירש"י בפרק הדר ור"י בכור שור פי' ג' חרטות הן אחד שנולד דבר שלא היה בעולם ואף לא מסיק אדעתיה דאינש שיבא וכיון דאינו מצוי אנן סהדי דאפי' הזכירו לו בשעת הנדר היה עושהו ולפיכך אין פותחין בנולד כזה דאפי' אמר אילו הייתי יודע לא הייתי נודר אין בכך כלום ויש חרטה שהדבר בא לעולם בשעת הנדר אבל לא היה יודע שהיה בעולם וכשידע אמר אילו הייתי יודע דבר זה לא הייתי נודר מתירין לו שלא היה אדם בשעת הנדר ואדעתא דהכי לא נדר אבל הוא ישמור עצמו שיאמר אמת שאם היה יודע שכן לא היה נודר שאם ישקר ומתיר לו אין ההתרה היתר ועובר על בל יחל ולכך היו אומרים לו חכמים כדו תהית כלומר ברור הוא שאתה תוהא על הנדר והשלישי דבר שאינו בעולם אבל רגיל לבא ובהא פליגי אמוראי איכא מ"ד אין פותחין [בזו דחשיב ליה נולד] כיון דלא היה בעולם ואיכא מ"ד פותחין בזו דכיון דהוי ליה לאסוקי אדעתיה כמאן דאיתיה בעולם דמי ולא הוי נולד. ראיתי גדולים שאומרים שא"צ לומר אלא מתחרט את והוא אומר כן ומתירין לו משום דאמרי' דא"ל לבך עלך ושרייה קסבר פותחין בחרטה ואומר שלא א"ל יותר ול"נ שאחר שמצא פתח החרטה א"ל לבך עלך כלומר הזהר שלא תשקר וא"ל לא ושרייה ודייק התלמודא מן הלשון דמשמע נהפך לבך לאחר שעת הנדר שאירע הדבר אחר הנדר אלמא דהוה ליה לאסוקי אדעתיה ומש"ה דייק קסבר פותחין בחרטה והאריך שם המרדכי בראיות שהביא ר"י בכור שור לדבריו ואחר כך כתב בשם ר"מ כלשון הזה אף ע"פ ששיטת התוס' וסוגיא דעלמא להתיר נדרים בלא פתח אלא בחרטה בעלמא כדו תהית ותו לא גם ראיתי רבותי נוהגים כן ונהגתי אחריהם כן עד עתה חוזרני כדברי רבינו יוסף שלא להתיר שום נדר בלא פתח וחרטה

והרבה גימגומים מתיישבין לפי דבריו והמחמיר תע"ב עכ"ל: והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ו מה"ש כיצד מתירים יבא הנשבע לחכם או לג' הדיוטות ואומר אני נשבעתי על כך וכך ונחמתי ואילו הייתי יודע שאני מצטער בדבר זה עד כה או שאירע לי כך וכך לא הייתי נשבע ואילו היתה דעתי בעת השבועה כמו שיהא עתה לא הייתי נשבע והחכם או גדול הג' אומר לו וכבר נחמת והוא אומר לו הן חוזר ואומר לו שרוי לך וכו' ואחר כך כתב מי שנשבע ולא ניחם על שבועתו ובא לב"ד לקיים שבועתו אם ראו ב"ד שהיתר שבועה זו גורם למצוה ולשלום בין איש לאשתו בין אדם לחבירו ושקיום שבועה זו גורם לעבירה ולקטטה פותחין לו פתח ונושאין ונותנין עמו בדבר ומודיעין לו דברים שגורמת שבועתו עד שיתנחם אם ניחם בדבריהם מתירין לו ואם לא ניחם ועמד במריו ה"ז יקיים שבועתו כיצד נשבע שיגרש את אשתו וכו' אם אמר אילו הייתי יודע לא הייתי נשבע מתירין לו ואם אמר אף על פי כן לא נחמתי ורוצה אני בכל זה אין מתירין לו עכ"ל ומתוך דבריו אלה משמע לי שהוא ז"ל מפרש כדפירש"י בפ' ד' נדרים דמ"ד אין פותחין בחרטה היינו לומר שאין תכם רשאי לפתוח ולומר נדרת אדעתא דהכי אלא הנודר הוא יתחרט תחילה ויאמר לו לא לדעת כן נדרתי והוא פותח תחילה בחרטה וזה שכתב יבא הנשבע ואומר אני נשבעתי וכו' ואילו הייתי יודע שאני מצטער בדבר זה וכו' שנראה בהדיא שהנשבע או הנודר בעצמו יפתח פתח לעצמו אבל החכם אינו פותח לו פתח בתחילה דקי"ל כמ"ד אין פותחין בחרטה ומשום דאשכחן מתני' טובא דתני דפותחין בחרטה דתנן (סו:) פותחין לאדם בכבוד עצמו ובניו וכו' פותחין בימים טובים ושבתות פותחין לו מן הכתוב שבתורה לפיכך פי' דהנך שאני שיש בהם דבר מצוה ומש"ה אף על פי שהיה רוצה לקיים שבועתו ב"ד פותחין לו כדי שיתחרט ויתירו כצ"ל לדעת הרמב"ם כתב הר"ש בר צמח קבל עליו חרם ונידוי לעשות דבר פלוני בלי שום פתח היתר וחרטה מתירין לו שאין החרם צריך לא פתח ולא חרטה וכ"כ הרמב"ן במשפטי החרם והרשב"א בתשובה וראיה מדאמרינן בפ"ק דנדרים (ז:) שמעה להההיא איתתא דאפקא הזכרת ה' לבטלה שמתה ושריא לאלתר והרי לא היה שם לא פתח ולא חרטה ומה שצירף לזה היתר שאמר בלי שום פתח היתר וחרטה אינם ג' דברים אלא פתח היתר חד וחרטה חד ואת"ל שלשה הם ישאל תחילה על שקיבל עליו שלא יתיר חרמו ואח"כ יתירו לו החרם עכ"ל וראיה זו שהביא מההיא איתתא איני מכיר דמה ענין המנדה לאחר על שעבר עבירה למי שמקבל עליו נידוי לעשות דבר פלוני:

סעיף קטן טז

ופותחין לאדם בכבוד עצמו כגון שנדר לגרש את אשתו וכו' עד ונמצא שאין הנדר נעקר מעיקרו הכל משנה בפרק ר"א אומר פותחין (דף סו.) וגרסינן בירושלמי פרק הנזכר ר' מנא נדר וסליק לגבי רבי שרי אמר אילו היית יודע שהבריות רחקין מינך דאת נדרא נדר היית א"ל לא ושרא ליה וטעמא דאין פותחין לו בכבוד המקום ופותחין לו באילו ידעת שהיית עובר על לא תקום וכו' כתבו הרא"ש והר"ן דהיינו משום דמצוה אחת כי הנך לא חמור להו לאינשי כולי האי ואי אפי' אדעתא דהכי היה נודר לא ישקר לומר אילו הייתי יודע שכן לא הייתי נודר אבל היכא שמזכירין לו כבוד המקום אין לך שיעיז פניו לומר שאפי' היה יודע שהוא מיקל בכבוד המקום היה נודר ולפיכך מ"ש רבינו אין פותחין בכבוד המקום לומר אילו ידעת שאתה עושה עבירה בנדרך לא היית נודר אינו מכוון דאם כן אמאי פותחין באילו ידעת שהיית עובר על לא תקום וכו' והא הנך עבירה נינהו אלא כך נ"ל דאין פותחין בכבוד המקום לומר אילו היית יודע שהיית מיקל בכבוד המקום כדאמרינן בספרים שהוא כנודר בחיי המלך כלום היה נודר או שאומרים אילו היית רע בעיני המקום כלום היית נודר שהנודר נקרא רע לפני המקום מהטעם הנזכר. ודע דבטעמא דמתניתין איפליגו אמוראי בגמרא אביי אמר דטעמא משום דאם כן אין נדרים ניתרים יפה ורבא אמר דטעמא משום דאם כן אין נדרים נשאלים לחכם כלומר דפתיחה דכבוד המקום שייכא בכל הנדרים ואם יפתחו לו בכבוד המקום כשידור פעם אחרת לא יבא לחכם להתיר לו אלא יפתח זה הפתח לעצמו והתורה אמרה לא יחל דברו הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו ויש לתמוה על רבינו שכתב טעמו של אביי והשמיט טעמו של רבא דהא קי"ל הלכה כרבא לגבי אביי וי"ל דכללא דהלכה כרבא לא איתמר אלא כי פליגי לענין דינא אבל היכא דלא פליגי אלא בטעמא דמילתא כי הכא לאו משום דטעמא דאביי מסתבר טפי ומתניתין נמי מתיישבה לדידיה שפיר טפי מלרבא כדמוכח בגמ' מש"ה נקטיה:

סעיף קטן יז

ומ"ש ומטעם זה נמי אין פותחין בההיא דאילו ידעת שהיו ממשמשין בפנקסך וכו' עד ולא בההיא דכל המקיימו כאילו הקריב עליו בפ"ד ולישנא דגמ' (כב.) הכי איתיה אילו ידעת דפותחין פכקסך וממשמשין בעובדך מי נדרת ופי' הרא"ש מן השמים פותחין פנקס מעשיו ומדקדקים בהם בשביל שהוא מרשיע לידור א"נ שהוא מחזיק עצמו צדיק ובוטח שיוכל לקיים נדרו ולא יכשל בו: כל הבוטה. מלשון לבטא בשפתים: כאילו הקריב עליו קרבן. על הבמה. והטעם משום דהנך עבירות חמירי טובא ולא חצוף לומר שאפי' ע"ד כן היה נודר אבל לא תקום וכו' לא חמירי כולי האי ומפני כך לא נמנע מלומר

האמת אפי' אם היה נודר ע"ד כן ואיתא תו בגמ' לא פתחינא בהא דאמר שמואל כל הנודר אף על פי שמקיימו נקרא רשע ולא חשש רבינו לכתבה משום דמהנך דכתב משתמע:

סעיף קטן יח
ומ"ש ואין פותחין בכבוד אביו ואמו מה"ט נמי שאינו חצוף וכו' משנה בפרק רבי אליעזר דנדרים (סד.):

סעיף קטן יט
ומ"ש ומה"ט אין פותחין לו בכבוד רבו ירושלמי כתבוהו שם הרא"ש והר"ן ז"ל.

סעיף קטן כ
ומ"ש אבל פותחין בדברים שבין אביו ואמו משנה שם ומפורש בגמרא (שם) טעמא אליבא דאביי משום דכיון שהחציף פניו להדיר אביו ואמו גם בשעת חרטה אם אין לו חרטה גמורה יחציף פניו ויאמר שלא היה מניח בשביל כבודם:

סעיף קטן כא
ואין פותחין אלא בדבר ההווה וכו' אבל אין פותחין בדבר הנולד וכו' שם במשנה ועוד אר"א פותחין בנולד וחכמים אוסרים כיצד אמר קונם שאיני נהנה לאיש פלוני ונעשה סופר וכו' קונם לבית זה שאני נכנס ונעשה ב"ה אמר אילו הייתי יודע שהוא נעשה ב"ה לא הייתי נודר ר"א מתיר וחכמים אוסרים ופי' הרא"ש וחכמים אוסרים דטעמא דחרטה משום שע"י חרטה נעקר הנדר מעיקרו ובדבר שאינו מצוי אינו נעשה נדר טעות מעיקרו כי בשביל זה לא היה מניח מלידור כי היה סבור שלא יבא לעולם שיעשה סופר ת"ח שהכל צריכים לו ובגמרא מ"ט דר"א דאמר קרא כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך פי' שמשה נדר לשבת במדין ושלא לשוב למצרים ופתח לו הקב"ה פתח שאם היה יודע שימותו שונאיו לא היה נודר והא מיתה נולד הוא מכאן שפותחין בנולד ורבנן סברי הנהו מי מייתי והא אמר רבי יוחנן וכו' אלא אמר ר"ל שירדו מנכסיהם ופי' הרא"ש ועניות לאו נולד הוא דשכיח וכן אמרו בירושלמי משמע דהא דאמרו רבנן אין פותחין בנולד היינו דוחא דלא שכיח אבל בנולד דשכיח פותחים וכ"כ הראב"ד בהשגות וכן כתבתי לעיל בשם המרדכי וכ"כ סמ"ג דעת התוספות שכתבו בפ' אף על פי (כתובות דף סג:) אהא דאמר ר"ע לבן כלבא שבוע אדעתא דגברא רבה מי נדרת וא"ת והלא אסור לפתוח בנולד דאמרינן בפ' רבי אליעזר דנדרים כיצד אמר קונם שאיני נהנה לפלוני ונעשה סופר כו' וי"ל דהכא לא חשיב נולד כיון שהלך לבי רב דדרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול עכ"ל ומיהו בעינן שיהא שכיח טובא כדי שיפתחו בו דהא מיתה אף על פי שהיא מצויה קא אמרי רבנן דאין פותחין בה משום דמשמע להו דלא שכיחא טובא ולא אמרו דפותחין אלא בעליות משום דשכיח טובא טפי ממיתה וטעמא דמילתא

דכיון דאותו נולד שכיח טובא אמדי' דעתיה שאילו היה מעלה בלבו נולד זה היה נמנע מלידור וכיון שלא נדר אלא מפני שלא העלה דבר זה באותה שעה הו"ל כנדר טעות אבל כשאין הנולד שכיח טובא אפי' אם היה מעלה על לבו אותו נולד לא היה נמנע מלידור בשביל כך דכיון דלא שכיח טובא היה אומר בלבו שמא לא יבא לעולם ותמיהא לי מילתא דהא חזינן דמיתה מצויה בכל יום ואין לך מילתא דשכיח טפי מינה והיכי חשוב לה תלמודא מילתא דלא שכיח טובא וי"ל דנהי דשכיחא מ"מ למות שונאיו בחייו לא שכיח טובא דהא אשכחן דוד המלך צווח ואומר (תהילים ל"ח:כ') ואויבי חיים עצמו א"נ כ"כ שכיח שימות זה בחייו של זה כמו איפכא דאף על פי שזה בחור וזה זקן הא כמה גמלי סבי טעיני ממשכי דהוגני (סנהדרין נב.) וכיון דשקולים הם לא חשבינן מיתה דאידך בחיי זה שכיחא וכתוב בתשובות להרמב"ן דהא דקי"ל דמיתה הוי נולד אפי' היה חולה ביותר חשיב נולד משום דרוב חולים לחיים. וא"ת כיון דטעמא דפותחין בנולד דשכיח היינו משום דהוי כנדר טעות אם כן לא הוי מצרכי לישאל לחכם עליו דהא חד מד' נדרים שהתירו חכמים הוא נדרי שגגות י"ל דכנדר טעות הוי אבל לא נדר טעות ממש דנדרי שגגות דתנן היינו שיש בעיקר הנדר שגגה גמורה כאומר שאין אשתי נהנית לי שהכתה את בני או שגנבה כיסי ונמצא שלא הכתה ושלא גנבה א"נ שיש אונס גמור כגון שהפסיקו נהר או חלה בנו דזה מן הסתם כמתנה בנדרו אבל כל שאין בעיקרו שום שגגה ושום אונס אלא שנדר משופי הלב אם יש לו פתח של אונס ושל שגגה הרי נדר זה חל שאין כאן שגגה גמורה ולא אונס גמור ומ"מ יש לו היתר בשאלה לחכם הואיל ויש לו עכשיו טעות אונס שהוא מתחרט מחמת אונס קצת שהיה לו ועכשיו עבר והיינו דפותחין לו בחרטה דלבך עלך או בפתח שגגה דאילו היית יודע כך כתוב בתשובה להרמב"ן סימן רע"ג ועפ"ז יתבארו דברי רבינו שמ"ש ואין פותחין אלא בדבר ההווה כלומר בדבר ההווה ורגיל דהיינו דשכיח טובא דכל כה"ג אין שם נולד עליו אבל אין פותחין בדבר הנולד ומתחדש אח"כ כלומר אין פותחין במילתא דלא שכיח טובא אלא שנולד ונתחדש אח"כ כלומר שהוא דבר חידוש שאינו דבר רגיל והווה כגון אומר שאיני נהנה לפלוני וכו' לפי שעל ידי פתח נעקר הנדר מעיקרו כדפרישית ופתח כזה אינו עוקרו שאף אם היה מעלה אותו על לבו לא היה נמנע בשבילו מלידור כיון שאינו מצוי כלומר דכיון דלא שכיח טובא לא ימנע מלידור אף על פי שיעלה על לבו משום דמימר אמר שמא לא יבא מה שאין לומר כן היכא דהוא שכיח טובא וכמו שכתבתי הלכך הו"ל נדר טעות ושרי ודקדק רבינו לכתוב לפי שע"י פתח נעקר הנדר מעיקרו וכו' לומר בנדר שהוא ניתר ע"י פתח עסקינן כלומר שאינו מתחרט מנדרו אלא ע"י פתח ואילולי הפתח

לא היה מתחרט ובהא הוא דאמרינן אין פותחים בנולד שאינו מצוי הרבה לפי שע"י פתח זה אתה בא לעקור הנדר מעיקרו ופתח כזה אינו עוקרו שאף אם היה מעלה אותו על לבו לא היה נמנע בשבילו מלידור כיון שאינו מצוי אבל כשהוא מתחרט מעצמו אין מדקדקין בדבר שהרי הוא עוקרו מעיקרו שאומר כעס היה בלבי באותה שעה ועכשיו עבר ממני ואני מתחרט וכמו שכתב הוא ז"ל בסימן זה וכתבתי שכן דעת המפרשים וכ"כ הראב"ד גבי הא דפותחין בנולד בפ"ו מה"ש והרמב"ם ז"ל כתב פ"ו מה"ש כלשון הזה אין פותחין בנולד כיצד נשבע שלא יהנה מפלוני ונעשה סופר העיר הואיל ולא ניחם על שבועתו אין פותחין לו בדבר זה אפי' אמר הוא מעצמו אילו הייתי יודע לא הייתי נשבע אין מתירין לו הואיל ועדיין לא ניחם אלא רצונו שלא יהנה לו ושלא יעשה זה סופר אבל אם ניחם הוא מעצמו מפני הנולד ונהפכה דעתו מתירים לו וכן כל כיוצא בזה עכ"ל ונראה שכתב כך מפני שהוקשה לו מההיא דפרק אף על פי דא"ל ר"ע לבן כלבא שבוע אדעתא דגברא רבה מי נדרת והא התם נולד הוה ואין פותחין לו לכך תירץ דשאני התם שניחם הנודר ונהפכה דעתו דהא ודאי ניחא ליה לבן כלבא שבוע שנעשה ר"ע גברא רבה וליתהני מיניה ומש"ה אהני ליה פתחא דנולד וכי תנן אין פותחין בנולד היינו דוקא היכא שעדיין לא ניחם אלא רצינו שלא יהנה ושלא יעשה זה סופר ונראה שהוא ז"ל אינו מחלק בין נולד מצוי לשאינו מצוי דאם כן לא הוה שתיק מיניה וצ"ל שהוא ז"ל מפרש דכי אמרינן בגמרא ורבנן סברי הנהו מי מייתי וכו' אלא שירדו מנכסיהם לאו למימרא דפתחא דנולד דעניות פתח ליה אלא היינו לומר דנדרא מעיקרא ליתיה כי בשעה שנדר כבר מתו אותם האנשים כלומר שירדו מנכסיהם וכן פי' הקונטרס ומיהו תמיהה לי על שיטה זו דמפליג בין היכא דניחא ליה להיכא דלא ניחא ליה אם כן מאי מייתי ר"א ממשה הא איהו היה ניחא ליה דלימותו הנך גברי וליהדר איהו למצרים ודמי להההיא דר"ע עם בן כלבא שבוע ושמא י"ל דר"א לא מייתי אלא לומר דכיון דאשכחן שם נולד בעלמא דפותחין בו מיניה ילפינן לכל נולד דמ"ל לפלוגי בינייהו ורבנן אהדרי ליה דאין משם ראיה דהתם לא הוה נולד אלא נדר בטעות וכדפרישית. וסמ"ג כתב אחר דברי הרמב"ם וז"ל ודוקא בנולד שאינו מצוי ותדיר אבל בנולד המצוי ותדיר מסיק בפרק ד' נדרים דפותחין וכמו שכתבתי פסק רבינו משה וגם רא"ם פסק דההיא דאין פותחין בנולד זהו כשאינו מתחרט אלא מנולד ואילך אבל אם מתחרט מעיקרו אפי' בנולד דלא אסיק אדעתיה בטל הנדר וראיה מההיא דכדו תהית ולבך עלך שלא חקר אם חוזר בו מחמת נולד שאינו מצוי ומטעם זה אינו מקשה בפרק ד' נדרים בכמה מקומות והא אין פותחין בנולד עכ"ל ונראה שסמ"ג מפרש כשאינו מתחרט אלא מנולד ואילך דקאמר

רא"ם לאו למימרא שאינו מתחרט מעיקרו כלל דאם כן מאי איריא נולד אפי' אינו נולד נמי כל שאינו. מתחרט מעיקרו אין מתירין לו וכמו שנתבאר לעיל אלא היינו לומר דאף ע"ג דהשתא שנולד דבר זה הוא מתחרט מעיקרו אילו היה יודע שיולד דבר זה לא היה נודר מ"מ כיון שרצונו היה שלא יולד הדבר ושיתקיים נדרו אינו מתחרט אלא מנולד ואילך מיקרי ואין פותחין בו וכדברי הרמב"ם ז"ל. ולפיכך כתב וגם רא"ם פסק וכו'. כתוב בתשובה להרמב"ן סימן רע"ג אפשר לומר דאף על פי שאין פותחין בנולד פתחים הוא דאין פותחין אבל פותחין בחרטה מחמת נולד וסברוני שגם מורי ה"ר יונה היה אומר כן עכ"ל. וממה שכתבתי לעיל בשם ר"י בכור שור והר"מ יתבאר לך שהן חולקין על כל הני רבוותא וסוברים דאין פותחין כלל בחרטה דמחמת נולד :

סעיף קטן כב

ואע"פ שאין פותחין בנולד פותחין בתנאי נולד ומפרש במסכת נזיר כגון נזיר שנדר קודם שחרב הבית וכו' מימרא דרבא בפרק ב"ש דנזיר (לב:) ופסקו סמ"ג ואיני יודע למה השמיט הרמב"ם דין זה דהא משמע דליכא מאן דפליג עליה דרבא בהא:

סעיף קטן כג

צריך הנודר לפרט הנדר קודם שיתירנו לו החכם פלוגתא דאמוראי בפרק השולח (גיטין דף לה:) ופסקו התוספות והרשב"א והר"ן והמרדכי כמ"ד צריך לפרט הנדר וכתבו דכן משמע בירושלמי דנדרים פרק השותפין דגרסינן התם ההוא דאתא לקמיה דרבי יודן א"ל התר לי נדר א"ל מאי נדרת א"ל נדרית דלא מרווחנא א"ל וכי עבדין כדין א"ל לצחק בקוביא קאמינא א"ל ברוך שבחר בדברי חכמים שאמרו צריך לפרט הנדר דאי לאו דפרטת לנדר התרתיהו לך ע"כ ומשמע דלא מסתייה שיפרט הנדר שנדר אלא שיפרט גם כן על מה נדר וכ"כ רש"י בפרק השולח צריך לפרט הנדר הנשאל לחכם על נדרו צריך לפרט היאך נדר נדר הזה וכי מפרשה קמיה דליתומים נדרה וכן נדרה אם נהניתי מכתובתי כלום לא שרי לה וגם מה דיהיב בגמ' טעמא דצריך לפרט הנדר משום מילתא דאיסורא כתב שמא על דבר איסור נדר כגון על גיבוי כתובה וכגון יאסרו עלי כל פירות שבעולם אם אעבור עבירה פלונית ובא להתיר את נדרו סתם ורוצה לעבור העבירה וכ"כ הרשב"א בתשובה שצריך לפרוט הסיבה שנדר בשבילה והוא העיקר בדבר שאין עיקר הפרט אלא כדי שלא יתירו לו מה שנדר להתרחק מן האיסור או מן הגזל כההיא דפרק השולח וכההיא דירושלמי דנדר דלא מרווחנא וכתב עוד מסתברא שאפי' פרט לאחד משלשה המתירים די לו שצורך הפרט אינו ד"ת עד שנא' גזירת הכתוב הוא שיפרוט בפני ג' המתירין אלא חששא דרבנן הוא ליזהר ברמאין וכל שמקצת המתירין יודעין באמתו של ענין די בכך וכ"ש אם אותו היחיד חוזר ופורט בשמו להם כמו שפרט הוא

לפניו דלא גרע ממתורגמן שמתירין על ידו כמו שאמרו בירושלמי ע"כ: כתב הריב"ש בתשובה סימן תנ"ב דלדבר איסור אפי' דרבנן אין מתירין לו וראיה מהירושלמי הנזכר שהרי שחוק הקוביא נראה בפרק זה בורר (סנהדרין כד:) דאפי' איסור דרבנן אין בו אלא לפי שאינו עוסק בישובו של עולם ואפ"ה לא התיר לו כתב הרא"ש שם בפסקיו אהא דקאמר קסבר צריך לפרט הנדר שאם לא פרט הנדר אין התרתו התרה וכ"כ הרשב"א גם כן שם דכל שלא פרט הנדר אפי' בדיעבד אינו מותר. וכך הם דברי ריב"ש בסימן ש"ע : וכתב בתשובת הר"ר דוד כהן דאפשר שאם לא הודיע למתירין שנשבעו ע"ד חבירו והתירו לו מותר: (ב"ה) ואין כן דעת הריב"ש וכמו שאכתוב בסי' זה:

סעיף קטן כד

כתב הרמב"ם שצריך הנודר לבא לפני החכם כשיתיר לו ואינו עושה שליח לישאל על נדרו בפ"ז מהלכות שבועות וטעמו מדגרסינן בפ"ק דנדרים (ח:) רבינא הו"ל נדרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי א"ל בעל מהו שיעשה שליח להתרת אשתו א"ל אי מיכנפין אין אי לא מיכנפין לא וסובר הרב ז"ל דבבעל דוקא היא דאיבעיא לן מפני שהבעל כאשתו אבל אדם אחר פשיטא לן דאינו נעשה שליח והכי מוכח בירושלמי בפרק נערה המאורסה דגרסינן התם מהו להתיר ע"י תורגמן ומסיק דמתירין ע"י תורגמן ומדבעינן אי מתירין ע"י תורגמן מכלל דפשיטא לן דע"י שליח אין מתירין ואפי' למאי דמסקינן דע"י תורגמן שרי דוקא תורגמן משום דבעל דבר נמי תמן קאי אבל ע"י שליח לא: וכתב הריב"ש בתשובה סימן ש"ע שכן הכריע הרא"ה וכ"כ הגהות מיימון בפ"ו מה' שבועות וכ"כ בהגהות מרדכי דקידושין שהשיב מהר"ם לא אוכל להתיר לך אם לא תבא בעצמך כי ע"י שליח אין להתיר כדאמרינן פ"ק דנדרים והרא"ש כתב בשם רא"ם דאפי' שליח א"צ רק שידע החכם שהנודר מתחרט יכול להתיר לו אפי' בלא דעת הנודר דהתרת חכם הויא כהפרת בעל ותניא בסוף קידושין (פח:) אישה הפרם וה' יסלח לה במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה ולא מצינו חילוק בין הפרת בעל להתרת חכם אלא בלשון והאי עובדא דרבינא הכי הוה ששתו אמרה לו שיתיר נדרה והוא הלך לפני רב אשי ושאל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו להביא הדברים לפניו שלא מדעתה וכן הורה רבינו שמשון דאם שלח חרטת נדרו לחכם דמתיר שלא בפניו והביא ראיה מההיא דהפרת בעל דסוף קידושין עכ"ד הרא"ש ז"ל והר"ן כתב דעת הרמב"ם ודעת רבינו שמשון ולא הכריע והרשב"א כתב בתשובה סימן תקנ"ד מסתברא לן שמתירין ע"י שליח כי מה שהתירו בפ"ק דנדרים בבעל לרבותא נקטוה לומר לך שאפי' ע"י הבעל שיש לחוש שמא יוסיף מדעתו מפני שהיא אשתו

ולפיכך אסור בדכנפינהו איהו ואפ"ה אי מיכנפי שרי וכ"ש באיניש דעלמא ולא עוד אלא כנפינהו איהו שרי דודאי לא יוסיף דבר מדעתו עכ"ל וז"ל הריב"ש בח"א סימן י"א במה שכתב רבינו שמשון ששולח אדם חרטתו בכתב ידו לב"ד והם מתירים לו וכן הסכים הרשב"א נוכל לומר דאף אם נאמר דע"י שליח לא בכתב ידו שרי משום דכיון דכתב ידו הוא עדיף מע"י שליח ועוד ראיתי בשם רבינו שמשון דכל שהחכם יודע שהנודר מתחרט וחפץ בהיתר החכם מתירו שלא מדעת הנודר ומותר אבל מדברי הרמב"ם נראה שלעולם אין מתירין שלא בפני הנודר וצ"ל שראוי לחוש לדבריו ועובדא דבת יפתח יוכיח עכ"ל:

סעיף קטן כה

אין מתירין את נדרו עד שיחול וכו' בסוף נדרים פלוגתא דתנאי לענין הפרת הבעל (פט.) ופלוגתא דאמוראי לענין התרת חכם (צ.) ופסקו הרא"ש והר"ן כרב פפא דאמר מחלוקת בהפרה אבל בשאלה דברי הכל אין חכם מתיר כלום אא"כ חל הנדר וכן כתב הרשב"א בתשובה שהנשבע שלא ידבר עם אחותו אם תנשא לפלוני שאין החכם יכול להתיר עד שתנשא לאותו פלוני ויחול הנדר וכתבתי תשובה זו לקמן גבי נדר ע"ד רבים ויש מצוה בהתרתו וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ו מה"ש וז"ל מי שנשבע על דבר ונשבע שלא יתיר שבועה זו וניחם ה"ז כשאל על השבועה האחרונה תחלה שנשבע שלא יתירו לו ואח"כ ישאל על הראשונה נשבע שלא ידבר עם פלוני ונשבע אח"כ שאם ישאל על שבועה זו ויתירה יהיה אסור לשתות יין לעולם וניחם ה"ז נשאל על השבועה הראשונה ומתירה ואח"כ ישאל על השנייה שאין מתירין נדר או שבועה שעדיין לא חלו לפיכך אם היה עומד בניסן ונשבע שלא יאכל בשר ל' יום מר"ח אייר וניחם אינו נשאל עד שיכנס אייר נשבע שלא יהנה לפלוני ושלא יהנה לחכם שישאל לו שבועה זו ישאל על הראשונה ואח"כ ישאל על השנייה נשבע שלא יהנה לפלוני והרי הוא נזיר וניחם אם ישאל על שבועה זו ישאל על שבועתו תחילה ואח"כ על נזירותו וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. וכתב רבינו כל זה בס"ס רכ"ט: ומ"ש נשבע שלא יהנה לפלוני שלא יהנה לחכם שישאל לו וכו' וכן מ"ש נשבע שלא יהנה לפלוני והרי הוא נזיר אם ישאל על שבועה זו ברייתא בסוף נדרים [צ.] וכתב הרשב"א בתשובה סימן תר"ח דבהפרת הבעל וכן בהתרת חרמי ציבור אינו צריך שיחול הנדר שלא אמר אלא בהיתר זקן כמו שמפורש בשילהי נדרים וכ"כ הריב"ש סימן קפ"ה וקפ"ו בשמו ורבינו ירוחם כתב בשם ה"ר יונה דדוקא בתולה בזמן משום דממילא חייל והר"ן חילק בע"א וכתבתי בס"ס רל"ד אצל אמרה קונם שאיני נהנית לאבא ולאביך: ובמנדה עצמו על תנאי כתב הרשב"א סימן תר"ח שאין מתירין לו עד שיחול הנידוי: (ב"ה)

והרא"ש כתב בתשובה נידוי שנידה על תנאי יכול להתירו אף על פי שלא חל: כתב הריב"ש בסימן רפ"ב על מי שקבל עליו בחרם לעשות דבר פלוני תוך שנה ה"ז כמי שנשבע שמכאן ועד זמן פלוני יעשה דבר פלוני שמעתה חלה השבועה ומחוייב לעשות הדבר ההוא שנשבע עליו אלא שאינו עובר על השבועה עד שיעבור הזמן ובכגון זה מתירין קודם הגעת הזמן ואין ממתינין עד שיגיע הזמן ויעבור על השבועה כתוב בתשובה להרמב"ן סימן רע"א על אחד שנדר שאם לא יפרענו חמיו קודם פסח שלא יהיה חג העצרת בעיר והגיע פסח ולא פרעו ונתחרט אין מתירין לו נדרו עד העצרת דלא חשיב חל הנדר עד שיגיע זמן איסורו וכתב דמעיקרא היה סבור דכיון שהגיע הפסח ולא פרעו חל הנדר מיקרי ומתירין לו אף על פי שלא הגיע זמן איסורו אלא שאחר כך חשש שמא לא מיקרי חל הנדר עד שיגיע העצרת שהוא זמן איסורו והאריך בפי' הסוגיא דבפרק אלו נדרים שדין זה תלוי בה ותמיהא לי דכיון דמשום חששא הוא דאמר הכי הא איכא למיחש דילמא משהגיע פסח מיקרי חל הנדר וטפי עדיף למישרי ליה בההוא עידנא מלהמתין עד עצרת שכבר עבר על נדרו ומשום ספיקא הו"ל למימר דלישרו ליה תרי זימני חד בתר פסח וחד בתר עצרת ושמא י"ל דכיון דקי"ל דחכם עוקר הנדר אפי' לא שרי ליה עד שהגיע זמן איסורו לא הוי עובר על נדרו. אחר שכתבתי זה מצאתי כן בתשובת הרשב"א וז"ל לכן איני רואה בענינו רק שיכנס בים קודם שבועות אחר שמפרש שדעתו היה לילך בא' מהאיים או בחג השבועות ואז יתירו לו את נדרו ואפשר שמותר להשיאו עצה שיתאחר עד שבועות ואז יחול הנדר ויתירוהו נדרו ומשיאין לו עצה זו מפני שלום הבית וכשיתירו נדרו לא ישא עליו עונש הנדר לפי שהחכם עוקר נדר מעיקרו ודמי להוא גברא דאמר תאסר הניית דעלמא עלי אי נסיבנא אתתא אי לא תנינא וכו' אתא רב אחא שבשיה ואנסביה איתתא וכו' בסוף נדרים (פט:) וכתב הר"ן בתשובה סימן נ' שאין לחכם להתיר נדר שלא חל מפני חשש מכשול הנודר דכיון דלא נתנה תורה לחכם רשות להתיר אלא אם כן חל הנדר מאן אמר לן שבשביל מכשול הנודר יהא רשאי להתירו ושאם התירו יהא מותר כתב הר"ן בתשובה סימן נ' על אחד שנשבע ביום ו' בבקר שלא יהא בשבת הבאה תוך עיר פרפניא"ן ובעוד יום ו' סמוך לשקיעת החמה נתחרט על שבועתו ובא לישאל עליה יראה לי דבכה"ג חל הנדר מיקרי ורשאי חכם להתירו לפי שדעתי נוטה לדעת האומר דכי אמרינן דאין חכם מתיר אא"כ חל הנדר ה"מ בתולה נדרו באם כפלוגתייהו דרבי נתן ורבנן בסוף נדרים בקונם שאני נהנית לך אם עושה אני ע"פ אבא וע"פ אביך וכן נמי קונם שאיני נהנית לפלוני למי שאשאל עליו כיון דאפשר שלא יחול אסור נדרו לעולם אבל תולה נדרו בימים אף על פי שעדיין לא הגיע זמן נדרו אפ"ה חל הנדר מיקרי

דנדרא השתא מיהא חייל אלא דמחוסר זמן ואף על פי שהרמב"ם בה"ש כתב דאפי' תולה נדרו בימים כל שלא הגיע זמן לא מיקרי חל הנדר אין דבריו נראין דאם איתא א"א דלא לישתמיט תנא למינקט דאין חכם מתיר כה"ג דהוי רבותא טפי מיהו אפילו לדברי הרמב"ם אפשר לומר דבנדון זה חל הנדר מיקרי לפי שכיון שנשבע שלא יהא שבת הבאה בעיר פרפניא"ן שיש בכלל שבועתו שיצא משם קודם השבת וזה תלוי במחלוקת של ראשונים בהא דאמרינן בריש פסחים [ד:] דכ"ע חמץ מו' שעות ולמעלה אסור מנ"ל אמר אביי תרי קראי כתיבי וכו' ופי' רש"י תרי קראי כתיבי דקשו אהדדי וכו' ולפי דבריו זה שנשבע שלא יהא שבת תוך עיר פרפניא"ן מכלל שבועתו הוא מחוייב שיצא מעיר פרפניא"ן קודם השבת ולפיכך ע"ש עם חשיכה חל הנדר מיקרי אבל המפרשים פירשו בע"א ואמרו דמיתורא פריך ולא תיקשי תרי קראי אהדדי וכו' ולפי דבריהם בנדון זה לא מיקרי חל הנדר דכיון שהם אומרים דמקרא דז' ימים משמע שיבערנו ביום א' של ז' ה"נ אין בכלל שבועתו של זה שיצא מן העיר קודם השבת אלא בתחלת השבת ולפי זה לא מיקרי חל הנדר ולפיכך כיון שהדבר שקול ותלוי במחלוקתן של ראשונים אף על פי שהדבר ברור שמן הספק יש לו לצאת מן העיר קודם השבת כדקי"ל בשל תורה הלך אחר המחמיר אפ"ה איכא למימר דלא מצי חכם להתיר דנהי דאנן מחמרינן עליה דילמא קושטא דמילתא הוא דלא מחייב ואין חכם מתיר אא"כ חל הנדר ומסתברא דהא מילתא תליא במאי דאמרינן דספיקא דאורייתא לחומרא אי הוי דאורייתא אי דרבנן שהרמב"ם כתב דמדרבנן בעלמא הוא אלא שכבר הקשו על דברי הרמב"ם מדאיבעיא לן בפ"ק דחולין (יא:) וכיון שכן בנדון זה שהוא מחוייב לצאת מן העיר קודם השבת לפי מחלוקת של ראשונים בסוגיא דפ"ק דפסחים הו"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא וכיון שמן התורה הוא מחוייב לצאת מן העיר מחמת חיוב נדרו ודאי דחל הנדר מיקרי ואף על פי שאפשר עדיין לפקפק קצת בזה אפ"ה כיון שאפי' אינו מחוייב לצאת מן העיר קודם שבת הדברים מטים דחל הנדר מיקרי ושלא כדברי הרמב"ם כמו שכתבתי למעלה וכן נמי אפי' לדברי הרמב"ם איכא למימר דהכא חל הנדר מיקרי לפי שהוא מחוייב לצאת מן העיר קודם השבת כמו שמוכחת סוגיא דפ"ק דפסחים לפי דברי רש"י ועוד שאפי' הדבר ספק הדברים מטין ונראין דכיון דמדאורייתא הוא דמחוייב חל הנדר מיקרי לפי דעתי בנדון זה שיכול חכם להתיר נדר זה ע"ש עם חשיכה עכ"ל ור"י כתב בשם הראב"ד כדברי הרמב"ם ושהר"מ בר יצחק חולק ואומר דכיון שאינו תולה נדרו בדבר אחר אלא בזמן מתירין אותו מיד שהרי חל מעתה כשיבא הזמן ורבנן קשישי הכי הוו עבדי וכן עמא דבר עכ"ל ומחלוקת זה דהראב"ד והר"מ בר יצחק הובא גם כן בסוף ספר הכלבו

וסמ"ק כתב בשם הר"מ דכל נדר דאתי ממילא יכולין להתיר קודם שיגיע יום הנדר וכתב הר"ש בר צמח שדעת הרשב"א בתשובה כדעת הרמב"ם והראב"ד ז"ל ומדברי רבינו ירוחם גבי הפרת אב ובעל ראה שכן דעת ה"ר יונה והכי נקיטינן:

סעיף קטן כו

נדר על דעת חבירו אין לו התרה אלא מדעת אותו שנדר על דעתו בר"פ רבי אליעזר דנדרים (סה.) תניא המודר הנאה לחבירו אין מתירין לו אלא בפניו מנה"מ אר"נ דכתיב ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרימה א"ל במדין נדרת לך והתר נדרך במדין דכתיב ויואל משה ואין אלה מאלא שבועה דכתיב ויבא אותו באלה וגם במלך נבוכד נאצר מרד אשר השביעו באלהים מאי מרדותיה אשכחיה צדקיהו לנ"נ דהוה קא אכיל ארנבא חייא א"ל אשתבע לי דלא מגלית אשתבע ליה לסוף הוה מצטער צדקיהו ואתשיל אשבועתיה ואמר. שמע נ"נ דהוו מבזין יתיה שלח ואייתי סנהדרין וצדקיהו אמר חזיתון מאי עביד צדקיהו א"ל איתשלי אשבועתא אמר להו בפניו או שלא בפניו אמרו ליה בפניו אמר להו ואתון מ"ט לא אמרתון לצדקיהו וכתב הרא"ש בפירושו המודר הנאה מחבירו פירש רבי אליעזר ממי"ץ שנדר לדעת חבירו אין מתירין לו אלא בפניו פירוש מדעתו כמו אין חבין לאדם שלא בפניו מיהו אם התירו שלא בפניו מותר כדחזינן בצדקיהו שהיה צדיק גמור שהתיר נדרו שלא בפני נ"נ ואסור לחכם להתירו והם הוצרכו לעשות מפני אימת המלך ולישנא דהמודר הנאה לא משמע כפירושו אלא משמע שנדר ממנו הנאה בפניו וצריך שיתירו לו לכתחלה בפניו ומפרש טעמא בירושלמי מפני החשד ומפני הבושה כלומר כדי שלא יחשדנו שמזלזל בנדרו וגם צריך שיתייבש בפניו בהתרה וכשהוא בפניו מתירו בע"כ ואין צריך דעתו עכ"ל וכיוצא בזה כתבו התוס' שם אבל בפסקיו שם כתב פירוש רא"מ וכתב עליו ומקשים מהא דפריך בפרק השולח (גיטין לה:) גבי אלמנה וליחוש דילמא אזלא קמי חכם ושרי לה והא אין מתירין אלא בפניו והיא נדרה ליתומים ומתרצינא דבדיעבד הויא התרה ועוד היה אומר ר"ת דא"צ בפניו היכא שהנודר עשה מדעתו ולא מחמת טובה שעשה לו אלא דוקא דומיא דמשה דמחמת הנדר נתן לו יתרו בתו וכן צדקיהו היה מסור ביד נ"נ להרגו כדי שלא יתגלה קלונו וע"י השבועה הניחו ודוקא כה"ג בעי בפניו וכן מוכיח בפ' אלו נאמרים (סוטה לו:) דא"ל פרעה ליוסף זיל אתשיל אשבועתך ולישנא דהמודר הנאה מחבירו לא משמע כפירוש זה מיהו צריך לפרש כן מדמייתי עלה ההיא דצדקיהו ובירושלמי פ' השותפין איכא המודר הנאה מחבירו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו מפני החשד או מפני הבושה וההיא משמע כפשטיה שנדר ממנו הנאה בפניו: וכתוב בתשובות הריב"ש בח"א בסי' קפ"ו על טעמי

הירושלמי איכא בינייהו דלישנא דמפני הבושה כל שאין הנדר לתועלת חבירו אלא שנדר בפניו מתירין לו שלא בפניו ולאידך לישנא דכל שלא בפניו איכא חשדא וכן נמי לטעמא דמפני הבושה אין מתירין לו שלא בפניו אף אם יודיעו ההיתר לחבירו ולטעמא דמפני החשד די בכך ולכ"ע כל שאין הנדר להנאת חבירו אלא בפניו לבד מתירין לו שלא בפניו ויודיעוהו ההיתר וכן נמי בפניו מתירין לו אפי' בע"כ ובתשובה להרמב"ן סימן רמ"ח כתוב מסתברא לי דבכ"מ שאמרו בפניו לא בפניו ממש ובמעמדו אמרו אלא בידיעתו וכטעמא דירושלמי שאמרו משום חשד ובסימן ר"נ כתוב מה שאמרו שנשאלין שלא בפניו כל שמת כדין אמר ולא עוד אלא אפי' ניים כל שהודיעוהו הרי הוא בפניו שאין הטעם אלא מפני החשד כמו שאמרו בירושלמי וזה שמת לא יחשדוהו שאינו ובסימן רמ"ט כתוב על ראובן שנשבע ע"ד שמעון שלא יתעסק בסחורה שלא ברשותו ונפטר שמעון אם הממון שמתעסק בו ראובן הוא של שמעון או שיש לו שותפין או זכו האחר ואינו פטור כשנפטר שמעון עד שישאל על שבועתו מדעת באי כח שמעון דלתועלת שמעון וממונו היתה ואף על פי שנפטר שמעון לא עלה על דעתו שיהא זה אסור לעולם אבל אם אין זכות לשמעון באותו ממון ולא היתה השבועה לתועלתו נשאל ואפי' שלא בפניו ובלבד שיודיענו כדי שלא יחשדוהו והוא בתשובת הרשב"א ז"ל וכתב ריב"ש בתשובה דלטעמא דמפני הבושה הוא דאין מתירין אלא בפניו דוקא בנדר שהוא לתועלת חבירו ולהנאתו דאז שייך האי טעמא אבל נדון דידן שאין השבועה לתועלת הקהל לא ומדברי הרשב"א בפרק השולח נראה שהיה גורס הנודר לחבירו אין מתירין לו אלא בפניו והקשה ממנה על הא דפריך גבי אלמנה ליחוש דילמא שרי חכם וכתב שיש מתרצים דבדיעבד מותר ותדע מדסמך צדקיהו על מה שהתירו לו סנהדרין וכטעמא דפירשו בירושלמי מפני חשד או מפני הבושה ואם כן לכתחילה צריך אבל בדיעבד לא זו היא דעת ר"ת והראב"ד השיב עליו מדאמרינן בנדרים גבי צדקיהו אם לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפר ואם בדיעבד מותר הרי לא בזה ולא הפר וי"ל דכיון שיש חילול ה' הוא והם פשעו ויש מי שתירץ דלא אמרו אלא במודר הנאה מחבירו או שנשבע להנאתו כגון שבועתו של צדקיהו ושל משה אבל כאן מה הנאה יש ליתומים דהא מכיון שנשבעת נשבעת ואפי' באה להחזיר להם הממון איסורא במקומה עומד לפיכך מתירין לה שלא בפניהם וכתב הרמב"ן נראה דיש מי שגורס המודר הנאה מחבירו בפניו והכי איתא בתוספתא ובירושלמי ולפי גירסא זו ל"ק הכא דפעמים שהיתומים קטנים או שאינם שם אבל בתוספות הקשו כיון דאין מתירין אלא בפניו היכי דייק רבי יהודה לקמן דנדר שהודר ברבים אין לו הפרה מדכתיב ולא הכום כי נשבעו להם נשיאי העדה דדילמא

התם משום דאין מתירין אלא בפניו הוא כלומר בפניו וברצונו ותירץ ר"ת דלא אמרו אין מתירין אלא בנדר שנדר מחמת טובה שעשה לו דומיא דמשה וצדקיהו ודייק לה מדא"ל פרעה ליוסף איתשיל אשבועתך אלמא יכול היה להתירו שלא בפני יעקב עכ"ל הרשב"א ז"ל והר"ן כתב רוב דברים אלו בפרק השולח ובנדרים פרק ר"א ובתשובה הסכים לגירסת המודר הנאה מחבירו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו כלומר אבל אם הדירו שלא בפניו מתירין לו אפי' שלא בפניו ואכתוב התשובה בס"ס זה והמרדכי בפרק השולח אהא דאמרו דנדר שהודר על דעת רבים אין לו הפרה דמשמע אבל על דעת יחיד יש לו הפרה כתב ואף ע"ג דאין מתירין לו אלא בפניו כדאשכחן גבי משה וצדקיהו הני מילי כשנודר בשבילו כשהוא מכריחו כמו יתרו למשה שלא רצה לתת לו בתו עד שנדר וכן נ"נ דחק לצדקיהו והשתא א"ש דקאמר לקמן מ"ט דר' יהודה דכתיב כי לא הכום בני ישראל כי נשבעו להם וכו' ותימא דילמא טעמא דלא נשאלו על שבועתם משום דאדעתם של גבעונים נדרו ולא מצו להתירם כ"א מדעתם אלא כדפרישית הא דלא מצי להתיר אלא בפניו ה"מ כשאותו הכריחו ונדר לדעתו בין מחמת אהבה בין מחמת יראה אבל הגבעונים לא הכריחו ישראל לידור אלא מרצונם נדרו עכ"ל ודברי רבינו כפירוש רא"ם ואף על פי שכתב הרא"ש דלישנא דהמודר הנאה מחבירו לא משמע כפי' זה כבר כתב דמדמייתי עלה ההיא דצדקיהו צריך לפרש כן ואף על פי שכתב דבירושלמי משמע שנדר ממנו הנאה בפניו מ"מ כיון שכתב דבתלמודא דידן משמע כפירוש רא"ם מדמייתי עלה ההיא דצדקיהו משמע דס"ל דהכי נקטינן ולמאי דמשמע דגריס הרשב"א הנודר לחבירו לישנא נמי אתי שפיר לפי' זה וכתב הר"ן סימן ס"ה בתשובה שמי שנשבע לחבירו שלא יזוז מעיר פלוני ועבר ויצא מתירין לו אפי' שלא מדעתו כיון שאין הנאה שוב למשביע בדבר והביא ראיה מדברי התוספות בפרק השולח אהא דקאמר וליחוש דילמא אזלא לגבי חכם ושרי לה וכתבתי בסמוך בדברי הרשב"א וכ"כ הרשב"א בתשובה שאכתוב בסימן זה:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבינו ודוקא שנדר על דעתו בשביל שום טובה שעשה לו וכו' הם דברי ר"ת שכתבו המרדכי והרא"ש והרשב"א והר"ן ז"ל וכן פסק סמ"ג ומשמע דהכי ס"ל להרא"ש ז"ל מדהביא דבריו בפסקיו ולא חלק עליהם:

סעיף קטן כח

ומ"ש ואפי' נדר על דעתו בשביל טובה שעשה לו אם בדיעבד התירו לו בלא דעתו הויא התרה כבר נתבאר שזה דעת ר"ת ואף על פי שהראב"ד חלק עליו מפני שהכתוב צוח עליו ומענישו בדבר וצא וראה מה עלתה בו ובהם וכמ"ש הר"ן בשמו מ"מ הרא"ש לא

הביא אלא דברי ר"ת אלמא דהכי ס"ל וכ"פ סמ"ג מיהו היינו לענין דינא אבל היכא דאיפשר למיתי לידי חילול השם יש לאסור מפני חילול השם שאין דבר חמור ממנו וכדאשכחן בצדקיהו שנענש הוא והסנהדרין שהתירו לו אף על פי שהיתה מצוה באותה התרה וכמ"ש התוס' והר"ן בפרק רבי אליעזר דנדרים שהטעם שהתירו לו הסנהדרין היה לפי שצדקיהו היה מצטער ביותר על שלא היה מגלה הדבר והיה מתבטל ממלאכת שמים ועוד דמצוה על החכמים לעשות רצון המלך ולדבר מצוה עכ"ל ועל כ"ז נענש הוא והם מפני שהיה חילול השם בדבר והרשב"א כתב בתשובה אם נדר או שבועה הוא לתועלת מי שנשבע או נדר לו אין מתירין לו אלא מרצונו ואפי' התירו שלא מדעתו ורצונו אינו מותר שהרי צדקיהו שהתירו לו הנביא מקנטרו וגם ר"ת מודה בכך כל שכן מקובל טובה מחמת נדרו כמשה וצדקיהו עכ"ל ואין נראה כן מדברי המפרשים אלא דאפי' אם קיבל טובה מחמת נדרו סובר ר"ת שאם התירו לו מותר ומהרי"ק בסימן נ"ב הביא כמה רבדבי דס"ל כהראב"ד והרשב"א דאף בדיעבד אינו מותר וז"ל הריב"ש בח"א סימן ש"ע כל שנשבע לתועלת חבירו אין מתירין לו לכתחילה בשום צד שלא מדעתו וכל ב"ד שנזקק לכך ראוי ליסרו ולהוכיחו אבל מ"מ אם התירוהו מותר כדברי ר"ת והוא שפרט הנדר וידע החכם שלתועלת חבירו נעשה אבל אם העלים מן החכם אין התירו היתר דהא קי"ל צריך לפרוט הנדר ובהא אפי' בדיעבד לא מהני ומה שכתבתי בשם ר"ת דדוקא בנודר מחמת טובה שעשה לו וכו' אין חילוק של הרב מבואר כל הצורך ולא הסכימו בו כל האחרונים וכתב עוד ואם מפני שהטיב לו מצד אחר הנה לפי דעת ר"ת לא נקרא בשביל זה מקבל טובה כיון שלא היתה בעבור השבועה דאל"כ מאי מייתי ראיה מיוסף ליעקב שנשבע לו הרי אין מקובל טובה כמו הבן מן האב אלא שלפי דעתו צריך שיקבל טובה מן המשביע בעת השבועה ובעבור הטובה ההיא יעשנה ואז אין מתירין לו אלא בפניו עכ"ל וכתוב עוד שם אף לדברי ר"ת הנה אתה מקובל טובה מהם ואף על פי שהטובה ההיא אינה נערך מה שאתה מטיב להם וגם שאתה מפסיד מצד אחר שיתנו לך יותר מהמה אין להשגיח בזה והביא ראיה לדבר ובסימן תנ"ג כתב על אשה שנשבעה שלא תנשא כי אם ברצון אחיה ואמה בהסכמה אחת ועתה אחיה מסכים שתנשא לשמעון ואמה אינה מודה בדבר בפרסום מפני יראת קרובה אבל בהחבא אומרת כי כשר הדבר בעיניה כיון שנדרה לתועלת אמה אין מתירין לה אלא בפניה ומרצונה אלא שיש להקל בנדון זה מפני שכתב הרשב"א בפרק השולח בשם ר"ת דדוקא בנדר לתועלת חבירו מפני טובה שעשה לו וכו' והביא ראיה מדא"ל פרעה ליוסף אתשיל אשבועתך ואף על פי שאין זו ראיה גמורה ויש לי לדון עליה וגם שלא הסכימו

בדין זה כל האחרונים מ"מ כדאי הם ר"ת והרשב"א לסמוך עליהם בנדון זה שהאם עצמה חפצה בדבר אלא שיראה לומר כן בפרסום גם שיש כאן צד מצוה וכמ"ש התוס' דלדבר מצוה מתירים ואף על פי שזו קולא יתירא מ"מ בהתאסף יחד שלשת הטעמים מתירים לה וקרוב אני לומר שאף היתר אינה צריכה שהרי בנדר שנדרה לא הזכירה שתסכים אמה בנישואים בפרסום רק שתסכים בהם מרצונה אלא שטוב לעשות בזה היתר ע"י ג' עכ"ל ובסימן תס א כתב ואם יאמר האומר הרי א"א שלא יהיה בקהל איזה יחיד שדרך ההודאות תועלת לו משאר דרכים ואם כן הרי אלו כמי שנשבע לתועלת חבירו שאין מתירין לו אלא מדעתו ואם כן היה לנו לומר שלא יתירום אלא מרצון כל הקהל כאחד הא ליתא שלא נאמר זה אלא במי שנשבע שבועתו ונתכוון לתועלת חבירו כמשה וצדקיהו אבל אלו הנבררים לא נתכוונו לתועלת יחיד אחד בפרט אלא לתועלת כל הקהל וכיון שעתה נתגלה שאין בזה תועלת לקהל הרי אין צריכים דעת אחד בהיתרא ועוד שבנדון זה לא השביעום הקהל ולא שום יחיד מהם אלא הם נשבעו מאליהם ובכגון זה אפי' יהיה תועלת לאחרים בשבועתם אין צריך דעת אותם אחרים בהיתרא דלא דמי לשבועת משה וצדקיהו שאותם המקבלים תועלת בשבועתם השביעום ונוסף על זה כתב הרשב"א בשם ר"ת דדוקא בנודר מחמת טובה שעשה חבירו וכו' והביא קצת ראיות בזה ואף על פי שאינן מכרעות מ"מ בנדון זה לא סוף דבר שלא קבלו טובה בעד השבועה אלא גם שלא השביעם כלל אלא הם נשבעו מעצמם עכ"ל: כתב הר"ש בר צמח בתשובה שאכתוב לקמן בסימן זה בנדון זה לא עשתה עמו טובה בהחזרת ממונו כיון דבגזילה בא לידה כתב הר"ש פועל יכול לחזור בו בתוך זמנו ואף על פי שקבל חרם ונידוי לעשות מלאכה כל הזמן יכול לישאל על קבלתו שלא מרצון בעלי המלאכה דהא דהמודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו פר"ת דהיינו דוקא שנשבע מחמת טובה שעשה עמו וכן הסכים הרמב"ן והרשב"א והרא"ש עכ"ל: (ב"ה) הלכך כיון שלא עשה בעל המלאכה שום טובה לפועל שמחמתה קיבל עליו בחרם מתירים לו אפי' שלא מרצונו ואע"פ שיש להם הנאה בקבלת החרם מתירים לו וכ"כ הרשב"א בתשובה אלא שצריך להודיעו שהתירוה לו ואע"פ שאמר בלי שום פתח היתר וחרטה מתירין לו שאין החרם צריך לא פתח ולא חרטה וכ"כ הרמב"ן במשפט החרם והרשב"א בתשובה וראיה מדאמרינן בפ"ק דנדרים (ו:) שמעה להההיא אתתא דאפקה הזכרת ה' לבטלה שמתה ושריא לאלתר והרי לא היה כאן לא פתח ולא חרטה ומה שצירף לזה היתר שאמר בלי שום פתח היתר וחרטה אינם שלשה דברים אלא פתח היתר חד וחרטה חד ואת"ל ששלשה הם ישאל תחילה על שקבל עליו שלא יתיר חרמו ואח"כ יתירו לו החרם עכ"ל: ואין דבריו נכונים דאפי' לר"ת סתם פועל עושה לו טובה בעל הבית שנותן לו מלאכה שירויח בה פרנסתו : כתב

מהרי"ק בסימן נ"ב אשר כתבת שהאשה שהשבועה נוגעת אליה לא בפניה נשבע נראה לע"ד דמאחר דשלוחו של אדם כמותו בכל התורה כולה פשיטא דבפני שלוחו חשוב כבפני עצמו של משלח. וגם מ"ש שלא עשה לו אותו יהודי שום טובה וכו' אין נלע"ד דכיון דע"י שבועה זו קבלו קידושין עבור האשה פשיטא שלפי שעה היה נחשב לו טובה. וכתב עוד דכי היכי דהנשבע לחבירו אין מתירין לו אלא בפניו ה"ה בנשבע לפני שלוחו שאין מתירין לו אלא מדעת (שלוחו) [משלחו] או מדעת השליח עצמו וכתב עוד בסוף אותה תשובה הנודר או הנשבע שיעשה לחבירו דבר פלוני פשיטא דבזה שוו כל הפוסקים לפי הנראה לע"ד דאפי' נדר או נשבע שלא בפני חבירו שהנדר או השבועה תלוים בדעת חבירו ואין מתירין לו אלא מדעת חבירו כמ"ש רבינו יעקב עכ"ל : כתב הרשב"א בתשובה על ששאלוהו ראובן שהשביע את חנוך בנו שלא ילוה מממונו יותר על סך פלוני כ"א ברשות לוי אם בא חנוך לישאל שלא בפני לוי אם יתירו לו והשיב כל בפניו ושלא בפניו שמצינו בכ"מ אינו אלא בפני המשביע כמשה ליתרו וצדקיהו לנבוכד נאצר וי"א שאינו אלא דוקא כשעשה המדיר טובה לנודר ושבועה זו להנאת מדיר כיתרו למשה שעשה לו טובה ושבועה זו להנאתו שלא ירחיק בתו ממנו וכן נ"נ לצדקיהו הא בעלמא לא ואי נמי המדיר את חבירו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו ונחלקו בירושלמי בטעמא דמילתא חד אמר משום בושה וח"א משום חשד וטוב הדבר להודיע ללוי כדי שלא יחשדוהו כעובר על שבועתו עכ"ל: (ב"ה) וכתב בא"ח בשם הרשב"א בתשובה שיש מי שאומר שכל שיש הנאה למשביע אע"פ שלא קבל הנשבע הנאה אין לו היתר וליתא אלא אפי' בשיש הנאה למשביע כיון שלא קבל הנשבע הנאת בשעת שבועתו יש לו היתר אפי' שלא ברצונו והביא ראיה לדבר : וכתב עוד מהרי"ק בסימן הנזכר שיש ג' חילוקים בענין הנשבע או הנודר לחבירו בפניו האחד שאין לחבירו שום הנאה במה שנדר זה כגון שהדירו בהנאתו או איפכא שאין הלה הסכים באותו נדר כלום ואין לו עסק בו ובזה אפי' לכתחלה נשאל עליו שלא מדעת חבירו רק שצריך שיודיעו שנשאל על שבועתו מפני החשד וכו' לדברי הרשב"א והשני הוא היכא שחבירו נהנה בנדרו ומסכים בו ואף גם משביעו כגון נדר או נשבע ליתן לו מתנה או לפורעו לזמן פלוני ומ"מ זה הנשבע או הנודר לא קבל שום טובה מזה שבגללה נשבע וזהו שאמרו עליו דבדיעבד אין לכתחלה לא וכן השיב הרשב"א על ראובן שנשבע ע"ד שמעון שלא יתעסק בסחורה שלא ברשותו נפטר שמעון וכו' ועוד יש חילוק שלישי והוא היכא שחבירו נהנה באותו נדר או שבועה ומסכים בה וגם עשה טובה עם הנודר או נשבע על כך ובזה הוא שהסכימו הראב"ד והרשב"א דאפי' בדיעבד לא הותר עכ"ל וכ' לבאר הירושלמי ומה בינו לתלמודא דידן לדעת הרשב"א והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן כט

והרמב"ם לא חילק שכתב ראובן שהשביע לשמעון וענה אמן וכו' בפ"ו מה"ש איכא למידק בדברי הרמב"ם דמרישא דלישניה משמע דהא דתני המודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו מיירי בנודר לחבירו ומסיפא דלישניה משמע דמיירי במודר הנאה מחבירו ונ"ל שהרב ז"ל משמע ליה דפשטא דברייתא אייריי בנודר לחבירו מדמייתי עלה דמשה וצדקיהו ולישנא דהמודר הנאה מחבירו משמע שהוא מודר הנאה מחבירו ומפני כך פי' דשניהם שוים ובין בזו ובין בזו אין מתירין לו אלא בפניו ומש"ה נקט תנא דברייתא כה"ג כי היכי דלישתמעי ביה תרווייהו ונראה שהוא ז"ל מפרש דנודר לחבירו דאין מתירים לו אלא בפניו דוקא כשחבירו משביעו אבל אם אין חבירו משביעו אלא שזה נשבע בפני חבירו מתירין לו אפי' שלא בפניו ועובדא דמשה וצדקיהו נמי הכי הוה שהשביעום ומש"ה לא היה להם היתר אלא בפני המשביעים אותם אבל אם היו נשבעים מעצמם אין ה"נ שהיו יכולין להתיר שלא בפני יתרו ונבוכד נצר אף על פי שהיו במעמד בשעת השבועה. ותפס הרב ז"ל ברישא דין מי שהשביעו חבירו דהוי כגוונא דמשה וצדקיהו משום דמיניה ילפינן למודר הנאה מחבירו דאין מתירין לו אלא בפניו ונראה שמה שכתב בסיפא דמודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו כשנדר הנאה בפניו מיירי דומיא דרישא שהוא דבר התלוי בחבירו דינו כאילו השביעו חבירו אבל אם הדיר שלא בפניו מתירין לו אפי' שלא בפניו נמצא כללן של דברים שמי שהשביע את חבירו בין שיהיה בדבר הנוגע למשביע בין שיהיה בדבר שאינו נוגע לו וכן הנשבע או נודר מעצמו בפני חבירו בדבר הנוגע לחבירו שהוא נשבע בפניו אין מתירים לו אלא בפניו אבל הנשבע או נודר מעצמו בפני חבירו בדבר שאינו נוגע לו מתירין לו שלא בפניו כנ"ל לדעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ל

ומ"ש ואפי' היה שמעון קטן או נכרי פשוט הוא דהא יתרו ונ"נ נכרים הוו ואפ"ה אמרינן שלא היו יכולין להתיר שלא בפניהם וקטן לא גרע מנכרי:

סעיף קטן לא

ומ"ש כדי שידע הנידר וכו' פשוט הוא דהיינו כמ"ד בירושלמי דטעמא מפני החשד. ומדקדוק ל' הרמב"ם דגבי מודר הנאה מחבירו נתן טעם זה וגבי נודר חבירו לא נתן טעם זה נראה דדוקא גבי מודר הנאה איתמר בירושלמי טעם זה למימרא דכשהיה בפניו מתירין לו אפי' בעל כרחו וכן כל שהודיעו מתירין לו א"צ להתירו בפניו אבל בנודר לחבירו דאין מתירין לו אלא בפניו היינו לומר דאין מתירין לו אלא מדעתו וכמו שפי' רא"מ דכיון שזה השביעו אין לו התרה אלא מדעתו ואף על פי שכתבתי דמההוא דמשה

וצדקיהו דהוו נודר לחבירו ילפינן למודר הנאה מחבירו דאין מתירין לו אלא בפניו איכא למימר דשם בפניו בעלמא הוא דילפינן מיהו הא כדאיתא והא כדאיתא דאף ע"ג דנודר לחבירו אין מתירין לו אלא מדעתו במודר הנאה מחבירו אין טעם לומר דנצטרך שיהיה מדעתו מאחר שלא נדר על דעתו ומ"מ בידיעתו צריך מפני החשד והכי ילפינן כיון דבנודר לחבירו צריך דעתו במודר הנאה מחבירו צריך ידיעתו וכיון דבפניו מתפרש מדעתו ומתפרש בידיעתו נקט בתרוייהו לישנא דבפניו הא כדאיתיה והא כדאיתיה: ודע שלשון הרמב"ם שהעתיק רבינו אינו מכוון וכך הוא הגירסא הנכונה ראובן שהשביע לשמעון וענה אמן או קבל השבועה וניחם שמעון וכו' וכן אם נשבע ראובן או נדר שלא יהנה משמעון או שלא יהנה בו שמעון וניחם וכו' כדי שידע הנודר שהתיר זה נדרו או שבועתו ולפיכך יהנה ממנו או יהנה לו: כתב מהר"י וויל"א בתשובה סימן קפ"ו אשה שתקעה כף להנשא לפלוני ואח"כ לבשה חרטה מחמת ששנאה אותו מתירין לה תקיעת כפה אם היתה נותנת טעם ואמתלא לדבריה שניכר שיש ממש בדבריה דאפי' אשה היושבת תחת בעלה וטוענת מאיס עלי כ' המיימוני דכופין להוציא: כתוב בס"ה דינים שבסוף ספר חזה התנופה מי שנשא אשה שיודע שאינה בת בנים ונשבע לה שלא ישא אשה אחרת עליה אין יכול להתיר שבועתו שלא מדעתה כדי לקיים מצות פריה ורביה מאחר שכבר ידע שפסקה מלדת ונשאה וכ"ש אם מחמת רוב ממון נשאה שלא חש בעת ההיא למצות פריה ורביה דאיתא בנדרים (סה.) עכ"ל. וז"ל הריב"ש בח"א סימן שצ"ה לא נסתפק לי אם יש חלות לשבועה זו אפילו היא זקנה בשעת השבועה ונתחייב לישא אשה כיון שאין לו אלא בן אחד אף על פי כן השבועה חלה עליו שהרי כלל בשבועתו זו דברים אחרים שנתחייב שלא יגרשנה ול' השבועה הוא שנשבע לקיים כל הכתוב לעיל וכתב עוד שבשבועת הנשים לבד כלל בהם נשים שאינו מצווה עליהם משום פריה ורביה כגון זקנה וקטנה ואילונית ואף על פי שהר"ש בר צמח חלק בזה כמו שאכתוב בסימן רל"ב נראין דברי הריב"ש בטעמא ואח"כ מצאתי תשובה אחרת להר"ש בר צמח וכתוב בה כדברי הריב"ש ובח"ג סימן צ"ט על מי שלא קיים פריה ורביה וקבל חרם ונידוי שלא לישא אשה על אשתו כי אם ברצונה ועבר ונשא אשה אחרת כתב לפי התנאי שהתנה שלא ישא כי אם ברצונה כבר נראה שהיתה כוונתו לרצותה שתתן לו רשות לישא אשה שכבר נראין מענין אשה זו שהיתה קלה בעיניו להתרצות בזה שכבר נשאת לו מתחילה בהיותו נשוי אחרת שהיו לו אז בנים ממנה ע"ד לשמשם ולא ע"ד לפרות ולרבות כי לא היתה ראויה לכך וא"כ כל שפייס אותה בדברים שאשה שכמותה היתה מתרצית בכך ולא נתרצית לו י"ל שהוא אנוס דומיא דאמרינן בפרק כל הגט

(גיטין ל.) גבי ההוא דאמר אי לא מפייסנא ליהוי גיטא וכו' אבל אם לא פייס אותה כראוי לפי מראה עיני הב"ד ועבר ונשא שלא ברצונה חל עליו נידוי וחייב לנהוג בו ואין מתירין לו אלא ברצון רבקה כיון שהקבלה היתה לתועלתה כדא"ל קב"ה למשה במדין נדרת וכו' ומיהו אם הוא רוצה לגרש את רבקה ולפרוע לה כתובתה אז אחר שגירשה נראה שמתירין לו אפי' שלא מרצונה: כתב ה"ר דוד כהן בתשובה על אשה שהשביעה בעלה סמוך למיתתו שלא תנשא לאיש לאחר מותו ואח"כ נתחרטה ונשאלה למתירים והתירו לה בלי שתודיע להם שבעלה השביעה דמותרת והאריך מאד בכמה חילוקים בדיני התרת נדר ושבועה ולא העתקתים להיותם ארוכה וגם לפי שהיא מצויה ביד כל אדם שכבר הודפסו תשובת הרב הנזכר ז"ל וגם כי יש בה קצת דברים שלא ישרו בעיני:

סעיף קטן לב

ונדר שעד"ר אין לו התרה בלא דעתם אא"כ יש מצוה בהתרתו בפרק השולח (גיטין לו.) אמר אמימר הילכתא אפילו למ"ד נדר שהודר ברבים יש לו הפרה עד"ר אין לו הפרה וה"מ לדבר הרשות אבל לדבר מצוה יש לו הפרה כי ההוא מקרי דרדקי דאדריה רב אחא דהוה פשע בינוקי ואהדריה רבינא דלא אישתכח דדייק כוותיה ופירש"י דאדריה שלא ילמד עוד תינוקות: דהוה פשע בינוקי. חובטן יותר מדאי וכתבו התוספות והרא"ש בשם ר"ת דטעמא דלדבר מצוה אית ליה הפרה היינו משום דמסתמא ניחא להו לרבים משום מצוה וכ"כ סמ"ג אבל הרשב"א כתב שר"ת ור"ח גורסים כי הא דההוא מקרי דרדקי ודקדק ממנה רבינו תם דדוקא לדבר מצוה שיהא כעין אביהם של תינוקות דשייכי בנדר ומצות דחרטתן שוה דאנן סהדי דכל האבות שלדעתן הודר כולם נתחרטו משום לימוד בניהם דשבשתא כיון דעאל עאל (ב"ב כא.) אבל בנדר שאין אותם הרבים שייכי ביה ולא בחרטתו אין לו התרה ואפי' לדבר מצוה לפי שאין חרטת הרבים החורטים שוה להתחרט בענין אחד ופתחו של זה אינו כפתחו של זה וחכם מה דשמע מיפר וחרטה בעי שיתחרט מתחלתו שאם היה יודע פתחו היה מניח מלישבע והילכך רבים שאינם בכלל השבועה איך ישאלו על דבר שאינם מושבעין עליו אלא שלדעתם נדר הנודר ועוד דלמיסר שוינהו ולא למישרי ועוד היאך יתחרטו הם לומר אילו נתגלה פתח זה בשעת הנדר לא היינו מניחין אותו לידור ומאין להן שהיה מניח מלידור בשביל חרטתם וראיה לדבר דלאו כל דבר מצוה אמרו מעשה דגבעונין שהרי אין לך מצוה גדולה כזו (יהושע ט) לא תחיה כל נשמה ואפ"ה לא התירוהו לדעת רבי יהודה (בגיטין מו.) מפני שהודר ברבים כ"ש על דעת רבים ומיהו במסכתא מכות (טז.) בשמעתא דקיימו ולא קיימו משמע לכאורה דאפי' בכל מצוה דעלמא אמרו כן וצ"ע עכ"ל ולע"ד נראה שיש

לתמוה על אותה קושיא שדקדק ר"ת כן מחמתה דמשמע מתוך דבריו שהרבים שנשבע על דעתם הם צריכים להשאל על חרטתה ועפ"ז הקשה מה שהקשה וזה ודאי לא עלה על הדעת אלא כי אמרינן דיש לה הפרה לדבר מצוה היינו לומר שאף על פי שזה נדר ע"ד רבים לדבר מצוה אית ליה התרה שהנודר בא ונשאל ומתירין לו והכי הוה עובדא דמקרי דדרדקי שהדירוהו בני העיר עד"ר מלהקרות בניהם ואף על פי כן הורה להם רבינא שישאלו על נדרם ולכאורה משמע שהרבים שנדרו על דעתם הסכימו שישאלו על נדרם ואפ"ה אי לאו דלדבר מצוה הוא לא היו הנודרים רשאים לישאל על נדרם משום דנדר על דעת רבים אלים טובא ולית ליה הפרה אף על פי שהרבים שנדרו על דעתם מיתרצים שהנודרים ישאלו עליו אבל לדבר מצוה מהני ריצוי דידהו אבל כל שלא ידענו דעת הרבים שע"ד כן נדרו ואפי' לדבר מצוה לית ליה הפרה אלא שמדברי התוספות והרא"ש שכתבתי נראה שאף על פי שלא שאלנו פי אותם הרבים שנדר על דעתם מתירין לו ולא אמרינן שמא אותם הרבים שנדר על דעתם לא יתרצו בהתרה זו אף על פי שהיא לדבר מצוה וכיון שהוא תלה בדעתם נמצא שאין כאן התרה דאנן סהדי דכל לדבר מצוה ניחא להו לרבים משום מצוה ומייתינן לה מההוא מקרי דדרדקי דאדריה רב אחא דהיינו שעשה לבני העיר (פי' שכפה לבני העיר מלשון עשו דדי בתוליה) (יחזקאל כ"ג:ח') שהיה להם בנים שידירוהו מלהקרות בניהם וכל אחד מבני העיר הדירו על דעת כל בני העיר בין אותם שהיה להם בנים בין אותם שלא היה להם וכי אהדריה רבינא באו לפניו כל אותם שנדרו ונתחרטו והתיר להם ולא הצריכם שישאלו את כל שאר בני העיר שנדרו על דעתם אי ניחא להו משום דכיון דלדבר מצוה הוא מסתמא ניחא להו והר"ן ז"ל כתב דברים אלו שכתב הרשב"א בשם ר"ת בסגנון אחד ודחה ראייתו וז"ל ר"ת גורס כי ההוא מקרי (דדרדקי) ואומר דלא אמרינן דלדבר מצוה יש לו הפרה אלא כעין ההוא עובדא דהו"ל כעין נדרי טעות שהיו סבורים שהתינוקות יצליחו יותר בלימודם במקרי דרדקי אחר ונמצא בהיפך אבל בשביל מצוה אחרת שאין הנדר טעות מחמתה אין לו הפרה והביא ראיה מדמוכח רבי יהודה דכל נדר שידעו בו רבים לא יחזור מדכתיב גבי גבעונים ולא הכום בני ישראל כי נשבעו להם וכו' אלמא לא היתה הפרה לשבועתייהו ואף על פי שהיה מצוה בהריגתן וברבים לר' יהודה כעל דעת רבים לרבנן ולאו ראיה הוא דכיון שחזרו בתשובה לא הוה מצוה בהריגתן כדתניא בפרק אלו נאמרין (סוטה לה:) ולפיכך נראה דכל לדבר מצוה אפי' ע"ד רבים יש לו הפרה עכ"ל. וכ"נ מתשובת ר"י שכתבו הגה"מ בפ"ח מהל' תפלה וכתוב בסמ"ג על אחד שהדיר את חבירו מליכנס בביתו על דעת רבים וב"ה בביתו דבר מצוה הוא ויכולין להתירא ואפי' לא היה מנין לפרקים מצוה

הוא שישתפנו לתפלה ובית אלהים יהלכו ברגש כיון שכבר קבעו מקום לתפלתן וכתב מהרי"ק בסימן נ"ב וכתב הר"ש בר צמח שכן נראה דעת הרא"ש ובנו שלא הביאו סברא זו שאמרו בשם ר"ת וגם הריב"ש כתב בתשובה סימן קפ"ח ותקי"א שהאחרונים דחו דברי ר"ת בזה מההיא דאונס שגירש דאמרינן התם דכיון דדבר מצוה הוא יש לו הפרה אף על פי שנדר על דעת רבים והתם לא שייכי אותם הרבים בנדרו ואין להם ענין בו כלל אלא בכל נדר שיהיה מצוה בהפרתו מתירין אותו אף על פי שהוא עד"ר וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו מה' שבועות דלכל דבר מצוה יש התרה לנדר שהודר עד"ר וכ"נ מדברי הראב"ד שם וכ"נ מתשובת הגהות מיימן שבסוף ספר הפלאה שכתבו בשם מהר"ם דבלא דעת הרבים שנשבע על דעתם היה אפשר להתיר לו לדבר מצוה לעשות שלום בין איש לאשתו וחמיו כי חקרתי שבע"א א"א להיות שלום ביניהם: (ב"ה) וכ"כ הריטב"א פרק השולח והלכתא דע"ד רבים יש לו הפרה ואפי' במצוה של דבריהם עכ"ל: וכתב הריב"ש בתשובה סימן תס"א ותקי"א דצרכי רבים דבר מצוה הוא והביא כמה ראיות וכתב עוד ואין לך מצוה גדולה מהסיר מכשול שבועות ונזקין מדרך הרבים וכתב הר"ש בר צמח על מי שנשבע על דעת רבים שלא למכור יין ונתחרט שמתירין לו דלדבר מצוה הוא כיון שהוא צורך פרנסתו כדאמרינן בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יד.) למזונות כ"ע לא פליגי דשרי כתב מהרי"ק בשורש נ"ב אשר כתבת דחשיב דבר מצוה להשקיט הקטטה אין נלע"ד כלל להחשיב דבר מצוה אלא היכא שא"א למצוה לעשות אותה אם לא בהפרת שבועה אבל בנדון זה שאפשר להתפייס ולקיים השבועה בלא ביטול מצוה מי יימר דרבים יסכימו בחרטה זו עכ"ל וכתב עוד בנודר עד"ר שתלה נדרו בדעתן אין אנו יכולין להתיר אם לא במצוה גדולה ומפורסמת שנדע בודאי שדעת הרבים מסכמת להתיר עכ"ל וכתב עוד די"ל דע"כ לא קאמר ר"ת אלא משום דדלמא לא היה דעתו להתחרט משום מצוה זו וכמ"ש הרמב"ן משמו אבל אם יבא אליהו ויאמר שכך היתה דעתו משעה ראשונה להתחרט משום זו הו"ל הפרה בכל דבר מצוה אפי' נשבע עד"ר עכ"ל. ומדלא הזכירו הפוסקים אם צריך שהרבים שנדר על דעתם יסכימו שישאל הנודר על נדרו נראה דס"ל דא"צ לשאול את פיהם וטעמם כדכתבו התו' והרא"ש בשם ר"ת דטעמא משום דמסתמא ניחא להו לרבים משום מצוה ואיכא למיבעי היכא דקיימי הנך רבים וצוחי דלא ניחא להו בהתרה זו אף על פי שהוא לדבר מצוה והיה נ"ל דאפ"ה נשאל ומתירין לו דהא ודאי חזקה על כל איש ישראל דניחא ליה בעשיית מצוה והני דאמרי דלא ניחא להו יצרם תוקפם וכמ"ש הרמב"ם (בספ"ב מהל' גירושין) הטעם שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני בגיטין לאותם שכופין ואל"כ לא הוו שרי להתיר בלי ידיעת דעת הרבים דהוה

לן למיחש שמא לא יסכימו שישאל על נדרו ונמצאת ההתרה בטלה והנדר קיים. אלא שהריב"ש כתב בח"א סימן תקי"א בתשובה על אחד שנשבע ע"ד הקהל גדולים וקטנים והיה בהתרתו דבר מצוה שאם יש מוחים בהתרתו אין מתירין לו שהרי הוא אמר שע"ד כל הקהל הוא נשבע ואין לומר דאף על פי כן אם יסכימו רוב הקהל אין משגיחין על המיעוט שהרי הנודר פירש ואמר גדולים וקטנים שנראה שלא ע"ד רוב הקהל הוא סומך ומש"ה אם הנודר אומר עתה שכוונתו היתה משעה ראשונה לכך יעשו כרצונו אם הוא ת"ח ואף על פי שמפרש דבריו בדבר זו שאין נראה מפשט לשונו נאמן הוא בזה כמו שביארנו במתני' דנדר בחרם וכו' עכ"ל כתב הרשב"א ח"ג סימן שי"ב שאלת ראובן נשא אשה וילדה לו בנים ומתה והבנים קטנים ואם ישא אשה אחרת נכריה לא תגדל הבנים יפה ולפיכך רצה לישא את לאה אחות שמעון ושמעון זה נשבע עד"ר שלא ידבר לעולם אל לאה אחותו אם תנשא לראובן ובזה נפלה מחלוקת בינו לבין קרובי הבנים הודיעני אם יכול להתיר נדרו לדבר מצוה גדולה כזו לתקנת הילדים ולבטל המחלוקת כ"ש שלא פרט הרבים וכדעת ר"ת. תשובה כדר זה אין להתיר לפי שאין נדר זה חל עד שתנשא אחותו לראובן וקי"ל דאין חכם מתיר עד שיחול הנדר ולפיכך א"א לחכם להתיר נדר זה אלא לאחר שתנשא ואח"כ אפשר שיש לו היתר לדבר מצוה כזו לתקנת הקטנים ולבטל המחלוקת דגדול השלום ולסמוך בשעת הדחק כזה ע"ד הגדולים שהתירו לדבר מצוה ויש להם על מה שיסמוכו במכות (טז.) בשמועת קיימו ולא קיימו ובלבד שלא ילמדו מזה למקום אחר שאין מצוה כ"כ עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב על מי שנדר עד"ר שלא יהנה מאביו ועכשיו מתחרט מסתברא כי בזה נשאל ומתירין לו ואפי' לדברי ר"ת דזו מצוה הידועה לכל הוא שהכעס גרם להחציף עצמו לכעוס ולנדור מאביו ובמקום כזה ראוי להתיר שיש לסמוך בשעת הדחק על הגדולים המתירין. ובתשובה להרמב"ן סימן רס"ז על אחד שנשבע עד"ר שלא להיות מהדרים בעיר ליריאה ומושל העיר עיכב את אשתו ובניו ולא נתנן לצאת ואסר לו הרב ז"ל לבא אל ליריאה אפי' דרך עראי כל זמן שאשתו ובניו שם ובסוף התשובה כתב כלשון הזה ואל התר נדרך אל תתן לבך כי נדר שהודר ברבים עד"ר אין לו הפרה וכ"ש שבועה עכ"ל. ויש לתמוה אמאי לא חשיב דבר מצוה שלא יהיה נפרד מאשתו ויהיה לו התרה ואפשר שטעמו משום דחשש לדברי ר"ת דאמר דלא לכל דבר מצוה התירו אלא כגון ההוא עובדא: ובתשובה הנזכר סימן קק"ע כתוב על אחד שאמר אני מקבל בנדר ע"ד המקום ועד"ר בלא שום היתר ופתח וחרטה ובלא שום הפרה בעולם שלא אבא עם אשתי בבית אחד עד אחר סוכות הבא ואחר כך נתחרט ובא לישאל על נדרו מסתברא שנשאל ומתירין ואף על פי שנשבע על דעת רבים

הוא שאין זה עיקר נדר שהרי הוציאו בלשון שבועה שהרי אמר שלא אכנס עמה בבית אחד וכל אעשה ולא אעשה הרי הוא כדבר שאין בו ממש כמו אישן ולא אישן אלא שאסור משום בל יחל מדרבנן כדאיתא בפ"ב דנדרים (דף טו.) וכיון שאין זה נדר אלא מדרבנן משום מצות פריה ורביה פותחין לו פתח ומתירין לו ואפי' לדברי ר"ת דאמר שלא בכל דבר מצוה מתירין אלא בכי ההוא עובדא דלא אישתכח דדייק כותיה בכאן מותר דטעמא התם היינו משום דאנן סהדי דדעת הרבים גם כן מסכמת בפתחים וכולי וכאן אנן סהדי דמסכימין לפתחו של זה שלא עשה אלא מחמת כעסו וכיוצא בזה ועוד שהדבר קרוב להיות כתשמישי עליך אף על פי שיש לחלק קצת עכ"ל ובסימן רע"ג כתוב על אחד שמחמת האונס הוכרח לישבע שלא לישא את משודכתו שהיתה אחותו חולה ובקשה ממנו לישבע כן ומסר מודעה בשעת שבועה שמפני שלא תטרף דעת אחותו הוא נשבע כן דין דבר מצוה איני רואה כאן שאין כאן פתחים שכל הפתחים שיש לו כולם בטלים דאדעתא דהכי והכי נדר באותו שעה כדי שלא תטרף דעתה ואפי' ת"ל שימצא פתח לנדרו מחמת שמתה שיאמר אילו הייתי יודע שמתה לבסוף בין הכי ובין הכי לא הייתי נודר. לא היא חדא דאנן סהדי דאפי' לחיי שעה היה חושש והדין עמו ועוד דהא קו"ל דמיתה נולד הוא ואף על פי שהיתה חולה ביותר: (ב"ה) אלא שאפשר לומר דאף ע"ג דאין פותחין בנולד פתוחי הוא דלא פתחינן אבל פותחין בחרטה מחמת נולד וסבורני שגם מורי ה"ר יונה היה אומר כן: ואף על פי שאין פותחין לעולם לא בפתחים ולא בחרטה בנדר שהודר עד"ר ואפי' לדבר מצוה אלא ממש בכענין ההוא מקרי דרדקי וכדעת ר"ת מ"מ במקום הזה ראוי לעשותו סניף וכדי שלא ילמדו הרבים לטעון כן בכל נדריהם וכאילו שאמרו חכמים פותחין להם פתח ממקום אחר וכולי כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ואפי' נשאל על שבועתו הראשונה לא אזלא מצוה דמצוה היא לשארית ישראל שלא יעשו עולה ולא ידברו כזב וגם שלא לבייש בנות ישראל בתכלית ההכלמות שהוא יותר מש"ד ואין לך מצוה גדולה מזו ושלא לשים דמי מלחמה בשלום ושלא יהיו משפחות מתגרים זו בזו ע"כ וכבר כתבתי בסמוך שהרמב"ם והראב"ד והר"ן סוברים דלכל דבר מצוה יש התרה: ותשלים תשובה זו אכתוב לקמן בסימן זה. כתב הר"ש בר צמח בשם הרשב"א נדרים שלא חלו אין דעת הרבים מעלה ולא מוריד להחמיר עליהם ונתבאר כן בתשובת הרשב"א שכתבתי לקמן בסימן זה וכתב הרשב"א דה"ה לעל דעת המקום וכל זה פשוט. כתב הר"ן בפרק השולח שהראב"ד כתב דכי אמרינן עד"ר אין לו הפרה לא אמרו אלא בנשבע לדבר מצוה אבל לדבר הרשות יש לו הפרה וחזר בו מסוגיא דפרק אלו הן הלוקין (מכות דף טז.) והא דנדר שהודר עד"ר לית ליה התרה לדברי הרשות

נראה בהדיא מדברי רבינו דהיינו דוקא בלא דעתם אבל אם הם מסכימין שישאל על נדרו ה"ז נשאל ומתירין לו אף על פי שאין מצוה בדבר וכ"נ מדברי המרדכי שכתב על האי מימרא דאמימר וז"ל כיון דהיא תליא דעתה בדעת הרבים לא מצי מיפר לה חכם אם לא שהרבים נמי נתחרטו וכתב עוד דעד"ר אין לו הפרה משום דצריך דעת רבים להפר הואיל ונדר על דעתם וסתמא אין דעתם להפר עכ"ל משמע הא אם אמרו בפי' שדעתם להפר איתי ליה הפרה. וכתב עוד בפי' והיינו כשאומר לרבים על דעתכם אני נודר וכו' ואם היה לפנינו והיתה דעתם שוה להפר יפר אלא לא משמע כן מדברי הרשב"א ז"ל שכתב שם דטעמא דעד"ר אין לו הפרה היינו משום דהיתר שע"י חכם אינו ניתר אלא ע"י פתחים ועד"ר אין לו פתחים משום דפתחו של זה אינו כפתחו של זה עכ"ל וגם סמ"ק כתב בשם ר"י מה טעם נדר עד"ר אין לו הפרה מפני שאין חכם מתיר אלא על ידי חרטה או פתח של נדר טעות ועד"ר אין לומר כן מפני שאין חרטתם שוה אבל לדבר מצוה כולם מסכימין ונתחרטו בדעת אחד עכ"ל משמע מדבריהם שאף על פי שהרבים מסכימים שישאל על נדרו אינו נשאל כל שאינו לדבר מצוה מפני שאין חרטתם שוה דזה מתחרט מטעם זה וזה אינו מתחרט מאותו הטעם אלא מטעם אחר. וכן כתב בתשובה להרמב"ן סימן רפ"ח ובתשובת הגה"מ דסוף ספר הפלאה כתב שיש להסתפק בדבר וז"ל הריב"ש בח"א סימן שצ"ה מה שכתבת בעל ד"ר שצריך שיפרוט הרבים ההם כמ"ש בשם ר"ת יש חולקים ואומרים דדוקא כשאינו מזכירם אז אין מתירין לדבר הרשות כי אם לדבר מצוה דמסתמא מסכימין הם בהיתר אבל כשמזכירם אז מתירין אפי' לדבר הרשות כל שהם מסכימין בהיתר ובודאי שאין דברים אלו נכונים כמ"ש הרמב"ן במשפט החרם אבל היה אפשר לומר דבכל ענין אין מתירין ורש"י לא בא אלא לומר דאף כשמזכירם וידענו מי הם והם נסכמים בהיתר אין מתירים וכ"ש סתם וכ"נ ממה שנהגו הציבור להזכיר בחרמיהם על ד"ר סתם ומ"מ אף לדברי ר"ת בנדון זה כיון דעל דעת רבים ראמור בגמרא ר"ל כשמזכירם אף ע"ד רבים המוזכר בשטר זה ר"ל שהזכירם בשעת שבועתו עכ"ל:

(ב"ה) ובתשובה אחרת ח"ג סימן שי"ט כתב הרשב"א חכם שנדר לתלמיד ללמדו הלכה ג"פ ואם יעבור יאסור בבשר ויין ומצא התלמיד קשה לשמוע ונפרד ממנו ונהג איסור בבשר ויין לפי שהנדר היה על דעת רבים והשיב שר"ת אמר שלא לכל דבר מצוה אמרו להתיר נדר על דעת רבים אלא על מצוה שהכל מסכימים שלא על דעת כך נדר והיינו דקאמר כי הא דההוא מקרי דרדקי אבל אחרים אומרים דה"ה לכל דבר מצוה ומ"מ ה"נ מצוה שהכל מסכימים בה הוא שאין המסגף עצמו יכול לעמוד על התורה ועל הסברא והכא לפי טבעי בני אדם יש אוכל פת במלח ומתעדן כדניאל וחביריו שאמרה תנה לנו מן הזרעונים ונהיה טובים ויש מתמוגגים כשאינם יושבים על סיר הבשר וכל אחד יעשה לפי מה שימצא בטבעו ומה שאמר שהתנאי היה שלא יוכל לפטור זה את זה כדין אמרת שאין הנדר תלוי בכתיבת

השטר אלא במה שגמרו בלבם והוציאו בפיהם אלא שאין באותו לשון אלא שלא יוכלו להתיר זה את זה אבל ע"פ חכם יכול להתיר ובלבר שיתרצה חבירו בפניו או בידיעתו: ואין דבריו אלו מוכרחים לומר שלשון השטר יתפרש כלשון הגמרא: כתב הר"ן בפ' השולח דהא דנדר שהודר על ד"ר אין לו התרה היינו לומר שאין חכם מתירו כל שאינו לדבר מצוה אבל בעל מיפר נדר שהדירו אשתו על דעת רבים ואפי' לדבר הרשות וטעמא משום דכיון דאינו תלוי בדעתה שהרי הבעל מיפר אפי' בלא חרטה דידה כשם שאין דעתה מעכבתו להפר כך דעת הרבים אינה מעכבתו וכ"כ התוס' והרא"ש והרשב"א והמרדכי שם וכ"כ סמ"ג וכתבו רבינו בסימן רל"ד וכתב עוד הרא"ש דאפשר שאפי' אם יבטל הבעל דעתו ויתן לה רשות לידור ע"ד אחרים אינו כיון דסתם אשה ע"ד בעלה היא נודרת ותלה הכתוב הפרתה בבעל יכול הבעל לחזור ממה שנתן לה רשות:

סעיף קטן לג

ואין נקראים רבים בפחות מג' בפרק השולח (גיטין מו.) אהא דאמר רב יהודה כל נדר שידעו בו רבים יחזיר בעיא בגמרא וכמה רבים רב נחמן אמר ג' רבי יצחק אמר עשרה ונראה מדברי התוס' והרא"ש והר"ן דהלכה כרב נחמן לענין נדר שהודר ע"ד רבים דהוי בג' וכ"כ הרא"ש בפי' בפ' שבועות שתים בתרא ואכתוב לשונו בסמוך בס"ד ושם אכתוב דיש סוברים דע"ד שנים מיקרי עד"ר ודעת הרשב"א בתשובה כדעת הרא"ש דעד"ר הוי ג':

סעיף קטן לד

ומ"ש וכגון שיפרוט אותם ע"ד פלוני ופלוני ופלוני וכו' כ"כ התוס' והרא"ש והרשב"א בפרק השולח בשם ר"ת וכתבו דכל שמפרט אותם אפי' שלא בפניהם נמי הוי עד"ר אבל הר"ן כתב רבים היינו ג' ובין שנשבע לפניהם ואמר להם על דעתכם או שאמר ע"ד פלוני ופלוני או שאמר סתם עד"ר כולהו הני גווני עד"ר מיקרי ואין לו הפרה וכ"ד הרמב"ם בפ"ו מה"ש אבל רש"י כתב דע"ד רבים כך יאמרו הרי אנו מדירים אותך על דעתינו וכ"כ רבינו האי בתשובה ובתוס' כתבו בשם ר"ת דעד"ר היינו ע"ד פלוני ופלוני אפי' שלא בפניהם אבל עד"ר סתם לאו כלום הוא וכל זה אינו במשמע אלא אפי' עד"ר סתם אין לו הפרה וטעמא משום דכל שנשבע ע"ד רבים אלימא מילתא וא"א לה שתהא ניתרת עד כאן לשונו. וכן כתב הרשב"א בתשובה וז"ל אע"פ שכתבנו בשם ר"ת שאין דעת רבים אלא בפורטם אין אנו עושים מעשה על זה כדבריו והרא"ש כתב בתשובה כלל י' דברי ר"ת הלכה למעשה דלא מיקרי עד"ר אלא כשמפרט אותם אבל אם אמר עד"ר ולא פרט אותם יש לו התרה: וכתב מהרי"ק בסימן קפ"ב חוששני לזה משום נשבע עד"ר שהרי כל אחד מארבעתן ע"ד חביריו שהיו ג' נשבע כי כשהסכימו כולם לישבע איש אל אחיו

וכל אחד נעשה כעושה טובה לחבירו כדפרישית אלא שמעט אני חוכך בדבר ממ"ש הרמב"ן בחרמי צבור שלו וכולי:

סעיף קטן לה

וכתב בספר המצות בשם ר"ת שאם נדר בפני ג' אפילו לא פרט אותם וכולי כ"כ בכלבו שכתב הר"פ בשם ר"ת וכו' וכ"כ מהרי"ק בסימן נ"ב שמצא גם בתוספות שיטה פרק השולח בשם ר"ת וכתב דמשמע שאינו מחלק בין נשבע מעצמו להיכא שהשביעוהו ג' דבכל ענין כשאמר בפני ג' עד"ר סתם אמרינן דע"ד אותם רבים שהם בפניו קאמר ומיהו כתב שרבינו האי והמרדכי חולקים בדבר ומצריכין שיאמר על דעתכם אני נודר ומיהו כתב מ"מ מודה אני בזה דשמא יש לומר דע"כ לא פליגי רבינו האי והמרדכי על ר"ת אלא בנדר דלא שייכי הני רבים בגויה ולא קבלו שבועתו או נדרו אבל היכא שמשביעים אותו ג' כי הכא והאחד נעשה שלישי לאשר הדברים נוהגים אליו והשנים קבלו השבועה ונעשו עדים איכא למימר דבהא מודו כ"ע דהמזכיר רבים אע"פ שלא פירש שמותר מסתמא הנך דשייכי בגויה קאמר ומ"מ אף כי אין אנו מדמים שמא אין לעשות מעשה להתיר שבועה שנייה מצורף הני טעמי דלעיל עד כאן לשונו וכתב עוד בתשובה הנזכר מ"כ בשם ה"ר אביגדור דהא דע"ד רבים אין לו הפרה היינו לכתחלה אבל אם התירוהו מותר ואף כי זה שלא כשיטת רוב הפוסקים מכל מקום ראוי לעשותו סניף לדעת הנזכר לעיל לחזק שבועה שנייה ולבטל ראשונה מאחר שהתירו לו עד כאן לשונו וכ"כ הרשב"א בתשובה דנדר שהודר עד"ר אם התירוהו מותר בדיעבד ואף על פי שיש מגדולי המורים חולקים עליו כדאי ר"ת לסמוך עליו בשעת הדחק. כתב ריב"ש בתשובה סימן תקי"א על מי שהזכיר בשבועתו ע"ד כל הקהל גדולים וקטנים היינו עד"ר דאפילו הסכימו בהיתירו כל אותם הרבים אין לו הפרה ואף לר"ת שאין עד"ר מעלה ומוריד אלא דוקא כשהזכיר הרבים שנשבע על דעתם אין הכוונה שיהיה צריך להזכיר שמותם בפרט אלא לומר שצריך שיבאר מי הם רבים שנדר ע"ד לא שיאמר סתם אני נודר ע"ד רבים אבל כל שביארמהם אף אם לא הזכיר שמותם מהניוהכא כשאמר ע"ד כל הקהל גדולים וקטנים כבר ביאר ע"ד מי נשבע ומה לי אם ביאר אותם בשמם או בענין אחר אף שיש חולקים על ר"ת בזה ואומרים דאדרבה הוא דכשאין מזכיר הרבים אין לו הפרה לדבר הרשות שהרי לא ידענו ע"ד מי נדר ושמא אין אותם הרבים נסכמים בהתרה אא"כ הוא לדבר מצוה דמסתמא מסכימים בהיתר לדבר מצוה אבל כשמזכירים וידענו מי הם יש לו היתר כל שהם מסכימים בהיתר ולדבר מצוה אפילו לא ידענו הסכמתם ואף על פי שהרמב"ן במשפט החרם דחה זה שאפילו נתרצו הם לא מהני מכל מקום

ממה שפשט המנהג שהקהלות מזכירים בחרמי תקנותיהם עד"ר נראה שבכל ענין בין באומר כן סתם בין כשכרט אותם כל שתלה נדרו בדעת הרבים חמור ואין לו הפרה אלא לדבר מצוה ועוד שאמר ע"ד ג' רבני טוליטולה הוי ודאי עד"ר אף על פי שלא הזכיר בשם העצם הרי הזכירם בשם התואר ובשם מקומם כל שידענו שאין שם אלא ג' ואם יש שם יותר מג' לר"ת שצריך להזכירם הרי כיון שיש יותר מג' הרי לא הזכירם שלא נתבאר על מי ועל מי היתה כוונתו עכ"ל ובסימן ע"ג כתב אף לדעת האומר שצריך שיפרט אותם הנה זה האיש כבר פרט בשבועתו שלשה והוא מה שהזכיר ע"ד המקום יתברך וע"ד המשביע אותו וע"ד דר' יהודה ן' דהיר: (ב"ה) כתב הריטב"א בפ' הלוקין על דעת רבים אין לו הפרה פי' הרמ"ה כגון שנדר לרבים ואמר על דעתכם אני נודר וכ"כ רש"י בגיטין (לו.) כגון שמדיר ע"ד רבים ואמרו על דעתינו אנו מדירים אותך וכתב הרמב"ן ומשמע מדבריו שאין נדר ע"ד רבים אלא על דעת שיהא ע"ד רבים ודרבים שם אבל אם אינם שם אינו כלום וכ"כ רבינו האי בתשובה וכן דעת רבינו אלפסי והרמב"ן אבל יש מרבותי שהחמירו שכל שנדר עד"ר אפי' שלא בפניהם אין לו התרה לדבר הרשות ומורי הרא"ה היה חושש לפי' זה להחמיר אבל רוב רבותינו כפי' הראשון והוא הנראה עיקר עכ"ל: כתב הר"ן סימן ל"ח שנשאל על ראובן שנשבע לשמעון ולוי ע"ד המקום וע"ד רבים ללכת לגיפר"י ולקבוע דירה בא"י או בסביבותיה ועתה רואה אשתו מסרבת ללכת והשיב מיראי הוראה אני וכ"ש בהיתר שבועה חמורה כזו שראוי לכל בעל נפש לברוח מזה כבורח מן הנחש אבל מה אעשה לפני ב' דברים שכל אחד חמור מאד חומר השבועה וחומר עגון האשה ולפיכך אני מוכרח לכתוב דעתי והוא שקרוב אני לומר ששבועה זו אינה צריכה היתר חכם דהו"ל נשבע לעבור על המצוה לפי שאין האיש רשאי להניח אשתו ולילך לו וגם לא להוציאה ממקומה וכ"ת הכל מעלין לארץ ישראל שאני הכא שעל מנת כן נשבע שיכול לדור בדמשק או באלכסנדרי וכיון שאינו רשאי לצאת משם אלא ע"מ לעלות לא"י לא חיילא שבועה וכ"ת יגרשנה יש חרם שלא לגרש וכיון שכן יכולים אנו לסמוך בהיתר שבועה זו על דברי המתירים ולא נחוש לחומר מיעוט האוסרים שזה דבר מצוה הוא שלא להפריד בין איש לאשתו ועוד שאיפשר שאין שבועה זו על דעת רבים שרבינו האי כתב דלא מיקרי ע"ד רבים עד שתהא על דעת רבים וברבים וכן דעת רש"י ורבים ג' וזה לא נשבע אלא בפני שנים ועוד שדברי רש"י מוכיחין בפ' בתרא דמכות (טז.) דאין נדר על דעת רבים כלום אלא כשנדר לקיים מצוה אבל לדבר הרשות לא ואע"פ שיש מי שחלק עליו מ"מ מודים הם שאין דעת הרבים חל בדבר איסור וזה דבר איסור הוא מהטעמים שכתבתי ואע"פ שנשבע ע"ד המקום אין דעתו של מקום מצורף בדבר שיש בו נדנוד עבירה ולפיכך דעתי מסכמת להתיר שבועה זו ואם קבל

טובה משמעון ולוי בשביל שבועה זו צריך שיעשה יכלתו בכל מאמצי כחו שיתרצו הם בהיתר שבועה זו עד כאן לשונו: (ב"ה) כתב הריב"ש בתשובה שלפנינו בסימן קצ"ח נראה שזה הנשבע להזמין בתו לנישואין ולא קבע זמן שמיד חל עליו חיוב שבועתו ומעתה הוא חייב להשתדל לקיים שבועתו ושלא יתרשל בה כדי שלא יבוא זמן שלא יוכל לקיימה ואז יעבור או ימות ולא יוכל לקיימו דומיא דמאי דאמרינן בריש נדרים (לג:) האומר לא אפטר מן העולם עד שאהיה נזיר:

סעיף קטן לו

ונדר שנדר מעצמו ע"ד שנים יש לו היתר אפילו בלא דעתם התוספות כתבו בפרק השולח (גיטין מו.) נראה אפילו שנים דבפ' שבועות שתים בתרא (שבועות כט.) כשאמר להם משה לישראל הוו יודעים שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא ע"ד המקום ועל דעתי כי היכי דלא תיהוי הפרה לשבועתייהו ופי' שם בקונדריס דהיינו ע"ד רבים ומיהו לפי זה לא היה היתר לחרמות בזמן הזה ונראה דלא אמר משה כן אלא שלא יערימו כדמפרש התם משום קניא דרבא וכן עתה אינם עושים אלא בשביל כך ואם תאמר על דעת יחיד נמי לא יהא לו הפרה כיון דתלה בו נדרו וי"ל דמבטל דעתו משום רבים ולא משום יחיד עכ"ל. ובפרק שבועת שתים בתרא כתבו כי היכי דלא תיהוי הפרה לשבועתייהו הא דאמרינן נדר שהודר עד"ר אין לו הפרה אין ללמוד מכאן דהיינו ב' לחוד דדילמא דעת הקב"ה שאני וכ"כ שם הרא"ש כי היכי דלא תיהוי הפרה לשבועתייהו יש רוצים לדקדק מכאן דנדר על דעת רבים היינו ע"ד ב' כי הכא על דעת הקב"ה ומשה וליתא דרבים בכל מקום הם ג' כדאמרינן ימים שנים רבים ג' ומהתם גמרינן לנדר שהודר ברבים בפרק שני נזירים (נזיר דף נז.) אינהו תרי והאי דקאי גבייהו הו"ל ג' והו"ל דעת רבים אלמא לא הוי רבים בלא תלתא אלא ע"ד המקום שאני דמצות המקום להשביע על דעתו כדי שלא תהיה להם התרה הילכך חרמות שאנו מחרימים אע"פ שאנו אומרים על דעת המקום יש להם התרה ואין אנו אומרים ע"ד המקום אלא כדי שינהגו בהם חומר יותר עכ"ל. וגם בפרק השולח כתב וז"ל ע"ד יחיד או ע"ד שנים יש לו התרה בלא דעתם דהא אשה ע"ד בעלה היא נודרת ויכול החכם להתיר את נדרה בלא דעת בעל והר"ן בפרק שבועת שתים בתרא כתב דברי הרא"ש ממש וכתב עוד וי"א דכי אמרינן ע"ד המקום אין לו הפרה בתורה ובמצות לפי שאין הקב"ה לסכם להתירם לעולם אבל בדבר הרשות אפילו ע"ד המקום יש לו הפרה : כתב בתשובה להרמב"ן סימן רמ"ח שהנשבע ע"ד חבירו שלא בפניו מתירין לו שלא בפניו וטוב להודיעו כדי שלא יחשדהו על שבועתו: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם בשם המפרשים דמתנה על מנת להחזיר שמת מתנה אפי' בשבועות לפיכך אם נשבע ליתן שום מתנה יכול ליתנה כך: כתב הר"ש בר צמח על מי שתפסה אשתו הראשונה

כל נכסיו והבריחתם ולא רצתה לו להחזירם לו עד שיגרש אשתו שנייה שנשא לפרות ולרבות וישבע על דעת המקום וע"ד רבים שלא להחזירה עולמית אף לדעת ר"ת דאין הפרה לנדר עד"ר לדבר מצוה אלא כגון ההוא מקרי דרדקי אבל למצוה אחרת לא הרי הוא מיקל מצד אחר שכל שלא פרט אותם אפי' שלא לדבר מצוה יש לו הפרה והראב"ד ורוב אחרונים לא חלקו בזה ואפי' פרט אותם דלרבינו תם אין הפרה אפי' לדבר מצוה אלא בכגון ההוא מקרי דרדקי דאנן סהדי שדעת רבים מסכמת בפתח זה שלא נדרו האבות אלא ע"ד שימצאו דדייק כוותיה כאן נמי אנן סהדי שרבים מסכימים בפתחו של זה שלא אסרו אלא מפני האונס ושאחר שתחזיר לו ממונו ישאל על נדרו וכיוצא בזה השיב הרשב"א דמי שנדר ע"ד המקום וע"ד רבים שלא ליכנס עם אשתו בבית אחד דנשאל ומתירין לו מטעם זה וע"ד המקום כבר פירש"י שהטעם שאין לו הפרה הוא משום דהוי כנדר ע"ד רבים והרי אמרנו דע"ד רבים בנדון זה יש לו הפרה וי"א שלא הוזכר ע"ד המקום אלא בקבלת התורה אבל לדבר הרשות כשהם מתחרטים אף הוא מסכים עמהם ולא אמרו ע"ד המקום אלא כדי שלא תהא הערמה בשבועה ובנדון זה נוכל לומר שע"ד המקום הוא בהיפך שלא ע"ד אשתו האונסה אותו הוא נשבע אלא על דעת המקום שיודע דעתו כלומר שהוא אנוס ואף על פי שאסרה בפני הראשונה א"צ להתירו בפניה רק שיודיעוהו מפני החשד וא"צ שתסכים היא בהיתר שהרי כתב ר"ת שאין מתירין שלא מדעת המשביע אלא בשעשה לו טובה ובנדון זה לא עשתה עמו טובה בהחזרת ממונו כיון דבגזילה באה לידה ולא דמי לטובת נבוכד נאצר עם צדקיהו שהיה יכול להרגו בדין אם היה חושש שיגלה סודו עכ"ל:

סעיף קטן לז

נדר שהודר ברבים יש לו התרה כ"כ התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי בפרק השולח על האי מימרא דאמימר וכ"פ סמ"ג בשם הגאונים וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב דין נדר שהודר ע"ד רבים ולא כתב דין נדר שהודר ברבים וכתב הרשב"א בתשובה דנדר שהודר ברבים א"צ להתירו בפניהם ודקדק כן מכמה מקומות בפרק השולח וכתב שכך אמרו בתוס' ומשמע מדבריו שם דאפי' שלא בידיעת אותם רבים התירו לו דדוקא בנודר ע"ד חבירו הוא שאמרו כן אבל במי שלא נדר ע"ד אחר לא:

סעיף קטן לח

ונדרים וחרמים שמטילין הציבור לא מיקרי עד"ר אף על פי שאומרים ע"ד המקום כבר נתבאר בדברי הרא"ש דלא דמי לשבועת קבלת התורה דהתם הקב"ה צוה להשביע כן כדי שלא תהיה להם התרה אבל בחרמי הקהל אין דעתם לכך אלא כדי שינהגו בהם חומר יותר והכל תלוי בדעת הקהל לחוד וכ"כ שם התוס' ג"כ וכתבו דמטעם זה אף ע"פ

שאומר ע"ד הקהל שהם רבים יש להם התרה וז"ל הריב"ש בח"א סימן ר"נ ומ"ש שאין לחוש למה שנשבע ע"ד המקום כיון שאינה מצות ה' כשבועת משה שהשביע את ישראל איברא שכ"כ בתוס' אבל הרמב"ן לא הסכים בזה גם הרשב"א כתב בתשובה על דברי התוס' איני רואה לדברים אלו עיקר כלל כ"ש לסמוך על זה להתיר עכ"ל ובסימן תל"ב כתב אף לדברי התוס' אפשר לומר דכל לדבר מצוה או למניעת עבירה הוי כשבועת התורה שהרי הקב"ה חפץ בשבועה זו והמרדכי כתב שם כשאנו גוזרין חרמות אף ע"פ שאנו אומרים ע"ד המקום כיון שאנו אומרים וע"ד הקהל הן שיתירו אותו וכשיראו שיש צורך: ב"ה כתוב בתשובה להרמב"ן סי' ר"ן על אשה שנשבעת לבעלה בשעת פטירתו שלא תנשא אחריו ועכשיו מתחרטת אני חוכך להחמיר לפי שנשבעת על דעת המקום ועל דעת הבעל גם על דבר מצוה שאמר ה"ר דן הנני מסופק כי על אותו דבר בעצמו נשבעין ואין זה כנשבע לבטל את המצוה עכ"ל:

סעיף קטן לט

ומ"ש ויש להם התרה בלא פתח וחרטה וא"צ לא יחיד ולא ג' הדיוטות וכו' כל זה כתבו שם התוס' והרא"ש וגם בתשובת הרא"ש כלל ה' סימן ד' וכלל ח' סימן ט' וכלל י' שמה שפשט המנהג להתיר חרמי ציבור בלא פתח וחרטה ובלא שאלת חכם היינו משום דבודאי אין הקהל מתכוונים לחרם ולשבועה אלא מנדין ומחרימין כל מי שיעבור על גזירתם כחרמו של עכן (יהושע ז) וכההיא (דעזרא י':ח') יחרם כל רכושו ואפי' אם הזכירו הצבור לשון שבועה אין דעתם אלא להחרים ולנדות כל מי שיעבור על גזירתם וכתב מהרי"ק בסימן נ"א שכן דעת סמ"ג והמרדכי. וגם הר"ן ז"ל כתב בפרק שבועת שתים בתרא שמה שמתירין חרמות ונדרים שהחרימו ע"ד רבים עיקר טעמו של דבר שכיון שנהגו בכך הרי הם כמתנים להיות אסורים בדבר עד שיסכימו להתיר והו"ל חרמי ציבור כדאמר גבי נדרי נשים כל הנודרת ע"ד בעלה היא נודרת עכ"ל. וכ"כ בתשובת הרשב"א ז"ל בח"א סימן תרצ"ה ובח"ג סימן ש"ג וכתב על זה לכן נ"ל שאין נדרי הציבור ניתרים אלא מכאן ולהבא אבל מה שעבר אינו ניתר דהיתר ציבור מיגז גייז לה וכהפרת בעל וכתבו מהרי"ק בסי' נ"א. וכתב עוד הרשב"א שם שאין אנשים צריכים להיות במעמד בשעת התרת החרם ולא אפי' מקצת הנועדים שם בשעת החרם וכתב עוד בתשובה אחרת דלפי טעם זה שנהגו להתיר חרמי ציבור משום דע"ד כן נודרים אפי' לא בטלה הסיבה שבשבילה תקנו והחרימו אם רצו להתיר מתירים ואפי' בתוך הזמן שקבעו להמשך התקנה שהרי הם כאילו התנו לעשות כך וכתב עוד שאפי' לא בא זמן הנדר ולא חל הנדר יכולין להתירו מפני שחרמים אלו כאילו יש בהם תנאי שיוכלו

להתיר כ"ז שירצו הם וכענין הפרת הבעל ממש שהפרת הבעל א"צ שיחול שלא אמרו אלא בהיתר זקן כמו שמפרש בשיטת נדרים עכ"ל: (ב"ה) וכתוב יד בתשובה להרמב"ן שאע"פ שמקצת הקהל אינן יודעין בטיב של דבר זה שאמרנו שכיון שהורגלו בכך הוי כאילו התנו מתחלה שיהיה קיים עד זמן שרצו אדרבה תמיהים ביום שמעם שחרם יש לו היתר מ"מ בכל מקום מחרימין על דרך הנהוג וכיון שנהגו הנח להם לישראל עכ"ל: והר"ש בר צמח כתב דעכשיו גם מן הדין הוא מותר לפי שאין נוהגין עכשיו לומר אנו משביעים ומחרימים ולענות אמן אחר ש"צ כמו שהיו מנהג הראשונים כמו שפירשו בתשובותיהם ואינם מזכירים רק בכח חרם א"צ שאלת חכם דבשבועה הוא שאנו צריכין לאותם תנאים אלמלא המנהג אבל בחרם לא שהרי מצינו שהשבטים התירו עצמם מחרם מכירת יוסף בלא שאלה כמ"ש בהגדה (בתנחומא פרשת וישב) וכשמצאו יוסף חי התירו החרם. וכתב הריב"ש בח"ג סימן קע"ח (תר"ב תס"ד) אם היתה ההסכמה גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה אין רשאים להתיר אפי' יסכימו כולם כדאמרינן בירושלמי (פ"ו דנדרים) בההוא דאישתבע דלא מרווחנא ולכן ההסכמה שהסכימו שלא לטעון חטים בנמל מפני שהצבור היה בסכנה מפני הישמעאלים שהיו מעלילים שהיו עושים זה לעזר הנכרים עתה שעברה הסכנה ההוא דומה לחרם דשבטים על מכירת יוסף שהתירוהו הם עצמם כשמצאו יוסף חי אמנם עדיין נשאר בהיתר זה סכנה אחרת אם מפני טעינת החיטים יתייקר השער וזה יהיה סבה להעיר הישמעאלים על בני עמנו ואין לך עון גדול מזה להביא בני עמנו בסכנה מלבד גם הנזק המגיע להם בממון מחמת היוקר עכ"ל: כתב ה"ר דוד כהן בתשובה שאם בני עיר אחת עשו הסכמה בחרם *) למיגדר מילתא והלכו קצתם לעיר אחרת לדור ואין דעתם לחזור אם הפרצה ההוא מצויה שם חייבים להתנהג בגדר שקבלו עליהם בעירם הראשונה ואם עברו הרי הם עבריינים: וכתב הר"ן בסימן מ"ח שנשאל על מי שנשא אשה במקום שנהגו שלא לישא ב' נשים מפני חרם רבינו גרשום והלך למקום שנהגו לישא ב' נשים ורוצה לישא אשה על אשתו והשיב ב"ד הגדול שהחרים על דבר אחד על כל אנשי גלילותיו עליהם ועל זרעם קבלוהו עליהם איני רואה שאחד מבני בניהם מאותם שהיה החרם חל עליו בעודו במקומו שנאמר שמפני שיצא ממקומו יהא מסולק החרם מעליו לפי שחרם זה אינו המקום גורם אותו אלא אקרקפתא דגברי רמי ולפיכך איני רואה היתר לחרם זה שלא מדעת האשה אבל מדעת האשה אפשר שיש לו היתר ולא עוד אלא שאפשר לדון שאפי' היתר א"צ שכיון שחרם זה לתקנת האשה נעשה והיא אומרת אי איפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לה כדתנן כלום אמרת אלא מפני כבודי זהו כבודי אלא שאני מפקפק בזה כי שמא חרם זה אף

לתקנת האנשים נעשה כדי שלא יכניס מריבה לתוך ביתם. וכתב עוד הר"ן שם ומ"מ שכל שהתנו בפי' שלא יוכלו להתירו או שאמרו ע"ד הקהלות הרחוקים וכיוצא בזה שמחשבתם ניכרת מתוך דבריהם שהם מוציאין אותו מכלל מנהגם חזר אותו חרם לדינו וכל שהוחרם או הודר ע"ד רבים אין לו הפרה עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן תרצ"ה כל שמחמירין לעתים להחרים על דעת הקהילות וכיוצא בזה שמולים דעתם שלא יהא להם היתר א"א להתירו וכן מצאתי בשיטת הר"י ן' מיניר ז"ל וז"ל אם הוסיפו ואמרו שלא יוכלו להתיר דינו כדין נדר ושבועה שאינו ניתר אלא על ידי חכם ובפתח היתר כראוי והוסיף הרא"ה כי כל שהוסיפו חומרא בחרם על מנהגם הראשון כגון התרועות או נאדות נפוחים או כיבו נרות וכיוצא באלו גלו אדעתייהו דלהחמיר באו ואינו ניתר כשאר החרמות אלא ע"י שאלה עכ"ל וז"ל תשובת הרשב"א על צבור שהחרימו ע"ד רבים להתנהג בחלוק המס בענין פלוני ואח"כ נתחרטו כיון שהחרימו ע"ד רבים הרי גילו בדעתם שלא על דעת המנהג הנהוג בקהלות החרימו אלא ע"ד דין התורה ולפיכך איני מוצא היתר לחרם זה אבל מצד אחר אפשר למצוא תקנה שאם היתה ההסכמה להטיל המס על כל ראש בשוה ועכשיו אתם רוצים לעזור לדלים תקנו שיחזרו להם הנאמנים לאחר פרעון מה שגבו מהם שהרי זה פרוע ומוחזר עכ"ל ובתשובה אחרת ח"ג סימן ש"ד כתב בנדון שלפנינו אני אומר כי מדעתי יש להתיר כדרך שנהגו להתיר נדרים ושבועות שנדרו ע"ד רבים לבד לפי שדעת הקהילות הרחוקות שהוסיף ש"צ בחרם לא היה מדעת הברורים והציבור לא קבלו ושתקו אלא מתוך שגגה שחשבו שכך הסכימו הברורים והציבור לא כן עשו ומקצת הברורים שהיו שם ושתקו שתיקתם זו לא מעלה ולא מוריד לפי שאפי' הסכימו בכך לא היה מועיל כלום שאין ההסכמה הולכת אלא אחר מה שהסכימו כולם ולא מה שיסכימו מקצתם ואפי' היתה הולכת אחר הרוב אין ההסכמת הרוב אלא כשהיתה במעמד כולם כענין בדינין דעלמא עכ"ל. והרמב"ן ז"ל האריך בדין התרת חרמי ציבור וכתב דעת המתירים ודעתו וחילק בהם כמה חילוקים והנם כתובים בסוף ספר הכלבו ובסוף תשובה להרמב"ן ז"ל : ובתשובה הנזכר סימן ר"נ כתוב דע"ד המקום לית ליה הפרה אלא שבנדרים אמרו דכשהשביעים משה וכו' היינו משום דא"ל רחמנא דלישבעינהו טפי והלכך איכא למימר דבעלמא לא חמיר כולי האי ואית ליה הפרה ואיני רואה לדברים אלו עיקר כלל ע"כ ובסימן רע"ז כתוב שאם יסכימו להתיר חרמי הציבור מותר כההיא דאמרינן (שבת מו.) כל הנודרת ע"ד בעצה היא נודרת וכן דעת הקהל מתחילה אא"כ התנו שלא להתירו ולשון ההתרה יאמר ש"צ הסכמת הקהל להתיר החרם ומותר הוא ובסימן רמ"א כתוב שאף על פי שמשורת הדין אין

חרמי הקהל נתרים אלא ע"פ אחרים ובפתחים אלא שכבר נהגו בכל המקומות ששמענו שמעם וישראל אף על פי שאינם נביאים בני נביאים הם וכבר חקרו הראשונים לדעת סבה לענין זה ומצאו טענה דכיון שהורגלו בכך הרי הם כאילו התנו מתחילה שיהיה קיים עד זמן שירצו וכענין שאמרו בהפרת בעלה כל הנודרת ע"ד בעלה היא נודרת ואף שאין הקהל יודעין בטיבו של תנאי זה אדרבא תמהים כששומעין שיש היתר לחרם מ"מ בכל מקום ומקום נודרים ומחרימים ע"ד הנהוג וכיון שנהגו הנח להם לישראל והרשב"א כתב בתשובה בח"א סימן תתכ"ד שכל שלא נהגו להתירה הרי הדבר שם נשאר על הדין ואין לו היתר לעולם בלתי אם ישאל כל א' וא' מהקהל בפני ג' הראויים להתיר וע"י פתחים כנדרים ושבועות דעלמא ושיהיו המתירים שלא מכלל האנשים שנכנסו באותה שבועה וכתב בתשובות להרמב"ן על ציבור שהסכימו על עיין א' ונשבע כל איש מהם עליו ואחר כן רצו להתיר אין להן תקנה עד שיתחרטו כולם וימצאו פתח לשבועתם כשאר שבועות דעלמא ויתירו להם ג' אנשים שאינם מבני העיר ואם פתחם וחרטתם שוה א' לכולם יכולים המתירין להתיר לכולם יחד ואם לאו מתירין לכל א' פפי פתחו וחרטתו. וז"ל הריב"ש בח"ג סימן קע"ח בהסכמת כולם יכולין להתיר החרם אבל השבועה שקבלו עליהם שהסכימו והחרימו באלה ובשבועה צריכין הם לשאלת חכם ונשאלים אפי' לחצאין שהרי הן כיחידים וכ"כ הרמב"ן במשפט החרם אמנם הוא ז"ל כתב שמי שלא ענה אמן אחר השבועה אין השבועה חלה עליו כלל וא"צ כלל להיתר והראב"ד מחמיר דשבועה שמשביעם ש"ץ אפי' לא ענה אמן להצריך שאלת חכם לפי שהוא משביעם לדעתם וברצונם וביאר הוא ז"ל שאיפשר שיתקבצו כולם ויבחרו שלשה מהמומחים שבהם ויפרטו לפניהם נדרם ושבועתם והם יתירו ע"פ חרטתם ואחר כן אלו המתירין יבחרו ג' אחרים מהנותרים והם יתירו להם ויצוו שלוחם להתיר החרם ואני אומר שהטעם שסמכו עליו להתיר חרמי הקהל בלשון שאלת חכם דהואיל וכך נהגו ע"ד מנהגם הם מחרימין אותו הטעם בעצמו מספיק לשבועות הקהל שאף אם יאמרו בכח האלה והשבועה או מחרימים ומשביעין אנו יכולים הם עצמם להתיר הכל משום דע"ד כן השביעו ומה שחילק הרמב"ם בין חרם לשבועה להצריך בשבועה שאלת חכם זהו מפני שלא נהגו הראשונים להזכיר בחרמיהם לשון שבועה ולזה בני עירו שהיו נוהגים להשביע ולהחרים וכשנמלכים להתיר אומר ש"צ הותר החרם צוח עליהם לפי שהראשונים לא נהגו כן עכ"ל וכתוב בתשובת הרשב"א סימן תתט"ו שנהגו בכל המקומות שאפי' אחד מן הציבור יכול לעכב מלהתיר ההסכמה וכיון שכן כל שיש מוחה א"א להתירו ודבריו אלה במקומות שנהגו להתיר חרמי צבור בלא פתח ושאלה כלל

דאילו במקומות שנהגו שלא להתיר כבר כתבתי שדעתו שא"א להתיר אפי' אם יסכימו כולם בהיתר אבל הרא"ש כתב בכלל ה' סימן ד' דבכל עת שיסכימו רוב הקהל או טובי העיר שנבררו מדעת הקהל להיות כל צרכי העיר נחתכים על פיהם להתיר החרם יש להן כח להתירו וכתב בכלל ז' סימן ה' על קהל שרוצים להתיר הסכמה בחרם וראובן מוחה בידם יראה לי שהסכמת הקהל תלוייה ברוב דעות הילכך הקהל ראויים להתיר לעצמן בלא הסכמת ראובן ומי שלא הסכים בהתרה לדידיה לא הותר. ונראה דהרשב"א נמי מנהג מקומותיו הוא דכתב אבל במקום שנהגו להתיר בהסכמת הרוב שפיר דמי להתיר וע"פ הסכמת הרוב וכ"נ מדבריו בתשובה אחרת סימן תתכ"ד וז"ל הריב"ש בח"א סימן תס"ו אם היה מנהג הקהל ההוא להתיר חרמיהם ע"פ הרוב אף אם המיעוט מוחים יעשו כמנהגם אבל אם לא נהגו כזה אין מתירין אותו בלתי הסכמת כולם ובסימן תכ"ב על הסכמה שהיה כתוב בה אם הקצב לא ישחוט בשר די ספוקם למראית עיני המוקדמים אז יהיו הקהל נקיים מהחרם השיב אם רוב המוקדמים הסכימו בהיתר מצד שנראה להם שלא קיים הקצב תנאו אין צריכין בזה להסכמת הקהל כלל וברוב המוקדמים סגי אף אם המיעוט אינם מסכימים שכיון שכתוב בהסכמה למראית עיניהם הרי תלוי הדבר באומדן דעתם וכל דבר שתלוי באומד הולכים אחר הרוב כדאמרינן בפרק בתרא דע"ז (עב.) כדשיימי בי תלתא אפי' תרי מגו תלתא וכו' וכתב במשפטי החרם לרמב"ן אין מקצת הציבור מתירין אפי' רובם עד שיהיו כל המחרימין או כנגדן וחשובים כמותם כמו שאמרו (מ"ק טז.) חלקו אינו מופר וכ"כ הראב"ד בתשובה והר"ש בר צמח כתב בתשובה על דבריהם ודאי אם ח"ו עבר על החרם צריך שיסכימו בהיתרו כל אותם שהיו עומדים שם שא"א להתיר חלקו של יחיד שלא ברצונו כמו שמפורש במ"ק ועל זה אמר הרמב"ן שאין מקצת ציבור ולא רובם מתירים אותם ובכך הם דברי הראב"ד גם כן אבל בנדון זה שאין מתירין למי שעבר אלא לשיהיו הכל מותרים מעתה לא יעלה על הדעת שאחד יכריע דעת רבים לקיים עליהם הסכמות שלא מרצונם ולא שייך הכא חלקו אינו מופר אבל מצד המנהג שכתב הרשב"א שנהגו שאפי' א' מהצבור יכול לעכב יש לספק אלא שנאבד עדותו שאינו אלא בזמנו ובדורו אבל המנהגים משתנים מדור לדור ומעולם לא נשמע במקומותינו שבביטול שום הסכמה תועיל מחאת יחיד כי ע"ד כן מסכימים מתחלה שכשיסכימו רובם או מנהיגי הקהל לבטלה שיבטלו אותה והיחיד המוחה יהיה בטל וגם מן הדין הוא מותר כיון שלא נהגו עכשיו לומר אנו משביעים ומחרימים ולענות אמן אחר ש"צ ואינם מזכירים רק בכח חרם אפי' אם היתה מחאת היחיד מעכבת היינו יכולים לישאל לחכם להתיר וכיון שכן אין היחיד המוחה יכול למחות לבטל התירו

שהחכם עוקר הנדר מעיקרו וכיון שנעקר אצל המרובים הו"ל היחידים המוחים כיחידים המנדים ומחרימים שאין חרמם כלום ואם מחזיקים במחאתם איפשר שיש להם דין מנדה מי שאינו חייב נידוי ואם קודם שאלה עבר אדם על גזירתם וחל עליו החרם מחאת היחיד עומדת כנגד עקירת הנדר מעיקרו וחלקו אינו מופר כדאמרינן לעיל ובלשון חרם מצינו לשון ארור ואז"ל (שבועת לו.) שמתא בו ארור בו נידוי וכו' וכן בנידוי שהיחיד מנדה ממנו (כתובות סט.) ובשמתא מאן דלא לימא ליה ובפ' הזרוע (חולין קלב.) דלא מפרשא מתנתא ליהוי בשמתא ובדברי האחרונים כל הפורץ גדר ישכנו נחש או אנו מחרימים מי שיעשה כך העובר על החרם ההוא מאליו הוא מוחרם ואין צריך להחרימו וחייב לנהוג תיכף בדברים שחייב המוחרם ומעתה ההסכמות שלא אמרו להם לשון שמוכיח מתוכו שמעכשיו הם מחרימים הפורץ גדרן נראה שאינו מכלל חרמי ציבור שטרחו הראשונים בענין התירן האיך הוא שהרי לא החרימו כלל אלא שקבלו אותם תקנות בכח חרם וכן שמעתי שיש בתשובת להרשב"א שאין דין המקבל עליו בכח חרם כדין המחרים אם יעשה כך כיון שכן מכיון שגילו רוב הקהל דעתם שרצונם לבטל אותן ההסכמות אין היחיד יכול למחות שאין כאן לא חלקו ולא חלק יחיד להתיר שהרי לא החרימו כלל אלא שרצונם להחרים לעובר על תקנתם ורשאים הם בכך ואסור לעבור על תקנתם והעובר עליה פסול לעדות וכיון שכן איננה צריכה שאלה ולא הפרה אלא שיסכימו רובם לומר אין אנו חפצים שיתקיימו יותר הסכמות הללו ואין לשון בכך חרם אלא כאומר בהמה זו בכח עולה או שלמים שאינה לא עולה ולא שלמים ואינו מורגל זה הלשון אלא לאיים על העובר על ציווים שיחרימו אותו אחר כן והרי כך ההסכמות אלו כמי שקבל על עצמו לפרוע לחבירו תוך זמן פלוני שאם עבר הזמן יש רשות ביד ב"ד בתביעת בעל דינו להחרימו אבל אם קודם בואו לפני ב"ד פייסו אינו צריך התרה כלל שחבירו יכול למחול לו מה שקבל ולהתיר חרמו שלא ע"פ חכם שהרי עדיין לא חל עליו משא"כ אם אמר אם לא יפרענו תוך זמן זה יהא מוחרם דבההוא ודאי הוי מוחרם ממילא וצריך חקירת חכם להתירו ואף בהסכמות אלו אם הסכימו הרוב לבטלן ואף למחול העובר הרשות בידם בלי היתר והפרה שהרי לא חל החרם עד שיעבור העובר ויחרימוהו הצבור עכ"ל וגם הר"ן כתב בתשובה סימן ס"ה כיון שלא נהגו לנהוג עם העובר על הסכמת הקהל כדין מוחרם ולא עוד אלא שבמקצת חרמין שלהם הם מפרשים שכל העובר יהא מוחרם ומנודה הרי הם כמפרשים שכל שלא פירשו כן אין מתכוונין אלא לאסור אותו דבר אבל לא שיהיו חייבים לנהוג עמו כדין מוחרם והריב"ש סימן ס"ב כתב שנשאל על מי שעבר על תקנת הקהל שכתוב בה וכל העובר יהיה מוחרם ומנודה

והשיב אין ספק שמן הדין שינהוג בו דין מנודה כל מי שיודע בו שעבר אבל אחרים שלא נהגו בכך מעתה י"ל שעל דעת המנהג הם מתקנים שהעובר עונו ישא אבל הקהל או היודעים לא יתפשו במכשול עונו עד שיכריזו עליו והרי כאילו כתבו כן בפירוש בתקנה עכ"ל ובתשובה אחרת סימן רמ"ט כ"כ בשם הרשב"א וכתב סמ"ג סימן רל"ה שהורה גאון שהנשבע שלא ליכנס בתקנת הקהל הוי שבועת שוא: (ב"ה) עיין בתשובת הרא"ש כלל ה' סימן ד' ובכלל ו' סימן ד' וז' וסוף כלל נ"ה (ק"ח) ובכלל כ' וכלל ו' סימן ה': וכן ראיתי בתשובת רבי יוסף ט"ע ובתשובת הגאונים ור"י ברבי יהודה ורש"י עכ"ל ותשובת רש"י בזה כתב המרדכי בפ"ג דשבועות ובתשובות להרמב"ן סימן ר"פ פסק שהנשבע שלא יכנס בתקנת הקהל ע"כ חל עליו תקנת הקהל ואם אינו נוהג כמותם נכשל בחרם תקנתם וצריך הוא לישאל על שבועתו ולקבל עליו חרמי הציבור ותקנתם וכתב ע"ש אותם ב"א שלא היו בעיר בשעת הנידוי והחרם אפ"ה חייבים לנהוג בתקנת הציבור ואם עברו נכשלו ואין אדם צריך לענות אמן במה שהציבור מנדים או מחרימים או משביעין וכן אם מקצת הקהל מוחים בחרם כיון שהם מיעוט אינו מועיל המחאה כיון שרוב הציבור מסכימים ואפי' יהא הדבר שלא כדין כיון שיראה להם כדין רשאין ובלבד בהסכמת אדם חשוב ודע שזה שכתב דמיעוט הציבור נגרר אחר הרוב בעל כרחן ביאר יפה הרשב"א בתשובה וז"ל כל ענייני הציבור אין למקצת הציבור רשות לעשותם בלתי הסכמת הציבור כולו: (ב"ה) אא"כ הם אנשים ממונים על ענייני הצבור בכלל וכן נהגו בכל הקהלות ששמענו שומעם ויש מקומות שבוררים להם מוקדמים ונותנים להם כח ורוב המקומות גדולי הקהל בעצה בהסכמה עושים כל עניני הצבור לפי שא"א לנשים ולקטנים ולחלושי הדעת להסכים בצרכיהם ויחידים בעלי העצה מן הסתם כאפוטרופסים עליהם לפקח על כל ענינים הצריכים ומ"מ אם קצת הקהל אפילו מאותן האחרים שאינם בעלי העצה מוהין מחאתן מחאה כל שלא קבלום עליהם בפי' וכ"ש אם קצת מאותם בעלי העצה מוחים במה שעושין קצת שאין במה שעשו כלום ואין לחרם דין חרם דהא ליכא הגוי כולו: וכו' עיין בסמ"ק סימן ע"ט ובהרשב"צ קי"ד ותשובת הרשב"א שבסוף סימן זה וכתב בתשובה אחרת שאלת אנשים העושים על הצבור שלא מדעת הצבור וכו': (ב"ה) ובתשובה אחרת כתב על ראובן שהיה משתרר לבעל עבירות ולייסר העוברים ומוציא חותמות מהמלך על כך וקמו אנשים מקרואי העדה והחרימו שלא יקח חותם ע"כ מהמלך וקצת חכמים וכשרים מיחו בשעת הטלת חרם ואח"כ נתקבצו מן הקהל והתירו החרם אלא שלא היה בהם איש מאותם שהחרימו ולא מאותם שהקהל מתנהג על פיהם והשיב אין הרוב חייב להתנהג ע"פ המועט אפי' תקנו תקנות וגדרות למצוה כל שלא קבלום הרוב יכולים שאר הקהל לבטלם כדאיתא בפ"ב דע"ז (דף לה:) גבי שמן וכ"ש אם היה לבטל את המצוה כמו שאמרת ואע"פ שעשאום אנשים שרוב צורכי הצבור עושים ולא פריצי עם אא"כ יאמרו שלא יהא הדבר ע"י פלוני אלא ע"י פלוני זה אפשר אם יש תקנה יותר ע"י השני מן

הראשון אבל אם אינו כן וכ"ש אם אינו נעשה לא ע"י הראשון ולא ע"י זולתו לא ושבועתם וחרמם אינם וכ"ש אם עמדו יותר חכמים וכשרים מן הראשונים ויותר במנין אנשים והתירוהו שהתרתם היתר שהולכים אחר רוב חכמה. וכתב עוד על שנים או ג' שנשבעו שלא יכנסו בהסכמת וחרמת הקהל שאינם רשאים לעשות כן וכל שאינם נוהגים בצבור נכנסו בחרם וע"ש: והרא"ש כתב בתשובה כלל ו' סימן ה' שאלה אם ב' או ג' מהבינונים שבעיר יכולין להוציא עצמם וכו' ובכלל סימן ג' כתב קהל שמטילין חרם וכו': (ב"ה) אם הוא על ענין ממון הולכים אחר רוב ממון ולא יתכן שרוב נפשות הנותנים מיעוט המס יגזרו חרם על העשירים כפי דעת: כתב הרא"ש בתשובה כלל ה' סימן ד' שבועה דפלגש בגבעה (שופטים כ"א) אמרו בילמדנו שלא היה אלא חרם וכן שבועת שאול (שמואל א' י"ד) וכן שבועה דיהושע (יהושע ט') לא היתה אלא גזירה ונידוי על כל מי שיעבור גזרתו דא"א להשביע הנולדים אחר זמן אבל נידוי וחרם חל על דורות הבאים: (ב"ה) ובכלל ז' סימן ה' קהל שעשו תקנה בחרם ונמנו להתירה וראובן מוחה יכולים הקהל להתירה בלא הסכמת ראובן שהסכמת הקהל תלוים ברוב דעות ומי שלא הסכים בהתרה לדידיה לא הותר: כתב המרדכי בפ' השולח שמהירושלמי שכתבתי לעיל גבי צריך לפרט הנדר משמע שאין להתיר נדר של שחוק וכ"כ סמ"ק וכ"כ הגהות מיימונית בפ"ו מה"ש וכ"כ המרדכי עוד בפרק שבועת שתים בתרא בשם ר"ת ובהגהות מרדכי פ' שבועת העדות כ"כ בשם ריב"א ואחר כן כתב שרבינו טוביה אומר דעתה בזמן הזה יש להתיר נדר של קוביא כי כמו שגגה הוא שאינם יכולין להתאפק ולמשול ברוחם ע"כ: (ב"ה) וכ"כ בא"ח בשם התוספות ואפילו מי שנדר לקיים מצוה ובודאי יעבור מוטב להתיר לו דהוי כמו לדבר מצוה: אבל הרשב"א סימן תשנ"ה כתב שאלת מי שנשבע שלא לשחק בקוביא לזמן ידוע ובא לישאל על נדרו ואומר שמתירא שמא יתקפנו יצרו ולא יוכל להעמיד על עצמו ונמצא עושה ב' רעות שוחק ועובר על שבועתו תשובה מסתברא דאינן נזקקין לו דשחוק בקוביא עבירה היא ואין מתירין לו נדר לעבור ואם מפני שלא יכשילנו יצרו לעבור על שבועתו ישביע את יצרו ואין אומרין לאלו שיזדקקו לדבר עבירה קטנה כדי שלא יעשה עבירה גדולה ותשובה זו כתובה בתשובות להרמב"ן סי' רנ"ב ובסוף ספר הכלבו וכתוב בקיצור תשובת הרשב"א אם התירו היה נראה להרשב"א שמה שעשה עשוי בדיעבד והרש"ט אומר שלא הותר בדיעבד והוכיח בראיות וכתב עוד בתשובת הרשב"א על קהל שהסכימו והחרימו שלא לשחוק בקוביא ואח"כ רצו להתיר שאפי' כולם מסכימים להתיר אינם יכולים להתיר לפי שדבר זה מעצמו אסור ועוד נוסף עליו איסור ההסכמה והחרם והיאך יוכלו להתיר הגע את עצמך סלק את החרם כמי שאינו היאך יסכימו רבים להתיר את האסור כל מי שמסכים להתיר זה כמי שמסכים להתיר עבירה אחת בכנופיא

וכל שהיו הנסכמים רבים תהיה אותה ההסכמה רבת החטא והמהומה וכתב עוד סימן תרצ"ו שאלת הרי שכללו בחרם שכל מי שיעבור יהיה מנודה אם יוכלו להתיר את הנדוי אם לא וכיון שנעשה לקיום החרם וכמו שאין מתירין חרם שהחרימו שלא לשחוק בקוביא כך אין מתירין הנידוי דעו כל מי שכבר עבר יכולין להתיר כדרך שמתירין שאר המנודים וכן נראה שמתירין את הנידוי אפי' מכאן ולהבא שאין היתר זה בגוף האיסור ממש כגוף השחוק אלא הקנס הוא שמתירין ואיסור השחוק במקומה עומדת: ב"ה וגם מדברי הרא"ש בתשובה נראה שאין להתיר נדר של שחוק שכתב סוף כלל י"א על מי שנשבע שלא לשחוק בקוביא עד תשלום שנה ועבר על שבועתו יכול למוסרו ביד המושל לקונסו בממון ולהכותו עד שתצא נפשו כדי שיקיים שבועתו ואם איתא מוטב היה להתיר לו כדי שלא יכשל ולא יצטרכו למוסרו ביד עכו"ם ולהכותו עד שתצא נפשו: כבר כתבתי בסוף סימן רי"ז שהנשבע שלא ישחוק שום שחוק אסור לו להטיל גורלות וכן אסור להמרות שקורין בלע"ז אפושטאר כתוב עוד בתשובת הרשב"א שאלת באותו שנשבע על דעת רבים שלא ישחוק שום שחוק בעולם שיש בו מעות ונשתטה וחזר ונשתפה ולפעמים חוזר לשטותו ויום אחד שחקו לפניו ומצא מנוח ונוח לו ואמר שאם יוכל לשחוק במעות שימצא מנוח ורפא לו ושאל אם מותר להתירו אם לא תשובה מסופק אני בדבר זה דאיפשר לומר שהוא מותר ויש בדבר פיקוח נפש וכמו ששנינו (שבת כט:) המכבה את הנר וכו' מפני רוח רעה בשביל החולה כדי שישן פטור ובסוגיא דשמעתין התם (ל.) ובחולה שיש בו סכנה מותר לכתחלה וכו' ומקצת מרבותי ר"ל דכל הנך דתנן במתני' סכנה יש בהם ומותר לכתחלה ושמא אם הוא מסופק מותר דספק נפשות להקל ובפ' מפנין (שבת קכח:) אמרו גבי יולדת שאם צריכה נר חבירתה מדלקת ואוקמינא בסומא ומשום דמייתבא דעתה וכו' וה"נ דאיכא רוח רעה איפשר דאתי לידי סכנה ומשום יתובי דעתא שרינן ליה ואיפשר דמן הספק נשאלין לו אם יש בו דעת לישאל אם הוא לפעמים חלים דאיפשר דאין זה אסור מדאורייתא כל שלא פרט הרבים כדעת ר"ת וא"נ משום דיש בו סכנת נפשות עכ"ל ותשובה זו היא בתשובה להרמב"ן סימן רפ"ח: (ב"ה) כתב הריב"ש בח"ב טז סימן צ"ה בענין הנידוי אין כאן כי אם עד א' והבעל דבר מכחישו ועד אחד בהכחשה לאו כלום הוא אפי' באיסורין אבל מ"מ על שעבר על השבועה יש עד אחד שמעיד וגם הוא עצמו מודה ומזה ראוי ליסרו ואם היות שאין אדם משים עצמו רשע ואינו מתחייב על פיו מ"מ יש לנדות ולייסר לצורך השעה ושהנשארים ישמעו ויראו יכולים ב"ד לייסר את שברור להם שעבר ולכן יסרו את זה והלקוהו אמנם יען הודה זה מעצמו ומדעתו ורצונו מקבל עליו את הדין וציית דינא ראוי לקבלו ושלא לדחותו בב' ידים ושיקבל העונש בצינעא בפני ג' או ד' או לכל היותר בפני עשרה ואפשר להקל בזה יען השחוק תקיף יצריה ורבים מעמי הארץ נלכדו בשבועה ועברו ולא נענשו ולזה ראיתי רבים מן החכמים החסידים נמנעו מלהשביע המשחקים וראוי

לכל דיין שתהיה כוונתו לש"ש כדי להוכיח לא לבייש ולהכלים עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה על אחד שנדר שלא לעשות דבר פלוני בלא התרה ובלא הפרה שנשאל תחלה על מה שאמר בלא התרה ואחר כך נשאל על עיקר הנדר וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ח' ס"ט על ציבור שהטילו חרם והתנו שלא יעשו התרה ולא התרה להתרה עד סוף העולם שיתירו חרם האחרונה שהחרימו שלא להתיר ואחר כן יתירו החרם הא' עכ"ל ובסוף כלל י"ב כתב מה שאמר בשעת נדרו שלא יוכל שום חכם להתיר זה הנדר ג"ז נדר הוא והוי כמו נדר בתוך נדר וצריך נדר זה שתי התרות תחילה יתירו לו אותו שנדר שלא יתיר חכם אותו נדר שנדר ואחר כן יתירו הנדר וגם בסמ"ק ובתשובת הגהות מיימונית שבסוף ספר הפלאה כתוב זה חברנו ר"ש נשבע ע"ד ה"ר פרץ וה"ר חיים ועל דעתי שלא לעשות קיום לחמיו ולזוגתו ועל מנת שלא יוכלו להתיר לו אא"כ נתיר לו שלשתינו יחד אם יתחרט חלקי אני מתיר לו ומדעתי הוא שכל מי שרוצה להתירו יתיר ובלא דעתינו היה איפשר להתיר לו לעשות שלום בין איש לאשתו ואף ע"פ שאמר ע"ד שלא יוכל אדם להתיר אלא שלשתינו יחד להא מילתא מהניא חרטה ואם מתחרט מאותו התנאי יתירו לו אחרים דאטו הנודר על מנת שלא יהיה לו התרה נימא דלא יהא לו התרה א"כ בהשולח (לה:) דאמר דאדרינן לה ברבים וכו' נימא דאדרינן לה ע"מ שלא יהיה לה התרה אלא ודאי אפי' כה"ג יש לו התרה כמו שהנדרים יש להם התרה כך התנאים שלהם יש להם התרה עכ"ל ועיין בתשובת ריב"ש שכתבתי בסוף סימן רכ"ט ועיין לקמן בסימן זה בתשובת הר"ן ולעיל בסימן זה בתשובת הר"ש בר צמח כתב הרא"ש בתשובה כלל י' על מי שנשבע לאשתו שלא יצא ממנה בלי רשותה והוא אומר שפייסה והתירה לו שלא בפני עדים והיא אומרת שלא התירה לו מעולם כיון שלא האמינה עליו בעדים הוא נאמן וכיוצא בזה כתוב בתשובת בנו ה"ר יהודה על מי שחייב לחבירו מנה בשטר וכתוב בו שנשבע לפרעו ביום פלוני ועבר היום וזה טוען שעבר על שבועתו ולא פרעו והלה טוען שקיים שבועתו ופרעו והשיב שאם אין כתוב בשטר שלא יוכל לטעון שפרע אין אנו יכולים לפסלו מחמת השבועה אף על פי שחייב לפרעו והרשב"א כתב בתשובה ח"ג סימן צ"ח וז"ל שאלת אם אותם עדים מעידים שהוא חשוד מפני שהוא חייב להם ממון בשטר בשבועה לזמן קצוב ועבר על שבועתו והוציאו השטר בב"ד והלה טוען שהם האריכו לו על אותו שבועה ולפי כן אינם נאמנין דנוגעין בעדות הן. תשובה אין אלו נוגעים בעדות דמה הנאה יש להם בעדות זו והרי שטר שבועה בידם והזמן עבר אפי' יטעון הלה שהם האריכו לו אינו נאמן לגבי פריעת הממון אלא יפרע או יביא ראיה שהם האריכו לו כמו שטוען ואם לפסלו לעדות מה הנאה יש להם בפיסולו עכ"ל ודבר פשוט הוא

שאין זה סותר לתשובת הרא"ש ולא לתשובת בנו דשאני הכא ששני עדים מעידים עליו שעבר על שבועתו כתב עוד הרא"ש בתשובה כלל י"ב בענין שנדר ללכת לא"י דע שיש לאותו נדר התרה כמו לשאר נדרים ואם נדר ונתחרט ילך לפני ג' יודעים בטיב נדרים ויתירו לו וכ"כ בהגהות מיימונית פ"ו מה"ש וז"ל לענין נדרך שנדרת לילך לא"י אפי' עד"ר יש לו התרה אחרי שאשתך הרה דאין איסור בפני פיקוח נפש ויש סכנה להוליכה מעוברת וגם בולד עד שיתגבר ויגיע הקיץ ע"כ כתב הרשב"א שם סימן שי"ג שאלה מי שנשבע ע"ד חמיו וחמותו שלא יצא מחוץ לעיר וגם לא יוציא אשתו לעיר אחרת אלא ב' חדשים ונתנו לו רשות חמיו וחמותו שילך הוא לבדו חוץ לעיר לעשות תנאים וכה אמרו לו אם תרצה אתה ללכת לקחת תנאים לך לשלום אבל בתנו לא תלך מי מספיקין דברים אלו להתירו או צריך היתר חכם תשובה כל שנשבע ונדר ע"ד אחרים אין הכונה שיוכלו אותם אחרים להתיר לו אלא לחזוק הנדר והשבועה הוא שהנדר שהודר ע"ד יחיד אינו חזק שאינו נשבע על כוונת אותו היחיד ועל דעתו אלא הדבר תלוי בדעתו ובכונתו ואומרים אדעתא דהכי מי נדרת ואילו נדר או נשבע עד"ר ה"ז נדר חזק שסילק דעתו מכאן ומסרו לרבים ואפי' אמר הוא אדעתא דהכי והכי לא נדרת לא משגחינן ביה שהרי סילק עצמו ומסרו וזה שנשבע ע"ד חמיו וחמותו כך סתם אין הענין שיוכלו הם להתירו ולפיכך צריך היתר חכם עכ"ל ונראה שטעמו מפני ששבועה זו לא היתה ממש לתועלת חמיו וחמותו שאף ע"פ שיש להם קצת נחת רוח בכך מ"מ לא מיקרי תועלת דאילו היה לתועלתם כגון שנשבע לתת להם מנה כשיאמרו הרי אנו כאילו התקבלנו פטור משבועתם וכדתנן ס"פ קונם יין (נדרים סג:) האומר לחבירו קונם שאני נהנה לך אם אין אתה נותן כור אחד של חטים וכו' ה"ז יכול להפר נדרו שלא ע"פ חכם וכו' וכ"כ בהגהות מרדכי דשבועות: (ב"ה) ועיין לשון הר"ן שכתוב בס"ס רל"ב: והרשב"א עצמו כתב בתשובה וכיוצא בזה על ראובן שנשבע לחמיו בשעת כניסה לעשות לו תוך חדש ימים שטר מתנאי חזרת הנדוניא לבי אבוה אם תפטר בלא זרע ואחר כך פייסו שיאריך לו זמן עד בא אביו ואח"כ טען שכיון שהאריך לו זמן שהוא פטור דנדר שהותר מקצתו הותר כולו וכתב ז"ל עוד יש לדעת כשהאריכות חמיו אם הוא פטור בכך מפני שאני רואה שאתה חוכך אם יכול להתירו ביחיד ואינו מאותו צד שאתה בא לחקור עליו דאין זה תלוי ביחיד מומחה או בג' אלא מפני שתנאי זה הוא לתועלת חמיו ולהרוחתו וכל כי האי יכול להתיר לו שלא על פי חכם וכדתנן בפ' קונם קונם שאני נהנה לך וכו' ומפרש טעמא בפרק מי שאחזו (גיטין עד:) משום דלהרוחה איכוין והא לא איצטריך והו"ל תנאי זה להנאת חמיו איכוין ויכול הוא להתיר שלא ע"פ חכם אלא מיהו דוקא אם פטרו

דכיון שלא איצטריך וא"ל הריני כאילו נתקבלתי שרי שהרי אנו רואים כאילו נתקיים התנאי אבל זה שרוצה בקיום תנאו ומחזר אחר שטרו אלא שחתנו מפייסו לו להאריך לו ימים או עשור עד בא אביו ושבועתו קיימת אין בידו להאריכו אא"כ התנה בפירוש בשעת השבועה שיוכל להאריכו ושיהיה פטור עד הזמן עכ"ל וזה מבואר כמו שכתבתי ומ"מ לבי נוקפי בכונת הרשב"א ז"ל לפי שמצאתי שנשאל על מי שנשבע לחמיו שלא יוציא בתו מטוליטול"א שלא ברשותו והשיב מסתברא שאם נתן לו חמיו רשות בכתב ידו שיוציא אשתו לכשירצה ה"ז מותר ופטור משבועתו כל שהוא מכיר חותם יד חמיו דנתינת רשות אינה צריכה פה אל פה עכ"ל הרי דגם בנשבע שלא יוציא בתו יכול להתיר שלא ע"פ חכם ואם כן צריך טעם למה כשנשבע ע"ד חמיו וחמותו שלא יצא מחוץ לעיר ושלא יוציא את אשתו לעיר אחרת ונתנו לו רשות כתב דאינו מותר אלא ע"י היתר חכם ונראה שהוא ז"ל מחלק בין נודר ע"ד חבירו לנודר או נשבע שלא יעשה דבר פלוני שלא ברשות דנודר ע"ד חבירו אין הכונה שיוכל חבירו להתירו אלא צריך שאלת חכם וזהו טעם התשובה הראשונה אבל נודר או נשבע שלא יעשה דבר פלוני שלא ברשות חבירו כיון שנתן לו חבירו רשות הותר וזה טעם תשובה אחרונה ודע שתשובה זו אחרונה שכתבתי הוא כתובה בתשובה להרמב"ן סימן רנ"ד וכתב בה עוד ומ"מ ראיתי בלשון שאלתך בהרשאת חמיו ב' לשונות האחד שאמרת שכתב לו בכתב ידו אם תרצה להוציא בתי הוציא ועל הלשון הזה אמרתי מה שאמרתי אבל הלשון הב' שאמרת שכתב אם תרצה להוציא בתי הודיעני ואני אוליכה לך נ"ל שאין זה הרשאה אלא פטומי מילי בעלמא אומר אני שמא חשש זה שמא יוציא בתו שלא מדעתו ולגלות כונתו הוא רוצה ללכת ולעכב כענין שאמר לבן ליעקב למה לא הגדת לי ואשלחך בשמחה וכו' ועוד שלא נתן לו רשות להוציאה אלא על ידו שמא חושש לכבוד בתו שלא יוליכנה כשפחה או כיוצא בטענות אלו ע"כ איני רואה בלשון זה נתינת רשות ושום פטור לבעל עכ"ל. ובתשובה אחרת שם סימן ש"ך כתב אנכי לא ידעתי הכונה במה שאתם רגילים לזכור המלכות אם כונתכם לתלות נדריכם ברצון המלכות באמת כל שהמלך רוצה להתיר או מצוה להתיר מותר וכמ"ש (נדרים סה.) קונם שאני נושא פלונית שאביה רע וכו' מת האב או נהרג הכלב מותר והעמידוה בתולה נדריו והריב"ש כתב בח"א סימן קפ"ה זה שמעון שאומר שהנשבע או נודר על דעת חבירו יכול חבירו להתירו שלא ע"פ חכם יצא לו מדאמר רב פנחס כל הנודרת על דעת בעלה נודרת זו סברא קדומה הביאה הרמב"ן במשפט החרם ואינה נכונה כי אם יש ללמוד מהפרת הבעל נימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון דדוקא ביום שמעו אם שמע ושתק הרי קיים הנדר דמהתם ליכא למילף

אלא שהנודר ע"ד חבירו הרי הוא כתולה נדרו ע"מ שלא ימחה פלוני אלא ישתוק וכל ששמע ומיחה הנדר בטל אבל אם שמע ושתק או קיים הנדר קיים ובאמת י"ל דכיון ששמע ושתק ולא מיחה מיד קיים הנדר ואף על פי שנתנה תורה זמן לבעל בשתיקה אותו היום גזירת הכתוב היא מפני שלום הבית ואין הדין הזה נוהג באחר תדע שהרי שנינו נדרה בו ביום ונתגרשה בו ביום אינו יכול להפר אלמא כיון שיצאה מרשותו נתקיים מיד ואף על פי שע"ד בעלה נדרה וזו סברת הרמב"ן ומטעם זה אפשר שהנודר ע"ד חבירו בפניו יבטל הנדר מיד שהנדר בטל והוא שיבטלנו בשפתיו אבל בלבו פשיטא דלא מהני דהא בהפרת הבעל נמי הפר בלבו אינו מופר ומיהו אף בזה יש לדון לומר שהאומר ע"ד פלוני אין במשמע שיוכל הוא לבטל נדרו אפי' בשעת שמיעה אם לא התנה כן בפירוש שאפשר שאין דעתו באמרו כן אלא להוציא מידי הערמה ועוד שאין ללמוד מהפרת הבעל כלל וכו' ומ"מ נ"ל ברור שהנשבע ע"ד חבירו ועתה אומר שדעתו היה לכך שיוכל אותו פלוני להתירו שומעין לו כדתנן סתם נדרים להחמיר ופירושן להקל ולהחמיר ונדון זה דמי להנהו דרישא שאין משמעותו להחמיר יותר מלהקל וכגון זה נראה שאפי' אמר ע"ד המקום שאין הקב"ה נסכם להתיר עבירה כגון שבועת השחוק שאין ראוי לחכם להתיר כדאיתא בירושלמי עכ"ז כיון שהנשבע אומר שכך היתה דעתו בשעת שבועה שיוכל זה להתירו שלא ע"פ חכם שומעין לו ומתירו שהרי כך התנה ונאמר כי מה שאמר ע"ד המקום היה כדי שלא יוכל חכם להתירו אבל אם אינו אומר כן הולכים להחמיר כסתם נדרים ואינו יכול להתירו שלא על פי חכם אפי' בשבועת הרשות ושבועה כגון זו שאמר ע"ד המקום והיה להפריש מאיסור אפי' חכם אין יכול להתיר עכ"ל. ובתשובות להרמב"ן סימן רפ"ח כתוב שראה פשט המנהג שהיחיד נשבע ע"ד היחיד חבירו וכשמתחרט מבקש ממנו ומתיר לו והלה נוהג היתר בנדר שלא ע"פ חכם והוא ז"ל חלק על זה וכתב כמו שכתבתי בסמוך שכתב הריב"ש בשמו. וגם הר"ן כתב בריש נערה המאורסה על הא דאמר רב פנחס כל הנודרת ע"ד בעלה היא נודרת איכא דיליף מהכא דמי שנדר ע"ד חבירו ה"ז יכול להתיר נדרו שלא ע"פ חכם וזו אצלי שגגת הוראה מיהו היכא דאתני בהדיא הריני נודר אם חבירי רוצה מצי חבריה למישרא ליה וא"צ ל' מיוחד אלא כל דאמר אי איפשי סגי עכ"ל. והאריך בטעמו של דבר ורבינו בסימן רל"א החמיר וכתב שאפי' תלה באחר שיבטלנו אינו כלום דמיד כשחל הנדר אין לו התרה אלא ע"י חכם ואפי' אם תלאו בדעת אחר וקיימו ושוב נשאל על הקיום אינו מועיל והם דברי הרא"ש בסוף כלל י' והביא ראיה לדבר ומיהו כתב דבחרמי ציבור לפי מה שפשט המנהג להתירם בלא פתח וחרטה ויחיד מומחה או ג' הדיוטות יש להם כח

לתלות הנידוי וקיומו והתרתו בכל מה שירצו עכ"ל. דין האומר לחבירו קונם שאני נהנה לך אם אין אתה נוטל ממני כך וכך או קונם שמתה נהנה לי אם אין אתה נותן לי כך וכך שיכולין להתיר נדרים בלא שאלת חכם כתב רבינו בס"ס רל"ב כתב הרשב"א בתשובה סימן תשצ"ב הנשבע לחבירו לפרוע לו ממון לזמן יכול להתיר נדרו שלא ע"פ חכם שיאמר הריני כאילו התקבלתי אבל להאריכו ושיעמוד בחיובו לאו כל כמיניה אא"כ התנו כך בשעת השבועה עכ"ל. ותיקון דבר זה שיאמר לו הריני כאילו התקבלתי ואחר כן ישבע שיפרענו לזמן שהסכימו ביניהם ואם המלוה חושש שמא אחר שיאמר הריני כאילו התקבלתי ישחק בו הלוה ולא ירצה להשבע לפרוע לאותו זמן נראה לי שתיקון הדבר שיאמר לו הריני כאילו התקבלתי ע"מ שתשבע לפרעני לזמן פלוני: (ב"ה) ובא"ח כתוב נדר שהותר מקצתו הותר כולו וה"ה בשבועה לפיכך אם ראובן חייב לשמעון מנה בשבועה תוך זמן ידוע ובאותו זמן בא ראובן לשמעון ובקש לו שיאריך הפרעון עד זמן אחר לא יהיה ראובן חייב עוד באותה שבועה וכן הורו חכמי הדור עכ"ל. וכ"נ מפשט תשובת הרא"ש שכתבתי לעיל בסמוך על מי שנשבע לאשתו שלא יצא ממנו בלי רשותה וכ"נ מתשובה להרמב"ן דלקמן ומ"מ ראוי לחוש לדברי הרשב"א: ובתשובה אחרת סימן תשס"ד כתב על ישראל שנתחייב מנה לעכו"ם בשטר ובשבועה והעכו"ם לוה מישראל אחר מנה ושיעבד לו כל נכסיו ויחד לו חוב זה אם התנו שיוכל הוא או הבא מכחו להאריכו בין העכו"ם בין הישראל הבא מכחו יכולין להאריכו ואפי' מכרו העכו"ם מכר גמור שהרי התנה שיוכל הוא להאריכו: כתב הרשב"א בתשובה ראובן שצוה חנוך בנו והשביעו שלא ילוה לשום אדם ממונו יותר מסך פלוני כ"א ברשות שמעון ולוי ועכשיו מת שמעון היוכל חנוך להלוות ברשות לוי לבדו או לא תשובה פלוגתא דרבי יאשיה ורבי נתן הוא [ב"מ צד:] כל מקום שנאמר פלוני ופלוני כגון אביו ואמו קלל אם משמע שניהם כאחד דוקא או אפי' אחד אחד בפני עצמו אנן קי"ל כרבי נתן דאמר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו כדרך שפרט לך בשור ובחמור יחדיו ואף זה כשהשביעו לא השביעוהו אלא שלא ילוה כ"א ברשות שניהם או ברשות אחד מהן עכ"ל נשאל הר"ן על אחד שנשבע שלא יגרש אשתו זולתי בהסכמת ג' אנשים אשר ניקבו בשמות ואחר כן גדלו הקטטות בינו ובין אשתו ובסוף פתוהו לגרש ואותם שתלה נדרו בהם נתנו לו רשות זולתי אחד מהם שהוא בארץ מרחקים ובא לישאל על נדרו ונסתפקו בדבר אם יש לו התרה אם מפני שהיתה שבועה לדבר מצוה דהיינו שלא לגרש אשתו ראשונה ואם מטעם שאותו אחד מהג' שתלה נדרו בהם אינו נמצא ואי משום דכיון דנדר ע"ד ג' הו"ל נודר עד"ר ולית ליה הפרה והשיב אין שבועה זו לדבר מצוה דמאי דאמרינן (ניטין

צ.) כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות ה"מ ברוצה לעמוד תחתיו והוא משלחה בע"כ אבל זו שאינה רוצה לעמוד תחתיו ובקשוה לשתקה ולשוא צרף צורף אין נידנוד עבירה בגרושיה ומה שחששו עוד שלא להתיר מפני שדעתם לומר שמא הוא כנשבע עד"ר ג"ז אין לו מקום לחוש לפי שנראה מדברי הראשונים דטעמא דעד"ר אין לו הפרה הוא מפני שצירף דעת הרבים לדעתו אינו יכול לישאל כי היאך יאמר אדעתא דהכי לא נדרי אף על פי שהוא לא היה בדעתו בכך שמא אין דעת הרבים מסכמת לדעתו ובחרטה נמי ה"ה והוא הטעם ולפיכך אמר ר"ת דכי אמרינן דעד"ר לדבר מצוה יש לו הפרה היינו דוקא כי ההוא מקרי דרדקי וכו' ובודאי שאני מסתפק בטעם זה הנראה מדברי ר"ת שאם כדבריו למאי איצטריכא בעד"ר לג' אפי' בב' נמי או באחד נימא שאין לו הפרה שהרי צירף דעת אחר לדעתו ולמיסר שוייה שליח ולא למישרי אלא שאני נדחק להעמיד דבריו לומר שאילו פי' בע"ד אחד או ב' אין פי' אלא כאומר ע"מ שלא ימחה וכמו שכתב הרמב"ן במשפטי החרם ואין הכונה לשתף דעת אחרת לדעתו אבל כשנדר עד"ר שאין הרבים רגילין להתאסף ולמחות אנו מפרשים דבריו שכיון לשתף דעת אחרים לדעתו ולפיכך אין לו הפרה ומ"מ בין שתאמר כדברי ר"ת או שתאמר דהכי קים להו לרבנן שכל נדר שנתחזק בעד"ר שאין לו הפרה כל זה אין לו ענין אלא כששתף דעת הרבים בעיקר נדרו אבל זה לא שתפס להחמיר עליו אלא להקל עליו שאם לא התנה בכך לא היה רשאי לגרשה בשום ענין אא"כ יהא נשאל ורצה לשייר לעצמו שאם יתירוהו אותם ב"א שיהא רשאי ועל מה שחששתם עוד מטעם המודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו אף בזו נסכמתי להתיר שכבר ידעת מ"ש קצת מפרשים דדוקא להנאתו אבל שלא להנאתו מתירין ובנדון זה הדבר מוכיח שלא היה להנאתו של אותו שתלה בו הנדר ועוד ששם בנדרים יש מי שגורס המודר הנאה בפניו אין מתירין לו אלא בפניו משמע הא הנודר אפי' שלא בפניו מתירין אותו שלא בפניו והסכמתי לאותה גירסא מפני שאמרו בירושלמי דנדרים והביאו בתוס' גיטין (לה:) מטו"ך המודר הנאה מחבירו בפניו אין נשאל אלא בפניו שלא בפניו נשאל בין בפניו בין שלא בפניו ריב"ל אמר מפני החשד רבי יוחנן אמר מפני הבושה ואתא הלין פלוגתא כהלין פלוגתא כדתניא י"ה צריך לפרט מעשיו דברי ר"י בן בתירה ר"ע אומר א"צ לפרוט מעשיו פי' מפני הבושה שיתבייש בפניו במה שנדר הנאה ממנו וכן מפרט מעשיו כדי שיתבייש מחטאיו ומ"ד מפני החשד פי' שלא יחשדוהו כעובר על נדרו ולכך נמי לא יפרוט מעשיו שלא יחשדוהו בשאר עבירות עכ"ל והוא שיטה מחוורתא אף על פי שאינה מסכמת עם מ"ש בפי' בנדרים לפי שכתבתיה ע"פ ספרינו ועדיין לא באו לידי התוס' מטו"ך אפשר שאתקן שם מעט

ואודיעכם מעתה הרי אתם רואין בבירור שכל שלא בפניו נשאל ומתירין לו ואין חוששין לא מפני החשד ולא מפני הבושה עכ"ל בסימן י"ז. כתב עוד בסימן הנזכר שאותו שנשבע שלא לגרש זולתי בהסכמת שלשה אנשים נקובי שמות עוד אסר על עצמו מכל פירות שבעולם חוץ מפת ומים אם יגרש ברשות השנים ועוד שב לעשות ככה פעם אחרת ואחד מהעדים העיד שאמר שיהא באיסורו בכל פעם שישאל ויותר מהאיסור ושיחול עליו פעם אחרת וכן לעולם אבל הבחור הנודר מכחישו מזה והנה קרובי הבחור רוצים גילוי דעת החכמים שיתירוהו לאחר נתינת הגט שאלמלא כן לא היה מגרש ולפיכך יש לחוש שמא אחר נתינת הגט לא ימצאו פתח או חרטה יספיקו להתירו ונמצא זה אומר אילו הייתי יודע שכן הוא אפי' נותנין לי כל ממון שבעולם לא הייתי מגרש ונמצא גט בטל וכדאמרינן בגיטין (מו.) גבי המוציא את אשתו משום שם רע והשיב אף על פי שהדבר ברור שאין לחוש בשביל זה דהו"ל עד א' בהכחשה כמו שנראה משטר קבלת העדות ולא מהימן מפני שראיתי בשטר קבלת עדות שהבחור אומר איני יודע בענין כל פעם ופעם והכחיש אגגורדו יצק בפעם שנייה ועד אחד אומר אך לא בעדות שהזכיר את אנגורדו יצק שמא לאחר זמן יצא קול או העד שעכשיו מדבר בשמא ידבר בברי ותחושו באיסור פירותיו של זה אמרתי אגלה אזניכם שאפי' אמר כן נשאל ומתירין לפי שאיני רואה מקום לחוש שלא יהיה יכול לישאל אפי' אמר בכל פעם ופעם וכן לעולם אלא מטעם שנאמר שאיסור פעמים האחרונים אינו חל עד שיהיה נשאל וכן אחר כל פעם ופעם וכיון דקי"ל דאין חכם מתיר אא"כ חל הנדר וא"א שלא ישאר איזה נדר שעדיין לא חל נמצא שא"א לחכם להתיר זהו מה שיש לחוש בזה וליתא שאילו היו נדרים חלוקים ה"נ אבל זה אינו אלא נדר אחד דהא קי"ל בפלוגתא דהיו חמשה תובעים אותו כאחד בפרק שבועת הפקדון (שבועות לח.) כר"ש דאמר עד שיאמר שבועה לכל אחד ואחד וכ"נ בנדרים פרק פותחין (סו.) לזה קרבן ולזה קרבן צריכין פתח לכל אחד ואחד אוקימנא כר"ש מעתה בין לדברי מי שפוסק כר"ש בין לדברי מי שפוסק כרבי יהודה דאמר בפרק שבועת הפקדון לא לך ולא לך חייב עכא"ו אין מספר הנדרים אלא כמספר הקונמות שהזכיר או כמנין שהזכיר ולא לך ולא לך ודומה לו בנדון זה מה שאמר בכל פעם ופעם ונמצא כאן ד' נדרים אחד קונם אם אני נשאל שנית וכן בכל פעם ג' ופעם ארבעה וכן לעולם אבל יותר מזה לא שאף על פי שלשון וכן לעולם כולל לאין תכלית א"א שיתרבה הנדר מטעם זה וכמ"ש ולפיכך כל שהותר ושנה ושלש א"א שיהא כאן נדר אחד שלא חל אלא כל נדריו חלו וחכם יכול להתירן ואף על פי שמקצת איסורו עתיד עדיין לחול החכם עיקר הנדר הוא עוקר שכבר חל ואינו מתיר האיסור כדי שתאמר שעדיין לא

חל שמא תאמר לא כי אלא כיון שיש בו חלק איסור שלא חל אינו יכול להתירו ליתא מדאמרינן פרק אלו הן הלוקין (מכות טז.) תנן התם הנוטל אם על הבנים וכו' עד אימור דאמרינן עד"ר יש לו הפרה לדבר הרשות וכו' ושם תראה מפורש שהתלמוד אינו מוצא שום דרך שהמדיר את אשתו לא יכול לישאל על נדרו ולהחזירה ואם איתא משכחת לה כגון שהדירה וכן אחר כל פעם ופעם שישאל עליה אלא ע"כ כדאמרן שא"א לנודר לידור אלא דברים ידועים ולא שאין להם תכלית וחכם יכול להתירן וכפי מה שכתבתי ולפ"ז צ"ל דמאי דאמר בסוף נדרים (צ.) קונם שאיני נהנה לפלוני ולמי שאשאל עליו נשאל על האחד ואחר כן נשאל על הב' דאליבא דרבי שמעון היינו דוקא באומר קונם לפלוני וקונם למי שאשאל עליו והתם נקט לה כר' יהודה עתה אודיע הסדר שנהגנו בענינו גלינו אזנו שדעתנו שימצא פתח באיסוריו ועכ"ז הזהרנו עליו אף על פי שלא היינו צריכין אם הוא רוצה לישאל על שבועתו ושיהיה אח"כ בספק אם נמלך שלא להתירו או שמא יבא ב"ד ויאמר לא היה היתר לנדרו ואם יגמור ויגרש בכל אלו החששות וגמר ונשאל וגירש אח"כ התרנוהו מהאיסורים פעמים רבות כמו ששיערנו שאמר וכן בכל פעם ופעם ופעם וכו' מעתה אין שום חשש בעינינו שאפי' יבואו עדים ויעידו שהוא אמר באלף פעמים וכן בכל פעם ופעם או שהוא עצמו יודע בכך כיון שבשעה שנשאל לא היה סבור שיהא נמשך איסור הפירות מזה אין חשש בעינינו דהו"ל כאומר שבועה שלא אוכל זו אם אוכל זו ואכל את הראשונה בשוגג והשניה במזיד דפטור ומותר עכ"ל נשאל עוד הר"ן אלמנה שאסרה איסר על נפשה שלא תנשא לשום אדם בלתי רשות ורצון ראובן קרובה וז"ל האיסור בפנינו עדים ח"מ אסרה על נפשה פלונית עד"ר וע"ד ראובן בלא שום הערמה ובלא שום פתח היתר וחרטה בעולם כל כסף או שוה כסף שינתן לה בתורת קידושין שיהא אסור עליה בהנאה כקרבן אא"כ קבלה ברשות ראובן ע"כ וכשהאלמנה הסכימה לעשות זה האיסור היה לטובתה כי היתה בחורה וכדי שלא יוציאו בני בליעל לעג עליה הסכימה לעשות איסור זה ועתה נזדווג לה זווג הגון וראובן אינו רוצה להרשותה עד שתפייסנו ברצי כסף והרוצה לישא אותה אינו מתרצה בזיווג אלא ע"מ שלא תתן דבר משלה לשום אדם כי יש לה מעט והשיב דע כי בנדון זה יש להקל ולהחמיר להחמיר מפני שהוא נדר שהודר עד"ר וקי"ל דאין לו הפרה שמא תאמר הא קי"ל דלדבר מצוה יש לו הפרה והכא לדבר מצוה הוא מנ"ל דלדבר מצוה הוא הא אתתא לא מיפקדא אפריה ורביה ועוד שאפי' יהא דבר מצוה כבר פר"ת דהיינו דוקא כגון ההוא עובדא דההוא מקרי דרדקי אבל למצוה אחרת לא אבל יש לדון ולהקל לפי שאין ספק שזה דבר מצוה הוא מדאמרינן בר"פ האיש מקדש (קידושין מא.) מצוה בה

יותר מבשלוחה ולפיכך בנדון זה אם ראובן מעגן זאת האשה עד שתרצנו ברצי כסף הוא עושה שלא כהוגן ואם היא לא תמצא זווג הגון כזה כדי שיהא רוח המקום נוחה הימנו אם תתן לראובן מה שהוא רוצה דבר מצוה הוא זה שמא תאמר כבר אמר ר"ת שלא בכל המצות אמרו וכו' אפשר לומר דנדון שלפנינו הוי כי ההוא לפי שגם זה הפתח של דבר מצוה בגופו של נדר הוא לפי שזאת כשנדרה נדרה כדי שלא יפתוה בני אדם שאינם מהוגנים ושלא יוציאו לעז עליה ושיהא זיווגה עולה יפה ועתה אנו רואים שבסבת נדרה תהא נמנעת מלינשא לבן זוג הגון לה ואף על פי שעדיין אפשר לחלוק ולומר דנדון זה לא הוי ממש כי הא דמקרי דרדקי מ"מ צד של קולא יש עדיין שהרי ר"ת שחדש זאת החומרא ואמר דדוקא כי הא הוא אומר דעד"ר דאין לו הפרה דוקא בפורט ואומר ע"ד פלוני ופלוני אבל עד"ר סתם יש לו הפרה ועוד שרש"י ז"ל אומר דכי אמרינן עד"ר אין לו הפרה דוקא עד"ר ובפני רבים ואין רבים פחות מג' והכי מוכח פרק השולח וכן דעת רבינו האי ז"ל דאין נדר עד"ר נדר עד שיהא עד"ר וברבים אבל אם אינם שם אין עד"ר כלום ולפיכך יש בנדון זה להקל שיש לו הפרה אבל מפני שעניני הנדרים והאיסורים דבר חמור זאת עצתי שתתיישבו בדבר וישלחו חכמי העיר וחשובים בעד אותו ראובן וידברו על לבו שיתרצה באותו זווג ואם לא יתרצה מה שאין ראוי לבעל ברית יראו שאם תתן האשה הזאת הסך שהוא רוצה אם יהיה איפשר שיעשה אותו זיווג ואם לא יהיה איפשר יעיינו עוד אם תמצא זווג אחר הגון כמו זה בכל הצדדים והעניינים שראוי לדקדק ולעיין בהם בעניני הזיווג ואם ימצאו שאם תצטרך לתת אותו סך לראובן שהזיווג המדובר לא יבא אל הפועל ושלא תמצא ג"כ במזומן לפי ראות עיניו נאה כמוהו בכענין זה דעתי מסכמת שתשאל על נדרה בפני ראובן גם אם ימחה בדבר ואם לא ירצה לבא שיודיעוהו ואח"כ לרווחא דמילתא תתקדש בשטר לפי שקרוב לי לומר שאין איסור חל כלל על קידושי שטר דהא אמרינן בפ"ב דגיטין (כ.) דגט שכתבו על איסורי הנאה כשר ושטר של קידושין מגיטין ילפינן לה כדאיתא בפ"ק דקידושין (ה.) מדאיתקש הוייה ליציאה וכיון דשטר של גט אינו נפסל משום איסור כך נראין הדברים בשטר של קידושין וכ"ש שאין פקפוק בדבר לאחר שתהא נשאלת על נדרה כי גם בקדושי כסף קרוב להתיר אלא שמפני שעניניהם של נדרים הם חמורים מאד חזרתי על הדרך שהוא יותר מרווח עכ"ל בסימן כ"ד ובסימן נ"ב כתב וז"ל כתבת מעשה בא לידי ראובן שהיה אפוטרופוס מיתומה אחת והשביעה ואסרה איסר על נפשה עד"ר מכל קידושין שתקבל בלעדי רצונו כנהוג ובגמילות חסד שלו בכל תוקף ואח"כ נזדמן לה זיווג הראוי לה מאד ונתקיימו התנאים ואח"כ הודיעני האפוטרופוס תוקף האיסר וחליתי פניו להתירה והודעתיו שאם לא ירצה

להתירה שאתירנה אני כאותה ששנינו (ב"ק פ) לא נתכוונה אלא לשאינו הגון לה ובקשת להעמידך על דעתי: תשובה מה שכתבת שלא נתכונה אלא לשאינו הגון לה נראה דכוונת לאותה דסוף מרובה ואין הנדון דומה לראיה דהתם להנאתה נשבעה וע"ד עצמה ולפיכך אומדין דעתה בכך אבל כאן שלהנאתו של אפוטרופוס נשבעה שהרי כתוב בשטר איסרה ושבועתה שעשתה הדבר בגמילות חסד שלו איני רואה שיהא כח ב"ד יפה להתיר שלא מדעתו שהרי תלתה עצמה בו שלא תתקדש אלא מדעתו ובסימן נ"ד כתב וז"ל עיקר חומר ענין זה מפני שכתבת אלי בשאלתך הראשונה כלשון הזה שהיתומה ההיא אסרה איסר על נפשה עד"ר מכל קידושין שתקבל שלא ברצון האפוטרופוס בגמילות חסד שלו בכל תוקף וכבר ידעת מאי דאסקינן בפ' השולח (גיטין לו.) דנדר שהודר עד"ר אין לו הפרה ולפיכך השיבותיך דכיון דלא דמי להוא דמרובה שאיני מוצא מקום להתירה דאף ע"ג דאמרינן בפ' השולח דאפי' נדר שהודר עד"ר לדבר מצוה יש לו הפרה וקידושי אשה צד מצוה יש בהם מדאמרינן ברפ"ב דקידושין מצוה בה יותר מבשלוחה אפ"ה מצוה גמורה ליכא כיון דאתתא לא מיפקדא אפריה ורביה ועוד שכבר ידעת מה שאמר ר"ת ז"ל דלא לכל דבר מצוה אמרו שיש לו הפרה אלא דוקא כי ההוא מקרי דרדקי ויתומה זו שנדרה איסר זה בגמילות חסד שלו הרי תלתה עצמו לדעתו להנאתו ולתועלתו ולא להנאתה שזה הוא ענין מי שהוא ג"ח לחבירו וכיון שכן היכי שייך הכא היתר כי היכי דשייך בההוא מקרי דרדקי ואף על פי שקרוב הדבר בעיני שהיתומה לא דקדקה בכל זה ואפשר שתהא סבורה שיהא איסר זה לתועלתה בלבד אף על פי כן אין לנו לדון אלא כפי הלשון הכתוב בשטר וכבר כתב הרשב"א בתשובותיו בפי' בנדר כזה שהודר עד"ר שאין לו הפרה דלא דבר מצוה מיקרי משום דאתתא לא מיפקדא ולפיכך איני מוצא מקום להיתר זה עם היות שהדבר קשה בעיני וגם הייתי נושא ונותן אם איפשר שתתקדש בשטר כיון דלא מתהניא ביה וכדתניא כתב על הנייר או על החרס אף על פי שאין בו ש"פ בתך מקודשת לי ה"ז מקודשת ותניא נמי הכי גבי גט כתבו על איסורי הנאה כשר וקי"ל דמקשינן יציאה להוייה וכיון שכן היא אפשר לדון גם בשטר קידושין שאם כתבו על איסורי הנאה שיהיה כשר וזהו הצד היותר קרוב למצוא בו פתח בענין זה אבל מה אעשה שהרשב"א ז"ל כתב בתשובה בענין אשה שנדרה נדר כזה שאם נתקדשה בשטר שאינה מקודשת וסמך דבריו על הירושלמי ואף על פי שאפשר לדון אחר דבריו מאחר שהוא ז"ל כתב שאפי' נתקדשה אינה מקודשת מאן גבר דרב גובריה לומר שתתקדש לכתחילה ולפיכך איני רואה היתר באיסור זה עכ"ל כתוב בתשובות להרמב"ן סימן רמ"ו מי שנשבע לחבירו לפרעו לזמן פלוני והכריח האדון למלוה להאריך לו זמן והמלוה

מסר מודעא לא נפטר מידי שבועתו: (ב"ה) דכל שבאונס לאו כלום הוא דמ"ש מתלאו ויהיב (ב"ב מח.) ולא עוד אלא אפי' נתנו לו קצת מעות דבמכר דכוותא אמרינן אגב זוזי גמר ומקני אם מסר מודעה המודעה מבטלת המקח: ועיין לקמן בסמוך בתשובת הרשב"א כתב הריב"ש בח"א סימן תנ"ה כיון שעבר הזמן שהחרימו עליו אין היחידים חייבים לתת הודאתם עוד מכח החרם דהרי זה כמי שנשבע על הככר לאכלו היום ועבר ולא אכלו שאין חייב עוד לאכלו שהרי כבר עבר על שבועה ואף אם יאכלנה אח"כ אין לו תקנה ומה לי אם עבר במזיד ומה לי אם עבר בשוגג או באונס וכ"כב הרשב"א במי שנשבע לחבירו לפרעו לזמן ידוע ועבר הזמן כי קרה שהיה שבת ולא פרעו והשיב שאינו חייב עוד מכח השבועה ההיא ואף על פי שהרא"ש השיב בתשובה היפך זה שכתב דשבועה זו כוללת ב' דברים האחד לפרוע החוב והא' לפרוע תוך הזמן ההוא ואם עבר הזמן ההוא ולא פרעו עדיין נשאר מחוייב לפרעו מכח השבועה אין דבריו נראים בטעמם ואפי' לדבריו יש להקל בנדון זה דשאני פריעת חוב דאיכא למימר שנשבע לפרעו גם אחר עבור הזמן אבל לנתינת ההודאות שצריך שינתנו כולם ביום א' צריך שינתן להם זמן שני לסדר הודאותיהם וכיון שאין להם עתה יום קבוע לנתינתם נראה בודאי שאין כאן חיוב בנתינתם מכח החרם שהחרימו ובח"ב סימן שד"מ כתב אפי' לדעת הרא"ש אפשר לומר שזהו במי שחייב כבר ונשבע לפרוע אבל במי שאינו חייב מן הדין אין השבועה אלא כפי משמעות דהיינו עד הזמן ולא יותר ואף אם נאמר שגם בזה נכלל הכל בשבועתו לדעת הרא"ש עדיין אפשר לומר שאין כאן תביעת ממון ואין משביעין אותו לפי שאף אם יודה שנשבע אין מחייבין אותם לשלם כיון שאין כאן חיוב מכח קנין המכירה אלא שב"ד מנדין אותו עד שיקים שבועתו וזה לא נקרא תביעת ממון להשביעו עליה עכ"ל וז"ל הרשב"א בתשובה הנשבע לפרוע לחבירו לזמן פלוני או להזמין בתו לנישואין לזמן פלוני ולא עשה עובר בכל יום ויום על שבועתו אבל אם נשבע לעשות הדבר ביום פלוני ועבר היום שוב אין חיוב שבועה עליו ולוקה על שעבר על שבועתו ופטור מלעשות אותו דבר שנשבע עליו אמנם אף ע"פ שעבר על השבועה יש לו לישאל עליה והוא בתשובה להרמב"ן סימן רנ"ט ובסוף ספר הכלבו ודברי הרא"ש בתשובה הם כלל ח' שאם נשבע לפורעו קודם זמן פלוני אף על פי שלא תבעו בתוך הזמן השבועה במקומה עומדת כי הזמן נעשה לזרז שימהר לפרוע ועיקר השבועה על הפרעון וכן מוכח לשון השטר שהפרעון סמוך לשבועה והזמן למהר הפרעון ונהי שלא עבר על השבועה כיון שלא תבעו אדם מ"מ עדיין מוזהר ועומד הוא משבועתו כשיתבעוהו וכתבה רבינו בח"מ סימן ע"ג וכתב עוד הרשב"אג בתשובה אחרת שמי שנשבע עד יום פלוני ועבר אותו היום ולא פרע כבר עבר

על שבועתו וכן הדין במנדה עצמו אם לא יפרע עד יום פלוני שאחר עבור אותו היום חל עליו נידויו אפי' פרע בלילה שאחריו ומי שמחוייב נידוי אם לא יפרע אין נפטר מידי נידויו אלא בפרעון ביומו או בהתרה ואפי' אם יאריך לו המלך ושרים אפי' אם פוטר המלוה בעצמו מ"מ אם עבר יומו חל נידויו ואם אין לו שום דבר לפרוע ואפי' כסות אנוס הוא ופטור ואפי' ירויח אח"כ אין נידוי ואם היה לו שום דבר לשום לב"ח שאז חל עליו הנידוי באותו היום יש להתיר נידויו בג' ואפי' שלא מדעת המלוה שאף על פי שכל שהוא חייב לפרוע מחמת הנידוי אין החכם יכול להתירו שלא מדעת המלוה בהא שאין הנידוי מעלה ומוריד בכפיית פריעת החוב אחר שעבר הזמן מתירין לו אפי' שלא מרצון המלוה אלא שצריך להודיעו מפני החשד וכבר כתבתי כן בסימן הזה בשם התוספות והר"ן. ומ"ש ואפי' אם פטרן המלוה עצמו היינו אם האריכו כמו שנתבאר דהארכת זמן לא מהני א"נ אפי' פטרו ממש אם אנסו המלך לפטרו ובתשובת הרמב"ן דבסמוך כתב המרדכי בפרק האומנין אותו שנדר ואמר שאם ישאל על נדרו אינו יהודי אסור לשאול פן יכפור ואם נשאל בדיעבד טעון כפרה וסליחה וצריך לקבל דברי חברות עכ"ל ובתשובה להרמב"ן סימן ע"ד כתוב על אחד שנשבע ואמר כל זמן שיתחרט מזה דעו באמת שלא יאמין בשי"ת ואח"כ נתחרט ונשאל על נדרו כיון שהגביר עליו כעסו ונבל עצמו לומר כן צריך להוכיחו ולייסרו הרבה שאין רשות ח"ו לשום איש מכל ישראל לתלות זה בשום ענין וכעין כופר בשעתו הוא ותדע שה"ז אף על פי שלא התירו מ"מ מתחרט הוא וזה תלה אמונתו בחרטתו והרי נתחרט ומוציא על עצמו דבה הוא כסיל וקרוב הדבר להלקותו להחמיר עליו שלא ישוב לכסל זה עוד עכ"ל : דין תקיעת כף אם יש לה התרה כתב רבינו בסימן רל"ט כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות נדרים שהתרת נדרים והתרת שבועות שוים לכל דבריהם וכתב ע"ש שנשאלין על נדרי הקדש בין נדרי קדשי ב"ה בין קדשי מזבח וכתב ע"ש נדר בנזיר ובקרבן ובשבועה או שנדר ואין ידוע באי זה מהם נדר פתח אחד לכולן כתב הרשב"א בתשובה דנודר להתענות או לתת צדקה חכם מתיר ע"י פתח או חרטה והוא שלא באתה צדקה ליד גבאי וכ"כ בתשובה להרמב"ן סי' ער"ה דאפי' נדר בב"ה ברבים כיון שלא עד"ר אפי' נתן קצת ממה שנדר יכול לישאל ויעכב מה שלא בא ליד גבאי כתב הרשב"אד בתשובה על אחד שנשבע למשודכתו שלא ישא אשה אחרת עליה בחייה ובתוך זמן השדוכים מת אחיו ונפלה יבמתו לפניו ורוצה ליבמה אם לא נשבע עד"ר טוב שיתיר שבועתו בפני המשודכת ומדעתה אם היא מתרצה ואם לאו יתיר בפניה או לאחר שיודיעה ואם א"א להתיר שבועתו מפני שנשבע עד"ר מסתברא שאין כאן איסור שבועה מן הדין שהרי לא נשבע זה אלא שלא ישא אשה

אחרת עליה ואין במשמע עליה אלא לאחר נישואין אבל קודם שישאנה לא נשבע זה וכן לא נשבע שישאנה שיפול בו שמא היתה הכוונה שלא תהא שום אשה נשואה לו עמה ולפיכך ייבם ויזהר שלא ישא המשודכת שהרי לא נשבע שישאנה אלא שלא ישא אחרת עליה עכ"ל (ומ"ש יזהר שלא ישא המשודכת צ"ע): (ב"ה) צריך להעביר הקולמוס על כל זה וכן להעביר הקולמוס על המשודכת ולכתוב במקומו אשה אחרת עליה: כתב הרשב"א בתשובה על מי ששידך בתו לשמעון וקבעו זמן לנישואין ותוך הזמן קלקל המשודך מעשיו ומפני כך אין אבי הבת רוצה לתת לו בתו שהדין עם אבי הבת כדאמרינן במרובה (ב.) לא נתכוונה זו אלא להגון לה: (ב"ה) ועיין בטור אה"ע סימן מ"ט בתשובת הרא"ש: כתוב בהגהות מרדכי דשבועות איש ואשה שקבלו עליהם חרם הקהלות לישא זה את זה והמיר האיש ושב אח"כ בתשובה השיב הר"מ דלא בעיא התרה לחכם לאחר ששב ואח"כ כתב ומיהו היכא שבאתה לב"ד כשהמיר והתירוה לינשא קודם ששב אף ע"פ שלא הספיקה לינשא עד ששב לא תצא מהיתרה הראשון וא"צ התרה אבל אם לא הותרה להנשא עד ששב צריכה שאלה לחכם ואין יכולין להתיר לה אלא בפניו או שלא בפניו ומדעתו עכ"ל ואני אומר שאם לדין יש תשובה דכיון שהמיר אף על פי ששב פגם משפחה הוא ואדעתא דהכי לא נשבעה דין שנים שנשבעו לעשות דבר אחד ועבר א' מהם על השבועה אכתוב בס"ס רל"ו כתב הרא"ש בתשובה כלל ח' על ב' שנדרו ללכת יחד לא"י תוך ב' שנים ואחד מהם רוצה להתעכב לשלם נדר שנדר קודם לכן וחבירו אומר שאילו היה יודע שהיה לחבירו נדר קודם לכן להתעכב לא היה נודר עמו והשיב לו הרא"ש נדר גמור נדר לעלות לא"י תוך שנתיים ואם היה עליו נדר להתעכב כאן יותר משנתיים היאך נדר נדר אחרון לבטל את הראשון ונדר האחרון לא היה נדר וכיון שנדרו לא היה נדר גם שלך לא היה נדר כי לא נדרת אלא להיות בחברה אחת וכיון שנדרו אינו נדר ואינו מחוייב ללכת נתפרדה חבילה ואין כאן נדר ואם לא היה עליו נדר להתעכב בכאן יותר משנתים הרי נדר שניכם נדר ומחוייבים אתם ללכת ואם ח"ו לא היה אחד מכם רוצה לשלם נדרו העובר יעבור והשני פטור כי לא נדר אחד מכם כי אם ע"ד החברה הילכך ממ"נ אם ישאל חבירך או כדין או שלא כדין אין עליך נדר ע"כ אותה תשובה שכתבתי לעיל בשם תשובות להרמב"ן סימן רע"ג הוא בתשובות הרשב"א וחזר ונשאל עליה והשיב אפי' לא מסר מודעא וראינו שנאנס האונס מבטל הנדר ועוקרו מעיקרו ולא עוד אלא אלא אפי' לא הכרנו באונסו כלל אלא שהוא אומר עכשיו שהיה אנוס באותה שעה אונס גמור נאמן ומוחלין לו ולא שצריך להתיר חכם מן הדין דא"צ להכיר באונסו אלא במכר אבל לא בגיטא ומתנה וכ"ש באיסורים שכל אחד נאמן על עצמו שאם לא כן לא נפתח לאדם אלא בפתחים

שיש להם עדים ושאנו מכירים בהם שהוא כן כמו שהוא אומר אלא שבנדון שלפנינו טוב לעשות המודעא סניף ולחוש שמא נפתה לב הבחור על המשודכת אחר שאסרה על עצמו ואף ע"פ שהודר עד"ר כיון שאינו נדר לא יוסיף בו איסור אם נעשה עד"ר ובאמת אם בשעת נדרו נתפייס ונדר בלב שלם בלא אונס וידענו זה בבירור וכגון שהוא מודה אחר עבור האונס זה בלי ספק נדרו נדר ואם נשאל אין מתירין לו ואם עברו והתירו לא עשו כלום אבל אם הוא אינו מודה מה שכתבו העדים שהם ידעו והכירו שמרצון נדר דברים בטלים כתבו דאין אדם יודע מה בלבו של חבירו וכתב עוד נ"ל הדברים ברורים שכל שנדר ובא ואמר ע"ד כן נדרתי נאמן ואף על פי שהוציא בפיו הנדר סתם ואפי' תלה לאחר מכאן בדברים שהיתה כוונת השומעים בהפך מה שאומר ואפי' היו השומעים חושבים ומכירין בו שהיה נודר מדעת ומרצון בלי שום אונס וכל מסכת נדרים תעיד על זה וע"כ אמרו סתם נדרים להחמיר ופירושן להקל כלומר אם פי' לאחר נדרו בפני החכם להקל מאמינים ומתירין אותו ושנינו נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים וכו' וגדולה מזו שהרי שנינו בנזיר (יא.) יודע אני שהנזיר אסור ביין אבל סבור הייתי שחכמים מתירים לי וכו' ה"ז מותר אלמא אף ע"ג דהוחזק בנזיר נאמן לומר כן ומותר בלא שאלת חכם ואף על פי שסתם נזירות כאילו פירש מן היין ומן הטומאה ואין הפרש בדבר זה בין נודר סתם לנודר ע"ד רבים להוציא מכוונת הנשבע אלא כעין קניא דרבא לפי שכשאנו אומרים לו לא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעתו הוא גומר בדעתו להיות נודר בלא שום הערמה וא"כ במה שאחרים משביעין אותו כשבועת ב"ד וכשבועת משה את ישראל וה"ה נמי שהשביעוהו שלא יאכל פת חטים ואמר שנתכוון הוא לפת שעורים וכן מי שהשביעוהו שלא יאכל שום פת ואמר שלא נתכוון אלא לפת חטים אם עד"ר השביעוהו אינו נאמן אבל בנודר מעצמו נתכוון להוציא פת חטים והוציא פת שעורים אפי' אמר עד"ר נאמן הוא ומ"מ הנדון שלפנינו שא"ל השבע על דעתנו אינו בכלל מה שאמרתי לפי שיש בזה צד היתר אחר והוא האונס וכמו שכתבתי ואף ע"ג שאמר בפני העדים שהיה נשבע ונודר מדעת כל זה מתוך אנסו אמר כן לפי שאחותו חולה ומתרת עצמה למיתה אם לא ידור ואין לך אונס חזק ונגלה מזה: ומ"ש שהוא נאמן לומר ע"ד כן נדרתי או אנוס הייתי כתב אם התרו בו ולא חשש לומר להם בשעת התראה ואכל וכ"ש כשאמר אף על פי כן ודאי אינו נאמן לפטור עצמו מן המלקות אבל בבא לב"ד ואמר כך וכך נדרתי ואנוס הייתי א"נ ששאלוהו קודם מעשה ואמר אנוס הייתי נאמן ובתשובה אחרת ח"ג סימן שכ"ו כתב על מי שנדה עצמו בשני עולמים אם לא יעשה כך וכך ועבר ולא עשה לשון חכמים מרפא וחכם עוקר את הנדר ואת הנידוי מעיקרו

וכאילו לא היה הנדר והנידוי כלום וענין יהודה דאיתא בהחובל (צב.) מפני שהיה סבור דנידוי על תנאי אם נתקיים התנאי א"צ הפרה וע"כ לא שאל על נידויו הא שאל הכל היה מופר ע"פ שאלה לחכם כדאמרינן בפרק אלו הן הגולין (מכות יא:) נידוי על תנאי צריך הפרה אף על פי שנתקיים התנאים מנ"ל מיהודה וכו' עכ"ל והמרדכי כתב בפ' האומנים פסק ה"ר פרץ נידוי של עה"ז יש היתירא ושל עוה"ב אין לו היתרא וי"מ דטעמא דר' פרץ משום דאכתי לא חל הנדר ומיהו זה אין נ"ל שהרי מיד שחל הנידוי חל מעתה ולעולמי עולמים ודעתי נוטה דלכך אמר הרב שאין לו היתר שהרי נכנס בנידוי הבריות בעה"ז ובנידוי של מקום בעה"ב ונידוי הבריות תלוי היתירו לבריות ונידוי של מקום תלוי היתירו במקום וכן ביהודה מצינו שהיו עצמותיו מגולגלים בארון עד דשרייה רחמנא ורבינו ירוחם כתב בני"ד שקבל מרבותיו שהמנדה עצמו בעה"ב אין לו הפרה מההיא דיהודה ולפיכך לא התירו לו לא יעקב ולא משה רבינו והיו עצמותיו מגולגלים בארון עד שהתפלל עליו משה רבינו כתב בתשובה להרמב"ן סימן ער"ד שנשאל אם יכולין להתיר לב' או לג' אנשים כאחד כגון שיאמרו מותר לכם והשיב מתירין כמה נדרים לאיש אחד אפי' בהיתר א' ולכמה אנשים בהיתר אחד והביא ראיה לדבר ומיהו משמע דהיינו בב' או ג' נדרים על דברים מחולפים אבל מי שנדר או נשבע על דבר א' פעמיים ושלשה צריך היתר לכל א' וא' דהא כל שלא התיר הראשונה לא חלה השנייה ואין מתירין הנדר עד שיחול הלכך צריך היתר לכל אחד ואחד וכ"נ מתשובת הר"ן שכתבתי לעיל עוד שם סימן רע"ח ראובן שדך בנו לבת שמעון ונשבעו שניהם לקיים כל דבר לזמן ידוע והיו שניהם דרים במקום אחד ואח"כ הלך ראובן ובנו לדור בעיר אחרת ואומרים לאבי הבת שיוליך בתו למקומם אין לשמעון להוציא בתו ממקומו אפי' אם היה הבעל ממקום אחר וכ"ש הכא שהיו שניהם דרום במקום אחד וכתב עוד שכן ראובן פטור מפני שהוא אנוס וצ"ל דאונסו היה מפני שהיה תחת יד אביו ולא היה יכול להתפרנס אם יצא מתחת ידו. בסימן ר"ח נתבאר שמי שעבר על נדרו אין מתירין לו עד שינהג איסור כימים שנהג בהם היתר ואם נהג היתר ימים הרבה ינהג איסור ל' יום כתב הרשב"א שאלת מי שנשבע שיעמוד באשטאני"ש בתוך שכונות ישראל וסמוך לפתח השכונה חוץ לשכונה דרים שלשה בעלי בתים כל אחד בביתו כיון שהם שלשה מי קרוי שכונה כדאמרינן בע"ז (כא.) תשובה כל הנדרים הולכים אחר לשון בני אדם ולפיכך כל האומר שאעמוד תוך השכונה רואין מה בני המדינה נוהגין לקרוא שכונה ושם נתחייב לעמוד וכבר ידעת שיש בעירנו כמה שכונות חוץ לשכונה הגדולה שאנו קורין קאלגודק"א ובא מעשה לידינו ואמרתי שאין הכוונה אלא לשכונה הגדולה שהיא שנוהגים הכל לקרות

שכונת ישראל ולא האחרות אלא בשם לווי כגון שכונת מקום פלוני וכתב עוד שאלת אם הסכימו הקהל לעשות תקנות והסכמות עליהם ויש אחד מהקהל שמיחה תשובה שורת הדין בהסכמת בני המדינה כל שהרוב מסכימים ומתקנין ומקבלים עליהם אין משגיחים לדברי היחיד שרוב כל בני עיר ועיר אצל יחיד כב"ד אצל כל ישראל ואם גזרו הא גזירתם קיימת והעובר על חרם שלהם ענוש יענש כדכתיב (מלאכי ג':ט') במארה אתם נארים וכו' (ע' ב"ב ס:) אלא שמנהג המקומות שחוששים למחאת היחידים לכתחילה ולא מן הדין אלא שנהגו סילסול בעצמם אבל מ"מ לגדור ולתקן ויש בתקנתם תועלת או גדר פרצה והיחידים באים לעכב אם אין הציבור משגיחין בהם ומעמידין הדבר על קו הדין ה"ז דרך ישרה שיבור לו כל ציבור וצבור וכתב עוד שאלת אם רצו הקהל להחרים ובא יחיד ואמר אני מוציא עצמי מזה החרם ואח"כ באו הקהל והחרימו סתם ולא הוציאוהו תשובה דעתו הוא שהציבור יכולין להכריח היחיד להיות בהסכמתם בכל ענין שיהא תיקון הקהל ואפי' צווח ואומר לנדון שלפנינו כיון שלא הוציאוהו מן החרם הרי הוא בכלל: (ב"ה) ודברי הרשב"א בכל הדברים האלו כתובים באורך בדברי רבינו ירוחם בנ"ד: כתוב בתשובת הרמב"ן סימן מ"ז מי שלוה מחבירו ונשבע לו לפרעו לזמן ידוע ואין המלוה בעיר באותו זמן מסתברא שצריך שיהיה מעותיו בידו באותו יום דילמא השתא אתי הוא או שלוחו ומסתברא נמי דכיון דייחדם לפרוע אסור להוציאם כדי שיהיו מעותיו מזומנות בידו לפורעו לכשיבא עכ"ל: וכתב עוד שאלה הרי שהמלך העביר כרוז שלא יחרימו הקהל שום חרם אלא בהסכמת ראובן ואם יחרימו יהא אותו חרם מבוטל ולזמן החרימו שלא בהסכמת אותו ראובן. תשובה נ"ל שאין אותו חרם מבוטל שאין כח ביד אדם לבטל נדרים ושבועות וחרמות של אחרים ולא להפירם זולתי איש לאשתו ואב לבתו וא"ת מפני שאין השבועות והחרמות חלין על דבר מצוה ומצוה לקיים כל דבר מלך שלטון דברים בגו: וכתב הריב"ש בח"א סימן תכ"ב אין החרם ניתר ולא ההסכמה בטלה מפני צווי הגזבר אלא שיש לכם לקיים מאמרו ולעבור על החרם מתוך האונס וכל שיעבור האונס עדיין החרם בחיזוקו וחייבים כל הקהל להשתדל בכל מאמצי כחם לבטל הצווי ההוא ואם מבני הקהל סבבו הצווי ההוא הרי הם מועלים בחרם וכתב עוד בתשובת הרשב"א ח"א סימן תשמ"ט ומבואר יותר בח"ג סימן תי"ז שאלת הסכימו הקהל לברור אנשים למנותם נאמנים על המס והחרימו עליהם ובשעת החרם מסר אחד מהם מודעה שאינו נסכם באותה הסכמה ולא מקבל החרם כה תשובה אין כל אדם רשאי לפטור עצמו מתקנות הקהל והסכמותם לפי שהיחידים משועבדים הם לצבור וכמו שכל הקהלות משועבדים לב"ד הגדול או לנשיא כך כל יחיד ויחיד משועבד לב"ד שבעירו וע"כ המנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו והמנודה

לעירו מנודה לעיר אחרת כשם שהמנודה לנשיא מנודה לכל ישראל ולפיכך זה שהוציא עצמו מן ההסכמה לא עשה כלום ומ"מ אם אמת היה הדבר שנשבע קודם לכן על כך ה"ז אסור מחמת שבועתו ואין לו תקנה עד שישאל על שבועתו ואם אינו מוצא פתח לשבועתו או חרטה כדינה אסור ואם מנהג הקהל כשממנין נאמנין שמקצתם נוהגים המינוי אף ע"פ שמת א' מהמנויים או שהלך למ"ה זה שלא נודע בבירור שנשבע כך אלא שהוא טוען כן אינו נאמן לבטל הברירה אלא ינהגו האחרים נאמנותם והוא יחוש לעצמו אבל אם יש עדים קודם לכן והוא אינו מוצא פתח לשבועתו אין הברירה ברירה שהציבור לא קבלו מנוי של ד' אלא של ה' ואין כאן אלא ד': וכתב עוד ח"ג סימן שכ"ב ברורים שהסכימו לעמוד באושטגי"ש חוץ לעיר עד שתגמר הסכמתם צריכים לעמוד חוץ לעיבורה של עיר שהוא ע' אמה ושירים שכל עיבורה של עיר נדון כעיר למי שנדר מן העיר כמו שאמרו בפ' הנודר מן הירק (נדרים נו:) וצריכים הם לעמוד חוץ לגבולת העיר שכל עיר יש לה גבולות ידועים: וכתב עוד ח"ג סימן ש"ו שאלת מי שנשבע לחבירו לפרוע לו מנה לר"ח אדר אם חייב הוא לפרוע ביום ראש החדש הראשון כיון דריש ירחא קרו ליה או דילמא אינו חייב לפרוע עד יום החדש השני דהא שני נמי ר"ח והוא העיקר תשובה מסתברא לי שהוא חייב לפרוע ביום החדש הראשון דכל בשבועה או נדר הולכים ביום אחר לשון ב"א ואינו דומה לנשבע לפרוע בר"ח ניסן שהוא חודש מלא שאי אתה מחייבו לפרוע בתחלת היום דשאני הכא שהימים מוחלקים וב' ימים ואנו תופסין את היום הראשון בר"ח בפני עצמו וכיון שכן יש לחוש להחמיר דהו"ל כספיקא דאוריי' ולחומרא כתב הרשב"א שם סי' שט"ז שאלת קהל שהחרימו שיפרעו חובותיהם ויבנו ב"ה מהמעו' שיגבו מהרבי' שיחזירו להם העכו"ם ועכשיו כשגבו הרבית מהעכו"ם אין בהם כדי לפרוע חובותיהם הודיענו אם יוכלו לפרוע לבעלי חובותיהם כל אותם המעות או יוציאו מחציתם לב"ה ומחציתם לפרעון החובות כההיא (ב"ב קמג:) דמחצה לאהרן ומחצה לבניו תשובה מסתברא שמחצה לזה ומחצה לזה כההיא דמחצה לאהרן ומחצה לבניו שאמרת: כתב הריב"ש סימן תמ"ז על הסכמה שהסכימו בני החברה בחרם שלא יוכל שום אחד מהם להתפלל כי אם במדרש שלהן ועתה יש מתחרטים וכדי שלא יכשלו בחרם הוציאו עצמם מהחברה ונתן כ"א ג' דינרים לחברה מפני שבשטר החברה היה כתוב שכל מי שירצה לצאת מהחברה יתן ג' דינרים נראה שהם פטורים מהחרם ואינם צריכין התרה אחרת שהרי מכיון שיצאו מכלל בני החבורה בנתינת הג' דינרים כפי מה שכתוב בשטר החברה יצאו ג"כ מהחרם וה"ז כאחד מבני העיר שיצא מן העיר והעתיק דירתו משם שאינו חייב לנהוג כמנהג' וכתיקוניהם כדאמרינן בפ"ק דחולין

(יח:) **והאריך בדבר**: ב"ה כתב הרא"ש בתשובה כלל ג' שנשאל על קהל שלוו מעות והסכימו הקהל בחרם כשתובעים אלו האנשים מעותיהם שלא יתפללו במנין עד שיהיו פרועים אם יכולים לקרות בשבת בס"ת ולומר אחריו קדיש והשיב לשון בני אדם כל דבר שצריך מנין נקרא תפלה ואפי' סדר קדושה עכ"ל וכתב עוד הרא"ש בסוף כלל י' על קהל שהטילו חרם והתנו על דעת פלוני כלומר ע"מ שירצה ובא ונתרצה ונתקיימת ואח"כ נמלך היוכל לבטל החרם והשיב שמן הדין כיון שחלה הנדר אין שום תנאי מועיל לבטלו אלא שנהגו להתירה בלא פתח וחרטה ובלא ג' הדיוטות ע"ד לומר שאינם מכוונים לחרם או לשבועה אלא מנדין ומחרימין כל מי שיעבור על גזרתם אפי' הזכירו לשום שבועה אין דעתם אלא לנדור ולהחרים כל מי שיעבור על גזרתם הלכך יש להם כח להתיר החרם ולבטל הנדוי וגם מי שעבר על נדויין מתירין לו הנדוי וגם יש להם כח לתלות הנדוי וקיומו והתרתו וכל מה שירצו עכ"ל ועיין עוד כלל י"ג כלל ו' סימן י"א וכלל ז' סימן ד' וסימן ז' וכלל ה' סימן ד' ובסוף כלל נ"ה: כתב הרשב"א מי שהלך למלכות אחרת להתעסק יתרו בו שלא יתעסק בגבולם או יפרע במס עמהם ואם אינו שומע רשאים להחרים שאם יתעסק שם יפרע עמהם והוא יפרע אחד מהם. וכתב עוד ח"ג סימן תמ"ג על קהל שעשו תקנה שלא יהיו רשאים הברורים להוציא מב' דינרין ולמעלה כי אם בהסכמת ה' אנשים ידועים אח"כ הסכימו הברורים עם עצת מחצית הקהל לתקן בית הכנסת לזמן ידוע והחרימו על כך ומחצית הקהל ומקצת החמשה אנשים לא נמצאו שם ועכשיו רוצים הקהל להתיר חרם זה לפי שעול המס כבד עליהם י"א שא"צ התרה והשיב ענייני הקהל מסורים לגדולים ולמקצת הקהל שהם כאפטרופסים לשאר הקהל וכיון שהיו שם מגדולי המס וד' מחמשה האנשים מה שהחרימו והסכימו קיים. וכתב עוד ב' אומרים הותר הנדר וב' אומרים לא הותר הו"ל ספיקא דרבנן והעמד חרם על חזקתו: כתוב בתשובה להרמב"ן סוף סי' רע"ט קהל שמינו ברורין לבעל עבירות וכתוב בתיקוני ההסכמה שיוכלו ליסר ולענוש בממון לפי ראות עיניהם ויש להם עדים קרובים או עד מפי עד כיוצא בהם שנראה להם שהענין אמת יכולין לדון ולקנוס ועיין עוד סי' רע"ח במהרי"ק ק"י וקי"ב: כתב הריב"ש סימן מ' שתקנת בני העיר קיימת אף על הקטנים לכשיגדילו שכן הדין דכל קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם ואפי' בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה אף הבנים חייבים לנהוג באותו נדר כדאשכחן (פסחים נ:) בעובדא דבני בישן דלא הוו אזלי מצור לצידון וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבים לעשות כתקנתם והרי הם כאילו קבלו עליהם כפי כל תקנות העיר בעוד בואם כל שאין דעתם לחזור. בן שנשבע לאביו שלא ישא אשה בלי רשותו ומסר מודעה על אותו שבועה בפני עדים כתב מהרי"ק בשורש קס"ז עיין עליו: וכתב עוד הרשב"א סי' תרנ"ו שנשאל על אחד שהיה הולך מבלאנסיי"א למורשיי"א והפקיד תיבתו ביד ב' אנשים ואמר הרי הולך לדרכו ומתיירא פן יקראנו מות בדרך הזה היו אתם עדים שהוא מקדיש התיבה והספרים והמעות והבגדים שבתוכה והבן טוען שבתוך הכעס עשה כן אביו ושאח"כ חזר בו. והשיב אין טענת הבן טענה אע"פ שחזר בו המקדיש אינו כלום אלא א"כ נשאל בפתח וחרטה כשאמר נדוי ועוד שבענין זה אפי' נתחרט ונשאל על הקדש אינו כלום לפי שכבר מסר ההקדש ביד

אחד והו"ל כתרומה ביד כהן שאינו נשאל עליה כדאיתא פרק הנודר מן הירק (נדרים נט.) ואם היו בתיבה שטרי חוב או כלי זהב וכסף ותכשיטין אינם בכלל הקדש שכל אלו אינם נכללים בכלל ספרים ובגדים ומ"מ חוכך אני בעקרי הדין לפי שזה אמר מתיירא אני שמא אמות בדרך הזה ובלשון הזה יש ב' פנים הא' שמתיירא שמא ימות במהלך הוה קודם שובו לבאלינס"א ואפי' מת במורסיא רוצה הוא בקיומו של נדר או שתהיה עקר כונתו ללכת שם וכיון שלא מת עד שהגיע למורסיא נתבטל תנאו ומ"מ נ"ל שאם היתה כוונתו ללכת למורסיא ואין דעתו לחזור כוונת הלשון אם ימות בדרך הזה שהוא הולך קודם הגיעו למורסיא אבל אם היה דעתו לחזור הקדשו הקדש עד שובו ממורס"א לאלינס"א או למקום דירתו ואם נסתפק אם היה דעתו אם לא מסתבר שהולכים בו להקל ונתן טעם לדבר. ואפי' לדברי מי שפוסק לחומרא בענין דהקדיש כל נכסיו מהו (ב"ב קמה:) בענין ש"מ שעמד שחוזר במתנתו מסתברא דהכא לקולא דהתם הוא שהקדש הקדש בודאי אלא שאנו מסופקים לכשיעמוד אם חוזר בו אבל כאן דמסופק אם חל ההקדש כלל מספק אין מוציאין ממון מיד בעליו והאריך בטעמים ראיות דבריו אלו. וכתב בתשובה אחרת סימן תש"ד על מי שלא היה לו כי אם בת א' וצוה שאם תמות בתו שיחזרו הנכסים להקדיש עניים והשיב שלא זכה ההקדש משום דירושה אין לה הפסק והאריך בדבר לפי שנמצא מי שחלק עליו ועמדו דבריהם לפני רבני צרפת והודו לו להרשב"א כמ"ש בתשובה אחרת ונסתפק בבריא המקדיש אחר ל' יום אם יכול לחזור בו תוך ל': וכתב בח"א סימן תנ"ז מה שהזכירו על דעת המחמיר שבקהל נראה שאין הכונה לומר שיהיה ל' החרם נדון ע"פ המחמיר ושילכו הקהל אחר כונתו אלא דעתם להוציא מידי כל הערמה והקהל יכולין לפרש מה היתה כונתם בלשון זה ויעשו כפירושן ובסי' של"א כתב כיון שרוב הקהל אומרים שלא היתה כוונתם אלא על בתי היחידים לבד אין ספק שיכולין לבאר כוונתם והולכים אחר כונת הרוב שאין הנדר חל אלא על מה שהיתה כונת הרוב אף אם המיעוט היתה כוונתם לכל לפי שלא נתקיימה ההסכמה והחרם שהחרימו עליה על כונתם אלא על כונת הרוב ונמצאו כולם מותרים ואף המיעוט מותרים מיהו צריך שיבארו אותו הרוב שלא הית' כוונתם לאסור הכל וגם לא לומר הלשון הכולל ההוא כאשר נכתב אבל כוונתם היתה לבתי היחידים לבד אלא שנתבלבל לשונם אבל אם היתה כוונתם לומר לשון שכולל הכל אף אם כוונתם שלא לאסור אלא הקצת הולכין אחר הלשון ולא אחר הכונה דדברים שבלב אינם דברים עכ"ל: וכתב בח"ב סימן ט' אם היה בלשון ההסכמה ספק ראוי להחמיר מפני חומר הנידוי והחרם שקבלו על ההסכמה ההיא שהולכין בו לחומרא כמו בשאר נדרים דתנן סתם נדרים להחמיר וכ"כ גם בסימן רס"א וכתב שם שהנודרים יכולין לבאר כוונתם מה היתה מתחלה אם להחמיר אם להקל. וכתב עוד שם שראוי לומר שכונת הקהל בהסכמתם לא הית' להעניש השוגגים: כתב הריב"ש בח"ג סימן רפ"ב מה שראוי לחוש בהיתר זה שהתירו הקהל הוא מה שהתירו במצות

הגזבר שאם לא התירו ברצון גמור אלא במצות הגזבר הנה היתר זה נעשה באונס ואינו מועיל כלום וצריך הקהל שיתירוהו שנית ברצון פשוט אם ראו שיש צורך לקהל להתירו או שיש בהיתר תועלת או שימת שלום והסרת מחלוקת ומריבה מביניהם ואף אם נהג הגזבר לשפוט ולדון בענין הסכמותיהם עכ"ז צריך שיהיה ההיתר שלא מתוך אונס צוויו שהרי אין לומר שיהיה דעת הקהל כשהחרימו ברצון גמור שיהיה ניתר כשיתירוהו מתוך האונס אבל אם הגזבר לא צוה להתיר החרם אלא שצוה להקהל בלא יפרעו החוב אז הקהל אנוסים בפרעון החוב ולא בהתרת החרם ויכולין הקהל להתיר החרם מרצונם מאחר שאין יכולין לקיים ההסכמה עכ"ל ועוד יתבאר דיני שלטון האונס לעשות הפך מה שהסכימו הקהל בסימן רל"ב:

סימן רכט

סעיף קטן א

נדר שהותר מקצתו הותר כולו כיצד כגון שנדר להתענות זמן ידוע ואירעו בו שבתות וי"ט וכו' משנה בפרק ר"א דנדרים (דף סו.) פותחין בי"ט ובשבתות בראשונה היו אומרים אותן הימים מותרין ושאר ימים אסורין עד שבא ר"ע ולימד שהנדר שהותר מקצתו הותר כולו וכתב הרא"ש דטעמא משום דמעיקרא לא נדר אלא ע"ד שיתקיים כולם נמצא התרת מקצתו פתת לכולו והר"ן כתב דבירושלמי יליף לה מדכתיב ככל היוצא מפיו יעשה דמשמע דוקא בשכולו קיים ובהא דפותחין בשבתות ובי"ט פירש הרא"ש אם נדר להתענות או שלא לאכול בשר לזמן אחד ואומרים לו אילו שמת אל לבך שבתות וי"ט שבתוך הזמן כלום היית נודר ורבינו שלא כתב אלא נדר להתענות איפשר דס"ל דנדר שלא לאכול בשר אין פותחין לו בשבתות וי"ט דהא בלא בשר יכול לענג את השבת אפי' בכסא דהרסנא אבל מדברי הרמב"ם בפ"ו מהל' שבועות נראה דאפי' לא נדר אלא שלא לאכול בשר או שלא לשתות יין פותחין בשבתות וי"ט וכדברי הרא"ש דתניא בתוספתא דנדרים פ"ה רבי נתן אומר יש נדרש מקצתו מותר ומקצתו אסור כיצד נדר מן הכלכלה שהיו בנות שבע בתוכה אמר אילו הייתי יודע שהיו בנות שבע בתוכה לא הייתי נודר אלא לשאר כלכלה הותר בבנות שבע ואסור בשאר הכלכלה נדר מן הבצלים אמר אילו הייתי יודע שהכופרי יפה ללב לא הייתי נודר אלא בשאר בצלים הותר בכופרי ואסור בשאר בצלים עד שבא ר"ע ולימד שהנדר שהותר מקצתו הותר כולו והא דנודר מן הבצלים מתני' היא בפרק פותחין (שם):

סעיף קטן ב

וכן אם אמר לחבורות אנשים קונם שאני נהנה לכולכם וכו' שם במשנה שהנדר שהותר מקצתו הותר כולו כיצד אמר קונם שאיני נהנה לכולכם הותר אחד מהן הותרו כולם שאני נהנה לזה ולזה הותר הראשון הותרו כולם הותר האחרון הוא מותר וכולם אסורין שאני נהנה לזה קרבן ולזה קרבן צריך פתח לכל אחד וא' ובגמרא מאן תנא ר"ש היא דאמר עד שיאמר שבועה לכל אחד ואחד כלומר דמדקתני לזה קרבן ולזה קרבן צריך פתח לכל א' וא' משמע דלעולם לא הוי פרטא אלא כי מדכר קרבן אכל חד וחד הא לאו הכי ל"ש אמר לזה ולזה בוי"ו או לזה לזה בלא וי"ו כללא הוי וכר"ש וכ' הר"ן דהלכה כר"ש שכ"פ ר"ח והרמב"ן וגם הרא"ש כתב ושכ"פ הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש בספרי רבינו שאיני נהנה לך ולך ולך אינו מדוקדק דאפי' בלא ווי"ן הוי כלל כדפרישית. אבל הרמב"ם פסק בפ"ז מה' שבועות דלא כר"ש ולטעמיה אזיל בפ"ד מה' נדרים שכתב ז"ל אמר שאיני נהנה לזה ולזה הותר ראשון הותר כולם הותר האחרון אחרון מותר וכולם אסורי' שאיני נהנה לזה לזה צריכין פתח לכל א' וא':

סעיף קטן ד

ומ"ש ואפי' היכא שכולל לא אמרינן שהותר כולו ע"י שהותר מקצתו אלא כשהותר ע"י פתח וכו' כ"כ הרא"ש והר"ן בפ' ד' נדרים בשם הרמב"ן וטעמא משום דכשהותר ע"י פתח דומה קצת לנדרי טעות וכיון שיש טעות בנדר בטל כולו משא"כ כשהוא ניתר בחרטה ומיהו כתב הר"ן בשם התוס' דאפי' ניתר בחרטה כיון דחכם עוקר הנדר מכיון שהותר מקצתו הותר כולו ואע"פ שהרא"ש בפירושו למתני' דפותחין לשבתות וי"ט פי' כדעת התוס' תפס רבינו מה שכתב בפסקיו פרק ד' נדרים בשם הרמב"ן עיקר ורבינו ירוחם אע"פ שכתב בשם הרשב"א כדעת התוס' מ"מ כתב דכדעת הרמב"ן עיקר. וכתב עוד (נתיב י"ד) ויראה לי דכ"ש למי שנדר או נשבע לחבירו בענין שאין יכולין להתיר לו בלא חבירו כגון לעשות שום מלאכה או לפרוע לו חוב וכיוצא בזה והתיר לו חבירו מקצתו דלא הותר השאר וכן אם היו שנים והותר הא' וכ"כ רמב"ן בתשובה וכתבתי זה בשביל שראיתי רבים טועים בזה ותולים טעותם בנדר שהותר מקצתו הותר כולו עכ"ל והריב"ש כתב בח"א סימן תנ"ג על אשה שנדרה שלא תנשא כי אם ברצון אחיה ואמה בהסכמה אחת ועתה אחיה מסכים שתנשא לשמעון ואמה אונה מידה בדבר אין זה ענין לנדר שהותר מקצתו הותר כולו כלל דהכא נדר זה לא הותר כלל לא כולו ולא מקצתו אלא שהאחד מסכים ואין הסכמתו מספקת לפי לשון הנדר ואפי' בנדר שהותר מקצתו ע"י חכם כתב הרמב"ן דדוקא כשהותר ע"י פתח וכו' ואע"פ שהתוס' חולקים ואומרים

דאפי' בחרטה מ"מ כולם מסכימין דדוקא בענין שקצת הנדר נעקר מעיקרו אבל בזולת זה לא ומטעם זה אמרו שאם החרימו או נדו עשרה ב"א והתירו אחד מהן הוא מותר וכולם אסורים וכן בהפרת בעל אם הפר נדר אשתו במקצת לא הותר כולו דקי"ל (נדרים סח. סט. נזיר כא: כב.) בעל מיגז גייז ואינו עוקר מעיקרו וכ"ש בנדון זה שאין כאן היתר כלל עכ"ל וגם בסימן תנ"ג כתב שבהתרת חרם ונידוי למה שהותר הותר למה שלא הותר לא הותר וכל זה כתב גם בח"ב סימן קצ"ה וכתב עוד שם אבל בנדון זה לא הותר הנדר זה כלל אפי' לר' אברהם אלא שעבר הזמן לפי שהקהל לא נתנו לו הספרות ולא נדרו לו עליו אלא כל זמן שיהיה הגון וראוי לכך וכיון שלא עמד בראיותו הרי כמו שנתנו לו לזמן ועבר הזמן: והא דנדר שהותר מקצת הותר כולו אי הוי דוקא במחליף או אפי' שאינו מחליף נתבאר בדברי רבינו סימן רל"ב וכתב הר"ן בפרק ד' נדרים דדוקא בהתרת חכם הוא דאמרינן נדר שהותר מקצתו הותר כולו לפי שחכם עוקר הנדר מעיקרו אבל בהיתר חרם או נידוי אם החרים או נידה י' בני אדם והותר אחד מהם היא מותר וכולם אסורים וכן בהפרת בעל דקי"ל בעל מיגז גייז ומ"ש בהפרת בעל משנה הוא בפרק נערה המאורסה ונתבאר בדברי רבינו סי' רל"ד:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו ואם נדר מאחד ואמר על אחר יהא כפלוני בפ' ד' נדרים (נדרים כו.) מוקי הא דקתני הותר הראשון הותרו כולם בשתלאן זה בזה כלומר דמעיקרא אמר קונם שאני נהנה לזה והדר אמר פלוני יהא אסור כפלוני ופלוני השלישי יהא אסור כשני לפיכך הותר הראשון הותרו כולם שכולם תלוים בו דייקא נמי דקתני בברייתא הותר האמצעי ממנו ולמטה מותרין ממנו ולמעלה אסורים דכיון שהותר האמצעי הותרו שלאחריו מפני שהן תלויים בו אבל לא הותרו שלפניו שהוא תלוי בהם והם אינם תלויים בו:

סעיף קטן ו

ומ"ש וכן מי שנדר ושמע חברו בתוך כדי דיבור ואמר ואני וכו' הותר הראשון הותרו כולם משנ' בפ"ד דנזיר (כ:):

סעיף קטן ז

ומ"ש דבנדר מבשר והתפיס פת בבשר וכו' הותר הראשון הותרו כולם כלומר ואם הותר האחרון הוא מותר וכולם אסורין ואם הותר האמצעי ממנו ולמטה מותר ממנו ולמעלה אסור כ"כ הרמב"ם בפ"כ מהלכות נדרים ואיתא בגמרא: כתב הריב"ש סימן רצ"א נדר או נשבע שלא יאכל ענבים ושלא ילבש בגדי משי ונשאל על אחד מהם לא הותר השניה כיון שפסק הרמב"ם דלא כר"ש ונראה מדבריו דה"ה לאומר שבועה שלא אוכל ושלא אשתה שאם נשאל על האחת לא הותרה השניה ונשבע שלא אוכל תאנים וענבים או

שלא אשתה יין וחלב ודבש נשאל על אחד מהן הותרה השנייה אא"כ היה מסרב בו חבירו כשנשבע עכ"ל וכבר נתבאר בראש סימן זה שיש חולקין על הרמב"ם ופוסקים כר"ש ועיין במ"ש בדין זה בסי' רל"ב בשם הרא"ש :

סעיף קטן ח

אסר עליו ככר ב"פ או שנשבע עליו ב"פ אע"פ שנשבע עליו והתירו אסורה עד שישאל פעם שנית בפ"ב דנדרים תנן יש נדר בתוך נדר ואין שבועה בתוך שבועה כיצד אמר הריני נזיר אם אוכל הריני נזיר אם אוכל ואכל חייב על כל אחת ואחת שבועה שלא אוכל שבועה שלא אוכל ואכל אינו חייב אלא אחת ובגמרא (יח.) אמר רבא אם נשאל על הראשונה שנייה חלה ממאי מדלא קתני אינו אלא אחת וקתני אינו חייב אלא אחת רווחא הוא דלית לה כי מיתשיל על חבירתה חיילא:

סעיף קטן ט

ואם נשאל על דבר אחד ונשבע שלא ישאל על שבועתו נשאל תחלה על האחרונה וכו' עד סוף הסימן כבר נתבאר בסימן רכ"ח אבל מה שכתב רבינו אין מתירין נדרו עד שיחול וכתוב בתשובת ריב"ש בח"א סימן תקי"א אע"פ שהתנה בשעת שבועתו שלא תהא נתרת לעולם אין תנאו כלום דדברים בעלמא הם כיון שלא כלל בשבועתו שלא ישאל על שבועתו דאם נשבע שלא ישאל על שבועתו מתירין השנייה תחלה ואח"כ הראשונה וכמ"ש הרמב"ם בפ"ו דשבועות וכ"כ הריטב"א בסוף נדרים אבל זה שלא נשבע כך אלא נשבע שלא יהא ניתרת לעולם אין בתנאו כלום ונ"ל ראיה גמורה לזה מההיא דאונס שגירש דפ' אלו הן חלוקין (טו.) דלא משכחת ביה מלקות למאן דתני בטלו ולא בטלו שהרי א"א לו לבטל עשה שבה ואתינן למימר כגון שהדירה עד"ר ומהדרינן דאפ"ה יש לו הפרה כיון דלדבר מצוה הוא ואם איתא שהוא יכול להתנות בנדרו או בשבועתו שלא יהא לה היתר לעולם לוקמה כגון דאדרה על תנאי זה אלא ודאי משמע שאין תנאו כלום עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א והרא"ש במה שכתבתי בס"ס רכ"ח:

סימן רל

סעיף קטן א

כתב רב אלפס אנן השתא אי עבדינן קרוב לדרב אסי עבדינן וכו' עד סוף הסימן הכל בפסקי הרא"ש פרק ד' דנדרים. והר"ן כתב שם נזקקין לאלהי ישראל ואפי' נקט חפצא בידיה ואע"ג דאמר גאון מאן דאשתבע בס"ת או בי' הדברות אין לו הפרה עולמית ליתא למילתא כלל הדין הוא דינא דגמרא דאפי' לשבועות נזקקין ופותחין בחרטה ואצ"ל לנדרים אבל רבינו האי גאון החמיר בנדרים שלא לפחות בחרטה ואמר דאנן השתא אי עבדינן קרוב לדרב אסי עבדינן דאמר אין חכם מתיר אלא כעין ד' נדרים כלומר

בפתח אבל בחרטה לא והחמיר עוד בשבועות ואמר דלא מזדקקינן להו כלל אלא כד מתרמיא מילתא דאית בה תקנתא וכו' אבל פתחי כי ההוא דאתא לקמיה דרב לא אבל הנשיא אלברגי"לוני כתב בשם מר יהודאי שהחמיר בנדרים והשוה אותם לשבועות שלא להתירם אלא לדבר מצוה ודוקא בפתח אבל בחרטה אפי' לדבר מצוה לא ע"כ וכתב הכלבו דבכהן שנדר לגרש את אשתו מודה רבינו האי שיש לו התרה והמרדכי בפ"ג דשבועות הביא תשובת מהר"מ וכתוב בה כל דברי רב האי ז"ל וכתב עליהם דנ"ל דחומרא בעלמא הוא שהחמירו אבל מדינא לכל מתירין אפי' לאלהי ישראל וכתב עוד נ"ל דדוקא בשבועה החמירו מפני שעונשה מרובה וכבר בא מעשה לידי והתרתי נדר דלא שייך האי חומרא אלא בשבועה ולא בנדר וכתב עוד ונראה דאם הנשבע בשם אין לו התרה הנ"מ בשם המיוחד ובכינויו שאינם נמחקים אבל ברחום וחנון וכו' או באחד מכל הלשונות חוץ מלשון הקודש מותר ומעשה היה בימי ריב"א באחד שנשבע בשם דיא"ו והתיר ע"כ והרשב"א כתב בתשובה שאע"פ שמקצת הגאונים כתבו שלא להתיר נדרים ושבועות כבר נהגו כל הגדולים ליזקק להתיר נדרים ושבועות ע"כ והכי נהגו האידנא להתיר הכל כדינא דתלמודא ולא כחומרת הגאונים וכמו שכתב הרא"ש ז"ל וכדעת הרמב"ם שפסק בפ"ו מה' שבועות דבין שבועות בין נדרים מתירים ואפי' נשבע בה' אלהי ישראל. ומ"מ כתב הריב"ש בתשובה בת"א סימן פ"ה הזהרו בהיתר השבועות והנדרים שאין ראוי להתירם בזמן הזה כי אם לדבר מצוה כי כן כתבו הגאונים כגון מלתא דאית בה תקנה או מצוה כגון עשיית שלום בין איש לאשתו וכגון שלמא דצבורא והרמב"ם כתב וז"ל אע"פ שמותר לישאל על השבועה ואין בזה דופי ומי שלבו נוקפו לדבר זה שמן מינות נמצא בו אעפ"כ ראוי להזהר בו ואין נזקקין להתיר אלא לדבר מצוה או שהוא צורך גדול עכ"ל :

סימן רלא

סעיף קטן א

אין הנדר ניתר אלא ע"פ חכם מומחה או שלשה הדיוטות שאפי' אם פירש והתנה בשעת הנדר אימתי שירצה שיבטלנו מעיקרו וכו' עד סוף הסימן הכל תשו' הרא"ש ז"ל בסוף כלל י' והביא ראי' לדבר וכבר כתבתי בסוף סי' רצ"ט סברות הרמב"ם והרשב"א והר"ן והריב"ש בזה: (ב"ה) ושם כתבתי דעת הרא"ש בהקהל שעשו הסכמה בחרם על דעת פלוני ונתרצה ונתקיימה ואח"כ נמלך לבטלה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אם נדר לזמן א"צ התרה וכו' גם זה מתשובת הרא"ש בכלל הנזכר וכ"כ התוספות בפ"ק דביצה (ה.) ובתשובת להרמב"ן סימן רע"ז: ב"ה וכ"כ בת"ח בשם רש"י ואח"כ כתב לפי מ"ש רש"י בפ"ד מיתות (נט:) דאפי' קבעו זמן צריך מנין אחר להתירו נראה שחזר בו מאותה תשובה או נ"ל דה"מ בשלא החרימו אבל אם החרימו הקהל על הדבר או יחיד על עצמו אע"פ שהיה ע"ת ונתקיים התנאי צריכין הפרה שאם לא יפירו איכא למיחש שיענשו כדאמרי' (מכות י"א.) נרוי ע"ת ואפי' מפי עצמו צריך הפרה עכ"ל. עוד שם בשם הר"מ מי שקיבל עליו שבועה או נדר או חרם ולא פי' זמן הוי לעולם וכן דעת הרי"ף ודאי מדאמרינן בפ"ק דנדרים (ד:) דנדרים לית להו קצבה:

סימן רלב

סעיף קטן א

יש דברין שאין צריך התרת חכם כגון נדרי זירוזין וכו' משנה ברפ"ג דנדרים (כ:) ומ"ש והתולה בדבר ולא נתקיים נתבאר בדברי רבינו בסוף הסימן:

סעיף קטן ב

ומ"ש נדרי זירוזין פי' שלא נדר אלא לזרז חבירו כגון שהיה מוכר חפץ לחבירו כו' עד לא נאסר אחד מהם שם במשנה. ופירשו הרא"ש והר"ן ז"ל שמוכר היה דעתו לג' ולא נתכוון בנדריו אלא לזרז הלוקח שלא יעמוד על דעתו שאמר ב' דינרים ושיסכים לג' וכן הלוקח נתכוין לג' ולא נתכוין אלא לזרז המוכר שיסכים לכך ולא יעמוד על דעתו שאמר ד' דינרין מש"ה לא חייל נדרם דבעינן פיו ולבו שוין וטעמא דמלתא לפי שדרכם של מוכר ולוקח בכך ומש"ה לא מיקרי דברים שבלב וכתב הר"ן שאע"פ שדעתן היה לג' דינרים מוכר יכול ליתנו בפחות מג' ולוקח יכול ליתן בו יותר כיון שמשמעות הנדר אינו אלא לזרז אף על פי שהסכימו בלבם לג' דינרים דברים שבלב הוו ומיהו אין המוכר רשאי ליתנו בשקל ולא הלוקח רשאי ליתן סלע שהרי עיקר משמעות נדרם אינו אלא לכך ואיכא מ"ד דאפי' בכה"ג לא חייל נדרייהו עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ודוקא כשאין מעמידין דבריהם וכו' ירושלמי כתבוהו שם הרא"ש והר"ן הדא דתימא כשאין מעמידין אבל במעמידין צריכין היתר חכם ופירש הר"ן בשאין מעמידין דבריהם שאומרים שלא נדרו בדוקא אלא לזרז אבל מעמידין דבריהם לומר שבדוקא נדרו צריכין היתר חכם וקמ"ל דהא דתנן שניהם רוצים בג' דינרין רוצין מעיקרא קאמר ורבינו מפרש בשאין מעמידין דבריהם אלא שניהם נתרצו בג' דינרין אבל לא נתרצו וכו' וכל מי שיעבור על נדרו הרי חלל דבריו. ומה שמפרש הר"ן בירושלמי הזה כתבו רבינו

בסמוך וכל זה מיירי בסתם אבל אומרים שלנדר גמור נתכוונו הוי נדר וכן כתב הרא"ש שם בשם רא"מ:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם אחד העמיד דבריו ואחר לא העמיד וכו' ג"ז ירושלמי כתבו שם הרא"ש היה זה מעמיד וזה אינו מעמיד מאחר שבטל אצל זה בטל גם אצל זה ודברי רבינו מבוארים ע"פ גירסא זו דאלוקח ומוכר קאי שאם אחד מהן העמיד דבריו שאמר בתחלה והשני לא העמיד דבריו אלא נתרצה בג' דינרים מתוך שנתבטל לזה נתבטל גם לחבירו ומותרין שניהם לקיים המקח בשלשה דינרים. אבל הר"ן גורס היה מעמיד אצל זה ואצל זה אין מעמידין כיון שבטל אצל זה בטל אצל זה פי' דה"ק היה מוכר חפץ לשנים ואמר קונם שאיני פוחת לכם מן הסלע והיה בדעתו לידור לאחד מהם בדוקא ולחבירו כדי לזרז כיון שבטל אצל זה בטל אצל זה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם אמר המוכר קונם אם אפחות לך ביותר מסלע וכו' שם א"ל רבינא לרב אשי אמר ליה טפי מסלע והלה אומר בציר משקל נידרא הוי או זירוזין הוי ופי' הרא"ש או הלה אמר שיהיה ביניהם יותר משקל מי אמרינן מתני' דוקא קתני כשאין ביניהם אלא חצי סלע במקח השוה ג' דינרים אז דרכם לידור כדי לזרז אבל כשהם מופלגים ביניהם זה מזה יותר אז אין דרכם לזרז אלא מתכוונים לנדר גמור או דילמא לאו דוקא בעיין לא איפשיטא וכתבו הרא"ש והר"ן דלחומרא נקטינן: כתב רבינו ירוחם (ני"ד ח"ג) בשם המפרשים שאין למדין מהלכה זו של נדרי זירוזין למקום אחר חוץ מדבריהם אלו שנתפרשו בגמרא :

סעיף קטן ו

המזמין את חבירו שיאכל עמו ומסרב ומדירו אם אינו יאכל עמו שם במשנה (כג.) ראב"י אומר אף הרוצה להדיר את חבירו שיאכל עמו ומפרש בגמרא דהכי קאמר הרוצה שיאכל אצלו חבירו מסרב בו ומדירו נדרי זירוזין הוא וז"ל הרמב"ם בפ"ד מהלכות נדרים נדרי זירוזין מותרין כיצד כגון שהדיר את חבירו שיאכל אצלו ונדר זה שלא יאכל מפני שאינו רוצה להטריח עליו בין אכל בין לא אכל שניהם פטורים ע"כ:

סעיף קטן ז

ומ"ש או שאומר לו קונם שאני נהנה לך אם אין אתה מתארח עמי ואוכל פת חמה וכו' ברייתא שם (כד.):

סעיף קטן ח

ומ"ש אבל אם זימן ראובן לשמעון לאכול עמו והיו מזמינים אותו גם במקום אחר וכו' שם מייתי התלמודא הא דתנן נדרי אונסים הדירו חבירו שיאכל עמו וחלה הוא או שחלה בנו או שעיכבו נהר ודייק הא לאו הכי נדר הוא ואמאי הא נדרי זירוזין הוא ומשני מי סברת דאדריה מזמנא לזמינא לא זמינא אדריה למזמנא דא"ל מזמנת לי לסעודתך א"ל אין נדר זו עלך ונדר וחלה וכו' הרי אלו נדרי אונסין ופי' הרא"ש זמינא הוא דאדריה למזמנא המזומן בקש למזמן שיזמינהו לסעודתו וא"ל אין נדר זה עלך ואזמניה וא"ל המזומן למזמן מודרני מנכסיך אם לא אוכל אצלך כי רצו להזמינו גם לסעודה אחרת והוא חפץ יותר לאכול עם זה האיש ובכה"ג לא הוי נדר זירוזין אלא לנדר גמור נתכוונו שניהם וז"ל הר"ן מי סברת דאדריה מזמנא לזמינא כלומר לאו כדס"ד שהמזמן הדיר למזומן דא"ה אפילו בלא אונס שרי דנדרי זרוזין הוא אלא זמינא אדריה למזמנא כלומר לבקשת המזומן נדר המזמן דא"ל לא מזמנת לי לא תזמינני לסעודתך א"ל אין כלומר כן אזמינך נדר זה עלך כלומר איסור נכסי או נכסיך על עצמך אם לא תעשה כן ונדר המזמן וחלה הוא וכו' הילכך טעמא דחלה הוא הא לאו הכי נדרא הוי דליכא למימר לזרוזי איכוין שהרי לא היה צריך לזרז אותו דאדרבה הוא ביקש ממנו שיזמיננו עכ"ל:

סעיף קטן ט

נדרי הבאי שאומר קונם עלי ככר זה אם לא ראיתי בדרך הזה כיוצאי מצרים וכו' (שם:) במשנה ופי' הרא"ש שהבאי גוזמא ושפת יתר מוסיף לומר יותר ממה שראה והוא בעצמו יודע שלא היה כ"כ כמו שהוא אומר אלא שדרך ב"א להוסיף על מה שראו ולא היה דעתו לנדר ע"כ:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ואפילו שלא ראה נראה דהיינו לומר דודאי ראה עם ונחש אבל לא היה העם מרובה כיוצאי מצרים ולא היה הנחש כקורת בית הבד אבל אם לא ראה כלל פשיטא דאסור. וכתב הר"ן בפ"ג דשבועות נ"ל שהתולה איסור פירות בדבר שיש בו גוזמא כגון דאמר יאסרו פירות עולם עלי בשבועה או בקונם אם לא ראיתי בדרך הזה כיוצאי מצרים ולא ראה כ"כ אנשים שיהיה ראוי לומר מהם דרך גוזמא כיוצאי מצרים פירות אסורים עליו עכ"ל ואינו יורד לעומק דעתו דאטו קצבה יש לדבר הא יש אדם שכשירא' ק' בני אדם יאמר דרך גוזמא שהם כיוצאי מצרים וכן משמע מדתניא בתוספת' דנדרים פ"ב נדרי הבאי אם לא נמניתי על פסח שאליה שלו שוקלת י' ליטרין אם לא שתיתי יין שלוגו שוה דינר זהב. ודע דבגמרא אמרינן דהא דנחש כקורת בית הבד לא לענין גודל קאמר דהא שכיחי נחשים גדולים כקורת בית הבד אלא היינו לומר שהוא טרוף מגביו כקורת

בית הבד שהיא טרופה וכתב הר"ן דהא דפירות מותרים באומר אם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד אע"ג דשיקרא קאמר בודאי דאפילו בדרך גוזמא לא שייך למימר הכי אפ"ה הפירות מותרים משום דאמדינן לדעתיה שלא לאסור את הפירות נתכוין שא"כ לא הו"ל לתלות איסורו בתנאי אלא הו"ל לאוסרם עליו במוחלט אלא ודאי אמרינן שלא לאסור פירות בא אלא לומר הבאי זה שראה נחש כקורת בית הבד :

סעיף קטן יא

כתב ר"ת מי שאומר קונם כל פירות שבעולם עלי אין נדר וכו' וכן אם אמר קונם כל פירות שבעולם עלי אם אעשה דבר פלוני וכולי כ"כ הרא"ש בר"פ המדיר בשם ר"ת וגם בספ"ג דשבועות כ"כ וגם המרדכי כתב שם כן ומיהו כתב דה"מ בנודר בדבר שעבר כגון שאמר יאסרו כל פירות העולם עלי אם לא ראיתי כך אבל אם אסר כל פירות העולם עליו ותלה בלהבא מסופקים אם יחול הנדר וסמ"ג כתב הנודר ואומר קונם כל פירות שבעולם עלי אומר רבינו יעקב שאין הנדר חל הואיל וא"א שלא יעבור אפס אם אמר אדם קונם עלי כל פירות שבעולם אם אעשה דבר זה נראה שמועיל כיון שיכול להיות שלא יעבור התנאי עכ"ל:

סעיף קטן יב

ומ"ש שא"א לו לחיות בלא כל הפירות נתבאר יפה בתשובות הג"מ שבסוף ספר הפלאה וז"ל כמה דברים יש לתלות שהם בכלל פירות שבעולם ואף ע"ג דאמרינן בהנודר מן הירק (נה.) דנודר מפירות השנה אסור בכל השנה ומותר בגדיים וטלאים ובצים אם אמר גידולי השנה אסור בכולם מ"מ כשאמר כל פירות שבעולם עלי נראה שאסור בכולם והביא ראיה לדבר וכתב עוד דיכול להיות דכל דבר הגדל בעולם הוי בכלל פירות העולם כגון דגים ופשתן וקנבוס צמר ומשי ועצים וכמה דברים הנולדים וגדלים זה מזה ובהמה וכמה דברים נקראים פרי מפרי וגדולי קרקע. וכתב עוד שם שאפי' אסר כל פירות שבעולם חוץ מחטים הוי נדר שוא ואם אמר חוץ מבשר לא הוי נדר שוא דבשר שמן מיישב דעתו של אדם כדאמרינן בפרק בתרא דיומא (פ"ג) ובס"פ חזקת הבתים (בבא בתרא ס:) לחם לא נאכל איפשר בפירות פירות לא נאכל שכבר בטלו בכורים איפשר בפירות אחרים הוא הדין הכא דמסתברא דאיפשר בבשר וחלב וגבינה ומדברי סמ"ג והמרדכי בפרק שלישי דשבועות נראה שאם אסר כל פירות העולם חוץ מחטים לא הוי נדר שוא דעל הא דאוסר כל פירות העולם עליו כתבו אין הנדר חל אלא ידור מכל פירות שבעולם חוץ ממין אחד:

סעיף קטן יג
נדרי שגגות כיצד אומר קונם עלי ככר זה אם אכלתי ואם שתיתי וכו' עד ונמצא שלא גנבה ולא הכתה משנה בפרק ד' דנדרים (כה:) וטעמא דרישא משום דכיון דבשעת הנדר היה סבור שלא אכל ושלא שתה ולא היה בדעתו לנדור כלל ולא היו פיו ולבו שוין הלכך לא הוי נדר וטעמא דמציעתא אע"פ שבשעה שיצא מפיו לא היה שוגג שהרי הוא אומר קונם ככר זה עלי אם אני אוכל ואם אני שותה היום ושכח ואכל ושתה כיון דנדרא מאכילה קמייתא חייל וההיא שעתא הו"ל שוגג כלומר שלא נזכר שיהא תלוי באותה אכילה שום נדר לא חייל נדרא כלל וילפינן משבועות דבעינן שיהיה האדם בשבועה בשעה שהשבועה עליו יהא זכור את השבועה:

סעיף קטן יד
ומ"ש וכן אם אמר קונם לי שאשא לפלונית שהיא כעורה והיתה יפה בשעת הנדר וכו' משנה בפרק פותחין (סו.) ומבואר שם שאם היתה כעורה בשעת הנדר ואח"כ יפוה שהנדר חל אליבא דת"ק דקי"ל כותיה וא"ת מ"ש מאומר קונם שאני נושא את פלונית שאביה רע ושמע שמת או שעשה תשובה שאע"פ שאחר הנדר מת או שעשה תשובה מותר כתב הריב"ש בח"א סימן צ"ח כבר תרגמא הרשב"א דשנא היא לפי שאין אשה כעורה עשויה להיות נאה לכך לא היה בדעתו שתהא מותרת לו לכשתהא נאה אבל באביה רע עשוי הוא לעשות תשובה ועשוי הוא למות הילכך אומדין דעתו דכי אמר שאביה רע כל זמן שאביה רע קאמר עכ"ל: (ב"ה וכ"כ הר"ן וע"ש):

סעיף קטן טו
ומ"ש וכן אם ראה מרחוק אנשים שאופלים פירותיו וכו' משנה בפ"ד נדרים (כה.) וכתב הר"ן דטעמא מפני שהוא מוטעה בעיקר הנדר שלא היה דעתו מעולם על אביו וכל שיש בעיקר הנדר טעות אין פיו ולבו שוין ובטל מעצמו ומש"ה בקונם אשתו בעינן שיאמר בפירוש שגנבה את כיסי דאי לא אע"פ שהיה דעתו בשביל כך מ"מ כיון שלהדיר את אשתו נתכוון ליכא טעות בעיקר הנדר אבל כאן שלא נתכוון את זה מעולם הרי הנדר בטל מאליו :

סעיף קטן טז
ומ"ש אפילו נמצא עמהן זרים מותרין שם במשנה פלוגתא דבית שמאי ובית הלל והלכתא כב"ה דשרו:

סעיף קטן יז
ומ"ש ודוקא שהחליף את דבריו וכו' שם על פלוגתא זו דב"ש וב"ה אמר רבה דכ"ע כל היכא דאמר אילו הייתי יודע שאבא ביניכם הייתי אומר כולכם אסורים חוץ מאבא

דכולהו אסורים ואביו מותר לא נחלקו אלא באומר אילו הייתי יודע שאבא ביניכם הייתי אומר פלוני ופלוני אסור ואבא מותר ואף ע"ג דרבא פליג עליה דרבה כתבו הרא"ש והר"ן דמספקא להו כמאן הלכתא ונקטינן כרבה דמחמיר ושכ"פ הרמב"ן וכ"פ הרמב"ם בפ"ח מה' נדרים ופירשו התוספות והרא"ש הייתי אומר כולכם אסורים חוץ מאבא וכו' אמתניתין קאי דאמר הרי הם עליכם קרבן ואסרם עליהם בכלל לכולם כאחד והשתא נמי קאמר הייתי אומר כולכם אסורים ולא החליף לשון הנדר הלכך לא הורע כח הנדר וה"ה אם ראה אותם מרחוק אוכלים ולא ידע שאביו ביניהם ואסרם עליהם ואמר לזה ולזה אסורים ואח"כ אמר אילו הייתי יודע שאבא ביניכם הייתי אומר פלוני ופלוני אסורים ואבא מותר אחרים אסורים כיון שלא החליף דבריו שהנדר והחזרה הכל בלשון פרט לא נחלקו אלא באומר ופירש הייתי אומר פלוני ופלוני אסורים ומתחילה אסרו עליהם בלשון כולכם דכיון שהחליף דבריו הורע כח הנדר ואמרינן הואיל והותר מקצתו הותר כולו וה"ה אם מתחלה אמר בלשון פרט ולבסוף אמר כולכם וכן משמע מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר: וכתב הר"ן איכא מ"ד דכי אמרי' דבמעמיד דבריו כולם אסורים דוקא דומיא דמתניתין שלא היה יודע שאביו ביניהם הלכך כיון שהוא מעמיד אין כאן נדר שהותר מקצתו לפי שאביו לא היה לעולם בכלל הנדר אבל כשכולם בכלל ונשאל על א' מהם וכמתני' דפותחין כיון דהותר א' מהם ע"י שאלה הותרו כולם ואין כן דעת הרמב"ן שהוא סובר דאפי' כה"ג לא אמרינן נדר שהותר מקצתו הותר כולו אלא במשנה אבל במעמיד לא וכדבריו נ"ל להכריע עכ"ל. ולפ"ז צ"ל שמ"ש רבינו בסימן רכ"ט דנדר שהותר מקצתו הותר כולו היינו במחליף דברי לשון הנדר בין שעת איסור לשעת חזרה אבל אם אינו מחליף דבריו בין שעת איסור לשעת חזרה לא : וכתב הרא"ש צ"ע אדם שנדר משני דברים בשר ויין שלא היו לפניו והזכיר שניהם בין בשעת הנדר בין כשבא לפני החכם ומצא חרטה על אחד מהם מי אמרינן הכא מודה רבה דהותר כולו כיון דלא שייך כאן החלפה או דילמא לא אמרינן הותר כולו אלא היכא שמחליף והרמב"ן כתב דלא אמרינן נדר שהותר מקצתו הותר כולו אלא בהותר ע"י פתח אבל נדר שהותר מקצתו בחרטה לא הותר כולו ע"כ. ודברי הרמב"ן והחולקים עליו כתבתי בסימן רכ"ט: כתב הרמב"ם בפ"ח על הא דאמר הרי הם עליכם קרבן ונמצא אביו או אחיו ביניהם וכן האומר היין עלי קרבן מפני שהיין רע לבני מעים ואמרו לו הרי המיושן יפה לבני מעים אמר אילו הייתי יודע לא הייתי נודר אפילו אמר אילו הייתי יודע הייתי אומר החדש אסור והישן מותר מותר בישן ובחדש אבל אם אמר אילו הייתי יודע הייתי אומר כל היינות אסורים עלי חוץ מן המיושן הרי זה מותר במיושן בלבד וכן כל כיוצא בזה עכ"ל וכ"כ רבינו

ירוחם. ב"ה תחלה הם משנה פ' פותחין (סו.) וסופה בגמרא פרק ג' דנדרים עלה כ"ו: וכתב עוד רבינו ירוחם נשבע שלא יעשה כך מטעם שהיה סבור שהוא איסור גדול ואח"כ נודע לו שאין בו איסור כל כך לא חלה השבועה כלל כי היתה בטעות כ"כ המפרשים ז"ל עד כאן לשונו: כתב הרא"ש בתשובה כלל ח' על א' שא"ל חבירו שהשר כלל אותו בפשרה שלו וע"י כך נשבע לתת לו כך וכך מעות ואיגלאי מלתא שהשר פטרו לזה יראה לי שאין ממש באותה שבועה כיון שהטעהו נמצא שנשבע אדעתא דמה שא"ל שהשר כלל אותו בפשרה שלו ואחר שכחש לו גריעא משבועת שגגות ומהאדם בשבועה פרט לאנוס דאיתא בשבועת (כו.) כעובדא דרב כהנא ורב אסי דהתם יש עבירת שבועה באונס או בשגגה אבל הכא הוי כנדר ופתחו עמו ולא חלה עליו שבועה מעולם:

סעיף קטן יח

נדרי אונסין כיצד כגון שזימן ראובן לשמעון והדירו אם לא יאכל עמו ואירעו אונס וכו' משנה שם (כז.) ופירש הרא"ש דמעיקרא לא היה בדעתו שיחול אם יעכבנה אונס ודברים שבלב כי הני דמוכחי וידיעי לכל הויין דברים וכבר נתבאר לעיל דמתני' באדריה זמינא למזמנא אבל אי אדריה מזמנא לזמינא אפילו בלא אונס שרי משום דהוי נדרי זרוזין: כתב הריב"ש בח"א סימן שפ"ז ולענין טענת האונס שטוען בעל הדין שהיה אנוס לפי שהסוכן עכבו ואם יעבור על מצותו ינזק בממון אפילו לא היה יכול לבטל אנסו אלא על ידי ממון הרבה שיצטער בנתינתו נ"ל שחייב ולא יעבור על מצות ל"ת ואם יביא ראיה מדתנן נדרי אונסין כיצד וכו' או שחלה בנו וזה אונס ממון הוא שאם רצה שוכר לו משמשין ג' תשובות בדבר חדא דחולי בנו קרוב לסכנה הוא שהבן יצטער הרבה אם יניחנו אביו ויסתכן ועוד שאין זה אלא אונס בשעת חלות הנדר וכו' ועוד דהתם לא עלה על דעת אחד משניהן שיניח בנו חולה וילך לסעוד אצלו שאין האכילה דבר של קפידא כ"כ ואונס כזה במקום תנאי גרוע כזה הוא שקראהו נדרי אונסין אבל בנדון זה שנשבע לבקשת קרובה של אשה ואין העניין מוכיח שהיה רצון שניהם מתחלה שלא תחול השבועה אם יקרה לו אונס הזה אינו ענין למשנתינו ואפילו יאמר הנשבע אדעתא דהכי לא נדרי הרי זה פתח היתר לעצמו והוא אינו מוחל לעצמו ואפילו חכם לא יפתח לו בכיוצא בזה שהרי הוא נולד ואינו מצוי וזה מבואר מאד עכ"ל: ובסימן ת"ס כתב אם מחמת ציווי הגזבר היו נמנעים מלתתם הוה ליה נדרי אונסין דומיא דחלה הוא או בנו וכו' ואצ"ל בציווי שלטון עכו"ם או ממונה שלו שיש גם סכנת נפש דממונן של ישראל כיון שנפל ביד עכו"ם אין מרחמין עליו כתוא מכמר וכבר נשאל הרשב"א במי שהיה חייב לפרוע מנה לחבירו בשבועה לזמן פלוני והמלוה היה חייב לאחר מנה ואדוני

הארץ התפיס ביד אותו לוה מנה זה עד יפרע המלוה לזה שחייב לו אם הוא נפטר מן השבועה. והשיב דאנוס הוא שאינו רשאי לעבור על צוואת האדון ואע"פ שידוע שאין כאן קנס גוף אלא שהיה חייב לפרוע מנה אחר אעפ"כ לא עלה על דעת נשבע שיפרע מאתים על מנה ובאומדנא דמוכח כזה דברים שבלב הוו דברים ועוד מן הטעם שכתבתי שבכל ציווי שלטון עכו"ם ליהודי אפי' הוא קנס ממון יש פיקוח נפש ולכן הקהל בנדון זה היו אנוסים מחמת הציווי וגם לא היו מחוייבים לפזר ממון למיהב תרקבא דדינרי כדי לבטל הציווי ההוא דהא אמרינן בפרק כל הגט (גיטין ל.) גבי ההוא דאמר כי לא מפייסנא עד ל' יומין ליהוי גיטא דלמ"ד יש אונס בגיטין לא איבעיא למיהב תרקבא דדינרי מ"מ אם בנקלה היו יכולין לבטל ציווי הגזבר היה להם להשתדל דאל"כ אין כאן אונס ואם לא עשו כן הוי כשגגה היוצא וה' יכפר בעדם עכ"ל ובסימן תנ"ט כתב דין קהל שהתירו הסכמתם מחמת אונס הגזבר : ודע דבמתניתין תנן דעכבו נהר הוי אונס וכתב רבינו ירוחם (ני"ד חי"ג) פי' שגדל הנהר ממי שלגים דאונסא דלא שכיח הוא דאי הוי דבר מצוי הו"ל לאסוקי אדעתא ולאתנויי ואם לא התנה הו"ל בכלל הנדר:

סעיף קטן יט

ואע"פ שכל אלו הנדרים אין צריכים התרה אסור לידור בהם אם לא שרוצה לקיים דבריו כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכות נדרים וז"ל ומנין שאפילו ד' מיני נדרים אלו שהם מותרים שאסור לו לאדם להיות נודר בהם ע"מ לבטלו ת"ל לא יחל דברו לא יעשה דבריו חולין ודברים אלו תוספתא כתבם הרא"ש בפרק ד' נדרים וגם סמ"ג כתבם וכתב דה"נ איתא בירושלמי פ"ב דנדרים:

סעיף קטן כ

הנודר או הנשבע לאנס לא הוי נדר ולא שבועה לפיכך נודרין להורגין ולמוכסין וכו' משנה וגמרא בפרק ג' דנדרים (דף כ"ז. ודף כ"ח:) ואף על גב דמתניתין לא קתני אלא נדרים בירושלמי קאמר דה"ה דנשבעין ומשמע בגמרא דהא דמהניא מה שחושב בלבו יאסרו רק היום היינו דוקא באומר סתם יאסרו פירות העולם עלי אבל אם פירש יאסרו פירות העולם עלי לעולם אין דברים שבלב מבטלים מה שהוציא בפיו אף ע"פ שהוא אנוס וכ"כ התוספות והר"ן ז"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ג מהלכות שבועות כגון שנשבע לאנס שלא יאכל בשר סתם ובלבו שלא יאכל היום או שלא יאכל בשר חזיר ה"ז מותר :

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו ואפילו לא בקש ממנו שידור והוא נדר מעצמו או הוסיף לידור יותר ממה שבקש וכולי בפרק ד' נדרים במשנה פלוגתא דבית שמאי וב"ה והלכה כב"ה דשרו והא

דשרינן לישבע היינו דאמר יאסרו פירות העולם עלי בשבועה אם אינם מבית המלך וחושב בלבו שלא יאסרו עליו אלא אותו היום בלבד וכמו שנתבאר בסמוך גבי נדר אבל בגוונא אחרינא נאסר לו לידור וכ"ש לישבע ופשוט הוא כתב המרדכי בפ"ג דשבועות יש טועין ומועלין בשבועות וסומכין אהא דנודרין להרגין וכו' דהתם אונסים שאני וההיא מעשה דרבי עקיבא (במסכת כלה) שהיה נשבע בשפתיו ומבטל בלבו התם אין לך אונס גדול מזה שהיה צריך להוציא הדבר לאורה וי"מ דבלחש דיבר ולא שמעה ולא נשבע על דעתה אלא על דעתו שלא השביעתו על דעת המקום ועל דעתה וסמ"ג תירץ הא דר"ע בע"א כתב מהרי"ק בשורש קס"ז על ראובן שנשבע לאביו שלא ישא אשה בלי רשותו וקודם שנשבע מסר מודעא בפני עדים לבטל שבועתו באמרו שהיה ירא פן לא ירצה אביו ללכת בעבורו במקום פלוני אם ימאן מלישבע לו על דבר זה אין כח במודעה זו לבטל השבועה דלא חשיב אונס כיון דאינו עושה לו דבר רע אם לא ישבע אלא שנמנע מלהטיב לו והאריך בזה : כתוב בתשובות הגה"מ שבסוף ספר הפלאה בשם הר"ם על אדם שאנס את חבירו ויסרו במיני יסורין עד שנשבע לתת לו כך וכך ממון דאין באותה שבועה או נדר או חרם ממש דבעינן האדם בשבועה פרט לאנוס ואע"ג דגבי נודרין להרגין ולמוכסין מצרכינן דלימא בלבו היום שאני התם דההרג והמוכס אין מייסרין ומכין את האדם כלל אלא רוצה לחטוף מידו הפירות אבל הכא דאיכא יסורין והכאות שאין להם קצבה בטל הנדר והשבועה לגמרי ואע"פ שקבלו עליהם חרם ע"ד המקום וע"ד הקהל חלילה שתהא דעת המקום מסכמת זולתי לטובה ולא לרעה ואף על פי שתלו דעתן בדעת אחרים כיון דאנוסים היו בטלה דעתן והאריך בראיות ותשובה זו כתבה המרדכי פרק הניזקין ופ"ג דשבועות : כתב הרא"ש בתשובה כלל ט' מי ששידך את בתו ונשבע לתת עמה ה' אלפים זהובים ואח"כ נתקלקלו החובות שהיו חייבין לו אם אין לו ממה לפרוע לא חובות ולא קרקעות וחפצים חוץ מבית דירתו וכלי תשמישו פטור דאין לך אונס גדול מזה כתוב בתשובות להרמב"ן סימן ער"ב ראובן נשבע שידור במקום חמיו אם לא יעכבנו אונס אם סבב הוא או אחרים בשבילו איום עליו שלא לילך למקום חמיו אין זה אונס וכן אם הרופאים מוחים בו שלא לדור במקום ההוא כי האויר שם סכנה לו אם לא נודע בודאי שמדרך האמת אומרים כן ולא לאיימו כדי שימנע מלילך שם לא חשיב אונס: כתב הר"ש בר צמח שנשאל על אלקנה שנשא פנינה על חנה לפי שלא היה לו בנים וחנה תפסה כל נכסי בעלה והבריחתם ולא רצתה להחזירם לו עד שיגרש פנינה ויאסור אותה עליו עולמית ומתוך אונס ממונו עשה כן ובדעתו לשוב אליה אחר שתחזור לו חנה נכסיו והשיב שזה מנדרי אונסין ועוד טעם אחר יש להכיר אם עשה שבועה לפי שנשבע

לבטל מצות פריה ורביה ילקה משום שבועת שוא ויקיים מצותו ואי אנוס הוא פטור ממכות ואפי' אסרה עליו עולמית ולא כיון בלבו לזמן מיוחד מותר להחזירה משא"כ בנדר שצריך לכוון בלב שאינו אוסרה אלא לזמן מיוחד אבל אם אנסוהו לישבע לבטל את המצוה אינו צריך לכוין לומר היום לפי שלא חלה כלל השבועה ומיהו לכתחילה צריך שיכוין בלבו היום אע"פ שהוא אנוס כדי שלא יבא לידי שבועה אפי' באונס וכן אם לא הקפידה עליו חנה אם ישא אשה אחרת ולא אנסתו לאסור אלא אשה זו אינו נשבע לבטל את המצות ואם רצה שלא תחול שבועתו צריך שיאמר בלבו מכאן עד זמן פלוני אם תאנוס אותו לומר בפירוש שאוסרה עולמית צריך שיכוין בלבו תנאי אחר כגון אם לא אלך לב"ה היום או השבוע וילך שם תוך אותו זמן ואם אנסתו לאסור כל הנשים אסור לישבע לה מפני שנשבע לבטל את המצוה ואם עבר ונשבע אין שבועתו שבועה אפילו היו פיו ולבו שוין לאסור עליו לעולם אלא שאם נתכוין בלבו לזמן מיוחד או תנאי אחר אינו עובר על שבועתו שהוא נשבע כן לכתחלה ואפי' נשבע או נדר עד"ר אין בכך כלום שנדרים שלא חלו כלל אין דעת הרבים מעלה ולא מוריד להחמיר עליהן וכ"כ הרשב"א בתשובה וה"ה לנשבע ע"ד המקום ואם נעשה איסור זה בחרם או בנדוי דינו כשבועה כדאשכחן בילמדנו החרם הוא שבועה דכי היכי דבשבועה מיתסר גברא כן בחרם וכיון שכן אם אסר כל הנשים שבעולם בחרם אפי' בלא שום תנאי בלבו אין האיסור חל עליו כנשבע לבטל את המצוה ומיהו היה נראה שצריך לנהוג נדוי אלא שאיפשר לדון דכיון שהוא אנס בקבלת הנדוי שא"צ לנהוג נדוי ומ"מ הישר בזה שיכוין בלבו לזמן מיוחד או תנאי אחר כדלעיל ואין צריך שאלה לחכם ואפילו לא הודיע כן לעדים מותר ואפילו לא הכירו באנסו דכשם שהוא נאמן לומר אדעתא דהכי לא נדרי והחכם מיפר לו ואע"פ שנדר סתם ה"ה כשאומר באונס ובתנאי אסרתי אשה זו נאמן וכ"כ הרשב"א בתשובה מ"ש שאם השביעו שלא ישא שום אשה לא חלה השבועה משום דהוי נשבע לבטל את המצוה הריב"ש חלוק בזה וכתב דמגו דחיילא אנשים שאינן ראויות לפרות ולרבות חיילא בראויות בכלל וגם בחזה התנופה כתוב שחלה השבועה וכתבתי דבריהם בסימן רכ"ח ונראים דבריהם בטעמם וגם להר"ש בר צמח עצמו מצאתי כן בתשובה אחרת: כתב הר"ש בר צמח על שותפים שבררו דיינים בכח חרם ונדוי לקיים כל מה שיגזרו עליהם ואחד מהם מסר מודעא שלא קבל עליו הנבררים אלא כדי שיתאמת מה שחייב לו שהיה ירא שיכחיש שהתחיל לומר לו אין לך בידי כלום ואחר שגזרו הנבררים הראה מודעא זו ואמר שאינו רוצה לקבל אלא מה שידין ביניהם דיין הקהל בדין תורה כיון שקבל עליו בחרם אסור לו לסתור דינם שאין זה בכלל נדרי אונסין כיון שלא היו מכריחים

אותו לקבל פסק דינם וכנודרים למוכסים ע"י שיאמר בלבו היום אבל בנדון זה אפי' היה לו אונס שאמר כיון שסתם קבל עליו החרם או הנדוי חל עליו אם לא יקבל פסק דונם עכ"ל: (ב"ה) כתב הריב"ש בח"ג סימן ב' ו על מי שהיו שולחים לו פקדונות מארץ המערב והיו עושים לו מתנה מהם כדי שיוכל לישבע כי הכל שלו אם השבועה היא בפני דייני ישראל אם יתבעוהו בעלי חובות או מפני המס מתנה כזו אינה מועלת אפילו מפני הברחת המכס אסור הוא לישבע שהמכס שהוא מחק המלך אסור לעבור עליו ודינא דמלכותא דינא כדאמרינן התם באומר יאסרו כל פירות עלי אם אינם של בית המלך ואומר בלבו היום אבל מה שאפשר לו לעשות בכל ענין במתנה על מנת להחזיר שהיא מתנה גמורה כדאמרינן פ"ק דקידושין (ו:) ואע"פ שאינו יכול להקדיש לא קפדינן בהכי כיון שאינה כהערמה כגון מתנת בית חורון שהיה בהערמה כדאיתא בירושלמי אבל מתנה על מנת להחזיר מתנה גמורה הוא לשעתא והמקבל אוכל פירות אלא שצריך לקיים תנאו. וא"ת היאך יחזור המתנה והלא יש לו למכור הסחורה ההיא ולשלוח דמים למפקיד או סחורה אחרת שיקנה לו בדמיהם י"ל אפשר להם להתנות שיחזור לו או לפלוני בעבורו הדר בעיר הנפקד ואחר השבועה יחזירנה לאותו פלוני לקיים תנאו ואח"כ ימכרנה ויעשה כרצונו וכן צריך שיזכה לו המפקיד במקומו בקנין ע"י אחר מה ששולח לו כי מה ששולח לו ע"י ספן עכו"ם ואמר לו הולך זאת הסחורה לפלוני אין זכות דבמתנה הולך לאו זכי ואף אם אמר לו זכי בעבורו בפירוש אינו כלום בעכו"ם וגם המשיכה שעושה הנפקד מהסחורה אינו מועיל בזה שהרי כבר זכה המוכס בחלקו מכיון שהגיע הסחורה קודם שימשוך הנפקד הסחורה ולכן צריך שהמפקיד יזכה במקומו לנפקד בקנין ע"י אחר בן ברית עכ"ל. עוד שם כתב הרא"ש בכלל ח' סימן א' ח על דבר שנשבעתי לדודי כי בא עלי במרמה ואמר לי שהפחה כלל אותי בפשרותו ושקר וכו' כיון שהטעהו ואמר שהשר כלל אותו בפשרה שלו וכחש לו כי השר פטרו נמצא שנשבע אדעתא דהכי שנכלל בפשרותו ואחר שכחש לו אין באותה שבועה ממש כי השבועה היתה מעיקרא בטעות ולא חלה עליו שבועה מעולם: כתוב בכתבי מהר"ר איסרלן על מי שקבל עליו חרם לבא למקום פלוני ואיתיליד אונסא אם ילך שם לאו דוקא סכנת הריגה אלא תפיסה או גזלה פטור הוא מקבלת החרם וא"ת ישכור תיירים במאה מנה וילך וישוב לבטח האי נמי חשוב אונס:

סעיף קטן כב

מי שפירש בשעת נדרו על מה נדר ה"ז כתולה נדרו באותו דבר וכו' כגון שאמר קונם שאיני נושא לפלונית שאביה רע וכו' משנה בפרק פותחין (סה.) וכתב הר"ן דטעמא משום דכיון דאמר שאביה רע משמע כל זמן שהוא רע ולפיכך כשמת או עשה תשובה שרי בלא שאלת חכם והכי איתא בירושלמי וכן פסק הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן כג

ועוד יש נדר שא"צ התרה כגון שאמר לחבירו קונם שאני נהנה לך אם אין אתה נוטל ממני כך וכך וכו' עד סוף הסימן משנה בפרק קונם יין (נדרים סג:) פלוגתא דר"מ ורבנן והלכה כרבנן דשרו וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מהל' נדרים ואמרינן בפרק ד' נדרים (נדרים

כד.) טעמא דא"ל זהו כבודי או הריני כאילו התקבלתי הא לא אמר הכי נדר הוא ולא הוי נדר זירוזין מ"ט ברישא א"ל לאו כלבא אנא דמתהנינא מינך ואת לא מתהנית מינאי בסיפא א"ל לאו מלכא אנא דמהנינא לך ואת לא מהנית לי ומפרש רבי' ירוחם דהיינו לומר דברישא עסקינן שהמדיר רגיל ליהנות מן המודר ומש"ה אמרי' דהוי כאילו אמר לאו כלבא אנא ובסיפא עסקינן שהמודר רגיל ליהנות מן המדיר ומשום הכי הוו כאילו אמר לאו מלכא אנא: (ב"ה) עיין בתשובת הריב"ש שכתבתי אותה בסי' רל"ו: וכתב שם הר"ן גרסינן בירושלמי א"ר זעירא בסתם חלוקין אנן קיימין אם: ב"ה שזה אומר מפני כבודי ד"ה אסור כלומר אם בשזה אומר מפני כבודי: בשזה כבודי מדיר חולק עליו ואומר לו לא כי אלא לכבודי נתכוונתי כדי שאתכבד שתקבל מתנה ממני ד"ה אסור אם בשזה אומר מפני כבודך וזה אומר מפני כבודי דכ"ע לא פליגי דשרי כי נן קיימין בסתם ר"מ אומר סתם כמי שזה אומר מפני כבודי וזה אומר מפני כבודי ורבנן אמרו סתם כמי שזה אומר מפני כבודי וזה אומר מפני כבודך עכ"ל אבל הרא"ש כתב בס"פ קונם יין בירושלמי מה אנן קיימין אם זה אומר מפני כבודי וזה אומר מפני כבודך ד"ה מותר אלא כי נן קיימין בסתם עכ"ל נראה שלא היה גורס אם בשזה אומר מפני כבודי וזה אומר מפני כבודך ד"ה אסור והטעם אפשר שהוא משום דלא משמע ליה דאיכא כבוד אלא למקבל מתנה ולא לנותן: וכתב הר"ן בפרק ד' נדרים בשם הרשב"א דדוקא בקיום מעשה שייך למימר הריני כאילו התקבלתי דכיון שאפי' היה מקבל ממנו היה יכול להחזיר לו אף מעכשיו יכול לומר הריני כאילו התקבלתי והחזרתי דאפוכי מטרתי למה לי אבל בבטול מעשה כגון שאמר נכסי אסורים עליך אם תלך למקום פלוני לא שייך למימר הכי לומר לך והרי הוא כאילו לא הלכת אי אפשר ואיכא מאן דפליג שאפי' בענין זה יכול לומר כן שאותו תנאי עצמו לא אמרו מתחלה אלא להשלים רצונו שהיה רוצה שלא ילך ועכשיו כיון שאינו חושש אם ילך אם לאו כבר נשלם רצונו עד כאן לשונו: ודע דמתניתין הכי איתא האומר לחבירו קונם שאתה נהנה לי אם אין אתה נותן לבני כור אחד של חיטין ושתי חביות של יין יכול להתיר נדרו שלא על פי חכם ויאמר הריני כאילו התקבלתי וכתב הר"ן בפ' ד' נדרים מפרש בפ' מי שאחזו דטעמא משום דלהרווחה דידיה איכוין אבל לא איצטריך ודוקא כשהבנים סמוכים על שולחנו דבכה"ג שייך למימר דלהרווחה דידיה איכוין אבל אם אין הבנים סמוכין על שלחן אביהם הוי איפכא דלהרווחה דידהו קא מכוין וכל שאמרו הם הריני כאילו התקבלנו התירו הנדר ואילו אמר האב כן אין בדבריו כלום עכ"ל:

סימן רלג

סעיף קטן א
קטן בן י"ב ויום אחד וקטנה בת י"א ויום אחד אם יודעים לשם מי נדרו ונשבעו נדרם נדר ושבועתם שבועה משנה בפרק יוצא דופן (נדה מה:): ומ"ש אע"פ שלא הביאו שתי שערות הכי משמע התם:

סעיף קטן ב
ומ"ש ומיהו אינם לוקים אם חללו נדרם וכו' כ"כ הרמב"ם בפי"א מהלכות נדרים ודבר פשוט הוא דהא לאו בני עונשין נינהו. ומ"ש ובודקין שנת י"ג לזכר ושנת י"ב לנקבה שאפי' בדקן בתחלת השנה ונמצאו שיודעין וכו' כ"כ הרמב"ם בפרק י"א מהלכות נדרים ואיני יודע מנין לו זה דבגמרא הכי אמרינן דכיון דתניא בת י"ב ויום אחד נדריה קיימין כל י"ב למה לי סד"א הואיל ואמר מר ל' יום בשנה חשוב שנה היכא דבדקנא ל' ולא ידעה להפלות אימא תו לא לבדוק קמ"ל ומשמע דטעמא משום דלא ידעו להפלות הא אם ידעו להפלות לא צריך תו בדיקה ואיפשר שהרמב"ם היה גורס היכא דבדקנא שלשים וידעה להפלות אימא תו לא ליבדוק קמ"ל: ומ"ש וקודם שנת י"ג לזכר ולי"ב לנקבה אפי' יודעים לשם מי נודרים אינו נדר וכו' עד סוף הסימן פשוט שם במשנה:

סימן רלד

סעיף קטן א
האב מיפר נדרי בתו כל זמן שהיא קטנה או נערה זו פשוט:

סעיף קטן ב
ומ"ש אפי' נדרה על דעת רבים כן כתבו התוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן והמרדכי בפ' השולח וכ"כ סמ"ג וכ' הרא"ש דאפשר דאפי' יבטל הבעל דעתו ויתן לה רשות לדור ע"ד אחרים אינו מועיל כיון דסתם אשה ע"ד בעלה היא נודרת ותלה הכתוב הפרתה בבעל יכול הבעל נחזור ממה שנתן לה רשות ואינו דומה לקיים ליכי וכבר כתבתי כל זה בסימן רצ"ח:

סעיף קטן ג
בגרה או נשאת שוב אינו יכול להפר בפרק נערה המאורסה (נדרים ע.) תנן שהאב אינו מפר בבגר ומקרא מלא דבר הכתוב בהפרת נדרי אב בנעוריה בית אביה נערה ולא בוגרת:

סעיף קטן ד
והבעל מפר לבדו נדרי אשתו משתכנס לחופה עד שתתגרש וכו' כ"כ הרמב"ם בפי"א ופשוט הוא כתב הריב"ש בח"א סימן מ"ח אפי' עומדת וצווחת שנדרה ע"מ שלא יוכל בעלה להפר אין בדבריה כלום ובטלה דעתה אצל כל הנשים כמו שכתבו זה בתוספות:

ומ"ש והגיע הגט לידה היינו לומר דכיון שהגיע גט לידה אע"פ שעדיין אינה מגורשת כגון שנתנו לה ע"ת או לאחר זמן אינו יכול להפר וכדבסמוך:

סעיף קטן ה

היתה מגורשת מספק לא יפר לה ג"ז מדברי הרמב"ם שם וקצת איכא למשמע הכי מדתניא בפ' מי שאחזו (גיטין עג:) ת"ר ימים שבנתיים בעלה זכאי במציאתה ובהפרת נדריה ד"ר יהודה וחכ"א מגורשת ואינה מגורשת משמע דלחכמים אינו מפר נדריה: נתן לה גט ע"ת או לאחר זמן לא יפר לה בימים שבנתיים ג"ז מדברי הרמב"ם שם וקצת איכא למשמע הכי מברייתא שהבאתי בסמוך:

סעיף קטן ו

שמעה שמת בעלה ונשאת והרי הוא קיים אין בעלה ראשון ושני מפירים נדריה משנה בפרק האשה שהלך בעלה (פז:):

סעיף קטן ז

ומ"ש וכן כל מי שנשאת באיסור כרת זה פשוט דכיון דקי"ל דאין קידושין תופסים במחייבי כריתות נמצא שאינה אשתו:

סעיף קטן ח

נשאת לאיסור לאוין או לחייבי עשה וכולי מדברי הרמב"ם פרק י"א:

סעיף קטן ט

משתתארס עד שתכנס לחופה אין הבעל מפר לבדו אפילו אם חייב במזונותיה כגון ששהתה י"ב חדש וכו' בפרק נערה המאורסה (פג:) איפליגו רבי אליעזר ורבנן במתניתין בבוגרת ששהתה י"ב חדש ואלמנה ל' יום והלכה כחכמים דאמרי אף ע"פ שהבעל חייב במזונותיה אין הבעל מיפר עד שתכנס לרשותו ובריש פרקא אמרינן בוגרת למה לה י"ב חדש בל' יום סגי לה תני בוגרת ששהתה ופירש הרא"ש משמע ליה פירושא דמתני' הכי הבוגרת וקטנה ששהתה וכל אחת מהן שהתה י"ב חדש ופריך בוגרת שנתקדשה למה לה י"ב חדש משנתקדשה ומשני תני בוגרת ששהתה י"ב חדש ומתני' חדא קתני בוגרת ששהתה י"ב חדש בבגרותה ואלמנה שנתקדשו לכל א' מהן נותנים ל' יום עכ"ל:

סעיף קטן י

ומ"ש וכן שומרת יבם אפי' אין שם אלא יבם א' וכו' שם במשנה פלוגתא דתנאי (עד.) ופסקו הרמב"ן והרא"ש והר"ן כר"ע דאמר דאפי' אין שם אלא יבם א' לא יפר וכ"פ הרמב"ם בפי"א מהלכות נדרים:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואפילו עשה בה מאמר הכי אוקימנא בגמרא מתני' בשעשה בה מאמר ואפ"ה אמר ר"ע דלא יפר:

סעיף קטן יב
ומ"ש ולא האב לבדו אלא שניהם מפירין לה בשותפות לא אשומרת יבם קאי אלא אסיפא קאי שכתב משתתארס עד שתכנסה לחופה אין הבעל מפר לבדו והשתא מסיים וקאמר דגם האב אינו מפר לבדו אלא שניהם מפירין לה בשותפות והכי תנן ברישׁ פ"י דנדרים (סו.) נערה המאורסה אביה ובעלה מפירין נדריה ומאורסה היינו שהיא מקודשת לו קידושי תורה אבל יבמה דמאמר אינו קונה בה מדאורייתא אין ליבם שום צד בהפרה אלא האב לבדו הוא מפר וכ"כ הרמב"ם בפי"א מהלכות נדרים ולא הביא רבינו כאן שומרת יבם אלא ללמדנו דאין היבם מפר לה אבל לא להשוותה עם שאר מקודשת דעלמא ואף ע"פ שכתבו על שומרת יבם שעשה בה מאמר אינו יכול להפר לבדו דמשמע שהוא סובר דיבם שעשה מאמר הוא ואביה מפירין נדריה כשאר אירוסין דעלמא א"א לומר כן וגם הוא ז"ל כ"כ לקמן בהדיא ולפיכך צ"ל דלישנא דלבדו דכתב הכא לאו דוקא:

סעיף קטן יג
ומ"ש ואפי' נדרים שהיו עליה קודם שנתארסה וכתב הרמב"ם צריך שישמעו שניהם ביום א' אבל אם שמע אחד היום והפר וכו' בפי"ב למד כן מן המקראות וסמ"ג כתב דה"נ משמע בגמ' פרק נערה המאורסה (נדרים עב.) דקאמר כגון דלא שמע ארוס ושמע אב דבו ביום מצי הארוס מיפר מכאן ואילך לא מצי מיפר וכ"כ סמ"ג והרמב"ן כתב שכל אחד מיפר ביום שמעו וכו' כן דעת הרא"ש בפ' בתרא דנדרים ואכתבנו בסמוך גבי מת הבעל לאחר שנתארסה וכו':

סעיף קטן יד
ואם הפר א' בלא שני לא הותר משנה בפרק נערה המאורסה: ומ"ש ומיהו חלקו של שני נשאר קלוש וכו' ואין בו מלקות שם (סח:) בעיא דאיפשיטא:

סעיף קטן טו
ואם קיים האחד אפי' חזר ונשאל על ההקמה אינו יכול להפר עוד עם השני שם מוקים מתני' דקתני הפר האב ולא הבעל כו' אינו מופר ואצ"ל שקיים אחד מהם דאיצטריך להיכא דהפר אחד מהם וקיים האחר וחזר המקיים ונשאל על הקמתו מ"ד מאי דאוקים הא עקריה קמ"ל דמפירין שניהם בבת אחת ופי' הר"ן קמ"ל עד דמפירין שניהם בבת אחת כלומר שלא יפסיק בין אחד לחבירו דבר שהוא מעכב הפרה כגון הקמה דהאי דכיון דההיא שעתא לאו בר הפרה הוא אפי' הך הפרה קמייתא דאידך בטלה לה וצריך שיהיו מפירים עכשיו שניהם בבת אחת ומיהו בהכי סגי וכ"ד הרמב"ן אבל לדברי הרמב"ם נראה דכל שחלה הקמה בין הפרה דחד להפרה דאידך שוב אינן יכולים להפר ומיהו בבת אחת לאו דוקא דאפי' מיפר הוא שחרית וחבירו ערבית סגי כל שלא הפסיק בנתיים

דבר שהוא מעכב הפרה עכ"ל והרא"ש הסכים לדברי הרמב"ם דכל שיש שעה בין ב' ההפרות שלא היה האחרון ראוי להפר אפי' אם יפר הראשון עמו פעם שנית אינו מועיל וכך הם דברי רבינו: וכתב הרשב"א בתשובה דק"ל על הא דאוקימנא דהפר אחד מהם וקיים האחד וחזר המקיים ונשאל וכו' מ"ש ממקדש אשה ע"מ שאין עליה נדרים ונמצא עליה נדרים והלכה אצל חכם והתיר לה דה"ז מקודשת ותירץ דקיים אחד דקאמר דוקא אב ומאי אחד מיוחד שבהם והיינו אב ויש הרבה בתלמוד כיוצא בו ואחד מהם בפרק הספינה היתה מדה של אחד מהם וכו' וטעמא לפי שהורע כח הבעל ואין הפרתו כלום אלא בשהיה האב ראוי להפר:

סעיף קטן טז

הלך האב או שלוחיו עם שלוחי הבעל להביאה לו וכו' בפ"ב דנדרים (פט.) אמרינן דהא דתנן זה הכלל כל שלא יצאתה לרשות עצמה שעה אחת אביה ובעלה מפירין נדריה לאיתויי הלך אב או שלוחיו עם שלוחי הבעל:

סעיף קטן יז

מסר האב או שלוחיו לשלוחי הבעל יצאה מרשות האב גז"ש אמרינן דהא דתנן זה הכלל כל שיצאתה לרשות עצמה שעה אחת אינו יכול להפר לאיתויי מסר האב או שלוחיו לשלוחי הבעל. ומ"ש רבינו ומיהו אין הבעל מיפר עד שתכנס לחופה איני יודע מנין לו דהא לישנא דמתני' בפ' נערה המאורסה (נדרים דף עג:) אין הבעל מיפר עד שתכנס לרשותו והיכא דמסר האב או שלוחיו לשלוחי הבעל הרי כבר נכנסה לרשותו ומיפר לה וכ"נ מדברי הר"ן שכתב דהו"ל הך מסירה כנישואין (וכ"נ מדברי הרמב"ם בפי"א מה' נדרים): ב"ה צריך להעביר הקולמוס ע"ז: ובפ' נערה שנתפתתה (כתובות מט.) אמתני' דלעולם ברשות האב תניא בהדיא בשם רבי ישמעאל דבמסר האב או שלוחיו לשלוחי הבעל אע"פ שלא נכנסה לחופה יצאתה מרשות אביה לגמרי לענין הפרת נדרים ומשמע דנכנסה לרשות בעל ואפשר שטעמו של רבי' מדאיפליגו התם אמוראי במסירה זו למאי מהניא ומשמע התם דהלכה כשמואל דאמר לירושתה ופירש"י דלשמואל לא זכה בה בעל להפרת נדרים ומיהו אין זה כדאי לפסוק כן שהרי התוספות חלקו עליו ופירשו דשמואל לא אתי לאפוקי הפרת נדרים דהא תנא דבי ר"י בסמוך דהויא ברשות הבעל להפרת נדרים ויצאתה מרשות אב ועוד דאפי' לפירש"י י"ל דלא איתותבו אמוראי דפליגי אלא משום דאמרינן מסירתה לכל חוץ מתרומה או אף לתרומה אבל במאי דסבר שמואל דלהפרת נדרים לא נכנסה לרשות בעל לא קי"ל כוותיה אלא כדתני דבי ר"י ומיהו אפשר דרש"י סובר דרבי ישמעאל לא קאמר אלא דיצאתה מרשות אב אבל אה"נ דעדיין לא נכנסה לרשות בעל וכדמשמע מפשט מימרא דשמואל דלא נכנסה לרשותו

אלא לירושתה בלבד ואם כן נדרים שנדרה באותו זמן לא בעל ולא אב מפירין לה: (ב"ה) וכ"כ הרמב"ם בפי"א שגם הבעל א"י להפר אלא שסיים וכתב שאין מיפר בקודמין דמשמע דלא איירי אלא בנדרים שנדרה קודם שנמסרה לשלוחיו:

סעיף קטן יח

מאורסה שלא שמעו אביה ובעלה עד שבגרה וכו' דכיון שיצאה מרשות האב גם הבעל א"י להפר לבדו פי' אפי' הארוס אינו יכול להפר לבדו שלא זכתה לו תורה להפר נדריה אלא בשותפות דאב כיון דאב אינו יכול להפר לפי שבגרה נמצא שהארוס אינו יכול להפר ודין זה משמע בגמ' פרק נערה המאורסה (נדרים ע.) אמתניתין דקתני בזה יפה כח האב מכח הבעל שהבעל מיפר בבגרה והאב אינו מיפר בבגרה דדייק עלה ה"ד אילימא דקדשה כשהיא נערה ובגרה מכדי מיתה מוציאה ובגרות מוציאה מרשות אב מה מיתה לא נתרוקנה רשות לבעל אף בגרות לא נתרוקנה רשות לבעל וכ"פ הרמב"ם בפי"א:

סעיף קטן יט

נדרה ושמע אביה והפר לה חלקו ולא שמע בעלה עד שכנסה אינו יכול להפר וכו' לכן דרך ת"ח לומר לה קודם שיכנסנה וכו' וכן יאמר האב לבתו וכו' משנה פרק נערה המאורסה (נדרים עב:) דרך ת"ח עד שלא היתה בתו יוצאה מאצלו אומר לה כל נדרים שנדרת בתוך ביתי הרי הן מופרים וכן הבעל עד שלא תכנס לרשותו אומר לה כל נדרים שנדרת עד שלא תכנסי לרשותי הרי הן מופרים שמשתכנס לרשותו אינו יכול להפר:

סעיף קטן כ

מת הבעל לאחר שנתארסה בעודה נערה חוזרת לרשות האב משנה שם בראש הפרק (ע.): ומ"ש ל"מ שמיפר מה שנדרה אחר מות הבעל אלא אפי' מה שנדרה בחייו והוא שומע ומת מיפר האב לבדו ביום שמעו אפי' לא שמע ביום שמת הבעל ואפי' יש לה יבם שזקוקה לו ועשה בה מאמר מיפר האב לבדו כך הגירסא הנכונה בדברי רבינו:

סעיף קטן כא

ודוקא שמת ביום שמיעתו ולא קיים הנדר וכו' ברייתא שם [סח.] אימתי אמרו מת הבעל נתרוקנה רשות לאב בזמן שלא שמע הבעל או שמע והפר או שמע ושתק ומת בו ביום וכתב הרא"ש ומיפר האב ביום שמיעה וא"צ שיפר ביום ששמע הבעל ומ"ש ואפי' יש לה יבם וכו' כבר נתבאר לעיל וכתב הר"ן הא דקתני ומת בו ביום אשמע ושתק קאי למימר דאי מת ביום שלאחריו אין האב יכול להפר דהא קיימא בעל אבל שמע והפר אפי' מת ביום שלאחריו יכול הבעל להפר והכי משמע מסיפא דברייתא: ודע שהרמב"ם פסק בפ"ו שמע ארוס והפר לה ומת ואח"כ שמע אב אין האב יכול להפר לבדו נראה שהוא דוחה ברייתא זו מקמי אידך דתניא התם שמע בעלה והפר לה ולא הספיק האב

לשמוע עד שמת הבעל חוזר האב ומיפר חלקו של בעל א"ר נתן הן הן דברי ב"ש אבל ב"ה אומרים אין יכול להפר דמשמע מינה דההיא ברייתא דנתרוקנה רשות לאב לב"ש היא אבל לא לב"ה: (ב"ה) אבל א"א לומר כן שהוא עצמו פסק שם שאם שמע הארוס והפר ומת בו ביום נתרוקנה רשות לאב והוא יכול להפר: (ועוד דבסוף ההיא ברייתא גופה קתני זו דברי ב"ש אבל ב"ה אומרים א"י להפר ואפשר דארישא נמי קאי): (ב"ה) צריך להעביר הקולמוס על כל זה: ועי"ל דשפיר סבר דנקיטי כברייתא זו דכב"ה נמי אתיא דהב"ע בשמע האב בחיי הבעל ומש"ה מת בעל נתרוקנה רשות לאב אבל היכא דלא שמע עד שמת הבעל בההיא הוא דאמרי ב"ה אינו יכול להפר: (ב"ה) והכי דייק לישנא דהרמב"ם דגבי הפר הארוס כתב שמע אביה ולא שמע הארוס וכו' או ששמע גם הארוס וכו' ומת בו ביום נתרוקנה רשות לאב הרי מבואר דבששמע האב מיירי: (אלא שמדבריו ז"ל בפרק הנזכר נראה דלעולם לא נתרוקנה רשות לאחד לבדו בנדרים שנדרה בחיי ארוס ראשון): (ב"ה) צריך להעביר הקולמוס על כל זה:

סעיף קטן כב

כנסה ומת אפי' לא כנסה ממש אלא שמסרה לו האב או שלוחיו וכו' בפרק בתרא דנדרים (פט:) תנן המשיא את בתו ונתאלמנה או נתגרשה וחזרה ועדיין היא נערה נדריה קיימין ומשמע לרבינו דאפי' לא הכניסה לחופה אלא שמסר האב או שלוחיו לשלוחי הבעל כיון שעל ידי כך יוצאה מרשות האב לענין הפרה כשנתארמלה או נתגרשה וחזרה לו דין הוא שיהיו נדריה קיימין מאחר שיצאתה מרשותו שעה אחת והכי תניא בפרק נערה שנתפתתה בברייתא דרבי ישמעאל שהזכרתי בסמוך ומיהו מ"ש רבינו אלא לענין נדרים שתדור אחר מיתת הבעל משמע דא"א לומר דקאי אכנסה ממש דהא משהשיאה אין לאביה בה רשות כדתנן בפרק נערה שנתפתתה אלא אמסרה לו האב או שלוחיו קאי ולטעמי' אזיל דלא חשיב ליה נישואין אבל לפי מ"ש דחשיב נישואין בהא נמי אין לו רשות בה אפי' לנדרים שתדור אחר מיתת בעלה ואפי' לפי דעתו דלא חשיב נישואין מכל מקום כיון שעל ידי כך יצאתה מרשות האב לגמרי אין סברא לומר שתחזור עוד לרשותו אפי' לנדרים שתדור לאחר מיתת הבעל וכ"נ מפשט דברי רש"י אברייתא דרבי ישמעאל שהזכרתי בסמוך:

סעיף קטן כג

כנסה ונדרה ולא שמע הבעל וכו' אף על פי שהארוס מיפר בקודמין כלומר אם נדרה כשהיא ארוסה ונתגרשה וחזרה ונתארסה לארוס זה או לאחר אביה וארוס האחרון מפירין לה וא"כ ה"נ הו"ל להפר וגם לא שמע קודם גירושין כלומר דאילו שמע קודם גירושין הוה אמרינן דמש"ה אינו יכול להפר דגירושין כהקמה דמי אבל כיון דלא שמע קודם גירושין הו"ל להפר ואפ"ה אינו יכול להפר משום דאין הארוס מיפר אלא בשותפות

האב והכא כיון דאב אינו יכול להפר לפי שכשכנסה יצאתה מרשותו בעל נמי א"י להפר ודברים ברורים הם ומיהו מ"ש אינו יכול להפר מה שנדרה תחילה דמשמע דמה שנדרה עכשיו יכול הוא להפר לטעמיה אזיל שכתב בסמוך דחוזרת לרשות האב לנדרים שתדור אחר שנפטר מבעל ולפי מה שפירשתי שם דבריו האי כנסה היינו שנמסרה לשלוחי הבעל אבל בנכנסה לחופה מודה דאינה חוזרת עוד לרשות האב כלל וכבר כתבתי שם דמשמע לי דנמסרה לשלוחי הבעל נמי אינה חוזרת עוד לרשות האב כלל דמסירה לשלוחי הבעל הוי נישואין:

סעיף קטן כד

מת האב משנתארסה אין הבעל יכול להפר ל"מ אם לא הפר האב חלקו קודם שמת וכו' ברייתא בפ' נערה המאורסה (נדרים סח:) שמע אביה והפר לה ולא הספיק הבעל לשמוע עד שמת האב זו היא ששנינו מת האב לא נתרוקנה רשות לבעל:

סעיף קטן כה

ומ"ש ואפי' שמע הבעל קודם שמת וכו' כ"כ הרמב"ם בפי"א מה' נדרים ואף ע"ג דתניא ולא הספיק הבעל לשמוע צ"ל שהוא סובר דלאו דוקא הוא וכמ"ש הר"ן בשם רבנן קמאי וצ"ל דאורחא דמילתא נקט דמשום דלא הספיק לשמוע לא הפר שאם היה שומע היה מיפר אבל אה"נ שאם שמע ולא הפר נמי אינו יכול להפר דלעולם אין הארוס מיפר אלא בשותפות ולפי גירסת הרא"ש שאכתוב בסמוך בהדיא תני דאפי' שמע הבעל קודם שמת אינו יכול להפר ואפשר דהרמב"ם נמי הוה גריס הכי ולפיכך כ"כ:

סעיף קטן כו

ומ"ש או שמע הבעל והפר חלקו וכו' שם בברייתא שמע בעל והפר לה ולא הספיק האב לשמוע עד שמת אין הבעל יכול להפר שאין הבעל מיפר אלא בשותפות והרא"ש גורס שמע הבעל ולא הפר לה ולא הספיק האב לשמוע עד שמת האב אין הבעל יכול להפר שאין הבעל מיפר אלא בשותפות וכתב עליה קמ"ל הך בבא דלא תימא דהא דאמרינן לא נתרוקנה רשות לבעל ה"מ היכא דלא שמע בחיי האב אבל היכא דשמע בחיי האב והיה ראוי להפר אם מת האב יפר הכל קמ"ל עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך שגם הרמב"ם כתב בזה דאינו יכול להפר:

סעיף קטן כז

שמע אביה והפר לה ולא הספיק הבעל לשמוע עד שמת אין האב יכול להפר חלקו שם (סט:) בברייתא פלוגתא דב"ש וב"ה והלכה כב"ה דאמרי אין האב יכול להפר:

סעיף קטן כח

וכתב הרמב"ן דוקא שמת ביום שלאחר שמיעה אבל אם מת ביום שמיעה חוזר ומיפר הכל ביחד והרמב"ם כתב שאם חזרה ונתארסה בו ביום שהאב חוזר ומיפר עם הארוס השני כך הוא הגירסא הנכונה ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפי"א מהל' נדרים ונראה שטעמו מדגרסינן התם (עא.) תניא כוותיה דשמואל נערה המאורסה אביה ובעלה מפירין נדריה כיצד שמע אביה והפר לה ולא הספיק הבעל לשמוע עד שמת ונתארסה בו ביום ואפי' ק' פעמים אביה ובעלה האחרון מפירין נדריה שמע בעלה והפר לה ולא הספיק האב לשמוע עד שמת הבעל חוזר ומיפר חלקו של בעל א"ר נתן הן הן דברי ב"ש אבל ב"ה אומרים אין יכול להפר וסובר דבבא קמייתא ד"ה היא ולא פליגי אלא בבבא בתרייתא וכ"כ הר"ן שפירשו מקצת הראשונים וכ' דמש"ה קתני נתארסה בו ביום דאי נתארסה ביום של אחריו כיון דכשמת בעל נתרוקנה רשות לאב ולא הפר בו ביום קיימיה לנדריה:

סעיף קטן כט

ומ"ש רבינו ואינו נראה דכיון שאינו יורש חלק ארוס ראשון מפני קלישותו היאך יכול עוד להפר גם הר"ן הוקשה לו כן ותירץ דבשלא חזרה להתארס איכא שינוי רשות דמנתיק ליה האי נדרא מארוס לאב כל היכא דקליש לא מצי מנתיק אבל היכא דאיכא ארוס אחרון חזינן להאי ארוס אחרון ככרעיה דראשון וכיון דמארוס לארוס קאתיא אע"ג דאקליש ליה נדרא מצי אב ובעל להפר דכה"ג לאו אינתוקי הוא מיהו כתב שהתוס' פירשו דכי א"ר נתן הן הן דברי ב"ש וכו' אתרתי בבי קאי דבבבא דרישא נמי פליגי ב"ה ואמרו דאין אביה ובעלה האחרון מפירין נדריה וכ"כ הרא"ש ז"ל: כתב הרמב"ם בפי"א שמע ארוס ראשון והפר ומת ואחר כך שמע האב ונתארסה לאחר בו ביום אביה ובעלה האחרון מפירין נדריה ואע"ג דהיינו בבא בתרייתא דברייתא דאמרי ב"ה אינו יכול להפר מפרש הרב ז"ל דהיינו לומר דאינו יכול האב להפר לבדו אבל בשותפות דארוס אחרון מצי למיפר ולעיל נתבאר שדעת הרא"ש ורבינו דהפר לה ארוס ומת נתרוקנה רשות לאב ומיפר לה לבדו כאידך ברייתא דקתני הכי סתם ונראה דלדעתם ז"ל ההיא ברייתא איירי בשלא חזרה ונתארסה ומש"ה לד"ה מיפר אב לבדו אבל האי ברייתא מיירי בשחזרה ונתארסה ומש"ה אין האב מיפר לבדו לב"ה:

סעיף קטן ל

נדרה והיא ארוסה ומת הבעל וכו' האב והארוס האחרון מפירים נדריה ואם לא שמע האב בו ביום ונתארסה לאחר ושמע אח"כ אפי' אחר כמה ימים האב והארוס האחרון מפירין ביחד ביום שישמעו משנה שם (עא.) נדרה והיא ארוסה נתגרשה בו ביום

נתארסה בו ביום אביה ובעלה האחרון מפירין נדריה ובגמרא (שם) מנלן דארוס אחרון מיפר נדרים שנראו לארוס ראשון אמר שמואל אמר קרא ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה נדרים שהיו עליה קודם דילמא ה"מ שלא נראו לארוס ראשון אבל נראו לארוס ראשון לא מצי מיפר ארוס אחרון עליה קרא יתירא הוא ותניא כוותיה דשמואל והחליף רבינו ונתגרשה דקתני מתני' וכתב במקומו ומת הבעל והטעם משום דאיבעיא לן בגמרא גירושין אי הויא כהקמה ולא איפשיטא וכמו שיתבאר בסמוך וכיון דרבינו מיירי אף אחר שמיעת ארוס ראשון את"ל דגירושין כהקמה דמי א"כ לא היו יכולין להפר האב והארוס האחרון לפיכך נקט ומת הבעל:

סעיף קטן לא

ומ"ש בשם הרמב"ם דאין ארוס מיפר נדרים ששמע ארוס ראשון וכתב עליו דלא נהירא ונראה דטעמא דלא נהירא ליה היינו משום דהא אמר שמואל דאפי' נדרים שנראו לארוס ראשון מיפר ארוס אחרון והאב ותניא כוותיה ול"נ דל"ק מידי על הרמב"ם ז"ל שהרי בפי"א מהל' נדרים כ' נערה ארוסה שנדרה ושמע אביה ולא שמע ארוסה ונתגרשה בו ביום ונתארסה לאחר בו ביום אפי' למאה אביה ובעלה האחרון מפירין נדריה שנדרה בפני ארוס ראשון מפני שלא יצאתה לרשות עצמה שעה אחת שעדיין היתה ברשות האב מפני שהיא נערה וכתב עוד נערה מאורסה שנדרה ולא שמע אביה ולא בעלה ונתגרשה ונתארסה לאחרים אפי' לאחר כמה ימים כשישמע האב והבעל האחרון מפירין נדריה שנדרה בפני ארוס הראשון הואיל ולא שמע אותם הארוס הראשון עכ"ל והטעם שהתנה שלא שמע אותם הארוס הראשון היינו משום דכתב המתני' כצורתה דמיירי בשנתגרשה והשתא את"ל דגירושין כהקמה דמי אם איתא דשמע ארוס ראשון לא היו יכולים להפר אביה ובעלה האחרון ולפיכך הוצרך [לכתוב] בשלא שמע הארוס הראשון כי היכי דלא נפשוט מינה דגירושין כשתיקה דמי והכי איתא בהדיא בגמ' דבעינן למיפשט ממתניתין שגירושין כשתיקה דמי דאי כהקמה דמי מי מצי מיפר ארוס האחרון נדרא דאוקים ארוס ראשון ודחינן הב"ע בשלא שמע ארוס ראשון ומקשינן א"ה מאי אירי בו ביום אפי' לאחר ק' ימים נמי (ומתרץ) בשלא שמע ארוס ושמע אב דבו ביום הוא דמצי מיפר האב מכאן ואילך לא מצי מיפר והרמב"ם לא נקט בשמע אב כדי לאשמועינן רבותא דנתגרשה ונתארסה אפי' לאחר כמה ימים יכולין להפר וכיון דנקט בנתגרשה כצורתה דמתני' הוצרך להתנות שלא שמע ארוס ראשון כי היכי דלא נשמע מינה דפשיטא לן דגירושין כשתיקה דמי ויקשה למה שכתב בסמוך בדסופקי מספקא לן אבל היכא דמת ארוס ראשון פשיטא דאביה ובעלה האחרון מפירין נדריה אפי' שמען ארוס ראשון וכדקאמר שמואל

בהדיא ותניא כוותיה ואע"ג דשמואל משמע מהאי מימרא דס"ל דגירושין כשתיקה דמי וכמו שפירשו הרא"ש והר"ן ואנן אמרינן דספוקי מספקא לן וא"כ הא דשמואל לא ברירא לן דתיהוי הלכתא כוותיה איכא למימר דהיינו דוקא בנתגרשה מארוס ראשון אבל היכא דמת פשיטא דהלכה כוותיה דאפי' שמע הארוס ראשון מצי אחרון להפר עם האב דהא ליכא מאן דפליג עליה בהא ועוד דתניא כוותיה ורבינו לא עלה על דעתו שהרמב"ם מחלק בין מיתה לגירושין ולפיכך כתב בשמו דבמת צריך שלא ישמע הארוס והוא ז"ל לא כן ידמה דדוקא בנתגרשה הוא דקאמר הכי ולא במת וכדפרישית:

סעיף קטן לב

והא דאמרי' שחוזרת לרשות האב לבטל מה שנדרה תחת הבעל והוא שמען דוקא כשמת הבעל מן האירוסין אבל אם גירשה לא דמיבעי' לן אי גירושין כהקמה דמי ולא איפשיטא שם (עא:) ופסק הרא"ש דכיון דלא איפשיטא נקטינן לחומרא וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן ומיהו בשם הרשב"א כתב דמדאמר שמואל דארוס אחרון מיפר נדרים שנראו לארוס ראשון שגירשה שמעינן דס"ל גירושין כשתיקה ולא כהקמה והכי נקטינן אבל הרמב"ם בפי"א מה' נדרים פסק כדברי הרמב"ן והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן לג

ומ"ש הילכך שמע בעלה וגירשה אין האב יכול להפר לא לבדו ולא בשותפות עם ארוס אחר ואפילו עם הארוס הראשון נמי לא אם החזירה כלומר אפי' גירשה והחזירה ביום השמיעה וכל זה פשוט דכיון דמספיקא אמרי' דגירושין כהקמה דמי כיון דהקים לה שוב אינו יכול להפר אפי' הוא עצמו וכ"ש שלא יפר האב לבדו או בשותפות עם ארוס אחר:

סעיף קטן לד

ומ"ש אבל אם לא שמע בעלה נדרה וגירשה הוי דינה כמו לא שמע ומת לכל דבר פשוט הוא דהא לא איבעיא לן גירושין אי דמי כהקמה אלא היכא דשמע קודם גירושין אבל לא שמע קודם גירושין פשיטא דליכא למימר ביה דגירושין הוא כהקמה ובהדיא אמרינן דבעיין למאי נ"מ כגון שנדרה ישמע בעלה גירשה ואהדרה ביומא דמשמע דהיכא דלא שמע בעל קודם גירושין לא איבעיא לן דהא ודאי פשיטא דליכא למימר ביה דליהוו גירושין כהקמה:

סעיף קטן לה

אין האב מיפר נדרי בתו ולא הבעל נדרי אשתו אלא ביום שמעם זה מבואר בכתוב: ומ"ש ודוקא כל היום ולא מעת לעת וכו' משנה בפ' נערה המאורסה (נדרים עו:) ואף ע"ג דמייתי בגמרא (שם) ברייתא דאיכא תנאי דס"ל מעת לעת הא איפסיקא בגמ' דלית הלכתא כוותייהו אף ע"ג דאיכא ספרים דגרסי בגמ' דהלכתא כוותייהו כבר כתב הרא"ש

שר"ח והרי"ף לא גרסי הכי וראוי להחמיר כמותם עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפי"ב מה' נדרים וכ"פ סמ"ג:

סעיף קטן לו

ומ"ש ואם עבר היום ושתק אפי' לא כיון בשתיקתו אלא לצערה אינו יכול להפר מסקנא בגמ' בס"פ נערה המאורסה (נדרים עט.) וכ"פ הרמב"ם בפ' י"ב מה' נדרים וז"ל שמע האב או הבעל ושתק כדי לצערה אע"פ שלא היה בלבו לקיים נדרה הואיל ועבר היום ולא הפר ולא ביטל נתקיימו נדריה וכ"פ הר"ן וכתב עוד הר"ן דשותק ע"מ לקיים לאלתר שוב אינו יכול להפר אפי' בו ביום:

סעיף קטן לז

ומ"ש ואם שתק מפני שאינו יודע שיש ביד הבעל להפר או אפי' יודע אלא שנדרה נדר שהוא סבור שאינו יכול להפר וכו' משנה בפ' בתרא דנדרים (דף פז.) יודע אני שיש נדרים אבל איני יודע שיש מפירים יפר יודע אני שיש מפירים אבל איני יודע שזה נדר רמ"א לא יפר וחכ"א יפר וידוע דהלכה כחכמים ובגמ' בס"פ נערה המאורסה (נדרים דף עט.) מייתי משנה זו ופירשוה הרא"ש והר"ן יודע אני שיש נדרים שנדרה אשתו הוו נדרים אבל ביום ששמעתי לא הייתי יודע שהבעל יכול להפר נדרי אשתו יפר באותו יום שלמד שהבעל יכול להפר דההוא יומא הוי לדידיה יום שמיעה: אבל איני יודע שזה נדר. כלומר שזה מן הנדרים שהבעל מיפר רמ"א לא יפר אחר יום שמיעה וחכ"א יפר דכיון שלא ידע הפרת נדר זה לא מיקרי יום שמיעה וכן פי' הרמב"ם משנה זו וכך הם דבריו בפי"ב מה' נדרים: כתב הרשב"א בתשובה שמי שנדרה אשתו וקיים לה באחד מלשונות של הקמה וכסבור שאינו לשון הקם ובו ביום הפר לה דהקמתו הקמה ולא דמי ליודע אני שיש נדרים וכו' דהתם היינו טעמא דכיון שאינו יודע שיש נדרים ושיש מפירים אע"פ ששמע בנדר אין זו שמיעה ולא קרינן ביה ביום שמעו אבל היכא דידע שיש נדרים ויש מפירים הויא שפיר שמיעה ואי טעה בהקמתו אין בכך כלום וה"ה למי שיודע שיש נדרים ומפירים אבל לא ידע שצריך להפר ביום שמעו דכיון שעבר יום שמיעה אינו יכול להפר וכתב עוד שאם נשאל על ההקם הפרתו שהפר הפרה וא"צ לחזור ולהפר דכיון דחכם עוקר הנדר מעיקרו הרי עקר הקם מעיקרו ונמצאת הפרה במקומה עומדת: כתב הר"ש בר צמח בעל שקיים נדר אשתו והלכה לפני ג' הדיוטות והתירו לה מותר:

סעיף קטן לח

ומ"ש וכיון שאין מפירין אלא עד שתחשך מפירין בשבת אפי' נדר שאינו לצורך השבת כיון שאם לא יפר היום לא יוכל עוד להפר פשוט בגמרא סוף פ' נערה המאורסה (נדרים

עו: עז.) וכתב הרמב"ם בפי"ג מהל' נדרים ולא יאמר לה בשבת מופר ליך כדרך שאומר בחול אלא מבטל בלבו ואומר לה טלי אכלי טלי ושתי וכיוצא בזה עכ"ל. וכתבו רבינו לקמן בסימן זה:

סעיף קטן לט

אין האב ולא הבעל יכולין להפר עד שישמעו וכ"ש שחרש אינו יכול להפר וכו' בפרק נערה המאורסה (נדרים עב.) בעי רמי בר חמא בעל מהו שיפר בלא שמיעה ושמע אישה דוקא או לאו דוקא ואהדריה למפשטא מכמה מתנייתא ודחו להו ובתר הכי גרסינן (עג.) בעי רמי בר חמא חרש מהו שיפר לאשתו פי' המדבר ואינו שומע את"ל בעל מיפר בלא שמיעה משום דבר מישמע הוא אבל חרש דלאו בר מישמע הוא לא היינו דרבי זירא דאמר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכולי אמר רבא ת"ש ושמע אישה פרט לאישה חרש ש"מ וכתב הרא"ש דבעיא קמא לא איפשיטא כלומר ואזלינן לחומרא וכ"פ סמ"ק אבל הר"ן כתב בשם הרמב"ן דכיון דקאמר את"ל בעל מיפר בלא שמיעה ומסמיך לה נמי אדרבי זירא משמע דהכי קי"ל וזהו דעת הרמב"ם בפי"ב מהלכות נדרים וכ"פ סמ"ג וכתב רבינו ירוחם דאפי' לדעת הרא"ש אם אחר שהפר שמע א"צ לחזור ולהפר כשישמע:

סעיף קטן מ

השוטה אינו מיפר וכו' קטן אין לו אישות לפיכך אינו מיפר כ"כ הרמב"ם בפי"ב:

סעיף קטן מא

אין האב ולא הבעל מפירין עד שתדור בפרק נערה המאורסה (נדרים עה.) איפליגו ר"א וחכמים במתני' והלכה כחכמים דאמרי דהאומרת לאשתו כל נדרים שתדורי עד שאבוא ממקום פלוני הרי הן מופרים אינו מופר משום דא"ק אישה יקימנו ואישה יפרנו את שבא לכלל הקם בא לכלל הפר לא בא לכלל הקם לא בא לכלל הפר: ומ"ש אבל משנדרה מפירין אע"פ שלא חל הנדר כיצד אמרה קונם ככר זה עלי אם אלך למקום פלוני וכו' פלוגתא דרבי נתן ורבנן: (ב"ה בפרק בתרא דנדרים פ"ט וצ') ופסקו הרא"ש והר"ן בשם הרמב"ן כרבנן דאמרי דבהפרה אע"פ שלא חל הנדר מיפר וכ"פ הרמב"ם בפי"ב וכתב ר"י בשם ה"ר יונה דהיינו דוקא בתולה בזמן משום דממילא חייל אבל תולה במעשה אינו מיפר עד שיחול: כתב הרמב"ם שהבעל מיפר לב' נשיו כאחת וכן האב לב' בנותיו בפרק י"ב וטעמו מדגרסינן בפ' נערה המאורסה (נדרים עג.) איבעיא להו בעל מהו שיפר לב' נשיו בבת אחת אותה דוקא או לאו דוקא וכתב הר"ן דבאב נמי מיבעיא ליה דהא כתיב ביה אותה אמר רבינא ת"ש אין משקין ב' סוטות כאחת מפני שלבה גם בחבירתה רבי יהודה אומר לא מן השם הוא זה אלא משום שנאמר והשקה אותה לבדה ומפרש הרמב"ם

דרבינא מרבנן פשיט לבעיין דלא משמע להו אותה דוקא דהא יהבי טעמא מפני שלבה גס בחבירתה והכי איתא בתוספתא בשם רבי יוסי בר' יהודה ור"א בר"ש שאם היו על אשתו ה' נדרים או שהיו לו ה' נשים ונדרו פולן ואמר מופר לכם כולן מופרין אבל הרא"ש והר"ן כתבו בשם הרמב"ן דבכמה דוכתי דכ"ע דרשי אותה דוקא ות"ק דאמר מפני שלבו גס בה לא פליג אדיוקא דאותה אלא טעמיה דקרא קא מפרש:

סעיף קטן מב

אין יכולין לעשות שליח לא להקמה ולא להפרה פלוגתא דרבי יאשיה ור' יונתן בפ' נערה המאורסה (נדרים עב.) ופסק שם הרא"ש דהלכה כר' יאשיה דמחמיר וכ"כ הרי"ף בפ' השואל וכ"כ הרמב"ם בפי"ג מהלכות נדרים וטעמא משום דכתיב אישה יקימנו ואישה יפירנו דמשמע הוא עצמו ולא שלוחו ומבעל נשמע לאב דהוא עצמו מיפר ולא שלוחו:

סעיף קטן מג

צריך שיכוין לשם האשה שמיפר כיצד נדרו אשתו וסבור שנדרה בתו וכו' משנה שם (פו.) ודייק לה בגמרא מקרא וכתב הרמב"ם בפי"ב שיש לו להפר כל יום ידיעה שנית ופשוט הוא דהא ידיעה קמייתא לא היתה ידיעה: וכתב הר"ן דאם קיים בידיעה קמייתא כיון דבטעות הוה לאו כלום הוא ואם רצה להפר בידיעה שנייה מיפר והכי איתא בתוספתא:

סעיף קטן מד

וה"מ שלא נודע לו תוך כדי דיבור של הפרה אבל אם נודע לו תוך כדי דיבור ורצה גם בהפרה זו הוי הפרה כלומר ואע"פ שלא חזר והפר לה בפיו הוי הפרה כ"כ שם הרא"ש וטעמו מדרמי בגמרא אמתני' הא דתניא אמרו לו מת אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה ושני רב אשי כאן תוך כדי דיבור כאן לאחר כדי דיבור ומפרש ז"ל דהיינו לומר דמתני' כשנודע לו אחר כדי דיבור ובריייתא כשנודע לו תוך כדי דיבור:

סעיף קטן מה

ומ"ש עוד רבינו אמרו לו נדרה אשה בתוך ביתך סתם והפר הוי הפרה וכו' כלומר וסבור שנדרה בתו ונמצא שנדרה אשתו אע"פ שלא נמצא אלא אחר כדי דיבור הרי הוא מופר והוא שרוצה בהפרת אשתו כ"כ הרא"ש שם וטעמו מדשני בגמרא (שם) ארומיא דברייתא אמתני' ל"ק כאן בסתם כאן במפרש כלומר ברייתא בשאמרו לו סתם מת לו מת וכסבור שהוא אביו וקרע ונמצא שהוא בנו ומתני' בשאמרו לו בפירוש נדרה אשתו ואחר כך נמצאת שהיא בתו ומש"ה לא הויא הפרה אבל אם אמרו לו סתם נדרה אשה בביתך וכסבור שהיא אשתו והפר ונמצאת שהיא בתו או איפכא אה"נ דהוי מופר ואע"ג דרב אשי משני כאן תוך כדי דיבור וכו' כבר כתב הר"ן דלאו לאיפלוגי אאידך שינוייא

אתא. ומיהו הרמב"ם בפי"ב השמיט ב' דינים אלו ונראה שטעמו משום דסבר דהני תרי שינויי פליגי אהדדי בדינא הילכך לא נקטי' כחד מינייהו דספק של תורה להחמיר אבל קשה דהו"ל למיכתב דינא דנפיק אליבא דשינוייא דרב אשי דכיון דבתראה הוא כוותיה קי"ל ואפשר דאידך שינויא סתם תלמודא משני ליה איכא למימר דלא קי"ל כרב אשי גבי סתם תלמודא:

סעיף קטן מו

כל ההפרה תלויה בשעת הנדר כיצד אם בשעת הנדר היתה נשואה וכו' משנה בפרק בתרא דנדרים (פח: פט.):

סעיף קטן מז

ומ"ש או שאמרה קונם עלי ככר זה לאחר שתתאלמן וכן מ"ש אמרה קונם עלי לאחר שאנשא שם בברייתא פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע ופסק הר"ן כר"ע דאמר הכי וכ"פ הרמב"ם בסוף הל' נדרים וכתב דה"ה אם היתה ארוסה בשעה שנדרה וחל הנדר אחר שנשאת לו דאינו יכול להפר ופשוט הוא:

סעיף קטן מח

נדרה משני דברים כאחד כגון שאמרה קונם תאנים וענבים עלי קיים לאחד מהם וכו' משנה שם (פז.) ולשון המשנה הפר לתאנים אינו מופר עד שיפר אף לענבים ורבינו מפרש אינו מופר כלל אף לתאנים ופסק הרא"ש כסתם מתני' אבל הרמב"ם פסק בפי"ג דבין בהקמה בין בהפרה מה שקיים קיים ומה שהפר מופר וטעמו מדאמרינן בגמרא זו דברי רבי ישמעאל וחכמים אומרים מקיש הקמה להפרה מה הפרה מה שהפר הפר אף הקמה מה שקיים קיים ופסק כחכמים ואף ע"ג דסתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם דמתניתין שאני הכא דלישנא דאמרינן זו דברי ר' ישמעאל אבל חכמים אומרים משמע דכחכמים קי"ל וצ"ל שהוא ז"ל מפרש אהא דתנן אינו מופר היינו שאין כל הנדר מופר אבל מה שהפר מיהא מופר דאם לא כן היכי אמרי חכמים מה הפרה מה שהפר הופר דמשמע דכ"ע מודו בהכי:

סעיף קטן מט

ומ"ש ואם אמרה קונם תאנים עלי קונם ענבים עלי שתי נדרים הם וכו' שם במשנה ולהרא"ש איצטריך לכתבו רבינו דאילו להרמב"ם אפי' אומר קונם תאנים וענבים עלי הוי כאילו שני נדרים הם:

סעיף קטן נ

כיצד היא הפרה אומר לה מופר ליכי ג"פ נראה שלמד כן ממ"ש לענין התרת נדרים ג"פ:

סעיף קטן נא
ומ"ש ודוקא בזה הלשון אבל אם לא אמר לה לשון הפרה וכו' בס"פ נערה המאורסה (נדרים עז:) תניא האומר לאשתו כל נדרים שתדורי אי איפשי שתדורי אין כאן נדר לא אמר כלום וכתב הרא"ש הא דקאמר שתדורי לאו דוקא אלא היינו שנדרת ואפ"ה אינו מופר משום דבעינן שיזכיר לשון הפרה והכי איתא בירושלמי דפירקין הבעל שאמר אין כאן נדר אין כאן שבועה לא אמר כלום: ודע דאומר בטל ליכי הוי כאומר מופר ליך והכי איתא בירושלמי שהביא הרא"ש והכי איתא בברייתא בגמ' ומ"ש ואפי' אמר לה מותר לך בלשון התרת חכם אינו כלום שם מימרא דר' יוחנן ויליף לה מקרא:

סעיף קטן נב
ומ"ש אבל קיום הוי בכל לשון שיאמר לה שנראה ממנו שרוצה בקיומו וכו' שם ברייתא ונתן הרא"ש טעם לדבר דכיון דאם שתק ביום שמעו הוי מקויים מועיל בו לשון כל דהוא לשלא יוכל להפר עוד אפי' בו ביום:

סעיף קטן נג
ומ"ש יפה עשית אין כמותך אם לא נדרת הייתי מדירך פשוט הוא דאו או קתני דבחד מהני תלת לישני סגי: (ב"ה) ואיתא בס"פ נערה המאורסה (שם): כתב הרשב"א שאם נדרה לשתי שנים ואמר לה הבעל אם הייתי יודע שדעתך לידור הייתי מכריחך שתדורי לה' שנים דבר פשוט הוא דהוי הקם וכתב עוד דבלשונות של הקמה אין לחלק בין שהיו יודעים ומכירים שהוא אומר לקפח אותה בדבריו או מפני שהוא רוצה בנדרה דהא קי"ל בשותק ע"מ להקניטה דאינו יכול להפר:

סעיף קטן נד
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפי"ג וכתב עוד שם אבל אם אמר לה אי איפשי שתדורי או אין כאן נדר ה"ז לא הפר וכן האומר לה מותר ליך מחול ליך שרוי ליך וכל כיוצא בענין לא אמר כלום שאין האב או הבעל מתיר כמו החכם ע"כ ונראה שהטעם שכתב דאומר בטל או אין נדר זה כלום דהוי מופר היינו מדלא מיעט בברייתא אלא אומר אי איפשי שתדור או אין כאן נדר משמע דדוקא הני הוא דלא מהני אבל כל שאר לישני דמשתמעי עקירת הנדר מהני בר מלשון התרת חכם דהא מיעטה רבי יוחנן בהדיא:

סעיף קטן נה
ומ"ש וא"א כתב כסברא ראשונה היינו לומר דאומר אין נדר זה כלום לא מהני אבל אומר בטל ליך כבר כתבתי דנראה דגם להרא"ש מהני ובתוספתא דנדרים פ"ו תניא אין זה נדר לא אמר כלום והכי איתמר בירושלמי פרק נערה וכדברי הרא"ש והרמב"ם נראה דלא חש לה כיון שלא נזכרה בגמרא דידן:

סעיף קטן נו

חישב לשון הפרה בלבו ולא הוציאו בשפתיו אינו כלום בד"א שלא אמר לה טלי ואכלי וכו' בפרק נערה מאורסה (עז.) תניא לא יאמר אדם לאשתו בשבת מופר ליכי בטל ליכי כדרך שאומר בחול אלא אומר לה טלי אכלי ושתי והנדר בטל מאליו אמר רבי יוחנן וצריך שיבטל בלבו תניא ב"ש אומרים בשבת מבטל בלבו בחול מוציא בשפתיו ובית הלל אומרים אחד זה ואחד זה מבטל בלבו וא"צ להוציא בשפתיו וכתב הרא"ש דיש מפרשים דפלוגתא דב"ש וב"ה קאי אהיכא דאמר לה טלי אכלי אבל היכא דלא אמר לה טלי אכלי לא מהני הפרה בלב ואף על פי שממ"ש שם הרא"ש בשם רא"מ נראה דצריך שיבטל בלבו דקאמר רבי יוחנן היינו שאינו צריך להשמיע הביטול לאזניו אבל מכל מקום צריך להוציא בשפתיו לא משמע ליה לרבינו פשט מימרא דרבי יוחנן הכי:

סעיף קטן נז

ומ"ש ומיהו טוב לשנות בשבת מבחול וכו' פשוט דהיינו ברייתא דלא יאמר אדם לאשתו בשבת מופר ליכי וכו' ופי' הר"ן הטעם משום דכל דאפשר לשנויי משנינן ומשמע לרבינו מדקתני לא יאמר בשבת כדרך שאומר בחול דטוב לומר בחול לשון הפרה בהדיא: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם פ' רא"ם דטלי ואכלי אינה הפרה עד שיבטל בלבו וכן עיקר עכ"ל וכתב עוד אשה שנדרה והתפיס בה אחר שאמר ואני כמותה והפר לה בעל או אב היא מותרת והמתפיס אסור:

סעיף קטן נח

ומ"ש ועבד כנעני שאסר על עצמו בשר או יין אינו חל כלל וכו' בפרק בתרא דנזיר (סא. סב:) תניא למה רבו כופהו לנזירות אבל לא לנדרים ושבועות ואסיקנא דה"ק אין רבו צריך לכפותו לנדרים ושבועות משום דאמר קרא להרע או להטיב מה הטבה רשות אף הרעה רשות יצא להרע לאחרים שאין רשות בידו והביאו הרא"ש בס"פ נערה המאורסה וכתב פי' אם נדר העבד או נשבע על דבר שיש בו עינוי נפש ואצ"ל בנדרים שיש בהם ביטול מלאכה לרב דאין הנדר והשבועה חלין כלל אלא אוכל ושותה ועושה מלאכה דהרעת אחרים היא כי היכי דלא ליכחוש חיליה והיינו דקאמר א"צ לכפותו לנדרים ושבועות דלא חל הנדר כלל:

סעיף קטן נט

ומ"ש ואם קבל עליו נזירות חל עליו וכו' משנה שם נשים ועבדים יש להם נזירות חומר בנשים מבעבדים שהוא כופה את עבדו ואינו כופה את אשתו חומר בעבדים מבנשים שהוא מיפר נדרי אשתו ואינו מיפר נדרי עבדו הפר לאשתו הפר עולמית הפר לעבדו יצא לחירות ומשלים נזירתו ומפרש בגמרא דטעמא דחל עליה נזירות היינו משום דכתיב ואמרת אליהם לרבות את העבדים ואפילו הכי כופהו רבו לשתות יין מדרשא דקראי

ואינו עובר בבל יחל כל זמן שהוא תחת רבו מפני שאין נפשו קנויה לו אבל כשנשתחרר חל עליו חובת נזרו וצריך להשלים נזירתו:

סעיף קטן ס

והרמב"ם כתב יכול אדם לבטל נדרי אשתו וכו' ז"ל בפי"ג מהלכות נדרים המבטל נדרי אשתו או בתו אין צריך לומר כלום ונתבטלו כל הדברים ומהו הביטול שיכוף אותה לעשות דבר שאסרה אותו אבל ההפרה אינו כופה אותה אלא מיפר לה ומניחה אם רצתה עושה ואם רצתה אינה עושה כיצד נדרה או נשבעה שלא תאכל או שלא תשתה ואמר לה מופר לך ה"ז הפרה ומותרת לאכול ולשתות נטל ונתן לה ואמר לה טלי אכלי טלי ושתי הרי זו אוכלת ושותה והנדר בטל מאליו המיפר נדרי בתו או אשתו צריך להוציא בשפתיו ואם הפר בלבו אינו מופר אבל המבטל א"צ להוציא בשפתיו אלא מבטל בלבו בלבד וכופה אותה לעשות בין עשתה בין לא עשתה בטל הנדר עכ"ל וביאר דבריו בפי' המשנה ס"פ נערה המאורסה שכתב שם לא יאמר אדם לאשתו בשבת מופר ליכי כדרך שהוא אומר בחול אלא אומר לה טלי אכלי טלי שתי והנדר בטל מאליו וצריך שיבטל בלבו ואם א"א שיבטל נדרה בשבת במעשה שיכריחנה כמו שזכרנו יבטל בלבו לפי שכך הוא לשון התוספתא יבטל בלבו וא"צ להוציא בשפתיו בין בחול בין בשבת ומה שאמרו הפר בלבו אינו מופר שזה מורה שצריך להוציא בשפתיו אינו סותר מה שאמרו מבטל בלבו וא"צ להוציא בשפתיו לפי שהביטול קשה לבעל מן ההפרה לפי שעניין הפרה הוא שיתיר הקשר שקשרה ונשאר הענין כמו שהיה קודם שבועתה אם תרצה תעשהו ואם לא רצתה לא תעשהו והביטול הוא שיכריחנה לעשות הדבר שנשבעה שלא לעשותו כמו שביארנו אומר לה טלי אכלי ושתי וא"צ להוציא בשפתיו עכ"ל והר"ן כתב בשם התוספות כדעת הרא"ש וכתב ויש להרמב"ם בזה דרך אחרת שאינה מחוורת וכבר השיגו בה הראב"ד עכ"ל:

סעיף קטן סא

ומ"ש ואם קיים בלבו קיים אע"פ שלא הוציאו בשפתיו וכו' עד בתכ"ד ג"ז כתב בפי"ג מהלכות נדרים והוא מבואר בס"פ נערה המאורסה בברייתא (נדרים דף עט.) קיים בלבו קיים הפר בלבו אינו מופר קיים אינו יכול להפר הפר אינו יכול לקיים:

סעיף קטן סב

ומ"ש אם לא בתוך כדי דיבור הוא מדקי"ל דבכל דוכתא תוך כדי דיבור כדיבור דמי בר ממגדף ומקדש ומגרש ועע"ז כדאיתא בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קכט:) ובפרק בתרא דנדרים (פז.) ומאחר שדברים אלו תלמוד ערוך הם ולא פליג בהו הרא"ש יש לתמוה על רבינו דמסדר דבריו נראה דפליג בהו שאל"כ הו"ל להקדים לכתוב וכאשר כתבתי הוא

שיטת הרא"ש ואיכא למימר דבדין הו"ל למעבד הכי אלא שמאחר שהתחיל לכתוב דברי הרמב"ם לא רצה להפסיק בהם ומיהו יש לתמוה עליו למה הפסיק בדין עבד כנעני בין סברת הרא"ש לסברת הרמב"ם בדיני הפרת אשה. כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות שבועות אמרו לו אשתך נדרה ואמר בלבי היה להפר לה והפרתי שומעין לו אמרו לו נדרה והוא אומר לא נדרה וכיון שראה אותם שהעידו עליו אמר בלבי היה להפר אין שומעין לו :

סעיף קטן סג

אמר לה קיים ליכי ומופר ליכי ולא תחול הקמה אא"כ חלה הפרה בעיא דרבה בפרק נערה המאורסה (נדרים סט.) ופשטוה דכיון דאמר לא תחול הקמה אא"כ חלה הפרה ודאי תלה הפרה וכתב הרא"ש פירש רא"מ וההקמה לאו כלום היא וי"מ כיון דחלו שניהם לא ידעינן אם הוקם אם הופר עכ"ל ואיני יודע למה כתב רבי' שמסקנת הרא"ש להחמיר שהרי הוא לא הכריע בין שני הפירושים ואפשר דכיון דספק תורה הוא משמע לרבינו דשתיקתו של הרא"ש כפירושו דלהחמיר נקטינן ודברי הרמב"ם בסוף הלכות נדרים כדברי רא"מ דהרי הוא מותר וכתבו רבינו בסמוך:

סעיף קטן סד

אמר לה בבת אחת קיים ליכי ומופר ליכי שם בעי רבא קיים ומופר ליכי בבת אחת מהו כך הוא גירסת הרא"ש והר"ן והרמב"ם דבשאינו אומר אלא ליכי אחד לשתיהן מיבעיא ליה ופשטוה מדאמר רבה כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו כלומר וא"כ ליכא הכא לא הקמה ולא הפרה ומצי בתר הכי להפר או לקיים כ"פ הרא"ש והר"ן אבל הרמב"ם בסוף הל' נדרים כתב דהוי קיום נראה שהוא מפרש דהכי פשטוה כיון דהפרה אינה יכולה לחול אחר קיום אפי' בבת אחת נמי אינו חל וק"ל דאימא איפכא כיון דקיום אינו חל אחר הפרה אפילו בבת אחת נמי אינו חל ואפשר דסבר דכיון דאיכא לפרושי לקולא ולחומרא נקטינן לחומרא אלא דא"כ הו"ל לכתוב בהדיא דהוי קיום מספק וי"ל דכי אמרינן דלא חיילי לא הקמה ולא הפרה ממילא הוא קיים דשתיקה הוי קיום אבל קשה דלפ"ז בהנך בעיי דלקמן בסמוך הו"ל למיפסק אף בבתרייתא הוי קיום בודאי ואמאי פסק בה דספיקא הוי וכתב הר"ן דאיכא נוסחי דגרסי קיים ליכי ומופר ליכי בבת אחת ולהנך נוסחי צ"ל דבדאמר לה הכי בהדיא בבת אחת מיבעיא ליה:

סעיף קטן סה

אמר לה קיים ליכי היום או שאמר מופר ליכי למחר וכו' שם בעי רבה קיים ליכי היום מהו מי אמרינן כמאן דאמר לה מופר ליכי למחר או דילמא הא לא אמר לה את"ל הא לא אמר לה מופר ליכי למחר מהו מי אמרינן לא מצי מיפר דהא קיימה לנדרה היום או דילמא כיון דלא אמר לה קיים ליכי היום כי קאמר לה מופר ליכי למחר מהיום קאמר

ואת"ל אפ"ה כיון דקיימו היום למחר כמאן דאיתיה דמי א"ל קיים ליכי שעה מהו מי אמרינן כמאן דא"ל מופר ליכי לאחר שעה דמי או דילמא הא לא אמר לה את"ל הא לא אמר לה אמר לה מאי מי אמרינן כיון דקיימו קיימו או דילמא כיון דכוליה יומא בר הקמה ובר הפרה הוא כי אמר מופר ליכי לאחר שעה מהני וכתב הרא"ש ולא איפשיטא ואזלינן לחומרא והרמב"ם פסק בסוף הל' נדרים דבכולהו הוי קיום בודאי בר מבתרייתא דהוי ספק ולטעמיה אזיל שדרכו לפסוק בכ"מ כדברי האת"ל:

סעיף קטן סו

קיים נדר אשתו ובתו ונתחרט נשאל לחכם ומתיר לו מימרא דרבי יוחנן בר"פ נערה מאורסה (סט.) ובסופו (עט.) נשאלין על ההקם ואין נשאלין על ההפר. ומ"ש רבי' ויש לדקדק אם צריך לישאל ביום שמעו וכו' ימים כלומר ונשאל אפי' אחר ומיהו נראה כיון שא"י להפר הוי כמי שאינו יודע וכו' ומיפר אפי' אחר כמה ימים כלומר ונשאל אפי' אחר כמה ימים כ"מ מדקדוק דברי הרמב"ם בסוף ה' נדרים אבל מדברי הר"ן בר"פ נערה מאורסה ובסופו נראה שאינו יכול לישאל על ההקם אלא ביום שמיעה וכ"כ התוס' בפ' המדיר (כתובות עא. ד"ה אבל) בשם ר"י וגם הר"ן כתב שם כן וכ"פ רבינו ירוחם וכתב בתרומת הדשן סימן רע"ט דגם בסמ"ק פסק כן ושראוי לחוש לדבריו ודברי התוס':

סעיף קטן סז

אמר לה קיים ליכי שני פעמים ונשאל על האחד השני חל בר"פ נערה מאורסה (סט.) בעיא דאיפשיטא כתוב בהגהות אחרונות דמרדכי פ"ג דשבת מכאן היה ר' יונתן מוכיח דאין אדם יכול להפר אחר קיום של בעל דאל"כ מאי קאמר מי יימר דמזדקיק ליה ור"י השיב דיכול להפר מדאמרינן בהמדיר (ע.) בישראל חדש א' יקיים וכו' ועוד דאמרינן ריש המדיר (כתובות עא:) אבל היכא דנדרה לה איהי אימור סניא ליה ופירש"י והיא לא תבקש עוד פתח לנדרה אלמא דיכול להפר וכן אמרינן בנדרים פרק נערה יש שאלה בהקם ופי' רא"ם יש שאלה אחר שקיים לה בעלה וכן נמצא בירושלמי כפירוש רא"ם ע"כ ומהרי"ק כתב בסימן נ' מהתרת חכם אחר שהחריש הבעל ראיתי רבותי נוהגים היתר ואחר קיומו של בעל נטה להתיר ג"כ ומ"מ כתב דנכון שישאל הבעל על הקיום ואח"כ תשאל היא על נדרה ובת"ה בסימן רע"ט כתב דהא מילתא תליא בפלוגתא דרבותא והאריך בדבר : (ב"ה) ולמעלה כתבתי בשם הר"ש בר צמח להתיר:

סעיף קטן סח

האשה שנדרה והתפיס אחר בנדרה או שאסרה עליה בנדר ואחר התפיס בו והפר לה הבעל או האב היא מותרת והמתפיס בה אסור בפ"ד דנזיר (כא:) בעיא דאיפשיטא:

סעיף קטן סט
נדרה היא והתפיס בה הבעל או האב שוב אינם יכולים להפר דהוי כקיום נדר משנה שם (כ:):

סעיף קטן ע
נדר הוא והיא התפיסה בו מיפר שלה ושלו קיים גם זה משנה שם כתב הרמב"ם בסוף הלכות נדרים נדר לעצמו והדירה כמותו וגמר בלבו להדירה ואמרה אמן ה"ז אינו יכול להפר ואם נדר והדירה דרך שאלה לידע מה בלבה כמו שאמר לה התרצי בנדר זה להיות כמותה או לא ואמרה אמן ה"ז מיפר לה כיצד אמר לה הריני נזיר ואת כלומר ואת נזירה כמותי ואמרה אמן ה"ז יפר ואם הפר לה שלו בטל שזה כמי שתלה נדרו בנדרה אמרה לו הריני נזירה ואתה ואמר אמן אינו יכול להפר: (ב"ה) א"ל הריני נזיר ומה תאמרי האת נזיר כמותי אמרה אמן ה"ז יפר: וכן כיוצא בזה עד כאן לשונו והוא משנה וגמרא שם:

סעיף קטן עא
אלו דברים שהבעל מיפר לאשתו נדרים שיש בהם עינוי נפש ודברים שבינו לבינה אלא שדברים שיש בהם עינוי נפש כשמתירין לה מותרת בהם לעולם וכו' אבל לאחר שתנשא חל הנדר גם לדידיה סוגיא דגמרא בר"פ בתרא דנדרים (עט:) ופירשוה הרא"ש והר"ן כדברי רבינו ודברי הרמב"ם בפי"ג מהלכות נדרים אינם מבוארים כל הצורך:

סעיף קטן עב
ודברים שאינם עינוי נפש ואינם בינו לבינה אינו יכול להפר פשוט הוא:

סעיף קטן עג
ומ"ש בשם רא"ם בפ"ק דנדרים (ח:) גרסינן רבינא הו"ל נדרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי א"ל בעל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו א"ל אי מיכנפין אין ואי לא מיכנפין לא וכו' וכתב הרא"ש שפירש רא"ם שאשתו של רבינא אמרה לו שיתיר לה נדרה והלכה כרבנן דאמרי בפ"ב דנגעים כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו והוא חלק כבוד לרבו והלך לפניו שלא מדעתה ושאל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו להביא הדברים לפניו שלא מדעתה שמא אם היתה יודעת היתה מתביישׁ שאביא הדבר לפניך ואדעתא דהכי לא נתחרטה א"ל אי מיכנפין אין כיון שאינך צריך לפרסם הדבר ולחזור אחריהם אינה מקפדת ואי לא מיכנפי ואתה צריך לחזור אחריהם לפרסם הדבר היא מתביישה ואדעתא דהכי לא נתחרטה עכ"ל:

סעיף קטן עד
ומ"ש שהרא"ש כתב שאין הבעל מתיר אפי' כשאר חכם וכו' בפ"ב דנגעים פליג ר' יהודה את"ק ואמר דאין הבעל מתיר נדרי אשתו שבינה לבין אחרים משום דאשתו כגופו דמיא ואין אדם מתיר נדרי עצמו ופסק הרא"ש בפרק בתרא דנדרים כר' יהודה: (ב"ה) כ"כ

בתשובות להרמב"ן סימן רכ"ה: משום דבירושלמי משמע דהלכה כוותיה וכן נראה שהוא דעת הר"ן בפ"ק דנדרים ומשמע מדבריו דמספקא אי מצי לאיצטרופי בהדי שני הדיוטות להתיר נדר אשתו דע"כ לא א"ר יהודה דאינו מתיר אלא ביחיד מומחה דכולה מילתא תליא ביה או דילמא אפי' לאיצטרופי נמי לא משום דכיון דאשתו כגופו הו"ל כנדר עצמו ממש ומ"ש רבי' אפי' כשאר חכם נראה דאפי' דנקט היינו לומר דלא מיבעיא כשהוא מתיר לה בתורת בעל דאינו מתיר לה בלשון התרה כמו שנתבאר אלא אפי' להתיר לה בתורת חכם נמי לא ויותר נראה לומר דה"ק ל"מ דאינו מתיר לה כיחיד מומחה אלא אפי' להצטרף עם ב' הדיוטות כשאר חכם דעלמא בזמן הזה דכולהו הדיוטות נינהו נמי לא דכיון דטעמא דאינו מיפר נדרי אשתו הוי משום דהיא כגופו בנדרי עצמו פשיטא דאינו מצטרף ה"ה לנדרי אשתו והרשב"א כתב בתשובה שדעתו נוטה לפסוק כת"ק אע"פ שהרמב"ן פסק כר' יהודה ומ"ש רבי' שגם הרמב"ם כתב כן דאין הבעל מתיר בתורת חכם איני יודע היכא כתב כן שהרי בפ"ז מהלכות שבועות כתב אין אדם יכול להתיר שבועת עצמו וכלישנא דת"ק משמע דס"ל דאין הלכה כר' יהודה:

סעיף קטן עה

ומ"ש עוד בשמו אף ע"פ שאין אדם עושה שליח לשאול על נדרי עצמו הבעל נעשה שליח להשאל נדרי אשתו וכו' בפ"ו מהלכות שבועות ולמד כן מההוא עובדא דרבינא שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן עו

ואני כתבתי למעלה שכל אדם יכול לעשות שליח להשאל על נדרו בסימן רכ"ח כתב שכן דעת הרא"ש ושם נתבאר:

סעיף קטן עז

דין האב עם בתו ככל דין הבעל עם אשתו חוץ מזה שהאב יכול להפר נדרי בתו וכו' זה פשוט דאפי' ר' יהודה לא אמר אלא בעל משום דאשתו כגופו אבל אב ודאי מתיר כשאר חכם לכ"ע. אבל מ"ש דבכל שאר דברים דין האב עם בתו כדין הבעל עם אשתו אינו מוסכם שהרי הרמב"ם חולק בדבר וסובר דאע"ג דבעל אינו מיפר אלא נדרי עינוי נפש או שבינו לבינה אב מיפר אפי' דברים שאין בהם עינוי נפש ואע"פ שהם בינה לבין אחרים כמבואר בפ"ב מהל' נדרים וכתב כן רבינו בסמוך בשמו והרא"ש והר"ן כתבו בר"פ בתרא דנדרים דגם האב אינו מיפר נדרים שאין בהם עינוי נפש וכתב הרא"ש דהכי איתא בהדיא בספרי: (ב"ה) וכ"כ הרמב"ן בפי' התורה: ובעל מגדול עוז כתב שחכמי לוני"ל שאלו להרמב"ם על זה והקשו לו מההיא דספרי והשיב דקשה לו עליה מדלא אישתמיט שום א' משני התלמודים ולא התוספתא להזכיר אותה דרשה דספרי ולפיכך סובר דליתא ההיא דרשה אלא אליבא

דר"ש דסתם ספרי כוותיה ולא קי"ל הכי אלא נקטינן כפשטיה דקרא דלא חילק באב אלא אמר כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום: ב"ה ודבר תימא הוא לדחות ברייתא דספרי משום דלא נזכרת בתלמודים ובתוספתא ואף ע"ג דסתם ספרי ר"ש כיון דלא אשכח מאן דפליג עליה בהא משמע דדברי הכל היא ובכמה מקומות פוסק הרמב"ם כברייתא אע"פ שלא נזכרה בתלמודים ובתוספתא ומה שטען מפשטיה דקרא איכא למימר דכיון דכתיב בין איש לאשתו בין אב לבתו הוקשו זה לזה ומהכא דריש לה בספרי ומ"ש שלא נזכר בשני התלמודים נכתב שלא בהשגחה שבירושלמי פרק בתרא דנדרים אמרו שאין האב מיפר אלא נדרי עינוי נפש ודברים שבינו לבינה כמו הבעל וגם התלמודים איכא למימר שלא השמיטו שהרי בר"פ ר"א דנדרים (עט.) נדרים שאין בהם עינוי נפש אינו מיפר והא תניא בין איש לאשתו בין אב לבתו מלמד שהבעל מיפר בנדרים שבינו לבינה ואם איתא לא הו"ל לאתויי אלא בין איש לאשתו ומדמייתי בין אב לבתו משמע דהיינו לומר דהוקשו זה לזה:

סעיף קטן עח

ומ"ש רבינו בשם ה"ר יחיאל לחלק בין קודם שנתארסה לאחר שנתארסה הוא בסמ"ק וכתב כן כדי ליישב פשטיה דקרא דמשמע דכל נדרים הוא מיפר דלא יקשה להה־יא דספרי וטעמא דמילתא משום דכיון דבעודה ארוסה אין האב מיפר אלא נדרים שהבעל יכול להפר שהרי אינו מיפר אלא בשותפות הבעל אף כשמת הבעל וחזרה לרשותו אינו בדין שיפר נדרים שלא היה יכול להפר קודם לכן: ב"ה וכבר כתבתי כפשטיה דקרא לא קשיא מידי ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ן והרא"ש והר"ן:

סעיף קטן עט

אי זו דברים שיש בהן עינוי נפש כגון רחיצה קישוט וכו' כגון שנשבעה שלא תרחוץ או שלא תתקשט או שאמרה הנאת רחיצה וקישוט עלי אם ארחץ או אתקשט פשוט בגמרא ר"פ בתרא דנדרים (עט:) דכשנדרה בענין זה מיפר בעל:

סעיף קטן פ

ומ"ש אפי' לא תלתה אלא ברחיצה וקישוט כל היום וכו' גם זה שם אליבא דת"ק דקי"ל כותיה דניוול דיום אחד שמיה ניוול וכ"פ הרמב"ם פי"ב וז"ל אחד עינוי קטן ואחד עינוי שהוא לזמן מרובה או לפי שעה הכל מיפר כיצד נדרה או נשבעה שלא תרחץ היום או שלא תשתה יין היום או שלא תאכל דבש וכן אם נדרה שלא תכחול היום או שלא תלבש רקמה היום מיפר וכן כל כיוצא בזה עכ"ל ודע דבר"פ בתרא דנדרים איפליגו רבי יוסי ורבנן ברחיצה וקישוט דרבנן סברי דנדרי עינוי נפש הם ורבי יוסי סבר דנדרים שבינו לבינה הם וכבר נתבאר בסימן זה החילוק שבין נדרי עינוי נפש לנדרים שבינו לבינה ופסק הרא"ש כרבנן וכ"פ הר"ן ודלא כסברת הרמב"ן שהזכיר הרא"ש שפסק כרבי יוסי אבל מדברי הרמב"ם בפי"ב נראה שהוא פוסק דכיחול וקישוט הוו דברים שבינו לבינה

ורחיצה משמע מדבריו שהוא מנדרי עינוי נפש ויש לתמוה למה בקישוט פסק כר' יוסי וברחיצה פסק כרבנן ואפשר שהוא ז"ל מפרש דכי תנן אמר רבי יוסי אין אלו נדרי עינוי נפש לא ארחיצה קאי אלא אקישוט והא דאמר אין אלו נדרי וכו' בלשון רבים היינו משום דקישוט הוי גווני טובא כיחול ופרכוס ועוד דמשום דת"ק אמר בין נשבעה שלא להתקשט בין נדרה מיפר משום עינוי נפש אתא איהו למימר דליתא אלא בין נדרה בין נשבעה אינו מיפר משום נדרי עינוי נפש וכתב הר"ן דקישוט דאיפלוגי ביה רבנן ור' יוסי היינו קישוטי הפנים כגון כחול ופרכוס אבל קישוט של מטה מודו רבנן דאינן נדרי עינוי נפש אלא נדרים שבינו לבינה:

סעיף קטן פא

אמרה קונם פירות עלי או אפילו פירות מדינה אחת או אפילו אסרה עליה פירות של איש א' לבד וכו' שם שנינו במשנה קונם פירות העולם עלי ה"ז יפר פירות מדינה עלי יביא לה ממדינה אחרת פירות חנוני זה עלי אינו יכול להפר ואם לא היתה פרנסתו אלא ממנו ה"ז יפר דברי רבי יוסי וגרסינן בגמרא (פב.) אמר שמואל משמיה דלוי כל נדרים בעל מיפר לאשתו חוץ מהנאתי על פלוני אבל הנאת פלוני עלי מיפר ואותיבנא עליה דשמואל דאמר הנאת פלוני עלי מיפר ממתני' ושני מתני' ר' יוסי היא ואיהו דאמר כרבנן ופסקו הרא"ש והר"ן כרבנן וא"כ אפי' אוסרת פירות מדינה זו או אוסרת פירות פלוני או הנאתו אע"פ שאינו חנוני ולא היתה פרנסתו ממנו יפר וכתב הרא"ש והר"ן דטעמא משום דהוי נדרי עינוי נפש ושמא תצטרך ממנו אבל הרמב"ם כתב בפי"ב דאמר קונם פירות מדינה זו עלי אינו מיפר אלא משום דברים שבינו לבינה שעסק גדול הוא לו להטפל להביא לה ממדינה אחרת לפיכך אם מת או גרשה או שהביא לה איש אחר מפירות אותה מדינה הרי אלו אסורים עליה שאינו מיפר לאחרים בדברים שבינו לבינ' ויש לתמוה למה לא הזכיר דין האוסרת הנאת פלוני עליה ואפשר שסמך עמ"ש גבי נדרה שלא ליהנות לבריות דמיפר כדי שלא יהא זקוק לאכילה משלו בלבד דההוא טעמא שייך קצת באוסרת הנאת פלוני עליה:

סעיף קטן פב

ואפילו נדרה ממין שהוא רע לה ולא טעמה אותו מעולם הוי עינוי נפש וכו' תוספתא כתבה הרא"ש פרק בתרא דנדרים נדרה שלא תטעום אחד מכל המינים בין מאכל רע בין מאכל יפה אפילו לא טעמה אותו המין מימיה יפר אמרה קונם פלפלין שאיני טועמת גלוסקין שאיני טועמת אפילו לא היה לה אותו המין מימיה יפר ע"כ ופסקה הרמב"ם בפי"ב ומשמע לרבינו דטעמא הוי משום עינוי נפש וכ"נ דהא אינו ענין לדברים שבינו לבינה אבל לעינוי נפש שייך דכל שאינה רשאה לאכלו אם תרצה הוי עינוי נפש כתב

רבינו ירוחם בשם המפרשים נדרה שלא תלך לבית אבל או לבית המשתה או לבית אביה ואמה דהבעל מיפר משום נדרי עינוי נפש כתוב בסמ"ק ובכלבו בשם הר"ס דאשה שנדרה שלא תלך במחול או שלא לשורר או שלא לשמוע קול שיר שבעלה מיפר לה דהו"ל נדרי עינוי נפש כדאיתא בפ"ק דמ"ק (ט.) בת שיתין כבת שית לקל טבלא רהיט וכ"ש אם נדרה שלא להתקשט בבגדי צבעונין:

סעיף קטן פג

נדרה משני ככרות ביחד על אחת מצטערת וכו' פלוגתא דשמואל ור' יוחנן בפרק בתרא דנדרים (שם) ופסק הרא"ש כרבי יוחנן דאמר הכי וכ"פ הרמב"ם בפי"ב מהלכות נדרים וכתב רבינו ירוחם דלא אמרינן דמותרת בשניהם מטעם נדר שהותר מקצתו הותר כולו דלא אמרו כן אלא בהתרת חכם שהוא עוקר הנדר מתחלתו אבל לא בהפרת בעל ומתני' היא בפרק אלו נדרים (נדרים עט:): ב"ה גבי נדרה מהתאנים והענבים: וכתבה רבינו לעיל בסי' זה: (ב"ה) ועיין מה שכתבתי בסימן רכ"ט: ופירשו הרא"ש והר"ן על אחד מצטערת ועל אחד אינה מצטערת היינו שהאחד פת נקיה והאחד פת קיבר ואינה רגילה לאכול פת קיבר עכ"ל ואע"פ שאפי' נדרה ממין רע ולא טעמה אותו מעולם מיפר כמו שנתבאר בסמוך י"ל דשאני התם שלא נדרה אלא מאותו מין בלבד אבל הכא דנדרה בבת אחת גם מדבר שמצטערת עליו מוכח מילתא דלית לה עינוי באידך כיון שהוא הפר לה ההיא דמצטערת עליה א"נ התם שאני דנדרה מהמין כולו אבל הכא דלא נדרה אלא מכככרות אלו לבד ופי' עוד הרא"ש דמשכחת לה דעל אחת מצטערת ועל אחת אינה מצטערת כגון שאין לה פת אחר לאכול היום והיא מתענה אם לא תאכל אחד מהן:

סעיף קטן פד

ומ"ש ודוקא שהפר בסתם אבל אם הזכיר אחד בפירוש לא הוי הפרה כלל כדפרישית לעיל היינו מ"ש בסימן זה גבי נדרה מן התאנים ומן הענבים לדעת הרא"ש ולפיכך העמידה לזו בשהפר לשתיהם וקאמר דעל אותה שמצטערת חלה ההפרה ולא על אותה שאינה מצטערת:

סעיף קטן פה

אמרה קונם שאני נהנית לבריות כו' כתב א"א ז"ל שאינו עינוי נפש וכו' שם שנינו במשנה (דף פג:) קונם שאני נהנית לבריות אינו יכול להפר וכתב הרא"ש אינו יכול להפר דלא הוי עינוי נפש אבל מיפר משום דברים שבינו לבינה ורבי יוסי היא כדתרצי' לעיל ומשמע מדבריו בפסקים שהוא פוסק כן שכתב עלה דמתניתין ודוקא משום עינוי נפש אין הבעל מיפר אבל משום דברים שבינו לבינה מיפר וכ"פ הרמב"ם בפי"ב דמיפר משום דברים שבינו לבינה שלא יהא זקוק להאכילה משלו בלבד: ומ"ש רבינו ונראה

שהוא עינוי נפש וכו' משמע שטעמו משום דגבי הא דאמר שמואל קונם הנאת פלוני עלי מיפר בעל ואותבינה ממתני' ואוקמה כר' יוסי כתב הרא"ש דשמואל משום עינוי נפש קאמר דמיפר וכרבנן ופסק דהלכה כן ולא כר' יוסי דאמר דאינו מיפר משום נדרי עינוי נפש אלא משום נדרים שבינו לבינה ואם כן הכי הו"ל למיפסק נמי הכא וגם בעיני יפלא דבר זה ואפשר לומר דכשכתב הרא"ש בפסקיו ודוקא משום עינוי נפש אין הבעל מיפר וכולי לא לפסוק הלכה כן כתבו אלא ללמוד משם דלרבנן דפליגי עליה מיפר משום עינוי נפש וכוותייהו נקטינן כמו שפסק בהדיא גבי ההיא דשמואל ומ"ש לא הפר לה מותר ליהנות מהבעל שם פלוגתא דאמוראי ופסק הרא"ש כעולא ורב נחמן דאמרי בעל לאו בכלל בריות הוא וכ"פ הרמב"ם בפי"ב:

סעיף קטן פו

ומ"ש ולאחר שתתגרש חל הנדר גם עליו וא"א ליהנות אלא מלקט שכחה ופיאה כ"כ הר"ן שם בשם הראשונים ושכן הוא בחידושי הרשב"א בשם התוספתא אהא דאמר ר"נ לעולם בעל לאו בכלל בריות הוא והכי קתני נתגרשה יכולה ליהנות בלקט שכחה ופיאה דקמ"ל דלכשנתגרשה יחזור הבעל להיות בכלל איסור הבריות ואין לה ליהנות אלא בלקט שכחה ופאה:

סעיף קטן פז

ואלו דברים שבינה לבינו כגון תשמיש וכיוצא בו וכו' הכי תניא בפרק בתרא דנדרים (פב:) דתשמיש הוי דברים שבינו לבינה מיהו ההיא ברייתא אמרי' בגמרא דרבי יוסי היא ואיבעיא לן לרבנן תשמיש עינוי נפש הוא או דברים שבינו לבינה ולא איפשיטא ומשמע דנקטינן לחומרא ואין להם דין עינוי נפש אפילו לרבנן וכ"נ מדברי הרמב"ם בפי"ב דתשמיש הוי דברים שבינו לבינה ומ"ש וכגון שאסרה הנאתו עליה וכו' אבל אם אמרה הנאת תשמישי עליך אין צריך להפר וכו' שם (פא:) ובפרק המדיר (כתובות עא:) ובפ"ב דנדרים (טו:) מימרא דרב כהנא ויהיב טעמא דבאומר הנאת תשמישך עלי צריך הפרה משום דאין מאכילין את האדם דבר האסור לו:

סעיף קטן פח

ומ"ש וכן הוא שאמר הנאת תשמישי עליך אינו נדר אבל אם אמר הנאת תשמישך עלי הוי נדר בפ"ב דנדרים (טו:) (ב"ה) עיין שם בהר"ן: וכתבו הרמב"ם פי"ד מהלכות נדרים וכתב הריב"ש בתשובה דאהא דאמרינן דאם אמר הנאת תשמישך עלי אין מאכילין לאדם דבר האסור לו הוקשה למפרשים דהנאה דבר שאין בו ממש הוא ואין נדרים חלים על דבר שאין בו ממש והתוס' תירצו כפשטא דמתרצינן לישניה לחומרא ונעשה כאומר גופך להנאת תשמיש עלי והרשב"א העמידה דווקא באומר גופך להנאת תשמיש עלי

וכ"נ עיקר ע"כ כתבו הגה"מ בפ"ד מהלכות אישות בשם הר"ם הנודר שלא לקרב אל זוגתו עד זמן פלוני אם נדר שלא מרצון זוגתו ודאי יש איסור בדבר ולא חל הנדר דכיון דמשועבד לה לא מצי מפקע שעבודה אבל אם נתרצית זוגתו והיתה חפצה בכך אז צריך התרה עד כאן לשונו :

סעיף קטן פט

ואם אמרה קונם תשמישי על כל העולם יפר חלקו ותהא מותרת לו עד שתתגרש ואז אסורה לו ג"כ בסוף נדרים (צ:) תנן האומרת נטולה אני מן היהודים יפר חלקו ותהא משמשתו ותהא נטולה מן היהודים פירוש נטולה אני מן היהודים שאסרה תשמישם עליה ודייק בר"פ דמדקתני תהא נטולה מן היהודים כלומר לכשיגרשנה משמע דתשמיש המטה הוי נדרים שבינו לבינה דאי הוי נדרי עינוי נפש אמאי תהא נטולה מן היהודים הא בנדרי עינוי נפש מהני הפרתו בין לעצמו בין לאחרים ואע"ג דמוקי להאי מתני' כרבי יוסי אבל לרבנן מיבעיא תשמיש המטה אי הוי נדרי עינוי נפש כבר נתבאר דאפילו מאן דפסק כרבנן סבר דתשמיש המטה לא הוי נדרי עינוי נפש אלא מנדרים שבינו לבינה משום דכיון דבעיין לא איפשיטא נקטינן לחומרא ומ"מ יש לתמוה על דין זה שכתב רבי' דמשמע דמתני' באוסרת תשמישה היא ומש"ה צריך הבעל להפר חלקו אבל באוסרת תשמישה עליהם אין הבעל צריך להפר מפני שהיא משועבדת לו וכדבסמוך. ורבי' כתב אם אמרה קונם תשמישי על כל העולם ואיפכא איבעי ליה למימר קונם תשמיש כל העולם עלי וכן יש לתמוה עמ"ש סתם דלאחר שתתגרש תהא אסורה לו דאפי' אם תמצא לומר שהוא מנדרים שבינו לבינה הרי פסק הוא ז"ל שההפרה מהניא אף לאחר שתתגרש כל זמן שלא נשאת והרמב"ם כתב בפי"ב כלשון הזה אסרה עליה תשמיש כל אדם שבעולם יפר חלקו ותהיה משמשתו וכשימות או יגרשנה הרי היא אסורה בתשמיש כל אדם וכן כל כיוצא בזה עד כאן:

סעיף קטן צ

אמרה קונם שאיני נהנית לאבא ולאביך אם אני עושה לך קונם שאיני נהנית לך אם אני עושה לאבא ולאביך יכול להפר משנה בסוף נדרים (פט:): ומ"ש יפר מיד אף ע"פ שלא חל הנדר עדיין וכו' וכ"מ במשנה זו ואע"ג דאיתא בגמרא ברייתא דאיפליגו בה רבנן ור' נתן במילתא כבר פסקו הרא"ש והרמב"ן והר"ן כת"ק דאמר יפר וכ"פ הרמב"ם בפי"ב ומיהו כתב הר"ן דה"מ כשתלתה נדרה בדבר שהיא עשויה לעבור על תנאה דומיא דאם עושה אני על פי אבא ע"פ אביך דכיון שהיא מצטערת אם לא תעשה לפיהן כאילו עשתה דמי אבל תלתה תנאה בדבר שאינה עשויה לעבור עליו אינו מיפר אא"כ חל הנדר והיינו

דאמרינן למה לה הפרה לא תרחץ ולא ליתסרו פירות עולם עלה וכדכתיבנא עלה דההיא בס"ד עכ"ל:

סעיף קטן צא
ומ"ש ודברים אלו הוי דברים שבינו לבינה שגנאי הוא לו וכו' כ"כ שם הרא"ש:

סעיף קטן צב
ומ"ש הילכך אינו מיפר לעולם אלא בעודה תחתיו לפי מה שנתבאר לעיל דאפי' נתגרשה נמי מופר כל זמן שלא נשאת צ"ל דמאי בעודה תחתיו דקאמר בעודה ראויה לחזור תחתיו:

סעיף קטן צג
קונם שאני עושה ע"פ אבא וע"פ אביך וכו' משנה שם (פה.):

סעיף קטן צד
קונם עושה על פיך יפר אף על פי שהיא משועבדת לו שמא יגרשנה ואז יחול הנדר ולא יוכל להחזירה שם במשנה פלוגתא דתנאי ואיפסיקא הלכתא בגמרא כר' יוחנן בן נורי דאמר הכי:

סעיף קטן צה
ומ"ש וכגון שאמרה יקדשו ידי לעושיהן וכו' שם ובפרק אף על פי (כתובות נט.) מקשי תלמודא לשמואל דפסק הלכה כר' יוחנן בן נורי דהא איהו פסק הלכה כמ"ד אין אדם מקדיש דשלב"ל ושני רב הונא בריה דרב יהושע הב"ע באומרת יקדשו ידי לעושיהן דידים הא איתנהו בעולם וכי קאמרת הכי מי מיקדשו הא משעבדא ליה דאמר לכי מיגרשא ומי איכא מידי דהשתא לא קדוש ולקמיה קדוש ואסיקנא אלא אמר רב אשי שאני קונמות דקדושת הגוף נינהו וכדרבא דאמר הקדש חמץ ושחרור מפקיעים מידי שעבוד ונקדש מהשתא אלמוה רבנן לשעבודיה דבעל ונראה מדברי הרא"ש בפסקים דלמסקנא הדרי' מהאי דאוקימנא כדאמר' לכי מיגרש' דאפי' לא אמרה הכי נמי חייל נדרה לכשתתגרש דבדין הוא דאפי' בעודה תחתיו ליחול אלא דאלמוה רבנן לשיעבודיה ומ"מ באומרת יקדשו ידי לעושיהן עסקינן דאל"ה אין הנדר חל אפי' לכשתתגרש דאין אדם מקדיש דשלב"ל וכך הם דברי רבינו ומשמע לי כיון דעל מתני' דקתני קונם שאני עושה על פיך הוא דאמרינן באומרת יקדשו ידי לעושיהן דלאו למימרא שהיא מקדשת מעשה ידיה לגמרי עסקינן דא"כ מאי קונם שאני עושה על פיך דקתני שאני עושה הקדש מיבעיא ליה אלא ה"פ באומרת יקדשו ידי לעושיהן על פיך כלומר שידיה יהיו אסורות על פיו כהקדש והרמב"ם כתב בפי"ב מהלכות נדרים אמרה יקדש ידי לעושיהן או שנדרה שלא יהנה במעשה ידיה אינו נאסר במעשה ידיה מפני שידיה משועבדין לו אף

ע"פ שאמרו השחרור והחמץ וההקדש מפקיעין מידי שעבוד חכמים עשו חזוק לשיעבוד הבעל שאינה יכולה להפקיעו מפני שהוא מדבריהם אבל צריך הוא להפר שמא יגרשנה ותהיה אסורה לחזור לו עכ"ל וכתב הר"ן בפ' אע"פ אלמוה רבנן לשיעבודיה דבעל בעודה תחתיו דשויוהו כלוקח גמור ולא כמלוה ומש"ה לא חייל אלא לכי מיגרשא ומיהו משמע דדוקא באומרת יקדשו ידי לעושיהן הא לאו הכי אפי' לכי מיגרשא לא חייל דאין אדם אוסר דבר שלא בא לעולם על חבירו ולפיכך אני תמה על הרמב"ם שכתב בפי"ב מהלכות נדרים אמרה יקדשו ידי לעושיהן או שנדרה שלא יהנה במעשה ידיה וכו' דמשמע דבנדרה נמי שלא יהנה במעשה ידיה צריך להפר ואמאי הא דבר שלא בא לעולם הוא עכ"ל ונראה שהרמב"ם ז"ל סובר דכי אסיקנא שאני קונמות וכו' היינו לומר דכיון דחמירי דמפקעי מידי שיעבוד משום דקדושת הגוף נינהו כלומר שאין פדיון לדבר הנאסר בקונם הילכך חיילי אף על דבר שלא בא לעולם והא דאמרינן דאין אדם מקדיש דשלב"ל היינו דוקא במידי דאינו קדוש אלא קדושת דמים וסובר עוד דהשתא דאסיקנא כדרבא דאמר הקדש מפקיע מידי שעבוד אומרת יקדשו ידי לעושיהן שפיר מיתסר עליה דבעל אע"ג דמשעבדא ליה דהא ידיה גופייהו קדושת הגוף ומפקעת מידי שעבוד: (ב"ה) אלא דאלמוה רבנן לשיעבודא דבעל בעוד שהיא תחתיו: הילכך בין באומרת יקדשו ידי לעושיהן בין אומרת קונם מעשה ידי עליך חל הנדר לכשתתגרש. בסי' רל"ט גבי הא דנדר חל על דבר מצוה ושבועה אינו חל אכתוב דברי הר"ן בפי' הא דאומרת יקדשו ידי לעושיהן:

סעיף קטן צו

נדרה שלא תתן תבן לפני בהמתו אינו יכול להפר ברייתא בריש פרק בתרא דנדרים (פא.) הכי איתא קונם שלא אתן תבן לפני בהמתך ומים לפני בקרך אינו יכול להפר ואף ע"ג דבפרק אף ע"פ (כתובות סא:) תניא אינו כופה ליתן תבן לפני בהמתו אבל כופה ליתן תבן לפני בקרו לגירסת רש"י ולגירסת רי"ף אינו כופה ליתן תבן לפני בקרו אבל כופה ליתן תבן לפני בהמתו כלומר בהמתו שהוא רוכב עליה כבר כתבו הרא"ש והר"ן דהכא בהכניסה לו ד' שפחות עסקינן דיושבת בקתדרא ורבינו נראה שלא היה גורס אלא קונם שלא אתן תבן לפני בהמתך ולגירסת רש"י אתי שפיר שהרי אינה משועבדת לו ולגירסת רי"ף מוקי להא דנדרה בבהמה שאינה מיוחדת לו למרכבתו והרמב"ם כתב בפי"ב מהלכות נדרים נדרה שלא אתן מים לפני בהמתך ותבן לפני בקרך וכיוצא בדברים אלו שאין בהם עינוי נפש ואינם מדברים שבינו לבינה ואינם ממלאכות שהיא חייבת בהם ה"ז אינו יכול להפר נראה שכך היה גורס בברייתא והוא ז"ל סובר כגירסת רי"ף דנותנת תבן לפני בהמתו ולא לפני בקרו כמבואר בדבריו פכ"א מהלכות אישות

ונראה דלפני בהמתו נמי אינה חייבת ליתן אלא תבן אבל לא מים משום דסתם השקאת בהמתו בנהר או במעיין הוא ואין דרך הנשים לצאת מחוץ לבית דכל כבודה בת מלך פנימה הילכך לא חל עליה חובת השקאה אפי' כשהמים בתוך הבית והשתא בדוקא נקט בברייתא לפי גירסתו מים לפני בהמתו דאינה חייבת בה אף על פי שהיא מחוייבת ליתן לפניהם תבן ולפני בקרו אף תבן לא מתחייבא:

סעיף קטן צז

נדרה שלא לרחוץ פניו ידיו ורגליו או שלא למזוג לו הכוס ושלא להציע לו המטה א"צ להפר לפי שמשועבדת לו ברייתא שם כתב הרשב"א בתשובה סימן תק"ס דאשה שנדרה לשתות סם להתעבר אע"פ שהעיבור מכחיש יופיה והסם קשה לגופה אין הבעל יכול להפר:

סימן רלה

סעיף קטן א

המדיר אשתו מתשמיש המטה שאמר קונם תשמישך עלי יקיים אותה ז' ימים משנה בפ' אף על פי (כתובות סא:) פלוגתא דב"ש וב"ה והלכה כב"ה דאמרי הכי:

סעיף קטן ב

ומ"ש בין שהדירה בפירוש וכו' או שהדירה סתם שם א"ר מחלוקת במפרש אבל בסתם ד"ה יוציא לאלתר ויתן כתובה ושמואל אמר אפי' בסתם נמי ימתין שמא ימצא פתח לנדרו ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כשמואל וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל בפי"ד מהלכות אישות:

סעיף קטן ג

הדירה שלא תהנה ממנו אינו חל הרי הוא משועבד לה בר"פ המדיר (כתובות ע.):

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם אמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך והיא מספקת בהם לדברים גדולים ואינה מספקת בהם לדברים קטנים וכו' הילכך עד שלשים יום ופרנסה באלו הקטנים ע"י פרנס גז"ש ודברי הרמב"ם בדין זה אכתוב בס"ד בטור א"ה סימן ע"ב:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם אין כל משפחתה רגילים בהם אלא העשירים ואביה עשיר ורגיל בהם ובעלה אינו עשיר ואינו רגיל בהם חל הנדר וכו' כ"כ שם הרא"ש מדקדוק הסוגיא והוא מדברי התוספות: ומ"ש שיאמר כל הזן אינו מפסיד וכו' גז"ש וטעמא משום שאם הוא ממנה פרנס אסור משום דשליחותיה קא עביד אבל כשאומר כל הזן אינו מפסיד לאו שליחותיה עביד:

סעיף קטן ו
ומ"ש ל"ש הדירה ל' יום או יותר או שהדירה סתם שם (דף עא.) פלוגתא דרב ושמואל והלכה כשמואל דאמר דאפילו בסתם ימתין ל' יום שמא ימצא פתח לנדרו. ומ"ש אחר ל' יום יוציא ויתן כתובה שם במשנה:

סעיף קטן ז
הדירה שלא תתקשט וכו' אחד מכל המינים וכו' שם במשנה המדיר את אשתו שלא לטעום אחד מכל הפירות ויוציא ויתן כתובה המדיר את אשתו שלא תתקשט באחד מכל המינים יוציא ויתן כתובה. ומ"ש אפי' הוא רע ולא טעמתו מעולם תוספתא כתבה הרא"ש שם:

סעיף קטן ח
ומ"ש ותלאו בתשמיש וכו' יקיים ז' ימים ואז יוציא ואם היא נדרה וכו' והוא שמע ולא הפר לה יוציא מיד וכו' שם אהא דאמר שמואל דהמדיר את אשתו מתשמיש המטה דתנן דעד שבת אחד יקיים אפי' בנודר סתם הוא מותיב מדתנן המדיר את אשתו שלא תטעום אחד מכל הפירות יוציא ויתן כתובה דמשמע דבנודר סתם יוציא מיד ומשני כגון שנדרה איהי וקיים לה איהו וקסבר הוא נתן אצבע בין שיניה ופירש"י שנדרה היא ומה יש לו עוד להמתין אי ניחא לה למשקל כתובתה ומיפק לא תבקש פתח לנדרה אבל היכא דאדרה איהו כגון מליהנות לו ימתין שמא ימצא פתח לנדרו וקסבר הוא שקיים נתן אצבע בין שיניה והדירה לפיכך יתן כתובה וסבר רבי יוסי המדיר את אשתו שלא תתקשט יוציא ויתן כתובה בעניות שלא נתן קצבה אלמא בעל מצי מיפר ורמינהי אלו נדרים שהבעל מיפר נדרים שיש בהם עינוי נפש אם ארחץ אם לא ארחץ אם אתקשט אם לא אתקשט א"ר יוסי אין אלו נדרי עינוי נפש הב"ע בדברים שבינו לבינה הניחא למ"ד דברים שבינו לבינה הבעל מיפר אלא למ"ד אינו מיפר מאי איכא למימר אלא הב"ע דתלנהו לקישוטיה בתשמיש המטה דאמרה יאסור הנאת תשמישך עלי אם אתקשט ופריך אמאי יוציא מיד ימתין שבת אחד כדין המדיר את אשתו מתשמיש המטה ומשני ה"מ היכא דאדרה איהו דסברה מירתח רתח עילואי והשתא מייתב דעתיה אבל היכא דנדרה איהי ושתיק לה סברה מיסנא הוא דסני לי כלומר וכיון שאינה סבורה שיתפייס עוד לא תקנו חכמים שתמתין הואיל וקשה לה: (ב"ה) והרמב"ם ז"ל כתב בפי"ב מה"א בנדרה היא וקיים לה הוא אם רוצה שתשב תחתיו ולא תאכל מאותו המין תשב ואם הוא אמר אי איפשי באשה נדרנית יוציא ויתן כתובה:

סעיף קטן ט

נדרה שלא תלך לבית אביה שאמרה קונם תשמישך עלי אם אלך לבית אבי וכו' זה נלמד מדין נודרת שלא תתקשט דבסמוך. ומ"ש ואם שמע ולא הפר אם אביה עמה בעיר וכו' שם במשנה (עא:) המדיר את אשתו שלא תלך לבית אביה בזמן שהוא עמה בעיר חדש א' יקיים שנים יוציא ויתן כתובה ובזמן שהוא בעיר אחרת רגל אחד יקיים ג' יוציא ויתן כתובה וכתב רבינו דנדרה סתם הוי כנדרה יותר מחדש ופשוט הוא דנודרת סתם לעולם משמע ואהא דקתני רגל א' יקיים ג' יוציא ויתן כתובה מקשים בגמרא רישא אסיפא ומשני כאן ברדופה כאן בשאינה רדופה ופירש"י רדופה לילך בית אביה תמיד שנים יוציא שאינה רדופה שנים יקיים והתוספות פירשו בענין אחר ודע דאביי משני סיפא אתאן לכהנת ורבי יהודה הוא כלומר דמפליג במתניתין בין כהנת לישראלית וכיון דלא קי"ל כרבי יהודה בשני רגלים יוציא בין כהנת לישראלית בין רדופה בין שאינה רדופה וכ"פ הרמב"ם בפי"ג מהל' אישות וכן יש לדקדק שהוא דעת הרי"ף והרא"ש: ומ"ש ואם הוא אומר קונם תשמישך עלי אם תלכי לבית אביך יותר מחדש וכו' יוציא מיד אחר ז' הימים הטעם משום דהוי כמדיר את אשתו מתשמיש המטה וכמו שנתבאר בסמוך:

(ב"ה) ועוד יש לתמוה על רבינו היאך בנדרה שלא תלך לבית אביה כתב שאם שמע ולא היפר יקיים חדש אחד או רגל אחד וכפי מ"ש בסמוך בנדרה שלא תתקשט או לא תאכל כתב שאם שמע ולא היפר יוציא מיד וכיוצא בזה בדינים שאחר זה גם בזו הו"ל לפסוק שיוציא מיד דמ"ש:

סעיף קטן י

הדירה שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה וכו' גז"ש במשנה המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה יוציא ויתן כתובה ומ"ש ואם נדרה היא וכו' נלמד מדין נודרת שלא תתקשט דבסמוך ומ"ש ואם נדר הוא וכו' כבר נתבאר דטעמא משום דהוי כמדירה מתשמיש:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואם טוען הדרתיה שלא תלך שם בשביל בני אדם פריצים ששם אם הוחזקו שם נאמן וכו' משנה וגמרא שם:

סעיף קטן יב

נדרה נדר שבינו לבינה וכו' שם במשנה א"ל ע"מ שתאמרי לאיש פלוני מה שאמרתי לו או מה שאמרתי לך או מה שאמרת לי או שתהא ממלא ומערה לאשפה יוציא ויתן כתובה ומפרש בגמרא ע"מ שתאמרי לאיש פלוני וכו' דברים של קלון ושתהא ממלא ומערה לאשפה פי' שמואל דהיינו שתהא מתהפכת אחר תשמיש ובמתניתין תנא דהיינו

שתהא ממלאה כדי מים ושופכם לאשפה ומפרש רבינו דמיירי מתניתין כשהפר לה ע"מ כך וכ"נ מלישנא דע"מ דקתני מתני':

סעיף קטן יג

אמרה קונם תשמישך עלי אם אעשה שום מלאכה וכו' ואם הוא אומר קונם תשמישך עלי אם תעשי שום מלאכה וכו' בפ' אע"פ (כתובות נט:) תנן רשב"ג אומר אף המדיר את אשתו מלעשות מלאכה יוציא ויתן כתובה ומפרשה רבינו כדפריש בגמרא מתני' דהמדיר את אשתו שלא תתקשט כמו שנתבאר בסמוך ומ"ש ואם התיר לה שום מלאכה אפי' כל שהוא וכו' לא יוציא שם פלוגתא דרשב"ג ור"א ואיפסיקא בגמ' (סא:) הלכתא כר"א ופסק כן הרי"ף וגם הרמב"ם בפכ"א מה' אישות דלא כרשב"ג דאמר שאם התיר לה מלאכה כל דהו וכו' לא יוציא וכ"נ מדברי התוס' אבל הרא"ש כתב דאינה ראיה כל כך דפסק כרבי אליעזר במאי דפליג את"ק אבל במאי דפליג ארשב"ג כ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו עכ"ל וכך הם דברי רבינו כרשב"ג דאמר כל שהתיר לה מלאכה כל דהוא לא יוציא:

סעיף קטן יד

אסר הבעל כלי שכניו עליו וכו' ברייתא בפרק המדיר (כתובות עב.) המדיר את אשתו שלא תשאיל ושלא תשאל נפה וכברה ריחיים ותנור יוציא ויתן כתובה מפני שמשיאה ש"ר בשכנותיה וכן היא שנדרה שלא תשאל ושלא תשאיל ריחיים ותנור נפה וכברה ושלא תארוג בגדים לבניו תצא שלא בכתובה מפני שמשיאתו ש"ר בשכניו ומפרש רבינו רישא דברייתא כדפרישנא מתני' דנדרה שלא תתקשט כמו שכתבתי בסמוך: כתב הרשב"א סי' תרס"ו שנשאל על בעל שאמר לאשתו אוסר אני עליך איסור גמור שלא תלך לבית אביך ושלא תדבר עמו והשיב איסור זה אינו כלום שא"א לאסור עליה בית אביה שאין אדם אוסר פירות חבירו על חבירו ולא על אחרים וכן אין לבעל לאסור על אשתו שלא תלך ושלא תדבר ולא אפי' בקונם כיצד אמר לה קונם עליך בית אביך לא אמר כלום עד שיאמר לה קונם תשמישך עלי עד הפסח אם תלכי לבית אביך א"נ שיאסר עליה הנאתו אם תלך:

סימן רלו

סעיף קטן א

נפש כי תשבע לבטא בשפתים פי' שנשבע על דבר בין על דבר שעבר וכו' בין ע"ד שהוא להבא וכו' משנה בפ"ג דשבועות (כה.):

סעיף קטן ב
ומ"ש וכן כל דבר אפי' אין בה לא הרעה ולא הטבה וכו' עד שאתן לפלוני או לא וכו' משנה שם (כה.):

סעיף קטן ג
ומ"ש ואפי' נשבע על אחרים כגון שזרק פלוני צרור לים או לא זרק שם פלוגתא דרב ושמואל והלכה כרב דאמר חייב:

סעיף קטן ד
ויש דברים שאפי' אם שיקר בשבועתו אינו חייב קרבן כגון שנשבע לקיים המצוה ולא קיים או נשבע להרע לפלוני וכו' משנה ובריייתא (כז.) ודין האומר אשנה פרק זה דחייל נדרא נתבאר בסימן רי"ו:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו ונשבע שיעשה חבירו דבר פלוני וכו' פשוט שם:

סעיף קטן ו
ומ"ש וזה הוא שוא קאי בין לנשבע להרע לפלוני שהוא נשבע לבטל מצוה בין לנשבע שיעשה חבירו דבר פלוני שהוא נשבע על דבר שאינו בידו: ומ"ש אבל עבירה איכא בכל דבר שישקר בשבועתו כלומר אע"ג דאינו חייב קרבן בנשבע לקיים את המצוה או לבטלה מ"מ עבירה היא בידו וזהו פשוט ואף מלקות חייב הנשבע לבטל מצוה משום שבועת שוא הוא ונשבע להרע לחבירו בכלל זה הוא להתחייב מלקות וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מה"ש. כתב הר"ן בפ"ג דשבועות שהנשבע לחבל בעצמו חיילא עליה שבועה משום דלא אתי אלא מדרשא:

סעיף קטן ז
ומ"ש וגם אין לו לישבע על חבירו שיעשה שום דבר שאינו ברשותו וכו' גם זה פשוט וז"ל הרמב"ם בפ"ה כל מי שנשבע על אחרים שיעשה כך וכך או לא יעשה אפי' היו בניו ואשתו אינו חייב בשבועת ביטוי שהרי אין בידו לא לקיים ולא לבטל והיו מכין אותו מכת מרדות שהרי אין בידו לקיים שבועה זו ונמצא גורם לשבועת שוא עד כאן לשונו: (ב"ה) וכתב מהרי"ק בשורש נ"ב הנשבע על דבר שאין בידו לעשות הוי שבועת שוא מ"מ אם יזדמן לו האפשרי בעשיית הדבר מחוייב הוא לעשותו וכשיעשה הדבר לא עבר ואע"פ שמתחלה בשעת השבועה לא היה בידו:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואין חבירו מחוייב לעשותו אא"כ יקבל שבועתו כלומר שיאמר אמן או שענינו כענין אמן כגון שאמר הן או מחוייב אני בשבועה זו או קבלתי שבועה זו וכל כיוצא

בזה וכן כתב הרמב"ם בפ"ב ופ"ה מה"ש ומיהו כתב שאפי' אם לא קבלו אותם האחרים השבועה אם קיימו דבריו הרי אלו משובחים שלא הרגילו להוציא שבועה לשוא:

סעיף קטן ט

ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל בפ"ה בד"א בנשבע על דבר שאינו ברשותו וכו' אבל אם נשבע ראובן שלא יכנס שמעון בביתו ושלא יהנה מנכסיו ועבר שמעון ונכנס לביתו של ראובן ונהנה מנכסיו שלא מדעת ראובן פטור שהרי הוא אנוס ושמעון חייב שהרי עבר על דבר שאסור לו לעשותו שלא נשבע אלא על דבר שהוא ברשותו וכן כל כיוצא בזה עכ"ל:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו עליו ואיני מבין דבריו וכו' והוא דבר שראוי לשית לב אליו ואין בידינו אלא לומר שסובר הרמב"ם דכיון שהוא נשבע על דבר שהוא ברשותו אע"פ שלא חלה השבועה על המושבע להתחייב עליה מלקות מ"מ חלה עליו קצת והוי כאילו קבל השבועה לענין שצריך להזהר בדבר וקצת טעם יש בדבר והראב"ד לא השיגו בזה. כתב הריב"ש בסימן שפ"ז לא מיבעיא בנדון זה שבפירוש התנה אם תרצה היא ותבא שם להנשא לו אלא אפילו אמר סתם ונדון לשון שבועתו דלא סגי דלא נסיב אפ"ה שבועת ביטוי הוא וחייב לתובעה להנשא לו ואם לא רצתה הרי הוא אנוס כדתנן אתן מנה לפלוני ושלא אתן וכ"ת מ"ש מיזרוק פלוני צרור לים דמפקי משבועת ביטוי משום שאין בידו לקיים ולבטל לא דמי כלל דיזרוק פלוני אין בידו כלל לא קיום שבועה ולא ביטולה אבל אתן לפלוני וכן בנדון זה אע"פ שאין בידו לקיים לגמרי בידו לבטל מפני שהוא שותף במעשה חלה עליו וחייב לתת ואם לא רצה חבירו לקבל אנוס הוא וכ"ש שאין במשמע אתן לפלוני אלא אם ירצה לקבל שהרי להנאתו נתכוון וסתמו כפירושו נמצא שאם לא רצה לקבל הרי הוא פטור גמור לא מדין אונס אלא (שלא נתבטל) [שנתבטל] שבועתו והראיה מדגרסינן בפרק קונם (סג:) קונם שאני נהנה לך אם אין אתה נוטל לבניך כור אחד של חטין וע"כ לא בעי התם דלימא זהו כבודי אלא מפני שתלה נדרו בקבלתו ואמר אם אין אתה נוטל הא אמר אם אין אני נותן לא אמר אלא להנאתו של מקבל ואם לא רצה לקבל פטור ומאי דאמרינן בגיטין ע"מ שתתני לי ק"ק זוז נתנה בע"כ אינה מגורשת גיטין שאני שאפילו אמר מחולין הם לך אינה מגורשת עד שתתן דלצעורה קא מכוין משא"כ בשבועות ונדרים שיכול לומר הריני כאילו נתקבלתי וכן בנדון זה שכיון שלא נשבע אלא לבקשת קרובה של אשה לא נתכוון בשבועתו אלא להנאתה שדנין כוונת הנשבע כפי דברי המסרבין כדתנן (נדרים סג.) היו מסרבין בו לשאת את בת אחותו וכו' מעתה אם לא רצתה אין כאן שבועה הילכך הו"ל שבועת ביטוי גמורה שבידו לקיים ולבטל עד כאן לשונו:

סעיף קטן יא
ויש עוד שבועת שוא והוא שנשבע לשנות את הידוע לאדם וכו' משנה בפ"ג דשבועות (כט.) ודע דעלה דהא דתנן לשנות את הידוע לאדם אמר עולא (שם) והוא שניכר לג' ב"א ופירש"י אבל לא ניכר הויא שבועת שקר והרי"ף והרא"ש השמיטו הא דעולא ובעל מ"ע כתב בתחל' הל' שבועות שהושג הרמב"ם על שהשמיטה ותירץ הכי דטעמא דהרמב"ם משום דבירושלמי פליגי עליה דעולא ודבריו אינם מכוונים שהרי הרמב"ם פסקה בהדיא להא דעולא שכתב בפ"ה מה"ש נשבע אחד מן העם שהשמש גדולה מן הארץ אינו לוקה משום שבועת שוא שאע"פ שהדבר כן הוא אין דבר זה גלוי וידוע לכל העולם אלא גדולי חכמים בלבד ואינו חייב אא"כ נשבע על דבר שגלוי וידוע לג' בני אדם משאר העם כגון איש שהוא איש ואבן שהוא אבן וכן אם נשבע שהשמש קטנה מן הארץ אינו לוקה ואע"פ שאין הדבר כן מפני שאין זה ידוע לכל אדם: והרי"ף והרא"ש ורבינו נראה שהם מפרשים לדעולא כדפירש"י דליכא נפקותא מינה בזמן הזה ולזה השמיטוה:

סעיף קטן יב
ומ"ש רבינו או שנשבע לאמת האמת על דבר שהוא ידוע לכל כגון שנים שהם שנים וכיוצא בהם ירושלמי כתבו הרי"ף והרא"ש בספ"ג דשבועות ומסיימי בה בשם הירושלמי שאם היה מטר יורד ונשבע שהפירות יהיו בזול לוקה משום שבועת שוא מפני שדבר ידוע הוא לכל :

סעיף קטן יג
ומ"ש או על דבר שאין בידו לעשותו כגון שנשבע שלא יישן ג' ימים וכו' מימרא דר' יוחנן פ"ג דשבועות (כה.) וכתב הרמב"ם בתחילת ה"ש דה"ה לנשבע שלא יאכל ז' ימים רצופים דהוי שבועת שוא ובפ"ה כתב דמלקין אותו ואוכל לאלתר אם ירצה כמו שאמרו בגמרא גבי נשבע שלא יישן ג' ימים וכבר כתב הר"ן בפ"ג דשבועות דטעמא דלא אמרינן שלא יאכל עד שיסתכן ואז תדחה שבועתו מפני סכנת נפשות היינו משום דהו"ל נשבע לעבור על ד"ת שנשבע להמית את עצמו הילכך הו"ל שבועת שוא:

סעיף קטן יד
ומ"ש או שנשבע או שראה גמל פורח באויר ואפילו שאומר שראה לעוף גדול פורח והוא מכנהו גמל וכו' ג"ז בפ"ג דשבועות (כט.). ומ"ש או שנשבע שלא לאכול מכל פירות שבעולם כ"כ הרא"ש שם ובר"פ המדיר וטעמא משום דכיון דלא קבע לו זמן ממילא נאסרו עליו לעולם וא"א להתקיים זולתם הילכך הו"ל שבועת שוא ומלקין אותו ואוכל לאלתר דומיא דנשבע שלא יישן ג' ימים כך היה נ"ל אלא שרבינו כתב בסי' רל"ב גבי נדרי הבאי שאין לוקין עליהם ומיהו אפשר שלא כתבה שם אלא לומר שגם נדר זה מותר

בלא התרה אבל אה"נ שאע"פ שאינה לוקה על נדרי הבאי לוקה ע"ז והכי איכא למשמע מדבריו שם שקראו לזה נדרי שוא ואין לומר דאם נשבע לקי ואם נדר לא לקי משום דשבועת שוא מצינו שאסר הכתוב אבל נדר שוא לא מצינו וכמ"ש התוספות בספ"ג דשבועות (כט.) שהרי הם דחו זה שם והעלו דנדרים נמי חיילי כשאינו יכול לקיים ועובר לאלתר ומיהא הר"ן כתב בפ' ד' נדרים דאנדרי שוא לא לקי:

סעיף קטן טו

ומ"ש או שנשבע לבטל מצוה כגון שלא יאכל מצה או שלא ישב בסוכה בד"א שפירש שלא אוכל מצה בליל פסח וכו' ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בספ"ג דשבועות וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מה"ש ודע דירושלמי הכי איתיה שבועה שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בלילי הפסח שבועה שלא אוכל מצה בליל הפסח לוקה ואוכל מצה בלילי הפסח שבועה שלא אשב בצל אסור לישב בצל סוכה שבועה שלא אשב בצל סוכה לוקה ויושב בצל סוכה וכתב הר"ן אסור לאכול מצה בליל פסח משום דשבועה חלה לבטל את המצוה בכולל בשב ועל תעשה מגו דחיילא אכל ימות השנה חיילא נמי בלילי הפסח ועל שבועה שלא אשב בצל סוכה כתב אע"ג דגבי מצה מיקרי כולל כי אמר שלא אוכל מצה סתם אין הדבר כן בסוכה לפי שבנדרים הולכין אחר לשון בני אדם וכל לחם שהוא מצה קרוי מצה סתם ואין סוכה סתם אלא סוכת מצוה וכן לולב וזה ששנינו בשבועות שוא שלא לעשות סוכה שלא לעשות לולב עד כאן ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש דירושלמי לאו דוקא הוא וכי קתני שבועה שלא אשב בצל וכו' היינו אפילו נשבע שלא אשב בצל סוכה דסיפא דאיירי בסוכה סמוך אמאי דכתב ברישא גבי מצה והילכך כי קתני שבועה שלא אשב בצל סוכה לוקה וכו' היינו דוקא במפרש ואומר שלא אשב בצל סוכה של מצוה כתב הר"ן שיש מי שדוחה ירושלמי זה מהלכה משום דמשמע ליה דפליג בגמרא דידן והוא ז"ל דחה דברי האומרים כן וקיים דשפיר אתי כגמרא דידן ושראוי לסמוך על הירושלמי הזה וכדעת הפוסקים שכתבוהו וגם הריב"ש כתב בתשובה שלפנינו סימן צ"ה על הירושלמי הזה והא דמשמע ר"פ שבועות שתים בתרא (שבועות כג.) דשבועה אינה חלה לבטל את המצוה אפילו בכולל על מתני' דשבועה שלא אוכל ואכל נבלות וטרפות כבר תרגמה הרמב"ן דה"מ בקום ועשה שאין אומרים לאדם עמוד וחטוא כדי לקיים שבועתך אבל בשב ואל תעשה חיילא ובסימן ל"ט כתב האומר שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח לא נתכוין אלא למצה הראויה לצאת בה ידי חובתו בליל פסח ואפשר שאף בשאר ימות השנה הנודר ממצה מותר במצה עשירה כיון שיש לה שם לווי מיהו אפשר דבשאר ימות השנה אין לה שם לווי שאין לה השם ההוא אלא משום

דמיעטה רחמנא שלא לצאת בה בלילי הפסח כתב רבינו בסימן רל"ט בשם הרא"ש שהנשבע לבטל מצוה דרבנן חלה השבועה וצריך לקיים שבועתו וכן אם נשבע לקיימה שם שבועה הוא וחייב עליה אם מבטלה כתב ר"י בשם המפרשים ב' שנשבעו לעשות דבר אחד ועובר אחד מהם על השבועה השני פטור וא"צ היתר על השבועה והביא ראיה לדבר מפ"ק דסוטה ואח"כ הביא תשובה ר"ש משנ"ץ שהיה מקובל כן בענין שדוכי איש ואשה שקבלו עליהם חרם תקנת הקהלות לינשא לאחר זמן דמי שעיכב והעביר המועד אסור לינשא לאחר והלה מותר וא"צ היתר חכם וגם המעכב עצמו מותר בלא התרה לאחר שנשא שכנגדו עד שבא זקן אחד וא"ל כי שניהם אסורים ולא הרויח מי שלא עיכב אלא תשומת יד ונמתי לו יכונו דבריך כשקבלו עליהם חרם סתם אבל במפרש שהמעכב יאסר אין לאחר תנאי כלום ובין כך ובין כך כיון שנשא הא' אפילו נשא באיסור שכנגדו מותר לאלתר וא"צ התרה עכ"ל ודברי ר"י (ני"ז סוף ח"ז) בשם המפרשים ודברי קבלת ר"ש נכונים בטעמם ודברי הזקן ההוא אפשר שהם לפי מנהג מקומו שע"ד כן הסכימו הקהלות ההם בחרם : כתב הרשב"א שאלת שמעון פתח חלונותיו על חצר ראובן וראובן היה מתרעם על שמעון וצווח עלינו ואמר לוי לראובן אני אסתום החלונות ליום נועד ונשבע על כך כשהגיע יום הנועד לא הניח שמעון ללוי לסתום: תשובה אין לוי חייב משום שבועת ביטוי שאע"פ שנתכוון להיטיב לראובן בסתימת החלונות ונשבע להיטיב לאחרים חייב מדכתיב או להיטיב אין זו מאותן הטובות שברשותו ואדרבה נשבע להרע לשמעון כיון שלא נתברר שפתח שלא כדין ואין הרע זה ברשותו ואין כאן משום שבועת ביטוי ואין שבועת ההרעה תלויה בהטבת ממון מצד אחד כלומר שיתן לו תרקבא דדינרי דא"כ אף בנשבע שאכה את פלוני או שאקרע כסותו שיש אדם שמוחל הכאתו בממון ועוד דהא קי"ל בגיטין (ל.) באומר אם לא אפייס ופייסה ולא איפייס דלא תרקבא דדינרי בעי למיתב לה ומ"מ חייב הוא משום שבועת שוא שנשבע לעשות דבר שאינו ברשותו וכבר נשבע לשוא ומ"ש אם הוא פטור משום נדרי אונסין אין שייך בהא נדרי אונסין אלא בנודר או נשבע כדי להנצל מן האונס כנודר להרגין ולחרמין שהוא של בית המלך (בנדרים כז:) אבל אונס זה אונס עליו שאינו מניחו לקיים שבועתו כשאר האונסין שמזקיקין את האדם לעבור וכמי שאנסוהו שלא לאכול מצה ושלא להניח תפילין וכיוצא בזה עד כאן והקשה עליו למה הוא חייב משום שבועת שוא דזה לבו אנסו שהיה סבור ששמעון ירצה לסתום והשיב במקומו אני עומד שהנשבע שיזרוק פלוני צרור לים ה"ז שבועת שוא ולא אמרי' את לבך אנסך אלא בלשעבר כגון (שבועות כו.) בשבועה הכי

אמר רב וכן אם נשבע שאכל ונמצא שלא אכל ובשעת השבועה היה סבור שאכל אבל אם נשבע שלא יאכל ושכח שנשבע ואכל חייב משום שבועת ביטוי:

סימן רלז

סעיף קטן א
עיקר לשון שבועה הוא שנשבע ואומר אני נשבע שאעשה דבר זה או שלא אעשנו פשוט הוא: וי"א שאינה שבועה אא"כ נשבע בשם וכו' נראה דעל הראב"ד ורש"י והרמב"ם קאמר שהראב"ד סובר דאף ע"ג דאין שבועת ביטוי צריכה שם או כינוי ה"מ לקרבן ולבל יחל אבל לשעבר לענין מלקות צריך דכתיב לא תשבעו בשמי לשקר וכתיב לא תשא את שם אלהיך וכמבואר בדבריו בהשגות והרא"ש הביאם בס"פ שבועת העדות והר"ן בריש נדרים ודקדק הר"ן בפרק שבועת העדות מדברי רש"י דבכל שבועות בעינן שם או כינוי אבל בלא שם ובלא כינוי אין לנו לא למלקות ולא לקרבן ומיהו איסורא מיהא איכא אפילו בלא שם ובלא כינוי וזה דעת הרמב"ם בפ"ב מה"ש וכבר נתן הר"ן שם טעם לדבריהם והרא"ש כתב שהרמב"ן דקדק דשבועת ביטוי לא בעי לא שם ולא כינוי מדאמרינן התם (לו.) דלאו לאו שבועה וע"כ בשאינו מזכיר שם וכינוי היא ואפ"ה הויא שבועה וכתב עליו הרא"ש ואפשר שידות הן כדאמרינן בפ"ב דנדרים (טז.) דידות שבועות אסורות נמצינו למדין לדברי הכל אע"פ שאין בה לא שם ולא כינוי איסורא איכא אלא דלדברי רש"י והרמב"ם אינו לוקה ולדברי הרמב"ן והרא"ש לוקה ולהראב"ד דנשבע לשעבר אינו לוקה ובלהבא לוקה ומתוך מ"ש תבין שמ"ש בספרי רבינו כאן בשם הרמב"ם ט"ס הוא שכתב מ"ם במקום נו"ן וצריך להגיה ולכתוב הרמב"ן במקום הרמב"ם:

סעיף קטן ב
ואם השביעו אחר שא"ל אני משביעך שתעשה דבר פלוני וכו' וענה אמן הוי כאילו נשבע בעצמו משנה וגמרא בספ"ג דשבועות (כט:):

סעיף קטן ג
ומ"ש או דבר שנשמע ממנו שמקבל שבועתו וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ב מה"ש ופשוט הוא:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואפי' השביעו נכרי או קטן ג"ז מדברי הרמב"ם שם ופשוט הוא משבועת משה וצדקיהו ליתרו ונבוכדנצר וקטן לא גרע מנכרי:

סעיף קטן ה
ואם אמר באלה או בארור וכו' הוי כשבועה ברייתות בס"פ שבועת העדות (שבועות לו.) ומ"ש או א"ל אחר כן וקבל דבריו כתבתי בסמוך דאיתיה בספ"ג דשבועות (כט:):

סעיף קטן ו

ומ"ש ובלבד שיזכיר שם או כנוי וכו' כן למד הרא"ש בס"פ שבועת העדות (שבועות לו.) מדא"ר אבהו מנין לאלה שהיא שבועה שנאמר ויבא אותו באלה וכתיב בנ"נ מרד אשר השביעו באלהים וכן דעת הרמב"ם בפ"ב מה"ש ומיהו כתב דאם לא הזכיר שם ולא כינוי אע"פ שאינו לוקה ולא מביא קרבן מ"מ איסורא מיהא איכא ונ"ל שאם קבל האלות הכתובות בתורה לוקה ומביא קרבן שהרי כתוב בהן בתורה שם:

סעיף קטן ז

והנשבע או מושבע בשמים ובארץ אינו חשוב שבועה בכינוי בסוף פרק שבועת העדות (שבועות ד' לה.) תנן שהמשביע את עדיו בחנון ורחום וכל הכינויים חיובים ואם השביעם בשמים ובארץ פטורים וז"ל הרמב"ם בפי"ב מהל' שבועות מי שנשבע בשמים ובארץ ובשמש וכיוצא בהן אע"פ שאין כוונתו אלא במי שבראם אין זו שבועה וכן הנשבע בנביא מן הנביאים או בכתב מכתבי הקדש אע"פ שאין כונתו אלא למי ששלח נביא זה או למי שציוה בכתב זה אין זו שבועה ואע"פ שאין אלו שבועות מאוימין עליהם ומלמדין את העם שלא ינהגו קלות ראש בכך ומראין בעיניהם שזו שבועה ומתירין אותם וכל זה בשאר כתבי הקדש אבל נשבע בתורה כבר נתבאר משפטו בסי' רי"ב והראב"ד כתב עמ"ש הנשבע בשמים ובארץ אע"פ שאין כונתו אלא למי שבראם אין זו שבועה א"א לחייב עליה קרבן ומלקות ועל מ"ש ומלמדין את העם שלא ינהגו קלות ראש בכך א"א באמת צריכים שאלה לחכם ועובר משום בל יחל ועל כתבי קדש כתב שהם קדושים כתורה והנשבע בהם ומשקר כמשקר במי שצוה אותם והמרדכי בפ"ג דשבועות והרא"ש בפרק ד' נדרים כתבו בשם רבינו האי שמי שנטל ספר תפלות וסליחות ושאר כתבי הקדש ונשבע שבועה באותו ספר הוי כשבועת ס"ת שהרי יש בהן שמותיו של הקב"ה ויש בהן פסוקים של מקרא ולא עוד אלא שכיון שכתוב בתוכן אותיות שבאל"ף בי"ת מצטרפין אותיות שלו לכמה שמות והן גופן של תורה עכ"ל וכתבו רבי' בסימן ר"ל ולפ"ז אפי' הנוטל אל"ף בי"ת בידו ונשבע בה ה"ז שבועה ואפי' הנוטל ספר מחכמות חיצוניות ונשבע בו הוי שבועה אם הוא כתוב אשורית ומפשט דברי הרמב"ם נראה שהוא חולק על כל זה דאפי' בכתבי הקדש ממש קאמר דאינה שבועה ואפשר דדברי רבינו האי בזה חומרא בעלמא הוא ולא מדינא וכ"מ מתוך דבריו שהרי הם כתובים אצל מה שהחמירו הגאונים שלא להתיר שום שבועה כמו שנתבאר בסי' ר"ל ומיהו אפשר היה לומר דהא לאו חומרא הוא אלא מדינא דהא דינא בטעמא קאמר וכך נראה מדברי רבי' ירוחם ואיכא למימר דע"כ לא שרי הרמב"ם בנשבע בכתבי הקדש אלא בשאינו נוטל בידו אבל בנוטלם בידו מודה דהויא שבועה אלא דאם כן קשה היכי מפליג הרמב"ם בין נשבע

בכתבי הקדש לנשבע בתורה הא בנטל בידו אפי' בכתבי הקדש הויא שבועה וכ"ש אם נשבע במ"ש בהם ואם לא נטל בידו אפי' בתורה נמי אינה שבועה לפיכך נראה דאפילו בנוטל בידו ונשבע בהם קאמר הרמב"ם דבשאר כתבי הקדש אינה שבועה ודלא כרבינו האי ומיהו בנשבע במ"ש בהם דבר תימה הוא לומר שיתיר לו הרמב"ם ז"ל ומ"מ לענין מעשה בזמן הזה הכל צריך התרה על פי מה שכתבתי בסימן רי"ב: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דבין בשבועה בין באלה או ארור אם לא הזכיר שם או כנוי הוי שבועה ליאסר בפ"ב מה"ש כתב כן וכבר כתבתיו בסמוך מתשובת הר"מ שהביא המרדכי בפ"ג דשבועות נראה בהדיא שהנשבע בעשרת הדברות שבועה גמורה היא ובהגהות דסוף מסכת שבועות הביא תשובת הר"מ על מי שנשבע בשלחן הקדש או באחד מכלי הקדש לאו כלום הוה ומיהו בע"ה ראוי לקונסו כדאיתא בפ"ב דנדרים (כ.) גבי נדר בחרם וה"מ בשבועה אבל אם אמר ככר זה עלי כשלחן המקדש או כאחד מכלי המקדש נדר גמור הוא דהא נדר בדבר הנדור כדתנן פ"ק דנדרים (י:):

סעיף קטן ח

ומ"ש בשם ר"ת לחלק בין נשבע מעצמו למושבע מפי אחר כן כתב בשמו הרא"ש והר"ן בריש נדרים ומיהו הר"ן תמה עליו וסתר דבריו:

סעיף קטן ט

האומר מבטא שאעשה דבר זה וכו' ברייתא בפ"ג דשבועו' (כ.) וכתב הרמב"ם בפ"ה מה"ש דבעינן שיזכיר שם או כינוי והיינו להתחייב קרבן ומלקות אבל לעולם איכא איסור וכתב עוד אמר איסור לה' או למי ששמו חנון שאעשה או שלא אעשה הואיל והוציאו בל' שבועה הרי הוא כשבועה וטעמו מדאמרינן בריש פ"ג דשבועות (ד' כ.) איסרו של איסור בל' נדר נדר בל' שבועה שבועה ומשמע ליה דכשהזכירו בל' שבועה דהיינו שאעשה או שלא אעשה שהוא איסור גברא צריך שיזכיר שם או כינוי וכמו שכתב באומר מבטא:

סעיף קטן י

ואם אומר פעמיי' על דבר א' אעשנו או לא אעשנו הויא שבועה מימרא דר"א ורבא בס"פ שבועת העדות (שבועות דף לו.) וילפי לה מדכתיב לא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד המים למבול וכתיב כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי ומדלאו לאו שבועה הן הן נמי שבועה וכתב הרא"ש והוא שמתכוין לשם שבועה כמו שאמר הקב"ה לשם שבועה וגם הר"ן כתב בשם הראב"ד דדוקא שהוא מתכוין לאו לאו שאמר הקב"ה וכתבו רבי' בסמוך:

סעיף קטן יא
ומ"ש רבינו אבל אם מבקשים אותו עליו וכו' לשון אבל אינו מדוקדק כך הול"ל בד"א בשאמרה זה אחר זה בלא הפסק אבל אם מבקשים אותו עליו וכו' לא וכך הם דברי הרא"ש שם ויליף לה מתרי לאו דאמר קב"ה לנת דהוי זה אחר זה בלא הפסק ומ"ש בשם הרמב"ם בפ"ב מה"ש ומ"ש בשם הרמב"ן כתבו הרא"ש בס"פ שבועת העדות ונראה שכך הוא דעתו ג"כ והתוס' כתבו אהא דלאו לאו שבועה לאו דשבועה ממש אלא יש ליזהר וקצת יש עונש בדבר :

סעיף קטן יב
כתב הרמב"ם ימין שבועה וכן שמאל כו' בפ"ב מה"ש והוא ברייתא בריש נזיר (ג.) ומ"ש הראב"ד אם נתכוין להן הן שאמר הבורא היינו לומר שנתכוין לומר הן הן ע"ד מה שאמר ה' לנח לאו לאו אז הוי שבועה:

סעיף קטן יג
ידות שבועה וכנויים הוי כשבועה משנה בריש נדרים (ב.):

סעיף קטן יד
ומ"ש וכיצד ידות כנדר רשעים שלא אוכל ככר זה גז"ש משנה וגמרא (נט:) וטעמא משום דכיון דרשעים רגילים לישבע הוי כמוציא שבועה וכתב הר"ן דדוקא כשהיה הככר מונח לפניו הא לאו הכי לא ואין נראה כן מדברי הרמב"ם בפ"א מה"נ:

סעיף קטן טו
וכיצד כינוי כגון שבותה או שקוקה שלא אוכל ככר זה שם במשנה:

סעיף קטן טז
ומ"ש או מומי או אומי אבל אומר באומתא או באומי בבי"ת אינו כלום גז"ש משנה ובריייתא לפי גירסת הרא"ש והר"ן כתב שיש גורסים בע"א ונראה דלשונות אלו שאמרו חכמים הם לשונות שבזמן שלהם היה משמע לשון שבועה אצל קצת ב"א שלא היו בקיאים בטוב הלשון וכדאמר ר' יוחנן כנויים של נכרים הם כלומר שאינם בקיאים בל' הקדש והכל לפי הזמן והמקום להוסיף בכנויים אלו או לגרוע מהם וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ב מה"ש ופ"א מה' נזיר :

סעיף קטן יז
אמר לחבירו שבועה שאיני אוכל לך וכו' משנה בפ"ב דנדרים (טז.):

סעיף קטן יח
ומ"ש או השבועה לא אוכל לך פשוט שם בגמרא:

סעיף קטן יט
ומ"ש או לשבועה לא אוכל לך שם במשנה וכך הגירס' לא שבועה לא אוכל לך או לשבועה בפתחות הלמ"ד וטעמא דאסור משום דאיכא למשמע מיניה הא מה שאוכל לך יהא אסור בשבועה: ומ"ש ואם אמר השבועה שאוכל לך נשבע שיאכל עמו ואין חילוק בין הפציר בו תחלה וכו' שם וברפ"ג דשבועות (יט:) איפליגו אבייי ורב אשי באוקימתא דמתני' דאבייי מוקי לה בגוונא דמפליג בין היו מסרבין בו בין ללא היו מסרבין בו שאם היו מסרבין בו לאכול וקאמר לא אכילנא לא אכילנא וכי משתבע בתר הכי ואמר שבועה שאוכל הוי כאומר שבועה שלא אוכל ורב אשי מוקי לה בגוונא אחרינא וכתבו הרא"ש והר"ן דלרב אשי אפילו במסרבין בו לאכול ואמר לא אכילנא לא אכילנא כי אמר שבועה שאוכל דאכילנא משמע ופסקו הרמב"ן והרא"ש כרב אשי והרמב"ם פסק בפ"ד מה"ש כאבייי וכבר כתב הר"ן ברפ"ג דשבועות שטעמו משום דלאוקימתא דרב אשי צריכין לשבש מתניתין:

סימן רלח

סעיף קטן א
שבועה שלא אוכל סתם אסור בכל שהוא ואינו חייב אלא על כזית בפ"ג דשבועות (יט:) תנן שבועה שלא אוכל ואכל כל שהוא חייב דברי ר' עקיבא ורבנן פליגי עליה ואמרי דאינו חייב עד שיאכל כזית ופסקו הפוסקים הלכתא כוותייהו ומשמע דלא איפליגו אלא לענין חיוב קרבן ומלקות אבל לענין איסור כל שהוא נמי אסור כמו בכל האיסורים דקי"ל (יומא עג:) דחצי שיעור אסור מן התורה וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהלכות שבועות ופ"א מהלכות נדרים וכן דעת הר"ן ודחה דברי האומרים דבשבועה פחות מכזית איסורא נמי ליכא:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואם פי' כל שהוא או שלא אטעום חייב בכל שהוא מימרות דרבא שם (כב.). גרסי' בגמרא [שם] אמר רב פפא מחלוקת בשבועות אבל בקונמות ד"ה כל שהוא מ"ט קונמות כיון דלא מדכר שמא דאכילה כמפרש דמי וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהלכות נדרים שאין לנדרים שיעור שכל הנודר מדבר ה"ז כמפרש כל שהוא אא"כ הזכיר אכילה דאז אינו לוקה עד שיהא בו כזית:

סעיף קטן ג
נשבע שלא לאכול אסור גם לשתות מימרא דשמואל (שם:) ומשמע בגמרא דמילקא נמי לקי עליה וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות שבועות:

סעיף קטן ד
ומ"ש נשבע שלא לשתות מותר לאכול וכו' פשוט שם בגמרא. כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות שבועות נ"ל שאינו חייב עד שישתה רביעית כשאר האיסורין:

סעיף קטן ה
שבועה שלא אוכל או שלא אשתה ואכל או שתה מאכלים או משקים רעים שאינם ראויים לאכילה ושתייה פטור אבל אסור משנה שם:

סעיף קטן ו
שלא אוכל נבילות וטריפות אינו שבועה פשוט שם והטעם משום דהוי נשבע לקיים את המצוה דפטור משבועתו זאת מפני שמושבע ועומד מהר סיני הוא: וכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות שבועות שבועה שלא אוכל כל שהוא מנבילות וטריפות ואכל פחות מכזית חייב בשבועה שהרי אינו מושבע על חצי שיעור מהר סיני וכן אם אמר שבועה שאוכל פחות מכזית נבילה וטריפה חייב בשבועה: וכתב עוד נשבע שיאכל נבילה וטריפה וכיוצא בהן מאיסורי תורה ה"ז לוקה משום שבועת שוא בין אכל בין לא אכל ופשוט הוא:

סעיף קטן ז
שבועה שלא אוכל נבילה ושחוטה שם (כג:) מוקי מתני' דקתני שבועה שלא אוכל ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים חייב בכולל דברים המותרים עם דברים האסורים:

סעיף קטן ח
ומ"ש או אפילו אמר שבועה שלא אוכל סתם הכי פירש"י במאי דמסיק ואמר אלא כדרבא דהיינו לומר דמתני' מיתוקמא בנשבע סתם שלא אוכל ואפ"ה אם אכל נבילות חייב משום דראויות לאכילה ואריה הוא דרביע עלייהו אבל הרמב"ם פסק בפ"ה מהלכות שבועות פטור משבועת ביטוי:

סעיף קטן ט
ומ"ש וכן אם אמר שבועה שלא אוכל תאנים וחזר ואמר שבועה שלא אוכל תאנים וענבים חלו שתי השבועות על התאנים מימרא דרבא שם וקמ"ל דאע"ג דאין שבועה חלה על שבועה ע"י איסור כולל חיילא:

סעיף קטן י
אמר קונם אשתי נהנית לי אם אכלתי היום ואכל נבילות וטריפות אשתו אסורה וכו' משנה שם:

סעיף קטן יא
אמר שבועה שאוכל היום ואכל עפר יצא ידי שבועה וכו' כ"כ שם הרא"ש בשם ספרי ספרד ובשם ר"ח שהם גורסים כך מימרא דרבא וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ה מה'

שבועות שבועה שאוכל ואכל אוכלים שאינם ראויים לאכילה ושתה משקים שאינם ראויים לשתייה או שאכל נבילות וטריפות וכיוצא בהן פטור משבועת ביטוי שהרי יצא ידי אכילה מאחר שהן חשובים אצלו אכילתן שמה אכילה וכתב עוד שבועה שלא אכלתי ואכל דברים שאינם ראויים לאכילה או נבילות וטריפות חייב שאכילתן שמה אכילה שכבר הן חשובין אצלו שהרי אכל אבל להבא שנשבע שלא יאכל ונקרה מקרה ואכלן אינה אכילה כמו שביארנו עכ"ל:

סעיף קטן יב
שבועה שלא אוכל ואכל עפר פטור וכו' מימרא דרבא שם (כב.):

סעיף קטן יג
ומ"ש ואם פירש שלא אוכל עפר וכו' שם בעי רבא שבועה שלא אוכל עפר בכמה כיון דאמר שלא אוכל דעתיה אכזית או דילמא כיון דלאו מידי דאכלי אינשי הוא בכל שהוא ואסיקנא בתיקו: ומ"ש וכן שבועה שלא אוכל חרצן פטור אבל אסור על פחות מכזית גם זה שם בעיא דסלקו בתיקו:

סעיף קטן יד
שבועה שלא אוכל ככר זו חייב על כל כזית וכו' שבועה שלא אוכלנה אינו חייב עד שיאכל כולה וכו' מימרא דרבא שם ומ"ש מ"מ אם שייר ממנו פחות מכזית חייב וכו' הכי משמע מאידך מימרא דרבא דאיתא התם:

סעיף קטן טו
ומ"ש הילכך אם אמר שבועה שלא אוכלנה ואח"כ אמר שבועה שלא אוכל ככר זה וכו' אמר שבועה שלא אוכל ככר זה שבועה שלא אוכלנה אין השנייה חלה וכו' משנה וגמרא שם: כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות שבועות שהאומר שבועה שלא אוכל אותה הוי כאומר שבועה שלא אוכל ככר זה והראב"ד חולק ואמר דהוי כאומר שלא אוכלנה:

סעיף קטן טז
שבועה שלא אוכל ט' וחזר ואמר שבועה שלא אוכל עשר אין השנייה חלה שם בגמרא (כח:) ומפרש טעמא משום דלא מצי למיכל עשר אי לאו דאכיל ט' וכבר הוא מושבע על הט':

סעיף קטן יז
ומ"ש אמר שבועה שלא אוכל תשע אלו שבועה שלא אוכל עשר גם השנייה חלה וכו' כ"כ שם הרא"ש והר"ן והטעם פשוט דהשתא אינו נאסר משום שבועה ראשונה בט' או עשר דעלמא ושפיר חיילא שבועה שנייה אכל עשר דעלמא וכתב הרא"ש הילכך אי אכיל ט' אלו ועוד אחד חייב שתים דמגו דחיילא אעשר חיילא אתשע אלו מידי דהוה

אשבועה שלא אוכל תאנים וחזר ואמר שבועה שלא אוכל תאנים וענבים דמגו דחייל אענבים חיילא נמי אתאנים:

סעיף קטן יח
שבועה שלא אוכל עשר שבועה שלא אוכל ט' יש כאן ב' שבועות וכו' ג"ז שם בגמרא והטעם פשוט דלא נאסרו עליו ט' בשבועה ראשונה וכי אכיל ט' איחייב משום שבועה אחרונה וכשהשלימן לעשר עבר על הראשונה וכתב הר"ן דה"מ בשלא נדר מככרות ידועות אבל אם נדר מככרות ידועות אינו חייב אלא אחת שהרי בשבועה ראשונה נדר בכל אכילה ואכילה שבהם:

סעיף קטן יט
שבועה שאוכל ככר זה מקצתה נמי במשמע וכו' לפיכך נשרף מקצתה חייב לאכול המותר וכו' שבועה שאוכלנה לא יצא ידי שבועתו עד שיאכל כולה לפיכך נשרף מקצתה א"צ לאכול המותר וכו' וכ"כ שם הרא"ש והר"ן על הא דאמר שבועה שלא אוכל ככר זה כיון שאכל ממנה כזית חייב:

סעיף קטן כ
שבועה שלא אוכלנה אינו חייב עד שיאכל את כולה שבועה שאוכל ככר זו ואחר כך שבועה שלא אוכלנה הראשונה שבועת ביטוי והשנייה שבועת שוא וכו' משנה שם (דף כט.):

סעיף קטן כא
ומ"ש הילכך מוטב שיאכלנה כדי שלא יעבור גם על הראשונה ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש שם:

סעיף קטן כב
ומ"ש ואם אומר שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה וכו' מיד עבר על השנייה וכולי הילכך מוטב שלא יאכלנה וכו' בירושלמי הנזכר. בתשובת הר"ן סימן ע"ד שאלת ראובן נשבע לקדש לאה כל זמן שיבקשנו פלוני לקדשה מכאן עד פסח ואסר עליו הנאת כל תשמיש מאשה אחרת שיקדש זולתה ולכל פעם שיהיה נשאל על האיסור שיחול עליו תכף האיסור אח"כ נשבע וקבל נידוי שלא יקדשנה: תשובה חוששני לשבועה שנייה לפי שנראה דהוא חלה לבטל שבועה ראשונה בכולל שהרי מכח שבועה הראשונה אינו מחוייב לקדשה אלא כשיבקשנו אותו פלוני ולא עוד אלא שאפי' לבקשת פלוני אינו מושבע לקדשה אלא עד הפסח ונמצא שבועה שנייה חלה עליו בהיתר מן הפסח ואילך וגם קודם הפסח כל זמן שלא יבוקש מאותו פלו' ומתוך שחלה באותו זמן שאינו מושבע לקדשה חלה ג"כ כשהוא מושבע לקדשה דהיינו כשיבקשנו אותו פלוני דהו"ל

כנשבע שלא יאכל מצה דאסור לאכול מצה גם בליל פסח אלא שאיני תוקע עצמי בזה מפני שנראה שהשבועה הראשונה היתה להנאת חבירו שהרי אמר כל זמן שיבקשנו פלוני וגם נראה שאותה שבועה היתה ע"ת שידוכין שהיו בינו ובין לאה ולא כל הימנו להפקיע זכות אחרים ולפיכך יהיה נשאל על שבועה השנייה ויתירו לו נידוי ויקיים הראשונה. כתב הרא"ש בתשובה כלל ח' על ראובן שנשבע שלא למכור משלו כלום לפרוע לשמעון מה שחייב לו ואח"כ נשבע לשמעון לפרעו עד זמן פלוני והגיע הזמן וטען ראובן שאין לו מעות הרי ב' שבועות הללו מכחישות זו את זו ודמי להא דתנן שבועה שאוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה וכו' הילכך לא ימכור כדי לקיים שבועה ראשונה ונמצאת השנייה שוא וחייב עליה מכת מרדות ואם מתוך המלקות יתחרט וימצא פתח לשבועתו יתירוה לו וימכור ויפרע כשנייה ואין זה פותח בנולד שהדבר ידוע שהנשבע מכין אותו מכת מרדות. ודין זה אם קדמה שבועה ראשונה לחוב שמעון אבל אם קדם חוב שמעון לשבועה זו לא חלה כלל דהו"ל נשבע לבטל את המצוה דמושבע הוא מהר סיני למכור את שלו לפרוע חובו דפריעת ב"ח מצוה ומכין אותו עד שתצא נפשו אם אינו רוצה לפרוע ע"כ וכתבו רבינו בח"מ סימן ע"ג וכתב עוד בכלל הנזכר על עני א' חייט שנשבע לחלוק עם חבירו מה שירויח ואינו מספיק לפרנס אשתו ובניו בחצי הריוח ואשתו תובעת מזונות או שיכפוהו לגרשה אע"פ שהיה משועבד לאשתו לזונה חלה השבועה וחייב לקיים שבועתו: וכתב בכלל ז' סימן ו' ציבור שהחרימו על דבר ואח"כ החרימו על הפכו אם לא התירו החרם הראשון קודם שהחרימו השני אין השני כלום ופשוט הוא: ב"ה ובתשובה אחרת כלל ז' סי' ד' כתב שם שהתקנה השנייה קיימת דאפי' רבא דאמר בפ"ק דתמורה (ד:) כל דאמר רחמנא לא ליעבד אי עביד לא מהני מודה הכא דמהני דחכם עוקר הגדר מעיקרו וכשיתירו החרם הוי כאילו לא היה חרם מעולם: כתב הרשב"א בתשובה סימן תש"ב שמי שנשבע על דבר וחזר ונשבע לבטל שבועה הראשונה ונשאל על שבועה הראשונה אי אמרינן שנפטר מידי שבועת שוא ותחזור שבועה שנייה משבועת שוא לשבועת ביטוי כיון שמצאו מקום לחול או אם נאמר מיד שנשבע שבועה שנייה עבר משום נשבע לשוא ושוב אינו נפטר כשנשאל על הראשונה ואין בשנייה משום שבועת ביטוי ונסתפק בדבר: ובתשובה אחרת (סימן תקע"ה) כתב על הנשבע לפרוע מנה לפלוני בחדש אדר וחזר ונשבע לאחר לפרוע באותו זמן וכתב בשטר הראשון כל זמן שיתבענו וכן בשני ועכשיו בא השני לתובעו שכל זמן שלא תבעו הראשון חייב לפרוע לשני שהרי מצאה השבועה מקום לחול אך אח"כ יש לו לקיים הראשונה אם יכול: ובתשובה אחרת (סימן תרמ"א) כתב נדוי או איסור חל על שבועה והאומר קונם אשתו אסורה לו אם לא אוכל היום

נבילות וטרפות אם לא אכל אשתו אסורה: וכן הרי הוא מנודה אם לא יאכל היום נבלות וטרפות אם עבר היום ולא אכל הרי הוא מנודה ואין זה מתנה על מה שכתוב בתורה אלא אומרים לו לא תאכל ותתנדה וכאותה שאמרו פ' המגרש (גיטין פד.) ה"ז גיטיך ע"מ שתאכלי בשר חזיר וכו' ואקשינן מתנה על מה שכתוב בתורה הוא אמר רבינא הכא מי קאמר לה לא סגיא דלא אכלה לא תיכול ולא תתגרש: נשבע על הככר שלא יאכלנו ואכל אפי' כולו ונשאל עליו נפטר משבועתו פלוגתא דאמוראי בפ"ג דשבועות (כח.) ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כאמימר דאמר אפילו אכלה כולה נשאל עליה ואפילו כפתוהו על העמוד ועדיין לא לקה נשאל עליה: שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שלא אוכל ככר זו אין השניי' חלה משנה שם (כז:):

סעיף קטן כג

ומ"ש ואם נשאל על הראשונה חלה השנייה מימרא דרבא ודיוקא דמתני' שם ובפ"ב דנדרים (יח:):

סעיף קטן כד

שבועה שלא אכלתי היום שבועה שלא אכלתי היום יש כאן עונש ב' שבועות וכו' (כח:) שם ופירש"י טעמא משום דלא אמרינן אין שבועה חלה על שבועה אלא בשבועה להבא שחוזר ואוסר עליו את האיסור והו"ל נשבע לקיים את המצוה אבל בשבועה לשעבר משנשבע שבועה ראשונה יצתה מפיו לשקר והלכה לה והשנייה שבועה אחרת היא לעצמה וחייב עליה: כתב רבינו ירוחם בשם המפרשים דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה אפי' בשבועה לפיכך אם נשבע ליתן שום מתנה יכול ליתנה כן עכ"ל:

סימן רלט

סעיף קטן א

דין השבועה כדין הנדר לכל דבר בין לענין שצריך שיוציא בשפתיו ונתכוון לומר פת חטים וכו' כלומר ונ"מ נמי לנתכוין לומר פת חטים וכו' וכמו שנתבאר בתחלת סימן ר"י ושהולכין בה אחר לשון ב"א כמו שנתבאר בסימן ריז"ז ובין לענין הקמתה וביטולה כמ"ש בסימן רל"ג ורל"ד ובס"ס ר"י ובין לענין תנאי שמטיל בהם כמו שנתבאר בסימן ריא: וכתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות נדרים אחר קצת אלו הדברים דין כל אלו הדברים בנדרים כדינן בשבועות ואחר תנאי ביטול הנדר כתב יש מן הגאונים שאומרים שאין כל אלו הדברים נוהגים אלא בנדרים בלבד ולא בשבועות ויש מי שמורה שדין הנדרים והשבועות בעניינות אלו אחד הם וכן יש לו להקדים תנאי לשבועתו כדרך שאמרו בנדרים עכ"ל. וסמ"ג כתב אני ראיתי בירושלמי בענין תנאי בנדרים ואין תנאי בשבועות

ורבינו תופס עיקר דברי האומר דנדרים ושבועות שוים הם בכל דברים אלו ובאמת דההיא דצריך שיוציא בשפתיו לענין שבועה איתמר וכתב עלה הרא"ש דה"ה לנדר:

סעיף קטן ב

ומ"ש לפיכך כמו שנדרי זירוזין וכו' ה"ה נמי לענין שבועה בפ' ד' נדרים (נדרים כה:) תנא כשם שנדרי שגגות מותרין כך שבועות שגגות מותרות ה"ד שבועות שגגות כגון רב כהנא ורב אסי הדין אמר שבועתא דהכי אמר רב והדין אמר שבועתא דהכי אמר רב כל חד וחד אדעתיה דנפשיה שפיר קא משתבע ופירש הר"ן לאו למימרא דלא משכחינן שבועת שגגות אלא בכה"ג דמשכחינן להו דומיא דמתניתין אלא לרבותא נקט לה וכאילו אמר עד היכן שבועות שגגות וכתבו התוספות והרא"ש בפ' ג' דשבועות (כו.) ועובדא פ' השולח באותה אשה שאמרה יהנה סם המות באחד מבניה ונענשה אע"ג דאנוסה היתה שהיתה סוברת לישבע באמת שאני התם שפשעה מתחלה דהוה לה למידק בשמירתה לפי שסופה לבא לידי שבועה אם תאבדנו וכ"כ סמ"ג: וכתבו הרא"ש והר"ן בפ' ד' נדרים כיון ששבועות שגגות מותרות אם נשבע שלא אוכל ככר זה אם אמר פלוני דבר זה ונמצא שלא אמרו מותר וכתב עוד הר"ן דשבועות זירוזין נמי שרו והכי איתא בירושל' וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"ג סי' ש"ב וגבי נדרי הבאי גרסי' בגמ' דשבועות הבאי אסורות וי"ג כשם שנדרי הבאי מותרות כך שבועות הבאי מותרות וכך הוא גי' הר"ן וכתב הרא"ש שכך הוא שנויה בתוספתא ובירושלמי איכא פלוגתא דגרסינן התם שבועות הבאי מותרות והא תני אסורות כאן במעמידין כאן בשאין מעמידין פי' כשהוא מעמיד דבריו ואומר שלא כיון להבאי אלא שראה ממש היינו דתני שבועות הבאי אסורות עד כאן לשונו. ומדברי התוס' בספ"ג דשבועות (דף כט.) נראה שהם גורסים בגמרא שבועות הבאי אסורות. וכתבו דהיינו מדרבנן שהחמירו בה משום דכתיב לא ינקה והא דתניא בתוספתא דשבועות הבאי מותרות היינו מדאורייתא והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות שבועות דשבועות הבאי ושבועות שגגות ושבועות אונסים פטור עליהם וכתב עליו הראב"ד לא הוצרכו לומר שהוא פטור מקרבן אלא אמרו כשם שנדרי שגגות והבאי מותרין כך שבועות שגגות ושבועות הבאי מותרות ומ"מ מדלא הזכיר שבועות זירוזין משמע דסבירא ליה דאסורות הן ושלא כדברי הרשב"א והר"ן שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו וי"א דשבועות הבאי אסורות היינו הגורסים כן בגמרא:

סעיף קטן ד

ומ"ש בשם הרא"ש כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ה
ומ"ש ומיהו דוקא כשאינו מעמיד דבריו וכו' זה הוא שהבאתי בסמוך שכתב הרא"ש בשם הירושלמי:

סעיף קטן ו
וכתב ר"ת שנראה להחמיר בתקיעת כף שאין לה התרה וכו' ומ"מ אם יש הפסד בדבר או מכשול וכו' כל זה מבואר יפה בטעמו בסמ"ג ובתשובות ר"י שכתב המרדכי פ"ג דשבועות והגה"מ בסוף ספר הפלאה: וכתב באותה תשובה שהפורש כפיו ואומר לצורי אני תוקע כפי שלא אעשה דבר פלוני הויא שבועה ויש לה התרה בשלשה הדיוטות: כתב מהרי"ק שורש נ"ב בשם ר"י מקורבי"ל דאין להחמיר בת"כ יותר מבשבועה ושנראה מדבריו דאפילו שלא במקום חשש מכשול והפסד אין להחמיר בה יותר מבשבועה והר"ש בר צמח כתב בתשובה ח"ב סימן קמ"א אתם אומרים שר"ת היה מחמיר לדונה כשבועה ואפילו היתר אין לה ויש אומרים דהיתר יש לה אבל ראיתי בתשובה להרשב"א שאין בתקיעת כף שום חיוב אלא משום שארית ישראל וכו': ונראה שכל מה שאמרו שהיא שבועה אינו אלא בתוקע כף בדרך שבועה. אבל התוקע כף כדרך הסוחרים שתוקעים כפם זה לזה לקיום המקח וכמו שכתב רבינו בח"מ סימן ר"ב שפר"ח על הא דאמרינן (ב"מ עד.) סיטומתא קניא וכן הוא היום מנהג האומות באלו המקומות נראה דכל כה"ג אין לה דין שבועה כלל :

סעיף קטן ז
ויש דברים שהיא כלומר שבועה חלוקה מהנדר והוא שהיא חלה על דבר שאין בו ממש וכו' כלומר להתחייב מדאורייתא אבל האומר קונם שאני ישן שאני מדבר שאני מהלך לא מיתסר אלא מדרבנן ודינים אלו הם משנה נדרים (יד:) ומסקנא דאוקימתא דרבינא בפ"ב דנדרים (טו.) והטעם שנתן רבינו ברור והוא מבואר בדברי הרא"ש והמפרשים על הדין שיבא בסמוך:

סעיף קטן ח
וביאור מה נקרא דבר שאין בו ממש ומה נקרא דבר שיש בו ממש אכתוב בשם הר"ן בס"ד:

סעיף קטן ט
ומטעם זה נמי אינה חלה על דבר מצוה וכו' כל זה משנה וגמ' בפ"ב דנדרים (טו:) וכבר נכתב זה בסימן רט"ו ודברי הרא"ש בה מבוארים כדברי רבינו: וכתב שם הר"ן וא"ת וכי אמר ישיבת סוכה עלי מאי הוי הא דבר שאין בו ממש הוא י"ל דהב"ע כגון דאמר קונם סוכה לישיבתה עלי אבל בתוספתא אמרו שאפילו אמר קונם ישיבת סוכה עלי מהני

דלא מקרי דבר שאין בו ממש אלא כשאינו מזכיר שם החפץ שאוסר עליו כגון שאני ישן שאני מדבר אבל כשמזכיר החפץ הנאסר דבר שיש בו ממש הוא ולפ"ז מאי דאמרינן (כתובות נח:) גבי מקדיש מעשה ידי אשתו דמוקמינן באומר יקדשו ידי לעושיהן לאו דוקא באומר אלא נעשה כאומר קאמרינן כיון שהזכיר הידים. ואם תאמר ואפילו כי אמר ישיבת סוכה עלי למה אסור בישיבה של מצוה והא כיון דמצות לאו ליהנות נתנו הרי אינו נהנה מן הסוכה כלל תירצו בתוספות דמ"מ כיון שאסר ישיבתה עליו אף על פי שאין לו בו הנאה חל ולפ"ז אמר קונם זריקת צרור לים אסור אע"פ שאין לו בזריקתו הנאה מיהו דוקא במפרש ישיבת סוכה או זריקת צרור אבל באומר קונם סוכה עלי קונם צרור זה עלי יושב ישיבה של מצוה וזורק אותו צרור לים דמסתמא לא אסר על עצמו אלא הנאה בלבד עכ"ל ודברי סמ"ג כדברי התוספות: כתב הר"ש בר צמח על מלמד שהתנה עם אבות התינוקת שאם לא יפרעוהו תוך ששה שבועות שיבטל הילדים מלימודם עד שיפרעוהו ונשבע על זה השבועה חלה עליו דמצוה לאו עליה רמיא אלא על האבות:

סעיף קטן י

והנשבע על דבר מצוה דרבנן וכו' כתב א"א הרא"ש ז"ל דהשבועה חלה וכו' בתשובה כלל י"א ולמד כן מדאמרינן (נזיר דף ג:) מיין ושכר יזיר לאסור יין מצוה כיין הרשות יין מצוה מאי נינהו קדושה ואבדלתא מושבע ועומד מהר סיני הוא ופירש ר"ת וכי מושבע הוא לשתות יין קידוש והבדלה דאיצטריך קרא למימר דאיסור נזירות חל עליו לאוסרו מהא תיפשוט דשבועה חלה על כל מצוה דרבנן ואסור לעשותה וכן נמי עבירה דרבנן עכ"ל: וגם הרשב"א כתב בתשובה סימן תרי"ד שמי שנשבע לאכול גבינה של נכרים צריך שאלה לחכם והיא בתשובה להרמב"ן סימן ק"ע. וכתב עוד ומה שכתבת שהרמב"ם כתב שהנשבע להתענות בשבת לוקה משום שבועת שוא משמע לך שהוא סבור שאין שבועה חלה על ביטול דברי סופרים שהרי תענית בשבת מד"ס אפשר לומר שהוא סובר שאסור להתענות דאורייתא וו"ל הר"ן בתשובה סימן ע"ג מה שראיתי נושא ונותן לומר שחלה שבועה בכולל לעבור על המצוה ומטעם זה באת לומר דכיון שכלל הקרן והריבית יחד חלה שבועתו ואפילו על הרבית אם לענין שיהא חייב לעבור על האיסור כדי לקיים שבועתו כיון שנשבע בכולל זו לא אמרה אדם מעולם חס ושלום שהנשבע לאכול נבילות אף אם כללם בהיתר שיהא חייב לאכלם כדי לקיים שבועתו ואף כאן אע"פ שהריבית מדבריהם אין מחייבין אותו לפרוע שחכמים העמידו דבריהם כשל תורה בשב ואל תעשה עכ"ל ובתשובה אחרת סימן ל"ב כתב מה שהוא מדרש חכמים שאינו מפורש בתורה שבועה חלה עליו וזה ימים חדשתי דבר זה ומצאתי סעד

מדברי הרמב"ם והארכתי בזה בפ' שבועות שתים בתרא עכ"ל: כתב הר"ש בר צמח קהל שהסכימו בחרם שלא יקרא בתורה בצבור בחור בלתי נשוי חל החרם שהקריאה בצבור תקנת סופרים הוא ושבועה חלה עליה כדאמרינן פ' ג' דשבועות (כב:) ופרק בתרא דיומא (עג:) עכ"ל: דין הנשבע לפרוע לחבירו בשבעה בניסן ואירע היום ההוא באותה שנה בשבת כתב הרא"ש בתשובה כלל ח' וכתבה רבינו בח"מ בסימן ע"ג ושם כתבתי מה שכתב על זה בתשובה להרמב"ן סימן רמ"ג: כתב הרא"ש בתשובה כלל י"א על ג' שותפים שחכרו חכירות והעמידו בשבילם סופר ואירע שתפס נכרי לאחד מהשותפים בא נכרי אלם ונכנס בחכירות במקומו של זה התפוס עם ב' השותפין ושלשתן הכריחו לסופר שנשבע שלא יגלה חשבונם לשותף היהודי הנתפס ולא לאדם אחר יראה שברור הוא שכיון להפסיד ליהודי הנתפש דשמא ישתדל ע"י אמצעיים שיצטרך הנכרי להחזיר לו מה שגזל ממנו וצריך לידע כמה גזל משלו וכיון שיוכל לבא לידי הפסד אם לא יגלה החשבון לא חלה עליו שבועה דנשבע לעשות עבירה היא ושבועת שוא הויא ואם אנסו הנכרי לישבע אין לו עונש על שבועת שוא ואם היה יכול לישמט מן הנכרי ולא עשה יש לו עונש לשבועת שוא ומ"מ צריך הוא לומר ליהודי חשבון ומה שנגבה קודם שנתפש ומה שנגבה בסוף אולי יוכל להציל מהנכרי אנס ע"כ : כתב עוד בכלל הנזכר שהנשבע לחלוץ ליבמתו אין זה נשבע לבטל את המצוה דבדידיה תלה רחמנא אי ניחא ליה ליבם אי ניחא ליה לחלוץ ואם נשבע שלא ייבם ולא יחלוץ אכתוב בטור אבן העזר סימן קס"א: כתב עוד בכלל ק"ח על שהיין לא היה שוה אלא בשני פשיטים המדה ותקנו הקהל שימכרוהו בג' פשיטים ע"מ שילוו להם מעות רבית הוא ואסור דבאיסור נעשים אין בתקנה שלהם וחרם שהחרימו עליהם כלום: מדברי תשובות להרמב"ן סימן ער"ב נראה שאם נשבע לדור במקום שנשא אשה אע"פ שע"י כן הוא מתבטל מכבוד אב ואם לא הוה נשבע לבטל את המצוה דכיון שלא היו נותנים לו אותה אשה עד שישבע כן נדחית כבוד אב ואם מפניה:

סעיף קטן יא

ומטעם זה נמי מתפיס בנדר נתפס וכו' אבל בשבועה שנשבע על הככר שלא יאכלנו אין שום איסור על הככר לפיכך אם אמר על אחר יהא כמוהו אינו כלום בריש פ"ג דשבועות (כ.) איתמר מתפיס בשבועה אביי אמר כמוציא שבועה מפיו דמי ורבא אמר לאו כמוציא שבועה מפיו דמי וידוע דהלכה כרבא וכתב הרי"ף דעד כאן לא קאמר רבא אלא במתפיס שבועה אבל מתפיס בנדר ודאי נדר לדברי הכל דמתני' היא במסכת נזיר (כ.) ואע"פ שמפשט הסוגיא משמע דלרבא מתפיס בנדר נמי לאו נדר הוא כבר כתבו

הרא"ש והר"ן פירוש הסוגיא לדעת הרי"ף כי סליק ליה שפיר דמודה רבא במתפיס בנדר הוי כנדר וכ"פ הרמב"ם בפרק ג' מהלכות נדרים:

סעיף קטן יב
ומ"ש בשם ר"י ן' מיג"ש דמתפיס בשבועה איסורא מיהא איכא כ"כ שם הרא"ש בשמו ובשם הראב"ד וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהלכות שבועות:

סעיף קטן יג
ומה שכתב דלרב אלפס אפילו איסורא ליכא כן כתבו שם הרא"ש והר"ן דמשמע מדבריו וכתב הר"ן שכן דעת הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן יד
ומ"ש ולפ"ז אם שמע חבירו שנשבע ואמר אני כמותך הוא שבועה גמורה כלומר דלפי הטעם שנתן לחלק בין מתפיס בנדר למתפיס בשבועה דהוי משום דבנדר החפץ אסור ובשבועה החפץ מותר אם התפיס עצמו בחבירו בשבועה נמי אסור דהא כיון דחבירו אסור לעשות דבר שנשבע עליו כי מתפיס גרמיה בחבריה שפיר מתפיס ומיתסר אבל הרמב"ם בפ"ב מהלכות שבועות השוה מתפיס בחבירו שנשבע למתפיס בככר שנשבע עליו וכ"כ שם הרי"ף והרא"ש בפירוש וטעם החילוק בין מתפיס בנדר למתפיס בשבועה כבר כתב הרא"ש דהיינו משום דמתפיס בנדר נפ"ל מדכתיב כי ידור נדר עד שידור בדבר הנדור ומהתם מפקינן דמתפיס בשבועה לאו כמוציא שבועה מפיו דמי והר"ן האריך הרבה בביאור סוגיית הגמרא לדעת הרי"ף ואח"כ כתב ועדיין אני חוכך להחמיר ולומר דאי שמע חבריה דאשתבע דלא ליכול הדין בישרא ואמר איהו ואנא נמי דכוותך דבכהאי גוונא מתפיס בשבועה ושלא כדברי הרי"ף עד כאן לשונו:

סעיף קטן טו
ודע שמדברי הרמב"ם בפרק הנזכר נראה קצת שאף על פי שמתפיס בחבירו שנשבע ומתפיס בככר שנשבע עליו פטורים מ"מ יש חילוק קצת ביניהם דאע"ג דמתפיס בככר שנשבע עליו איכא איסורא מיהא במתפיס בחבירו שנשבע אפילו איסורא ליכא:

סעיף קטן טז
ומ"ש רבינו ואם אמר אני נשבע על ככר זה כמו שנשבעתי על זה אסור וכו' פשוט הוא: בריש נדרים (ד' ב.) קאמר תלמודא איידי דתנא נדרים דמיתסר חפצא עליה תנא נמי חרמים לאפוקי שבועה דקאסר נפשיה מן חפצא וכ' הר"ן דמהא משמע דאין שבועה בל' נדר ולא נדר בל' שבועה. הילכך כל שהחליף של זה בזה אין בדבריו כלום ואיכא למידק בפירקין (יב.) איזהו נדר האמור בתורה הרי עלי שלא אוכל בשר אלמא יש נדר בל' שבועה דהא שלא אוכל קאמר ובפ"ג דשבועות (כב.) אמרינן באומר אכילה משתיהן

עלי שבועה והא האי לישנא דנדר וקאמר ליה גבי שבועה י"ל דהני לישני לאו דוקא נקיט להו וכן דעת ר"ח ור"י ן' מיגא"ש והרשב"א ובירושלמי איפליגו בה דאמרינן התם דר' יודן ורבי ור' מונא סברי אין נדר בל' שבועה ואין שבועה בל' נדר ור' יוסי פליג עלייהו ומשמע דקי"ל כרבי' אבל הרמב"ן כתב דליכא לשבושי הנך סוגיות ולמימר דלא דייקי בלישנייהו אלא ודאי נדר שאמרו בל' שבועה ושבועה בל' נדר מהני מיהו לאו מעיקר נדר ועיקר שבועה דהא אמרינן בסוגיין דנדר ושבועה לא שוו בלישנייהו אלא מדין ידות הוא דמהני ע"כ ומדברי רבינו שכתב גבי הא דאין שבועה חלה ע"ד מצוה אם הוא מוציאו בל' שבועה כו' או בל' נדר שאמר ישיבת סוכה עלי בשבועה לעולם נשבע על גופו שלא ישב בה והם דברי הרא"ש בפ"ב דנדרים משמע דס"ל דשבועה שאמרה בלשון נדר הויא שבועה וכתב הר"ן בריש פ"ג דשבועות שכן נראה מדברי רש"י ומיהו הרא"ש כתב בפ"ק דנדרים שהאומר אני נודר שאוכל עמך או שלא אוכל דאפי' יד לא הוי דאין זה לשון נדר אלא לשון שבועה וכתבו רבינו בסימן ר"ו ומשמע דס"ל דאין נדר בלשון שבועה ואין שבועה בלשון נדר וק' דממה שכתב הרא"ש בפ"ב דנדרים וכתבו רבינו בסימן זה משמע איפכא כמו שכתבתיה ואיפשר דס"ל דאף על גב דאין נדר בלשון שבועה מכל מקום ישנה לשבועה בלשון נדר ועי"ל דס"ל דאין נדר בלשון שבועה ולא שבועה בלשון נדר ומה שכתבו אם הוא מוציאו בלשון שבועה וכו' או בלשון נדר כגון שאומר ישיבת סוכה עלי בשבועה היינו לומר דאפילו אי בעלמא הוו חיילא שבועה בכהאי גוונא הכא לא חיילא מפני שהוא נשבע לפטור גופו ממה שהוא חייב לעשות ומדברי רבינו בסימן ר"ו נראה שהוא סובר שדעת הרמב"ם שנדר שהוציאו בלשון שבועה אסור. וכבר כתבתי שם שאין נראה לי בדברי הרמב"ם הכרע:

סעיף קטן יז

ויש עוד בשבועה מה שאין כן בנדר שאין שבועה חלה על שבועה וכו' ואם אמר הריני נזיר הריני נזיר שניהם חלו וכו' משנה בפ"ב דנדרים (יז.):

סעיף קטן יח

ומ"ש ומיהו גם בשבועה אם נשאל על הראשונה השנייה חלה כדפרישית לעיל הוא בס"ס רל"ח ושם כתבתי שהיא מימרא דרבא בפ"ג דשבועות ובפ"ג דנדרים ופשטא דמתניתין משמע דלכל נדרים אמרו שחלים זה על זה אבל הר"ן כתב דאין נדר חל על נדר ואם אמר קונם עלי ככר זה קונם עלי ככר זה אינו חייב אלא אחת דכי תנן יש נדר בתוך נדר דוקא למנות שתי נזירות הוא דקאמרינן הכי מיהו להא מילתא עדיפי נדרים משבועות שהנדרים חלים על השבועות ואין השבועות חלות על הנדרים והאריך בזה ודעת הרשב"א בזה כתבתי בסוף סימן רט"ו:

סעיף קטן יט
ומ"ש רבינו ונראה כיון שהטעם שאין השנייה חלה מפני שאין לה מקום לחול אם אמר שבועה שלא אוכל בשר עשרים יום וכו' זה דבר פשוט דשבועה שנייה חיילא כיון דאית לה רווחא אבל מה שכתב שאסור מ"ב ימים תימא הוא בעיני דמשמע לי דבכ"ב ימים סגי דע"כ לא אמרו באומר הריני נזיר הריני נזיר דמונה שתי נזירות אלא משום דאין נזירות פחות מל' יום אבל אומר קונם שלא אוכל פרי פלוני י' ימים וחזר ואמר קונם שלא אוכלנו י"א יום נראה די' ימים עולים לשני הנדרים וכיון שעברו י"א יום מותר ודמי לאומר שבועה שלא אוכל ט' אלו וחזר ואמר שבועה שלא אוכל י' שאם אכל ט' אלו ועוד אחד עובר על שני השבועות כמו שנתבאר בסי' רל"ח:

סעיף קטן כ
כיון ששבועות שגגות מותרות אם נשבע שלא אוכל ככר זה אם אמר פלוני דבר זה ונמצא שלא אמרו מותר בפ"ו דנדרים (דף כה:) אהא דקאמר ה"ד שבועות שגגות כגון רב כהנא ורב אסי דמר משתבע דהכי אמר רב ומר משתבע דהכי אמר רב. פירשו הרא"ש והר"ן דהיינו לומר דאי תלנהו לפירי בהדי שבועה לא מתסרי וכן כתב הגה"מ שבסוף ספר הפלאה:

סעיף קטן כא
ומ"ש או שתלה הככר באחר שאמר שבועה שלא אוכל זה אם אוכל זה וכו' עד סוף הסי' מימרא דרבא בפ"ג דשבועות:

סימן רמ

סעיף קטן א
מצות עשה שיכבד אדם אביו ואמו ויירא מפניהם וצריך ליזהר מאד בכבודם ובמוראם שהוקש כבודם לכבוד המקום וכו' עד מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני ברייתא בפ"ק דקידושין (ל:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ובכיבוד הקדים אב לאם שם תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים לפיכך הקדים הכתוב כבוד אב לכבוד אם וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה לפיכך הקדים הכתוב מורא אם למורא אב:

סעיף קטן ג
ואי זהו מורא ואי זהו כיבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו כיבוד מאכול ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא. כך הוא לשון

הברייתא בפ"ק דקידושין (לא.) ורבינו נקיט לה פיסקי פיסקי ומפרש לה ואזיל ופירש"י לא עומד במקומו במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו בעצה ומדברי רבינו נראה שהוא סובר דרש"י פליג אהרמ"ה ושרי במקום המיוחד להסב בביתו. ול"נ דלרש"י נמי אסור ולא איצטריכא ליה לרש"י לאשמועינן דהיינו לא ישב במקומו דקתני בברייתא אלא דלא עומד במקומו הוא דאתא לפרושי דהא ודאי לא מיתסר ליה לעמוד מעומד במקום שאביו רגיל לישב בביתו דלית ביה זילותא כלל אבל במקום שדרך אביו לעמוד שם בסוד זקנים אם עומד שם אפי' מעומד הוי זילותא שנראה שמחשיב עצמו מכלל אנשי העצה ונמצא שהוא משוה עצמו לאביו. א"נ דלא יעמוד נמי לא ישב הוא ומשום דקשה היינו לא ישב הוצרך לפרש דלא יעמוד במקומו היינו במקום המיוחד לישב שם בסוד זקנים ולא ישב במקומו ממילא משמע שהוא מקומו המיוחד לו לישב בביתו ולא זו אף זו קתני: וכתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה דמקום המיוחד לאביו להתפלל שם הוי בכלל לא עומד במקומו: ב"ה כתב בא"ח שאסור לישב בצדו בלא אמצעיים והביא ראיה לדבר: ומ"ש הרמ"ה על פירש"י דלא מכריע את דבריו זה אין צריך דהיינו סותר את דבריו י"ל דתרי גווני סותר את דבריו קתני חד שהוא לבדו סותר את דבריו. וחד שהוא מכריע כדברי החולק עליו ועי"ל דמ"ש רש"י לא יאמר נראים דבר פלוני על איזה מהם שיאמר שנראים דבריו נתכוון שאפילו כשיאמר שנראים דברי אביו נראה כמכריע את דבריו וכדעת הרמ"ה: כתב הרמב"ם בפ"ה מה' ת"ת גבי רבו לא ישב במקומו ולא יכריע דבריו בפניו משמע דשלא בפניו שרי ברבו וכ"ש באביו:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם לא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו וכו' בפ"ו מהלכות ממרים כתב כן אלא דבשמות שקורין בו כל העם שהתיר לקרות בהם לאחרים כתב שם דהיינו דוקא שלא בפניו. ומ"ש לא יקראנו בשמו ברייתא בפ"ק דקידושין (שם):

סעיף קטן ה

ומ"ש היה שם אביו או שם רבו כשם אחרי' משנה את שמם ותמה עליו רבינו:

סעיף קטן ו

ועדהיכן מוראם אפילו היה לבוש בגדי חמודות ויושב בראש הקהל וכו' בפ"ק דקידושין (שם) בעו מיניה מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עכו"ם א' באשקלון וכו' כי אתא רב דימי אמר פעם א' היה לבוש סריקון זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לפניו ולא הכלימה:

סעיף קטן ז

ומ"ש אלא ישתוק ויירא ממ"ה שצוהו בכך וכו' הם דברי הרמב"ם בפ"ו מה' ממרים:

סעיף קטן ח
ואיזהו כיבוד מאכילו ומשקהו כבר כתבת שהוא ברייתא בפ"ק דקידושין:

סעיף קטן ט
ומ"ש ויתננו לו בסבר פנים יפות ואל יראה לו פנים זועפות שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זעומות נענש עליו שם תני אבימי בריה דר' אבהו יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם ופירש"י וטורדו מן העולם שנענש עליו שמראה לו צרות עין על סעודתו ובתלמוד ירושלמי גרסינן מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת א"ל אביו מנין לך כל אלה אמר ליה סבא מה איכפת לך לעוס אכול הראהו שקשה לו:

סעיף קטן י
וזה שמאכילהו ומשקהו היינו משל אב אם יש לו אבל הבן אינו חייב ליתן לו משלו בפ"ק דקידושין (לב:) אהא דתניא כיבוד מאכיל ומשקה איבעיא להו משל מי רב יהודה אמר משל בן רב נתן בר אושעיא אמר משל אב אורו ליה רבנן לר' ירמיה ואמרי לה לבריה דרב ירמיה כמ"ד משל אב ופסקו הרי"ף והרא"ש והתוס' כמ"ד משל אב וכתבו שכן פסק בשאלתות וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהלכות ממרים ונראה דטעמא משום דהוי רב יהודה יחיד לגבי רב נתן ורבנן דאורו כוותיה ועוד דכיון דאורו הכי הלכה למעשה הכי נקיטינן:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואם אין לאב ויש לבן כופין אותו וזן את אביו כפי מה שהוא יכול כ"פ שם הרי"ף והרא"ש והתוס' וכתבו שכן פסק בשאלתות וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מהלכות ממרים. ונראה שאף על פי שיש לו אינו חייב לספק כל מזונות הצריכים לאביו אלא כופין ליתן לו כפי מה שהוא חייב לתת לצדקה לפי ממון שיש לו וכ"נ מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו דשקלינן מיניה בתורת צדקה ויהבינן לאבוה והכי דייק נמי לישנא דהרמב"ם ורבינו שכתבו ואם אין לאב ויש לבן כופין את הבן וזן את האב כפי מה שהוא יכול: כתוב בתשובת הגהות מיימון דשייכי להל' ממרים דאם יש לו בנים הרבה כל מי מהם שנכוף לזונו ולא יוכל להסתפק ויצטרך לחזר על הפתחים אין לכופו אלא אותם שלא יצטרכו כדמשמע לשון אמיד כלומר אומדין אותו שיכול לעשות יציאה זו משלו וכיון דיש לו בנים שיכולים לפרנסו בלא סיבוב תבא מארה לבנים שיש להם משלהם לפרנסו ויגרמו לו לחזר על הפתחים כדאמרינן פ"ק דקידושין (לב.) תבא מארה וכו' ואף ע"ג דמשמע התם דאי בעי לקבל עליה לטותא שפיר מצי יהיב מעשר עני לאביו ה"מ מעשר עני דיליה דמיקלע ליה אבל לחזר על הפתחים בשבילו לא שאנו אומרים כל הנופל אינו נופל ליד

גבאי תחילה כדאיתא בנדרים פרק ר"א פותחים (סה.) והקרוב קרוב קודם לזונו ונ"ל דבבנים שיש להם נכסים מחשבינן לפי ממון כשאר צדקות כללא דמילתא לדידן דקי"ל משל אב אפי' היכא דאית נכסים לבן ובעי למיזייניה ממעשר לא מחינן ביה אבל אמרו תבא מארה וכו' אבל להעדפה אין לנו כח לכופו אבל מצוה איכא מדברי מהר"ם עכ"ל:

סעיף קטן יב

ואם אין לבן אינו חייב לחזר על הפתחים להאכיל לאביו אבל חייב לכבדו בגופו אף ע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזר על הפתחים בירושלמי פרק קמא דקידושין תני רשב"י כבד את אביך ואת אמך בין יש לו בין אין לו ואפי' הוא מחזר על הפתחים וכתבוהו התוס' והרא"ש שם וכתב הרא"ש עליו והא דאמרינן ואפי' הוא מחזר על הפתחים לא שיכבדהו משלו ויחזר הוא על הפתחים דהא קי"ל משל אב אלא בגופו מכבדו ובטל ממלאכתו ומתוך כך צריך לחזר על הפתחים עכ"ל. וכ"כ הר"ן בשם רבינו שמשון וכיוצא בזה כתבו הגה"מ בפ"ו מהל' ממרים בשם סה"מ:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה גם ר"י כתב כן בשמו אלא שלא כתב דאית לבן מזונא לאיתזוני ביה ההוא יומא כמו שכתב רבינו אלא סתם וכתב ודוקא שיש לו ממון לזון את עצמו אפי' שיתבטל ממלאכתו ונראה שרבינו ליתן קצבה ליש לו ממון דקאמר הרמ"ה אתא ופריש דהיינו כדי לאיתזוני ביה ההוא יומא וטעמא דהרמ"ה מבואר מדברי ר"י דהיינו משום דגמרינן מכבוד המקום דאינו חייב לבטל ממלאכתו לבקר חולים ולנחם אבלים ושיחזור על הפתחים:

סעיף קטן יד

וישמשו בשאר דברים שהשמש משמש בהם את רבו היינו ברייתא שכתבתי בסמוך גבי איזהו כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא:

סעיף קטן טו

וחייב לכבדו בשאר דרכיו וכו' כיצד היה צריך לבקש על שום דבר בעיר ויודע שישלימו חפצו בשביל אביו וכו' ברייתא בפ' קמא דקידושין (לא.) הנשמע בדבר אביו למקום לא יאמר שלחוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי אלא כולהו בשביל אבא. ופירש"י הנשמע בדבר אביו למקום אם מכיר באנשי המקום שמכבדים אביו לחלוק לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו ואפי' יודע שיכבדוהו כאביו אלא יתלה הכבוד באביו שלחוני בשביל אבא שהוא צריך לי אבל אם אינו נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו אל יתלה באביו שאינו לו אלא גנאי ור"י

כתב בשם הרמ"ה שאפי' אינם חולקים באותו מקום כבוד לאביו כלל יתלה באב שיעשו בשביל הבן אף ע"פ שתלה באביו:

סעיף קטן טז

וחייב לעמוד מפניו שם רב יוסף כד שמע קל כרעא דאימיה אמר איקום מקמיה שכינתא דאתיא וכן משמע מדאיבעיא לן התם (לג:) בנו והוא רבו מהו לעמוד מפני אביו משמע דבאינו רבו פשיטא דחייב לעמוד מפניו:

סעיף קטן יז

כתב הרמב"ם האב שהיה תלמיד לבנו וכו' בפ"ו מה' ממרים ובסמוך יתבאר טעמו:

סעיף קטן יח

וא"א ז"ל כ' שכל א' עומד מפני השני בפ"ק דקידושין (שם) איבעיא לן בנו והוא רבו מהו לעמוד מפני אביו ולא איפשיטא ותו איבעיא לן בנו והוא רבו מהו שיעמוד אביו מפניו והא נמי לא איפשיטא וכ' הרא"ש וספיקא דאורייתא הוא ויעמדו זה מפני זה וכתב עוד אמרו על ר"מ מרוטנבור"ק שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבא אליו והר"ן כתב שר"ח פסק שאף ע"פ שהוא רבו חייב לעמוד מפני אביו אבל אביו אינו חייב לעמוד מפניו וכבר נתבאר בסמוך שכן פסק הרמב"ם ז"ל ונתן הר"ן טעם לדבריהם דאף ע"ג דלא איפשיטא בגמרא דילן ילפינן לה מדגרסינן בירושלמי אמו של ר"ט ירדה לטייל בתוך חצירה ונפלה קורדייקין שלה (פי' מנעל שלה) והלך ר"ט והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהם עד שהגיעה למטתה פעם אחת חלה ר' טרפון ונכנסו חכמים לבקר אמרה להם התפללו על טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי אמרין לה מאי עביד לך יותר ותנית להו עובדא אמרו אפי' הוא עושה כן אלפיים עדיין לא הגיע לכבוד שאמרה תורה ע"כ ובודאי דקימה דרבו אינה אלא מדין חכם ואם איתא שאין הבן חייב לעמוד מפני אביו כשהבן רבו לא היתה אמו של רבי טרפון רשאה לקבל הימנו כך הילכך אף ע"ג דבגמרא דילן מספקא לן שבקינן ספיקין ונקטינן פשטייהו עכ"ל. ותמהני עליו דהא בגמרא דילן מייתי נמי דרבי טרפון כל אימת דהות בעיא אימיה למיסק לפוריא גחין וסליקא ואמרו לו חכמים עדיין לא הגעת לחצי כבוד ואפ"ה איבעיא להו בנו והוא רבו מהו שיעמוד אביו מפניו ולא פשטוה מההוא עובדא משום דרב שאני א"נ משום דאף ע"ג דאין הבן חייב לעמוד מפני אביו כשהבן רבו מ"מ אם רצה לעמוד מפניו או לכבדו בכמה מיני כיבוד רשאי האב לקבל ממנו ואפשר שטעמו ז"ל לומר וכיון דלא איבעיא להו בירושלמי משמע דמיפשט פשיטא להו מההוא עובדא דלא מפלגי בהאי מילתא בין רבו לחכם שאינו רבו וכיון דלדידהו פשיטא להו שבקינן ספיקיה ונקטינן פשטייהו:

סעיף קטן יט

ועד היכן הוא כיבוד אפי' נטל כיס מלא מעות ומשליכו לים בפניו אל יכלימהו בפ"ק דקידושין (לב.) שאלו את ר' אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו ומייתי לה בגמרא לאותובי למאן דאמר דאין הבן חייב להאכיל את אביו משלו אלא דוקא משל אב דאם כן האי ארנקי דקאמר ר"א בשהוא של אב דוקא הוא ואם כן מאי נפקא ליה מיניה לבן אם ישליכנו לים ומאי רבותיה כי אינו מכלימו ומשני בראוי ליורשו ומשמע דלדידן דקי"ל דאינו חייב להאכילו אלא משל אב האי ארנקי דר' אליעזר בשהוא של אב דוקא וקמ"ל דאף ע"פ שהוא ראוי ליורשו אינו רשאי להכלימו אבל אם הארנקי של הבן רשאי להכלימו וזהו דעת ר"י שכתב רבינו אבל הרמב"ם בפ"ו מהל' ממרים כתב עד היכן הוא כיבוד אב ואם אפי' נטלו כיס של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצער בפניהם ולא יכעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק וגם הרי"ף כתב בהא דר' אליעזר כדי שיטול ארנקי שלו ויזרקנו לים ומאחר שהם ז"ל פסקו דאינו חייב להאכילו אלא משל אב דוקא קשה היאך פסקו דכדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים אפי' בארנקי של בן היא וי"ל דס"ל ז"ל דכי אמרינן דוקא משל אב ה"מ לכבדו אבל כדי שלא לצערו יש לו לאבד כל ממון שבעולם וכבר נזכר זה בדברי הר"ן ז"ל א"נ הא דאמרינן דמשל אב דוקא היינו מדינא דאינו חייב לחסר כיסו בשבילו אבל מ"מ אם יחסר כיסו בשבילו בכלל מצות כיבוד הוא ולישנא דעד היכן כיבוד אב ואם הכי דיוק וא"ת אם כן מאי מותיב מינה למ"ד משל אב י"ל דאה"נ דמאן דאותיב לא אסיק אדעתיה לפלוגי בהכי ומאן דתריץ הו"מ לשנויי ליה הכי אלא דאהדר ליה לפום שיטתיה דלא הוה מפליג בינייהו: (ב"ה) ודברי מהרי"ק בחילוקים דשייכי לענין זה בשורש קס"ז:

סעיף קטן כ

חייב לכבדו אפי' לאחר מותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו וכו' ברייתא שם (לא:) ופירש"י הריני כפרת משכבו. עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו: לאמר שנים עשר חדש. כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חדש:

סעיף קטן כא

כתב הרמב"ם מי שנטרפה דעתו של אביו וכו' בפ"ו ממרים וכתב הראב"ד אין הוראה זו נכונה וכו' דברי הרמב"ם נכונים וברורים הם מדגרסינן בפ"ק דקידושין שם רב אסי הוה ליה ההיא אימא זקינה אמרה בעינא תכשיטין עבד לה בעינא גברא נעיין לך בעינא גברא דשפיר כוותך שבקה ואזל לארעא דישראל וכן דעת הר"ן דהאי עובדא מוכח כדעת הרמב"ם ז"ל ותמה על הראב"ד למה השיגו:

סעיף קטן כב
ראה לאביו שעבר על דברי תורה וכו' ברייתא שם (לב.) ובפרק הנשרפין (סנהדרין פא:) ודברי רבינו כפירש"י והרמב"ם כתב בפ"ו מה' ממרים יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאילו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו ואיתא תו התם דה"ה אם אביו אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי:

סעיף קטן כג
אמר לו אביו השקני מים ומצוה לפניו לעשות וכו' שם פלוגתא ואיפסיקא הלכתא כאיסי בן יהודה דאמר הכי ופירש"י ויש מצוה אחרת לפניו לעשות כגון לקבור המת או לויה ע"כ כלומר דבמצוה עוברת עסקינן דאם אינה עוברת אע"פ שא"א לה לעשות ע"י אחרים יעסוק בכבוד אביו ואח"כ יעשנה וכ"כ ר"י (נ"א ח"ד) בשם הרא"ש ז"ל: וכתב הר"ן על הא דאיסי בן יהודה ה"מ כששתיהן לפניו אבל כשהתחיל המצוה אע"פ שאיפשר לעשותה ע"י אחרים אם נזדמנה לו מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים לא יניח את הראשונה דהא קיימא לן דעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא מפלגינן בין מצוה למצוה והכי משמע מדברי רש"י שכתב ויש מצוה אחרת לפניו:

סעיף קטן כד
גדול ת"ת מכיבוד אב ואם מימרא בספ"ק דמגילה (דף טז:) ויליף לה מיעקב שכל אותם שנים שהיה בבית עבר לא נענש עליהם:

סעיף קטן כה
אמר לו אביו השקני מים ואמו אומרת לו השקני מים מניח את אמו וכו' בפרק קמא דקידושין (לא.) שאל בן אלמנה אחת את רבי אליעזר אבא אומר השקני מים ואימא אומרת השקני מים אי זה מהם קודם אמר ליה הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך והכי תנן נמי בסוף כריתות (דף כח.):

סעיף קטן כו
ומ"ש ואם נתגרשה וכו' שם בסוף הברייתא אמר ליה רבי נתגרשה מהו א"ל מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להם מים בספל וקעקע להם כתרנגולי' ופירש רש"י שבן אלמנה אתה ולא צריך אלא ללמוד באת ואני אומר לך שכבוד שניהם שוים עליך הטל להם מים בספל וקעקע קרקר להם כמו שמקרקרין לתרנגולים ולפי שלא היה צריך לעשות והוא שאלו כמי שעליו לעשות השיבו בלשון שחוק והרי"ף השמיט האי סיפא דברייתא וגם הרמב"ם לא הזכיר דין זה והטעם משום דמדינא דרישא משמע דיהיב טעמא מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו ומשמע הא לאו הכי כבוד שניהם שוה ולאי זה מהם שירצה יקדים כנ"ל אבל רבינו ירוחם כתב אם נתגרשה מאביו שניהם שוים

ונותן מים בספל ואומר להם בואו לשתות ולא יקדים אחד לחבירו ע"כ לשונו ואין נראה כן מדברי רש"י אלא כמ"ש:

סעיף קטן כז

אמר לו אביו לעבור על ד"ת וכו' בסוף פ"ב דמציעא (לב.) תנן אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר אבידה הרי זה לא ישמע לו ומייתי לה בגמרא התם ובפ"ק דיבמות (ה.) מדכתיב איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' כולכם חייבים בכבודי:

סעיף קטן כח

ומ"ש דאפילו לבטל מצות עשה של דבריהם כן כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות ממרים ונראה שהטעם משום דכיון דכל מילי דרבנן אסמכינהו אלאו דלא תסור הרי הם בכלל דבר תורה אי נמי דכיון דמאני ה' כולכם חייבים בכבודי ילפינן לה ומילי דרבנן ודאי הם כבודו של מקום אין לו לעבור עליהם בשביל כבוד אביו וכתבם א"א ז"ל בתשובה כלל ט"ו:

סעיף קטן כט

ואחד האיש ואחד האשה שוים בכבוד ומורא של אב ואם וכו' עד שניהם שוים ברייתא ומימרא בפ"ק דקידושין (ל:) ופי' רשות אחרים עליה היינו בעלה שהיא משועבדת לו ולפיכך היא פטורה מכיבוד אב ואם בעודה נשואה:

סעיף קטן ל

כתב הרמב"ם ממזר חייב בכבוד אביו ומוראו וכו' בפ"ו מהלכות ממרים וטעמו מדתנן בפ"ב דיבמות (כב.) מי שיש לו בן מ"מ פוטר את אשת אביו מן החליצה ומן היבום חייב על מכתו ועל קללתו חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית ובגמרא מ"מ לאיתויי מאי לאיתויי ממזר ומקשה בגמרא אמאי חייב על מכתו ועל קללתו קרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ואוקמוה בשעשה תשובה וכתב הרי"ף על זה הני מילי לענין חיובא אבל לענין איסורא אפילו לא עשה תשובה אסור לבן להכותו ולקללו דגרסינן בפרק הנחנקין (סנהדרין פה.) לכל אין הבן נעשה שליח לא להכות אביו ולא לקללו חוץ ממסית ומדיח שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו וכ"כ הרא"ש לאפוקי מהתוספות שכתבו דההיא דהנחנקין בשעשה תשובה היא:

סעיף קטן לא

ומ"ש רבינו ונ"ל כיון שהוא רשע אינו חייב בכבודו כדאמרינן גבי הניח להם פרה גזולה וכו' גם הגמיי' כ"כ בשם ספר המצות אלא שרבינו הוסיף דיבור אחד מדעתו וקראה גזולה ואינו כן דלא בגזולה מיירי אלא בשנטלה ברבית היא כמבואר בר"פ

איזהו נשך (בבא מציעא דף סב.) ואין משם ראיה לסתור דברי הרמב"ם דמדינא אינם חייבים להחזיר דאמר קרא אל תקח מאתו נשך ותרבית לדידיה אזהר רחמנא לבריה לא אזהר רחמנא אלא דמשום כבוד אביהם חייבים להחזיר ודוקא בדעבד תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת דהויא לה ההיא פרה כאילו לא הורישה לבניו מאחר שהיה בדעתו להחזירה והיא דבר המסויים הילכך אף על גב דעדיין לא הוציאה מרשותו חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם אבל כי לא עבד תשובה בניו ירשוה והתורה לא חייבתם להחזיר דלדידיה אזהר לבריה לא אזהר הילכך הוי לגמרי ממונא דידהו ואינם חייבין לכבד את האב בממונם דהא איפסיקא הלכתא כמ"ד משל אב אבל בשאר כבוד דלית ביה חסרון כיס אין הכי נמי דמחייבי אע"פ שהוא רשע כדמשמע מההיא דפרק הנחנקין :

סעיף קטן לב

אע"פ שאדם חייב לירא מפני אביו ואמו וכו' אסור לאדם להכביד עולו על בניו וכו' כל זה דברי הרמב"ם בפ"י מהלכות ממרים ונראה שלמד כן מדין מכה בנו גדול דבסמוך:

סעיף קטן לג

ומ"ש שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול מימרא דרב חסדא פ"ק דקדושין (לב.):

סעיף קטן לד

ומ"ש והמכה לבנו גדול היו מנדין אותו וכו' פ' אלו מגלחין (מועד קטן יז.) ובן כמה שנים נקרא גדול לענין זה אכתוב בסימן של"ד בס"ד :

סעיף קטן לה

חייב אדם לכבד אשת אביו אף על פי שאינה אמו וכו' עד אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודה בפרק הנושא (כתובות קג.):

סעיף קטן לו

ומ"ש ומ"מ מצוה לכבדה אפילו לאחר מיתה נראה שלמד כן מדאמרינן בפרק הנושא שרבינו הקדוש צוה לבניו שיזהרו בכבוד אשתו לאחר מותה אף שלא היתה אמם:

סעיף קטן לז

ומ"ש חייב אדם בכבוד אחיו הגדול שם בפרק הנושא שם דריש את אביך לרבות אשת אביך את אמך לרבות בעל אמך וי"ו יתירא דואת אמך לרבות אחיך הגדול וכתב הרא"ש בתשובה כלל ט"ו סימן ו' דל"ש אחיו הגדול מאמו ל"ש אחיו הגדול מאביו וכתב עוד על אח גדול שחירף ובזה לאחיו שהוא ת"ח וקטן ממנו בשנים ונדה הקטן בשנים לגדול יפה עשה שנדהו דכיון שאינו נושא פנים לתורה אינו עושה מעשה עמך ומן הדין אינו חייב לכבדו :

סעיף קטן לח

ומ"ש וחייב אדם לכבד חמיו ב"ה כ' כן בא"ח דכתיב אבי ראה גם ראה דוד אמר הכי לשאול וקרי ליה אבי מפני שהיה חמיו: גרסיגן בפ"ק דקידושין (לא.) בעו מיניה מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עכו"ם א' באשקלון פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בס' רבוא שכר והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו וא"ת והא איפסקא הלכתא דאינו חייב לזון את אביו משלו כבר תירץ הר"ן דלכבדו אמרינן דאינו חייב לכבדו משלו אבל כדי שלא לצערו יש לאבד כל ממון שבעולם א"נ כי אמרינן משל אב ה"מ בדאיכא חסרון כיס אבל התם עבורי רווחא בעלמא הוה ובירושלמי מסיים בעובדא דהאי נכרי נחת לגביהן אמר לא יכילות מתיתא לכון אמרי דילמא דהוא בעי פריטין טובן אסקיניה למאתים אסקיניה לאלף כיון דאיתער אביו מן שינתיה סלק ואייתית להון בעו מיתן ליהא כדפסקו ליה לאחרייא ולא בעי אמר מה אנא מזבנא לכון איקרא דאבהתי בפריטין איני נהנה מכיבוד אבותי כלום: גרסינן תו בפ"ק דקידושין (שם) יש מטחין את אביו בריחים ומביאו לחיי הע"ה פירש"י ומביאו לחיי הע"ה שמכבדו בדברו דברים טובים וניחומים והמלאכה מטיל עליו בלשון רכה מראה לו צורך השעה שאינם יכולים להתפרנס אלא ביגיעה זו ובתלמוד ירושל' גרסינן מעשה באחד שהיה טוחן בריחים והיה לו אב זקן ושלח המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך אמר לו בנו אבא טחון ואני אלך תחתיך לעבודת המלך שאין לה קצבה: גרסינן בירושלמי אמו של רבי ישמעאל קבלה עליו לרבותינו אמרה געו בישמעאל בני שאינו נוהג בי כבוד אמרו לה מה עביד ליך אמרה כד נפיק מבית וועדא אנא בעא רחיצת רגליו מזגא ומשתא מהן ולא שביק לי אמרי הואיל והוא רצונה הוא כיבודה ופסק רבינו ירוחם כן בין באביו בין באמו ולי נראה דאיכא לפלוגי במילתא בין אם אביו בן תורה לאם אינו בן תורה מדגרסינן בתלמודא דידן (שם:) אמר ליה רב יעקב בר אבוה לאביי כגון אנא דעד דאתינא מבי רב אבא מדלא לי כסא ואמא מזגא לי היכי איעביד א"ל מאמך קבל מאבוך לא תקבל דכיון דבר תורה הוא חלשא דעתיה : גרסינן בפרק כל הבשר (חולין קי.) אתיוה להוא גברא דלא הוה מוקיר אבוה ואמיה כפתוה א"ל שבקוה דתניא כל מצות עשה שמתן שכרה בצידה אין ב"ד של מטה מוזהרים עליה ופירש"י כפתוה על העמוד להלקותו: שמתן שכרה בצידה. למען יאריכון ימיך לכך פירש מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו ענשו שלא תטול שכר זה: כתוב בת"ה סימן מ' תלמיד רוצה לצאת ממדינתו ללמוד תורה לפני רב אחד שהוא בוטח שיראה סימן ברכה לפניו בתלמודו ואביו מוחה

בו ואומר שאם ילך לאותו מקום ידאג תמיד עליו פן יעלילו העכו"ם עליו כמו שרגילים באותה מדינה שהרב שם אין צריך הבן לשמוע לאביו בזה והביא ראיה לדבר :

סימן רמא

סעיף קטן א
המקלל אביו או אמו חייב סקילה משנה בפרק ד' מיתות (סנהדרין נג.) ובגמרא יליף לה מקרא ומ"ש אחד האיש ואחד האשה שקללו ג"ז ברייתא שם:

סעיף קטן ב
ומ"ש אפי' קללום לאחר מיתה משנה בפ' הנחנקין (סנהדרין פה.):

סעיף קטן ג
ומ"ש בד"א שקללום בשם מן השמות המיוחדים וכו' משנה בפ"ד מיתות (דף סו.) ובפרק שבועת העדות (שבועות לו:):

סעיף קטן ד
ואחד האיש ואחד האשה שהכו את אביהם או אמם חייבים מיתה מפורש בכתוב ומכה אביו ואמו מות יומת ומ"ש שמיתתן בחנק משנה פ' הנחנקין (סנהדרין פד:):

סעיף קטן ה
ומ"ש ודוקא בחייהן אבל לא לאחר מיתה משנה שם:

סעיף קטן ו
ומ"ש ודוקא שעשו בהם חבורה וכו' ג"ז משנה שם:

סעיף קטן ז
הכהו על אזנו וחרשו נהרג וכו' מימרא דרבה בפרק החובל (בבא קמא דף פו:):

סעיף קטן ח
לפיכך היה לאביו קוץ תחוב בבשרו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה וכן אם הוא מקיז דם או רופא לא יקיז דם לאביו וכו' בד"א כשיש שם אחר לעשות וכו כל זה דברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות ממרים וטעמו מדגרסינן בר"פ הנחנקין (סנהדרין פד.) איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך כלומר לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו רב דימי בר חיננא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כויתא פי' כויה להוציא ליחה ממנה דילמא חביל והו"ל שגגת חנק ומשמע ליה להרמב"ם ז"ל דרב מתנא ורב דימי להיתירא פשטוה ופטור דאמר רב דימי פטור ומותר הוא דומיא דפטור דאמר במכה בהמה ועובדא דרב ודמר בריה דרבינא לא פליגי אפשטא דרב מתנה ורב דימי דפשטוה להתירא דרב ומר בריה דרבינא כיון דהוו משכחו אחריני

דלעבדו להו לא שבקי לברייהו למיעל לבית הספק אבל אי לא הוו משכח מאן דעבד להו שבקי לברייהו וכדפשטוה רב מתנא ורב דימי אבל הרי"ף והרא"ש כתבו כלשון הזה איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו ואסיקנא רב פפא לא שביק לבריה למישקל סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כויתא נראה מדבריהם שהם סוברים דעובדא דרב ודמר בריה דרבינא פליגי על פשיטותא דרב מתנא ורב דימי וקי"ל כרב וכמר בריה דרבינא וכ"כ ר"י בשם הרי"ף שאין הבן מקיז דם לאביו והרמב"ן כתב בתורת האדם על הני עובדי דרב ודמר בריה דרבינא תמיהא א"כ לא יתעסק בקי ברפואות כלל דילמא טעי והו"ל שגגת סייף ועוד מ"ש בן בהקזה דאביו ומ"ש אחר בהקזה דחבירו דהתם נמי דילמא מזיק ליה שכמה דברים של סכנה תלויים בהקזה וי"ל כיון שנתנה רשות לרופא לרפאות ומצוה נמי איכא אין לו לחוש כלל שאם מתנהג בהם כשורה לפי דעתו אין לו ברפואות אלא מצוה דרחמנא פקדיה לרפויי ליביה אנסיה למיטעא אבל בן אצל אביו כיון דאיכא אחריני למישקל ליה סילוא ולמפתח ליה בועיא לא שבקינן לבן למעבד הכי דלא ליהוי מעייל נפשיה לספק חיוב מיתה ולהאי טעמא גבי הקזה כיון דחבלה גופה לרפואה היא מותר לבן להקיז דם לאביו דבנו ואחר שוים בכך אם הקזה זו רפואה לשניהם מותר ולשניהם מצוה ואם טעו והמיתו לשניהם עונש שגגת מיתת ב"ד ועובדא דרב פפא ומר בריה דרבינא לא פליגא אפשטא דבעיא דפשטו רב מתנא ורב דימי להיתרא אבל רבינו הגדול ז"ל כתב איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו ואסיקנא רב פפא לא שביק לבריה וכו' ואיפשר לומר כן דאף ע"ג דמכה אדם לרפואה פטור ומצוה דואהבת לרעך כמוך הוא אפ"ה כיון דאיכא אחריני לא שבקינן לברא למעבד הכי דילמא חביל ביה טפי ממה שהוא בדרך הרפואה והו"ל שגגת חנק אבל למיתה לא חיישינן לא בבן ולא באחר משום דע"כ הצריכו הכתוב לרפאות ואין לך ברפואות אלא סכנה מה שמרפא לזה ממית לזה עכ"ל:

סעיף קטן ט

היו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירה אפי' נגמר דינן להריגה ויוצאין ליהרג אסור לו להכותן ולקללן וכו' עד ולענוש כפי מה שראוי הכל דברי הרמב"ם בפ"ה מה' ממרים ודברים אלו עד אע"פ שראוין לכך ולא עשו תשובה מבוארים בפרק הנחנקין (סנהדרין פה:):

סעיף קטן י

כתב הרמב"ם מי שנתחייב שבועה לבנו וכו' ג"ז בפ"ה מהל' ממרים וכ"כ סמ"ג בשם הגאונים וכתב ששבועת האלה הוא כמו שרגילין להחרים בנידוי ושמתא וכיוצא בזה:

סעיף קטן יא
שתוקי חייב על הכאת וקללת אמו וכו' גם זה דברי הרמב"ם בפ' הנזכר ומ"ש אבל בנו מן השפחה ומן הנכרית אינו חייב לא על אביו ולא על אמו בפ"ב דיבמות (כב.) תנן דבנו מן השפחה ומן הנכרית אינו חייב על מכתו ועל קללתו ומ"ש שאינו חייב על אמו נראה שהוא משום דכשנתגייר או נשתחרר הוי כקטן שנולד ואינו חשוב בנה א"נ הוי טעמא משום דכל שאינו חייב על מכת אביו וקללתו אינו חייב על אמו כמ"ש בסמוך:

סעיף קטן יב
וכן גר שהיתה הורתו שלא בקדושה אף על פי שלידתו בקדושה כתב הרמב"ם בפ"ה מה' ממרים שאינו חייב על מכת אביו וקללתו הטעם משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי:

סעיף קטן יג
ומ"ש וכיון שאינו חייב על אביו גם אינו חייב על אמו וכו' דברי הרמב"ם שם:

סעיף קטן יד
גר אסור לקלל אביו הנכרי כו' גם זה דברי הרמב"ם שם ונראה שלמד כן מדאמרינן בפ"ב דיבמות (שם) שלא אסרו ערוה לגר אלא כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה:

סעיף קטן טו
ומ"ש אבל עבד שנשתחרר אין לו יחוס וכו' גם זה דברי הרמב"ם שם:

סימן רמב

סעיף קטן א
כשם שאדם מצווה בכיבוד אביו ויראתו כך הוא מצווה בכבוד רבו ויראתו ורבו יותר מאביו וכו' משנה בספ"ב דמציעא (לג:) ובסוף כריתות (כח.):

סעיף קטן ב
ומ"ש ואמרו חכמים ומורא רבך כמורא שמים פ"ק ממסכת אבות:

סעיף קטן ג
וכל החולק על רבו וכו'. בסנהדרין פ' חלק (סנהדרין קט.):

סעיף קטן ד
ואי זהו חולק על רבו כל שקובע לו מדרש וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"ה מהלכות תלמוד תורה ולא ידעתי למה לא כתב רבינו דברים אלו בשמו ואפשר דמשום דדברים אלו הם פי' חולק על רבו הנזכר בדברי רז"ל לא חש לכתבם בשם הרמב"ם דמשמע ליה דפשט דברי רז"ל הכי הוו ואנו מצאתי כתוב שהרמ"ך תמה על הרמב"ם מנין לו שאסור לקבוע מדרש בחיי רבו ואין מקום לתמיהה זו שמבואר בדברי הרמב"ם שהוא סובר שזהו פירוש חולק על רבו:

סעיף קטן ה

ואסור לו לאדם להורות בפני רבו לעולם וכל המורה לפניו חייב מיתה וכתב הרמב"ם אם הוא רחוק מרבו י"ב מיל וכו' ג"ז בפ"ה מה' ת"ת וטעמו מדגרסי' בפ"ק דסנהדרין (ה:) פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה וכו' תנא באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה אא"כ נוטל רשות מרבו ואיתא תו התם תנחום בריה דרב אמי איקלע לאתר דריש להו מותר ללתות חטים בפסח אמרו ליה לאו רבי מני דמן צור איכא הכא ותניא תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אא"כ היה רחוק ממנו ג' פרסאות כנגד מחנה ישראל ופירש"י כנגד מחנה ישראל דכל מאן דבעי מילתא אזיל לגבי דמשה דכתיב והיה כל מבקש ה' וגו' אע"ג שהמחנה ג' פרסאות ואתו לגבי דמשה רבותא דמשה שאני עכ"ל ובפ' הדר (עירובין סג.) אמר רבא בפניו אסור וחייב מיתה שלא בפניו אסור ואינו חייב מיתה וגרסינן תו התם רבינא סר סכינא בבבל א"ל רב חסדא מ"ט עביד מר הכי א"ל והא רב המנונא אורי בחרתא דארגז בשני דרב חסדא א"ל לאו אורי איתמר א"ל איתמר אורי ואיתמר לא אורי בשני דרב הונא רביה הוא דלא אורי ואורי בשני דרב חסדא דתלמיד חבר דיליה הוא ואנא נמי תלמיד חבר דמר אנא ומשמע דחרתא דארגז היה רחוק מפומבדיתא מקומו של רב הונא יותר מג' פרסאות ואפ"ה לא אורי ומשמע נמי התם מתוך הסוגיא דכל תוך ג' פרסאות חשיב בפניו וחוץ לג' שלא בפניו וכ"כ התוספות והרא"ש בפ"ק דסנהדרין ופ' הדר וכי היכי דלא תיקשי לן מההיא דתניא תלמיד אל יורה במקום רבו אא"כ היה רחוק ממנו ג' פרסאות דמשמע דבין נטל רשות בין לא נטל חוץ לשלשה פרסאות שרי מתרץ הרמב"ם דהא דמשמע דאפילו חוץ לג' פרסאות אסור היינו בקובע עצמו ללמוד ולהורות והא דמשמע דחוץ לג' פרסאות מותר היינו באקראי בעלמא וההוא עובדא דתנחום בריה דרב אמי אקראי בעלמא הוה כדמוכח לישנא דדרש להו ולישנא דאיקלע לאתר ואותבוה מדתני אל יורה אא"כ היה רחוק שלשה פרסאות דמשמע דאי הוה חוץ לג' פרסאות ש"ד משום דאקראי בעלמא הוה והתוספות והרא"ש תירצו דהא דמשמע דחוץ לשלשה פרסאות אסור איירי בתלמיד גמור והא דמשמע דחוץ לג' פרסאות שרי איירי בתלמיד חבר וכיוצא בזה כתבו הגהות מיימון בפ"ה מהלכות ת"ת בשם הר"מ ומדברי המרדכי בפרק הדר נראה שמתרץ בע"א דהא דמשמע דחוץ לג' פרסאות אסור דהיינו דווקא במקום שרבו רגיל לבא שם לקיצים כמו ביום השוק או בשני וחמישי והא דמשמע דחוץ לג' פרסאות מותר היינו בשאינו רגיל לבא לקיצים שם כי אם באקראי בעלמא: ומשמע מדברי התוספות בפ"ק דסנהדרין דאפילו נטל רשות מרבו תוך ג' פרסאות אסור וכן משמע מדגרסינן בפרק אע"פ (כתובות ס:) אריסיה דאביי

אתא לקמיה דאביי א"ל מהו ליארס עם מניקת חבירו בט"ו חדש א"ל חדא דר"מ ורבי יהודה הלכה כר"י וכו' כי אתא לקמיה דרב יוסף א"ל רב ושמואל דאמרי תרוייהו צריכה להמתין כ"ד חדש וכו' אמר אביי האי מילתא דאמור רבנן אפילו ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה לא משום דמחזי כאפקירותא אלא משום דלא מסתייע מילתא למימרא דהא אנא הוה גמירנא להא דרב ושמואל אפ"ה לא מסתייע לי מילתא למימרא ופירש"י דלא מסתייע מילתא שיורה כהלכה וכתבו התוספות כאפקירותא ונ"מ היכא שהרב מוחל על כבודו דשרי ואפ"ה אל יורה דלא מסתייע מילתא הואיל ורבו אצלו עכ"ל. ומשמע דכל שהוא תוך ג' פרסאות חשיב רבו אצלו ולא יורה ומה שכתבו דשרי היינו לענין שאין בדבר משום כבוד הרב כיון שמחל וכ"כ מהרי"ק בשורש קע"א דדוקא חוץ לג' פרסאות מועיל רשות אבל לא תוך ג' פרסאות וכתב עוד שם דבתלמיד גמור כלומר שאינו תלמיד חבר אע"פ שנטל רשות מרב אחד לא סגי עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים . וכתב ע"ש שאין התלמיד יכול לסמוך אחרים במקום רבו וכ"כ התוספות בהדיא בפ"ק דסנהדרין שלא היה רבי חייא רשאי ליתן רשות לרב ולרבה בר בר חנה בעירו של רבי שלא ברשותו ובשורש קי"ז כתב שהדעת מכרעת שאין לסומך להשתרר על הנסמך אם לא שהוא רבו אלא שנהגו ומרגלא בפום כל שהנסמך כפוף לסומך אותו ונלע"ד להביא ראייה למנהג מדגרסי' פ"ק דסנהדרין (ה.) רבה בר רב הונא כי הוה מנצי בהדי ריש גלותא אמר לא מנייכו נקיטנא רשותא אלא מאבא מארי וכו' ומשמע משם דאפילו למילי אחריני דלא שייכי בדיני מיכף הוה כייף להני דבי ר"ג אי הוה נקיט רשותא מינייהו ומ"מ נראה דיפה כתבת דמאחר שלא קבל הרב הנסמך הסמיכה מיד הרב ההוא הסומך אלא על ידי רבנים אחרים והוא נעשה להם סניף פשיטא דאין לאותו רב להשתרר עליו כלל (וכתב עוד שורש ק"ע פשיטא דאין זה אלא כפיפות בעלמא אבל לא שיתחייב בכבודו כתלמיד לרב): ונראה מדברי הרמב"ם דתלמיד חבר אפילו בפניו מותר להורות שהרי כתב בסוף הפרק הנזכר במה דברים אמורים ברבו מובהק שלמד ממנו רוב חכמתו אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו הרי זה תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל אלו הדברים אבל עומד מלפניו וקורע עליו ע"כ משמע דס"ל ז"ל דהא דאמר רבינא לרב אשי אנא תלמיד חבר דמר אנא היינו לומר דכיון דאינו אלא תלמיד חבר מותר לו להורות אפילו בפניו דלא הוזכר איסור הוראה כלל אלא גבי רבו מובהק דוקא וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שהשמיט עובדא דרבינא דא"ל לרב אשי תלמיד חבר דמר אנא משום דסתם רבו שאמרו שאסור להורות לפניו או שלא בפניו היינו רבו מובהק דוקא וממילא משמע דכל שאינו מובהק אפילו בפניו שרי שאם היה סובר כדעת

התוס' והרא"ש הוה ליה לכתוב ההוא עובדא לאשמועינן דבתלמיד חבר בפניו מיהא אסור: ומדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך למדנו פירוש תלמיד חבר ומהרי"ק כתב בשורש ק"ע שיש מי שפירש תלמיד חבר היינו דמתחלה היה תלמיד ואח"כ נתחכם ונעשה חבירו והוא ז"ל כתב דאפילו לא נתחכם כמותו אלא שהוא קרוב להיות כמותו נקרא תלמיד חבר דתלמיד היינו לומר שלא היה חכם כמותו וחבר היינו לומר שהיה קרוב להיות חבירו ע"כ ודברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך אינם לא כדברי זה ולא כדברי זה דאם למד רוב חכמתו ממנו כי נתחכם ונעשה גדול כמוהו מאי הוי אלא כל שלמד ממנו קצת חכמתו ולא רובא הוי תלמיד חבר ודברי רשב"ם כדברי מהרי"ק דבס"פ מי שמת (בבא בתרא קנח:) אהא דקאמר התם הדא אמרה בן עזאי תלמיד חבר דר"ע הוה כתב פשיטא לן דמתחלה היה תלמידו והדא אמרה דלבסוף היה חבירו דקא"ל שבא לחלק עלינו את השווין ולא קא"ל שבא רבינו:

סעיף קטן ו

ולא מיקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שבא לפניו וכו' כ"כ הרא"ש בפ' הדר וכ"כ בהגהות מיימון פ"ה מהלכות ת"ת שכתב הר"ם בשם ר"י:

סעיף קטן ז

ולא מיקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חידוש לשואל אבל בהוראה ידועה וכו' כ"כ התוספות והרא"ש בפרק הדר והגהות מיימון בשם הר"ש שכתב בשם ר"י וכתבו עוד ההגהות בשם הר"מ שכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורות אותו פסק בימי רבו רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מילתא למילתא מעצמו: וכתבו עוד משמו כמו שאסור להורות בפני החכם ה"נ אסור לחכם להתיר דבר התמוה שנראה לרבי' שהתיר את האסור והביא ראיות לדבר: : ב"ה וכתב מהרי"ק בשורש ק"ע על ענין להורות בפני רבו אע"ג שכתב מ"ש בסמ"ק בשם מהר"ם דדוקא בימי התנאים והאמוראים וכו' מ"מ אין שאר הפוסקים סוברים כן:

סעיף קטן ח

ולאפרושי מאיסורא כגון שרואה לאדם עובר על עבירה וכו' שם מימרא דרבא:

סעיף קטן ט

ואסור לתלמיד לראות סכין לצורך שחיטה לפני רבו וכו' פשוט שם מעובדא דרבינא סר סכינא בבבל שכתבתי לעיל דמשמע בהדיא דאי הוה רב אשי רבו מובהק לא היה רשאי למיסר סכינא קמיה:

סעיף קטן י
ומ"ש אבל לצורך עצמו שרוצה לשחוט בו יכול לראות בפניו שם אמר רב צורבא מרבנן חזי לנפשיה:

סעיף קטן יא
ומ"ש אבל שאר כל הוראה אפילו לצרכו אסור להורות בפניו כן כתב הרא"ש שם וז"ל אם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו איכא לספוקי אי שרי מידי דהוה אהא דאמר וצורבא מרבנן חזי לנפשיה או דילמא ה"מ בדיקת סכין שאינו אלא לכבודו של חכם וכי האי מחיל ליקריה שלא להטריח צורבא מרבנן לבא אליו אבל דבר איסור והיתר אפי' לעצמו אסור להורות במקום רבו והדעת נוטה לאיסור עכ"ל: והרי"ף והרמב"ם ז"ל השמיטו הא דאסור למיסר סכינא קמיה רביה משום דהאידנא לא נהגו להראות סכין לחכם שחכמים מחלו על כבודם בזה וגם רבינו מן הדין הו"ל להשמיטו ולא כתבו אלא כדי לסיים בו אבל שאר כל הוראה אפילו לצרכו אסור לומר דאף על גב דלמיסר סכינא לצרכו מותר שאר כל הוראה אפילו לצרכו אסור. כתב מהרי"ק בשורש ק"ע דהא דמשמע פרק אלו טריפות (חולין מד:) ופרק כל גגות (עירובין צד.) דאין לחכם להורות במקום חבירו כנגד דעת חבירו דהיינו דוקא בעירו ממש אבל היכא שאינו בעיר ממש אפילו בתוך ג' פרסאות פשיטא שיכול להורות באקראי היכא שהחכם האחר אינו רבו. וכתב עוד שם אשר רצית לדמות לזה כשבאין ב' בעלי דינים לפני רב אחד אכסנאי ויש רב אחד זקן ומופלג מיושב בעיר ורצית ללמוד מכאן דאין הרב האכסנאי יכול לדון ביניהם בלא רשות הרב היושב שם נלע"ד דיש לחלק בין הוראות איסור להוראות ממון דשמא אין הרב היושב שם ממוצע לשניהם ולמה ידחם הרב האכסנאי לפני הרב האחר מאחר שאינו רבו ויכוף אותו לדון לפני מי שאינו ממוצע להם אבל בהוראות איסור והיתר לא שייך למימר הכי ומש"ה אמר דלאו אורח ארעא לאורויי באתרא דחבריה. וכתב עוד שם וגם לענין ברכת חתנים נלע"ד דאם אבי החתן והכלה חפצים שיברך האכסנאי שאין הרב שבעיר יכול למחות אבל אם מנהג שהרב שבעיר נוטל אי זה דבר מהחתן והכלה ודאי לאו כל כמיניה לרב האכסנאי למיפסק חיותיה דאותו רב היושב שם בקביעות: גרסינן בפ' הדר (עירובין סג.) ר' אלעזר מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלע לבי רב אחא בריה דרב איקא באתרא דרב אחא בר יעקב בעי רב אחא בריה דרב איקא למיעבד להו עגלא תילתא אייתי סכינא וקא מחוי להו אמר להו רב אחא בר תחליפא לא ליחוש ליה לסבא כלומר לרב אחא בר יעקב אמר ליה רבי אלעזר מהגרוניא והא אמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה חזי ואיענש רבי אלעזר מהגרוניא והאמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה שאני התם דאתחילו בכבודו ואב"א שאני רב אחא בר יעקב דמופלג ופירש"י

דאתחילו בכבודו. מאחר שנאמר לו דליחוש לסבא והתחילו לדבר בכבודו לא היה לו לזלזל בדבר: דמופלג. הרבה מאד היה זקן וחכם ע"כ. ואע"ג דהאידנא לא נהגינן למיסר סכינא קמיה חכם ומשמע דלית ביה שום מיחוש כלל ומטעם זה השמיטו הפוסקים מעשה זה מ"מ כתבתיו כדי ללמוד ממנו בשאר דברים כגון תלמיד שאינו מובהק להרמב"ם דשרי להורות אפילו בפניו דהיכא דאתחילו בכבודו או היכא דמופלג חיישינן ליה: גרסינן בירושלמי פרק כל היד רבי חנינא הוה שרי בצפרין והוון אתאי קמיה עובדין ומפיק מן תרתין זימנין והוון ר' יוחנן ור"ל שריין תמן ולא הוה מצרף לון עמיה אמרין חכים הוא ההוא סבא דפרזלו חריפין חד זמן צרפין עמיה אמרין מה חמא רבי משגח עלן יומא דין אמר לון ייתי עלי אם לא כל מעשה ומעשה שהייתי מוציא אם לא שמעתי אותו מרבי להלכה כשערות ראשי ולמעשה ג' פעמים והך עובדא לא אתא קומי רבי אלא תרין זימנין בגין כך צריפת לכון עמי. מכאן יש ללמוד כמה יש ליזהר מלהורות בדבר שאינו ברור לו מאד עד שיצטרף עמו חכמי העיר: (ב"ה) כתב רבינו ירוחם בנ"ב בשם הרמ"ה מתי סומכים על דמתיר כשיש ראיות מן התורה או מד"ס ואין מכוין להראות פנים בתורה שלא כהלכה אבל המראה פנים בתורה שלא כהלכה הרי הוא כמין שבאומות ואצ"ל שאין סומכין עליו עכ"ל: כתוב בהגהות מרדכי פ"ק דיבמות אדם שאסר על עצמו דבר המותר ואחרים יודעים שמחמיר על עצמו פשיטא שסומך עליהם ואינו חושש שמא יאכלוהו. אלא זה ספק לי ראובן שפירש ממאכל לפי שנ"ל שאסור לאוכלו ושמעון נוהג בו היתר ונ"ל שראובן טועה בדבר מי יש לחוש לראובן שיאכילנו שמעון ונראה שיכול לסמוך עליו ולא חייש דילמא ספי ליה מדאסיקנא (טו:) דעשו ב"ש כדבריהם ואפ"ה לא נמנעו לישא נשים ב"ה מב"ש דמודעי להו כפירש"י עכ"ל. וכתב ר"י בנ"ג בשם הרמ"ה ובסוף פ"ק דיבמות (שם) אמר אביי דבכלל לא תתגודדו הוי שלא יהיו ב' בתי דינים בעיר אחת אלו מורים כב"ה ואלו מורים כב"ש ורבא אמר דכל כה"ג שרי ולא אסור אלא ב"ד אחד פלגא מורים כב"ש ופלגא מורים כב"ה והרמב"ם בסוף הלכות ע"ז כתב שפסק כאביי ור"י בנתיב ב' פסק כרבא וכתב על זה בשם הרמ"ה דוקא כשמורין מקצתן להיתר ומקצתן לאיסור אבל אם אינם מורים מותר לנהוג אלו כדברי ב"ש ואלו כדברי ב"ה ואפילו אלו בפני אלו: בפרק הערל (יבמות עז.) ובפרק י' יוחסין (קידושין ע:) ובפרק נושאין (צ"ח:) אמרינן ות"ח שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו וכתבו התוספות בפרק הערל דה"מ כשהוא עצמו נוגע בדבר אבל אם א"צ לאותו דבר הוראה שומעין לו אף שלא אמרה עד שעת מעשה וכתב ר"י בנ"ב בשם הרמ"ה דדוקא בדורות הראשונים דהוו אמרי לה הגמרא על

פה אבל עכשיו שאין יכול להורות אם לא שיהיה לו עיקר בגמרא אפילו לאחר מעשה אמרה נאמן. וכתב הרא"ש וי"ל דעכשיו נמי כל מעשה שבא אינו בגמרא אלא שמדמה מילתא למילתא ואיכא למיחש שמדמה דלא דמי ע"כ ונ"ל שאם הוא פשוט במשנה או בגמרא או בפוסק אחד או בשום גאון או מגדולי האחרונים דאין לחוש לכל זה ונאמן עכ"ל ר"י: חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר בפ"ק דע"ז (ז.) ובפ' א"ט (מד.) והאריכו בדבר הר"ן שם ור"י בנ"ב ומהרי"ק שורש קע"ב וכתב עוד ר"י וכל זה מיירי בששניהם שוים שאם האחד גדול מחבירו בחכמה יכול להתיר מה שאסר חבירו אפילו במידי דתלי בסברא והר"ן כתב חילוק זה להלכה אבל לא למעשה: גרסינן בירושלמי ספ"ק דמ"ק רבי מנא איתבר עוקא דסולמיה שאל לר' יונה אביו ושרא ליה אפילו כן א"ל פוק חמי חד סבא וסמוך עליה נפק ואשכח רבי בון בר כהנא ושאל ליה שרא ליה כתבתי ג"ז ללמוד שלא יהא אדם גס לבו בהוראה: וכתב הרמב"ם ולא כל מי שמת רבו מותר לישב להורות וכו' עד אלא יצדד לצד אחר וכן כשילך עמו הכל פ"ה מהלכות ת"ת:

סעיף קטן יב

ומ"ש כל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה וכו' וכל חכם שהגיע להוראה ואינו מורה וכו' בספ"ק דע"ז (יט:) א"ר אבא א"ר הונא אמר רב מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה ופי' רש"י הפילה. לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו: ועצומים. המתעצמים והמחרישים ומתאפקים הורגין את דורן ועצומים לשון ועוצם עיניו: ודע דבגמרא אמרינן עלה דהאי מימרא ועד כמה עד מ' שנין והא רבא אורי בשוין. פירש"י ועד כמה. הוי ראוי להוראה: עד מ' שנין. משנולד: והא רבא אורי. וכל ימיו לא היו אלא מ' שנה: התם בשוין. כשאין בעירו גדול ממנו וכתב הר"ן וש"מ שאין ת"ח רשאי להורות כל זמן שיש בעיר גדול ממנו אם לא הגיע למ' שנה אבל אין בעיר גדול ממנו מורה כרבא דאורי אע"פ שלא הגיע למ' ותמהני מהרמב"ם ז"ל שכתבו לזו בפ' ה' מהלכות ת"ת ולא חילק בין מ' לפחות מהן ובין שוין לשיש גדול ממנו וכן יש לתמוה על הרי"ף שלא כתב בהל' והא רבא אורי התם בשוין עכ"ל כלומר שהרי"ף כתב ועד כמה עד מ' שנין והשמיט הא דפריך והא רבא אורי ושני התם בשוין והרמב"ם לא כתב לא זה ולא אותו ועל שניהן תמה. ואפשר שהרי"ף והרמב"ם מפרשים דעד כמה אהגיע להוראה קאי עד כמה רשאי לעכב עצמו מלהורות וקאמר דעד מ' שנה רשאי לעכב ומשם ואילך אינו רשאי ופריך והא רבא אורי קודם מ' שנה ואם איתא שהיה רשאי לעכב עצמו מלהורות הו"ל לנהוג מדת חסידות ולמשוך ידו מלהורות כל זמן שהוא רשאי

לעכב ושני בשוין כלומר הא דרשאי לעכב את עצמו מלהורות עד מ' שנין היינו בשוין אבל רבא לא היה בדורו גדול כמותו ולפיכך לא היה רשאי לעכב עצמו מלהורות והרי"ף כתב עד כמה עד מ' שנין לומר דעד אותו זמן הוא רשאי לעכב עצמו מלהורות ויותר מכן לא. ולא חש לכתוב הא דרבא דאורי ואוקימנא ליה בשוין משום דבמדת חסידות הוא דקאמר שראוי לו להתעכב כל זמן שהוא רשאי ובדורות הללו לא שכיח כ"כ מדת חסידות ומטעם זה לא הוצרך ללמדנו שכל שאין גדול ממנו אפילו לא הגיע למ' שנה אינו רשאי לעכב עצמו מלהורות דבדורות הללו אין צריך להזהיר על כך והרמב"ם לפי שבדורו רבו הקופצין להורות קודם זמן כמו שקרא עליהם תגר לא הוצרך לכתוב עד כמה רשאי לעכב עצמו להורות משהגיע להוראה דהלואי שלא יקדימו להורות קודם שיגיעו להוראה כ"ש שלא יתעכבו מלהורות אחר שיגיעו א"נ משום דבזמן דורו רבו הקופצים להורות קודם זמנן מי שהגיע להוראה אינו רשאי לעכב עצמו כלל מלהורות פן יקדמנו מי שלא הגיע להוראה :

סעיף קטן יג

ומ"ש אסור לתלמיד לקרוא לרבו בשמו בפרק חלק היכי דמי אפיקורוס אמר רב נחמן זה הקורא לרבו בשמו דא"ר יוחנן מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע ופירש"י בשמו שאומר פלוני ואינו אומר מרי רבי פלוני :

סעיף קטן יד

ומ"ש והוא שיהיה השם פלאי וכו' ואפילו לקרות לאחרים ששמם כשם רבו אסור וכו' בפ"ו מהלכות ממרים כתב הרמב"ם שזו היא סברת עצמו וז"ל היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלאי שאין הכל דשים בו אבל השמות שקוראין בהם את העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהם בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים שלא בפניו ואין בכך כלום עכ"ל ואע"פ שנראה לכאורה שיש קצת חילוק בין מ"ש בזה בפ"ה מהלכות ת"ת למ"ש בהלכות ממרים נ"ל שמ"ש בה' ממרים הוא יותר מדוקדק ששם ביאר וכתב שזה סברת עצמו ובהלכות ת"ת כתבו סתם:

סעיף קטן טו

ומ"ש ולא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום כדרך שאר העם וכו' בפרק תפלת השחר תניא רא"א המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ופי' רש"י שלום לרבו כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר שלום עניך רבי וכך הם דברי הרמב"ם ומפרש דלהחזיר לו שלום צ"ל לו שלום עליך ר' ומורי

וה"ר יונה פירש הנותן שלום לרבו ר"ל שמקדים לו שלום ואין לתלמיד להקדים לו שום דיבור מרוב המורא וכן אמרו כלום יש עבד שמקדים שלום לרבו ומה שאמרו בהרבה מקומות כדי שאלת שלום תלמיד לרב אינו ר"ל אלא כדי חזרת שלום תלמיד לרב עכ"ל וגם הגהות מיי' כתבו דהכי איתא בירושלמי נהיגין דלא שיילי זעירא בשלמא דרבה והרא"ש כתב בירושלמי משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו מיהו בגמרא דידן אמרינן תוך כדי דיבור כדי שאלת תלמיד לרב עד כאן לשונו:

סעיף קטן טז

ומ"ש ולא יחלוץ תפילין לפני רבו נראה דהיינו מדאמרינן בפרק חלק (סנהדרין דף קא:) מאי וזה הדבר אשר הרים יד במלך שחלץ תפילין לפניו ומורא רב כמורא מלך וכבר הארכתי בזה בטור א"ח סימן ל"ח:

סעיף קטן יז

ומ"ש ולא יסב לפניו כו' ז"ל הרמב"ם לא יסב אלא יושב כיושב לפני המלך:

סעיף קטן יח

ומ"ש ולא יתפלל לפניו ולא לאחריו ולא מצדו וכו' בפרק תפלת השחר(ברכות כז.) א"ר יהודה א"ר לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו ופירש"י נגד רבו אצל רבו ומראה כאילו הם שוים: אחורי רבו. נמי יוהרא הוא והתוס' כתבו שי"מ דאחורי רבו הוי טעמא מפני שנראה כמשתחוה לרבו. וה"ר יונה כתב נראה בגמרא שהטעם שאסרו להתפלל אחורי רבו מפני ההפסק כי שמא יצטרך רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק וכנגד רבו שאסור נראה שהטעם הוא מפני שמשוה עצמו לרב וכ"ש אם חוזר אחוריו כנגד רבו שהוא ביזוי יותר ואסור מיהו אם מרחיק ארבע אמות נראה שמותר להתפלל אחוריו או כנגדו שזה נראה כרשות אחר בפני עצמו עכ"ל והא דע"י הרחקת ד' אמות שרי כתבו רבינו לקמן בסמוך: כתב בשבולי הלקט סימן מ"ג בשם רבינו האי דהא דאסור להתפלל כנגד רבו לא אמרו אלא ביחיד אבל בצבור אין לו לחלוק כבוד לרבו ומותר להתפלל כנגדו : ומ"ש רבינו וכן כשילך עמו גם מ"ש היו שנים הולכים עמו וכו' ביומא פרק אמר להם הממונה (יומא דף לז.) אמר רב יהודה המהלך לימין רבו הרי זה בור תנן הסנן מימינו וראש בית אב משמאלו ועוד תניא ג' שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע גדול בימינו קטן משמאלו תרגמה רב שמואל בר פפא קמיה דרב אדא כדי שיתכסה בו רבו והתניא המהלך כנגד רבו ה"ז בור אחורי רבו ה"ז מגסי הרוח דמצדד אצדודי. ופירש"י ה"ז בור. אפילו בדרך ארץ אינו בקי: כדי שיתכסה בו רבו. הא דקתני מימינו לא שילך אצלו אלא מאחוריו ומיהו גדול לימין וקטן לצד שמאל אצל גדול ושניהם אחורי הרב: דמצדד אצדודי. לא אצל ממש ולא אחורי

ממש אלא שיתכסה בו רבו מקצת צד רבו ע"כ לשונו ודברי רבינו אינם מבוארים יפה וצריך לבארם שיסכימו לדברי רש"י: והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות תלמוד תורה ברייתא דשלשה שהיו בדרך וכו' ולא כתב מאי דאיתמר עלה בגמרא ונראה שהטעם שהם דברים פשוטים וכל אדם זהיר בכך מחמת דרך ארץ אבל הא דג' שהיו מהלכין בדרך איצטריכא ליה לאשמועינן שלא ילכו זה אחר זה אלא בשורה אחד. ויותר נראה לומר שסמך על מ"ש בפ"ה ולא יתפלל לפני רבו וכו' ואצ"ל שאסר לו להלך בצדו אלא יתרחק לאחר רבו ולא יהא מכוון כנגד אחוריו ואח"כ יתפלל וס"ל דההיא דלא יתפלל אחורי רבו מדין דרך ארץ נגעו בה ואם כן מינה נשמע למהלך. ומ"ש רבינו וחוץ לד' אמות הכל מותר הוא מדאמרינן בפ' תפלת השחר גבי הא דאסור להתפלל לא כנגד רבו ולא אחורי רבו דאסור לעבור כנגד המתפללין ואותיבנא מרב אמי ורב אסי דחלפי ושני רב אמי ורב אסי חוץ לד' אמות הוא דחלפי משמע דכל חוץ לד' אמות כרשות אחרת דמי ולא שייך לגבי המרוחק ממנו ד' אמות וכך הם דברי ה"ר יונה שכתבתי בסמוך. ומ"ש ולא יכנס עמו למרחץ ואם היה צריך לו לשמשו מותר ברייתא בפ' מקום שנהגו (לא.) והרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת השמיט הא דאם היה צריך לו מותר משום דמילתא דפשיטא הוא וסמך על מ"ש בפרק כ"א מהא"ב:

סעיף קטן יט

ומ"ש ולא ישב לפניו עד שיאמר לו שב ולא יעמוד עד שיאמר לו עמוד וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ה מה' ת"ת ומ"ש וכשיפטר לפניו לא יחזור לו לאחוריו וכו' מימרא ביומא פרק הוצואו לו (נג.): ומ"ש ולא ישב במקומו ולא יכריע דבריו בפניו ולא יסתור דבריו. כן כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת ויליף לה מדתניא הכי גבי אביו כמו שנתבאר בסימן ר"מ. וכ"ש לרבו שכבודו חמור מכבוד אביו. ומדכתב בפניו משמע דשלא בפניו מותר בין ברבו בין באביו:

סעיף קטן כ

ומ"ש וחייב לעמוד מפניו וכו' עד ואח"כ ישב בפ"ק דקידושין (לג.):

סעיף קטן כא

ומ"ש ואפילו היה רוכב חשוב כמהלך וכו' ג"ז שם בעיא דאיפשיטא. כתב הרשב"א בתשובה כשס"ת בדוכן אינם חייבין לעמוד לפי שהוא במקום אחד והצבור במקום אחר ואין אדם חייב לעמוד בפני רבו שהוא עומד למעלה בביתו והתלמיד למטה ע"ג קרקע. כתוב בשבולי הלקט סימן מ"ג מפני רבו מובהק עומד מלא עיניו עד שיתכסה ממנו כדאיתא בפ"ק דקידושין דהוה עביד ר' אלעזר לר"י רביה ואם הוא בב"ה בצבור וקראי רבו לקרות בתורה אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד וצריך אדם שיהא אימת ציבור

עליו וכ"ש במקום גדולים וזקנים כמו כן אם יש להרב שלך רב באותה מדינה ואותו הרב אינו חולק כבוד לרבך גם אתה אינך צריך לעמוד מפני רבך כדאמרינן ל"ק הא דפליג ליה רביה יקרא וכו' ואמרינן בפ"ק דקידושין איבעיא להו בנו והוא רבו צריך לעמוד מפני אביו או לא ת"ש דא"ל שמואל לר' יהודה קום מקמי אביך שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה אלא מאי קאמר ליה ה"ק ליה זימנין דאתי מאחוריה קום את מקמיה ולא תיחוש ליקרא דידי מהא שמעינן שהבן אינו חייב לעמוד מפני אביו במקום רבו אם הרב אינו חולק כבוד לאביו כדהוה עביד שמואל לרב יחזקאל אבל בהא איכא לספוקי היכא שמהרב של רבך לא למדת אם תוכל להעביר כבוד רבך מפני כבודו עכ"ל: כתב הרמב"ם תלמיד היושב לפני רבו תמיד אינו רשאי לעמוד מלפניו וכו' בפ"ו מה' ת"ת וטעמו מהא דאיתא בפ"ק דקידושין (ד' לג.) א"ר אבהו אין ת"ח רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים והכריעו התוס' לפר"ת דדין זה אינו נוהג אלא באותם שדרין בבית הרב דמסתמא עמדו שחרית וערבית אבל בתלמידים אחרים חייבים לעמוד אפילו ק' פעמים ביום שמא יראה אחד ויחשדם ואפילו אותם הדרים בבית הרב נמי אם באו פנים חדשות צריכין לעמוד עכ"ל וכ"כ המרדכי בשם ר"י וכתב עוד בשם ר"ב דה"ק אין ת"ח העוסק בתורה רשאי לעמוד ולבטל תלמודו אלא שחרית וערבית. והרמב"ם נראה שמפרש כדברי התוספות ולפיכך כתב תלמיד היושב לפני רבו תמיד. ובגמרא מייתי בתר הא דר' אבהו א"ר אלעזר כל ת"ח שאינו עומד מפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח והרי"ף כתב הא דר"א והשמיט ההיא דר' אבהו. וכתב הרא"ש שטעמו משום דמשמע ליה דר' אלעזר פליג עליה וס"ל דהלכתא כר"א וגם ר"ע השוה מורא החכם למורא המקום וכו': ב"ה וכ"פ הרשב"א בתשובה:

סעיף קטן כב

כל המלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו וכולי עד ופורק ממנו יראת שמים בריש פרק אלמנה ניזונית (כתובות צו.):

סעיף קטן כג

ומ"ש וכל תלמיד שמזלזל מכל דבר מכבוד רבו וכו' כן כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' תלמוד תורה וטעמא מדגרסינן בפרק תפלת השחר (ברכות כז:) תניא ר"א אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל: אין חולקין כבוד לתלמיד לפני רבו אא"כ רבו חולק לו כבוד מסקנא דגמרא בפרק י"נ (קיט:) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דקידושין:

סעיף קטן כד
ראה רבו עובר על ד"ת אומר לו למדתני רבינו כך וכך כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת ונראה שלמד כן מדין אביו שנתבאר בסימן ר"מ כתב הרמב"ם בפ' הנזכר כל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך למדתני רבינו :

סעיף קטן כה
ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו וכו' בפרק תפלת השחר האומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל ופי' הרא"ש דבר שלא שמע מפי רבו ואמרו מפי רבו והרמב"ם כתב בפ"ה מהלכות ת"ת ולא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיזכיר שם אומרו וכן כתב רבינו ונראה שסתם כל מה שהתלמיד אומר שסוברים השומעים שמרבו שמעו ואם לא שמעו מפיו צריך להודיע מפי מי שמעו:

סעיף קטן כו
וכשימות רבו י"א שקורע כל בגדיו עד שמגלה את לבו ואינו מאחה לעולם כן כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת ובפ"ט מהלכות אבל וטעמא מדתניא בסוף מועד קטן אלו קרעים שאינם מתאחים הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב ב"ד ומשמע ליה דכשם שהם שוים לענין איחוי כך הם שוים בשיעור הקריעה דכשם ששיעור קריעה דאביו ואמו עד שיגלה לבו כך באלו השנויים עמהם שיעור קריעה עד שיגלה את לבו. והרמב"ן בספר תורת האדם הקשה עליו מדגרסי' בפרק ואלו מגלחין (מועד קטן כב:) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן על כל המתים כולם קורע מבפנים על אביו ועל אמו מבחוץ אמר רב חסדא וכן לנשיא מיתיבי לא הושוו לאביו ונאמו אלא לאיחוי בלבד מאי לאו אפילו לנשיא לא לבר מנשיא ופירש"י לא הושוו רבו ואב ב"ד ונשיא וכל הנך דתני במתני' לאביו ולאמו אלא לאיחוי ש"מ נשיא בשאר כל חומרי אביו ואמו הרי הוא כשאר כל המתים וכן רבו שלמדו חכמה אינו אלא כשאר כל המתים ואפילו בקריעה מבחוץ ועוד שגילוי הלב דבר מיוחד הוא באביו ובאמו רמז שבטלה ממנו מצות כדאיתא בירוש' והרי אמרו בגמרא בקריעה טפח מאי קרא דכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין איחוי זה פחותה מטפח והא דוד קורע על נשיא ואב ב"ד ושמועות הרעות וסגי ליה בטפח והרא"ש בפרק אלו מגלחין הסכים לדברי הרמב"ן. וליישב דעת הרמב"ם נ"ל לומר שהוא סובר דעד שיגלה את לבו בכלל אינה מתאחה הוא דהא דאינן מתאחין נפקא לן בגמרא מדכתיב באלישע ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שלשנים אלא מלמד שקרועים ועומדין שנים לעולם ומהתם איכא למשמע דעד שיגלה את לבו קרע דבהכי מינכר שהם קרועים לשנים דאי לא קרע אלא טפח לא הוה מינכר שהם קרועין לשנים והא דאמר בירושלמי שגילוי

הלב באביו ובאמו מפני שבטלה ממנו מצות כיבוד ההוא טעמא שייך נמי בנשיא ורבו ואב ב"ד והא דגמרי בגמרא קריעה טפח מויחזק דוד בבגדיו ויקרעם אסמכתא בעלמא ללמד על אחרים ולא על עצמו ותדע דהא אף ע"ג דלא כתיב בקרא דדוד שנים קרעים אמרינן דקורע על נשיא ואב ב"ד ואינו מתאחה משום דגמרינן מאלישע א"כ ה"ה דלענין גילוי הלב נמי ילפינן מיניה כדפרישית אבל אי קשיא על הרמב"ם הא קשיא לי למה לא כתב דעל הנשיא קורע מבחוץ דהא ליכא מאן דפליג עליה דרב חסדא דאמר וכן לנשיא ועוד יש לדקדק שכתב בפ"ט מהלכות אבל' אבל חכם שמת הכל קורעין עליו עד שמגלים את לבם ומשמע אפילו לא למד ממנו כלום וזו מנין לו וצ"ע. ומ"ש רבינו ונוהג עליו כל דין אבילות מקצת יום א' בפרק ואלו מגלחין כי נח נפשיה דרבי יוחנן יתיב ר' אמי ז' ול' א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא ר' אמי דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אפי' רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום א' וכתב הרמב"ן שמתאבל עליו בחליצת מנעל ושאר דיני אבילות וז"ל הרמב"ם בפ"ט מהלכות אבל כל הקורעים על החכם שמת כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללים ויראה לי שהקורע על חכם מאתה למחר שאפילו רבו שמת אין מתאבל עליו אלא יום א' בלבד או יום מיתה או יום שמועה וכן יראה לי שקורע על הנשיא וכיוצא בו שולל למחר אף ע"פ שאינו מאחה עליהם לעולם והרא"ש כתב שנוהג עליו כל דיני אבילות מקצת יום אחד נראה שהוא מדמהו לשמועה רחוקה שהוא יום אחד ובמקצתו סגי: ודברי רבינו אינם מסודרים שנראה מדבריו שדין אבילות על רבו יום אחד במחלוקת שנויה וליתא דליכא מאן דפליג שצריך להתאבל עליו יום אחד דהא תלמוד ערוך הוא ובסוף סימן שע"ד כתב רבינו על רבו שלמדו חכמה מתאבל עליו בחליצת סנדל וכל דין אבילות יום אחד וצ"ל שסמך על מ"ש כאן וגם בסימן ש"מ שנוהג אבילות מקצת היום כתב הרמב"ן בתורת האדם מסתברא שאינו קורע בשמועה רחוקה של החכמים אבל על רבו קשה הדבר לומר שלא יקרע לעולם כאביו זה הביאו לחיי העוה"ז וזה הביאו לחיי הע"ה ואע"ג דתניא לא הושוו רבו לאביו אלא לענין איחוי בלבד לענין דברים השנויים בברייתא איתמר אבל קריעה בשמועה רחוקה לא תניא עכ"ל וכתב עוד נראה מסוגיית ירושלמי שבפרק מי שמתו שמי שרבו מת מוטל לפניו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין כמי שמתו מוטל לפניו ויתבאר בסוף סימן שע"ד:

סעיף קטן כז

וכל אלו הדברים שצריך לכבד בהם את רבו נא אמרו אלא ברבו מובהק שרוב חכמתו ממנו וכו' בספ"ב דמציעא (לג.) ת"ר רבו שאמרו רבו שלמדו חכמה ולא רבו שלמדו

מקרא ומשנה דר"מ רבי יהודה אומר כל שרוב חכמתו ממנו רבי יוסי אומר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זהו רבו ופירש"י שלמדו חכמה סברת טעמי המשנה וכו' והוא נקרא תלמוד. משנה כמו שהן שנויות ואין טעמו מפורש בהן. כל שרוב חכמתו אם מקרא אם משנה אם תלמוד ופסק רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה ורב ששת פסק הלכה כרבי יוסי ופסק הרא"ש כר"י וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת וכתב מהרי"ק סימן ק"ע אשר כתבת שעיקר הרבנות תלוי בפלפול אומר אני דלאו כללא דודאי מי שלומד בפני הרב והרב מעמיד התלמיד על פשט ההלכה ע"ד האמת והיושר ודאי בענין זה נעשה תלמידו וחיוב בכבודו זהו רבו שלמדו חכמה בס"פ אלו מציאות וכדפי' רש י שם אבל הדברים שעושים היום בתוספת זמן וכל אחד אומר הדרך כולו יהיה אמת או שקר בענין זה איני רואה בו שום רבנות : ומ"ש רבינו אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו ה"ז כתלמיד חבר ואינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים דין תלמיד חבר לענין הוראה נתבאר בסימן זה:

סעיף קטן כח

ומ"ש אבל עומד מלפניו וכו' וקורע עליו וכו' שם שמואל קרע מאניה על ההוא מרבנן דאסבריה אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון אמר עולא תלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעים זה על זה ופירש רש"י קרע מאניה. קרע שאין מתאחה כדין תלמיד על הרב: עומדין זה מפני זה. כדין תלמיד לרב לפי שהיו יושבים תמיד בב"ה יחד ומקשים ומפרקים וכולם לומדים זה מזה וגם הרא"ש כתב עומדים זה מפני זה פירוש כמלא עיניו כדין תלמיד לרב ומקרעין זה על זה פירוש קרע שאינו מתאחה. וגם התוספות פירשו דקורעין קרע שאינו מתאחה כדין תלמיד על רבו וכן כתב עוד הרא"ש בפרק אלו מגלחין וכתבו הר"ן ונמוקי יוסף אע"ג דברבו שאינו מובהק בד' אמות סגי עשו תלמידי חכמים שבבבל כרבו מובהק לחומרא דכל יומא גמיר חד מחבריה וכן קורעין זה על זה קרע שאינו מתאחה כדין תלמיד על רבו דאי קורעין בלחוד פשיטא וכי גריע מחכם דתניא (שבת קה.) חכם שמת הכל קרוביו אבל הרמב"ן כתב בספר תורת האדם דעומדים זה מפני זה ד' אמות קאמר בלחוד וכן מקרעין זה לקרע בעלמא איצטריך וכ"ת פשיטא דלא גריע מחכם דעלמא דעומדין מפניו וקורעין עליו ל"ק שאין ת"ח עומד וקורע אלא מפני שגדול ממנו או שוה לו אבל קטן ממנו לא דהו"ל כזקן ואינו לפי כבודו אבל אם הוא רבו אע"פ שאינו מובהק עומד מפניו וקורע אע"פ שהוא קטן ממנו עכ"ל נמוקי יוסף וכתב הר"ן בפ"ק דקידושין דהא דאמר עולא ת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וכו' אפילו גדול על קטן חייב כיון שהוא רבו וכך הם דברי הרמב"ן שכתבתי בסמוך והרמב"ם כתב

בפ"ה מהלכות ת"ת וז"ל בד"א ברבו מובהק שלמד ממנו רוב חכמתו אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו הרי זה תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל אלו הדברים אבל עומד מלפניו וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהם אפי' לא למד ממנו אלא דבר א' בין קטן בין גדול עומד מלפניו וקורע עליו עכ"ל נראה מדבריו שאינו עומד מלפניו אלא ד' אמות בלבד ואינו קורע עליו אלא קרע בעלמא וכדברי הרמב"ן ז"ל אלא שבפ"ט מהלכות אבל כתב חכם שמת הכל קורעין עליו עד שמגלין את לבם ובאמת שלענין קימה תניא בפ"ק דקידושין (לג.) איזו היא קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק מלא עיניו ולדעת רש"י והרא"ש והר"ן ז"ל ת"ח שבבבל דין רבו מובהק יש להם ועמידה וקריעה ולדעת הרמב"ן דין רבו שאינו מובהק יש להם וכן נראה דעת הרמב"ם שסתם דבריו ולא כתב דין ת"ח שבבבל משמע דאין להם אלא דין רבו שאינו מובהק: ומתוך מ"ש תבין שדברי רבינו אינם מכוונים כלל שלא חילק בין ת"ח שבבבל לרבו שאינו מובהק וזה כדברי הרמב"ם והרמב"ן ז"ל ולענין הקריעה כתב שאפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן ובין גדול אינו מאחה לעולם ואי ברבו שאינו מובהק הא דלא כמאן דהא ודאי משמע דלכ"ע ברבו שאינו מובהק קרע שלו מתאחה הוא ואי בת"ח שבבבל וכדברי רש"י והרא"ש והר"ן ז"ל קשה שלא הוזכרו ת"ח שבבבל בדבריו כלל ועוד דא"כ הו"ל לכתוב דעומד מלפניו מלא עיניו כמו שהם סוברים ואף על פי שמהרי"ק כתב בשורש ק"ע דלרבו שאינו מובהק נמי אין הקרע מתאחה כבר מבואר בדבריו דהיינו לדברי ר"ח וראבי"ה שפוסקים כרבי יוסי אבל לדברי הפוסקים כר' יהודה מתאחה הוא:

סעיף קטן כט

כל ת"ח שדעותיו מכוונות אין מדבר בפני מי שגדול הימיו בחכמה וכו' משנה פ"ה דמסכת אבות:

סעיף קטן ל

הרב המובהק שרצה למחול על כבודו בכל הדברים האלו וכו' פלוגתא דאמוראי בפ"ק דקידושין (לב.) וכתבו הרי"ף והרא"ש וסוגיין כרב יוסף דאמר הרב שמחל על כבודו כבודו מחול וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מה' ת"ת:

סעיף קטן לא

ומ"ש ואע"פ שמחל הרב מצוה על התלמיד להדרו ג"ז שם:

סעיף קטן לב
כשם שהתלמידים חייבים בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד תלמידיו ולקרבן וכו' עד חכמה מפוארה הכל דברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות תלמוד תורה ומ"ש שכך אמרו חכמים יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך בפ"ד דמסכת אבות:

סעיף קטן לג
ומ"ש אמרו חכמים הרבה למדתי מרבותי וכו' מימרא דרבי חנינא פ"ק דתענית (ז.):

סעיף קטן לד
אבידת אביו ואבידת רבו המובהק לפניו להשיב וכו' משנה סוף פרק ב' דבבא מציעא (לג.) אבדת אביו ואבדת רבו אבדת רבו קודמת אם היה אביו שקול כנגד רבו אבדת אביו קודמת היה אביו ורבו נושאים משאוי מניח של רבו ואחר כך מניח של אביו היה אביו ורבו עומדים בבית השבי פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם היה אביו תלמיד חכם פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו. וכתב הרא"ש ונראה דלענין פדיון נפשות לא בעי' שקולים כמו לענין השבה עכ"ל. וכן משמע ודאי לישנא דמתני' דבהאי נקט אם היה אביו שקול כנגד רבו ובהאי נקט אם היה אביו ת"ח וטעמא דמילתא משום דבפדיון שהם בסכנת הגוף כיון שאביו ת"ח אף ע"פ שאינו שקול כרבו חייב להציל נפשו מני שחת קודם כל אדם אבל אבידתו שאינו אלא הפסד ממון אם אינו שקול כרבו אם יעבור על דעת אביו מעט אין רע ובהיות נושאין משאוי משמע ליה דאפי' אם אביו שקול כרבו רבו קודם דכיון דאין שם סכנת גוף ולא הפסד ממון אלא להניח לו מעצבו הו"ל ככבוד לחוד וחייב בכבוד רבו יותר מכבוד אביו אלא דמדתנן בסוף מסכת כריתות [כח.] אם זכה הבן לפני הרב הרב קודם את האב בכ"מ שהוא ואביו חייבים בכבוד רבו לא משמע הכי וכיון דמהאי טעמא הוא דכבוד רבו קודם לשל אביו כשאביו הוא שקול כרבו כיון שאין אביו חייב בכבוד הרב אין לו להקדים כבוד רבו על כבוד אביו והדבר צל"ע. ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל הוא בפ"ה מהלכות ת"ת ובודאי דבריו תמוהין דהא במתניתין קתני בהדיא ואם היה אביו שקול כנגד רבו אבדת אביו קודמת משמע בהדיא דאם אינו שקול אבדת רבו קודמת ועוד שהוא בעצמו כתב בפי"ב מהלכות גזילה ואבידה פגע באבידת רבו עם אבידת אביו אם היה אביו שקול כנגד רבו של אביו קודמת ואם לא של רבו קודמת והוא שיהיה רבו מובהק שרוב חכמתו של תורה למד ממנו ע"כ וכבר כתבו הגהות מיימון שכדבריו בהלכות גזילה ואבידה עיקר שהוא מסכים להלכה ומ"ש בהלכות ת"ת ט"ס הוא וחכם אחד מבני בניו של הרמב"ם כתב ליישב סתירת דבריו שמ"ש בהל' ת"ת מיירי ברבו שאינו מובהק ולא משמע לי כן מדברי הרמב"ם שם שהרי בסוף אותו פרק כתב בד"א ברבו מובהק שלמד ממנו רוב חכמתו אבל אם לא למד ממנו

רוב חכמתו ה"ז תלמיד חבר וכו' משמע בהדיא דעד השתא ברבו מובהק איירי ועוד שלא מצינו לא במשנה ולא בגמרא שיהא לרבו שאינו מובהק שום קדימה על אביו דהא במתניתין סתם רבו אמרו והיינו ודאי רבו מובהק דאילו רבו שאינו מובהק אינו נקרא בשם רבו סתם ועוד דמותיב בגמ' לר' יוחנן דפסק כרבי יהודה מדתנן רבו שלמדו חכמה ושני מאי חכמה רוב חכמה ועוד דהא על ההיא מתני' מייתי תלמודא ת"ר רבו שאמרו רבו שלמדו חכמה וכו' והיינו ודאי רבו מובהק ותו גרסינן התם אמר עולא ת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעין זה על זה ולענין אבידה במקום אביו אינם חוזרים אלא לרבו מובהק ומשמע דאביו אע"פ שאינו חכם קודם בכל דבר לרבו שאינו מובהק וכ"פ הרמב"ם בפי' המשנה דההיא מתניתין ברבו מובהק דוקא הוא וכבר היה אפשר ליישב סתירת דברי הרמב"ם ולדקדק דבהל' ת"ת כתב ראה אבידת אביו ואבידת רבו ובהל' גזילה ואבידה כתב פגע באבידת רבו עם אבודת אביו כלומר דבהלכות תלמוד תורה מיירי שראה אבידת אביו קודם ואח"כ ראה אבידת רבו שכיון שתחלה ראה אבידת אביו אע"פ שלא הספיק להגיע לה עד שראה אבידת רבו ומפני כך הוא מחוייב להקדים אבידת רבו מ"מ לענין זה מהני מה שראה אבידת אביו תחלה שאם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת כיון שראה אותה תחלה ובהלכות גזילה ואבידה מיירי שפגע בשתי האבידות כאחד ומפני כך אע"פ שאביו ת"ח אם אינו שקול כנגד רבו אבידת רבו קודמת אלא שלא נמצא לחילוק זה עיקר בגמרא הילכך נראה כדברי הגהות שט"ס יש בהלכות ת"ת ודבריו בהלכות גזילה ואבידה עיקר:

סעיף קטן לה

אבידתו קודמת לשל אביו או של רבו משנה סוף פ"ב דמציעא (שם). חכם שאינו רבו כיצד הוא חייב בכבודו כתב רבינו בסימן רמ"ד: מנהג הרב עם תלמידיו ותלמידיו עמו כתב רבינו בסימן רמ"ו. תשלום דיני כבוד הרב ודיני הוראת ת"ח וכיצד צריך ת"ח להתנהג כתב רבינו ירוחם בנ"ב: בפ"ק דנדרים (דף ח:) גבי עובדא דרבינא הוה ליה נידרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי אסיקנא שמע מינה לא שריא למשרי נדרא באתרא דרביה וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות שבועות דה"ה במקום שיש גדול ממנו ומהאי עובדא איכא למישמע הכי דהא רבינא תלמיד חבר דרב אשי הוה כדאיתא בפ' הדר (עירובין דף סג.) ואפ"ה לא שרא איהו נדרא לדביתהו אלא אתא קמיה דרב אשי וגרסינן תו התם ושמתא אפילו באתרא דרביה ופירש הרא"ש דקי"ל בפרק הדר דתלמיד מנדה בפני הרב במקום שיש חילול השם וקאמר הכא דאפי' באתרא דרביה שרי שמתא דלא מאחרינן גביה עד דאזיל קמיה רביה. כתב הר"ר שמעון בר צמח בתשובותיו סימן

קכ"ב שכשמזכיר רבו תוך י"ב חדש צריך לומר הריני כפרת משכבו ויש ללמוד כן מק"ו מאביו ושכן ראה למקצת חכמים כשמזכירים רבם בספריהם אומרים כך כתב מורי רבי פלוני הכ"מ: גרסינן בפרק בתרא דעירובין (צט.) אמר ר"ל כיח בפני רבו חייב מיתה שנאמר כל משנאי וכו' אל תיקרי משנאי אלא משניאי והא מינס אניס כיח ורק קאמרינן ופי' רש"י שרקק אותו בפני רבו והו"ל להסתלק משם או להבליע בכסותו כתוב בתרומת הדשן סימן מ"ג דתלמיד הרואה את רבו שרוצה לאכול דבר איסור מדרבנן נראה מב' מקומות בתלמוד שאין צריך למחות בידו ודחה הראיות וכתב בסוף דבריו מ"מ אחר שמצינו ראיה בשני מקומות אף ע"פ דדחו להו לא שייך לדקדק כולי האי כתב בסוף ספר א"ח אדם מריב עם חבירו ואמר לו איני מקבל ממך אפי' אם היית כמשה מלקין אותו משום בזיון עכ"ל ונ"ל דמשום הכי אמרו בגמרא (חולין קכד) אילו אמר יהושע בן נון מפומיה לא צייתנא ליה ולא אמרו אילו אמרה משה: (ב"ה) בפ"ק דמ"ק (ט:) אמרינן דתלמיד הנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך לפטור ממנו פעם שנייה:

סימן רמג

סעיף קטן א

תלמידי חכמים לא היו יוצאין בעצמם עם שאר העם לעשות בבנין וחפירות של מדינה וכו' בפ"ק דב"ב (ח.) אמר רב יהודה הכל לאגלי גפא ואפילו מיתמי אבל רבנן לא צריכי נטירותא הכל לכריא פתיא אפילו מרבנן ולא אמרן אלא דלא נפקי בכלוזא אבל נפקי בכלוזא רבנן לאו בני מיפק בכלוזא נינהו (ושם ז:)רב יהודה נשיאה רמא דשורא ארבנן אמר ליה ר"ל רבנן לא צריכי נטירותא. ופירש"י לאגלי גפא לשערי חומת העיר להציב בהם דלתות: לכריא פתיא. חפירת בור לשתות מים: אפילו רבנן. שהכל צריכים למים: דלא נפקי בכלוזא שאין הם עצמן יוצאין בהכרזה לחפור אלא שוכרים פועלים: דשורא. יציאות חומות העיר. והתוס' כתבו שר"ח פי' כריא פתיא להסיר גבשושית רחוב העיר וכן פי' הרא"ש ז"ל: ואהא דאמרינן אבל נפקי בכלוזא רבנן לאו בני מיפק בכלוזא נינהו כתב הר"ן בשם התוספות דמשמע לכאורה דכיון שהם פטורין אפי' אחרים במקומן אין שוכרין והביאו נ"י:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ולכן היו פטורים מכל מיני מסים ותשחוריות וכו' בפרק קונם יין (נדרים דף סב:) אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהיבנא אכרגא דכתיב מנדה בלו והלך לא שליט למירמא עליהון ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא ובפ"ק דב"ב (ח.) גרסינן רב נחמן בר רב חסדא רמא כרגא לרבנן א"ל

רב נחמן בר יצחק עברת מר אדאורייתא נביאי וכתובי וכו' ומייתי קרא דכתובי מדכתיב מנדה בלו והלך לא שליט למירמא עליהון ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא. ופי' רש"י מנת המלך. מגבת מסים שהם מטילין על בני המדינה: ארנונא. עישורי תבואות ובהמות מדי שנה בשנה והרי"ף פירש ארנונא תשורה או ארוחה שעושים למלך כשעובר עליהם: וכתב הר"ן מסתברא דכי אמרינן הכא דרבנן פטירי מכסף גולגולתא ומעישור תבואותיהם דוקא כגון שהמלך הטיל על בני העיר ליתן כך וכך מחמת מעשר תבואותיהם או מחמת מנין גולגלתן שיכולין ת"ח לומר לא הטיל המלך עליהם כלום אלא בשבילכם אבל אם אמר המלך שיתן כל אחד ואחד כסף גולגלתו ומעשר תבואתו אין עמי הארץ פורעים בשביל ת"ח והיינו כדאשכחן מקצת רבנן דיהבו כרגא כדאמרינן בסנהדרין (כז:) דבר חמא קביל עליה כרגא דרב פפי כולהו שני והיכי משכחת לה דרב פפי יהיב כרגא אלא ש"מ כדכתיבנא וכן נראה מדברי ר"ח וכן כתב הרמב"ן ז"ל עד כאן לשונו והביאו נ"י: אבל הרא"ש כתב בשם ר"י הלוי דשמעינן מההוא עובדא דכובס דאיתא התם ומדאמר רב נחמן עברת מר אדאורייתא וכו' דכל מיני מסים ותשחוריות המוטלין על הציבור בין קבועים בין שאינם קבועים אין ת"ח חייבים לסייע בהם את הציבור עכ"ל ומדסתם ולא חילק נראה דאפילו אמר המלך שיתן כל אחד כסף גולגלתו ומעשר תבואתו פטורים הת"ח. ובתשובותיו כלל ט"ו דין ח' הביא תשובת הרמ"ה וכתוב בה כל מיני מסים וארנוניות ותשחוריות בין קבועים בין שאינם קבועים אין ת"ח חייבים לסייע בהן את הציבור כלל ואפילו המס הקצוב על כל איש ואיש בפני עצמו הציבור חייבין לפרוע משלהם כדי המס הקצוב על ת"ח כדי לפטרן דהא כרגא דהוא כסף גולגלתא אקרקף גברא מנח קאמרינן בכמה דוכתי (ב"ב נה:) ואמרינן דרבנן פטירי ואי לא משלמי צבורא עלייהו מדידהו היכי יכול למיפטרינהו מבי גנזא דמלכא אלא דחייבי צבורא למיפרע עלייהו ממונא דנפשייהו לבי גנזא דמלכא ואפילו היו עשירים שבישראל הצבור חייבין לפרוע בעבורם שלא מפני עניות נפטרו אלא מפני תורתן עכ"ל. וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ד ממסכת אבות וז"ל הקילה התורה מת"ח חק המלכות מן הארנוניות ואכסניות החיל וחוקים המיוחדים בכל איש ואיש והם הנקראים כסף גולגלתם יפרעו בעבורם הקהל וכן בנין החומות וכיוצא בהן ואפילו היה ת"ח בעל ממון לא יתחייב דבר מכל זה וכבר הורה רבינו יוסף הלוי לאיש במקום אחד שהיו לו גנות ופרדסים שהיה חייב בעבורם אלפים זהובים ואמר שיפטר מתת בעבורם דבר מכל מה שזכרנו מפני שהיה ת"ח ואף על פי שהיה נותן במס ההוא אפילו עני שבישראל עכ"ל. וכ"כ בפ"ה מהלכות ת"ת וז"ל אין מחייבין אותו ליתן המס

בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש ומה שהביא הר"ן ראיה לדבריו מההוא דבר חמא קביל כרגא דרב פפי כולהו שני י"ל דעד אותו הזמן היו פורעין הצבור כרגא דרב פפי ובר חמא קביל עליה לפרעו בעדו כולהו שני ולא יצטרך רב פפי להחזיק טובה לצבור ובתשובה אחת מצאתי כתוב שאפילו פירש המלך ואמר שהתלמידים יפרעו חלקם במס יש מן הדין על הקהל שהתלמיד שוכן בתוכם לפרוע חלקו דהא בתלמוד כסף גולגלתא אקרקפתא דגברא מנח אפ"ה אמרינן בפרק השותפין שהן פטורין ואם הדור כפני הכלב ויעיזו פניהם ולא ירצו להבריח זהרורי דמלכא מיניה יכול התלמוד לנדות ולשמת ע"ז ואפי' החרימו הקהל לפרוע המס וכללו התלמידים בכלל החרם אין החרם חל דארור בו שבועה ואין נשבעין לעבור על המצות ואם תקשה לדברינו מההיא דבר חמא דקביל עליה כרגא דרב פפי דכולהו שני אלמא דצורבא מרבנן יהיב כרגא תירץ רבינו מאיר ז"ל דהתם שלא כדין היו מטילין עליו וכעובדא (דב"ב ח.) דבעו ע"ה למירמא דמי כלילא ארבנן והיינו דשקל רב פפי כרגא דבר חמא ולא חש לשוחדא דאינו אלא כמבריח ארי מנכסי חבירו עכ"ל. וז"ל רבינו ירוחם בסוף מישרים יש מי שכתב דמס הקצוב על כל אחד דאין הצבור מחוייבים לפרוע בשביל ת"ח וגדולי האחרונים הסכימו דאפי' מס כזה פורעין הצבור בעבורם עכ"ל. ורבינו בטור ח"מ סי' קס"ג רביא סברת הרמב"ן ור"ח וכתב שאינו נראה להרא"ש אלא שבכל ענין פטורים ושכ"כ הרמ"ה והרמב"ם ז"ל וגם פה סתם כדבריהם: וכתב א"א ז"ל ודוקא ת"ח שתורתן אומנתן וכו' ומיהו אם יש לו מעט אומנות וכו' עד נקרא תורתו אומנתו כ"כ הרא"ש והרמב"ן ונ"י בפ"ק דבתרא בשם ר"י הלוי וכתבו הרמב"ן ונ"י שבשם הרי"ף רבו העיד כן. וגם בתשובת הרמ"ה שהביא הרא"ש בתשובותיו כתוב כדברי ר"י הלוי וז"ל כל מיני מסים וכו' אין ת"ח חייבים בהם מיהו ה"מ בת"ח העוסקים בתורה כפי יכולת כל אחד ואחד ומקיימי מצות והגית בו יומם ולילה כפי כחן אבל ת"ח שאין עוסקין בתורה תדיר לפי כחן לא דיין לעשות במלאכתן כדי למצוא פרנסתן ופרנסת אנשי ביתן אלא שהם יגעים להעשיר ומבטלים התורה כדי לקבץ ממון הרבה הרי אלו חייבים בכל חיובי הצבור ע"כ: וכתוב עוד בתשובה הנזכר וכן ת"ח המזלזלים במצות ואין יראת שמים על פניהם הרי אלו כקלים שבצבור ולא אמר הכתוב אלא כל קדושיו שאין פורענות באה לעולם בשבילם יצאו אלו שמזלזלים שם שמים : וכתוב עוד שם שהבא להכריח ת"ח לפרוע מס בין על ידי ישראל בין ע"י נכרים אין רוח חכמים נוחה הימנו ואם לא יחושו על דבריו הרשות לחבטם ע"י נכרים לומר עשה מה שישראל אומרים לך וכל המסייע ומחזיר על ככה ה"ז מכבד את התורה ועליו נאמר עץ חיים היא למחזיקים בה עכ"ל:

סעיף קטן ג

ת"ח שהיתה לו סחורה למכור לא היו מניחין לשום אדם למכור וכו' בפ"ב דב"ב (כב.) מייתי עובדא דרב דימי מנהרדעא אייתי גרוגרת בספינה א"ל ריש גלותא לרבא פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא לינקטו ליה שוקא ופסק כן הרא"ש וגם הרמב"ם פסקה בפ"ו מהל' ת"ת ודע שרבינו כתב בח"מ סימן קנ"ו בשם הרמב"ן דוקא דליכא נכרים דמזבני אבל אי איכא נכרים דמזבני לא דהא לית רווחא לצורבא מרבנן ואפסודי להנך ישראל בכדי לא מפסדינן:

סעיף קטן ד

ואם היה לו דין עם אחר ועומד לפני הדיין וכו' מקדימין דינו של ת"ח בפרק קונם יין (נדרים סב.) אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תגראי ברישא דכתיב ובני דוד כהנים היו מה כהן נוטל בראש אף ת"ח נוטל בראש ובפרק שבועת העדות (שבועות ל.) רב עולא בריה דרב עילאי הו"ל דינא קמיה דרב נחמן שלח ליה רב יוסף עולא חבירנו עמית בתורה ובמצות. ואמרינן התם דלהכי שלח ליה למישרי תיגרא כלומר לפסוק דינו קודם שאר בעלי דינים וכתבו התוס' והרא"ש דהא דאמרינן למישרי ליה תיגרא היינו דווקא כשבאו שני דינים בבת אחת דאם בא דין אחר תחלה צריך להקדימו כדאמרינן בסנהדרין כקטן כגדול תשמעון אי נמי עשה דכבוד התורה עדיף כדאמרינן בפרק בתרא דכתובות עכ"ל כלומר דגרסינן בר"פ בתרא דכתובות רב ענן אייתי ליה ההוא גברא כנתא דגלדנא וכו' שדריה לקמיה דרב נחמן שלח ליה נידייניה מר להאי גברא דאנא ענן פסילנא ליה לדינא אמר מדשלח לי הכי ש"מ קריביה הוא הוה קאים דינא דיתמי קמיה אמר האי עשה והאי עשה עשה דכבוד תורה עדיף סלקי לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה והמרדכי כתב על מה שתירצו א"נ עשה דכבוד תורה עדיף מיהו קשה מכקטן כגדול תשמעון ואיני יודע מה קשה לו דהתם בדליכא עשה דכבוד תורה במילתא ורבינו כאן וגם בחשן משפט פסק כתירוץ שני שכתב וז"ל צריך הדיין שיקדים לדון הדין שבא לפניו תחלה דכתיב כקטן כגדול תשמעון אבל צריך להקדים דין של ת"ת אפילו הת"ח בא לסוף לכבוד תורתו אבל מדברי רש"י נראה שסובר כתירוצא קמא וכ"נ מדברי הרמב"ם שפסק בפ"ו מהלכות ת"ת אם היה לו דין והיה עומד בכלל בעלי דינים הרבה מקדימין אותו ומושיבין אותו ובפרק כ"א מהלכות סנהדרין כתב היו לפני הדיינים בעלי דין הרבה מקדימין דין היתום לדין האלמנה ודין האלמנה קודם לדין ת"ח ודין ת"ח קודם לדין ע"ה עכ"ל ולפ"ז צ"ל דההיא דפרק בתרא דכתובות שני הדינים באו כאחד ומאי דאמר הוי קאים דינא דיתמי קמיה היינו לומר שכשבאו שני דינים אלו

לפניו היה רוצה להתחיל להתעסק בדינא דיתמי וכששמע מה ששלח לו רב ענן סלקיה כלומר הניח מלהתחיל בדין היתומים והתחיל בדינא דההוא גברא:

סעיף קטן ה
ומ"ש ומושיבין אותו היינו לומר שאף על פי שמן הדין צריכים בעלי דינים לעמוד אם הוא ת"ח מושיבין אותו משום עשה דכבוד תורה כדאיתא בר"פ שבועת העדות (שבועות ל.):

סעיף קטן ו
כתב הרמב"ם עון גדול הוא לבזות ת"ח וכו' בפ"ו מהלכות ת"ת:

סעיף קטן ז
ומ"ש ולא חרבה ירושלים עד שביזו בה ת"ח וכו' בפ' כל כתבי (שבת קיט:):

סעיף קטן ח
ומ"ש וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעוה"ב בפרק חלק (סנהדרין צ.) תנן דאפיקורוס הוי חד מהנך שאין להם חלק לעוה"ב ובגמ' (צט:) רב ורבי חנינא דאמרי תרווייהו אפיקורוס זה המבזה ת"ח:

סעיף קטן ט
ומ"ש והרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה ג"ז שם כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס:

סעיף קטן י
ומ"ש ואם באו עדים שביזהו אפילו בדברים חייב נידוי וב"ד מנדין אותו ברבים בפ' בתרא דמ"ק (יז.) איתא דשמתוה אביי ורבא להההוא טבחא דאתפקר ברב טוביה ובפ' מי שמתו (ברכות יט.) אמר ריב"ל בכ"ד מקומות מנדין על כבוד הרב וחד מינייהו המספר אחר מטתן של ת"ח ומוכח לה ממתני' דפ"ד דעדיות דנידו את עקביא משום דאמר על שמעיה ואבטליון דוגמא השקוה וכ' הריב"ש בתשובה שלפנינו ח"ב סי' ל"ב ומדקאמר בית דין מנדין משמע חייבים לנדות וכן הוא בכל אותם כ"ד דברים שהזכיר הרמב"ם ועוד שאם לא היו חייבים לא היו מנדים אדם גדול כעקביה ולזה הוא מבואר שב"ד חייבים לנדות המבזה ת"ח לאחר מותו כ"ש המבזהו בחייו דאיכא צערא דגופא עכ"ל: ומ"ש הרמב"ם שמנדין אותו ברבים סתם נידוי ב"ד הוא ברבים ועוד יש ללמוד כן מעובדא דרב יהודה בר יחזקאל דפרק י' יוחסין (קידושין ע.) דאפיק שיפורי ושמתיה להההוא גברא דקרייה בר שויסקאל ובח"ג סימן ל"ג למד מהאי עובדא דרב יהודה דאפילו ביזהו שלא בפניו מנדין אותו:

סעיף קטן יא
ומ"ש וקונסין אותו ליטרא זהב ירושלמי הביאוהו הרי"ף והרא"ש בפ' החובל המבייש את הזקן וכו':

סעיף קטן יב

ומ"ש בכ"מ כלומר אפילו בב"ד שאינם סמוכים שאינם מגבים קנסות. וכ"כ בפ"ג מה' חובל ומזיק קבלה הוא בידינו שגובין קנס זה בכ"מ בין בארץ בין בח"ל מעשים היו אצלינו תמיד בכך בספרד ויש ת"ח שהיו מוחלים על זה וכך נאה להם ויש שתובע ועושים פשרה ביניהם אבל הדיינים היו אומרים למבייש חייב אתה ליתן לו ליטרא זהב עכ"ל. וכתב הרשב"א בתשובה ודאי בירושלמי נסיב חכם בלשון זקן ולפיכך כל שמכבדין אותו מחמת תורתו ומהדרין אותו ועומדין מפניו בכלל זה והטענה בזה שכל הקובע עתים בתורתו וחכם במקומו עד שמכבדין אותו הכל בשביל תורתו ובא אחר ובוזהו הרי זה כמבזה תורתו שהרי הכל חוששין לתורתו ומכבדין אותו מחמתה וזה אינו חושבה ומבזה אותו הרי זה כאומר שאינו חושש לתורתו ואף ת"ח זה בשתו מרובה שכל שאחרים מכבדים אותו וזה מבזה בשתו מרובה והילכך נותן לו דמי בשתו שאם אין אתה אומר כן אף אנו נאמר שלא נאמרו דברים אלו אלא בגדול כר' יהודה בר חיננא שבו הוא שעשה רשב"ל מעשה ומ"מ צריך לדקדק בדבר היטב שיהיה אותו ת"ח נוהג כשורה הולך בנחת עם הבריות ומשאו ומתנו באמונה עמהן כדרכן של ת"ח הא לא"ה הוא בעצמו מבזה עצמו ומבזה תורתו ומשניא עצמו ותורתו ואין אחרים חייבים בכבודו ואם ת"ח שמניח עסקיו ועוסק במלאכת שמים זה דבר ברור הוא שאף בני עירו חייבים לעשות מלאכתו כדאיתא בסנהדרין עכ"ל. כתב הריב"ש בתשובה ח"ג סימן פ' הדיין עשה שלא כהוגן באמרו לפקיד שיגבה מן האיש ההוא למלך ליטרא זהב על שחרף אותו כי אף אם האיש ההוא היה חייב נדוי או מכת מרדות מפני שביזה הדיין הממונה מן הקהל ויש בקללת הדיין לאו נוסף על שאר אנשים אבל ליטרא זהב אינו אלא על המבייש הזקן שזהו זקן שקנה חכמה וידענו שאין הדיין בגדר הזה אף אם הוא יודע ספר. ועוד שאף אם היה לו זכות בליטרא של זהב היה לו לתבוע זכותו ולא שימסרנו למלך טרם שיגמר הדין והדיין נתן זכותו למלך קודם שיתברר אם חייב אם לא זה קרוב למסירה כדאמרינן בהגוזל [קיז.] בההוא שותא דהוו מינצו עלה בי תרי ובחלק שני סימן רי"ז כתב אין כל החכמים שוים בליטרא של זהב אלא החכם שהוא רב מובהק בדורו ומורה הוראות דומיא דרבי יהודה בר חיננא דמייתי בירושלמי ואם אינו רב מובהק אלא שתורתו אומנתו וחכם קצת אז ב"ד שמים לו דמי בשתו לפי המבייש ומתבייש לפחות מליטרא זהב וגובין לו וזהו שאמרו שם המבייש את הזקן נותן לו דמי בשתו משלם כלומר דאע"ג דבשאר בני אדם ביישו בדברים פטור בזקן דהיינו שקנה חכמה לכבוד תורתו מחייבין המבייש לפרוע לו דמי בשתו ומ"מ להוסיף על ליטרא זהב ברב גדול אין

לנו ודיו לחכם להיות כרבי יהודה בר חיננא יהיה מי שיהיה: ומ"מ אף אם הוא חכם חוץ מכבודו לא עשה פועל חכם לשלח מדנים לקרות לשמעון רשע גמור שלא כדין על עסק משא ומתן שהיה ביניהם והוא נתן אצבע בין שיניו ומכשילו שיתריס כנגדו ודמי קצת למכה בנו גדול ועוד שיצא מתחת יד החכם הזה דבר שאינו מתוקן במה שעשה שטר מתנה לנכרי אלם מקנס ליטרא זהב כנגד שמעון והיה לו לתבוע זכותו לפני דייני ישראל ואף אי ליכא דינא בארעא והיה לו לדון בערכאות של נכרים לא היה לו למסור חבירו ביד נכרי אלם שתהא ידו תקפה עליו שלא כדין אלא שידון הוא בעצמו עמו ודמיא לבר ישראל דזבין ארעא לנכרי אמצרא דישראל משמתינן ליה וכו' וכ"ש בנדון זה שכבר ההיזק מבואר ולכן ראוי לבית דין להכריח את ראובן לסלק הנכרי מעל שמעון וגם אין נראה לדון לו בדין ליטרא זהב כמו שכתבתי אלא דלכבוד תורתו יש לבית דין לצוות על שמעון בכח נידוי לרצות ולפייס את ראובן ולבקש ממנו בפרהסיא בנא ובמטו שימחול לו ולהרבות עליו רעים על זה והמוחל ג"כ לא יהיה אכזרי וראוי לו למחול עד כאן לשונו ומהר"י קולון כתב בשורש קס"ג שבזמן הזה לא קנסינן ליטרא זהב: ובסימן של"ד כתב כמה דברים בדין מבזה ת"ח: ב"ה כתב הרא"ש כלל ט"ו כל העושה תורתו קבע ומלאכתו עראי כגון שיש לו עתים קבועים ללימודו ואינו מבטלם כלל ושאר היום כשהוא פנוי הוא חוזר על הספר ולומד ואינו מטייל בשוקים אלא להשתכר פרנסת בני ביתו ולא להרבות ממון לזה אני קורא ת"ח והמביישו משלם המפורש בירושלמי ובלבד שלא סנו שומעניה אבל אם אין מעשיו מתוקנים יותר גרוע הוא מעם הארץ עכ"ל וכיוצא בזה כתב עוד קודם בזה בכלל הנזכר:

סעיף קטן יג

ומ"ש והמבזה את החכם אפילו לאחר מותו היו ב"ד מנדין אותו וכו' בירושלמי פרק אלו מגלחין אמרינן אהא דתנן בפ"ד דעדיות אמר להם דוגמא השקוה ונדוהו הדא אמרת המבזה זקן אפי' לאחר מיתה צריך נידוי ובפ' מי שמתו (ברכות יט.) אמרינן דהמספר אחר מטתו של ת"ח מנדין אותו וכתב הריב"ש בתשובה סי' כ"ז שמ"מ אין קונסין אותו ליטרא זהב משום דליטרא זהב הוא דמי בושתו ולא מצינו בושה למת דהא בביישו ישן ומת איבעיא לן בפרק החובל (בבא קמא פו:) משום דמבייש את הזקן חייב מכלל דמת אין לו בושה עכ"ל:

סעיף קטן יד

ומ"ש אבל אם ביזה את החכם וכו' ט"ס יש כאן וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות ת"ת אבל אם היה החכם חי אין מתירין אותו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו וכ"כ ג"כ רבינו בסימן של"ד ונראה שזה נלמד מדגרסינן בפ"ק דחולין (יח.) ההוא טבחא דלא סר סכינא קמיה דרבא בר חיננא שמתיה ועבריה אכריז אבישריה דטריפה איקלעו מר זוטרא ורב

אשי לגביה א"ל ליעיינו רבנן במילתיה דתלו ביה טפלי בדקה רב אשי לסכינא ונמצאת יפה ואכשריה א"ל מר זוטרא ולא ליחוש מר לסבא א"ל שליחותיה קא עבדינן משמע דאי לאו דשליחותיה קא עבדי לא היו רשאים להכשירו ומשמע דה"ה להתירו לא היו רשאים בלא דעתו:

סימן רמד

סעיף קטן א

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן שמ"ע לקום מפני כל חכם וכו' בפ"ק דקידושין (לב:) ת"ר מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי ע' איש מזקני ישראל רבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא מי שקנה חכמה איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע רבי יוסי הגלילי היינו ת"ק איכא בינייהו יניק וחכים ת"ק סבר יניק וחכים לא ר' יוסי הגלילי סבר אפילו יניק וחכים א"ר יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה. ופי' רש"י כל שיבה במשמע. ואפילו זקן אשמאי. וכתב הר"ן נראה מפי' רש"י דאיסי בן יהודה ס"ל כר"י הגלילי ביניק וחכים והכי מסתברא דכיון דס"ל דשיבה אפילו אשמאי אלמא זקן באפי נפשיה מידריש ולא קאי אשיבה וליניק וחכים אתא דאי זקן וחכים קאמר למה לי משום תכמה תיפוק לי משום זקנה. ולפי זה כיון דקי"ל כאיסי נקטינן דעומדין מפני יניק וחכים ע"כ וכן כתב גם הרא"ש ז"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות ת"ת. וכתב הר"ן דמדברי הרי"ף משמע דס"ל דיניק וחכים לא כת"ק. ולפ"ז צ"ל דמילתא דאיסי לא מכרעא ביניק וחכים מידי דנהי דס"ל דיניק וחכים לא אפ"ה הדר וכתב זקן היינו זקן ממש למסמך זקן לויראת ולא מחוור וכתב עוד שהרמב"ן רצה לקיים דברי הרי"ף ואינו מחוור. וכתב עוד הר"ן אף ע"ג דעומדין מפני יניק וחכים ה"מ כשהוא גדול ממנו אבל אין גדול עומד מפני קטן מדאמר בגמרא (דף לג:) דרבי אלעאי ור' יעקב בר זבדי הוו יתבי חליף ואזיל ר"ש בר אבא וקמו מקמיה אמר ליה חדא דאתון חכימין ואנא חבר כלומר ואינכם חייבין לעמוד מפני ואפשר שאפילו בשוין נמי פטור שאינו חייב לעמוד מפני חכם אלא בגדול ממנו ודאמרינן באלו מציאות (דף לג.) בת"ח שעומדים זה מפני זה אפילו כמלא עיניו בכה"ג אפילו גדול על קטן חייב כיון שהוא רבו עכ"ל כתב בשבולי הלקט סימן מ"ג על יניק וחכים דאיפליגו ביה רבי יוסי הגלילי ורבנן יניק היינו שלא הגיע לכלל המצות: וכתבו התוספות בשם ר"י דיניק וחכים שעומדים מפניו צריך שיהיה מופלג בחכמה וכ"פ סה"ק :

סעיף קטן ב
ומ"ש וכן מפני שיבה שהוא מופלג בזקנה דהיינו בן ע' שנה מצוה לקום מפניו אהא דאמר ר' יוחנן הלכה כאיסי דאמר כל שיבה במשמע כתב הרא"ש ומבן שבעים נקרא שיבה וכ"כ הגהות מיימון בפ"ו מהלכות ת"ת בשם סה"ק וכ"כ בשבולי הלקט ומשנה שלימה היא בספ"ה ממסכת אבות. ודע דאהא דזקן אשמאי פירש"י אדם רשע וע"ה והקשו עליו התוס' דהיכי קאמר איסי כל שיבה במשמע אפי' זקן אשמאי והלא מצוה לזלזלו לכך פי' רבינו תם דהיינו בור ועם הארץ:

סעיף קטן ג
ומאימתי חייב לקום מפניהם משיגיע לתוך ארבע אמותיו עד שיעברו מכנגד פניו (שם) יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור תנא אי זו היא קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות פירש"י אלא במקום שיש לו הידור בעמידתו דהיינו תוך ד' אמות דמוכחא מילתא שמפניו. הוא עומד:

סעיף קטן ד
ומ"ש ורכוב כמהלך שם (לג:) בעיא דאיפשיטא:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואסור להעצים עיניו ממנו קודם שיגיע לתוך ד' אמותיו וכולי ברייתא וגמרא (שם):

סעיף קטן ו
אין עומדים מפניהם לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ דכתיב תקום והדרת וכולי ברייתא שם ואמרינן בגמרא דהיינו בבתי גואי דמרחץ אבל בבתי בראי שפיר הוי הידור וחייב לעמוד משניו שם:

סעיף קטן ז
אין בעלי אומנות חייבים לעמוד ממלאכתן וכו' שם בברייתא יליף מדרשא דאין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקים במלאכתן והקשו התוס' מאי לישנא דאין רשאין דמשמע דאיכא איסורא ותירצו דמיירי בעוסקין במלאכת אחרים א"נ אפילו במלאכת עצמן ואינן רשאין פירושו אינם חייבים וכתבו דברים אלו הרא"ש והר"ן ורבינו כתב כדברי שני התירוצים דלענין דינא תרווייהו איתנהו ודברי הרמב"ם בפ"ו מהל' ת"ת כדברי הפירוש השני: וכתב עוד הר"ן דאיפשר לומר דאף בשל עצמו אינו רשאי ממש קאמר דכיון דמדינא פטור ורובם בעלי אומניות אינם עומדים אם זה עומד יראו הללו כמזלזלים בכבידת"ח:

סעיף קטן ח
אין ראוי לחכם שיטריח על הצבור לכוין לעבור לפניהם וכו' ואם יכול להקיף הדרך וכו' שם:

סעיף קטן ט
ואפילו זקני נכרים מצוה להדרם לקום קצת מפניהם ולסומכן בידו שם ר' יוחנן הוה קאים מקמיה סבי ארמאי רבא מיקם לא קאים הידור עביד להו אביי יהיב ידא לסבי וסובר רבי' דרבי יוחנן לא היה קם מפניהם אלא קצת ופסק כמותו וכ"נ שהיה מפרש הרמב"ם שכתב בפ"ו מה' ת"ת אפילו זקן נכרי מהדרים אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו שנאמר מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע נראה שהוא ז"ל סובר דר יוחנן לא היה קם מפניהם אלא קצת וא"כ רבא דלא הוה קאים מקמייהו היינו לומר דלא הוה קאים כלל והידור דקאמר הוה עביד להו היינו בדברים ופסק כאביי ורבא: ואע"ג דמפני שיבה תקום הוה משמע להו כל שיבה ואפילו דנכרי כדמשמע מדברי הרמב"ם מכל מקום משמע להו דלא באת התורה להשוות כבוד זקן נכרי לכבוד זקן ישראל והתוספות כתבו דכל שיבה במשמע לא הוו סבי ארמאי בכלל דהא לא אשכחן בשום דוכתא דזקן נכרי צריך לכבדו ועוד דרבי יוחנן הוה קאים מקמי סבי ארמאי תלי טעמא בכמה הרפתקי עדו עלייהו ולא קאמר משום דאיסי וכ"כ הגהות מיימון בשם סה"ג :

סעיף קטן י
לשון הרמב"ם מי שהוא זקן מופלג בזקנה אע"פ שאינו חכם וכו' בפ"ו מהל' ת"ת:

סעיף קטן יא
הרואה חכם עובר בר"ה אינו עומד מלפניו עד שיגיע לתוך ד' אמותיו וכו' בפ"ק דקידושין (שם:) אמר חזקיה חכם עובר עומד מלפניו ארבע אמות וכיון שעבר יושב ותניא תו התם דקימה בעינן שיהא בה הידור והיינו תוך ד' אמות וכתבתיו לעיל ופירש"י עומד מלפניו משיתחיל ליכנס תוך ד' אמות ואינו יושב עד שיעבור ממנו ד' אמות השניות עכ"ל אבל מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת נראה דכיון שעבר יושב מיד אפילו תוך ד' אמות שניות ואחריו נמשך רבינו:

סעיף קטן יב
ומ"ש ומיירי כשאינו רבו או רבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק עומד מלפניו מלא עיניו וכו' ג"ז שם וכבר נתבאר לעיל סימן רמ"ב:

סעיף קטן יג
ומ"ש ואפילו הוא עוסק בתורה צריך לעמוד דליתא לדרבי אלעזר וכו' בפ"ק דקידושין (שם) איתא להא דרבי אלעזר ואמרינן בה לייט עלה אביי ומשמע דהלכה כאביי ולפיכך השמיטו הפוסקים להוא דר' אלעזר:

סעיף קטן יד

והר"פ כתב שאם הוא מופלג בחכמה אפילו אינו רבו וכו' עד נכון לעשות לו הידור הכל בסמ"ק אלא שבבבא ראשונה כתב דמיירי ברבו שאינו מובהק ומשמע דאם אינו רבו כלל לא ומדברי רבינו נראה דאפי' אינו רבו כלל נמי. התוס' כתבו בפ' אין עומדין (ברכות לא:) אהא דאמרינן התם גבי ויביאו הנער אל עלי מורה הוראה בפני רבך את אף על פי שלא למד עדיין בפניו מ"מ גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו וכתב מהרי"ק בשורש ק"ע דמשמע דתרתי בעינן שיהיה גדול הדור מפורסם בדורו וגם שיבא ללמוד לפניו אבל בת"ה סי' קל"ח כתב על לשון זה של התוס' נראה דתרי שינויי נינהו דלא שייכי אהדדי:

סעיף קטן טו

והרמב"ם כתב מי שגדול ממנו בחכמה וראוי ללמוד ממנו וכו' דברים אלו לא מצאתי בשם הרמב"ם ואיפשר דגרסי' הרמב"ן בנו"ן אלא דק"ל שיש בדברים אלו דברים שהרמב"ן חלוק עליהם כמו שיתבאר: ב"ה ונראה דהרמ"ה גרסינן כי רבינו ירוחם בנ"ב כתב דברים אלו בשמו: ותחלת דבריו הם כדברי התוס' שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן טז

ומ"ש ואם אינו גדול ממנו וכו' הם כדברי ה"ר פרץ שכתב רבי' בסמוך:

סעיף קטן יז

ומ"ש ומי שהוא חסיד ובעל מעשים הכל צריכים לעמוד מפניו וכו' בפרק במה מדליקין (שבת לא:) ר' סימון ור' אלעזר הוו יתבי חליף ואזיל ר' יעקב בר אחא א"ל חד לחבריה ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א"ל אידך ניקום מקמיה דגבר בר אוריין הוא א"ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את דגבר בר אוריין הוא ופירש"י אנא אמינא לך וכו' כלומר אתה מיעטת בשבחו ובפ"ק דקידושין (לג.) שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה וכתב הר"ן נראה לי שכל שמוחזק בבעל מעשים ואין ספק בעניינו כרב יחזקאל עומדין מפניו שלא צותה התורה בחכם אלא מפני שהחכמה מביאה לידי מעשים אלא שלא פרטה תורה במעשה כמו שפירשה בחכמה לפי שאין הכשר המעשה גלוי כמו שיתרון הכשר החכמה נראה לכל ע"כ ומיהו כתב שם בשם הרמב"ן דלא אשכחן קימה מפני בעל מעשים והא דאמרינן דרב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל קאים מקמיה היינו לומר שאין בו משום זקן ואינו לפי כבודו אפילו לשמואל ומש"ה חייב לעמוד מפני שיבה שלו עד כאן לשונו וכ"נ שהוא דעת הפוסקים שהשמיטו הא דעומדים מפני בעל מעשים כתב הרמב"ן בספר תורת האדם אצל דיני הקריעה דמהא דאמרינן בפ"ק דקידושין חדא דאתון חכימין ואנא

חבר ומסיק עלה שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל קאים מקמיה אלמא מקמי זקן אחר לא קאים ש"מ שאין ת"ח עומד בפני מי שקטן ממנו וכן כולה סוגייא מוכחת התם והטעם בזה מפני שהוא כזקן ואינו לפי כבודו ולפיכך אמרו שת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה ואפי' גדול מפני קטן משום דשמעתתיה בפומייהו והו"ל רבו עכ"ל :

סעיף קטן יח

ראה אב ב"ד עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו וכו' בפ"ק דקידושין (שם) מימרא דחזקיה ואע"ג דלא אמרי' בגמרא אלא כיון שעבר יושב משמע לרבינו דכיון שעבר ארבע אמות קאמר דכיון דמלפניו צריך לעמוד מלא עיניו אינו בדין שתיכף שיעבור ישב וכן כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' ת"ת. ומ"ש ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו וכו' גם זה מימרא דחזקיה שם:

סעיף קטן יט

ומ"ש וכולם שמחלו על כבודם כבודם מחול אלא שאפילו הכי מצוה לכבדם ולקום מפניהם קצת גם זה שם (לב:):

סעיף קטן כ

כשהנשיא נכנס עומדים כל העם ואינם יושבים עד שיאמר להם שבו וכו' עד הופכים פניהם כלפי העם הכל בסוף הוריות (יג.) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דקידושין וכתבו התוס' והרא"ש דהאי סידורא דהוריות מיירי בבית המדרש וההיא דחזקיה דפ"ק דקידושין מיירי בשוק ולישנא הכי מוכח דהכא אמרינן כשהנשיא נכנס דמשמע נכנס לבית המדרש ובההיא אמר הרואה חכם עובר דמשמע עובר בשוק ודע שהרמב"ם בפרק ו' מהל' ת"ת לא חילק ביצא לצורך בין קטנים לגדולים וטעמו משום דאיתא התם בסוף הוריות אמר רבא האידנא דחלשא עלמא אפי' לגדולים נמי אבל הרי"ף והרא"ש השמיטו הא דרבא ואפשר שלא היה בגירסתם ודע דאיתא תו התם על בני ת"ח שאביהם ממוני' פרנסים על הצבור רבי אליעזר בר צדוק אומר אף בבית המשתה עושין אותם סניפים אמר רבא ובחיי אביהם ופי' רש"י סניפין שמושיבין אותם בצד הזקנים מפני כבוד אביהם והשמיטוהו הרמב"ם והרא"ש ואיפשר דס"ל דת"ק פליג עלייהו והלכה כת"ק א"נ טעמא דהשמיטוהו משום דכיון דלענין בית המשתה הוא דקאמר ואנן בדינא דבית המדרש עסקי' ולא בדינא דבית המשתה:

סעיף קטן כא
היו ביחד חכם שמופלג בחכמה והוא בחור וכו' בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קכ.) א"ר אמי בישיבה הלך אחר חכמה במסיבה הלך אחר זקנה אמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דקידושין:

סעיף קטן כב
ומ"ש רבינו ואם החכם מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה וכו' עד סוף הסימן הם דברי הרמב"ם בפרק יש נוחלין וכתבם הרא"ש בפ"ק דקידושין:

סעיף קטן כג
ומ"ש ואם אין שום אחד מהם מופלג וכו' הזקן קודם הטעם נתבאר בדברי רשב"ם שם וז"ל מדאמר רב אשי והוא דמופלג וכו' דהיכא דהוו תרוייהו מופלגין הולכין בישיבה אחר החכם ובמסיבה אחר הזקן מכלל דהיכא דלא הוו תרוייהו מופלגים לא האי ולא האי הולכים בכ"מ אחר אחד מהם ומדלא פי' איכא למימר דמסתמא הולכים אחר הזקן דבשביל שהבחור חכם קצת יותר ממנו אין לנו לבייש את הזקן והחכם אינו בוש בכך מאחר שזקן ממנו יודע שבשביל זקנתו חולקין לו כבוד: והר"ן כתב שהרא"ה חולק בדבר וסובר דהיכא דאין א' מהם מופלג הו"ל כאילו תרוייהו מופלגין ובישיבה הלך אחר חכמה ובמסיבה הלך אחר זקנה:

סימן רמה

סעיף קטן א
מצות עשה על כל אחד מישראל שילמד לבנו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם וכל המלמד לבנו תורה כאילו קבלה מהר סיני בפ"ק דקידושין (ל.) אמר ריב"ל כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלו מהר סיני שנא' והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב:

סעיף קטן ב
ומ"ש אינו חייב ללמד לבתו דדרשינן לבניכם ולא לבנותיכם ג"ז שם:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואשה אינה חייבת ללמד לבנה ג"ז שם (כט:) ויליף לה מדכתיב ולמדתם אותם את בניכם וכתיב קרא אחרינא ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם שכל שמצווה ללמוד מצווה ללמד וכל שאינו מצווה ללמוד אינו מצווה ללמד:

סעיף קטן ד
ומ"ש לא למדו אביו חייב ללמד את עצמו ג"ז שם ויליף לה מדכתיב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם:

סעיף קטן ה
הוא היה צריך ללמוד ויש לו בן ללמוד וכו' שם ת"ר הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו רבי יהודה אומר אם היה בנו זריז וממולא ותלמודו מתקיים בידו בנו קודמו כי הא דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוה קמיה דאביי כי אתא חזייה דלא הוה מיחדדן שמעתתיה א"ל אנא עדיפנא מינך תיב את דאיזיל אנא ופירש"י אם היה בנו זריז והאב רואה שיצליח ממנו ואין לו סיפוק נכסים שילמדו שניהם ילמוד בנו והוא יטרח אחר מזונות ויספיקנו וכתב הרא"ש על הא דרב אחא בר יעקב א"ל אנא עדיפנא מינך וכו' אבל אי הוה בנו עדיף היה שולח את בנו והיינו כרבי יהודה וכן הלכה עכ"ל וכן פסק הרמב"ם בפ"א מה' ת"ת:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואף ע"פ שבנו קודם לא יבטל הוא וכו' כן כתב הרמב"ם בפ' הנזכר ופשוט הוא:

סעיף קטן ז
כשם שמצווה ללמד לבנו כך מצווה ללמד לבן בנו וכו' ברייתא שם ומימרא דריב"ל שכתבתי בסמוך ודלא כאידך ברייתא דפטרה מללמד אח בן בנו:

סעיף קטן ח
ומ"ש ולא לבן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים אלא שמצוה להקדים בנו וכו' עד אלא בחנם הכל דברי הרמב"ם בפ"א מה' ת"ת:

סעיף קטן ט
ומאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו וכו' ברייתא ס"פ לולב הגזול (סוכה מ"ב.):

סעיף קטן י
ומ"ש עד שיהא כבן ששה או כבן שבעה ואז מוליכו אצל מלמד תינוקות יתבאר לקמן בסי' זה:

סעיף קטן יא
היה מנהג בעיר שלוקח מלמד תינוקות שכר נותן לו שכר וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה וכו' כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מה' ת"ת ובפ"ק דקידושין (ל.) תניא למדו מקרא אין מלמדו משנה ואמר רבא מקרא זה תורה. ופירש"י ואינו מלמדו משנה. אין חובת בנו עליו אלא במקרא מכאן ואילך למד הוא לעצמו: תורה. ולא נביאים וכתובים ומשמע ליה להרמב"ם דכיון דמותר ליטול שכר על המקרא כלומר שכר פיסוק טעמים כדאיתא בפרק אין בין המודר (נדרים לו:) חייב ללמדו בשכר. וכ"כ הגמיי' בפ"א מהלכות ת"ת בשם הר"מ דכפינן לאב ללמדו או ישכיר לבניו מלמדים דמ"ש האי עשה

של ולמדתם מעשה דסוכה ולולב דכפינן עלייהו עבדינן ליה כשאר ב"ח כדפסק האלפסי בפרק הכותב דאי מצינן לשדורי משדרינן ומודעינן ליה ואי לא מצינן לאודועיה נחתינן לנכסים ושקלינן :

סעיף קטן יב
וכתב #א הרמ"ה ה"מ דלא איפשר ליה דדחיקא ליה שעתא וכו':

סעיף קטן יג
מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר בפ"ב דב"ב (כא.) התקין יהושע בן גמלא שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר:

סעיף קטן יד
ומ"ש וכל עיר שאין בה מלמד מחרימין אנשי העיר וכו' בפרק כל כתבי (שבת קיט:) אמר ר"ל משום ר' יהודה נשיאה כך אני מקובל מאבותי כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה ואמרי לה מחרימין אותה ורבינו קיים שתי הלשונות וכיוצא בזה הם דברי הרמב"ם ז"ל פ"ב מהלכות ת"ת:

סעיף קטן טו
מכניסין התינוקות להתלמד כבן ששה וכבן שבעה וכל א' כפי כחו ובפחות מכאן אין מכניסין אותו בפ"ב דב"ב (דף כא.) גבי תקנת יהושע בן גמלא תניא שמכניסין אותם כבן שש וכבן שבעה וכתבו התוס' כבן שש בבריא וכבן שבע בכחוש וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל ודברי רבינו שכתבו כל א' לפי כחו:

סעיף קטן טז
ומ"ש ובפחות מכאן אין מכניסין אותו שם ובכתובות פ' נערה (כתובות נ.) א"ל רב לרב שמואל בר שילת עד שית לא תקביל מכאן ואילך קביל ואספי ליה כי תורא ופירש"י אספי ליה האכילהו והשקהו תורה בעל כרחו כשור שנותנים עליו עול על צוארו וכתבו התוס' בבציר מבר שית לא תקבל והא דתנן במסכת אבות בן ה' שנים למקרא בבריא לגמרי כדאמרינן בכתובות פ' נערה (כתובות נ.) המכניס את בנו פחות מבן שש רץ אחוריו ואינו מגיעו ואיכא דאמרי חביריו רצין אחריו ותרוייהו איתנהו דחליש וגמיר ואב"א הא בכחוש הא בבריא עכ"ל והרמב"ם שלא כתב הא דבן ה' למקרא איפשר שהוא מפרש דבר שית היינו בן חמש שנכנס בשנת שש אבל התוספות בכתובות פרק נערה פירשו דבר שית היינו בר שית ויום א':

סעיף קטן יז
ומ"ש רבינו ואפילו תינוק שאינו מבין לקרו' לא יסלקוהו משם וכו' בפ"ב דבבא בתרא (כא:) א"ל רב לרב שמואל בר שילת כי מחית לינוקא לא תמחי אלא בערקתא דמסאנא

דקרי קרי ודלא קרי ליהוי צוותא לחבריה. ופירש"י ליהוי צוותא לחבריה אינך זקוק לייסרו יותר מדאי ולא לסלקו מלפניך אלא ישב עם האחרים בצוותא וסופו לתת לב:

סעיף קטן יח
ומ"ש והמלמד יכה אותם להטיל עליהם אימה וכו' עד אלא ברצועה קטנה היינו ערקתא דמסאנא שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן יט
ומ"ש ויושב ומלמדן כל היום וקצת מהלילה וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות ת"ת:

סעיף קטן כ
ומ"ש ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערבי שבתות וערבי י"ט וכו' ג"ז דברי הרמב"ם ז"ל שם. ומדבריו נראה שבי"ט ג"כ מבטלין:

סעיף קטן כא
ואין מבטלין התינוקות אפי' לבנין ב"ה מימרא בפרק כל כתבי (שבת קיט:)

סעיף קטן כב
אין קורין לתינוקות בתחלה בשבת מה שלא למדו וכו' עד שונין אותו להם בשבת ברייתא פ' אין בין המודר (נדרים לז:):

סעיף קטן כג
כ"ד תינוקות צריכין למלמד אחד כתב הרמב"ם היו יותר על כ"ה וכו' בפ"ב מה' ת"ת הדין בפ"ב דב"ב [כא.] אמר רבא סך מקרי דרדקי כ"ה ינוקי ואי איכא חמשין מותבינן תרי ואי איכא ארבעים מוקמינן ריש דוכנא ומסייעין ליה ממתא ופירש"י ריש דוכנא שומע עם התינוקות מפי המלמד וחוזר ומשגירו בפי התינוקות ואותו ריש דוכנא נוטל שכר: ומסייעין ליה ממתא. לשכור לו אותו ריש דוכנא ונתבאר הדבר יפה במה שפי' הר"ן בשם ה"ר יונה וז"ל מ' מותבינן ריש דוכנא ומסייעין ליה ממתא אפילו שכרוהו שם ללמד כל תינוקות העיר אפ"ה מותבינן ליה ריש דוכנא ממתא דסתמא דמילתא לאו אדעתא דיהא מקרי להו איהו בלחוד הוא אלא דלוקמוה בהדיה ריש דוכנא ע"כ. וכתבו נ"י וכתב הרא"ש על מימרא זו אבל עד מ' א"צ ריש דוכנא ומארבעים עד חמשים יספיק בריש דוכנא עכ"ל. ופשט לישנא דרבא הכי משמע דאמר ואי איכא חמשין מותבינן תרי משמע אבל פחות מחמשין אחד לא צריך תרי דסגי בריש דוכנה מדאמר ואי איכא ארבעים מוקמינן ריש דוכנא משמע שאם היו מ' חסר א' א"צ ריש דוכנא אלא דמאי דאמר סך דדרדקי כ"ה אינו מיושב לפ"ז וצ"ל כמו שפירשו התוס' דהיינו לומר דפחות מכ"ה אין בני העיר יכולים לכוף זה את זה להשכיר להם מלמד והרמב"ם ז"ל מפרש סך דדרדקי כ"ה כפשוטו דהיינו לומר דסגי להו במלמד א' בלא ריש דוכנא אבל טפי מהכי צריך לאוקמי ריש דוכנא ומאי דאמר ואי איכא מ' היינו לומר אפילו אי איכא

מ' סגי כדמוקמינן ליה ריש דוכנא אבל טפי מארבעים אפילו אחד לא סגי בהכי אלא צריך להעמיד שני מלמדים וכן מאי דאמר ואי איכא חמשין מותבינן תרי היינו לומר דעד חמשין סגי לה בתרי וכן פי' נ"י בשם ה"ר יונה ז"ל:

סעיף קטן כד

עיר שיש בה כ"ה תינוקות שצריכים להשכיר להם מלמד ויש עיר אחרת אצלה וכו' שם אמר רבא מתקנת יהושע בן גמלא ואילך לא ממטינן ינוקא ממתא למתא אבל מבי כנישתא לבי כנישתא ממטינן ואי מפסיק נהרא לא ממטינן ואי איכא תיתורא ממטינן ואי איכא גמלא לא ממטינן: ופירש"י לא ממטינן. ינוקא ממתא למתא ללמוד מיום ליום שמא יזוק בדרכים אלא יכול לכוף בני אותו מתא להושיב מלמדי תינוקות: תיתורא. נסר רחב: גמלא. לוח קצרה וכתבו התוס' לא ממטינן ינוקא ממתא למתא וכגון שיש כאן כ"ה ינוקי שראוים להשכיר להם מלמד וא"ת הא אי הוה ממטינן להו למתא אחריתי יצטרכו מלמד בפני עצמן כיון דאיכא כ"ה ינוקי וא"כ מאי נ"מ וי"ל דנ"מ דאי הוו שני מלמדי תינוקות באידך מתא היו יכולים להושיב חציים בפני זה וחציים בפני זה עכ"ל וכ"כ הרא"ש וז"ל לא ממטינן ינוקא ממתא למתא והוא שיש בעיר כ"ה נערים ואז כופין זה את זה להושיב ביניהם מלמד ואין אחד מהם יכול לומר להוליכן לעיר הסמוכה להם שיש בה חמשים נערים ויש בה שני מלמדים ויחלקו אלו הכ"ה לפניהם עכ"ל ונראה דלטעמייהו אזלי שמפרשים דעד מ' א"צ ריש דוכנא דאל"כ מאי נ"מ כשיוליכום לעיר אחרת שיש בה ב' מלמדים לנ' נערים ויחלקו אלו הכ"ה בין שניהם הא מכל מקום הם צריכים להשכיר ב' ראשי דוכנא לסייע למלמדים אבל להרמב"ם שמפרש דמכ"ה ולמעלה צריך ריש דוכנא א"א לפרש כן והוא ז"ל מפרש להאי מימרא בע"א כמו שיתבאר בסמוך:

סעיף קטן כה

לשון הרמב"ם מוליכין הקטן ממלמד למלמד אחר וכו' עד בנין בריא שאינו ראוי ליפול מהרה הכל בפרק ב' מהלכות ת"ת והוא פירושו למימרא דרבא שכתבתי בסמוך דאמר מתקנת יהושע בן גמלא ואילך לא ממטינן ינוקא ממתא למתא וכו':

סעיף קטן כו

מלמד תינוקות שהניח התינוקות ויוצא וכו' גם זה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר ונראה שלמד מדאמרינן בפרק ב' דב"ב [שם.] גבי רביה דיואב דמשום דלא אשגח ביואב למידע אם היה טועה איתמר עליה ארור עושה מלאכת ה' רמיה וממילא שמעינן לכל דבר הגורם שלא ידקדק בתינוקות אם טועים או שאינו לומד עמהם כל הצורך דהוי עושה מלאכת ה' רמיה:

סעיף קטן כז

ואם יש כאן מלמד שלומד לתינוקות ובא אחר טוב ממנו וכו' ואם יש כאן שנים הא' קורא הרבה וכו' בפ"ב דב"ב (שם) אמר רבא האי מקרי ינוקי דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה לא מסלקינן ליה דילמא אתי לאיתרשולי רב דימי מנהרדעא אמר כ"ש דגריס טפי קנאת סופרים תרבה חכמה ואמר רבא הני תרי מקרי דרדקי חד גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס מותבינן ההוא דגריס ולא דייק שבשתא ממילא נפקא רב דימי מנהרדעא אמר מותבינן דדייק ולא גריס שבשתא כיון דעל על. ופירש"י דילמא אתי לאיתרשולי. יתפאר בלבו שאין כמותו ויתרשל מן התינוקות ולא יירא שמא יסלקוהו: כ"ש. כשחשבנוהו יתן לב להיות למד יפה שדואג מקנאת חבירו שסלקוהו מפניו שיביישנו בני העיר: דגריס ולא דייק. שלומד הרבה ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו ופסק הרא"ש כרב דימי דבתראה הוא ועוד דמייתי תלמודא סייעתא לדבריו עכ"ל ולא נתבארו דברים אלו בדברי הרמב"ם ולא ידעתי למה:

סעיף קטן כח

מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות וכו' ואשה לא תלמוד תינוקות וכו' משנה בסוף קידושין [פב:] לא ילמוד רווק סופרים לא תלמוד אשה סופרים רא"א אף מי שאין לו אשה לא ילמד סופרים ובגמ' רווק משום אמהתא דינוקי ואשה משום אבהתא דינוקי ועל הא דרבי אליעזר איבעיא להו מי שאין עמו אשה כלל או דילמא בשאינה שרויה אצלו ת"ש אף מי שיש לו ואינה שרויה אצלו לא ילמד סופרים ואמרו בירושלמי ואינה שרויה אצלו באותו המקום ומדברי הרמב"ם בפ' ב' מה' ת"ת נראה שפוסק כר' אליעזר וכן כתב בהדיא בפ' כ"ב מהלכות איסורי ביאה וז"ל מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמות הבנים באות לבית הספר וכו' ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו ע"כ וכתב ה"ה שהטעם שפסח כרבי אליעזר משום דאיבעיא לן אליביה והוא ז"ל כתב שיש לדחות דמשום דנ"מ לת"ק הוא דאיבעיא לן. וקי"ל כסתם מתני' דכל שיש לו עכשיו יכול ללמוד וכן נראה מן ההלכה ועיקר ע"כ. דברי רבינו בא"ה סי' כ"א כדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן כט

אחד מבני חצר או מבני מבוי שביקש לעשות מלמד תינוקות אין שכיניו יכולים למחות בידו וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו אצלו וכו' בפרק ב' דבבא בתרא: (ב"ה) כתב הרא"ש בתשובה סוף כלל צ"ג על דיין שדן על מי שיש לו ספר ואינו רוצה להשאילו ונתן עליו קנס י' זהובים בכל יום מפני שהוא ביטול תורה בעיר מחמת חסרון ספרים והיו אנשים שהיו להם ספרים ולא רצו להשאילם יפה דן ואני מסכים עמו ובלבד שישומו

ג' שמאים הספר ואם יפחת או יתקלקל שישלם השואל הפחת ע"פ אותם שמאים ויתן משכון בכדי שומת הספר עכ"ל:

סימן רמו

סעיף קטן א

כל אחד מישראל חייב בת"ת בין עני בין עשיר וכו' עד שנאמר והגית בו יומם ולילה הם דברי הרמב"ם ז"ל פרק א' מהלכות ת"ת וטעמו מפני שמצינו בתלמוד כמה חכמים שהיו חולים ועניים ולא היו נמנעים מלעסוק בתורה כמו ר' אלעזר ברבי שמעון בהפועלים [פד:] שהיה חולה ועוסק בתורה ורבי חנינא בן דוסא בתענית (כה:) ור' יהושע בברכות [כח.] והלל בפרק אמר להם הממונה (יומא לה.) שהיו עניים ועכ"ז היו עוסקין בתורה וכתב עוד בפ' הנזכר גדולי חכמי ישראל היו מהם חוטבי עצים ומהם שואבי מים ומהם סומים ואף ע"פ כן היו עוסקים בת"ת ביום ובלילה והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש עד משה רבינו ומ"ש מהם חוטבי עצים הוא הלל ושואבי מים רב הונא בפרק שני דייני גזירות (כתובות קה.) וסומים רב יוסף ורב ששת [פסחים קטו:]:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדת הזמן יספיק לאחרים הלומדים וכו' הוא בספרי: (ב"ה) וכתב רבינו ירוחם בנ"ב העוסק בתורה קודם שיעסוק יכול להתנות שיעסוק חבירו בסחורה ויטול חלק מלמודו כמו ישששכר מזבולן אבל אחר שעסק כבר ונותן לו חלק בשביל ממון אינו כלום כדכתיב אם יתן איש את כל הון ביתו וכו' וזה ענין הלל ושבנא כדאיתא פ' היה נוטל (סוטה כא.) ומסתברא שהעוסק אבד שכבר בטל חלקו כ"כ המפרשים עכ"ל:

סעיף קטן ג

לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ ישא אשה וכו' בפ"ק דקידושין [כט:] ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה לומד תורה ואח"כ נושא אשה ואם א"א לו בלא אשה נושא אשה ואח"כ לומד תורה א"ר יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ לומד תורה ור' יוחנן אמר רחיים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו ופירש"י בני בבל היו הולכים וגורסים משניות התנאים שבא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליהם נושא אשה דהו"ל בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה. להו לבני א"י הלומדין במקומם אם נושא אשה יהיו צרכי הבית מוטלים עליו ויבטלוהו. וכתב הרא"ש דכולהו אמוראי מודו דאם א"א לו ללמוד אם ישא אשה ילמוד ואח"כ ישא אשה. וקצבה לאותו לימוד לא ידענא וכו' כלומר שמואל ור"י כיון דאוקימנא דל"פ אלא הא לן והא להו א"כ לדברי שניהם אם א"א לו ללמוד אם ישא ילמוד תחלה והוא שיהא איפשר לו בלא אשה

דאל"כ לדברי הכל נושא תחלה כדקתני בברייתא כדי שלא יהא בהרהורי עבירה וקצבה לאותו לימוד לא ידענא וכו':

סעיף קטן ד
עד אימתי חייב ללמוד עד יום מותו וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"א מה' ת"ת:

סעיף קטן ה
ומ"ש וחייב לשלש לימודו שליש בתורה כו' מימרא דרב ספרא פ"ק דקידושין [ל.]:

סעיף קטן ו
ומ"ש תורה שבכתב כמו תורה נביאים וכתובים וכו' עד לפי רוחב לבו וישוב דעתו הכל דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מה' ת"ת:

סעיף קטן ז
ומ"ש שר"ת פי' שאנו סומכין אהא דאיתא בסנהדרין תלמוד בבלי בלול במקרא וכו' כ"כ התוס' בשמו פ"ק דקידושין: ב"ה וכתב רבינו ירוחם יש מהמפרשים שכתבו דהא דאמרינן שליש במקרא דוקא לתינוק שעדיין לא קרא מקרא כל צרכו אבל אדם שקרא מקרא אינו רשאי לעסוק בה שליש ימיו ויבטל מן המשנה ומן התלמוד ורמ"ה כ' דלא אמרו זה אלא לדורות הראשונים שהיה לבם פתוח ודי להם למשנה ולתלמוד שני שלישי ימיהם אבל לדידן למקרא בגירסא דינקותא והלואי יספיק שאר ימותינו למשנה ותלמוד עכ"ל:

סעיף קטן ח
מקום שנהגו ללמוד תורה שבכתב בשכר מותר וכו' בפרק אין בין המודר [נדרים לו: לז.] אמרינן דאפילו במקום שנוטלים שכר על המקרא שרי למשקל על המדרש לא שרי למשקל ומאי שנא מדרש דלא דכתיב ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר ציוני ה' מה אני בחנם אף אתם בחנם מקרא נמי בחנם רב אמר שכר שימור ורבי יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים ופי' המפרש רב אמר מ"ט התירו למשקל שכר מן המקרא מפני שאין נוטלין שכר אלא על שכר שימור שמשמרין התינוקות שאין מניחין אותן לצאת ולעסוק בדברים בטלים ולא שכר לימוד המקרא ורבי יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים שקיל מינייהו שמלמדו ניקוד וטעמים ולאו דאורייתא הוא ושרי ליטול שכר עליו וכתב הר"ן דאיכא בין רב לרבי יוחנן ללמד מקרא לגדול דלא בעי שימור דלרב אסור דס"ל דפיסוק טעמים דאורייתא ולר"י שרי משום שכר פיסוק טעמים וכיון דקי"ל רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן נקטינן דאפילו גדול שרי ליטול שכר על המקרא וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מהל' נדרים עכ"ל וכ"נ גם כן מדבריו בפ"א מהל' ת"ת שכתב מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר ולא חילק בין גדול לקטן:

סעיף קטן ט
ומ"ש לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמוד בשכר ואע"פ שהוצרך ללמוד בשכר לא יאמר כשם שלמדתי בשכר וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות ת"ת והוא ברייתא בבכורות פרק עד כמה (בכורות כט.):

סעיף קטן י
וכתב א"א ז"ל ומה שנהגו האידנא ללמד הכל בשכר וכו' בפרק הנזכר וגם התוספות כתבו שם כן וכ"כ הר"ן בפרק אין בין המודר:

סעיף קטן יא
ומ"ש וללמד לקטנים שרי משום שכר שימור וכולי נראה שאינו חולק על מה שכתבתי בסמוך דהלכה כר"י דאמר שכר פיסוק טעמים והלכך מותר ללמד אפי' לגדול בשכר דהכא לא נחת למיפסק הלכה כמאן אלא לומר דכמה גווני התירא איכא אם אין לו במה להתפרנס או אם הוא שכר בטלה או אם הם קטנים משום שימור או משום שכר פיסוק טעמים ואף ע"פ שהם גדולים שרי משום טעם שכר פיסוק טעמים:

סעיף קטן יב
כתב הרמב"ם ז"ל אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל לא כשכר האיש וכו' עד אינו אלא כמלמדה תפלות בפ"ב מהל' ת"ת. ומ"ש יש לה שכר אבל לא כשכר האיש בפ' היה נוטל (סוטה כא:) אהא דתנן אם יש זכות תולה לה אמרינן בגמרא זכות דמאי אילימא זכות דתורה הא אינה מצווה ועושה היא ופירש"י דכיון דאינה מצוה אין שכרה גדול כמצווה ועושה. ומ"ש וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו אין שכרו כשכר המצווה ועושה מימרא דר' חנינא בפ"ק דקידושין [לא.] ובריש ע"ז [דף ג.] וכתבו התוס' שהטעם מפני שהמצווה דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו:

סעיף קטן יג
ומ"ש ואע"פ שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה וכו' במתני' פרק היה נוטל (סוטה כ.) פלוגתא דבן עזאי ור' אליעזר ופסק כרבי אליעזר: ומ"ש בד"א בתורה שבכתב אבל בתורה שבע"פ וכו' טעות סופר יש כאן כי בספרי הרמב"ם כתוב בהיפך בד"א בתורה שבעל פה אבל בתורה שבכתב וכו' וכן מוכיחים הדברים פ"ד מהל' ת"ת להרמב"ם אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון וכו' עד וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת הכל בפ"ד:

סעיף קטן יד
ומ"ש אין מלמדין וכו' או לתם פירוש שאין ברור לנו אם הוא טוב ולמד כן מדאמרינן בפרק תפלת השחר (ברכות כח.) שהיה ר"ג מכריז כל ת"ת שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש ואסיקנא התם שלא הסכימו על ידו:

סעיף קטן טו
ומ"ש אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון וכו' מימרא דרבי זירא בפרק הזרוע (חולין קלג.):

סעיף קטן טז
ומ"ש אמרו חכמים אם דומה הרב למלאך ה' צבאות וכו' מימרא דר' יוחנן בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יז.):

סעיף קטן יז
ומ"ש #ג כיצד מלמדין הרב יושב במדרש בראש ותלמידים לפניו מוקפים כעטרה וכו'. ומ"ש ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע וכו' נראה שלמד כן מדאמרינן בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יו.) דכל כמה דהוה עירא היאירי קיים הוי מתני להו לרבנן ע"ג כרים וכסתות כי נח נפשיה הוי מתני דוד לרבנן והוה יתיב ע"ג קרקע אמרו ליה ליתיב מר אכרים וכסתות לא קביל ומאחר שדוד לא קביל עליה אין לשום רב ליטול עטרה לעצמו לישב על כרים וכסתות ותלמידיו ע"ג קרקע:

סעיף קטן יח
ומ"ש ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים ומקודם חרבן בית שני נהגו הכל ללמד לתלמידים והם יושבים בר"פ הקורא את המגילה עומד [דף כא.] א"ר אבהו מנין לרב שלא ישב על גבי מטה וישנה לתלמידיו ע"ג קרקע שנאמר ואתה פה עמוד עמדי ת"ר מימות משה ועד ר"ג לא היו לומדים תורה אלא מעומד משמת ר"ג ירד חולי לעולם והיו למדים תורה מיושב והיינו דתנן משמת ר"ג בטלה כבוד התורה: וכתב הר"ן בפ"ב דמגילה ומקשי הכא והא אמרינן בפרק הפועלים (בבא מציעא פד:) דרשב"ג ורבי יהושע בן קרחה הוו יתבי אספסלי רבי ור' אלעזר בר"ש הוו יתבי קמייהו אארעא ובפ"ק דסנהדרין [יז:] נמי אמרינן ביבנה היו ד' ושמעון התימני היה דן לפניהם בקרקע ואף בימי דוד אמרינן במ"ק עירא היאירי הוה מתני להו לישראל ע"ג כרים וכסתות ודוד לא קביל עליה אלא אארעא י"ל דכי היכי דמתרצי בגמרא רכות מעומד קשות מיושב ה"נ בשמועות קשות היו יושבים אספסלי שאם היו יושבים בקרקע עם תלמידיהם לא היו יכולים לעיין בהם היטיב א"נ כאן קודם שהגיעו לכלל סמיכה כאן לאחר שנסמכו דהתם ראוי לרב לחלוק להם כבוד עד כאן לשונו:

סעיף קטן יט
ומ"ש ואם הרב מלמד מפיו לתלמידים מלמד ואם מלמד ע"י מתורגמן המתרגם עומד ביני ובין התלמידים וכו' ומ"ש ולא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב יותר מקול הרב ברישׁ פ' ג' שאכלו [מה.] א"ר שמעון בן פזי

מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין ת"ל בקול ומה ת"ל בקול בקולו של משה תנ"ה אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא ואם אי אפשר למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא ולמד הרמב"ם מכאן לדין הרב והמתורגמן: ומ"ש בשעה ששואל את הרב דמשמע דבעת שהוא מדבר לעם הרשות בידו להגביה קולו נראה שדקדק כן מדמייתי לה מדכתיב והאלהים יעננו בקול ויעננו משמע שהוא שואל לשי"ת והשי"ת היה משיבו ואז דוקא קאמר שלא יגביה קולו יותר מהקורא אבל כשהוא אומר הדברים לעם יגביה קולו כל מה שירצה כדי להשמיעם. ומ"ש אין המתורגמן רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אא"כ היה המתורגמן אביו של חכם או רבו ירושלמי פ' הקורא עומד. ומ"ש אמר הרב לתורגמן כך אמר לי רבי וכו' כשאומר התורגמן לעם אומרו בשם החכם ומזכיר שמו של אבי החכם או רבו וכו' ברייתא בפ"ק דקידושין [לא:]: ומ"ש הרב שלמד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם אלא שונה וחוזר הדבר אפי' ק' פעמים וכו' הכי משמע בברייתא פ' כיצד מעברין (עירובין נד:) ומ"ש לפיכך אמרו חכמים הראשונים לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד פ"ב דמסכת אבות:

סעיף קטן כ

ומ"ש בד"א שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו וכו' עד וילמדו ממנו מהרה פשוט הוא:

סעיף קטן כא

ומ"ש אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש מיד וכו' תוספתא פ"ז דסנהדרין ומ"ש אין שואלין את הרב מענין אחר וכו' ברישׁ מסכת שבת (ג:) א"ל ר' חייא לרב כי קאי רבי בהאי מסכת לא תשייליה במסכ' אחרית' דלמא לאו אדעתיה דאי לאו דר' גברא רבה הוא כסיפתיה:

סעיף קטן כב

ומ"ש ויש לרב להטעות את התלמידים וכו' ברכות ובכמה דוכתי אמרינן ורבה לחדודי לאביי הוא דעבד: ומ"ש אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד וכו' בתוספתא דסנהדרין פ"ז: ומ"ש ואין שואלין את הרב אלא כענין והיינו לומר שאם עסוקים בדיני הוצאת שבת מרשות לרשות אל ישאלנו דין חבית שנשברה בשבת היאך מצילין אותה אע"פ שהכל בדיני שבת:

סעיף קטן כג

ומ"ש ואין שואלין אלא מיראה ולא ישאל בענין יותר מג' הלכות שנים ששאלו שאל א' כענין וכו'. כל זה בתוספתא שם ועיין שם שיש קצת שינוי בנוסחאות: ומ"ש אין ישנים

בבית המדרש בפ' בני העיר (מגילה כח.) שאלו את רבי זירא במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי וכו' ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי:

סעיף קטן כד

ומ"ש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו כעשית קרעים קרעים וכו' מימרא דרבי זירא פ' בן סורר ומורה (סנהדרין עא.) ופירש"י קרעים משכח תלמודו ואינו נזכר אלא בסירוגין:

סעיף קטן כה

ומ"ש ואין משיחין בב"ה אלא בד"ת אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה וכו' ברייתא בברכות סוף פרק אלו דברים (ברכות נג.): ומ"ש וקדושת ב"ה חמורה מקדושת בהכ"נ פשוט בפ' בני העיר [מגילה כו: כז.] (פ"ג להרמב"ם):

סעיף קטן כו

בג' כתרים נכתרו ישראל וכו' עד סוף הסימן הכל בפרק הנזכר: ומ"ש בג' כתרים נכתרו ישראל וכו' עד בי מלכים ימלוכו מימרא דר' יוחנן ביומא בפרק בא לו כ"ג (יומא עב:) ופי' רש"י בי מלכים ימלוכו וגדול הממליך את המלך והתורה אמרה מקרא זה:

סעיף קטן כז

ומ"ש אמרו חכמים ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול ע"ה וכו' משנה בסוף הוריות :

סעיף קטן כח

ומ"ש אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד ת"ת וכו' בריש פיאה ות"ת כנגד כולם: ומ"ש שהתלמוד מביא לידי מעשה ברייתא בסוף פ"ק דקידושין [מ:] נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה ומ"ש היה לפניו עשיית מצוה ות"ת וכולי:

סעיף קטן כט

ומ"ש תחלת דינו של אדם אינו נדון אלא על התלמיד ואח"כ על שאר מעשיו מימרא דרב המנונא בספ"ק דקידושין [מ:] ובפ"ק דסנהדרין [ז.] ומ"ש לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה וכולי מימרא דרב יהודה בר"פ מקום שנהגו (פסחים נ:) ובפרק עגלה ערופה (סוטה מז.):

סעיף קטן ל

ומ"ש מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי וכו' כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' עד שמא לא תפנה במסכת אבות פ"ד ומ"ש כתיב בתורה לא בשמים היא וכו' לא בגסי הרוח היא מצוייה וכו' מימרא דר"י בפרק כיצד מעבירין [נה.]:

סעיף קטן לא
ומ"ש דברי תורה נמשלו למים וכו' כך ד"ת אין נמצאים בגסי הרוח וכו' מימרא דרבי חנינא בר אידי בפ"ק דתענית [ז.] כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חילל את השם וביזה את התורה וכו' הרמב"ם אזדא לטעמיה בפ"ד ממסכת אבות שקרא שם תגר על ההספקות שנותנים לתלמידים ולרבנים ואף על פי שנראה מדבריו שם שרוב חכמי התורה הגדולים שבזמנו היו עושים לא נמנע מלהשיב עליהם כמה תשובות ובאמת לא נהגו חכמי הדורות כמותו והראיות שהביא לדבריו יש לדחותם ואדרבה יש להביא ראיות להחזיק ביד הנותנים והמקבלים וכן ראוי לעשות דאם לא כן כבר היתה התורה בטילה חס ושלום ועל ידי ההספקות יכולים לעסוק בתורה ויגדיל תורה ויאדיר. וכבר כתב והאריך הה"ר שמעון בר צמח בתשובותיו לחלוק על הרמב"ם ולסתור כל דבריו ולהחזיק ביד החכמים והתלמידים הנוטלים פרס מהצבור והביא כמה ראיות מהתלמוד והמדרשות. ומכל מקום מי שאפשר לו להתפרנס ממעשה ידיו ולעסוק בתורה ודאי מדת חסידות הוא ומתת אלהים הוא אבל אין זו מדת כל אדם שא"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס ממעשה ידיו: כתוב בהגהות מרדכי פרק קמא דבבא בתרא להא דתניא בתוספתא דנדה פרק בן ט' יש שנוטל מעשר עני ואינו נוטל צדקה נ"ל דמיירי בחבר עיר כדתניא בתוספתא דפאה מעשר עני נותנין אותו לחבר עיר בטובה פירוש חבר עיר היינו חכם המתעסק בצרכי ציבור מפרנסים אותו מחמת טובה שעושה להם שמתעסק בצרכיהם נותנין לו מעשר עני בטובה שולחין לו מחמת דורון וכבוד אבל אין שולחין לו צדקה מן הכיס דגנאי הוא לו וגם לבני העיר לפרנס חכם המתעסק בצרכיהם מן הצדקה אבל מעשר עני ששולחין לו מן הגורן לא מינכרא מילתא דמעשר עני הוא אלא מיחזי כמנחה ודורון דרך כבוד כך נראה בעיני עכ"ל אז"ק:

סעיף קטן לב
ומ"ש אין ד"ת מתקיימים במי שמתרפה עצמו עליהם וכו' אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהל החכמה מימרא דר"ל ר"פ רבי עקיבא (שבת פג:) ובסוף ברכות [סג:]:

סעיף קטן לג
ומ"ש ועוד אמר אף חכמתי וכו' חכמה שלמדתי באף וכו' כ"ה במדרש רבה (בקהלת ב'):

סעיף קטן לד
ומ"ש ברית כרותה שכל היגע בתלמודו בבה"כ לא במהרה הוא משכח וכו' מימרא דר' יוחנן בירושלמי פ"ד דברכות:

סעיף קטן לה
ומ"ש וכל היגע בתלמודו בצינעא מחכים וכו' ג"ז מימרא דר"י שם בירוש':

סעיף קטן לו
ומ"ש וכל המשמיע קולו בשעת לימודו תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח בפרק כיצד מעברין (עירובין נד.):

סעיף קטן לז
ומ"ש אף ע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה וכו' אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה וכו' כ"ה במד"ר שיר השירים על פסוק קווצותיו תלתלים וכו' וכבר כתב הטור דברים אלו בא"ח סי' רל"ח:

סעיף קטן לח
ומ"ש וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום וכו' מימרא דריש לקיש בפ' שני דחגיגה [יב:] ובריש ע"ז [ג:]:

סעיף קטן לט
ומ"ש וכל בית שאין ד"ת נשמעים בו בלילה אש אוכלתו מימרא דרבי אלעזר ריש פ' חלק (סנהדרין צב.): ומ"ש כי דבר ה' בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר וכן כל שאיפשר לו לעסוק בדברי תורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי העולם בפ' חלק (סנהדרין צט.) גמרא האומר אין תורה מן השמים תניא כי דבר ה' בזה רבי נתן אומר כל שאינו משגיח על המשנה רבי נהוראי אומר כל שאיפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק ר"י בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר ובספ"ק דחגיגה [דף ט.] תנן איזהו מעוות שאינו יכול לתקן זה תלמיד חכם הפורש מן התורה:

סעיף קטן מ
ומ"ש אמרו חכמים כל המבטל תורה מעושר וכו' מסכת אבות פרק ד': כתב רבינו ירוחם בסוף נ"ב העוסק בתורה קודם שיעסוק יכול להתנות שיעסוק חבירו בסחורה ויטול חלק מלמודו כמו יששכר וזבולון אבל אחר שעסק כבר ונותן לו בשביל ממון אינו כלום אם יתן איש כל הון ביתו וכו' וזה ענין הלל ושבנא כדאיתא בפרק היה נוטל (סוטה כא:) ומסתברא שהעוסק אבד שכבר בטל חלקו כך כתבו המפרשים עד כאן לשונו:

סימן רמז

סעיף קטן א
מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד ומאד מאד צריך ליזהר בה וכו' כי אפשר שיבא לידי ש"ד וכו' כההיא עובדא דבן זומא:

סעיף קטן ב
וכל המעלים עיניו ממנה נקרא בליעל וכאילו עובד ע"ז בפ"ק דב"ב [י.] ובפ' מציאת האשה (כתובות סח.) תני רבי חייא בר רב מדפתי ר"י בן קרחה אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ע"ז כתיב הכא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב התם יצאו אנשים בני בליעל מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז:

סעיף קטן ג
ומ"ש וגדולה מכל הקרבנות דאמר רבי אלעזר גדולה הצדקה מכל הקרבנות וכו' בס"פ לולב וערבה (סוכה מט:) ופירש"י נבחר לה' מזבח הכל בכלל זבח חטאת ואשם ועולה ושלמים כולם זבח הם:

סעיף קטן ד
ומ"ש א"ר אלעזר כל העושה צדקה ומשפט כאילו מלאו לכל העולם חסד וכו' ג"ז שם:

סעיף קטן ה
ומ"ש וכל המרחם על העניים הקב"ה מרחם עליו ברייתא ס"פ שואל (שבת קנא:):

סעיף קטן ו
ומ"ש גם יתן אל לבו כי הוא גלגל החוזר בעולם וסוף האדם לבא לידי מדה זו ואם לא הוא יבא בנו וכו' ג"ז ברייתא בס"פ שואל (שם):

סעיף קטן ז
ומ"ש ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה וכו' בפ"ק דתענית [ט.] ומיהו משמע התם דבמעשר דוקא הוא דשרי לנסויי אבל בשאר צדקה לא:

סעיף קטן ח
ומ"ש ומניעתה תרחיק הקרובים וכו' ומקרבת הרחוקים וכו' מימרא דר"י פרק חלק (סנהדרין קג:) כתב סמ"ג צריך הנותן שלא יתפאר בצדקה שנותן ואם מתפאר לא דיו שאינו מקבל שכר על מה שנותן אלא שמענישין אותו דתניא בפ"ק דב"ב [דף י:] נענה ר"ג ואמר צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת צדקה כו' שאין עושים אלא להתייהר וכל המתייהר נופל בגיהנם: כתב הרוקח בסי' רי"ז מה שפוסקים צדקה עבור המתים ביה"כ יש להם אסמכתא שכתוב בסוף פרשת תצוה הכפורים אחת בשנה יכפר וסמיך ליה ונתנו איש כופר נפשו ונתן טעם לדבר מה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו וכתב שאם נתן בעבור רשע אינו מועיל לו וכתבתיו באורך בטור א"ח סימן תרכ"א :

סימן רמח

סעיף קטן א
כל אדם חייב ליתן צדקה אפי' עני המתפרנס מן הצדקה וכו' מימרא דמר זוטרא בפ"ק דגיטין [ז:]: ומי שאינו רוצה ליתן או נותן פחות ממה שראוי ליתן ב"ד כופין אותו עד

שיתן מה שאמדוהו ליתן וכו' בפ"ק דב"ב [ז:] תנן כמה יהיה בעיר ויהיה כאנשי העיר י"ב חדש ובגמרא [ח.] ולכל מילי בעינן י"ב חדש ורמינהי ל' יום לתמחוי ג' חדשים לקופה ו' לכסות ט' לקבורה י"ב לפסי העיר אמר ר' אסי כי תנן נמי מתני' לפסי העיר וכתבו הרי"ף והרא"ש שמעינן דכל הני מילי חיובא ומפקינן מיניה דומיא דפסי העיר ע"כ וגרסינן עוד שם ובפרק נערה שנתפתתה (כתובות מט:) רבא אכפייה לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ת' זוזי לצדקה ומוקים ליה התם בדאמיד וכתבו התוס' וא"ת היאך כפייה בשביל צדקה והכתיב מתן שכרה בצדה דכתיב למען יברכך וכל מ"ע שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה וי"ל דאכפייה בדברים א"נ קצבו בני העיר ביניהם לתת כך וכך לחדש הלכך אכפייה ועוד בצדקה איכא ב' לאוין לא תאמץ ולא תקפוץ עכ"ל והר"ן הסכים לתירוצא בתרא וכ"ד הרמב"ן שכתב דהא דאכפייה לרב נתן בר אמי לאו קיצותא דמתא הוה אלא שהיה עשיר ולא הוה עביד כדבעי ליה וכך הם דברי רבי' וכ"פ סמ"ג וסמ"ק וכן פסק הרמב"ם בפרק ז' מה' מתנות עניים וז"ל מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו ב"ד כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן ולדבריו הסכים הר"ן בפ' נערה שנתפתתה ודלא כדמשמע מדברי הרשב"א שאין יורדין לנכסיו וכיון דכל הני רבוותא סברי דמעשין על הצדקה הכי נקטינן ודלא כרבינו יוסף וריצב"א שכתבו המרדכי והתוס' דב"ב [ח:] דאין מעשין ולזה נוטה דעת מהר"י קולון ז"ל בסי' קמ"ח שכופין על הצדקה:

סעיף קטן ב

ומ"ש וממשכנין עליו אפי' בע"ש מימרא דר"נ בפ"ק דב"ב [שם] ופירש"י אפי' בע"ש שיש פתחון פה לבעל הבית לומר טרוד אני:

סעיף קטן ג

יתומים אין פוסקין עליהם צדקה וכו' ואם פוסקין עליהם לכבוד כדי שיצא להם שם ש"ד שם רבה רמא צדקה איתמי דבי מר מריון א"ל אביי והא תני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפי' לפדיון שבויים א"ל אנא לאחשבינהו קא עבידנא:

סעיף קטן ד

גבאי צדקה אין מקבלים מן הנשים ומן העבדים אלא דבר מועט וכו' עד הכל לפי עושר הבעלים ועניותן בסוף ב"ק (קיט:) גבאי צדקה לוקחין מהן כלומר מן הנשים דבר מועט אבל לא דבר מרובה רבינא איקלע לבי מחוזא אתו נשי דבי מחוזא רמא קמיה כבלי ושירי כלומר שרשראות וצמידי זהב קביל מינייהו א"ל רבא תוספאה והתניא גבאי צדקה מקבלין מהן דבר מועט אבל לא דבר מרובה אמר הני לבני מחוזא דבר מועט נינהו וכתב

הרמב"ם בפ"ז מה' מתנות עניים שדין העבדים והתינוקת כדין הנשים לענין זה: וכתב א"א ז"ל בתשובה בד"א בסתמא וכו' אבל אם הבעל מוחה פשיטא שאין לה ליתן בלא רשותו וכו' ואם השכירה מלמד לבנו וכו' בכלל י"ג סימן י"א וכתב שדין זה אף באשה הנושאת ונותנת בתוך הבית דאף אם הניחה לישא וליתן אינה אלא כמו אפוטרופוס בעלמא ויכול לסלקה כל זמן שירצה:

סעיף קטן ה

תניא בן שאוכל אצל אביו ועבד שאוכל עם רבו נותן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו וכו' תוספתא פרק הגוזל כתבה המרדכי פרק קמא דב"ב. וכתב אח"כ ברייתא דבן עזאי מצאתי אורחים הנכנסים אצל ב"ה אינם רשאים ליתן לבן ב"ה ולא לעבדו ולא לשלוחו אא"כ נטלו רשות מב"ה עכ"ל ונ"ל דאינה ענין לתוספתא דבסמוך דההיא דבן עזאי לא משום חשש גזל הוא אלא משום דחיישינן שמא אין בידו ד"א להאכילם וכההיא דאיתא בפרק גיד הנשה (חולין צד.) דעל דבר כזה נהרגו ג' נפשות:

סעיף קטן ו

אדם שוע שנותן צדקה יותר מן הראוי לו או שמיצר לעצמו וכו' עד סוף הסימן הם דברי הרמב"ם בפ"ז מה' מתנות עניים והוא מדאמרינן בפ"ק דב"ב ופקדתי על כל לוחציו אפי' על גבאי צדקה ואוקימנא לה דוקא בדלא אמיד: כתב הרמב"ם בסוף הלכות איסורי מזבח הרוצה לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו הרי נאמר בתורה (בראשית ד':ד') והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו וה"ה בכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישובו האכיל לרעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשלחנו כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו וכן הוא אומר (ויקרא ג':ט"ז) כל חלב לה' עכ"ל:

סימן רמט

סעיף קטן א

שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים וכו' יתבאר בסימן ר"נ שצריך לתת לעניים כל צרכם והיינו ודאי אם ידו משגת שאם אינה משגת אינו חייב לתת להם כל ממונו:

סעיף קטן ב

וכמה הוא נותן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר כן כתב הרמב"ם בפ"ז מה' מתנו' עניים ובפ' נערה שנתפתתה (כתובות נ.) א"ר אלעא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות ואף ע"ג דלא משמע מהכא שיהא מצוה לבזבז חומש דלא

קאמר אלא שאם בא לבזבז אל יבזבז יותר מכן מהירושלמי דריש פיאה נראה שהוא מצוה וגם מתלמודא דידן יש לדקדק דמצוה מן המובחר לבזבז חומש דמייתי להא דתקנת אושא מדכתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך כלומר תרין עישורי דהיינו חומש:

סעיף קטן ג

ומ"ש וא' מי' מדה בינונית פחות מכאן עין רעה ג"ז מדברי הרמב"ם בפ' הנזכר. וקאמר בירושלמי שנה ראשונה חומש מהקרן מכאן ואילך חומש מהריוח בכל שנה בריש מסכת פיאה אהא דתנן אלו דברים שאין להם שיעור וכו' וגמילות חסדים הדא דתימא בגופו אבל בממונו יש לה שיעור ר' גמליאל בר אוניא בעא קומי ר' מנא מה חומש בכל שנה לחמש שנים הוא מפסיד כולו א"ל בתחלה לקרן מכאן ואילך לשכר. וכתבוהו התוס' והרא"ש בפירק נערה שנתפתתה. ודע דבפרק מציאת האשה (כתובות סז:) אמרינן דהא דאל יבזבז יותר מחומש היינו מחיים שמא ירד מנכסיו אבל בשעת מיתה יכול לבזבז כל מה שירצה כדעבד מר עוקבא שבשעת מיתתו בזבזיה לפלגא דממוניה:

סעיף קטן ד

לעולם לא ימנע אדם עצמו פחות משלישית השקל לשנה וכו' מימרא דרב אסי בפ"ק דבבא בתרא [דף ט.] ומייתי לה מקרא:

סעיף קטן ה

וכאשר יתננה יתן אותה בסבר פנים יפות וכו' ומתאונן עם העני בצערו וכו' כל זה מדברי הרמב"ם בפ"י מה' מתנות עניים וכל זה נלמד מדגרסינן בפ"ק דב"ב (שם:) אמר ר' יצחק הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות ומייתי לה מקראי: וכתב סמ"ג הנותן צדקה לעניים בסבר פנים רעות אבד זכותו אפי' נתן לו הרבה ועבר על לא ירע לבבך בתתך לו :

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם אין בידו ליתן לו ויכול לעשות לאחרים שיתנו לו שכרו גדול וכו' (שם) אר"א גדול המעשה יותר מן העושה:

סעיף קטן ז

ומ"ש ויתננה לו בסתר כדי שלא יתבייש בפ"ק דחגיגה (ה.)ר' ינאי חזייה להוא גברא דקא יהיב זוזא לעני בפרהסיא א"ל מוטב דלא יהבת ליה מהשתא דיהבת ליה וכספתיה ומ"ש ואם אפשר להגיע לידו בענין שלא ידע ממי קבלה אין טוב ממנו הכי משמע מעובדא דמר עוקבא דפרק מציאת האשה (כתובות סז:):

סעיף קטן ח

וכתב הרמב"ם בנתינה ח' מעלות וז"ל ח' מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו וכו' בפ"י מהלכות מתנות עניים:

סעיף קטן ט

ומ"ש מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל המך וכו' סמ"ג האריך לבאר חיוב מצוה זו מן התורה וכתב ג"כ שמצוה זו מעלה גדולה שבכולה והטעם הוא מפני שאין העני מתבייש כלל שהרי אינו נוטל ממון משום אדם אלא דרך הלואה או שותפות או מלאכה ואפי' נותן לו מתנה נמי כיון שעדיין לא העני לגמרי אינו מתבייש שכן דרך האוהבים לתת מתנות זה לזה ובפ' במה אשה (שבת סג.) א"ר אבא אמר ר"ל גדול המלוה יותר מן העושה צדקה ומטיל לכיס יותר מכולם ופירש"י לפי שאין העני בוש בדבר מטיל לכיס מעות ומלאי להשתכר בהם למחצית שכר והטעם שמטיל לכיס יותר מכולם מפני שהמלוה מעות לחבירו בלא ריוח הלוה בוש שהוא נהנה מחבירו בדבר שאין חבירו נהנה כלל אבל במטיל מלאי אינו בוש כלל מאחר ששניהם נהנים והרמב"ם לא חשש לעשות מטיל בכיס מעלה בפני עצמה אלא עירבה עם מלוה ועשה משתיהן מעלה אחת.

סעיף קטן י

ומ"ש פחות מזה שיתן צדקה לעני ולא ידע למי יתן ולא ידע העני ממי מקבל בפ"ק דב"ב (י:) איזה היא צדקה שמצלת ממיתה משונה נותנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה ומפרש דהיינו נותן לכיס של צדקה. וסובר הרמב"ם דלשכת חשאים שהיה במקדש כדאיתא בפ' ה' דשקלים ותני בתוספתא שכשם שהיתה במקדש כך היתה בכל עיר ועיר עדיף מנותן לקופה של צדקה משום דבלשכת חשאים לא היה שום אדם מרגיש במי שהיה נותן בה אבל בארנקי של צדקה כיון שהגבאי מרגיש בנותן לא עדיף כולי האי ומ"מ קרוב לו הוא. ומ"ש לא יתן אדם לקופה אא"כ יודע שהממונה עליה נאמן חכם וכולי בפ"ק דב"ב (י:) ראב"י אומר לא יתן אדם פרוטה לכיס של צדקה אלא א"כ ממונה עליה כר' חנינא בן תרדיון וכתבו התוס' פי' נאמן כמותו אבל צדיק כמותו לא דהא גבאים שבימי האמוראים לא היו צדיקים כמותו. ומדברי הרמב"ם נראה שצריך שיהיה חכם שכתב בסוף הל' מתנות עניים ולא יתן לתוך קופה של צדקה אלא א"כ יודע שהממונה נאמן וחכם ויודע להנהיג כשורה כר' חנינא בן תרדיון וגם רבינו כתב כאן שיהיה חכם ויודע לנהוג כשורה ובסימן רנ"ו כתב לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה אלא א"כ ת"ח ממונה עליה. ובזמן הזה לא נהגו להקפיד בכך ואיפשר שהטעם מפני שהם סוברים דחכם לא שצריך שיהיה חכם בחכמת התורה אלא שיהיה חכם בהנהגת הגבאות:

סעיף קטן יא

ומ"ש פחות מזה שיודע הנותן למי נותן ולא ידע העני ממי לוקח כגון גדולי החכמים וכו' עובדא דמר עוקבא בפרק מציאת האשה (כתובות דף סז:): ומ"ש ומעלה גדולה היא אם אין הממונים על הצדקה נוהגים כשורה בפ"ק דב"ב [י:] אהא דאי זו היא צדקה שמצלת ממיתה משונה נותנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה אמרינן נותנה ואינו יודע למי נותנה לאפוקי מדמר עוקבא נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה לאפוקי מדרבי אבא ואלא היכי לעביד ליתב לארנקי של צדקה ומוקי לה דהיינו דוקא בדממני עלה כר"ח בן תרדיון: ומ"ש פחות מזה שיודע העני ממי נוטל ולא ידע הנותן למי נותן כגון החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהם וכו' בפ' מציאת האשה (כתובות סז:) ר' אבא היה צייר זוזי בסודריה ושדי לאחוריה וממציא נפשיה ביני עניים ומצלי עיניה מרמאי ופי' רש"י ומצלי עיניה מטה עיניו כלפי אחוריו לראות שלא יבא רמאי שעושה עצמו עני ויתירם. ומשמע להרמב"ם דההיא דמר עוקבא עדיפא מדר' אבא משום דבדרבי אבא העני מתבייש קצת שהרי הוא מתיר הסדין בידו ונוטל המעות משא"כ בההיא דמר עוקבא. ומ"ש פחות מזה שיתן לעני בידו קודם שישאל וכו' עד שיתן לו בעצב פשוט הוא ומ"ש גדולי החכמים היו נותנים פרוטה לעני קודם כל תפלה וכו' בפ"ק דב"ב [י.] ר"א יהיב פרוטה לעני ומצלי דכתיב אני בצדק אחזה פניך כתב מהרי"ק בשורש קנ"ג על מעות צדקה שהיו ביד גבאי אמר אי לדידי ציית ישיא מאותן מעות בתולות עניות מאחר שמתחילה נתנו המעות אדעתא דצדקה ופשיטא דאין לך צדקה גדולה מזו ובשורש קכ"ח כתב שמתוך מ"ש התשב"ץ בשם הר"ש מתוך הירושלמי דזרעים יש להוכיח דמצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה דגרסי' שם אחזי לרב תרעא דבי כנישתא וכו' וכי לית תמן בר נש למילף אורייתא או חולין המוטלים באשפה וקרא עליו וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות מכאן אומר הר"ש שטוב ליתן צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים מליתן לב"ה עכ"ל מדקאמר בירושלמי חולים המוטלים לאשפה וכן הר"ש אומר חולים עניים ולא קאמר עניים סתם משמע דאם לא היו חולים כ"א עניים דטוב יותר ליתן לב"ה :

סימן רנ

סעיף קטן א

כמה נותנין לעני די מחסורו וכו' כיצד אם הוא רעב וכו' ואפילו היה דרכו לרכוב סוס ועבד לרוץ לפניו וכו' ברייתא בפרק מציאת האשה (כתובות דף סז:):

סעיף קטן ב
תניא בספרי די מחסורו וכו' למה נאמרו כולם כלומר די מחסורו וכפל אשר יחסר והדר כתב לו ללמדך שהראוי ליתן לו פת וכו' וז"ל סמ"ג תניא בספרי ובתוס' דפאה די מחסורו אשר יחסר לו למה נאמרו כולם ללמדך הראוי לתת לו פת חמץ כותנין לו פת חמץ מצה מצה להאכילו לתוך פיו מאכילו ובספרים שלפנינו גורס הראוי ליתן לו פת יתן לו פת ליתן לו עיסה יתן לו עיסה מעה יתן לו מעה עכ"ל:

סעיף קטן ג
אין לו אשה ובא לישא משיאין לו אשה ושוכרין לו בית וכו' ברייתא בפ' מציאת האשה (כתובות סז:):

סעיף קטן ד
אשה שבאת לישא משיאין ונותנין לה לפחות נ' זוז וכו' משנה (שם) כשמשיאין את היתומה לא יפחתו לה מנ' זוז ואם יש בכיס מפרנסין אותה לפי כבודה ומפרש בגמרא דהני נ' זוז הם מכסף מדינה וכתב הר"ן איפשר דנ' זוז נותנין לה אפילו אינן בכיס שמחייבין את הגבאים ללוות דאי בישנן בכיס דוקא מאי איריא נמי נ' אפי' טובא נמי לפי כבודה ופלוגתא היא בירושלמי :

סעיף קטן ה
ובעני המחזר על הפתחים כתב הרמב"ם אין נותנין לו מתנה מרובה וכו' פ"ז מה' מתנות עניים ומ"ש ולשון א"א ז"ל אין נותנין לו מן הקופה מתנה מרובה וכו' בפ"ק דב"ב [ע:] ההוא עניא דהוה מחזר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא לא מזדקק ליה א"ל רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא אי מר לא מזדקיק ליה איניש אחרינא לא מזדקיק ליה נימות ליה והתניא אם היה עני המחזר על הפתחים אין נזקקין לו א"ל אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מועטת ופי' רש"י אין נזקקין לו לתת מעות מן הקופה אחרי שלמד לחזר על הפתחים דיו בכך ולא אזקיק ליה אפילו לפרנסתו וכ"פ התוס' דרב פפא גבאי צדקה הוי ולא נתן לו מן הקופה א"ל רב סמא אי מר לא מזדקיק ליה לתת לו כדי סעודה כ"ש שגם אחרים לא יתנו לו. וכ"כ הרא"ש שם אהא דמייתי מאי דתנן התם אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון וכו' ואם עני המחזר על הפתחים הוא אין נזקקין לו מן הקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת וכ"נ מדברי בעל הגמרא שם דכתב להא דעני המחזר על הפתחים וכו' גבי הא דתנן אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום וכו' ומשמע דההיא מתני' בקופה איירי וגם כך הוא דעת הרמב"ם ז"ל דגבי מתנה מרובה נקט אין נותנין לשון רבים לומר דמיירי בקופה שהיא נגבית משל רבים וגבי אסור להחזיר העני השואל ריקם כתב אפי' אין נותן לו אלא גרוגרת אחת

לשון יחיד לומר דההיא לא מיירי בקופה אלא בכל אדם. ורבינו הפליג דעת הרמב"ם לדעת אחרת שהוא הפך המפרשים והפוסקים וכתב דהכי מסתברא ועוד שכתב דכיון שהוא מחזר על הפתחים אין האחד צריך ליתן לו די מחסורו דמשמע שאם אינו מחזר על הפתחים צריך האחד לתת לו מחסורו ודבר תימה הוא דלמה לא יודיע צערו לרבים ובין כולם יתנו לו די מחסורו ומיהו בשיעור מתנה מרובה נראה שיש מחלוקת בין רש"י והתוס' דלרש"י דפי' דלא אזדקיק ליה אפי' לפרנסתו וא"ל רב סמא דאמאי עביד הכי א"כ היינו מתנה מועטת דקאמר בתר הכי ומתנה מרובה היינו יותר מכדי סעודה אבל התוס' כתבו דמסיק דהא דאין נזקקין לו מן הקופה היינו כדי סעודה אבל דבר מועט יתנו לו וכ"נ מדברי הרי"ף והרא"ש דעל ההיא דאין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון וכו' כתבו ואם היה עני המחזר על הפתחים אין נזקקין לו למתנה מרובה וכו' משמע דלככר בפונדיון וכו' קרי מתנה מרובה:

סעיף קטן ו

עני העובר ממקום למקום אין פוחתין לו וכו' משנה בסוף פיאה אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מד' סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה שבת נותנין לו מזון ג' סעודות ובפ"ק דב"ב [ט.] ובפרק כל כתבי (שבת קיח.) מאי פרנסת לינה פוריא ובי סדיא בתוספתא סוף פיאה תניא לן נותנין לו פרנסת לינה שמן וקטנית ונראה מדברי רבינו שמשון שהוא סובר דתוספתא פירושא קא מפרש מאי פרנסת לינה שמן וקטנית ואם כך היתה כוונתו יש לתמוה למה הוצרכו בגמרא לפרש דפרנסת לינה היינו פוריא ובי סדיא ולא פירשו פירוש התוספתא לכך נ"ל דה"פ דתוספתא דפרנסת לינה לחוד ושמן וקטנית לחוד דפרנסת לינה היינו פוריא ובי סדיא כדמפרש בגמרא וכך הם דברי רבי' ומ"ש שבשבת יוסיפו לו דג וירק שם בתוספתא:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם מכירין אותו נותנין לו לפי כבודו ג"ז שם בתוס' ואיתא נמי בגמ' פרק מציאת האשה (כתובות סז:):

סעיף קטן ח

נשאל הרשב"א בח"ג סי' ש"פ עניי העיר מרובין והעשירים גדולים אומרים יחזרו על הפתחים והבינונים טוענין שלא יחזרו אלא תהיה פרנסתן מוטלת על הצבור לפי ממון והשיב שורת הדין כדברי הבינונים שהצדקה לפי ממון אלא שהדור נדלדל ואין עשירות לא בכיס ולא בדעת ומ"מ בכל המקומות מפרנסין מן הקופה ולפי ממון ואם יחזרו אחר מכאן על הפתחים יחזרו וכל אחד יתן לפי דעתו ורצונו: ובתשובה אחרת כתב שאלת אם יכולים ב"ד לחייב את הצבור לעשות צדקה לפי המס או לפי נדבה אשר ידבנו לבו:

סעיף קטן ט
תשובה בזו אין כל המקומות שוין אלא יש למקומות שנהגו לפי הנדבה ויש לפי המס אבל שורת הדין יראה לפי מה שיש לכל אחד ואחד שכולן חייבין לפרנס את העניים והחיוב לפי הממון שממנו מפרנסין אותם וכמה נחלקו בזה המקומות ועדיין היא מחלוקת והנותן לפי הברכה ראוי יותר לברכה:

סימן רנא

סעיף קטן א
כל הפושט ידו ליטול נותנין לו וכו' שמפרנסין עניי נכרים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום ברייתא בס"פ הניזקין (גיטין סא.):

סעיף קטן ב
כתב ה"ר אליעזר עני העובר על אחת מכל המצות וכו' ז"ל סמ"ג אומר רא"מ שאם היה עבריין במזיד באחת מכל המצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה אינו חייב להחיותו ולא להלותו דכתיב וחי אחיך עמך וכתיב מאחד אחיך וכיון שעבר במזיד יצא מכלל האחוה עד שילקה ומה שמשמע בפ' השולח (גיטין מז.) שרבי אמי היה רוצה לפדות מומר אוכל נבילות לתיאבון לפנים משורת הדין היה עושה עכ"ל וז"ל סמ"ק אומר ה"ר אליעזר שאם היה העני עובר עבירה להכעיס אינו חייב לזונו דלא קרינן ביה אחיך עד שישוב וירצה ויקבל עליו את הדין או ילקה כדמוכח בגיטין גבי ההוא דזבין נפשיה ללודאי וגם מומר לתיאבון היה אומר כן ורבי אמי שהיה רוצה לפדות מומר אוכל נבילות לתיאבון לפנים משורת הדין היה עושה עכ"ל ונראה שכך הוא דעת הרמב"ם שכתב בפרק ח' מהמ"ע שבוי שהמיר אפי' למצוה אחת כגון שהיה אוכל נבילה להכעיס וכיוצא בו אסור לפדותו ומדלא כתב שאם הוא אוכל נבילה לתיאבון מצוה לפדותו משמע דאם רצו לפדותו אין איסור בדבר אבל אינם חייבין לפדותו ולשון רבינו כל' סמ"ק אלא שהשמיט תיבת להכעיס. ויש לתמוה על סמ"ק דהא בעובר להכעיס אסור להחיותו כדמשמע בההוא עובדא דרבי אמי וכתבו רבינו בסימן רנ"ב והיאך כתב בו דאינו חייב לזונו דמשמע דלית ביה איסור וגם על רבינו אם דילג תיבת להכעיס מפני כך לומר דעני העובר לתיאבון קאמר יש לתמוה למה חזר לכתוב וכן אם הוא מומר אפי' לתיאבון אבל לשון סמ"ג הוא מתוקן ומקובל:

סעיף קטן ג
הנותן לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהן כלומר שהם יותר על ו' שנים דאילו פחותים מבן שש חייב הוא במזונותיהם כדאיתא בס"פ אע"פ (כתובות סה:) ואמרינן בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נ:) עושה צדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו

הקטנים כלומר שהם יתירים על שש שאינו חייב במזונותיהם וכשהוא זנם צדקה תחשב לו וכן פירש"י:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן הנותן מתנה לאביו וכו' [עיין בר"מ פ"ה מהלכות ממרים הלכה ג' ועיין בב"י לעיל סימן ר"מ - חי' הגהות]:

סעיף קטן ה

ומ"ש ולא עוד אלא שצריך להקדימם וכו' במכל שכן הוא נלמד מקרובו דבסמוך וכן משמע נמי בירושלמי פ"א דפיאה ופ"ק דקידושין ע"ל סימן ר"מ:

סעיף קטן ו

ומ"ש אפי' אינו בנו וכו' וכן מ"ש ועניי ביתו קודמין וכו' ועניי עירו וכו' הכל דברי הרמב"ם בפ"ז מה' מתנות עניים ומבוארים דברים אלו בגמרא בר"פ איזהו נשך (בבא מציעא עא.): כתב הרשב"א בתשובה דכופין את האב לזון בנו עני ואפי' הוא גדול כופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר וקודם להם ואינו יכול לומר שיפרנסהו גבאי צדקה עם שאר העניים שכל הנופל אינו נופל ליד גבאי תחילה כמ"ש בפרק פותחין (דף סה:) ומחמירין על האב יותר משאר העם ומבקשים לחייבו יותר מן השאר כההיא דמשה בר עצור דפרק גט פשוט (בבא בתרא קעד:) וגם המרדכי כתב בפ"ק דב"ב שהקרוב חייב לפרנס עני קרובו ולא הגבאי. ואכתוב דבריו באורך בס"ס רנ"ז: תניא בספרי אחיך זה אחיך מאביך מאחד אחיך זה אחיך מאמך מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך באחד שעריך אנשי עירך קודם לאנשי עיר אחרת בארץ יושבי ארץ ישראל קודמים ליושבי ח"ל ויושבי ח"ל מנלן ת"ל אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות כ"מ ע"כ וכתבה סמ"ג להאי ברייתא והמרדכי בפ"ק דב"ב כתוב במרדכי בפרק הנזכר דממה שפי' רא"מ אהא דאמרינן בפרק פותחין שאני אומר כל הנופל אינו נופל ליד גבאי תחילה שמעינן שאדם הנותן צדקה לסתם עניים שקרובים עניים זוכים בה וכן כתב הכלבו בשם ר"מ שאדם שנדר מעות לצדקה יכול ליתנם לקרוביו וכן המעשר יכול ליתנו לקרוביו: וכתוב עוד בהגהות מרדכי בפרק הנזכר והא דתנן בסוף פיאה היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה ופי' ר"ש היה רוצה להציל ממעשר עני לקרובים עניים נותן לעניים מחצה ונוטל מחצה ואיכא תנא בתוספתא דשרי להציל שני חלקים ומכאן אני למד אדם שנדר צדקה יכול ליתן לעניים קרוביו עד חצי מכל מה שנדר ולמ"ד אפי' ב' חלקים מציל לקרוביו ה"נ ב' חלקים ודוקא אם הפריש צדקה ופי' לעניי עולם אבל אם נדר צדקה בסתם ולא גילה בדעתו בשעה שנדר למי רוצה לחלקה יכול ליתן הכל לעניים קרוביו שכל הנודר על דעת תורה נודר והתורה אמרה ענייך קודמים ע"כ. בשם אז"ק. ומיהו אח"כ כתב

בהגה"ה אחרת שם וז"ל בתשובת ריב"ם מצאתי שהמפריש מעות לצדקה סתם אין רשאי לחלקם לקרוביו לבד כי הוא חייב לחלק לכל עניי העיר בשוה והכי איתא בתוס' דהגוזל קמא האומר תנו מאה דינר לעניים סתם ינתנו לעניי אותה העיר עכ"ל ובפנים במרדכי כתוב השיב רבי' אברהם המפריש ממונו לצדקה ויש לו קרוב בעיר אינו רשאי לתתה לקרובו לבדו אלא לגבאי העיר יתננה והם יחלקוה כראוי לכל אחד ואחד והביא ראיות לדבר והיינו שפסק צדקה עם בני העיר אבל יחיד שהתנדב לעצמו יש בידו ליתנו לכל מי שיחפוץ: וכתוב עוד במרדכי בפרק הנזכר מעשה באחד שנתן מקצת נכסיו לצדקה בעת מותו לימים ירדו קרוביו מנכסיהם וגדולים היו אומרים שיש ליתן אותה צדקה לקרוביו משום דאמדינן דעתיה שאילו ידע שירדו קרוביו מנכסיהם לא היה מניח קרוביו ונותן לאחרים וגדולים אחרים חלוקים עליהן דאדרבה אמדינן דעתיה איפכא דמידי הוא טעמא דיהיב אלא כי היכי דתיהוי ליה כפרה ותלך לפניו צדקתו והשתא דקרוביו עשירים מונע מלעשות מצוה לעצמו וימתין עד שירדו מנכסיהם ועד אותו זמן הוא נדון אלא ודאי הואיל ובההוא שעתא עשירים היו אין להם באותו צדקה אלא כשאר עניים וכתוב עוד שם נשאל ר"מ על ראובן שנתן ממונו לצדקה ואמר הממון ינתן בריוח ומן הריוח יקחו הקהל לשכור רב הישר בעיניהם ואחרי מותו שכרו הקהל רב אחד שהיה קרובו ונמצא רב אחד חתן המקדיש שהיה גדול כמותו אם שייך כאן אומדנא דר' שמעון בן מנסיא והשיב אחר שנתן להקהל וכבר בא ליד הגבאי אין לבניו וליורשיו שום כח יותר משאר עניים והקהל יעשו הטוב בעיני ה' ואדם דכל מאי דאתי אדעתא דידהו קא אתי וגדולה מזו נ"ל אפילו בחייו אם הודיע כבר לקהל שהוא נודר כך וכך לתת ביד גבאי לעניים שבעיר ושוב העני אפי' הוא גופיה לא מצי לעכובי לעצמו והביא ראיות לדבר וכ"נ מדברי הרא"ש שכתב רבינו בסימן רנ"ט ומדברי תשובות להרמב"ן סימן רס"ח: וכתוב עוד בהגהות מרדכי שם דמדאיתא בירושלמי תבא מאירה למי שמאכיל את אביו מעשר עני יש ללמוד דאם אדם עשיר הפריש צדקה לא יפרנס אביו עני ממנה שלא תבא לו מאירה. כתב המרדכי בפ"ק דמציעא בשם הר"מ אשר שאלת בראובן שיש לו חצי מעשר שיש לו רשות ליתנו לכל עני שירצה אם יכול לתתו לבניו ובנותיו של שמעון קרובו הסמוכים על שולחנו של שמעון אף על פי ששמעון אביהם יש לו ואינו נוטל מן הצדקה נ"ל דכל זמן שהם סמוכים על שולחנו אין יכול ליתן להם אפילו הם גדולים דקיימא לן כרבי יוחנן (בב"מ יב.) דאמר לא קטן קטן ממש אלא אפילו גדול וסמוך על שלחן אביו זהו קטן וכיון דידם כידו אסור ליתן להם מעשר עני כיון דאביהם עשיר הוא ועוד יכול להיות בנדון זה כיון דלית לבעלים שיעבוד במעשר עני של כספים אלא טובת

הנאה לבעלים לא חשיב כדעת אחרת מקנה אלא כמו מציאה הוי דקיי"ל דטובת הנאה אינה ממון ומטעם זה אפי' אם ראובן נתן מעשר לבני שמעון הסמוכים על שלחן אביהם ע"מ שאין לאביהם רשות בהם לא מהני דכיון דטובת הנאה אינה ממון לא מצי מתני ובטל תנאה כיון דידם כיד אביהם דמי כל זמן שסמוכין על שלחן אביהם הוי כאילו אביהם זוכה מיד במעשר עני ואביהם עשיר הוא עכ"ל: ומי הוא הנקרא עני וראוי ליטול צדקה ואם יש חילוק בין זמן חכמי המשנה לזמן הזה ביאר רבינו בסימן רנ"ג: שאלה ראובן היו לו עניים הרבה קרובים בעיר וכו':

סעיף קטן ז

כתב ה"ר סעדיה חייב אדם להקדים פרנסתו וכו': ב"ה יש לי על ה"ר סעדיה גמגומי דברים:

סעיף קטן ח

ומ"ש ומצוה שיהיו בני ביתו עניים ויתומים וכו' משנה בפ"ק דמס' אבות ואיתא נמי בס"פ הזהב (בבא מציעא ס:):

סעיף קטן ט

ומ"ש וחייב להקדים להאכיל הרעב מלכסות הערום וכו' זה פשוט ונלמד ג"כ מדרב יהודה דאמר בפ"ק דב"ב [ט:] בודקין לכסות ואין בודקין למזונות:

סעיף קטן י

ומ"ש ומקדימין האשה לאיש בין להאכילה בין לכסותה וכו' בפ' מציאת האשה (כתובות סז.) ת"ר יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואח"כ מפרנסין את היתום מפני שהאיש דרכו לחזור ואין אשה דרכה לחזור יתום ויתומה שבאו לינשא משיאין את היתומה ואח"כ משיאין את היתום מפני שבושתה של אשה מרובה משל איש ומשמע דפרנסה היינו בין מזון בין כסות דטעמא דמפני שהאיש דרכו לחזור וכו' שייך בין במזון בין בכסות וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהל' מתנות עניים והא דתנן בסוף הוריות [דף יג.] האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבידה והאשה קודמת לאיש לכסותה ולהוציאה מבית השבי צ"ל דלהחיות היינו להצילם אם הם טובעים בנהר וכיוצא אבל אכילה לאו בכלל להחיות הוא אלא דינה כדין הכסות ותנא כסות וה"ה לאכילה דחד טעמא הוא כדאמרן. גרסינן בירושלמי דסוף הוריות אהאי מתני' דהאיש קודם לאשה להחיות עד כדון כשהיה זה להחיות וזה להחיות זה לכסות וזה להחיות זה להחיות וזה לכסות נשמעינה מן הדא דאמר ריב"ל כסות אשת חבר קודמת לחיי ע"ה מפני כבודו של חבר לא אמרו אלא כסות אשת חבר וחיי ע"ה אבל אם זה להחיות וזה לכסות אותו שלהחיות קודם ואהא דתנן דאשה קודמת לאיש להוציא מבית השבי מסיים במתניתין

בזמן ששניהם עומדין לקלקלה האיש קודם לאשה וכתבו רבינו בס"ס רנ"ב: ומ"ש באו שניהם להשיא מקדימין אותה להשיאה ברייתא בפרק מצאת האשה כתבתיה בסמוך:

סעיף קטן יא

כתב הרמב"ם היו לפנינו עניים הרבה וכו' בפרק ח' מהלכות מתנות עניים והיא משנה בסוף הוריות (דף יג.) כהן קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר ממזר לנתין נתין לגר גר לעבד משוחרר ובגמרא (שם) יהיב טעמא לכולהו ובירושלמי אמרו לוי קודם לישראל לוי לאו ישראל הוא א"ר אבין בשעת הדוכן שנינו משמע דהשתא דליכא דוכן אינו קודם לישראל אבל בתלמודא דידן מדלא כתב כן משמע דס"ל דאין לחלק בין זמן לזמן וכ"נ דעת הפוסקים שלא חילקו ומ"ש שישראל קודם לחלל וחלל לשתוקי ושתוקי לאסופי ואסופי לממזר: ומ"ש ואם היה אחד מהם אביו או רבו וכו':

סעיף קטן יב

ומ"ש בד"א בזמן שהן שוין בחכמה אבל אם היה כ"ג עם הארץ וממזר ת"ח ת"ח קודם משנה בסוף הוריות:

סעיף קטן יג

מי שבא ואמר האכילוני אין בודקין אחריו וכו' היה ערום ובא ואמר כסוני בודקין אחריו וכו' פלוגתא דרב הונא ורב יהודה בפרק קמא דב"ב (ט:) ופסק כרב יהודה דאמר הכי משום דתניא כוותיה:

סעיף קטן יד

ומ"ש ואם מכירין אותו מכסין אותו מיד לפי כבודו פשוט הוא. תשובה שאלה להרא"ש ששאלת לציבור שיש להם ליתן לרב או לש"צ וכו' ושכתבת שיכולין לשנות אפי' מת"ת לצורך ל' פשיטים וכו' בתחילת כלל ששי והדין הראשון כתבו רבינו ירוחם בשם גאון: כתב הריטב"א בפ"ק דב"ב (ח:) אההוא עובדא דהוה מצטער רבי על שנתן פתו לע"ה מסתברא בכה"ג שהיו שני בצורת ומה שהיה אוכל ע"ה יחסר לת"ח אבל ודאי בלאו הכי חייב להחיותן וכן נמי מסתברא דאפי' בכה"ג אם בא לפנינו מת ברעב חייב להחיותו אע"פ שהוא ספק אם יחסר לת"ח אח"כ מיהו אם הוא ודאי שיחסר לת"ח אין נותנין לעולם לע"ה כדקי"ל דת"ח קודם לכל דבר כתוב בהגהות מרדכי פ"ק דב"ב דמדתנן בפיאה פ"ה ב' שקבלו שדה באריסות זה נותן לזה חלקו מעשר עני וזה נותן לזה חלקו מעשר עני פי' שנים שקבלו שדה באריסות וכו' והם עניים ובירוש' תני אב ובנו אשתו וקרובו שנים אחים שנים שותפין פודין זה לזה מעשר שני ונותנין זה לזה מעשר שני יש ללמוד על ב' ב"א עניים שחייבים ליתן צדקה כגון עבור חולים או שהזכירו נשמות כמו שאנו עושין שיכול כל אחד לתת צדקה שלו לחבירו מידי דהוה אמעשר ודוקא צדקה

גמורה אבל צדקה הבאה מחמת קנס כגון קנסות שעושין בני העיר על יושבי עירם ע"י תקנותיהם ליתן כך לצדקה לא יתן כל אחד לחבירו הואיל ובעבור התקנה קנסו אותם אם יתן כל אחד לחבירו לא ימנע שוב ע"כ:

סימן רנב

סעיף קטן א

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן זה נלמד ממה שכתב בסמוך:

סעיף קטן ב

ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים זה פשוט בפ"ק דבבא בתרא [דף ח.] דאמרינן דפדיון שבויים מצוה רבה היא פי' גדולה מכל הצדקות ומפרש טעמא משום דשבי קשה ממות וחרב ורעב משום דכולהו איתנהו ביה. וכתבו התוס' והא דאמרינן פרק בני העיר (מגילה כז.) אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ולא קתני פדיון שבויים שמא מילתא דפשיטא היא ולא איצטריך למיתני:

סעיף קטן ג

ומ"ש הילכך לכל דבר מצוה שגבו בשבילו יכולים לשנותן לפדיון שבויים ואפי' גבי לצורך בנין בה"כ וכו' עד אבל אם בנאוה כבר לא ימכרו אותה הכל דברי הרמב"ם בפ"ח מהמ"ע וז"ל אנשי העיר שגבו מעות לבנין בה"כ ובא להם דבר מצוה מוציאין בו המעות קנו אבנים וקורות לא ימכרו לדבר מצוה אלא לפדיון שבויים אע"פ שהביאו את האבנים וגדרום ואת הקורות ופסלום והתקינו הכל לבנין מוכרים הכל לפדיון שבויים בלבד אבל אם בנו וגמרו לא ימכרו את ב"ה אלא יגבו לפדיונן מן הציבור ע"כ. ולמד כן מדגרסינן בריש ב"ב (דף ג:) אהא דאמר רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי א"ד משום פשיעותא כלומר דילמא מתרמי אונס ופשעי ולא בנו אחריתי א"ל רבינא לרב אשי גבו זוזי ומחתי מאי אמר ליה דילמא מיתרמי להו פדיון שבויים ויהבי להו לדמי שריגי ליבני והדר הודרי מאי א"ל זמנין דמיתרמי להו פדיון שבויים מזבני ויהבי להו אי הכי אפי' בנו נמי אמר ליה דירתיה דאינשי לא מזבנו ופירש"י שריגי ליבני. מסודרים הלבנים זה על גב זה ומזומנים לתת בבנין: והדר הודרי. משופים ומתוקנים רהיטי הגג ואע"ג דגבי גבו זוזי ומחתי אמרו דילמא מתרמי להו פדיון שבויים כתב הרמב"ם דה"ה אי איתרמי להו צדקה אחריתי ופדיון שבויים דנקט לאו דוקא אלא להפליג ולומר דאיפשר דמתרמיא להו מצוה שא"א להשהותה כגון פדיון שבויים ויצטרכו לאותם המעות אבל אה"נ שאם רצו לשנותם לשאר צדקה רשאים כדקיי"ל רשאים בני העיר לשנות מקופה לתמחוי וכו' כמ"ש בסימן רנ"ז ועוד אכתוב בדין זה בסימן הנזכר כתב הרמב"ם פרק הנזכר המעלים עיניו מפדיון שבויים

עובר על לא תאמץ את לבבך ועל לא תקפוץ את ידך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך ובטל מצות פתוח תפתח את ידך לו ומצות וחי אחיך עמך ואהבת לרעך כמוך והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו כתב מהרי"ק בשורש ז' דכל רגע שמאחרים לפדותם היכא דאיפשר להקדים הוי כאילו שופך דמים:

סעיף קטן ד

אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם מפני תיקון העולם משנה בפרק השולח (גיטין מה.):

סעיף קטן ה

ומ"ש שלא יהו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבותם ואפי' אם קרובים רוצים לפדותו וכו' שם בגמרא איבעיא להו מפני תיקון העולם משום דוחקא דציבורא הוא או דילמא משום דלא ליגרו ולייתי טפי פי' רש"י ונ"מ אם יש לו אב עשיר או קרוב שרוצה לפדותו בדמים הרבה ולא יפילהו על הציבור ת"ש דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בי"ג אלפי דינרי זהב אמר אביי ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד וכתבו התוס' והרא"ש ז"ל דלא ליגררו ולייתו והא דתניא בפרק נערה נשבית והיו מבקשים ממנו עד עשרה בדמיה פעם ראשון פודה שאני אשתו שהוא כגופו יותר מבתו דהכא ועל עצמו לא תקנו שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו וכתב הרא"ש עוד בפרק נערה שהרמ"ה (ב"ה) וכ"פ בפ"ח ממתנות עניים: פסק כת"ק דהתם דאמר פודה אותה פעם ראשונה אפי' עד עשרה בדמיה ומתניתין דהניזקין איירי בשאר שבויים אבל אשתו כגופו וכו' וכן מסתברא: אבל הר"ן כתב די"א דאע"ג דלא איפשיטא בעיין הכא מיפשטא מדמסיים בההיא דפרק נערה רשב"ג אומר אין פודין את השבויים יתר על דמיהם מפני תיקון העולם אלמא לרשב"ג אע"ג דליכא דוחקא דציבורא כי התם דבעל חייב לפדותה אין פודין כי היכי דלא ניגרו בהו ופסק שם הרי"ף כרשב"ג ונראה שפסק כן משום דסתם מתניתין דהכא כוותיה הילכך בעיין מיפשטא מההיא וכ"נ דעת הרמב"ם שכתב בפ"ח מהמ"ע אין פודין את השבויים כו' מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים רודפים אחריהם לשבותם ע"כ ודעת זה הוא דעת הרשב"א בחידושיו והרמב"ם בפי"ד מהל' אישות פי' ג"כ כדעת הרי"ף דאשתו שנשבית אינו פודה אותה ביותר מדמיה והר"ן אע"פ שנ"ל דבעיין לא מיפשטא מההיא דהתם מ"מ כתב שדעת הראשונים היה דכיון דלא מיפשטא ואיכא למיחש לתקלה אין פודין דשב ואל תעשה שאני ועוד דכיון דגמרא פשט לה מההיא דלוי בר דרגא לא שבקינן פשטיה דתלמודא משום ספיקא דאביי עכ"ל והשתא לדעת הרי"ף והרמב"ם והרשב"א והר"ן אין חילוק בין אשתו לשאר השבויים ודברי רבינו אינם אלא לדעת התוספות והרמ"ה והרא"ש וכיון דפלוגתא דרבוותא היא לא הוה ליה לסתום דבריו:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואפי' אם קרובים רוצים לפדותו יותר מדמיו וכו' זה פשוט למ"ד איפשיטא בעיין דמשום דלא ליגררו ולייתי הוא ואפי' למ"ד דבעיין לא איפשיטא כיון דספק הוא לא שבקינן ליה לפדות דשב ואל תעשה שאני:

סעיף קטן ז
ומ"ש וכן לתלמיד חכם או אפי' אינו ת"ח ורואין אותו מצליח וכו' אהאי בעיא דפרק השולח כתבו התוס' ורבי יהושע בן חנניא דפרקיה להההוא תינוק בממון הרבה בהניזקין (נח.) לפי שהיה מופלג בחכמה א"נ בשעת חורבן הבית לא שייך דלא ליגררו עכ"ל והרשב"א תירץ בע"א ומ"מ נראה מדבריו שתירוץ ראשון עיקר וכ"ד הר"ן וכ"כ הרא"ש וז"ל וכן ת"ח שנשבה בהא לא תיקון כדאמרי' בהנזקין דרבי יהושע פדה תינוק שבוי בדמים מרובים לפי שראהו תלמיד חריף ומפולפל ואיפשר שיהא אדם גדול וכ"ש מי שהוא כבר אדם גדול עכ"ל וכך הם דברי רבינו: מ"כ על מי שפדה אשת חבירו אין אדם חייב לפדות נפש חבירו בממונו היכא דאית ליה ממון לניצל וכיון דמחוייב להצילו בממונו של נרדף ישבע כמה הוציא ויטול דומיא דרועה שקידם ברועים ובמקלות (ב"מ צ"ג:):

סעיף קטן ח
ומ"ש הבעל חייב להיות ציית דינא בב"ד שהוא שייך שם נראה כיון דדינא חרוץ ופשוט הוא שמחוייב לפדות אין לפודה לירד עמו לדין אלא זה יפרע מיד ואם יש לאחר דין עליו יתבענו לדין ודמיא להא דאיתא בפרק חזקת (בבא בתרא מא:) רב כהנא שקל בדקא בארעא וכו' א"ל לכי תיתי וכתבו הגהות בפ"ו מה' שופטים מי שנתחייב בדין ואמר יש לו ראיה להחזיר הדין אין ממתינין לו אלא יפרע מיד ועוד שאם היינו דוחים אותו שיוציא הוצאה לטעון עמו אין לך אדם שמציל את חבירו ודומה להא דפ' בן סורר (סנהדרין עד:) רודף שהיה רודף להציל את חבירו ושיבר כלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור:

סעיף קטן ט
אין מבריחין את השבויים כדי שלא יהיו האויבים מכבידים עולם עליהם וכו' משנה בפרק השולח (גיטין מה:) אין מבריחים את השבויים מפני תיקון העולם רשב"ג אומר מפני תקנת שבויים ובגמרא מאי בינייהו איכא בינייהו דליכא אלא חד ופירש"י דליכא אלא חד שבוי ת"ק חייש לתיקון העולם כולו שמא יקצפו על השבויים העתידים לבא ויתנום בשלשלאות ובחריצים ור"ש לא חייש אא"כ יש שבויים אחרים עמו שמא יקצפו השבאים לייסרם ביסורין ופסק הרמב"ם בפי' המשנה הלכה כת"ק:

סעיף קטן י
מי שמכר עצמו לנכרים או שלוה מהם וכו' משנה שם (מו:) המוכר את עצמו ואת בניו לנכרים אין פודין אותם אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהם ובגמרא (שם) א"ר אסי והוא שמכר ושנה ושלש: ומ"ש דדין לוה מהם ושבו אותו בהלואתו שוה לדין מכר עצמו פשוט שם בגמרא:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואם בקשו להורגו פודין אותו מיד וכו' ג"ז פשוט שם ובסמוך אכתבנו:

סעיף קטן יב
ומ"ש עבד שנשבה וכו' פודין אותו כישראל שנשבה כ"כ הרמב"ם בפ"ח מהמ"ע והוא מדאמרינן בפרק השולח (גיטין לז:) אמתני' דעבד שנשבה ופדאוהו קסבר כשם שמצוה לפדות בני חורין כך מצוה לפדות את העבדים:

סעיף קטן יג
ומ"ש שבוי שהמיר אפי' למצוה א' וכו' שם (מו: מז.) אמתני' דהמוכר את עצמו ואת בניו לעובדי כוכבי' ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי אתא לקמיה דרב אמי א"ל פרקן א"ל תנן המוכר את עצמו ואת בניו לעובדי כוכבי' אין פודין אותם אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהם משום קילקולא פי' שלא יטמעו בעובדי כוכבי' וכ"ש הכא דאיכא קטלא אמרו ליה רבנן לר' אמי האי ישראל מומר הוא דקא חזו ליה דקא אכיל נבילות וטריפות א"ל אימר לתיאבון הוא דקא אכיל א"ל והא זימנין דאיכא היתירא ואיסורא קמיה ושביק היתירא ואכיל איסורא א"ל זיל לא שבקי לי דאפרקינך וכבר נתבאר בסי' רנ"א דמומר אוכל נבילות לתיאבון אין אנו חייבים לפדותו ור' אמי שהיה רוצה לפדותו לפנים משורת הדין הוא דעבד:

סעיף קטן יד
פודין האשה קודם לאיש ואם נתבעו שניהם לדבר עבירה מקדימין האיש וכו' משנה בסוף הוריות (יג.) האשה קודמת לאיש לכסות ולהוציא מבית השבי בזמן ששניהם עומדים לקלקלה האיש קודם לאשה ואמרינן בירושלמי בזמן ששניהם עומדים לקלקלה האיש קודם לאשה למה האשה דרכה לכן והאיש אין דרכו לכן וכתוב בהגהות מרדכי דכתובות שניהם עומדים לקלקול פי' שרגילים במשכב זכור גרסינן בסוף הוריות (שם) ת"ר היה הוא ואביו ורבו בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו אמו קודמת לכולן פירש"י משום דאית לה זילותא טפי כתוב בהגהות מרדכי דכתובות שמכאן פסק הר"מ שאם איש ואשתו שבויים אשתו קודמת לו אע"ג דליתיה קמן ב"ד יורדין לנכסיו ופודין אותה ואפי' עומד וצווח אל תפדוה מנכסי אין שומעין לו:

סעיף קטן טו
כתב המרדכי בפרק הכונס שפסק הר"מ על אחד שנתפס והיה לו די משלו שפודין אותו בע"כ אע"פ שהוא אומר אל תפדוהו והביא ראיות לדבר ובפרק הפועלים כתב פסק ר"מ שהאב חייב לפדות את הבן אי אית ליה לאב ולית ליה לבן דלא כל הימנו שיעשיר עצמו ויפיל בנו על הציבור ולא יהא אלא אחר קרוב קרוב קודם כדמשמע פ"ק דקידושין (כא:):

סימן רנג

סעיף קטן א
מי שיש לו מזון שני סעודות לא יטול מהתמחוי מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מהקופה משנה בסוף פאה פירוש תמחוי מתחלק בכל יום ולפיכך אם יש לו מזון ב' סעודות שהוא מזון יום אחד לא יטול ממנו וקופה מתחלקת מע"ש לע"ש ולפיכך מי שיש לו מזון י"ד סעודות שהוא מזון שבוע אחת לא יטול ממנה ודיני קופה ותמחוי ביאר רבינו בסי' רנ"ז ומ"ש יש לו מאתים זוז אפילו אינו נושא ונותן בהן או שיש לו נ' שנושא ונותן בהן וכו' משנה שם ואע"פ שבמשנה לא אמרו אלא לא יטול לקט שכחה ופיאה ומעשר עני כתב רבינו לא יטול צדקה כלל משום דמשמע דכל שאינו נוטל את אלו אינו נוטל שום צדקה וכ"כ המרדכי בפ"ק דב"ב בשם רבינו אפרים ובשם א"ז דגם בצדקה הוא גוזל את העניים דב"ה שנתן לו לא יתן לעניים אחרים והביא ראיה מהירושלמי דכל שיש לו ר' זוז לא יטול צדקה וכתוב עוד שם במרדכי רבינו יהודה היה מסופק אדם שהוא נודד למרחקים להביא טרף לביתו ונתנו לו ר' זוז בעיר אחת אם צריך לחזור לביתו ולהוציאם הואיל ויש לו כבר ר' ואינו רשאי ליטול יותר ולאחר כלות אלה שוב ירחיק נדוד עד שיהיו לו ר' וכן יחזור חלילה וגיסו ה"ר שלמה הכהן היה אומר שכשאדם גולה לארץ מרחק לצורך פרנסתו ופרנסת ביתו כל זמן שלא יחזור לביתו הוי כפעם אחת ובספר א"ז כתב ונראה בעיני אדם שחשב לילך למרחק עד מקום שחשב להרחיק הוי כפעם אחת עכ"ל כתוב בהג"א פ"ק דברכות דדורון דרך כבוד דילמא שרי אע"פ שיש לו ק"ק זוז ובהגהות מרדכי פרק כיצד הרגל כתוב אמרו על אלישע הנביא שהיה נהנה אף ע"פ שהיה לו הרבה יותר מק"ק זוז ושמא אסור ליהנות דרך צדקה אבל דרך דורון שרי אפילו עשיר גדול עכ"ל:

סעיף קטן ב
יש לו מאתים זוז חסר דינר אפילו נותנים לו אלף זוז בבת אחת ה"ז יטול משנה (שם) בסוף פאה. ומ"ש יש לו הרבה והוא עליו בחוב או שממושכן לכתובת אשתו ה"ז יטול ג"ז שם במשנה וכתב רבינו שמשון דמוכח בירושלמי דהיו ממושכנין לכתובת אשתו דקתני אפילו באשתו נשואה היא:

סעיף קטן ג

ומ"ש יש לו בית וכלי בית הרבה ואין לו ק"ק זוז ה"ז יטול וא"צ למכור כלי ביתו ג"ז שם במשנה וכתב המרדכי בריש קמא דה"ה למקום שיש תקנה שלא לתת מכיס של צדקה למי שיש לו דבר קצוב דאין לחשוב בית דירה וכלי תשמישו ע"כ ובפרק מציאת האשה (כתובות סח.) רמי אמתניתין מדתניא היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף בכלי כסף ישתמש בכלי נחשת אמר רב זביד ל"ק הא במטה ושולחן הא בכוסות וקערות מ"ש כוסות וקערות דלא דאמר מאיסי לי מטה ושולחן נמי אמר לא מקבל עילואי אמר רבא בריה דרבה במחרישה דכספא רב פפא אמר ל"ק כאן קודם שיבא לידי גיבוי כאן לאחר שיבא לידי גיבוי וכתבו הרי"ף והרא"ש מחרישה דכספא י"מ שהיא המגירה שמגררין בו בבית המרחץ והרמב"ם גם כן כתב בפ"ט מהמ"ע בד"א בכלי אכילה ושתיה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן אבל אם היה כלי כסף וכלי זהב כגון מגררה או עלי וכיוצא בהן מוכרן ולוקח פחותין מהן ע"כ ואע"פ שבעלי כותשין הריפות שהם דבר מאכל אינו בכלל כלי אכילה מפני שהריפות חיין וגם אין מקרבין לפניו העלי לאכול בו: והרמב"ם בפרק הנזכר פסק כאוקימתא דרבא וכאוקימתא דרב פפא נראה שסובר דליכא בינייהו פלוגתא אלא בהיכי מיתוקמא מתניתין אבל לענין דינא מר מודה למר ומר מודה למר וכן נראה שהוא דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל שכתבו ב' האוקימתות ולא הכריעו ביניהם ואחריהם נמשך רבינו שכתב כדברי ב' האוקימתות אלא שמ"ש שאם יש לו מנורה או שלחן של כסף צריך למוכרה הוא שלא בדקדוק דהא רב זביד הוא דאמר דאם יש לו שלחן של כסף צריך למוכרה ואיתותב:

סעיף קטן ד

ומ"ש והא דאין מחייבין אותו למכור כלי תשמישיו של כסף וזהב דוקא כל זמן שאין צריך ליטול מהקופה וכו' זהו מה שפי' הרי"ף במאי דאמר רב פפא כאן קודם שבא לידי גיבוי כאן לאחר שיבא לידי גיבוי וז"ל כל זמן שאינו נוטל אלא בצינעא אין מחייבין אותו למכור כלי תשמיש אבל אם הוצרך ליטול מן הגיבוי של קופה של צדקה אין נותנין לו אלא לאחר שימכור וכתב הר"ן שפירוש זה הוא הנכון וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ט מהמ"ע על הא דאין מחייבין אותו למכור בד"א קודם שיגיע לגבות מן העם אבל אחר שגבה הצדקה מחייבין אותו למכור כליו וליקח אחרים פחותים מהם ואח"כ יטול וכן הוא דעת רבינו שמשון שכתב בסוף פיאה לאחר שבא לידי גיבוי שמתפרנס מקופה של צדקה שבא ליד גבאי אז מחייבין אותו למכור אפילו כדי ליטול לקט אבל קודם שבא לידי גיבוי שמתפרנס בצינעא ולא מיד הגבאי נוטל לקט שכחה ופאה אע"פ שהיה לו ק"ק זוז אם היה מוכר כלי תשמישו ע"כ וטעמו של דבר ביאר הרמב"ם בפי' המשנה

דסוף פיאה וז"ל אפי' יש לו כלי כסף וכו' אינו חייב למוכרם עד שיקח מתנות העניים ויכתב בכללם אז יאמרו לו מכור אותם הכלים וקנה אחרים ואל תמעיט מתנות עניים ומ"ש ור"ת פי' קודם שבא ליטול אם יש לו כלי כסף מחייבין אותו למוכרם וכו' כ"כ הרא"ש בפרק מציאת האשה בשמו ורש"י פי' כאן קודם שבא לידי גיבוי הא דתנן אין מחייבין אותו מעיקרא קאי כשבא ליטול לקט והא דתנן מחייבין לאחר שבא לידי גיבוי לאחר שהביא עצמו לידי כך שב"ד גובין הימנו כגון שהיו לו ק"ק זוז ונטל לקט שכחה ופאה ונודע שעשיר היה ב"ד באין וגובין ממנו מה שנטל ואם אין לו כדי לשלם מוכר כלי תשמישו היקרים ומשתמש בפחותים ואע"פ שממון שאין לו תובעין הוא משום קנס גובין ממנו:

סעיף קטן ה

וי"א שכל אלו השיעורים לא נאמרו אלא בימיהם שהיה להם קופה ותמחוי וכו' כ"כ סמ"ק דין מי שיש לו ק"ק זוז אינו נוהג בזמן הזה בינינו ובמרדכי פ"ק דב"ב כתב שהשיב רבינו אפרים מה שאמרת שמי שיש לו ק"ק זוז אם יכול ליטול צדקה אומר אני הכל לפי פרנסתו ופרנסת בני ביתו דהא כי אשכחיה שהיו מזלפים יין לפניו כפל מה שהיה רגיל לשלוח לו ומיהו אם הוא יחידי לא יטול דהא מי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי והר"י מווינ"א כתב בא"ז מי שיש לו ק"ק זוז לא יטול מכיס של צדקה והכל לפי פרנסתו ופרנסת בני ביתו כדפריש רבי' אפרים:

סעיף קטן ו

מי שיש לו שדות וכרמים ובתים הרבה וכו' חוץ מבית דירתו כלומר דהא תנן אין מחייבין אותו למכו' ביתו וכלי תשמישו ועיקר הדין בפ"ק דב"ק (ז.) תניא הרי שהיו לו בתים שדות וכרמים ואינו מוצא למוכרן מאכילין אותו מעשר עני עד מחצה והוי בה מר ה"ד אי אוזיל ארעתא דכ"ע ודידיה נמי זל בהדייהו אפילו טובא נמי ליספו ליה דהא זול דכ"ע נמי אלא דאוקיר ארעתא דכ"ע ודידיה איידי דעייל ונפיק אזוזי זל ארעיה אפי' פורתא נמי לא ליספו ליה ואמר מר עלה לא צריכא דביומי ניסן יקרן ארעתא וביומי תשרי זל ארעתא דכ"ע נטרי עד ניסן ומזבני והאי הואיל ואיצטריכא זוזי זבין כדהשתא עד פלגא אורחיה למיזל טפי לאו אורחיה למיזל ופירש"י מי שהיו לו שדות וכו' שוים ר' זוז ותנן מי שיש לו ק"ק זוז הרי זה לא יטול היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת ה"ז יטול וזה יש לו בתים שדות וכרמים שוים מאתים זוז אבל אינו מוצא למכור מאכילין אותו מעשר עני עד מחצה שוה ק' זוז וקרקעותיו ימכור בק' זוז דטפי מפלגא לא זיילי לעולם והרי יש לו ק"ק זוז: אפילו טובא נמי ליספו ליה. שהרי עכשיו אין שוה ק"ק זוז ותנן היו לו ק"ק זוז חסר דינר אפילו נתנו לו אלף זוז בבת אחת יטול: אפילו פורתא נמי לא

ליספו ליה. שהרי שוות קרקעותיו ק"ק זוז: זבין כדהשתא. בתשרי משום דאיצטריך לזוזי הילכך עני לא הוי דיטול שוה אלף דינר הואיל וביומי ניסן שווין קרקעות ק"ק ועשיר לא הוי הואיל דכ"ע נמי לא שווין השתא ק"ק הילכך משלימין לו עד ק"ק והיינו מחצה דעד מחצה אורחיה למיזל טפי לא וכתבו התוספות אפילו פורתא נמי לא לפי שגרם לעצמו ופשע דלא הו"ל למיעל ולמיפק אזוזי אבל אם לא פשע אפילו שוות יותר ממאתים זוז יכול ליטול קודם שימכור בפחות משוויין והרי"ף גורס ה"ד אי דזול ארעתא דכ"ע ודיליה נמי זול בהדייהו אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה ואי דאיקור ארעתא דכ"ע ודיליה איידי דעייל ונפיק אזוזי זל ארעיה אפילו טובא נמי ליספו ליה לא צריכא דביומי ניסן יקרא ארעא וכו' והאי הואיל ואיצטריכא ליה זוזי השתא עד פלגא אורחיה למיזל וכו' ופירשו התוס' דבריו דמיירי בעשיר ועד מחצה היינו עד שימצא מי שיקנה אותם לכל הפחות בחצי דמיהם אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה פי' אפילו הוזלו כ"כ שאפילו במחצה לא יתנו לו לא ליספו ליה כיון דזיל ארעתא דכ"ע ושווית ק"ק זוז אף לפי הזול אפילו טובא נמי ליספו ליה פי' אפילו שמוצא שיקנו טפי ממחצה מ"מ ליספו ליה עד שימצא למכור בשווין דמה שאין מוצא למכור בשוויין לפי שרואין אותו שהוא דחוק וכ"כ רבינו ירוחם שפי' ה"ר יונה וסיים בה לא נצרכא וכו' כלומר אם ישוו מחצה בדמיהם ימכרם ולא יטול מעשר עני טפי לאו אורחיה כלומר ויש לו לתלות שבשביל דחקו למכור אינו מוצא חצי שוויין שישוו בניסן ומאכילין אותו מעשר עני עד שימצא חצי דמיהם ונמק"י כתב אפילו טובא נמי ליספו ליה כשיעור מאי דזול ארעא טפי מדכ"ע ודברי רבינו כגירסת הרי"ף וכפי מה שפירשו התוספות וה"ר יונה וכך הם דברי סמ"ג וכתבו כל רבותינו הקדמונים בצרפת אומרים שזו הגירסא ופי' זה עיקר: והרמב"ם בפ"ט מהמ"ע כתב וז"ל מי שהיו לו בתים וכו' ואם מוכרן בימות הגשמים מוכרן בזול ואם הניחן עד ימות החמה מוכרן בשווייהן אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהן ולא ידחוק עצמו וימכור שלא בזמן מכירה היו שאר האדם לוקחין ביותר והוא אינו מוצא שיקחו ממנו אלא בזול מפני שהוא דחוק וטרוד אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני והולך עד שימכור בשוה וידעו הכל שאינו דחוק למכור עכ"ל ודבריו פשוטים שהם כגירסת הרי"ף דגריס אי דאיקור דכ"ע ודיליה איידי דעייל ונפיק אזוזי זל אפילו טובא נמי ליספו ליה אלא שמ"ש מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהן הוא שלא כמו שפירשו לדעת הרי"ף שהם פירשו לדעתו דהיינו לומר שמאכילין אותו מעשר עני עד שימצא מי שיקנה אותם בחצי דמיהן. והרמב"ם נראה שמפרש מאכילין אותו עד חצי דמי הקרקעות משום דעד פלגא אורחיה למיזל טפי לא ואף על פי שאפשר

לדחוק ולפרש ל' הרמב"ם דה"ק מאכילין אותו עד שימצא למכור בחצי דמיהן מ"מ פשט לשונו לא משמע הכי אלא דה"ק מאכילין אותו עד חצי דמי הקרקעות וז"ש רבינו יראה מדבריו שמאכילין אותו עד דמי חצי הקרקעות. והרמב"ם השמיט דין זול ארעתא דכ"ע ודיליה נמי זל בהדייהו אפי' פורתא נמי לא ליספו ליה והטעם משום דמילתא דפשיטא היא: כתב רבינו ירוחם בשם ה"ר יונה כי אמרינן דמאכילין אותו עד שימצא חצי דמיהן שישוו ביומי ניסן אין מאכילין אותו הרבה ביום אחד אלא דבר יום ביומו כדי פרנסתו עד שימצא חצי דמיהן ולגבי עני תנן היו לו ק"ק זוז פחות דינר אפי' אלף זוז בבת אחת הרי זה נוטל עכ"ל:

סעיף קטן ז

בעל הבית ההולך ממקום למקום ותמו לו מעות ואין לו מה יאכל מותר ליקח מן הצדקה ולכשיגיע לביתו אין צריך לשלם וכו' משנה בפ"ה דפיאה פלוגתא דר' אליעזר וחכמים ופסק כחכמים דסברי הכי וכתב רבינו ירוחם (ני"ט ח"א) דלאו דוקא נטל מקופה של צדקה אלא אפי' מאדם בעלמא שפרנסו דרך חסד ונתן לו די סיפוקו כיון שלא היו לו נכסים באותה שעה אמנם אם היו לו נכסים או קרקעות אפי' ביד אחר חייב לשלם אם חבירו תובעו זולתי ביתום עני כמ"ש בסה"ת משם תשובות הרי"ף שהזן יתום ויתומה בתוך ביתו אין לו עליהם שום תביעה ואפי' יש להם אם לא כתב שבתורת הלואה זן אותם אבל בסתם לא ע"כ והילך טופס השאלה שכתב בסה"ת שער ס"ה ראובן הכניס יתום לחצרו והיה לאותו יתום קרקע שעולה פירות בשנה י' זהובים והיה נוטלן ראובן זה ומוסיף עליהם משלו בכדי פרנסתו וכסותו והוא היה מתכוון למצוה וכשהגדיל היתום תבעו ראובן במה שהוציא עליו כי אמר שבתורת הלואה הוציא מה שהוציא תשובה אין לראובן זה שיטול מן היתום כלום לפי שלא אמר לו אוציא עליך משלי בתורת הלואה וכיון שלא א"ל כן לא נתן לו אלא לג"ח כמו שאמרו (כתובות קז:) במי שהלך למד"ה ועמד א' ופירנס את אשתו שהניח מעותיו על קרן הצבי עכ"ל:

סעיף קטן ח

עני שגבו לו להשלים לו די מחסורו והותיר וכולי עד לשבויים אחרים משנה בסוף פ"ג דשקלים ומסיים בה מותר המתים למתים מותר המת ליורשיו ופסקה הרמב"ם בפ"ו מהמ"ע (ואיני יודע מפני מה השמיטו רבי'): ב"ה צריך להעביר עליו הקולמוס ולכתוב במקומו וכתבה רבינו בסימן שצ"ו: וכתב הרמב"ם בפי' המשנה שאין כל הדברים הללו אמורים אלא בשאין שם צורך הכרחי ולא הסכימו הזקנים ואנשי המדינה הפך זה אבל אם הסכימו עושין כפי הסכמתם וכ"נ מתלמודנו וכן אמרו בירושלמי במקום הזה אין ממחין ביד הפרנסים בכך וכ"כ הרא"ש והר"ן ונמ"י בפ"ק דב"ב וכן כתוב בתשובה להרמב"ן סי'

רס"ח כתב הרשב"א בתשובה על מעות שגבו לפדיון שבוי ואח"כ מת השבוי עד שלא נפדה דבר ברור שהוא של יורשיו ממתני' דשקלים דמשעת גוביינא זכה לו הגבאי והרא"ש כתב בתשובה כלל ל"ב סימן ו' על אודות השבויה אשר כתבת שזכתה היא ובניה במעות שנגבו לצורך פדיונה ודימית אותו למותר שבוי לשבוי אינו נראה בעיני דהא דדמי מותר שבוי לאותו שבוי היינו היכא שנעשית המצוה שנגבה הממון בשבילה ומה שהותירו המתנדבים יותר מכדי פדיונה זכה בהם השבוי מאחר שהתנדבו לצרכו אבל בנדון זה שהמירה בין העכו"ם ודאי לא זכתה במעות שהתנדבו לפדיונה ולא יזכו בניה אחריה דאדעתא דהכי לא התנדבו הגע עצמך הא דאמרינן מותר המת ליורשיו חולה שהיה גוסס ופסקו לו צדקה לצורך ארון ותכריכים וקבורה ונתרפא וכי תעלה על דעתך שתנתן לו הצדקה והלא לא אמרו אלא מותר המת וכן בנדון זה כאילו מתה השבויה ולא נפדית דמה לי מתה מה לי המירה הילכך לא זכתה בהם השבויה ואם היה באפשר להחזיר לכל אחד מה שנתן זה היה הנכון והישר כי התנדבו לצורך פדיונה ולא יצאו מרשותם עד שתפדה אבל זה א"א כי יוציאו יותר מן הקרן להחזיר לכל אחד מה שנתן הילכך יעשו בהם צרכי רבים ויותר טוב הוא לפדיון שבויים כאשר אמרו הקהל ויהיה הקרן קיים אם תוכל לפדות באחרית הימים אותה שבויה שתפדה בו וגרסינן בירושלמי דשקלים על מתני' דמותר עניים לעניים מותר שבוים לשבוים ואין ממחין ביד הפרנסים כלומר אם ראו שיש צורך שעה ורצו לשנות הרשות בידם עכ"ל וכתב רבי' תשובה זו בטור ח"מ סימן רפ"ג: וכתוב עוד הרא"ש בתשובה כלל י"ג סי' ה' על ציבור שעשו צדקה לעניי עולם לחלק היוכלו לשנותם לעניי עירם או לת"ת דע לך כי צורתא דשמעתא מוכח כר"ת וגם לפי' הר"י גבוי זה היה לצורך השבויים ואם עתה אין להם צורך וישנוה לעניי העיר ואם יצטרכו בו שנית לשבויים אם לא ימנעו מלתת יגבו שנית וכה"ג שרי וכ"ש לת"ת. כתב המרדכי בפרק אע"פ מעשה באחד שנדר מעות להשיא יתומה אחת והרויח בהם ונפטרה היתומה ותבעוהו יורשיה ופטרו ה"ר חיים והביא ראיה מפרק אע"פ (כתובות נד.) שלא כתב לה אלא ע"מ שהוא כונסה כ"ש הכא דלכ"ע לא יתן שלא כתב ולא נדר לה אלא על מנת להשיאה. ולראבי"ה נראה דכיון דאמרינן בהזהב (מט.) האומר לחבירו מתנה אני נותן וכו' ואמרינן בירושלמי בעני נעשה נדר וזכו בו היורשים מדתניא בשילהי נגמר הדין (סנהדרין מח:) מותר המת ליורשיו כיצד וכו' ועיין במרדכי פרק מי שמת ופ"ק דמציעא ובתרומת הדשן סי' ש"ן :

סעיף קטן ט
עני שנותן פרוטה לצדקה מקבלים אותו ממנו וכו' נתנו לו בגדים חדשים. ומחזיר להם את הישנים וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ט מהמ"ע:

סעיף קטן י
מי שצריך ליטול מהצדקה ואינו רוצה ליטול מערימין ונותנין לו לשם מתנה וכו' בפ' מציאת האשה (כתובות סז:) ת"ר אין לו ואינו רוצה להתפרנס מן הצדקה נותנין לו לשם הלואה וחוזרים ונותנים לו לשם מתנה דברי ר' מאיר וחכ"א נותנין לו לשם מתנה וחוזרים ונותנים לו לשם הלואה לשם מתנה הא לא שקיל אמר רבא לפתוח לו לשום מתנה ר"ש אומר אין לו ואינו רוצה להתפרנס אומרים לו הבא משכון וטול כדי שתזוח דעתו עליו ופירש"י כדי שתזוח דעתו עליו יגבה לבו לומר דעתם לחזור ולגבות ממני הואיל ותבעוני משכון אין זו אלא הלואה ויטול בלא בושה שיאמר אין לי משכון והם יאמרו טול בלא משכון. ופסק רבינו כחכמים וגם כר"ש דאיכא למימר דלא פליגי אהדדי דר"ש מיירי היכא שלא רצה דרך הלואה מפני שחושב שהוא צדקה אומרים לו הבא משכון וטול והרמב"ם בפ"ז מהמ"ע סתם וכתב מערימין ונותנין לו לשם מתנה או לשם הלואה נראה שתלה הדבר בדעת הגבאים לראות באי זה ענין יקבל העני יותר ברצון בדרך הלואה או בדרך מתנה:

סעיף קטן יא
כל מי שיש לו ועינו צרה וכו' שם פלוגתא דר' יהודה וחכמים ופסק כחכמים דסברי הכי וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מה' מתנות עניים:

סעיף קטן יב
עני ת"ח חייבים ליתן לו לפי כבודו זה פשוט: ומ"ש ואם אינו רוצה לקבל מתעסקים לסחור לו סחורה וכו' בפרק מקום שנהגו (פסחים נג.) א"ר יוחנן כל המטיל מלאי לכיס של ת"ח זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף ובס"פ אין עומדים (ברכות לד:) כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח ובפרק המביא כדי יין (ביצה לב:) שבתאי בר מרינוס איקלע לבבל בעא מינייהו עיסקא ולא יהבו ליה מזוני מיזן נמי לא זיינו אמר הני מערב רב קא אתו אלמא אי ידע למעבד עיסקא יהבינן ליה עיסקא דהיינו סחורה להשתכר למחצית שכר כתב המרדכי בפ"ק דב"ב על אחד שהיו נושין בו מנה ונצטרך לבריות ושט אחר פרנסתו עד שהביא ק"ק זוז ותבעו הנושה והלוה משיב לא רחמו עלי אלא כדי לפרנס בני ביתו ופטרו אבי העזרי דתניא בתוספתא דפיאה מעשר עני אין פורעין ממנו מלוה וחוב ואין משלמין ממני גמולין ואין פודין ממנו שבויים ורבינו שמחה חייבו שצדקה אינו אלא כמתנה

בעלמא וכיון דנכסוהי דאיניש אינון ערבין ביה חייב אם לא שיתנה הנותן בפי' ע"מ שלא יהא לפלוני בעל חובך כלום לאו כ"כ להפקיעו מידי שיעבוד ודמי לאין קנין לאשה בלא בעלה בפ"ק דקידושין (כג.) למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ובהגהת מרדכי שם כתב דנ"ל כדברי אבי העזרי שאין יכול לפרוע חובות ממעות צדקה דאנן סהדי דזה לא נתן לו אדעתא שיפרע חובותיו שחייב לעשירים דאדעתא דאשתו ובניו שהם עניים נתן לו שיתפרנסו בה כמו אותם שנושאים כתבי קיבוץ וכתוב בהם שיש להם טיפול אשה ובנים ואפי' את"ל שזה יתן מדעתו לב"ח אשתו ובניו יעכבו על ידו:

סימן רנד

סעיף קטן א

אסור לישראל ליקח צדקה מעובדי כוכבים בפרהסיא בפרק זה בורר (סנהדרין כו:) וכתבו הרי"ף בפ"ק דב"ב אמר רב נחמן אוכל דבר אחר פסולים לעדות ה"מ בפרהסיא אבל בצינעא לא ובפרהסיא נמי לא אימרן אלא דאפשר לאיתזוני בצינעא וקא מבזי נפשיה בפרהסיא אבל לא אפשר ליה חיותיה היא ופירש"י אוכלי דבר אחר מקבלי צדקה מן העובדי כוכבים דהוי חילול השם וכ"פ התוס' והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ב

מלך או שר של עובדי כוכבים ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו וכו'. בפ"ק דב"ב (י:) איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ת' דינרים לקמיה דר' אמי ולא קבלינהו שדרינהו קמיה דרבא וקבלינהו שמע רבי אמי איקפד אמר ביבוש קצירה כו' ורבא משום שלום מלכות ורבי אמי נמי משום שלום מלכות דאיבעי למיפלגינהו לעניי עכו"ם ורבא נמי לעניי עכו"ם יהבינהו ור' אמי דאיקפד הוא דלא סיימוה קמיה: ודע דאיתא תו התם (ח.) אימיה דשבור מלכא שדרה ארנקי דדינרי לקמיה דרב יוסף אמרה ליהוי למצוה רבה יתיב רב יוסף וקא מעיין מאי מצוה רבה ואסיק דהיינו פדיון שבויים וכתב רש"י דההיא נמי משום שלום מלכות קבלינהו ולא אפשר לן לחלקן לעניי עכו"ם דאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ם אבל במעות המתחלקות לעניים אין גניבת דעת דאינהו נמי ידעו שישראל רגילים לפרנס עניי עכו"ם כדאמרינן בגיטין (סא:) מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום ולזה הסכימו התוס' וכתבו והא דקבל מההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא בפ"ק דערכין אע"ג דהתם לא היה שלום מלכות התם טעמא משום דהוי כמו קרבן ואמרינן איש איש לרבות עכו"ם שנודרים נדרים ונדבות כישראל אבל מדברי הפוסקים שלא חילקו בדבר נראה שהם סוברים דרב יוסף נמי שבויי עכו"ם פדה בהם:

סימן רנה

סעיף קטן א
לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה וכו' וכן צוו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות בפרק ע"פ (קיב.):

סעיף קטן ב
ומ"ש ואפילו היה חכם מכובד והעני וכו' מוטב לפשוט עורות נבילות בשוק וכו' שם (קיג.) ובפרק יש נוחלין (בבא בתרא קי.):

סעיף קטן ג
כל מי שאין צריך ליטול מהצדקה ומרמה את העם ונוטל וכו' משנה בסוף פאה:

סעיף קטן ד
ומ"ש וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות וכו' כ"כ הרמב"ם בסוף המ"ע והוא ירושלמי בסוף פיאה ויתבאר בסמוך:

סעיף קטן ה
ומ"ש כל מי שצריך ליטול ומצער עצמו ודוחק השעה וכו' משנה שם וכתב רבי' שמשון בירושלמי אמרינן כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל ה"ז שופך דמים ואסור לרחם עליו משמע דפליג אמתניתין ויש לפרש דההיא בשאין יכול להספיק במעשה ידיו ומספק עצמו בחיים רעים ומתניתין במספק על ידי שדוחק עצמו במלאכה קודם שיתפרנס מאחרים וכן כתב המרדכי בפ"ק דב"ב. ומדברי הרמב"ם בסוף המ"ע נראה שהוא מפרש דירושלמי בשאינו יכול לחיות אלא אם יטול ומש"ה קרי ליה שופך דמים ומתניתין בשיכול לחיות אף ע"פ שלא יטול אלא שהם חיי צער: וז"ל סמ"ג גדולי החכמים היו עניים גמורים והיו מגלגלים עצמם בצער גדול שלא לקבל צדקה שנינו בפרק אחרון דפאה כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו נפטר מן העולם עד שיפרנס אחרים משלו ובירושלמי אומר כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל כאילו שופך דמים פי' כגון זקן או חולה או בעל יסורים או יש לו בנות רבים ואינו יכול להשיאן ולפרנסן אא"כ יטול עכ"ל וכך הוא לשון סמ"ק:

סימן רנו

סעיף קטן א
כל עיר שיש בה ישראל חייבים להעמיד מהם גבאי צדקה וכו' עד וזהו הנקרא תמחוי כן משמע בפרק קמא דב"ב (ח:) ובסוף פאה וכתב המרדכי בפ"ק דב"ב תניא בתוספתא כופין בני עיר זה את זה לבנות להם ב"ה ולקנות להן ס"ת נביאים וכתובים פסק ר"מ דה"ה להכניס אורחים ולחלק להם צדקה:

סעיף קטן ב
ומ"ש שמי שיש לו מזון ז' ימים לא יטול מהקופה ומי שיש לו פרנסה יום אחד לא יטול מהתמחוי פשוט הוא בסוף פאה: כתב הרמב"ם בפ"ט מהמ"ע מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להם קופה של צדקה אבל תמחוי יש מקומות שנהגו בו ויש מקומות שלא נהגו בו והמנהג הפשוט היום שיהיו גבאי הקופה מחזירין בכל יום ומחלקין מערב שבת לערב שבת עכ"ל:

סעיף קטן ג
וצריכים הגבאים שיהיו נאמנים וכו' זה פשוט: ומ"ש שכן אמרו חכמים לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה וכו' כבר כתבו רבינו בסימן רמ"ט ושם נתבאר:

סעיף קטן ד
ובתעניות מחלקין מזונות לעניים וכל תענית שאכלו העם ולא חלקו מזונות לענייי' וכו' בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין לה.) אר"א א"ר יצחק כל תענית שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים שנאמר צדק ילין בה וכו' וה"מ בריפתא ותמרי אבל בזוזי חטי ושערי לית לן בה ופי' רש"י רגילין היו בלילי תענית לעשות צדקה והיו עיני העניים נשואות לכך ואם ילינו נמצאו עניים רעבים שנשענו על כך. וה"מ במקום שרגילין לחלק ריפתא ותמרי דבר המוכן לאכול אבל זוזי חטי ושערי לא נשענו העניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר:

סעיף קטן ה
הקופה אין נגבית בפחות מב' וכו' ברייתא בפ"ק דב"ב (ח:) ומפרש בגמרא מאי שררותא דאמר רב נחמן שממשכנין על הצדקה:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל לאחר שנגבית אחד נאמן עליה שם שררותא הוא דלא עבדי הא הימוני מהימן ופירש"י הא המוני מהימן יחיד להיות גזבר וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד מהמ"ע ומ"ש הילכך אפי' שני אחים יכולין לגבותם שם אהא דאמרינן שררותא הוא דלא עבדי הא הימוני מהימן מסייע לרבי חנינא דאמר מעשה ומינה רבי שני אחים על הקופה ופירש"י שני אחים לגבי הימנותא כחד דמו:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואינה מתחלקת אלא בשלשה וכו' שם בברייתא וכתבו התוספות וא"ת מה"ט נמי תהא נגבית בג' ופר"ח לפי שהיה ידוע סכום של כל אחד ואחד כמה יתן כ"כ הרי"ף והרא"ש והר"ן וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ט מהמ"ע ומדברי רבינו בסמוך גבי תמחוי:

סעיף קטן ח
ומ"ש ותמחוי כמו שמתחלק בג' כך אינו נגבה אלא בג' ג"ז שם בברייתא:

סעיף קטן ט

ומ"ש לפי שאינו דבר קצוב וצריכים לעיין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיתן זהו פי' מה שאמרו שם ליתן טעם למה תמחוי נגבית בג' שגבייה וחלוקה שוין כלומר שכשם שבחלוקה צריך ג' מפני שצריך לעיין על כל עני כמה ראוי שיתן לו כך בגבייתא צריך לעיין על כל אחד כמה הוא ראוי ליתן וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ט מהמ"ע וכ"כ הרי"ף והרא"ש הקופה דבר קצוב הוא על כל אחד ואין הגבאין מוסיפין ולא גורעין לכך נגבה בשנים אבל תמחוי אין דבר קצוב אלא לפי צורך השעה הוא נגבה לעניי עולם וצריכים לקצוב על כל אחד ואחד כפי הראוי לו ונמצא שהוא כדיני ממונות לפיכך צריך ג' עכ"ל ורש"י פירש בע"א: כתב המרדכי בפ"ק דב"ב דבירושלמי דסוף פאה מוכח דאין מעמידין פחות מג' גבאים ואין מעמידין שני אחים וכן היה נכון לעשות מיהו נהגו בכל המקומות להעמיד גבאי אחד עכ"ל ולי נראה דכיון דהשתא אין אנו ממשכנין על הצדקה לפי שורת הדין נמי מותר להעמיד גבאי אחד כמבואר בגמ' שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן י

תמחוי נגבית בכל יום וכו' עד וקופה לעניי אותה העיר ג"ז שם בברייתא:

סעיף קטן יא

ומ"ש ורשאין בני העיר לשנות מקופה לתמחוי וכו' וכן לשנות מתמחוי לקופה וכו' ולשנותן לכל מה שירצו גם זה בפ"ק דב"ב בברייתא: (ב"ה) וז"ל רבינו ירוחם הגבאים אינם רשאים לשנות ולעשות הקופה תמחוי ולא בהיפך אלא מדעת הפרנסים אבל יכולים לעשות כולו כיס אחד ומתנה אחת:

סעיף קטן יב

ומ"ש בשם הר"י מגא"ש דדוקא לצורך עניים יכולים לשנותם וכו' שם הביא הרא"ש דבריו וגם הרמב"ן והר"ן הביאום וכתבו שכן נראה שהוא דעת הרי"ף וכ"כ המרדכי בפ"ק דב"ב בשם ר"י ומיהו כתב בסוף דבריו והאידנא דעבידנא שנותנין מן הצדקה לכל צרכיהם פר"י משום דלב ב"ד מתנה עליהם כשפוסקים בני העיר צדקה ביניהם עושים ע"ד שיעשו הגבאים כל מה שירצו:

סעיף קטן יג

ומ"ש בשם ר"ת דלכל צרכי ציבור יכולים לשנותם וכו' כ"כ שם התוס' ומ"ש שכ"כ הרמב"ם הוא בפ"ט מהמ"ע ומ"ש ולזה הסכים א"א ז"ל הוא שם בפ"ק דב"ב וגם הרמב"ן והר"ן כתבו שדברי הר"י ן' מגא"ש אינם מחוורים. וכ"נ מדברי הר"ם שכתב המרדכי פ"ק דב"ב וכ"נ מדברי סמ"ג וגם סמ"ק כתב דכן עמא דבר לשנות הקהל אפי' לדבר הרשות. ולדבריהם הסכים מהרי"ק בשורש ה' ושורש קכ"ח:

סעיף קטן יד

ומ"ש בשם הרא"ש דדוקא קופה ותמחוי שהוא דבר קבוע וכו' אבל אם אירע מקרה שהוצרכו לגבות לצורך עניים וכו' שם בפ' הנזכר וכתב כן מדתנן בפ"ב דשקלים (ג:) מותר עניים לעניים מותר שבויים לשבויים וכי היכי דלא תיקשי אהא דתניא רשאין לשנותן לכל מה שירצו הוצרך להעמיד ההיא דשקלים במעות שגבו ע"י מקרה שאירע שבאו עניים הרבה או שהוצרכו לגבות לצורך עניים וההיא דקתני רשאי לשנותן לכל מה שירצו בבני העיר שעשו קופה דסתם דלדעתם עשאוה לשנותם לכל מה שירצו ולכשיצטרכו מעות לעניי עירם יגבו פעם אחרת וכן משמע לישנא דלכל מה שירצו דאי לאשמועינן דלצורך עניים דוקא יכולין לשנותה כיון דאשמעינן כבר דיכולין לשנות תמחוי שהוא לעניי עולם ליתנו לעניי העיר וקופה שהוא לעניי העיר ליתנה לעניי עולם ואין בו משום גזל ליתן מה שנגבה לעני זה לעני אחר כ"ש מה שנגבה לאותם עניים שיכולין לשנותן ממעשה למעשה וגרסינן בירושלמי דשקלים מותר עניים לעניים וכו' ואין ממחין ביד הפרנסים כלומר אם ראו שיש צורך בדבר ובאו לשנות אין ממחין בידם ע"כ נראה דברי ר"ת עכ"ל נראה שדעתו לומר דההיא דירושלמי דשקלים בבאין לשנות לדבר שהוא צורך עניים דוקא הוא אבל לדבר הרשות אין רשאין לשנותן לא הפרנסים ולא הצבור וכ"כ נ"י בשם ה"ר יונה וז"ל אם הסכימו הצבור להרבות בצדקה לחלק בתעניות ובימי התשובה אין רשאין לגזול ולשנות מעות הצדקה לצרכיהם וההיא דירושלמי דאין ממחין ביד הפרנסים היינו כשהסכימו לשנות מותר עניים לצרכי צבור וכן בקופה תמחוי לא גבו אלא כדי ליתן להם כדי פרנסתן וכשהותירו רשאין לשנות עכ"ל והר"ן כתב הא דתניא ולשנותה לכל מה שירצו כללא קאמר ואפילו לדבר שאינו צורך לעניים וא"ת ואמאי והא זכו בהם עניים י"ל דטעמא דמילתא משום דאינו אלא כהלואה גבייהו שהרי אם יצטרכו עניים עלייהו רמו וההיא דתנן בשקלים מותר עניים לעניים ה"מ בשלא הסכימו בני העיר לשנותה אבל אם הסכימו בני העיר לשנותה או פרנסים הממונים על הציבור משנין וכדגרסינן בירושלמי עלה דההיא דשקלים אין ממחין ביד הפרנסים עכ"ל: וכתב עוד א"נ מאי לשנותן ללוותן ומיהו חייבים לשלם וכן פי' הרמב"ן וא"ת הא תניא בפ"ק דערכין (ו.) דמשבאה ליד גבאי אינו רשאי לשנותה י"ל דיחיד שאני שמא ירד מנכסיו א"נ דחיישינן לפשיעותא אבל בצבור לא חיישינן: וכתב עוד ומסתברא דכי אמרינן ולשנותן לכל מה שירצו לא בנדבת בני העיר דוקא קא אמרינן אלא אפילו יחיד הפוסק צדקה ומסרה לפרנסי הציבור מסתמא על דעתן התנדב ורשאין הן לשנותה וראיה מתוס' דמגילה ומפ"ק דערכין ומיהו הני מילי דיחיד שפסק

צדקה ומסרה לפרנסים או לגבאים הממונים על הציבור דכיון דליד ממונה שלהם נתן על דעתן התנדב אבל הפוסק צדקה לעניים וממנה גזברים בדבר כה"ג אין רשאין בני העיר לשנותה שלא על דעתן הוא מתנדב וכן דעת הרשב"א אלא שהוא ז"ל לא חילק בדבר שהוא סובר דכל נדבת היחיד אע"פ שמסרה לפרנסים אין לבני העיר לשנותה עכ"ל וכתב מהרי"ק דהר"מ והרא"ש פליגי על הרשב"א בהא ודברי הרשב"א אכתוב באורך בסוף הלכות אלו: והמרדכי כתב בפרק בני העיר דהא דאמרינן רשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי וכולי ולשנותה לכל מה שירצו ה"מ בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר כדאיתא בפרק בני העיר (מגילה כז.) אבל בע"א לא ובפ"ק דב"ב אהא דרשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי וכו' פר"י בני העיר ודאי רשאין אבל גבאי אינו רשאי לשנות אפילו לדבר מצוה וה"מ דבני העיר רשאין לשנות לדבר מצוה אבל לא לדבר הרשות: כתב מהרי"ק בשורש ה' אע"פ שכתבו הפוסקים דדוקא צבור רשאים לשנות אבל לא גבאי הלא כתבו התוספות דלדבר מצוה אפי' גבאי יכול לשנות וכ"כ בספר האשר"י ואפי' למי שחולק אפשר דהיינו דוקא בגבאים הממונים על צדקת עירם אבל כשבני עיר אחרת שולחין מעות לצדקה לגבאי עיר אחרת או כשנוחי נפש מניחים איזה מעות לצדקה וממנים גבאים על אותם מעות ודאי מסתלקים מאותם המעות ונותנים הכח לאותם גבאים ויש להם כח כמו בני העיר בצדקת העיר: וכתב עוד בשורש הנזכר אע"פ שכתב הרשב"א דכל מה שאמרו רשאין בני העיר וכו' היינו דוקא בימיהם שהיו מספיקים לעניים כל צרכם אבל עכשיו שאין מספיקים אין לשנות מ"מ ר"מ פליג עליה וגם איפשר דוקא כשגובין ליתן לעניים מיד הוא דאמר רשב"א הרי הוא כגוזל עניים שהרי מיד זכו בו עניים אבל בנדון הזה דלא זכו בו עניים עדיין עד שתגיע לידם מודה הרשב"א שביד הגזברים לשנותם ותשובת הרשב"א אכתוב בסוף סימן רנ"ט: וכתב ע"ש דמ"ש הרא"ש דדוקא קופה ותמחוי שהוא דבר קבוע וכו' אבל אם אירע מקרה שהוצרכו לגבות לצורך עניים וכו' ה"מ כשגבו לצורך עניים ידועים כדי ליתן להם מיד אבל בנדון זה שהתנדבו המתנדבים מעות כדי שיהיה הקרן קיים ומהריוח יתנו בכל שנה לעניי ירושלים אנן סהדי שהמתנדבים לא עלה על דעתם שיזכו מיד אותם העניים שהיו בירושלים בשעה שהתנדבו אלא מסרו המעות לגבאים לעשות מהם הטוב והישר כפי ראות עיניהם ומשום כך יש להם כח גם לשנותם לכל הפחות לדבר מצוה: וכתב בשורש קכ"ה על מאור שהתנדבו מעות לצורך שמן למאור אם אין הקהל מרבים נרות להדליק בב"ה אף כי מרבים להביא אלא חק קבוע להם כך וכך בין מהרבה בין מקימעא לית דין ולית דיין שהרשות ביד הקהל לשנות הנדבה לחלק לעניים ואף אם כוונת הנודר

להרבות במאור לב"ה יתר על הנרות שהציבור מדליקין נלע"ד דיכולים נמי לשנות אך אם אין קבע למאור אלא ע"פ יד הנודר ולפעמים לא הספיקו הקהל די הספוק הראוי בזה נלע"ד שאין כח בידם לשנותם עד כאן: עוד כתב רבינו בסימן רנ"ט דין שינוי מעות צדקה למצוה אחרת: כתב הכלבו בשם הרי"ף אם פי' הנותן לעני למי יתן אסור לשנותה לעולם כלומר ואף בני עיר אין יכולים לשנותה :

סעיף קטן טו

יש בעיר חבר עיר פי' אדם גדול שהכל גובים על דעתו וכו' ביאור דברי רבינו דברישא קאמר דרשאין בני העיר לשנות וכו' אבל יחיד אינו רשאי לשנות אם לא בהסכמת בני העיר או רובם והשתא קאמר שאם הוא חבר עיר הוא לבדו יכול לשנות וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ט מהמ"ע וז"ל רשאים בני העיר לעשות מקופה תמחוי וכו' ולשנותן לכל מה שירצו מצרכי ציבור ואע"ג שלא התנו כן בשעה שגבו ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובין על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה ה"ז רשאי לשנותן לכל מה שיראה לו מצרכי ציבור עכ"ל ודין זה בפ"ק דב"ב (ח:) דגרסינן התם אמר אביי מעיקרא הוי עביד מר תרי כיסי חד לעניי עלמא וחד לעניי מתא כיון ששמעה להא דא"ל רב שמואל לרב תחליפא בר אבדימי עביד חד כיסא ואתני עלה איהו נמי עביד חד כיסא ומתנה עלה פי' מתנה עם הציבור לחלקן לכל הבא רב אשי אמר אנא אתנויי נמי לא צריכנא דכל דקא אתי לתת מעות לקופה אדעתא דידי קא אתי ולמאן דבעינא יהיבנא ליה: כתב מהרי"ק בשורש קכ"ג על גבאי צדקה שנתפרדה חבילה והלכו כולם חוץ לעיר ויש בידו מעות צדקה אם גבאי זה נתמנה מרצון הקהל לחלק צדקה לדעתו ועל אמונתו היו סומכים גם עתה הרשות בידו לעשות מהם כרצונו אבל אם לא נתמנה לחלק המעות לדעתו ולא היה אלא כסתם גבאי שהאמינוהו לשמור המעות אבל לא היה מחלק מבלי שימלך בראשי הקהל אם אפשר לו להמליך בראשי הקהל שהיו אז שם כשנגבית הצדקה ההיא ימלך בהם אם דעת כולם או רובם מסכמת יעשה כפי מה שיסכימו רק שיסכימו לאחת מן המצות כגון צדקת עניים או להשיא יתומים או לת"ת וכיוצא בזה ואם לא יסכימו אלא כל אחד רוצה לחלקה לדעתו יעשה מהם הגבאי מה שירצה רק שיוציאם באחד מן המצות הנזכרים ואם אי איפשר לימלך בהם מאי זה טעם שיהיה הרשות בידו לחלקה לפי דעתו: אם יחיד יכול לשנות צדקה שלו אכתוב בסוף סי' רנ"ט. כתב עוד מהרי"ק בשורש ז' שהאומר סלע זו לצדקה אין פדיון שבויים בכלל ואם נזדמנו שבויים לפדותם אין לפדותם בסלע זו אם לא מדעת כל הקהל או חבר עיר או שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן טז

מי שישב בעיר שלשים יום כופין אותו לתת לתמחוי וכו' עד כופין אותו לתת לצרכי קבורה ברייתא בפ"ק דב"ב (שם) וגירסת ספרים שלנו בגמרא וגירסת הרא"ש כדברי רבינו אבל הרי"ף גורס ל' יום לקופה ג' חדשים לתמחוי וכך הם דברי הרמב"ם בפרק ט' מהמ"ע וכ"כ סמ"ג וכבר נתן טעם לגירסא זו מהר"י קולון בשורש י"ז: וכתב עוד בשורש הנזכר דלא נתנו חכמים שיעור זמנים אלו כי אם לבא לגור ואומר שאינו רוצה להשתקע אבל הבאים לדור בעיר חדשה כיון שהם יודעים בעצמם שדעתם להשתקע מאי זה טעם יפטרו מלעשות קופה ותמחוי ול"מ לדברי ר"ב שהביא המרדכי בפ"ק דב"ב דלדידיה אפילו בבא אל עיר נושבת כדי להשתקע כופין אותו בני העיר לתת עמהם מיד אלא אפילו לדברי התשובה שהביא המרדכי שם ג"כ דס"ל דאין כופין קודם זמנים הנזכרים אא"כ קנה שם בית דירה מ"מ מודה שבני העיר עצמם חייבים מיד וכדפי' ועוד שהרי הדעת מכרעת שאף על פי שפסק באותה תשובה דאין שכירות מועיל כמו קנין מ"מ מודה היכא דעביד מילי דקביעותא ממש כגון להוציא חוקים מהעיר כאשר עשיתם דמועיל כמו קנה בית דירה דחזקה אין אדם עושה מעותיו אנפרות: וכתב עוד שם שהמסרב לפרוע הטלתו לדברים אלו אחר זמן שהוא מחוייב בהן כופין אותו על ידי נכרים: גרסינן בירושלמי פרק קמא דב"ב לחטי דפסחא שנים עשר חדש וכתבו המרדכי שם ור"י בסוף מישרים ופירשו בין לישא בין ליתן בין לעשיר לפרוע בין לעני ליקח ממנו וגם סמ"ג וסמ"ק כתבו הירושלמי הזה: וכתב סמ"ק על שיעור זמנים הללו ועתה מרוב הגלות נהגו העם דין ל' יום:

סעיף קטן יז

מי שהלך ממקומו לעיר אחרת לסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך שם צדקה וגו' עד ומפרנסין בה עניי עירם מימרא ובריייתא פרק בני העיר (מגילה כז.) ופירש"י נותנין אותה. לגבאי אותה העיר כדי שלא יחשדום בפוסקין ואינם נותנין: וכשהם באים. החוזרים במקומם תובעים אותה מן הגבאים ומפרנסים בהם עניי עירם וכתב המרדכי בתוספתא ובירושלמי גרסינן הכי בן עיר שפסק בעיר אחרת נותן עמהם בני העיר שפסקו לעירם נותנים במקומם הילכך ל"ש פסקו עליהם ל"ש פסקו מעצמם נותנים משום חשד וחוזרים ונוטלים ונותנים לבני עירם וה"פ בני העיר שהלכו לעיר אחרת ופסקו עליהם צדקה נותנים ביד נאמן שביררו כדי שלא יחשדום בפוסקים ואינם נותנים ע"כ. וכתב עוד בשם ר"מ דמדלא קתני מביאין אותה עמהם ומפרנסין בה עניי עירם וכל מי שירצו. משמע דאין מפרנסין בה אלא עניי עירם דוקא:

סעיף קטן יח

ומ"ש ואם יש חבר עיר במקום שפסקו עליהם וכו' גם זה ברייתא שם פי' רש"י חבר עיר תלמיד חכם המתעסק בצרכי צבור: כתב המרדכי בפ"ק דב"ב בשם א"ז נראה בעיני דוקא שגזרו עליהם תענית מפני הבצורת או מפני משלחת חיות רעות או מפני הצרה וגזרו על עצמן צדקה וגזרו נמי על בני העיר דאתו לגבייהו ליתן צדקה לבטל הגזירה בתשובה ותפלה וצדקה אז צריכים ליתן לגבאי העיר מפני החשד וצריכים נמי ליתן לחבר עיר היכא דאיכא חבר עיר אבל צדקה שרגילין ליתן כל שעה וחק קבוע בכ"מ שאפי' היו אותם בני העיר שבאו הנה בעירם לא היו מונעים מלתת אותם אע"פ שעתה באים כאן אין צריכים ליתן לגבאים ולא לחבר עיר אלא מוליכים אותם לביתם הלכך אותם בני הישובים שבאים לקהלה לראש השנה וי"ה ומזכירים נשמות ונודרים צדקות הואיל וחק קבוע הוא בכל המקומות להזכיר נשמות ונודרים צדקות אין כאן חשד כלל כי בודאי יתנוה וגם אין נותנים אותה לחבר עיר כי אין צדקה זו באה מכח אותה העיר אלא מכח חק ומנהג הילכך מוליכין הצדקה שלהם ליישוביהם ועושים בה כרצונם עכ"ל :

סימן רנז

סעיף קטן א

גבאי צדקה אין רשאין לפרוש זה מזה וכו' עד משום חשד ברייתא בפ"ק דב"ב (ח:) ופי' רש"י טעמא דאין פורשין זה מזה מפני שלא יאמרו זה הגובה יחידי דעתו לגנוב והטעם שאם מצא מעות וכו' לא יתנם לתוך כיסו מפני שלא יאמרו מעות של צדקה הוא גונב. והטעם שאין מונין אותה שנים שנים מפני שלא יאמרו שנים הוא מטיל ואינו מונה אלא אחד והטעם שאין פורטין פרוטות ואין מוכרין תמחוי לעצמם מפני שלא יאמרו שפורטין או לוקחין בזול:

סעיף קטן ב

ומ"ש גבאי צדקה הכשרים אין מדקדקים אחריהם גם זה ברייתא שם אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגזברין ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים ודקדק רבינו לכתוב גבאי צדקה הכשרים לומר דהיינו דוקא כשהם בחזקת כשרים הא לאו הכי מחשבין עמהם :

סעיף קטן ג

ומ"ש ומכל מקום כדי שיהיו נקיים מהשם ומישראל טוב להם שיתנו חשבון פשוט הוא:

סעיף קטן ד

והצדקה היא כמו נדר לעבור עליה משום בל תאחר בפ"ק דר"ה (ו.) ת"ר מוצא שפתיך זו מצות עשה תשמור זו מצות לא תעשה וכו' בפיך זו צדקה אמר מר מוצא שפתיך זו מצות עשה למה לי מובאת שמה והבאתם שמה נפקא תשמור זו מצות לא תעשה למה לי מלא תאחר לשלמו נפקא חד דאמר ולא אפרישו חד דאפריש ולא אקריב אמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר דהא קיימי עניים כלומר ולא בעינן שלש רגלים לעבור בבל תאחר כדבעי בקרבנות:

סעיף קטן ה

ומ"ש בשם הרא"ש דוקא במפריש צדקה סתם וכו' שם בפסקיו. ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ח מהמ"ע. ומ"ש עליו יראה מדבריו שאין תנאי מועיל אלא בשאין עניים ולא נהירא אינו מוכרח דאפשר דאורחא דמלתא נקט שאין דרך להתנות שלא יתן אלא עד שימצא עני אבל אה"נ שאם התנה שאף על פי שימצא עניים לא יתן הכל ביחד אלא על יד על יד הכל לפי תנאו:

סעיף קטן ו

ומ"ש ועוד מה צריך תנאי כשאין עניים וכו' נראה מדבריו שהוא סובר שמ"ש הרמב"ם אם התנה שלא יתן וכו' שלא יתן לעניים קאמר ומפני כך הוקשה לו דמה צריך תנאי כשאין עניים והלא אין עליו חיוב וכו' ואם כן דעדיפא מינה הו"ל לאקשויי דאם אין עניים מצויים לו היאך אפשר לו ליתן להם. וא"ת דאפשר לו לחזור אחריהם א"כ גם הקושיא שהוקשה לו אינה כלום דאיכא למימר דהוצרך התנאי כדי שלא יתחייב לחזור אחר העניים אבל קושטא דמילתא דהאי שלא יתן דכתב הרמב"ם שלא יפריש הוא ואדסמיך ליה קאי שכתב אין שם עניים מפריש ומניח וקאמר שאם התנה שלא יפריש עד שימצא עניים א"צ להפריש: וטעמא דהרמב"ם שכתב שאם אין שם עניים צריך להפריש הוא מדאוקימנא בגמרא שכתבתי בסמוך תרי קראי חד לאמר ולא אפריש וחד לאפריש ולא אקריב וכ"כ הר"ן ז"ל: ומ"ש וכן אם התנה וכו' שיהיו הגבאים רשאים לשנותה או לצרפה בזהב הרי אלו מותרים פשוט הוא: כתב הר"ן ז"ל דאהא דאמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר הקשו התוספות מדתניא חייבי חרמין וכו' וצדקות ומעשרות כיון שעברו עליהם ג' רגלים עובר בבל תאחר ותירצו דההיא בדליכא עניים ולא מיחייב לאהדורי בתרייהו עד ג' רגלים ומדבריהם אתה למד דכל שעברו עליו שלש רגלים אפילו לא קיימי עניים גביה מחויב לאהדורי אבתרייהו והרשב"א הקשה עליהם ופי' דכי אמרינן דצדקה מיחייב עלה לאלתר בעשה הוא דקאמרינן אבל בבל תאחר בשלש רגלים תליא מילתא אפי' היכא דקיימי עניים וכן פי' ר"י מטראני ואני אומר לא כדברי זה ולא כדברי זה

דמידי דלא תלי במקדש כצדקה לא תלוי ברגלים כלל ומאי דתנינן צדקה בהדי הנך היינו לומר דבצדקה נמי קאי עלה בבל תאחר ומשום דרובא דמתני בברייתא תלוי במקדש ובעינן לבל תאחר דידהו שלש רגלים קאמר בכולהו כיון שעברו שלש רגלים דבצדקה נמי קושטא דמילתא הוא דכיון שעברו עליו שלש רגלים עובר בבל תאחר אבל אה"נ דלאלתר נמי מחייב עליו דהא קיימי עניים ולא תליא במקדש כלל: וכתב עוד הר"י בשם התוס' שהשיב ר"ת על הצדקות שאנו נודרים בב"ה או בבתינו כיון שאנו נודרים אותם לדעתינו ואילו היינו משלימין אותם לגיזבר היה הנודר נפטר בכך דמה לו עוד לעשות והגזבר אם ממתין עד שיבואו עניים הגונים מחלקה מעט מעט אינו עובר גם אנו מטעם זה אין לחוש אם הנודר משהא אותה בידו מפני שאנו נודרים לדעת שיהא הנודר עצמו כגזבר לחלקה לפי ראות עיניו ונראה שסובר ר"ת ז"ל דכי קאמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר ה"נ דמחייב לתת לב לאלתר לחלק לעניים לפי ראות עיניו ואם גמר בדעתו לקפוץ ידו מלתתו עכשיו מיד עובר בבל תאחר עכ"ל. וז"ל סמ"ג אומר ר"י שנדרי צדקה שאנו נודרים עכשיו אנו נודרים לדעת עצמנו ואנו כגזברים עליהם ואם אנו ממתינים עד שיבואו עניים הגונים אין כאן בל תאחר כ"כ סמ"ק בשם ר"ת: והמרדכי כתב שם בשם ר"ת שהמתנדב בבית הכנסת אינו עובר עד שיתבענו הגבאי דאין בידו לחלקה איהו ולא פסדי עניים ואם כשתבעו הגבאי מונע משכונו או מעות עובר לאלתר והביא ראיה לדבר שהנודר מותר לאחר עד שיתבענו הגבאי ואפי' שנה שלימה אמנם היכא שהגבאי אינו יודע שנדר ואם היה יודע היה תובעו מסתבר דחייב להודיע לגבאי דדוקא היכא דידע הגבאי לא עבר עד דתבע ליה משום דהואיל דיודע ואינו תובעו הרי אינו צריך ולא קיימי עניים דאי קיימי היה תבע ליה וכל היכא דלא ידע הגבאי שהוא חייב צדקה עבר הנודר דלא אודעיה לגבאי שיתבענו עכ"ל. וכ"כ גם בפ"ק דב"ב ובפ"ק דר"ה וכתב שם דהיכא שנדר לתת לעניים למי שירצה עובר עליו לאלתר דהא קיימי עניים ויש בידו ליתן להם דלאו כדי ליתן לגבאי נדר ואין לומר שאינו עובר משום שיכול לומר איני רוצה לאלו אלא לאחרים שיבואו דא"כ כך יפטור עצמו לעולם ומיהו היכא שנדר ליתן לפלוני לא עבר עד שיבא אותו פלוני עכ"ל : כתב רבינו בטור זה סימן ר"ג צריך כל אדם להתרחק מן הנדרים שלא ידור שום דבר עד שיעשנו ואפי' צדקה וכיוצא בזה אין טוב לידור אלא אם ישנו בידו יתן מיד ואם לאו לא ידור עד שיהיה לו ואם פוסקין צדקה וצריך לפסוק עמהם יאמר בלא נדר עכ"ל. והוא מדברי הרא"ש בפ"ק דנדרים: כתוב בהגהות מרדכי דב"ב בשם א"ז דבירושלמי משמע דכשחסר בכיס של צדקה צריך הגבאי ללות וכתב אבי"ה מדקרי לה הלואה ש"מ שנפרעין מכיס של צדקה כשימצא בו לאחר זמן וא"צ ליטול

רשות מהנותנין בכיס והאריך בדבר וכתב בסוף והוצרכתי להאריך כי יש מרבותינו מביאים ראיה מפ' כל הגט (גיטין ל.) שלא יחזור לגבות מן הכיס אם לא ברשות הקהל שנותנין בו ואין נ"ל עכ"ל. וכ"כ ג"כ בפרק כל הגט דיש מרבותינו שרצו לפסוק המלוה לתוך כיס לצדקה דלא יפרע עצמו מן הכיס אם לא בדעת הקהל ול"נ לראבי"ה: וכתב עוד בפ"ק דב"ב פסק ר"מ דהגבאי שאמר בעודו גבאי כך וכך הלויתי לתוך כיס של צדקה נאמן בלא שבועה אף לאחר שחלקוהו כיון דכך הוא דרך הגבאים שהם מלוים לתוך כיס של צדקה עד שיהא בכיס מעות ואדעתא דהכי מוקמינן להו: וכתב עוד שם גרסינן בירושלמי פ' כל הגט המלוה מעות לעני והעשיר אין מפרישין עליהם שאין מפרישין על האבוד וזכה העני במה שבידו ר' נחמיה אשאלון פריטייא לציבורא אתא עובדא קומי רבנין ואמר לית צבור כוליה עתיר לית ציבור כוליה מייט פירוש סומך על מקצת עניים שבהם שאין לחוש שמא העשירו כולם אבל אם זיכה לעני אחד ושוב ידע שהעשיר ויתר וזכה העני במה שבידו עכ"ל א"ז וכ"כ בעל התרומות בשער ס"ה בשם הרמב"ם ז"ל: וכתב עוד בשמו שאם מת עני נמי אע"פ שיש לו יורשים שירשו אינם חייבים לשלם כלום ואפי' נטל מהם רשות אינו מפריש על חלקן ע"כ: ודע דבסמ"ק כל הגט (שם) תניא ראב"י אומר המלוה מעות את העני בב"ד מפריש עליו בחזקת עניי ישראל העשיר העני אין מפריש עליו וזכה הלה במה שבידו ופירש"י הלוה זה אינו חייב לפרוע משלו שהרי הלוהו על מנת שלא יפרע ממנו והיכא דאמרינן דמפריש עליו בחזקת עניי ישראל פי' רש"י יפרישם לצרכם ויעכבם לעצמו ונראה מדבריו שמפריש בשביל עניי ישראל בכל מקום שהם אבל התוספות כתבו שאינו מפריש אלא בשביל עניי אותה העיר ואם אין עניים בעיר אינו מפריש כלל ואם יש עניי כותיים בעיר ואין עניי ישראל פלוגתא דתנאי הוא אם מפריש עליהם : וכתב עוד שם אדם שהצבור חפצים בו למנותו גבאי של צדקה יש לו לקבל על עצמו להיות גבאי כדאמרינן בירושלמי דפ"ב דפאה רבי יוסי עאל לכפרין בעא אוקים עליהון פרנסים פי' גבאי צדקה ולא קבילו עליהון עאל ואמר קומיהון בן בבי ממונה על הפקיע ומה זה שנתמנה על הפתילות זכה להתמנות בגדולי הדור אתם שנתמניתם על דמי נפשות לא כ"ש ר' חגי כד הוה מקירא פרנסא פי' גבאי צדקה הוה מטעין להו אורייתא לומר כל שררה מתורה ניתנה שנאמר בי מלכים ימלוכו: וכתב עוד שם גבאי צדקה אם העניים יחרפוהו אין לו לחוש כי יותר טוב לו ויותר זכותו גדול מכשמברכין אותו וכ"נ בירושלמי בפ"ק דב"ב: וכתב עוד שם דמדברי רא"מ בפירוש מסכת נדרים פרק פותחין אהא דקאמר התם שאני אומר כל הנופל אינו נופל על הגבאי תחלה ופי' הוא ז"ל כלומר אינו מוטל על הגבאי לפרנסו אלא הקרובים מחוייבים לפרנסו

ועליהם מוטל עשה דוחי אחיך עמך תחלה עד שיעיינו ב"ד אם אין ספוק לקרובם מוטל על הגבאי שמעינן דעני שיש לו קרובים עשירים שיכולין לפרנסו אין גבאי העיר חייבים לפרנסו אף ע"ג דקרוביו נמי נותנים בכיס וכיוצא בזה כתב הרשב"א בתשובה וכתבתי בסי' רנ"א: וכתב עוד שם פ' הדר (עירובין סג.) א"ר כהנא כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא אף לעולם מכאן שלא יתן אדם כל צדקותיו לקרובו אחד ולהניח שאר קרובים גם לא לאדם אחד ולא לשאר בני אדם: וכתב עוד שם המחלק צדקה צריך ליזהר שלא ירבה לקרובו יותר משאר בני אדם כההיא דפרק כל כתבי (שבת קיח:) דאמר רבי יוסי יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה ופירש"י שהמחלק מרבה לקרוביו וגוזל שאר עניים: כתב מהרי"ק בשורש ו' המניח מעות להרויח לת"ת וממנה אשתו עליהם לתת הריוח למי שתחפוץ והפקידה המעות ביד אחר אפי' הוא כר' חנינא בן תרדיון שלא כדין עשתה והביא ראיה לדבר דאין רצונו שיהא פקדונו אלא ביד אשתו והוא עברה על דעתו ואין כח במינוי שלה לפי הנלע"ד דכל היכא שהשליח משנה מדעת המשלח בטל השליחות מכל וכל ומיהו אם המתנדב מינה עליהם חבר עיר יכול החבר עיר להפקידם ביד מי שירצה:

סימן רנח

סעיף קטן א

המתפיס בצדקה הרי זה כמתפיס בנדר כיצד היה סלע של צדקה מונח לפניו וכו' בפ"ק דנדרים (ז.) בעי רב פפא יש יד לצדקה או אין יד לצדקה ה"ד אילימא דאמר הדין זוז לצדקה והדין נמי ההוא צדקה עצמה היא אלא כגון דאמר והדין ולא אמר נמי מאי והדין נמי צדקה קאמר או דילמא והדין לנפקא בעלמא קאמר ודיבורא הוא דלא אסקיה ולא איפשיטא וכתב הרא"ש דנקטינן לחומרא וכ"כ הר"ן בשם הרשב"א והרמב"ן וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהמ"ע אלא שבמקום מ"ש בגמרא דאמר הדין זוזא לצדקה והדין נמי כתב אמר הרי סלע זו כזו וכ"כ ג"כ רבינו ואין קפידא בזה שהכל אחד: כתב הרמב"ם הנודר צדקה ואינו יודע כמה נדר וכו' בפרק הנזכר. ולמדו מדתנן הכי בסוף מנחות (קו.) לענין נודר להקדש:

סעיף קטן ב

האומר תנו מאתים זוז או ספר תורה לבית הכנסת כו' עד יתנו לעניי אותה העיר תוספתא בפרק הגוזל ובפרק חזקת וכתבה רבינו עוד בטור ח"מ סימן רנ"ג. כתב המרדכי בפ"ק דב"ב נראה בעיני דהא דקאמר ינתנו לעניי אותה העיר כגון שהוא דר באותה העיר ולא תיקשי להיא דקתני מגילה (כז.) כשהם חוזרים מביאים אותה עמהם ומפרנסין בה עניי

עירם עד כאן לשונו: וכתב עוד על מעשה ביהודית שנפטרה ואמר רבי אליעזר ממיץ שנדרה שני דינרים לצדקה ולאחר פטירתה החזיק בשלה ולא רצה להחזיר ליורשיה אלא ליתן לצדקה והיורשים אומרים לא ידענו בזאת הצדקה כלום והשיב רבינו ירוחם שאין לו להרא"ם להחזיק בממון ודין מצוה לקיים דברי המת אין מוטל עליו כיון שלא השליטתו מתחלה לכך ואפילו יטעון רא"מ שהוא גבאי וידו יד עניים ורוצה לעכב הצדקה בידו ויתננה למי שמחלק הצדקות שנותנין בעירו אין נראה לי שיהיה לו כח לחלק צדקה זו לדעתו יותר מלדעת היורשים אפילו יש לו מגו להיות נאמן על ידו שנדרה צדקה זו ואע"ג דתניא האומר תנו ק"ק זוז לעניים ינתנו לעניי אותה העיר אין לו לכוף היורשים לתת לעניי אותה העיר כי כך מנהג שהרבה עשירים נפטרו בצרפת ובשאר מקומות והיו נודרין לצדקה דבר גדול ולא היו נותנין לעניי אותה העיר אלא מחלקין לכאן ולכאן שהדבר ידוע עכשיו שאין מתכוונין ליתן הכל לעניים מועטין שבאותו העיר אלא לעניי עולם הבאים לשם לגמרי ואם היו ישראל מרובים בעיר אחרת ועניים מרובים שם נראה לחלק להם יותר מעירם לפיכך אין לו להרא"ם להחזיק לחלק בממון אלא לחזור ליורשים ויודיעם שכך נדרה עכ"ל: וכתוב בהגהות מרדכי פ"ק דב"ב אחי ר' יחזקאל דע שעליך לשלם לזה העלם מעשר מעותיו שהלוו עבורו בטובת הנאה כי הוא מושבע להביאו אל בית האוצר הואיל ומחצית השכר שלו ע"כ: כתוב בתשובה להרמב"ן סימן רס"ח ראובן קנה מטובי העיר גן סמוך לב"ה והתנה בשטר המכר שיתן קיתון שמן למאור בכל שנה ואחר כך נפלה מחלוקת בין בני העיר שי"א שינתן לב"ה הסמוך לגן וי"א שינתן לב"ה היותר גדול שבעיר והלוקח אומר לתתו למאור בית המדרש נראה דינתן למאור בית הכנסת דבלשון בני אדם סתם מאור הוא לב"ה ויתחלק בין ב' הבתי כנסיות לפי הראוי להם הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו : כתב הרשב"א שאלת ש"מ שצוה לתת מנכסיו אלף דינרין ביד אפוטרופסין שיחלקו פירותיהן לעניים ושאלוהו אם רצונו שיהיה רשות בידם לחלקם בין לעניי העיר בין לעניי עולם ואמר בבקר נתיישב בדבר ולא הספיק תשובה כל מי שאומר סתם תנו מנה לעניים אין במשמע אלא עניי עירו וכן שורת הדין האומר תנו מנה לעניי עירי נותנין לכל עניי העיר חלק כחלק כאומר תנו מנה לבני עירי או לבני פלוני שיזכו כולם בו בשוה ועכ"ז לא ראיתי באחד ממקומותינו שנהגו כן אלא הגבאין או האפוטרופסים נותנין למקצתן ולמקצתן לא ומרבים לאחד וממעטים לאחד וכן ההקדשות שעושין סתם מחלקין כרצונם בין למקצתם בין לכולם בין לעניי עירם בין לעניי עיר אחרת ולפיכך נראה שכל המקדיש לא שיחלקו בשורת הדין הקדיש אלא כפי הנהוג בשכבר ראה שהקדישו המקדישין שלפניו שנהגו כן הגזברים וכ"ש זה

שלא גמר הסכמתו מתוך אונסו ובודאי כיון שגילה דעתו ע"י שאלה שעדיין יתיישב בדבר אין זה כמקדיש סתם שאנו אומדים דעתו שאינו מכוין אלא לעניי עירו וע"כ נ"ל בנדון שלפנינו שיכולין האפוטרופסים לחלק מהם לכל עניים שיראה בדעתם שהוא מן הראוי ליתן להם וכ"ש במקום שיש אומדן הדעת גדול שהוא רוצה בכך אם יחלקו מהם לעניים שהם קרוביו: וכתוב במרדכי פ' בני העיר נשאל ר"מ על אחד שאמר אם אשחוק בקוביא אתן ה' זקוקים לצדקה ועבר על נדרו ואומר ליתנם חוץ לעיר נ"ל דבר פשוט שיתנם בעירו והביא ראיות לדבריו:

סעיף קטן ג

אמירת אדם לגבוה כמסירתו להדיוט משנה בפ"ק דקידושין (כח:)

סעיף קטן ד

ומ"ש לפיכך מי שנודר צדקה א"א לו לחזור בו כן העלה הרי"ף בר"פ שור שנגח ד' וה' דהא אמרינן בפיך זו צדקה אלמא בדיבור מחוייב הוא ולאפוקי ממאן דבעי למימר דאי יהיב מידי לעניים באמירה ובעי למיהדר ביה מצי הדר ביה וכן דעת התוס' והרא"ש והמרדכי כדעת הרי"ף וגם המרדכי כתב בשם אבי העזרי דנראה כדברי הרי"ף וגם ר"י כתב אם נדר לעשות צדקה אפילו למ"ד דנדר בלשון שבועה אינו כלום כשאוסר עצמו על החפץ לענין צדקה מועיל דבפיך זו צדקה כך פשוט ומוכח בכמה דוכתי עד כאן לשונו: וכתב הרשב"א בתשובה על דברי הרי"ף דאף ע"ג דממון שאין לו תובעין הוא דכי תבע ליה האי עני אומר לעני אחר יהיבנא מש"ה חיובי מחוייב לשמים ליתן משום בפיך זו צדקה: ב"ה וכתב עוד בתשובה דלא אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט בהקדש עניים שאינם אלא כמקבלי מתנה ויכול לחזור בו וראייה מההיא עובדא דפרק שור שנגח (בבא קמא לו:) דאמר רב יוסף אנן יד עניים אנן דאלמא דהקדשו אינו כלום אא"כ הקנה באחד מדרכי הקניות ואם באו עדים עכשיו שקנו מיד של ראובן ההקדש ולא אמרו כן בבית דין תחלה אינם נאמנים שלפי מה שהעידו על אותו הקדש תחלה אין לו קיום כלל כמו שאמרנו ועכשיו הם מוסיפים ואומרים שיש לו קיום כעדות אחרת דמי וכן אם המקדיש עשה שליח ליתן לכל מי שירצה אינו יכול להעיד דנוגע בעדות הוא דטובת הנאה ממון וכ"ש כאן דמוכחא מילתא שרוצה לתתו מן ההקדש אבל הקדש בדק הבית אינו כן שאני סבור דכל מקדיש שדהו לבדק הבית מעכשיו ולאחר מיתה או מעכשיו ולאחר ל' יום לא אמר כלום משום דכל כה"ג גופא קני מהיום ופירות לאחר מיתה אבל לגבוה והקדש אי אפשר לומר כן לפי שא"א שאילן של הדיוט יונק משדה הקדש אא"כ שייר מקום היניקה והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן ה

ומ"ש וה"מ בלא שאלה אבל אם מתחרט ומוצא פתח לנדרו י"א שנשאל לחכם ומתירו כל זמן ש הוא תחת ידו וכו' כן נראה מדברי הרא"ש שכתב בתשובה כלל י"ב וז"ל מה

שקשה לך על פר"י שפירש דנדר לעניים יש לו התרה לא ידענא מה קשה ליה למר אפילו נדר להביא קרבן יכול להתיר נדרו כל שכן אם נדר לעני שיכול להתיר נדרו:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ומיהו אם הוא מקדיש או נדר דבר שאינו בידו כגון שיש לו חוב על אחד וכו' אינו כלום בפ' קמא דבבא מציעא (ז.) אמר רב נחמן כל ממון שאינו יכול להוציאה בדיינים והקדישו אינו קדוש ואקשינן הא יכול להוציאו בדיינים והקדישו קדוש והאמר רבי יוחנן גזל ולא נתייאשו ממנו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו ואוקימנא להא דרב נחמן במקרקעי דכי יכול להוציאו בדיינים ברשותיה קאי וכתב בנ"י בשם הר"ן דמכאן נראה ברור שאין אדם יכול להקדיש מלוה בשטר שיש לו אצל חבירו דהא ליתיה ברשותיה ומחוסר גובייא וכתב הרי"ף ומטלטלין נמי דקא אמרינן ואע"פ שהוא יכול להוציאו בדיינין והקדישו אינו קדוש ה"מ היכא דכפריה דצריך להוציאו בדיינין אבל היכא דאית ליה פקדון גבי חבריה וכי תבע ליה מיניה יהיב ליה ניהליה כמקרקעי דמי דקי"ל דפקדון ברשותא דמריה הוא וה"נ אתמר משמיה דגאון עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' ערכין וכ"כ הרא"ש והר"ן וכתבו עוד דכן מוכח בפרק הספינה (בבא בתרא פח.) גבי ההוא גברא דאייתי קרי לפום נהרא :

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל אם אומר חוב שיש לי על פלוני כשיבא לידי אקדישנו או אתננו לצדקה חייב להשלים דבריו וכו' כן כתבו התוספות והרשב"א והרא"ש והמרדכי בר"פ שור שננח ד' וה' וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות ערכין ופרק כ"ב מה' מכירה ונתן טעם משום דכתיב ככל היוצא מפיו יעשה וכתב עוד הרא"ש בתשובה כלל י"ג וז"ל אם אמר קרקע זה לכשאקננו יהיה הקדש אינו כלום שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם אבל אם אמר לכשאקננו אז אקדישנו ואתננו להקדש הוי עליו נדר וצריך לקיים נדרו עכ"ל וכתב רבינו תשובה זו בטור ח"מ סימן ריי"ב ועיין לקמן בסמוך שחזרתי וכתבתי תשובה זו:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואפילו האומר חוב יש לי ביד פלוני יהיה לצדקה אם אומר כן בפני הגבאי ובפני בעל חוב וכו' בר"פ שור שנגח ד' וה' (בבא קמא לו:) ההוא גברא דתקע לחבריה וחייבוהו סלע מדינה אמר ההוא גברא לא בעינא ניתבוהו לעניים הדר ואמר ניתבוהו ניהלי א"ל כבר זכו ביה עניים ואם על גב דליכא עניי הכא אנן ידא דעניים אנן ופי' רש"י אנן יד עניים אנן רב יוסף הוה גבאי וכתב הרי"ף דהא דאיצטריך רב יוסף למימר אנן יד עניים אנן היינו משלו דההוא פלגא דזוזא לאו ברשותיה הוה קאי דהא לא אתא לידיה ומש"ה א"ל יד עניים אנן דלא גרע מהדיוט דקני במעמד שלשתן וכ"נ מדברי

התוס' והרא"ש ז"ו וכתבו עוד ור"ח פי' שלא היה רוצה לחזור בו מן הצדקה אלא היה רוצה ללוותם ולשלם אחר כך ואמר ליה רב יוסף יד עניים אנן וזכינן בו במעמד שלשתן אמרינן בפרק קמא דערכין (דף ז.) האומר סלע זו לצדקה עד שלא בא ליד גבאי מותר לשנותה משבאת ליד גבאי אסור לשנותה ואף על פי שהמרדכי כתב דלא נראה ליה האי פירוש דנהי דמעמד שלשתן מהני דלא מצי למיהדר ביה מיהו למיחשב כאילו בא ליד גבאי ואסור לשנויי לא מהני מכל מקום מדברי התוספות נראה שדברי ר"ח אמת וכן כתב הרא"ש ז"ל: כתב רבינו ירוחם אהא דאמרינן אף על גב דלא קיימי עניים יד עניים אנן דאדם חשוב או טובי העיר הוו יד עניים ונראה מדבריו שאף על פי שאינם גבאים וכן מוכח בגמרא מדמייתי עלה הא דאמר רב יהודה ר"ג וב"ד אביהם של יתומים הם: כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ג אדם שקנה קרקע ע"ד שיעשנו הקדש ולא הוציא מפיו כלום הוי דברים שבלב ואמר שמואל בפ"ג דשבועות (כז:) גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו אף על גב דכתיב כל נדיב לב עולות הא אמרינן חולין מקדשים לא ילפינן והאידנא כל הקדש שלנו חולין הוא שאין עתה הקדש לבדק הבית ואינו אלא צדקה הלכך צריך להוציא בשפתיו ע"כ וכתב רבינו תשובה זו בטור ח"מ סימן רי"ב: ב"ה וכן פי' הרב אלפס והתוס' והרא"ש בפרק שור שנגח והרמב"ם בפרק שמיני ממתנות עניים: אבל המרדכי כתב בפ"ק דב"ב דמדאמרינן בפ"ג דשבועות גמר בלבו מנין ת"ל כל נדיב לב ור"פ האיש מקדש (קידושין דף מא:) פריך סתמא דתלמודא אקדשים ותרומה מה להנך שכן ישנו במחשבה פסק בתשובת הגאון שהגומר בלבו ליתן צדקה חייב כאילו הוציא בפיו ואף ע"ג דבפ"ג דשבועות קאמר דתרומה וקדשים שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדיו פי' רש"י בתשובה דצדקה כנדרים ונדבות דמיא הלכך גמר בלבו ליתן צדקה חייב כאילו הוציא בפיו עכ"ל. ומהרי"ק בשורש קס"א כתב שהרא"ש בתשובה הנזכר תופס כר"י ושר"ת חולק וסובר שאין צריך להוציא בשפתיו וכן דעת הר"פ בהגהת סמ"ק וגם הרא"ש עצמו בפרק קמא דתעניות כתב דגבי צדקה מועיל גמר בלבו ולפיכך הסכים מהרי"ק ז"ל לפסוק דגבי צדקה מועיל גמר בלבו: כתב עוד הרא"ש בתשובה כלל י"ג ראובן שהכה את שמעון ועל פי תקנת העיר נתחייב ליתן מאה זהובים בקנס ואמר שמעון איני חפץ בקנס אלא יהא לתלמוד תורה ושוב פייסו ראובן עד דאיפייס ונתרצה לו ומחל הקנס היינו כהך עובדא דיד עניים אנן ואינו יכול לחזור וכ"ש לפר"ח דלא היה רוצה לחזור בו אלא ללוות ולפרוע וכן כתב ר"י בשם הר"ר דוד כהן וז"ל המכה את חבירו או חרפו בענין שחייב לפי תקנת העיר מאה זהובים ואמר שיהיו לת"ת או לצדקה או להקדש ואח"כ מחל לו שפייסו נראה דיד עניים אנן ונתחייב וזכו העניים ואינו יכול למחול

עכ"ל ומיהו כתב קודם לכן דאסמכתא שייכא נמי בדבר מצוה ויש ג' חילוקים בדבר. אחד אם התנה לדבר הרשות כגון שאמר אם לא אלך למקום פלוני אשב בתענית או אתן כך לצדקה הויא אסמכתא כיון שהליכה היתה דבר הרשות. ב' אם התנה לדבר מצוה כלומר לזרז עצמו אם לא אעשה מצוה פלוני אתן כך לצדקה או אשב בתענית מועיל ולא הוי אסמכתא. ג' אם התנה להציל עצמו מצרה כגון יעקב (בראשית כ"ח:כ') אם יהיה אלהים עמדי או כיוצא בזה מועיל ולא הוי אסמכתא וכן הסכימו המפרשים ומין האחר שכתב דהוי אסמכתא אם חייב עצמו בקנין בשטר חוב אין בו משום אסמכתא דאמירתו לגבוה הוא בכל יפוי כח שיכול לעשות להדיוט כ"כ הרמ"ה וכן להקדש עד כאן לשונו:

ב"ה ובתשובה להרמב"ן סימן קפ"א כי המקדיש בלשון אסמכתא קנה הקדש והביא ראיה לדבר וז"ל תשובת הריב"ש בח"ב סימן רפ"א נראה בעיני שהוא פטור מן הקנסות של ממון לפי שלא נתחייב בקנין ועוד שאף בקנין לא היה מועיל לדעת הרמב"ם לפי שהוא אסמכתא אא"כ בקנין ובמעכשיו או שקנו בב"ד חשוב ובמתפיס זכיותיו כמ"ש בפי"א מהל' מכירה ואף במה שנתחייב לעניים כיון שהוא אסמכתא אין כאן חיוב ואע"פ שהרמב"ם כתב בפכ"ג מה' מכירה שאפי' בדבר שלא בא לעולם שאין אדם יכול להקנות להדיוט אדם מקנה להקדש או לעניים היינו מחמת שהוא נדר וחייב לקיים דברו אע"פ שאין הקנין מועיל כיון שבלב שלם נדר אבל בכאן שלא נדר בלב שלם שבשעת הנדר לא היתה כוונתו שיצחוק ויעבור על שבועתו ויתחייב בקנס א"כ אף לעניים אינו חייב ליתן וגם שבכאן לא אמר זה שיתן לעניים שנאמר יש לו לקיים נדרו אלא אמר בקנס כך וכך למלך כך וכך לעניים ובלשון זה דין העניים כדין ההדיוט וכל שהדיוט לא זכה מחמת שהוא אסמכתא העניים לא זכו עכ"ל:

וכתב הרא"ש עוד שם על ראובן שנתערב עמו שמעון שאם לא יבא לב"ד לזמן שיתחייב ראובן אלף זוז להקדש בקנין בשטר חוב גמור אם לא קיים התנאי חייב ראובן לפרוע דאמירה לגבוה הויא ככל יפוי כח שיכול הדיוט לעשות לחבירו כמ"ש הר"מ בתשובה ע"כ: ותשובת הר"מ שהזכיר הרא"ש היא בפרק שור שנגח ד' וה'. ומטעם זה דאסמכתא קניא בצדקה והקדש וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן קפ"ג שהמקדיש בלשון אסמכתא קנה הקדש ואף על פי שבהגהות אשיר"י פרק זה בורר כתוב דאסמכתא לא קני בצדקה כבר הכריע מה"ר איסרלן בכתביו כדברי מהר"מ וז"ל בסימן נ"ג אשר שאלתני על מי שנדר לצדקה באסמכתא כגון שאומר אם לא אעשה או אם אעשה דבר פלוני אתן כך וכך לצדקה אי אזלינן בתר דעת מהר"ם שפוסק בתשובה פרק שור שנגח ד' וה' ופרק בני העיר במרדכי דמהני אסמכתא לצדקה או בתר דעת מהרי"ח שפסק בהגהות אשר"י פרק זה בורר דלא מהני והן הן דברי התוס' נראה דסוגיא דעלמא בתר מהר"ם אזיל ובפשיטות דרך ומנהג הוא שהגבאים תובעין על מי שמעמיד על עצמו בכה"ג קנסות לצדקה וכ"נ מתשובת ה"ר יעקב כ"ץ ואף הגאון בתשובה סבר כמהר"ם כדאיתא במרדכי פרק שור

שנגח ד' וה' עד כאן: כתב רבינו בח"מ סימן כ"ו בשם בעל התרומות על לוה שחייב עצמו בקנין כך וכך לילך לדון עם המלוה בדייני עכו"ם הקנין אינו כלום שאינו אלא קנין דברים וכמו שהקנין אינו כלום גם הקנס שהתנה על עצמו בשביל הקנין אינו כלום אלא שאם התנה על עצמו להתחייב כך וכך לעניים או לב"ה מודיעין אותו שחל הנדר עליו ואומרים לו עליך ליתן מדעתך מה שפסקת על עצמך כי זהו כמו נודר שאם לא יחלל שבת שיתן לעניים מנה שהוא חייב לשמור את השבת וליתן מנה לעניים בקיום מצוה חייב באותו מנה אבל אין ב"ד מחייבין אותו עכ"ל ובכתבי מה"ר איסרלן סימן קע"ג כתוב אשר שאלתני על דבר קנין סודר שנעשה בין איש לאשתו שיעשו גירושין וגם העמידו קנסות על ככה נראה לפקפק אהאי קנין סודר שהקנה הבעל לאשתו שיגרשנה כיון דאין שם קנין חל כדאיתא במיימון פ"ה דמכירה י"ל דאף על הקנס אינו חל כיון דבקנין אחד נעשה הוי כמו קני את וחמור דמספקא לן פרק מי שמת (בבא בתרא דף קמג.) ע"ש: כתוב בת"ה סימן שי"ב ראובן שתקע כף עם שמעון ולוי להחליף עמהם כל אשר לו בעד כל אשר להם וגם קבלו עליהם קנס לצדקה משני הצדדין לקיים עליהם החילוף הנזכר ואח"כ בקש ראובן לחזור ונתפייס לו שמעון והגבאי צדקה תובעים מהם הקנס יראה דאם נתפייסו כולם ואין אחד תובע את חבירו אין בתביעת הגבאים כלום וכן נשאל אחד מהגדולים על איש ואשה שקבלו עליהם חרם לעשות גירושין והעמידו קנסות להקדש על ככה ונתפייסו אח"כ להיות ביחד ותובעים הקהל הקנסות והשיב דפטורים משום דלא העמידו הקנסות אלא משום דלא יעכבו זה את זה וכיון שאין אדם תובע את חבירו מה לקהל עליהם שהרי נתקיימו דבריהן והביא ראיות לדבריו: כתב רבינו ירוחם י"א דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה לפיכך אם נשבע ליתן כך לצדקה יכול ליתנה ע"מ להחזיר ואינו נ"ל שכבר זכו בה עניים כמ"ש כבר למעלה עכ"ל: כתב המרדכי בפ"ק דב"ב בירושלמי אמרינן אמר ליתן לחבירו מתנה מרובה מותר לחזור בו הדא דתימא לעשיר אבל לעני נדר פירוש הוי כנודר לצדקה ואסור לחזור בו וכתב עוד על זה ודוקא שיש בידו בשעת נדר כפי מה שנדר ליתן לצדקה אבל אין בידו כפי מה שנדר נראה שאין הנדר חל עליו ומצי לחזור וראיה מפרק שור שנגח ד' וה' (בבא קמא לו:) ההוא גברא דתקע ליה לחבריה וכו' עכ"ל . ונראה לי דאין ללמוד משם אלא לאומר דבר פלוני יהא הקדש שאם הוא מטלטלין דכפריה וכיוצא בהם לא אמר כלום לפי שאינו בידו אבל אם נדר ליתן כך וכך לצדקה אע"פ שבשעת הנדר אין בידו כלום חייב ליתן וכמ"ש בשם הפוסקים ז"ל: כתוב בהגהות אשיר"י פרק יש נוחלין אם אמר חפץ פלוני אני נותן להקדש או לצדקה בכך וכך אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אע"פ

שישוה יותר אין יכול לחזור בו אבל אם ההוא שעתא לא היה שוה יותר ואח"כ הוקר יכול לחזור בו כיון שלא משך ולא נתן הכסף עכ"ל:

סימן רנט

סעיף קטן א

האומר סלע זו לצדקה וכו' בספ"ק דערכין (דף ו') אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב האומר סלע זו לצדקה מותר לשנותה בין לעצמו בין לאחר בין אמר הרי עלי בין אמר הרי זו ופירש"י והתוספות דלשנותה היינו ללוותה ולאחר פירש"י להלוותה לחבירו. והביאו הרי"ף והרא"ש מימרא זו בפ"ק דב"ב וכתב שם הרא"ש דלדעת ר"ת שמתיר לשנות קופה לכל מה שירצו אפי' לדבר הרשות הא דאמר רב נחמן משבאת ליד גבאי אסור לשנותה ה"מ גבאי אבל צבור יכולין לשנות וגבאי נמי דוקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר לשנותה כדמשמע בפ"ק דערכין ותימא כיון שמפרש משבאת ליד גבאי אסור לשנותה היינו דבר רשות א"כ היכי מצי למימר עד שלא באת ליד גבאי מותר לשנותה לדבר הרשות הא אמרינן בפיך זו צדקה וא"א לחזור וי"ל דה"ק עד שלא באת ליד גבאי מותר לשנותה פי' לחזור ולפרוע אבל לשנותה לדבר מצוה מותר אפי' לא יפרענו עוד עכ"ל ויש לתמוה על רבינו למה לא כתב דלאחר נמי שרי להלוותה עד שלא באת ליד גבאי כמפורש במימרא זו וכן יש לתמוה על הרמב"ם שהשמיטו שכתב בפ"א מהמ"ע וז"ל אחד האומר סלע זו צדקה או האומר הרי עלי סלע לצדקה והפרישו אם רצה לשנותו באחר מותר ואם משהגיע ליד הגבאי אסור לשנותו עכ"ל ושמא י"ל דהרמב"ם מפרש דבין לעצמו בין לאחר פירושו בין שיפרע הסלע עצמו או שיפרע אחר תמורתו והכי מוכח לישניה דהרמב"ם שכתב אם רצה לשנותו באחר מותר. והיה נראה עוד מדקדוק לשון הרמב"ם שהוא מפרש דמותר לשנותה לא ללוותה ולא להלוותה קאמר אלא להחליף סלע זה של צדקה באחר שהוא נוטל סלע זה ומניח מיד אחר תחתיו ונ"מ אף ע"פ ששניהם שוים בדמים שמטבע של סלע זה צריך לו יותר כגון אם הוא צריך ליתנו לבני מקום שהוא יוצא שם יותר בריוח מחבירו אלא דלפ"ז הא דקאמר בין לעצמו בין לאחר אינו מתיישב. כתב הכלבו משבאת ליד גבאי אסור לשנותה וללוותה ולא הגבאים יכולין לשנותה לדמי הקהל והרי"ף כתב מיהו אם פי' הנותן העני למי יתן אסור לשנותה לעולם: ב"ה וז"ל רבינו ירוחם סלע זו לצדקה עד שלא בא ליד גבאי מותר לשנותה התוספות פירשו כדי לתרץ דעתם שאמרו שיכולים לשנות בכל מה שירצו שזה מיירי ביחיד שנדר צדקה בעת צרה שאין דעתו לקופת ציבור אלא שתנתן לעניים מיד א"נ ביחיד שהקדיש ממון לחלק לעניים בכל

שנה דבכי הא ודאי אין יכולין לשנותה שלא נדר על דעתם ועוד דוקא גבאי אבל ציבור יכולין לשנותה ואפי' גבאי יכול לשנותה לדבר מצוה:

סעיף קטן ב

וכתב א"א הרא"ש ז"ל שצדקו' שהתנדבו לצורך בהכ"נ או לצורך בית עלמין יכולין בני העיר לשנותה וכו' אפי' אם הבעלים מעכבים וכו' בתשובה כלל י"ג סימן י"ד והביא ראיה לדבר וכבר כתבתי בסימן רנ"א שגם הר"מ השיב שאין לנותן יותר כח במעות שהתנדב וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן רס"ח:

סעיף קטן ג

ולענין מ"ש אבל לא מת"ת לצורך ב"ה כתב מהרי"ק בשורש קכ"ח דכן משמע בתשובות הרשב"א וכתב הוא ז"ל נלע"ד דהתם בדלא ספקי אנשי הקהל לתרוייהו ואם יתנו המעות לצורך ב"ה יתבטל הת"ת אבל היכא שאין המצוה האחרת בטלה כגון נדבה לשמן למאור דבלאו הכי הצבור ידליקו מה שיש להם ולא יתרבה המאור מפני נדבתו של זה פשיטא שהוא מותר לכ"ע כדפרישית מתוך ההיא דערכין ומ"מ אם כוונת הנודר להרבות במאור לב"ה יותר על הנרות שהצבור מדליקין בזה צריך להתיישב די"ל דבכי האי גוונא אסור לשנותו מתוך תשובת הרא"ש והרשב"א דבסמוך והאריך בדבר ובסוף העלה דאף אם המאור מתרבה ומדליקין בריוח יותר מפני נדבתו של זה מ"מ אם לא יחסר המזג מכדי הספוק אף בלא נדבתו של זה נלע"ד דיכולין נמי לשנותה:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם רצה הגבאי לצרף המעות וכו' בפ"ח מהמ"ע:

סעיף קטן ה

ומ"ש היה לעניים הנאה בצירוף המעות ביד גבאי בנוסחת הרמב"ם שבידי כתוב בעיכוב המעות ומה שסיים וכתב הרי הגבאי מותר ללוותם ולפורעם כו' הם ג"כ דברי הרמב"ם והוא מבואר בגמרא דבספ"ק דערכין אהא דאמר רב נחמן משבאת ליד גבאי אסור לשנותה מקשה איני והא ר' ינאי יזיף ופרע ומשני שאני ר' ינאי דניחא להו לעניים דכמה דמשהי מעשי ומייתי להו ופירש"י ר' ינאי גבאי עניים הוה ויזיף מעות הצדקה לצרכו ופרע דכמה דמשהי ר' ינאי דלית ליה זוזי למפרע ניחא להו לעניים דמעשי ר' ינאי לציבורא ואמר דלית ליה מעות לחלק לעניים וכופה אותם לצדקה ואיכא רווחא לעניים. ומ"ש שהצדקה אינה כהקדש שאסור ליהנות בו פשוט שם בגמרא: ומ"מ איני יודע בענין הא דר' ינאי מה צורך היה לו ללוות מעות צדקה כדי לכוף הצבור באמרו דלית ליה מעות הלא אפי' בלא שילוה אותם היה יכול לומר לציבור שאין לו מעות ולכופם על ידי כך לעשות צדקה ואפשר שע"י שכשיהיה לוה אותם היה כופה לציבור

לעשות צדקה הוה ניחא להו לעניים לעשות לו נחת רוח שילוה אותם לעצמו א"נ לא היה רוצה להוציא שקר מפיו לומר שאין לו אם היה לו:

סעיף קטן ו

יחיד שהתנדב נר או מנורה לב"ה אם נשתקע שם בעליה מעליה וכו' עד אסור לשנותה אפי' לדבר מצוה בספ"ק דערכין (שם:) ופירש"י נר קרישו"ל של כסף ויהיב טעמא אמאי בעובד כוכבים כל זמן שלא נשתקע שם בעליה מעליה אסור לשנותה אפי' לדבר מצוה משום דעובד כוכבים פעי כלומר צועק למה שיניתם מה שנתתי והרמב"ם כתב בפ"ח מהמ"ע שמא יאמר העובד כוכבים הקדשתי דבר לב"ה של יהודים ומכרוהו לעצמן. וכתב הרא"ש ע"ז בתשובה כלל י"ג סימן י"ד אבל ישראל ציית לדברי חז"ל ומאחר דמן הדין שינוהו לא פעי ואף אם יש ישראל דלא ציית לדברי חכמים ופעי על תקנתן לא חיישינן לפייעתו מדלא מצינו בגמרא איסור שינוי אלא בעובד כוכבים דוקא משום דפעי ואיכא חילול השם אבל ישראל שאינו ציית לדברי חכמים ליכא חילול השם בזה עכ"ל . וכ"כ מהרי"ק בשורש קכ"ג בשם תשובת הרשב"א: ובשורש קכ"ח כתב בשם תשובת הרשב"א דהא דאמרינן בערכין ישראל שהתנדב נר או מנורה וכו' היינו דוקא בשיש נרות ומנורות כדי הצורך לב"ה אבל אם אין ספוק אין הצבור רשאים לשנות. ותשובת הרשב"א באורך אכתוב בס"ס זה: וכתבו התוס' בפ"ק דב"ב (ח.) אהא דמשמע התם דאין מקבלין צדקה מן העובד כוכבים ורבה ורב יוסף דקבלו מאמיה דשבור מלכא משום שלום מלכות הוא דקבלו והא דקבל מההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא בפ"ק דערכין אף ע"ג דהתם לא היה שלום מלכות התם טעמא משום דהוי כמו קרבן ואמרינן איש איש לרבות עובד כוכבים שנודרים נדרים ונדבות כישראל עכ"ל: ומצאתי כתוב על דברי התוס' נ"ל מדקא מדמי שרגא לקרבן ש"מ ישראל שהמיר ונתן שעוה להדליק נר בב"ה אין מקבלין ממנו דאמרינן מכם ולא כולכם להוציא את המומר ע"כ כתב המרדכי בפ"ק דב"ב דהא דתניא בפ"ק דערכין ישראל שהתנדב מנורה או נר לב"ה אסור לשנותה פי' ר"מ צ"ל שכבר נשתמש בהם והדליקו בב"ה דאי לא הדליקו בהם אפי' לדבר הרשות מותר לשנותן לדידן דקי"ל הזמנה לאו מילתא היא ונהי דהנודר אינו יכול לחזור בו ולעכבו לעצמו משהקצהו להדליק בו לבית הכנסת דנעשה נדר ודאי איהו מיבעי לקיים נדרו ולמיתביה לבית הכנסת ומשנתנו לב"ה רשאים הצבור לשנותו אפי' לדבר הרשות וכ"כ גם בפרק בני העיר:

סעיף קטן ז
ואהא דאמרינן דלדבר מצוה מותר לשנותו כתב אפי' לדבר מצוה דפחיתא מינה דדוקא גבי תשמיש קדושה אמרינן פרק נגמר הדין (סנהדרין מח:) מעלין בקדושה ולא מורידין ולא לגבי תשמישי מצוה :

סעיף קטן ח
כתב הרמב"ם עובד כוכבים שהתנדב לצורך ב"ה אין מקבלין ממנה לכתחילה וכו' עד סוף הסי' בפ"ח מה' מ"ע אלא שיש בו תוספת דברים שכתב גבי מתנדב לצורך בדק הבית אם היה הדבר מסויים כגון קורה או אבן מחזירין לו כדי שלא יהא להם דבר מסויים במקדש שנאמר לא לכם ולנו אבל לב"ה מקבלים מהם לכתחילה וכו' והשמיט רבינו לשון זה משום דלא נפקא לן מינה מידי בזמן הזה ובמקום מ"ש רבינו שמא בלבו יחשוב לעבודת כוכבי' כתוב כנוסחת הרמב"ם שבידי שמא לבו לשמים ונראה שכתב כן הרמב"ם מדגרסינן בסוף פרק קמא דערכין (ו.) תני חדא עכו"ם שהתנדב נדבה לבדק הבית מקבלין הימנו ותניא אידך אין מקבלין אמר רבי אילעא אמר רבי יוחנן לא קשיא הא בתחילה הא בסוף דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן בתחילה אפי' מים ומלח אין מקבלין מהם בסוף דבר המסויים אין מקבלין דבר שאינו מסויים מקבלים והוא זכרונו לברכה מפרש דהא בתחילה הא בסוף הכי קאמר הא דקתני אין מקבלים היינו לכתחילה והא דקתני מקבלים היינו בסוף כלומר אחר שקבלו מהם אין מחזירים להם דלעכבה בידים קרי מקבלים וכן הא דקתני בסוף דבר המסויים אין מקבלים וכולי היינו לומר דאף על פי שכבר קבלו מהן אם הוא דבר המסויים אין מקבלים מהם כלומר עושים שאותה קבלה לא תהיה קבלה דהיינו שמחזירים להם ואם הוא דבר שאינו מסויים מקבלים מהם כלומר מעכבים אותו בידם ובזה נתבאר מ"ש לענין בדק הבית אלא שעל מ"ש דדבר מסויים היינו כגון קורה או אבן קשה דבגמרא בעי ה"ד דבר מסויים אמר רב יוסף כגון אמה כליא עורב ומשמע דדוקא בכגון אמה כליא עורב הוא דהוי דבר מסויים אבל כגון קורה או אבן לא ושמא י"ל שהוא ז"ל מפרש דקורה או אבן הוי דבר מסויים בודאי וכי בעי ה"ד דבר מסויים היינו לומר דבאיזה מקום יהא קבוע אותו אבן או קורה דלחשוב קבוע במקדש דבר מסויים ויצטרך להחזירו להם ואמר רב יוסף דאפי' אמה כליא עורב שאינו אלא תשמיש למקדש חשיב קבוע במקדש דבר מסויים:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל לב"ה מקבלין מהם לכתחילה נראה דהיינו מדאמרינן התם שעזרק טייעא אינדב שרגא לבי כנישתא דרב יהודה ומשמע התם דקבלוה מיניה. ומ"ש והוא שיאמר בדעת ישראל הפרשתי אותו נראה דהיינו מדמייתי התם ברייתא דתני עובד כוכבים

שהתנדב קורה ושם כתוב עליה בודקין אותו אם אמר בדעת ישראל הפרשתי יגוד וישתמש במותר ואם לאו טעונה גניזה חיישינן שמא בלבו לשמים ומסיק עלה ה"ה דאפילו אין שם כתוב עליה בעיא גניזה והא קמ"ל דאע"ג דשם כתוב עליה יגוד וישתמש במותר וסובר הוא ז"ל דהא ברייתא במתנדב לב"ה היא דאילו מתנדב לבדק הבית הא אמרת דבר המסויים אין מקבלים מהם ופירש הוא ז"ל דקורה הוי דבר המסויים ופי' ג"כ דאם קבלו מהם מחזירין להם והיכי קתני ישתמש במותר או טעונה גניזה הילכך ע"כ לומר דבמנדב לב"ה הוא וה"פ אם אמר בדעת הישראל הפרשתיה יגוד וישתמשו בב"ה במותר דדעת ישראל המתנדב לב"ה כך הוא שישתמשו בבית הכנסת באותו דבר שמתנדב ואם לאו טעונה גניזה שמא בלבו לשמים כלומר שמא היה בלבו שתקרב למקום כלומר שתמכר ויקחו מדמיה קרבן להקריבו לשמים הלכך טעונה גניזה זהו הנ"ל בכוונת הרמב"ם ז"ל ורבינו הוקשה לו על דברי הרמב"ם שכתב ואם לאו טעון גניזה שמא לבו לשמים מ"ש מאומר בדעת ישראל הפרשתיה דוקא לבו לשמים ואמרינן מקבלים מהם כלומר וישתמשו בו בב"ה ולפיכך פי' דלשמים שכתב הרמב"ם הוא כינוי לכתוב לשמים במקום לכו"ם וה"ק טעון גניזה ולא ישתמשו בו בב"ה משום דחיישינן שמא לבו לעבודת כוכבים ואין צורך לידחק בכך שכבר יישבתי שמא לבו לשמים כפשוטו וכיוצא בזה פירשו רש"י ז"ל: כתב מהרי"ק בשורש קס"א אשר כתבת שמעשים בכל יום באותן הגלילות שמשימים נרות של כסף ושלשלאות של כסף ולאחר זמן נושאים אותם עמהם גם לפעמים כשיורדים מנכסיהם מוכרים אותם לאחרים וא"כ המשים אותם בב"ה אדעתא דמנהגא משים אותם הלא ידעת שמנהג זה נגד דין התלמוד דמדינא כיון שהודלק פעם אחת במנורה בב"ה חלה קדושתו עליו ולא פקעה כי אם ע"י הקהל כדמוכח ההיא דפ"ק דערכין וכן פשוט בפרק נגמר הדין (סנהדרין מח:) דכיון שנתעטף ספר תורה במעיל פעם אחת חלה עליו קדושתו דקתני כפה שהוא טמא מדרס ונתנו על הספר טהור מן המדרס וכולי ומאחר דקדושה חלה על הכלים מדין התלמוד ואתה בא להפקיע מכח מנהג הלא ידעת שאין המנהג מבטל הלכה אא"כ הוא מנהג קבוע ע"פ חכמי המקום לא ע"פ המון בעלי בתים כמ"ש המרדכי בר"פ הפועלים וגם כתב דבעי שיהא מנהג ותיקין אבל מנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו אלא טועה בשיקול הדעת כתוב בהגהות מרדכי פ"ק דב"ב פרק זה בורר (סנהדרין דף ל':) אמרי' הרי שראו אביהם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הם של מעשר שני הם אם כמוסר דבריו קיימים פירוש שמצוה בענין שנראה להם שדבר ברור הוא דבריו קיימים ואם כמערים שעושה שלא יחזקוהו כעשיר או כדי שלא יקחו בניו לא אמר כלום עוד

גרסינן שם הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו כי לא היה יודע למי הם ובא בעל החלום ואמר במקום פלוני הם כך וכך הם ושל מעשר שני הם הרי זה היה מעשה ואמרו חכמים דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ונראה בעיני דכל זה הדין במעות צדקה: ואם מצא הכיס עם המעות בתיבתו וכתוב עליו שהם של צדקה סמכינן אכתיבה כי היכי דסמכינן לענין פקדון ולענין יין נסך כדפרישית בהמפקיד בשם מיימוני ובשם אבי"ה עד כאן לשונו אז"ק וכתב עוד שם בפרק זה בורר אמר להם ראיתי את אביכם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הם של מעשר שני הם בבית לא אמר כלום בשדה דבריו קיימים כללו של דבר כל שבידו ליטלו דבריו קיימים כל שאין בידו ליטלו לא אמר כלום הלכך בשדה דבריו קיימים דמה לו לשקר אם היה רוצה היה נוטלן ונותנן לאותו שהוא מעיד עליו ונראה בעיני דה"ה במעות של צדקה כמו מעשר שני אז"ק עכ"ל: כתב עוד בהגהות מרדכי בפ"ק דב"ב תניא בת"כ מנין שספק לקט לקט ספק פיאה פיאה ספק שכחה שכחה ת"ל לעני ולגר תעזוב אותם ובירושלמי אמרינן מנין שספק לקט לקט דאמר קרא עני ורש הצדיקו הצדיקהו במתנותיו יש לי ללמוד מכאן דה"ה ספק צדקה צדקה דכולהו מתנות עניים נינהו וכי היכי דדריש הצדיקהו במתנותיו ה"נ איכא למימר הצדיקהו בצדקה דצדקה היינו מתנה הלכך אומר אני המחבר מי שיש בידו מעות ומספקא ליה אם הם של צדקה או לאו חייב ליתן אותם לצדקה עכ"ל אז"ק כתוב עוד שם בפרק קמא דפסחים (דף ז.) גבי תיבה שנשתמשו בה מעות מעשר וחולין מסיק דאזלינן בתר בתרא וה"נ אמרינן בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כו.) הלכך אומר אני המחבר דה"ה לענין מעות צדקה דאם מצא מעות בתיבה שנשתמש בה מעות חולין ושל הקדש וספק לו אם ידע הי נשתמש באחרונה ליזל בתר בתרא ואי לא ידע זיל בתר רובא וכן אם נשתמש בצבורין בזויות זו ובזויות זו אפילו ביום א' אזלינן בתר רובא. והיכא דאישתכח בגומא אפילו נשתמש בזה אחר זה אזלינן בתר רובא ואם היתה גומא שדרכה לבדוק אזלינן בה נמי בתר בתרא כדמוכח גבי שוקי ירושלים וכו' ובפרק דם הנדה (נדה נה:) מאן דבדיק בגומא נמי בדיק עד כאן לשון אז"ק: כתוב ע"ש והוא סבר אין מעילה בגידולין (מעילה יד.) וכן הוא האמת ומכאן נ"ל דאין לקהל לתבוע מסים או ארנוניות ממעות הקדש או צדקה עד כאן לשונו כתב הרשב"א ח"ג סימן רצ"ג שאלתם ראובן שהקדיש מנה מנכסיו בשעת מיתה ושיקח שמעון בנו מהן קרקע להקדש ויחלק הוא פירותיו בכל שנה ע"מ שלא יהא רשות לשום אדם בעולם לא בקרקע ההקדש ולא בפירותיו ולא במעותיו אלא בנו והבאים מכחו ועכשיו עבר זמן רב ולא קנה שמעון הקרקע אם יכולים גבאי ההקדש לכופו לקנות הקרקע כדי שתגיע ההנאה לעניים. תשובה שמעון זה עובר

הוא על דברי אביו ועוד שמצוה לקיים דברי המת ועוד שמונע צדקה מאיזה עני שיהיה אבל מ"מ ממון זה אין לו תובעים שהרי יכול ליתן הפירות למי שירצה ושלא ליתן לאדם אחר וכיון שכן אין לגבאי ההקדש לתובעו ולכופו שאינם בעלי דברים שלו ואע"פ שהם יד עניי העיר : עוד שם סימן רצ"ד שאלתם אם יש כח ביחיד לתבוע ולהוציא לאור זכות העניים אע"פ שאין בידו הרשאת הקהל תשובה מסתברא במקום שיש גבאים ממונים על קופת הצדקה הגבאים אפוטרופין לעניים הם וידם כיד העניים ואין אחד יכול לתבוע זכות העניים מעצמו בלתי הרשאת הקהל והגבאים שהם יד העניים: עוד לו שם סימן רצ"ה ז"ל שאלת מצוה מחמת מיתה שהקדיש בצואתו סך ידוע לבנין ב"ה ומתוך אורך חליו ירד מנכסיו ורצה לפחות. תשובה בעיא היא בפ' מי שמת (בבא בתרא קמח.) ש"מ שהקדיש כל נכסיו או חלק לעניים אם יכול לחזור בו וסלקא בתיקו ויש פוסקים לחומרא כתיקו דאיסורא ויש מי שפסק לקולא כתיקו דממונא ולזה דעתי נוטה ומ"מ לצאת ידי כולם טוב הוא שישאל חולה זה על הקדשו דקי"ל דיש שאלה בהקדש ב"ה והוא שלא מסר הקדשו ליד גזברי ההקדש שאילו מסר א"א לישאל עליו כדמוכח בפ' הנודר מן הירק (נדרים נט.) דאמרינן התם דנדרים קרואים דבר שיש לו מתירין ואפילו באלף לא בטיל משום דיכול לישאל עליהם ומקשינן עלה מתרומה שבטלה בק"א ואע"פ שאיפשר לישאל עליה ופרקינן דההיא שבטלה בק"א דוקא בתרומה ביד כהן דכיון שניתנה כבר לכהן א"א לישאל עליה: עוד לו ז"ל שאלת ש"מ שאמר הרי הוא מניח מנכסיו מנה לכת הקוברים והם יתעסקו בו ויחלקו פירותיו מדי שנה בשנה בביתו והבן מסר המנה לברורי כת הקוברים וברורי הכת ההוא חלקו עד עתה הפירות בביתו ולאחר זמן ראה הבן שנכסי אותו הכת מתמעטין והולכין ותובע מאותו הכת שיהא הממון בידו שהוא ג"כ מאותו כת ויקבלם באחריות כדי שלא יאבד הממון והבן עשיר ואמיד לקבלם באחריותו והברורים טוענין שאין להם למסרו לו לפי שהאב צוה למסור לאותו כת ולא ליורשו. תשובה נ"ל דברי הבן נכונים שאף ע"פ שצוה האב שיתעסקו בו אותו הכת אין הבן יוצא מכלל אותו כת כיון שהוא מהם ואם הכת מפסידין הממון מן הדין כל אפוטרופא המפסיד מסלקינן ליה ואם הבן אמיד ורוצה עוד להבטיח הממון ולחלק הפירות בכל שנה כמו שצוה האב לו שומעים ובלבד שיחלק הוא הפירות בזמניהם לדעת ברורי הקוברים. עוד שאלת אם ברורי אותו כת טוענים שכל אותו ממון נאבד ומתעסק הכת ההוא בממון כת זה ימים רבים ועדיין הוא מתעסק בו אומר שטר פלוני ופלוני הוא מאותו ממון שהניח אותו פלוני וברורי הכת ההא מכחישין אותו היש לסמוך על דברי המתעסק בלא שבועה תשובה אותו שמתעסק בממון ושנתעסק נאמן דכל נפקד נאמן בלא שום מגו כדאיתא בפרק זה

בורר (נא.) בעובדא דשטרא דנפק בי דינא דרב נחמן אמר ידענא ביה דפריע הוא: כתב הרא"ש כלל י"ג סימן ו' על צבור שהטילו חרם כל מי שיש בידו מעות שמתעסק בהן הן משלו הן משל אחרים שיתן כך וכך לקופה של צדקה וראובן הקדיש מעות לתלמוד תורה ומתעסק בהם לצורך ת"ת ואינו נהנה מהם לעצמו יראה לי כי מעות שהוקצו למצוה אינם של אחרים כי דעת הקהל הוא על מעות של אחרים שחייבין ליתן מס להם שהבעלים עצמם אם היו בידם היו צריכין ליתן מס מהם אבל מעות של מצוה אינם בכלל כי פטורים הם מן המס. כתב הכלבו בשם סה"ת אסור לומר חפץ זה יהא הקדש שהרי פירות ירקבו וכו' אלא אומר אני נותן חפץ זה או דמים אלו לצדקה או למצוה ובהגהות אשיר"י פ"ק דע"ז כתב פסק רשב"ם דאסור לאדם לומר הריני מניח בהקדש ספר פלוני או ממון פלוני שאוסרו על כל העולם אלא אומר אני מתנדב לצדקה או לצורך צבור ופר"ת דבזמן הזה אין תקנה למטלטלין של הקדש בפדיון אלא בקרקעות ואם אמר בלשון הקדש פותחין לו בחרטה ואומרים לו אילו היית יודע שבדיבור זה נאסרין על כל העולם וטעונים גניזה היית אומר בלשון הקדש וכשאומר לאו מתירים לו ואם כסבור שהוא חפץ זה והקדישו ונמצא חפץ אחר הקדש טעות הוא וא"צ שאלה עכ"ל. אבל בספר התרומות שער מ"ו ח"ג כתוב שאם הקדיש בזמן הזה מסתמא לעניים או לבתי כנסיות הוא כך פסק הר"י ן' מיגאש בפרק בית כור עכ"ל. וגם בתשובות להרמב"ן סימן רס"ט כתוב המקדיש סתם בזמן הזה אין הקדשו לבדק הבית לפי שאין עכשיו מכירים בהקדש הבית והרי היא כאותה ששנינו (נדרים יח:) סתם תרומה בגליל מותרת שאין אנשי גליל מכירין בתרומת הלשכה וכתב עוד ודבר ברור הוא שאין הקדש עניים מפקיע מידי שיעבוד שאין מפקיע מידי שיעבוד אלא מה שחלה עליו קדושת הגוף: רבינו ירוחם כתב בנתיב י"ט הרבה דיני הקדש ובקצתם יש ללמוד מהם לענין צדקה: כתוב בהגהות מרדכי דכתובות ראובן נדר בעת צרה מעות ובגדים לעניים ושאל אם יחלק הבגדים לעניים ולא יספיקו כי אם למעט או ימכרם יספיקו דמיהם לרוב עניים והשיב דיחיד יכול לשנות צדקה דיליה לדבר מצוה כמו טובי העיר בצדקה אנשי העיר וכ"ת איכא למיחש דילמא לימרו פלוני אמר למיתב לבושא ולא יהיב ליכא למיחש להכי דאי בשוק מזבני קלא אית ליה ואי בביתא מזבני הא אמרינן פ"ק דסנהדרין מטלטלין שאין דמיהם ידועים בג' לקוחות ומילתא דאיתעבידא באפי ג' קלא אית ליה: כתוב בספר התרומות שער מ"ו אין משתכרין בשל הקדש אף לא בשל עניים אלא בכסף וכיוצא בו כדי שיהא מוכן לכל שעה שיצטרכו לו עניים ובהגהות מיימון סוף פ"ב מהלכות מלוה כתב הא דתנן במסכת שקלים (פ"ד) ומייתי לה פרק ב' דייני גזירות (כתובות קה.) ר' עקיבא אומר

אין משתכרין בשל הקדש אף לא בשל עניים ומפרש טעמא בשל עניים דלמא איצטריך להו זוזי ולית ליה התם איירי בצדקה העומדת לחלק דסמכא דעת עניים עלה אבל צדקה שנותנין כדי שיהא הקרן קיים והפירות לעניים שרי וכן עמא דבר עכ"ל: כתב המרדכי בפ' שבועת הדיינין נשאל ר"מ על ב' זקוקים שתובע שמעון מאת ראובן שנתן לו להרויח בהם לתת מהם כך וכך בשנה להזכיר נשמת זוגתו ותובעו עתה שיחזיר לו וראובן משיב שנתנם לו לחלקן גם קרן גם פרי כאשר נראה בעיניו ואינו רוצה להחזיר והשיב נ"ל אם שמעון אומר שנדר לצדקה אך אינו רוצה שיהיו עוד תחת ראובן והוא בעצמו רוצה לחלקם א"צ ראובן להחזירן לו ולא ישבע על ככה שהוא כדבריו דלכאורה נראה דהלכה טובת הנאה אינו ממון וכיון דאין לשמעון בו אלא טובת הנאה אינו ממון ואין לישבע עליהם ראובן ואפי' למ"ד טובת הנאה ממון מ"מ לא נתקנה שבועת היסת עליה: מ"כ מי שנדר ע"מ שיחיו בניו ופירש אם לא יחיו לא יתן אין לכופו ליתן כיון שכפל תנאו נהי שעבד ע"מ לקבל פרס הרי הוא עובד מיראת עונש ואינו בכלל צדיק אלא חד מז' פרושים (סוטה כב:) הלא פי' מהר"מ דרוב נדרים הכי איתנהו ע"י אסמכתא אם יהיה אלהים עמדי. אם נתן תתן: בספר התרומות שער א' פסק כרבי יוחנן דאמר בהמקבל (קיד.) שהמקדיש מנה לבדק הבית מסדרין וכ"ש להקדש בזמן הזה דהוי ממון הדיוט: כתב הרשב"א ח"ג סימן רצ"ז שאלתם ראובן חלה וצוה על נכסיו ומינה שני אפוטרופין על בניו וצוה לאפוטרופין לחלק הקדש לפי ראות עיניהם בכל שנה בחנוכה לעניים ויתומים ואלמנות כל ימי חייהם ואחריהם בניו בעצת שני אנשים טובים מהקהל ואחר בניהם בני בניהם. ועכשיו נפטר אחד מהאפוטרופין ורצו הקהל למנות אפוטרופוס אחר תחת אותו שנפטר שיהא אפוטרופוס על ההקדש עם השני החי ורצו ג"כ לדעת כמה הוא ההקדש ובמה אם בקרקע או במטלטלין והאפוטרופוס טוען שאין לו להודיע להם ולא למנות אחר עמו: תשובה איני רואה שיהא על האפוטרופסין להודיע לקהל מהו עיקר ההקדש ובמה שהרי הוא נתן רשות ביד האפוטרופסים לחלק לפי ראות עיניהם ואילו הקדיש לעניי העיר סתם היה באיפשר שיהא עליהם להודיע מפני שמן הדין היה מתחלק לעניים שבעיר כולם כפי ההלכה לא כפי המנהג שאני רואה בכל המקומות שאין ההקדשות מתחלקין בשוה לעניים ומ"מ לפי הדין כך היה ראוי ואז היה באיפשר שיהא עליהן להודיע לפי שהיו עליהם תובעים אבל עכשיו שהם רשאים לחלק למי שיראה בעיניהם נמצא שאין להקדש תובע וכן אין לקהל למנות אפוטרופוס אחר עמו שההקדש הזה אינו מתחלק אלא על ידי האפוטרופסין שמינה או ע"י בניו אחריהם ואם דעת המצוה שיהיו האפוטרופסין השנים או אפי' האחד מהם מחלק ההקדש האחד

הנשאר יחלק כבראשונה ואם אין דעתו שיחלק האחד אלא שיהיו השניים קיימים א"כ יחזור החילוק אצל הבנים ולא אצל גזבר אחר שימנו הקהל: ומ"מ אני רואה בכל המקומות שכל שהיחיד ממנה אפוטרופסין או אפי' הקהל ממנים גזברים או גבאים או נאמנים אפי' ימות אחד מהן או ילך למדינת הים אין המינוי או האפוטרופסים בטל אלא הנשארים מהם נוהגים מינויים והאפוטרופסותם והדין נותן שאילולי כן אם הלך הא' לדרכו קצת ימים לעסקיו ולא היה כאן לזמן חנוכה המינוי בטל וכן הגבאי או הנאמן אינו נוהג עד שוב חבירו ואין זה דעת הציבור ולא דעת יחיד המצוה: עוד לו ז"ל ח"א סי' תרי"ח שאלת באחד שהיה חייב מנה והקדיש נכסיו ואין לו נכסים אחרים תשובה המלוה גובה מן ההקדש דסתם הקדש לעניים ואפי' בהקדש בדק הבית גובה כדאיתא בפ' שום היתומים (ערכין כג.) ואילו היו הנכסים מטלטלין אם יש בשטר החוב מטלטלין אגב מקרקעי גובה אותה מהם ואם לאו אינו גובה מהם וכדאמרינן (ב"ק יא.) עשה שורו אפותיקי ומכרו אין ב"ח גובה ממנו ונראה דה"ה נתנו במתנה כמכירה דמי כדאמרינן בר"פ הנזקין (גיטין נ:) גבי לגבות מהזיבורית ומסתברא דה"ה בהקדש בזמן שהוא לעניים ואם הם בשטרי חוב ש"מ הוי הקדש דדבריו ככתובים וכמסורים דמי והראיה ש"מ שאמר הלואתו ואם היה בריא הקדשו אינו הקדש משום דבעי בהקדש ברשותו דומיא דביתו וכאן גוף השטרות אינו ממון והשיעבוד אינו של מלוה עד שיגבנו דקי"ל בפ' כל שעה ב"ח מכאן ולהבא הוא גובה וזבין מלוה ואקדיש מלוה לא עשה כלום ומיהו כשמת דבריו ככתובים וקנה הקדש: וכתב עוד במקדיש בזמן הזה שטרי חוב דסתם הקדש לעניים דלא קנה ההקדש אלא בכתיבה ומסירה כדין הדיוט: ב"ה ועיין בסימן רצ"ה גבי גמר בלבו צדקה וכו': וכתב עוד שאלת המקדיש שדה לעניים וצוה שיחלקו הפירות לעניים בכל שנה ורצה הצבור לשנות ולהוציא הפירות לדברים אחרים מהו. תשובה אין רשות בידם ואפי' הסכימו בכך טובי העיר במעמד אנשי העיר שכיון שצוה שיחלקו הפירות לעניים גילה דעתו שאינו רוצה שישנו בזה כלל ואינו דומה לרשאים לעשות קופה תמחוי ולשנותה לכל מה שירצו דהתם לצדקה שהוא נגבית בכל יום וכל הנותן ע"ד גבאים הוא נותן והגבאים גובין לפרנס העניים ליום או יומים כדי ספקם ואם יצטרכו יותר יחזרו ויגבו וה"ה למי שמתנדב נר או מנורה לב"ה וכו' דהתם דוקא כשיש ספוק לבית הכנסת יותר מזה אבל בזמן שאין מספקים צרכי ענייהם לגמרי ואין ממלאים חסרונם ועמד היחיד והקדיש לעניים להוסיף על קצבתם אין ספק שאין הצבור רשאי לשנות הקדש זה לדברים אחרים ואם עשו כן הם גוזלים את העניים וזהו ששנינו (שקלים פ"ב) מותר עניים לעניים מותר עני לאותו עני וכו'. וכזה כתבו גדולי האחרונים ז"ל:

וכתב עוד בתשובה אחרת כל הקדש כגון זה אין יכולין לשנותו משום גזל עניים שלא אמרו אלא בקופה ותמחוי וכיוצא בזה שהגבאים גובים לפרנס העניים ליום או יומים כדי ספקם והותיר ואפילו לא הותיר אם יצטרכו העניים ישובו עוד הגבאים ויגבו להם כדי ספקם וה"ה לנר של בית הכנסת כשיש לבית הכנסת ספוק חוץ מזה אבל בזמן הזה שאין מספקין צרכי העניים לגמרי ואינם ממלאים חסרונן ועמד היחיד והקדיש לעניים להוסיף על הקצבה שנותנים להם בצבור אין ספק שאילו באו הצבור לשנות הקדש זה לדברים אחרים הרי אלו גוזלים את העניים וזו ששנינו בשקלים מותר עניים לעניים וכו' וכזה כתבו רבותי ז"ל עכ"ל : (ב"ה) דינים הרבה בענין הקדש וצדקה מרבינו ירוחם ואלפס האומר אתן זה לצדקה הרי קנו עניים אם הוא בידו ואם אינו בידו אינו יכול להקדישו ולהדירו לעניים זולת אם היה במעמד שלשתן ואם אמר כשיבא לידי יהיה הקדש או לעניים זכו בו אפי' שלא במעמד שלשתן ואם היה קרקע אפי' שאינו ברשותו ולא במעמד שלשתן ולא אמר כשיבא לידי זכו בו דבכל מקום שהוא הוא ברשות בעליו המזיק הקדש עניים בין בגופו בין בממונו כגון שורו שהזיק חייב לשלם כדין דהדיוט. אם נדר לעשות צדקה אפי' למ"ד דנדר בלשון שבועה אינו כלום לענין צדקה מועיל דבפיך זו צדקה אסור לידור אפי' לצדקה ולפדיון שבויים אלא אם יש בידו יתננו מיד ואם יפסקו צדקה וצריך לפסוק יאמר בלא נדר. יש ידות לצדקה כגון אם אמר זה הזוז לצדקה ואמר וזה אע"ג דלא אמר וזה נמי אלא וזה לחוד הוה האחרון צדקה כמו ראשון אע"ג דהיא בעיא דלא איפשיטא בפ"ק דנדרים (ז.) אזלינן לחומרא ואין מחייבין אותו למכור את ביתו וכלי תשמישו והא דאמרינן (כתובות סח.) אם היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף בכלי כסף ישתמש בכלי נחושת ההיא מיירי במחרישה של כסף פי' שהוא המתגררה שמגררין בה בית המרחץ יש פוסקים שכל זמן שאינו נוטל אלא בצינעא אין מחייבים אותו למכור כלי תשמישו אלא אם הוצרד ליטול מן הצדקה כלומר מהגביה של קופה של צדקה אין נותנין לו אלא אחר שימכור ורש"י פי' לאחר שיבא לידי גבוי שנטל לקט שכחה פאה ונודע שהוא עשיר ובא ב"ד לגבות ממנו כדי מה שנטל מחייבים אותו למכור ואע"ג דממון שאין לו תובעין הוא משום קנס גובין כתבו המפרשים מותר לשנות אפי' מת"ת לצורך ל' פשיטים שנותנין להגמון בכל שנה שהיא הצלת נפשות שאם לא יתפשרו יענישו עניים. שכיב מרע שחילק נכסיו לעניים אם עמד אינו חוזר כהן נותנים לו חלק בראש וחלק יפה בצדקה ובמתנות העניים צבור שיש להם הקדש כדי ליתן לרב או לש"צ ואינו מספיק לשניהם אם הרב מובהק ובקי בהוראות הרב קודם ואם לאו ש"צ קודם להוציא הרבים ידי חובתן כ"מ שאמרו אינו מוקדש אפי' בספק אם בא כהן ותפשו או גבאי או עני בזמן הזה מוציאין מידו דלא מיקרי תפיסה מספק: אם הקדיש לעניים או לבה"כ יש להם אונאה כל סתם ההקדש בזמן הזה לבה"כ או לעניים הוא. מה שאמרו אמירתו לגבוה וכו' כלומר שנקנה באמירה דוקא בהקדש גבוה והא דאמרינן (ערכין ו.) סלע זה לצדקה דחייב ליתנה באמירה בעלמא מפני שהקנה להם דבר מסויים האומר נכסי לבני ואחריו להקדש אין להקדש אחריו כלום כיון שהראשון ראוי ליורשו. יצא קול פלוני הקדיש נכסיו אין חוששין לאסרם עליו אפי' שהקול היה בענין שאם היה יוצא קול

כזה באשה שנתקדשה דהוי מקודשת המכה חבירו או חרפו בענין שחייב לפי תקנת העיר בבושת ק' זהובים ואמר שיהיו לת"ת או לצדקה או להקדש ואח"כ מחל לו שפייסוהו נראה דיד עניים אנן ונתחייב בהן וזכו העניים כתב בסוף תשובות הרשב"א ששאלת על אשה שנדרה י"ב זקוקים לצדקה ונתנה ביד ראובן להלוותם למחצית שכר ושיהא נותן מחלקה למחזיקין בתורת ה' וזקפן עליו במלוה ונעשו י"ז זקוקים קרן ואח"כ מת ראובן והיא אינה חפיצה להניח המעות ביד אלמנותו נראה דאם הלוותם לו בסתם סתם הלואה ל' יום ואם הלוותם לו לזמן קצוב ועדיין לא הגיע הזמן נראה דלא תוציא מידה כיון דכל המפקיד ע"ד אשתו ובניו הוא מפקיד ישאו ויתנו בהם כל ימי זמן העסקא עכ"ל ונראה שאין דבריו אלא בנשים דידהו שהיו נושאות ונותנות בתוך הבית אבל בשאר נשים לא ואפי' בנשים דידהו לדעת הרמב"ם תוציא מידו שהרי כתב בפ' ה' מהלכות שלוחין ושותפין א' מן השותפים שמת בטלה שותפות וכו' ובתשובה אחרת כתב על ראובן שהקדיש כל נכסיו מקרקעי ומטלטלי ושטרות וכל שעבודין בתנאי שאם יהיה לו זרע קיימא שיתבטל ההקדש מעיקרו על ענין זה שיהיו כל הנכסים הנ"ל עומדים ביד ב"ד קהל טוליטולא עד שיהיה הזרע בו י"ג שנה ואז יחזרו ב"ד הנכסים אחר שיגבו ממנו הב"ד הנזכר ג' מאות זהובים להקדש טוליטולא ואם לא יגיע הזרע לי"ג שנה יחזרו הנכסים כבראשונה וקנו מראובן הנזכר וכו' והגיע הזרע לי"ג שנה והנכסים לא באו מעולם ליד ב"ד ולא ירדו להן ועכשיו באין זקני הקהל לגבות הג' מאות זהובים וטען היורש כיון שלא ירדו לנכסים שלא זכה בה ההקדש והשיב שאין ממש בדברי היורש והאריך בדבר ובתשובה אחרת כתב על שנמצא כתוב בפנקס ראובן שכל מה שיצא מחוב פלוני יהא להקדש והשיב איני רואה שום ממשות הקדש כי המקדיש ביתו אמר רחמנא מה ביתו ברשותו ואפי' גבה קרקע אינו הקדש דק"ל כרבא דאמר בעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה ואילו היה הקדש איני רואה ספק במה שנסתפקתם אם הוא לענייי העיר או לענייי קרוביו לפי שכל המקדיש סתם לענייי העיר הוא מקדיש ואין אומרים ינתן לקרוביו הצריכים ובתשובה אחרת כתב על חולה שצוה להקדיש ב' ספרי תורה כס"ת א' שהקדיש ראובן ונסתפקו אם דמיון זה הוא במדה במשקל העטרה ובנוי הספר או בשווי הדמים והשיב שיראה שרצה לעשות בנוי והדור כאותו ספר בכתיבה נאה בנויים ותפוחים וקשוטי הסופרים שיאמרו עליו ויזכרו אותו לטוב שהוא עשה שנים כאחד שעשה כו' וכתב עוד שכשקרא הסופר הצוואה לפניו קרא קביעות זמן לכתיבתם ב' שנים והוא אמר זמן מועט הוא זה די שיעשו תוך ה' שנים והסופר שכח מלתקן הדבר בצואה והשיב שהולכים אחר גלוי דעת. כתוב בת"ה סימן רע"ד שנשאל על אשה שהקדישה נכסי מלוג שלה אם מותר ליהנות מן הפירות והאריך בדבר ובסי' רפ"ב כתב שנשאל על קהל שעשו תקנה על איזה דבר והעמידו קנס על כל מי שיעבור עליהן הן איש הן אשה כך וכך לצדקה ועברה על התקנה אשה נשואה אם חייב בעלה לשלם בשבילה ונסתפק בדבר. חברת ביקור חולים שהסכימו בשבועה שכל מי שידור נדר בב"ה שבעירם יהי' החצי להקרש והחצי למקום שירצה הנודר ואחר זמן נעשתה חברת ת"ת ונדר אחד מהחתומים נדר לת"ת ומת ואומר בנו שצוה לתת הכל לת"ת כתב הר"ן בתשובה סימן א' שכיב

מרע בצרפת ששאל כמה חבורות יש בפורפינייאן ואמרו לו ד' ואמר הנני עוזב לד' חבורות שבעיר כך וכך בשוה והנה באו החבורות כתב ג"כ הר"ן בתשובה סימן ע"ה:

סימן רס

סעיף קטן א
מצות עשה לכל אדם מישראל שימול את בנו בפ"ק דקידושין (כט.) ומייתי לה מדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו וקאמר התם לא מיפקדא דכתיב כאשר צוה אותו אלהים אותו ולא אותה:

סעיף קטן ב
ומ"ש וגדולה היא משאר מצות עשה שיש בה צד כרת וגם נכרתו עליה י"ג בריתות כלומר אף ע"פ שפסח מצות עשה שחייבים עליה כרת מ"מ לא נכרתו עליה י"ג בריתות כמו שנכרתו על המילה. ודייק רבינו לכתוב שיש בה צד כרת ולא כתב שיש בה כרת משום דאינו מתחייב כרת עד שיגדיל ולא ימול:

סעיף קטן ג
ומ"ש שי"ג בריתות נכרתו עליה משנה ס"פ ג' דנדרים (לא:) פירוש שי"ג פעמים נזכר ברית בפרשת מילה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ולא נקרא אברהם שלם עד שמל משנה שם ומייתי לה מדכתיב התהלך לפני והיה תמים:

סעיף קטן ה
ומ"ש ובזכותה נכרת לו ברית על נתינת הארץ נראה דהיינו מדכתיב (בראשית ט"ו:י"ח) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי:

סעיף קטן ו
ומ"ש והיא מצלת מדינה של גיהנם כמו שאמרו חכמים שאברהם אבינו יושב בפתחה של גיהנם וכו' בפ' שני דעירובין (דף יט:) אהא דאמר ריש לקיש פושעי ישראל אין אור גיהנם שולט בהם אלא הא דכתיב עוברי בעמק הבכא ההוא דמחייבי ההוא שעתא בגיהנם ואתי אברהם אבינו ומסיק להו ומקבל להו בר מישראל הבא על הכותית דמשכה ערלתיה דלא מבשקר ליה כלומר משכה ערלתיה ודומה לו כמי שאינו נימול ולפיכך אינו מכירו שהוא יהודי:

סעיף קטן ז
ומ"ש ומאוסה היא הערלה שנתגנו בה העובדי כוכבים שנאמר כי כל הגוים ערלים משנה סוף פ"ג דנדרים (דף לא:):

סעיף קטן ח
ומ"ש וכל המפר ברית של אברהם וכו' אין לו חלק לעוה"ב משנה במסכת אבות (פ"ג):

סעיף קטן ט
ומ"ש צא ולמד ממשה רבינו שלא נתלה עליה וכו' משנה סוף פ"ג דנדרים (שם):

סעיף קטן י
ומ"ש וגם כי היא אות חתום בבשרנו ואינה כשאר כל המצות וכו' וכאשר יסירם יסיר האות וכו' פשוט הוא:

סימן רסא

סעיף קטן א
האב חייב למול את בנו ולא האשה את בנה כבר נתבאר בסימן שלפני זה:

סעיף קטן ב
ומ"ש ומיהו אינו חייב כרת אם לא ימולנו וכו' כן כתב הרמב"ם ופשוט הוא. ומ"ש לא מלו חייבים ב"ד למולו בפ"ק דקידושין (כט.) ומייתי לה מדכתיב המול לכם כל זכר:

סעיף קטן ג
ומ"ש לא מלוהו ב"ד חייב למול עצמו משיגדיל ג"ז בפ"ק דקידושין (שם) ויליף לה מדכתיב וערל זכר אשר לא ימול ונכרתה: כתב הרמב"ם אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו וכו' הכי משמע קצת מפשטא דסוגיא דפ"ק דקידושין דקאמר היכא דלא מהליה אבוה מיחייבי ב"ד למימהליה וסברא נמי הוא דמצוה המוטלת על איש אחד אין לאחר לעשותה שלא מדעתו:

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד טעמו אינו חייב למות בקוצר שנים שהוא מין א' מכרת לפי שלא עבר עדיין על המצוה שהרי בידו למול את עצמו עד שימות והוא ערל במזיד ואז יתחייב כרת לנפש או אפשר דה"ק אינו מתחייב למות בקיצור שנים עד שיגיע שעתו למות ואם הוא אז עדיין ערל במזיד ימות בקיצור ימים שהוא מין אחד של כרת כדאיתא במועד קטן (כח.):

סעיף קטן ה
ודעת הראב"ד שמיום שגדל ולא מל הוא חייב למות בקיצור שנים אלא שאם מל נפטר מהחיוב ההוא וזהו שכתב ובכל יום עומד באיסור כרת כלומר ראוי הוא בכל יום ליכרת ולמות בקיצור שנים דאף על גב דדמי לעושה דבר שאפשר שיבא לידי חיוב ועדיין לא בא לידי חיוב שאני זה שבכל יום עובר הוא בודאי על מצותו של מקום ואע"פ שאינו מתחייב כרת לגמרי מ"מ באיסור כרת הוא עומד בכל יום ויום וראוי ליכרת. ומה שהזכיר התראת ספק לדוגמא בעלמא נקטה דהא התראה אין לה ענין אלא בדיני אדם ולא בדיני

שמים והיינו לומר דאפילו למ"ד התראת ספק לא שמה התראה לא אמר כן אלא לפוטרו מדיני אדם אבל מכל מקום חיוב שמים יש עליו מפני שעשה מעשה שיוכל להמשך ממנו חיוב מיתה וזה שמביא עצמו למקום שאפשר לו להתחייב כרת ועוד שהוא עובר בכל יום על מצות הבורא דין הוא שיתחייב בכל יום למות בקיצור שנים: והרמב"ם סובר דאפילו למ"ד התראת ספק שמה התראה שאני התם שהוא עובר בקום עשה ולפיכך דין הוא שיחול עליו חיוב שמים מעת המעשה הראשון אבל הכא שאינו עובר אלא בשב ואל תעשה כל שעדיין בידו לתקן אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד:

סימן רסב

סעיף קטן א

זמן המילה ביום שמונה ללידתו זה פשוט בכתוב (בראשית י"ז). ומ"ש וביום ולא בלילה משנה פ' שני דמגילה (כ.) ובפרק ר"א דמילה (שבת קלא:) נמי דריש ליה מקרא. ומ"ש משעלה עמוד השחר של יום ח' הוא תחלת זמנה משנה בפ"ב דמגילה (כ.) אלא שיש בדברי רבינו חסרון שהו"ל לכתוב דהיינו בדיעבד אבל לכתחילה אין מלין עד שתנץ החמה דהא מתני' הכי איתא אין מלין ולא טובלין ולא מזין עד שתנץ החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר: והיכא דעבר ומל בלילה מפשטא דמתניתין משמע דאינו כשר וא"כ יצטרך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית וכן כתבו הגה"מ ואם הדבר כן יש לתמוה על הפוסקים שלא הזכירוהו ואפשר שהם סוברים שאינו צריך להטיף וכ"נ מדברי הרא"ש שכתב בפרק ר' אליעזר דמילה דקטן שנימול בתוך שמנה שא"צ לחזור ולהטיף וכ"נ מדברי תשובת הרשב"א שאכתוב בסימן רס"ד ולפ"ז צריך לומר שמה ששנינו וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר דמשמע שאם עשו בלילה פסול לא קאי אמילה אלא אאינך:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכל היום כשר לכך אלא שזריזים מקדימים וכו' פשוט בריש פסחים:

סעיף קטן ג

חולה אין מלין אותו עד שיבריא משנה פרק ר"א דמילה (שבת קל"ז.):

סעיף קטן ד

ומ"ש וממתינין לו מעת שנתרפא מחליו ח' ימים מעת לעת ואז מלין ט"ס יש כאן וצריך לגרוס שבעה במקום ח' דהכי איתא בפרק ר"א דמילה (שם) אמר שמואל חלצתו חמה נותנין לו כל שבעה להברותו וכן כתבו כל הפוסקים ופירש"י חלצתו חמה נשלף ממנו החולי ויצא מגופו ובגמרא איבעיא לן אהא דשמואל דאמר נותנין לו כל שבעה אי בעינן מעת לעת או לא ולא איפשיטא וכתב הרא"ש וכיון שספק נפשות הוא יהבינן ליה מעת

לעת והרי"ף כתב אפשיטא דבעינן מעת לעת ופירש הר"ן ז"ל לא דאיפשיטא הכא אלא בריש הערל (יבמות עא:) הוא שאמרו כן וע"ז סמך הרב ז"ל: כתב מהרי"ק בשורש קמ"ו בענין מילת הקטן שחלה חולי של סכנה ולבסוף הוקל מעליו חליו והזיע עד שלא היה בו עוד סכנה ושוב לבסוף ב' או ג' ימים חזר להיות לו קדחת קטנה אך לא של סכנה וחזר והזיע ונחלקתם מאימתי ימנו לו שבעת ימי הבראתו האם מזיעה הראשונה או מהשנייה. נלע"ד דבר פשוט שאין למנות מהזיעה הראשונה אלא מן השנייה ול"מ אם בפעם הראשונה לא שלפתו החמה מכל וכל אלא אפילו לא היה לו שום קדחת אחר הזיעה הראשונה מ"מ כיון שחזרה לו הקדחת בקצת לסוף ב' או ג' ימים איגלאי מילתא שעדיין לא הבריא מחולי הראשון ואין לשלוח יד בילד עד אחר שבעה ימים להבראתו השנית מכל וכל שהרי זה ספק נפשות והולכים בו להחמיר: (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה דתינוק שחלה ונתרפא בה' בשבת ממתינין לו עד למחר כתבתי טעמו בסימן רס"ח:

סעיף קטן ה

ומ"ש וגם אז אין מלין אותו אלא ביום אף על פי שאינה בזמנה בפרק הערל (יבמות עב.) פלוגתא דתנאי ופסק כת"ק דסבר דבין בזמנה בין שלא בזמנה אינה אלא ביום דדריש וי"ו יתירא דוביום השמיני וטעמא דפסק כוותיה משום דיחידאה פליג עליה ועוד דברייתא דת"כ אתיא כוותיה כדאיתא התם וגם משמע שם דרבי יוחנן ורבי אלעזר ס"ל כוותיה וכן פסקו הרי"ף והרא"ש בפרק ר"א דמילה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות מילה:

סעיף קטן ו

ומ"ש בד"א שחלצתו חמה וכו' אבל חלה באחד מאיבריו כגון שכאב לו עינו וכו' ולאחר שיבריא מלין אותו מיד בפ' הערל (יבמות עא:) אמרינן מילת זכריו דאיתנהו בשעת אכילת פסח וליתנהו בשעת עשייתו היכי משכחת לה ואוקמה רב פפא כגון דכאיב ליה עיניה לינוקא ואיתפח ביני וביני כלומר בין עשיה לאכילה ואם איתא דהוה בעי לאמתוני בתר דאיתפח שבעה יומי לא הוי משני מידי אלא ודאי אין ממתינין לו אלא מלין אותו מיד שנתרפא וכ"פ הרמב"ם ז"ל ומשמע דכאיב ליה דנקט רב פפא לאו דוקא אלא ה"ה לכל חולי שאינו כולל כל הגוף דאין ממתינין לו כלל וכן כתב הר"ן בפר"א דמילה וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל וכתוב בנמ"י בפ' הערל דלא אמרינן דהיכא דכייבי ליה עיניה לא יהבינן ליה המתנת זמן אלא מהלינן ליה לאלתר שנתרפא אלא בכאב מועט אבל אם יש לו כאב גדול בעינים ממתינין לו אחר שנתרפא ז' שלימים דהא חמיר מחלצתו חמה דשורייקי דעינא בלבא תלוי כדאית' בפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף כח:) עכ"ל: כתב עוד וכבר דייקי מינה רבוותא דמשום צער וחולי כל שהוא משהין אותו למול עד שיבריא כדי שלא יבא לידי סכנה וכ"כ הגאון דכל תינוק שהוא מצטער בין מחמת חולי בין משום

דבר אחר אין מוהלין אותו עד שיבריא עכ"ל וז"ל העיטור לגאון כך ראיתי כל תינוק שהוא מצטער או כחוש בעצמו ממתינין לו עד שיבריא עכ"ל: גרסינן בפ' הערל אמר רב פפא הילכך יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן ליה והאידנא דדשו ביה רבים שומר פתאים ה' וכתב בנמ"י שכתב הריטב"א בשם רבו מכאן דמאן דלא בעי לממהל ביומא דעיבא הרשות בידו ושפיר עביד דלא למסמך על שומר פתאים וה"ה שהיה ראוי שלא למול בשבת כשהוא מעונן עכ"ל ורבי' ירוחם כתב יום מעונן או יום שמנשבת בו רוח דרומית אינו מעכב מלמולו דשומר פתאים השם אבל טורח הדרך כלומר שהוא חולה מטורח הדרך אין מלין אותו עד שיתרפא כך פשוט בפ' הערל וכ"כ הרמב"ם עכ"ל: וגם ה"ר מנוח כתב כל דבר שאין בגופו של תינוק כגון שרוצה לצאת לדרך אין משהין את המילה בשבילו כי היכי דלא משהינן בשביל נשיבת הרוחות דשומר פתאים ה' כדאיתא ביבמות עכ"ל:

סעיף קטן ז

וכן כל מילה שלא בזמנה כגון טומטום שנקרע וכו' כולם אין נימולין אלא ביום ברייתא בר"פ הערל (שם) ואע"ג דאיכא התם תנא דפליג עלה כבר כתבתי בסמוך למה פסק כן. ואמרינן בגמרא בההיא פירקא דמשוך א"צ לחזור ולמול אלא מדרבנן:

סעיף קטן ח

אנדרוגינוס פי' מי שיש לו זכרות ונקבות ומי שיש לו ב' ערלות נימולין לח' וכן יוצא דופן אע"פ שאין אמו טמאה לידה בפר"א דמילה (דף קלה.) אמר רב אסי כל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לח' איני והא איתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות רב הונא וחייא בר רב ח"א מחללין עליו את השבת וח"א אין מחללין ע"כ לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לח' ודאי מהלינן ליה הא בהא תליא ובתר הכי מוקי לה כתנאי דת"ק סבר אע"ג דאין אמו טמאה לידה נימול לח' ורבי חמא סבר כל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לח' וכתב הר"ן שה"ר יונה פסח כרב אסי ואחרים פוסקים דלא כוותיה אלא כת"ק דר' חמא והרי"ף לא הכריע הלכה כדברי מי משמע דמספקא ליה מילתא הילכך מטילין אותו לחומרא דנימול לח' ואין מחללין עליו את השבת וכן דעת ב"ה והר"ז ז"ל וכן דעת הרא"ש ז"ל וכ"פ הרמב"ם ז"ל הרי נתבאר דין יוצא דופן:

סעיף קטן ט

ודין מי שיש לו ב' ערלות כיון דאיפליגו בה אמוראי ולא ידיע הי מינייהו אמר הכי והי מינייהו אמר הכי מטילין אותו לחומרא ונימול לח' ואין מחללין עליו את השבת וכ"פ הרמב"ם ז"ל ומי שיש לו שני ערלות פירש"י שני ערלות זה על זה ואמרי לה שני גידים: ודין אנדרוגינוס שם במשנה (קלד:) ספק ואנדרוגינוס אין מחללין עליהן את השבת ור"י

מתיר באנדרוגינוס ובגמ' (קלה:) ת"ר ערלתו ודאי דוחה שבת ואין אנדרוגינוס דוחה שבת וכיון דגבי יוצא דופן מספקא לן אי מילה בח' תלויה בחילול שבת או לא ממילא מספקא לן הכי נמי באנדרוגינוס הילכך מטילין אותו לחומרא ונימול לח' ואין מחללין עליו את השבת וכ"פ הרמב"ם ז"ל: כתב ר"י טומטום שנקרע ונמצא זכר ונקרע ביום שמיני ללידתו נימול מיד דלא חשבינן ליה ח' ימים משעת קריעה אלא משעת לידה כך פשוט בפ' הערל וכ"כ הרמ"ה עכ"ל ופשוט הוא שם בראש הפרק (עא.) דאמרינן רב כהנא בריה דרב נחמיה אמר כגון טומטום שנקרע ונמצא זכר ביני וביני ועוד אכתוב בדין טומטום שנקרע ונמצא זכר בסימן רס"ו:

סעיף קטן י

נולד בין השמשות ספק מן היום או מן הלילה מונין לו מן הלילה וכו' משנה שם ותניא בתוספתא דמגילה ספק מילה מאחרין ולא מקדימין לפי שבתוך ח' אינו מצוה לאחר ח' מצוה:

סעיף קטן יא

ומ"ש אבל אם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור מבע"י או ששמעו אותו בוכה וכו' בפ' יוצא דופן (נדה מב:) וכתבו הרי"ף והרא"ש בפר"א דמילה ההוא גברא דאתא לקמיה דרבא א"ל מהו למימהל בשבתא א"ל אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוה א"ל שמעית ולד דצויץ אפניא דמעלי שבתא כלומר שמעתי לולד שהיה צועק בין השמשות ולא אתיליד עד שבתא א"ל הוציא ראשו חוץ לפרוזדור כלומר שאילו לא כן לא היה צועק דכל זמן שהוא במעי אמו פיו סתום הוי מילה שלא בזמנה וכל מילה שלא בזמנה אין מחללין עליה את השבת וכ"פ הרמב"ן ז"ל ומאחר דאמר רבא הוי מילה שלא בזמנה משמע בהדיא דמונין לו ח' מיום שהוציא ראשו או ששמעוהו בוכה: כתב ר"י הוציא ראשו לפרוזדור בית הרחם ולא נולד אלא לח' ימים מלין אותו מיד כי חשבינן ליה כנולד מיום שהוציא ראשו כך מוכח בפ' הערל (יבמות עא.) וכן כתב הרמ"ה עכ"ל וזה פשוט בראש הפ' בהא דאמר רב שרביא כגון שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור : כתב המרדכי בפ' במה מדליקין על בן הנולד סמוך לחשיכה והיה נראה יום אך היו נראים ברקיע כוכבים קטנים מאוד והורה ר"י כי יש לסמוך על הכוכבים לספק לכל הפחות ולמול למחרת כיון שלא היה למחרת לא שבת ולא יו"ט ואע"פ שהיה ברקיע מזהיר כעין אורה של יום פעמים שאין מתחיל להחשיך כ"כ אע"פ שלילה הוא כבר עכ"ל ובהגה"מ פ"א מה' מילה כתוב בשם סמ"ג השיב ר"י שאם לאלתר כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראה ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפי' הוא למחר שבת אבל אם שהו אח"כ אם לפי השיהוי נראה להם שהיה יום בהוצאת הראש אין להם אלא מה שעיניהם רואות ויהא

נימול לח' ואפי' אם יארע בשבת עכ"ל. וכתב עוד שם אין תלוי בתפלה כלל אם קבלו שבת מבע"י לא להקל ולא להחמיר אלא רק ביציאת הכוכבים וכ"כ הר"מ וכ"כ בהגהות אחרונות דמרדכי ר"פ ר"א דמילה אם נולד בע"ש אחר תפלת ערבית ועדיין הוא יום שלא נראו כוכבים מלין אותו בע"ש ואין מחללין עליו את השבת אע"פ שעשאו לילה בתפילתו: ב"ה כתב בא"ח סי' רנ"א שבפורים מלין לאחר קריאת המגילה וסיום התפלה כבשאר הימים בראש השנה מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר:

סימן רסג

סעיף קטן א

קטן שנמצא ירוק וכו' וכך אם נמצא אדום וכו' מימרא דאביי ובריית‍א דרבי נתן בפר"א דמילה (קלד:) וז"ל הרמב"ם קטן שנמצא בח' שלו ירוק ביותר אין מלין אותו וכו' וכן אם היה אדום ביותר כמו שצבעו אותו אין מלין אותו עד שיבלע בו דמו ויחזרו מראיו כשאר הקטנים:

סעיף קטן ב

אין מלין ילד שיש בו חשש חולי וכו' כן כתב הרמב"ם ודברים ברורים הם וכבר כתבתי בזה בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ג

אשה שמלה את בנה ראשון ומת וכו' בסוף פ' הבא על יבמתו (יבמות סד.) מלה הראשון ומת ב' ומת ג' לא תמול דברי ר' רשב"ג אומר שלישי תמול ונחלקו גם כן בשאר דברים אי בתרי הוה חזקה או בתלתא ואסיקנא נשואין ומלקיות כרבי וסתות ושור המועד כרשב"ג וכתבו הרי"ף והרא"ש מסתברא דמילה כנשואין דבתרי זימני הוי חזקה דספק נפשות הוא וספק נפשות להקל וכ"פ הרמב"ם ז"ל ומשמע ודאי דאפי' בדלית ביה שום חולי עסקינן משום דאיכא משפחה דרפי דמא דאי אית ביה שום חולי מאי איריא ג' אפי' הוא ראשון נמי ולפיכך כתבו הרמב"ם ורבינו ומת מחמת מילה שהכשילה כחו לומר שלא היה בה שום חולי בשעת המילה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ל"ש היה מבעל אחד או משנים. כ"כ הרמב"ם ז"ל והכי משמע מדקתני סתמא מלה ראשון ומת שני ומת ולא חילק בין אם הוא מאיש אחד או מב' אנשים: וכתב ה"ר מנוח דה"ה אם איש מל בנו ראשון ושני לא ימול שלישי בין שהיו לו מאשה אחת בין מב' נשים: כתב הרא"ש בס"פ הבא על יבמתו אהא דמלה ראשון ומת וכו' שלישי לא תמול ולאו דוקא באיזה אחת אלא אפי' באחיות דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מעשה בד'

אחיות שמלה ראשונה ומת שנייה ומת ג' ומת ד' באת לפני רשב"ג וא"ל אל תמול וכתבו ר"י (נ"א ח"א) וכתב שכ"כ הרמ"ה ותמהני למה השמיטוהו הרי"ף והרמב"ם ורבינו:

סעיף קטן ה

נולד כשהוא מהול כתב ר"י שא"צ להטיף ממנו דם ברית וכו' בפר"א דמילה (דף קלה.) איפליגו תנאי ואמוראי במילתא ופסקו התוס' כמ"ד דא"צ להטיף וכתבו שכן פסק בה"ג אבל ר"ח פסק כמ"ד צריך להטיף וכ"פ הרי"ף והרמב"ם ז"ל והרא"ש כתב שיטת התוס' בשם ר"י ואח"כ כתב שיטת הרי"ף ובסוף דבריו כתב שהעולם נהגו להטיף ממנו דם ברית:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם רבי' האי הכי אסכימו רבנן קמאי וכו' עד שלא יביאוהו לידי סכנה דברים אלו כתב הרא"ש שם:

סעיף קטן ז

ומ"ש שאין מברכין על מילת נולד כשהוא מהול יתבאר עוד בסימן רס"ה. כתב גאון ינוקא דמית ולא הו"ל ח' יומין וכו' כ"כ הכלבו וז"ל נהגו למול בן שמת קודם שיגיע להיות בן ח' בצור ובקנה בבית הקברות להסיר חרפתו ממנו שלא יקבר בערלתו כי חרפה הוא לו וכ"כ הר"ד אבודרהם בשם גאון וכתב עוד בשם רב נחשון גאון רגילין דמהלין על קבריה ולא מברכין על המילה ומסקינן ליה שמא דכד מרחמי ליה מן שמיא והוי תחיית המתים הויא ידיעא לתינוק ומבחין ליה לאבוה והא דרב נחשון כתבה הרא"ש בסוף מ"ק וכ"כ ר"י (נ"א ח"א) בשם רבי' הגרשוני שיש לנו קבלה שמוהלים אותו על קברו ומשימים לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחיית המתים ויהיה בו דעה יכיר את אביו עכ"ל. ובהג"מ פ"א מהל' מילה כתב שמה שנהגו להסיר ערלת הנפלים בצרור ובאבן הוא משום תקנת הפושעים דאמרינן בב"ר מעביר הערלה מן הקטנים שמתו ולא מלו ונותנה על פושעי ישראל: וכתב עוד שם דאין מסירין ערלת נפל בי"ט אפי' הוא שני של גליות דנפל אין מצוה לקוברו ואסור לטלטלו:

סימן רסד

סעיף קטן א

הכל כשרים למול אפי' עבד אשה וקטן כ"כ הרמב"ם והוא מדגרסי' בפ"ב דע"ז (דף כז.) איתמר מנין למילה בנכרי שהיא פסולה דארו בר פפא משמיה דרב אמר ואתה את בריתי תשמור ר"י אמר המול ימול המל ימול מאי בינייהו אשה למ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המל ימול איכא דאיתתא כמאן דמהילא דמיא וכתבו הרי"ף והרא"ש בס"פ ר"א דמילה הילכך היכא דליכא גברא יהודאי דידע

למימהל ואיכא איתתא יהודיתא דידעה למממהל ומהלא ש"ד דהלכה כר"י ועבד ידוע דדינו כאשה וקטן עדיף מעבד ואשה שהרי עתיד לבא לכלל מצוה והכלבו כתב בשם ה"ר יצחק דאשה לא תמול ואיפשר דלכתחילה קאמר:

סעיף קטן ב
ומ"ש וערל ישראל שמתו אחיו מחמת מילה בפ"ב דע"ז (דף כז.) אסיקנא דלכולי עלמא ישראל ערל כשר למול וכתב ה"ר מנוח דוקא שמתו אחיו מחמת מילה אבל אם מתכוין להפר ברית לא וכך הם דברי בעל העיטור :

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם יש ישראל גדול שיודע למול קודם לכולם כן משמע מדברי הרי"ף הרא"ש שכתבו היכא דליכא גברא יהודאה דידע למימהל וכך הם דברי הרמב"ם ג"כ:

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל עכו"ם לא ימול כלל כבר נתבאר בסמוך ואסיקנא התם דערבי מהול נמי פסול לכולי עלמא:

סעיף קטן ה
וכתב הרמב"ם ואם מל א"צ לחזור ולמול פעם שנייה כתב ה"ר מנוח דטעמא משום דלא מצינו בתורה מילה לשמה:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו בשם סמ"ג מתוך לשונו משמע דסבר דסמ"ג פליג אהרמב"ם אבל מתוך ל' סמ"ג עצמו לא משמע הכי שהרי בל' הזה כתב אם מל הנכרי כבר א"צ לחזור ולמול ולחתוך מעט כ"א להטיף ממנו דם ברית וע"פ זה איפשר לפרש דברי הרמב"ם דמ"ש א"צ לחזור ולימול שנית היינו לומר שא"צ לחזור ולחתוך מעט אבל אה"נ שצריך להטיף ממנו דם ברית דלא עדיף מקטן שנולד כשהוא מהול. וגם ה"ר מנוח כתב על דברי הרמב"ם איפשר לומר שצריך להטיף דם ברית ע"י בן ברית: כתב הרשב"א קטן שהצריכוהו רופאים בקיאים למולו תוך ח' מפני הסכנה ויש שם מוהל ישראל וכן נכרי מי ימול אותו ואם מל אותו נכרי מהו מילתו. תשובה כל מחמת הסכנה מותר שאין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש מיהו כל שמלו אותו קודם שמונה אין זו מילה אלא חתיכת בשר בעלמא ואין הפרש בזה בין נכרי לישראל ואם לא גמרו את המילה כגון שנשארו עדיין ציצין המעכבין או שלא פרעו יחזרו לאחר שיתרפא ויטלו ציצין ויפרעו ע"י מוהל ישראל : כתב המרדכי בס"פ כל הגט המלוה את הכהן ומוקי לה במכירי כהונה אע"ג דלא אתא לידיה ולא איפרשה עדיין יכול להקנותם וטעמא משום דכל מתנות כהונה חשיבא מתנה מועטת ואסור לחזור כדאמר בפ' הזהב (בבא מציעא מט.) ומיהו אם בדיעבד חזר בו

חזרה היא וכן פסק מהר"ם בנתינת מצות דמוהל ובעל ברית עכ"ל ובהגהות אחרונות דמרדכי פ' ר"א דמילה כתב כל' הזה מהר"ם אומר מי שנדר לחבירו להיות בעל בריתו או למול את בנו צריך לקיים לו ואע"ג דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מ"מ הואיל ומנהג בני אדם שנודרים בניהם זה לזה ומקיימים גם כאן צריך לקיים וראיה מדאמרי' בב"מ (עד.) האי סיטומתא קניא וכו' ומיהו רבי' יחיאל אומר דאם הוא מתנה בעודה מעוברת אינו כלום דהוי דשלב"ל דלא דמי לסיטומתא דהתם בא לעולם ומועיל בה קנין הילכך מועיל המנהג להחשיבו כקנין גמור אבל דבר שלא יועיל כמו בדשלב"ל לא מצינו שיועיל בו המנהג להחשיבו כקנין גמור עכ"ל ואני מצאתי תשובת הר"מ עצמו וכתב בה שנשאל על מי שנולד לו בן ונתנו ללוי למול והיה קטן וחלש ושאלו לאבי הבן מתי נמול אותו ואמר לסוף חדש שיצא מכלל נפל בתוך אותו זמן נתייעץ אבי הבן להמתין יותר עד שיחלים והמוהל הלך חוץ לעיר לצורך קהלו כי לא היה סבור שימול הילד כ"כ במהרה כי עדיין היה הילד חלש ואח"כ נתייעץ האב למול את בנו לאחר חדש והמוהל לא היה בעיר ולא רצה להמתין עד שיבא ושלח אחר מוהל אחר חוץ לעיר והודיעו בין יבא לוי בין לא יבא נתתיו לך למולו ועתה באו שניהם בעיר ביום א' תודיעני למי יש לו לאב לתת את בנו למול. והשיב מעשה היה בימי ר"ת בא' שנתן בנו למוהל למולו ובא אחר וקדמו ובא הא' לדין על שכר הברכה ושאלו לר"ת והשיב דמילתא דלית בה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו ואפי' תפס מפקינן מיניה אבל אם עדיין לא קדמו והרי שניהם עומדים לפנינו אז ודאי אותו שנדר לו תחלה הוא קודם דלא גרע ממכירי כהונה ולויה דפרק כל הגט (גיטין דף ל.) חשיב להו כאילו אתא לידייהו ואמרינן בהזהב (מט:) ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר יש לך בידי רשאי לעשותו תרומה ומעשר על מקום אחר ואפילו ר' יוחנן מודה בה כיון דמתנה מועטת היא דאין לישראל בו אלא טובת הנאה סמכה דעתא דבן לוי ולא מצי למיהדר ביה הכא נמי אין במילת בנו אלא טובת הנאה ולא למיהדר ביה וליתנו לאחר ומיהו אי הדר ביה פי' ריב"ם שאין בית דין יכולים לעכבו מלחזור אבל הוא עובר משום שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ומותר לקרותו רשע עכ"ל: והוזכרה תשובה זו בדברי מהרי"ק שורש ע"ו וכתב על ל' המרדכי שכתבתי בסמוך מדמדמה נתינת מצוה דמוהל להיא דמוקי במכירי כהונה משמע דכי היכי דאסור לחזור בו לענין תרומה ומעשר ואפי' בהיכירא בעלמא כדפירש"י וכמו שמוכיח הלשון ה"נ בנתינת מצוה דמוהל אסור לחזור בו היכא שהמוהל רגיל למול בניו ואפי' מן הסתם כ"ש בנדון דידן ששלח יעקב לראובן מכירו שיבא למול בנו שיש לנו לומר שחפץ בראובן אם יוכל לבא ואינו שולח לשמעון כי אם באפיסת ראובן

דאי לאו הכי הוה קעבר יעקב ואין לנו לומר שיעשה יעקב איסור שארית ישראל לא יעשו עולה ח"ו: וכתב עוד באותה תשובה בשם רבי' טוביה דאין כח לאשה ליתן לאחר למול מאחר דלא שייכא במצות מילה וכתב דהכי מסתברא: אבל הרא"ש כתב בתשובה כלל י"ב דאדם הנותן לחבירו בנו למולו או לעשותו בעל ברית נ"ל דבר פשוט שאין לו קיום אלא בתקיעת כף או בקבלת חרם אז כופין אותו לקיים וכתב עוד דאפי' כבר נולד הבן והקנה לו בקנין שיהיה בעל ברית יכול לחזור בו דקנין דברים בעלמא הוא : כתוב בתשובת הרשב"א (סימן תע"ב) שאלת על מוהל שלא רצה למול עד שיתן לו אבי הבן שכר ואין לאבי הבן מה שבקש ממנו ואין מוהל אחר בעיר תשובה מוהל זה כמעט שמראה בעצמו שאינו מזרעו של אברהם אבינו וצריך לגעור בו שאינו חפץ במצות ואם לעולם עומד במרדו כיון שאין יד האב משגת לתת לו שכרו הרי הוא כמו שאין לו אב וב"ד מחויבים למולו וזה שהוא יודע למול ואין אחר שיודע למול עליו חל החיוב ואם אינו רוצה ב"ד כופין אותו ע"כ :

סעיף קטן ז

ובכל מלין אפי' בצור ובזכוכית ובכל דבר הכורת וכו' עד ונהגו כל ישראל למול בסכין כ"כ הרמב"ם ומ"ש חוץ מקרומית של קנה מימרא דרב חסדא בפ"ק דחולין (טז:):

סעיף קטן ח

כיצד מלין חותכין את הערלה כל העור החופה העטרה וכו' עד נותן עליה אספלנית או רטיה וכיוצא בו גם זה מדברי הרמב"ם ז"ל ומבואר במשנה פר"א דמילה (קלז:) מל ולא פרע כאילו לא מל:

סעיף קטן ט

ומ"ש וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו מימרא דרב פפא שם (קלג:):

סעיף קטן י

יש ציצין המעכבים את המילה ויש שאינם מעכבים אותה וכו' עד אינו מעכב את המילה משנה שם (קלז:) אלו הם הציצין המעכבים בשר החופה את רוב העטרה אינו אוכל בתרומה ומפרש בגמ' (שם) בשר החופה את רוב גבהה של עטרה ופירש"י לא תימא רוב העטרה דקתני מתני' רוב הקיפה אלא אפילו רוב גבהה במקום אחד והנה בהיות ספרד על תלה נסתפק להם מה נקרא עטרה אם הבשר אשר בראש הגיד כולו או אם הוא לבד החוט הגבוה הסובב אשר בין אותו הבשר והגיד כי נמצאו המפרשים והפוסקים מתחלפים בלשונם פעם יורו כן ופעם יורו כן וראיתי קונטרס מחכם אחד שכתב אז על זה והכריע דעטרה דלגבי מילה היא הבשר אשר בראש הגיד כולה וכתב עוד לגבי מילה שעיקר המצוה לגלות כל העטרה עם החוט הסובב שהוא עיקרה אית ביה תרי גווני

עיכובא חד בשר החופה רוב הקיפה דהוא הוא משמעה דסתם משנה אי לאו הא דרבינא והשנית מה שהוסיף לפרש רבינא בשר החופה רוב גבהה דמשמע דרוב הקיפה אע"ג דליכא רוב גבהה ודאי מעכב מל' המשנה ורוב גבהה במקום אחד נמי אע"ג דלא הוי רוב הקיפה מדרבינא ובסוף דבריו כתב הילכך לענין הלכה למעשה נראה שבין שהציצין חופין רוב גובה ראש הגיד אפי' במקום אחד או שהבשר או ציצין ממנו חופה רוב הקיפו של חוט שהוא עיקר העטרה אע"פ שלא יכסה רוב גובה ראש הגיד הרי הוא ערל כמו שהיה וצריך למולו שנית והוא מה שאמרו ת"ר מהלקטין את המילה ואם לא הילקט ענוש כרת דהא רבינא אמר רב הונא אמר רב לא בא להקל ולומר דלעיכובא לא סגי אלא ברוב גבהה של עטרה אלא להחמיר דאפי' ברוב גבהה במקום אחד מעכב אע"ג דלא הוי רוב הקיפה כמו שפירשו המפרשים לכן הירא את דבר ה' חייב לעשות מה שעשו השלמים יראי אלהים כפי מה שזכרם שכתב בדק באחד מבניו וראה שלא היה האבר שלו מגולה כמ"ש כל הפוסקים עד שתתגלה כל העטרה כי היתה עוברת הערלה החריץ אשר בין ראש האבר ובין הגיד וגם היתה עולה קצת על ראש האבר ע"כ כי לפי זה מלבד מה שיראה שיש בו רוב גבהה של עטרה הנה כבר יהיה שם רוב הקיפה וזה מבואר שהבשר החופה חוט העטרה ברוב הקיפו הוא הנקרא בל' המשנה בשר החופה רוב העטרה סתם ודאי מעכב וחוזר עליו כאילו לא נימול כאשר נתבאר ומזה אחשוב שרבים שהם מהנמהלים צריכים הלקט בלי ספק אבל אם נשאר פחות מזה כגון שלא היה שם לא רוב גבהה של עטרה במקום אחד ולא רוב היקף החוט הרי הוא נמול מן התורה ואין חוזרין עליו בשבת אם פי' ואם לא פי' חוזר משום הדור מצוה ואם אח"כ נמשכה ערלתו ע"י מיעוך עד שתכסה העטרה או שהיה מסורבל בבשר או מדולדל עד שנראה בלתי מהול בעת קישויו חוזרין מד"ס וקוצצין עד שתראה העטרה גלויה בעת הקושי אמנם אם בשעת קישויו נראה ממנו שכבר נימול שיש שם קצת ציצין מכאן ומכאן אז א"צ אלא תיקון בעלמא מפני מראית העין ויראה ודאי שבדיקת הקישוי לא נאמרה אלא לגבי המסורבל והמדולדל שנימולו תחלה כהלכתן אבל לכל השאר צריך שתראה העטרה מגולה אפי' שלא בשעת קישוי עכ"ל : ב"ה ועיין בתה"ד סי' רס"ד:

סעיף קטן יא

המל כל זמן שמתעסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין וכו' ברייתא בפר"א דמילה (קלג.): ומ"ש רבי' פי' מיירי בשבת וכו' הכי משמע בגמרא וכן פירש"י ז"ל והרמב"ם כתב לברייתא זו סתם וחזר וכתבה לענין שבת נראה שהוא ז"ל סובר דבין בחול בין בשבת מיתניא ולפ"ז צ"ל דאינו חוזר דקתני לגבי חול פירושו א"צ לחזור ולגבי שבת פירושו

אינו רשאי לחזור ובסימן רס"ו כתב רבי' שבעל העיטור פסק שאע"פ שאין מעכבין חוזר אע"פ שפירש ושם יתבאר:

סעיף קטן יב

קטן שבשרו רך ומדולדל או שהיה בעל בשר הרבה וכו' שם במשנה (קלז:) אלו הם הציצין המעכבין בשר החופה את רוב העטרה ואינו אוכל בתרומה ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין ובגמרא אמר שמואל קטן המסורבל בבשר רואין אותו כל זמן שמתקשה ונראה מהול א"צ למול ואם לאו צריך למול במתניתא תניא רשב"ג אומר רואין אותו כל זמן שמתקשה ואינו נראה מהול צריך למול ואם לאו א"צ למול מאי בינייהו איכא בינייהו נראה ואינו נראה דלשמואל נראה מהול הוא דא"צ למול הא נראה ואינו נראה צריך ולרשב"ג אינו נראה הוא דצריך הא נראה ואינו נראה לא צריך. והרי"ף והרא"ש לא הכריעו בזה כלום אבל דברי הרמב"ם נראה שהם כדברי שמואל וכך הם דברי רבי' וגם בעל העיטור כתב מסתברא דשמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן ולאו לאפלוגי אברייתא אתא והילכך צריך עכ"ל ודלא כרבינו ירוחם שפסק כרשב"ג: גרסינן בפר"א דמילה (קלד.) אמר אביי אמרה לי אם האי חלוק דינוקא ליפכיה לסיטריה עילאי אבראי דילמא מידביק גרדא מיניה ואתי לידי כרות שפכה אימיה דאביי עבדה כיסתתא לפלגא אמר אביי האי ינוקא דלית ליה חלוק לייתי בליתא דאית ליה שיפתא וליכרכיה לשפתיה לתתאי ועייף ליה לעילאי ופי' רש"י ליפכיה לסיטריה עילאי. לאימרא שבשפת פיה יהפך ויקפל למעלה שלא תהא סמוכה לבשרו מפני שראש מקום חתך הבגד שם הוא ויוצאין ממנו גרדין ודילמא מדביקא גרדתא מיניה במכה וכשבא להפשיט החלוק מעל המילה ישמיט ויקרע את ראש הגיד ומשוי ליה כרות שפכה: עבדא. לתינוקות הבאים לידה לתקן מילתן: כיסתא לפלגא. דמילה כיס היתה עושה של בגד לפנים בתוך החלוק ותופרתו מתוכו בתוך החלוק ומגיע למטה עד חצי החלוק כדי לחוץ בין האימרא ובין המילה: לייתי בליתא. מעט שחק של בגד שיהא בו אימרא לפי שהאימרא מהדקה יפה בבשר שלא ישמט החלוק מן הגיד: ולפכיה לשפתיה לתתאי. לתחתית ראש הגיד יתן השפה וראש השני החלוק יהא למעלה: ולעפפיה לעילאי. אותו ראש החלק יקפל ויקפול כלפי חוץ מפני הגרדין שלא ידבקו במכה:

סימן רסה

סעיף קטן א

המל מברך וכו' ברייתא פרק ר' אליעזר דמילה (שבת קלה:):

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרמב"ם שאם אבי הבן מל בעצמו מברך למול את הבן הכי איתמר בסוגיין דגמרא פ"ק דפסחים (ז.) והר"ן הקשה עליו דלא איתמר הכי אלא אליבא דמ"ד לבער אבל למ"ד על ביעור אבי הבן נמי מברך על המילה וכ"כ הגהות מיימון בהלכות מילה בשם רש"י ורבינו שמחה דאבי הבן נמי מברך על המילה ונ"ל שכתב הר"ן כן לפי שהוא סבור דכל הנך מיתיבי דאיתא התם הוו תיובתא למ"ד לבער וסייעתא למ"ד על ביעור אבל הרמב"ם איפשר דמפרש דמ"ד לבער פירושו אף לבער דעל נמי להבא משמע ואין לשון בברכה שיורה על העבר ומ"ד על ביעור פירושו דוקא על ביעור דלשון על משמע שכבר נעשית המצוה וה"נ משעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק ואותבינן למ"ד על ביעור מברכינן על המילה דבשלמא למ"ד לבער כך לי לברך בלמ"ד כמו בעל דעל כמילה נמי להבא משמע אלא למאן דאמר דעל מורה על עבר במילה ושחיטה ולולב מאי עבר איכא דליברוך עלייהו בעל ומשני דבמילה ושחיטה הוי טעמא משום דלא סגי דלאו איהו מהיל או שחיט כלומר אחר הוא המצווה בהם וכיון שזה אינו מצווה עליהם אלא שהוא מוציא אחרים י"ח תקנו בעל כדי לעשות היכירא בין כשמוציא עצמו לכשמוציא אחרים ופריך ממל בנו ושוחט פסחו דהוה משמע ליה דמברכין בעל ומשני דאה"נ דבלמ"ד מברכים ובלולב תירץ דהב"ע בשנטלו כבר דהוי עבר ואסיקנא והלכתא על ביעור כלומר דשאני לן בין לבער לעל ביעור דלבער הוי להבא ועל ביעור לשעבר וכיון שכן למדנו דכל היכא דהוי לשעבר א"נ שעשה אותה לאחרים אף על פי שהיא להבא מברך עליה בעל וכשעושה אותה לעצמו והיא להבא מברך בלמ"ד ולכן המל את בנו מברך למול את הבן א"נ איפשר דהרמב"ם מפרש דמעיקרא הוה ס"ל לתלמודא כרב פפא ולהכי אקשי לרב פפי ממילה שחיטה ולולב והוה בדעתיה לאקשויי ליה מברכות טובא מצה מרור תורה ספירת העומר וזולתה אבל מכיון דתריץ תלמודא דבלולב מברכין בעל אף לרב פפי מטעמא דכיון דאגבהיה נפיק ביה הא ודאי דמהך תירוצא שמעינן דבכל מילי דדמי ללולב דכיון (דחשב או) הגביה נעשית המצוה שפיר מברכים בעל אף לרב פפי ולהכי לא אהדר אקשי משום ברכה אחרת דכי פסק והילכתא על ביעור לאו כרב פפא הוא אלא ככ"ע ומיהו עיקר חידושא לרב פפי הוא מטעם דכיון דאגבהיה וכו' דלרב פפא בלא האי נמי ס"ל בעל כנ"ל ליישב דעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ג

ואבי הבן מברך להכניסו בבריתו של אברהם פרק רבי אליעזר דמילה בברייתא (שבת קלז.) כתב ה"ר מנוח י"א כשהאב עצמו מל את בנו אינו מברך להכניסו שלא מצינו שתי ברכות על מצוה אחת ומנהג לברך להכניסו אפילו כשהאב עצמו מלו עכ"ל וכ"כ

הר"ד אבודרה"ם בשם הראב"ד והגה"מ כתבו בשם רבינו שמחה לא ידעתי מה טיבה ברכת להכניסו וכי לא סגי בהאי ששלוחו מברך על המילה ושמא כיון שהמוהל בלא האב שייך במצות המילה כדאמרינן פ"ק דקידושין (כט.) הילכך תקינו ליה רבנן ברכה אחרת לאב ואם מלו האב ובירך להכניסו סגי ליה בהכי מיהו כיון דכבר תקינו למוהל לברך על המילה לא ישנה המטבע ומברך שתים עכ"ל כתב אבודרה"ם ברכה זו נתקנה מפני שהאב מצוה על בנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה לרמוז שמהיום ואילך מוטלות עליו מצות אלו:

סעיף קטן ד

וצריך לברך מעומד דילפינן לכם לכם מעומר כן כתב בעל העיטור: כתב המרדכי פ' רבי אליעזר דמילה ר"מ היה עומד בשעה שמלין את התינוק והביא ראיה מויעמוד כל העם בברית (מלכים ב' כג) ובפרק רבי אליעזר דמילה אמרי' העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית וכו' וכ"כ הכלבו:

סעיף קטן ה

כתב הרמב"ם שאם אין אבי הבן בעיר אין אחרים מברכים אותה ברכה בפ"ג מהלכות מילה ונתן טעם לדבריו מפני שמצוה על האב למול את בנו יתירה על כל מצות שמצווין ישראל שימולו כל ערל שביניהם כלומר על המילה היא כוללת לכל הפושט יד למול בין אב בין אחר אבל ברכת להכניסו לא נתקנה אלא לאב לפי שמצות המילה מוטלת עליו יותר מעל כל אדם כמו שנתבאר בסימן רס"א וכתבו הגה"מ שכן דעת רש"י ורא"מ ורבינו שמחה שלא נתקנה ברכה זו כי אם לאבי הבן משום מצוה המוטלת עליו יותר מעל כל ישראל וכתב עוד הרמב"ם יש מי שהורה שיברכו אותה ב"ד או אחד מן העם ואין ראוי לעשות כן ע"כ וז"ל הרא"ש בפ"ק דקידושין היכא דלא מהליה אבוה מיחייבי בי דינא לממהליה דכתיב המול לכם כל זכר ואין לברך להכניסו בבריתו וכ"כ הרב הברצלוני בשם רב האי גאון ב"ד שמלין במקום שאין האב הכל מברכין להכניסו והרב כתב שאין מברכין עד כאן לשונו:

סעיף קטן ו

ומ"ש ונוהגים בכל המקומות שיברך אותה מי שתופס הנער כ"כ הגה"מ בשם סמ"ק וכתבו ושמא היינו משום שהוא כמו שליח ב"ד וכתב הר"ד אבודרה"ם בשם המפרשים שאם אבי הבן אינו יודע לברך להכניסו אחד מהעומדים שם מברך ומוציאו ופשוט הוא :

סעיף קטן ז

ורשב"ם הנהיג שיברך האב קודם המילה וכו' מחלוקת רשב"ם ור"ת כתבוהו התוספות והרא"ש והר"ן בפ' רבי אליעזר דמילה וז"ל התוספות רבינו שמואל גריס אבי הבן ברישא

והדר המל אומר וכבר הנהיג לעשות כן לברך אבי הבן קודם המילה משום דלהכניסו להבא משמע ועוד דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן ור"ח החזיר המנהג לקדמותו וגריס המל ברישא והדר אבי הבן כמו שכתוב בכל הספרים וכן מוכחא כולה סוגיא והא דאמרינן כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן ה"מ כשהמברך עצמו עושה המצוה והר"ן כתב דאין ברכה זו בכלל מה שאמרו מברך עליהם עובר לעשייתן דאינה אלא שבח והודאה בעלמא על שזכהו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ור"ת כתב שא"צ לברך פירושו שאין לברך ברכה זו עובר לעשייתן אלא אדרבה יש לו לברכה אחר עשייתה וכמ"ש בתוספות שהחזיר המנהג לקדמותו וכך הוא גירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש המל אומר וכו' אבי הבן אומר וכו':

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו בשם רב שר שלום ובעל העיטור מתוך לשונו משמע שהיא סברא שלישית ודבר תימה הוא שהרי הדבר מבואר שהיא היא סברת ר"ת כמבואר בדברי התוספות והרא"ש ז"ל שרבינו תם החזיר המנהג לקדמותו שיברך אבי הבן לאחר המילה והא דאמרינן מברך עובר לעשייתן ה"מ כשהמברך עצמו עושה המצוה והן הן הדברים שכתב בשם רב שר שלום ובעל העיטור וכתב עוד הרא"ש ואומר ר"ת דברכה זו אינה דוקא על המילה זו שנעשית עכשיו קאי אלא מודה ומשבח להקב"ה שצוה לעשות מצוה זו כשתבא עוד לידו ותקנו לה מקום זה לגלות ולהודיע דזאת המצוה נעשית לשם הקב"ה ולא לשם הר גריזים והוא מדברי התוספות בפ"ק דפסחים:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש טוב לברך אחר המילה קודם שיעשו פריעה וכו' בפרק ר"א דמילה כתב ששמע כן: (ב"ה) וכתב בתשובות שכן נוהגים באשכנז וצרפת וגם שם כתב טעם זה לרבני ר"ת שכיון שמברך אבי הבן מיד שכיים המוהל לברכתו ודאי יגמור אבי הבן הברכה קודם שיעשה המוהל הפריעה והוי שפיר עובר לעשייתן דמל ולא פרע כאילו לא מל: וכתב עוד אבל ראיתי בארץ הזאת שאבי הבן מברך אחר גמר המילה וקשה עלי המנהג אלא שאיני יכול לשנותו וגם יש להם סמך מדברי ר"ת עכ"ד וכתב הרשב"ץ כשהאנוסים מוהלין עצמם מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניס בבריתו של אברהם אבינו:

סעיף קטן יא

ואם היו אחרים עומדים שם אומרים כשם שהכנסתו לברית וכו' בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קלז:) אבי הבן אומר להכניסו בבריתו של אברהם אבינו העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית וכו' וכתב ה"ר מנוח אם היו אחרים עומדים שם מברכים

אותו שיזכה לשאר מצות שחייב האב לעשות לבנו כתב הר"ד אבודרה"ם כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים שאלו הן מצות הבן המוטלות על האב כמו שאמרנו וסדרם על זה הסדר דאמרינן (קידושין כט:) לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ ישא אשה והזכיר אחר כן מעשים טובים אף על פי שהוא חייב במצות משהוא בן י"ג מ"מ אינו בן עונשים עד כ' וכבר היה בן י"ח לחופה :

סעיף קטן יב

ואבי הבן או המוהל או אחד מהעם אומרים אשר קדש ידיד מבטן וכו' שם המברך אומר אשר קדש ידיד מבטן וכו' ומדקתני המברך אומר משמע דמאן דהוא יכול לברך ואינה מצוה מוטלת על המוהל וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל: כתב הר"ד אבודרה"ם המל מברך קודם שימול על המילה ומחתך הערלה וכו' ואח"כ נוטל ידיו ורוחץ פיו כדי שיברך בנקיות אשר קדש ידיד מבטן : ונוסח ברכה זו פירשו התוספות (מנחות נג:) ידיד זה אברהם כדדרשינן בפרק כל המנחות דמה לידידי בביתי נאמר על אברהם חק בשארו שם זה יצחק וצאצאיו חתם באות ברית קדש הוא יעקב והגה"מ כתבו בשם ס"ה דאשר קדש ידיד מבטן זה יצחק וראיה מדכתיב (בראשית י"ז) ואת בריתי אקים ר"ת "אשר "קדש "ידיד "מבטן חק בשארו שם זה יעקב וצאצאיו חתם באות ברית קדש אלו השבטים וכן פירש רש"י יצחק קרי ידיד ע"ש אשר אהבת (שם כ"ב) מבטן דקודם שנולד נתקדש למצוה זו דכתיב (שם י"ז) אבל שרה אשתך וכו' והקימותי את בריתי אתו היינו מילה בשארו בבשרו שם חק על המילה וצאצאיו אחריו חתם באות זו של ברית קדש צוה להציל ידידות שארנו משחת מגיהנם דכתיב (זכריה טו) גם את בדם בריתך וגו':

סעיף קטן יג

ונסחת ברכה זו שכתב רבינו הוא נסחת הרי"ף והרא"ש אבל הרמב"ם גורס ע"כ בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה כצואת קדושים להציל ידידות שארנו משחת והר"ד אבודרה"ם כתב שמצא בתשובה שאלו להרמב"ם שהיה גורס ע"כ בשכר זאת אל חי חלקנו לעד צורנו צוה כצוית לקדושים ומפרש שם בשכר המילה חזר אל חי. חלקנו לעד כמ"ש והקימותי את בריתי וכו' ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם להיות לך לאלהים ואח"כ שואל מאת ה' ואומר אתה צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת ר"ל ידידות על הנפש שהיא חביבה מן הכל וענין כצוית לקדושים חסר ור"ל כאשר צוית לקדושים:

סעיף קטן יד

ועל הכוס מברכין אותה שמברך תחלה בפה"ג זה לא מצאתיו מבואר בגמרא ולא בדברי הרי"ף והרמב"ם אלא שמדברי המפרשים והגאונים שאכתוב בסימן זה נראה שהוא

מוסכם מהכל לברך אותה על הכוס ומדברי המרדכי במס' יומא נראה שהטעם משום דאמרינן (ברכות לה.) אין אומרים שירה אלא על היין.

סעיף קטן טו

ומנהג ליתן יין בפי התינוק אחר ברכת היין ואחר כורת הברית ולומר קיים את הילד הזה וכו' כ"כ בע"ה פי' אחר שנתן יין בפי התינוק אומר קיים את הילד וכו' ואע"פ שמן הדין תכף שגמר ברכת היין וברכת אשר קידש וכו' היה לו לשתות כדין כל ברכות הסדורות על כוס בקשת רחמים שהוא מבקש על הילד קיים את הילד הזה וכו' לא הוי הפסק: ואנו נוהגים שלא ליתן מן היין בפי התינוק עד שמגיע לפסוק ואומר לך בדמייך חיי וכ"כ הכלבו וטעם הדבר כתב הר"ד אבודרה"ם ע"פ המדרש ואז נותן מן היין באצבעו בפי התינוק ושמעתי שעושה צורת שדי באצבעותיו בעת שנותן מן היין בפי התינוק:

סעיף קטן טז

ונוהגים לכפול ואומר לך בדמייך חיי וכתב הר"ד אבודרה"ם שהוא לרמוז שע"י המילה יזכה לעה"ז ולעה"ב: כתב הכלבו באותו טעימה שמטעימין לתינוק סומכין שלא לטעום המוהל אבל משגרין לאם התינוק וגם בעל העיטור כתב אע"ג דאמרינן המברך צריך שיטעום ה"מ היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר יהבינן לינוקא דלטעמיה ונפיק והביא ראייה לדבר ול"נ שטעימת הנימול אינו מוציאתו מידי ברכה לבטלה כיון דלאו בר חיובא הוא כלל ואפילו מדרבנן וטעימת האם אם שמעה הברכה ולא הפסיקה בין ברכה לטעימה אפשר דנפקא בברכת המברך אף ע"ג דברכת הנהנין היא כיון דנתקנה ברכת אשר קדש על הכוס הו"ל ככסא דקדושא ואבדלתא דמוציא אחרים מברכת היין ג"כ אבל אם לא שמעה הברכה או הפסיקה בין ברכה לטעימה ודאי דאין טעימתה מוציאתו מידי ברכה לבטלה כתב הרשב"א ששאלת כמה שיעור טעימה גבי מקדש כעינן מלא לוגמיו הכא גבי שאר ברכות לא בעינן מלא לוגמיו: ב"ה כתב בא"ח א במדרש תלים בני א"י אומרים יהא כאח לשבעה וכאב לשמנה רבי יהושע אומר זה ב אברהם ויצחק שמואל אמר זה ישי ודוד וי"א אח לז' אח לאפרים שהוא שביעו לרגלים ומנשה שמיני: כתב הר"ר דוד אבודרה"ם שאם היה התינוק יתום בין מאביו בין מאמו אומרים במקום אלהינו ואלהי אבותינו קיים את הילד הזה וכו' תשתלח אסותא דחייא ורחמי מן קדם מרי שמיא לאסאה ית רביא הדין ויתקרי שמיה פלוני ויתסי כמה דאיתסיאו מיא דמרה ע"י דמשה במדברא וכמיא דיריחו ע"י אלישע כן יתסי בעגלא ובזמן קריב כאומר ואעבור עליך ואראך וגומר הפסוקים כמו שגומר בתפלת קיים את הילד הזה ובסדר ר"ע ורבינו סעדיה כתוב נוסח בקשה זו: והכלבו כתב יש נוהגין לברך התינוק בנוסח זה אלהנא ואלהא דאבהתנא שלח אסותא דחיי ורחמי לרביא הדין וכו': ולהריטב"א בתשובת מצאתי נוסחא יפה

ביותר וז"ל אלהינו ואלהי אבותינו קיים את הילד הזה לאמו ולקרוביו ולכל משפחתו ויקרא שמו פלוני כשם אביו אתה אלהינו אלהי כל בשר אבי יתומים תהיה לו לאב הוא יהיה לך לבן ותהא כניסתו לברית לכפרה ולמנוחה לנפש אביו ולנחמה ומשיב נפש לאמו ולכל קרוביו תתענג נפש האב בג"ע ביוצא מחלציו ותגל האשה בעה"ז בפרי בטנה ויתקיים בו מקרא שכתוב ואעבור עליך ואראך וגו': ב"ה כתוב בא"ה אם מתה האם קודם ברית מילה אומר ותגל האם בגן עדן עדנה וכן אם מת האב יאמר ישמח האב בגן עדן עדנו ולא ידלגם כי מצאנו ל' שמחה וגילה אחר המיתה אברהם יגל יצחק ירנן ישמח משה וכל זה לקיים אמונת השארת הנפש לתחיית המתים: ובנולד מהול כתבתי למעלה שאין מברכין עליו בסימן רס"ג כ"כ בשם רבינו האי והרמב"ם כתב גר שמת קודם שנתגייר וקטן שנולד כשהוא מהול כשמטיפין ממנו דם ברית אינם צריכים ברכה וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שהוא אינו זכר ודאי עכ"ל והראב"ד כתב בהשגות דמברכין עליו דקי"ל דמברכין על ספק דאורייתא וחכמי לוני"ל שאלו להרמב"ם בתשובת פאר הדור סימן כ"ו על כך והשיב להם לחזק דבריו:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו ור"י פסק שהוא זכר גמור וכו' דברי רבינו סתומי' והנני מבארם בס"פ הערל (יבמות פא.) תנן רבי יוסי ור"ש אומרים אנדרוגינוס כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה אנדרוגינוס נושא אבל לא נישא רבי אליעזר אומר חייבין עליו סקילה כזכר ובגמרא (פג:) אמר רב ליתא למתני' מקמי ברייתא דתניא רבי יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא וכו' ושמואל אמר ליתא לברייתא מקמי מתני' אמרי בי רב משמיה דרב הלכה כר' יוסי באנדרוגינוס א"ר יהודה אמר רב אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה משני מקומות מיתיבי ר' אליעזר אומר אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר בד"א בזכרות שלו אבל בנקבות שלו פטור הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר' סימאי אומר אנדרוגינוס חייבים עליו סקילה משתי מקומות מ"ט דרבי סימאי אמר רבא בר המדורי אסברה לי ואת זכר לא תשכב משכבי אשה איזה זכר שיש בו שני משכבות הוי אומר זה אנדרוגינוס וכתב הרא"ש מתוך דברי הרי"ף משמע דהא דפסיק משמיה דרב הלכה כרבי יוסי ארבי יוסי דברייתא קאי ורש"י פירש דאר"י דמתניתין קאי וכן פר"י דאמרינן כי הוינן בי רב הונא וחזינן לרב הונא דאמר משמיה דרב אנדרוגינוס חייבים עליו סקילה מב' מקומות אלמא דזכר ודאי הוי כדדריש מקרא איזהו זכר שיש לו שתי משכבות ובנדה (כח.) אמר רב נחמן משמיה דרב דספיקא הוי וכו' וכיון דפליגי אליבא דרב מסתברא דהלכה כדאמרי בי רב דשמואל סבר כוותיה ולהאי פיסקא חייבים עליו

מב' מקומות כר' יוסי דמתניתין עכ"ל והשתא מדייק רבינו דכיון דפסק ר"י כמ"ד חייבים עליו סקילה משני מקומות משמע בהדיא דסבר דזכר גמור הוי כדדריש מקרא איזהו זכר שיש בו ב' משכבות וכיון דזכר גמור הוי לדעתו מברכין על מילתו ומ"מ אין הדבר מוכרח דאף ע"ג דקרי ליה התם זכר אפשר דלאו לכל מילי מיקרי זכר שאם אתה אומר כן בערכין יערך: תשובה לגאון ממזר אף על פי שהוא מטיפה פסולה וכו'. כ"כ בעל העיטור: כתב בעל העיטור היכא דמיקלע מילה ביומא דתעניתא וכו' דברי בעל העיטור כתבם הכלבו וכתב שדחה דברי רבוותא קמאי מכמה טעמים האחד שאין מניחין הכוס עד הלילה שמא ישפך ונמצא שמברך לבטלה ועוד שאין להפסיק כ"כ בין הברכה והטעימה וכשיטעום צריך ברכה אחרת ונמצא שהברכה הראשונה היתה לבטלה וגם הרשב"א כתב כן בתשובה בשם בעל העיטור וגם הר"ד אבודרה"ם כתב שהר"י ן' גיאת סתר דברי רבוותא מהטעמים הללו והעלה דבט"ב וי"ה אין מברכין על היין כדעבדי' בדוכתא דלא שכיח ביה חמרא וכתב עוד שכ"כ הרמב"ם בתשובת פאר הדור סי' ס"ג שאין מברכין על הכוס מפני שאינו יכול לשתות לא הוא ולא אחר ממי שהוא מבין ענין הברכה וגם התינוקות אינם יכולים לשתותו דילמא אתו למסרך עכ"ל המרדכי פרק בכל מערבין והרוקח בסימן י"ג כתבו כדעת רבוותא קמאי וכבר נתבאר שדברים דחוים הם ובטוא"ח סימן תקנ"ט כתב רבינו דבט"ב י"א שיברך בלא כוס ודעת התוספות שיברך על הכוס ויתן לתינוק לשתות ולא חיישינן דילמא אתי למסרך כיון דאינו דבר קבוע עכ"ל ודברי התוס' הם בס"פ בכל מערבין (עירובין מ:) וכן כתב המרדכי שם ובמסכת יומא והר"ן כתב בפרק תולין שהרשב"א הקשה עליהם והוא ז"ל כתב דאינה קושיא ואע"פ כן כתב בסוף דבריו ומכל מקום הגאונים אמרו דלא מברכינן אכסא אלא מייתי אסא ומברכין עליה. וז"ל הרשב"א בתשובה כתב הרי"ף ז"ל כל תענית שאין היולדת שותה בו אין מברכין על היין של ברכת המילה לפי שצריך לטעום עכ"ל וגם הר"ן כתב בפרק תולין שהגאונים אמרו דלא מברכינן אכסא: ולענין הלכה נראה דכיון שהגאונים ובע"ה והרי"ף והרמב"ם מסכימים שלא לברך על הכוס בי"ה ובד' צומות הכי נקטינן מיהו בג' צומות מהם שהיולדת אינה מתענה יכול לברך על הכוס ותשתה ממנו היולדת אם היולדת שומעת הברכה ומתכוונת שלא להפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתיית הכוס אבל בי"ה וט"ב שאין היולדת יכולה לשתות אין מברכין על הכוס ובט"ב אסא נמי לא מייתי מטעמא דאין מברכין על הבשמים במ"ש שחל בו ט"ב כתב הרוקח בסי' קי"ג תעניות דתשובה או דב' וה' יטעום המברך ואין בכך כלום עכ"ל. ומ"מ נראה שצריך ליזהר שלא ישתה רביעית שהוא שיעור שתייה ונראה שטוב הדבר שכשיקבל עליו

תענית מבע"י יאמר בפירוש שאינו מקבל עליו ליאסר מלטעום כוס המילה: וכתב עוד היכא דאיכא תרי ינוקי לממהיל וכו' אבל הרשב"א כתב בתשובה סימן שפ"ב: ב"ה צריך להעביר הקולמוס על כל זה וצ"ל במקומו ואפילו בירך ברכה אחרונה בין ראשון לשני אינו חוזר ומברך על המילה בשני דברכה זו אינה הפסק: (מי שיש לו ב' בנים למול ביחד אין צריך לברך אלא) ברכה אחת על שניהם. וכתב עוד וברכת להכניסו אם האב הוא המוהל מברך ברכה אחת להכניסם קודם שימול אבל אם המוהל אינו האב ממתין לאחר מילת שניהם שמא ימלך המוהל ולא ימול. ומ"מ אם בירך האב בין קודם המילה בין באמצען יצא שלא אמרו לברך האב אחר המילה אלא משום חשש לשמא ימלך המוהל ונמצאת ברכת האב לבטלה הא אם הקדים יצא דעיקר ברכה זו קודם המילה ככל הברכות שהן עובר לעשייתן עכ"ל ואנו בארץ ישראל נהגנו שלא לחוש לשמא ימלך שהרי אנו מברכים ברכת אירוסין קודם קידושין:

סעיף קטן יח

ומ"ש וא"א ז"ל כתב בתשובה מי שיש לו שני תינוקות למול וכו' כלל נ"ו וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן שפ"ד והאריך לסתור דברי בעל העיטור וכדבריהם כתב המרדכי בס"פ כיסוי הדם וכן כתב רבי' ירוחם בשם רבינו משולם והרמ"ה ומדברי רבי' ירוחם נראה שמברך אשר קדש אחר כל המילה ואפילו הכי לא הוי הפסק ואינו נראה לי אלא אחר השתי מילות מברך אשר קדש ועולה לשתיהן וכתב עוד רבי' ירוחם אבל אם לא היה בדעתו מתחלה אלא שהביאו לו למול אחר שבירך על המילה הראשונה חוזר ומברך על השנייה אחר שיגמור הראשונה שיברך עליה ולאחריה וכן אם שח שיחת חולין בין ראשונה לשנייה חוזר ומברך אפילו שבתחלה היה בדעתו למול שנית אבל אם שח דבר שצריך אל המילה לא הוי הפסק ואינו חוזר ומברך כמ"ש המפרשים בענין שחט כמה חיות בבת אחת : וכתב עוד המרדכי שאם הם של אדם אחד האב מברך להכניסם בבריתו של אברהם אבינו וכ"כ הר"ד אבודרה"ם וגם הכלבו כתב בשם גאון מי שיש לו ב' תינוקת למול בניו או שאינם בניו יוצא בברכה אחת ודמנחי קמיה בשעת הברכה ולא יפסיק בנתיים בשיחה שאין צורך המילה. וראייה מכיסוי הדם:

סעיף קטן יט

שדר רב צמח גאון היכא דליכא אלא איתתא וכו'. כ"כ בע"ה:

סעיף קטן כ

כתב הרמב"ם שאבי הבן מברך שהחיינו על כל מילה ומילה בסוף ה' מילה כתב אבי הבן מברך שהחיינו וגם בסוף הל' ברכות כ' וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצויה בכל עת שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן כגון מילת בנו ופדיון הבן מברך עליהם בשעת

עשייתם שהחיינו והגהות מיימון כתבו בסוף הלכות מילה אין אנו נוהגין כן וי"מ הטעם משום צערא דינוקא ואין נראה ורבינו שמחה וראבי"ה כתב שהמל בנו בעצמו מברך שהחיינו משום שעושה המצוה המוטלת עליו העיקר: ב"ה ובא"ח כתיב בשם הרמ"ה שנראים הדברים שלא אמר הרמב"ם שמברך שהחיינו אלא בזמן שמל אותו אביו ע"י עצמו דוגמא דפדיון הבן אבל בזמן שמל אותו אחר אין אבי הבן מברך שהחיינו עכ"ל ואין נראה כן מפשט דברי הרמב"ם אלא אפילו כשמל אותו אחר מברך אבי הבן שהחיינו: והרוקח כתב מה שאין מברכין שהחיינו זהו משום שעדיין לא יצא התינוק מתורת נפל עד ל' יום עכ"ל ההגהות ורבינו ירוחם כתב דל"נ טעם הרוקח דאזלינן בתר רובא ובשם התוספות כתב דטעמא משום דאף על גב דבפדיון הבן תקנו לברך שהחיינו דלא שכיח אבל מילה דשכיח לא וטעם צערא דינוקא דחאו הרשב"א בתשובה וכתב דלא אמרו כן אלא לענין שהשמחה במעונו אבל ברכת שהחיינו אינה תלוייה בשמחה אלא בדבר שמגיע לו תועלת ואף ע"פ שמתערב עמה צער שהרי אפילו מת אביו ונפלה לו ירושה אומר שהחיינו. וכתב עוד הרשב"א בתשובה ח"א סימן קס"ו דע שבכל הארצות האלו לא ראינו מעולם מי שבירך שהחיינו בשעת מילה ואפילו לאחד מהגדולים אשר בארץ הזאת לא ראיתי כן אבל מי שמברך אין לחוש לשמא לא כלו חדשיו דכל שגמרו סימניו ושערו וצפרניו אין חוששין וסומכין על סימנים אלו למולו בשבת החמורה כ"ש לענין ברכה עכ"ל ובתשובה אחרת סימן רמ"ה כתב כל שנולד לו בן צריך לברך שהחיינו בין שנולד לו בנים בין לא נולדו דהא קי"ל כלישנא בתרא דר' יוחנן דאמר בפרק הרואה (ברכות ס.) בין קנה אחרים בין לא קנה מברך זמן אלא שלא ראיתי שנהגו כן אפילו הגדולים אשר בארץ ושמא עשו רשות כקרא חדתא דכל שאינו בא מזמן לזמן כמועדים אין מברכים שהחיינו בחובה וכדאמרינן בס"פ בכל מערבין (עירובין מ:) גבי זמן דר"ה ויה"כ ומפני שראיתי גדולי הדור שלא נהגי לאמרו אני דוחה כן ואע"פ שאין זה מספיק כל הצורך שהרי בפדיון הבן תקנו זמן ושמא אף על מצוה ממצות התורה כפדיון הבן אמרו עד כאן לשונו. ובכל ארץ ישראל וסוריא וסביבותיה נוהגים לומר שהחיינו לפי שהם סומכים בהוראותיהם על פי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן כא

וי"א שצריך לכסות ערות הקטן בשעת הברכה כ"כ ה"ר יונה בס"פ מי שמתו וכתב עוד די"א שא"צ דהא בניו קטנים אע"פ שישן עמהם בטלית אחד קורא ק"ש ואינו חושש ואינה ראיה דהתם אינו רואה את הערוה מיהו נראה דבקטן כ"כ לא דיינינן ליה דין ערוה וא"צ לכסותו בשעת הברכה ע"כ והרא"ש כתב דברי ה"ר יונה והוסיף וכתב וגם נראה כיון דלתקוני המילה קא אתי קרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש ואין בו אותה שעה

משום לא יראה בך ערות דבר. וז"ל הכלבו כתב הר"פ בקטן פחות מבן ט' אין לחוש דלא חייש בזה ערוה אך כשהוא מטינף בצואה יש להקפיד אפילו בן ח' ימים ומיהו הא אמרינן אין מרחיקים מצואת קטן עד שיאכל כזית דגן אעפ"כ טוב לנקותו קודם הברכה ומורי ר' יחיאל היה רגיל לכסות הערוה אפילו בלא שום טינוף ואפילו בקטן בן ח' ימים בשעת הברכה עכ"ל:

סעיף קטן כב

ומ"ש בשם העיטור שא"צ דלא הוי ערוה כל זמן שאינה ראויה לביאה היא סברת הרי"ף שכתבתי בסמוך ואף על פי שהרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש כתב סתם שאסור לקרות כנגד ערות קטן כיון דרוב הפוסקים ס"ל דשרי והרא"ש גם כן התיר לענין מילה מיהא הכי נקטינן: וכתב עוד מנהג שאבי הבן עומד על המוהל כו':

סעיף קטן כג

בדברים שבין בני מזרח ובין בני מערב בני מזרח מוהלים על המים וכו' הר"ד אבודרה ם כתב בשם אבן הירחי נהגו בצרפת להביא ספל מלא חול ועפר וטומנין שם את חתך המילה ויש סמך לדבר בפרקי ר"א כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעין משום עינוי הדרך וכשהיו מוהלין היו נוטלים אותה ערלה וטומנין אותה בעפר ומאותה שעה ואילך היו נותנים את הערלה בעפר. ויש סמך לחול ושמתי את זרעך כחול הים (בראשית לב) ולעפר ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם יג) ובאלו הארצות נהגו לשום חתיכת הערלה בסיד כתוש היטב עכ"ל. והגהות מיימוני כתבו מה שנוהגים לשום הערלה בחול נפקא ליה במדרש מי מנה עפר יעקב ומה שאין לוקחין עפר משום דאיתא וכו' בני א"י נותנים אותה במים משום (יחזקאל ט"ז) וארחצך במים בני בבל נותנים אותה בעפר משום דכתיב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ולכך לוקחים חול לקיים דברי שניהם שהחול נקרא עפר ומים כדאמרינן בחולין (כז:) עופות מן הרקק נבראו עד כאן לשונו :

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו בשם רב יהודאי גאון ובלבד שלא יעשה כן בשבת שלא יביא עפר מהחוץ בספר העיטור כתוב הא דרב יהודאי וכתוב בו גזירה שמא יביא עפר מבחוץ ונראה לומר דה"פ ובלבד שלא יעשה בשבת להביא עפר מן החוץ למול עליו שהרי אסור לטלטל עפר בשבת אם אינו מוכן אבל אם היה מוכן לכך מע"ש ודאי מוהלין ע"ג שהרי מותר לטלטלו:

סעיף קטן כה
ונוהגים על פי המדרש לעשות כסא לאליהו וכו' כן כתב הר"ד אבודרה"ם והביא לשון פירקי ר"א בזה. כתב עוד הר"ד אבודרה"ם נהגו לעשות סעודה ביום המילה ויש סמך מהמדרש שאומר ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ביום ה"ג מל את יצחק שעשה משתה ביום הח' וכן משמע בגמרא שהיו עושים סעודה ביום המילה דרב פפא (בכתובות ח.) סבר לברוכי שהשמחה במעונו אי לאו משום צערא דינוקא וכן אמר דהע"ה (תהילים נ':ה') אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח דם מילה שהוא זבח לח' ימים : וגרסינן בר"פ ר"א דמילה (שבת קל.) תניא רשב"ג אומר כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך עדיין עושין אותה בשמחה ופירש"י בשמחה שעושים משתה וכתבו התוס' בשם ר"ת ויעש אברהם משתה גדול ביום ה"ג מל את יצחק דהיינו ביום הח' דמילה: כתב הרשב"א שאלת יום המילה שחל להיות ביום תענית ציבור הכתובים מהו להתפלל פסוקי דרחמי וסליחות ווידוי כדרכן ולומר והוא רחום וליפול על פניהם ולומר אל ארך אפים תשובה כך נוהגים במקומותינו שמתפללין בתענית סליחות ואומרים וידוי כדרכו ואין אומרים והוא רחום ותחנונים ודי שמניחין במקצת ואין צריכין להפסיק סליחות: (ב"ה) כתוב בא"ח נהגו להביא מחתה של אש במקום שעושים המילה אפי' בימות הקיץ כדאמרינן בב"ר בשעה שמל אברהם ילידי ביתו העמידו גבעות הערלות וזרחה עליהם חמה והתליעו ועלה ריחן לפני הקב"ה כקטורת ועולה שכולה כליל לאישים אמר הקב"ה בשעה שיהיו בני באים לידי עבירות אתמלא עליהם רחמים עכ"ל: ווידוי ואל ארך אפים לגמרי עכ"ל וכ"כ בא"ח:

סימן רסו

סעיף קטן א
מילה בין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה צרעת ברייתא בפרק ר"א דמילה (שבת קלב:):

סעיף קטן ב
ומ"ש אבל אם לאחר שנימול גדל בשר במילתו וכו' אסור לחתכו כיון שא"צ למולו פעם אחרת אלא מדרבנן:

סעיף קטן ג
ושבת וי"ט אינה דוחה אלא בזמנה אבל שלא בזמנה וכו' אין מלין אותו בשבת ברייתא פ' ר"א דמילה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואפי' בזמנה אינו דוחה אלא המילה עצמה אבל מכשירין שאפשר לעשותן מבע"י אין דוחין את השבת בר"פ ר"א דמילה (שבת קל.) פלוגתא דר"א ור' עקיבא ואיפסיקא

הלכתא כר"ע דאמר הכי: ומ"ש כיצד מלין ועושין כל צרכיה כגון פריעה ומציצה משנה שם (קלג.):

סעיף קטן ה

ומ"ש וחוזר על ציצין המעכבין אע"פ שפירש וכו' שם אהא דתנן עושין כל צרכי מילה בשבת מוהלין ופורעין ומוצצין וכו' מכדי קתני כולהו כל צרכי מילה לאתויי מאי לאתויי הא דת"ר המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין בין על ציצין שאינם מעכבין פירש על ציצין המעכבין חוזר על שאינן מעכבין אינו חוזר וכבר כתבתי בסימן רס"ד שפירש"י דבשבת מיירי וכדמשמע גמרא וכן פירשה רבינו שם. אבל בחול חוזר אף ע"פ שאינם מעכבין ושהרמב"ן סובר דמיירי בין בחול בין בשבת והרי"ף והרא"ש כתבו ברייתא זו סתם:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור טעמו משום דבגמרא אמרינן אהאי ברייתא מאן תנא פירש אינו חוזר אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא וכו' ומדבעי תלמודא מאן תנא ומהדר לאוקומא כתנאי משמע דס"ל דלאו הלכתא היא ועוד דלאוקימתא דרבי יוחנן ברייתא יחידאה היא ולית הלכתא כוותיה וכן לאוקימתא דמוקי לה רב אשי כרבי יוסי דנראה בעליל אתיא כיחידאה דלא קי"ל כרבי יוסי בההיא ותו דנהרדעי מוקמי לה כרבנן דר' יוסי דלחם הפנים ובההיא קי"ל כר"י דנימוקו עמו וא"כ לית הלכתא כהאי ברייתא ומ"מ כתב בסיף דבריו אלא דרבוותא פסקו כברייתא.

סעיף קטן ז

ומ"ש וא"א ז"ל לא כתב כן לאו למימרא דהרא"ש לא איירי בפי' הברייתא כלל שהרי לא כתב אלא הברייתא כצורתה אלא היינו לומר דכיון דסתם ולא פירש מסתמא הוא סובר כפירש"י שאילו היה סובר כפי' בעל העיטור לא הוה שיתיק:

סעיף קטן ח

ומ"ש ונותן עליה איספלנית ג"ז שם במשנה:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואיזהו הן מכשירים שאנו דוחה שבת אין עושין סכין למול בו מבואר שם במשנה (קל.) שבזה נחלקו ר"א ור"ע ו איפסיקא הלכתא כר"ע דאמר אין עושין ומ"ש ולא מביאין אותו ממקום למקום ואפי' להוציאו מהבית ולהביאו דרך גגין חצירות ומבואות שלא ערבו אסור אבל שבת בא' מהם מותר להביאו מזה לזה וכו' שם א"ר אבא בר רב אדא א"ר יצחק פעם א' שכחו ולא הביאו איזמל מע"ש והביאו בשבת שלא כרצון ר"א דשרי אפי' בר"ה אלא כרצון רבנן דאסרו דרך ר"ה ושרו דרך גגות חצרות וקרפיפות ומי

שרו והתניא כשם שאין מביאין אותו דרך ר"ה כך אין מביאין אותו דרך גגות חצרות וקרפיפות אלא אמר רב אשי שלא כרצון ר"א ומחלוקתו אלא כרצון ר"ש דתנן ר"ש אומר אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות רשות א' הן לכלים ששבתו בתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית ופירש"י שלא כרצון ר"א ומחלוקתו דר"א אפי' בר"ה שרי ושלא כרצון החולקים עליו דאסרי דרך חצרות דהעמידו חכמים דבריהן דאיסור שבת אף במקום כרת אלא כרצון ר"ש שמתיר אף לדבר הרשות דתנן ר"ש אומר אחד גגות וכו' כולם אפי' הם של בעלים הרבה מטלטלין מזה לזה דלא אסרו מרשות לרשות אלא בתים: ששבתו בתוכן. שכשקדש היום היו בתוכו ולא בתוך הבית דאילו שבתו כלים בבית ל"מ היכא דלא עירבו בני בתי החצר דאפילו מבית לחצר לא יוציאו כלי הבית אלא אפילו עירבו ומטלטל מבית לחצר לא יוציאו כלי הבית מחצר זו לחבירתה שלא עירבו עמה עכ"ל ואיפסיקא הלכתא כר"ש בפ' כל גגות (עירובין צא:) וכמו שנתבאר בטור א"ח סימן שע"ב ובסימן ההוא כתב רבינו דין קרפיפות הללו שמותר לטלטל בהם ושאסור לטלטל בהם והעתקתי כל דבריו בטור הנזכר סי' שצ"א:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו שבעל העיטור לא התיר אלא כשלא עירבו חצרות עם הבתים וכו' טעמו מדגרסינן בפרק כל גגות (שם) אמר רב הלכה כר"ש והוא שלא עירבו בני החצרות כל אחת לעצמה דהשתא לא שכיחי מאני דבתים בחצר אבל עירבו לא גזרינן דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחצר ואף ע"ג דשמואל ורבי יוחנן פליגי עליה סובר הוא ז"ל דהלכה כרב והביא ראיות לדבר אבל שאר פוסקים פסקו כשמואל ור"י וכמו שנתבאר בטור א"ח סימן שע"ב:

סעיף קטן יא

ומ"ש ויש מחמירין לאסרו להביאו מזה לזה אפי' שבת בהן סברא זו כתב הרי"ף בר"פ ר"א דמילה בשם רבוותא שפסקו דאין הלכה כר"ש בהא והביא ראיות לדבריהם והוא ז"ל תמה עליהם וסתר דבריהם וראיותיהם והעלה דמביאין אותו דרך גגות חצרות וקרפי פות כר"ש וכ"פ שם הרא"ש וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' עירובין כר"ש כתב ר"י בשם הרמב"ם (נ"א ח"ב) מותר לטלטל הכלי ולהחזירו לאחר המילה דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה אע"פ שאין לו תינוק אחר למול :

סעיף קטן יב

אין שוחקין סממנים ולא מחמין לה חמין ולא עושין לה אספלנית ולא טורפין יין ושמן כ"כ הרמב"ם ודברים פשוטים הם שהרי כל אלו היה אפשר לעשותן מבע"י:

סעיף קטן יג

ומ"ש לא שחק לה כמון בע"ש לועס בשיניו וכו' עד אפי' מחצר אחרת שלא ערבו משנה בפרק ר"א דמילה (שבת קלג.) ופירש"י לועס בשיניו. כמה דאפשר לשנויי משנין: חלוק. כעין כיס דחוק היו עושין ומלבישים ראש הגיד עם ראש העטרה וקושרים שם כדי שלא יחזור העור לכסות את הגיד: כורך על ידו. דרך מלבוש לשנותו מדרך הוצאה בחול ואמרינן בגמרא דהא דאמרינן נותן זה לעצמו וזה לעצמו אע"פ שטורפו שרי והוא דלא לעבי' ליכא כלומר שלא יטרפנו ויערבנו יפה יפה אבל מערבו ולא כל כך ולא נזכר דבר זה בדברי הפוסקים ואפשר שהטעם משום דלא איתמר הכי בגמרא אלא אליבא דר"מ אבל לת"ק אע"ג דלא עביד ליכא אסור:

סעיף קטן יד

ומשמע מדברי רבינו דהא דאמרינן כורך על אצבעו ומביא אפילו מחצר אחרת אע"פ שמוציאין בשינוי אינו מותר להביאו אלא דרך חצר שלא ערבה או שלא נשתתפה עם זו אבל לא דרך ר"ה ולישנא דמתני' הכי משמע ומ"ש הר"ן בשמועה זו היכא דאישתפוך חמימי וכו' ועוד דכורך על אצבעו ומביא דרך ר"ה ואפי' מחצר אחרת בשלא נשתתפו איסורא דרבנן מיהא איכא איפשר דמביא דרך ר"ה דקאמר לאו ר"ה ממש הוא אלא היינו לומר דכי היכי דברשות הרבים איכא איסורא בכורך על אצבעו הכי נמי איכא איסורא מחצר אחרת שלא נשתתפו וכתב הר"ן היכא דאיכא חמימי לרחוץ קודם מילה ואשתפוך הנך דלאחר מילה איכא למידק אי אמרינן תדחה מילה כיון שאם נמול נצטרך אח"כ לחלל שבת במכשירין. או דלמא השתא מיהת בדין מהלינן ובתר הכי פיקוח נפש הוא שדוחה את השבת והרמב"ן ז"ל כתב דשרי לממהליה שאין למצוה אלא שעתה ואין דוחין את המילה מפני שנצטרך אח"כ לדחות את השבת דבתר הכי פיקוח נפש הוא דדחו ליה ולא מכשירי מילה ומתני' דיקא לה הכי דקתני לא שחק מע"ש לועס בשיניו ונותן אם לא התקין מע"ש כורך על אצבעו ולא קתני בשאין לו כמון בביתו שא"א לו ללעוס בשיניו ותדחה ומדקתני תקנתא ולא תני דחיה ש"מ כדאמרן ואין כן דעת הרז"ה שהוא ז"ל אמר כל היכא דאישתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה תדחה מילה וכן דעת הרשב"א ומה שהתירו לו לכרוך חלוק על אצבעו ולא הביאו ולדחות המילה בכך כשם שדחו אותה מפני הבאת איזמל אפי' דרך גגות וקרפיפות היכא ששבת בתוך הבית איכא למימר דאי אתיידע מילתא מקמיה מילה אה"נ. ומתניתין בדלא ידעינן עד לאחר מילה ואפ"ה כל כמה דאפשר לשנויי משנין עכ"ל ובסמוך אכתוב שדעת הפוסקים נראה שהיא כדעת הרז"ה והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן טו

מלו הקטן בשבת ואח"כ נתפזרו הסממנין או נשפכו החמין עושין הכל בשבת וכו' שם (קלד:) במשנה מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום ג' למילה שחל להיות בשבת שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ובגמרא כי אתא רבין אמר ר' אבהו אר"א ואמרי לה א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כר"א ב"ע בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מבע"י בין הרחצת מילה בין הרחצת כל גופו מפני שסכנה היא לו וכתב הרי"ף אמרי רבוותא שהלכה כר"א ב"ע ביום הג' וכ"ש בראשון שמרחיצין אותו כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מע"ש וכתב הרא"ש ע"ז אע"פ שכוללן הרי"ף יחד וכתב שמרחיצין אותם כדרכן בין לפני המילה בין בחמין שהוחמו וכו' אין דינן שוה דלאחר מילה כיון דסכנה הוא אפי' ישראל מבעיר האש ומחמם וכל הזריז ה"ז משובח אבל לפני המילה אפי' ע"י נכרי אסור: וכתב עוד ומ"ש הרי"ף שמרחיצין אותו כדרכו לפני המילה בחמין שהוחמו בשבת לא שיאמר לנכרי להחם אלא אם הנכרי עשאן לעצמו או אם עבר ישראל והחם אותו בשבת מרחיצין בהם את הקטן אע"פ שאסרו רחיצת כל גופו בחמין שהוחמו אפי' מע"ש לצורך המילה שרי עכ"ל וגם הר"ן כתב זה שכתב הרי"ף שמרחיצין אותו כדרכו בין לפני מילה וכו' כי קאמר בין בחמין שהוחמו בשבת אלאחר מילה בלחוד קאי אבל לפני המילה דוקא בחמין שהוחמו מע"ש דנהי דרחיצה דידהו מדרבנן מיהא אסירא ורבנן לא שרו במכשירי מילה אפי' שבות של דבריהם אפ"ה כיון דרחיצה בחמין שהוחמו מע"ש לא אסורה אלא מפני הבלנין שהיו מחמין בשבת ואומרים מע"ש הוחמו במקום מילה התירו דלא שייכא בה האי גזירה כולי האי עכ"ל: והרי"ף עצמו כתב אח"כ והיכא דאישתפוך חמימיה דתינוק ישראל ואיבדור סמנים בתר דאימהול עבדינן ליה בשבתא מפני הסכנה וגם הרמב"ם כתב מלו את הקטן בשבת ואח"כ נשפכו החמין או נתפזרו הסממנין עושין לו הכל בשבת מפני שסכנה היא לו עכ"ל ונראה מדקדוק דבריהם דס"ל כדעת הרז"ה והרשב"א שכתבתי בסמוך דאי אישתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה תדחי מילה ודלא כהרמב"ן דסבר דלא תדחה: ודע דאמאי דקתני מתניתין ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי פריך בגמרא והא אמרת רישא מרחיצין דמשמע כדרכו ומתרצין לה בתרי גווני דרב יהודה ורבה בר אבוה אמרי כיצד קתני מרחיצין את הקטן בין לפני מילה בין לאחר מילה כיצד מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי ורבא לא ניחא ליה בהך אוקימתא משום דמרחיצין קתני ומש"ה משני דה"ק מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר

המילה ביום א' כדרכו וביום ג' שחל להיות בשבת מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי ור"א ב"ע פליג ואמר דמרחיצין את הקטן ביום ג' שחל להיות בשבת ומייתינן בגמרא תניא כוותיה דרבא ומיהא רבא גופיה חש לאוקימתייהו דרב יהודה ורבה בר אבוה ואמר אנא בהדי תרגימא דסבי למה לי והרי"ף כתב בשם רבוותא דמרחיצין את הקטן בין לפני מילה בין לאחר מילה וכתב הר"ן דאיכא למידק עליו לפני מילה היכי שרי לרחוץ דהא משמע דאוקימתא דרב יהודה ורבה בר אבוה עיקר דהא רבא גופיה חש לה ולפי אוקימתייהו לא שרי פ"ק לפני מילה אלא זילוף ור"א ב"ע נמי לא שמעינן דפליג אלא בלאחר מילה אבל לפני מילה לא פליגי כלל נהי דזילוף שרי לפני מילה רחיצה מנ"ל ואיפשר שהגאונים סומכים על אוקימתא דרבא כיון דברייתא תניא כוותיה אע"פ דאיהו חש לנפשיה עכ"ל וכן דעת הפוסקים שכתבו מרחיצין ולא כתבו מזלפין וכתב עוד הר"ן איכא מ"ד דלא דוקא בג' אלא עד יום הג' קאמר וכ"ש בשני ולא נראה כן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ב מהלכות מילה כל מקום שדרכן להרחיץ את הקטן מרחיצין אותו בשבת ביום המילה בין לפני מילה בין לאחר מילה או בג' שחל להיות בשבת וכן מטין דברי הרי"ף ז"ל עכ"ל. והג"מ כתב בפ"ב מהלכות שבת שדעת הרשב"א כסברא ראשונה דכ"ש בב' וכ"כ דעת הרמב"ן ז"ל.. ומתוך דברי הרמב"ם יתבאר לך שכל מה שאמרו להתיר ברחיצת חמין בשבת אינו אלא במקום שדרכן לרחוץ הקטנים בחמין לפני מילה ואחריה או ביום הג' אבל במקום שאין דרכן לרחצן בחמין לא:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו אבל לפני המילה אסור אפילו לומר לנכרי לחמם אותם לצורך המילה שכל דבר שיש בו איסור דאורייתא אסור לומר לנכרי לעשותו אפי' לצורך המילה כו' כן פי' הרי"ף בס"פ ר"א דמילה הא דאמרינן בפרק הדר (עירובין סט.) גבי ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה א"ל רבה לייתי מגו ביתאי והא לא עירב ולא שיתף לימרו לנכרי לייתי ליה מגו ביתאי אמר אביי בעאי לאתוביה למר ולא שבקן רב יוסף וכו' ול"ש לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה דה"ק לא שאני לך בשבות דאמירה בין שבות דאית ביה מלאכה לשבות דלית ביה מלאכה דהא מר לא אמר זיל אחים לי דאית ביה מלאכה אלא אייתי מגו ביתאי קאמר ליה דטלטול בעלמא הוא דלית ביה מלאכה ובסוף דבריו כתב נתברר לך דאסור למימר לנכרי לצבותיה או לאיתויי דרך ר"ה ודחה דברי בה"ג שכתב והיכא דאייתי איזמל במעלי שבתא לשבתא ואיגניב או איפגים מקמי מילה שרי למימר לנכרי לצבותיה או לאיתויי איזמל אחרינא דרך רשות הרבים וכתב כן לפי שהיה מפרש דהא דקאמר ול"ש לך בין שבוא דאית ביה מעשה לשבות

דלית ליה מעשה דשבות היינו דבר שהישראל עושה בידים ואיסורו משום שבות ושבות דלית ביה מעשה היינו דבר שאין ישראל עושה בידים אלא אומר לנכרי לעשות אפילו אם אומר לו לעשות מלאכה דאורייתא מיקרי שבות דלית ביה מעשה שהרי ישראל אין עושה שום מעשה אלא דיבורא בעלמא וכתב עליו הרי"ף דדברי טעותא הוא ולא תסמוך עליה והוכיח בראיות וגם הרא"ש הסכים לדברי הרי"ף ז"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהלכות מילה:

סעיף קטן יז

ומ"ש ואם יש כאן מים שחממם נכרי לצרכו או שעבר ישראל וחממם מותר לישראל לרחוץ בו התינוק כל גופו כדרכו וכו' כן כתב שם הרא"ש על מה שכתב הרי"ף שמרחיצין אותו כדרכו לפני המילה בחמין שהוחמו בשבת וכתבתיו בסמוך:

סעיף קטן יח

ומ"ש ויש דעות אחרות שמתירות אמירה לנכרי באיסור דאורייתא לצורך המילה הוא סברת בה"ג שהביא הרי"ף ודחאה וכתב דטעותא נינהו וכמ"ש בסמוך: גרסינן בפרק הדר ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה אמר להם רבא נשיילוה לאימיה אי צריכה נחים ליה אגב אמיה וכתב הר"ן בפ"ב דביצה דלרבות בשיעורא בי"ט מותר אבל בשבת אסור וההיא דפרק הדר כבר פירש"י והתוס' דאחים ליה ע"י נכרי קאמר והרשב"א כתב דאפילו למאן דמפרש התם ע"י ישראל קאמר ל"ק דמשום מצוה התירו ותמה עליו הר"ן והעלה דדוקא על ידי נכרי קאמר ונחים ליה וכן כתב ר"י:

סעיף קטן יט

וכל המכשירים שאין דוחים שבת גם י"ט אין דוחים חוץ מזה ששוחקים לה כמון וכו' וכן טורפין לה יין ושמן ברייתא פ' ר"א דמילה:

סעיף קטן כ

כתב הר"א הלוי אם האב יודע למול אין לו למול בשבת וכו' המרדכי כתב בפרק כיסוי הדם דאדם שלא מל לעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת ובת"ה כתוב שנהגו העולם שלא ליזהר בהא דא"ר אליעזר הלוי דהאב מל את בנו אפילו היכא דאיכא אחר וכתב טעם ה"ר אליעזר הלוי וטעם מנהג העולם שחולקים עליו וכתב עוד ששמע שאחד מהגדולים הזהיר לאבי הבן שמל כבר פעמים שלא ימול בשבת אם יש שם מוהל אחר ועל אדם שמל רק פעם אחד השיב שהוא מסופק אם יכול למול בשבת הואיל ולא איתחזק בתלתא זימני והוא ז"ל כתב דלא בעינן ג' זימני דהכי משמע לשון המרדכי דפרק כיסוי הדם דבפעם א' סגי והעלה דאב נמי שרי למול בשבת אע"ג דלא מל רק פעם אחד ואף על גב דאיכא אחר דמל זימני טובא:

סעיף קטן כא
ספק אם הוא זמנה וכו' לפיכך אם נולד בע"ש בין השמשות אינו נימול בשבת וכו' משנה וברייתא בפרק ר"א דמילה (שבת קלז.):

סעיף קטן כב
ומ"ש ואפילו לא הוציא אלא ראשו בין השמשות וכו' מעובדא דההוא גברא דאתא לקמיה דרבא דאיתא בפ' יוצא דופן (נדה מב:) וכתבתי בסימן רס"ב משמע הכי בהדיא: וכבר כתבתי שם בשם סמ"ג שהשיב ר"י שאם לאלתר כשהוציא ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפי' הוא למחר שבת אבל אם שהו אח"כ אם לפי השיהוי בראה להם שהיה יום בהוצאת הראש אין להם אלא מה שעיניהם רואות ויהא נימול לח' ואפי' אם יארע בשבת וכתבוהו הגה"מ פ"א מהל' מילה וכתבתי עוד שם בשם הגהות מיימוניות ובשם הגהות אחרונות דמרדכי דמס' שבת שאין תלוי בתפלה כלל אם קבלו שבת מבע"י לא להקל ולא להחמיר אלא רק ביציאת הכוכבים כתב בעל העיטור דבפלוגתא דשיעור בין השמשות דס"פ במה מדליקין (שבת לד:) דאיפלגו ביה תנאי ואמוראי מספקא לרבי יוחנן אי הלכה כר"י או כר' יוסי הילכך אי איתילד ינוקא משתשקע החמה ספק הוא עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי ונימול לי' ואי איתילד במ"ש משתשקע החמה מספקא לן אי כרבא אי כרב יוסף ועבדינן לחומרא כרבה דמשוי ליה בין השמשות ונימול לט' עכ"ל:

סעיף קטן כג
קטן שנולד כשהוא מהול מפורש בברייתא פרק ר"א דמילה (שבת קלה.) דאינו דוחה שבת:

סעיף קטן כד
ומ"ש ומי שיש לו ב' ערלות וכל שאין אמו טמאה וכו' אין דוחין שבת שם פלוגתא דאמוראי וכתבו הרא"ש והר"ן שנסתפקו הפוסקים בפסק הלכה ולפיכך מטילין אותו לחומרא ונימול לח' ואין מחללין עליו השבת וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות מילה: מי שיש לו ב' ערלות פירש"י ב' עורות זה על זה ואמרי לה ב' גידים:

סעיף קטן כה
ומ"ש רבינו וגיורת שנתגיירה וילדה ואחר כך טבלה אינו מכוון יפה וכך הו"ל לכתוב נכרית שילדה ואח"כ נתגיירה וכ"כ הוא עצמו בה' שבת סימן של"א:

סעיף קטן כו
ואנדרוגינוס כתב הרמב"ם שאין דוחה שבת בה' מילה ומ"ש רבינו בשם הרי"ף שדוחה בפרק ר"א (קלד:) תנן ספק ואנדרוגינוס אין מחללין עליהם את השבת ור' יהודה מתיר באנדרוגינוס ובגמרא אמר רב חסדא לא לכל א"ר יהודה אנדרוגינוס זכר הוא שאם אתה

אומר כן בערכין יערך ומ"ש מילה משום דכתיב המול לכם כל זכר וכתב הרי"ף איכא מ"ד מדקאמר רב חסדא טעמא דר' יהודה ש"מ הלכתא כוותיה וגאון קאמר דלית הלכתא כוותיה ולא הכריע הוא ז"ל ביניהם ויש לתמוה על רבינו ובעל העיטור שכתבו בשמו שדוחה דהא משמע דספוקי מספקא ליה ועוד דא"כ הו"ל לרבינו לכתוב דהרא"ש נמי סבר דדוחה שהרי העתיק דברי הר"ף כצורתן משמע דכוותיה ס"ל אבל קושטא דמילתא היא כמ"ש דספוקי מספקא להו ומספיקא לא דחינן שבתא:

סעיף קטן כז

ומ"ש וכן הוא לר"י שמחשיבו זכר גמור כתבתי עליו בסי' רס"ה אצל מ"ש דאנדרוגינוס מברכים עליו לר"י: גרסיגן בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכו:) א"ר אמי טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים וכו' רב שיזבי אומר אף אינו נימול לת' דאמר קרא אשה כי תזריע וילדה זכר וביום השמיני ימול עד שיהא זכר משעת לידה ופירשב"ם אף אינו נימול לח' לדחות שבת כדדרשינן וביום הא' ביום אפילו בשבת ואותבינן לרב שיזבי ממתני' דהמפלת ואסיקנא בקשיא והרי"ף פסקה לדרב שיזבי ותמה עליו הרא"ש וכן נראה דעת הרמב"ם שלא הזכירו בהלכות מילה אבל בעל העיטור פסק כרב שיזבי ור"י כתב מחלוקת הרי"ף והרא"ש ואח"כ כתב טומטום שנקרע ונמצא זכר אין מילתו דוחה שבת כ"כ הרי"ף עכ"ל:

סעיף קטן כח

מי שנולד בחדש הז' לעיבורו והוא שלם וכו' והנולד לח' אם הוא שלם בשערותיו וכו' ספק אם הוא בן ז' או בן ח' מלין אותו ממ"נ וכו' בפרק ר"א דמילה (שבת קלה.) אמר מר ולא ספק דוחה שבת לאתויי הא דת"ר בן ז' מחללין עליו את השבת בן ח' אין מחללין עליו את השבת ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת ובתר הכי תניא רשב"ג אומר כל ששהא ל' יום באדם אינו נפל ודייקינן הא לא שהא ספיקא הוי מימהל היכי מהלינן אמר רב אדא בר אהבה מלין אותו ממ"נ אם חי שפיר קא מהיל ואי לאו מחתך בבשר הוא ואלא הא דתניא ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת אמאי נמהליה ממ"נ ומשני ה"נ דמהלינן לא נצרכא אלא למכשירי מילה ואליבא דר"א דאמר מכשירי מילה דוחין את השבת כלומר לא אמר ר"א דמכשירי מילה דחו שבת אלא בדקים לן שכלו חדשיו כגון שבעל ופירש אבל ספק אם כלו חדשיו אין מחללין שבת למכשירי מילה דיליה ובפרק הערל גרסינן (דף פ.) ובן ח' מי קא חיי והתניא בן ח' הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו הב"ע בשגמרו סימניו דתניא איזהו בן ח' כל שלא כלו לו חדשיו ר' אומר סימניו מוכיחים עליו שערו וצפרניו שלא גמרו אף על פי שלא כלו לו חדשיו טעמא דלא גמרו הא גמרו אמרינן האי בר ז' הוה ואשתהויי הוא דאשתהי

ופסק שמועות הללו כדברי רבינו ומה שיש לדקדק עליו אכתוב בסמוך ואברר שהרי"ף והרא"ש חלוקים עליו אבל בעל העיטור כתב כדברי רבינו וכ"פ סמ"ג:

סעיף קטן כט

לשון הרמב"ם מלין אותו בשבת עכ"פ וכו' ויראה מדבויו שר"ל בשגמרו שערו וצפרניו איני יודע מהיכן משמע לרבינו שנראה כן מדברי הרמב"ם דאי משום דכתב אם בן ז' הוא ושלם הרי גם הוא ז"ל כתב לעיל בסמוך מי שנולד בחדש ז' לעיבורו והוא שלם וכו' ומלין אותו בשבת וע"כ אפי' לא גמרו שערו וצפרניו נמי מנין בשבת דהא לא חילק בין גמרו ללא גמרו אלא בבן ח' אבל בבן ז' משמע דבכל גווני מלין ועוד דהא אפי' ספק בן ז' ספק בן ח' שלא גמרו מלין וכל שכן בן שבע ודאי ואם כן עכ"ל דשלם דקאמר לא גמרו סימניו קאמר אלא לומר שהוא שלם באיבריו וכך הוה ליה לפרש שלם דכתב הרמב"ן ולא לפרשו דשלם בסימנין קאמר כי היכי דתיקשי ליה ועוד יש לתמוה עליו היאך עלה על דעתו לפרש כן דברי הרמב"ם דאי בגמרו שערו וצפרניו מיירי היאך היה אפשר לו לומר ואם בן ח' הוא כמחתך בשר דהא כיון שגמרו שערו וצפרניו אפי' אם הוא בן ח' ודאי מלין אותו בשבת כדאיתא בפרק הערל וכמ"ש הרמב"ם עצמו שם בסמוך הלכך ודאי בשלא גמרו שערו וצפרניו אירי הרמב"ם ומש"ה איצטריך למיהב טעמא דמלין אותו ממ"נ דאילו גמרו מדינא נמי מלין אותו ואפי' הוא בן ח' ודאי וכמו שנתבאר וכ"פ ה"ה בפרק א' מהלכות יבום דברי הרמב"ם אלא בשלא גמרו שערו וצפרניו ומוכרח הוא כמ"ש ולפ"ז מ"ש ושלם הוא היינו לומר שהוא שלם באיבריו אבל שערו וצפרניו לא גמרו וכן צריך לומר מ"ש עוד שם מי שנולד בחדש הז' לעיבורו אם נולד שלם ה"ז ולד של קיימא ומלין אותו בשבת היינו לומר שהוא שלם באיבריו אבל שערו וצפרניו לא גמרו דאין לפרש דשלם בגמרו שערו וצפרניו קאמר דלישמע מינה שאם לא גמרו שערו וצפרניו אף על פי שהוא בן ז' אין מלין אותו בשבת דא"כ היאך כתב גבי ספק בן ח' ספק אם בן ז' הוא ושלם הוא בדין הוא שידתה שבת דהא כיון שלא גמרו שערו וצפרניו אפי' הוא בן ז' ודאי אין מלין אותו בשבת:

סעיף קטן ל

כתב א"א הרא"ש ז"ל ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו שבת כלומר שכתב ברייתא סתם ולא כתב מאי דאמר רב אדא בר אהבה דמוהלין אותו ממה נפשך:

סעיף קטן לא

ומ"ש רבי' שאינו מבין דבריו דודאי מלין אותו ממה נפשך וכו' כלומר קשה לו על דברי הרא"ש שכתב אותה ברייתא דמשמע מינה דאין מלין אותו בשבת והא ליתא לפי דעתו אלא מלין אותו ממה נפשך כדרב אדא ואם תאמר שהוצרך לכתבו משום דינא אחרינא

דנפיק מינה דהיינו אין מחללין שבת משום מכשירין הא לא היה צריך לכתבה דבזה אין נפקותא לפסק הלכה וכו' ואני אומר דדברי הרא"ש מובנים וברורים והנה הנם כדברי הרי"ף ז"ל דשניהם כתבו בריייתא זו דקתני בה בן ז' מחללין עליו את השבת בן ח' אין מחללין עליו את השבת ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת בן ח' הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו וסמכו על מ"ש בפרק הערל דאוקמוה להאי בריייתא התם בגמרא בשלא גמרו שערו וצפרניו והרא"ש כתב בפרק ר"א דמילה גופיה אחר בריייתא זו וכל זה איירי בשלא גמרו שערו וצפרניו אבל גמרו שערו וצפרניו אפילו הוא ידוע שהוא בן ח' כגון שפירש ממנה אמר שבעל מותר לטלטלו ולמולו בשבת דפסק הלכה בפרק הערל כר' דאמר אשתהויי אשתהי עד כאן לשונו ולפ"ז צ"ל דרב אדא לא הוה מפליג בין גמרו שערו וצפרניו ללא גמרו וכדהוה ס"ד בפרק הערל כי אקשינן ובן ח' מי חיי וכדי ליישב מנהג דעלמא דמהלינן ספיקות איצטריך לשנויי דמהלינן להו ממ"נ אבל למאי דאסיקנא בפרק הערל הא דתניא דאין מחללין בשלא גמרו אבל אם גמרו מחללין ממילא נתיישבו מנהג העולם דבגמרו הוא דמהלי ובדין עבדי ולא מטעם ממ"נ כדאמר רב אדא והשתא אתיא בריייתא כפשטא ולא צריכים לדחוקה ולאוקמא כר"א כדאוקמי רב אדא ואף על גב דלצאת לגמרי מתורת נפל לא סגי בגמרו שערו וצפרניו עד שישהה שלשים כדרשב"ג פ' ר"א ופ' הערל מ"מ מאחר ששערו וצפרניו מוכיחים עליו דבן קיימא הוא מחזקינן ליה ברוב הנולדים שהם בני קיימא ומהלינן ליה כמו שאנו סומכים בכמה דברים על הרוב וכי לא גמרו כיון דלית ליה שום הוכחה איתרע ליה רובא ולא מהלינן ליה ואע"ג דאי ספק הוא אין כאן איסור תורה שהרי מחתך בעלמא הוא לא רצו חכמים להתיר טלטול במקום שקרוב לודאי שאינו בן קיימא: ודע שגם הר"ן נעלמה ממנו דעת הרי"ף ולא נזכר למ"ש הרי"ף בפרק הערל על בריייתא זו דאוקימתא בגמרא שלא גמרו שערו וצפרניו שהרי כתב שנראה שדעת הרי"ף שאין מוהלין ספיקות בשבת ולפיכך הביא בריייתא זו בהל' סתם שאילו היה דעתו דמהלינן ספיקות בשבת הו"ל להביא לדרב אדא בהלכותיו והו"ל להשמיט בריייתא זו עכ"ל ואילו היה נזכר הר"ן למה שכתב הרי"ף בפ' הערל דבריייתא זו בשלא גמרו שערו וצפרניו הוא לא הו"ל לכתוב סתם שנראה שדעת הרי"ף שאין מוהלין ספיקות בשבת דמשמע בין גמרו בין לא גמרו ועוד שסיים וכתב אבל הרמב"ם כתב בפ"א מה' מילה דמהלינן ספיקות ממ"נ וכו' מעשים בכל יום עכ"ל והרמב"ם בין גמרו בין לא גמרו קאמר דמהלינן ומשמע דלהרי"ף בין גמרו בין לא גמרו לא מהלינן ועוד דכתב שכן מעשים בכל יום וגמרו הוא דאיתרמי בכל יום דלא גמרו לא מתרמי פעם ביובל ומשמע מדבריו דהנך מעשים בכל יום הויא דלא כהרי"ף אבל לפי

מ"ש אני שפיר עבדינן בכל יום לממהל בשבת ספיקות שגמרו שערם וצפרנם גם לדעת הרי"ף והרא"ש ואפי' הם בן ח' ודאים כיון שגמרו שעריהם וצפרניהם מהלינן בשבת בין לדעת הרי"ף והרא"ש בין לדעת הרמב"ם ז"ל ודברים אלו ברורים מאוד בעיני . וכבר הארכתי בהם בביאורי לטור אורח חיים סימן של"א:

סעיף קטן לב

ישראל שהמיר דתו לעבודת כוכבים ונשוי ישראלית ונולד לו בן ממנה מלין אותו בשבת וכו' כ"כ בעל העיטור: ב"ה ול"נ דאפי' נשוי מומרת נמי מלין בשבת הבן הנולד להם שהרי הם חייבים בכל המצות וישראלית דנקט העיטור אפשר דלאו לאפוקי מומרת אלא לאפוקי נכרית:

סעיף קטן לג

ומ"ש ישראל שנשא כותית וילדה לו בן אינו נימול בשבת שולדה כמוה ירושלמי ואיתא נמי בב"ר וכתבו בעל העיטור: ב"ה כתב הר"ש בן הרשב"ץ ממזר מותר למולו אפי' בשבת:

סעיף קטן לד

כל מילה שאינו דוחה שבת גם י"ט אינו דוחה במשנה פ' רבי אליעזר דמילה (שבת קלז.) נולד בין השמשות נימול לט': ב"ה כתוב בא"ח בהלכות י"נ בשם הרמב"ם הקראי"ם כל זמן שלא ידברו תועה על הרבנים שבדור ולא יתלוצצו בדברי רבותינו הקדושים חכמי המשנה והתלמוד נכון לנו לכבדם וללכת לשאול בשלומם אפי' בבתיהם ולמול בניהם אפי' ביום השבת היכא דגזור להו גזירה דידן ועבוד להו מילה ופריעה דדילמא נפיק מינייהו זרעא מעליא והדרי בתיובתא והכי אשכחן לרבינו האי דאמר הכי עכ"ל: בין השמשות בע"ש נימול לי' י"ט אחר השבת נימול לי"א שני י"ט של ר"ה נימול לי"ב:

סעיף קטן לה

ומ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכות מילה שדוחה י"ט שני של גליות טעמו מדלא אשכח תנא נימול לי"ב אלא דוקא בשני י"ט של ר"ה אבל הרא"ש כתב בתשובה כלל כ"ו דעיקר גבי מת התירו לדחות י"ט שני והתירו אפי' בי"ט שני של ר"ה אבל במילה שכבר עבר זמנה לא התירו לדחות י"ט ב' בשבילה וממתניתין דלא אשכח נימול לשנים עשר אלא בשני ימים טובים של ראש השנה אין ראיה דמתניתין נשנית בארץ ישראל: גרסינן בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת דף קלג:) מהלקטין את המילה ואם לא הילקט ענוש כרת מני אמר רב כהנא אומן מתקיף לה רב פפא אומן לימא להו אנא עבדי פלגא דמצוה אתון עבדיתו פלגא דמצוה ואסקה רב אשי הכא במאי עסקינן כגון דאתא בין השמשות דשבת ואמרו ליה לא מספקא ואמר להו מספקינא ועבד ולא איסתפיק ואשתכח דחבורה הוא דעבד וענוש כרת. ופירש"י מהלקטין. בציצין המעכבין: ונימא אנא עבדי פלגא. כלומר הואיל וכשהתחיל ברשות התחיל וחבורה שעשה ברשות עשה אמאי חייב נימא להו

לכו אתם וסיימו המלאכה עכ"ל ויש לדקדק מדבריו דנהי דחיובא דכרת ליכא איסורא מיהא איכא כיון שלא גמר המצוה ולפ"ז יש ליזהר שלא ימולו שני אומנין מילה אחת לכתחלה בשבת כגון שיתנו ביניהם שזה ימול וזה יפרע אלא המל הוא יפרע : ב"ה ובא"ח כתוב בשם בעל התרומות ב' מוהלים בשבת א' יכול למול וא' יעשה פריעה ואין חיוב בראשון על החבורה כיון שהשני גומר המצוה כדאמר רב פפא אנא עבדית פלגא מצוה ואתון עבדיתון אידך פלגא עכ"ל: כתב ר"י בשם הגאונים אסור למול הנכרי שלא לשם גירות:

סימן רסז

סעיף קטן א
מצות עשה על הרב למול עבדו וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן ב
ומ"ש עבר הרב ולא מלו מצוה על ב"ד למולו כ"כ הרמב"ם בה' מילה:

סעיף קטן ג
אחד עבד שנולד בבית ישראל או שקנו רבו מן העכו"ם חייב למולו זה פשוט דכתיב המול ימול יליד בית ומקנת כסף ומ"ש א ואינם נמולים אלא ביום:

סעיף קטן ד
ומ"ש ובניהם יש נימול לח' ויש שנימול מיד וכו' בפרק ר"א דמילה (שבת קלה:) יש יליד בית שנימול לאחד ויש יליד בית שנימול לח' יש מקנת כסף שנימול לא' ויש מקנת כסף שנימול לשמונה כיצד לקח שפחה מעוברת ואח"כ ילדה זהו מקנת כסף הנימול לח' לקח שפחה וילדה עמה זו היא מקנת כסף שנימול לא' ויש יליד בית שנימול לח' כיצד לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה זהו יליד בית הנימול לח' רבי חמא אומר ילדה ואחר כך הטבילה זהו יליד בית שנימול לא' הטבילה ואחר כך ילדה זה יליד בית שנימול לח' ות"ק לא שאני ליה בין הטבילה ואחר כך ילדה בין ילדה ואח"כ הטבילה דאף על גב דאין אמו טמאה לידה נימול לח' אמר רבא בשלמא לרבי חמא משכחת לה יליד בית נימול לא' יליד בית נימול לח' כדקתני מקנת כסף נימול לח' כגון שלקח שפחה מעוברת והטבילה ואחר כך ילדה מקנת כסף נימול לא' כגון שלקח זה שפחה וזה עוברה אלא לת"ק בשלמא כולהו משכחת להו אלא יליד בית נ מול לא' היכי משכחת לה א"ר ירמיה בלוקח שפחה לעוברה הניחא למ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף דמיא אלא למ"ד כקנין הגוף דמי מאי איכא למימר אמר רב משרשיא בלוקח שכחה ע"מ שלא להטבילה ובנסחת רבי' כתוב רבי אבא במקום ר' חמא ומ"ש רבינו אע"פ שלקח העובר בפני עצמו והרי הוא מקנת כסף נימול לח' וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"א מהל' מילה ונ"ל שטעמו מדלא

משכח בברייתא מקנת כסף הנימול לא' אלא בלקח שפחה וולדה עמה ואם איתא בגוונא דרישא הוה מצי לאשכוחי דנימול לא' כגון שלקח העובר בפני עצמו אלא ודאי בהא נמי נימול לח':

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם אחד קונה השפחה ואחד קונה העובר נימול מיד כ"כ הרמב"ם ז"ל שם ולמד כן בקל וחומר מאוקימתא דרבי ירמיה דאוקמה בלוקח שפחה לעוברה דנימול ליום א' ואע"ג דההוא חוקימתא לא אתא כר"ל דאמר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ור"י פליג עליה בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלג:) הא בריש פרק החולץ (יבמות לו.) איפסיקא הלכה כר"ל בהא ובפלוגתא דת"ק ורבי חמא לא הכריעו הרי"ף והרא"ש כלום משמע דספוקי מספקא להו הלכך מטילין אותם לחומרא ואינם נימולים אלא לשמונה דדילמא מקמי הכי לא מטא זמנייהו כת"ק ואין מחללין עליהם את השבת דדילמא מקמי הכי הוה זמנייהו כרבי חמא וכך הם ברי רבינו ומ"ש ואין נימול לאחד אלא בלוקה זה שפחה וזה עוברה כלומר ואצ"ל בלוקח שפחה לעוברה כמו שנתבאר. ומ"ש או בלוקח שפחה ע"מ שלא להטבילה כבר נתבאר דהיינו אוקימתא דרב משרשיא: ורע שהרמב"ן לענין מילה בח' פסק בפ"א מהלכות מילה כת"ק אלא דגבי לקח שפחה ע"מ שלא להטבילה כתב ואם טבלה אמו אחר שילדה ה"ז נימול לח' ונראה שלמד כן מדאמרינן ות"ק ל"ש ליה בין הטבילה ואחר כך ילדה בין ילדה וואח"כ הטבילה נימול לשמנה ולאוקימתא דרב משרשיא היינו טעמא דנימול ליום א' לפי שלקחה ע"מ שלא להטבילה כלומר ולא טבלה אבל אם טבלה כיון דיליד בית הוא נימול לח': וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר כשם שמילת הבנים דוחה את השבת כך מילת העבדים שהם נימולים לח' דוחה את השבת אם חל ח' שלהם בשבת חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה שאע"פ שנימול לח' אינו דוחה את השבת וכתב עליו הראב"ד לא ידעתי מהו זה ההפרש ואולי מפני שהוא מסופק אם הלכה כרבי חמא דמפליג בטבילה ולענין מידחי שבת לחומרא ולא דאי וא"כ במקנת כסף שנימול לח' נמי איכא לספוקי כי האי עכ"ל דעתו לומר דלרבי חמא מקנת כסף דנימול לשמנה היינו בטבלה ואח"כ ילדה אבל ילדה ואח"כ טבלה נימול לא' ואע"ג דלענין מילה בח' לא חילק הרמב"ם בין ילדה ואח"כ: טבלה לטבלה ואח"כ ילדה לענין חילול שבת הו"ל לחלק דילדה ואח"כ טבלה אינו דוחה שבת כמ"ש ביליד בית שטבלה אמו אחר שילדה ובאמת שאם דעת הרמב"ם היתה דמספקא ליה אי הלכתא כת"ק אי כרב חמא הקשה שפיר וכמ"ש הר"ן שספק זה עצום מאד אבל לע"ד נראה שדעתו ז"ל היתה לפסיק כת"ק ומ"ש חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה

שאע"פ שנימול לח' אינו דוחה את השבת הוא משום דמאי דאמרינן לת"ק דל"ש ליה בין ילדה ואח"כ הטבילה להטבילה ואח"כ ילדה הא ודאי פשיטא דקאי למקנת כסף הנימול לח' כיון שהוא מוזכר בברייתא אבל מספקא ליה אי קאי נמי ליליד בית הנימול לח' או דילמא לא קאי כיון שאינו מוזכר בברייתא ולפיכך פסק לחומרא ועי"ל שהרמב"ם מפרש דאוקימתא דרב משרשיא כיון שלקח ע"מ שלא להטבילה אע"פ שטבלה אחר שילדה כיון שלא טבלה קודם לידה מהני תנאה דלקחה ע"מ שלא להטבילה לשלא יהיה נימול לח' ורבי ירמיה דלא אוקמה הכי ס"ל דאפ"ה מהני טבילה דאחר לידה ונימול לח' ומשום דמספקא ליה אי קי"ל כרבי ירמיה או כרב משרשיא פסק לחומרא: ורע שיש ט"ס בספרי רבי' שכתוב בהם גבי יליד בית לרבנן דלא משכחת יליד בית שנימול לח' אלא בלוקח שפחה לעוברה וכו' וצ"ל דלא משכחת יליד בית שנימול לא' וזה ברור:

סעיף קטן ו

הלוקח עבד גדול מן העכו"ם חייב למולו וכו' בס"פ החולץ (יבמות מח:) ת"ר מקיימין עבדים שאינם מולים דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר אין מקיימין א"ל ר' ישמעאל הרי הוא אומר וינפש בן אמתך א"ל בלוקח עבד בין השמשות ולא הספיק למולו הכתוב מדבר. ומ"ש עבד גדול כ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות מילה וכתבו התוס' והרא"ש דטעמא דאין מקיימין עבדים שאינם מולין לפי שצוה הקב"ה לאברהם למול עבדיו:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם כשקנאו התנה עמו ע"מ שלא למולו מותר לקיימו שם אמר ריב"ל הלוקח עבד מן העכו"ם ולא רצה למול מגלגל עמו עד י"ב חדש לא מלחוזר ומוכרו לעכו"ם אמרוה רבנן קמיה דרב ספא כמאן דלא כר"ע דאי כר"ע הא אמר אין מקיימין א"ל רב פפא אפי' תימא ר"ע ה"מ היכא דלא פסקה למילתיה אבל היכא דפסקה למילתיה פסקה:

סעיף קטן ח

ומ ש והא דאסור לקיימו בשקנאו סתם דוקא כשלא נתרצה מעולם להתגייר וכו' שם אהא דאמרינן ה"מ היכא דלא פסק למילתיה וכו' פירש"י ה"מ דאין מקיים היכא דלא קבל מעולם להתגייר ולא פסק מגיותו אבל היכא דפסק למילתיה בשעת לקיחתו ונתפייס להתגייר ואח"כ חזר בו מגלגלים שמא יחזור ויתרצה והתוס' והרא"ש כתבו שרבינו האי פירש בהיפך ה"מ דאין מקיימין היכא דלא פסק למילתיה שלא אמר בפירוש שאינו רוצה למל אלא נתרצה למול ודוחה מיום אל יום דשהיי מצוה לא משהינן אבל היכא דפסק למילתיה שלא למול אינו מחויב למולו בע"כ ומגלגל עמו י"ב חדש אולי יתרצה וכתבו התוס' שכן נראה לר"י ודע שרש"י פירש עוד פירוש אחר ה"מ דאין מקיימין היכא דלא פסק למילתיה. שמקיימו התם אבל היכא דפסק דאמר הריני מגלגל עמך י"ב חדש

ואם לא תמול אמכור אותך מותר דהוי גביה כשכיר בעלמא וכתב ר"י שכ"פ הרמ"ה : והרמב"ם בפ"א מהלכו' מילה ובפרק י"ד מהא"ב כתב דברי ריב"ל כצורתן ואין בהם הכרע וכ"ע ואם התנה עליו מתחלה והוא אצל רבו עכו"ם שלא ימול אותו מותר לקיימו והוא ערל ובלבד שיקבל עליו ז' מצות בני נח: וב"ה צריך להעביר ע"ז הקולמוס ולכתוב במקומו ויהיה כגר: (מותר לקיימו בעבודתו כשהוא גר) תושב ואין מקיימין עבד כזה אלא בזמן היובל ודבריו הראשונים מבוארים בפרק החולץ דגרסינן התם שלח רבין משמיה דר' אלעאי וכל רבותי אמרו לי משמו איזהו עבד ערל שמותר לקיימו זה שלקחו רבו ע"מ שלא למולו. אמרוה רבנן קמיה דרב פפא כמאן דלא כר"ע א"ל רב פפא אפילו תימא ר"ע ה"מ היכא דלא אתני בהדיה אבל היכא דאתני אתני. ודבריו האחרונים מבוארים בערכין ס"פ המקדיש שדהו (ערכין כט.) אין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג והראב"ד חולק עליו שכתב בפי"ד מהא"ב מקיימים מי שירצה שלא למול ושלא לטבול במה שירצה בכל זמן והטעם מפני שהוא סבור שמה שאמרו שאין גר תושב נוהג בזמן הזה אינו ר"ל שאינו נוהג כלל אלא שאין בו אותם דינים האמורים שם בגמרא ורבינו ה לא הזכיר הא דאם התנה עליו שלא ימול מותר ואיפשר שהטעם משום דכיון דאין מותר לקיימו אא"כ יהיה גר תושב ואין מקבלין גר תושב בזמה"ז לא הוצרך לכתבו שכבר נודע שאין דרכו לכתוב אלא דברים הנוהגים בכ"ז. כתב המרדכי על הא דשלח רבין איזהו עבד ערל שמותר לקיימו זה שלקחו רבו ע"מ שלא למולו וכן עמא דבר שלא למולו ואף על פי שאין מתנין בשעת המקח כיון שפשוט שאין למולו מפני המלכות אין לך תנאי גדול מזה ומותרים לקיימו לעולם עכ"ל וכ"כ ר"י בנכ"ג:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ואם מלו והטבילו בע"כ לשם עבדות לרש"י דינו כעבד לכל דבר כלומר דינו כדין עבד שמל וטבל לשם עבדות וכן מ"ש ולרב אלפס אין תורת עבד עליו פירושו אין עליו חירת עבד שמל וטבל לשם עבדות אלא הרי הוא כאילו לא מל ולא טבל ודברים אלו בפרק החולץ (יבמות מז:) אהא דגרסינן התם א' גר וא' עבד משוחרר ורמינהו בד"א בגר אבל בעבד משוחרר א"צ לקבל א"ר ששת ל"ק הא רשב"א הא רבנן וכתב הרא"ש דמתוך פירש"י משמע שטבילת עבדות הוא בע"כ של עבד ובלא קבלה אף לרבנן דרשב"א ולא נחלקו אלא בטבילת חירות דרשב"א סבר אף טבילת חירות בע"כ ורבנן סברי דוקא מדעתו ובקבלה וקאמר תלמודא (מח:) דל"פ רבנן עליה דרשב"א אלא ביפת תואר דלא שייכה במצות אבל בעבד דשייך במצות אפי' רבנן מודו ופירש"י עבד דשייך במצות ששהה בביתו של ישראל ונהגו במצות משמע אף ע"פ שלא קבל בשעת טבילת עבדות

אלא שנהג בבית אדוניו אבל מתוך רב אלפס משמע שטבילת עבדות לרבנן צריך שתהיה מדעתו ובקבלה עכ"ל הרא"ש ז"ל וכתב עוד גבי פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע אם מקיימים את העבדים ואיתמר עלה ה"מ היכא דלא פסק כו' א"נ ה"מ היכא דלא אתני וכו' ומדברי הרמב"ם פי"ג מהא"ב נראה שסובר כדעת הרי"ף וא"ת למאי דפירש"י דטבילת עבדות יכול להטבילו בע"כ לכ"ע אמאי אין מטבילין בע"כ וי"ל דתקנתא דרבנן הוא שלא יבא להכשיל את רבו באיסור והיתר כיון שאינו רוצה לקבל עליו עול מצות ועוד אין טוב לחייבו במצות כיון שאינו רוצה לשמרם עכ"ל ובנ"י כתב ולא רצה למול וכו' וא"ת הא אמרינן שיכול לכופו להטבילו לשם עבדות וי"ל כגון שא"ל שאם יטבלנו בע"כ לא יקיים שום מצוה ומכיר בו שהוא עקש:

סעיף קטן י

מי שהוא עבד מוטבל לשם עבדות ורוצה רבו להטבילו לשם חירות וכו' בפרק החולץ (יבמות מז.) תניא ובכתה את אביה ואת אמה בד"א בשלא קבלה עליה אבל קבלה עליה מטבילה ומותר בה מיד רשב"א אומר אע"פ שלא קבלה עליה כופה ומטבילה לשם שפחה וחוזר ומטבילה לשם שחרור ומשחררה ומותר בה מיד ואסיק רב פפא דע"כ ל"פ רבנן אלא ביפת תואר דלא שייכה במצות אבל עבד דשייך במצות אפי' רבנן מודו דתניא אחד גר ואחד לוקח עבד מן העכו"ם צריך לקבל הא לוקח מישראל א"צ לקבל וכתב הרא"ש פירוש אחד גר בשעת גירות וא' הלוקח עבד מן העכו"ם ובא לשחררו מיד אחר שלקחו מן העכו"ם והטבילו לשם עבדות צריך לקבל בשעת שחרור כשמטבילו לשם ב"ח אבל הלוקח מישראל כיון דשהה בביתו של ראשון ונהג במצות שהאשה חייבת בהן אע"פ שהוטבל לשם עבדות בע"כ א"צ לקבל עכ"ל: ומ"ש אע"פ שהוטבל לשם עבדות בע"כ אליבא דרש"י הוא דאילו להרי"ף טבילת עבדות בע"כ לאו כלום הוא ומבואר בדבריו דה"ט דבלוקח מישראל א"צ לקבל עליו מצות משום דכבר קיבל עליו מעיקרא כשטבל לשם עבדות וכ"כ הרמב"ם בפי"ג מהל' איסורי ביאה:

סעיף קטן יא

ומ"מ מ"ש רבינו יכול לשחררו בע"כ אינו מדוקדק דלא הו"ל לכתוב אלא דא"צ לקבל וכלישנא דברייתא וצ"ל דכיון דא"צ לקבל ממילא משמע שאפי' אינו רוצה להשתחרר משחררו רבו בע"כ כיון דאין אנו צריכין דעתו:

סעיף קטן יב

כתב רב יהודאי גאון עבד קטן או שוטה מטבילין אותו ע"ד ב"ד זה נלמד מדגרסינן בכתובות (יא.) גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד: תשובה לגאון עבד שמלו רבו וחזר לגיותו ומכרו לעכו"ם וחזר ישראל וקנאו כיון שנימול ונטבל לשם עבדות פעם ראשונה וכו'

אינו חוזר לעבדותו נ"ל דלאו למימרא שאינו רשאי להשתעבד בו דהא ודאי כיון דדינא דמלכותא הוא שיכול למוכרו פשיטא דדיניה דינא ובלא"ה נמי מותר להשתעבד בו דלא עדיף מישראל שאינו נוהג כשורה שמותר להשתעבד בו כמו שיתבאר בסמוך אלא היינו לומר שאם רצה לחזור ולהכנס תחת כנפי השכינה א"צ טבילה כעבד דכיון שמתחלה נכנס תחת כנפי השכינה הו"ל כישראל מומר שחזר ליכנס לדת ישראל שא"צ טבילה וכדאמרינן בפרק החולץ לגבי גר:

סעיף קטן יג

הלוקח עבד מן העכו"ם אין הגוף קנוי לו עד שיטבילנו לשם עבדות הלכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הרי הוא בן חורין בפ' החולץ (יבמות מה: מו.) א"ר חמא בר גוריא אמר רב הלוקח עבד מן העכו"ם וקדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו ב"ח מ"ט עכו"ם גופא לא קני מאי דקני ליה הוא דמקני לישראל וכיון דקדם וטבל לשם בן חורין אפקעיה לשעבודיה כדרבא דאמר רבא הקדש חמץ ושחרור מפקיעים מידי שיעבוד:

סעיף קטן יד

ומ"ש לפיכך צריך להטיל עליו שום עבודה בעודו במים וכו' שם (מו.) אמר שמואל וצריך לתקפו במים כי הא דמנימין עבדיה דרב אשי בעא לאטבוליה מסריה לרבינא ולרב אחא בריה דרבא א"ל חזו דמינייכו קא בעינא ליה רמו ליה ארויסא בצואריה ארפו ליה וצמצמו ליה ארפו ליה כי היכי דלא ליהוי חציצה צמצמו ליה כי היכי דלא לקדים ולימא לשם בן חורין אני טובל בהדי דדלי רישיה ממיא אנחי ליה זולטא דטינא אירשיה אמרו ליה זיל אמטי לבי מרך ופירש"י לתקפו במים. כשמטבילו לשם יהדות לעבדות צריך שיתקפנו לתת עליו עול מלאכה במים כדי שתהא נראית כטבילת עבדות שאפי' יאמר הוא לשם בן חורין לא קנה עצמו בן חורין ולא יהא ממשות בדבריו ואמאי דאמרינן אנחי ליה זולטא דטינא אירשיה כתב נ"י בשם המפרשים דלרווחא דמילתא עשו כי להחזיקו עבד בפני הכל שלא יהא לו פתחון פה:

סעיף קטן טו

ומ"ש אבל עכו"ם שמוכר א"ע לישראל קונה גופו מיד ואינו יכול להקדים לטבול לשם ב"ח שם א"ר אויא ל"ש אלא בלוקח מן העכו"ם אבל עכו"ם גופיה קני כלומר עכו"ם שמכר עצמו לישראל קנהו ישראל לגופיה ואם קדם וטבל לשם בן חורין לא קנה עצמו ב"ח דכתיב וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם ולא הם קונים זה מזה לא הם קונים מכם למאי אילימא למעשה ידיו אטו עכו"ם לא קני לישראל למעשה ידיו אלא לאו לגופיה דקאמר רחמנא אתם קונים מהם אפי' גופיה ואע"ג דפריך ליה רב אחאי כתבו הרי"ף והרא"ש דהלכתא כוותיה: ודע דמשמע

דהא דאמרי' דלוקח עבד מן העכו"ם וקדם וטבל לשם ב"ח קנה עצמו בן חורין היינו דוקא בשאותו עכו"ם קנה אותו עבד ע"י שנמכר לו הוא עצמו וכל כיוצא בזה דכל כה"ג לא קני ליה גופיה וכדדריש מלא הם קונים זה את זה אבל אם קנאו בדינא דמלכותא שנראה מדברי הרמב"ם דקני ליה גופיה כמו שיתבאר ולקחו ממנו ישראל וקדם וטבל לשם בן חורין לא קנה עצמו בן חורין דכיון דעכו"ם קני לגופיה כי מקני לישראל גופא נמי מקני ליה ותו לא מצי עבדא לאפקועי נפשיה מיניה ובנימוקי יוסף כתב אהא דאמרי' אבל עכו"ם גופיה קני וה"ה אם לקחו מן העכו"ם שלקחו במלחמה דבכה"ג עכו"ם קונה אפי' ישראל וכ"ש עכו"ם כדאיתא בגיטין ולפ"ז עבדים וישמעאלים שלנו אינם יכולים להתגייר אלא לדעת רבן ואם נתגיירו שלא לדעת רבן אין טבילתן טבילה וצריך לברר כי מדעת רבו היה ואי לא ספיקא הוי עכ"ל ומ"ש כדאיתא בגיטין נראה דהיינו מאי דגרסינן בהשולח [לז:] אמר ר"ל מנין לעכו"ם שקונה את העכו"ם למעשה ידיו וכו' ואם מהתם ראיה הפוכה הוא מביא דאדרבה אמרי' דשבאי גופיה לא קני ליה למעשה ידיו אלא אם איתא הכי הול"ל אם לקחו העכו"ם בדינא דמלכותא דקני ליה גופיה ומ"מ לא נתבאר זה יפה בדברי הפוסקים ולקמן אבאר דברי הרמב"ם ז"ל בזה: והרמב"ם כתב בפי"ג מהלכות איסורי ביאה הלוקח עבד מן העכו"ם וקדם העבד וטבל לשם בן חורין קנה עצמו והוא שיאמר בעת טבילה הריני טובל בפניכם לשם גירות ואם טבל בפני רבו א"צ לפרש אלא כיון שטבל נשתחרר לפיכך צריך רבו לתקפו במים עד שיעלה והוא תחת שיעבודו ומודיעו בפני הדיינים שלשם עבדות מטבילו עכ"ל וכיוצא בזה כתב בפ"ח מה' עבדים וטעמא מדגרסינן בגמרא (שם) אהא דרב חמא בר גוריא אמר רב הלוקח עבד מן העכו"ם וכו' מתיב רב חסדא מעשה בבלוריא הגיורת שקדמו עבדיה וטבלו לפניה ובא מעשה לפני חכמים ואמרו קנו עצמם בני חורין טעמא דבפניה הא שלא בפניה לא קנו אמר רבה בפניה בין בסתם בין במפרש שלא בפניה במפרש אין בסתם לא זו היא גירסת הרי"ף והיא גירסת הרמב"ם ז"ל אבל רש"י והרא"ש גורסים לפניה אין לאחריה לא כלומר אחרי שטבלה היא ונתגיירה אלמא גבי ישראל לא אמרינן קנה עבד עצמו בן חורין ובשינוייא דרבא גורסים לפניה בין בסתם בין במפרש לאחריה במפרש אין בסתמא לא פי' אם טבלו עבדים קודם שטבל רבם גר אפי' בסתם קנו עצמם בני חורין אבל אם טבל רבם גר תחלה ואח"כ טבלו הם אם פירשו שטובלים לשם חירות קנו עצמם בני חורין אבל אם טבלו סתם לא ולפי גירסא זו אין חילוק בין טבל בפני רבו לטבל שלא בפניו ורבינו סתם דבריו כגירסא זו ולפיכך לא חילק ביניהם ומ"מ יש בדבריו קיצור שהיה לו לכתוב דין גר שקדמו עבדיו וטבלו לפניו דבין בסתם בין במפרש בין בפניו בין שלא בפניו קנו עצמם

בני חורין לפי גירסא זו: ומשמע מדברי רבינו שכתב אין הגוף קנוי לו עד שיטבילנו לשם עבדות שאף ע"פ שקנאו ישראל מיד עכו"ם זה בדרכים שהעבדים נקנים בהם אם קדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו וכדיהיב טעמא משום דעכו"ם גופיה לא קני וכו' ואם הטבילו לשם עבדות קני ליה גופיה וכ"כ רש"י בהשולת אהא דאמר ר"ל מניין לעכו"ם שקונה עכו"ם למעשה ידיו וישראל קניא ליה מיד למעשה ידיו בכספא ולגופיה בטבילה לשם עבדות וכדאמרינן בהחולץ ומשמע לי דהיינו מדאמר שמואל אהא דרב חמא בר גוריא וצריך לתקפו במים ואם איתא דאכתי לא מיקני גופיה לישראל לא הועיל שמואל בתקנתו אלא לאותו פעם בלבד שהרי היום או למחר יחזור ויטבול ויאמר דלשם בן חורין הוא טובל וכיון דישראל לא קני ליה גופיה יקנה עצמו בן. חורין אלא ודאי דכיון שטבל לשם עבדות נקנה גופו לישראל דהוי כאילו מכר הוא עצמו גופו לישראל דקני ליה גופיה לישראל כמו שיתבאר בסימן זה ועוד דפריך רב אחאי אהא דתניא אתם קונים מהם אימא בכספא ובטבילה אלמא אפי' היכא דלא מיקני גופא בכספא לחודא בטבילה לשם עבדות דבתר כספא או בתר אחד מקנינו העבד קני גופיה: כתב ה"ה בפי"ג מהל' איסורי ביאה אהא דהלוקח עבד מן העכו"ם וקדם וטבל לשם בן חורין כתב הרמב"ן קדם וטבל קודם שיטבילנו רבו לשם עבדות א"צ גט שחרור ומינה נמי דאם א"ל קודם טבילה זיל לא צריך גט שחרור דכל שאין בו קנין הגוף לא צריך גט שחרור וכ"ד גדולי הצרפתים: וכתב עוד בשמו ובשם הרשב"א מסתברא דאע"ג דקנה עצמו חייב הוא לכתוב שטר על דמיו דהא משתרשי ליה וכ"כ בנימוקי יוסף בפרק החולץ בשם רבוותא וכתב עוד דודאי שאם ידעו ב"ד שהוא עבדו של זה והטבילוהו שלא מדעת חייבים לשלם לו מאי דאפסדוהו מדינא דגרמי וכן דן רבו של הריטב"א ז"ל עכ"ל: כתב ר"י בנתיב כ"ג מי שיש לו שפחה ועדיין לא טבלה לשם עבדות אסור לאחר להטבילה בלא רשות האדון דחוב הוא לו דקודם שטבלה יכול למוכרה אפי' לעכו"ם ועתה אינה ראויה לימכר אלא לישראל ונפחתו דמיה ועוד דקודם שטבלה היתה יכולה להדליק בשבת ועכשיו אינה יכולה כך כתבו המפרשים ונ"ל דמשלם לו הפחת שהזיקו בידים עכ"ל אבל הרשב"א כתב שנשאל על ראובן שהיה לו עבד כנעני או ישמעאלי ובא שמעון לאותו העבד או בדרך פיתוי או בחזקה ומסר אותו לחכמי ישראל וגיירוהו אם חייב שמעון לפרוע דמי העבד לראובן ואם יצא העבד לחירות מאחר שלא ישר בעיני אדוניו והשיב עירבת שני ענינים זה בזה שאין להם שום דמיון והוא שאמרת כנעני או ישמעאלי ועבד כנעני הוא שמל וטבל והוא גר וחייב במצות כנשים ואינו יוצא לחירות אלא בגט שחרור מרבו ואין עסק לב"ד בדבר אלא שצריך טבילה בשעת שחרור אבל העבד הישמעאלי אינו קנוי

לרבו קנין הגוף ולפיכך אם קדם העבד שלא מדעת רבו וטבל לשם בן חורין קנה עצמו בן חורין אלא שחייב ליתן דמיו לרבו וכשרבו מטבילו לשם עבד אז קנה אותו קנין הגוף ונעשה עבד כנעני הנה ההפרש שיש בין זה לזה דבעבד כנעני לא עבד כלום שכבר גר הוא אבל בעבד ערל ממש אם הטבילוהו ב"ד יצא לחירות והוא שיפרש לשם בן חורין אם טבל שלא בפני רבו או שטבל סתם בפני רבו ואפי' לא הטבילוהו אלא שקדם הוא וטבל מעצמו ולענין מה ששאלת אם ג'יירוהו בע"כ אינו גר כלל אם הוא גדול ואפי' למ"ד עבד איש אתה מל בע"כ ה"מ רבו אבל אחר לא ואם פתהו להתגייר וקבל ממנו ונתגייר אין שמעון חייב כלום לרבו שהוא לא הזיקו בכלום והעבד הוא שנתגייר מרצונו והמשיא עצה להתגייר אינו חייב ולא מצינו בשום מקום משיא עצה ואפי' בנזקין שהוא חייב בדיני אדם ואפילו שוכר עדי שקר וכ"ש זה עכ"ל:

סעיף קטן טז

המל העבדים מברך אקב"ו על מילת העבדים ולהטיף מהם דם ברית וכו' בס"פ ר"א דמילה (שבת קלז:) ונסחת ספרים שלנו בגמרא הוא למול את העבדים וכך גירסת הרי"ף והוא גירסת הרמב"ם ג"כ אלא שכתב שאם מל עבד של אחרים מברך על מילת העבדים ואזדא לטעמיה שכתב שהמל את בנו מברך למול את הבן והמל את בן אחרים מברך על המילה ואע"פ שבמל את הגרים כתב שיברך למול את הגרים כבר כתבה הר"ן שם שנתן הוא ז"ל טעם לדבר דכי מברכין בעל ה"מ במצוה שאפשר לעשות ע"י שליח אבל הכא כיון שהגר ממציא עצמו ולא סגי בלאו הכי תקנו אותה בלמ"ד כדאמרינן בפ"ק דפסחים [ז:] דכל היכא דלא סגי דלאו איהו גופיה עביד מברך בלמ"ד ע"כ וטעם זה לא שייך במל עבד אחרים דהתם מצוה ארב רמיא וכל שעושה אותה ע"י שליח מברך בעל וכתב עוד הר"ן וא ת למה כללו הכל בברכה אחת ולא תקנו בה ב' ברכות תחלה וסוף כמו שתקנו במילת ישראל המל אומר וכו' המברך אומר וכו' ועוד למה תקנו בה ולהטיף ממנו דם ברית י"ל דמה שכללו הכל בברכה אחת היינו לפי שאינו גר עד שימול ויטבול ולפיכך לא ברכו עליה על המילה כשם שאין מברכין על הטבילה אלא הוא עצמו בעלייתו מברך עליה אבל כללו הכל בברכה זו לפי שדם המילה בריתן של ישראל ועל הברית אנו מברכין ומה שתקנו בה להטיף מהן דם ברית לפי שיש כמה גרים שמתגיירים כשהם נימולים ועיקר מילתן הטפת דם ברית הוא לפיכך תקנו לכולם כן כך פי' הרמב"ם ז"ל עכ"ל אבל הרא"ש כתב בס"פ ר"א דמילה המל את הגרים אומר אקב"ו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית וכו' המל את העבדים אומר אקב"ו למול את העבדים וכו' וי"ס שגורסים המל את הגרים אומר על המילה והמברך אומר אקב"ו למול את הגרים וכו'

ואפי' לספרים דלא גרסי המל אומר היינו משום שלא הוצרך לפרש ברכת המילה לפי שאין בה שינוי אלא בברכה שהיא במקום אבי הבן. וכתב הר"ן שכן דעת בעל הלכות דב' ברכות תקנו בה תחלה וסוף כשאר המילות והרז"ה הקשה היאך יברך לבסוף למול דהא למול להבא משמע ולאו קושיא שכבר כתבתי דלאו למימרא דדוקא להבא משמע אלא דטפי משמע להבא מלשעבר והכא כיון דלאחר מילה הוא דמברך אין לטעות בו שהוא מברך להבא שכבר בירך לפניה ברכה אחרת עד כאן:ב"ה והרשב"א כתב בתשובה שגירסת הרי"ף הסכימו עליה רוב הגדולים ולפי אותה גירסא מברך תחלה ואין מברכין עליה לבסוף כלל דלא כבה"ג שסובר שמברך עליה תחלה וסוף ואע"פ שנראין דברי הרי"ף ראיתי נוהגין כאן כדברי בעל ה"ג:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו שאלו מקמי רב יהודאי גאון המל את העבדים מברך אחת או שתים ואמר המל מברך על המילה וצונו למול את העבדים כולל במקום להכניסו בבריתו של אברהם אבינו כלומר השיב שמברך שתים דברכת אקב"ו למול את העבדים היא במקום להכניסו בבריתו של אברהם ולפיכך הוצרך התלמוד לכתבה לפי שהיא משונה מברכת שאר מילות אבל ברכת על המילה שאין חילוק בינה לשאר מילות לא הוצרך התלמוד לכתבה וכמ"ש הרא"ש ז"ל :

סעיף קטן יח

וצריך לכסות ערותו בשעת ברכה וכו' כן כתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל בס"פ רבי אליעזר דמילה וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות מילה ופשוט הוא:

סעיף קטן יט

אין עבד עברי נוהג עתה אלא בזמן שהיובל נוהג ברייתא בערכין ס"פ המקדיש שדהו (ערכין כט.) ומייתי לה מדכתיב עד שנת היובל יעבוד עמך:

סעיף קטן כ

ומ"ש ומ"מ מי שאינו נוהג כשורה מותר לרדותו ולהשתעבד בו כעבד בסוף פרק איזהו נשך (בבא מציעא עג:) רב סעורם אחוה דרבא הוה תקיף אינשי דלא מעלו ומעייל להו בגוהרקא דרבא א"ל רבא שפיר קא עבדת דתניא ראית שאינו נוהג כשורה מנין שאתה רשאי להשתעבד בו ת"ל לעולם בהם תעבודו ובאחיכם יכול אפילו נוהג כשורה ת"ל ובאחיכם בני ישראל איש באחיו וכו':

סעיף קטן כא

ומ"ש וכן הוא מצות המלך וכו' כ"ל שצריך להגיה ולכתוב וכן אם הוא מצות המלך וכו' וג"ז שם א"ל רב פפא לרבא חזי מר הני רבנן דיהבי זוזי אכרגא דאינשי ומשתעבדי

בהו טפי א"ל הכי אמר רב ששת מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנת ומלכא אמר מאן דלא יהיב כרגא לשתעביד למאן דיהיב כרגא ובפ' החולץ (יבמות מו.) מייתי עובדא כי האי ובעי אי צריכי גיטא דחירותא ופשט ליה מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנת וכו' וכתב נ"י הנכון שהישראלי' היו הנמכרים ופשט ליה דמכירת הגזבר מכירת עבד גמור הוא כי המלך קנאם במלחמה וע"כ הניחם בארצו שאם לא יפרעו המס שיוכל למכרם לעבדים הילכך הרי הם כעבדים גמורים וצריכים גט חירות ממנו כדין עבד שגופו קנוי וא"ת והא קי"ל שאין ע"ע נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג וי"ל דההיא לענין דיני עבד לצאת בשש ובסימנים או להתירו בשפחה אבל מ"מ קנוי לענין שיעבוד או לקנות עצמו בכסף ולא סגי ליה במחילה עכ"ל הריטב"א בשם רבו ז"ל ומיהו מדברי הרמ"ה שכתב רבינו בסמוך נראה שהוא חולק בזה וכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות עיבדים על דין זה מותר להשתמש בו יותר מדאי אבל לא כעבד ואם אינו נוהג כשורה מותר להשתמש בו כעבד:

סעיף קטן כב

וכתב הרמ"ה עכו"ם דשבייה לישראל וקנייה בדינא דמלכותא והדר זבניה לישראל וכו' נראה שטעמו מהא דאמרינן מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנח וכו' וס"ל דאין גופו קנוי וההוא עובדא דפרק החולץ שלמד הימנו הריטב"א דגופו קנוי סבר הרמ"ה דלא היו הנמכרים ישראלים אלא עכו"ם כן פירש"י והרא"ש:

סעיף קטן כג

ועבד כנעני נוהג עתה זה פשוט דלא אמרו שאינו נוהג בזמן שאין היובל נוהג אלא עבד עברי ומשום דכתיב ביה קרא אבל עבד כנעני דלא כתיב ביה קרא נוהג בכל זמן:

סעיף קטן כד

ומ"ש ומהו עבד כנעני מי שלוקח אחד מכל האומות לא שנא אם לקחו מישראל או מעכו"ם וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ט מה' עבדים וז"ל אחד הקונה עבד כנעני מישראל או מגר תושב או מן העכו"ם שהוא כבוש תחת ידינו או מאחד משאר אומות וכן גר תושב או העכו"ם שהוא כבוש תחת ידינו או אחד משאר האומות יש לו למכור את עצמו לישראל לעבד והאי היא עבד כנעני לכל דבר וכן מוכר בניו ובנותיו שנאמר מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם וכל אחד מאלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר: וכתב עוד מלך עכו"ם שעשה מלחמה והביא שבויה ומכרה וכן אם הרשה לכל מי שירצה שילך ויגנוב מאומה שהיה עושה עמו מלחמה יביא וימכור לעצמו וכן אם היו דיניו שכל מי שלא יתן את המס ימכר או כזי שיעשה כך וכך או לא יעשה ימכר הרי דיניו דין ועבד הנלקח בדינים אלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר. ונראה שטעמו מדגרסינן בהחולץ [מו.] אמר ליה רב פפא לרבא חזי מר הני דבי פפא בר אבא דיהבי

זוזי לאינשי לכרגייהו ומשעבדי בהו וכי נפקי צריכי גיטא דחירותא או לא א"ל הכי א"ר ששת מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנח ומלכא אמר מאן דלא יהיב כרגא משתעבד למאן דיהיב כרגא ופירש"י והתוס' והרא"ש דעכו"ם היו הנקנים וכתבו התוס' מספקא ליה אי דינא דמלכותא דינא או לא ואף ע"ג דלא קני גופיה הכא קני או דילמא ה"נ לא קני אלא למעשה ידיו עכ"ל וכיון דפשט ליה דצריכי גיטא דחירותא אלמא גופו קנוי משום דינא דמלכותא וז"ש הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר כלומר שגופו קנוי לגמרי ומיהו איכא לספוקי אם נאמר דהיינו דוקא בישראל הקונה את העכו"ם אבל עכו"ם בקנה עכו"ם א' בדינים אלו לא קנה גופו דאמרינן בהשולח שבאי גופיה מי קני ליה אין קני ליה למעשה ידיו דאמר ר"ל מנין לעכו"ם שקונה את העכו"ם למעשה ידיו שנאמר וגם התושבים וכו' ולא הם קונין זה את זה לגופו הרי מפורש דאין עכו"ם קונה את העכו"ם לגופו ואפי' לקחו בשביה וא"כ אפשר דאף בדינא דמלכותא נמי לא קני ליה כיון דעכו"ם לאו בר מיקני עכו"ם אחר לגופו הוא בד"ד נמי לא מיקני ליה וכמ"ש כאן הרמב"ם דעבד הנלקח בדינים אלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר בשלקחו ישראל בדינים אלו מיירי אבל אם לקחו עכו"ם אפי' בדינים אלו לא קנה גופו או אפשר דאלים ד"ד לאקנויי ליה לגופיה אף ע"ג דלאו בר מיקני הוא וההיא דהשולח בששבאו מעצמו שלא בדינא דמלכותא הוא דאילו בד"ד הוה מיקני ליה גופיה אף ע"ג שהוא עכו"ם וזה נראה יותר ועפ"ז אפשר לקיים דברי כ"י שכתבתי בסימן זה דעכו"ם שלקח עכו"ם במלחמה קנה גופו דהיינו דוקא במלחמה דבד"ד מיקני אלא שמה שהביא ראיה ממה שאמרו במסכת גיטין הוא להיפך כמ"ש שם אבל מדברי הרשב"א נראה שסובר כלשון ראשון דעכו"ם לא קני לגופיה דעכו"ם חבריה אפי' לקחו בשביה בד"ד שכתב בתשובה דעבד ישמעאלי אינו קנוי לרבו קנין הגוף אלא קנין פירות לפי שאין העכו"ם קונים זה מזה קנין הגוף דכתיב וגם מבני התושבים וכו' ולא הם קונים זה מזה. כלומר אין קונים זה מזה קנין הגוף אלא קנין פירות ועכו"ם מאי דאית ליה מזבין לישראל לפיכך אם קדם העבד שלא מדעת רבו וטבל לשם בן חורין קנה עצמו ב"ח אלא שחייב ליתן דמיו לרבו וכשרבו מטבילו לשם עבד אז קנה אותו קנין הגוף ונעשה עבד כנעני עכ"ל וסתם עבד ישמעאל בארץ אדום בשביה הוא ניקח בד"ד שהמלך אדום נותן רשות לבני מלכותו שילכו ויכבשו מבני ישמעאל אויביו לעבדים ואפ"ה כתב דלא קני גופיה: ב"ה ולפ"ז אין גוף העבד קנוי לישראל וא"צ גט שחרור אא"כ מל וטבל לשם עבדות וכל שלא מל וטבל לשם עבדות א"צ גט שחרור ואפי' קנאו מעכו"ם במלחמה ולקחו בדינא דמלכותא והכי דייק לישנא דרבינו שסתם וכתב שאותו שלוקח מעכו"ם אין גופו קנוי עד שיטבילנו לשם עבדות וכ"נ מדברי רבינו שכתב בטור א"ע סימן ד' עבר שהטביל לשם עבדות אסור בישראלית

וישראל אסור בשפחה שהוטבלה לשם שפחה וכיוצא בזה כתב בסימן י"ו מדסתם ולא חילק משמע דאין רשום עבד דין עבד עד שיטבול לשם עבדות. ומ"ש רבינו אלא שאותו שלוקח מן העכו"ם אין גופו קנוי לו וכו' לפיכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הרי הוא בן חורין מימרא בפרק החולץ כתבתי בסימן זה ושם נתבאר דהיינו דוקא כשהעכו"ם קנאו לאותו עבד על ידי שהוא עצמו נמכר לו דלא קני ליה לגופיה אבל אם העכו"ם קנאו בד"ד שנראה מדברי הרמב"ם שקנה העכו"ם גופו של עבד אם לקחו ממנו ישראל קני ליה איהו נמי לגופיה: וכתב עוד הרמב"ם בפ"ט מהלכות עבדים עכו"ם שקנה עכו"ם לעבדות לא קנה גופו ואין לו בו אלא מעשה ידיו אף על פי כן אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל עכ"ל. וקשה שהרי בהדיא אמרינן בפרק החולץ באותו מימרא שכתבתי בסימן זה דלוקח עבד מן העכו"ם לא קנה גופו משום דעכו"ם לא מצי מקני לישראל אלא מאי דאית ליה ביה דהיינו זכות מעשה ידיו ולא גופו ולפיכך אם קדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו בן חורין וכתב הרב דין זה בפי"ג מהל' איסורי ביאה בפ"ח מהל' עבדים והיאך כתב כאן בעכו"ם שקנה עכו"ם לעבדות וכו' אף על פי כן אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל וי"ל דה"ק עכו"ם שמכר עצמו לעכו"ם לא קנה העכו"ם גופו ואע"פ כן אם העכו"ם מכר עצמו לישראל הרי גופו קנוי לישראל כדאמרינן בגמרא אתם קונים מהם ויותר נראה לי דה"ק עכו"ם שקנה עכו"ם לעבדות לא קנה גופו ואף על פי כן אם בא העכו"ם הקונה הזה ומכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל אחר שיטבילנו הישראל לשם עבדות וכמ"ש דלא אמרו דאין גופו קנוי לישראל ללא קודם שיטבילנו לשם עבדות אבל אחר שהטבילו לשם עבדות קני ליה לגופיה: כתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר ישראל שבא על שפחה כנענית אף על כי שהיא שפחתו הרי הולד כנעני לכל דבר ונמכר ונקנה ומשתמשים בו לעולם כשאר העבדים ולקמן אצל דין נושא שפחתו אכתוב שזה שלא כדעת הגאונים ושהרא"ש הסכים לדעת הגאונים ושהרב המגיד בפ"ד מהל' נחלות האריך להחזיק דברי הרמב"ם וכתב שהרשב"א הכריח דבריו בראיות ברורות: וכתב עוד הרמב"ם בפ"ט מה"ע אחד מן העכו"ם שבא על שפחה כנענית שלנו הרי הבן עבד כנעני שנאמר אשר הולידו בארצכם אבל העבד שלנו שבא על אחת מן האומות אין הבן עבד שנאמר אשר הולידו בארצכם ועבד אין לו יחס עכ"ל. וטעמו מדגרסינן בהערל (עח.) כי אתא רבינא א"ר יוחנן באומות הלך אחר הזכר כדתניא מנין לא' מן האומות שבא על הכנענית והוליד בן שאתה רשאי לקנותו בעבד שנאמר וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו יכול אפי' אחד מן הכנעכים שבא על אחת מן האומות והוליד בן שאתה רשאי לקנותו בעבד ת"ל אשר הולידו בארצכם מן הנולדים בארצכם ולא מן הגרים בארצכם ומפרש ז"ל דלענין אם

הולד עבד או בן חורין איתמר אבל רש"י פי' דלענין אם יש לולד דין ז' עממין כו' וכך היה מפרשה הראב"ד ז"ל והשיג על הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן כה
ובכולם כל זמן שלא הטבילו לשם עבדות דינו כעכו"ם לכל דבר ולאחר שיטבילנו לשם עבדות חייב במצות שהאשה חייבת בהן זה פשוט בכמה מקומות בתלמוד. ומ"ש ובעבד זה מותר לעבוד בו בפרך כלומר דלא נאמר לא תרדה בו בפרך אלא בע"ע שהוא ישראל גמור:

סעיף קטן כו
ומ"ש בשם הרמב"ם אף על פי שהדין כך מדת חסידות ודרכי החכמה שיהא אדם רחמן וכו' בפ"ד מה"ע:

סעיף קטן כז
האשה קונה שפחות אבל אינה קונה עבדים מפני החשד ברייתא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עא.):

סעיף קטן כח
ומ"ש אפי' קטנים הם דברי הרמב"ם בסוף הלכות איסורי ביאה ובסוף הלכות עבדים. ומ"ש בשם הרמב"ם שאינה אסורה לקנות אלא מבן ט' ומעלה הוא בסוף הל' עבדים ומ"ש רבינו ונראה שאין להתיר בפחות מבן ט' שמא תשהנו אף לאחר שיגדיל. הרמב"ם לא חייש להאי משום דעיקר מילתא לא הויא אלא חששא בעלמא מפני החשד ודיינו שנאסר לה לקנות עבד ראוי לביאה אבל שנגזור שלא תקנה שאינו ראוי משום דלשיגדיל אתיא לידי חשד זו אין לנו:

סעיף קטן כט
יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך וכו' מסקנא דגמרא פ"ק דגיטין (יב.):

סעיף קטן ל
ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בסוף ה"ע וז"ל בד"א בעבדיו שאין ב"ד נזקקים לגדולים לשמור ממונם ואם לא יאכיל לעבדים וישקם כראוי הם יברחו או ימותו ואדם חס על ממון עצמו יותר מכל אדם אבל עבדים שהכניסה לו אשתו בתורת נכסי מלוג חייב במזונותיהם וכו'.

סעיף קטן לא
ומ"ש בד"א שיכול לומר עשה עמי ואיני זנך שהשנים כתקנן וכו' אבל יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך אף על פי שהוא שנת בצורת וכו' בפ"ק דגיטין (שם) תניא רשב"ג אומר יכול העבד לומר לרבו בשני בצורת או פרנסני או הוציאני לחירות כי היכי דחזו לי אינשי ומרחמין לי ורבנן סברי מאן דמרחם אבני חרי אעבד נמי רחומי רחום ואף ע"ג דהאי אוקימתא איתאמרא בגמרא למימרא דבין לרשב"ג בין לחכמים אין הרב יכול

לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך ובמסקנא אסיקנא דיכול לומר לו כן מ"מ כיון דא"א לאוקמי ברייתא באומר לו עשה עמי ואיני זנך דמר סבר יכול ומ"ס אינו יכול דא"כ מאי או פרנסני או הוציאני לחירות דקאמר לו פרנסני או תן לי מעשה ידי בפרנסתי מיבעי ליה ועוד מ"ש בשני בצורת דנקט וכדמקשי בגמרא על כרחך אית לן לאוקמא באומר צאי מעשה ידיך במזונותיך אבל לומר לו עשה עמי ואיני זנך בין לרבן שמעון בן גמליאל בין לחכמים אינו יכול וכי היכי דלא תיקשי אמסקנא דגמרא אית לן למימר דע"כ לא אסיקנא דיכול אלא בשאר שנים אבל לא בשני בצורת וכ"כ התוספות וכ"כ הרשב"א בחידושיו והרא"ש בפסקיו וכך הם דברי רבינו ופסק כחכמים אבל הרי"ף כתב מסקנא דגמרא סתם ולא חילק משמע דס"ל דכיון דלההיא אוקימתא דלכ"ע אין הרב יכול לומר עשה עמי ואיני זנך ואנן אסיקנא סתמא דיכול ולא מפלגינן בין שני בצורת לשאר שנים ליתא להההיא אוקימתא וע"כ מוקמינן לה דפליגי באי יכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך או לא והא דנקט או הוציאני לחירות וכן הא דנקט שני בצורת לאו דוקא ודעת הרמב"ם בסוף הלכות עבדים כדעת הרי"ף שגם הוא סתם ולא חילק:

סעיף קטן לב

הקוטע יד עבד כנעני של חבירו נותן צער ריפוי וכו' שם א"ר הקוטע יד עבדו של חבירו נותן שבתו ורפואתו לרבו ואותו העבד נזון מן הצדקה וכתבו התוס' והרא"ש וה"ה דצער ובושת לרבו ולא נקט להו משום דאין חידוש שהם לרבו ופריך בגמרא רפואתו דידיה הוא דבעי איתסויי ביה לא צריכא דאמדוהו לה' יומי ועבדו ליה סמא חריפא ואתסי בג' יומי מהו דתימא צערא דידיה הוא קא משמע לן:

סעיף קטן לג

אין קנין לעבד בלא רבו שכל מה שקנה עבד קנה רבו וכו' אא"כ יאמר לו אני נותן לך ע"מ שתצא בו לחירות בפ"ק דקידושין (דף כב.) תנן עבד כנעני קונה את עצמו בכסף על ידי אחרים ובשטר על ידי עצמו דברי ר"מ וחכ"א בכסף על ידי עצמו ובשטר על ידי אחרים ובלבד שיהא הכסף משל אחרים ובגמרא (כג:)נימא בהא קמיפלגי דר"מ סבר אין קנין לעבד בלא רבו ורבנן סברי יש קנין לעבד בלא רבו אמר רב ששת דכ"ע אין קנין לעבד בלא רבו והב"ע דאקני ליה אחר מנה ואמר ליה ע"מ שאין לרבך רשות בו ר"מ סבר כי אמר לו קני קני עבד וקני רביה וכי א"ל ע"מ ולא כלום קאמר ליה ורבנן סברי כיון דא"ל ע"מ אהני ליה תנאיה ור"א אמר כל כה"ג דכ"ע ל"פ דקני עבד וקני רבוה והב"ע כגון דאקני ליה אחר מנה וא"ל ע"מ שתצא בו לחירות ר"מ סבר כי א"ל קני קני עבד וקני רביה וכי א"ל ע"מ ולא כלום קאמר ליה ורבנן לדידיה נמי הא לא קא מקני ליה דהא לא א"ל אלא ע"מ שתצא בו לחירות וכתבו התוס' והרא"ש דהלכה כר"מ אליבא דרב

ששת דמוקי פלוגתייהו כי מקני ליה אחר וא"ל ע"מ שאין לרבך רשות בו דמשמע אבל אם א"ל ע"מ שתצא בו לחירות אפי' ר"מ מודה דאהני ליה תנאיה והרי"ף פסק כרבנן ואליבא דר"א ומ"מ לענין הדין לא נפקא לן מידי בעבד דר"מ אליבא דרב ששת וחכמים אליבא דר"א שוים דלעולם קני רבו אא"כ א"ל ע"מ שתצא בו לחירות וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מה' עבדים:

סעיף קטן לד

ומ"ש שכל מה שקנה העבד קנה רבו בין מצא מציאה או נתנו לו מתנה דין המציאה פשוט במשנה פ"ק דמציעא (יב.) ודין המתנה פשוט במ"ש בסמוך. ומ"ש בין שנתנה לו האדון או אחר לא זכה בה כ"כ הרא"ש בפרק קמא דקידושין דעבד אפי' מיד רבו אינו מקבל מתנה כדאמרינן בפרק השולח (גיטין מב.) הכותב כל נכסיו לשני עבדיו חצי לזה ומצי לזה אף עצמן לא קנו ועוד הביא ראיות לדבר ומ"ש אלא הכל חוזר לאדויו בין גוף בין פירות כ"כ הרא"ש שם ופשוט הוא:

סעיף קטן לה

עבד כנעני בין קנאו בעודו עכו"ם וכו' נחנה בכסף וכו' משנה שם קידושין (כב:) עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה ומ"ש בין קנאו א ר שהטביל זה פשוט שכל שלא טבל לשם חירות עבד כנעני הוא:

סעיף קטן לו

ומ"ש וחזקה הוא שישתמש בו כגון שיתיר לו מנעלו או ינעילנו וכו' ברייתא שם. ואיתא תו בברייתא מלבישו ולא חשש רבינו לכתבו משום דמהפשיטו משמע דהוא הדין להלבישו ואפשר שהסופרים שכתבו ספרי רבינו טעו והשמיטו הלבישו:

סעיף קטן לז

ומ"ש ודוקא כיוצא באלו וכו' אבל עשה לו מלאכה כלומר שאינו בגופו של אדון כגון שתפר לו בגדיו וכו' לא כ"כ שם הרא"ש וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן דדוקא הני שקנה האדון בגופו של עבד כגון הלבישו סכו וכו' וכגון הוליך כליו אחריו לבית המרחץ שהיא מלאכת עבדות אבל אם בשל קדירה או אפה את הפת הני אכילת פירות נינהו ולא הויא חזקה דגבי קרקע נמי מוכח בפרק חזקת (בבא בתרא נד.) דאכילת פירות אינו קונה אבל בעל העיטור סמך על הירושלמי דמשמע דסבר דאכילת פירות קונה. וכן דעת הרמב"ם בפ"א מה' מכירה וכבר השיגו הראב"ד ז"ל וה"ה כתב כל זה בפ"ב מה' מכירה וכתב שדעת הרשב"א כדעת הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן לח

ומ"ש הגביה העבד לרב לצורך תשמיש קנאו ברייתא שם הגביה לרבו קנאו:

סעיף קטן לט
ומ"ש הגביה הרב לעבד לא קנאו שם פלוגתא דתנאי בברייתא והלכה כת"ק דאמר הכי:

סעיף קטן מ
ומ"ש ונקנה בחליפין גם זה ברייתא שם.

סעיף קטן מא
ומ"ש ובמשיכה שתקפו ומשכו אליו אבל אם קראו ובא אליו לא קנאו מימרא דשמואל שם וקאמר התם דאף ע"ג דגבי בהמה תניא כיצד במשיכה קורא לה והיא באה שאני בהמה דאדעתא דמרא אזלא אבל עבד אדעתא דנפשיה אזיל.

סעיף קטן מב
ומ"ש אא"כ הוא קטן שם אמר רב אשי עבד קטן כבהמה דמי:

סעיף קטן מג
העבד קונה עצמו וכו' בכסף ובשטר משנה בפ"ק דקידושין וכתבתי בסמוך:

סעיף קטן מד
ומ"ש ובראשי איברים ברייתא שם (כד.):

סעיף קטן מה
ומ"ש בין ע"י עצמו שאחר נתן לו הכסף וא"ל ה"ז נתון לך ע"מ שתצא בו לחירות וכו' כבר נתבאר בסמוך.

סעיף קטן מו
ומ"ש בין על ידי אחרים שאחר נותן הכסף לרב לפדותו יצא בו לחירות אפי' בע"כ של העבד בפ"ק דקידושין [כב:] תנן דעבד כנעני קונה את עצמו בכסף ע"י אחרים דר"מ וחכמים אומרים בכסף על ידי עצמו ומפרש בגמרא [כג.] דחכמים אף על ידי עצמו קא אמרי דעל ידי אחרים נמי הוא קונה עצמו אף על פי שהוא שלא מדעתו משום דזכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחירות וזכין לאדם שלא בפניו וכתב הרא"ש דאפי' עומד וצווח הוא קונה עצמו על ידי אחרים בכסף מטעמא דאביי ורבא דאיתא התם אליבא דר"מ דסבר חוב הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחירות ואפ"ה אמר דקונה את עצמו בכסף אפי' על ידי אחרים אפי' שלא מדעתו ויהיב אביי טעמא דכיון דכסף קני ליה בע"כ מקני ליה בע"כ ורבא יהיב טעמא משום דקבלת רבו הכסף גרמה לו להשתחרר מאליו ואין אחרים הללו חבין אלא קבלת הרב והרב אין נעשה שלוחו לצורך עצמו ומקנה מאליו והר"ן כתב מדברי הרי"ף נראה שהוא סובר דדוקא שלא מדעתו אבל בע"כ לא וכך נראה מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות עבדים אבל אחרים אומרים דאפי' בעומד וצווח קונה את עצמו בכסף על ידי אחרים כדאמרינן בגמרא אליבא דר"מ ע"כ ור"ת כתב דבחליפין נמי קונה עצמו מיד האדון וכו' בפרק השולח (גיטין לט:) ההיא אמתא דהוה

מרה שכיב מרע אתיא בכיא קמיה אמרה ליה עד אימת תשתעבד ותיזיל ההיא איתתא שקל כומתיה שדא בה א"ל זיל קני הא וקני נפשיך א"ר נחמן לא עשה ולא כלום ומסיק דטעמא משום דהו"ל כליו של מקנה וכתבו התוס' אבל אם היה כליו של קונה היתה זוכה עצמה בחליפין וכן כתב שם רש"י אהא דתנו רבנן האומר עשיתי פלוני עבדי ב"ח וכו' וגם הרא"ש כתב מכאן משמע דעבד קונה עצמו בחליפין וכתב שי"מ משום דהו"ל כליו של מקנה דהיינו חליפין הילכך אינה קונה עצמה אבל אי הויא כליו של קונה הויא קניא נפשה בתורת כסף והקשה עליהם ומתוך דבריו שם נלמד שר"ת סובר דעבד קונה עצמו בחליפין ודעת הראב"ד בהשגות כדברי ר"ת:

סעיף קטן מז

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דחליפין לא מהני אלא לאפקועי שיעבודא וכו' נראה שטעמו מפני שהוא מפרש כמ"ש שם הרא"ש והרשב"א בשם ר"ח וז"ל ור"ח כתב ומפרש בקידושין שהעבד נקנה בחליפין כעין מקח וממכר ואף על פי כן אינה קונה עצמה בחליפין אלא צריכה נמי גט חירות וכתב הרמב"ן לפי דברי ר"ח כך היה מפרש כיון דהויא בכליו של מקנה לא עשה ולא כלום אף להוציא מידי שיעבוד אבל אי הויא כליו של קונה יצאה מידי שיעבוד וצריכה גט שיחרור עכ"ל. וכתב עוד הרשב"א וז"ל ובתוס' כתבו שאיפשר לומר דהכא לא בתורת חליפין היה אלא בתורת דמים וכיון שכן אילו היה בכליו של קונה ובתורת דמים יצאה שהרי כסף גמר בה וכן דעת הרמב"ם ז"ל דאין העבד קונה עצמו בחליפין כלל ואינו יוצא בו מידי שיעבוד כדעת התוס' ומיהו בתוספות חזר לומר כלשון הראשון מהא דאמרינן בפרק קמא דקידושין [ג.] ולרב הונא דאמר חופה קונה מק"ו למעוטי מאי למעוטי חליפין וכו' אלמא קנין כסף וחליפין כי הדדי נינהו ובכל מקום שזה קונה זה קונה ובאשה דאינה נקנית בחליפין משום דלא מקניא נפשה בפחות מש"פ אבל עבד היוצא לחירות ניחא ליה שיצא אפי' בפחות מש"פ יותר משיצטרך ליתן ש"פ ע"כ ור"י כתב סתם כדברי ר"ת דעבד קונה עצמו בחליפין וכתב על זה דדוקא על ידי עצמו אבל לא ע"י אחר ואם מל וטבל אפי' ע"י אחר ע"כ:

סעיף קטן מח

וקונה עצמו לצאת בראשי איברים שאם סימא אדוניו את עינו וכו' שן ועין מפורשים בתורה (שמות כא):

סעיף קטן מט

ומ"ש או חסרו אחד מראשי אצבעות ידיו או רגליו וכו' בפ"ק דקידושין [כד.] תנא יוצא בשן ועין וראשי איברים שאינם חוזרים ויליף לה משן ועין דמה שן ועין מומין שבגלוי ואינן חוזרין עבד יוצא בהן לחירות אף כל ראשי איברים שאין חוזרים עבד

יוצא בהן לחירות ותניא תו התם (דף כה.) ארבעה ועשרים ראשי איברים שבאדם כולם אין מטמאין משום מחיה ואלו הם ראשי אצבעות ידים ורגלים וראשי אזנים וראש החוטם וראש הגויה וראשי דדים שבאשה ותני עלה בכולם עבד יוצא בהן לחירות ומ"ש רבינו וצריך גט שיחרור שם (כד:) פלוגתא דתנאי ופסקו הפוסקים כר"ע דאמר צריך גט שיחרור וכתב ר"י שכופין את רבו לכתוב לו גיטו ומ"ש אבל חתך לשונו אינו יוצא לחירות שם (כה.) פלוגתא דתנאי ופסק כת"ק דסבר הכי וכ"פ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן נ

ומ"ש סרסו בביצים ונתקן מהכיס לגמרי וכו' כרתן ועודן תלויין בכיס וכו' שם מפורש דבסירוס דביצים לת"ק אינו יוצא ולר' יוצא וידוע דהלכה כת"ק דסבר הכי וכ"פ הרמב"ם ז"ל וכתב הרא"ש דע"כ ל"פ אלא בשכרתן ועודן תלויים בכיסם אבל אם נתקן מן הכיס לגמרי לכ"ע הוי מום שבגלוי ונראה דע"כ צ"ל שאין חולק בזה דמ"ש מהיתה עינו סמויה וחטטה דיוצא לחירות כדבסמוך:

סעיף קטן נא

ומ"ש היתה לו אצבע יתירה וחתכה לו וכו' שם (כד: כה:) אמר רב חייא בר אשי א"ר היתה לו יתרת וחתכה עבד יוצא בה לחירות א"ר הונא והוא שנספר ע"ג היד כלומר שהיתה בשורת שאר אצבעות:

סעיף קטן נב

ומ"ש דלדל עצם מזקנו יוצא לחירות שם (דף כד:) אי מה הפרט מפורש מומים שבגלוי ובטל ממלאכתו ואינו חוזר אף כל מומים שבגלוי ואינו חוזר ובטל ממלאכתו אלמה תניא תלש בזקנו ודלדל בו עצם עבד יוצא בהם לחירות לחפשי ישלחנו ריבויא הוא ופירש רש"י דלדל בו עצם השמיטו ממקומו ומחובר בבשר יוצא בו לחירות אם עצם שאינו חוזר הוא וסופו לייבש וליפול ואף ע"ג דליכא ביטול מלאכה דהא עצם דזקן לאו מידי הוה עביד כיון דבגלוי הוא ואינו חוזר הרי הוא ככ"ד ראשי איברים עכ"ל אבל הרמב"ם כתב בפ"ה מהל' עבדים תלש בזקנו ודלדל בו עצם מן הלחי יצא לחירות שהרי בטל מעשה השיניים הקבועות באותועצם וצ"ל שהוא ז"ל מפרש דכי אמרינן אי מה הפרט מפורש וכו' אלמה תניא תלש בזקנו וכו' היינו לומר דתלש בזקנו ודלדל בו עצם אף ע"ג דבטלו ממלאכתו ואין סופו לחזור כיון דאינו בגלוי שהרי העור מכסה לא היה יוצא לחירות אי לאו ריבוייא דלחפשי ישלחנו ואין להקשות א"כ סירוס דביצים נמי ליתי מריבוייא דלחפשי ישלחנו דהא בטיל לגיד המחובר לו ממלאכתו ואין סופו לחזור די"ל דאף ע"ג דסרסו בביצים כיון שעדיין תלויים בכיס יכול להתקשות קצת על ידי הדחק ונמצא שלא בטל ממלאכתו לגמרי א"נ אינו חוזר היינו שסופו לייבש וליפול

כדפירש"י אבל ביצים שכרתן ועודן תלויין בכיס אין סופן לייבש וליפול. ומ"ש הכהו על ידו וצמתה וכו' גם זה ברייתא שם וטעמא משום דדומיא דעין בעינן שאין סופו לחזור:

סעיף קטן נג

ומ"ש הפיל שינו של קטן וכו' שם דאי כתב רחמנא שן הו"א אפי' שן דחלב פי' שן שינק בה ועתיד להחליפה כגון בעבד קטן כתב רחמנא עין ומ"ש היתה עינו כהויה קצת והכהו בו וכו' ברייתא שם ומפורש שם דה"ה להיתה שינו נדודה והפילה:

סעיף קטן נד

ומ"ש אבל אם חטטה אפי' אם היתה סמוייה וכו' מימרא דרב ששת שם ופירש"י חטטה. הוציאה לחוץ:

סעיף קטן נה

ומ"ש וה"ה באחד מראשי איברים שהיה בטל וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' עבדים ופשוט הוא ומ"ש הכה על עינו וחסר מאורה על שינו ונדדה וכו' ברייתא בפ"ק דקידושין (שם) ומ"ש הכהו על עינו וסמאה וכו' הכה בכותל כנגד אזנו או עינו וכו' ברייתא שם ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ה מהל' עבדים וטעמו מדגרסינן בפ"ק דקידושין (שם) ת"ר היה רבו רופא ואמר ליהלכחול לו עינו וסמאה לחתור לו שינו והפילה שיחק באדון ויוצא לחירות רשב"ג אומר ושחתה עד שיתכוין לשחתה ורבנן האי ושחתה מאי עבדי ליה מיבעיא להו לכדתניא ר"א אומר הרי שהישיט ידו למעי שפחתו וסימא עובר שבמעיה פטור מאי טעמא דאמר קרא ושחתה עד שיתכוין לשחתה ופסקו הרי"ף והרא"ש כתנא קמא ובסוף פ"ב דבבא קמא [כו:] גרסינן אמר רבא היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה לענין נזקין חייב וכו' לענין עבד פלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן ומשמע דהא דרבא פליגא אהא דאמרינן בפ"ק דקידושין דרבנן דרשי ושחתה להושיט ידו למעי שפחה וכו' דכיון דלא נתכוין לעין כלל פטור וה"ה להיתה אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה או לנתכוין לזרוק בבהמה ונפלה בעבד דפטור וכסוגיא דפרק קמא דקידושין נקטינן דהוא בדוכתה ועוד דאפשר דאף רבא דאמר לענין עבד פלוגתא דרשב"ג ורבנן לאו לקושטא דמילתא קאמר אלא לומר דלכאורה משמע דפלוגתא דרשב"ג ורבנן ולמיכלל מילי טובא בההיא דהיתה אבן מונחת לו בחיקו וכו' אתא למימר דנ"מ לענין נזקין ולענין ד' דברים ולענין שבת ולענין גלות וכדאיתא התם ואף לענין עבד משמע לכאורה דפלוגתא דרשב"ג ורבנן הוא ומיהו לפום קושטא דמילתא לרבנן נמי פטור מושחתה כדאיתא בפ"ק דקידושין אבל התוס' כתבו בספ"ב דב"ק לענין עבד פלוגתא דרשב"ג ורבנן תימא דבפ"ק דקידושין מוקמי רבנן האי ושחתה להושיט ידו במעי שפחה וסימא עובר שבמעיה דפטור משום שלא נתכוין לעין והכא נמי לא נתכוין

וי"ל דלא פטרי רבנן אלא היכא דלא נתכוין לעין וגם נתכוין לטובתו של עבד כלומר שנתכוין להוציא את הולד כי התם אבל נתכוין לעין אף ע"ג דנתכוין לטובתו או לא נתכוין לטובתו אף ע"ג דלא נתכוין לעין לא עכ"ל וכן הוא דעת הרמב"ן בפ"ק דקידושין:

סעיף קטן נו

מי שחציו עבד וחציו בן חורין או עבד של שני שותפין אין יוצאים בראשי איברים וכו' ברייתא בפרק החובל (בבא קמא צ.) ומפרש טעמא משום דאמר קרא עבדו המיוחד לו ואף ע"ג דההיא ברייתא ר"א הוא ושאר תנאי פליגי עליה משמע התם דהלכה כר"א משום דאמוראי מפרשי טעמיה וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהלכות עבדים ומדברי התוס' נראה דעבד של שני שותפים דאמרינן היינו שלזה גוף ולזה פירות אבל אם שניהם שותפים בגוף יוצא בראשי איברים וכן הא דחציו עבד וחציו בן חורין כגון שנתן כל דמיו ואין מעכב אלא גט שיחרור אבל אם לא נתן אלא מקצת דמיו יוצא בראשי איברים:

סעיף קטן נז

עבדי צ"ב יוצאין בראשי איברים לאיש אבל לא לאשה ושל נכסי מלוג לא לאיש ולא לאשה שם (פט:) תני חדא עבדי מלוג יוצאין בשן ועין לאשה אבל לא לאיש ותניא אידך לא לאיש ולא לאשה ומוקי לה בגמרא דכ"ע אית להו תקנת אושא אלא כאן קודם תקנה כאן לאחר תקנה כלומר דברייתא דלאשה ולא לאיש קודם תקנה ובריייתא דלא לאיש ולא לאשה לאחר תקנה ואב"א אידי ואידי לאחר תקנה אלא מ"ד לאשה ולא לאיש מ"ט כדרבא וכו' לימא דרבא תנאי היא לא דכ"ע אית להו דרבא והכא אלמוה לשיעבודא דבעל ואב"א דכ"ע לית להו להני תנאי תקנת אושא והכא בקנין פירות כקנין הגוף דמי ובפלוגתא דהני תנאי וכו' כלומר ומ"ד לא לאיש ולא לאשה אתי כר"א שכתבתי בסמוך דהלכה כותיה והשתא אי לאוקימתא קמייתא דמאן דאמר לא לאיש ולא לאשה בתר תקנתא קאמר וליכא מאן דפליג עליה ואי לאוקימתא בתרייתא כיון דאתי כר"א דהלכתא כוותיה הכי נקטינן וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות עבדים:

סעיף קטן נח

הפיל שן עבדו וסימא עינו וכו' בפרק מרובה (בבא קמא עד.) ומ"ש וכן נמי איפכא היינו לומר שאם סימא עינו תחלה ואחר כך הפיל שינו יוצא לחירות בעינו ונותן לו דמי שינו וג"ז מפורש שם וכתב הרמב"ם דין זה בפ"ה מהלכות עבדים ובפ"ד מהלכות חובל ומזיק כתב כל עבד שיצא לחירות ועדיין לא הגיע גט שחרור לידו אין לו קנס ואחרים שחבלו בו אינו יכול להוציא מהם לעצמו ולא האדון יכול להוציא מהן לפיכך המפיל שן עבדו ואח"כ סימא עינו יוצא בשינו ואינו נותן לו דמי עינו ואם תפס אין מוציאין מידו ע"כ וטעמו מדאיבעיא לן בהשולח מעוכב גט אם יש לו קנס ובעינן למפשטא מדתניא הפיל

את שינו וסימא את עינו יוצא בשינו ונותן דמי עינו ודחינן דילמא כמ"ד אינו צריך גט שחרור ע"כ וא"כ כשכתב בה' עבדים ונותן לו דמי עינו היינו בשכתב לו גט חירות בין הפיל שינו לסימא עינו א"נ מה נותן לו דמי עינו דקאמר לא דגוזרים ב"ד שיתן לו אלא היינו לומר שאם תפס אין מוציאין מידו וסמך עמ"ש בפ"ד מהל' חובל וז"ל רבינו ירוחם במישרים נתיב י"ג הפיל שינו וסימא עינו יוצא בשן ואינו נותן לו דמי עינו אם לא נתן לו גט שחרור ודוקא בעבד שמל וטבל לשם עבד עכ"ל:

סעיף קטן נט

יציאת עבד בראשי איברים נוהג בכל מקום ובכל זמן ומיהו קנס הוא וצריך ב"ד מומחין כ"כ הרמב"ם בפ"י מהל' עבדים והוא פשוט בפ"ק דסנהדרין (ח.) ובפ"ק דב"ק [טו:] וס"פ אלו נערות (כתובות מא:) דאין דנין דיכי קנסות אלא ב"ד מומחין.

סעיף קטן ס

ומ"ש שנוהג בכ"מ ובכל זמן כך פשוט שם ג"כ שדיני קנסות נוהגין בכל זמן ובכל מקום:

סעיף קטן סא

ומ"ש לפיכך אין דנין אותם עתה שהרי אין מקבלין עדות לדונו כלומר דכיון דהשתא אין דנין דיני קנסות אין נזקקין לקבל עדותן כדאמרי' [ב"ק פד:] אין מועד בבבל:

סעיף קטן סב

ומ"ש ואם יודה מעצמו פטור אע"ג שהוא תפוס וכו' אפי' הכי כתב הראב"ד שאינו מועיל וכו' אבל הרמב"ן כתב שאין הודאתו פוטרת אלא בב"ד וכו' וכן הוא מסקנת א"א ז"ל בסוף פ"ק דב"ק כתב הרא"ש הראב"ד כתב אע"ג דלא מגבינן האידנא קנסות אמור רבנן דמשמתינן ליה עד דמפייס לניזק ולא נהירא דהא אמרינן דלא משמתינן אלא אי אזמניה לא"י ולא בעי אזיל ועוד לדבריו הרי גובין קנסות בבבל דאין לך גוביינא גדולה מזו ועוד כתב שאם הודה ואחר כן באו עדים קי"ל כרב דאמר פטור ואי תפס מקמי הודאה ואח"כ הודה מפקינן מיניה ולא אמרי' דתפיסה מקמי הודאה כעדים דמיא מדא"ל ר"ג לרבי יהושע (ב"ק עד:) אי אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות א"ל רבי יהושע אין בדבריך כלום שכבר הודית והרי טבי כתופס מקמי הודאה הוה שהרי גופו אצלו היה ואפ"ה לא יצא לחירות מפני הודאתו של רבן גמליאל אלמא לאו כעדים דמיא ומפקינן מיניה והקשה עליו הרמב"ן ז"ל דהודאה בב"ד דוקא בעינן כדאמרינן התם שאני ר"ג דשלא בב"ד אודי והא ר' יהושע אב ב"ד הוה חוץ לב"ד הוה והאידנא ליכא ב"ד וה"ל כמודה חוץ לב"ד שאין פטור מקנסות כדאמרינן לקמן דאין מועד בבבל משום דבעי הודאה בב"ד וליכא הילכך אי תפס לא מפקינן מיניה בין תפס מקמי הודאה בין תפס לאחר הודאה עד כאן לשון הרא"ש ז"ל ואני שמעתי ולא אבין דאי לא כתב הראב"ד יותר ממ"ש

הרא"ש בשמו מאי קושיא דהרמב"ן הא הראב"ד ידע ודאי דהודאה בבית דין דווקא בעינן דהא ת מוד ערוך הוא ולא אתא הראב"ד לאשמועינן אלא דתפיסה לא הויא כעדים ונ"מ שאם אחר שתפס הודה הודאה כתקנה בפני ב"ד מומחין פטור ומוציאין מיד התופס והביא ראיה מדו מר רבי יהושע אין בדבריך כלום שכבר הודית וראיה נכונה הוא וגם הרש"א כתב שם כן מטעם זה ולא הוזכר בדברי הרמב" שהביא הרא"ש סתירת ראיה זו ובזמן דליכא מומחין דלא הוה הודאתו הודאה להראב"ד נמי אם תפס לא מפקינן מיניה כדאמרינן בספ"ק דב"ק ובס"פ אלו נערות ועבד שהוא תופס בעצמו שהרי גופו אצלו זכה בעצמו אלא שצריך גט שחרור כדין כל יוצא בראשי איברים שצריך גט שחרור פמו שנתבאר ואפשר דמשום דכתב הראב"ד בתחלת דבריו אע"ג דלא מגבינן האידנא קנסות וכו' משמע ליה להרמב"ן שכל דבריו בנויים על זמן דליכא מומחין ומפני כך תפס עליו. והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות גניבה מי שהודה בקנס ואח"כ באו עדים אם הודה בתחילה בפני ב"ד ובב"ד פטור אבל אם הודה חוץ לב"ד או שהודה בפני שנים בלבד ואח"כ באו עדים ה"ז משלם קנס על פיהם עכ"ל ודבריו מבוארים במאי דאמרינן בפרק מרובה שאני ר"ג דשלא בב"ד אודי והא רבי יהושע אב ב"ד הוה חוץ לב"ד היה וכמ"ש הרא"ש בשם הרמב"ן ולפ"ז הדבר ברור דלהרמב"ם נמי האידנא דליכא ב"ד הודאה לאו כלום הוא למיפטריה ואדרבא היה אפשר לומר דמתחייב בהודאת פיו בפני בית דין שאינם סמוכים כשאר כל הודאות ממון דכמאה עדים דמיא אלא שממ"ש גבי הודה חוץ לב"ד או בפני ב' בלבד ואחר כך באו עדים ה"ז משלם קנס על פיהם משמע שאם לא באו עדים לא היה משלם בהודאת פיו וכן משמע בפרק מרובה דא"ל רבי יהושע לר"ג אין בדבריך כלום שכבר אין לו עדים ודייק עלה הא יש לו עדים חייב וש"מ מודה בקנס ואחר כן באו עדים חייב ומשני שאני רבן גמליאל דשלא בפני ב"ד אודי הא קמן דאודי שלא בפני ב"ד ולא נתחייב בהודאתו וכדא"ל אין בדבריך כלום שכבר אין לו עדים ומכל מקום כיון דהודאה בב"ד שאינו סמוך לאו הודאה הוא לפוטרו בין תפס קודם הודאה בין תפס אחר הודאה לא מפקינן מיניה ועבד כיון שהוא תפוס בעצמו יצא לחירות בין הודה בין לא הודה ומ"ש בפ"ה מהלכות עבדים יציאת העבד בראשי איברים נוהג בכל מקום ובכל זמן ואין דנין בו אלא בית דין סמוכין מפני שהוא קנס לאו למימרא דאינו יוצא לחירות אלא בב"ד סמוכין דהא כיון דקי"ל דאם תפס ניזק אין מוציאין מידו וכמו שפסק הוא ז"ל בפ"ה מהלכות סנהדרין ועבד תפוס בעצמו הוא לא מצי לאשתעבודי ביה אם העידו עליו עדים וכמו שנתבאר אלא היינו לומר דאין דנין בו כמשפטו שאם הודה הרב קודם שבאו עדים לא יצא העבד לחירות דהיינו דוקא כשהודה בפני בית

דין סמוכין אבל בפני בית דין שאינם סמוכים אין הודאתו הודאה לפטרו וכמ"ש על זה לפיכך העבד שאמר לרבו הפלת את שיני וסימת את עיני ואדון אומר לא עשיתי זה פטור שאם יודה מעצמו אינו חייב להוציאו לחירות בלא עדים שהמודה בקנס פטור כמו שביארנו בהלכות גניבה שכל מודה בקנס פטור מלשלמו ע"כ פירוש אם נשבע האדון שלא הפיל שינו ולא סימא עינו פטור מקרבן דאין חייבין קרבן אלא על שבועת כפירת ממון והכא לאו כפירת ממון הוא דבהודאה נמי פטור דהוי מודה בקנס ואם כן כי כפר אשתכח דלא כפר ממונא ולפיכך סיים וכתב שכל מודה בקנס פטור מלשלמו כלומר פטור דגבי מודה בקנס הוא פטור מלשלמו אבל פטור דגבי כפירת קנס הוא פטור מקרבן וללמדנו דהא דמודה בקנס פטור מלשלמו דוקא במודה בפני בית דין סמוכים הוא כתב ואין דנין בו אלא בית דין סמוכין א"נ בדין תורה קאמר עד לא תיקון רבנן דעם תפס אין מוציאין מידו אבל אין לומר דה"ק אין דנין בו לקבל עדות העדים אלא בבית דין סמוכין כיון דאינם יכולים לחייבו וכההיא דאמרינן אין מועד בבבל דהתם ע"כ היינו דוקא קודם שתפס דאילו אחר שתפס צריכים הם לקבל עדות העדים לידע אם יניחו מה שתפס בידו או אם יוציאוהו מידו ועבד כיון שהוא תפוס בעצמו צריכים הם לקבל עדות העדים לידע אם יניחו רבו להשתעבד בו אם לאו: וכתב הר"ן בפ"ק דקידושין זה שכתב הרי"ף שמועות הללו שבעבד כנעני אף ע"ג דיציאה בשן ועין וראשי איברים קנסא הוא ובעינן ב"ד מומחין וליכא כתב הרמב"ן דהיינו טעמא משום דקי"ל בקנסא דאי תפס לא מפקינן מיניה וכיון דעבד תפוס הוא בעצמו מכיון שהפיל שינו לא יהבינן ליה רשותא לאשתעבודי ביה ומשמתינן ליה עד דכתב ליה גיטא דחירותא עכ"ל וזה כמ"ש לדעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן סג

וקונה עצמו בשטר משנה בפ"ק דקידושין (כב:) ומ"ש שכותב על הנייר או על החרס הרי את בן חורין או הרי את לעצמך משנה בפרק המגרש (גיטין פה:) ומ"ש או אין לו עסק בו בעיא דאיפשיטא שם ובפ"ק דקידושין (ו:):

סעיף קטן סד

ומ"ש על הנייר או על החרס לישנא דנקט בברייתא פ"ק דקידושין (ט:) גבי שטר קידושי אשה וגבי שטר קנין שדה נקט ומ"ש ומוסרו לידו בפ"ק דקידושין (כג.) אסיקנא דלרבנן משתחרר ע"י עצמו דגיטו וידו באים כאחד ומ"ש או לאחר בשבילו אפי' בלא ידיעת העבד יצא שזכות הוא לו וכו' גם זה שם אליבא דרבנן:

סעיף קטן סה
ומ"ש ומיהו אם מוחה בידו מלקבלו לא יצא בו לחירות כלומר דאפי' למאן דסבר דנקנה בכסף בע"כ מודה בשטר אינו נקנה בע"כ דדוקא בכסף אמר הכי מטעמא דאביי ורבא כמ"ש לעיל אבל בשטר דליכא הנך טעמי נהי דנקנה שלא מדעתו אבל בע"כ לא וכן כתבו הרא"ש והר"ן ז"ל:

סעיף קטן סו
ומ"ש א"ל אחד מאלו הלשונות ע"פ אינו כלום הכי משמע בפ"ק דקידושין (טז.) דתניא ע"ע קונה עצמו בשטר ופריך ה"ד אילימא דכתב ליה שטר אדמיה היינו כסף אלא שחרור לימא ליה באפי בי תרי או באפי בית דין זיל אמר רבה זאת אומרת ע"ע גופו קנוי והרב שמחל על גרעונו אין גרעונו מחול:

סעיף קטן סז
ומ"ש הכותב לשפחתו הריאת מותרת לכל אדם אין זה לשון שחרור פשוט בפ"ק דקידושין (ו.) ופרק המגרש (גיטין דף פה:) ופי' רש"י משום דאין זה לשון שחרור דשפחה דאי בת חורין משוה לה אינה מותרת לעבדים. וכתב הרמב"ם מוסר לו השטר בפני עדים וכו' בפ"ה מה' עבדים:

סעיף קטן סח
ומ"ש והתוס' פסקו דעדי מסירה כרתי וצריך שימסרנן בפני עדים כלומר ואם ידוע שמסרו שלא בפני עדים אף ע"פ שחתומים עליו עדים לא יצא לחירות:

סעיף קטן סט
ומיהו כשאנו מוצאים אותו חתום וכו' כלומר כשיוצא מתחת יד העבד שטר שחרור חתום אין חוששין שמא נמסר לו שלא בפני עדים וטעם הרמב"ם ז"ל וטעם התוס' נתבאר בטור אבן העזר סימן קל"ג לענין גט אשה:

סעיף קטן ע
צריך שיכתוב גט שחרור לשמו כמו גט אשה בפ"ק דגיטין (ט:) אהא דת"ר בג' דברים שוו גיטי נשים לשחרורי עבדים מקשי ותו ליכא והא א כא לשמה והא איכא מחובר ומשני כי קתני פיסולא דרבנן דאורייתא לא קתני וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות עבדים הא דפסילי משום דכשם שבגט אשה הוא אומר וכתב לה לשמה כך הוא אומר בגט שחרור או חופשה לא ניתן לה עד שיכתוב לשמה וכשם שבגט אשה אומר וכתב ונתן מי שאינו מחוסר אלא נתינה יצא הכותב במחובר ואח"כ קצץ שהרי מחוסר קציצה ונתינה ובגט שחרור הוא אומר נתן לה נא יהיה מחוסר אלא נתינה ולא ידעתי למה כתב רבינו שצריך שיכתוב לשמו בסתם ושצריך שיכתוב בתלוש בשם הרמב"ם דמשמע שלא ידע

רבי' דאיתיה בגמרא דכיון דלשמה ותלוש סמוכין הן בגמרא היאך אפשר שראה אחד מהם ונעלם ממנו חבירו:

סעיף קטן עא

ומ"ש עוד בשם הרמב"ם שצריך שיחתמו עדיו זה בפני זה ג"ז בפ"ק דגיטין (י.) אהא דמכשר התם בגיטי נשים ושחרורי עבדים בעד אחד כותי וכגון דחתים ישראל לבסוף דאי לאו דכותי חבר הוה לא מחתים ליה מקמיה אמר רב פפא זאת אומרת עדי הגט אין חותמין זה בלא זה כלומר וא"כ ע"כ ישראל זה ראה את הכותי חותם למעלה והוא חתום למטה ואי לאו דחבר הוא לא אחתמיה מקמיה וכתבו הרי"ף והרא"ש דהאידנא עד כותי פסול אף בגיטי נשים ושחרורי עבדים דעשאום כעכו"ם גמורים לכל דבריהם כדאיתא בפ"ק דחולין (ו.) ומפני כך השמיט רבינו דין זה דעד אחד כותי כשר ומ"מ כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות עבדים וז"ל ובזמן הזה שהכותים כעכו"ם לכל דבריהן אנו למדים מהן לצדוקים שהצדוקי בזמן הזה כמו כותי באותו הזמן קודם שגזרו עליהם שיהיו כעכו"ם לכל דבריהם ע"כ ולא כתב זה רבינו לפי שלא היו צדוקים מצרים באותם המלכיות:

סעיף קטן עב

ומ"ש ודומה לו לענין שהוא פסול אם נעשה בערכאות של עכו"ם משנה ובריייתא שם. ומ"ש אפילו בעדי מסירה ישראל שם בגמרא (ט.) אהא דת"ר בג' דרכים שוו גיטי נשים לשחרורי עבדים ומקשי ותו ליכא וכו' ומסיק כי קתני פיסולא דרבנן דאורייתא לא קתני מקשי והא ערכאות של עכו"ם דפיסולא דאורייתא הוא וקתני בעדי מסירה וכר"א דאמר עדי מסירה כרתי. ופירש"י מתני' דמכשר בשאר שטרות ופסל בהני כגון דאיכא עדי מסירה וכר"א ואשמועינן מתני' דמודה ר"א במזוייף מתוכו בחתימת עדים פסולים שהוא פסול ואע"ג דאיכא הכשר עדי מסירה והאי פיסולא מדרבנן דלמא אתי למסמך עלייהו בלא עדי מסירה:

סעיף קטן עג

ומ"ש ודומה לו נמי למוליך ומביא וכו' משנה ובריייתא שם (ט.) ומ"ש וכשם שהאשה עצמה מביאה גיטה ואומרת בפ"נ ובפ"נ וכו' כן העבד מביא גט שחרורו ואומר בפ"נ ובפ"נ שם (ח:) ת"ר עבד שהביא גיטו וכתב בו עצמך ונכסי קנויים לך עצמו קנה נכסים לא קנה ופירש"י עבד שהביא גיטו ממ"ה וצ"ל בפ"נ כאשה המביאה גט דאמרינן במתני' אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים שוו למוליך ומביא ואמרינן נמי התם בסמוך עצמו ליקני מידי דהוה אגט אשה ופי' רש"י מידי דהוה אגט אשה שנאמנת להביא את גיטה ולומר בפ"נ:

סעיף קטן עד
ומ"ש וכשם שהאשה שגיטה יוצא מתחת ידה וכו' כך העבד ששטר שחרורו יוצא מתחת ידו א"צ לקיימו:

סעיף קטן עה
עבד שהביא גיטו להשתחרר בו עתה בפנינו וכו' ל"ש אם כתוב בו עצמך ונכסי קנויים לך ברייתא כתבתיה בסמוך ודין האשה המביאה היא עצמה את גיטה וצ"ל בפ"נ ובפ"נ מפורש בספ"ב דגיטין (כד.) דהיינו באומר לא תתגרשי בו אלא בפני ב"ד פלוני וכו' ונתבארו פרטי דבר זה לענין גט אשה באבן העזר סימן קמ"ב ורבי' קיצר כאן לפי שסמך על מ"ש שם וכך כתב הרמב"ם בהל' עבדים בפ"ו כשם שהאשה אומרת בפ"נ ובפ"נ אם התנה עליה כמו שביארנו במקומו כך העבד שהביא גט ואמר בפ"נ ובפ"נ נאמן על אותה הדרך וא"צ קיום עכ"ל:

סעיף קטן עו
ומ"ש רבינו ל"ש אם כתוב בו כל נכסי קנויים לך עצמו קנה וכו' נכסיו לא קנה עד שיתקיים בחותמיו מסקנא דרבא בפ"ק דגיטין (ח:) וכ' הר"ן הא דנקיט באומר כל היינו טעמא משום דאע"ג דעבדא איקרי נכסי כדמוכח בפרק מי שמת (בבא בתרא קמט:) אפ"ה כשהוא נותן לעבדו אין במשמע שיהא גיטו ומתנתו באין כאחד אא"כ פירש ואמר כל נכסי: ומ"ש הכותב כל נכסיו לעבדו יצא לחירות וכו' משנה בפ"ב דפיאה והובאה בפ"ק דגיטין (ח:) ופ' מי שמת (בבא בתרא קמט:) הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כ"ש לא יצא בן חורין ר"ש אומר לעולם הוא ב"ח עד שיאמר כל נכסי נתונים לפלוני עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהם ואיפסיקא בפ"ק דגיטין הלכה כת"ק. ופירש"י יצא בן חורין שאף הוא בכלל נכסים וכל שאר נכסים נמי קנה. לא יצא בן חורין. דכיון דנחת לשיורא אמרינן לדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסי לך אשאר נכסים קאמר ולחנופי ליה קא אתי ולא שחרריה כיון דלא א"ל עצמך ונכסי ומפרש בגמרא בפ' מי שמת דשייר קרקע דקתני לאו דוקא דה"ה לשייר מטלטלין ופירשב"ם דמתני' מיורי בשלא פירש איזה קרקע אי איזה מטלטלין שייר דאיכא למימר שעל העבד הוא אומר דאיתקש לקרקעות ואינו מטלטלין אבל אם אמר כל נכסי נתונים לך חוץ משדה פלוני הרי הוא בן חורין שהעבד אינו בכלל אותו שדה שפירש והרא"ש בפ"ק דגיטין הקשה עליו מדתניא בתוס' ר"ש אומר כל נכסי נתונים לאיש פלוני עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהן לא אמר כלום חוץ מעיר פלוני ושדה פלוני אע"פ שאין לו אלא אותה העיר ואותה השדה זכה בנכסים וקנה עצמו בן חורין פי' זכה בנכסים אם יש שם נכסים אחרים וקנה עצמו ב"ח בכל ענין א"נ זכה בנכסים כלומר זכה מכח כל נכסי וקנה עצמו בן חורין ש"מ דלת"ק אע"פ

שפירש אותה העיר ואותה שדה לא יצא ב"ח הלכך נראה כפירש"י דטעמו כיון דנחת לשיורא שייר גם העבד עכ"ל ובפ"ק דגיטין מייתי האי מתני' אהא דאסיק רבא באומר כל נכסי קנוי לך עצמו קנה נכסים לא קנה וא"ל רב אדא בר מתנה כמאן כר"ש דאמר פלגינן דיבורא דתנן הכותב כל נכסיו לעבדו וכו' הא א"ר יוסף בר מניומי א"ר נחמן הלכה כר"מ כלומר דהיינו ת"ק אמר רב אשי התם היינו טעמא משום דלאו כרות גיטא הוא וכתב הרא"ש פירש רש"י מדקאמר ר' שמעון לעולם הוא בן חורין שמעינן ל ש היכא דקנה שאר נכסים עמו כגון שפי' השיור חוץ מקרקע פלוכי דהשתא קנה עצמו ושאר נכסים חוץ מן השיור ול"ש היכא דלא קנה שאר נכסים כגון דכתב ליה חוץ מבית כור קרקע דהשתא לית ליה שום קרקע דכל חד וחד איכא למימר היינו ההוא דשייר ואפ"ה הוי ב"ח אלמא פלגינן דיבורא וצ"ל דאין לו שום מטלטלין וכן פי' הרי"ף וקשה לפי' דאע"פ שלא הזכיר שם הקרקע ששייר מ"מ קנה כל מקרקעי דאית ליה אלא שיד האדון על העליונה שיקח לו מעידית שבנכסיו בית כור כדתנן בפ' בית כור (בבא בתרא קז:) חצי שדה אני מוכר לך הלכך נראה לפרש הא דשמעינן לר"ש דפלגינן דיבורא היינו מהא דקאמר בתוס' דאפי' אין לו אלא אותה העיר ואותה שדה דזכה העבד בנכסים וקנה עצמו ב"ח וכיון דאין לו אלא מה ששייר ואין מתקיים דיבור כל נכסי אלא בעבד לבדו א"כ צ"ל דאית ליה פלגינן דיבורא ומהא נמי דייקינן דלר"מ לא פלגינן דיבורא דמטעם דנחת לשיורא לא שייך למימר לא יצא ב"ח אלא היכא דיש לו נכסים אחרים דאמרינן מדשייר אותה העיר ואותה שדה שייר נמי העבד וכל נכסים דקאמר קאי אשאר נכסים אבל אם אין לו אלא אותה העיר ואותה השדה ע"כ לא מצי קאי אלא אעבד ואמאי א"ר מאיר לא יצא לחירות אי לאו משום דסבר דלא פלגינן דיבורא ואסיק רב אשי התם היינו טעמא משום דלאו כרות גיטא הוא מתנינן לה דכיון דכתב לו כל נכסיו וכלל גוף העבד בכלל הנכסים ובאותו הלשון יש לו להשתחרר כיון דאין כל נכסיו יכולין להתקיים על הנכסים ונשאר זכות לאדון באותו לשון שהוא משתחרר בו לאו כרות גיטא הוא אבל עבד שהביא גיטו וכתב בו כל נכסי קנויים לך כרות גיטא הוא אלא שלענין הנכסים מחוסר קיום וכן אם כתב בו עצמך ונכסי קנויין לך חוץ מדבר פלוני ואין לו אלא אותו דבר דהשתא לא קנה נכסים כיון דלא כלל גופו בכלל הנכסים אף ע"פ שנשאר לאדון זכות בזה הגט דנכסים לא קנה מ"מ עצמו קנה וכרות גיטא הוי כיון שהזכיר את העבד ולא כללו עם הנכסים עכ"ל הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן עז

ומ"ש רביני על כתב עצמך ונכסי קנויים לך חוץ מדבר פלוני וכו' שהרמב"ם כתב בזה לא יצא לחירות בפ"ז מהלכות עבדים כתב גט שחרור צריך שיהיה ענינו דבר הכורת בינו לבין אדוניו ולא ישאר לאדון בו זכות לפיכך הכותב לעבדו עצמך וכל נכסי קנויים לך חוץ ממקום פלוני או חוץ מטלית פלוני אין זה כורת והגט בטל ומתוך שאינו גט אין העבד משוחרר ולא קנה מן הנכסים כלום וכן כל כיוצא בזה עכ"ל ודבריו הם כדברי הרי"ף שכתב אהא דאסיק רב אשי התם משום דלאו כרות גיטא הוא דמתנינן לה דכיון דשייר ליה קרקע כל שהוא וכתב הכי בגיטא הו"ל לרביה זכותא בגויה דגיטא וכגון זה אינו כריתות דבעינן דלהוי גיטא דחירותא כוליה לעבדא וליכא וכתב עליו הר"ן אבל בתוספות לא פירשו כן אלא מפני שיש שיור בדיבור שהוא משתחרר בו דקאמר כל נכסי ואינו מתקיים כולו אבל בעבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנוים לך חוץ משדה פלוני לפי דבריהן יצא לחירות דהא לא שייר במה שהוא משתחרר בו דהיינו בלשון שכתב לו עצמך קנוי לך וכרות גיטא הוא ולדברי הרי"ף ז"ל כיון דאית ליה לאדון זכות בגויה לאו כרות גיטא הוא ולא יצא לחירות עכ"ל מתבאר מדבריו דהתוספות והרא"ש בחדא שיטה אזלי והרי"ף והרמב"ם בחדא שיטה:

סעיף קטן עח

הכותב שטר אירוסין לשפחתו וכתב בו צאי בו והתקדשי לי בו אין בזה לשון שחרור וכו' ברייתא בפ' השולח (גיטין מ.) פלוגתא דר"מ ורבנן והלכה כרבנן דאמרי הכי ומשמע התם דאי לא אמר לה. אלא התקדשי גרידא אמרינן ודאי שחררה מעיקרא וחלו הקידושין וכ"כ רש"י בהדיא:

סעיף קטן עט

כל הכשרים להביא גיטי נשים כשרים להביא גט שחרור כ"כ הרמב"ם בפ"ו מהלכות עבדים והטעם מדתני בפ"ק דגיטין (ט:) דשחרורי עבדים שוין לגיטי נשים במוליך ומביא ותנן בסוף פרק ב' [כג.] הכל כשרים להביא את הגט חוץ מחרש ושוטה וקטן וסומא וככרי ובגמרא [שם] בשלמא חרש שוטה וקטן לאו בכי דעה נינהו עכו"ם נמי לאו בר היתירא הוא אלא סומא אמאי לא אמר רב יוסף הכא בחוצה לארץ עסקינן דבעי למימר בפני נכתב ובפני נחתם. ופירש"י דלאו בני דעה נינהו. וגבי שליחות איש בעינן ולא קטן: לאו בר היתירא הוא. דאין להם קידושין ואין גיטין נוהגים בהם ע"כ וא"ת כיון דאוקימנא טעמא משום דבעי למימר בפ"נ ובפ"נ האי טעמא סגי גם לחש"ו ונכרי דאינם נאמנים לומר בפני נכתב ובפני נחתם בגט אשה וה"ה לגט שיחרור אבל היכא דאין צ"ל בפ"נ ובפ"נ כגון בא"י דלא מיפסל התם נכרי אלא משום דליתיה בתורת גיטין וקידושין

אבל בגט שחרור דשייך ביה הוה ליה לאכשורי איכא למימר כיון. דתנן דבמוליך ומביא שוין גיטי נשים לשחרורי עבדים לגמרי הן שוין לכל דבר שאינו מפורש בהדיא שהם מחולקים כגון עבד דבסמוך אבל מן הסתם הם שוין בכל דבר א"נ נכרים מטעמא אחרינא מיפסיל גבי עבד משום דלאו בר סליחות הוא והא דלא יהיב בגמרא האי טעמא לשליחות גט אשה איכא למימר דחדא ועוד קאמר:

סעיף קטן פ

ומ"ש ועבד כשר להביאו ולקבלו בשביל עבד חבירו וכו' כלומר אף ע"פ שכל הכשרים להביא גיטי נשים כשרים להביא גט שחרור לא כל הפסולים להביא גיטי נשים פסולים להביא גט שחרור שהרי עבד אע"פ שפסול להביא גט אשה ולא לקבלו משום דליתיה בתורת גיטין וקידושין כשר הוא לגט שחרור והדין בספ"ב דגיטין (כג:) מימרא דרבי יוחנן ופי' רש"י מיד רבו של חבירו שאין רבו שלו דכיון דעבד איתיה בתורת שחרור שליחא נמי מצי מיהוי אבל לא מיד רבו שלו אם שניהם של איש אחד דיד עבד כיד רבו דמי וכשמסר גט בידו לא יצא מרשותו ואע"ג דעבד מקבל גט לעצמו התם הוא דגיטו וידו באים כאחד דשחרורא דידיה הוא אבל לאחרינא לא:

סעיף קטן פא

המשחרר ב' עבדים בשטר אחד לא קנו הכותב כל נכסיו לב' עבדיו קנה כל אחד חצי הנכסים וכו' עד אבל אם כתב להם כל נכסיו בשטר אחד בכל ענין לא קנו בפ' השולח (גיטין מב.) תני חדא הכותב נכסיו לב' עבדיו קנו ומשחררים זה את זה ותניא אידך האומר כל נכסי נתונים לפ' ופ' עבדיי אף עצמן לא קנו ואוקימנא להו הא דאמר כולו הא דאמר חצי חצי והא מדקתני סיפא ואם אמר חצי חצי לא קנו מכלל דרישא דאמר כולו פרושי קא מפרש אף עצמן לא קנו כיצד כגון דאמר חצי חצי ואי בעית אימא כאן בשטר אחד כאן בב' שטרות בשטר אחד מאי איריא חצי חצי אפי' אמר כולו נמי לא קנו ה"נ קאמר אף עצמן לא קנו בד"א בשטר אחד אבל בב' שטרות קנו ואם אמר חצי חצי אף בב' שטרות נמי לא קנו ואב"א כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה בשלמא בתרא לא קני אלא קמא ליקני נפשיה וליקנייה לחבריה אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא ופירש"י הכותב נכסיו לשני עבדיו. שכתב שני שטרות כל נכסיו לזה וכל נכסיו לזה וזיכה לשליח אחד בבת אחת לשניהם דפלגי דלא קדם אחד לחבירו: והן משחררין זה את זה. לפי שכ"א זכה כחצי חבירו: הא דאמר כולו. קמייתא כגון שכתב ב' שטרות כדפרישי' ובכ"א כתב כל נכסיי לפלוני עבדי ומודו רבנן דכיון דזיכה להם בבת אחת ונפקי כולהו מיניה קני ובתרייתא דאמר חצי חצי בשטר הא' כתב חצי נכסי לך וכן בשני לחבירו לפיכך לא קנו דהו"ל בכ"א שחרר חציה והניח חציו ול"מ כתב ומסר לזה והדר מסר לזה דלא קנו

דכי מסר לקמא שייר פלגיה ולא קנה וכן לשני אלא אפי' מסר לשניהם כאחת לא קנו דכיון דחצי נכסיו כתב בכל חד דילמא חד פלגא לתרוייה וכתב ואיכא שיור: בשטר א'. לא קנה כגון כל נכסי לפלוני ופלוני עבדיי דכתיב לה ולא להולחבירתה אין שתי נשים מתגרשות בגט אחד ואין ב' עבדים משתחררים בגט אחד: מאי איריא. דפריש סיפא לרישא דאמר חצי חצי כדאמרן: ה"ק. כלומר לאו פרושי קא מפרש: אף בשני שטרות לא קנו. משום דשייר: כאן בבת אחת. ותרוייהו בדאמר כולו והא דתני קנו שמסר שני שטרות בבת אחת והא דתני לא קנו בזה אחר זה: כדשנינן מעיקרא. בהני לישני כולהו ועל מה שפירש"י הא דאמר חצי חצי שכתב בשטר אחד חצי נכסי לך וכו' דדלמא חד פלגא כתב לתרוייהו ואיכא שיור כתבו התוס' שהקשה רבינו שמואל דהא מדקאמר כל נכסיי משמע שמפורש בשטר שחציו שנתן לזה לא נתן לזה אלא הכל נתן לשניהם ועוד מדמפליג בין אמר כולו לאמר חצי משמע דוקא אמר כולו קנו אבל חצי אפי' פירש שלא חצי אחד נותן לשניהם אלא הכל אפ"ה לא קנו ונראה לרבינו שמואל דרבה לטעמיה דאית ליה כל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו ובזה אחר זה לא קנו כיון דשייר והקשו התוס' על פירושו והרא"ש כתב אם כתב בשטר אחד חצי נכסי נתונים לפלוני ובשטר האחר כתב חצי נכסי האחר נתונים לפלוני וזיכה להם שני השטרות ע"י אחר קנו בין שניהם כל הנכסים וכ"א קנה חציו של חבירו ומשחררין זה את זה אבל אם כתב כל אחד מהשטרות חצי נכסי נתונים לפלוני ולא כתב באחד מהם חצי האחר לא קנו דיד בעל בשטר על התחתונה ואני אומר שנתן חצי אחד לשניהם ע"כ. וזה כדברי רש"י שתלה הטעם בדילמא חד פלגא כתב לתרוייהו ואיכא שיור ואם כן כשפירש ואמר חצי נכסי האחר נתונים לפלוני דליכא למימר פלגא חד כתב לתרוייהו קנו וכך הם דברי רבינו אבל הר"ן כתב דלא מחוור פירש"י וכחב בשם הרמב"ן דמש"ה לא קנו לפי שאין עצמו בכלל חצי הנכסים שהנותן חצי נכסיו לחבירו אינו נוטל חצי בכל כלי וכלי ולא בכל שדה ושדה אלא שמין את הנכסים ונוטל חציין ונוטל כחוש הלכך זה שכתב לו רבו חצי נכסים אין עצמו בכלל אותו חצי ולפיכך לא עשה כלום והוא ז"ל כתב דהיינו טעמא דחצי חצי לא מהני לפי שאין העבד משחחרר אלא מחמת השטר שנמסר בידו ובעינן שלא יהא בו שיור כלל ואע"פ ששטר חבירו מוכיח דליכא שיורא גבי נותן הרי הוא אינו משחחרר בשטר חבירו שלא זכה בו וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות עבדים וז"ל אבל אם כתב חצי נכסי לפלוני עבדי וחצי נכסי לפלוני עבדי אף בשני שטרות לא קנו כלום שהעבד מכלל נכסים והרי שייר בו חציו ואין זה שחרור וכיון שלא נשתחרר לא

קנה מן הנכסים כלום ע"כ ולפי דברי הרמב"ן והרמב"ם והר"ן אפי' פירש וכתב בשטר אחד וחצי נכסי האחר נתונים לפלוני לא קנו אף עצמן:

סעיף קטן פב

המשחרר חצי עבדו בשטר לא קנה העבד את חציו וכו' אבל אם שחרר את חציו בכסף וכו' קנה והוא חצי בן חורין שם (מא:) ת"ר המשחרר חצי עבדו רבי אומר קנה וחכמים אומרים לא קנה אמר רבה מחלוקת בשטר דרבנן גמרי לה לה מאשה מה אשה חציה לא אף עבד נמי חציו לא אבל בכסף דברי הכל קנה:

סעיף קטן פג

ומ"ש רבינו שנתן לו דמי חציו כדי להשתחרר אף על פי שאין קנין לעבד בלא רבו כבר נתבאר בסימן זה היאך אפשר לו להשתחרר בכסף:

סעיף קטן פד

ומ"ש בד"א כששחרר חציו בשטר ונשאר לו בו חצי האחר וכו' שם (מב.) אמר רבה מחלוקת בששחרר חציו והניח חציו אבל שחרר חציו ומכר או נתן במתנה חציו כיון דקא נפיק מיניה כולהו ד"ה קנה ופירש"י והניח חציו. דבעינן דניפוק כוליה מיניה כי אשה: אבל שחרר חציו ומכר. תחלה חציו או בבת אחת וכן כתב הר"ן וז"ל וכי אמרינן דשחרר חציו ונתן במתנה חציו קנה היינו כגון שנתן תחלה דהשתא ליכא שיורא בשיחרור דידיה או כגון שהוא כותב בשטר שחרור עצמו שהוא נותן חציו האחד לאותו אחר ומזכה השטר לאחד בשביל שניהם וכיון דליכא שיורא בשטר שחרור קני:

סעיף קטן פה

ומ"ש רבינו וכן עבד של שני שותפין וכו' ג"ז שם מימרא דרבינא (מב.) ופירש"י דכיון דאין לו בו אלא חציו אפי' לרבנן מודו דקנה כי שחרריה לפלגיה דהא לא שייר מידי והוי כאשה דנפיק מיניה לגמרי:

סעיף קטן פו

הכותב לשפחתו מעוברת הרי את ב"ח וולדך עבד דבריו קיימים ברייתא בקידושין ס"פ האומר (דף סט.) וכתבה הרי"ף בהשולח האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד הולד כמותה דברי ר"י הגלילי וחכ"א דבריו קיימים והלכה כחכמים: ומ"ש את שפחה וולדך ב"ח לא אמר כלום וכו' בספ"ק דגיטין (כג:) הרי את שפחה וולדך ב"ח אם היתה עוברה זכתה לו ומוקי לה כר' דאמר המשחרר חצי עבדו קנה כלומר ואנן קי"ל כרבנן דפליגי עליה ואמרי לא קנה:

סעיף קטן פז

מי שחציו עבד וחציו ב"ח אינו יכול לישא וכו' לפיכך כופין את רבו לשחררו וכו' משנה בפרק השולח (גיטין מא.) ובפ"ק דעדיות (ב.): ומ"ש ובעוד שלא כתב לו שטר שחרור

מעשה ידיו לעצמו כ"כ התוספות והרא"ש בפ' השולח ומשמע להו הכי מדמדמי ליה התם למעוכב גט שחרור:

סעיף קטן פח

ומ"ש ואם המיתו שור אינו משלם לא קנס ולא כופר שם (מב.) לענין קנם בעיא ולא איפשיטא וכתב הרא"ש הלכך קנס אין לו וגם כופר אין לו שהרי אין לו יורשים:

סעיף קטן פט

ומ"ש בד"א בעבד וכו' אבל שפחה תשאר כמו שהיתה וכו' שם (מג:) אמר רב חנא בר קטינא א"ר יצחק מעשה באשה אחת שחציה שפחה וחציה ב"ח וכפו את רבה ועשאה ב"ח כמאן כר"י דאמר על שניהם הוא אומר פרו ורבו כלומר דאשה נמי מיפקדה אפריה ורביה אמר רב נחמן בר יצחק לא מנהג הפקר נהגו בה: ומ"ש הכה אדם על ידה וצמתה וכו' אבל אם נקטעה ידה וכן כל דבר שאין סופו לחזור חולקין הנזק וכו' שם (מב.) אמרינן הכי בעבד שחציו ב"ח למשנה ראשונה שהיו אומרים עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד וכתבו התוס' והרא"ש דנ"מ אף למשנה אחרונה כגון בשל יתומים קטנים דלאו בני כפייה נינהו או בחציה שפחה וחציה ב"ח ולא נהגו בה מנהג הפקר: ומ"ש ואם המיתה נותן חצי הקנס לאדון ופטור מחצי כופר ברייתא שם המית מי שחציו עבד וחציו ב"ח נותן חצי קנס לרבו וחצי כופר ליורשיו ומתמה עלה בגמרא דכיון דאין קידושיו קידושין יורשים מנא ליה ומסיק דהכי קאמר ראוי ליטול ואין לו כלומר חצי כופר ראוי לינתן ליורשיו אילו הוו לו יורשים ואע"ג דמפרש בגמרא דהאי ברייתא למשנה ראשונה איתניא אבל לא למשנה אחרונה ילפינן מיניה לשפחה שדינה כדין משנה ראשונה:

סעיף קטן צ

עבד של ב' שותפין ששחרר א' מהם חלקו כופין גם השני לשחרר חלקו ואם ידע מחבירו שרצה לשחרר חלקו וקדם והקנה חלקו לבנו הקטן וכו' שם ההוא עבדא דבי תרי קם חד מינייהו ושחרריה לפלגיה אמר אידך השתא שמעי בי רבנן ומפסדי ליה מינאי קם ואקנייה לבנו קטן שלחה רב יוסף בריה דרבא לקמיה דרב פפא שלח ליה כאשר עשה כן יעשה וגו' אנן קים לן בינוקא דמקרבא דעתיה לגבי זוזי מוקמינן ליה אפוטרופוס ומקרקש ליה בזוזי וכתב ליה גיטא דחירותא על שמיה ופירש"י מפסדי ליה מינאי. כדאמרינן במתניתין כופין את רבו ועושה אותו ב"ח: אקנייה לבנו קטן. שאין ראוי לכופו בב"ד: מוקמינן אפוטרופוס לינוקא. לברור לו דמים יפים כמו שהוא נישום בשוק שהרי צריך העבד לכתוב שטר על חצי דמיו: ומקרקש ליה. עבדא: זוזי. דבר מועט לינוקא ולא יצטרכו ב"ד לכופו שהוא ישחררהו מדעתו בשביל זוזי ובלאו קרקושי זוזי לא אפשר דינוקא לאו בר כפייה הוא ואפוטרופסין אין רשאים להוציא עבדים

לחירות ולא לחוב ליתומים כדאמרינן בהניזקין (נב.) ותינוק זה מקחו מקח וממכרו ממכר במטלטלים ואפוטרופוס מוקמינן לעיין בתקנתיה ולשומו בדמים מעולים והתוס' כתבו דל"נ לר"ש פירש"י דמפרש כתב ליה גיטא דחירותא על שמיה דקטן שאין מעשה קטן כלום להתירו בבת חורין אלא נ"ל לפרש דכתיב ליה גיטא על שמיה דאפוטרופוס ואע"ג דבעלמא אין האפוטרופסים רשאין להוציאן לחירות הכא כיון דעשה שלא כהוגן הפקירוהו ב"דו נתנוהו לאפוטרופוס לשחררו ובלא קרקושי זוזי לא רצו ליתן ב"ד רשות לאפוטרופוס לשחררו דאינו נכון לעבור על דעתו של תינוק ור"ת מפרש דלאו קנסא הוא דבדין יכול האפוטרופוס לשחררו דרך מכירה כדאמרינן בהניזקין ואפילו בלא קרחושי אלא משום דמיחזי כחוכא ואיטלולא שהתינוק עומד וצווח שלא למכור לפי שאביו מלמדו לצווח ואיכא לזות שפתים אבל כי מקרקש ליה זוזי לא יחוש לדברי האב וגיטא דחירותא לא הוה צריך דכסף גומר בלא שטר אלא לפי שנעשה ע"כ של אב צריך גיטא דחירותא מדרבנן שלא יאמר לו עבדי אתה וגם הרשב"א והר"ן תמהו על פירש"י והעלו שהאפוטרופוס כותב השטר וכן דעת הרי"ף והרמב"ם וכ"נ שהוא דעת הרא"ש ז"ל :

סעיף קטן צא

ומ"ש רבינו אם ידע מחבירו שרצה לשחרר חלקו וקדם והקנה חלקו לבנו קטן הוא ממ"ש התוס' והרא"ש שם (מב.) גבי נגחו שור יום של רבו לרבו וכו' קצת תימה כיון דלמשנה אחרונה מעשה ידי העבד לעצמו מה הרויח ההוא גברא דאקניה לבנו קטן ושמא הקנה לבנו קודם ששחררו חבירו לפי שהיה יודע שחבירו היה רוצה לשחרר חלקו:

סעיף קטן צב

ומ"ש ודוקא בכה"ג וכו' אבל אם מת והניח בן קטן וכו' אין מעמידין אפוטרופוס לשחררו וכו' זה פשוט מדאמרינן בהאי עובדא כאשר עשה כן יעשה לו וגומר: (ב"ה) וכך הם דברי הרמב"ם שכתב בפ"ט מה' זכייה ומתנה שאם אמר עשיתי עבדי בן חורין או הרי הוא בן חורין כופין את היורשים ומשחררים אותו וכ"כ התוס' והרא"ש שם בהדיא גבי נגחו שור יום של רבו לרבו וכולי:

סעיף קטן צג

המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור שם מימרא דרב ורבי יוחנן :

סעיף קטן צד

ומ"ש ואם מת קודם ששחררו היורש כותב לו גט שחרור שם (מ.) אמר אמימר המפקיר עבדו ומת אותו העבד אין לו תקנה מ"ט גופיה לא קני איסורא הוא דאיכא גביה ואיסורא לבריה לא קא מורית ואסיקנא דלית הלכתא כוותיה אלא כרבינא דההיא דיסקרתא דעבדי דאזדבן לעכו"ם כלו מרוותא דידהו א"ל רבינא זילו הדרו אבני מרוותייכו קמאי

וניכתוב לכו גיטא דחירותא פירוש עבדים של ישראל היו ומכרום לעכו"ם ותנן המוכר עבדו לעכו"ם יצא לחירות. ורבי' ירוחם כתב המפקיר עבדו יצא לחירות ומותר בבת ישראל בלא גט שחרור וכתב הרמ"ה וצריך לקבל עליו עול מצות בפני שלשה וטובל לשם גירות כשאר גרים עכל: ומ"ש מותר בבת ישראל בלא גט שחרור ט"ס הוא ובמישרים נתיב י"ג כתב שצריך גט שחרור:

סעיף קטן צה

וגר שמת ואין לו יורשים דקי"ל הקודם בנכסיו זכה והיו בהם עבדים גדולים וכו' קטנים אין בהם יד וכו' בפרק קמא דקידושין (כג.) ובהשולח (לט.) פלוגתא דאבא שאול ורבנן ואיפליגו אמוראי בפסק הלכה ופסקו התוס' והרי"ף והרמב"ם והרא"ש כמ"ד הלכה כאבא שאול ואע"ג דקי"ל דמפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור ועבדים הללו אין להם גט שחרור אמרינן טעמא בגמרא דעבדו דגר כאשתו מה אשתו משתלחת בלא גט אף עבדו משתלח בלא גט כלומר כיון שאין לו יורשין משא"כ בישראל דמפקיר עבדו איסור דפש ליה גביה יכול להורישו לבניו ולפיכך צריך גט שחרור מן היורשין:

סעיף קטן צו

כתב הרמ"ה ואם לא זכה בהן שום אדם עד שגדלו אין להם תקנה וכולי נלע"ד דאיפשר לומר דהא דכל הקודם בהן זכה היינו מפני שאין לו יד לזכות בעצמו וכל שלא זכה בו אדם עד שגדל בשעה שגדל דיש לו יד זוכה בעצמו ומקנה אף לאפקועי איסורא מיניה שמאחר שזוכה בעצמו מחמת מיתת רבו הוא חזינן כאילו באותו שעה מת רבו:

סעיף קטן צז

עבר שנשבה וברח מבית האסורין כו' אין יכול עוד להשתעבד בו וצריך לכתוב לו גט שחרור וכו' מימרא דרבי יוחנן בפרק השולח (גיטין לח.): ומ"ש

סעיף קטן צח

ואם פדאו ישראל אחר מן השבאי לפני יאוש וכו' משנה שם (לז:) עבד שנשבה ופדאוהו לשם עבד ישתעבד לשם ב"ח לא ישתעבד רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד ובגמרא (שם) במאי עסקינן אילימא לפני יאוש לשם ב"ח אמאי לא ישתעבד אלא לאתר יאוש לשם עבד אמאי ישתעבד אמר אביי לעולם לפני יאוש וכו' רבא אמר לעולם לאחר יאוש ולשם עבד ישתעבד לרבו שני לשם ב"ח לא ישתעבד לא לרבו ראשון ולא לרבו שני לרבו שני לא דהא לשם ב"ח פרקיה לרבו ראשון נמי לא דהא לאחר יאוש הוה רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד כדחזקיה דאמר מפני מה אמרו בין כך ובין כך ישתעבד שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומפיל עצמו לגייסות ומפקיע עצמו מיד רבו ופירש הר"ן אילימא לפני יאוש לשם ב"ח אמאי לא ישתעבד לרבו ראשון דאע"ג דשבאי עכו"ם קונה

לעבד למעשה ידיו ה"מ היכא דאין ישראל יכול להציל דכה"ג קרינן ביה שביו אבל כיון דלפני יאוש הוא אלמא יכול ישראל להציל ושבאי לא קני ליה וכיון שכן אע"פ שפדאוהו לשם ב"ח הול"ל ישתעבד לרבו ראשון. ואמאי דאמר רשב"ג בין כך ובין כך ישתעבד כדחזקיה פירש"י ישתעבד לרבו ראשון וכתבו התוס' שכן הגיה ר"ת דאי כשפדאו לשם עבד ישתעבד לרבו שני יפיל עצמו לגייסות כדי שירויח לענין מציאה ומתנה דלא קני ליה שני אלא למעשה ידיו ופעמים נמי שהוא שונא לרבו ומפקיע עצמו ממנו וכן הסכימו הרשב"א והר"ן וכתבו שכן כתב הרי"ף ז"ל אבל הרא"ש גורס בין לשם עבד בין לשם ב"ח ישתעבד לשם עבד ישתעבד לרבו שני לשם ב"ח ישתעבד לרבו ראשון כדחזקיה וכו' וכן הוא הנוסחא בספרי הרי"ף שבידינו וכך הם דברי רבינו שכתב דלרשב"ג לשם עבד ישתעבד לרבו שני לשם ב"ח ישתעבד לרבו ראשון: ולענין הלכה הרי"ף כתב חזינן לגאון דפסק הלכה כרבנן ונראה מדבריו שכך הוא דעתו וכ"נ ממ"ש הרשב"א והר"ן בשם הרמב"ן שהם סבורים שהרי"ף סובר כדברי הגאון דהלכה כרבנן. וכן פסק הרמב"ם בפרק ח' מה' עבדים והרא"ש כתב בשם הראב"ד דהלכה כרשב"ג והביא כמה ראיות לדבר וכתב עוד דאף דעת הרי"ף נראית כן מדלא כתב ומסתברא כוותיה דגאון וכתב עוד הרא"ש שכן דעת ר"י דהלכה כרשב"ג. והרשב"א כתב בשם הרמב"ן לדחות כל ראיות הראב"ד והעלה דהלכה כרבנן:

סעיף קטן צט

ומ"ש רבינו בפדאו לפני יאוש דצריך להחזירו לרבו ראשון דנותן דמים לזה שפדאו תוס' כתבוה הרשב"א והר"ן שם עבד שנשבה ופדאוהו לשם עבד ישתעבד ורבו נותן דמיו לשם ב"ח לא ישתעבד רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד ורבו נותן דמיו וכתב הר"ן והך תוספתא בלפני יאוש מיתוקמא ומש"ה לת"ק משתעבד לרבו ראשון מכל מקום ילפינן מינה דכשהוא משתעבד לרבו ראשון חייב ליתן דמיו לשני ופשטא דהך תוספתא משמע דאפי' לשם ב"ח צריך ראשון ליתן דמיו אלא שהרמב"ם ז"ל כתב בפרק ח' מהלכות עבדים דלשם ב"ח חוזר לרבו ראשון בלא כלום:

סעיף קטן ק

עבד שעשאו רבו אפותיקי לב"ח ואח"כ שחררו וכו' משנה שם (מ:) עבד שעשאו רבו אפותיקי לאחרים ושחררו אין העבד חייב כלום אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו ב"ח וכותב שטר על דמיו רשב"ג אומר אינו כותב אלא משחרר ובגמרא מי שתררו אמר רב רבו ראשון שורת הדין אין העבד חייב כלום לרבו שני כדרבא הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד אלא מפני תיקון העולם שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה כופין את רבו שני ויעשהו ב"ח וכותב עבד שטר על דמיו רשב"ג אומר אין

העבד כותב אלא משחרר כותב במאי קא מיפלגי במזיק שיעבודו של חבירו דמ"ס חייב ומ"ס פטור וכתבו התוס' והרשב"א והר"ן דמתני' באפותיקי מפורש מיירי דא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו דאי באפותיקי סתם ל"ל למשחרר דליכתוב השתא הא כתוב וקאי דהא משתעבד ליה כל נכסי. ופסקו הרי"ף והרא"ש כרשב"ג דדינא דגרמי הוא וכ"פ הרמב"ם בפ' ז' מהלכות חובל ומזיק ופי"ח מהל' מלוה ולוה וכתב הר"ן אבל הראב"ד כתב דהלכה כרבנן ולא דמי לשורף שטרותיו של חבירו דהתם בדחבריה עביד אבל הכא בדנפשיה קא עביד ודברי הרמב"ם מחוורים יותר וכן דעת הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן קא

עבד שנשא ב"ח לפני רבו לא יצא אבל אם השיאו רבו יצא לחירות וכו' שם (לט: מ.) א"ר זירא אמר רבי חנינא א"ר אשי אמר רבי עבד שנשא ב"ח בפני רבו יצא לחירות ואוחימנא לה דהיינו דוקא בשרבו השיאו אשה דאי לאו דשחרריה לא הוי מעביד ליה איסורא על ידיה. ומ"ש וצריך גט שחרור בנוסחת הרי"ף והרא"ש מסיים בהא דא"ר זירא א"ר ולא עוד אלא שכופין את רבו שיכתוב לו שטר שחרור וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מה"ע:

סעיף קטן קב

ומ"ש ואצ"ל אם נושא שפחתו שהיא ב"ח וכו' כן משמע שם:

סעיף קטן קג

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שמקודשת מספק וכו' וא"א ז"ל כתב הא דמצרכינא גט שחרור במשיא עבדו וכו' שם כתב הרא"ש על הא דאמר רבי זירא א"ר נ"ל דהא דמצרכינן ליה גט שחרור משום שלא יאמר האדון לא שחררתיו ועבדי הוא אבל אנן אזלינן בתר אומדן דעתא דודאי שחרריה ומפקיעים אותו ומותר בב"ח מדלא קאמר ואסור באשתו עד שישחררנו וכן מוכח מההיא דהכותב שטר אירוסין לשפחתו ר"מ אומר מקודשת ומשמע דאשתו היא בקידושין הללו דאמרינן אי לאו דשחררה מעיקרא לא הוה עביד איסורא וגם לא מצריך לה גיטא דחירותא דלא חיישינן שמא יאמר לא שחררתיה והרמ"ה לא פי' כן עכ"ל. והרי"ף כתב בפרק ב' דיבמות איתמר משמיה דרב נטרונאי שאם בא על שפחה דידיה וילדה הימנו בת אע"ג דלא נקיטא גט חירות בתו היא דהא אמרי רבנן אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ואם בא עליה חייב משום בתו וחזינן לגאון אחד דמספקא ליה מילתא ומתוך דבריו נקיטינן בהא מילתא לחומרא לגבי איסורא וכו' אבל איהו גופיה לא מזבני ליה ירתי ואי בעי למינסב בת ישראל מצרכינן לה גיטא דחירותא ואי קדיש מקמי גט שחרור מצרכי לה גט מיניה ואי בעי למינסב שפחה לא שבקינן ליה ע"כ והרמב"ם כ' בפרק ט' מהל' עבדים ישראל שבא על שפחה כנענית אף על פי שהיא שפחתו ה"ז הולד כנעני לכל דבר ונמכר ונקנה ומשתמשים בו לעולם

כשאר העבדים ולטעמיה אזיל שכתב בפ' י' מה' גירושין הורו מקצת הגאונים שכל אשה שתבעל בפני עדים וכו' והגדילו והוסיפו בדבר זה שעלה על דעתם עד שהורה שמי שיש לו בן משפחתו חוששין לו ולא תתיבם אשתו שמא שחרר שפחתו ואח"כ בא עליה ויש מי שהורה שודאי שחררה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וכל הדברים האלו רחוקים הן בעיני מאד מדרכי ההוראה ואין ראוי לסמוך עליהם שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד וכו' אבל בשאר כל הנשים הרי כל זונה בחזקת שבעל לשם זנות ואצ"ל בשפחה או כותית שאינה בת קידושין שאין חוששין להם כלל והרי הבן בחזקת עכו"ם ועבד עד שיודע בודאי שנשתחררה אמו או שנתגיירה ע"כ. והרא"ש כתב בפרק ב' דיבמות ורואה אני את דברי רב נטרונאי מהא דאמרינן בפ' השולח א"ר זירא א"ר עבד שנשא אשה בפני רבו יצא לחירות וכו' הלכך הבא על שפחתו ודאי שחררה מעיקרא ולא מפלגינן בין בא עליה דרך נישואין ובין בא עליה דרך זנות והרמב"ם לא נראו לו דברי הגאונים ואין דבריו נראים עכ"ל וה"ה בפ' ד' מהלכות נחלות האריך להחזיק דברי הרמב"ם וכתב שהכריח הרשב"א כדעת הרמב"ם בראיות ברורות וכתב עוד ה"ה דהא דמשמע בפרק השולח דכותב שטר אירוסין לשפחתו הרי היא בת חורין משום דחזקה דלא עביד איסורא שטר אירוסין שאני דמשמע ממעשיו שהוא רוצה אותם דרך אישות אבל בבא עליה שלא בקידושין אדרבה משמע ממעשיו שהוא רוצה בזנות ע"כ:

סעיף קטן קד

עבד שלוה רבו ממנו וכו' עד יצא לחירות ברייתא שם (מ.):

סעיף קטן קה

ומ"ש ואסור לאדם שילמד את עבדו תורה כ"כ הרמב"ם בפרק ח' מהלכות עבדים וכתב עוד ואם למדו לא יצא לחירות:

סעיף קטן קו

ומ"ש אבל אם הניח לו רבו תפילין בהשולח (שם) אמר ריב"ל עבד שהניח תפילין בפני רבו יצא לחירות מיתיבי לוה ממנו רבו או עשאו אפטרופוס או שהניח תפילין בפני רבו או שקרא שלשה פסוקים בב"ה בפני רבו לא יצא לחירות אמר רבה בר שילא בשרבו הניח לו תפילין. וכתב שם הרא"ש על הא דהניח לו רבו תפילין וכן אם היה רבו ש"צ וקרא בתורה יצא לחירות וכ"כ הרמב"ם בפרק ז' מה"ע שאם אמר לו רבו לקרות שלשה פסוקים בס"ת בפני הצבור וכן כיוצא באלו הדברים שאינו חייב בהם אלא ב"ח יצא לחירות. ומ"ש רבי' בשמו שכותב גט שחרור שם סיים וכתב וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור ונ"ל שלמד כן מדין השיאו רבו אשה. ויש בדברי רבינו כפל שכתב תחלה

בשם הרמב"ם שצריך גט שחרור וכתב וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור ולא הו"ל לכתוב אלא דברים האחרונים דדברים הראשונים הן בכללו והן הן דברי הרמב"ם ו"ל:

סעיף קטן קז

ומ"ש וכן אם נדר נדר שכופין אותו לעבור עליו וכו' ולא כפאו אלא א"ל מופר לך יצא לחירות וכו' גם זה דברי הרמב"ם בפרק ז' מהלכות עבדים וטעמו מדתנן בפרק בתרא דנזיר [סב:] הפר לעבדו יצא לחירות משלים נזירותו זו היא גירסת הרמב"ם ומפרש דתרתי קתני בהפר לעבדו חדא דיצא לחירות תרתי דמשלים נזירותו ולפיכך פסק כן אבל הראב"ד היה גורס הפר לעבדו ויצא לחירות משלים נזירותו ולפיכך השיג על הרמב"ם וכתב עליו שנשתבש בלשון המשנה וכתב עליו וחיי ראשי לא אדע על איזה דרך יוכל לפרש כי מאחר שהוא מיפר איך גילה דעתו שהפקיע שיעבודו אדרבה גילה דעתו שיש לו רשות עליו להפר נדרו עכ"ל דעתו לומר שאף על פי שהיה גורס יצא לחירות בלא וי"ו הו"ל לפרש מפני קושיא זו דחדא קתני עבד שנדר והפר לו רבו ואח"כ יצא העבד לחירות משלים נזירותו. ונראה שטעמו של הרמב"ם שאע"פ שבמה שהוא מיפר נדרו נראה שיש לו רשות עליו מ"מ כיון שהיה לו רשות עליו לכופו ולא כפאו גילה דעתו שהפקיע שיעבודו דהפרה לגבי כפיה הפקעת שיעבוד הוא: ומ"ש שיש נדרים שהרב יכול לכוף לעבד לעבור עליהם נתבאר בסימן רל"ד:

סעיף קטן קח

ומ"ש ומכאן אני אומר שהמשחרר עבדו בכל לשון וכו' עד אע"פ שעדיין לא כתב ג"ז מדברי הרמב"ם שם:

סעיף קטן קט

כתב בשטר עשיתי פלוני עבדי ב"ח וכו' דפרק השולח (שם) ת"ר עשיתי פלו' עבדי ב"ח עשוי ב"ח הרי הוא ב"ח הרי הוא ב"ח אעשנו ב"ח ר' אומר קנה וחכמים אומרים לא קנה אמר רבי יוחנן וכולן בשטר ופי' רש"י וכולן בשטר האי האומר דקתני כותב הוא שכתב לו א' מן הלשונות הללו ומסר לו אבל באמירה בעלמא לא הוי ב"ח:

סעיף קטן קי

ומ"ש בשם הרמ"ה דוקא אמר אעשנו אבל אם כתב יהא ב"ח קנה וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן קיא

ומ"ש אבל אם אמר על פה עשיתי לפלוני עבדי ב"ח וכו' אינו כלום ויכול. לחזור במימרא דרבי יוחנן שכתבתי בסמוך וכתב הר"ן וכ"ת אמאי לא מהני ע"פ משום הודאת בעל דין וי"ל דכי אמרו בדרך הודאה ה"נ אבל הכא בבא לשחררו עכשו בלשונות אלו עסקי'

משום דלא הוי לישנא מעליא לשחררו בו לכתחלה אמר דלא מהני אפילו לענין מעשה ידיו אלא בשטר ומיהו בשטר הוי משוחרר גמור:

סעיף קטן קיב
ומ"ש בשם הרמ"ה וה"מ בבריא אבל ש"מ שאומר אחד מכל אלו הלשונות וכו' זכה מיד בגופו וכו' טעמא דמסתברא הוא דכיון דדברי ש"מ ככתובין וכמסורין דמו הו"ל כאילו כתב לו שטר וכ"כ ג"כ רש"י שם:

סעיף קטן קיג
ומ"ש וצריך גט שחרור וכו' נראה דבשעמד הש"מ מיירי דאי בשמת גט שחרור ל"ל: ב"ה צריך להעביר הקולמוס על תיבות אלו וצריך לכתוב במקומו הא אמרן דהוי כאילו כתב לו שטר: (ומאן כתוב ליה בתר מית רבו) והכי דייק נמי לישנא דואינו יכול לשעבד דנקט דבשעמד הש"מ מיירי ואף ע"ג דקי"ל דשכיב מרע שעמד חוזר במתנתו אינו יכול לחזור בשחרור העבד כמו שיתבאר בסימן זה: ב"ה ומ"מ בכיון שעמד צריך גט שחרור:

סעיף קטן קיד
ומ"ש עוד ואפי' בבריא אם אמרו בדרך הודאה גמורה מהני וכו' זה פשוט וכתבתי כן בסמוך בשם הר"ן ז"ל:

סעיף קטן קטו
ומ"ש רבינו וזהו כדברי הרמב"ם שכתבתי למעלה כלומר שכתב מכאן אני אומר שהמשחרר עבדו בכל לשון וכו' שאינו יכול לחזור וכו'. ואני אומר דלא דמיא להיא דהרמב"ם דההיא לא מטעם הודאה היא אלא משום דבההוא דיבורא מפקא שעבודיה אבל הכא לא מטעם ההוא דיבורא גופיה אתיא להו הא אמר רבי יוחנן וכולן בשטר אלא משום דאמר בדרך הודאה אתיא לה:

סעיף קטן קטז
האומר עשיתי פלוני עבדי ב"ח והוא אמר לא עשאני ב"ח חיישינן שמא זיכה לו וכו' בפרק השולח (שם): ומ"ש בשם הרמ"ה הוא משום דדייק דקאמר חיישינן כלומר חששא בעלמא הוא ונהי דמהניא לאפקועי ממונא מ"מ לא מהניא לאפקועי איסורא וכך הוא דעת הר"ן שכתב הא דהכא מדין הודאה מהני והרי הוא ישראל גמור וחייב במצות ומיהו לא שרי בב"ח בלא גט שחרור דומיא דעבד שנשא אשה בפני רבו ע"כ לשונו אבל התוספות והרא"ש מפרשים האי חיישינן כמו ודאי כדאשכחן בתלמודא חיישינן שהן מתפרשים בלשון ודאי:

סעיף קטן קיז
ואם אמר כתבתי גט שחרור ונתתי לו והעבד אומר לא נתנו לי וכו' בפרק השולח (שם) ודברי רבינו אינם מדוקדקים שכתב תחלה הודאת בעל דין דעבד כמאה עדים דמי ואילו

היה כתוב כן בגמרא לא הוי אתיא שפיר מ"ש הרמ"ה אלא דהדרי תרווייהו שהרב אומר לא נתתיו וכו' אבל בגמרא לא אמרו אלא הודאת בעל הדין כמאה עדים דמי ומפרש הרמ"ה דקאי לתרווייהו שאם בא אחד מהם לחזור מדבריו אינו יכול דאי בשעומדים בדיבורם לא איצטריך לאשמועינן ואף על פי שדינא של הרמ"ה במ"ש שאם בא אחד מהם לחזור מדבריו אינו יכול הוא אמת מה שאמר דאי בששניהם עומדים בדיבורם לא איצטריך לאשמועינן אני אומר דאיצטריך לאשמועינן למיסר לעבד בב"ח:

סעיף קטן קיח

האמר תנו שטר שחרור זה לעבדי אם רצה לחזור בו לא יחזור וכו' משנה בסוף פ"ק דגיטין (דף יא:) פלוגתא דרבי מאיר ורבנן והלכה כרבנן דאמרי הכי:

סעיף קטן קיט

ומ"ש בשם הרי"ף טעמו משום דהתם בסמוך (יג.) תנן האומר תנו גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי לא יתנו לאחר מיתה משום דאין גט לאחר מיתה אלמא לא נפיק לחירות עד דמטא גיטא לידיה:

סעיף קטן קכ

ומ"ש ואף לפי דבריו איכא למימר דוקא כשאמר תן לו אבל אמר זכה לו יצא מיד לחירות דברים של טעם הם וכ"ש מאחר שהרמב"ם כתב כן דמכיון דסבר כהרי"ף באומר תנו אית לן למימר דבאומר זכו נמי לא פליגי אהדדי ועוד דבהדיא אמרינן בגמרא חיישינן שמא זיכה לו ע"י אחר וכתבתי בסמוך אלא דבמזכה לו על ידי אחר יוצא הוא לחירות אע"ג דלא מטא גיטא לידיה:

סעיף קטן קכא

ומ"ש בשם ר"ת דבתן לו נמי אם נתן האדון הגט מידו ליד השליח הוי כזכה וכו' כ"כ התוס' על ההוא מתניתין דלא יתנו לאחר מיתה אי גרסינן תן גט זה אתיא מתניתין כר"מ דוקא א"נ אפי' כרבנן וכגון שאינו מוסרו מיד ליד אלא מראהו ומצוה ליתנו והוא לא נטלה עד אחר מיתה אי נמי נטלו לאלתר ואפ"ה לא זכה העבד ונאמר דלא אמרינן תן כזכי אלא כשמוסר לשליח מיד ליד אבל ר"ת אומר דל"ג כלל זה כלומר משום דהוי משמע שמסרו לידם ורש"י כתב דגרסינן תנו ול"ג תן שלא מסרה לשליח בחייו לפיכך לא נחלקו חכמים בדבר לומר שמשעה ראשונה זכה לו השליח לעבד להיות משוחרר והרשב"א והרא"ש והר"ן תמהו על דברי הרי"ף והעלו כדברי רש"י ור"ת :

סעיף קטן קכב

מי שאמר בשעת מיתתו פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה יורשים וכו' בפ' השולח (גיטין מ:) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה לאחר מותו כופין את

היורשים וכותבין לה גט שחרור אמרו לפניו ר' אמי ורבי אסי רבי אי אתה מודה שבניה עבדים ופירש"י אי אתה מודה דאל ישתעבדו אינו לשון שחרור ולא לשון הפקר אלא לא יטריחו בעבודתה אבל ולדות היוצאים ממנה מעכשיו עבדים הם ואמאי כופין לשחררה ויפסידו ולדות מכאן ולהבא שלא צוה אביהם כן:

סעיף קטן קכג

ומ"ש רבינו שלא יטריחוה במלאכות כבדות כ"כ הרא"ש שם והר"ן כתב משום מצוה לקיים דברי המת אסור להשתעבד בה ומעשה ידיה לא פקע בהכי:

סעיף קטן קכד

ומ"ש יעשו לה קורת רוח כופין את היורשים ועושים לה קורת רוח ג"ז שם מימרא דרבי יוחנן ודברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות עבדים כדברי הרי"ף:

סעיף קטן קכה

כתב הרמ"ה אמר אל ישתעבדו יורשים לא מצי כייפי לה למעבד עבידתא כלל וכו':

סעיף קטן קכו

ש"מ שכתב כל נכסיו לעבדו ועמד חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד וכו' מימרא בפ"ק דגיטין [ט.]:

סעיף קטן קכז

אסור לאדם שישחרר עבדו והמשחררו עובר בעשה בפ' שלשה שאכלו (ברכות מז.) ובפ' השולח (גיטין לח:) מימרא דרבי הודה ועשה היינו קרא דלעולם בהם תעבודו:

סעיף קטן קכח

ומ"ש אבל לצורך מצוה וכו' שרי ג"ז שם וכתב הר"ן בהשולח משמע דלאו עשה גמור הוא דא"כ היכי דחיא ליה משום מצוה די' בב"ה ויש מתרצים שלא אמרה תורה לעולם בהם תעבודו אלא משום שלא יתן להם מתנת חנם כענין שכתוב בעובדי כוכבים לא תחנם וכיון דאיכא מצוה לאו משום חנינה דידהו קא עביד אלא לצורך עצמו והו"ל כנותן דמי עצמו עכ"ל ובגמרא פרק ג' שאכלו פריך על הא דאמרינן דלהשלים י' בב"ה מותר לשחררו מצוה הבא בעבירה הוא ומשני מצוה דרבים שאני:

סעיף קטן קכט

ומ"ש וכן שפחה שנוהגין בה מנהג הפקר וכו' בפרק השולח [שם:] פלוגתא דאביי ורבינא ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבינא דאמר הכי וכ"פ הרמב"ם בסוף הל' עבדים:

סעיף קטן קל

ומ"ש ואצ"ל חציה שפחה וחציה ב"ח שנוהגין בה מנהג הפקר וכו' ולא עוד אלא שכופין את רבה לשחררה גם זה שם:

סעיף קטן קלא
המוכר עבדו לעכו"ם או לגר תושב יצא לחירות עכו"ם משנה בפרק השולח (גיטין מג:) וגר תושב בעיא דאיפשיטא מברייתא [מד.] ופירש רש"י במתניתין יצא לחירות אם ברח מן העכו"ם או שקנסוהו ב"ד לפדותו כדאמרינן לקמן כשיפדנו לא ישתעבד לו וקנס חכמים הוא הואיל והפקיעו מן המצות:

סעיף קטן קלב
ומ"ש ואם אינו יכול לברוח קונסין האדון לפדותו אפי' עד י' מכדי דמיו מימרא דריב"ל שם:

סעיף קטן קלג
ומ"ש ולכתוב לו גט שחרור וכו' שם (מג.) ת"ר המוכר עבדו לעכו"ם יצא לחירות וצריך גט שחרור מרבו ראשון:

סעיף קטן קלד
ומ"ש ואם מת קודם שפדאו אין קונסין בנו אחריו לפדותו שם בעיא דאיפשיטא (מד.):

סעיף קטן קלה
ומ"ש בשם הרי"ף כ"כ שם בשם הגאון וכ"כ הרמב"ם בה' עבדים:

סעיף קטן קלו
ומ"ש בשם הרא"ש שם פ' השולח:

סעיף קטן קלז
לוה עליו מעות מעכו"ם לזמן וכו' שם (מג.) ת"ר לוה מן העכו"ם כיון שעשה לו עכו"ם נימוסו יצא לחירות מאי כימוסו אמר רב ששת זמן ופי' רש"י זמן אם לא פרעתיך יהא חלוט לך ואקשינן עליה מדתניא האריסין וכו' ועכו"ם שמשכן שדהו לישראל אף ע"פ שעשה לו נימוסו פטורה מן המעשר. ומשני ל"ק הא דמטא זמניה הא דלא מטא זמניה ומקשינן אלא גבי עבד דמטא זמניה צריכא למימר ומשני אלא אידי ואידי דלא מטא זימניה ול"ק הא לגופא הא לפירא ואב"א בשלוה ע"מ למשכנו ולא משכנו ופי' רש"י הא לגופא גבי עבד דקבע בו זמן לגופו שאם לא יתן עד אותו זמן יהא גופו חלוט לעכו"ם ומעכשיו היה משתעבד בו וכיון דזלזל בתקנתא דרבנן דאסרו למכור עבד לעכו"ם קנסוהו ואע"ג דלא מטא זימניה. וז"ל הרמב"ם בפי"ז מה' עבדים לוה על עבדו מן העכו"ם אם קבע לו זמן וא"ל אם הגיע זמן פלוני ולא אשלם לך תקנה גוף עבד זה ה"ז יצא לחירות מיד ואם א"ל תקנה מעשה ידיו לא יצא לחירות עד כאן ואמאי דמשני בשלוה על מנת למשכנו ולא משכנו פירש רש"י דהכי קאמר לעולם כדמטא זימניה ואיצטריך לאשמועינן היכא דעדיין לא משכנו דאף על פי כן יצא לחירות הואיל ובידו למשכנו הוא. והרמב"ם השמיט דין זה ונראה שטעמו מפני שהוא מפרש דהאי שינוייא קאי

למאי דאמר הא לגופא הא לפירא כלומר עבד ודאי מיירי במשכנו לגופא כלומר להיות הגוף קנוי לו וכדפרישית אבל שדה מיירי בשלא משכנו אלא לפירות ואי בעית אימא דשדה נמי מיירי במשכנו לגופו וה"ט דפטור משום דלוה עליו למשכנו ולא משכנו עדיין ולפ"ז לא נפקא לן מידי מהאי שינוייא לגבי עבד:

סעיף קטן קלח

גבאו עכו"ם בחובו או שקם עליו אנס ופדה א"ע לא יצא לחירות (מד.) ת"ר גבאו בחובו או שלקחו סקריקון לא יצא לחירות ופי' רש"י טעמא דגבאו בחובו משום דהא דיוצא לחירות קנסא הוא משום מכירה וזה לא מכר מדעתו אלא שלא לרצונו גבאו אמאי נקנסיה ובלקחו סקריקון פי' בשעה שישראל מופקרים להריגה ואמר לעכו"ם שא קרקע זו או עבד זה והניחני לא יצא לחירות דאונס הוא וליכא למקנסיה:

סעיף קטן קלט

מכרו לעבד המלך שרגילין ליקח בהמות ועבדים וכו' שם אמר רב המוכר עבדו לפרהנג עכו"ם יצא לחירות ומפרש טעמא משום דהוה ליה לפייס ולא פייס ופי' רש"י פרהנג מציק ושם עלילות ומכרו לו בדמי אנפרותו שהעליל עליו היה לו לפייס בדבר אחר ולא פייס ומסרו לו מדעתו והתוס' והרשב"א והרא"ש הקשו דלישנא דמוכר לא משמע הכי ולפיכך פירשו כמ"ש רבינו והטעם שיצא לחירות משום דכיון שאינו לוקחו אלא בדמיו מצוי הוא להתפייס בכל שהו וליקח לו ממקום אחר:

סעיף קטן קמ

מכרו ע"מ שיחזירוהו לו לאחר ל' יום או חוץ ממלאכתו וכו' בכולהו מיבעיא אם יצא לחירות או לא ולא איפשיט' גם זה שם:

סעיף קטן קמא

ומ"ש ולקולא ולא יצא כן כתב הרא"ש שם.

סעיף קטן קמב

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ח מהלכות עבדים אבל הראב"ד השיג עליו וכתב אין תפיסה מועלת אלא במי שחסרו ממון ומה שכלל רבינו כותי בכלל הנך דלא איפשיטו הוא שלא בדקדוק דע"כ לא איבעיא להו בגמרא אלא בזמנם שהיו מוחזקים כישראל קצת אבל האידנא דעשאום כעכו"ם לכל דבריהם כדאיתא בריש חולין (דף ו.) המוכר לכותי דינו ודאי כמוכר לעכו"ם וכ"כ הר"ן וכ"פ הרמב"ם בפ"ח מה"ע:

סעיף קטן קמג

עבד שהפיל עצמו ליד עכו"ם וכו' ג"ז שם שלח רבי אמי מיני אמי בר נתן תורה יוצאת לכל ישראל עבד שהפיל עצמו לגייסות ואין רבו יכול להן ציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני האומות מותר ליטול את דמיו וכותב ומעלה בערכאות שלהם מפני שהוא כמציל

מידם ופירש"י ומעלהו בערכאות שלהם. לחתמו אף ע"פ שחשיבות הוא להם והתוס' פירשו דאע"ג דנראה כמקוים המקח שרי. ומ"ש רבינו שנשבה ואין רוצין לתת לפדותו כ"כ שם הרא"ש וז"ל יראה דנשאלה שאלה זו בב"ה על מעשה שאירע וה"ה אם לא הפיל עצמו לגייסות אלא ששבוהו דכיון דאין יכול להציל מידם בשום ענין למה לא יטול דמים:

סעיף קטן קמד
המוכר עבדו לחבירו לקנס וכו' שם (מב:) בעיא דלא איפשיטא:

סעיף קטן קמה
המוכר עבדו לח"ל יצא לחירות משנה שם (מג:). ומ"ש וכופין את רבו השני שקנאו שצריך לכתוב לו גט שחרור וכו' ברייתא שם (מד:) ומפרש בגמרא טעמא דקנסי' ללוקח ולא למוכר משום דהיכא דאיכא איסורא התם קנסי' והכא עבד ביד הלוקח הוא:

סעיף קטן קמו
ומ"ש בשם הרמ"ה אפילו עדיין לא נתן הדמים אלא קנאו במשיכה וכו' טעמו משום דאמרינן היכא דאיכא איסורא קנסינן וכיון שכבר קנאו לוקח איסורא בידיה הוא וליה קנסינן והדמים חוב הוא עליו וחייב לשלם:

סעיף קטן קמז
ומ"ש ואפילו אם יאמר איני רוצה להוציאו לח"ל אישתעבד בו בא"י אין שומעין לו וכו' כ"כ התוספות והרא"ש שם ולמדו כן מדקשיא להו אמאי דתניא המוכר עבדו לח"ל יצא לחירות ה"ד אי אזיל מנפשיה איבד את זכותו והוצרך לתרץ דמיד כשמכרו קנסינן ליה פן ישדלנו לוקח בדברים לילך אחריו:

סעיף קטן קמח
המוכר עבדו לסוריא או לעכו דינו כמוכרו לח"ל ברייתא גיטין (ח.) בעיא דאיפשיטא. ומ"ש ודין זה נוהג אפילו האידנא כ"כ הרמב"ם אצל העבד האומר לעלות לא"י דבסמוך ולא ידעתי למה כתבו רבינו בשינוי מקום:

סעיף קטן קמט
בן ח"ל שנשא אשה בארץ ודעתו לחזור והכניסה לו עבדים מיבעיא וכו' ולא איפשיטא בפרק השולח (גיטין מד:):

סעיף קטן קנ
עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו שם אם כשיצא הרב היה דעתו לחזור לא"י וכו' ואם לא היה דעת הרב לחזור איבד העבד זכותו כו' מימרא ובריייתא שם

סעיף קטן קנא
העבד שאומר לעלות לא"י כופין את רבו לעלות עמו וכו' בסוף כתובות (קי:) תנן הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין ובגמרא הכל מעלין לאיתויי עבדים ואף ע"פ שרש"י פירש' בע"ע הרמב"ם פ"ח מהלכות עבדים כתבה לענין עבד כנעני וכמ"ש רבינו וכן כתב הר"ן בשם הראב"ד אף ע"פ שהוא ז"ל נראין בעיניו דברי רש"י ז"ל: כתב הרמב"ם דין זה נוהג בכל זמן אפי' בזמה"ז שהארץ ביד העכו"ם:

סעיף קטן קנב
עבד שברח מאדונו מח"ל לא"י אין להחזירו לאדונו לח"ל בפרק השולח (גיטין מה.) ההוא עבדא דערק מח"ל לארץ אזל מריה אבתריה אתא לקמיה דר' אמי א"ל נכתוב לך שטרא אדמיה וכתוב ליה גיטא דחירותא ואי לא מפקינא ליה מדר' אחי בר יאשיה דאמר לא תסגיר עבד אל אדוניו בעבד שברח מח"ל לארץ הכתוב מדבר:

סעיף קטן קנג
ומ"ש אם ימצא למי שימכרנו שם ימכרנו לו כן כתב הרא"ש שם והכי איתא בסוף כתובות (שם):

סעיף קטן קנד
ומ"ש ואפי' אם יאמר אשתעבד בו שמה אין שומעין לו וכו'. וכן כתב הרא"ש שם וכבר כתבתי שכן כתבו התוס' ושלמדו כן מהברייתא והר"ן כתב ואי לא מפקענא ליה מינך לאו דוקא הפקעה גמורה דאם רצה להשתעבד בו בא"י רשאי אלא לומר דלא יהיב ליה רשות להשיבו לחוץ לארץ וממילא הוי כמופקע לפי שהוא לא ירצה להתעכב בארץ ואף למכרו שם לא ימצא אלא בפחות מדמיו כיון שהכל יודעים שאינו רשאי להוציאו לפיכך השיאו עצה דלכתוב ליה שטרא אדמיה ולכתוב ליה גיטא דחירותא אבל הרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות עבדים ואם לא רצה האדון לשחררו מפקיעים ב"ד שיעבודו מעליו וילך לו ע"כ משמע ליה מילתא כפשטא דלא תסגיר עבד אל אדוניו היינו שאין מחזירין אותו לעבדות אפי' לא"י ומ"מ צ"ל שאין כופין את רבו לכתוב לו גט שיחרור דא"כ אמאי א"ל דליכתוב ליה שטרא אדמיה והיינו טעמא משום דקרא לא קאמר אלא לא תסגיר כלומר אל תחזירנו לעבדות ומיהו צריך גט שיחרור ואין כופין את רבו לכתוב לו עכ"ל ולפ"ז דהא דאמרינן בסוף כתובות דעבד שברח מח"ל לארץ אמרינן ליה זבניה הכא וזיל דל"ג ליה הרמב"ם ואי גריס ליה מפרש כמו שפי' ר"ת דהאי זבניה לאו מכירה ממש לאחרים אלא לעצמו שיכתוב שטר על דמיו: נראה שכל הדברים האמורים בסימן זה לענין מוכר עבדו לעכו"ם או לח"ל בעבד שמל וטבל לשם עבדות הני אמורים שכך הם סתם עבדים שבתלמוד וכ"כ רש"י והתוס' בריש קידושין [ו: וע"ש] טעמא דמוכר עבדו

לעכו"ם יצא לחירות משום דמפקע ליה ממצות וכ"כ עוד התוס' בהשולח [מג.] גבי לוה עליו מן העכו"ם וכן בדברי הראב"ד שהביא הר"ן בסוף כתובות אצל הכל מעלין לא"י אפי' עבדים מפורש דבעבדים שמלו וטבלו עסקינן: טופס גט שיחרור כתב ר"י בנתיב כ"ג ח"ד : ולשון מכירה דעבד במישרים נתיב י"ג והוא בפ' המגרש : כתב ר"י במישרים נתיב י"ג מעוכב גט שיחרור כלומר שהוא משוחרר אבל חסר לו הגט שלא הגיע עדיין לידו או מאותם שצריך לכפות לרב ולכתוב לו גט ועדיין לא כפוהו נראה מדברי רש"י שאסור בשפחה אבל התוס' כתבו דמותר בשפחה: דיני משחרר עבדו על תנאי בתשובת הרא"ש כלל מ"ה סימן כ"ח:

סימן רסח

סעיף קטן א

גר מעובד כוכבים שבא להתגייר אינו גר עד שימול ויטבול בפ' החולץ (יבמות מו:) פלוגתא דתנאי ואיפסיקא הלכתא כחכמים דאמרי הכי:

סעיף קטן ב

ומ"ש היה נימול כתב ר"ח שאין לו תקנה אבל בניו נימולים ונכנסים בקהל וכו' כ"כ הר"ן בפרק ר"א דמילה בשם ר"ת וכתב שהרמב"ן הקשה עליו. ומ"ש וב"ה כתב שיש לו תקנה שמטיפים ממנו דם ברית ובעל העיטור כתב שאם נולד מהול א"צ להטיף וכו' בפרק ר"א דמילה (שבת קלה.) איפליגו תנאי בגר שנתגייר כשהוא מהול אם צריך להטיף ממנו דם ברית אם לאו וכן נחלקו בנולד כשהוא מהול וכתבו התוספות והרא"ש הר"ן שבה"ג פסק כמאן דאמר דגר שנתגייר כשהוא מהול צריך להטיף והאריכו בנתינת טעמים לדבריו: ב"ה ולזה הסכים הרשב"א בתשובה ח"א סימן שכ"ט: וכ"פ הרי"ף וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהל' מילה וז"ל גר שנכנס לקהל ישראל חייב במילה תחילה ואם מל כשהיה עכו"ם צריך להטיף ממנו דם ברית ביום הח' שנתגייר עכ"ל ועל מה שהצריך הטפת דם ברית ביום ח' יש לתמוה דהיכן מצינו בגר שיצטרך ביום ח' אדרבה אמרינן קבל מלין אותו מיד משום דשהוייה מצוה לא משהינן וצ"ע:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור שאם נולד מהול א"צ להטיף וכו' שנראה מדבריו שהוא חולק על בה"ג הוא תמוה קצת שהרי סברא זו בעצמה כתבו התוס' והרא"ש בפרק רבי אליעזר דמילה בשם בה"ג דקטן שנולד מהול א"צ להטיף ובנתגייר מהול צריך להטיף וי"ל דרבינו ס"ל דבבן ישראל שנולד מהול הוא דאמר בה"ג דא"צ להטיף אבל בעכו"ם שנולד מהול ובא להתגייר איפשר דס"ל דצריך להטיף דל"ש ליה בינו לנימול שלא לשם גירות ובעל העיטור מחלק ביניהם:

סעיף קטן ד
ומ"ש וא"א ז"ל לא חילק וכו' בפרק ר' אליעזר דמילה ובפ' החולץ:

סעיף קטן ה
ומ"ש עוד בשמו שאם נכרת הגיד אין מילתו מעכבתו גז"ש בשני המקומות הנזכר והוא מדברי התוס' בהחולץ:

סעיף קטן ו
ומ"ש בשם גאון סריס שבא להתגייר וכו' מבואר היטיב בסוף פסקי הרקנט"י: כתב הר"ן בפרק רבי אליעזר דמילה שדעת הרמב"ן דעל גר ועבד שנתגיירו כשהם מהולין מברך להטיף דם ברית מן העכו"ם או מן העבדים שאין הטפה זו מספק אלא ודאי שאנו חייבים להטיף מהם דם ברית להכניסם בבריתו של אברהם אבינו וגם נכנסים תחת כנפי השכינה אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות מילה שאינו מברך איפשר דרפויי מרפייא בידיה אם צריך להטיף ולפיכך פסק שמטיפין ואין מברכין: ב"ה והרשב"א בתשובה ה"א סימן שכ"ט כתב כדברי הרמב"ם שמברכין אקב"ו להטיף דם ברית מן הגרים וכן בעבדים כתב הרשב"ץ בתשובה על הא דתניא אין מפליגין הספינה פחות מג' ימים קודם השבת שפי' ברז"ה דטעמא מפני שהוא דבר שא"א שלא יבא לידי חילול שבת ונראה כמתנה לחלל שבת דג' ימים קודם השבת מקרי שבתא דמכאן יש ללמוד דאסור למול הגר ביום ה' כדי שלא יבא יום ג' למילה ויצטרכו לחלל עליו יום השבת וכן תינוק שחלה ונתרפא ביום ה' בשבת ממתינין לו עד למחר עכ"ל: (וע"ל ס"ס רס"ו מ"ש בשם ר"י):

סעיף קטן ז
וכשאב להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר וכו' עד ומטבילין אותו טבילה הוגנת בלא חציצה וכן מ"ש ות"ח עומדין על טבילתו וכו' עד ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות הכל ברייתא בפרק החולץ (יבמות מז.) וכתב בנימוקי יוסף סברא דרבוותא שאם לא הודיעוהו אינו מעכבת והכי משמע בפרק כלל גדול ומפרש בגמרא דטעמא דאומרים לו מה ראית שבאת להתגייר ומודיעים אותו מקצת מצות קלות וחמורות היינו משום דאי פריש לפרוש דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת וסמ"ג כתב טעם אחר כדי שלא יאמר לאחר מכאן אילו הייתי יודע לא הייתי מתגייר: ואין מרבין עליו ואין מדקדקים עליו בפרק החולץ (יבמות מז:) אמר רבי אלעזר מאי קרא ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה: קבל מלין אותו מיד מ"ט שהויי מצוה לא משהינן. נתרפא מטבילין אותו מיד נתרפא אין לא נתרפא לא משום דמיא מרזו מכה: ב"ה וכתב ר"י קבל המצות מלין אותו מיד פי' קודם טבילה ולא הטבילה קודם המילה:

סעיף קטן ח
ומ"ש וגייז מזייה ושקל טופריה דידיה ודכרעיה כ"כ הרי"ף בפרק רבי אליעזר דמילה:

סעיף קטן ט

ומ"ש וכד סליק מברך כלומר אף על פי שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן כדאיתא בפ"ק דפסחים [ז:] הא אמר רב חסדא התם חוץ מן הטבילה ותנ"ה טבל ועלה בעלייתו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה מ"ש משום דאכתי גברא לא חזי וכתב הרי"ף ומפרשי לה רבנן בטבילת גר כלומר דכיון דמל ולא טבל כאילו לא מל אינו יכול לומר קודם טבילה אשר קדשנו במצותיו וצונו שעדיין אינו מצווה על המצות: וכתב ה"ה בפי"ד מהא"ב שדקדקו קצת מפרשים למה אין מטבילין אותו מיד קודם שימול משום דשהויי מצוה לא משהינן ותירץ הרמב"ן דכיון דהמילה קשה עליו מלין אותו תחלה דאי פריש נפרוש מיהו אם טבל תחלה הרי זה גר והביא ראיה שאין קדימת המילה לטבילה מעכבת : ודע שהרמב"ם בפרק הנזכר אצל מה שאמרו מקבלין אותו מיד כתב מודיעין אותו עיקרי הדת שהוא ייחוד ה' ואיסור ע"ז ומאריכין עמו בדבר הזה ואצל מה שאמרו מודיעין אותו מתן שכרן של מצות כתב מודיעין אותו שבעשיית מצות אלו יזכה לחיי העוה"ב ושאין שם נדיק גמור אלא בעל החכמה שעושה מצות אלו ויודען ואומרים לו הוי יודע שהעוה"ב אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל וזה שתראה ישראל בצער בעולם הזה טובה היא צפונה להם שאינם יכולים לקבל רוב טובה בעולם הזה שמא ירום לבם ויתעו ויפסידו שכר העולם הבא כענין שנאמר (דברים ל"ב) וישמן ישורון ויבעט ואין הקב"ה מביא עליהם רוב פורענות כדי שלא יאבדו אלא כל האומות כלים והם עומדים ומאריכים בדבר הזה כדי לחבבן: ודע דאיתא בברייתא שמודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני והרמב"ם כתבו ורבינו השמיטו לפי שאינם מצויים בזמן הזה: ומ"ש עוד הרמב"ם שצריך לדקדק בגר הבא להתגייר אכתוב בסוף סימן זה: כתב הרמב"ם בפי"ד מהא"ב העבד הנלקח מן הנכרים אין אומרים מה ראית שבאת אלא אומרים לו רצונך שתכנס לכלל עבדי ישראל ותהיה מן הכשרים או לא אם רצה מודיעין לו מקצת עיקר הדת ומקצת מצות קלות וחמורות ועונשן ושכרן כמו שמודיעין את הגר ומטבילין אותו כגר ומודיעין אותו כשהוא במים:

סעיף קטן י

וכל עניניו בין להודיעו המצות לקבלם בין המילה בין הטבילה צריך שיהיה בג' הכשרים לדון וביום ומיהו דוקא לכתחלה וכו' בפרק החולץ (יבמות מו:) אמר רבא עובדא הוה בי ר' חייא וכו' ש"מ גר צריך שלשה וש"מ אין מטבילין גר בלילה אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה ופירש"י משפט אחד יהיה לכם ולגר ואין משפט פחות משלשה וכתב הרמב"ם בפי"ג מהא"ב טבל בינו לבין עצמו ונתגייר בינו לבין עצמו ואפי' בפני שנים אינו גר וכתבו התוספות דהא דאין מטבילין גר

בלילה הוי נמי מה"ט דמשפט כתיב ביה וגרסינן תו התם (מה:) ההוא דהוו קרו ליה בר ארמאיתא אמר רב אסי מי לא טבלה לנדותה ההוא דהוו קרו ליה בר ארמאה אמר רבי יהושע בן לוי מי לא טבל לקרויו ופירש"י בר ארמייתא. שלא טבלה אמו כשנתגיירה: מי לא טבלה לנדותה. ואותה טבילה עולה לה לטבילת דת יהודית וכן מי לא טבל לקרויו וכתבו התוספות והרא"ש תימא דהא גר צריך ג' ואין דרך נשים להביא עמהן איש בשעת הטבילה וי"ל דהא דבעינן ג' היינו לקבלת המצות אבל לא לטבילה אע"ג דאמרינן לקמן דת"ח עומדים מבחוץ היינו לכתחלה וי"מ דכיון דידוע לכל שטבלה כאילו עומדין שם דמי ומיהו קשיא דטבילת נדה בלילה ולקמן אמרינן אין מטבילין גר בלילה אבל אי לא כתיב משפט אלא אקבלת מצות אתי שפיר והא דאין מטבילין היינו לכתחלה מדרבנן וכתב הרא"ש שכן תירץ ר"מ ודייק לה מדלא קאמר אין מטבילין גר בלילה מ"ט משפט כתיב ביה כדקאמר גבי גר צריך ג' אלמא דלא גמרינן ליה ממשפט דאין לו דין משפט אלא לענין גוף הדבר שצריך ג' אבל לא לזמן הטבילה ולילה לא הוי אלא מדרבנן ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד ש"ד א"נ קבלת מצות הוי כתחלת דין וטבילה הוי כגמר דין דהוי אפי' בלילה ומדרבנן הוא דבעינן ביום לכתחלה עכ"ל. והרי"ף תירץ דהא דאמרינן מי לא טבלה לנדותה ומי לא טבל לקרויו. דיעבד הוא דלא פסלינן לבריה הואיל וטבל לשם קירויו דאי לאו גיורא הוא לא הוה טביל לשם קירויו וההוא דרבי יוחנן לכתחלה דלא נהגינן ביה מנהג גר ולא מנסבינן ליה בת ישראל עד דטביל בפני ג' וכיוצא בזה הם דברי הרמב"ם שכתב בפי"ג מהלכות איסורי ביאה גיורת שראינוה נוהגת בדרכי ישראל תמיד כגון שתטבול לנדתה ותפרוש תרומה בעיסתה וכיוצא בזה וכן מי שנוהג בדרכי ישראל שטובל לקירויו ועושה כל המצות הרי אלו בחזקת גירי צדק ואע"פ שאין שם עדים לפני מי נתגיירו ואף על פי כן אם באו להתערב בישראל אין משיאין אותם עד שיביאו עדים או עד שיטבלו בפנינו הואיל והוחזקו נכרים עכ"ל כתב ה"ה נראה מדבריו שהוא מפרש דהא דאמר מי לא טבלה לנדתה או לקרויו להכשיר הבנים קאמר וכי קאמרינן מי לא טבלה ה"ק היכי איפשר שלא נתגיירו כראוי והרי הם נוהגים בכל המצות כישראלים גמורים וטובלים. וטבילה דנקט לאו דוקא ואיפשר גם כן שרבינו סובר שצריך ג"כ שיודע ודאי שטבלו לאיזה דבר שהטבילה אחד מעניני הגירות והרמב"ן כתב דודאי לכתחלה צריך ג' בין במילה בין בטבילה ואילו נתגיירו בינו לבין עצמן לגמרי ואפי' דיעבד אינו גר דנכרי גמור הוא משפט כתיב ביה אבל אי קביל עליה בפני ג' למול ולטבול והודיעוהו מקצת מצות כדינן והלך ומל וטבל שלא בפני ב"ד ה"ז כשרולא פסלינן לזרעיה ולא מנסבינן ליה לדידיה בת ישראל עד דטביל בפני ג' משום

דלכתחלה בעינן ג' בין בקבלה בין בטבילה עכ"ל: וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל אינו גר עד שימול ויטבול וצריך לטבול בפני ג' הואיל והדבר צריך ב"ד אין מטבילין אותו בשבת ולא בי"ט ולא בלילה ואם טבל ה"ז גר וכ"כ סמ"ג ומ"ש שאין מטבילין אותו בשבת פשוט בפרק החולץ (יבמות מו:) דלמ"ד אינו גר עד שימול ויטבול אין מטבילין אותו בשבת אף ע"ג דבגמרא יהבינן טעמא משום דתקוני גברא בשבתא לא מתקני לא כתבו הרמב"ם משום דמשמע ליה דההיא טעמא לאו דוקא דהא לגבי טומאה שרי משום דנראה כמיקר [כדאיתא ביצה י"ח.] ואע"ג דהכא צריכים ת"ח לעמוד ע"ג מ"מ מידי מיחזי כמיקר לא נפיק אלא עיקר טעמא משום דאין דנין בשבת וגר משפט כתיב ביה ומיהו כתב סמ"ג דבה"ג פסקי דמטבילין בשבת לכתחלה: ועל מ"ש ואם טבל ה"ז גר כתב ה"ה שהרמב"ן חלוק היכא דטבל בלילה ואמר שצריך להטבילו פעם אחרת ביום. וכבר הכריע הרשב"א כדעת הרמב"ם דטבילה בדיעבד כגמר דין דמיא וכן עיקר עכ"ל וכבר יש לדחות דברי נמוקי יוסף שכתב בהחולץ בשם הריטב"א שאין דברי הרמב"ם נכונים בזה:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבים דמילה צריכה להיות בפני ג' אף ע"פ שלא נתפרש בהדיא בגמרא יש ללמוד כן מטבילה דלא גרעה מינה וכן נראה מדברי נמוקי יוסף וכך הם דברי הרמבין שכתבתי בסמוך: כתב המרדכי בהגהות פרק החולץ על גר שטבל בפני ג' קרובים שי"א דמגעו ביין מותר בשתייה כדאמרינן מי לא טבל לקירויו ויש אוסרים דכיון דהיו קרובים לא עלתה לו טבילה דמשפט כתיב ביה וי"א דאפי' ר' יוחנן מודה דאם מל וטבל אף בלא ג' אינו עושה י"נ ע"כ ושורש סברות הללו מתבאר מתוך מה שכתבתי :

סעיף קטן יב

המל הגרים מברך אקב"ו למול הגרים וכו' פרק ר"א דמילה (שבת קלז:): ומ"ש ולדברי האומר שמברך שתים על העבדים וכו' נתבאר בסימן רס"ז:

סעיף קטן יג

נכרית שנתגיירה והיא מעוברת בנה א"צ טבילה מימרא דרבא בפ' הערל (יבמות עח.):

סעיף קטן יד

נכרי קטן אם יש לו אב יכול לגייר אותו ואם אין לו אב ובא להתגייר ב"ד מגיירים אותו שזכות הוא לו וכו' בפ"ק דכתובות [דף יא.] אמר רב הונא גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד משום דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו ופירש"י ע"ד ב"ד. אם אין לו אב ואמו מביאתו להתגייר: מטבילין אותו על דעת ב"ד. ג' יהיו בטבילתו כדרך כל טבילת גר והם נעשים לו אב והרי הוא גר על ידם ומגעו ביין כשר. ואמרו עלה בגמרא לימא מסייע ליה

הגיורת והשבויה וכו' הב"ע בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו דניחא להו במאי דעביד אבוהון אמר רב יוסף אם הגדילו יכולין למחות ומסיק דכיון שהגדילו שעה אחת ולא מיחו שוב אינם יכולים למחות ופירש"י הגדילו קטנים שנתגיירו ואפילו עם אביהם יכולים למחות ולומר אי אפשינו להיות גרים וחוזרין לסורן ואם קדש אשה משמיחה אינה צריכה גט להיות כישראל מומר וכתב הר"ן מדקאמר אם הגדילו יכולים למחות אלמא מחאה דקטנות לאו מחאה הוא וכיון דאמרינן דכיון שהגדילו שעה אחת שוב אינם יכולים למחות היאך איפשר לצמצם שתמחה מיד שהגדילה י"ל דנהי דמחאה דקטנות לאו מחאה הוא לענין שאם נתרצה אח"כ אין מחאתה כלום אפ"ה מהניא לענין דלאחר שהגדילה אם עמדה במחאתה מהני א"נ דכי אמרינן דכיון שהגדילה שעה אחת ולא מיחתה טוב אינה יכולה למחות היינו שהגדילה בדת משה ויהודית עכ"ל וכ"כ התוספות והרא"ש דהא דאם הגדילו יכולים למחות היינו קודם שראינו נוהגין דת יהודית אבל מיום שהגדילו וראינום מקיימי מצות שוב אינם יכולים למחות והרמב"ם פסקה לדרב הונא בהלכות איסורי ביאה ולדרב יוסף בפ"י מהלכות מלכים והרי"ף בפרק החולץ הביא לדרב הונא והשמיט לדרב יוסף ותמהו עליו הרמב"ן והר"ן והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן טו

כתב בה"ג חש"ו שבאו להתגייר אין מטבילין אותן וכו' ואיני יודע למה פסק דלא כרב הונא וכו' רבינו סובר דב"ה דחה לדרב הונא משום מאי דדחינן סיועא דיליה ואוקימנא בגר שנתגיירו בניו עמו ומפני כך תמה עליו דאף ע"ג דסיוע דיליה אידחי מילתיה לא אידחי ואני אומר דהא מילתא דפשיטא הוא וב"ה נמי הכי סבר וכדרב הונא פסק אלא שהוא מפרש דרב הונא לא בכל קטן הבא להתגייר קאמר אלא בשאמו מביאתו להתגייר אייריי וכדפירש"י וז"ש מלין אותו ע"פ אבותיו לשון רבים לומר דע"פ אביו או על פי אמו מלין אותו וכדרב הונא ודלא כדיחוייא דדחי לסייעתיה דסבר דוקא על פי אביו ולא על פי אמו: ודע דבסימן רס"ז כתב רבינו בשם רב יהודאי דעבד קטן או שוטה מטבילין אותו ע"ד ב"ד ואין זה סותר למ"ש כאן בשם ב"ה דחש"ו שבאו להתגייר אין מקבלין אותם דיעבד שאני דכיון שרשות רבו עליו הרי הוא כגר קטן שמטבילין אותו ע"פ אבותיו: כתב המרדכי בס"פ החולץ בשם ראבי"ה גר קטן שמטבילין אותו וכולי אוירי כגון שאמר גיירוני וקמ"ל דאע"פ שאין לו דעת שומעין לו אבל אם אינו רוצה אין מגיירין אותו אף ע"פ שיד ישראל תקיפה עליהם:

סעיף קטן טז

כתב הרמב"ם נכרי שבא לחתוך ערלתו מפני מכה וכו' עד מצוה לישראל למול אותו בסוף ה' מילה ודבריו מבוארים בפ"ג דע"ז (כו:) דגרסינן התם ת"ר ישראל מל את הנכרי

לשום גר לאפוקי לשם מורנא דלא ופירש"י לשם מורנא תולעת שיש בערלתו לרפאותו בחנם דהא אמרן ולא מורידין ומשמע ליה להרמב"ם דברייתא דקתני ישראל מל את הנכרי לשם גר בכל גווני קאמר אף ע"פ שיש לו מורנא:

סעיף קטן יז

גר שבא ואמר נתגיירתי בב"ד פלוני כראוי אינו נאמן בין בא"י בין בח"ל עד שיביא ראיה פלוגתא דר' יהודה וחכמים בפרק החולץ (יבמות מז.) ואיפסיקא הלכתא כחכמים דאמרי הכי:

סעיף קטן יח

ומ"ש ומיהו אפילו לא אמרו העדים אלא שמענו שנתגייר בב"ד פלוני י"א שהוא עדות וכו' שם בא ועדיו עמו מנין ת"ל וכי יגור מ"מ ובגמרא בא הוא ועדיו עמו קרא ל"ל א"ר ששת דאמרי שמענו שנתגייר בב"ד של פלוני וכתב הרא"ש על זה והוי עדות דגלוי מילתא הוא ואפשר דהיינו דוקא אליבא דרבי יהודה דמיקל ואמר אף בח"ל א"צ להביא ראיה אבל לרבנן דאמרי בין בארץ בין בחוץ לארץ צריך להביא ראיה דילמא ראיה ברורה ועדות ברורה בעי עד כאן לשונו וכך הוא דעת הרי"ף דהא רב ששת אליבא דרבי יהודה איתמר אבל לרבנן צריך עדות ברורה שסתם וכתב והיכא דאתי נכרי ואמר כבר נתגיירתי וטבלתי בב"ד של פלוני לא מהימן עד דמייתי סהדי וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ג מהלכות איסורי ביאה:

סעיף קטן יט

ומ"ש ומה שצריך עדות דוקא בשידענו שהיה נכרי וכולי כ"כ שם התוספות והרא"ש שאם לא הכרניהו שהיה נכרי נאמן במגו דאי בעי אמר ישראל אני דמהימן כדמשמע בריש פסחים (ג:) גבי ההוא נכרי דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים וכתבו הרב המגיד בפי"ג מהלכות איסורי ביאה בשם הרמב"ן והרשב"א ורוב המפרשים וכן כתב הרמב"ם שם אלא שכתבו בד"א בארץ ישראל ובאותם הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל אבל בח"ל צריך להביא ראיה ואח"כ ישא ישראלית ואני אומר מעלה עשו ביוחסין עכ"ל. וכתב ה"ה שאפשר שיצא לו זה משום דההוא עובדא דריש פסחים שבארץ ישראל הוה והיו כולם ישראלים אבל סמ"ג כתב דאם אין אנו מכירין בו שהוא נכרי נאמן במגו שהיה יכול לומר ישראל אני והיה נאמן כמו שהיו חכמים אומרים פרק החולץ (יבמות מה.) לבני אדם שהם פגומים שיגלו ומעשים בכל יום שאורחים באים ואין אנו בודקים אחריהם ושותין אנו עמהם יין ואוכלים משחיטתן עכ"ל:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו ואם בא ואמר נתגיירתי ביני לבין עצמי ויש לו בנים אינו נאמן לפוסלן וכו' בהחולץ (מז.) מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה א"ל נתגיירתי ביני לבין עצמי א"ל יש לך עדים א"ל לאו יש לך בנים א"ל הן א"ל נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך מ"ט לדבריך עכו"ם אתה ואין עדות לעכו"ם וכתב הרא"ש והא דקאמר שנאמן לפסול את עצמו לא לענין זה שאם בא על בת ישראל פסלה דקי"ל דאין אדם משים עצמו רשע ועוד מילתא דתמיה הוא דאיהו פסול ובניו כשרים הלכך אין עדותו כלום ואפילו לענין עצמו אם בא על בת ישראל לא יפסלנה אלא לענין זה לא מהני עדותו לעצמו דשוייא לנפשיה חתיכה דאיסורא ואסור בבת ישראל וכן כתבו התוספות וכתב נ"י וא"ת ואמאי יהיו נפסלין אפילו היה נאמן והא קי"ל (שם מה.) נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר י"ל דהכא מיירי בגר וגיורת ושניהם היו טוענים כן והרי בניהם נכרים גמורים כתב ר"י בנתיב כ"ג וז"ל כתב הרמ"ה אם יש עדים שנתגייר בינו לבין עצמו אפילו בניו פסולים ולא אמרינן שמא פעם אחרת נתגייר בב"ד ודוקא דאינו נאמן לפסול בניו שהוחזקו בחזקת גרים כגון שנתגייר הוא ואשתו עמו וילדה לו בנים בין הורתן ולידתן בקדושה בין הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה והיו כולם בחזקת כשרות אבל אם לא הוחזקו עדיין בחזקת גירות אפילו אמר נתגיירתי בב"ד הגדול אינו נאמן ואפי' בניו פסולים וכ"ש אם אמר בינו לבין עצמו ועוד כתב הא דאמרינן שצריך ראיה שנתגייר בפני ב"ד דוקא דלא אתחזק אבל אתחזק לא בעינן ראיה אלא די בחזקה ועוד כתב וכל זה בגר שנתגיירה אשתו עמו והוליד ממנה בנים אבל גר שנשא בת ישראל או גיורת שנתגיירה כראוי והוליד ממנה בנים שהורתן ולידתן בקדושת האם אפילו יש עדים שנתגייר אביה בינו לבין עצמו הרי הבנים כשרים ולא יהא הוא אלא נכרי וקי"ל נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר ע"כ לשונו:

סעיף קטן כא

אחד איש שנתגייר לשם אשה ואחד אשה שנתגיירה לשם איש וכו' כולם גרים מסקנא בגמרא בפ"ב דיבמות [כד:] כתב הרמב"ם בפרק י"ג מהלכות איסורי ביאה המצוה הנכונה כשיבא הגר להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא ליכנס לדת ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית ואם אשה היא בודקין שמא עיניה נתנה בבחורי ישראל ואם לא נמצאת להם עילה מודיעין להן כובד עול החורה וטורח שיש בעשייתן על עמי הארצות כדי שיפרשו אם קבלו ולא פירשו וראו אותן שחזרו מאהבה מקבלין אותן לפיכך לא קבלו ב"ד גרים כל ימי דוד ושלמה בימי דוד שמא מן הפחד חזרו ובימי שלמה יאמר בשביל

המלכות והטובה והגדולה שהיו בה ישראל חזרו שכל החוזר מן הנכרים בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגירי הצדק ואף עפ"כ היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות והיו ב"ד הגדול חוששין להם לא דוחין להן אחר שטבלו מ"מ ולא מקרבים אותם עד שתראה אחריתם מי שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצות ועונשין ומל וטבל בפני ג' הדיוטות ה"ז גר אפי' נודע בשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הנכרים וחוששין לו עד שיתבאר צדקתו ואפי' חזר ועבד אליל הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל וכתב ה"ה לפיכך לא קבלו ב"ד וכו' בפרק הערל (יבמות עו.) לא קבלו גרים בזמי דוד ושלמה וכו' ושם אמרו במקום אחר [עט.] שבימי דוד ניתוספו עליהם ק"ן אלף גרים מתוך כך ביאר רבינו שב"ד הדיוטות היו מגיירים אותם ובדיעבד כולם גרים וכ"כ מן המפרשים ז"ל גר שלא בדקו אחריו וכו' זה פשוט שאין הודעת המצוה מעכב דיעבד ואמרו בפרח החולץ [מז:] טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבריו דאי קידש ישראל מומר הוא וקידושיו קידושין: ומ"ש רבינו ומצוה להחזיר אבידתו הוא ממה שנתבאר בפרק י"א מהל' גזילה שמחזירין אבידת המומר והוא שיהיה מומר לתיאבון כמו שנזכר שם עכ"ל ותמהני עליו דמאי לתיאבון שייך בחזר ועבד עבו"כ דלא שייכא לתיאבון אלא בגזל ועריות ומאכלות אסורות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן ועוד דלא חילקו בין לתיאבון ולהכעיס אלא בא' משאר מצות אבל עכו"ם שהמודה בה ככופר בכל התורה וכל המחלל שבת בפרהסיא הרי הם כעכו"ם כדאיתא בפ"ק דחולין [ה.] וכך הם דברי הרמב"ם בפרק י"א מהל' גזילה ומ"ש בפרק י"ג מהל' איסורי ביאה שמצוה להחזיר אבידתו לא אחזר ועבד עכו"ם קאי אלא למ"ש הואיל ומל וטבל יצא מכלל הנכרים וקאמר דמצוה להחזיר אבידתו דמאחר שטבל נעשה כישראל וזה ברור בעיני: ודע דהא דלא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה איתא נמי בפ' שני דיבמות (שם) וכתבו שם התוס' וההיא דפ' שני דשבת דאתא לקמיה דהלל ואמר גיירני ע"מ לעשות כ"ג בטוח היה דסופו לעשות לשם שמים וכן ההיא דההתכלת דאתא לקמיה דרבי ואמרה גיירני ע"מ שאנשא לאותו תלמיד עכ"ל ומכאן יש ללמוד דהכל לפי ראות עיני ב"ד: ועל מ"ש הרמב"ם שהיו גרים מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות נראה לדקדק דמדלא אמר בפני ב"ד הדיוטות דאע"ג דאנן הדיוטות אנן כדאיתא בסוף גיטין [פח.] על ב"ד שבזמן הזה מ"מ אין מקבלים אותם גרים בב"ד דידן אלא שאם קבלו אותם הדיוטות שאינם ב"ד הרי הם גרים ואילו היה מדקדק ה"ה בדברי הרמב"ם כן לא היה כותב שב"ד הדיוטות היו מגיירים אותם

וכ"כ המרדכי בהגהות פרק החולץ נ"ל דמי שבא להתגייר וידוע לנו שבשביל תועלת דבר הם עושים אין לקבלם והביא כמה ראיות לדבר:

סעיף קטן כב

כתב ב"ה גר שחזר לסורו יינו יין נסך ופתו פת כותי וכו' נראה שטעמו מדאמרינן בפרק השולח (גיטין מה:) דגר שחזר לסורו הו"ל מין ותניא בפ"ק דחולין [דף יג.] שחיטת מין לע"ז פתו פת כותי יינו יין נסך ספריו קוסמין פירותיו טבלים ופי' רש"י ספריו. תורה נביאים וכתובים שכתבו מין: כספרי קוסמין. נביאי הבעל דלשם ע"ז כתבו וה"נ אמרינן במסכת גיטין [מה:] ס"ת שכתבו מין ישרף:

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו שהרי אם קדש בת ישראל קידושיו קידושין פשוט בהחולץ: וכתב נמ"י בשם הריטב"א מסתברא דבדיני ממונות בהקנאות וחיובים כולם כישראל הוא נדון ומיהו אם דין המלכות הוא שיהא קונה ומקנה כנכרי דינא דמלכותא דינא וכתב עוד ישראל שחטא ועשה תשובה דכולי עלמא שורת הדין א"צ טבילה אלא קבלת חברות בפני בית דין לכתחילה ואף על פי כן טובל הוא מדרבנן משום מעלה דומיא דעבד משוחרר שאין טבילתו אלא מדרבנן וכ"כ בתוס' עכ"ל. ורבינו כתב בסימן רס"ז בשם גאון ישראל מומר א"צ טבילה: ב"ה וכ"כ הר"ש בן הרשב"ץ בתשובה בני האנוסים כל שאמם מישראל אפי' מכמה דורות ואפי' נכרי הבא על המומרת זרע הבן הוא מישראל אפי' עד סוף העולם ואין להם דין גרים כלל ואין לנו להבהילם ולההרידם כשבאים לחזור בתשובה וא"צ להודיעם קצת מצות קלות וחמורות לפי שהם מחוייבים במצות כמונו והם מושבעים ועומדים מהר סיני וא"צ טבילה וכשמל את עצמו צריך לברך אקב"ו להכניסו דמצוה דרמיא עליה הוא עכ"ל:

סימן רסט

סעיף קטן א

שני אחים שנתגיירו בין אם הם אחים מן האב ולא מן האם וכו' בפרק נושאין [צו:] בני יודן אמתא אשתחרור שרא להו רב אחא בר יעקב למינסב נשי דההדדי א"ל רבא והא רב ששת אסר א"ל הוא אסר ואנא שרינא מן האב ולא מן האם כולי עלמא לא פליגי דשרי כלומר משום דאין אחוה מן האב לעכו"ם וכולי עלמא ידעי דמהאי טעמא שרי ולא אתי לאיחלופי בישראל מן האם ולא מן האב כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי מן האב ומן האם מאן דשרי בתר אבא שדינן ליה דהא קרו ליה בני פלניא ורב ששת קרו להו נמי פלניתא וא"ד פליג רב אחא בר יעקב אפילו באחים מן האם ומ"ט גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואקשי לרב אחא בר יעקב ופריק וכתבו הרי"ף והרא"ש וכיון דלא איפסיקא הלכתא עבדינן לחומרא כרב ששת ויש בדברי רבינו ט"ס שכתב דאחים מן האב ולא מן

האם נמי אסירי והא ליתא דבהדיא אמרינן בה דכ"ע ל"פ דשרי ומדברי הרמב"ם בפי"ד מהלכות א"ב נראה שהוא פוסק דמן האב ומן האם שרי וכתב עליו הה"מ דאיפשר שהוא פוסק כלישנא קמא וכרב אחא לקולא בשל דבריהם אבל לא רצה לפסוק כלישנא בתרא וכרב אחא משום דכולהו קולי לא נקיטינן או איפשר שהוא מפרש דלישנה בתרא ה"ק א"ד פליגי רב אחא בר יעקב אפי' באחים מן האם בלבד ובהא הוא דפליג רב ששת אבל במן האם ומן האב אפי' רב ששת מודה ופסק כרב ששת וכלישנא בתרא ונ"י כתב שהריטב"א ורבו הסכימו לדברי הפוסקים כרב אחא לקולא כיון דאיסירא דרבנן הוא ועבד בה עובדא וכ"כ הגהות מיימון בשם ראב"ן הלכה כרב אחא וכא"ד לקולא: וכתב נימוקי יוסף דפלוגתא דרב אחא ורב ששת בנשי דנסוב בגירותן הוא דאי נשי דנסוב בגיותן שלא ידעום לאחר גרות בתורת קידושין דכ"ע שרי להדדי וכן פשוט שם בגמרא [צח.] גבי מעשה בנפטפייס הגר ושאר ברייתות שאחריה וכ"כ הרמב"ם בפי"ד מהא"ב ולפ"ז צ"ל שמ"ש רבינו אף על פי שנשאה בגיותו ונתגיירה דהיינו דוקא כשבא עליה לשם קידושין אחר שנתגיירה:

סעיף קטן ב

ומ"ש אסורים בכל העריות האסורים לישראל וכו' כ"כ שם הרא"ש ומדין אשת אח הוא נלמד ומיהו היינו דוקא בעריות שמצד האם אבל עריות שמצד האב משפט אחד להם ויתבאר בסמוך וז"ל הרמב"ם בפי"ד מהלכות א"ב גר אסור בשאר האם אחר שנתגייר מד"ס ומותר בשאר האב לפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו וכו' אבל אינו נושא לא אחותו מאמו ולא אחות אמו מאמה ולא אשה שנשא אחיו מאמו אחר שנתגייר:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל אין חייבים עליהם ברייתא שם [וצו:] שני אחים תאומים וכן משוחררים לא חולצין ולא מייבמים ואין חייבים משום אשת אח ופירש"י אין חייבים משום אשת אח אפי' קדשום לאחר שנתגיירו דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואין חילוק בין אם נולדו שניהם שלא בקדושה וכו' אבל אם האחד נולד שלא בקדושה והשני הורתו ולידתו בקדושה היה מתיר ר"י וכו' כ"כ הרא"ש שם אבל מדברי התוס' נראה כמסתפקים בהיתר זה: ודע דתניא בגמרא היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה חייבים משום אשת אח ופירש"ר חייבים כרת משום אשת אם מן האם שהרי היא כישראלית שילדה בנים:

סעיף קטן ה

וקורבה שמצד האב שלא מן האם כל העריות האסורים לעכו"ם אסורים בהם וכו' שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה כלומר מדינא משרא שרו דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואין לו קורבה עם קרוביו אלא דרבנן גזור בקרובים מצד האם משום דלא ליתי לאיחלופי בישראל כדבסמוך אבל בקרובים מצד האב ליכא למיחש לאיחלופי דכ"ע ידעי דאין אבות לעכו"ם כדאמרינן מן האב ולא מן האם כ"ע לא פליגי דשרי ומ"מ מה שאסור מהם לבני נח אסורים בהם לאחר שנתגיירו משום שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה וכדאמרינן בפ"ב דיבמות [כב.] ובן נח אינו אסור בקרובות אביו אלא באשת אביו לר"ע ובאחות אביו לר"א דאיפליגו בפרק ד' מיתות (סנהדרין נח.) בקרא דעל כן יעזוב איש את אביו דר"ע דריש ליה לאשת אביו אבל אחות אביו שריא ור"א דריש לה לאחות אביו אבל אשת אביו שריא נמצא שהגר מותר בכל הקרובות שמצד האב חוץ מאשת אביו לר"ע ואחות אביו לר"א ותניא בפרק נושאין גר יש לו שאר אם ואין לו שאר האב כיצד נשא אחותו מן האם יוציא וכו' ושאר כל העריות מותרות לו לאתויי אשת האב וכתבו התוס' ברייתא כר"א אבל ר"ע פליג עליה ואסור אשת אביו ושרי אחות אביו וה"ג פוסקים כר"ע ומיהו יש ליזהר כר"א עכ"ל והרא"ש כתב שם ב"ה פסק כר"ע ויש פוסקים כר"א וכתב רבינו שטוב להחמיר כדברי שניהם וכך הם דברי התוס' שכתבתי ואני אומר דכיון דלא מתסרי אלא מדרבנן ומשום גזירה דשמא יאמרו אין להחמיר וכדי הוא ב"ה שפסק כר"ע לסמוך עליו כל זה לדעת התוס' והרא"ש בפ"ב דיבמות ובפרק נושאין שסוברים דקרובים שמצד האב האסורים לבני נח אסורים לגרים משום שמא יאמרו וכו' אבל הרמב"ם בפי"ד מהל' איסורי ביאה פסק דקרובים מצד האב אפי' האסורים לבני נח מותרים לגרים שהרי פסק שם כר"ע דאין אסור לבני נח מקרובי האב אלא אשת אביו בלבד ופסק שהגר מותר בכל קרובים שמצד האב ואפי' באשת אביו שכתב וז"ל גר אסור בשאר האם ומותר בשאר האב אף על פי שיודע ודאי שזה שארי מאביו כגון תאומים אף על פי כן לא גזרו על שאר אביו ולפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו ואשת אחי אביו ואשת אביו ואשת בנו אף על פי שנשאת לאחיו או לאחי אביו או לבנו אחר שנתגיירו וכן אחות אמו מאביה ואחותו מאביו ובתו שנתגיירה מותרת עכ"ל וכ"נ דעת הרי"ף שלא כתב אלא ההיא דבני יודן אמתא דאמרינן דבמן האב ולא מן האם כ"ע ל"פ דשרי ומשמע דה"ה לשל קורבה דמצד האב שריא ולפי דעתם אתי שפיר הא דתניא סתמא בפרק נושאין דגר מותר באשת ואביו ככ"ע ולא צריך לדחוקי ולאוקמה כר"א כדאוקמוה התוס' והרא"ש ולפ"ז מה ש אמרו בפ"ב דיבמות ערוה גופה

אי לא משום שמא יאמרו באנו מקדושה חמורה וכ' לא גזרו בה רבנן צ"ל דכל קרובים שמצד האם דוקא קאמר וה"פ אי לאו משום שמא יאמרו וכו' לא הוי גזרו בקרובות כלל אבל השתא דאיכא קרובות דמתסרי להו אף ע"ג דאיכא קרובות דמתסרי להו בגיותן ובגירותן שרי להו לא יאמרו באנו מקדושה חמורה וכו' שהרי הם רואים שיש בקרובות האם שהיו מומרות בגיותן ואסורות בגירותן כגון אחות אמו ואשת אחיו מאמו שמותרות לבני נח ואסורות לגרים אלא יאמרו בקבלת התורה נתחדשה הלכה וטעמא דגזרו טפי בקרובות האם מקרובות האב משום דבקרובות האם איפשר דאתי לאיחלופי בישראל כדמשמע בפ"ב דיבמות ובפרק נושאין ואי לא הוה אלא האי טעמא בלחוד לא היו גזרו נמצא שעיקר הגזירה היה משום שמא יאמרו וכו' כן נראה לי לדעת הרמב"ם ז"ל וכתב בנ"י דמותר באשת אביו אפילו נשאה אביו בגירות כיון שמת האב מותרת לבן וכן דעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל ע"כ ומה שכתב להתיר באשת אחי אביו ובאשת אביו בפרק נושאין [צח.] בברייתא ומה"ט להתיר אחות אמו מאביה שם נשא אחות האם מן האם יוציא מן האב ר"מ אומר יוציא וחכמים אומרים יקיים ופסק כחכמים ומ"ש להתיר אחותו מאביו ברייתא שם ויתבאר להתיר בתו כתב הה"מ שכך הסכימו הרמב"ן והרשב"א שהרי גר מותר בבתו ולא גזרו בנכרי בשאר האב כלל: ודע שהראב"ד חלק על הרמב"ם באשת אחי אביו ואשת אביו דלא שרי אלא בדנסבה כשהוא נכרי אבל נסבה כשהוא גר אסור וכבר דחה ה"ה ראייתו וכתב שהרמב"ן והרשב"א הכריעו כדברי הרמב"ם ז ל:

סעיף קטן ו

נשא אחותו מן האם יוציא מן האב לכתחלה לא יכנוש וכו' ברייתא בפרק נושאין (שם) נשא אחותו מן האם יוציא מן האב יקיים: (ב"ה) אחות האב מן האם יוציא מן האב יקיים אחות האם מן האם יוציא מן האב ר"מ אומר יוציא וחכ"א יקיים: ואמרינן בברייתא דלכתחילה לא יכנוס ומפרש בגמרא דקאי למאי דאמור רבנן יקיים דהיינו אחותו מן האב ואחות האם מן האב והרמב"ם כתב דנושא אותה לכתחלה וכתב ה"ה שכך הסכים הרמב"ן משום דהא דאמור לכתחלה לא יכנוס ה"מ לדברי האומר אחות האם מן האב יוציא דכיון דמצינו להם שאר בצד האב איכא למיגזר בהא משום הנך אבל לדידן כיון שלא מצינו להם שאר אב כלל א"כ אחות האם מן האב ואינך שרינן לכתחלה ע"כ. ונראה שכך הוא דעת הרי"ף שהשמיט ברייתא זו לפי שסמך על מ"ש דבאחין מן האב ולא מן האם כ"ע ל"פ דשרי: וכתב נ"י דהא דקתני נשא אחותו מן האם יוציא אפי' נולדה בגיותה הוא

דכיון שאסורה לו בגיותו חיישינן שמא יאמרו באנו וכו' והא דקתני מן האב יקיים אפי' נולדה בגירות הוא כיון שהיתה מותרת בגיותה דלית להו שאר אב:

סעיף קטן ז

ואסור בחמותו וכו' בפ' נושאין (שם) תניא מתה אשתו מותר בחמותו ואית דתני אסור בתמותו מאן דאסר כר' ישמעאל דאמר חמותו לאחר מיתה באיסורה קיימא וגבי גר גזרו ביה רבנן ומאן דשרי כר"ע דאמר חמותו לאחר מיתה קליש ליה איסורא כלומר דאינה בשרפה וגבי גר לא גזרו ביה רבנן וכתב הרא"ש שר"ח פסק כרבי ישמעאל ושיש פוסקים כר"ע והרמב"ם בפ"ב ובפי"ד מהא"ב פסק כר"ע:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם כשהיה עכו"ם נשא אשה ובתה וכו' ברייתא שם נשא אשה ובתה כונס אחת ומוציא אחת ופירש"י גר שנשא בגיותו אשה ובתה ונתגיירו עמו וכתבו התוס' והרא"ש דה"ה לאשה ואחותה מן האם או אשה ובת בתה וז"ל הרמב"ם בפ"ד מהא"ב הנושא גיורת ובתה הגיורת או ב' אחדות מן האם יושב עם אחת מהם ומגרש השנייה וכתב ה"ה שם נשא אשה ובתה כונס אחת ומוציא אחת וכתב רבינו דין זה במי שנשא אשה ובתה שנתגיירו ואפי' היה זה שנשאן ישראל ודינו ודאי אמתי וכ"כ רש"י ז"ל והשוה רבינו דין שתי אחיות מן האם לאשה ובתה וכן כתבו ז"ל והטעם מפני שיש להם שאר האם בגיותן וה"ה לאם חמותו כ"כ בהרמב"ן והרשב"א ז"ל עכ"ל: כתב בנ"י כונס אחת ומוציא אחת משום גזירה דלא ליתי למישרי בישראל אשה ובתה אבל ליכא למימר טעמא משום שלא יאמרו באנו וכו' דהא בן נח מותר באשה ובתה: ומ"ש רבינו אבל אשה ובת בנה ואשה ואחותה מן האב וכו' כ"כ שם הרא"ש וכתב ואף ע"ג דאחות האב דאמור רבנן יקיים אמרינן בסיפא דלכתחלה לא יכנוס שאני הכא שאין האיסור בא אלא ע"י קידושין: כתב הרמב"ם בפ' הנוכר מותר לאדם לישא ב' אחיות גיורת מן האב שלא גזרו בשאר האב כמו שביארנו:

סעיף קטן ט

וכל השניות שאסרו חכמים בעריות מותרים בגרים בעיא דאיפשיטא בפ"ב דיבמות [דף כב:] וז"ל הרמב"ם השניות כולן לא גזרו עליהם בגרים לפיכך מותר הגר לישא את אמו ונושא חדם גיורת ואם אמה או בת בת בתה וכן בשאר השניות עכ"ל:

סעיף קטן י

הגיורת שנתגיירו בניה עמה לא חולצין ולא מייבמין משנה בפרק נושאין [צז.]:

סעיף קטן יא

ומ"ש אפי' הם תאומים אפי' היה לידתן בקדושה וכו' ברייתא שם:

סעיף קטן יב
ומ"ש אבל חייבים משום אשת אח היינו דוקא כשלידתן בקדושה וכן מפורש שם בברייתא ומדברי נימוקי יוסף בספ"ק דיבמות נראה דהיינו דוקא כשהן תאומים ואינו נראה בעיני:

סעיף קטן יג
ומ"ש היתה הורתן ולידתן בקדושה הרי הם כישראל לכל דבר גם זה שם בברייתא: תניא בהחולץ [דף מב.] גר וגיורת צריכים להמתין ג' חדשים להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שלא נזרע בקדושה ופירש"י גר שנתגייר ואשתו עמו צריכה להמתין ג' חדשים לפרוש זה מזה וכתב הרא"ש י"א שנמצא במדרש דנכרי ואשתו נכרית שנתגיירו שאין לו לקיימה שמא יחזרו לסורן והכא לא משמע הכי

סעיף קטן יד
ולענין עדות אפי' אחים מן האם מעידים זה לזה וכו' וליכא למיחש דאתי לאיחלופי וכו' מימרא דאמימר בפ"ב דיבמות [דף כב.] ואף ע"ג דר"נ הוה אמר דלכתחילה לא יעידו אחים מן האם משמע התם דבתר דשמע לדאמימר שתיק ליה ואודי ליה:

סעיף קטן טו
ולענין דין גר פסול לדון דיני נפשות וכו' בפרק מצות חליצה (יבמות קא: קב:) אמר רבא גר דן את חבירו ד"ת דכתיב שום תשים עליך מלך עליך הוא דבעיכן מקרב אחיך אבל גר דן את חבירו ואם היתה אמו מישראל דן אפי' ישראל ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל וכתב הרא"ש פירש"י הא דאין גר דן ישראל היינו ד"נ אבל ד"מ דן ול"נ כיון דדריש ליה מקרא וכו' אלמא בד"מ איירי והא דאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לו:) הכל כשרים לדון לאיתויי גר לדון גר חבירו קאמר ותימא א"כ הא דא"ל רב שמואל תניא בב"ד של ישראל ולא בב"ד של גרים ל"ל קרא לענין חליצה למעוטי גרים כיון דאפי' לשאר דינים פסול וי"ל דאיצטריך לפוסלו אפי' לחליצה של גרים שהיתה הורתו ולידתו בקדושה אי נמי אי קבילי עלייהו היה כשר לד"מ ולחליצה לא מהניא קבלה אי נמי לדין של ישראל היה כשר לדון בלא כפייה דלא שייך שימה ודבר של שררה אלא כפייה כי ההיא דפרק החולץ (יבמות מה:) דבא אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסיה דבבל ואף ע"ג דכתיב שום תשים וכו' אלמא לא בעינן מקרב אחיך אלא במילי דשררה וכפייה וכן עיקר וכן משמע בההיא דהכל כשרים לדון לאיתויי גר דמשמע בסתמא אפי' לדין ישראל וניחא נמי הא דאיצטריך למיפסליה לחליצה עכ"ל ולענין מה שחלק על רש"י ופי' דהא דאמר רבא גר דן את חבירו בד"מ איירי כ"כ הרי"ף בפרק א' דיני ממונות והרמב"ם בפי"א מהל' סנהדרין:

סימן רע

סעיף קטן א

מצות עשה על כל אדם מישראל שיכתוב לו ס"ת בפ"ב דסנהדרין [כא:] אמר רבא אף ע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה פי' כיון דקי"ל דאין כותבין את התורה פרשיות דתורה חתומה ניתנה ע"כ לא קאמר שיכתבו שירת האזינו לבדה אלא היינו לומר שיכתבו כל התורה עד שירת האזינו שהיא גמר של תורה וכך הם דברי הרמב"ם בהלכות ס"ת:

סעיף קטן ב

ומאד צריך לחזר אחריה דאריב"ל הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה וכו' עד כאילו קבלה מהר סיני בפרק הקומץ רבה (מנחות ל.) ופי' נ"י כחוטף מצוה. שאין לו שכר גדול כ"כ כמי שטרח בכתיבתו ויש מקום למדת הדין לחלוק ולומר אלמלא שבא עליו בלא טורח לא היה עושה אותה. כתבו הוא בעצמו או שכר סופר לכתבו וטורח בתיקון הקלפים ולסבול עול הסופר עד שנכתב: כאילו קבלו. יש למדת רחמים לומר כמו שטרח טורח זה כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני: אפי' אות אחת. שהיה טעות בו ותקנו: כאילו כתבו. שיש למדת רחמים לומר כמו שתיקן זה כך אם היה מוצא טעות רבות היה מתקן אותם :

סעיף קטן ג

ומ"ש וכ"ש שאין לו למוכרה אפי' יש לו הרבה מהם בפרק בני העיר [כ.] ת"ר לא ימכור אדם ס"ת אע"פ שא"צ לו ומ"ש אפי' למכור ישן כדי לקנות חדש שם בעיא דלא איפשיטא וכתב הר"ן ונקטי בה רבותי לחומרא וכן דעת הרי"ף שכתב מימרא דרבה בר בר חנה משום ר"ג דאין מוכרין ס"ת אפי' ישן ליקח בו חדש וכן פסק הרמב"ם ז"ל וכתב ה"ר מנוח דטעמו משום פשיעותא הלכך אם היה החדש כתוב והוא בבית הסופר ואינו חסר אלא נתינת דמים מוכרין:

סעיף קטן ד

ומ"ש אפי' אין לו מה יאכל שם יתר ע"כ אמר רשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס"ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם ומשמע דכיון דאינו רואה סימן ברכה אסור הוא למוכרה וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהל' ס"ת וההגהות תמהו עליו דכיון דמותר למוכרו ללמוד תורה ולישא אשה כ"ש דמותר מפני חייו והכי אמרינן בירושלמי סוף מסכת בכורים וגם מתלמודא דידן דקדקו דנראה דשרי:

סעיף קטן ה

ומ"ש מיהו אם צריך למוכרה כדי ללמוד תורה או לישא אשה ש"ד ג"ז שם אמר רבי יוחנן משום ר"מ אין מוכרים ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ופי' הר"ן ת"ת מפני שהוא מביא לידי מעשה אשה נמי דלא תהו בראה ומ"ש ואין לו ד"א למכור הכי משמע ודאי שאילו הו"ל דבר אחר למכור לא היו מתירים לו למכור ספר תורה וכן כתב הרמב"ם ז"ל וסמ"ג וכתבו הגה"מ הא דלא חשיב לפדיון שבויים משום דמילתא דפשיטא הוא והוא מדברי התוס' בפ"ק דב"ב [ח:]: וכתב ה"ר מנוח דרבים יכולים למכרו ללמוד תורה ליתום המוטל עליהם או להשיאו אשה ומיהו לפי מה שנתבאר בסמוך דלא התירו אלא כשאין לו ד"א למכור נראה דברבים נמי לא שרינן אלא א"כ אין להם על מה שיסמוכו והם עניים מדולדלים: וכתב עוד ה"ר מנוח אינו רואה סימן ברכה וכו' דוקא ס"ת העשוי לקרות ברבים אבל ספרי יחידים מוכרים לעשות מהדמים מה שירצו שע"מ כן עשאום או לקחום ועוד שקדושתן לא פקעה בכך והם בקדושתן ביד הלוקח כמו שהיו ביד המוכר ע"כ לשונו. והוה משמע לי דבסופרים וסוחרים הכותבים וקונים ספרים למכור מיירי וזהו שכתב שע"מ כן עשאום או לקחום אבל יחיד הכותב או הלוקח ספר תורה לעצמו אינו רשאי למכרו ואף ע"פ שאינו עשוי לקרות ברבים אסור למכרו. ותדע דהא איסור מכירת ס"ת בלשון יחיד מתניא לא ימכור אדם ס"ת אע"פ שא"צ לו יתר ע"כ ארשב"ג אפי' אין לו מה יאכל ומכר ס"ת וכו' וכן דברי הרמב"ם ודברי רבינו בלשון יחיד הם שנויים אלא שכתב רבי' בטור א"ח סימן קנ"ג גבי ב"ה וכן כל יחיד בשלו יכול למכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה אפי' ספר תורה ואף על פי שמצאתי כתוב דאליבא דהרא"ש אמרה דסבר דהאידנא אין מצוה בקניית ס"ת אבל לעיקר דינא דיש מצוה בקניית ס"ת אפילו יחיד אסור אין דברים הללו נ"ל מטעם שאכתוב בסמוך דלפי דעתי האידנא נמי איכא מצוה בכתיבת ס"ת גם לדעת הרא"ש ז"ל הלכך נראה דאפילו בימי דורות הראשונים מיירי וכן פסק המרדכי בפרק בני העיר בשם ראבי"ה דס"ת דיחיד המוכרו ליכא איסורא אבל אינו רואה סימן ברכה כדאמר רשב"ג וכן נראה מדברי הרא"ש שכתב בפרק בני העיר דיחיד שמכר ספר תורה יכול להשתמש בדמיו כי לדעתו הוא מוכרו ודינו כמו שמכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וכתבו רבינו בסימן רפ"ב ואיפשר דה"ר מנוח נמי הכי ס"ל ודעת הרמב"ם בזה כתבתי בטור א"ח סימן קנ"ג ושם כתבתי דברי רבינו משולם ג"כ:

סעיף קטן ו

וכתב א"א ז"ל שזה לא נאמר אלא לדורות הראשונים וכו' אבל האידנא שכותב ס"ת ומניחים אותו בב"ה וכו' עד אם לא ללמוד תורה ולישא אשה בהל' ס"ת ויש לתמוה

היאך בא הרא"ש לפטור לאדם ממצות כתיבת ס"ת ולהחליפה בחומשים ומשניות וממרות ופירושיהן שהרי לא תלה טעם החילוק בין דורות הראשונים לדורות הללו אלא שבדורות הללו אין לומדים בהן אלא מניחים אותם בב"ה לקרות בהם ברבים וא"כ הול"ל שגם עכשיו חייבים לכתוב ס"ת וילמדו בהם כשם שהיו לומדים בדורות הראשונים לא לפטרם ממצות כתיבת ספר תורה לכך נ"ל שלא בא אלא לחדש לנו חיוב כתיבת חומשים ומשניות וגמרות ופירושיהם ואיסור מכירתן שג"ז בכלל מצות כתיבת ספר תורה ושזה יותר מצוה מלכתוב ספר תורה ולהניחו בב"ה לקרות ברבים אבל לכתוב ספר תורה לקרות בו הוא ובניו פשיטא דגם האידנא זהו עיקר קיום מ"ע שהרי הוא נוהג בו כמו שהיו נוהגים בדורות הראשונים וכתב רבינו ירותם על דברי הרא"ש שכ"כ הגאונים:

סימן רעא

סעיף קטן א

אין כותבין ספר תורה תפילין ומזוזות על עור בהמה וחיה טמאה ברייתא בפ' שמונה שרצים [קח.]:

סעיף קטן ב

ומ"ש ולא על עור דג אפי' טהור שם בעא מר בריה דרבינא מר"נ כר יצחק מהו לכתוב תפילין ע"ג עור דג טהור א"ל אם יבא אליהו ויאמר פסקה זוהמא מיניה אי לא פסקה ומשמע דכיון דלא בריר לן אי פסקה זוהמא מיניה לא כתבינן וכ"כ רבינו ירוחם וכ"פ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש אלא על עור בהמה וחיה הטהורים אפי' עור נבילות וטריפות שלהן גם זה ברייתא שם:

סעיף קטן ד

ומ"ש שכותבין על עור העוף מימרא דרב הונא שם ואף על פי שכל אלה הדברים לענין תפילין הם שנויים בפרק ח' שרצים חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך דהא תנן [מגילה ח:] אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון וכן פסק הרמב"ם ז"ל וכ"כ הרא"ש ונתן טעם דמדקא יהיב טעמא מלמען תהיה תורת ה' בפיך מן כמותר בפיך כלומר ממין המותר לפיך האי טעמא שייך נמי בס"ת דאין לכתוב תורת ה' אלא על גב עור של מין המותר לפיך ובמ"ס [פ"א] שנו בהדיא אין כותבין ספרים תפילין ומוזוזות על עור בהמה וחיה הטמאים:

סעיף קטן ה
וצריך שיהיו העורות מעובדים לשם ס"ת בפרק הניזקין (גיטין נד:) גבי ההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו אמר ליה ספר תורה שכתבתי לפלוני גוילים שבו לא עיבדתים לשמם א"ל מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך נאמן אתה להפסיד ספר תורה וכן פסקו הפוסקים ודלא כדמשמע מפירש"י פרק נגמר הדין (סנהדרין מח:) בפלוגתא דאביי ורבא דלרבא לא בעי עיבוד לשמה :

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל תיקון הקלף ושירטוטו א"צ שיהא לשמה כ"כ הרא"ש בהלכות ספר תורה בשם ר"ת ור"ח אהא דאיפליגו אביי ורבא דאביי אמר הזמנה מילתא היא רבא אמר לאו מילתא היא דהזמנה היינו לחתוך הקלף ולתקנו שיהיה ראוי לכתיבה והלכתא כרבא דאמר לאו מילתא היא כלומר לא הוי דבר חשוב הילכך לא בעי לשמה והוא מדברי התוס' בפרק השולח (גיטין מה:):

סעיף קטן ז
וה"ר ברוך נסתפק אם צריך שיוציא בשפתיו וכו' הטעם שנסתפקו הוא משום דבפיגול כתיב (ויקרא ז') לא יחשב ובעי דיבור [כדפי' רש"י מנחור. ב.] ותרומה ניטלת בלא דיבור [שבועות כו:] ובשליחות יד כתיבא (שמות כה) על כל דבר פשע והחושב לשלוח יד בפקדון חייב:

סעיף קטן ח
ומ"ש בשם הרא"ש הילכך טוב שיוציא בשפתיו כו' ותו לא צריך בהל' ס"ת כ"כ וכ"כ הגה"מ בשם סמ"ג שצריך שיוציא בשפתיו:

סעיף קטן ט
ומ"ש ותו לא צריך היינו לומר שא"צ לא להוציא בשפתיו ולא לחשוב שמתעבדים לשמה אלא בעת תחילת העיבוד בלבד:

סעיף קטן י
כתב הרמב"ם אם הנכרי מעבדו פסול אפי' אומר לו ישראל וכו' בתחילת הלכות תפילין וטעמו מדאמרינן בפרק שני דגיטין [דף כג.] דנכרי אדעתא דנפשיה עביד וכתב המרדכי בהלכות קטנות שכ"כ בא"ז.

סעיף קטן יא
ומ"ש רבינו בשם הר"ב והעיטור והרא"ש בהלכות ספר תורה כתב הרא"ש שנהגו העם כה"ר ברוך כי אין עבדנים ישראלים מצויין בכל המקומות וכן הדעת מכרעת דבגט דבעינן שיכתוב כל תורף הגט לשמה זה לא יעשה אבל בעיבוד לא בעינן אלא בתחילת העיבוד כשישים העור לתוך הסיד שיאמר אז אני עושה כך לשם ס"ת וזה יעשה הנכרי

לשם ישראל כשיאמר לו עשה כך וכיוצא בזה מצינו בפרק אין מעמידין דרבי יהודה בעי מילה לשמה ואפ"ה ימול ארמאי ולא אמרינן נכרי אדעתא דנפשיה קא עביד דכיון דברגע הוא עושה ודאי יעשה אדעתא דישראל מה שיאמר לו וכן דעת בעל העיטור עכ"ל: ואני תמה למה כתב שנהגו כה"ר ברוך לפי שאין עבדנים ישראלים מצויין וכי אין עבדנין ישראלים מצויין מאי הוי הא כיון שא"צ לשמו אלא בתחילת העיבוד יניחן ישראל תוך הסיד לשמה ואח"כ יעבדם הנכרי והוו מעובדים לשמה גם לדעת הרמב"ם ושמא לא היו כנכרי מניחין לישראל ליתן העורות לתוך הסיד:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו בשם רב נטרונאי ותשובת הגאון עד וקראו בו בצבור הכל בפסקי הרא"ש בסוף הל' ס"ת בשם ספר העתים: ויש לדקדק דמדברי ר"ב ורב נטרונאי לא משמע דמכשרי בעיבוד נכרי אלא ע"י שיסייע הישראל עמו מעט אבל שלא בסיוע ישראל משמע דמודי דפסול ואילו רבינו לא הזכיר בה' תפילין טיסייע ישראל ושמא י"ל שסמך על מה שאמר כאן בשם ר"ב ורב נטרונאי וכך הם דברי סמ"ג ודברי הגה"מ שיסייע לנכרי:

(ב"ה) והרא"ש כתב בתשובה כלל ב' שנשאל תאיר עיני על עיבוד העור לשמה דאיכא פלוגתא בין רש"י ור"ת והשיב בעון הדור מקילים אף כי ישרים דברי ר"ת ודברי ר"מ וספרים החיצונים פוסקים כך: כתב בהגהות פ"ח מה' תפילין ופ"ג מהל' מאכלות אסורות כשמסמנים הנקבים במרצע כעין אותיות אף ע"פ שהרבה נקל לנכרי לזייף שיתן את הנקובים על שאינם נקובים וינקוב במרצע דרך הנקבים כמו שעשה הישראל מ"מ אין חוששין לזייף דמירתת נכרי פן יכיר הישראל בטביעות עין וכפר"י ע"כ:

סעיף קטן יג

וצריך שיהיה מעובד בעפצים אבל אם אינו מעובד בעפצים הוי דיפתרא ופסול בפ"ב דמגילה (יט.):

סעיף קטן יד

ומ"ש ומיהו היה אומר ר"ת דעיבוד סיד שלנו חשיב כעיבוד עפצים כ"כ שם התוס' והרא"ש והר"ן ז"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל: כתב המרדכי בהלכות קטנות בשם ר"ת שיכול להיות דס"ת כשרה על גבי דיפתרא בדיעבד ואין נראה לר"י:

סעיף קטן טו

ונכתבה בין על גויל וקלף ודוכסוסטום בפ' המוציא יין (שבת עט:)תנא דבי מנשה כתבה על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בס"ת:

סעיף קטן טז

ומ"ש בשם הרמב"ם בפ"א מה' תפילין כ' הל"מ שיהיו כותבין ס"ת על הגויל אף ע"פ שכך הוא הל"מ אם כתב ס"ת על הקלף כשר ולא נאמר גויל אלא למעט דוכסוסטוס שאם כתב עליו הספר פסול והר"ן כתב בפרק המוציא יין מצוה מן המובחר בגויל שכך היה דרכן כדאמרינן בגיטין (נד:) גוילים שבו לא עיבדתים לשמם והכי משמע בפ"ק דבתרא (יד.) גבי ס"ת שעשה משה ואף ע"ג דאמרינן בההוא פירקא (שם) שאלו את רבי ס"ת בכמה א"ל בגויל ו' טפחים בקלף איני יודע לאו למימרא שיהא רשאי לעשותו בקלף לכתחלה אלא בשעת הדחק קאמר וכ"כ שם ר"ח דכיון דלא אשכחן מי עשה כך אין מתירין לכתחלה לעשות בקלף ומצוה מן המובחר אינה אלא בגויל ע"כ ומ"מ בדיעבד כשר אף על הקלף ועל הדוכסוסטום אלא שהרמב"ם כתב דעל הדוכסוסטוס פסול ולא נהירא עכ"ל ודעת סמ"ג נראה שהוא כדעת הר"ן וטעמו של הרמב"ם נראה שהוא מפני שמצא שום ברייתא דתניא הל"מ ס"ת על הגויל והוכרח לפרש דלא אתיא למעוטי אלא דוכסוסטוס מההיא דשאלו את רבי דמכשר בקלף וכן בפ"ק דמ"ס קתני גבי ס"ת כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער וההיא דתנא דבי מנשה דפ' המוציא יין דלא כהילכתא הוא ודחינן לה מקמי ההיא ברייתא דקתני הלכה למשה מסיני ס"ת בגויל ומקמי ההיא דשאלו את רבי וההיא דמ"ס דמשמע דפסלי בדוכסוסטום מדלא הזכירו אלא גויל וקלף:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו שהרא"ש לא כתב כן כלומר שהכשיר אף בדוכסוסטוס שהרי פסק להההיא דתנא דבי מנשה וכ"פ בסה"ת ומ"ש פי' גויל עור שנגרר ונתקן במקום השיער ובמקום הבשר לא נתקן כך פי' התוס' בפ' המוציא יין והרא"ש בה' ס"ת והביאו ראיה מדאמרינן בריש בתרא גויל אבני דלא משפיין:

סעיף קטן יח

ומ"ש בפי' קלף ודוכסוסטוס כן כתבו התוס' בפ' המוציא יין והמרדכי והר"ן בשם הערוך וכ"כ הרא"ש בה' ס"ת וכ"כ סה"ת וסמ"ג והגה"מ וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה' תפילין ודלא כדכתב הר"ן בשם הרמב"ן והרשב"א שחלק הדבוק לבשר נקרא קלף והחלק של צד השער נקרא דוכסוסטוס וכ' שכן דעת הרמב"ם ונוסחא משובשת נזדמנה לו בדברי הרמב"ם וליתא אלא עיקר הנוסחא כספרי הרמב"ם שהוא כדברי כל הנך רבותא שהסכימו שהחלק הדבוק לשער נקרא קלף והחלק הדבוק לבשר נקרא דוכסוסטוס ואף ע"פ שמדברי תשובתו לחכמי לוני"ל על מ"ש בפ"ג נראה שהיה גורס כגירסת הר"ן

אפשר שאח"כ חזר בו ותיקן כמ"ש בספרים שלנו ונוסחא זו עיקר שהיא מסכמת לדעת רוב הפוסקים:

סעיף קטן יט

ומ"ש שבקלף כותבין בצד פנימי שכלפי בשר ובדוכסוסטוס בצד חיצון שכלפי שיער ברייתא בפ' המוציא יין (שבת עט:) ובפ' הקומץ רבה (מנחות לב.) ובירושלמי דמגילה פ"ק תניא הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין בעורות וכו' וצריך שיהיה כותב על הגויל במקום שער ועל הקלף במקום נחשתו ואם שינה בזה ובזה פסול:

סעיף קטן כ

ומ"ש ואם שינה וכתב בקלף בצד החיצון ובדוכסוסטוס בצד הפנימי בדיעבד כשר בס"ת נראה שלמד כן ממה שכתב הרא"ש בתחילת הלכות מזוזה יראה דכשרה בגויל כיון דכשרה גם אקלף דתפילין דוקא פסולים אגויל דהא אף בקלף אם שינה וכתב במקום שיער פסול אבל במזוזה דכשרה אדוכסוסטוס במקום שיער ואקלף במקום בשר לא שייך בה שינוי וכשרה גם אגויל במקום שיער כמו בדוכסוסטוס במקום שיער ע"כ ומשמע ליה דה"ה לס"ת דכיון דכשר אקלף במקום שיער ואדוכסוסטוס במקום בשר לדעת המכשירים אף בדוכסוסטוס לא שייך ביה שינוי וכ"פ בסה"ת סימן קצ"ד דבס"ת ומזוזה צריך לכתוב לכתחלה בגויל ודוכסוסטוס לצד שחור או בקלף לצד לבן ואם שינה כשר שהרי כשרים הם על שניהן בין לצד שיער בין לצד בשר דהא דקתני שינה בזה ובזה מיירי דוקא בתפילין ע"כ ואני תמה דהא במ"ס פ"ק משמע דהא דקתני שינה בזה ובזה פסול אס"ת נמי קאי דהכי מיתניא התם כותבים על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער ואינו רשאי לשנות הל"מ שאם שינה בזה ובזה אין קורין בו ע"כ ומדסיים אין קורין בו משמע ודאי דבס"ת מיירי וע"ק דא"א דאתפילין לחוד קאי דכיון דאינם כשרים אלא על הקלף היכי שייך למיתני בהו לחוד שינה בזה ובזה וכ"נ מדברי הרמב"ם וסמ"ג דבס"ת ומזוזה נמי אם שינה פסול ומיהו המרדכי כתב בה' קטנות דלא קי"ל כמ"ד שינה בזה ובזה פסול אלא כרבי אחא דפליג עליה ומכשר בפ' המוציא והקומץ. ומ"ש וקלפים שלנו יש להם דין קלף וכו' כ"כ התוס' בפ' המוציא יין ולאפוקי מדברי האומר שקלפין שלנו הם דוכסוסטוס לפי שמגררים האומנין המתקנים אותו קליפתו העליונה ונשאר הדוכסוסטום דא"כ היאך כותבין עליהם תפילין דאין נכתבין אלא על הקלף אלא ודאי קלף הם שמה שמגררים קליפתו העליונה אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו ולהחליקו ואפילו אם היו חולקים העור לשנים היה צריך לגרר ממנו כך ומצד הבשר היו גוררין הרבה עד שאין כשאר אלא הקלף בלבד וכ"כ הרא"ש וסה"ת וסמ"ג והג"מ:

סעיף קטן כא
ירושלמי כתב חציה על גבי גויל וכו' בפ"ק דמגילה וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף הל' ס"ת לא יהא כותב חציו על העור וחציו על הקלף ועור היינו גויל וקרי ליה עור לפי שהוא שלם ומשמע לרבינו דאם כתב כן פסול וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהל' ס"ת:

סעיף קטן כב
ומ"ש אבל עשה חציה גויל וחציה צבאים אף ע"פ שאינה מצוה מן המובחר כשר ג"ז ירושלמי שם וכתבו הרא"ש בסוף ה' ס"ת: כתבו התוס' בפ' המוציא יין שהשפרים נכתבים על נייר שאינו מחוק דדוקא על נייר מחוק פסול ס"ת במסכת סופרים:

סעיף קטן כג
ס"ת צריכה שרטוט בפ"ב דמגילה (יו:) אמר רב אסי מגילה צריכה שרטוט כאמתה של תורה ופירש"י כס"ת עצמו והתוספות כתבו בפ' הקומץ שר"ת דקדק מסוגיית ההלכה דס"ת אין צריך שרטוט ואמתה של תורה אינו ר"ל ס"ת כדפירש"י אלא היינו מזוזה ומהא דתניא בס"ת כל יריעה שאינה מסורגלת פסולה ועוד אמרינן התם מסרגלין בקנה אין ראיה דדילמא בשרטוט העליון איירי דאסור לכתוב ג' תיבות בלא שרטוט ומ"מ אומר ר"ת דטוב לשרטט הס"ת ליישר הכתיבה משום זה אלי ואנוהו והרא"ש כתב בהל' ספר תורה דבירושלמי משמע כפירש"י וכתב עוד ונ"ל דס"ת בעי שרטוט דילפינן כתיבה כתיבה ממזוזה וגם סמ"ג כתב שר"י מפרש כפירש"י וכן מוכיח בירושלמי וכן דעת הר"ן בפ"ב דמגילה וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת דס"ת שכתבו בלא שרטוט פסול:

סעיף קטן כד
ומ"ש רבינו בשם ר"י דהא דתניא מסרגלין בקנה לא אתא לאפוקי סכין וכו' כ"כ המרדכי בה' קטנות וכן כתב בסה"ת וסמ"ג והגה"מ: כתב עוד המרדכי בה' קטנות בשם א"ז בשרטוט עצמו מסופק רבינו שמחה אם צריך שרטוט שיהא ניכר וקיים לעולם כגון לשרטט בברזל או סגי בשרטט כדי שיהא נראה לסופר שיכתוב בשוה כגון בבדיל או בעופרת ואע"פ שלאחר זמן נמחק השריטה או אם יוכל לשרטט בדיו או בצבע המתקיים כל ימי שהכתב קיים וקצת נראה לשון שרטוט גומא וחריץ:

סעיף קטן כה
ואינה נכתבת אלא בדיו ברייתא בפרק הבונה (שבת קג:) כתב שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו ובירושלמי פ"ק דמגילה הל"מ שיהיו כותבים בעורות בדיו: כתב רבינו ירוחם וכן הדין שהספר פסול אם כתב בזהב שום תיבה אחרת וכ"כ אבן הירחי בתשובה וכן הדין שאסור לכתוב שם משום ספר מכ"ד ספרים וכן כתב הוא בתשובה : ב"ה וז"ל הרמב"ם בפ"ח שאם כתב אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב פסול:

סעיף קטן כו
ומ"ש בשם ר"ת כן כתבו בשמו התוס' בפרק ב' דשבת (כג.) ופ"ב דגיטין (יט.) ופ"ב דמגילה (יט.) ולמד כן מדתנן בפ"ב דגיטין בכל כותבין בדיו ותני עלה רבי חייא כתבו במי טריא ועפצא כשר משמע דעפצא לאו היינו דיו דמתניתין וכ"כ סה"ת וסמ"ג. והרא"ש כתב בהלכות ס"ת דאינה ראיה דמי עפצא לחודיה אין נקרא דיו אבל כשמערבין בו קומוס שקורין גומא בלעז נקרא דיו וראוי לכתוב בו אפי' על הקלף מעופץ והרמב"ם בפירוש המשנה פ"ב דסוטה כתב שמי שאומר שס"ת הכתוב באלחובר פסול הוא טועה וביאר שם המעתיק שאלחובר הוא של עפצים ומטילין בתוכו קנקנתום ובפ"א מהלכות תפילין כתב שהדיו העשוי מעשן השמנים מגובל בשרף האילן ומעט דבשו שרוי במי עפצים וכיוצא בו שאם תמחקנו יהיה נמחק הוא הדיו שמצוה מן המובחר לכתוב בו ספרים תפילין ומזוזות ואם כתב שלשתן במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק כשר א"כ מה מיעטה ההלכה למשה מסיני שיהיו כותבין בדיו למעט שאר מיני צבעונין כגון האדום והירוק וכיוצא בהם שאם כתב אפי' אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב הרי אלו פסולים ע"כ ונהגו העולם כדברי הרמב"ם והרא"ש וכ"נ שהוא דעת התוס' ורבינו שמחה שכתבו הג"מ : כתבו הגמיי' בפ"ב בשם סה"ק דדין ס"ת ומזוזה שוה לדין תפילין לענין שצריך לכתבם בימין :

סימן רעב

סעיף קטן א
אין עושין ס"ת לא ארכו יותר על הקיפו ולא הקיפו יותר על ארכו ברייתא בפ"ק דב"ב (יד:):

סעיף קטן ב
ומ"ש והוא ו' טפחים בגויל שם שאלו את רבי שיעור ספר תורה בכמה א"ל בגויל ששה טפחים בקלף איני יודע:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו בכתיבה בינונית ואם הכתיבה גסה יתרבה השיעור וכו' זה פשוט דאל"כ מאי שיעורא יהיב אלא ודאי בבינונית שיער להם וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ט מה' ס"ת ושם האריך בנתינת סדר היאך יעשה הרוצה לכתוב ס"ת שיעלו לו ארכו כהקיפו:

סעיף קטן ד
ומ"ש בשם הרא"ש שהעמוד הוא בכלל זה ואם אין שיעור לעובי העמוד וכו' הם דבריו בה' ס"ת כתב וז"ל יראה דהנך ו' טפחים בהדי עמוד תאמר דהא בפ"ק דב"ב קאמר בס"ת שמונחת בארון ואוכלת בארון ב"ט כי הקיפה היה ו' טפחים ועמוד אתד היה לו ואם אין

שיעור לעובי העמוד בקל יכול לשער שיהא בהיקפה ששה טפחים וכו' ונראה מדברי רבינו ור"י שהם מפרשים דבריו דמיפשט פשיטא ליה שהעמוד הוא בכלל זה וכך הם דברי התוס' כפ"ק דב"ב וה"ק מאחר שאין שיעור לעובי העמוד בקל יכול הוא לכוין וכו' אבל הוא ז"ל בפ"ק דב"ב כתב וז"ל בשמעתק מוכח דהיקפו ו' טפחים בהדי עמודים כן אמר גבי ס"ת שמונחת בארון דמסתמא היה העמוד בתוכה כשמונחת בארון והיה עוביה ב' טפחים וצ"ל שיש שיעור לעובי העמוד דאל"כ מאי האי דקאמר רב כהנא כתב ע' ס"ת ולא איתרמי ליה אלא אחד אמאי ירבה או ימעט עובי העמוד עד דאיתרמי ואי אמרת דעמודים המונחים בארון הן הן העמודים של ספר וכשהיו מוציאין הספר לקרות בו היו גוללין הספר סביב לעמודים וכשהיו מחזירין אותו לארון מסירין אותן העמודים כדי שיכנס באותן ב' טפחים שבצד הלוחות אז ניחא דעוביין ב' טפחים היו בלא עמודים עכ"ל ונראה דספוקי מספקא ליה וע"פ זה יש לפרש דבריו בהלכות ס"ת דה"ק בפ"ק דב"ב משמע דהנך ו' טפחים בהדי עמודים הם אבל קשה לזה שאם אין שיעור לעובי העמוד בקל יכול לשער וכו' ואם כן אמאי רב כהנא כתב ע' ולא איתרמי ליה אלא אחד הילכך מידי ספיקא לא נפיק ומדברי הרמב"ם בפ"ט משמע בהדיא דהיקף ו' טפחים בלא העמודים הם:

סעיף קטן ה

ורוחב כל דף ודף יהיה כשיעור שיוכל לכתוב ג' פעמים בו למשפחותיכם ולא פחות מזה כו' ולא יותר מפני שעיני הקורא משוטטות וכו' ברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל.) ומ"ש בשם ר"ת ור"ח דהיינו כשהכתיבה דקה וכו' כ"כ שם התוס' וכ"כ הרא"ש בה' ס"ת. והגהות מיי' כתבו בפ"ז כדי לכתוב למשפחותיכם ג"פ פי' ר"ח דהיינו שיעור טפח ומשם כ' ר"ת דהיינו מכתיבה דקה אבל מכתיבה גסה הכל לפי הנוי דג' למשפחותיכם מכתיבה גסה הוא יותר מטפח ודעת רבי' המחבר נראה שכל ג' למשפחותיכם מאותה כתיבה עכ"ל וסמ"ג ור"י כתבו דברי ר"ח ור"ת:

סעיף קטן ו

ומ"ש ושיעור אורך היריעה כדי שתכיל ג' מאלו הדפין וכו' עד אפי' אין בה אלא דף אחד שפיר דמי הכל ברייתא שם:

סעיף קטן ז

ומ"ש וצריך שיסיים בסוף הדף ובאמצע שיטה מסקנא דגמרא שם:

סעיף קטן ח

ומ"ש לפיכך אם לא נשאר לו אלא פסוק וכו' עד סוף הסימן כ"כ התוס' והרא"ש בה' ס"ת דכיון דבסוף הספר אפי' פסוק אחד בדף אחד וקי"ל דצריך שיסיים בסוף הדף יעשה

אותיות ארוכות כדי שיסיים בסוף הדף וז"ל הרמב"ם כשיגמור את התוה צריך שיגמור באמצע שיטה שבסוף הדף ואם נשאר מן הדף שיטין הרבה מקצר ועולה ומתחיל מתחלת השיטה שבסוף הדף ולא יגמור את השיטה ומתכוין עד שיהיה לעיני כל ישראל באמצע שיטה שבסוף הדף:

סימן רעג

סעיף קטן א
שיעור הגליון למטה ד' אצבעות בגודל וכו' עד ובין כל דף ודף שנים ברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל.) ואף על פי שבברייתא לא הזכירו אלא אצבעות כתב רביבו שהם בגודל ואכתוב בזה בסימן רפ"ב: בה וכתב ר"י ונ"ל כי היה בימיהם שהיו עושים חומש בעמודים וביריעות כמו ס"ת אבל בזמן הזה שכותבים בקונדריסים הכל לפי הענין:

סעיף קטן ב
ומ"ש לפיכך צריך שיהא בתחלת כל יריעה וסופה כרוחב אצבע וכדי תפירה כ"כ הרמב"ם ופשוט הוא:

סעיף קטן ג
ומ"ש ובין שיטה לשיטה כמלא רוחב שיטה ג"ז שם בברייתא:

סעיף קטן ד
ומ"ש ובין כל ספר וספר ד' שיטין ברייתא בפ"ק דב"ב (יג:) וז"ל סמ"ק ובין תומש לחומש צריך להניח ד' שיטין חלק אפי' כשמסיים בסוף העמוד:

סעיף קטן ה
ומ"ש ויניח בתחלתו ובסופו כדי לגול על העמוד ועוד ב' אצבעות וכו' ג"ז ברייתא שם (יד.) תחלת הספר וסופו כדי לגול ואוקימנא לה בס"ת כדתניא כל הספרים נגללין מתחלתן לסופן וס"ת נגלל לאמצעיתו ועושה לו עמוד אילך ואילך:

סעיף קטן ו
לא ימעט הכתב מפני ריוח של מטה ומעלה וכן מ"ש ולא מפני ריוח שבין פרשה לפרשה:

סעיף קטן ז
ומ"ש נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות וכו' עד וב' חוצה לו הכל ברייתא פ' הקומץ (מנחות ל.) והגהות מיימון כתבו אבל ר"ת כתב שאין לכתוב אפי' אות אחת חוץ לשיטה וכן לא יכתוב בסוף הדף שלא יהא שום דבר אחריו עכ"ל ותמהני שהרי ברייתא ערוכה הוא וליכא מאן דפליג עלה ושמא באותיות השם קאמר וכמו שאכתוב בסוף הסימן ויש הוכחה לזה שבהגהות מיימון שנדפסו בויניצייא כתב בסוף לשון וכן לא יכתוב השם בסוף הדף וכו': כתב המרדכי בשם סה"ק שכל ב' אותיות שנראות כמו תיבה אין כותבין

חוץ לשיטה וז"ל סה"ק י"מ אפי' מתיבה גדולה אם הב' אותיות ניכרות להיות תיבה בפני עצמה אין כותבין אותה חוץ לדף:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם אין לו מקום כדי לכתוב ג' בתוך הדף יניח המקום חלק כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת וכתבו הגה"מ בשם הרמ"ך אבל למשוך האותיות ולעשותן גדולות עד סוף השיטה אסור שאין לשנות אות אחד מחבירו לא להגדילו ולא להקטינו לבד מן המקובלים לבעלי המסורת:

סעיף קטן ט

כתב א"א ז"ל דוקא בבת ה' אותיות וכו' בה' ס"ת וטעמו משום דמגני' מילתא כשיש כ"כ אותיות חוץ לדף ועוד דא"כ הול"ל בסתם לא יכתוב רוב אותיות של תיבה חוץ לדף: ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם הוא בפ"ז מהל' ס"ת:

סעיף קטן י

תיבה בת ג' אותיות וכו' אבל אם אין בה אלא ב' אותיות וכו' בהקומץ (שם:) תניא נזדמנה לו תיבה בת שתו אותיות לא יזרקנה לבין הדפין אלא חוזר וכותב בתחלת השיטה וכתב הרא"ש בהל' ספר תורה יש להסתפק בתיבה בת ג' אותיות אם יש לכתוב שתים חוץ לדף כיון דהוי רוב התיבה ומיהו נראה מדקאמר נזדמנה לו תיבה בת ב' אותיות לא יכתוב כולה חוץ לדף אבל בת שלשה כיון שמקצתה בתוך הדף יכול לכתוב ב' אותיות חוץ לדף:

סעיף קטן יא

וכל אלו הדברים אינם אלא למצוה מן המובחר אבל אם שינה בהם וכו' כשר כ"כ הרמב"ם בפ"ז מה' ס"ת: ב"ה וכתב מהרי"ק דבכלל זה כותב ג' אותיות מתיבה בת ה' חוץ לדף דבדיעבד כשר וכתב מה"ר איסרלן בכתביו סי' צ"ג על ס"ת שנמצא בו ככמה מקומות חוץ לדף ג' אותיות מתיבה גדולה בת ז' או ח' וגם לפעמים מתיבה בת ח' אין להקפיד בדיעבד ואם היינו מונעים לקרות בה אפי' כשיש אחרת כשירה היינו פוגמים את זאת והוי כמו דיעבד והר"ן כתב על ס"ת שהשמיט בו הסופר תיבות או פסוקים בין דף לדף ותלה נקודית או עגולות לסימן ביני שיטי והשיב דאין להכשיר לקרות באותו ס"ת אא"כ יעידו אנשים שראוי לסמוך עליהם שנהגו לקרות בהם ע"פ אנשים גדולים עכ"ל: כתבו התוס' בהקומץ דשם צריך שיהא כולו בתוך הדף ופסק כן הרא"ש וכתבו רבי' בסי' רע"ו כתב הרמב"ם בפ"א שכח לכתוב את השם כולו תולה אותו בין השיטות אבל מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי פסול ובשאר התיבות אם שכח כותב מקצת התיבה בשיטה ומקצת למעלה וטעמו מדאסיקנא בהקומץ הלכה כר"ש שזורי דאמר כל השם תולין ומקצתו אין תולין משמע דשאר תיבות אפי' מקצתו תולין:

כתב סמ"ק אותיות בי"ה שמ"ו צריכים להיות בראש הדף אין קפידא בדבר כדיעבד אבל הגה"מ בפ"ז כתבו שמה שנהגו הסופרים לעשות בי"ה שמ"ו בראשי העמודים חזרתי ודקדקתי בדברי הגאונים ולא מצאתי בו ולפי פרשיות פתוחות וסתומות שבספר זה א"א לקיימו וכל ס"ת העשויה כן פסולה שהרי פרשת יהודה אתה יודוך אחיך פתוחה וכו' וכן מה שנהגו סופרים בורים להתחיל כל עמוד בוי"ו וקורין לו ווי העמודים נראה שיש איסור גמור בדבר כי עושים את העמודים יש מהן רחב ויש מהן חצר וכן פעמים אותיות גדולות אשר לא כדת כדי להתחיל העמוד בוי"ו חוץ מואעידה בם עכ"ל והמרדכי כתב בסוף הל' קטנות בשם הר"ם וז"ל מה שנהגו הסופרים לכתוב ווי העמודים במגילה וס"ת אי איישר חילי אבטליניה ואין להתחיל שום עמוד בוי"ו רק אותיות בי"ה שמ"ו וכן וי"ו של ואעידה בם דמתוך כך בא לידי קלקול שמרחיבין ומקצרין אותיות שלא כדת כדי לצמצם וי"ו בראש העמוד עכ"ל ומיהו מצאתי דבי"ה שמ"ו אפי' בדיעבד פסול ווי דוקא לכתחלה בעינן עכ"ל וכל אלו הם דברים שאין להם על מה שיסמוכו ולכן לא נזכרו בדברי הפוסקים: ב"ה וכ"כ הרשב"ץ בתשובה ח"א סימן קע"ו שלא הזכיר ההוא דבי"ה שמ"ו כ"א רבי' פרץ בהגהות שעשה על התשב"ץ דאפי' בדיעבד מיפסל ס"ת בהכי ולא נראו דבריו דמנא ליה לרב הא ואין כן דעת הראשונים והאחרונים עכ"ל ולי נראה דלכתחלה אין לכתוב ס"ת כן וכן נוהגים:

סימן רעד

סעיף קטן א

צריך שיאמר הסופר כשיתחיל לכתוב ספר זה אני כותב לשם קדושת ס"ת ומספיק לכל הספר ואם לא עשה כן פסול הרא"ש כתב כהלכות ס"ת גבי עיבוד לשמה שה"ר ברוך נסתפק אם צריך להוציא בשפתיו או אי סגי במחשבה וכתב הלכך טוב הוא להוציא בשפתיו בתחלת העיבוד ותו לא צריך וכן כשמתחיל לכתוב ס"ת יאמר ס"ת זה אני כותב לשם קדושת תורת משה ותו לא צריך אמנם בשעת כתיבת האזכרות צריך שיחשוב לשם קדושת השם ורבי' לא כתב כאן אלא מה שצריך לומר בתחלת כתיבת הס"ת ובסימן רע"ו כתב דין כתיבת האזכרות וכ"כ סמ"ג שצריך לכתבו לשמו מדאמרינן בהשולח (מה:) ורשב"ג עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי בתמיה וכשיכתוב צריך שיאמר בפירוש כתחלת הכתיבה שיכתוב הכל לשם תורת ישראל ואזכרות שלו לשם קדושה כי שמא אין די במחשבה וכ"כ בסה"ת וכ"כ המרדכי בשם ר"י מאורלינש ומיהו כתב דלרש"י כראה דס"ת סתמה לשמה קיימא דמהיכי תיתי דפסולה כשכתב ישראל בסתם דסברא הוא מסתמא כיון שכותב ס"ת לקרות בו או ללמוד בו הוא כותב אבל האזכרות ודאי צריך להזכיר בפירוש לשמן דבעינן שיכתבם לשם קדושת השם ונ"ל להביא ראיה

מההיא דפרק הבונה (שבת קד:) היה צריך לכתוב השם ונתכוון לכתוב יהודה וכו' אלמא דבשם שצריך בפירוש לשם קדושת השם אע"פ שכתבו לשם קדושת הספר דומיא דשאר הספר פסול ע"כ וראיה זו אינה כלום כמבואר לכל מבין עם תלמיד דשאני התם שנתכוון לכתוב יהודה שאינו כתוב בספר במקום ההוא והו"ל נתכוון לכתוב תיבה שאינה מן הספר:

סעיף קטן ב

וצריך שיהיה לפניו ספר אחר שיעתיק ממנו שאסור לכתוב אפי' אות אחת שלא מן הכתב פ"ב דמגילה (יח:) ופ' הקומץ (מנחות לב:): וכתב הר"ן בפ"ב דמגילה דמוכח בירושלמי שאם כתב שלא מן הכתב אסור לקרות בו שלא בשעת הדחק וה"ר מנוח כתב דוקא לכתחילה אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב לא פסל צ"ע אם אותן פרשיות שבתפילין יכול לכתוב בס"ת שלא מן הכתב כיון דגריסן עכ"ל: וכתב סמ"ג אסור לאדם אחר להקרות לסופר אלא א"כ חוזר הכותב וקורא בפיו קודם שיכתוב שלא יטעה כדגרסינן בפ"ק דב"ב (טו.) הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב וכ"כ סה"ת וסמ"ק והגהות מיימוניות והתוס' בהקומץ וגם רבינו כתב בהלכות תפילין צריך שיכתוב מתוך הכתב ושיקרא כל תיבה קודם שיכתבנה ולא חשש לכתבו כאן לפי שסמך על מ"ש שם וז"ל המרדכי ת"ר וימת שם משה וכו' ה"ג רש"י ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע מכאן יש להוכיח דס"ת ותפילין ומזוזות הסופר צריך להוציא בפיו לקרות הוא עצמו פן יטעה רק בדברי פורענות כגון מן וימת ואילך לא היה קורא אלא כותב וכן ברוך בן נריה לפי שהן קינות וצריך ליזהר על כך עכ"ל :

סעיף קטן ג

ויכתוב כתיבה נאה ומיושרת בפ' ר"א דמילה (שבת קלג:) התנאה לפניו במצות ס"ת נאה בקולמוס נאה לבלר אומן:

סעיף קטן ד

ומ"ש תמה בפ' הבונה (שבת קג.) וכתבתם שיהיה כתיבה תם שלא יכתוב אלפין עיינין כו' ופי' רש"י תם שלם כהלכתה ואע"ג דוכתבתם גבי תפילין ומווזות כתיב ילפינן ספריים מינייהו וכתב הרא"ש בתשובה כלל מ"ו שאם כ' אלף למד ביחד כזה אינו כשר דבעינן כתיבה תמה והמרדכי כ' בסוף הל' קטנות דמשום דבעינן ואנוהו לכן יכתוב כתיבה גסה שלא יהא נמחק מהר:

סעיף קטן ה

ומ"ש שתהא מוקפת גויל שלא תדבק אות לחבירתה בפרק הקומץ (מנחות כט.) אמר רב יהודה אמר רב כל אות שאין גויל מקיפה מד' רוחותיה פסולה ואע"ג דלגבי תפילין

ומזוזות איתמר כ"ש לס"ת שהוא חמור מהם וכבר האריך הרשב"א בתשובה סימן תרי"א בזה:

סעיף קטן ו
ומ"ש אלא יהא ביניהם כחוט השערה ברייתא שם (ל.):

סעיף קטן ז
ומ"ש ויהיה בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה גם זה ברייתא שם:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואם שינה שריחק בין האותיות וכו' או שקירב שני תיבות וכו' פסול כ"פ הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ח:

סעיף קטן ט
ומ"ש וצריך שלא תפסק צורת שום אות וכו' זה מבואר בפרק הקומץ (מנחות כט:) גבי ההוא דאיפסיקא ליה וי"ו דויהרוג וגבי ניקב ירכו של ה"א אמרינן אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאוו פסול:

סעיף קטן י
ומ"ש ויזהר בתיקון האותיות גופן וכו' ואלו האותיות שצריך ליזהר ולדקדק בכתיבתן וכו' האל"ף צריך ליזהר בנקודה שעליה וכו' עד שלא תהא נראית כמ"ם סתומה הכל דברי הרא"ש בהל' ס"ת וכבר הארכתי בזה בטור א"ח סימן ל"ו:

סעיף קטן יא
ומ"ש מייתינן תינוק דלא חכים ולא טיפש וכו' בפ' הקומץ (שם) וכבר כתבתי בזה בטור א"ח סימן ל"ב וסימן ל"ו:

סעיף קטן יב
וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ג' ניקב נקב בתוך האות וכו' עד כתב שמועיל גרירה הכל נתבאר יפה בטוא"ח סימן ל"ב:

סעיף קטן יג
ויזיין אותיות שצריכות זיון ואלו הן שעטנ"ז וכו' בפ' הקומץ (שם) אמר רבא ז' אותיות צריכות ג' ג' זיינין ואלו הם שעטנ"ז ג"ץ וכתב רש"י דה"ה לצד"י כפופה ולנו"ן פשוטה: ומ"ש אחד מימין ואחד משמאל וכו' הפי' האחד כתב רש"י בשבת ס"פ הבונה והפי' הב' כתבוהו התוספות בהקומץ ובטור א"ח סימן ל"ב כתבתי פירושים אחרים וכתב ר"י בשם הרמ"ה שצריכים הזיונים ליגע באות:

סעיף קטן יד
ואם חסר אלו הזיונים כתב הרמב"ם שאינו פסול ז"ל בפ"ו מהל' ס"ת ויזהר באותיות הגדולות והקטנות והנקודות והמשונות כגון הפיאי"ן הנכפפות והאותיות העקומות כמו

שהעתיקו הסופרים איש מפי איש ויזהר בתגין ובמנין יש אות שיש עליה תג אחד ויש אות שיש עליה ז' וכל התגין בצורת זיי"ן הן דקין כחוט השערה כל הדברים האלו לא נאמרו אלא למצוה מן המובחר ואם שינה בתיקון זה או שלא דקדק בתגין וכתב כל האותיות כתקונן הרי זה ספר כשר ע"כ ויש לתמוה עליו למה לא הזכיר זיון אותיות שעטנ"ז ג"ץ המוזכר בתלמוד ונ"ל שהוא ז"ל סיבר שלא בא רבא אלא ללמד שמנהג הסופרים לזיינן אבל לעיכובא לא:

סעיף קטן טו

ומ"ש שנראה מדברי הרא"ש שאם חיסר זיוני שעטנ"ז ג"ץ פסול כבר כתבתי בטור א"ח בסימן ל"ב שכן נראה מדברי בעל התרומה וגם ההגהות והאגור כתבו בשם ר"ת לפסול וגם בקצת בוסחאות ספרי רבי' כתוב כן בשם ר"ת: (ב"ה) ור"י בכב בנ"ב בשם רבינו האי ובשם המפרשים כדברי הרמב"ם שהתגי"ן אינם אלא למצוה מן המובחר וכתב עוד ר"י בשם הרמ"ה שהזיונים צריך ליגע באות: כתוב בהגהות מיימון פ"י בשם מ"ס עירב את האותיות או שהפסיק באמצע: כשם ה"ז לא יקרא בו ספר שפסקו או שנקוד ראשי הפסוקים לא יקרא בו גלעו או שעירב בו האות לא יקרא בו: ובתשובות להרמב"ן סי' רל"ח נתן טעם לפסול ס"ת מנוקד משום דאין לנו אלא כנתינתו מסיני. וכ"כ רבינו ירוחם ס"ת המנוקד פסול ואפי' הסירו ממנו הנקוד פסול כי יש אם למקרא ולמסורת ואם מנקדו אין כאן מסורת כך פשוט במ"ס וכ"כ רבינו האי בתשובה והרשב"א עכ"ל. והריב"ש כתב בתשובה סימן רפ"ו על ס"ת שהיה בו אויר בין פסוק לפסוק במ"ס פ"ז הוזכר פיסול פיסוק הפסוקים אע"פ שהרמב"ם לא הביא פיסול זה. והרשב"א כ"כ בתשובה שפיסוק הפסוקים והניקוד פוסלים בס"ת אבל היה אפשר לומר דדוקא בפסוק שעשה נקודים בדיו כדרך שעושים בחומשים אבל בהנחת אויר לבד אין זה פיסוק גמור להפריד הפסוקי' אלא להבין הקורא ואין לנו להרבות בפיסולים אלא כמו שנזכר במ"ס ספר שניקד וכו' וכיון שאין האויר כשיעור פרשה אין לפסלו מחמת אויר שהרי פעמים רבות מניח הסופר בסוף השיטין אויר מפני שאין רוב התיבה יכולה ליכתב שם או אף באמצע שיטה כפי שיזדמן לו וכל שאינו כשיעור פרשה אין לחוש לו עכ"ל : ומ"ש או שהפסיק באמצע השם יתבאר בסי' רע"ו: (ב"ה) כתב הרא"ש בכלל ג' שאלת המגיה ס"ת והגיה התיבה ובעוד הדיו לח הוצרך לגלול הס"ת ונטל בקולמוס הדיו שבתוכה כדי שתתייבש מהר ולא תמחק היש בזה משום אכחושי מצוה והשיב שאין בזה בית מיחוש:

סימן רעה

סעיף קטן א

פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה וסתומה פתוחה ואם שינה בשניהם פסולה ברייתא בפ' הבונה (שבת קג:):

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ח מהלכות ס"ת ואפשר שטעמו משום דמסיים בברייתא הרי אלו יגנזו וגם במ"ס קתני דיגנזו משמע דלית להו תקנה א"נ משום דתיקונם רחוק וכמו שכתב הרא"ש מש"ה קאמר דאין לו תקנה. וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן ז' ליתן טעם לדברי הרמב"ם וכתב שהרשב"א בתשובה תמה על הרמב"ם למה לא יתקן אף על גב דקתני יגנזו אין הכוונה שאין לו תקנה אלא יגנזו עד שיתקן: (ב"ה) והרשב"ץ בתשובה ח"א סימן קכ"ז כתב להעמיד דברי הרמב"ם ודחה ראיות הרשב"א מ"מ כתב שאם כשהיה כותב והיה צריך לכתוב פרשה פתוחה ושכח וכתב ג' או ד' תיבות ונזכר וגיררן והניח המקום פנוי והתחיל לכתוב הפרשה כתקנה אין כאן שינוי פרשה ויכול לעשות הפ' פתוחה ויניח מקום הגדר פנוי עכ"ל: וכתב הריב"ש להעמיד דברי הרמב"ם לפי שנראים נכונים מסוגיות הגמ' וכתב דאף לדעת הרמב"ם אם עבר ותקנו שהוא כשר וכתב עוד אמנם בברצלונ"א נהגו הסופרים לתקן צורת הפרשיות אם טעו בהם על דעת הרשב"א שהיה רב גדול ומובהק ואם הוא לכם שעת הדחק כדי הוא הרשב"א לסמוך עליו שהתיר אפי' לכתחילה דבדרבנן הולכים אחר המיקל עכ"ל : (ב"ה) וגם הרשב"ץ ה"א סימן קכ"ז כתב שסומכים על עדותו של הרשב"א שכתב שמעשים בכל יום ולא שמע שום חכם שמערער ע"ז:

סעיף קטן ג

וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה כלל ג':

סעיף קטן ד

ורבו הדעות בצורות הפתוחות והסתומות ולכן לא אכתוב אלא מסקנת א"א ז"ל הפתוחה צריכה שתהיה פתוחה בסוף השטה או בתחלתה וכו' כתב הרא"ש בה' ספר תורה שר"ת מצאה בסדור קדמונים אי זו היא פתוחה כל שנשאר מסיום הפרשה עד סוף השיטה כשיעור ג' תיבות של ג' ג' אותיות ואם לא נשאר עד סוף השטה כשיעור הזה מניח שטה אחת כולה חלק ומתחיל בג' ואי זו היא סתומה כל שכותב תחלת השטה וסוף השטה מניח חלק באמצע השטה כדי לכתוב שם של ב' אותיות או יותר זו היא סתומה וסדורה שכתב השטה עד חציה או שלישיתה ומתחיל לכתוב בשטה שתחתיה כנגד החלק של עליונה ובמ"ס מצא אי זו היא פתוחה כל שלא התחיל בראש שטה אי זו היא סתומה כל שהניח באמצע שטה כמה יניח בראש שטה ותהא נקראת פתוחה

כדי לכתוב שלש תיבות של ג' ג' אותיות וכמה יניח באמצע ותהא נקראת סתומה כדי לכתוב שם של ג' אותיות גמר פרשה בסוף הדף צריך לשייר שטה אחת מלמעלה ואם שייר מלמטה כדי לכתוב שם של ג' אותיות מתחיל מלמעלה וכתב ר"ת דברייתא פליגא אסידור קדמונים דלסידור קדמונים פתוחה היא בסוף שטה ולמ"ס פתוחה היא בתחילת שטה ואם יניח בתחילת שטה ובסוף שטה יצא ידי שניהם ובירושלמי דפ"ק דמגילה אמרינן פתוחה מראשה פתוחה פתוחה מסופה פתוחה משמע דמכל צד מיקרי פתוחה וכן מסתבר דחילוק הפרשיות הן ב' א' פתוחה ואחד סתומה הסתומה היא שהריוח שבין הפרשיות סתום מכאן ומכאן וכל שהריוח פתוח לצד אחד או למעלה או למטה נקראת פתוחה ואם סיים פרשה סתומה בסוף שיטה יניח שיטה אחת חלק ויתחיל בשיטה הג' והויא פרשה סתומה כיון דאין פתוחה לא בסוף שיטה ולא בתחילת שיטה ושיטה חלק הוי כמו ריוח שבאמצע השיטה ע"כ: וכתב עוד וכאשר כתבתי כ"נ עיקר דהירושלמי הוא עיקר כנגד מ"ס עכ"ל: ודברי ר"ת שמצאו בסידור קדמונים ובמ"ס ובירושלמי כתבום התוספות בפרק הקומץ (מנחות לב.) וסה"ת והגהות מיי' בשם סמ"ג אע"פ שיש קצת חילוק ביניהם שבתוספות כתוב בסידור קדמונים דשיעור ריוח פרשה פתוחה הוי כשיעור ג' למשפחותיכם וסה"ת כתב דהוי כדי ג' תיבות של ג' ג' אותיות דהיינו למשפחותיכם ולדברי התוס' קשה דשיעור רוחב הדף הוי ג' למשפחותיכם ולדברי סה"ת קשה דלמשפחותיכם י' אותיות הוי ואולי היה בספרו חסר דהשתא לא הוי אלא ט' אותיות וכד' הרא"ש והמרדכי כתב כדברי הרא"ש וז"ל השיעור מפורש בין לסתומה בין לפתוחה ט' אותיות והכי איתא במ"ס ריוח בין פרשה לפרשה או ריוח הפרשה ג' תיבות של ג' ג' אותיות וז"ל סה"ת הברייתא עיקר במה שהיא חולקת דקסבר תנא דברייתא בראש שיטה מיקרי פתוחה ולא בסוף שיטה ומיהו אם מניח חלק בסוף שיטה ובראשה לא גרע בהכי וסידור הקדמונים סבר כי בסוף שיטה מיקרי פתוחה ולא ראש השיטה ואם הניח בתחילת שיטה ובסוף שיטה לא גרע ויצא ידי שניהם עד כאן לשון ר"ת מה טפי' ר"ש דכשהניח חלק בסוף שיטה ובתחילת שיטה ויצא לעשות פתוחה לא מיקריא בהכי סדורה דהיינו דוקא כשהתחיל למטה כנגד מקום של ההנחה של שיטה של מעלה ממנה זו דוקא נקראת סדורה שנראית כאילו הכל כתוב בשיטה א' אבל אם אינו מתחיל לכתוב נגד ההנחה של מעלה אלא מתחיל או קודם או אח"כ נקראת שפיר פתוחה ע"כ לשונו:

סעיף קטן ה

וסדורה זו שכתבו בסדר הקדמונים לא ידענא אם יש לה דין פתוחה או דין סתומה ומתוך הל' משמע דדין סתומה יש לה מדכתבוה סמוך לסתומה משמע דגוונו דסתומה מני ואזיל וקאמר דחד גוונא הוא שכותב תחילת השיטה וסופה ומניח ריוח באמצע ואידך גוונא הוא שכתב השיטה עד חציה או שלישיתה וכו' וכ"נ קצת מדברי סה"ת שכתבתי בסמוך וכ"נ מדברי הרמב"ם שאכתוב בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ונראה שאם שינה בזה לא פסל כיון שאינו מפורש בגמרא לא ידענא אהי קאי דאי אפתוחה וסתומה דהרא"ש קאמר שאם שינה ועשאן כאחד מהדעות האחרות לא פסל כיון שאינו מפורש בגמרא צורת הפתוחה והסתומה קשה דהו"ל לאתויי כל הדעות כדי שנדע באי זה ענין יהיו פתוחות וסתומות ודלא כמאן יפסלו ואי אפרשה סדורה קאי הא אם סתומה היא כדפרישית ודאי שאם שינה ועשאה פתוחה פשיטה דפסולה ושמא רבינו ז"ל סבור דסדורה שכתוב בסדר הקדמונים ענין בפני עצמו הוא ואינה נקראת לא פתוחה ולא סתומה דכשם שיש פרשיות מיוחדות בתורה שצריכות ליכתב פתוחות ויש אחרות שצריכות ליכתב סתומות כך יש אחרות שצריכות לכתוב סדורות וכתב שאף ע"פ שסדר הקדמונים כך הוא קבלה בידם על פרשיות מיוחדות שצריכין לכתבן סדורות אם שינה בהן וכתבן פתוחות או סתומות לא פסל כיון שאין ענין זה של סדורות מפורש בגמרא: והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ח פ' פתוחה יש לה ב' צורות אם גמר באמצע השיטה מניח שאר השיטה פנוי ומתחיל הפ' שהיה פתוחה מתחילת השיטה השנייה בד"א שנשאר מן השיטה ריוח כשיעור ט' או אותיות אבל אם לא נשאר אלא מעט או אם גמר בסוף שיטה מניח שיטה שנייה בלא כתב ומתחיל הפרשה הפתוחה מתחילת שיטה הג' ונמצא פנוי ביניהם שיטה פ' סתומה יש לה ג' צורות אם גמר באמצע השיטה מניח ריוח כשיעור ומתחיל לכתוב בסוף השיטה תיבה א' מתחילת הפרשה שהיא סתומה עד שימצא הריוח באמצע ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הריוח כשיעור ולכתוב בסוף השיטה תיבה א' יניח הכל פנוי ויניח מעט ריוח מראש שיטה שנייה ויתחיל לכתוב הפרשה הסתומה מאמצע השיטה שנייה ואם גמר בסוף השיטה מניח מתחילה שיטה שנייה כשיעור הריוח ומתחיל לכתוב הסתומה באמצע שיטה נמצאת אומר שפרשה פתוחה תחילתה בתחילת השיטה לעולם ופרשה סתומה תחילתה מאמצע השיטה לעולם עד כאן לשונו. דבריו מבוארים שהם כסדר הקדמונים בצורות הפתוחה וגם בצורה ראשונה של סתומה וצורה שנייה של סתומה אומר אני שהיא הסדורה האמורה בסדר הקדמונים דסדורה מין סתומה היא כמו שכתבתי לעיל. וסובר ז"ל דכל שמניח

חלק בסוף שיטה ובתחילת שיטה שתחתיה ל"ש אם מתחיל לכתוב כנגד ההנחה של מעלה ל"ש אם מתחיל קודם או אחר בכל גווני מיקריא סדורה ולאפוקי מסה"ת שחילק ביניהם ואפשר שזו הוא שאמרו בירושלמי מכאן ומכאן סתומה כלומר דכששייר חלק בסוף שיטה וגם בתחילת שיטה שתחתיה הויא סתומה: וצורה שלישית של סתומה נלמד מדין צורה שנייה של פתוחה ואיפשר שהוא ז"ל היה מפרש הירושלמי על פי דרך זה ופתוחה דקתני ל' התחלה הוא וה"ק פתוחה מראשו אם התח ל לכתוב הפרשה מראש השיטה פרשה פתותה היא פתוחה מסופו כלומר אבל אם התחיל מסוף שיטה והניח תחילתה חלק בין שסיים פרשה שלפניה בסוף שיטה שנמצא שאין ביניהם חלק אלא בראש שיטה שנייה בין שהניח חלק בסוף שיטה עליונה וגם בתחילת שיטה שנייה וזהו מכאן ומכאן בכל גווני נקראת סתומה דכל שהוא מתחיל מאמצע שיטה הויא סתומה: ופי' זה בירושלמי מרווח ממה שפירשו בו התוס' והסכים בו הרא"ש בהל' מזוזה וס"ת. אחר זמן בא לידי ביאור טור א"ח להר"י אסכנדרני ז"ל וכתוב בסימן ל"ב כלשון הזה אפשר לפרש הירושלמי שהביא הרא"ש כדעת הרמב"ם וכבר ידענו ממה שקדם דבפירוש פתוחה מסופה פתוחה מסכימים הכל שאם נשאר מן השיטה שהשלים בה הפרשה חלק כשיעור מניח הריוח בסוף השיטה והיינו פתוחה מסופה פתוחה ומתחיל הפרשה מתחילת שיטה שנייה אבל במה שאמר פתוחה מראשה פתוחה יש לפרש כגון שהשלים בסוף שיטה ועושה הפתוחות מתחילת השיטה עד סופה ולא שיתחיל מחמצע שיטה בראש והצען של דברים ככה פתוחה אפי' לא היה הפתוחות אלא בסוף השיטה בלבד פתוחה מאחר שיש באותו ריוח כשיעור ואם השלים בסוף שיטה יעשה הפתוחות מראש השיטה לסופה ובאלו השתי צורות כתב דין כפתוחה שמתחילה מתחלת שיטה ומדפתוח מתחל' מראש שיטה נמצאת סתומה מתחלת מאמצע שיטה וע"כ לא כתב הירושלמי הזה דין הסתומה שניכר הוא ממה שייחד לפתוחה תחילת שיטה לסתומה אמצע שיטה וראיה לפירוש זה מהירושלמי שאמרו בענין מזוזה דאמרינן התם מזוזה אית תנויי דתנו פתוחה ואית תנויי דתנו סתומה שמואל בר רב שילא בשם רב הלכה כדברי האומר פתוחה שאין זה מקומה: פתוחה מראשה פתוחה פתוחה מסופה פתוחה פתוחה מכאן ומכאן סתומה מ"כ הנה פירוש צורת הפתוחה או שתהא פתוחה מראש השיטה לסופה או אפי' לא היה הפתוחות אלא בסופה מלבד נקראת פתוחה מאחר שיש באותו ריוח כשיעור מפני שבשתי צורות הללו הפרשה מתחלת מראש השיטה אבל אם היה פתוחה בסוף שיטה ולא התחיל מראש שיטה שנייה אלא שעשה פתוחות גם בראש שיטה שנייה שתחתיה זו נקראת סתומה מפני שמתחלת מאמצע שיטה והה"נ לכל צורה

שמתחלת מאמצע שיטה וביאר זו הצורה מהן שעם היות שפתוחה משני צדדין נקראת סתומה מפני שהיא מאמצע שיטה ואצ"ל אחרות שמתחילות מאמצע שיטה ומה שפסק הירושלמי בשם רב לעשות פתותה פסקו בגמרא דידן בשם רב לעשותה סתומה ותלמודא דידן עיקר וכן נוהגין לעשות סתומה במה שפותחין אותה מכאן ומכאן והרא"ש כתב שלשון הירושלמי תמוה דלכאורה משמע דאם סיים הפרשה באמצע שיטה והתחיל לכתוב באמצע השיטה דהויא סתומה וכבר אמר דאם פתוחה מראשה או מסופה דהוי פתוחה ע"כ והאמת שהוא תימה כפי פירושם ז"ל ודחקו לפרשו בפי' דחוק וכן מצאתי במסכת ממסכתות חיצוניות ונקראת מסכת ספר תורה ברייתא וו"ל פתוחה שעשאה סתומה וסתומה שעשאה פתוחה ה"ז תגנז אי זו היא פתוחה כל שהתחיל מראש שיטה כמה יניח בסוף שיטה ויתחיל מראש שיטה והיא נקראת פתוחה כדי לכתוב ג' תיבות משם של ג' אותיות גמר הפ' בסוף שיטה משייר שיטה אחת. גמר בסוף הדף מניח שיטה בתחילת הדף ואם נשארה שיטה בסוף הדף מתחיל מתחילתו: ופורש"י סתומה מתחלת מאמצע שיטה וכמה יניח באמצע שיטה ריוח והיא נקראת סתומה כדי לכתוב ג' אותיות נ"א ג' תיבות ע"כ עד כאן לשון הר"י אסכנדרני ז"ל. ולענין שיעור ריוח חלק שבסתומה משוה אותו הרמב"ם לפתוחה שהוא ט' אותיות ודלא כמו שכתב ר"ת בשם סדר הקדמונים דריוח סתומה לא הוי אלא כדי לכתוב שם של ב' אותיות או יותר וגם דלא כמ"ס דבין בפתוחה בין בסתומה כתב דשיעור הריוח הוי כדי לכתוב שם של ג' אותיות. ונראה מדברי הרמב"ם בפ"ז שאם שייר בין פרשה לפרשה פחות מט' אותיות לא פסל שכתב שם יש דברים אחרים שלא נאמרו בתלמוד ונהגו בהם הסופרים וקבלה הוא בידם איש מפי איש והן שיהיו מנין השיטין וכו' ושיהיה הריוח שבין פרשה לפרשה כמו ט' אותיות אשר אשר ושיהיה בראש השיטין למעלה משירת הים וכו' כל אלו הדברים למצוה מן המובתר ואם שינה לא פסל עד כאן לשוט ומיהו אפשר דלא אמר דלא פסל אלא בששייר פחות מאשר אשר ומ"מ יהיה בשיור כדי ט' אותיות אפי' קטנות אבל כל שאין בו כדי ט' אותיות אפי' קטנות איפשר דפסול נמי הוי דכל בציר משיעור מט' אותיות קבלו דלא הוי שיור: וירא שמים יצא את כולם ויעשה תמיד בענין שבפרשה פתוחה יסיים פרשה שלפניה באמצע שיטה וישתייר בסופה חלק כדי ט' אותיות ויתחיל לכתוב בראש שיטה שתחתיה ובפרשה סתומה תמיד יסיים פרשה שלפניה בתחלת שיטה ויניח חלק כדי ט' אותיות ויתחיל לכתוב בסוף אותה שיטה עצמה ולא ישנה לעשות צורה אחרת לא לפתוחה ולא לסתומה ובהכי הוי כשר בין לדברי הרמב"ם בין לדברי הרא"ש ז"ל וכן מצאתי כתוב בביאור אחר למהרי"ן חביב ז"ל שנודע לו שסופר

אחד מומחה שהיה סופר ע"פ הרב הגדול החסיד הה"ר יצחק קאפאנטו"ן ז"ל היה נוהג לעשות כן ואף על פי שדבר זה קשה לכוון שתמיד יצא לו כן נ"ל שאם בתחילה יכתוב דף א' וישער כמה דפין יצטרכו לכתוב ספר תורה מאותו כתב יוכל לשער מקום הפרשיות ויקצר שיעור אורך השיטות או יאריכם מעט עד שיצאו הפרשיות מכוונות בענין זה :

סעיף קטן ז

צריך ליזהר בשירות שלא לעשותן כשאר כתב שאם כתב כשאר כתב או כתב שאר כתב כמותה פסולה ברייתא בפרק הבונה (שם) וכתב הרמב"ם בפ"ח דפסול ואין לו תקנה אלא לסלק הדף וטעמו כתבתי בתחילת הסימן אצל פתוחה וסתומה שינה בהן:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ומיהו נראה דוקא שכתב השירה וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן ט

כתב א"א ז"ל שירת הים כותבין שיטה אחת כדינה וכו' עד ושינה בהן קצת הכל בה' ס"ת ודברי רבינו אינם מבוארים יפה בשירת הים ולכן אעתיק לשון הרא"ש ששירת הים כתובים שיטה ראשונה כדרכה ושאר כל השיטות האחד מניחין באמצע ריוח מעט ואחד בשני מקומות באמצעיתה ונמצאת השיטה חלוקה לשלשה ונמצא ריוח כנגד הכתב והכתב כנגד הריוח עד כאן לשונו. ב"ה וז"ל בתשובה כ"ג ראשי שורות של שירת ויושע אם שינה אינו מעכב כי תיקון סופרים הוא אבל אריח ע"ג לבנה אם שינה מעכב אך מחק ותיקון מכשירו:

כתב הריב"ש (בסימן רפ"ו) בתשובה בשירה אין ספק אצלי שצריך להניח ריוח כשיעור פרשה סתומה וכ"כ הרמב"ם בצורת שירת האזינו כל שיטה ושיטה יש באמצעה ריוח אחד כצורת הפרשה סתומה וכו'. ונראה שגם על שיעור הריוח אמר כן אלא שבשירת הים בשיטה שיש בה ב' אוירים מניח שיעור הריוח בין שניהם וכ"כ הוא ז"ל בשירת הים ושאר השיטות אחת מניחין באמצעה ריוח אחת ואחת מניחין הריוח בשני מקומות וכו' ומדקאמר מניחין הריוח משמע שיש שיעור לו אלא שבאותה שיטה חולק אותה לשני אוירים עכ"ל:

סעיף קטן י

כתב הרמב"ם ויש עוד דברים שאינם כתובים בתלמוד אלא שנהגו בהם הסופרים כמו שהעתיקו איש מפי איש וכו' בפרק שמיני מהלכות ספר תורה:

סעיף קטן יא

ויזהר באותיות הגדולות וכו' כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש:

סעיף קטן יב

ומ"ש ועוד נהגו במנין השיטין וכו' ג"ז דברי הרמב"ם שם וכתבו הגהות שכתוב במ"ס שיש כותבין מ"ח ויש כותבין ס' ויש כותבין צ"ח ויש כותבין ע"ב:

סעיף קטן יג

ומ"ש ועוד נהגו שיהא ריוח בין פרשה לפרשה ט' וכו' עד סוף הסימן גם אלה דברי הרמב"ם בפרק הנזכר: כתב הרשב"א בתשובה על מ"ש רש"י בפירוש התורה שהנו"ן של וימת תרח בחרן היא הפוכה נראה ודאי שאם לא נכתבת כן לא יפסל הספר בכך שאותן שבשבת פרק הבונה יפסל בהן הספר אבל הלפופות והפוכות לא יפסל שא"כ הו"ל להזכירם שם ולכתחילה צריך לעשות ואם לא עשו כשר וכתב עוד ה בתשובה שאלת שנמצא בספרים כלות משה מלא ורבותינו אמרו (במדרש רבה פרשת נשא) דכלת כתיב תשובה דע כי כמו שנחלקו בן אשר ובן נפתלי בכמה מקומות מצאתי שנחלקו במלות חלוקות מערבאי ומדינחאי שכן אמרו בגמרא פילגשם כתיב ובספרינו כתוב מלא וכן בהרבה מקומות עוד תדע שבכ"מ שאנו מוצאים מחלוקת בספרים אמרו במ"ס שהולכין אחר הרוב עכ"ל וכתב עוד וז"ל שיש כתב בס"ת בין בפרשת תרומה בין בפרשת ויקהל יהיו פני הכרובים ובמקצת ספרים כתוב בפרשת תרומה יהיו ובפרשה ויקהל היו כך כתוב בספרינו בסדר תרומה שהוא צואה כתוב יהיו ובפרשת ויקהל שהוא ענין העשייה כתוב היו:

סימן רעו

סעיף קטן א

טעה ודילג תיבה או יותר יכול לתלותו בין השיטין אבל לא בריוח שבין דף לדף כן משמע מדברי רש"י בהקומץ (ל:) גבי פלוגתא דתנאי בתליית השם וכן כתב הרא"ש בפירוש בהלכות ספר תורה: ב"ה כתב הרשב"ץ בתשובה ח"א סימן קע"ו שנשאל על ס"ת שחסר ממנו פסוק שלם אם יוכל לכתבו ביני שיטי ואם לא יספיק לכותבו בריוח שבין שני שיטין אם יוכל לכתוב מה שישאר בשיטה תחתונה לאחרת שתחתונה והשיב דאפי' פסוק שלם מותר לתלות דאין לחלק בין חסרון מרובה לחסרון מועט וכן משמע בירושלמי דמגילה פ"ק טעה והשמיט פסוק אחד אם יש לו שתים וג' שיטות מתקנו וקורא בו ארבע אינו קורא בו ולתלות בין ב' שיטי עד שיצטרך הקורא אחר שהשלים קריאתו לחזור למעלה אל הפסוק הראשון אפשר להקל בכך דאין לחוש לסירוס זה כיון שהכתיבה בתליה בכתיבה דקה יותר מכתיבת שאר הדף מינכר' מילתא דלשם תליה כתב כך וכן מוכיח זה בירושלמי שהרי א"א לתלות חסרון ג' שיטין בשיטה אחת בין שיטה לשיטה וזה הטעם יספיק אם השלים לכתוב החסרון באמצע שיטה שלא לפוסלו לפי שנשאר שאר השיטה פנוי כדמות פרשה שהרי הכתיבה מוכיח שלא לשם פרשה נשאר פנוי אלא ששם נשלמה תליית החסרון ובזה יש לסמוך על מנהג הסופרים שנהגו היתר בכך אבל לכותבו בין הדפין לכתחיל' אסור שהרי בתיבה בת ב' אותיות אמרי' פ' הקומץ לא יזרקנה בין הדפין וכ"ש הרבה תיבות או פסוק אחד וכתב שבא מעשה לידו ופסלו וצוה לתקנו והיה באותו מעמד הריב"ש ואע"פ שלא כתב הרמב"ם זה בכלל

הדברים הפוסלים ס"ת זהו בכלל מ"ש שס"ת שחסר בו אפי' אות אחת פסול שמ"ש בין הדפין הרי הוא כמו שלא נכתב אא"כ הוא ב' אותיות מתיבת בת ה' אותיות שהרוב מושך המועט אצלו והוי כאילו נכתב כולו בפנים אבל מספר י"ד נראה שאין אסור אלא לכתחילה ובספר התרומה נראה כי השם שנכתב חציו בתוך הדף וחציו חוץ לדף שהוא פסול ובן הרמב"ם כתב שאם כ' מקצת השם תוך השיטה ומקצתו תלוי פסול ואע"פ שלא כתבו בכלל הדברים הפוסלים ס"ת ותקנה טובה היא לגרור הכתב בין דף לדף ולכתבו בין השיטין ואם אינו מספיק בשיטה אחת יגרור מבפנים ב' או ג' שיטין כדי לצמצם הכתיבה ואע"פ שיש מן האחרונים שמחמירים שלא יגרר הרבה שיטין משום דמיחזי כמנומר הסופרים נהגו קולא בכך עד כאן לשונו:

סעיף קטן ב

אע"פ שאומר בתחילת כתיבת הספר וכו' בכל פעם שכותב שם צריך לחשוב שכותב לשם קדושת השם בפרק הניזקין (גיטין נד:) בעובדא דההוא דאתא חמי' דר' אמי א"ל ספר תורה שכתבתי לפלוני אזכרות שלו לא כתבתי לשמן אמרי' שכל ספר תורה שאין אזכרות שלו כתובים לשמן אינו שוה כלום ומסיק התם דאין לו תקנה בהעברת קולמוס על האזכרות לשמן:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו צריך לחשוב הוא לשון הרא"ש בהלכות ספר תורה. ואף ע"ג דהרא"ש ורבינו כתבו צריך לחשוב נראה מדברי הרא"ש שם דלא סגי במחשבה וצריך להוציא בשפתיו וכ"כ סמ"ג וסה"ת:

סעיף קטן ד

אפילו המלך שואל בשלומו כשכותב השם לא ישיבנו במ"ס (פ"ה) ובירושלמי פרק אין עומדין וכתב הרמב"ם ז"ל אפילו מלך ישראל שואל בשלומו כלומר שאם הוא מלך נכרי יפסיק כדאמרינן בפרק אין עומדין (ברכות לב:) לגבי תפילה: כתב הגהות מיימון בפ"י בשם מ"ס הפסיק באמצע השם הרי זה לא יקרא בו ע"כ ומשמע דמפסיק לשאול שלום אודיבור אחד באמצע שם משמות הקדש מיירי וא"כ הוא יש לתמוה על הפוסקים למה לא כתבו דמפסיל בהכי וגם הרמב"ם לא מנאו בדברים הפוסלים אבל מצאתי בתשובת הרשב"א שכתבו הכלבו וה"ר דוד אבודרהם על קריאת בס"ת פסול שפירש דהפסיק באמצע השם היינו שעשה שם א' כשני שמות כזה ראו בן וכן פי' המרדכי וכן כתב בסה"ת סי' ר"ה ופיסול זה כבר הזכירו הרמב"ם וגם רבינו כתבה בסי' ער"ד שאם ריחק בין האותיות עד שהתיבה נראית כשתים פסולה:

סעיף קטן ה

ומ"ש היה לו לכתוב ב' זה אחר זה יפסיק ביניהם ומשיב ג"ז במ"ס ובירושלמי פרק אין עומדין ואיתיה נמי בתוס' דברכות פ"ג ופירש נימוקי יוסף מפסיק בין שם לשם ומשיב שלום לכל אדם ונראה שכשיחזור לכתוב שם שני צריך לחזור לומר שהוא כותבו לשם קדושת השם: כתב הר"י אסכנדרני בביאור טוא"ח סי' ל"ב מצאתי בשם ירושל' פרק אין עומדין הכותב את השם אפי' מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו היה כותב ב' וג' שמות ה"ז מפסיק ביניהם ומשיב והרמב"ם כתבה בפ"ה מהל' ספר תורה מזה הירושלמי נראה לכל השמות שאינם נמחקים צריך כתיבה לשמה כשם ההויה דאי אמרת דא"צ אלא לשם ההויה בלבד כמו שאומרים קצת סופרים אנה מצאנו ג' שם הויה סמוכים דבשלמא שני שמות הויה ושם אחד עמהם מצינו בי"ג מדות ה' ה' אל וכן בפסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה' עד כאן לשונו ואין משם ראיה כ"כ שהרי אפשר לפרש הירושלמי כמו שפירש הנ י שכתב היה כתוב ב' וג' שמות וכו' כגון שהניח ביריעה שמות רבים שלא רצה לכתבם מפני שלא היה טהור והניח להם מקום ובא לכתבם עתה בבת אחת ע"כ ומ"מ נכון הדבר לכתוב כל השמות שאינם נמחקים לשמן: וכתב הר"ש בר צמח בתשובה ח"א סי' קע"ז שאם כתב שם אלהים אחרים לשם קדושת השם אין בכך כלום דהוי כמקריב בעלי מומין דלא חלה עליהם קדושה ועוד הביא ראיה מדאמרינן בפרק שבועת העדות (שבועות לה:) ויש ללמד מדבריו שכל שמות שאינם נמחקים צריך לכתבם לשם קדושת השם דאל"כ היכי הוה שייך למיטעי לכתוב שם אלהים אחרים לשם קדושת השם: ב"ה היה לו לכתוב השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה בכוונתו והשמיט הדלי"ת ואחר כך העביר הקולמוס עד כל אות ואות לקדשו פלוגתא דר"י ורבנן בפ"ב דגיטין (כ') והלכה כרבנן דאמרי אינו מקודש וכתבו רבינו ירוחם:

סעיף קטן ו

וכשטובל הקולמוס לכתוב השם לא יתחיל מיד בשם וכו' גם זה במ"ס (שם) ופי' הרא"ש שיזהר הלבלר שלא יכתוב עד השם ויטבול הקולמוס אלא יניח אות אחת מלכתוב קודם השם ובאותו האות יתחיל לכתוב ולא יתחיל בשם שמא יש רוב דיו על הקולמוס ויפול כשיכתוב השם עכ"ל. ומצאתי כתוב אם לא הניח אות לפני השם כדי לבדוק בו יחפש אם יש שום אות שצריכה דיו וימלאנה וכותב את השם: כתבו הגה"מ בפ"ק מהלכות תפילין בשם סה"ק לא יטבול באמצע השם וכשיצטרך לדיו יקח מאותיות שלפניו:

סעיף קטן ז

כתב האזכרות בזהב פסול ברייתא בפרק הבונה (שבת קג:) וכתב הרמב"ם שאין לו תקנה וטעם הדבר נתבאר בתחילת סי' ער"ה וכבר כתבתי בטוא"ח בהל' תפילין דלרבותא נקט

זהב וכ"ש דיו משאר צבעונין חוץ משחור וכבר נתבאר בסימן ער"א דאזכרות לאו דוקא אלא ה"ה לכל התורה שאם כתב אות אחת בשאר צבעונים או בזהב פסול: וכתב בנמ"י כתב את האזכרות בזהב כלומר שזרק זהב על כתב השמות שנכתבו בדיו אפ"ה פסול דס"ל כתב עליון כתב ומבטל התחתון וכתב הריב"ש בתשובה סי' ז' נראה שאם עבר וגררן וכתבן בדיו כשר ומיהו בכל האזכרות הספר אפי' בדיעבד פסול משום דמיחזי כמנומר :

סעיף קטן ח

טעה ודילג השם יכול לתלותו וכו' בהקומץ [ל:] איפליגו תנאי בתליית השם ואיפסיקא הלכתא בגמרא כר"ש שזורי דאמר כל השם תולין מקצתו אין תולין. ומ"ש בשם סה"ת בהקומץ תניא הטועה בשם גורר מ"ש ותולה מה שגורר וכותב את השם על מקום הגרר ד"ר יהודה ר' יוסי אומר אף תולין את השם ר' יצחק אומר אף מוחק וכותב ר"ש שזורי אומר כל השם תולין מקצתו אין תולין איתמר רב חננאל אמר רב הלכה תולין את השם רבה בר בר חנה א"ר יצחק בר שמואל הלכה מוחק וכותב רבין בר חיננא אמר עולא א"ר חנינא הלכה כר"ש שזורי ופירש"י והתוספות גורר היינו לאחר שנתייבש הכתיבה ומוחק היינו בעודה לחה ואינו הדור כ"כ וכתבו עוד התוס' ומדקתני ר' יוסי אומר אף תולין ר' יצחק אומר אף מוחק משמע לכאורה דגורר עדיף מכולהו וחולה גרע מיניה ומוחק גרע מתולה אבל א"א לומר כן אלא ר' יצחק אדר' יהודה קאי ולא אדר' יוסי דתולה גרע ממוחק כדאמרינן בירושלמי פ"ג דמגילה דא"ר זעירא ב"ר חננאל בשם רב הלכה כמי שהוא אומר מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול ומיבעיא ליה התם בג' תיבות שיש בהם שם אי שרי לתלות ודילמא דוקא כשיש בהן תיבות של חול לא מיחזי כי טפל למה שבפנים ואיבעיא ליה אפי' בג' תיבות שכולם שם כגון אל אלהים ה' דכתיב בספר תהלים אי שרי לתלות או לא ור"ת פי' דתולין עדיף מכולהו ול"ג אף תולין ומאן דפסק הלכה תולין קסבר תולין ולא מוחק אבל א"א לומר כן כדמוכח בירושלמי דתולין גרע ע"כ מדברי התוס' וסה"ת כתב כדברי התוס' והעתיק לשון הירושלמי כלשון זה ר' זעירא אמר רב חננאל בשם רב אמר כגון אני ה' אלהיכם מותר ומיבעיא ליה למה מפני שהן ג' תיבות או מפני שיש בהן חול מה נפיק מביניהון ה' אלהים ה' מ"ד מפני שהן ג' תיבות הא נמי ג' תיבות מ"ד מפני שיש בהן חול אסור לתלותן שאין כאן חול וע"פ זה פסק בסה"ת דלכתחילה גורר מ"ש ותולה מה שגרר וכותב השם על מקום הגרר דאסור לתלותו עד שיהיו ג' תיבות ואחת מהן חול כגון אני ה' אלהיכם כדאיתא בירושלמי מיהו בדיעבד אם תלה השם לחודיה שפיר דמי עכ"ל. ויש לתמוה על מ"ש רבי' בשם סה"ת

דאין תולין אא"כ דילג עמו ב' תיבות של חול זו אינה סברת סה"ת אלא סברת סה"ק דאילו סה"ת אפי' בתיבה אחת של חול התיר וכ"כ הגמיי' בשמו וכתבו בשם רא"ם דהלכה כר' יהודה שאין לתלותו וסמ"ג כתב כל דברי תלמודא דידן ודברי הירושלמי ופירשם וכתב בסוף מסקנא דמילתא גרירה מצוה מן המובחר לד"ה ורב חננאל אמר רב פוסק תולין ואין מורין כן אבל מוחק הלכה ומורין כן והמרדכי כתב שר"ת פסק כר"מ דאמר התם אין כותבין את השם לא על הגרר ולא על המחק ואין תולין אותו אלא כיצד הוא עושה מסלק היריעה כולה וגונזה והרא"ש כתב הברייתא ומאי דאיתמר עלה אלא שהשמיט הא דאמר רבה בב"ח הלכה מוחק וכותב ומשמע לרבי' דמדלא כתב כפסק האמוראים אלא תולין דס"ל דוקא תולין אבל לא מוחק ולא גורר וכדברי ר"ת ואע"פ שאיפשר לומר דסבר דגורר עדיף מתולה וכדברי התוס' אי הוה ס"ל הכי לא הוה שתיק מיניה זהו דעת רבי' בדברי הרא"ש ובסמוך אכתוב דעתי בזה: והרי"ף כתב גם הא דאמר רבה בב"ח הלכה מוחק וכותב והוא ז"ל גורס בברייתא ר' יצחק אומר אף מוחק וכותב ר' יוסי אומר אף תולה את השם משמע דס"ל דמחיקה גריעה מגרירה ועדיפא מתלייה ומ"ד מוחק סבר דוקא גורר או מוחק אבל לא תולה ומ"ד תולה סבר גורר או מוחק או תולה וכן הלכה וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהל' תפילין שכח לכתוב את השם כולו תולה אותו בין השיטות וכתב בד"א בס"ת אבל בתפילין ומזוזה אין תולין בהן אפי' אות אחת וכו' מותר לכתוב את השם על מקום הגרר ועל מקום המחק בכולן ע"כ ונ"ל שגם זה הוא דעת הרא"ש שהרי גם הוא גורס ר' יצחק אומר אף מוחק וכותב ר' יוסי אומר אף תולה את השם הרי בהדיא דתולה גרע מגורר וממוחק וכיון דפסק דתולין לא הוצרך לכתוב דמוחק וכותב דבכ"ש אתי וזה נראה שהוא דעת רבי' ירוחם שסתם וכתב כותבין השם על המחק או על הגרר ותולין אותו כולו ואילו היה הרא"ש חלוק בדבר לא הוה שתיק מיניה: כתוב בסה"ת מההיא דירושלמי יש להוכיח שהדינים על גורר תולין ומוחק הוו כמו כן בנביאים ובכתובים כמו בס"ת דהא אלהים ה' כתוב בתהילים ושמא זהו דוקא כשהם בגליון שקדושים יותר ולא באותם שלנו ואפי' שנא' בחומשים שלנו אין קפידא אמנם כיון דלכבוד ה' בכ"מ הוא צריך והמחמיר תע"ב עכ"ל :

סעיף קטן ט

ואלו הם השמות שאינם נמחקין וכו' ברייתא בסוף פרק שבועת העדות (שבועות דף לה:) אלו הן שמות שאין נמחקים כגון אל אלהיך אלהים אלהיכם אהיה אשר אהיה אדנ"י יה שדי צבאות הרי אלו אין נמחקים:

סעיף קטן י

ומ"ש אלהיכם אלהיהם היינו לומר דכל הנטפל לשם מלאחריו כגון כם מאלהיכם והם מאלהיהם אינו נמחק דהא איפסיקא הלכתא התם בגמרא כאחרים דאמרי הכי אך מ"ש האלהים איני יודע מה מלמדנו שכבר כתב שם אלהים ואם לומר שה"א ראשונה שבהאלהים אינו נמחק הא ליתא דהא תניא בפרק הנזכר כל הנטפל להשם מלפניו נמחק ומשמע דליכא מאן דפליג ביה וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהלכות יסודי התורה וראיתי להרא"ש שגורס בשמורי. שאינם נמחקים אלקי האלקים ושמא כך צריך לגרוס בדברי רבינו ומיהו לאו למימרא דשני השמות האלו כשהם סמוכים שניהם קדש דליתא אלא הראשון קדש והשני חול כדאיתא במ"ס (פ"ד) וטעמא דהאלהים בתרא קאי אשופטים ושרים והוא יתברך שופט עליהם כי רם ה':

סעיף קטן יא

ומ"ש אבל הגדול הגבור וכו' נמחקים גם זה בברייתא פרק שבועת העדות (שם): ב"ה כתוב בא"ח כתב רבינו סעדיה הכנויים אם טעה בהם הסופר וכתבן שלא במקומן נמהחקים כ' הראב"ד ואם לא טעה אסור למוחקן או אם כתב כל הפסוק אסור למוחקן ואפי' טעה עכ"ל וא"נ כן מפשט דברי הרמב"ם ורבינו וכתב הרשב"ץ בתשובה סימן קע"ז אם כתב ה' שלא בכוונת קדושה אינו קודש והביא ראייה מהא דתניא פ"ב דגיטין (כ.) שהיה צריך לכתוב את ה' וכתב יהודה וכו' וכ"כ הסמ"ק ה' שנכתב שלא מדעת מותר למוחקו ואם נתכוון דקדש שם שאינו קדוש מסתברא דלא מהניא כוונתיה לקדושיה דהו"ל כמתפיס בעלי מומין למזבח דלא קדשי והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן יב

ומ"ש כתב אל מאלהים וכו' עד צב מצבאות נמחק ג"ז שם: (ב"ה) כתב בא"ח ל"ש אם נכתב בכתיבה גסה או בכתיבת משקה או אפי' בכתיבת נכרים אי מצויירים במשי ע"י תפירה אסור למוחקן: כתב רבינו ירוחם בשם המפרשים דהא דאמרינן בפרק שבועת העדות (שם) כל שלמה האמור בשה"ש קדש לאו לענין שאינו נמחק אלא לדעת פירושו וכן מלכיא דדניאל וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ג' וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז מה' יסודי התורה: (ב"ה) וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה סימן קע"ז וכתב עוד והשמות שיש מחלוקת בין המפרשים אם קדש אם חול מסתמא יש לחוש למוחקן שמא הכותב נתכוון לקדשם אבל אי ידעינן ביה בספרא דכתבינהו שלא נתכוון לקדשם משום דס"ל דחול הן ודאי שרי למחקינהו והביא ראייה לדבר והביא כמה שמות והכריע איזה מהם קדש ואיזה מהם חול וכתב בפרק ע"פ (קיז.) איפליגו בכס יה אם הוא תיבה אחת או ב' תיבות וכתב שראה ס"ת שכתוב כן כס יה בב' תיבות ונראה שנתכוון הסופר לקדשו ולא מלאו לבו לפוסלו משום דדילמא הילכתא כמאן דסבר הכי ואע"פ שמצא חומשים שמנוקד סמ"ך דכס יה בשב"א אינה ראיה כ"כ שהם תיבה א' שהרי מימינו אש דת למו נקודה השי"ן בשב"א ולצאת מידי כל הספיקות צוה לתקן בס"ת שכתוב בו כס יה בב' תיבות לגרר כס ולהרחיב למ"ד על ולכתוב כס בין השיטות

על י"ה עכ"ל: כתב הרא"ש בתשובה כלל ג' שאלת המגיה ס"ת והגיה התיבה ובעוד הדיו לח הוצרך לגלול ס"ת ונטל בקולמוס הדיו שכתובה כדי שתתייבש התיבה מהר ולא תמחק היש בזה משום אכחושי מצוה אין בזה מיחוש דלא דמי למדליק נר חול מנר מצוה דהתם שואב השני מן הראשון ומכחישו אבל הכא כיון שנכתבה התיבה אינה נכחשת בנטילת מקצת הדיו כדי שתמהר להתייבש:

סעיף קטן יג

צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף כן כתב התוס' בפרק הקומץ (מנחות ל:) והרא"ש בהל' ס"ת בשם ר"ת והמרדכי וסמ"ג ורבי' ירוחם וכתב ר"י אסכנדרני בטוא"ח סימן ל"ב שכן כתב הרמב"ם בתשובה סימן ס"ט: ב"ה ועיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן צ"ג ועיין תשובת הרשב"ץ שכתבתי בריש סימן זה אח"כ בא לידי אותה תשובה וכתוב בה כלשון הזה על ס"ת שנמצא בו השם כתוב קצתו בסוף השיטה וקצתו חוץ לשיטה הראוי אמרו להחליף אותה יריעה ולגנזה ואחר חילופה יקראו בו בציבור לכתחילה עכ"ל:

סעיף קטן יד

יש בו דבק באותיות יש לו לגררו ואין צריך אח"כ להעביר עליו קולמוס לקדשו וכו' כל זה הוא ל' הרא"ש בתשובה כלל ג' ודבריו מבוארים דבאות דבוקה לחבירתה מיירי וכ"כ המרדכי בהל' קטנות בפרק הקומץ וז"ל אומר ר"י שאם הדביק אות של שם יכול למחוק אע"פ דאזהרה למוחק שם מלא תעשין כן הא תיקון הוא ושרי וראיה ממ"ש במ"ס ע"כ ובסוף ההלכות כתב ז"ל בשם אם דיבק האותיות מסלק אותה יריעה שאי אפשר לתקן ג ודוקא דיו שנטפה על השם כהיא דמ"ם ודלא כפי' ר"י שמתיר כמו כן להפריד האותיות של שם ואין הנדון דומה לראיה דהא כבר נתקדש השם כשנטפה עלי' דיו ומצוה היה לתקנו אבל הכא בפיסול נעשה מתחילתו ולא מן השם הוא זה עכ"ל. וכדאי הם ר"י והרא"ש ז"ל לסמוך עליהם. ובכתבי מה"ר איסרלן סימן ע"א כתוב ס"ת דכרעיה דה"א וקו"ף שנדבקו דפסולה היא אפי' בדיעבד עד שיתקן. ובסימן ע"ב כתב אם מותר לתקן ההי"ן שבשמות הקדש נראה דשרי מההוא דהגה"מ בספר המדע פ"ו דאם נפל דיו מותר למוחקו דאינו מתכוין רק לתקן אך לא בריר לן דאיפשר דהתם איירי דנטשטש האות אבל כאן אינו מחוסר רק דקדוק א' או נימא איפכא דהכא א"צ למחוק רק הרגל שהיא נכתבה בטעות ובגוף האות שנכתב בדיו א"צ ליגע ואם בהרבה ההי"ן בשמות שהן נדבקין אין נראה טוב לתקן אותם עכ"ל וז"ל הר"י אסכנדרני ז"ל בטוא"ח סימן ל"ב פשיטא כי מי שנתכוון לכתוב השם ונדבקה לו רגל שמאלית של ה"א ראשונה שבשם בן ד' בגגה בענין שניכר לכל שהוא חי"ת ודאי יכול הוא לגרור רגל החי"ת שנעשה בפיסול ואין זה עובר משום הא דתניא המוחק אות אחת מן השם

עובר בל"ת א"ר ישמעאל לכך נאמר ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' אלהיכם אבל אם נשפכה דיו על השם מותר למוחקו שלא היתה כוונתו אלא לתקן ע"כ הרי נתבאר מברייתא זו שאם נפסדה צורת אות מאותיות השם ע"י שפיכת דיו שיכול למוחקה וכ"ש זו שנעשית בתחילה בפיסול ולא זו בלבד אלא אפי' נדבק לו בכה"ג ה"א אחרונה שבשם ונעשית חי"ת עם היות שנתקדש השם בחציו הראשון שיכול לגררה ולתקנה ברם אכתי איכא למיבעי היכא דחד ה"א מאותיות השם לא תלי כרעא כדקא יאות כגון דדביק בגגה כחוט השערה וכ"ע קרו לה ה"א היכי לעביד דאי גריר להההוא דבק הו"ל חק תוכות ואי מנח ליה הכי הא אמרינן בהקומץ מ"ט תליא כרעיה דה"א תשובה ממ"ש הרא"ש אם נגעו רגל הה"א והקו"ף בגגיהן פסולין ובתפילין אין לו תקנה מפני שצריך לכתבן על הסדר וכן ממה שאמרו בפרק הבונה (שבת קד:) כגון שנטלו לגגו של חי"ת ועשאו שני זיינין או כגון שנטנו לגגו של דלי"ת ועשאה רי"ש למדנו שהמוחק מקצת אות עד שהוציא מתמונתה הראשונה ועשאה אות אחרת נקרא מגיה וכאילו מחק כל אות ראשונה וה"ה למוחק רגל הה"א כולה עד ששבה להיות דלי"ת שזה נקרא מוחק אות א' מן השם וחייב משעת מחיקה ומאחר שנתחייב מאי נ"מ במה שמתקן אח"כ ולא דמי לטיפת דיו שנפלה על השם או מקצתו דאמרינן לעיל שיכול למחוק ולתקן דהתם בטלה צורת האות וע"כ יכול לגררה אבל הכא כל העולם קורין אותה ה"א אלא שנפסלה בנגיעתה לגגה ובפרק הקומץ (מנחות כט:) רמי בר תמרי איפסיקא ליה וא"ו דויהרג בנוקבא וכו' מהא שמעינן דבגרירת קצת אות עד שנשתנה ע"י אותו חסרון לאות אחרת שנחשב כמחיקת אות שלם וה"ה למוחק רגל הה"א ומחזירה דלי"ת שיחשב לו זה כמחיקת כל אות וליכא למימר דכל מחיקה שהיא לתיקון שריא דהנותץ אבן מהמזבח לא מחייב אלא בעושה דרך השחתה אבל אם נפגמה שצריך לתקן אחרת במקומה שרי שכן מצינו בני חשמונאי שנתצו מזבח שבנה עזרא מפני שבנאוהו יונים כדאיתא ביומא דהתם שאני דאי אפשר לנו בלא מזבח וגם אי אפשר לנו לבנות מזבח במקום אחר במקדש שבמקום המזבח מכוון ביותר כדאיתא ביומא אבל הכא אפשר לגנוז היריעה וכן הורה הרמב"ם ז"ל בתשובה על יריעה שנתקלקל בה השם שגונזים אותה או מחטב את השם כדא"ר יהודה בההיא ברייתא דלעיל מחטבו וכותב יהודה אחר עכ"ל. כתב הרא"ש בתשובה כלל ג' לקדור את האזכרות מן היריעה מוטב שיסלק היריעה ויכתוב אחרת במקומה וז"ל ה"ר יהודה בנו בתשיבה יריעה שהיה בה אזכרות שתים והאחת מיותרת וקדרוה בענין שנשאר נקוב מקום שם מוטב היה לסלקה מלקדור האזכרות וכ"כ א"א ז"ל ואולי אם נקדר לא היה מסלקה מ"מ כיון שנעשה בה עבירה טוב להחליפה

עכ"ל: ב"ה כתב הרשב"ץ שנשאל על סופר שיש לו אימון וזריזות לקלף את השם כמו דוכסוסטוס ולגונזו והשיב נראה דלכתחילה אסור שמא לא תהיה הקליפה שלמה ויבא לידי מחיקה ואע"פ שהוא אומן זריז אין חכמה ואין עצה וכו' ועוד שהדיו נבלע בגויה ונשאר רושם וא"כ נפסק השם חציו בעליון וחציו בתחתון ועוד אותם שאינם זריזים מה יעשו וכמ"ש גבי סריקים המצויירים (פסחים לז.) וכתב עוד ואפי' שלא במקום האזכרות היה אפשר לאסור מפני הכתיבה על מקום הקלף שלא מצינו תיקון טעות בס"ת בקליפה אלא הגרירה ביבש ומחיקה בלח והאריך בזה ובסוף כתב שלא מיחה בסופרים מלקלוף לפי שבספר המצות הזכיר הקליפה ולא אסרה וכתב עוד על מקום אזכרות יותר טוב הוא לקדור כל האזכרות ולדבק בנקב מעט גויל כמו שנוהגים קצת סופרים ויש להם על מה שיסמכו בירושלמי דמגילה דובקים בדבק להניח המקום נקוב שאין הנקב פוסל בו כדקאמר בהקומץ ניקב תוך ה"א כשר זה יהיה יותר כשר מקליפה וא"ת למה אמר (גיטין נד:) כל ס"ת שאין האזכרות שבו כתובות לשמן אינו שוה כלום הא אפשר כתיקון י"ל שהשוכר סופר לכתוב לו ס"ת לא נתן לו שכר על כיוצא בזהע"כ הפסיד שכרו: כתב הגהות מיי' בשם רבינו שמחה הכותב יהודה ולא נתן בו דל"ת יתלה הדלי"ת למעלה הי"ל לכתוב השם וכתב יהודה עושה ה"א מן הדלי"ת ומוחק ה"א אחרונה כתוב בהגהת מיי' החדשות פ"ו לא יכתוב השם בסוף הדף שלא יהא כתוב אח"כ. גרסינן בפרק במה אשה יוצאה (שבת סא:) היה שם כתוב על ידות הכלים או על כרעי המטה הרי זה יקוץ ויגנוז:

סימן רעז

סעיף קטן א

כתב היריעה ובא לתלותה וכו' לא יהפוך הכתב למטה וכו' ברייתא בסוף עירובין (צח.)

סימן רעח

סעיף קטן א

אין תופרין ס"ת אלא בגידי בהמה או חיה טהורה בריש מ"ס:

סעיף קטן ב

ומ"ש ולא יתפור כל היריעה מראשה לסופה וכו' מימרא ברפ"ב דמגילה [יט:] ומפרש טעמא בגמרא כדי שלא יקרע וכתב הר"ן ואיפשר דאי לא עביד הכי ולא שייר מידי לא מיפסיל ספר תורה בהכי:

סעיף קטן ג

ומ"ש ובתיקון התפירה שאל השואל מא"א ז"ל וכו' בתשובה כלל ג' ומ"ש שי"א מ"ש במ"ס לתופרה מבחוץ לאו אתפירת היריעה זו לזו קאי אלא אנקרע היריעה וכו' כ"כ בסמ"ג וסה"ת וסמ"ק וכ"כ המרדכי בשם התוס' ומ"מ גם סה"ת כתב בסוף דבריו שתפירת יריעות זו לזו צריכה ג"כ להיות מבחוץ וכ"כ סמ"ג והגהות מיי' בשם ר"ת:

סעיף קטן ד
ועושין לה ב' עמודים וכו' ברייתא פ"ק דב"ב (יד.):

סעיף קטן ה
ומ"ש ויתפרנו בגידים על העמודים כן כתב הרמב"ם בפט"ו וכתב עוד וירחיק בין העמודים והכתב שבדף וכבר כתב רבי' בסי' רע"ג שצריך שישאר בין העמוד לדף שתי אצבעות:

סעיף קטן ו
חסר ממנה אפי' יריעה אחת שאינה תפור' עמו וכו' אין קורין בו בהניזקין (ס.) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן ס"ת שחסר יריעה אחת אין קורין בו:

סעיף קטן ז
ומ"ש אפי' היא מונחת אצלו אין קורין בו וכו' כך פי' הרא"ש בהל' ס"ת: וכתוב בתה"ד סימן נ' דאם נקרע רוב תפירה שבין יריעה ליריעה אלא שעדיין מחוברות בה' או ו' תפירות נראה דכיון דכברהיו מחוברים כהלכתן ועדיין מחוברין מעט בענין זה שאותן תפירות חמשה או ששה של קיימא הן דבכה"ג הוה חשיבא תפירה לענין שבת ושעטנז שרי : וכתב ע"ש דמעיקרא צריכות היריעות להיות תפורות בגידים מראש ועד סוף חוץ משיור מקום ואם לא עשה כן פסול עד שיתקן והביא ראיה מדאמרינן (מגילה יט:) גבי מגילה נקראת אגרת שאם הטיל בה ג' חוטי גידין משולשין כשרה משמע דהא בספר תורה כה"ג פסול וכן מדאמרינן צריך לשייר מלמעלה ולמטה משמע שכל השאר צריך לתפרו בגידין.

סימן רעט

סעיף קטן א
ספר תורה שאינו מוגה אסור להשהותו יותר משלשים יום אלא יתקן או יגנוז מימרא דר' אמי בפרק שני דכתובות (יט:) וכתב בהגהות מיי' פ"ז כתב ראבי"ה דאף בנביאים וכתובים מיירי והזהיר אף בתלמוד תבא עליו ברכה ורבינו ירוחם (נ"ח ח"ב) כתב דה"ה לגמרות ופירושים ולשאר ספרים שצריכים לפרש דיני התורה ומצותיה : ב"ה שאסור להשהותן בלא הגהה שמא יטעה בגרסת הגמרא או בספר אחר ויאסור המותר או יתיר האסור ואין לך עולה גדולה מזו.

סעיף קטן ב
ומ"ש ואפי' קרא בו בדיעבד לא יצא כיון שהוא חסר או יתיר אות אח' וחוזר לראש הסדר: ב"ה ואע"פ שהרמב"ם בפרק י' כתב שעשרים דברים הם שכל אחד מהם פובל ב"ת ואין קורין בו ברביס יש לדחות ולומר דלענין קיום מצות עשה קאמר דביון דלא קיים מ"ע אין ראוי שיקראו בו אבל אם קיים מ"ע בס"ת אחרת שפיר דמי שיקרא בזה בציבור וה"ה אם הוא של רבים. כ"כ הרא"ש בתשובה כלל

ג' ד"ח וז"ל על ס"ת שנמצא בו טעות דע כי כיון שפסול הוא הקריאה שקראה לאו כלום היא נמצא שגם הברכה שברכו אינה ברכה והקוראים בכשר צריך לברך על קריאתה וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סימן רכ"ז וכ"כ מגדול עוז בתחלת הל' תפילין שכך נהגו בכל ספרד וקטלוניא ושכן הסכימו הרמ"ה והראב"ד והרמב"ן והרשב"א ז"ל ובטוא"ח סימן קמ"ג כתבתי שדברי הרמב"ם בהלכות ס"ת נראה כדבריהם אלא שבתשובה סי"ט כתב שמברכין על ס"ת פסול ושכן נהגו בפני גאוני עולם. ותמה הרשב"א על דבריו בתשובה וכתב שנראה לו שבילדותו כתב כן ובזקנותו תזר בו וכתב בחיבור לפסול ולפ"ז יקשה מ"ש שכן נהגו לפני גאוני עולם דא"כ משוינן להנך גאונים טועים. והכלבו כתב בשם גאוני נרבונא כדעת אותה התשובה של הרמב"ם וראיתי לחכמי ספרד נוהגים כדעת הרא"ש וכל הנך רבוותא האומרים שאם נמצא בו טעות מוציאין ס"ת אחר וחוזר לראש הסדר וקורין ומברכין אבל מורי הרב הגדול מהר"ר יעקב בי רב זלה"ה הנהיג להוציא ס"ת אחר ולהתחיל ממקום שנמצא הטעות ולהשלים ז' על אותם שקראו במוטעה ואם נמצא הטעות באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה כי ברכה שברך לפניה בס"ת הפסול וכן קריאה שקראו בו טלתה להם בדיעבד ונתן טעם לדבר דכיון שהרמב"ם כתב בתשובה להכשיר אין לומר שחזר בו בחיבור אלא ע"כ לומר שמ"ש בחיבור אינה לענין קריאה בציבור אלא לענין קיום מ"ע לכריב כל אחד ס"ת אבל לענין קריאה בציבור אין טעות מעכב בו כיון שכן יש לסמוך עליו בדיעבד ואח"כ מצאתי חילוק זה בתשובת ה"ר שלמה בר הר"ש בר צמח ז"ל סימן י"א וסימן רל"ב בשם הר"ן וז"ל הרמב"ם כתוב בתשובה ס"ת שנמצא בו טעות קורין בו ובה' ס"ת כתב בהיפך ובעליהתוס' מכשירין לקרות בו וא"ז והרמב"ן פוסל והביא ראיה לדבריו מדאמרינן בפרק הקומץ (מנחות כח. כט.) דתפילין ומז זות אפילו אות אחת מעכבן ואפי' קוצו של יו"ד ותנן (מגילה דף ח:) אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו'. והר"ן החזיק דברי התוספות וכתב דמאי דאמרינן בתפילין ומזוזות ודאי כן הדין בס"ת במה שזה שוה בו עם תפילין ומזוזות שהרי תפילין ומזוזות אין מצותן לקרות בהן אלא שחייב כ"א לקבוע מזוזה ולהניח תפילין וכיוצא בזה בס"ת חייב כל אדם לכתוב ס"ת לעצמו ובמצוה זו כשם שבתפילין ומזוזה אפי' אות אחת מעכבן כך ס"ת אפילו אות אחת מעכבו מלקיים מצות כתיבתו עד שיתקן אבל לצאת בקריאתו שהוא מתקנת נביאים ועזרא אין ללמוד ס"ת מתפילין ומזוזות עכ"ל. ואע"פ שר"ש ברשב"ץ השיב שם על דברי הר"ן מורי הרב הנזכר היה תופס דברי הר"ן עיקר וקרוב לשמוע כדי ליישב דברי הרמב"ם בתשובה עם דבריו בחיבור וכך אנו נוהגים אחריו:

סעיף קטן ג

ואם יש ב' וג' טעיות בכל דף ודף יכול לתקנו וכו' עד לפי שאין הגרר גנאי כמו התלייה הכל בפרק הקומץ (מנחות דף כט.) וא"ת כיון דבעינן שיהא רוב הספר מתוקן למה כתב שצריך דף א' שאין בו ד' טעיות מאחר שרוב הספר מתוקן הרי יש בו כמה דפין שאין בהם טעיות ויש לומר דרוב הספר מתוקן היינו לומר שרוב אותיות הספר כתובים כתקנם ואין לך דף שאין בו כמה טעיות וקאמר דאפילו הכי אם אין בדף אחד יותר משלשה טעיות מאחר שרוב אותיות הספר כתובים כתקנם מצלת אותו דף על כל הספר ומגיהין אותו אע"פ שיש בכל שאר דפין ל' או מ' טעיות או יותר בכל אחת: ב"ה והרמב"ם כתב בפ"ו כלשון הזה ס"ת שיש בו שלשה טעיות בכל דף ודף יתקן ואם היה ארבעה יגנזו ואם היה רוב הספר מוגה והשאר יש בו ארבעה טעיות ונשאר אפי' דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ארבעה טעיות ה"ז יתקן: וכתבו התוספות דהא דאם יש בו דף אחד שאין בו ד' טעיות מציל דוקא בהיתה בו מעיקרא אבל אינו יכול לתקן במה שיחזור ויכתוב דף אחד שלם לומר שיציל וכך הם דברי הרא"ש בהל' ס"ת וכ"כ המרדכי בהל' קטנות: וכתב עוד וא"ת איך יתקן הא אמרינן במ"ס הפסיק באמצע השם יותר ממלא אות קטנה שהוא שיעור בין תיבה לתיבה לא יקרא בו וי"ל אחר הגרירה אם יוכל להאריך האותיות מלאחריהם או מלפניהם כשר הדבר בעיני ואם לאו ימחוק ואות אחת גדולה יכתוב במקומה שתים ושאלתי לרבי וא"ל דההיא דשמעתין אייריי בענין שיכול למלאות האויר ע"י שיאריך האותיות וההיא דמ"ס שאין יכול להאריך ודוחק ומה שפי' נמי שימחוק האותיות אין נראה דא"כ בחסרות נמי יכול למחוק ולכתוב קטנות ועוד דההיא דמ"ס אמאי לא יקרא בו יעשה כן ועל כל הפירושים ק"ל דאיך יכול לעשות כתיבה דקה או גסה יותר משאר הספר והא אמרינן לקמן לא ימעט הכתב מפני ריוח שלמטה ושלמעלה והאריך בדבר ובסוף כתב לא ידענא מה אדון ביה. ולע"ד נראה לומר דודאי בשמעתין מיירי בשיכול למלאות האויר ע"י שיאריך האותיות והא דאמרינן לא ימעט הכתב וכו' היינו לכתחילה אבל היכא דא"א לתקנו בע"א ש"ד: כתב הרשב"א בתשובה ס"ת שנמצאת בו שלשה טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהנו כי הוא מוחזק במוטעה בתלת זימני: שאלה להרא"ש לפי שנוהגין לעשות ס' שיטין וכו' בכלל ג':

סימן רפ

סעיף קטן א

ספר תורה שנקרעה היריעה למעלה או למטה בגליון וכו' בהקומץ [לא.] א"ר זעירי א"ר חננאל אמר רב קרע הבא בשני שיטין יתפור ופירש"י אם נקרע הגליון של ס"ת ינכנס

הקרע בשני שיטין בתוך הכתב יתפור וכתב הרא"ש יראה הא דאמרינן בשני שיטין יתפור היינו כשהקרע עובר בין האותיות דאילו נחלקה האות אין לו תיקון: ב"ה וכתב בתשובה כלל ג' קרע של ס"ת אינו פוסל בגליון אלא שיגיע תוך שיטות הכתב: וכ"כ מהרי"ק בשורש קכ"ב וז"ל לענ"ד נראה לחלק בין היכא שנקרע גוף האות להיכא שהקרע עובר בין אות לאות דודאי היכא שנקרע גוף האות והדבק מחזיקו נמצא שאין כתב כי אם ע"י הדבק ואף ע"פ ששפתי הקריעה נוגעין זו בזו ולא נחסר הקלף כלל אלא שנקרע ונסדק מכל מקום בעינן שיהא האות מוקפת גויל אפי' היכא שהאות שלם ולא נסדק כלל אלא שנחסר הקלף שבתוך החלל פסל בירושלמי כ"ש הכא שגוף האות נחלק לשנים אלא שהדבק מעמידו ע"כ ועיין במה שכתבתי בטור אורח חיים סימן ל"ב גבי אם נפסק אחת מהאותיות:

סעיף קטן ב

ומ"ש וגם הקרע אינו נתפר אלא בגידין שם בגמרא ויש לתמוה על ספר התרומה שכתוב בסוף הלכות ס"ת דהא דתניא במ"ס ובירושלמי הל"מ שיהיו כותבין בעורות וכו' ותופרין בגידין דה"ק יתפור הקריעה בגידין אף ע"פ שרגילות הוא לתפור הקריעה אפי' במשי ואח"כ הביא דברי רבינו יעקב וכתב כשתופר קרע של יריעה עצמה צריך לתפור מבחוץ גם שמא בגידין ע"כ וכיון דאמרי הכא בהדיא ה"מ בגידין אבל בגרדין כלומר חוטין לא היאך נסתפק לו אם צריך לתפור בגידין והיאך היו רגילין לתפור במשי וכן יש לתמוה על הרא"ש שכתב בתשובה כלל ג' הקרע יכול לתופרו שלא בגידין שהוא תיקון הקלף ולא הוזכרו גידין אלא בחיבור היריעות :

סעיף קטן ג

ומ"ש בנכנס הקרע תוך שלשה שיטין לחלק בין אם העור מעובד בעפצים או לא גם זה שם בגמרא הא דאמר מר שתוך ג' יתפור הני מילי בעתיקתא אבל בחדתא יתפור ולא בחדתא חדתא ממש אלא הא דעפיצן הא דלא עפיצן ופשט הגמרא כדברי רבינו וכך הם דברי התוס' והרא"ש אבל הרמב"ם כתב בפרק ט' כלשון הזה בד"א בישן שאין עיפוצו ניכר ואם ניכר הגויל שהוא עיפוץ תופר ואפי' קרע הבא בתוך שלשה עכ"ל. ונראה שהוא ז"ל מפרש הא דעפיצן כלומר שעדיין עיפוצן ניכר הא דלא עפיצן כלומר שהוא ישן כל כך עד שאין עיפוצן ניכר והכריחו לפרש כן כדי לקיים מה שאמר בתחלה הא בעתיקתא אבל בחדתא יתפור דאילו לפי' רבינו קשה למה מתחלה תלה הדבר בחדתא ועתיקא כיון שאין הדבר תלוי אלא בעפיצן ולא עפיצן לא הו"ל להזכיר חילוק אחר: כתב המרדכי אומר ר"י אף ע"ג דלא עפיצן אם הם שחורות בעפיצן אפי' חדשות אסורות דלא שרי בשני שיטין אלא מפני שהוא לבן ביותר ולא מיגניא ביה קריעה עכ"ל נראה

שהוא מפרש הא דעפיצן לא יתפור הא דלא עפיצן יתפור וזה היפך כל המפרשים: כתב הריב"ש בתשובה (סימן ל') דאע"ג דלישנא דגמרא הוה איפשר לפרושי דבחדתתא לית לן בה כלל ואפי' ביותר מג' יתפור אין סברא לומר כן אלא כמו שיש חילוק בעתיקתא בין ב' לג' כך יש חילוק בין ג' לד' בחדתתא וכן נראה מלשון הרמב"ם שכתב ואפי' קרע הבא בתוך ג' ומינה הא ביותר משלשה לא וכן נראה מלשון רש"י שפירש במאי דבעי בגמרא בין דף לדף והטעם מפני שכל שהתפירה גדולה אין זה הדור ונתנו חכמים שיעור לחדש שניכר עיפוצו שלשה שיטין ולישן שני שיטין לפי שהקריעה בישן מגונה יותר שנראה שהוא מחמת רקבון עד כאן:

סעיף קטן ד

ושאל א"א ז"ל לה"מ אי שרי לטלות עכיו מטלית וכו' בהלכות ספר תורה כתב שאלתי את הר"מ הא דאמר בתוך שלשה לא יתפור אם יכול לתקן בדבק כיון דטעמא משום מיגניא מדמפליג בין עפיצן ללא עפיצן היה נראה דשרי כי אם יתן על הקרע קלף מבחוץ ויחברנו בדבק אין ניכר והשיב איני אומר לדבק טוב הוא חדא דלא אשכחן אלא בתפלין של יד שכתבן בד' עורות והניחן בבית אחד דאיכא מ"ד שרי לדבק אבל בס"ת שקורין בו זה מושך לכאן וזה מושך לכאן ותמיד גוללין אות ומהדקין אותו יש לחוש פן יתפרד הדבו ויקרע יותר ועוד מדאסיק עלה ה"מ בגידים אבל בגרדין לא ולא משכח תלמודא תקנתא אחרותי אלמא שאין לשנות אלא כמו שאמרו תכמים ומצאתיה במ"ס (פ"ב) הל"מא ס"ת שנקרע טולה עליה מטלית מבחוץ משם היה נראה קצת דמותר דמסתמא אמרינן שהגיע הקרע עד מקום שאסור לתפרו וקאמר דע"י טלאי של מטלית שמחבר את הקרעים יפה ואין ניכר שמותר ולמעלה מזו הבבא קתני אין דובקין בדבק ולא כותבין ע"ג המטלית וכולי ורשב"א אומר שדובקין בדבק וכותבין על המטלית משמע שנחלקו בדיבוק קודם הכתיבה אבל ספר תורה שנקרע מותר לדבק הקרעים יחד כיון שא"צ לכתוב על הדבק עכ"ל וכתב ריב"ש בתשובה (סימן ל"א) אם היה הקרע בישן תוך שני שיטין ובחדש חוץ שלשה שיש להם תקנה בתפירה היה איפשר לומר שה"ה בדבק ומה שאמרו בגמרא אבל בגרדין לא זהו כשבא לתקן בתפירה אבל בדבק ולשום עליו מעט קלף דק מבחוץ איפשר שיהיה כשרה כמו ששנינו במ"ס ובירושלמי פרק קמא דמגילה דובקין בדבק אבל כשנקרע למעלה משני שיטין בישן ולמעלה משלשה בחדש דאסיקנא דלא יתפור אין לו תקנה אלא בסילוק היריעה כמו שכתב רש"י גם הרי"ף והרמב"ם לא הביאו כלל תיקון הדבק ואפי בתוך ג' ואפי' במ"ס נפרש דבתפילין הוא דמצריך לדבק הפרשיות של יד ואם לא נהגו כן גם שם במ"ש ברייתא אחרת דתני בה פלוגתא ולתנא קמא אין דובקין

ור"ש בשם ר' מאיר סבר דובקין ויחידאה הוא ע"כ. וכתב עוד סימן ל"ב שנשאל אם היה איפשר בתיקון זה אם היה מותר ליקח מגליוני ספר תורה שנקרע בגזירה והשיב דאסור שאפי' לכתוב עליו מזוזה אסור שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה וכל שכן לדבק בו הקרע שאינו משמש אלא מעשה דבק בעלמא ומאחורי הספר עד כאן ומהרי"ק בשורש קכ"ב כתב שהיו נוהגים אצלם לתלות קלף על חרסו שביריעה ולכתוב עליו ופלפל והאריך בדבר כדי לקיים המנהג:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם נקרע בין שיטה לשיטה או בין דף לדף וכו' מיבעיא אם יכול לתפרו וכו' שם בהקומץ בעי רב יהודה בר אבא בין דף לדף בין שיטה לשיטה מאי תיקו ופירש"י כמ"ש רבינו אבל המרדכי פירש בשם ר"י את"ל בין דף לדף כשר אם סוף הקרע פוצח ומתעקל עד בין שיטה לשיטה מהו וכ"נ שהיה מפרש הרא"ש שכתב בתשובה כלל ג' קרע של ספר תורה אינו פסול בגליון אם לא שיגיע תוך שיטות הכתב עכ"ל וי"ג בין תיבה לתיבה במקום בין שיטה לשיטה והיא גירסת הרמב"ם והרא"ש:

סעיף קטן ו

וב'"ש בשם הרמב"ם שיתפור הוא בפרק ט' ומדכתב רבינו שנראה דכיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא משמע שהוא סובר דהא דאמרינן קרע הבא בתוך שלשה לא יתפור מדאורייתא הוא ומש"ה ספיקא דילה נקטינן נחומרא ואינו מוכרח ואדרבה משמע דלא מיתסר אלא מדרבנן שמא יתקרע הרבה וכמו שאמרו בשיור התפר ואיפשר שזה היה דעתו של הרמב"ם ולפיכך פסקה לקולא כשאר כל ספיקי דרבנן דנקטינן שהוא לקולא ועי"ל שהרמב"ם מפרש דמדבעי רב יהודה בין דף לדף וכו' משמע דרב חננאל בקרע העובר בין אות לחברתה אמר יתפור כלומר לא יקרא בו עד שיתפור ומיבעיא ליה בין לדף לדף וכו' יכול לקרות בו בלא תפיירה או לא ולא איפשיטא ופסק לחומרא דלא יקרא בו עד שיתפור:

סעיף קטן ז

ספר תורה שבלו ממנה יריעות ובא להחליפם לא יטול שתים ויחזיר שתים וכו' במ"ס פ"ב והביאה רבי' ירוחם יריעה שבלתה לא יטול ב' ויחזיר שתים אלא נוטל ג' ויחזיר ג' ומה שהוא מחזיר כמדת כתב ראשון:

סימן רפא

סעיף קטן א

ספר תורה שכתבו מין ישרף כתבו נכרי יגנז מימרא דרב נחמן בפרק השולח (גיטין מה:) ופירש"י מאיני אדוק באלילים דודאי לשם אלילים כתבו ומשמע מדברי רש"י שם שאם

כתבו נכרי כדי למכרו לישראל כשר והתוס' חלקו עליו ופסלו ולי נראה דגם דברי רש"י אפשר לפרש בענין שגם הוא יפסול:

סעיף קטן ב

ומ"ש נמצא ביד מאינ"י או ביד נכרי יגנז וכו' שם נמצא ביד מאינ"י יגנז ביד נכרי אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו. ופי' הר"ן נמצא ביד מאינ"י יגנז. משום דספק כתבו ספק מצאו וכשר הוא: נמצא ביד נכרי אמרי לה יגנז. מספיקא דשמא הוא כתבו: ואמרי לה קורין בו. משום דשכיח טפי שישראל כתבו לפי שאין דרך נכרי לכתוב אבל דרך מאינ"י לכתוב עכ"ל ופסק רבינו כמ"ד יגנז ונראה שטעמו מדתנן התם אין לוקחים ספרים תפילין ומזוזות מן הנכרי יתר על דמיהם מפני תיקון העולם ואיתמר עלה בגמרא א"ל רב בודיא לרב אשי יתר על כדי דמיהן הוא דאין לוקחין הא בכדי דמיהן לוקחין ש"מ ס"ת שנמצא ביד נכרי קורין בו דילמא יגנז ומשמע לרבינו דרב אשי ס"ל כמ"ד דיגנז וכדאהדר ליה לרב בודיא וכוותיה נקיטינן אבל הרמב"ם פסק בפ"א דכשר ונראה שטעמו משום דפשטא דמתניתין הכי משמע דקורין בו ואף על גב דאהדר ליה רב אפי לרב בודיא דילמא ליגנז דיחוייא בעלמא הוא ולא סומכין עליה והר"ן כתב גירסת הספרים אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו ולפי גירסא זו משמע דנקטינן כלישנא בתרא דקורין בו וכ"פ הרמב"ם ז"ל אבל הרי"ף כתב אמרי לה קורין בו ואמרי לה יגנז דחיישינן שמא נכרי כתבו נראה שהוא פוסק דיגנז ומיהו איפשר שאם הוחזקו שביזו נכרים ספרי יהודים דתולין דאותם ספרים שלהם היו וקורין בהם דבכה"ג שכיח טפי עכ"ל וגי' הרא"ש כגי' הרי"ף וכ"פ ברמזים דיגנז וכ"כ רבינו ירוחם:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואף ע"פ שאין קורין בו חייבים הציבור לקנותו ממנו ומיהו אם רצה להעלותו הרבה אין קונין אותו ממנו וכו'. משנה כתבתיה בסמוך ומ"ש בכדי דמיו ומעט יותר. שם ת"ר מעלין בדמיהן עד כדי טרפעיק ופירש"י אע"פ ששנינו אין לוקחין אותם ביותר מדמיהן טעמא שלא יתנו לב ויטרחו לשלול ספרים אבל בדבר מועט להעלות בדמיהן טרפעיק לא מוכחא מילתא כולי האי. וכתבו התוספות משמע מתוך פרש"י דקאי גם אספרים וקצת תימה דאיך משוה התלמוד ספרים שדמיהם יקרים להעלות כדי טרפעיק כמו בתפילין ומזוזות לכך נראה דקאי אתפילין ומזוזות וממילא משמע דלספרים מוסיפים דבר מועט וכך הם דברי רבינו: ומשמע התם בגמרא דאין לומר לגוי שיתנם לו בזול יותר מדאי פן יכעוס וישליכם למקום האבוד כדעבדא ההיא טייעתא לאביי דאתיא ליה חייתא דתפילי ואמר לה יהבת לי ריש ריש בתמרי אימליא זיהרא שקלה שדתינהו בנהרא אמר לא איבעי לי לזלזלינהו באפה כולי האי:

סעיף קטן ד
גר שחזר לסורו מחמת יראה כשר לכתבו. ברייתא ומימרא דרב אשי שם:

סעיף קטן ה
ס"ת שאמר הסופר בעודו בידו שלא עיבד העורות לשמן וכו'. פרק הניזקין [דף נד:] ההוא דאתא לקמיה דרב אמי א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני אזכרות שלו לא כתבתין לשמן א"ל ס"ת ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל נאמן אתה להפסיד שכרך ואי אתה נאמן להפסיד ס"ת א"ל רבי ירמיה נהי דהפסיד שכר אזכרות שכר ס"ת כוליה מי הפסיד א"ל אין שכל ס"ת שאין אזכרות שלו כתובות לשמן אינו שוה כלום ההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני גוילים שלו לא עיבדתים לשמן א"ל ספר תורה ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך אתה נאמן להפסיד ס"ת ומאי שנא מדרבי אמי התם איכא למימר טעי בדרבי ירמיה הכא כיון דקא מפסיד כוליה אנריה ואתא אמר אימור קושטא קאמר. ופירש רש"י התם איכא למימר דמשקר ונתכוין להקניט וסבור שלא יפסיד אלא שכר אזכרות כרבי ירמיה אבל גבי קלפים דיודע הוא שיפסיד כל שכרו ואתי אמר אימור קושטא קאמר. וכתב הר"ן ואינך נאמן להפסיד ס"ת משום דחזקת פועל עשה כהוגן מה שבידו וכל שאינו בידו אינו נאמן דחזקה משקר ומיהו באדם דעלמא עד אחד נאמן באיסורין בכל צד דסתמא אמרו [חולין י:] נאמן עכ"ל. ור"י כתב אהא דאמרינן אי אתה נאמן היינו מפני שאינו בידו שאם היה בידו נאמן וכמו כן אפילו לא היה בידו ואמר לו הפעם הראשונה שמצאו כלומר כשנתן לו הספר אמר לו כך נאמן ואין הפרש בין שבעל הספר שותק בין שמכחישו כי הוא אינו יכול לדעת בזה אמיתת הענין עכ"ל:

סעיף קטן ו
כתב המרדכי בסוף הלכות קטנות תניא במסכת סופרים (פ"א) אין רשאי לכתוב אא"כ יודע לקרות. ותו פסל התם (הי"ג) ס"ת שכתבו גר או ממזר ורבינו שמחה כתב דל"ג ממזר משום דקתני התם זה הכלל כל המוציא את הרבים ידי חובתם כותבו וממזר מוציא רבים ידי חובתם. ואיני יודע מנין לו שמוציא את הרבים ידי חובתם דמההיא דמסכת סופרים איכא למילף שאין מוציא אי מדאורייתא אי מדרבנן. ואני ראיתי כתוב דהיינו טעמא דממזר פסול כשיגיע לפסוק לא יבא ממזר בקהל יי' נחפז ואינו כותב אזכרה לשמה ואפילו אמר נתכוונתי אנן סהדי שלא נתכוין והיינו נמי טעמא דגר דקתני התם דגר דקתני במסכת סופרים היינו גר תושב שאוכל נבלות וכשיבוא לכתוב נבלה וגו' לגר אשר בשעריך וגו' כי עם קדוש אתה ליי' אלהיך אינו כותב אזכרה לשמה עכ"ל:

סעיף קטן ז
גרסינן בפרק השולח [מה:] תני רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן מין ומסור גוי ועבד אשה וקטן וכותי וישראל משומד פסולים שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בהלכות תפילין וגם הרמב"ם כתבו בפ"א. וכתב הר"ן כל הני הואיל וליתנהו בקשירה ליתנהו נמי בכתיבת תפילין ומזוזות דמשתעי בהו קרא וכ"ש בס"ת דהא קדיש טפי מינייהו. וכתב עוד דנראה מדברי הרמב"ם ורש"י דפיסולייהו דהני מדאורייתא הוא ואחרים פירשו דמסור וישראל משומד מדינא איתנהו בקשירה אלא דמדרבנן כיון שפרק מעליו עול מצוה אפילו לא הוי משומד אלא למצוה אחת דשביק היתרא ואכיל איסורא עשאוהו מדבריהם כאילו אינו בקשירה:

סעיף קטן ח
כתב המרדכי בהלכות קטנות הא דתניא קטן שכתב תפילין פסולין היינו אפילו הגיע לחינוך דליתיה בקשירה מדאורייתא אא"כ הוא בן י"ג:

סימן רפב

סעיף קטן א
חייב אדם לנהוג כבוד גדול בס"ת ומצוה לייחד לו מקום וכו' עד ויכבדנו כפי כחו. הכל דברי הרמב"ם בסוף הלכות ס"ת:
הרואה אותו כשהוא מהלך חייב לעמוד לפניו וכו' עד או שיתכסה מעיניהם. ג"ז מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר אלא שבמקום מה שכתב רבינו עד שיעבור זה שמוליכו וכו' כתוב בספרי הרמב"ם עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיענו למקומו ע"כ. והיא הנוסחא הנכונה. ודין העמידה מפניו בפ"ק דקידושין [לג.] בעיא דאיפשיטא מפני לומדיה עומדין מפניה לא כל שכן: ומ"ש ויהיו הכל עומדים וכו' או עד שיתכסה מעיניהם למד כן מדין רבו מובהק שנתבאר בסימן רמ"ד: וכתב ה"ר מנוח דה"ה השומע את קולו אף ע"פ שאינו רואהו חייב לעמוד וע"כ נהגו לעשות פעמונים וראיה מדר' טרפון כד הוה שמע קל כרעא דאימיה אמר איקום מקמי שכינה: כתב הרשב"א ח"ג סימן רפ"א שאלת על מה ששמעת שאין הקהל עומדים כאן בשעה שש"צ מראה הכתב לעם ושאלת היאך איפשר להם שלא יעמודו. תשובה נראה שהביאך לכך מה שאמרו מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש ואם מזה איני רואה שהוא חיוב העמידה אחרי שס"ת בדוכן לפי שהוא במקום א' והצבור במקום אחר ואין אדם חייב לעמוד מפני רבו שהוא עומד למעלה בביתו והתלמוד למטה ע"ג קרקע אבל כל שמוציאין ס"ת מן ההיכל עד שמעלין אותו לדוכן עומדין הקהל על עמדם ומקרוב ראו קצת מגדולי הציבור שיש לעמוד גם בשעה שש"ץ

זוקפו ומראה הכתב לעם ואמרו לי שכל זה מכבוד ספר תורה ושכן נהגו ברוב המקומות וכל שטוענין שיש בו כבוד ס"ת ראיתי לחוש ועכשיו כל הציבור עומדים עד שמניחין אותה במקום שקורין בו עד כאן לשונו וכתב עוד ח"א סימן קמ"ד שנשאל הא דאמרינן בקידושין שחייב אדם לעמוד מפני ס"ת אם ה"ה מפני חומשים והשיב חומשים שאמרת לא בעשויין בגולל וכתקנן אמרת שאותם הרי הם כספר תורה לכל דבריהם אלא שאין קורין בהם בצבור מפני כבוד הצבור בלבד אלא חומשים שלנו שאינם גולל ומסתברא שאפילו לפניהם עומדים דקדושים הם וניתנין הם ליכתב כן ופוק חזי מאי עמא דבר לכתוב כן ומפניה קרינן ביה עכ"ל ואין כן דעת הרמב"ם שכתב מותר לכתוב התורה חומש חומש בפני עצמו ואין בהם קדושת ס"ת השלם ומשמע דבעשוי בגולל וכתיקנו קאמר ואצ"ל בספרים אלו שאינם עשויים בגולל אפילו כל התורה כתובה בהם וכן נהגו העולם שלא לעמוד בפניהם ומעולם לא נשמע פוצה פה לערער בדבר:

סעיף קטן ב

דברים שבלוחות הברית הן הן שבס"ת לכך צריך לכבדו כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר: בני אדם החבושים בבית האסורין אם מוליכים ס"ת אצלם כתבתי בטור א"ח סימן תקפ"ד:

סעיף קטן ג

היה הולך ממקום למקום וספר תורה עמו לא יניחנו בשק ויניחנו על החמור וירכב עליו וכו' עד מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על החמור ג"ז דברי הרמב"ם בפרק הנזכר: ומ"ש וי"א דאפילו בלא פחד הגנבים מותר וכו' בר"פ מי שמתו (ברכות יח.) ת"ר המוליך עצמות ממקום למקום ה"ז לא יתנם בדסקיא ויתנם ע"ג חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ואם היה מתייירא מפני עכו"ם מפני לסטים מותר וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בס"ת אהייא אילימא ארישא פשיטא אלא אסיפא וכתבו התוספות והרא"ש וירכב עליהם אבל אם מפשילן לאחוריו על החמור ש"ד וכן בספר תורה ואפילו אם נפשך לאסור בס"ת בנביאים וכתובים ש"ד ומיהו נראה דאף לס"ת ש"ד מדתני בסיפא כך אמרו בס"ת דלא מסתברא למימר דמשום שריותא דגנבי ולסטים דוקא נקטיה דהא מילתא דפשיטא היא שינהג בו מנהג בזיון ולא ימסרנו ביד גנבים ולסטים אלא משום דיוקא דרישא נמי נקטיה דשרי להפשילו לאחוריו ובהדיא אמרינן בירושלמי דיסקא שהיא אליאה ספרים או שהיו עצמות לתוכה ה"ז מפשילו לאחוריו ורוכב ורב אלפס כתב וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בס"ת שאם היה מתייירא מפני הגנבים או מפני הלסטים מותר להניח ע"ג החמור שהוא רוכב משמע דקאי דוקא אסיפא עכ"ל הרא"ש ז"ל: (ב"ה) כתב ר"י דשק מלא ספרים דינו כס"ת לענין זה וכן בירושלמי כי השוה אותם יחד עכ"ל:

סעיף קטן ד
אמרו חכמים כל המכבד את התורה וכו' בפ"ד דמסכת אבות:

סעיף קטן ה
ולא יאחוז אדם ספר תורה ויכנס בו לב"ה או לבית המרחץ ולא לבית הקברות וכו' כ"כ הרמב"ם ומ"ש דלא יכנס בו לבית הכסא ובית המרחץ פשוט הא והכי אמרינן בפ"ב דסנהדרין (ד' כא:) גבי מלך שאין ס"ת זז ממנו אלא בשעה שהוא נכנס לבית הכסא או לבית המרחץ: ומ"ש ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת וכו' בפרק מי שמתו (ברכות יח.) תניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא ואם עשה כן עובר משום לועג לרש ומפרש בגמרא דהיינו דוקא תוך ד' אמות אבל חוץ לד' אמות שרי ואף ע"ג דפשטא דברייתא משמע דלא אסרה לילך בבית הקברות וס"ת בזרועו אלא דוקא בקורא בו אפשר שהרמב"ם ז"ל מפרש דתרתי קתני לא יהלך בבית הקברות וס"ת בזרועו אפי' אינו קורא בו וכן לא יהא קורא שם אף ע"פ שאין ס"ת בזרועו דבכל חד מהני איכא משום לועג לרש דאחיזת ס"ת בזרועו אף על פי שאינו קורא בו מצוה היא ואית בה משום לועג לרש:

סעיף קטן ו
ומ"ש ולא יאחוז ס"ת ערום מימרא ס"פ בני העיר (מגילה לב.) ובפ"ק דשבת [יד.] ונתבאר בטור א"ח סימן קמ"ז: בפרק במה אשה (שבת סב.) אמרינן דקמיעין אם היו מכוסים עור מותר ליכנס בהם לב"ה ואם לאו אסור וכתבו הרמב"ם בפ' בתרא דעירובין [צח.] אמרינן דאין מזרקין כתבי הקדש וכתב הרמב"ם דאפי' הלכות ואגדות בכלל:

סעיף קטן ז
אסור לישב על המטה שס"ת עליה כ"כ הרמב"ם וטעמו מדגרסינן בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כה.) אמר רבי תחליפא אנא חזיתיה לרב הונא דהוה בעי למיתב אפורייה והוה מנח ס"ת עלה וכף כדא אארעא ואותיב ס"ת עילויה אלמא קסבר אסור לישב על המטה שס"ת מונח עליה ואיתיה נמי בפרק הקומץ (מנחות לב:) ואף ע"ג דמסיים בה בהקומץ ופליגא דרבה בב"ח דאמר רבה בב"ח א"ר יוחנן מותר לישב ע"ג המטה שס"ת מונח עליה הוא ז"ל פוסק כרב הונא להחמיר בכבוד ס"ת ועוד דכיון דרב הונא עבד בה עובדא ורבנן דבתריה לא עבדו עובדא למיפליג עליה כדאיתא בפרק אלו מגלחין הכי נקיטינן וכ"פ סמ"ג וכ"נ מדברי הראב"ד אבל התוס' בפרק הקומץ והמרדכי כתבו נראה דהלכה כר"י דמתיר לישב על גבי מטה שס"ת עליה דהלכה כוותיה לגבי רב הונא ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והראב"ד וסמ"ק ורבינו מסכימים לאסור וגם נראה שדעת התוס' עצמם בפרק אלו מגלחין ודעת ה"ר מנוח ורבינו משולם שאכתובבסמוך ס"ל כן וגם

בירושל' אסר הכי נקיטינן: וכתבו התוס' בפרק אלו מגלחין דמדלא אותיב ס"ת בגבוה ממנו נראה שאפי' הס"ת מונח בגבוה ממנו אסור ע"כ אבל בירושלמי פרק מי שמתו גרסינן לא ישב אדם ע"ג מטה שס"ת מונח עליה אם היה נתון ע"ג דבר אחר מותר עד כמה רבי אבא בשם רב הונא טפח ר' ירמיה בשם רבי זירא כל שהוא וכתב ה"ר מנוח ולא איפשיטא ואית דפסקו לחומרא וכן דעת הראב"ד שכתב בהשגות ואם היה מקום גבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר ול"נ דראוי להחמיר להצריך שיהא מקום הס"ת גבוה י' טפחים ולא יפחות מג' טפחים דכל בציר מהכי לא חשיב גובה כלל: וכתב עוד ה"ר מנוח אית דאמרי דוקא ס"ת אבל ספרים אחרים לא מחמרינן בהו וטוב להחמיר ודוקא שלא בשעת בית המדרש אבל בזמן בית המדרש והמקום צר לתלמידים מותר לישב בשוה עם הספרים והפירושים וכך נוהג ה"ר משולם מבדרש"י אך כשלא היה במקום בית המדרש היה מדקדק שיהיה הספר נתון ע"ג ד"א כל שהוא עכ"ל. וכתב בעל ספר אורחות חיים בסוף ספרו ונראה שאין להקל בדבר שלא יראה כמזלזל בכבוד הספרים כתבו הגה"מ החדשות בסוף הלכות ס"ת תניא במ"ס (פ"ג) לא יתן אדם ס"ת ע"ג ארכבותיו וב' אצילי ידיו וכו':

סעיף קטן ח

בית שבו ס"ת לא ישמש בו מטתו עד שיוציאנו וכו' וכתב הרמב"ם דשרי אם מניחו כלי בתוך כלי וכו' בס"פ מי שמתו (ברכות כה:) תניא בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניתם כלי בתוך כלי אמר אביי ל"ש אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפי' י' מאני כחד מנא דמו אמר רבא גלימא בקמטרא ככלי בתוך כלי דמי אמר ריב"ל ס"ת צריך לעשות לו מחיצה י' מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ס"ת ועביד ליה מחיצה י' א"ל כמאן כריב"ל אימור דאמר ריב"ל דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא א"ל לאו אדעתאי פי' לא נתתי אל לבי ומשמע ליה להרמב"ם דכל דלית ליה ביתא אחרינא שרי להניחו כלי בתוך כלי וכדמשמע פשטא דברייתא דקתני בית שיש בו ס"ת וכו' או שיניחם כלי בתוך כלי ונ"ל לפי שיטה זו דאם אין לו בית אחר אם איפשר לו לעשות מחיצה גבוה י' טפחים עדיף מהנחת כלי בתוך כלי וזהו שחידש ריב"ל ואמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים כלומר אע"ג דבתפילין אע"פ שיכול להוציאם או לעשות להם מחיצה גבוה י' טפחים מותר ע"י הנחת כלי בתוך כלי בס"ת אינו כן דאם איפשר לו לעשות מחיצה גבוה י' טפחים אינו מותר על ידי הנחת כלי בתוך כלי והכי דייק לישנא דריב"ל דאמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים דמשמע שבא

לחלק דין ס"ת מדין תפילין אע"פ שאין דבר זה מפורש יפה בדברי הרמב"ם על כרחך צריך לפרשה כן ופרטי דין כלי בתוך כלי נתבאר בטור א"ח סימן מ"א:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ואם פירש טליתו על הארגז וכו' מימרא דרבא כתבתי בסמוך:

סעיף קטן י

ומ"ש וא"א ז"ל כתב דלא שרי בס"ת בכלי בתוך כלי וכו' שם וטעמו מדאמר ריב"ל ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים משמע דאתא למימר דס"ת לא סגי ליה בהנחת כלי בתוך כלי אלא צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים אי לית ליה ביתא אחרינא והא דקתני בברייתא או עד שיניחם כלי בתוך כלי לא קאי אספר תורה אלא אתפילין וכ"כ הרשב"א בחידושיו וכן כתבו הגהות מיימון בשם סמ"ג וסה"ת ולענין הלכה כיון דרבים נינהו ופשטא דמימרא דריב"ל משמע כוותייהו למידי. (ב"ה) צריך להעביר הקולמוס על תיבה דבתרא ולכתוב במקומה דכבוד: דבתרא ס"ת היא הכי נקטינן: (ב"ה) ועיין בתשובת הרשב"א הכתובה בסי' שמ"א:

סעיף קטן יא

ומ"ש ומיהו בכל ספרי הקדש אפי' בחומשים שרי כלי בתוך כלי כך כתב שם הרא"ש ז"ל ודוקא ס"ת אבל שאר ספרי הקדש וחומשיו כיון שאינם עשויין בגלילה סגי להו בכלי על כלי והרשב"א כתב בחידושיו שהתוס' כתבו שיש להחמיר בחומשין כמו בס"ת והגמ' כתב שאף ע"פ שנסתפקו התוס' אם צריך להחמיר מחומשין מסתברא שא"צ להחמיר עכ"ל. ולענין הלכה כיון דהרא"ש נמי שרי הכי נקיטינן וכן נוהגין: דין הרואה ס"ת שנשרף כתבו רבינו בסימן ש"מ:

סעיף קטן יב

כל הטמאים אפי' נדות מותרים לאחוז בספר תורה ולקרות בו וכולי כ"כ הרמב"ם ונתן טעם משום דדברי תורה אין מקבלים טומאה כדאיתא בפרק מי שמתו (ברכות כב.):

סעיף קטן יג

ס"ת שבלה או נפסל נותנין אותו בכלי חרס וקוברין אותו אצל ת"ח מימרות בפרק בני העיר (מגילה דף כו.) ומה שהצריכו לתתו בכלי חרס הוא כדי שלא ירקב כ"כ במהרה דכל מאי דאיפשר לתקוני שיעמוד ימים רבים מתקנינן:

סעיף קטן יד

כל תשמישי הספר שיש בהם קדושה אסור לנהוג בהם מנהג בזיון לפיכך מטפחות ספרים שבלו עושין מהן תכריכין למת מצוה שם אמר מר זוטרא משמיה דרב ששת מטפחות ספרים שבלו עושין אותו תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן ומדברי רבינו

בטור א"ח נראה דרשות יהיב אי בעו למעבד תכריכין למת מצוה שפיר דמי וכ"נ ולא כדמשמע מדבריו כאן שעכ"פ צריך לעשות כן:

סעיף קטן טו

תיק שהוכן לס"ת והונח בו וכן המטפחת וכו' עד נגנזין הכל דברי הרמב"ם בסוף הלכות ס"ת ובפ' בני העיר (שם) תניא תשמישי קדושה נגנזין ומני בהדייהו תיק של ס"ת וגרסינן תו התם אמר רבא מריש הו"א כורסיא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דמותבין ס"ת עליה אמינא תשמיש קדושה הוא ונראה שמפרש הרמב"ם דתשמיש דתשמיש היינו שספר בתוך התיק והתיק על הכורסיא וכיון דחזא שפעמים הרבה מוציאין הס"ת מהתיק ומותבי ליה אכורסיא אמר ודאי תשמיש קדושה הוא ואיתא תו התם אמר רבא מריש הו"א האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינן דעייפי ליה ומנחי ס"ת עילויה א"נ פרסי ליה אסיפרא אמינא תשמיש קדושה הוא וכתב הר"מ על דברי הרמב"ם הארון הוא תיבותא דאיתמר בגמ' וא"נ קומטרא דספרי שפירשו בו שהוא הארגז שמצניעין בו ס"ת והמגדל הוא הספסל הגבוה שהוא על הבימה שמניח בו החזן ס"ת כשקורא בו ולשון מקרא הוא בנחמיה סימן ח' ויעמוד על מגדל עץ וכסא הוא כירסייא הנזכר בגמר' והוא כי יש מקומות שמכינים שם כסא אחד להניח עליו ס"ת ביום שמוציאין שתי תורות:

סעיף קטן טז

ומ"ש גבי תיק וכסא שהוכן לספר תורה והונח בו משום דאם הוכן ולא הונח בו או הונח בו ולא הוכן לכך אינו קדוש וכדאמרינן בפ' נגמר הדין (סנהדרין מח.) צר ביה ולא אזמניה אזמניה ולא צר ביה שרי למיצר ביה זוזי: ב"ה וכתב רבינו ירוחם דהכי איתא בירושלמי לענין תשמיש ס"ת:

סעיף קטן יז

תיבה שנשברה מותר לעשות ממנה אחרת וכו' עד ואסור לעשות ממנו שרפרף לכסא מימרא דרבא בפ' בני העיר (מגילה כו:): (ב"ה) וכתב עוד רבינו ירוחם נראה כי המקום שמשימין בו ס"ת לקרות יש לו דין קדושת ב"ה אבל אינו תשמיש קדושה שלעולם אין מניחים עליו ס"ת בלא מטפחת כי אינו נקרא תשמיש אלא כשהספר ממש מונח עליו זולתי אם הוא עשוי לכבוד כגון מכסה שעושין לספרים על הקרשים שעל הספרים אשר אותו מכסה עשוי לשמור אותו המכסה הא' שעל הספר נראה שהוא תשמיש דתשמיש. וכתב עוד חדר שעושים לספרים לשמרם לתוכו או לס"ת אין בו דין תשמישי קדושה:

סעיף קטן יח

ומ"ש אבל הבימות שעומד עליהן וכו' שם אמר רב מתנה אמר שמואל הלוחות והבימות אין בהם קדושה וכתב הר"ן שאמרו בירושלמי שאין בהם משום קדושת ס"ת אבל יש

בהם משום קדושת בית הכנסת: וכתב המרדכי הלוחין פירש"י לוחות לספרים שלנו שאינן נגללין וראבי"ה פירש כגון לוחות של סופרים וכותבין עליהם לפעמים כתבי הקדש ואינם מיוחדים לכך:

סעיף קטן יט

ומ"ש וכל מה שעושה לס"ת אם עשאו ע"ת וכו' מועיל בו התנאי ירושלמי פרק בני העיר וכתבוהו שם הרא"ש והמרדכי:

סעיף קטן כ

כתב הרמב"ם תפוחי זהב שעושין לס"ת לנוי וכו' ומיהו בפ' בני העיר קאמר על כל הנך דקתני בהו שאסור לשנותן וכו' אמר רבא ל"ש וכו' וכתב א"א ז"ל הילכך יחיד שמכר ס"ת שלו מותר להשתמש בדמיו וכו' ולפ"ז התפוחים יכולים בעליהן למוכרן וכו' כלומר וודלא כהרמב"ם שכתב דאסור להוציאן לחולין וכו' ואני אומר דאין זה סותר דברי הרמב"ם דדינו של הרמב"ם איתיה גם לדברי הרא"ש בבית הכנסת של כפרים ולא מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דכל כה"ג אין מורידין אותן מקדושתן כמבואר בפרק בני העיר ומיהו בס"ת דיחיד משמע דפליג הרמב"ם אהרא"ש וסבר דאסור למוכרו ואם עבר ומכרו משמע דצריך ליקח בו ס"ת אחר ואם הותיר יעשה בו מה שירצה וכבר כתבתי בזה בטור א"ח סימן קנ"ג :

סעיף קטן כא

מותר להניח ס"ת ע"ג ס"ת וכו' עד ולא חומשים על גבי ס"ת ברייתא בפ' בני העיר (מגילה כז.) וכתב הר"ן בראש הפרק הנזכר דנביאים וכתובים כי הדדי נינהו וכן כתבו התוספות בפ"ק דב"ב (יג.) דנביאים ע"ג כתובים או איפכא שרי:

סימן רפג

סעיף קטן א

מותר לדבק תורה נביאים וכתובים בכרך אחד ברייתא בספ"ק דב"ב (יג: יד.) ואף על גב דבברייתא אחריתי לעיל מינה איפליגו תנאי במילתא כיון דהאי ברייתא מיתניא סתמא ועוד דבתרייתא היא הכי נקטינן וכ"כ הרא"ש שכתב ברייתא זו בלבד וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת וכתבו התוס' מדביק אדם תורה נביאים וכתובים כאחד אע"פ שא"א שלא יתן נביאים וכתובים ע"ג תורה ובפ' בני העיר אמרינן דאסור להניח ה"מ בב' כריכות אבל כשהם מדובקים יחד אינו גנאי:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומניח בין כל חומש וחומש ד' שיטים וכו' ברייתא שם בין חומש לחומש של תורה ד' שיטין וכן בין כל נביא ונביא ובנביא של תרי עשר שלשה שיטין ורבינו נראה שהיה

גורס ובין כל נביא ונביא ג' שיטין וכן בנביא של ת"ע וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת ודע דקא מסיים בברייתא ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה שאם בא לחתוך חותך ופירש"י ומתחיל מלמעלה ולא יניח מלק שהרי אם בא לחתוך חותך ונמצא זה ראש הכרך וגנאי הוא לו להיות דף זה משונה מחבירו על חנם וכתבו התוס' פירש"י וא"צ להניח ד' שיטין ונראה לר"י דבין חומש לחומש של תורה צריך להניח ואנביאים דוקא קאמר דא"צ וריצב"א מפרש ומסיים מלמטה וכו' ולעולם מניח ד' שיטין ודוקא בין נביא לנביא אבל בין חומש לחומש לא סיים מלמטה ויתחיל מלמעלה אפי' בהנחת ד' שיטין כדאמרינן בירושלמי פ"ק דמגילה צריך שיהא גומר באמצע הדף ומתחיל באמצעיתו ובנביא מסיים בסופו ומתחיל בראשו ונ"ל הטעם דאין לו לסיים בסוף הדף אפילו יניח ד' שיטין משום שמא יבא לחתוך אבל בין נביא לנביא שאם בא לחתוך חותך מסיים מלמטה עכ"ל וכתבוהו הגהות מיומון בפ"ז: ב"ה וכתב הרשב"ץ בתשובה ח"א סימן קע"ה שמה שהצריכו להניח ד' שיטין בין חומש לחומש למצוה בלחוד הוא ולא לעכב אבל אי לא שביק רווחא כלל ודאי מיפסל ס"ת ועיין בסמ"ק:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואין בקדושתה כקדושת ס"ת וכו' כ"כ הרמב"ם שם ונתן טעם מפני שדין היתר כדין החסר כלומר דכל יתר כנטול הוא (נח:) ואחד שיש דבר אחר עמו דמי כחסר ממנו וא"כ הו"ל ס"ת חסר ופסול:

סעיף קטן ד

ומ"ש ומותר לכתוב כל התורה חומש חומש בפ"ע הכי משמע בפרק הניזקין (גיטין ס.) ומ"ש ואין בהם קדושת ס"ת השלם כ"כ הרמב"ם שם וטעמו מדאמרינן בהניזקין אין קורין בחומשין בב"ה מפני כבוד הצבור אבל הרשב"א כתב בתשובה ח"א בסימן קמ"ד כתבתיה בסימן זה שאם הם עשויים כגולל וכתקנן הרי הן כס"ת לכל דבריהם אלא שאין קורין בהם בצבור מפני כבוד הצבור בלבד:

סעיף קטן ה

ומ"ש ושיעור הגליון שלהם למטה ג' אצבעות ולמעל הב' ובין כל דף לדף כמלא רוחב גודל בברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל.) ומדנקיט בברייתא גבי בין דף לדף כמלא רוחב גודל משמע דכל אצבעות השנויים שם גבי חומשים וגבי ס"ת אינם בגודל אלא באצבע הסמוך לו שהוא נקרא אצבע אלא שרבינו כתב בסימן רע"ג גבי שיעור גליון דס"ת שבגודל הם ואיפשר שהוא מפרש דדוקא גבי חומש דקתני ביה בין דף לדף כמלא רוחב גודל הוא דאצבעות השנויות בו אינם בגודל אבל אצבעות דס"ת דלא תנא גבייהו גודל שיעורייהו בגודל כסתם שיעור אצבעות שבתלמוד דהוו בגודל:

סעיף קטן ו

רב אלפס התיר לכתוב מגילה לתינוק וכו' ולזה הסכים א"א ז"ל אלא שכתב במסקנא ואיפשר שרב אלפס ראה להקל וכו' בפרק הניזקין (גיטין ס.) בעא מיניה אביי מרבה מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה תיבעי למ"ד מגילה מגילה ניתנה כיון דמגילה מגילה ניתנה כותבין או דילמא כיון דאידבק אידבק תיבעי למ"ד חתומה ניתנה כיון דחתומה ניתנה אין כותבין או דילמא כיון דלא איפשר כתבינן א"ל אין כותבין כתנאי אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ואם דעתו להשלים מותר רבי יהודה אומר כותב מבראשית עד דור המבול בת"כ עד ויהי ביום השמיני וכתב הרא"ש רב אלפס לא הביא כל זה אלא כתב כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה וכן הלכתא ותימא הוא כיון דרבה השיב לאביי איו כותבין וליכא מאן דפליג עליה ועוד ראוי לפסוק הלכה כת"ק דרבי יהודה דלא שרי אלא בדעתו להשלים ואיפשר דסבר הלכה כר"י דאמר מגילה מגילה ניתנה ולא חייש להא דקאמר כיון דאידבק אידבק דא"כ אפי' חומש לא נכתוב אלא תורה שלימה כיון דאידבק ועוד נראה להקל משום דלא איפשר לכל עני שבישראל לכתוב תורה שלימה לבנו עכ"ל ודבריו תמוהים בעיני דמ"ש דאיפשר דטעמו משום דסבר הלכה כר"י ולא חייש להא דקאמר כיון דאידבק אידבק קשה כיון דרבה חייש ליה ואביי נמי קיבלה מיניה וליכא מאן דפליג עלייהו היאך אפשר לומר דהרי"ף פליג עלייהו ומ"ש דאם כן אפי' חומש לא ניכתוב וכו' אפי' לא היינו יודעים תירוץ לקושיא זו אין כח ביד האחרונים לחלוק על דברי האמוראים כ"ש שאפשר לתרץ דכל חומש וחומש מילתא באפי נפשה היא ואפי' למ"ד תורה חתומה ניתנה כותבין: ומ"ש דראה להקל משום דלא אפשר וכו' קשה דהא אביי נמי אמר או דילמא כיון דלא איפשר כתבינן ואפי' הכי פשט ליה רבה דאין כותבין והר"ן בפרק הנזכר תמה על הרי"ף ולא הליץ בעדו כלל אלא שבר"פ כל כתבי כתב דמשמע דטעמיה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך דדבר הלמד מענינו הוא וכדאיתא התם ע"כ לשונו וזה כעין טעם שני שכתב הרא"ש משום דלא איפשר לכל עני שבישראל וכו' וצ"ל דבימי האמוראים לא היה כ"כ חסרון ספרים כמו בזמן הרי"ף ומש"ה אע"ג דאביי ורבא לא חשו למאי דלא איפשר היינו מפני שהיה להם ספרים על מה שיסמכו בדוחק כגון ללמוד ד' או ה' בספר אחד ובימי הרי"ף לא היו להם ספרים אפילו ללמוד י' בספר אחד ואם היה אוסר להם לכתוב מגילה היו מתבטלים ונמצאת התורה בטלה ח"ו ומפני כך סתם וכתב להתיר משום עת לעשות לה' וכו' ויותר נראה לומר דס"ל להרי"ף דלא קי"ל כרבה בהא משום דאיהו אזיל לטעמיה דאמר התם האי ספר אפטרתא אסור למיקרי ביה בשבת משום דלא ניתן ליכתב וכיון דאסיקנא ולא היא

דהא ר"י ור"ל מעייני בסיפרא דאגדתא וכו' ה"נ כיון דלא איפשר עת לעשות לה' הפרו תורתך הוא ממילא משמע דנקיטי' דכותבין מגילה לתינוק להתלמד בה מההוא טעמא גופיה דעת לעשות לה' וזה כפתור ופרח:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ז מהלכות ס"ת וכתב הרמב"ם בפ' הנזכר כתב מגילה ג' ג' תיבות בשיטה אחת מותר וטעמו מדאוקימנא בפרק אמר להם הממונה (יומא לז.) ובפרק הניזקין (גיטין ס:) הא דתנן אף היא עשאה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה דהיינו שהיתה כתובה בסירוגין ופי' הרב ז"ל בתשובה דהיינו לומר שהיה כותב ג' תיבות כאן וג' תיבות רחוקות מהן בשיטה שנייה שאינה נקראת עם הראשונה תשובה זו כתבה ר"י בנתיב שני: וכתב עוד באותה תשובה אין לכתוב מן התורה פסוקים פסוקים אבל יכתוב ג' תיבות לא יותר ואם נדחקנו להביא פסוק לראיה נשנה הכתיבה ונעשה סימנין או נכתב מכל תיבה אות אחד או ב' ונניח שאר התיבה או לכתוב בסירוגין ואין חילוק בין כתיבה לחרותה בעצים או בזהב או לרקם בבגדים: וכתב עוד שם שאסור לרקם בטלית פסוקים מהטעם הנזכר ועוד מטעם אחר לפי שהוא מביא פסוקי התורה לידי זילזול כי הציצית תשמישי מצוה ואין בו קדושת הגוף ולכן יכול לבוא בטלית מצויץ לבית הכסא ולבית הטבילה ולהשתמש בו ולכסות בו את הערוה ואיך יביא כתבי התורה במקום הטינופת וזלזול: וכתב עוד שם מן הראוי שתדע כי כתב אשורי כיון שניתנה בו תורה ונכתבו בו לוחות הברית הוא מגונה מאד להשתמש בו רק בכתבי הקודש וע"כ שינו הספרדיים כתיבתם ושמו אותותם אותות אחרות עד שנעשה הכתב ככתב אחר להתיר להשתמש בו בדבר חול: כתבו הגהות מיימון פ"א שרבינו יואל אסר לגר להעתיק ספר חומש מספר של אלילים כי הגר רצה להעתיקו בעבור שלא ידע לשון הקודש וראיה מפרק כל כתבי (שבת קטז.) דמוכח דכל שאר לשונות אפילו כתובים בכתבי הקדש אסור לקרות בהם ומה שאנו קורין בתרגום של חומש נביאים וכתובים זהו משום שיונתן ואונקלוס אמרו ודוקא כשהן כתובין יונית או אשורית עכ"ל : כתב המרדכי בהלכות קטנות בשם ר"ת כשאבנה ארון אם אזכה ארחיבהו לפי העמדת ס"ת מיושב כס"ת שהיה מונח בארון וזו היא סדר קריאתו ולא נהגו כן:

סעיף קטן ח

סדרן של נביאים יהושע שופטים וכו' עד סוף הסימן ברייתא בספ"ק דב"ב (יד.) והתם מפרש טעמא דהאי סדרא:

סימן רפד

סעיף קטן א
אסור לכתוב בלא שרטוט ופליגי ביה איכא מאן דשרי ב' תיבות וכו' ואיכא מאן דשרי בג' וכו' בפ"ק דגיטין (ו:):

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ז מהלכות ס"ת אבל בפ"ד מהלכות יבום וחליצה כתב שאסור לכתוב ג' תיבות בלא שרטוט וכתב הרשב"ץ בתשובה ח"א סימן ב' שעל דבריו בהלכות יבום יש לסמוך להחמיר:

סעיף קטן ג
ומ"ש בשם בה"ג כחבוהו התוס' בפ"ק דגיטין והרא"ש והר"ן בפרק שני דמגילה:

סעיף קטן ד
ומ"ש עוד בשם הרמב"ם כל כתבי הקדש אין כותבין בלא שרטוט אפילו כתובים על הנייר הוא בפ"ז מהלכות ס"ת:

סעיף קטן ה
ור"ת פירש דוקא כשכותבין הפסוק לשם דרשה אבל הכותב אגרת שלומים וכו' מותר לכתוב כמה תיבות בלא שרטוט כן כתבו התוספות בשמו ובשם רביט אליהו הכהן בפ"ק דגיטין ובהקומץ (לב:) ובפ"ב דסוטה (יז:) והרא"ש והר"ן בפ"ב דמגילה והגהות מיימון בפ"ז מהל' ס"ת כתבו עליה מיהו בירושלמי פ"ב דמגילה משמע קצת דאסור ולא הו"ל לרבינו להשמיטו: ומ"ש רבינו ור"ת פי' וכו' אינו מדוקדק דמשמע שבא לחלק ואינו כן שהרי לא נזכר קודם לכן דבר שיהיה היפך פי' ר"ת וכך הו"ל לכתוב ופר"ת דוקא כשכותבין הפסוק לשם דרשה וכו':

סעיף קטן ו
ומ"ש עוד בשמו כיון ששרטט שיטה עליונה מותר לכתוב למטה וכו' כ"כ בשמו התוס' בפ"ק דגיטין והרא"ש בפ"ב דמגילה וטעמא משום דקשיא ליה היכי אמרינן בגמרא ותפילין אין צריכין שרטוט והא אפי' ג' או ד' תיבות צריכין שירטוט ותירצו דהא דאמרינן דתפילין אין צריכין שרטוט היינו לומר שאין צריכים שרטוט על כל שיטה ושיטה אבל עושה שרטוט אחד למעלה וכותב תחתיו כמה שיטין:

סעיף קטן ז
ומ"ש בשם הרא"ש הלכך אני אומר הא דאמרינן אין כותבין בלא שרטוט היינו דוקא וכו' בלא שרטוט וכו':

סעיף קטן ח
ומ"ש בשם הרמב"ן דוקא כתיבת אשורית וכו' הרמב"ן בנון גרסינן ולא הרמב"ם במ"ם שהרי לא נמצא כן בדברי הרמב"ם והרא"ש והר"ן בפ"ב דמגילה והרשב"ץ בתשובה ח"א סימן ב' כתבוהו בשם הרמב"ן וכן נמצא להרמב"ן בחידושיו פ"ק דגיטין. וכתב הר"ן שעל זה סמכו שלא לשרטט אגרותיהן וכתב הרשב"ץ שכדברי הרמב"ן כתב ה"ר יונה וכ"כ הגהות מיימון בשם רבינו שמחה ור"ב וכ"כ המרדכי בהלכות קטנות וז"ל הרשב"א בתשובה ח"א סימן ע"ח מה שאנו רגילים לכתוב באגרת שלומים בלא שרטוט כתב ר"ת שלא נאמרו דברים הללו אלא במי שכותב הפסוק לדרשה וכו' וכן פי' גם מגדולי רז"ל אלא דבירושלמי משמע דאפי' לצחות אסור אבל הטענה הנכונה הוא משום דכתיבה זו שאינה אשורית מותר לכתוב בלא שרטוט וכ"כ הרמב"ן וכתב ועל דא אנא סמיך למכתב בלא שרטוט וכן עמא דבר עכ"ל ולענין הלכה מותר לכתוב בלא שרטוט אי מטעמא דהרמב"ן שאע"פ שכתב הרא"ש שלא ראה לרבותיו נוהגים כן כדאי הם כל הנך רבוותא לסמוך עליהם ואי משים דרוב הכותבים נוהגים לשרטט שיטה עליונה ואפי' אם לא שרטט הרי כתב הרא"ש דבשאר שיטות חוץ משיטה עליונה מותר ואין דרך לכתוב הפסוק בראש האגרת ואי מתרמי שיכתבנו בראש האגרת ולא שרטט אפי' שיטה ראשונה לר"ת כיון דלצחות הוא שרי ולאינך רבוותא כיון דלאו כתב אשורית הוא שרי:

סימן רפה

סעיף קטן א
מצות עשה לכתוב פרשת שמע והיה אם שמוע ולקבען על מזוזת הפתח דכתיב וכתבתם וכו' בפרק הקומץ (מנחות כח.) תנן ב' פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכב ופירש"י ב' פרשיות שמע והיה אם שמוע ומילתא דפשיטא הוא דהא בהו כתיב וכתבתם על מזוזות ביתך וכו':

סעיף קטן ב
וצריך ליזהר מאד בה כמו שאחז"ל כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וכו' ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא וכו' פרק התכלת (מנחות מג:):

סעיף קטן ג
וכל הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו וכו' וכן דרשו חכמים בעון מזוזה בניו ובנותיו מתים קטנים בפ"ב דשבת (לב:):

סעיף קטן ד
וגדולה מזה שהבית נשמר על ידה וכו' אוכל הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו קאי ואע"ג דיותר חביב לאדם אריכות ימים משמירת הבית משום דאריכות ימים הוא נס נסתר

ושמירת הבית הוא נס נגלה שהדרים בשאר בתים שאין בהם מזוזה נזוקין והדר בבית שיש בו מזוזה נצול קרי לשמירת הבית גדול א"נ משום דשמירת הבית הוא היפך מנהג מלך של ב"ו שהוא מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ קרי ליה גדול:

סעיף קטן ה
ומ"ש כמו שדרשו בפסוק ה' שומרך מלך מבפנים וכו' בפ' הקומץ (לג:):

סעיף קטן ו
ומ"ש וע"כ נתינתה בטפח החיצון שם אמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה מ"ט רבנן אמרי כדי שיפגע במזוזה מיד רב חנינא מסורא אמר כי היכי דתנטריה ופירש"י כי היכי דתנטריה לכל הבית מן המזיקין:

סעיף קטן ז
ומ"ש ומ"מ לא יהא כוונת המקיימה אלא לקיים מצות הבורא יתעלה שצונו עליה זה דבר פשוט:

סימן רפו

סעיף קטן א
ואלו הן מקומות שחייבים במזוזה א' שערי בתים ושערי חצרות מדינות ועיירות ברייתא בפ"ק דיומא (יא.):

סעיף קטן ב
ומ"ש ובית האשה ובית השותפין ג"ז ברייתא שם ומקשי בגמרא (שם) פשיטא ומשני מהו דתימא ביתך ולא ביתה ביתך ולא בתיהם קמ"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש ובית התבן ובית העצים ובית הבקר סתמא חייבין וכו' שם תני רב כהנא קמיה דרב יהודה בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות פטורים מן המזוזה מפני שהנשים נאותות בהם ומאי נאותות רוחצות א"ל רב יהודה טעמא דרוחצות הא סתמא חייבין והתניא רפת בקר פטורה מן המזוזה אלא מאי נאותות מתקשטות וה"ק אף על פי שהנשים מתקשטות בהן פטורים א"ל רב כהנא ושהנשים מתקשטות בהן פטורים והתניא רפת בקר פטורה מן המזוזה ושהנשים מתקשטות בה חייבת במזוה אלא מאי אית לך למימר מתקשטות תנאי היא לדידי נמי סתמא תנאי היא ופירש"י מאי נאותות רוחצות נאותות לשון הנאה ומשום דמקום גנאי הוא שעומדות שם ערומות אין כבוד שמים להיות שם מזוזה אף ע"פ שהנשים מתקשטות שם בבשמים וסד"א דירה היא אשמעינן דלאו דירה היא והרי"ף כתב סתם כרב כהנא וכ"כ הרא"ש וסיים בה ודלא כמ"ש הרמב"ם דדוקא כשהנשים מתקשטות בהן: (ב"ה) ומ"ש בית השותפין בפ' ראשית הגז

(חולין קלה:) ומ"ש בית האשה בסוף פ ק דקידושין (לד.) בפ' ראשית הגז אהא דאמרינן אלא ביתך ל"ל כתב הרשב"א וא"ת אמאי לא אמרינן ביתך לאפוקי שותפות דנכרי דאמרינן בכל הני דלעיל נ"ל משום דמזוזה חובת הדר הוא ולשמירת עשויה ואפי' בשותפות דנכרי ישראל הדר בהו צריך שמירה עכ"ל והכי נקטינן לא כדברי המרדכי שכתב שם שהוא פטור: כתב סמ"ג גרסינן בפ"ק דיומא (שם:) תני רב שמואל בר יהודה קמיה דרבא ו' שערים פטורים מן המזוזה בית התבן וכו' ובית האוצרות וחולק באוצרות על ברייתא דהתם בסמוך דקתני אחד שערי בתים וכו' ואוצרות יין ושמן חייבין במזוזה:

סעיף קטן ד

ב"ה של כפרים סתם חייבים וכו' (שם:) תניא ב"ה שיש בה בית דירה לחזן הכנסת חייב במזוזה ושאין בה בית דירה ר"מ מחייב וחכמים פוטרים: ומ"ש דשל כפרים סתם חייבות כ"כ הרמב"ם וכן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל: וכתב רבי' ירוחם ואותם בתי כנסיות ובתי מדרשות שיש שם פתחים זו לפנים מזו אחד פתוח לר"ה או למבוי ואחד בפנים פתוח לעזרה ובעזרה יש בית לש"צ או לשמש שהפתח האחד חייב ולא הפתח שלפנים כי מהפתח שלפנים ולפנים אין בו בית דירה עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש אבל כל מקום שהוא לדירה חייב אף על פי שהוא במקום הטינופת נראה שלמד כן מדברי סמ"ג שכתב וז"ל י"א שיש בירושלמי עיר שיש בה חזירים פטורים מן המזוזה ואומר ריב"א נשתקע הדבר ולא נאמר כי בדק בכולו ולא מצא ועוד אפי' ישנו בשום מדרש זהו דוקא בפתח הבית שחזירים מצויים שם אבל בחדרים ועליות חייבים ואפי' בפתח הבית במקום שתחלת שליש העליון למעלה מי' יכול להניחה אמנם היה נוהג לכסותה בפתח וכן אני נוהג לכסות וגם בחדרים במקום שהתינוקות מצויים שם אני מכסה הנקב במעט שעוה עכ"ל והעתיקו דבריו הג"מ והמרדכי וסמ"ג והכלבו וכתב הכלבו על הא דבמקום טינופת טוב לכסותה ובמקום טהרה טוב להיותה נראית וכ"כ סמ"ק ועל הא די"א דעיר שיש בה חזירים פטורה מן המזוזה כתב רבי' ירוחם כבר כתב הרשב"א שלא מצא כן בשני התלמודי' ובאמת שעונש ביטולה גדול ע"כ: וכתב המרדכי חדר משכב נשים פטור מן המזוזה לפי שעושה שם דבר גנאי וכ"כ סמ"ק והכלבו וז"ל כתב הר"פ בית משכב נשים פטורה מפני שמכבסות ורוחצות בהם ומקשטות עצמן שם וכן איתא ביומא פ"ק וצ"ע וכ"כ הר"מ חדר או עליה שאיש ואשתו ישנים בה פטור מן המזוזה ומביא ראיה מפ"ק דיומא דאמר באמת אמרו בית הכסא ובית המרחץ ובית הבורסקי פטורים מן המזוזה מפני שהנשים מתקשטות שם כ"ש חדר שאיש ואשתו ישנים בה עכ"ל ואני אומר דאין משם ראיה דע"כ לא פטרי במסכת יומא מפני שהנשים

רוחצות שם אלא בית התבן ובית הבקר וכו' אבל בית דירה ממש אף ע"פ שהנשים רוחצות שם חייב במזוזה ועוד דאפי' בהנך לא פטרי אלא מפני שהנשים רוחצות שם ערומות וכדפירש"י וא"כ בחדר שאיש ואשתו ישנים בה אף ע"פ שמשמשים אין עומדים ערומים חייב במזוזה וכן עמא דבר :

סעיף קטן ו

אכסדרה שיש לה ג' מחיצות ופרוצה ברביעית פטור וכו' בפרק הקומץ (מנחות לג:) א"ר חסדא אכסדרה פטורה מן המזוזה אף על פי שיש לה פצימין שאינם עשויין אלא לחיזוק לתקרה מיתיבי בית שער אכסדרה ומרפסת חייבים במזוזה באכסדרה דבי רב אכסדרה דבי רב כאינדרונא מעלייתא היא באכסדרה רומיתא ופי' רש"י אכסדרה. ג' דפנות סתומות בלא פתח והרביעית פתוחה לגמרי מתחת אבל מלמעלה יש דופן מעט המחזיק את הסכך: חיזוק לתקרה הוא דעבידי. הפצימים ולא לשום פתח אלא לחזק תקרה שלא תפול: באכסדרה דבי רב. שיש לה ד' דפנות אלא שאין מגיעות לסכך: באכסדרה רומיתא. עשויה חלונות חלונות ז"ל הרמב"ם אכסדרה והוא המקום שיש לו ג' כתלים ותקרה אף על פי שיש לה שני פצימין ברוח רביעית פטור מן המזוזה מפני שהפצימים להעמיד התקרה הם עשויים ולא משום מזוזות נעשו וכן התקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן אף על פי שהיא כתבנית הבית פטורה לפי שאין לה מזוזות שאלו העמודים להעמיד התקרה הן עשויין עכ"ל ונראה שטעמו מדאמרינן בגמ' אמר אביי חזינא להו לאספלידי דבי מר דאית להו פצימין ולית להו מזוזה קסבר חיזוק לתקרה הוא דעבידי והוא ז"ל מפרש דאספלידי היינו תקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן:

סעיף קטן ז

מרפסת שהיא דרך לעלות בה לעליות ובית שער והגינה פטורים ואם בית פתוח לאחד מאלו חייב וכו' בפ"ק דיומא (יא:) תניא יכול שאני מרבה בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל בית מה בית מיוחד לדירה יצאו אלו שאין מיוחדים לדירה ובפרק הקומץ (מנחות לג:) תניא בית שער אכסדרה ומרפסת חייבים במזוזה ותירץ הרי"ף בהלכות מזוזה דל"ק דהתם כשבתים פתוחים לתוכן והרא"ש כתב שר"י תירץ דחייבים מדרבנן קאמר וכ"כ רש"י והתוספות בפרק קמא דסוכה (ח.) ובפ"ק דיומא וכתבו עוד א"נ הכא מיירי בבית שער של אכסדרה ובית שער של מרפסת והרמב"ם כתב כדברי הרי"ף ז"ל ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן ומ"מ נכון לחוש לדברי ר"י ורש"י:

סעיף קטן ח
בית שער שפתוח לבית ולחצר חייב בשתי מזוזות וכו' בפרק הקומץ (מנחות לג:) אמר רחבא אמר רב יהודה בי הרזיקי חייב בב' מזוזות מאי בי הרזיקי א"ר פפא סבא משמיה דרב בית שער הפתוח לחצר ובתים פתוחים לבית שער ופירש רש"י שני מזוזות אחד בפתח שמן בית שער לבתים ואחד בפתח שמן החצר לבית שער וכתב המרדכי וקשה דפשיטא דכל בית שער חייב במזוזה ואומר ר"י דמיירי כגון שהאחד מן הפתחים אין רגיל כ"כ וקמ"ל דלא מבטל הרגיל את שאינו רגיל ולא דמי להא דרבי שלא היה רגיל כי אם הוא לבדו כדפ"ה לקמן ומיהו ללשון שני שפ"ה דהרגיל מבטל את שאינו רגיל קשה וי"ל דהכא מיירי שהרגיל כנגדו ומחשיבו:

סעיף קטן ט
ומ"ש רבינו חוץ מהמקום שנכנסים לו מר"ה נראה דה"ק חייב בב' מזוזות חוץ ממזוזה שלישית שהוא חייב בה אם יש לו פתח ג' פתוח לר"ה:

סעיף קטן י
בית שער העומד בין הגיינה לבית חייב בב' מזוזות וכו' שם ת"ר בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית ר' יוסי אומר נידון כקיטונית וחכ"א נידון כבית שער רב ושמואל דאמרי תרוייהו מגינה לבית כ"ע ל"פ דחייב כי פליגי מבית לגינה מ"ס קיטונית עיקר ומ"ס גינה עיקר פירש הנ"י מגינה לבית. אם כשהוא פתוח מגינה לבית כלומר דיש היכר ציר בבית חייב במזוזה: מבית לגינה. כלומר שהיכר ציר הוי בגינה: קיטונית עיקר. ואף ע"ג דציר סובב על גינה דכי אמרינן הלך אחר היכר ציר ה"מ דבין תרי בתי דתרוייהו עיקר אבל הכא קיטונית עיקר וחייב ואסיקנא בגמ' דהלכה כרב ושמואל לחומרא ופי' רש"י דצריך מזוזה לתרוייהו דהלכה כר' יוסי וכ"פ הרא"ש ז"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב וז"ל אפילו י' בתים זה פתות לזה וזה פתוח לזה הואיל והפנימי חייב במזוזה כולם חייבים ומפני זה אמרו שער הפתוח מן הגינה לחצר חייב במזוזה:

סעיף קטן יא
בית המדרש פטור מן המזוזה ואם יש בו פתח שרגיל לצאת בו לביתו חייב וכו' בפרק הקומץ (מנחות לג:) גרסינן ההיא פיתחא דהוה עייל בה רבי לבי מדרשא לא הוה ליה מזוזה איני והא ההיא פתחא דהוה עייל בה רב הונא לבי מדרשא והויא לה מזוזה ההוא רגיל הוה וא"ר יהודה א"ר במזוזה הלך אחר הרגיל וכתב הרא"ש לישנא דפתחא דהוה עייל בה ר' לבי מדרשא משמע דהיינו פתח הבית שהיה יוצא ממנו ליכנס לבית המדרש וכן הא דקאמר פתחא דהוה נפיק ביה ר' לבי מדרשא שהיה יוצא מן הבית ללכת לבית המדרש אבל פתח ב"ה עצמו לא בעי מזוזה ובפ"ק דיומא [יא:] פליגי בה תנאי ובברכות

[מז.] משמע דהלכה כמאן דפטר גבי אבייי ורבא הוי אזלי כי מטו לפתחא דבי כנישתא א"ל ליעול מר א"ל ועד השתא לאו מר אנא א"ל הכי אמר יוחנן אין מכבדין אלא בפתח שיש בו מזוזה מזוזה ס"ד אלא בפתח הראוי למזוזה משמע דפתח בה"מ פטור ממזוזה ובירושלמי פ"ב דמגילה משמע דבי מדרשא דר' חנינא היה בו מזוזה וכן בית מדרשו של מהר"מ ז"ל היה בו מזוזה ואמר כשהיה ישן שינת הצהרים בבית מדרשו היתה רוח רעה מבעתתו עד שתיקן מזוזה בפתח עכ"ל ומדברי רש"י בההיא דר' ורב הונא משמע דבית המדרש חייב במזוזה שפירש ההיא פתחא דעייל בה לבי מדרשא. פתח קטן הו"ל לרבי אצל מקומו ונכנס ויוצא בו כדי שלא יטריח תלמידיו לעמוד בפניו אם יעבור לפניהם: רגיל הוה. רוב הנכנסים לב"ה באותו פתח עכ"ל והתוס' כתבו כדברי הרא"ש והרמב"ם ג"כ כתב בתי כנסיות ובתי מדרשות שאין בהם בית דירה פטורים לפי שהם קדש וכתב עוד פתח שבין בית המדרש או בין ב"ה וביתו אם רגיל לצאת ולבא באותו הפתח חייב במזוזה משמע שהוא מפרש כדברי התוס' והרא"ש ופסק כדמשמע בתלמודא דידן ולא כדמשמע בירושלמי וכ"נ מדברי הרי"ף שכתב דב"ה דכרכים שאיו בו בית דירה פטור ומשמע דדין בה"מ שוה לדין בה"כ ומיהו במרדכי כתב בה"מ חייב במזוזה אבל ב"ה ודאי פטור כדמשמע בברכות ואם יש בו דירה לחזן חייב ולענין הלכה אף ע"פ שהרמב"ם והתוס' והרא"ש מסכימים לדעת אחת נכון להצריך מזוזה לבה"מ כדברי הירושלמי ומהר"מ כי ירא אלהים יצא את כולם וכ"ש בדבר שאין בו חסרון כיס הרבה אבל לא יברך על קביעותה :

סעיף קטן יב

סוכת החג בחג בפ"ק דיומא [י:] פלוגתא דר' יהודה ורבנן והלכה כרבנן דפטרי וטעמא משום דרחמנא אמר ביתך שהיא דירת קבע לאפוקי סוכה שהיא דירת עראי:

סעיף קטן יג

שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית חייבת והחיצונה פטורה בפ"ק דסוכה [ח:] מימרא דר' לוי משום ר' מאיר ופירש"י כך היה דרך יוצרי כלי חרס בימיהם עושים להם שני סוכות זו לפנים מזו בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא קדרותיו למכור פנימית חייבת במזוזה משום דכל דירתו בה והחיצונה פטורה דלאו דירה היא שאינה עשויה אלא לצאת ולבא דרך שם ולהכניס שם תגרים ופריך בגמ' ותיהוי החיצונה כבית שער לפנימית ותחייב במזוזה ומשני משום דלא קביע:

סעיף קטן יד

בית שאינו מקורה פטור בפרק הקומץ (מנחות לג:) אמר רבא פתחי שימאי פטורים מן המזוזה פליגי בה רב רחומי ורב יוסף חד אמר דלית להו תיקרה וחד אמר דלית להו

שיקפי ומשמע דלא פליגי אלא בפירושא דפתחי שימאי אבל לענין דינא כ"ע מודו דבין לית להו תקרה בין לית להו שיקפי פטורים ובפרק קמא דיומא [יא:] תני רב שמואל בר יהודה קמיה דרבא. ששה שערים פטורים מן המזוזה וחד מינייהו שער שאינו מקורה ופירש"י תקרה. אסקופה עליונה ל"א שאין הבית מקורה וכתב הרא"ש לל"א קשה דמי גרע משערי חצירות דחייבים במזוזה ונראה לי דאין ראייה מחצר לבית דחצר דרכו להיות כך ומשמש לדירת הבתים אבל בית אינו ראוי לבית דירה כשאינו מקורה וכן כתב הרמב"ם דבית שאין לו תקרה פטור מן המזוזה עכ"ל וה"ר מנוח כתב ואף על גב דשערי חצרות חייבים התם שבתים מקורות פתוחים לחצרית וכתב רבינו ירוחם על דברי הרמב"ם דכן מסתבר דאינו ראוי לדירה אם לא יהיה מקורה עד כאן לשונו וכיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת וגם רש"י לחד לישנא סבר כוותיה הכי נקיטינן ואידחי לישנא אחרינא מקמייהו:

סעיף קטן טו

ומ"ש או שאין בו ד' אמות על ד"א פטור ברייתא בפ"ק דסוכה [ג:] וכתב הרא"ש בהלכות מזוזה אע"פ שבכל הספרים אין כתוב אלא בית שאין בו ד' אמות רב אלפס גרס שאין בו ד"א על ד' אמות דמסתבר דלא חזי לדירה בע"א ודלא כמו שכתב הרמב"ם ז"ל שאם היה ארכו יתר על רחבו הואיל ויש בו ארבע אמות חייב במזוזה דד' אמות על ד' אמות בעינן לכל הנהו דקא חשיב בברייתא פ"ק דסוכה עד כאן לשונו וז"ל הרמב"ם אם יש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות בשוה אף על פי שהוא עגול או בעל ה' זויות ואצ"ל שאם היה ארכו יתר על רחבו הואיל ויש בו לרבע ד' אמות על ד' אמות חייב במזוזה: ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דהא לא פליג עליה אלא הרא"ש ולישנא דד' אמות על ד' אמות שלמד ממנו הרא"ש אינו מוכרח דכל שיש בו לרבע ארבע אמות על ארבע אמות בכלל ד' אמות על ד' אמות הוא וכל שיש בו לרבע כן ראוי לדירה הוא:

סעיף קטן טז

בית שאינו מקורה פטור כבר נתבאר בסמוך ולא נשנה אלא לסמוך לו דין מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה וכתב ה"ר מנוח על מ"ש הרמב"ם דאם הקירוי אצל הפתח חייב נ"ל ביש במקורה ד' על ד' ודבר פשוט הוא:

סעיף קטן יז

ומ"ש בשם הרמב"ם שאין הבית חייב במזוזה אא"כ העמיד לו דלתות וכו' גרסינן בפ' הקומץ (מנחות לג.) ריש גלותא בנה ביתא א"ל לרב נחמן קבע לי מזוזתא אמר ליה תלי דשי ברישא ורש"י פירש תלי דשי ברישא. העמיד הסיפין בבנין תחלה ואח"כ אקבע בהם המזוזה דאי קבענא תחלה המזוזה בסיפין והדר הסיפין בבנין הו"ל עשוי המזוזה

קודם שתבא לידי מצוה: ב"ה ובא"ח כתוב שה"ר יונתן פי' דשי מזוזות שצריך שיבנה מזוזות השער ואחר כך יקבענה ונראה לפ"ז שכבר התחיל עד שני שלישים ועשה חור בתחלת שליש העליון וצוה ריש גלותא לקבוע שם המזוזה ואחר כך יגמרו השליש האחרון וצוה רב נחמן שיגמרו כל הבנין ואח"כ יקבעו אותו משום תעשה ולא מן העשוי: והתוס' והרא"ש פירשו דהאי ביתא דבנה ר"ג הו"ל פתחא מבי גברי לבי נשי ומשום היכר ציר קאמר תלי דשי ברישא וכתב הרא"ש על דברי הרמב"ם לא ידענא מנ"ל שמא היה מפרש הא דא"ל רב נחמן לר"ג תלי דשי ברישא לומר שאין הבית חייב במזוזה עד שיעמוד לו דלתות ולישנא דתלמודא לא משמע הכי דאהיכר ציר מייתי לה כדפרישית עד כאן לשונו וגם הראב"ד השיג עליו כן וחכמי לוני"ל שאלו להרמב"ם בתשובת הרמב"ם סימן כ' על זה והשיב להם שעיקר המצוה לא תלה הכתוב אלא בשער שנאמר על מזוזות ביתך ובשעריך וכי בב' מקומות מניחים על המזוזה ועל השער אלא כך אמר ביתך ועל מזוזות כל שעריך ודבר ידוע שהשער הם הדלתות וכן אמרו חכמים אחד שערי בתים וכו' ולא אמרו פתחי בתים וכו' שכל פתח שאין לו דלתות פתת מיקרי שער לא איקרי ור"ג שאמר לרב נחמן לקבוע לו מזוזה על פתח שלא היו לו דלתות לאו למימרא שהיה סבור שחיוב מזוזה על פתח בלבד אלא כיון שהעמיד המזוזה א"ל רב נחמן להניח המזוזה של כתב על המזוזה דפתח ואחר כך יעמיד הדלתות ומדברי רב נחמן תלמוד דבר זה שהרי א"ל תלי דשי ברישא ולא א"ל תלי דשי או הא אין לו דשי עכ"ל. ולענין הלכה אע"פ שנראין דברי הרמב"ם כיון שרש"י והתוספות והרא"ש והראב"ד חולקים עליו והם לחומרא הכי נקטינן:

סעיף קטן יח

יש בבית הרבה חדרים זה לפנים מזה כולם חייבים במזוזה כ"כ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן יט

ובן אם יש בבית הרבה פתחים פתוחים לחצר או לר"ה וכו' בפרק הקומץ (מנחות דף לד.) אמר רב פפא ש"מ מדרב הונא האי אינדרונא דאית ליה ד' באבי חייב בד' מזוזות פשיטא לא צריכא אף על גב דרגיל בחד ופירש"י אע"ג דרגיל בחד מינייהו טפי דהא דאמרן לעיל הלך אחר הרגיל ה"מ כגון תרי באבי ורגיל בחד דבטלה אידך לגביה אבל שלשה לגבי חד לא בטלי לישנא אחרינא מתשובת הגאונים הלך אחר הרגיל שב"א רגילין לצאת ולבא בו ולמעוטי פתחא דרבי שאינו עשוי אלא לו לבדו ולאתויי פתחא דרב הונא שהיה רגיל אף לאחרים אבל שני פתחים או שלשה לחדר אחד וכולן נעשו בשביל בני הבית שהיו מרובים ותשמיש אותו החדר תדיר והוצרכו לו פתחים הרבה כולם חייבים במזוזה ואף ע"פ שנתמעט תשמיש וא"צ עכשיו לכולן אלא לאחד מהן עכ"ל והעתיק הרא"ש דבריו והרמב"ם כתב בית שיש לו פתחים הרבה אע"פ שאינו רגיל לצאת ולבא אלא

באחד מהם חייב לעשות מזוזות בכל פתח ופתח וכתב עוד פתח שבין בית המדרש או בין בית הכנסת וביתו אם רגיל לצאת ולבא באותו הפתח חייב במזוזות ע"כ נראה שהוא ז"ל מפרש דהא דאמרינן במזוזות הלך אחר הרגיל היינו לומר דלהתחייב במזוזה בפתח שבין ביתו לב"ה הלך אחר הרגיל שאם הוא רגיל לצאת ולבא תמיד דרך אותו פתח חייב במזוזה ואם אינו רגיל לצאת ולבא אלא פעם במקרה פטור: מצאתי בתשובת אשכנזים יש פתח מרחוב למרתף וכמה פעמים שנכנסים מרחוב למרתף בשעת הבציר בהכנסת חביות וכיוצא ופתח קטן דלא גבוה י' ולא רחב ד' יוצא מבית למרתף וכמה פעמים כשפותחין ההוא פתח שבין מרתף לרחוב נכנסין מרחוב דרך מדרגה של מרתף ודרך פתח קטן לבית והשיב אי הוה פתח מבית למרתף הוה ע"ד נוטה דאותו פתח שברחוב פטור דאינן אלו תשמישין קבועים שכתבת ותשמיש הקבוע דרך פתח הפתוח לבית אבל כתבת דפתח הפתוח לבית לית ביה לא ד' ולא י' א"כ חור בעלמא הוא ועיקר פתח האוצר הוי ההיא דברחוב וחייבת דלא ניחא תשמישתיה דאותה שבבית ובטלה דעת המשתמשים דרך שם אבל תמהני אם לא יהיה ההיא פיתחא זוטא לכל הפחות כדי לחוק ולהשלים דהיינו ברגליה ג' רוחב ד' וגבוה י' באמצע עד כאן לשונו. ועמ"ש דאם יש בה כדי לחוק ולהשלים חייב יש לתמוה דהיינו לר"מ דכיפה [עירובין יא:] אבל חכמים סברי דאין חוקקין להשלים והלכה כמותם: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סי' צ' פתח א' וחלקו בעמוד בנתיים כל שיש היכר ציר בזה ובזה לצד העמוד הרי הן כשני פתחים וצריך מזוזה לכל פתח אבל כל שאין צירים לצד העמוד אין העמוד מחלקו לשנים שאינו אלא לנוי בעלמא כעין חלונות שלנו וחלון אחד נקרא ופתח אחד נקרא:

סעיף קטן כ

ארובה שבין בית לעלייה ועולין לה בסולם וכו' מימרא דרב הונא בפרק הקומץ (מנחות לד.):

סעיף קטן כא

תנא פתח שאחורי הדלת אם יש לו פצים טפח חייב במזוזה גז"ש [לג:] ופירש"י שכתב רבינו הוא מועתק מפסקי הרא"ש ובנוסחי דידן בפירש"י דידן מבואר יותר וה"ג פתח שאחורי הדלת כגון שיש במקצועות הבית הפצים קבוע ושני פתחים מחותכים א' לדרום וא" למערב וקבע מזוזה בפצים בחלל פתח הדרומי וכשהדלת סתום הוי פתותה למערב אחורי הדלת אם יש בעובי פצים המבדיל טפח בין פתח לפתח צריך מזוזה אחרת לפתח מערבי הואיל ואין המזוזה בחללו ואם לאו א"צ מזוזה אחרת שהרי כמונח באותו פתח עצמו עד כאן לשונו והמרדכי כתב פ"ה כיון שאין לה טפח ולזה ימין ולזה שמאל א"צ

מזוזה אחרת וקשה דמנ"ל הא ופי' ר"ץ כגון שיש אצל פתח חדר שצריך מזוזה ויש פצים שם שהוא ימין לזה ולזה וכיון שאין ביניהם טפח נפיק במזוזה אחת עכ"ל:

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו ויראה מכאן אותם פתחים שהם חלוקים ועמוד באמצע די להם במזוזה אחת וכו' דברים נכונים הם וכבר כתבתי בסמוך תשובת הרשב"א בזה:

סעיף קטן כג

השוכר בית בח"ל וכו' עד סוף הסימן ברייתא בפרק התכלת (מנחות מד.) ופירש"י משום ישוב א"י דלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפילו יוצא ממנה הלכך בקושי יצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת ואפילו יוצא ממנה ישכרנה אחר מהרה כשימצאנה מזומנת במזוזה ונמצאת א"י מיושבת: וכתב ה"ר מנוח שדין שואל בית בח"ל כדין השוכר והכי משמע בגמרא וכתב דטעמא דשוכר בית בח"ל פטור מן המזוזה עד שלשים יום היינו משום דכיון דמזוזה חובת הדר פחות מל' הוי דירת עראי ולא מיחייב כתבו הגהות מיימון בפ"ה דבתים ששוכרים ישראל מנכרים פסק ר"י שפטורים אפילו אחר ל' יום ודעת רבינו המחבר לחייב אפילו שוכר מעכו"ם ע"כ וכ"כ סמ"ג דאיתא בירושלמי בסוף מגילה השוכר בית מהעכו"ם צריך ליתן בו מזוזה מצאתי כתוב בשם ספר אגודה שפטר שערים הפתוחים לרחוב מדאמרינן הני אבולי דמחוזא פטירי משום סכנה ה"נ אחרי שהנכרים דרים בתוכה ובית העצה דרים בתוכה פטור: ב"ה וכתוב בא"ח יש מקומות שאין מניחים המזוזה בפתח ר"ה משום סכנת עכו"ם שאמרו כשפים עושה ומפני זה תקרה שעושים על פתח המבואה ועושים שם דירה לשומר אין מניחין בה מזוזה משום דהוי פרהסיא ויהיה סכנה בהנחה ובבדיקה עכ"ל כתב רבינו ירוחם נ"ל הדר בפונדק דוקא שנותנים חדר בפ"ע או אם שותפים ישראלים בפני עצמם ופשוט הוא וכתב עוד ז"ל כתב הר"פ כי העם שאין נזהרים עתה במזוזת סומכות על מה שאמרו כל עיר שיש בה חזירים פטורה מן המזוזה ע"כ וכבר כ' הרשב"א שלא מצא כן בבבלי ובירוש ובאמת שעונש במולה גדול ושכר קיומה גדול ג"כ עכ"ל:

סימן רפז

סעיף קטן א

אין הפתח חייב במזוזה אפי' הוא עומד במקום החיוב אלא אם כן עשוי כתיקונו כיצד שתהא לו ב' מזוזות ומשקוף על גביהם ואם אין המשקוף שהדלת שוקף עליו למעלה ישר אלא אבן נכנס ואבן יוצא או שאין המזוזה ישר אלא אבן נכנס ואבן יוצא פטור בפרק הקומץ (מנחות לג:) אמר רבא הני פיתחי שימאי פטורים מן המזוזה מאי פיתחי שימאי פליגי בה רבי רחומי ורבי יוסי חד אמר דלית להו תקרה וחכ"א דלית להו שיקפי ופירשו התוס' והרא"ש דלית להו תקרה פירוש מקום שהדלת שוקף בה מלמעלה אינו

שוה אלא אבני הכיפה א' ככנסת וא' יוצאת ובענין זה דלית להו שיקפי שאין שם מזוזות אלא שהאבנים בולטות כמו שיני החומה וסתם רבינו דבריו כדברי התוספות והרא"ש והו"ל לכתוב שרש"י הרמב"ם לא פירשו כן שרש"י פירש לית ליה תקרה אסקופה עליונה: שיקפי. מזוזות ל"א דלית להו תקרה שאין הבית מקורה שיקפי אסקופה עליונה והרמב"ם כתב כפירוש אחרון וכתב המרדכי פירש"י שאין הבית מקורה וקשה דכי גרע מן החצר ואין סברא לחלק בין סופו להיות מקורה ובין אין סופו להיות מקורה עכ"ל ולעיל כתבתי בשם ה"ר מנוח ליישב זה וכתבו הגה"מ ויהיה לו משקוף וכו' וכתב ר"מ דעבדינן לחומרא ואי זה שיהיה חייב במזוזה אבל בסה"מ פסק כרבינו המחבר עכ"ל:

סעיף קטן ב

פתח שאין בו אלא מזוזה א' כגון שמצד הא' עובר הכותל להלאה מהפתח וכו' בפרק הקומץ (מנחות לד.) אמר אמימר האי פתחא דאקדנא חייב במזוזה א"ל רב אשי לאמימר והא לית ליה פצימין א"ל עדי פצימי רב א פפא איקלע לבי מר שמואל חזא ההוא פתחא דלא הו"ל אלא פצימא משמאלא ועבידא ליה מזוזה א"ל כמאן כר"מ אימור דאר"מ מימין. משמאל מי אמר דתניא ביתך ביאתך מן הימין מאי ר"מ דתניא בית שאין לו אלא פצים אחת ר"מ מחייב במזוזה וחכמים פוטרים ופי' הרא"ש פיתחא דאקדנא. כגון שהפתח ממלא כל מזרח ומגיע מצפון לדרום: והא לית ליה פצימין. אלא כותלי הבית של צפון ודרום: עדי פצימין. באמת אע"פ שאין נראין כפצימין אלא כותלי הבית שנמשכים עד שם מ"מ פצימין הם: חזא דליכא אלא חד פצימא משמאלא ועבד ליה מזוזה. והיה כותל הבית לצד ימין הפתח עובר לה מן הפתח נמצא שלא הוה ליה פצים אלא משמאל וקבע המזוזה בפצים שבשמאל וכתב עוד ונראה דהלכה כרבי מאיר דרבי ישמעאל ורבי עקיבא קיימי כוותיה וכן משמע מדאמר אימור דאר"מ מימין משמאל מי אמר משמע דאי פצים מימינא הוה ניחא דעבד כר"מ והרי"ף כתב כל סוגיא זו ולא הכריע הלכה כדברי מי אבל הרמב"ם פסק הלכה כחכמים שכתב שאין הבית חייב במזוזה עד שיהיו לו שתי מזוזות והשמיט ההיא דפתחא דאקדנא ואפשר דטעמו משום דממילא משמע שראשי הכותלים הם חשובים מזוזות:

סעיף קטן ג

ואם יש לו שתי מזוזות והאסקופה שעליהם עשויה כקשת וכו' כפרק קמא דעירובין [יא:] ופ"ק דיומא [יא:] כיפה ר"מ מחייב וחכמים פוטרין ושוין שאם יש ברגליה י' שהיא חייבת ואע"פ שכתב הרא"ש בפסקיו דנראה דהלכה כר"מ לא סמך על זה רבינו ופסק כאן וברמזים כחכמים וכדעת הפוסקים ונראה דסבר שאף הרא"ש לא אמרה לפסק הלכה אלא לומר שהיה נראה לומר כן אבל מ"מ לא נניח כלל שבידינו יחיד ורבים

הלכה כרבים מפני דימוי קצת ראיה שהביא לומר דהלכה כר"מ ופירש"י כיפה. שער העשויה ככיפה: וחכמים פוטרים. מפני שלמעלה בעיגול הוא מצר ואינו רחב ד' ואין פתח פחות מד' רוחב: ושוין שאם יש ברגליה י'. גובה קודם שיתחיל לעגל: חייבת. דהא יש בה י' גובה ברוחב ד' ואפי' כל העגול סתום נשאר שם שיעור פתח כשר והרמב"ם נראה שמפרש בע"א שכתב בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף אם יש בגובה המזוזות י' טפחים או יותר חייב ואם אין בו י' טפחים פטורים מפני שאין לו משקוף וז"ל הרשב"א בתשובה כל שיש ברגלי הכיפה י' קודם שיתחיל להתעגל יש לה דין פתח וחייבת במזוזה כדאיתא בפ"ק דעירובין ע"כ ורבינו עיקר פירושו כדברי רש"י אלא שנמשך קצת אחר דברי הרמב"ם וכתב אם יש לו ב' מזוזות והאסקופה שעליהם עשויה כקשת ואילו לפירש"י אפי' אין שם שתי מזוזות כלל אלא שמתחלה מתחיל להתעגל אם יש בו גבוה עשרה ברוחב ד' חייבת:

סימן רפח

סעיף קטן א

כיצד מצותה יקח עור אחד וכו' ואם שינה והקדים והיה לשמע פסולה במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו:

סעיף קטן ב

ואם כתבה בשני עורות פסולה וכו' ורש"י פוסל אפילו אם כתב בעור אחד בב' דפין בפרק הקומץ (מנחות לג:) א"ר יהודה אמר שמואל כתבה על שני דפין פסולה מיתיבי כתבה על שני דפין והניח בב' סיפין פסולה הא בסף א' כשירה ראויה לב' סיפין קאמר ופירש"י ראויה לב' סיפין. שהניח גויל חלק בין דף לדף וראויה לחלק לשתים והתוס' והרא"ש הקשו על פירושו וכתבו דנראה לפרש בשני דפין בשני חתיכות וכ"נ מדברי הרמב"ם. והמרדכי כתב שהרב רבינו אלחנן הביא ראיה לפירש"י מהירושלמי:

סעיף קטן ג

ומ"ש דאפילו אם ידבקם פסולה כ"כ הרמב"ם כתבה בב' עורות אף על פי שתפרם פסולה ודלא כדכתבו התוס' בהקומץ גבי ס"ת ותפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה דהא דאמרינן בירושלמי פ"ק דמגילה דתפילין ומזוזות אין ככתבין אלא על עור אחד ההיא בשלא תפר העורות זה בזה:

סעיף קטן ד

וכל משפטי ס"ת בענין עיבוד העור ולשמו ודין הדיו וכו' כך היא במזוזה:

סעיף קטן ה
ומ"ש אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב בפ"ב דמגילה [יח:] אביי שרא לדבי בר חבו למיכתב תפילין ומזוזות שלא מן הכתב מ"ט מיגרס גריסן:

סעיף קטן ו
והרמב"ם כתב שאינה צריכה עיבוד לשמה בפ"א מהלכות תפילין והתוס' כתבו בפרק התכלת (מנחות דף מב:) דאיפשר דטעמו מדתניא תפילין אין נקחין אלא מן המומחה מזוזות נקחין מכל אדם ומפרש הוא ז"ל שהטעם משום דתפילין צריכין עיבוד לשמה ומזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה וסמ"ג כתב ראיה אחרת והגהות מיי' דחו אותה ובתשובה לחכמי לוני"ל כתב הוא ז"ל שהטעם מפני שלא נשמע במזוזה עיבוד לשמה והיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר וא"ת מ"ש ספר תורה ותפילין צריכין עיבוד לשמה לפי שעצמו של ספר תורה ועצמן של תפילין הן מצות ולפיכך הוצרכו לעשות להם חשיבות יתירה והוצרכו לעבדן לשמה לפי שיזהר בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני שהבית חייב בה ואם אין בית אין מזוזה אבל ספר תורה ותפילין חיבת הגוף התדירה עכ"ל:

סעיף קטן ז
ומ"ש בשם הרא"ש ונהיגי להצריך עיבוד לשמה כ"כ בהלכות מזוזה וכ"כ סמ"ג ומדברי נמוקי יוסף נראה שגם הרי"ף סובר דמזוזה בעיא עיבוד לשמה: ולענין הלכה צריכה עיבוד לשמה לכתחלה אבל במקום שאם ימתין לעור מעובד לשמו יתבטל מהמצוה יכתבנה על עור שאינו מעובד הנמצא ויקיים המצוה מיד כדעת הרמב"ם בעוד שמבקש עור מעובד לשמה:

סעיף קטן ח
ומ"ש וחמורה מס"ת שעיקר מצותה דוקא על דוכסוסטוס וכו' בפרק המוציא יין (שבת עט:) ובפרק הקומץ (מנחות לב.) תניא הל"מ תפילין על הקלף ומזוזה על הדוכסוסטוס ופרק המוציא יין תניא כתבה על הקלף על הנייר ועל המטלית פסול אמר רשב"א ר"מ היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת ומשמע התם דהלכה כר"מ דאוקימנא לרב כוותיה דאסיקנא השתא דאתית להכי רב ה"ק קלף הרי הוא כדוכסוסטוס מה דוכסוסטוס כותבין עליו מזוזה אף קלף כותבין עליו מזוזה וכתב הר"ן בפרק המוציא יין דמשמע דלכתחלה נמי כותבין מזוזה על הקלף דהא אמרינן ר"מ היה כותבה ולכתחלה משמע ומדאמרינן נמי מפני שמשתמרת הכי משמע וכ"כ ר"ח אבל הרי"ף כתב בהל' מזוזה הא דאמרינן מזוזה על הדוכסוסטוס למצוה אבל אם כתבה על הקלף כשירה ולא מחוור מלישנא דהיה כותבה ואיפשר דאע"ג דקתני היה כותבה היינו לפעמים כשלא

היה מזדמן לו דוכסוסטוס והיה כותבה על הקלף וכו' ואי נמי ה"ק דהיכא דבעיא שימור כגון דעומדת במקום התורפה א"נ במזוזה רבים שאינה נבדקת אלא פעמיים ביובל היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת יפה מן הדוכסוסטוס עכ"ל ודברי הרמב"ם כדברי הרי"ף שכתב אם כתב המזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא אמרו על דוכסוסטוס אלא למצוה:

סעיף קטן ט

ומ"ש ור"י פסל אם כתבה על הגויל וא"א ז"ל הכשיר כמו על הקלף וכו' בהלכות מזוזה כתב הרא"ש משמע דתפילין ומזוזה תרוייהו פסילי אגויל דמסקינן דתפילין אקלף דוקא ומזוזה אף אדוכסוסטוס אבל אגויל פסילי וכן מוכח בפרק המוציא יין דספר תורה כשר אגויל וכ"כ ר"י וראיתי פה שנהגו לכתוב בגויל ויראה דכשירה גם ב"ה בגויל כי היכי דכשירה אקלף דתפילין דוקא פסילי אגויל דהא אף בקלף אם שינה וכתב במקום שער פסול אבל במזוזה דכשירה אדוכסוסטום במקום שער א ואקלף במקום בשר לא שייך בה שינוי וכשירה גם אגויל במקום שיער כמו בדוכסוסטוס במקום שער ומה שנהגו לכתחלה לכתבה אגויל לפי שהוא חזק ומשתמרת ביותר עכ"ל. והר"ן כתב בפרק המוציא יין ולענין מזוזה בגויל לא איתפריש בשמעתין אלא מיהו כיון דלית שום דוכתא בהדיא דמזוזה אגויל לא כתבינן ובגמרא מעיקרא כי הוה סברינן דמזוזה אקלף לא כתבינן מתמהינן כי בעינן לאוקמא לברייתא דקתני כתבה על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשירה במזוזה ופרכינן מזוזה אקלף מי כתבינן ולא פרכינן מזוזה אגויל מי כתבינן כדפרכינן כי בעינן לאוקמי בתפילין אגויל דאמרי תפילין אגויל מי כתבינן ש"מ דלכ"ע כתבי מזוזה אגויל עכ"ל. ול"נ ראיה אחרת מדקתני הל"מ מזוזה על הדוכסוסטוס והיינו למצוה כמ"ש הרי"ף והרמב"ם ז"ל ואם איתא דבגויל מיפסלא הו"ל למיתני מזוזה על הדוכסוסטוס ועל הקלף לאשמועינן דעל הגויל פסולה דטפי הוה עדיף לאשמועינן פיסולא דגויל מלאשמועינן דמצוה בדוכסוסטוס ומדלא קתני הכי משמע דאף בגויל כשירה ולישנא דהרמב"ם דייק הכי קצת שכתב אם כתב המזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא אמרו דוכסוסטוס אלא למצוה:

סעיף קטן י

ומ"ש רבי' לכן טוב לכתבה בכל דבר שמשתמר בו יותר הם דברי הרא"ש שכתבתי בסמוך שנתן טעם למה נהגו לכתבה בגויל וסובר ג"כ דהא דאמרינן דר"מ היה כתבה בקלף מפני שמשתמרת יותר מן הדוכסוסטוס לכתחלה היה כותבה כן אבל כבר כתבתי דלהרי"ף והרמב"ם מצוה בדוכסוסטוס: ומ"ש הרא"ש דמזוזה כשירה אדוכסוסטוס

במקום שער ואקלף במקום בשר כ"כ בסה"ת אבל מדברי הרמב"ם וסמ"ג נראה דבמזוזה נמי פסול אם שינה בכך וכבר כתבתי בזה סי' רע"א:

סעיף קטן יא

ומ"ש ועוד חמורה מס"ת שלד"ה צריכה שרטוט וכו' מסקנא דגמרא בפ"ג דמגילה [יח:] ובהקומץ [לב:] ומשום דבס"ת נחלקו הפוסקים אם כתבו בלא שרטוט דר"ת מכשיר והרמב"ם פוסל כמו שנתבאר בסימן רפ"א כתב רבינו דבמזוזה ליכא פלוגתא דלד"ה אם לא שרטט פסל מדאסיקנא דמזוזה בעיא שרטוט משמע דאם לא שרטט פסל ותו אמרינן בהקומץ כתבה אגרת פסולה ופירש"י כתבה אגרת בלא שרטוט:

סעיף קטן יב

ומ"ש ועוד שאין תולין בה כמו שתולין בספר תורה ירושלמי פרק קמא דמגילה וכן פסק הרמב"ם וכתבו סמ"ג וסה"ת דטעמא משום דאמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו:

סעיף קטן יג

ומ"ש ומניח ריוח למעלה ולמטה חצי רוחב צפורן בפרק הקומץ (שם) תניא אמר רשב"א ר"מ היה עושה ריוח למעלה ולמטה אמר רב חננאל אמר רב הלכה כרשב"א וכמה כמלא אטבא דספרי וכתב הרא"ש שפירשו הגאונים דהיינו כרוחב חצי צפורן וכ"כ הרמב"ם בפ"ה:

סעיף קטן יד

ומ"ש ובתחלתה כדי לגול אותה וכו' כ"כ הרא"ש וז"ל וריוח שמן הצדדין לא פירש ויראה שצריך להניח בתחלתה כדי לגול קלף כיון דנכרכת מאחד כלפי שמע כמו בס"ת למ"ד לתחלתו הוא נגלל אבל בסופו א"צ ריוח עכ"ל וכך הם דברי התוס' וסמ"ג והג"מ וכתבו בשם סה"ת שא"צ להניח בתחלתו כדי לגול היקף מדנהגו שיהא שד"י נראה מבחוץ ושד"י הוא כתוב כנגד ריוח שבין פרשה לפרשה ואם היה בתחלה גליון כדי לגול היקף היה שד"י מכוסה עכ"ל מיהו אם יעשה נקב בגליון שהניח כדי לגול היקף כנגד שד"י זהו טוב ונכון עכ"ל הגהות:

סעיף קטן טו

וכותב כל שיטותיה ביושר שלא תהיה א' ארוכה מחבירתה זה פשוט דלכתחלה הכי בעי בס"ת תפילין ומזוזה וכ"כ הגהות מיי' בפ"ב בשם סה"ק הישיטין לא אחת ארוכה ואחת קצרה אלא שוות ואין כותבין ג' אותיות חוץ לשיטה ומ"ש ואם האריך בשיטה אחת יותר מבאותה שלפניה וכו' בפרק הקומץ [מנחות לא..] אמר רבה בב"ח אר"י מזוזה שעשאה ב' ג' ואחת כשירה ובלבד שלא יעשנה כקובה ובלבד שלא יעשנה כזנב. ופירש"י שעשאה. ב' תיבות בשיטה זו וג' בזו ואחת בזו כשירה: כקובה. כאהל רחב

מלמטה וקצר מלמעלה דהיינו א' ב' ג' כזה זנב ג' ב' א' כזה: ומ"ש הרמב"ם ולא יעשנה בעיגול הוא בפ"ה:

סעיף קטן טז

ועל הארץ יכתוב בראש שיטה אחרונה וכו' בפרק הקומץ (שם) אמר רב חסדא על הארץ בשיטה אחרונה איכא דאמרי בסוף שיטה וא"ד בתחלת שיטה וכתבו הרי"ף והרא"ש וכבר עבדו ספרייא תקנתא ברישי שיטי כי היכי דתיהוי על הארץ בריש שיטה אחרונה וכ"כ הרמב"ם בפ"ה:

סעיף קטן יז

ומ"ש ונהגו לעשות כ"ב שיטין זה התחלתן שמע וכו' כ"כ הפוסקים הנזכרים וסמ"ג כתב המרדכי מדאמר רבא חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע משמע דשיטה ראשונה מסיימת באחד ותימא שהסופרים נהגו לסיים ואהבת את ושמא תלמודא לאו דוקא נקט אלא שמשמיענו דלתחלתה נגללת:

סעיף קטן יח

ובהפסק שבין פרשת שמע לוהיה נהגו לעשותה סתום ואם עשאה פתוחה כשירה בפרק הקומץ (שם) א"ר חלבו חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע ועושה פרשיותיה סתומות מיתיבי אמר רשב"א ר"מ היה עושה פרשיותיה פתוחות אמרתי לו ר' מ"ט א"ל הואיל ואין סמוכות מן התורה ואסיקנא דהאידנא נהוג עלמא בסתומות ר"נ בר יצחק אומר מצוה לעשותן סתומות ואי עבדינהו פתוחות ש"ד ומאי פתוחות דקאמר רשב"א אף פתוחות ופסקו הרי"ף והרמב"ם כר"נ בר יצחק:

סעיף קטן יט

ומ"ש ע"כ טוב שלא להניח ג' אותיות וכו' כ"כ הרא"ש וז"ל והאידנא נהגו להניח מעט חלק בתחלת שיטה ואח"כ מתחיל והיה אם שמוע והיינו פתוחה לפי הירושלמי ומ"ש ותלמודא קאמר והאידנא נהוג עלמא בסתומות ושמא סמכינן אירושלמי דפליג אגמרא דידן דבירושלמי פסק רב כמ"ד פתוחות ואחר כן כתב שלשון הירושלמי תמוה ופר"י שרב פסק כמ"ד אף פתוחה וכרב נחמן בר יצחק והכי נהוג עלמא וטוב שלא יניח ג' אותיות בסוף השיטה וכן בראש השיטה לקיים מה שאמר והאידנא נהוג עלמא בסתומות עכ"ל כלומר דכיון דמ"ס סבר דשיעור ריוח פרשה הוי ג' אותיות כמו שנתבאר בסימן ער"ה אם יניח ריוח שיעור שלשה אותיות בסוף שיטה שמסיים בה שמע אף אם לא יניח ריוח בראש שיטה שמתחיל בה והיה הויא פתוחה וכן אם ישייר ריוח בראש שיטה שמתחיל בה והיה אף ע"פ שלא שייר בסוף שיטה שמסיים בה שמע הויא פתוחה וכמו שנתבאר בסי' ער"ה שהוא דעתו ז"ל דכל שהריוח פתוחה לצד אחד או למעלה או למטה

נקראת פתוחה כדמשמע בירושלמי דקתני פתוחה מראשה פתוחה פתוחה מסופה פתוחה ואם יניח ריוח בתחלת שיטה ובסוף שיטה כ"ש דהויא פתוחה כמו שנתבאר שם דבין למ"ס בין לסדור קדמונים הוי פתוח ולפיכך הזהיר ז"ל שלא יניח ג' אותיות לא בסוף שיטה ולא בראש שיטה וק"ל על דבריו דכיון שאינו מניח ריוח כשיעור ג' אותיות נמצא שאין כאן פרשה ואנן ודאי שיעור ריוח פרשה בעינן בין זו לזו ולא נחלקו אלא במצותה אם פתוחה אם סתומה ולהרמב"ם ודאי צריך לשייר בתחלת שיטה שמתחיל והיה ריוח כשיעור ט' אותיות שזו היה צורת סתומה לדעתו וכמו שנתבאר בדבריו ח"ח וסמ"ג כתב וז"ל ומסיק לרב דמצוה בסתומות ואי עבדינהו פתוחות ש"ד ובירושלמי דמגילה פוסק רב כן דפתוחה כשירה ומאריך אחר כך שם פתוחה מראשה פתוחה פרוחה מסופה פתוחה מכאן ומכאן סתומה וקבלתי כך הפירוש לא שתהא פתוחה לגמרי מראשה שיעור ט' אותיות לדברי סידור קדמונים או ג' אותיות לד' מ"ס ולא שתהא פתוחה לגמרי מסופה שא"כ היתה פתוחה גמורה אלא תחלק שיעור הפתוחה לכאן ולכאן פחות מג' אותיות בסוף ובשעריך בסוף שיטה ופחות משלשה אותיות בתחלת שיטה במקום שמתחיל והיה אם שמוע להיכירא בעלמא לפי שאין סמוכות בתורה וזו היא סתומה גמורה מאחר שאין שיעור פתוחה לא בתחלה ולא בסוף ותימא שאומר בלשון רבים פרשיותיה סתומות והלא אין כאן אלא הפסק אחד בין שמע לוהיה אם שמוע וכתב ר"ש משום דקסבר על הארץ בסוף שיטה אחרונה וכן אני נוהג אבל מקצת העולם נהגו על הארץ בתחלת שיטה אחרונה עכ"ל. והמרדכי כתב על קושיא זו דהיכי קאמר בלשון רבים פרשיותיה סתומות מצאתי בסמ"ג ותוס' שנ"ץ שהיו כותבין על החרץ בסוף שיטה והרי חשיב כסתומות כיון שנתמלאה כל השיטה ותימא דנהגינן השתא דכתבינן על הארץ בתחלת השיטה ונראה הטעם דומיא דס"ת דלעיני כל ישראל באמצע השיטה שנראה אז שהדבר נגמר דכשמסיים בסוף השיטה כמו שאר השורות נראה כאילו רוצה לכתוב יותר עכ"ל:

סעיף קטן כ

וכורכה מסופה לראשה מאחד כלפי שמע בהקומץ מימרא דרבי חלבו כתבתיה בסמוך:

סעיף קטן כא

כתב א"א ז"ל נהגו לכתוב שד"י מבחוץ וכו' עד והוא יצילנו על יד ימיננו הכל בסוף הל' מזוזה וענין כתיבת שד"י מבחוץ מפורש בספר הזוהר פרשה ואתחנן אבל מ"ש שנהגו לכתבו על הריוח שבין פרשה לפרשה גם הרמב"ם כתב כן ולא מצאתי לו רמז בשום מקום ובס' הזוהר פרשה הנזכר מבואר שצריך לכותבו כנגד תיבת והיה שכתב שם בלשון הזה ת"ח והיה שמא קדישא מתתא לעילא ועל דא שד"י אתרשים מלבר לקבל

שמא דא והיה מלגיו שד"י מלבר למיהוי נטיר בר נש מכל סטרין מלבר ומלגיו עכ"ל וכן ראוי להנהיגו :

סעיף קטן כב
ומ"ש שנהגו לכתוב מבחוץ כנגד ה' אלהינו ה' שם של י"ד אותיות וכו' כ"כ הג"מ וכתבו שכותבין כל אות כנגד אות שמחחלף בה ועכשיו לא נהגו לכתוב כן:

סעיף קטן כג
ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם קאי למ"ש בשם הרא"ש דמבפנים אין להוסיף מאומה ולא לעשות חותמות וכך הוא לשון הרמב"ם בפ"ה מנהג פשוט שכותבין מברוץ כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה שד"י ואין בזה הפסד לפי שהוא מבחוץ אבל אלו שכותבין מבפנים שמות וכו' הרי הן בכלל מי שאין להם חלק לעוה"ב וכתבו הגהות מיימון על דברי הרמב"ם כ"כ בס"ה וכן הנהיג ה"ר אביגדור ודלא כרא"מ שכתב שאין בהם לא מצוה ולא עיכובא אלא תוספת שמירה וכן רבינו שמחה כתב שלשה פסוקים תחת המזוזה ה' ישמרך וגו' עכ"ל: כתבו הגהות מיימון בפ"ב בשם סה"ק דדין ס"ת ומזוזה שוה לדין תפילין לענין שצריך לכתבם בימין: כתב הרמב"ם בפ"ה צריך ליזהר בתגין שבו ואלו הן התגין שעושין במזוזה פרשה ראשונה יש בה ז' אותיות על כל אות מהם ג' זיינין ואלו הן ש"ע של שמע ונו"ן של נפשך ותרי זיינין של מזוזות ותרי טתי"ן של טטפת ופרשה שנייה יש בה ששה אותיות על כל אות מהן ג' זיינין ואלו הן ג' של דגנך ותרי זייני"ן של מזוזות ותרי טתי"ן של טטפת וצד"י של הארץ ואם לא עשה תגין או שהוסיף בהן או גרע מהן לא פסל עכ"ל:

סימן רפט

סעיף קטן א
בא לקובעה יתננה בשפופרת של קנה וכו' זה פשוט:

סעיף קטן ב
ומ"ש ולא יברך בשעת כתיבה כ"כ הרמב"ם ונתן טעם לפי שקביעתה היא המצוה והכי אמרינן בהתכלת (מב:) דכל מצוה שאין עשייתה גמר מצותה אינו מברך אלא בשעת גמר מצותה: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן תת"ט מי שיש לו ב' או ג' פתחים הראויים למזוזה אם בא לקבוע כולם ביחד אין מברך אלא ברכה אחת:

סעיף קטן ג
ואיזהו מקומה במזוזת הפתח הימיני שהוא ימין לביאה כשאדם נכנס לבית ברייתא בפרק הקומץ ומייתי לה מקראי וכתב סמ"ג וא"צ להניח מזוזה ימין ושמאל דתניא בספרי רבי יצחק אומר הרי הוא אומר ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות זה בנה אב בכל

מקום שנאמר מזוזות אינו בכלל שתים עד שיפרוט לך הכתוב ב' מזוזות: כתב המרדכי אהא דאמרינן דמזוזה בימין מדכתיב על מזוזות ביתך דרך ביאתך וכי עקר איניש רגליה דימינא עקר ברישא אין לדקדק דאם הוא אטר ברגליו ורגליו דשמאלא עקר ברישא ישים המזוזה דרך שמאל ביאתו מידי דהוה אתפילין דשאני מזוזה דהוי לשימור כל בני הבית משא"כ בתפילין דהויין ליה לחודיה:

סעיף קטן ד

ומ"ש בחלל הפתח בטפח החיצון הסמוך לר"ה שם (לב:) אמר רב יהודה אמר שמואל מצוה להניחה בתוך חללו של פתח פשיטא בשעריך אמר רחמנא סד"א הואיל ואמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה כמה דמרחיק מעלי קמ"ל ופירש"י בתוך חלל הפתח. ולא מבחוץ פשיטא בשעריך כתיב דהיינו מקום סגירת השער: בטפח הסמוך לר"ה. כדאמרינן לקמן דקדים פגע במצוה אם היה עיבי החלל ד' טפחים או ה' יניחנה בחלל טפח הסמוך לר"ה עכ"ל. ולקמן אמימרא דרבא אמרי' מאי טעמא רבנן אמרי כדי שיפגע במזוזה מיד רב חנינא מסורא אמר כי היכי דתנטריה ופירש"י דתנטריה לכל הבית מן המזיקין:

סעיף קטן ה

ומ"ש משני שלישי גובה הפתח ולמעלה שם (לג.) א"ר זירא אמר שמואל מצוה להניחה בתחלת שליש העליון וכתב הרא"ש פירוש שלא ירחיק מן המשקוף יותר משליש גובהו של פתח אבל יכול לתתו בגבהו של פתח עד המשקוף עכ"ל ונראה שטעמו מדאוקימנא לה בגמרא כרבי יוסי דאמר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה שלא להרחיקה מן הקורה של מעלה יותר משליש ומדברי הרמב"ם נראה דלכתחלה מצוה להניחה בתחלת שליש העליון שכתב והיכן קובעין את המזוזה בתוך חלל של פתח וכו' בתחלת שליש העליון של גובה השער ואם קבעה למעלה מזה כשירה ומימרא דרבי זירא הכי משמע דמצוה להניחה לכתחלה בתחלת שליש העליון בדוקא ור' יוסי איירי היכא דבדיעבד קבעה למעלה מזה כשירה כל שהוא בגובה ולפ"ז כי אמרינן ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה היינו לומר דמעיקרא היה ס"ד דר' זירא בתחלת שליש העליין דוקא קאמר ולא למעלה ולא למטה ומש"ה הוה ק"ל דלא אתי כר' יוסי ומשני דשפיר אתי כר' יוסי ולא אתא לאפוקי אלא למטה אבל למעלה כשירה כרבי יוסי ומיהו לכתחלה מצוה להניחה בתחלת שליש העליון כנ"ל: וה"ר מנוח כתב שנ"ל שאם קבעה למטה משליש העליון כשירה ובלבד שתהא רחוקה מן המפתן ג' טפחים וכ"נ ממ"ש רבינו בסמוך גבי אחורי הדלת ולא נהירא דמדברי הרמב"ם נראה דנמטה משליש העליון פסולה וכ"מ פשטא דברייתא בגמרא:

סעיף קטן ו

ומ"ש עוד הרמב"ם והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח מדגרסינן בגמרא (שם) אהא דרבי זירא אמר שמואל ורב הונא אמר מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כשר למזוזה: ב"ה מיתיבי מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזווה. ד"ר יהודה ר"י אומר וקשרתם וכתבתם וכו' בשלמא רב הונא דאמר כרבי יהודה אלא שמואל דאמר כמאן לעולם כרבי יוסי ומאי תחלת שליש העליון דאמר להרחקה ומשמע ליה ז"ל דלא פליגי רבי יוסי ורבי יהודה אלא בלמטה משליש העליון אבל למעלה לד"ה צריך להרחיקה מן הקורה טפח והכי משמע מדאמר ר"י מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה וכי היכי דקשירה דהוי בגובה הזרוע אינו בסוף גובהו אלא מרוחק מסופו קצת ה"נ כתיבה דילפינן מינה דהויא בגובה אינה בסוף הגובה אלא מרוחקת ממנו מעט דהיינו טפח כנ"ל לדעת הרמב"ם אבל הרי"ף והרא"ש סתמו וכתבו דברי רבי זירא אמר שמואל בלבד: ולענין הלכה יש לחוש לדברי הרמב"ם: כתבו התוס' בפרק הקומץ בירושלמי פ"ב דמגילה משמע דכשהפתח גבוה הרבה מניחה בין כתפיו וחולק על תלמוד שלנו עכ"ל והמרדכי כתב מסופק היה ר"י אם ההיא דירושלמי דהניחו רב חנינא כנגד כתפותיו פליג אתלמודא דידן מדלא מפליג בין גבוה לנמוך ומיהו נראה דלמעלה מכתפיו לא יניחנה אם הפתח גבוה כ"כ דלא יניחנה לעולם במקום שאינה נראית לו וכן משמע מדקאמר מניחה בטפח הסמוך לר"ה כדי שיפגע מצוה מיד עכ"ל:

סעיף קטן ז

ואם הניחה אחורי הדלת אין זה מצותה ברייתא בפרק הקומץ (מנחות לב:) תלאה במקל או שהניחה אחר הדלת סכנה ואין בה מצוה ופירש נ"י אחורי הדלת חוץ למזוזת השער פסולה דבעינן דרך ביאתך וליכא:

סעיף קטן ח

ומ"ש ונראה שאם שינה באלו המקומות אינו מעכבת נראה שטעמו משום דבכל הני אמרינן לישנא דמצוה מצוה להניחה בתוך חללו של פתח מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה מצוה להניחה בתחלת שליש העליון ומשמע ליה ז"ל דהיינו לומר דמצוה הכי ואם שינה לא פסל וכן בהניחה אחורי הדלת שאמרו אין בה מצוה היינו לומר דלא קיים מצוה מן המובחר אבל מ"מ כשירה הוא דאל"כ הו"ל למיתני פסולה וכבר כתבתי בסמוך דמדברי הרמב"ם משמע שאם הניחה למטה מתחלת שליש העליון פסולה והכי משמע בגמרא בברייתא וכן בהניחה אחורי הדלת דאמרינן דאין בה מצוה נראה דהיינו לומר דלא קיים מצות מזוזה כלל וכההיא דתנן [מגילה כד.] העושה תפלתו עגולה סכנה ואין

בה מצוה דהיינו לומר דלא קיים מצות תפילין כלל דתפילין מרובעות הל"מ וכ"כ נ"י בהניחה אחורי הדלת דפסול וכ"כ הרמב"ם:

סעיף קטן ט

ומ"ש שאם לא קבע בצד הימין לביאה ודאי מעכב כ"כ הרמב"ם בהדיא:

סעיף קטן י

ומ"ש ואם אין ניכר איזהו ימין לביאה או ליציאה כגון מי שחולק ביתו לשנים וכו' אנו הולכים אחר היכר ציר בפרק הקומץ (מנחות לג.) מימרא דרב יהודה אמר שמואל ופי' רבינו בו כפירש"י והרא"ש ז"ל: ב"ה ז"ל ר"י פי' כגון שהפתח היה פתוח לר"ה עם דלת א' ולא היה בו כי אם פתח א' וחלקו לשנים ועשה מחיצה ביניהן בפתח א' נכנסים בו הנכנסים והיוצאים מר"ה לבית והפתח הב' נכנסים בו לבית אשתו לצניעות לעשות בו מלאכה ושתי אלו הפתחים הדלת הא' סוגרם ואין אנו יודעים לאיזה צד יקרא פתח לשום המזוזה שם ואומרים הלך אחר היכר ציר כלומר אותו הצד שציר הדלת סובב בו קרוי פתח לשום בו המזוזה וישים אותה לצד ימין של אותו פתח בביאתו עכ"ל: וכתב המרדכי פי' בה"ג האי ביתא בין גברי לנשי ואומר ר"י דוקא בין גברי לנשי ששניהם עיקר ושניהם פתוחים לר"ה אבל מבית לחדר או לעלייה שעיקר תשמישו ומוצאו ומובאו בבית לשם לא אזלינן בתר היכר ציר אלא יניחנו בחדר דלצרכו הוא עשוי ולהכי נקט מבית גברי לנשי וכן מצאתי אפילו אחד פתוח לרשות הרבים ואחד אינו פתוח לר"ה כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם לא משגיחין בה בהיכר ציר עכ"ל: וכתוב בתשובת מהרי"ל סימן צ"ט ספיקותיך בחדר הקטן לפי מה שהבנתי מכתבך שיש פתח אחד מבית החורף לחצר וגם יש פתח אחר מחדר גדול לחצר ודלתי פתחי חדר קטן שתיהן היכר ציר דידהו שלא בחדר קטן אלא חד בבית החורף וחד בחדר גדול ולפי זה שתיהן חייבות ויש לקובעה בימין הכניסה לבית החורף ובימין הכניסה לחדר גדול דפתחא דבין תרי בתי ויש לכל א' פתח אחד לר"ה הלך אחר היכר ציר עכ"ל: וכתוב עוד שם פתח שבין בית לחצר אם יש לחצר פתח אחד לר"ה אז אית לן למיזל בתר היכר ציר אבל אם אין לחצר פתח לר"ה אז יש לקבוע בימין כניסה מבית לחצר עכ"ל:

סעיף קטן יא

וכיצד קובעה יסמר אותה במסמרים במזוזת הפתח וכולי שאם העמיק לה טפח פסולה מימרא בפרק הקומץ (שם):

סעיף קטן יב

ומ"ש תלאה במקל וכו' פסולה מימרא ובריייתא שם:

סעיף קטן יג

עשאה כמין נגר פסולה בפרק הקומץ שם מימרא דרב יהודה אמר רב ופריך עלה והא כי אתא רב יצחק בר' יוסף אמר כולהו מזוותא דבי רבי כמין נגר הוו עבידן לא קשיא

הא דעבידא כסיכתא הא דעבידא כאסתוירא ופירש"י עשאה כמין נגר. שקבעה ותחבה בסף כנגר שתוחבין הנגרים בכותל פסולה דמצוה לתתה באורך בסף: נגר. קבילא: אסתוירא. היינו מקום חיבור השוק והרגל ומעומד הוא כשרה: עבידא כסיכתא. נגר של אומנים פסולה לישנא אחרינא איסתוירא כי היכי דמקום חיבור השוק והרגל הוי השוק זקוף מלמעלה והרגל שוכב כזה כך הניחה למזוזה כשרה הואיל וראשה אחד זקוף והתוספות והרא"ש כתבו שר"ת הקשה על פירש"י דמעומד לאו כבוד הוא וקבורת חמור קרי ליה בהמוכר פירות [קא.] וספר תורה ולוחות שבארון שוכבין הוו ולא עומדין וצא ולמד ממנהגו של עולם כשס"ת מעומד כל הקהל עומדין וכששי"צ משכיבו הכל יושבין ופי' ר"ת כסיכתא מעומד כיתדות המשכן שקבועות בארץ פסילה כאסתוירא נתון בשוק לרחבו בלעז קבלייא כשרה מיהו בפרק מצות חליצה דאמר האי אסתוירא עד ארעא נחית על כרחך היינו עצם היורד מן השוק עד הרגל ולא קבילא והא דאמרינן בירושלמי פ"ב דמגילה צריך שיהא שמע שלה רואה פני הפתח לפירש"י כשגולל מאחד כלפי שמע מכוין כשמעמיד שיהא שמע לצד אויר הפתח ולא לצד פנים ולפי' ר"ת הופך שיטה אחרונה לצד ר"ה וראשונה לצד פנים כדי שתהא שיטת שמע לצד אויר הפתח לפנים כ"כ הרא"ש והתוספות כתבו כלשון הזה ומהא דאמרינן בירושלמי פ"ב דמגילה צריך שיהא שמע שלה רואה את הפתח אין ראיה לפירש"י דלפי' ר"ת יש ליישב כגון דשיטה אחרונה לצד ר"ה וראשונה לצד הדלת והופך שמע לצד אויר הפתח וכתב הרא"ש והאידנא נהוג עלמא כרש"י וכ"כ המרדכי וכתב שכן עיקר והביא ראיה לדבר וכתבו עוד התוספות והרא"ש וצריך לדקדק הא דקאמר כולהו מזוזתא דבי רב כמין נגר עבידן משמע אבל שאר מזוזתא דעלמא לא עבידא כמין נגר וע"כ בין דר' בין דעלמא לא היו פסולות הלכך נראה דכאסתוירא דכשרה היינו באלכסון לא שוכב ולא זקוף א"נ כמין נו"ן מחצה שוכב ומחצה זקוף וכן פירש"י בלישנא אחרינא אבל שאר מזוזתא דעלמא לאו הכי עבדי אלא לפירש"י מעומד ולפירוש ר"ת מושכב וכתב הרא"ש וכך היו מזוזות של הר"מ כמין נו"ן כפופה ע"כ והמרדכי כתב בה"ג מפרש אסתוירא חציו זקוף וחציו שכוב ור"י מפרש משופע דבמזוזה א"א חציו זקוף וחציו שכוב ורבינו ירוחם כתב י"מ באלכסון לא מעומד ולא מושכב אלא מוטה מעט הרגל של המזוזה של מטה מרוחק מעט מהכותל וכן ראיתי לרבותי נוהגים והעולם נהגו כרש"י מעומד ויש מפרשים כאסתוירא כמין נו"ן כפופה מחצה שוכב ומחצה זוקף וכן היה נוהג הר"מ ע"כ לשונו: ודברי הרמב"ם כפירש"י שכתב בפ"ה חתר במזוזות הפתח והכניס המזוזה כמו נגר והוא כבריח הקרשים בטבעות פסולה:

סעיף קטן יד
ומ"ש רבינו שהמדקדקים קובעים המזוזה חציה בשכיבה וחציה בזקיפה כמין נו"ן כפופה כ"כ בסמ"ק ומצאתי כתוב דהעושה כן יניחו ראש המזוזה כלפי פנים ורגלי האותיות נגד הרחוב משום דכיון דמוקמינן לה באלכסון לקיים גם דברי ר"ת צריך לנטות האלכסון כדעת ר"ת בשכיבה וכ"כ בת"ה סימן נ"ב : ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ורש"י ללישנא קמא דמעומד וכן נהגו:

סעיף קטן טו
קבעה במזוזה בעודה תלושה וכו' בפ' הקומץ (שם:) תנא העמיד לה מלבן של קנים חותך שפופרת ומניחה אמר רב אחא בריה דרבא לא שנו אלא שהעמיד ולבסוף חתך והניח אבל חתך והניח ולבסוף העמיד פסולה תעשה ולא מן העשוי ופירש"י מלבן של קנים. שלא מצא מזוזת עץ ועשה צורת פתח של קנים מלבן מזוזה: כתב רבינו ירוחם בית שקבע מזוזה בספין ואח"כ קבע הספין לא יצא י"ח מזוזה כי זהו תעשה ולא מן העשויי כך פשוט בהקומץ מפירש"י על ההוא דר"ג בנה ביתא והקשו עליו בעלי התוספות וכתבו דכשרה עכ"ל ואין דבריו נכונים דמעולם לא עלה על דעת בעלי התוספות ולא על דעת שום אדם להכשיר דהא בהדיא פסיל רב אחא בריה דרבא ורבינו ירוחם עצמו כתבו שם ולא נחלקו התוס' על רש"י בההוא דר"ג בנה ביתא אלא לענין הפירוש לא לענין הדין:

סימן רצ

סעיף קטן א
ספר תורה או תפילין שבלו אין עושין מהם מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה וכו' ברייתא בפרק הקומץ (מנחות דף לב.): ומ"ש ולא כותבין אותו על גליונים של ס"ת כ"כ הרמב"ם:

סימן רצא

סעיף קטן א
מזוזת יחיד נבדקת פעמים בז' שנים ושל רבים פעמים ביובל ברייתא פ"ק דיומא [דף יא:] ופי' רש"י של רבים פעמים ביובל דכל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטריח יהא כל אחד אומר יעשו חבירי:

סעיף קטן ב
השוכר בית מחבירו חייב השוכר לקבוע בו מזוזה ברייתא במציעא סוף פרק השואל [קב:]:

סעיף קטן ג
ומ"ש ולתקן מקום קביעות השם בעיא דאיפשיטא: וכתב ה"ר מנוח ומסתברא שאפילו השכירו בחזקת שיש לו מזוזה ואין לו לא הוי מקח טעות כדאמרינן בריש פסחים [ד:] ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בין בגופיה בין בממוניה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ולא יטלנה בידו כשיוצא ואם שכרו מנכרי נוטלה כשיוצא ברייתא במציעא ס"פ השואל וכתבו התוספות לא יטלנה ויצא אף על גב דאמר שמואל דמטילין מבגד לבגד גבי מזוזה אסור לפי שהמזיקין באין בבית שאין בו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותן שידורו בבית וכתב ה"ר מנוח על הא דלא יטלנה בידו ויצא שאם הראשון מקפיד על דמיה טוב לשלמה לו אבל אין מוציאין ואהא דאמרינן דאם שכרו מנכרי נוטלה כשיוצא כתב ה"ר מנוח דה"ה אם היתה של ישראל והשכירה לנכרי דנוטלה בידו כשיוצא ופשוט הוא :

סעיף קטן ה
הכל חייבים במזוזה וכו' ומחנכים את הקטנים וכו' משנה בפרק מי שמתו (ברכות דף כא):

סימן רצב

סעיף קטן א
שילוח הקן כתיב כי יקרא קן צפור לפניך וגו' שכל מי שימצא קן מעוף טהור לאפוקי טמא כדבסמוך:

סעיף קטן ב
ומ"ש אפי' אם האם טריפה ברייתא בפרק שילוח הקן (חולין קמ:) אם טריפה חייב בשילוח:

סעיף קטן ג
ומ"ש ורובצת על האפרוחים או על הביצים שלה לאפוקי אם רובצת על שאינם שלה כדלקמן:

סעיף קטן ד
ומ"ש בין אם יש בקן אפרוחים או ביצים הרבה וכו' משנה שם אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלח שנאמר קן קן מ"מ:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואין הביצים מוזרות ולא האפרוחים מפריחים משנה שם היו אפרוחים מפריחין או ביצים מוזרות פטור מלשלח ויליף לה מקראי:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואינו מזומן אצלו גם זה משנה שם (קלח:) ויליף לה בברייתא [קלט:] מדכתיב כי יקרא פרט למזומן:

סעיף קטן ז
ומ"ש כגון יוני שובך ועלייה וצפורים שקננו בטפיחים וכו' עד שקננו בפרדס ברייתא שם ופירש רש"י שקננו בפרדס שמרדו דהשתא אין קנויות בידך:

סעיף קטן ח
ומ"ש בכל מקום שימצאנו בין בר"ה בין ברה"י ברייתא שם:

סעיף קטן ט
ומ"ש אפי' ברשותו בסוף חולין [דף קמא:] ת"ר יוני שובך ויוני עלייה חייבים בשילוח ומקשינן עלה ואם איתא לדרבי יוסי בר חנינא דאמר חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו קרי כאן כי יקרא פרט למזומן ואסיקנא השתא דאמר רב יהודה א"ר אסור לזכות בביצים שהאם רובצת עליהם שנא' שלח תשלח את האם והדר והבנים תקח לך כל היכא דאיהו לא מצי זכיא לא זכיא ליה חצירו וכתב הר"ן ומיהו אי טריף הקן עד שהוגבהה האם קניא ליה חצירו לביצים והויא מזומן ופטור וכי קאמרינן דיוני שובך חייבים בשילוח היינו כגון שלא הוגבהה האם מעל הבנים כלל משהטילה הביצים דבכה"ג לא קניא ליה חצירו עכ"ל וכך מפורש בגמ':

סעיף קטן י
ומ"ש בין באילן ובין בארץ בין בבורות שיחין ומערות ברייתא שם [קלט:]:

סעיף קטן יא
ומ"ש אפי' מצאו בים שם בדרך כדרב יהודה אמר רב דאמר מצא קן בים חייב בשילוח שנאמר כה אמר ה' נותן בים דרך ופירש"י קן בים ששטף הים את האילן והיה קן בראשו:

סעיף קטן יב
ומ"ש או בראשו של אדם שם א"ל פפינאי לרב מתנה מצא קן בראשו של אדם מהו א"ל ואדמה על ראשו ופירש"י ואדמה על ראשו. אף על פי שהיתה בראשו לא אבדה את שמה ש"מ אדם גופיה אדמה הוא מדלא אבדה שמה דלא קרייה עפר והשתא נמי על הארץ קרינן ביה וכתב הרמב"ם דה"ה אם מצא קן בראש שאר ב"ח חייב לשלח:

סעיף קטן יג
ומ"ש אסור ליקח האם מעל הבנים קאי אכל הני דכתב לעיל:

סעיף קטן יד
ומ"ש אפי' הוא לצורך מצוה משנה שם [קמב:] לא יטול אדם אם על בנים אפי' לטהר בה את המצורע:

סעיף קטן טו
ומ"ש אלא צריך לשלחה עד שתצא מתחת ידו ואח"כ יקח הבנים שם (קמא:) עד כמה משלחה א"ר יהודה עד כדי שתצא מתחת ידו:

סעיף קטן טז
ומ"ש ואם רוצה לחתוך כנפיה קודם שישלחנה וכו' אינו רשאי אלא ישלחנה מיד עם כנפיה וכו' ואם חתכן ישהנה עד שיגדלו כנפיה וישלחנה שם [קמא:] ההוא דגזינהו לגדפה ושלחה ואח"כ תפסה נגדיה רב יהודה אמר ליה זיל רבי גדפה ושלחה ומסקינן התם דהאי נגידא הוי מכת מרדות מדרבנן:

סעיף קטן יז
ומ"ש ולאחר שיצאו מתחת ידו יקחנה אם ירצה שם עד כמה משלחה אמר רב יהודה כדי שתצא מתחת ידו ופירש"י שתצא מתחת ידו ואם יכול לחזור ולתפסה מותר ואמרינן תו התם ההוא דאתא לקמיה דרבא וכולי שלחה ואהדר לה רבא פרסתקי ותפסה:

סעיף קטן יח
ואם רוצה ליקח האם ולשלוח הבנים אינו רשאי משנה (שם.) אמר הרי אני נוטל את האם ומשלח את הבנים חייב לשלח שנאמר שלח תשלח את האם וגו' פירוש אמר הריני נוטל את האם וכולי והרי אין אני נוטל האם על הבנים לא אמר כלום לפי שחובה עליו לשלח את האם:

סעיף קטן יט
שלחה וחזרה אפי' כמה פעמים חייב לשלחה משנה שם ויהיב טעמא בגמ' משום דשלח אפי' מאה פעמים משמע כלומר מפני שהוא מקור ונופל על המעט ועל ההרבה:

סעיף קטן כ
ומ"ש אבל אם שלחה ונטל הבנים והחזירן לקן וחזרה האם עליהם פטור מלשלח משנה שם וטעמא משום דכיון דכבר זכה בהם מזומן קרינן בהו:

סעיף קטן כא
ואם נטל האם מעל הבנים ולא שלחה ישלחנה עדיין משנה שם ופרק ג' דמכות [דף יו.] הנוטל אם מעל הבנים ר' יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכמים אומרים משלח ואינו לוקה זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה והלכה כחכמים:

סעיף קטן כב
אבל קן המזומן לו כגון יוני הרדסיאות וכו' אריש קאי דקתני שכל מי שימצא קן מעוף טהור וכו' ואינו ררוומן אצלו וכו' אסור ליקח האם וכו' אלא צריך לשלחה והשתא קאמר אבל קן המזומן כגון יוני הרדסיאות וגו' ועוף טמא שרובץ על ביצי עוף טהור וכו' וכן האם רובצת על ביצים שאינם שלה פטור:

סעיף קטן כג
ומ"ש דיוני הרדסיאות פטור משנה שם [קלח:] ופירש"י יוני הרדסיאות שדרכן לגדל עם בני אדם בבתים פטור דמזומן נינהו:

סעיף קטן כד
ומ"ש דעוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור ועוף טהור רובץ על ביצי עוף טמא פטור גם זה משנה שם ומוכת לה בגמ' [קלט:] דעוף טמא פטור מדכתיב כי יקרא קן צפור ולא אשכחן טמא דאיקרי צפור ומשום הכי עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור פטור דאף ע"ג דמינא דביצים בר שילוח הוא קן צפור בעינן שתהא האם שהיא מקנן צפור טהור וטהור רובץ על ביצי עוף טמא נמי פטור משום דכתיב תקח לך ולא לכלביך:

סעיף קטן כה
ומ"ש דאם הביצים מוזרות או אפרוחים מפריחים פטור משנה שם [קמ:] ויליף לה מדכתיב והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים מה האפרוחים בני קיימא אף ביצים בני קיימא יצאו מוזרות מה הביצים צריכין לאמן אף אפרוחים צריכין לאמן יצאו מפריחין:

סעיף קטן כו
ומ"ש או שהן טריפה ברייתא שם ומפרש רב כהנא טעמא משום דכתיב תקח לך ולא לכלביך:

סעיף קטן כז
ומ"ש או שהזכר רובץ על הביצים פטור מלשלח וכו' שם במשנה [קלח:] קורא זכר רבי אליעזר מחייב וחכמים פוטרים פי' קורא עוף טהור ודרכו לרבוץ על ביצים אחרים ובגמ' א"ר אלעזר מחלוקת בקורא זכר אבל בקורא נקבה ד"ה חייב וא"ר אלעזר מחלוקת בקורא זכר אבל בזכר דעלמא ד"ה פטור. ופירש"י אבל בקורא נקבה אפי' אין הביצים שלה חייב לשלח דהאם קרינן בה הואיל ומנהגו בכך: אבל זכר דעלמא דברי הכל פטור. דהאם רובצת כתיב ולא האב רובץ. והרי"ף לא הביא מימרא קמייתא דרבי אלעזר וכתב הרא"ש עליו תמהני למה לא הביאה דלכאורה משמע דאיתנהו לתרוייהו דתרי מילי נינהו ולא פליגי אהדדי ואני לא הייתי כותב מימרא דרבי אלעזר בתרייתא משום דלית בה נפקותא לפסק הלכה ולא כתבתיה אלא לדקדק בדברי הרי"ף דנראה שהיה כתוב בספרו ואיכא דאמרי א"ר אלעזר וכו' ופליגי תרי לישני דרבי אלעזר אהדדי ופסק כלישנא בתרא משום דת"כ ולאפוקי מלישנא קמא ולאשמועינן דלא מחייבי רבנן בקורא נקבה ואין דבריו נראין לי דבספרים שלנו אין כתוב בהן איכא דאמרי וגם לכאורה משמע דלא פליגי אהדדי:

סעיף קטן כח

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם טעמו מדגרסינן בגמ' [קמ:] בעי רבי זירא יונה על ביצי תסיל תסיל על ביצי יונה מהו אמר אביי תא שמע עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור וטהור רובץ על ביצי עוף טמא פטור הא טהור וטהור חייב דילמא בקורא. ופירוש רש"י תסיל עוף טהור דומה ליונה: דילמא. הא דתני בטהור וטהור חייב בקורא נקבה דמנהגו בכך ומודו בקורא אפי' אין הביצים שלה כדלקמן דהואיל ודרכה לגדלן אם רובצת קרינן בה אבל עוף אחר בטלה דעתו ואינו בשילוח וכיון דבעיא לא איפשיטא נקטינן בה לענין חיוב לשלח לחומרא דספיקא דאורייתא הוא ולענין מלקות נקטינן לקולא דספק נפשות להקל ונראה שהוא ז"ל היה גורס בלישנא בתרא דרבי אלעזר איכא דאמרי ופסק כלישנא בתרא וכדפסק הרי"ף דלא מפלגי רבנן בין קורא נקבה לעוף דעלמא אלא שהרמב"ם פסק שכולהו נקבות טהורות חייב בשילוח מדלא איפשיטא בעיין ומדברי הרי"ף משמע לכאורה דבכולהו פטור שהרי השמיט בעיא זו ויש לתמוה עליו דכיון דספיקא דאורייתא הוא הוה ליה למינקט בה לחומרא דכך נראה לי דהרי"ף נמי מחייב כולהו נקבות טהורות בשילוח ולא הוצרך להביא בעיא דרבי זירא לפי שסמך על מ"ש מימרא דרבי אלעזר מאי דאיתמר עלה בגמ' תנ"ה זכר דעלמא ד"ה פטור קורא זכר ר' אליעזר מחייב וחכמים פוטרים ומשמע דלא פטרי רבנן אלא בזכר בין דקורא בין דשאר מינים אבל בנקבה בין דקורא בין דשאר מינים לד"ה חייב בשילוח ומשמע דס"ל ז"ל דהיינו דאיכא בין תרי לישני דרבי אלעזר דלישנא קמא לא מחייבי רבנן אלא בקורא נקבה אבל שאר מינים אפי' נקבות פטור ולישנא בתרא לא מפלגי רבנן בין קורא לשאר מינים דבין בזה ובין בזה בזכרים פטור ובנקבות חייב ופסק כלישנא בתרא משום דתניא כוותיה והשתא איכא נפקותא לפסוק הלכה במימרא דר"א בתרייתא ואפשר לפרש עפ"ז דבעיא דר' זירא הוא אי מפרשינן מתניתין כלישנא קמא דר"א או כלישנא בתרא ומאן דבעיא למיפשט ממתני' לחייב סבר כלישנא בתרא דלא מפליג בין קורא לשאר מינים ומאן דדחי דלמא בקורא סבר כלישנא קמא דמפליג בינייהו ובריייתא לא הוה שמיע להו ואנן דשמיע לן נקיטינן כוותיה וכלישנא בתרא ומיהו להרמב"ם א"א לומר כן דא"כ הו"ל למיפסק דמילקי נמי לקי כיון דלא איבעיא להו אלא משום דלא שמיע להו ברייתא אנן דשמיע לן אית לן למינקט כוותיה לגמרי אפי' לחייבו מלקות ונ"ל דלהרמב"ם ספוקי מספקא ליה אי טעמא דבעיא דר' זירא משום דברייתא לא שמיע ליה ואי הוה שמיע ליה לא הוה מיבעיא ליה או אי אפי' אי שמיע ליה ברייתא אכתי מיבעיא ליה אי בנקבות נמי פטור משילוח לרבנן והא דנקט זכר משום דבקורא מחייב רבי אליעזר אפי' בזכר וכיון

דאיפשר למימר הכי מידי ספיקא מיהא לא נפיק לפוטרו ממלקות: ואכתי איכא למידק דהוה ליה לחייבו בקורא נקבה מלקות דהא למאי דבעיא למיפשט על כל המינים הוא חייב וקורא בכלל ולמאי דדחי בקורא מיהא חייב וי"ל דאפשר לפרש דדילמא בקורא לאו בקורא אליבא דחכמים קאמר וכדפירש רש"י אלא בקורא אליבא דרבי אליעזר קאמר אבל לחכמים תיבעי בכל המינים אפי' בקורא: והר"ן כתב להכי נקט זכר משום דקורא נקבה אפי' רבנן מודו כיון שדרכה לרבוץ על ביצים אחרים ומיהו בעוף אחר טהור בעיא ולא איפשיטא בגמ' ע"כ. ויש לתמוה עליו איך לא דקדק בדברי הרב אלפס מה שדקדק בו הרא"ש ולא כתב טעם למה השמיט בעיא דר' זירא:

סעיף קטן כט

ורבינו כתב על דברי הרמב"ם והכי מסתבר משום דאפי' אם תמצא לומר דלא פליגי לישני דרבי אלעזר אהדדי ופשיטא ליה דבשאר מינים דלאו קורא אף בנקבות פטור לרבנן וכדכתב הרא"ש כיון דר' זירא איבעיא ליה ולא איפשיטא נקטינן לחומרא והרא"ש סבר דלא שבקינן פשיטותא דרבי אלעזר משום ספיקא דרבי זירא:

סעיף קטן ל

ואם מטלית או כנפי נוצה מעוף אחר וכו' שם בעיא דרבי זירא מטלית מהו שתחוץ כנפים מהו שיחוצו ביצים מוזרות מהו שני סדרי ביצים זה על גבי זה מהו זכר על גבי ביצים ונקבה על גבי זכר מהו תיקו. ופי' רש"י מטלית. פרוסה על הביצים והאם רובצת עליה מי הוי חציצה דלא תבעי שילוח דלא קרינן בה רובצת או לא: כנפים. נוצה תלושה: ביצים מוזרות. דלא מחייבי בשילוח מהו שיחוצו את"ל ביצים מוזרות חוצצים שני סדרי ביצים בני קיימא זה על גב זה מהו אם נתכוון ליטול התחתונים מי הוו אמצעיים חציצה ופטור מלשלח או לא: וז"ל הרמב"ם היה מטלית או כנפים חוצצות בין כנפים ובין הקן הרי זה משלח ואם לא שלחה אינו לוקה היו שני סדרי ביצים וכנפיה נוגעות בסדר העליון או שהיתה רובצת על ביצים מוזרות ותחתיה ביצים יפות או שהיתה אם על גבי אם או שהיה הזכר על הקן והאם על הזכר הרי זה לא יקח ואם לקח ישלח ואם לא שלח אינו לוקה עד כאן ואיני יודע למה חלקן בתרי בבי ולמה שינה לשונו בזו מבזו וצ"ע:

סעיף קטן לא

ומ"ש או שהיתה אם על גבי אם אע"פ שאינו מפורש בגמרא יש לומר דמדין שני סדרי ביצים זה על גב זה הוא נלמד וכן כתב הר"ן:

סעיף קטן לב

כתב הרמב"ם שחט קצת סימניה בתוך הקן וכולי לישנא דהרמב"ם הכי איתיה היתה האם טריפה חייב לשלחה שחט מקצת סימנין בתוך הקן קודם שיקחנה חייב לשלח

ואם לא שלח אינו לוקה ע"כ ומשמע ליה לרבינו דשחט סימני האם קאמר ומשום הכי כתב שחט סימניה ואי אפשר לומר כן דאם כן אמאי אינו לוקה מ"ש מאם טריפה אלא אאפרוחים קאי והכי איתא בגמרא בעי רב הושעיא הושיט ידו לקן ושחט מיעוט סימנין מהו מי אמרינן כיון דאילו שביק להו מיטרפי בעינן לך ולא לכלביך או דילמא כיון דבידו למגמר שחיטה תקח לך קרינן ביה וחייב בשילוח תיקו ופירש"י מיעוט סימנין של אפרוחים תחת האם מהו לחייבו בשילוח הקן כיון שבידו לגמור השחיטה תקח לך קרינן ביה וחייב לשלח או דילמא השתא מיהת כל זמן שלא גמר בהם סימנים פטור מלשלח ונוטל את האם בהיתר ואחר כך גומר השחיטה והר"ן כתב על דברי הרמב"ם שנראה מדבריו דאאם קאי וקשה דמ"ש מאם טריפה ואם לאפרוחין נתכוון לא הוה ליה לסתום אלא לפרש: היתה מעופפת על הקן אם כנפיה נוגעים בקן חייב לשלח וכו' משנה בפ' שילוח הקן [שם] ויליף לה בגמ' מדלא כתיב יושבת משמע אפילו מעופפת ומיהו כיון דכתיב רובצת בעינן שיהיו כנפיה נוגעות בקן:

סעיף קטן לג

ומ"ש אע"פ שנוגעין מן הצד שם בגמרא רמי אמתניתין מדתניא היתה מעופפת אפי' כנפיה נוגעות בקן פטור מלשלח ומשני אמר ר' ירמיה כי קתני מתניתא בנוגע מן הצד:

סעיף קטן לד

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שחייב אם נוגעות מן הצד לא נמצא כן בדברי הרמב"ם אדרבה כתב דנוגעות מן הצד פטור שהרי כתב וז"ל היתה מעופפת אם כנפיה נוגעות בקן חייב לשלח ואם לאו פטור מלשלח היתה יושבת בין האפרוחים או בין הביצים ואינה נוגעת בקן פטור מלשלח וכן אם היתה בצד הקן וכנפיה נוגעות בקן מצדו פטור מלשלח ע"כ ואפשר שרבינו מדייק מדגבי היתה בצד הקן כתב דאפילו נוגעת בקן בצדו פטור וגבי היתה מעופפת לא הזכיר דין נוגעת מן הצד אלא סתם וכתב שאם כנפיה נוגעות בקן חייב משמע דבכל גווני שיהיו נוגעות אפילו מן הצד חייב אבל מ"מ יש לתמוה עליו למה הביא דברי הרמב"ם כפי מה שהבין בו ולא הקשה עליו:

סעיף קטן לה

ומ"ש רבינו היתה יושבת בין הביצים וכו' היתה יושבת על שני ענפי אילן וכו' שם אמר רב היתה יושבת בין ב' רובדי אילן רואה כל שתשמט ונופלת עליהם חייב ואם לאו פטור מיתיבי היתה יושבת ביניהם פטור מלשלח על גביהן חייב לשלח היתה מעופפת אפילו כנפיה נוגעות בקן פטור מלשלח מאי לאו על גביהן דומיא דביניהן מה ביניהן דנגעה בהו אף על גביהן דנגעה בהו אבל רובדי אילן פטור לא על גביהן דומיא דביניהם מה ביניהם דלא נגעה עלייהו אף על גביהן דלא נגעה עלייהו הכי נמי מסתברא דאי ס"ד רובדי אילן

פטור אדתני היתה מעופפת וכו' ליתני רובדי אילן כ"ש מעופפת מעופפת איצטריכא ליה דאפילו כנפיה נוגעות בקן פטור מלשלח והא אנן תנן בזמן שכנפיה נוגעות בקן חייב לשלח אמר רבי ירמיה כי קתני מתני' בנוגעת מן הצד. ופירש"י היתה יושבת בין שני רובדי אילן. והביצים תחתיה אבל הענפים סומכים ומגביהים אותה באויר כל שאילו ידחו זה מזה תשמט האם ותפול עליהם חייב ואם נופלת לצדדין פטור: מה ביניהם. אפי' נגעה בהן אשמועינן דפטור דעל בעינן וממתני' ליכא לאותובי לרב דבעי נוגעים משום דמתני' במעופפת הא בין שני רובדי אילן רבצה קרינן בה ע"כ ומשמע בהדיא דבישבה ביניהם אפילו נוגע' בהן מן הצד פטור וכ"כ הרא"ש וכ"כ הר"ן וכתב ולפיכך לא נתכוונו לי דברי הרמב"ם שכתב היתה יושבת בין האפרוחים או בין הביצים ואינה מגעת בהן פטור מלשלח וכן אם היתה בצד הקן וכנפיה נוגעות בקן מצדו פטור מלשלח ולא ידעתי מהו דכי אמרינן בגמרא כי קתני מתניתא בנוגעת בקן מן הצד אמעופפת קאי עד כאן לשונו וטעמא לומר דמה שאמר ביושבת ביניהם ואינה נוגעת בהן פטור דמשמע הא אם נוגעת בהן חייב והא ליתא דאפילו בנוגעת בהן אמרינן בגמרא דפטור ומ"ש פטור דנוגעת מצדו גבי היתה בצד הקן לא ידעתי מהו דהא אמעופפת הוא דאיתמר ולא גבי היתה בצד הקן ולמה השמיטה ז"ל ולא כתבה גבי מעופפת וכתבה גבי היתה בצד הקן זהו מה שהוקשה להר"ן ז"ל על דברי הרמב"ם ז"ל:

סימן רצג

סעיף קטן א

חדש כתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו וגו' שאסור לאכול מתבואת ה' המינים בריש מסכת חלה ובמנחות פרק רבי ישמעאל (מנחות ע:) תנן ה' דברים חייבים בחלה החטים והשעורים והכוסמין ושבולת שועל והשיפון הרי אלו חייבים בחלה ומצטרפים זה עם זה ואסורים בחדש מלפני הפסח ומלקצור מלפני העומר ואם השרישו קודם לעומר העומר מתירן ואם לאו אסורים עד שיבא העומר הבא:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואיסור זה נוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית בפרק לולב הגזול (סוכה מא.) ובמנחות פרק ר' ישמעאל (מנחות סח:) ויתבאר בסמוך:

סעיף קטן ג

ומ"ש בין בארץ בין בחוצה לארץ בספ"ק דקידושין [לו:] במתניתין פלוגתא דרבי אלעזר ורבנן וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל כר' אלעזר דאמר החדש אסור בין בארץ בין בחוצה לארץ דסתם לן תנא כוותיה דתנן בסוף מסכת חלה החדש אסור מן התורה בכ"מ וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהמ"א:

סעיף קטן ד
ומ"ש בין בשל ישראל בין בשל נכרי כ"כ התוספות והמרדכי בסוף פ"ק דקידושין וכתבו דהכי משמע בירוש' וכ"כ סמ"ג וז"ל הרא"ש בתשובות כלל שני אשר נסתפק מורי אם הלכה כרבי אלעזר דאמר חדש אסור מן התורה בחוצה לארץ בהא ליכא ספיקא דהלכה כסתם משנה דמסכת ערלה ור' ישמעאל ורבי עקיבא סברי כוותיה ורב אלפס פסק הלכה כרבי אלעזר וכן בספר המצות ובאבי העזרי וכן פסקו בכל החיבורים דחדש נוהג בשל נכרים ודבר תימה הוא למה לא ינהוג בשל נכרים דמאן דאמר יש קנין לנכרים וכו' ור"י כ"כ בפ"ק דקידושין והביא ראיה מהירושלמי ודברי ר' ברוך הן תמוהין שכתב ואפילו אם גדל ברשות ישראל עתה בח"ל שאין אנו סמוכים לא"י נראה להתיר ודבריו תמוהין וראיותיו אין בהם ממש עכ"ל:

סעיף קטן ה
ומ"ש אלא שבזמן שהעומר קרב מותר מיד וכו' משנה במנחות פרק רבי ישמעאל (מנחות סח.) ומפרש התם טעמא דרחוקים מותרים מחצות ואילך מפני שהם יודעים שאין בית דין מתעצלים בו:

סעיף קטן ו
ומ"ש ובזמן דליכא עומר אסור כל יום ששה עשר שם במשנה ופרק לולב הגזול (סוכה דף מא.) ומפרש התם טעמא דבזמן דאיכא עומר עומר מתיר דכתיב עד הביאכם את קרבן אלהיכם בזמן דליכא עומר כל יום הנף אסור כדקתני ריב"ז ובשיטת ר' יהודה אמרה דאמר מן התורה הוא אסור דכתיב עד עצם היום הזה עד עיצומו של יום וקסבר עד ועד בכלל:

סעיף קטן ז
ומ"ש והאידנא שאנו עושין שני ימים אסור כל יום י"ז וכו' פלוגתא דאמוראי במנחות פרק רבי ישמעאל שם ופסקו הרי"ף והרא"ש בסוף פסחים כרבינא דאמר אמרה לי אם אביך לא הוה אכיל חדש אלא באורתא דשיבסר נגהי תמניסר דסבר לה כר' יהודה וחייש לספיקא וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהמ"א:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואין העומר מתיר אלא תבואה שנשרשה קודם העומר וכולי משנה בריש מסכת חלה ובמנחות פרק רבי ישמעאל (מנחות ע.) וכתבתיה בסמוך:

סעיף קטן ט
כתב א"א ז"ל בתשובה ודאי בכל השנים אין לחוש מספק וכו'. בכלל שני וגם התוספות כתב בספ"ק דקידושין דיש ליזהר אם אדם יודע בודאי שהשעורים נזרעו אחר זמן הקרבת העומר דהיינו אחר י"ו בניסן שלא יאכל מהם ומספק אין לאסור כל השעורים

כיון דרוב השעורים נזרעו קודם י"ו בניסן וכ"כ כמרדכי שם וז"ל ומה שאנו קונים שכר מן הנכרים ואין. אנו חוששים לחדש שמא השעורים לא השרישו קודם העומר אומר ראבי"ה דסמכינן ארובא דשכר עשוי משעורים שהשרישו קודם העומר אי נמי מישינים מיושנים משנתים והוה ליה ס"ס ומיעוטא דמיעוטא ולא חיישינן והג"מ כתב בפרק י"א מהלכות מ"א בשם ס"מ שהשיב ר"י דמספיקא אין לאסור דרוב תבואות שלנו נזרעות ונשרשות ובטרמניויא' זרעים שיבולת שועל אחר הפסח מ"מ כיון שאין דלתות המדינה נעולות ויכול להביא שם ממקומות אחרות שרובן זרועות קודם פסח מותר אכן הר"ם היה נוהג להחמיר על עצמו שלא לאכול שעורים לפי שרובן נזרעות אחר הפסח או לפני הפסח סמוך מאוד ואפילו לפי חומרא זו בין פסת לקציר שעורים מותר לאכול מהם עכ"ל : ב"ה ות"ה כתב בדין זה בסימן קצ"ב:

סעיף קטן י

תבואה שנזרעה אחר העומר וקצרה וכולי מיבעיא אם העומר מתירה וכולי. בפרק הזהב (בבא מציעא נו:) ובמנחות פרק רבי ישמעאל (מנחות סט.) ופירש"י כמאן דשדו בכדא דמיין ושרנהו עומר דהא דאמרן שאם לא השרישו אסורים עד שיבא עומר הבא בגידוליהן מיירי או דילמא בטלינהו אגב ארעא וכי לקיט להו כגידולין דמו:

סעיף קטן יא

ותו מיבעיא בשבולת שהביאה שליש קודם לעומר ועקרה וכולי גם זה שם בפרק רבי ישמעאל:

סימן רצד

סעיף קטן א

ערלה כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וגומר כל הנוטע עץ מאכל מונה לו שלש שנים מעת נטיעתו וכל הפירות שיהיו בו תוך ג' שנים כולם אסורים בהנאה לעולם: ומ"ש שמונה לו משעת נטיעתו פשוט בירושלמי פ"ק דערלה:

סעיף קטן ב

ומ"ש שכל הפירות אסורים בהנאה לעולם בספ"ב דקידושין [נו:] יליף מקראי דערלה אסורה בהנאה ואין לה פדיון וזה שאמר לעולם כלומר דאינו ניתר על ידי פדיון כמו נטע רבעי:

סעיף קטן ג

ומ"ש בין עיקר הפרי בין הגרעינים בין הקליפין וכו' משנה בפ"ק דערלה ענקוקלות והחרצנים והזגים והתמד שלהם קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינים אסורים בערלה ומותרים ברבעי והנובלות כולם אסורות ופירש בירושלמי ענקוקלות ענבים דלקו

תלתיהן וכתב הרא"ש פירוש שלקו עד שלא הביאו שליש וי"א משהביאו שליש וכתב עוד והגרעינין גרעין של כל פרי אסורים בערלה דדרשינן את פריו את הטפל לפריו ומותרים ברבעי דתניא פרי אתה פודה ואי אתה פודה לא בוסר ולא פגין והנובלות בפרק כיצד מברכין (ברכות מ:) חד אמר תמרי דזיקי תמרים שהרוח משירן וחד אמר בושלי כומרא תמרים שאינם מתבשלים באילן ונותנים אותם במחצלות להתחמם ויהיו ראוים לאכילה עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו כולם חייבים בערלה ופטורים מרבעי נראה שחוזר לכל מה שהזכיר אפי' לפגים ותמרים שאינם מתבשלים שגם הם מותרים ברבעי וכן משמע מדדרשינן פרי אתה פודה ואי אתה פודה לא בוסר ולא פגין ולפי זה הא דתנן הנובלות כולם אסורות בערלה קאמר ולא ברבעי אבל הרמב"ם פירש הנובלות אסורות בכל אף ברבעי:

סעיף קטן ה

ומ"ש אבל העלים והלולבים ומי גפנים מותרים משנה שכ.:

סעיף קטן ו

האביונות והתמרות של צלף חייבים בערלה בד"א בא"י אבל בחוצה לארץ קפריסין חייבים וכו' בר"פ כיצד מברכין (ברכות לו.) אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בח"ל זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ומסיק דסבר כרבי עקיבא דאמר אין מתעשר אלא אביונות בלבד מפני שהן פרי והא דלא קאמר הלכה כר' עקיבא משום דהוה משמע דהלכה כמותו אפי' בא"י קמ"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות דערלה ואכיל קפריסין א"ל כמאן כר' עקיבא כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל ופירש ה"ר יונה צלף הוא אילן קטן ונקרא בערבי אלקפא"ר ויש בו ג' מינים תמרות ואביונות וקפריסין התמרות הם רכים כמו לולבי גפנים וראויים לאכילה והאביונות הוא הפרי עצמו והקפריסין הוא שומרי הפרי ואומרים שזה הוא הנץ שלהם שעומד קצתו על הפרי והוא ראוי לאכילה ע"כ ורש"י פי' תמרים בתוך העלים גדלים כמין תמרות בולטים בעלה כמו בעלים של ערבה אביונות הוא הפרי קפריסין הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה הגדילה סביב אגוזים דקים ואהא דאמרינן דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ כתב דטעמא משום דערלה בח"ל מדברי סופרים:

סעיף קטן ז

ויש לתמוה על מה שכתוב בספרי רבינו בח"ל קפריסין חייבין וכו' דאיפכא מיבעי' ליה אביונות חייבין ותמרות וקפריסין פטורין: ודע שהרי"ף כתב סתם צלף זורק את

האביונות ואוכל את הקפרס ולא חילק בין א"י לח"ל וכתב הר"ר יונה דאית דבעו מימר שכוונתו היתה שאפי' בארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין וסייעו סברתם מדברי הגמ' והוא ז"ל דחה ראייתם והעלה דע"כ לא היתה כוונת הרי"ף להתיר בא"י ואפשר שמפני שהביא המעשה דרב אשי שהיה בח"ל לא הוצרך לפרש יותר ע"כ ומדברי הרמב"ם נראה שאפי' בא"י זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין שהרי סתם ולא חילק בין א"י לח"ל: (ב"ה) כתב הרשב"א שאלת הוורדים אם יש בהן משום ערלה ואמרת שמצאת ראיה מדתנן ממסכת שביעית הוורד והקטף והלוטים יש להם שביעית רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי הא וורד לכ"ע פרי הוא תשובה שאלה זו נשאלת ממני כבר ואמרתי אני לפי דעתי שערלה נוהגת בהם ועשיתי לדבר כמה סמוכות מאותה משנה ומסוגיא דמסכת נדה אבל הראב"ד מתיר עכ"ל ובשיטה אחת למסכת נדה מצאתי כתוב בלשון הזה והתנן הוורד והקטף דקדק מכאן הראב"ד דמדאקשי מערלה ושביעית ש"מ דדינא חד אית להו וכמשנה דוורד וקטף קי"ל דהיא כר"א דהילכתא כמותו וא"ב אנו למדין כי ערלה נוהגת בוורד והוא ז"ל כתב דלא דאינו מי שנהג בהם איסור בח"ל ושמא משום דהזרע הוא הפרי והעלין כמי שאינן ואפי' שומר לפרי אינן ואע"ג דמספקא לן אי שקלת להו כשהוא סמדר אי לקי פירא או לא לא החמירו והרמב"ן כתב על זה והמחמיר תע"ב וכן השיב הרשב"א עכ"ל:

סעיף קטן ח

ואלו שלש שנים אין נמנין מיום ליום אלא הולכין בהם אחר שנות העולם שהוא מתחיל מתשרי וכו' משנה בפ"ק דראש השנה (ב.) באחד בתשרי ראש השנה לנטיעה ובגמרא (ט:) מנא לן דכתיב שלש שנים יהיה לכם ערלים וכתיב ובשנה הרביעית ויליף שנה שנה מתשרי דכתיב מראשית השנה:

סעיף קטן ט

ומ"ש ופעמים שאינו אלא שתי שנים ומ"ד יום וכו" ולאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית כל הפירות שיחנטו בו קודם חמשה עשר בשבט יש להם ג"כ דין ערלה וכו' שם ת"ר אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ערב שביעית שלשים יום לפני ר"ה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה לא עלתה לו שנה ואסור לקיימן בשביעית ופירות נטיעה זו אסורים עד ט"ו לשבט אם לערלה ערלה ואם לרבעי רבעי ופירש"י עלתה לו שנה. כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה למנין שני ערלה: פחות משלשים יום. לא עלתה לו שנה עד תשרי הבא אם אינה ערב שביעית ואם ערב שביעית היא אסור לקיימן משום תוספת שביעית: ופירות נטיעה זו אסורים וכו'. אף על פי שאמרנו עלתה לו שנה אם חנטו בה פירות לאחר ראש השנה של שנה

שלישית מיד עדיין אסורים הן עולמית משום ערלה שאף על פי שתשרי ראש השנה לנטיעה ט"ז בשבט ר"ה לאילן וזו כבר נעשית אילן נפיכך אין שנתה מתחדשת לצאת מידי ערלה עד חמשה עשר בשבט אבל משם ולהלן אם יחנטו בה פירות דין רבעי עליהם ובחמשה עשר לשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החנוטים בה מכאן ואילך לכך העילו לה שלשים יום שלפני ראש השנה ומייתי התם בגמרא הא דתנן אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור דברי ר' אזלעזר רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת בג' ימים שוב אינה קולטת רבי יוסי ור"ש אומרים לשתי שבתות אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים כלומר ל' לקליטה ושלשים ליחשב שנה לערלה לדברי האומר ג' צריך ג' ושלשים לדברי האומר ב' שבתות צריך ב' שבתות ול' וכתבו הרי"ף והרא"ש גרסינן בפרק הערל (יבמות דף פג:) אמרי בי רב משמיה דרב הלכה כרבי יוסי ואף ע"ג דשמואל פליג עליה קי"ל הלכה כרב באיסורא וכן פירש הרמב"ם בפ"ט מהנכות מעשר שני ונטע רבעי: וכתב הר"ן והא דאמרי' ופירות נטיעה זו אסורים עד ט"ו בשבט איכא מאן דאמר דדוקא נטיעה שהקלנו עליה בתחילתה שעלו לה ל' יום לשנה תמימה ולפיכך מחמרינן עליה בסופה ולהמשיך שנתה עד ט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילן והיינו דאמר פירות נטיעה זו דמשמע דוקא זו וכן דעת הרמב"ם בפ"ט מהלכות מ"ש ונטע רבעי אבל הרז"ה כתב שכך הדין בכל נטיעה ואפילו באותה שלא הקלנו עליה בתחלתה וכי קאמר ופירות נטיעה זו היינו לומר שהנטיעה שהיא גורמת לה איסור ערלה היא מושכתה עד חמשה עשר בשבט ופלוגתא הוא בירושלמי והכי מסתברא משום דהא מילתא בטעמא תלויה ולא משום חומרא בעלמא והיינו טעמא דמילתא דכיון דאילן גדל על רוב מים של שנה שעברה וכל שהוא חונט בין תשרי לט"ו בשבט היינו מחמת יניקתם מים שלפני ראש השנה ומאותו יניקה חנטו פירות הללו ולפיכך הרי הן כאילו חנטו קודם תשרי דחנטה זו משרף שלפני תשרי הוא וכיון דהיינו טעמא דמילתא ליכא לאיפלוגי בין נטעה ל' יום לפני ראש השנה או פחות מכאן עכ"ל ומדברי הראב"ד לראה שהוא סובר כדברי הרמב"ם והרא"ש כתב בהלכות ערלה דמתוך לשון רש"י משמע קצת כדברי הרמב"ם ושהרז"ה חלוק בדבר ושבירושלמי איכא פלוגתא בהני תרי פירושי ולא הכריע הוא ז"ל כאחד מן הפירושים ורבינו סתם דבריו כדברי הרז"ה וכתב הרא"ש בהלכות ערלה (והביאו התא"ו נן"א) ויראה דהאידנא אין חנטה בשום אילן קודם ט"ו בשבט ולכך אין נזהרין בערלה אלא ג' שנים עכ"ל:

סעיף קטן י

ומ"ש שפירות רבעי יש להן דין מעשר שני לכל דבר ובזמן הבית היו צריכים להעלותם לירושלים לאכלם שם או לפדותן ולהעלות הפדיון שם וכו' בפ"ב דקידושין (נד:) אמרינן דבכרם רבעי כתיב קדש הלולים וגמר קדש קדש ממעשר דכתיב ביה קדש וכל מעשר הארץ וכו' ובר"פ כיצד מברכין (ברכות לה.) דקדש הלולים דכתיב בנטע רבעי הוא לשון חילול דאמר רחמנא אחליה והדר אכליה כלומר הוציאהו לחולין ע"י פדיון אם בא לאכלו חוץ לירושלים:

סעיף קטן יא

ומ"ש והאידנא שאין יכולים להעלותם לירושלים פודין אותם אחר שיגמרו ויתלשו כ"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכות מעשר שני הרוצה לפדות נטע רבעי פודהו כמעשר שני ואין פודין אותו עד שיגיע לעונת המעשר שנאמר להוסיף לכם תבואתו עד שיעשה תבואה ואין פודין אותו במחובר כמעשר שני: ומ"ש שאין פודין אותו במחובר הוא תוספתא בסוף מעשר שני כתבה רבינו שמשון שם והתוספות בפרק מרובה(בבא קמא דף סט.) ולכאורה נראה שהטעם דמשום דגמר קדש קדש ממעשר וכך נראה מדברי הרמב"ם ז"ל והם ז"ל הקשו על זה שהטעם שאין פודין במחובר היינו לפי שאין בקיאין בשומא בעודו מחובר ובפרק כיצד מברכין כתב הרא"ש וכרם רבעי צריך לפדותו אחר הקצירה וכן כתב ה"ר יונה שם וכתב עוד ויש שטועים ופודים במחובר כדי שיוכלו לאכול מהם קודם הבציר וזה אינו כלום שבפירוש מוכיח במסכת ערכין שצריך שיעשו הפדיון בתלוש עכ"ל ואיני יודע למה כתב שהם טועים דהא דאמרינן דאין פודין אותו במחובר היינו דוקא לפדותו שיחול החילול בעודו מחובר אבל לפדותו בעודו מחובר ומפרש שלא יחול החילול עד שיתלקט ש"ד ובהדיא תנן בפרק בתרא דמעשר שני כיצד פודין נטע רבעי מניח את הסל על פי שלשה וכו' ומניח את המעות ואומר כל הנלקט מזה מחולל על המעות האלו מכך וכך סלים בסלע ואפילו בלא שומא נפדית בכה"ג דקתני בההוא פירקא כרם רבעי מציינין אותו וכולי והצנועים מניחים את המעות ואומרים כל הנלקט מזה יהא מחולל על המעות האלו ואע"פ שהתוספות ורבינו שמשון כתבו דההיא דצנועים משום תקנה הוא דשרי כדי שלא יכשלו הכי נמי איכא למימר דהנך דפודים במחובר מש"ה עבדי הכי כדי שלא יכשלו ועוד דעד כאן לא אמרו התוספות ור' שמשון אלא בההיא דצנועים שא"א לדעת כמה אכלו העוברים ושבים ובמחובר אין בקיאין בשומא אבל הפודה פירות כרמו ומניח הסל ע"פ ג' ושמיתה שוויה ומניח את המעות ואומר כל הנלקט מזה מחולל על המעות האלו מכך וכך סלים בסלע ש"ד ומצות פדיון נטע רבעי לכתחלה כך הוא כמבואר במשנה שכתבתי בסמוך ועוד דטעמא

דאין בקיאין בשומא בעודו במחובר לא שייך אלא בזמן שהיו מעלין הפירות או דמיהן לאכלן בירושלים אבל האידנא דאי אפשר להעלותם מפני הטומאה ודמי פדיונם הולכים לאיבוד ולפיכך הם נפדין בשוה פרוטה מה לנו אם אין בקיאין בשומא הלכך יכולין לפדותן בעודן מחוברים ומכל מקום יפרש שלא יחול החילול עד שיתלקט וש"ד למעבד הכי כדי שלא יכשלו בהם ונראה שלא ישליך הפדיון לאיבוד עד שיגמור ללקט כל הכרם שאל"כ הנלקט באחרונה על מה יחול קדושתו : ב"ה וז"ל הרשב"א בתשובה ח"א סימן השמ"ד פדיון אפשר דאינו במחובר כדתניא בתוספתא וכן דעת הרמב"ן ובתר הכי מסיק דפודין במחובר ומעשים בכל יום כן וכן דעת רב אחא משבחא וההיא דאין פודין במחובר כתב רב אחאי דטעמא דלא בקיאין בשומא בעודו במחובר הלכך בזמן הזה דקי"ל כשמואל דאמר הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל מוקמינן לה אדינא דאורייתא ואף במחובר שפיר דמי: ואע"פ שכתב הרמב"ם בפרק י' מהמ"א כיצד פודין פירות נטע רבעי בזמן הזה אחר שאוסף אותם מברך וכו' וגם הרא"ש כתב בסוף ה' ערלה ולאחר שנלקט כל הכרם מחלל כל הענבים על פרוטה א' אורחא דמילתא נקטו ולאו דוקא ורבינו ירוחם כתב בשם רב יהודאי שמביא חמשה אשכולות ד' מד' רוחות הכרם ואחד מאמצעיתו ומביא חטים או שעורים ומניחן זה בצד זה ואומר אקב"ו על פדיון הכרם ואומר תחול קדושה דהדין פרדסא על הלין חטי או שערי ג' זימני וקלי להו להני חטי או שערי ע"כ משמע מדבריו שבעודם מחוברים פודים אותם והיינו באור לכשיתלשו וכמו שכתבתי ומ"מ מ"ש שמביא ה' אשכולות וכן מ"ש שאומר כן שלשה זימני איני יודע לו טעם:

סעיף קטן יב

ומ"ש ויכולים לפדות כולם בשוה פרוטה אפילו הם רבים כ"כ ה"ר יונה והרא"ש ריש פרק כיצד מברכין וכתב ה"ר יונה כתב בה"ג שיפדה אותו בד' זוזי וסמך על זה מפני לשון אחר שמצא בערכין שקול ארבע זוזי ופרוק עלייהו ושדינהו בנהרא והוא ז"ל כתב על דברי בה"ג שלא אמרו ארבע זוזי בדוקא אלא אפילו בפתות הוא מחולל כדאמרינן והא אמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל ומהדרינן אימור דאמר שמואל בדיעבד לכתחלה מי אמר ומתרצינן כיון דבארץ בדיעבד בחוצה לארץ אפילו לכתחלה נמצינו למדים שהלכה כשמואל שאם חללו על שוה פרוטה סגי ליה בהכי בחוצה לארץ ואפילו לכתחלה מותר עכ"ל נראה מדבריו דבחוצה לארץ דוקא מחללן על שוה פרוטה אבל בארץ ישראל אינו מחללן לכתחלה אלא בשוויין ואין נראה כן מדברי הרמב"ם והרא"ש שהרי כתבו סתם דבזמן הזה נפדין על שוה פרוטה ולא חלקו בין ארץ ישראל לח"ל ומה שהביא ה"ר יונה ממסכת ערכין לא ידענא שותא דמר דהא

בערכין סוף פרק המקדיש שדהו (ערכין כט:) הכי איתא ההוא גברא דאחרמינהו לנכסיה בפומבדיתא אתא לקמיה דרב יהודה אמר ליה שקול ארבע זוזי ואחיל עלייהו ושדינהו בנהרא ולישתרו לך אלמא קסבר סתם חרמים לבדק הבית כמאן כשמואל דאמר הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל אימור דאמר שמואל שחללו לכתחלה מי אמר ה"מ בזמן שבית המקדש קיים דאיכא פסידא אבל בזמן הזה ואפי' לכתחלה אי הכי אפילו פרוטה נמי פרסומי מילתא אמר עולא אי הואי התם הוה יהיבנא כולהו לכהנים אלמא קסבר עולא סתם חרמים לכהנים מיתיבי אין שדה החרם נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג ל"ק הא במקרקעי הא במטלטלי והא מעשה דפומבדיתא במקרקעי נמי הוה קרקעי דח"ל כמטלטלי דארץ ישראל דמי עד כאן בגמרא הרי מבואר שלא חילקו בחילול שוה פרוטה בין חוצה לארץ לארץ אלא בין זמן שבה"מ קיים לזמן הזה ולא הוזכר חילוק בין חוצה לארץ לארץ אלא לענין שדה החרם ולא לענין נטע רבעי:

סעיף קטן יג

ורבעי אינו חייב בלקט שכחה פרט ועוללות וכו' בפ"ו דפאה ופ"ה דמעשר שני תנן כרם רבעי בית שמאי אומרים יש לו פרט ויש לו עוללות והעניים פודים לעצמם וב"ה אומרים כולו לגת:

סעיף קטן יד

ומ"ש שאינו חייב בלקט שכחה כ"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכות מעשר שני ונראה שטעמו משום דיליף להו מדין פרט ועוללות:

סעיף קטן טו

כתב הרמב"ם שאין נטע רבעי נוהגת בח"ל וכו' עד ואין להוראה זו עיקר בפ"י מהמ"א:

סעיף קטן טז

ומ"ש שאין נטע רבעי נוהג בח"ל כתב ז"ל שנראה לו כן מפני שלא אמרו שאסור בח"ל אלא הערלה וק"ו הדברים ומה סוריא שהיא חייבת במעשרות ובשביעית מדבריהם אינה חייבת בנטע רבעי ח"ל לא כ"ש שלא יהא נטע רבעי נוהג בה אבל בא"י נוהג בה בין בפני הבית בין שלא בפני הבית וכתב הר"ן בפ"ק דר"ה ובסוף פ"ק דקידושין דסוגיית הירושלמי בפ"ה דמסכת מעשר שני מוכחת כדבריו והרשב"א כתב בתשובה שטעמו של הרמב"ם מפני שלמדו בקידושין רבעי ממעשר שני בגזירה שוה דקדש קדש וסבר הרב ז"ל דמה מעשר שני אינו נוהג בח"ל אף רבעי אינו נוהג בה. אבל דעת התוספות וה"ר יונה והרשב"א והרא"ש בר"פ כיצד מברכין דאף בח"ל נוהג אלא שכתבו שאינו נוהג אלא בכרם ולא בשאר אילנות וכן דעת רב אחא גאון כמו שאכתוב בסמוך בסייעתא דשמיא:

סעיף קטן יז

ומ"ש וא"א ז"ל הסכים להוראת הגאונים בריש פ' כיצד מברכין (ברכות לה.) איפליגו תנאי חד תני נטע רבעי וחד תני כרם רבעי וכתבו התוס' והרא"ש והלכה כמאן דתני כרם רבעי דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל כדאיתא לקמן בפירקין וכ"כ ה"ר יונה שם בשם רב אחא גאון וכתב שר"י כתב שאין זו ראיה דאפשר שלא אמרו כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אלא גבי צלף דוקא אבל בשאר דוכתי לא וה"ר יונה עצמו הביא ראיה לדברי ר"י דבסוף פ"ק דקדושין גבי כלאים לא אמר כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכתב בסוף דבריו עדיין פסק זה צריך תלמוד ועיון מיהו נהגו העולם כדעת רב אחא והגאונים שאומרים שאינו נוהג אלא בכרם בלבד עכ"ל. וכ"כ הר"ן בפ"ק דר"ה ובסוף פ"ק דקידושין בשם רב אחא ובשם הרז"ה וכתב עוד בשם רב אחא דלמאן דתני כרם רבעי אין רבעי נוהג אלא בכרם שלם אבל בגפן יחידית לא והרמב"ן הקשה עליו וכתב דאפילו בגפן יחידית נוהג רבעי והרשב"א כתב בר"פ כיצד מברכין כדברי רב אחא וז"ל קי"ל כמאן דתני כרם רבעי דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל והלכך אין נטע רבעי נוהג עכשיו אלא כרם רבעי ולא גפן יחידית אלא ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב דהיינו כרם וכ"כ הרב בעל המאור ז"ל עכ"ל: ב"ה וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן קנ"ו ובתרומות הדשן כתב בדינים אלו בסימן קצ"ב: כתב הרמב"ם בפ"י מהמ"א הורו מקצת הגאונים שאע"פ שפדה פירות שנה רביעית או חללן אסור לאכלן עד שתכנס שנה חמישית ודבר זה אין לו עיקר ויראה לי שזו שגגת הוראה ופסוק הטעם לפי שכתוב ובשנה החמישית תאכלו את פריו ואין ענין הכתוב אלא שבשנה החמישית תאכלו את פריו בלא פדיון ככל חולין שבעולם ואין להוראה זו עיקר עכ"ל. וגם הרא"ש בסוף הל' ערלה כתב שאותה הוראה נמצאת בקצת ה"ג וכתב שהיא שבוש. ולזה נתכוון רבינו שכתב לעיל והם מותרין מיד אחר הפדיון: ב"ה כתב ר"י בנט"ו אות ל"א שמעמיד בשרף פגי ערלה אסור כי סמדר מותר ופגין אסור משום ערלה אבל בפגין של נטע רבעי אפי' של כרם הנוהג בזמן הזה מותר כדאמרינן פרי אתה פודה ולא בוסר ולא פגין עכ"ל:

סעיף קטן יח

ערלה נוהגת בכ"מ ובכל זמן וכו' בסוף פ"ק דקידושין (דף לז.) מבואר דנוהגת אף בח"ל:

סעיף קטן יט

ומ"ש שנוהגת אף בשל נכרי כן כתבו שם התוספות והרא"ש והר"ן והמרדכי וסמ"ג והביאו כמה ראיות לדבר וכ"כ ר"ש בסוף ערלה וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סימן תשל"ד וכתב שיש לזה ראיות גדולות ובצורות וכתב רבינו בס"ס זה נכרי שנטע בין

לעצמו בין לישראל חייב וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות מעשר שני ואף ע"פ שבפי' המשנה כתב בע"א אין לסמוך אלא על מ"ש בחיבור:

סעיף קטן כ

ומ"ש ובח"ל הל"מ הילכך בא"י ספיקה אסור ובח"ל ספיקה מותר בסוף פ"ק דקידושין [לט.] א"ר אסי א"ר יוחנן ערלה בח"ל הל"מ א"ל ר' זירא לר' אסי והתנן ספק ערלה בא"י אסור ובסוריא מותר בח"ל יורד ולוקט א"ל אימור כך נאמרה ספיקה מותר ודאי אסור ואף על גב דשמואל פליג התם ואמר דלא מיתסרא אלא מהלכות מדינה הלכה כרבי יוחנן וכ"פ הרמב"ם והרא"ש וכן נראה שהוא דעת הרי"ף שכתב סתם מתני' דקתני ערלה הלכה למשה מסיני משמע:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו הלכך בא"י ספיקה אסור ובח"ל ספיקה מותר אינו מכוון דמשמע דמשום דאינה אלא הל"מ ספיקה מותר והא ודאי ליתא דשאר הל"מ ספיקן נמי אסור וכן משמע בהדיא מדאקשי ליה כי אמר דערלה בח"ל הל"מ מדתניא דספק ערלה בח"ל מותר דאלמא בכל דוכתי הל"מ ספיקה אסור וכן משמע נמי מדשני ליה אימור כך נאמרה ספיקה מותר כלומר אין ה"נ דבכל דוכתי הל"מ ספיקה אסור והכא שאני דכך נאמרה ספיקה מותר ואפשר היה להגיה ולומר דהלכה היה כתוב בספרי רבינו והסופרים טעו וכתבו הלכך במקום הלכה אלא שא"כ לא הוה ליה להזכיר דבא"י ספיקה אסור דאין זה ענין להל"מ:

סעיף קטן כב

ומ"ש כיצד כרם שיש לו נטיעות של ערלה וכו'. בסוף פ"ק דקידושין [דף לח:] תנן התם החדש אסור מן התורה בכ"מ והערלה הלכה והכלאים מד"ס מאי הלכה אמר רב יהודה אמר שמואל הלכתא מדינה עולא א"ר יוחנן הל"מ א"ל עולא לרב יהודה בשלמא לדידי דאמינא הלכה למשה מסיני היינו דשאני לן בין ספק ערלה לספק כלאים דתניא ספק ערלה בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט ואילו גבי כלאים תנן כרם הנטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד אלא לדידך ניתני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט הא א"ל שמואל לרב ענן תני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט מר בריה דרבינא מתני לקולא זה וזה יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד א"ל לוי לשמואל ספק לי ואנא איכול רב אויא ורבה בב"ח מספקי ספוקי להדדי ופירש"י ספק ערלה. ספק עברו עליה שלשה שנים א"נ פרדס שיש בו נטיעה ערלה ושאר נטיעות ולקט נכרי מהפירות ואין ידוע מהיכן: ובח"ל. יורד ישראל ולוקח מן הנכרי הלוקט מפרדס שיש בו נטיעות

ילדות וזקנות וישראל יודע שהוא נכנס שם ולוקט לכתחלה ובלבד שלא יראנו ישראל כשהוא לוקט מן הערלה והא דתניא בסוריא מותר כשנלקט כבר אכל לכתחלה אינו אומר לו רד ולקוט: כרם הנטוע ירק. שזרע ירק בין הגפנים דהוה ליה הכרם כלאים: וירק נמכר חוצה לו. ויש לחוש שמא מירק שגדל בכרם הוא והוה ליה ספק כלאים: יורד. הנכרי ולוקט מן הכלאים ממש ומוכר לחבר: ובלבד שלא ילקוט. החבר עצמו ביד: ספק לי. לקוט שלא בפני שיהיה ספק אצלי ואנא איכול ובערלה קאי עכ"ל. ומשמע דגבי ערלה נקטינן יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט דלא אמר תני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט אלא שמואל דאמר דערלה לא מיתסרא אלא מהלכות מדינה אבל לר' יוחנן דאמר דהלכה למשה מסיני הוא וקי"ל כוותיה לא שרי אלא ביורד ולוקח ולא ביורד ולוקט וכך הם דברי רבינו שכתב רק שלא יראו שנבצרו מנטיעות ערלה והיינו כדתנן יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט ובכרם שיש בו נטיעות ערלה ונטיעות המותרים מיירי כדדייק לישנא דכרם שיש בו נטיעות ערלה דנקט ומה שכתב וא"צ לומר כרם שהוא ספק ערלה היינו לומר דעד השתא איירי בכרם שיש בו נטיעות המותרות ונטיעות ערלה בודאי וקאמר דמותר והשתא קאמר דאצ"ל בכרם שאין בו נטיעה של ודאי ערלה אלא כל נטיעות שבה ספק עברו עליהם ג' שנים ספק לא עברו. והרמב"ם כתב בפ"י מהמ"א וז"ל ספק ערלה וכלאי הכרם בא"י אסור ובסוריא מותר כיצד היה כרם ערלה וענבים נמכרות חוצה לה היה ירק זרוע בתוכו וירק נמכר חוצה לו שמא ממנו הוא זה שמא מאחר בסוריא מותר ובח"ל אפילו ראה הענבים יוצאות מכרם ערלה או ירק יוצא מן הכרם לוקח מהם והוא שלא יראה בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו כרם שהוא ספק ערלה או ספק כלאים בא"י אסור ובסוריא מותר ואצ"ל בח"ל עכ"ל. ויש לתמוה עליו דכיון דקי"ל כרבי יוחנן דאמר ערלה הל"מ וכלאים מד"ס למה השוה דין שניהם וכתב הר"ן שהרמ"ך השיגו כן והוא ז"ל כתב דל"ק דכיון דמר בריה דרבינא מתני לקולא נקטינן כוותיה ולאו משום דס"ל כשמואל דאמר הלכות מדינה אלא משום דס"ל שכך נאמרה הלכה שכל שלא יראנו לוקט מותר. וכתב עוד על דברי הרמב"ם הרי שהוא מסכים לפי' רש"י שאע"פ שהם ערלה או כלאים ודאי כל שאינו לוקט או אינו רואה את הנכרי לוקט מותר והשוה את הרואה ללוקט וכן הדין עכ"ל כראה מדבריו שהוא ז"ל מפרש דברי הרמב"ם שהם כמ"ד זה וזה יורד ולוקח ואני בעניי לא ירדתי לעומק דעתו שדברי הרמב"ם נראים פשוטים בעיני שהם כההיא דקתני יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט שהרי לשונו כלשון המשנה ממש דקתני יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט אלא שכתב בוצר במקום לוקט ואח"כ כתב לוקט הירק ולענין ערלה שפיר פסק כרבי יוחנן

דאמר הל"מ הוא ומה שהשוה כלאים לערלה להחמיר אפשר דהיינו מדחזינא דמר בריה דרבינא דהוא בתרא משוה ערלה לכלאים וכעין שכתב הר"ן ואע"ג דאיהו משוה להו לקולא אנן כיון דלא אפשר לאקושינהו לקולא מדר"י דאמר הערלה הל"מ מקשינן להו לחומרא ויותר היה נ"ל שלא השוה הרמב"ם אותם כמו שעלה על דעת הרמב"ן והר"ן אלא שבערלה פסק יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט ובכלאים פסק דיורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד וז"ש יראה אותו בוצר וגבי כלאים אפי' ראהו לוקט אין בכך כלום רק שלא ילקוט הוא עצמו הירק בידו אלא שבפ"ח מהלכות כלאים כתב אף ע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בח"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה אפי' בח"ל והוא שיראה אותו לוקט ומוכר אבל ספיקו מותר כמו שביארנו בהלכות מ"א עכ"ל הרי שכתב גבי כלאים שצריך שלא יראנו לוקט ומ"מ דבריו מבוארים שם שהוא פוסק דיורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט וכמו שכתבתי: ועדיין יש לדקדק בדברי הרמב"ם שכתב בודאי ערלה וכלאי הכרם בח"ל מותר ליקח מהם ובלבד שלא יראנו בוצר מהיכא ילי‍ף הכי דהא כי תנן בח"ל יורד ולוקח וכו' אספק ערלה הוא דתנן אבל בודאי ערלה מנ"ל ועוד שכתב בסוף דבריו כרם שהוא ספק ערלה וכו' ובסוריא מותר ואצ"ל בח"ל דמשמע דמותר בכל גוונא והא מתני' לא שרי אפי' בח"ל אלא בשלא ראהו לוקט איכא למימר דכיון דההיא דכרם הנטוע ירק ודאי כלאים הוא ושרי בח"ל ה"ה לודאי ערלה דשרי בח"ל ואפי' למאן דמפליג בין ערלה לכלאים היינו לומר דבזה יורד ולוקח ובזה יורד ולוקט ומ"מ תרוייהו בחד גוונא מיירי והיינו דאקשי ליה עולא לרב יהודה מההיא דספק ערלה לההיא דכרם הנטוע ירק וכו' דליתני או זה וזה יורד ולוקח וכו' הא עדיפא מינה הו"ל לאקשויי דגבי ספק ערלה קתני יורד ולוקח וגבי ודאי כלאים קתני יורד ולוקט ויציבא בארעא וכו' ותו היכי אמר רב יהודה הא אמר שמואל תני או זה וזה יורד ולוקח וכו' ורבינא נמי הכי מתני זה וזה יורד ולוקט הא כיון שזה ודאי וזה ספק היאך אפשר להיות דין שניהם שוה אלא ע"כ דתרוייהו בחד גוונא מיתנו וכיון דההיא דכרם הנטוע ירק מיירי בודאי כלאים ההיא דערלה דשרי בח"ל מיירי בודאי ערלה וה"פ דמתני' ספק ערלה דהיינו כרם שהוא ספק אם עברו עליו שלשה שנים אם לאו או כרם שהוא ערלה ודאי פירות נמכרים חוצה לו ספק ממנו הוא ספק מכרם אחר בא"י אסור ובסוריא מותר ואצ"ל בח"ל ואם הוא ודאי ערלה בח"ל יורד ולוקח וכו' וע"כ צ"ל כן דאלת"ה כיון דקתני בסוריא מותר דמשמע דמותר ליקח מכרם שהוא ספק ערלה וכ"ש בח"ל מאי האי דקתני ובח"ל יורד ולוקח וכו' ומה שפי' רש"י דהא דקתני בסוריא מותר בשנלקט כבר אבל אינו אומר לכתחלה רד ולקוט אינו נראה להרמב"ם משום דלישנא דמותר סתמא לגמרי משמע דאי כפי' רש"י

לא הוה שתיק תנא מלמיתני הכי בהדיא הילכך משמע ליה לפרושי מתניתין כדפרישית וכתב תחלה חד גוונא דספק ערלה דשריא בסוריא דהיינו כרם שכולו ערלה ודאי וענבים נמכרות חוצה לו ואינו יודע אם ממנו אם מאחר מותר ובח"ל אפי' ודאי מותר והוא שלא יראנו בוצר והדר כתב גוונא אחריתי דספק ערלה דהיינו שכולו ספק אם עברו עליו שלשה שנים אם לאו או שיש בו נטיעות ערלה וזקנות דבסוריא מותר ואצ"ל בח"ל ומשמע דכשכל הכרם ספק אם עברו עליו ג' שנים מותר ללקוט ביד כנ"ל לפרש דברי הרמב"ם ז"ל. כתב הר"ן על פירש"י ואחרים מפרשים דכי אמרינן ובלבד שלא ילקוט לא בא לומר שיהא מותר כל שאין ישראל לוקט ביד ממש אע"פ שרואה העכו"ם לוקח מן הפירות דהא ודאי אי אפשר אלא מתני' כולה ה"פ ספק ערלה בא"י אסור כגון שיש בתוך הגן נטיעות של ערלה ונטיעות המותרות ופירות נמכרות חוצה לו בפתח הגן בא"י אסור משום דמוכחא מילתא דמפירות הגן הם וליכא אלא חד ספיקא ובסוריא מותר לפי שלא נאסר ספיקא אלא בארץ אבל ליכנס לתוכו וליקח מהפירות התלושים בו אסור ובח"ל יורד ולוקח אפי' מהפירות שבגן תלושים ובלבד שלא יראנו לוקט מהפירות אע"פ שאינו יודע אם משל איסור או משל היתר הם ובסיפא גבי כלאים מקילים טפי דכל שאינו לוקט ביד מן האיסור או שאינו רואה את הנכרי לוקח מן האיסור ממש מותר לומר לו שילקוט מן הפירות בסתם עכ"ל: ואיכא למידק על הרמב"ם ורבינו למה לא כתבו דאפי' מי שיודע בפירות שהן ערלה מותר לספק לחבירו ולהאכילו וכדאמר ליה לוי לשמואל וכדעבדי רב אויא ורבה בב"ח י"ל דס"ל דהנך רבנן סברי כשמואל דאמר ערלה בח"ל הלכתא מדינה הוא אבל לר"י דסבר הלכה למשה מסיני הוא אסור :

סעיף קטן כג

חבית של יין הטמונה בכרם של ערל מותר וכו' עובדא פ"ב דב"ב (כד.):

סעיף קטן כד

ומ"ש אבל ענבים שנמצאו טמונים בו אסורים וכו' ג"ז שם: וכתבו התוס' גבי חבית יין וא"ת מ"מ יהא אסור דרובא דעלמא נכרים נינהו והוי כי"נ וי"ל דרוב גנבים ישראל כדאמרינן בפרק בתרא דע"ז והרמב"ן כתב בשם ר"ח דמותר בהנאה ולא בשתייה וכתב עליו ולא מחוור לן:

סעיף קטן כה

אסור ליטע פרי של ערלה משנה בספ"ק דערלה:

סעיף קטן כו
ומ"ש ואם נטעו הפירות היוצאים ממנו מותרים דזה וזה גורם מותר מימרא ובריייתא בס"פ כל הצלמים (עבודה זרה מח:) ופירוש זה וזה גורם היינו פירי דאיסורא וקרקע דהיתירא גורמים לאילן שיבא:

סעיף קטן כז
ומ"ש ומותר ליטע יחור של ערלה וכו' גם זה משנה סוף פ' קמא דערלה:

סעיף קטן כח
ישראל ונכרי שיש להם שדה בשותפות יכול ישראל לומר לנכרי טול אתה שני ערלה ואני אטול שני היתר כנגדן וכו' בספ"ק דע"ז (דף כב.) הנהו מוריקאי דנכרי נקיט בשבתא וישראל בחד בשבתא אתו לקמיה דרבא שרא להו איתיביה רבינא לרבא ישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לנכרי טול חלקך בשבת ואני בחול ואם התנו מתחלה מותר ואם באו לחשבון אסור איכסיף לסוף איגלאי מילתא דהתנו מעיקרא הוו רב גביהה מבי כתיל אמר הנהו שתילי ערלה הוו נכרי אכיל שני דערלה וישראל שני דהיתירא אתו לקמיה דרבא שרא להו והא אותביה רבינא לרבא סיועי סייעיה והא איכסיף להד"מ. ופירש"י שתילי ערלה הוו. ישראל ונכרי קבלו שדה בשותפות לנטעה ויטלו החצי בין שניהם ונתעסק נכרי כל צרכו שני ערלה ואכלן וישראל קבל ג' שנים כנגדן ואכלן שרא להו דהיתר גמור הוא דהא אף על גב דקיבלו יחד לכתחלה וא"ל ישראל היה אתה עובד בג' שנים הללו ואני בג' אחריהם אין כאן איסור שליחות דהא ישראל נמי שרי לעבדה ואי משום אכילה שישראל אוכל כנגדן ונמצא נהנה מפירות ערלה שמכרן אין זה נהנה שכן המשפט שנה שזה עובד הוא אוכל: והא אותביה רבינא. וא"כ מאי תיובתא גבי שבת איסור שליחות דמלאכה משא"כ בערלה: סיועי סייעיה. מדקתני התנו לכתחלה מותר אלמא כי ליכא איסור שליחות דמלאכה שרי ואע"ג דמטיא הנאה לישראל וה"ה לערלה עכ"ל וכ"כ הרא"ש ז"ל והר"ן כתב על דברי רש"י ולפ"ז ישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות יכול ישראל לומר לנכרי טול אתה שני דערלה ואני שני היתר ותמהני מאי סייעתא דשבת לערלה דמלאכה דערלה פשיטא דשריא ואי משום אכילה שישראל אוכל כנגדו אי פשיטא לך שאין זה נהנה מפירות ערלה מפני שכך המשפט דשנה שזה עובד הוא אוכל לא צריכים סייעתא מברייתא ואי מספקא לן בהכי מידי היכא פשטינן ספיקין מברייתא וראיתי הרמב"ם שכתב בפ"י מהמ"א נכרי וישראל שהיו שותפין בנטיעה אם התנו מתחלת השותפות שיהא הנכרי אוכל שני ערלה וישראל אוכל ג' שנים משני היתר כנגד שני ערלה הרי זה מותר ואם לא התנו מתחלה אסור ובלבד שלא יבואו לחשבון כיצד כגון שיחשוב כמה פירות אכל הנכרי בשני ערלה עד

שיאכל ישראל כנגד אותן פירות אם התנו בזה אסור מפני שהוא כמחליף פירות ערלה ובודאי שדבריו מחוורים שמכיון שקבלו ישראל ונכרי שדה זו בשותפות זכה ישראל בחציין של פירות הללו ואם יאמר לנכרי טול אתה חלקך בשני ערלה ואני בשנים של היתר נמצא שנותן חליפי ערלה אבל צריך ביאור איך תתפרש זו ונ"ל שהוא ז"ל מפרש אותו כך רב גביהה מבי כתיל אמר הנהו שתילי דערלה הוו וכיון שכן רבא ודאי לא שרא אלא בהתנו מעיקרא דבשלמא בשבת כדקס"ד מעיקרא לרבא הך ברייתא דישראל ונכרי לא ס"ל והוה ס"ל דעובדא דמוריקא דנכרי לקיט בשבתא שריא דנכרי אדעתא דנפשיה עביד והוה ליה כאריס וישראל כי קא מתהני הנאה דממילא הוא אבל בשתילי דערלה אפי' לא שמיע ליה הך ברייתא יודע היה רבא שפירות ערלה אסורים בהנאה וא"א להתיר להחליף אותם לכתחלה ולה"ק דודאי בהתנו מתחלה שריא ולא אותביה אלא סייעהו ולהד"מ דאיכסיף עכ"ל הר"ן ז"ל: כתב רבינו ירוחם מותר לומר לנכרי בשני ערלה עבוד כרמי ותטול פירותיה ותן כרמך לי שעברו עליה שני ערלה ואעבדנו ואטול פירותיה כי העובד דינו שיטול הפירות כך דקדקתי מההיא דבסמוך ושאלתי לרבותי והסכימו ע"י עכ"ל : (ב"ה) כתב כפתור ופרח בשם הראב"ד מותר למכור לנכרי פירות שני ערלה לג' שנים שהפירות לא באו לעולם ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ולא מכר לו אלא מקום צמיחתן ועצי ערלה מותרים:

סעיף קטן כט

אחד הנוטע גרעין או יחור וכו' ואחד המרכיב יחור באילן אחר ואחד המבריך וכו' כולן חייבין בערלה ברייתא בפ"ק דר"ה (ט:) כתבתי בתחלת סימן זה ובפ"ק דערלה נמי תנן דהמבריך חייב בערלה:

סעיף קטן ל

ומ"ש או שעקר כל האילן ונטעו במקום אחר ג"ז משנה פ"ק דערלה:

סעיף קטן לא

ומ"ש ודוקא שחתכוה מצד זה מעיקר האילן אבל כל זמן שהוא מחובר חשיב כאחד מענפיו ופטור בספרי תניא דמבריך פטור וכתב הר"ן בפ"ק דר"ה דלא תיקשי מההיא להא דתניא דמבריך חייב דההיא דספרי מיירי בשלא נפסקה מן האב והיא יונקת ממנו והך ברייתא בשנפסק א"נ לא נפסקה אלא שאינה יונקת ממנו וכל כה"ג נוהגת בה ערלה ומונין לה משעה שהיא יונקת מעצמה ולא מן האב והכי מוכח בירושלמי ואמרינן התם מאן מוכח ומהדרינן מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאיסתכולי ביה כלומר שכשהוא יונק מן האחר היא הופכת עליה שלא יעמדו כנגד העלין של אב וכ"כ הרמב"ם ור"ש בפ"ק

דערלה והרא"ש בהלכות ערלה: (ב"ה) וכתב הרמב"ם שם ובחיבורו דה"ה למרכיב דמפליגי ביה בין נפסקה ללא נפסקה:

סעיף קטן לב

ומ"ש ואם לאחר שגדל הענף שהבריך הבריך עוד ממנו אחר בארץ וכו' כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולם פטורין וכו' עד והעיקר פטור משנה פ"ק דערלה הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה:

סעיף קטן לג

ומ"ש ואם נעקר העיקר מן הקרקע חזר להיות טפל לענף וכו' ג"ז שם אילן שנעקר ובו בריכה והוא חיה ממנה חזרה הזקנה להיות כבריכה כלומר דכשנעקר האילן כיון שאין הבריכה חיה ממנו אלא אדרבא השתא הוא חיה מן הבריכה הוא תלוי בבריכה ואין הבריכה תלוי בו ומונין לו כבריכה דכשתצא הבריכה מערלה יצא גם הוא ומונין לשניהם משנעקר כאילו נפסקה עכשיו:

סעיף קטן לד

אע"פ שמנהג עובדי אדמה להבריך הגפנים בכל שנה ושנה התיר ר"י לשתות יין וכו' כ"כ הרא"ש בהלכות ערלה בשמו וכ"כ הג"מ פ"י מהמ"א ג"כ בשמו:

סעיף קטן לה

וכתב א"א ז"ל הרי מצא היתר לגפני הנכרים אבל גנים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם בכל שנה ושנה וכו' כלומר דכיון שהם מבריכין אותן ודאי מכירים שהם ערלה ואין כאן ספח:

סעיף קטן לו

ומ"ש והאריך בדבר והיוצא מכלל דבריו שאין מרכיב ומבריך חייב בערלה אלא בא"י אבל לא בח"ל טעמו משום דאמרינן בפ' משוח מלחמה (סוטה מג:) ולא חללו פרט למבריך ומרכיב שאינו חוזר מעורכי המלחמה וקאמר התם הא מני ראב"י הוא לאו מי אמר ראב"י כרם כמשמעו ה"נ נטע כמשמעו נוטע אין מבריך ומרכיב לא הלכך ונטעתם נמי כמשמעו אבל לא מבריך ומרכיב ואע"ג דאין הלכה כראב"י לענין חזור מעורכי המלחמה מ"מ לענין ערלה עבדינן כוותיה דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל והר"ן בפ"ק דר"ה ובסוף פ"ק דקידושין כתב בשם הרמב"ן טעם זה בעצמו. והרשב"א בתשובה כתב ג"כ דברים אלו בשם הרמב"ן בליקוטיו וכתב ולפי דבריו ז"ל יהיה הדבר מותר לגמרי ואפילו במכירו לאחר שנפסק מהאב עכ"ל. ואין ספק שאילו ראה הרא"ש דברי הרמב"ן שהיה כותבם בשמו אבל לפי שלא ראה אותם היה מצטער על הדבר עד שהאיר ה' עיניו ומצא סמך זה וכיון למה שאמר הרמב"ן כי ע"ז נאמר חכם עדיף מנביא וסוד

ה' ליראיו והמרדכי כתב בפ"ק דר"ה וקי"ל כראב"י דמשנתו קב ונקי: (ב"ה) ובתרומת הדשן כתב בדין זה סי' קנ"ג ואיכא למידק הרי תקנו לדרים בח"ל אבל הדרים בא"י היאך יהיו מותרים לאכול ענבים ולשתות יין שהרי ספק ערלה בא"י אסור ומבריך ומרכיב בא"י אסור ברבנן דפליגי אראב"י וערלה אף בשל נברים אסורה כמו שנתבאר וי"ל דהא מילתא תליא בפלוגתא דר"י ורבנן בפ"ק דערלה ומייתי לה בפרק הניזקין נטיעה של ערלה ושל כלאי כרם שנתערבה בנטיעות ה"ז לא ילקוט ואם ליקט יעלו באחד ומאתים ובלבד שלא יתכוין ללקוט ר"י אומר אף יתכוין ללקוט ויעלה באחד ומאתים והלכה כר"י משום דאמוראי מפרשי מעמיה וכן פסק הרמב"ם בפרק י"ד מהמ"א ועל פי זה יש להתיר דמסתמא לטיעה אחד של ערלה יש מאתים של היתר ועוד יש להתיר מטעם אחר משום דקודם שיעברו שני ערלה אינם עושים פירות ואם עושים הם דקים חלושים שאינם ראוים לעשות מהן יין אך למבריכים אם אונם פוסקים אותם מאביהם עד שהם נפסקים מאליהם ואז ודאי עושה יין טוב צריכים אנו לטעם ראשון:

סעיף קטן לז

אילן שנקצץ וחזר וגדל מהשורש כתב הרמב"ם שאינו חייב בערלה אלא א"כ נקצץ מעם הארץ וכו' בפ"י מהלכות מעשר שני וטעמו מדתנן בפ"ק דשביעית אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי ר"ש ואתמר עלה בירושלמי ר"ש וראב"י אמרו דבר אחד דא"ר שמואל בר נחמן רבי יונתן בשם ראב"י הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית העין וחכ"א עד שיגמום מעם הארץ ופסק ז"ל כחכמים וכ"פ הרשב"א בתשובה דכיון דאמרו בירושלמי דר"ש וראב"י אמרו דבר אחד הוה ליה שיטה ולית הלכתא כוותייהו והראב"ד כתב ול"נ הלכה כראב"י דמשנתו קב ונקי וגם ר"ש סבר כוותיה:

סעיף קטן לח

כתב הרמב"ם שמונין לו משעת קציצה וכן בדין דהו"ל ההוא שעתא כשעת נטיעה:

סעיף קטן לט

אילן שעקרו רוח או שטפו נהר והוליכו למקום אחר ומהעפר שסביב שרשיו עמו וכו' אומדין אותו אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו וכו' משנה בפ"ק דערלה וכתב הרשב"א בתשובה מסתברא לי דאפי' יכול לחיות ממנו קצת ימים פוטרו ואפי' אינו יכול לחיות ג' שנים כשני ימי ערלה ומנא אמינא מדתנן בפ' השואל (ק: קא.) שטף נהר זיתיו ונתן לתוך שדה חבירו וכו' טעמא נמי נ"ל דכיון דכבר היה נטוע ועברו עליה ג' שנים ממקום פטור בא וכו' ומש"ה נ"ל להלכתא דבח"ל אם נעקרו בגושיהן ויכולין לחיות קצת ממנו פטורים אלא שבתוספתא דערלה שנינו דבר שמספק לי דתניא התם

כיצד יודע אם יכול לחיות אם לאו חופר גומא בארץ ונוטעו בה אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב עכ"ל:

סעיף קטן מ
אילן שנעקר ונשאר משרשיו מחובר אפי' כעובי המחט וכו' ג"ז משנה שם:

סעיף קטן מא
ילדה שאינה גבוה טפח חייבת בערלה לעולם וכו' עד אבל אם כל הכרם כך שרי דאית ליה קלא בס"פ משוח מלחמה (סוטה מג:) מימרא דרבי יוחנן משום ראב"י:

סעיף קטן מב
אילן זקן שנעקר ובו פירות ושתלו במקום אחר או שלקח ענף מלא פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה אם נתוסף בפרי וכו' בפ"ק דערלה תנן בריכה שנפסקה והיא מליאה פירות אם הוסיף בק"ק אסור ופי' הרמב"ם כבר ביארנו שהפירות שבבריכה אינן חייבות בערלה כל זמן שעיקר הענפים דבקים באילן הראשון ר"ל הזקנה ואם יש בהן פירות ונפסקו עקרי הגפנים מן הזקנה חייבין בדיני ערלה בזמן העתיד ומותר לאכול אותם פירות לאלתר לפי שגדלו בהיתר ואם הניחם אחר שנפסקה והגדילו כשיעור אחד בק"ק שהוא שיעור ערלה נאסרו כל אותם פירות ונעשו ערלה וכתב הרא"ש בהלכות ערלה וכן אילן זקן שנעקר ובו פירות וחזר ושתלו כך הוא דינו שאם מוסיף ק"ק אסור ורבינו התחיל בדין אילן זקן שלמדה הרא"ש מדין בריכה השנוי במשנה ואחר כך כתב או שלקח ענף מלא פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה ואע"פ שהדין דין אמת שדין זה ודין בריכה השנוי במשנה הוא אחד מ"מ לא ידעתי למה שינה רבינו לכתוב בענין שאינו שנוי במשנה:

סעיף קטן מג
ודע שבספרי רבינו כתוב אם נתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא היתר חלק אחד מק"ק של התוספת אסור והדבר מבואר שט"ס הוא וצ"ל אם ניתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא היתר ק"ק חלקים על התוספות אסור וכך הוא לשון הרא"ש בהלכות ערלה: וכתב הרא"ש ובירושלמי מפרש היאך יש לשער ולעמוד עליו ולידע אם הוסיף על ההיא משנה דפ"ה דכלאים הרואה ירק בכרם וכו' אם הוסיף מאתים אסור ופי' ר"ש בשם הירוש' לוקח ירק אחד ומשער אותו שהוא כמו ירק אחר מאותו מין הנשאר במחובר לא פחות ולא יותר אלא כמוהו ושוהה כפי הזמן שנשתהא אותו ירק בכרם לאחר שאמר לכשאגיע אלקטנו עד שעת לקיטתו אם הוסיף אותו המחובר אחד מק"ק על אותו שנלקט בידוע שהוסיף הנלקט אחד מק"ק והרמב"ם כתב כיצד משערים אם הוסיף ק"ק רואין אם נחתך ירק או תבואה מן הארץ בכמה זמן ייבש עד שלא נשאר

בו ליחה וכשיעור שהייתו לייבש נשתהא לצמוח כיצד הרי ששהתה לייבש עד שלא נשארה בו ליחה משנעקר ק' שעות הוי יודע שגדל כל הפרי בק' שעות ואם נשתהא הירק בכרם חצי שעה אחר שראוהו בידוע שהוסיף ק"ק עד כאן לשונו:

סעיף קטן מד

אבל אם הרכיב ענף מלא פירות של ערלה בתוך אילן זקן הפירות של הענף אסורים לעולם וכו' בפ' הנודר מן הירק (נדרים דף נז:) א"ר אבהו א"ר יוחנן ילדה שסיבכה בזקנה והיא מליאה פירות אע"פ שהוסיפה ק"ק אסור פי' אע"פ שהוסיפה אותן פירות בגידולן ק"ק על מה שהיו קודם שסיבכה אסור דאף ע"ג דגידולין של היתר מזקנה קא אתו דהא קי"ל ילדה שסבכה בזקנה בטלה אפ"ה כיון שפירות הללו כבר היו בה קודם שסבכה אין גידולין שבהן מבטלין את העיקר וכתב הר"ן דגידולין עצמן אסירי דאי שרו היו מעלין אבל הרא"ש כתב דגידולין ודאי שרו כי העיקר אינו יכול לבטל את הגידולין: כתב הר"ן בפ"ק דר"ה אהא דתניא התם דמרכיב יש בו משום ערלה ואילו בספרי תניא ונטעתם פרט למבריך ומרכיב ל"ק דההיא במרכיב באילן הנטוע למאכל ומש"ה לא נהגא ערלה בהרכבה דקיימא לן ילדה שסבכה בזקנה בטלה כדאיתא בפ' משוח מלחמה ואפילו ילדה בילדה נמי לכי מטו ג' לילדה ראשונה שנייה נמי שריא והכי מוכח התם והא דהכא בשנטעה לראשונה לסייג ולקורות לפי שאין בראשונה משום ערלה כלל ומש"ה אין זו בטלה לגבה ומשכחת לה נמי בשהרכיב בתוך אילן סרק ואע"פ שאינו רשאי משום כלאים והכי איתא בירושלמי דתני נכרי שהרכיב אילן מאכל ע"ג סרק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן יש בו משום ערלה מאימתי מונין לה משעת נטיעתה עכ"ל :

סעיף קטן מה

הנוטע עץ מאכל ואין דעתו לצורך אכילה וכו' בריש ערלה תנן הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה פירוש לסייג מלשון סוגה בשושנים כנטע אילנות להיותו גדר לכרם סביב ולקורות מגדל הנטיעה לעשות מהן קורה ואין עיקר נטיעתו בשביל אכילת פירותיה ודריש לה בירושלמי מדכתיב ונטעתם כל עץ מאכל את שהוא למאכל חייב לסייג ולקורות ולעצים פטור וקאמר תו התם אמר רשב"ג בד"א בזמן שנטע לסייג ולקורות ולעצים דבר שהוא ראוי להם נטע דבר שאינו ראוי להם חייב ואמר רשב"ג מה טעמן דרבנן א"ר זעירא במשנה סדר נטיעתן לעצים ברוצף לקורות במשפה לסייג מוכיח עליו ופי' הרא"ש שצריך שיהא ניכר בהם שהם נטועים לכך לעצים שנטען רצופות שלא הרחיק זה מזה כדרך שעושין לעץ מאכל לקורות במשפה הענפים כדי שיתעבו ויהיו גסים לסייג מקום הסייג מוכיח עליו. אבל הרמב"ם השמיט הירושלמי הזה ואפשר

שהוא ז"ל מפרש דרבי זעירא לא קאמר שצריך שישנה סדר נטיעתן אלא הכי קאמר כיון שדרך לשנות סדר נטיעתן מותר ואפילו לא שינה כשינה דמי:

סעיף קטן מו

ומ"ש וחפי' אם צדו האחת וכו' לצורך אחד מאלו וכו' שם במשנה ר' יוסי אומר אפי' אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור כלומר שחשב שהענפים הפנימים של צד השדה יהיו למאכל אף בזה שהכל אילן אחד הוא אפ"ה החיצון פטור ומפרש בירושלמי דה"ה אם אמר התחתון למאכל והעליון לסייג או להיפך כ"ב הרמב"ן ורבינו שמשון והרא"ש וק"ל דהא אע"ג דר"י אמר התם הכי בתר הכי גרסי' ר' זעירא בעי ניחא צד התחתון לסייג והעליון למאכל צד התחתון למאכל והעליון לסייג גדל מתוך איסור ואת אמרת הכין רבי זעירא כדעתיה דא"ר זעירא בשם רבי יונתן בצל של כלאי הכרם שעקרו ושתלו אפי' מוסיף כמה אסור שאין גידולי איסור (נ"א היתר) מעלין את האיסור משמע דר' יוחנן דאמר דאפילו תחתון למאכל והעליון לסייג פטור העליון סבר דגידולי איסור (נ"א היתר) מעלין את האיסור ואע"ג דבפרק הנודר מן הירק (נדרים נז:) א"ר אבהו א"ר יוחנן אין גידולי היתר מעלין את האיסור אמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן וכיון שהם ז"ל פסקו כרבי אבהו אר"י דאין גידולי היתר מעלין את האיסור הו"ל למיפסק בהא כרבי זעירא ושמא י"ל דלא א"ר אבהו אמר ר' יוחנן דאין גידולי היתר מעלין את האיסור אלא בשפירות ערלה ניכרים קודם שיגדלו גידולי היתר וכההיא דילדה שסבכה בזקנה והיא מליאה פירות אבל היכא דאין פירות הערלה ניכרים כי הכא שהפירות גדלים מתוך ההיתר ומתוך האיסור הו"ל כזה וזה גורם ומותר ואע"ג דבירושלמי מדמה לה לבצל של כלאי הכרם שהוא פרי איכא למימר דהיינו לומר דרבי זעירא הוא דלא מפליג בינייהו אבל רבי יוחנן אה"נ דמפליג בינייהו וש"ד למימר הכי כי היכי דלא תפלוג ההוא דא"ר אבהו א"ר יוחנן בפרק הנודר מן הירק לההיא דרבי יוחנן דירושלמי:

סעיף קטן מז

ואם חשב עליו אח"כ בשנה ראשונה או שנייה ל אכילה חייב וכו' כ"פ הרמב"ם בפ"י מהלכות מעשר שני והוא ירושלמי שם נטעו לסייג וחשב עליו למאכל בא במחשבה למאכל וחשב עליו לסייג לא כל הימנה נטעו לסייג מכאן ואילך חשב עליו למאכל מכיון שחשב בו מחשבת חיוב יהא חייב והתנינן רבי יוסי אומר אפילו הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור תמן למאכל לעולם לסייג לסייג לעולם ברם הכא מכיון שעירב בו מחשבת חיוב יהא חייב ומ"ש דמונין לו משעת נטיעה כ"כ הרא"ש ופשוט הוא:

סעיף קטן מח
ומ"ש אבל אם לא חשב עליו אלא עד סוף שנה שלישית אין בו דין רבעי וכו' ג"ז ירושלמי שם ופסקוהו הרמב"ם והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן מט
ומ"ש ואם נטעו למאכל ואח"כ חישב עליו לאחד מאלו חייב ירושלמי כתבתיה בסמוך:

סעיף קטן נ
הנוטע לצורך מצוה וכו' ג"ז ירושלמי שם:

סעיף קטן נא
הנוטע בתוך שלו לצורך רבים חייב במשנה פ"ק דערלה שם הנוטע לרבים חייב ורבי יהודה פוטר וידוע דהלכה כת"ק ופי' הרא"ש הנוטע ברשותו לצורך רבים ובפרק כל שעה מפרש טעמא דפלוגתייהו ובירושלמי מוקי פלוגתייהו בנוטע ברה"י והוא של הרבה בני אדם כגון בירושלים. ומה שחילק הרמב"ם בין א"י לח"ל בפ"י מהלכות מע"ש:

סעיף קטן נב
הנוטע בר"ה לצורך עצמו וכו' משנה שם הנוטע בר"ה ונכרי שנטע וגזלן שנטע והנוטע בספינה והעולה מאליו חייב בערלה וכתב הרא"ש בהל' ערלה הנוטע בר"ה לצורך עצמו ולא ידעתי למה כ"כ דמשמע דאפילו הנוטע לרבים בר"ה חייב דלא גרע מעולה מאליו ועוד דמהיכא דמרבי לרבנן נוטע לרבים לית ביה מיעוטא לנוטע בר"ה לרבים ואפשר שלא כתבו הרא"ש אלא ליתן טעם אמאי לא פליג רבי יהודה בהא או ליתן טעם לרבנן למה הוצרך לחזור ולשנות הנוטע בר"ה דהיינו נוטע לרבים ותרתי ל"ל לכך פי' דתרתי דיני דידהו חד נוטע בתוך שלו לרבים וחד נוטע בר"ה לצורך עצמו ותרווייהו צריכי: גרסינן בירושלמי תני רשבא"א הנוטע לרבים חייב כו' בר"ה פטור הנוטע לרבים חייב בנוטע בתוך שלו בר"ה פטור בשגזל קרקע ויש קרקע נגזלת א"ר הילא אע"פ שאין קרקע נגזלת יש יאוש לקרקע ואע"פ שרבינו שמשון כתב עליו וכולה מילתא דתמיהה דהא תנן הגזלן שנטע חייב ועוד דמשמע דאי יש יאוש פטור אדרבה כ"ש דחייב דהוי כנוטע לתוך שלו ועוד דמדמי נוטע בר"ה לגזל קרקע ונטעה והיינו בלא יאוש דומיא דר"ה דלא שייך ביה יאוש דמאן מייאש עכ"ל נראה ליישב דמשמע ליה לרשב"א דגזלן שנטע דחייב היינו בגזל נטיעות ונטען ומאי דמשמע דאי יש יאוש פטור איפשר דהיינו מדכתיב לכם ודריש משלכם ולא מן הגזל וכשלא גזל חייב אפי' בר"ה מדכתיב ונטעתם לשון רבים ומ"ש דר"ה לא שייך ביה יאוש דמאן מייאש י"ל דקרקע של ד' או ה' אחין או שותפין מיקרי שפיר הרבים ושייך בהו יאוש:

סעיף קטן נג

ומ"ש בנכרי שנטע בין לעצמו בין לישראל הכי משמע קצת בירושלמי דלא ממעט אלא שנטעו נכרים עד שלא באו ישראל לארץ וכבר כתבתי בסימן זה שכן הסכימו כל המפרשים והפוסקים. ומ"ש והנוטע בבית כ"כ הרמב"ם בפ"י מה' מע"ש והוא בירושלמי ר' יוחנן בשם רבי ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשר:

סעיף קטן נד

ומ"ש ועל גג שמילאו עפר ונטע בו כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ב' וכתב דאע"ג דגרסינן בפ' כל הקרבנות (פד:) תני חדא שבגג ושבחורבה וכו' מביא וקורא ותניא אידך מביא ואינו קורא בשלמא לר"ל ל"ק הא בגג דחורבה הא בגג דבית אלמא בגג דבית מביא ואינו קורא היינו דוקא לענין בכורים דבעינן משבח ארצך מידי דהוה אתמרים שבהרים ותמרים שבעמקים אבל לכל מילי חשיב מחובר גמור:

סעיף קטן נה

ומ"ש הנוטע בספינה משנה כתבתיה בסמוך ומה שחילק בין של חרס לשל עץ כ"כ הרא"ש בהלכות ערלה וז"ל הנוטע בספינה אע"פ שאינה נקובה אם היא של חרס חייב מפרש בירושלמי שאין כלי חרס עומד בפני השרשים והם מפעפעין דרך החרס ויונקין מן הקרקע אבל של עץ בעי נקיבה עכ"ל. וכן פירש"י בפ"ק דגיטין (ז.) והתוס' הקשו עליו שם ובמנחות פ' כל הקרבנות וכתבו דנראה להיפך דשל חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי נקיבה שהוא מתלחלח יותר מן החרס ובפ' כל הקרבנות כתבו שתחלה היה רגיל ר"ת לפרש כן ואח"כ פי' דבשל חרס מהניא נקיבה אבל בשל עץ אפי' נקוב לא מהני מידי:

(ב"ה) וכתב הרא"ש בתשובה כלל שני שנשאל על גג העשוי מקורות ונסרים ומלאו עפר ונטע שם כרם אם הוא חייב בערלה והשיב דעדיף טפי מעציץ נקוב וחייב בערלה ונראה מדבריו דעציץ שאינו נקוב פטור מערלה אבל הרמב"ם לא כתב כן: והרמב"ם כתב בפ"י מהלכות מע"ש הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה אף ע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות עכ"ל וז"ל בירושלמי הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה רבי יוסי אומר מפני שהשרשים מפעפעין אותו רבי יונה מפיק לישנא כלי חרס עומד בפני השרשים בתמיהה:

סעיף קטן נו

העולת מאליו בישוב חייב וכו' משנה כתבתיה בסמוך העולה מאליו חייב ומפרש בירושלמי דוקא במקום ישוב אבל במקום חורשין לא וגרסי' בירושלמי גפן שעלתה במקום חורשין פטורה מן הערלה א"ר יוסי אפי' נטעה והתנינן העולה מאליו חייב תמן בשנטען במקום ישוב א"ר אלעזר הדא דתימא בשאינה עושה כדי טפילתה אבל אם היה עושה כדי טפילתה חייבת ופסק כן הרמב"ם פי' טפילתה כדי להטפל בהן להביאן

לישוב: כתב הרמב"ם בפי' המשנה דהא דתנן העולה מאליו חיוב בתנאי שיהיה צמח ברה"י אבל עולה מאליו בר"ה פטור וע"ז אמרו בסיפרי ונטעתם פרט לעולה מאליו וכן אמרו בפי' בתוספתא העולה מאליו לרבים פטור עכ"ל ולא ידעתי למה לא כתבו בחיבור: תניא נכרי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר של ערלה הן של נטע רבעי הן אינו נאמן שלהשביח מקחו הוא אומרן וכתב רבינו ירוחם דאפילו אמר מאיש פלוני לקחתים אינו נאמן: (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה בשם הראב"ד דמותר למכור פירות ערלה שלא באו לעולם דאינו מוכר אלא מקום עצים ועצי ערלה שרו בהנאה: וכתב רבינו האי האי מאן דזבין מחבירו מדברים האסורים בהנאה כגון פירות ערלה או הקדש לא קנה דלאו מידי יהיב ליה והביא ראיה לדבר: כתב בא"ח על עצי הוורד כתב הראב"ד שאין חוששין להם משום ערלה ולא ראינו אדם נזהר על זה לעולם ואפשר מפני שהוא ספק ערלה בח"ל שמותר ע"כ ועל הוורדים תוספות כתב שחייב בערלה וכן כתב הרשב"א ובמקום אחר כתב הראב"ד נסתפק בזה עכ"ל וז"ל תשובת הרשב"א וורדים מסתבר שערלה נוהג בהם כמו שנוהג בהם שביעית ומאשר תסתיר עליו להתירו לפי שצריך לבריות חקרתי ומצאתי להראב"ד שנסתפק עליו ואמר שהזרע הוא הפרי והעלין כמי שאינן וכו' אלא שלא ראיתי אדם נזהר בה משום ערלה ובח"ל מותר הנה לך הרב הגדול שיודע לטהר את השרץ מן התורה ואע"פ שאין דעתו סומכת בכל זה להלכה לו שומעים שהוא רב מובהק וכל המחמיר עליו להביא ראייה עכ"ל כתב עוד שם אם יש לנכרי אילן של ערלה אסור ללקוט ממנו לצורך הנכרי ואפילו בחנם לפי שישראל נהנה ממה שהנכרי מחזיק לו טובה וגם אסור לישראל להשקות לנכרי ממנו בין בשכר בין בחנם עכ"ל. אם מכר ערלה או כלאי כרם אם דמיהם אסורים בהנאה ואם קנה בדמיהם כלים או פירות ואם קדש בדמיהן וכמה דינים אחרים בערלה וכלאי כרם הכל ביאר ר"י בנכ"א:

סימן רצה

סעיף קטן א

הרכבת האילן כתיב את חקותי תשמורו וגו' בסוף פ"ק דקידושין (דף לז.) תנן דכלאים נוהגין אף בח"ל ובגמרא (לט.) א"ר אסי אר"י לוקין על הכלאים א"ל ר"א בר"י והתנן והכלאים מד"ס ל"ק כאן בכלאי הכרם כאן בהרכבת האילן כדשמואל דאמר את חקותי תשמורו חקים שחקקתים לכם כבר בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרבעה ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בח"ל אף שדך נוהג בין בארץ בין בח"ל ואלא הא כתיב שדך ההוא למעוטי זרעים שבחוץ לארץ רב יוסף מערב ביזרני וזרע א"ל אביי והתנן הכלאים מד"ס א"ל ל"ק כאן בכלאי הכרם כאן בכלאי זרעים כלאי הכרם דבארץ אסורים בהנאה בחוץ לארץ נמי גזרו בהו רבנן כלאי זרעים דבארץ לא אסירי בהנאה בחוצה לארץ לא גזרו בהו רבנן וכתב הרא"ש נמצא דין

כלאים עכשיו בח"ל נחלקה לג' חלקים הרכבת אילן מדאורייתא כלאי הכרם מדרבנן כלאי זרעים מותר:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל מותר לערב זרעוני אילנות עם זרעוני שדה ולזורעם יחד כן כתב הרא"ש בהל' כלאים וז"ל אף ע"ג דכלאי אילנות נפקא לן מדכתיב שדך לא תזרע כלאים לא אסור אלא הרכבה דומיא דהרבעת בהמה אבל מותר לע ב זרע אילנות זה בזה ולזורען וכן זרעי השדה עם זרעי האילנות ולזרעם יחד וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מהלכות כלאים והוא מבואר (ב"ה) בתוספתא זורעים זרעים וזרעי אילן כאחד וצריך למחוק מן בירושלמי עד ומתאחין: (בירושלמי דכלאים פ' רבי יהודה אומר נוטל אדם מעה מפיטמא של תפוח ומעה מפיטמא של אבטיח ונותן לתוך גומא ומתאחין:

סעיף קטן ג

ומ"ש רביינו שלא אסרה תורה בח"ל אלא הרכבת אילן באילן וכו' שנראה מדבריו דבא"י אסור לערב זרעי אילנות עם זרעי שדה ולזרען יחד לא דק דהא. (ב"ה) דרשא דשמואל דאף שדר בהרכבה בא"י מיירי ואפ"ה לא אסר אלא הרכבה דוקא וכן וכו': מתני' והר"מ בא"י מיירי ואפ"ה שרו ודבר פשוט הוא: (ב"ה) ומהו מ"ש וכן זרעי השדה עם זרעי האילנות ולזרעם יחד היינו שלקח אחד מהזרעים עם זרעי אילן דאילו ב' זרעים אפילו בלא זרע אילן אסרה בא"י ודין זרע אחד עם חרצן יתבאר בסימן שאחר זה:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו דבין אילן באילן בין ירק באילן בין ירק בירק אסור משנה בפ"ק דכלאים וז"ל הרא"ש הרכבת האילן הוא המרכיב יחור של אילן זה לאילן אחר כדתנן אין מביאין אילן באילן ירק בירק ולא אילן בירק ולא ירק באילן וכ"כ הרמב"ם: ומ"ש ואפילו עץ סרק על עץ מאכל ירושלמי מנין שאין מרכיבין עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ סרק בשאינו מינו ת"ל את חקותי תשמורו וכתב ר"ש משמע דעץ סרק אעץ סרק לא חסור מדלא תני ליה ושמא היינו טעמא כיון דעץ סרק נינהו אפי' מין בשאינו מינו כחד מינא חשיב ואית ספרים דגרסי שאין מרכיבין אילן סרק על עץ סרק יעל עץ מאכל עכ"ל והרא"ש כתב כגירסא ראשונה ומדברי רבינו כאן נראה כן שלא כתב דסרק ע"ג סרק אסור אבל ממ"ש לקמן סרק ע"ג סרק והוא מינו מותר משמע דבשאינו מינו אסור:

סעיף קטן ה

ויש איסור הרכבה אפי' תחת הקרקע כגון זמורת גפן שהבריכה תחת הקרקע אסור וכו' משנה פ"ז דכלאים המבריך את הגפן בארץ אם אין עפר על גבה ג' טפחים לא יביא זרע עליה אפי' הבריכה בדלעת או בסילין הבריכה בסלע אף ע נ פי שאין עפר על גבה אלא

ג' אצבעות מותר להביא זרע עליה: ב"ה ומ"ש סילון של חרס בירושלמי הדא דתימא בסילון של חרס אבל בסילון של אבר אינו צריך שיהא בו ג' טפחים:

סעיף קטן ו

ומ"ש ודוקא כה"ג שנקרא עליו שם אילן קודם שהבריכה וכו' ואפי' במבריך דוקא בזמורת הגפן וכו' כ"כ הרא"ש בה' כלאים וז"ל לכתחילה מיתר לזרוע בצד הגפנים ב' מיני זרעים בח"ל וכן עמא דבר שזורעים בין הגפנים וצריך לדקדק שאע"פ שאין כאן איסור כלאים מ"מ יהא אסור משום הרכבת ירק באילן דאסור מן התורה אף בח"ל דשרשי הירק נכנסים בתוך שרשי הגפן כי ההיא דתנן המבריך את הגפן בארץ וכו' פי' המבריך היינו שלוקחין זמורה מגפן אחד ומשכיבין אותה תחת הארץ ומוציאין ראשה מצד אחר ונעשית שם גפן לא יביא זרע ע"ג אפי' הרחיקה ו' טפחים מן הגפן ומדקדק עליה בירושלמי אמאי אסור אי משום שהשרשים נכנסים בגפן ואסור משום הרכבת ירק באילן מאי איריא גפן אפי' כל אילן נמי כדתנן אין מביאין ירק באילן ואי משום עבודה שצריך להרחיק מן הגפן שתחת הזרעים כמו מן הגפן שבצד הזרעים ניתני ששה כדין עבודה כר"ע דאמר ג' אי כר"ע אפי' מן הצד יהא אסור ומשמע דוקא ע"ג לא יביא הא מן הצד מותר ומשני לעולם משום הרכבה ושאני גפן דרכיך ונכנסים שרשי הזרעים לתוכו אבל שאר אילנות קשים הם ואין נכנסין לתוכו אלמא שמעינן מהך מתניתין דשייך הרכבה אפי תחת הקרקע ואם כן נמי כשזרוע בצד הגפן נכנסים שרשי הזרעים בתוך שרשי הגפן ונהי דהזרעים מותרים מכל מקום יהא אסור לזרוע משום הרכבת ירק באילן ונ"ל דאף על גב דשייך הרכבה תחת הקרקע ה"מ כשמבריך זמורה תחת הקרקע שכבר היה שם אילן עליה קודם שהבריכה אבל מה שנכנסים שרשי הזרעים בתוך שרשי האילן לא מיקרי הרכבה דאין שם אילן על השרשים תדע לך שהרי גפן יחידית עבודתה ששה טפחים אף ע"פ שהשרשים מתפשטים חוץ לששה ולא חיישינן להרכבה ועוד הא אמרינן היה גדר בנתיים זה סומך לגדר גפן מכאן וזה סומך לגדר תבואה מכאן ואף ע"פ שנכנסין שרשי התבואה לתוך שרשי הגפן אלמא לא מיקרי הרכבה מה שנכנסים תחתיה לתוך השרשים כיון דאין שם אילן עליהם עכ"ל והרמב"ם: (ב"ה) וצריך להעביר הקולמוס על לא חילק בין גפן לשאר אילנות ולכתוב במקומה סתם דבריו כלשון המשנה: (לא חילק בין גפן לשאר אילנות) שכתב בפ"ו מהלכות כלאים וז"ל המבריך את הגפן בארץ אפי' הבריכה בתוך הדלעת שיבשה ונעשית כסילון או בתוך סילון של חרס אם היה העפר ע"ג ג' טפחים או יותר ה"ז מותר לזרוע ע"ג ואם היה ע"ג פתות מזה אסור לזרוע ע"ג ומותר לזרוע בצדה הבריכה בסלע אע"פ שאין עפר ע"ג אלא ג' אצבעות מותר להביא

זרע עליה בד"א כשאין עיקר הגפן נראה אבל אם נראה צריך להרחיק ו' טפחים לכל רוח ואח"כ יזרע כמו שמרחיק מכל גפן יחידית שלא הוברכה עכ"ל והתוספות כתבו בספ"ק דקידושין נראה להר"ש מאוורא דטוב ליזהר שלא לזרוע זרעים סמוך ג' טפחים מעיקרו של אילן דנראה כמרכיב הזרעים בתוך האילן עכ"ל נראה מדבריהם דמדת הישר והטוב הוא ולא מן הדין אלא מפני מראית העין: ומ"ש הרמב"ם בד"א בשאין עיקר הגפן נראה וכו' ירושלמי בפ"ז דכלאים: ומ"ש שאם היו עליה פחות מזה מותר לזרוע בצדה ברייתא בפ"ב דב"ב (יט:) וכתב הר"ן בספ"ק דקידושין דטעמא משום דליכא למיחש להרכבה אלא בזורע על הגפן ממש בזמן שאין שם עפר ג' טפחים לפי ששרשי הזרעים יורדים כנגדם ונכנסים בתוך הגפן אבל בצדדים מותר משום דזרעים לאו לצדדין משתרשי כדאיתא התם וכ"ת ונהי דשרשי הירק לא משתרשי לצדדין ניחוש לשרשי הגפן דלצדדין משתרשי ובאים שרשי הירק ונכנסין בהם י"ל דשרשי הגפן ג"כ אין מתפשטין לצדדין עד שהן יורדין כנגדן ג"ט ושוב אין שרשי הזרעים נכנסין בהם ע"כ: גרסינן בירושלמי אפי' הבריכה בדלעת או בסילון הדא דתימא בסילון של חרס אבל בסילון של אבר אינו צריך עד שיהא שם ג"ט עפר מלמעלה הבריכה בסלע הדא דתימא בהדין צנמא כלומר קשה ברם בהדין רכיכא מתפתחתה היא ולא ידעתי למה השמיטוהו הרמב"ם והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ז

סרק ע"ג סרק מאכל על גבי מאכל והוא מינו מותר ואי זה מינו דתנן האגסין והקרוסטומלין וכו' עד אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה בפ"ק דכלאים פי' האגסים עם הקרוסטומלין אינם כלאים וכו' הפרישין עם העוזרדין וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' כלאים והכי אמרינן בהדיא בירושלמי בפ"ק דכלאים ר' יוסי בשם רבי יוחנן כולהו זוגות זוגות מה על כל פירקא קא אמרת או על הדא הלכתא ומסיק דעל כל פירקא קאמר ומ"ש בפי' פירות הללו הוא מדברי הרא"ש בהל' כלאים ור"ש כתב פרישין ירושלמי א"ר יונה אשפרגלין עוזרדין מפרש בפ' כיצד (ד' מ:) טולשי ואמרי קונעי"ש ר"ל שיש מפרשים דעוזרדין קונעי"ש ופרישין קודונייץ וזה א"א דלא דמו אהדדי כלל ופשיטא שהם כלאים זה בזה והרמב"ם פירש אגסים נקראים בלשון ערב אגוץ וההמון קורין להם ברקוק וקרוסטומלין בלשון ערב כמתהי וההמון יקראו להם אגאץ ובלע"ז פיר"ש ופרישין הם חבושין ובלע"ז חודונ"ץ ועוזרדין נקראין זערוד ובלע"ז שורבא"ש וחזרה נקרא אלעזרן פרשקין בערבי אל כוך ובלע"ז פרישג"ש שזפין עונאבל רימין אל נבק ואמר בתלמוד יש מהם שהלכו בהם אחר הפרי ויש מהם שהלכו אחר העלים ר"ל אם הם דומים לפרי או לעלים לא יחשבוהו כלאים עכ"ל ורבינו ירוחם בשם רבי נטרונאי אגסים סירמינייי"ש

קרוסתומלין הם פיראש שהם מין אגסים ודומים לעפצים פרישין הם סירואילש עוזרדין
נישבי ראש: ב"ה וכתוב בא"ח מותר להרכיב אילנות מין במינו אפילו שחורות בלבנות ודקות בגסות אף ע"פ שיש להם שם לווי: וכתב סמ"ק על כל הנהו דתנן התם דאינם כלאים זה בזה ומינים אחרים שאף ע"פ שדומין זה בזה כלאים זה בזה ולפי שאין המון העולם מכירים רוב המינים טוב ליזהר מכולם :

סעיף קטן ח
אסור להניח לנכרי להרכיב בשלו כ"כ הרמב"ם בפ"א מה' כלאים וכ"כ הרא"ש בהלכות כלאים מדאמרינן בפ' תולין (שבת קלט.) דאפי' כשותא בכרמא אסור להניח לנכרי לזרוע בכרמו:

סעיף קטן ט
ואסור לקיים המורכב אבל הפרי היוצא ממנו מותר כ"כ הרמב"ם בפ"א וכ"כ הרא"ש וכתב שהטעם מפני שאין לך בכלאים שיאסר הפרי אלא כלאי הכרם דתנן כלאי הכרם אסור מלזרוע ומלקיים ואסורים בהנאה כלאי זרעים אסור מלזרוע ומלקיים ומותרים באכילה וכך הם דברי סמ"ג והטעם שהם מדמים הרכבת אילן באילן לכלאי זרעים שהן מותרים באכילה. ומ"ש מותר אפי' לזה שעבר והרכיבו כ"כ הרמב"ם בפ' ה' מהלכות כלאים ופשוט הוא:

סעיף קטן י
ומותר ליקח ענף מן המורכב ולנטעו במקום אחר כ"כ הרמב"ם והרא"ש והוא ירושלמי בפ"ק דכלאים תני נכרי שהרכיב אגוז ע"ג פרסק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו יחור והולך ונוטע במקום אחר:

סימן רצו

סעיף קטן א
כלאי הכרם בא"י אסור מן התורה לזורען ולקיימן ואסור ליהנות מהפרי היוצא מהם משנה בפ"ח דכנאים. ומ"ש בח"ל אסורים מדרבנן בספ"ק דקידושין (לז.) וכתבתיו בסימן שקודם זה. ומ"ש הלכך ספיקו בא"י אסור ובח"ל מותר כיצד ירק העומד בין הגפנים וכו' משנה בסוף ערלה כרם הנטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד ומפרשה רבינו בספק כלאים אבל הרמב"ם נראה שמפרשה בשהם כלאים ודאי וכבר כתבתי פי' דבריו בסימן רצ"ד:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכלאי זרעים בא"י אסור לזורען ולקיימן ומותרין באכילה משנה בפ"ח דכלאים. ומ"ש ובח"ל מותר לכתחילה לערבם ביחד ולזורעם בספ"ק דקידושין וכתבתיו בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ג

ולא מיקרי כלאי הכרם אא"כ זורע שני מיני תבואות או ב' מיני זרעים עם חרצן יחד כרבי יאשיה וכו' בספ"ק דקידושין (לט.) ובפ' מי שמתו (ברכות כב.) ובפ' ראשית הגז (חולין קלו:) אמרינן דקי"ל כרבי יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכתב הרא"ש בהלכו' כלאים פר"י אע"פ שכמה משניות ובריייתות וסוגיות דתלמודא דלא כרבי יאשיה ההוא דהמעביר עציץ נקוב בכרם קדש (כלאים פ"ז) וההיא דהמסכך גפנו ע"ג תבואה של חבירו (שם) ועוד כמה משניות במסכת כלאים וסוגייא דתלמודא בפ' תולין (שבת קלט.) אפ"ה בדורות אחרונים חזרו להיות עושות כרבי יאשיה והראב"ד כתב הא דבעי רבי יאשיה חטה ושעורה וחרצן במפולת יד היינו דוקא לענין מלקות אבל לענין איסור לא בעינן שיזרעם במפולת יד כדתנן המעביר עציץ נקוב בכרם קדש ונראה לפי דעתו דהאי איסורא ליתא אלא מדרבנן כיון דלא אסרה תורה אלא ג' יחד מנ"ל דמיקרי כלאי הכרם אם לא עשה כן ולדעת ר"י נראה דאפי' איסור דרבנן לית ליה מדפריש דהני סתמי מתני' דלא כרבי יאשיה ואי סבר רבי יאשיה הכי אתיין שפיר כוותיה ואף לדעת הראב"ד נראה דלא אסור בח"ל אע"ג דאסור בהנאה בארץ כיון דלא אסור אלא מדרבנן לא עדיף מכלאי זרעים דאסור מדאורייתא בארץ ולא גזרו עליה בח"ל והרמ"ה כתב דמודה רבי יאשיה דאם זרע ביני גופני בארץ דאסור ואפי' חד מינא דזרעים אסור אבל בח"ל שרי מש"ה לא שמתיה רב נחמן להההוא גברא בספ"ק דקידושין דהוה זרע ביזרני ביני גופני כי לא זרע אלא זרע אחד בין הגפנים אבל אם זרע ב' מיני זרעים בין הגפנים גזרו ביה רבנן בח"ל דהא טעמיה דרב יוסף בכלאי הכרם או משום דאסור בהנאה מדאורייתא קאמר אלא סתמא קאמר משום דבא"י אסור בהנאה ומשמע אפי' מדרבנן ומיהו ה"מ היכא דזרע שני מיני זרעים בכרם דסוף סוף לכי צמחי דמי לאיסור דאורייתא דהא לא מוכחא מילתא אי במפולת יד זרע אי לא אבל היכא דזרע חד ביני גופכי כיון דלא דמו לכלאים דאורייתא אף ע"ג דבארץ גזרו ביה רבנן איסור הנאה בח"ל לא גזרו ביה כלל איסור כי עובדא דרב נחמן דאי אמרת כה"ג איכא איסור בח"ל אמאי לא שמתיה להההוא גברא עכ"ל ולא ידענא מנ"ל זה החילוק שחלק בין זרע אחד לשני זרעים דהך לישנא דהוה זרע ביזרני ביני גופני משמע זרעים הרבה ועוד דהא לישנא דקאמר כלאי הכרם דבארץ אסורים בהנאה משמע מדאורייתא והרמב"ם כתב אבל בח"ל

מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחילה לא אסרו בח"ל אלא לזרוע ב' מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד ואף ע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בח"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה ואפי' בח"ל והוא שיראה אותו לוקט ומוכר אבל ספיקו מותר עכ"ל מתוך דבריו משמע שמותר לכתחילה לזרוע שני מינים בצד הגפנים מדקאמר שלא אסרו בח"ל אלא לזרוע שני מינים עם החרצן במפולת יד משמע דלזרוע שני מינים בין הגפנים שרי וכן מוכח ההוא עובדא דהוה זרע ביזרני ביני גופני דמשמע ב' מיני זרעים ולא שמתיה כיון שמותרים לזרוע מותרים נמי באכילה דאי אסורים באכילה אמאי לא שמתיה להההוא גברא דמסתמא זרען כדי לאכלן והוה ליה לשמותיה לאפרושי מאיסור ואף את"ל משום דאכתי לא עבד איסורא בשעת זריעה לא שמתיה מ"מ כיון שידעו שזרע לאוכלן היה להם להודיעו שהן אסורים באכילה ולישנא משמע שלא א"ל כלום. ומ"ש ואע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בח"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה אפי' בח"ל ר"ל אע"פ שמותר לזרוע ירק בצד הכרם ומותר גם לאכלו הרי אותו הירק הנמצא זרוע אצל הכרם ואין ידוע אם נזרע במפולת יד או נזרע בצד הגפנים אסור באכילה אפי' בח"ל כההיא דתנן בפ' בתרא דערלה כרם שהוא נטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד וכן מוכח דבהכי מיירי מדכתב אבל ספיקו מותר אלמא דמיירי בספק כלאים דאורייתא כההיא מתני' דערלה ואסור באכילה אם לקטן ביד אבל אם ידוע לו שנזרע בצד הגפנים ולא במפולת יד מותר ללוקטן ולאוכלן וכן לכתחילה מותר לזרוע בצד הגפנים ב' מיני זרעים ולאוכלן כן נראה שצריך לפרש דבריו וכן עמא דבר שזורעים בין הגפנים עכ"ל הרא"ש ז"ל ובסמוך אדקדק במה שפירש בדברי הרמב"ם ז"ל ויש לתמוה על רבינו שקיצר בסברת הראב"ד ולא כתב מה שפירש בו הרא"ש דהא דקאמר דאפי' בלא מפולת יד איכא איסורא אינו אלא מדרבנן וה"מ בא"י אבל בח"ל מותר ואפי' בזורע ב' מינים בין הגפנים משמע דשרי לדעתו ז"ל :

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו שנראה מדברי הרא"ש דאף בא"י קאמר רבי יאשיה וכו' וכן משמע מדבריו שם שהאריך להשיב על הרמ"ה וכ"נ בהדיא מדבריו שכתבתי בסמוך לדעת ר"י:

סעיף קטן ה

ומ"ש אע"ג דבב' מיני זרעים לבד הוי כלאי זרעים מ"מ אינו לוקה משום כלאי הכרם עד שיהו שלשתן ביחד כן כתבו התוס' בספ"ק דקידושין בפירוש דברי רבי יאשיה וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מה' כלאים וז"ל הזורע ב' מיני תבואות או ב' ירקות עם זרע הכרם ה"ז לוקה ב' א' משום שדך לא תזרע כלאים ואחד משום לא תזרע כרמך כלאים ואינו לוקה

משום לא תזרע כרמך כלאים עד שיזרע בא"י חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכן אם חפה אותם בעפר לוקה:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו אבל הרמב"ם כתב בא"י אפי' הזורע מין אחד של תבואה או ירק עם הגפן וכו' אסורים באכילה ובהנאה קאי למ"ש דנראה מדברי הרא"ש דאף בא"י קאמר רבי יאשיה שאינו נקרא כלאי הכרם אלא בזורע שלשתן יחד דלהרמב"ם בא"י אפי' במין אחד עם הגפן נקרא כלאי הכרם ליאסר בהנאה: ודברי הרמב"ם שכתב רבינו תחלתה בפ"י מהלכות מאכלות אסורות וסופה בפ"ח מהלכות כלאים ורבינו חיבר דברים אלו עם אלו כאילו היו כתובים במקום אחד וז"ל בהלכות מ"א כלאי הכרם כיצד מין ממיני תבואה או מיני ירקות שנזרעו עם הגפן בין שזרעם ישראל בין שזרע נכרי בין שעלו מאליהן בין שנטע הגפן בתוך הירק שניהם אסורים באכילה ובהנאה שנאמר פן תקדש המליאה הזרע ותבואת הכרם כלומר תתרחק ותאסור שניהם והאוכל כזית מכלאי הכרם בין מן הירק בין מן הענבים לוקה מן התורה ושניהם מצטרפים זה עם זה ע"כ לשונו ובפ"ת מהלכות כלאים כתב כל השיעורים האלו שמרחיקין בין הגפנים והתבואה או הירק אינן אלא בא"י או בסוריא אבל בח"ל מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחילה ולא אסרו בח"ל אלא לזרוע ב' מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד ואם אמר לתינוק נכרי לזרוע לו בח"ל מותר אבל לא יאמר לנכרי גדול שלא יתחלף בישראל ואף ע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בח"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה ואפי' בח"ל והוא שיראה אותו לוקט ומוכר אבל ספיקו מותר כמו שביארנו בהמ"א עכ"ל. ומ"ש רבינו שהוא סובר דאפי' זורע מין אחד עם הגפן בא"י אסור בהנאה היינו מדנקט בהלכות מ"א מין ממיני תבואה או מיני ירקות דמשמע דבמין אחד מיירי ואע"פ שאיפשר לדחות ולומר דמין דקאמר לאו דוקא דשני מינים בעינן וכדמסיים בה שנזרעו ל' רבים ממ"ש בפ"ה מה' כלאים אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע הגפן בצד הירק או תבואה ואם עשה כן אע"פ שאינו לוקה ה"ז קדש ונאסרו שניהם בהנאה משמע שפיר דאפי' במין אחד אסור בהנאה שהרי כתב שאסור ליטע הגפן בצד הירק או תבואה וירק לשון יחיד הוא וכן תבואה: ועל מ"ש הרא"ש לפרש דברי הרמב"ם איכא למידק דמ"ש כיון דמותרים לזרוע מותרים נמי באכילה דאי אסורים באכילה אמאי לא שמתוה להההוא גברא דמסתמא זרען כדי לאכלן וכו' אין משם ראיה דהא איפשר שזרען כדי למכרן לנכרי וגם מ"ש דכיון שידעו שזרע לאכלן היה להם להודיעו שהם אסורים באכילה ולישנא דגמרא משמע שלא אמר כלום לא מכרע מידי דכיון שלא היה עושה

איסור למה להם לידרש ללא שאל כי שמא היה יודע הדין ואת"ל שעכ"ז היה מוטל עליהם להודיעו שמא הודיעו ולא הוזכר בתלמוד דלא נחת תלמודא להכי אלא להודיענו דהלכה כרבי יאשיה ולא כהנהו רבנן דאמרו לרב נחמן תא נשמתיה להההוא גברא דהוה זרע ביני גופני ומה שפי' בדברי הרמב"ם דלא קאמר שאסור באכילה אלא כשהוא ספק אם נזרע במפולת יד או אם נזרע בצד הגפנים אבל אם בודאי נזרע בצד הגפנים מותר באכילה לישנא דאותו הויא תיובתיה דא"כ לא הו"ל לכתוב אלא אע"פ שמותר לזרוע ירק בצד הכרם בח"ל ירק הנמצא זרוע שם אסור באכילה ומדכתב אותו הירק משמע בהדיא דקאי לירק שנזרע בצד הגפנים. ומ"ש וכן מוכח דבהכי מיירי מדכתב אבל ספיקו מותר אלמא דמיירי בספק כלאים דאורייתא נראה מדבריו שהוא סובר דלהרמב"ם ירק הנטוע בצד הגפנים אינו אסור מן התורה כיון שידוע שנזרע שלא במפולת יד קשה דממקום שבא יש להביא ראיה להיפך שהרי כתב אבל ספיקו מותר כמו שביארנו בהמ"א והדבר ידוע דבהמ"א בודאי כלאים דאורייתא מיירי דומיא דערלה דנקט בהדי כלאי הכרם שהוא ודאי ערלה דאורייתא ואפ"ה בח"ל אפי' ראה ענבים יוצאים מכרם ערלה או ירק יוצא מאותו כרם שהוא כלאי הכרם מותר ועוד שאין הדבר כמו שסובר הרב ז"ל בדברי הרמב"ם דכל שידוע שלא נזרע במפולת יד אינו אסור מן התורה שהרי כתב בפ"ה מהלכות כלאים אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או תבואה ואם עשה כן אף על פי שאינו לוקה ה"ז קדש ונאסרו שניהם בהנאה וכו' שנאמר פן תקדש המליאה הזרע הרי בהדיא שאע"פ שלא נזרע במפולת יד אסור מן התורה לזרעו ואם זרעו אסור בהנאה וכך מבואר ג"כ בדבריו בהמ"א שאסור בהנאה מן התורה והיינו בא"י אבל בח"ל מותר לזורעו ואסור באכילה כנ"ל שהוא דעת הרמב"ם ז"ל ונראה שמפני קושיות אלו סתם רבינו דבריו ולא כתב מה שפי' הרא"ש בדברי הרמב"ם ז"ל ורבינו ירוחם אחר שהביא פי' הרא"ש בדברי הרמב"ם כתב ומ"מ דברי הרמב"ם סתומים וטעמא דהרמב"ם לפי מה שפירשתי דבריו היינו משום דס"ל דהא דבעי ר' יאשיה ג' מינים היינו לחייב את הזורע מלקות אבל הכרם והמליאה נאסרים בלא זה דמסתמא לא פליג רבי יאשיה על כל הנך משניות דאסרי בזורע ירק בכרם והשתא כיון דבא"י ליכא מלקות בזריעה בח"ל מותר בזריעה והיכא שזרע כיון דבא"י אסור בהנאה בח"ל אסור באכיל' מיהא: ב"ה ודברי ר"י בדינים אלו בשם הפוסקים כמעורבבים:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ואם אמר לתינוק נכרי לזרוע לו בח"ל מותר אבל לא יאמר לנכרי גדול שלא יתחלף בישראל כבר כתבתי שהוא בפ' א' דכלאים וטעמו מדגרסינן

בפרק תולין (שבת קלט.) שלחו ליה בני בשכר ללוי כשותא מהו שלח להו כשותא בכרמא עירובא ולשלח להו כר' טרפון דאמר כשותא אינו כלאים בכרם וקי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל לפי שאינם בני תורה רב משרשיא יהיב פרוטה לתינוק נכרי וזרע ליה וליתן ליה לתינוק ישראל אתי למסרך וליתן ליה לגדול נכרי אתי לאיחלופי בישראל ופסק ז"ל כרב משרשיא:

סעיף קטן ח

ומ"ש הרמב"ם אסור לזרוע כלאים לנכרי ומותר לומר לנכרי לזרוע לו כלאי זרעים לכתחילה בפ"א מהל' כלאים ובא"י קאמר דאילו בח"ל הישראל עצמו מותר לזרעם ומה שתמה עליו רבינו כבר קדמו הראב"ד בהשגות והר"ן בפרק תולין להקשות עליו כן וכתבו דמדרב משרשיא אין ראיה דטעמיה משום דס"ל דבח"ל שרי דכל המיקל בארץ וכו' אלא דכל כמה דאיפשר משנין כדי שלא ילמדו להקל וכן פירש"י וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שכתב בה' כלאים אסור להניח לנכרי שירכיב באילן של ישראל כדאמרינן בפרק תולין דאפי' כשותא בכרמא אסור להניח לנכרי לזרעו בכרמו משמע שהיה מפרש דטעמא דרב משרשיא כמו שכתבו המפרשים בכשותא דכרמא דוקא הוא שהיה מתיר רב משרשיא ולא בשאר זרעים אלא שיש לתמוה דבכשותא מיהא הו"ל לפסוק דשרי וי"ל דכיון דלוי אסר לבני בשכר לפי שאינם בני תורה אנן השתא דלאו בני תורה אנן טפי מבני בשכר וכמ"ש התוס' לענין מת בי"ט שני: כתב סמ"ק טוב ליזהר באותם גפנים שלא לזרוע תחתיהם וחוצה להם אא"כ הרחיק ד' אמות בכרם שיש בו ה' גפנים ובפחות מחמשה ירחיק לפחות ששה טפחים כדין גפן יחידי או ג' טפחים לר"מ משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל או להפסיק במחיצה או בצורת הפתח אפי' מן הצד כדאיתא בפ"ק דעירובין (יא.) גבי כלאים עכ"ל : ב"ה ובת"ה כתב בזה בסי' קצ"ד:

סימן רצז

סעיף קטן א

כלאי בהמה כתיב בהמתך לא תרביע כלאים ולאו דוקא בהמה אלא ה"ה חיה ועוף משנה בפרק הפרה (נד:) ובגמרא שם יליף לה בהמתך בהמתך משבת:

סעיף קטן ב

ומ"ש הילכך המרביע מין עם שאינו מינו בין בהמה עם בהמה וכו' משנה בפ"ח דכלאים:

סעיף קטן ג

ומ"ש אפי' במיני חיה שבים מימרא בס"פ הפרה (נה:):

סעיף קטן ד

ומ"ש לוקה בין בארץ בין בח"ל פשוט הוא:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואינו לוקה עד שיכניס כמכחול בשפופרת וכו' מימרא דשמואל בפרק הפועלים (בבא מציעא צא.):

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל איסורא איכא אפי' אם יעלם זה על זה או יעזרם בקול כ"כ הרמב"ם. ומ"ש ואסור לישראל שיתן בהמתו לנכרי שירביענה לו שם (צ.) איבעיא להו מהו שיאמר אדם לנכרי חסום פרתי ודוש בה מי אמרינן כי אמרינן אמירה לנכרי שבות ה"מ לענין שבת דאיסור סקילה אבל חסימה דאיסור לאו לא או דילמא ל"ש ולא איפשיטא ולחומרא וכ"פ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ז
ומ"ש אבל מותר להכניסם בדיר ביחד ג"ז שם: ומ"ש ואינו זקוק להפרישם אפי' רואה שרובעים זה את זה כ"כ הרמב"ם:

סעיף קטן ח
הנולד מהכלאים מותר בהנאה ובאכילה וכו' כ"כ הרמב"ם וכן משמע בפ"ב דבכורים דכוי חלבו אסור משמע דבשרו מותר:

סעיף קטן ט
כל שני המינים בהמה או חיה אפי' הן דומין זה לזה וגדלים זה עם זה כלאים זה עם זה כיצד הזאב עם הכלב משנה בפ"ק דכלאים:

סעיף קטן י
ומ"ש וגדלים זה עם זה בס"פ הפרה גבי תרנגול טווס ופסיוני משום דרבו בהדי הדדי מהו דתימא מין חד הוא קמ"ל וכתב הרמב"ם אע"פ שמתעברין זה מזה ודומים זה לזה הואיל והם שני מינים הרי הן כלאים:

סעיף קטן יא
מין שיש בו מדברי וישובי כגון שור הבר עם השור וכו' מותרים זה עם זה כ"כ הרמב"ם והוא מדתנן פ"ח דכלאים שור הבר מין בהמה ר' יוסי אומר מין חיה וקאמר עלה בירושלמי הא שור עם שור בר אינם כלאים דלא כר' יוסי ובס"פ הפרה (נה.) קאמר בפשיטות דגמלא פרסאה וגמלא טייעא אינם כלאים:

סעיף קטן יב
ומ"ש אבל האווז עם האווז הבר אסורים זה עם זה וכו' מימרא שם ויהיב טעמא שזה ביציו מבחוץ וזה ביציו מבפנים רב פפא אמר הא טעונה חדא ביעתא בשיחלא והא טעונה כמה ביעתא בשיחלא:

סעיף קטן יג
הכוי אסור עם החיה ועם הבהמה משנה פ"ב דבכורים:

סעיף קטן יד
הבאים מן הכלאים אין מותרין זה עם זה אלא א"כ אמותיהן שוות כו' בפ"ח דכלאים תנן ר' יהודה אומר הנולדים מן הסוס אע"פ שאביהם חמור מותרין זה עם זה וכן הנולדים מן החמור אע"פ שאביהם סוס מותרים זה עם זה אבל הנולדים מן הסוס עם הנולדים מן החמור אסורים זה עם זה ובפרק אותו ואת בנו (חולין דף עט.) איבעיא להו מי פשיטא ליה לר' יהודה דאין חוששין לזרע האב או דילמא ספוקי מספקא ליה למאי נ"מ למישרי פרי עם האם אי אמרת פשיטא ליה שרי ואי אמרת מספקא ליה אסור ת"ש דאמר רב הונא בריה דרב יהושע הכל מודים בפרי עם האם שאסור ש"מ ספוקי מספקא ליה ש"מ ואף על גב דחנניא פליג ואמר חוששין לזרע האב ולדבריו כל מין פרדות מותרים שכולן שוין שבכולם יש שני צדדים ופסק התם שמואל הלכה כוותיה פסקו הפוסקים הלכה כרבי יהודה משום דבפרק שני דייני גזירות (דף. קיא:) פסיקא הלכה כוותיה ועובדא דר' אבא דבסמוך כוותיה אתיא: וכתב הרא"ש בהלכות כלאים כתב הרמב"ם הנולדים מן הכלאים אם היו אמותיהן משני מינים אסור להרכיבן זה עם זה ואם הרכיבן לוקה וכן אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה ודבריו תמוהים מדקאמר אם היו אמותיהם משני מינים לוקה אלמא פשיטא ליה דאין חוששין לזרע האב והדר קאמר אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה אלמא פשיטא ליה דחוששין לזרע האב ואם היה מזכיר בשניהם אסור או לוקה מכת מרדות הוה ניחא עכ"ל ואני מצאתי בספר אחד שעבר הקולמוס על אותה הרכיבן לוקה ואין אותה נוסחא נוחה דא"כ מ"ש וכן אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה קשה מאי וכן כיון שהם מחולקים זה מזה דבזה לוקה ובזה אינו לוקה ועוד דאכתי קשה למה בהרכיב זה הנולד על מין אמו לוקה דהא ספיקא הוא ואיפשר דלוקה דקאמר היינו מכת מרדות כדקאמרינן בכמה דוכתי בתלמודא ולפ"ו שפיר גרסינן בתרוייהו לוקה אלא שקשה שאין דרך הרמב"ם להוציא מכת מרדות בלשון מלקות: ב"ה ועוד אפי' מכת מרדות אין מכין על הספק כדאיתא לקמן: ויותר נכון היה לגרוס בשניהם אינו לוקה אילו היינו מוצאים ספר שכתוב בו כן:

סעיף קטן טו
ומ"ש רבינו וסומכים על סימנים להרכיב או למשוך בשני פרדות וכו' בפרק אותו ואת בנו (חולין עט.) א"ל רבי אבא לשמעיה כי מעיילת לי כודנייתא בריספק עיין להנך דדמיין להדדי ועייל לי אלמא קסבר אין חוששין לזרע האב וסימנין דאורייתא פי' ריספק. עגלה שהוא רוכב בה: דדמיין להדדי. באזנים ובזנב כדבסמוך משום מנהיג בכלאים:

סעיף קטן טז
ומ"ש ואלו סימניהם שיהיו שוות באזניהם וכו' שם אמר אביי עבי קליה בר חמרא צניף קליה בר סוסיא ואמר רב פפא רברבן אודניה וזוטרא גנובתיה בר חמרא זוטרן אודניה ורבה גנובתיה בר סוסיא פירש"י בר חמרא. אמו היתה חמורה: צניף. צלול והוא לשון צעקת הסוס: גנובתיה. זנבו:

סעיף קטן יז
כל העושה מלאכה בשני מינים וכו' בין אם שניהם טמאים או טהורים וכו' הרמב"ם כתב וז"ל כל העושה מלאכה בשני מיני בהמה או חיה כאחד והיה אחד מהן מין טהור והשני מין טמא ה"ז לוקה בכ"מ שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו אחד החורש או הזורע או המושך בהם עגלה או אבן כאחד או הנהיגן כאחד ואפי' בקול לוקה שנאמר יחדיו מ"מ ואחד שור וחמור ואחד כל שני מינים שאחד טמא ואחד טהור בין בהמה עם בהמה כחזיר עם הכבש או חיה עם חיה כחמור עם הפיל או חיה עם בהמה ככלב עם העז או צבי עם החזיר וכיוצא בהם על כל אלו לוקה מן התורה שחיה בכלל בהמה היא אבל מד"ס שני מינים שהם כלאים בהרבעה אסורים לחרוש בהם כאחד ולמשכן ולהנהיגן ואם עשה בהם מלאכה כאחד או מושך או הנהיג מכין אותו מכת מרדות ואסור להנהיג בהמה מן היבשה עם חיה שבים כגון עז עם שבוטא ואם עשה פטור עכ"ל וכתב עליו הרא"ש בהל' כלאים נראה דס"ל דאע"ג דילפינן שור שור משבת הכי ילפינן לעשות כל בהמה וחיה כשור וחמור ומיהו בעינן דומיא דשור וחמור שיהא אחד טמא ואחד טהור אבל שני מיני בהמה טהורה או שני מיני בהמה טמאה אין איסור אלא מדרבנן ואין דבריו נראים דמתני' כוללת יחד טמאה עם טמאה טהורה עם טהורה טהורה עם טמאה טמאה עם טהורה אסורים לחרוש למשוך ולהנהיג אלמא שכולן שוין באיסורן טמאה עם טמאה טהורה עם טהורה כמו טמאה עם טהורה וכן מתניתין דפרק הפרה (נד:) דקתני אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור וכו' לכלאים משמע דכולן דין אחד יש להן ונוהגין בכל מיני בהמה חיה ועוף ועוד הביא כמה ראיות לדבריו וכתב בסוף אלא ודאי אין חילוק וכל שני מיני בהמות לוקה עליהם מן התורה ורבינו סתם דבריו כהרא"ש וסמ"ג כתב דיש להביא ראיה לדברי הרמב"ם מהתוספתא וממתניתין דכלאים:

סעיף קטן יח
ומ"ש ואפי' במין של ים עם מין של יבשה אסור להנהיג אלא שאין לוקין עליו בס"פ הפרה (נה.) בעיא דלא איפשיטא ומדקדוק דברי הרמב"ם נראה דאפילו מכת מרדות אין בו משום דכיון דספיקא הוא אין מכין על הספק:

סעיף קטן יט

כתב הרמב"ם משכם כאחד או הנהיגם כאחד אפי' בקול לוקה וכו' ז"ל הרמב"ם אחד החורש או הזורע או המושך בהן עגלה או אבן כאחד או הנהיגן כאחד ואפי' בקול לוקה שנאמר יחדיו מ"מ אבל המזווגן פטור עד שימשוך או ינהיג וטעמו: ב"ה ולפי מה שנראה מדברי רבינו שפי' דברי הרמב"ם דאפי' בשאינן יחד אסור אפשר שטעמו: מדדריש בספרי לרבות הדש והמנהיג מדכתיב יחדיו מ"מ ולא דריש האי יחדיו כמו יחדיו דכלאי בגדים פרט לתוכף תכיפה אחת משמע דאפי' אין מחוברים יחד אלא שהוא מנהיגן יחד לוקה וכן משמע מפלוגתא דרבי יונתן ורבי יאשוה דאמר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו דומיא דשור וחמור מכלל דיחדיו דשור וחמור אין לי למעט אלא שאינו חייב בזה אחר זה אבל כשמנהיגן יחד לוקה וכן משמענמי מדקאמר בירושלמי ומה כלאי בגדים שמותרים ללבוש זה ע"ז אסור בתערובת כלאי בהמה שאסורים להנהיג זה ע"ז וכו' משמע דומיא דלבישת כלאים דמותר בלא חבור כך כלאי בהמה אע"פ שאין קשורים שמנהיגן יחד אסור: ב"ה ויותר נכון לומר דהרמב"ם לא מחייב אלא בקשורים יחד ולא בא לומר אלא אפילו לא משכם ולא הנהיגם ביד אלא בקול חייב הוא שיהיה קשורים יחד דאי לאו הכי לא קרינן ביה יחדיו: ומ"ש שאם הנהיגן בקול לוקה בפרק הפועלים (בבא מציעא צ:) פלוגתא דר' יוחנן ור"ל ופסק כר"י:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבי' בשם הרא"ש שאין איסור אלא בקשורים יחד וכו' בפרק במה בהמה (שבת נד:) אהא דתנן ולא יקשור גמלים זה בזה וימשוך אבל מכניס הוא לתוך ידו חבלים ובלבד שלא יכרוך ואמר רב אשי לענין כלאים שנו כלאים דמאי אילימא כלאים דאדם והא תנן אדם מותר עם כולן הקשו התוס' והרא"ש אפי' יהא אדם נמי אסור תקשה דמה כלאים שייך כיון שאינו מושך בעגלה וקרון דהא בשבת איירי ואין לומר דאסור להנהיג בכלאים אפי' לא ימשוך שום דבר דאם כן יהא אסור להוליך ולהזיז ממקומו שור פסולי המוקדשין דחשיב כשני מינים כדאמרינן בפ"ב דמכות וי"ל דובלבד שלא יכרוך בחול קאמר ומיירי שמושכים שום דבר אי נמי י"ל דחשיב משיכה מה שנושאים שניהם החבלים וכתב רבינו ירוחם כתירוץ שני וכן מוכח בירושלמי וכתב הרא"ש ונראה שאם מוליך אחד בחבל ביד ימינו והאחד ביד שמאלו שמותר כי האדם מפסיק ביניהם ולא שייך למימר נוהגים חבל שבנתים ע"כ והיינו כתשובת אבי"ה לה"ר אפרים דבסמוך:

סעיף קטן כא
ומ"ש אבל סוס וחמור שהולכים זה אצל זה ואינם קשורים יחד ודף מונח עליהם מותר לישב על גבי הדף כ"כ רבי' ירוחם בשם התוס': ב"ה כתב בא"ח היהודים הצדים העוף הנקרא שברבי"ר אין להם לקשור החבל שהעוף נקשר בו בתפוס מן האוכף מן הסוס שדם כלאים עכ"ל:

סעיף קטן כב
ומ"ש בשם הר"ר אפרים וכן מ"ש בשם אבי העזרי כתב המרדכי בקצרה בפרק במה בהמה והרא"ש כתב דבריהם בארוכה בה' כלאים: ומ"ש בשם ה"ר אפרים דבהנהגה בלבד שמנהיגם זה עם זה לוקה אפילו אם אינם קשורים מבואר בדברים שהביא שטעמו מכל אותם הראיות שכתבתי בסמוך לדעת הרמב"ם ושם מבואר באורך טעמו של אבי העזרי:

סעיף קטן כג
שני מינים הקשורים בקרון ומוליכים אותו היושב עליו פסק ר"י שאינו לוקה וכו' בפ"ח דכלאים תנן המנהיג סופג את המ' היושב בקרון סופג את המ' ר"מ פוטר את היושב בקרון ואמרינן בפ"ק דמציעא (ח:) דשמואל מפיק למתני' ותני וחכמים פוטרים משום דס"ל דרכוב לא קני וכ"ש יושב ולהכי מפיק דתיקו מילתיה כחכמים וכתב הרא"ש בה' כלאים ר"י פסק כשמואל דלא אשכחן אמורא דפליג עליה ואע"ג דפריך ליה טובא הא שני לכולהו ומתני' דהיו ב' רוכבים ע"ג בהמה מוקי לה שמואל במנהיג ברגליו והרי"ף לא הביא דברי שמואל כלל אלא הביא המשנה כצורתה משמע דליתא להך דשמואל משום דפריך ליה טובא דאע"ג דשנינהו נראה לו להרי"ף דשינויי דחיקי נינהו ורכוב קני ולא מפכינן למתניתין והיושב בקרון לוקה משום דאזלא מחמתיה משום דלא גרע ממנהיגה בקול דלוקה משום דבדיבורא קא עביד מעשה ע"כ:

סעיף קטן כד
ומ"ש רבינו על דברי הרי"ף וכן הוא מסקנת א"א ז"ל אע"פ שהרא"ש כתב שתי הסברות ולא הכריע ביניהם משמע לרבינו שהוא סובר כדעת הרי"ף מאחר שהביא דבריו באחרונה אבל אין זה הכרע ואדרבא בפ"ק דמציעא פסק כשמואל דרכוב לא קני וא"כ כ"ש לגבי כלאים דלא ילקה והרמב"ם פסק כדברי הרי"ף שהיושב בעגלה לוקה וכתב עוד וכן אם היה יושב אחד בעגלה ואחד מנהיג שניהם לוקין ואפי' מאה שהנהיגו כלאים כאחד כולם לוקים:

סעיף קטן כה
קשר שני סוסים בקרון וקשר עמהם חמור וכו' וכן עגלה המושכת בקרון וקשר מין אחד בצד הקרון וכו' בפ"ח דכלאים שם תנן השלישית הקשורה לרצועות אסורה ופירשו ר"ש

והרא"ש אם היו קושרין ב' סוסים בקרון וקשר חמור עמהם אע"ג דבלא חמור קא אזלי אסור ולא חזינן לחמור כמאן דליתיה כיון דזה יכול וזה אינו יכול דליהוי מסייע שאין בו ממש והרמב"ם לא הזכיר דין זה בחיבורו והטעם מפני שהוא ז"ל היה מפרש המשנה בע"א דהיינו שהעגלה השלישית הקשורה עם הקרון אסור לשבת בה כשימשכו העגלות ההם בהמות כלאים ועדיין קשה שמ"מ הו"ל לכתוב בחיבורו דין זה דעגלה השלישית הקשורה עם הקרון אסור לשבת בה ואפשר שמאחר שכתב דיושב בעגלה לוקה מפני שישיבתו גורמת לבהמה שתמשוך העגלה ממילא משמע דאפילו לישב בעגלה שלישית אסור דהא ודאי ישיבתו גורמת לבהמה שתמשוך העגלה:

סעיף קטן כו

ומ"ש וכן עגלה המושכת בקרון וקשר מין אחד בצד הקרון או מאחריו חייב וכו' ג"ז משנה שם אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרון ולא לאחר הקרון ופירשו ר"ש והרא"ש דרך עגלה למשוך בקרון ואין קושרין את הסוס לא בצידי הקרון ולא אחר הקרון ללמדו לימשך אע"פ שאין זה דרך משיכה אסור ומפרש בירושלמי מפני מה ר' יוחנן אמר מפני שזה נושא עצלותו של זה פי' כשהראשון מתעצל גוף של אותו שאחר הקרון נוגע בקרון ומנהיגו בקרון בגופו רב אמר מפני שנושא חבל שבינתים ומסיק קשרו בשערו בין ע"ד רב בין ע"ד ר' יוחנן פטור וטעמא מפני שאם ימשוך יכאב לו עכ"ל הרא"ש וק"ל כיון דפי' הרא"ש דטעמא דאיסורא משום דגוף אותו שאחר הקרון נוגע בקרון ומנהיגו כי קשרו בשערו מאי הוי אדרבה כל שידחה את הקרון יותר לא יכאב לו כ"כ ואפשר דקשרו בשערו דקאמר לאותו שהוא קשור לפני הקרון ומושכו קאי דכיון שאם ימשוך יכאב לו אינו מושך ונמצא שאין הקרון מתנהג אלא ע"י אותו שקשור אחרי הקרון בלבד ודוחק ובדקתי הירושלמי ומצאתי דהכי איתא התם ר' ירמיה בעי קשרן בשערן ר' יונה אמר איתפלגון רב ור"י ר' יוחנן אמר מפני שזה נושא עצלותו של זה רב אמר מפני שנושאין את החבל שבינתים מה נפקא מן ביניהן קשרו בשערו בין על דעתיה דרב בין על דעתיה דר' יוחנן פטור ומשמע לי דאתא למימר דא"כ קשרו בשערו דלרב חייב שעדיין זה נושא עצלותו של זה ולר"י פטור שהרי אינו אלא בשערו ואין חבל ביניהם שנאמר שהם נושאים אותן וה"פ קשרו בשערו הוא דאיכא בין דעתיה דרב לדעתיה דר"י דלמר חייב ולמר פטור. ומ"ש פטור אר"י קאי ולפי' זה ניחא מה שהקשיתי מעיקרא וגם ניחא לישנא דמה נפיק מביניהון דמשמע דאתא לפרושי מאי בינייהו. והרמב"ם השמיט כל זה לפי שסמך על מה שסתם וכתב המושך בהם עגלה או אבן כאחד לוקה וממילא משמע דבכל גוונא שהוא מושך לוקה ואם אינו מושך אינו לוקה והדבר ניכר לעין אם הוא מושך או

אם אינו מושך: כתב בת"ה סימן רצ"ח נכרי ב"ח מוליך עגלה דכלאים ופגע בו בדרך ורצה לדבר עמו בעסק חובו רשאי לדבר עמו בקול רם ואין לחוש בדבר ואף על גב דכתב בהגהת סמ"ק נכון שלא לפרש כלום לנכרים המנהיגים כלאי' שלפעמים הבהמות ממהרות ללכת מחמת הקול נוכל לומר דהגהה זו ס"ל כשאלתות פרשת אמור סימן ק"ה דסברי דלא קי"ל כר"ש בדבר שאינו מתכוין אלא באיסורי שבת בלבד אבל לתוס' והרא"ש והר"ן שכתבו בפרק ח' שרצים בהוכחות גמורות דבכל איסורים שבתורה קי"ל כר"ש שרייא אפילו בגוונא דהנהגה דהא לאו פסיק רישיה הוא וכ"ש בנדון דידן: אמנם נראה דיש ליזהר היכא שהמשא של ישראל והוא הולך עם העגלה ולפעמים כשהגלגלים נכבשים מלכת לא ילמדם היאך יעשו שילכו האופנים דיש לחוש הואיל ועסוק הוא בתיקון ההליכה שמא ישכח ויצעק לבהמות שילכו כדרך העגלים לעשות וכן בכל הדרך שילך עם העגלה טוב שילך מרחוק משום האי חששא כי רגילות הוא שהעגלה כובשת או מתעכבת באבן או בגומא שלא תלך ע"כ:

סימן רצח

סעיף קטן א

כלאי בגדים דכתיב ובגד כלאים שעטנז כא יעלה עליך ואין כלאים אלא הצמר ופשתים משנה פרק בתרא דכלאים ומ"ש ואין נקרא צמר סתם אלא צמר רחלים ואילים אבל צמר גמלים וארנבים וכיוצא בהן לא כן משמע במשנה הנזכרת ובירושלמי מייתי לה מקרא שאין קרוי צמר אלא צמר אילים בלבד גרסינן בפ"ב דבכורות (יז.) רחל בת עז אין לוקין על צמרה משום כלאים וכתב הרמב"ם אבל אסור הוא מדבריהם מפני מראית העין:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואין נקרא פשתים אלא סתם פשתן שאין לו שום כינוי וכו'. ירושלמי פרק בתרא הייתי אומר אפי' פשתן של ים אפי' קנבוס ת"ל צמר ופשתים מה צמר שאין לו שם לווי אף כל דבר שאין לו שם לווי. וז"ל הרא"ש בספ"ט דנדה פשתים דוקא שאין לו שם לווי אבל לא פשתים של ים ולא פשתים קנבוס פי' מין פשתים הם הנקראים כך וכ"כ ר"ש בפי' המשנה:

סעיף קטן ג

ומ"ש אע"פ שמן התורה אין כלאים אלא בצמר ופשתים חכמים אסרו משי עם צמר וכו' וכן אסרו כלך עם פשתן וכו' משנה בפרק בתרא דכלאים השיראים והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים מפני מראית העין:

סעיף קטן ד
ומ"ש בשם הרא"ש ומפני זה אסרתי באשכנז שלא לתפור בגד קנבוס תחת בגד צמר וכו' עד סוף הסימן ספ"ט דנדה וגם ר"ש כתב אין לאסור אותן לולאות שמשימין בסרכל שהן של משי דהיינו שיראים דע"כ אותן בגדים של משי אין זה שיראים שבתלמוד שהרי מצויים ביניהו הרבה ושיראים אינם מצויים כדמוכח בפ' במה מדליקין (שבת כ:) ובשילהי סוטה (מח:) וכן כתב סמ"ג:

סימן רצט

סעיף קטן א
צמר רחלים וצמר גמלים שערבן זה עם זה וטוואם יחד וכו' עד ואם רובו קנבוס מותר עם הצמר משנה בפ' בתרא דכלאים יכתב הרמב"ם אם היה הרוב מן הגמלים מותר לערבו עם הפשתן מפני שצורת הכל צורת צמר גמלים ואין חוששין לשל צמר המעורבים בהם מפני שאינם חוטי צמר:

סעיף קטן ב
ומ"ש הילכך מי שנתערב לו צמר עם פשתן מביא מין אחר ומערבו עמהם ומבטל אחד מהן ירושלמי שם רבי יונה עולא בר ישמעאל בשם רבי אלעזר צמר ופשתים שטרפן אסור כיצד הוא עושה מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן וכתבו הרא"ש בספ"ט דנדה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ולא שייך בהו ביטול אלא קודם אריגה וכו' אפי' עשה בגד מצמר גמלים וארג בו חוט א' מצמר רחלים וכו' תוספתא כתבה ר"ש והרא"ש בד"א בזמן שהביא פשתן וצמר וטרפן זה בזה אבל העושה חלוק מצמר גמלים כולו או כולו צמר ארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן בצד זה אסור פירוש כששני החוטים של צמר ושל פשתן זה אצל זה אבל אם זה בצד אחד של חלוק שכולו צמר גמלים וזה בצד אחר מותר כך פירשו ר"ש והרא"ש ז"ל ולטעמייהו אזלי כפי מה שפירשו מתניתין דלא יקשור סרק צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו אף ע"פ שהרצועה באמצע וכמו שיתבאר בסימן ש' והרמב"ם העתיק התוספתא כצורתה ומשמע דאפי' בחוט אחד של צמר בצד אחד של החלוק וחוט של פשתן בצד האחר וכדמשמע מדבריו בההיא דלא יקשור סרק של צמר בשל פשתן:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו הלכך בגד שהשתי של משי והערב של פשתים אסור לתפרו עם הצמר וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ב' סימן ה' והביא ראיה לדבר: כתב סמ"ג דתני בתוס' עלה דמתניתין בד"א שהביא פשתן וטרף ביניהם אבל הביא חוטי צמר של רחלים וטרף בין

חוטי צמר של גמלים אסור פי' חוטי חשיבי ולא בטלו ע"כ וכך הם דברי הרמב"ם: והביא עוד הרא"ש ירושלמי אבא בר רב הונא בשם רבי ירמיה צמר ופשתים שטרפן בטלן רב אמר אסור בתערובתן א מה מפליג מה דאמר רב בשעשאו בגד בפני עצמו מה דא"ר ירמיה בההוא דבעי מערבתא עם חורן וכתב אהא דאמרי מה דאמר רב בשעשאו בגד בפני עצמו דעשאו בגד לא שייך בה ביטול אפי' חוט אחד בכל הבגד כדתניא (נדה סא:) בגד שאבד בו כלאים ה"ז לא ימכרנו לנכרי ולא יעשנו מרדעת לחמור ולא אמרינן שיבטל ברוב מאחר שאין מקומו ניכר כדאמרינן בשילהי תמורה (לד.) דלא שייך ביטול ברוב אלא איסור שנתערב בהיתר אבל היתר שנתערב בהיתר וע"י תערובת זה נאסר לא שייך ביה ביטול דאין כאן אלא חתיכה אחת של איסור וכן כתבו שם התוס' וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סימן רנ"ט וכ"כ סמ"ג:

סימן ש

סעיף קטן א

דבר תורה לא הוי כלאים לרש"י אא"כ עירב הצמר והפשתן יחד וסרקן יחד וכו' בנדה פ' האשה [סא:] אמרינן דמדאורייתא שעטנז כתיב עד שיהא שוע טווי ונוז וה"נ אמרינן בפ"ק דיבמות [דף ד:] ונחלקו שם רש"י והתוס' בשם ר"ת בפירוש דבר זה כמ"ש רבינו ובפ' בתרא דכלאים תנן אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנא' לא תלבש שעטנז דבר שהיא שוע טווי ונוז ופירש"י שוע טווי כפר"ת דהיינו שכל אחד שוע בפני עצמו וטווי בפני עצמו ונוז פירש"י דהיינו אריג וכן משמע בירושלמי דנוז היינו אריג וא"צ שיהיו שזורים כדבעי ר"ת וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרמ"ה ומדברי הרא"ש בנדה פרק האשה נראה שהוא מסכים לדברי ר"ת:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם לפי מה שהיה גורס בדברי הרמב"ם לא הו"ל להעתיק דברי הרמב"ם אלא כך הו"ל לכתוב והרמב"ם כתב כדברי רש"י אבל נסחת הרמב"ם אינה כמו שהעתיק רבינו אלא כך הוא כיון שנתחבר הצמר עם הפשתן צד חיבור בעולם ה"ז כלאים מה"ת כיצד צמר ופשתים שטרפן זה עם זה ושע אותם ועשה מהם לבדים הרי אלו כלאים טרפן וטווה אותן כאחד וארג בגד מטווי זה ה"ז כלאים וכך היתה נסחת הראב"ד בדברי הרמב"ם ותחילת לשון הרמב"ם עצמו מוכיח שעכ"פ כך הוא הנוסחא האמיתית בדבריו ובאמת שהיא קשה מאד בעיני דממה שכתב שהלבדים הם כלאים דאורייתא נראה שהוא ז"ל סובר שמה שאמרו עד שיהא שוע טווי ונוז או או קתני ובחד מינייהו סגי וממה שכתב טרפן וטווה אותן כאחד משמע דבעינן שיעשה שלשתן יחד

וכדברי רש"י ועוד דלמאי דמשמע מתחילת לשונו קשה דגרסינן בנדה פרק האשה אמר רב אחא בריה דרב ייבא משמי' דמר זוטרא האי מאן דרמי חוטא דכיתנא בגלימא דעמרא ונתקיה ולא ידיע אי נתיק אי לא נתיק ש"ד מ"ט מדאורייתא שעטנז כתיב עד שיהיה שוע טווי ונוז ורבנן הוא דגזרו ביה וכיון דלאידיע אי נתקיה שרי מתקיף לה רב אשי אימא או שוע או טווי או נוז והילכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא הרי דלמסקנא דגמרא אינו אסור מה"ת עד שיהא שוע טווי ונוז והיאך כתב הוא ז"ל דלבדים שאינם אלא שועים שהם כלאים דאורייתא וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל כן ואיפשר שמטעם קושיות אלו הגיהו בדברי הרמב"ם גבי לבדים אין זה כלאים והגהת טעות היתה שתחילת לשונו מוכיח שצריך לגרוס גבי לבדים ה"ז כלאים וגם סוף לשונו מוכיח כן שכתב תפר בגד צמר בשל פשתן וכולי או שתפר בגד צמר בחוטי פשתן וכו' ואפי' קשר גדיל של צמר בשל פשתן וכו' הרי אלו כלאים שנאמר צמר ופשתים יחדיו מ"מ כיון שנתאחה נאסר ומנין שכל איסורים אלו של תורה שהרי צריך הכתוב להתיר כלאים בציצית והציצית חוטין קשורים בלבד הן מכלל שחיבור כזה שלא במקום מצוה אסור מה"ת שאינו ממעט בתורה דבר שהוא אסור מד"ס עכ"ל משמע דבאי זה ענין שיתחבר צמר עם פשתן צד חיבור בעולם הוא אסור מה"ת ונ"ל שהוא ז"ל סובר דנהי דבשוע בלבד הוי כלאים בטווי לא הוי כלאים אא"כ הוא ארוג ולישנא דמתניתין דקתני אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנאמר לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז פתח בטווי וארוג וסיים בשוע טווי ונוז והיינו לומר דנהי דבשוע בלבד אסור מה"ת וכדקתני התם בסמוך הלבדים אסורים מפני שהם שועים מ"מ בטווי לבד לא מחייב אא"כ ארגו ואיפשר דטעמא משום דבתיבת שעטנז כתוב בראש התיבה תיבת שע בהדיא משמע דבה לחוד סגי ואיפשר דה"ה דבאריג לחודיה סגי כיון דכתיב ביה תיבת נז בהדיא אף על פי שהוא בסוף תיבה אבל תיבת טווי שאינה כתובה בהדיא משמע להו שהיא טפלה לאריג לומר שאינו חייב על הטווי אא"כ ארגו ויותר נ"ל דכיון שאינו בראש תיבה לא מחייבינן עליה אם לא טוואן יחד גם כן ומה שאמרו עד שיהא שע טווי ונוז כך פירושו עד שיהא שע או עד שיהא טווי ונז ובלאו הכי נ"ל כן לדעתו ז"ל שהרי כתב בפי' המשנה דשע הוא הטירוף הממחה פני הבגד ואם כן הו"ל הני מלאכות שלא כסדרם דהוו ליה למיכתב שע בתר טווי ונז ומדהקדימוהו משמע שהוא ענין בפני עצמו דהיינו עשיית לבדים שאין בהם לא טוויה ולא אריגה ודייק פירוש זה בדברי הרמב"ם דגבי טוואן יחד וארגן לא כתב שען וטעמא כדפרישית ומה שדחי במסכת נדה דלא אמרינן או שוע או טווי או נוז מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא לא למעוטי שע אמרו אלא על טווי וארוג

כדפרישית ומצאתי לו ז"ל שכתב בפי' המשנה על מה ששנינו דבר שהוא שוע טווי נוז זהו כלאים של תורה והוא שלא יהיו כלאים עד שיהיו נחברים אלו הג' ענינים כולם וכל מה שאינו כך הוא כלאים מד"ס וזו הלכה פסוקה באמת וכן אמרו בתלמוד ואם מצאת לאחד דבר חולק על מה שאמרתי לך אל יכנס בלבך ספק שהוא שכח הלכה ההיא האמורה בגמרא נדה עכ"ל ובנוסחא ערבית נמצא כתוב בהיפך שאצל מ"ש וכל שאינו כך הוא כלאים מד"ס כתב כך אמרו מקצת הגאונים וזה אצלי מאמר בלתי אמיתי אלא שכל אחד מהם כלאים של תורה ומה שנזכר בגמרא נדה אינו לשון התלמוד אבל הוא לשון אי זה מפרש עכ"ל ודבריו בחיבור א"א ליישבם כפי הנוסחא שכתב שאינם כלאים דאורייתא עד שיהיו נחברים הג' ענינים דאם כן לא הו"ל לחייב בלבדים ולפי הנוסתת ערבית קשה ג"כ דאם כן לא הו"ל לכתוב טרפן וטווה אותן כאחד וארג בגד מטווי זה ה"ז כלאים דמשמע דלא מחייב אא"כ טווה וארג וקודם לכן טרפן ואין לומר דאו או קתני שהרי כתב וארג בגד מטווי זה ודוחק לומר דה"ק צמר ופשתים שטרפן ושע אותן ועשה מהם לבדים הרי אלו כלאים כאילו טרפן וטוואן כאחד וארג בגד מאותו ארוג שפשיטא שהוא חייב משום כלאים כן הדין כשטרפן ושע אותם ועשה מהם לבדים וכן דוחק לומר שמ"ש בנ"ע שכל אחד מהם כלאים של תורה לא אתא לאפוקי אלא שע דעלה לחודא חייב אבל טווי וארוג אינו חייב על אחד מהם בלא חבירתה דלישנא דשכל אחד מהם כלאים של תורה לא משמע הכי ועוד דאם כן למה הוצרך לומר דמה שנזכר בגמרא נדה אינו לשון התלמוד אפי' את"ל שהוא לשון תלמוד אתי שפיר לפי' זה כמו שכתבתי לעיל ושמא י"ל דדעתו לומר דנהי דעל טוי אינו חייב אא"כ ארגו אבל על ארוג לבד חייב דלפי זה לישנא דשכל אחד מהם כלאים של תורה קאי בין אשוע בין אארוג והוצרך לומר דההיא דנדה אינו לשון התלמוד משום אריג דקאמר התם דלא הוי דאורייתא ולפי זה מ"ש בחיבור וארג בגד מטווי זה היינו לומר דעל טווי זה אף ע"פ שהוא טרוף אינו חייב אא"כ ארגו אבל אה"נ שעל האריג לחודיה חייב אפי' לא טוואו דלא גרע משוע דלבדים וכלשון ראשון שכתבתי לעיל בפי' דברי הרמב"ם בחיבור:

סעיף קטן ג

ומיהו מדרבנן אסור אפי' אינו שוע וטווי ביחד כך מפורש בההיא דמסכת נדה שכתבתי בסמוך וכבר כתבתי בסמוך דעת הרמב"ם בזה:

סעיף קטן ד

ומ"ש הילכך הלבדים אסורים מדרבנן וכו' כבר כתבתי בסמוך דמתניתין היא הלבדים אסורים מפני שהם שועים ולדעת המפרשים אינם אסורים אלא מדרבנן אבל לדעת

הרמב"ם מדאורייתא אסירי כמו שנתבאר בסמוך: ודע דלא אסרו לבדים אלא ברכים אבל קשים שרו כמו שיתבאר בסימן שאחר זה:

סעיף קטן ה

חיבר צמר ופשתים בב' תכיפות הוי חיבור וכיצד הן ב' תכיפות וכו' בפ' בתרא דכלאים תנן התוכף תכיפה אחת אינו חיבור ואין בו משום כלאים עשה שני ראשים לצד א' חיבור ויש בה משום כלאים ופי' הרא"ש בנדה פ' האשה כמ"ש רבינו וכך הם דברי ר"ש בפי' המשנה: כתוב בתה"ד סימן רצ"ו שמי שיש לו פיזו"ן פשתן מותר לחבר בו בתי זרועות של צמר ע"י קרסים שקורין קניפ"ל ד' או ה' סביב לזרוע והוא שיהיו הקניפ"ל רפוייה בתוך הנקבים שיוכל לפורקן באצבעותיו ואע"פ שהבתי זרועות אדוקים תמיד בזופי"ן ואינו מפרקן משם לא בפשיטה ולא בלבישה ע"כ וכתב עוד שם ומדינא שאם לאחר שהכניס הקניפ"ל בנקב יתפור הנקב שיהיה קשר עד שלא יוכל מאז הקניפ"ל להתפרק ממנו אלא ע"י קריעה פשיטא דבכה"ג הוי חיבור:

סעיף קטן ו

אסור לעשות לבגד צמר שפה מפשתים או איפכא וכו' בפ' בתרא דכלאים שם תנן פיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שאין חוזרין לאריג ופי' הרא"ש חוטין גסין שנותנין האורגים בשפת הבגד ואין אורגין לתוך הבגד אלא תוחבין לתוך האריגה ונקרא פיף וכתב רבינו דהיינו דוקא כשתוכף ב' תכיפות דאל"כ אינו חיבור:

סעיף קטן ז

בגד צמר שרוקם עליו הכובס וכו' משנה שם אותות הגרדין ואותות הכובסין אסורות משום כלאים ופי' הרא"ש דרך גרדי וכובס לרקום שם הבעלים על הבגדים ובחוט של פשתן בשל צמר אסור ללבוש הבגד בעוד האות עליו אבל הגרדי והכובס מותרים לעשותן דתנן כלאי בגדים מותרים בכל דבר ואינם אסורים אלא מללבוש:

סעיף קטן ח

תניא חלוק של צמר שנפרם פורפו בחוט של פשתן וכו' תוספתא:

סעיף קטן ט

ומ"ש בשם ר"ת שהברייתא נשנית בטעות וכו' ושהרא"ש כתב דל"ק מידי וכו' בנדה פרק האשה כתב כן:

סעיף קטן י

מכסת של פשתן ובו צמר מותר שאין התפירה מחברת יחד הפשתים הצמר וכ"כ הרח"ש שם בשם ר"י: (ב"ה) הם דברי התוספות בריש פרק במה אשה (שבת נז.) וכ"כ סמ"ק:

סעיף קטן יא

ומ"ש להתיר בשק של פשתן שממלא צמר ותופר את פיו אין כן דעת הרמב"ם שכתב אפי' נתן צמר ופשתים בשק או בקופה וכרכן הרי אלו כלאים ומבואר בדבריו שם שהם כלאים דאורייתא : (ב"ה) בהריב"ש בתשובה סימן כ"ט כתב בהדיא להתיר כדברי רבינו וסמ"ק לא הזכיר דברי הרמב"ם כלל:

סעיף קטן יב

מותר ללבוש חלוק של צמר על חלוק של פשתן ולקושרן יחד וכו' כלשון רבינו כתב רבינו ירוחם ג"כ והדין תוספתא כתבה הרא"ש שם לובש אדם ב' חלוקים אע"פ שפונדתו חגורה עליו מבחוץ ובלבד שלא יפרוף את המשיחה ויקשור בה בין כתפיו כלומר שיקשור ב' חלוקות יחד בענין שאינו יכול להפרידן בלא התרת הקשר עכ"ל וז"ל הרמב"ם לובש אדם בגדי צמר ובגדי פשתן וחוגר עליהם מבחוץ ובלבד שלא יפרוף את המשיחה ויקשור בה בין כתפיו ובתשובת הרשב"א ח"ג סי' רכ"ו מצאתי כלשון הזה אמרת שאמר לכם ה"ר יונתן הצרפתי דאסור ללבוש בגד צמר על חלוק של פשתן משום חשש כלאים אא"כ מפסיק ביניהם בגד אחר שאינו של צמר ושל פשתים והיה מביא ראיה מן הירושלמי דגרסינן התם בעי רב ביבי אב ובנו מהו שיצטרפו לכלאים וכו' ואתה ג"כ שמעת משם מורי ה"ר יונה ז"ל כשהיה לובש בגד צמר על החלוק לא היה מהדק אזורו כדי שלא לחבר זה עם זה ושאלת ממני להודיעך בזה דעתי הלכה למעשה תשובה הלכה למעשה כך נהגו כל ישראל שזה בפני עצמו וזה בפני עצמו מותר ואפי' מחוברין בתכיפה אחת מותר כדתנן פרק בתרא דכלאים ומה שהביא מן הירושלמי ההיא בשתכפן ב' תכיפות ודוקא בדנסיב בפסקי עמיר ועגיל על תרויהון כדקאמר התם הא לאו הכי לא מפני שיכולים להתחלק ואינם דבר של קיימא וכדגרסינן נמי התם בירושלמי משיחות של ארגמן אסורות אית תניי דתני מותרות מאן דאסר כגון אילין טורסיים דהוא מכפת ביה מאן דמתיר דו שנץ גרמיה והוא נחתא לה פי' משיחות של ארגמן שהן של צמר צבוע והוא סוגר בהן על החלוק ואין כופתם בחלוק והיא עולה ויורדת אין זה חיבור ואין בה משום כלאים ע"כ נראה מדבריו דמותר ללבוש חלוק של צמר על של פשתן אפי' קושרין קשר של קיימא ולפ"ז צריך לפרש דהא דקתני בתוספתא ובלבד שלא יפרוף המשיחה כו' היינו שלא יחברם זה לזה עם המשיחה בשתי תכיפות: כתב בהג"א ספ"ק די"ט אסור ללבוש באנפילאות של צמר ע"ג אנפילאות של פשתן א"ז עכ"ל וטעמו מדגרסינן בירושלמי פ' בתרא דכלאים מודה רבי אילא בהן דילבש דרדסין דעמר ע"ג דרדסין דכיתן דהוא אסור דלא שלח עילייה לא שלח ארעייה ונר' דה"פ דלא אסור אלא כשהם כ"כ צרים ודחוקים שא"א לחלוץ העליונים אא"כ יחלצו התחתונים עמהם דאז

חשיבים כתכופים זה לזה ב' תכיפות ויותר הא אם אינם צרים כ"כ מותר ולפ"ז יש קיצור בדברי א"ז שהיה לו לפרש חילוק זה ויש לתמוה על הפוסקים שהשמיטו הירוש' הזה ושמא י"ל דס"ל דרבי יוסי דאמר גבי אב ובנו וההן בו נשוך פליגא אהא ומשמע ליה דכל שאינו תכוף ב' תכיפות אינו אסור בשום פנים ופסקו כרבי יוסי :

סעיף קטן יג

יש מקומות שרגילים לחבר הרצועה שחוגרים בה עם החלוק ובאותן המקומות אסור לחגור ברצועה של פשתן על חלוק של צמר או איפכא בפ' בתרא דכלאים תנן ר' יוסי אומר משיחות של ארגמן אסורות מפני שהוא מולל עד שלא קושר ופירשו רש"י והרא"ש משיחות חוטין מחוברין כעין חבלים אסור לחגור מפני שהוא מולל דרכן היה לתפרו ולחברו הנה והנה בתכיפות קודם שיקשור ויחגור בו ותמיד היה מחובר לחלוק מולל מלשון וכולן רשאין לשלול ולמלול (מ"ק כו.):

סעיף קטן יד

רצועה שראשה אחד של צמר והשני של פשתן אסור לחגור בה וכו' משנה שם לא יקשור סרק של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו אע"פ שהרצועה באמצע ופירש ר"ש לא יעשה אדם חגורות של צמר וחגורות של פשתן ויקשרם זה בזה ואפילו יקשור ביניהם רצועה של עור אסור כגון רצועה של עור משיחות של צמר בראש האחד ומשיחות של פשתן בראש האחר וכשחוגר בה קושר ב' ראשיה של צמר ושל פשתן ביחד דאי לאו הכי פשיטא דשרי ופוק חזי מאי עמא דבר הסרבלים שלנו של צמר ויש בהם עורות טלאים או שפניה תפור בפשתן וההיא דתניא בתוספתא דאסור חלוק של צמר גמלים וארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בצד זה וחוט של פשתן בצד זה ל"ק מידי כדפרישית דהיינו דוקא כששני חוטים של צמר ושל פשתן זה בצד זה אבל אם זה בצד אחד של חלוק שכולו צמר גמלים וזה בצד אחר מותר וכ"כ הרא"ש בנדה פ' האשה וכתב רבינו ירוחם שכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סימן ש"ס וכתב עוד ר"י מנהג עולם לחבר עורות התפורות בחוטי פשתן תחת בגדי צמר אע"פ שהתפירה מחברת העור והבגד יחד וכתבו המפרשים שמותר וכ"כ הרשב"א בתשובה שם שאלו הכלאים הם מדרבנן והולכי' בהם להקל אף ע"פ שיש לחוש שמא יכניס חוט הקנבוס של התפירה שמחבר העור עם הבגד בתוך חוט של תפירת העור וכן עמא דבר עכ"ל ובסמוך יתבאר שהרמב"ם חולק על כל זה וכתב בת"ה סימן רצ"ז דכיון דשאר גאונים מתירים אין לחוש דבא"ז גדול ובאשיר"י התיר להדיא ואת"ל שע"י רבוי התפירות איתרמי שיתחברו חוטי הפשתן עצמם תפירות העורות אל הבגד מצאתי בא"ז גדול דר"ש התיר מטעם שהחוטים שבהם העורות תפורים לא חשיבי ובטלים הם לגבי העור הואיל ואין באין רק לחבר העורות ואין בהם משום

כלאים והביא ראיה על זה מאיסטמא ובפירוש משניות דר"ש מצאתי ופוק חזי מאי עמא דבר וכו' והשתא כיון שכתב כ"כ בפשיטות להתיר וגם בסמ"ג כתב ותשובת הר"ח דבגדים שלנו אינם שזורים ואין בהם כלאים דאורייתא אין להחמיר תמורת המנהג אמנם מצאתי תשובת מהר"ם שכתב דברי ר"ש ומסיק עלה דהוא היה מחמיר בדבר וכן הוגד לו משם ה"ר חזקיה שהיה מחמיר כמו כן ע"כ:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו והרמב"ם כתב גדיל של צמר בשל פשתן וכו' וכתב א"א ז"ל על דבריו ולא תלה הטעם מפני שקושר שני ראשיה כאחד וכו' ז"ל הרא"ש בנדה פ' האשה על פי' משנה זו שכתבתי בסמוך והרמב"ם כתב אם קשר גדיל של צמר בגדיל של פשתן אסור אע"פ שהרצועה באמצע ותלה הטעם לפי שקושר שני ראשיה יחד כשהוא חוגר וכ"כ העושה בגד מצמר גמלים או צמר ארנבים או קנבוס וארג בו חוט של צמר מצד זה וחוט של פשתן מצד זה ה"ז אסור משום כלאים עכ"ל ואין ספק שמה שכתוב בספרי פסקי הרא"ש שבידינו ותלה הטעם לפי שקושר ב' ראשיה יחד וכו' הוא ט"ס וצריך לגרוס ולא תלה וכמ"ש רבינו ורבינו ירוחם דאל"כ אינו נקשר עם מה שכתב וכ"כ העושה בגד מצמר גמלים וכו' ואע"פ שכתב הרמב"ם אם קשר גדיל של צמר וכו' לאו למימרא שקשר הגדיל של צמר בשל פשתן אלא היינו לומר דע"י הרצועה שבאמצע הם קשורים וכך הם דבריו בפי' המשנה וז"ל סרק של צמר בשל פשתן הוא להדביק מחגורה או אזור אבנט מצמר ואחד מפשתן ברצועות עור בין שניהם כדי שיקשור קצה עור באזור הצמר וקצה האחר באזור הפשתן ומכאן שאסור לתפור בגד צמר בבגד פשתן ואפי' בחוט משי או חוט צמר גפן עכ"ל הרי שלא תלה הטעם מפני שקושר שני ראשיה ביחד בשעה שהוא חוגר ומשמע דאפי' לא קשרן יחד אסור ונראה שרבינו מפני שחשש ללשון אם קשר שכתב הרמב"ם שלא יפרש בו דהיינו שקושר ב' ראשיה לפיכך השמיטו ואין צורך כמו שכתבתי ובסמוך גבי השק והקופה מצטרפין אכתוב דבריו בפירוש המשנה והם כמו שכתב בו הרא"ש כאן והוי יודע שכתב הרמב"ם בחיבור שכלאים זה הוא מדאורייתא וזה הפך דעת הפוסקים כולם כמו שיתבאר בתחלת סימן שאחר זה בס"ד: כתב הרמב"ם צמר רחלים וצמר גמלים וכיוצא בו שטרפן זה בזה וטווה מהם טווי אם היה הרוב מן הגמלים מותר לערבו עם הפשתן מפני שצורת הכל צורת צמר גמלים ואין חוששין לנימין של צמר המעורבות בהן לפיכך עורות הכבשים שעושים בהם בגדים אף על פי שתיפרין אותן בפשתן מותרים ואין חוששין לנימין של צמר אף על פי שנכרכו בכלל חוט של

פשתן שתפרו בו שהרי בטלו במיעוטן עד כאן לשונו והראב"ד אע"פ שהשיגו כתב בסוף דבריו דכיון שאין בו איסור תורה אין חוששין לספיקו :

סעיף קטן טז

המנהיג בהמות בחבלים בידו ומהם של צמר ומהם של פשתן מותר וכו' אבל אם החבלים קשורים יחד אסור וכו' בפ' במה בהמה (שבת נד.) תנן אבל מכניס הוא לתוך ידו חבלים ובלבד שלא יכרוך ואוקמוה בגמ' לענין כלאים דחבלים כלומר שידו מתחממת בחבלים שהם כלאים ופריך והתניא התוכף תכיפה אחת אינה חיבור ה"ק ובלבד שלא יכרוך ויקשור ומדברי הרמב"ם נראה דאפי' לא קשר החבלים אלא בקשר אחד אסור לכרכן סביב ידו שכתב המנהיג בהמות ומכניס חבלים לתוך ידו מהם פשתים ומהם צמר ה"ז מותר ואף ע"פ שכורכן על ידו אבל אם קשרן כולן נעשו כלאים ואסור לו לכרכן על ידו וכך הם דברי רבינו: ב"ה והמרדכי כתב בשם רא"ם דמיירי בב' קשרים. אבל רש"י פי' דיכרוך ויקשור היינו לומר שעשה כריכה וקשירה בשתי תכיפות וכ' רש"י דהא מתני' אתיא כמ"ד דבר שאין מתכוין אסור וכתב ר"י שהוא תמה על הרא"ש שלא חלק בזה כלל וכתב לאסור ואנן קי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר ודמיא להיא דמוכרי כסות דלקמן ובסימן ש"א אכתוב בזה בס"ד:

סעיף קטן יז

השק והקופה מצטרפין לכלאים משנה בסוף כלאים:

סעיף קטן יח

ומ"ש כיצד חתיכת בגד פשתים מחוברת לשק וכו' כך פירשו ר"ש והרא"ש אבל הרמב"ם פי' כשיקבוץ בגד צמר ופשתים ויחבירם בחתיכת שק או קופה שכבר החבירם אצל השק או הקופה קצתם עם קצתם ויש להם קנת חיבור ונעשה כלאים ואסור ללבוש הבגד ההוא המחובר משניהם וכן אמרינן בספרי יחדיו מ"מ עכ"ל בפי' המשנה וכבר נתבאר אצל רצועה שראשה אחד של צמר וכו' שזה הוא דעתו ובחיבור כתב אפי' נתן צמר ופשתים בשק או בקופה וכרכן הרי אלו כלאים:

סעיף קטן יט

אב ובנו מצטרפין כיצד היה לבוש צמר וכו' הוא עצמו מצטרף לכלאים כיצד היה לבוש צמר ברגלו אחת וכו' ירושלמי פ' בתרא דכלאים רבי ירמיה בעי הוא ובנו מהו שיצטרפו בכלאים היך עבידא הוא לבוש מנין דעמר ובריה לביש מנין דכיתן נסב פסקי דעמר ועגלם על תרוייהו אר"י וההן בו נשוך רבי חגי בעי הוא עצמו מהן שיצטרף בכלאים היך עבידא הוא לביש דרדסין דעמר בחדא ריגלא ודרדסין דכיתן בחדא ריגלא א"ר יוסי וההן בו נשוך לא צורכא (ב"ה דלא) וכו' ופירש ר"ש ההן בו נשוך כלומר שתוכפין ב' תכיפות

ועמ"ש נסב פסקי דעמר ועגל על תרויהון כתב כלומר שהקיף האב והבן בחגורה של צמר שלא יחלקו זה מזה משמע הא לא עגיל תרוייהו פשיטא לי דשרי דאינן חיבור וכן פירש הרא"ש בפ"ט דנדה וכתב דטעמא דלא הוי חיבור בלא"ה לפי שב"ח נפרדים זה מזה וכתב על בעיא דרבי חגי בהוא עצמו דמיבעיא ליה לפי שדרך הילוכן נפרדים זה מזה וכן פי' הרשב"א להה"א דאב ובנו וכו' בתשובה בשם ר"ש ואח"כ כתב וסבור אני לומר דההיא דאב ובנו אפי' בלא תכיפות הוא אלא מפני שהוא חוגרם ביחד קאמר והאי דקא מהדר ליה ר"י ההן בנשוך בתמיה קאמר כלומר אין זה יחדיו שאין כלאים אלא כשנושכין זה את זה ונשוך היינו שמחוברים חיבור קיים כ"כ שאם תמשוך ותרצה להפרידן זה מזה יבא מזה עם זה כנושך את חבירו וחותך ממנו בשיניו וזה נ"ל יותר לפי שבירושלמי אמרו עוד שם רבי חגי בעי הוא עצמו מהו שיצטרף בכלאים היך עבידא דרדסין דעמר בחדא ריגלא ודרדסין דכיתן בחדא ריגלא א"ר יוסי ההן בו נשוך לא צריכא דלא כלומר בתמיה וכי זה נשוך לא צריכי למימר דלא ועוד שם היו בראשו פצעים יהיב ספליני דסמרטוט דעמר על חדא וספליני דסרמטוט דכיתן על חדא א"ר יוסי וההן בו נשוך אין לך אסור אלא נשוך בלבד זה נ"ל ברור כמו שפירשתי עכ"ל ונראה דלפי פירוש זה אם תכף בגד זה עם זה בשתי תכיפות אף ע"ג דלא עגל על תרויהון הוי כלאים וזהו שהשיב ליה רבי יוסי דאף ע"ג דעגל עמר על תרויהון אינן כלאים כיון שאינו נשוך דאין כלאים אלא בנשוך דהיינו תוכף ב' תכיפות וכל שהוא תוכף ב' תכיפות דהיינו נשוך הוי כלאים אף ע"ג דלא עגל עמר על תרויהון דעיגול זה אינו מעלה ואינו מוריד: ולכל הפירושים משמע לי דאב ובנו דנקט בירושלמי לאו דוקא דה"ה לשני אנשים בעלמא אלא אורחא דמלתא נקט שדרך האב לשאת את בנו ולפעמים קושר אותו עמו כדי שלא יפול: והרמב"ם השמיט הירושלמי הזה ונראה שטעמו מפני שהוא מפרשו כפי' אחרון שפירש הרשב"א דהשתא אין שום חידוש בדין זה דבכלל מ"ש דתוכף ב' תכיפות הוי חיבור לכלאים הוו כל מילי דעלמא בכל ענין שיהיה צמר מחובר לפשתים ע"י שתי תכיפות:

סימן שא

סעיף קטן א

דבר תורה אין אסור משום כלאים אלא דרך לבישה או להעלותם עליו דרך חימום בירושלמי פ' בתרא דכלאים כתיב לא תלבש שעטנז וגו' הייתי אומר אינו אסור אלא מללבוש ת"ל לא יעלה עליך אי לא יעלה עליך הייתי אומר לא יפשיל את הקופה לאחוריו ת"ל לא תלבש מה מלבוש מיוחד דבר שהוא מהנה הגוף אף כל דבר שהוא מהנה את

הגוף ובסוף ההיא פרקא גרסינן אהלים אין בהם משום כלאים וכתב הרמב"ם שהטעם מפני שהיא עליה שאינה דרך לבישה וכיוצא בזה הם דברי רבינו וגם המרדכי כתב בספ"ק דביצה בשם ראבי"ה שמותר לפרוש בגד כלאים על הגיגית שרוחצים בו משום דאינו אלא מעמיד בעלמא וכן הדעת נוטה שהרי אפקיה בלשון לבישה ע"כ וכ"כ שם הגהות אשיר"י בשם א"ז. ומ"ש או שמציען תחתיו מותר אבל אמרו חכמים אפי' עשר מצעות וכו' שמא תכרך עליו נימא בריש פ' בא לו (יומא סט:) ובספ"ק דביצה (יד:) כלאים למאי חזו וכ"ת למזגא עלייהו והתניא לא יעלה עליך אבל אתה מציעו תחתיך אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן גזירה שמא תכרך נימא על בשרו וכ"ת דמפסיק מידי ביני ביני והאמר ר"ש בן פזי אפי' י' מצעות זו ע"ג זו וכלאים תחתיהם אסור לישן עליהם משום שנא' לא יעלה עליך וכתב הר"ן מלשון רש"י נראה שהוא מפרש אסור לעשות כן שמא תכרך נימא ואיכא איסור דאורייתא ודר"ש בן פזי מדרבנן ואין צורך לזה אלא כך נ"ל דברייתא נקיט לה הכי משום דאפי' בכלאים שאין דרך בהעלאה אלא בהצעה כל היכא דלא מיפסק מידי אסור שמא תכרך נימא על בשרו אבל כל היכא דמפסיק כל שאין דרכן בהעלאה שרי והיינו דתנן הכרים והכסתות אין בהן משום כלאים ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם והיינו מפני שאין דרכן להעלות וכ"פ ר"ש בפי' המשנה ור"ש ב"פ אתא לאשמעינן דאפי' י' מצעות זו ע"ג זו שאין דרכן בהעלאה כל שכלאים תחתיהם שדרכו להעלותם אסור לישן עליהם משום שנא' לא יעלה עליך כלומר משום לתא דהעלאה כיון שדרכן בכך עכ"ל. וכ"כ סמ"ג דהיתירא דמרדעת וכרים וכסתות היינו משום דכיון דלא אורחייהו בלבישה לא גזרו ואין כן דעת הרמב"ם שכתב וז"ל מותר מן התורה לישב על מצעות של כלאים שנאמר לא יעלה עליך אבל אתה מציעו תחתיך וד"ס אפי' י' מצעות זו על גב זו והתחתון שבהם כלאים אסור לישב על העליון שמא תכרך נימא על בשרו בד"א ברכין כגון יריעות ושמלות אבל בקשין שאינן נכרכין כגון כרים וכסתות מותר לישב ולהסב והוא שלא יהיה בשרו נוגע בהם עכ"ל. הרי שאסור בי' מצעות זו על גב זו אם המצע התחתון כלאים אף ע"פ שאין דרכו בהעלאה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ודוקא ברכים גם זה שם ויתבאר בסמוך. ומ"ש אבל כרים וכסתות שהם קשים וכו' בפ' ד' דכלאים תנן הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם וכתבו הר"ש והרא"ש דאיתמר עלה בירושלמי הדא דתימא בריקן אבל במלא אסור בנתון ע"ג מסטווא אבל בנתון ע"ג המטה אפי' ריקן אסור ופירש הרא"ש אסור לפי שנכפף תחתיו ונכרך על בשרו וז"ל סמ"ג אבל כר מלא נכפף על צידי האדם וכן ריקן

ומונח על תבן אדם נשקע באמצעיתו ונכפפין הצדדין עליו וז"ל ר"ש ע"ג מטה של חבלים נשקע תחתיו וצידי הכר עולים עליו אבל צדדים של עץ קשה ואינו נשקע ע"כ ומסטווא שאמר בירושלמי נראה שהיא איצטבא של עץ או אבן וכך הוא שמה כלשון ערבי ורבי' נראה שפירשו דמסטווא היינו קרקע והרמב"ם בחיבורו השמיע דברי הירושלמי שכתב וז"ל אבל בקשים שאינן נכרכים כגון כרים וכסתות מותר לישב ולהסב עליהם והוא שלא יהא בשרו נוגע בהם:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכן כל הבגדים הקשים מותרין בהצעה מתחת ואסור ללבשן ולבדים הקשים מותרים אפי' בלבישה וכו' בספ"ק דביצה (יד:) ובר"פ בא לו (יומא סט:) אמרינן דכלאים בקשים מותרין כי הא דא"ר הונא בריה דרב יהושע האי נמטא גמדא דנרש שריא וכתב הרא"ש בפ"ט דנדה דשרי אפי' בלבישה דלבדים הרכים אסור מדרבנן כדתנן בפ' בתרא דכלאים הלבדים אסורין מפני שהם שועים אבל טווי וארוג אינו הילכך שרו מדאורייתא ובקשים אוקמוה אדאורייתא ושרי אפי' בלבישה והא דקאמר אלא בקשים מיירי בבגדים שהם שוע טווי וארוג אלא שהם קשים דלא שייך בהו כריכת נימא הילכך שרו בהצעה ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם דלבישה והעלאה דאורייתא והצעה דרבנן ברכין גזור אפי' י' מצעות זו על גב זו ובקשים לא גזור כדתנן הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים וכו' ודוקא בהצעה שרו אבל בלבישה והעלאה אסירי מדאורייתא אף ע"פ שהם קשים דאמרינן בריש ערכין (ג:) הכל חייבים בכלאים כהנים לוים וישראלים ומסיק דכהנים איצטריכא ליה סלקא דעתך אמינא הואיל ואשתרו כלאים לגבייהו וכו' קא משמע לן נהי דאישתרו בעידן עבודה וכו' וביומא פ' בא לו קאמר בגדי כהונה קשים הם אלמא אף ע"פ שהם קשים אסירי מדאורייתא ותניא בתוספתא דכלאים כהן שיוצא בהן למדינה חייב ודוקא בלבישה אבל בהצעה שרי אבל בלבדים דאף לבישתם רכים אינם אלא מדרבנן בקשים אפי' בלבישה שרו והא דקאמר כי הא דאמר רב הונא בריה דרב יהושע האי נמטא גמדא דנרש שריא לא שיהא דין חשין ונמטא שוין אלא כי היכי דשרי לבישת לבדין קשים לפי שלבישת הרכים אינם אלא מדרבנן ה"נ שרי הצעת בגדים קשים לפי שהצעת הרכין אינו אלא מדרבנן עכ"ל ודבריו הם דברי התוס' בספ"ק די"ט ור"פ בא לו וכן כתב הר"ן בספ"ק די"ט בשם ר"ת וכן כתב עוד בפ' במה אשה וכתב הר"ן בספ"ק די"ט שרש"י חולק ואומר דכי אמרינן בגדי כהונה קשים הם היינו לומר דשרו לגמרי אפי' בהעלאה ותירץ מה שהקשה עליו ר"ת בר"פ בא לו ורש"י עצמו בספ"ק די"ט כתב בהיפך דגבי נמטא דנרש שריא כתב דהיינו דוקא לישיבה ולכן אין דעתו של רש"י

ידוע לנו: והרמב"ם כתב שהלבדים אסורים מדאורייתא ולדבריו כי שריא נמטא גמדא דנרש היינו בהצעה בלבד וכתב הר"ן ז"ל בשמו: נמצא דהני קאפאנאגו"ש דידן אם הם תפורים בפשתן אסור להעלותם עליו להרמב"ם מדאורייתא ולהציען תחתיו אם היינו אומרים שהגיעו לקושי דנמטא גמדא דנרש הוה שרי ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם ולדעת התוס' והרא"ש אם היינו אומרים שהגיעו לקושי נמטא גמדא דנרש היה מותר אפי' להעלותם עליו ומיהו מי מפיס אם הגיעו לאותו קושי אם לאו הילכך יש ליזהר מלהעלותם עליו ואפי' מלהציעם תתתיו עד שיתפרם במשי או בקנבוס: כתב המרדכי בספ"ק דביצה הני אפי' בהעלאה שרי כגון כובעין שאנו מכסים בהם ראשנו אבל כל דבר שדרכו ללבוש גזרו בלבישת קשים מדרבנן וספר צפנת פענח פליג דהא מגין הוא בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים עכ"ל וכ"כ שם בהגהת אשיר"י בשם א"ז כדברי צפנת פענח: כתב הרשב"א בתשובה (סימן תשס"ב) שנהגו במקומותם היתר בכרים וכסתות של נכרים וכובעים שהם כלאים לפי שהם קשים ומיהו הר"י אוסר והרמב"ם מן המתירין ומ"מ אפי' לדעת האוסרים הנח להם מוטב שיהיו שוגגים וכו' ע"כ .

סעיף קטן ד

בגד גדול וכלאים מצד אחד אסור ללובשו אפי' מצד השני אע"פ שהצד שבו הכלאים נגרר ע"ג קרקע ירושלמי בפ' בתרא דכלאים ודריש לה מקרא וכתבו הרא"ש:

סעיף קטן ה

אסור ללבוש כלאים אפי' דרך עראי כגון טלית של קטן וכו' משנה בסוף כלאים אין עראי לכלאים וכתב רבינו שמשון ובריש התכלת (מנחות מא.) מייתי לה ומשמע דאיירי בטלית קטנה אע"פ שאין הגדול יוצא בה עראי והרא"ש כתב בפ"ט דנדה וגדול יוצא בה עראי וכך הם דברי רבינו ורבי' ירוחם ועיינתי בפ' התכלת ומשמע כדברי הר"ש וכן פירש"י שם ושמא טעות סופר הוא בדברי הרא"ש:

סעיף קטן ו

הלובש כלאים ואינו מכוין להנאתו כגון שלובשם להעביר בהם המכס והוא מוכס העומד מאליו וכו' ג"ז בפ' הנזכר שנינו לא ילבש כלאים אפי' ע"ג עשרה אפי' לגנוב את המכס ופירש הרא"ש דרך הוא שאין נותנין מכס מבגדים שאדם לבוש ובמכס שאין לו קצבה או במוכס העומד מאליו דאי בסתם מכס אפי' בלא כלאים אסור לגנוב את המכס אם שכרו מאת המלך דדינא דמלכותא דינא וסבר האי תנא דדבר שאין מתכוין אסור ופליג אמתני' דלקמן מוכרי כסות מוכרין כדרכן וכ"כ הרא"ש בפ"ט דנדה וכתב והלכתא כמתני' דלקמן דקי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר וכ"כ סמ"ג:.

סעיף קטן ז

ומ"ש וכן מוכרי בגדים שמעלים עליהם בגדי כלאים וכו' וכן תופרי כסות תופרין כדרכן וכו' גם זה משנה שם והרמב"ם פסק להא דלא ילבש כלאים אפי' ע"ג י' אפי' לגנוב את המכס וכתב שאם לבש כן לוקה ופסק גם כן להההיא דמוכרי כסות מוכרין כדרכן ונ"ל שטעמו ז"ל מפני שסובר דההיא דלא ילבש כלאים אפילו על גב י' אפילו לגנוב את המכס ליכא מאן דפליג בה ואפי' ר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר מודה בהא דאסור דכיון שהוא לובש ממש הכלאים הרי עבר על לא תלבש ובין מתכוין ובין שאינו מתכוין לוקה אבל מוכרי כסות ותופרי כסות שאינם לובשים ממש הכלאים אלא מטילים אותם עליהם שלא כדרך לבישה מותר אם אינו מתכוין ולפ"ז צ"ל דלית ליה מה שפירש רבינו במוכרי כסות או שלובשין אותם כדי להראות מדתם אלא מפרש כפי' ראשון שכתב שמעלים עליהן בגד כלאים כשמוליכין אותם למוכרם ועפ"ז יתיישב מה שפסק לאסור ולכרוך על ידו חבלים של כלאים שהן קשורים יחד דכריכה על ידו הוי כמלבוש:

סעיף קטן ח

תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים משנה פ' בתרא דכלאים: ומ"ש אפי' אותן שקוברין אותו בהן בפ"ט דנדה (סא.) א"ר יוסף אהא דתני דעושין מכלאים תכריכין למת זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבא א"ל אביי והא א"ר אמי א"ר ינאי לא שנו אלא לספדו אבל לקוברו אסור א"ל לאו איתמר עלה א"ר יוחנן אפי' לקוברו ורבי יוחנן לטעמיה דאמר במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ופסק הרא"ש הלכה כר"י וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב מתניתין סתם ולא חילק והקשה הר"ש דליתסר משום לועג לרש כדאמרינן בענין ציצית בפ' התכלת(מנחות מא.) ותירץ דשאני מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות א"נ שאני כלאים דבחי דומיא דמת לא אסור דלא מיתהני כלל:

סעיף קטן ט

וכן מרדעת החמור מותר לעשותה מכלאים ג"ז משנה בפ' בתרא דכלאים ומ"ש הרמב"ם ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בה למד כן מדין הכרים והכסתות וכן נראה מדברי הר"ש אבל הרא"ש כתב בפ"ט דנדה דמדנקט גבי כרים וכסתות ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם וגבי מרדעת לא תני מכלל דבמרדעת אפילו בשרו נוגע בהם שרי משום דהמרדעת קשה אבל כרים וכסתות רכין הם כדמוכח בזבחים פ' דם חטאת (זבחים צד.) הלכך בעינן שלא יהא בשרו נוגע בהם שלא תכרך עליו נימא עד כאן לשונו ונ"ל דרכים דקאמר היינו לומר שאינם כל כך קשים כמרדעת אבל מכל מקום קשים הם קצת שהרי כתב הוא ז"ל כרים וכסתות שהם קשים ואין דרכן ליכרך על בשרו כשאין בשרו נוגע בהם וכך הם דברי רבינו ירוחם שכתב גבי מרדעת בלשון הזה לרכוב עליו מותר ואפילו בשרו נוגע

בה ולא חיישינן שמא תכרך עליו נימא כדאמר לעיל גבי כרים וכסתות משום דמרדעת קשה יותר מכרים וכסתות: (ב"ה) כתוב בא"ת המת והבהמה שהיו לובשין כלאים סותר לנושאן על הכתף: ומ"ש ובלבד שלא יתננה על כתפו אפילו להוציא בה זבל שם במשנה וטעמא משום דאינו מותר מפני שהוא קשה אלא בהצעה שהיא מדרבנן אבל לא בהעלאה:

סעיף קטן י

ומ"ש ודוקא שהכלאים ניכרים וידועים בבגד אבל בגד שאבד בו כלאים ואין מקומו ניכר אסור לעשות ממנו מרדעת לחמור ברייתא בפ"ט דנדה (סא.) ומה שנתן טעם משום דכיון שאין מקומו ניכר שמא ישכח ויקח ממנו טלאי על גבי בגדו כ"כ הרמב"ם והרא"ש ז"ל ומ"ש ולא ימכרנו לנכרי וכו' ג"ז בברייתא הנזכר:

סעיף קטן יא

מפות שפורסין על השולחן וכו' בפרק בתרא דכלאים מטפחות הידים מטפחות הספרים מטפחות הספג אין בהם משום כלאים ר"א אומר מטפחות הספרים אסורות משום כלאים וכתבו הר"ש והרא"ש בירושלמי פסק הלכה כר"א דאסר וכ"פ הרמב"ם ז"ל וכ"כ סמ"ג משום דבתוס' מפיק דר"א לרבנן וכתב הרא"ש מפ' בירושלמי מטפחות הידים פעמים שמחמם בה ידיו ומטפחות ספרים פעמים עושה כמין תיק ומשימו בחיקו ומתחמם בה ומטפחות הספג פעמים שרואה רבו ומתעטף בו מטפחות הספרים כשבני אדם מסתפרים פורסים עליהם סדין כדי שלא יתלכלכו בגדיהם ירושלמי אמרינן במתכוין לשם מלבוש אבל אינו מתכוין לא יש מקומות שמטפחות יש להן בית ראש ולובשין כמין מלבוש כמו שעושין בארץ ספרד עכ"ל וגם הר"ש הביא הירושלמי הזה ומטפחות הספר פירוש כשאדם יוצא מבית המרחץ מביאין לו סדין או מטפחת ומסתפג בה ור"א אוסר משום דפעמים שרואה את רבו ומתעטף בה והרמב"ם כתב מטפחות שמקנחין בהם את הידים ומטפחות שמסתפגים בהן הכלים והקרקעות ומטפחות ספרים אסורים משום כלאים שהרי הידים נוגעות בהן והן נכרכין על היד תמיד ומתחממין עכ"ל ואינו יודע למה השמיט מטפחות הספרים השנויים במשנה ושמא מטפחות הספרים שכתב כולל בין של ספרים בין של ספרים ומ"מ צריך טעם למה השמיט הירושלמי שהצריך בשל ספרים שיכוין לשם מלבוש:

סעיף קטן יב

וילון אם הוא רך אסור לעשותו מכלאים מפני שהשמש מחמם בו לפעמים בסף"ק דביצה (טו.) גבי הא דתנן דמשלחין כלאים בי"ט בעינן למאי חזי וכ"ת למימך תותיה וכו' אלא בוילון והא אמר עולא מפני מה אמרו וילון טמא מפני שהשמש מתחמם כנגדו ופירש"י מתחמם כנגדו. מתעטף בשוליו וכיון דמתחמם כנגדו אסור לעשותו כלאים

וכ"פ הרמב"ם והרא"ש ז"ל ודלא כתוס' שכתבו דלא אמרו בוילון אלא שהוא טמא אבל אין בו משום כלאים ובתשובת הרא"ש כלל ב' סימן ו' כתב וילון העשוי למחיצה ואין מתחממין בו כלל אין בו משום כלאים ע"כ ותימא שזה היפך מ"ש בפסקים ושמא י"ל דה"ק וילון שהוא קשה עד שאינו ראוי להתחמם בו:

סעיף קטן יג

לא יקח אדם ביצה חמה בבגד כלאים בידו וכו' ירושלמי בפ' בתרא דכלאים וכתבוהו הר"ש והרא"ש ז"ל והרמב"ם ז"ל וטעמא דכיון שהוא ניצול מליכוות בחום הביצה חשיבא הנאה כמניעת הקור וכדתנן (כלאים פ"ט) גבי מוכרי ותופרי כסות ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה וכו':

סעיף קטן יד

ערדילדין אין בהם משום כלאים מימרא דרב פפי בספ"ק דביצה (טו.):

סעיף קטן טו

ומ"ש שפירשו הגאונים כן כתב שם רש"י וכן כתב הרא"ש בפ' ט' דנדה אלא שמדברי רש"י נראה שהטעם מפני שהערדילדין הם קשים. ומכל מקום לשון הרמב"ם נראה שהוא פי' לערדילדין דבסמוך ויש לתמוה עליו אם הטעם מפני שעור הרגל קשה ואינו נהנה כשאר עור הגוף כי אית ליה עקב נמי לישתרי ושמא י"ל דכל שיש לו עקב כיון דמיחזי כמלבוש אע"פ שאין הגוף נהנה ממנו אסור:

סעיף קטן טז

בגד כלאים שמעות צרורות בו מותר לתתו בחיקו וכו' ואם מיני זרעונים צרורים בבגד כלאים אסור לתתו בחיקו וכו' בספ"ק דביצה אמר רב פפא הני צררי דפשיטי אין בהם משום כלאים דבזרני יש בהן משום כלאים רב אשי אחר אחד זה ואחד זה אין בהן משום כלאים ואין דרך חימום בכך ופסק כרב פפא וכ"פ רבינו ירוחם ויש לתמוה למה לא פסקו כרב אשי דבתרא הוא ואפשר שלא היו כתוב בנסחת גמרא דידהו דברי רב אשי שהרי הרא"ש בפ"ט דנדה לא הביא אלא דברי רב פפא לבד אבל יש לתמוה עליו שהוא עצמו כתב בספ"ק די"ט דאף צררי דבזרני אין בהם משום כלאים לפי שאין דרך חימום בכך וכ"כ הרי"ף וכ"פ הרמב"ם כמו שיתבאר בסמוך:

סעיף קטן יז

הרטייה והאספלנית מותר לעשותן מכלאים וכו' תוספתא כתבה הרא"ש בפ"ט דנדה.

סעיף קטן יח

לשון הרמב"ם אין איסור כלאים אלא בגדים שהם דרך חימום וכו' אבל צלצולים שעושים העם בבית יד שלהם לצרור בהם תבלין או מעות הוא מימרא דרב אשי בסוף פ"ק דביצה שכתבתי בסמוך אלא שרבינו פירשה כפירש"י והרמב"ם מפרשה בע"א:

סעיף קטן יט
ומ"ש או סמרטוט שנותנים על הרטיי' וכו' הוא התוס' שכתבתי בסמוך וכתב הרמב"ם דבכל הני אף ע"פ דבשרו נוגע בהם אין בהם משום כלאים לפי שאין דרך חימום בכך:

סעיף קטן כ
ומ"ש צלצול של עור או של משי וכו' היא אסטמא דתניא בפרק במה אשה (שבת נז:) שאין בה משום כלאים וכתב הרמב"ם שהטעם מפני שאין דרך חימום בכך:

סימן שב

סעיף קטן א
בגד שארג בו חוט של פשתן ואינו ניכר יצבענו ויהיה ניכר וכו' מימרא בפ' האשה שהיה עושה צרכיה (סא:) ודייק לה ממתני' דהתם וקא יהיב טעמא משום דעמרא וכיתנא בהדדי לא סליק בהו ציבעא וכיון דלא ידוע אימור מנתר נתר ופירש"י שהפשתן קשה לקבל הצבע יותר מן הצמר ואי לא מינכר בציבעא ודאי נפל. והרמב"ם כתב וז"ל שאין הצמר והפשתים עולים בצבע אחד ומיד הוא ניכר לו ושומטו ואם לא ניכר ה"ז מותר שמא נשמט והלך לו שהרי בדק ולא מצאו וכבר ביארנו שכל איסור ספיקות מד"ס ולפיכך הקלו בספק ע"כ לשונו:

סעיף קטן ב
ומ"ש או ינתק חוט אחד ממנו והוא מותר וכו' מימרא שם האי מאן דרמי חוטא דכיתנא בגלימא דעמרא ונתקיה ולא ידיעא אי נתיק אי לא נתיק ש"ד מ"ט מדאורייתא שעטנז כתיב עד שיהא שוע טווי ונוז ורבנן הוא דגזרו ביה וכיון דלא ידע אי נתקיה שרי מדקדוק הלשון הזה משמע לי דלא שרי לכתחלה למנתקיה אלא שרבינו כתב או ינתק משמע דלכתחלה נמי שרי למנתקיה:

סעיף קטן ג
ומ"ש בד"א בכלאים דרבנן וכו' נראה מדבריו דגם להיכא שצבעו קאי ואע"פ שבגמרא לא אמרו טעם זה אלא להיכא דנתקיה משמע ליה ז"ל דטעם זה עולה גם להיכא דצבעיה. והרמב"ם השמיט דין זה דהיכא דנתקיה ולטעמיה אזיל שסובר דאף מדאורייתא לא בעי שוע טווי ונוז כמו שנתבאר בסימן שקודם זה וסובר שמימרא זו אינו לשון התלמוד וכמ"ש בסימן הנזכר שכתב כן בפי' המשנה:

סעיף קטן ד
כל המקומות שהפשתן מצוי בהם הלוקח שם בגדי צמר מן הנכרי לא ילבשם עד שיבדקם אם תפורים בפשתן משנה וירושלמי בפ"ב דכלאים:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואפילו אם הנכרי מל"ת שתפרן בקנבוס אינו נאמן כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ב' וז"ל מה ששאלת אם נכרי מל"ת ואומר זה שאני מוכר הוא קנבוס אני רגיל תמיד להורות שאין להאמינו כי הוא ידוע לכל הנכרים שחייטי ישראל מחזרים על הכפרים לקנות מהם מטווה של קנבוס לתפור בו כי אינו מצוי כמו הפשתן הלכך איכא למיחש דנכרי להשביח מקחו הוא אומר: כתב הר"ן בריש חולין דמסוגיא דשמעתא דהתם נראה שמותר לתת לחייטים ישראל החשודים לתפור בחוטי פשתן חוטי קנבוס דלחלופי לא חיישינן אף על פי שהרשב"א מפקפק בדבר ואומר שאע"פ שמצד החוט בעצמו אינן חשודין להחליף שמא מתוך שתפירת הפשתן קלה אצלן הן מחליפים ולא מחוור דמכ"מ מאי זה טעם שיהיו מחליפין גזל הוא בידם ועל הגזל לא נחשדו מיהו בחשודים על הגזל הדבר ברור שאין מפקידין אצלן דכ"ש שהן חשודים להחליף כדאמרינן בגמרא אלא שאפשר לדון להלכה דכל שהוא אומן בין נכרי בין ישראל שרי מדאמרינן בפ' התכלת (מנחות מג:) גבי ציצית דנקחת מן האומן ולא חיישינן לקלא אילן עכ"ל ורבינו ירוחם בהלכות ציצית הביא דברים אלו ומבואר שם בדבריו שמ"ש שאפשר לדון להלכה פירושו להלכה אבל לא למעשה: (ב"ה) ובא"ח כתב בשם הר"ן יש לאסור להניח בגדיו בבית נכרי אומן לתופרו אם אינו יושב אצלו חיישינן שמא יתפרם בפשתן :

סעיף קטן ו

ומ"ש בשם הרא"ש דהאידנא פשתן מצוי בכל הארצות הלכך הקונה בגדים מן הנכרים צריך להתיר תפירתן וכו' בפ"ט דנדה כת' כן וז"ל בתשובה כלל ב' דבר זה תלוי בחלוק המקומות יש מקום שאין נמצא בו רק קנבוס ואותו המקום א"צ להתיר התפירה אבל במקומות הלנו קרוב הוא הפשתן וצריך להתיר התפירה ולתפרם בקנבוס עכ"ל וגם הרמב"ם כתב סתם הלוקח כלי צמר מן הנכרי צריך לבדקן יפה יפה שמא הן תפורין בפשתן. ור"ש כתב דבמקומם יש לסמוך להתיר לפי שהפשתן ביוקר מן הקנבוס וטוב יותר לאומן לתפור בו לפי שהוא חזק החוט בשעת תפירה וכ"כ סמ"ג בשמו וכתב עוד וגם מורי ר"י בר יצחק היה אומר כן מפני שרובם תפורים בקנבוס:

סימן שג

סעיף קטן א

המוצא כלאים בבגדו אם הם מדאורייתא פושטו ואפי' בשוק וכו' בפ' מי שמתו (ברכות יט:) אמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק שנאמר אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה' כ"מ שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב ומשמע התם דהיינו דוקא בכלאים דאורייתא וכ"כ הרא"ש בפ"ט דנדה וכך הם דברי הרמב"ם

ז"ל ומ"ש וכן אם הוא בבית המדרש א"צ למהר בשבילו לצאת משם ירושלמי אכתבנו בסמוך: וכתב עוד שם הרא"ש ירושלמי הרי שהלך בשוק ונמצא לבוש כלאים תרין אמוראין חד אמר אסור וחד אמר מותר מאן דאסר ד"ת ומאן דמתיר כרבי זירא דאמר גדול כבוד הבריות שדוחה את המצוה בלא תעשה שעה אחת תניא אין מדקדקין לא במת ולא בכלאים בבית המדרש רבי אמי הוי יתיב ומתני אמר חד לחבריה את לבוש כלאים א"ל ר' אמי שלוף מאנך והב ליה וסבר רבי אמי כאמורא דשרי א"נ בכלאים דרבנן א"נ בכלאים דאורייתא ודאי המוצא כלאים בבגדו אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' וצריך לפושטו אפילו בשוק אבל אם אדם רואה כלאים בבגדי חבירו והלבוש כלאים אינו יודע אין לומר לו בשוק עד שיגיע לביתו דמשום כבוד הבריות ישתוק ולא יפרישנו עד כאן לשונו וכתב רבינו כאן כדברי התירוץ השני וכן כתב סמ"ג:

סעיף קטן ב

כתב הרמב"ם הרואה כלאים של תורה על חבירו אפי' הוא בשוק קורעו מעליו וכו' נראה שטעמו מפני שהוא ז"ל גורס בההיא דרב יהודה שכתבתי בסמוך המוצא כלאים פושטו אפי' בשוק ואינו גורס בבגדו והמוצא כלאים על חבירו קאמר דמפשיט אותו אפי' בשוק ומשמע ליה דפושטו ע"י קריעה קאמר מההיא עובדא דאיתא התם (כ:) דרב אדא בר אהבה חזיא להיא אתתא דהות לבישא כרבלתא בשוקא קם קרעיה מינה:

סעיף קטן ג

ומ"ש אפילו הוא רבו שלמדו חכמה נראה שלמד כן מדמסיים רב יהודה במילתיה כל מקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב:

סעיף קטן ד

וא"א הרא"ש ז"ל כתב אף על פי שהמוצא כלאים מדאורייתא פושטו אפי' הוא בשוק דוקא שהלבוש מוצאו וכו' כבר כתבתי בסמוך דברי הרא"ש ז"ל ורבינו העתיק התירוץ האחרון ומה שנתן טעם לכשלבוש עצמו מוצאו מפני שהוא מזיד אין הכוונה לומר שלבשו מזיד דאם כן לא שייך לישנא דהמוצא אלא היינו לומר שאם אחר שמצאו ישהנו עליו נמצא שהוא משהה אותו עליו במזיד:

סעיף קטן ה

כתב הרמב"ם המלביש את חבירו כלאים אם היה הלובש מזיד הלובש לוקה וכו' והרא"ש בתשובה כלל ב' דין ט"ז תמה עליו וכתב לא ידענא מנין מלקות זה למלביש דלא תלבש אלובש קאי ואי דרש נמי לא תלביש א"כ אפילו הלובש מזיד נמי ילקה המלביש גם הוא דאין זה לאו שבכללות כיון דאתרי גברי קאי:

סימן שד

סעיף קטן א
כלאי בגדים מותר לעשותן ולקיימן ואינן אסורים אלא בלבישה משנה בפ' בתרא דכלאים:

סימן שה

סעיף קטן א
פדיון בכור כתיב אך פדה תפדה את בכור האדם וגו' ופדויו מבן חדש תפדה שמצות עשה על כל ישראל שיולד לו בן שהוא בכור מאמו כלומר דבכור אם נפדה ולא בכור אב דבפטר רחם תלה רחמנא:

סעיף קטן ב
ומ"ש ישראלית לאפוקי כהנת ולויה כדלקמן: ומ"ש בכ"מ כלומר בין בארץ בין בח"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש ובכל זמן כלומר בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית:

סעיף קטן ד
ומ"ש שיפדנו מהכהן ולא מכהנת כ"כ הרא"ש בסוף בכורות והביא ראיה מפרק הזרוע (קלח.) ודלא כפירש"י בפ"ק דקידושין גבי הא דרב כהנא שקל סודרא לפדיון הבן דרב כהנא לא היה כהן אלא בשביל אשתו שהיתה כהנת: ומ"ש בה' סלעים משנה בפ' יש בכור (בכורות מט.) ואיתיה בכמה דוכתי:

סעיף קטן ה
ומ"ש שהם שתי אונקיות וחצי לרש"י כ"כ בפרק יש בכור:

סעיף קטן ו
ומ"ש לדברי הגאונים משקל אלף ותתק"ך שעורים כסף כ"כ שם הרא"ש בשמם וכן דעת הרמב"ם ולדבריהם עולה ק"ך מעין שהם שלשים דראמי"ם כסף מזוקק:

סעיף קטן ז
ואם יש לו ב' ראשים צריך לפדותו בי' סלעים ברייתא בס"פ הקומץ רבה (מנחות לז:) ורמי עלה בגמרא מדתני רמי בר חמא מתוך שנאמר פדה תפדה את בכור האדם שומע אני אפילו נטרף בתוך ל' יום ת"ל אך חלק ומשני שאני הכא דבגלגולת תלה רחמנא ופירש"י דכתיב ה' שקלים לגלגולת והאי אית ליה תרי ואי משום אך חלק השתא מיהא לא מיית:

סעיף קטן ח
ואלו ה' סלעים נותנים לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה משנה בפ' יש בכור (בכורות מט:) ה' סלעים של בן במנה צורי שלשים של עבד וכולי וכולן נפדין בכסף ובשוה כסף:

סעיף קטן ט
ומ"ש חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות משנה שם (נא.) וטעמא מפרש בגמרא:

סעיף קטן י
ומ"ש אם יש לו ש"ח על אחד ונתנו לכהן וכו' הוא פירוש מ"ש שאין פודין בשטרות:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואם כתב לכהן ש"ח על עצמו בה' סלעים בשביל פדיון בנו חייב ליתנם לו ואפ"ה אין בנו פדוי משנה שם כתב לכהן שהוא חייב לו ה' סלעים חייב ליתן לו ובנו אינו פדוי לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו מתנה רשאי ופירש רש"י כתב לכהן שהוא חייב ליתן לו חמשה סלעים משום פדיון בנו: בנו אינו פדוי. כדאמר בגמרא שמא יאמרו פודין בשטרות: ולפיכך. הא דאמרן חייב ליתן לו ה' סלעים אם רצה הכהן ליתנו ולהחזירה לו במתנה רשאי אבל תקנתא אחריתי ליכא:

סעיף קטן יב
ומ"ש רבינו לשון ה"ג כתב לכהן שחייב ליתן לו ה' סלעים וכו' אבל בנו אינו פדוי עד שיאמר לו הילך פדיון בני כלומר שאם בשעה שנתנם לו אמר הילך בפדיון בני בנו פדוי ומתני' בדלא אמר לו הכי אבל לא משמע כן מדברי רש"י שכתב גבי לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו מתנה אבל תקנתא אחריתי ליכא ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן כלומר כתב המשנה סתם ולא כתב מ"ש ה"ג:

סעיף קטן יג
ואם נתן לו חפץ בחמשה סלעים והכהן קבלו בכך בנו פדוי וכו' ואם נתנו לו סתם אם הוא שוה ה' סלעים בנו פדוי בפרק קמא דקידושין [ז:] ההוא גברא דאקדיש בשיראי רבה אמר לא צריכי שומא רב יוסף אמר צריכי שומא אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא עגל זה לפדיון בני טלית זו לפדיון בני לא אמר כלום עגל זה בחמשה סלעים לפדיון בני טלית זו בחמשה סלעים לפדיון בני בנו פדוי היכי דמי אילימא דלא שוי כל כמיניה אלא לאו אע"ג דשוי וכיון דלא קיצי לא לעולם דלא שוי וכגון דקביל כהן עילויה כי הא דרב כהנא שקיל סודרא מפדיון הבן א"ל לדידי חזי לי ה' סלעים אמר רב אשי לא אמרן אלא כגון רב כהנא דגברא רבה הוא כלומר ולא אזיל בגילוי הראש ומיבעי ליה סודרא ארישיה אבל כ"ע לא כי הא דמר בר רב אשי זבן סודרא מאימיה דרבא מקובי שוי י' בי"ב ואסיקנא והלכתא שיראי לא צריכי שומא וכתב הר"ן על הא דאמר רב אשי

לא אמרן אלא כגון רב כהנא וכו' ונראה דה"ה למי שדרכו להתיקר באי זה דבר שנותן בו לפעמים דמים הללו דמהני דאלת"ה עגל זה בה' סלעים במה בנו פדוי ומיהו בעינן שיהא דרכו להתיקר בכיוצא בזה עד כדי דמים הללו הא לאו הכי לא מצי אמר לדידי שוי לי אלא שיש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפי"א מהלכות בכורים נתן לו כלי שאינו שוה בשוק ה' סלעים וקבלו הכהן בה' סלעים הרי בנו פדוי ולא חלק אם דרכו להתיקר בו אם לאו עכ"ל ול"נ דסבר הרמב"ם דכל שהוא שוה ה' סלעים לשום אדם אע"פ שלכהן הזה אינו שוה ה' סלעים יכול לקבלו בה' סלעים והא דאמר רב אשי לא אמרן אלא כגון רב כהנא וכו' היינו לומר דאי לשום אדם אינו שוי ה' סלעים לא מהני מאי דאמר רב כהנא לדידי שוי לי ה' סלעים וה"פ לא אמרן אלא כגון סודרא דלרב כהנא ודכוותיה שוי לפעמים ה' סלעים אע"פ שלכל אדם אינו שוה כל כך יכול רב כהנא למימר לדידי שוי ה' סלעים אבל כ"ע כלומר מילתא דלכ"ע לא שוי ה' סלעים כיון דלשום אדם בעולם לא שוי חמשה סלעים לאו כל כמיניה וז"ש כלי שאינו שוה בשוק ה' סלעים כלומר בשוק אינו שוה כל כך אבל לקצת בני אדם שזה ה' סלעים וקבלו הכהן בה' סלעים בנו פדוי :

סעיף קטן יד

נתן ה' סלעים לעשרה כהנים וכו' בנו פדוי ברייתא בפ' יש בכור (בכורות נא:):

סעיף קטן טו

וצריך שיתנם לו במתנה גמורה ואם ירצה הכהן להחזירם לו אחר שקבל אותן רשאי ומיהו לא יהא רגיל להחזירם לכל וכו' בפ' יש בכור (בכורות נא:) תניא נטלו והחזירו לו יצא וכך היה מנהגו של רבי טרפון שהיה נוטל ומחזיר רבי חנינא הוה רגיל דשקיל ומהדר חזייה להההוא גברא דהוה אזיל ואתי קמיה א"ל לא גמרת ויהבת מדעם ביש עבדת הלכך אין בנו פדוי וכתב על זה הרא"ש דאמר ליה לא מהדרנא לך אין בנו פדוי וא"ת מ"ש ממתנה על מנת להחזיר דאמרינן בפ"ק דקידושין (ו:) שבנו פדוי וכ"ש זה שלא התנה אלא בלבו היה שיחזור לו וי"ל שר"ח לא רצה לזכות אלא במתנה גמורה שלא לשחת ברית הלוי כדאמרינן בפ' עד כמה (בכורות כו.) הכהנים והלויים המסייעים בבית הגרנות עליהם הכתוב אומר שחתם ברית הלוי ותימא כיון דרבי טרפון ור"ח מחזירין בכל שעה נמצאו משחיתים את ברית הלוי שיפסידו שאר כהנים שלא יתנו אלא להם מפני שרגילים להחזיר וי"ל כיון דהנותן אינו יודע בשעה שהוא נותן אם יחזירו לו אם לאו לא קרינן ביה שחתם ברית הלוי ומה שמחזירים לו אחר כן מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה וגם לא היו מחזירים בכל פעם אלא לעניים דוקא עד כאן לשונו וכ"כ התוס':

(ב"ה) ועיין בהרמב"ם פי"ח מבכורים: וכתב הרשב"א בתשובה סימן קצ"ח ותשנ"ח שמותר להתנות

עמו ולומר לו הילך ה' סלעים בפדיון בני ע"מ שתחזירם לי משום דהאומר ע"מ כאומר מעכשיו דמו אבל באומר הילך ה' סלעים בפדיון בני ואתה החזיר לי וכיוצא בזה ושלא בע"מ אין בנו פדוי:

סעיף קטן טז

הפריש ה' סלעים לפדיון בנו ונאבד חייב באחריותן וכו' משנה בפ' יש בכור (שם.):

סעיף קטן יז

ובשעה שנותן הפדיון לכהן מברך על פדיון הבן וכו' בסוף פסחים (קכא:) אמרינן דמברך על פדיון הבן ושהחיינו וכתב הריב"ש בתשובה סימן קל"א הטעם שברכה זו בעל לפי שאינה דומה לאותן מצות שהן בלמ"ד לפי שזו נעשית בסיוע הכהן שמקבל הפדיון ולדעת הרמב"ם שבאב הפודה אומר על ובפודה עצמו אומר בלמ"ד אפשר לתת טעם לפי שבאב אפשר להעשות מצוה זו ע"י הבן כשיגדל וכשיגדל אז אי אפשר לעשותה אלא על ידי עצמו וגם שאם היה לו לפדות עצמו ובנו דקי"ל הוא קודם לבנו דאלמא עיקר מצוה בעצמו אלא שבקטנותו אי אפשר:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו שאם פודה עצמו מברך על פדיון בכור כ"כ הרמב"ם ופשוט הוא: ומ"ש רבינו בשעה שנותן הפדיון לכהן מברך כלומר שמברך הב' ברכות תחלה ואח"כ נותן הפדיון לכהן וכ"כ הרמב"ם והטעם משום דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן. ודייק לכתוב בשעה שנותן הפדיון לכהן שאם הפריש הה' סלעים לפדיון בנו אינו מברך עד שיתננו לכהן משום דכיון שהוא חייב באחריותן עד שיבא ליד כהן לא נעשית המצוה עד שיבא הפדיון ליד כהן משא"כ בפטר חמור כמו שיתבאר בסי' שכ"ה וכ"כ הרא"ש בפ"ק דבכורות:

סעיף קטן יט

ומ"ש ור"י היה מסתפק וכו' ז"ל הרא"ש בפרק יש בכור ר"י נסתפק אם מת הבן אם האב מברך שהחיינו כיון שמזכיר צערו או שמברך מ"מ כיון שזוכר לקיים מצוה: (ב"ה) וכיון דספק הוא אין לברך וכ"פ מהרי"ק שורש מ"ט:

סעיף קטן כ

בתשובת הגאונים תיקון גאונים לסדורי מנהגא דפדיונא וברכתא דיליה הכי דמייתי אבוה בריה קמי כהנא וכו' כל תיקון זה כתב הרא"ש בפ"ק דקידושין ובסוף בכורות בשם הגאונים וכתב אח"כ לא נהגו באשכנז ובצרפת שיברך הכהן ברכה זו ולא מצינו שמברכים שום ברכה שלא הוזכרה במשנה או בתוספתא או בגמרא כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא מצינו שנתחדשה ברכה וגם ראשית הברכה איני מבין אשר קדש עובר במעי אמו אי קדושת בכור קאמר בפטר רחם תלה רחמנא והרשב"א כתב בתשובה בח"א

סי' ר' וסי' תשנ"ח שהברכה זו מצא לר"ח בפירוש החומש בפ' שופטים: והריב"ש כתב בתשובה סימן קל"א שיש נוסחאות שכתב בברכה זו אביו אומר בני זה בכורי וראשית אוני ראוי ליטול פי שנים וכתב הרמב"ן דלא דיקא הדין נוסחאות כיון דאיכא בכור לכהן ואינו בכור לנחלה וכו' ור"ח כתב אביו אומר זה בני בכורי ואני מוזהר לפדותו שנאמר וכל בכור אדם בבניך תפדה וגומר ואח"כ כתב הריב"ש אמנם בספר יורה דעה כתוב וז"ל כתב הרא"ש לא נהגו באשכנז ובצרפת שיברך הכהן ברכה וכו': כתוב בהגהות סמ"ק רגילים העולם בבכור אדם לתת הבכור ביד הכהן ומיהו א"צ דאפי' בעיר אחרת שאין הבכור שם יכול לפדותו עכ"ל מ"כ אם אין בנו אצלו יאמר פלוני בני אשר ילדה לי אשתי בכור הוא מאמו יהא שלך בכ"מ שהוא כתב בתה"ד (סי' רס"ח) שיש לעשות סעודה לפדיון הבן ושכן היו נוהגים בימי הגמרא וכתב שיש נוהגים לומר שהשמחה במעונו ויש מקומות שהיו נוהגים שלא לאמרו ויישב מנהג הנוהגים שלא לאמרו והכלבו כתב דיש לאמרו והרשב"א כתב בתשובה ח"א סי' קי"ט שלעשות סעודה על מצוה זו אינו תלוי אלא בהרחבת הלב אם רוצה לעשות:

סעיף קטן כא

אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו ל' יום פשוט במשנה פ' יש בכור (בכורות מט.):

סעיף קטן כב

ומ"ש ואחר ל' יום יפדנו מיד וכו' כ"כ הרא"ש בסוף בכורות משום דכתיב ושמרתם את המצות אם באה מצוה לידך אל תחמיצנה וכן משמע בספ"ק דבכורות (יג.) וכתוב בתה"ד סי' רס"ט שאם חל יום ל"א להיות בשבת אין פודין אותו בשבת אלא ימתינו עד יום אחד בשבת :

סעיף קטן כג

ואם נולד לו טרפות בתוך ל' יום אין האב חייב לפדותו וכו' בפ"ק דב"ק (דף י"א.): אמר עולא אר"א בכור שנטרף בתוך ל' יום אין פודין אותו וכן תני רמי בר חמא מתוך שנאמר פדה תפדה יכול אפילו נטרף בתוך ל' יום ת"ל אך חלק ופירש"י שנטרף. שנהרג והקשו עליו התוס' ופי' בשם ר"ת דנטרף היינו שנעשה טריפה וכן פי' הרא"ש ואפי' חי זמן גדול לאחר ל' יום אין האב חייב לפדותו ואפי' למ"ד טריפה חיה דגזירת הכתוב הוא דכתיב אך חלק וכן כתב הרמב"ם דנטרף היינו שנעשה טריפה:

סעיף קטן כד

לפיכך אם מת אפילו ביום ל' א"צ לפדותו אלישא דמילתא קאי שכתב אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו ל' יום: ומ"ש ואם קבל הכהן מעות צריך להחזירם פלוגתא דר"ע ורבנן בפ' יש בכור (בכורות דף מט.) ופסק כרבנן וכ"פ הרמב"ם. ומ"ש ואם מת לאחר ל'

יום כבר נתחייב בפדיונו ארישא דמילתא קאי שכתב אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו ל' יום ומ"ש שאם מת האב תוך ל' יום בחזקת שלא נפדה וכן מ"ש לאחר ל' יום בחזקת שנפדה וכו' ג"ז שם במשנה:

סעיף קטן כה

נתן המעות לכהן בתוך ל' יום ע"מ שיחול הפדיון לאחר ל' יום שם מוסכם אליבא דכ"ע:

סעיף קטן כו

ומ"ש אפילו אין המעות בעין לאחר ל' יום שם פלוגתא דרב ושמואל (ואיפסיקא בגמרא הלכתא כשמואל דאמר הכי): (ב"ה) ובנוסחא דידן הלכתא כשמואל והרא"ש והרמב"ם פסקו כרב נראה שלא היה בנוסחתם בגמרא שום פסק וצריך להעביר הקולמוס מן ואיפסיקא עד הכי: ומה שיש לדקדק בדברי הסמ"ק בזה כתב מהרי"ק בשורש צ"ו:

סעיף קטן כז

מי שלא פדאו אביו חייב לפדות את עצמו לכשיגדל בספ"ק דקדושין (כט.) ויליף לה מדכתיב פדה תפדה:

סעיף קטן כח

ומ"ש ואם הוא לפדות ויש לו בן לפדות וכו' שעבד כל נכסיו וכו' שם בפ' יש בכור (בכורות מט:) הוא לפדות ובנו לפדות הוא קודם לבנו ר' יהודה אומר בנו קודמו א"ר ירמיה הכל מודים כל היכא דליכא אלא ה' סלעים הוא קודם דמצוה דגופיה עדיפא כי פליגי היכא דאיכא ה' משועבדים וה' בני חורין ר' יהודה סבר מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא בהני ה' פריק לבריה ודידיה אזיל כהן וטריף להו ממשועבדים ורבנן סברי לאו ככתובה בשטר דמיא והילכך מצוה דגופיה עדיפא וידוע דהלכה כרבנן: (ב"ה) נשאל הרשב"א על בכור שלא פדאו אביו והגדיל ובא לפדות עצמו ולא הניחו אביו ואמו שהוא יפדנו והשיב דלא פקע זכות אב לעולם ואם בא לפדות פודה ואם לא רצה האב לפדות אחר שהגדיל הבן אין כופין האב אלא כל שהוכר הבן שהוא בכור ויש לו נכסים. פדיון הבכור תלוי במי שפוטר וכו' פשוט בפ' יש בכור (בכורות מו.): ומ"ש ואם יש לו כמה נשים ויש לו בכור מכל אחת ואחת חייב לפדותם כולם ברייתא שם:

סעיף קטן כט

אשה אינה חייבת בפדיון זה פשוט דכתיב כל בניך ולא בנותיך והכי אמרינן בסוף פ"ק דקידושין (כט.) ומ"ש ולא לפדות לבנה גז"ש:

סעיף קטן ל

כהנים ולוים פטורים מפדיון בכורים משנה פ"ב דבכורות (יג.) ומ"ש ואפי' כהנת ולויה נשואה לישראל אין בן חייב בפדיון ואם הן מעוברות מנכרי לויה פטורה בפ' יש בכור (בכורות מז.) א"ר אדא בר אהבה לויה שילדה בנה פטור מה' סלעים ואוקמה ר"פ

בדאיעבר מנכרי ומר בריה דרב יוסף משמיה דרבא אמר אפי' בדאיעבר מישראל מ"ט בפטר רחם תלה רחמנא וכתב הרא"ש ובפרק הזרוע (חולין קלב.) אמרינן הלכה כרב אדא בר אהבה ואליבא דמר בר יוסף משמיה דרבא הדין הוא נוסחא דרב אחא משבחא וה"נ בהלכות פסוקות להרמב"ן ז"ל וכתב דאפילי לספרים דל"ג ואליבא דמר בר יוסף משמיה דרבא מוכח התם בגמרא דאליביה דידיה הוא דקאמרינן דהלכה כרב אדא בר אהבה וכן פסק הרמב"ם זכרונו לברכה:

סעיף קטן לא

ומ"ש וכהנת מעוברת מנכרי חייב הבן לפדות את עצמו וכו' פשוט בפ' יש בכור שם:

(ב"ה) כתוב בת"ה סימן רס"ז על פנויה שלא ביכרה ונתעברה לזנות וילדה בן ואמרה מפלוני ישראל נתעברתי והוא מכחיש אותה ואמר מנכרי נתעברה ונותן אמתלאות והוכחות לדבריו והבן נתגדל והיה לאיש אם הוא חייב לפדות את עצמו והשיב דאינו חייב לפדות את עצמו:

סעיף קטן לב

ומ"ש וכן בת ישראל מעוברת מנכרי חייב הבן לפדות את עצמו פשוט הוא:

סעיף קטן לג

כהן שנולד לו בן חלל ומת האב תוך ל' יום ללידת הבן חייב הבן לפדות את עצמו לאחר ל' יום כבר זכה האב בפדיון וכו' (שם:) איתמר כהן שמת והניח בן חלל רב חסדא אמר הבן חייב לפדות את עצמו רבה בר רב הונא אמר אין חייב לפדות את עצמו היכא דמת האב לאחר ל' יום דכ"ע ל"פ דאין הבן חייב לפדות את עצמו שהרי זכה האב בפדיונו כי פליגי היכא דמת האב תוך ל' יום ומשמע התם דהלכה כרב חסדא דר"ל סבר כוותיה וכ"פ הרמב"ם והרא"ש ז"ל ופירש"י שהרי זכה אביו בפדיונו דא"נ יהיב ליה האב הוה מפריש ליה ושקל ליה לנפשיה דהא כהן הוא כיון דזכה האב בפדיונו מורישו לבנו עם שאר נכסיו וכתב הרא"ש והוי כאילו הפריש האב ה' סלעים ופדה בהן את בנו ועכבם לעצמו כן הבן יפריש ה' סלעים ויפדה את עצמו ולא יתנם לכהן מידי דהוה אמי שירש טבלים [בכורות יא:] מאבי אמו כהן שמתקנו ומוכר התרומה לכהן עכ"ל:

סעיף קטן לד

שפחה שילדה ואח"כ נשתחררה ונכרית שילדה ואח"כ נתגיירה וילדו אח"כ פטורים מן הבכורה בפ' יש בכור (בכורות מו.) פלוגתא דת"ק ור"י הגלילי במתני' ופסק כת"ק וכ"פ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן לה

ומ"ש נתעברה השפחה והנכרית וכו' חייבים בבכורה שם במשנה ומ"ש ספק אם ילדו קודם שנשתחררה ונתגיירה אם לאו פטור חימרא ובריתא בפ' הזרוע (חולין קלד:):

סעיף קטן לו

הבא אחר נפלים שיצא ראשו חי כגון שמעוברת תאומים וכו' עד הנולד אחר כל אלו בכור לפדיון הכל משנה בפ' יש בכור (בכורות מז:): (ב"ה) כתב מהרי"ק בשורש קמ"ג על אשה שילדה זכר אחר שהפילה נפל בתוך ה' שבועות לבעילתה ושאלה את הנשים והעידו שהושם השפיר בספל מלא מים ולא הבחינו בו שום ריקום איברים רק ראו כמין גידים דקים מאוד וכעין בשר ויש מהם אומרים שהיה מלא מים או מוגלא הנה דבר פשוט הוא שלפי עדות הנשים אין לחוש משום ולד וכמ"ש הרמב"ם ושאר פוסקים ואף ע"פ שכתב הטור שעכשיו אין אנו בקיאין להבחין בשפיר אם הוא מרוקם אם לאו ויש להחמיר ליתן לה ימי טומאת לידה פשיטא דהיינו דוקא לענין איסור נדה משום חומרא דכרת אבל בכיוצא בזה דהיינו לפטור הבא אחריו מן הבכורה נלע"ד דליכא למימר הכי דאדרבה יש להעמיד אשה בחזקתה שלא נפתח רחמה עדיין וגם הנפל הזה בחזקת שלא נתרקמו איבריו עדיין דהא חזקה גמורה הוא זו עכ"ל: ומ"ש יוצא דופן והבא אחריו גם זה שם במשנה:

סעיף קטן לז

מי שלא בכרה אשתו וילדה זכר ונקבה אין נותן לכהן כלום וכו' עד דשמא הבכור מת גם זה משנה שם (מח:):

סעיף קטן לח

כתב הרמב"ם מת האב קודם שפדאן בין מת תוך ל' יום וכו' ואינו נראה כן בגמרא אלא אם מת האב תוך ל' יום אפי' לא חלקו פטורים וכו' הרמב"ם בפי' המשנה כתב כדברי רבינו דבמת אחר ל' יום מיירי וכתב שזה דבר מבואר ובחיבור חזר בו וכתב דמת בתוך ל' שוה למת לאחר ל' וצריך לתת טעם לדבריו ולכך אעתיק ל' המשנה והגמרא ומשם יתבאר תנן בפ' יש בכור (בכורות מח.) מי שלא בכרה אשתו וילדה ב' זכרים מת האב והבנים קיימים ר"מ אומר אם נתנו עד שלא חלקו נתנו ואם לאו פטורים רבי יהודה אומר נתחייבו הנכסים ובגמרא (שם) דמת האב אימת אילימא דמית לאחר ל' יום בהא אר"מ כי חלקו פטורים והא אשתעבדי להו נכסי אלא דמית בתוך ל' יום מ"ש כי חלקו דאזיל גבי האי ומדחי ליה ואזיל לגבי האי ומדחי ליה כי לא חלקו נמי ליזיל לגבי האי ולדחייה וליזיל לגבי האי ולדחייה אמר רבא לעולם שמת לאחר שלשים יום והב"ע דליכא אלא ה' סלעים ודכ"ע אית להו דרב אסי דאמר האחין שחלקו מחצה יורשין ומחצה לקוחות דכ"ע מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמיא ודכ"ע אית להו דרב פפא דאמר מלוה ע"פ גובה מן היורשים ואינה גובה מן הלקוחות והכא בה' ולא חצי ה' קא מיפלגי אי הכי רבי יהודה אומר נתחייבו הנכסים נתחייב גברא מיבעי ליה ועוד תניא רבי יהודה אומר האחין שחלקו וכו' אלמא ה' ולא חצי ה' ס"ל אלא דכ"ע ה' ולא חצי ה' והכא בדרב אסי ורב פפא קא מיפלגי ואיכא דמתני לה אסיפא נתחייבו הנכסים אילימא דמית לאחר

ל' יום מכלל דר"מ סבר כי חלקו פטורים הא אשתעבדו להו נכסי אלא בתוך ל' יום כי חלקו אמאי מחייב רבי יהודה ליזיל לגבי האי ולדחייה וכו' ואסיקנא כמו בלישנא קמא: והשתא כיון דאוקמי רבא במת לאחר ל' יום משמע דבמת בתוך ל' מודה ר' יהודה דפטורים משום דאזיל לגבי האי ודחי ליה וכו' וזהו טעמו של רבינו וטעמו של הרמב"ם בפי' המשנה וטעמו בחיבור נראה דהיינו מדחזינן דללישנא קמא כי מתמה אמית בתוך ל' יום ואמר ליזיל גביה האי ולדחייה וגו' לא מתמה אלא אדר"מ ולא אדר' יהודה משמע דלר' יהודה דאמר נתחייבו הנכסים ניחא ליה דלא מצי כל חד לדחויי משום דאע"ג דמית תוך ל' יום כשהגיע יום ל' חלה חיוב על הנכסים ואע"ג דלישנא בתרא מתמה אדרבי יהודה ואמר ליזיל לגבי האי ולידחייה וכו' פסק כלישנא קמא משום דמסתבר טעמיה.

סעיף קטן לט

שתי נשיו שלא בכרו וילדו ב' זכרים וכו' עד או ב' נקבות וב' זכרים אין לכהן כלום משנה שם:

סעיף קטן מ

ומ"ש רבינו ונתערבו לא הוצרך לכתוב כן אלא משום סיפא דילדו ב' זכרים ונקבה וילדו ב' נקבות וזכר או ב' זכרים וב' נקבות דמשום דלא בריר לן אמרינן בהו הכי דאי הוה בריר לן בילדה ב' זכרים ונקבה דזו ילדה זכר וזו זכר תחלה ואח"כ נקבה תייב ליתן י' סלעים אבל משום דמספקא לן אם זו ילדה ב' זכרים וזו ילדה נקבה מיפטר בה' סלעים וכן בילדו ב' נקבות וזכר אי הוה בריר לן דזו ילדה ב' נקבות וזו ילדה זכר היה חייב ה' סלעים ומשום דמספקא לן אם זו ילדה נקבה וזו ילדה נקבה תחלה ואח"כ זכר פטרינן ליה וכן בילדו ב' זכרים וב' נקבות אי הוה בריר לן דכל אחת ילדה זכר ואח"כ נקבה היה חייב י' סלעים וכן אי הוה בריר לן דזו ילדה ב' זכרים וזו ב' נקבות היה חייב ה' סלעים ומשום דמספקא לן שמא כל אחת ילדה נקבה ואח"כ זכר פטור מכלום וצ"ל דנתערבו שכתב רבי' היינו לומר שמתחלת לידתן לא הוכרו וכגון שילדו במחבואה דאילו הוכרו ואח"כ נתערבו לא נפקא לן מידי בההוא תערובת דכיון דהוכרו תחלה כבר ידענו אם פטור האב או אם הוא חייב עשר סלעים או ה' וכי נתערבו בתר הכי מאי הוי ומ"ש רבי' ואם מת אחד מהזכרים תוך ל' יום אינו נותן לכהן כלום אף ע"פ שאינו מפורש במשנה לגבי דין זה הוא נלמד ממה ששנינו כן גבי מי שלא בכרה אשתו וילדה ב' זכרים:

סעיף קטן מא

ואהא דכתב ואם לשנים נתן אין שום אחד מחזיר לו וכו' כתב הרמב"ם שהרי לא עיין פדיון זה על בן זה משמע מדבריו שאם עיין פדיון זה על בן זה מוציא מיד אותו כהן שנטל פדיון הבן שמת ופשוט הוא:

סעיף קטן מב
אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים נותן חמש סלעים לכהן וכו' עד או שני זכרים ונקבה אין לכהן כלום גם זה משנה שם ובמה שכתב ואם מת האב בין שניהם נותנין חמש סלעים סתם כדברי הרמב"ם דל"ש ליה בין מת תוך ל' למת אחר ל' דאילו לפי דעתו הוה ליה למימר דהיינו במת אחר ל' אבל מת בתוך ל' פטורים:

סעיף קטן מג
ומ"ש או שני זכרים ונקבה אין לכהן כלום כ"כ הרמב"ם והטעם מפני שאפי' ידענו שאותה שלא בכרה הוא שילדה שני ולדות פטור דשמא נקבה ילדה תחלה ואח"כ זכר:

סעיף קטן מד
שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו וילדו ב' זכרים וכו' עד אין יכולין להוציא מהם כלום שם במשנה:

סעיף קטן מה
ומ"ש כאן ונתערבו היינו משום דאי לא נתערבו מה ענין אבות הללו זא"ז ומ"ש ילדו זכר ונקבה האבות פטורים והבן חייב לפדות את עצמו שם במשנה והטעם פשוט דאף ע"ג דאבות פטורים משום דכל אחד ספק אם הוא בנו הבן עצמו כיון שהוא ודאי בכור חייב לפדות את עצמו:

סעיף קטן מו
ומ"ש דה"ה לילדו שני זכרים ומת אחד מהם דבר פשוט הוא אם מת תוך ל' יום אבל אם מת לאחר ל' יום האבות חייבים:

סעיף קטן מז
ומ"ש וכן מבכרת שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים וילדה וכו' האבות פטורים והבן חייב לפדות את עצמו כ"כ הרמב"ם ז"ל ופשוט הוא ומ"ש ילדו שני נקבות וזכר או שני זכרים ונקבה אין לכהן כלום שם במשנה ובברייתא והטעם פשוט דבב' נקבות וזכר אמרינן זו ילדה נקבה וזו ילדה נקבה ואח"כ זכר ובב' זכרים ונקבה בכל אחת אמרינן שילדה נקבה תחלה ואח"כ זכר:

סעיף קטן מח
אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים וכו' עד אין לכהן כלום שם במשנה ופשוט הוא:

סעיף קטן מט
וכתב הרמב"ם שאם ילדו ב' זכרים ונקבה נותן חמש סלעים כיון שאינו נפטר אלא בב' ספיקות וכו' ומלבד מ"ש רבינו שאין מבין דבריו שגם אינו מתחייב אלא בב' ספיקות וכו' קשה ומ"ש מב' נשיו אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב' זכרים ונקבה שכתב שאין

כאן לכהן כלום דהתם נמי אינו נפטר אלא בב' ספיקות אם אותה שלא בכרה ילדה זכר בלבד חייב ואם היא ילדה הזכר והנקבה חייב אא"כ ילדה הנקבה תחלה וצ"ע:

סימן שו

סעיף קטן א
בכור בהמה טהורה נוהג בזכרים ולא בנקבות דכתיב כל פטר רחם הזכרים וגו' (שמות י"ג:ט"ו):

סעיף קטן ב
ונוהג בין בזמן הבית ובין שלא בזמן הבית כתב הרמב"ם דילפינן לה מדאיתקש בכור למעשר דגן:

סעיף קטן ג
וכתב הרמב"ם שאינו נוהג אלא בארץ וכו' לא דקדק רבינו במ"ש בשם הרמב"ם שהוא לא כ"כ אדרבא כתב שנוהג בח"ל ולא חילק בין בארץ לח"ל אלא לענין שאין מביאין בכורות מח"ל לארץ וגם מ"ש בשמו שאם הובאו לא יקרבו שהם חולין גמורים אינו מדוקדק שאף על פי שכתב שלא יקרבו לא כתב שהם חולין גמורין אלא שיאכל במומו וכל זמן שלא נולד לו מום הרי הוא בקדושתו ואפשר שנוסחא משובשת נזדמנה לרבי' בדברי הרמב"ם שגם הראב"ד היה גורס בדברי הרמב"ם הרי הוא כחולין וכתב עליו שהוא טעות דאפי' לר"ע קדושת בכור יש בו ואינו נגזז ונעבד ואינו נאכל אלא במומו ע"כ: (ב"ה) והרשב"א בתשובה ח"א סימן של"א גם כן תמה עליו והאריך בדבר: והנוסחא שלנו בדברי הרמב"ם הוא נכונה ואין בה שום קושיא שהרי כתוב בספרים שלנו כלשון הזה מצות בכור בהמה טהורה נוהגת בארץ ובח"ל אין מביאין בכורות מח"ל שנא' ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורת בקרך וצאנך ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכור בקר וצאן אלא יאכל במומו ואם הביא אין מקבלין ממנו ולא יקרב אלא יאכל במומו עכ"ל ודרשה זו איתא בסוף פ"ג דתמורה (כא:) בשם ר"ע ואף ע"ג דר' ישמעאל פליג עליה התם פסק כר"ע ואיתא נמי להאי דרשא דר"ע בפ' בתרא דבכורות (נג.) והתם קאמר ומאחר שאינו קרב למאי קדיש ליאכל במומו לבעלים ובסוף מסכת חלה בפי' המשנה כתב שדרשה זו היא בספרי ג"כ:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן בס"פ כל פסולי המוקדשין הביא הרא"ש כלשון דברי הרמב"ן שהאריך להוכיח בכמה ראיות דבכור נוהג בח"ל ולאפוקי מחד דרבוותא שכתב שאינו נוהג אלא בארץ:

סעיף קטן ה
וכתב הרמב"ם עוד שצריך להקדישו וכו' ז"ל הרמב"ם מצוה להקדיש בכור בהמה טהורה ויאמר ה"ז קדוש שנא' תקדיש לה' אלהיך ואם לא הקדישו ה"ז מתקדש מאליו וקדושתו מרחם הוא ובס"פ המקדיש שדהו (ערכין כט.) איתא להאי דרשא אליבא דרבנן:

סעיף קטן ו
ומ"ש בשם הרא"ש שאין צריך:

סעיף קטן ז
וזו היא מצותו נותנין אותו לכהן ולא לכהנת כבר נתבאר בתחילת סימן שקודם זה:

סעיף קטן ח
ומ"ש בין אם הוא תם או בעל מום שנולד במומו או שנולד בו מום אחר שנולד כן משמע במשנה בבכורות פ' עד כמה (בכורות כו:):

סעיף קטן ט
ולא יתננו לו מיד כשיולד אלא חייבים לטפל בו בבהמה דקה שלשים יום ובגסה נ' יום שם במשנה:

סעיף קטן י
ומ"ש #ב ואם אין לו כהן מצוי חייב לטפל בו עד שיזדמן לו כהן:

סעיף קטן יא
בד"א בתם בזמן הזה אבל בעלים שרוצה הכהן ליקח אותו ולאוכלו מיד או תם בזמן הבית ורוצה לקבלו מיד ולהקריבו רשאי משנה בפ' עד כמה (שם):

סעיף קטן יב
ואם הכהן מסרב מלקבלו מפני שיש טורח גדול לטפל בו בזמן הזה עד שיפול בו מום אינו רשאי מפני שנראה כמבזה מתנות כהונה כ"כ הרא"ש בסוף בכורות וכ"כ בהגהות אשיר"י פ' אין צדין בשם א"ז שלמד מדברי רש"י:

סעיף קטן יג
והתם בזמן הבית יקריבנו תוך שנתו משנה (שם) בפ' עד כמה ומקרא מלא הוא לפני ה' אלהיך (דברים י"ב:י"ח) תאכלנו שנה בשנה ומ"ש שיזרוק דמו ויקטיר אימוריו ויאכל הבשר מבואר בגמ' זבחים (נו:):

סעיף קטן יד
ומ"ש ומונין לו השנה משיהיה לו ח' ימים בפ"ק דר"ה (ו:):

סעיף קטן טו
ומ"ש ואם לא הקריבו תוך שנתו לא נפסל ויקריבנו אח"כ ברייתא שם (ה:):

סעיף קטן טז

ובזמן הזה ישהנו עד שיפול בו מום פשוט בפ' עד כמה (בכורות כח.) ומ"ש והבעל מום שוחטו ע"פ מומחה פשוט במסכת בכורות (שם) ובפ' אין צדין (ביצה כו.): ומ"ש בכ"מ כלומר אפי' בח"ל הכי משמע בפ' אין צדין ובפ' אלו טריפות (חולין דף מד:) נמי אמרינן רב חסדא שרא בוכרא ורב חסדא בח"ל הוה: ומ"ש ומאכילו לכל מי שירצה אפילו לנכרי משנה בפרק כל פסולי המוקדשין (בכורות לב.) ב"ש אומרים לא ימנה ישראל עם הכהן על הבכור וב"ה מתירין אפילו נכרי ואע"ג דבברייתא קתני דב"ה לא שרו אלא לזרים ולא לנכרים פסקו הרמב"ם והרא"ש כב"ה דמתני' ולא כבה"ג שפסק כב"ה דברייתא. ומ"ש ומוכרו ומקדש בו את האשה משנה בפ"ק דמעשר שני בכור מוכרים אותו תמים חי ובעל מום חי ושחוט ומקדשין בו את האשה ומייתי לה בפ"ק דתמורה (ז:) ואתמר עלה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא בזמן הזה אבל בזמן שבהמ"ק קיים כיון דתם להקרבה קאי אין מוכרין אותו תמים אמר רב חסדא ל"ש דיכול למוכרו תמים אלא כהן לכהן אבל כהן לישראל אסור ואסיקנא דכהן לישראל נמי מותר וכ"פ הרמב"ם וכ"פ הרא"ש בר"פ פסולי המוקדשים וכ"כ רבינו בסי' שאחר זה והשתא מ"ש רבינו ומוכרו ולא כדמשמע דאבעל מום שהזכיר בסמוך קאי אלא צ"ל דאבכור בזמה"ז שהזכיר ברישא קאי שהוא כולל בין תם בין בעל מום. ומ"ש ובלבד שלא ימכרנו במקולים ולא ישקלנו בליטרא משנה בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות לא.):

סעיף קטן יז

ומ"ש ומכל מקום מותר לשקול בו מנה כנגד מנה ג"ז שם במשנה ופירש"י אם יש לו חתיכת בשר חולין שנשקלה בליטרא יכול לשקול בשר בכור כנגדה והרמב"ם כתב כהנים שנמנו על הבכור מותרים לשקול מנה כנגד מנה וכך הם דבריו בפי' המשנה שכתב וז"ל שוקלין מנה כנגד מנה חלק כחלק כגון שיחלקו אותן ו' או ז' ונותנים חלק בכף מאזנים זה וחלק בכף שכנגדו: ומ"ש וכנגד כלי וקופיץ כ"כ שם הרא"ש שלמד כן הרמב"ם ממה ששנינו בפ' אין צדין (ביצה כח.) לגבי י"ט: ומ"ש וה"מ בשרו אבל חלבו ודמו וגידיו וקרניו נמכרים במקולין ונשקלין בליטרא כ"כ שם הרא"ש בשם הרמב"ן דלא עבוד רבנן מעלה אלא בבשר אבל בהני לא והביא ראיה ממעשר בהמה דהוי דיניה הכי כדאיתא בגמ' (בכורות לא.) וגם כתב כן בשם בה"ג ובשם ר"י. ומ"ש ושומנו של גיד הנשה דינו כבשר כיון שהוא מותר מה"ת כ"כ שם בשם ר"י:

סעיף קטן יח

ואף בעל מום מצוה לאכלו תוך שנתו משנה בפ' עד כמה (בכורות כו:). ומ"ש כיצד נולד במומו אי קים לן בגויה שכלו לו חדשיו מונין לו משעה שנולד ואם לא קים לן ביה

שכלו לו חדשיו מונין לו השנה משהיה לו ח' ימים בפ"ק דר"ה (ו: ז.) מסקנא דגמרא וטעמא דמילתא משום דאין מונין לו שנה אלא משעה שהוא ראוי לאכילה וכיון דכי לא קי"ל ביה שכלו לו חדשיו אסור באכילה עד שיעברו עליו ח' ימים לא מנינן ליה שנה עד שיעברו עליו ח' ימים:

סעיף קטן יט

נולד תם ונפל בו מום תוך שנתו יכול להשהותו עד מלאת לו שנה ללידתו נולד בו מום אחר השנה יכול להשהותו ל' יום אחר שנפל בו המום מתניתין בפ' עד כמה (שם): ומ"ש עד מלאת לו שנה ללידתו הוא ע"פ מה שנתבאר בסמוך דאי קים לן בגויה שכלו לו חדשיו מונין לו משעה שנולד ואי לא קים לן ביה שכלו לו חדשיו מונין לו השנה משיהיה לו ח' ימים. ומ"ש וכן אם נפל בו מום תוך השנה ולא נשאר ממנו ל' יום יכול להשהותו עד שישלימו ל' יום לנפילת המום וכו' ברייתא שם:

סעיף קטן כ

ושנה זו היא שנת הלבנה י"ב חדש מיום ליום ואם היא מעוברת מונין לה י"ג חדשים בפ"ק דר"ה (ו:) ובערכין פ' המוכר שדהו (ערכין לא:) פלוגתא דרבי וחכמים לענין שנה האמורה בבתי ערי חומה והלכה כחכמים דאמרי מונה י"ב חדש מיום ליום ואם נתעברה השנה נתעברה לו וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהלכות בכורות ומשמע דילפינן בכור שנה שנה מבתי ערי חומה:

סעיף קטן כא

כתב הרמב"ם נולדו ב' טלאים אחד בט"ו באדר הראשון וכו' בפ"א מה' בכורות כתב כן והוא מימרא דרבי אבא בר ממל בערכין פ' המוכר שדהו (שם):

סעיף קטן כב

ומ"ש ואם עבר ושהה אותו אחר זמנו לא נפסלה ברייתא בפ"ק דר"ה (ה.) ויליף לה מדכתיב מעשר דגנך וגו' ובכורות בקרך וצאנך מקיש בכור למעשר מה מעשר אינו נפסל משנה לחבירתה אף בכור אינו נפסל משנה לחבירתה ואע"פ שכבר כתב רבינו דין זה התם לענין תם שאינו נפסל מלהקריב והכא לענין בעל מום שאינו נפסל מליאכל דתרווייהו ילפינן מהאי היקישא:

סימן שז

סעיף קטן א

אין מרגילין בבכור אפי' בעל מום בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות לג:) ת"ר אין מרגילין בי"ט כיוצא בו אין מרגילין בבכור ולא בפסולי המוקדשין בכור מאן תנא אמר רב חסדא ב"ש הוא דאמרי אין מאכילין אותו לנדות ולא בפסולי המוקדשין מאן תנא אמר רב

חסדא ר"א ברבי שמעון הוא ור"א בר"ש לית ליה כל פסולי המוקדשין נמכרים באטליז ונשקלין בליטרא אלמא כיון דאיכא רווחא להקדש שרו ליה אמר רב מרי בריה דרב כהנא מה שמשביח בעור פוגם בבשר במערבא משמיה דרבינא אמרי מפני שנראה כעובד עבודה בקדשים רבי יוסי בר אבין אמר גזירה שמא יגדל מהר עדרים עדרים ופירש"י במערבא אמרי. לעיל קאי כלומר לעולם ד"ה הוא דאסור להרגיל דבזיון גדול הוא שנראה כעובד עבודה בקדשים שמוכרים העור לצורך מפוח כשהוא עדיין על הקדשים: שמא יגדל עדרים עדרים. כלומר ד"ה אסור להרגיל דאי שרית לי' אתי לשהויי מלשחוט עד שימצא בני אדם המבקשים עורות שלימים ובין כך יגדל עדרים מפסולי המוקדשין ואתו בהו לידי תקלה לגיזה ועבודה עכ"ל. ולפי זה הא דת"ר אין מרגילין הלכתא אליבא דכ"ע אתיא וכן דעת הרא"ש שכתב שם ת"ר אין מרגילין לא בבכור ולא בפסולי המוקדשין מ"ט במערבא אמרו מפני שנראה כעובד עבוד' בקדשים רבי יוסי בר אבין אומר גזירה שמא יגדל עדרים והרמב"ם שפסק שמותר להרגיל בבכור בעל מום ובפסולי המוקדשין נראה שהיה מפרש דבמערבא אמרי וכו' לא קאי אירישא דמילתא לומר דהא דאסור להרגיל ד"ה הוא כפירש"י אלא אדר"א בר"ש קאי דאקשי עליה דמי לית ליה כל פסולי המוקדשין נמכרים באטליז וכו' ושני רב מרי מה שמשביח בעור וכו' במערבא משני דטעמא דר"א מפני שנראה כעובד עבודה בקדשים כלומר ולא דמי לנמכרים באטליז וכו' דהתם לא מיחזי כעובד עבודה ולא הוי אלא משום בזיון ורבי יוסי בר אבין שני דהיינו טעמיה דגזרינן שמא יגדל עדרים ולפי זה מאי דאוקי רב חסדא דמאן תנא בכור ב"ש ומאן תנא פסולי המוקדשין ר"א בר"ש ליכא מאן דפליג אההוא אוקימתא ולא קי"ל כוותייהו אלא כרבנן דפליגי עלייהו ואמרי מרגילין: ולענין הלכה כיון דרש"י והרא"ש קיימי בשיטתא חדא ולחומרא נקיטינן כוותייהו:

סעיף קטן ב

ואם שחטו ונמצא טריפה כתב הרמב"ם שהעור מותר בהנאה וכו' בפ' טבול יום (זבחים קג:) תנן א"ר חנינא סגן הכהנים מימי לא ראיתי עור יוצא לבית השריפה אר"ע מדבריו למדנו שהמפשיט את הבכור ונמצא טריפה שיאותו הכהנים בעורו וחכ"א אין לא ראינו ראיה אלא יצא לבית השריפה ובגמרא מאי קמ"ל ר"ע הא קמ"ל אפי' בגבולין ופירש"י דאפי' בגבולין. בכור בעל מום הנשחט במדינה על מומו לא התירו הכתוב אלא באכילה דכתיב בשעריך תאכלנו אבל אם מת עורו אסור וטעון קבורה ואשמועינן ר"ע דהיכא דלא ניכר טריפתו עד לאחר הפשט שראה שחיטתו והפשט עורו כאילו נזרק דמו במקדש ונמצא טריפה לאחר הפשט א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן הלכה כר"ע ואף ר"ע לא אמר

אלא כשהתירו מומחה אבל לא התירו מומחה לא והלכתא כדברי חכמים בשר בקבורה והעור בשריפה ופירש"י בשר בקבורה. דאין מאכילין קדשים לכלבים ושריפה ליכא דאין שריפה בקדשים אלא כשהובאו לעזרה ונפסלו לאחר שחיטה: והעור בשריפה. לא ידענא טעמא ונראה בעיני דל"ג האי פירושא אלא ה"ג והלכה כדברי חכמים ותו לא מידי ותוספתא זו גירסא דתלמידי תרביצאי הוא וטעו במה ששנינו במשנתינו במילתייהו דרבנן יצא לבית השריפה ואני אומר דרבנן לאו אדר"ע קיימי אלא אדרבי חנינא קיימי דאיירי בקדשי המקדש עכ"ל ונראה שהרמב"ם לא היה גורס והלכתא כחכמים כלל ולפיכך פסק כר"ע: (ב"ה) ויותר נראה דגריס ליה וגורס והעור בשריפה ומפרש דחכמים לאו אדר"ע קיימי דר"ע מיירי בבעל מום וחכמים מיירי בתמים שכ"פ בתמים שעורו בשריפה ובבעל מום שעורו לכהנים והוא שנשחט ע"פ מומחה: אבל הרא"ש גריס ליה שכתב בפרק כל פסולי המוקדשין וטריפה אע"ג דשרי ר"ע העור אין הלכה כמותו בהא כדאסיקנא התם והלכתא כחכמים דאמרו אין לא ראינו ראיה אלא יצא לבית השריפה ומיהו לדידן לא בעי שריפה דהתם אקדשי המקדש קאי אינהו ודאי בעו שריפה עכ"ל ומתוך דבריו שכתב שם משמע דטעון קבורה ובס"פ הלוקח בהמה כתב דברי הגמרא דפ' טבול יום וכתב והלכתא כחכמים הבשר בקבורה וכו' ומ"ש רש"י אותה גירסא וכתב בסוף והעור יקבר עם הבשר: ולענין הלכה כיון דרש"י והרא"ש מסכימים דעורו אסור הכי נקיטינן דהו"ל הרמב"ם יחידאה לגבייהו : מ"כ בתשובת אשכנזית כתוב בפרנס לפיכך כשיפול בו מום טוב והגון למכרו לנכרי מחיים:

סעיף קטן ג

צריך הכהן לשהותו ולגדלו לעולם עד שיפול בו מום הכי משמע בפ' כל פסולי המוקדשין (לח:): ומ"ש ובזמן שב"ה קיים שעומד להקרבה אינו רשאי למוכרו כל זמן שהוא תם ובזמן הזה בין תם בין בעל מום יכול הכהן למוכרו בין לכהן בין לישראל בפ"ק דתמורה (ז:) וכתבתיו בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ד

ומ"ש בד"א שהלוקח קונה אותו לצרכו אבל אסור לעשות בו סחורה לקנותו כדי להרויח בו משנה בפ"ז דשביעית שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות:

סעיף קטן ה

ומ"ש קנאו לצרכו ולא נצרך יכול לחזור ולמכרו ג"ז משנה בפ"ז דשביעית לקח בכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למכרו:

סימן שח

סעיף קטן א

הבכור אסור בגיזה ובעבודה מקרא מלא הוא (דברים ט"ו:י"ט) לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך ובפ' הלוקח בהמה (בכורות כה.) יליף מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה ת"ל לא תעבוד ולא תגוז:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו עבר וגזזו וכו' ל"ש מת מעצמו וכו' משנה שם שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואח"כ שחטו עקביא בן מהללאל מתיר וחכמים אוסרים ד"ר יהודה א"ר יוסי לא בזה התיר עקביא אלא שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואחר כך מת בזה עקביא בן מהללאל מתיר וחכמים אוסרים ואיפסיקא הלכתא בגמרא כרבי יהודה ומפרש בגמ' דרבי יהודה ה"ק במת ד"ה אסור כי פליגי בשחטו ומשמע נמי התם דהלכה כחכמים דאסרי דהא סתם לן תנא כוותייהו וא"כ בין מת מעצמו בין שחטו אסור וכ"כ הרמב"ם בפ"ג ופירש"י דטעמא דרבנן דאסרי משום דאי שרית צמר הנושר מחיים אתי לשהויי לבכור כדי שתשיר צמר כל שעה ואתי ביה לידי תקלה:

סעיף קטן ג

ומ"ש דאפי' שחטו ע"י מומחה אין השחיטה מתרת (שם:) אמר ר"ל מחלוקת בשהתירו מומחה אבל לא התירו מומחה ד"ה אסור וכיון דקי"ל כחכמים דאסרי אפילו בהתירו מומחה אסור:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל צמר המחובר השחיטה מתירתו כבשרו כן משמע מהדין שכתב לקמן בסמוך:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם נתלש מחיים ועודנו מסובך בשאר הצמר את שנראה כשאר הצמר ניתר בשחיטה וכו' משנה שם צמר המדולדל בבכור את שהוא נראה עם הגזה מותר ואת שאינו נראה עם הגזה אסור ופירש"י המדולדל. שנתלש מן העור אבל מסובך הוא עם שאר הצמר ואינו נופל: את שנראה עם הגזה. כשישחטנו ויגזזנו לאחר שחיטה יהא צמר מדולדל שוה עם שאר הגזה ואינו נראה כמופרש ממנה מותר כשאר הגזה: ושאינו נראה עם הגזה. שיצא חוץ יותר מדאי וניכר לכל שמובדל הוא מן הגזה כמי שנשר קודם שחיטה ובגמ' (כו.) ה"ד אינו נראה עם הגזה א"ר אלעזר אמר ריש לקיש כל שעיקרו הפוך כלפי ראשו ר' נתן בר אושעיא אמר כל שאינו מתמעך עם הגזה. ופירש"י עיקרו הפוך כלפי ראשו. שכפול באמצעיתו ושני ראשיה נראים בחוץ: שאינו מתמעך. שאינו שוה

עם הגיזה אלא נראה עולה למעלה וכתב הרא"ש וכיון דלא איתמר הלכתא כחד מינייהו נקיטינן לחומרא הלכך שאינו מתמעך עם הגזה אסור וכ"ש עיקרו הפוך והרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורות פסק כר"א אמר ר"ל כל שעיקרו הפוך ונראה שטעמו משום דהו"ל רבי נתן יחידאה לגבי ר"א ור"ל ועוד דאינהו מארי תלמודא טפי מיניה ועוד דבגמ' מקשי ור"ל מ"ט לא אמר כר"נ בר אושעיא ומהדרינן א"ר אלעא קסבר ר"ל לפי שא"א לגיזה בלא נימין מדולדלו' ואי כה"ג מיתסר אין לך גיזה מותרת והאי טעמא דמסתבר הוא ומש"ה פסק כוותיה:

סעיף קטן ו

וכשבא לשוחטו יכול לתלוש הצמר של מקום השחיטה וכו' משנה שם (כד:) ויש קיצור בדברי רבי' שהו"ל לכתוב ובלבד שלא יזיזנו ממקומו כמו ששנינו שם במשנה ופירש"י דטעמא מפני שלא יאמרו גזיזה עביד בקדשים אלא יניחנו מסובך עם הצמר מכאן ומכאן:

סעיף קטן ז

ומ"ש ודוקא ביד אבל לא בכלי וכו' מימרא שם:

סעיף קטן ח

ומ"ש וכן מותר לעשות ג"כ כשבא לראות מומו שם במשנה וכן תולש את השער לראות מקום המום. וכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות מעילה שאותה שער אסור בהנאה לעולם כלומר דלא שנו אלא להתיר לתלוש דלא אמרינן גוזז הוא ואסור אבל הצמר אסור דלא עדיף מנשר ואח"כ שחטו ונראה דה"ה לתולש צמר של מקום השחיטה וכן משמע מפירש"י:

סעיף קטן ט

האורג מלא הסיט חוט מצמר בבגד אם הוא דבר חשוב וכו' בפ"ג דערלה תנן האורג מלא הסיט מצמר בכור בבגד ידלק הבגד וכתב הרא"ש בס"פ הלוקח בהמה ומוקי לה בשילהי תמורה בדעבד מיניה צפורתא דחשיב ולא בטיל הא לאו הכי שרי דבטל ברובא ופירש"י צפורתא. שעשה מן האיסור צורת צפור: דחשוב. דמייפה ליה לכוליה ולא מיבטיל והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות בכורות לשון המשנה כצורתה ולא חילק בין עבד מיניה צפורתא ללא עבד ונראה שטעמו משום דבשילהי תמורה (לד.) לא מוקי דעבד מיניה כצפורתא אלא למאי דקתני התם משער נזיר ומפטר חמור בשק ידלק השק וסובר ז"ל דלא ילפי' מיניה לבכור אע"ג דכי הדדי מיתנו במסכ' ערלה דדוקא בשער נזיר ופטר חמור דלא חשוב הוא דפריך וליבטיל שק ברובא ואיצטריך לשנויי דעבדיה כצפורתא

אבל גבי צמר בכור לא קשיא לן דלבטיל ברובא דמלא הסיט צמר חשוב ולא בטיל אפי' בכמה ורבינו סתם דבריו כהרא"ש:

סימן שט

סעיף קטן א

בכור בזמן הזה אין לו היתר אלא ע"י מום ואפי' אם ירצו הבעלים או הכהן לכונסו לכיפה עד שימות אינם רשאים וכו' כן דקדק הרא"ש בסוף בכורות ובפ"ק דע"ז וכתב שכן הורה הר"מ ז"ל:

סעיף קטן ב

ואפילו כשיפול בו מום בגלוי וניכר לכל וכו' אינו רשאי לשוחטו אלא ע"פ מומחה ואם אין חכם מומחה ניתר ע"י שלשה בני הכנסת פרק כל פסולי המוקדשין (בכורות לו:) תנן בכור שנסמית עינו שנקטעה ידו שנשברה רגלו ה"ז ישחט ע"פ ג' בני הכנסת ר"י אומר אפי' יש כ"ג אינו נשחט אלא ע"פ מומחה ואיפסקא בגמ' הלכתא כת"ק ומפרש בגמ' דלא שרי ת"ק אלא דוקא במומין מובהקין כדקתני אבל שאינם מובהקים לא אמר רב יהודה שלשה מתירים את הבכור במקום שאין מומחה מאי קמ"ל תנינא אי ממתני' הו"א במקום מומחה קמ"ל במקום שאין מומחה אין במקום שיש מומחה לא:

סעיף קטן ג

וכתב ה"ר יונה האידנא דליכא מומחין אינו נשחט ע"י בני הכנסת אלא ע"י מומין מובהקין וכו' כ"כ הרא"ש בשמו בפ' כל פסולי המוקדשין ושם נתבאר בדבריו דטעמא דליכא האידנא מומחין היונו משום דמומחה דאמרינן לאו דידע הלכות מומין בלחוד אלא דבקי גם בראיית העין לבדקם ולבקר בהם ולהכירם היטב ויש עוד טעם אחר דמומחה היינו שנטל רשות מנשיא שבא"י להתיר בכורות במומין והאידנא ליכא נשיא בא"י:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו וצרימת האזן נראה שהוא מום מובהק וכו' ג"ז מדברי ה"ר יונה שהביא הרא"ש שם וכ' שכן מצא לר"י הצרפתי בתשובה והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן ה

כיצד צרימת האזן שנפגמה בחסרון עד שתאגור בו הצפורן מן הסחוס ולא מן העור וכולי משנה בפרק אלו מומין (לז.). ומ"ש ששיעורה כדי שתחגור בה הציפורן מימרא בפ"ק דחולין (יז:). ומ"ש בסמוך בשם ה"ר יונה שהוא יותר מחגירת הציפורן התם לדידן דלית לן מומחה ואין אנו רגילין להתיר אלא ע"י מום המובהק ונראה לעינים ולפיכך צריך שיהיה כיכר ונראה שהוא יותר מחגירת הציפורן והכא כתב עיקר דינא ששיעורו כדי

שתחגור בה הציפורן ופירש"י ולא מן העור. דהדרא בריא ולא הוי מומא והאי עור היינו אליה רכה של אזן:

סעיף קטן ו
ומ"ש בין שנפגם בידי אדם בין שנפגם בידי שמים ברייתא שם:

סעיף קטן ז
ומ"ש או שנסדק סדק הניכר וכו' וכן אם ניקבה מלא כרשינא או שיבשה ג"ז משנה שם. ומ"ש כדי שתהא נפרך בציפורן שם במשנה אי זו הוא יבשה כל שתנקב ואינה מוציאה טיפת דם רבי יוסי בן משולם אומר יבשה שתהא נפרכת ופסק רבינו כרבי יוסי בן משולם ולא ידעתי למה דהא יחידאה הוא ובפרק אלו טריפות (חולין מו:) נמי משמע דלית הלכתא כוותיה וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהל' ביאת המקדש כת"ק:

סעיף קטן ח
אזן הגדי שהיא כפולה ונראית כשתים אם אינו אלא עצם אחד וכו' משנה בפ' על אלו מומין (בכורות מ:) אוזן הגדי שהיתה כפולה אמרו חכמים בזמן שהוא עצם אחד מום בזמן שאינו עצם אחד אינו מום ודברי רבינו בה כפירש"י וכתב דטעמא לא איתפרש ליה ותניא בגמרא (שם) אזניו כפולות בחסחסת אחת ה"ז מום בב' חסחסיות אינו מום אבל הרמב"ם כתב בפ"ז מהל' ביאת המקדש מי שהיתה אזנו כפולה לשתים אפי' הגדי שדרך אזניו להיות נוטות וכפולות ובלבד שיהיו לו ב' סחוסין אבל אם אין לה אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר ונראה שהיה מפרש בזמן שהוא עצם אחד היינו לומר שהאזן הנוסף הוא עצם אחד בפ"ע ובזמן שאינו עצם אחד היינו לומר שאוזן הנוסף אינו עצם בפני עצמו ודחקו לפרש כן משום דלפירש"י קשה דאיפכא מסתברא כשהוא תנוך אחד לא יהא מום וכשהתנוכים נבדלים יהא מום משום דהוי אזן יתירה ואף על פי שבפירוש המשנה לא פירש כן י"ל שחזר בו בחיבור כמו שמצינו לו ז"ל שעשה כן בכמה מקומות וצ"ל שהוא ז"ל גורס בברייתא בגמ' אזניו כפולות בחסחסת אחת אינו מום בב' חסחסיות ה"ז מום:

סעיף קטן ט
אזנו אחת גדולה מחבירתה עד שניכר למראי' העין שהיא גדולה מחבירתה הוי מום אבל אם אינו ניכר עד שימדדו אותו ביד אינו מום משנה שם ר"ח בן אנטיגנוס אומר את שיבלת בעינו וכו' אזנו אחת גדולה ואחת קטנה במראה אבל לא במדה והרמב"ם פסק בפ"ב מהלכות איסורי מזבח אם היתה אזן א' גדולה ואחת קטנה אפי' קטנה עד כפול כשר וטעמו משום דאמרינן בגמרא ורבנן עד כמה תניא אחרים אומרים אפי' אינה לשנים אלא כפול כשרה ומשמע ליה דאאזנו אחת גדולה ואחת קטנה קאי ופסק כרבנן

דרבים נינהו ורבינו סובר דהא דאמרינן ורבנן עד כמה וכולי לא קאי אאזנו א' גדולה ואחת קטנה אלא אהא דקתני התם רבי יהודה אומר א' מביציו גדולה כשתים בחבירתה ולא הודו לו חכמים וכן פירש"י והרא"ש ז"ל. ומ"ש מושב עינו עגול כשל אדם הוי מום וכו' משנה [שם.] את שגלגל עינו עגול כשל אדם ה"ז מום ובגמרא (שם:) למימרא דלאו היינו אורחיה ורמינהו וכו' א"ר יוסף לא קשיא הא בציריא הא באוכמא ופר"י כל בית מושב הלובן קרי ציריא וכתב הרא"ש אוקימנא בציריא אבל באוכמא היינו אורחיה וכתב הרמב"ם מום זה בהל' איסורי מזבח בפ"ב ואע"פ שלא חילק בין ציריא לאוכמא ממילא משמע:

סעיף קטן י

עינו אחת גדולה כשל עגל והשנייה קטנה כשל אווז הוי מום אבל אם שתיהן גדולות או קטנות אינו מום בפרק על אלו מומין (שם) תנן עינו אחת גדולה וא' קטנה ה"ז מום ובגמרא (שם) תנא גדולה כשל עגל קטנה כשל אווז ומנה הרמב"ם מום זה בפרק ג' מהלכות איסורי מזבח וכתב הרא"ש אבל שתיהן גדולות או שתיהן קטנות לא הוי מום דמחמת בריאותיה יתירתא או כחישותא יתירתא הוא דהוי אבל אחת גדולה ואחת קטנה אי מחמת בריאותא הם תרווייהו בעו מיברי ואי מחמת כחישותא תרווייהו בעי מיכחש הכי אסיקנא לעיל בפ"ק עד כאן לשונו:

סעיף קטן יא

ושאר מומי העין אינם מובהקים להתיר על ידם האידנא ע"כ אין רצוני להאריך בהם כבר נתבאר בסמוך דהאידנא דליכא מומחה אין מתירין הבכור אלא במומין מובהקין ומשמע לי ממתניתין ומדברי הרמב"ם שכתב אם אין שם מומחה והיה המום מן המומין הגלוים המובהקים כגון שנסמית עינו וכו' דדוקא כגון נסמית עינו נקטעה ידו נשברה רגלו הוא דשרינן על ידיהם שהם גלוים ומובהקים טובא א"נ נפגמה אזנו דהוי גלוי ומובהק טובא כדכתב ה"ר יונה וכן כל מובהק טובא כיוצא באלו וגלוי אבל אזן סדוקה או כפולה או עין אחת גדולה ואחת קטנה או מושב עינו עגול כשל אדם לא הוי מום מובהק כולי האי דלא משתמע לאינשי דהוו מומין ומדברי רבינו נראה שהם מומין מובהקין כיון שהם נראים לעין ואפשר שלמד כן מדברי הרא"ש שכתב בפרק על אלו מומין למעלה כתבתי שאין אנו בקיאין במומים הללו ולא עבדינן בהו עובדא אלא במומין הנכרים כגון שנסתמא עינו ושנקטעה רגלו וכיוצא בהן אבל לא בדוקים שבעין וחורור ומים הקבועים וכיוצא בהם עכ"ל ומשמע לרבינו דדוקא בכגון הני שאינם ניכרים הוא דקאמר דאין שוחטין האידנא על ידיהם אבל כל מומים שהם ניכרים לעין אע"ג דלא משמע להו לאינשי דהוי מום שוחטין על ידיהם ע"פ ג' בני הכנסת שהם יודעים שהוא מום: רחל שיש לה קרנים

או עז שאין לו קרנים אינו מום מימרא ובריייתא בפ' מומין אלו (בכורות דף מד.) ואע"ג דרחל אינה ענין לבכור דאין בכורה אלא בזכר ולא הוזכרה בגמרא אלא לגבי מזבח נקטה רבינו אגב שיטפא דעז שאין לו קרניים דשייך שפיר לדיני בכור:

סעיף קטן יב

היה לעז קרנים ונחתכו עם הבשר שבהם אם נעקרו בכח וכו' שם אמר רב חסדא אמר אמימר ניטלו קרנותיו וזכרותן עמהן פסולים ואין פודין עליהם ניטלו טלפים וזכרותן עמהן פסולים ונפדין עליהם מיתיבי ניטלו קרנים וטלפים וזכרותן עמהן פסולים ונפדים עליהם ל"ק הא דאיתעקור איעקורי הא דאיגום איגומי. ופירש"י זכרותן. עצם התחוב בתוך הקרנים: ברייתא דקתני נפדית בדאעקור עקורי קרנים ושרשי הזכרות ונראית גומא בראשו: רב חסדא דאיגום איגומי. נחתכים מלמעלה ושרשיו נשארו ואמאי דאמר רב חסדא ואין נפדין עליהם פירש"י אם בהמת שאר קדשים שאינה בכור אינה נפדית בכך דלא הוי מום גמור אלא לאיפסולי ונראה מדבריו דבבכור הוי מום ניטלו קרנותיו וזכרותן עמהן אע"ג דאיגום איגומי אבל מדברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות איסורי מזבח ובפ"ב מהלכות בכורות נראה בהדיא דבכור נמי לא הוי מום ואינו נשחט על כך וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן יג

פיו דומה לשל חזיר כזה ששפתו העליונה עודפת על התחתונה וכו' בפרק על אלו מומין (בכורות מ.) גבי מומין שמנה אילא ביבנה וחד מינייהו פיו דומה לשל חזיר תנן ומעשה שהלחי התחתון עודף על העליון ושאל ר"ג לחכמים ואמר ה"ז מום ומפרש בגמ' דה"ק אע"ג דפליג רבנן עליה דאילא ה"מ בששפתו העליונה עודפת על התחתונה אבל התחתונה עודפת על העליונה ה"ז מום ומעשה נמי שלחי התחתון עודף וכו' והא גבי אדם הוא דתנן שפתו העליונה עודפת על התחתונה או התחתונה עודפת על העליונה ה"ז מום גבי אדם הוא דכתיב איש איש מבני אהרן איש ששוה בזרעו של אהרן אבל בבהמה לא אמר רב פפא ל"ק הא דאית בה עצם הא דלית בה עצם ופירש"י אם עצם הלחי התחתון עודף על העליון הוי מום אפילו בבהמה אבל אין בה עצם אלא ששפתו התחתונה ארוכה ומקבלת העליונה ועודפת עליה באדם הוי מום ולא בבהמה וכפירש"י נראה מדברי הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש פ"ז: ומ"ש רבינו ואפילו אם אינו חד כשל חזיר שם אהא דתנן דפיו דומה לשל חזיר הוי מום אמר רב פפא לא תימא דשפוד ופרוס אלא כיון דפרוס אע"ג דלא שפוד ופי' הרא"ש: חד. כשפוד: פרוס. ששפתו העליונה פרוסה על התחתונה ועודפת עליה וכ"נ מדברי הרמב"ם בהל' איסורי מזבח וכן פירש"י בשם רבו אע"פ שהוא לא פירש כן:

סעיף קטן יד
פיו בלום וכו' [שם.] ת"ר פיו בלום ורגליו מבולמות מחמת הריוח אינו מום מחמת העצם ה"ז מום ופי' רש"י בלום. קצר ברוחב: אם מחמת הריוח. שאין לו ריוח כ"כ בפה ולא בעצם ולא בבשר השפתים אינו מום: ואם מחמת העצם. שהשפתים פתוחות יפה אבל הלחיים אדוקות זו בזו שאינו יכול לפתחן דכי אכיל או פעי מרחיב השפתים ונראה העצם כנאד ה"ז מום ואיכא דגרסי מפני הריוח כדפרישנא ל"א פיו בלום נפוח אם מחמת הרוח שנפח מחמת דיצא אינו מום דהדר בריא ואם מחמת העצם שעבה ביותר ה"ז מום ובתוספת' דבכורות מצאנו מחמת הרוח אינו מום מחמת עצמו ה"ז מום עכ"ל וכתבו התוס' והרא"ש שפירוש ראשון עיקר אבל מדברי הרמב"ם נראה שפי' שני עיקר שכתב בפ"ז מהל' ביאת המקדש אצל המומין מי שפיו נבלם גופו ובריירתו אבל אם נבלם מחמת הרוח אינו מום:

סעיף קטן טו
ניטל רוב לשונו הוי מום אפי' לא ניטל רוב של כל הל' וכו' משנה (שם:):

סעיף קטן טז
נפגם העצם שבפיו שהשינים קבועים בו הוי מום [שם:] במשנה גבי מומים ושנפקס עצמו שבפיו ופירש"י עצמו שבפיו שהשינים קבועות בו ולמעלה מן החוטין דאי חוטין גופייהו אפי' נפגמו או נגממו נמי ע"כ ופירש ה"ר עובדיה ז"ל דחוטין היינו השיניים וכן פירש הערוך ומפרש רבינו דנפקס היינו נפגם:

סעיף קטן יז
יש לו ג' ידים או שאין לו אלא אחת משנה (שם.) גבי מומין בעל ה' רגלים או שאין לו אלא ג' ובגמרא א"ר הונא ל"ש אלא שחסר ויתר ביד אבל ברגל טריפה נמי הוי דכל יתר כנטול דמי:

סעיף קטן יח
ומ"ש או רגליו עגולות כשל חמור אפי' הן סדוקות שם במשנה גבי מומין ושרגליו קלוטות כשל חמור ובגמרא א"ר פפא לא תימא דעגילן ולא סדיקן אלא כיון דעגילן אע"ג דסדיקן ופירש"י לא תימא. דמכל וכל דומות לחמור דעגילן ולא סדיקן אלא כיון דעגילן כשל חמור הוי מום דפרסות בהמה טהורה אינן עגולות:

סעיף קטן יט
ומ"ש או שנשמט הירך ממקום חיבורו וכו' או שאחד מירכותיו קבוע בתוך הכסל וכו' שם במשנה גבי מומין השחול והכסול איזהו שחול שנשמטה יריכו כסול שאחד מירכותיו גבוה ופירש"י שנשמטה יריכו וכגון דלא איעכול ניביה דאי איעכול ניביה טריפה נמי הוה ובגמ' תניא כסול שרגלו אחד בתוך הכסל ורגלו אחד ע"ג הכסל ופירש"י

בתוך הכסל. כך דרך הבהמות שירך מחובר באליה סמוך לכסלים ולא למעלה מן הכסלים דהיינו ע"ג האליה:

סעיף קטן כ
ומ"ש או שירך אחד גדול מחבירו ברייתא שם השרוע ומפרש דהיינו שנשתרבב לו יריכו:

סעיף קטן כא
ומ"ש או שנשבר עצם היד או הרגל ואפי' השבר קטן שאינו ניכר בו אלא כשהוא מהלך משנה וגמרא שם:

סעיף קטן כב
ומ"ש או שנפגם עצם ידו או רגלו ג"ז משנה (שם:) ופירש"י דהיינו בשניכר המום:

סעיף קטן כג
פרסות ידיו צרות שאינם רחבות כדרכן אם מחמת הבשר וכו' ברייתא שם כתבתיה בסמוך רגליו מבולמות מחמת הרוח אינו מום מחמת העצם ה"ז מום ודברי רבינו כפירש"י אלא שיש לתמוה עליו למה שינה וכתב ידיו במקום רגליו והרמב"ם כתב בפ"ז מה' ביאת המקדש כלשון הזה מי שרגליו מבולמות מחמת עצמן וברייתן אבל אם היו מבולמות מחמת הרוח אינו מום:

סעיף קטן כד
ניטל הטלפים עם הבשר שלהם הוי מום בפרק מומין אלו (בכורות מד.) מימרא דרב חסדא כתבתיה בסמוך נטלו טלפים וזכרותן עמהן פסולה ונפדין עליהם ופירש"י זכרות הטלפים היינו עצם שבתוך הטלפים דזו היא כף הרגל ויש לתמוה על רבינו שכתב ניטלו הטלפים עם הבשר שבהם דמשמע שאם לא ניטלו לגמרי לא הוי מום ואילו בגמרא משמע דאפילו איגום איגומי כלומר שנחתכו מלמעלה ושרשיו נשארו הוי מום וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' איסורי מזבח נגממו טלפים וזכרותן עמהן ואע"פ שנשאר מזכרותן מעט קרוב לבשר:

סעיף קטן כה
אין לו ביצים או שאין לו אלא א' הוי מום וכו' משנה שם (מ.) גבי מנין מומין אין לו ביצים או שאין לו אלא ביצה אחת רבי ישמעאל אומר אם יש לו ב' כיסין יש לו ב' ביצים אין לו אלא כיס אחד אין לו אלא ביצה אחת ר"ע אומר מושיבו על עכוזו וממעך אם יש שם ביצה סופה לצאת מעשה שמיעך ולא יצא נשחט ונמצאת דבוקה בכסלים והתיר ר"ע ואסר ר"י בן נורי ופירש"י ב' כיסין. דלכל ביצה כיס אחד לפי שהכיס חלוק באמצעיתו ומבחוץ ניכר שהרי באמצע הוא משתקע ונראית בו שורה העמוקה: עכוזו. עגבותיו: וממעך. ממשמש בכיס ובכסלים ואם יש סופה לצאת ואם אינה יוצאת הוי מום: והתירו

ר"ע. דהוי מום הואיל ואינו במקומו ודייק בגמרא השתא אין לו אלא ביצה אחת אמרת הוי מומא אין לו כלל מיבעיא חסורי מחסרא וה"ק אין לו שני ביצים בב' כיסים אלא בכיס אחד א"נ שני כיסין וביצה אחת ה"ז מום ר' ישמעאל אומר יש לו שני כיסין בידוע שיש לו שני ביצים אין לו אלא כיס אחד כמי שאין לו אלא ביצה אחת דמי ואתא ר"ע למימר בידוע לא אמרינן אלא מושיבו על עכוזו וממעך אם יש שם ביצה סופה לצאת וכתב הרא"ש בשם הרמב"ן מסתברא לן דהלכתא כת"ק דאמר ב' כיסין וביצה אחת הוי מום ולא בעי מיעוך והיינו דאיכא בין ת"ק ור"ע וסבר דכיון דליתא בכיס אלא חדא אם נמצאת דבוקה בכסלים מותר כר"ע עכ"ל:

סעיף קטן כו

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ג מהל' בכורות וטעמו מפני שפסק הלכה כר"ע:

סעיף קטן כז

ביצה אחת גדולה מחבירתה אינו מום משנה (שם:) גבי מומים ר' יהודה אומר אחד מביציו גדולה כשתים בחבירתה ולא הודו לו חכמים:

סעיף קטן כח

נחלק הזנב לשתים עד העצם הוי מום וכן אם יש בו בשר נוסף כגודל בין חוליא לחוליא משנה שם (לט:) נפגם הזנב מן העצם אבל לא מן הפרק או שראש הזנב מפצל עצם או שיש בשר בין חוליא לחוליא מלא אצבע ופירש"י או שראש הזנב מפצל עצם ראש התלוי למטה נקלף עור ובשר ונשאר העצם מגולה שוב אין מעלה ארוכה כמו אשר פיצל ברהטים והקשה עליו הרא"ש דאין זו לשון משנה וגמרא והול"ל נקלף ונראה לפרש דמתפצל העצם לשנים ובתוספתא נמי קתני או שהיה ראש הזנב מפוצל לשני עצמות עכ"ל וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ב מהל' איסורי מזבח אם היה ראש הזנב מפוצל לשנים בשני עצמים ויש לתמוה על רבינו שהשמיט מלמנות נפגם הזנב מן העצם גבי מומים והרמב"ם מנאו בפרק הנזכר ושמא משמע ליה דפגימה בעצם הזנב לא מינכר שפיר וכל מום שאינו מובהק וניכר אין שוחטין בזמן הזה על ידו כמו שנתבאר:

סעיף קטן כט

זנב העגל שהוא קצר ואינו מגיע לפרק העליון שמחבר הארכובה לשוק הוי מים משנה שם (דף מ:) גבי מומין זנב העגל שאינה מגעת לערקוב אמרו חכמים כל מרבית העגלים כן כל זמן שהן מגדילין נמתחות ופירש"י כל מרבית. ומנהג של עגלים כך הוא שזנבן מגיעות לערקוב הילכך בציר בהכי הוי מומא וכשהם גדילים הולכים ונמתחות עד למטה ובגמרא [מא.] תנא קפץ העליון ולא קפץ התחתון ופירש"י קפץ העליון. הוא קשר העליון היינו ארכובתו מקום חיבור השוק והירך והרמב"ם לא מנה מום זה בהלכות

איסורי מזבח ונראה שהיה מפרש דמתני' ה"ק כל מרבית עגלים כן להיות זנביהן קצרות בתחילה ואחר כן כשהן מגדילין הן נמתחות הילכך אינו מום והא דתנא קפץ העליון וכו' היינו לומר שאף ע"פ שהן כל כך קצרות שאינן מגיעות לקפץ העליון אינו מום:

סעיף קטן ל

זנב הגדי שהוא עגול כשל חזיר הוי מום ואפי' אם הוא כדרכו שם במשנה (מ:) גבי במומן זנב הגדי שהיא דומה לשל חזיר ובגמר' שם א"ר פפא לא תימא דכריכא וקטינא אלא דכריכא אע"ג דאלימא ופירש"י כריכא. עגולה: קטינא. דקה מאד והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות איסורי מזבח זנב הגדי שהיה רך ומדולדל דומה לשל חזיר וכתב עליו הראב"ד דומה שהיה גורס דרכיכא וקטינא ולא הוא אלא דרכיכא וקטינא פי' עגולה ודקה וזנב הגדי אע"פ שהיא קצרה הרי היא רחבה וגסה:

סעיף קטן לא

ומ"ש ואם הוא קצר ואין לו אלא חוליא אחת הוי מום יש לו ב' אינו מום ובטלה יש לו ב' מום שלשה אינו מום ברייתא שם:

סעיף קטן לב

יבלת שיש בה עצם בכל מקום שתהיה וכו' הוי מום ושאין בה עצם בכל הגוף אינו מום ואפי' יש בה שער מסקנא דגמרא שם:

סעיף קטן לג

ומ"ש ובעין אם יש בה שער הוי מום אין בה שער אינו מום כ"כ הרא"ש דהוי מסקנא דגמ' שם ולא חילק בין שחור ללבן ויש לתמוה דהא התם בגמרא מפליג בינייהו דאמאי דתנן התם דאת שיבלת בעינו הוי מום מתמה למימרא דיבלת הוי מום ורמינהו ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה בעל גרב ובעל יבלת ומשני הא בגופו הא בעינו וכו' ומסיק אידי ואידי בעינו ול"ק הא בשחור הא בלבן והא אין מומין בלבן אלא אידי ואידי בלבן ואמר רשב"ל ל"ק הא דאית בה שער הא דלית בה שער ופירש"י והא אין מומין בלבן. ואפי' במקדש כשר לישחוט: אידי ואידי. הא דקתני אין שוחטין במקדש ובמדינה בלבן והא נמי דקתני אין מומים בלבן תרווייהו ליבלת במומים שבלבן אית בה שער מגונה ועלה קתני מתני' אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה והא דקתני אין מומין בלבן בדלית בה שער ומתניתין דמום גמור הוא כדאוקימנא בשחור עכ"ל ולפ"ז בשחור בין אית בה שער בין לית בה שער הוי מומא ובלבן בין אית בה שער בין לית בה שער לא הוי מום לישחט עליו והתוס' כתבו אלא אידי ואידי בשחור גרסינן ול"ג בלבן ונראה שהן מפרשים אידי ואידי היינו מתני' דקתני שיבלת בעינו הוי מום ואידך מתני' דקתני דאין שוחטין על יבלת תרווייהו בשחור ול"ק הא דקתני דהוי מום בדאית בה שער

ואידך בדלית בה שער אבל בלבן אע"ג דאית בה שער אינו מום דאין מומין בלבן ולפ"ז בלבן אפי' אית בה שער אינו מום בשחור אית בה שער הוי מום לית בה שער אינו מום והרמב"ם כתב בפ"ב מהל' איסורי מזבח גבי מומים אם יש בלובן עיניים יבלת שיש בה שער משמע מדבריו דבשחור אפי' יש בה שער אינו מום ונראה שהיה גורס כגי' רש"י והיה מפרש אלא אידי ואידי בלבן וכו' מתני' דקתני את שיבלת בעינו הוי מום ואידך דקתני דאין שוחטים על יבלת תרוייהו בלבן ומתני' דקתני ה"ז מום באית בה שער ואידך דקתני אינו מום בדלית בה שער אבל בשחור אפי' אית בה שער אינו מום וקשה על זה דאקשי ליה דאין מומין בלבן ושני ליה דאין מומין בשחור כלל אלא בלבן ואיפשר שהיה גורס והא אין מומין בשחור כלומר דאין מומין דיבלת אלא בלבן ובריייתא היא בשום מקום ולכל הפירושים והגירסאות מפליג תלמודא בין שחור ללבן והרא"ש דלא מפליג בינייהו איפשר שלא היה גורס אידי ואידי בלבן אלא כך היה גורס והא אין מומין בלבן אלא ל"ק הא דאית בה שער וכו' כלומר דהשתא הדר ביה ממאי דמפליג בין שחור ללבן ולא מפליג אלא בין אית בה שער ללית בה דבין שחור בין לבן אי אית בה שער הוה מום ואי לא לא וההיא דאין מומין בלבן בדלית בה שער הוא ומיהו אכתי קשה דאי בדלית בה שער מאי אין מומין בלבן דנקט הא בשחור נמי לא הוי מומא וצ"ע:

סעיף קטן לד

כל אלו המומין מובהקים הם להתיר על ידם אפי' בזמן הזה כלומר ולאפוקי שאר מומין דאיתא התם בגמ' ולא הביאם רבינו דהנהו אין מובהקין וכל שאינם מובהקין וניכרים אין שוחטין עליהם בזמן הזה כמו שנתבאר בסימן זה וכבר כתבתי אצל מומי העין מה שיש לדקדק על דברי רבינו בדין מובהקין בזמן הזה:

סימן שי

סעיף קטן א

השוחט הבכור שלא ע"פ חכם אפי' מראהו אח"כ לחכם ומוצא בו מום וכו' משנה בפרק עד כמה השוחט את הבכור ומראה את מומו רבי יהודה מתיר ר"מ אומר הואיל ונשחט שלא ע"פ מומחה אסור ובגמרא (שם) אמר רבה בר בר חנה בדוקין שבעין כ"ע ל"פ דאסור מפני שהן משתנין לא נחלקו אלא במומין שבגוף דר"מ סבר גזרינן מומין שבגוף אטו דוקין שבעין ור' יהודה סבר לא גזרינן א"ר נחמן בר יצחק מתני' נמי דיקא דקתני הואיל ונשחט שלא על פי מומחה אסור ש"מ קנסא הוא דקניס ר' מאיר וכתב הרא"ש מדקרי ליה הכא קנסא אלמא קנסא הוי ולא גזירה ופסק בשאלתות דרב אחאי פרשה בא סימן מ"ד דהלכה כר"מ בגזירותיו ולא בקנסותיו וכ"פ מר שמואל בן חפני ובעל הלכות

פסק כר"מ דחשיב ליה גזירה וכ"נ מלשון הברייתא וקנסא דקאמר תלמודא לאו דוקא וכן דעת הרמב"ן ז"ל והביא ראיה מדקתני הואיל ונשחט ולא קתני הואיל ושחטו משמע אפי' שחטו אחר ובהא לא שייך קנסא אלא גזירה עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורות והכי נקטינן:

סעיף קטן ב
השוחט הבכור שלא על פי מומחה ומכר ממנו ואכלוהו מחזיר הדמים לא אכלוהו יקבר ויחזיר להם הדמים משנה בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות לז.):

סעיף קטן ג
מי שאינו מומחה ורואה הבכור ונשחט על פיו יקבר וישלם משנה בפ' עד כמה (בכורות כח.):

סעיף קטן ד
ומ"ש וכמה ישלם אם הוא בא"י משלם בגסה חצי דמיו וכו' שם תנא כשהוא משלם משלם רביע לדקה ומחצה לגסה מ"ט א"ר הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בר איקא משום גזירת מגדלי בהמה דקה נגעו בה ופירש"י משום טורח שיש בבהמה דקה לגדלה וזה שהתיר הבכור הצילו לכהן מטורח גדול להכי לא משלם אלא רביע ל"א משום גזירת מגדלי בהמה דקה שעוברים על דברי חכמים כדתנן אין מגדלין בהמה דקה בא"י קנסוהו חכמים דלא לישקול אלא ריבעא והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות בכורות כפירוש שני וכתב עליו הראב"ד אין כאן קנס אלא לפי שאינו רשאי לגדלו בא"י והיה לכהן צער גידולו לחורשין לפיכך לא יחשוב לו כל דמיו אלא רביע ובגסה מחצה מפני שהרויח המזונות שהיה מוציא עליו וכתב הרא"ש בשם הרמב"ן דבח"ל משלם אף לדקה מחצה וכן מסתבר עכ"ל. וזה על פי פי' שני דרש"י דאילו לפי' ראשון אין חילוק בין א"י לחוצה לארץ:

סימן שיא

סעיף קטן א
החשוד למכור בכור לשם חולין אין קונים ממנו בשר צבאים וכו' עד סוף הסימן משנה וגמ' בפ' עד כמה (בכורות כט:) ואמרינן בגמרא שהטעם שלוקחים ממנו עורות עבודים הוא מפני שאינו מעבד עור בכור תמים לפי שהוא מפחד לשהותו אצלו שמא ישמעו בו הדיינים ויקנסוהו כפי רשעו כלומר והוא מקפיד מלהפסיד טרחו:

סימן שיב

סעיף קטן א

הנוטל שכר לראות הבכור אין שוחטין אותו על פיו אלא א"כ היה מומחה וכו' משנה בפ' עד כמה (בכורות כח:) הנוטל שכרו להיות רואה בכור אין שוחטין על פיו אלא א"כ היה מומחה כאילא ביבנה שהתירו לו חכמים להיות נוטל ד' איסרות לבהמה דקה וו' לגסה בין תם בין בעל מום ותנן תו התם (כט.) הנוטל שכרו לדון דיניו בטילים וכו' ונותן לו שכרו כפועל בטל ומפרש בגמ' דנותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה ומשמע לרבינו דהאי דקתני נותן לו שכרו כפועל קאי גם לרואה בכורות דקתני רישא אבל הרמב"ם לא כתב בהלכות בכורות דנותן לו שכרו כפועל משמע דס"ל דהא דקתני נותן לו שכרו כפועל לא קאי לרואה בכורות ובמאי דתנן אין שוחטין על פיו אא"כ היה מומחה וכו' פירש"י אין שוחטין דדילמא משום אגרא קא שרי אא"כ היה מומחה כאילא דחסיד הוא ולא נחשד בכך ומשמע לרבינו שכל שאינו נוטל יתר על שכר בטלתו ממלאכתו מותר אף ע"פ שלא קצבו לו ב"ד שכרו ויש לדקדק בדבריו שכתב והוא שיהיה שכר בטלתו ניכרת וחזר וכתב ואם הוא פועל ומבטל ממלאכתו וכו' שנראה מדבריו דתרי מילי נינהו ולכאורה משמע דהיינו הא ואיפשר דאפילו אדם שאין לו שום מלאכה נותנין לו שום שכר כשרוצים להטריחו בשום דבר ומי שיש לו מלאכה ומבטלים אותו ממנה להטריחו בשום דבר פשיטא שנותנין לו שכר יותר ממה שנותנין לאותו שאין לו שום מלאכה וברישא מיירי שאין נותנין לו שכר יותר ממה שראוי ליתן לאדם שאין לו שום מלאכה ובסיפא מיירי ליתן לו שכר כמו שנותנים לאדם שיש לו מלאכה ומבטלין אותו ממנה והדין הראשון למד מההוא דאילא ביבנה והדין השני למד מההוא דתנן נותן שכרו כפועל וכמו שכתבתי אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות בכורות הנוטל שכרו להיות רואה בכורות אין שוחטין על פיו אא"כ היה מומחה גדול וידעו בו חכמים שאין כמותו ופסקו לו שכר על הראיה והבקור נראה שהוא ז"ל סובר שצריך שיפסקו לו ב"ד שכרו אבל אם לא פסקו לו לא יטול אפי' אינו יותר מכדי מלאכתו:

סעיף קטן ב

ומ"ש וצריך שיתנו לו שכרו בין אם יהיה לו המום קבוע ויתירנו בין אם לא יהיה קבוע זהו פי' מה ששנינו בין תם בין בעל מום:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ג מהלכות בכורות ואיני יודע למה כתבו בשמו דהא לאו דידיה הוא דגמ' ערוכה הוא דדייק אהא דתנן בין תם ובין בעל מום בשלמא בעל מום משום דקא שרי ליה אלא בתם אמאי דא"כ אתי למיחשדיה ואמרי האי בעל מום

תם הוא והאי דקא שרי ליה משום אגריה א"ה תם נמי אמרי בעל מום הוא והאי דלא קא שרי ליה סבר כי היכי דלישקול אגריה זימנא אחריתי חד זימנא תקינו רבנן תרי זימני לא תקינו ליה רבנן:

סעיף קטן ד
אין החכם רואה בכור לעצמו אפי' הוא חכם ומומחה משנה בפ"ב דנגעים כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו:

סעיף קטן ה
אין רואין מומין בי"ט אבל אם ראהו מערב יו"ט יכול לחקור עליו בי"ט וכו' בפרק אין צדין (כ.) וכבר נתבאר בהלכות י"ט סימן תצ"ח:

סימן שיג

סעיף קטן א
אסור להטיל מום בבכור בפ' פסולי המוקדשין (לג: לד.) ובפ' אין צדין (ביצה כז.) ופירש"י דיליף לה מדכתיב כל מום לא יהיה בו קרי ביה לא יהיה. ומ"ש ואסור אפילו לגרום לו מום כגון ליתן דבלה ע"ג אזנו וכו' ברייתא שם ויליף לה מדכתיב כל מום. ומ"ש ואם עשה בו מום בידים או בגרמתו אין שוחטין אותו על ידו וכו' משנה בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות דף לד.) הצורם אוזן בכור ה"ז לא ישחט עולמית דברי ר"א וחכ"א לכשיולד לו מום אחר ישחט עליו וידוע דהלכה כחכמים. ומ"ש דדין גורם שוה לדין עושה בידים לענין זה שם (דף לה.) אהא דתנן כל שהוא לדעת אסור ואמרינן בגמ' לאיתויי מאי לאתויי גרמא:

סעיף קטן ב
ואם עשה בו מום ומת אין קונסין בנו אחריו שם בפ"ב (לד:) ובפ"ג דמ"ק [יב:] בעיא דאיפשיטא:

סעיף קטן ג
ואם נכרי או תינוק מטיל בו המום מעצמו אם לא כיון להתירו מותר אפילו אם שואל למה אין שוחטים אותו וכו' אבל אם כיון להתירו וכו' אסור משנה בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות לה.) וכתב רש"י אהא דקאמר התם בגמרא לאיתויי מסיח לפי תומו שלא שאלם הנכרי אלא הם עצמם מסיחים לפי תומם ואומרים ראה לא ישחט זה לעולם אלא ע"י מום ולא נתכוונו לכך שיטיל בו מום:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו בשם תשובת הרא"ש הוא בכלל כ' וכתב שהטעם משום דבעינן שלא יתכוין להתיר אבל נכרית כיונה להתיר וגם האומרים לה שאינו נאכל בלא מום כיונו לכך שתטיל בו מום:

סעיף קטן ה
היה הבכור רודף אחר כהן ובעט בו וכו' משנה בפרק כל פסולי המוקדשין שם היה בכור רודפו בעטו ועשה בו מום ה"ז ישחט עליו ובגמ' שם א"ר פפא ל"ש אלא שבעטו בשעת רדיפה אבל לאחר רדיפה לא פשיטא מהו דתימא צעריה הוא דמדכר קמ"ל איכא דאמרי א"ר פפא לא תימא בשעת רדיפה אין לאחר רדיפה לא אלא אפי' לאחר רדיפה נמי מ"ט צעריה הוא דקמדכר וכ' הרא"ש הרמב"ן פסק כלישנא בתרא ולא ידענא טעמא מאי דבשל תורה הוא ואיפשר דהיינו טעמא אע"ג דאסור דהטלת מום הוי מדאורייתא מה שאינו נאכל באותו מום הוי מדרבנן עכ"ל והרמב"ם בפ"ב מהל' בכורות פסק ג"כ כלישנא בתרא: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן דדוקא שבעט בו בשעת רדיפה וכו' מבואר דט"ס הוא וגם תחלת לשון זה שכתב רבינו הוא כתוב בטעות שכתב ובעט בו כדי להציל עצמו דמשמע שאם לא היה כדי להציל את עצמו אינו מום והיינו כלישנא קמא דרב פפא ואפי' לפי מה שכתוב בספרים דהרמב"ם והרמב"ן פליגי במילתא לא הול"ל תחלה כחד לישנא אלא הו"ל לסתום דבריו ולכתוב היה הבכור רודף אחר הכהן ובעט בו וע"י כן עשה בו מום וכ"ש לפי מה שנתבאר דליכא פלוגתא במילתא אלא דלד"ה הלכה כלישנא בתרא דרב פפא:

סעיף קטן ו
ד"ת בכור שנפל בו מום עובר מותר להטיל בו מום קבוע אלא שחכמים אסרוהו כ"כ הרא"ש בפ' כל פסולי המוקדשין כמו שאכתוב בסמוך משום דקרא קאמר [ויקרא כב] תמים יהיה לרצון כשהוא תמים להקריבו למזבח לרצון כל מום לא יהיה בו ואע"ג דמדאורייתא שרי מדרבנן אסור ובאחיזת דם דוקא הוא דשרו רבנן משום פסידא:

סעיף קטן ז
ומ"ש ובהמה שאחזה דם ואין לה רפואה אלא ע"י הקזה וכו' ופליגי בהא רבנן סברי מותר להקיז וכו' משנה שם (לג:) בכור שאחזו דם אפי' מת אין מקיזין לו דם ד"ר יהודה וחכ"א יקיז ובלבד שלא יעשה בו מום ואם עשה בו מום ה"ז לא ישחוט עליו רבי שמעון אומר יקיז ואף ע"פ שהוא עושה בו מום ופירש"י יקיז ובלבד שלא יעשה בו מום שלא יחתוך ושלא יפגום את אזנו את חוטמו ואת ניב שפתיו שאין עתיד לחזור ולהתרפאות ובגמ' שם ת"ר בכור שאחזו דם מקיזין לו את הדם במקום שאין עושין בו מום ואין מקיזין את הדם

במקום שעושין בו מום דר"מ וחכ"א אף במקום שעושה בו מום ובלבד שלא ישחוט על אותו המום ר"ש אומר אף נשחט על אותו המום רבי יהודה אומר אפי' מת אין מקיזין לו דם א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר"ש מתקיף לה רנב"י הי ר"ש אילימא ר"ש דמתני' עד השתא לא אשמועינן דדבר שאין מתכוין מותר אלא ר"ש דברייתא וכיון דהלכה כר"ש בין במתניתין בין בברייתא נמצא דבכור שאחזו דם יקיז ובלבד שלא יתכוין לעשות בו מום ואם נעשה בו מום בהקזה זו ה"ז נשחט עליו וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהלכות בכורות והתוס' והרא"ש כתבו בתרתי פליגי במתניתין ובברייתא בברייתא פליגי במטיל מום בבעל מום כגון שאחזו דם ביותר אם לא יקיז לו ודאי ימות הילכך חשיב בעל מום ואפי' לא מיית כיון דלא יחיה לעולם מאחיזת דם אם לא שיקיזו אותו במקום שעושים בו מום חשיב כבעל מום ר"מ אסר להטיל מום בבעל מום ורבנן שרו אלא דאסרו לשחוט על אותו מום גזירה אטו היכא דלא מיית בלא עשיית מום דחשיב כתם א"נ אטו היכא שיכול להתרפאות בהקזה במקום שאין עושין בו מום לא חשיב בעל מום ור"ש שרי דלא גזר ובמתניתין פליגי היכא דלא מיית אם לא יקיזו לו דם או כשיכול להתרפאות בהקזה במקום שאין עושין בו מום הילכך לא חשיב בעל מום וחכמים אומרים יקיז ובלבד שלא יטיל בו מום כלומר יזהר בהקזתו שלא יוכל לבא לידי מום כגון שלא יקיז סמוך לאזנו או לניב שפתים או לחוטם דסברי רבנן דבר שאין מתכוין אסור ר"ש אומר יקיז אע"פ שעושה בו מום כלומר שיכול לבא לידי עשיית מום דר"ש לטעמיה דאמר דבר שאין מתכוין מותר ובתרווייהו הלכה כר"ש דקיימא לן דבר שאין מתכוין מותר ובמטיל מום בבעל מום הלכה כרבנן וכר"ש דשרי אבל הא לא ידענא אמאי לא יהא הלכה כרבנן דאמרי ובלבד שלא ישחט על אותו המום משום גזירה ואמאי לא פסק הלכה כחכמים ואיפשר שלא פסק כר"ש אלא במאי דפליג אר"מ במטיל מום בבעל מום אבל במאי דשרי ר"ש לשוחטו על אותו המום הלכה כרבנן דאסרו ומה שלא אמר שמואל הלכה כחכמים משום דרצה שמואל לכלול יחד ר"ש דמתניתין ודברייתא ואף ע"ג דהשמיענו כבר שמואל דהלכה כר"ש בדבר שאין מתכוין מ"מ כיון שלא הוצרך להאריך בכאן כללם יחד וכן מסתברא דאע"ג דאחיזת דם היכא דאין יכולים להתרפאות חשיב מום כדפרישנא מ"מ אין נשחט עליו משום דהוי מום עובר ויש לו רפואה ואף ע"ג דהוי מום עובר מותר להטיל בו מום דקרא קאמר תמים יהיה לרצון כשהוא תמים להקריבו למזבח לרצון כל מום לא יהיה בו ואע"ג דמדאורייתא שרי להטיל מום בבעל מום עובר מדרבנן מיהא אסור ובאחיזת דם דוקא הוא דשרו רבנן משום פסידא עכ"ל:

סעיף קטן ח
מותר להטיל מום בבכור בזמן הזה קודם שיצא לאויר העולם מימרא דרב יהודה שם (דף לה:) וגרסי' תו התם אמר רבא גדיא באודניה אימרא בשיפוותיה א"ד אימרא נמי באודניה אימור דרך צדעיו נפק ופירש"י גדי אזניו ארוכות וקודם שיצא כל ראשו נראים אזניו ויכול להטיל מום דכל זמן שלא יצא כל ראשו אינו כילוד: אימרא בשיפוותיה. ששפתיו נראים תחילה ואזניו קשורות ואינם נראים עד שיצא כל ראשו:

סימן שיד

סעיף קטן א
הכהנים חשודים להטיל מום בבכור מפני שיש להם טורח גדול לטפל בו בפרק כל פסולי המוקדשין שם: ומ"ש אפי' אם הוא חכם ויושב בישיבה אם עשה דבר שנראה כמערים וכו' אין לשוחטו על אותו המום שם (לו.) עובדא דרבי צדוק ומסקנא דר"ג ור' יהושע דלא חלקנו בין חבר לע"ה והכי אסיקנא נמי בסוף יומא (עח.) ומ"ש לפיכך כל מום שראוי לבא בידי אדם אין שוחטין אותו עליו עד שיעידו שמעצמו נפל בו ג"ז שם: ומ"ש ומיהו כהן יכול להעיד לחבירו על בכור שלו וכולי פלוגתא דתנאי (לה:) ואסיקנא דהלכה כרשב"ג דאמר נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו. ומ"ש ואפי' בנו ובתו מעידין לו ג"ז שם פלוגתא דתנאי ואיפסיקא הלכתא כרשב"ג דאמר אפי' בנו ואפי' בתו נאמנין:

סעיף קטן ב
ומ"ש חוץ מאשתו שהיא כגופו שם ודוקא בנו ובתו אבל אשתו לא מאי טעמא אשתו כגופו דמיא:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואפי' עד אחד סגי בהכי ועד מפי עד מסקנא דגמ' שם (לו.) וכתב הרמב"ם דאשה אחרת נאמנת ומשמע דיליף הכי מדאמרינן אשתו כגופו הא אשה דעלמא מהימנא: ומ"ש ורועה כהן נאמן להעיד עליו בעוד שהוא ברשות ישראל והרמב"ם פסל רועה כהן להעיד עליו בעודו בבית ישראל וכו' שם שנינו (לה:) כל המומין הראויים לבא בידי אדם רועי ישראל נאמנין רועי כהנים אינם נאמנים רשב"ג אומר נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו ר"מ אומר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ובגמרא (שם) אפליגו רבי יוחנן ור"א בפירושא דמתניתין חד אמר רועי ישראל בי כהנים נאמנים רועי כהנים בי ישראל אינם נאמנים מימר אמר כיון דקא טרחנא ביה לא שביק לדידי ויהיב לאחריני וה"ה כהן לכהן דחיישינן לגומלין ואתא רשב"ג למימר נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו וחד אמר רועי ישראל והם כהנים נאמנים מימר אמר

לא שביק צורבא מרבנן ויהיב לדידי רועי כהנים והם ישראל אינם נאמנים דחיישינן ללגימא כלומר חיישינן שמשקר כדי שיאכילנו ממנו ואתא רשב"ג למימר נאמן על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו ואסיקנא דהלכה כרשב"ג וכתב הרא"ש רועי כהן בשל ישראל מהימן דלאו של עצמו הוא והכי חזינא בפירושא דרבוותא ואיכא מ"ד בפסקא דלא מהימן והיינו כלישנא קמא דקאמר רועי כהנים בי ישראל אינם נאמנים וס"ל דלא פליג רשב"ג אלא אמאי דמחסרא מתניתין דהיינו כהן לכהן דלא חייש איהו לגומלין אבל על רועה כהן בי ישראל לא פליג דכיון דסבר לא שביק לדידיה כשל עצמו דמי והך סברא לא מעליא הוא דכיון דאפי' בנו ובתו מהימני סברא הוא דכ"ש רועי כהן בשל ישראל ועוד דלא מסתברא דקאי רשב"ג אמאי דמחסרא מתניתין דוקא ולא קאי אעיקר מתניתין ועוד בר מן דין הא ללישנא בתרא רועי כהן בי ישראל אפילו לת"ק הימוניה מהימן וכיון דפלוגתא דלישנא הוא ליכא איסורא אלא גזירה דרבנן גרידא לקולא נקטינן ועוד דמתניתין כפשוטה אתיא כי האי לישנא ולל"ק צריך לחסורה הילכך האי לישנא עדיף ונקיטינן מינה דרועי כהנים בי ישראל נאמנים וכן הלכתא עד כאן לשון הרמב"ן ז"ל ומתוך דבריו נתבאר טעמו של הרמב"ם שהוא כטעמא דהנך רבוותא והקושיות שהקשה עליהם הרמב"ן לא מכרעי דאיפשר לתרוצינהו:

סעיף קטן ד

כהן שיש לו בכור וראינו שעומד הוא וכל בני ביתו אצלו בחוץ וכו' מימרא דרבא שם:

סעיף קטן ה

ומ"ש ולא חיישינן שמא אחד מבני הבית נטמן שם והטיל בו מום היינו לומר שאע"פ שהעדים מעידים שכל בני ביתו היו אצלו בחוץ שמא לא דקדקו בדבר יפה וחסר אחד מהם שנטמן בפנים והטיל המום ונדמה להם שכולם היו שם ומה שיש לתמוה על הרא"ש ורבינו למה כתבו מימרא זו דהא דלא אמר רבא הכי אלא משום דס"ל דהלכה כרבי יוסי דאמר דבני ביתו של כהן אינם נאמנים על הבכור ומש"ה מצריך שיהיו כל בני ביתו בחוץ וכדאיתא התם בגמרא אבל לדידן דקי"ל כרשב"ג דאמר דבני ביתו נאמנים עליו תו לא צרכינן להאי מימרא דמאי איריא בני ביתו בחוץ אפילו הם בפנים נמי ואין שם עדים הם נאמנים וזה טעמו של הרמב"ם שהשמיט מימרא זו.

סעיף קטן ו

לא היו מוחזקים בו שהוא בכור ואמר הכהן בכור הוא זה ומום זה נפל בו מעצמו נאמן שם מימרא דרבי אילעא (לו.):

סעיף קטן ז
היו מחזיקים בו בבכור והוא הביאו לפנינו ואומר חכם פלוני התירו לי נאמן משנה שם נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל מום הוא:

סעיף קטן ח
ומ"ש ודוקא שאומר חכם פלוני שמזכירו בפרט וכו' כ"כ הרא"ש שם ולמד כן ממתניתין דפ"ד דדמאי דמייתי התם בגמ' וטעמא משום דכי אמר חכם סתם אית ליה לאישתמוטי ולא עביד לאיגלויי אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם וכמו שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן ט
י"א כשאומר חכם פלוני שהוא נאמן אפי' אם אין עדים מעידים וכו' אבל רש"י פי' דוקא שיש עדים על המום כך פי' על מתניתין שכתבתי בסמוך וז"ל הראיתי בכור זה לחכם וא"ל שמום קבוע הוא ובלבד שיהיו לו עדים שלא הטילו בו. ומ"ש שכ"כ הרמב"ם הוא בפ"ב מהל' בכורות:

סעיף קטן י
וכן נאמן לומר על בכור שהוא בידו והוא בעל מום ישראל פלוני נתן לי במומו שם מימרא דרב יהודה אמר רב וטעמא משום דכל מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי ומ"ש אבל אם אמר ישראל סתם שאינו מזכירו לא כ"כ הרא"ש וטעמו מדגרסינן בגמרא מתיב רב שיזבי האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן וממי שהוא מעשר אינו נאמן אמאי נימא כל מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי שאני התם דאית ליה לאישתמוטי סיפא ודאי מסייע ליה מאיש פלוני נאמן התם כיון דאית ליה תובע מירתת ופירש"י מאיש פלוני. דהזכיר לו משלח שם הנאמן הרי זה נאמן השליח דחייש שמא יתבענו ונמצאתי משקר והך סיפא מסייעת לרבי יהודה דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי: התם כיון דאיכא תובע מירתת. כלומר מהא לא תסייעיה דהתם מירתת שליח כיון דחזי דקפיד משלח להזכיר שם האיש ודאי יתבענו אבל גבי בכור לא מירתת האי כהן דסבר האי כהן מי יטרח לחפש אחר דברי ולשאול לאותו ישראל אם נתנו לי במומו וסובר הרא"ש ז"ל דאע"ג דדחינן סייעתא דרב יהודה אמר רב מהאי מתני' לא אידחיא מימריה כיון דלא מצית לאותובי מינה ומ"מ לא מהימנינן ליה אלא בגוונא דמהימנינן ליה במתני' דהיינו כשמזכיר שם האיש והבו דלא לוסיף עלה הוא והרמב"ם בפ"ב מהלכות בכורות כתב הא דאמר רב יהודה אמר רב סתם ולא הצריך שיאמר חכם פלוני נראה שטעמו מדאיתא התם על האי מימרא א"ר ירמיה בר אבא מנא ליה ליהודה הא אנא בגידול קבעתיה והכי אמרינן ליה נאמן ישראל לומר בכור זה נתתי לכהן במומו ישראל פשיטא לא צריכא בקטן והגדיל כלומר טלה

והגדיל מהו דתימא לא קים ליה קמ"ל בסורא מתנו כלישנא בתרא בפומבדיתא כלישנא קמא והלכתא אפי' כלישנא קמא וכיון דפסק תלמודא סתם כלישנא קמא משמע דהכי נקטינן כפשטיה דההוא לישנא דלא מצריך שיאמר חכם פלוני ואע"ג דבההוא מתניתין מצריך שיאמר איש פלוני שאני התם דאם איתא שמה שלקח אינו מעושר איכא איסורא דאורייתא אבל גבי בכור כיון שיש בו מום מותר הוא מדאורייתא אפי' אם עבר והטילו בו בכוונה אלא שחכמים אסרוהו וגזרו על הכהנים שלא יהיו נאמנים על המומין מפני שנחשדו על כך כיון דהוי מילתא דעבידא לאיגלויי כל דהו מותר:

סעיף קטן יא

וכתב ה"ר יונה שאם הוא מום מובהק נאמן אע"פ שאינו מזכיר שם החכם צ"ל שדעת ה"ר יונה כדעת הרמב"ם שכתבתי בסמוך שא"צ שיאמר חכם פלו'. ומ"ש מום מובהק בזמן הזה מיירי דאין בכור נשחט אלא א"כ היה בו מום מובהק: (ב"ה) ור"י כתב כל הזה כתב הר"ר יונה שאם אותו מום מאותן שאינם מובהקין נאמן אפילו אמר סתם חכם ישראל דקדשים בחוץ לא הוי אכל ובודאי הראהו לחכם והתירו ולא היה חכם מתירו לו אם לא שהעידו בפניו שזה המום נפל בו מאליו:

סעיף קטן יב

נאמן ישראל לומר נתתי בכור זה לכהן במומו אפילו היה קטן והגדיל ולא חיישינן שמא אינו מכירו מימרא כתבתי בסמוך:

סעיף קטן יג

ישראל לא נחשדו על הבכורות אפי' על שלהם לפיכך ישראל שיש לו ספק בכור שנאכל במומו לבעלים נאמן לומר שנפל בו מום מעצמו הכי אסיק רב נחמן בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות לה:):

סעיף קטן יד

אין רואין בכור ודאי לישראל אלא אם כן יש כהן עמו וכו' אם הוא מובהק ובא לישאל עליו רואין לו וכו' שם [לו:] ההוא שרוע דאתא לקמיה דרב אשי אמר למאי ניחוש ליה אי כהן הוא אי ישראל הוא הרי בכור ומומו עמו א"ל רבינא לרב אשי ודילמא ישראל הוא ואמר רב יהודה אין רואין בכור אא"כ כהן עמו א"ל הכי השתא נהי דקדשים בחוץ לא אכיל אממוניה דכהן חשיד הכא מכדי ידע דהאי מום מובהק הוא מ"ט אתייה קמיה רבנן משום כבודו דחכם על כבודו דחכם לא עבר איסורא עבד וכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורות אין רואין את הבכור לישראל עד שיהא כהן עמו וכו' שאע"פ שאינו חשוד לאכול קדשים בחוץ חשוד הוא לגזול מתנות כהונה לפיכך אם היה חכם וידוע שהוא מדקדק על עצמו רואין לו ופשוט הוא שילמד מהאי עובדא:

סימן שטו

סעיף קטן א

ספק בכור אין הבעלים צריכין ליתן לכהן אלא ישהנו עד שיפול בו מום פשוט במשנה פ"ב דבכורות [יז:]: ומ"ש ואסור בגיזה ועבודה ברייתא בריש מציעא [ו:]: ומ"ש תקפו כהן כתב הרמב"ם שאין מוציאין אותו מידו בפ"ב מהלכות בכורות כ"כ וטעמו מדאמרינן בפ"ק דמציעא אההיא עובדא דמסותא דהוו מינצו עלה בי תרי וקם חד מינייהו אקדשה אמר רב המנונא מתניתין היא ספק בכורה וכו' המע"ה והא הכא דאם תקפו כהן אין מוציאין אותו מידו וקתני המע"ה וכי לא תקפו אסורין בגיזה ועבודה ואף ע"ג דדחה רבה ואמר לעולם אימא לך תקפו כהן מוציאין מידו ואפ"ה אסורים בגיזה ועבודה דקדושה הבאה מאליה שאני ההיא דחייה בעלמא היא ולא קי"ל כוותיה ואע"ג דרב חנניה מסייע ליה התם לרבה מדתניא הספיקות נכנסין לדיר להתעשר ואי ס"ד תקפו כהן אין מוציאין אותו מידו אמאי נכנס לדיר נמצא זה פוטר ממונו בממונו של כהן לאו סייעתא כולי האי הוא דכיון דברשות ישראל הוא והמע"ה אף ע"ג דאם תקפו כהן אין מוציאין מידו לא נפיק מידי ממונו של ישראל ושפיר יכול לפטור עצמו בו אבל הרא"ש פסק כרבה דאמר תקפו כהן מוציאין מידו וכ"כ בפ"ק דבכורות דהכי אסיקנא בפ"ק דמציעא דכיון דתלמודא מייתי הא דאמר רב חנניה דתניא דמסייע ליה משמע דהכי ס"ל:

סעיף קטן ב

יוצא דופן ושנולד אחריו דרך רחם שניהם אינם בכור משנה בפ"ב דבכורות (יט.) ומ"ש אפילו ילדה נקבה תחלה דרך דופן וכו' פשוט שם:

סעיף קטן ג

טומטום ספק אם הוא זכר אם לאו יאכל לבעלים לכשיפול בו מום וכו' בס"פ על אלו מומין (בכורות מא.) תנן אלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה חוורור והמים שאינם קבועים וכולי וטומטום ואנדרוגינוס רבי ישמעאל אומר אין מום גדול מזה וחכמים אומרים אינו בכור אלא נגזז ונעבד ובגמרא אמר רב חסדא מחלוקת באנדרוגינוס אבל בטומטום ד"ה ספיקא הוא וקדיש מספיקא לימא כתנאי רבי אלעאי אומר משום רבי ישמעאל אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו וחכמים אומרים אין קדושה חלה עליו ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש הרי הוא אומר הזכר להוציא טומטום ואנדרוגינוס וכ"ת סמי מכאן טומטום וכו' אלא לאו טומטום איכא בינייהו דת"ק סבר ספיקא הוא וקדוש מספיקא ואתא ר"ש בן יהודה למימר טומטום בריה הוא ולא קדוש לא דכ"ע טומטום בבריה לא מספקא זכר ונקבה הוא דמספקא מטיל מים במקום זכרות דכ"ע ל"פ דזכר הוא כ"פ במטיל מים במקום נקבות מ"ס חיישינן שמא נהפכה זכרותו לנקבותו ומ"ס לא

חיישינן וכי הא דהורה רבי אלעאי בבהמה מטיל מים במקום נקבות חולי כלומר רבי שמעון בן יהודה כי הך הוראה ס"ל ורבי אלעאי כמאן סברה כי הא דאמר ר"ל לא אמרו טומטום ספק אלא באדם אבל בהמה מטיל מים במקום זכרות זכר במקום נקבות נקיבה מתקיף לה רבי אושעיא וליחוש שמא נהפכה זכרותו לנקבותו וא"ל כמאן כר"מ דחייש למיעוטא אבי בר אבין ורב חנניא בר אבין דאמרי תרווייהו אפילו תימא רבנן הואיל ואשתני אשתני כלומר הואיל ואשתני לענין טומטום אשתני דנהפכה זכרותו לנקבותו לימא אשתני ולא אשתני תנאי הוא דתניא טומטום שקידש וכו' לא דכ"ע אמרי' הואיל ואישתני אישתני הא ר"א הא ר"ע ופסק הרא"ש כרב חסדא דאמר במטיל מים במקום זכרות כ"ע ל"פ דזכר הוי ובעי למיהביה לכהן כי פליגי במטיל מים במקום נקבות וכת"ק דחייש שמא נהפכה זכרותו לנקבותו וכההיא דהורה רבי אלעאי ודר"ל ליתא אלא כי מטיל מים במקום נקבות ספיקא הוי: (ב"ה) ויאכל במומו לבעלים: שמא נהפכה זכרותו לנקבותו ואע"ג דמיעוטא הוא הכא כיון דאשתני אשתני וכן הלכתא עכ"ל ועל הרמב"ם יש לתמוה שפסק בפ"ב מהלכות בכורות דבמטיל מים ממקום זכרות נמי ספיקא הוי והא בין לרב חסדא בין לר"ל זכר הוי והכי משמע דהוי זכר לרבי אלעאי נמי וצ"ע: ב"ה ונראה שטעמו משום דכיון דרב חסדא סתם וקאמר דטומטום ספיקא הוה ולא מפליג הכי נקטינן ולא חיישינן למאי דאמר מטיל מים במקום זכרות כ"ע ל"פ דזכר הוא משום דההיא דחייה בעלמא כי היכי דלא תיקום כתנאי:

סעיף קטן ד

ואנדרוגינוס כתב הרמב"ם שהוא חולין גמורין בפ"ב מהלכות בכורות כ"כ וטעמו משום דפסק כחכמים דמתני' שכתבתי בסמוך דאמרינן אינו בכור אלא נגזז ונעבד והרא"ש כתב וקי"ל בעלמא דאנדרוגינוס בריה הוי דגרסינן בפ' הערל (יבמות פב: פג.) אמר רב ליתא למתניתין דקתני רבי יוסי ור"ש אומרים אנדרוגינוס כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה אלמא זכר הוי מקמי ברייתא דתניא רבי יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמה הוא וכולי אמרי בי רב משמיה דרב הלכה כר' יוסי באנדרוגינוס ומתוך דברי הרי"ף משמע התם דהא דפסיק משמיה דרב הלכה כר' יוסי אר' יוסי דברייתא קאי כדקאמר רב ליתא למתניתין מקמי ברייתא ולהאי פיסקא הלכה כרבנן בתראי דאמרי דאנדרוגינוס נגזז ונעבד ורש"י פי' התם דאר' יוסי דמתניתין קאי ואמרי בי רב היינו רב הונא דקאמר התם משמיה דרב דאנדרוגינוס זכר ודאי הוי ופליג אהא דאמר לעיל אליבא דרב דליתא למתניתין מקמי ברייתא וכן פר"י ומסתברא דהלכתא כדאמרי בי רב דשמואל סבר כוותיה כל זה מדברי ר"י וכיון דפליגי בהאי פיסקא רבוותא טוב להחמיר

ובכור מספק הוי ונאכל במומו לבעלים ודלא כר' ישמעאל דאמר מומו עמו אלא כשיולד בו מום ע"ל:

סעיף קטן ה
מבכרת שיצאה מליאה וחזרה ריקנית הבא אחריה בכור מספק וכו' בבכורות פרק ג' (כ:) ובפרק המפלת (נדה כט.):

סעיף קטן ו
רחל שילדה מין עז ועז שילדה מין רחל פטורה מן הבכורה משנה בפ"ב דבכורות (טז:) ויליף לה בגמ' (יז.) מדכתיב אך בכור שור עד שיהא הוא שור ובכורו שור:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואם הולד דומה לאמו במקצת סימנים חייב גם זה שם במשנה:

סעיף קטן ח
ומ"ש ומיהו חשוב בעל מום לישחט עליו הכי אמרינן התם בפ"ק (ו:) וטעמא משום דאין לך מום גדול משינויברייתו:

סעיף קטן ט
רחל בת רחל ואותה רחל היא בת עז ועז בת עז ואותה עז היא בת רחל ורחל בת עז בת רחל כולן פטורים בריייתא בפרק שני דבכורות (יז.) רחל בת עז ועז בת רחל ר"מ מחייב וחכמים פוטרים ואוקימנא דלבכורה קא מיפלגי והכא במאי עסקינן ברחל בת רחל בת עז מ"ס זיל בתר אמיה והא לאו נדמה הוא ומ"ס זיל בתר אמא דאימיה והאי נדמה הוא ואבע"א ברחל בת עז בת רחל מ"ס חזרה שיות למקומו ומ"ס לא חזרה וכתב הרא"ש ב' אוקימתות אלו ופסק כרבנן משמע דס"ל דתרי אוקימתות הלכתא נינהו אבל הרמב"ם השמיט דינים אלו ונראה שטעמו משום דרב אשי אוקמה התם אוקימתא אחריתי ומאן חכמים ר"ש דאמר עד שיהא ראשו ורובו דומה לאמו משמע דס"ל דלא איפליגו ר"מ ורבנן בגוונא דאינך אוקימתות ומפשטא דמתניתין דלא קתני אלא רחל שילדה כמין עז ועז שילדה כמין רחל משמע נמי דדוקא בהך גוונא פטורה אבל בכל אינך גוונא חייבת:

סעיף קטן י
פרה שילדה מין חמור וכו' משנה בפ"ק דבכורות (ה:) פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין סוס פטור מן הבכורה שנאמר פטר חמור ב"פ אחד בפרשת קדש ואחד בפרשת ראה עד שיהא הילוד חמור והנולד חמור וכתב הרא"ש הא דקתני חמור שילדה כמין סוס ה"ה חמור כמין פרה אע"ג דאשתני מקדושת דמים לקדושת הגוף פטורים אלא חמור כמין סוס איצטריכא ליה דמהו דתימא כיון דאידי ואידי אין לה קרנים ואידי ואידי קלוטות אימא חמור אדום הוא קמ"ל ונראה שיש בדברי רבינו ט"ס שכתב ואפי' אם דומה לאם במקצת סימנים וצריך למחוק ואפי' ולכתוב ואם דומה לאם במקצת סימנים

פרה כמין חמור חייב וכולי ופרה שילדה כמין סוס ספק וכו' וכך מצאתי בספר מוגה וטעם דינים אלו משום דהתם בגמרא (ו.) איבעיא להו פרה שילדה כמין חמור ויש בו מקצת סימנים מהו את"ל כיון דאידי ואידי בני מיקדש בבכורה קדוש חמור שילדה כמין סוס מהו את"ל כיון דמין טמאה הוא וקדוש פרה שילדה כמין סוס הכא ודאי הא טהורה והא טמאה הא בת מיקדש בבכורה והא לא בת מיקדש בבכורה או דילמא סימנין מילתא היא ת"ש בהמה טהורה שילדה מין בהמה טמאה פטורה מן הבכורה ואם יש בו מקצת סימנין חייב מאי לאו אפי' פרה שילדה כמין סוס לא פרה שילדה כמין חמור ת"ש פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה מין סוס פטור מן הבכורה ואם יש בו מקצת סימנים חייב מאי לאו אתרוייהו לא אפרה שילדה כמין חמור. וכתב הרא"ש ולא איפשיטא אלא חדא ואינך תרתי לא איפשיטו ואזלינן לחומרא ומפריש טלה לעצמו כדקתני במתני' על ספק פטר חמור והיינו בחמור שילדה מין סוס אבל פרה שילדה מין סוס אסור בגיזה ועבודה ונאכל במומו לבעלים ומסקינן בפרק שנים אוחזין בספק בכור דאפי' תקפו כהן מוציאין אותו מידו אפ"ה אסור בגיזה ועבודה דקדושה הבאה מאליה שאני עכ"ל וכל הני אע"ג דיש בה מקצת סימני האם כיון שדומה למין אחר חשיב בעל מום לישחט עליו וכ"כ הרמב"ם ורבינו לא חשש לכותבו לפי שסמך על מ"ש כן לעיל בסמוך והרמב"ם בפ"ב מהל' בכורות כתב אפי' פרה שילדה כמין חמור ויש בו מקצת סימני פרה ה"ז בכור לכהן הואיל ומין החמור יש בו דין בכור אבל אם ילדה מין סוס או גמל אע"פ שיש בו מקצת סימני פרה ה"ז ספק בכור לפיכך יאכל לבעליו אם תפסו כהן אין מוציאין מידו

עכ"ל: ב"ה פסק הלכה כאת"ל צריך להעביר הקולמוס על ומדיהיב טעמא וכו' עד צ"ע הכל צריך למחוק ולכתוב במקומו ובסוף הלכות בכורים כתב פרה שילדה כמין חמור או חמורה שילדה כמין סוס פטור שנאמר ופטר חמור תפדה בשה ופטר חמור ב' פעמים עד שיהיה הילוד חמור והנולד חמור ואם יש בו מקצת סימני חמור חייב בבכורה עכ"ל פסק גם בזה כאת"ל (ומדיהיב טעמא בפרה שילדה כמין חמור הואיל ומין החמור יש בו דין בכור משמע דחמור שילדה מין סוס אע"פ שיש בו מקצת סימני חמור כיון שמין הסוס אין בו דין בכור אינו בכור ויש לתמוה עליו דכיון שדרכו לפסוק כאת"ל ובגמ' אמרינן גבי חמור שילדה מין סוס את"ל כיון דמין טמאה הוא קדוש הכי הו"ל למיפסק ואפי' למאן דלא פסקי הלכה כאת"ל מ"מ ספק הוי וצ"ע): ומ"ש גבי אם ילדה מין סוס או גמל אם תפסו כהן אין מוציאין מידו והרא"ש פסק בהיפך כבר נתבאר בסימן זה:

סעיף קטן יא
בהמה דקה שטנפה וכו' פטורה מן הבכורה בפרק הלוקח בהמה (בכורות כ.) אסיקנא דכ"ע טינוף פוטר בבהמה דקה:

סעיף קטן יב
ומ"ש וצריך להראותו לרועה חכם וכו' שם בגמרא:

סעיף קטן יג
ומ"ש ובהמה גסה שהפילה שליא פטורה מן הבכורה משנה שם:

סעיף קטן יד
ומ"ש והשליא עצמה אין בה קדושה ומותר להאכילה לכלבים משנה בפ' בהמה המקשה (חולין סט:):

סעיף קטן טו
ומ"ש שפעה חררת דם פטורה מן הבכורה והחררה תקבר משנה בפרק הלוקח מן הבהמה (כא:):

סעיף קטן טז
ומ"ש שהטעם כדי לפרסמה שהיא פטורה מן הבכורה כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהל' בכורות:

סעיף קטן יז
בכור שכרכו בסיב והוציאו ולא נגע ברחם וכו' עד סוף הסימן הכל בפרק בהמה המקשה (חולין דף ע.):

סימן שטז

סעיף קטן א
הלוקח בהמה מן הנכרי וילדה ואינו יודע אם בכרה אם לאו ה"ז ספק ויאכל במומו לבעלים בין אם לקחה תוך שנתה או אחר שנתה ברפ"ג דבכורות (יט:) פלוגתא דתנאי במתני' ומשמע דהלכה כר"ע דאמר הכי וכ"פ הרמב"ם והרא"ש ז"ל ומ"ש אפי' אם הנכרי מל"ת שבכרה אינו נאמן כן דקדקו שם התוס' והרא"ש מדברי רש"י אהא דקאמר (כא:) גבי לוקח מישראל אם איתא דבכרה אשתבוחי הוה משתבח ליה. ומ"ש אפי' אם היא חולבת כתב ר"ת שהוא ספק וכו' שם (כ:) מאי איכא בין ר"ע לרבי יהושע ואר"ח מסורא חלב פוטר איכא בינייהו ר"ע סבר חלב אינו פוטר ורבי יהושע סבר חלב פוטר וכתבו התוס' והרא"ש שר"ת פסק דחלב אינו פוטר והאריכו בראיותיו והרא"ש הקשה עליו והעלה דחלב פוטר וכן כתב הרמב"ן ז"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהלכות בכורות והטעם מפני שרוב הבהמות אינם חולבות אא"כ יולדות : ב"ה ובת"ה כתב בדין זה סימן רע"א :

סעיף קטן ב
ואם ראינוה שהיא חולבת אע"פ שאינה יולדת ואח"כ ראינוה מניקה ולד פטורה מן הבכורה וכו' משנה שם (כג:) רשב"ג אומר הלוקח בהמה מניקה מן הנכרי אינו חושש שמא בנה של אחרת היה ובגמרא (כד.) תניא הלוקח בהמה מניקה מן הנכרי הבא אחריו בכור מספק מפני שמרחמת אע"פ שאינה יולדת רשב"ג אומר הדבר בחזקתו ואיפסיקא התם הלכתא כרשב"ג:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואפילו הוא מין אחר שאינו מינה וכו' (שם:) א"ר יוחנן ראה חזיר שכרוך אחר רחל פטור מן הבכורה וכתבו התוס' והרא"ש (שם כ:) דר"ת פסק דחלב אינו פוטר והביא ראיה מדפסיק בגמרא הלכה כרשב"ג דאמר הלוקח בהמה מניקה מן הנכרי פטורה מן הבכורה דלא מרחמא אא"כ ילדה אבל מטעם דחלב לחוד לא מיפטרה אם לא בשביל דחזיא דמרחמא ומניקתו והם ז"ל הקשו עליו דא"כ רשב"ג דאמר חלב אינו פוטר חייש למיעוטא אע"ג דליכא חזקה בהדה ובריש כל הצלמים משמע דלא חייש למיעוט וע"ק דמשמע דר' יוחנן אית ליה דהלכה כרשב"ג וגבי ההיא דראה חזיר כרוך אחר רחל ר' יוחנן לא חייש למיעוט וי"ל דר' יוחנן כדיוקא מילתיה דרשב"ג לא סבר דמשמע מדלא פטר אלא משום דלא מרחמא ליה להניקו אא"כ ילדתו מכלל דחלב אינו פוטר אלא אעיקר מילתיה הוא דפסיק כוותיה דלא מרחמא אלא א"כ ילדה ולעולם אית ליה חלב פוטר ונ"מ לבהמה שראינוה חולבת וידענו שלא ילדה אם אח"כ ראינוה מניקה ולא ידענו אם ילדה אותו ולד אי לא דאמרינן לא מרחמא אא"כ ילדה והשתא נמי מצינן למימר דרשב"ג נמי אית ליה דחלב פוטר דלא חייש למיעוטא עכ"ל: וז"ש רבינו בתחלת הלשון ואם ראינוה שהיא חולבת אע"פ שאינה יולדת ואח"כ ראינוה מניקה ולד פטורה מן הבכורה וכו':

סעיף קטן ד
מי שיש לו בעדרו מבכירות ושאינן מבכירות וילדו ולא היה שם אדם ומוצא מבכירות מניקות נקבות וכו' משנה שם (כג:):

סעיף קטן ה
הלוקח בהמה מחבירו ולא הודיעו המוכר אם בכרה אם לאו שם (כא.) לוקח מישראל מאי אמר רב בכור ודאי דאם איתא דבכרה אשתבוחי הוה משתבח לומר שכבר בכרה ולא תסתכן עוד בלידה א"נ שנפטרה מן הבכורה ושמואל אמר בכור ספק זימנין דלא א"ל דסבר דלמא לשחיטה קא בעי לה ור' יוחנן אמר חולין ודאי דאם איתא דלא ביכרה כיון דאיכא איסורא אודועי מודע ליה וכתב הרא"ש בה"ג פסק כר' יוחנן וה"ר יונה פסק

כשמואל דאמר מלתא מציעתא דלענין אכילתו בלא מום הוה ליה רב ושמואל דאסרי תרי ור' יוחנן הוה יחיד לגבייהו ולענין נתינתו לכהן הו"ל ר' יוחנן ושמואל תרי ורב דאמר בכור ודאי יחיד הילכך יאכל במומו לבעלים עכ"ל ואין בדברי הרא"ש הכרע כמי מהם סובר ורבינו שכתב שמסקנא דידיה כהרבינו יונה אפשר שלמד כן מדהביא דבריו לבסוף והרמב"ם בפ"ד מה' בכורות פסק כר' יוחנן וכדברי בה"ג:

סימן שיז

סעיף קטן א

שנים שהפקידו אצל אחד שני זכרים אחד בכור ואחד פשוט ומת אחד מהן וכו' פשוט בספ"ב דבכורות (יח:):

סעיף קטן ב

ומ"ש אחד שהפקיד בכור אצל חבירו ולחבירו פשוט וכו' ג"ז פשוט שם. ומ"ש רועה כהן שנתן הבהמות בחצר ב"ה וילדה אחת מהן בכור ונתערב עם של ב"ה ומת אחד מהן וכו' שם פלוגתא דר"ט ור"ע והלכה כר"ע דאמר הכי:

סימן שיח

סעיף קטן א

רחל שלא בכרה וילדה ב' זכרים אפי' יצאו ב' ראשיהם כאחד אין לכהן אלא אחד משנה בספ"ב דבכורות [יז.] רחל שלא בכרה וילדה ב' זכרים ויצאו ב' ראשיהם כאחד ר"י הגלילי אומר שניהם לכהן וחכ"א א"א לצמצם אלא אחד לו ואחד לכהן ר"ט אומר כהן בורר לו יפה ר"ע אומר משמנים ביניהם והשני ירעה עד שיסתאב וחייב במתנות ור"י פוטר מת אחד מהם ר"ט אומר יחלוקו ר"ע אומרים המע"ה ומפרש בגמרא דמשמנים ביניהם דאמר ר"ע היינו לומר שכהן נוטל כחוש ובפלוגתא דר"י הגלילי כתבו התוס' והרמב"ם והרא"ש דהלכה כת"ק ובפלוגתא דר"ט ור"ע פסקו הלכה כר"ע ובפלוגתא דר"י ות"ק מפורש לקמן בגמרא דטעמא דמאן דפליג ארבי יוסי הואיל וכהן בא עליו משני צדדין דאמר אי בכור הוא כוליה דידי הוא ואי לאו בכור הוא הב לי מתנות מיניה ופסק הרא"ש כת"ק אבל מדברי הרמב"ם בפ"ט מהל' בכורים נראה שפסק כר"י והטעם משום דבסוף פירקא במתני' אפליגו ר"מ ור"י במילתא וקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י ואע"ג דברישא סתם לן תנא כר"מ הו"ל סתם ואח"כ מחלוקת:

סעיף קטן ב

ומ"ש זכר ונקיבה אין לכהן כלום שם במשנה והטעם משום דחיישינן שמא נקיבה יצאת תחלה והמע"ה:

סעיף קטן ג
שתי רחלים שלא בכרו וילדו ב' זכרים וכו' עד מת אחד מהן או שילדו זכר ונקיבה אין לכהן כלום ויאכל במומו לבעלים הכל שם במשנה [יח:]: ומ"ש בבא ראשונה ושניה שאינו נותן לכהן אלא כחוש פלוגתא דר"ט ור"ע והלכה כר"ע דאמר הכי:

סעיף קטן ד
ומ"ש ויאכל השני במומו לבעלים לפי מ"ש לעיל גבי שני דהוי ספק שהוא חייב במתנות ה"ה בזה שהוא חייב וכן מ"ש בבא שנייה ואוכל השני במומו הוא חייב במתנות לפי מה שפסק לעיל כר"מ דאמר השני חייב במתנות דבכל הני ג' איפליגו ר"מ ור"י וטעם כל אחד מהן שוה בשלשתן. ומ"ש ואם מת אחד מהם הוי הכהן מוציא וכן מ"ש בבא שנייה מת אחד מהן אין לכהן כלום פלוגתא דר"ט ור"ע שם במשנה והלכתא כר"ע דאמר המע"ה כלומר ספק בכור הוא ויאכל במומו לבעלים:

סעיף קטן ה
גר שנתגייר ספק בכרה בהמתו קודם שנתגייר וכו' ברייתא בפרק הזרוע (חולין קלד.):

סימן שיט

סעיף קטן א
מבכרת המקשה לילד יכול לחתך אותו אברים אברים ולהשליכו לכלבים משנה בפרק בהמה המקשה (חולין סט:) מבכרת שהיא מקשה לילד מחתך אבר אבר ומשליך לכלבים יצא רובו ה"ז יקבר ונפטרה מן הבכורה: ומ"ש בשם הרמב"ם דדוקא במחתך אבר אבר ומשליכו הוא בפ"ד מהל' בכורות וטעמו דגרסינן התם בגמרא אתמר יצא שליש ומכרו לנכרי וחזר ויצא שליש אחר רב הונא אמר קדוש רבה אמר אינו קדוש רב הונא אמר קדוש קא סבר למפרע קדוש וכיון דנפיק ליה רובא איגלאי מילתא למפרע דמעיקרא הוא קדוש ומאי דזבין לאו כלום זבין רבה אמר אינו קדוש קסבר מכאן להבא קדוש ומאי דזבין שפיר זבין תנו מבכרת המקשה לילד מחתך אבר אבר ומשליך לכלבים מאי לאו מחתך ומניח ואי אמרת למפרע הוא קדוש יקבר מיבעיא ליה הכא במאי עסקינן במחתך ומשליך אבל מחתך ומניח נעשה כמי שיצא רובו ויקבר ופסק הרמב"ם כר"ה והרא"ש פסק כרבה:

סעיף קטן ב
ומ"ש יצא כולו כאחד קדוש ואסור להשליכו לכלבים היינו סיפא דמתניתין אלא שיש לתמוה עליו למה שינה לכתוב כולו במקום רובו ונראה דכולו דקאמר היינו כל רובו וה"ק להרא"ש אם חתך והניח האיברים לפניו עד שיצא רובו אינו קדוש אבל אם יצא

כל רובו כאחד ה"ז קדוש: וכתבו התוס' דלמ"ד מכאן ולהבא הוא קדוש מכי יצא רובו ואילך מיהא טעון קבורה למה שיוצא מרובו ואילך:

סעיף קטן ג
וכתב ג"כ הרמב"ם כשמחתך אבר אבר ומשליך שלא נפטרה מהבכורה כ"כ בפרק הנזכר וטעמו משום דמשמע ליה ז"ל דהא דקתני מתני' נפטרה מן הבכורה אסיפא דוקא קאי אבל רש"י והתוספות פירשו דארישא דקתני מחתך אבר אבר ומשליך לכלבים נמי קאי ורבינו כתב בשם הרא"ש כפירש"י והתוס' ואני לא מצאתי בדברי הרא"ש גילוי דעת בזה:

סעיף קטן ד
יצא שליש ומכרו לנכרי וחזר ויצא שליש וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ה
יצא שליש דרך דופן ושני שלישים דרך רחם שם ואזדו לטעמייהו דאתמר יצא שליש דרך דופן ושני שלישים דרך רחם רב הונא אמר אינו קדוש ורבה אמר קדוש רב הונא אמר אינו קדוש רב הונא לטעמיה דאמר למפרע קדוש ורובא קמא ליתיה ברחם רבה אמר קדוש רבה לטעמיה דאמר מכאן ולהבא קדיש ורובא דרך רחם נפק וכבר נתבאר דהרמב"ם פוסק כרב הונא והרא"ש כרבה:

סעיף קטן ו
יצא הרוב ע"י מיעוט אחד האיברים שמשלימו לרוב חשוב כילוד אע"פ שרוב האבר מבפנים וכו' פשוט שם [ע.]:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואם יצא חציו של עובר על ידי רוב אחד מהאברים שעל ידו נשלם יציאת חצי העובר מיבעיא אי חשוב כילוד ולא איפשיטא ג"ז שם וטעם הספק דדילמא שדינן מיעוט אבר שבפנים אחר רובו דבחוץ והוה כאילו יצא רוב העובר או דילמא לא שדינן:

סימן שכ

סעיף קטן א
כהנים ולויים חייבים בבכור בהמה טהורה משנה בפ"ב דבכורות [יג.]:

סעיף קטן ב
השותפין חייבים כתבו התוס' בריש בכורות [ב.] דבת"כ יליף לה מדכתיב בכורות בקרכם וצאנכם: (ב"ה) ובראש"ש פרק ראשית הגז (חולין קלה.) הוא פלוגתא דתנאי ופסק כת"ק:

סעיף קטן ג
ומ"ש אבל שותפות נכרי פוטר משנה ברפ"ב דבכורות [יג.]:

סעיף קטן ד
ומ"ש המוכר עובר פרתו לנכרי או לוקח ממנו עובר פרתו פטור מהבכורה שם במשנה:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואפי' אין לו עמו שותפות אלא באזן בין באם בין בעובר פטור פלוגתא דאמוראי שם [ג.] ופסקו הרא"ש והתוספות כרב הונא דאמר אפי' אזנו בין באם בין בעובר דר' יוחנן קאי כוותיה דאמר אפי' מום קל ואמרינן דהיינו כדר"ה ולאפוקי מאינך אמוראי ומיהו בפרק בתרא דע"ז [דף עא:] כתבו התוס' וז"ל בפ"ק דבכורות פליגי אמוראי מה צריך שיקנה הנכרי מן הבהמה איכא מ"ד שצריך שיקנה דבר שעושה אותו טריפה ואיכא מ"ד אפילו אזנו ונראה להחמיר להקנות לנכרי דבר שעושה אותו טריפה כגון הריאה והראש מן הבהמה או מן העובר אמנם א"צ שיתן הנכרי מעות שוה הראש והריאה אלא סגי שיקנה בפרוטה ואע"פ ששוה יותר כפלים אפ"ה אין לחוש משום ביטול מקח דאנן סהדי שהישראל גמר ואקני לנכרי כדי להפטר ע"כ:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפרק ד' מהלכות בכורות:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו עצמו ואיני יודע למה כתב היה לו באחד משניהם וכו': (ב"ה) י"ל דס"ל להרמב"ם דכשיש לנכרי שותפות בכל הבהמה אפי' אחד מאלף שותף איקרי ופוטר אבל כשאין לו שותפות אלא באבר אחד על זה אמרו בגמרא וכמה תהא שותפות הנכרי ותהא פטורה מן הבכורה וא"ר הונא אפי' אזנו משמע דכל אזנו קאמר מדאתקיף ליה רב נחמן שקול אזנה וזיל ופסק כר"י דאמר אפי' מום קל ופירש"י אפי' אין לנכרי שותפות אלא באזנה שאם היה נוטל חלקו אינה לא נבילה ולא טריפה אלא מום קל בעלמא פטורה מן הבכורה: וא"ת דהיכי משכחת לה שיחתך שום אבר ולא תהיה בעלת מום שכתב בהיה לו אבר אחד אם אפשר שיחתך ולא יהיה בעל מום. וי"ל דמשכחת לה כגון שהוא יתר כמין אצבע בידיו או ברגליו ואין בו עצם שאם חתכו כשר:

סעיף קטן ח
בהמת ארנונא פטורה מן הבכורה מימרא דרבא בריש פסחים [ו:] ומסיק התם ללישנא בתרא דפסקו הרי"ף והרא"ש כוותיה דאף על גב דמצי מסלק ליה בזוזי פטורה ופי' רש"י ארנונא המלך נוטל עישור מן הבהמה ומן התבואה ועדר זה שעישורו של מלך בתוכו פטור מן הבכורה ואף על גב דמצי מסלק ליה דכל כמה דלא סלקיה ידו שייכא בבהמות:

סעיף קטן ט
ובזמן הזה מצוה לשתף עם הנכרי באזנו וכיוצא בו קודם שיצא לאויר העולם וכו' בריש בכורות [ג:] גרסינן רב מרי בר רחל הו"ל חיותא הוה מקני אודנייהו לנכרים כלו חיותא דרב מרי מ"ט כלו משום דמפקע לה מקדושתייהו והא א"ר יהודה מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם התם מקדושת מזבח מפקע ליה מקדושת בהן לא מפקע ליה ואי בעית אימא רב מרי בר רחל ידע לאקנויי קנין גמור וכ"ע לא ידעי לאקנויי קנין

גמור וחזי ליה איניש אחרינא וסבר רב מרי מילתא בעלמא הוא דעבד ואתי בהו לידי תקלה וכתבו התוספות והרא"ש ומה שרגילין עכשיו להקנות לנכרי אע"פ שנענש רב מרי היה אומר ר"ת דאיהו נענש לפי שהיה מקנה לנכרי אזן העובר עצמו ואיכא הפקעה בגוף העובר אבל אם מקנה לנכרי אזן האם אין חשש עונש בדבר וא"ת בפ' בתרא דקאמר אפשר כדרב יהודה אמאי לא אשכח תקנה שיקנה לנכרי באמהות דבהא ליכא שום עונש וי"ל כיון דחשש תקלה יש לתקן בלא הפקעת כהן כדרב יהודה לא רצו לתקן שיעשהו ע"י הפקעה ומיהו אי עבד עבד ואין עונש בדבר ועי"ל בימי רב מרי שהיו בקיאין לעשות כדרב יהודה להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם אסור לעשות על ידי הפקעה אבל האידנא שאין רובם בקיאים בכך מוטב שיקנה לנכרי משיבא לידי תקלה כדמוכח בההיא דפ' בתרא דאי לאו משום דאפשר לעשות כרב יהודה הו"ל לתקן שימכרו לנכרי משום חשש תקלה ולדידן דאין אנו בקיאים הוי כא"א ולאידך לישנא דקאמר דנענש רב מרי משום דידע לאקנויי קנין גמור וכ"ע לא ידעי י"ל דרב מרי שהיה יודע לעשות כדרב יהודה לא הו"ל לעשות דבר שיכולין לטעות אבל לדידן לא איפשר בענין אחר ועוד היה אומר ר"ת דרב מרי לא היה מקנה אזן העובר לנכרי לפי דהוי דבר שלא בא לעולם אלא דהוי מקנה בהמה לאזני עוברה והוי כמו דקל לפירותיו וטעו אינשי וסברי דאזן העובר הוה מקני והוי כמו פירות דקל ואתו לידי תקלה אבל אם מקנה אזן האמהות שרי דלא אתי למיטעי:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ולרש"י שפירש דמעות קונות בנכרי וכו' עד וגם ימשכנה לרשותו כל זה מדברי הרא"ש שם וז"ל התוס' בפ"ב דע"ז הרוצה לחוש לדברי רש"י ור"ת המקנה בהמה לנכרי לפוטרה מן הבכורה צריך שיתן נכרי כסף וגם משיכת הנכרי בסימטא או לרשותו של נכרי שהוא שלו ואם אין רשות לנכרי מקנה לו ישראל חדר בביתו והנכרי ינעול ויפתח דבהכי קני ליה לרשות כדאמרינן בפרק הזורק ואח"כ ימשוך הנכרי הבהמה לאותו חדר ע"כ:

סעיף קטן יא

ומ"ש והמחוור שבכולם וכולי הרא"ש כתב בריש בכורות כלשון הזה והמחוור שבכולם שיקבל מן הנכרי פרוטה ויקנה לו אזן הבהמה וטוב הוא לעשות כן כדי שלא יבא תקלה בבכור אבל חמורה אין להקנות לנכרי להפקיע הבכורה כיון דאית ליה תקנה בפדייה או בעריפה עכ"ל:

סעיף קטן יב

המקבל צ"ב מן הנכרי אף ע"פ שהמקבל מקבל עליו האחריות חשוב כיד הנכרי באמצע וכו' משנה בפ"ב דבכורות [דף י"ו:] המקבל צ"ב מן הנכרי ולדות פטורים ולדי ולדות חייבים ופירש רש"י המקבל צ"ב. ששם לו נכרי בהמותיו בדמים קצובים ולתת לו אותם דמים עד עשר שנים בין מתו או הוזלו ואותן ולדות שהיו להם עד אותו זמן יהיו ביניהם: ולדות פטורים. מן הבכורה ולדותיהן של אותן צ"ב כשיגדלו ויבכרו יפטרו מן הבכורה וטעמא מפרש בגמרא כיון דאי לא יהיב ליה זוזי לנכרי תפיס בהמה ואי לא משכח בהמה תפיס ולדות אשתכח דשייך יד נכרי באמצע: ולדי ולדות חייבין. ולדי ולדות של צאן ברזל המגיעות לחלקו של ישראל כשיהיה להן ולדות בכורות ינתנו לכהן דהיינו רביעית לצ"ב ינתן לכהן ובגמרא שם אמר ר"ה ולדות פטורין ולדי ולדותיהן חייבים ורב יהודה אמר ולדי ולדות נמי פטורים ולדי ולדי ולדות חייבים ופירש רש"י אמר רב הונא ולדן של צאן ברזל פטורים וכו'. כדפרישית במתני': רב יהודה אמר ולדי ולדות נמי פטורים. ודור רביעי לצאן ברזל אינו ניתן לכהן אלא דור חמישי. ומה שכתב בשם הרמב"ן ולא איפסיקא הלכתא כמאן הלכך הוי הרביעי ספק כן כתב הרא"ש שם בשמו: ומה שכתב שהרא"ש פסק כרב הונא הטעם משום דהיה גדול מרב יהודה ועוד דפריך ממתניתין לרב יהודה ודחיק לשנויי וכן קצת דעת ה"ר יונה ע"כ וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהלכות בכורות:

סעיף קטן יג

ומ"ש ואם העמיד ולדות תחת אמותיהן וכו' שם במשנה העמיד ולדות תחת אמותיהן ולדי ולדות פטורים ולדי ולדי ולדות חייבים ופירש"י העמיד ולדות תחת אמותיהן שפתח לו פתח לנכרי להיות לו כח בולדות וא"ל אם ימותו הבהמות תטול בולדות המגיעות לחלקי ויהיו תחת ידי באותן דמים עד אותו זמן עצמו השתא אלימא יד נכרי ושייכא בדור אחר טפי הלכך ולדות של אותן ולדות שהן ולדי ולדות לצאן הברזל פטורים דשייכא בהו יד נכרי וכשיהא להן בכור לא ינתן לכהן: ב"ה ומ"ש בשם הרמב"ם המקבל בהמה מן הנכרי וכו' בריש בכורות (ב:) פלוגתא דר"י וחכמים וידוע דהלכה כחכמים.

סעיף קטן יד

ומ"ש המקבל צאן בדמים קצובים וכו' הוא משנה הנזכרת לעיל ונ"ל שלדעתו ז"ל דלא איפלגו ר"ח ורב יהודה אלא בכמה דורות הוא דרך הנכרי להיות אחריות הנכרי על הוולדות אבל כללא דמילתא כל ולדות שיש לנכרי אחריות פטורים וכל שאין לנכרי אחריות עליהם חייבים ומפני זה השמיט דין העמיד ולדות תחת אמותיהן שדכל בכלל כללא דכייל:

סימן שכא

סעיף קטן א
בכור בהמה טמאה נוהג בכ"מ ובכל זמן כ"כ הרמב"ם והכי אמרינן בספ"ק דקידושין [לז.] הרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהו ביאה ונוהג בין בארץ בין בח"ל וכתבו התוס' דפשיטא ליה דנוהג אף בח"ל דמצינו בבכורות דרמי בר חמא היה מבבל והיה לו פטר חמור: ומה שכתב ואינו נוהג אלא בחמורים בפ"ק דבכורות [דף ה.] מתוך שנא' ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה שומע אני אפילו פטרי סוסים וגמלים ת"ל פטר חמור פטר חמור אמרתי לך ולא פטרי סוסים וגמלים: ומ"ש וזה מצותו שכל ישראל שיש לו חמורה שבכרה פודהו בשה בין בזכר בין נקבה וכו' משנה בפרק קמא דבכורות [ט.] פטר חמור תפדה בשה מן הכבשים ומן העזים זכר ונקבה גדול וקטן תמים ובעל מום:

סעיף קטן ב
ומ"ש ויתננו לכהן ולא לכהנת נתבאר בתחלת סי' ש"ה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואין לו זמן ידוע אלא מיד כשיולד עד שימות בספ"ק דבכורות [דף יב: תניא פדיון הבן אחר שלשים יום פדיון פטר חמור לאלתר ואוקימנא ליה כרבנן דפליגי התם אר"א ומשמע התם דלרבנן דקי"ל כוותייהו אי משהי ליה אינו עובר עליו:

סעיף קטן ד
ומ"ש אלא שמצוה הוא לפדותו מיד שלא להחמיץ המצוה שבא לידו זה פשוט ממ"ש בפסוק ושמרתם את המצות:

סעיף קטן ה
ומ"ש ולאחר שיפדנו הוא חולין גמורים ומותר בגיזה ובעבודה כשאר חולין הכי משמע במשנה [דף ט.] ואם מת וכו' וכן בגמרא שם [יא:] ומ"ש והכהן יעשה ג"כ בשה כמו בשאר חולין. הכי מוכח שם בגמרא [ט.] יש לך דבר שפדיונו מותר וכו':

סעיף קטן ו
וכשם שפודהו בשה כן פודהו בכל מה שירצה בפ"ק דבכורות [יא.] א"ר יצחק אמר ר"ל מי שיש לו פטר חמור ואין לו שה לפדותו פודהו בשוויו ומסיק התם דטעמא משום דלא יהא חמור מן ההקדש ולא אמרה תורה שה להחמיר עליו אלא להקל עליו ופירש"י להחמיר עליו. שלא יפדהו אלא בשה: אלא להקל עליו. שאם פודה בשה יכול לפדותו בפטרוזא דהיינו כחוש רב נחמן בריה דרבי יוסי פריק ליה בשילקי בשוויו פי' שילקי עשבים שלוקות: ומ"ש אבל שה אפילו אינו שוה אלא כל שהוא ופדאו בו פדוי אבל הבא לימלך בתחילה אומרים לו שלא לפדותו בפחות משה ששוה ג' דינרים שם [י:] תניא תפדה אפילו כל שהוא ואיפסיקא הכי הלכתא וכמה אמר רב יוסף אפילו פטרוזא

בר דנקא ופירש"י פטרוזא. שה כחוש. בר דנקא. שאינו שוה אלא מעה רב יהודה נשיאה הו"ל כטר חמור שדרה לקמיה דר' טרפון א"ל כמה בעינא למיתב לכהן א"ל הרי אמרו עין יפה בסלע עין רעה בשקל בינונית אמר רבא הלכתא ברגיא וכמה ג' זוזי קשיא הלכתא אהלכתא כלומר דלעיל אמר הלכה כדברי חכמים דאפילו בר דנקא ל"ק כאן בבא לימלך כאן בעושה מעצמו ופירש"י בא לימלך. מה יתן לכהן אמרינן ליה ברגיא וכ"כ הרא"ש ז"ל: ומ"ש ודוקא בשה פודין אותו בפחות מכדי שוויו אבל לא בעגל ולא בחיה וכו' משנה שם [יב.] אין פודין לא בעגל ולא בחיה ולא בשחוטה ולא בטריפה ולא בכלאים ולא בכוי ומוקי לה בגמרא כבן בג בג דאמר נאמר כאן שה ונאמר להלן בפסח שה מה להלן פרט לכל השמות הללו אף כאן פרט לכל השמות הללו ומשמע לרבינו דכיון דאסיקנא דפטר חמור נפדה בכל דבר בשוויו א"כ מתני' דקתני דאין פודין בכל הני היינו לפדות בהן בפחות מכדי שוויו והרמב"ם כתב אין פודים לא בעגל ולא בחיה ולא בשה שחוט ולא בטריפה ולא בכלאים ולא בכוי ואח"כ כתב אם אין לו שה לפדותו פודהו בשוויו ונותן דמיו לכהן לא אמרה תורה שה להחמיר עליו אלא להקל עליו שאם היה לו פטר חמור ששוה עשר סלעים יש לפדותו בשה שוה דינר ולא יהיה זה חמור מן ההקדש שנפדה בכסף בד"א כשהיה דמי פטר חמור מג' זוזים ומעלה אבל אם היו דמיו פחותים מג' זוזים אין פודין אותו אלא בשה או בג' זוזים ועין יפה לא יפחות מסלע ועין רעה בחצי סלע ובינונית בג' זוזים ע"כ לשונו נראה מדבריו דכל היכא דאית ליה שה אינו יכול לפדותו בדבר אחר והיינו דתנן אין פודין לא בעגל ולא בחיה וכו' והא דאסיקנא דפודין אותו בכל דבר בשוויו היינו דוקא בדלית ליה שה ולישנא דרבי יצחק משמיה דר"ל הכי דייק דאמר מי שיש לו פטר חמור ואין לו שה פודהו בשוויו: ומ"ש לחלק בין אם היו דמי פטר חמור ג' זוזים או יותר לכשהן פחות צ"ע מנין לו וכן יש לתמוה עליו למה השמיט הא דמפליג תלמודא בין בא לימלך לפודה מעצמו דבבא לימלך צריך שישוה השה שלשה זוזים ובפודה מעצמו אפילו פטרוזא בר דנקא פדוי וכבר הגיה עליו הראב"ד כן:

סעיף קטן ז

ובן פקועה חשוב כשחוט בפ"ק דבכורות [שם] איבעיא להו מהו לפדות בבן פקועה מר זוטרא אמר אין פודין ורב אשי אמר פודין וכתב שם הרא"ש ר"ת כתב בפרק בהמה המקשה (חולין עד:) מסתברא כמר זוטרא דשמעתין כוותיה ריהטא: ב"ה אבל הרמב"ם פסק בפרק י"ב מהלכות בכורים כרב אשי דבתרא הוא:

סעיף קטן ח

ומ"ש ונדמה מיבעיא ולא איפשיטא גם זה בפ' קמא דבכורות (שם) וכתב הרא"ש ולא איפשיטא הלכך אין פודין בו ואם פדה בו ולא נתנו לכהן עד שמת פטר חמור יהנה

הישראל בטלה ופטר חמור יקבר ואם אחר שנתנו מת פטר חמור יקבר והטלה לכהן דלא אמרינן תקפו כהן מוציאין מידו אלא כשתקפו אבל כשנתנוהו לו בעלים הדר הו"ל בעלים המוציא מחבירו עליו הראיה והאריך בראיות וכתב בסוף דבריו וכ"כ הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ט

והרמב"ם כתב שפודין בבן פקועה לכתחלה טעמו לפי שפסק כרב אשי דבתרא הוא דאמר פודין. ומ"ש ואם פדה בנדמה פדוי טעמו דכיון דספק הוא אין מחייבין אותו לחזור ולפדותו ולא החמיר בו כדין ספק בכור דלא חמור פדיון פטר חמור מבכור בהמה טהורה שהוא קדוש קדושת הגוף ופטר חמור אינו אלא קדושת דמים וקיל משאר קדושת דמים דאינך פדיונן קדוש וזה פדיונו חולין:

סעיף קטן י

פודין בשה א' כמה פעמים משנה [ט.] פודה בו פעמי' הרבה:

סעיף קטן יא

ומ"ש כגון אם קנאה מהכהן אחר שנתנו לו כך פירש"י ז"ל בריש פירקא דמייתי התם משנה זו וכיוצא בזה פי' על המשנה עצמה פודה בו פעמים הרבה שאם חזר כהן ונתנו לישראל ויש לו פטרי חמורים יכול לפדותן בו.

סעיף קטן יב

ומ"ש או ישראל שיש לו ספק פטר חמור וכו' כן כתבו התוספות בריש פירקא שפי' ר"ת במשנה וגם הרא"ש הזכיר פירוש זה בשמו ורבינו עירב ב' הפירושים כאילו רועה אחד אמרם והרמב"ם לא הזכיר בחבורו לא זה ולא אותו והטעם לפי שהוא מפרש בענין אחר דמתני' הכי איתא פטר חמור נפדה בשה מן הכבשים ומן העזים זכר ונקבה גדול וקטן תמים ובעל מום פודה בו פעמים הרבה ונכנס לדיר להתעשר ופי' ז"ל וז"ל אח"כ אמר ופעמים הרבה נכנס לדיר להתעשר ר"ל פדיון ספק פטר חמור שאיפשר שיתעשר בו כמו שנתבאר בתלמוד וזה שאם יש אצלו עשרה זכרים כ"א מהם ספק פטר חמור שצריך להפריש עליו טלה אחד ומפריש עליהם י' טלאים וחייבים במעשר ומ"ש פעמים הרבה ר"ל שזה יקרה פעמים רבות מפני שהוא איפשר קרוב עכ"ל ולפי זה צ"ל דופודה בו אדלעיל קאי ונראה שלא היה גורס ופודה בויו"ו וה"פ פטר חמור נפדה בשה מן הכבשים ומן העזים ואח"כ אמר זכר ונקבה גדול וקטן תמים ובעל מום פודה בו: מיד כשהפריש הטלה תחת פטר חמור חזר הפטר חמור חולין וכו' משנה שם [יב:] המפריש פדיון פטר חמור ומת כלומר השה ר"א אומר חייב באחריותו וחכ"א אינו חייב באחריותו מת פטר חמור ר"א אומר יקבר ומותר בהנאתו של טלה וחכ"א א"צ ליקבר והטלה לכהן ופירש"י

אינו צריך להקבר. דמעידנא דאפרשיה לטלה קם ליה ברשות כהן ופטר חמור פדוי וידוע דהלכה כחכמים ותנן תו התם [ט.] גבי פדיון פטר חמור אם מת נהנים בו ומוקי לה בגמרא דמת בי בעלים ונהנה בו כהן סד"א כל זמן דלא מטא לידיה לא זכה ביה קמ"ל דמעידנא דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי:

סעיף קטן יג

ומ"ש לפיכך כשמפרישו מברך ואין להמתין עד שיתן הפדיון ליד הכהן וכו' כ"כ התוספות והרא"ש ז"ל. וכתב בס"ה שמברך ג"כ שהחיינו: ב"ה ועיין לעיל בסימן רס"ח:

סעיף קטן יד

ישראל שפודה פטר חמור של חבירו הוא פדוי בפ"ק דבכורות [יא.] אמר רב שיזבי אמר רב הונא הפודה פטר חמור של חבירו פדיונו פדוי: ומ"ש דפטר חמור הוא לבעליו שם איבעיא להו פדיונו לפודה או לבעלים ואסיקנא דהוי לבעלים:

סעיף קטן טו

פטר חמור מותר למוכרו קודם שיפדנו ובלבד שיודיע ללוקח וכו' שם פטר חמור אסור בהנאה ור"ש מתיר ואמרינן בגמרא שם דפליגי בין בהנאת דמיו בין בהנאת גופו ומשמע התם דהלכה כת"ק. וכ"פ הרמב"ם והרא"ש וכתב עוד הרא"ש וה"ד הנאת דמיו כגון דמזבין ליה למאן דלא ידע שהוא פטר חמור וקא שקיל מיניה כנגד כולו אבל למשקל מיניה מאי דשוי טפי משה קטן שהלוקח זקוק לפרוע עליו דמים ש"ד עכ"ל. ומתוך דבריו נראה שאם מכרו למי שהוא יודע שהוא פטר חמור אפילו נתן לו כל דמי שוויו לגמרי הכל מותר דכיון שהלוקח יודע שצריך לפדותו בשה על כרחך לומר דלדידיה שוי ליה כל הדמים שנתן וגם דמי השה שצריך לפדותו בו א"נ מתנה הוא דיהיב ליה אותם מעות היתרים ולאו דמי פטר חמור נינהו שהרי הוא עתיד לפדותו. אבל מדברי רבינו נראה שאפילו שהקונה אותו יודע שהוא פטר חמור אינו יכול למכרו לו בכל שוויו. והרמב"ם לא חילק בדבר אלא סתם וכתב שאם מכרו קודם פדיון דמיו אסורים:

סעיף קטן טז

פטר חמור קודם שיפדה אסור לעבוד בו ולגוזזו כדי ליהנות בשערו ברייתא שם אסור בגיזה ועבודה דברי ר' יהודה ור"ש מתיר ופסקו הפוסקים כרבי יהודה.

סעיף קטן יז

ומ"ש אבל אם היה שערו מסובך או שיש לו מכה במקום השער מותר לגוזזו להנאתו כלומר להנאת הפטר חמור שהיה מצטער באותו צמר וכ"כ הרא"ש בפ"ק דבכורות ונתן טעם לדבר שלא נאסרה בו גיזה אלא מתורת הנאה אבל בלאו דלא תגוז ליתיה כיון דלית ביה קדושת דמים וגרע נמי משאר קדוש' דמים דפדיונן קדוש וזה פדיונו חולין:

סעיף קטן יח
ומ"ש והשער אסור בהנאה ויקבר כ"כ שם הרא"ש פשוט הוא:

סעיף קטן יט
פטר חמור שמת קודם שנפדה יקבר בפ"ק דבכורות [יב:]: ומ"ש לפיכך ישראל שיש לו ספק פטר חמור יפריש עליו טלה להפקיע איסורו ומעכב הטלה לעצמו שם [ט:] אהא דתנן שתי חמורים אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו זכר ונקבה מפריש טלה א' לעצמו כלומר משום דשמא אותה שלא בכרה ילדה את הנקבה. ובגמרא כיון דלעצמו הוא ל"ל לאפרושי לאפקועי לאיסוריה מיניה אלמא כיון דלא מפקע לאיסוריה אסור בהנאה ומתניתין רבי יהודה הוא דאומר פטר חמור אסור בהנאה. ותיבת לפיכך שכתב רבינו אינה מדוקדקת דאע"ג דטעמא דצריך להפריש עליו טלה הוא מפני שפטר חמור אסור בהנאה מ"מ אין איסורו בהנאה לאחר מיתה טעם לזה שהרי אפילו אם לא היה אסור בהנאה אלא מחיים היה צריך להפריש עליו טלה לאפקועי איסוריה מיניה:

סעיף קטן כ
לא רצו בעליו לפדותו ונתנוהו לכהן מפריש עליו הכהן טלה וכו' משנה שם [יב:] נתנו לכהן אין הכהן רשאי לקיימו עד שיפריש שה תחתיו:

סעיף קטן כא
ומ"ש או יערפנו כ"כ הרמב"ם ופשוט הוא:

סעיף קטן כב
ומ"ש ויקברנו משנה שם [יג.] דפטר חמור שערכו טעון קבורה:

סעיף קטן כג
ומ"ש והישראל לא יתננו לו אלא א"כ יפריש עליו השה וכו' מפני שהם חשודים על דבר זה וכו' ברייתא ומימרא שם [יב:]:

סעיף קטן כד
לא רצה לפדותו ולא ליתנו לכהן מכהו בקופיץ בערפו עד שימות ויקברנו משנה שם [ג.]: ומ"ש ולא ימיתנו בקנה ולא במגל ולא בקורדם וכו' ולא יכניסנו בחדר וינעול בפניו עד שימות ברייתא שם [י:]:

סעיף קטן כה
מצות פדייה קודמת למצות עריפה משנה שם [יג.] מייתי לה מדכתיב אם לא תפדה וערפתו וכתב הרמב"ם אם לא רצה לפדותו מ"ע לערפו וכתב עליו הראב"ד שאין לחשוב העריפה במ"ע אע"פ שאמרו מצות פדיה קודמת למצות עריפה לא שתחשב מצוה אבל היא עבירה ומזיק נקרא ומפסיד ממונו של כהן ומפני שאמר מצות פדיה אמר מצות עריפה:

סעיף קטן כו
חמורה שלא בכרה וילדה ב' זכרים וכו' עד ומפריש טלה והוא לעצמו משנה שם [ט.]

סעיף קטן כז
ומ"ש שתי חמורות שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן שני טלאים לכהן ג"ז משנה שם

סעיף קטן כח
ומ"ש זכר ונקבה הזכר לכהן ב' זכרים ונקבה אחד לכהן שם במשנה זכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה נותן טלה אחד לכהן ופירש"י זכר ונקבה נותן טלה לכהן. בשביל הזכר: או ב' זכרים ונקבה. דחדא ילדה זכר וחדא ילדה זכר ונקבה נותן טלה אחד לכהן דהא איכא חד זכר ודאי בכור ואידך דהוי ספק דשמא יצתה הנקבה תחילה מפריש טלה והוא לעצמו וכ"כ התוס' והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן כט
ומ"ש ב' זכרים וב' נקבות או ב' נקבות וזכר אין לכהן כלום גז"ש במשנה ופירש"י ספק הן דשמא כל אחת ילדה זכר ונקבה ושמא נקבות יצאו תחלה הלכך אין כאן לכהן כלום אלא מפריש עליהם שני טלאים לאפקועי איסורייהו והן לעצמו עד כאן לשונו: והרמב"ם כתב דב' זכרים וב' נקבות א"צ להפריש כלום כלומר אפילו בב' זכרים וב' נקבות אינו צריך להפריש כלום וכ"ש בשני נקבות וזכר שהרי זה לשון הרמב"ם שני חמורים שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן שני טלאים לכהן זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה נותן טלה אחד לכהן ילדו ב' נקבות וזכר או ב' זכרים וב' נקבות אין כאן לכהן כלום ואינו צריך להפריש טלה לעצמו לפי שיש כאן ספיקות הרבה שמא האחת ילדה זכר והב' ילדה ב' נקבות או שמא זו ילדה נקבה והאחרת זכר ואחריו נקבה או נקבה ואחריה זכר וכן ספיקות הרבה יש בב' זכרים וב' נקבות עכ"ל. ונראה מדבריו דבזכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה מפריש טלה לענמו אע"פ שלא הוזכר במשנה וגם הוא ז"ל הזכירו שהרי לא מיעט אלא ב"נ וזכר או ב"ז וב"נ ויש לדקדק על זה שהרי כתב הרא"ש אע"ג דבב"ז ונקבה לגבי הפרשת טלה הו"ל תרי ספיקי שמא א' ילדה ב"ז וא' ילדה נקבה ואין כאן אלא נתינה אחת לכהן ואף את"ל א' ילדה זכר וא' ילדה נקבה וזכר שמא יצאתה נקבה תחלה אפ"ה כיון דאיפשר ליה בתקנתא בהפרשת טלה אחד ולא קמפסיד ולא מידי שהרי הוא חולין והוא לעצמו לית ליה למיסמך אהיתרא דתרי ספיקי דאשכחן נמי דעל רובא לא סמכינן ליפטר מדין הפרשת טלה והוא לעצמו שהרי שנינו ברישא זכר ונקבה מפריש טלה והוא לעצמו ואע"פ שיש כאן רובא לפיטורא דמחצה יולדות נקבות תחלה ונהי נמי דינדה זכר תחלה מיעוטא נפיק מקצת נקבה בהדי זכר מקמי דניפוק ליה רוב ראשו דזכר והו"ל חציצה עד כאן לשונו וכיון דבב' זכרים ונקבה איכא נמי תרי ספיקי לגבי

הפרשת טלה מ"ט מפריש טלה ושמא י"ל דשאני ב"ז ונקבה דמתוך שהוא צריך לעשות בהם מעשה ליתן טלה אחד לכהן אמרי' ליה דיפריש טלה לעצמו אע"ג דתרי ספיקי הוא אבל בב"נ וזכר או ב"ז וב"נ כיון דאין כאן לכהן כלום לא אמרי' ליה דיפריש טלה לעצמו מאחר דתרי ספיקי הוא:

סעיף קטן ל

אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב"ז וכו' עד מפריש טלה והוא לעצמו שם במשנה:

סעיף קטן לא

הלוקח חמורה מהנכרי ואינו יודע אם בכרה אם לאו מפריש טלה והוא לעצמו כ"כ הרמב"ם בפ' י"ב מהלכות בכורים ופשוט שהוא נלמד ממשנה דבכורות [יט.] הלוקח בהמה מן הנכרי וכו':

סעיף קטן לב

ישראל שירש מאבי אמו כהן ודאי פטר חמור ואותו כהן ירשו מאבי אמו ישראל מפריש טלה והוא שלו מימרא בפ"ק דבכורות [דף יא.] ופירש"י דמאי דמחייב כהן המורישו לעשות עושה זה דכהן המורישו היה צריך להפריש עליו שה להפקיע קדושה שחלה עליו בבית ישראל ראשון ונוטל השה לעצמו שהרי כהן הוא ה"נ עושה ישראל זה היורשו דדמי כמו שהורישו כהן השה:

סעיף קטן לג

גר שבכרה חמורתו וכו' מפריש עליו טלה והוא שלו בפרק הזרוע (חולין דף קלד:) תניא ד' דברים בגר לחיוב וחד מיניהו בכור בהמה טמאה ופירש"י כמו שכתב רבינו וכ"כ הרמב"ם וז"ל הרי זה חייב לערוף או לפדות ואם פדה בשה השה של גר שהמע"ה:

סעיף קטן לד

כהנים ולוים פטורים מבכור בהמה טמאה משנה פ"ק דבכורות [ג:]: ב"ה וכתב הרשב"א בתשובה סימן שס"ו דלויה פטורה מפטר חמור והביא ראיה לדבר ומיהו פטר חמור דבעלת ישראל חייב ומיהו פטר חמור דנככסי מלוג פטור:

סעיף קטן לה

שותפות הנכרי פוטר בו כמו בבהמה טהורה שם במשנה:

סעיף קטן לו

ומ"ש אלא שאסור. להשתתף עמו כדי להפקיע קדושתו וכו' בפרק הנזכר אהא דקאמר התם רב מרי בר רחל הו"ל חיותא הוה מקני אודנייהו לנכרים כלאי חיותא דרב מרי כלומר מת מקנהו מאי טעמא משום דמפקע להו מקדושתייהו כתב הרא"ש שאף על פי שנענש רב מרי שפיר דמי לדידן להקנות לנכרי בהמה טהורה כדי לפטור מן הבכורה

משום דא"א לן בענין אחר אבל חמורה אין להקנות לנכרי להפקיע הבכורה כיון דאית ליה תקנה בפדייה או בעריפה ע"כ:

סעיף קטן לז
ונראה דה"ה נמי שותפות כהנים ולוים נמי פוטר נראין דבריו דהא מקרא דכל בכור בישראל דממעטינן מיניה שותפות נכרי משום דמשמע דה"ק עד שיהיה כולו של ישראל מיניה מימעיט נמי שותפות כהנים ולוים דכיון דאית להו שותפות בגויה הרי אין כולו של ישראל:

סעיף קטן לח
נכרי שהפריש פטר חמור מודיעין אותו שאינו חייב וכו' מנחות בפרק ר' ישמעאל (מנחות סז:):

סעיף קטן לט
פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין פרה כתבתי למעלה בהלכות בכור בהמה טהורה סימן שט"ו:

סימן שכב

סעיף קטן א
כתיב ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה שחייב כל אדם להפריש חלה מעיסתו וליתנה לכהן ואין לה שיעור מן התורה כ"כ ר"ש בפ"ב דחלה וכ"כ הרמב"ם בהלכות בכורים שאין לה שיעור מן התורה אפי' הפריש כשעורה פטר את העיסה והוא בספרי: ומ"ש רק שלא יעשה כל העיסה חלה אלא ישייר ממנה מעט משנה פרק קמא דחלה האומר כל גרני תרומה וכל עיסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת ומפרש טעמא בפרק ראשית הגז (חולין קלו.) דכתיב בהו ראשית ששיריה ניכרים:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואין חיוב זה אלא בארץ דכתיב באכלכם מלחם הארץ פשוט הוא וכ"כ הרמב"ם וכתב עוד שאף בארץ אין חייבים אלא בזמן שכל ישראל עליה שנאמר בבאכם בביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם לפיכך חלה בזמן הזה אפילו בימי עזרא בארץ ישראל אינה אלא מדבריהם ודברים אלו איתנהו בגמרא פ"ב דכתובות [כה.] ופרק יוצא דופן (נדה מז.) דגרסינן התם אמר רב הונא בריה דרב יהושע אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי ואמרי אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דרבנן חלה דאורייתא ואמינא להו אנא אדרבה אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דאורייתא חלה דרבנן דתניא אם נאמר כי תבואו וגו':

סעיף קטן ג
ומ"ש ומדרבנן נוהג אף בח"ל פשוט בפרק עד כמה (בכורות כז.):

סעיף קטן ד

ובזמן שהיה טהרה בארץ לא היו מפרישים אלא חלה אי ונאכלת לכהן ובמקומות הקרובות לה ב' חלות וכו' בפרק בתרא דחלה תנן ר"ג אומר ג' ארצות לחלה מא"י עד כזיב חלה א' מכזיב עד הנהר ועד אמנון ב' חלות א' לאור ואחת לכהן של אור יש לה שיעור ושל כהן אין לה שיעור מן הנהר ועד אמנון ולפנים ב' חלות אחת לאור ואחת לכהן של אור אין לה שיעור ושל כהן יש לה שיעור וטבול יום אוכלה ר"י אומר אינו צריך טבילה ואסורה לזבים ולזבות לנדות וליולדות ופירש הרא"ש בר"פ כל הבשר מכזיב עד הנהר ועד אמנון לפי שהמקום מקום טומאה שסמוך לארץ העמים ואין יכולים לשמור עצמם ופירותיהם בטהרה וחלותיהם טמאות וטעונות שריפה כתרומה טמאה לכך אמרו שחלותיהן נשרפות ותקנו להפריש עוד אחרת ויאכלנה הכהן שלא תשתכח תורת חלה ושל אור שהוא מד"ת צריך להפריש כשיעור חלה ושל כהן שהיא מד"ס אין לה שיעור מהנהר ועד אמנון ולפנים ב' חלות אחת לאור ואחת לכהן של אור אין לה שיעור מפני שהיא נשרפת ושל כהן יש לה שיעור מפני שהיא נאכלת ושתיהם מד"ס וטבול יום אוכלה פי' טבול יום דקרי אף ע"פ שטומאה יוצאה עליו מגופו הקילו חכמים באותה חלה שנייה שאינה אלא כדי שלא תשתכח תורת חלה ורבי יוסי מיקל טפי וקאמר דאף טבילה אינה צריכה ואסורה לזבים וכו' וקאמר בירושלמי לרבי יוסי נצרכה ואע"ג דמתירים לבעל קרי אסר לה להניח בלא טבילה דע"כ בלא טבילה איירי דאי בשטבלו איירי לרבנן נמי נצרכה אלא ודאי הני נמי שרי כי היכי דשרי טבול יום דבעל קרי אע"ג דטומאה יוצאת מגופו דאין לחלק אחר שטבל בין טומאה חמורה לטומאה קלה וטומאה שאינה יוצאה מגופו שרי לרבנן כמו בעל קרי לר' יוסי דאי מצרכי טבילה בטומאת מת תקשה להו כדמקשינן בפרק עד כמה וכי הזאה יש לנו וא"א ליזהר מטומאת מת וגם צריך לטמא לקרוביו ולמה תקנו חלה שנייה לכהן אם א"א לאוכלה וחלה דידן שאנו מפרישים עתה יש לה עוד דין אחר דגרסינן בפרק עד כמה (שם) אמר רבינא הלכתא נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן ואי ליכא כהן קטן שקלה לה בריש מסא ושדייא ליה בתנורא והדר מפרשא לה חלה אחריתי כי היכי דלא תשתכח תורת חלה ואכיל לה אפי' כהן גדול נמצא היכא דאיכא כהן קטן שאוכל החלה אין צריך להפריש חלה אחריתי ובחלה שלישית דמתני' אע"פ שגם היא בח"ל צריך לעולם להפריש שני חלות ואותה של אור אינה נאכלת כלל דומיא דחלה שנייה דמכזיב ועד הנהר ועד אמנון לפי שהיו סמוכים לא"י ומתחזיא חלה דידה כחלת א"י טמאה גזרו עליה שלא לאכלה כהן טהור גמור בשביל שהיא טמאה וההיא דפרק עד כמה איירי במקומות הרחוקים מא"י

כגון מקום האמוראים שהיו בבבל ולא מתחזיא כחלת א"י ולא גזרו עליה איסור מחמת טומאה עצמו ואמר שהיא נאכלת לכהן קטן שלא יצא טומאה מגופו ולא יפריש אחרת כיון דזו נאכלת ונראה דה"ה נמי דשריא לכהן גדול שטבל לקריו אע"פ שלא העריב שמשו ומסתבר שלא להחמיר בה יותר מבחלת כהן שמפרישים הסמוכים לא"י וכ"כ בעל הלכות וא"ת אמאי קאמר נותנה לקטן כיון דשריא אפילו לגדול שטבל לקרויו וי"ל לפי שאין שיעור לחלת ח"ל ולפי שדבר מועט היא נותנה לכהן קטן כמו שהקלו בחלת בבל כשיש כהן קטן ולא הצריכה לשורפה ולהפריש אחרת לכהן כמו לאותן הסמוכים לא"י כך הקלו בשנייה להתיר גם לזבים וזבות נדות ויולדות דלא מפלגי התם בכהן גדול המותר בחלה שנייה משום טומאה ואע"ג דהחמירו בחלה שנייה של הסמוכים לא"י לאוסרם לזבים וזבות שהרי החמירו גם בחלת האור יותר ועוד שהרי השנייה קבועה בסמוכים להפרישה לעולם וברחוקים א"צ להפריש כשיש כהן קטן או גדול שטבל לקרויו לכך הקלו בה טפי ולא אסרוה אלא לזרים ותימא הוא האידנא שברוב המקומות אין מפרישין חלה שנייה אף כששורפין הראשונה וי"ל דבימי האמוראים היו אוכלים תרומה טהורה בא"י כי היה להם אפר פרה כדאמרינן [חגיגה כה.] חברים מדכו בגלילא ולכך הצריכו גם בח"ל להפריש חלת כהן שלא תשתכח תורת חלה אבל האידנא שבטלה אפר פרה ואין חלה נאכלת בא"י אף בח"ל אין צריך להפריש חלת כהן וכ"כ בעל הלכות וחלה בא"י אין מפרישין אלא א' ושורפין אותה וכ"ש בח"ל ומנהג טוב להפרישה כי הסברא נוטה להיפך כיון שאין חלה נאכלת בשום מקום כ"ש תשתכח תורת חלה ולמחר יבנה בית המקדש ויהיו סבורים שאינו דין שתאכל שום חלה עכ"ל הרא"ש ז"ל וכלל דבריו בפירושא דמתני' ומ"ש על ההיא דפרק עד כמה הם דברי התוספות שם פרק כל הבשר ופרק עד כמה וסמ"ג וגם מ"ש בסוף דבריו לחלק בין זמן האמוראים לזמן הזה כ"כ סמ"ג: והטעם שכתב למה לא נהגו להפריש ב' חלות בח"ל כ"כ ר"ש בפי' המשנה וגם הרשב"א בפסקי חלה שלו כתב שנראה מהמשנה דבכל ח"ל היה דין שיפרישו ב' חלות א' לאור ואין לה שיעור וא' לכהן ויש לה שיעור א' ממ"ח ושמעתי שעדיין יש מקומות נוהגי' כן אבל בכל הארץ וכן בצרפת אין נוהגין אלא בחלת האור ובלא שיעור ור"ש נתן טעם לדבר וכתב שכ"כ בה"ג דחלת ח"ל אין מפרישין אלא חלה א' ושורפין אותה ואף הרמב"ם כתב כן עכ"ל וכן המנהג פשוט שלא להפריש אלא חלת האור בלבד וכתב סה"ת שהטעם לפי שצריך לשומרה מזרים ונכרים וגם פעמים שנותנים אותה בקערה במרק רותח ועתה אסור זר לאכלה בקערה וז"ל הרמב"ם בזמן הזה שאין שם עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרישין חלה אחת בכל א"י א' ממ"ח ושורפין אותה מפני שהיא טמאה

ויש לה שם מן התורה ומכזיב ועד אמנה מפרישין שנייה לכהן לאכלה ואין לה שיעור כשהיה הדבר מקודם חלת ח"ל אע"פ שהיא טמאה הואיל ועיקר חיובא מדבריהם אינה אסורה באכילה אלא על כהן שטומאה יוצאה מגופו והם בעלי קריים וזבים וזבות ונדות ויולדות ומצורעים אבל שאר הטמאים במגע הטומאות אפילו טמאי מת מותרים לאכלה לפיכך אם היה כהן קטן בח"ל בין בסוריא בין בשאר ארצות ורצה להפריש חלה א' מפריש א' ממ"ח ונאכלת לקטן שעדיין לא ראה קרי או לקטנה שעדיין לא ראתה נדה שאינו צריך להפריש שנית וכן אם היה שם כ"ג שטבל מש"ז או מזיבתו אע"פ שלא העריב שמשו ואע"פ שהוא טמא ה"ז מותר לאכול החלה הראשונה וא"צ להפריש שנית בח"ל עכ"ל והר"ן כתב בפרק אלו עוברין דאיפשר דמי שטומאה יוצא מגופו אינו מותר בתרומת ח"ל בטבילה לבד בלא הערב שמש וע"פ מה שכתבתי יתבארו דברים רבים: ומ"ש ובזמן שהיה טהרה בארץ לא היו מפרישין אלא חלה א' היינו דתנן מא"י ועד כזיב חלה א':

סעיף קטן ה

ומ"ש ובמקומות הקרובות לה שתי חלות וכו' היינו דתנן מן הנהר ועד אמנון ולפנים ב' חלות א' לאור ואחת לכהן:

סעיף קטן ו

ומ"ש ועתה שאין טהרה בא"י א"א לכהן לאכול שם החלה אלא נשרפת זה פשוט.

סעיף קטן ז

ומ"ש בשם בה"ג שא"צ להפריש אחרת לכהן כ"כ התוס' בפרק עד כמה בשמו ומיהו כתבו אחר כך ונראה דעכשיו כיון ששורפין אותם לפי שאין להם הזאה בכל א"י צריך להפריש שנייה כמו מכזיב ועד הנהר ועד אמנון שמפריש חלה שנייה שלא תשתכח תורת חלה ומה שלמד מדברי הרמב"ם דדוקא בח"ל וכו' אבל בא"י אין להם לאכלה וכו' כן משמע ודאי מדבריו בהדיא

סעיף קטן ח

ומ"ש וכ"ש דאיכא מ"ד שהיא מדאורייתא אפילו האידנא וכו' כלומר אף על גב דהרמב"ם כתב בפ"ה מה' בכורים דבימי עזרא לא נתחייבו בחלה מדאורייתא לפי שלא עלו כולם מ"מ סבר דכיון דבא"י עיקרה דאורייתא אסורה אפילו לטמא מגע כ"ש דאיכא מ"ד דאף בזמן הזה היא דאורייתא משום דס"ל בימי עזרא נתחייבו בחלה אף על גב דלא עלו כולם וכיון דבימי עזרא נתחייבו מן התורה גם עכשיו חייבים מן התורה דקי"ל קדושה שנויה לא בטלה והיינו רבנן דבי רב דהוו יתבי ואמרי אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דרבנן חלה דאורייתא וכמו שכתבתי איתא בפרק יוצא דופן (נדה דף מז.) ופ"ב

דכתובות [ד' כה.] ואע"ג דמשמע התם דלית הלכתא כוותייהו אלא כדאפיך להו רב הונא בריה דרב יהושע לא נמנע רבינו מלכתוב דאיכא מ"ד דאף בזמן הזה היא דאורייתא כיון דהנך רבנן הוי ס"ד למימר הכי: ודע שזה שכתב הרמב"ם דמצורע הוא כמי שטומאה יוצאה עליו מגופו כתב בפ"ז מהלכות תרומה דהיינו דוקא כשטמא אותו כהן מיוחס אבל קודם שיטמאנו הכהן טהור הוא.

סימן שכג

סעיף קטן א

כל חלה שהיא מדרבנן ניתנת אפילו לכהן ע"ה בפ"ד דחלה גבי מן הנהר ואמנון ולפנים דהוי ח"ל כמו שנתבאר תנן וניתנת לכל כהן ומפרש בירושלמי דהיינו דניתנת בין לכהן חבר בין לכהן ע"ה: ומ"ש רבינו כל חלה שהיא מדרבנן היינו לומר שעיקרה מדרבנן דהיינו חלת ח"ל אבל חלת א"י בזמן הזה אפילו למ"ד שאינה אלא מדרבנן אינה בכלל הזה דכיון דעיקרה דאורייתא אינה נאכלת כלל וכמו שנתבאר בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ב

ואינה טובלת שמותר לאכול מהפת ולהפריש אחר כך בפ"ק דביצה [ט:] אמר שמואל חלת ת"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש וכתב הרא"ש פירש"י אוכל כל הפת ומשייר בה כדי חלה ומפרישה באחרונה ול"נ דא"כ הול"ל ומשייר כדי חלה אלא משמע צריך לשייר יותר מכדי חלה כדי להפריש עליו חלה משום דבעיא ראשית ששיריה ניכרים ומיהו מוקף ודאי לא בעיא מדשרינן אוכל והולך ואח"כ מפריש וכ"כ סמ"ג: וכתב עוד סמ"ג כתב מורי רבינו יהודה בשם הר"ר אלחנן דהא דאמרי' אוכל והולך ואח"כ מפריש זהו כשנתחייב הכל העיסה ביחד כשנילושה ביחד אבל במצות שכל אחד נתחייבת בחלה לבדה סברא הוא שלא יועיל בלא הקפה לפטור את כולם עכ"ל :

סעיף קטן ג

ומתבטלת ברוב חולין כדי לאכלה בטומאה בפ' עד כמה (בכורות כז.) אמר שמואל תרומת ח"ל בטלה ברוב רבה מבטלה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו: וכתב הר"ן בפרק אלו עוברין שכתב הרמב"ן דהא דאמרינן מבטלה ברוב היינו לומר שאם נתערבה בכמותה או בפחות ממנה מרבה עליה חולין ומבטלה כדאמרינן בפ"ק דביצה [דף ד'.] דבדרבנן מבטלין איסורא כה"ג אבל לבטל בעירוב לכתחילה לא דלערב בשאר איסורים של דבריהם אין לנו עכ"ל אבל הרשב"א כתב בפסקי חלה שלו דמשמע דאפילו לכתחילה נוטל ומבטל והרמב"ם אף על פי שמדבריו בפ"ה מהלכות בכורים נראה לכאורה שסובר כדברי הרמב"ן דלכאורה אין מבטלין אותה שכתב וזה לשונו אם היה שם כהן קטן וכו' הרי זה מותר לאכלה עם הזר על שלחן אחד לפי שאינה מדמעת

ואפילו נתערב שוה בשוה בפ' י"ג מהלכות תרומה כתב בהדיא תרומת חוצה לארץ מותר לבטלה ברוב ואוכלה בימי טומאתו. ב"ה אחר כך מצאתי בספר מוגה שכתב פ"ה מהלכות בכורים אם רצה לאכול תחלה ואח"כ יפריש החלה בחוצה לארץ מותר: והרמב"ם כתב שיכול זר לערבה עם חולין וכו' כבר כתבתי לשונו בסמוך וטעמו מדתנן בפ"ד דחלה גבי חלת ח"ל ונאכלת עם הזר על השלחן ואיתמר עלה בירושלמי הורה רבי אבהו בבצרה שהוא צריך רוב א"ר יונה מלמד שהיא עולה בפחות מק' ואינה נאסרת א"ר זעירא מתניתין אמרה אפילו אחד באחד דתנינן ונאכלת עם הזר על השלחן כלומר משום דאם תתערב עם פתו של זר מותר לזר וס"ל ז"ל דהלכה כרבי זעירא דמתני' מסייעא ליה וכ"פ סמ"ג ואע"פ שבתרומת ח"ל לא התיר שמואל לבטלה אלא ברוב איפשר דהיינו דוקא במתכוין לבטלה אבל היכא דאינו מתכוין לבטלה אלא שהוא אוכלה עם הזר על השלחן וממילא היא מתערבת לפעמים אפי' לא נתערבה אלא שוה בשוה מותרת ורש"י בפרק עד כמה כתב אהא דאמר שמואל חלת ח"ל בטילה ברוב לאוכלה זר ולא בעינן ק"א ולאחר שעירבה ברוב חולין יכול לאכול זר או כהן בימי טומאה לאחר שבטלה : ומ"ש ור"י פי' שאסור לבטלה כדי להאכילה לזר וכו' כ"כ שם התוספות אהא דאמר שמואל תרומת ח"ל בטילה ברוב להתירה לכהן טמא קאמר ולא כמו שפירש הקונדריס לאוכלה לזר דבהדיא מוכח במנחות פרק רבי ישמעאל דאסורה לזר דדייק התם דישראל מדמעת משמע דאינה עולה לאכול לזרים אלא בק"א וכן כתב בסה"ת והרשב"א בפסקי חלה שלו כתב דההיא דשמואל אף לאכלה לזרים הוא ומיהו דוקא ברוב אבל שוה בשוה לא דלית הלכתא כר' זעירא דירושלמי והא דמשמע בפרק רבי ישמעאל דחלת ח"ל מדמעת התם בשנתערבה חד בחד וא"נ לרבי זעירא דירושלמי בפחות מחד וחד:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל אף על פי שבהלכות חלה כתב דברי הרמב"ם ודברי ר"י ולא הכריע ביניהם מ"מ מדכתב שם אמתניתין דונאכלת עם הזר על השלחן ולא גזרינן העלאה אטו אכילה משמע דס"ל דלא שריא מתני' אלא בכה"ג אבל אם נתערב כדשרי הרמב"ם לא: ב"ה כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות תרומות המפריש תרומות ומעשרות וניחם עליהם ה"ז נשאל לחכם ומתיר לו כדרך שמתירים לו שאר נדרים ותחזיר חולין כמו שהיה עד שיפריש פעם שנית אותה שהפריש תחלה או פירות אחרים: וכתב בספר המצות שצריך ליזהר בה וכו' ט"ס יש כאן דבסמ"ג לא כתב כן אדרבה הוא פוסק כהרמב"ם דאמר אפילו אחד באחד בטיל כר' זעירא דמתני' מסייעא ליה דקתני ונאכלת עם הזר על השלחן וגם סמ"ק לא כתב דברים אלו אלא בסה"ת אצל נתינתו טעם למה אין מפרישין עכשיו בח"ל חלה

שנייה כתב דשמא הטעם לפי שצריך לשמרה מזרים ונכרים גם פעמים שנותנים אותם בקערה במרק רותח ועתה אסור זר לאכול בקערה עכ"ל ולטעמיה אזיל שהוא סובר דכי אמר שמואל חלת ח"ל בטלה ברוב היינו דוקא לאוכלה כהן בימי טומאתו אבל לא להאכילה לזר. וכדברי הפוסקים שנתבאר בסמוך שסוברים כן: ומ"ש ואם נתערבה בככרות אחרות במינו כגון חטים בחטים צריך ק"א לבטלה לזר ומין בשאינו מינו בטלה בס' כ"כ סה"ת והביא משניות האומרות כן בתרומה ואין חילוק בין תרומת א"י לשל ח"ל לענין אכילת זרים ולטעמיה אזיל כמו שכתבתי בסמוך ודע שבסה"ת כתב דינים אלו גבי מקום שמפרישים ב' חלות הראשונה לאור והשנייה לכהן ואע"ג דכבר הפריש חלה ראשונה כיון שנהגו להפריש יש לה כל דין חלה גמורה לענין ביטול :

סעיף קטן ה

כהן יכול לאוכלה עם הזר על השלחן משנה בפ"ד דחלה ומ"ש ולא חיישינן שמא יבא לאכלה עמו הוא פי' משנה זו לדעת האוסרים לזרים תערובתם בפחות מק"א אבל לדעת הרמב"ם מתפרשת בע"א וכתבתיו לעיל בסמוך:

סעיף קטן ו

ואין בה משום כהן המסייע במתנותיו וכו' בפרק עד כמה (בכורות כז.) אמר רבא תרומת ח"ל אין בהם משום כהן המסייע בבית הגרנות ופירש"י תרומת ח"ל דרבנן היא ויכול ליתנה לכהן המסייע ע"כ נראה מדקדוק לשונו דלא אתא רבא למימר אלא דיכולים ליתן תרומת ח"ל לכהן המסייע אבל הכהן עצמו איפשר דאין לו לסייע כדי שיתנו לו תרומת ח"ל וכן יש לדקדק מדברי רבינו אבל הרמב"ם כתב בה סתם ואין בה משום כהן המסייע במתנותיו שהוא אסור:

סימן שכד

סעיף קטן א

לא כל המינין חייבים בחלה אלא ה' מינים חטים ושעורים וכולי משנה בריש חלה ובמנחות פרק רבי ישמעאל (מנחות דף ע.) ומייתי לה בגמרא (שם) מקרא: ומ"ש ואפילו באלו המינים אין חיוב אא"כ יש בעיסה ה' רבעים משנה בפ"ב דחלה ובפ"ק דעדיות וברייתא בפרק כיצד משתתפין (עירובין פ"ג) ומ"ש שהם מ"ג ביצים וחומש ביצה כן הוציא החשבון הרי"ף בפרק ערבי פסחים והרא"ש בהלכות חלה והרמב"ם בפ"ו מהלכות בכורים:

סעיף קטן ב

ומ"ש שהרמב"ם שיער מדת הכלי הוא בפרק הנזכר אלא שנסחת ספר הרמב"ם שבידינו אינה מכוונת עם מ"ש רבינו בשמו: וכתב הרמב"ם עוד שם שמ"ג ביצים בינונים וחומש

ביצה הם משקל פ"ו סלעים ושני שלישי סלע מקמח החטים שבמצרים שהם משקל תק"כ מזוזי מצרים בזמן הזה ומדה שמכילה במשקל הזה מקמח החטים הזה בה מודדים לחלה לכל מקום עכ"ל והדבר ידוע שהסלע ד' דינרים והדינר שש מעין וכל ד' מעין משקל דרמ"א אחת נמצא משקל תק"כ דראמ"ש קמח הוא שיעור חלה: ב"ה כתוב בא"ח בשם הראב"ד ואי אוסיף ה' רביעים וכו' והיו ב' ביצים ורביעית ביצה שפיר דמי ולזה שומעים שעושה כהוגן ואי פיחת משיעור זה הפסיד לענין חלה ולא עוד אלא שצריך להוסיף על כל השיעורים כמעט כדי קיטוף שכן דרכן של נשים לשייר מן המדה מן הקמח כדי לקטף ואם עשה המדה מצומצמת נמצא השיעור חסרה כי פעמים שאין מכניסים כל הקמח בקיתון הילכך מוטב להוסיף ולא לצמצום עכ"ל :

סעיף קטן ג

וכל אלו המינים מצטרפים שאם אין בעיסה אלא ה' רבעים מחמשתן מצטרפין בד"א כשערבן קמח אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו שיעור ומדבקו למין אחר אין מצטרפין אלא בזה הסדר החטין אינן מצטרפין אלא עם הכוסמין כו' בפ"ק דחלה ובמנחות פרק רבי ישמעאל (מנחות ע.) תנן ה' דברים חייבים בחלה החטין והשעורין והכוסמין ושבולת שועל ושיפון הרי אלו חייבים בחלה ובמעשרות ומצטרפין זה עם זה וקאמר עלה בגמרא פ' רבי ישמעאל שם תנא כוסמין מין חטים שבולת שועל והשיפון מין שעורים ופירש"י דלענין חלה מיתניא הך ברייתא וכדתנן בפ"ב דחלה החטין אינן מצטרפין עם הכל אלא עם הכוסמין השעורין מצטרפין עם הכל חוץ מהחטים אבל בירושלמי דריש חלה משמע דמתני' דקתני מצטרפין זה עם זה אכלוהו קאמר דמצטרפים דרמי אהדדי מתניתין דקתני מצטרפין זה עם זה אמתני' דפ"ב דחלה דקתני החטים אינם מצטרפין עם הכל אלא עם הכוסמין וכו' ומשני ר"י אמר לה סתם רבי יונה בשם ר"י כאן בנשוך כאן בבלול כלומר כשהמינים בלולים יפה ועשה מהם עיסה אחת כולם מצטרפין ושעשה עיסה מכל מין בפני עצמו ואחר כך נושכים זה בזה מצטרפים בכה"ג דקתני והא דקתני השעורים מצטרפים עם הכל חוץ מן החטין דמשמע דמצטרפין עם הכוסמין ובריתא קתני כוסמין מין חטין דמשמע אבל לא מין שעורים צ"ל דה"ק כוסמין אף מין חטין ושבולת שועל ושיפון מין שעורים דוקא וא"ת בנשוך היאך מפרישין חלה מזה על זה והא תנן בפ"ב דתרומות כל שהוא כלאים זה בזה לא יתרום מזה על זה ובריש כלאים תנן דחטין וכוסמין כלאים זה בזה וכן שעורים וכוסמין וכן שעורים ושיפון וי"ל דגבי חלה תלוי הטעם לפי שעיסותיהם דומות זו לזו כדאיתא בירושלמי ועוד יש לפרש כשיש לכל אחד שיעור אין מפרישין ממין על שאינו מינו וכדרך שאין תורמין ממין על שאינו מינו כן מוכח בתוספתא דמסכת חלה כל זה כתבו התוס' בפ' רבי ישמעאל ור"ש בריש כלאים

והרא"ש בה' חלה והשתא מ"ש רבינו כל אלו המינים מצטרפין וכו' בד"א בשעירבן קמח היינו מתניתין דקתני דה' מינים אלו מצטרפים ואוקמוה בירושלמי בבלול וכ"פ הרמב"ם בפ"ז וכ"פ שמ"ג ומ"ש אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו שיעור ומדבקו למין אחד אין מצטרפין אלא בזה הסדר היינו דתנן בפ"ד דחלה החטים אינם מצטרפין אלא עם הכוסמין השעורים מצטרפים עם הכל חוץ מן החטים ר"י בן נורי אומר שאר מינים מצטרפים זה עם זה ואוקמה בירושלמי בנשוך: וכתב הרא"ש בה' חלה אהא דר"י בן נורי אומר שאר מינים מצטרפים זה עם זה פירוש שאר מינים שלא הוזכרו במשנה הן שבולת שועל ושיפון ולרבנן שיפון מין כוסמין ושבולת שועל מין שעורין ואין מצטרפין והכי איתא בירושלמי וכ' עוד שם כשאין שיעור בכ"א מצטרפין ע"י נשיכה כדתנן בפ"ב חטין וכוסמין מצטרפין ושעורין מצטרפים עם הכל חוץ מן החטין וכן כוסמין ושיפון ושבולת שועל מצטרפין דכולהו בני בקתא דשעורים נינהו וכי היכי דע"י נשיכת שעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החטין כך אינך נמי מצטרפין עם הכל חוץ מן החטים ומיהו בירושלמי קאמר דלרבנן דפליגי על רבי יוחנן לא מצטרפי שיפון ושבולת שועל עכ"ל ומשמע דלא מיעט אלא שיפון ושבולת שועל לבד שלא יצטרפו זה עם זה ומשמע מדבריו דהלכה כת"ק ולפיכך כתב רבינו הכוסמין מצטרפין עם כל אחת וכו' עם החטים והשעורים בהדיא תנן דמצטרפין ועם שבולת ושיפון כדיהיב טעמא דכולהו בני בקתא דשעורין נינהו ומ"ש דשיפון מצטרף עם שעורים מתניתין היא ומ"ש שמצטרף עם הכוסמין כבר נתבאר טעמו. ומ"ש ולא עם שבולת שועל כבר נתבאר דהיינו כרבנן דפליגי אר"י בן נורי. ומ"ש ולא עם חטים מתניתין היא. (ב"ה) כפשטה אבל קשה שבירושלמי שהביא הרא"ש אמרו אם אתה אומר שיפון מין כוסמין מצטרף עם החטים וי"ל שמאחר שלא נאמרה אלא בלשון אם אתה אומר משמע דלא פסיקא ליה א"נ שרבינו מפרש אם אתה אומר וכו' תצטרף עם החטים בתמיה כלומר אף א"ת שהוא מין כוסמין וכו' יצטרף עם החטים:

סעיף קטן ד
ומ"ש ושבולת שועל מצטרפים עם שעורים מתניתין היא

סעיף קטן ה
ומ"ש דמצטרפין עם כוסמין כבר נתבאר טעמו.

סעיף קטן ו
ומ"ש ולא עם חטים מתני' היא

סעיף קטן ז
ומ"ש ולא עם שיפון כבר נתבאר טעמו דהיינו כרבנן דפליגי אר"י בן נורי ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש אבל הרמב"ם בפ"ו מהלכות בכורים פסק הלכה כר"י בן נורי דשאר

מינים מצטרפים זה עם זה: ב"ה משום דסבירא ליה דר"י בן נורי לאו לאיפלוגי אתא אלא לפרושי והירושלמי דמשמע מיניה דלאיפלוגי אתא ישבתי בביאור להרמב"ם ז"ל: וכתב דהיינו דוקא בעיסה שנגעה בעיסה אחרת אבל הבולל קמח ה' מינים ועשה מהם עיסה אחת הרי חמשתן מצטרפין לשיעור עיסת חלה וזהו מה שחלקו בירושלמי כאן בנשוך כאן בבלול:

סעיף קטן ח

וכיון שאין מצטרפין בעיסה אלא במיניהם עירב קב מהעיסה עם קב אחר מעיסה שאינו מינו וחלקו אח"כ והוסיף על כ"א רובע הקב ממינו חייב וכו' בהלכות חלה כתב הרא"ש תני בירושלמי אית תני כל המינים מצטרפים זה עם זה פי' אפילו על הנשוך על דעתיה דהדין תנא ברא מה בין הנשוך מה בין הבלול א"ר יודן כשחלקן והוסיף עליהם נשוכים חייבים בלולים פטורים פי' קב חטים וקב שעורים שנשכו וחלקן והוסיף על קב חטים רובע חטים ועל קב שעורים רובע שעורים דאי נשוך הוי חיבור לכל דבר הרי כבר נתחייבו ומה שהוסיף פטור כדאיתא בירושלמי ב' ישראלים שעשו שני קבין וחלקו והוסיף זה על שלו וזה על שלו פטורים שכבר היה לו שעת חובה ונפטרו ולענין זה יש חילוק בין נשוך לבלול אע"ג דשניהם חיבור להתחייב בחלה מיהו סבר האי תנא ברא דנשוך חיבור לחומרא אבל לא להקל לפטור אם הוסיף הלכך נשוכין וחלקן והוסיף חייב כו' ולית הלכתא כהאי תנא ברא אלא נשוכים לא מצטרפים אלא כסדר שפירשתי למעלה: ומ"ש ואם לש כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור ורוצה להפריש ממין זה על מין זה אין מפרישין אלא על מינו כיצד אין מפרישין מחטים על שום אחד מהן וכו' זה כדברי התירוץ השני שכתבתי בשם התוס' ור"ש והרא"ש על מה שהקשה בנשוך היאך מפרישין חלה מזה ע"ז והא תנן בפ"ב דתרומות כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה ע"ז ובריש כלאים תנן החטין והכוסמין כלאים זה בזה וכן שעורין וכוסמין וכן שעורים ושיפון. ומ"ש רבינו דכוסמין ושיפון מפרישין מזה על זה הטעם משום דבריש כלאים תנן דאינם כלאים זה בזה וכן נמי תנן התם דשעורים ושבולת שועל אינם כלאים זה בזה:

סעיף קטן ט

ואלו ה' רבעים אפי' השאור והסובן והמורסן כולן מצטרפין להשלימן בד"א כשלא הפריש סובנן ומורסנן מתוכן וכו' אבל אם רקד הקמח וכו' אינו מצטרף משנה בפ"ב דחלה (ד' עד):

סעיף קטן י

ומשערין אותה לפי התבואה אבל לא לפי הקמח וכו' לכן כשממלאין המדה קמח צריך לגודשה בה' חלה כתב הרא"ש לכאורה היה נראה דה' רבעים יש למודדן בתבואה שכן היתה עיסת המדבר מלא העומר היו מלקטים ואחר כך טוחנו ברחיים וראיתי באשכנז

שהנשים גודשות הקמח לשיעור חלה ותליתי הדבר הזה בשביל שנפח הקמח רב מנפח התבואה וקצת משמע כן לישנא דמתניתין דקתני פחות מה' רבעים בתבואה אלמא בתבואה משערינן ומיהו אין ראיה כ"כ דלפי שהזכיר תחלה מיני קטנית דחייבין במעשר ופטור מן החלה תנא בתר הכי גם בתבואה תמצא דבר שחייב במעשר ופטור מן החלה כגון פחות מה' רבעים ובפ"ד תנן ה' רבעים קמח חייבין בחלה אלמא בקמח משערים ועוד אי בתבואה משערינן מאי איצטריך לאשמועי' הן וסובנן ומורסנן ה' רבעים וכו' אלא ודאי בקמח משערינן ואשמעי' ברישא אע"ג דה' רבעים קמח בעינן סובן ומורסנן מצטרף בהדי קמח וכו' ובתשובותיו כלל שני כתב ששאל מהרשב"א וז"ל יבינו מה שראיתי כל רבותי נוהגים שמשערין מדה המחזקת מ"ג ביצים לשיעור חלה ומודדין בו הקמח טפופה או מחוקה וכיון דמעיסת מדבר ילפינן ומדדו המן וטחנו בו בריחיים מסתמא ניתוסף הרבה ג"כ היה לשערו ולהצריך קמח הנטחן מה' רבעים תבואה ויהיה פירוש ה' רבעים הבא מה' רבעים ואם יגדשו המדה ניחא טפי כי ספק ברכה לבטלה איכא. ורבינו סתם דבריו כמנהג נשי אשכנז שכתב הרא"ש בה' חלה ואף ע"פ שכתב שם דמשמע דבקמח משערינן מאחר שכתב בשאלתות דמשום ספק ברכה לא היה לנו לחייב בחלה אלא מדה גדושה משמע דלזה דעתו נוטה אבל אין נראה בעיני כן שהרי הרא"ש עצמו העיד שכל רבותיו לא היו מודדין במדה גדושה אלא שהיה קשה לו על דבריהם ולא מלאו לבו לחלוק עליהם ממש והיה מבקש מי שיתרץ לו קושייתו וגם בה' חלה סוף דבריו הם כדברי רבותינו וכך הוא דעת הרשב"א ז"ל שכתב בתשובותיו (סי' תס"ה) שהשיב להרא"ש על שאלה זו אם כדעתיה דמר א"א לעמוד על שיעורו דמאן לימא לן כמה היה המן מתרבה ועוד דאי משום ברכה לבטלה הו"ל חומרא דאתי לידי קולא דלעתים לא הוו אלא ה' רבעים קמח לבד ופטרי להו מחלה וקא אכיל בטבלא אלא אין לך בו אלא ה' רבעים קמח שבשיעור העומר אמרה תורה לא בשיעור קמח הבא מחמשת רבעים תבואה ע"כ: (ב"ה) וכן כתב ריי"ו בשם התוספות וכך הם דברי ר"ש בפ"ק דחלה על ההיא מתניתין דפחות מחמשת רבעים בתבואה וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות בכורים וכבר כתבתי בסמוך בשם הרמב"ם משקל הקמח שהוא שיעור חלה:

ב"ה שהוא שיעור חלה מחיטי מצרים בזמנו כצ"ל. כתב ר"י יש מקומות שנוהגות הנשים למדוד מדידת החלה גדושות:

סעיף קטן יא

קב חטים מצד זה וקב שעורים מצד זה וכו' חצי קב חטים לצד זה וחצי קב שעורים מצד זה וכו' תוספתא בפ"ב דחלה קב חטים וקב שעורים וקב כוסמין הרי אלו מצטרפין

כשהוא תורם תורם מכל א' שאין תורמין ממין על שאינו מינו חצי קב חטים וחצי קב שעורים וחצי קב כוסמין נוטל מן הכוסמין וכתב רבינו שמשון בפי' המשנה והרא"ש בה' חלה דיש לפרש האי תוספתא דמיירי שהכוסמין נתונים באמצע ונושכים עם החטים מצד אחד ועם השעורים מצד אחר הלכך ברישא שיש בכל אחד קב מצטרפים לחייב החטים בלא השעורים והשעורים בלא החטים ותורם מכל אחד ואחד שאין תורמין ממין על שאינו מינו ואף על פי שהכוסמין מחייבין את החטים ואת השעורים אין תורמין מן הכוסמין עליהם לפי שגם הכוסמין מתחייבין במה שנושכים בחטים ושעורים ודי לו בצירוף עם אחד מהם הלכך אם תורם מן הכוסמין על השעורים הוי כתורם מן החטים על השעורים דכיון דצירוף החטים מחייב הכוסמין נגררים הכוסמין אחר החטים ונקראים על שמם וכן נמי על החטים מהאי טעמא אבל סיפא דליכא אלא חצי קב בכל אחד ליכא שיעור עד שיצטרפו שלשתן ונמצא דכוסמין ששניהם מצטרפין עמהם חייבים וחטים ושעורים דאין מצטרפין זה עם זה פטורים עכ"ל: קב חטים מצד זה וקב חטים מצד זה וקב אורז באמצע וכו' מ"ש דבקב אורז באמצע אינן מצטרפין משנה בפ"ב דחלה:

סעיף קטן יב

ומ"ש דקב של נכרי או קב של חלה באמצע אינם מצטרפים ירושלמי שם: ומ"ש היה ביניהם קב של מין אחד מחמשת המינים או קב משל אשה אחרת מצטרפים ג"ז שם בירושלמי:

סעיף קטן יג

קב של תבואה חדשה וקב של ישנה אין מצטרפין משנה בפ"ד דחלה קב חדש וקב ישן שנשכו זו בזו ר"י אומר יטול מן האמצע וחכמים אוסרין ואתמר עלה בירושלמי יאות א"ר ישמעאל כוסמין וחטים ב' מינים הם ע"י שדומה לו את אומר מצטרף חדש וישן לא כ"ש א"ר הילא טעמא דרבנן כוסמין וחטים ב' מינים הם ואין בני אדם טועים לומר שתורמין ומעשרין מזה על זה אבל ישן וחדש מין אחד הוא אם את אומר כן אף הוא סבור אומר שתורמין ומעשרין מזה ע"ז כלומר אם היה נוטל מן אמצע וצריך להפריש על כל אחד ואחד מעיסה אחרת שלא הורמה חלתה מחדש על החדש ומישן על הישן כ"כ ר"ש וכ"כ הרמב"ם וז"ל ולא יתרום מאמצע שתיהן אלא יביא עיסה אחרת חדש או ישן ויצטרף להם להשלים השיעור:

סעיף קטן יד

ומ"ש היה קב חדש מצד זה וקב חדש מצד זה וישן באמצע מצטרפין שם בירושלמי קב חדש מצרף ומשמע דהיינו לומר שאם היה ישן מצד זה וישן מצד זה וחדש באמצע מצרפן וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז מה' בכורים ומשמע דה"ה לחדש מצד זה וחדש

מצד זה וישן באמצע שהוא מצרפן דמ"ש ומ"מ יש לתמוה על רבינו למה שינה ממה שהוא בירושלמי:

סעיף קטן טו

העושה עיסה מהאורז ומהדגן אם יש בה טעם דגן חייבת וכו' משנה בפרק ג' דחלה (דף עו:):

סעיף קטן טז

ומ"ש אע"ג דרובה אורז הכי אמרינן בפרק כל הזבחים (זבחים עח.) וכתב הרשב"א בפסקי חלה שלו משמע שלא אמרו אלא עושה עיסה מאורז וחטים לפי שהאורז נגרר אחר החטים אבל שאר המינים אין נגררים אחר החטים וכדאמר רבי אילא בשם ר"ל ירושלמי בפ"ק דחלה:

סעיף קטן יז

ומ"ש נתן שאור ועיסת חטים לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה וכו' ג"ז משנה שם (דף עה.) ומשמע ממשניות אלו דאע"פ שאין בחטים ה' רבעים כל שיש בכל העיסה ה' רבעים חייבת אם יש בה טעם דגן והרשב"א בפסקי חלה שלו כתב אבל בירושלמי אמרו מתניתין דלא כרשב"ג דרשב"ג אומר לעולם אינה חייבת בחלה עד שיהיה בה דגן כשיעור רבי יעקב בר אידי בשם ר"ל הלכה כרשב"ג וכ"כ הראב"ד והכין מסתבר כיון דפסקו כן בירושלמי עכ"ל. והרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות חלה המערב קמח חטים וקמח אורז ועשה מהן עיסה אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה אפי' היה השאור חטים לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה. וכתב עליו הראב"ד והוא שיהיה השאור מעיסה חייבת ע"כ והוכרח לומר כן מפני שהוא סובר דאינה חייבת עד שיהא בה דגן כשיעור וסתם שאור אין בו כשיעור ולפיכך הוצרך להעמיד מתניתין דמחייב בה כשבאה מעיסה חייבת ויש לתמוה על הרמב"ם שמאחר שבירושלמי אמרו מתניתין דלא כרשב"ג ופסקו שם הלכה כר' שמעון בן גמליאל הרי דחוה למשנה זו מהלכה ולמה פסק כמותה ואפשר שהרמב"ם היה גורס מתניתין כדרשב"ג וכן הוא בספרים שלנו וה"פ מתניתין דקתני דאע"פ שהאורז נגרר אחר החטים אינה חייבת בחלה עד שיהא בה טעם דגן כדרשב"ג דהיינו כשיעור דקאמר רשב"ג כלומר שיהא בה דגן כשיעור שיתן בה טעם דגן ויש הוכחה לפירוש זה מדקתני בתוספתא העושה עיסה מן החטים ומן האורז רשב"ג אומר אינה חייבת בחלה עד שיהא בדגן כשיעור ואין אדם יוצא ידי חובתו בפסח עד שיהא בה כשיעור והשתא אי כשיעור עיסת חלה קאמר מה מעלה ומוריד זה לענין לצאת ידי חובתו בפסח אלא ודאי כשיעור דקאמר היינו שיהא טעם דגן כדפרישית ולא משמע ליה דכשיעור דקתני לענין פסח היינו שיהא בו כזית

בכדי אכילת פרס חדא דדוחק לפרש בשיעור דרישא שיעור עיסת חלה ושיעור דסיפא כזית בכדי אכילת פרס ועוד דמשמע ליה ז"ל דאע"פ שאין בו כזית בכדי אכילת פרס יוצא בה אדם י"ח בפסח וכמו שכתב ה"ה בפ"ו מהלכות פסח שהוא דעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן יח

נתן שאור מעיסה שלא הורמה חלתה לתוך עיסה שהורמה חלתה וכו' ג"ז משנה שם (דף עו) הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן לתוך עיסה שהורמה חלתה אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו מוציא חלה אחת על הכל:

סעיף קטן יט

ומ"ש כיצד אם הוא קב מפריש עליו אחד מכ"ד בקב כן פירשו ר"ש והרא"ש וכתבו דאין זה כמפריש מן החיוב על הפטור שאין השאור בטל בעיסה:

סעיף קטן כ

ומ"ש או אם ירצה יביא רובע הקב קמח וכו' ר"ש והרא"ש דבתוספתא קתני דמביא קמח ממקום אחר ולא עיסה להשלים עם השאור לה' רבעים ומצרפו לחייב עליו לפי חשבון ובמאי דתנן ואם לא מוציא חלה א' על הכל פירשו ואם לאו סאין לו עיסה חייבת נעשית זאת הפטורה כאילו חייבת ומוציא על הכל אחד מכ"ד דטבל אוסר כל שהוא במינו ונעשית כולה טבולה לחלה:

סעיף קטן כא

ומ"ש בשם הרי"ף דה"ה אם השאור של פטור והעיסה של חיוב וכו' כן כתב סמ"ק: ב"ה ולאפוקי מדברי א"ה שהאריך לכתוב דוקא במוצאי פסח שהיא שעת הדחק אבל בשאר ימות השנה לא ובתרומת הדשן כתב בדין זה סימן ק"ו: מצאתי כתוב שאלת האופה פשטיד"א שיש בה בשר ושכח ולא הפריש חלה אם יוכל לתקן ע"י הפרשה הואיל ואין בבשר רק טעם דמי למפריש מן החיוב על הפטור שאלתך משנה שלימה הנוטל מן העיסה שלא הורמה חלתה ונתן לתוך העיסה שהורמה חלתה וכו' ואין זה כמפריש מן החיוב על הפטור דאורייתא דטעם כעיקר נמי דאורייתא ולא דמי להההיא דמנחות [לז.] ופרוסה כדתניא בתוספתא דמביא קמח ממקום אחר ומצרפו לה' רבעים עכ"ל :

סעיף קטן כב

מי שנתערב לו פת שהפריש ממנו חלה עם פת שלא הופרש ממנו אם יש לו עוד קמח יעשה עיסה מה' רבעים ויצרפנו עם הככרות בכלי וכו' זה נלמד מהמשנה שכתבתי בסמוך.

סעיף קטן כג

ומ"ש ואם רוצה להפריש מיניה וביה צריך להפריש מעט מכל ככר וככר או יצרפם כולם בכלי אחד ויפריש מכל אחד על כולם עד שיפריש מכדי חשבון הככרות ומאחד יותר וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה: ב"ה כלל שני והאריך בדבר: אע"פ שלשונו מגומגם ונראה שיש בו ט"ס: ב"ה כתוב בא"ח אם לא הופרשה חלה מהעיסה ואח"כ נתערב בעיסה או באחד מהככרות שאין לאסור אפילו אין בו מאה ואחד מהחלה משום דאי בעי מתשיל עלה וה"ה לכל הקדש ותרומה שיכול לישאל לחכם ויעקור דבורו אבל משבא ליד כהן או הקדש או ליד גזבר לא מצי מתשיל עלייהו ובתשובה מצאתי יהון מלמדין לנשים לומר אם הוצאתי חלה ושכחתי ונתערבה יהיה לי רשות להוציא פעם שנייה עכ"ל:

סעיף קטן כד

עיסה שאין בה כשיעור ולאחר אפייה תפחה ונתרבית עד שנראית כאילו יש בה כשיעור פטורה כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ב' סימן י"ד אלא שמ"ש רבינו ולאחר אפייה תפחה אינו מדוקדק ששם כתב שבשעת אפייתה תפחה וגדלה ומשמע דאפילו אם קודם אפייתה תפחה קאמר דפטורה ונתן טעם משום דכיון דלא הוי בה שיעור בשעת חיובא דהיינו משתטיל מים בקמח אף על פי שתפחה אח"כ אזלינן בתר מעיקרא וכתוב בתשובות הרשב"א (סימן תס"א) שהוא ז"ל הסכים לדברי הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן כה

אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה כן כתב הרמב"ם בפ"ו והוא ירושלמי פ"ג דחלה אהא דתנן אוכל עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים אמר רב חגי לא שנו אלא עראי אבל קבע אסור מפני שהוא מערים לפוטרה מן החלה והדא אמרת מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבים מפני שאינו יכול הא אם היה יכול לא הדא אמרת שאסור לאדם לעשות עיסתו קבים וכתב על זה הרשב"א בפסקי חלה שלו ואע"ג דקי"ל דמי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה ה"מ בזמן שהיו יכולים לעשותה בטהרה אבל עכשיו שא"א לא יעשנה קבין שא"כ תשתכח תורת חלה ועל זה שנינו בפרק אחרון של חלה ג' ארצות לחלה והילכך בזמן הזה אסור להערים ולעשות עיסתו קבין והיינו דאמרינן בפרק אלו עוברין (פסחים מח.) אמר רב יוסף והני נשי דידן נהיג למיפא קפיזא ואקשי להא מאי דעתך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא דקא מפקע ליה מחלה ופריק דעבדן כר"א דאמר הסל מצרפן לחלה:

סימן שכה

סעיף קטן א

שתי עיסות שאין בשום א' כשיעור אם נוגעות זו בזו וכו' משנה פ"ד דחלה [דף עו.] ב' נשים שעשו ב' קבין ונגעו זה בזה אפי' הם ממין אחד פטורים ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב ושלא במינו פטור פי' המפרשים דהאי ונגעו זה בזה היינו שישוכו או צירוף סל:

סעיף קטן ב

ומ"ש בדבר הראוי להצטרף היינו דתנן מין במינו חייב ותנן תו התם שם אי זהו מין במינו החטים אינם מצטרפות עם הכל חוץ מן הכוסמין השעורין מצטרפות עם הכל חוץ מן החטין ריב"ן אומר שאר מינים מצטרפין זה עם זה וכבר כתבתי פי' משנה זו בסימן שקודם זה ושם כתבתי אם הלכה כריב"ן ומשמעותו התם במתני' דעיסה חדש אינה מצטרפת לשל ישן אף ע"פ שהם ממין א' ומפרש טעמא בירושלמי כדי שלא יאמרו תורמין מן החדש על הישן ותנן נמי התם דלרבנן דפליגי אר' ישמעאל דלא יתרום מאמצע שתיהן:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם אינן נדבקין והם בסל הסל מצרפן כו' משנה פ"ב דחלה העושה עיסתו קבין ונגעו זה בזה פטורים מן החלה עד שישוכו רבי אליעזר אומר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפם לחלה ואיפסיקא הלכה בפרק אלו עוברין (פסחים מח:) ובפ"ק דנדה [דף ח.] כר"א ומדברי סמ"ג בשם ר"י נראה דצירוף סל לא מהני אלא אם הם נוגעים זה בזה :

סעיף קטן ד

ואם נתנם על לוח וכיוצא בו בדבר שאין לו בית קיבול כתב הרמב"ם שהוא ספק וכולי ואם הוא חלה מדבריהם פטורה בפ"ז מהלכות בכורים כתב כן וטעמו משום דבפרק אלו עוברין איבעיא לן טבלא שאין לה לזבז מהו תוך כלי בעינן והא ליכא או דילמא אויר כלי בעינן והא איכא וסלקא בתיקו:

סעיף קטן ה

ומ"ש לכן כשמצרפן בכלי צריך שלא יצא ממנו שום דבר למעלה מדפני הכלי כן משמע מהאי בעיא דסלקא בתיקו ומשמע דהיינו לומר שלא יהא כל הככר או כל העיסה למעלה מדפני הכלי אבל אם קצתה תוך הכלי אע"פ שמקצתה למעלה מדפני הכלי מצטרפת ובסמ"ג משמע דלדעת ר"י שאע"פ שכל העיסה או המצה למעלה מדפני הכלי מצטרפין שכתב וז"ל כשנותנין המצות בכלי צריך שיהיו כולם בתוך דופני הכלי וכו' דהא איבעיא לן טבלא שאין לה לזבז מהו כו' אבל אומר ר"י דע"כ לא מיבעיא ליה אלא בטבלא שאין

לה לזבז אבל יש לה לזבז אפי' בגדוש מצטרף והטעם משום דהוי כאויר בית שמצרף וכדגרסינן בפרק כל שעה ירושלמי:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם מכסה הפת במפה חשיב כמו כלי לצרפן כ"כ סמ"ק: כתב הרמב"ם בפ"ו היו הככרות נושכות ונתקבץ מן הכל שיעור חלה חייבים בחלה אף ע"פ שאינם בסל וכתב הרשב"א בפסקי חלה שלו שנראה שהוא מפרש עד שישוכו דמתני' אפי' לאחר אפייה וסבר דלא בעינן צירוף סל אלא בכענין שאינם נושכות זו בזו: ב"ה ולענין מ"ש שנראה שהיא מפרש עד שישוכו דמתני' אפילו לאחר אפייה תמהני שאיני יודע מה נשיכה שייך אחר גמר אפיית ועוד שאיני רואה הוכחה בדבריו לומר שיהא סבור כן לא כאן ולא בפירושו וצריך להעביר הקולמוס על וכך הם דבריו: (וכך הם דבריו בפירוש המשנה פ"ב דחלה.):

סעיף קטן ז

ואם יש בכל עיסה כשיעור ורוצה להפריש מזו על זו א"צ לא צירוף כלי ולא נגיעה וכו' וכ"כ הרא"ש בה' חלה דהא דמצרכינן נגיעה או צירוף סל ה"מ ב' עיסות שאין בכל אחת כשיעור אבל לתרום מן המוקף אפי' נגיעה לא בעי רק שיהיו סמוכות זו לזו בפנינו כדאמרינן [פ"ד דמעשר שני] גבי קנקנים של יין הסמוכין זה לזה עד שלא גפן תורם ומעשר מזה על זה וכ"כ הרשב"א בפסקי חלה שלו וכן משמע מדברי הרמב"ם ודלא כסה"ת שכתב דכשעושה ב' עיסות קטנות צריך צירוף כלי ונגיעה זו בזו ואם הם גדולות כשיעור בכל אחד אין צריך רק לתתם בכלי בלא נגיעה ויוציא מאחת ויפטור חבירתה ומ"מ המעט עיסה שיקרא לה שם חלה יגע אל אחד מעיסות גדולות בשעת קריאת שם או שמא בחלת ח"ל א"צ מוקף בשעת קריאת שם וצירוף מ"מ יעשה כדי לפטור מאחת חבירתה ע"כ וכל הני רבוותא דלא כוותיה: תניא בפרק אלו עוברין רבי אליעזר אומר הסל מצרפן לחלה רבי יהושע אומר תנור מצרפן ופסק הרמב"ם פרק ז' מהלכות בכורים דאין התנור מצרפן וטעמו משום דאיפסיקא הלכתא כרבי אליעזר משמע דלאפוקי רבי יהושע נמי הוא דאיפסיקא אבל מדברי הרא"ש בהלכות חלה גבי הא דתנן כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה משמע שהוא סובר שהתנור מצרפן והרשב"א בפסקי חלה שלו כתב אפשר היה לומר דרבי יהושע תנור ולא סל קאמר ור"א אפי' הסל מצרף וכ"ש התנור אבל בירושלמי גרסינן אית תנא תני הסל מצרף ואין התנור מצרף ואית תנא תני התנור מצרף ואין הסל מצרף וכיון שכך מסתברא דבחלת הארץ דאורייתא בין בסל בין בתנור מצטרפין וחייבין בחלה מספק אבל בח"ל דוקא בסל כר"א והר"ם כתב אבל התנור אינו מצרפן ולא חילק בין בארץ בין בח"ל ולא ידעתי מי הביאו לידי כך עכ"ל. ואפשר לומר שהרמב"ם מפרש דהני תנאי דפליגי בירושלמי הם ר"א ורבי יהושע

והלכה כר"א דאמר הסל מצרף ולא תנור ואפשר שאע"פ שיסבור הרמב"ם כהרשב"א לא חילק בין א"י לח"ל משום דחלה בזמן הזה אף בא"י אינה אלא מדרבנן כמבואר בדברי הרמב"ם ז"ל: ב"ה כתוב בתרומת הדשן אשה לשה ב' עיסות באחת ערבה כרכום ובאחת לא ערבה ואין בזו ולא בזו שיעור חלה אין לצרפם ע"י נשיכה כדי לחייבם בחלה והאריך בדיני צירוף העיסות (וכ"כ בד"מ):

סימן שכו

סעיף קטן א

שנים שלשו כל אחד ואחד קב לבדו והשיכום יחד וכו' משנה פ"ד דחלה [דף עו] ב' נשים שעשו ב' קבים ונשכו זה בזה אפי' הם ממין אחד פטורים:

סעיף קטן ב

ומ"ש או שנתנו הקמח לנחתום וערבו אינו מצטרף וכו' פ"ק דחלה [דף עג] תנן נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור אם אין בכל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה ופי' הר"ש נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור ובין כולן יש כשיעור ולש הכל בבת אחת שלא מדעתן וכ"כ סמ"ג בשם ר"י כלומר דאילו מדעתן מצטרפין ולמד מכאן לב' שנילושה עיסתם יחד מדעתם ואין דעתם לחלק וליקח כל א' חלקו אלא לאכול יחד שמצטרפין ומיהו אחר כך כתב דלר' יוחנן דפליג בירושלמי אר"ל אפי' נתערב שלא מדעתן מצטרפת וכ"פ בסה"ת כר' יוחנן:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפי' עשה עיסה גדולה לחלקה בצק פטורה וה"מ איניש דעלמא אבל נחתום העושה עיסה לחלקה בצק חייב ג"ז במשנה שם נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה וגרסינן בירושלמי אמר רבי יוחנן העושה עיסה ע"מ לחלקה בצק פטור מן החלה א"ל והא תנינן נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה לא תתיבני נחתום נחתום לאו בדעתו הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות ונטבלו מיד כלומר אם ימצא מי שיקנה הכל כאחד לא יחלק וכתבוהו הר"ש והרא"ש וגם הרשב"א בפסקי חלה שלו ונראה שהיה גורס שמא לא ימצא לקוחות וכו' שכתב שאם לא ימצא מי שיקנה ממנו נותן דעתו לאפות כולו לעצמו וכ"כ הרמב"ם בפ"ו אבל הראב"ד כתב בהשגות דנראה לו דלא קי"ל כר"י בהא אלא כר"ל דפליג עליה ואמר נחתום לאו דוקא ונסתייע בזה מעובדא דירושלמי ואותו ירושלמי שהביא ממנו ראיה הראב"ד כפי מה שפירש הרא"ש בפרק כל שעה ובהלכות חלה אתי שפיר כרבי יוחנן: כתב הרמב"ם בפ"ו עיסת השותפין חייבת בחלה והוא פשוט בר"פ ראשית הגז (חולין דף קלה) וזה לשון הרשב"א בפסקי חלה שלו שותפות ישראל אם עשו עיסה בשותפות ולאפותו בשותפות כל שיש בכל העיסה כשיעור חייבת

אף ע"פ שאין לכל אחד ואחד אלא כזית וכדאיתא בתוספתא עכ"ל ונראה מדבריו שכל שאין דעתן לחלקה בצק אע"פ שדעתן לחלקה אחר שנאפה מצטרפין ולישנא דרבי יוחנן דאמר העושה עיסה על מנת לחלקה עיסה פטור הכי דייק דכתב שאינו חולקה בצק אף ע"פ שחולקה אחר אפייה חייב אבל מדברי סמ"ג שכתבתי בסמוך נראה דצריך שלא יהא בדעתן לחלקן כלל אפי' לאחר אפייה ואפשר דאורחא דמילתא נקט:

סעיף קטן ד

ואדם אחד שלש קב קב לבדו ונתערבו כו' ואפילו שנים שלשו כל אחד קב לבדו אם נתערבו ואינם מקפידים על תערובתו אם הוא מין אחד מצטרף משנה פ"ב דחלה [דף עו] ב' נשים שעשו ב' קבים ונגעו זה בזה אפילו אם הם ממין אחד פטורים ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייבת ושלא במינו פטור ושם במשנה נתברר איזהו מין במינו וכתבתי בסימן שכ"ד:

סעיף קטן ה

ומ"ש וסתם שנים מקפידין זה על זה וכו' וסתם אדם אחד אינו מקפיד ומצטרף וכו' ירושלמי שם וכתבוהו הרמב"ם והר"ש והרא"ש סתם אשה אחת אינה מקפדת ב' נשים מקפידות אשה אחת שהיא מקפדת עשאוה כשתי נשים ב' נשים שאינן מקפידות עשאום כאשה אחת אם אינה מקפדת למה היא עושה בב' מקומות א"ר יוחנן כשאין לה מקום ללוש היה לה מקום ללוש במקום אחת והיא עושה אותה בב' מקומות מקפדת היא:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם אחד פת קיבר ואחד פת נאה אפילו מאדם אחד מסתמא מקפיד ואינו מצטרף ג"ז בירושלמי:

סעיף קטן ז

שנים שלשו יחד כל אחד קב וחלקוה והוסיף כל א' רובע הקב על שלו פטור ירושלמי פ"ג דחלה ב' ישראלים שעשו שני קבין וחלקו והוסיף זה על שלו וזה על שלו פטורים שכבר היה להם שעת חובה ונפטרו וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' חלה והראב"ד חלק עליו ואכתוב דבריו בסימן ש"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש ונראה דה"ה נמי באחד אם לש ב' קבים והיה בדעתו לחלק כו' שפטור אבל אם לא היה בדעתו לחלקה וחלקה אח"כ נראה שהוא חייב דברים ברורים הם ונלמדים מהירושלמי הזה ומאי דתנן בההיא פירקא גבי הקדישה עיסתה וכו': המפריש חלה מעיסה שאין בה שיעור אינה כלום וכו' לפיכך ב' עיסות שאין בשום אחד כשיעור

והפריש מכל אחד ונתערבו חייבת בחלה משנה בפ"ד דחלה פלוגתא דר"ע ורבנן והלכה כרבנן דאמרי הכי:

סימן שכז

סעיף קטן א

אין חיוב חלה להתחייב האוכל בלא חלה עד שתדבק העיסה ונעשה גוף אחד ומיהו כשיתערב ממנה חמשת רבעים קמח במים יכול להפריש ממנה בפ"ג דחלה אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים גלגל בחטים וטמטם בשעורים האוכל ממנה חייב מיתה ופי' הרמב"ם עד שתתגלגל עד שתתערב ותטמטם פי' שידבקו קצתם בקצתם עד שיהיו גוף גוף אחד וכתב הר"ש בשם הערוך דרך החטים ללוש ולגלגל יפה אבל השעורים כשילוש אותן עיסתן מתפרדת ואינו יכול לגלגלן יפה ע"כ מטמטמו ביד ועוזב ותנן תו התם כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה ובלבד שיהא שם ה' רבעים קמח וכתב הרא"ש בהלכות חלה הא דקתני שמגבהת חלתה מיד כשהיא נותנת את המים לא שיהא זה עיקר המצוה דטוב יותר שתמתין עד אחר גמר לישה ותעשה כולה גוף אחד אלא תקנת חכמים היא בעיסה טהורה למהר להפריש חלתה בטהרה שמא תטמא העיסה והא דקתני בירושלמי כיון שהיא נותנת את המים זהו ראשית עריסותיכם ה"ק מנתינת המים קרינן ביה שפיר ראשית עריסותיכם ולא שתהא עיקר המצוה בכהאי גוונא וכך כתב הר"ש וכ"כ הראב"ד ז"ל וכ"כ הרשב"א בפסקי חלה שלו וכתבו דהכי איתא בהדיא בירושלמי פרק ביצה ופרק אלו עוברין דגרסינן התם תניא הלש עיסה בי"ט מפריש חלתה בי"ט וכו' א"ר שמואל אחוה דרבי ברכיה תפתר בעיסה טמאה שאינו מפריש אלא בסוף א"ר יוסי בר בון מן הדין היה בעיסה טהורה שלא יפריש חלתה אלא בסוף תקנה תקנו שיפרישנו תחלה שלא תטמא העיסה והלכך בזמן הזה שאין עיסה טהורה אין מפרישתן אלא עד שעת גלגול עכ"ל וכ"כ סמ"ג וסה"ת וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ח אימתי מפרישין את החלה כשיתן את המים ויתערב הקמח במים מפריש החלה מתחלת דבר שנילוש שנאמר ראשית עריסותיכם הניח החלה עד שלש הכל וערבה ואח"כ הפריש אין בכך כלום עכ"ל וצריך לפרש דבריו כדברי הני רבוותא ולפי שלא הבין הראב"ד כן בדבריו השיגו וז"ל ספר התרומה כשעושה עיסה כדי לעשות ככרות לאפות בתנור אין טוב להפריש חלה עד לאחר שנלוש ככל הצורך כמו שעתיד לעשותה ולגומרה וגם יש שממתינות עד לאחר שנתחמצה וטוב הדבר דהא כל עיסותינו טמאות הן ואמרינן בירושלמי חלה טמאה מפריש עליה בסוכה. וכתב עוד הרא"ש ובלבד שיהא שם ה' רבעים קמח קודם שנתערב במים דפחות מכאן עדיין לא

הגיע לידי חיוב וברוב ספרים גרסינן ובלבד שלא יהיו שם ה' רבעים קמח פירוש שלא נתערב במים דאם כשאר ה' רבעים לא נפטר בחלה שהפרישה קודם שנתגלגלו והכי איתא בהדיא בירושלמי וכמו שיתבאר בסמוך וגם ר"ש והרשב"א כתבו שגירסא זו עיקר וכך הוא גירסת הרמב"ם ז"ל ורבינו כתב כדברי הגורסים ובלבד שיהא שם משום דדינו קושטא איהו אפילו לדברי הגורסים ובלבד שלא יהא שם:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל אם הפריש קודם אין שם חלה עליה לפטור את העיסה אפילו נתנה לכהן צריך להחזירה ואם יש בה ה' רבעים צריך להפריש ממנה חלה וכולי משנה בפ"ב דחלה המפריש חלתו קמח אינה חלה וגזל ביד כהן העיסה עצמה חייבת בחלה הקמח אם יש בו כשיעור חייב בחלה ואסור לזרים דברי ר' יהושע ופירשו הר"ש והרא"ש ואסורה לזרים כל הקמח שבא לידי כהן חומרא בעלמא משום מראית העין כיון שראו אותה בא לידי כהן אתי למימר ראינו זר אוכל חלות:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו וגם הרמב"ם לא כתב בו לאיסור אינו מדוקדק דמשמע מדבריו דהרמב"ם נמי סבר דאין הלכה כרבי יהושע מפני כך לא כתב בו לאיסור ואין הדבר כן שהרי הוא ז"ל פסק בפי' המשנה כרבי יהושע אבל הטעם שלא כתב בו לאיסור היינו מפני שאינו מפרש מאי דתנן ואסורה לזרים קאי אכל הקמח כמי שפירשו הר"ש והרא"ש אלא אחלה עצמה קאי שהיא אסורה לזרים כדין כל חלה כמבואר בפירושו למשנה:

סעיף קטן ד

וכתב הרא"מ דוקא באומר שיחול עליה שם חלה בעודו קמח כלומר בזה אמרו דמפריש חלתו קמח אינה חלה אבל מפריש קמח ואומר כשתעשה עיסה יחול עליה שם חלה דבריו קיימים כ"כ סמ"ג בשמו ונתן טעם משום דקיימא לן כראב"י דאמר בקידושין פרק האומר [דף סב.] אמר פירות ערוגה זו מחוברים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין לכשיביאו שליש ויתלשו והביאו שליש ונתלשו דבריו קיימין וכ"כ בסה"ת שמטעם זה יכולה אשה לומר לחבירתה קחי קמח ולושי עוגות והפרישי חלה אף על פי שבשעת הציווי היתה קמח ואינה ראויה לחלה וכתב עוד שהתלמיד הוא כמו אורח יכול לומר לבעלת הבית להפריש חלה מכל עיסה שיהא לו אחר כך אפילו מאותם שיקנה ואינה צריכה ליטול רשות בכל פעם:

סעיף קטן ה

אע"פ שיכול להפרישה מיד אחר שיתערבו חמשת רבעים מ"מ עיקר מצוה לאחר שתגמר כל העיסה וכו' כבר כתבתי בסמוך שכ"כ הר"ש והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ו
ומ"ש ובלבד שלא נשארו ה' רבעים שלא נתערב במים כבר כתבתי שכן גירסת רוב הספרים במשנה פרק ג' דחלה:

סעיף קטן ז
ומ"ש ומיהו אם תתנה שתחול החלה אף על מה שמתערב אח"כ אין לחוש וכולי בירושלמי פ"ג דחלה אהא דתנן כיון שהיא נותנת המים מגבהת חלתה ובלבד שיהא שם ה' רבעים קמח א"ר מתנה מתניתין עד שלא למדו הכהנות ומה למדו את הכהנות ה"ז חלה על העיסה הזאת ועל השאור המתערב בה ועל הקמת ועל הקריץ שנתן תחתיה לכשתעשה גוש אחד תוקדש זו שבידי לשם חלה וכתב הר"ש נקט כהנות לפי שדרכן לגבל עיסתן בטהרה מפני שרגילות בטהרה ועיסה טהורה מפרישין חלתה בתחלת לישה וכתבו הר"ש והרא"ש על הירושלמי הזה וצריך ללמד תנאי זה לנשים המפרישות חלה מיד אחר הגלגול קודם עריכת הלחם דבעיסה גדולה פעמים שעורבים קמח הרבה בכל ככר וככר שאף על פי שאין בככר אחד ה' רבעים כיון דבין כולם איכא חמשת רבעים תנור מצרפן או סל והיה אפשר לומר דקמח הנותן בכל ככר וככר בטל ברוב הככר קודם שיחול שם טבל עליו ושוב אין תנור מצרף אבל בתוספתא משמע דמצרף אע"ג דחלה זו לא הוי מוקף לקמח המתערב בעיסה אח"כ מ"מ כיון דהויא מוקף ועיקר העיסה סגי בהכי ע"כ ומ"ש עוד רבינו וצריך להזהר שלא לשרוף החלה עד אחר כל העריכה וכולי כן כתבו הם ז"ל שם וכ"כ הרשב"א בפסקי חלה שלו וסמ"ג כתב בשם סה"ת על תנאי זה דאגב דבעי להתנות על הגוש מתנה גם על הקמח אבל משום קמח לחודיה א"צ שהקמח בטל בעיסה קודם שיקלוט לחלוחית העיסה וכן עמא דבר עד כאן לשונו:

סעיף קטן ח
לא הפריש חלה מן העיסה יפריש מן הפת אחר שנאפה הכי איתא בספרי ויליף לה מדכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ וכ"כ הרמב"ם בפ"ו וכ"כ הרי"ף בפרק אלו עוברין על ההיא דציורף סל: אהא דתנן אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים וכו' כתב הרשב"א בפסקי חלה שלו ירושלמי ושאר כל הדברים את מהלך אחר הטמטום ואם עשה עיסה מן החטים ומשאר מינים נראה שהולכים אחר הטמטום להחמיר ובירושלמי שאלוה אפילו בשעשאה מן החטים ומשאר מינים הפטורים מן החלה ולא פשטוה ומיהו עכשיו שאין חלה דאורייתא מסתברא שהולכין בה להקל ככל ספיקי דרבנן ואוכלין עראי עד שתתגלגל עד כאן לשונו. והרמב"ם כתב בפרק ח' אהא דעד שתתחיל בחטים וכו' והכוסמין כחטים ושבולת שועל והשיפון כשעורים ויש לתמוה מאי זה טעם פסק

דלא כירושלמי ושמא י"ל שהוא ז"ל מפרש דהא דתנא בפ' רבי ישמעאל כוסמין מין חטים שבולת שועל ושיפון מין שעורים לענין זה איתמר ופליג אירושלמי ולא קיי"ל כירושלמי במקום תלמודא דידן:

סימן שכח

סעיף קטן א

שיעור חלה לבע"ה אחד מכ"ד וכולי משנה פ"ב דחלה שיעור חלה אחד מכ"ד העושה עיסה לעצמו והעושה למשתה בנו אחד מכ"ד נחתום שהוא עושה למכור בשוק וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק אחד ממ"ח ואיתמר עלה בירושלמי א"ר יהודה מפני מה אמרו ב"ה אחד מכ"ד מפני שעינו יפה בעיסתו ונחתום עינו רעה בעיסתו וחכ"א לא משום זה אלא ב"ה עיסתו מעוטה ואין בה כדי מתנה לכהן נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי מתנה לכהן והתנן העושה עיסה למשתה בנו אחד מכ"ד שלא לחלוק בעיסת ב"ה ומשמע דה"ה לנחתום שעשה עיסה מעוטה שאינו מפריש אלא אחד ממ"ח שלא לחלוק בעיסת נחתום ומתני' היא נחתום שהוא עושה למכור בשוק וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק אחד ממ"ח כלומר אף על גב דעיסת אשה מעוטה כיון שעושה למכור בשוק הו"ל כנחתום ושיעורה אחד ממ"ח. וכ"כ הרמב"ם ז"ל וכך הם דברי רבינו שכתב ולנחתום אחד ממ"ח אם עושה למכור או לעצמו כלומר שלא לחלק בעיסת נחתום ויש בדברי רבינו קיצור שנראה מדבריו דבזמן הזה דליכא טהרות נמי הוי שיעור חלת ב"ה אחד מכ"ד וליתא דהא תנן בההיא מתניתין נטמאת עיסתה שוגגת או אנוסה אחד ממ"ח וז"ל הרשב"א בפסקי חלה שלו הלכך עכשיו שכל העיסות אינם טהורות אחד ממ"ח ואפילו במקום שנותנין חלה לכהן: (ב"ה) כתוב בא"ח ואין שיעור לחלה רק בזמן שהיו נותנין לכהן נתנו בו חכמים שיעור ב"ה אחד מכ"ד ונחתום אחד ממ"ה עכ"ל ואינה כן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ה מהלכות בכורים שבא"י שלא החזיקו בה עולי בבל הואיל והיה א"י מפרישין בה א' ממ"ח ושורפים אותה וכתב עוד בזמן הוה שאין שם עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרישין חלה אחת בכל א"י אחד ממ"ח ושורפים אותה עכ"ל והכי נקטינן ועיין במה שכתבתי בסי' שכ"ב בשם הרמב"ם: ושיעורים אלו מדרבנן הם דאילו מדאורייתא בכל שהוא נפטרת העיסה כמו שנתבאר בתחלת הלכות אלו :

סעיף קטן ב

ובשעה שיפריש החלה יברך להפריש חלה כ"כ הרמב"ם בפ"ה וכ"כ סמ"ג בשם סה"ת: ומ"ש ויש אומרים להפריש תרומה סמ"ג כתב שי"א משום דחלה שם העוגה וכ"כ בעל המנהיג והפריז על מדותיו לומר שכל המברך להפריש חלה טועה הוא דחלה היא

העוגה וסמ"ג כתב דאין להקפיד בין יזכירו חלה בין יזכירו תרומה: כתב הראב"ד בשם רב אחא משבחא פרשת צו סימן ע"ב וקורא לה שם ואומר הרי זה תרומה :

סעיף קטן ג

לפיכך אסור לאיש להפריש חלה ערום לפי שא"א לו לברך וכו' משנה פ"ב דחלה האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שהיא יכולה לכסות עצמה אבל לא האיש ובפ' מי שמתו (ברכות כד.) מוקי לה דאשה קוצה חלתה ערומה כשפניה טוחות בקרקע כלומר דבוקות ומכוסות וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות ברכות:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם הסומא והשיכור מפרישין לכתחלה וכו' בפ"א מהלכות בכורים וטעמו לומר דאע"ג דתנן בפ"ק דתרומות דהסומא והשיכור לא יתרומו מכל מקום . מפרישין חלה מהטעם שכתב:

סעיף קטן ה

אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה בפ"ק דתרומות תנן דהתורם שלא ברשות אין תרומתו תרומה:

סעיף קטן ו

ומ"ש ומיהו אם נתן רשות לאחר להפריש אפילו בעודו קמח מועיל וכו' כ"כ סה"ת וסמ"ק וכבר כתבתי דברי סמ"ג בסימן שכ"ז וכ"כ התוס' בפ"ב דנזיר (יב.) ואע"פ שבשעה שעושה שליח לא היה יכול הוא עצמו להפריש חלה מהקמח זה דהמפריש חלתו קמח אינה חלה כתבו שם התוס' בשם ר"ת דיש בידו להביא עיסה מגולגלת ולומר עיסה זו תהא חלה על קמח זה לכשיהיה נילוש: וכתב בסה"מ שאם הגבל הפריש בלא רשות דהוי חלה בסמ"ק כתב כן והביא ראיה מדאמרינן פועלים שהלכו שתי וערב בגת דתורמין שלא מדעת בעל הבית ואיני יודע מה זו ראיה דההוא איתמר בירושלמי אמתני' דפ"ג דתרומות הפועלים אין להם רשות לתרום חוץ מן הדרוכות שהן מטמאין את הגת מיד ופירש הרמב"ם הטעם מפני שאם ירצו לטמא את היין הרי הן מטמאין מיד ולפי שמסר להם והאמינם על כך הרי הן כשלוחין ומה ענין זה לחלה בזמן הזה שכל העיסות נגבלות בטומאה ולר"ש שפירש בעלים עמי הארץ השכירו פועלים חברים לדרוך בענבים כדי להפריש תרומה בטהרה ורשאים לתרום עד שלא יגעו בו הבעלים ויטמאו את הגת. פשיטא דאינה ענין לחלה דהתם שאני שלכך השכירם להפריש לו תרומה בטהרה. העושים עיסה בשותפות א"צ ליטול רשות זה מזה אלא כל המפריש חלה מהם הויא חלה כדין תרומה כמ"ש הרמב"ם בפ"ד מה' תרומות ואם אחר מפריש להם כתב סמ"ג שצריך ליטול רשות מכל בעלי העיסה: (ב"ה) כתב בתה"ד סימן קפ"ה עיסה שנתחמצה כל צרכה

שאם לא ימהר לאפותה תתקלקל העיסה ובעלת העיסה אינה בבית וקודם שתחזור לביתה תתקלקל העיסה יכולה המשרתת להפריש חלה בלי רשות ב"ה בזמן הזה שהכל שוין ליטול כזית ולשרפה ואין לומר שמא תקפיד:

סימן שכט

סעיף קטן א

אין חיוב חלה אלא בלחם דכתיב באכלכם מלחם הארץ לפיכך הסופגנים והדובשנין והאסקריטין פטורים מן החלה משנה בפ"ק דחלה. ופירש"י בפ' כל שעה (פסחים לז.) סופגנין. עשויין כספוג: דובשנין. מטוגנין בדבש: אסקריטין. עשויין כצפיחית שלשין עיסתן רכה מאד:

סעיף קטן ב

ועיסה שבלילתה רכה ובשלה במים או טגנה בשמן פטור יתבאר ממה שאכתוב בסמוך ומ"ש אבל אם אפאה בתנור או אפאה במחבת בלא שמן וכו' לכ"ע חייבת אבל אם הדביקה ולבסוף הרתיחה פליגי וכו' בפ' כל שעה גרסינן תנן התם הדובשנין והסופגנין והאסקריטין וחלת המשרת והמדומע פטורים מן החלה אמר רשב"ל הללו מעשה אלפס הן ורבי יוחנן אמר מעשה אלפס חייבין והללו שעשאן בחמה ומסיק התם דבהרתיח ולבסוף הדביק מודה רשב"ל דחייב בחלה דנהמא הוא וכתב הרא"ש שר"ת פסק כרשב"ל אבל הוא ז"ל נראה לו דהלכה כרבי יוחנן וכ"פ בשאלתות פרשת צו ס"ס ע"ז וכ"פ התוס' וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מהלכות חלה וז"ל אם אפאה בין בתנור בין בקרקע בין על המחבת והמרחשת בין שהדביק את הבצק במחבת ובמרחשת ואח"כ הרתיחן באש מלמטה עד שנאפית בין שהרתיחה ואח"כ הדביק הבצק כל אלו חייבים בחלה עכ"ל ומ"ש ואחר כך הרתיחן באש מלמטה לרבותא נקטה דאילו לא היה האור מהלך אלא מן הצד מודה רשב"ל דהוי לחם כדאיתא בירושלמי וטעמא משום דזהו דרך אפיית פת בפורני והרי"ף כתב שתי הסברות בפ' כל שעה ואע"פ שלא הכריע נראה שדעתו נוטה לפסוק כרבי יוחנן וכתבו התוס' בשם ר"י דע"י משקה מודה רבי יוחנן דמעשה אלפס פטורין ואין מברכין עליהם המוציא כדמוכח בירושלמי דחלה פ"ה א"ר יוחנן כל שהאור מהלך תחתיו חייב ומברכין עליו המוציא: (ב"ה) רשב"ל אמר כל שהאור מהלך תחתיו אינו חייב בחלה ואינו מברך עליו המוציא: א"ר יוחנן ובלבד על ידי משקין כלומר בהא מודינא לך וכ"כ שם הרא"ש והר"ן וכ"כ ה"ר יונה בפ' כיצד מברכין ומ"ש ועיסה שבלילתה עבה שבשלה במים או טגנה בשמן כתב ר"ת שחייבת דכבר נתחייב משעת גלגול כלומר דפלוגתא דרשב"ל ור"י לא הוי אלא בבלילתה רכה אבל בלילתה עבה לד"ה חייב אפילו סופו

לבשלו במים או לטגנו בשמן כ"כ שם התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי בשם ר"ת וכ"כ הרא"ש עוד בהלכות חלה וכ"כ הרבי' יונה בפ' כיצד מברכין וכ"כ הגהות מיימונית בפ"ג מה' ברכות בשם סמ"ג וסמ"ק וטעמו משום דמשעת גלגול אתי חיוב חלה כדמוכח בכמה דוכתין ותנן נמי בפ"ק דחלה עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה תחלתה עיסה וסופה סופגנין תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבת פי' תחלתה וסופה סופגנין עיסה שבלילתה רכה ואח"כ מבשלין אותה או מטגנין אותה בשמן תחלתה עיסה וסופה סופגנין שבלילתה עבה ואח"כ מטגנין או מבשלין אותה בשמן תחלתה סופגנין וסופה עיסה שבלילתה רכה ואח"כ אופין אותה בתנור אלמא בתר גלגול אזלינן וכיון שבלילתו עבה מיד נתחייב בחלה ואף ע"פ שסופה לבשלה במים:

סעיף קטן ג

ור"ש כתב דאפי' העושה עיסה אם דעתו לבשלה או לטגנה פטור אבל אם בשלה וכו' חייבת בפ"ק דחלה כתב כדברי ר"ת דכל דבר שבלילתו קשה אפי' בשלו במשקין היינו תחלתו עיסה וסופה סופגנין וחייב וכן תחלתו רכה וסופו ע"י האור בלא משקה עד שתהא בלילתו רכה וסופו באור ע"י משקה ואח"כ כתב ומיהו נראה דעיסה גמורה נמי פטור כדמוכח בפ' כיצד מברכין (ברכות לז.) גבי לחם העשוי לכותח דאע"ג דמשעת גלגול קא אתי חיוב חלה כיון דגילגל אדעתא לאפות בחמה מיפטרא דסופו ליבטל מתורת לחם ומתניתין דתחלתה עיסה וסופה סופגנין היינו בנמלך אבל תחלתה עיסה לעשותה סופגנין פטורה וכ"כ הר"ן בפ' כל שעה בשם הרמב"ן ז"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות חלה וכן הכריע הרשב"א בפסקי חלה שלו ולזה נראה שמסכים סמ"ג :

סעיף קטן ד

ומ"ש וכך הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל אע"פ שהרא"ש בפרק כל שעה ובהלכות חלה הביא סברת ר"ת וסברת ר"ש ולא הכריע כתב רבינו שמסקנתו כר"ש מפני שהביא דבריו אחר דברי ר"ת והאריך בהם:

סעיף קטן ה

ומיהו כתב הר"ש אפי' כשעושה אותה ע"ד לבשלה אם דעתו לאפות ממנה מעט וכו' בפ"ק דחלה כתב דבירוש' משמע דעיסה שעשאה על דעת סופגנין אם לקח ממנה מעט לאפותה נתחייבת כל העיסה דחיישינן שמא תמלך על כולה או על כדי שיעור חלה וכ"כ הרא"ש בשמו בפרק כל שעה ובהלכות חלה ורבינו שכתב בשמו דאפילו אם דעתו לאפות ממנה מעט כולה מתחייבת ע"י נראה היינו דוקא כשאפה אותו מעט אבל אם לא אפאו משום דהיה בדעתו לאפותו לא מיחייבא דאפי' בשאפאה לא מיחייבא אלא משום גזירה והבו דלא לוסיף עלה לחייבו משום דהיה בדעתו לאפות דבר מועט שאין

בו שיעור חלה : כתב הרמב"ם בפרק ו' העושה עיסה ליבשה בחמה בלבד או לבשלה בקדירה הרי היא פטורה ולשון בלבד דנקט איפשר דאתא לאפוקי היכא דנטל ממנה קצת לאפותה דעל ידי כך נתחייבה כל העיסה וכדברי הירושלמי הזה ואפשר דלא אתא לאפוקי אלא היכא דהתחיל ליבשה בחמה וגמר לאפותה כתקנה או איפכא דהא ודאי לחם איקרי וכמ"ש הוא ז"ל שם בסמוך: ומ"ש רבינו שכן היה מנהג הר"מ מרוטנבור"ג וכו' כן כתב הרא"ש בפרק כ"ש ובהל' חלה שזה היה מנהגו של הר"מ ונראה שטעם מנהג זה הוא משום דמספקא ליה בעיסה שבלילתה עבה ועשאה ע"ד לבשלה במשקין אם היא חייבת בחלה כדעת ר"ת או אם היא פטורה כדברי ר"ש ולכך היה מביאה לידי חיוב חלה ע"י אותו מעט שאופין ממנה כדברי הירושלמי ואעפ"כ לא היה מברך עליה המוציא משום דהא דמחייב הירושלמי ע"י אותו המעט שאופין ממנה אינו אלא משום גזירה ולא משום דנעשית כולם לחם ע"י כך ולדעת הר"ש אין לברך עליה המוציא דלאו לחם הוא ולדעת ר"ת כיון שבלילתה עבה הוי לחם לענין חלה וה"ה לענין המוציא ולאפוקי נפשיה מפלוגתא לא היה מברך עליה המוציא וגם לא היה אוכל אותה בלא המוציא ודע שלא היה הר"מ צריך לנהוג כן באילטריא"ה שהרי כתבו הרא"ש והתוס' בפ' כל שעה ובהל' חלה דאפי' לר"ת דנתחייבה עיסתה בחלה אין מברכין עליהם המוציא משום דלית עלייהו תוריתא דנהמא ובפרק כיצד מברכין כתבו התוס' שרבינו יחיאל היה מסופק אם ורמישיי"ש חייבים בחלה משום עושה עיסתו בצק כדי לחלקה פטורה מן החלה דלית בהו שיעורא ה"נ גבי ורמישיי"ש נמי פעמים מחלקן שאין משימין שיעור חלה בקדירה אחת אך היה מצריך ליקח חלה בלא ברכה בשביל הספק עכ"ל. ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש ואינך רבוותא מסכימין לדעת ר"ש הכי נקיטינן וכן פשט המנהג:

סעיף קטן ו

טריתא והיא עיסה שבלילתה רכה וכו' עד אבל כעכין פירוש שערכו ועשאו צורת לחם חייב בפ' כיצד מברכין (ברכות לז: לח.):

סעיף קטן ז

חלט עיסה ברותחין בין שנתן הרותחין על גבי הקמח וכו' בפ"ק דחלה תנן המעיסה ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין החליטה ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין ובפרק כל שעה (פסחים לז:) תניא המעיסה קמח ע"ג מוגלשין החליטה מוגלשין ע"ג קמח פי' מוגלשין מים רותחין וקאמר התם מ"ש מעיסה ומ"ש חליטה אמר רב יהודה ואי תימא ריב"ל כמחלוקת בזו כך מחלוקת בזו ותברא מי ששנה זו לא שנה זו כלומר מאן דמחייב מחייב בתרוייהו ומאן דפטר פטר בתרוייהו וכתב הרא"ש בהלכות חלה והלכתא דתרוייהו חייבים דאף

על גב דחלטיה מעיקרא כיון דהדר אפייה בתנור לחם קרינן ביה והכי אמרינן ביבמות (מ.) עכ"ל. וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מה' חלה:

סעיף קטן ח

עיסה שנילושה במי ביצים או ביין או דבש וכו' כתב הרמב"ם שחייבת בחלה פ"ו מהל' בכורים כתב עיסה שנילושה ביין או שמן או דבש אם אפאה וכו' חייבת בחלה והיא סתם משנה בפ"ב דחלה עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה והרא"ש כתב בהל' חלה דאיתמר בירושלמי א"ר יוסי בר חנינא רבי אלעזר איש ברתותא הוא דתנינן תמן עיסה שהוכשרה במשקה ונילושה במי פירות ונגע בו טבול יום ר' אלעזר בר יהודה איש ברתותא אומר משום ר' יהושע פסל את כולה ר"ע אומר משמו לא פסל אלא מקום מגעו ר' חייא בשם ר' יוחנן דאמר ד"ה היא אע"ג דא"ר עקיבא תמן אין מי פירות מחברים לטומאה מודה הוא הכא שמי פירות מחברים לחלה רבי חייא בר אבא בשם ריב"ל אומר אין לך מחובר מכולם אלא ז' משקין בלבד רבי יוסי בעי מה את אמרת לחלה או לטומאה וכו' נראה אע"ג דסתם לן רבי הכא דעיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה כיון דאמוראי סברי דמי פירות אין מחברים לחלה ומוקמי הך סתמא כר"א בר יהודה איש ברתותא ופליג עליה ר"ע וקי"ל כר"ע מחבירו א"כ אין הלכה כסתם משנה זו אע"ג דרבי יוחנן סבר דר"ע מודה דמי פירות מחברים לחלה הא פליגי על הר"י ברבי חנינא וריב"ל ור' יונה ובריית דרשב"י מסייעתן גם ר"ת פסק דהלכה כריב"ל לגבי ר' יוחנן לכן יש ליזהר שלא ללוש עיסה במי ביצים לבדו בלא תערובת מים כדי לצאת מן הספק על חיוב חלה עכ"ל ורבינו כתב בשם הרמב"ם דבנילושה במי ביצים חייבת בחלה ואין זה מבואר בדבריו בנוסחאות שלנו שלא הזכיר אלא יין ושמן ודבש ואיפשר שבנסחת הרמב"ם שביד רבינו היה כתוב מי ביצים בהדיא ומ"מ אף לנוסחא דידן משמע דס"ל דה"ה למי ביצים דאל"כ הו"ל לפרש ודע שהרא"ש ז"ל כתב בתשובותיו כלל ב' סימן ד' ששאל דבר זה מהרשב"א אי דחינן סתם מתני' מקמי הירושלמי הזה ובתשובת הרשב"א. (סימן שס"ז) כתוב שהשיב לו מסתברא לי דסתמא דמתני' עדיפא מברייתא דרשב"י ועוד דברייתא לא תני בהדיא כרבי יונה וכו' והאריך בדבר וסוף דבריו הילכך לא דחינן מתני' דעיסה שנילושה במי פירות מהלכתא מדעתיה דרבי יונה ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרשב"א מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: כתב סמ"ק בסימן רי"ח רבינו נתנאל היה מקפיד במי ביצים כשהיו לשים העולם שיעור חיוב חלה מפני שהיא טהורה שמי פירות אין מכשירין ומה יעשה מחלתה דאע"ג דעכשיו שאין לנו מי חטאת אין אדם טהור מטומאת מת מ"מ כיון שנילושה בביצים שלא הוכשרו בשום משקה

אינה מקבלת טומאה וא"כ מה יעשה מחלתה לשורפה אינו יכול כיון שהיא טהורה וגם לא כלה אינו יכול כיון שאין רובן טהורים ומיהו היה יכול ליתנה לכהן קטן כדאיתא בבכורות (כז.) עכ"ל ונכון לערב עם הביצים מים או יין או שמן זית או דבש דבורים כדי שתהא מוכשרת על ידיהם והוה ליה חלה טמאה ונשרפת ירושלמי קמח קלוי שעשאו בצק חייב רבי יוסי בשם רבי יוחנן והוא שאפיין וכתבו הרשב"א בפסקי חלה שלו ופסקו הרמב"ם בפרק ו':

סימן של

סעיף קטן א
עיסת נכרי פטורה אפי' לשה לו ישראל משנה בפ"ג דחלה נכרי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה וכתב הרא"ש פי' פטורה מן החלה דכיון שעיסה של נכרי אין גלגול של ישראל מחייבתה וכן עיסה של ישראל אין גלגול של נכרי פוטרתה: ב"ה כן כתוב בתשובה כלל ב' והביא ראיות לדבר: וכן כתב הרשב"א בפסקי חלה שלו בשם רבוותא דאין גלגול נכרי פוטר עיסה של ישראל וכך אמרו משמו של הרי"ף ותניא בתוספתא פ"ק דחלה המלאי של ישראל ופועלים נכרים עושים בתוכה חייבת בחלה:

סעיף קטן ב
נתנה לישראל במתנה אם עד שלא גלגלה נתנה לו חייבת וכו' ג"ז משנה שם:

סעיף קטן ג
עיסת השותפין חייבת פשוט בפרק ראשית הגז (חולין קלה:) ובסימן שכ"ו כתבתי בזה:

סעיף קטן ד
ישראל שהוא שותף עם הנכרי אם אין בחלק הישראל כשיעור פטורה וכו' משנה בפ"ג דחלה:

סעיף קטן ה
ומ"ש ויכול להפריש מיניה וביה ז"ל הרא"ש בהל' חלה יראה דא"א להפריש מיניה וביה דכשיעור חלה שיפריש א"א שלא יהא בו מעיסת נכרי ונמצא שמפריש מן הפטור על החיוב אלא לש כשיעור חלה ומניח אצל העיסה ומפרישה לחלה ומיהו נראה דיכול להפריש מיניה וביה דיש בילה בדבר לח לכ"ע ובשיעור חלה שיפריש א"א שלא יהא בו משל ישראל וחלה אין לה שיעור מן התורה עכ"ל: ב"ה וכתב ר"י שכן נראה עיקר: כתב הכלבו בירושלמי העושה עיסתו עם הנכרי פטור מן החלה ויש מעמידין הירושלמי בשנכרי עומד עליו שהדבר מפורסם שידו באמצע עכ"ל. והרא"ש כתב בהלכות חלה אמתניתין והא דפטרינן בראשית הגז שותפות נכרי מן החלה היינו בשאין בחלקו של ישראל כשיעור עכ"ל וכן יש להעמיד הירושלמי הזה גרסינן בפ"ק דפסחים (ו.) אמר

רבא עיסת ארנונא פי' ארנונא מס המלך שנוטל עישור מן הבהמות ומן התבואה חייבת בחלה ואף על גב דלא מצי מסלק ליה בזוזי מ"ט משום דלית לה קלא דלנכרי היא ופסקוה הרי"ף והרא"ש ואהא דתנן בפרק קמא דחלה העושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה מן החלה אמרינן בירושלמי ומה בינה לעיסת ארנונא שהיא חייבת בחלה תמן ברשות ישראל עומדת שמא ימלך הנכרי שלא ליטלה הכא בדעת הנכרי היא תלויה ומשמע דאפילו אין שיעור חלה בשל ישראל חייבת וכן כתב הרא"ש ז"ל ובסה"ת כתוב ק"ל על ההיא דעושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה הא אם יש כשיעור חייבת ואילו ריש ראשית הגז קאמר שותפות נכרי פטורה וכן פ"ק דפסחים עיסת ארנונא פטורה ונראה למורי רבינו דכי קנו הקמח יחד ישראל והנכרי פטורה דבכל פורתא יש לנכרי חלק בו ומתניתין דמחייבת מיירי בקנו כל אחד לבדו הקמח ואח"כ לשו קמחן יחד והכי איתא בירושלמי רבי חייא בר בון בעי קומי רבי זירא ואפי יש משל ישראל כשיעור אמאי חייבת יעשה קב מכאן וקב מכאן וקב נכרי באמצע אמר ליה אינו מעורב ע"י גידין בתמיה א"כ משמע שלא קנו ביחד הקמח דאז לא הוה שייך למימר שהגידין וחוטין נמשכין מזו לזו ובראשית הגז יש איכא דאמרי שותפות דנכרי חיובי מחייב וכן בפסחים יש לשון זה דעיסת ארנונא חייבת בחלה לפי זה א"צ לחלק כלום עכ"ל:

סעיף קטן ו

נכרי שהיה לו עיסה ונתגייר וכו' ספק אם גלגלה קודם שנתגייר וכו' משנה בפ"ג דחלה וטעמא דבספק חייב מפרש בפרק הזרוע (חולין קלד:) משום דהויא ספיקא דאיסורא ולחומרא:

סעיף קטן ז

שני נכרים שעשו ב' קבים בשותפות וחלקו אותו וכו' ירושלמי בפ"ג דחלה א"ר בון בר חייא ב' נכרים שעשאו ב' קבים וחלקו והוסיף זה על שלו וזה על שלו חייבין שלא היתה להם שעת חובה ונפטרו ב' ישראלים שעשו שני קבים וחלקו והוסיפו זה על שלו וזה על שלו פטורין שכבר הייה להם שעת חובה ונפטרו וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' חלה וז"ל ב' נכרים שעשו כשיעור וחלקוה ואח"כ נתגיירו והוסיף כל אחד על חלקו אחר שנתגייר עד שהשלימו לכשיעור ה"ז חייבת שלא היה לה שעת חובה כשהיו נכרים שהרי פחות מכשיעור היה ביד כל אחד מהם אבל ב' ישראלים שעשו כך וחזר כל אחד אחר שחלקו והוסיף על חלקו עד שהשלימו לשיעור ה"ז פטורה שכבר היה לה שעת חובה והם היו פטורים באותו שעה מפני שעשאוה לחלק עכ"ל וכתב עליו הראב"ד אין דבר זה מחוור ואם עשו אותה לחלק והשלימו אאין לו שהוא פטור ומה בין זה לעושה עיסתו קבין

והשיכן או שצרפן בסל שהן חייבין ואע"פ שראה כן בירושלמי אין השכל נותן לסמוך עליו ועוד דקיי"ל אין דיחוי אצל מצות ואחד זה ואחד זה כיון שהשלים עליו חייב עכ"ל ונ"ל דהרמב"ם סבר דאין לדחות הירושלמי בגילא דחיטתא כדדחיא ליה הראב"ד וע"כ יש לנו למצוא טעם לדברי הירושלמי דלא תיקשי ליה מהעושה עיסתו קבין והשיכן בסל או צרפן דחייב וי"ל דשאני התם דעדיין לא היה לה שעת תובה מעולם הילכך כל שהגיע לה שעת חובה חייבת אבל הכא שכבר היה לה שעת חובה שהרי היה בה כשיעור ונפטרה מפני שעשאוה לחלק שוב אינה חוזרת להתחייב דהו"ל כאילו הורמה ממנה חלתה באותה שעה וה"ז דומה לאותו ששנינו ספ"ג דחלה הקדישה עיסתה עד שלא גלגלה וגלגלה הגזבר ואח"כ פדאתה פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה ואין זה ענין אצל דיחוי דמצות ומ"ש רבינו כדפי' לעיל הוא בסימן שכ"ו:

סעיף קטן ח

היתה העיסה בין הנכרי ובין הישראל והוסיף כל אחד על שלו וכו' ג"ז שם בירושלמי ישראל ונכרי שעשו ב' קבין וחלקו והוסיפו זה על שלו וזה על שלו ניחא חלקו של ישראל חייב חלקו של נכרי מהו כלום חלקו של נכרי חייב אלא מחמת חלקו של ישראל חלקו של ישראל חייב חלקו של נכרי פטור והראב"ד גורם חלקו של ישראל כלום חייב לא מחמת חלקו של נכרי והיא הגירסא הנכונה ופסק הרמב"ם כירושלמי הזה שכתב בפ"ז מהל' בכורים היתה העיסה בין הנכרי והישראל בשותפות וחלקו ואח"כ נתגייר הנכרי והוסיף הגר על שלו עד שהשלים כל אחד עיסתי של ישראל חייבת ושל נכרי פטורה וכתב עליו הראב"ד תימה דקשיא דידיה אדידיה של ישראל אמאי חייבת ושל נכרי אמאי פטורה איפכא מיבעי ליה ונ"ל דירושלמי בתמיה קאמר כלום חלקו של ישראל חייב וכו' חלקו של ישראל חייב חלקו של נכרי פטור משמע דבתמיה אלא זה וזה חייב עכ"ל ואני אומר דגם לפי' הראב"ד קשה לירושלמי עצמו שפסק בב' נכרים לחיוב ובב' ישראלים לפטור דישראל ונכרי אמאי שניהם חייבים הו"ל של נכרי חייב ושל ישראל פטור לפיכך נראה ליישב הירושלמי לדברי הרמב"ם דשל ישראל חייבת משום דכיון דחלקו היה מחובר עם של נכרי ונכרי לאו בר חיובא הוא נמצא שלא בא עדיין עיסתו של ישראל לידי חיוב חלה מעולם והוי כעושה עיסתו קבין והשיכן או צרפן בסל דחייב וז"ש כלום חלקו של ישראל חייב לא מחמת חלקו של נכרי כלומר דאין חלקו של ישראל חייב אלא מפני שהמשלים שיעור חלה היה חלקו של נכרי דלאו בר חיובא הוא והוי חלקו של ישראל כאילו נילוש לבדו הילכך כשיוסיף עליו וישלים לכשיעור חייב ומה שאמרו אחר זה חלקו של ישראל חייב חלקו של נכרי פטור היינו

לומר דכיון דחזינן דחלקו של ישראל חייב מטעמא דאמרן ממילא שמעינן דחלקו של נכרי פטור דכיון דחלק הנכרי מחובר לחלק הישראל דבר חיובא הוא א"כ הוי כאילו לש הנכרי שיעור חלה וכבר היה לה שעת חובה ונפטרה מפני שהיה נכרי באותה שעה ושוב אינה חוזרת להתחייב כמו שנתבאר וצ"ל דבעשו עיסה זו ע"מ שלא לחלק ואח"כ נמלכו וחלקוה דאי מתחלה עשאוה ע"מ לחלק לא היה לה שעת חובה מעולם והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב בבבא זו היתה העיסה ביד הנכרי וביד הישראל בשותפות מה שלא כתב בשאר בבות והיינו לומר שלא עשאוה מתחלה לחלקה אלא להיותה ביניהם בשותפות ואח"כ נמלכו וחלקוה ומש"ה של נכרי פטורה דכבר היה לה שעת חובה אבל אם מתחלה עשאו ע"מ לחלק של נכרי נמי חייבת דלא היה לה שעת חובה מעולם כתב הרמב"ם בפ"ז נכרי שהפריש חלה אפי' בא"י אינה חלה אלא מודיעין אותו שא"צ ותאכל לזר ולמה לא חששנו לה שמא חלה של ישראל היה ותלה אותה ביד נכרי כדי לפוטרה שאם ירצה ישראל יפטור עצמו ויעשה עיסתו פחות משיעור חלה עכ"ל והוא במנחות פרק ר' ישמעאל (מנחות דף סז.) ותוספתא דסוף חלה ויש לתמוה עליו למה לא כתב שבודקין את הנכרי ואם לא אמר בדעת ישראל הפרשתיה טעונה גניזה כמו שאמרו בפ"ק דערכין (דף ה.) גבי נכרי שתרם וכתבו הרמב"ם בפ"ד מה' תרומות והביאו רבינו בסימן שאחר זה וצ"ל שלא אמרו כן אלא בתרומה דמדרבנן הויא מיהא תרומה מצאתי כתוב אשר שאלת על עיסה הנלקחה מן הנכרי והיא פטורה מן החלה ולש בביתו עיסה אחרת ומצרפן ביחד ובעיסה שלש בביתו היה שיעור חלה כיצד מפריש חלה שלא יפריש מן הפטור על החיוב נראה בעיני שא"א להפריש ממקום אחר עליו דהא מפריש מן החיוב על הפטור שהרי אף המעורב בטל מן התורה ברוב אם עיסה שלקח מן הנכרי היה רוב ואותה עיסה שלא נתערב היא חייבת ואף על גב דתרווייהו מדרבנן מ"מ כיון שבעיסה שנתערב יש תרי מילי דרבנן חדא דחלה זו רק מדרבנן חייבת ואפי' לא נתערבה ועוד שנתבטלה ברוב ואותה עיסה שלא נתערבה אין בו אלא חדא מילתא דרבנן אין מפרישין מזו על זו כיון דקצת חמורה זו מזו מיחזי כמו מן החיוב על הפטור כדאמרי' בהקומץ רבה (דף לא.) א"ר שמעון שזורי פעם אחת נתערב לי טבל בחולין ושאלתי את רבי טרפון וכו' עד קח מן הנכרי ועשר עליו וכו' ופריך נימא ליה קח מן השוק ומשני קסבר אין רוב עמי הארץ מעשרים אלמא אע"ג דמע"ה לא הוי חיוב אלא מדרבנן כמו טבל המעורב בחולין אפ"ה כיון דמסתבר טפי לחיוב דע"ה מטבל המעורב בחולין הוי כמו מן החיוב על הפטור וליכא לאפרושי נמי מיניה וביה מטעם יש בילה שאמרו בפ"ק דר"ה (דף יג.) צובר גרנו בתוכו ונמצא תורם מהחדש שבו וכו' דהא מסיק התם לכל אין בילה חוץ

מיין ושמן אלא נ"ל שיפריש חלה גדולה כשיעור גדולה של נכרי ועוד דהשתא ממ"נ נוטל חלה כמו כן מעיסה שלא הורמה חלתה ודבר זה למדתי מדאמרי' בפרק התערובות [פ:] גבי דמים העליונים והתחתונים שנתערבו וכו' עד רוב העליונים דקא יהיב למעלה שיעור תתתונים ועוד עכ"ל:

סעיף קטן ט
הפקיר עיסתו קודם שנתגלגלה וזכה ואח"כ גלגלה עד פטורה במנחות פרק ר' ישמעאל:

סעיף קטן י
העושה עיסה לבהמה ולחיה פטור נלמד מהדין שיבא בסמוך וגרסי' בספרי זוטא ראשית עריסותיכם שלכם חייבת ושל חיה אינה חייבת:

סעיף קטן יא
עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת ואם לאו פטורה משנה בפ"ק דחלה ואיתמר עלה בירושלמי איזהו עיסת הכלבים רשב"ל אמר כל שעירב בה מורסן מתני' אמר בזמן שהרועים אוכלי' פעמים שאין הרועים אוכלים ממנה רבי יוחנן אמר כל שעשאה כעכין ותני כן עשאה כעכין חייבת עשאה למודין פטורה רבי בא בשם שמואל אפי' עשאה קלוסקין והתניא אם אין הרועים אוכלים ממנה תפתר שעשאה משעה ראשונה שלא יאכלו הרועים ממנה ע"כ והשתא מ"ש רבי' בשם הרמב"ן ע"פ הירושלמי שאפי' היתה סלת נקייה וכו' היינו כרבי בא בשם שמואל:

סעיף קטן יב
ומ"ש ומיהו דוקא שניכר בה שהיא לכלבים כגון שאינה ערוכה וכו' היינו כרבי יוחנן וצ"ל שהוא ז"ל סובר דרבי יוחנן ורבי בא בשם שמואל לא פליגי דרבי בא בשם שמואל דאמר אפי' עשאה קלוסקין לא אתא לאיפלוגי אלא ארשב"ל דאמר כל שעירב בה מורסן דליתא אלא אפי' עשאה קלוסקין שהיא סולת יפה פטורה מאחר שעשאה משעה ראשונה שלא יאכלו הרועים ממנה ובצורת הפת לא איירי וסמך אמאי דתני בברייתא עשאה כעכין חייבת וכו' והיינו כר' יוחנן דלא מפליג אלא בצורת הפת שאם לא עשאה כעכין אפילו היא סולת נקיה פטורה כיון שעשאה ע"ד שלא יאכלו הרועים ממנה ומעשיה מוכיחים עליה: ב"ה ומדברי הרמב"ם נראה שאפילו עשאה כמצתו של שלמה ולא עשה בה שום שינוי ולא שום גריעותא ולא שום היכר מאחר שעשאה משעה ראשונה שלא יאכלו הרועים ממנה פטור: וכתב הרשב"א בפסקי חלה שלו דהא דאמר רשב"ל כל שלא עירב בה מורסן א"א לפרש שכל שיש בה מורסן אינה חייבת בחלה שהרי שנינו ה' רבעים קמח חייבים בחלה הם וסובן ושאורן ומורסנן אלא היינו לומר דפעמים מערבין בה מורסן כ"כ שאינה ראויה לרועים א"נ יש לפרש שעירב בתוכה מורסן לאחר שניטל מתוכה לפי

שאין דרך בני אדם לעשות כן וכדתנן נטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורים: כתב הרמב"ם הלוקח מהנחתום וכו' עד סוף הסימן פ"ח:

סעיף קטן יג
ומ"ש הלוקח מב"ה או מתארח אצלו א"צ להפריש מספק הכי משמע בפ"ב דע"ז (לט.):

סימן שלא

סעיף קטן א
מפני שאין נוהגין תרומות ומעשרות בארצות אלו אין רצוני להאריך בהם אע"פ שמצינו בכמה מקומות בתלמוד שהיו מפרישין תרומות ומעשרות בח"ל פר"י דהיינו דוקא במקומות הקרובים לא"י וכו' כ"כ התוס' בע"ז פרק ר"י (עבודה זרה דף נט.) וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ב
ומ"ש אבל בא"י נוהגין כ"כ כדי לכתוב ע"ז דעת הרמב"ם ומ"ש הוא ז"ל לחלוק עליו ודברי הרמב"ם הם בסוף פ"א מה' תרומות ומ"ש עליו רבינו דלא שייך האי טעמא אלא גבי חלה כבר נזכר זה בדברי הראב"ד ז"ל שכתב עליו לא כיון להלכה יפה. דהא קיי"ל כרבי יוחנן דאמר ביבמות (פא.) תרומה בזמן הזה דאורייתא והוא עצמו נראה שכך כתב בתחילת הספר ואם איתא להא מילתא בחלה הוא דאיתא עכ"ל ומ"ש דקיי"ל כרבי יוחנן דאמר תרומה בזמן הזה דאורייתא אינה קושיא דהתם בפרק הערל (יבמות פב.) אליבא דתנא דסדר עולם הוא דאמר ר' יוחנן דתרומה בזמן הזה דאורייתא אבל לרבנן לא הוי בזמן הזה אלא מדרבנן ואפי' ר' יוסי דהוא תנא דסדר עולם אמרינן בפ' יוצא דופן (נדה מו.) דתני לה ולא סבר לה אלא תרומה בזה"ז דרבנן ס"ל כרבנן ועי"ל דאפי' מ"ד התם תרומה בזמה"ז דאורייתא הייינו לומר דקדושה שנייה קדשה לשעתה ולעתיד לבא ואילו היה עולים כולם בימי עזרא היו מתחייבים בתרומה מדאורייתא ואפי' אחר שחרב הבית וגם ה"ה בפ"ב מהא"ב כתב להעמיד דברי הרמב"ם: ומ"ש והוא עצמו נראה שכך כתב בתחילת הספר אם מה שכתב התרומה ומעשרות אינן נוהגים אלא בא"י בין בפני הבית בין שלא בפני הבית אין משם ראיה דהתם ה"ק אין מצוה זו תלויה בבית קיים אבל מ"מ תלויה היא בביאת כולם וכמ"ש בסוף הפרק ואם מ"ש כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדשוה קדושה שניה העומדת לעולם לשעתה ולע"ל י"ל דהתם לא לענין תרומות ומעשרות מן התורה קאמר אלא לענין שאר דברים התלוים בקדושת הארץ ואת"ל דלענין תרומות ומעשרות נמי קאמר כדמוכח סיפא דמילתיה שכתב והניחו אותם המקומות שהחזיקו עולי מצרים וכו' ולא פוטרים מן התרומה ומעשרות י"ל דהכי קאמר קדשוהו קדושה שנייה אף לתרומות ומעשרות מדאורייתא אילו היו עולים כולם

והשתא דלא עלו כולם אף על גב דלא קדשה לתרומה ומעשרות מדאורייתא מדרבנן מיהא קדשה ומ"ש ואם איתא להאי מילתא בחלה הוא דאיתא כלומר דאמרי' בפרק יוצא דופן (נדה מז.) ובפ"ב דכתובות (כה.) אפי' למאן דאמר תרומה בזמה"ז דאורייתא חלה דרבנן דכתיב בבואכם בביאת כילכם אמרתי ולא בביאת מקצתכם וכי אסקינהו עזרא לא כולהו סליק והרמב"ם דיליף אף לגבי תרומה מדכתיב כי תבואו ביאת כולכם משמע איפשר דבשום דוכתא מייתי להאי דרשא ויש קצת הוכחה לדבריו מדאמרי' בפרק הפועלים (בבא מציעא דף פט י) דז' שכבשו וז' שחלקו נתחייבו בחלה ולא במעשר והשתא איכא למימר ומה אם בזמן שנתחייבו בחלה לא נתחייבו במעשר בזמן שלא נתחייבו בחלה אינו דין שלא יתחייבו במעשר. וסמ"ג כתב על דברי הרמב"ם כלשון הזה וראייתו נראית מדאמרינן בנזיר (דף לז.) ובפסחים (מד.) גבי קופות הנח לתרומה מתבואות ישראל מדרבנן ואינו אומר קסבר משמע שסובר שכך הלכה ועוד שנחלקו ר"י ורשב"ל בפרק הערל אליבא דרבנן דרבי יוסי משמע דס"ל שכן הלכה ולר"י הוי תרומה דרבנן לרבנן והלכה כמותו לגבי רשב"ל וכן פוסק ר"י רק שאומר שבימי עזרא היתה מן התורה עכ"ל.

סעיף קטן ג

ומ"מ איכא מ"ד דהאידנא אינו אלא דרבנן שבטלה קדושת הארץ משגלו ממנה אבל ר"י פי' שהם דאורייתא דקדושה שנייה שקדשוה בימי עזרא לא בטלה בפרק הערל מייתי פלוגתא דתנאי דר"י סבר קדושה שנייה קדשה לשעתה ולעתיד לבא ורבנן סברי לא קדשה אלא לשעתה:

סעיף קטן ד

הלכך הזורע בא"י חייב להפריש תרומות ומעשרות לפי סדר שנות השמיטה כלומר כיון דבא"י נוהגים אי מדאורייתא אי מדרבנן חייב להפריש וכו' וזה סדרן שנה ראשונה תרומה גדולה ומעשר ראשון ומעשר שני וכן בשנייה וכו' אלא שבמקום מעשר שני נוהג מעשר עני פשוט בפ"ב ממסכת ידים ובפ"ק דר"ה [דף יב:] ומתבאר בפסוקי התורה:

סעיף קטן ה

ובשביעית היא שמיטה ואסור בחרישה ובזריעה ובכל עבודת קרקע בא"י האידנא מדרבנן בפרק השולח (גיטין לו:) אמרינן דשביעית משמטת בזמן הזה מדרבנן ומשמע התם דבין שמיטת קרקע בין שמיטת כספים לא נהגו בזמן הזה אלא מדרבנן וגם בירושלמי דההוא פירקא מייתי מקרא שאין שמיטה ניהגת אלא בזמן שהיובל נוהג כלומר מדאורייתא אינה נוהגת אבל מדרבנן נהגה וכך הם דברי הרמב"ם בהל' שמיטה

פ"ט ופ"י וכתב סמ"ג דהכי קי"ל ולא כתנאי דסברי דשביעית נוהגת אע"פ שאין יובל נוהג:

סעיף קטן ו

ואין בה תרומה ומעשרות כלומר כיון דאין זורעין בה לא שכיחא בה תרומה ומעשרות אי נמי לפי שהדברים הצומחים בה הם הפקר והפקר פטור מתרומות ומעשרות קאמר דאין בה תרומה ומעשרות ומיהו אם נכרי מכר לישראל פירות בשביעית וגמר מלאכתן ביד ישראל משמע דודאי נוהגי' בהם תרומה ומעשרו' וכ"כ ספר כפתור ופרח וכתב שבמקום מעשר שני יפריש מע"ע כדין עמון ומואב ששנינו בפ"ב דמסכת ידים:

סעיף קטן ז

ובח"ל שאין שמיטת קרקע נוהג אפילו מדרבנן כן משמע מדין עמון ומואב שיבא בסמוך ומ"ש הקרובים לא"י כמו עמון ומואב ומצרים נותני' ממעשר עני כמו בששית והרחוקים כמו בבל נותנים מעשר שני בפ"ד דמסכת ידים תנן דלדברי הכל בבל מעשר שני ומצרים מעשר עני ובעמון ומואב איפליגו תנאי התם ואחר כך נמנו וגמרו דהוו מעשר עני והתם מפרש טעמא משום דסמוכים לא"י הם ויהיו עניי ישראל נסמכים עליהם בשביעית:

סעיף קטן ח

ושמיטה היא בשנת פ"ח לר"י ולרש"י בשנת פ"ט ט"ס הוא שהרי בספר ח"מ סי' ס"ז כתב רבי' ובחשבון שנת שביעית איכא פלוגתא לר"י היתה בשנת פ"ח ולרש"י בשנת פ"ז והוא עיקר עכ"ל ודברי הרא"ש בפ"ק דע"ז כדבריו בחשן משפט ואיפשר לומר שמה שכתב שם פ"ז ופ"ח ומ"ש כאן פ"ח ופ"ט הכל אחד אלא שמה שכתב הרא"ש וכן מ"ש בחשן משפט הוא לפי המונים שנות העולם ממולד וי"ד ומה שכתב כאן הוא לפי המונים שנות העולם ממולד בהר"ד ומ"מ יש ט"ס בשמא דגברי במ"ש כאן כי החליף סברת ר"י לרש"י וסברת רש"י לר"י ועוד כי שם כתב על שנת פ"ז שהוא עיקר וכאן כתב על שנת פ"ט וכן עיקר והרמב"ם כתב בפ"י מהלכות שמיטה מאימתי התחילו למנות מאחר י"ד שנה משנכנסו לארץ וכו' נמצאת למד שהשנה שחרב בה הבית באחרונה שתחלתה מתשרי שאחר החרבן כב' חדשים שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטין וליובלות אותה השנה מוצאי שביעית היה ושנת ט"ו מן היובל התשיעי היתה ולפי חשבון זה שנה זו שהיא שנת אלף וק"ז לחרבן שהיא שנת ד' אלפים ותתקל"ו ליצירה היא שנת שמיטה ואח"כ כתב אבל כל הגאונים אמרו שמסורת הוא בידיהם איש מפי איש שלא מנו באותם הע' שנה שבין חרבן בית ראשון ובנין בית שני אלא שמיטות בלבד בלא יובל וכו' וכן עולה מתלמוד מסכת ע"ז כפי חשבון זה שהוא קבלה ושנת השמיטה ידוע היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי א"י וכולם לא מנו אלא לשני חורבן משישליך אותם ז'

ז' ולפי חשבון זה תהיה שנה זו שהיה שנת ק"ז ואלף לחרבן מוצאי שביעית וע"ז אנו סומכים וכפי חשבון זה אנו מורים לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות עכ"ל והשתא לפי סברא אחרונה שתפס הרמב"ם עיקר נמצא ששנת פ"ט היתה שמיטה וכן המנהג היום בא"י כי שנה זו שהיא שנת הרצ"ט נהגו שמיטה :

סעיף קטן ט

וזה משפט התרומות והמעשרות תרומה גדולה אין לה שיעור מן התורה בפרק ראשית הגז (חולין דף קלז:) ובכמה דוכתי אמר שמואל חטה אחת פוטרת את הכרי: ומ"ש וחכמים נתנו בה שיעור עין יפה אחת ממ' ועין רעה אחת מס' ובינונית אחד מנ' משנה פ"ד ממסכת תרומות:

סעיף קטן י

בד"א בזמן שא"י בטהרתה והיא נאכלת ואז לא היו נותנים אוותה אלא לכהן חבר בר"פ הזרוע (חולין דף קל:) מנין שאין נותנין מתנה לכהן ע"ה שנאמר ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים הלוים למען יחזקו בתורת ה': ומ"ש ומיוחס בפ"ב דכתובות [כד: כה.] גבי בני חביה בני הקוץ וכו' אלה בקשו כתבם המתיחסים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה קאמר בתירוצא בתרא בתרומה דרבנן אכול בתרומה דאורייתא לא אכול וכ"כ הרמב"ם בפ"ו:

סעיף קטן יא

ומ"ש בין גדול בין קטן כ"כ הרמב"ם בפ"ו והכי משמע בגמרא [שם כו. מעשה באדם אחד]: ומ"ש ומאכיל לכל קנינו כו' מקרא מלא הוא (ויקרא כ"ב:י"א) וכהן כי יקנה נפש וגומר:

סעיף קטן יב

ומ"ש ואוכלים דברים העומדים לאכילה וכולי אבל לא ישנו בדבר ממה שדרכו לעשות בו משנה פ"ח דשביעית שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה לאכול דבר שדרכו לאכול ולסוד דבר שדרכו לסוך לא יסוך יין חומץ אבל סך הוא את השמן וכן בתרומה ומעשר שני:

סעיף קטן יג

ולא יעשו משקים משום חירות חוץ מענבים וזיתים בלבד משנה בפי"א ממסכתא תרומות אין עושים תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתוניות חומץ וכן שאר כל הפירות אין משנין אותן מברייתן בתרומה ובמעשר שני אלא זיתים וענבים בלבד ויש בדברי רבינו ט"ס שחיסר זיתים מלשונו:

סעיף קטן יד
אבל האידנא שהכל טמאים וא"א לה ליאכל מפריש כל שהוא אפילו חטה אחת כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות תרומות והיינו דוקא בתרומה גדולה אבל תרומת מעשר אפי' האידנא צריך להפריש לפי חשבון וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וז"ל תרומת מעשר אין מפרישין אותה באומד אלא מדקדק בשיעורה ואפי' בזמן הזה שהרי שיעורה מפורש בתורה:

סעיף קטן טו
ונותנה לכהן כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות תרומות התרומה לכהן בין טהורה בין טמאה אפילו נטמא הדגן או התירוש כולו קודם שיפריש ה"ז חייב להפריש ממנו תרומה בטומאה וניתנה לכהן שנא' ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי אח' תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה הטהורה נאכלת לכהנים והטמאה יהנו בשריפתה אם היה שמן מדליק ואם היה דגן וכיוצא בו מסיקין בו את התנור וכן תרומת מעשר אם נטמאה או נטמא המעשר מפרישין אותו בטומאה וניתן לכהן ליהנות בה בשריפתה עכ"ל וההיא דרשא שכתב מואני נתתי לך את משמרת תרומותי הוא בפרק הערל (יבמות עד.) ומ"ש רבינו אפילו ע"ה ואינו מיוחס כ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' תרומה:

סעיף קטן טז
ויכול להניחה עד שישרפנה וכו' לא חיישינן שמא יבא ליהנות ממנה אפילו אם מניחה בכלי שאינו מאוס וכו' אבל זר אסור ליהנות בשריפתה אם לא שיהא הכהן נהנה עמו ומ"מ שאר הנאות שאינה מכלה אותה מותר אפילו לזרים ואין מפרישין אותה אלא מן המוקף משנה פ"ג דמעשר ופ"ק דחלה:

סעיף קטן יז
אבל בח"ל מפרישין אותה לכתחילה שלא מן המוקף בפרק עד כמה (בכורות כז.):

סעיף קטן יח
אע"פ שאין לה שיעור למטה יש לה שיעור למעלה שאינו יכול לעשות כל גורנו תרומה וכו' משנה בפ"ק דחלה האומר כל גרני תרומה וכל עסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת ומפרש טעמא בפרק ראשית הגז (חולין קלו:) משום דכתיב בה ראשית ובעיא ראשית שיהו שיריה ניכרים:

סעיף קטן יט
וזה הדין אם הוכשרה התבואה כו' אמאי דכתב לעיל אבל האידנא שהכל טמאים וכו' והוא שורפה קאי ומ"ש וטמא אסור לאכול בתרומה טהורה לאו דוקא טהורה אלא משום דטהור דאף על פי שאסור לאכול תרומה טמאה מותר לאכול תרומה טהורה קאמר דטמא אף בטהורה אסור:

סעיף קטן כ

ומ"ש וטוב יותר להכשירה קודם מירוח שעדיין לא חל עליה חיוב תרומה כלומר דאילו אחר שחל עליו חיוב תרומה אסור לטמאה ומיהו היינו דוקא בתרומת א"י אבל בתרומת ח"ל מותר לטמאה בידים וכמ"ש הרמב"ם בפי"ב מהלכות תרומות ומ"ש וישרפנה מיד פן יבא לידי מכשול וכו' תימה שזה סותר מ"ש לעיל בסמוך ויכול להניחה עד שישרפנה וכו' ולא חיישינן שמא יבא ליהנות ממנה וכו' כיון שאין שום תרומה נאכלת ואין לומר דשאני התם שהיתה טמאה מתחלתה אבל הכא היתה טהורה והכשירה בידים דאין טעם לחלק ביניהם מפני כך:

סעיף קטן כא

ואח"כ מפרישׁ אחד מי' מהנשאר וכו' אמאי דכתבה לעיל שמפריש תרומה גדולה קאי ומ"ש ויתנהו לכהן או ללוי בפרק ב' דכתובות [דף כו.] תניא רשב"א אומר כשם שתרומה חזקה לכהונה כך מעשר ראשון חזקה לכהונה מעשר ראשון דלוי הוא כר' אלעזר בן עזריה דתניא תרומה לכהן מעשר ראשון ללוי דברי ר"ע ראב"ע אומר מעשר ראשון אף לכהן אימור דאמר ראב"ע אף לכהן לכהן ולא ללוי מי אמר אין בתר דקנסינהו עזרא ומשמע דלר"ע דקודם קנסא הוי דוקא ללויים בתר קנסא אף לכהנים אבל לראב"ע דמקמי קנסא הוי אף לכהן בתר קנסא הוי לכהן דוקא וכ"כ התוס' וכיון דקי"ל הלכה כר"ע מחבירו א"כ יתנהו לכהן או ללוי והרמב"ם כתב דמעשר ראשון ללוים שנאמר ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בני ישראל לנחלה ואח"כ כתב ועזרא קנס את הלוים בזמנו שלא יתנו להם מעשר ראשון אלא ינתן לכהנים לפי שלא עלו עמו לירושלים נראה מדבריו שלא קנס אלא את הלוים שבזמנו לבד וכן נראה ממ"ש עוד בסוף ה' מ"ש ובזמן שהיו נותנין מעשר ראשון לכהנים לא היו מתודים משמע מלשון זה דעכשיו אינו ניתן אלא ללוי דאל"כ הכי הו"ל למיכתב ומזמן עזרא ואילך שמעשר ראשון ניתן לכהנים לא היו מתודים צ"ל שהוא פסק כר"ע דאמר מעשר ראשון ללוי וסובר ז"ל דאף לר"ע קנסינהו שלא יתנו להם אלא לכהנים ולפי זה כי אמר אין בתר דקנסינהו עזרא הדר ביה ממאי דאוקמה כר' אלעזר ב"ע דהשתא כר"ע נמי אתיא וסובר ז"ל דלא קנס עזרא את הלוים אלא בזמנו דוקא ומשמע ליה הכי מדאשכחן בכמה דוכתי שהיו נותנים מעשר ראשון ללוים בפרק כל הגט (גיטין ל.) ובפרק הזרוע (חולין קלא:) ובפרק יש מותרות (יבמות פו:) ובמעשה דר"ג וזקנים [מ"ש פ"ה] שהיו באים בספינה ובכמה דוכתי וטעמא דמסתבר הוא שלא לקנוס אלא לבני הדור ההוא שלא עלו עמו ולא לדורות הבאים שלא נמצא בהם עון ולפי זה ז"ל דהא דקתני כך מעשר ראשון חזקה לכהונה בימי עזרא הוא דקאמר דוקא וקשה לי מדתנן בסוף סוטה [מז.] יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר

וקאמר עלה מאי טעמא לפי שאין נותנין אותו כתיקונו דרחמנא אמר ללוים ואנן קא יהבינן לכהנים ופירש"י יהבינן לכהנים משום דקנסינהו עזרא ללוים והרי יוחנן כה"ג אחר עזרא הוה כמה דורות ואפ"ה היו נותנים לכהנים וי"ל דע"י שהורגלו לתת בימי עזרא לכהנים אף לאחר זמנו גם כן נהגו כן ולא היה יכולת ביד יוחנן כהן גדול לבטלם ממנהגם לפי שהיה נראה בעיניהם כגזל לבטל מליתן למכיריהם מה שהיו רגילין לתת להם ולפיכך העביר הודיית המעשר א"נ דבני דורו של יוחנן כהן גדול סבירא להו כר' אלעזר ב"ע ואיהו ס"ל כר"ע ומיהו סמ"ג כתב ועזרא קנס את הלוים בזמנו וכו' ומפני כך שנינו שיוחנן כהן גדול בטל וידוי המעשרות ע"כ ולדבריו א"א לומר כתירוץ שני אלא כתירוץ ראשון ואכתי קשה מדאיתא בפרק יש מותרות (יבמות פו:) ההיא גינתא דהוה שקיל ר' אלעזר ב"ע מעשר ראשון מיניה אזיל ר"ע אהדרא לפיתחא לבי קברי ומסיק התם למ"ד קנסא לכהנים משום הכי אהדור לפתחא דהכי קאמר ליה בתורת קנסא אית לך בתורת חלוקה לית לך ואם איתא דלא קנס עזרא אלא בזמנו היכי א"ר עקיבא בתורת קנסא אית לך כיון דלא הוי בזמנו דעזרא דר' אלעזר ב"ע עשירי לעזרא הוה ושמא יש לומר דלר"ע הוא דלא קנס עזרא אלא לזמנו דכיון דדינו ללוים ולא לכהנים ליכא למימר שעקר הדין ממקומו והפכו לעולם אבל לר' אלעזר ב"ע דמדינא הוי אף לכהנים לעולם קנסינהו שלא יתנו אלא לכהנים והא דא"ל ר"ע לר' אלעזר ב"ע בתורת קנסא אית לך לדבריו דרבי אלעזר בן עזריה קאמר:

סעיף קטן כב

והכהן או הלוי שנתנוהו להם יפרישו ממנה אחד מי' והוא הנקרא תרומת מעשר זה פשוט בתורה בסוף פרשת קרח ואם זה המפריש כהן יעכבנה לעצמו יתבאר בסמוך ואם הוא לוי יתננו לכהן פשוט הוא:

סעיף קטן כג

ודינה כדין תרומה גדולה והנשאר הוא ממנו ומותר לזרים בפ"ב דכתובות [כו.] ובפרק הערל [יבמות עג: עד.]:

סעיף קטן כד

וכן כהן ולוי צריכים להפריש מעשר משלהם וכו' וכן הדין בכל התרומה והמעשרות וכולי צריכים להפרישן כמו ישראל כ"כ הרמב"ם בהלכות מעשר פ"א ויליף לה מדכתיב (במדבר י"ח:כ"ח) כן תרימו גם אתם מפי השמועה למדו אתם הלוים גם אתם לרבות את הכהנים וכתב סמ"ג בסימן קל"ה דהכי איתא בספרי: ומ"ש שהן לעצמן כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר ויליף לה מדכתיב (שם) כי תקחו מאת בני ישראל והוא ירושלמי במסכת מעשר שני ומיהו בפ"ו מהל' הנזכר כתב כהן או לוי שלקחו פירות מישראל אחר

שנגמרה מלאכתן מוציאין התרומה והמעשרות מידיהם ונותנים אותם לכהנים ולוים אחרים קנס הוא להם כדי שלא יקפצו לגרנות ולגתות ויקנו טבלים כדי להפקיע מתנות אחיהם הכהנים ואם קנו קודם שתגמר מלאכתן אין מוציאין מידם ע"כ ונ"ל שמה שכתב בפ"א שהם לעצמו מיירי בפירות היוצאים משדותיהם או שקנו קודם שתגמר מלאכתן:

סעיף קטן כה

ואם הפריש הישראל מעשר בשבלים קודם שהפריש תרומה גדולה אין הלוי צריך להפריש ממנו חלק תרומה גדולה וכו' אבל אם דש הישראל וכולי חייב הלוי להפריש תרומה גדולה שבו וכו' בפ' ג' שאכלו [מז:] אהא דתנן דמזמנים על מעשר א' שניטלה תרומתו פשיטא ל"צ שהקדימו בשבלים וכו' וכדרבי אבהו דא"ר אבהו ארשב"ל מעש"ר שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה שנא' והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר א"ל רב פפא לאביי א"ה אפי' הקדימו בכרי א"ל עליך אמר קרא מכל מעשרותיכם תרימו ומה ראית האי אידגן והאי לא אידגן ואיתא נמי בפרק כ"ש [לה:] ובפ"ק דביצה [יג.]:

סעיף קטן כו

לוי שלקח המעשר בשבלים לא יתן ממנו תרומה בשבלים כלומר תרומת מעשר דאלו מתרומה גדולה פטור הוא אלא קונסין אותו לדוש ולהבר וליתן המעשר דגן בפ"ק דביצה שם: ומ"ש ואינו חייב ליתן המעשר מן התבן ומן העצה וכן ומ"ש ואם הפריש תרומת מעשר שבלים כמו שלקח ה"ז כותש ונותן לכהן את הזרע ואת התבן משנה בפ"י ממסכת תרומות:

סעיף קטן כז

מפרישין תרומת מעשר אפילו שלא מן המוקף משנה בפ"ב דבכורים תרומת מעשר שוה לבכורים בשתי דרכים ניטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף ומיהו בפרק כל הגט (גיטין ל:) פריך אתרומת מעשר וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף וכתבו שם התוספות דאע"ג דתנן דניטלת שלא מן המוקף היינו מדאורייתא אבל מדרבנן אינה ניטלת אלא מן המוקף והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות תרומות בלשון הזה תרומת מעשר מפרישין אותה שלא מן המוקף שנא' מכל מעשרותיכם תרימו תרומה אפי' מעשר ראשון במדינה זו ומעשר שני במדינה אחרת מפריש תרומה מאחד על הכל ות"ח אין תורמין אלא מן המוקף ואפילו תרומת מעשר וכ"כ סמ"ג והיינו מדאמרינן לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף משמע דוקא חברים אבל שאר בני אדם תורמין שלא מן המוקף:

סעיף קטן כח
ואח"כ יפריש הישראל אחד מי' מהנשאר והוא הנקרא מ"ש כלומר אחר שהפריש הישראל מעשר א' יפריש מעשר ב':

סעיף קטן כט
וזה משפטו אם לא הוכשר אז הוא טהור והיה ראויה לאוכלו בירושלים שאף על פי שאין חומה קדושת העיר והבית לא בטלו בסוף עדיות א"ר יהושע מקובל אני מריב"ז וכו' ואוכלים קדשים קלים ומעשר שני ואע"פ שאין חומה:

סעיף קטן ל
ומ"ש אלא שא"א לאוכלו כיון שאין מזבח דאיתקש לבכור בהמה וכו' ברייתא פרק אלו הן הלוקין (מכות יט:):

סעיף קטן לא
אלא אם הוא חוץ לירושלים יתללנו על ש"פ וישליכנו בנהר ואם הוא בירושלים שהוא טהור א"א לפדותו הכי משמע בפ' הזהב (בבא מציעא נג:) וכתב רש"י דטעמא משום דכתיב כי ירחק ממך המקום ונתת בכסף ולא כשהוא בירושלים:

סעיף קטן לב
הילכך מותר להכשירו כדי שיטמא ואף על פי שאף לאחר שנטמא אסור לאוכלו ולא לבערו בטומאה מכל מקום כיון שנטמא יכול לפדותו אפילו בירושלים מימרא דרבי אלעזר בפרק הזהב ובסוף סנהדרין [קיב:] ופרק אלו הן הלוקין:

סעיף קטן לג
ויחללנו על ש"פ אפי' הוא הרבה וכו' בס"פ המקדיש שדהו (ערכין כט.) אמר דאע"ג דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחלל על ש"פ מחולל דמשמע דוקא בדיעבד אבל לכתחלה לא ה"מ בזמן שב"ה קיים דאיכא פסידא אבל בזמן הזה אפי' לכתחילה וכיון דבהקדש הוי דינא הכי כל שכן במעשר וכן כתב הרמב"ם בפ"ב מה' מ"ש וז"ל הורו הגאונים שאם רצה לפדות שוה מנה בפרוטה לכתחילה בזמן הזה פודה לא יהיה זה חמור מן ההקדש וקודם לכן כתב מדת חסידות שפודין מ"ש בזמן הזה בשויו כדרך שפודין אותו בפני הבית ונראה שטעמו מדגרסינן בפרק הנזכר ההוא גברא דאחרמינהו לנכסיה בפומבדיתא אתא לקמיה דרב יהודה א"ל שקול ד' זוזי ושדינהו בנהרא ולישתרו לך ופריך עליו כיון דבזמה"ז הוה דליכא פסידא להקדש דליכא בית וסתם חרמים לבדק הבית ואפילו בפרוטה סגי ואמאי א"ל שקול ד' זוזי ומשני משום פרסומא מילתא ומשמע ליה ז"ל דדוקא במחרים נכסיו דהוי פסידא טובא סגי בד' זוזי לפרסומי מילתא אבל במ"ש צריך לחללו בשוויו לפרסומי מילתא ומשמע ליה דהאי פרסומי מילתא הוי מדת חסידות ולא מדינא ומ"ש וישחקנה איני יודע מנין לו דכיון דתלמודא לא אמר אלא

לשדינהו בנהרא מנין לו שצריך לשחקם. כתב הרמב"ם בפ"א מה' מ"ש וכן אם חלל שוה מנה על ש"פ מפירות אחרות ה"ז מחולל ושורף את הפירות שחילל עליהם כדי שלא יהיו תקלה לאחרים וכתב עליו הראב"ד תמה אני אם אמרו הגאונים שיפדה מ"ש אפי' בזמן הזה פירות על פירות אלא במ"ש של ח"ל שעשאו כדמאי עכ"ל:

סעיף קטן לד

ומ"ש ובלבד שיהא במע"ש שוה פרוטו' ברייתא בפרק הזהב (בבא מציעא נג:) ודע דאיתמר על הרב אמי אמר אין כו רב אסי אמר אין בחומשו ר"י אמר אין בו ר"ל אמר אין בחומשו ואותביה למ"ד אין בו ואסקינן בקשיא:

סעיף קטן לה

ואם אין לו ממנו ש"פ ישהנו עד שיהא לו ממנו ש"פ:

סעיף קטן לו

ובשעה שמחללו יברך על פדיון מ"ש כן כתב הרמב"ם בפ"ד מה' מ"ש וכתב עוד ואם חללן על פירות אחרות או שחלל מעות על הפירות מברך על חילול: ומ"ש וכ"כ הרמב"ם שאף בזמן הזה אין פודין אותו בירושלים וכו' אמה שכתב לעיל ואם הוא בירושלים שהוא טהור א"א לפדותו קאי ודברי הרמב"ם עד ואם הפרישוהו שם בזמה"ז ירקב הם בפ"ב מהל' מ"ש והם בתוס' ויש בספרי רבינו תוספת וחסרון בדברים אלו שמ"ש ואם עבר והוציא מניחים אותו עד שירקב הוא מיותר ואינו בספרי הרמב"ם ואצל מ"ש אין מוציאים אותו משם אלא מניחים אותו עד שירקב חסר מלת שם וכ"כ בספרי הרמב"ם מניחים אותו שם עד שירקב:

סעיף קטן לז

מעשר עני של שנה ג' וששית נותנם לעניים והוא ממונם לעשות בו כל מה שירצו ולאכלו בטומאה כמו שירצו ואם באו העניים בשבילו בשדה צריך ליתן לכל אחד כדי שבעו בספ"ב דפאה תנן אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים וכו' אחרינן בירושלמי מ"ט ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שישבעו:

סעיף קטן לח

ומ"ש ואם אין לו ליתן לכ"א כדי שובעו נותץ לפניהם והם מחלקים ביניהם שם במשנה היה לו דבר מועט נותן לפניהם והם מחלקים ביניהם:

סעיף קטן לט

ומ"ש ואם הביא לביתו מחלקו כמו שירצה וכו' תוספתא אין פוחתים לעניים בשנת מ"ע מחצי קב חטים וקב שעורים בד"א של גורן אבל מתוך ביתו נותן כל שהן ואינו חושש וכתב הרמב"ם בפ"ו מה' מ"ע שהטעם מפני שאינו מצווה לתת כדי שבעו אלא בשדה שהרי אינו מוצא שם ליקח עכ"ל:

סעיף קטן מ
ומ"ש רבינו אפילו אין מגיע לכל אחד אלא כזית היינו לומר דאע"פ שנשאר אצלו הרבה ובמה שנתן אין בו כדי לכל אחד אלא כזית ש"ד:

סעיף קטן מא
באו איש ואשה לשאול נותנין לאשה תחלה וכו' פרק נושאין (ק.):

סעיף קטן מב
וכשהוא מחלקו בשדה אין בו טובת הנאה לבעלים וכו' אבל המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים ברייתא בפרק הזרוע (חולין קלא:).

סעיף קטן מג
ומ"ש ואפי' עני שבישראל מוציאין אותו מידו שם וגם אמתחלק בבית קתני התם הכי ורבינו לא חשש לכתבו גבי מתחלק בבית דכיון דכתב במתחלק בשדה דאפי' עני שבישראל מוציאין ממנו ע"כ ממילא משמע דהוא הדין למתחלק בבית דאין טעם לחלק ביניהם:

סעיף קטן מד
האב ובנו ב' אחים וב' שותפין שהיה אחד מהם עני נותן לו השני מעשר עני שלו ירושלמי פ"ה דפאה וכתבו הרמב"ם בפ"ו מה' מתנות עניים:

סעיף קטן מה
שני עניים שקבלו שדה באריסות זה מפריש מ"ע על חלקו ונותן לחבירו וכו' משנה בפרק הנזכר:

סעיף קטן מו
אין פורעין בו את המלוה וכו' עד ואין מוציאין אותו מהארץ לח"ל תוספתא וכתבו הרמב"ם בפרק ששי מה' מתנות עניים אלא שבמקום שכתב רבינו אבל משלחין ממנו דבר של ג"ח כתוב שם משלמין וצריך לתת טעם מה בין משלמין ממנו את התגמולין למשלחין דבר של ג"ח ונראה דמשלמין ממנו את התגמולין היינו אם חבירו עשה עמו חסד וזה בא לשלם לו גמולו אל ישלם לו ממ"ע שהרי פורע הוא חובו במ"ע ומשלחין דבר של ג"ח היינו שמשלח ממנו לבית האבל וצריך להודיעו שהוא מ"ע כדי שלא יבא לגמלו גם הוא חסד אם יחשוב שמשלו שלח לו וכיון שהוא מודיעו שהוא מ"ע אם אח"כ גמלו חסד מותר לקבל ממנו דכיון דידע שהוא מעשר עני לא היה צריך לשלם לו ומתנה הוא דיהיב ליה ומאן דגריס משלמין היינו לומר שאם קדם הלה וגמלו חסד לזה באבל שאירעו ואח"כ אירע לאחר אבל מותר לשלם לו גמול חסדו ממעשר עני כדי שלא יתבטל מלגמול חסד וצריך להודיעו שהוא מעשר עני כדי שלא יהא פורע חובו במ"ע אבל לתגמולין דדבר הרשות לא התירו לו אע"פ שהוא מודיעו שהוא מ"ע:

סעיף קטן מז
ומ"ש ואין נותנין ממנו צדקה היינו לומר שאם פסקו עליו בני העיר צדקה לא יתן להם מ"ע שנמצא פורע חובו במ"ע ומ"ש ונותנים אותו לחבר עיר בטובה כתבו הגהות מרדכי בפ"ק דב"ב פי' חבר עיר היינו חכם מתעסק בצרכי הצבור ומפרנסים אותו מחמת טובה שעושה להם שמתעסק בצרכיהם נותנין לו מ"ע בטובה שולחים לו מחמת דורון וכבוד אבל אין שולחין צדקה מן הכיס דגנאי הוא לו וגם לבני העיר לפרנס חכם המתעסק בצרכיהם מן הצדקה אבל מ"ע ששולחין לו מן הגורן לא מינכרא דמ"ע הוא אלא דמיחזי כמה ודורון דרך כבוד:

סעיף קטן מח
ומ"ש שאין מוציאין אותו מהארץ לח"ל הטעם משום דכתיב והנחת בשעריך ואכלו בשעריך ושבעו:

סעיף קטן מט
וכל אלו התרומות והמעשרות ואפילו מ"ע טובלין וכו' בפ"ב דמכות (טז:) אמר רב אכל טבל טבול של מ"ע לוקה כמאן כי האי תנא דתניא א"ר י סי יכול לא יהיה חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר הורם ממנו חרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון מעשר ראשון ולא מעשר שני ואפי' מ"ע מנין ת"ל לא תוכל לאכול בשעריך ולהלן הוא אומר ואכלו בשעריך ושבעו מה להלן מ"ע אף כאן מ"ע ואמר רחמנא לא תוכל וכתב סמ"ג ואין בטבל זה מיתה אלא מלקות שאין מיתה אלא בטבל הטבול לתרומה גדולה או לתרומת מעשר אבל בפ' יש מותרות (יבמות פו.) אמרינן מה תרומה טובלת אף מעשר ראשון טובלת וכדתניא ר' יוסי אומר יכול לא יהיה חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר כו' ואי מהתם הו"א ללאו אבל מיתה לא קמ"ל ופירש"י אף מעשר ראשון טיבל ואע"ג דבדידיה ליכא מיתה חייבים מיתה על הטבל שלא הופרש מעשר ראשון ממנו וכתבו התוס' וא"ת מנ"ל דטבל מ"ע במיתה הא לא איתקש לתרומה וי"ל דשמא אין בו מיתה א"נ כיון שאין חלוק משאר טבל לענין אזהרה ה"ה לענין מיתה עכ"ל:

סעיף קטן נ
ועל כולם מברך בשעת הפרשתן זה פשוט שכל שהוא מקיים מצוה מברך עליה:

סעיף קטן נא
אין תורמין אלא מן היפה משנה בפ"ב דתרומות ודריש לה בגמרא פרק האשה רבה (יבמות פט:) מדכתיב בהרימכם את חלבו ממנו:

סעיף קטן נב
ומ"ש ולא ממין על שאינו מינו ג"ז במשנה בפ"ב דתרומות:

סעיף קטן נג
ומ"ש ולא מדבר שנגמרה מלאכתו למעשר על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו וכו' ואין תורמין מן התלוש על המחובר וכו' ג"ז משנה בפ"ק דתרומה

סעיף קטן נד
ומ"ש ואין תורמין מן הלח על היבש ולא מן היבש על הלח כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהלכות תרומות וכתב כיצד לקט ירק היום ולקט ממנו למחר אין תורמין מזה על זה אא"כ דרכו להשתמר ב' ימים וכן ירק שדרכו להשתמר ג' ימים כגון המלפפונות כל שלקט בג' ימים מצטרף ותורם מזה ע"ז ויש בדברי רבינו עירבוב שכתב על כל הני אין תרומתו תרומה והא ליתא דהא בכל הני אם תרם תרומתו תרומה חוץ ממין על שאינו מינו ומן התלוש על המחובר ומן המחובר על התלוש דבהנך אין תרומתו תרומה אבל בשארא תרומתו תרומה ואין להגיה ולומר דיש לגרוס ואם תרם תרומתו תרומה דאכתי ק"ל למה ממין על שאינו מינו ומהתלוש על המחובר וכו' תרומתו תרומה:

סעיף קטן נה
ואין תורמין מפירות הארץ על פירות ח"ל וכו' ולא מפירות שאינם חייבים בתרומה כגון לקט שכחה ופיאה והפקר וכו' משנה בפ"ק דתרומות:

סעיף קטן נו
ומ"ש אפילו אחד חיובו מד"ת ואחד חיובו מדבריהם אין תורמין מזה על זה כן כתב הרמב"ם פ"ה מה' תרומות והוא נלמד ממתניתין דפ"ה דתרומות גבי תורם מעציץ שאינו נקוב על הנקוב ומדמאי על הודאי:

סעיף קטן נז
ומ"ש רבינו ואם תרם אין תרומתו תרומה טעות הוא דבתורם מדבר שחיובו מדבריהם על דבר שחיובו מן התורה תנן תרומה ויחזור ויתרום ובתורם מדבר שחיובו מן התורה על דבר שחיובו מדבריהם תנן תרומה ולא תאכל עד שיפריש עליה תרומה ומעשרות וכן פירש הרמב"ם בפ"ה מהלכות תרומה:

סעיף קטן נח
עושה אדם שליח להפריש לו תרומותיו ומעשרותיו בפ"ג ובפ"ד דתרומות תנן דאומר אדם לשלוחו צא ותרום ובריש פ"ב דקידושין (מא:) יליף לה מקראי:

סעיף קטן נט
ומ"ש ואין עושין שליח נכרי בפ"כ דקידושין יליף לה מדרשא דקרא:

סעיף קטן ס
חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה: חרש וכו' משנה בריש תרומות:

סעיף קטן סא

ומ"ש אבל התורם משלו על של חבירו הרי זו תרומה וטובת הנאה שלו וכו' כן פסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות תרומות תרומה ותיקון פירותיהם וטובת הנאה שלו ויש לתמוה דהא בפרק אין בין המודר (נדרים לו:) איבעיא להו התורם משלו על של חבירו צריך דעתו או לא ולא איפשיטא ובתר הכי בעי רבי ירמיה התורם משלו על של חבירו טובת הנאה על מי ואסיקנא דטובת הנאה של תורם וכיון דבעיא קמייתא לא איפשיטא היאך כתבו בפשיטות דה"ז תרומה ואפשר דמשמע להו דרבי ירמיה דבעי טובת הנאת של מי פשיטא ליה דתורם משלו על של חבירו לא צריך דעתו דאי הוה צריך פשיטא דטובת הנאה של בעל הכרי דהא כיון דתורם שליחותיה עביד אינו בדין שיהא טובת הנאה של תורם:

סעיף קטן סב

התורם משל חבירו ומצאו בעל הפירות וא"ל כלך אצל יפות וכו' עד אפילו אין יפות מאלו תרומתו תרומה בפ"ב דמציעא (דף כב:) ובפ"ב דקידושין (נב:) ומ"ש רבי' התורם משל חבירו שלא ברשות כ"כ ג"כ הרמב"ם בפ"ד מה' תרומות והוא תימה דהא בפ"ב דמציעא אוקמוה דוקא בדשוייה שליח דאל"כ מי הויא תרומתו תרומה והא אתם גם אתם לרבות שלוחכם מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם אלא הב"ע כגון דשוייה שליח ולא א"ל תרום מהני וסתמיה דבע"ה כי תרום מבינונית ואזל איהו ותרם מן היפות וכו' שמא י"ל דשלא ברשות דקאמרי לאו למימרא דלא שוייה שליח אלא היינו לומר דשוייה שליח לתרום ולא הרשהו בפירוש לתרום מן היפות אבל הרמב"ם כ' בלשון הזה התורם שלא ברשות או שירד לתוך שדה חבירו וליקט פירות שלא ברשות כדי שיקחם ותרם אם בא ב"ה ואמר לו כלך אצל יפות וכו' משמע ודאי דשלא ברשות שכתב בסיפא היינו שלא נתן לו ב"ה רשות דלא שוייה שליח כלל וא"כ הדרא קושיין לדוכתא ועוד איכא למידק הני תרי בבי דנקט ומהיכא יליף להו ונ"ל דשלא ברשות בין דרישא בין דסיפא היינו שלא נתן לו ב"ה רשות ולא שוייה שליח כלל וטעמא מדאיתא התם בפ"ב דמציעא אמימר ומר זוטרא ור"א איקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק אייתי אריסי' רמוני ותמרי ושדא קמייהו אמימר ורב אשי אכלו מר זוטרא לא אכל אדהכי אתא מרי בר איסק א"ל לאריסיה אמאי לא אייתית לרבנן מהנך שפירתא א"ל אמימר ורב אשי למר זוטרא השתא נמי לא אכיל מר והתניא אם נמצאו יפות מהן תרומתו תרומה א"ל הכי אמר רבא לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה בלבד משום דמצוה הוא וניחא ליה ובפ"ב דקידושין נמי אמרינן גבי ההיא סרסיא דקדיש בפרומא דשיכרא אתא מריה דשיכרא אמר ליה אמאי לא תיתב ליה מהאי חריפא אמר רבא לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין

תרומה בלבד משמע דאפילו בכה"ג שלקחו פירותיו שלא ברשות אילו תרמו מהם ובא ואמר כלך אצל יפות הויא תרומתו תרומה והשתא דאתית להכי הא דתניא אם בא ב"ה ואמר לו כלך אצל יפות תרומתו תרומה על כרחך אע"ג דלא שוייה שליח הוא וטעמא דכיון דמידי דמצוה הוא כיון דגלי דעתיה השתא דיינינן דהכי הוה דעתיה מעיקרא והוי כאילו שוייה שליח ואע"ג דבפ"ב דמציעא אמרינן הכי נמי מסתברא דבדשוייה שליח עסקינן דאי סלקא דעתך דלא שוייה שליח מי הויא תרומתו תרומה התם לא הוה מפלגינן בין מידי דמצוה ולאו דמצוה וכדהוה ס"ד דאמימר ורב אשי אבל למאי דאסיקנא לפלוגי בינייהו אזל ליה ההוא ה"נ מסתברא דכיון דמידי דמצוה הוא אע"ג דלא שוייה שליח נמי מהני אי גלי דעתיה בתר הכי והרמב"ם כתב לשון הברייתא ולגלות על פירושה כתב או שירד לתוך שדה חבירו וכו':

סעיף קטן סג

חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה וכו' משנה בפ"ק דתרומות והטעם מפורש בתוספתא כפ"ג בחרש מפני שאינו שומע הברכה ואלם ועורם מפני שאינם יכולים לברך והשיכור והסומא מפני שאינם יכולים לכוין ולהפריש את היפה: ודע דתנן התם דבעל קרי נמי לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה והשמיטו הרמב"ם ורבינו משום דמתני' ע"פ תקנת עזרא שהתקין טבילה לבעלי קריין וכיון דבטלוה לטבילותא כדאיתא בפרק מי שמתו (ברכות כ.) סמי מכאן בעל קרי:

סעיף קטן סד

קטן שהגיע לעונת נדרים וכו' משנה בפ"ק דתרומות וכר' יוסי דאמר הכי:

סעיף קטן סה

כתב הרמב"ם האומר לשלוחו צא ותרום וכו' בפ"ד מהלכות תרומה:

סעיף קטן סו

ומ"ש דאין חזקתו תרומה בפ"ק דחולין (יב.) בעא מיניה רב דימי בר יוסף מרב נחמן ופשיט ליה הכי:

סעיף קטן סז

ומ"ש שאין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו אלא להחמיר בפ' התקבל אהא דקאמר התם (סד:) האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה אסור בכל נשים שבעולם:

סעיף קטן סח

ומ"ש וכן פסק רבינו תם כן כתבו התוס' בפרק בכל מערבין (סה:):

סעיף קטן סט

ומ"ש אבל הר"ש פסק דאפי' בשל תורה סמכינן אשליח עושה שליחותו וכו' גם זה כתבו התוספות שם וטעמו משום דהתם איפליגו רב נחמן ורב ששת במילתא דרב נחמן אמר

בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו בשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה חזקה שליח עושה שליחותו וקיימא לן דהלכתא כרב ששת באיסורי ומשום דקשיא ליה דבפרק התקבל אמרינן בעל אומר לגירושין ושליש אומר לגירושין והיא אומרת ניתן לי ואבד דאין דבר שבערוה פחות משנים ופריך מהא דאמרינן האומר לחבירו צא וקדש לי אשה אסור בכל הנשים שבעולם ומשני כי אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו לחומרא לקולא לא ובפ"ק דחולין נמי מסיק לעולם אין שליח עושה שליחותו ומשום הכי האומר לחבירו צא ותרום אין חזקתו תרום ואע"ג דרב נחמן קאמר ליה מ"מ משמע דתלמודא הכי מסיק תירץ ר"י דרב ששת נמי לית ליה חזקה שליח עושה שליחותו אלא במקום שאם לא יעשה שליחותו יבא המשלח לידי עבירה אם יסמוך עליו ולכך בגט אין השליח חושש ליחן גט וההיא דחולין נמי אינו חושש לתרום דאם לא יתרום יראה המשלח שאינו תרום ולא אסיק אדעתיה שמא אחר ישמע ויתרום:

סעיף קטן ע

ומ"ש ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל בפ' בכל מערבין:

סעיף קטן עא

פירות השותפין חייבים בתרומות ומעשרות בפרק ראשית הגז (חולין קלו.) וטעמא משום דכתיב מעשרותיכם תרומותיכם:

סעיף קטן עב

ואין השותפין צריכין ליטול רשות זה מזה וכו' זה נלמד מדין אריס דלקמן:

סעיף קטן עג

תרם האחד מהם ובא השני ותרם וכו' בפ"ג דתרומות תנן השותפין שתרמו זה אחר זה ר"ע אומר תרומת שניהם תרומה וחכ"א תרומת הראשון תרומה ר' יוסי אומר אם תרם אחד כשיעור אין תרומת השני תרומה ואם לא תרם האחד כשיעור תרומת השני תרומה ובירושלמי מה אנן קיימין אם בממחין אף ר"ע מודה אי בשאינן ממחין אף רבנן מידים אלא אנן כינן קיימין בסתם ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דממחין היינו שמוחין זה על זה וקאמר דבהא אפי' ר"ע מודה דכיון דכשתרם הא' עדיין לא מיחה חבירו נמצא שתרם ברשות שאין השותפין צריכים ליטול רשות זה מזה וכשבא הב' ותרם אם הראשון מוחה בידו מחאתו מחאה ואין תרומת הב' תרומה ואם אין האחד מוחה בידו אפילו רבנן מודו משום דגליא דעתיה דמעיקרא לא תרם אלא על חלקו ולא על חלק חבירו אלא בסתם אנן קיימין ר"ע סבר סתם אינן ממחין ורבנן סברי סתמן ממחין ונסתפקו בירוש' אם ר' יוסי מפרש דברי חכמים או חולק עליהם וסבר הרמב"ם ז"ל שהוא מפרש דבריהם.

סעיף קטן עד
כתב הרמב"ם האומר לשלוחו לתרום וכו' בפ"ד מהלכות תרומה: ומ"ש רבינו עליו ואיני מבין דבריו כיון שביטל השליחות קודם שתרם ל"ל שינה וכו' דברים של טעם הם אלא שהרמב"ם סמך על הירושלמי דאהא דתנן בפ"ג דתרומות הרשה את בן ביתו את עבדו ואת שפחתו לתרום ובטל אם עד שלא תרם ביטל אין תרומתו תרומה ואם משתרם ביטל תרומתו תרומה קאמר בירושלמי ולית הדא פליגא על דרשב"ל דאמר אין אדם מבעל שליחות בדברים תפתר כגון שא"ל לך קבע בצפון והלך וקבע בדרום: ומ"ש ואם שינה אפי' לא בטיל השליחות אינה תרומה ל"ק דגרסינן בפ' התקבל (גיטין סה:) האומר לשלוחו ערב לי בתמרים ועירב לו בגרוגרות בגרוגרות ועירב לו בתמרים תני חדא עירובו עירוב ותניא אידך אין עירובו עירוב ושני רב יוסף כאן בשלי כאן בשל חבירו ופירש"י בשלו עירובו עירוב דלא איכפת ליה אבל אי קשיא הך קשיא דכיון דלא איצטריך הירושלמי לאוקומי כששינה אלא כי היכי דלא תפלוג ארשב"ל לא הו"ל להרמב"ם לאוקמא בהכי דלא קי"ל בהא כר"ל אלא כרבי יוחנן דפליג עליה ואמאי אתי דבור ומבשל דבור כדאיתא בקידושין פ' האומר (נט:) ואסיקנא התם לרשב"ל בתיובתא וכבר השיגו הראב"ד ז"ל השגה זו:

סעיף קטן עה
אריס שתרם ובא ב"ה ומצא וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכות תרומה והוא תוספתא בפ"ק דתרומות:

סעיף קטן עו
האפוטרופסין תורמין על של יתומין משנה בפ' הניזקין (גיטין נב.) יתומין שסמכו אצל ב"ה או שמינה להם אביהם אפוטרופוס חייב לעשר פירותיהם:

סעיף קטן עז
נכרי שתרם משלו וכו' עד אינה תרומה כלל הכל דברי הרמב"ם בפ"ד והוא במנחות פ' רבי ישמעאל (מנחות סו.) אלא שמ"ש רבינו על של ישראל היה נראה שהוא יתר כנטול דמי שהרי אינו בדברי הרמב"ם וגם בגמרא לא משמע כן אלא בתורם פירותיו מיירי דהכי איתא בגמרא חלת נכרי בארץ ותרומתו בח"ל מודיעין אותו שהוא פטור ודייק מינה הא תרומתו בארץ אסור ומדמעת ומסיק דהיינו מדרבנן אבל מדברי התוספות נראה בספ"ק דבכורות (יא:) דמפרשי דהא דתנן בפ"ג דתרומות הנכרי והכותי שתרמו תרומתן תרומה בתורם משלו על ישראל:

סעיף קטן עח
ומ"ש ומדרבנן הוא תרומה מפרשא טעמא בגמרא משום בעלי כיסין וכתב הרמב"ם בלשון הזה ומדבריהם גזרו שתהיה תרומה משום בעלי כיסין שלא יהיה זה הממון של ישראל ויתנה אותו בנכרי כדי לפטרו ואצל ח"ל כתב הרמב"ם כלשון הזה אבל נכרי שהפריש תרומה בח"ל לא גזרו עליה ומודיעין אותו שא"צ ואינה תרומה כלל:

סעיף קטן עט
ומ"ש בודקין הנכרי שהפרישה וכו' בפ"ק דערכין (ו.) אמר רב יהודה אמר רב נכרי שהפריש תרומה מכריו בודקין אותו אם בדעת ישראל הפרישה תנתן לכהן ואם לאו טעונה גניזה חיישינן שמא בלבו לשמים. פירש"י מכריו. מתבואה של עצמו: אם אמר בדעת ישראל הפרשתי. שלמקום שתרומה של ישראל הולכת תלך זו: טעונה גניזה. ואסורה בהנאה דחיישינן שמא בלבו לשמים לשם הקדש הלכך יגנזוה ובזמן הזה עסקינן דהקדש אסור בהנאה:

סעיף קטן פ
אין הישראל חייב לטפל בתרומה להביא אותן מן הגורן לעיר וכו' ברייתא בסוף פרק הזרוע (חולין קלד:) אין מביאין תרומה לא מגורן לעיר ולא ממדבר לישוב ואם אין שם כהן שוכר פרה ומביאה מפני הפסד תרומה:

סעיף קטן פא
אסור לכהן שיטול תרומה או שאר מתנותיו עד שיפרישום הבעלים וכו' ואף אחר שהורמו לא יטול אותם אלא מדעת הבעלים וכו' בפ' הזרוע (שם) ונתן ולא שיטול מעצמו:

סעיף קטן פב
ומ"ש ואם לקחן שלא מדעת בעליהן זכה בהן וכו' כ"כ הרמב"ם בפ' י"ב וכן כתב סמ"ג:

סעיף קטן פג
ומ"ש ואסור לכהנים ולוים לסייע בבית הגרנות כדי ליטול מתנותיהם בריש פרק עד כמה (בכורות כו:): ומ"ש ואסור לישראל להניחן לסייען שם הכהנים והלוים והעניים המסייעים בבית הרועה ובבית הגרנות ובבית המטבחיים אין נותנים להם תרומה ומעשר בשכרן ואם עושין כן חיללו ועליהם הכתוב אומר שחתם ברית הלוי ואומר ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו:

סעיף קטן פד
נותן תרומה לכהן ע"מ להחזירה יצא ידי נתינה ואסור לעשות כן וכו' פ"ק דקידושין (ו:):

סעיף קטן פה
וכן אסור להם שיחטפו תרומה ומעשרות ואפילו לשאול אותם בפיהם אסור וכו' בפרק הזרוע (חולין קלג.):

סעיף קטן פו
לא יתן אדם תרומה לשומר שדהו ולא בכור לשומר עדרו וכו' בפרק עד כמה כתבתיה בסמוך:

סעיף קטן פז
כתב הרמב"ם רשאי ישראל לומר לישראל הילך סלע זו וכו' פ' י"ב מהלכות תרומה והוא ברייתא בפ' עד כמה (בכורות כז.):

סעיף קטן פח
ומ"ש בד"א שהיו הבעלים רוצים ליתן אותם לאחד מב' כהנים אלו בחנם וכו' בירושלמי דדמאי פ"ו ואוקמוהו לברייתא זו דפ' עד כמה הכי כי היכי דלא תקשי לרבי יוחנן דאמר אין אדם מביא מעשרותיו בטובת הנאה:

סעיף קטן פט
ומיהו בבכורות פ' עד כמה משמע דדוקא בתרומה ומעשר שרי וכו' אבל בבכור זרוע לחיים וקיבה אסור כלומר וקשיא להרמב"ם שסובר דבכור ושאר מתנות שוים לתרומה ואמת הדבר דהתם לא קתני דרשאי לומר הילך סלע זה וכו' אלא בתרומה וקאמר עלה בגמרא ותנא מ"ט לא אמר מתנות כהונה אמר לך תרומה דקדושת הגוף היא דכיון דלא מתחלא לא אתי למטעי ביה הני כיון דקדושת דמים נינהו אתי למיטעי בהו סבר מיתחל קדושתייהו אד' זוזי ואתי למנהג בהו מנהג חולין ופירש"י אבל הני מתנות ובכור דקדושת דמים נינהו דאם רצה כהן למכור בשר זרוע ולחיים וקיבה מוכרן לישראל ותו לא בעי ישראל למכלינהו צלי בחרדל כי היכי דעביד כהן הלכך אתי האי כהן למיטעי בהו וסבר כיון דבני קנייה נינהו תתחל קדושתייהו אד' זוזי דיהיב אבי אמו ואתי למנהג בהו מנהג חולין שלא יאכלם בצלי ובחרדל כדינם המפורש בפ' הזרוע והא ודאי שאם הרמב"ם היה מפרש כן לא היה כותב מ"ש ואפשר שהוא ז"ל היה מפרש דהאי תנא ס"ל כב"ש דאמרי' (שם לב:) ימנה ישראל עם הכהן על הבכור וס"ל דה"ה לשאר מתנות והיינו דקאתי למנהג בהו מנהג חולין כלומר להאכילם לישראל וצ"ל דס"ל דהא דאסור למנות ישראל עם הכהן על הבכור לב"ש היינו דוקא בלא פדיון אבל ע"י פדיון מותר והיינו דקאמר דקדושת דמים נינהו ואתי למיטעי לומר שכבר נתחללה קדושתם על הנך ד' זוזי דיהיב אבי אמו ויאכילם לישראל משום הכי לא שרי למימר הכי אלא בתרומה דקדושה קדושת הגוף אבל לא בשאר מתנות וכיון דאנן לא קי"ל כב"ש אלא כב"ה דשרו

למנות עליו אפילו נכרי ממילא משמע דכי היכי דשרי למימר הכי בתרומה שרי נמי בבכור ושאר מתנות: ומ"ש עוד ואיתא נמי התם דוקא ישראל שרי למימר הכי לישראל חבריה וכו' זה פשוט שם ופירש"י אם היה כהן נותן סלע כדי שיתנוהו לכהן אחר קרובו אסור משום דכיון דלדידיה חזי נראה ככהן המסייע והרמב"ם לא חשש לכתוב בהדיא וכהן לכהן לא משום דכיון דכתב רשאי ישראל לומר משמע בהדיא דוקא ישראל הוא רשאי לומר כן אבל לא כהן:

סעיף קטן צ

אסור לעשות סחורה בתרומות ומעשרות כו' משנה בפ"ז דשביעית וכתב ר"ש דטעמא משום דדילמא אתי בהו לידי תקלה:

סעיף קטן צא

כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה וכן אם קנה עבדים פשוט בפ' אלמנה לכ"ג (יבמות סו.) ובפרק הערל (יבמות ע.) ובכמה דוכתי ומקרא מלא הוא וכהן כי יקנה נפש וגו': ומ"ש ודוקא עבדים כנענים אבל שאר עבדים אפי' נרצע אינו אוכל וכו' בר"פ הערל ולמדו כן מדכתיב תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש ודרשו תושב זה קנוי קנין עולם ושכיר זה קנוי קנין שנים: וכהן אפילו ערל וטמא שאינן אוכלין מאכילין לנשיהם ולעבדיהם משנה ר"פ הערל:

סעיף קטן צב

בת ישראל שנשאת לכהן והכניסה לו וכו' ובת כהן שנשאת לישראל והכניסה לו וכו' משנה בפרק אלמנה לכ"ג (יבמות סו.):

סעיף קטן צג

כהן הדיוט שנשא גרושה והכניסה לו וכו' ג"ז משנה שם והתם מפ' טעמא. ודע דהתם משוה כ"ג שנשא אלמנה לכהן הדיוט שנשא גרושה וא"ת למה השמיט רבינו דין כ"ג שנשא אלמנה י"ל מפני שאין כ"ג בזמן הזה ואין להקשות דא"כ כל דינים הללו הו"ל להשמיט שהרי אין אכילת תרומה בזמן הזה מפני שכולנו טמאים די"ל שכתבם משום דנפקא לן מינה להאכיל בחלת ח"ל וכ"כ הוא ז"ל בסמוך:

סעיף קטן צד

בת ישראל שנשאת לכהן ומת ויש לה זרע ממנו ואינה מעוברת וכו' פשוט שם וטעמא משום דעבדי מלוג אוכלים בשבילה והיא אוכלת בשביל בניה ועבדי צ"ב אוכלים בשביל בניה:

סעיף קטן צה

הניחה מעוברת ואין לה זרע ממנו לא היא ולא העבדים אינם אוכלים וכו' ג"ז פשוט שם משום דשאינו ילוד אינו מאכיל:

סעיף קטן צו

ואם הניחה מעוברת וגם יש לה זרע ממנו אם יש בהם זכר וכו' שם (סו.) במשנה בת ישראל שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת לא יאכלו עבדי בתרומה מפני חלקו של עובר ופירש"י והניחה מעוברת. אע"פ שיש לה בנים ממני והיא אוכלת בתרומה לא יאכלו עבדי צ"ב לפי שהן של יורשיה ויש לעובר בהן חלק ואין לעובר כח להאכיל בתרומה ותניא בברייתא הניח בנים והניחה מעוברת עבדי מלוג אוכלים כדרך שהיא אוכלת עבדי צ"ב לא יאכלו מפני שהן חלקו של עובר רשב"י אומר זכרים כולם יאכלו נקבות לא יאכלו שמא ימצא עובר זכר ואין לבנות במקום הבן כלום וא"כ הויא נקבה פסל' דכיון שכל אותם שלפנינו נקבות יש לו לעובר חלק בהם ואפילו היא נקבה וכתב הרא"ש לענין פסק הלכה נראה דעובר יש לו זכייה ופוסל בעבדי אביו אם אין לו אחים ואם יש לו אחים אינו פוסל כרשב"י דאמר ייכרים יאכלו כולם דכל היולדות מחצה זכרים ומחצה נקבות ומיעוט מפילות סמוך מיעוטא דמפילות למחצה נקבות והוה ליה זכרים מיעוטא. אבל הרי"ף פסק דלית הלכתא כרבי יוסי אלא כרבנן דאמרי אין לעובר קנייה ואין לו חלק עד שיולד הלכך אפילו במעי גרושה לא פסיל לעבדים עד שיולד וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ח מה' תרומה ודברי רבינו כאן הם ע"פ פסק הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן צז

ומ"ש ובת כהן שנשאת לכהן והניחה מעוברת וכו' שם אמרו לו לרבי יוסי מאחר שהעדת בנו על בת ישראל לכהן אף בא כהן לכהן לא יאכלו עבדיה בתרומה מפני חלקו של עובר א"ל זו שמעתי וזו לא שמעתי ובגמ' איבעיא להו טעמא דרבי יוסי משום דקסבר עובר במעי זרה זר הוא או דלמא משום שאינו ילוד אינו מאכיל למאי נ"מ לעובר במעי כהנת ואסיקנא התם בקשיא למ"ד דטעמיה משום שאינו ילוד אינו מאכיל וא"כ כל שהוא במעי כהנת מאכיל כאילו נולד כבר והיינו לפסק הרא"ש אבל להרי"ף ולהרמב"ם שפסקו דאין לעובר קנייה ולא חלק עד שיולד אע"פ שהוא במעי כהנת אינו מאכיל כלל ומיהו אמר ועבדי מלוג אוכלים מפני שהיא בת כהן ואע"ג דתנן התם העובר פוסל ואוקמיה בגמרא בבת כהן משום דכתיב בנעוריה פרט למעוברת לא אמרו כן אלא בבת כהן לישראל דהכי איתא בגמרא אי בת כהן לישראל היא פסיל לה בנעוריה פרט למעוברת משמע אבל בת כהן לכהן אפילו מעוברת בנעוריה מיקרי כיון שאינה מעוברת אלא מכהן:

סעיף קטן צח
בת כהן שנשאת לישראל ומת ויש לה זרע או שהניחה מעוברת לא תחזור לבית אביה כלל לאכול משנה שם ובפרק יש מותרות (פו פז.) ומה שאמר מת הזרע חוזרת משנה בפ' יש מותרות:

סעיף קטן צט
בת ישראל מאורסת לכהן או שומרת יבם לכהן אינה אוכלת וכן בת כהן מאורסת לישראל או שומרת יבם לישראל נפסלת משנה בפרק אלמנה לכ"ג (יבמות סז:) ובפרק יש מותרות (יבמות פה:):

סעיף קטן ק
בת כהן נשואה לישראל חש"ו פוסלה ובת ישראל נשואה לחש"ו כהן אינו מאכילה משנה וגמ' בפ' אלמנה לכ"ג (יבמות סז. סח. סט.):

סעיף קטן קא
ישראל שבא על בת כהן באונס או בפתוי אינו פוסלת ואם נתעברה ממנו פוסלה וכהן שבא על בת ישראל באונס או בפתוי אינה אוכלת עד שתלד משנה שם (סט.):

סעיף קטן קב
כל זרע הכהן מאכיל ושל ישראל פוסל אפי' הוא ממזר כיצד בת כהן לישראל ובת ישראל לכהן וילדה בת והלכה הבת ונשאת לממזר וכו' עד שהרי זרע הישראל קיים הכל במשנה פ' אלמנה לכ"ג (שם):

סעיף קטן קג
בת ישראל שיש לה זרע מכהן שאוכלת בשבילו ונשאת לישראל וכו' בת אותו זרע חוזרת לאכול וכו' משנה שם בפרק יש מותרות :

סעיף קטן קד
אע"פ שאין עתה תרומה נ"מ לחלה וכו' בא ליתן טעם למה כתב כל דינים אלו הואיל ואין אכילת תרומה בזמן הזה:

סעיף קטן קה
אפילו למ"ד לא בטלה קדושת עזרא וחיוב תרומות ומעשרות האידנא דאורייתא היינו דוקא בזורע שדהו ואוכל תבואתה אבל זורע ומוכר אינו אלא מדרבנן וכן הלוקח אפילו מחבירו ישראל אינו חייב לעשר אלא אדרבנן וכו' בפרק הפועלים (בבא מציעא פח.) אהא דדריש התם מכנפשך דלוקח חייב פריך ולוקח מדאורייתא מי מחייב והתניא מפני מה חרבו חנויות בית הינו ג' שנים קודם ירושלים מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה שהיו אומרים עשר תעשר ואכלת ולא מוכר תבואת זרעך ולא לוקח ומשני מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ואף על פי שהרמב"ם כתב כן בה' מעשר ולא בה' תרומה

אין לומר דלא תיפטר מדאורייתא אלא ממעשר ולא מתרומה דא"כ מאי פריך ולוקח מדאורייתא מי מחייב לישני ליה נהי דבמעשר לא מיחייב בתרומה מיהא חייב אלא ודאי אף מתרומה פטור מדאורייתא ולא כתבה הרמב"ם גבי מעשר אלא משום דקרא גבי מעשר כתיב: ומ"ש על לוקח מן הנכרי ומיהו מדרבנן חייב לעשר אפילו למ"ד יש קנין לנכרי בא"י כן משמע בהקומץ רבה (לח.) בהא דתניא אר"ש שזורי פעם אחת נתערב לי טבל בחולין וכו' וכ"כ התוס' בס"פ השואל (קא.) ובפרק הפועלים (בבא מציעא פח.) וכ"כ הראב"ד בפי"א מהלכות מעשר אצל דברי הרמב"ם שם ובפ"ה מה' תרומות נראה דאף מדרבנן פטור ואע"פ שהוא סבור דאין קנין לנכרי בא"י להפקיע מתרומה ומעשרות כמבואר בדבריו פ"א מהלכות תרומה וגם סמ"ג כתב בשם רבינו שמשון דשמא אפי' מדרבנן פטורים בתבואה של נכרי בזמן הזה הואיל ואף בקדושת ישראל אין שם חיוב מן התורה לרבנן דרבי יוסי וכ"כ מורי רבינו יהודה וכן הכרח עכ"ל: ומיהו כתב הרמב"ם דהיינו דוקא כשנגמרה מלאכתו בידי נכרי אבל אם לקחן ישראל מיד נכרי אחר שנתלשו קודם שתגמר מלאכתן וגמרן ישראל חייבים בכל מן התורה וכתבו רבינו בסמוך בשמו וגם סמ"ג כתב כן: ודוקא בלוקח אחר שמירחום הבעלים אבל הלוקח קודם שמירחום הבעלים חייב לעשר מן התורה וכו' כ"כ התוס' בהפועלים ובהקומץ רבה ובפ"ק דבכורות בשם ר"ת משום דקשיא ליה דבהפועלים דרש"י תבואת זרעך ולא לוקח ובפ"ק דבכורות (יא:) משמע דלוקח אפילו מנכרי חייב לעשר מן התורה ותירץ דבהפועלים מיירי בלוקח אחר מירוח ובפ"ק דבכורות איירי בלוקח קודם מירוח מתבואת זרעך קרינן ביה ואע"פ שכתבו שם התוס' דריב"ם משני איפכא דהלוקח שאינו ממורח פטור שעדיין לא נתחייב ברשות מוכר אבל לוקח ממורח הואיל ונתחייב ברשות מוכר תו לא פקע טבל מיניה לא חשש רבינו לכתוב אלא דברי ר"ת משום דאיהו מריה דתלמודא טפי ועוד דהרמב"ם פסק כמותו בפ"ב מה' מעשר ועוד דלדבריו צריך לחלק בין לוקח מישראל ללוקח מנכרי וכמ"ש סמ"ג דהלוקח מנכרי הוי איפכא דלוקח קודם מירוח חייב ולוקח אחר מירוח פטור ולפי' ר"ת לוקח מנכרי ולוקח מישראל שוים:

סעיף קטן קו

המוכר #יא פירות שדהו לנכרי אפילו לאחר שגדלו השליש ומירחם הנכרי פטור מן התורה וכו':

סעיף קטן קז

לשון הרמב"ם פירות הנכרי שגדלו בקרקע שלו בא"י אם נגמרה מלאכתן ביד נכרי פטורה מכלום וכו' כל מ"ש כאן רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"א מה' תרומות ותחלת דבריו מבוארים בפ"ק דבכורות (יא:) א"ר שמואל בר נתן א"ר חנינא הלוקח טבלים

ממורחים מן הנכרי מעשרן והן שלו דמרחינהו מאן אילימא דמרחינהו נכרי דגנך אמר רחמנא ולא דגן נכרי אלא דמרחינהו ישראל מרשות נכרי מעשרן דאין קנין לנכרי בארץ להפקיע מידי מעשר והן שלו דא"ל אתינא מכח גברא דלא מצית משתעי דינא בהדיה ופירשו התוס' מרחינהו ישראל מרשות נכרי אחר שלקחן ישראל מרחן וה"ק הלוקח טבלים מן הנכרי והן עכשיו ממורחין מעשרן ושם נתנו טעם למה אינו נותן תרומת מעשר לכהן במתנה אריב"ל מנין ללוקח טבלים ממורחים מן הנכרי שהוא פטור מתרומת מעשר שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל טבלים שאתה לוקח מישראל אתה מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהנים טבלים שאתה לוקח מן הנכרי אי אתה מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהן כלומר אלא מוכרם לו ודמיה חולין דהא פשיטא דאסור זר לאכלם ככל תרומת מעשר דעלמא וכבר כתב הרמב"ם טעם זה ומדמיעט קרא תרומת מעשר לכהן מטבלים דנכרי שמעינן דלוקח טבלים מן הנכרי חייב בתרומה ומעשרות מן התורה ודוקא כשנגמרה מלאכתן ביד ישראל אבל נגמרה מלאכתן ביד נכרי פטורים כדדריש מדגנך ולא דגן נכרי:

סעיף קטן קח

ומ"ש מכר הנכרי הפירות שלו לישראל כשהן מחוברים בקרקע אם עד שלא באו לעונת המעשרות וכו' נ"ל שכתב רבינו כן מדתנן בפ"ב דמעשרות הלוקח שדה ירק בסוריא אם עד שלא באו לעונת המעשרות חייב ומשבאו לעונת המעשרות פטור רבי אומר אף לפי חשבון כלומר פליג את"ק דפטר כשבאו לעונת המעשרות אע"פ שמוסיף ברשות ישראל דסבר רבי דמה שמוסיף חייב ומעשר לפי חשבון דאם הביא שליש ביד נכרי וב' שלישים ביד ישראל חייב כתב הרמב"ם דין זה בפרק הנזכר ופסק כת"ק ומשמע ליה דע"כ לא קאמר ת"ק אלא בסוריא לפי שיש בה קנין לנכרי כדאיתא בס"פ השולח (גיטין מז.) אבל בא"י דאין לנכרי קנין בה מודה דלפי חשבון כר' ואע"ג דלענין הפרשת תרומה ומעשר לא נ"מ מידי דכיון דגמרן ביד ישראל אפי' לקחן מן הנכרי אחר שנתלשו חייב כמ"ש בסמוך מ"מ נ"מ לענין נתינתם דלוקח מן הנכרי אחר שנתלשו אינו נותן תרומת מעשר לכהן ומעשר אחר ללוי אלא מוכרם להם ואילו לוקח מן הנכרי עד שלא באו לעונת המעשרות נותנם להם ואם לקחן אחר שבאו לעונת המעשרות נותן להם לפי חשבון ומוכר להם לפי חשבון:

סעיף קטן קט

ומ"ש ישראל שמכר פירותיו לנכרי וכו' נראה שלמד כן מדתניא בפ' השולח (שם) ישראל שלקח שדה מן הנכרי וחזר ומכרה לו משהביאה שליש חייב במעשר שכבר נתחייבת במעשר יש ללמוד ממנה בין שמכר הישראל בין שמכר הנכרי כי היא כוללת

שתיהם: ומ"ש וכן נכרי שגומר פירותיו של ישראל וכו': ומ"ש מכר הנכרי לישראל פירות מחוברין וכו' ומ"ש פירות א"י שיצאו לח"ל פטורים וכו' בפרק ב' דחלה פירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה יצאו מכאן לשם ר"א מחייב ור"ע פוטר וידוע דהלכה כר"ע מחבירו ומשמע להרמב"ם דדין תרומות ומעשרות שוה לדין חלה: ומ"ש ואם יצאו לסוריא חייבים מדבריהם ומ"ש ופירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה משנה כתבתיה בסמוך: ומ"ש ואם נקבעו למעשר ביד ישראל וכו':

סעיף קטן קי

אע"פ שהלוקח מן הנכרי ומישראל שוים וכו' ובזה יש חלוקין שהלוקח מן הנכרי צריך להפריש וכו' זה כבר נתבאר:

סעיף קטן קיא

ומ"ש והלוקח מישראל אם המוכר חבר וכו' זה פשוט ומבואר בכמה דוכתי (פ"ב דדמאי):

סעיף קטן קיב

ומ"ש ואם הוא ע"ה מפריש אחד מעשרה זה הוא דין הדמאי המוזכר בכל מקום ונתבאר ענינו בסוף סוטה (מח.):

סעיף קטן קיג

ומ"ש דמעש"ר ומעשר עני יעכב לעצמו בפ"ק דיומא (ט.) אמרו על הדמאי מעש"ר ומעשר עני לא המע"ה ולמד משם רבינו לתרומת מעשר שמוכרה לכהן והדמים שלו וכתב הרמב"ם בפרק ט' מה' מעשר שבמעשר שני אין חילוק בין ודאי לדמאי לפי שאין בו הפסד שהרי בעליו אוכלים אותו כלומר ובזמן הזה מתחלל על ש"פ:

סעיף קטן קיד

כתוב בס"ה אף על פי שלוקח מנכרי ומישראל אינם אלא דרבנן אין תורמין מזה על זה לפי שיש יותר חיוב בלוקח מישראל מבלוקח מנכרי וכו' כן דקדקו התוס' בפרק הפועלים (בבא מציעא פח.) ובספ"ק דבכורות (יא.) מההיא דר"ש שזורי דפרק הקומץ רבה (מנחות לא.): בפ"ו דדמאי תנן המקבל שדה מישראל מן הנכרי ומן הכותי יחלק לפניהם כלומר ואינו צריך לא לתרום ולא לעשר החוכר שדה מן הנכרי מעשר ונותן לו וכתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות מעשר איזהו חוכר ואיזהו מקבל חוכר שחוכר הקרקע בדבר קצוב מן הזרע בכך וכך סאה בין עשתה הרבה בין עשתה מעט מקבל הוא שיקבל אותו בחלק ממה שתעשה חציו או שלישו או מה שיתנו ביניהם וכך פירשו בירושלמי ומשמע לרבינו דטעמא דמקבל פטור מלתרום ומלעשר הוי משום דס"ל להאי תנא יש קנין לנכרי אבל הרמב"ם אע"פ שפסק דאין קנין לנכרי פסק כסתם מתני' דיחלק לפניהם

וטעמו משום דבחלק הנכרי לא שייך לפלוגי בין יש קנין לאין קנין דאע"ג דאין קנין מ"מ אין ישראל חייב לעשר חלקו של נכרי ורבינו נמי אפשר דלא איירי בחלקו של נכרי דבההוא לית דין ולית דיין אלא בחלקו של ישראל קאמר דלמ"ד יש קנין א"צ לעשר כיון שאין הקרקע של ישראל: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דאין קנין לנכרי בא"י הוא בפ"א מהלכות תרומה וטעמו מדאיפליג רבה ור"א במילתא בס"פ השולח (גיטין מז.) ומשמע התם דרב אשי ס"ל כרבה דאמר אין קנין דמתרץ מתני' אליביה:

סימן שלב

סעיף קטן א

מתנות עניים שהם לקט שכחה וכו' כתב הרמב"ם שאין נוהגות מן התורה אלא בארץ בפ"א מהלכות מתנות עניים כתב בלשון הזה כל מתנות העניים האלו אין נוהגות מן התורה אלא בא"י בתרומות ומעשרות הרי הכתוב אומר (ויקרא כ"ג:כ"ב) ובקצרכם את קציר ארצכם וכי תקצור קצירך בשדך וכבר נתפרש בתלמוד שהפיאה נוהגת בח"ל מדבריהם ויראה לי שה"ה לשאר מתנות עניים אלא שכולן נוהגות בח"ל מדבריהם ע"כ לשונו ומ"ש שנתפרש בתלמוד שהפיאה נוהגת בח"ל מדבריהם הוא בפ' ראשית הגז (חולין קלז:) אהא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו פיאה בס':

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם אין שם עניים א"צ להניחם כ"כ שם הרמב"ם והוא בפ' הזרוע (חולין קלד.)

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו והאידנא אין נוהגין בהם לפי שהרוב נכרים וכו' ומפני כך נתייאשו עניי ישראל מהם ועוד איפשר לומר דע"כ לא אמרו דבח"ל חייבים אלא בח"ל הסמוכה לארץ דכשם שחייבת בתרומות ומעשרות חייבת במתנות אבל במקומות הרחוקים כשם שפטורים מתרומות ומעשרות פטורים ממתנות :

סימן שלג

סעיף קטן א

ראשית הגז כתיב ראשית גז צאנך תתן לו שחייב כל ישראל לתת מראשית גז צאנו לכהן בכ"מ משנה בפרק ראשית הגז (חולין קלה.):

סעיף קטן ב

ואינו חייב אא"כ יהיו לו ה' רחלות משנה שם ופסק כב"ה ואף ע"ג דרבי ישמעאל ב"ר יוסי אמר משום אביו ארבע ומשמע בגמרא דהלכתא כוותיה פסקו הרא"ש והרמב"ם ז"ל כב"ה ומדברי הרי"ף נראה שהוא פוסק כר' ישמעאל ב"ר יוסי ומ"ש ויגזוז מהם משקל ששה סלעים שם בגמ' (קלז:) איפליגו אמוראי בשיעורא רב ושמואל דאמרי תרוייהו

בששים ונותן סלע אחד לכהן ורבי יוחנן נמי בס' ס"ל ואע"ג דאמר משום רבי ינאי בשש לכהן ה' ואחד לו הא דידיה והא דרביה וכתב הרי"ף הילכך הילכתא בס' דהו"ל רבי ינאי יחיד לגבייהו וחזינן לרבנן קמאי דפסקו כרבי ינאי וכתב הרא"ש דהכי מסתבר לפסוק כרבי ינאי וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם פסק כרבי יוחנן ורב ושמואל דאמרי בס' וכתב עוד הרא"ש שצריך שתהיה גיזות כל אחד מחמשתן אין פחות מי"ב סלע וטעמו משום דרב מצריך שיהיו מחומשות והלכתא כוותיה באיסורי אבל הרמב"ם לא הצריך שיהיו מחומשות וטעמו משום דכל אינך אמוראי רבי יוחנן ושמואל ורבי ינאי לא הזכירו שיהיו מחומשות משמע דפליגי עליה דרב בהא והו"ל יחיד לגבייהו:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו לאחר שיהיה מלובן וכו' וא"צ ללבנו תחלה שם במשנה וכמה הוא נותן לו משקל ה' סלעים ביהודה מלובן לא צואי ובגמ' (קלח.) תנא לא שילבננו ויתננו לו אלא שילבננו כהן ויעמוד על ה' סלעים: וכן אם יש לו כמה מינין אינו נותן לו אלא משקל ה' סלעים ואם יש לו ב' מיני גיזות אחד טוב ואחד רע לא יתן מהרע על הטוב וכו' היו לו ה' רחלות וגזו ראשונה ומכרה חייב וכו' פלוגתא דאמוראי שם ופסקו הר"ן והרא"ש כמ"ד חייב וכ"פ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ד

לא הספיק ליתנו לכהן עד שצבעו פטור וכו' לבנו ולא צבעו חייב משנה שם ופירש הרא"ש כשצבעו כיון שנתכוון לגזלו מן הכהן ושינהו קנאו בשינוי וכתב הר"ן ואף על גב דלא אמרי' שינוי קונה אלא לענין שאינו מחזיר לו גוף הגזילה אבל מ"מ צריך להחזיר לו דמים אפ"ה הכא מהניא לפוטרו לגמרי אף מדמי צמר דכיון שפקעה מצותו ליכא חיובא דממונא גביה והו"ל ממון שאין לו תובעין:

סעיף קטן ה

הלוקח גז צאנו של נכרי וכו' משנה שם הלוקח גז צאנו של נכרי פטור ופירש"י טעמא מפום דגז צאנך כתיב והאי צאן לאו דידיה הוא ואצאן דידיה קפיד קרא ולא אגיזין דידיה ודייק בגמרא [קלח.] הא צאנו לגוז כלומר שמכר לו גוף הצאן והקנה לו הגוף עד שיגזוז חייב כך פירש"י אבל הרמב"ם כתב כלשון הזה הלוקח גז צאנו של נכרי אחר שגזזן הנכרי פטור מראשית הגז לקח הצאן לגיזתן חייב אע"פ שגדלה ברשות הנכרי ואע"פ שחוזרין הצאן לנכרי אחר גזיזה הואיל והגוזז ישראל והגיזה שלו חייב שאין החיוב אלא בשעת הגיזה: לקח גז צאנו של חבירו וכו' משנה שם לקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר המוכר חייב לא שייר הלוקח חייב ומפרש בגמרא [דף קלח.] טעמא דשייר המוכר המוכר חייב משום דא"ל לוקח מתנה דכהן גבך היא לא שייר המוכר הלוקח

חייב דאמר לו המוכר מתנה דכהן גבך הוא וכתב הרא"ש וה"מ כשהמוכר לו בסתם אבל אם פירש לו המוכר ואמר לו המוכר אני מוכר לך הכל אין הלוקח חייב דכיון שמכר לו הגיזה בעודה מחוברת לצאן אכתי לא זכה בה הכהן ובידו למוכרה אלא במכר סתם הוא דאמרינן מסתמא לא מכר חלקו של כהן וכך הם דברי רש"י והר"ן וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ו

היו לו רחלות שחורות ולבנות וכו' עד כדי שלא יצטרך להפריש מיפה על הרע משנה שם [קלה.] היו לו שני מינים שחורות ולבנות מכר לו שחופות אבל לא לבנות זכרים אבל לא נקבות זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו. ובגמ' (קלו:) רמי עליה דר' אלעאי דאמר אינו נוהג אלא בארץ משום דיליף נתינה נתינה מתרומה אי מה תרומה ממין על שאינו מינו לא אף ראשית הגז כן והתנן היו לו ב' מינים שחופות ולבנות מכר לו שחופות אבל לא לבנות זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו אלא מעתה סיפא דקתני זכרים אבל לא נקבות זה נותן לעצמו וכו' ה"נ משום דתרי מיני נינהו אלא עצה טובה קמ"ל דליתיב ליה מהאי דרכיך ומהאי דאשון ה"נ עצה טובה קמ"ל דליתיב להו מתרוייהו הא אוקימנא למתני' דלא כרבי אלעאי ופירש"י עצה טובה אשמעינן תנא למוכר שלא יתן לו מן הנקבות המשומרות לו על הזכרים שמכר משום דהאי דזכרים אשון קשה והאי דנקבות רכיך לפיכך יקנה מן הלוקח כדי ראשית הגז של זכרים מצמר הזכרים ה"נ גבי שחופות ולבנות. משום עצה טובה הוא דגיזת הלבנות טובה משל שחופות ויקנה מהלוקח כשיעור מהשחופות ויתן לכהן עד כאן לשונו. וכ"כ הרא"ש וכך הם דברי רבינו והרי"ף השמיט משנה זו וכתב הר"ן דמשמע דס"ל דכולה מתניתין עצה טובה הוא ומ"מ נראה דכיון דנהוג כרבי אלעאי אלמא ס"ל דגמרי' ביה נתינה נתינה מתרומה ומעתה בשחופות ולבנות זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו מדינא והרמב"ם כתב היו לו ב' מיני גיזה גיזה לבנה וגיזה שחומה או גיזת זכרים וגיזת נקבות ומכר מזה והניח מין אחר זה נותן לעצמו על מה שלקח וזה נותן לעצמו על מה שמכר ויש לתמוה עליו דבזכרים ונקבות אמרינן בפשיטות דחד מינא הוא ואין בו אלא עצה טובה וכבר תמה עליו הר"ן ז"ל:

סעיף קטן ז

ד"ת ראשית הגז נוהג האידנא בח"ל אלא שלא נהגו כן אהא דאמר רב נחמן בר יצחק [קלז.] נהוג עלמא כתלתא סבי כרבי אלעאי בראשית הגז דאמר אינו נוהג אלא בארץ כתב הרא"ש דבדורות הראשינים היו נוהגים בו כדמוכח בגמרא ובדורות האחרונים חזרו לנהוג כרבי אלעאי ולה"ק האידנא נהוג עלמא וע"ז סמכו ונהגו כן בדורות אחרונים והרמב"ם כתב שנוהג בזמן הזה וכ"כ רבינו מאיר מרוטנבורק והעולם לא נהגו כן עכ"ל

וט"ס יש בדבריו וצריך להגיה ולכתוב הרמב"ן במקום הרמב"ם שהרי הרמב"ם כתב שאינו נוהג אלא בארץ וכבר האריך הר"ן בדבר לחלק בין ראשית הגז למתנות דאע"ג דמתנות נוהגות בח"ל ראשית הגז אינו נוהג:

סימן שלד

סעיף קטן א

גרסינן בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יו.) אמר רבא מנלן דמשמתי' וכו':

סעיף קטן ב

וקודם שינדו מתרין בו בה"ב בד"א כשמנדין על עסקי ממון אבל אם מנדין שעובר על דבר איסור מנדין אותו לאלתר שם הכי א"ר חסדא מתרין ביה ב' וה' וב' ה"מ לממונא אבל לאפקירותא לאלתר ופי' רש"י לממונא. שחייב ממון לחבירו ולא רצה לשלם ע"י ב"ד: לאפקירותא. מבזה ת"ח וכתבו התוספות מתרין בו ב' וה' וב' פירש"י שני מתרין בו תחלה ומנדין אותי וכן בה' ובשני אחר מחרימין אותו ואין צריך ל' יום וי"מ קודם שינדוהו כלל יתרו בו וכן משמע בפרק הגוזל בתרא עכ"ל ודברי הרמב"ם בפכ"ה מהלכות סנהדרין כדברי התוספות וכ"נ מדברי הרי"ף ובקונדריסים דקדק מדברי המפרשים בההוא עובדא דר"ל הוה מנטר פרדסא דפרק אלו מגלחין (מועד קטן דף יז) דאין מנדין אלא לאחר התראה ונ"ל דדוקא כה"ג דלא ידעינן כוונתו אם היא לרעה אבל בני אדם שעושין איזה דבר וידוע כוונתם שהיא לרעה א"צ התראה ואם כן בני אדם שבורחים בהחבא מהקהל לפטור עצמם ממסים אינם צריכים התראה דמותרין ועומדין הם ובודאי שכל כוונתם כשבורחים בהחבא לגזול הקהל וע"כ מנדין אותם לאלתר ואי אתו וצייתי דינא מתירים אותם לאלתר כנ"ל ויש חולקין וכן נהגו שמעולם אין מנדין אותם אלא לאחר התראה עכ"ל וכתב בעל התרומות בשער הג' שכשבא הלוה לפני ב"ד ובקש זמן לפרוע לב"ח עבר הזמן ולא בא ולא פרע אין מנדין אותו כלל שאין זה אפקירותא וממונא הוא שנשמט מלפרוע וכיון שהורדנו הב"ח בנכסיו אין מנדין אותו כלל אבל אם לא קבלום לדון לפניהם וחייבוהו ואמרו לו צא תן לו ומרד על פיהם דאיתיה גברא דלא צייתי דינא בזה כמו כן אין מנדין איתו דהא נמי ממונא הוא ולא אפקירותא וכיון שעשינו אדרכתא והמלוה הוא פרוע אין לנו שוב לנדותו אבל אם לא מצאו לזה הסרבן לקבל דינו לא קרקעות ולא מטלטלין ואף הוא לא רצה לטעון שאין לו במה לפרוע אלא שמורד ואומר לא אעשה מצותכם ולא אפרענו לב"ח בהא ודאי מתרין בו ב' וה' וב' ואח"כ מנדין אותו ועומד בנדויו עד שיתן לו הלוואתו או עד שיטעון שאין לו כלום ויקבל שבועתו כראוי עכ"ל וכ"נ מדקדוק לשון הרמב"ם בס"פ כ"ה מה' סנהדרין (ב:):

סעיף קטן ג
ואין נידוי פחות מל' יום ברייתא שם ואם אינו חוזר בו שונין לנדותו וכו' מימרא שם מנדין לאלתר ושונין לאחר ל' ומחרימין לאחר ס' וכתבו הרמב"ם פ"ז מהל' ת"ת אבל בהלכות סנהדרין בפרק כ"ה כתב מי שבא לב"ד וקבל הדין ואמרו לו לשלם והלך ולא שלם אין מנדין אותו עד שיתרו בו ב' וה' וב' ואח"כ מנדין אותו עד שיתן מה שהוא חייב ואם עמד ל' יום ולא תבע להתיר נידויו מחרימין אותו ואיפשר דהטעם משום דאין מחרימין אלא לאחר נידוי שקדם בו התראה ולפיכך באפקירותא דמנדין לאלתר נידוי ל' יום הראשונים הוי התראה ולפיכך אין מחרימין אלא לאחר ס' אבל נידוי על ממון דבעינן שיקדים לו התראה מחרימין לאחר ל': גרסינן בפ"ק דקידושין [יב:] דרב מנגיד למאן דחיילא עליה שמתא דרבנן שלשים יום כלומר אם לא תבע להתיר נידויו ונהרדעי אמרי דלא מנגיד ביה רב וכתב רבינו ירוחם דמלקין אותו שרוב הפוסקים הסכימו דלית הלכתא כנהרדעי ע"כ אבל הרמב"ם לא כתבו משמע דס"ל דכיון דספיקא הוא אי מנגיד רב אי לאו אזלינן לקולא ואחריו נמשך רבינו:

סעיף קטן ד
אפי' פגע בו הרגל בתוך ל' יום של נידוי אינו מבטל אותו כן משמע בר"פ אלו מגלחין (מועד קטן יד:):

סעיף קטן ה
בד"א דנידוי שלשים יום בנידוי דידהו אבל נידוי דידן כנזיפה דידהו שהוא ז' ימים מימרא דרב חסדא שם (יו.) ופירש"י נידוי שלנו בני בבל כנזיפה שלהם ארץ ישראל ומ"ש ונזיפה דידן חד יומא שם:

סעיף קטן ו
ומ"ש ושל נשיא ל' יום ג"ז שם והרמב"ם השמיט כל זה ולא ידעתי למה:

סעיף קטן ז
כתוב בקונדריסין אין נידוי פחות מל' יום ולדידן ז' ימים ונ"מ דאי חכם נידהו משום כבודו והלך לו אין מתירין לו עד לאחר ל' יום לדידהו ולדידן ז' ימים אחר הזמן הזה כיון דהלך לו מסתמא ניחא ליה שיתירוהו אחר זה הזמן וכן נראה דנפ"מ למי שעומד במרדו וראוי לנדותו פעם שנית שמנדין לאלתר ושונין אחר ז' ומחרימין לאחר י"ד דהא בהא תליא כנ"ל להלכה אבל לא למעשה מפני שלא ראיתי לאחד מהראשונים שכתב כן עכ"ל:

סעיף קטן ח
וכתב עוד ה"מ נידוי אבל חרם אפי' דידן הוי ל' יום וכ"כ הרא"ש. ודע שהרא"ש בתשובה כלל ט"ו כתב על אחד שביזה ת"ח יכריזו עליו שהוא מנודה ויעמוד בנדויו שלשים

יום ואח"כ יבקש ממנו מחילה בדברים וגם מהר"י קולון כתב בשורש ק"ן על א' שביזה ת"ח ינהג נידוי בעצמו שלשים יום כדין אפקירותא ויש לתמוה כיון דנידוי שלנו כנזיפה שלהם בז' ימים הוה סגי ושמא משום דבהנהו עובדי החציפו פניהם טובא בת"ח קנסום בהעמידם על דין הנידוי שהוא ל' יום :

סעיף קטן ט

כתב הרמב"ם כיצד הנידוי אומרים פלוני יהא בשמתא בפ"ז מהלכות ת"ת והראב"ד כתב שחין אומרים בשמתא יהא שהוא חמור יותר מנידוי וכו' בפרק אלו מגלחין כתב הרא"ש בשם הראב"ד הכל תלוי בדעת ב"ד למעט ולהרבות בימי נידויו ולהוסיף על הנידוי ממעשה דברק דשמתיה למרוז דכתיב אורו מרוז שהוא נידוי וקללה כי בלשון ארור יש נידוי וקללה מאי שמתא מיתה ושממה יהא ונידוי לחודיה אין בו קללה אלא אומר בנידוי יהא ובלשון ארור יש נידוי וקללה כדאיתא בפרק שבועת העדות (שבועות לו.) עכ"ל. נראה שטעמו של הרמב"ם מדאמרינן בההוא פירקא גופיה [טז.] ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אבייי ורבא ושמתוהו לסוף אזל פייסיה לבעל דיניה אמר אבייי היכי ליעביד לשרייה לא חל שמתא עליה ל' יומין והרי מי שהפקיר עצמו בת"ח אינו חייב אלא נידוי בעלמא וקרי ליה שמתא ועוד קצת ראיה דאיתא התם איבעיא להו הני בי תלתא דשמיתו מהו למיתי ג' אחריני ושרו ליה ת"ש מנודה לרב מנודה לתלמיד וכו' רשבג"א תלמיד שנידה ומת חלקו אינו מופר וכיון דבעיא לג' דשמיתו ופשטוה מהתלמיד שנידה משמע דשמתא היינו נידוי ועוד דאיתא התם א"ר פפא תיתי לי דלא שמתי צורבא מרבנן מעולם ואם כדברי הראב"ד מי נימא דשמותי הוא דלא שמית אבל מנדה היה והלא כיון דיקרא דאורייתא הוא הא ודאי נידוי נמי זלזול הוא ותו דקאמר התם ובפ' מקום שנהגו (פסחים נב.) דבמערבא מימנו אנגידא ולא מימנו אשמתא משמע דאין בין נגידא לשמתא שום דבר ואם כדברי הראב"ד הרי יש ביניהם נידוי והיל"ל ולא מימנו אנידוי הלכך משמע ודאי דשמתא היינו נידוי ועוד דאמרינן התם שפחתו של ר' לא נהגו חכמים קלות ראש בנדוייה ג' שנים ובעי בתר הכי שפחתו של בית ר' מאי היא דאמתא דבי ר' חזיתיה להההוא גברא דהוה מחיא לבנו גדול אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא הרי דשמתה אותו וקרי ליה נידוי סתם והא דמייתי על שמתא ההיא דאמר רשב"ל כשם שנכנסת ברמ"ח וכו' דכתיב והיתה העיר ההוא חרם לאו למימרא דשמתא היינו חרם אלא משום דקאמר התם אשמתא ומהני ביה כי טיחיא בתנורא כלומר דאינה יוצאת ממנו לעולם אמרינן דפליגא דרשב"ל דאמר דחרם כשם שנכנס ברמ"ח אברים כך כשהוא יוצא יוצא מרמ"ח איברים וכ"ש לשמתא דלא חמירא כולי האי והראב"ד נראה

לו כן שהרי מבואר בדבריו דשמתא אינו חרם אלא שהוא ענין חמור מנידוי ומ"מ אינו חמור כחרם. ודע שכתב נימוקי יוסף שם אהא דקאמר התם דשפחתו של ר' לא נהגו חכמים קלות ראש בנדוייה ג' שנים לפי שלא נתחרט על העבירה עד אותו זמן שאע"פ שנתנו חכמים זמן לנידוי ולנזיפה לשמתא אין בו זמן עד שיתודה על חטאתו וישוב. וכתב עוד אההוא צורבא דרבנן דסני שומעניה וא"ר יהודה היכי ליעביד לשמתיה צריכי ליה רבנן מכאן נראה דשמתא חמורה מנידוי דאילו מנודה שונה ושונין לו וא"ת ינדוהו י"ל דעל עבירה לאו בר נידוי הוא שיש לו זמן ל' יום אלא בר שמתא שהוא עד יום מותו שאז שב מחטאו עכ"ל. ואין דבריו נראים שכתב דשמתא אין לה זמן עד שיתודה וזו היא שבין נידוי לשמתא קשה דודאי נידוי נמי אם לא שב אין מותר לו ומ"ש דמההוא צורבא מרבנן דהוי סני שומעניה משמע דשמתא חמירא מנידוי י"ל דאע"ג דמדינא שרי לשנות לאחרים היה גנאי להם ללמוד מאדם שהוא מנודה. גרסינן בפרק שבועת העדות (שבועות לו.) ארור בו נידוי וכתב רבינו ירוחם כלומר אם ירצו לנדות יכולים לנדות בלשון ארור:

סעיף קטן י

וזה דין המנודה והמאורר אין אוכלין ואין שותין עמו וכו' שם כתב הרא"ש בשם הראב"ד מנודה סתם אין אוכלין ושותין עמו ואין יושבין בד' אמותיו חוץ מבני ביתו אשתו ובניו שמותרין עמו. ומנ"ל שהמנודה סתם אין יושבין בד' אמותיו וכ"ש דאין אוכלין עמו מעובדא דר"א [בב"מ נט:] שבירכוהו וישב לו ר"ע ברחוק ד' אמות ומנין שאשתו ובניו מותרים לעמוד בד' אמותיו ממעשה דהורקנוס בנו (סנהדרין סח:) שהיה משמשו וחולץ תפיליו ועוד מדאיבעיא לן (מ"ק טו.) במנודה מהו בתשמיש המטה אלמא אשתו מותר לישב בד' אמותיו והטעם שכן דעת המנדים שלא למנוע ממנו תשמיש בני ביתו כדאמרינן בנדרים (דף לט:) מחיותיה לא אדריה ואינו יכול להיות בלא שמוש בני ביתו עכ"ל: (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה בה"ג סימן שכ"א על המנודה שהחרימו עליו שלא לדבר עמו אחד מבני הקהל ושלא יהנה אותו ויש מנודים אחרים כיוצא בו אם מותרים כל המנודים לדבר עם אותו המנודה דברים ברורים הם שאסורים להנותו כשאר הקהל ושלא לדבר עמו שאילו נדו אנשים ידועים יחד ואמרו שלא יהנה אדם אותם ושלא ידבר עמהם היה במשמע שהם עצמם אינם בכלל איסור זה אבל בכעניין זה אסורים זה עם זה: והר"ן כתב בפרק קמא דנדרים דמההיא (דמ"ק יז:) דמר זוטרא כי מיחייב בר בי רב שמתא משמית נפשיה ברישא והדר משמת בר בי רב וכי עייל לביתיה שרי לנפשיה דטעמא דשרי לנפשיה כדי שלא יצטרכו בני ביתו להתרחק ממנו ומהא משמע דמנודה אפילו בני ביתו נוהגין בו נידוי ומיהו הראב"ד

כתב דאשתו אינה חייבת לנהוג בו נידוי דאשתו כגופו ודייק לה מדאיבעיא לן מנודה מהו בתשמיש המטה וכו' ואיפשר לדחות ראיה זו דאפילו אם תמצא לומר דאשתו חייבת לנהוג בו נידוי משכחת לה במנודה לעיר אחרת שאינו מנודה לעירו עד כאן וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן רס"ו דנראה דאשתו ובניו צריכים לנהוג בו נידוי ובתשובת הרשב"א מצאתי דאשתו מותרת מכח אותה ראיה דמנודה מהו בתשמיש המטה ושאר קרובים אסורים מההיא דמר זוטרא: (ב"ה) ולענין הלכה כיון דפלוגתא דרבוותא היא נקטינן בה לקולא דהא ספיקא דרבנן היא: ולא ידעתי למה כתב רבינו וזהו דין המנודה והמאורר דמשמע מדבריו אלה דמנודה שאינו מאורר אין מחמירין עליו בכל אלו הדברים ולא משמע כן מדברי הראב"ד שכתבתי אלא בכל מנודה מיירי אף על פי שאינו מאורר וכתוב בקונדריסים משפטיהחרם ובנידוי ובנזיפה אין יושבין עמו בתוך ד' אמותיו ולאו דוקא יושב אלא אפי' עומד אסור ומ"מ משמע ליה דדוקא לישב תוך ד' אמותיו הוא דאסור אבל אי איהו קאי ויתיב ואתי מנודה ומוחרם לדבר עמו לא מיחייב איהו דיתיב במקומו להתרחק ממנו ולאו כל כמיניה לאסור לו מקומו וכתב עוד ואסור ליכנס בבית המוחרם בעודו בבית דכד' אמות הן מפני שהן חצירו וא"כ כל שכן שאסור לעמוד בביתו ונ"ל דד' אמות שאמרו הטעם משום דהוי חצירו ולכך הוא יכול לאסרם עליו ונ"ל דד' אמות אלו הוא באמצען אלא שהרז"ה כתב בעירובין [פד.] דכל ד' אמות שאמרו בכל מקום הם ח' אמות והוא באמצען ויש לחוש לדבריו. ונראה דד' אמות שאמרו תופסים אפי' בר"ה אע"ג דבמציאה [ב"מ דף י:] לא אמרו ד' אמות אלא בסימטא או בשדה הפקר משום דשאני גבי מציאה משום דתקנתא דרבנן היא משום דדחקי ביה רבים ומערבן ד' אמות דידהו ואתי לאנצויי אבל במוחרם תפסי ד' אמות אפי' בר"ה כמו שאמרו (גיטין עח.) בגט אבל מ"מ בשום מקום לא תקנו ד' אמות בשדה חבירו הלכך מוחרם אינו אוסר ד' אמותיו אלא בר"ה או בסימטא או בשדה הפקר אבל לא בבית אחר כנ"ל. ויש לעיין ארבע אמות שהזכיר גבי מוחרם אי אמרינן דאפי' מהלך תפס ד' אמות או דוקא יושב או עומד לפי שראיתי להראב"ד ז"ל שכתב גבי מציאה דאין ד' אמות קונות אלא בעומד אבל במהלך לא וצ"ע עד כאן לשונו: :

סעיף קטן יא

ומ"ש ואין מזמנין עליו ואין כוללים אותו לכל דבר שצריך י' כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת. וכ"כ שם ההגהות בשם הרוקח ונתן טעם דכיון שנידוהו מאחר שיבדל מקהל הגולה אם יצרפוהו עמהם היכן היתה קללתן ומה הועילו בתקנתן אינו ראוי לצירוף שכבר הבדילוהו מאגודתן עד כאן לשונו. ולקמן אכתוב תשובת הרשב"א בזה: ומ"ש

ואסור בתכבוסת ובתספורת כאבל ברייתא פרק אלו מגלחין (מועד קטן דף טו.) ומה שכתב ומיבעיא אם חייב בקריעה ובעטיפת הראש וכו' ולא איפשיטא בריש פרק אלו מגלחין (שם) ומה שכתב וי"א דאזלינן בהו לחומרא ומה שכתב והרי"ף פסק לקולא מבואר שם בדבריו והרא"ש העתיק דבריו סתם משמע דהכי ס"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת:

סעיף קטן יב

ולכ"ע מותר לדבר עמו כן דקדק שם הרא"ש מדאיבעיא לן אם מותר בשאלת שלום מכלל שמותר לדבר עמו וכ"נ מדברי רב יהודה עם ההוא דהוו סנו שומעניה. ובקונדריסין דקדק כן מכין דנשכר ונשכרין לו א"ת שלא ידברו אחרים עמו והוא עמהם וה"ה למוחרם שהרי אמרו אבל עושה הוא חנות קטנה כדי פרנסתו. וכ"כ הרשב"א בתשובה :

סעיף קטן יג

ובנעילת הסנדל כתב הרי"ף שהוא מותר שם בגמרא בעיא ולא איפשיטא וכתב הרי"ף דכל תיקו דאיתמר בההוא ענינא הוי לקולא וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת וכתב הרא"ש בשם הראב"ד על דברי הרי"ף ק"ל הא דקתני בברייתא וכן אתה מוצא במנודה ובאבל אהייא מהני תלת דקתני בברייתא מלאכה ורחיצה ונעילת הסנדל קאי אי אמלאכה מישרא שרי ואי ארחיצה ונעילת הסנדל הא אמרת דלקולא אלא על כרחך דאחדא מינייהו הילכך שדייה אנעילת הסנדל כדאשכחן במילתיה דרבי אליעזר כשברכוהו שחלץ מנעליו אלמא אסור בנעילת הסנדל ותנ"ה בתוספתא ובירושלמי אבל ומנודה שהיו מהלכים בדרך מותרים בנעילת הסנדל ולכשיבאו לעיר יחלוצו: (ב"ה) והריב"ש בה"ג סימן קע"ג כתב ליישב דליכא למפשט מיניידו: ול"נ דכיון דלא פשטוה בגמרא מהנך ברייתות היכי ניפשוט אנן הילכך נקטינן לקולא כדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן יד

ומותר במלאכה ובד"ת והמוחרם אסור במלאכה ובד"ח דתניא מנודה שונה ושונין לו וכו' עד ועושה לו חנות קטנה כדי פרנסתו שם וכתב רבינו ירוחם נשכר ונשכרים לו כלומר שנושאים ונותנין עמו:

סעיף קטן טו

וכתוב בקונדריסין ז"א דהא דמנודה מותר בד"ת ה"מ לממונא ואפקירותא אבל למילי דשמיא אשור לקרות בתורה ואין נראה כן מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חלקו. וכתבו עוד אהא דקתני במוחרם עושה חנות קטנה כדי פרנסתו ואיתמר עלה ואמר רב זבוני מיא אפקתא דערבות כלומר דוקא זבוני מיא שהוא סחורה קטנה שאינה צריכה משא ומתן וכתבו בתוס' צ"ע אמאי נקט להאי אומנות ושמא אתא לאשמועינן שלא

ירבה בסחורה רק כדי מזונותיו ע"כ ואפילו יש לו מה יאכל מותר לעשות כדי מזונותיו כנ"ל עכ"ל. וגם רבינו ירוחם כתב עושה לו חנות קטנה כדי פרנסתו פירוש שמוכר כדי מזונותיו ולא יותר שאסור במשא ומתן. כתבו הקונדריסים מוחרם אין נושאין ונותנין עמו אלא מעט כדי פרנסתו ויראה שהמוחרם אסור בנעילת הסנדל אפילו למאן דשרי במנודה וילפינן לה מדר"א חלץ מנעליו והתם חרם הוא דברכוהו כנוי לקללה שהוא החרם ומשום הכי ישב ע"ג קרקע דהיינו כפיית המטה וכן נמי בקצת נוסחי וקרע את בגדיו ומשמע דמוחרם חייב בקריעה והרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת לא חייב למוחרם לא לחלוץ ולא לקרוע אבל הראב"ד כתב דמוחרם חייב לחלוץ מנעליו ע"כ. ולא דק דהראב"ד אף למנודה חייב לחלוץ מנעליו כתב הר"ן בריש נדרים שה"ר ברוך למד מהירושלמי דקאמר אמאי דתנן מנודה אני לך ר"ע היה חוכך בזה להחמיר לאסור כל נכסיו כמה דתימא יחרם כל רכושו מה עבדי ליה רבנן חומר הוא בנידוי ב"ד דמנודה שנידוהו ב"ד אסור ליהנות מנכסיו ואין זה מחוור דהא קי"ל נשכר ונשכרין עמו אלא ודאי חרם של ב"ד הגדול שאני דאלים טפי אבל בחרם ב"ד דעלמא לא מיתסרי נכסייהו עכ"ל :

סעיף קטן טז

מנודה שמת ב"ד סוקלין את ארונו לא שיעשו עליו גל כגלו של עכן וכו' ברייתא שם ואיתיה נמי מתניתין פ"ק דעדיות כתב הרמב"ן בספר תורת אדם שאלו מקמי רב יהודאי מנודה מהו להברותו ולא פשט מיהו כיון שאין יושבין בד' אמותיו אין עושין לו שבורה ואין מברכין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים שכל שהוא כבוד לחיים אין עושין לאבל ומנודה וכן יראה לי במנודה שמת שדינו כמאבד עצמו ואין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו שאין עושין לו כבוד ולא עוד אלא שמבזין אותו כדאמרינן שסוקלין את ארונו אבל כבוד של חיים עושין לאבלין עומדים בשורה ומנחמים והני מילי לאפקירותא ועובר ע"ד חכמים אבל לממונא כיון שמת פטור מגזירתם ואין סוקלין לו ארון ומספידין לו כראוי עכ"ל: (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן תשס"ג מי שנידוהו ומת בנידויו מתירין נידויו לאחר מיתה מההיא דר"א שעמר ר"י על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר:

סעיף קטן יז

וכתוב בקונדריסין בשם הרשב"א מי שנידוהו על שהוא עבריין ופירש מדרכי צבור ומת בנידויו מניחין אבן על ארונו ואין מתעסקין בהספדו ואין מלוין אותו ואין הקרובים לובשים שחורים אלא כדגרסינן באבל רבתי (פ"ב) כל הפורשים מדרכי צבור אין מתעסקים עמהם לכל דבר אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים ואוכלים ושותים ושמחים שאבדו שונאיו של מקום וע"ז אמר (תהילים קל"ט:כ"א) הלא משנאיך ה' אשנא ומ"מ ישראל מתעסקים בקבורתם ואם חזר בו אע"פ שלא התירו נידויו

מתעסקין עמו לכל דבר ע"כ לשונו. וכן מצאתי בתשובה להרשב"א סימן תשס"ג והביא ראיה למה שכתב שאם חזר בו אף על פי שלא התירו נידויו מתעסקין עמו לכל דבר מההוא צורבא דרבנן דסנו שומעניה ושמתיה רב יהודה ולא שרו שמתיה ומית ובאו למיעליה למערתא דחסידי ולא קבלוהו למערתא דדייני וקבלוהו וז"ל הרשב"א בתשובה אני איני יודע שהחמירו בשום מקום על המנודה שמת יתר על מה שאמרו באבל רבתי שב"ד סוקלין את ארונו בהנחת אבן אחד על ארונו אבל ישראל מתעסקין עמו בקבורתו ובכל דרכיו ולא אמרו אין מתעסקין עמו לכל דבר אלא בהרוגי ב"ד ובמאבד עצמו לדעת ובפורשין מדרכי צבור והמסורות אבל במנודה ואפילו במוחרם לא אמרו אלא שהרמב"ן כתב בספרו הידוע ת"ה שהמנודה כמאבד עצמו לדעת ואני מה שנ"ל כתבתי ומ"מ לא אמרו אלא במנודה משום אפקירותא ועובר על דברי חכמים אבל לממונא כיון שמת פטור מגזירתם ואין סוקלין ארונו ומספידין לו כראוי ואף כשאמרו בכ"מ אין מתעסקין עמו לכל דבר לא לענין קבורה ותכריכי המת אמרו אלא שאין קורעין עליו ולא מספידין עליו ולא חולצין עליו וכדתניא גבי מאבד עצמו לדעת ומסתבר דמנודה ואפילו מוחרם בקברי אבותיו הוא נקבר ואם מפני שהוא רשע ואין קוברין רשע אצל צדיק ההוא אפילו בשאר בני אדם נמי ואפילו כשר אצל אחד מגדולי ישראל והפורש מדרכי צבור אינו כפורש מהן מן המס שזה אינו אלא כבעל עבירה אחת או כאחד מן הגזלנין ולא כל הגוזל את הרבים נקרא פורש מדרכי צבור:

סעיף קטן יח

ואע"פ שאסור לאכול ולשתות עם המנודה מ"מ האוכל ושותה עמו אין לו דין מנודה כ"כ שם הרא"ש בשם הראב"ד ז"ל:

סעיף קטן יט

ואם רצו ב"ד למעט הנידוי פחות משלשים יום או להוסיף עליו וכו' כ"כ שם הרא"ש בשם הראב"ד ירושלמי בימיו דרבי זירא היו מרחקין ומקרבין אמר לון ר' אלעאי השתא מרחקין והשתא מקרבין אמר רב אסי חזרו ונמנו לכשיחזרו בהן יהון מקרבין אותן מדקאמר השתא מרחקין והשתא מקרבין מיחזי דהוו מרחקין ומקרבין לאלתר ואע"פ שלא חזר בו ואני תמה על מה שנהגו כך ומה היו אומרים בהא דתניא אין נידוי פחות מל' יום ונראה מכאן דהכל תלוי בדעת ב"ד למעט ולרבות בימי נידויו ולהוסיף ולמעט על הנידוי ממה שהיו מרחקין ומקרבין לאלתר בלא חזרה אלא כך היתה כוונתם בשעת הנידוי וכ"ש אם התנו בו ימי הנידוי בכך וכך שמתירין לו הנידוי וכשיבא זמן שפסקו לו אלא שגער בהם ר' אלעאי שהיו עושים דבריהם כחוכא ואטלולא והיתה יראתם

מתמעטת וחזרו ונמנו לכשיחזור בו יהו מקרבין אותו עכ"ל כלומר דהא דתניא אין נידוי פחות מל' יום היינו בנידוהו סתם:

סעיף קטן כ

כתוב בקונדריסין בשם הראב"ד כי מה שאמרו בדיני המנודה דאסור לישב עמו ולאכול עמו ואסור לספר ולכבס ונעילת הסנדל אינו אלא במנודה סתם או שאמרו כך יהא בנידוי חוץ מדבר פלוני ופלוני כי למה שהוציאוהו מן הנידוי הרי הוא מותר ולשאר כל הדברים הרי הוא מנודה גמור אבל אם פרטו את נידויו ואמרו יהא בנידוי הכל כפירושם אם פירשו אסור לכך וכך לדבר פלוני ופלוני לימי כך וכך אין על המנודה אלא מה שפרטו ולזמן שפירשו עכ"ל ואע"פ שתמה עליו בעל הקונדריסין דמנין לנו שיהא רשות בידם להקל עליו אנו אין לנו אלא דברי הראב"ד ז"ל כתוב בתשובות להרמב"ן סימן רמ"ד שאלת מנהג באלו הארצות במי שרואין אותו שאינו נוהג כשורה ואינו שומע לקול מוכיח שמנדין אותו שלא יזמן בג' ולא יתפלל בי' ולא יקברו לו מת ואפילו היה מת קטן או שנולד לאחר הנידוי ולא ימולו לו בן הודיעני אם לענין קבורת מת והמילה אם הם כנשבעים לבטל את המצות אם לאו תשובה כל שכוללות דברים המותרים עם דברים האסורים כגון אלו השבועה חלה על דבר מצוה כברשות כדאמרינן בפ"ג דשבועות [כג:] ועוד למיגדר מילתא ב"ד מתנין לעקור דבר מהמצות ומהתורה משום סייג עכ"ל:

סעיף קטן כא

ואם ירצו ב"ד להחמיר עליו ולהחרימו וכו' כדי נסבא שהרי כבר כתב ומנ"ל שמחרימין ואין לומר דאתא לאשמועינן שיש להחרימו בתחלה ואפילו קודם הנידוי שכבר כתב בסמוך אין מחרימין מיד אלא על מי שנתקשה פעם ושתים אלא לפי שרוצה לכתוב קצת דיני המוחרם חזר לומר שיש רשות לב"ד להחרים:

סעיף קטן כב

ואפילו המוחרם האוכל ושותה עמו אינו מוחרם כ"כ שם הרא"ש בשם הראב"ד ז"ל וכתב דה"ה ליושב בתוך ד' אמותיו:

סעיף קטן כג

ומ"ש אם ירצו ב"ד להחמיר עליו יותר עד ומחרימין אותו גם זה כתב שם הרא"ש בשם הראב"ד ז"ל כתוב בתשובות להרמב"ן סימן רס"ד מי שלא נהג עם המנודה כדינו הרי הוא עובר על דברי קבלה ויכולים לקללו ולנדותו ומנודה דאכיל ושתי בהדיה וקאי בד' אמותיו דכתיב (שופטים ה') אורו ארור יושביה וכתב עוד שם בסימן רס"ג דיני המנודה אינם ד"ת אלא דברי קבלה הן אורו ארור יושביה והוא הנידוי כמ"ש שילהי שבועת העדות (שבועות לו.) ארור בו שבועה בו קללה בו נידוי כתב הרשב"א בתשובה מוחרם

להההנותו נ"ל שהוא אסור במי שמחרימין על עבירה והכל נכלל בכלל לא נשכר ולא נשכרין לו וכ"כ הראב"ד יש בו איסור הנאה מבני אדם חוץ מכדי חייו בלבד ולענין שאמרת אם מצטרף לי' בבה"כ נ"ל שאם נתנדה על עבירה וכ"ש אם החרימוהו עליה שאין מצטרף בי' שהעברינים אין מצטרפין עמהם ולא מזמנין עמהן ולא מחמת הנידוי והחרם שאילו כן אפילו נידוהו בעסק הממון אלא מחמת שנעשה עבריין בעבירה חמורה שהוחרם או שנתנדה עליה ואינו ראוי לחבורה אבל שלא להתפלל כל זמן שהוא בב"ה כמו שראיתי שנהגו במקצת הארצות האלו איני יודע בו שום עיקר אלא א"כ התנו כך בפירוש בדרך הקנסות עד כאן לשונו: (ב"ה) כתב הריב"ש בתשובה סימן קע"ג פשיטא שמותר לדבר עמו שהרי נשכר ונשכרים עמו ואפי' בשאילת שלום היא בעיא ולא איפשיטא ולקולא אזלינן ואף אם נאמר שזהו במנודה אבל מוחרם אסור בשאלת שלום דומיא דשנון ושכירות י"ל דדוקא בשאלת שלום אבל בדבור בעלמא מותר ורא"ה מדאמרינן בפרקי ר"א שהיה אומרים למנודה השוכן בבית הזה וכו' ונראה שגם המוחרמים בכלל המנודים שהזכיר כדי שיגמלו חסד עם כולם וכ"נ מדברי הרמב"ם שלא הזכיר במה שיתר המוחרם על המנודה רק שאינו שונה לאחרים וכו' אלא מעט עסק כדי פרנסתו ואי אפשר להתעסק עמו שום עסק אלא בדבור וכ"נ שכל הבעיות שעלו בגמרא בתיקו ופסקו הרי"ף והרמב"ם לקולא נראה שגם במוחרם הדין כן ומדברי הרמב"ם נראה שדעתו שהמוחרם אסור בכל אותם דברים שלא נתפשטו בגמרא כגון נעילת הסנדל וחייב בקריעה אע"פ שאין כן למנודה וכן נוהג בדברים שנהג בהם ר"א (ב"מ נט:) אע"פ שמותרים במנודה ומיהו אחרים אומרים נידוי היה ומה שחלץ מנעליו וכו' משום צער בעלמא עשה כן ונ"ל להכריע בדבריהם וכו' ואנא חזיתיה לדעתיה דמר שמותר לאשתעויי בהדיה ושאם בא לבה"כ שאין מכריחין אותו לצאת משם ומותר להתפלל כל שיש שם צבור זולתו ונ"ל שכוונת אל ההלכה שלא אסרו אלא לכוללו לכל דבר שצריך י' כמ"ש הר"מ ז"ל. ומה שאמרת שהשיב הרא"ש מלוניל בשם רבינו האי דמוחרם אסור לדבר עמו ולהתפלל בב"ה שהוא שם וכו' והמתפלל עמו בב"ה או נתחבר עמו בדברים שאמרנו הרי הוא מוחרם כמותו וכן נהגנו ונהגו הקדמונים דאלא"ה לא הועילו חכמים בתקנתן כלום עכ"ל. ואמר מר שפי' השמועה הוא דאיתא רשות לב"ד לאחרומי מאן דאכיל ושתי בהדיה וקאי גו ד' אמות אבל מסתמא נהי דאסור לא הוי מוחרם וכל מאי דאמר מר אמת אבל הגאונים נהגו להחמיר הרבה בגזירתם והעובר על דינם שהרי כתבו אדם שנתחייב לחבירו בב"ד וסרב ועבר על גזירת ב"ד כותבין לקהלות פלוני גזרנו עליו דין וסירב ולא השגיח והחרמנו אותו שלא יתפלל בי' ולא יזמן בג' ואל תמולו לו בן ואל תקברו לו מת והוציאו בניו מבית הספר ואשתו מב"ה עד שיקבל עליו את הדין ע"כ. ובספר א"ח תשובה לרב פלטוי גאון שהוסיף עוד בכתב שכותבין לקהלות בלשון הזה אף אתם נדו אותו והחרימו בכל יום תמיד והכריזו עליו שפתו פת כותי ויינו י"נ ופירותיו טבלים וספריו ספרי קוסמין וחתכו ציצית שלו ועקרו מזונותיו ולא תתפללו עמו ולא תמולו לו בן ולא ילמדם בניו בב"ה ולא תקברו לו מת ולא תכניסו אותו לא לחבורת מצוה ולא לחבורת הרשות ושטפו כוס אחריו ונהגו בו מנהג עכו"ם עכ"ל. וכבר אתה רואה

שכל אלו הם חומרות יתירות שהיו נוהגים הגאונים למי שעבר על גזירתם ומסרב בדינם כי היו גאוני עולם והיו על בני הגולה כסנהדרין על כל ישראל אבל לאחר דורם לא נהגו כן רק כפי דין הגמ'. וככר ידעת שאמרו (מ"ק מז:) נידוי שלנו כנזיפה שלהם והרשב"א כתב בתשובה שהדיבור מותר בין במנודה בין במוחרם ומ"מ אף אם מן הדין מותר לדבר עם המנודה ומוחרם אומר אני שאין להרבות שיהה עמו כיון שמרוחק ומובדל משאר העם ובמקומו נהגו להכריחם לצאת מב"ה ואפשר שהם מכוונים שלא לדחוק היהודים שצריכים להתרחק מתוך ד' אמות שלו ואנו נוהגים להכריח על המנודה או על המוחרם בשווקים וברחובות ומצוים עליו לישב בביתו ולא יצא לחוץ לדבר כדי שלא יכשלו בו רבים ושינהוג איסור בדברים האסורים לו וכן שינהוג איסור בנעילת הסנדל כדי שיכנע לבו ואע"פ שמן הדין אינו אסור בו וכשמבקשים אוהביו להתיר לו אנו חוקרים עליו אם נהג איסור במה שגזרנו עליו ואז מתירין לו עכ"ל:

סעיף קטן כד

כתב הראב"ד הא דאמרינן במנודה סתם שהוא אסור בכל דיני המנודה דוקא מנודה לב"ד שהוא מנודה לכל אדם וכו' כ"כ שם הרא"ש בשמו:

סעיף קטן כה

כתב הרשב"א בתשובה אין במקצת דינים הללו אלא במי שנתנדה והוחרם על עבירה אבל במחלוקותו של ר"א שהיה לש"ש לא וכן שמעתי מרבותי שאפי' אלו שמנדין על פרעון המסים וכיוצא בו אין דינם בכך וכ"נ באמת עכ"ל מי שעבר עבירה ולא נתנדה אם נמנה למנין י' נתבאר בטור א"ח סימן נ"ה:

סעיף קטן כו

וכתב עוד הא דאמרינן סתם נידוי שלשים יום היינו לענין כשמנדין אותו אומרים פלוני יהא בנדוי ל' יום ומ"מ אם חזר בו וכו' גם זה כתב שם הרא"ש וז"ל הקשה הראב"ד ז"ל לדברי הרי"ף שפסק דלית הלכתא כאביי דאמר לאפקירותא בעי דליחול עליה שמתא ל' יום אלא שרינן ליה לאלתר אי פייסיה לבעל דיניה א"כ מאי האי דקתני בברייתא אין נידוי פחות משלשים יום אי דפייסיה לבעל דיניה הא אמרת דלאלתר שרינן ואי לא פייסיה לבתר ל' יום אמאי שרינן ליה וי"ל דמיירי בפייסיה לבעל דיניה וה"ק אין מנדין אותו תחלה לפחות משלשים יום ואם חזר מתירין אותו מיד מ"מ מתחלה מנדין אותו לדעת ל' יום וכן אומרים בשעת הנידוי יהא בנידוי שלשים יום כעין שאמרו זמן בית דין שלשים יום ואין אומרין יהא בנדוי ט"ו יום ומיהו אם חזר באמצע מתירין לו א"נ דלא פייסיה ואפ"ה אחר ל' יום מתירין לו שכבר קבל דינו ומ"מ הוא כשבא לב"ד ובקש שיתירו לו אבל אם זלזל בנדויו ולא חש שיתירו לו מניחין אותו בנידויו עד שימות ולכשימות סוקלין ב"ד את ארונו עכ"ל ומ"ש א"כ דלא פייסיה לבעל דיניה ואפ"ה לאחר

ל' יום מתירין לו אין כאן דעת הרמב"ם שהרי כתב בפ"ו מהלכות ת"ת אם החכם חי אין מתירין לו מיד עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו וכתבו רבינו בס"ס זה ובקונדריסין כתוב על דברי הראב"ד ק"ל ואפי' בא לב"ד היאך יתירוהו כיון דלא פייס לבעל דיניה וי"ל דדוקא באפקירותא אמרינן הכי וכשהלך החכם חוץ למקומו דכיון דהוא לא נדהו אלא ל' יום מסתמא דעתו שיתירוהו אחר עבור זמן נידוי הלכך אם בא לב"ד יתירוהו שלא בידיעתו אלא שהם ירצה עוד לחזור ולנדותו הרשות בידו עד דמפייס ליה כנ"ל עכ"ל. וכתבו עוד הקונדריסין והרא"ש פסק כאביי דלאפקירותא לא שרינן אף ע"ג דפייסיה לבעל דיניה עד לבתר ל' עכ"ל ואיני יודע היכן פסק הרא"ש כן ושמא למדו כן ממ"ש הרא"ש גבי אלו מגלחין במועד המנודה שהתירו לו חכמים ירושלמי במה אנן קיימין וכו' בשהתירו לו קודם הרגל וחל ל' שלו ברגל שאין נידוי פחות מל' יום ואני כתבתי כבר בטור א"ח בסי' תקל"ה ליישב הירושלמי הזה שלא יקשה על פסק הרי"ף והרמב"ם שפסקו דלית הלכתא כאביי והר"ן כתב בפ"ק דנדרים אהא דקאמר התם ש"מ אין בין נידוי להפרה כלום הקשו בתוס' מדאמרינן פרק אלו מגלחין הכי אמר שמואל טוט אסר וטוט שרי וה"מ לממונא אבל לאפקירותא עד דחיילי עליה שמתא ל' יומין ותירצו דשאני הכא שנידוי זה אינו אלא לאיים עליו שלא יזכיר עוד ש"ש לבטלה אבל ראיתי להרי"ף שדחה אותה שבפרק אלו מגלחין מפני זו כמו שכתוב בהלכותיו שם וכן דעת הרמב"ם בפ"ז מהל' ת"ת עכ"ל:

סעיף קטן כז

נזיפה הוא שאדם גדול גוער בו לומר כמה פלוני חצוף וכו' שם בגמרא ומ"ש רבינו לומר כמה פלוני חצוף לאו למימרא שצריך שיאמר כן בפירוש אלא כיון שיאמר דברים שמשמען כן הוי נזיפה וכן משמע בגמ' בהדיא וכ"נ מדקדוק לשון רבינו:

סעיף קטן כח

ומ"ש וזה משפטו שיהיה מתחבא ויושב בביתו ויהא נכלם וכו' עד מותר ממילא כל זה כתב הרא"ש שם בשם הראב"ד שלמד כן מעובדא דאיתא בגמרא ומשמע בגמ' דבנזיפה לא אמרינן מקצת היום ככולו וכתוב בקונדריסין משמע לי שאסור בתספורת אותו היום דאין מתאנח ועצב ראוי לו לספר ולגלח:

סעיף קטן כט

מנודה לרב מנודה לתלמיד מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ברייתא שם:

סעיף קטן ל

ומ"ש אבל נידויו נידוי לשאר כל אדם שם לרב הוא דאינו מנודה הא לכ"ע מנודה ומשמע דלגדול ממנו בחכמה אינו מנודה דבכלל רב הוא לענין זה ובסמוך אכתוב בזה ודקדק

לכתוב תלמיד שנידה לכבודו לומר דאילו נידה לכבוד שמים מנודה גם לרב וכמ"ש בסמוך:

סעיף קטן לא

וכתב הריב"ש בתשובה סימן ל"ג תלמיד שנידה לכבוד רבו שביזוהו וחרפוהו לפניו שלא בפני הרב נראה ברור שהתלמיד יכול לנדותו מק"ו שאם לכבוד עצמו שאין ב"ד חייבים לנדותו הוא עצמו מנודה כ"ש לכבוד רבו שב"ד חייבים לנדותו ועוד שגם זה בכלל כבוד עצמו שיבזו ויחרפו רבו בפניו הגע עצמך שחרפו אותו לומר שאביו היה מלשין או רשע הרי הוא מנדה לכבודו וכ"ש על רבו שהביאו לחיי העה"ב ומ"מ נראה שכיון שלא נידהו הרב בעצמו וגם לא נידוהו ב"ד אינו מנודה לרב וה"ה לגדול מן התלמיד בחכמה וביראת חטא אבל כל שאר העם חייבים לנהוג בו נידוי: (ב"ה) כתוב בתשובת הריב"ש ח"ב בסימן ר"ך ת"ח שנידה לכבודו חייבים חביריו וכל אדם לנהוג בו נידוי חוץ מהרב הגדול ממנו ויכול לנדות לכבודו אף ע"ג דליכא עדים כל היכא שברור לו שביזהו מדאמר ר"י (במ"ק יז.) צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה ופירש הראב"ד לנדותו מההוא טבחא (שם טז.) דאתפקר בר' טובי בר מתני אימנו עליה אבייי ורבא ושמתוהו ומדאמר ריב"ל (ברכות יט.) בכ"ד מקומות מנדים לכבוד הרב וחד מינייהו המספר אחר מטתו של ת"ח וכ"ש המבזהו בחייו וכתב עוד שם בשם הראב"ד שאין ביד החכם למחול כי מה שאמרו (קידושין לב.) דרב שמחל על כבודו כבודו מחול היינו במידי דלית ליה בזיון אלא בדברים שאדם חייב לנהוג בו כבור כגון לעמוד בפניו וכיוצא בזה אבל על בזיונו אסור לו למחול דדמי למה שאמרו האב שמחל על כבודו כבודו מחול דליכא למימר שיהא האב יכול למחול לבן על דברי חירופים וגידופים עכ"ל:

סעיף קטן לב

כתב עוד תלמיד יכול לנדות לכבוד עצמו אם ביזהו אבל אין ב"ד חייבים לנדותו לכבודו:

סעיף קטן לג

וכתב הראב"ד דוקא שלא בפני הרב וכו' כ"כ הרא"ש בפרק אלו מגלחין בשמו ודבריו בתשובה הם בכלל כ"ח:

סעיף קטן לד

ומ"ש ויש במשמעות דבריו אפילולפני הרב ממש כן משמע בהדיא מתוך דבריו שם דלפני הרב ממש ול"ק דאיכא לאוקומי דבריו בתשובה בדפליג ליה רביה יקרא כתב בעל הקונדריסין בשם ה"ר חסדאי וכ"כ גם הוא דדיו לתלמיד שינדה לכבודו ויהיה מנודה לבני גילו ולקטנים ממנו אלא שחזר וכתב דנ"ל דדוקא לרב הוא דאינו מנודה הא לכ"ע נידויו נידוי ואף על פי שגדולים ממנו ומדברי הרמב"ם שכתב כל העם ולא כתב כל אדם יש לדקדק שהוא סובר כל' ראשון דאין גדולים ממנו חייבים לנהוג בו נידוי ולא עוד אלא אפילו הקטנים ממנו נראה מדקדוק לשונו דאינו מנודה להם מאחר שגם הם תלמידים

ואינו מנודה אלא לשאר העם ואף על פי שהריב"ש כתב בתשובה אינו מנודה לרב ר"ל לגדול ממנו אבל מנודה הוא לשאר העם שכמותו ולמטה ממנו לענין מעשה אין בידינו להחמיר יותר ממאי דמשמע מדברי הרמב"ם:

סעיף קטן לה

וכתוב עוד בקונדריסין יש מי שכתב דהא דאמרינן מנודה לרב מנודה לתלמיד דוקא לתלמיד וכל בני החבורה כולה אבל לכ"ע לא דא"כ מה בין נשיא לרב אלא שהרב שנידה מנודה לכל חבורתו ונשיא שנידה מנודה לכל ישראל וכן נמי כתב הראב"ד מנודה לעיר אחרת שמנודה לשאר עיירות חוץ מעירו דדוקא בהנהו דשוו לדידיה אבל בעדיפי מינה לא ולדידי לא משמע הכי דכיון דהאי אתפקר בחכם וחייב נידוי למה לא יהא נידוי לכל ישראל וכ"ת מה בין נשיא לרב איכא למימר דמנודה לרב מנודה לכל ישראל ואינו מנודה לנשיא עכ"ל ומ"ש שהרב שנדה מנודה לכל בני חבורתו נראה דלאו דוקא דה"ה לרבנים השוים דומיא דמנודה לעיר אחרת וכ"נ מדברי הריב"ש שכתב בתשובה מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ר"ל לגדול ממנו אלא שמדברי הרמב"ם שכתב שהרב שנדה לכבודו כל תלמידיו חייבים לנהוג נידוי במנודה נראה דלתלמידיו דוקא הוא מנודה אבל לא לשאר חכמים אפילו קטנים ממנו וכ"נ עיקר כתבו עוד הקונדריסין גבי מנדה מי שאינו חייב נידוי ודאי זה איש שנהג שררה לעצמו או מתוך ממונו או מתוך יחסותו בלא תורה ועבדי ליה איזה זילותא לא יכול לנדויי משום כבודו דדוקא תלמיד או חכם שתורתו אומנותו אבל מי שאינו בן תורה לא הילכך אם נדה וא"ל חבריה אדרבה שלו אינו נידוי ושל חבירו נידוי וכ"כ בתשובת הרמב"ן סימן רמ"ה דרב בתורה דוקא אמרו אבל רב מצד המלכות אינו בדין זה כתב מהרי"ק בשורש קס"ט בשם ר"י מקורביל תלמיד שחרף או זלזל רבו ונדהו קודם שהבטיח לתקן עוותתו חל עליו הנידוי עד שיתקן ויש לנהוג בו נידוי בעצמו ומנודה הוא לכל תלמידי הרב אבל אם קודם הנידוי הבטיח ואפ"ה נדהו הרב לאחר מכאן אין נידוי חל עליו למפרע אם יתקן כאשר יגידו חכמים עליו עכ"ל. כתוב עוד בקונדריסין משמע שהרב והתלמיד לא יוכלו להחרים מי שזלזל בכבודם דדוקא נידוי אמרו אבל חרם לא ומ"מ אחרים ששמעו שהוא מזלזל בכבוד חכם או תלמיד אותם אחרים יכולין להחרימו דמילי דשמיא הוא וקרוב לחילול השם עכ"ל ואין נראה בעיני דלא אמרו אלא לנדות או לשמתא אבל להחרים אין לנו :

סעיף קטן לו

ואם נדה התלמיד על דבר איסור הוא מנודה גם לרב מהא דתניא מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ואמרינן למאי אי במילי דשמיא אין חכמה ואין עצה וכו' אלא לאו לכבוד עצמו ומ"ש וכן כל מי שנדה על דבר איסור אין לזלזל בנידויו וכו'. כ"כ הרמב"ם בפ"ו

מה' ת"ת אהא דמנודה לתלמיד אינו מנודה לרב מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו בד"א במי שנדוהו שביזה ת"ח אבל מי שנדוהו על שאר דברים שחייבים עליהם נידוי אפילו נדהו קטן שבישראל חייב הנשיא וכל ישראל לנהוג בו נידוי עד שיחזור בתשובה מדבר שנדוהו בשבילו ויתירו לו ונראה שלמד כן מדאמרינן בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יז.) דשפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה ג' שנים והתם לא מפני חכמתה היא אלא מפני שנידתה על דבר איסור:

סעיף קטן לז

ירושלמי זקן שנידה לצורך עצמו וכו' פרק אלו מגלחין וכתב אבי העזרי לא ידענא מאי פירושה דהא מנדין לכבוד הרב וכו' נראה שהיה המנהג לפרוע שכר בשביל התרת הנידוי א"נ כי ההיא דמייתי התם בירושלמי סמוך למימרא זו ביומוי דר' ירמיה אתא עקא על טבריה שלח בעא מנרתא דכספא גבי ר' יעקב בר בון שלח א"ל עדיין לא שב ירמיה מרעתו בקש לנדותו והתם ודאי כהלכה היה מנדה אותו על שבזהו ולצורך עצמו הוה דכשיתיר לו יתן לו ההיא מנרתא כדי להנצל בה מההיא עקא והרא"ש כתב בתשובה כלל כ"ח צריך עיון לפרש הירושלמי דכיון שנדוהו כהלכה אמאי אין נידויו נידוי ואפשר דמיירי כההיא עובדא דמייתי לעיל מיניה דרשב"ל נידה אותו שגנב תאנים שלו דקאמר שאינו נידוי והא דקאמר אפילו כהלכה ה"ק אף על פי שגזל ממנו ונראה דכהלכה נדהו אפ"ה אין נידוי דאם ממון נתחייב לו לא נתחייב לו נידוי לה"ק לצורך עצמו ולא לכבודו דלצורך עצמו משמע ממון שוב מצאתי לספר אבי"ה לא ידענא מאי פירושה דהא מנדין לכבוד הרב ושמא ה"ק שנדהו כהלכה וכו' עכ"ל: (ב"ה) והרשב"א כתב בתשובה סימן תר"ט שבין שתהיה גירסת הירושלמי תלמיד שנידה לכבודו בין שתהיה שנידה לפני רבו לא סמכינן עליו משום דאתי דלא כגמרין: ובהג"מ פ"ו מה' ת"ת כתוב כלשון הזה הרב שנדה לכבודו כו' כתב הרמ"ך ה"מ דנידויו נידוי היכא שביזהו וגנהו בדברים אשר הם גנאי לת"ח אבל אם לא ביזהו כלל אלא שאינו מכבדו כמו שחייב לכבדו בקימה והידור אין נידויו נידוי כהא דאמרינן בירושלמי זקן שנדה לכבוד עצמו אין נדויו נדוי עכ"ל:

סעיף קטן לח

וכתב בתה"ד סימן רע"ד חכם א' שונא לב"ה מאד ונכשל אותו ב"ה במילתא דחייב עליה נידוי כהלכה וקפץ אותו חכם ונדה וכהלכה אבל הכל מכירים ומרגישים שלא נידה אותו רק מחמת שנאה כי היו אחרים ג"כ שנכשלו ג"כ באותו ענין ולא אשגח בהון לנדותן יראה דיש להביא ראיה דאין נדויו נידוי כה"ג מהא דאמרי' בירושלמי ומייתי לה בהג"מ ובי"ד ת"ח שנדה לצורך עצמו אפילו כהלכה אין נדויו נידוי וכתב בי"ד בשם אבי"ה לא ידענא מהו לצורך עצמו וכו' ונראה דנדון דידן להא דמיא דמה לי מכוין להשתכר

בהתרתו ממון ומ"ל אם מכוין כדי לנקום ממנו ולהכניע שונאו גם זה שכרו לעשות נחת רוח ליצרו דנראה טעם הדבר שצריך המנדה שיתכוין לש"ש כדי לעשות גדר לתורה ולכבוד לומדיה ולא יכוין כלל לעצמו לשום הנאה ותועלת דאל"כ אין ממש באותו נידוי ואע"ג דבהג"מ מפרש ההוא דירושלמי בע"א אדברי ראבי"ה יש לסמוך עכ"ל ומהר"י קולון כתב בשורש כ"ה שמצא כתב בשם מהר"מ דהא דקאמר בירושל' דאין נידויו נידוי אייריי לפני רבו דהוי כמורה הלכה ועוד תירץ דמיירי בנדה את מי שמעכב לו ממון שלא כדין אע"פ שכהלכה נדהו אין נדויו נידוי וכתב עוד מהר"י קולון בשורש א' שיש להוכיח כשחכם מנדה על דבר א' ובאותו דבר עצמו שייך זלזול לאותו חכם אע"פ שאותו חכם לא תלה נידויו בזלזולו מ"מ חל הנידוי מפני הזלזול ומ"מ כתב שאינו סומך על זה לענין הלכה למעשה :

סעיף קטן לט

מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת ברייתא פרק אלו מגלחין (מועד קטן יו.) ומ"ש אפי' גדולה מזו כ"כ הרא"ש בתשובה כלל כ"ח וז"ל ששאלת מנודה לעירו שהוא מנודה לעיר אחרת אם יש הפרש בין מנודה לדבר מצוה או מנודה לדבר הרשות כגון שנדוהו אם לא יפרע מס ליום פלוני ואם יש הפרש אם תהיה העיר האחרת גדולה במנין או בחכמה מן העיר שנדוהו או לא תשובה כל נידוי לדבר מצוה הוא כי לדבר הרשות אין מנדין אם מנדין את האדם לפרוע ממון שהוא חייב היינו לדבר מצוה בין שיהיה חוב בין שיהיה מס אם אינו רוצה לפרוע משמתינן ליה עד דפרע הלכך בין שנדוהו בשביל ממון בין שנדוהו על פי עבירה שעשה כיון שמן הדין נידוהו מנודה לכל העולם אפילו לעיר שכולם חכמים וגדולים ובמנין דתניא מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ומוקי לה בתלמיד שנידה לכבוד עצמו אבל למילי דשמיא אף מנודה לרב עכ"ל ומיהו נראה בהדיא מדבריו דדוקא בנדוהו משום מילי דשמיא קאמר אבל משום אפקירותא לא וכיון שכן לא דקדק רבי' במה שכתב כאן אפילו גדולה מזו דהכא ע"כ בנידוהו משום אפקירותא עסקינן מדקתני סיפא מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו ואי משום מילי דשמיא מנודה לכל העולם הוא וכיון דמשום אפקירותא נידוהו בני עירו אינו מנודה לבני עיר אחרת הגדולים ממנה דדמי למאי דתניא מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ומיהו מצאתי לבעל הקונדריסין שכתב מנודה לעירו שזלזל בכבודם הוי אפקירותא טפי וכיון שהוא כפוף להם בדין היה שינדו אותו ולכך חמיר נדוייו דהוי לכ"ע וזה עולה כדברי רבינו: ב"ה דגם הרשב"א בתשובה כתב כשנידוהו מפגי שיש ממון חבירו בידו ואינו משיבו מנודה לכל ישראל:

והריב"ש כתב בתשובה סימן ר"ך המבזה את החכם אם לא נידהו ב"ד חייבים לנדותו ואז הוא מנודה לעירו כמו שביאר הרמב"ם ז"ל :

סעיף קטן מ

כתב הריב"ש בתשובה סימן ל"ג וז"ל מה שצוו לו הנאמנים שלא יצא מן העיר בכח חרם ונידוי ועבר וברח אחד שהם לא פרסמוהו ולא הכריזו עליו אין לנהוג בו נידוי כמנודה לעירו כי כן נהגו שלא לנהוג נדוי על העובר על גזירתם בכח נידוי עד שיכריזו עליו: ב"ה וכיוצא בזה כתב בה"ג סימן ס"ב ובסימן ל"ד כתב על אחד שגזר נידוי לשליח ציבור שלא לומר ברכה אחת והשיב שמעון שהיה מונע ראובן מלומר אותה ברכה היה אומר שלא כהלכה וכ"ש שעשה שלא כהוגן וכשגזר עליו בעונש נידוי ודבר פשוט שאין הנידוי חל על ראובן כיון שהוא שלא כדין אינו צריך התרה כלל דומיא דעובדא דרשב"ל דהוה מנטר פרדיסא דאמרי נידוי שלך וכו' אמנם שיהיה שמעון בר נידוי ושינדו אותו ב"ד מפני שנידה מי שאינו חייב נידוי בזה נראה שאינו בר נידוי ואין צ"ל לדעת הראב"ד בהשגות אלא אפי' לדעת הרמב"ם שסובר שהמנדה מי שאינו חייב נידוי ב"ד מנדין אותו זהו במנדה במוחלט דומיא דההוא עובדא דרשב"ל דאמר להוי ההוא גברא בשמתא אבל שמעון זה לא אמר לראובן אחר מעשה שיהיה בנידוי אלא קודם מעשה הזה שאמר לו בגזירת גידוי שלא יאמר אותה הברכה ואולי לא היה דעתו לנדותו אלא שרצה לאיים עליו בחשבו שיהיה נמנע מלאומרה מפני יראת הנידוי וכל כיוצא בזה אינו בר נידוי ועוד שהיה חושב לעשות מצוה למונעו מברכה שאינה צריכה אע"פ שלא כיון להלכה מ"מ אין מנדין אותו ב"ד שאין ב"ד מנדין השוגגים וכ"ש אם הוא חכם או צורבא מרבנן עכ"ל:

סעיף קטן מא

מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו גז"ש בברייתא ומ"ש אבל מנודה הוא לשאר עיירות שהן כיוצא באותה שהוא מנודה לה וכו' כ"כ הרא"ש ז"ל בפרק אלו מגלחין בשם הראב"ד ז"ל ואף על פי שבקונדריסין חלק על זה וכתב מנודה לעיר אחרת לעירו הוא דאינו מנודה אבל לשאר עיירות מנודה אפילו עדיפי מינה אנו אין לנו אלא דברי הראב"ד והרא"ש ומ"ש מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא גז"ש בברייתא וכבר נתבאר בסמוך דה"מ כשנדוהו משום אפקירותא אבל אי משום מילתא דאיסורא אין חילוק בין עירו לעיר אחרת ובין נשיא לכל ישראל אפילו נדהו קטן שבישראל הוא מנודה לכל ישראל ולנשיא:

סעיף קטן מב

כיצד התרת הנידוי אומר לו שרוי לך כו' כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת ובהגהות מרדכי ממ"ק כתוב שדרו ממתיבתא מי שבקש להתיר לו הנידוי יאמר כך פלוני איחייב

שמתא בי דינא ואשתמית וקביל דינא דאורייתא ודינא דרבנן השתא שרי ושביק ליה מ"ד למשה סלחתי כדבריך הוא ישרי וישבוק ליה עד כאן לשון תשובת הגאונים:

סעיף קטן מג

כתב הרמב"ם מתירין הנידוי בג' הדיוטות וכו' ג"ז בפ"ז מהלכות ת"ת ודבריו מבוארים בפ"ק דנדרים [ח:] ש"מ לא שרי למישרא נידרא באתרא דרביה ושמתא אפילו באתרא דרביה ויחיד מומחה שרי שמתא וכתבו התוספות ושמתא ואפילו באתרא דרביה דפעמים שלא יהא הרב מזומן ואין לדחות היתר השמתא דגבי נדר אין חשש כ"כ אם ידחה התירו עד שיהיה הרב מזומן אבל שמתא אין להשהות על האדם ע"כ. וכתב הר"ן איכא מ"ד דכי היכי דג' הדיוטות מתירין את הנדר במקום שאין מומחה ה"נ מתירין את הנידוי במקום שאין מומחה דנידוי נמי נדר הוא דאמרינן בס"פ ד' מיתות (סנהדרין סח.) בעובדא דר"א הותר הנדר וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות ת"ת עכ"ל. וכתוב בקונדריסין ומ"מ אם המנדים ג' או ד' או רבים אין יחיד מומחה מתיר אותו דבעינן אחרים שיתירו עמו כמו המנדים עכ"ל. ול"נ אלא יחיד מומחה חשוב כנגד המנדים אפילו הם כמה ומיהו היכא שמנדים מומחים צריך מנין אחר כמותם וכך הם דברי הרא"ש שאכתוב בסמוך. וכתב עוד הר"ן והאי יחיד מומחה דשרי שמתא איכא מ"ד דוקא בסמוך ול"נ אלא כל חכם מובהק ובקי בהלכות נדרים שרי נדרא ושמתא והרא"ש פירש יחיד מומחה שרא שמתא אם נדהו חכם יכול יחיד מומחה כיוצא בו להתירו:

סעיף קטן מד

שלשה שנידו והלכו להם וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם שם והוא מסקנא דגמרא פרק אלו מגלחין (מועד קטן יו.) אמר אמימר הלכתא הני בי תלתא דמשמתי אתו בי תלתא אחריני ושרו ליה א"ל רב אשי לאמימר והא תניא רשב"ג אומר אחד מהתלמידים שמת חלקו אינו מופר מאי לאו אינו מופר כלל לא עד דאתו בי תלתא אחריני ושרו ליה: ומ"ש רבינו בשם הראב"ד שם אהא דדייק בגמרא מהא דרשב"ג ש"מ כל אחד מיפר חלקו כתב הרא"ש בשמו י"מ שאם נדוהו ג' צריך ג' להתירו ואין השנים מהם מתירים אותו וזה ודאי הוא דתניא באבל רבתי (פ"ה) מת אחד מן המנדים אם נתן רשות לחבירו מתירין אותו ואם לאו אין מתירין אותו. ומיהו הול"ל הני תלתא דמשמתי צריכי למשרייה אלא ודאי ה"פ כל אחד ואחד בפני עצמו מיפר חלקו דלא צריכי למכניף ואע"ג דשמתוהו בהדי הדדי לא צריכי למשרייה בהדי הדדי ודייק מדקתני חלקו אלמא מיפלגא מילתא לחלקים אי נמי דייק טעמא דמת הא הלך לו למ"ה מיפר אע"ג דליתנהו בהדי הדדי וכן פי' גאון ואהא דאמרינן שלשה דמשמתי אתו בי תלתא אחריני ושרו ליה כתב דבעינן ג' חשובים כוותייהו כדאמרי' בההוא גברא דשמתיה (ר"י) גברא רבה כרב יהודה ליכא

למשרי נך זיל גבי נשיאה דלישרי לך ומעשה דר"ל דשמתיה להההוא גברא ומשום דלא ידע כמה היה חשוב אמרו לו דליזיל לגבי נשיאה והא דאמרו הני תלתא דמשמתי אתו תלתא אחריני ושרו ליה נ"ל שכל אותם בני אדם שנמלכו בהם בשעת שמתא והסכימו עמהם וגם הם חשובים מן המשמתים וכשיתירו לו צריכים שיהיו בשעת ההיתר או בני אדם כנגדם וחשובים כמותם ואהא דאמרינן דשפחתו של בית ר' לא נהגו חכמים קלות ראש בנדויה ג' שנים כתב תמה הראב"ד למה שהה זה בנדויו ג' שנים אם היתה קיימת למה לא התירה לו ואם מתה למה לא התיר לו ר' וא"ת שכבר מת למה לא התיר לו ר"ג שהיה נשיא וכן ההוא צורבא מרבנן דהוי סנו שומעניה אמאי לא שרא ליה נשיא ותירץ דודאי אם אינו יודע מי הוא המנדה אז הנשיא מתיר דאזלינן בספיקא בתר רובא ורובא דישראל לא שקילו כהדי נשיא אבל כשהמנודה הוא ידוע והוא חשוב ימנע כל אדם מלשקול עצמו כנגדו שאם הוא שוה לו בחכמה שמא אינו שוה לו ביראת חטא ולא לגדולה ולא למנין שנים ועל כל זה צריך לדקדק כשירצה אחד להתיר מה שאסר חבירו והשפחה היתה בה חכמה יתירה ויראת חטא ולא רצו לשקול עצמה כנגדה עד שנזדקקו לו גדולי הדור והתירו לו עכ"ל:

סעיף קטן מה

ומ"ש רבינו אם יודע מי נידהו המנדה יכול להתירו אפילו הוא עם הארץ. כ"כ הרא"ש בתשובה כלל כ"ח והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן מו

כתוב בקונדריסים ג' שנדו ומת א' מהם אם נתן רשות לחבירו מתירין לו וכו' נראה דדוקא מת אחד אבל אם מתו ב' ונתנו רשות לאחד לא ע"כ ול"נ לר"ש:

סעיף קטן מז

וכתבו עוד וז"ל כתב הרא"ש הפרש יש בין כשהמנדים עצמם מתירים או אחרים בלא ידיעת המנדים כגון שמתו המנדים או שהלכו למדינת הים שהמנדים עצמם מותרים להתיר אם עשו מקצת תשובה או כשלא ראו שחזר לעבירה אע"ג דלא ידיע להו אי עשה תשובה מעלייתא מפני שעל דעתם נתנדה ועל דעתם יותר אבל אחרים אין מתירין לו לעולם עד שיחזור בו חזרה גמורה עכ"ל:

סעיף קטן מח

וכתבו עוד וז"ל כתב הראב"ד ז"ל הא דאר"ש בן לקיש כשם שנכנסה ברמ"ח איברים כך יוצאה מרמ"ח איברים דוקא כשחזר בו יפה והתירוהו יפה בדעת נוחה ולא מפני יראה ואי לא לא ע"כ להראב"ד ז"ל והכי מסתבר וכ"כ בה"ג ברם צריך את למידע שהמנודה לעולם בנדויו אע"פ שנדוהו סתם וסתם נדוי ל' יום ולדידן ז' אפ"ה לעולם עומד בנדויו

עד שיתירוהו שכיון שחל עליו קללה או נדוי לעולם עומד עליו עד שיהא ניתר ואז יוצא ממנו ומרמ"ח איבריו עכ"ל:

סעיף קטן מט

וכתבו עוד בשם הראב"ד שאין חרם כשבועה לענין היתר וא"צ שאלה לחכם אך צריך שיהו שם כל הנמנים בחרם והם עצמם יתירו:

סעיף קטן נ

וכתבו עוד אע"ג דאמרינן לעיל טוט אסר וטוט שרי והיכא דפייסוה לבעל דיניה מתירין אותו מיד דוקא שלא זלזל בנדויו ובחרמו אלא עמד כמו מוחרם או מנודה אבל אם זלזל בנדויו ובחרמו צריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר קודם שיתירוהו כמו שאמרו נדרים (דף כ.) בנדרים ובנזירות אא"כ הוא שוגג דאז לא זלזל בחרם וכ"כ הר"ן בתשובה סימן ס"ה וז"ל אבל מ"מ יש לספק ולומר שלא להתיר נדויו עד שינהוג נדוי ל' יום כיון שהקל בו ועבר עליו אא"כ יראה למתירים שהוא שוגג בזה ולא היה סבור שיהיה חייב לנהוג כדין מנודה וא"כ אם יקבל עליו נדוי ראוי להתירו לאלתר עכ"ל. ונ"ל דה"ה אם הוא אנוס כגון שלא היה יכול לנהוג נדויו שאם יודע הדבר שהוא נוהג נדוי יהיה חייב למלכות:

סעיף קטן נא

הא דתניא דבנזירות מרובה אע"פ שנהג היתר כמה ימים דיו שינהוג איסור ל' יום אם הוא דוקא בנזירות שסתמו כשיעור זה אבל שאר נדרים צריך שינהג איסור ככל ימים שנהג בהם היתר או אם הוא אפי' בשאר נדרים נתבאר בסי' ר"ח:

סעיף קטן נב

נידוהו לפניו אין מתירין לו אלא בפניו נדוהו שלא בפניו מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו. מימרא דרב בפ"ק דנדרים (ז:) וכתב הרא"ש אין מתירין אלא בפניו דכמו שנדוהו בפניו צריך לכבדו בפניו ולכבוד המנדה קפיד רב ואם התירו שלא בפניו הוי מותר וי"מ דטעמא דאין מתירין לו אלא בפניו שמא לא ידע שהתירו לו וגם אחרים שואלים לו אם התירו לו והוא אומר לא וכשרואים שמקרבין אותו מזלזלים בנדוי ולא יחושו עוד על נדוי חכמים ולהאי פי' אם התירו לו שלא בפניו אינו מותר נידוהו שלא בפניו כשרואה שמקרבין אותו יאמר בלבו כמו שנדוהו שלא בפניו כך התירו לו שלא בפניו: והר"ן כתב אין מתירין לו אלא בפניו י"מ דכיון דבפניו נדוהו אלים נדויו ולא מעקר אלא בפניו ולא נהירא אלא טעמא דמילתא משום חשדא דפעמים שיתירוהו והמנודה לא ידע וכשלא ינהגו בו נדוי יבא לחשדן אבל נדוהו שלא בפניו ליכא חשדא דאף הוא סובר שמא התירוהו שלא בפניו כשם שנדוהו שלא בפניו ולפ"ז כל שהודיעוהו דליכא חשדא

מתירין לו שלא בפניו וכל שהתירוהו נמי אע"פ שלא הודיעוהו מותר בדיעבד עכ"ל: וכתוב בקונדריסין אמנם הרמב"ם כתבה להא כפשטא משמע דס"ד כלישנא קמא עכ"ל ואין נראים דבריו שכך דרכו של הרמב"ם להעתיק לשון הגמרא ומה שנפרש בלשון הגמרא אנו יכולים לפרש בדבריו:

סעיף קטן נג

נידוהו ע"ת חל הנדוי וצריך התרה אע"פ שמקיים התנאי ואפי' נידה את עצמו על תנאי בפרק ב' דמכות (דף יא:) אמר רב יהודה אמר רב נדוי על תנאי ואפי' מעצמו צריך הפרה מנ"ל מיהודה דכתיב אם לא הביאותיו אליך וגו' וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלים בארון וכו':

סעיף קטן נד

ומ"ש ומיהו פירש רבינו תם דוקא שהמנודה מסופק בשעת התנאי וכו' כן כתב התוס' בפרק מציאת האשה (כתובות סט.) והרא"ש בפרק אלו מגלחין בשמו דדוקא בדבר שהמנודה מסופק בשעת הנדוי אם יתקיים התנאי כי ההיא דיהודה שקיבל עליו להביא את בנימין ומאריא וגנבי שהם בידי שמים לא היה יכול לשומרו והוי כאילו אין תנאי כלל אבל היכא דבידו לקיים התנאי א"צ הפרה ומהאי טעמא כי א"ל רב הונא לרב ששת [שם בכתובות] בשמתא ליהוי מאן דלא לימא ליה לא מצינו שהוצרך היתר אותו נדוי:

סעיף קטן נה

מנדה עצמו בעה"ז ובעה"ב כתב הרשב"א בתשובה סימן שכ"ו דלשון חכמים מרפא וחכם עוקר הנדר והנדוי מעיקרו וכאילו לא היה הנדר והנדוי כלום: והמרדכי כתב בפרק האומנים בשם הר"פ דנדוי של עה"ב אין לו היתר כלל וכ"כ רבינו ירוחם בשם רבותיו וכבר כתבתי זה באורך בסימן רכ"ח:

סעיף קטן נו

וכתב א"א ז"ל אפי' אם קבע זמן יכול להתירו מיד כו' כן כתב בתשובה כלל כ"ח ונתן טעם לדבר דלא אמרו דאינו יכול להתירו עד שיחול אלא גבי נדר אבל נדוי קל טפי מהפרה שהמנדה מתיר לעצמו וא"צ אחר להתיר הילכך לכ"ע הנדוי שנידה ע"ת יכול להתיר אע"פ שלא חל עכ"ל: ונראה מדבריו דדוקא בשנדה עצמו אבל נדוהו אחרים לא ואפשר דכיון דנדוי קיל שהמנדה יכול להתיר לעצמו אם הוא ת"ח אף כי נידוהו אחרים יכולים להתיר קודם שיחול ומדברי המרדכי בפרק האומנים נראה דכי היכי דאין מתירין נדר עד שיחול כך אין מתירין הנדוי עד שיחול ולענין הלכה נקטינן כהרא"ש :

סעיף קטן נז

ת"ח שנדה לעצמו מתיר לעצמו מימרא בפ' אלו מגלחין (מועד קטן יז.) ופ"ק דנדרים (ו:) וכתב הרמב"ם בפ"ז מהל' ת"ת ת"ח שנידה לעצמו ואפי' נידה לעצמו על דעת פלוני ואפי' על דבר שחייב עליו נדוי ה"ז מפר לעצמו. וכתב הר"ן בפ"ק דנדרים כתב הרשב"א (סי' תר"ח) דדוקא היכא דלא הוי בר נדוי כההוא דאיתא התם מר זוטרא חסידא כי מחייב בר בי רב שמתא משמית נפשיה ברישא משום יקרא דבר בי רב אבל כשנדה עצמו על דבר שהיה חייב עליו נדוי לאו כל כמיניה להתיר עצמו והקשו עליו אם כן היכי מקשה תלמודא פשיטא מקמי דאמר כי הא דמר זוטרא אדרבא הול"ל אמאי לפיכך אמרו דבכל ענין שנדה את עצמו מיפר לעצמו וכן דעת הרמב"ם בפ"ז מהל' ת"ת. וראיתי למקצת מפרשים דל"ג פשיטא אלא ה"ג ומיפר לעצמו כי הא דמר זוטרא ולמי שגורס כן דברי הרשב"א נכונים בטעמם עכ"ל והמרדכי כתב בפרק האומנים בשם רבינו עזריאל שטעמו של הר"פ שפסק דמנדה עצמו בעה"ז ובעה"ב אין לו התרה היינו משום דנכנס בנדוי הבריות בעה"ז ובנדוי המקום בעה"ב ונדוי הבריות תלוי התירו לבריות ונדוי של מקום תלוי התירו למקום ואותו החכם שהורה דהמנדה עצמו בעה"ז ובעה"ב יכול להתיר עצמו כדמר זוטרא דמשמית נפשיה והדר שרי לנפשיה זה טעות דמר זוטרא דמשמית נפשיה ר"ל שלא היה נכנס בנדוי הבורא ולא בנדוי הבריות אלא היה אומר אהא בנדוי לעצמי ותולה הנדוי לרצונו להתיר לעצמו אבל המנדה עצמו לבריות ונכנס בנדוייהם הוה ליה איהו בבל יחל הוא אינו מיחל עכ"ל . והרא"ש כתב בתשובה כלל כ"ח מ"ש מר על ראובן שנדה עצמו אם ישהה עוד חתנו עם אשתו והבאת ראיות שיכולים להתיר לו תמהני למה הוצרכת להביא ראיה שיש לו התרה לאותו נדוי מ"ש מכל נדוי דעלמא דהמנדה יכול להתיר נדויו וג"ז שנדה את עצמו יכול להתיר לעצמו גבי נדר דדרשינן לא יחל הוא אינו מיחל וכו' אבל נידוי לא בעי חרטה ועקירה מעיקרא אלא המנדה מתיר לכשירצה דטוט אסור וטוט שרי ת"ח מנדה לעצמו ומתיר לעצמו וכתב עוד בתשובה אחרת (כלל כ"ח) מי שאמר אהיה בנדוי אם אעשה דבר פלוני ועבר ועשאו הוא בנדוי של עצמו ואם ת"ח הוא מתיר לעצמו. ובתשובה אחרת כתב ששאלוהו אם א' מבני העם נדה לעצמו בדרך שבועה אם יכול להתיר לעצמו והשיב דאינו יכול דלא אמרו אלא ת"ח דוקא אבל איניש אחרינא לא ועוד בנדון זה שהיה הנדוי דרך שבועה אפי' ת"ח אינו מתיר לעצמו דדוקא נדוי יכול להתיר לעצמו אבל שבועות ונדרים לא עכ"ל. ולא הבנתי דבריו דנידוי דרך שבועה משמע דהיינו שאומר אהא בנדוי אם אעשה כך או אם לא אעשה וההיא דתשובה אחרת כה"ג היא וקאמר בה ת"ח מנדה לעצמו ומתיר לעצמו.

ואפשר דנדוי דרך שבועה היינו שאומר אני נשבע להיות בנדוי אם אעשה כך או אם לא אעשה. ומ"ש רבינו ואם היה הנדוי דרך שבועה אפי' ת"ח אינו יכול להתיר לעצמו כבר נתבאר שהם דברי הרא"ש בתשובה:

סעיף קטן נח
ומ"ש מי שאינו ת"ח אינו יכול להתיר לעצמו פשוט הוא:

סעיף קטן נט
ומ"ש וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל כבר נתבאר שבתשובות כתב כן:

סעיף קטן ס
ומ"ש שלא יתירו לו י' וכו' עד שנדוהו מן השמים הם דברי הרא"ש בתשובה סוף כלל כ"ח וטעמו לומר דאע"ג דהיתר נדרים בג' או ביחיד מומחה כיון שבנדוהו בחלום אשכחן שצריך י' משמע דנידוי חמור ואינו נעקר אלא ע"י י' ואע"ג דהא דבעינן התם י' דתנו הלכתא ודאי משום דחמיר הוא שנדוהו בידי שמים לענין מנין המתירים אין נראה לומר דצריך יותר לנדוהו בידים שמים ואע"ג דתלתא דמשמתי אינהו תלתא דכוותייהו שרו נדרי עצמו חמיר טפי וצריך י' כך נ"ל לדברי הרא"ש ז"ל וא"ת בת"ח שנידה עצמו דרך שבועה הול"ל נמי דצריך י' שיתירו לו ולפי מה שפירשתי דהיינו לומר שנשבע להיות בנדוי אם יעשה ניחא דא"צ להתיר לו אלא השבועה לא הנדוי ומש"ה אני תמה למה הצריך י' שהרי גבי נדוהו בחלום פי' הוא ז"ל דטעמא דצריך י' משום דיש לחוש שמא בשליחות המקום נתנדה ועל כל בי י' שריא שכינתא והרי הותר לו באותו ב"ד שנתנדה וכן פי' הר"ן ז"ל וטעם זה לא שייך במנדה עצמו והול"ל דב"ד של ג' שיתירו לו סגי וצ"ע:

ב"ה וכ"כ הר"ש בן הרשב"ץ בתשובה שאם נידה עצמו יכולים ג' להתירו כתב הרא"ש שנשאל בכלל כ"ה על ב' שאינם ת"ח שנידו זה את זה במריבה אם צריך חכם או ג' להתירו והשיב כל אחד מתיר את חבירו שכל מי שמנדה לחבירו יכול להתיר לו ואפילו ע"ה והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן סא
וכתב בקונטרס כתבו מקצת שהקונס עצמו לדבר הרשות בחרם דלאו כל כמיניה לנדות עצמו לכל העולם. וכ"כ הר"ר חסדאי גבי שטר הטבחים שחברו עצמן לעשות שותפות מאומנות וקנסו עצמם שאם יפרדו תוך הזמן שיהיו מוחרמים ונשבעו לקיים שותפתם והשיב ז"ל שאם השבועה נעשית באחרונה כדרר סדרו של שטר נמצא שהנדוי והחרם קבלוהו לדבר הרשות לתנאים שבינם לבינם ולא לדבר מצוה לפיכך לא כל כמינייהו לנדות את עצמם לכל העולם. ואין אנו זקוקין להתנהג עמהם מכח נדרים כלל וכדקיי"ל מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב והכוונה לגדול ממנו ואע"פ שסוף סוף אלו שעברו בתנאם עברו גם כן על השבועה כיון שבשעה שקבלו נדויים לא נעשה אלא לדבר הרשות

שהרי עדיין לא נשבעו אין כח בידם להזקיקנו לנהוג עמהם וזה ברור ע"כ וכן דעת הר"ן ז"ל בתשובה עכ"ל ובעל הקונטרס כתב שאין דין זה ברור בעיניו אלא אפילו קבל החרם לדבר הרשות חייב כל אדם להתרחק מהן כדין מוחרם. האומר לחבירו מנודה אני לך או משמיתנא אני ממך או נדירנא ממך או מרוחקני ממך אסור לישב בד' אמותיו נתבאר בסימן ר"ז:

סעיף קטן סב

נדוהו בחלום הוי נדוי וצריך התרה בפ"ק דנדרים (ח.) אמר רב יוסף נדוהו בחלום צריך י' בני אדם להתיר לו והוא דתנו הלכתא אבל מתנו ולא תנו לא ואי ליכא דתנו הלכתא אפי' מתנו ולא תנו ואי ליכא ליזיל וליתיב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי י' עד דמקלעי ליה י' דגמרי הלכתא א"ל רבינא לרב אשי ידע מאן שמתיה מהו דלישרי ליה אמר ליה לשמתיה שוייה שליח למשרי ליה לא שוייה שליח א"ל רב אחא לרב אשי שמתוה ושרו ליה בחלמיה מאי א"ל כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לחלום בלא דברים בטלים והטעם שצריך י' להתירו כתבתי בסמוך. והוא דתנו הלכתא כלומר גמרא אבל מתנו משנה לא וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל וכבר הזכיר הר"ן גירסא זו והוא ז"ל היה גורס והוא דמתנו אבל תנו לא וכן גורס הרא"ש ופירשו מתנו לאחרים אבל תנו בלחוד לא דלא תשיבי כולי האי והא דאמרינן ואי ליכא ליזיל וליתיב אפרשת דרכים וכו' כתב הרא"ש ז"ל ואי ליכא לא תנו ולא מתנו אל יקח הדיוטות וטוב לו שישב בפרשת דרכים ויקבל שלום מבי י' דגמרי הלכתא והר"ן כתב ויהיב שלמא לבי י' מתוך שהשיבו לו שלום יגינו עליו מן הייסורין: והתוס' כתבו ליזיל לפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי י' כי היכי דלהדרו ליה שלמא ומועיל לו לתלות להגין לו מן הייסורין עד דמקלעו י' דגמירי הלכתא ויתירו לו הנדוי אבל ליכא לפרש עד דמיקלעי י' דמתנו הלכתא ויהיב להו שלמא א"כ למה חזר והזכיר י' גבי עד דמקלעי הול"ל דמקלעי דמתנו ואנן ידעינן דאאותן שהזכיר כבר דיהיב שלמא קאי אלא ש"מ כדפי' וכתבו עוד הא דנקט פרשת דרכים יש לפרש ששם רגילות למצוא י' בני אדם יחד יותר מבעיר מיהו יש לפרש דאפילו בזה אחר זה מועיל ומ"מ נקט פרשת דרכים לפי ששם רגילות ליתן שלום לבני אדם עכ"ל ויש קיצור בל' רבינו שכתב ואין לו התרה אלא ע"י י' דתנו הלכתא או מתנו דמשמע דשוין הם באיזה מהם שיזדמן סגי והא ליתא כמבואר בלשון הגמרא שכתבתי דלכתחלה צריך לחזור אחר דתנו הילכתא ואפשר שסמך על מ"ש בסמוך בשם הרמב"ם ז"ל ודקדק לכתוב אין לו התרה אלא ע"י י' דתנו הלכתא או מתנו כלומר לכתחלה יחזר אחר דתנו הלכתא ואי לא משכח להו יקח דמתנו:

סעיף קטן סג
לשון הרמב"ם צריך י' בני אדם וכו' בפ"ז מהל' ת"ת:

סעיף קטן סד
ומ"ש טורח אחריהם עד פרסה צ"ע מנין לו ואפשר דמדקאמר ליתיב אפרשת דרכים משמע ליה דסתם פרשת דרכים לא הוי עד פרסה דתוך פרסה הוא כרמים וכיוצא בו ויש הוכחה לדבר מדאמרינן [ברכות ל י] גבי תפלת הדרך ועד כמה עד פרסה אמרו וכפי מה שפירשו בו.

סעיף קטן סה
ומ"ש לא מצא מתירין לו י' שיודעין לקרות בתורה לא מצא מתירין לו ואפי' י' שאינן יודעים לקרות לא מצא במקומו י' מתירין לו אפי' ג' אע"פ שלא אמרו כן בגמרא אפשר דמסברא אמר הכי ויותר נראה שהיה כתוב כן בנוסחא שלו בגמרא אבל יש לתמוה למה הרמב"ם ורבינו השמיטו הא דקאמר בגמרא ליתיב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי י' וכו' ואפשר שהיו מפרשים שמ"ש ויהיב שלמא לבי י' היינו לומר דע"י כך יקבץ י' דמתנו הלכה שיתירו לו ולאו למימרא שנתינת השלום מעלה ומורדת כמו שפי' המפרשים:

סעיף קטן סו
ומ"ש רבינו ומלשון א"א ז"ל יראה שאין לו התרה אלא ע"י י' דמתנו או תנו כ"כ מפני שהביא דברי הגמרא כמו שכתוב בנוסחא דידן:

סעיף קטן סז
כתב הר"ן צ"ע במי שנדוהו בחלומו אם צריך לנהוג בכל דיני המנודה: גרסינן בפ"ק דנדרים [ח:] רבינא הו"ל נידרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי א"ל בעל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו א"ל אי מכנפי אין אי לא לא וכתבו התוס' דנראה לרשב"ם דגרסי' רבינא הו"ל נידוי לדביתהו פי' שנידוה בחלום והיתה בושה לבא לב"ד לפני רב אשי להתיר לה וגרסי' מהו שיעשה שליח לאשתו להתיר לה נידוי מי דמי לנדהו בפניו דאין מתירין לו אלא בפניו דבפניו נדהו בחלום או דילמא כיון שלא נדהו אלא בחלום כנדוהו שלא בפניו דמי ומתירים לו שלא בפניו והשיב רב אשי אי מכנפי העשרה מתירין לו ע"י שליח אלא בפניו דמסתייע מילתא כיון שמצאן מזומנים ומכונפים ואי לא שלא מצאן מזומנים ומכונפין וצריך לחזר אחריהם לא פי' לא יתירו ע"י שליח אבל ודאי ע"י מנודה עצמו יועיל אפי' ע"י חיזור בני אדם עכ"ל:

סעיף קטן סח
מ"כ מי שנדהו בחלום ובאים להתיר לו יאמרו מחמת דאישתמית פלוני בחלמיה מותר יהא ליה לא יסורין ולא קללה יבואו עליו ויאמרו יחי ראובן ואל ימות וגו' תודיעני אורח חיים וגו' ה' שמעתי שמעך וגו' ויאמרו ג"פ ויעבור עכ"ל :

סעיף קטן סט
השומע הזכרת השם מחבירו וכו' בפ"ק דנדרים (ז:) א"ר חנן אמר רב השומע הזכרת השם מחבירו צריך לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי וכתב הר"ן בריש תמורה מפקינן אזהרה למזכיר ש"ש מדכתיב את ה' אלהיך תירא ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי לא שיהא בנדוי מאיליו אלא ראוי להתנדות קאמר שהרי המזכיר עצמו צריך נידוי והיאך יהא חמור ממנו השומע ושותק אלא כדאמרינן וכן כתב הרא"ש ז"ל וכ"כ הגהות מיימון סוף הל' שבועות וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ע
ומ"ש ויכול להתיר לו מיד שם רב הונא שמעה להיא איתתא דאפקה שם לבטלה שמתה ושרא לה לאלתר באפה:

סעיף קטן עא
וכתב בספר המצות בד"א במזיד וכו':

סעיף קטן עב
והרמב"ם כתב אם הוא שוגג אין לנדותו אלא מזהירו שלא לשנות בכך בסוף הל' שבועות וז"ל השומע הזכרת השם מפי חבירו לשוא או שנשבע לפניו לשקר או שבירך ברכה שאינה צריכה שהוא עובר משום נושא שם השם לשוא ה"ז חייב לנדותו ואם לא נדהו הוא בעצמו יהא בנדוי וצריך להתיר לו מיד כדי שלא יהא מכשול לאחרים שהרי אינו יודע שנדהו וא"ת יודיעו נמצאו כל העולם בנדוי שהרי למדו לשונם מעוה ושבועה תמיד בד"א כשהיה הנשבע הזה או המברך לבטלה מזיד אבל אם היה שוגג ולא ידע שזה אסור אינו חייב לנדותו ואני אומר אסור לנדותו לא ענש הכתוב שוגג אלא מזהירו ומתרה בו שלא יחזור ולא שבועת שוא בלבד היא שאסורה אלא אפי' להזכיר שם מן השמות המיוחדים לבטלה אסור ואע"פ שלא נשבע שהרי הכתוב מצוה ואומר (דברים כט) ליראה את השם הנכבד והנורא ובכלל יראתו שלא יזכירו ש"ש לבטלה:

סעיף קטן עג
הרואה חבירו שאכל פירותיו וא"ל יהא בנדוי והשיב לו אדרבה הוא יהא בנדוי נדויו של ב' הוא נדוי וכו' בפ' אלו מגלחין (מועד קטן יז.) ר"ל הוה מנטר פרדסא אתא ההוא גברא וקא אכיל תאני רמא ביה קלא ולא אשגח ביה אמר ליהוי ההוא גברא בשמתא א"ל אדרבא ליהוי ההוא גברא בשמתא אם ממון נתחייבתי לך נדוי מי נתחייבתי לך אתא לבי מדרשא א"ל שלו הוא נדוי שלך אינו נדוי וכתבו התוס' אע"ג דמשמתינן עבור ממון כדאמרינן לעיל ה"מ לממונא י"ל שהו"ל לקרותו לב"ד תחלה שמא יפרע ועוד דבב"ד נמי צריך ב' וה' וב' ובשם ר"ת שמעתי שהיה רגילות באותו מקום שאוכלין באילנות ונותן

דמים והשתא לא היו עוברים על הגזל עכ"ל. וכתב הרא"ש ומיירי שנדהו אחר שאכל אבל אם א"ל אל תאכל ואעפ"כ אכל היה יכול לנדותו כי הרואה חבירו שעושה עבירה אפי' איסור דרבנן חייב לנדותו כדאמרינן פרק הדר (עירובין סג.) רבינא שמתיה להההוא גברא שהיה משתמש באילן בשבת וכ"כ נ"י וכתב עוד ובשם הרמ"ה תירצו דלית ליה ליחיד לשמותי אממונא דנפשיה אלא אאפקירותא וב"ד הם המשמתים אממון אחרים ובשם הראב"ד תירצו כי ר"ל טעה מפני שלא התרה בו תחלה שלא יאכל כי שמא היה סבור האוכל דלמכירה עומדת ודעתו לפרוע משלו שבזה לא היה איסור וכשנדהו בלא התראה שלא כדין עשה עכ"ל:

סעיף קטן עד

כתב ר"י וז"ל כתב הראב"ד המנדה חבירו שלא כדין וא"ל חבירו אדרבה כלומר שהחזיר לו הנידוי שנדה שלא כדין מנודה כך פשוט פ' אלו מגלחין מההוא עובדא דר"ל וכתב דוקא שהמחזיר לו אדרבה הוא גברא רבא או אין אנו יודע ים מי הוא דשמא הוא יותר גדול מהמנדה אבל אם המנדה שלא כדין הוא ת"ח ומחזיר לו הנידוי וא"ל אדרבה אינו ת"ח אין המנדה שלא כדין מנודה ועוד כתב כי המנדה מי שאינו חייב נידוי אין ב"ד חייבים לנדותו אלא כשהמתנדה חושש לכבודו ומנדהו אז הוא מנודה עכ"ל ר"י וגם מהר"י קולון כתב בשורש קכ"ח ובשורש ק"ע בשם המרדכי כי לא שייך למימר אדרבה אלא לחכם שכנגדו אם המנדה צורבא מרבנן אבל ע"ה לית לן למימר אדרבה נדויו נדוי וההיא דרשב"ל בחזקת צורבא מרבנן אוקמא ליה עד כאן לשונו: (ב"ה) כתוב בתשובת הרמב"ן והרשב"ץ מי שנידה את אחד שלא יכתוב שטר מתנה ואמר לו האחר אדרבה נידוי הב' נידוי דכתיבת שטר מצוה היא ונמצא שהראשון נידהו שלא לעשות מצוה עכ"ל והריב"ש סובר שאין זה נקרא מנדה את שאינו חייב נדוי כמבואר בתשובה שכתבתי בסימן זה: וכן כתב הרמ"ך עלה דההיא דכתב הרמב"ם דמנדה מי שאינו חייב נדוי מנדין אותו ובלבד שיהא זה שאינו חייב נדוי תלמיד חכם אבל אם אינו ת"ח למה יהיה חייב נדוי המנדה הילכך אם בזה הת"ח לע"ה בכל בזיונות שבעולם אין מנדין אותו ומההיא דרשב"ל אין להביא ראיה דשמא נידה ת"ח גדול ממנו תדע שהצריכוהו ללכת לפני נשיא ואם לא היו מספקים אותו באדם גדול למה ילך לפני נשיא יתיר לו פחות שבהם כ"נ עיקר וכן שמעתי שמורים חכמים לתלמידים אבל לא דרשינן ליה בפירקא עכ"ל . וכתב מהר"י קולון בשורש ק"ע דמדברי תשובת מהר"מ נראה דאם פשע הרב ונדה בענין שהיה לו לחוץ שמא אינו חייב נדוי אם אמר התלמיד אדרבה נדויו נדוי וכתב עוד דמ"ד דתלמיד לרב אינו יכול לומר אדרבה היינו משום דס"ל כהראב"ד דאמר בההיא דבההיא דרשב"ל אין ב"ד נזקקים לנדותו אבל

להרמב"ם דאמר דב"ד חייבים לנדותו אין חילוק בין תלמיד לרב לשאר כל אדם ובסוף דבריו כתב נלע"ד דאפי' נאמר שהקטן יכול לומר אדרבה נגד הגדול ממנו היינו דוקא שגם הוא צורבא מרבנן כיון שאינו תלמידו ממש מצי למימר אדרבה אבל אם הוא ע"ה אפי' לא למד כלל לפני הצורבא מדרבנן המנדהו אפ"ה אינו יכול לומר אדרבה אמנם כבר פירשתי לעיל דהיינו דוקא למ"ד דצריך שהמתנדה ינדהו אבל לדברי האומר שב"ד נזקקין לו וחייבים לנדותו אפי' לא נדהו האחר נלע"ד דל"ש ת"ח ל"ש ע"ה כיון שאין זה חייב נדוי ב"ד חייבים לנדות המנדה וכ"נ מתוך דברי הרמב"ם מדקא פסיק ותני סתמא המנדה מי שאיני חייב נדוי מכ"ד דברים שמנדין עליהם ולא חילק בין אם המנדה ת"ח או ע"ה והיינו משום דאזיל לטעמו דס"ל דב"ד חייבים לנדותו וכדפי' לעיל עכ"ל ובקונדריסים כתוב ראיתי לה"ר מנחם ז"ל מי שנידה שלא כדין נידויו נידוי וצריך היתר או שינהוג ל' יום ואם א"ל אחר אדרבה עליך יחול אף ע"ה לחכם נדויו של שני נדוי ושל ראשון אינו נדוי וצריך הראשון היתר אבל מי שנדה מן הדין וא"ל אחר עליך יחול אדרבה אין נדויו של שני חל כלל ולא נתבררו לי תחלת דבריו דמשמע שאם לא אמר אדרבה הראשון הוא מנודה ודברים מתמיהים הם דכיון דאינו בר נדוי הראשון אין חל עליו הנדוי עכ"ל ונראה דאפשר לקיים דברי ה"ר מנחם כשהמנדה הראשון הוא ת"ח וקצת ראיה מדאמרינן בפ' אלו מגלחין שמע קול שיפורא דשכבא חזא אינשי דעבדי עבידתא אמר להוי הנהו גברי בשמתא א"ל איכא חברותא א"ל א"ה שרי להו הרי שאע"פ שנידה שלא כדין הוצרך לומר שרי להו ומיהו י"ל דשאני התם שכל עוד שלא היה יודע דהוו חבורות כדין הוא מנודה. כתב הריב"ש בתשובה סימן ל"ג על ראובן שהיה רוצה לומר ברכה אחת שהיה נראה לשמעון שהיתה ברכה לבטלה וגזר עליו נדוי שלא יאמרנה והשיב שאותה ברכה לא היתה לבטלה ואם כן דבר פשוט שלא חל הנדוי על ראובן וא"צ התרה כלל אמנם שיהא שמעון בר נדוי ושינדו אותו ב"ד נראה דלא ואצ"ל לדעת הראב"ד שסובר שהמנדה מי שאינו חייב נדוי שאין ב"ד מנדין אותו אלא שאם אותו שנתנדה חשש לכבוד עצמו והשיב לו אדרבה חל הנדוי על המנדה אלא אפילו לדעת הרמב"ם שאמר שב"ד נזקקין ומנדין אותו זהו במנדה במוחלט אבל זה שלא אמר אחר מעשה שיהא בנדוי אלא קודם מעשה גזר עליו נדוי שלא יאמר אותה ברכה אולי לא היה דעתו לנדותו אלא שרצה לאיים עליו ועוד שהיה חושב לעשות מצוה למונעו מברכה שא"צ ואף על פי שלא כיון להלכה אין בית דין מנדין השוגגין וכל שכן אם הוא חכם או צורבא מרבנן:

סעיף קטן עה
כתוב בקונטרים כשהראשון מנדה כדין אע"פ שהלה מנדהו ג"כ הו"ל שלא כדין ולית כאן נידוי אא"כ היה תלמיד חכם ואז צריך לנהוג נזיפותא לנפשיה מפני כבודו וכתב הרא"ש בתשובה כלל ט"ו ששאלת קצב רשע שבזה ת"ח או ש"צ בדברים עד שנדהו ואותו רשע אמר אדרבה מה עונשו עונשו הראוי לו שיכריזו עליו שהוא מנודה וירחיקוהו ויעמוד בנדוי ל' יום ואח"כ יבקש מחילה ברבים לש"צ עד כאן לשונו:

סעיף קטן עו
אח גדול בשנים שבזה וחרף לאחיו הקטן ממנו בשנים וכו' כתב הרא"ש בתשובה שנדויו נדוי בכלל ט"ו וכתב דאע"ג דדרשו [כתובות כג.] ואת לרבות אחיך הגדול יפה עשה שנדוהו דכיון שאינו נושא פנים לתורה אינו עושה מעשה עמך ומן הדין אינו חייב לכבדו:

סעיף קטן עז
תלמיד שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא אבל יכולין להלקותו דברי רבינו אינן מדוקדקים דברישא כתב אין מנדין אותו בפרהסיא משמע הא בצינעא מנדין והדר כתב אבל יכולין להלקותו משמע אבל נדוי כלל לא ואפילו בצינעא ושמא י"ל דה"ק אבל יכולין להלקותו בפרהסיא משא"כ בנדוי דבצינעא אין בפרהסיא לא והרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות ת"ת חכם זקן בחכמה וכן נשיא או אב"ד שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם אא"כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו אבל כשחטא שאר חטאים מלקין אותו בצינעא שנאמר (הושע ד':ה') וכשל גם נביא עמך לילה אע"פ שכשל כסהו כלילה ואומרים הכבד ושב בביתך וכן כל ת"ח שנתחייב נדוי אסור לב"ד לקפוץ ולנדותו במהרה אלא בורחין מדבר זה ונשמטין ממנו וחסידי החכמים היו משתבחים שלא נמנו מעולם לנדות ת"ח ואע"פ שנמנים להלקותו אם נתחייב מלקות ואפילו מכת מרדות נמנים עליו להלקותו עד כאן לשונו: ומ"ש אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם בפרק א"מ [יז.] אמר רב אויא באושא התקינו אב ב"ד שסרח אין מנדין אותו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך חזר וסרח מנדין אותו מפני חילול ה' ופליגא דרשב"ל דאמר ת"ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא שנאמר וכשל גם נביא עמך לילה כסהו כלילה ופסק כרשב"ל משום דאיהו מריה דתלמודא טפי מרב אויא ועוד דבירושלמי שאכתוב בסמוך משמע כוותיה וז"ש אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם כלומר אפילו חזר וסרח כמה פעמים ומ"ש אא"כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו בירושלמי פ' אלו מגלחין רבי יעקב בר אידי בשם רב ששת נמנו באושא שלא לנדות זקן ואתיא כי הא דאמר רב שמואל בשם רבי אבהו זקן שאירע בו דבר אין מורידין אותו מגדולתו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך ביומוי דרבי ירמיה

אתא עקא על טבריא שלא בעי מנרתא דכספא גבי רבי יעקב בר בון שלח א"ל אדין לא שב ירמיה מרעתו ובקש לנדותו והיה רבי חייא בריה דרבי יצחק עטושיה יתיב תמן א"ל שמעתי שאין מנדין זקן אא"כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו ומיהו קשה דמסיק התם א"ל דוגמא השקוה וכי כירבעם בן נבט עשה ונדין אלין לאלין וחשין אלין על אלין וצרכין משתריא אלין מן אלין ואפשר לומר שהוא ז"ל סובר דשלא כהלכה עשו דס"ל כרב אויא ולא קי"ל כוותיה אלא כרשב"ל וההיא דדוגמא השקוה ל"ק דאיכא למימר בצינעא נדוהו ומינה איכא למשמע דהא דאין מנדין דוקא בפרהסיא אבל בצינעא מנדין וכדמשמע מדרשב"ל ועובדא דר"א שברכוהו נמי איכא למימר דבצינעא ברכוהו ועי"ל בההיא דר"א דמפני המחלוקת שאני: ומ"ש אבל כשחטא שאר חטאים מלקין אותו בצינעא בירושלמי פרק בתרא דהוריות רב אחא בשם ר"ל כהן משיח שחטא מלקין בב"ד של ג' אין תימר בב"ד של כ"ג עלייתו היא ירידה לו כלומר מפני שהוא בפרהסיא רשב"ל אומר נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של ג' ומשמע לרבינו דדין נשיא ואב ב"ד וחכם וזקן שוה דהא בכל חד מינייהו איכא חילול ה' כשמזלזלין אותו בפרהסיא והכי משמע קצת מדאמרינן על מאי דאמר רב אויא אב"ד שסרח אין מנדין אותו וכו' ופליגא דרשב"ל דאמר ת"ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא. ומ"ש ואומר לו הכבד ושב בביתך מפרש בירושלמי שהבאתי וגם בתלמודא דידן אמר הכי רב אויא ולא פליג עלה רשב"ל אלא במאי דאמר חזר וסרח מנדין אותו אבל לא במאי דאמר אומרים לו הכבד ושב בביתך והכי איכא לפרושי לישנא דרשב"ל דאמר אין מנדין אותו בפרהסיא דהיינו לומר שאין אומרים פלוני יהא בנדוי אבל בצינעא מנדין היינו שאומרים לו הכבד ושב בביתך שמלת פרהסיא אפשר לפרש ג"כ כאילו אמר בפי' כלו' שאין מנדין אותו בפירוש אלא בצינעא כלומר בהעלם שאומרים לו הכבד ושב בביתך: ב"ה כתב הריב"ש בח"ג סימן קע"ח עובר על החרם באונס לא הוה עבריין ואם הסכימו שלא לצחוק וצוה לו המלך ליצחק ולא סיבב הוא הדבר הוי אונס ואין ראוי לאסור עליו המעות שהרויח אם לא פירשו בהסכמה וכתב עוד שם יש צד להקל בחרם כי בשבועת שמתירין בלא פתח וחרטה ואפילו במקום הרב אלא שצריך שיהיו שם המחרימים או כנגדם וחשובים כסותם ואם החרימו בפניו אין מתירים לו אלא בפניו: וכתב עוד שם בשם הרמב"ן שיש צד חמור בחרם מבשבועת שהמושבע מפי אחרים ולא ענה אמן אינו כלום בשבועת ביטוי אבל בחרם אע"פ שלא קבל עליו ואפילו לא היה שם בשעת גזירה כיון שב"ד רשאים להחרים הוי החרם חל עליו וכן הדין באנשי העיר אם הסכימו רובם במעמד טובי העיר והחרימו חרם שלהם חל על החייבים ללכת בתקנתם ואם המוחרם מיקל ראשו בדברים אסורים למוחרם גורם רעה לעצמו ובזה אמרו אין החרם מתקיים בפחות מי' לפי שאינה צבור אלא ב"ד שהוא במקום צבור: ומ"ש וכן כל ת"ח שנתחייב נדוי אסור לב"ד לקפוץ ולנדותו וכו' בפרק אלו מגלחין מר זוטרא חסידא כי מיחייב

צורבא דרבנן שמתא משמית נפשיה והדר משמית לדידיה הרי שהיה מנדה לפעמים לצורבא מרבנן ורב יהודה נמי שמית להההוא צורבא דרבנן דסנו שומעניה כדאיתא בפ' אלו מגלחין וכי היכי דלא ליפלוג אדרשב"ל דאמר ת"ת שסרח אין מנדין אותו ואמאי דאמר בירושלמי אין מנדין זקן אא"כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו נ"ל דההיא דר' שמעון בן לקיש וירושלמי בחכם זקן בחכמה כלומר שהוא מופלג בחכמה וההיא דמר זוטרא בחכם שאינו מופלג בחכמה דההוא מנדין אותו אלא שאין לקפוץ לנדותו מהרה כדאשכחן במר זוטרא שהיה מצטער על שהיה צריך לנדויי והיה מנדה עצמו תחלה להראות שהוא היה מצטער בצערו ולא כתב הרמב"ם שינדה עצמו תתילה כדמר זוטרא כי ההיא מדת חסידות הוה ומ"מ יש ללמוד משם שאין לב"ד לקפוץ ולנדותו במהרה. ומ"ש וחסידי החכמים היו משתבחים שלא נמנו מעולם לנדות ת"ת אע"פ שנמנים עליו להלקותו בפרק אלו מגלחין אמר רב פפא תיתי לי דלא שמתי צורבא מרבנן מעולם אלא כי קא מיחייב צורבא מרבנן שמתא היכי עביד כי הא דבמערבא מימנו אנגידא דצורבא מרבנן ולא מימנו אשמתא ומ"ש ואפילו מכת מרדות נמנים עליו להכותו כלומר אפילו לא עבר אלא על דברי חכמים נמנים עליו להכותו מכת מרדות וזה מבואר בפרק מקום שנהגו (פסחים נב.) מההיא דבר נתן אסיא אתא מבי רב לפומבדיתא בי"ט ב' של עצרת:

סעיף קטן עח

ומ"ש רבינו ואי סנו שומעניה כגון שמתעסק בספרי מאינים ושותה במיני זמר וכו' בפ" אלו מגלחין אעובדא דההוא צורבא מרבנן דהוי סנו שומעניה ושמתיה רב יהודה כתב הרא"ש דהוי סנו שומעניה פירש"י שהיה ש"ש מתחלל על ידו כגון הא דגרסינן בפי"ה (פו.) ה"ד מי שיש בידו חילול השם כל שחביריו מתביישים משמועתו ה"ד דאמרי שרא ליה מריה לפלניא וכגון אלישע שהיה מתעסק מספרי מאיני"ם ושותה במיני זמר וכל צורבא מרבנן דעבד הני עובדי מתקרי סנו שומעניה:

סעיף קטן עט

לשון הרמב"ם על כ"ד דברים מנדין את האדם וכו' בפ"ז מהלכות ת"ת והוא מימרא דריב"ל בפ' מי שמתו (ברכות דף יט.) ובירושלמי בפרק אלו מגלחין:

סעיף קטן פ

ומ"ש ואלו הן. א' המבזה את החכם אפילו לאחר מותו וכו' מימרא כלשונם בירושלמי פרק אלו מגלחין ובגמרא דידן פרק מי שמתו נמי אמרינן דמספר אחר מטתן של ת"ת מנדין אותו כי ההיא דתנן אין משקין לא את הגיורת ולא את השפחה המשוחררת וחכ"א משקין א"ל מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה

ואבטליון אמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו ב"ד את ארונו וכתוב בקונטרס המבזה את החכם מנדין אותו והוא שראוי להורות ויגע בתורה.

סעיף קטן פא

ב' המבזה שליח ב"ד בפרק י' יוחסין (קידושין ע:) בעובדא דרב יהודה דשמתיה להההוא גברא אמר ליה רב נחמן מ"ט שמתיה מר א"ל משום דציער שלוחא דרבנן.

סעיף קטן פב

ג' הקורא לחבירו עבד בפ"ק דקידושין (כח.).

סעיף קטן פג

ד' המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים עדיות פ"ה ופ' מי שמתו את מי נדו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים ובפ' הדר (עירובין סג:) רבינא שמתיה להההוא גברא דקטר חמרא בצינתא בשבת והקשה הר"ן בר"פ מקום שנהגו דבקצת דוכתי אמרינן דמאן דעבר אדרבנן משמתינן ליה ובקצת דוכתי אמרינן דלקי משמע אבל שמותי לא ותירץ דבמלתא דעיקריה דרבנן דכי עקר ליה קא עקר לה לכולה מצוה משמתינן ליה אבל בדבר שעיקרו מן התורה והוא עובר על מה שאסרו בו חכמים מכין אותו מכת מרדות.

סעיף קטן פד

ה' מי ששלחו לו ב"ד וקבעו לו זמן ולא בא בירושלמי פרק אלו מגלחין ובבלי פרק הגוזל בתרא (בבא קמא דף קיב:) ושיעור קביעות הזמן לדר במדינה או בכפרים נתברר בדברי הרמב"ם פ' כ"ה מהלכות סנהדרין ובטור ח"מ סימן י"א.

סעיף קטן פה

ו' מי שלא קבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן בפרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא דף קיג.) ויש לתמוה על הרמב"ם במ"ש עד שיתן דהא אסיקנא התם מאן דכתב עליה פתיחא משום דלא ציית דינא כיון דאמר צייתנא קרענא ליה והוא עצמו פסק כן בפכ"ה מהלכות סנהדרין וצ"ל דלפי שאין כאן עיקר מקום דין זה לא חש למידק וסמך על מ"ש שם ואפשר שהשמיענו כאן שאם אחר שאמר צייתנא דינא ראינוהו נשמט מלפרוע מנדין אותו עד שיתן.

סעיף קטן פו

ז' מי שיש ברשותו דבר המזיק וכולי ספ"ק דב"ק [ד' טו:] וס"פ אלו נערות (כתובות מא:).

סעיף קטן פז

ח' המוכר קרקע שלו לנכרי וכולי בפרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיד.) מימרא דרב אשי וכתב הרמב"ם דין זה בפי"ב מה"ש ורבינו כתב בטח"מ סי' קע"ה.

סעיף קטן פח

ט' המעיד על ישראל בערכאות של עכו"ם וכולי מימרא דרבא שם [קיג:].

סעיף קטן פט
י' טבח כהן שאינו מפריש המתנות וכולי בפ' הזרוע (חולין קל"ב:) מימרא דרב חסדא.

סעיף קטן צ
י"א המחלל י"ט שני של גליות אע"פ שאינו אלא מנהג ר"פ מקום שנהגו (פסחים נב.) מימרא דרב ושמואל.

סעיף קטן צא
י"ב העושה מלאכה בע"פ אחר חצות פשוט שם.

סעיף קטן צב
י"ג המזכיר ש"ש לבטלה וכולי בפ' קמא דנדרים [ז:].

סעיף קטן צג
י"ד המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ בפרק מי שמתו (ברכות יט.) ובספ"ב די"ט [כג.] ובפרק מקום שנהגו (פסחים נג.) תודוס איש רומי שהנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסים בלילי פסחים שלחו ליה אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נידוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ כלומר שהרואה סבור שהקדישו לשם פסח.

סעיף קטן צד
ט"ו המביא את הרבים לידי ח"ה בפרק אלו מגלחין ירושלמי קאמר אעובדא דחוני המעגל דשלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי תמן תנינא שלח לו שמעון בן שטח א"ל צריך אתה להתנדות שאילו נגזרה גזרה כשם שנגזרה גזרה בימי אליהו לא נמצאת מביא את הרבים לידי חילול השם וכל המביא את הרבים לידי חילול השם צריך נדוי.

סעיף קטן צה
י"ו המחשב שנים וקובע חדשים בח"ל בסוף ברכות [סג.] כשירד חנניה בן אחי ר' יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל שגרו אחריו ב' תלמידי חכמים א"ל לכו ואמרו לו בשמנו אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי וכל כך למה כי מציון תצא תורה.

סעיף קטן צו
י"ז המכשיל העור בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יז.) אמתא דרבי חזיתיה להההוא גברא דהוה מחי לברי' רבה אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא דקא עבר משום לפני עור לא תתן מכשול כלומר שמא יבעט באביו מתוך שהוא גדול ונמצא מכשילו ואמרינן התם דלא נהגו חכמים קלות ראש בנדויה וכתוב בקונדריסין דלא איקרי גדול להאי ענינא אלא עד כ"ב שנין או כ"ד שנין כדאמרי' בפ"ק דקידושין [ל.] ידך על צוארי ברך משיתסר ועד כ"ב שנין ואמרי לה מי"ח ועד כ"ד.

סעיף קטן צז
י"ח המעכב את הרבים מלעשות מצוה ירושלמי פרק אלו מגלחין תמן תנינן שלח לו ר"ג אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבא ל"א נמצאת מעכב את הרבים מלעשות מצוה וכל המעכב את הרבים לעשות מצוה צריך נדוי.

סעיף קטן צח
י"ט טבח שיצתה טריפה מתחת ידו פרק זה בורר (סנהדרין דף כה.) ההוא טבחא דנפק טרפה מתותי ידיה שמתיה רב נחמן.

סעיף קטן צט
כ' טבח שלא הראה בדיקת סכינו לחכם פרק קמא דחולין [יח.] ההוא טבחא דלא סר סכיניה קמיה דרבא בר חיננא שמתיה וכבר נתבאר בסימן י"ח שדין זה אינו נוהג עכשיו.

סעיף קטן ק
כ"א המקשה עצמו לדעת מימרא דרב פרק כל היד (נדה יג.).

סעיף קטן קא
כ"ב מי שגירש אשתו ועשו בינו ובינה שותפות וכו' בפרק שני דכתובות [כח.] מימרא דרב פפא.

סעיף קטן קב
כ"ג חכם ששמועתו רעה פרק אלו מגלחין ההוא צורבא דרבנן דהוו סנו שומעניה ושמתיה רב יהודה.

סעיף קטן קג
כ"ד המנדה למי שאינו חייב נדוי שם בעובדא דרשב"ל הוה מנטר פרדסא שכתבתי לעיל. והקשה הראב"ד על הרמב"ם למה מנה זה כאן כי הדברים שהוא מונה ב"ד צריכים לנדותו ובכה"ג לא היו ב"ד נזקקין לנדות לרשב"ל אבל אותו שנדה והקפיד על כבודו נדויו נדוי עד כאן לשונו וי"ל שהרמב"ם סובר שאף על פי שלא היה מנדה אותו אם היה בא לב"ד להתרעם שנידוהו שלא כדין הם היו מנדים אותו: כתב הראב"ד ויש אחרים הרבה חכם שהורה להתיר במים שאין להם סוף לינשא לכתחילה וכן מי שעובר על נדרו כל ב"ד שנזקק לו לשאלה בר שמתא הוא ואיכא לתמוה טובא עד כאן לשונו. וההיא דחכם שהורה להתיר מים שאין להם סוף וכו' הוא בסוף יבמות [דף קכ"א]. וכתבה הרמב"ם בסוף הלכות גירושין וההיא דב"ד שנזקק לשאלה מי שעבר על נדרו הוא בספ"ב דנדרים [כ:] וכתבה הרמב"ם פרק ב' מהלכות נזירות. ועוד אחרת כתב רבינו ירוחם בשם הראב"ד בני אדם העושים מלאכה בעוד שיש מת בעיר ועדיין לא נקבר חייבים נידוי אא"כ יש חבורות בעיר כדאיתא פרק אלו מגלחין עכ"ל. ואין מכל אלו תפיסה על הרמב"ם דכל הני היה בכלל מ"ש המזלזל בדבר אחד מד"ס ואצ"ל מד"ת: כתוב

בקונדריסין ומלבד אלו הכ"ד מצינו במקומות אחרים והם מי שעושה קלים וחמורים או ג"ש לעקור דבר מן התורה או שואל דבר שא"א והוא בהקומץ רבה [לז.]: והמגיס דעתו כלפי שמים מעובדא דחוני המעגל והוא בהגוזל זוטא [קיג.] וכן ת"ח שמחזיק במחלוקת כנגד הרבים שמנדין אותו כדי שלא ירבו מחלוקו' בישראל ומייתי לה פרק הזהב (בבא מציעא דף נח.) וספ"ק דשבת [יט:] איכא אחרינא ההוא תלמידא דאורי במתא דארגיז כר"ש שמתיה רב המנונא משום דבאתריה דרב הוה לא איבעיא ליה למעבד הכי ובסוף מציאת האשה (כתובות דף סט.) איכא אחרינא בשמתא ליהוי מאן דלא יימר ליה ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי ובפ"ק דקידושין [ד' כה:] איכא אחרינא סבי דבי זוגיא לא אתו לפירקא דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל צנעינהו ובפרק ר"א דמילה (שבת קל.) איכא אחרינא קרבי רישא דטוסא בחלבא א"ל אמאי לא תשמתינהו. והמזלזל בנטילת ידים והוא במסכת עדיות ובירושלמי העושה דבר שלא כשורה צריך נדוי וכן בבבל שאין דנין דיני קנסות כתב הרי"ף מנהג בב' ישיבות שמנדין אותו עד דמסיים בעל דיניה והגאונים כתבו אחרת אומן המכוון מלאכתו במועד דאמרינן שתאבד ואין המלאכה שלו וממון אין לקונסו בכדי שוויה שקונסין אותו בשמתא ונדוי עכ"ל ואין מכל אלו תפיסה על הרמב"ם דכולהו כי דייקת בהו הוו בכלל כ"ד דברים אלו שהמגיס דעתו כלפי שמים היינו ההיא דמביא רבים לידי חילול השם ומי שיש לו עירעור עם חבירו ומסר אותו דבר לכותים הוא בכלל מי שלא קבל עליו את הדין ות"ח שמחזיק במחלוקת כנגד הרבים הוא בכלל המבזה את החכם דרבים לגבי יחיד הו"ל כרב אצל תלמיד וההיא דספ"ק דשבת וההיא דפ"ק דקידושין הוו נמי בכלל המבזה את החכם וההיא דפרק מציאת האשה אינה ענין לכאן דהכא לא מנה אלא מי שעושה דבר שב"ד מנדין אותו עליו ושם לא היה אלא שגזר עליו שמתא שילך ויאמר אותו שליחות וההיא דפרק ר"א דמילה והמזלזל בנטילת ידים ואומן המכוון מלאכתו במועד הם בכלל מזלזל דבד אחד מד"ס ומי שעושה קלים וחמורים או ג"ש לעקור דבר אחד מן התורה או שואל דבר שא"א הוא בכלל מזלזל בדברי תורה והמבזה את החכם שהם דברים נוגעים בכבוד הרב :

סעיף קטן קד

צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא מימרא דרב יוסף בפרק אלו מגלחין וכתב הרא"ש על פירש"י קשה הדבר לפרש כך אם הדין ברור לו אינו ברור לאחרים ואיכא חילול השם בדבר ועוד הא אף שהדבר ברור אין אדם דן דין קרובו וכ"ש של עצמו ור"ת פירש כגון הקורא לחבירו עבד וכיוצא בו משמע דלענין נדוי קאמר דוקא ולא לענין ממון מיהו ק"ל מ"ש מילתא פסיקא בדבר גדול כזו בכל ענין ביזוי שיבזה אדם ת"ח יכול

לנדותו לכבוד עצמו וי"ל דמילתא פסיקא דאמרי' עביד איניש דינא לנפשיה היינו שהוא מנודה לכל ישראל כאילו נדוהו ב"ד עכ"ל ודברים אלו הם שכתב רבינו בשם הראב"ד ומ"ש ואם אין הדבר פסוק אינו מנודה אלא לו לבדו היינו לומר שאינו מנודה לכל ישראל אבל מנודה הוא לתלמידיו ולאותם שאינם גדולים ממנו כמו שנתבאר בסמוך לעיל ובהג"א פ' אלו מגלחין כתוב בשם א"ז וז"ל ת"ח שנדה לצורך עצמו על עסקי ממון ואין שכנגדו מסרב לפרוע או כגון שכופהו לצורך המס ולא נתחייב לגמרי אין נידויו נדוי אבל אם ראו חייב לשמעון ממון ומסרב לפרוע לו והלך שמעון ונדוהו לראובן לא מיבעיא אם שמעון זה ת"ח הוא שנידויו נדוי אלא אפילו כל אדם שאין ת"ח בכה"ג הוי נדוי ע"כ לשונו . וכתב מהרי"ק שורש כ"ה דמ"ש ואין חבירו מסרב מלפרוע ע"כ מיירי כשדוחה אותו איזו דחייה כגון אין לו מעות עכשיו וכיוצא בו דאל"כ פשיטא:

סעיף קטן קה

וכתב עוד דצ"ל דע"כ לא אמר רש"י אלא כשזה מורד ואומר אין אני חייב כלום הלכך לא אפרע אבל היכא שאין כופר אלא מודה בדבר אלא שהוא דוחה הפרעון מודה רש"י דאין יכול לנדותו . וכתב בתשובה הנזכר סימן קס"ג דבזמן הזה ליכא צורבא מדרבנן למיעבד דינא לנפשיה:

סעיף קטן קו

כתב הרמב"ם המבזה את החכם אפילו בדברים וכו' עד הרשות בידו בפ"ו מהלכות ת"ת ומ"ש דב"ד מנדין אותו בפרק אלו מגלחין ההוא טבחא דאתפקר ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אבייי ורבא ושמתוהו: ב"ה וכתב מהרי"ק בשורש א' כשהחכם מנדה על דבר מה ובאותה דבר שייך זילזול לאותו חכם חל הנידוי אף על פי שהחכם לא תלה הנדוי בזלזול: ובסי' רמ"ג כתבתי ראיה אחרת וגם כתבתי מהיכן למד שמנדין אותו ברבים: ומ"ש וקונסין אותו ליטרא זהב ירושלמי בפרק החובל וכתבוהו הרי"ף והרא"ש ז"ל ומ"ש בכ"מ היינו לומר דאף דיינים שאינם סמוכים קונסים אותו דלא דמי לדיני קנסות שאינן נוהגים אלא בדיינים סמוכים דכיון דמשום כבוד התורה הוא דתקון רבנן הכי אין לצורך לדיינים סמוכים ובסימן רמ"ג כתבתי תשובות להרשב"א והריב"ש בדין זה דליטרא זהב. וכתב בתשובת מהר"י קולן שורש קס"ג בשם מהר"י מולן שבזמן הזה לא דיינינן לקנוס ליטרא זהב מי שמזלזל צורבא דרבנן ונתן טעם וראיה לדבר ובשורש ק"פ כתב שהקורא לת"ח מסור מלשין אין לך אונאה גדולה מזו ומנדין אותו עליה וכתב עוד שם דאפילו לא היו שם עדים רק אשה ואפילו קטן נאמנים ובשורש כ"ד כתב בשם המרדכי שאין מנדין עד שיודע הדבר בעדים כשרים ובראיה ברורה וכתב דהיינו כשאין המתאנה טוען ברי אלא שטוען ע"פ עד או אשה אבל כשהמתאנה טוען ברי מנדין אפילו על פי אשה או קרוב

ובשורש א' כתב בשם המרדכי דאפילו באמתלאה המוכחת שנתכוון לבזות את החכם יש להענישו כדאיתא בפרק הנודר מן המבושל (נדרים נ.) ההוא איתתא דאיתחייבא בב"ד דרב יהודה וכו' דא"ל ידעת ליה א"ל זוטר ורב כריסיה וכו' א"ל לבזויי קא מכוונת תיהוי ההיא איתתא בשמתא ואף כי יכולה לומר לא לבזות נתכוונתי אלא לסימני גופו וכ"כ עוד בסימן ק"ץ שמי שאמר לחכמים שאינו חושש לגזירתם אפקירותא היא וחייב עליה נדוי אף על כי שבא לפניהם לדין מ"מ מדאמר שלא בא מחמת גזירתם בר נדוי הוא וכתב עוד שם דאפילו חציפות בעלמא שהחציף פניו נגד ת"ח דרך זלזול משמתינן ליה כדגרסינן פרק אלו מגלחין ההוא טבחא דאתפקר ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו: ומ"ש עוד הרמב"ם והמבזה את החכם אפילו בדברים אחר מותו ב"ד מנדין אותו ירושלמי פרק אלו מגלחין ובגמרא דידן פרק מי שמתו (ברכות יט.). מונה בכלל דברים שבית דין מנדין עליה המספר אחר מטתן של ת"ח : ומ"ש והם מתירין לו כשיחזור בתשובה פשוט הוא: ומ"ש אבל אם החכם חי אין מתירין לו עד שירצה החכם שנדוהו בשבילו נראה דשירצה גרסינן היו"ד בשו"א והרי"ש בפת"ח כלומר עד שיפייס לחכם שנדוהו בשבילו והכי משמע קצת בפרק אלו מגלחין בההוא טבחא דאתפקר ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו ולסוף אזל ופייסיה לבעל דיניה משמע דאי לאו דפייסיה לא הוו שרו ליה ותניא בס"פ החובל (בבא קמא דף צ"ב.) כל אלו שאמרו דמי בשתו אבל צערו כלומר צער שדואג על בשתו אפי' הביא כל אילי נביות שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה ול"ג עד שירצה היו"ד בחיר"ק והרי"ש בשו"א דמשמע שאם בקש ממנו מחילה כמה פעמים ולא נתרצה לו אין מתירין לו שזה דבר תמוה מאד דכיון שכבר עשה מה שמוטל עליו למה לא יתירו לו ואף על גב דבפרק ב' דיומא [פז:] משמע דלרבו הולך אפילו אלף פעמים לבקש ממנו מחילה עד שיתרצה לו וכתבו הרמב"ם בסוף פרק ב' מהלכות תשובה ורבינו בטוא"ח סימן תר"ו היינו דוקא לענין שהוא צריך לפייסו אבל לא לענין שלא יתירו לו נידוי עד שיפייסנו:

סעיף קטן קז

ומ"ש וכן החכם בעצמו מנדה לכבודו לע"ה שהפקיר כנגדו ברייתא פרק אלו מגלחין (מועד קטן דף י"ז.) תלמיד שנדה לכבודו נידויו נידוי ומשמע מדקדוק דברי הרמב"ם דדוקא לע"ה יכול לנדות אבל אם החכם אחר הפקיר בו אינו יכול לנדותו מיהו אם חכם אחד הפקיר בחכם גדול ממנו הרבה בחכמה וביראת חטא משמע ודאי שיכול לנדותו דהא כע"ה חשיב גביה דהא תייב הוא בכבודו ואצ"ל אם היה גדול הדור דכרבו חשיב כמו שנתבאר בסימן רמ"ד ותדע דהא תנן דנדו את עקביא בן מהללאל אליביה דת"ק

לפי שזלזל בכבוד שמעיה ואבטליון שהיו גדולים ממנו. והרמב"ם לא איירי אלא בחכם כל דהו דההוא ודאי אינו יכול לנדות אלא לע"ה ולא לחכם שהוא חכם כמוהו:

סעיף קטן קח

ומ"ש שא"צ עדים איפשר שלמד כן מדאמרי' בר"פ הגוזל בתרא (בבא קמא קיב:) שליחא דב"ד מהימן כבי תרי לשמתא וק"ו לחכם עצמו שיהא נאמן ובתשובת הריב"ש ח"ב בסימן ר"ך כתב דילפינן לה מדאמר רב יוסף האי צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה ופירש הראב"ד לנדותו כלומר כל היכא שידע החכם שע"ה ביזהו אע"פ שאין שם עדים רשאי החכם לעשות דין לנפשו ולנדותו.

סעיף קטן קט

ומ"ש שא"צ התראה בפ' אלו מגלחין (מועד קטן דף י"ו) אמר רב חסדא מתרינן ביה ב' וה' וב' ה"מ לממונא אבל לאפקירותא לאלתר וכן משמע מעובדא דרב יהודה שכתבתי בסמוך.

סעיף קטן קי

ומ"ש ואין מתירין לו עד שירצה החכם ג"ז נראה לפרשו כמו שפירשתי עד שירצה החכם דבסמוך:

סעיף קטן קיא

כתב הריב"ש בתשובה ח"ג סימן ל"ג המבזה את החכם ב"ד חייבים לנדותו אם לא נדהו החכם עצמו ואז הוא מנודה לעירו כמו שביאר הרמב"ם א"א שהחכם עצמו יכול לנדותו בלא עדים כל שברור לו והב"ד אין מנדין אלא בעדים והתלמיד יכול לנדות לכבוד עצמו אם ביזהו אבל אין ב"ד חייבים לנדות לכבודו והתלמיד שנידה לכבוד רבו שביזהו וחרפהו לפניו שלא בפני הרב נראה ברור שהתלמיד יכול לנדותו מק"ו שאם לכבוד עצמו שאין חייבין ב"ד לנדותו הוא עצמו מנדה כ"ש לכבוד רבו שב"ד חייבים לנדותו ועוד שגם זה בכלל כבוד עצמו שיבזהו ויחרפהו רבו לפניו הגע עצמך שחרפו אותו לומר שאביו היה מלשין או רשע הרי הוא מנדה לכבודו וכ"ש על רבו שהביאו לחיי העה"ב ומ"מ נראין שכיון שלא נדהו הרב בעצמו וגם לא נדוהו ב"ד אינו מנודה לרב וה"ה לגדול מן התלמיד בחכמה וביראת חטא אבל לכל שאר העם מנודה וחייבין לנהוג בו נידוי עכ"ל:

סעיף קטן קיב

ומ"ש ואם רצה החכם למחול לו ולא נדהו הרשות בידו נראה דהיינו מדאמרינן בפ"ק דקידושין [לב.] חכם שמחל על כבודו כבודו מחול. ומ"ש אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח לת"ח שינהיג עצמו בדבר זה וכו' עד סוף הסימן בפ"ז מהלכות ת"ת:

ומ"ש ולא עוד אלא שמוחלין למחרף וסולחין בפרק בני העיר (מגילה כח.) מימי לא עלתה עמי קללת אדם על מטתי כי הא דמר זוטרא חסידא כי הוה סליק לפורייה הוה שרי ומחיל לכל מאן דמצער ליה:

סעיף קטן קיג

ומ"ש וחכמים גדולים היו משתבחין וכו' ואומרים שמעולם לא נדו אדם ולא החרימו לכבודם בירושלמי פרק אלו מגלחין ריב"ל שלח בתר חד בר נש תלת זמנין ולא אתא שלח וא"ל אילולי דלא חרמי בר נש מן יומא הוינא מחרים להההוא גברא שעל כ"ד דברים מנדין את האדם וזה א' מהן.

סעיף קטן קיד

ומ"ש בד"א כשביזוהו וחרפוהו בסתם אבל ת"ח שביזוהו או חרפוהו בפרהסיא אסור למחול על כבודו משום דמההיא דפ' בני העיר שכתבתי בסמוך משמע שיכול למחול אע"פ שלא פייסוהו ואלו בפ"ב דיומא [כב.] משמע שאין לו למחול אא"כ פייסוהו דא"ר יוחנן כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח והא תניא הנעלבים ואינם עולבים וכו' לעולם דנקיט ליה בלביה והא אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו דמפייסו ליה ומיפייס הוצרך לפרש ולחלק בין צינעא לפרהסיא והר"ן כתב בסוף פ"ק דר"ה דאפשר לחלק עוד דההיא דפרק בני העיר דמצערו ליה ולא מבזו ליה: ומ"ש ואם מחל נענש וכו' בפ"ב דיומא [כב:] א"ר יהודה א"ר מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנאמר ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזוהו ויהי כמחריש וא"ר יוחנן כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח:

סעיף קטן קטו

כתוב בת"ה סימן רע"ו על חכם א' שנדה לאדם אחד על שהוליך לחבירו לערכאות העכו"ם וגזר השררה בקנס חמור על כל מי שיחזיק הנדוי על הארש ההוא אק הצבור מחוייבים ליכנס בסכנת עונש השררה והביא ראיה לדבר וכתב אח"כ אמנם נראה דדוקא בכה"ג שנתנדה בדברים שבינו לחבירו ובעבור עניני ממון אבל אם החרימוהו ונדוהו בשביל שעבר עבירות בפרהסיא או בדברים שבינו לבין המקום מחוייבין אנו ליכנס בספק עונש כדי להחזיק דתנו ותורתנו מפני קדושת השם: ב"ה כתב מהרי"ק בשורש קס"ט אין לרב לנדות אם הוא רוצה להיות ציית דינא: כתב הרשב"א שנשאל על אחד שזלזל ברבו ועמד רבו ונידהו הוא ותלמידיו ועמד רב אחד והתירו וטען שהסכימו רבני צרפת שלא ינדה שום חכם לכבודו והשיב כי נידוי שנידהו הרב נידוי ואין להתירו אלא מדעת המנדה וכשחזר בו: כתב הריב"ש בח"ב סימן קצ"ה אין נראה שהסכמת הקהל שכל מי שינדה בלא רשות הנאמנים כנגד למה שעשו הב"ד שאין נראה שתהיה הסכמת הקהל אלא ביחיד המנדה כגון אמתיה דרבי דשמתיה להההוא גברא דמחי

(ר"ל שהכה) לבנו גדול או אף בת"ח המנדה לכבודו כדי שלא יטול כל אחד שררה לעצמו אבל במה שב"ד מנדין מאן דלא ציית דינא חלילה להם ועוד שאלו הב"ד היה להם רשות מהנאמנים שבררו אותם לעשות דין ביניהם וא"כ כבר היו יכולים לעשות בדין זה כל מה שירצו בעיניהם שראוי לעשות מן הדין וכשעבר הנשבע על שבועתו חל עליו חרס הב"ד ולא היו יכולים הג' האחרים להתירו כיון שעדיין עומד במרדו ולא פייס את בעל דינו ולוה אין היתירם היתר וכ"ש אם השלישי הנסכם בהיתר עם השנים אינו גדול כמו השלישי מהב"ד הראשון שלא הסכים בהיתר עכ"ל:

סימן שלה

סעיף קטן א

קוצר דברים לספר תורת האדם וכו' א"ר יצחק בריה דרב יהודה לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה וכו' בפ"ב דשבת [לב.]: ומ"ש וכיון שחלה מצוה על כל אדם לבקרו שכן מצינו בהקב"ה שמבקר החולים וכו' (סוטה יד) א"ר חמא בר חנינא מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וגו' אלא הלך אחר מדותיו ודרכיו של הקב"ה וכו' מה הוא מבקר חולים שנאמר וירא אליו ה' אף אתה בקר חולים:

סעיף קטן ב

ומ"ש וסמכוה אקרא דוהודעת להם את הדרך ילכו בה בפ"ב דמציעא [ל:]:

סעיף קטן ג

ומצוה גדולה היא לבקר שמתוך כך יבקש עליו רחמים ונמצא כאילו מחיה אותו וגם מתוך שדוחהו מעיין בעניינו אם יצטרך לשום דבר משתדל בו להמציאו לו ועושה שיכבדו וירביצו לפניו בפ' אין בין המודר (נדרים מ.) וכתב הרמב"ן בת"ה שמעינן מהכא דביקור חולים כדי שיכבדו וירביצו לפניו ויעשו לו צרכיו הצריכים לחליו וימצא נחת רוח עם חביריו ועוד כדי שיכוין דעתו לרחמים ויבקש עליו הלכך המבקר את החולה ולא בקש עליו רחמים לא קיים מצוה זו :

סעיף קטן ד

והקרובים נכנסים מיד לבקרו במסכת שמחות ובירושלמי דפאה סוף פ"ג: ומ"ש והרחוקים אחר ג' ימים במס' שמחות: ומ"ש והחברים כקרובים בפאה ירושלמי רב הונא ור' פנחס ורבי חזקיה סלקין מבקרא לרבי יוסי בתר תלתא יומין אמר לון בעיתון מקימה מתניתין פי' בתמיהה לומר שהחברים כקרובים ונכנסים אצלן מיד: ומ"ש ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסין מיד במס' שמחות:

סעיף קטן ה

ואפילו הגדול ילך לבקר הקטן ואפילו כמה פעמים ביום פ' אין בין המודר (נדרים לט:): ומ"ש ואפילו בן גילו שנוטל אחד מס' בחוליו בפ"ב דמציעא [דף ל.]: ומ"ש וכל המוסיף

ה"ז משובח ובלבד שלא יטריח כ"כ הכלבו ונראה שלמד כן מדאיתא שם בנדרים אפי' מאה פעמים ביום ממילא דכל המוסיף ה"ז משובח אך אם הוא בענין שמטריח את החולה פשוט דשב ואל תעשה עדיף אלא יכנס לבית החיצון לשאול עליו כמו שאמר שם בחולי מעיים והביאו רבינו בסמוך:

סעיף קטן ו

ולא ישב לא ע"ג מטה ולא ע"ג כסא וכו' ברייתא בפ"ק דשבת [יב:] ובפרק אין בין המודר וכתב הר"ן איכא מ"ד דדוקא כשהחולה שוכב ע"ג קרקע שנמצא מבקר גבוה ממקום שכינה וכ"כ הגהות מיימון בסוף הל' אבל :

סעיף קטן ז

ואין מבקרין אותו בג' שעות ראשונות של יום מפני שכל חולה מיקל עליו חוליו בבקר כו' ולא בג' שעות אחרונות של יום וכו' מימרא פרק אין בין המודר (נדרים מ.) והרמב"ם בספר היד נתן טעם מפני שבאותן השעות הן מתעסקים בכל צורכי החולה:

סעיף קטן ח

וכשמבקש עליו רחמים אם מבקש לפניו יכול לבקש בין בכל לשון בין בלשון הקדש ושלא בפניו לא יבקש אלא בלשון הקדש כ"כ הרמב"ן בת"ה מדגרסינן בפ"ק דשבת [יב:] אמר רבה בב"ח כי הוה אזלינן בתריה דר"א לשיולי בתפיחה פי' לבקר את החולה זימנין אמר המקום יפקדינך לשלם וזמנין אמר רחמנא ידכרינך לשלם היכי עביד הכי והאמר רב יהודה א"ר לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי וא"ר יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי שאני חולה דשכינה עמו כלומר ואין המתפלל צריך שיזדקקו לו מלאכי השרת להכניס תפלתו. ומ"ש כשאר תפלות יחיד כלומר דצבור מתפלל בכל לשון שירצו כאשר נתבאר בטור א"ח סימן ק"א:

סעיף קטן ט

ויכלול אותו עם חולי ישראל כו' בפ"ק דשבת [שם.] ת"ר הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ר"מ אומר יכולה שבת שתרחם בזכותה ר' יהודה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל רבי יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי עמו ישראל שבנא איש ירושלים בכניסתו אומר שלום ביציאתו אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ושבתו בשלום כמאן אזלא הא דא"ר חנינא מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו עם חולי ישראל כמאן כר"י ופי' רש"י בתוך חולי ישראל. שמתוך שכוללו עם האחרים תפלתו נשמעת בזכותן של רבים ולכאורה נראה דכיון דרבי חנינא אתא כר"י הלכה כמותו וכן פסק הרמב"ן בת"ה אבל רבינו פסק בשבת כשבנא

איש ירושלים והרמב"ן בפכ"ד מהלכות שבת פסק כת"ק ואף ע"ג דאוקימנא לדרבי חנינא כר' יוסי אפשר דלא לפסוק הלכה כרבי יוסי בשבת אמרו כן אלא לומר דילפינן מיניה דכשמערבו עם חולי ישראל תפלתו נשמעת יותר ונ"מ למתפלל על החולה בחול והכי דייק לישנא דרבי חנינא דלא בשבת מיירי הלכך לענין שבת לא שמעינן הלכתא כמאן ולפיכך פסק הרמב"ם כת"ק שכן דרך הפסק ברוב המקומות ורבינו אפשר דה"נ פוסק אלא דס"ל דשבנא איש ירושלים לא לחלוק על דברי ת"ק בא אלא לפרש דבריו ולפיכך פסק כמותו:

סעיף קטן י

ומזכירין אותו שיתן דעתו על עניניו דתניא משעלה אדם למטה נכנסין אצלו ואומרים לו לא דברים מחיים ולא דברים ממיתים שמא הלוית אדם או הלוך אדם וכו' במסכת שמחות:

סעיף קטן יא

אין מבקרין לא לחולי מעיים ולא לחולי העין ולא לחולי הראש וכולי ברייתא פ' אין בין המודר (נדרים מא.):

סעיף קטן יב

ומ"ש הלכך כל חולה דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דבורא אין מבקרין אותו בפניו וכו' כ"כ הרמב"ן ז"ל בת"ה:

סעיף קטן יג

מבקרין חולי נכרים מפני דרכי שלום ברייתא בסוף פרק הניזקין (גיטין סא:):

סעיף קטן יד

תניא האיש משמש את האיש בחולי מעיים אבל לא את האשה והאשה משמשת האשה והאיש וכו' באבל רבתי פרק י"ב וכתבוהו הפוסקים והטעם ברור דכשהאשה חולה חיישינן שהאיש יבא עליה בע"כ אבל כשהאיש חולה לא חיישינן שיבא על אשה הבריאה בע"כ דכיון שהיא בריאה והוא חולה יכולה היא שתנצל מידו :

סעיף קטן טו

ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון יכול ליכנס לו ולבקרו וכו' עד סוף הסימן כבר נתבאר בסי' רכ"א:

סימן שלו

סעיף קטן א

תנא דבי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות בפרק החובל (בבא קמא דף פה:):

סעיף קטן ב

ומ"ש שלא יאמר מה לי לצער הזה וכו' אי נמי שלא יאמר הקב"ה מוחץ ואני ארפא וכו' הם דברי הרמב"ן בספר ת"ה וז"ל ומסתברא דהא דאמרינן נתנה רשות לרופא לרפאות לומר שאינו אסור משום חשש השגגה א"נ שלא יאמרו הקב"ה מוחץ והוא ירפא שאין דרכן של בני אדם ברפואות אלא שנהגו כענין דכתיב וגם בחליו לא דרש ה' כי ברופאים אבל האי רשות רשות דמצוה הוא לרפאות ובכלל פיקוח נפש הוא דתנן [יומא דף פג.] מאכילין אותו ע"פ בקיאין ותניא בפירקין (שם:) מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו דבש וכו' וכל אלו על פי בקי מאכילין אותו שאם היתה אישתא צמירתא בבולמוס שלו והאכילהו דבש הרי אלו הורגין אותו והואיל ומחללין שבת ברפואות ש"מ פיקוח נפש הן ופיקוח נפש מצוה רבה הוא והזריז בה משובח והנשאל מגונה והשואל שופך דמים וכ"ש המתייאש ואינו עושה וש"מ כל רופא שיודע בחכמה ובמלאכה זו חייב הוא לרפאות ואם מונע עצמו ה"ז שופך דמים:

סעיף קטן ג

ומה שכתב ואפילו יש לו מי שירפאנו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות ירושלמי פרק אין בין המודר: ומ"ש ומיהו לא יתעסק ברפואה אלא א"כ יהא בקי ויודע וכו' עד שאין ב"ד מרשין למי שאינו בקי גם אלו דברי הרמב"ן בתורת האדם אלא שבמקום מ"ש רבינו ואם לא נתעסק בה כלל ה"ז שופך דמים כתוב שם בספרים שבידינו ואם נתעסק בה כלל שופך דמים הוא בודאי ואמתעסק בה במקום שיש גדול ממנו קאי ולגירסת רבינו אמי שאינו מתעסק בה במקום שאין גדול ממנו קאי ולענין הדין תרוייהו איתנהו בודאי דזה וזה שופכי דמים הם: ומ"ש אבל אם ריפא ברשות בית דין וטעה והזיק פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואם המית ונודע לו ששגג וכו' כ"כ שם הרמב"ן אהא דתנא דבי רבי ישמעאל וז"ל וקשיא לי דתניא בתוספתא רופא אומן שריפא ברשות ב"ד והזיק ה"ז גולה אלמא עונש שוגג יש בדבר וי"ל הרופא כדיין שמצווה לדון ואם טעה בלא הודע אין עליו עונש כלל כדאמרינן [סנהדרין דף ו:] שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה ת"ל עמכם בדבר המשפט אין לדיין אלא מה שעיניו רואות ואף ע"פ כן אם טעה ונודע לבית דין שטעה משלם מביתו על הדרכים הידועים בו וכשם דהתם אם דן ברשות ב"ד פטור אף כאן מדיני אדם פטור מן התשלומין אלא שאינו פטור מדיני השמים עד שישלם הנזק ויגלה על המיתה הואיל ונודע שטעה והזיק או המית בידים וכן אמרו בתוספתא דב"ק גבי פטורים מדיני אדם וחייבין בדיני שמים רופא אומן שריפא ברשות ב"ד פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים ומ"מ בלא הודע שלו אינו חייב כלום כמו שהדיין פטור מכלום

בין מדיני אדם בין מדיני שמים והוא שיזהר כמו שראוי ליזהר בדיני נפשות ולא יזיק בפשיעה עכ"ל:

סעיף קטן ד
ובן מיבעיא אי שרי להקיז לאביו בפ' הנחנקין (סנהדרין דף פד:):

סעיף קטן ה
ומ"ש ודעת הרמב"ן להתיר אלא שכתב אבל רבינו הגדול כתב וכו' כבר נתבאר בסימן רמ"א:

סעיף קטן ו
ולענין שכר הרופא מותר ליטול שכר הבטלה וטרחא וכו' עד אבל שכר הטורח ושכר הבטלה מותר הכל לשון הרמב"ן בספר ת"ה וכתב בסיום דבריו הלכך שכר החכמה והלמוד אסור דהוה ליה כשכר ההזאה והקדוש אבל שכר הטורח מותר דהוה ליה כשכר הבאה ומילוי דמותר וכן שכר בטלה מותר וכדתנן [בכורות כט.] אם היה זקן מרכיבו על החמור ונותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה עכ"ל:

סעיף קטן ז
מי שיש לו סמנים וחבירו חולה וצריך להם אסור להעלות בדמיהם יותר מן הראוי ולא עוד אלא אפי' פסקו לו בדמיהן הרבה וכו' אין לו אלא דמיהן כל זה לשון הרמב"ן שם והביא ראיה מדאיתא בפ' מצות חליצה (יבמות קו.) בת חמוה דרב פפא נפלה לפני יבם שאינו הגון לה אמר ליה חלוץ לה על מנת שתתן לך ק"ק זוז ומסיק התם דאמרה ליה משטה הייתי בך וכדתניא הרי שהיה בורח מבית האסורים והיתה מעבורת לפניו אמר ליה טול דינר והעבירני בו אין לו אלא שכרו וכ"כ ה"ה בפי"ב מהלכות גזילה בשם הרשב"א ז"ל: ב"ה וכתב המרדכי בפרק החולץ דה"מ כשלא נתן לו אבל אם נתן לו שוב אינו יכול להוציא מידו וכן כתב בתשובת הרשב"א סימן אלו ור"מ:

סעיף קטן ח
אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו וכו' כי היכי דלחיי בהדך הכל דברי הרמב"ן שם וכ"כ ה"ה בשם הרשב"א ז"ל וכתב עוד הרמב"ן ז"ל ויש מי שסובר דטעמא דבורח משום דחייב להצילו משום השבת אבידה ולפיכך אין לו אלא שכרו כפועל בטל ולדבריהם אין לרופא אלא שכר בטלה שלו שאם היה בטל מן הסלע והתנה עמו נותן לו את הסלע ולא מסתברא דכיון דמדמית ליה לחלוץ לה ע"מ שתתן ק"ק זוז דלא רמיא עליה חיובא ממש למיחלץ ואי כניס לה לאו איסורא עביד ש"מ דלאו חיובא דמצוה הוא אלא דינא הוא דלא מיחייב אינש בתנאין בשעת הדחק ביותר מכדי דמים הא בשכר רופא ששוה כל כסף הוא חייב ליתן כל מה שהתנה לו אף על פי שמצוה עליו לרפאות

אף בורח נמי מצוה עליו להציל אלא כל מ"ע דרמיא אכולי עלמא אם נזדמנה לו ולא רצה לקיימה אלא בממון אין מוציאין מידו ואין מפקיעין ממנו חיוב שלו עכ"ל :

סעיף קטן ט
ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון וכו' עד סוף הסימן בפרק אין בין המודר ונתבאר בסימן רכ"א:

סימן שלז

סעיף קטן א
חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו וכולי עד סוף הסימן במסכת שמחות:

סימן שלח

סעיף קטן א
מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה וכו' עד תשובה ומעשים טובים ברייתא בפ"ב דשבת [לא:] וגירסת רבינו כגירסת הרמב"ן אבל בנוסחי דידן הכי איתא אדם יוצא לשוק יהא דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו יהא דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר.

סעיף קטן ב
ומ"ש וכדי שלא ישבר את לבו אומרים לו הרבה התודו ולא מתו וכו' עד שמא יבכו וישברו את לבו כל זה כתב הרמב"ן דאיתא במס' שמחות אלא שמ"ש וכל המתודה יש לו חלק לעה"ב הוא בפרק נגמר הדין (סנהדרין מג:):

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ג"ז בפרק הנזכר וכתב עוד הרמב"ן בספרי רבי נתן אומר ואשמה הנפש ההיא והתודו זה בנה אב לכל המתים שיטענו וידוי:

סעיף קטן ד
ובלשון הוידוי ר"מ אומר עויתי וכו' בפרק אמר להם הממונה (יומא לו:) ונתבאר בטא"ח סימן תרכ"א שהרמב"ן והר"ן סוברים כהרי"ף והרמב"ם והרא"ש דהלכה כחכמים והכי נהוג עלמא:

סעיף קטן ה
כתב הרמב"ן בסדר וידוי ש"מ קבלנו מהחסידים ואנשי מעשה מודה אני לפניך וכו' בספר ת"ה ור"י כתב בנתיב כ"ח סדר תפלה לחולה ווידוי והאמונות שיאמר שהוא מאמין וכתב ע"ש וז"ל במדרש קהלת ומי יודע רוח בני האדם ר"ח פתח קרי' בהרוגי

מלכות שהן באין לחיי העה"ב אע"פ שאין מתודין: סדר שינוי השם לחולה כתב ר"י בנתיב כ"ח:

סימן שלט

סעיף קטן א

הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו אין קושרין לחיו וכולי עד שתצא נפשו באבל רבתי פ"ק וטעמא כדמפרש ואזיל מפני שמקרב את מיתתו. וכתב הרמב"ם בפ"ב כל המעמץ עם יציאת נפש ה"ז שופך דמים אלא ישהה מעט שמא נתעלף: כתב הריב"ש בתשובה סימן קי"ד שנשאל על מי שהיה גוסס בע"ש אם מותר לפתוח לו קבר כדי שאם ימות קודם השבת יקבר בו ביום שיש שהיו מונעים זה ואני ראיתי בריאים פתחו קבריהם והשיב באבל רבתי תניא גבי גוסס אין קורעין ואין חולצין וכו' ואין מכניסין ארון עמו לבית עד שימות והרמב"ן בת"ה מסיים בה כללו של דבר כל שהוא משום עסקי המת אין עושין לו עד שתצא נפשו וכל זה אינו אלא על החולים כדי שלא תטרף דעתם עליהם אבל הבריאים והחזקים העושים קבריהם ותכריכיהם לעצמם לכבודם אין חשש בזה כדאמרינן במנחות [מא.] גבי כלי קופסא בזקן שעשאם לכבודו עכ"ל. ול"נ דמהא לא איריא דכיון דמשום דלא תטרף דעתו הוא דוקא בדבר שאיפשר לו להרגיש אבל קבר הנחצב בב"ה שפיר דמי לפתחו שאין החולה מרגיש בו ולישנא דברייתא הכי מוכח דקתני אין מכניסין עמו ארון לבית משמע הא חוץ לבית מכניסין או עושין וכ"ש לקבר שא"א לו להרגיש בו ומיהו ר"י כתב בשם הרב ר"י החסיד אין לחצוב קבר אא"כ נותנין בו מת לאלתר כי אם ישאר פתוח עד למחר לא יעברו ימים מועטים שימות אחד תוך י"ו יום עכ"ל: כתב הרמב"ן בת"ה נהגו ישראל בכ"מ לומר צידוק הדין עם יציאת נשמה כדתניא אין פותחין בצידוק הדין עד שתצא נפשו וגם הכלבו כתב המנהג כשמת המת מתקבצין כל הקהל והולכין לביתו ואומרים צידוק הדין וכשמגיעים לדיין האמת קורע האבל עד כאן: וכתב הרמ"מ דוקא בעודו לפנינו חשוב כחי וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי בשמו בפרק אלו מגלחין והביא ראיה מדאמרי' בפרק כל הגט (גיטין כח.) דרוב גוססין למיתה: ב"ה כתוב בא"ח מת צריך שיעמוץ עיניו ופושט ידיו ורגליו אחרים אומרים מת ואחרים אומרים לא מת אינו מעמיץ עד שיתברר לו בודאי מת לבדו בבית עיניו פתוחות ורגליו כפופים וידיו חבוקים הרי זה מפרק מושך ופושט ומעמיץ ובלבד שלא ישבר ע"כ לשונו:

סעיף קטן ב

תניא כשמת ר' נכנס ר' חייא אצלו ומצאו בוכה א"ל מפני מה אתה בוכה והתניא מת מתוך השחוק סימן יפה לו וכו' עד אתורה ואמצות קא בכינא בפ' הנושא (כתובות קג:) ופירש"י בע"ש סימן יפה שיכנס למנוחה מיד במוצאי י"ה נמחלו עונותיו וסימן יפה לו:

סעיף קטן ג

ת"ר מת פתאום זו מיתה חטופה וכו' עד זו מיתת כל אדם בפ' אלו מגלחין (מועד קטן כח.) ואיתא תו התם רב הונא נח נפשיה פתאום הוי קא דייגי רבנן תנא להו זוגאה דמהדייב ל"ש אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה:

סעיף קטן ד

ובאבל רבתי תניא לד' ימים ולה' ימים זו מיתה דחופה וכו' עד סוף הסימן בפ"ג ובפרק אלו מגלחין גרסינן תניא מת בן נ' שנה זו היא מיתת כרת בן נ"ב שנה היא מיתתו של שמואל הרמתי ס' זו היא מיתה בידי שמים גרסינן אמר רב מנא עד ס' זו היא מיתת כרת והא דלא חשיב להו משום כבודו של שמואל הרמתי: כתב הכלבו וז"ל כתב הרב כיון שנטה אדם למות אין רשאין לפרוש ממנו כדי שלא תצא נפשו והוא יחידי וימות בעגמת נפש מפני שהנפש משתוממת בשעה שהיא יוצאה מן הגוף ועוד שמא יקשו איבריו ויבא לידי גנות ע"כ : עוד כתב הכלבו מנהג לשפוך כל המים שאובים שבשכונת המת וטעם המנהג לסימן שידעו הכל שיש בו מקרי מות ולא יהיה מודיע בפה ויהיה מוציא דבה וי"א כי הטעם לפי שמלאך המות מפיל במים טפת סם המות: ב"ה וכ"כ בא"ח וכתב עוד שם פעם אחת אירע מת בערב פסח ואמר הרב שא"צ לשפוך המים שלנו דליל שמורים הוא וכן נמי בשאר לילות משום שומר פתאים ה' ע"כ ונ"ל דבשאר לילות דקאמר לענין מים שלנו נמי היא ולפי מנהגם שהיו נוהגים ללוש בכל יום או יומים:

סימן שמ

סעיף קטן א

מי שמת לו מת והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהם כאשר יתבאר בסימן שע"ד כתב על אי זה קרובים מתאבלים ומה שתלה חיוב הקריעה באבילות וכן מ"ש שענשו מיתה בידי שמים פ' אלו מגלחין (מועד קטן כד:) א"ר תחליפא בר אבימי אמר שמואל אבל שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה וכתב הרמב"ם דקריעה דרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא היא ומיתה זו שאמרו הוא כענין העובר על דברי חכמים שחייב מיתה וכתב סמ"ק מי שמת לו מת צריך לקרוע קודם שיסתום פני המת:

סעיף קטן ב

וצריך שיקרע מעומד בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כ:) ומייתי לה מדכתיב ויקם איוב ויקרע את מעילו ודילמא מילתא עבד דאלת"ה ויגז את ראשו ה"נ אלא מהכא ויקם דוד ויקרע את בגדיו. ומ"ש ואם קרע מיושב כתב הראב"ד שיצא וכו' שם אמימר קרע על בר בריה אתא בריה קרע באפיה אידכר דמיושב קרע קם קרע מעומד כתב א"א הרא"ש ז"ל כתב הראב"ד נהי דלכתחלה בעי' מעומד מנ"ל דבדיעבד לא יצא מיושב ותירץ מדתנא ביה באיוב ודוד א"נ איכא למימר דאמימר אחמיר אנפשיה ע"כ וכ"נ שהרי"ף סובר שאם קרע מיושב יצא מדהשמיט עובדא דאמימר והר"י גיאת כתב שאם קרע מיושב לא יצא ויחזור ויקרע מעומד וכ"נ להרמב"ן וכן עיקר עכ"ל והכריע כן מדברי הגמרא ולזה נוטים דברי הרמב"ם שכתב בפ"ח אין קריעה אלא מעומד משמע דכל שאינה מעומד אינה קריעה וכ"פ הגהות מיימון ומתוך לשון הרא"ש שהעתקתי יתבאר לך דהראב"ד לא פשיטא ליה דיצא כדכתב רבינו דספוקי מספקא ליה שהרי תירץ ב' תירוצים ולחד תירוצא יצא ולאידך לא יצא וגם הרי"ף איפשר דס"ל לא יצא והא דהשמיט עובדא דאמימר לאו משום דלא ס"ל הכי אלא משום דלא איצטריכא ליה אלא כיון דאמרינן דצריך לקרוע מעומד ומייתינן לה מקרא ממילא משמע דמעומד מעכב אפילו בדיעבד ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא ס"ל דלא יצא ופשטא דעובדא דאמימר נמי משמע דמדינא עבד הכי וגם הרי"ף אפשר דהכי ס"ל הכי נקיטינן דלא יצא:

סעיף קטן ג

ומקום הקריעה בכ"מ בית הצואר לפניו וכו' בסוף מ"ק [כו:] תניא הקורע למטה מן הצדדין לא יצא וכתב הרמב"ם בפ"ח ומהיכן קורע מלפניו והקורע מאחוריו או מן הצדדין או מלמטה לא יצא י"ח קריעה והרמב"ן כתב פי' הר"י גיאת למטה בשולי הבגד או מן הצדדין שתחת בתי הידים לא יצא וכן דעתנו דכתב בית הצואר שלו לפניו מקום קריעה הוא שלא לפני בית הצואר מכאן ומכאן נקרא צדדין ולא יצא ובמ"ס אבל אין קורעין אלא בשתי המוריות הקורע מן החופה ומן הצדדין לא יצא פירוש שתי המוריות הם אימרא שבפי החלוק מן הימין ואימרא שבפיו מן השמאל שעושין אותן כדי שלא יקרעו התפירות וחפת החלוק מצדה על בית יד שלו מן השמאל וזהו שאמרו [י.] במועד כל שאינו יכול לכוין אימרא בחפת חלוקו לפיכך הקורע מן החפת ומן הצדדין מכאן ומכאן חוץ ממקום האימרות לפניו לא יצא עד כאן לשונו: ב"ה ונראה מדברי הרמב"ן ז"ל שהקריעה צריכה להיות בבית הצואר למעלה ולא כמו שנוהגים העולם לקרוע בצדדי המלבוש כנגד החזה: כתב סמ"ק תניא הקורע למטה או מן הצדדין לא יצא ר"י אומר יצא ונראה דהלכה כרבנן ומתוך כך נראה דהקורע בשעת יציאת נשמה אין לו לקרוע לא למטה ולא מן הצדדין

ומיהו נהגו העולם לקרוע למטה ושמא סמכו העולם בשאר מתים על ההיא דרבי יהודה וצ"ע עכ"ל ועכשיו לא נהגו לקרוע אלא למעלה כרבנן:

סעיף קטן ד

ושיעורה טפח ברייתא שם ומייתי לה בגמרא [כב:] מדכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין אחיזה פחות מטפח. ומ"ש אבל אם קרע על מת ובא להוסיף באותה קריעה על מת אחר סגי בכל שהו ג"ז שם ושם נתבאר דה"מ בשמת לו מת אחר שבעה אבל אם מת לו בתוך ז' צריך טפח וכתבו רבינו בסימן זה לקמן. ומ"ש חוץ מעל אביו ועל אמו ג"ז שם וכתבו רבינו בסימן זה לקמן:

סעיף קטן ה

וכשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע על מת שמת לקרובו הכי משמע מעובדא דאמימר שכתבתי בסמוך ומדקאמר בההוא עובדא אתא בריה קרע באפיה למד הרמב"ן שאינו קורע אלא בפני הקרובים עצמן כדרך שנוהג אבילות עמהם בבית ואם קרע שלא בפניהם לא יצא וחוזר וקורע בפניהם וכ"כ הר"י גיאת אבל הרא"ש כתב כל שמתאבל עליו מתאבל עמו בבית דא"ל רב לחייא בריה באנפה נהוג אבילותא בלא אנפה לא תנהוג אבילות כשמת חמיו א"ל שא"צ לנהוג אבילות אלא בפני אשתו אבל קריעה קורע בשעת מיתה או מיד ששמע אפילו שלא בפניה כדאמרינן גבי אמימר שקרע שלא בפני בנו משום דעיקר קריעה בשעת חמום עכ"ל והרמב"ן כתב בשם הראב"ד כדברי הרא"ש ז"ל ותמה עליו ואי קשיא לך הא דאמימר דלא הוה בריה התם וקרע על בריה התם מידע הוה ידיע דהוה אתי בריה לגביה ומיחייב למקרע בהדיה הילכך בשעת חמום עדיף ליה ע"כ ודברי תימא הם שאילו היתה קריעה זו כהוגן מפני שבנו יודע בה בסוף היאך קרע פעם אחרת כשבא בנו אלא אמימר בשעת חימום קרע וטעה וכשבא בנו וידע שאותה קריעה שקרע לא עשאה בשעת חיוב חזר וקרע פעם אחר עכ"ל והרמב"ם בפ"ב כתב כל קרובים שהוא חייב להתאבל עליהם ה"ז מתאבל עמהם מד"ס כיצד הרי שמת בן בנו או אחי בנו או אם בנו חייב לקרוע בפני בנו ולנהוג אבילות בפניו אבל שלא בפניו אינו חייב וכן בשאר הקרובים ובפ"ח כתב דקורע על חמיו וחמותו וכן היא קורעת על חמיה וחמותה משמע דעל שאר קרובי אשתו אינו קורע וכן היא אינה קורעת על שאר קרובי בעלה וכן בדין כיון שאינו מתאבל עליהם כדאמרינן בפרק אלו מגלחין (מועד קטן ד' כ:) לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו והרי"ף כתב הא דתניא קורע על חמיו ועל חמותו מפני כבוד אשתו דמשמע דדוקא על הני קורע אבל לא על שאר קרובים והשמיט עובדא דאמימר משום דמשמע דחומרא הוא שהחמיר על עצמו:

סעיף קטן ו
וכשם שקורע על הקרובים כך צריך לקרוע על הרחוקים כל אחד כפי מה שהוא דתניא מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים וכו' בר"פ ר"א דאורג [קה:] ופרק אלו מגלחין (מועד קטן כה:) ויתבאר בסמוך: ומ"ש פי' בוכה ומתאבל שבוכה וקורע עליו אבל אין צריך לישב עליו באבילות וכו' כ"כ הרמב"ן ז"ל ודין רבו מובהק נתבאר בדברי רבינו בסימן זה ובסימן שע"ד:

סעיף קטן ז
ומ"ש וכל המוריד דמעות על אדם כשר וכו' מימרא בפ' הנזכר (שם) ומ"ש ואם הוא חכם יעשה עליו כראוי לו דתניא חכם שמת הכל כקרוביו וכו' גם זה שם ויתבאר בסימן זה:

סעיף קטן ח
ומ"ש וכל העומד בשעת יציאת נשמה של כל אדם חייב לקרוע גם זה שם ומ"ש בשם רבינו יונה וכן מ"ש בשם הר"מ הכל כתבו הרא"ש והמרדכי בפ' אלו מגלחין וכתב המרדכי בסוף מ"ק על מ"ש הר"מ לפעמים עושה עבירה לתיאבון יפה דקדק שאם היה רגיל לעשות עבירה הרי הוא בכלל הפורש מדרכי צבור ובטור א"ח סימן תקמ"ז סתם רבינו הדברים כדעת ר"מ

סעיף קטן ט
ומ"ש והטעם שקורעין על כל אדם כו' בפרקים הנזכרים.

סעיף קטן י
ומ"ש ופירש"י שעדיין היה זה יכול ללמוד וכו' כן כתב הרמב"ן בשמו בספר ת"ה וכתב עליו דקשה הדבר לומר שיקרעו על העתיד ועוד אם מן הדין אף בס"ת אין קורעין אלא בזרוע וכמעשה שהיה ול"נ שנשמה בגוף כאזכרות בגולין ומשל בעלמא הוא לומר שהוא הפסד גדול וחרדה רבה וחייב אדם לקרוע עליה כאילו נשרף ס"ת לפניו א"נ י"ל כשם שקורעין עליה כך קורעין על מקיימי מצוותיה שבשריפתה אובדים מצות כתיבתה ובמיתת עושיה אובדים מצות של מעשה הילכך על כל אדם מישראל קורעין ואפי' על אשה עד כאן לשונו ובפירוש רש"י שבידינו אין כתוב כמ"ש הרמב"ן בשמו שבפרק ר"א (שם) כתב לס"ת שנשרף הרואה חייב לקרוע אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו שאין לך ריק שבישראל שאין בו תורה ומצות ובפ' אלו מגלחין (מועד קטן דף כה.) כתב לס"ת דתורה קרויה נר דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ונשמה נקראת נר דכתיב נר אלהים נשמת אדם עכ"ל והשתא לפי מה שפי' בפרק אלו מגלחין פשיטא דעל אשה נמי חייב לקרוע שהרי נשמה קרויה נר לא שנא דאיש לא שנא דאשה וגם למה שפי' בפרק ר"א

שאין לך ריק שבישראל שאין בו תורה ומצות הא אשה איתא במצות וגם בתורה איתא שהרי צריכה ללמוד מעשה המצות שהיא חייבת:

סעיף קטן יא

ואם אינו עומד בשעת יציאת נשמה אם הוא אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה וכו' בפ' אלו מגלחין (מועד קטן כה.) אהא דתניא שחייב אדם לבכות ולהתאבל על אדם כשר כתב הרא"ש בשם הר"מ לא ידענא מהו נקרא אדם כשר ונ"ל כיון דלא סני שומעניה ואינו חשוד על שום עבירה ולא ביטל שום מצוה אלא שאין גדול בתורה הוא נקרא אדם כשר עכ"ל והרמב"ן כתב כלשון הזה שלא בשעת יציאת נשמה על אדם כשר ומוחזק חייב לקרוע בפניו על סתם בני אדם אינו קורע ומ"ש אם ידע בין מיתה לקבורה אבל אם לא ידע בין מיתה לקבורה א"צ לקרוע והרמב"ן כתב על אדם כשר צריך לקרוע בפניו וכו' הרמב"ן הביא בספר ת"ה הא דגרסינן בפרק אלו מגלחין כי נח נפשיה דרב ספרא לא קרעו עליה רבנן אמרו לא גמרינן מיניה א"ל מי קתני הרב שמת חכם שמת קתני סברו מה דהוה הוה א"ל אביי תניא חכם שמת כל זמן שעוסקים בהספדו סבור למקרע לאלתר א"ל אביי חכם כבודו בהספדו וכתב איכא למידק והא רב ספרא אדם כשר הוה והכא קורעים על אדם כשר ואפי' בח"ה והראב"ד מתרץ דה"מ באותם שעומדים בין מיתה לקבורה אבל אלו החכמים לא היו שם בשעת פטירתו של רב ספרא ולאחר קבורה באו ואינם חייבים לקרוע באדם כשר והם היו סבורים דחכם נמי כאדם כשר ותו לא אא"כ היה רבו דההוא ודאי בין בפניו בין שלא בפניו ביום שמועה קורע ואפי' במועד וא"ל אביי מי קתני הרב שמת חכם שמת קתני וקאמר הכל כקרוביו בין בפניו בין שלא בפניו והא דתניא באבל רבתי רשב"א אומר חכם שמת כל שעומדין עליו בשעת מיתתו קורעין וכל שאין עומדין עליו בשעת מיתתו אין קורעין עליו נ"ל שהוא שבוש ואדם כשר שמת צריך להיות והוא הברייתא השנויה כאן אלו דברי הראב"ד וקשה לנו על הסברא הזאת מה שמצינו בירושלמי ר' בון דמך במועדא לא עבד ליה ר' מונא חסדא בתר מועדא עבד ליה איקריה על ואמר קדמיהון הא דתנא רבי חכם שמת הכל כקרוביו דהינון דהוו גביה אנן לא הוינן גביה דמשמע מינה דאין חייב לקרוע על חכם אלא באותם שהיו עמו קודם קבורה ובריייתא בקודם קבורה תניא כדקתני חולצין עליו איכא למימר דהתם במועד הוה וקי"ל דאין מספידין אלא בפניו ובתר מועד דעבד ליה הספד קרע עליה בהספד והיינו דא"ל הכל כקרוביו דמשמע דאפי' במועד קורעין בהינון דהוו גביה אנן לא הוינן לגביה ולפיכך אין אנו מחללין עליו מועד ולאחר מועד הרי קיימנו הספדו וקריעתו ועכ"ז אין הדברים נוחים שהו"ל לפרש בגמרא כי נח נפשיה דרב ספרא לא הוו רבנן גביה אבל י"ל

שאלו החכמים היו סבורים דהא דתניא שלא בכה והתאבל על אדם כשר שאינו חייב לקרוע אלא שיבכו ויספדו אותו וכו' טועים היו בזה כמו שטעו בברייתא האחרת בחכם שמת שלא היו סבורים להעמידה אלא על הרב וכו' עכ"ל ואח"כ כתב נמצינו למדים דבשעת יציאת נשמה על כל המתים חייב לקרוע שלא בשעת יציאת נשמה על אדם כשר ומוחזק חייב לקרוע בפניו והרא"ש בפרק אלו מגלחין כתב כל דברי הראב"ד ז"ל:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב סתם בין מיתה לקבורה ולא אמר בפניו לא חש לקימחיה שהרי מ"ש הרמב"ן דאינו חייב לקרוע אלא בפניו דוקא היינו ממ"ש הראב"ד דאין חייבין לקרוע אלא העומדים עליו בין מיתה לקבורה דהני ודאי מיקרי בפניו ושאינן עומדים שם בין מיתה לקבורה מיקרי שלא בפניו ואף ע"פ שידעו בין מיתה לקבורה פטורים מלקרוע וכיון שכן הדבר ברור שאין שום חילוק בין הרמב"ן להרא"ש דבין מיתה לקבורה שכתב הרא"ש היינו בפניו שכתב הרמב"ן: ב"ה רבינו ירוחם כתב על אדם כשר חייב לקרוע אפי' (צ"ל שלא) בשעת יציאה נשמה ולא בשמועה (בלא צ"ל) אלא שהיה במיתה או בקבורה וכן בתוס' עכ"ל:

כתב הרמב"ן בספר תורת האדם שנראה לו שאין חובת אדם כשר על תלמיד חכם בדין עמידה והידור דמשמע בפ"ק דקידושין [לג:] שאין ת"ח עומד לפני מי שקטן ממנו אלא כגון ת"ח שבבבל משום דשמעתתיה בפומייהו והר"ן כתב בפרק ר"א דאורג דעל אדם כשר מי שאינו עומד בשעת מיתה איכא למימר דחייב לקרוע ואיכא למימר דאינו חייב אלא לבכות ולהתאבל עכ"ל והגהות מיימון כתב בפי"א בשם ראבי"ה דעל אדם כשר נמי אינו קורע אלא אי קאי עלויה בשעת יציאת נשמה ומדברי הפוסקים שהבאתי משמע בהדיא דפשיטא להו שחייב לקרוע וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ט ויש לתמוה על מה סמכו העולם שלא לקרוע על אדם כשר ובשלמא החכמים י"ל שסומכין על דברי הרמב"ן אבל שאר בני אדם אין להם על מה שיסמוכו אלא על ספיקו של הר"ן ועל סברת ראבי"ה והדבר ברור דלא שבקינן מאי דפשיטא להו לכולהו פוסקים משום ספיקא דהר"ן ולא משום סברת ראבי"ה: וכתב הרמב"ם בפ' הנזכר דקורעין על אדם כשר טפח כשאר האבלים. חכם ות"ח ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר קורעין עליו אפי' לאחר קבורה ביום שמועה אם הוא בתוך ל' יום ואם לא קרע בשעת שמועה יקרע בשעה שעוסקין בהספד זה נלמד מעובדא דכי נח נפשיה דרב ספרא ומעובדא דירושלמי דר' בון דמך שכתבתי בסמוך וכתב הרא"ש בשם הראב"ד וז"ל סבור מינה מאי דהוה הוה כיון שלא קרעו ביום השמועה אף על פי שהוא תוך ז' שוב אינו קורע דהא לאו שעת חימום הוא א"ל כל זמן שעוסקין בהספדו של חכם והוא תוך ז' או לפי מה שהספיד

עכ"ל ולפי זה הא דקאמר חכם כבודו בהספדו לאו למימר דזהו עיקר כבודו דעיקר כבודו ודאי הוא לקרוע ביום שמועה אלא דהיכא דלא קרע ביום שמועה כבודו הוא לקרוע עליו בשעת הספדו ולא שלא בשעת הספדו ומשמע שאם לא קרע ביום שמועה וכבר עבר זמן הספדו אינו קורע ואין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ט בלשון הזה חכם שבאה שמועתו שמת אין קורעין עליו אלא בשעת הספדו וזהו כבודו וכתב עוד הרא"ש על חכם ועל ת"ח חייב לקרוע ואפי' בעיר אחרת בשמועה קרובה ואפי' במועד והוא נלמד מדברי הראב"ד שכתבתי בסמוך על ההיא דכי נח נפשיה דרב ספרא וכתב הרמב"ן ומסתברא שאינו קורע בשמועה רחוקה של החכמים דהא תניא הכל כקרוביו וקרובים בשמועה רחוקה לא קרעו אבל על רבו קשה הדבר לומר שלא יקרע לעולם כאביו שזה הביאו לחיי העה"ז וזה הביאו לחיי העה"ב ע"כ: ומ"ש רבינו דת"ח דינו כחכם ירושלמי כשם שקורעים על החכמים כך קורעים על ת"ח איזהו ת"ח ששנה הלכות וכו' והביאו הרמב"ן והרא"ש וכתבו אח"כ ובגמרא דילן פרק אלו קשרים [שבת קי"ד.] אר"י איזהו ת"ח כל ששואלין אותו דבר הלכה ואומר אפי' במסכת כלה וכן לענין קריעה וכך מצינו בתשובה א"ר משה איזהו ת"ח שאין מועד בפניו כל ששואלין אותו דבר הלכה ואומר אפי' במסכת כלה עכ"ל וגם בנימוקי יוסף כתב בתשובות אמר רב משה אי זהו ת"ח שאין מועד בפניו כל ששואלין אותו דבר הלכה וכו': גרסינן בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כד.) אמר שמואל כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע ומקשינן והא אמרו ליה לשמואל נח נפשיה דרב קרע עליה י"ג איצטלין אמר אזל ליה גברא דהוה מסתפינא מיניה ואמרו ליה לרבי יוחנן נח נפשיה דר' חנינא וקרע עליה י"ג איצטלין דמילתא אמר אזל ליה גברא דהוה מסתפינא מיניה שאני רבנן כיון דכל שעתא ושעתא מדכרי שמעתתייהו כשעת חימום דמי וכתב הרמב"ן בת"ה פי' לאו תרוצי מתרצינן דמחייבי בהני קריעות אלא דלא מיקרי קרע של תפלות ואית בהו משום בל תשחית דשעת חימום הוא ומוסיפין בכבודן של ת"ח וכתבו הגהות פ"ט י"ג איצטלין דמילתא פי' בזה אחר זה כשלובש אחד היום ופשטה למחר או ליומא אחרא ולובש אחר: כתב הרא"ש בפרק אלו מגלחין הא דאמרינן חכם שמת הכל קרוביו כתב ר"מ דוקא חכם שיודעין לו משמועותיו שחידש אבל אם אין יודעים מחידושיו כלום וגם אינו רבו לא מיחייב לקרוע עליו ביום שמועה לאחר קבורה מדקאמר גבי כי נח נפשיה דרב ספרא ועוד כל יומא שמעתתיה בפומן בי מדרשא ול"נ הפך דבריו משם מדקאמר להו אבייי מי קתני הרב שמת חכם שמת קתני ועוד כל יומא שמעתתיה בפומן וה"פ ועוד אפילו אי תנן הרב שמת כל יומא שמעתתיה בפומן והרי הוא רב שלנו עכ"ל והגהות מיימון כתבו בפי"א דברי הר"מ ול"נ

שדברי הרא"ש הם מבוארים בטעמם ומינה לא תזוז וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ט : כתב הרמב"ם בפ"ט חכם שמת הכל קרוביו הכל קורעין עליו עד שמגלים את לבם וכבר נהגו ת"ח בכל מקום לקרוע זה על זה טפח אף על פי שהן שוין ואין א' מהם מלמד את חבירו ומשמע מדבריו דשוים דוקא הוא שקורעים אבל גדול על הקטן לא אלא אם כן למד ממנו שום דבר וכ"כ הרמב"ן בת"ה והר"ן בפ"ק דקידושין ואיכא למידק למה תלה הדברים במנהג והלא מן הדין חייב לקרוע וכדתניא חכם שמת הכל קורעין ומשמע דאפי' לא למדו ממנו וכמו שדקדק הרא"ש מעובדא דרב ספרא ואפשר לומר דההיא באותם שאינם שוים לחכם שמת אבל בשוים לו לא מיחייבי מדינא אלא שנהגו כך א"נ על חכם שמת חייבים לקרוע מן הדין אפי' שוים לו אבל על תלמיד חכם אין חייבים לקרוע השוים לו מן הדין אלא שנהגו כך א"נ דהכל חייבים לקרוע על חכם כדאיתא בברייתא ומיהו האי קריעה לא איתפרש בברייתא שיעורא ומשמע ליה ז"ל דשיעורא עד שיגלה את לבו ומיהו נהגו ת"ח לקרוע טפח בלבד שכיון שהם ת"ח די להם שיקרעו טפח כסתם קריעה דעלמא:

סעיף קטן יג

ועל רבו שלמדו חכמה אפי' לא האיר עיניו אלא במשנה אחת ועל חברים שלומדים שמועות זה מזה קורע ואינו מאחה בסוף פ"ב דמציעא [דף לג.] שמואל קרע מאניה על ההוא מרבנן דאסבריה אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון אמר עולא ת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעים זה על זה ופירש"י והתוספות והרא"ש והר"ן ונימוקי יוסף דהני קרעים אינם מתאחים דאי קריעה בעלמא פשיטא וכי גרע מחכם דתניא שהכל קורעין עליו ודלא כהרמב"ן שכתב בספר ת"ה שהוא מתאחה וכ"ת פשיטא דלא גרע מחכם דעלמא יש לומר שאין ת"ח קורע על הקטן ממנו אבל אם הוא רבו אע"פ שאינו מובהק קורע עליו אפי' שהוא קטן ממנו והג"מ כתב עמ"ש הרמב"ם וכבר נהגו ת"ח לקרוע זה על זה וכו' פי' ראבי"ה קרע שאינו מתאחה אבל הר"מ כתב שאינו אלא חומרא בעלמא והיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג לא נהוג ואין מורין כן וכ"כ המרדכי במ"ק : ולענין הלכה כיון דרובא דרבוותא סברי דאינו מתאחה הכי נקטינן:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו והרמב"ן כתב שדומה לאביו ולאמו שקורע לעולם כלומר אפי' בשמועה רחוקה כן כתב שם במסקנא דמילתא וכבר כתבתי טעמו והמרדכי ג"כ במ"ק כתב אע"ג דשמע בתר ל' קורע כדאמרינן שאני רבנן כיון דמדכרי שמעתתייהו במדרשא כשעת חימום דמי:

סעיף קטן טו
ומ"ש אבל הוא מתאחה כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן טז
ומ"ש בשם הרמב"ם שקורע עד שמגלה את לבו ול"נ להרמב"ן וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל נתבאר כבר בסימן רמ"ב:

סעיף קטן יז
על כל המתים קורע טפח בבגד העליון ודיו על אביו ואמו קורע כל בגדיו אפילו הוא לבוש עשרה עד שמגלה לבו ברייתא פרק אלו מגלחין (מועד קטן דף כב:) ובירושלמי מפרש טעמא דבעינן עד שיגלה את לבו מפני שבטלה ממנו מצות כיבוד:

סעיף קטן יח
ומ"ש ואם לא קרע כל בגדיו לא יצא ידי קריעה וגוערין בו וכו' כ"כ הרמב"ן והרא"ש שדקדק הראב"ד מהברייתא:

סעיף קטן יט
ומ"ש וכ"ז שאותו בגד עליו אומרים לו קרע וכו' הוא סיום דברי הראב"ד שכתב הרמב"ן והרא"ש וז"ל שכל זמן שאותו הבגד עליו אומרים לו קרע אותו ואפי' לאחר ל' דהו"ל כמי שאין לו חלוק לקרוע ואח"כ נזדמן לו חלוק שחייב לקרוע על אביו ועל אמו מפני שלא קרע בשעת חיוב וגם זה כמו כן לא קרע כל צרכו בשעת חיובו עכ"ל ומ"ש רבינו בסימן שצ"ו בשם הראב"ד שאם לא קרע בשעת חימום אינו קורע אלא תוך ז' התם בשאר מתים והכא באביו ואמו:

סעיף קטן כ
ואפרקסותו אינה מעכבת הקריעה שם בברייתא:

סעיף קטן כא
ומ"ש אבל לכתחילה כתב הראב"ד שצריך לקורעה כ"כ הרמב"ן והרא"ש בשמו שדקדק מדלא קתני אפרקסותו אין צריך קריעה והרמב"ן כתב ולא נראה לנו שאינה מעכבת את הקריעה אפילו לכתחלה מדלא תני ואם לא קרע אפרקסותו לא עיכב ובאבל רבתי פ"ט תניא אפרקסותו אינה מעכבת את הקריעה רבי בנימין אומר משום ר"ע קורעין את אפרקסותו הא לת"ק אין קורעין אותו כלל עכ"ל ורש"י פירש כדברי הרמב"ן שכתב אינה מעכבת כלומר א"צ לקרעו ומ"ש רבינו שמסקנת הרא"ש כהרמב"ן לא ידעתי מנין לו שהרי הרא"ש הביא דברי שניהם ולא הכריע: ולענין הלכה כיון דרובא דרבוותא סברי דאפי' לכתחלה אינה מעכבת הכי נקטינן.

סעיף קטן כב

ומ"ש בפי' אפרקסותו הרמב"ן והרא"ש הסכימו לפי' הערוך וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז וסמ"ג כתב רבותינו שבצרפת רגילין לומר שהמטרונא אין בה חיוב קריעה שהוא מענין אפרקסותו שהוא סודר העליון שאינו אלא לצניעות אבל הרמב"ם פירש אפרקסותו שהיא בגד הזיעה הדבוק לבשרו וכן פי' בערוך והוא פתוח בכתפיו וכו' וסמ"ק כתב ועל אביו ועל אמו קורע כל בגדים ואינו קורע אפרקסותו שקורין קאפ"ה וכן לא בחלוק התחתון שהוא מפשתן לפי פירוש הערוך ואפילו באביו ואמו וכתוב עוד שם בהג"ה וכתבו הכלבו בשם הר"ף הלכך לפירוש הרמב"ם והערוך צריך קריעה בגרנקא בכל המתים ובחלוק שקורין קאמיז"ה א"צ קריעה אפילו על אב ואם ולפירוש רבותיו א"צ קריעה בגרנקא ובחלוק שקורין קאמיז"ה בעי קריעה על אב ואם ואמרינן במקום שהלכה רופפת הלך אחר המנהג עד כאן וכתב עוד הכלבו בשם ר"י אין קורע באפרקסותו שקורין קאפ"ה או טאבא"ר ובהגהות מיימונית כתב לא יכולתי לעמוד על מנהג מהר"ם שהנהיג על אב ואם לקרוע גם המקטורן ועל שאר המתים לא הנהיג כלל לקורעו ואדרבה אם אינו בכלל אפרקסותו אם כן לא היה לאדם לקרוע על שאר מתים כ"א המקטורן עכ"ל ול"נ דספוקי מספקא ליה פירוש אפרקסותו ואזיל לחומרא הילכך על אב ואם קורע דדילמא קי"ל כהרמב"ם והערוך ועל שאר מתים חייש דילמא קי"ל כפי' המפרשים דאפרקסותו היינו בגד העליון ולא מהני ביה קריעה ועכשיו פשט המנהג שלא לקרוע הקאפ"ה על שום מת אפילו על אביו ואמו ולקרוע הקאמיז"ה על אביו ואמו :

סעיף קטן כג

אחד האיש ואחד האשה שוין לענין קריעה אלא שהאשה קורעת התחתון וכו' ברייתא בפ' אלו מגלחין (שם) אחד האיש ואחד האשה רשב"א אומר האשה קורעת התחתון ומחזירתו לאחוריה וחוזרת וקורעת העליון וכתב המרדכי לכאורה נראה דעל הכל קאי א' האיש וא' האשה משמע דשוין בדיני קריעה ורשב"א פליג ואמר האשה קורעת התחתון וכו' ואם כן דפליגי הלכה כת"ק ויש פוסקים כרשב"א משום דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל וקשה דאמרינן לקמן אבל לחוד וקריעה לחוד וכן המסקנא דעל אביו ואמו קורע כולן אחד האיש ואחד האשה ואין לחוש להרהורא דאין יצר הרע מיגרי בשעת צרה ע"כ וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שלא חילק בזה בין איש לאשה ורבינו איפשר שסובר דרשב"א מפרש דברי תנא קמא הוא ולא חולק ואפילו את"ל שהוא חולק פסק כמותו משום דמסתבר טעמיה. ולענין הלכה כיון דאיכא למימר דרשב"א מפרש ולא חולק וגם דאיכא למיחש להרהורא דאנשים שאינם מפני האבל דלאו עת צרה לדידהו הכי נקטינן כרשב"א:

סעיף קטן כד

על כל המתים רצה מניח שפת הבגד שלימה וכו' על אביו ואמו צריך לקרוע על השפה ברייתא שם על כל המתים רצה מבדיל קמי שפה רצה אינו מבדיל על אביו ועל אמו מבדיל ופי' נ"י מבדיל קמי שפה שהאימרא שעושים סביב לבית הצואר צריך שתהיה קרועה כדי שיהיו הקרעים מובדלים לשנים וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ח: ב"ה וכן פירש הריב"ש בתשובה בסימן כ"ח: ואע"ג דר"י פליג בברייתא ואמר כל שאין מבדיל קמי שפה אינו אלא קרע של תיפלות פסקו הפוסקים כת"ק ודלא כמרדכי שפסק כר"י ופסקי התוס' פסקו כלשון הזה על שאר מתים לא יתחיל הקרע אצל גרונו אך מתחת שפת מלבוש כמו נגד החזה או נגד הכרס יקרע ולא יבדיל למעלה על אביו ועל אמו יבדיל ע"כ:

סעיף קטן כה

על כל המתים קורע מבפנים אם ירצה ועל אב ואם דוקא מבחוץ ג"ז שם בברייתא וכתב הרא"ש שהכריע הרמב"ן כפי' הרי"ץ גיאת מדקתני מבפנים ומבחוץ ולא קתני בפנים ובחוץ והרמב"ם כתב בפ"ח יש לו לקרוע בפנים שלא בפני אדם לפיכך יש לו להכניס ידו בפנים וקורע בצינעא אבל על אביו ואמו אינו קורע אלא מבחוץ בפני כל העם נראה שהוא תופס שני הפירושים עיקר דתרוייהו בכלל פנים וחוץ הם. גרסינן התם כי אתא רבין אמר ר' יוחנן על כל המתים רצה קורע ביד רצה קורע בכלי על אביו ועל אמו ביד ופסקוהו הפוסקים ולא ידעתי למה השמיטו רבינו:

סעיף קטן כו

על כל המתים בא להחליף בגדיו תוך ז' מחליף וכו' שם [כד.] תניא אבל כל שבעה קורעו לפניו ואם בא להחליף מחליף וקורע בשבת קורעו לאחריו ואם בא להחליף מחליף ואינו קורע ואסיקנא דהיינו דוקא על אביו ואמו אבל לשאר קרובים מחליף ואינו קורע ואיתמר עלה בגמרא אותן קרעין מתאחין או אין מתאחין פליגי בה אבוה דרב הושעיא ובר קפרא חד אמר מתאחין וחד אמר אין מתאחין ופסק הרי"ף כמ"ד אין מתאחין ובירושלמי הרי שהיה מחליף כל ז' חייב לקרוע רבי חייא רבה ורבי חמא אבוה דרבי אושעיה תרויהון אמרין כולם אסורים באחוי בר קפרא אמר אין לך אסור באחוי אלא הראשון בלבד אמר ר' חנינא פליגא אחרינא ביניהון למ"ד שניהם אסורים באחוי אינו עושה שאר ימים תוספת ואפילו עליו כמה בגדים חייב לקרוע את כולם ומ"ד אינו אסור באחוי אלא העליון בלבד עושה שאר ימים תוספת וכתב הרמב"ן על זה וכיון דמשכחנא לרבוותא דפסקי בפלוגתא דגמרא דילן דאותן קרעים אין מתאחין ש"מ אין שאר ימים תוספת הילכך קורע את בגדיו ומגלה את לבו כל שבעה ורבינו האי גאון נשאל מי שהחליף בגדיו תוך שבעה קורע כולן או העליון והשיב מנהג הנוהג מימים

קדמונים שאינו קורע את כולן ובמה שכתבנו אנו ראוי לסמוך עכ"ל וכן פסק הרא"ש בשם הראב"ד שקורע את כולן ואין מתאחין ודברי הרמב"ם הם סתומים ואין בהם הכרע כתב רבינו ירוחם בשם הראב"ד כי כמו שמחליף כך אם רצה להחזיר קורעו כל שבעה בשאר מתים מחזיר:

סעיף קטן כז

על כל המתים שולל לאחר ז' וכו' עד ועל אביו ועל אמו חולץ ברייתא שם [כב:] וכתב הגמיי' בפי' בשם ראבי"ה שאם קרע על מת אחד יום אחד לפני ראש השנה שמותר לאחותו שני ימים אחר יום כפורים ועל אביו ועל אמו שולל שני ימים אחר יום כפורים ואע"ג דהאבילות בטל לגמרי משום שבעה ימים שלפני יום כפורים מ"מ איחוי קריעה אינו בכלל שבעה דאפילו קריעה גופיה אינה בכלל אבילות דאמרינן אבילות לחוד קריעה לחוד כ"ש תיקון הקריעה שאינו בכלל האבילות עכ"ל . ומ"ש פירוש חולץ זרועו כן פסקו הרי"ף והרמב"ם וכתב הרמב"ן שכך פירשו כל הגאונים וכתב עוד ענין אחר בשם ר"ש חולץ פושט כסותו העליון מעליו שנראה כמתעסק בצרכי המת אי נמי כמתאונן ואינו יודע מה לעשות ושמא מפני זה נהגו במקומות הללו להלוך לבושים חלוקים לבנים לפני המטה אבל פירוש משובש הוא ואינו אלא כמו שפירשו הגאונים עכ"ל. וכתב הרמב"ם בפ"ח חולץ כתפו וכו' והולך כך לפני המטה ואחר שיקבור אביו ואמו אינו חייב לחלוץ ולישנא דברייתא הכי מוכח דקתני בספ"ק דב"ק [יז.] וכבוד עשו לו במותו זה חזקיהו מלך יהודה שיצאו לפניו ל"ו אלף חלוצי כתף משמע דחליצת כתף אינה אלא לצאת כך לפני המטה ומ"ש ואם הבן גדול ואין כבודו שילך חלוץ כתף א"צ לחלוץ הכי תניא באבל רבתי (פ"ט) והרמב"ן למד כן גם מברייתא דאיתא בפרק אלו מגלחין (שם):

סעיף קטן כח

ומ"ש ונשיא דומה לאב שצריך לחלוץ עליו כתף ולקרוע מבחוץ מפורש בגמרא פרק אלו מגלחין (מועד קטן כב:):

סעיף קטן כט

ומ"ש אבל לא לשאר דברים אינו מדוקדק שהרי הם שוים גם לענין איחוי כדתניא פרק אלו מגלחין וגם במ"ש כאן לענין רבו באו דבריו קצרים וסמך על מ"ש למעלה וז"ל הרא"ש שם מסתבר דלא הושוה נשיא לאב ואם אלא מה שנתפרש בו לענין איחוי דתנן במתני' לקריעה מבחוץ ולחליצת כתף כדמפרש בגמרא ורבו שלמדו חכמה הושוה לאביו לאיחוי ולא לשאר דבר ונוהג עליו כל דיני אבילות מקצת יום א' מה שאין כן בנשיא דחליצת כתף לנשיא לכבוד הנשיא ולא מדין אבלות והרמב"ם ז"ל כתב על נשיא

ועל רבו שמגלה את לבו וליתא עכ"ל. ומ"ש שנוהג אבלות על רבו מקצת היום נתבאר בסימן רמ"א. ומ"ש בשם הרמב"ן ששולל ביום השני בת"ה כ"כ בפירוש וגם מתוך דברי הרמב"ם שאכתוב בסמוך משמע הכי:

סעיף קטן ל

ומ"ש פלוגתא דהרמב"ם והרמב"ן באיחוי ביום השני ז"ל הרמב"ם בפ"ט כל הקורעים על החכם שמת כיון שהחזירו פניהם מאחורי מטה שוללין ויראה לי שהקורע על החכם מאחה למחר שאפי' רבו אין מתאבל עליו אלא יום אחד בלבד או יום מיתה או יום שמועה וכן יראה לי שהקורע על נשיא וכיוצא בו שולל למחר אף ע"פ שאינו מאחה עליהם לעולם. חכם שבאה שמועתו שמת אין קורעין עליו אלא בשעת הספד וזהו כבודו ושולל בו ביום ומאחה למחר עכ"ל. ומ"ש שהקורעין על החכם שמת כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללין ברייתא פרק אלו מגלחין וכתב הרמב"ן בת"ה פי' בקורע על חכם שאינו רבו קאמר וה"ה לאיחוי שמאחה מיד אי נמי לאחר קבורה מיד ותניא באבל רבתי (פ"ט) הקורע לשם כבוד הרי זה מאחה מיד שאילו ברבו כיון שיושב עליו באבילות גמורה יום אחד היאך יהא שולל לא מצינו שולל בתוך ימי אבלו ועוד ליתני הרב שמת אלא נראה על רבו שולל למחר ואינה מתאחה לעולם והרמב"ם כתב שהקורע על חכם שמת מאחה למחר ואיני יודע למה יאסור בו ביום עכ"ל ול"נ שטעמו של הרמב"ן מדקתני כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללין משמע דלא התירו אלא לשלול ולא לאחות דאל"כ ליתני מאחין דהוי רבותא טפי ואף ע"ג דאיכא למימר דמשום קודם קבורה הוא לא התירו אלא לשלול ולא לאחות משמע ליה דאם כן לא הוי שתיק תנא מלאשמועינן דמותר לאחות בו ביום הילכך אין לנו בו ביום אלא מה שאמרו דהיינו לשלול אבל לאיחוי לא:

סעיף קטן לא

ת"ר על חכם חולץ מימין וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כב:) ומ"ש ומדלא פי באב היכן חולץ ש"מ רצה מכאן וכו' וכן רבו שלמדו חכמה רצה חולץ שתיהן כן כתב שם הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן לב

על כל המתים אם לא שמע תוך שלשים יום אינו קורע או מי שאין לו חלוק וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כ:) איבעיא לן לענין שמועה רחוקה דאינה נוהגת אלא יום אחד קורע או אינו קורע ומסקנא דאינו קורע דליכא קריעה בלא ז' אלא באביו ואמו אבל לא בשאר מתים דתניא מי שאין לו חלוק לקרוע ונזדמן לו תוך ז' קורע לאחר ז' אינו קורע וא"ר זירא בד"א בשאר מתים אבל על אביו ואמו קורע והולך. ומה שכתב ופירשו

הגאונים עד י"ב חדש והרמב"ם כתב כל שלשים יום ובעל הלכות כתב לעולם וכן עיקר כל זה דברי הרמב"ן בת"ה ונתן טעם למה דברי ב"ה עיקר משום דכן מצינו באיחוי שאסור לעולם ואינו בדין שימות אביו ולא יקרע בנו עליו ובירושלמי מצינו אפי' אחר כמה ימים חייב לקרוע ומשמע דחייב לקרוע לעולם כדברי בעל הלכות ולענין הלכה כיון שהרמב"ן הכריע כדברי בעל הלכות שדבריהם דברי קבלה ועוד שהירושלמי מסייע להו הכי נקטינן:

סעיף קטן לג

וכשם שאסור לאחות קרע שקרע על אביו כך אסור להפוך צד העליון של בגדים למטה ולאחותו בס"פ אלו מגלחין (מועד קטן כו:) ת"ר רשאי להפכו למטה ולאחותו רשב"א אוסר לאחותו ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל כרשב"א וכתב הרמב"ן שכ"פ בה"ג והכי איתא בירושלמי ודלא כמ"ש הכלבו בשם ר"י דהלכה כת"ק.

סעיף קטן לד

ומ"ש ואפי' הלוקח אותו אסור לאחותו לפיכך אם בא למוכרו צריך להודיעו ללוקח גם זה שם בברייתא:

סעיף קטן לה

ומ"ש ואם מכרו סתם ולא הודיעו אסור לאחותו וכו' ברייתא באבל רבתי (פ"ט) וכתבה הרמב"ן בת"ה וכתב עליה וק"ל כיון שאמרו מוכר צריך להודיעו למה אסרו ללוקח לאחותו עד שידע שהוא מן הקרעים המתאחים והלא בידוע שמן המתאחים הוא כיון שמכר לו סתם ולא הודיעו כדאמרינן [חולין פג.] לגבי אותו ואת בנו בהמוכר בהמה לחבירו בד' פרקים בשנה. ואפשר שלפיכך אסרו על הלוקח לאחותו ולא סמכו על השתיקה של מוכר מפני שרגלים לדבר שזה מן הקרע שאינו מתאחה שאילו היה מוכר מותר לאחותו לא מכרו כשהוא מקורע שהקרע פוחת מדמיו וא"ת כיון שאסור לאחותו מן הסתם למה הצריכו להודיעו שמא יטעה לוקח בשעת המקח ויהיה בו אונאה:

סעיף קטן לו

ומ"ש ואסור למכרו לנכרי גם זה באבל רבתי וכתבו הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן לז

הקורע מתוך המלל ומתוך השלל כו' עד ובאיחוי אלכסנדרי בס"פ אלו מגלחין (שם) וכתב הרמב"ן בת"ה איחוי אלכסנדרי פי' הראב"ד היא התפירה שלנו שוה מלמעלה ובולטת מלמטה ומחטא דתלמיותא שהזכירו בקידושין [פב.] היא כעין אריגה שורזי"ר בלע"ז ול"נ דאיחוי סתם היא התפירה השוה מלמעלה ובולטת מלמטה ואיחוי אלכסנדרי היא השוה מלמעלה ולמטה דומה לאריגה ומחטא דתלמיותא במסכת קידושין היא

המחט שעושין בה ציורים על הבגדים וכן מצינו בירושלמי אי זה האיחוי כאריג עד כאן לשונו נמצא דלפי דעת הרמב"ן איחוי אלכסנדרי היא שורזי"ר וכן כתב נ"י בשמו והרא"ש כתב שדברי הראב"ד הם עיקר שאין תפירה שאינה בולטת מלמטה וסתם איחוי היא התפירה שתופרים מבפנים ואיחוי אלכסנדרי היא שקורין שובר"י קושטו"ר שעושין תפירה אחרת מבחוץ ומשוה התפירה שאינה ניכרת כלל ודומה לאריגה עכ"ל כלומר דאיחוי סתם הוא קושטיר"א ואיחוי אלכסנדרי הוא שקורין שובר"י קושטיר"א ורבינו ירוחם כתב שני הפירושין אלו ואח"כ כתב והתוספות פירשו איחוי אלכסנדרי היינו תפירה גמורה מכל מקום כל זה נקרא איחוי וכן בירושלמי איזהו נקרא איחוי כל שאין מקומו ניכר פי' שתפור היטב ונראה כאילו הוא שלם: ולענין הלכה כיון דהרא"ש דבתרא הוא מסכים לדברי הראב"ד הכי נקטינן:

סעיף קטן לח

קרע על מת ומת לו מת אחר תוך ז' קורע קרע אחר לאחר ז' מוסיף כל שהוא בפרק אלו מגלחין (שם) פליגי בה רב מתנא ומר עוקבא ותרוייהו משום אבוה דשמואל ולוי אמרו חד אמר כל ז' קורע לאחר ז' מוסיף וחד אמר כל ל' קורע לאחר ל' מוסיף ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרמב"ן והרא"ש כמ"ד כל ז' קורע לאחר ז' מוסיף: ותניא רבי יוסי אומר תחלת קריעה טפח ותוספת כל שהוא ואיפסיקא בגמרא הלכתא כוותיה ובסמוך כתב רבינו דהא דתוך ז' קורע קרע אחר היינו שבאותו קרע מוסיף וקורע עוד טפח או מרחיק ג' אצבעות וקורע עוד טפח: כתב המרדכי בסוף מ"ק וסמ"ג בשם הירושלמי מי שמת לו מת וקרע עליו ואח"כ מת לו מת אחר אם תוך ז' אינו קורע קרע אחר ואם אחר ז' מוסיף על קרע אחר כל שהוא מת לו מת אחר שלישי אחר ז' של שני מוסיף כל שהוא וכן מוסיף והולך עד טיבורו עד כאן ולא ידעתי למה הביאוהו שהרי גמרא דילן פליגא עליה כמו שנתבאר בסמוך ומהרי"ק כתב בשורש נ"ג שאף על פי שסמ"ג והמרדכי מביאים ראיה מהירושלמי כיון שסמ"ק וטור י"ד פסקו שצריך לחזור ולקרוע יש להחמיר כדבריהם עכ"ל. ואיני יודע למה לא הכריח מדחזינן לתלמודא דידן דפליג אההוא ירושלמי:

סעיף קטן לט

ועד היכן הוא קורע ומוסיף עד טיבורו וכו' עד הופכו למטה ברייתא שם פי' אם מת לו מת וקרע טפח ואח"כ מת לו מת אחר עד היכן הוא מוסיף על הקרע הראשון הגיע לטיבורו ומת לו מת אחר מרחיק שלשה אצבעות בצד אותו קרע וקרע נתמלא קרעים מלפניו מחזירו לאחוריו וקורע לפניו. הופכו למטה מהפך כל החלוק מה שיש למעלה ישים למטה ויעשה לו בית צואר אחר ויקרענו. וז"ל הרמב"ם מי שמת לו מת א' וקרע עליו ואח"כ מת לו מת אחר אם בתוך ז' קורע קרע אחר ואם לאחר ז' מוסיף על הקרע

הראשון כל שהוא מת לו מת שלישי לאחר ז' של שני מוסיף כל שהיא וכן מוסיף והולך עד טיבורו: ומ"ש נתמלא מכאן ומכאן נעשה כמי שאין לו חלוק שאינו קורע ירושלמי שלמו מלפניו מתחיל וקורע לאחוריו שלמו מלמעלה מתחיל מלמטה שלמו אלו ואלו נעשה כפוחח פירוש ואינו קורע דהו"ל כמי שאין לו חלוק לקרוע כך כתב הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן מ

אמרו לו מת אביו וקרע מת בנו והוסיף וכו' ברייתא פרק אלו מגלחין (שם) ופסיק בגמרא הלכה כר"י בן בתירא ומסיים בברייתא כדברי ר"י בן בתירא לפי שאין מוסיפין על קרע של אביו מ"ט אמר רב נחמן בר יצחק לפי שאין בתוספת וכתב הרא"ש פי' הראב"ד לא מצינו קרע מוסיף על קרע שלהם אבל קרע שלהם מוסיף על שאר קרובים כי של אחרים טפח ושלהם עד הלב וכיון שהם נוספים על כולם אם יקרע תחלה על אביו' ואמו ואח"כ יוסיף על אחיו ועל אחותו אין קרע שלהם ניכר כי יאמרו שהוא כמתחמם קורע והולך על אביו דלפעמים אדם קורע והולך על אביו יותר מעד לבו ואין לומר ויקרע על אחיו ואחותו טפח ויוסיף על אביו ואמו עד לבו ויש היכר גדול באותו תוספת לפי שאינו נכון לעשות עיקר הקריעה על אחרים ושל אביו ואמו טפילה. רש"י פי' דר"י בן בתירא פליג נמי אירשא מת אביו וקרע מת בנו והוסיף מת בנו וקרע מת אביו והוסיף דקרע של אביו ואמו צריך לעולם שיהא בפני עצמו ולישנא דברייתא לא משמע הכי והראב"ד ז"ל פי' דרישא מיירי שהוסיף לאחר ז' ובהא מודה ר"י בן בתירא עכ"ל הרא"ש ולפי שכתב הרא"ש עליו דלישנא דברייתא לא משמע הכי מפני כך כתב רבינו שהרא"ש הסכים לדברי הראב"ד וכתבו המרדכי והגהות מיימון דלפירש"י בדיעבד נמי לא יצא (אפי' לאחר שנה או שנתיים) וז"ל הרמב"ן והראב"ד מחלק בדבר דבזה אחר זה מת אביו וקרע מת בנו לאחר ז' והוסיף יצא ולא פליג רבי יהודה אלא אסיפא בקורע בבת אחת עכ"ל. וכתב בהגמיי' דלהראב"ד אם שמע על שניהם בבת אחת וקרע קרע אחד על שניהם יצא בדיעבד ומדברי הרמב"ם נראה שהוא סבר דר' יהודה בן בתירא אירשא נמי פליג מיהו לא אכל בבי דרישא כדפירש"י אלא אסיפא דרישא שכתב בפ"ח וז"ל אמרו לו מת אביו וקרע ואחר ז' מת בנו והוסיף מתאחה התחתון ולא העליון אמרו לו מת בנו וקרע ואחר ז' מת אמו אינו מוסיף אלא קורע קרע אחר שאין אביו ואמו בתוספת עכ"ל. ולפ"ז הא דקתני לפי שאין מוסיפין על קרע של אביו ה"ק כשבא לקרוע על אביו לא יקרע במקום שקרע כבר על אחר שנמצא שאינו קורע בתחלה על אביו אלא מוסיף על הקרע הראשון ולא נכון לעשות כן והיינו דפריש רב נחמן בר יצחק לפי שאינם בתוספת. ובהגהות מיי'

כתבו בשם ר"י ן' מיגאש בהיפך שאם קרע על בנו ושוב א"ל מת אביו קורע ומוסיף אף לכתחלה אבל היכא דקרע על אביו ושוב א"ל מת בנו והוסיף וקרע אף דיעבד לא יצא עכ"ל. נראה שסובר דר"י ב"ב פליג אירישא דרישא ולא אסיפא דרישא ולישנא דברייתא דקתני לפי שאין מוסיפין על קרע של אביו הכי דיוקא. והרמב"ן כתב על הרמב"ם ז"ל שיפה כיון וגם ר"י כתב שכן עיקר (והגהות מיימון בפ"ח כתבו שיטה אחרת בשם ר"י ן' מיגאש): ב"ה צריך להעביר הקולמוס על תיבות אלו:

סעיף קטן מא

ומ"ש רבינו וגם ר"י לא פליג אלא על אביו או אמו עם אחרים אבל על אביו ואמו יחד מודה שקרע אחד לשניהם כן דקדק הרמב"ן בת"ה מהברייתא הנזכרת ודחה דברי האומר דעל אביו ואמו יחד נמי קורע על כל אחד ואחד:

סעיף קטן מב

ומ"ש רבינו וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל קאי אפירוש הראב"ד אבל מ"ש וגם ר' יהודה לא פליג אלא על אביו או על אמו עם אחרים וכו' זה לא נזכר בדברי הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן מג

ומ"ש כלל הדברים מי שמתו לו ב' מתים כאחד וכו' כל זה מדברי הרמב"ן בת"ה והוא נלמד ממה שנתבאר בסמוך:

סעיף קטן מד

ומ"ש מת אחד מהקרובים ואח"כ מת אביו או אמו וכו' היה צ"ל מת א' מהקרובים וקרע עליו ואח"כ מת אביו או אמו וכו' וכך הוא בדברי הרמב"ן ז"ל.

סעיף קטן מה

ומ"ש מת אביו וקרע ואחר ז' מת אחד מהקרובים פשוט שהוא כדברי הראב"ד דסבר דלא פליג רבי יהודה בזה אחר זה.

סעיף קטן מו

וממ"ש מת אחד מהקרובים ואח"כ מת אביו וכו' מרחיק ג' אצבעות וכו' נראה שהוא סובר דאף הראב"ד סובר דר"י פליג אסיפא דרישא וכסברת הרמב"ם אבל אין נראה כן מדברי הרא"ש אלא דלהראב"ד לא פליג ר"י אירישא כלל וגם הרמב"ן נראה שהיה מפרש דברי הראב"ד כך דאל"כ לא הול"ל אחר דברי הראב"ד ומדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש אלא כך הול"ל דברי הרמב"ם כדעת הראב"ד הילכך ע"כ הוא סובר דלהראב"ד לא פליג ר"י אירישא כלל ומ"ש דמת אחד מהקרובים ואח"כ מת אביו מרחיק ג' אצבעות וכו' ע"פ דברי הרמב"ם פסק כן ואע"פ שכשכתב הרמב"ן פסק זה עדיין לא הזכיר דברי הרמב"ם צ"ל דעליה סמך ופסק וה"ק מת אחד מהקרובים ואח"כ מת אביו וכו' מרחיק ג' אצבעות וכו' מפני שמדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש וכו' ויפה כיון לפיכך יש לפסוק

כמותו כנ"ל ליישב דברי הרמב"ן ז"ל והתימא על רבינו שלא הרגיש בזה ולא הביא דברי הרמב"ם אלא דברי רש"י ודברי הראב"ד ופסק במת אביו תחלה כפי' הראב"ד ובמת אחד מהקרובים תחלה כפירש"י וכן לא יעשה ומיהו נ"י כתב בשם הראב"ד דאם הוסיף על אביו ואמו לא יצא דצריך קריעה חדשה לאביו ולאמו וכדברי הרמב"ם ז"ל ומ"ש וקורע מן הצד בשפת הבגד וכו' היינו לומר דכשקרע על שאר קרובים אם לא הבדיל קומי שפה כשבא לקרוע על אביו ואמו קורע בשפת הבגד שהרי צריך הוא להבדיל קומי שפה ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם דהא הרמב"ן מקלס להו:

סעיף קטן מז

א"ל מת אביו וקרע או שא"ל מת סתם וכו' בפ' בתרא דנדרים (פו:) תנן נדרה אשתו וסובר שנדרה בתו יחזור ויפר ודייק עלה בגמ' למימרא דיניא אותה דוקא והא גבי קריעה דכתיב על על דכתיב על שאול ועל יונתן בנו פירש"י דכתיב על על דמשמע שאם מתו לו ב' או ג' קרובים שחייב לקרוע על כל אחד בפני עצמו ותניא א"ל מת אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה ל"ק הא בסתם הא במפרש פי' בסתם שאמרו לו מת לו מת וסבור שהוא אביו ונמצא שהוא בנו והתניא א"ל מת אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו לא יצא ידי קריעה א"ל מת לו מת וכסבור אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה רב אשי אמר כאן בתוך כדי דיבור כאן לאחר כדי דיבור וכתב הר"ן רב אשי לא אתא לאיפלוגי אהאי דינא דבסתם דהא ברייתא מוכחא הכי בהדיא אלא דכי היכי דלא נדחוק נפשין דברייתא דקתני א"ל מת אביו לאו דוקא פריק שינוייא אחרינא עכ"ל. ולפ"ז אם אמרו לו סתם מת לו מת וסבור שהוא אביו וקרע ואחר כדי דיבור נודע לו שהוא בנו יצא וכ"כ מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו בס"פ אלו מגלחין תניא א"ל מת אביך וקרע ואח"כ נמצא שהוא בנו יצא ידי קריעה ותניא א"ל מת בנו וקרע ואח"כ נמצא אביו לא יצא א"ל מת לך מת וכסבור אביו הוא וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה ופריק רב אשי כאן תוך כדי דיבור כאן לאחר כדי דיבור עכ"ל וכיון דברייתא דקתני לא יצא ידי קריעה איירי לאחר כדי דיבור א"כ סיפא דקתני א"ל מת לו מת וכו' בלאחר כדי דיבור נמי הוא ואפ"ה קתני דיצא אבל הרמב"ם בפ"ח כתב דאף בא"ל מת לו מת וכו' לא יצא ידי קריעה אא"כ נודע לו תוך כדי דיבור וכ"נ מדברי הרמב"ן בת"ה שלא הזכיר ההיא דאמרו לו מת לו מת משמע דסבר שאין חילוק בין סתם למפרש וכך הם דברי רבינו וצ"ל דס"ל ז"ל דרב אשי לאיפלוגי אתא ולמימר דל"ש לן בין סתם למפרש אלא בין תוך כדי דיבור לאחר כדי דיבור תלוי הדבר הילכך אע"ג דברישא דברייתא דקתני א"ל מת אביו וכו' לא יצא מוקי לה רב אשי בלאחר כדי דיבור סיפא דקתני א"ל מת לו מת וכו' יצא ע"כ אית לך

לאוקומא בתוך כדי דיבור ואפשר שהיו גורסים גם בסיפא לא יצא. ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש והר"ן מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן : תניא באבל רבתי פ"ח א"ל מת אביו וקרע והוא אינו אלא אמו יצא. אמו וקרע והוא אינו אלא אביו לא יצא מת אביו וקרע והוא אינו אלא אחד מן הקרובים יצא אחד מן הקרובים והוא אינו אלא אביו לא יצא ולא הזכירו הפוסקים דברים אלו ונראה שהטעם מפני שלא הוזכרו בגמרא אלמא לאו דסמכא נינהו:

סעיף קטן מח

ומ"ש רבי' וכן מי שהיה לו חולה ונתעלף וקרע עליו וכו' ג"ז בפ"ב דנדרים ברייתא וגמרא:

סעיף קטן מט

כתב הרי"ץ גיאת ע"ש גאון מי ששמע שמת אביו וקרע וכו' וכתב הרמב"ן ודאי היכא שא"ל מת וקרע וכו' כל זה בספר ת"ה:

סעיף קטן נ

קטן שמת לו מת מקרעין לו וכולי ברייתא פ' אלו מגלחין (מועד קטן כו:):

סעיף קטן נא

ומ"ש בשם הרי"ץ גיאת כתבו הרמב"ן בת"ה וגם הרא"ש ונמ"י כתבוהו בפ' אלו מגלחין והענין לומר דאפילו היכא דמת לו מת דליכא למיחש ביה לעגמת נפש אם הגיע לחינוך מקרעין לו: ודין קטן לענין אבילות יתבאר בסי' שצ"ו בס"ד:

סעיף קטן נב

אין קורעין לכבוד אשתו אלא על חמיו וחמותו בלבד ברייתא שם (כ:) וגירסת הרא"ש כגירסת רבי' והיינו לומר דאף ע"ג דכשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע על מת שמת לקרובו באשתו א"צ לקרוע על כל קרוביה אלא על חמיו וחמותו בלבד וגירסת ספרים דידן קורעין על חמיו וחמותו מפני כבוד אשתו וכך הוא גירסת הרי"ף ושתיהן עולים לסגנון אחד:

סעיף קטן נג

הקורע בשבת על מתו אע"פ שחלל השבת יצא ידי קריעה ברייתא פ' ר"א דאורג (קה:): ומ"ש ופריך עלה בירושלמי וכו' בפ' הנזכר כלומר פריך דכשם שאינו יוצא י"ח במצה גזולה משום דהויא מצוה הבאה בעבירה אף קריעה זו שקרע בשבת מצוה הבאה בעבירה היא ואמאי יצא ומשני תמן גופה עבירה ברם הכא הוא עבר עבירה כך אנו אומרים הוציא מצה מרה"י לר"ה אינו יוצא בה י"ח בפסח כלומר לא דמי למצה גזולה דהתם גוף המצוה שהוא המצה הוא עבירה שהיא גזולה אבל הכא גוף החלוק אינו עבירה אע"פ שהמעשה שהוא עשה בו הוא עבירה לא מיקרי מצוה הבאה בעבירה כי

היכי דמוציא מצה מרה"י לר"ה אע"פ שעבר עבירה יוצא בה י"ח בפסח לפי שהיא עצמה אינה עבירה ומ"ש שלמד הרמב"ן מכאן לקורע בחלוק גזול דלא יצא בת"ה:

סעיף קטן נד

קטן שמת ביום ל' דלא קים לן ביה שכלו חדשיו כלומר דאי קים לן ביה שכלו חדשיו כגון שבעל ופירש אפי' מת בתוך ל' יום קורע ומתאבל עליו כדאיתא בפ' ר"א דמילה (שבת קלו.) אלא הכא בדלא קים לן ביה שכלו חדשיו עסקינן.

סעיף קטן נה

ומ"ש הרמב"ן שי"א שקורעין עליו אע"פ שאין מתאבלין עליו ביאר טעמו בת"ה מדאמרינן בגמ' (כו:) דהא דאמרינן (מ"ק יח.) הלכה כדברי המיקל באבל לא אמרו אלא באבילות אבל לא בקריעה והם מפרשים שהטעם משום דאבילות מדרבנן וקריעה מדאורייתא ולגבי אבילות אמרינן פ' י ר"א דמילה הכל מודים לענין אבל דיום שלשים כיום שלפניו דמי דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל הילכך לענין קריעה כיון דאין הלכה כדברי המיקל ולחומרא אזלינן בה כל שלא שהא שלשים יום דספיקא הוי קורע וכתב הוא ז"ל דאין נ"ל סברא זו שהקריעה מד"ס היא וספיקה לקולא דודאי לא אשכחן קריעה מפורשת מן התורה אלא באסמכתא בעלמא מייתו לה וכי מפקינן קריעה מכלל אבילות היינו לומר דליתיה בקריעה האי כללא דהלכה כדברי המיקל לעולם אלא כשאר ד"ס היא והכי נקטינן:

סעיף קטן נו

אין קורעין בי"ט אפי' בי"ט שני של גליות כ"כ הרמב"ם בפי"א והרמב"ן בת"ה דאפי' קרוביו של מת אין קורעין וז"ל הר"ן בפ"ק די"ט איכא מ"ד כיון די"ט ב' לגבי מת כחול שויוה רבנן קורעין בו שאף זה כבודו של מת הוא ואינו נראה שאין אלו עסקיו עכ"ל ומ"ש אבל בח"ה קורעין על כל אחד כפי מה שהוא וכו' בפ' אלו מגלחין (מועד קטן כה.) וכתב הרמב"ן והא דתנן (שם כד:) אין קורעין במועד בקריעה דרשות לכבוד היא וכ"כ המרדכי דאפי' ביום שמועה קורע בח"ה ודלא כראבי"ה שכתב דאפי' ביום קבורה אינו קורע בח"ה ובתרומת הדשן סימן רפ"ח כתוב שנוהגין באשכנז לקרוע בח"ה על אביו ועל אמו כרש"י דסבר הכי ועשה מעשה בחה"מ כדאיתא בסמ"ק וכהרמב"ם: (ב"ה) צריך להעביר הקולמוס על תיבת וכהרמב"ם: אבל בשאר מתים נהגינן כשאר הגאונים דסברי דאין קורעין בח"ה ואלו הגאונים לא מיפלגי בין אביו ואמו לשאר מתים אלא שהעולם נהגו לחלק ולמעבד בהא כהני ובהא כהני ובהנהו מתים דאינו קורע עליהם במועד צריך לקרוע אחר המועד ע"כ ולע"ד נראה דדברי הרמב"ן והרמב"ם עיקר:

סעיף קטן נז
ואם שמע שמועה קרובה ברגל כו' כ"כ הרמב"ן בת"ה וכתב שב"ה ורב נטרונאי כתבו שאסור לקרוע במועד אפי' על שמועה קרובה והוא ז"ל כתב נשתבש זה אצל הגאונים דשמועה קרובה כמי שמתו מוטל לפניו וקברו במועד הוא ותנן בהדיא בקרובים של מת קורעין. וכ"כ הרא"ש בפ' אלו מגלחין בשם הראב"ד והר"מ דקרובים קורעים בחול המועד אפי' ביום שמועה והכי נקטינן ומ"ש אבל אם שמע שמועה קרובה ברגל ולאחר הרגל נעשית רחוקה כתבו הגאונים כיון שאינו נוהג ז' וכו' ג"ז בת"ה וכתב שתלו עצמם במאי דאמרינן בגמרא קריעה בלא ז' מי איכא והוא ז"ל כתב ואין עניות דעתנו מסכמת לדבריהם לפי ששמועה זו קרובה היא וראוי לנהוג עליה ז' ושלשים אלא שהרגל מבטל לפי שאינו ראוי לאבילות אבל ראוי הוא לקריעה הילכך קורע בשעת שמועה דשעת חמום הוא ולא אמרו בגמ' דליכא קריעה בלא ז' אלא בשמועה רחוקה כלומר דכשם שהקלו עליו שאינו נוהג ז' מפני שהיא אבילות ישנה כך נקל עליו שלא יהא קורע אבל זו קרובה היא והרגל מפסיק מה שראוי להפסיק ונוהג מה שראוי לנהוג בשאר האבלים עכ"ל:

סעיף קטן נח
ההולך בבגד קרוע לפני המת ברייתא היא בסוף מ"ק (כג.):

סעיף קטן נט
האומר לחבירו השאילני חלוקך שאלך ואבקר את אבא וכו' גם זו שם בברייתא רשב"ג אומר האומר לחבירו השאילני חלוקך ואלך ואבקר את אבא שהוא חולה והלך ומצאו שמת קורעו ומאחו וכשיבא לביתו משלם לו דמי קרעו ומחזיר לו חלוקו ואם לא הודיעו ה"ז לא יגע בו וכתב הרא"ש יותר ראוי שנגרוס ואלך ואבקר את החולה ואיירי באחיו ובאחותו או בבנו דאילו באביו כיון שברשות הוא קורע למה ניתן להאחות עכ"ל: ודברי רבינו כהגהת הרא"ש אבל הרי"ף והרמב"ם ז"ל כתבו הברייתא כמו שהיא כתובה בספרים וכתב נמוקי יוסף אע"פ ששאר קרעים של אב אינם מתאחים שאם נתן לו רשות לקרוע שלא יתבייש שם לא הקנהו הלכך מאחו ומשלם לו דמי קרעו מה שנגרע החלוק מערכו בשביל הקרע: ולענין הלכה נקיטינן כגירסת הספרים ואע"פ שהרא"ש גמגם בה טעם לשבח נתן בה נ"י:

סעיף קטן ס
המשאיל לחבירו חלוק ללך בו לבית האבל אינו רשאי ליטול ממנו וכו' ברייתא באבל רבתי :

סעיף קטן סא
קורעין על שמועות רעות בסוף מ"ק (כו.) ומייתי לה מדכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם על שאול וגומר ועל עם ה' כי נפלו בחרב. ומ"ש כגון שנקבצו רוב צבור למלחמה וכולי שם ומי קרעינן אשמועות רעות והא אמרו לשמואל קטל שבור מלכא תריסר אלפי יהודאי ולא קרע לא אמרו אלא ברוב צבור וכמעשה שהיה וכתב הרמב"ן פירוש שהיו רוב ישראל שם ונפלו בחרב אויביהם ואע"פ שלא מתו אלא מיעוט וכתב רבינו ירוחם ולפי הפסוק נראה כי חייב להתאבל כל היום ולפי זה אינו שולל עד למחר:

סעיף קטן סב
ועל השומע ברכת השם שם ובפ' ד' מיתות (סנהדרין נו.): ומ"ש אפי' בזמן הזה אבל השומע מהנכרי בכינוי אינו חייב לקרוע בפ' ד' מיתות (סנהדרין ס.) אמר רב יהודה אמר שמואל השומע הזכרה מפי הנכרי אינו חייב לקרוע ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעין אלא על שם המיוחד אבל בכינוי לא ופליגא דר' חייא בתרוייהו דאמר רבי חייא השומע הזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אין אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מעכו"ם ואי שם המיוחד מי גמירי אלא לאו בכינוי וש"מ בזה"ז הוא דלא הא מעיקרא חייב אפי' בכינוי ש"מ וכתב הרמב"ן בת"ה והלכתא כר' חייא הילכך מן הנכרי אינו קורע אבל מישראל קורע אפי" בזמן הזה ואפי' בכינוי עכ"ל וכך הם דברי רבינו ומשמע ליה דלא א"ר חייא דמן הנכרי אינו חייב לקרוע אלא בכינוי וכדאמר בזמן הזה אבל שומע שם המיוחד אפי' מן העכו"ם חייב לקרוע אבל הרמב"ם בפ"ב כתב בהלכות ע"ז כל השומע ברכת השם חייב לקרוע ואפילו על ברכת הכינוי חייב לקרוע והוא שישמענה מישראל פסק בחדא כשמואל ובחדא כרבי חייא וכבר נתתי טעם לדבריו בביאורי לספר המדע ואין כאן מקום להאריך:

סעיף קטן סג
ואחד השומע או השומע מהשומע ברייתא בפ' ד' מיתות (שם):

סעיף קטן סד
ומ"ש כגון ששמע מהעדים היאך בירך פלוני כלומר דוקא שומע מפי העדים הוא דחייב לקרוע אבל השומע מפי מי ששמע מפי העדים אינו חייב לקרוע וכן מפורש שם בירושלמי והביאו הרמב"ן בת"ה וגם בכלל דברי רבינו שא"צ לשמוע הדברים ממש אלא כיון ששמע מאחד שהעיד אני שמעתי איש פלוני שבירך את השם חייב לקרוע וכ"כ הרמב"ן בת"ה ולמד כן מהירושלמי :

סעיף קטן סה
ומ"ש והעדים אינם צריכים לקרוע פעם אחרת ברייתא בסוף מ"ק (שם):

סעיף קטן סו
הרואה ס"ת שנשרף ג"ז שם:

סעיף קטן סז
ומ"ש או אפילו מגילה אחד מהנביאים או מהכתובים כ"כ הרא"ש מדיליף בגמ' לס"ת שנשרף ממגילה ששרף יהויקים דכתיב בה ולא פחדו ולא קרעו בגדיהם מכלל דבעו למיקרע והכי אמרי' בשמעתין דעל תפילין חייב לקרוע:

סעיף קטן סח
ומ"ש קורע ב' קריעות שם א"ר חלבו הרואה ס"ת שנשרף חייב לקרוע שתי קריעות אחד על הגויל ואחד על הכתב שנאמר. אחרי שרוף את המגילה ואת הדברים: ומ"ש שרואה ששורפין אותה בזרוע וכמעשה שהיה ג"ז שם ר' אבא ורבי הונא בר חייא הוו יתבו קם רבי אבא לאפנויי שקליה לטוטפתא אחתיה אבי סדיא אתא בת נעמיתא בעא למבלעיה אמר השתא איחייבין לו ב' קריעות א"ל מנא לך הא והא בדידי הוה עובדא ואתאי לקמיה דרב יהודה ואמר לי הכי אמר שמואל לא אמרו אלא בזרוע וכמעשה שהיה ופירש"י בזרוע. שאין יכול להציל: וכמעשה שהיה. דיהויקים ומשמע בירושלמי דאין חייב לקרוע אלא בששרפו ישראל דגרסינן התם רבי בא ורב הונא בר חייא הוו יתיבין אתא נעמיתא וחטפה לתפלוי דרב הונא בר חייא אתא רבי בא צדה וחנקה א"ל רב הונא בר חייא עוד מעט והיינו באים לידי שריפת תורה א"ל ועדיין את לזו כן א"ר ירמיה בשם רב אין קורעין אלא על ס"ת ששרפו מלך ישראל בזרוע כגון יהויקים מלך יהודה וחביריו ואפשר דמלך ישראל דנקט לאו דווקא והכל תלוי בשריפה בזרוע לכאורה משמע דדוקא בנשרף הוא דבעי למקרע אבל אם נמחק בזרוע לא אלא דמההוא עובדא דבלעה נעמיתא דגמרא דידן משמע דנשרף לאו דוקא דאל"כ הול"ל לא אמר אלא כשנשרף ומיהו בירושלמי הא קאמר דא"ל הכי:

סעיף קטן סט
הרואה ערי יהודה בחורבנן וכו' שם ומ"ש וכשרואה ירושלים אומר ציון מדבר היתה וגומר עד קורע עכאו"א בפני עצמו הכל שם וכתבו הרמב"ן בת"ה ואני תמה כיון דקתני על ערי יהודה בחורבנן קורע מה צורך לומר ירושלים בחרבנה והלא בכלל היתה וי"ל שאם קרע על ערי יהודה היה חוזר וקורע על ירושלים שאילו בשאר ערי יהודה קרע על אחת מהן אינו קורע על השנית וקורע על ערי יהודה בפני עצמן ועל ירושלים קרע אחד בפני עצמו ואם קרע על ירושלים תחלה אינו קורע על שאר ערי יהודה שכבר קרע

לקדושה שבכולן עכ"ל וכתבו ה"ה בסוף הל' תענית וגם הרא"ש כתב יראה דעל ערי יהודה אינו קורע אלא על הראשונה שראה ועל כל האחרות שראה שוב אינו קורע דאי צריך לקרוע על כל אחת ואחת שהוא רואה למה ליה למימר שקורע על ירושלים גם הוא בכלל ערי יהודה ולא מסתבר למימר שהזכירו ירושלים בשביל פסוק אחד שיש לו לומר ואגב זה נקט וקורע עכ"ל וז"ש רבינו וקורע על הראשונה ודיו ומשמע דעל ערי יהודה קורע אבל לא על שאר ערי ישראל וכבר כתבתי זה בטור א"ח סימן תקס"א וכתב רבינו שם ומהיכן חייב לקרוע משיגיע לצופים והוא ברייתא פ' הנזכר וביארתי בסימן הנזכר: וכתב עוד הרמב"ם קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים כשפגע במקדש תחלה וקורע טפח ומוסיף כל שהוא ואם פגע בירושלים תחלה קורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפני עצמו קריעת טפח לכל אחד: כתב רבינו בטא"ח סימן תקס"א שצריך לקרוע מעומד וכל בגדים שעליו עד שמגלה את לבו והם דברי הרמב"ם בסוף הלכות תענית וכתב עוד שם הרמב"ם שקורע ביד כלומר ולא בכלי ודברי הראב"ד וה"ה עליו כתבתי בטור הנזכר בסימן הנזכר:

סעיף קטן ע

ולסוף שלשים יום צריך לקרוע אם אינו רואה אותו בינתיים ירושלמי בפ"ק הרואה כתבו הרמב"ן בת"ה והרא"ש סוף מ"ק והרמב"ם בסוף ה' תענית:

סעיף קטן עא

כל אלו הקריעות רשאים למוללן בסוף מ"ק (כו.) אהא דתנן ואלו הקרעים שאינן מתאחין הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב ב"ד ועל שמועות רעות ועל ברכת השם ועל ס"ת שנשרף ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים ת"ר וכולן רשאין לשוללן ולמוללן וללוקטן ולעשותן כמין סולמות אבל לא לאחותן א"ר חסדא ובאיחוי אלכסנדרי וכתב הרא"ש רשאין לשוללן וכו' לאחר ז' אבל לא לאחותן על כל המתים עד אחר שלשים ועל אביו ועל אמו לעולם ומה שחילק בין אביו ואמו לשאר מתים כבר נתבאר בסימן זה שעל כל המתים שולל לאחר ז' ומאחה לאחר ל' על אביו ואמו שולל לאחר ל' ואינו מאחה לעולם: ומ"ש דהא דרשאי לשוללן היינו דוקא לאחר ז' א"א לומר דקאי אאביו ואמו דהא עד אחר ל' אינו רשאי לשוללן אלא אשאר מתים קאי ומשמע לרבינו דכיון דהאי ברייתא מיתניא על מתניתין דקורע על ברכת ה' וס"ת שנשרף וכו' כשכתב הרא"ש לאחר ז' אכל הני נמי קאי דאינו רשאי לשוללן עד לאחר ז' דלא גריעי משאר מתים דאינו רשאי לשלול עד אחר ז' וא"ת כיון דהני דמו לאביו ואמו שאין מתאחים הו"ל לדמויינהו נמי לענין שאינו רשאי לשוללן עד אחר ל' י"ל דשאני אביו ואמו שהוא חייב להתאבל עליהם בכמה דברים יותר מבשאר מתים הלכך למאי

דגלי בהני דשוו לאביו ואמו דהיינו באיחוי גלי למאי דלא גלי לא גלי ודיינו שנשוה אותם לשאר מתים כך צ"ל לדעת רבינו אבל כבר איפשר שהרא"ש סובר שברייתא זו לא קיימא אמתניתין דקרעים שאינם מתאחים אלא אקרעים שקורעים על המתים קאי דעל כולן רשאי לשוללן אבל לא לאחותן ובשאר מתים מיירי ומש"ה פי' הרא"ש דאינו רשאי לשלול עד לאחר ז' ולא לאחותן עד לאחר שלשים וכיון דשרי באיחוי דשאר מתים סיים באיחוי דאביו שאסור לעולם אבל בשאר קרעים כגון ברכת השם ס"ת שנשרף וכיוצא בהם שולל מיד או על הרוב למחר כמו שנתבאר שהוא דין רבו שלמדו חכמה דמה ענין ז' לדברים אלו שאינו מתאבל עליהם וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם והרמב"ן ז"ל דאין ענין ז' לדברים אלו כלל שכתבו ברייתא זו סתם ונראה מדבריהם דקיימא אמתני' דקרעים שאינם מתאחים ואם איתא דשאני לן לענין שלל בין תוך ז' לאחר ז' לא הוי שתקי מיניה וכ"כ נ"י בהדיא וז"ל וכולן רשאין לשוללן פי' כל הקרעים שאמרו בהם שאין מתאחין מותר לשוללן למחר חוץ משל אביו ואמו דאינו שולל עד לאחר ל' וכ"כ רבינו ירוחם כל הקרעים שאינם מתאחים כגון רוב ציבור שנהרגו או ס"ת שנשרף או השומע ברכת השם או על ערי יהודה ומקדש וירושלים וכיוצא בהן מותר לשלול הקרעים למחרתו והכי נקטינן: וכתב ר"י לשוללן. פי' תפירה רחבה שתפר הרבה במשיחה אחת: ללקטן. פירוש שאורג כל הקרע ראשו על סופו ותוחב במחט ב' או ג' פעמים: למוללן. פי' שאוחז ב' ראשי הקרע בין האצבעות וכורכן יחד ותוחב ב' או ג' תפירות: כמין סולמות. פירוש כמעלות הסולם שתופר ב' תפירות ומפסיק וחוזר ותופר למטה ומניח בין תפירה לתפירה הפסק:

סימן שמא

סעיף קטן א

מי שמתו מוטל לפניו וכו' ברייתא בפ' אלו מגלחין (מועד קטן כג:) ור"פ מי שמתו (ברכות יז:) מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו ואם אין לו בית חבירו עושה מחיצה ואוכל אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנים עליו ופטור מק"ש ומן התפילה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואסיק רב אשי דכל שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי ומ"ש רבינו והיינו כל הקרובים המתאבלים עליהם כ"כ הרא"ש שם אצל עובדא דר"ת כשנפטרה אחותו וכתבו רבינו בסמוך וכתב הרא"ש אינו מברך פירוש ברכת המוציא ואין מברכין עליו דלא תימא הוא דאינו מברך אבל אחרים אוכלים עמו ויברכו ברכת המוציא ויזמנו ויצא הוא

בשמיעה קמ"ל דלא וכ"כ הרמב"ן ז"ל ומ"ש רבינו אפי' אם אוכל עם אחרים שמברכין לא יענה אחריהם אמן ירושלמי כתבוהו הרא"ש והרמב"ן שם וכתב עוד הרא"ש רש"י פי' אינו מברך א"צ שיברך משמע שאם רצה לברך הרשות בידו ולא משמע כן בשמעתין וכן דעת התוס' וה"ר יונה דאסור לברך ומדברי הרמב"ם בהלכות ק"ש נראה דכרש"י סבירא ליה שהרשות בידו וכתב עוד הרא"ש וי"א דהא דמשמע דאסור לברך היינו כשצריך לעסוק בצרכי המת אבל אם כבר עסק או יש עוסקים אחרים יכול לברך ובירושלמי לא משמע כן וגם לקמן בפירקין נראה דבכל גווני אסור וכ"כ הגהות מיימון בפ"ד וכך הם דברי רבינו שכתב ואפי' אם א"צ לעסוק בצרכי המת וכו' ואפי' אם ירצה להחמיר על עצמו וכו' אינו רשאי והגהות מיימון בפ"ד והמרדכי כתבו דבירושלמי הוי בעיא ולא איפשיטא וכתב ראבי"ה כיון דלא איפשיטא על זה סומכים שמתפללים והולכים לב"ה במקום שיש קרובים שיתעסקו בו כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן שי"ן אהא דאמרינן ואם אין לו בית חבירו עושה לו מחיצה ואוכל איזו מחיצה שתהיה ואפי' סדין שכל שיש מחיצה הרי הוא כבית אחר כל שתוקע שולי הסדין בארץ או שיעשה בענין שלא יהא ניטל ברוח וא"צ מחיצת אבנים ולא אפי' מחיצת עצים וקנים דוילון מחיצה היא לכל דבר שכיוצא בזה וסימן לדבר והבדילה הפרוכת לכם (שמות כ"ו:ל"ג) עכ"ל: ודע דאיתא בירושלמי לא אוכל כל צורכו ולא שותה כל צורכו והשמיטוהו הפוסקים משום דכיון דלא אידכר בברייתא דתלמודא דידן משמע דלא קי"ל הכי : ב"ה כתוב בא"ח רבו מוטל לפניו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין:

סעיף קטן ב

ובשבת ויום טוב אוכל בשר ושותה יין וכו' שם בברייתא לענין שבת וכתב הרא"ש דה"ה ליום טוב וחייב בקריאת שמע ותפלה ובכל מצות האמורות בתורה ר"ג אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן מאי בינייהו א"ר יוחנן תשמיש המטה איכא בינייהו ואע"ג דבירושלמי פוסק כר"ג וכ"כ ה"ר יונה בר"פ מי שמתו הרי"ף והרא"ש פסקו כת"ק משום דאי איתא דגמרא דידן סברה הלכה כר"ג הוה פסק כוותיה ולא שייך כאן והלכה כדברי המיקל באבל דאכתי לא חל עליה אבילות וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מה' אבל והכי נקטינן ודקדק רבינו לכתוב שאסור בו לפי שיש מי שפירש דת"ק ור"ג בין רשות לחובה קמיפלגי דת"ק סבר חייב בכל המצות חוץ מתשמיש שאינו חובה אלא רשות ור"ג סבר חובה נמי הויא וה"ר יונה כתב בר"פ מי שמתו דבירושלמי מוכיח דלת"ק איסורא איכא והכי איתמר משמיה דהרי"ף ז"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם צריך להחשיך על התחום וכו' חל עליו אינות ליאסר בכולן משעה שמחשיך כלומר משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך על התחום:

סעיף קטן ד
ואם רוצה לקוברו בי"ט ראשון ע"י עממין וכו' כתב הרא"ש בפ' אלו מגלחין דירושלמי פלי"ג אגמרא דידן דבירושלמי משמע דאפי' בשבת כיון שמחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכים חלה עליו אבילות והכא אמרינן דבשבת חייב בכל מצות האמורות בתורה וה"ה ביום טוב וי"א דגמרא דידן איירי בשחרית והתם איירי לעת ערב דשייך אז למימר דמחשיכין על התחום ולא בשחרית ול"נ דל"ק דודאי בחול שיכול לעשות צורכי המת אף ע"פ שאינו עוסק יש עליו אינות מפני כבודו של מת שיהא לבו פנוי לחשב על צרכי המת ויחשוב בהם תמיד אבל בשבת ויום טוב שאין יכול לעסוק לצורך המת אלא להחשיך בעלמא דוקא בשעה שהוא מחשיך פטור אבל כל היום חייב ובי"ט שני דנקבר ע"י ישראל כחיל שויוה רבנן ונוהג דין אינות ובי"ט ראשון אם רוצים לקוברו בו ביום ע"י עממים כיון שהוא צריך להמציא לו צרכי ארון ותכריכין יראה דלא גרע ממחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכין ופטור עכ"ל:

סעיף קטן ה
ראיתי לא"א ז"ל שמת לו מת בשבת ובמ"ש לא הבדיל ולא התפלל וכולי בתשובות כלל כ"ז כתוב מעשה זה:

סעיף קטן ו
ובענין ההבדלה איכא פלוגתא הר"מ כתב שצריך להבדיל וכו' וה"ר יהודה כתב שאין להבדיל ולזה הסכים א"א ז"ל טעמי כל א' מהם כתב הרא"ש באורך בפסקים ר"פ מי שמתו וכתב שנ"ל כדברי רבינו יהודא ואף ע"פ שבתשובות כלל כ"ז כתוב מעשה שאירע לא"א שמת לו ילד בשבת ולמו"ש לא הבדיל ויום ראשון לאחר שקברו המת הבדיל כיון שעדיין הוא זמן הבדלה למי שלא הבדיל בלילה עכ"ל צריך לומר שבשעה שמת לו אותו ילד עדיין לא הכריע כרבי' יהודה והיה נוהג כדברי הר"מ רבו ואחר זמן הכריע כדברי ר' יהודה ולפיכך פסק רבינו כדבריו בפסקים שהיו אחרונים וכן כתב בתשובות ה"ר יהודה בנו כתוב ששאלוהו על זה שדברי הרא"ש בתשובה סותרים למה שכתב בפסקים והשיב כשאני רואה פסקיו עם תשובותיו סותרין הריני הולך אחר הפסקים שהיו אחרונים וכ"נ עוד מדברי רבינו בטור ח"מ סוף סימן ע"ב: והמרדכי בסוף מ"ק כתב דברי הר"מ וכתב שאוכל בליל מ"ש בלא הבדלה ולמחר אחר שיקבר המת מבדיל וכ"כ הגהות בפ"ד וכן הלכה כתב הכלבו האונן הולך לבית הכנסת בין בחול בין בשבת והציבור מתפללין

כדרכן ואין מונעין שום דבר מן התפילה על כך ואיני יודע למה יבא בחול לב"ה כיון שאינו מתפלל :

סעיף קטן ז

כתב רבי' יצחק כשנפטרה אמי מורתי הודיעו הדבר לר"ת אחיה וכו' התוס' והר"י והרא"ש ז"ל בפ' מי שמתו כתבו מעשה זה וחזר הרא"ש לכתבו בפ' אלו מגלחין ומסיימים במעשה זה שאמר ר"י איני יודע אם היה רבינו מיקל בכך אם היה דר עמה בעיר:

סעיף קטן ח

וכתב א"א הרא"ש ז"ל וסברא חלושה וקלושה היא זו וכו' בפרק אלו מגלחין כ"כ כתב בהג"א פרק אלו מגלחין בשם א"ז משמע בירושלמי שהתלמידים מטמאין לרבן ונכון להם שלא לאכול בשר ושלח לשתות יין כל היום מיהו לעיל פי' דלאחר הקבורה שרי לאכול בשר ולשתות יין עכ"ל ולפי דבריו הא מיהא בעוד שהרב מוטל לפניהם אסורים לאכול בשר ולשתות יין:

סעיף קטן ט

מקום שנהגו שם שכתפים מיוחדים להוציא המת וכו' ירושלמי בפ" מי שמתו נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים וכתב הרמב"ן פירוש נמסר לרבים ולכתפים שהיו חבורות בעיר מזומנים על הקבורה וכשהשלים האבל צורכי הוצאתו מוסרין אותו לאותן חבורות על מנת שיוציאוהו לבית הקברות כשירצו ומשעה שנמסר להם המת אינו מוטל על האבל אלא על אותן הכתפים הלכך אוכל בבית אחר ואוכל בשר ושותה יין מעתה אף ע"פ שהמת בבית וכתבו הגהות מיימון פ"ד מספקא לן אם הולך הוא עם המת בספינה או בעגלה אי דמי לנמסר לכתפים אי לא : כתב סמ"ק משנקבר המת אפי' נקבר ביום המיתה נהגו העם לבטל האנינות אע"פ שלקדשים אינו בטל כל היום:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ומתוך כך הורה ר"י על מי שהוא תפוס ומת בתפיסה כו' כ"כ הרא"ש והמרדכי בפ' אלו מגלחין וז"ל הורה ר"י על יהודי אחד שתפשו המושל ומת בתפיסה ולא נתנו המושל לקבור דאין אנינות חלה על הקרובים דלא קרינן ביה מי שמתו מוטל לפניו כיון שאין עליהן לקוברו ומ"מ לא נדמהו לנתייאש לקברו שיחול עליהם אבילות מעתה כמו בהרוגי ביתר (גיטין נז.) דהתם נתייאשו מלקוברו בכח המלכות וכן בדביתהו דר"א ב"ר שמעון (בב"מ פד:) כיון שלא היה עומד לקבור חלה עליו אבילות דסתימת הארון הוי כמו סתימת גולל אבל בנדון זה לא נתייאשו לגמרי לקוברו והיו

מקוים בישועת השם שיערה ממרום רוח המושל לתתו לקבורה בדמים מועטים הלכך אבילות לא חלה על הקרובים ואוננים לא הוו כיון דאין יכולים להתעסק בקבורתו ודמיא להא דאמרינן בירושלמי דמת שמפנין אותו מקבר לקבר שהיה בדעתו מתחלה לפנותו דאין מונין לו משיסתם הגולל הראשון אלא משיסתם הגולל השני ומסתמא כשנקבר בקבר הראשון פסקה האנינות וגם כשקרובי המת הם בבית האסורים אין עליהם דין אנינות כיון שאין יכולים להתעסק בקבורתו ואמרינן נמי בירושלמי מי שנמסר לרבים או לכתפים אוכל בשר ושותה יין ומשמע ודאי דמיירי כשלא יצא מפתח הבית ואכתי לא חל עליו אבילות ואפ"ה פסקו ממנו אנינות כיון שנמסר לרבים ואין מוטל עליו לקוברו וכ"ש מי שהוא בבית האסורים שאין עליו דין אנינות כלל עכ"ל וגם הרמב"ן בת"ה כתב הוראה זו דר"י והחילוק שחילק בין אותו מעשה להרוגי ביתר אין הטעם מבואר בדברי הרא"ש והמרדכי אבל מדברי הרמב"ן הוא מתבאר שכתב שבאותו מעשה לא נתנו המושל לקוברו לפי שהיה רוצה עליו ממון הרבה יותר ממה שהיד משגת ואפי' היה ספק בידם לעשות אסור לפדותו בכל אותו ממון מפני תיקון העולם דכיון דבממון תלוי הדבר ואיפשר שאח"כ יתפייס בדמים מועטים ומפני כך לא חל עליהם אבילות אבל הרוגי ביתר שהיתה גזירת מלכות עליהם מחמת שנאה ולא מחמת ממון לא היתה עשויה לבטל ומפני כך חל עליהם אבילות מיד וגם ה"ר יונה כתב הוראת ר"י בר"פ מי שמתו וכתב דטעמו דר"י דלא חל עליהם אנינות משום דכיון שאינם טרודים בענין קבורה לא חיישינן שיתעצל בכבודו ובעסקו ואע"פ שלא נתייאשו מלבקש להתפשר עם השלטון בכל יום אפ"ה אין זה נקרא טרדא וחייבים במצות :

סעיף קטן יא

ומ"ש וכן מי שנהרג בדרך או גררו חיה או שטפו נהר וכו' אין על הקרובים לא דין אנינות ולא דין אבילות ומונים לו ז' ול' מיום שנתייאשו מלקוברו ופירש מלבקשו והכי תניא באבל רבתי (פ"ב) מי שנפל לים או שטפו נהר או שאכלתו חיה אין מונעין מהם כל דבר מאימתי מונין להם משנתייאשו מלבקשו: ומ"ש שאין על הקרובים דין אנינות כן משמע מדברי הרא"ש שם גבי מעשה שאירע במגנצ"א:

סעיף קטן יב

כתב הרמב"ם שכל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בכל הדברים שאבל אסור בהן כ"כ בפרק א' וכתב שמטעם זה רחץ דוד וסך כשמת הילד טרם שנקבר:

סעיף קטן יג

וכ"כ הרי"ץ גיאת שאונן מותר בין מיתה לקבורה בתכבוסת וכולי כ"כ הרמב"ן בשמו בספר ת"ה והביא ראיה מפ"ק דכתובות (ד:) והרמב"ן דחה ראייתו וכתב על דבריו דודאי

דברי שגגה הן דהא ת"ק אסר בתשמיש המטה אפילו בשבת אלמא בחול לית דינא ולית דיינא דאסור ותמה על עצמך בבשר ויין אסרוהו ק"ו בתשמיש המטה שאפי' קל שבקלים אינו עושה כן וכ"ד רבינו הגדול ז"ל עכ"ל והמרדכי כתב במ"ק דבפ"ק דכתובות משמע דאונן מותר בתשמיש המטה ויש שחמירין וכן עמא דבר עכ"ל והכי נקיטינן להחמיר:

סעיף קטן יד

ומ"ש וכן קצת דיני אבילות נוהגים בו כגון רחיצה וסיכה וכו' עד אבל בעדונין ושמחה אסור כ"ז בת"ה קרוב לבסוף:

סעיף קטן טו

ומ"ש כבר אמרו שאסור לישב אפי' ע"ג מטה כפויה אלא ע"ג קרקע צריך לישב הוא מדתניא באבל רבתי (פי"א) כל זמן שמתו מוטל לפניו אינו ישן לא ע"ג מטה זקופה ולא ע"ג מטה כפויה ופי' הוא ז"ל אלא ישן ע"ג קרקעו וכדאמרינן אינו מיסב עכ"ל:

סעיף קטן טז

ומ"ש שאינו חולץ מנעל וסנדל כ"כ הגה"מ בפ"ד בשם סמ"ק וכתב דמטעם זה מותר לצאת מפתח ביתו כי צריך לחזר אחר צרכי המת:

סעיף קטן יז

המשמר את המת אפילו שאינו מתו פטור מק"ש וכו' ברייתא פרק מי שמתו (ברכות יח.):

סימן שמב

סעיף קטן א

מי שהכין כל צורכי חופתו וכולי ברייתא בריש כתובות (ג:) ופירש"י מכניסין את המת לחדר שלא יקברוהו דא"כ חלה אבילות על האבל בסתימת הגולל ושוב לא יוכל לכנוס עד שיעבור האבל ופורש ויקברו את המת מיד דכיון דחלה עליה חתונה הויא לגביה כרגל ולא אתיא אבילות וחיילא:

סעיף קטן ב

ומ"ש ונוהג ז' ימי המשתה ואח"כ נוהג ז' ימי אבילות שם בבריית' וכתב הר"ן דלדברי הגאון דיום מיתה וקבורה חייב באבילות מדאורייתא טעמא דנוהג ימי משתה ברישא הוי משום דב"ד מתנים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ולפ"ז אינו ראוי להתעסק בדברים של שמחה כל אותו היום אלא שאינו חייב לעשות מעשה של אבילות והיינו שב ואל תעשה עכ"ל. ואמרינן בגמ' דדוקא נקט אביו של חתן או אמה של כלה דאבי החתן הוא הטורח בצרכי סעודה ואמה של כלה היא המכינה תכשיטין ואם לא יכנוס עכשיו שוב אין מכין להם ומפני כך התירו להכניס את המת לחדר והחתן והכלה לחופה

אבל מת אבי הכלה ואם החתן לא וכתב הר"ן ואמה של כלה וכגון דאיכא תמרוקי נשים וקישוטין שאין מתקיימים דאי לא באותם שהכינה לה תנשא לאחר ז' ימי אבילות ולא צריכה לה למיטרח עליה:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכל ז' ימי המשתה שהן לו כרגל נוהג בהם דברים שבצינעא ואסור בתשמיש המטה שם: ומ"ש הילכך כל ז' ימי המשתה וז' ימי האבל הוא ישן בין האנשים וכו' שם בברייתא:

סעיף קטן ד

וכתב הראב"ד דתרווייהו דוקא וכו' וא"א הרא"ש ז"ל כתב הרבה הפליג החכם להחמיר בלילה וכו' בפ' א"מ והרמב"ן בת"ה הביא דברי הראב"ד וכתב עליהם כבר הורה זקן ולענין הלכה כיון שהרמב"ן הודה לו הכי נקיטינן וכתבו הגהות מיימון בפי"א אהא דאמרינן הוא ישן בין האנשים וכו' כתב ראב"ן מיעוט אנשים ב' מיעוט נשים שתים :

סעיף קטן ה

וכתב הרמב"ן מנין ל' אינו מונה אלא מז' ימי האבילות ואילך וכו' בת"ה וכ"כ הרמב"ם בפי"א ומ"ש דכל ז' ימי החופה מותרים בגיהוץ ותספורת כתב הרמב"ן דטעמא משום דכתיב (ישעיה לג) מלך ביפיו תחזינה עיניך:

סעיף קטן ו

והיכא שאין לו פסידא וכו' כל זה כתב הרא"ש בפרק א"מ וכתב שם שמדברי הרי"ף נראה שסובר כדברי בעל הלכות וכ"ד הר"י גיאת והוא ז"ל כתב עליהם דלא מסתבר כלל וגם הרמב"ן כתב בת"ה על דברי ב"ה והר"י גיאת שהם דברי טעות ולענין הלכה נקיטינן כדברי הרמב"ן והרא"ש וגם הגהות מיימון כתבו פי"א דלא נראה לראבי"ה ודברי בה"ג ומ"ש רבינו שנשאר להם מי שיכין להם לפעם אחרת מבואר מתוך מה שכתבתי שאמרו בגמרא דדוקא נקט אביו של חתן או אמה של כלה אבל איפכא לא:

סעיף קטן ז

והרמב"ם כתב שאין מאחרין החופה ל' יום וכולי ז"ל בספי"א אבל אם מת אביה של כלה וכו' נוהג ז' ימי אבילות תחלה ואח"כ תכנס לחופה וינהגו ז' ימי המשתה ומשמע לרבינו שתיכף שעברו ז' ימי האבל קאמר הרמב"ם דתכנס לחופה ונתן טעם לדבר משום דטריח ליה וקאי עליה מילתא וכן כתב הרמב"ן בת"ה וז"ל שמע מינה דכל היכא דאית ליה פסידא מכניסין את המת לחדר וכו' והיכא דאיפשר ולית לה פסידא קוברין את המת תחלה ונוהג ז' ימי אבילות ואח"כ מכניסין את החתן ואת הכלה לחופה ונוהג ז' ימי המשתה מיד ולא מאחרין ליה שלשים כשאר נישואין כיון דטריח ליה וקאי עלויה

מילתא עכ"ל ואיפשר שמה שכתב רבינו כאן הם דברי הרמב"ן וטעה הסופר וכתב מ"ם במקום נו"ן ולענין הלכה נקיטינן כדברי המיקל באבל:

סימן שמג

סעיף קטן א

מת בעיר כל בני העיר אסורים במלאכה ואם יש חבורות בעיר וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כז:) רב המנונא איקלע למתא שמע קול שיפורא דשכבא וכו' וכתבו רבינו בסמוך ומ"ש בד"א שלא בשעת הוצאת המת אבל בשעת הוצאת המת הכל בטלים כ"כ הרא"ש בסוף מ"ק והוא מדברי תוס' פ"ב דכתובות (יז.):

סעיף קטן ב

כתב הרי"ץ גיאת בהלכות מוקי לה דוקא במת מצוה וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה וכתב עליו ולא היא דשמעתא סתמא אמורה ועוד דרב המנונא דשמתינהו מי ברור ליה דמת מצוה הוה אלא במת בעלמא הוה מעשה ונ"י כתב בסוף מ"ק אי איכא יורשים דחייבים בקבורתו אין אחרים צריכים להתבטל עכ"ל ודבריו כדברי הרי"ץ גיאת וכבר נתבאר שהרמב"ן חולק עליו והלכה כוותיה דמסתבר טעמיה וגדול שבאחרונים הוא:

סעיף קטן ג

רב המנונא איקלע למתא וכו' פ' א"מ (כז:):

סעיף קטן ד

אין שואלין זה לזה וכו' בד"א בכפר קטן וכו' פ"ק דאבל רבתי וכתבו הרמב"ן בת"ה וכתוב בכתבי מה"ר איסרלן סי' כ"ה בספר חסידים נמצא דאין שואלים בשלום כשיש שם מת בעיר עד לאחר קבורה ובתוס' דאלפס פ' אלו מגלחין כתב דאין שואלין בשלום בבית הקברות כשיש שם מת וכשאין שם מת שואלין ברחוק ד"א מן הקברות' וכ"כ בכלבו בשם הר"מ:

סימן שמד

סעיף קטן א

מצוה גדולה להספיד על המת כראוי וכל המתעצל בהספדו של אדם כשר אינו מאריך ימים וראוי לקוברו בחייו בפ' ר"א דאורג (קה:):

סעיף קטן ב

ומצוותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב וכו' בפ"ק דברכות (ו:) אגרא דהספדא דלויי ופירש הרמב"ן דלויי שיגביה קולו בהספד על החכמים והכשרים כדאמרינן (שבת קנג:) אחים לי בהספדאי דהתם קאמינא גרסינן בירושלמי האנק דום מכאן שהוא צריך לצווח על המתים :

סעיף קטן ג

ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי אלא מזכירין מדותיו הטובות ומוסיפין בהן קצת וכו' ז"ל הרמב"ן בת"ה תניא באבל רבתי (פ"ג) אין מוסיפין בתחלה אבל מוסיפין על העיקר פי' אין מספידין בכבוד מי שאינו ראוי לכך בשעת ההספד אבל אם היה ראוי בכבוד מועט מאריכין בכבוד ומוסיפין במקצת שבחיו והתם אמרינן ארשב"ג כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעים מן הספדנים ומן העונים אחריהם וחכם או חסיד תולין בחכמתו וביראת חטאו והתם אמרינן (סוטה מח.) כשמת הלל הזקן אמרו עליו אי חסיד אי עניו מתלמידיו של אהרן וכו' וכ"כ הרא"ש בפ' אלו מגלחין והא דכשם שנפרעים מן המתים כך נפרעין מן הספדנים איתא בסוף ברכות (סב.) ופי' הערוך כשם שנפרעים מן המת אם הוא חוטא כך נפרעין מן הספדנין שאומרים עליו שהוא צדיק נראה מדבריו דהאי שנפרעים מן המתים לא על שהספידוהו במה שאין בו נפרעין ממנו אבל הרא"ש כתב בפ' א"מ פירוש נפרעין מן המתים כשמספידים את המת דבר שאין בו כלל הוא לו למזכרת עון וכך הם דברי רבינו: כתב הרמב"ן בת"ה אסור לאיפלוגי בהספדא ביקרא דשכבא טפי ממאי דחזי ליה אלא משבחין אותו לפי כבודו ויותר מכאן כדרך המשבחין ולא בהפלגה יותר מדאי ואי לא בר הכי הוא מספידין אותו כנשי דשכנציב דאמרין מותא כמותא ומרעין חבוליא פירוש כמות העשיר כן מות העני אבל החולי הוא הצער והאבל ואמרו כן לפי שמת ביסורין ואינו ראוי להספד אחר עכ"ל : (ב"ה) כתוב בא"ח לצום ביום שמת חכם או שבאה שמועתו ז"ל וכתב הר"מ מצוה לצום ביום שמת אביו או אמו:

סעיף קטן ד

ונשים נמי נספדים בין האנשים ובין החכמים כראוי להם כ"כ הרמב"ן בת"ה והביא ראיה מדאמרינן בפ' בני העיר (מגילה כח:) רפרם ספדה לכלתיה בבי כנישתא אמר אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דידה אתו כ"ע ובגמרא (ר"ה כה.) אמרינן ספדה ר"ג לאמו של בן זוא הספד גדול ודאיתמר עלה לא מפני שראויה לכך על הספד גדול הוא חוזר הרי"ץ גיאת ע"כ וכ"כ הרמב"ם בפי"ב שמספידין הנשים כאנשים בכל מקום:

סעיף קטן ה

ומ"ש ותנן אפי' עני שבישראל וכו' הוא בפ' נערה שנתפתתה (כתובות מו:) וסדר לשון רבינו כך הוא ותנן בענין הספד אשתו אפילו עני שבישראל לא יפחות משני חלילין ומקוננות:

סעיף קטן ו

תניא באבל רבתי מקום שמספידין וכו' כתבה הרא"ש בסוף מ"ק:

סעיף קטן ז
תניא קטן בן כמה שנים יהיה שמספידין עליו ר"מ בשם רבי ישמעאל אומר עניים בני ג' וכו' בס"פ א"מ (כד:) איפסקא הלכה בגמ' כר"י ופירש"י עניים בני ג' וכו' שהעני מצטער על בניו יותר מן העשיר לפי שאין לו שמחה אחרת ומסיים בברייתא בני זקנים כבני עניים ולא ידעתי למה השמיטו רבינו וכתב נ"י יש מי שכתב דמשמע מהא שאומרים עליהם צדוק הדין מזמן זה דעדיף צדוק הדין מהספד :

סעיף קטן ח
ותניא באבל רבתי בני עשירים כבני חכמים וכו' ז"ל הרמב"ן בת"ה והרא"ש בסוף מ"ק תניא באבל רבתי בני עשירים כבני חכמים בני חכמים כבני מלכים מתעסקין עמהם פיריש מספידין אותן בעילוי כדאמרינן מוסיפין על העיקר:

סעיף קטן ט
תינוק שיודע לישא וליתן יוצא במעשה עצמו וכו' עד ואינה יורדת עמו באבל רבתי פ"ג:

סעיף קטן י
כתב רב האי תינוק שעברו עליו ל' יום אומרים עליו צדוק הדין וכו' כ"כ הרא"ש בסוף מ"ק והרמב"ן בת"ה וסיים בה צדוק הדין שאתם אומרים אין אנו יודעים מה הם דבריו אם יש בהם ממין הספד כגון הוי או אבוי או בכו או כמה קשה וכיוצא באלו בזמן שהוא תינוק הסירו הדברים האלה ואם הם דבר צידוק הדין בלבד יאמרו אחר התינוקות בזמן שהם בני אבל ואין בכך כלום עכ"ל:

סעיף קטן יא
המחותך והמסורס וכו' ברייתא בפ"ק דאבל רבתי ופי' נ"י בסוף מ"ק מסורס שיצא הפוך או הוציאוהו מחותך מן הבטן וכתב הרמב"ן בת"ה פי' אין מתעסקין עמהם להספיד וללוות אלא הצריכים למטה ולקבורה מתעסקים בעבדים דהא שייכי במצות אבל קורין עליהם הוי ארי הוי גבור ר"י אומר הוי טוב הוי נאמן אוכל מעמלו א"ל א"כ מה הנחת לכשרים א"ל אם היה כשר מפני מה אין אומרים עליו:

סעיף קטן יב
ויורשים שאינם רוצים להספיד מוציאים מהם בע"כ וכו' לפיכך צוה שלא יספדוהו שומעין לו בפרק נגמר הדין (סנהדרין מו.) איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוי או יקרא דשכבי למאי נפקא מינה דאמר לא תספדוהו להההוא גברא אי נמי לאפוקי מיורשים ופירש רש"י לאפוקי מיורשים שכר הספדנין אי יקרא דשכבי כי אמר לא תספדוהו צייתינן ליה ואי לא אמר ואמרי יורשין לא ניחא לן כפינן להו ואי יקרא דחיי ליורשים צייתינן לדידיה לא צייתינן ואסיקנא ת"ש רבי נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת ולא נספד ולא נקבר או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפין על מטתו

זהו סימן יפה למת ש"מ יקרא דשכבי הוא ש"מ ופירש רש"י סימן יפה למת. כשנפרעין ממנו בעה"ז לאחר מיתה דיש לו כפרה בכך: ש"מ יקרא דשכבי הוא. דאי לאו יקרא דידיה אמאי מיכפר בבזיוניה כתב הרמב"ן בת"ה בשם השאלתות פ' חיי שרה סימן י"ד לאו לא נספד ולא נקבר כלל ההוא ברשעים גמורים הוא שנאמר (ירמיהו ט"ז:ד') לא יספדו ולא יקברו וכו' אלא לא נספד דרך כבודו ולא נקבר בכבוד עד שיתבזה ומאי חיה גררתו שגוררתו חיה קודם קבורה ואח"כ נקבר דאדרבה קבורה איתי בה כפרה :

סעיף קטן יג
אסור לתלוש על המת אפילו שער אחת וכו' עד אלא על התורה והמצוה שבטלו הכל נתבאר בסימן ק"פ:

סעיף קטן יד
העם העסוקים בהספד כל זמן שהמת מוטל לפניהם וכו' עד ברחמים ברייתא בר"פ מי שמת (יט.):

סעיף קטן טו
ומ"ש ודוקא העם העסוקים לשמוע ההספד וכו' עד גם החזנין חייבין כבר כתבתי בו בטור א"ח סימן ע"ב:

סעיף קטן טז
לשון הרמב"ן ההספד שקודם הקבורה וכולי בת"ה:

סעיף קטן יז
ומ"ש שקודם קבורה לפני המטה וכו' אין מתפללין תלמידי הר"י כתבו בריש פ' מי שמתו שי"א כן משום דתפלה דרבנן ושהר"י אומר דמתפללין ומביא ראיה מהתוס':

סעיף קטן יח
אין עושין שני הספדין בעיר אחת אא"כ היה כדי הספד לזה ולזה אין עושין שני קילוסין בעיר אחת וכו' ברייתא באבל רבתי פ' י"א וכתבה הרמב"ן בת"ה פירוש כדי הספד לזה ולזה שיש שם רוב עם ליחלק לשנים ויהיה בכל הספד עם כדי צרכו ופי' שני קילוסין לספר שבחיו של זה ושבחיו של זה:

סעיף קטן יט
אין אומרין בפני המת אלא דברים של מת מימרא בפ"ק דברכות (ג:) ואיכא התם תרי לישני לישנא קמא לא נצרכא אלא לדברי תורה אבל מילי דעלמא לא וא"ד לא נצרכא אלא לדברי תורה וכ"ש מילי דעלמא וכתב הרי"ף והרא"ש והרמב"ן שרבינו האי פסק כלישנא קמא וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ג מהלכות אבל וכתב הרמב"ן ומה הם דבריו של מת הלכות הספד והוצאת המת וקבורה דאין אומרים ד"ת לפני המת אלא דבריו של מת אבל מילי דעלמא לית לן בה והרא"ש כתב כלשון הזה כתב רבינו האי משמא

דקמאי דכלישנא קמא עבדינן דאין אומרים ד"ת לפני המת אלא דבריו של מת אבל מידי דעלמא אמרינן וחוץ לד' אמות איירי עד כאן לשונו ומשמע לרבינו דהאי חוץ לד' אמות איירי הוי מדברי רבינו האי וקאי אאין אומרים דברי תורה לומר דאף חוץ לד' אמות אסור ואע"ג דאמרינן התם בפ' מי שמתו (ברכות יז.) אהא דתניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו ויקרא בו ודוקא תוך ארבע אמות אבל חוץ לארבע אמות שרי איפשר לומר דהתם שאני דאצל קבר הוא וטעמו משום לועג לרש דכל חוץ לארבע אמות הוי כחלוק רשות לעצמו וליכא ביה משום לועג לרש אבל הכא דהוי טעמא משום דכיון שהמת מוטל לפניהם אם היו מדברים בדברים שלא מדבריו של מת מיחזי כמתייאשים מלהטפל בו והלכך אפי' חוץ לארבע אמות אסור כל שהוא בפניו דכל שאומרים בפני המת יודע וה"מ בדברי תורה אבל במילי דעלמא לא מיחזי כל כך כמתייאשים ושרי חוץ לד"א א"נ אפי' תוך ד"א שרי ור"י כתב אין אומרים לפני המטה וכו' וה"מ בד"ת אסור אבל מילי דעלמא מותר בענין המת וכ"פ רבינו האי כלישנא קמא דבמילי דעלמא מותר פירוש וזה מיירי חוץ לד"א שאם היה תוך ד"א אפי' דבריו של מת אסור עכ"ל כתב המרדכי בסוף מ"ק דללישנא קמא אסור בכל אותו חדר שהמת מונח בו עד כאן ואם טעמו משום דכל החדר חשוב כד"א לא ידענא למה תלה הדבר בלישנא קמא והא דאמרינן בספ"ק דב"ק (יז.) וכבוד עשו לו במותו היינו שהושיבו ישיבה על קברו כתבו התוס' לא על קברו ממש אלא ברחוק ד"א דליכא לועג לרש וכ"כ נ"י בשם הרא"ש וכתב עוד בשם הרמ"ה דכיון דלכבוד שיכבא הוא דעבוד שרי ורבינו הגדול מהרי"א בביאורו לטא"ח הביא דברי נ"י וכתב על דברי הרמ"ה שע"ז סמכו לומר פסוקים בב"ה ודרשה למתים עכ"ל וכך הוא גם היום מנהג פשוט וכדברי הרמ"ה ז"ל:

סעיף קטן כ

ת"ר חכם שמת בית מדרשו בטל וכו' עד וקורין ז' ויוצאין בס"פ אלו מגלחין (מועד קטן כב:) ת"ר חכם שמת בית מדרשו בטל אב"ד שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטילין ונכנסין לב"ה ומשנין את מקומם היושבים בצפון יושבים בדרום היושבים בדרום יושבים בצפון נשיא שמת בתי מדרשות כולם בטלים ובני הכנסת נכנסין לב"ה וקורין ז' ויוצאין פי' הרמב"ן בת"ה חכם שמת בית מדרשו בטל כל ז' לפי שמספידין אותו ואין עוסקין בבית מדרשו כלל שלא יתעצלו מהספידו אבל שאר בתי מדרשות עוסקין בתורה אפילו בשעת הספד שאין מבטלין ת"ת להספד אב ב"ד שמת כל בתי מדרשות בטלים ומבטלין ת"ת כל ז' כדי שיהיו כולן פנויין ומתעסקין בהספדו והרגילין להתפלל בב"ה משנין את מקומן בקר וערב כשהם נכנסים שם להתפלל נשיא שמת כל בתי מדרשות שבכל

המקומות שמספידין אותו כולן בטלים ובני הכנסת אין נכנסין לב"ה אלא ביום שקורין ז' בתורה ויוצאין ומתפללין בביתו של אבל כשאר כל ימי ההספד עכ"ל:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו שמתחברין שנים שנים ולומדין בבתיהם כ"כ הרא"ש ונ"י בשם הראב"ד ז"ל וגבי נשיא כתב כל בתי מדרשות אף אותן שחוץ לעיר כל אותן שיכולין לבא ביום שבת שאין מתפללין בי' אלא בביתו חוץ מקריאת התורה בשבת ז' וה"ה בשני וה' וזה אינו בחכם ואב"ד שאין מבטלין ב"ה אלא מקצתן מתפללין בב"ה ומקצתן בבית האבל: ב"ה וז"ל ר"י נשיא שמת כל בתי מדרשות מתבטלים כי בכל המקומות אפילו בחוץ מעירו מספידיו עליו כל ז' ואחר ההספד אין נכנסין לב"ה אלא מתחברים שנים שנים ולומדים בבתיהם. וכתב הראב"ד דכל בתי מדרשות בטלים מכל העיירות שיכולים לבא לאותה העיר ולחזור בו ביום. וכתב רש"י קוראים ז' ויוצאים ואין מתפללין בי' אלא בביתו של אבל וכתב הראב"ד שכל בני העיר מתפללין בבית האבילים בין בחול בין בשבת ואין מתפללין כלל בב"ה חוץ מקריאת התורה בב' ובה' ובשבת שהם צריכים לקרות בב"ה והא דלא הזכיר בתלמוד ב' וה' לרבותא נקט שבת דאפילו בשבת אינו יוצא האבל על הנשיא לב"ה ומתפללין עמו בביתו וב"ה בטל חוץ מקריאת התורה משא"כ בחכם ואב"ד ע"כ מדברי הראב"ד: כתב הרמב"ם בפ"ט גבי נשיא שמת כל ב"מ בטלים ובני ב"ה נכנסין בשבת לב"ה וקוראים ז' ולא יטיילו בשוק אלא יושבין משפחות משפחות דוים כל היום והם דברי ר"י בן קרחה שם בברייתא: תניא תו בס"פ א"מ (שם) אין אומרים שמועה והגדה בבית האבל וכתב הרמב"ן בת"ה בשבת קאמר אע"פ שאין אבילות בשבת אין עוסקין שם בתורה לא בשמועה והגדה אבל אם בא להם מעשה מורין באיסור והיתר שלו ובאבל רבתי (פ"י) תניא לה הכי אין אומר לא תורה ולא מדרש ולא הגדה בבית המדרשות מפני שביהודה נותנים שלום בכניסתן וביציאתן ללמדך שאין אבילות בשבת ולפ"ז הלשון בית מדרשו של אבל היינו בתי מדרשות הבטלין משום אבילות וארישא קאי דקתני בחכם ואב"ד ונשיא בתי מדרשות בטלין וקאמר עלה דאין צ"ל מעסק תלמודא שבטלין אלא שמועת הגדה אין אומרים שם לא בחול ולא בשבת ואם נצרכו להתחיל לענין שאלה שנשאלה להם מתחילין בהלכות אבילות ויוצאים מענין לענין עד שתתפרש שאלתן וחוזרים להלכות אבילות עכ"ל:

סעיף קטן כב

בבית הכנסת ובית המדרש מספידים בהם ת"ח ונשותיהם אבל לא שאר העם בפ' בני העיר :

סעיף קטן כג
נשאל מרבינו האי אדם חשוב שמת מהו לעשות לו הספד וכו' בת"ה והביא ראיה מדתניא (ב"ק יז.) וכבוד עשו לו במותו שהניחו ס"ת על מטתו ואמרו קיים זה מה שכתוב בזה והאידנא דקא עבדי הכי אפוקי מפקינן אנוחי לא מנחינן ואי בעית אימא אנוחי מנחינן קיים לא אמרינן וטפי עדיף דלא למעבד הכי דאמרינן (מ"ק כה.) כי נת נפשיה דרב הונא סבור רבנן לאנוחי ס"ת אערסיה א"ל רב חסדא מילתא דמחיים לא ס"ל השתא ניקום ונעביד ואם נעשה לאדם גדול וחסיד ויחיד במקומו אל יהא ס"ת בדבר זה מוטל אלא עומד בתיבה וכדומה לה והוכיחו מי שישנה בכך עכ"ל:

סעיף קטן כד
לגאון בענין ההספד נוהגים בישיבה וכו' בת"ה ובמקום מ"ש רבינו ומכניסין המטה כתוב שם ומניחין והיא הגירסא הנכונה: ומ"ש שעולין לבית הקברות בג' ובז' אין כתוב שם אלא בז' בלבד וגם אין כתוב שם שליום ל' מבקרים אותו ובזה יפה גי' רבינו:

סעיף קטן כה
ומ"ש ולזמן ישיבה סופדין אותו כל ישראל וכו' בחדש אדר ואלול מנהגם היה להקבץ רוב עם מישראל בב' חדשים אלו לשמוע דרשת דיני פסח באדר ודיני ר"ה וי"ה וסוכות באלול וזהו שבת כלה האמור ומוזכר בתלמוד וקאמר דבאותו קיבוץ מספידין אותו עד כמה זמן בוכין ומספידין על החכמים כתב רבינו בסימן שצ"ד כתב הרמב"ן בת"ה וז"ל בתשובות א"ר סעדיה בשבת שמת בתוכה חכם מפטירין גלה כבוד מישראל כתב הכלבו שנהגו בנרבונא שיום ז' בצאתו מב"ה הולך האבל לבית הקברות ואם יום ז' בר"ח אינו הולך לבה"ק וכן לקטן וכתב עוד א"ר בעל הלכות אין מעוררין הספד אלא בתוך י"ב חדש אבל לאחר י"ב חדש הנשמה עולה ואינה יורדת רצה להזכירו בין המתים ואפילו לאחר י"ב חדש הרשות בידו ואימתי זמן עירעור יום ל' ויום משלם שנה ומקום שנהגו לקבור בבתים ולהעתיק הארונו' לבית הקברות מספידין אחר י"ב חדש עכ"ל:

סימן שמה

סעיף קטן א
המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר וכו' עד וכל שאין כבוד לחיים אין מתעסקין בו ברייתא באבל רבתי פ"ב ומ"ש והאי אין קורעים פירוש לרחוקים וכו' כך פי' הרמב"ן בת"ה ונתן טעם לדבר דקריעה חיובא הוא וא"ת זה שאינו עושה מעשה עמך פטורים ממנו אף הם לא ינהגו עליו אבילות ואיך עומדים עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבילים אם אין נוהגין עליו אבילות והרמב"ם כתב בפ"א שאין מתאבלים עליו כלל: (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה כשאמר בכ"מ אין מתעסקין עמהם לכל דבר לא

לענין קבורה ותכריכין אמרו אלא שאין קורעים ולא חולצים ולא מספידים וכו' כדתניא באבל רבתי:

סעיף קטן ב

ואיזהו מאבד עצמו לדעת לא שעלה באילן ונפל ומת וכו' אלא שאמר ראו שאני עולה באילן ונופל ומת באבל רבתי פרק ב' וז"ל איזהו המאבד עצמו לדעת לא שעלה בראש האילן ונפל ומת בראש הגג ונפל ומת אלא זה שאמר הריני עולה לראש הגג או לראש האילן ואפיל עצמי ואמות ורואין אותו שעלה לראש האילן ונפל ומת הרי זה בחזקת מאבד עצמו לדעת ע"כ וכ"כ הרמב"ן בת"ה וכתב פירוש אף על פי שלא ראו אותו מפיל עצמו כיון שאמר חזקה עשה לדעת והרמב"ם כתב בפ"א כלשון הזה איזהו המאבד עצמו לדעת לא שעלה לראש הגג ונפל ומת אלא האומר הריני עולה לראש הגג וראוהו שעלה מיד דרך כעס או שהיה מיצר ונפל ומת ה"ז בחזקת שיאבד עצמו לדעת:

סעיף קטן ג

אבל ראהו חנוק וכו' וקטן ואפילו מאבד עצמו לדעת חשיב כשלא לדעת ואין מונעין ממנו כל דבר גם זה פשוט באבל רבתי בפרק ב':

סעיף קטן ד

וכן גדול המאבד עצמו לדעת והוא אנוס כשאול וכו' כן כתב הרמב"ן בתורת האדם ונתן טעם לפי שהיה איבוד מותר לו כדאיתא בב"ר לפיכך לא היה בכלל מאבד עצמו לדעת ונענשו עליו שלא הספידוהו כראוי כדאיתא ביבמות (עח:) וכ"כ הרא"ש בסוף מ"ק:

סעיף קטן ה

מנודה שמת דינו כמאבד עצמו לדעת אין קורעין עליו ולא חולצין וכו' עד ומספידין אותו כראוי כ"כ הרמב"ן בת"ה והמרדכי בסוף מ"ק האריך להוכיח דאין להתאבל על אשה שבשעת מיתתה עברה על נדויה ושבועתה כתב המרדכי סוף מ"ק דאין מתאבלים על גנב מדאמרינן בירושלמי הרוגי מלכות מתחילין להתאבל עליהם משנתייאשו לקוברו ומסיים ובלבד שלא יהא גנב ע"כ וטעות הוא שאותו ירושלמי אין פירושו כך וכבר פירשתיו בסימן שע"ה ומיהו ממקום אחר היה יכול להביא ראיה מדתניא באבל רבתי פ"ג בתר הא דקתני הרוגי ב"ד אין מתעסקין עמהם בכל דבר. וכו' כיוצא בו הגונב את המכס ואת החרם ה"ז שופך דמים ולא שופך דמים בלבד אלא כאילו עובד עבודה זרה ומגלה עריות ושופך דמים :

סעיף קטן ו

הרוגי בית דין אין מתעסקין עמהם בכל דבר כו' עד אלא אוננין באבל רבתי פ"ב ואסיקנא לענין הרוגי מלכות בפרק נגמר הדין (סנהדרין מז:) דכיון דאיקטיל הו"ל כפרה בקטלא

וקבורה אלא היינו טעמא דאין מתאבלין עליהם משום דאבילות אימת מתחלת מסתימת הגולל כפרה אימת הוו להו מכי חזי צערא דקברא פורתא הלכך הואיל ונדחו ולא נראו להתאבל עליהם בעידן דחייל אבילות שוב אין מתאבלין עליהם ומ"ש ולא היו מברין עליהם ג"ז באבל רבתי פ"ב ויהיב התם טעמא משום דכתיב לא תאכלו על הדם וכתבו הרא"ש בסוף מ"ק:

סעיף קטן ז

כל הפורשים מן הצבור וכו' שם כל הפורשים מדרכי צבור אין מתעסקין עמהם לכל דבר אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים שאבדו שונאיו של מקום שנאמר הלא משנאך ה' אשנא וגו':

סעיף קטן ח

ומ"ש והם שפורקים עול מעל צוארם וכו' והמומרים לע"ג כל זה הוא פי' פורשים מדרכי צבור וכ"כ הרמב"ן בפי"א: ב"ה וכ"כ הרשב"א בתשובה בפורש מן המס אינו בכלל פורש מדרכי צבור ואינו אלא כאחד מבעלי עבירה או הגזלנין ודלא כנ"י שפירש בסוף מ"ק הפורשים מן הצבור שאין רוצים להצטער בצערם של צבור ולשאת את משאם במסים וארנונות אין מתעסקים במותם להתבטל ממלאכתם: וכן כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ז דמומר בכלל פורש מדרכי צבור הוא ואין מתעסקין בו כל עיקר ואין אוננים אין מתאבלין עליו והמרדכי במ"ק והג"מ בפי"א כתבו שר"ג נתאבל על בנו שהמיר דתו אמנם אין ללמוד ממנו דלאפושי צערא הוא דעבד שלא זכה לשוב בתשובה וכתב ?ע"ש קטן בן שנה או ?שנתים שהמיר עם אמו ומת אומר ר"י שהיה נראה שמתאבלין דודאי גדול אין מתאבלין עליו כדאיתא בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לט.) באבוד רשעים רנה אבל קטן מה שעשאוהו כדתם מה מעלה ומה מוריד והו"ל כאילו המיר בע"כ ור"ת אומר שאין מתאבלין עליו והביא ראיה מתוספתא דסנהדרין וכתב עוד המרדכי מחלוקת זה בפרק היו בודקין כתבו הגהות אשיר"י פרק אלו מגלחין נהרג בידי נכרים מתוך רשעו הו"ל כפרה ומתאבלין עליו. ר"ג נתאבל על בנו שהמיר דתו י"ד יום ק"ו לשכינה י"ד יום עכ"ל. ונ"י בסוף מ"ק הפורשים מן הציבור שאין רוצים להצטער בצערם של צבור ולשאת את משאם במסים וארנוניות אין מתעסקין במותם להתבטל ממלאכתם :

סעיף קטן ט

וכתב הרי"ץ גיאת מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים כ"כ בשמו הרמב"ן בת"ה והרא"ש בסוף מ"ק וכתבו שהביא כמה ראיות לדבר. ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ובכ"מ יש לעשות כפי מנהגו לא ידעתי למה כתבו בשם הרא"ש שהרי סוף דברי הרי"ץ גיאות הם כמבואר בדברי הרמב"ן ובדברי הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן י
הרוגי מלכות אין מונעים מהם כל דבר ברייתא באבל רבתי פ"ב. ומ"ש בשם הרמב"ן הוא בת"ה כלשון רבינו ובאמת שאין לשונו נוח לי שכך היה ראוי לכתוב אבל הרוגי מלכות אוה"ע מונעים מהם הספד ולמד הרמב"ן שמונעין מהם הספד מדאמרינן בפרק קמא דסנהדרין [יא.] ופ' עגלה ערופה (סוטה מח:) שאין מספידין הרוגי מלכות ולי נראה דאין משם ראיה דהתם לאו למימר דאין מספידין עליהם משורת הדין דאטו משום דמתו מיתה משונה יגרעו מערך כבודם אלא היינו לומר שבקשו לומר על ר"י בן בבא אי חסיד אי עניו וכולי אלא שנטרפה השעה שאין מספידין על הרוגי מלכות מפני ייראת המלך וכן פירש"י שם אבל במקום שהמלך לא יקפיד אם יספדוהו סופדים אותו ודאי וכן מעשים בכל יום ונ"י פירש בסוף מ"ק הרוגי מלכות אין מונעין שמותרים האבלים בסיכה וברחיצה ובכל דבר מפני סכנת מלכות שמא יעלילו עליהם עכ"ל ופי' משובח הוא:

סעיף קטן יא
מי שנפל לים או טבע בנהר או אכלתו חיה רעה אין מונעין מהם כל דבר ברייתא באבל רבתי פ"ב:

סעיף קטן יב
ארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת עומדים עליו בשורה וכו' בפרק א"מ [כה.]:

סימן שמו

סעיף קטן א
מי שהיה בעלה צלוב בעיר וכו' ברייתא באבל רבתי פ"ב ופירש נ"י בסוף מ"ק שהטעם לפי שהוא גורם לבזות המת שאומרים אותו האיש הצלוב הוא אחיו של פלוני זה: גדולה כאנטוכיא. שאין אלו מכירין את אלו: עד שיכלה הבשר. דכיון שאין הצורה קיימת לא יזכרוהו לרעה עוד:

סימן שמז

סעיף קטן א
מי שמת לו מת לפני ל' יום הסמוכים לרגל לא יספידנו וכו' כבר נתבאר בטוא"ח סימן תקמ"ז:

סעיף קטן ב
מהו להספיד בחלילין שהביא נכרי בשבת או להחשיך עליהם וכו' כתבתי בהל' שבת בספר א"ח להספיד בחלילין שהביא הנכרי או ליקבר בקבר שעשה נכרי כתב בסימן שכ"ד ואם מותר להחשיך עמהן כתב בסימן ש"ו:

סימן שמח

סעיף קטן א
שורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי ומה שורפים עליהם מטתן וכלי תשמישן ברייתא פרק קמא דע"ז [דף יא.] ומשמע התם דכלי תשמישן דוקא הוא ששורפין ולא דברים אחרים:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו ותניא בתוספתא כשם ששורפין על המלכים וכו' לא הוצרך לכתוב כן בשם התוספתא משום רישא דהא בברייתא פרק קמא דע"ז מפורש כן אלא משום מאי דמסיים בה אבל לא על ההדיוטות הוצרך לכתוב התוספתא:

סעיף קטן ג
ומ"ש הלכך הבא לשרוף על ההדיוטות מעכבין אותו דאיכא יוהרא והשחתה כ"כ הרמב"ן בתורת האדם:

סעיף קטן ד
האומר אל תקברוהו מנכסיו אין שומעין לו וכו' מימרא בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מח.):

סעיף קטן ה
ומ"ש וכן כל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו ואפילו האבן שנותנים ע"ג הקבר כ"כ הרא"ש בפרק נגמר הדין:

סעיף קטן ו
ומ"ש והוא שירשו ממון מאביהם כ"כ הרא"ש בתשובה כלל י"ג וז"ל דבר ידוע הוא אם נתן מממונו הרבה מתנות לאחרים ושייר מעט ליורשיו אפ"ה היורשים הקרובים לירש מן התורה חייבים בקבורתו כי מממונו הנשאר לאחר מותו חייבים ב"ד לקברו ומה שנתן מממונו לאחרים כבר זכו בהם במתנת בריא ואינו בכלל ממונו ומה ששאל על האבן שנותנין על הקבר אם הוא מצרכי קבורה תשובה האבן מצרכי קבורה הוא וכל מה שנוהגים בו בני משפחתו צורך הקבורה עכ"ל ובפ' נגמר הדין (סנהדרין מו:) איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או כפרה הוא למאי נ"מ דאמר לא תקברוהו להההוא גברא אי אמרת משום בזיונא לאו כל כמיניה ואי אמרת משום כפרה הא קאמר לא בעינא כפרה ולא איפשיטא. וכתב הרמב"ם הלכך קוברין אותו דספק איסורא הוא אפילו בעו יורשים נמי דלא ליקברוהו מוציאין מהם בע"כ ואפי' במת דעלמא דלית ליה יורשים וקאמר אל תקברוהו אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חיי קא אמרינן ולא משום בני משפחה בלחוד ע"כ וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"א מהל' זכייה ומתנה שאסור להניח אדם

בלא קבורה: המחלק נכסיו לאחרים והניח ליורשיו דבר מועט היורשים חייבים לקוברו ולא מקבלי המתנות כ"כ הרא"ש בתשובה וכתבו רבינו בטור חושן משפט סי' רנ"ג:

סימן שמט

סעיף קטן א

מת ותכריכיו אסורים בהנאה: ב"ה בכמה דוכתי (ע"ז כ"ט: סנהדרין מ"ו: ערכין ז':) אמרו דמת אסור בהנאה דגמר שם שם מעגלה ערופה: ב"ה וכתב הרשב"א בתשובה סימן שס"ה דל"ש בין מת נכרי למת ישראל: ודוקא שהזמין לצרכו ונתנם עליו אבל בהזמנה לבד ואפילו עשאם לצרכו לאחר שמת לא נאסרו וכו' בפרק נגמר הדין (שם) איתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור דהזמנה מילתא היא ורבא אמר מותר דהזמנה לאו מילתא היא ואמרינן בגמרא דאפי' באורג לאחר מיתה שרי רבא ואיפסיקא הלכתא כרבא:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכן אם נתנם עליו ולא הזמינם לכך תחלה עדיין לא נאסרו שם א"ר חסדא הכי גבי סודרא דצר ביה תפילין דאי צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה פשיטי ואמרינן התם דאפי' אביי מודה ביה ומדמי דין סודרא דתפילי לבגדי המת:

סעיף קטן ג

ונויי המת המחוברים בגופו כגון פיאה נכרית וכיוצא בזה אסורים כמו המת עצמו וכו' עד אסור ליהנות ממנה מחיים בספ"ק דערכין [ז:] ודקדק רבינו לכתוב נויי גופו המחוברים בגופו לומר דאי לא היו מחוברים בגופו אלא בשעת מיתה תלוי בסיכתא אפשר דשרי כדמשמע התם בגמרא:כתב סמ"ג המת אסור בהנאה כולו חוץ משערו ע"כ: ב"ה וכ"כ הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות סנהדרין וכל אשה שתהרג מותר ליהנות משערה: ואיני יודע מנין לו להתיר שערו ודוחק לומר דבפיאה נכרית תלוין בסיכתא קאמר דא"כ הו"ל לפרש: ב"ה והרשב"א בתשובה סימן ש"ל הביא דברי הרמב"ם וכתב שהתוס' ג"כ בפרק שור שנגח את הפרה כתבו להתיר ותמה עליהם וכתב שהרמב"ן בתורת האדם אוסר: ומ"ש רבינו אשה שנגמר דינה וכו' בס"פ בתרא דסנהדרין (קיב.):

סעיף קטן ד

תניא היו אביו ואמו מזרקין בו כלים וכולי רבן שמעון בן גמליאל אומר במה דברים אמורים שלא נגעו במטה וכו' בפרק נגמר הדין (סנהדרין מח.) פי' במטה הנקבר עמו שנושאין אותו בה לקבורה וראוים היו לקוברם עמו נאסרים בנגיעה מדרבנן משום דמחלפי בתכריכי המת ואתי למימר תכריכי המת מותרים אבל במטה שמת בה אין רגילין לכרכו עליה בתכריכי קבורה אין נאסרים משום נגיעה כיון שלא הוזמנו לכך משום גזירה נמי ליכא דהא לא מיחלפא בתכריכי המת ומשמע דהלכה כרשב"ג:

סעיף קטן ה
ותניא באבל רבתי [פ"ט] כל המציל כלי מן המת הרי זה גוזל את המתים ובנגעו במטה הנקברת עמו קאמר וכדמפרש ואזיל יש מצילין ויש שאינן מצילין וכתב הרמב"ן בת"ה מסתברא כגון אלו הכלים שאסורים בהנאה בשבילו נקברים עם המת ולא עם המת ממש שאין כבודו בכך אלא עמו בתפוסתו:

סעיף קטן ו
עוד תניא באבל רבתי כל שהמת זוכה בו אסור בהנאה חוץ מהסל והמגריפה והמריצה המיוחדים לקבורה: ב"ה וכתב הרשב"א בתשובה דכלים המיוחדים לחפירת הקבר אסור להשתמש בהן שלא מדעת הגזברים אבל מדעת הגזברים מותר שעל דעתם נמסרים וכדאמר רב אשי בפ"ק דב"ב (ט.) כל דאתי אדעתא דידי אתי: אין אדם אוסר דבר שאינו שלו לפיכך הפורש על המת דבר שאינו שלו וכו' כן כתב הרמב"ן בת"ה דמשמע כן בהדיא בפרק אלמנה לכ"ג (יבמות סו.):

סעיף קטן ז
כתב הרא"ש ז"ל שאין נאסר אלא מה שזורקין עליו כדי שיהא נקבר עמו וכו' אבל אם מניחין המת על מצע וכו' בסוף מ"ק וכ"נ מדברי רש"י בפרק נגמר הדין.

סימן שנ

סעיף קטן א
תניא באבל רבתי מתירין שערות לכלות וכו' בפ"ח וכתבו הרא"ש בסוף מ"ק והרמב"ן בת"ה:

סימן שנא

סעיף קטן א
תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים משנה בפ"ב דכלאים:

סעיף קטן ב
ובענין הטלת הציצית בהן איכא פלוגתא דרבנן וכו' פלוגתא זו כתבה הרמב"ן בארוכה בת"ה והעלה הרמב"ן ז"ל שאין קוברין את המת אלא בטלית שיש בו ציצית ואין כאן בית מיחוש והמרדכי כתב במ"ק וטוב הדבר להסיר מן הארבע כנפות ולקשרם באחד מן הכנפים :

סימן שנב

סעיף קטן א
ת"ר בראשונה היתה יציאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו וכו' בסוף מ"ק [דף כז:]:

סעיף קטן ב
תניא רבי נתן אומר כסות היורדת עם המת עולה עמו לעתיד לבא באבל רבתי פרק ט' ובירושלמי סוף כלאים:

סעיף קטן ג
ומ"ש על כן צוה רבי ינאי לבניו וכו' בפ"ג דנדה [כ.] ובסוף פ' אלו קשרים (שבת קיד.) ובירושלמי פרק בתרא דכלאים איתא דר' יוחנן צוה כן:

סעיף קטן ד
ומ"ש והאידנא נהוג בלבנים וכן ראוי לעשות כן כתב הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ה
תניא האיש כורך ומקשר האיש אבל לא האשה האשה כורכת ומקשרת וכו' באבל רבתי פרק י"ב:

סעיף קטן ו
לשון הרמב"ם מנהג ישראל במתים ובקבורתם וכו' פ"ד וכתב הכלבו מדיחין אותו כדי להעביר זוהמתו שלא יקוצו העם בטלטולו וטחין ראשו בביצים טרופות בקליפתן וזה הסימן קדושה לפי שהיה מוליכין אותו חוץ לעיר ליקבר וכדי שיכירו הקוברין שהוא ישראל עשו בו סימן זה והטעם בביצים שגלגל הוא החוזר בעולם :

סימן שנג

סעיף קטן א
תניא בראשונה היו מגלים פני עשירים וכו' בסוף מ"ק שם ופירש"י כליבה של מתים:

סעיף קטן ב
אין מניחין ספר תורה על מטתו (שם כה.) ועי' בתשובת רבינו האי שבסימן שד"ם: ומ"ש וכבודו של חכם להוציאו דרך פתחים וכו' עד אין רבים מתעסקים עמו הכל בפ' א"מ ובדברי רשב"ג תניא רבים מצהיבים עליו ובדברי ר' אלעזר תניא רבים מתעסקים עמו ופי' רבינו דברי שניהם מתעסקים עמו ומצווחין עליו ופי' רש"י כל ל' יום יוצא בחיק. בן ל' יום מוציאו בחיק לבית הקברות ולא בארון: ואין עומדים עליו בשורה. א"צ לעמוד עליו בשורה כשחוזרים מבית הקברות עוברין לפני האבל בשורה וכל אחד אומר לו תתנחם: ברכת אבלים. ברכה שאומרים ברחבה: ותנחומי אבלים. כל ז' הולכים לביתו לנחמו: דלוסקמא. ארון הניטלת בכתף באדם אחד: באגפיים. בשני בני אדם דרך כבוד והרמב"ם כתב בפי"ב בן ל' יום גמורים יוצא בדלוסקמא קטנה הניטלת באגפיים וכן נראה מדברי נ"י וכ"מ באבל רבתי פרק ג' וכתב נמוקי יוסף דלוסקמא כמין נסר רחב לא בדלוסקמא הניטלת וכו' כלומר כ"כ גדולה שלא תהא ניטלת אלא על כתפו באגפיים על זרועותיו: ומ"ש רבינו אפי' אי קים לן ביה שכלו חדשיו כ"כ הרמב"ן בת"ה ולאפוקי

מהרי"ץ גיאת שכתב דה"מ בדלא קים לן בגויה שכלו חדשיו ובענין פלוגתא דהני תנאי משמע דר"ע אתא לאיפלוגי אתנא קמא דאמר בן י"ב חדש יוצא במטה ואתי איהו ואמר דאין בן יב"ח יוצא במטה אלא א"כ היו אבריו כבן שתים אי נמי אתי למימר דבן שנה תמימה בעינן ולא סגי בשנים עשר חדש ורשב"ג ורבי אלעזר פליגי על מי מצווחין אחר מטתו למר על היוצא במטה ולמר על הניכר לרבים והרמב"ם כתב דברי שניהם בפרק י"ב וז"ל כל היוצא במטה רבים מצהיבין עליו וכל שאינו יוצא במטה אין רבים מצהיבין עליו וכל הניכר לרבים רבים מתעסקים בו וכל שאינו ניכר לרבים אין רבים חייבים להתעסק בו נראה שהוא ז"ל סובר דמצהיבים לחוד ומתעסקים עמו לחוד ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ובפלוגתא דר"ע פסק כת"ק: כתב בהג"א בשם א"ז אהא דתניא אבל לא באיש אחד ושתי נשים אלא אם כן הם קרובים לתינוק וכתב עוד ובבתי קברות דידן הסמוכין לעיר שמא שרי :

סעיף קטן ג

לרב נחשון תינוקא דאתיליד וכו' בת"ה ובפסקי הרא"ש סוף מ"ק וכבר כתבו רבינו בסימן רס"ג:

סעיף קטן ד

תניא אין מוציאין המת במטה אלא אם כן ראשו ורובו קיים ר"י אומר השדרה והגלגולת הן רובו באבל רבתי [פרק י"ב]:

סימן שנד

סעיף קטן א

תניא עיר שיש בה שני מתים כאחד מוציאין את הראשון וכו' עד סוף הסימן באבל רבתי פי"א והיא כתובה בת"ה כמו שכתבם רבינו:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואין מנחמין ב' אבלים כאחד וכו' נראה דהיינו לומר דמשום שהיה נראה שינחמו לב' אבלים אלו כאחד קמ"ל דלא אלא א"כ כבודם שוה אבל אם אין כבודם שוה מנחמים את זה וחוזרין ומנחמין את חבירו או נחלקים לב' כתות כת זו מנחמת את זה ושניה לזה ובנוסחא אבל רבתי שבידינו כתוב אע"פ שאין מנחמים ב' אבלים כאחד וגם נוסחא זו יכולה להתפרש כמ"ש:

סימן שנה

סעיף קטן א
אין מניחין מטה של נשים ברחוב משנה בסוף מ"ק [שם] ובגמרא אמרי נהרדעי ל"ש אלא של חיה אבל שאר נשים מניחין ר"א אמר אפילו שאר נשים ופסק הרי"ף כר"א וכ"פ הרמב"ם בפי"ב והרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ב
ומ"ש ועולין בחבר עיר על האיש וכו' ברייתא באבל רבתי פי"ב:

סימן שנו

סעיף קטן א
מת שלא היו לו צורכי קבורה וגבו לצורכן וכו' בשקלים פ"ב [ג:] תנן מותר מתים למתים מותר המת ליורשיו וקתני עלה [בסנהד' מח.] כיצד גבו למת סתם זהו מותר המתים למתים גבו למת זה מותר המת ליורשיו וכתב הרמב"ן בת"ה ולא משום דקניא מיתא דהזמנה לאו מילתא היא אלא משום דזילותא הו"ל בגווה דמילתא ואחולי אחיל זילותיה ליורשים הילכך אפי' גבו מעות נמי ליורשיו הוו וכך מפורש בפרק נגמר הדין אליבא דרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא:

סימן שנז

סעיף קטן א
אסור להלין המת ואם מלינו לכבודו וכו' בפרק נגמר הדין (סנהדרין מו.) ואמרי' תו התם שאם הלינו לשמע עליו עיירות מותר ותניא באבל רבתי [פי"א] דה"ה אם הלינו כדי שיבואו קרובים מותר וכתבוהו הרמב"ן והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ב
תניא כל המדחה מטתו ה"ז משובח היה ע"ש או עי"ט וכו' בפ' אלו מגלחין (מועד קטן כ"ב.) וכתב נ"י מדחה מטתו פי' מדחה שממהר לקוברו משובח לפי שאין דרך להתאבל עליהן ולהספידם כ"כ ויותר כבוד להם כשנקברים במהרה משיעמדו הרבה ולא יספידו מגונה שחייב הוא להספידם ולקונן עליהם הרבה עכ"ל והא דקתני או שהיו גשמים מזלפין על מטתו נראה דהיינו לומר שאם היה יום מעונן ומתירא שאם ישהא מלהוציאו שיהיו גשמים מזלפים על מטתו ולפיכך ממהר להוציאו ה"ז משובח א"נ ה"ק אם היה מונח במקום שאינו מסוכך והיו גשמים מזלפין על מטתו ולא היה לו מקום מסוכך להכניסו בו ולפיכך ממהר להביאו לב"ה ה"ז משובח א"נ כשהוציאו לב"ה להוליכו והיו גשמים מזלפין על מטתו בדרך מירי ומדחה מטתו שיוליכוהו מהר ולא יתעכבו

בדרך ה"ז משובח ור"י כתב שהטעם דבשאר מתים משובח המדחה מטתו משום דנראה כמקבל מאהבה גזירת המלך:

סימן שנח

סעיף קטן א
נושאי המטה וחלופיהן וכו' הלכך אין מוציאין את המת סמוך לק"ש וכו' הכל נתבאר בטור א"ח סי' ע"ב:

סעיף קטן ב
ירושלמי הכתפים אסורים בנעילת הסנדל וכו' ונ"ל דהיינו דוקא בזמנם שהיו להם אנשים מיוחדים לשאת המטה אבל האידנא שאין לנו כתפים מיוחדים אלא הכל מסייעים לישא לית לן בה :

סימן שנט

סעיף קטן א
מקום שנהגו נשים לצאת לפני המטה יוצאות נראה שיש כאן חסרון שהו"ל לסיים ומקום שנהגו לצאת לאחר המטה יוצאות דהכי תניא בפ"ב דסנהדרין [כ.] מקום שנהגו נשים לצאת לאחר המטה יוצאות ובירושלמי מ"ד נשים מהלכות תחלה שהן גרמו מיתה לעולם מאן דאמר האנשים מהלכים תחלה והנשים אחריהן מפני כבודן של בנות ישראל שלא יהיו מביטים בנשים ובספר הזוהר פרשת ויקהל כתוב שיש למנוע לנשים מלצאת לב"ה מפני שאם יוצאות גורמים רעה לעולם וכן ראוי למנעם:

סעיף קטן ב
מקום שנהגו להיות אבלים הולכים אחר המטה הולכין וכו' תוספתא כתבה הרמב"ן בת"ה:

סימן שס

סעיף קטן א
תנו רבנן מעבירין את המת מלפני הכלה וכו' בפ"ב דכתובות [יז.]:

סעיף קטן ב
ומ"ש פי' אם פגעו זה בזה וכולי וה"ה נמי להקדים וכו' כ"כ הרמב"ן בתורת האדם:

סעיף קטן ג
ומ"ש בשם הרמב"ן בת"ה כתב ואי ק"ל הא דתניא באבל רבתי בית אבל ובית המשתה בית האבל קודם ההיא לאו בשעת הכנסת כלה לחופה אלא כל ז' דהבראת האבל קודם לאכילת בית המשתה ובמכילתא אחריתי תניא המת והמילה המילה קודמת שזו מצוה לחיים וזו מצוה למתים המת והכלה הכלה קודמת בית האבל ובית המשתה בית

המשתה קודם ואם יש לו פרנסה בית האבל קודם אבל וחתן אבל קודם מפני שהחתן אוכל ומאכיל את האחרים והאבל אינו אוכל עד שהאכילוהו אחרים שמע מינה מהא מתני' בהדיא דהכנסת כלה לחופה קודמת להוצאתו של מת אלא שלאחר שכנס תנחומין האבל קודם שמחת החתן כל שבעה והבראת האבל קודם למשתה החתן אעפ"כ אם אין פרנסה לזה ולזה מקדימין בית המשתה שכבוד החיים קודם. ובשאלתות פרשה בראשית ס"ס נ' הוצאת המת והכנסת כלה איזה מהן קודם הוצאת המת עדיף דהא גבי טומאה דוחה את לא תעשה שבתורה דאמרו רבנן לאחותו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה או דילמא הכנסת כלה עדיף משום לא תהו בראה ת"ש דתניא מעבירין את המת מלפני הכלה אלמא הכנסת כלה עדיפא וכן הלכתא עד כאן לגאון אלא מיהו במת מצוה לא נהירא דאשכחן [מגילה דף ג:] מת מצוה קודם לת"ת ועבודה ומגילה ודוחה טומאה ונזיר ופסח ומילה ולא מצינו דבר קודם לו בכל התורה כולה הלכך מת מצוה קודם להכנסת כלה מה שא"כ במת אחר כמו שביארנו והרמב"ם כתב מי שהיו לפניו מת וכלה מניח את הכלה ועוסק במת וכן הוא אומר [קהלת ז] לב חכמים בבית אבל ע"כ ואין הדבר אלא כמו שביארנו וכתבנו עכ"ל. ודברי הרמב"ם הם בפרק י"ד וכתב עוד שם יראה לי שנחמת אבלים קודם לבקור החולים שניחום אבלים הוא ג"ח עם החיים ועם המתים כתבו הגה"מ בפרק י"ד מעבירין את המת וכולי מכאן משמע כשיש אבל וחתן בבית הכנסת שהחתן ושושביניו יוצאין תחלה ושוב יוצא האבל ומנחמיו וכן הקרובים לשניהם אוכלים עם החתן אם ירצו כי כבודו קודם וכן בהשכמה כשמוליכין הכלה לבית החתן אם יש מת בעיר מוליכין הכלה מקודם או יקברו המת קודם שיגיע זמן הכנסת כלה עכ"ל:

סימן שסא

סעיף קטן א

תנו רבנן מבטלין ת"ת להוצאת המת וכולי עד א"צ להתבטל בשבילו בפ"ב דכתובות [יז.]:

סעיף קטן ב

למאן דלא קרי ותני כתב בה"ג כיון שיש לו מי שיתעסק עמו א"צ להתבטל בשבילו ור' נטרונאי כתב דכי ליכא עשרה מבטלים בת"ה:

סעיף קטן ג

וכתב הרמב"ן דטעמא דמסתברא הוא וכו' ג"ז שם והרא"ש כתב בסוף מ"ק והתוס' ורש"י בפ"ב דכתובות בשם השאלתות כדברי בה"ג ולא הביאו חולק בדבר והריטב"א בפ"ב דכתובות כתב כלשון הזה למאן דלא קרי ותני אמרו בשאלתות דבי' סגי ומיהו כתוב

בספר המצות לר"מ מקוצי דעכשיו בכל אדם מישראל מבטלין מן הסתם שכולם מלאים מצות כרמון ואין לך אחד מישראל שאינו או במקרא או במשנה ולאשה בי' סגי לה עכ"ל הריטב"א ז"ל:

סעיף קטן ד

וכתב עוד שא"צ שידע בודאי שיש לו כל צרכו וכו' בת"ה כתב כל' הזה ירושלמי בריש חגיגה ר' חייא ורבי יוסף ורבי אמי חשון מייתי קומי רבי אלעזר אמר לון אן הויתון אמרין ליה גמלין חסד ולא הוי תמן אוחרנין אמרין ליה מינן הוה פירוש גמלין חסד שלוו את המת וא"ל ר"א ולא היו שם אחרים ולמה בטלתם ת"ת והשיבו שכן שלנו היה ונהגו חסד עמו דרך ארץ לגמול לו חסד וש"מ שאין מבטלין ת"ת למת כשיש מי שיתעסק עמו כל צרכו אלא עוסק בתורה וא"צ לצאת ולראות אם יש עמו כל צרכו אם לאו אלא כיון שיש שם מי שיעשה מעשה ת"ת שלו קודם ע"כ:

סעיף קטן ה

י"א שאין צריך לבטל בשביל אשה ותינוק וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ו

ומ"ש וי"א כיון שאינה מצווה לקרות ועושה מה שמוטל עליה וכו' כ"כ הרא"ש בפרק ב' דכתובות ושם כתב גם כן הסברא הראשונה ולא הכריע ביניהם ואעפ"כ כתב רבינו שהרא"ש סובר כדברי י"א לפי שכתב סברא זו באחרונה:

סעיף קטן ז

כתב ה"ר י"ט מיוני שתינוקות של בית רבן אינן מבטלין וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי בסוף מ"ק והגהות סוף הלכות אבל:

סעיף קטן ח

וכל זה לא איירי אלא בשעת הוצאת וכו' עד אבל מת"ת אין צריכים להתבטל אלא בשעת הוצאתו כדפרישית הכל בפסקי הרא"ש סוף מ"ק והוא מדברי התוס' פ"ב דכתובות וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק י"ד גם הרמב"ן כתב בת"ה כלשון הזה ודוקא להוצאת המת אבל לשאר צרכי קבורתו אין מבטלין אלא כיון דאיכא יורשים ומחייבי בקבורתו א"נ חבורתא דמיפלגא בההוא מיתא אין מבטלין דהא אפי' במלאכת הרשות מותר כדאמרינן לעיל עכ"ל:

סעיף קטן ט

י"א הא דמבטלין ת"ת להוצאתו היינו דוקא במת מצוה ולא נהירא וכו' כן כתבו התוס' והרא"ש בפ"ב דכתובות דהא דקאמר מבטלין ת"ת בכל המתים איירי ולא במת מצוה דוקא ודחו דברי האומרים דבמת מצוה דוקא קאמר דמבטלין ת"ת וכ"כ עוד הרא"ש בפ' א"מ כתב הרא"ש בפ"א דכתובות י"א דהא דקאמר מבטלין ת"ת כלומר רשאין לבטל

והביאו ראיות לדבריהם וכתב ז"ל ומיהו לישנא דתלמודא מורה שהוא ע"ד חובה ודחה ראיות האומרים דרשאין לבטל קאמר וגם הרמב"ן בת"ה דחה דבריהם והעלה דמבטלין ת"ת להוצאת המת חובה קתני כתוב בפסקי התוס' ממ"ק ת"ח שמת בית מדרשו בטל יום קבורה לבד ולא ז' ימים דאפי' רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד ולשאר מתים בשעת הוצאה לבד והעולם נוהגים לבטל כל זמן שהמת בעיר מנהג גרוע הוא אך עושין כן שלא ידחה צרכו כי כולם ילכו ללמוד עכ"ל:

סעיף קטן י

ירושלמי רבי אבהו שלח לרבי חנניה בריה לטבריא וכולי בפ' אלו עוברין ובריש חגיגה:

סעיף קטן יא

אמר רחבה א"ר יהודה אמר רב הרואה מת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש בפרק מי שמתו (ברכות יח.) וכתב ה"ר יונה כל הרואה את המת ואינו מלוהו כלומר אף על פי שאינם נושאים אותו לקוברו כיון שרואה שנושאין אותו בדרך ואינו מלוה אותו עובר משום לועג לרש ומ"ש רבינו ובר נידוי הוא כדפרישית לעיל בסוף סימן שמ"ג ומדברי רבינו משמע שלא היה מפרש האי אינו מלוהו כדפי' ה"ר יונה דא"כ אינו ענין למ"ש בס"ס שמ"ג ומה שכתב ולפחות ילונו ד' אמות כ"כ ה"ר יונה והרא"ש בפ' מי שמתו. ומ"ש ואם ליווהו מה שכרו וכו' שם:

סעיף קטן יב

ירושלמי א"ר יוסי אלין דקיימין מקמי מיתא וכו' וכתב הרי"ץ גיאת ש"מ עומדים לפני המת וכולי כ"כ הרמב"ן בת"ה בשמו ומ"ש ר"ל אפי' במקום שא"צ ללוותו וכו' הם דברי הרמב"ם שכתב לפרש דברי הרי"ץ גיאת שכתב שעומדים לפני המת וקשה דמשמע דבעמידה לחוד סגי וניחא ליה דהרי"ץ גיאת לא איירי אלא במת שאינו צריך ללוותו כגון שיש לו כל צרכו ואפ"ה חייב לעמוד ממנו ומפניו:

סעיף קטן יג

וארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת צריכים ללוותו וכו' מבואר בגמ' פרק אלו מגלחין (מועד קטן כה.):

סימן שסב

סעיף קטן א

א"ר יוחנן מנין לקבורה מן התורה וכו' בפ' נגמר הדין (סנהדרין מו.) ואיתא תו התם א"ל שבור מלכא לרב חמא קבורה מדאורייתא מנא לכו אישתיק ולא א"ל מידי א"ר אחא בר יעקב אתמסר עלמא בידא דטפשאי מיבעיא ליה למימר כי קבור תקברנו ודחי דילמא דלעביד ליה ארון כלו' אבל קבורת הארץ לא משתמע מיניה ולהכי לא א"ל מהאי ופריך

נימא ליה מריבוייא דתקברנו ומשני לא משמע ליה לשבור מלכא דרשא מרבוייא וכתב הרמב"ן בת"ה על זה נמצינו למדים שהעושים ארון למת ומניחו בבית הקברות אינה קבורה ובכלל מלין מתו הוא ועובר עליו ואם עשה ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו אף על פי כן יפה היה לקברו בארץ דקבורת ארץ ממש מצוה כצואתו דרבי ואפי' בח"ל ומה שנהגו חכמי התלמוד בארונות לאחר עיכול הבשר הוא כדאמרינן בירושלמי או שהיו נוקבים ארון לארץ עד כאן לשונו:

סעיף קטן ב

ולדברי הכל נותנים המת על גביו ופניו למעלה וכו' ז"ל הרמב"ן בת"ה מניחין אותו פניו למעלה כדאמרינן במתי מדבר (ב"ב עד.) הוו גנו אפרקידא א"נ מן הצד כדאמרינן בירושלמי יהבוני על סטרי לא עומד ולא יושב ולא ראשי מונח בין ?ברכיו אלא כדרך שאדם ישן בפרק המוכר פירות (בבא בתרא קא.) אמרינן בכוכין לר"ש דעביד להו כמין נגר והוינן בה קבורת חמורים הוא זו ובסוף נזיר ירושלמי אי זו מושכב כדרכו רגליו מפושטות וידיו על לבו וז"ל הרמב"ם בפ"ד חופרים בעפר מערות ועושין כוך בצד המערה וקוברים אותו בו ופניו למעלה ומחזירים העפר והאבנים עליו ויש להן לקבור בארון של עץ עכ"ל:

סעיף קטן ג

שאלה לרב נטרונאי איזו היא דרך ישרה לקבורה וכו' בת"ה ויש בדברי רבינו ט"ס שכתב יש מקום שיש כוך גדול וכו' אבל בבבל שאין שם כוך וכו' וצריך להגיה בשנייה ברד במקום כוך וכ"כ הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ד

ירושלמי בצואתו של רבי אל תרבו עלי מאד תכריכין וכו' בפרק בתרא דכלאים:

סעיף קטן ה

ומ"ש ולא תימא משום חביבותא דא"י וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ו

בראשונה היו קוברין במהמורות וכולי בירושלמי:

סעיף קטן ז

תניא באבל רבתי (פי"ג) אין קוברים ב' מתים זה בצד זה והרמב"ן כתב בת"ה כלשון הזה באבל תניא המוצא מת וכו' אין קוברין ב' מתים זה בצד זה פי' אא"כ היה דופן הקבר מפסיק ביניהם שנמצאו כל אחד בתוך קבר לעצמו ולגבי כוכין תנן אמה בנתיים חצי אמה לדופן הכוך ותנן רשב"ג אומר הכל לפי הסלע הלכך מרחיקין בכדי שיעמודו כוכין ולא ליתו לאינפולי לפי הארץ עכ"ל:

סעיף קטן ח
ומ"ש ולא את המת בצד העצמות וכו' כתב הרמב"ם שם דהכי תניא באבל מכילתא אחריתי. ומ"ש ונהגו עכשיו כרבי יהודה כ"כ הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ט
אין נותנין ב' ארונות זה על זה וכו' ג"ז באבל רבתי:

סעיף קטן י
ומ"ש ודוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים וכו' צ"ע שבת"ה כתב על ברייתא זו ודוקא בנוגעים אבל בשני קברות זה למעלה מזה וקרקעיתו של עליון מפסיק בינתיים שלשה טפחים מותר:

סעיף קטן יא
אין קוברין רשע אצל צדיק אפי' רשע חמור אצל רשע קל בס"פ נגמר הדין (סנהדרין מז.): ומ"ש אין קוברין צדיק וכ"ש בינוני אצל חסיד מופלג ז"ל הרמב"ן בת"ה וכן צדיק וכ"ש בינוני אין קוברין אותו אצל חסיד גמור ומופלג כדאמרינן (מ"ק כה.) כי נח נפשיה דר"ה ואסקוהו לא"י אמרי נינחי' גבי רבי חייא דר"ה ריבץ תורה בישראל ורבי חייא ריבץ תורה בישראל ובההוא צורבא מרבנן אמרינן (שם יז.) עיילו למערתא דחסידי ולא קבלוהו למערתא דדייני וקבלוהו דעבד כרבי אלעאי וכו' עכ"ל כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ח בשם ה"ר יהודה החסיד אין לקבור ב' מתים יחד שהיו שונאים זה את זה שאף במותם אין להם מנוחה יחד ועוד כתב שם קצת אזהרות בענין קבורת המת:

סימן שסג

סעיף קטן א
ירושלמי אין מפנין המת והעצמות וכו' בספ"ב דמ"ק ויש בדברי רבינו ערבוב דבירושלמי סמוך לו אצל ממכובד לבזוי כתב ובתוך שלו אפי' ממכובד לבזוי וכו' ורבינו הפסיק ביניהם בדברים שאינם ענין לו וכתב רבינו ירוחם ולקברו בא"י מותר ואם נתנוהו שם ע"מ לפנותו בכל ענין מותר וכתב עוד אסור להזיז את המת ממקומו ולפתוח קברו אחר שנסתם הגולל ואפי' עוררים היורשים לראות אם הביא ב' שערות אין פותחין לבדקו באבל רבתי: כתב בהג"א פ' א"מ בשם א"ז היכא שאינו משתמר בזה הקבר שיש לחוש שמא יוציאוהו נכרים או שיכנסו בו מים א"נ בקבר הנמצא אז ודאי מצוה לפנותו מפני צער ובזיון המתים וכתוב ע"ש אין להוליך המת מעיר שיש בה קברות לעיר אחרת אבל מוליכין מח"ל לא"י וכתב הכלבו הטעם שאין מפנין המת ממקום למקום לפי שהבלבול קשה למתים מפני שמתיראין מן יום הדין וזכר לדבר (איוב ג':י"ג) ישנתי אז

ינוח לי (ובשמואל א כ"ח:ט"ו) הוא אומר למה הרגזתני לעלות ואם ציוה לקוברו בביתו ולהעתיקו לבית הקברות מצוה לקיים דבריו :

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו תניא אין מלקטין עצמות וכו' בת"ה ומסיים בה מקום שנהגו לעשות כן עושים מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ועל זה נאמר (משלי כב) אל תסיג גבול עולם וכתב על זה הרמב"ן ומסתברא מקום שנהגו כגון שנהגו לשנותה אחר עיכול הבשר וליתן העצמות בארונות וכתבה רבינו בסמוך:

סעיף קטן ג

נשאל לרבינו האי מערות שיש בהם כוכין וכו' בת"ה ושם מבוארים הדברים יותר וז"ל נשאל מרבינו האי הני מערות שבא"י ויש בהם כוכין שמכניסין מתים לשם ובכל עת שהם רוצים להכניס מתים מערבין עצמות אותם מתים ומניחין אותם בגומא שבמערות שרי למעבד הכי או לאו וכן בית הקברות שנתמלא וכו' חופרין אותם קבוראי ומכניסים את העצמות לצד אחד וקוברים בהם והשיב הכין חזינא דהא דעבדי בא"י שלא כדין הוא דהא חיישי רבנן למפגע מקום תפיסת שני מתים בהדי הדדי דתנן המוכר לחבירו לעשות לו קבר וכו' דאלמא לא שרי למדבק למתים להדדי וא"א שלא יהא בין מת לחבירו פחות מששה טפחים ג' לתפיסת זה וג' לתפיסת זה ולענין בית הקברות שנתמלא ואין מקום לקבור ודאי אי ליתא דוכתא אחריתי אף על פי שהיא רחוקה משם וכו' אבל ודאי אם יכול להעמיק כדי שיהא בעומק ובין המת למת ששה טפחים שפיר דמי ואע"פ שזה למעלה מזה דהתם מקשינן והא קא נגעי כוכין בהדי הדדי ומפרקינן במעמיק עכ"ל:

סעיף קטן ד

לפיכך אסור לשנות המת או העצמות ממקומן לצורך מת אחר וכו' עד ואח"כ נותנים העצמות לארון מותר הכל דברי הרמב"ן בת"ה ולמד כן מהירושלמי והברייתא שכתב רבי' בתחילת סימן זה ולשון לפיכך נמי שכתב רבינו אירושלמי ובריית דראש הסימן קאי ומ"ש לכפרה שלו או לכבודו הדר מפרש להו דלכפרה שלו היינו להעלותו לא"י ולכבודו היינו לקברו בקבר אבותיו ודוקא משום האי כבוד מפנין וכמו שנתבאר שערב לאדם בשעה שינוח אצל אבותיו אבל משום כבוד אחר לא: (ב"ה) וכתב הרשב"א בתשובה סימן שס"ט שאחד צוה שישאו אותו לקוברו במקום קבורת אבותיו ונאנסו ולא יכלו לישא אותו מיד וקברוהו במקום פטירתו מצוה על בניו לפנותו משם לקיים דבריו ומותר ליתן על כל גופו סיד למהר העיכול וכתב דה"ה למי שנאנסו ולא יכלו לקוברו בבית הקברות וקברוהו בתוך השכונה שמותר לפנות אח"כ לבית הקברות: וכתב בת"ה שהטעם שהיו קוברים במהמורות בלא ארון כדי שיתעכל הבשר היינו משום דסימן יפה לו שינוחו עצמותיו מן הדין:

סעיף קטן ה
תניא באבל רבתי ארון שפינהו אסור בהנאה פי"ג וכך היא שנויה שם של אבן ושל חרס תשבר ושל עץ תשרף וטעם המוצא נסרים בבית הקברות לא יזיזם ממקומם משום דחיישינן שמא הוא ארון שפינוהו:

סימן שסד

סעיף קטן א
קבר אסור בהנאה דוקא קבר של בנין וכו' בפרק נגמר הדין (סנהדרין מז:) קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא אתו אמרו לשמואל אמר להו יאות אינון עבדין קרקע עולם הוא וקרקע עולם אינה נאסרת דכתיב וישלך את עפרה אל קבר בני העם מקיש קבר בני העם לע"ז מה ע"ז במחובר לא מיתסרא דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אף קבר נמי במחובר לא מיתסר ומקשי מכמה ברייתות דאמרו דקבר אסור בהנאה ומוקי להו בקבר בנין ופירש"י קבר בנין שבנאו למעלה מן הקרקע דכותיה בע"ז בית שבנאו מתחילה לע"ז אסור דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש לענין ע"ז וקבר נמי איתקש לע"ז:

סעיף קטן ב
כתב ה"ר ישעיה שהעפר שמכסין בו המת בתוך הקבר אסור בהנאה וכולי ואינו נראה אלא העפר נקרא קרקע עולם:

סעיף קטן ג
אפי' תלשו ואח"כ החזירו וכו':

סעיף קטן ד
וכן דעת א"א הרא"ש ז"ל ורבינו ירוחם כתב בהיפך בשם רי"ף והרמב"ם והרא"ש לכך צ"ע :

סעיף קטן ה
כתב ה"ר ישעיה עכשיו שקוברים הקטנים בקברי הגדולים באיסור הם עושים וכולי מה שנותן טעם משום דקבר מת אסור לקבור בו מת אחר לא היה צריך לטעם זה דבלא טעם זה אסור מפני כבוד המתים כמו שנתבאר בסי' שס"ג:

סעיף קטן ו
ומ"ש וא"א לא היה אוסר לישב על האבן שאינו נחשב מן הקבר וכו' וק"ל דמשמע מדבריו דלישב על הקבר עצמו אסור ואילו למה שכתב בסמוך בשמו דעפר שמכסין בו המת בתוך הקבר מותר בהנאה א"כ מותר לישב עליה וצ"ל דה"ק שאילו היה נחשב מן הקבר הוי קבר בנין ואסור וסובר דלא מיקרי קבר בנין אלא מה שבונים בחפירה ליתן המת בתוכו: (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה סימן רצ"ו שאלה אם מותר לישב על המצבה

שעל הקברות שרוב ב"א אינם נזהרין בכך והשיב מסתבר שהוא מותר לפי שאין מניחין אותם מצבות עכשיו אלא לכבוד בעלמא ומה שנוהגים לישב עליהם מוכיח על כך והרי אלו כמתנין עליהם שלא יהא נאסר לישיבה אלא לכבוד בעלמא ע"ש: כתב בהגהות אשיר"י פרק אלו מגלחין בשם א"ז החוצב קבר של בנין למת יש לו לקוברו שם לא חפר בקרקע אלא בנה ע"ג קרקע בנין כתלים לשום שם מתו דלא מחובר הוא ולא הטיל בו את המת ולא את הנפל אותו בנין מותר בהנאה הטיל בו נפל אסור בהנאה אבל קבר מחובר לקרקע אפי' הטיל בו נפל או מת מותר בהנאה וי"מ דקברות שלנו שחופרים בקרקע ומשליכין העפר לחוץ ומכניסין שם את המת ושוב משליכין העפר לגבי הקבר אותו הוא אסור שהרי היתה בו תפיסת ידי אדם ובתשובה כתב דכל מה שנעשה לצורך המת ולכבוד המת אסור בהנאה ומתוך כך אסר למכור מצבה שנשברה ולפי דבריו אסור להשען על המצבה וא"כ אסור לדרוך ע"ג ב"ה משום דאסור בהנאה עכ"ל: ולענין הלכה בדברים שהרא"ש חלוק עליו נקטינן כהרא"ש :

סעיף קטן ז

והא דקבר של בנין אסור לעולם דוקא שבנאו לשם מת ונתנו בו אפי' ע"ד לפנותו בפ' נגמר הדין (שם) מתיב למ"ד הזמנה לאו מילתא היא מדתניא נפש שבנאו לשם חי מותר בהנאה הוסיף בו דימוס אחד לשם מת אסור בהנאה ומשני הב"ע דרמא ביה מת א"ה מאי איריא הוסיף כי לא הוסיף נמי לא צריכא אע"ג דפינוהו וכתב הרמב"ן בת"ה ואף ע"ג דקבריה ע"מ לפנויי אסור משום דדימוס מיהא לשם מת איתעביד:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואפי' לא נתן בו אלא נפל ברייתא שם: ומ"ש אבל אם בנאו לשמו ולא נתנו בו מותר כרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא:

סעיף קטן ט

ומ"ש וכן אם נתנו בו אדעתא לפנותו ולא הזמינו מתחילה מותר לאחר שפינהו כ"כ הרמב"ן בת"ה משום דקי"ל לגבי תיק של תפילין צר ביה ולא אזמניה שרי:

סעיף קטן י

ומ"ש אבל אם נתנו ע"ד להיות בו עולמית אסור אפי' לאחר שפינהו אפי' לא בנאו לשמו כ"כ בת"ה וטעמא משום דהיינו אזמניה וצר ביה והיינו דמתמה תלמודא כי אוקימנא בדרמא ביה מת א"ה מאי איריא הוסיף אפי' לא הוסיף נמי:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואם לא בנאו לשמו ונתנוהו בתוכו והוסיף בו דימוס לשמו כולו אסור אפי' לאחר שפינהו ואף ע"פ שקברו שם ע"ד לפנותו היינו ברייתא שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן יב
ומ"ש ואם מכיר הדימוס שהוסיף לשמו מסירו והוא לבדו אסור ושאר הקבר מותר מימרא שם:

סעיף קטן יג
המוצא קבר בתוך שדהו ואינו יודע אם נקבר שם מדעת בעל השדה וכולי עד ואסור בהנאה ברייתא שם (מז:) קבר הנמצא מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה קבר הידוע אסור לפנותו פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה ופירש"י קבר הנמצא. וכגון שהוא חדש ויודע בעל השדה שלא צוה מעולם לקוברו שם ובגזילה נקבר שם. ואם מדעת בעל השדה נקבר שם מקומו טמא גזירה דרבנן הוא שגזרו טומאה עולמית על הקבר כדי שלא יפנוהו

סעיף קטן יד
ומ"ש רבינו ואינו יודע אם נקבר שם מדעת בעל השדה דמשמע דמסתמא מותר לפנותו עד שידע שמדעת בעל השדה נקבר שם מדברי רש"י שכתבתי נראה בהיפך דלא שרי לפנות אלא קבר חדש שיודע בעל השדה שמעולם לא צוה לקוברו:

סעיף קטן טו
ומ"ש ואם הוא מת מצוה וכולי שמת מצוה קונה מקומו בסוף מרובה (בבא קמא פא:) ופריך בפרק נגמר הדין (שם) וקבר הנמצא מותר לפנותו ודילמא מת מצוה הוא ומשני מת מצוה קלא אית ליה: והרמב"ם כתב בהלכות טומאת מת פ"ח קבר הנמצא מותר לפנותו ואם פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה עד שיבדק כמו שיתבאר וקבר הידוע מותר לפנותו ואם פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה וכך הוא שנויה בירושלמי פ' בתרא דנזיר ונראה שכך הוא גורס ג"כ ברייתא בגמ' פ' נגמר הדין דאל"כ לא היה שביק גירסת תלמודא דידן מפני הירושלמי וה"פ קבר הנמצא דהיינו שלא היינו יודעים שהיה שם קבר מותר לפנותו דכיון שלא היה יודע מסתמא נקבר שם שלא ברשות בעל השדה וכיון דלאו מת מצוה הוא לא קנה מקום קברו ואם פינהו מקומו טמא כלומר השדה שסביבותיו טמא דחיישינן שמא בית הקברות הוא עד שיבדק כמו שיתבאר בפרק שאחר זה ובמצא שלשה מיירי שצריך לבדוק מן האחרון שבהם עשרים אמה ואף ע"ג דמותר לפנותו פינוי שאני שאינו אלא מדרבנן מפני כבוד המת קבר הידוע שאין שם אלא הוא לבדו ונקבר שם שלא מדעת בעל השדה מותר לפנותו ומקומו טהור ומותר בהנאה כיון שידוע שאין שם קברות אחרים ואסור בהנאה דקתני נראה לי דאקבר גופיה קאי וכגון שהוא קבר בנין הא לאו הכי מותר בהנאה והכי מוקי לה בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז:) והרמב"ם סמך עמ"ש בסוף הל' אבל דקבר אינו אסור בהנאה אלא

א"כ הוא של בנין ורבינו סמך על מ"ש בתחלת סימן זה והא דקתני מותר בהנאה אפי' בקבר של בנין שרי דכיון דידוע דשלא מדעת בעל השדה נקבר שם הוה ליה כאילו לא היה קבר מעולם.

סעיף קטן טז

ומ"ש וכל המוצאו צריך לקוברו במקום שמוצאו בס"פ מרובה (בבא קמא פא:) תניא שאחד מי' תנאים שהתנה יהושע הוא שמת מצוה קונה מקומו ובאבל רבתי פ"ד אמר ר"ע זו היתה תחלת זכותי לפני חכמים פעם אחת השכמתי ומצאתי מת אחד הרוג והייתי מטפל בו כו' תחומי שבת עד שהבאתיו לבית קבורה וקברתיו וכשהבאתי והרציתי דברים אצל חכמים א"ל כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעלים עליך כאילו שופך דם ואיתיה נמי בירושלמי פרק כ"ג:

סעיף קטן יז

ואם מצאו על המיצר שצריך לפנות משם וכו' מפנהו לאיזה מקום שירצה מצאו בין שדה בור לשדה ניר וכולי בס"פ מרובה (בבא קמא פא.) ומת מצוה קנה מקומו ורמינהו המוצא מת מוטל באסרטיא מפנהו לימין אסרטיא או לשמאל אסרטיא שדה בור ושדה ניר מפנהו לשדה בור שדה ניר ושדה זרע מפנהו לשדה ניר היו שתיהן בור שתיהן ניר שתיהן זרועות מפנהו למקום שירצה כלומר אלמא דלא קנה מקומו דאי קנה מקומו מצי בעל השדה של ימין ושל שמאל לעכוביה אמר רב ביבי במוטל על המיצר מתוך שניתן לפנותו מפנהו לכל מקום שירצה ופי' רש"י על המיצר. מוטל ברוחב הדרך ועוברים ומאהילים עליו עושי טהרות ומטמאות ובאבל רבתי תניא מצאו בין שדה ניר לשדה זרע קוברו בשדה ניר בין שדה זרע לשדה אילן קוברו בשדה זרע בין שדה אילן לשדה כרם קוברו בשדה אילן: (ב"ה) ואיתא נמי בירושלמי פרק כ"ג אלא דמייתי התם דאיכא מ"ד קוברו בשדה כרם ופסק כמוהו הרמב"ם בפ"ה מהלכות מ"מ: אם היו שתיהן שוות קובר בקרובה שבהן אם היו שתיהן שוות בקורבה קובר באי זה מהן שירצו וכתבו הרמב"ן בת"ה ואיני יודע למה השמיט רבינו בין שדה אילן לשדה כרם אולי לא היה כתוב בנסחתו: (ב"ה) ושמא מפני שבירושלמי היה שנויה במחלוקת נסתפק לו ולכן לא פסק בה:

סעיף קטן יח

בד"א במוצאו חוץ לתחום וכו' ירושלמי פרק כ"ג דנזיר וכתבו הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן יט

ואינו נקרא מת מצוה אא"כ מוצא ראשו ורובו או שדרה וגולגולת בת"ה כתוב כלשון הזה באבל תניא לעולם אינו מת מצוה עד שימצאו ראשו ורובו רבי יהודה אומר השדרה והגולגולת הן רובו עכ"ל ונראה דמשמע לרבינו דרבי יהודה לפרושי דברי ת"ק ולא

לאיפלוגי והא דקאמר רבינו שדרה וגולגולת הדבר פשוט דארובו קאי וה"ק אא"כ מוצא ראשו ורובו או ראשו ושדרה וגולגולת ואע"פ שאפשר דלענין טומאת כהנים איתמר וכך משמע בירושלמי פרק כ"ג דנזיר דגרסינן התם כי קבור תקברנו מכאן שאינו נעשה מת מצוה עד שיהא ראשו ורובו תני ר"י קמיה דר"י כשם שאדם מטמא על מת מצוה כך אדם מטמא על אבר מת מצוה א"ל רבי יוחנן ויש כאן מת שיטמא לו רבי יעקב בר אחא בשם ר' זעירא תפתר בחוזר כלומר אינו נעשה מת מצוה מתחלה אא"כ מצא ראשו ורובו אבל מצא ראשו וקברו חוזר אפי' על אבר ממנו וקוברו עמו סובר רבינו דה"ה לענין מת מצוה קנה מקומו כתב הגהות מיימון בסוף הלכות אבל שבימי רבינו אפרים הביאו הרוג ובקשו קרוביו לחלוץ מנעליו ומיחה בהם מלעשות בו שום דבר אך כאשר נמצא כך אמר שיקברוהו בלא תכריכין ושוב ראיתי שהר"י מדורא צוה להלביש בתכריכין להרוג אחד על בגדיו ושלחתי הדבר למורי ה"ר ידידיה והשיב לי כל ימי לא ראיתי שהלבישו תכריכין עכ"ל : תשלום דיני מת מצוה כתב בסימן שע"ד:

סעיף קטן כ

וקבר המזיק לרבים וכו' מותר לפנותו ומקומו טהור ואסור בהנאה ברייתא בפרק נגמר הדין (סנהדרין מז:) ופירש"י מקומו טהור דלא גזור עליה מפני הנזק ומיהו אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא הוא ולא פקע והא דקתני אסור בהנאה מוקי לה בגמרא בקבר בנין אבל קבר קרקע עולם אינו נאסר וכבר כתב כן רבינו בתחלת סימן זה: והרמב"ם גורס בהלכות טומאת מת פ"ח קבר המזיק את הרבים מפנין אותו ומקומו טמא ואסור בהנאה והטעם דכיון שהוא מזיק את הרבים אפי' נקבר שם מדעת בעל השדה מפנין אותו ומקומו טמא כלומר השדה שסביבותיו אם נמצא בו ג' מתים עמו עד שיבדק כמ"ש ז"ל בפ"ט דחיישינן שמא בית הקברות הוא ואסור בהנאה הקבר עצמו אם הוא של בנין דכיון דברשות בעל השדה נקבר שם אע"פ שהוא מזיק את הרבים קנה מיהא מקום קברו ליאסר:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו ובירושלמי מחלק דוקא שהקבר קודם אבל אם הדרך קודם מקומו מותר בהנאה וכו' בסוף נזיר אלא שבמקום שכתב רבינו הדרך קודם כתוב שם העיר קודם וכן הוא בת"ה: גרסינן תו התם תניא קבר שהקיפתו העיר מג' רוחותיו מפנין אותו מב' רוחות אית תנייא תני מפנין אותו ואית תנייא תני אין מפנין אותו א"ר חסדא מ"ד מפנין אותו בנתון בתוך ע' אמה ושירים ומ"ד אין מפנין אותו בנתון חוץ לע' אמה ושירים מ"ד מפנין אותו בעשוי כמין גאם מ"ד אין מפנין אותו בעשוי כמין ה"א ע"כ וכתב הרמב"ן בת"ה ומשמע התם בירוש' דטעמא דמפנין הוי מפני הטומאה: כתב המרדכי בסוף מ"ק

שנינו פ"ג דמס' שמחות קבר שפנהו מותר בהנאה ולא יעשנו בית העצים ובית התבן ולא בית האוצרות: ב"ה כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן ?תקל"ז מצבה שפנה מקבר זה להניח שם יפה ממנה מותר להניחה על קבר איש אחר ואפילו החוצב קבר וקבר בתוכו ופינהו יראה שמותר לקבור בו אחר שלא אסרו אלא בהנאה ולקבור אחר מה הנאה יש בו לחי ולמכור אותה להניחה על קבר אחר אסור וכן להשתמש בו החי דהיינו ששנינו פינהו אסור בהנאה אבל לקבור אחר לא שמענו:

סעיף קטן כב

החוצב קבר לאביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו הוא עולמית אבל אחר מותר ליקבר בו:

סעיף קטן כג

ומ"ש שי"א דוקא בקבר בנין וכו' כ"כ שם התוס' אהא דמקשה התם מהאי ברייתא ומוקי לה בקבר בנין ולא קאמר משום כבוד אביו משום דאילו קרקע עולם כיון שבשאר אנשים אפי' נקבר שם המת אינו נאסר ליכא כבוד דמידע ידיע דקרקע עולם אינה נאסרת. ומ"ש בשם הרמב"ן הוא בת"ה וכתב דהא דמוקי לה בגמרא (מח.) בקבר בנין ההוא לדעתיה דאביי אבל לרבא דסבר הזמנה לאו מילתא היא אפי' בקבר בנין מותר אלא משום כבוד אביו הילכך אפי' בקבר קרקע איכא כבוד אביו:

סימן שסה

סעיף קטן א

החופר כוך למת פטור מק"ש ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש וכו' ברייתא פ' היה קורא :

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ג

מרחיקין הקברות מן העיר חמשים אמה משנה פ"ב דבתרא :

סימן שסו

סעיף קטן א

המוכר קברו ודרך קברו וכו' ברייתא פרק המוכר פירות (בבא בתרא ק:) וס"פ יש בכור (בכורות נב:) ומפרש התם דטעמא משום פגם משפחה וכתב הרמב"ן בת"ה ואי קשיא והא אמרינן דהיכא דלא בעי הספידא דלא מספדינן ליה דיקרא דשכבא הוא התם כדאמר בשעת מיתה לא תספדוהו הכא זוזי אנסיה ואיכא פגם משפחה א"נ המוכר אם באים אחרים וסופדים במקום הספדו איכא פגם משפחה א"נ התם לדידיה בלחוד הוא הכא מקום הספדו יורשיו ובני משפחה נספדים שם ואיכא פגם שלהם:

סעיף קטן ב
תניא באבל רבתי האשה שירשה קבר וכו' בפי"ד ואף ע"ג שכתוב בספר שבידינו בסגנון אחר הלשון שכתוב בדברי רבינו הוא כתובה בת"ה:

סעיף קטן ג
ומ"ש פי' שירשה מקום קברות ממשפחתה וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ד
אביה אומר תקבר אצלי וכו' עד שחייב בקבורתה הכל באבל רבתי פי"ד וכתבה הרמב"ן בת"ה אלא שבאבל רבתי שבידינו ובת"ה כתוב אצל אביה אומר תקבר אצלי וכו' תקבר אצל אביה:

סעיף קטן ה
חפירת כוכין בח"ה וחינוכן כתבתי בספר א"ח בסימן תקמ"ז:

סימן שסז

סעיף קטן א
קוברים מתי נכרים עם מתי ישראל ומנחמין אבליהם מפני דרכי שלום ברייתא ס"פ הניזקין (גיטין דף סא.) ופירש"י עם מתי ישראל. לא בקבר ישראל אלא מתעסקים בהם אם מצאום הרוגים עם ישראל. וכתב עליו הר"ן ולישנא לאו דוקא דה"ה כשמצאו מתי עובדי כוכבי' לבד שמתעסקים בהם מפני השלום וכן לפרנס ענייהם ולבקר חוליהם ובפי' אמרו בתוס' מספידין מתי נכרים ומנחמים אבילהם מפני דרכי שלום ובירושלמי לא שנה עם בכל אלו כלל ומ"מ לא שיהיו קוברין אותן אצל ישראל דהא אין קוברין רשע אצל צדיק אלא לומר שמתעסקין עמהם עכ"ל:

סעיף קטן ב
כתב הכלבו הרואה את המת חייב לעמוד מפניו ולנהוג בו כבוד ואפילו מת נכרי חייב ללותו ד' אמות ותימא כי בנדה כתוב השוחט לעובד כוכבים פי' ואוכל עמו אם מת אין הולכין אחר מטתו ונוכל לומר כל שכן נכרי עכ"ל והתימא שתמה אינו כלום דודאי ישראל רשע גרע מעו"ג ולר"א (בחולין לח:) דאסר שחיטה לנכרי משום דמחשבת עו"ג לאליל ישראל האוכל מאותה שחיטה רשע הוא אבל אעיקרא דדינא פירכא דלא עלה על הדעת שיהיה חייב ללוות מת עובד כוכבים אם לא מפני דרכי שלום ומיהו אפשר לאוקמי בנכרי חסיד דקי"ל [סנהדרין קה.] חסידי או"ה יש להם חלק לעה"ב:

סעיף קטן ג
לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וכו' ברייתא בר"פ מי שמתו (ברכות יח.):

סעיף קטן ד
ומ"ש ודוקא בתוך ד' אמות וכו' שם בגמ':

סעיף קטן ה
ומ"ש ודוקא תפילין וכו' אבל ציצית שהוא חובת הבגד מותר וכו' עד סוף הסימן שם בפסקי הרא"ש וכבר הארכתי בזה בטא"ח סי' כ"ג:

סעיף קטן ו
כתב הרשב"א בתשובה בח"ג סי' ש' לא אמרו מחיצה אלא לאוכל ושותה אבל לקריאת שמע ותפלה לא אלא מרחיק ד' אמות משום לועג לרש וקורא ומתפלל ואפי' אינו רואה את הקבר בתוך ד' אמות הוי כמקומו של מת ואיכא משום לועג לרש אבל חוץ לד' אמות אינו מקומו ומותר וכן בבית הקברות ואם יש שם מחיצה אפי' מיד אחורי המחיצה מותר שהמחיצה מפסקת ואפי' תוך ד' אמות דכבית אחר הוא ומזה יתבאר לך מ"ש בשאלה השנייה במתפלל בבית שיש בו קבר ועשו מחיצה בגדים בין הקבר ושאר הבית:

סימן שסח

סעיף קטן א
ת"ר ב"ה אין נוהגין בהם קלות ראש אין מרעין בהם בהמות וכו' פרק בני העיר (מגילה כט.) אלא שאין כתוב שם ולא יטייל בהם לקפנדריא אבל באבל רבתי הוא כתוב ומפרש בגמרא דטעמא דאין עושין בבה"ק דברים הללו הוא מפני כבודם של מתים וטעמא דאין מלקטים בהן עשבים כתב הר"ן דהוי משום שהן אסורין בהנאה וצ"ל לדעתו דבקבר בנין מיירי דאי בקרקע עולם מותר בהנאה כמו שנתבאר בסימן שס"ד. וסמ"ג כתב אין מלקטין בהן עשבים מפני כבוד המתים כתב מורי דוקא כשהן על הקברים עצמן עכ"ל וז"ל המרדכי אין מרעין בהם בהמה אומר ר"י דמיירי בקרקע שלא חפרו כלל ואפ"ה אסור משום כבודן של מתים דאי בשאינו קרקע עולם מאי קא אזיל וחשיב הכל אסור בהנאה והגנות והאילנות שנוטעין בב"ה מותר וליכא למיחש משום כבודן של מתים כיון שאינן על הקברים עצמם ע"כ וכ"כ התוס' דאילנות שנוטעים בהם מותרים ואין בהם משום כבודן של מת אחר שאינן על הקברים עצמן וז"ל הרא"ש הא דקתני אין מרעין את הבהמה נראה דמיירי אף בקרקע עולם ואסור מפני כבודן של מתים דאי על הקברים אם הוא קבר של בנין אסור בהנאה והאילנות הנטועות בבית הקברות מותר ללקוט פירותיהן ואין כאן חשש מפני כבוד המתים:

סעיף קטן ב
כתב המרדכי הא דשורפין במקומן אין כבוד של מתים אלא קנסא או משום שלא יחשדוהו שמוליכו לבהמתו עכ"ל:

סעיף קטן ג
וכתב בת"ה סימן רפ"ד על אחד משרי המושל שרצה לרעות סוסיו על בית הקברות של ישראל אם יש בידם למחות ע"י שחדים מועטים וגם לא יצטרכו לירא שיגרום להם אותו שר רשעה ותקלה במקום אחר צריכים לטרוח כדי למחות בידו אבל אם חוששין הרבה לרשעה ותקלה או שהיו צריכים להוציא הוצאות הרבה נראה דלא מיחייבי בהכי והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן ד
כתב ר"י בית הקברות אין נוהגין בו קלות ראש ר"ל אין מחשבין בו אפי' חשבונות רבים וכתב סמ"ג בתי קברות אסורין בהנאה כיצד אין אוכלין בהם ואין שותין ואין קורין בהן ואין שונין בהן וכתב המרדכי בסוף מ"ק והא דאמרינן בפ' נגמר הדין (סנהדרין מז:) קברא דרב דהוי שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא ואמר שמואל יאות הן עבדין קרקע עולם הוא ואינה נאסרת התם כיון דלרפואה עבדין אין כאן קלות ראש וכ"כ הגהות מיימון בסוף הלכות אבל:

סעיף קטן ה
תניא באבל רבתי קבר חדש נמדד ונמכר ונחלק והישן אינו נמדד ואינו נמכר ואינו נחלק פי"ד:

סעיף קטן ו
ומ"ש פי' אין מודדין אותו לידע כמה מתים נקברו במקצתו כו' כן פי' הרמב"ן בת"ה:

סימן שסט

סעיף קטן א
אמור אל הכהנים בני אהרן וכולי מכאן שהכהן מוזהר שלא לטמאות למת פשוט הוא ולא הוה ליה לכתוב מכאן דמשמע דמדיוקא קא אתי:

סעיף קטן ב
ומ"ש וכן לכל הטומאות הפורשות ממנו כן כתב הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והרמב"ן ז"ל וילפי לה מקרא ומשמע לי דברייתא הוא בספרא:

סעיף קטן ג
ומ"ש ולא לגולל וכולי עד סוף הסימן כל אלו הדברים מבוארים בפ' כ"ג (מט:) במשנה שהם מטמאים מהם שהנזיר מגלח עליהם ומהם [במשנה נד.] שאינו מגלח עליהם ותניא במסכת שמחות [פ"ד] כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה כהן לוקה עליה את הארבעים משמע דטומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן לוקה עליה את הארבעים ומ"מ משמע דנהי דמילקא לא לקי אבל איסורא מיהא איכא וז"ל הרמב"ם בפ"ג מהלכות אבל כהן שנטמא למת בעדים והתראה ה"ז לוקה שנאמר לנפש לא יטמא בעמיו ואחד

הנוגע במת או המאהיל או הנושא ואחד המת ואחד שאר טומאות הפורשות מן המת שנאמר לנפש לא יטמא בעמיו וכבר פירשנו בהלכות טומאת מת כל דברים המטמאים מן המת מן התורה או מדבריהם וכן אם נגע הכהן בקבר לוקה אבל נוגע הוא בבגדים שנגעו במת אע"פ שמטמא בהן טומאת ז' וכן אם נכנס לאהל טמא שנכנסת לו הטומאה לוקה אף ע"פ שעצמה של טומאה בבית אחר וכבר ביארנו כל האהלים שתכנס להם הטומאה או שתצא מהם ודין הסככות והפרעות וכל דברים המביאים את הטומאה והחוצצים בפני הטומאה ואי זה מהם דין תורה ואי זה מהם מדבריהם הכל בהלכות טומאת מת עכ"ל: (ב"ה) כתב הרשב"א בתשובה סימן תע"ו הגולל והדופק מטמאים במגע ובאהל בפני עצמן כמת עצמו אף בפרושים מן הקבר וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה ונזיר אינו מגלח לא על אהל גולל ודופק ולא על מגען כמו ששנינו בפ' כ"ג ונזיר (נד.) והחרב אינו מטמא באהל כדעת הראב"ד אבל לדעת רבותינו הצרפתים מטמא באהל:

סימן שע

סעיף קטן א

מי שנשברה מפרקתו ורוב בשר עמה וכן מי שנקרע מגבו כדג אפי' הוא עדיין חי חשוב כמת ומטמא מימרות ספ"ח דחולין (דף כא) וכתבום הרי"ף והרא"ש בהלכות טומאת כהנים:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל בגוסס ומי שנשחטו בו ב' סימנים כ"כ הרי"ף והרא"ש מדגרסינן בפרק מי שאחזו (גיטין ע:) אמר רב יהודה אמר שמואל שחט בו רוב שנים ורמז ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו:

סעיף קטן ג

ומ"ש או פצוע הרבה פצעים כו' ומ"מ אסור ליכנס לבית שיש בו גוסס בפ' ג' מינים (נזיר מג:) גרסינן ת"ר להחלו עד שעה שימות רבי אומר במותם יטמא עד שימות א"ר יוחנן משמעות דורשין איכא בינייהו ר"ל אומר גוסס איכא בינייהו למ"ד מלהחלו אפי' גוסס ולמ"ד במותם יטמא עד שימות אין גוסס לא וכתב הרא"ש בסוף הל' טומאה ולפי גירסא זו הכתובה בספרים כהן אינו מוזהר על הגוסס דקי"ל כר"י לגבי ר"ל דאמר משמעות דורשין איכא בינייהו ובין לרבי ובין לרבנן אינו מוזהר עליו עד שימות אבל בה"ג גורס אביי במקום ר' יוחנן ורבא במקום ר"ל ולפ"ז הלכה כרבא לגבי אביי ולרבא פליגי רבי ורבנן בגוסס ואין הלכה כרבי מחביריו נמצא כהן מוזהר על הגוסס עכ"ל. ורבינו סתם דבריו כדעת בה"ג וכ"כ הגהת אשיר"י בפרק אלו מגלחין בשם א"ז ודלא כנ"י שכתב בסוף מ"ק שכהן רשאי ליכנס לבית שהגוסס שם והמרדכי כתב בפ' אלו מגלחין לאיסור

ושבה"ג התיר ותמה עליו ומ"מ כתב שהמנהיג היתר בגוסס לא הפסיד: (ב"ה) וז"ל א"ח פסקו הרי"ף ובה"ג שמותר הכהן לעמוד על הגוסס עד שתצא נפשו אבל ראה מן גדולי איור"א היו אוסרים עכ"ל:

סימן שעא

סעיף קטן א

כשם שאסור ליגע במת כך אסור ליכנס תחת האהל שהמת תחתיו אפי' הוא גדול הרבה ואפי' לבית אחר ואפי' לעלייה אחרת הפתוחים לבית בנקב שיש בו טפח על טפח ובית לאותו בית עד עולם כ"כ הרי"ף והרא"ש בהל' טומאה והוא פשוט בכמה מקומות ומבואר בפ"ג ופ"י דאהלות:

סעיף קטן ב

ומ"ש ?ואם סתם הנקב מותר לו ליכנס לבית האחר כ"כ הרי"ף והרא"ש והוא פשוט ומ"ש וה"מ שסתם כל הנקב אבל אם לא סתם כולו אלא מיעטו מטפח אם נתנו להיות שם עולמית ממעט וחוצץ בפני הטומאה וכו' כ"כ התוס' בפ"ב דבתרא (כ.) אהא דמשמע התם דחזי ליה ולא מבטל ליה לא ממעט בחלון והקשו דהדר קאמר התם האי חבית ה"ד אי דפומה לבר היא גופה תיחוץ אלמא דחבית חייצא אע"ג דלא בטיל ליה וכן משמע בשילהי שבת ונראה לר"י ור"ת דכל היכא דאין סותם כל הנקב אלא ממעטו מטפח בעי ביטול אבל היכא דסותם כל החלון לא בעי ביטול וכ"כ הרא"ש בהל' טומאה בשם ר"י וכתב דהכי משמע מלשון הרי"ף שכתב ואי סכר לכוותא בעצים או באבנים או בכל דבר שאין מקבל טומאה איפסיק ליה טומאה ושרי לכהנא למיעל להההוא ביתא וסכר לה כוותא משמע שסתם הכל. וכתבו ע"ש התוס' בשם רבינו שמואל דכלי עץ שאינו מקבל טומאה כגון העשוי לנחת (כדאיתא במגילה כז:) לא בעי ביטול ומדברי הרא"ש משמע דאף כלי עץ העשוי לנחת בעי ביטול אם אינו סותם כל החלון : כתוב בת"ה סימן רפ"ח כהן שוכב על מטתו ופשט בגדיו כדרך העולם ופתאום קראו לו ואמרו מת באהל צריך הוא לקפוץ ערום ממש ולרוץ חוץ לאהל כדי שלא ישהא בטומאה או שרי משום כבוד הבריות לשהות באהל עד שילבש מקצת בגדים תשובה יראה דמשום כבוד הבריות לא נעשה שום איסור דאורייתא כדאיתא בהדיא בפרק מי שמתו (ברכות יט:) ושיהוי בטומאת אהל המת לכהן איסור דאורייתא הוא כדאיתא בהדיא בסמ"ג וכדמוכח נמי באשיר"י פ"ב דכתובות אמנם אותם שקוראים לכהן לצאת יזהרו בתחלה שלא יגידו לו מיד שמת מת באהל אלא יקראו לו בסתם לקום ולצאת אליהם וכשילבוש יגידו לו ובדרך זה שרי משום כבוד הבריות ואף ע"פ שמניחים אותו שוהא בטומאה הואיל והוא

לא ידע ושוגג הוא שרי : כתב בכתבי מה"ר איסרלן סימן כ"ד אשר דרשתני על אשר מחמירים הכהנים שלא לצאת בשערי החצרות והעיר ושער ב"ה עד שעבר המת חוצה לאותה שערים ופתחים משום דסוף טומאה לצאת כדתנן בפ"ק דאהלות המת בבית וכו' ובפ"ק (י.) ובתרא דביצה (לז.) ובפרק הדר (עירובין סח.) מייתי לה וכתבת דמקרוב בא מנהג זה דע כי לא מקרוב בא כי זה קרוב למ' שנה שהיה היום הנועד בארפצ"ט והיו שם ה' זקנים ושם נתחדשו אלו הדברים וגם נמצא בנימוקי שנתחדשו לפני מה"ר שלום שמה"ר מאיר סג"ל אסר לכהנים שיצאו דרך שער העיר שסוף המת לצאת שם עד לאחר שעבר המת חוצה אבל כתב ג"כ שמה"ר שלום לא חשש לאיסור זה וכ"נ נמי דלא נהגו ליזהר בגבולינו בזה ונראה הטעם כיון דפירש"י פרק הדר דמה שטמא הפתח שסוף טומאה לצאת משם אע"פ שאינו תחת אהל המת הל"מ הוא ואין טעם בדבר נוכל לומר כיון דמילתא בלא טעמא הוא הבו דלא לוסיף ונימא דכך הוא הלכה דוקא באותו פתח שמוציאין אותו תחלה מתוך האהל אל תוך האויר הואיל ובאותה יציאה נטהר האהל יאמר הלכה שאותו פתח יטמא ולא מכאן ואילך ותו דמאן לימא לן דהך טומאה דסופה לצאת הוי טומאה שהנזיר מגלח עליה וסמ"ק מסיק דההיא תוספתא מתרצתא הוא דעל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין הכהן מוזהר עליה ודלא כמו שכתבו התוספות פ"ק דכתובות (דף ד:) בשם ר"ת דשבשתא הוא אמנם עיין באשיר"י בהל' טומאה משמע דכהן מוזהר כה"ג ע"ש דאיפשר יש לחלק מ"מ הואיל ורבנן קשישי חששו לאיסור זה חלילה להפליג דבריהם והמחמירים כמותם לשנות מנהג המיקל נמי לאו שפיר דמי אמנם להחמיר בבית של צדוק הדין נראה דיפה כתב דאין להחמיר בו כלל דאדרבא אותו פתח בא לטמא את האהל ואמרינן אין דנים ק"ו מהלכה עכ"ל והכלבו כתב מעשה בא לפני הר"ש על ב' בתים שהיו זו לפנים מזו והיה חצר אחד ביניהם והיה המת בפנימי ושאלו אם היה מותר להיות בחיצונה והיה רוצה הרב לאסור משום סוף טומאה לצאת בעד החיצונה ה"נ אמרינן גבי זיז שלפני הפתח שטמא בשביל זה ויש שרצו להקשות לו היאך יכול לעבור כהן דרך פתח בית הקברות דכמו כן איכא סוף טומאה לצאת ואינה קושיא דשמא לא יוציאו דרך שם אלא יקברנו ר"י מאויר"א הראה לה"ר נתנאל שאין כהן מוזהר על סוף טומאה לצאת ואפילו תחת הזיזין ועל אסקופת הפתח יכול לעמוד ובלבד שלא יהא שם חור פותח טפח להביא את הטומאה ע"כ וכתוב ע"ש בספר היראים כתיב חרב הרי הוא כחלל ואפי' נטמאת באהל המת וכ"ש אם נגע בו הילכך צריכים הכהנים ליזהר שלא ליטמא לחרב שנטמא למת בין במגע בין באהל ע"כ . וכתוב ע"ש כהן שנכנס בבית הקברות או באהל המת בשגגה ואחר שידע התרו בו וקפץ ויצא

פטור ואם שהה כדי השתחואה לוקה עכ"ל ונ"ל דהאי לוקה לאו מדאורייתא הוא דהא לאו שאין בו מעשה הוא. וכתב ע"ש כהן שנכנס בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופתח המעזיבה איבעיא לן אי צריך שהייה למלקות ולא איפשיטא ויש אומרים דמלקות ליכא דבשהייה לית בה מעשה ע"כ:

סעיף קטן ג

ארובה שבין בית לעלייה ואין בה פותח טפח וכו' כמה דינים מחולקים יש בענין ארובה שבין בית לעלייה כמבואר במשנה דאהלות ולא כתב רבינו מכולם אלא דין זה לפי שהוא דבר חידוש שמותר ליכנס לבית שהמת בתוכו ואסור ליכנס לעלייה שאין המת בתוכו ונמשך אחר הרא"ש שכתב בלשון הזה וזימנין דמחית מיתא בביתא ושרי ליה לכהנא למיעל לביתא ואסור למיעל בעלייתא ומשכחת לה בכזית מן המת הנתון תחת ארובה שאין בה פותח טפח דטומאה בוקעת ועולה ונכנסת לעליה כיון שהיא מונחת תחת הארובה ואע"פ שאין ?בארובה פותח טפח אבל אין חוזרת ויורדת לבית כיון שאין בארובה פותח טפח ודבר זה מפורש בפ"י דאהלות במתניתין דאין בארובות פותח טפח:

סעיף קטן ד

שני חדרים פתוחים לבית ובכל אחד חצי זית מהמת וכו' גם דין זה כתב מבין כל שאר דינים השנויים במס' אהלות לפי שהוא דבר חידוש וז"ל הרא"ש וכן לפעמים בשני בתים זה לפנים מזה וטומאה בפנימי ואין טומאה בחיצון ומותר כהן לעמוד בפנימי אצל הטומאה ואסור ליכנס לחיצון כגון שני חדרים הפנימים הפתוחים לבית ובכל אחד מהם כחצי זית מן המת ודלתות החדרים נעולות וכהן באחד מהן טהור כיון דאין בו אלא חצי זית אבל לבית אסור לכהן ליכנס שם דסוף טומאה לצאת ורואה אני כאילו ב' החצאי זיתים מונחים בבית ואין הטומאה נכנסת בחדרים כיון שדלתותיהן נעולות ודבר זה מפורש במשנה אחרונה בפ"ח דאהלות:

סעיף קטן ה

החצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מן הבתים וכו' כתב הרי"ף בהלכות טומאה והיכא דאיכא דרתא דמוקפת זיזין א"נ מוקפת אכסדרא והוה מיתא בחד ביתא מהנך בתי דבההוא דרתא אסור לכהנא למיעל תותי הנהו זיזי דמד' רוחי דרתא או הני אכסדרא אבל ודאי אי הוי מיתא תותי הנהו זיזי או גו אכסדרא שרי ליה לכהנא למיתב בגו ביתא שדרך הטומאה לצאת ואין דרכה ליכנס כדתנן [בפי"ד דאהלות] זיז שהוא סובב את כל הבית ואוכל בפתח ג' אצבעות טומאה בבית כלים שתחתיו טמאים טומאה תחתיו ר"א מטמא את הבית ורבי יהושע מטהר וכתב עליו הרא"ש וז"ל ולדברי הרי"ף מיירי שדלת הבית נעול וכה"ג אמרינן בכל דוכתי באהלות סוף טומאה לצאת ולא מהניא

נעילה כיון דאין מקום לטומאה לצאת אלא דרך שם חזינן לטומאה כאילו הוא כבר שם ואילו היו הדלת פתוח היתה הטומאה נכנסת מן האכסדרא לבית כדתנן פ"ו דאהלות קוברי המת שהיו עוברים דרך אכסדרא וכו' ותימא למה הביא זו המשנה על סוף טומאה לצאת כמה משניות היה יכול להביא שהן פשוטות יותר מזו וגם בכל המשניות כתוב טומאה בבית כלים שתחתיו טהורים ופירשו רבותינו ז"ל לפי שאין אוכל בפתח טפח אינו מביא את הטומאה תחתיו והא דמטמא ר"א את הבית כשהטומאה תחתיו אע"ג דלית בה פותח טפח ר"א לטעמיה דמטמא בכזית טומאה מודבק לאסקופה בפי"ב דאהלות דבקל מביא את הטומאה לבית ומסקנא דמילתא הכי אם כל דלתות הבית נעולות וחלונות נעולים טומאה יוצאת מן הבית לתחת הזיזין ואכסדראות: (ב"ה) ואם דלת החצר פתוח טומאה יוצאת מהבית לתחת הזיזין: ואם נפתח דלת לצד אחד או חלון שיש בו ד' על ד' והדלת של החצר נעול אין הטומאה יוצאה לתחת הזיזין ואכסדראות ונכנס מתחת לבית וכן גגין הבולטין למעלה חוץ ע"פ בתים הרבה וטומאה באחד מהבתים כל הבתים שדלתותיהם פתוחות טמאים כי הטומאה מתפשטת תחת בליטת כל הבתים ונכנסת לבתים דרך פתחם עכ"ל:

סעיף קטן ו

אסור לקרב תוך ד"א של מת או תוך ד"א של קבר בד"א שאין הקבר מסויים במחיצות וכו' פ' משוח מלחמה (סוטה מד.) א"ר יוחנן משום ראב"י מת תופס ד"א לטומאה ותנא תונא חצר הקבר העומד בתוכה טהור והוא שיש בה ד"א דברי ב"ש ב"ה אומרים ד' טפחים בד"א שפתחה מן הצד אבל פתחה מלמעלה ד"א וה"מ חצר הקבר דמסיימי מחיצתא אבל מת דעלמא תפוס וכתב הרא"ש בהלכות טומאה מכאן כתב ה"ר יונתן והוא דליכא גדר גבוה עשרה טפחים או חריץ עמוק י' טפחים בינו ובין המת שאם היה לו כן כיון דאיכא הכירא לא גזרו ביה רבנן ודוקא מת שלא נקבר אבל נקבר לא תפוס ד"א דהא בציון משהו סגי עכ"ד ואינם מחוורים אלא קבר של בנין במחיצות מסויימת סגי בהרחקת ד' טפחים אבל קבר שאין מסויים במחיצות י' טפחים צריך הכהן להרחיק ממנו ד' אמות ומה שהביא ראיה מציון אינה ראיה דאמרינן בפ"ק דמ"ק [ה.] דאין מציינין אלא על דבר המטמא באהל אבל על הרחקה שגזרו חכמים לא הצריכו ציון כדאמרינן התם אין מרחיקין ציון ממקום הטומאה שלא להפסיד א"י עכ"ל: כתב המרדכי מסכת מ"ק והג"מ בפ"ב שהשיב הר"מ על מת המונח בספינה שאם היא קטנה שמתנדנדת כשדורכין בה אסור לכהן ליכנס בה דא"א שלא יסיט הטומאה כדתנן בפ"ב דמסכת זבין אבל אם היתה ספינה גדולה שאינה רועדת כשדורכין בה מותר ליכנס בה ובלבד שלא

יכנס ויתקרב אצל המת תוך ד"א והג"מ כתבו תשובה זו בפ"ב מה' אבל וכתבו עליה אבל הר"מ כהן התיר בין ספינה גדולה בין ספינה קטנה רק שלא ישב בד"א המת כדמשמע התם שכל אותם שאומר שם טמאים היינו לתרומה אבל לטהרות טהור א"כ אין כאן טומאה כלל דאורייתא ואין כאן אזהרה לכהן וכן הורה הריב"ם הלכה למעשה עכ"ל. והרשב"א כתב בתשובה סימן תקנ"ב כדברי הר"מ שאם היא מכרעת מחמת האדם אסור לכהן ליכנס בה ולענין הלכה כיון דהרשב"א והר"מ מסכימים לאסור הכי נקיטינן: (ב"ה) והריב"ש סימן שצ"ד האריך בביאור דברי הרי"ף ובסוף דבריו כתב אפשר לפרש דברי הרי"ף בשדלת הבית נעול אלא שיקשה לזה שהראיה שהביא ממתניתין דאהלות דזיז שהוא סובב אינו ענין לדבריו כלל דהתם בפתח פתוח איירי דאי בנעול אמאי נקיט ואוכל בפתח ג' אצבעות ואם הביאה ללמוד ממנה שדרך טומאה לצאת ואין דרך טומאה ליכנס הו"ל לרב כמה משניות שבמסכת אהלות ששנינו בהם כן בהדיא וצריך לדחוק ולומר שהביא את זו מפני שהענין דומה קצת בהיות החצר מוקפת זיזין או אכסדרא אבל הנכון בעיני לומר שרברי הרי"ף בפתח פתוח וכשאין הזיז או האכסדרא אוכלים בפתח כי אם ג' אצבעות דומיא דמתני' דאהלות עכ"ל:

סימן שעב

סעיף קטן א

אע"פ שהכהן אסור ליכנס לשדה שנחרש בו קבר או לארץ העמים אם צריך לילך שם לדבר מצוה כגון לישא אשה או ללמוד תורה ואין לו דרך אחרת יכול לעבור דרך שם ברייתא בפ"ק דע"ז [יג.] וכתבו הרי"ף והרא"ש בסוף הל' טומאה וכתבו התוספות ללמוד תורה ולישא אשה פי' ודעתו לחזור לא"י דאילו אין דעתו לחזור אמרינן בסוף כתובות אחיו של זה נשא נכרית וכו' ודוקא בהנך שהן מצות חשובות ללמוד תורה שת"ת מביא לידי מעשה ואשה נמי דכתיב לא תהו בראה אבל לשאר מצות לא הכי משמע בפרק בתרא דמגילה אבל בשאלתות מפרש הנך דקילי וכ"ש לשאר מצות שהם חשובות עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש אפי' אם מוצא ללמוד במקום אחר שם א"ר יהודה אימתי בזמן שאין מוצא ללמוד אבל אם מוצא ללמוד אינו מיטמא רבי יוסי אומר אפי' במקום שמוצא ללמוד לפי שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד אר"י מעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו לצידון ללמוד תורה. א"ר יוחנן הלכה כרבי יוסי:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכן אבל העובר דרך שם יכול לילך אחריו לנחמו ברייתא בפרק מי שמתו (ברכות יט:) קברו את המת וחזרו ולפניהם שני דרכים אחת טהורה וא' טמאה בא בטהורה באים עמו בטהורה בא בטמאה באין עמו בטמאה מפני כבודו ואוקמוה בבית הפרס דרבנן:

סעיף קטן ד

ומ"ש ומטעם זה קאמר בגמרא שהיו מדלגים על הקברות לילך לקראת מלכי ישראל ונכרי' וכו' שם ת"ש דאמר ר"א בר צדוק מדלגי' היינו ע"ג ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ואפי' לקראת מלכי אוה"ע שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אוה"ע אמאי לימא אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה' כדרבא דאמר רבא ד"ת אהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ בפני הטומאה ורוב ארונות יש בהם חלל טפח וגזרו על שיש בהם משום שאין בהם ומשום כבוד מלכים לא גזרו. ויש בדברי רבי' ט"ס שכתוב אין בהם פותח טפח וצריך להגיה יש במקום אין:

סעיף קטן ה

ומ"ש וזהו דוקא בימיהם שהיה קוברין בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח וכו' כ"כ התוס' שם וז"ל רוב ארונות יש בהם טפח וצ"ל שראש הארון פתוח שאם היה סתום אדרבה כי יש בו פותח טפח מטמא ואפי' בצד הריקן שבו כדאמרינן בפ"ז דאהלות נפש אטומה הנוגע בה מן הצדדין טהור פירוש בצד הריקן מפני שטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת ואם היה מקום הטומאה טפח על טפח ברום טפח הנוגע בה מ"מ טמא מפני שהוא כקבר סתום וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ל' והרמב"ן בת"ה כ"כ עוד התוס' בפרק המוכר פירות (בבא בתרא ק:) וז"ל הרמב"ן פירשו מקצת רבותינו שבצרפת דה"מ בקבר פתוח אבל בקבר סתום אע"פ שיש בו פותח טפח לעולם בוקעת טומאתו ועולה ואפי' שלא כנגד הטומאה דהא אמרינן בפ"ק דב"ב (יב.) פורץ פצימיו מטמא כל סביביו ואע"ג דאית בה אהל ועוד דתניא בספרי כל הבא אל האהל דרך פתחו הוא מטמא וכו' ותניא נמי התם או בקבר זה קבר סתום או אינו אלא פתוח אמרת ק"ו ומה אהל שהמקבל טומאה אינו מטמא כל צדדיו כשהוא פתוח וכו' ש"מ שקבר סתום מטמא כל סביביו וכן נמי מטמא באהל ובפ"ג דאהלות שנינו ביב שהוא קמור תחת פתח הבית יש בו פותח טפח ויש ביציאתו פותח טפח טומאה בתוכו הבית טהור טומאה בבית מה שבתוכו טהור שדרך הטומאה לצאת ואין דרך הטומאה ליכנס וכו' מכאן אנו למדין דדוקא בקבר פתוח אמרינן ולא בקבר סתום ופי' ביב שהוא קמור שראשו אחד כנוס בתוך הבית וכי יש בו פותח טפח ואין ביציאתו פותח טפח טומאה בתוכו אפי' אינה כנגד הבית אלא בראשו האחד שהוא חוץ לבית הבית טמא לפי שהטומאה מתפשטת בכל הבית הואיל ויש בו פותח טפח ואם אין בו פותח טפח טומאה בתוכו הבית טמא והוא שהיתה הטומאה תחת הבית כלומר בראשו שהוא כנוס תחת הבית ולא בראשו האחר שהוא חוץ לבית שכך שנינו שם בפ"ז נפש אטומה הנוגע בה מן הצדדין טהור פי' נפש אטומה ארון סתום או בנין סתום למדנו ממשנתינו דכל היכא שאין שם פותח טפח

הטומאה בוקעת ועולה מכנגדה ואינה מטמאה מן הצדדין כלל לא במגע ולא באהל וההיא דמדלגין היינו ע"ג ארונות וכו' פתוחות היו עכ"ל והרמב"ם כתב כל דברים אלו שמותר לכהן להטמא בשבילם בבית הפרס ובח"ל בפ"ג מה' אבל וכתב עוד שם וכן מיטמא בטומאה של דבריהם לדון עם הנכרים ולערער עמהם מפני שהוא כמציל מידם וכן כל כיוצא בזה עכ"ל והוא פשוט בברייתא פ"ק דע"ז [יג.] ולא ידעתי למה השמיטו רבינו: כתב הרמב"ן בת"ה דאע"ג דבירושלמי פ' אחרון דכלאים ובפרק מי שמתו משמע דמותר להטמאות כדי ללמוד תורה בגמרא דילן לא משמע שתדחה טומאה משום ת"ת אלא ח"ל ובית הפרס אבל טומאה דאורייתא לא:

סעיף קטן ו

קברי נכרים כתב הרמב"ם שמותר לכהן לילך עליהם בפ"ג מהלכות אבל ובפרק ה' מהל' טומאת מת כתב שהנכרים אין מטמאים באהל אבל מטמאים במגע ובמשא וטעמו מדגרסינן בפ' הבא על יבמתו (יבמות סא.) היה רשב"י אומר קברי עכו"ם אינם מטמאים באהל שנא' ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם כלומר גבי טומאת אהל כתיב אדם כי ימות באהל ומשמע בסוף פרק המקבל (בבא מציעא קיד.) דהלכתא כוותיה דקאמר התם אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו דקאי בבה"ק של עכו"ם א"ל לאו כהן הוא מר מ"ט קאי מר בבה"ק א"ל לא מתני מר סדר טהרות דתניא רשב"י אומר קברי עכו"ם אינם מטמאים וכו' אבל התוס' כתבו שם דאליהו מדחי דחי לרבה בר אבוה דלא קי"ל כרשב"י אלא כרשב"ג דסוף אהלות דאסר מדורות העכו"ם משום אהל וטעמא דאליהו משום דברוב ארונות יש בהן פותח טפח ויש מקומות שלא גזרו כגון לצאת לקראת מלכים וכיוצא בו: ומ"ש רבי' בשם הרא"ש בתשובה הוא בכלל ל' והג"מ כתבו בפ"ג מה' אבל בשם ספר יראים דהלכה כרשב"י וכיון שאין מטמאין באהל אף במגע ובמשא לא מטמאין והביא ראיה מת"כ וכתב בסוף דבריו ושמעתי שאסורים כהנים במגע ומשא מתי עכו"ם ואני כתבתי הנ"ל והמחמיר תע"ב והמיקל לא הפסיד וכתבו הגהות עליו אמנם כדברי המחבר רבי' משמע בפרק הבע"י דגרסי' נהי דמעטינהו קרא מאהל ממגע ומשא לא מעטינהו עכ"ל ולענין הלכה נקיטינן להחמיר: (ב"ה) וכתב הרשב"א בתשובה סימ קצ"ד וסימן רמ"ב דמומר לעכו"ם מטמא באהל כישראל והביא ראיה לדבר. וכתב בתשובה אחרת סימן פ"ג על קבר שנמצא בשכונת ישראל סמוך לבית יחודי ולא נודע אם ישראל אם נכרי ורוב אנשי העיר נכרים וכתב דספיקו טהור משום דכל דפריש מרובא פריש:

סימן שעג

סעיף קטן א
כשם שהכהן מוזהר שלא לטמאות כך הוא מוזהר להזהיר הקטנים מלטמאות בפרק חרש תניא אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים:

סעיף קטן ב
וכתב הרמב"ם שאין הגדולים מוזהרים על הקטנים אלא שלא לטמאות ביד וכו' בפ"ג מהלכות אבל: ומ"ש ונ"ל שצריכין להפרישו וכו' כבר נתבאר בספר א"ח סי' שע"ד :

סעיף קטן ג
ודוקא כהן כשר מוזהר ואפי' הוא בעל מום אבל חלל וכהנת מותרים לטמאות בסיפרא דריש אמור אל הכהני' בני אהרן בני אהרן ולא בנות אהרן יכול חללים ת"ל הכהנים יצאו חללים ומנין לרבות בעלי מומין ת"ל בני אהרן:

סעיף קטן ד
כל המתים האמורים בפרשה שכהן מטמא להם מצוה שיטמא להם ואפי' לא רצה מטמאין אותו בע"כ בר"פ טבול יום (זבחים דף ק.) תניא לה יטמא מצוה לא רצה מטמאין אותו בע"כ ומעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב פסח ולא רצה ליטמא ונמנו עליו אחיו הכהנים וטמאוהו:

סעיף קטן ה
ומ"ש אחד האיש ואחד האשה הם דברי עצמו שכתב כדעת הרא"ש בה' טומאה:

סעיף קטן ו
ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפרק ג' מהלכות אבל וכתב עליו הראב"ד קשיא הא דתניא אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאה לו הא נשואה מטמאה לו והרמב"ן כתב בת"ה על דברי הרמב"ם ולפ"ז הא דתניא לא מטמאה לו לאו דוקא בארוסה אלא שטפיה נקט אבל לא נתברר לי מהיכן יצאה לו לרב זאת הסברא ושמא הוא דורש בזה כל שישנו בלא יטמא ישנו ביטמא והני נשי כיון דליתנהו בלא יטמא ליתנהו במצות יטמא א"נ כי כתיב בני אהרן ולא בנות אהרן אכולי עניינא כתיב ובסוף דבריו כתב והדברים צריכים תלמוד והרא"ש כתב בהלכות טומאה והרמב"ן ז"ל נדחק לפרש מנ"ל להרמב"ם הא ולא נתישבו לי דבריו כי הרבה צריך ראיה לפטור הנשים ממצוה זו:

סעיף קטן ז
ואלו הקרובים שמטמא להם אשתו נשואה שהיא כשרה וכולי בפרק האשה רבה (יבמות צ:) ובפ"ב דיבמות (כב:) כי אם לשארו הקרוב אליו שארו זו אשתו וכתיב לא יטמא בעל בעמיו יש בעל שמטמא ויש בעל שאינו מטמא הא כיצד מטמא הוא לאשתו כשרה

אבל אינו מטמא לאשתו פסולה ותניא כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו הקרובה ולא הארוסה אליו ולא הגרושה וגרסינן בפרק ד' אחין (יבמות כט.) ובכמה דוכתי אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה: ב"ה וכתב בא"ח דאשתו פסולה דאינו מטמא לה היינו אשה ששמעה שמת בעלה ונשאת אבל כהן שנשא פסולות לכהונה מטמא להם וצ"ע: וכן היא לא אוננת ולא מטמאה לו:

סעיף קטן ח
ומ"ש ומטמא לאמו אפי' נתחללה כן כתב הרמב"ם בפ"ב ובת"כ דריש לה מקרא:

סעיף קטן ט
ומ"ש ולבנו ולבתו אפילו הפסולין חוץ מבנו ובתו משפחה ונכרית בפ"ב דיבמות:

סעיף קטן י
ומ"ש ודוקא שהם מל' יום ואילך וכו' בת"כ ולבנו ולבתו יכול אפי' נפלים ת"ל לאביו ולאמו מה אביו ואמו של קיימא אף בנו ובתו של קיימא יצאו נפלים וכתבו הרמב"ם והרא"ש ז"ל הילכך אין כהן מטמא לקטנים אא"כ שהה שלשים יום שלימים ומת ביום ל"א ואי קים ליה שכלו לו חדשיו מיטמא ואפי' בן יומו ע"כ:

סעיף קטן יא
ומ"ש ולאחיו ולאחותו מאביו בת"כ לאחיו ולאחותו יכול אחיו ואחותו מאמו ת"ל ולבנו ולבתו מה בנו ובתו שהוא יורשן אף אחיו ואחותו שהוא יורשן יצאו אחיו ואחותו מאמו שאינו יורשן:

סעיף קטן יב
ומ"ש אפי' הפסולים בפ"ב דיבמות (כב:): ב"ה תנן מי שיש לו בן מ"מ בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית:

סעיף קטן יג
ואינו מטמא לאחותו הארוסה וכו' בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף ס.) תנו רבנן אחותו ארוסה רבי מאיר ורבי יהודה אומרים מטמא לה רבי יוסי ור' שמעון אומרים אינו מטמא לה אנוסה ומפותה ד"ה אינו מטמא לה ומוכת עץ אינו מטמא לה דברי ר"ש מ"ט דרבי מאיר ורבי יהודה דדרשי הכי ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה יכול שאני מוציא אף מוכת עץ ת"ל אשר לא היתה לאיש הקרובה לרבות הארוסה אליו לרבות את הבוגרת ור"ש ורבי יוסי מ"ט דרשי הכי ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה ומוכת עץ אשר לא היתה פרט לארוסה שהיתה הקרובה לרבות ארוסה שנתגרשה אליו לרבות הבוגרת ופסקו הפוסקים כר' יוסי ור"ש לגבי ר"מ ורבי יהודה ובמוכת עץ פסקו דלית הלכתא כר"ש לגבי ר"י ורבי יהודה ור"מ:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו באחותו הארוסה דאפי' ארוסה לכהן אינו מטמא לה כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות אבל: כתב הרשב"א בתשובה שומרת יבם כהן שמתה כיון שאמרו שהוא יורש כל כתובתה ואפי' נכסים הנכנסים ויוצאים עמה כל שנפלו לה בחיי הבעל הרי עשינו אותו לגמרי כבעל לירושתה ואם כן נעשה אותו כבעל לקבור משום מת מצוה דאי קרי ולא עני ליה הוא וכמו שאמרו (יבמות פט:) באשתו קטנה ואפי' אותן שכותבין אי מיתת בלא בני תהדר כתובתה לבי נשא מסתבר כן דהא מנכסי מלוג שנפלו לה תחתיו דבעל הוא יורש ועוד כיון דיבם דעלמא מיטמא לה אין הולכין אחר זה שכתב כן אלא אחר היבמים דעלמא דכל שהן רואין יבמים דעלמא עשאום יורשים כבעל אף הם אומרים כיון שאתה עושה יבם כבעל אף הוא יהא כבעל לקבור תדע לך נושא קטנה שאמרו שהוא יורש ומיטמא לה מי מיפלגי בין שהכניסה לו נדוניא שיש לה נכסים שיורשם הוא ובין שכתב לה משלו ואינו יורש ממנה כלום אלא בין כך ובין כך מיטמא לה הואיל ועשאוהו כבעל ליורשה כל שיש לה נכסים:

סעיף קטן טו

לכל אלו מטמא בין לצורך בין שלא לצורך עד שיסתום הגולל וכולי באבל רבתי (פרק ד') תניא עד מתי מיטמא להם רבי מאיר אומר כל אותו היום ר"ש אומר ג' ימים רבי יהודה אומר משום רבי טרפון עד ?שיסתום הגולל מעשה שמת ר"ש בן יהוצדק בלוד ובא יוחנן אחיו מן הגליל אחר ?שנסתם הגולל ובאו ושאלו את רבי טרפון וחכמים ואמרו אל יטמא אלא יפתחו ?' חצי הקבר ויראה וכתב הרמב"ן והלכה כרבי יהודה משום רבי טרפון וש"מ טעמא דנסתם הגולל הא כל זמן שלא נסתם הקבר מיטמא ונוגע במת שלו בין לצורך בין שלא לצורך כמו שירצה עכ"ל. ?וכתב הרא"ש דבריו בפסקיו בה' טומאה ?וכתב בת"ה סי' רפ"ג דלפי זה הכהן שמת לו מת בשבת שרי ליה לשהות עם המת באהל דאע"ג דשבת הוא וא"א לקוברו היום מ"מ צריך הוא לשמרו כדי שלא יהא מוטל בבזיון דהוי קצת כמו צורך קבורה והא קמן דאפי' שלא לצורך התירה תורה וכ"ש דכה"ג אמנם בתוס' פ"ק דפסחים (דף ט.) גבי שפחתו של מציק כתבו בפשיטות אסור לטמאות לקרוביו אם לא לצורך המת ותוס' משנ"ץ ביארו יותר וכתבו דלא שרי לטמאות רק לצורך קבורה או להביא לו ארון ותכריכים וא"כ נכון להחמיר ע"יכ לשונו: ב"ה כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן רצ"ב כהן הקובר מתו על דעת לפנותו מטמא לו עד שיסתום לו גולל שני אבל כשנקבר שלא לפנותו לא יטמא לו משיסתום הגולל: ובעוד שהכהן מתעסק במתו מותר לטמאות גם לאחרים אבל משפירש לטמאות למתו אסור לטמאות גם לאחרים אפילו בו ביום וכו' גרסינן בפ"ג מינים (מב:) כהן שהיה עומד בב"ה והושיטו לו מתו

ומת אחר ונגע בו יכול יהא חייב ת"ל להחלו מי שאינו מחולל יצא זה שמחולל ועומד והוינן בה מדתנן היה מטמא למתים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת ואמאי והא מטמא וקאי ואמר רב הונא נזיר שהיה עומד בב"ה והושיטו לו מתו ומת אחר ונגע בו חייב ולא אמרינן הא מטמא וקאי ומפרקינן לה דכי אמרינן הושיטו לו מתו ומת אחר ונגע פטור בחיבורי אדם במת אבל פירש ממתו ונגע במת אחר חייב וטעמא דמילתא משום דמוסיף טומאה על עצמו שאדם כשהוא תפוס במת הנוגע בו כנוגע במת עצמו ונעשה אב הטומאה. כשפירש מן המת הוא עצמו אב הטומאה והנוגע בו ראשון לטומאה וכתבו הרמב"ן והרא"ש ולא תימא הא דקתני יכול יהא חייב ת"ל להחלו חיובא הוא דליכא הא איסורא איכא דתניא באבל רבתי (פ"ד) היה עומד וקובר את מתו עד שהוא בתוך הקבר מקבל מאחרים וקובר פירוש ה"ז לא יטמא נטמא בו ביום רבי טרפון מחייב ור"ע פוטר נטמא לאחר אותו היום הכל מודים שהוא חייב מפני שהוא סותר יום א' והלכה כר"ט דקי"ל סתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם ותנן א"ל אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב עכא"ו ואף ע"ג דמטמא וקאי ועוד דרב הונא דהוא אמורא קאי כוותיה ואף ר"ע מודה דאסור דקתני רישא פירש ה"ז לא יטמא ולא פליג אלא בחיובא דפטר בו ביום ועוד דבמסכת נזיר שני מחלוקתן להיפך יצא ונכנס ר"ט פוטר ור"ע מחייב א"ל רבי טרפון וכי מה הוסיף זה חלול על חלולו א"ל ר"ע בשעה שהיה הוא שם טמא טומאת ז' פירש טמא טומאת ערב חזר ונכנס טמא טומאת ז' פירוש הנוגע בו א"ל ר"ט עקיבא כל הפורש ממך כפורש מחייו והרי לפי זה הלשון כ"ש שהדבר פשוט שהלכה כדברי המחייב הילכך אין כהנים נכנסים לב"ה לקבור מתי מצוה שלהם שאפי' היה תפוס בהן בכניסה ובחבורין מותר כהן להטמא לאחרים כשהוא פורש מהם לאחר קבורה נמצא מטמא לאחרים ואסור לפיכך משפחות כהונה עושין שכונת קברות שלהם בסוף בית הקברות כל שמת לו מת קובר בסוף השכונה כדי שלא יכנס לב"ה ולא יטמא בקברות אחרים וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב אבל ר"ת כתב שהלכה כר"ע בההיא דאבל רבתי דנטמא בו ביום פטור ומותר הכהן להכניס מת לב"ה ולקוברו ואפי' ר"ע אוסר טומאה בו ביום מדבריהם גדול כבוד מתו שדוחה ל"ת דדבריהם והביא ראיה מפרק דם הנדה (נדה נז.) והרמב"ן והרא"ש ז"ל דחו ראייתו והעלו כדברי הרמב"ם ז"ל וכ"נ שהוא דעת התוס' בפרק דם הנדה: ולענין הלכה הוה ליה רבינו תם יחידאה והלכה ככל הנך רבוותא דפליגי עליה :

סעיף קטן טז
כהן שפירשו אבותיו מדרכי צבור כגון המאיני"ם אינו מטמא להם ברייתא בספרא פרשה אמור כתבוה הרי"ף והרא"ש בהלכות טומאה בעמיו בזמן שהן עושין מעשה עמיו ולא שפירשו מדרכי צבור וכבר נתבאר בסימן שמ"ה מי הם הפורשים מדרכי צבור:

סעיף קטן יז
ומ"ש ולא להרוגי ב"ד ולא למי שמאבד עצמו לדעת כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב וטעמא דכיון שאין מתאבלים על הרוגי ב"ד כדתנן בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז.) ולא על המאבד עצמו לדעת כמו שנתבאר בסימן שמ"ה אין מטמאין להם דהא בהא תליא כדתניא בפרק אלו מגלחין כל שהכהן מטמא להם מתאבלים עליהם:

סעיף קטן יח
ואינו מטמא לספק כגון שנתערב ולדה וכו' ברייתא כתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל לה יטמא על הודאי הוא מטמא ואינו מטמא על הספק וכתב הרמב"ן הילכך אין כהן מטמא אלא על הקרובים ודאי אבל ספק כגון שנתערב ולדה בולד חבירתה או ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון וה"ה לשאר כל הספיקות כגון אשתו שגירשה בספק גירושין אינו מטמא להם וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב:

סעיף קטן יט
ואינו מטמא לקרובים אא"כ יהא כמת שלם אבל אם חסר ממנו כל שהוא אפילו הוא מונח אצלו אין מיטמא לו כתב הרי"ף בה' טומאה לה יטמא ואינו מיטמא על איבריה שאין אדם מיטמא על אבר מן החי מאביו אבל מיטמא על עצם כשעורה מאביו וכתב עליו הרמב"ן ולא מחוור שמעתתיה דגרסינן בפ"ג מינים (מג:) אמר רב חסדא אמר רב נקטע ראשו של אביו אינו מטמא לו מ"ט דאמר קרא לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר פירוש ואע"פ שמצא ראשו דכיון שאינו כברייתו אינו מיטמא לו וכ"ש חסר ממש ואקשינן עליה דרב מהא מתניתין לה יטמא ואינו מטמא על אבריה שאין אדם מטמא על אבר מן החי של אביו אבל מטמא על עצם כשעורה מן המת של אביו קשיא לרב ומסקנא (מד.) דרב דאמר כי האי תנא דתניא מעשה שמת אביו של ר' צדוק בגינזק ובאו והודיעוהו לאחר ג' שנים בגינזק ובא ושאל את ר' יהושע בן אלישע וד' זקנים ואמרו לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר וקי"ל מעשה רב ועוד דרבים נינהו ועוד כיון דלא אשכחן אמורא דפליג עליה דרב חסדא אמר רב קי"ל הלכה כבתראי עכ"ל והרא"ש כתב שמ"ש הרי"ף אבל מטמא הוא על עצם כשעורה של אביו ע"כ לומר דהיינו דוקא על ידי חזרה שאם כבר נטמא לקבור את אביו ונחסר עצם כשעורה חוזר עליו ומטמא לו לקברו ואתי כר' יהודה דפליג התם ארבי יהושע בן אלישע וד' זקנים דאל"כ אתי

דלא כמאן והקשה עליו למה פסק כיחידאה נגד רבי יהושע בן אלישע וד' זקנים ועוד כי עשו מעשה וקי"ל מעשה רב ועוד כי שיטת התלמוד בכל מקום דהלכה כאמוראי גם כי יפסוק דלא כסתם מתניתין כ"ש הכא דרב חסדא ס"ל כרבים ועוד דבדאורייתא אזלינן לחומרא ולא יטמא לו עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מה' אבל וז"ל אין הכהן מטמא לאבר מן החי של אביו ולא לעצם מעצמות אביו וכן המלקט עצמות אביו אינו מיטמא להן אע"פ שהשדרה קיימת נקטע ראשו של אביו אינו מיטמא לו שנאמר לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר וכן שאר הקרובים עכ"ל ולענין הלכה הו"ל הרי"ף יחידאה והלכה ככל הנך רבוותא דפליגי עליה:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו בחסר ממנו כל שהוא דאפי' מונח אצלו אינו מיטמא לו כ"כ הרא"ש בהדיא וכן משמע מדברי הרמב"ם והרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן כא

ומ"ש וה"מ שנחסר לאחר מיתתו וכו' כ"כ הרמב"ן וז"ל מיהו מסתברא דנחתכה ידו של אביו מחיים בנו מיטמא לו שלא אמרו אלא כשחסר לאחר מיתה או שחסר בשעת מיתה כגון נחתך ראשו דאינו עכשיו כמו שהיה בחיים ולא קרינן ביה לאביו אבל נחתכה ידו או רגלו בחיים ולאחר זמן מת אביו כיון שהוא לאחר מיתה בשלימות שהיה בו מחיים לאביו קרינא ביה והדבר צריך הכרע עכ"ל והרא"ש כתב בפסקיו סברת הרמב"ן ז"ל כאילו היא מוכרעת: כתב הכלבו וז"ל כתב ר"ש מאויר"א שאין רשאי כהן ליטמא לקרובו הרוג דאמרינן לאביו כשהוא שלם ולא כשהוא חסר והרוג חשבינן ליה לחסר בכמה דוכתי וכ"ש אם חסר אבר בין מחיים בין לאחר מיתה והר"ר יחיאל אמר דלא מיקרי חסר רק בכדי שינטל מן החי וימות ואין הכל מודים לו שכל הסוגיא של נזיר מוכחא דאפילו עצם כשעורה נקרא חסר ע"כ:

סימן שעד

סעיף קטן א

כשם שמטמא לקרובים כך מטמא למת מצוה ואפי' הוא כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ומצא מת מצוה מטמא לו בפרק מי שמתו (ברכות יט.) ובפרק כ"ג (מח:):

סעיף קטן ב

ואינו נקרא מת מצוה אא"כ מצא ראשו ורובו או שדרה וגלגולת באבל רבתי תניא לעולם אינו מת מצוה עד שימצא ראשו ורובו רבי יהודה אומר השדרה והגולגולת הן הן רובו וכתבה הרמב"ן בת"ה ומשמע לרבינו דרבי יהודה לפרושי דברי ת"ק אתא ולא לאיפלוגי:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם מצא שדרה וגולגולת או ראשו ורובו וקברו וכו' ירושלמי פרק כ"ג וכתבו הרמב"ן בת"ה מה ת"ל כי קבור תקברנו מכאן שאינו נעשה מת מצוה עד שיהא ראשו ורובו תני רבי יוסי קמיה דר' יוחנן כשם שאדם מטמא על מת מצוה כך אדם מטמא על אבר מת מצוה אמר לו רבי יוחנן ויש כאן מת שיטמא לו ומפרקינן תפתר בחוזר כלומר אין נעשה מת מצוה מתחלה אא"כ מצא ראשו ורובו אבל מצא ראשו ורובו וקבר חוזר אפי' על אבר ממנו וקוברו עמו:

סעיף קטן ד

ואי זהו מת מצוה כל שמוצאו במקום שאם יקרא המוצאו לישראל לבא להשתדל בו לא ישמע אותו וכו' בפרק האשה רבה (יבמות דף פט:) תניא אי זהו מת מצוה כל שאין לו קוברין קורא ואחרים עונין אותו אין זה מת מצוה וכתב ר"י מת מצוה הוא כל שקורא ישראלים כשהוא חי ואינם מטפלים לו וי"א שאפי' קורא בחייו אחרים ומטפלים בו נקרא מת מצוה כל זמן שקורא לקרוביו ואינם באים ליטפל עמו והרמב"ן בת"ה והרא"ש בה' טומאה כתבו פירוש מת מצוה זהו שמצאו בדרך או בעיר של נכרים ואין לו קוברים וממקום שמצאו אין יכול לקרות ישראל שיענהו ויבא ליטפל בו ולקברו אסור לו לזוז משם ולהניח את המת אפי' לילך לעיר להביא קוברין אלא יטמא בעצמו ויקברנו אפילו הוא כ"ג ונזיר ואפי' הולך לשחוט פסחו ולמול את בנו אבל אם היו ישראל קרובים למקום המת המוצא את המת קורא אותם והם עונים לו ובאים לקוברו אין זה מת מצוה שיטמא עליו הכהן אלא קורא אותן והם קוברים וה"נ תניא בירושלמי פרק כ"ג אי זהו מת מצוה כל שהוא צווח ואין בני העיר באין באו בני העיר ה"ז מושך את ידיו עד היכן עד כדי נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן כשאינם צריכים לו אבל היו צריכים לו לא בדא וכשאינן מכירין אותו אבל אם היו מכירים אותו לא בדא ושאין כבודו לכך אבל אם היה כבודו לכך לא בדא והנשיא כבודו לכך מהו שיטמא לכבוד הנשיא כד דמך רבי יודן נשיאה אכריז רבי ינאי אין כהונה היום פירוש אבל אם היו צריכין לו אפי' יותר מחלופי חלופיהן מיטמא לו וה"מ כשאינם מכירים אותו דמחזקי ליה בדלא קרי ותני אבל אם היו מכירים אותו דקרי ותני וצריכין לו כולם לשיפורי וכיוצא בהם: לא בדא. כלומר לא יספיק בזה אלא מיטמאין לו עד השיעור המפורש בפ"ב דכתובות (יז.) שהוא שיתא אלפי שיפורי: ואם היה כבודו בכך. כלומר דהוה מתני לאחריני: או שהיה נשיא לא בדא. כלומר לא יספיק לו בזה כדאמרי' התם דלית ליה שיעור בקבורה וכבודו בכל אדם שיטמאו הכל מיטמא לו הכהן עם כולם דכיון שמת מצוה הוא וקבורתו מוטלת על המוצאים אין הכהן מטיל מצוה שעליו על אחרים כ"ז שהוא צריך לה כלל אלא

קוברין אותו לפי כבודו בכהנים ובכל אדם ושאלו עוד מהו שיטמא אדם לכבוד הנשיא בשאינו מת מצוה קאמר כגון שמת בעיר ויש לו קרובים וקוברים ופשוט דאע"פ כן התירו שיטמאו לו הכל וטעמא מפרש התם עשו אותו כמת מצוה לפי שאין כבוד הנשיא ביורשים וקרובים אלא בכל אדם שיתעסקו בו הכל כקרובים ויטמאו לו והיינו דאמרינן בגמרא דידן פרק אלמנה נזונית אותו היום שמת רבי בטלה כהונה ואמרינן נמי בפסחים פרק אלו דברים (פסחים ע:) כגון שמת נשיא ואיטמו ליה רוב צבור כך פי' הרמב"ן ז"ל ואיבעיא לן בירושלמי תלמיד מהו שיטמא לכבוד רבו ולא איפשיטא וכתבו הרמב"ן והרא"ש ז"ל הילכך לא יטמא ודע שהרא"ש פירש הירושלמי הזה בע"א שכתב והנשיא כבודו לכך לשון בעיא הוא כלומר הנשיא כבודו לכך אע"ג דלא מתני ומהו שיטמאו לו כל הכהנים עכ"ל ולפ"ז אין חילוק בין מוצא מת מצוה למת בין קרוביו לעולם הכהנים מטמאין לו עד שיהא שם השיעור המפורש בפ"ב דכתובות וא"כ לכל מאן דמתני מיטמו לו כל הכהנים שבעיר ויש לתמוה שלא ראינו שנוהגים כן ועוד דא"כ מאי רבותא דרבי דביום שמת בטלה כהונה הא כל מאן דמתני נמי הכי הוא ועוד דמאי האי דאיבעיא להו תלמיד מהו שיטמא לרבו הא כיון דרב הוא הו"ל מתני וחייב ליטמא לו אפי' יש כמה שמתעסקין בו דהא למאן דמתני לית ליה שיעורא ודוחק לומר דמיירי ברב שלמדו מקרא ולא משנה דלא מתני הוא או דמיירי בשלא לימד אלא לזה דלא מיקרי מתני אלא בשהעמיד תלמידים הרבה ולהרמב"ן ניחא שפירש דהא דקאמר והנשיא כבודו לכך מיפשט פשיטא ליה הכי ומיירי כשהוא מת מצוה ומצאו כהן דכיון דקבורתו מוטלת על המוצאים אותו אין הכהן מטיל מצוה שעליו על אחרים כל זמן שהוא צריך לה כלל והא דבעי בתר הכי מהו שיטמא לכבוד הנשיא מיירי כשאינו מת מצוה כגון שמת בעיר ויש לו קרובים וקוברים דהשתא לפ"ז הא דקאמר אבל אם היה כבודו בכך לא בדא כלומר דאי הוי מתני לית ליה שיעורא אלא הכל מיטמאים לו היינו כשהוא מת מצוה ובענין דאיפשיטא לן בנשיא שכבודו לכך אפי' מת בעיר ויש לו קרובים וקוברים הדר איבעיא לן ברבו דהיינו דמתני שמת בעיר ויש לו קרובים וקוברים אם מיטמא לו כדרך שהוא מיטמא לנשיא ולא איפשיט' ולחומרא דיני מת מצוה כתב רבינו בסימן שס"ד כתבו התוספות בסוף פרק הנושא (כתובות קג:) שה"ר חיים כהן היה אומר אלמלא הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו דהאי בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה ובהדיא אמרינן בירושלמי פרק מי שמתו דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום ואין נראה לרבי דכמדומה דהתם מיירי בטומאת בית הפרס דרבנן אבל טומאה דאורייתא לא עכ"ל ויש לתמוה על ה"ר חיים כהן שהרי ר"ת לא היה נשיא ואם התירו לטמאות לר' שהיה

נשיא למה יתירו להטמאות לר"ת שלא היה נשיא ושמא היה סובר ה"ר חיים דגדול הדור דינו כנשיא ואע"פ שהגה"מ מספקא להו אי גדול הדור דינו כנשיא ה"ר חיים פשיט ליה: כתב הרמב"ן תניא באבל רבתי פ"ד כהן שנטמא לקרובים אל יטמא לאחרים אפילו בו ביום בד"א בזמן שיש שם כדי מטה וקובריה אבל אין שם כדי מטה וקובריה ה"ז יטמא נטמא כדי מטה וקובריה ה"ז פורש למקום טהרה: כתב בתשובת הרשב"א ח"ג סימן שע"ח על חלל שנמצא ולא נודע אם הוא ישראל שאלת בפרק היו בודקים (סנהדרין מ:) בשאלת מכירים אתם אותן ר"ל שמא מעובדי עכו"ם הא אם נאמר כן אף במקום שרובן ישראל ושאין רגלי עממין מצויים שם ולא הזקקתי לזה אלא ממה שראיתי בירושלמי נהרג מטבריא לצפורי חזקה היה ישראל הא מסתפקא לי דאפשר דאיתא להא דירושלמי משום דבאיסורין הולכין אחר הרוב ושמא אף בדיני נעשה כן ועוד מדאמרינן בשילהי פ"ק דכתובות [דף טו.] גבי כל קבוע כמחצה על מחצה דמי מדאורייתא מנ"ל וכו' אלמא משום קבוע דהוי כמחצה פטרינן ליה הא ניידי בכי הא חייב ונמצא בין טבריא לציפורי אינו קבוע דאנשי טבריא וציפורי אינם קבועים שם בדרך אלא ניידי וכל דפריש מרובא פריש וכענין שאמרו בפרק עשרה יוחסין (קידושין דף עג.) גבי שתוקי אלא שאני מסתפק לפי שלא הוזכר כן בגמרין ועוד דבדיני נפשות כתיב והצילו העדה וכו' ומ"מ ההיא דפ"ק דכתובות מכרעת לי כ"ש שרבי יוחנן דירושלמי מכריע עכ"ל:

סעיף קטן ה

כל הקרובים שהכהן מטמא להם שהם אביו ואמו ועוד הוסיפו עליהם אחיו מאמו וכו' ברייתא פרק אלו מגלחין (מועד קטן כ:) וכתב המרדכי שרבי' יואל כשנפטר אחותו הנשואה מאמו הלך בו ביום לרחוץ כי היה רוצה לפרש הא דתניא בברייתא בגמרא גבי הוסיפו עליהם הנשואה בין מאביו בין מאמו שהיא אחותו מב' צדדין מן האב ומן האם וכל הפוסקים חולקין עליו וסוברים דמן האב או מן האם קאמר וכן העלו הגה"מ והמרדכי וכתב וכן משמע בירושלמי:

סעיף קטן ו

ומ"ש וכשם שהוא מתאבל על אשתו כך היא מתאבלת עליו כ"כ הרמב"ן והרא"ש ז"ל וטעמא דכיון דתלו אבילות בטומאה כשם שהאשה מטמאה על בעלה כך היא מתאבלת עליו:

סעיף קטן ז

ומ"ש ודוקא אשתו כשרה ונשואה וכו' אבל בנו ובתו וכו' אפי' הם פסולים מתאבל חוץ מבנו ובתו וכו' משפחה ונכרית שאין מתאבל עליהם כ"כ הרמב"ן והרא"ש ז"ל וטעמא מפני שכך הדין לענין טומאה כמו שנתבאר בסימן שע"ג ובאשתו ארוסה תניא בהדיא

פרק ד' אחין (יבמות כט.) שאינו אונן עליה ואינה אוננת עליו והמרדכי במ"ק בשם מסכת שמחות אשתו גרושה ואע"פ שיש לו בנים לא מתאבל ולא מטמא אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט מתאבל ולא מטמא ויש לתמוה על הרמב"ן והרא"ש למה דחו ברייתא זו דמסכת שמחות ואיפשר דמשום דלא מייתי לה משמע להו דלאו דסמכא היא:

סעיף קטן ח

גר שנתגייר הוא ובנו או עבד שנשתחרר הוא ואמו אין מתאבלין זה על זה כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב והמרדכי כתב במ"ק על גר שנתגייר הוא ואמו ומתה אמו וכו' והורה ר"י להתאבל עליה אף על גב דאמרינן בפרק קמא דקידושין [יז:] גר את הגר אינו לא מד"ת ולא מד"ס ה"מ קורבת האב אבל קורבת האם יש לו חייס ואע"פ דאמרינן בפ"ב דיבמות לא גזרו שניות בגרים אף מן האם משום דשניות מדרבנן אבל אבילות יום אחד שהוא מדאורייתא חייב דילמא אתי לאיחלופי בישראל כדאמרינן פרק נושאין [דף צו.] לענין מנסב נשי דהדדי וכיון דיום ראשון מתאבל דהוי דאורייתא ה"ה לכל האבילות דלא מצינו יום א' בלא שאר (אבילות) ע"כ בסימן שמ"ה נתבאר אותם שאין מתאבלין עליהם מחמת מעשיהם הרעים:

סעיף קטן ט

וכל מי שמתאבל עליו מתאבלין עמו אם מת לו מת וכו' עד ולרחוץ לו פניו ידיו ורגליו בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כ:) : ב"ה וכתב הרשב"א בתשובה סימן קל"ח ששמעון המתאבל עם ראובן אחיו אין בני שמעון חייבים להתאבל עם אביהם שהרי אביהם אינו מתאבל מחמת אבלו אלא מחמת אבלו של אחיו והכי דייק לשון רבינו:

סעיף קטן י

ויש אומרים שהיא ג"כ אינה מתאבלת עמו אלא כשמת חמיה או חמותה וכו' וכן כתב הרמב"ם בפ"ב וכתב הרמב"ן משום דברישא דברייתא קתני חמיו וחמותו וסיפא קתני וכן היא שמת חמיה וחמותה וכיון דאוקימו רישא דדוקא קתני חמיו וחמותו לאפוקי קרובים דידה סיפא נמי דוקא הוא למעוטי שאר קרובים דידיה שאינה נוהגת עמו אבילות אלא על חמיה וחמותה וכתב עוד ואיכא מ"ד כיון דברייתא תניא לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו ולא קתני ולא אמרו לכבוד בעלה אלא חמיה וחמותה ש"מ לכבוד בעלה נוהגת עמו אבילות ובריייתא דקתני חמיה או חמותה איידי דקתני רישא חמיו קתני סיפא חמיה הילכך לגבי אשה בקרובי בעלה דלא משתמיט תנא למתני אינה מתאבלת עמו על חמיה וחמותה ש"מ על כל הקרובים שלו היא מתאבלת דלא גרע כבוד בעלה מכל הקרובים שמתאבלים על שניים שלהם וכתב דהכי איתא בירושלמי:

סעיף קטן יא
ומ"ש וכן יראה דעת א"א הרא"ש ז"ל הכי משמע ממ"ש הרא"ש שם בפרק אלו מגלחין וז"ל ולא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו אבל אחי אשתו ואחותו לא דתניא וכו' מדלא קאמר ג"כ להיפך מוכח דדוקא בבעל ס"ל הכי דבשלמא בסוף דבריו איכא למימר דלישנא דברייתא נקט אבל במה שכפל בתחלה לפרש דבריו ביותר הו"ל להזכיר ג"כ דה"ה באיתתא שא"צ להתאבל אלא לחמיה וחמותה אלא ע"כ דהיא חייבת להתאבל בכל קרוביו שהוא מתאבל עליהן והוכחה זו הוכיח גם כן הר"ן מדברי הרי"ף שדרך גם כן בעקבות לשון הרא"ש ע"ש:

סעיף קטן יב
כתב הרמב"ם שאין מתאבלים עם הקרובים שמתאבלים עליהם אלא כשמתאבלים על קורבה דשאר כגון בנו ואחיו וכו' אבל על קורבה דקידושין שלהן כגון שמת בנו וכולי טעות סופר יש כאן וצריך להגיה כגון שמתה אשת בנו. ודברי הרמב"ם ז"ל הם בפרק ב' וכ"כ הגהות בשם רש"י:

סעיף קטן יג
וי"א שלא אמרו להתאבל עם מי שמתאבל עליו אלא כשהמת קרוב לו אבל אחיו מאביו שמתאבל על אחיו מאמו וכו' כ"כ הרמב"ן בתורת האדם בשם מקצת חכמי הצרפתים ז"ל:

סעיף קטן יד
כתב הרמב"ן שהאבילות שנוהג עם מי שמתאבל הוא אבילות גמורה בחליצת מנעל וסנדל וכו' בת"ה למד כן מדגרסינן [במ"ק כא:] בר חמוה דמר עוקבא שכיב סבר למיתב עליו שבעה ושלשים על רב הונא לגביה א"ל צודניאתא בעית למיכל לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו בלבד: ב"ה וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן קל"ט וסיים בה ומ"מ לענין קריעה קרוב שבא תוך שבעה אינו צריך לקרוע מאחר שלא היה עמו בשעת קריעה ונתן טעם לשבח בדבר:

סעיף קטן טו
וכתב א"א הרא"ש ז"ל והאידנא נהגו להקל באבילות של המתאבלים עמהם וסומכים על זה שאינו אלא בשביל כבוד האבל וכו' בפרק אלו מגלחין וכ"כ הרמב"ן בת"ה והה"מ פ"א וכתב בהגהות דאדרבה מה שהוא מתאבל עמהם אינו אלא מהמתמיהין ואינו כמכבד את האבילים אלא כלועג להם (וכיון דנהוג נהוג עד כאן לשונו) :

סעיף קטן טז
תינוק כל ל' יום ויום ל' בכלל אין מתאבלים עליו אפילו גמרו שעריו וצפורניו כן פסקו הפוסקים דאין מתאבלים עליו תוך ל' יום מדתניא בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קלה:)

רבן שמעון בן גמליאל אומר כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספיקא הוי ואיפסיקא התם בגמרא הלכה כוותיה הילכך לגבי אבילות דרבנן הוא הוי ספיקא לקולא. ומ"ש דיום ל' בכלל הכי אסיק רב אשי בפרק יש בכור (בכורות מט:):

סעיף קטן יז

ומ"ש אפי' גמרו שעריו וצפרניו כ"כ הרמב"ן בת"ה וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שסתמו ולא חלקו:

סעיף קטן יח

ומ"ש ואצ"ל שאין עומדים עליו בשורה ואין אומרים תנחומי אבלים וברכת אבלים פשוט הוא מכ"ש מהיכא דקים ליה שכלו חדשיו שיתבאר בסמוך כתבו התוס' בר"פ החולץ (יבמות לו:) דהא דתניא במסכת שמחות הספיקות אוננים ומתאבלים עליהם נראה דבספק בן ט' לראשון או ז' לאחרון איירי דגנאי הדבר שלא יתאבלו לא זה ולא זה מאחר שודאי קרוב לאחיו וכתבו הגה"מ פ"ג וסמ"ג והמרדכי במ"ק ובהדיא תניא באבל רבתי פ"ד ספק שהוא אחיו ספק שאינו אחיו ספק שהוא בנו וספק שאינו בנו מתאבל ואונן ואינו מיטמא והג"א כתבו בסוף מ"ק בשם א"ז ספק בן ט' לראשון בן ז' לאחרון אחרון מתאבל עליו ולא ראשון ע"כ ולא ידעתי מנין לו וכתב ע"ש הגה"מ והמרדכי שנראה מדברי ר"י בפרק החולץ דתינוק שנפל מן הגג או אכלו ארי ביום ל' חייב להתאבל עליו עד כאן ואין לסמוך על זה שהתוס' לא כתבו כן אלא בדרך שמא ואפי' היו כותבין אותו בדרך ודאי לא הוה חיישינן לה במקום שכל הפוסקים חולקים עליהם באבילות דרבנן:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו מיום ל' ואילך מתאבלים עליו אפילו נולד לח' חדשים כן כתב שם הרמב"ן מהא דרשב"ג וכתב והאי דאתיליד בח' אמרינן האי בר ז' הוא ואשתהויי אשתהי. והכי איתא בפרק הערל (יבמות פ:) וכ"כ הגהות בשם הר"מ אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"א דבן ח' שמת אפילו אחר שלשים יום אין מתאבלין עליו וה"ה בפ"ג מהלכות חליצה ויבום ביאר טעמו

סעיף קטן כ

ומ"ש ואי קים לן ביה שכלו לו חדשיו וכו' בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קלו.) ופ' יוצא דופן (נדה מד.) אמרינן דאי קים לן ביה שכלו לו חדשיו מתאבלין עליו אפילו מת ביום שנולד וכתבו הגה"מ בשם רש"י דלא קים לן בדבר זה כלל אלא היכא שלא שמשה עם בעלה כל ימי עיבורה: כתב בהגהות אשיר"י סוף מ"ק בשם א"ז היכא דלא קים ליה בגוויה אי כלו לו חדשיו ולא גמרו שעריו וצפורניו אין מתאבלין עליו עד כאן לשונו ואיני יודע למה התנה שלא גמרו שעריו וצפורניו דכיון דלא קים ליה שכלו חדשיו אפילו גמרו

נמי: כתב הכלבו המנהג שפשט שלא להתאבל על בן ראשון שמת ואפילו לא יהיה בכור מנהג טעות הוא כי לא נמצא המנהג רק בבכורות שהם כמו שאינן מן האבות לפי שהם קדושים לשי"ת עכ"ל. ומ"ש שלא להתאבל על הבכורות דבר תימה הוא ואין לו על מה שיסמוך ואחר כך מצאתי שהריב"ש קרא תגר על המנהג ההוא וכתב המנהג הזה אין לו שחר ואין לדבר זה שורש ועיקר אמרו מי שאמרו עד כאן ואנו לא ראינו ולא שמענו מי שנהג כן :

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו דאפילו נולד למקוטעים מתאבלין עליו כ"כ הרמב"ן בת"ה והרמב"ם כתב בפ"ח כלשון הזה ואם נודע בודאי שנולד לט' חדשים גמורים אפי' מת ביום שנולד מתאבלין עליו ומדכתב גמורים משמע דבנולד לט' שלימים קאמר ולא בנולד למקוטעין. ולענין הלכה נקטינן כדברי המיקל באבל :

סעיף קטן כב

ומ"ש אבל אין עומדין עליו בשורה וא"א עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים עד אחר ל' יום בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כד:) תניא תינוק כל ל' יום יוצא בחיק וכו' ואין עומדין עליו בשורה וא"א עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים וכתב עליה הרמב"ן בת"ה דמדקתני שורה ותנחומי אבלים דכבוד חיים נינהו ש"מ אבלות ודאי נוהג הוא דכל דלא נהיג אבלות שורה ותנחומי אבלים מנין כלומר ומיירי בדקים ליה שכלו לו חדשיו שמתאבלין עליו ואפ"ה אין עומדין עליו בשורה וכו' עד שיהא בן ל' יום וכתב הרמב"ם בפ"א בן ט' חדשים שנולד מת ומי שיצא מחותך או מרוצץ אע"פ שכלו לו חדשיו הרי זה נפל דאין מתאבלין עליהן ולא מתעסקין עמהם כתב בהג"א בסוף מ"ק בשם א"ז תאומים שמת א' מהם תוך ל' יום והב' חי עדיין ל' יום אין מתאבלין עליו כלל אפילו אם מת בסוף ל' :

סעיף קטן כג

ועל רבו שלמדו חכמה צריך לנהוג כל דיני אנינות כ"כ הרמב"ן בתורת האדם בשער האבל שנראה מסוגית ירושלמי שבפרק מי שמתו שמי שרבו מת מוטל לפניו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין כמי שמתו מוטל לפניו עכ"ל ומ"מ נראה שמברך ומזמן דאין לנו לפוטרו מברכה וזימון בלא ראיה והיא דירושלמי פרק מי שמתו דילמא לענין בשר ויין דוקא הוא

סעיף קטן כד

ומ"ש שמתאבל עליו יום א' בפ' אלו מגלחין (מועד קטן כה:) אפי' רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד וכתב הרמב"ן בת"ה שמתאבל עליו בחליצת מנעל ושאר

דיני אבלות וכ"כ הגה"מ בפ"ט דכל דין אבלות צריך לנהוג כל אותו היום לחליצת סנדל וכל דבר וכתב רבי' שמחה שגם צריך לשנות מקומו בבית הכנסת ובסימן רמ"ב ובסימן ש"מ נתבאר דבמקצת היום סגי:

סעיף קטן כה

ונשיא אע"פ שהכל מטמאין לו אין מתאבלין עליו כלל כן כתב הרמב"ן בת"ה דלענין טומאה עשו אותו כמת מצוה אבל לענין אבלות לא למדנו בו והכלבו כתב שהכל אוננים עליו:

סימן שעה

סעיף קטן א

מנין לאבילות ז' דכתיב והפכתי חגיכם לאבל וכו' ומשום דאיכא חג שאינו אלא יום אחד סמכו ליום שמועה רחוקה יום אחד מימרא בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כ.):

סעיף קטן ב

ומ"ש וכן ל' יום לגיהוץ ולתספורת אסמכוה אקרא בר"פ אלו מגלחין (מועד קטן טו.) אבל אסור בתספורת מדקאמר להו רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכ"ע אסור ובההוא פירקא גופיה לקמן אמרינן ל' יום מנ"ל ילף פרע פרע מנזיר כתיב הכא ראשיכם אל תפרעו וכתיב התם גדל פרע שער ראשו מה להלן ל' יום אף כאן ל' יום ואמרינן תו בריש פירקא אבל אסור בתכבוסת דכתיב וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי נא בגדי אבל ואל תסוכי שמן והיית כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת כלומר ואין בגדי אבל של מת פחות מל' יום ומ"ש והכל אינו אלא אסמכתא בעלמא שאין אבלות דאורייתא וכו' אבל הגאונים כתבו וכו' ולפנים יתבאר בע"ה בסימן שצ"ח:

סעיף קטן ג

ומאימתי חל האבלות משיסתם הגולל בס"פ אלו מגלחין (מועד קטן כז.) תנו רבנן אימתי כופין המטות משיצא מפתח ביתו דר"א ר' יהושע אומר משיסתם הגולל וידוע דהלכה כר' יהושע ופירש"י בפ"ק דכתובות (ד:) ובכמה דוכתי דגולל היינו כיסוי ארון של מת וכתבו התוס' שר"ת הקשה עליו כמה קושיות והעלה דגולל היינו אבן גדולה שמשימין על הקבר וכ' הרמב"ן בת"ה על דברי רש"י אין ספק בדבריו שלא כל אדם נקבר בארון ואעפ"כ סתימת קברו נקרא גולל אבל בא לפרש שאם נתנו המת בארון וסתמוהו בבית שאבילות נוהגת לר' יהושע וכן יודה רש"י באלו שמוליכים אותם ממקום למקום בארון ודעתם להוציאו משם ולקוברו שאין מונין אלא משעת סתימת קברו אבל עיקר פירושו של הרב ז"ל שכיסוי הארון הוא נקרא גולל וסתימתו הוא בין בבית בין בב"ה

בשעה שיסתם במסמרים ע"מ שלא יפתח עוד שהרי נעשה אצלם כמונח בקבר ונמצא לדבריו שהמוליך מת במטה או בארון פתוח לב"ה וקובר מתו בקרקע אינו מונה ז' ול' אלא משיסתם הקבר בעפר שנותנים על המת או על הארון נתנוהו בארון וסתמו כיסוי במסמרים וכיוצא בהם ע"מ ליתן הארון בכוך או בקבר מונה משעת סתימה וזהו סתימת הגולל של הארון בבית לדעת הרב ז"ל עכ"ל: וכתב עוד וחכמי הצרפתים השיבו על פירש"י והם אמרו שפירוש גולל היא אבן גדולה שנותנים על הקבר לסותמו ולא לעשות נפש לקבר אלא לסתום וכ"כ רב נתן בעל הערוך ז"ל וכן פי' ר"ח גולל כיסוי הקבר וכתב עוד על דברי רש"י ודעת הגאונים אינו כן אלא כל זמן שהארון מגולה עמהם אין מונין לו עד שינתן בכוך או בקבר ויסתום פיהם באבנים או בנסרים לפי מה שדרכן בקבורה. ומצאתי באבל רבתי [בפי"ד] עד מתי מיטמא להם ר"מ אומר משום ר"ט עד שיסתם הגולל והיאך אפשר לומר שאם סתמו ארונו בבית שלא יטמא בנו עליו אלא סתימת קבר הוא וקתני סיפא מעשה שמת יהוצדק בלוד וכו' מכל אלו נראה שסתימת הגולל הוא לאחר שיקבר ושוב אינו זז משם כדעת הגאונים ז"ל עכ"ל והרא"ש ג"כ בפרק אלו מגלחין הביא ברייתות אלו דאיתא באבל רבתי וכתב זה מוכיח שסתימת הגולל היינו אחר שנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר ואף אם רגילין לתת אבן אחר זמן על הקבר השתא מיהו נסתם הגולל קרינן ביה כללו של דבר לפי מנהגנו לאחר שנתנו הארון בקבר ומלאוהו עפר מתחיל האבילות ומעטף ראשו אבל אינו חולץ מנעליו עד שמגיע לביתו דאף אבל שחלץ מנעלו אם הולך בדרך נועל מנעליו עד שמגיע לביתו ונהגו באשכנז על אביו ואמו חולץ מנעליו מיד והולך יחף לביתו עכ"ל . וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"א שהוא סובר כפר"ת ור"ח ז"ל והכי נקטינן:

סעיף קטן ד

בד"א באותם שהולכים עם המת לב"ה אבל אותם שאינם הולכים עמו מיד כשיחזרו פניהם מהמטה מתחילין למנות בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כב.) א"ל רבא לבני מחוזא אתון דלא אזליתון בתר ערסא מכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא אתחילו מנויי ומ"ש בשם הרמב"ן בת"ה כ"כ מסברת עצמו וסיום דבריו כלשון הזה אבל בקוברין אותו בב"ה סמוך לעיר ואין חוזרין מיד בו ביום אין נוהגים עליו עד שיחזרו הקרובים ויאמרו להם כבר נקבר שהרי דעתם עליו וכמונח לפניהם דמי ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"א ומ"ש בשם הלכות ז"ל הרמב"ן בת"ה אחר שכתב סברתו ושכן נראין דברי הרמב"ם כתב אבל דברי בעל הלכות מטין לומר שאפי' בנקבר בעירו נמי כך דינן שכ"כ בהלכותיו והיכא דמית במעלי י"ט ודחילו דילמא לא מספקי למקבריה מקמי י"ט ושקלוהו נכרים

ואמטיוהו למקבריה כד נפיק ממתא ואיכסי ליה מקרובי חדא שעתא מקמי דליעול רגל חלה לה אבלות ובטלה ממנו גזירת ז' עכ"ל: ומ"ש ומסקנת א"א הרא"ש ז"ל כדברי הרמב"ם איני יודע למה כתב רבינו כן בפשיטות שיותר מוכיחים דבריו דכבעל הלכות ס"ל שהרי כתב בפרק אלו מגלחין כתב בעל הלכות והיכא דמית במעלי י"ט וכו' ודלא כהרמב"ן שכתב שלא נאמרו דברים אלו אלא כשמוליכים אותו מעיר לעיר וכו' וכ"כ הרמב"ם מי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת לקברו וכו' ומדכתב ודלא כהרמב"ן משמע דלא ס"ל כוותיה ומ"מ כיון דאף דברי בעל הלכות אינם מבוארים בהדיא דהא אפשר דלא איירי אלא בקוברים אותו בעיר אחרת דוקא והרמב"ם והרמב"ן ז"ל מסכימים כן דקוברים אותו בעיר אחרת דוקא הוא דקאמר רבא והכי נקטינן:

סעיף קטן ה

והא דאמרינן כשמוליכין אותו מעיר לעיר שאותן שבכאן מונין משיצא המת וכו' היינו דוקא שאין בהן גדול משפחה אבל אם יש בהן גדול משפחה הכל הולך אחריו וכו' ירושלמי כתבו הרא"ש בפרק אלו מגלחין וז"ל הרי שמוליכין אותו ממקום למקום כגון אלין דקסרין דקברי בבית בירי אית תנייא תני אלו שבכאן מונין משיצא המת אלו ששם מונין משיסתם הגולל ואית תנייא תני אלו ואלו מונים משיסתם הגולל ר' סימון בשם ריב"ל הכל הולך אחר גדול המשפחה מהו אחר גדול המשפחה ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי לחומרא שאם היה גדול המשפחה כאן אלו ואלו מונין משיצא המת ואם היה גדול משפחה שם אלו ואלו מונים משיסתם הגולל אין שם גדול משפחה אלו שבכאן מונים משיצא המת ואלו ששם מונים משיסתם הגולל והתוס' כתבו בפרק אלו מגלחין (שם) על הירושלמי הזה קשיא מהו לחומרא הא זימנין אזלינן לקולא בתר גדול הבית כגון שגדול המשפחה כאן שכולם מונים משיצא המת דהוי קולא לכן נראה לפרש שאם גדול המשפחה כאן מונין מיד ומתחילין להתאבל עמו לכבודו מיד כשישמעו אפי' שלא בפניו אבל עיקר האבילות יתחיל למנות משיסתם הגולל עכ"ל וכ"כ הגה"מ בפ"ו בשם מהר"ם אבל בנוסחת ירושלמי דידן ל"ג הכי אלא ה"ג מהו חומרן אם היה גדול משפחה כאן אלו שבכאן מונים משיצא המת ואלו ששם מונים משיסתם הגולל אם היה גדול המשפחה שם אלו ואלו מונין משיסתם הגולל ולפי גירסא זו הדבר ברור דלעולם אזלינן לחומרא ואין אנו צריכים לפרש הירושלמי בענין שפירשוהו התוס' וגירסת הרמב"ן בת"ה בירושלמי הזה מגומגמת ואפשר שט"ס יש בדבריו והתימה על התוספות שכתבו הירושלמי כגירסא דנוסחי דירושלמי דידן מאי קשיא להו וצ"ל שט"ס יש בתוספות שבידינו כי הם לא היו גורסים אלא כגירסת הרא"ש וע"כ הוקשה להם והוצרכו להפליגו

לדעת אחרת ורבינו סתם דבריו כגירסת הרא"ש ובודאי דלאותה גירסא קשה מה שהקשו התוס' ומדברי הרמב"ן בת"ה נראה שהיה גורס ג"כ כגי' הרא"ש:

סעיף קטן ו

וגדול משפחה כתב הרי"ץ גיאות היינו דביתא סמוך עליה וכו' כ"כ הרא"ש בשמו פ' אלו מגלחין והרמב"ן בת"ה והגה"מ כתבו בפ"ז בשם סמ"ק ה"ה כשהוא קטן מהם בשנים ובלבד שיהא בן י"ג :

סעיף קטן ז

והיכא שמפנין המת מקבר לקבר אם קברו בקבר הראשון ע"ד להיות קבור שם עולמית וכו' ירושלמי והעלו ממנו הרמב"ן והרא"ש בפ' אלו מגלחין כמ"ש רבי' עד ואין מתאבלין עליו פעם אחרת אבל מ"ש ואם מתחלה היה דעתם לפנותו משם תוך ז' וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי פרק אלו מגלחין וז"ל מעשה שאירע בשפירא כשנפטר רבינו קלונימוס הזקן ב"ר יצחק ז"ל היתה העיר במצור שמוהו בארון בבית המקוה מנו לו מיד ז' ול' אף על פי שהיה דעתם לפנותו לאחר המצור מ"מ כיון שלא פנוהו בתוך ז' מנו מסתימת גולל הראשון אבל אם דעתו לפנותו תוך ז' מונה מסתימת גולל הב' כדתניא באבל רבתי [פ"י] ר' שמעון אומר קבר שאולה היתה לו לר"ג ביבנה שהיו מכניסין המת לתוכו והיו נועלים את הדלת בפניו ועומדים בשורה ומנחמים ופוטרים את הרבים ואחר כך מעלין אותו לירושלים נסתם הגולל מכסה ראשו וכו' אלמא מסתימת הגולל השני כשקברוהו בירושלים חלה האבילות מפני שהיה דעתן לפנותו תוך ז' מקבר שביבנה עכ"ל ונראה דסתימת ארון בענין זה של רבינו קלונימוס הוי כסתימת גולל וחל עליהם אבילות מיד וכ"כ ר"י:

סעיף קטן ח

הרוגי מלכות מאימתי מונין להם משנתייאשו מלשאול אבל לא מלגנוב ברייתא באבל רבתי [פ"ב] פי' שאף על פי שלא נתייאשו מלגנוב מאחר שנתייאשו מלשאול מונים להם משום דמילתא דלא שכיחא הוא שיוכלו לגונבו ועוד דכל הגונב ה"ה כשופך דמים ועובד ע"ז ומגלה עריות ומחלל שבתות וכתב הרמב"ן בת"ה פי' לפי שבורחין ובאין לידי סכנת נפשות ופעמים מגיעים לידי חילול שבתות וע"ז:

סעיף קטן ט

ומ"ש מי שנפל לים או הרגוהו ליסטים וכו' עד השדרה והגלגולת הם רובו ג"ז באבל רבתי וז"ל הרמב"ם בפרק א' מי שנטבע בנהר או בים או מי שאכלתו חיה רעה משנתייאשו מלבקש מצאוהו אברים אברים אין מונין לו עד שימצא ראשו ורובו או יתייאשו מלבקש: וכתוב בעיטור באות קוף בשם תשובת הרי"ף מי שטבע במים שאין להם סוף אין היתר

לאשתו וכיון דבחזקת חי קיימא מסתברא דלא נהיגה אבילותא והא דתניא באבל רבתי טבע בנהר או שנפל בים מאימתי מונין לו משנתייאשו לבקש איכא למימר שנפל ומת או שנפל למים שיש להם סוף:

סעיף קטן י

שאלה לרבינו האי גאון ולרב שרירא על שהרגוהו שלטון וקרוביו בעיר אחרת וכו' בת"ה כתוב נשאל לרבינו שרירא ורבינו האי מאן דאיתיה במדינתא וקרוביו במדינה אחרת והרגו שלטון ולא ניתן לקבורה קרוביו מאימתי מונין משעת שמועה או דילמא משעה שנתייאשו מלשאול והשיבו דההיא דמשנתייאשו מלשאול היכא דלא נתברר שמת אלא קול יוצא בכך וקרוביו דורשים ומחפשים מכאן ומכאן לעמוד על אמתת הדבר משעה שנתייאשו ופוסקים דרישתן כי נתקרר דעתם שכבר מת מאותה שעה מונין אם ההרוג הזה דומה לזאת עושים כן ואם ידוע אימתי נהרג כמי שמת מעצמו דמי ומשעת שמועה מונין לו ע"כ. וכתב הרמב"ן ז"ל עליהם ודברי תימא הם דהא קתני הרוגי מלכות אלמא כשהרגן ודאי קאמרינן ועוד דקתני מצאוהו אברים אין מונין והרי מת ודאי דבמכירין אותו בסימני גופו קאמרינן וש"מ דאפי' במת ודאי אין מונין עד שנתייאשו מלבקש או שימצאו ראשו ורובו וכבר כתבתי דעת הרב הגדול בעל התוספות במת ודאי שאין מונין לו עד שנתייאשו לגמרי כהרוגי ביתר ותו לא מידי עכ"ל ודברי הרב בעל התוספות נתבארו בסימן שמ"א ולענין הלכה נקטינן כדברי התוספות והרמב"ן דבתראי נינהו: כתבו הרא"ש והמרדכי בפרק אלו מגלחין שיש היו רוצים לומר דהא דמשנתייאשו מונין ז' ול' ה"מ היכא דנתייאשו תוך ל' אבל לא נתייאשו עד לאחר ל' הוי כשמועה רחוקה ואינה נוהגת אלא יום אחד ונדחו דבריהם והעלה דאפי' נתייאשו לאחר ל' מונים ז' ול' : כתב המרדכי בסוף מ"ק מעשה בא לידי אחר ששלחו המת לבית הקברות נתפס המת קודם שהגיע לבית הקברות ואמרתי שינהגו ז' ימי אבילות ולא דמי להוראת ר"י בענין שתפסו המושל דהתם איירי שתפסו המושל מיד שמת ולא חל עליו אבילות כלל אבל הכא שכבר חל עליו אבילות כדאמרינן בירושלמי משנמסר לרבים או לכתפים והואיל וחל עליו אבילות יגמר ז' אבילות ואפי' יגמור ז' ימי אבילות קודם שיצא מתפיסת השר א"צ לחזור ולמנות ז' ימי אבילות מידי דהוה כשמוליכין את המת בדרך רחוקה ושהה ימים רבים קודם שיקבר עד כאן לשונו. ודבריו הם לאותן שלא הלכו עמו לב"ה אבל אותם שהלכו עמו לבית הקברות כבר נתבאר שלא חל עליהם אבילות עד שיסתם הגולל והוה ליה ממש כהוראת ר"י ואפי' אותם שלא הלכו עמו כבר נתבאר שלדעת הרמב"ן

והרמב"ם אם בית הקברות שרוצים לקוברו בו הוא בעיר לא חל אבילות אף על אותם שלא הלכו עמו לב"ה עד שיסתום הגולל:

סעיף קטן יא

ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו אין הקרובים צריכים להתאבל אלא הבנים אם הם שם צריכים להתאבל אותו היום וכו' הרא"ש והמרדכי כתבו בפרק אלו מגלחין שמעשה במגנצ"א ביהודי אחד שנהרג בדרך וחפשו בניו בכל הדרכים ולא מצאוהו וכשנתייאשו מלבקשו הורה להם רבינו אליקים למנות ז' ול' מיום שנתייאשו ואילך ואחר שעברו הז' ימי אבילות נמצא ההרוג מושלך בנהר והובא לקבורה כסבורים העם לומר שצריך לחזור ולהתאבל ז' כבתחלה והורה להם רבי' אליקים דא"צ אלא לקרוע דהוי שעת חמום ואבילות לא נהוג שכבר נהגו בשעת יאוש כדאמרינן בירושלמי בענין מפנים מת מקבר לקבר דאפי' למ"ד דמונין משיסתם גולל ב' היינו היכא שפנה תוך ז' אבל פינהו לאחר ז' כבר עבר האבל והוא כשנתנו היה דעתו לפנותו וכו' וכתב הרא"ש על זה וז"ל הר"מ מ"ש כשנמצא בנהר דאינו חוזר ומתאבל אלא קורע לא נ"ל דאם קברוהו במקום בנו וידע בנו את קבורתו לא גרע מיום לקיטת עצמות דאמרינן בפ"ק [ח.] המלקט עצמות אביו ה"ז מתאבל עליהם כל אותו היום כולו וכו' ותניא באבל רבתי [פי"ב] כל שקורעים במיתתו וכו' ואמרינן בירושלמי בראשונה היו קוברים אותו במהמורות וכו' ומדקתני אותו היום מתאבל ולמחר שמת נראה דאותו היום הוא כיום קבורה לענין זה כל זמן שלא נקבר חל עליו דין אנינות לאסור אכילת בשר ושתיית יין ואחר שנקבר אסור כל היום בנעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה ותספורת ותכבוסת ואם לא ידע בנו את קבורתו אלא לאחר ימים שמע שנמצא בנהר ונקבר בעיר אחרת תמיה אני למה הו"ל לקרוע אחר שקרע כבר בשעת היאוש והא דאמרינן בירושלמי דעל אביו ואמו קורע אחר כמה ימים היינו היכא דלא קרע עדיין ע"כ: כתב הרא"ש על דברי מהר"מ מ"ש רבינו שאסור באכילת בשר ושתיית יין כל זמן שלא נקבר לא ידענו מנ"ל הא דלישנא משמע דמיד בשעת ליקוט עצמות חל עליו אבילות ע"כ וכתב זה רבי' בסימן ת"ג:

סעיף קטן יב

אחד מהאבלים שלא היה עם האחרים בשעת מיתת המת ואחר כך בא אצלם וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כא.) ת"ר אבל שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם בא ממקום רחוק מונה לעצמו מכאן ואילך אפי' בא ממקום קרוב מונה לעצמו ר"ש אומר אפי' בא ביום הז' ממקום קרוב מונה עמהם. אמר מר ג' ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן והוא שיש גדול הבית בבית איבעיא להו הלך גדול הבית לב"ה מהו תא שמע דאמר רחב"א אמר רבי יוחנן אפי' הלך

גדול הבית לבית הקברות מונה עמהם והתניא מונה לעצמו ל"ק הא דאתא בגו תלתא הא דלא אתא בגו תלתא ופסק ר יוחנן הלכה כר"ש ואיתמר בגמרא הא דר"ש והוא שבא ומצא מנחמים אצלו בעי רב ענן ננערו לעמוד ולא עמדו מהו תיקו: וכתב הרא"ש דמקום קרוב דאמרן פירשו הגאונים דהיינו י' פרסי סוגיא דחד יומא כיון דאי שמע הוה מטיא הכא בחד יומא כמאן דאיתיה בהדייהו דמי ואהא דאמרינן הלך גדול הבית לב"ה מהו כתב הלך לב"ה לעשות צרכי המת לעשות מצבה או צורך בנין בתוך הקבר ובא א' מן האחים בתוך ג' מהו מי אמרינן כיון שלא הלך משם אלא לצורך המת כמי שישנו בבית דמי וכתב עוד ומסקינן דר' יוחנן פסיק כר' שמעון דאפי' בא ביום הז' ממקום קרוב בעוד המנחמים אצל גדול הבית מונה עמהם והא דמפליג ר' יוחנן הכא בין בתוך ג' בין לאחר ג' היינו היכא דהלך גדול הבית לבית הקברות עכ"ל: כתב ר"י בשם התוס' דלאו דוקא גדול הבית שהלך לב"ה אלא אפי' קטן הבית שהלך לב"ה אם בא תוך שלשה ימים מונה עמהם לאחר שלשה ימים מונה לעצמו דהא פסק כר' יוחנן עכ"ל. והרמב"ן כתב בת"ה על סוגיא זו הוו רבנן בפסקא ופירושא בה"ג אומר הלכה כר' שמעון איבעיא להו וכולי ל"ק הא דאיתא בגו תלתא מונה עמהם ואפי' בא ממקום רחוק לבתר תלתא יומי ממקום רחוק מונה לעצמו ממקום קרוב מונה עמהם כר' שמעון והר"י גיאת כתב טובא מערבב הדין פסקא ק"ל ממקום רחוק מי הזכירו למנות עמהם ע"כ לא נחלק ר' שמעון אלא ממקום קרוב אבל רחוק מונה לעצמו לד"ה ועוד אמרינן כיון דר"ש במקום קרוב בלבד הוא דפליג היכי מיתוקמא דר' יוחנן עלה הלך גדול הבית לב"ה ואתא בגו תלתא ולא אתא בגו תלתא אליבא דת"ק ור"ח כתב שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם והוא שיש גדול הבית בבית ואפי' הלך לבה"ק ובא בתוך ג' מונה עמהם בא לאחר שלשה ומצא שהלך גדול לב"ה מונה לעצמו בא ממקום רחוק בתוך ג' מונה עמהם מכאן ואילך אפי' בא ממקום קרוב מונה לעצמו וכתב ה"ר יצחק הדין פסקא דייק טפי נראה שמסכימים לפרש שהבא ממקום קרוב מונה עמהם והוא שיהיה גדול הבית שם ואפי' בא בשביעי ממקום קרוב כר"ש לא היה גדול הבית שם כלל ולא חל עליו אבילות עמהם זה שבא לכאן אינו מונה עמהם ל"ש בשני ול"ש בשביעי ואם הלך גדול הבית בב"ה ובא זה ממקום קרוב לכאן רואים אם חוזר גדול הבית לבית בתוך ג' ימים מונה זה הבא עמהם דהו"ל כמי שמצאו אותו בבית נתעכב גדול הבית בב"ה עד לאחר ג' ימים זה הבא מונה לעצמו ואפי' בא ביום שני ממקום קרוב וכל שכן כשבא לאחר ג' ועדיין גדול הבית שם בבית הקברות והטעם לזה לפי שהגדול ההולך לבית הקברות עצמו כשחוזר בתוך ג' מונה עמהם ואפי' היה בבית הקברות רחוק לפי שכבר היה שם עמהם בשעה

ראשונה וחזר אצלם לפיכך זה הבא ממקום קרוב מונה עמהם ועם גדול הבית ונמצאו כולם במנין אחד חזר גדול הבית מבית הקברות אחר שלשה מונה לעצמו ואפילו היה הבית הקברות במקום קרוב הילכך זה שבא ממקום אחר נמי אינו נגרר אחר הקטנים נמצא גדול הבית מונה לעצמו וזה שבא מונה לעצמו ואבלים שבבית מונים לעצמם כך נראה מסברת חכמים הללו ז"ל וכ"כ רבותינו הצרפתים ז"ל והם אמרו דלאו דוקא גדול הבית אלא אפילו קטן הבית שהלך לב"ה בא בתוך ג' מונה עמהם לאחר ג' מונה לעצמו בין לר"ש בין לרבנן בין שהיה ב"ה קרוב או רחוק והראב"ד ז"ל הלך בדרך זאת הסברא שכתבנו אלא שהוא מפרש הלך גדול הבית לבית הקברות מהו במנין הגדול עצמו ועליו אמרו הא דאתא בגו תלתא וכו' ל"ש ב"ה קרוב או רחוק אבל הבא ממקום אחר כל שלא מצא גדול הבית בבית ממש מונה לעצמו אפילו ביום ג' והוא שבא קרוב ואם בא מב"ה אפילו רחוק והרי"ף פסק סתם כר"ש והשמיט מלכתוב דין גדול הבית שהלך לב"ה לפי שהסוגיא כפשטה הא דאתא בגו תלתא וכולי כת"ק אתיא והשיבו עליו שזו היא סוגיתו של רבי יוחנן ור' יוחנן הוא שפסק הלכה כר"ש ואנו כך דעתנו כדברי רבינו ז"ל דר"ש לא קפיד ביומי וג' כז' דמי ליה ול"ש גדול ול"ש קטן אלא ר' יוחנן תרוצי הוא דמתרץ לה לברייתא דקתני מונה לעצמו ומוקים לה לאחר ג' כרבנן אלא איהו כר' שמעון ס"ל ביומו וכך פי' השמועה מדאמרי' והוא שיש גדול הבית בבית הא גדול שבא ממקום אחר לכאן אינו נגרר אחר הקטנים בעי בגמרא הלך זה הגדול לב"ה מהו נגרר הוא עמהם או הם נגררים אחריו ואין מונין עד שיסתם הגולל וא"ר יוחנן אפי' הלך גדול הבית לקברות מונה עמהם ומקשינן עליה ברייתא דקתני מונה לעצמו ומתרץ לה ההיא כשבא לאחר ג' כרבנן דגדול שבא מב"ה אצל הקטנים וקטן שבא ממקום אחר אצל גדול הבית שוין הן ואין חילוק והפרש בין שיהיה ב"ה רחוק או קרוב שהרי במקום קרוב היה להם כשחלה להם אבילות ומיהו איהו ודאי אינו נוהג אבילות אלא לאחר שיסתם הגולל אלא שמונה עמהם כשבא אצלם לת"ק תוך ג' ולר"ש כל ז' זה הפירוש שנראה לו והענין מחוור אצלנו מכל מה שנראה למעלה בהרבה פנים ובין שיהא פירוש השמועה כדברינו או כפירוש הלשונות שכתבנו מ"מ נאמר שזו שאמרנו בגמרא הא דאתא בגו תלתא הא דלא אתא בגו תלתא אליבא דרבנן אתמר ולתרוצי לברייתא לאוקמוה בדידהו אבל לר"ש לית ליה ג' כלל אלא כל זמן שבא ומצא מנחמים אצלו הרי הוא כיום ג' וזו סברתינו בלא ספק יתד היא שלא תמוט וכן דעת רבינו הגדול אלא שהשמיט דין גדול הבית שהלך לב"ה נמצאו כללי השמועה בקצרה אבל הבא ממקום קרוב ומצא גדול הבית בבית מונה עמהן אפילו בא ביום ז' והוא שבא ומצא מנחמין אצל גדול הבית היה זה הבא לכאן גדול הבית או

שהיה הגדול במקום אחר וזה הבא לכאן קטן אצל קטנים הוא מונה לעצמו הלכו מקצתן לב"ה ומקצתן נשארו בבית אלו שבכאן נוהגין אבילותם משהחזירו פניהם מן המת ואלו שהולכים עמו אין נוהגים אבילותם עד שיסתם הגולל חזרו ההולכים לב"ה באו בתוך ג' ימים מונים עם אלו שבכאן חזרו לאחר ג' מונים לעצמן בין שהיה קרוב או רחוק בין שהיה ההולך שם גדול בית או קטן. בא אבל ממקום קרוב ומצא קטנים בבית וגדול בב"ה אם הגדול מונה עמהם כגון שבא בתוך ג' הרי זה כמי שבא ומצאו לגדול הבית בבית ונגרר עם הגדול ומונה עמהם חזר הגדול לאחר ג' כיון שהוא מונה לעצמו אין הבא נגרר עם הקטנים אלא מונה לעצמו והגדול מונה לעצמו וזה כדרך ר"ת וחכמי הצרפתים ז"ל אבל כפי סברתינו שתלינו אותה ברבינו הגדול ההולכים לבה"ק מונים עם אלו שבבית בין גדולים בין קטנים בין שבה"ק קרוב או רחוק בין באו בתוך ג' בין ביום ז' והוא שבאו ומצאו מנחמין וכן הבא ממקום אחר לשם ומצא שהלך גדול הבית לב"ה כיון שחזר גדול הבית אצלם אפילו ביום ז' מונה עמהן אף זה נגרר עמו ונמצאו כולם מונין מנין אחד והוא שבא זה ממקום קרוב וזהו הנכון והראוי לסמוך עליו עכ"ל: והרמב"ם כתב בפ"ז כלשון הזה מי שמת לו קרוב ולא ידע עד שבא אם היה במקום קרוב שהוא מהלך י' פרסאות שאיפשר שיבא ביום א' אפילו בא ביום הז' אם מצא מנחמים אצל גדול הבית אפילו שננערו לעמוד הואיל ומצא מנחמים עולה לו ומונה עמהם תשלום ל' יום ואם לא מצא מנחמים מונה לעצמו וכן אם היה במקום רחוק אפילו בא ביום ב' מונה לעצמו ז' ול' מיום שבא עכ"ל דעתו כדעת הרי"ף שהשמיט מלכתוב דין הלך גדול הבית לבה"ק לפי שהם ז"ל סוברים שאותה סוגיא אליבא דת"ק איתמר אבל לר"ש ל"ש לן בין תוך ג' לאחר ג' דאפילו בא ביום הז' והוא שבא ממקום קרוב ומצא גדול הבית בבית אבל אם בא ממקום רחוק ואפילו בא ממקום קרוב אם בא מצא גדול הבית בבית מונה לעצמו וגדול הבית שהלך לבית הקברות אינו מונה אלא משיסתם הגולל ואפילו חזר אצל בני הבית ביום הג' ?והם מונים משיחזרו פניהם והבא ממקום קרוב מונה עם הגדול הבית דאחריו הוא נגרר לא אחר שאר בני הבית זה נ"ל בדבריהם ז"ל ברור והמרדכי במ"ק והגה"מ בפ"ז כתבו שיטת ראבי"ה ושיטת הראב"ד בענין זה והגהות מיימון כתבו עוד שיטת רבינו שמחה בזה ואין להאריך: ב"ה כתב הרשב"א סימן תע"ז שנשאל במה שאמרו בא ממקום קרוב מונה עמהם אם צריך להתעכב שם ולמנות עמהם ממש או אפילו בא ועמד עמהם יום אחד ולמחר חזר למקומו מונה עמהם כלומר מן היום שהתחילו הם למנות והשיב כל שבא ממקום קרוב נעשה טפילה להם והוי ליה כאילו היה עמהם משעה שחל האבילות דהיינו משיסתם הגולל ומונה עמהם דקאמר מונה כהם קאמר שרואים כאילו היה עמהם והתחיל למנות משעה שהתחילו

הם למנות וכתב עוד שם ס"ס תע"ה שאם מתה אשתו ואחר כך בא אח אשתו מונה עמהם שהבעל קרוי באבל זה גדול הבית וכתב שנשאל עוד סימן תקל"ב על אלמנה שהיו לה ב' בנים ומת האחד ולא נודע להב' עד שבאה האם אצלו שהיתה בשעת קבורה ונסתפקת אם ימנה הבן הב' עמה כיון שבא ממקום קרוב והשיב נראים הדברים שהבן מונה לעצמו לפי שלא מצינו הנמצא מונה עם הבא אלא הבא מונה עם הנמצא בבית וגדול הבית שבא ממקום קרוב מונה עם הקטנים הנמצאים בבית ולא הנמצאים בבית מונים עם הגדול ול"ש ידעו ול"ש לא ידעו שחילוק הזה לא נאמר בגמרא ומ"מ מענין מה שנסתפק אי זה יקרא גדול האם שאינה יורשת או הבן היורש אין הדבר תלוי בראוי ליורש אלא כל מי שעיקר הבית תלוי בו וכן פירש הר"י בן גיאת: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקיטינן : כתוב בהגהות אשיר"י בשם א"ז דהא דאמרינן בא ממקום קרוב מונה עמהם דוקא שבא אצלם למקום שמת שם המת או למקום קבורה אבל אם לא היה לא מקום מיתה ולא מקום קבורה כל אחד מונה לעצמו :

סעיף קטן יג

כתב הרמב"ן שאין חילוק בין אם זה הבא שמע מיתת המת באותו מקום שהיה שם תחלה וכו' בת"ה והרא"ש כתב בפרק אלו מגלחין פירשו הגאונים כמה מקום קרוב י' פרסאות סוגיא דחד יומא וכו' כתב הראב"ד האי שיעורא דרבוותא אהכי סמכי לה כיון דאי שכיב שכבא סמוך לערב ונסתם הגולל עם חשכה ולמחר שדר ליה שליחא למודעי ליה ומטי שליחא התם סמוך למנחה וליומא אחרינא אתי לגבייהו נמצא משיג אותם תוך ג' שעדיין הוא תקפו של אבל אבל אם מרחיק טפי ואיפשר דלא משיג להו תוך ג' ואם בא ממקום רחוק יותר מכאן מונה לעצמו ואפילו בא בג' ימים ומיום ג' ואילך אפילו בא ממקום קרוב דבעינן שישיג אותם תוך ג' ושיהא במקום הראוי להשיגם אם יצטרכו לשלוח לו שליח ור"ש בעי מקום הראוי להשיג תוך ג' והשגה ממש לא בעי ע"כ וכתב הרא"ש על זה ויש לומר דמ"ש החכם דמשדרי ליה שליחא ומטי שליח התם סמוך למנחה סימנא בעלמא לתת טעם למה שפירש מקום קרוב סוגיא דחד יומא אבל צריך להיות שלא ידע שמת המת עד בואו אל אחיו דאי נודע לו ביום ב' והתחיל להתאבל לא מסתבר שיקצר אבילתו בשביל שבא אצל אחיו אבל כשלא התחיל כלל ובא אצל אחיו חשבינן ליה כאילו התחיל להתאבל עמהם עכ"ל וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ז וכ"כ שם הגהות בשם סמ"ק: כתב הרמב"ן בת"ה ודאמרינן והוא שבא ומצא מנחמין אצלו שמצאן באבילות בחליצת סנדל ועטיפת הראש והרבים מתעסקים עמהם כבתוך ז' לפי שמקצת יום ז' ככולו אם רצה נוהג אבילות כולה או נוהג מן המקצת כמו שירצה הילכך כל זמן שמצאן נוהגין אבלותם מונה עמהם הא לאחר שנעלו סנדל ופרעו ראשם כבר בטלו מהם גזרת ז' וכבא ביום הח' דמי ומונה לעצמו ואפילו היו מנחמים עמו שאין מנחמים לאחר

ז' עד כאן לשונו: ב"ה וסמ"ק כתב בסימן צ"ה והשתא דליכא מנחמים אם לא קודם שיצאו ללכת לב"ה מונה עמהם והרשב"א כתב בתשובה סימן תע"ח עכשיו נהגו רבים ללכת עם האבלים מב"ה עד ביתו ושוהים עמו בעמידה מעט ואח"כ כל א' פונה לדרכו וכל אותם שמלוים אותו עומדים שם זהו כמנחמים אצלו וכל שהלכו אף ע"פ שקרוביו ומיודעיו עומדים שם קרוי אין מנחמים אצלו עכ"ל והכי נקטינן: מי נקרא גדול הבית נתבאר לעיל בסימן זה:

סעיף קטן יד

כתב רב נטרונאי היה במקום רחוק ונכנס ביום ג' במקום קרוב וכו' ז"ל הרמב"ן בת"ה בתשובה לרב נטרונאי מי שמת לו מת והיה במקום רחוק ולשני נכנס למקום קרוב ועיכב שם ג' ימים או ד' ולאחר מכאן בא למקומו כיון שנכנס במקום קרוב כמקום קרוב עבדינן ביה ומונה עמהם דהלכה כר"ש דמיקל באבל ואני תמה לדבריו בא ממקום רחוק בתוך ג' לרבנן היכי משכחת לה הרי ודאי נכנס למקום קרוב בב' או בג' ועוד לר"ש דלא קפיד ביומו מה לי נכנס למקום קרוב בב' או בז' וא"כ בא ממקום רחוק לא משכחת לה לעולם עכ"ל ולפיכך כתב רבינו על דברי רב נטרונאי ולא נהירא: ב"ה כתב הרשב"א בתשובה סימן ר"ז מי שמתו לו ב' מתים ביום אחד אינו נוהג אבילות אלא ז' ימים: כתב המרדכי בסוף מ"ק מעשה בה"ר שלמה מטריוו"ש שהיה אבל ובתוך ג' ימים מת לו מת והלך וליוהו יחף לב"ה וחזר והשלים ז' ימים למת הראשון וחזר ומנה ז' ימים אחרים והשלים האחרון מאותו יום שהשלים הראשון ולא רצה שז' ימים ממת אחרון שיעלו גם לראשון והאריך שם לתת טעם לדבריו ואח"כ כתב אמנם אני שמעתי שא"צ למנות ז' כ"א מן האחרון ובהג"מ פ"ט כתבו האי עובדא דר"ש ואח"כ כתבו ואין נוהגין כן : כתב עוד המרדכי שם מי שהתפלל ערבית ועדיין יום הוא קודם צאת הכוכבים ושמע שמועה שמת לו מת נראה למהר"ם מונה מיום המחרת ואותו יום אינו עולה לו אע"פ שעדיין יום הוא וטעמא משום דהוי כמו תרי קולי דסתרן אהדדי: כתוב בתשובות הרא"ש כלל כ"ז סימן ז' על מי שבאו והודיעו לו שקרובו צלבוהו נכרים בעיר אחרת ונהג אבילות מיד ולאחר ג' ימים הודיעוהו שעדיין עומד בצליבה והלכו זקני אותו העיר ופייסוהו במקצת ממון עד שנתייאשו מלקברו מאימתי חל אבילות דע כי אבילות קודם קבורה או קודם יאוש לאו כלום הוא כי לא נתחייב עדיין להתאבל והוה ליה כשמע על החולה שמת והתחיל להתאבל עליו ואח"כ א"ל חי היה והשתא הוא דמת שצריך עתה להתחיל ז' ימי אבילות כן הדבר הזה עכ"ל:

סימן שעו

סעיף קטן א
תנא אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים וכו' באבל רבתי (פ"י):

סעיף קטן ב
קברו סמוך לק"ש וחזרו וכו' עד זו לפנים מזו בפ' מי שמתו (ברכות יז. יט.) וכבר נתבאר בטור א"ח סימן ע"ב:

סעיף קטן ג
אין שורה בפחות מעשרה פ"ב דסנהדרין (יט.) מימרא דרבי מנשיא בר עוות אין שורה פחותה מעשרה ואין אבלים מן המנין:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואין פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת כנגד הבל הבלים וכו' בפרק המוכר פירות (בבא בתרא דף ק:):

סעיף קטן ה
ואין עושין מעמד בפחות מי' משנה בפרק הקורא עומד (מגילה כג:) ומפרש טעמא בגמ' דכיון דבעי למימר עמדו יקרים עמודו בבציר מי' לאו אורח ארעא:

סעיף קטן ו
אין המנחמים רשאים לפתוח עד שיפתח האבל תחלה בסוף מ"ק (כח:) ומייתי לה מקרא דאיוב ונראה שמ"ש הרמב"ן בת"ה בשם רבינו האי שהאבלים מתחילין ואומרים ברוך דיין האמת הוא מטעם זה:

סעיף קטן ז
והאבל מיסב בראש שם ובסוף פרק מציאת האשה (כתובות סט:) ומייתי לה מקרא:

סעיף קטן ח
וכיון שנענע האבל בראשו שוב אין המנחמים רשאים לישב אצלו בס"פ ואלו מגלחין (מועד קטן כז:) מימרא דר' יוחנן:

סעיף קטן ט
ומ"ש דכיון שהוא אסור בשאלת שלום בזמן שפוטר המנחמין שוחה בראשו וכו' כך פי' הרמב"ן ז"ל בשם הר"י גיאת ז"ל:

סעיף קטן י
לכל אומרים שב וכו' בסוף מ"ק (כז.):

סעיף קטן יא
אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין באים י' בני אדם ויושבים במקומו ההוא דשכיב בשבבותיה דרבי יהודה וכולי בס"פ שואל (שבת קנב.) ופירש"י במקומו במקום שמת

שם ע"כ וכן מצאתי בתשובת רב פלטוי ועכשיו נוהגין לישב בב"ה במקום האבלים ומשכיבין עליו:

סעיף קטן יב
לשון הרמב"ם באין י' בני אדם כשרים ויושבים במקומו כל וכו' בפי"ג ז"ל מת שאין לו אבלים להתנחם באים י' בני אדם כשרים ויושבים במקומו כל ז' ימי האבילות ושאר העם מתקבצים עליהם ואם לא היו שם י' קבועים בכל יום ויום מתקבצים י' משאר העם ויושבים במקומו ע"כ:

סעיף קטן יג
כל אלו הדברים תלויים במנהג וכו' לאו אמאי דסמיך ליה קאי אלא אעשיית שורה ומעמד ומושב קאי :

סעיף קטן יד
וכתב א"א הרא"ש ז"ל והאידנא לא נהגו לעשות אלא מעמד אחד וכו' עד ומלוין אותו עד ביתו בסמ"ק:

סעיף קטן טו
והרמב"ן כתב המנהג שהיו נוהגים בימי רבותי כך היה וכו' עד דמת תופס ד' אמות לק"ש כל זה בת"ה ולמד כן מסוגית התלמוד בבלי וירושלמי והתוס' ודע שיש בדברים אלו שהעתיק רבינו ט"ס שבמקום שכתוב היא סיבה פלונית לתחיית המתים צריך להגיה הוא יזכה פלוני לתחיית המתים ובמקום שכתב וכל העם עומדין שורות על הסדר שהושבו צריך להגיה עוברין במקום עומדין ובמקום שכתוב בא"י מנחם אבלים צריך להוסיף קודם תיבת בה ולכתוב כך ומברכין על הכוס ברכה שמסיימין בה בא"י מנחם אבלים ובמקום שכתב ואח"כ נכנסים עם האבל צריך להוסיף תיבת לביתו: כתב הכלבו אחר הקבורה מלוין את המת אומרים לו לך בשלום ונופלים על קברו ונושקים הקבר ועפרו דרך כבוד המת דוגמת מה שאמרו [חולין סח:] מאן יהיב לן מעפרא דרב ושמואל ונמלינהו לעיינין : כתב עוד שמנהג נרבונ"א שאם נקבר בלילה א"א קדיש ולא צדוק הדין בבה"ק:

סעיף קטן טז
נשאל לגאון נוהגים אצלינו כשחוזרים מב"ה רוחצין ידיהם וכו' עד סוף הסימן בת"ה. וכתב עוד על מה שנהגו לקנח בעפר ולתלוש עשבים ולרחוץ ידים מפי אחד מרבותי שמעתי קבלה בידו שהוא רמז לטהרת הטומאה לומר טומאה זו אינה נטהרת אלא כבעין ג' דברים הללו מים ואפר פרה ואזוב וזה טעם יפה עכ"ל. וגם בהג"א פרק אלו מגלחין כתוב בשם א"ז לאחר סיום קדיש לוקחים עפר ועמו עשב ומשליכין אחר גוום ולרחוץ

ידיהם כשחוזרים מבה"ק א"צ ואם נהגו רוחצים ואין בכך כלום וז"ל הכלבו וכשיוצאין מב"ה תולשין עשבין בצרור עפרם על ראשם דרך צער על דרך ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה (איוב ב':י"ב) ואח"כ רוחצים ידיהם ואומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה וגו' כפר לעמך ישראל וגומר עד בקרב עמך ישראל ע"כ וכתב עוד כתב הריא"ג במה שנהגו לקנח ידיהם לבתר דקבר מיתא אין שורש ידוע אצלו לזה ואפשר שנהגו להפסיק מדבר מיתה ומה שנהגו לזרוק צרורות בתר קדיש טעות בידם וטעו בקינוח העפר ומה שירחצו ידיהם קודם שיכנסו לבתיהם א"ר פלטוי שאין לו עיקר: ב"ה כתוב בא"ח אם נקבר בלילה אין אומרים צדוק הדין ולא קדיש בבית הקברות: כתב הכלבו על מה שנמצא בהגדה שפעם אחד פגע רבי פלוני באחד שהיה מקושש עצים וכו' אמר ליה אין מי שיצילני אם לא שיאמר בני קדיש א' או יפטיר בנביא על זה פשט המנהג לומר בנו של מת קדיש בתרא כל י"ב חדש וגם להפטיר בנביא ויש שמתפללין כל מוצאי שבת תפלת ערבית לפי שבאותה שעה חוזרין הרשעים לגיהנם ואיפשר שתגן עליהם אותה תפלה והמעשה הזה הוא בזוהר בסוף פרשה אחרי מות : וכתב עוד בשם הר"מ נ"ע שמצוה להתענות ביום שמת אביו או אמו ומצוה לומר קדיש על אמו בחיי אביו ואם אביו מקפיד אע"פ שאמו עשתה לו צואה לומר בשבילה כבוד האב קודם לכבוד האם עכ"ל :

סימן שעז

סעיף קטן א

העבדים והשפחות אין עומדין עליהם בשורה וכו' עד על עבדו ושפחתו שמתו ברייתא בסוף פרק ב' דברכות [טז:]:

סעיף קטן ב

שאלו מקמיה דרב יהודאי אבל מנודה מהו להברותו ולא השיב. וכתב הרמב"ן נראה דכיון שאסור לישב בד' אמותיו אין עושין לו שורה וכו' עד סוף הסימן בת"ה:

סימן שעח

סעיף קטן א

אבל אסור לאכול משלו בסעודה הראשונה בסוף מ"ק [כז:] אמר רב יהודה אמר רב אבל יום ראשון אסור לאכול משלו מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל ולחם אנשים לא תאכל:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל בשנייה מותר אפילו ביום ראשון כ"כ שם הרא"ש פי' יום ראשון סעודה ראשונה וכ"כ הגה"מ פ"ה בשם ספר המצות ושלא כדברי התוספות שכתבו שם דכל יום א' אסור לאכול משלו אפילו אוכל ב' פעמים ביום א' דהא לא קאמר תלמודא סעודה ראשונה אלא יום א' ואע"פ שפשט דברי הרמב"ם מפרק הנזכר נראה כדברי התוספות

נקטינן באבל הלכה כדברי המיקל ומה שדקדקו התוספות מדקאמר תלמודא יום ראשון אינו כלום דה"נ בפרק כ"ש [לו.] אמר ריב"ל יומא קמא לא תלושו לי בחלבא ופירשו המפרשים דע"כ בסעודתא קמייתא קאמר:

סעיף קטן ג

ומ"ש ומצוה על שכיניו שיאכילוהו משלהם וכו' שם כתב הרא"ש ירושלמי תבא מארה לשכיניו שהצריכוהו לאכול משלו ולעשות מלאכה: ומ"ש ויכול להאכיל את חבירו בימי אבלו והוא ג"כ יחזור ויאכילנו בימי אבלו בסוף מ"ק [כז:] רבה ורב יוסף מחלפי סעודתייהו להדדי:

סעיף קטן ד

ומ"ש ובלבד שלא יתנו תחלה כ"כ שם הרא"ש בשם הר"מ ז"ל:

סעיף קטן ה

אשה שאירעה אבל אין לאנשים להברותה באבל רבתי (פי"א) תניא מברין אצל האיש ואין מברין אצל האשה. וכתב הרא"ש בסוף מ"ק בשם הר"מ דלא אסרו אלא אנשים משום הרגל עבירה אבל נשים מברות את הנשים דנשים חייבות בהבראה כמו אנשים:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם יש לה בנים ואפילו קטנים מברין אותה אנשים באבל רבתי תניא בברייתא הנזכרת מסיים בה ר' יהודה אומר אם יש לה בנים קטנים מברין עמהם. ומשמע לרבינו דלאו לאיפלוגי אתא אבל מדברי המרדכי בסוף מ"ק משמע דס"ל דלאיפלוגי אתא ולית הלכתא כותיה. וכתב עוד שם דטעמא דאין מברין אצל האשה משום הרגל עבירה ומה"ט לאחר שנקבר המת שרגילין ללות האבל לביתו היכא דליכא אבלים אלא נשים אין ללותם וגם בשבת תוך ז' שמלוין את האבל לביתו אין עושין כן לנשים וכ"כ הגה"מ פי"ב:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו אשה נשואה שאירעה אבל וכו' עד יכולים לאכול עמו בסעודה ראשונה כל זה כתבו הרא"ש והמרדכי בסוף מ"ק והגה"מ פי"א בשם הר"מ ז"ל:

סעיף קטן ח

רצה האבל שלא לקבל הבראה וכו' דגרסינן בירושלמי רבי זעירא מדמך פקיד וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה דמשמע מהירושלמי הזה: ומ"ש דגרסינן התם א"ר אבהו וכו' בירושלמי פרק אלו מגלחין וגרסינן תו התם רבי יונה הוה בצור כדשמע דדמך בריה דר' אבהו אף על גב דאכל גובנא ושתה מיא אסקיה צום ההוא יומא. ובהג"א פרק אלו מגלחין כתב בשם א"ז אין מניחין את האבל להתענות ביום ראשון אלא מאכילין ומשקין אותו אפי' בתענית שלפני ר"ה לא הניח רשב"ט להתענות ביום הקבורה: והמרדכי כתב במ"ק מצאתי בשם רי"ט מיוני שאמר משם ר"ת שאם איחרו לאבל יום ראשון עד הלילה דאין

מברין בלילה והביא ראיה מדכתי' [שמואל ב ג'] ויבא העם להברות את דוד לחם בעוד היום והתרגום מוכיח כן גם ה"ר יחיאל מפריש פירש כי כן היה מנהגו של הריב"ם שהיה צם כל יום א' עד הלילה יען שלא רצה ליהנות משל אחרים עכ"ל וראיה שהביא מויבא העם להברות את דוד לחם בעוד היום איני מכיר דהתם לא הבראת אבילות היתה שהרי אבנר לא קרובו של דוד היה אלא שבאו להאכילו ולא רצה לאכול אלא להתענות משום עגמת נפש וגם כדי שיכירו כל העם כי לא היתה מאתו להמיתו ומה ענין זה להבראת אבל ונמוקי יוסף בס"פ המוכר פירות דכי היכי דליל שני חשוב כיום ראשון לענין אבילות ה"ה לענין הבראה תופס לילו אם חזרו אחר בין השמשות כתב המרדכי בסוף מ"ק מי שנקבר בע"ש סמוך לחשכה קודם בה"ש חייב בהבראה ואי משום שיכנס לשבת כשהוא מתאוה הא פסקינן בע"פ [ק.] הלכה כר' יוסי בע"ש דמותר להתחיל לאכול מן המנחה ולמעלה אבל בע"פ כה"ג אין מברין אותו דהלכה כרבי יהודה בע"פ וכ"כ הגה"מ בפי"ב: ואין מברין בשבת כתבתי בס"ס ת':

סעיף קטן ט

אין מברין על הקטן עד שיהיה בן ל' יום ואי קים ליה שכלו לו חדשיו ואפי' תוך ל' מברין עליו בפרק ר' אליעזר דמילה (שבת קלו.) בעובדא דבריה דרב דימי בר יוסף:

סעיף קטן י

ההולך לבית האבל לאכול עמו להברותו אם לבו גס בו יברהו על מטות כפויות וכו' ברייתא בסוף מ"ק [כו:]:

סעיף קטן יא

ומ"ש פר"י שהמברה יושב על מטה זקופה וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה בשם הרי"ץ גיאות:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו בשם הראב"ד בת"ה כתב שאחרים פירשו כן וכתב ז"ל דהכי מסתבר מדקתני זקופות ולא קתני מטה זקופה ולשון רבינו אינו מכוון שהול"ל והראב"ד פירש כיון שבא לחלוק על פר"י ולא לכתוב כתב הראב"ד שנראה כאילו הוא ענין בפני עצמו:

סעיף קטן יג

תניא מרביצין ומכבדין בבית האבל וכו' בסוף מ"ק [כז.] ומ"ש אבל מביאין אותם בבית שהמת שם וכו' שם איני והתני בר קפרא אין מברכין לא על המוגמר ולא על הבשמים בבית האבל ברוכי הוא דלא מברכינן הא אתויי מייתינן ל"ק הא בבית האבל הא בבית המנחמים ומשמע ודאי דבית האבל דקאמר היינו אחר שנקבר המת ובאים להברות האבל:

סעיף קטן יד

ואין אומרים שמועה ואגדה בבית האבל וכו' ברייתא בסוף מועד קטן [כג.]:

סעיף קטן טו
תניא בראשונה היו מוליכים לבית האבל עשירים בקלתות של כסף וזהב וכו' עד בשוה בסוף מ"ק [כז.]:

סעיף קטן טז
תניא י' כוסות בבית האבל וכו' בפ"ק דכתובות [ח.] ודברי הרמב"ם בפי"ג כפירש"י אבל לא נהגו כן ואף הרמב"ם לא כתבה בדרך חיוב שהרי כתב כלשון הזה אין שותין בבית האבל יתר על י' כוסות לכל אחד ובפ"ד כתב נקבר המת ה"ז מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט כדי לשרות אכילה שבמעיו אבל לא לרוות עכ"ל:

סעיף קטן יז
תניא ויזד יעקב נזיד אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב תבשיל של עדשים להברות את אביו וכו' עד לנחם בביצים בספ"ק דב"ב [טז:]:

סעיף קטן יח
כתב הרי"ץ גיאת תניא באבל רבתי מקום שנהגו לנחם אבילים בביצים וכו' בת"ה הביא הרמב"ן דברים אלו:

סעיף קטן יט
ומ"ש וכ"כ הרמב"ן מקום שנהגו שלא להברות אלא בתבשיל של עדשים וכו' שם והגה"ה כתבו בפ"ז דמשמע בפ' הנודר (נדרים נו.) דלא סגי שלא יאכל האבל בשר וישתה יין בהבראה ע"כ . ובירושלמי משמע בהיפך דקאמר אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין וצ"ל דהתם קודם קבורה קאמר ואבלים דנקט לאו דוקא אבל אוננים:

סעיף קטן כ
כתב הרמב"ן כשמברין את האבל אוכלים ושותין עמו כל בני משפחתו וכו' בת"ה ומיהו כתבו הגה"מ בפי"ב שאין לאכול עמו כ"כ ב"א שיתחלקו לשתי מקומות והביא ראיה מהירושלמי: כתב רבינו ירוחם (נתיב כ"ח) בשם הרא"ש כתיב ולחם אנשים לא תאכל מכלל דכ"ע מיחייבי למיכל לחם אנשים והטעם כי האבל דואג ונאנח על מתו ואינו חושש לאכול כי רצונו למות הוא ג"כ ע"כ צוותה לאכול משל אחרים והפוחת לא יפחות מסעודה ראשונה וטעמא דמסתבר הוא וע"כ החמירו בסעודה ראשונה דאינו משגיח כלל ביום א' דיום מר איקרי וע"כ נהגו כל ז' ימים מפני עניי ישראל שאינם יכולים לעשות מלאכה ולא יתביישו שאף לעשירים עושים כך: ב"ה כתוב בא"ח לא יקלוף האבל בעצמו הביצה מפני שנראה כרעבתן: כתב המרדכי במ"ק י"א דהיכא דצריך למנות ז' אחר הרגל נ"ל דצריך לעשות הבראה כדאמרי' אכילה ראשונה אינו אוכל משלו והרי הוא מתחיל עכשיו וכן הדין אם שמע שמועה בשבת ויש חולקין כיון דנדחה יום ראשון אין מברין עד כאן לשונו: כתבו נמ"י והמרדכי במ"ק דאין מברין על שמועה רחוקה

כתבו הגה"מ בפ' ד' בשם סמ"ג גרסינן במי שמתו ובמ"ק ובירושלמי בבית האבל פריס מנחם גדול דבהון שנאמר פרשה ציון בידיה מפני שאין מנחם לה ובשבת פריס כאורחיה שנאמר ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב בה:

סימן שעט

סעיף קטן א

מזכירין בברכת הטוב והמטיב מעין המאורע בבית האבל וזה נוסחו בא"י אמ"ה וכו' בפ"ג שאכלו [מו:] ולכאורה נראה מדברי רבי' שעוקר ברכה רביעית ואומר במקומה אל אמת שופט צדק וכו' וזה דעת שאין השכל סובלו אלא בסוף ברכה רביעית מוסיף תוספת זה וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' ברכות וכ"כ הר"ד אבודרה"ם ז"ל וכ"כ הכלבו וז"ל בא"י אמ"ה וכו' עד שבכל יום ויום הוא מטיב עמנו ואח"כ יאמר אל אמת דיין אמת שופט צדק לוקח נפשות במשפט וכו' וכתב עוד הכלבו בברכה שלישית אומר רחם ה' אלהינו וכולל בו נחם ה' אלהינו את המתאבלים ואת אבילי ירושלים ואת המתאבלים באבל הזה נחמם מאבלם ושמרם ?מיגונם כאמור כאיש אשר אמו תנחמנו וכו' בא"י מנחם ציון בבנין ירושלים וזה יותר נכון ממ"ש רבינו לקמן בסמוך בשם רב עמרם שחותם מנחם אבלים ובונה ירושלים דהוי חותם בשתים ואין חותמין בשתים [כדאיתא ברכות מט.]:

סעיף קטן ב

כתב א"א הרא"ש ז"ל בעל הלכות ז"ל לא כתב לוקח נפשות במשפט וכו' עד וכן עמא דבר שם וכ"כ התוספות שם והמרדכי סוף מ"ק והגה"מ פי"ב והרמב"ן בת"ה כתב כלשון הזה בה"ג אומר בבית האבל הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת כדמר זוטרא אבל לוקח במשפט לא לימא דהא [בשבת נה:] איתותב רבי אמי דאמר אין מיתה בלא חטא:

סעיף קטן ג

וכתב ר"ע ברכת אבלים בבית אבל נברך מנחם וכו' סימן זה עד לאו צינעא הוא הכל מדברי הרמב"ן בת"ה אלא שיש קצת ט"ס בדברי רבינו שאצל מ"ש בשם גאון אחד כתוב בת"ה כלשון הזה וגאון אחר אמר ברכת האבלים בין ביחיד בין בג' בין בעשרה ואבל מן המנין ושאמרו חכמים אין אבלים מן המנין אברכת רחבה ובשורה והאידנא לית לן לא ברכת רחבה ולא ברכת שורה אלא אחר הטוב והמטיב דיין אמת ושאומרים ברוך מנחם אבלים טעות הן אומרים וכו' ומ"ש רבינו ומדברי כולם נלמד שמברכים אל אמת כל שבעה איני מוצא לו טעם דמהיכא תיסק אדעתין שלא יאמרו אותו כל שבעה עד שהוצרך ללמוד מדברי כולם שמברכין כן כל ז' ואפשר לדחוק ולומר דהוה אפשר למיסק אדעתין שלא יאמרו ברכה זו אלא ביום ראשון בלבד ואפשר שנמצא בזמנו מי שהיה

סובר כך ולכך הוצרך ללמוד מדברי כל הני רבוותא שאומרים אותו כל שבעה. כתב המרדכי בסוף מ"ק דברכת מזון דאבלים אינה בי' וכן מצא ר"י בתשובת הגאונים וכ"כ סמ"ג ור"מ כתב דאינה אלא בי' וטעמא דשתי הכתות כתובים שם ובפרק הקורא עומד וכתב עוד המרדכי שם נראה דאבל מצטרף לתפלה ולזמון בין לג' בין לי' והא דאמר ר' יוחנן פ"ג דמגילה אין אבלים מן המנין מוקי לה בברכת רחבה גם בסעודה ראשונה שאסור לאכלו משלו אין לצרפו לי' עד כאן לשונו. ואיני יודע מה ענין שאסור לאכול משלו לשלא יצטרך לעשרה :

סימן שפ

סעיף קטן א

אלו דברים שהאבל אסור בהם ברחיצה ובסיכה ובמלאכה וכו' הכל פ' אלו מגלחין (מועד קטן כא:):

סעיף קטן ב

ומ"ש מלאכה דתניא אבל כל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה וכו' שם ת"ר אבל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך עושה בצנעא בתוך ביתו והאשה טוה בפלך בתוך ביתה וכתבו הגה"מ פ"ה פירש"י אם היה עני וכו' מג' ימים ואילך וכן פירש הר"מ וכן מוכח בירושלמי וכן פי' הראב"ד וכן נראה נמי דמי שיש לו לאכול אסור במלאכה כל ז' אפילו בצנעא בתוך ביתו ודלא כה"ר שמעיה שכתב שעושה בצנעא בתוך ביתו ארישא קאי דאפילו עשיר מותר מכאן ואילך בצינעא עכ"ל וכן דעת רבינו וכל הפוסקים כפירש"י ודלא כה"ר שמעיה :

סעיף קטן ג

ומ"ש פי' אין מתירין לה אלא מלאכה של צינעא וכו' עד בתוך ביתה כן פי' הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכניו וכולי ירושלמי ומפרש התם בירושלמי דטעמא דג' ימים הראשונים חמירי משאר ימים משום דתלתא יומא נפש טייסא על גופא סברה דאיהי חזרה גביה כיון דאיהי חזיא דאשתני זיוהון דאפוי היא שבקא ואזלא לה ורבי' ירוחם כתב בשם הראב"ד הטעם שאפילו העני אסור במלאכה בג' ימים הראשונים משום דאחז"ל [שם כז.] שלשה לבכי ואם יעסוק במלאכה נמצא מתעצל בבכי:

סעיף קטן ה

כתב הרמב"ם בפ' ה' רמז לאבל שאסור בעשיית מלאכה זה שנא' (עמוס ח) והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה וכשם

שהוא אסור בעשיית מלאכה כך הוא אסור לישא וליתן בסחורה ולילך ממדינה למדינה בסחורה:

סעיף קטן ו
ואפילו דבר המותר בח"ה כגון דבר האבד אסור לאבל לעשותו בריש פרק מי שהפך (מועד קטן יא:) דייק רב שישא בריה דרב אידי ממתני' ואמר זאת אומרת דברים המותרים במועד אסורים בימי אבלו ואע"ג דרב אשי פליג עליה פסקו הפוסקים הלכה כרב שישא דתניא כוותיה ומ"ש בין הוא בין עבדיו וכו' באבל תניא (פ"ה) אבל כל ז' הימים אסור בעשיית מלאכה הוא ובניו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו וכתב הרמב"ן בת"ה פי' בניו ובנותיו הסמוכים על שלחנו מעשה ידיהם שלו לפיכך אסורים בעשיית מלאכתו:

סעיף קטן ז
וכשם שהוא אסור במלאכה כך אחרים אסורים לעשות מלאכתו ברייתא באבל וכן משמע בר"פ מי שהפך:

סעיף קטן ח
ומ"ש ומיהו דבר האבד מותר לעשותו ע"י אחרים כגון היו זיתיו להפוך עד משהגיע עונת מים שלו שם:

סעיף קטן ט
ומ"ש ופירש הרמב"ן דהך השקאה מיירי בהשקאה מועטת וכו' בת"ה וכתב שם על פירש"י שאינו מחוור ומ"ש ור"י פירש דאיירי אפילו שדה זרועה ולא משום פסידא דזרעים וכו' כ"כ הרא"ש בר"פ מי שהפך. ומ"ש רבי יהודה אומר אף זורעין לו שדה נירה ושדה העומדת לפשתן ורבנן פליגי עליה בר"פ מי שהפך וטעמא דר' יהודה משום דהוי דבר האבד וטעמא דרבנן מפרש א"ל אם לא תזרע בבכיר תזרע באפיל אם לא תזרע פשתן תזרע דבר אחר:

סעיף קטן י
ומ"ש ופסק הרמב"ן כרבי יהודה בת"ה האריך בטעם הדבר אבל הרמב"ם בפ"ה סתם דבריו כרבנן וכדעת הרי"ף והרא"ש ז"ל וכן הלכה:

סעיף קטן יא
ומ"ש ואם אין שם אחרים שיעשו לו כל אלו דברים האבודים קאמר רשב"ג שיעשה הוא בעצמו שם רשב"ג אומר זיתיו הפוכים ואין שם אומן אלא הוא בורו לגוף ואין שם אומן אלא הוא וכו' הרי זה יעשה בצנעא והשמיט הרי"ף והרמב"ם ז"ל דבריו אבל הרמב"ן פסק כרשב"ג משום דהלכה כדברי המיקל באבל וכתב הרא"ש דהכי הוי מסתבר אבל רבי' מאיר פסק בהלכותיו דלא כרשב"ג עכ"ל ובמסקנא דמלתא כתב אם אין שם אומן

אלא הוא יעשה בצנעא ואפי' בתוך ג' ימים הראשוני' ורבינו ירוחם כתב אם אין שם אומן אלא הוא והוא דבר האבד י"מ שעושה בצנעא אפי' תוך ג' ימים הראשונים של אבילותו וי"מ שאינו עושה אלא אחר ג' ימים עכ"ל:

סעיף קטן יב
ולענין הלכה כיון דהר"ם מסכים לדעת הרי"ף והרמב"ם הכי נקטינן :

סעיף קטן יג
ומ"ש ואם האבל ספר או בלן לרבים ג"ז שם יתר ע"כ אמר רשב"ג אם היה אומן לרבים וספר או בלן לרבים והגיע עת הרגל ואין שם אומן אלא הוא הרי זה יעשה והרי"ף והרמב"ם השמיטו דבריו והרמב"ן פסק כמותו משום דהלכה כדברי המיקל באבל וכתב הרא"ש דהכי מסתבר וכתב עוד שהראב"ד כתב שאין נראין לו דברי הרי"ף בזה דהא ליכא פלוגתא עליה דרשב"ג ולגבי ד"ת נמי אמרינן הכי אבל אסור בד"ת ואם היו רבים צריכים לו שינה ואינו נמנע ור"מ פסק כדברי הרי"ף להחמיר ואע"ג דבת"ת התירו צורך רבים ת"ת שאני:

סעיף קטן יד
באבל רבתי פ"ה תניא היה נחתום בעיר ואין שם אלא הוא עושה בצינעא מפני כבוד העם רשב"י אומר והרי שהיה ספר או בלן לרבים והגיע זמן הרגל עושה בצינעא מפני כבוד העם כתב המרדכי בסוף מ"ק אם יכול האבל ליתן תבואה לטחון או קמח לאפות דבר פשוט הוא דמותר לאפות אפי' תנור מלא פת דהא אפי' בי"ט שרי ולטחון נראה דאסור דאמרי' בפ' מי שהפך (מועד קטן יב:) טוחנין קמח במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם טחן והותיר מותר ובלבד שלא יערים קוצצים עצים במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם קצץ והותיר מותר מטילין שכר במועד לצורך המועד ושלא לצורך המועד אסור וימי אבלו כחול המועד וכיוצא בזה כתבו הגה"מ בפ"ה :

סעיף קטן טו
וכיון דדבר האבד מותר לאבל ע"י אחרים כל דבר האבד מותר אפילו דבר האסור במועד משום טירחא וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה וכ"כ הרא"ש בר"פ מי שהפך והסכים הוא ז"ל לדבריו:

סעיף קטן טז
ומ"ש ופרקמטיא שלו בדבר האבוד וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל וכן פרקמטיא בדבר האבוד נמכר ע"י אחרים וכן אם היתה שיירא עוברת מוכרים וקונים לו עכ"ל:

סעיף קטן יז
ומ"ש אבל לענין לקנות מן השיירות כדי שיקנה בזול בזה חילק הרמב"ן וכו' בת"ה כתב דהיכא דלית ליה פסידא אלא רווח מתרמי ליה ואי לא עביד עוברת מיניה לאו כדבר האבוד הוא ואסור דהא גמלים וחמרים וספנים בספינה שלו שאמרנו ודאי עבורי רווחא הוא הגע עצמך שהיתה ספינה שלו נשכרת בכמה רבואות ואם ממתין לאחר האבל יעבור זמן שפורשים בו לים אם ילכו להם התגרים הרי זה העברת שכר גדול ממנו ואעפ"כ אסור והביא עוד כמה ראיות ואח"כ כתב ואי קשיא לן הרי אמרו בירושלמי הדא שיירתא שרו למזבן מינה בחול המועד וכתבוה רבינו הגדול והגאונים בפסק הלכה י"ל כל שא"צ לדבר אלא להשתכר בו אסור זהו ששנינו אין לוקחים עבדים אבנים ובהמה אלא לצורך המועד לא להרויח ולא להשתכר ואפילו שכר ניכר בהם כגון לוקח מן השיירא אבל אם היה צריך לבהמה עבדים ופירות כסות וכלים לאחר המועד ודעתו ודאי ליקח אותם ונזדמן לו עכשיו מי שהוא מוכר בזול והדבר ידוע שלא יזדמן לו לאחר המועד כגון השיירא זה ודאי דבר האבד הוא אצלו והפסד גמור ומיעוט כיסו הוא אם את מונעו עכשיו ה"ז דומה למכירת פרקמטיא שמוזלת לאחר המועד אבל להשתכר במקח וממכר אסור כנ"ל ומכאן אני אומר שאסור לאבל להלוות מעות לעכו"ם ברבית בימי אבלו ואפילו ע"י אחרים עכ"ל וכתב עוד אבל הראב"ד כתב מן הירושלמי הזה עבורי רווחא מיניה פסידא הוא והא דאסר רבא [במ"ק טו.] למיכר כווריי למימלח ע"כ לא שרי משום רווחא אלא מקח וממכר דרך חול בעלמא אבל טירחא ליכא ומלאכה נמי ליכא והוא ז"ל השיב על דבריו:

סעיף קטן יח
ומ"ש ובענין הלואה לעכו"ם ברבית בימי אבלו אסר הרמב"ן אפי' ע"י אחרים כבר כתבתי לשונו בסמוך: ומ"ש ור"ת התיר ואפילו במועד כ"כ הרא"ש בספ"ק דמ"ק ועיין בא"ח סימן תקל"ט שהארכתי שם בענין זה:

סעיף קטן יט
ומ"ש א"כ מותר באבל ע"י אחרים הוא ע"פ מה שנתבאר בתחילת סימן זה דדבר האבד אע"פ שבמועד מותר לכל אדם לעשותו בידו בימי אבלו אסור לעשותו אלא ע"י אחרים:

סעיף קטן כ
ומ"ש ור"י כתב כיון שר"ת מתיר וכו' כ"כ הרא"ש בספ"ק דמ"ק:

סעיף קטן כא
ומ"ש וא"א ז"ל כתב הירא דבר ה' וכו' גם זה בהרא"ש שם:

סעיף קטן כב
ומ"ש ואי מסיק זוזי באחריני וכו' עד ודן עמו כ"כ הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפרק מי שהפך [סל"ב] אלא שבמקום ומכאן הורו הגאונים כתב בדברי הרא"ש וכן והוראה זו של הגאונים כתב הרמב"ם בפ"ה:

סעיף קטן כג
ומ"ש וכל דברים שהתירו במועד לצורך המועד כולם אסורים באבל וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה וסיים בה ותבא מארה לשכניו כלומר שהצריכוהו לעשות מלאכה כדי להתפרנס והם דברי הירושלמי כמו שנתבאר בסימן שע"ח:

סעיף קטן כד
אבל ששדהו ביד אחרים באריסות או בחכירות או בקבלנות הרי אלו עובדין כדרכן וכו' בר"פ מי שהפך (מועד קטן יא:) תניא האריסין והחכירין והקבלנין הרי אלו יעשו וכתב הרא"ש בשם הראב"ד האריסין והחכירין והקבלנין בשדה האבל הרי אלו יעשו ובשביל שבעל השדה הוא אבל לא ימנעו מלעובדם וכ"נ מדברי הרי"ף והרמב"ן ז"ל: ומ"ש ואפילו נשלם זמן חכירותם קודם האבל וכו' יתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן כה
ומ"ש ואם האבל הוא האריס בשדה של אחר לא יעבוד הוא בעצמו אבל על ידי אחרים מותר שם על הברייתא הנזכרת כתב הרא"ש פירש"י אם אלו שקבלו השדה אירעו אבל הרי אלו יעשו על ידי שליח שהמלאכה של אחרים ומשום פסידא דבעלים שריא להו דחוכר נמי כיון דלא יהיב אלא מגופה דארעא אי מוביר ולא עביד איכא פסידא לבעלים נמי משמע דגריס הרי אלו יעשו ע"י אחרים ובשום ספר לא נמצא כך ומה שפירש דחוכר נמי כיון דלא יהיב אלא מגופה דארעא אי מוביר ולא עביד איכא פסידא דבעלים הא ליתא דתנן [ב"מ קד.] המקבל שדה מחבירו והובירה שמין אותו כמה היא ראויה לעשות ונותן לו ומפרש בגמרא דהאי משנה איתא בקבלנות דאי בחכרנות לא איצטריך למיתני דפשיטא דכיון שיש לו דבר קצוב לשנה חייב ליתן בין יעבוד בין לא יעבוד אלא אפי' בקבלנות שקבל כדין אריסי העיר למחצה לג' ולד' ואפ"ה אם הובירה ישלם כמו שהיתה ראוייה לעשות עכ"ל. ומשמע שאף על פי שחלק הרא"ש עם רש"י לומר דל"ג הכי בשום ספר לענין פסידא דבעלים בחוכר או במקבל המוביר מ"מ לענין שיעשו ע"י אחרים לא פליג עליה דהא כיון דצריך לשלם מה שהיתה ראויה לעשות הו"ל דבר האבד וכל דבר האבד מלאכתו נעשית על ידי אחרים כדאיתא בברייתא בגמרא וכ"כ הוא ז"ל במסקנא דמילתא שנתן טעם אחר וז"ל ואם האבל אריס בשדה אחר פירש"י ישכור האבל פועלים שיעשו מלאכה משום פסידא דמריה דארעא ואפשר שגם לפי' הראב"ד הוא מותר כיון

שהשדה הוא של אחר אין זה נקרא מלאכת האבל ע"כ וכ"פ המרדכי וכתבו הגה"מ פ"ה שדברי הרמב"ם כפירש"י ולא חשו לקמחיה:

סעיף קטן כו

ומ"ש ואם יש לאבל חמור או ספינה ביד אחר מוחכר או מושכר ה"ז לא יעשה בימי אבלו של בעל החמור או בעל הספינה וכו' שם בברייתא החמרים והגמלים והספנים הרי אלו לא יעשו ואם היו מוחכרים או מושכרים אצל אחרים הרי אלו יעשו וכתב הרא"ש שפירש הראב"ד ז"ל החמרים והגמלים והספנים ובעל החמור והגמל והספינה הוא אבל הרי אלו לא יעשו בתחילה כיון שלא שכרו ממנו קודם שנעשה אבל ואף על פי ששכרו כבר לשבוע או לחודש כפי הרגילות וכלה הזמן קודם האבילות לא יעשו בתחילה אבל אם היו מוחכרין או מושכרים אצל אחרים מעיקרא ואירע אבל לבעליהן בתוך זמן השכירות הרי אלו יעשו וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ה וכתב עוד הרא"ש והא דאמרינן אריסין וחכירין וקבלנין הרי אלו עושין דמשמע לכתחילה ובחמור ובגמל וספינה אסור לכתחילה פי' הראב"ד ז"ל הטעם משום דארעא לאריסותא קיימא ומנהג האריסות ידוע הוא במקומה וכיון שזה היה אריס מקודם לכן מסתמא לא מסלק ליה והו"ל כמו שהיתה מושכרת אצלו מעיקרא מה שאין כן בחמור וגמל וספינה שהוא דרך ב"א להחליפו מזה לזה וכל המרבה בשכרו הוא קודם והזמנים כמו כן מתחלפים עליהם פעמים נשכרים בזול ופעמים ביוקר ומשום הכי אסור לכתחילה עכ"ל:

סעיף קטן כז

וכתב הרמב"ן אם היה החמור והגמל והספינה ביד אחרים למחצה לשליש ולרביע דשרי ויש שאוסרים שלא התירו אריסות וכו' אלא בקרקע כל זה בת"ה וכתב שיש לדברי האוסרים פנים ממה שאמרו בפ"ק דע"ז [כא:] אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי:

סעיף קטן כח

ואם האבל הוא בעצמו מוחכר או מושכר אצל אחר לא יעשה מלאכה בימי אבלו שם [מ"ק יא:] אהא דתניא גבי חמרים וגמלים וספנים אם היו מוחכרים או מושכרים אצל אחרים הרי אלו יעשו פירש"י ואם היה מוחכרים או מושכרים הם או בהמתם אצל אחרים למהלך חדש או חדשים הרי אלו יעשו הם לעצמם ולא יפסידו כל שכרם ובעלים נמי לא יפסידו והכא לא קתני ע"י אחרים שהרי הם בעצמם מושכרים וכתב עליו הרא"ש מה שפירש שאם היה אבל מוחכר או מושכר אצל אחר שיעשה הוא עצמו מלאכה נ"ל קולא גדולה דהא אפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יעשה בצינעא בתוך ביתו ג' ימים הראשונים ומשום הפסד ממונו מעט שרית ליה לעשות מלאכה בפרהסיא ע"כ: והגה"מ כתבו בפ"א בשם רא"ם השוכר גמל או חמור וספינה ואירעו אבל או שכר חמור

גמל וספינה מאדם אחר הרי אלו לא יעשו בהם מלאכה ולא ישכירום לאחרים אם היו מושכרים מקודם לכן לאחרים הם או בהמתן למהלך חדש או חדשים הרי אלו יעשו הן או בהמתן שאם לא יעשו יפסידו וגם שכר הימים שאחר אבלו דהיינו שכר כל החדש וזה ודאי אין להם להפסיד ולכך יעשו אף תוך ימי אבלו:

סעיף קטן כט

ואם יש שכיר יום שעובד שדהו אפי' בעיר אחרת לא יעשה שם בברייתא:

סעיף קטן ל

היתה מלאכת אחרים בידו בדבר תלוש כגון לארוג וכו' שם בברייתא היתה מלאכת אחרים בידו בין קבולת בין שאינה קבולת לא יעשה וכתב רבינו בדבר תלוש לרבותא דאף ע"פ שאפשר לעשות בצינעא אסור וכ"ש במחוכר דסתמו הוי מילתא דפרהסיא :

סעיף קטן לא

היתה מלאכתו ביד אחרים בקבלנות בדבר תלוש בביתו לא יעשו בבית אחרים יעשו שם בברייתא וכתב ר"י בשם המפרשים שמכאן יש ללמוד שאם היה לאבל מלמד או סופר או פועל שלא יעשה בביתו אבל בבית אחרים מותר לעשות מלאכה שלו ודוקא שנתן להם המלאכה קודם ימי אבלו דאם שכרן בימי אבלו אסורים לעשות אפי' בבית אחרים:

סעיף קטן לב

ומ"ש היה לו בנין בית ביד אחרים בקבלנות וכו' שם אמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר אמר רב פפא ואפילו חוץ לתחום לא אמרן אלא דליכא מתא דמיקרבא להתם אבל איכא מתא דמיקרבא להתם אסור אמר רב משרשיא וכי ליכא מתא דמיקרבא להתם נמי לא אמרן אלא בשבתות ויו"ט דלא שכיחי אינשי דאזלי להתם אבל בחולו של מועד דשכיחי אינשי דאזלי ואתו להתם אסור וכתב הרא"ש רש"י פירש בלשון ראשון מקבלי קבולת שקבלו עליהם מלאכת האבל אסור בתוך התחום ואע"פ שקבלו קודם האבל מפני מראית העין שלא יאמרו ראו זה שמסר מלאכתו לאחרים בימי האבל ולא ידעו דקבולת היא גבייהו קודם לכן ואמרינן לעיל אלו דברים שעושים לאבל וכו' דדבר שאינו אבד אסור לאבל למסור לאחר בימי אבל חוץ לתחום שרי הואיל וקבלוה קודם האבל וליכא למיגזר משום חשד שאין בני העיר מצויים שם שיבינו שמלאכת של אבל הוא ודוקא בשבתות ויו"ט אבל בחול המועד שכיחי ונקט חול המועד לרבותא אע"ג דלא שכיחי כולי האי אינשי דאזלי מדוכתא לדוכתא כמו בחול ממש אפי' הכי אסור עכ"ל והרמב"ם השמיט דין זה ולא כתבו לענין אבל משמע דס"ל ז"ל דלענין שבתות ויו"ט וחול המועד איתמר ולא לענין אבל והרמב"ן כתב איכא מאן דפריש שמעתא כולה באבל וליתא ודאי אלא בכל אדם בשבתות ויו"ט וחולו של מועד

כפשוטן של דברים מיהו גמרינן מיניה דינא דאבל בכל ימי אבלו כיון דאזלי אינשי בכל דוכתא מקבלי קבולת שלו אפילו חוץ לתחום אסור ובשבתות ויו"ט שחלו להיות בימי אבלו מותר ואע"פ שנוהג בדברים שבצינעא עכ"ל:

סעיף קטן לג

וכתב הרמב"ן דה"ה נמי אם קבלו לחרוש ולזרוע שדהו וכו' ז"ל הרמב"ן בת"ה ומסתברא לא שנא קבולת בנין בתים ולא שנא קבולת של חרישה בשדות אסור ואע"ג דאמרינן בפרק קמא דע"ז [כא:] שדהו לנכרי שרי מ"ט אמרי אריסותיה קא עביד אלמא כיון דשדה לאריסא קיימא כל מלאכה דעביד בה נכרי לא אתי לידי חשד התם בשדה השכורה לנכרי דברשותיה קיימא ואיהו אכיל פירי דההיא שתא וישראל אינה נראה בה אבל קבולת למחר הנכרי יוצא ממנה וישראל אוכל פירות והכל יודעים שלא לדעת אריסות ירד לתוכה ויש להקל ולומר דכיון שלא ירד ישראל עמו לתוכה אלא נכרי זה חורש וזורע כבשל אריסותו ודאי הרואים אותם תולים בהיתר ואין חוששין לחשד שלאחר זמן שאין בני אדם פונים מכל עסקיהם לומר חרש זה בכאן והיינו סבורים שהוא אריס ועכשיו בעלים אוכלים פירות וחשוד עליו למפרע ויש לזה פנים עד כאן לשונו:

סעיף קטן לד

ומ"ש וכ"כ הראב"ד ז"ל וא"א הרא"ש ז"ל הביא דבריו בפ' מי שהפך:

סעיף קטן לה

שני אחין או שני שותפין חנונים שאירע אבל באחד מהם הרי אלו נועלין חנותן ירושלמי כתבו הרי"ף בר"פ מי שהפך וגרסי' בגמרא דידן בההוא פירקא מריון בריה דרבין ומר בריה דרב אחא בריה דרבא הוה להו ההוא גמלא דתורי בהדי הדדי איתרע ביה מילתא במר בריה דרב אחא בריה דרבא ופסקיה לגמליה אמר רב אשי גברא רבא כמר בריה דרב אחא עביד הכי נהי דלפסידא דידיה לא חייש דאחרים לא חייש והא תניא אם היו מוחכרים או מושכרים אצל אחרים הרי אלו יעשו והוא סבר אדם חשוב שאני וכתב הרא"ש הרי"ף לא הביא הך עובדא והביא הירושלמי שני אחים שני שותפים וכו' ולכאורה נראה דפליג אגמרא דידן דלגירסת הירושלמי יפה עשה דפסק לגמליה דמלאכת שניהם בטילה והראב"ד הקשה מהירושלמי אגמרא דידן ותירץ דודאי נועלין חנותן ואין השותף מתעסק בעסק השותפות בפרהסיא אבל בביתו מתעסק בעסק השותפות ואע"פ שחולקין בשכר כמו חמר וגמל וספינה שמוחכרין ביד אחר הילכך לא הו"ל למפסקיה לגמליה ומסיק אדם חשוב שאני ואית ליה קלא ואמרינן בהמתו של פלוני עושה מלאכה בימי אבלו והו"ל פרהסיא עכ"ל וכ"כ הרמב"ן בת"ה ותמה על הרי"ף שהשמיט המעשה הזה וכתב הירושלמי שאם עלה על דעתו שהגמרות חלוקות

בזה היאך הניח תלמוד ערוך וסמך על הירושלמי ושמא סובר הרב ז"ל שהשותפים ודאי מבטלים מלאכה המשותפת להם כשאירע דבר באחד מהם כדרך הירושלמי אבל מריון ומר בריה דרב אחא איטדא כתבו אגמלא מעיקרא והשבוע הזה שאירע בו האבל למר בריה דרב אחא שבת של מריון היתה והיינו ברייתא מוחכרין או מושכרים אצל אחרים לפיכך היה ראוי לחוש לפסידא דמריון שלא לבטלו אלא שהוא סבר אדם חשוב שאני וכיון שכתב רבינו הברייתא ופסקה בהלכות לא הוצרך למעשה הזה וכתב הירושלמי שהיא כהלכה ולשון הגמרא שאמרו נהי דלפסידא דידיה לא חייש משמע דשבת של שניהם היתה ושניהם מפסידים בביטולו עכ"ל והרמב"ם ז"ל בפ"ה הלך בדרך הרי"ף ז"ל שכתב הירושלמי ולא ההיא עובדא ורבינו סתם דבריו כדעת הראב"ד והרמב"ן ז"ל וכ"כ הגה"מ בפרק ה' בשם הר"מ ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדבר אחד הכי נקטינן ב"ה וכתירוצו של הראב"ד וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן לו

תניא כיבוד הבית הדחת הכוסות והצעת המטות אין בהם משום מלאכה לאבל ברייתא באבל רבתי פי"א וכתבה הרמב"ן בת"ה וכתב מהרי"ק בשורש ל"ה דה"ה דמותר לאשה לאפות ולבשל בימי אבלה וכ"כ בתה"ד סימן רפ"ט על אשה אחרת משרתת בבית אצל עשיר אחד ואירע לה אבל שרי לה לבשל ולאפות ולעשות שאר צרכי הבית אפילו היא משרתת בחנם וכ"ש בשכר :

סעיף קטן לז

תניא אבל ההולך ממקום למקום וכו' ברייתא בס"פ אלו מגלחין (מועד קטן כו:) ופירוש רבינו בה כתב הרמב"ן בת"ה בשם ר"ח אלא דגבי יגלגל עמהם כתב כלשון הזה יקנה צרכי הדרך ודברים שיש בהם חיי נפש וכ"כ הרי"ף והרמב"ם בפ"ו וז"ל נ"י ההולך ממקום למקום לסחורה ושמע שמועה קרובה אם יכול למעט שלא יעשה שום עסק באותה העיר ימעט ואם לאו שאם לא יקנה באותה העיר לא ימצא מגלגל עליהן שלא יקנה אלא צרכי הדרך ודברים שיש בהם חיי נפש: ב"ה ועיין במ"ש בסוף סימן שצ"ב:

סעיף קטן לח

על כל המתים רצה ממעט בעסק וכו' ברייתא שם [כב.] ופירש"י ימעט בעסק כגון סחורה וסיים בה נ"י דאע"פ שנאסר במלאכה לא נאסר במשא ומתן וי"מ סחורה המותרת לו כגון דבר האבד עכ"ל ופירוש ב' עיקר שכבר נתבאר בסימן זה דאסור בסחורה: ב"ה ורש"י כתב ממעט בעסקו כגון סחורה וכתבו התוספות (מ"ק כז:) דבדבר האבד קאמר ולפי זה תוך ז' מיירי דאז אסור במלאכה אם אינה דבר האבד ואף בדבר האבד אינה נעשית אלא ע"י אחרים ותמיה לי מילתא היאך אפשר לאוסרו במלאכת דבר האבד על אביו ועל אמו ונמצא מאבד נכסיו ותו דלישנא דימעט

בעסק משמע שיעשה עסק אלא שימעט בו לכך נ"ל דהיינו דומיא דמאי דתנן בפ"ק דתענית (יב:) גבי תענית שגוזרים על הגשמים עברו אלו ולא נענו ממעטים במו"מ והשתא א"ש דאחר ז' מיירי שהוא מותר בעשיית מלאכה וקאמר דעל אביו ואמו ממעט במו"מ כל ל' יום וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב זה בפ"ו שנתבארו בו דברים הנוהגים תוך ל' ולא כתבו בפ"ה שנתבאר בו דברים הנוהגים תוך ז':

סעיף קטן לט
ירושלמי על כל המתים אסור לילך בסחורה עד ל' יום וכו' בסוף מ"ק:

סעיף קטן מ
ומ"ש פי' בהולכין לסחורה למרחוק איירי וכו' כ"כ הרא"ש בפ' אלו מגלחין:

סעיף קטן מא
כתב ר"י אבל שאינו רוצה לימנע מלעשות מלאכה מנדין אותו כדאמר [פסחים נ:] בעושה מלאכה בע"פ מחצות ולמעלה כך כתבו הגאונים בתשובה :

סעיף קטן מב
כתב הכלבו בשם הר"פ מותר לאבל לכתוב כתבים בשינוי כדין ח"ה ולדברי המתירים לכתוב כתבים בחול המועד בלא שינוי גם האבל מותר לכתבם בלא שינוי:

סימן שפא

סעיף קטן א
רחיצה כיצד אסור לרחוץ כל גופו וכו' בר"פ אלו מגלחין (מועד קטן ד' טו:) אבל אסור ברחיצה דכתיב וישלח יואב תקועה וגו' ואל תסוכי שמן ורחיצה בכלל סיכה פירוש לפי שלא מצינו אסור בסיכה ומותר ברחיצה ובסוף פ"ק דתענית [יג:] אסיקנא הלכתא אבל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל ז' אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר אבל לסוך אפילו כ"ש אסור ואם להעביר את הזוהמא מותר וכ' הרמב"ן בת"ה ואצ"ל במי שהיו חטטין בראשו שסך כדרכו ואינו חושש וכן אם היה מלוכלך בטיט וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש:

סעיף קטן ב
ומ"ש לפיכך יולדת אבילה שצריכה לרחוץ מותרת לרחוץ כ"כ הרא"ש בפרק אלו מגלחין שהתיר ר"י במכ"ש דרחץ בלילה הראשונה שמתה אשתו משום דאסטניס הוה וכ"כ התוס' בפ"ב דברכות [טז:]

סעיף קטן ג
ומ"ש מאן דאית ליה ערבוביא ברישיה מותר לחוף ראשו בחמין וכו' ג"ז מדברי התוס' שם:

סעיף קטן ד
כתב רב האי דלא קי"ל כר"ג וכו' כ"כ בת"ה בשמו ומ"ש ורי"ף פסק כמותו בפרק היה קורא:

סעיף קטן ה
וכתב עוד רב האי לאו כל דאמר אסטניס אני שומעין לו וכו' וכתב הרמב"ן מ"ש לא כל מי שאומר אסטניס אני וכו' בת"ה:

סעיף קטן ו
ירושלמי מקום שנהגו לרחוץ אחר המטה מרחיצין וכו'. בפרק ואלו מגלחין:

סעיף קטן ז
ומ"ש בשם הרמב"ן יראה מכאן שהיו נוהגין במקצת מקומות וכו' בת"ה:

סעיף קטן ח
מי שתכפוהו אבליו וכו' מותר לרחוץ כל גופו בצונן בסוף פ"ק דתעניות [יג:]:

סעיף קטן ט
נדה שנזדמנה זמן טבילתה בימי אבלה לדעת הגאונים שפוסקים טבילה בזמנה מצוה טובלת וכו' בספ"ק דתענית [יג.] תניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט"ב בין בי"ה ופסק כן הרמב"ן פ"ג מהל' שביתות עשור ובפרק המפלת (נדה ל.) אמרינן ש"מ טבילה בזמנה מצוה ורבי יוסי ב"ר יהודה פליג ואמר לא אמרינן טבילה בזמנה מצוה וכתבו התוס' שם שפסק ר"ח כת"ק וכ"כ ג"כ פ"ק דיומא [ח.] וכתבו שר"ת חולק ואמר דהלכה כר"י ב"ר יהודה והרמב"ן כתב בת"ה דהא דתניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט"ב בין בי"ה מסתברא דוקא בזמנה משום דקי"ל טבילה בזמנה מצוה: ומ"ש רבינו שי"א דאפילו אם אין טבילה בזמנה מצוה טובלת כ"כ הרמב"ן שם בשם התוס' אהא דתניא בסוף יומא והוא ז"ל כתב שאין דבריהם מחוורים והתוס' כתבו בפ"ב דביצה [יח.] כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט"ב בין בי"ה היינו דוקא להני שטובלים טבילת מצוה בזמנה אבל השתא שכל טבילות שנשותינו טובלות היינו טבילה שלא בזמנה שהן סופרות ז' נקיים מספק שהן זבות אינן טובלות בט"ב ובי"ה ומיהו יש לחלק כדאמרי' ביומא נדות ויולדות טבילתן בלילה זב וזבה טבילתן ביום וכו' אלמא ש"מ קסבר ההוא תנא טבילה שלא בזמנה לאו מצוה היא ואפ"ה שריא ביה"כ עכ"ל. וזו היא הסברא שכתבתי בסמוך שכתב הרמב"ן ז"ל בשמם והרי אתה רואה שגם הם לא כתבוה אלא בדרך דחוי וכתבו עוד שם ועוד אומר ר"י דבזמן הזה אין טובלין לא ביה"כ ולא בט"ב דדוקא הם שהיו עוסקים בטהרות היו צריכים לטבול מיד כדי שלא יטמאו את הטהרות אבל הטבילה השתא דאין באה אלא לטהרה לבעלה יכולה היא לרחוץ ולחוף עי"ה כדי שתסרוק שערה וחופפת מעט למוצאי י"ה וכן בט"ב דהא אפילו תטבול בי"ה

וט"ב אסורה לבעלה עכ"ל וגם מהרי"ק ז"ל כתב בסימן ל"ה שמעולם לא ראה מי שטבלה בימי אבלה וכ"ש בי"ה או בט"ב ומ"כ בתשובה אשכנזית לטבול בליל ט"ב כתב בא"ז דשרי אמנם מזה אין ראיה דהוא אזיל לטעמיה דפסק טבילה בזמנה מצוה וכן בז' ימי אבלה ואפילו לרחוץ כדי ללבן כתב בא"ז דשרי רק שתשתנה דרחיצה קצת אבל חלוק לבן ודאי תלבוש וסדין לבן תציע שלא תבא לידי ספק עכ"ל :

סעיף קטן י

אשה לא תכחול ולא תפרכס בימי אבלה וכו' כ"כ הרמב"ן ז"ל בת"ה וז"ל ואשה בימי אבלה לא תכחול ולא תפקוס ולא תתקשט דכל הני באבלות כרחיצה דמו דתניא בפ"ק דכתובות [ד:] ופרק אלו מגלחין (מועד קטן כ:) וכן היא שמת חמיה או חמותה אינה רשאה להיות כוחלת ופוקסת ובספ"ק דתענית (יג:) אמרינן אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה ואוקימנא אכחול ופיקוס דבוגרת מותרת ונערה ואשת איש אסורות הא ברחיצה בחמין אפילו בוגרת אסורה משום דאפשר בצונן וכן הלכה עכ"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו וא"א אינה אסורה אלא תוך ז' אבל אחר ז' מותרת בכל כדי שלא תתגנה על בעלה הוא מדכתב הרא"ש בריש כתובות דמשמע באבל רבתי דכל דין ל' דהיינו גיהוץ ותספורת אינו נוהג בא"א שלא תתגנה על בעלה אע"פ שאין נראה כן מדברי רש"י שם ריש כתובות:

סעיף קטן יב

ומ"ש כלה שאירעה אבל תוך ל' יום לחופה מותרת להתקשט אפילו תוך ז' שם אין מונעין תכשיטין מן הכלה ל' יום ופי' הרא"ש כמ"ש רבינו אף ע"פ שאין נראה כן מדברי רש"י שם :

סעיף קטן יג

ומ"ש בוגרת כיון שעומדת לינשא מותרת בכיחול ופירכוס וכו' עד סוף הסימן כבר נתבאר בסמוך:

סימן שפב

סעיף קטן א

אבל אסור בנעילת הסנדל בריש פ' אלו מגלחין (מועד קטן דף כ:) אבל אסור בנעילת הסנדל מדקאמר ליה קוב"ה ליחזקאל ונעלך תשים ברגליך מכלל דכ"ע אסור ומ"ש ודוקא של עור אבל באנפליא של בגד וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה ויליף לה מי"ה דאסור בנעילת הסנדל ואין אסור אלא בשל עור דאין מנעל אלא של עור כדכתיב (יחיקאל ט"ז)

ואנעלך תחש: ומ"ש ואם הוא של עץ ומחופה של עור אסור כ"כ הרמב"ן ז"ל בת"ה והרא"ש פרק אלו מגלחין:

סעיף קטן ב
ומ"ש וחיה מותרת לנעול כל ל' יום וכל אדם מותר מחמת סכנת עקרב כ"כ שם הרמב"ן ז"ל וגמר לה מי"ה:

סעיף קטן ג
כתבו הגה"מ פ"ה בשם ראבי"ה נהגו האבלים לנעול מנעלים רחבים שקורין בוטא"ש בלע"ז מפני אסטניסותן ובשעת תפלה חולצין עכ"ל ועכשיו לא נהגו כן וגם לא ידעתי שורש למנהג זה:

סעיף קטן ד
תניא אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרים בנעילת הסנדל וכשיגיעו לעיר חולצין באבל רבתי (פ"ה) וכתבו הרמב"ן בת"ה וכתב המרדכי דוקא בעיר שרובה ישראל אבל בעיר שרובה נכרים אין חולצין עד שיכנס לרחוב של יהודים וז"ל הכלבו כתב הר"י אחר שנקבר המת יחלוץ מנעליו אכן כדפרישית אין חולצין מנעלים בבית הקברות עד שיהיו בבית מפני שלא ירגישו הנכרים עכ"ל: ב"ה עיין בסימן שע"ה ושע"ו:

סעיף קטן ה
הא דאמרינן על כל המתים רצה חולץ וכו' י"מ חליצת מנעל וכו' וכתב א"א הרא"ש ז"ל על ההליכה תמהתי וכו' בפרק אלו מגלחין והוא ז"ל פי' דחולץ אינו חליצת סנדל אלא שחולץ כתפו ומוציא זרועו מן הקרע ונמצא זרועו עם כתפו מגולה:

סימן שפג

סעיף קטן א
אבל אסור בתשמיש המטה בר"פ אלו מגלחין (שם) ומייתי לה מדכתיב וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא עליה מכלל דמעיקרא אסור:

סעיף קטן ב
ותניא באבל רבתי אבל בתשמיש המטה אסור וכו' עד חייב מיתה ג"ז בפרק אלו מגלחין אלא דהתם אמרינן דר' יוחנן אסור הוא דאמר ומשמיה דשמואל הוא דאיתמר חייב לרבנן דיתבי קמיה דרב פפא דהכי איתא התם יתבי רבנן קמיה דרב פפא וקאמרי משמיה דשמואל אבל ששמש מטתו בימי אבלו חייב מיתה א"ל רב פפא אסור איתמר ומשמיה דר' יוחנן איתמר ואי שמיע לכו משמיה דשמואל הכי שמיע לכו אבל שלא פרע ושלא פרם חייב מיתה:

סעיף קטן ג

וכתב הראב"ד אבל בשאר דבר קורבה מותר אפילו במזיגת הכוס וכו' כ"כ בספר בעלי הנפש ובת"ה כתב בפ"ק דכתובות [ד.] תניא אף ע"פ שאמרו אין אדם רשאי לכוף את אשתו להיות כוחלת ופוקסת באמת אמרו מוזגת לו את הכוס ומצעת לו את המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו ל"ש באבילות דידה ל"ש באבילות דידיה כתב הראב"ד אבל א"צ להרחקה אחרת אלא תשמיש שהרי אמרו מוזגת לו את הכוס ומצעת לו את המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו וכ"ש שהיא מותרת לאכול עמו אפי' בקערה אחת ומשמעתא דכתובות פ"ק משמע שהיא מותרת לישן עמו והדעת מכרעת דע"י דבר חוצץ קאמר מיהו משום לך לך אמרין נזירא וכו' מיבעי ליה לארחוקי שלא תישן עמו במטה כלל עכ"ל ורבינו ירוחם אחרי שהביא דברי הראב"ד כתב בשם הרמב"ן דמותרת לאכול עמו בקערה אחת ואפילו בחיבוק ונישוק וכיוצא בהן ע"כ וראוי להחמיר שאין לו להתיר שום קורבה זולת מזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו מדלא התיר יותר בגמרא בהדיא עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש ור"י פירש שמותרים לישן במטה אחת ודוקא כל אחד בבגדו וכו' כ"כ הרא"ש בשמו בפרק אלו מגלחין אחר שכתב דברי הראב"ד ובפרק קמא דכתובות כתב וז"ל יראה דאבלות מותר לישן עם אשתו במטה הוא בבגדו והיא בבגדה דאבלות חמירא ליה מנדה ובנדה מיבעיא לן בפ"ק דשבת [יג.] מהו שתישן אצל בעלה הוא בבגדו והיא בבגדה ונהי דפשיט התם לאיסורא דאיתקש נדה לאשת רעהו מ"מ באבלות דחמירא ליה שרי אבל בקירוב בשר ראוי להחמיר עכ"ל וכ"כ הרמב"ן בת"ה בשם התוס' ונראה דדברים נראים הם:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו דבלא בגדים אסורים אפילו בסינר מפסיק אפילו בשבת ורגל כ"כ הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ו

כתוב בתשובת הרא"ש כלל כ"ז מעשה שאירע אבל לא"א שמת לו ילד ולא נמנע מלישן עם אשתו במטה אע"פ שאבל אסור בתשמיש המטה מותר לישן עם אשתו במטה עכ"ל וצ"ל דהוא בבגדו והיא בבגדה הוא או על ידי דבר חוצץ ביניהם הוה וכסברת הראב"ד ז"ל כתוב בהג"א פ' אלו מגלחין בקירוב בשר ודאי אסור ולאכול עמה אין ראיה לא לאסור ולא להתיר :

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ודוקא באבלות דעלמא אבל אם מת אביו של חתן וכו' אסורים לייחד כל י"ד יום כדפרישית לעיל בסימן שמ"ב ומפרש בפ"ק דכתובות טעמא דכיון דאקילו בה רבנן דקתני נוהג ז' ימי המשתה תחילה קילא להו ואתי לזלזולי ביה ומ"ש אבל אם כנס לחופה והתחילו ימי המשתה שלו ואח"כ מת לו מת מותר ליחד עמה כמו בשאר אבילות הכי משמע ממה שנתבאר בסמוך שלא החמירו לאסור יחוד אלא דוקא בההוא דאחר שמת לו מת וחלה עליו אנינות הקלו עליו לכנוס לחופה ולנהוג ז' ימי המשתה תחילה אבל מי שנכנס כבר לחופה ואח"כ מת לו מת בתוך חופתו דלית הכא שום קולא כי נהוג ז' ימי המשתה תחילה דבדין הוא עושה כן שהרי הן קדמו לא מיתסר יחוד דכיון דלא אקילו ביה לא אתי לזלזולי ביה וכ"כ הרמב"ן ז"ל בת"ה:

סעיף קטן ח

ומ"ש והוא שבעל אבל לא בעל אסור להתייחד עמה בין בחול בין בשבת ברייתא פ"ק דכתובות [ד.]:

סעיף קטן ט

והראב"ד כתב דמי שאירעו אבל ברגל שאסור להתייחד עם אשתו לא דק רבינו במ"ש כן בשם הראב"ד דאדרבה הוא ז"ל חלק על מי שהיה אומר כן כמבואר בדבריו בספר בעלי הנפש וכ"כ בשמו בתוספות ספ"ק דיומא [יח:] ובמרדכי פרק אלו מגלחין וג"כ מבואר בת"ה וז"ל ועוד כתב הראב"ד איכא מ"ד דאי אתרמי ליה לאיניש אבילות ברגל שצריך שיישן הוא בין אנשים וכו' משום דדמי האי אבילות לאבילות דחתן דמזלזלים ביה דלא נהגו אבילות ברגל ול"נ שאני רגל מז' ימי המשתה משום דז' ימי המשתה אית בהו אפושי שמחה לשושבינים ולכל בני חופה אבל רגל לית ביה כה"ג ע"כ דברי הרב ז"ל ול"נ דטעמא דמילתא כדמפרש בגמרא משום דקתני נוהג ז' ימי המשתה תחילה דהאי גברא מת לו מת תחילה ואף ע"פ שחלה עליו אנינות הקלו עליו חכמים ונתנו לו רשות לקבוע רגל שלו בימים הללו הראויים לאבילות ודחו אבילתו עד לאחר זמן וזו קולא גדולה היא ולא התירוה אלא באביו של חתן או אמה של כלה ואילו ברגל ממש הרגל הוא שקבע עצמו ואין בזה קולא דאתי עשה דרבים דמעיקרא ודחה עשה דאבילות אבל כאן חכמים קבעי לו רגל לעצמו וסבבו עליו לדחות ממנו אבלות דמעיקרא ומש"ה קילא ליה עכ"ל הרמב"ן ז"ל: ומ"ש ולזה הסכים א"א הרא"ש ז' בריש כתובות ובפרק אלו מגלחין כתב דיש שהיו רוצים לומר דמי שמת לו מת ברגל הוא ישן בין האנשים והוא ישנה בין הנשים ודחה הוא ז"ל דבריהם מטעמו של הרמב"ן ז"ל ולענין הלכה כיון דהראב"ד והרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת אחת לענין הדין הכי נקטינן:

סימן שפד

סעיף קטן א
אבל אסור לקרות בתורה וכו' עד ואגדות ברייתא בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כ.):

סעיף קטן ב
ומ"ש וי"א שאין איסור זה אלא ביום א' כתפילין ול"נ אלא אסור כל שבעה הרמב"ן בת"ה כתב דברי יש אומרים וכתב שאין זה נכון דד"ת שאני דכתיב בהו (תהילים י"ט:ט') משמחי לב הלכך כל ז' אסור ועוד דלא דמי לתפילין דהא פטר נפשיה בק"ש שחרית כדאיתא בערכין:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם רבים צריכים לו מותר ובלבד שלא יעמיד לו תורגמן אלא יאמר לאחר וכו' בפרק אלו מגלחין (שם):

סעיף קטן ד
ומ"ש בשם הרי"ץ גיאות וכן מ"ש בשם הרמב"ן ז"ל בח"ה לרב רי"ץ בן גיאות טעמא דרבים צריכים לו להתלמד ממנו הוא דמותר על ידי לחישה משום דת"ת עדיף טפי הא לא"ה באיסורו עומד ש"מ דכהן אבל ואין שם כהן אלא הוא אסור לקרות בתורה כל שבעה כיון דלאו מצוה היא דדחיא ליה אבילות אלא מפני דרכי שלום נתקנה וסגי ליה בישראל עומד וקורא וכ"ש במקום דת"ח דרב קרי בכהני כדאיתא במגילה [כב.] עכ"ל לרב ז"ל ולדעתינו שאין אבל יוצא כל שבעה לבית הכנסת אצ"ל שישראל עומד וקורא ואין בו משום דרכי שלום עכ"ל וכ"כ המרדכי במ"ק דאבל אסור לקרות בתורה אפי' הוא כהן ואין שם כהן אלא הוא :

סעיף קטן ה
כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כשמתפללין בבית האבל וכו' בכלל כ"ז:

סעיף קטן ו
י"א אף ע"פ שבט"ב מותר לקרות באיוב ובקינות וכו' אבל אסור כו' ז"ל הרמב"ן בת"ה איכא מ"ד מותר לקרות באיוב ובקינות וכו' דהא דתניא [תענית ל.] בט"ב כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט"ב ואסור לקרות בתורה וכו' אבל קורא באיוב וקינות וכו' מדקתני רישא כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט"ב וקא פריש סיפא קורא איוב וקינות ש"מ אבל קורא בהן ואיכא מ"ד כיון דקתני לה בט"ב ולא קתני לה באבל ש"מ חמורי' הם ימי אבל בכך מט"ב. כשם שהוא חמור לעניין כפיית המטה ועטיפת הראש ועשיית מלאכה וכך דעת רבינו בעל התוספות ז"ל עכ"ל וכ"כ סמ"ג בשם ר"י והתוספות רבי' יעקב היה אוסר בימי אבלו באיוב וקינות ודברים הרעים שבירמיה מדלא תני ליה

בשמעתין כמו ט"ב ובזקנותו חזר והתיר ומ"ש וכ"ד א"א הרא"ש ז"ל שכתב וכן נהגו וכו' עד סוף הסימן בפרק אלו מגלחין והכי נקטינן:

סעיף קטן ז

כתב סמ"ג בירושלמי תניא אבל שונה במקום שאינו רגיל עכ"ל ומשמע דאתיא כר"מ דשרי בכה"ג גבי ט"ב ולא קי"ל כוותיה אלא כר' יהודה דאסר בט"ב כדאיתא בסוף תענית [ל.] וה"ה לאבל וכ"נ שהוא דעת הפוסקים שלא כתבו הירושלמי הזה משום דמשמע להו דכר"מ אתיא ולא קי"ל כוותיה ומתוך זה יתבאר לך בטול דברי התוספות שכתבו דמדקאמר אבל שונה במקום שאינו רגיל משמע דהא דוקא שרי ולא איוב וקינות וירמיהו:

סעיף קטן ח

גרסינן תו בירושלמי אם היה להוט אחר התורה מותר ולא כתבוהו הפוסקים:

סעיף קטן ט

כתב רבינו ירוחם אם רבים צריכים לו פי' כגון לדרוש או לומר איסור והיתר ואין שם אלא הוא או להגיד הלכה לתלמידים י"מ כי להגיד הלכה לתלמידים אסור כי לא מיקרי רבים צריכין אלא לדרוש ברבים או לומר איסור והיתר ואין שם אלא הוא וראיתי לרבותי שהיו מגידים ההלכה לתלמידים אחר ג' ימים :

סעיף קטן י

כתבו הגה"מ בפ"ה אבל שיש לו בנים קטנים אין לו לבטלם מלימודם כי אין אבילות לקטן וכ"כ המרדכי במ"ק: (ב"ה) כתוב בא"ח מלמדי תינוקות י"ל שדינם כרבים צריכים לו ועוד דמלאכת האבוד הוא כשהתינוקות בטלים עד כאן לשונו:

סימן שפה

סעיף קטן א

אבל אסור בשאלת שלום בפרק אלו מגלחין (מועד קטן טו.) ומייתי לה מדא"ל רחמנא ליחזקאל האנק דום ומ"ש כיצד ג' ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם וכו' עד ואין אחרים שואלים בשלומו עד אחר י"ב חדש מסקנא דגמרא שם [כא:] כתבו הגה"מ בפ"י בשם ראבי"ה שאם מת לו מת קודם ר"ה יום אחד אין שואלין בשלומו עד ב' ימים אחר י"כ ואהא דקתני ג' ימים הראשונים אסור בשאלת שלום רמי בגמרא והתניא מעשה ומתו בניו של ר"ע ונכנסו כל ישראל ומספידים הספד גדול בשעת פטירתן עמד ר"ע על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו וכו' וכ"ש ששכרכם כפול לכו לבתיכם לשלום ומשני כבוד רבים שאני וכתבו הגה"מ פ"ה :

סעיף קטן ב
תניא המוצא את חבירו בתוך ל' יום מדבר עמו תנחומין וכו' עד ובכובד ראש גז"ש:

סעיף קטן ג
ומ"ש בשם הרמב"ן אבל לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין עד ג' רגלים וכו'

סעיף קטן ד
ומ"ש ועל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומין כל י"ב חדש וכו' בפא"מ שם:

סעיף קטן ה
ירושלמי מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבילים בשבת שואלים ר' אושעיא רבה אזל לחד אתר וכו' בפרק היה קורא וכתבו הרא"ש בפרק אלו מגלחין והרמב"ם כתב בפ"י שאבל נותן שלום לכל אדם שהוא מכלל דברים שבפרהסיא:

סימן שפו

סעיף קטן א
אבל חייב בעטיפת הראש בר"פ אלו מגלחין (מועד קטן טו.) ומייתי לה מדא"ל רחמנא ליחזקאל לא תעטה על שפם מכלל דכ"ע מיחייבי: ומ"ש ואמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים וכו' ואמר רב נחמן עד גובי דיקנא בפרק הנזכר [כד.]:

סעיף קטן ב
ומ"ש שיכסה ראשו כ"כ הרמב"ן בת"ה וסיום דבריו דמאן דאזיל בלא עטיפה בשבת קריא פריעת הראש והתם אמרינן ומכסה ראשו כאבל שנאמר אבל וחפוי ראש ומדכתיב על שפם למדו שצריך להתעטף ראש וזקן עד גובי דיקנא הוא שער שעל הלסתות ועטיפה למעלה מן החוטם וישמעאלים נראים עדיין שמחזירין קצה המצנפת על פיהם ועל ראש החוטם שלהם. ובירושלמי לא תעטה על שפם מכאן שצריך לכסות פניו ולכסיניה מלרע דלא ליהוי אמרין פומיה הוא חשיש עכ"ל ונראה מהירושלמי הזה שאותם שנוהגים לעטוף סודר תחת זקנם אע"פ שמעלים קצתו על שפמם טועים הם דלא מוכחא מלתא דאבל הוא אלא אמרינן פומיה הוא דחייש ליה ובאמת בדידי הוה עובדא פעם ראשונה שראיתי מי שהיה עוטה בענין זה הייתי סבור דהוא חייש בפומיה עד שאחר כך נודע לי שהיה אבל:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו בשם רב מתתיה כתבו הרמב"ן ז"ל בת"ה וכתבו הגהות פ"ה בשם ס"מ על עטיפת אבל באלה המלכיות לא נהגו מפני שמביא לידי שחוק גדול מן הנכרים ועבדים ושפחות שבינינו ע"כ ואנו לא ראינו ולא שמענו מי שפטר מעטיפה מפני טענה זו כתב הרמב"ן י"מ שצריך עטיפה כל היום אבל כשבאים אחרים ומנחמים מגלה ראשו וכו' בת"ה ויש ט"ס בדברי רבינו ויש לכתוב ולהגיה ה"מ במקום י"מ:

סימן שפז

סעיף קטן א
אבל חייב בכפיית המטה בפרק אלו מגלחין (מועד קטן טו:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ותניא אפילו נתנה ע"ג ספסלים וכו' באבל רבתי [פי"א] וכתבה הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואין טעם הכפייה כדי שיצטער וכו' אלא טעמא כדתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם וכו' בפ' אלו מגלחין אהא דת"ר [שם כא.] היה ישן ע"ג המטה ע"ג כסא ע"ג אודני פי' כיסוי הבור גדול מכולן ע"ג קרקע לא יצא י"ח א"ר יוחנן שלא קיים כפיית המטה כתב הרא"ש אבל אם כפה מטותיו וישן על גבי קרקע יצא י"ח שאין החובה לישן על המטה כפויה אלא כפיית המטה היא החובה כדאמרי' לעיל תני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם וכולי ואם הפך מטתו וישן ע"ג קרקע כ"ש דמילתא יתירתא הוא דעבד והא דקתני ברישא היה ישן ע"ג המטה פי' שלא הציע על המטה כר וכסת ולא מפץ ומחצלת אלא ישן ע"ג החבלים ויתכוין לצער עצמו דומיא דאחריני והיה סבור שזה היה עומד במקום הכפייה וקמ"ל דלא יצא י"ח ולא יצא ידי מצות כפייה עכ"ל וכן דעת הרמב"ן ז"ל בת"ה והביא ראיה מהירוש': ב"ה וכ"נ שהוא דעת הריב"ש בתשובה:

סעיף קטן ד
ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל שלא יצא עד שישן על גבי מטה כפויה בפ"ד האבל ביום ראשון בלבד אסור להניח תפילין ולאכול משלו וחייב לישב על מטה כפויה ובשאר ימי האבל מותר לו לאכול משלו ולישב ע"ג מפץ או קרקע ומניח תפילין וטעמו משום דמשמע ליה דברייתא בשכפה מטתו ובא לישן על גבי קרקע הוא וא"ר יוחנן שלא קיים כפיית המטה כיון שאינו שוכב עליה ומ"מ איני יודע מנין לו לחלק לעניין כפיית המטה בין יום א' לשאר ימים והראב"ד כתב על מ"ש וחייב לישב על מטה כפויה לא ראיתי שורש לזה ולענין הלכה כיון שהראב"ד והרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכ"ש שהם מקילין והלכה כדברי המיקל באבל

סעיף קטן ה
ומ"ש וה"מ בשעת שינה או בשעת אכילה אז יושב על המטה כפויה אבל כל היום אינו יושב אפי' על מטה כפויה אלא ע"ג קרקע וכן המנחמים יושבים עמו ע"ג קרקע דא"ר יהודה אמר רב מנין לאבל שאינו רשאי לישב ע"ג המטה וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ו
ומ"ש ולא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל מטות שיש לו בבית ברייתא פ' אלו מגלחין (מועד קטן כז.):

סעיף קטן ז
ומ"ש ופי' הראב"ד כגון מטות אשתו ובניו וכו' והרמב"ן כתב אם יש הרבה מטות מיוחדים לאכסנאים צריך לכפות כולם וכו' בת"ה:

סעיף קטן ח
ומ"ש וא"א ז"ל הסכים לסברת הראב"ד ז"ל בפרק אלו מגלחין:

סעיף קטן ט
היו לו י' מטות בי' מקומות וכו' עד אם לבו גס בו כופה ואם לאו אינו כופה הכל לשון הרא"ש בפרק אלו מגלחין והברייתות הללו הם באבל רבתי [פי"א] ומ"ש הדר בפונדק אינה כופה וכו' ירושלמי כתבו הרא"ש בפרק אלו מגלחין:

סעיף קטן י
ומ"ש בשם הרא"ש ועל זה אנו סומכים באשכנז וצרפת שאין נוהגים בכפיית המטה וכו' עד לא שייך בהם כפייה בפרק אלו מגלחין וגם סמ"ג כתב דמטעם זה לא נהגו באלו המלכיות בכפיית המטה: ב"ה כתב הריב"ש סימן ס"ט המטה שלהם שהיתה עשויה מד' קרשים או מד' בריחים ומסריגים אותם בחבלים ועליהם מציעים הכרים והכסתות ובד' קרנותיה היו ד' רגלים ועולים למעלה מעט משפת המטה וההכפייה היא שהופך המטה למטה על פניה והרגלים למעלה ועל צד האחר מן החבלים מציעים הכרים והכסתות ולפעמים עושים ב' נקליטים יוצאים אחד בראשה ואחד לצד מרגלותיה כדי לפרוס עליהם הדין או כילה ומטה כזו א"א לכפותה ולזה אמר מטה שנקליטיה יוצאים זוקפה ודיו כלומר זוקפה על צדה ודיו והמטה שהיו נוהגים בארצינו לא היו עושות כמטה שלהם וא"א לכפותה עכ"ל: וכתב רבינו ירוחם ראיתי בכל המקומות שמהפכים את הכר או הכסת רמז לזה ואע"פ שלא דברו חכמים אלא במטה של עץ ושל חבלים: ב"ה וכתב הריב"ש שכך היו נוהגים בארצו להפוך הכרים והכסתות: וגם התוספות כתבו בסוף מ"ק (שם) גבי כפיית המטה צ"ל דמכאן סמכו שלא לישב ע"ג כסא וספסל אע"פ שאין ראיה גמורה דשאני מטה הואיל וצריך כפייה ולא מצינו כפייה בכסא וספסל עכ"ל:

סעיף קטן יא
ומ"ש מטה המיוחדת לכלים אינה צריכה כפייה:

סעיף קטן יב
דרגש והיא מטה שאינה סרוגה בחבלים וכו' עד סוף הסימן הכל מבואר בפרק אלו מגלחין (שם):

סימן שפח

סעיף קטן א
אבל אסור להניח תפילין בר"פ אלו מגלחין (מועד קטן טו.) ומייתי לה מדא"ל רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דכ"ע אסור:

סעיף קטן ב
ומ"ש ודוקא ביום א' אבל ביום ב' מותר וכיון שהניחן ביום ב' שוב אינו חולצן וכולי שם (כא.) ת"ר אבל ג' ימים הראשונים אסור להניח תפילין משלישי ואילך ושלישי בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות אינו חולץ דברי ר"א רבי יהושע אומר אבל ב' ימים הראשונים אסור להניח תפילין ומשני ואילך ושני בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות חולץ אמר עולא הלכה כר"א בחליצה וכר' יהושע בהנחה איבעיא להו בשני לעולא חולץ או אינו חולץ ואסיק רבא דכיון שהניח שוב אינו חולץ כלומר ואפילו באו פנים חדשות ומפרש בגמרא טעמא דר' יהושע משום דעיקר מררא חד יומא דכתיב ואחריתה כיום מר וכתב הרא"ש וז"ל מ"ש רב אלפס דאינו אסור אלא יום אחד בלבד לפי שיום א' כולו אסור אבל שני אינו אסור אלא מקצתו ומיהו בזה צריך לדקדק אם נאמר מקצת היום ככולו מיד בהנץ החמה או נאמר אחר שעמדו מנחמים מאצלו דהיינו אחר שהתפללו עם האבל ויראה דמיד בהנץ החמה אמרינן מקצת היום ככולו עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ג
ומ"ש בשם הרמב"ן ומיבעי ליה לאבל לאותובי דעתיה וכו' בת"ה:

סימן שפט

סעיף קטן א
אבל אסור לכבס כסותו כל ז' ימים אפי' במים לבד בסוף פ"ק דתענית [יג.] ובפרק אלו מגלחין (מועד קטן יז:) תניא תכפוהו אבליו מכבס כסותו במים א"ר חסדא במים אבל לא בנתר ולא בחול ואמר רב חסדא זאת אומרת אבל אסור בתכבוסת כלומר אסור לכבס כסותו כל ז' במים ואע"פ שאינו גיהוץ שכל כביסה אסור לאבל כל שבעה כ"כ הרמב"ן בת"ה דלא מיתסר אלא תוך ז' וכ"נ מדברי הרמב"ם בפרק ה':

סעיף קטן ב
ומ"ש וריב"א אסר כל ל' כ"כ התוס' בשמו בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כח.) וטעמא מדתניא במסכת שמחות [פ"ז] ח' ימים קודם לרגל אם רצה לספר ולכבס הרשות בידו לא ספר ולא כבס ערב הרגל אסור לספר ולכבס עד שישלמו ל' ותניא נמי בתוס' כל אלו שאמרו מותר לכבס במועד אסור בתוך ל' יום של אבל והתוס' כתבו דאיכא למימר דכיבוס דקתני בהנך ברייתות היינו גיהוץ:

סעיף קטן ג
ומ"ש בשם ספר המצות הוא בסמ"ק וז"ל חלוק מותר ללבוש מיד אחר ז' והעולם נהגו איסור בדבר ונהגו העם להלבישו לאחר שעה אחת וללובשה מיד אחר ז' והמנהג עיקר

משום דכל הלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג והמרדכי כתב כדברי סמ"ק שנהגו העם להלביש כלים לבנים לאדם אחר טרם ילבשם האבל: ב"ה כתב הריב"ש בתשובה סי' ס"ז שכן היה מנהג ברצלוני:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו שאיני יודע טעם למנהג זה לא ידעתי על מה תמה דדילמא ס"ל כריב"א דאסר כל ל' אפילו בכיבוס ומ"מ לענין הלכה הו"ל ריב"א יחידאה ועוד שהוא מחמיר באבל ולא קי"ל כוותיה:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכשם שאסור לכבס כך אסור ללבוש המכובסים מקודם לכן כ"כ הרמב"ן בת"ה וכתב שמ"ש על שם רש"י אינו נכון שכשאמרו אסור בכביסה לא לכבס בלבד אמרו שלא מפני איסור מלאכה נגעו בה אלא שאסור ללבוש וכן בגיהוץ לענין לביש' אסרו ולבישה הזכירו בין שכבסן עכשיו בין שכבסן מקודם לכן וכן שבת שחל ט"ב להיות בתוכה לענין כלי פשתן לבישתן אסרו ואפילו במכובסין מתחילה משמע:

סעיף קטן ו

ומ"ש וגם הסדינים והמצעות של מטה אסור לכבסן ולהציע המכובסים כ"כ הרא"ש בפרק אלו מגלחין בשם הראב"ד וכ"כ בת"ה בשמו ובשם חכמי הצרפתים.

סעיף קטן ז

ומה שאסר גם במטפחות הידים כ"כ בת"ה וז"ל ומטפחות ידים נמי אסרו ואע"פ שמותרים במועד כל אלו שאמרו מותרים לגלח במועד אסורים לגלח בימי אבלן וה"ה לכיבוס:

סעיף קטן ח

ומ"ש וכן בכל אלו ששנינו בהם שמותרין לכבס במועד וכולי בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יז:) ת"ר כל אלו שאמרו מותרים לגלח במועד מותרים לגלח בימי אבלן והתניא אסורים אמר רב חסדא אמר רבי שילא כי תניא ההיא בשתכפוהו אביליו אי בשתכפוהו אביליו מאי איריא כל אלו שאמרו אפילו כ"ע נמי דתניא תכפוהו אביליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער ומכבס כסותו במים הא איתמר עלה אמר רב חסדא בתער ולא במספרים במים ולא בנתר ולא באהל א"ר חסדא זאת אמרת אבל אסור בתכבוסת ע"כ וילפינן דין כיבוס מדין גילוח וכ"כ בת"ה:

סעיף קטן ט

ומ"ש אפי' תוך ז' כ"כ הגה"מ פ"ז:

סעיף קטן י
ומ"ש ובלבד שיעשנו בצינעא בתוך ביתו כ"כ הרמב"ן בת"ה והמרדכי במ"ק בשם התוספתא וכתבו הגהות פ"ו ומיהו גיהוץ ותספורת אסור אפילו אחר ז' ולא התיר אלא להקל בתער כדמוכח בירושלמי אי נמי י"ל דכולה מתניתין בז' מיירי אבל תוך ל' ותכפוהו אביליו אפי' גיהוץ ותספורת מותר כדמוכח בתוספתא רק שיעשנו בצנעה כתוב בהלכות שמחות מותרין הגדולים לספר הקטנים שמת אביהם או לכבס בגדיהם :

סעיף קטן יא
כתב הרמב"ן קרוב הדבר לומר שאסור בכלים חדשים צבועים וכולי בת"ה וכתב הטעם משום דפלוגתא דתנאי שכתב רבינו לקמן בסמוך לת"ק ולרבי אסורים כל ל' ולא הקל ר"א ברבי שמעון אלא בגזירת ל' אבל בגזירת ז' נחמיר דומיא דכיבוס מים בישנים ולבנים: וכתב עוד הרבה כתבו בענין לכבס ולהניח ואני אומר שאסור מצד מלאכה וכולי ג"ז בת"ה. ועל מה שהתיר גיהוץ לאחר ז' אפי' לעצמו כתב ואינו ענין לשבת של ט"ב דהתם גזרו עליהם מפני שאיסורו שוה בכל אדם שלא יעשו מלאכה שאינה צריכה ויבאו בה לידי חשד או לידי תקלה ועוד דשבת של ט"ב חמור הוא מל' של אבל לענין כיבוס מפני שהוא אבילות דרבים כדאיתא בפרק החולץ (יבמות מג.) ואין למדין קל מחמור להחמיר עליו והכי תניא באבל מותר להוליך כלים לגיהוץ תוך ל' עכ"ל וענין היתר כיבוס בגדים תוך שבעה ללבוש לאחר שבעה כתוב בהג"א בשם א"ז דלדידן מותר דאפילו גיהוץ שלנו אינו אלא ככיבוס שלהם ומ"מ כתב שלא ראה נוהגים היתר והא ודאי יש להקשות עליו דתיפוק ליה דמשום מלאכה אסור וכמ"ש הרמב"ן ז"ל ואע"פ שאיפשר להעמיד דברי א"ז בקובר מתו בתוך הרגל שבז' שהוא מונה אחר הרגל עבדיו עושין בצינעא מיהו כיון שכתב שלא ראה נוהגים היתר אין להקל :

סעיף קטן יב
תניא כל שלשים יום לגיהוץ בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כג.):

סעיף קטן יג
ומ"ש בשם רבינו האי דגיהוץ היינו עבורא חומרתא אמנא כ"כ בת"ה וסיים בה ובלשון ישמעאל צקא' וחומרתא מצקלא' ונ"י פירש דגיהוץ היינו מים בעפר או בנתר ובורית:

סעיף קטן יד
ומ"ש אחד כלים חדשים ואחד ישנים יוצאים מתחת המכבש וכו' שם בפרק אלו מגלחין בברייתא וכתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ן ז"ל והלכתא כר"א בר"ש דהא רבה נפק בחימוציתא רומיתא סומקתא חדתא כר"א ברבי שמעון. ומ"ש בשם הראב"ד כ"כ בשמו הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפרק אלו מגלחין וז"ל באבל רבתי [פ"ז] כיצד לגיהוץ אסור

ללבוש כלים מגוהצים אלו הם כלים המגוהצים כלים היוצאים מתחת המכבש מהך ברייתא משמע דאין גיהוץ אסור אלא בכלים שנותנים אותם תחת המכבש אחר הגיהוץ אבל כלים שאין עומדין תחת המכבש אחר הגיהוץ מותר ללובשן תוך שלשים יום שאין הנאת גיהוץ אלא בכלים הכובשין אותן במכבש אחר הגיהוץ וקי"ל כר"א בר' שמעון דאמר לא אסרו אלא כלים חדשים היוצאים מתחת המכבש נמצא שאסור ללבוש חלוק של פשתן שחתך אותו מיריעה של תגרים שזהו ודאי יוצא מתחת המכבש שאין התגר מניח יריעותיו ללכת כאן וכאן להתכפל או שמא י"ל כיון שחתכו מן היריעה והחייט תופרו הוא הולך לכאן ולכאן ואינו מקפיד עליו כלום כבר יצא מתורת מכבש וכלים חדשים שיוצאים מתחת המכבש שאסורים כגון טלית וסדין אי נמי כגון שתפרן תחילה ונתנן לכובש לכובשן אחר הגיהוץ עכ"ל וכתב עליו הרמב"ן ואין דעתנו מקבלת זו שכתב בחדשים דבעינן בהו יוצאים מתחת המכבש דהול"ל אחד כלים חדשים ואחד כלים ישנים והוא שיוצאים מתחת המכבש מדקתני היוצאים מתחת המכבש אישנים קאי ועוד דלא קתני ברבי ור"א בר"ש לא אסרו אלא כלים חדשים וחדשים ולבנים היוצאים מתחת המכבש אלמא כל דלית ליה ישנים לא מדכר מכבש והא דאבל רבתי בישנים תניא דת"ק התם לא מדכר חדשים דלא איצטריך ורשב"א פליג עליהם ואמר לא אסרו ישנים דמכבש אלא חדשים ולא שחקים לבנים ולא צבועים וכ"ד הרמב"ם בדבריו שלא הזכיר מכבש כלל והרא"ש כתב אחר דברי הראב"ד ז"ל והרמב"ם לא הזכיר מכבש כלל כי הוא ר"ל דמכבש לא קאי אלא אישינים אבל חדשים לא בעי מכבש ע"כ ומשמע לרבינו שמאחר שהביא דעת הרמב"ם בסוף כך הוא הסכמתו:

סעיף קטן טו

ולענין הלכה הו"ל הראב"ד יחידאה לגב' הנך רבוותא והלכה כרבים:

סעיף קטן טז

וחדשים לבנים מגוהצים אסורים ללבוש אפילו הם של פשתן אע"ג דגבי ט"ב אמרינן כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ היינו דוקא לגוהצן ולהניחן אבל אסור ללבוש המגוהצין כן כתב הרמב"ן בתורת האדם והרא"ש בפרק אלו מגלחין בשם הראב"ד ז"ל ודבר פשוט הוא שכל זה אחר ז' ותוך ל' דאילו תוך ז' אסור לגהץ אפי' להניח וסמ"ג כתב וז"ל כתב רבינו משה כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ וגם בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יח.) אמרו משום רבי יוחנן כלי פשתן משום שמתקלקלין מותר לכבסן במועד וה"ה באבל עכ"ל ומדנקט לישנא דכיבוס משמע דתוך שבעה איירי:

סעיף קטן יז
ומ"ש עוד רבינו הלכך הכא שאין איסור גיהוץ אלא בלבישה וכו' הלכך אין חילוק בין צמר לפשתים לשון שא"צ ובלתי מסודר הוא דממ"ש בסמוך משמע שפיר דאין חילוק בין צמר לפשתים ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ו ומה שכתב בשם הרמב"ן שכתב עליו שאינו נכון הוא בת"ה:

סעיף קטן יח
כתב רבינו ירוחם נ"ל שאסור להציע סדין מגוהץ תחתיו כמו שאסור ללבוש וכתב עוד פשוט באבל רבתי כי דוקא מלבוש אבל כובע של ראש וכיוצא בו מותר ללבשו מגוהצים וז"ל אבל רבתי בפ"ז גבי גיהוץ מותר בפונדא ובפסיקיא ובאפיליא ובכובע של ראש :

סעיף קטן יט
ומ"ש רבינו ואנו דגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם הכל מותר לאחר ז' סמ"ג כתב דאעפ"כ משמע שרבינו היה מחמיר כרשב"א בגיהוץ אף ע"פ שהיה בבבל כתב הכלבו בשם הר"מ אדם שאבל על אביו ועל אמו אם יש לו בגד שבת מותר ללבשם אחר ד' שבועות אבל אין לו לעשות בגדים חדשים תוך שנתו אא"כ שמניח לאחר ללבשן ב' או ג ימים והכל מותר לאחר ד' שבועות הן ללבוש הן לעשות חדשים אלא שאין מנהג עכ"ל :

סעיף קטן כ
ירושלמי על כל המתים אסור בגיהוץ עד ל' יום וכו' וכתב הרמב"ן בגמרא דידן לא שוי חילוק וכו' ומיהו סמכינן אירושלמי ואברייתא דאבל רבתי וכולי עד סוף הסימן בת"ה. ומ"ש בשם הרא"ש בפרק אלו מגלחין:

סעיף קטן כא
ומ"ש רבינו שהרמב"ם לא חילק בהם אין לשון זה מדוקדק דמשמע מיניה שסתם דבריו ולא חילק בהם ואינו כן אלא בהדיא כתב בפ"ו לאחר ל' מותר בגיהוץ אפי' על אביו ועל אמו מ"מ לענין הלכה כיון שהרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקיטינן דרבים נינהו ועוד דמסתברא טעמייהו לסמוך על הירושלמי ואבל רבתי שחילקו ביניהם ומדלא חילק תלמודא דידן אין הכרע דאיכא למימר כיון דמייתי כמה חילוקים בין שאר מתים לאביו ואמו הא גלי דאיכא למיפלג בינייהו גם לענין זה דמ"ש ומש"ה לא חש לאתויי הך ברייתא:

סימן שצ

סעיף קטן א
אבל אסור לגלח בר"פ אלו מגלחין (מועד קטן יד:) אבל אסור בתספורת מדאמר רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכולי עלמא מיחייב: ומ"ש אחד שער ראשו ואחד

שער זקנו וכו' שם (יח.) אמר רב יהודה אמר רב זוג בא מחמתן לפני רבי ובקשו ממנו צפרנים והתיר להם ואם בקשו ממנו שפה התיר ושמואל אמר אף שפה בקשו ממנו והתיר להם אמר אביטול ספרא משמיה דרב פפא שפה מזוית לזוית הנחה כל שמעכבת א"ר אמי ובשפה המעכבת כתב המרדכי שמצא ר"ם בשם ר"ת דשמא לא התירו שפה אלא בתער ולא במספרים דומיא דתכפוהו אביליו עכ"ל וכתב הרמב"ן בת"ה פי' שפה נקרא מה שמזוית לזוית והיינו מה שלמעלה מן הפה כנגד כל פתיחת הפה והכל מותר לגלח. הנחה הוא שם אחר והוא מה שמכאן ומכאן לפתיחת הפה וקורים אותו כך לפי שדרך המתגלחין להניחו וכל שמעכבת אכילה ממנה מותר: ובשפה כל שמעכבת. כלומר אף שפה אין מתירין לו לגלח הכל אלא כל שמעכב בלבד וכתב הראב"ד דברים הללו דוקא במועד אמרו אבל באבילות אסור דתניא באבל רבתי [פ"ז] לתספורת כיצד אסור בנטילת שער אחד ראשו ואחד כל שער שבו ואחד זקנו והרי"ץ גיאות התיר שפה כל שמעכבת בתוך ל' ובתוך ז' אסר וכן פסקו בפסוקות ובגדולות ומסתברא שאף בתוך ז' נמי מותר דאינו בדין שיתלכלך באכילה בשפה והנחה כל שמעכבין ובירושלמי מצינו כן שפה ונטילת צפרנים אית תנויי תני ברגל מותר ובאבל אסור ואית תנויי תני ברגל אסור ובאבל מותר רבי חייא בר' אשי בשם רב הלכה כדברי מי שהוא מיקל כאן וכאן רבי יעקב בר אחא ר' שמעון בר רב משמיה דרב הלכה כדברי מי שהוא מיקל בהלכות אבל רב אמר שפה כנטילת צפרנים לכל דבר אמר ר' ירמיה ובלבד שנוטות כלומר שנוטות ויוצאות על הפה ומעכבות רבי סימון בשם ר' חנינא זוג בא לפני רבי בשפה ובנטילת צפרנים והתיר להם למדנו משם מפורש שהשפה כל שמעכבת מותר לאבל להוציא מדברי הר"א וכן הדברים האלו מראים כדעתנו שהתרנו אפילו תוך שבעה כדין צפרנים קצרו של דבר אבל כל ל' אסור לספר אחד ראשו ואחד זקנו ואפילו של בית הסתרים אבל כל שמעכב באכילה נוטלו אפי' במספרים בתוך ז' בין למעלה מן הפה בין מן הצדדין עכ"ל. והרמב"ם כתב בפ"ו כשם שאסור לספר כל שער גופו או לגלח שפמו או לקוץ צפרניו בכלי כל ז' כך אסור כל ל' יום ודבריו מבוארים כדברי הראב"ד ז"ל:

סעיף קטן ב

ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והראב"ד מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן ג

ישב לגלח ואמרו לו מת אביו וכו' באבל רבתי [פ"ה] וירושלמי פ"ק דשבת וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף מ"ק וכתב המרדכי ושמא היינו טעמא דגדול כבוד הבריות וכו' ומה שהספר גומר היינו בדליכא ספר אחר במתא:

סעיף קטן ד
כל אלו שאמרו מותר לגלח בח"ה כגון הבא ממ"ה וכו' עד מיקל שערו בתער אבל לא במספרים בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יז:):

סעיף קטן ה
ומ"ש מגלח כדרכו וכו' אפי' תוך ז' כ"כ הרמב"ן בת"ה ויליף לה מדקתני בהאי ברייתא דתכפוהו אביליו מכבס נמי כסותו במים וההוא ע"כ תוך ז' הוא דאחר ז' אין איסור בכיבוס א"כ גם היתר תספורת תוך ז' קא שרי וכתב ר"י מיקל בתער פי' שיגלח מלמטה עיקרי השער כדי להקל מעליו אבל לא במספרים פירוש שיחתוך מזנבות השער מפני שזה נראה לעינים אבל תחת שערו אינו נראה והרמב"ן כתב בת"ה לרבינו האי תער ומספרים משונים זה מזה ויש שינוי בין לשון תורה ובין לשון חכמים כי תער של תורה בלשון חכמים מספרים והוא עשוי לגילוח והשחתה ואשר אינו משחית לגמרי קורין לו חכמים תער ובירוש' מיקל בסכין ובתספורת אבל לא במספרים ובעל הערוך הקשה עליו ובודאי שתשובה זו משובשת דתער בין בלשון תורה בין בל' חכמים הוא המשחית לגמרא כדאמרי' בפ"ק דקידושין [לה.] איזהו גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער ומספרים בין בל' תורה בין בל' חכמים יש בה גילוח ולא השחתה וזה שאמרו כאן מקל בתער הטעתו לגאון ז"ל בפירוש זה כסבור לומר דמפני שאין בו השחתה התירו כן ולא היא דהכא לאו משום השחתה שרינן דאטו גילוח באבל מותר אלא הכא במיקל משער ראשו ומספר ממנו קצת עסקינן כדאמר בהדיא והדבר ידוע שהחותך מן השער קצתו אין דרכו בתער וא"א לגלחו כהוגן אלא בזוג של מספרים ומשום שהוא שלא כדרך המתגלחין ובשינוי מותר בסכין ובתספורת שהתער כאן כסכין הוא עכ"ל:

סעיף קטן ו
וכתב עוד הרמב"ן בשם התוספתא דהני דשרינן להו לספר בתוך ל' דוקא בצינעא ורבינו כתבו לענין כיבוס וממילא משמע דה"ה לענין תספורת:

סעיף קטן ז
על כל המתים מגלח לאחר שלשים יום על אביו ואמו עד שיגערו בו חביריו ברייתא בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כב:):

סעיף קטן ח
ומ"ש ואפי' פגע בו הרגל לאחר שלשים יום אסור עד שיגערו בו חביריו כ"כ הרא"ש שם וכ"כ הרמב"ם בפ"י וכתב נ"י וסמ"ג דהכי משמע בירושלמי וכתב הרמב"ן בת"ה דמשמע הכי מדאמרי' (שם) על כל המתים נכנס לבית השמחה לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו לאחר י"ב חדש וא"א לי"ב חדש בלא רגל ש"מ שאין רגל מפסיק כלום באבילות

אביו ואמו בין בשמחה בין בתספורת וגיהוץ אלא עד שיגיע זמן שקבעו להם חכמים וכתב נ"י וי"א דאם עברו שלשים יום ואח"כ בא הרגל דאז הרגל מפסיק ומהני לבטל זמן הגערה והוא מדברי סמ"ק כמ"ש בסמוך וכ"כ התוספות בשם הירושלמי דגרסינן רבי שמואל בר אבדימי מונה שלשים יום קמי מועדא שאיל לר' מנה א"ל כל דבר שהוא תלוי בשבעה ובשלשים הרגל מפסיק ברם הכא עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו ויאמרו לו צא מעמנו וי"ס שכתוב בהם או יגערו בו חביריו בירושלמי ונראה שהוא ט"ס כ"א כמו שכתבתי עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו עכ"ל. וכך הם דברי הרי"ף על אביו ואמו יגדל פרע עד שיגערו בו חביריו ונראה דגידול פרע היינו ל' יום ולא אתא למעוטי אלא אם גערו בו חביריו תוך ל' יום דאסור אבל הרמב"ם כתב בפ"ו ובפ"י עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו ואפשר דמשמע דשילוח פרע היינו גידול שער ימים הרבה מאד דאז מותר אפילו לא גערו בו חביריו ואם גערו בו חביריו קודם שיגדל שער כ"כ שרי והוא שיגערו בו אחר ל' יום אבל אם גערו בו תוך ל' לאו כלום הוא והגה"מ כתבו בפ"י בשם סמ"ק אם עברו שלשים יום קודם הרגל הרגל מפסיק וא"צ להמתין עד שיגערו בו חביריו וטעמא משום דאמרינן בירושלמי שיעור גערה ל' יום לכך הרגל מפסיקו ונראה דאפילו חל יום ל' ערב הרגל מותר לספר כיון דמקצת היום ככולו א"כ אותו יום ל' מקצתו מל' השניים ולא לעניין לפחות מהמנין דלעולם בעינן ל' שניים מלבד ל' הראשונים היכא דלא גערו בו אלא נ"מ שאם חל ערב הרגל יום ל' שמותר לגלח בו כשאר ימות השנה אם גערו בו חביריו ביום ל' דנהי דאם לא גערו בו בשאר ימות השנה צריך להמתין ולהשלים ל' שניים מ"מ אם גערו בו ביום ל' מהני אפי' בלא רגל עכ"ל. כתבו התוס' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יט.) ה"ר י"ט פירש כיון דקי"ל מקצת יום ז' ככולו עולה לכאן ולכאן יכול לגלח ביום כ"ט ובתוס' הרב לא פירש כן דלא אמרינן שיהא יום ז' לב' ימים לענין שלשים ע"כ :

סעיף קטן ט

תניא באבל רבתי אשה מותרת בנטילת שער אחר שבעה:

סעיף קטן י

ומ"ש בשם הרי"ף בפרק אלו מגלחין כתב גרסינן בפרק החולץ בענין ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה איבול שלשים יום אמר רב חסדא ק"ו ומה במקום שאסרו לספר ולכבס מותר ליארס ל' של איבול שמותר לספר ולכבס אינו דין שמותר ליארס וש"מ שהאשה מותרת בנטילת שער כדקתני באבל רבתי ע"כ וכתב עליו הרמב"ן בת"ה אבל רש"י אינו גורס שם לספר אלא גירסתו כך הוא במקום שאסור לכבס מותר ליארס ל' של אבל שמותר לכבס אינו דין שמותר ליארס וכתב

שהדברים נראים לענין הסוגיא כדברי רש"י ועוד קשה לי לדברי רבי' בעל הלכות ז"ל הרי האשה מותרת ללבוש כלים חדשים מגוהצים לאחר ז' ואינה בגזירת ל' של גיהוץ והרי אנו כל עיקר לא למדנו בגמרא לגיהוץ אלא מן האשה התקועית ואולי נאמר דה"ק התם באשה שנהגה אבילות ימים רבים כאיש אלא שאין הטעם נדון להתיר לה וכי אם לא תתקשט בלבנים חדשים תתגנה על בעלה תכבס ותתקשט בבגדי צבעונים חדשים ובמכילתא אחריתי דאבל תניא כל מה שיש באיש יש באשה חוץ מתספורת ולא תני גיהוץ כלל ויש מחכמי הצרפתים ז"ל שפירשו נטילת שער זה שהתירו באשה במעברת סרק על פניה של מטה אבל תספורת ממש לשער ראשה אסור כל שלשים אפי' באשה שהרי אין דרכה כל ימות השנה בתספורת אלא מגדלות הן שער כלילית ולמה יתירו לה באבל ודברי טעם הן ונראין עכ"ל וגם התוספות כתבו בפרק החולץ (יבמות מג.) כדברי רש"י וכתב הרא"ש בפ' אלו מגלחין שכן עיקר והרמב"ם בפ"ו פסק כדברי הרי"ף ז"ל. ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחח הכי נקטינן :

סעיף קטן יא

כתב רבינו ירוחם לסרק ראשו במסרק פירש"י והמפרשים שמותר אפילו תוך ז' שאין כאן לא תענוג ולא שמחה והמרדכי כתב במ"ק והגה"מ פרק ז' לסרק ראשו יש מתירין ויש רוצים לאסור כל ל' יום ומדברי ר"י נראה דשרי שהתיר לחוף ראשו אפי' תוך ז' וסמ"ג כתב סורק ראשו לאחר ז' ולענין הלכה נקטינן כדברי המקילים לסרוק אפילו תוך ז' :

סעיף קטן יב

תניא כשם שאסור לגלח בימי אבלו כך אסור ליטול צפרניים וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יז:) ואיפסיקא התם בגמרא הלכה כר' יוסי:

סעיף קטן יג

ומ"ש בין של ידים בין של רגלים מימרא שם:

סעיף קטן יד

ומ"ש ומיהו דוקא בשינוי וכו' שם א"ר חייא בר אשי אמר רב ובגנוסטרי אסור וכתבו התוספות גנוסטרי פירש בערוך שהוא כלי המתוקן ליטול צפרנים משמע שהיה מתיר בין בתער בין במספרים מיהו קאמר בגמרא ר' יוחנן דשקלינהו בשיניה משמע דוקא בשיניו שרי וכ"כ הרמב"ם בפ"ה אסור ליטול צפרניו בכלי אבל בשיניו או שנוטל צפורן בצפורן מותר וכן דעת הרמב"ן בת"ה וכ"כ סמ"ג בגנוסטרי אסור פי' במספרים וה"ה בתער:

סעיף קטן טו
ומ"ש רבינו בשם הרי"ף בפרק אלו מגלחין והכריע הרמב"ן בת"ה כמותו ומ"ש בשם הרי"ץ גיאות הביאו הרמב"ן בת"ה: וכתב אח"כ ומדברי רבינו הרי"ף נלמוד שכל ל' אסור בגנוסטרי וכתב במסקנא כדברי הרי"ף דבגנוסטרי אסור כל ל' יום ושלא בכלי מותר אפילו תוך ז' וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה וששי. ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן טז
כתבו הגה"מ פ"ה בשם הר"מ מאינגלטיר"ה אשה שאירעה טבילתה בחוה"מ לא תטול צפורניה בעצמה אבל אומרת לנכרית ליטול צפורניה אפילו בגנוסטרי דכיון דאמירה לנכרי שבות במקום מצוה לא גזור אבל היא עצמה אינה יכולה ליטלה יפה בשיניה או בידיה וכן הדין אם עירעה טבילת מצוה תוך ל' אחר ז' עכ"ל :

סימן שצא

סעיף קטן א
אבל אסור בשמחה כל ל' יום אפי' תינוק אין לו ליקח בחיקו וכו' בסוף מ"ק [כו:] אמר רב פפא תנא באבל רבתי אבל לא יניח תינוק בתוך חיקו מפני שמביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות ומדנקט אבל משמע דדוקא דתוך ז' קאמר וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה ודברי רבינו הם בלתי מסודרים דפתח בל' יום וסיים בז' והדר סיים כל הסימן בל' ומן הראוי דין זה דלא יקח תינוק בחיקו הו"ל לכתוב בסימן שפ"ה אצל שאלת שלום וכן קבעו הרמב"ם ז"ל בפ"ה דמיירי בדינים הנוהגים תוך ז' וכתב כל' הזה אם בשאלת שלום נאסר האבל ק"ו שהוא אסור להרבות דברים ולשחוק שנאמר [יחזקאל כד:] דום ולא יאחוז תינוק בידו שלא יביאנו לידי שחוק:

סעיף קטן ב
ותניא על כל המתים נכנס לבית המשתה לאחר ל' יום ועל אביו ואמו לאחר י"ב חדש בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כב:): ומ"ש ואף אם השנה מעוברת וכו' כ"כ הרא"ש פרק אלו מגלחין בשם ראבי"ה וכ"כ רבינו ירוחם והגה"מ בפ"ו והמרדכי במ"ק בשמו ודייק לה מדקתני י"ב חדש ולא קתני שנה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ומטעם זה אסור לו לילך בדרך בשיירא גדולה וכו' נתבאר בס"ס ש"פ:

סעיף קטן ד
אמר רב הונא ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר בפ' א"מ שם:

סעיף קטן ה
ומ"ש בד"א שצריך לפרוע יומו וכו' שם אסיקנא דה"מ בפרעונותא אבל בארישותא אסור עד לאחר ל' יום פי' ארישותא הלואה דהיינו שמתחיל הוא להאכיל את חבירו אתה נושה בו [דברים כד:] מתרגמינן דאת רשי ביה. וז"ל הרמב"ם בפ"ו שמחת מריעות שהיה חייב לפרוע אותה מיד מותר לעשותה מיד אחר ז' אבל אם אינו חייב לפורעה אסור להכנס לה עד ל' יום:

סעיף קטן ו
ומ"ש ולאביו ואמו כל י"ב חדש כ"כ שם הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ו והרמב"ן בת"ה: תניא באבל רבתי על כל המתים אסור לילך לבית המשתה וכו' (פ"ט) והביאה הרמב"ן בת"ה על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד שימלאו ל' יום על אביו ואמו לאחר י"ב חדש ואם היתה חבורה לשם מצוה כגון קידוש ר"ח מותר. ומ"ש רבינו מותר מיד בין תוך ל' לשאר קרוביו וכו' וכן מ"ש בשם הראב"ד וכן משיא יתום או יתומה וכולי בפרק אלו מגלחין אהא דאמר רב הונא ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר כתב הרא"ש הקשה הראב"ד דהכא משמע דבסעודת מצוה איכא איסורא טפי מבסעודת הרשות ובאבל רבתי תניא על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד ל' יום לאביו ואמו עד שיגערו בו חביריו אא"כ היתה לשם שמים אלמא דסעודת מצוה יש בה היתר יותר מבסעודת הרשות ותירץ האי לש"ש דשרי היינו שהוא משיא יתום ויתומה או עני ועניה לש"ש ואם לא יכנס שם יתבטל המעשה אבל בנשואי עשיר שהזמינו לסעודה להתכבד בו אסור ליכנס שם ירושלמי אם היתה חבורת מצוה או קידוש החדש מותר חבורת מצוה כגון חבורת פסח חבורת אכילת קדשים ומעשר שני וכן כל דבר שצריך בעצמו אע"פ שאוכל בחבורה ויש שם משתה ושמחה ובכל זה לא התירו אלא מל' ואילך באביו ואמו אבל תוך ל' לכל סעודה שבעולם אסור כנ"ל הראב"ד ז"ל עכ"ל ונמוקי יוסף הקשה קושיא זו ותירץ דההוא לש"ש מיירי בסעודת מצוה דליכא שמחה כגון ברית מילה דאיכא צעריה דינוקא א"נ במשיא יתום ויתומה שאם לא יכנס הוא יתבטל המעשה ע"כ והרמב"ן בת"ה כתב על דברי הראב"ד ול"נ דחבורת מצוה כגון קידוש ר"ח ואכילת קדשים ופסח אע"פ שאוכל בחבורה ויש שם משתה ושמחה מותר לאחר ז' ובריית דקתני ואם היתה חבורת מצוה ארישא נמי תניא ומשיא יתום ויתומה אינו מחוור להתיר לזה סעודה שלהם עכ"ל:

סעיף קטן ז
ויש נוהגים להקל בכניסת בית המשתה וכו' והוא אמר שלא אסרו אלא לאכול עמהם וכו' כלומר טעמם של הנוהגים להקל מפני שהם אומרים שלא אסרו ליכנס לבית המשתה אא"כ אוכל עמהם אבל אם אינו אוכל עמהם מותר ליכנס והג"מ בפ"י הביא סברא זו

וכמו שאכתוב בסמוך בס"ד ומ"ש והר"י אלברצלוני"א כתב כן היינו לומר שהזכיר סברא זו אבל ג"כ כתב שיש מחמירין שאין נכנסין כלל ולא הכריע בדבר כמבואר בת"ה.

סעיף קטן ח

ומ"ש ג"כ רבינו בשם הרמב"ן הוא בס' ת"ה.

סעיף קטן ט

ומ"ש בשם הרא"ש וכן נוהגין באשכנז וכו' בפרק אלו מגלחין. והגה"מ כתבו בפ"ו דהא דאינו נכנס לבית השמחה דוקא לסעודת שמחה אבל לילך לבית הנישואין וברכת אירוסין מותר מיד אחר ז' שהרי אין שום שמחה שם לא ריקוד ולא טפוח ושחוק וראב"ן פי' דוקא אחר ל' ולא נתן טעם לדבריו ע"כ לשונו הר"מ ובסמ"ג כתב רבי' יהודה וה"ר יוסף מפי ר"ת ור"י היו מתירים לבא לסעודת חתן אכן מצאתי שכתב ה"ר יוסף בפ"ב דמ"ק אסור ליכנס לבית השמחה כגון סעודת אירוסין ונישואין לאכול בין עם החתן בין עם המשמשין עד ל' יום ועל אביו ואמו עד י"ב חדש עכ"ל וז"ל המרדכי בפרק אלו מגלחין רבינו טוביה היה מחמיר על האבל שלא לאכול בחופה תוך ל' כי אם עם המשמשים וכן נמי בסעודת מילה וכ"ש עם הבחורים בחנויות דלא שרינן אלא סעודת מצוה דלית בה שמחה כגון קידוש החודש ועיבור השנה כדמפרש בירושלמי: ולענין הלכה כיון שהרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכ"ש שה"ר יוסף מצא כדבריהם : כתב עוד ועל שבוע הבן רגיל לומר דלא הוי שמחה כדאיתא בפ"ק דכתובות [ח.] דלא מברכים שהשמחה במעונו משום צערא דינוקא שטרודין בו ולא הוי שמחה גמורה עכ"ל התוספות [מ"ק כב:] כתבו בשם רבינו שמשון דבסעודת ברית מילה מותר ליכנס דלא חשיבא שמחה משום צערא דינוקא והר"א לא היה מתיר דפשוט דגרע משמחת מריעות וגם פירש דאסור לאכול אפי' עם המשמשין ופסק דכניסה בלא אכילה שרי וז"ל סמ"ק בסעודת ברית מילה נוהגין להתיר ומורי הר"י אבי הספר אוסר מפי רבותיו וכן ה"ר טוביה היה אוסר בין בסעודת חתן בין בסעודת ברית מילה משום דהוא נקראת שמחה דכתיב (תהלים קי"ט) שש אנכי על אמרתך וגם הוא מחמיר ואוסר לאכול עם המשמשים אם אינו אוכל בבית אחר במקום שאין מברכין שהשמחה במעונו עכ"ל ובהגה"א פרק אלו מגלחין בשם א"ז כתב אסור לאכול בין עם החתן בין עם המשמשים עד לאחר שלשים יום ואפילו בחדר אחר שלא במקום החופה וכמדומה אני שאם היה צריך י' לחתן שאז מותר לו ליכנס ולאכול עם החתן עד כאן לשונו: וכתב הרוקח בסימן שנ"ד דיום ב' שלאחר נישואים רגילים לאכול דגים ושאל לר"י אם יכול האבל לאכול עמהם והשיב כשמפסיק מלומר שהשמחה במעונו שוב אינו נקראת סעודת שמחה אע"פ שאסור בכל שמחת מרעות מיהו הכא כיון דהוו רגילים עד השתא למימר שהשמחה

במעונו והשתא לא אמרי לא מיקרי סעודת שמחה עכ"ל: וכתוב בתשוב' מהרי"ל דבעל ברית ומוהל מותרי' די"ט שלהם הוא וכ"כ בפרנס דמהר"מ תוך ל' של אביו היה בעל ברית ורחץ וכתב עוד שמותר ללבוש בגדי שבת עד אחר בית הכנסת אלמא דחשיב ליה כרגל מדשרי ליה בגדי שבת דגזירת ל' הוא כמו גיהוץ וכ"כ תשב"ץ דמותר בעל ברית והמוהל לאכול שם הלכך לע"ד האוכל שם לש"ש כשהוא בעל ברית ה"ז זריז ונשכר עד כאן לשונו. והמרדכי כתב בשם כמה גדולים במ"ק הלכה למעשה שמותר להיות בעל ברית ואסור ליכנס לסעודה ולענין הלכה כיון דמהרי"ל דבתרא הוא מורה בה להקל הכי נקטינן וכבר נתבאר כיוצא בזה לענין ט"ב בטור א"ח סי' תקנ"ט:

סימן שצב

סעיף קטן א

כל ל' יום אסור לישא בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כג:) ת"ר כל ל' יום לנישואין:

סעיף קטן ב

ומ"ש או ליארס שם כתב הרא"ש הא דקתני נישואין לאו משום דליארס שרי דהא תניא בפרק החולץ (יבמות מג:) רבי יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול ל' יום אלא משום דרבותא דנישואין נקטיה לאשמועינן דנישואין שרי לאחר ל' יום וכן צ"ל דאי ס"ד דאיסור נישואין תוך ל' יום אתא לאשמועינן תיפוק ליה משום דאסור לילך לבית המשתה כל ל' יום ובנישואין כל ל' יום אף בלא סעודה איכא שמחה ואף לנישואין דאחר אסור למיזל ור"ת היה אומר דס"ד למשרייה בדידיה טפי מבאחריני ומתוך כך היה אומר ר"ת אע"ג דאסרינן באביו ואמו לבית השמחה י"ב חדש שרי לישא אשה אחר ל' יום ואפי' יש לו בנים גדולים דלא אסרו אלא בית השמחה דליכא מצוה אבל נישואין אפי' יש לו כמה בנים איכא מצוה דאמרינן בפרק הבא על יבמתו (יבמות סב:) הלכה כר' יהושע דאמר ישא אשה בזקנותו וה"ר יוסף הביא ראיה לדבריו דלא אסרינן אלא בית המשתה של רשות דאמרינן במסכת שמחות על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד ל' יום ועל אביו ואמו י"ב חדש אא"כ היתה סעודה של מצוה עכ"ל וכ"כ הרמב"ן בת"ה דודאי אפי' אירוסין בלא סעודה אסורים כל ל' כדתנן ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכדמפרשינן עלה בגמרא בדוכתא ובתשובה לרבינו האי התיר לישא אשה ולעשות סעודת אירוסין ונישואין לאחר ל' יום אפי' על אביו ואמו וכן עיקר עכ"ל.

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו שהרמב"ם התיר ליארס אפי ביום המיתה הוא בפ"ו:

סעיף קטן ד
ומ"ש עליו ולא נהירא גם הרמב"ן כתב עליו ולא דק דהא בהדיא איתמר התם כל ל' יום לאירוסין דוק ותשכח עכ"ל. וטעמו של הרמב"ם משום דאיכא למימר דהא דקתני חוץ מן האלמנה מפני האיבול ר' יוסי קתני לה ולא קי"ל כוותיה א"נ אף רבי יוסי לא אסר ליארס מפני האיבול אלא בסעודה אבל בלא סעודה מישרא שרי וה"ק כל הנשים יתארסו בכל גווני אפי' בסעודה חוץ מן האלמנה דאיכא בה צד דאסורה ליארס מפני האיבול כגון בסעודה וטעמא דמפרשים הכי מדשרי בירושלמי ליארס אפי' בתשעה באב שמא יקדמנו אחר ברחמים כמ"ש רבינו בהלכות תשעה באב אית לן למימר דבפרק אלו מגלחין בדוקא קתני נישואין אבל אירוסין מותר. והרמב"ן והרא"ש לא ילפי מהתם משום דאבילות ישנה שאני והרמב"ם סבר דבחששא דשמא יקדמנו אחר ברחמים לית לן לפלוגי בין אבילות ישנה לחדשה: ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דמיקל באבל הוא ומסתבר טעמיה :

סעיף קטן ה
מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעברו עליה ג' רגלים רבי יהודה אומר ראשון ושני אסור ג' מותר בפרק אלו מגלחין (שם) ומ"ש שפסק הרמב"ם כת"ק הוא בפ"ו:

סעיף קטן ו
ומ"ש שהרי"ץ גיאות והרמב"ן פסקו כרבי יהודה בת"ה כתב ומסתברא כרבי יהודה דהלכה כדברי המיקל באבל וכ"כ הרי"ץ גיאת ז"ל ולזה הסכים הרא"ש בפרק אלו מגלחין ומדברי הרי"ף נראה שסובר כדברי הרמב"ם וכתבו הגה"מ שכן דעת ר"ח וראבי"ה וריצב"א ורשב"ם וכתוב בכתבי מהר"ר איסרלן בסי' א' דכן נראה לו עיקר. ולפי דרך פסק שלנו ג"כ כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן.

סעיף קטן ז
ומ"ש ל"ש אם הרגלים קרובים וכו':

סעיף קטן ח
ומ"ש אבל ר"ה וי"ה לא חשיב כרגלים לדבר זה כן כתב הרא"ש בפרק א"מ ז"ל ויש שהיו רוצים לומר שאם מתה אשתו קודם ר"ה שישא אחרת אחר הסוכות דקי"ל דר"ה ויה"כ כרגלים ולא מסתבר כלל דהא דהצריכו להמתין ג' רגלים לאו משום תוספת אבילות אלא כדי שתשכח ותשקע הראשונה מדעתו בשעה שהוא עם השנייה כדתניא [נדרים כ:] ולא תתורו אתרי לבבכם מכאן א"ר נתן לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר וא"ר אלעזר לא נצרכה אלא לב' נשיו הילכך צריך הרחקת זמן ואין ר"ה וי"ה כרגלים בדבר זה אלא קבעו הדבר והזמן ברגלים אע"פ שאין הרחקת הזמן שוה בהם מ"מ שמחת הרגלי'

מסייעת השכחה מדעתו ע"כ וכ"כ הרמב"ן בת"ה וכתב המרדכי בסוף מ"ק ששאלו למור"ם על אחד שהיה תפוס והתנה לו השר להוציאו אם ישא אותה אשה שרוצה לתת לו ועברו עליו ר"ה ויוה"כ וסוכות ממיתת אשתו והשיב דלא חשיבי רגלים ואין להתיר לו כדי שיתירוהו מפני הצער כי היכי דשרי למי שיש לו בנים קטנים דאין לסמוך על דברי השר ואפי' אם יתירו השר אין זה דומה למי שהניחה לו אשתו בנים קטנים דשרי מתוך חיי הבנים עכ"ל ואני אומר אם לדין יש תשובה שאם מפני חיי הבנים התירו כ"ש מפני חייו שאפשר שימות מחמת צער התפיסה ועוד דהו"ל כשבוי דכולהו איתנהו ביה ואפי' מספק שמא יקיים השר דברו ראוי להתיר לו וכ"ש דאפשר לו שלא לבא עליה עד שיגיע זמן וכי ההיא דיוסף הכהן ועוד יש לתמוה עליו דאטו מי גרע צער דתפיסה ממי שאין לו מי שישמשנו:

סעיף קטן ט

ומ"ש ודוקא לישא אסור אבל ליכנס לבית המשתה דינא כשאר קרובים פשוט הוא.

סעיף קטן י

ומ"ש והיא שמת בעלה אינה מתאבלת אלא ל' יום כן משמע מדתניא בפ' החולץ (יבמות מג:) ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול ואיתמר עלה כמה איבול שלה ל' יום ומ"ש אלא שאסורה ליארס ולינשא עד ג' חדשים משום הבחנה כדאיתא ביבמות פרק החולץ (יבמות מג.) ומשמע התם דהלכה כר"מ דאמר הכי וכ"פ כל הפוסקים כמו שיתבאר בטוא"ה סי' י"ג והמרדכי בסוף מ"ק כתב הטעם שאין האשה צריכה להמתין ג' רגלים משום דאשה בבעל כל דהו ניחא לה: כתב הרמב"ם בפ"ו וכן האשה שהיתה אבילה לא תבעל עד ל' יום וכתב עליו הרמב"ן בת"ה משמע דנשאת היא מיד ולא דק דאנן אפי' באירוסין תנן חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה ל' יום עכ"ל ואני אומר דהא ל"ק דאיכא למימר דכיון דסבר הרמב"ם דמותר ליארס ביום המיתה כמו שנתבאר ממילא לא קי"ל כר"י דחייש לאיבול וא"נ קי"ל כר"י למי שיש לו בנים קטנים מותרת לינשא כההיא דיוסף הכהן שמתה אשתו ואמר לאחות אשתו לכי ופרנסי את בני אחותך אבל אי קשיא הא קשיא דמשמע ודאי דלא מיירי בשהיא אבילה אשאר קרובים דכיון דהאיש אינו אסור בתשמיש המטה אלא תוך ז' למה תאסר האשה אחר ז' אלא באשה שהיתה אבילה על בעלה מיירי וקאמר דכשם שהאיש שמתה אשתו ולא קיים מצות פריה ורביה או שיש לו בנים קטנים או אין לו מי שישמשנו אע"פ שמותר לו לכנוס מיד אסור לו לבא עליה עד ל' יום כן האשה שמת בעלה ונשאת מיד לא תבעל עד ל' יום וכיון דקי"ל דכל הנשים אסורות ליארס ולינשא עד ג' חדשים משום הבחנה ואפי' שם אינן ראויות ללילד וכמו שפסק הוא ז"ל בהלכות גירושין היכי משכחת לה אלמנה

נשאת בתוך ל' יום ואפי' עברה ונשאת אסורה היא ליבעל עד ג' חדשים והיאך התיר שתבעל לאחר שלשים ואפשר לומר דה"ק מתורת איבול על בעלה אסורה להבעל כל ל' יום ואילו לא היה אלא משום איבול בלבד היתה מותרת להבעל אחר ל' אבל משום הבחנה אסורה להבעל עד ג' חדשים וסמיך על מ"ש בהלכות גירושין:

סעיף קטן יא
תניא אין לו בנים מותר לישא אשה לאלתר וכו' עד משום פרנסתן בפרק אלו מגלחין:

סעיף קטן יב
ומ"ש שאם אין לו מי שישמשנו מותר ג"כ לישא אשה לאלתר ירושלמי בפרק החולץ פסקוהו הפוסקים. ומ"ש שפירש הרמב"ן דלעולם אסור ל' יום וכו' בת"ה. ומ"ש ושאר כל המפרשים פירשו לאלתר ממש תוך ל' מבואר בפסקי הרא"ש פ' אלו מגלחין: ולענין הלכה נקטינן כדברי שאר מפרשים דרבים נינהו:

סעיף קטן יג
ומ"ש אבל תוך ז' כתב ר"ת שאסור ליכנוס ג"ז שם ובתוספות פרק קמא דכתובות (ד.).

סעיף קטן יד
ומ"ש תניא אף על פי כן אסור לבא עליה עד לאחר ל' יום גם זה בפרק אלו מגלחין בברייתא (מועד קטן כג.).

סעיף קטן טו
ומ"ש שפר"ת דהיינו דוקא למי שיש לו בנים קטנים וכו' כ"כ שם הרא"ש בשמו ובשם הראב"ד ז"ל וכ"כ המרדכי ג"כ שם בשם ר"ת. ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ו ובתשובת הרא"ש כלל כ"ז סימן י' כתוב שמדברי הרי"ף נראה שהוא סובר כדברי הראב"ד ור"ת שמדברי הרמב"ם נראה שאינו מחלק בין נושא מפני פריה וריביה לנושא מפני שאין לו מי שישמשנו ותמה הוא דסברא הוא לחלק בינייהו: ולענין הלכה כיון שהרי"ף ור"ת והראב"ד והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף קטן טז
ומ"ש וכל זמן שאין לו בן ובת חשיב לא קיים מצות פריה ורביה וכו' עד אבל תרי מחד לא כ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק אלו מגלחין והוא מסקנא דגמרא דס"פ הבא על יבמתו (ס"ב): כתב המרדכי בסוף מ"ק ה"ר חיים רצה להתיר לישא אשה לר' אליעזר לאלתר מדמסיק בפרק הבע"י (שם) נשא בבחרותו ישא בזקנותו משום פריה ורביה משמע דלא קי"ל כברייתא דמ"ק והריב"ם לא הניחו:

סעיף קטן יז
ומ"ש רבי' מעשה באחד ששידך ומת אחי המשודכת וכו' והתיר ר"ת שתכנס לחופה תוך ל' וכו' בפסקי הרא"ש פ' אלו מגלחין:

סעיף קטן יח

ומ"ש אבל אם לא שידך וכו' דבר זה אסור שם כתבו הרא"ש והמרדכי והגה"מ פ"ו כלשון הזה ושמא אפי' אם לא היה משודך היה מתיר מאחר שחפץ בה יותר מאחרת כדאשכחן ביוסף הכהן שמתה אשתו ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי בני אחותיך כדאיתא פ' אלו מגלחין (מועד קטן כג.) דמשתריא איהי משום פרנסת בניו ואע"פ שהיתה אבילה מאחותה ומיהו איכא למימר לפי שמרחמת על בני אחותה יותר מאחרת עכ"ל ומדברים אלו יתבאר לך שיש קיצור בדברי רבינו שהו"ל לכתוב דלישא אחות אשתו אפי' לא שידך מותר אם יש לו בנים קטנים כההיא דיוסף הכהן ואותו מעשה שהורה הרא"ש ואמר שבלא הפסד לא היה מתיר לא היתה אחות אשתו: כתוב בפסקי התוספות אין לו מי שישמשנו כי אם בנות גדולות אם אינן אצלו יש לו להקל ואם הן אצלו יש לו להחמיר כי יש לו מי שישמשנו ובנים גדולים צ"ע אך הכל לפי צרכי שמוש ואם הוא עשיר להשכיר שמשים נראה להחמיר עכ"ל. ובכתבי מהר"ר איסרלן סימן ג' כתוב ובההיא דאין לו מי שישמשנו כתבו תשובה דאפי' אם הוא עשיר ויש לו משרתים די אם אין בתו או כלתו אתו שישמשנו בחפיפת הראש ובכיבוס בגדים שאין ראוי לו להשתמש באחרות כה"ג אז שרי ע"כ: ובתשובות מיימוניות דשייכי להלכות אבל צידד רשב"א לבקש צדדי היתר לאיש שמתה אשתו שישא תוך ג' רגלים ור"י אחיו סותר דבריו ע"ש ובכתבי מהר"ר איסרלן סימן נ"א כתוב נראה דסומכין העולם אאותן צדדין שצידד רשב"א להתיר:

סימן שצג

סעיף קטן א

אבל כל ג' ימים הראשונים אינו יוצא לבית האבל וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כא:) ת"ר אבל כל ג' ימים הראשונים אינו הולך לבית האבל מכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמים אלא במקום המתנחמים. ומ"ש וכן ביציאתו לבית הקבר וכו' כ"כ המרדכי על ברייתא זו וז"ל מכאן ראיה כשהולך האבל עם שאר אבלי מתים לבית הקברות שיש לו לעמוד אצל האבילים בשעת צ"ה וי"א ב' ימים הראשונים אינו הולך לבית הקברות ללות המת עכ"ל: וכ"כ הגה"מ בפ"ז . תניא באבל רבתי פ"ו על ברייתא זו בד"א בזמן שיש שם כדי נושאי המטה וקובריה אבל אין שם כדי נושאי המטה וקובריה יוצא עמהם אפי' ביום הראשון ופשוט הוא שהרי הוא חייב בכל המצות וכיון שאין שם כדי נושאי מטה וקובריה יהא המת מוטל בבזיון אם לא יצא הוא לסייעם וז"ל הרמב"ן בת"ה באבל תניא אבל ג' ימים אינו יוצא אחר המטה מג' ועד ז' יוצא בשכונתו אבל לא

בשכונה אחרת פי' כשמת לאחרים מת בשכונתו יוצא אחר המטה לבית הקברות. כתוב בתה"ד סימן ר"צ אבל שרי לצאת מפתח ביתו בלילה לאחר שכלתה הרגל מן השוק או לא. תשובה יראה דהמיקל בכה"ג מפני הצורך לא הפסיד כולי האי ונתן טעם לדבר :

סעיף קטן ב

תניא אבל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו וכו' עד רביעית הרי הוא כשאר כל אדם פרק א"מ [כג.] ומה שכתב פי' שבוע ראשון כ"כ שם הרא"ש בשם רש"י וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"ז:

סעיף קטן ג

ומ"ש אפי' לדבר מצוה וכו' כן כתב בתשובת הרא"ש כלל כ"ז וכתב שם והא דקשיא לך דאבל חייב בכל המצות היינו במצות עשה שבגופו כגון ציצית ותפילין או למול את בנו אבל לילך לחופה ולמילה לשמוע ברכה בשביל גמילות חסדים אין לו לצאת מפתח ביתו. וכ"כ רבינו ירוחם בשם המפרשים ובהגהות אשיר"י כתוב דמוהל דחל עליו מילה תוך ימי אבלו בג' ימים הראשונים אל יצא מפתח ביתו ובשאר הימים יתפלל בביתו ואח"כ ילך לב"ה וימול ואבל מותר להיות בעל ברית ויתפלל בביתו וכשמביאין הנער לב"ה לימול ילך ויהיה בעל ברית עכ"ל ונראה שאם היא מצוה שתיבטל או תדחה אם לא יצא האבל שיוצא דומיא דההיא דאין שם כדי נושאי מטה וקובריה דבסמוך ולדידן שהאבל יוצא לב"ה להתפלל בשני וחמישי מפני קריאת התורה כ"ש שיצא כדי למול אפי' תוך ג' ימים ראשונים ואפילו יש שם מוהל אחר . וכתב נימוקי יוסף אהא דתניא מכאן ואילך הולך וכו' ואע"ג דאמרינן אבל אינו יוצא מפתח ביתו היינו דוקא לטייל אבל לדבר מצוה שרי ומתוך כך נראה דמותר לאבל ללכת לב"ה לשמוע תפלה או מגילה וכ"ש בט"ב שכולם אבילים והו"ל כהולך לבית האבל עכ"ל וגם הרא"ש כתב מכאן נהגו באשכנז שבליל ט"ב הולך לב"ה וכן למחרת עד גמר קינות ואז הולך לביתו:

סעיף קטן ד

ומ"ש אפילו לא שלמו ג' שבועות וכו' בסימן שצ"ט כתב רבינו בשם ה"ר שמשון דאם קבר מתו שעה א' לפני הרגל שאותה שעה והרגל חשובים כי"ד ומיד אחר הרגל יש לו דין שבוע ג' ואפי' בר"ה ועצרת שאינו אלא יום א':

סעיף קטן ה

ומ"ש ולענין יציאת האבל לב"ה כתב הרי"ץ גיאת שיוצא אפי' בחול כ"פ הרמב"ן בת"ה בשמו וטעמו משום דהשתא לבית האבל הולך מג' ימים ואילך לבית התפלה לא כ"ש וג' ימים הראשונים לבית האבל אינו יוצא לבית התפלה יוצא ודחה הרמב"ן דבריו:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם הראב"ד כ"כ הרא"ש בפרק אלו מגלחין בשמו וטעמו מפני שהוא ז"ל מפרש שבת ראשונה דקתני בברייתא היינו שבת ממש דאינו יוצא לב"ה בשבת והכי איתא באבל רבתי שאינו הולך לב"ה אבל לבית המדרש הולך בשבת אבל לא בחול וכך פירש הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ואינו כדברי שניהם וכו' וכ"כ רב האי שהכל כמנהג המדינה וכו' הרמב"ן בת"ה כתב תחילה כדברי הראב"ד ז"ל דאפי' בשבת אינו יוצא לב"ה ואח"כ כתב דברי רבינו האי ואח"כ כתב דברי הרי"ץ גיאת וכתב לסתור דעתו וכתב בסוף דבריו וכל זה לשבור דברי הרי"ץ גיאת שהוא מנהיג לאבילים לצאת לב"ה בחול אבל תשובת רבינו האי שכתבנו למעלה אפשר שהיא עולה ולא אמר הגאון לצאת לב"ה בחול אלא בשבת לפי שאין אבילות בשבת ויפרש הגאון שבת שבוע של ימי אבילות בחול וכן פירש"י וכן נהגו כדעה הזאת לצאת שם בשבת ולא בחול כל ז' ויש להם על מה שיסמכו בדברי הגדה שכך מצינו בפרקי ר"א ראה שלמה שמדת ג"ח גדולה לפני הקב"ה וכו' עכ"ל ופי' זה הוא בפי"ו: ב"ה וכתב הריב"ש בתשובה סי' קנ"ה שנשאל על מקום שנוהגים לצאת לב"ה בבוקר כל ז' ימי אבילות והשיב בסרקסטא נוהגים האבילים כל ז' ללכת לב"ה שחרית וערבית ואחר התפלה כשחוזרים לבתיהם עם רוב הקהל המלוים אותם בכניסתם לחצר המקוננת מעוררת לווייתם והנשים סופדות וכיון שעושים זה לכבוד המת אין לבטל מנהגם וכן י"ל במנהג עירכם כיון שאין הולכים אלא לב"ה אם לספוד על המת או לומר עליו ניחום נפש אין לבטל מנהגם כיון שהוא לכבוד המת שהרי אפי' להלין המת שהוא אסור מן התורה אם הלינו לכבודו מותר:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש הוא בפרק אלו מגלחין ודבריו הם מבוארים שהם כדברי הרמב"ן שכתבתי בסמוך והכי נקיטינן וכתב המרדכי במ"ק על הא דפרקי ר"א ואע"פ דבפרהסיא הוא מקום מצוה שאני ומשום פרהסיא אמרי (שבת יב:) בקושי התירו לנחם אבילים בשבת והא דקאמר שיושבים עמו לארץ משום שרוב עם לא סגי להו בלא"ה ומשנה מקומו כדי שירגישו הכל כדאמרי' לעיל שנייה יוצא ואינו יושב במקומו ונהגו משום כבוד המת שגם שאר קרובים משנין מקומותם אבל בשבת א' אינו יוצא מפתח ביתו עכ"ל

סעיף קטן ט

ועל מ"ש בפרקי ר' אליעזר שבשבת היה יוצא האבל ושפמו מכוסה כתב הרמב"ן בת"ה אע"פ שאין אבילות בשבת כיון שיש לו מנעלים ברגליו מותר ועושין כן כדי להכיר

בינו ובין המנודה עכ"ל. ובזמן הזה אינו יוצא בשפמו מכוסה דאנו מתי מעט והכל יודעים שהוא אבל אע"פ שאין שפמו מכוסה: כתב נ"י בס"פ המוכר פירות מכאן נ"ל פשוט שבאותן המקומות שנהגו לישב בשבת במקומו והם אבילים ואינם רוצים לשנות מקומם בשבת מפני שאומרים שאסור לנהוג אבילות ובחול דוקא משנים מקומם לכבוד שזה מנהג טעות הוא שהרי התירו כאן מעמדות ומושבות בבית הקברות בשבת ופירש רשב"ם הטעם מאחר שלא היו עושים אבילות אלא מעמדות ומושבות בלבד משמע שבישיבה לכבוד האבל אין בו משום חששא כלל עכ"ל ואין הנדון דומה לראיה דהתם שאני שהיו עושים מעמדות ומושבות בב"ה כדי שיאספו רוב עם שלא היה בית הכנסת אחת מכילה אותם אבל כשמשנים מקומם בב"ה למקום אבילות מיחזי כנוהגים אבילות בשבת ויישר כחם של הנוהגים שלא לשנות מקומם בשבת: וכתב ע"ש דליל שני מיום ראשון הוא חשוב לענין אנינות ליאסר בקדשים וכתב הריטב"א נראה דה"ה לענין הבראה תופס לילו בחול אם חזרו אחר בין השמשות אבל בשבת אין הבראה דמדברים שבפרהסיא הוא עכ"ל. ואיני יודע טעם לדברים שהרי עשוים בני אדם להביא מאכל למי שלא היה יכול להכין מע"ש ואע"פ שאינו אבל הלכך לא מינכר דדבר של אבילות הוא ותו דלא אסרו אלא לאבל עצמו שלא ינהוג דברים שהאבל חייב לנהוג בהם בחול אבל לאחרים שלא יביאו אותו אין שום טעם לאסור וכן פשט המנהג בכל העולם להברות האבל בשבת ולא נשמע בעולם שום פוצה פה ומצפצף: וכתב הכלבו אבל תוך שבעה לא יצא מפתח ביתו ואפי' בשבת אבל מתפללים בביתו ובתפלת חול אין אומרין תחנה ולמנצח ושיר מזמור לאסף וגם בתפלת ערבית של שבת אין אומרים ברכה אחת מעין שבעה ולא במה מדליקין ואין מתפללים בבית לכל מת אם אינו יוצא במטה שהיה כבן שש או שבע וכבר ביארנו שמקומות אחרים מתפללים אם הוא בן שנה וכן אין מתפללים בבית שאין בו אבילים אלא ראשונה הסמוכה לקבורה להניח דעתו של מת על דרך מה שנמצא באגדה ואפי' היה גדול שיצא במטה ואפי' היה שם נשים אבילות וביה"ה הולך האבל לב"ה עי"ה במנחה וכן בכל שאר תפלות היום הגדול והנורא ההוא ואין מונעים שום דבר מן התפלה וכן בר"ה ע"כ: כתב סמ"ק אסור לצאת מפתח ביתו אכן מפני צרכיו ילך שפיר חוץ לעיר וינעול מנעליו וכשיבא לבית אשר ילין בו יחלוץ מנעליו. והתוס' כתבו בסוף מ"ק [כז.] אע"פ שאינו יוצא מפתח ביתו בעיר הא אמרינן יצא לדרך נועל נכנס לעיר חולץ אלמא מותר לצאת בו ושמא דוקא בדבר האבד מותר לצאת לדרך :

סימן שצד

סעיף קטן א
אין מתקשין על המת יותר מדאי וכל המתקשה עליו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה אלא ג' ימים לבכי וכו' בסוף מועד קטן [כז:] ומה שכתב בשם: ב"ה נראה שיש להגיה ולכתוב במקום הרשב"א הרמב"ם שזה הוא לשונו בפ' י"ג: הרשב"א כן נראה ממה שיבא בסמוך: ומה שכתב ואין בוכין עליהם יותר משלשים יום בפרק הנושא אשה [דף קג:] שצוה רבי בשעת פטירתו הושיבו ישיבה לאחר שלשים יום דלא עדיפנא ממשה רבינו ע"ה דכתיב ויבכו את משה ל' יום:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואין מספידין עליהם יותר מי"ב חדש שם בפטירתו של רבי ספדו ל' יום בליליא ויממא מכאן ואילך ספדי ביממא וגרסי בליליא או ספדי בליליא וגרסי ביממא עד דספדי תריסר ירחי שתא.

סעיף קטן ג
ומ"ש וכן חכם שבא שמועתו לאחר י"ב חדש אין מספידין אותו בפרק הערל (יבמות עט.) גבי שאול שלא נספד כהלכה אמר דוד שאול נפקי ליה תריסר ירחי שתא ולא דרכיה למספדיה וכ"כ הרמב"ן בת"ה בשם גאון שאין מנהג ואין דרך ארץ להזכיר המת לאחר י"ב חדש לפיכך מקום מרוחק שאין מגעת שמועת ת"ח אלא לאחר י"ב חדש פטורים מלהספיד אפי' יום שמועה:

סעיף קטן ד
תניא באבל רבתי יוצאין לבית הקברות ופוקדים על המתים ג' ימים וכו' בפ"ח:

סעיף קטן ה
א"ר לוי כל ג' ימים יראה האבל עצמו כאילו חרב מונחת לו בין כתפיו וכו' בסוף מ"ק (שם):

סעיף קטן ו
ירושלמי כל אותה השנה הדין מתוח כנגד אותה המשפחה א"ר יוחנן כל ז' החרב שלופה וכו' עד נתרפאת כל המשפחה בסוף מ"ק:

סעיף קטן ז
כתב הרמב"ם ז"ל כל מי שאינו מתאבל כמו שצוו החכמים הרי זה אכזרי וכו' פי"ג מהל' אבל:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה הוא בפרק ר"א דאורג (ק"ו:):

סימן שצה

סעיף קטן א

אבל כיון שעומדין המנחמין מאצלו ביום ז' מותר ברחיצה מימרא בפ' אלו מגלחין (מועד קטן י"ט:):

סעיף קטן ב

ומ"ש דמקצת היום ככולו ל"ש מקצת יום ז' ל"ש מקצת יום ל' שם איפסיקא הלכת' כאבא שאול דאמר הכי וכתב רבי' ירוחם יום ז' מקצתו ככולו לא מיד בהנץ החמה אלא אחר שיעמדו המנחמין מאצלו דהיינו אחר שהתפללו עם האבל אבל ביום ל' לענין גיהוץ ותספורת די בהנץ החמה וכ"כ המפרשים עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש י"א דוקא מקצת היום וכו' וי"א דה"ה נמי מקצת הלילה חשוב ככל היום הרא"ש כתב שם בפסקיו וז"ל כתוב שם בתוס' ריב"ם מספקא לר' הא דאמר מקצת היום ככולו אי אמרינן נמי מקצת הלילה ככולו או דוקא יום בעינן ונ"מ אם באת לו שמועה רחוקה בלילה וישב מקצת הלילה אם מותר לרחוץ בלילה ולבסוף כתב משום דבלילה לא מוכחא מילתא שהרי דרך בני אדם לחלוץ מנעליהם בלילה ורשב"ם כתב נוהגים העם לישב מקצת יום ז' ומה שיושבין מקצת לילה באבילות אינן מחשיבין אותו ולא ידענו טעמא מאי והר"מ כתב אם שמע שמועה רחוקה בלילה דמקצת הלילה ככולו ואע"ג דגבי ז' לא אמרינן מקצת הלילה ככל היום כדאמרינן לעיל אבל כיון שעמדו מנחמים מאצלו מותר ברחיצה ומשמע דוקא ביום ז' וכ"נ דכשמנה ל' צריך למנות עד מקצת יום ל' מדאמרינן בפ"ב דמגילה (כ.) וכן שומרת יום כנגד יום וכו' אלמא כל דבר דלא סליק ביומיה ובעי ספירה לא אמרי' מקצת הלילה ככל היום הילכך אבל לא יצא מפתח ביתו עד הנץ החמה וכן ביום ל' לא יגלח עד הנץ החמה ומיהו לענין שמועה רחוקה דלא בעי ספירה אלא סגי בשעה אחת סלקא אפי' בלילה עכ"ל והמרדכי בפ"ב דמגילה ובפרק אלו מגלחין לא הביא אלא דברי הר"מ והרמב"ן בת"ה האריך לסתור דברי התוס' והעלה דלעולם מקצת לילה חשוב ככל היום: ולענין הלכה נקטינן כדברי הר"מ דבתראה הוא ומסתבר טעמיה: כתב בתה"ד סימן רצ"ב מי שמת אביו ואמו בר"ח ניסן כשיגיע אחריו כ"ט באדר ונהג דין אבילות די"ב חדש במקצת אותו היום כלו לו אבילות די"ב או לא תשובה יראה דלא כלו עדיין וצריך לנהוג אבילות דיב"ח עד שיכנס ר"ח ניסן ולא דמי ליום ז' ול' דהתם הספירה הוא לפי הימים אבל גבי אבילות דיב"ח דלא הזכירו בשום מקום אלא יב"ח ולא שנ"ד ימים דהספירה הוא לפי החדשים אי הוי אמרינן מקצתו

ככולהו הוה שרי בתחילת חדש י"ב והא ודאי ליתא ולכך לא כלו עד שיכנס ר"ח ניסן : ומ"ש רבי' שר"ת התיר בשעת הדחק לרחוץ בליל ז' כ"כ הרמב"ן בת"ה בשמו:

סימן שצו

סעיף קטן א

כתב הראב"ד אבל שלא נהג אבילות תוך ז' וכו' משלים אותו כל ל' חוץ מן הקריעה וכו' כן כתב הרמב"ן בת"ה והרא"ש פרק אלו מגלחין בשמו ולמד כן מדתניא בפרק אלו מגלחין (מועד קטן דף כ.) קיים כפיית המטה שלשה ימים קודם הרגל א"צ לכפות אחר הרגל דברי ר' אליעזר וחכ"א אפי' יום אחד אפי' שעה אחת ומדקתני כי האי לישנא ולא קתני לישנא דמתניתין הקובר את מתו ג' ימים קודם הרגל וקתני קיים כפיית המטה ש"מ בעינן קיום אבילות קודם הרגל שאם לא קיים אבילות קודם הרגל שוגג או מזיד אין רגל מפסיקו שלא יהא חוטא נשכר ומינה ילפינן לכל אבל שלא נהג אבילותו תוך ז' שישלים אבילתו חוץ מן הקריעה שאם עבר ולא קרע בשעת חיובו שאין קורע אחר ז' כענין שאמרו מי שאין לו חלוק תוך ז' קורע לאחר ז' אינו קורע ודוקא בשאר מת מצוה כדלקמן עכ"ל כלומר דעל אביו ואמו אם לא קרע תוך ז' קורע אחר ז' כדין מי שמת אביו ואמו ולא היה לו חלוק תוך ז' ונזדמן לו אחר ז' שקורע והולך כמו שנתבאר בסימן ש"מ:

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרא"ש דוקא שלא נהג אבילות כלל כל ז' וכו' כן כתב בתשובות כלל כ"ז דע"כ לא קאמר הראב"ד אלא בשלא נהג אבילות כל ז' דומיא דההיא דקיום כפיית המטה קודם הרגל אבל זלזל במקצת הימים ולא נהג בהם אבילות א"צ להשלימם:

סעיף קטן ג

מי שמת אביו או אמו והיה קטן באותה שעה והגדיל וכו' עד סוף הסימן הכל כתב באורך בפסקי הרא"ש בסוף מ"ק והגה"מ כתב דברי הר"מ ורבינו ירוחם אחר שהביא דברי הר"מ ודברי הרא"ש כ' ומ"מ דברי הר"מ רבו דברי קבלה הן כ"ש להחמיר ואינו נ"ל דהא קי"ל הלכה כבתראי וקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל הילכך נקטינן כדברי הרא"ש:

סימן שצז

סעיף קטן א

כתב הרמב"ן שמתאבלין ע"פ עד אחד ועד מפי עד ונכרי מסיח ל"ת וכו' בת"ה והביא ראיה לדבר וכתב בסוף דבריו זה הכלל עדות שמשיאין האשה על פיו קרובים מתאבלין:

סעיף קטן ב

ומ"ש והר"מ היה מפקפק בדבר וכו' וטענת הרמב"ן וטענת הר"מ הכל כתוב באורך בפסקי הרא"ש ובמרדכי והגה"מ פרק ו' משמע שבסוף דבריו הסכים הר"מ להתאבל

על פי עד אחד ואפי' אשה או נכרי מל"ת אבל אם הנכרי מתכוין להעיד לא ודלא כקצת רבוותא שהיו אומרים דאפילו מתכוין הנכרי להעיד מתאבלין על פיו: כתב המרדכי בסוף מ"ק והגה"מ פרק ו' שני עדים אומרים מת ושנים אומרים לא מת מספיקא אינו מתאבל כדאמרינן בפרק יש בכור (בכורות מט.) גבי מת ביום ל' דר"ע משויה ליה ספיקא לענין פדיון ואפ"ה מודה לענין אבילות דכיום שלפניו דמי:

סימן שצח

סעיף קטן א
בענין האבילות איכא פלוגתא דרבוותא אם יש ממנו מן התורה הגאונים כתבו שאבילות יום ראשון אם הוא יום מיתה אז הוא דאורייתא כלומר אם הוא יום מיתה וקבורה הוא דאורייתא לדעת הגאונים וכן דעת הרי"ף בכ"ב דברכות ובפרק אלו מגלחין וכ"פ הרמב"ם בפ"א וכ"כ הרשב"א דלא אמרו הגאונים אלא ביום מיתה והוא עצמו יום קבורה הא זה בלא זה לא:

סעיף קטן ב
ומ"ש שהראב"ד הוסיף לומר דגזירת ל' לגיהוץ ולתספורת הוי דאורייתא כ"כ הרמב"ן בת"ה בשמו והוא ז"ל חלק עליו:

סעיף קטן ג
ומ"ש שר"ת ור"י פירשו שאין שום אבילות דאורייתא וכו' כ"כ הרמב"ן כת"ה וה"ר יונה בפ"ב דברכות בשם חכמי הצרפתים ז"ל:

סעיף קטן ד
ומ"ש והרמב"ן האריך מאד וכו' עד אבל אשתו קטנה מד"ס הוא בת"ה:

סעיף קטן ה
ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפרק ב' ואיפשר שאע"פ שהוא מן התורה קרי לה ד"ס לפי שאינה מפורשת בתורה לענין טומאה ולא אתיא אלא ממדרש חכמים בשארו כתב בין לענין טומאה בין לענין אבילות שהוא מד"ס שכתב בפרק הנזכר לענין טומאה לאשתו עשאוה כמת מצוה כיון שאין לה יורש אלא היא לא תמצא מי שיתעסק בה וכתב עליו הרמב"ן ההיא באשתו קטנה תניא בהדיא כדאיתא פרק האשה רבה [דף צט:] וי"ל שהרמב"ם נתכוין לומר דלאשתו בין קטנה בין גדולה אינו מיטמא אלא מד"ס ולגדולה הוי מד"ת אלא דאתיא ממדרש חכמים שזה נקרא ד"ס לדעתו ז"ל ולקטנה הוי מד"ס ממש כלומר דאין לה עיקר בתורה מטעם אשה אלא שחכמים עשאהו כמת מצוה כיון שאין לה יורש אלא הוא וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר ומדבריהם שיתאבל האיש על אשתו הנשואה וכן האשה על בעלה ומתאבל על אחיו ועל אחותו שהם מאמו אפי' הכהן

שאינו מטמא לאחיו ואחותו מאמו ולאחותו הנשואה אף על פי שהיא מאביו מתאבל הוא עליהן. ואם היתה אחותו זו הנשואה מאחיו הרי הוא מתאבל עליה דין תורה. וכתב עליו הרמב"ן בת"ה מ"ש באחותו נשואה שאבילותם מן התורה זה לא ידענו לו צד סמך ומקום טענה:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדברי ר"ת ור"י הוא בפרק אלו מגלחין:

סימן שצט

סעיף קטן א
הקובר את מתו קודם הרגל בענין שחל עליו אבילות ונהג בו אפי' שעה אח' קודם הרגל מפסיק האבילות וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יט.) תנן הקובר את מתו ג' ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שבעה שמונה ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שלשים ובגמרא [כ.] ת"ר קיים כפיית המטה שלשה ימים קודם לרגל א"צ לכפותה אחר הרגל דר"א וחכ"א אפי' יום אחד ואפי' שעה אחת ואסיקנא בגמרא דהלכה כחכמים. ומ"ש וימי הרגל עולין לו למנין ל' וכו' מימרות אמוראי שם. ומ"ש ודוקא שנהג אבילות באותה שעה וכו' אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבילות וכו' אין הרגל מבטל האבילות כן דקדק הראב"ד מדקתני קיים כפיית המטה וכתבתי לשונו בסימן שצ"ו: וכתב רבי' ירוחם ומ"מ נ"ל דרגל עולה למנין ל' דלא גרע מקובר מתו ברגל עכ"ל ודבר פשוט הוא דבנודע לו מיתת המת קודם הרגל מיירי. ומ"ש אפי' לא נהג אלא דברים שבצינעא וכו' הרגל מפסיק כ"כ המרדכי במ"ק וכ"כ הגה"מ:

סעיף קטן ב
ומ"ש וכ"ש אם לא ידע במיתת המת קודם הרגל שאין הרגל מבטלו פשוט הוא:

סעיף קטן ג
ומ"ש אלא נוהג ברגל דברים שבצינעא ומונה ז' אחר הרגל ובאותן הז' מלאכתו נעשית ע"י אחרים וכו' עד ורגל עולה למנין ל' נלמד מדין הקובר את מתו ברגל שיתבאר בסמוך.

סעיף קטן ד
ומ"ש בשם הרמב"ן הוא בת"ה והביא ראיה לדבר מדאמרינן בגמרא לענין ז' לא קמיבעיא לי שאין רגל עולה למנין ז' דלא נהג מצות ז' ברגל כי קמיבעיא לי למנין ל' דקא נהגא מצות ל' ברגל דאסור בתספורת וכיבוס וא"ת שאין אבילות חלה עליו ברגל אלא שהוא נוהג בהן מפני הרגל בדברים שכל אדם אסור בו מצות ל' מנאו בו שתעלה למנין שלשים והרי במצות ז' נמי נוהג קצת ברגל שאינו מכבס כסותו במים והרבים מתעסקים בו כדין אבל ואפ"ה כיון דלא נהיג במצות ז' כדינו אינו עולה אלא ש"מ אבילות נמי נוהג בהם

וכל גזירת ל' עליו ותמה על עצמך היאך יהא שמח בשמחת מריעות והרבים מתעסקין בו כאבל אלא ש"מ שהוא נוהג במצות ל' כמנהגו בהם בחול וטעמא דמילתא מפני שהם מצות לא תעשה ומדין הרגל נמי נוהג במקצתן הילכך כשנוהג בכולן באבילותו אין אבילותו מתפרסמת עליו לפיכך אמרו עולה למנין ל' דקא נהגו מצות ל' ברגל כולו כדינו בחול ואינו עולה למנין ז' שאינו נוהג ברובן של מצות ז' עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש ומדברי א"א ז"ל יראה שאינו אסור כלל מתורת אבילות אלא בדברים האסורים לו מתורת הרגל נראה שלמד כן מדכתב בפרק א"מ שהטעם שאין שמיני עצרת מבטל גזירת ל' לקובר מתו בתוך החג היינו משום דלא נהג כלל דין ל' אע"ג שגיהוץ ותספורת אסורים במועד מ"מ מטעם אבילות מיהו לא נאסר. ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ן שהם נכוחים בטעם וראיה: דין שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל יתבאר בסימן ת"ב בס"ד:

סעיף קטן ו

הקובר את מתו ברגל בחה"מ נוהג כל דין אנינות כל זמן שאינו נקבר דקדק לכתוב בח"ה דאילו בי"ט אינו נוהג דיני אנינות כמו שנתבאר בסי' שמ"א ואע"ג דבי"ט שני נוהג דיני אנינות וכן נוהג ג"כ בי"ט ראשון אם רוצה לקברו ע"י עממין כמו שנתבאר שם רבי' מילתא פסיקתא נקט דבח"ה ודאי נוהג אנינות ובדין הוא דהו"ל לכתוב דבי"ט ב' נמי נוהג אנינות אלא שסמך על מ"ש בסימן הנזכר:

סעיף קטן ז

ומ"ש ולאחר שיקבר נוהג דברים שבצינעא בריש כתובות (ד'.) מסייע לר' יוחנן דאמר אע"פ שאמרו אין אבילות במועד אבל דברים שבצינעא נוהג:

סעיף קטן ח

ומ"ש בשם הרמב"ם שאינו נוהג דברים שבצינעא בפ"י כתב הרגלים וכן ר"ה ויה"כ אין דבר מדברי אבילות נוהג בהם. וכתב הרמב"ן בת"ה שיש כת מן החכמים שסוברים כמותו וטעמא משום דהא דקאמר בריש כתובות מסייע ליה לר' יוחנן דאמר אע"פ שאמרו אין אבילות במועד אבל דברים שבצינעא נוהג הוא שמועתו של ר' יוחנן הוא השמועה האמורה בפרק אלו מגלחין אהא דגרסינן אביי אשכחיה לרב יוסף דפריס סודרא אריסיה ואזיל ואתי בביתיה א"ל לא סבר לה מר אין אבילות בשבת א"ל הכי א"ר יוחנן דברים שבצינעא נוהג והם מפרשים דדוקא בשבת לפי שהיא עולה הנהיגו בה בצינעא אבל ברגלים שמפסיקים ואינן עולים לדברי הכל אינו נוהג לא בצינעא ולא

בפרהסיא עכ"ל. ונראה מדבריו שהיו גורסים בההיא דר' יוחנן דריש כתובות בשבת במקום במועד.

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ולא נהירא הוא משום דהרמב"ן חלק על הרמב"ם וסיעתו והאריך לטעון עליהם והעלה דדברים שבצינעא נוהגים במועד וכ"פ התוס' והרא"ש בריש כתובות וכתבו שכ"פ בה"ג ולענין הלכה נקטינן כוותייהו דרבים נינהו וגם כי בה"ג שדבריו דברי קבלה סבר כוותייהו.

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו והרגל עולה למנין ל' שמשלים עליו ל' אפי' קברו ברגל מבואר בברייתא שם פרק א"מ.

סעיף קטן יא

ומ"ש ולא אמרינן דחג שמיני עצרת מבטל שם [כד:] אמר רבינא הילכך יום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו הרי כאן כ"א יום כלומר ולא צריך למינקט אחר הרגל אלא ט' ימים הרי בהדיא דאין חג שמ"ע מבטל גזירת ל' אפי' קבר מתו קודם הרגל וכ"ש כשקברו ברגל: וכתב שם הרא"ש שהטעם מפני שלא נהג כלל דין ל' אע"ג דגיהוץ ותספורת אסורים במועד מ"מ מטעם אבילות לא נאסר. וכתבו הגה"מ בפרק י' דשמיני עצרת אינו עולה לו כ"א יום אחד כשקברו ברגל .

סעיף קטן יב

ומ"ש ומתעסקים ברגל לנחמו ולאחר הרגל מתחיל למנות ז' וכו' עד בשלשה ימים האחרונים של האבל ברייתא שם וכתב הגה"מ בפ"י בשם סמ"ק אם עברו ג' ימים אחר הקבורה מותרת מלאכתו על ידי אחרים כל ימי אבילותו עכ"ל וכתב רבינו ירוחם אותם הימים שנשארו מן הרגל אחר קבורת המת דינן לענין מלאכה המותרת במועד כדין ז' ימי אבילות שמלאכתו נעשית על ידי אחרים פי' בבתיהם אבל לא בביתו ודוקא דבר שאינו אבד אבל דבר האבד הוא בעצמו עושה ועבדיו ושפחותיו עושין בצינעא בתוך ביתו כי לא נאסרו עבדיו ושפחותיו עכ"ל ואהא דתניא ואין רבים מתעסקים בו שכבר נתעסקו בו ברגל פירשו התוספות תנחומין וברכת השורה והרי"ט פי' לענין הבראה ע"כ ומשמע דדוקא לדברים אלו הוא דאין מתעסקים עמו אבל מבקרין אותו כל ימי אבלו וכך מפורש בירושלמי פרק אלו מגלחין הקובר את מתו שלשה ימים בתוך הרגל מונה ז' לאחר הרגל ג' ימים הראשונים הרבים מתעסקים עמו ד' ימים האחרונים אין הרבים מתעסקים עמו מהו להראות לו פנים ר' יעקב בר אידי בשם ר' חנינא והלא אמרו אין אבל בשבת מפני מה אמרו להראות לו פנים לאו מפני הכבוד והכא נמי מפני הכבוד

ויש לתמוה על הרי"ף שהשמיט הא דקתני מלאכתו נעשית ע"י אחרים וכו' עד סוף הברייתא וכן יש לתמוה על הרמב"ם שסתם וכתב בפ"י שהקובר את מתו ברגל שאחר הרגל מתחיל למנות ז' ונוהג בהן כל דברי אבילות: כתב הרא"ש בפרק אלו מגלחין ובפ"ק דכתובות דאיכא מ"ד דאי איתרמי ליה אבילות ברגל שצריך הוא שיישן בין האנשים והיא בין הנשים והראב"ד והרא"ש דחו דבריו וכתבו רבינו בסימן שפ"ג:

סעיף קטן יג

ואם נהג ז' לפני הרגל והרגל פגע בו תוך שלשים הרגל מבטל ממנו גזירת שלשים אפי' אם חל יום ז' בערב הרגל וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יט:) איפליגו תנאי בחל יום ז' בערב הרגל ואיפסיקא הילכתא בגמרא כאבא שאול דאמר מצות ז' מבטלת גזירת ל' כלומר שאם חל יום ז' שלו בערב הרגל בטלה ממנה גזירת שלשים דמקצת היום ככולו ויום ז' עולה לכאן ולכאן:

סעיף קטן יד

ומ"ש וכן אם חל יום ח' בשבת שבערב הרגל שם מודים חכמים לאבא שאול כשחל ח' שלו בשבת ערב הרגל שמותר לגלח בע"ש:

סעיף קטן טו

ומ"ש ואם לא גילח בערב הרגל או בע"ש מותר לגלח אחר הרגל שכבר נתבטל גזירת ל' זה פשוט אליבא דאבא שאול דאיפסיקא הלכתא כוותיה ומ"ש אבל תוך הרגל לא יגלח כיון שהיה איפשר לו לגלח קודם הרגל ואם חל יום ז' שלו בשבת ערב הרגל אסור לגלח בע"ש ומותר לגלח אחר הרגל וכן בתוך הרגל כיון שלא היה יכול לגלח קודם הרגל שם אמתני' דאלו מגלחין במועד תנא האבל מותר בגילוח ה"ד אילימא שחל ח' שלו בערב הרגל איבעי ליה לגלוחי בערב הרגל אלא ח' שלו בשבת ערב הרגל איבעי ליה לגלוחי ע"ש לא צריכא שחל ז' שלו בשבת ערב הרגל וסבר לה כאבא שאול דאמר מקצת היום ככולו ויום שביעי עולה לכאן ולכאן וכיון דשבת הוי אנוס הוא:

סעיף קטן טז

ואם חל יום ששי או יום א' שלו ערב הרגל מותר לספר ולכבס וכו' כבר נתבאר בטוא"ח סימן תקמ"ח: ב"ה והא דרגל מבטל גזירת ל' דוקא בשאר מתים וכו' עד הרגל מבטלו עיין בטור אורח חיים סימן תקמ"ח: כתוב בתשב"ץ על אבל שחל יום ג' בערב י"ה ונצטווה לרחוץ אבל לא ללבוש לבנים דוקא ביום ג' מותר פחות מכאן לא וכתב עוד שפעם אחד אירע לאחד יום ששי לימי אבלו בערב פסח ואמר דכיון שהיה זמן שחיטת פסח ואז בימיהם היו קורין הלל והיה יו"ט אין אבילות נוהג בו ואין לדבר זה ולא לראשון לא סמך ולא ראיה:

סעיף קטן יז
ר"ה ויה"כ חשובים כרגל לדחות האבילות וכולי בפרק אלו מגלחין פלוגתא דתנאי במתני' [יט.] ואיפסיקא בגמרא [כד:] הלכתא כר"ג דאמר ר"ה ויה"כ כרגלים וכחכמים דאמרי עצרת כרגלים:

סעיף קטן יח
ומ"ש זה הכלל לכל המועדים נהג שעה אחת לפני הפסח אותה שעה חשובה כז' וכו' שעה אחת לפני עצרת חשובה כז' ועצרת חשוב כז' וכו' (שם) דרש רב ענני בר ששון יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן י"ד דא"ר אלעזר מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל ז' שנאמר בחג המצות ובחג השבועות וכו' אדבריה רב פפא לרב איויא סבא ודרש יום אחד ור"ה הרי כאן י"ד אמר רבינא הילכך יום א' לפני החג וחג ושמיני שלו הרי כאן כ"א יום ומ"ש די"ט שני של עצרת עולה למנין י"ו הואיל ובקיאינן בקביעא דירחא כ"כ שם הרא"ש וכתב רבינו ירוחם (נתיב כ"ח ח"ג) דביום שני של ר"ה לא אמרינן הכי דתרווייהו כחד יומא חשיב הילכך יום אחד לפני ר"ה וב' ימים של ר"ה הרי י"ד ומשלים עליהם י"ו ע"כ ודבריו לדעת י"א ובה"ג שכתב רבינו בסמוך דאילו לדעת הרמב"ן והרא"ש די"ה מבטל ממנו גזירת ל' אין נפקותא ביום שני של ר"ה אם עולה או אינו עולה ומ"ש גבי שעה אחת קודם ר"ה שמגלח בעי"כ וכן בשעה אחת לפני יה"כ שמגלח ערב החג כ"כ הרא"ש שם בשם הרז"ה והרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן יט
ומ"ש וי"א שהקובר מתו קודם ר"ה אין י"ה מבטל ממנו גזירת ל' וכן אם קברו קודם י"ה אין החג מבטל ממנו גזירת ל' וכו' כ"כ הרא"ש שם בשם הראב"ד שדקדק כן וכתב שם שהרמב"ן דחה דבריו והסכים הרא"ש לדברי הרמב"ן ז"ל וכתבו הגה"מ שלזה הסכים הר"מ וגם בהג"א כתב בשם א"ז שיש לסמוך על זה הלכה למעשה והרמב"ם כתב בפ"י הקובר את מתו אפי' שעה אחת קודם הרגל או קודם ר"ה וי"ה בטלה ממנו גזירת ז' נמצא מונה לאחר ר"ה וי"ה כ"ג יום ולאחר פסח י"ו יום עכ"ל. וכבר כתבתי בטור א"ח סימן תקמ"ח שכתב הרמב"ן ליישב דבריו ושכתב דמכל מקום אין דבריו נראין ולענין הלכה כיון שהר"ם והרא"ש וא"ז מסכימים לדברי הרמב"ן הכי נקטינן :

סעיף קטן כ
כתב ה"ר שמשון הקובר מתו שעה אחת לפני הרגל שאותה שעה והרגל חשובים כי"ד ומיד אחר הרגל יש לו דין שבוע שלישית וכו' בפרק אלו מגלחין כ"כ הרא"ש בשמו וגם הגה"מ בפ"י כ"כ: כתב בה"ג הלכה למעשה הקובר מתו ברגל לא חיילא עליה אבילות אלא הרגל ונקיט יומי אבילות מי"ט האחרון וכו' כ"כ הרא"ש בפרק אלו מגלחין

והרמב"ן בת"ה בשמו וכ"פ הרי"ף בפרק אלו מגלחין וכ"פ הרמב"ם בפ"י: ומ"ש בדברי הרמב"ן ולפי דעתו ודעת הגאונים כיון שהוא דרבנן וכו' היינו לומר דהרמב"ם הוא סובר כדעת הגאונים דאבילות יום ראשון דאורייתא קאמר דלפי דעת זו יום ב' של ר"ה אע"ג דכיומא אריכתא הוא כיון דקדושה דידיה דרבנן היא אתי אבילות יום ראשון דאורייתא ודחי לה ואע"ג דגם הרמב"ם סבר דאבילות יום א' דאורייתא סובר דכיון דשני ימים של ר"ה קדושה אחת הן הוי כאילו הן דאורייתא ובנוסחת ת"ה שבידינו כתוב ולפי דעתם ודבריהם של הגאונים כיון שהוא מדרבנן וכו'. ומ"ש בשם הרא"ש אלה דברי הראשונים אבל חכמים האחרונים כתבו שאין שום אבילות דאורייתא אף ביום ראשון וכולי בפרק אלו מגלחין וחכמים האחרונים הללו שכתבו מבואר בדבריו שם שהם ר"ת וה"ר יהודה והג"מ כתבו בפרקי' שכדאי הגאונים שדבריהם דברי קבלה לסמוך עליהם. ולענין הלכה כיון שהגאונים והרי"ף והרמב"ם והראב"ד והרמב"ן סוברים דאבילות יום ראשון דאורייתא כמו שנתבאר בסימן שצ"ח הכי נקטינן .

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן שאינו קורע בי"ט שני כ"כ גם הרמב"ם בפרק י"א ואע"פ שכתב נ"י בפרק א"מ שהמפרשים נסתפקו אם קורע בי"ט ב' אם לאו לא שבקינן פשיטותא דהרמב"ם והרמב"ן משום ספיקא דידהו ואפילו לדידיה כיון דספיקא נינהו אינו קורע דשב ואל תעשה עדיף: מת מעי"ט ומסופקים שמא לא יספיקו לקוברו ונתנוהו לנכרים והוליכוהו לקבר אם חל עליהם אבילות מיד ובטלה גזירת ז' או לא נתבאר בסימן שע"ה גרסי' בירושלמי אין מראין פנים לא בר"ה ולא ביה"כ וכתב הרמב"ן בת"ה שהרי"ף גיאת העלה מתוך הירושלמי דכשחל י"ה בשבת מראין בו פנים והוא ז"ל פירש הירושלמי בהפך דבין חל בשבת בין חל בחול אין מראין בו פנים ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ן דבתרא הוא (פי' מראין פנים מבקרין האבל):

סימן ת

סעיף קטן א

שבת אינו מפסיק האבילות כרגל וכו' ועולה משנה בפרק אלו מגלחין (מועד קטן דף יט.) שבת עולה ואינה מפסקת ומה שנתן טעם למה אינו מפסיק מפני שא"א לז' הימים בלא שבת וכו' כ"כ הרמב"ן בת"ה והכי איתא בירושלמי

סעיף קטן ב

ומ"ש דקי"ל פח"ז חובה נת"ר רשות מימרא דשמואל פרק אלו מגלחין (מועד קטן כד.) ואיתמר עלה ורב אמר אף פריעת הראש רשות ושמואל מ"ש נעילת הסנדל דרשות דלאו כ"ע עבידי דסיימי מסאנייהו פריעת הראש נמי לאו כ"ע עבידי דמגלי רישייהו

שמואל לטעמיה דאמר כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה כלומר וכ"ע לא נהגי בעטיפה זו אלא אבילים. ומ"ש הילכך חייב לנהוג בהן כמו בחול כיון שאינו נראה כאבילות כ"כ הרי"ף והרא"ש ז"ל שם והרמב"ן בת"ה וטעמא מדאמרינן התם אביי אשכחיה לרב יוסף דפריס ליה סודרא אריש‍יה ואזיל ואתי בביתיה א"ל לא ס"ל למר אין אבילות בשבת א"ל הכי א"ר יוחנן דברים שבצינעא נוהג וזה לשון המרדכי עטיפת הראש דבר של צינעא הוא ולא כעטיפת ישמעאלים אלא כיסוי הראש לבד כדאביי דאשכחיה לרב יוסף דפריס סודרא אריש‍א וכו' וחליצת סנדל בתוך ביתו לא דבר של צינעא ממש הוא משום דאיכא אינשי טובא דלא מסיימי מסאני בבית או משום מיחוש או משום הנאה הלכך רשות הוא עכ"ל וכתוב בהגה"מ בפי"ב בשם ס"מ דחזרת קרע בשבת אינו חובה אם יש לו מנעלים ברגליו כדאמר ר"י לענין פריעת הראש :

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן בת"ה כתב אהא דאמר רבי יוחנן אבל יש לו מנעלים ברגליו מנעליו מוכיחים עליו פירש הרי"ף ואפי' פריעת הראש רשות ונראה שהוא סובר שחזרת קרע לעולם חוב וכן זקיפת המטה ואחר כך כתב הא דגרסינן התם אמר רבא מטייל באנקלי בתוך ביתו וכתב עליו פר"ח אנקלי כעין מצנפת וכולי ורש"י מפרש אנקלי בגד קרוע שלו וכן נראה שהוא מלבוש וכו' והדברים מטין כדברי רש"י שהאנקלי קרוע הוא ומהלך בו בצינעא וקרעו לפניו וכשבאין אחרים להראות לו פנים לובש בגד שלם עליו וכתב עוד לדעת הרי"ף הא דרבי יוחנן אפריעת הראש קיימא ואליבא דשמואל אבל חזרת קרע חובה וכן נראה מדבריו שאפילו בביתו בצינעא חובה ואינה מכלל דברים שבצינעא שאפילו בחול אינו מגזירת ז' אלא מחליף ומחזיר אם ירצה והיינו דתניא ובשבת קרעו לאחוריו ובתשובות הגאונים מצינו דעת אחרת דאפילו פח"ז בפרהסיא חובה בצינעא נוהג בכולן וכדעת רבינו בעל הלכות ז"ל נראה ונכון מכולם הילכך דברים שבצינעא ממש תשמיש רחיצה וסיכה חייב לנהוג בהם אבילות וכולי עד אף פריעת הראש רשות וכן העיקר עכ"ל. ומ"ש דדברים שבצינעא ממש נוהג בהם אבילות פשוט דהיינו מדא"ר יוחנן דברים שבצינעא נוהג. ומ"ש דברים שפרהסיא כגון כפיית המטה וחזרת הקרע לאחוריו אסור בהן כלומר ואפילו בצינעא וכמו שכתב שהוא דעת הרי"ף.

סעיף קטן ד

ומ"ש כיסוי הראש וחליצת הסנדל חייב לנהוג בהם אבילות בתוך ביתו וכו' נראה דהיינו ממה שכתבתי בסמוך מדאשכחיה אביי לרב יוסף דפריס סודרא בביתיה ויהיב טעמא משום דא"ר יוחנן דברים שבצינעא נוהג ומשמע ליה להרמב"ן דדין נעילת סנדל כדין כיסוי הראש:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבינו וי"א דאף חזרת קרע לאחוריו אינו חובה אלא שהוא בגלוי וכולי נראה שזהו לפי פירש"י שכתבתי בסמוך על ההיא דאמר רבא מטייל באנקלי בתוך ביתו:

סעיף קטן ו
ומ"ש בשם הרא"ש דברים שבצינעא כגון כיסוי הראש ורחיצה בחמין ותשמיש המטה וכיוצא בהן נוהגין כן כתב ג"כ הרי"ף ומבואר בדבריהם דדוקא בצינעא נוהג בהם אבל בפרהסיא אסור בעטיפת הראש וכההיא דאשכחיה אביי לרב יוסף דפריס סודרא אריש׳יה בביתיה וכו' וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"י אין אבילות בשבת אלא בדברים שבצינעא כגון עטיפת הראש ותשמיש המטה ורחיצת ראשו בחמין אבל דברים שבגלוי אינו נוהג בהם אבילות אלא לובש מנעליו וזוקף את המטה ונותן שלום לכל אדם ואם יש לו בגד מחליף ולא ילבש בגד קרוע בשבת אפילו על אביו ואמו ואם אין לו להחליף מחזיר את הקרע לאחוריו עכ"ל ונ"ל דהא דכתב דנוהג דברים שבצינעא כגון עטיפת הראש היינו לומר בצינעא דוקא נוהג וכעובדא דרב יוסף דמשמע דלא הוה פריס סודרא אריש׳א אלא בגו ביתיה דוקא ולא בפני רבים אלא דא"כ קשה דהול"ל גם בנעילת הסנדל שינהוג בצינעא דמ"ש מעטיפת הראש ושמא י"ל דכיון דלא אשכחן בגמרא מאן דחלץ מנעליו בצינעא לית לן למימר שיחלוץ מנעליו אפי' בצינעא ויותר נראה לומר דאף בפני רבים קאמר שיעטוף ראשו וקרי ליה דברים שבצינעא משום דכיון דיש לו מנעלים ברגליו וכמ"ש לובש מנעלין מנעליו מוכיחין עליו וכדרבי יוחנן ועי"ל שטעמו משום דפסק כרב דאמר אף פריעת הראש רשות וא"כ חייב לנהוג בה כמו בחול כיון שאינו נראה כאבילות ואע"ג דמשמע בגמרא דטעמא דרב משום דלית ליה כשמואל דאמר כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה והוא ז"ל פסק בפ"ה כשמואל דמצריך עטיפת ישמעאלים איכא למימר דרב נמי מצריך עטיפת ישמעאלים וטעמא דאמר פריעת הראש רשות משום דקסבר איכא אינשי דמכסו פומייהו בלא אבילות אבל קשה דמאי כתב דלובש מנעליו הא אמרינן דנעילת הסנדל רשות ואם כן חייב הוא לחלוץ ואפשר דמשום דבהאי זימנא אין רגילות לילך אף יחף פסק כן:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו והאידנא שאין רגילות לילך יחף הוה נעילת הסנדל חובה כ"כ שם הרא"ש וז"ל והוא פשוט מדאמרינן לאו כ"ע עבידי דסיימי מסאנייהו.

סעיף קטן ח
ומ"ש ות"ת יראה דהוי דברים שבצינעא וכו' עד והוי דברים של פרהסיא הכל מדברי הרא"ש שם והגה"מ בפ"ד כתבו לענין ת"ת בשם הר"מ כדברי ר"ת אמנם יותר טוב היה

לומר לו מקודם לצאת מב"ה והר"י א"ז פסק לחיובא והתיר לקרותו וכתב המרדכי יש אוסרים ת"ת בשבת דדמי למילי דצינעא אבל ר"י היה מתיר ת"ת בשבת שהוא משמחת את הלב והוא צריך לשמח עצמו בשבת עכ"ל. ולענין הלכה נקטינן כר"מ והר"מ והרא"ש דרוב מנין ורוב בנין הם :

סעיף קטן ט
ומ"ש רבינו ושאילת שלום תלוי במנהג כדפרישית בדיני שאלת שלום הוא בסימן שפ"ה:

סעיף קטן י
זוקפין המטות בע"ש מן המנחה ולמעלה וכו' עד סוף הסימן בס"פ אלו מגלחין (מועד קטן כז.) וכתב נ"י נראה דמנחה קטנה קאמר והגה"מ כתבו בפ"י בשם הר"מ אבל שחל ל' שלו בשבת מותר לו לרחוץ ע"ש שהוא יום כ"ט שלו לכבוד השבת ע"כ ודברים אלו לא ניתנו ליכתב אלא לפי מנהגם שהיו נוהגים שלא לרחוץ כל ל' יום כמבואר בדבריו שם אבל לדידן לא מיתסר לרחוץ אלא תוך ז' כמו שהוא הדין :

סימן תא

סעיף קטן א
אין מניחין המטה ברחוב בחה"מ משנה שם [כח:] ויהיב במתני' טעמא שלא להרגיל את ההספד וכתב נ"י ובחש"מ אסור להרגיל ההספד אלא לכבוד ת"ח לפיכך אין מוליכין המת לבית הקברות כשהוא מת במועד עד שיהיה כל הקבר מתוקן ומזומן:

סעיף קטן ב
ומ"ש ולא קורעין בו אלא קרוביו של מת ג"ז משנה שם:

סעיף קטן ג
ומ"ש אבל מי שצריך לקרוע עליו בשביל חכמתו או שהוא אדם כשר וכו' שם בגמרא:

סעיף קטן ד
ומ"ש כדפרישית לעיל בדין קריעה סי' ש"מ. כתב רבינו ירוחם שמועה קרובה ששמעה בח"ה קורע וכ"כ הראב"ד ובה"ג כתב דמי ששמע שמועה קרובה ברגל דאסור לקרוע ואחר הרגל קורע ונוהג אבילות. וראשון נראה עיקר וכ"כ ר"מ עכ"ל. וגם המרדכי כתב שכן נראה עיקר וכן משמע בירושלמי וכ"כ הגה"מ פי"א והכי נקטינן:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואין חולצין כתף במועד ואין מברין אלא קרוביו של מת ג"ז שם במשנה:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל קרובים מיהא מברין לאפוקי מהר"מ מארץ האי וסמ"ג וסמ"ק שכתבו דאין עושין הבראה בח"ה והביאו ראיות מהירושלמי והרא"ש בפרק אלו מגלחין סתר דבריו וראייתו והעלה שעושין הבראה במועד לקרובים וכ"כ הרמב"ן בת"ה. וכן כתב הרמב"ם

בפי"א והגהות כתבו שכן נראה להר"מ וכתב עוד הרמב"ם אבל בי"ט אפילו בי"ט שני אין קורעין ולא חולצין ולא מברין. וכתב עוד מברין הכל על החכם בח"ה לתוך הרחבה כדרך שמברין את האבילים שהכל אבילים עליו והוא פשוט שם בגמרא כתב סמ"ג בהל' ח"ה בחנוכה ור"ת משמע דלדברי הכל מברין:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ואף כשמברין אין מברין אלא על מטות זקופות וכו' עד לא מענות ולא מטפחות שם במשנה וכתב הרמב"ן אהא דאין מוליכין לבית האבל לא בטבלא וכו' הא נמי במועד קתני ואצ"ל בחול אלא דקתני דאפילו במועד דלא נהגו אבילות לא יוליך אלא בסלים כתקנתא דרבנן שלא לבייש את מי שאין לו:

סעיף קטן ח

ומ"ש וה"מ לאיניש דעלמא אבל לת"ח בין בח"ה בין בר"ח חנוכה ופורים מענות ומקוננות וכו' שם [כז:] א"ר אין מועד בפני ת"ח וכ"ש חנוכה ופורים וה"מ בפניו אבל שלא בפניו לא ומקשינן בגמרא והא רב כהנא ספדיה לרב זביד מנהרדעא בפום נהרא בחולא דמועדא ופרקינן יום שמועה הוה דיום שמועה כבפניו דמי. וכתב הרמב"ם בפי"א דאפי' שמועה רחוקה נמי כבפניו דמי ונ"ל כתב י"מ דיום שמועה דהתם הוה יום מיתה וקבורה דפום נהרא ונהרדעא קרובים הם ובו ביום הגידוהו:

סעיף קטן ט

כתוב בתשובת הגאונים וששאלתם היכא שמספידין בר"ח מהו שיאמרו צידוק הדין וכו':

סעיף קטן י

לשון א"א הרא"ש ז"ל ועל צ"ה לאומרו בר"ח חנוכה ופורים נחלקו בו חכמי אשכנז וכו' בסוף מ"ק וכתבוהו ג"כ הגה"מ בפי"א וטעם האומרים אותו דרך הילוך נראה שהוא משום דכל שהוא דרך הילוך דמי לעונין שכולן עונים כאחת דשרי במתני'. ומ"ש בשם הרמב"ן שאומרין בחש"מ צידוק הדין וקדיש כדרכן וכן בי"ט ב' וכו' בת"ה. והכלבו כתב יש שכתבו שאין אומרים צידוק הדין במועד ולא קדיש שהרי אינו אלא בשביל פסוקי צידוק הדין: כתבו הגה"מ פי"א ובהגה"א פרק אלו מגלחין בשם א"ז בניסן א"א כל החדש צידוק הדין אלא דרך הליכה וכן בסיון עד יום טבוח שהוא אסרו חג ורבינו יואל הלוי לא אמרו כל ז' ימים אחר עצרת כ"א דרך הליכה כי עצרת יש לו תשלומין כל ז' וכתב עוד בהגה"א שם מעי"ה עד ר"ח מרחשון מצדיקין דרך הליכה ושוב אומרים קדיש אחר קבורתו ונהגו שבע"פ אין מצדיקין עכ"ל. וכתב בתשב"ץ שאין אומרים צידוק הדין על

המת בט"ב משום דכתיב קרא עלי מועד ואנו נוהגין לומר צ"ה בכל אלו הימים ואין אנו נמנעים כי אם בימים טובים :

סעיף קטן יא
כתב בשאלתות שאם מת לו מת בפורים אסור להספיד ולנהוג בו אבילות ואם מת קודם פורים ופגע בו אבילות בתוך ז' בטלה ממנו גזירת ז' ודוקא פורים וכו' כ"כ הרא"ש בסוף מ"ק בשם ספר המקצועות והשאלתות נתן טעם מידי דהוה ארגלים ורגלים מפסיקים ואינם עולים מ"ט דשמחה כתיב בהו (דברים טז) ושמחת בחגך פורים נמי שמחה כתיב ביה (אסתר ט') ועשה אותו יום משתה ושמחה:

סעיף קטן יב
ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפרק י"א וז"ל אין מספידין את המת בחנוכה ופורים ולא בראשי חדשים אבל נוהגים בהם כל דברי אבילות וכ"כ המרדכי במ"ק בשם ר"ג:

סעיף קטן יג
ומ"ש בשם הר"מ מרוטנבור"ק בפסקי הרא"ש סוף מ"ק כתוב שהקשה הר"מ על דברי השאלתות והורה שלא יתאבל כלל בפורים דימי משתה קביל עלייהו אבל דברים של צינעא נוהג דלא עדיף משבת ולאחר שהתפללו בבית האבל בליל פורים בערב הורה לו שילך לב"ה בעת קריאת המגילה דאפילו עבודה דקרבן צבור שדוחה שבת קריאת מגילה דוחה אותה כ"ש אבילות דרבנן וחייב לשלוח מנות דאבל חייב בכל מצות האמורות בתורה וביום ט"ו נמי אינו מתאבל כדאמרי' פ"ב דתענית [יח.] יום י"ד וט"ו יומי פוריא דלא למספד בהון ואמר רבא לא נצרכה אלא לאסור את של זה בזה ואע"ג דלא מתאבל בהו עולין לו מידי דהוה אשבת ואח"כ משלים אבילותו עכ"ל. ויש לתמוה עליה מה הוצרך להתיר לאבל לילך לב"ה בליל פורים אותם שהתפללו בביתו יקראו שם המגילה ונראה שהטעם משום דבב"ה איכא פרסומי ניסא טפי דברב עם הדרת מלך:

סעיף קטן יד
ומ"ש וי"א שאינו הולך לב"ה כ"כ בתשובת הגה"מ דשייכי להלכות אבל בשם הרוקח דאין לו לצאת מפתח ביתו אפי' לילך לב"ה בשעת מגילה אלא יקרא בביתו בין המתפללים שם עמו או ביחיד אבל פורים שחל להיות במוצ"ש כיון שבלא"ה הוא בב"ה התיר לו לישאר שם עד לאחר קריאת המגילה ע"כ וכתבו עוד הגהות הנזכר מורי רבינו הנהיג שינעול האבל מנעליו וילך לב"ה לשמוע מגילה וכשיצא מב"ה יחזור לאבילותו. ורבי' ירוחם כ' נראה דבפורים אינו נוהג אבילות כלל ואפילו תוך ג' ימים מותר לילך לשמוע המגילה ומ"מ יום ראשון של אבילות נוהג ביום פורים דלא עדיף מי"ט שני. ולענין הלכה נקטינן דאין פורים מבטל האבילות וכמו שהסכימו הרמב"ם

והר"מ והרא"ש ולנהוג בה אבילות נקטינן כדברי הר"מ והרא"ש דלגבי הרמב"ם רבים נינהו ובתראי ומקילים באבל:

סימן תב

סעיף קטן א
השומע שמת לו מת אם הוא בתוך ל' יום וכו' דינו כיום קבורה וכו' בפרק אלו מגלחין (מועד קטן כ.) ת"ר שמועה קרובה נוהגת שבעה ול' וכתב הרא"ש ונוהג בה הבראה וכל דין אבילות כיום קבורה. וז"ל הרמב"ם בפ"ז מי שבאת לו שמועה שמת לו קרוב אם בתוך ל' יום הגיעה השמועה אפילו יום ל' עצמו הרי זו שמועה קרובה וחייב לנהוג ז' ימי אבילות מיום שהגיע השמועה וקורע ומונה ל' לאיסור התספורת עם שאר הדברים כללו של דבר יום שמועתו הקרובה כיום הקבורה ע"כ:

סעיף קטן ב
ומ"ש ויום ל' בכלל כך העלה הרי"ף פרק אלו מגלחים וסתר דברי האומר דיום ל' הוי שמועה רחוקה וכ"פ הפוסקים כדברי הרי"ף והרמב"ם וכן הכריע הרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם שמע מיום ל' ואילך א"צ לנהוג אלא שעה אחת שם פלוגתא דתנאי ואיפסיקא הלכתא כרבי עקיבא דאמר שמועה רחוקה אינו נוהגת אלא יום אחד ואסיקנא התם דמקצת היום ככולו: ומ"ש ל"ש אם שמע ביום או בלילה כלומר שאם שמע בלילה ונהג מקצת אבילות בלילה עלה לו כמ"ש בסימן שצ"ה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואפי' שמע על אביו ועל אמו כ"כ הרמב"ן והרא"ש מדגרסינן בההוא פירקא (שם) רב חיננא אתיא ליה שמועה דאבוה מבי חוזאי אתא לקמיה דרב חסדא א"ל שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד:

סעיף קטן ה
ומ"ש בשם הרמב"ן וה"מ לענין גזירת ז' וכו' כ"כ בת"ה מסברא והביא דבריו הרא"ש בפרק אלו מגלחין:

סעיף קטן ו
ומ"ש עוד שהשומע שמועה רחוקה א"צ לנהוג כל דין אבילות וכו' עד ומיהו בחדא סגי אהא דאיתא בפרק אלו מגלחין דר' חייא אתיא ליה שמועה רחוקה אמר ליה לשמעיה חלוץ לי מנעלי והולך כלי אחרי לבית המרחץ ש"מ תלת ש"מ אבל אסור בנעילת הסנדל וש"מ שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד וש"מ מקצת היום ככולו כתב הרמב"ן בת"ה ק"ל מאי האי דקאמר אבל אסור בנעילת הסנדל כלומ' בשמועה רחוקה פשיטא

אלא במאי נוהג יום אחד ונ"ל דאינה נוהגת אלא יום אחד קאמר לומר שדיו מכל גזירות אבילות בחליצת מנעל וא"צ שילך לביתו ויכפה מטותיו ויתעטף בראשו שהרי רבי חייא לא עשה אלא חליצת מנעליו ומיד הלך לבית המרחץ לא כפה ולא עטף וכן במלאכה ורחיצה וסיכה ותשמיש וקריאת התורה בכולן לא נהג כלום לפי שאין שעה אחת מתפרסמת עליו באיסור מש"ה דייק דשמועה רחוקה כיון שקבל עליו אבילות בנעילת הסנדל דיו וכן הדין נמי במי שאין לו מנעלים ברגליו שמתעטף כאבל או כופה מטתו שעה א' ויוצא י"ח ובודאי אם היה עוסק במלאכה או שהיה רוחץ וסך או קורא בתורה ובאת לו שמועה רחוקה הרי זה מפסיק שעה אחת משום אבילות וחוזר למה שבידו אבל מ"מ אין יוצא י"ח שמועה בהפסק זה עד שיעשה מעשה הניכר באבילות שיהא אבילות מתפרסמה עליו בכך כגון חליצת מנעל וסנדל ועטיפת הראש שהן מצות עשה שבאבילות אי נמי כפיית מטותיו שאף בהן יש צד מעשה כנ"ל וכ"נ שהיה רבי חייא לבוש תפילין בשעת שמועה זו שלא היה דרכו של אותו צדיק לילך בלא תפילין ואף על פי כן לא חלץ תפיליו כלל והטעם לזה לפי שאף בשעת אבילות מניח תפילין ואינו חולץ אלא ביום א' בלבד ולא תהא שמועה רחוקה חמורה מיום ב' של אבילות קרובה הלכך אם היה לבוש תפילין בשעת שמועה של אבילות רחוקה אינו חולץ אלא מתעטף ראשו וחולץ מנעל וסנדל ודיו עכ"ל והביא הרא"ש דבריו בפרק אלו מגלחין: כתבו נ"י והמרדכי דאין מברין על שמועה רחוקה:

סעיף קטן ז

אין קורעין על שמועה רחוקה בפרק אלו מגלחין [שם:] פלוגתא דאמוראי ומשמע התם דהלכתא כמ"ד אינו קורע וכן פסקו הפוסקים: ומ"ש דעל אביו ואמו קורע לעולם הכי משמע התם בגמרא וכ"כ הרמב"ן שכן אמרו בירושלמי אמר ר' מונא וכי יש קריעה בלא איבול שכן על אביו ואמו אפילו אחר כמה חייב לקרוע והראב"ד כתב דאפילו על אביו ואמו אינו קורע בשמועה רחוקה לפי שהיה מפרש סוגיא דגמרא בע"א וכתב עליו הרמב"ן דסוגיא משובשת היא בפירוש זה וסתר דבריו והרא"ש ג"כ דחה דברי הראב"ד והעלה שכדברי הרמב"ן עיקר וכן נראה מדברי הרי"ף ז"ל והרמב"ם סתם דבריו בפ"ז דאינו קורע בשמועה רחוקה ולא חילק בין אביו ואמו לשאר מתים ובודאי שדעתו לומר שאינו קורע בשמועה רחוקה אפילו על אביו ואמו שהרי הוא סובר דמי שלא היה לו חלוק בשעה שמתו אביו או אמו ואח"כ נזדמן לו אינו קורע אלא עד שלשים יום. ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרא"ש והרמב"ן מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן :

סעיף קטן ח
השומע שמועה בשבת או ברגל ולמ"ש או רגל נעשית רחוקה אינו נוהג אלא יום אחד ברייתא פרק אלו מגלחין:

סעיף קטן ט
ומ"ש בשם הרמב"ן בת"ה כ"כ מסברא והביא דבריו הרא"ש בפרק אלו מגלחין וכתב הרשב"א שנשאל כיון דשבת עולה אפילו לתחלת ימי אבלות כדמשמע אהא דתניא ומודים חכמים כשחל ח' שלו בשבת ערב הרגל שמותר לגלח וכו' למה אמרו באה לו שמועה בשבת ולמ"ש נעשית רחוקה דהא יום שבת נוהג אבילות ועולה מהמנין וכיון שכן הרי חל עליו אבילות ביום השבת שהוא יום ל' והרי היא קרובה והשיב דאע"פ שעולה אפילו לתחלת ימי אבילות מ"מ כיון שאין נוהג בו אלא דברים שבצינעא אינו גורם אבילות שאם שמע שמועה בשבת אין אומרים כיון שאבילות חל עליו בשבת ועולה תהא שמועה שבו כמו שחל עליו האבילות ביום ל' ויגרום למנות במ"ש שא"כ היה מה שהוא גורם חמור ממנו בו אין אבילות נוהג ומחמתו יהא אבילות נוהג אינו בדין שיהא חמור מה שיבא בגרמתו יותר ממנו:

סעיף קטן י
וכתב בספר המצות השומע שמועה קרובה בשבת השבת עולה לו ליום אחד וכו' עד סוף הסימן הכל בסמ"ק כתבו סמ"ג והגה"מ בפ"י בשם בה"ג מי שבאה לו שמועה בשבת שבת עולה לו מן המנין וקורע באחד בשבת ומברכין ברכת אבילות מפני שהוא דברים של צינעא:

סעיף קטן יא
כתב ר"י מת לו מת ערב הרגל שערב החג וחג ושמיני עצרת עולין למנין כ"א יום וצריך לנהוג ט' ימים אחר החג להשלים ל' ולא ידע שמת עד שעברו י' ימים אחר הרגל ולפי המנין שמנינו כבר עברו ל' יום והוי שמועה רחוקה כתב בעל המאור שיש מן החכמים שנסתפקו בזה וכתבו דהו"ל ספק אבילות וקי"ל כדברי המיקל באבל והו"ל שמועה רחוקה ולדעתי נ"ל דהו"ל שמועה קרובה שאין הדברים נראים שיעלה הרגל למי שלא באה לו עדיין שמועת המת כי לעולם אין דין מי שלא נהג אבלותו ולא שמע בו כדין מי שנהג הלכך ל"ש ערב הרגל ולא שנא יום שמיני עצרת וכל כיוצא בו אינן נמנין לגבי שמועה אלא לעצמן ע"כ דבריו והרבה ראיות ע"ז עכ"ל ונ"י בפרק אלו מגלחין כתב כל זה ג"כ וגם הרמב"ן בת"ה הסכים לדברי בעל המאור ז"ל והכי נקטינן : כתב המרדכי במ"ק מסקינן דיום אחד לפני הרגל קבר מתו בין אותו רגל יום אחד כגון עצרת ור"ה ויה"כ בין ישנה הרבה ימים עולה לו למנין י"ד ואם קברו לפני סוכות עולה לו לכ"א יום

רק לשומע שמועה בר"ה או בעצרת או בי"כ נחלקו בו ה"ר יוסף והריב"ם לדברי ה"ר יוסף עולה למנין ז' ולדברי ריב"ם אין עולה כי אם יום אחד ואף ח' עצרת אינו עולה לז' אם לא קברו לפני הרגל בחול וכן הדין לשמועה קרובה עכ"ל: וכתב עוד שכתב הר"מ מאינגלטיר"א הנני מסופק אם שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל אם עולה אותו שבת למנין ז' כדאמרינן [מ"ק כ.] אפילו שעה אחת דשמא היינו דוקא כי נהג כל אבילות אבל שבת נהי דעולה ליום אחד היכא דגררתו חיה או הרגוהו לסטים ונתייאש מלבקש בשבת מ"מ לאו דין חול גמור משוית ליה מדאמרינן שמע שמועה קרובה בשבת ולאחר שבת נעשית רחוקה ואינה נוהגת אלא יום אחד וטעמא הואיל ושמע ביום שאינו יכול להתאבל כאילו שמע אחר השבת ע"כ: ונראה לר"מ דכיון דתנן [שם יט.] השבת עולה ואינה מפסקת רגלים מפסיקים ואינם עולים אע"ג דתרוייהו שוין לענין אבילות דתרוייהו דברים של צינעא נוהג ולא של פרהסיא ואפ"ה תנן השבת עולה והרגלים אינם עולים א"כ עולה לכל דבר ולקולא אמרינן דעולה ולא לחומרא כגון שמע שמועה קרובה בשבת ולמ"ש נעשית רחוקה ושוה לרגל לקולא ולימות החול לקולא ואח"כ מצאתי כדבריו בתוס' הרי"ב כ"ה במרדכי וכ"כ הגה"מ בפ"י: וכתב עוד המרדכי שם והגה"מ מי שמת לו מת ולא נודע לו אין חובה שיאמר לו ואפילו באביו ואמו וע"ז נאמר (משלי י') מוצא דבה הוא כסיל מיהו אם שואל עליו אין לו לשקר ולומר חי הוא שנאמר (שמות כג) מדבר שקר תרחק והביא ראיה לדבר וכתבו הגה"מ פ"ו שרש"י פסק שמותר להזמינו לסעודת אירוסין ונישואין וכל שמחה כיון שאינו יודע ועוד כתבו הגה"מ פ"ג והמרדכי בסמ"ק מי שהתפלל כבר ערבית ועדיין הוא יום ולא נראו כוכבים נראה דמונה מיום מחר ואותו יום אינו עולה לו וטעמא דתרי קולי דסתרי אהדדי לא עבדי' דמאחר שכבר התפלל ערבית ועשאו לילה אל תעשהו יום וכבר כתבתי זה בס"ס שע"ה: כתב הרמב"ן בת"ה בשם הרי"ץ גיאת מדאמרינן במעשה דרבי חייא דא"ל דאביו ואמו אינן קיימין וא"ל לשמעיה חלוץ לי מנעלי והוליך כלי אחרי לבית המרחץ שמעינן דמי ששמע ב' שמועות רחוקות ביום אחד אינו נוהג עליהן אלא יום א' היו קרובות או שמתו לו ב' מתים כא' מונה לשניהם כאחד ל' וז' שמע לזה היום ולזה למחר מונה לשני מיום שמועה שלו ז' ול' עכ"ל :

סימן תג

סעיף קטן א

תניא המלקט עצמות אביו ואמו ה"ז מתאבל עליהם כל היום ולערב אין מתאבל עליהם אפילו צרורות לו בסדינו בפ"ק דמ"ק [ח.] ופירש"י אפילו צרורין לו בסדינו שאינו מלקטן

ואינו רואה אותן ה"ז מתאבל עליהם כל זמן שלא נקברו והתוס' כתבו דיותר נראה לפרש דה"ק אפי' צרורים לו בסדינו מתאבל לערב. וכתב נימוקי יוסף בסוף מ"ק מתאבל לאו דוקא בנעילת הסנדל ושאר דברים הנהוגים באבל אלא מתאונן ואסור לאכול קדשים שהם ראוים ליאכל בשמחה וזה כשהוא רואה אביו ששב עפר ואפר חם לבו בקרבו ודואג עליו. ואפי' צרורים. לא מיבעיא אם נקברו אותן עצמות שאינו אונן עוד עליהם אלא אותו היום בלבד כדין אבילות של תורה שאינו אלא יום קבורה בלבד אלא אפילו צרורים בסדינו שלא נקברו לא גזרו חכמים להאסר עוד בקדשים עכ"ל ואין זה דעת הפוסקים שכתבו דין זה ואם כדבריו כיון דלא נפקא לן מידי בזמן הזה דלית לן קדשים לא הוה ליה לכתבו אלא ודאי מתאבל ממש קאמר וכ"כ רבינו ירוחם אותו יום נוהג כאבל בעטיפת הראש וכפיית המטה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה וסיכה וכל מה שאסור באבל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הר"מ וכן מ"ש בשם הרא"ש בפרק אלו מגלחין בפסקי הרא"ש וכתבתיו בסימן שע"ה וכתב רבי' ירוחם מ"מ ראוי לסמוך על הר"מ כי תלמידו הוא החולק עליו כמספק:

סעיף קטן ג

היה עומד ומלקט וחשכה לו מותר ביום שלאחריו לפיכך אין מלקטין אותו סמוך לחשיכה כלומר כדי שלא יהא נמצא שלא נתאבל על ליקוט עצמות אביו ברייתא באבל רבתי פי"ב וכתבה הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפ"ק דמ"ק:

סעיף קטן ד

ולאו דוקא עצמות אביו וכו' כן כתב הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפ"ק דמ"ק דעל כל הקרובים נמי מתאבל ביום ליקוט עצמותיהם ככל הדברים הנוהגים באבל בכפיית המטה ועטיפת הראש ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה וסיכה דתניא באבל רבתי כל שקורעים עליו במיתתו קורעים עליו בשעת ליקוט עצמות וכל שאינו מתאחה בשעת מיתתו אין מאחה בשעת ליקוט עצמות:

סעיף קטן ה

אין עומדים עליהם בשורה וכולי ברייתא באבל רבתי פרק י"ב כתבה הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפ"ק דמ"ק אלא שמ"ש רבינו אבל מברין עליהם לעצמו כתוב שם בתוך ביתו במקום לעצמו:

סעיף קטן ו
תניא ליקוט עצמות א"א עליהם קינה ונהי וכו' עד רבנן אומרים קילוסין ירושלמי כתבו הרי"ף בסוף מ"ק והרמב"ן בת"ה והרא"ש בפ"ק דמ"ק והרמב"ם בפרק י"ב:

סעיף קטן ז
כתב הרמב"ן מותר ללקטן במועד ואינו מתאבל עליהם כלל וכולי בת"ה ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפי"א מהלכות אבל וטעם מחלוקתם תלוי במאי דתנן בפ"ק דמ"ק [ח:] ועוד אמר רבי מאיר מלקט אדם עצמות אביו ואמו מפני ששמחה הוא לו רבי יוסי אומר אבל הוא לו ורמי בגמרא אר' מאיר מדתניא המלקט עצמות אביו ואמו ה"ז מתאבל עליהם כל היום ומשני מפני ששמחת הרגל עליו כלומר הרבה הוא עוסק בשמחת הרגל ואינו מצטער בליקוט עצמות אביו ואמו וסובר הרמב"ן דכיון דמהדר תלמודא לפרושי מילתיה דר"מ משמע דהלכתא כוותיה והרמב"ם סובר דאין זה כדאי לבטל כלל שבידינו ר"מ ור' יוסי הלכה כר"י:

סעיף קטן ח
ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם:

סעיף קטן ט
ירושלמי תניא אין שמועה לליקוט עצמות אמר ר' חגי והוא ששמע למחר וכו' כתבו הרא"ש פרק קמא דמ"ק והרמב"ן בת"ה:

סעיף קטן י
תניא אין מפרקין את העצמות וכו' עד מפני כבוד העצמות הכל באבל רבתי פי"ב וכתבוהו הרמב"ן בת"ה והרא"ש בפ"ק דמ"ק:

סעיף קטן יא
המוליך עצמות ממקום למקום וכולי ברייתא בפרק מי שמתו (ברכות יח.) וכתב הרא"ש אהא דקתני וירכב עליהם אבל אם מפשילו לאחוריו על החמור ש"ד:

סעיף קטן יב
תניא היה ר"מ אומר טוב ללכת אל בית אבל וגומר והחי יתן על לבו דברים של מיתה דיספד יספדוניה וכו' בסוף מ"ק [כח:] ופ' התדיר [עב.] ופי' רש"י דיספד יתן אל לבו שאף הוא יספדוהו ואל ירע לו אם נהג כן דידל הרים קולו בבכי ובמספד ובסוף מ"ק פריש דידל ידלוניה כלומר הספיד לאחרים:

סעיף קטן יג
תניא היה רבי מאיר אומר גדול השלום וכו' עד סוף הסימן וההיא דג' כתות של מלאכי השרת מקדימים אותו בשלום וכו' איתא נמי בגמרא פרק הנושא (כתובות קג.) כתב בתשב"ץ אומר קדיש על אמו בחיי אביו והר"מ אומר שאין אומר קדיש על אמו בחיי

אביו אם אביו מקפיד אפי' עשתה לו אמו צוואה לומר עליה קדיש מיהו נהגו העולם לומר לעולם קדיש אפי' בחיי האב וכתב עוד שיש להתענות ולומר קדיש בכל שנה ביום שמת אביו ובשנה מעוברת בשנה הראשונה יתענה ויאמר קדיש באדר ראשון ובשאר שנים באדר שני ונראה דטעמו משום דסוף שנה ראשונה הוי לסוף י"ב חדש כדאמרינן דמשפט רשעי ישראל בגיהנם י"ב חדש ולא אמרו שנה הילכך י"ב חדש מנינן ובשאר שנים תלי בפלוגתא דר"מ ור"י בפרק קונם יין וס"ל דהלכה כר"מ דאמר דכותבין בשטרות אדר הראשון אדר הראשון והשני אדר סתם כותבין דאיהו סתם אדר מיקרי ובת"ה כתוב שנשאל על מי שנפטרו הוריו באדר בשנה פשוטה כשיגיעו שנות העיבור באיזה אדר יצום ויאמר קדיש וברכו בראשון או בשני והשיב יראה דיעשה בראשון וכל שכן אם נפטר בשעת העיבור בראשון שיעשה לעולם בראשון אמנם בהא מודינא דאם נפטר בשנת העיבור בשני שיעשה לעולם בשני וכתב עוד חלוקים רבים בדבר זה יש מתענין ואומרים קדיש וברכו ביום המיתה ויש ביום הקבורה והוא ז"ל הכריע דביום המיתה

שפיר טפי: ב"ה וכתב מהרי"ק בשורש ל"א שהרגיל להתענות ביום שמת אביו ואירע אותו יום בשבת ובר"ח יש לדחותו למחר וראיה לדבר מצום גדליה:

סעיף קטן יד

מ"כ אחד מדיורי העיר היה אומר קדיש עבור אמו שמתה בעירו ואחד שכיר מלמד בעיר והיה אומר קדיש עבור אמו אבל לא מתה בעיר ולא היתה דירתה בעיר ואחת היתה זקנה שנח נפשה בעיר ולא עזבה בן ולא בת וקרוביה השכירו אחד שיאמר קדיש עבור נפשה וע"כ שלחו למה"ר יוחנן נ"ע וזה טופס תשובתו ראיתי דבריך על דבר הקדיש יודע לו כי אין הענין תלוי בפרעון עולי העיר אם אין לו ודר בעיר אף ע"פ שדר בשכירות נקרא בן חלק ואם דר בעיר אע"פ שהוא בשכירות יהיה לו לפי הענין חלק ואם שום אחד מהקדישים הוא בעד מת שמת בעיר יש לו חלק מכח המת ומכחו ואם דר בעיר ואפי' שכיר חלק אחד והם שני חלקים ומי שאין כלל דר ואין המת מן העיר אין לו חלק כלל כן אמרתי בלבי כדין ונהגתי במקומי נאום המדבר יוחנן בן מהר"ר מתתיה דטריו"ש ז"ל: וגם בתפלה שאומר בשביל כפרת אביו וחילוקים בדין הקדיש זה נמצא במהרי"ח שורש מ"ד וגם באגור עיין עליהם:

אבן העזר

סימן א

סעיף קטן א
יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שהוא חפץ בטוב בריותיו וכו' לכן חייב כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות שכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים וכו' וכאילו ממעט את הדמות בפ' הבא על יבמתו (יבמות ד' סג:) ומה שכתב וגורם לשכינה שתסתלק מישראל יליף לה התם מקראי ואיתא תו התם אבא חנן אמר משום ר' יוסי חייב מיתה שנאמר ובנים לאו היו להם הא היו להן בנים לא מתו ולא ידעתי למה השמיטו רבינו:

סעיף קטן ב
וכל מי ששרוי בלא אשה שרוי בלא טובה בלא ברכה בלא תורה בלא חומה בלא שלום כולהו מייתי התם מקראי (דף סב:) ואיתא תו התם שרוי בלא שמחה ורבינו כתב בלא דירה במקום בלא שמחה ולא ידעתי טעמו:

סעיף קטן ג
ואמר רבי אלעזר כל מי שאין לו אשה אינו אדם ג"ז שם (דף סג.) ומייתי לה מדכתיב זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם:

סעיף קטן ד
וכיון שנשא אשה עונותיו מתפקקין שנאמר מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מיי':

סעיף קטן ה
ומצוה גדולה היא שאין מוכרין ס"ת אלא כדי ללמוד תורה ולישא אשה בפ' בני העיר (מגילה ד' כז.):

סעיף קטן ו
ומצוה על האדם לישא אשה בן י"ח שנים דתנן בן י"ח לחופה פ"ה דאבות (דף יב.) והרמב"ם כתוב בפ' ט"ו מה' אישות אימתי האיש נתחייב במצוה זו מבן ט"ז או מבן י"ז שנה וכ' ה"ה בכאן מצאתי נוסחאות חלוקות בספרי רבינו ויש מהן שכתוב מבן י"ז ובמס' אבות שנינו בן י"ח לחופה ונ"ל שאם הנוסחא הכתובה מבן י"ז היא אמיתית שפירושה משעברה שנת שבע עשרה והוא בן י"ז שלימים ומכל מקום האמיתית היא לפי דעתי מבן י"ח כל' המשנה ופירושו משנכנס לכלל י"ט עד כאן לשונו ומה שאמר רבינו אבל המקדים לישא כשהוא בן שלשה עשרה מצוה מן המובחר כן משמע מההיא דמייתי בסמוך ואי נסיבנא בר ארביסר הוה אמינא גירא בעיני' דשטנא ומשמע לרבינו דהיינו בן י"ג שלימות שנכנס בשנת ארבע עשרה. וכל זה בארצותיהם החמות אבל אנו

אין לנו אלא דברי המשנה בן י"ח לחופה: אין לישא קטנה שאינה ראויה לילד. כאמור מפורש בסי' כ"ג:

סעיף קטן ז
תנו רבנן המשיא בניו ובנותיו סמוך לפרקן וכו' בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף סב:) ובפרק הנשרפין (סנהדרין דף עו:):

סעיף קטן ח
ואמר אביי הא דעדיפנא מחבראי משום דנסיבנא בר שיתסר וכו' בפ"ק דקדושין (ד' כט.) אלא שבספרים דידן כתוב זה בשם רב חסדא:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל קודם י"ג לא ישא דהוי כזנות כן כ' הרמב"ם בסוף הלכות איסורי ביאה בפרק כ"א הלכ' כ"ה וטעמו מדאמינן ברישׁ פרק חרש דקטן לא תקינו ליה רבנן נשואין ובסוף פרק האשה רבה אמרינן דאשת קטן פטורה מן החליצה ומן היבום ומשמע ליה ז"ל דכיון דלא תקינו ליה נשואין הוי בעילתו בעילת זנות ולפי דבריו הא דתנו רבנן ביבמות (דף סב.) המשיא בניו סמוך לפרקן וכו' היינו בן י"ג שלימות אבל התוספות כתבו בסוף פ' האשה רבה אע"ג דלא תקינו רבנן נישואין לקטן מכל מקום אור"י דליכא איסורא דלא חשיבא ביאת זנות ומצוה נמי איכא להשיא אשה לבנו קטן כדאמרינן בהנשרפין (דף עו.) דעליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך וכו' וכן כתוב בפ' הבא על יבמתו ובפ' הנשרפין וכן דעת רש"י בפרק הנשרפין אהא דהמשיא אשה לבנו קטן עליו הכתוב אומר למען ספות הרוה וכולי מיתיבי המדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך וגומר סמוך לפרקן שאני פירש רש"י סמוך לפרקן עדיין קטנים הם סמוך לפרקן שאני דלאו היינו קטן כולי האי דמשום שנה או חצי שנה לא תזנה עליו :

סעיף קטן י
ובשום ענין לא יעבור עשרים שנה בלא אשה דאמר רבא וכן תנא דבי רבי ישמעאל עד עשרים שנה הקדוש ברוך הוא ממתין לו לאדם כולי בפ"ק דקדושין (ד' כט:):

סעיף קטן יא
וכתב א"א ז"ל רווק שעברו עשרים שנה ואינו רוצה לישא ב"ד כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה בפרק הבא על יבמתו ו:

סעיף קטן יב
ומיהו מי שאי אפשר לו ללמוד אם ישא אשה וכו' בפ"ק דקדושין תנו רבנן ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה ואם א"א לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה ורבי

יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו וכתב הרא"ש סימן מ"ב דכולהו מודו דאם אי אפשר לו ללמוד אם ישא אשה ילמוד ואח"כ ישא אשה:

סעיף קטן יג

לשון הרמב"ם זכרונו לברכה ואם עוסק בתורה וטריד בה ומתירא לישא אשה ו' וכולי מותר להתאחר וכולי בפרק ט"ו מהל' אישות ותחלת דבריו מבואר בבריית' שכתבתי בסמוך אלא שיש לתמוה למה לא כתב שאם אי אפשר לו בלא אשה ישא אשה תחלה ונרא' לי שמה שכת' בסוף דבריו והוא שלא יהא יצרו מתגבר עליו ארישא נמי קאי:

סעיף קטן יד

ומה שכתב מי שחשקה נפשו בתורה תמיד כבן עזאי וכו' בפרק הבא על יבמתו תניא בן עזאי אומר כל שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים וממעט את הדמות אמרו לו אתה נאה דורש ואין נאה מקיים אמר להם מה אעשה ונפשי חשקה בתורה:

סעיף קטן טו

ואומר א"א ז"ל הא דאמרינן ואם אי אפשר לו ללמוד וכולי קצבה לאותו לימוד לא ידענא וכו' בפרק קמא דקדושין (דף כט י) אצל מה שכתב דכולהו מודו דאם אי אפשר לו ללמוד אם ישא אשה ילמוד ואחר כך ישא אשה כתב כן:

סעיף קטן טז

כיון שיש לאדם זכר ונקבה קיים מצות פריה ורביה בסוף פרק הבא על יבמתו (יבמות דף סא י) תנן לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים בית שמאי אומרים שני זכרים ובית הלל אומרים זכר ונקבה שנאמר זכר ונקבה וידוע דהלכה כבית הלל:

סעיף קטן יז

היה הבן סריס או הנקבה אילונית לא קיים פריה ורביה הבן סריס מבואר שם (דף סב:) בברייתא ומינה נשמע לבת אילונית והכי איתא בירושלמי וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מה' אישות:

סעיף קטן יח

היו לו בנים ומתו לא קיים פ"ו אבל אם מתו והניחו בנים וכו' שם איתמר היו לו בנים ומתו רב הונא אמר קיים פ"ו ר' יוחנן אמר לא קיים ואיתותב רב הונא מדתניא בני בנים הרי הן כבנים מת א' מהם או שנמצא סריס לא קיים פריה ורביה ואמרי' תו התם בני בנים הרי הן כבנים סבר אביי למימר ברא לברא וברתא לברתא וכ"ש ברא לברתא אבל ברתא לברא לא אמר ליה לשבת יצרה בעינן והא איכא דכ"ע מיהת תרי מחד לא ומפשט דברי רבי' נראה שאם הבן ובת מתו והניח כל א' מהם בן קיים המצוה כיון דמכח זכר ונקבה קא אתו ונראה דה"ה נמי אם הניח כל א' מהם בת (וכן משמע דברי התוספות פרק הבע"י) אבל הרמב"ם בפט"ו כתב בד"א כשהיו בני הבנים זכר ונקבה

והיו באים מזכר ונקב' אע"פ שהזכר בן בתו והנקבה בת בנו הואיל ומשני בניו הם באים הרי קיים מצות פריה ורביה ובתרומת הדשן סי' רס"ב כתב לפרש דברי התלמוד והתו' ע"פ דעת הרמב"ם :

סעיף קטן יט

היו לו בנים בכותיותו ונתגייר הוא והם קיים פריה ורביה שם איתמר היו לו בנים בכותיותו ונתגייר ר' יוחנן אמר קיים פריה ורביה ור"ל אמר לא קיים וידוע דהלכה כרבי יוחנן ומפרש בגמרא טעמיה משום דכתיב בעת ההיא שלח מרודך בלאדן בן בלאדן אלמא אית להו חייס להתייחס אחר אביהם ודקדק רבי' לכתוב ונתגייר הוא והם וכך הם דברי הרמב"ם בפ' ט"ו מה' אישות לומר דאם לא נתגייר אלא הוא לא קיים דבנים עכו"ם אינם עולים לו לקיים מצות פריה ורביה וכ"כ הרב המגיד : גרסינן בירושלמי פ"ב דיבמות אמתניתא דמי שיש לו בן מ"מ פטור את אשת אביו וכו' ובנו הוא לכל דבר אפי' לפריה ורביה כתב הריטב"א פי' דאפי' בבן ממזר יצא ידי פריה ורביה עד כאן לשונו ומצאתי כתוב על בן חרש ושוטה לא ידענא אמאי לא קיים מצות פריה ורביה וכי גרע מעכו"ם שנתגייר דקי"ל כר"י דאמר קיים והאי נמי אי משום שבת יצרה איכא שבת ויכול לישא אשה ולהוליד בן חכם ואי משום דרב אסי דאמר עד שיכלו נשמות שבגוף האי נמי נשמה יש לו ובר מצות היא ופקחים מוזהרים עליו דאי הוי כבהמה חשיב שחיטמו אפילו עומד על גביו כשחיטת עכו"ם וקוף עכ"ל:

סעיף קטן כ

אבל עבד שהיו לו בנים ונשתחרר הוא והם לא קיים בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף סב.) א"ר הכל מודים בעבד שאין לו חייס דכתיב שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור:

סעיף קטן כא

ואף על פי שקיים פריה ורביה אסור לו לעמוד בלא אשה דא"ר נחמן אף על פי שיש לאדם כמה בנים אסור לו לעמוד בלא אשה וכו' אהא דתנן לא יבטל אדם מפריה ורביה אא"כ יש לו בנים דייק בגמרא הא יש לו בנים מפריה ורביה בטיל מאשה לא בטיל מסייע ליה לרב נחמן אמר שמואל דאמר אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה שנאמר לא טוב היות האדם לבדו ואיכא דאמרי הא יש לו בנים בטיל מפריה ורביה ובטיל נמי מאשה נימא תיהוי תיובתא דרב נחמן אמר שמואל לא אין לו בנים נושא אשה בת בנים יש לו בנים נושא אשה דלאו בת בנים נ"מ למכור ס"ת בשביל בנים וגרסי' תו בגמרא (דף סב:) מתניתין דלא כרבי יהושע דתניא ר"י אומר נשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו שנאמר בבקר

זרע את זרעך וגומר ופרש"י מתניתין דקתני לא יבטל אא"כ וכו' הא אם יש לו יבטל דלא כרבי יהושע א"ר מתנא הלכה כר' יהושע וכתב הרי"ף והרא"ש שם סי' ט' והא מלתא דרבנן היא אבל דאורייתא כיון שיש לו זכר ונקבה קיים פריה ורביה וכ"כ הרמב"ם בפט"ו מהלכות אישות וכתב הרא"ש שם וז"ל בכל הספרים כתוב מתניתין דלא כרבי יהושע והרי"ף לא כתבה והביא על מתני' דלא יבטל אדם מפריה ורביה מימרא דר"נ דאסור לעמוד בלא אשה אף על פי שיש לו כמה בנים משמע דס"ל דאיתא למתניתין ודרבי יהושע ורב נתמן וכדמפרש תלמודא נ"מ למכור ס"ת כלומר לעולם יש לו ליקח אשה בת בנים כרבי יהושע אם ספק בידו אבל אם אין ספק בידו אם אין לו בנים ימכור ס"ת ויקח אשה בת בנים ואם יש לו בנים אינו מחוייב למכור ספר תורה כדי שיקח אשה בת בנים אלא יקח אשה שאינה בת בנים ואל יעמוד בלא אשה כדרב נחמן אבל לפי הספרים דגרסי מתניתין דלא כרבי יהושע משמע דפליגי ולרבי יהושע אפי' קיים פריה ורביה ימכור ס"ת לישא אשה בת בנים אלא דהא איכא לרבי יהושע בין שיש לו בנים ובין אין לו בנים אם נשא אשה ושהה עמה י' שנים ולא ילדה אם אין לו בנים חייב לגרשה כדי לקיים פריה ורביה ואם יש לו בנים אינו חיוב לגרשה דרבי יהושע לא קאמר אלא לכתחלה ישא אשה בזקנותו שהיא בת בנים אבל אינו חייב לגרשה אם אינה בת בנים עכ"ל ואין בדבריו הכרע ומ"ש רבינו דמסקנת הרא"ש כלישנא בתרא נראה דהיינו מדכתבה באחרונה ועוד שכתב דבכל הספרים כתבו מתניתין דלא כר' יהושע ובת"ה סי' רס"ב כתוב על מי שקיים מצות פריה ורביה ונתאלמן ורוצה לישא אשה וירא מקטטה ולכן רוצה לישא אשה שאינה בת מריבה אבל אינה בת בנים ואם לא ימצא אשה כזו דעתו לימנע מלישא אשה ועיין שם ונ"י כתב (בפרק הבע"י דף רכ"ד ע"א) כלשון הזה סבר' דרבוותא דהא דרבי יהושע מדרבנן דאילו מדאורייתא כל שקיים פריה ורבי' נפטר וה"ה נמי במכיר עצמו שאינו ראוי להוליד פטור אלא שנושא אשה שאינה בת בנים מפני החטא כדרב נחמן ומסתברא דכשראוי להוליד מוכר ס"ת משום דרבי יהושע ואע"ג דהוי מצוה דרבנן דלא אפקי' הכא מס"ת אלא לענין אשה שאינה בת בנים וכן הלכה הריטב"א ז"ל עכ"ל. כתב נ"י אם יש לו בנים אפי' מפנויה כיון שקיים פריה ורביה רשאי לבטל ואין כופין משום הא דרבי יהושע:

סעיף קטן כב

נושא אדם כמה נשים דאמר רבא נושא אדם כמה נשים וכו' בסוף פרק הבא על יבמתו (יבמות דף ס"ה) וכתב הריב"ש בתשובה סימן צ"א והיכא דאיפשר ליה למיקם בסיפוקייהו ורוצה לישא אחרת הדבר ברור שאינה יכולה לומר תן לי כתובתי או תן

לי מטלטלים לאחריות כתובה ונדוניא וכן היכא דלא איפשר למיקם בסיפוקייהו והוא רוצה לגרשה כדי שישא אחרת והיא אינה רוצה להתגרש אינה יכולה לתבוע נדוניא וכתובה ולא מטלטלין לאחריות אלא תקבל גיטה ואח"כ תתבע כתובתה ואם אינה רוצה אין מונעין אותו מלישא אשה אחרת עליה וכתב עוד ואם שהתה עמו י' שנים ולא ילדה והוא רוצה לישא אשה אחרת אי לא אפשר למיקם בסיפוקייהו והיא רוצה להתגרש יוציא ויתן כתובה אם יש לו ואם אין לו תהיה עליו חוב כתובתה עד שיהיה לו והנה בא בכאן אדם אחד מעירכם שיש לו שם אשה שהיא זקנה ושהתה עמו כמה שנים ולא ילדה לו מעולם ורצה לישא אשה ובהיותינו נועדים קהל בשעת הקידושין מנעתיו בפני כולם עד שנתחייב בקנין ובכח נידוי ללכת אל ארצו קודם פסח ויגרש אשתו ראשונה אם תרצה להתגרש ויתפשר עמה ובכתובתה למראית דייני העיר ההיא עכ"ל :

סעיף קטן כג

ומ"ש ומ"מ נתנו חכמים עצה טובה שלא ישא אדם יותר מד' נשים וכו' בפ' החולץ (יבמות דף מד.) וכתב נ"י בפרק החולץ (דף יז.) בשם הריטב"א שאמר בשם רבותיו דבמקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו דאומדנא דמוכח היא דאדעתא דהכי אינסבא ליה דלא לינסוב אחריתי והוה ליה כחמר שאינו רשאי ליעשות גמל :

סעיף קטן כד

ומ"ש רבי' ובמקום שיש תקנה שלא ישא אלא אחת הולכים אחר המנהג פשוט הוא וכתב נ"י שם בשם הריטב"א בתוס' כתבו כי ר"ג החרים על הנושא אשה על אשתו וחייבין לכוף על החרם שלו אבל ביבמה לא החרים עכ"ל: וכתב הרשב"א בתשובה מן הדומה שלא תיקן ר"ג בכל שא"כ אפילו נשים שאדם חייב לגרשן ואפילו במקום שב ואל תעשה כאשה ששהתה עם בעלה עשרה שנים ולא ילדה סבור אני שלא תיקן בזה הרב ז"ל ומ"מ בין תיקן בין לא תיקן אותה תקנה לא פשטה בכל גבולתינו ולא בגבולות פרובינצי"א הסמוכים לצרפת לא שמענו שפשטה ומעשים במקומינו בתלמידי חכם ואנשי מעשה שנשאו אשה על נשיהם ואחרים רבים ולא חשש שום אדם בדבר זה מעולם עד כאן לשונו וכתב מהרי"ק בשמו בשורש ק"א שלא התקין רבינו גרשון אלא עד סוף האלף החמישי : וכתב עוד שם בארוסה לית ביה תקנת ר"ג וכתוב בכתבי ה"ר איסרלן סימן רנ"ו מי שהמירה אשתו נוהגי' באוסטרייי"ך להצריכו לגרשה כשירצה לישא אחרת ומזכה לה גט ע"י אחר דזכות הוא לה שתזנה פנויה ולא אשת איש אבל ברינו"ס לא קפדי ונושאין אשה אחרת בלא גירושין דס"ל דאהכי לא תיקן הגאון עכ"ל : וכתב הרא"ש

בתשובה כלל מ"ג סי' ז' שטוב לעשות תקנה בחרמות ונדוים על מי שישא אשה על אשתו : ולענין נשבע שלא ישא אשה אחרת ושהתה י' שנים ולא ילדה עיין בסי' קי"ח:

סעיף קטן כה

אשה אינה מצווה על פרי' ורביה פלוגתא דתנאי ס"פ הבא על יבמתו (יבמות דף סה:) והלכה כת"ק דאמר הכי: ומ"ש לפיכך אם שואלת גט בטענה שאינה ראוי' ליבנות ממנו אין שומעין לה כאשר יתבאר לקמן בסימן קנ"ד:

סימן ב

סעיף קטן א

לא ישא אדם אשה אלא הוגנת לו ר"פ י' יוחסין (קידושין דף ע.) ומ"ש פי' שלא יהא בה שום פיסול כן פרש"י שאינה הוגנת לו פסולה לו ועיין בתשובת הריב"ש סי' ט"ו ומ"ש שכל הנושא אשה שאינה הוגנת לו כשהקב"ה מעיד על השבטים אינו מעיד עליו וכו' עד יחסותא דבבל שתיקותא הכל שם (דף עא:) מ"מ משפחה שנתערב בה ספק פסול א"צ לרחקה שכולן טהורין לעתיד לבא (שם:) אריב"ל כסף מטהר ממזרים שנאמר וישב מצרף ומטהר כסף וגו' מאי מגישי מנחה בצדקה א"ר יצחק צדקה עשה הקב"ה עם ישראל משפחה שנטמעה נטמעה ואמרי' בתר הכי דרבי יוחנן נמי סבר לה כרבי יצחק וקאמר עלה אביי אף אנן נמי תנינא (עדיות דף ט') משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע ועוד אחרת היתה שם וקרבה בן ציון בזרוע כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב כגון אלו דידעינן אבל משפחה שנטמעה נטמעה ופרש"י אליהו בא לעתיד לבא דכתיב והשיב לב אבות על בנים זה מבני בניו של זה דיודעים שהכל מחזיקים אותם בפסולים שנתקרבו בזרוע אבל משפחה שנטמעה מחמת שלא נודע פיסולה נטמעה וגרסי' תו התם (קידושין דף עא:) ת"ר ממזרים ונתינים טהורים לעתיד לבא דברי רבי יוסי ר"מ אומר אין טהורים אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי ומפרש התם טעמא דרבי יוסי משום דכתיב וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וכו' כשהוא אומר אטהר אתכם הוי אומר אף מן הממזרות וכתב הר"ן (פ"י יוחסין דף תרנ"ד) אהא דאמר אביי אף אנן נמי תנינא משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן וכו' מכאן נראה שאף בזמן הזה משפחה שנטמעה נטמעה כלומר שמי שיודע פיסולה אינו רשאי לגלותו אלא יניחנה בחזקת הכשרה ולעתיד לבא אע"פ שיודע הדבר תהא כשרה ומיהו איפשר שראוי לגלות לצנועים כדי שלא ידבקו בהם ואע"פ שאם היו נדבקים בהם בלא ידיעה לא היה שם איסור כלל אבל מפני שאין הזרע מוכן לקדושה וטהרה שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל כשר הדבר לגלותו

לצנועין : והיינו דגרסי' בגמ' (שם עא:) תניא עוד אחרת היתה שם ולא רצו לגלותה אבל חכמים מוסרין אותה לתלמידיהם פעם אחד בשבוע ונ"ל שהוא מן הטעם שכתבתי ומש"ה היודע עכשיו פיסול משפחה שנטמעה אינו חייב לגלותו ולא רשאי אלא לצנועים ותמהני דמשפחה שנטמעה מוישב מצרף ומטהר כסף ילפינן לה וקרא ודאי לעתיד הוא דכתיב כדאמרינן בגמרא (שם ע:) כשהקב"ה מטהר את השבטים שבטו של לוי מטהר תחלה שנא' וישב מצרף ומטהר כסף וטיהר את בני לוי והיינו לעתיד אבל בזמן הזה מנ"ל ולקמן אפרש עכ"ל ואח"כ כתב וז"ל כתב הרמב"ן דהא דתנן כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב משום פסולי עבדות וחללות קאמר עבדים לפי שאינם מכלל ישראל וחללים לפי שמטהר שבט לוי ואינן נדחין מקהל אבל פיסול ממזרות ונתינות הא איפסיקא הלכתא כר' יוסי דאמר שהן טהורות לעתיד לבא ומשמע אפילו בידועים דאילו אותם שנטמעו השתא נמי טהורים הם שאפילו היודעים בהם אינם מעידים בהם לפי שהם טהורים מן התורה וכן משמע כל הסוגיא דר"מ ור' יוסי לאו במשפחה שנטמעה פליגי אלא משפחה שנטמעה נטמעה ד"ה ופלוגתייהו בידועים הם ע"כ ותמהני דמדאמר רב יוסף אי לאו דאמר רב יהודה וכו' משמע דפלוגתייהו בשאינם ידועים היא דאי בידועים מאי אתי לאשמועי' ועוד תמהני דודאי ריב"ל דאמ' כסף מטהר ממזרים לית ליה דר' יוסי אי ר' יוסי אפילו בממורים ידועים קאמר דא"ה כסף למה לי ונטמעה ל"ל וכולה סוגיא כפשטה עלה רהטא דמשפחה שנטמעה שנטמעה בממזרים קאמר אלא ודאי משמע דפלוגתייהו דר"מ ור' יוסי במטומעין היא ופשיטא לן שאין בין עולם הזה לימות המשיח לענין מצוה כלום וכי היכי דחזינן דאליהו לא יגלה משפחות המטומעים אע"פ שכולן יהיו גלויות לפניו אף אנו אין עלינו לגלותן ולא רשאין בכך ואף לרב רבי יונתן הכהן מצאתי בפירושיו הלכה כרבי יוסי דמשפחה שנטמעה נטמעה ואפשר עוד לומר דרבי יוסי אף בודאין קאמר ואיהו ומאן דפסיק כותיה לית להו בנטמעה מידי אלא לדברי המכשיר מכשיר אף בודאין ולדברי הפוסל פוסל אפילו במטומעין ומיהו מ"ד כסף מטהר ממזרים דמשפחה שנטמעה נטמעה לא ס"ל כר"י אלא כר"מ דודאין פסולין לעולם אבל מטומעין אין אליהו עתיד לגלותן וכיון דחזינן אמוראי טובא דאזלי בהך שיטתא ריב"ל ור' יוחנן ואביי דהוא בתרא דאמר אף אנן נמי תנינן נקטינן כותייהו במטומעין ונראה שזהו דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בסוף ס' שופטים בימי מלך המשיח וכו' ואינו מייחס ישראל אלא לשבטיהם אבל אינו אומ' על שהן בחזקת כשרות זה ממזר וזה עבד שהדין הוא שמשפחה שנטמעה נטמעה ע"כ וכיון שאין אליהו עתיד לגלותן אף היודעים בהם אין מגלין אותם שאין בין העה"ז לימות המשיח לענין זה כלום עכ"ל.

והרא"ש בפ"ד דקידושין סימן א' כתב כדברי ה"ר יהונתן דרבי יוסי בפיסול מטומע שאינו ידוע איירי כדאמרי' לעיל משפחה שנטמעה נטמעה וכך הם דברי רבינו ובהגהות מרדכי דפ"ק דיבמות כתוב בשם א"ז דרבא דאמר התם והיא עמוקה משאול וכולי פליג אדשמואל וסבר כר"מ דאין טהורים לעתיד לבא ולפי זה ליתא לדשמואל דפסק כר' יוסי ואמר שיש להתרחק ממשפחות שאינן ידועות ואין לדחות דברי כל רבוותא דפסקי הלכה כרבי יוסי מקמי א"ז ועוד דכיון דתלמודא קאמר סתמא אמר שמואל הלכה כר' יוסי ולא אייתי מאן דפליג עליה משמע דס"ל דהלכה כוותיה וההיא דרבא דיבמות איכא לפרושי בענין דלא פליג אדשמואל:

סעיף קטן ב

בד"א לישראל אבל כהן לא ישא מהן וכדלקמן בסימן זה וכל הארצות סתמא בחזקת כשרות עומדות וכולי בפרק י' יוחסין (קידושין דף עב) אמימר שרא לרב הונא בר נתן למינסב איתתא מחוזייתא א"ל רב אשי מאי דעתיך דאמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי ר"מ אבל חכמים אומרים כל ארצות בחזקת כשרות הן עומדות והא בי רב כהנא לא מתנו הכי ובי רב פפא לא מתנו הכי ובי רב זביד לא מתנו הכי אפ"ה לא קיבלה מיניה משום דשמיע ליה מרב זביד דנהרדעא ופרש"י זו דברי ר"מ מתני' דקתני דעלו פסולין לא"י ומשמע דאין כל הארצות בחזקת מיוחסות חוץ מבבל כדאמרי' בריש פירקא (דף ע) דמסייע לר"א דאמר ייחס עזרא את בבל. מחוזייתא ואין מחוזא בתוך גבול בבל אמורים לענין יוחסים והא בי רב כהנא לא מתנו הכי משמיה דשמואל אלא כדאמרי' לעיל כל הארצות בחזקת פסלות וא"ר יהודה אמר שמואל כל הארצות עיסה ע"כ ואהא דתנן (שם דף עו.) התם הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ד' אמהות שהן ח' אמר רב יהודה אמר רב זו דברי ר"מ אבל חכ"א כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות איני והאמר רב חמא בר גוריא אמר רב משנתינו בשקרא עליה ערער מאן דמתני הא לא מתני הא א"ד אר"י א"ר זו דברי ר"מ אבל חכ"א כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות א"ר חמא בר גוריא א"ר אם קרא עליה ערער צריך לבדוק אחריה וכתב הרא"ש אההיא דכל הארצות בחזקת כשרות הן עומדות לכאורה נראה דאף ע"ג דעביד אמימר עובדא לקולא דלית הלכתא כוותיה דרב אשי דהוא בתרא פליג עליה ועוד דכולהו אמוראי דלעיל איירי בפיסול יוחסין דשאר ארצות ואפי' בא"י להשיא אשה צדיק בדיק' וכן פרש"י בפ"ב דכתובות (כד:) אני כהן וחבירי כהן נאמן להאכילו תרומה ואינו נאמן להשיאו אשה דמשום מעלה דיוחסין צריך לבדוק אחר כל אדם קודם שישיאוהו אשה והקשה עליו ר"ת מהא דאמרי' בפרקין (קידושין דף עו) במתני' דקתני הנושא אשה צריך שיבדוק בד'

אמהותי' דדוקא כהן בודק אבל אשה אינה בודקת דלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולין ופר"ת דלהשיאו אשה דהתם היינו אשה בדוקה מד' אמהות כדתנן לקמן הנושא אשה כהנת צריך לבדוק וכו' ואז אין צריך לבדוק אחר בתו ומותרת לכהן המשמש ע"ג המזבח ובנו משמש ע"ג המזבח בלא בדיקה וה"ק אינו נאמן להשיאו אשה בדיקה להתיר בנו ובתו אבל ליוחסין שאין בו צד כהונה לא בעי בדיקה והביא ראיה מהא דאמרי' בפ' החולץ (יבמות מה.) זיל גלי או נסיב בת מינך ואי ליוחסין בעי בדיקה מה יועיל לו הגלות והא לא יתנו לו אשה עד שיבדקו אחריו ועוד קאמר התם נאמן אתה לפסול עצמך ואי אתה נאמן לפסול בניך אלמא דבנים ממילא כשרים ולא בעי ראיה עכ"ל וכך הם דברי התוס' ספ"ב דכתובות בשם ר"ת והר"ן כתב בפ"ב דכתובות נראין דברי ר"ת דלהשיאו אשה לאו דוקא אלא ה"ק אינו נאמן להשיאו אשה בד' אמהות לענין שיעשו בניו כבדוקין לגבי המזבח ולדוכן ולסנהדרין דלכל הני בודקין כדאי' בפ' י' יוחסין עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' על דברי ר"ת ומשמע מדבריו דליוחסי כהונה בעי בדיקה כלו' אע"ג דמדכתב בפירוש שאין בנו כשר לשמש ע"ג המזבח וכו' אא"כ ישא אשה בדוקה משמע דדוקא להכי הוא דבעי בדיקה אבל היכא שאינו חושש אם ישמש בנו ע"ג המזבח אינו צריך בדיקה כלל ואפילו מפיסולי כהונה מ"מ מדכתב אבל ליוחסין שאין בו צד כהונה לא בעי בדיק' משמע דכל היכ' דאיכא צד כהונה בעי בדיקה דאל"כ הכי ה"ל למימר אבל כל היכא שאינו חושש אם בנו ישמש ע"ג המזבח לא בעי בדיקה ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם היא בפ"כ דהלכות א"ב ואע"ג דלתרומה דרבנן לא מצריך הרמב"ם בדיקה ולר"ת איפשר דגם לתרומה דרבנן מצריך בדיקה כיון דלתרומה דאורייתא מצריך בדיקה כתב על מאי דמשמע מדברי ר"ת דליוחסי כהונה בעי בדיקה וכ"כ הרמב"ם לומר דלדברי שניהם שם בדיקה ליוחסי כהונה בעינן ושלא כדעתו ז"ל שסובר דלא בעינן שום בדיקה כלל ואפילו לתרומה דאורייתא ועוד אכתוב בסוף סי' ג' דברי הרב המגיד על דברי הרמב"ם:

סעיף קטן ד

ומה שהכריע רבינו דאין צריך בדיקה כלל מדמסיק אבל חכ"א כל המשפחות בחזקת כשרים הן אינו הכרע דאיכא למימר דכי בעי קריאת ערער דוקא בחשש ממזרות מפני שמכירין ישראל ממזרים שביניהם אבל בחששת חללות אפי' לא קרא עליה ערער צריך לבדוק וכמ"ש הר"ן בשם הרמב"ן ז"ל ומ"מ כתב שאחרים סוברים כדברי רבינו דלרבנן דקי"ל כותייהו אפילו בחללות א"צ לבדוק כל זמן שלא קרא ערער וכך הם דברי הרמב"ם בפירוש המשנה ובפ"ב מהא"ב אלא שהוא סובר דלתרומה דאורייתא בעי בדיקה ורבינו סובר דלא בעי:

סעיף קטן ה
ומ"ש רבי' דאפשר דאע"ג דלחכמי' א"צ בדיקה הלכה כסתם משנ' שצריך בדיק' לכהונה באשה אין לו טעם דכיון דא"ר יהודה א"ר זו דברי רבי מאיר אבל חכמים אומרים וכו' משמע ודאי דלאפוקי מתני' מהלכתא אתי וזהו דעת הרי"ף והרא"ש שהשמיטו משנה זו משום דלר"מ היא ולית הלכתא כותיה. ומיהו תמיהא לי שה"ל לכתבה ללמדנו היכא דקרא עליה ערעור כמה אמהות צריך לבדוק ואפשר לומר שהם מפרשים דכי א"ר אם קרא עליה ערעור צריך לבדוק אחריה לא בדיקה דד' אמהות קאמר אלא בבדיקה כל דהו סגי:

סעיף קטן ו
כתב הרמב"ם ז"ל אע"ג שכל המשפחות בחזקת כשרות הן ומותר לישא מהם לכתחלה שתי משפחות מתגרות זו בזו תמיד וכולי עד שלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים הכל פי"ט מהא"ב:

סעיף קטן ז
ומ"ש שתי משפחות מתגרות זו בזו תמיד בר"פ י' יוחסין (קידושין עא:) אריב"ל אם ראית ב' משפחות המתגרות זו בזו שמץ פיסול יש באחד מהם ואין מניחין אותה לדבק בחבירת' ואיתא תו התם אמר רב יהודה אמר רב אם ראית ב' בני אדם שמתגרין זה בזה שמץ פיסול יש באחד מהם ואין מניחין אותן לידבק אחד בחבירו ופרש"י ואין מניחין אותן מן השמים לידבק בחבירו לכך הטילו מן השמים מריבה ביניהם:

סעיף קטן ח
ומ"ש או משפחה בעלת מצה ומריבה תמיד או איש שהוא מרבה מריבה תמיד עם הכל וכולי נראה שלמד כן מדגרסינן בר"פ י' יוחסין (קידושין ע:) א"ר יהודה אמר שמואל ת' עבדים היו לפשחור בן אמר וכולן נטמעו בכהונה וכל כהן שיש בו עזות פנים אינו אלא מהם ואע"ג דאמרי' התם ופליגא דרבי אלעזר דאמר אם ראית כהן בעזות מצח אל תהרהר אחריו שנאמר ועמך כמריבי כהן ואפשר דע"כ לא פליג ר"א אלא בכהן אבל מי שאינו כהן שיש בו עזות מצח מהרהרין אחריו:

סעיף קטן ט
ומ"ש וכן כל הפוסל אחרים תמיד כגון שנותן שמץ פיסול במשפחות וכו' שכל הפוסל במומו פוסל שם ברייתא ומימרא דשמואל:

סעיף קטן י
ומ"ש וכן מי שיש בו עזות פנים ואכזריות בפרק הערל (יבמות דף ע"ח:) נתינים דויד גזר עליהם שנאמר ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם והגבעונים לא מבני ישראל המה

פייסינהו ולא איפייסו אמר ג' סימנים יש באומה זו רחמנים ביישנים גומלי חסדים כל שיש בו ג' סימנים אלו ראוי להדבק באומה זו:

סעיף קטן יא

ומ"ש כל שקורין לו ממזר או נתין וכו' חוששין לו ולמשפחתו כתב ה"ה בסוף פ"ק דכתובות (י"ד:) מחלוקת תנאים בברייתא ופסק רבינו כת"ק דאמר כל פיסולא דקרו ליה ושתיק פסול ומפרש רבינו שהוא כמו משפחה שקרא עליה ערעור דבבדיקה סגי לה דלא ליהוי האי דשתיק טפי מעדים שהעידו שנתערב במשפחה זו פיסול ובהשגות א"א כל אלו שאמרו על שתיקיהן שהן פסולין לא אמרו אלא בדורות הראשונים שהיו ב"ד נזקקין על החרפות שהיה אדם מחרף את חבירו עבד יהא בנדוי ממזר סופג את המ' וזה ששתק ולא צוח לב"ד כבר הודה אבל עכשיו השותק על המריבה הרי הוא משובח אא"כ קורין שלא בשעת מריבה עכ"ל והרמב"ן והרשב"א כתבו חילוק אחר ואמרו שלא נאמרו דברים הללו בפיסול שתיקה אלא במי שנסתפק בפיסול כגון משפחה שנטמע בה פיסול או ספק פיסול אבל משפחה שבחזקת כשרה עומדת כל דשתיק מיוחס טפי ע"כ אין לדבריהם ולא לדברי הר"א הכרח בגמרא עכ"ל והר"ן בספ"ק דכתובות כתב דבריהם ודברי הר"א ולא הכריע ורבינו כתב בסמוך בשם ר"י כיוצא כדברי הרמב"ן והרשב"א:

סעיף קטן יב

ומ"ש וכן משפחה שקרא עליה ערער בפ"י יוחסין מימרא דרב חמא בר גוריא א"ר כתבה רבינו לעיל בסמוך ומפרש הרמב"ם דקרא עליה ערער היינו שיעידו ב' שנתערב בה ממזר וכו' אבל רש"י פירשש קראו עליה ב' עדים שמץ פיסול ולא שמעידים עדות גמורה אלא יציאת קול:

סעיף קטן יג

ומ"ש לא ישא אשה ממנה עד שיבדוק עליה ד' אמהות שהן ח' וכו' משנה פ"י יוחסין (דף ע"ו) הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ד' אמהות שהן ח' אמה ואם אמה וכו' לוים וישראלים מוסיפים עוד א':

סעיף קטן יד

ומ"ש אבל א"צ לבדוק במשפחת האב של אשה וכו' שם בגמרא מ"ש בנשי דבדקינן ומ"ש בגברי דלא בדקינן נשי דכי מיבזיין בהדי הדדי בעריות הוא דמיבזיין אם איתא דאיכא מלתא לית לה קלא גברידכי מבזו בהדי הדדי ביוחסין הוא דמבזו אם איתא דאיכא מלתא אית לה קלא:

סעיף קטן טו
ומ"ש ואשה הניסת להם אינה צריכה לבדוק שלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולין וכו' שם ופרש"י לא הוזהרו כשרות כהנים לינשא לפסולים כגון חללי גירי וחרורי וכיון דלא הקפידה תורה עליהם ליוחסין רבנן לא עבדי בהו מעלה לא צרכינהו בדיקה ואפי' מחמת ממזרות ושתיקות דדוקא כי מתחזק איסורא ביה אבל לחששא ולמיבדק לא אצרכינהו:

סעיף קטן טז
ומ"ש רבינו ומ"ש כל שקורין לו ממזר או נתין וכו' פר"י דיינו דוקא שנתערב במשפחות ממזר או נתין וכו' כבר כתבתי בסמוך שכיוצא בדברים אלו כתבו הרמב"ן והרשב"א ונוסחת ספרים דידן פר"י היינו דוקא כשנתערב ממזר או נתין ושותק אז הוי הוכחה ובקצת ספרים כתוב פר"י היינו דוקא כשנתערב במשפחות ממזר או נתין ואחד מן המשפחה קורא אותו ממזר או נתין ושותק אז הוי הוכחה. וגירסא זו נכונה ועדיין צריכה תיקון והנכון לגרוס פר"י היינו דוקא כשנתערב במשפחה ממזר או נתין ואחד מן המשפחה קוראים אותו ממזר או נתין ושותק אז הוי הוכחה וכתב עוד הר"י ויש כאן שטה אחרת לומר דכי אמרינן ממזר צוח וחלל שותק איכא בינייהו שתיקה לחודה אינו ראיה לפסול אלא כשצווח על פיסול אחר דכיון שצווח בהאי ושתיק בהאי מוכח דמשום דקושטא הוא שתיק ולת"ק כל שתיקה פוסלת ובלבד שקראו אתו בפיסול אחר מתחלה וצווח ולפי שטה זו אפשר שאפילו במשפחה שעומדת בחזקת כשירה חיישינן דכיון דבפסול אחד צוח ובפיסול אחד שותק מוכח' דבהאי דשותק אודויי אודי ע"כ :

סעיף קטן יז
לעולם ישתדל אדם לישא בת ת"ח וכו' עד ארור שוכב עם כל בהמה הכל ס"פ אלו עוברין (פסחים דף מט) אלא שבמקום מ"ש רבינו ואל ישיא בתו לע"ה שהן שקץ וכו' כתוב בנוסחי דידן בגמרא ואל ישא בת ע"ה וגבי משיא בתו לע"ה תניא התם שהוא כאילו כופתה ומניחה לפני ארי מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים אף ע"ה מכה ובועל ואין לו בושת פנים. ופרש"י גדולי הדור אנשי מעשה וצדיקים. בת גבאי צדקה שאין ממנין אלא טובים ונאמנים. נשותיהם שרץ שאינן זהירות במצות. עם כל בהמה שדומות לבהמה שאין להן לב להבין שהיא חייך ואורך ימיך:

סעיף קטן יח
ומ"ש רבינו ולא בכל ע"ה קאמר אלא במי שהוא חשוד לעבור להכעיס נראה שטעמו מפני שכתב שם הרא"ש אהא דא"ר אלעזר ע"ה מותר לנוחרו בי"ה דנראה כדפירש ר"י דמיירי במכיר וכופר כדי להכעיס והוא רע לשמים ורע לבריות דהוי הריגתו פקוח נפש עד כאן: וסובר רבינו דאמאי דתניא שהן שקץ ונשותיהם שרץ נמי קאי ואין דבריו נוחים

לי אלא אפילו אינו עובר להכעיס אלא לתאבון או שאינו בקי בדקדוקי מצות הם שקץ ונשותיהם שרץ וכו' קרינן ביה וכך הם דברי רש"י שכתב נשותיהם שרץ שאינן זהירות במצות ואף הרא"ש בשם ר"י לא אמר אלא אהא דאר"א ע"ה מותר לנוחרו בי"ה אבל אהם שקץ ונשותיהם שרץ לא דאפילו ע"ה שאינו עובר להכעיס בא לכלל זה כדאמרן:

סעיף קטן יט

לא ישא אדם אשה לא ממשפחת מצורעין ולא ממשפחת ניכפין והוא שהוחזקו ג"פ בס"פ הבע"י (יבמות סד:):

סעיף קטן כ

ע"ה לא ישא כהנת ואם נשא אין זיווגם עולה יפה וכו' אבל ת"ח שנשא כהנת הרי זה נאה ומשובח וכו' ס"פ אלו עוברין (פסחים דף מ"ט) לא ישא בחור זקנה כ"כ הרמב"ם בהא"ב בפרק כ"א וכתב ה"ה דהיינו מדמשמע במתני' פרק הבע"י דמי שלא קיים מצות פריה ורביה אינו נושא אשה דלאו בת בנים ובפרק מצות חליצה (יבמות דף קא) אמרו משיאין לו עצה מהוגנת לו שאם הוא ילד והיא זקנה הוא זקן והיא ילדה אומרים לו מה לך אצל זקנה מה לך אצל ילדה כלך אצל שכמותך:

סעיף קטן כא

ומ"ש ולא זקן ילד שדבר זה גורם לזנות כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר והוא מדגרסינן בפרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ו) אל תחלל את בתך להזנותה זה המשיא בתו לזקן:

סעיף קטן כב

לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה ברייתא בפרק החולץ (יבמות דף לז:) וטעמא משום דכתיב לא תחרוש על רעך רעה וכו' ומ"ש בשם הרמב"ם שאם הודיעה תחלה שהוא נושא אותה לימים מותר בפרק כ"א מהא"ב ולא ידעתי למה תלאה רבינו בהרמב"ם שהרי מבואר הוא בפרק החולץ:

סעיף קטן כג

לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת וכו' ואדם גדול ששמו ידוע וזרעו מפורסם אחריו מותר ריש פרק החולץ (שם):

סימן ג

סעיף קטן א

מי שבא ואמר כהן אני אינו נאמן אפי' בזמן הזה ואין מעלין אותו לכהונה עד סוף הסימן הכל מדברי הרמב"ם בפרק כ' מהא"ב ותחלת דבריו מבוארים במשנה פ"ב דכתובות (דף כג:) שאין אדם נאמן על עצמו לומר כהן אני:

סעיף קטן ב
ומ"ש שאינו נאמן לקרות בתורה ראשון פ"ב דכתובות (כה:) אהא דגרסינן התם ההוא דאתא לקמי' דריב"ל א"ל מוחזקני בזה שהוא לוי א"ל מה ראית שקרא שני בב"ה בחזקת שהוא לוי או בחזקת שהוא גדול א"ל שקרא לפני כהן והעלו ריב"ל ללוי על פיו כלומר לתת לו מעשר ראשון כ' הר"ן (פ"ב דכתובות דף קע"ט ע"ב) שמי שבא ואמר אני כהן או לוי אין נותנין לו רשות לקרות בתורה כדינו שהרי מעלין מקריאת התורה לתרומה וכ"כ הרמב"ם בפ"כ מהא"ב והרמ"ך כתב עליו תימא דמנהגינו להאמינו לקרות בתורה ראשון וכן הדין נותן דלא איכפת לן אם יקרא ראשון מאי אמרת שמא יעלו אותו מקריאת התורה לתרומה כולי האי לא חיישינן בתרומה דרבנן ע"כ ואיפשר שמנהגינו הוא עכשיו לפי שאין תרומ' מצויה עכשיו בינינו ואעפ"כ דברי הרמב"ם עיקר עכ"ל גם ה"ה קיים דברי הרמב"ם והביא דברי הרמ"ך וכתב עליהם ואני אומר אין מביאין ראיה ממנהג בטעות ומכל מקום איפשר לומר שמפני שאין אנו נוהגים כלל בארצותינו בתרומה לא חששו להאמינו בקריאת התורה ואעפ"כ אין ראוי לעשות כן עכ"ל: כתב הר' שלמה בן הרשב"ץ אם יעיד אחד מהאנוסים שא' מהם מוחזק בכהונה מעלין אותו לקרות בתורה ואין חוששין שמא אמו כותית שכל האנוסים נזהרים מלהתחתן בעכו"ם ולא חיישינן למיעוטא דכל דפריש מרובה פריש עכ"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש אבל אוסר עצמו בגרושה זונה וחללה ואינו מטמא למת כתב עליו הרב המגיד (פ"ב מהא"ב) וזה פשוט משום דשוינהו לכל פסולי כהונה אנפשיה חתיכה דאיסורא:

סעיף קטן ד
ומ"ש והנבעלת לו ספק חללה כתב עליו הרב המגיד ביאורו והנבעלת לו מפסולי כהונה כגון גרושה זונה הוא ספק תללה וזרעה ספק שמא ישראל הוא ואין כאן חילול כלל:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם הוא מל"ת כיצד כגון שהיה מל"ת ואמר זכורני כשהייתי תינוק מורכב על כתפו של אבא וכו' מעשה פ"ב דכתובות (דף כו) ודע דאיתא באותו מעשה והוציאוני מבית הספר וכך כתבו הרמב"ם ונראה מדברי התוס' דבעינן שיאמר כן דאל"כ חיישינן דלמא עבד כהן הוא ורבינו שהשמיטו נראה דמשמע ליה דמעשה שהיה כך היה ולאו דוקא:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל אם עד אחד מעיד עליו נאמן להאכילו בתרומה בזמן הזה וכו' כתב הרב המגיד מתבאר בפ"ב דכתובות דלתרומה דדבריהם מעלין על פי עד אחד וכן לשאר הדברים:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואפילו אביו נאמן עליו שם (דף כה:) רבי העלה בן ע"פ אביו לכהונה ואע"ג דר' חייא פליג עליה הלכה כר' וכתב הרב המגיד שדעת הרמב"ם וקצת מפרשים דאפילו מכירין שהוא אביו נאמן ושלא כדברי הרמב"ן שפירש דהא דרבי בשאינו ידוע שהוא אביו ומ"ה מגו דמצי אמר שהוא רחוק ממנו ויהיה כעד א' ויאכילנו בתרומה נאמן ג"כ לומר שהוא בנו ומאכילו ואינו נאמן להשיאו אשה אפילו להצטרף עם אחר כיון שאין בידו בלבד להשיאו אשה צריך שיהיו המעידים שנים וכשרים אבל מי שידוע שהוא אביו אפי' רבי מודה שאינו נאמן להאכילו תרומה דכיון דאיכא סהדי שהוא אביו שמא בן אחת מן הפסולות הוא ואביו שהוא קרוב לו אינו נאמן עליו אלו דבריו ז"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואפילו משטרות מעלין לכהונה בזמן הזה וכולי שם (דף כד:) איפלגו אמוראי אי מעלין משטרות ליוחסין ופסק כמ"ד אין מעלין משום מעלות יוחסין ומשמע דע"כ לא פליגי אלא ליוחסין אבל לתרומה דדבריהם פשיטא דמעלין ואמרינן בגמרא ה"ד אילימא דכתב ביה אני פלוני כהן חתמתי עד מאן קא מסהיד עליה לא צריכה דכתיב ביה אני פלו' כהן לויתי מנה מפלוני וחתימו סהדי וכתב הר"ן (בפרק ב' דכתובות דף תע"ט) אילימא דכתב ביה אני פלוני כהן חתמתי עד מאן קא מסהיד עליה כלומר ופשיטא דאין מעלין הימנו ליוחסין מיהו לתרומה דרבנן מהימן דלא גרע ממסיח לפי תומו דמכשרינן לקמן ומהדרי' לא צריכא דכתב ביה אני פלוני כהן לויתי מפלוני כהן וחתמו עדות וכתב הרא"ש זכרונו לברכה דהא דפליגי דוקא בלישנא דידיה כי האי דאמר אני פלוני כהן אבל בלישנא דסהדי ודאי מהימני וכי פליגי נמי דוקא בהך דשייך למידק בשמא דיליה לפי שהמלוה תלוי בזה אבל אינך מילי דמתני בשטרא בשמא דידיה ודאי לא מסהדי סהדי עלייהו אלא דאיהו אמר להו הכי וכן נראה דעת הרשב"א אבל הרמב"ם כתב דאפילו בלשון עדים נמי מספקא לן וטעמא דמילתא לפי שאפשר שהסופרים סומכין על שמות בני אדם כפי שהם מוחזקים בעיר וכיון דחזו ליה דאוכל תרומה וקורין אותו כהן קארי ליה הכי (ע"ל סי' ב' מאיזה דבר מעלין אותו ליוחסין):

סעיף קטן ט

ומ"ש בד"א בזמן הזה אבל אין מעלין משטרות להחזיקו בכהן לשמש על גבי המזבח כבר נתבאר בסמוך שפסק כמ"ד אין מעלין משטרות ליוחסין ומבואר בדברי הרב"ם פ' כ' מהא"ב איזהו כהן מיוחס כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן ופלוני בן פלוני הכהן עד איש שאינו צריך בדיקה והוא כהן ששימש על גבי המזבח שאילו לא בדקו ב"ד אחריו לא היו מניחין אותו לעבוד:

סעיף קטן י
ומ"ש וכן מי שהעידו עליו שראוהו שנושא כפיו הוא בחזקת כהן בזמן הזה כלומר לאכול תרומה בזמן הזה שהוא מדבריהם והוא ברייתא בפ"ב דכתובות (כה:) חזקה לכהונה נשיאת כפים ומוקי לה לתרומה דדבריהם אבל לא ליוחסין:

סעיף קטן יא
ומ"ש אפילו באו שנים לפנינו וכל אחד מעיד על חבירו שהוא כהן נאמנים ולא חיישינן לגומלין משנה שם (דף כג:):

סעיף קטן יב
ומ"ש נאמן הגדול לומר זכורני כשהייתי תינוק שראיתי לפלוני טובל ואוכל בתרומה וכו' גם זה משנה (שם דף כח:) ומפרש בגמרא דעדות זה לא מהני אלא לתרומה דרבנן:

סעיף קטן יג
מי שבא ואמר כהן אני ועד אחד מעיד שיודע באביו שהוא כהן אין מעלין אותו לכהונה על פיו וכו' אבל אם הוחזק אביו בכהן או שהעידו עליו שנים שהוא כהן הרי הוא בחזקת אביו הרב המגיד האריך לתת טעם לדברי הרמב"ם ז"ל בדינים אלו וביאר מהיכן למד לפסוק כן:

סעיף קטן יד
מי שהוחזק אביו בכהן ויצא עליו קול שהוא בן גרושה חוששין לקול ומורידין אותו בא עד אחד והעיד שהוא כשר מעלין אותו לכהונה על פיו באו אח"כ שנים והעידו עליו שהוא חלל מורידין אותו בא אחר כך עד אחד והעיד שהוא כשר מעלין אותו לכהונה על פיו וכו' מבואר הטעם בדברי הרמב"ם שכתב בלשון הזה מעלין אותו לכהונה שזה האחרון מצטרף לעד ראשון והרי שנים מעידים שהוא כשר ושנים מעידים שהוא פסול ידחו אלו לאלו וידחה הקול שהשנים כק' וישאר כהן בחזקת אביו ודין זה פלוגתא דתנאי בפ' חזקת (בבא בתרא לב.) ובפ"ב דכתובות (דף כו:) דמר סבר מצטרפין לעדות אע"פ שלא העידו כאחד ומר סבר אין מצטרפין וקי"ל בעלמא כמ"ד מצטרפין וכתב הרב המגיד יש מן המפרשים שאומרים דדוקא לתרומה דרבנן מעלין אבל לתרומה דאורייתא כיון דתרי ותרי נינהו לא אמרינן אוקי מילתא אחזקה באיסורא דאורייתא וזה דעת הרשב"א ז"ל ע"כ. והר"ן פ"ב דפתובות (דף ת"פ ע"ב) כתב ג"כ דעת הרשב"א ז"ל ומיהו כתב דאי כל תרי ותרי ספיקא דרבנן הוא כלומר דמדאורייתא אפי' בתרי ותרי אמרינן אוקי מילתא אחזקה אלא דרבנן אחמור דלא נימא הכי אפשר להקל ולומר דכי אחמור היינו דווקא בא"א א"נ לעבודה וכעובדא דינאי אבל בתרומה לא החמירו:

סעיף קטן טו
מי שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים וילדה וכו' עד והם אינם מטמאים לו משנה וגמרא בס"פ נושאין על האנוסה (דף קי:) ומ"ש בד"א בזמן שבאים מכח נשואין אבל בזנות משתקין אותו מדין כהונה וכולי שם בגמרא:

סעיף קטן טז
אע"פ שהאב נאמן על בנו וכולי אינו נאמן ליוחסין בפ"ב דכתובות (דף כ"ה:) תניא הרי שבא ואמר בני זה וכהן הוא נאמן להאכילו בתרומה ואינו נאמן להשיאו אשה דברי רבי ולשון הרמב"ם בפ"כ מהא"ב כך הוא כהן מיוחס שאמר בני זה כהן הוא אין מעלין אותו ליוחסין על פיו עד שיביא עדים שהוא בנו וכתב הרב המגיד ששאלו למפרשים למה צריך שום עדות להשיאו אשה דהא ודאי לא חיישינן לנתין וממזר דכל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות ולפסולי כהונה ליכא למיחש דלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים ואפשר דלדברי רבי' מי שבא ואמר שהוא ישראל צריך ראיה לענין יוחסין ואף ע"פ שכל המשפחות בחזקת כשרות ה"מ במי שיש לו חזקת משפחה אבל יש מן המפרשים שכתבו דלהשיאו אשה לאו דוקא אלא שאינו נאמן ליוחסין שכל כהן שהוא בודק אינו נושא בתו וכן המשפחות הבדיקות כגון של דוכן ושל מזבח ושל סנהדרין אינן נבדקות בו כדי שתהא משפחת בדוקה אבל אם לא רצו לבדוק ולהחזיק משפחתן בדוקה לאחד מדברים אלו הרי הוא נושא שכל אדם בחזקת כשרות עד שיפסל ואיפשר שאף זה הוא דעת רבינו שלא כתב להשיאן אשה אלא ליוחסין עכ"ל:

סעיף קטן יז
היה הוא ואשתו בחזקת מיוחסין ויצא הוא והיא למ"ה וכו' עד צריך להביא ראיה על האשה שהיא מיוחסת ועל הבנים שהם בניה משנה וגמ' בפ' י' יוחסין (קידושין פ:)

סעיף קטן יח
ומ"ש שחזקה זו אפילו ליוחסין שם פלוגתא דרבי יוחנן ור"ל והלכה כרבי יוחנן דאמר אף ליוחסין סמכינן בכרוכין:

סעיף קטן יט
ומ"ש שהרי שורפין וסוקלין על החזקה הכי איתא בגמרא על הא דא"ר יוחנן (דף פ.) אפילו ליוחסין ואזדא ר"י לטעמיה דאמר מלקין וסוקלין ושורפין על החזקות:

סימן ד

סעיף קטן א
אליו שאין ראויין לישא או מחמת פסול יוחסין וכו' ישראל אסור בממזרת איסור ממזר מפורש בתורה ואיסור נתינה משנה בפרק הערל (יבמות דף עח:) ובכמה דוכתי: ומ"ש ואסור בעמוני ומואבי מצרי ואדומי איסור אומות אלו מפורש בתורה:

סעיף קטן ב
ומ"ש ממזרים ונתינים אסורים איסור עולם וכולי עד אבל בן בנו מותר משנה בפ' הערל (שם:):

סעיף קטן ג
מצרית מעוברת שנתגיירה בנה מצרי שני מבואר שם:

סעיף קטן ד
ישראל שבא על אחת מאלו הולד כמותה משנה בקדושין פ' האומר (סו:) כ"מ שאין לה עליו ולא על אחרים קידושין הולד כמותה ואי זה זה ולד שפחה וכותית:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואחד מאלו חוץ מממזר הבא על בת ישראל הולד כשר לקהל אלא שפגום לכהונה בפרק החולץ (יבמות דף מה:) אסיקנא הלכתא עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. וכתב הרי"ף ואיכא מרבוותא דמסיימי בה דהא דאמרי' הולד כשר ה"מ לישראל אבל לכהונה הולד פגום דאי ברתה היא אסורה לכהן וחזינן לרבוותא אקריני דפסקי דלא מסיימי הולד פגום ואנן מספקא לן אי הוי פגום אי לא וה"ה כתב בפט"ו מהא"ב שגם הרמב"ן העלה הדבר בספק וכתב ואם נשאה אין מוציאין מידו והולד ספק חלל והרמב"ם סתם וכתב הולד כשר משמע דפשיטא ליה שאינו פגום. והרא"ש כתב על דברי הרי"ף איני רואה כאן מקום שיפול בה ספק מדקאמר לעיל סתמא דתלמודא וכולהו אמוראי מודו דהולד פגום לכהונה ק"ו מאלמנה וכו' וכיון דק"ו לית ליה פירכא ליכא מאן דפליג עליה ורבינו סתם הדברים כדעת הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ו
נתגיירה אחת מאלו וניסת לישראל או שנתגייר אחד מאלו ונשא אשה ישראלית הולד הולך אחר הפסול. נראה דהיינו מדתנן בקדושין פרק האומר (דף סו:) כל מקום שיש קדושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום:

סעיף קטן ז
ומ"ש לפיכך גר עמוני או מצרי שני שנשא ישראלית הבת כשירה שאחר אי זה מהם שנלך היא כשרה וכולי כלומר דבגר עמוני כי שדית לבת בתריה כשרה דהא קי"ל (יבמות עו:) עמוני ולא עמונית וכן מצרי שני כי שדית נמי לבת בתריה כשרה דהא שלישית היא:

סעיף קטן ח

מצרי שני שנשא מצרית ראשונה בנו שני. בפ' הערל (יבמות דף עח:) פלוגתא דאמוראי ופסק הרמב"ם בפי"ב מהא"ב כרב דימי דאמר בנו שני הוי וכן פסק הרא"ש ומפרש בגמרא טעמא משום דכתיב אשר יולדו הכתוב תלאן בלידה ופרש"י בלידה הלך אחר האם ולפי זה מצרי ראשון שנשא מצרית שניה הולד שלישי שהכל הולך אחר האם וכ"כ ה"ה בפ' י"ב מהלכות איסורי ביאה בשם הרמב"ן ז"ל וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם בפרק הנזכר פסק דמצרי ראשון שנשא מצרית שניה הולד שני שנא' אשר יולדו הכתוב תלאן בלידה וכתב הרב המגיד שהרמב"ם מפרש דהא דמייתי מדכתיב יולדו וכו' ה"ק כיון דכתיב אשר יולדו דור שלישי וא"א ללידה בלא אב ואם אלמא בעי' שיהא שלישי לאב ולאם וכל שאינו שלישי לאב ולאם אינו מותר:

סעיף קטן ט

עמוני שנשא מצרית הולד עמוני ומצרי שנשא עמונית הולד מצרי שבאומות הלך אחר הזכרים נתגיירו הולד הולך אחר פגום שבשניהם וכולי מימרא בפרק הערל (יבמות דף ע"ח:) ובקדושין פרק האומר (דף ס"ז) ב"ה ודייק בגמרא על הא דקתני הלך אחר הפגום שבשניתם במאי אילימא במצרי שנשא עמונית מאי פגום שבשניהם איכא עמוני ולא עמונית אלא בעמוני שנשא מצרית אי זכר הוי שדי בתר דידיה ואי נקבה הויא שדי בתר דידה ופרש"י במצרי שנשא עמונית וקאמר הולר הולך אחר המצרי ואסור עד דור ג' דאילו עמונית שרי ומאי פגום איכא בצד האחד דקאמר נתגייר ואתרווייהו קאי לשון רבי ומשמע דבמידי דמשכחת פגום לגבי תרווייהו קאמר והכא גבי אם ליכא פגום אי זכר הוי שדי בתר עמוני ואיסור זכרים אסור לעולם ולא אמרינן שדי בתר מצרי ויהא דור ג' מותר ואי נקבת היא שדית בתר מצרית ולא בתר עמוני למשרייה משום ולא עמונית עכ"ל וא"כ מ"ש רבינו גר מצרי שנשא גיורת עמונית וילדת בן דינו כעמוני להיות אסור לעולם אינו מכוון ומצריך להגיה ולכתוב דינו כמצרי וכך הם דברי הרמב"ם בפ' י"ב מהל' א"ב::

סעיף קטן י

ומה שאמר ובשאר כל העכו"ם מיד לאחר שנתגייר הרי הוא כישראל מיד כן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק י"ב מהלכות איסורי ביאה ופשוט הוא:

סעיף קטן יא

כתב הרמב"ם והאידנא בין מצרי בין עמוני מותרין מיד וכו' בפי"ב מהלכות איסורי ביאה:

סעיף קטן יב

ומ"ש בשם הרא"ש הוא בפרק הערל והא דעמוני ומואבי מותרים מפרש בפרק ד' דמסכת ידים ומייתי לה בפ' תפלת השחר (ברכות כח.) וטעמא משום דעלה סנחרב ובלבל את כל העכו"ם ומשמע להרמב"ם דה"ה למצרי וכן מפורש בתוספתא דקידושין פ"ה והרא"ש

סובר דמצרים שבו למקומן שנתן להם הכתוב קצבה כדכתיב מקץ מ' שנה אקבץ מצרים מן העמים אשר נפוצו שם אע"ג דגבי עמון נמי כתיב ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון לא נתן להם קצבה והכי תניא בתוספתא דידים בתר עובדא דגר עמוני שהודה ר"ג לרבי יהושע והתיר לבא בקהל א"ל רבן גמליאל לרבי יהושע גר מצרי כיוצא בו א"ל למצרים נתן קצבה שנאמר מקץ מ' וכתב הרב המגיד בפ' הנזכר שכן דעת הרמב"ן:

סעיף קטן יג

עבד שהוטבל לשם עבדות אסור בישראלית וישראל אסור בשפחה שהוטבלה לשם שפחות בין אם הוא שלו או של אחר פשוט הוא:

סעיף קטן יד

ומ"ש ולאחר ששחררו רבו או הפקירו או שהניח לו רבו תפילין או שהיה רבו ש"צ וקראו לעלות לתורה הרי הוא כישראל לכל דבר בפרק השולח (גיטין דף מ.) אמרינן דהמפקיר עבדו יצא לחירות ואמרינן שאם הניח לו רבו תפילין יצא לחירות ומשמע נמי התם דה"ה אם היה רבו ש"צ וקראו לעלות בתורה יצא לחירות ומ"מ יש לתמוה על רבי' שכתב הרי הוא כישראל לכל דבר דמשמע דמותר לישא בת ישראל דבמפקיר עבדו אמרי' התם בגמרא דצריך גט שחרור ובהניח לו רבו תפילין ובאמר לו רבו לקרות בתורה בציבור כתב הרמב"ם דצריך גט שחרור וכתב רבינו דבריו בטור יורה דעה סי' רס"ז וכיון דמעוכב גט שחרור הוא היאך מותר בבת ישראל וי"ל דס"ל דכל היכא דאמרינן יצא לחירות וצריך גט שחרור מותר בבת ישראל מהטעם שכתב הרא"ש שם גבי משיא עבדו ואכתוב דבריו בסמוך ואכתוב שהרמ"ה חולק בדבר:

סעיף קטן טו

ומ"ש אבל אם הוא בעצמו הניח תפילין לפני רבו או קרא לפניו בתורה לא יצא לחירות ברייתא (שם) בפרק השולח:

סעיף קטן טז

ומ"ש ואם השיאו רבו ישראלית או אפילו הוא בעצמו נשאה לפני רבו תופסין הקידושין וכו' שם א"ר זירא עבד שנשא בת חורין בפני רבו יצא לחירות א"ל רבי יוחנן כל כך יש בידך ואני שונה הכותב שטר אירוסין לשפחתו רמ"א מקודשת כלומר וחכמים פליגי עליה ואמרי אינה מקודשת הב"ע בשרבו השיאו אשה ומי איכא מידי דלעבדיה לא מעביד ליה איסורא ואיהו עבד איסורא א"ר נחמן בר יצחק הב"ע דא"ל צאי בו והתקדשי בו ר"מ אומר יש בלשון הזה לשון שחרור ורבנן סברי אין בלשון הזה לשון שחרור והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל מסיימי בהא דא"ר זירא א"ר ולא עוד אלא שכופין את רבו וכותב לו שטר שחרור וכתב הרא"ש נ"ל דהא דמצריכנא ליה גט שחרור משום שלא יאמר האדון

לא שחררתיו ועבדי הוא אבל ודאי אנן אזלינן בתר אומדן דעת' דודאי שחרריה ומפקעינן אותו ממנו ומותר בבת חורין מדלא קאמר ואסור באשתו עד שישחררנו והרמ"ה לא פי' כן עכ"ל ודברי החולק על זה כתבם רבי' בטור י"ד סימן רס"ז וכאן סתם דבריו כדעת הרא"ש. ויש לתמוה על מ"ש דהיכא דהוא בעצמו נשאה לפני רבו דינו שוה להשיאו רבו אשה דהא משמע בגמ' דדוקא בשרבו השיאו אשה משום דאי לאו דשחרריה לא הוה עביד איסורא בעבדו להשיאו אשה אבל נשא אשה בפניו לא יצא לחירות וכן כתבו בהדיא הרי"ף והרא"ש ז"ל וכ"כ רבינו בטור י"ד סי' רס"ז ואפשר לומר שסובר רבינו דאע"ג דלא יצא לחירות מ"מ לענין איסור א"א חיישינן דאי לאו דשחרריה לא הוי שביק ליה למעבד איסורא קמיה והלכך אמרי' דקידושין תופסין לו בה מספק ולפ"ז אסור לשהות עמה עד שישחררנו ומ"מ דבריו סתומים ביותר וצ"ע:

סעיף קטן יז

איזהו ממזר זה הבא על אחת מכל העריות וכו' בס"פ החולץ (יבמות דף מ"ט) איפלגו תנאי במילתא ופסקו הפוסקים כשמעון התימני דאמר הכי ומ"ש חוץ מהבא על הנדה שם מימרא דאביי וכתב הרמב"ם בפט"ו מהא"ב שולד הבא מן הנדה אע"ג דממזר לא הוי פגום מיהא הוי וכך מפורש : כתב ר"י בנכ"ג ח"ב נדה הבא עליה אין הולד ממזר וכן סוטה שאסורה לבעל' אם בא עליה פשוט בקידושין פ' האומר (סח:) ובפ' החולץ (יבמות מט.) ופי' ר"ח דמסוטה הוי ממזר מדרבנן מידי דהוי אאשה שהלך בעלה למ"ה ונשאת ובא בעלה עכ"ל:

סעיף קטן יח

כתב הרמב"ם היה בעלה במדינת הים וילדה ה"ז בחזקת ממזר כלומ' אם שהה שם יותרמי"ב חודש שאין הולד משתהא במעי אמו יותר מי"ב חדש בפט"ו מהא"ב וטעמא מדגרסי' בפרק הערל (יבמות פ:) עבד רבה תוספאה עובדא באשה שהלך בעלה למ"ה ואשתהי עד תריסר ירחי שתא ואכשריה:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו בשם בה"ג שאינו בחזקת ממזר שאנו תולין לומר שמא בצנעה בא ובעל וכתבו הרא"ש בר"פ י' יוחסין ונראה מתוך דבריו שאין דברו בה"ג נראים לו ועיין במה שכתבתי בסוף טור זה ובתשובת המיימונים דשייכי לספר נשים ובהגהות מרדכי דיבמות פ"ט:

סעיף קטן כ

אשת איש שיצא עליה קול שהיתה מזנה תחת בעלה וכולי עד חוששין אף לבנים כ"כ הרמב"ם בפ' ט"ו מא"ב ואצל מ"ש שרוב בעילות אצל הבעל כתב ומותר לישא בתה

לכתחלה וכתב ה"ה בסוטה פ' ארוסה (סוטה כז.) והלכתא ישא אדם בת דומה ולא ישא דומה מ"ט רוב בעילות אחר הבעל ופי' דומה חשודה ופי' רבינו חוששין לה משום זונה פי' וכהן חושש לה מדין תורה וישראל אם רוצה להתרחק מן הכיעור עוד י שם בגמ' בעי רב עמרם היתה פרוצה ביותר מהו וסלקא בתיקו ופסק רבינו לחומרא וכן עיקר דאמרינן התם דאיכא למ"ד דודאי חוששין עכ"ל האשה שהלך בעלה למ"ה ונשאת והרי בעלה קיים הולד מהשני ממזר גמור ומות' בממזרת ואם הראשון חזר ובא עליה וילדה הוא ממזר מדרבנן משנה פ' האשה רבה (יבמות פז:):

סעיף קטן כא

ומ"ש ואסור בממזרת גמורה שם בגמ' (פט:) ומפרש התם אמאי קרי ליה ממזר לאוסרו בבת ישראל:

סעיף קטן כב

ומ"ש ומותר בממזרת דרבנן כיוצא בו כ"כ הרמב"ם בפרק ט"ו מהא"ב שממזר של דבריהם מותר לישא ממזרת של דבריהם ומבואר בדברי הרמב"ם בפ"י מהלכות גירושין ופט"ו מהא"ב דהא דהולד מראשון ממזור דוקא כשבא עליה קודם שגירשה השני אבל אחר שגירשה השני לא גרע ממחזיר גרושתו אחר שנשאת ונתגרשה שלא מצינו בהתקנת חכמים לומר הולד ממז' :

סעיף קטן כג

מי שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על א"א הולד ממזר בפ' החולץ (יבמות דף מ"ה) אמר רב יהודה מי שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על בת ישראל אותו ולד אין לו תקנה ואסיקנא כי אתמר דרב יהודה כגון שבא על א"א ונמצא צד חירות שבו משתמש בא"א ופרש"י ואע"ג דאי כולו עבד הולד כשר הכא ממזר משום צד חירות דהוי כשאר ישראל הבא על א"א דהולד ממזר וכתב הרמב"ם שאסור אפילו בשפחה וכולי בפט"ו מהא"ב ופשוט הוא:

סעיף קטן כד

ישראל שנשא ממזרת או ממזר שנשא ישראלית הולד ממזר לעולם בקידושין פרק האומר (סו:) תנן כ"מ שיש קידושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום שבשניהם ואי זה זה אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין:

סעיף קטן כה

ומ"ש לעולם בפ' הערל (יבמות עח:) תנן ממזרים ונתינים אסורין איסור עולם:

סעיף קטן כו
עכו"ם ועבד שבאו על הממזרת הולד ממזר כ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' א"ב וכתב ה"ה זה פשוט שהולד כמוה ומתבאר בקידושין פרק האומר בסוגיא ע"כ ונראה דהיינו מדאמרי' התם בסוף פירקא (סח.) אהא דתנן הבא על שפחה ועכו"ם ולדה כמוה מנ"ל דכתיב כי תהיינה וילדו לו כל היכא דקרי ביה כי תהיינה קרינן ביה וילדו לו וכו' וכיון דעכו"ם ועבד לאו בני הויה נינהו לא קרינן בהו וילדו לו:

סעיף קטן כז
ומ"ש ואם באו על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין בא"א מסקנא דגמ' בפ' החולץ (יבמות מה:) ומ"ש ופגום לכהונה נתבאר בתחלת סימן זה ממזר הבא על העכו"ם הולד עכו"ם ואם נתגייר הרי הוא כישראל ואם בא על שפחה הולד עבד נשתחרר הרי הוא כשאר עבד המשוחרר בקידושין ס"פ האומר (דף סט) תנן כל מי שאין להלא עליו ולא על אחרים קדושין הולד כמותה ואיזה זה ולד שפחה ועכו"ם ר' טרפון אומר יכולין הממזרים לטהר את עצמן כיצד ממזר שנשא שפחה הולד עבד שחררו נמצא בן חורין ואע"ג דרבי אלעזר פליג עליה משמע בגמ' דהלכה כר' טרפון דרבנן סברי כותיה וכן פסקו הפוסקים:

סעיף קטן כח
ומ"ש לפיכך ממזר נושא שפחה לכתחלה וכו' שם מסקנא דגמ' וז"ל הרמב"ם בפט"ו מהא"ב על זה לא גזרו על השפחה לממזר מפני תקנת הבנים וכתב הר"ן וא"ת ממזר אמאי מותר בשפחה שהרי חייב הוא בכל לאוין שבתורה ומחייב בשאר לאוין דחיתון תירץ ר"ת דלאו דשפחה שאני דלא אמר רחמנא לא תקח שפחה ומדאפקיה בלשון לא יהיה קדש משמע שאין ממז' בכלל כיון שיצירתו בעבירה קדש ועומד הוא ע"כ וכתבו הרי"ף והרא"ש על הא דאמרי' דיכולין ממזרים לטהר את עצמם ודווקא ממזר לשפחה אבל ממזרת לעבד לא דעבד אין לו חייס: כתב רבי' ירוחם שפחה זו שהתיר ר' טרפון לישא אותה הממזר צריכה שתקבל עליה המצות שהיא חייבת בה ותטבול לשם עבדות שאל"כ כותית היא ולא היה מתיר ר' טרפון לממזר לנשאה. כתוב בהגהות מרדכי פ"ק דיבמות עכו"ם שבא על אמו והוליד ממנה בן ונתגייר מותר לבא בקהל והביא ראיה לדבר (וכ"כ בא"ז):

סעיף קטן כט
גר ועבד משוחרר מותרים בממזרת בפ' י' יוחסין (קידושין דף ע"ג) פלוגתא ואסיקנא והלכתא גר מותר בממזרת והולד ממזר וטעמא דמות' בה משום דקהל גרים לא אקרי קהל וה"ה לממזר בגיורת שהולד הולך אחר הפגום וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מהא"ב:

סעיף קטן ל
ומ"ש ואפילו היתה הורתו ולידתו בקדושה וכולי אפ"ה מות' בממזרת ודוקא עד י' דורות אבל מכאן ואילך אסור וכו' ברייתא בפ' י' יוחסין (קידושין עה.) גר עד י' דורות מותר בממזרת מכאן ואילך אסור בממזרת וי"א עד שישקע שם עכו"ם ועכו"ם ממנו ופסק הרא"ש כת"ק אבל הרמב"ם בפט"ו מהא"ב פסק כיש אומרים ורבי' סתם דבריו כדעת הרא"ש:

סעיף קטן לא
גר שנשא בת ישראל או ישראל שנשא גיורת הולד הוא כישראל לכל דבר כלו' ואסור בממזרת כ"כ הרמב"ם בפט"ו מהא"ב וכתב ה"ה זה פשוט שאם גר הוא שבא על בת ישראל לא גרע הבן מעכו"ם שבא על בת ישראל שהולד כשר ואסור בממזרת ואם ישראל שבא על הגיורת הרי יש קדושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר עכ"ל אבל הר"ן בפ' י' יוחסין הביא דברי הרמב"ם וכתב עליהם לא ידעתי מנין לו דאע"ג דעכו"ם הבא על בת ישראל הולד ישראל גמור ואסור בממזרת התם היינו טעמא לפי שא"א לו להתייחס אחר אביו דלמשפחותם לבית אבותם בישראל הוא דכתיב אבל זה שאביו ישראל גמור למה לא יתיחס אחר אביו ויהיה נדון כגר דמותר בממזרת והרי כאן יש קדושין ואין עבירה והולד הולך אחר הזכר וצ"ע עכ"ל:

סעיף קטן לב
ממזר נושא ממזרת בד"א בששניהם ודאין וכולי בפ' י' יוחסין (קידושין ד' ע"ד) תנן כל האסורין לבא בקהל מותרים לבא זה בזה ר' יהודה אוסר ר"א אומר ודאן בודאן מותר ודאן בספיקן וספיקן בודאן וספיקן בספיקן אסור אלו הן הספיקות שתוקי ואסופי וכותי א"ר יהודה אמר רב הלכה כר"א ואמרינן בגמ' דממזר מותר בשתוקי מדאורייתא דכתיב לא יבא ממזר בקהל ה' בקהל ודאי הוא דלא יבא הא בקהל ספק יבא אלא שחכמים עשו מעלה ביוחסין ואסרוה:

סעיף קטן לג
יבמה שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים ונתיבמה וילדה וכו' הולד כשר משנה בפ' החולץ (יבמות לה:) והטעם פשוט דממ"נ כשר הוא:

סעיף קטן לד
ומ"ש והשני ספק ממזר כלומר אם יבא עליה יבם אח"כ ונתעברה וילדה אותו ולד הוי ספק ממזר ואסור בממזרת ובבת ישראל וכך מפורש בברייתא לראב"י באוקימתא דרבא דמוקי לראב"י כר"א דאיפסקא הלכתא כותיה בפ' י' יוחסין (קידושין עד.) פנויה שנתעברה וילדה אם אינה לפנינו לבודקה או שהיא שוטה או שהיא אלמת וכו' עד

ואסור בקרובות אותו פלוני מדברי הרמב"ם בפט"ו מהא"ב וקצת דברים אלו מבוארים בפ' י' יוחסין (קידושין סט.) דתנן התם איזהו שתוקי כל שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו אבא שאול היה קורא לשתוקי בדוקי ומפרש בגמ' מאי בדוקי שבודקין את אמו ואם אמרה לכשר נבעלתי נאמנת ואע"ג דאיכא רוב פסולים אצלה אמר רבא הלכה כאבא שאול וסובר הרמב"ם ז"ל שאף ע"פ שנאמנת להכשיר אינה נאמנת לפסול וכתבו הר"ן וה"ה דטעמו משום דלהכשר היינו טעמא דמהימנא משום דמדאורייתא נמי כשר דד"ת שתוקי כשר אבל לפוסלו ולהתירו בממזרת לא והיינו דבגמ' לא אמרי' בודקין את אמו אי אמרה לכשר נבעלתי או לפסול נבעלתי אלא אמרי' בלחוד דאי אמרה לכשר נבעלתי מהימנא וכ"כ נ"י בפרק אלמנה לכהן גדול שאינה נאמנת לפסול ועיין בכתבי מהר"ר איסרלן סי' ל"ז:

סעיף קטן לה

ומ"ש אפילו מודה אותו פלוני שנבעלת לו וכו' פשוט בטעמיה:

סעיף קטן לו

ומ"ש רבינו ואם אומרת לכשר נבעלתי נאמנת ומ"מ אין מחזיקין אותו בבנו ודאי ליורשו היינו דוקא בשאין אותו פלוני מודה שהוא בנו אע"פ שמודה שנבעלה לו שאילו היה מודה שהוא בנו היה בנו ודאי ליורשו וספק לענין יבום כמבואר בדברי הרמב"ם פרק ג' מהלכות יבום (וע"ל סי' ק"ט יתבאר דין זה):

סעיף קטן לז

ארוסה שנתעברה והיא בבית אביה וכו' בס"פ אלמנה לכ"ג אתמר הבא על ארוסתו בבית חמיו רב אמר הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי אמר רבא מסתברא מילתיה דרב דדיימא מעלמא אבל לא דיימא מעלמא בתר דידיה שדינן ליה איכא דאמרי בבא עליה כולי עלמא לא פליגי דבתר דידיה שדינן ליה והכי אתמר ארוסה שעיברה רב אמר הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי אמר רבא מסתברא מילתיה דרב דלא דיימא מיניה ודיימא מעלמא אבל דיימא מיניה אע"ג דדיימא מעלמא בתר דידיה שדינן ליה וכתב הרי"ף ההיא שמעתא קא הוינן בה בפ' י' יוחסין (קידושין דף עה:) ואסיקנא הכי רב אמר הולד ממזר לא ממזר ודאי הוי אלא ספק ממזר ואסור בממזרת ושתוקי דאמר שמואל בדוקי הוא דבדקינן לאימיה ואי אמרה לכשר נבעלתי דהוא ארוס נאמנת והלכתא בהא כשמואל דקם ליה כאבא שאול אבל ודאי אי בדקינן לה ואמרה לא ידענא הולד ספק ממזר הוי ובהא לא פליג שמואל עד כאן וגרסינן בסוף פרק קמא דכתובות (דף יד) ההוא ארוס וארוסתו דאתו לקמיה דרב יוסף היא אמרה מיניה והוא אמר אין מינאי אמר רב יוסף למאי ניחוש לה חדא דהא קא מודה ועוד הא אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה

כרבן גמליאל דאמר היתה מעוברת ואמרו לה מה טיבו של עובר זה מאיש פלוני וכשר הוא נאמנת א"ל אביי ובהא כי לא מודה מכשר ר"ג והא א"ל שמואל לרב יהודה שיננא הלכה כר"ג ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים אצלה והכא רוב פסולים אצלה ולטעמיך תיקשי לך היא גופה הלכה ואת לא תעביד עובדא אלא מאי אית לך למימר הא לכתחלה הא דיעבד והא נמי כדיעבד דמי ופרש"י ארוסה הכל פסולים אצלה חוץ מן הארוס הא לכתחלה אם בא כהן לימלך לב"ד לא שרינן ליה לכונסה אא"כ היו רוב כשרים אצלה דיעבד אם נשאה כהן ולא נמלך לא מפקינן לה מיניה. והא נמי כדיעבד דמי שנתעברה ואתה בא לפסול העובר ולאוסרה על הארוס דאם אין אתה מאמינה הרי אתה מוציאה מבעלה: וכתב הר"ן הא דקאמר ועוד הא א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג לאו למימרא דאפילו כי לא מודה ארוס אלא שמכחיש דאיהי מהימנא לר"ג דהא ה"ל ברי וברי ור"ג בברי וברי לא מכשר אלא ה"ק ועוד דאפי' ליתיה קמן הא אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג וכ"כ הרא"ש ז"ל וכ"כ נ"י בס"פ אלמנה וכתב עוד הר"ן ואת"ל מאי תו הוי כדיעבד אי לגבי עובר לכתחלה הוא דומיא דפנויה ואי לגבי אשה דיעבד ממש הוא יש לומר דה"ק כיון שאילו אתה פוסל העובר משום ספק ממזר אף הוא לבו נוקפו ופורש ממנה אף לגבי ולד נמי כדיעבד דמי וכך מטין דברי הרי"ף ז"ל אי נמי דכיון דאילו פסלינן ליה אפילו מלבא בקהל לגבי עובר נמי כדיעבד דמי אבל לגבי אשה כיון שאינה נפסלת אלא לכהונה לכתחלה הוא והראב"ד ז"ל פי' דלגבי אשה נמי כדיעבד דמי משום דארוס' לאו דיעבד גמור הוא דאכתי מחסרה מסירה לחופה ולכתחלה נמי לא הוי שכבר נתארסה ומשום הכי אמר דכדיעבד דמי אבל לא הוי דיעבד ממש עכ"ל והשתא מ"ש רבינו אם היא אומרת שמהארוס נתעברה אם הוא מודה או שאינו בפנינו הולד כשר מבואר בעובדא דההוא ארוס וארוסתו חדא דהא קא מודה ועוד הא אמר רב יהודה הלכה כר"ג כלומר ואי ליתיה קמן נאמנת:

סעיף קטן לח

ומ"ש ואם אינו מודה אלא מכחישה שאינו ממנו הוי ממזר ודאי מבואר במה שכתבתי בשם הרא"ש והר"ן דלאו למימרא דאפילו כי לא מודה ארוס אלא שמכחיש דאיהי מהימנא לר"ג דהא הוי ליה ברי וברי ור"ג בברי וברי לא מכשר וכן כתב נ"י בפרק אלמנה לכהן גדול בשם הריטב"א וכן כתב הרמב"ם בפט"ו מהא"ב ז"ל ואם הכחישה הארוס ואמר מעולם לא באתי עליה הרי הולד ממזר שאפילו היה בחזקת בנו ואמר בני זה ממזר נאמן:

סעיף קטן לט

ומ"ש ואם אינה בפנינו לשאול אותה או שאומרת איני יודעת ממיהוי ספק ממזר מבואר במה שכתבתי בשם הרי"ף אי בדקינן לה ואמרה לא ידענא הולד ספק ממזר הוי ובהא לא פליג שמואל וכ"כ נ"י בפרק הניכר דהיכא שלא נבדקה אמו או שהיא אלמת או שוטה הולד ספק ממזר אפילו לשמואל דלא מכשיר ליה אלא בבדיקת אמו:

סעיף קטן מ

ומ"ש והאשה אינה בחזקת זונה אלא נאמנת לומר לארוס נבעלתי אפי' כשהוא מכחישה ואם נשאת לכהן לא תצא והולד ממנו כשר כן כ' הרמב"ם בפ' הנזכר וכתב ה"ה הכי משמע בפ"ק דכתובות גבי ההוא ארוס וארוסתו דאמרינן התם דאפילו לא הוה מודה הוה מכשר בדיעבד ומ"מ אינו מודה דהתם כגון דליתיה קמן דלשייליה הוא דאי מכחיש לה ברי וברי הוא ואע"פ כן דעת רבי' שאינו נאמן לפסלה לעלמא אפי' במכחישה אבל ודאי לגבי דידיה במכחיש שוייה אנפשיה חתיכה דאיסורא דהא ליכא גביה אלא חד ספק שמא באונס שמא ברצון וספיקא דאורייתא לחומרא עכ"ל:

סעיף קטן מא

ומ"ש היו העם מרננים אחריה שזינתה עם ארוסה וכו' עד הולד כשר גם אלה דברי הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה דעת רבינו הוא שכל זמן שלא נבדקה שהולד ספק ממזר לכולי עלמא ה"מ בשלא ראינו שבא עליה ארוס אבל היכא שבא עליה ארוס ולא דיימא מעלמא דאיכא תרתי לטיבותא אינה צריכה אלא כל היכא דליכא אלא בחדא מיניהו כגון שלא ראינו שבא עליה ארוס אע"ג דלא דיימא מעלמא או שבא עליה ודיימא מעלמא צריכה בדיקה ואם לא נבדקה הרי הוא ספק ממזר ונראה שהוציא זה מלישנא קמא דאתמר בפרק אלמנה לכהן גדול הבא על ארוסתו בבית חמיו רב אמר הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי אמר רבא מסתברא מילתיה דרב בדיימא מעלמא אבל לא דיימא בתר דידיה שדינן ליה ואע"ג דקי"ל כשמואל ה"מ בנבדקה אמו אבל בלא נבדקה אפי' שמואל מודה ופסק רבינו כלישנא קמא לחומרא עכ"ל:

סעיף קטן מב

ומ"ש ואם נבדקה ואומרת לארוס נבעלתי הולד כשר כבר נתבאר בתחלת הדברים עיין ברבינו ירוחם נכ"ג חלק ד': כתב נ"י בפרק אלמנה לכהן גדול היכא שהבעל טוען בברי שהוא כשר והיא מכחישתו י"א דהולד ספק ממזר כיון דברי וברי הוא וי"א שאם הוא טוען שלא זזה ידה מתוך ידו הוא נאמן להכשירו דכיון שהאמינתו תורה לפוסלו כ"ש שנאמן להכשירו דאיתא לאמו חזקה דכשרות והיא לאו כל הימנה לפוסלו אפילו טוענת

שהיא שוגגת וכ"ש אם טוענת שהיא מזידה שאינה נאמנת על עצמה וכתב הריטב"א דטעמא דמסתבר הוא עכ"ל :

סעיף קטן מג

א"א שאמרה על העובר שאינו מבעלה אינה נאמנת לפוסלו כ"כ הרמב"ם בפט"ו מהא"ב וכבר נתבאר טעמו אצל דין פנויה שנתעברה וילדה:

סעיף קטן מד

ומ"ש אבל האב שאומר על העובר שאינו ממנו וכו' נאמן לפוסלו והוא ממזר ודאי ואם יש בנים לבן אינו נאמן ואם היא אומרת מעכו"ם או מעבד נתעברתי הולד כשר וכו' כל זה מדברי הרמב"ם בפט"ו מהא"ב והוא מדתנן בפ' י' יוחסין (קידושין דף עד:) האומר בני זה ממזר אינו נאמן רבי יהודה אומר נאמן ובגמרא מ"ט דרבי יהודה דתניא יכיר יכירנו לאחרים מכאן א"ר יהודה נאמן אדם לומר בני זה בכור וכשם שהוא נאמן לומר בני זה בכור כך נאמן לומר זה בני בן גרושה ובן חלוצה וחכ"א אינו נאמן וכתבו הרי"ף והר"א ז"ל ואיפסיק הלכתא בהדיא כר"י בפ' יש נוחלין (בבא בתרא קכז:) ובפ' החולץ (יבמות מז.) נמי אמרינן מעשה באחד שבא לפני ר"י ואמר נתגיירתי ביני לבין עצמי א"ל יש לך עדים א"ל לא יש לך בנים א"ל הן א"ל נאמן אתה לפסול עצמך ואין אתה נאמן לפסול בניך ואקשינן ואבנים לא מהימן והתניא יכיר יכירנו לאחרים מכאן א"ר יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור וכשם שנאמן לומר זה בני בכור כך נאמן לומר זה בן גרושה ובן חלוצה אמר רב נחמן בר יצחק ה"ק ליה לדבריך עכו"ם אתה ואין עדות לעכו"ם והלכה כרב נחמן בר יצחק משום דאמר עכו"ם הוא ואין עדות לעכו"ם אבל ישראל מהימן וה"מ אבנו אבל אבן בנו לא מהימן כדתניא רבי יהודה אומר נאמן הוא על בנו קטן ואינו נאמן על בנו גדול וא"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן לא גדול גדול ממש ולא קטן קטן ממש אלא קטן ויש לו בנים זהו גדול גדול ואין לו בנים זהו קטן וכן הלכתא עכ"ל ומתוך דברים אלו יתבאר לך שמה שכתב ואם יש בנים לבן אינו נאמן אפילו על עצמו של בן קאמר דאינו נאמן וכן כתבו התוס' וכ"כ ה"ה פט"ו מהא"ב ועל מ"ש ואם היא אומרת מעכו"ם או מעבד נתעברתי הולד כשר כתב ה"ה לא מצאתיו מבואר אבל הטעם הוא ממה שכבר נזכר למעלה שהיא נאמנת בשתוקי להכשיר אפילו ברוב פסולים אצלה והוא הדין שיכולה ודאי לתלות בעכו"ם דהא ולד זה ספק מעכו"ם וכשר ספק מישראל וממזר ובכל ספק היא נאמנת להכשיר ע"כ: כתבו הגהות מיימון בפט"ו מהא"ב פסקו בהלכות גדולות וכן ר"ת דהא דפסקינן הלכה כרבי יהודה דוקא היכא דאיכא בכור כי ההיא דשלת רבי אבא לרב יוסף האומר על תינוק בין הבנים זה בני בכור נאמן כרבי יהודה ואע"פ שעל ידי שעושה בכור לזה הקטן פוסל הגדול ועושה

אותו ממזר דלזה האמינתו תורה דכתיב יכיר אבל במקום שאין בכור דליכא יכיר לא מהימן לשווייה ממזר ואפילו אשתו פרוצה ביותר דרוב בעילות אחר הבעל ולר"י נראה דהלכה כר"י לגמרי דנאמן לומר ממזר הוא אפילו בלא הכרת בכורה כדמוכח בהחולץ ע"כ והוא מדברי התוספות פרק יש נוחלין (דף קנד) ופ' י' יוחסין (קידושין עד.) והרא"ש האריך בדבר בפרק יש נוחלין והעלה כדעת ר"י דבכל גוונא מהימן כתב רבינו ירוחם ח"ד נכ"ג בשם הרמ"ה על ההיא דנאמן אב לומר זה בן גרושה כו' דוקא דלא הוה ליה חזקה דכשרות אפומא דאבוה אבל הוה ליה חזקה דכשרות אפומא דאבוה לא מהימן למפסליה אלא בסהדי :

סעיף קטן מה

כתב הרמב"ם האומר על עצמו שהוא ממזר נאמן לאסור עצמו בבת ישראל ואסור בממזרת וכו' בפרק ט"ו מהא"ב וכתב ה"ה זה דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא ודנין בו להחמיר:

סעיף קטן מו

ומ"ש ואם יש לו בני בנים וכו' כבר נתבאר כיוצא בזה שהוא נאמן על עצמו ואינו נאמן על בניו.

סעיף קטן מז

אסופי שנאסף מן השוק הוי ספק ממזר מבואר בפרק עשרה יוחסין

סעיף קטן מח

ומ"ש וכגון שאין הוכחה שלא הושלך לשום מיתה אבל אם יש הוכחה שלא הושלך לשום מיתה וכו' אין בו משום אסופי הכל מבואר שם:

סעיף קטן מט

האסופי כל זמן שהוא בשוק בא אחד ואמר בני הוא ואני השלכתיו נאמן וכן אם באת אשה ואמרה בני הוא נאמנת וכו' שם א"ר אבא אמר רב כל זמן שבשוק אביו ואמו נאמנים עליו נאסף מן השוק אין נאמנין עליי מ"ט אמר רבא הואיל ויצא עליו שם אסופי ואמר רבא ובשני רעבון אע"פ שנאסף מן השוק אביו ואמו נאמנין עליו ופרש"י בשני רעבון שהרבה נשלכין לא רצו חכמים לפוסלן מחמת יציאת קול ואמאי דאמרינן אביו ואמו נאמנין עליו כתב הר"ן כלומר אביו או אמו והכי איתא בירושלמי וכך הם דברי הרמב"ם בפט"ו מהא"ב וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן נ

נמצא בעיר שיש בה עכו"ם בפ"ב דמכשירין (דף פג) תנן גבי עיר שישראל ועכו"ם דרים בה מצא בה תינוק מושלך אם רוב עכו"ם עכו"ם אם רוב ישראל ישראל מחצה על מחצה ישראל ובסוף פ"ק דכתובות (ד' טו:) מייתי לה ואיתמר עלה אם רוב ישראל ישראל

א"ר לא שנו אלא להחיותו אבל ליוחסין לא ופרש"י ל"ש דאם רוב ישראל אלא להחיותו ב"ד מצווין לפרנסו משום וחי אחיך עמך:

סעיף קטן נא

ומ"ש רבינו ה"ז ספק עכו"ם לענין יוחסין כך הם דברי הרמב"ם בפרק ט"ו מהא"ב ורש"י פי' אם בת היא אסורה לכהן ואפי' ליכא למיחש משום אסופי כגון דאמר בי' יוחסין ג משלטי הדמיה תלי פיתקא תלי קמיעא מיהו חיישינן שמא בת עכו"ם היא ולמאן דאמר גיורת פסולה לכהונה אפי' קטנה אסורה זו לכהן דתרי רובא בעינן ליוחסין:

סעיף קטן נב

ומ"ש קדש אשה צריכה גט מספק פשוט הוא: כתב ה"ה הטעם משום דאיכא מקצת עכו"ם ומקצת ישראל קבועים בעיר וכל קבוע בין מועט בין מרובה כמחצה על מחצה דמי כדאיתא התם בכיוצא בזה ע"כ כלומר בא ליתן טעם למה כתב הרמב"ם דאף ברוב עכו"ם קדש אשה צריכה גט מספק: ואיתא תו התם בגמרא אם רוב עכו"ם עכו"ם אמר שמואל ולפקח עליו את הגל אינו כן אם רוב עכו"ם עכו"ם למאי הלכתא א"ר פפא להאכילו נבלות אם רוב ישראל ישראל למאי הלכתא אמר רב פפא להחזיר לו אבידה מחצה על מחצה ישראל למאי הלכתא אמר ריש לקיש לנזיקין ופרש"י ולענין פקוח נפש אינו כן דאפי' ברוב עכו"ם מפקחין דאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב: למאי הלכתא כיון דאמר שמואל מפקחין עליו את הגל אלמא לאו עכו"ם הוא לכל מילי ולמאי הלכתא תשיב ליה עכו"ם: להאכילו נבילה בידים וכ"ש שלא יחזירו לו אבידה: ולניזקין להחזיר לו אבידה. רבותא היא דמוציאין מיד ישראל הזוכה בה: למאי הלכתא. להחזיר לו אבידה לא מצית אמרת דא"כ למאי הלכתא פלגינהו מהדדי:

סעיף קטן נג

ומ"ש רבינו על דברי הרמב"ם ונראה דאפילו ברוב עכו"ם מפקחין עליו את הגל בשבת פשט הגמרא מבואר כדברי רבינו וכבר כתב הרב המגיד בפט"ו מהא"ב שכן דעת הרמב"ן והרשב"א ודעת הרבה מן המפרשים ז"ל ושיש הרבה מן המפרשים סוברים כדעת הרמב"ם ז"ל וכתב עוד שהרמב"ם עצמו נשאל על מה שכתב דאין מפקחין עליו את הגל בשבת אלא במחצה על מחצה והשיב דאדרבי יוחנן סמכינן דא"ר אסי א"ר יוחנן ט' עכו"ם וכו' מפקחין וכו' ובענין במה שקשה עליו במ"ש דמחצה על מחצה מצווין להחיותו לא כתב כלום ונ"ל דטעמא דהרמב"ם משום דקשיא ליה כי בעי אם רוב ישראל ישראל למאי הלכתא לימא להחיותו אלא ודאי משום דמשמע ליה דאפילו במחצה על מחצה מצווים להחיותו בעי אם רוב ישראל ישראל למאי הלכתא דאי להחיותו מאי איריא רוב ישראל אפילו מחצה על מחצה נמי וכבר הרגישו התוס' בקושיא זו וישבוה

לפי דרכם וגם בדברי רש"י נרמזה והרמב"ם לא נראו לו דבריהם ופירש כמו שכתבתי ולפי זה כי אמר רב לא שנו אלא להחיותו וכולי בין לרוב ישראל בין למחצה על מחצה קאי וברוב ישראל אשמעינן דליוחסין לא ובמחצה על מחצה אשמעינן דמצווין להחיותו ואין להקשות על פירוש זה כי בעי אם רוב עכו"ם עכו"ם למאי הלכתא לימא שלא להחיותו דא"כ לשתוק מתניתין מרוב עכו"ם וממילא ידענא דאין מצווים וכו':

סעיף קטן נד

שתי נשים אחת כשרה ואחת פסולה שילדו כאחד וכולי נאמנת החיה לומר זה בן הכשרה וזה בן הפסולה וכו' בפ' י' יוחסין (קידושין ד' עג:) תנו רבנן נאמנת חיה לומר זה כהן וזה לוי זה נתין וזה ממזר בד"א בשלא קרא עליו ערער אבל קרא עליו ערער אינה נאמנת ופרש"י נשים שילדו בבית אחת אשת כהן ולוי נתין וממזר. שלא קרא עליו ערער שלא יצא מעורר על הולד לומר זה בנה של אשת ממזר ובגמרא הוי בה ערער דמאי אילימא חד והאמר ר' יוחנן אין ערעור פחות משנים אלא ערער תרי. ואיבעית אימא לעולם ערער חד וכי א"ר יוחנן אין ערעור פחות משנום ה"מ היכא דאית ליה חזקה דכשרות אבל היכא דליכא חזקה חד נמי מהימן ופסקו הרי"ף והרא"ש כלישנא בתרא וכן פסק הרמב"ם בפרק ט"ו מהא"ב וכתב הר"ן נאמנת חיה וכולי ולאו מדינא אלא דהימנוה רבנן לפי שעל הרוב א"א בענין אחר:

סעיף קטן נה

כל אלו הספיקות כגון ספק ממזר וכולי אסורים זה בזה ואם נשאו יוציאו והולד כאבותיו ואין להם תקנה אלא שישאו מהגרים והולד הולך אחר הפגום וכולי כל זה דברי הרמב"ם בפ' ט"ו מהא"ב:

סעיף קטן נו

ומ"ש שאסורים זה בזה כבר נתבאר דאיפסקא הלכתא בפרק י' יוחסין (קידושין ד' עד) כרבי אליעזר דאמר הכי:

סעיף קטן נז

ומ"ש ואין להם תקנה אלא שישאו מהגרים כבר נתבאר דגר מותר מממזרת:

סעיף קטן נח

ומ"ש שהולד הולך אחר הפגום הוא מדתנן בקידושין פ' האומר (עד י) כ"מ שיש קדושין ויש עביר' הולד הולך אחר הפגום שבשניהם: ומ"ש רבינו כותים עם אלו נמשך אחר לשון המשנה דקדושין פרק האומר וכבר כתב שם הרמב"ם שמה שנשנה שם כותים הוא בזמן שלא היה הכותי' אצלם כעכו"ם אבל היום הם כעכו"ם לכל דבריהם ומטעם

זה לא הזכיר כותי כלל בהא"ב ודעת רבינו שלא עשאום כעכו"ם אלא להחמיר עליהם ולא להקל להכשיר פיסולם ולזה הדעת נוטה:

סעיף קטן נט

ומ"ש וממזרים ונתינים ודאי מותרים אלו באלו בפרק י' יוחסין (קידושין דף עד:) תנן דלר"א דאיפסקא הלכתא כוותיה ודאן בודאן מותר ופרש"י כגון ממזרים ונתינים וכ"כ הרמב"ם בפט"ו מהא"ב וז"ל ממזרים ודאי ונתינים מותרין לבא זה בזה והולד ממזר ומשמע דטעמא משום דנתינים לא הוו בכלל קהל והטעם שהולד ממזר מדתנן בקדושין פ' האומר כל מקום שיש קדושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום שבשניהם וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר שתוקי ואסופי מותרים בנתינים ובשאר גרים והולד ספק ואין כן דעת רש"י שפירש הא דא"ר אליעזר בפרק י' יוחסין ודאן בספיקן וספיקן בודאן אסור ממזרי' ונתיני' בשתוקי ואסופי ושתוקי ואסופי בממזרי' ונתיני' וכ' הר"ן שהוא תמה על הרמב"ם שהתיר וכתב ואפשר דלטעמיה אזיל שכתב בפי"ב שאיסור הנתינים אינו אלא מדבריהם ולפיכך הורה להקל בשתוקי ואסופי שתולין לומר ממזרים הם ומותרים בנתינים וגם ה"ה כתב דעת רבינו שכיון שהנתינים גרים גמורים מן התורה וכפי שיטתו שכתב בפי"ב אלא שדוד גזר עליהם לא גזר אלא לבא בקהל ודאי אבל בשתוקי ואסופי לא:

סעיף קטן ס

כתב הרמב"ם יראה לי שכל מדין' שיש בה שפחה או כותית שראויים לילד וכולי בפט"ו מהא"ב וכבר נתן ה"ה טעם לדבריו: ודין הכתובה אם עברה וניסת אחד מאלו לאסור לה יתבאר לקמן בדין היוצאת בלא כתובה סימן קי"ז: כתב רב נטרונאי בתשובה על מא"ייני' שפרשו מדרכי ישראל והם פרוצים בעריות ואין כותבין כתובות ולא גיטין ולא חולצין ולא מייבמין כיון שהיו פרוצים בעריות ולא כתבו גיטי נשים בניהם ממזרים וא"א לקבלם ולהכניסם בקהל שמא יתערבו בישראל וישאו נשים וישיאו בניהם לבנות ישראל ומרבי' ממזרי' בישראל לפיכך א"א לקבלם כל עיקר וכתב עוד אם באים אבות וחוזרים בהם ומקבלים עליהם עול מצות כשאר ישראל קבלו אותם שנולדו מטיפה קדושה ונולדו בכשרות ובדקו בולדותיהם ודקדקו בהם וכל מי שיש לו שמץ פיסול הכריזו עליו והפרישוהו ויהיה מובדל מישראל עכ"ל מצאתי כתוב בתשוב' סי' ל"ג שהשיב רבי' שמשון על הקראים שאסור להתחתן בהם לפי שנשותיהם מקודשות להם בכסף או בביאה ומגרשין נשותיהם שלא כדין ומשנין מטבע שטבעו חכמים בגיטין ונשאות לאחרים בחיי הבעלים נמצאים הבנים ממזרים מא"א עכ"ל וכן משמע בפרק י' יוחסין (קידושין עה:) דקאמ' דכותים למ"ד גירי אמת הם וכהנים שנטמעו בהם כשרים היו

מפני מה אוסרים מפני שהיו מיבמים את ארוסות ופוטרים את הנשואות ור"ע לטעמיה דאמר יש ממזר מחייבי לאוין:

סימן ה

סעיף קטן א

פצוע דכא וכרות שפכה אסורים לישא ישראלית ומותרין בגיורת ומשוחררת משנה בפרק הערל (יבמות דף עו.) פצוע דכא וכרות שפכה מותרין בגיורת ומשוחררת ואינם אסורים אלא מלבא בקהל שנאמ' לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה':

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפי' כהן פצוע דכא וכן מותרים בנתינה שם בעי מרב ששת פצוע דכא כהן מהו בגיורת בקדושתיה קאי ואסור או דלמא לאו בקדושתיה קאי ושרי א"ל רב ששת תניתוה פצוע דכא מותר בנתינה ואי ס"ד פצוע דכא בקדושתיה קאי קרי כאן לא תתחתן בם ודחי רבא אטו התם משום קדושה ולאו קדושה היא דילמא מוליד בן ואזיל פלח לעכו"ם הוא וה"מ בעכו"ם כי מגיירי מישראל שרי ורבנן הוא דגזרו בהו וכי גזרו רבנן בכשרים בפסולים לא גזרו רבנן הדר אמר רבא לאו מילתא הוא דאמרי בעכו"ם לית להו חתנות נתגיירו אית להו חתנות כלומר הלכך כיון דבנתגיירו אסרה תורה ואפ"ה פצוע דכא מותר בנתינה אלמא לאו בקדושתיה קאי ואיפשטא בעיין דפצוע דכא דהוא כהן מותר בגיורת דלאו בקדושתיה קאי וכן פסק הרמב"ם בפט"ז מהא"ב וכ"פ הרא"ש ז"ל וכתב ה"ה דאף על גב דהא דרבא בתרייתא לאו הלכה היא לדעת רבינו וכמו שנתבאר פי"ב דנתינים כיון שנתגיירו מותרים ד"ת וכסברא קמייתא דרבא מ"מ כיון דרב ששת הוה פשיטא ליה להיתירא ורבא דהוה דחי ליה הדר ביה מ"מ קי"ל כהתירא ומותרים בגיורת ופשטא דמתניתין הכי הוא דקתני מותרים בגיורת סתם לא שנא כהן ולא שנא ישראל אבל בממזרת סבור רבינו שהוא אסור דאי לא אדתני מתניתין מותרים בגיורת ליתני בממזרת דהוי רבותא טפי אלא מתניתין לא תני אלא גיורת דקהל גרים לא איקרי קהל אבל לענין ממזרת בקדושתיה קאי ולא ילפינן ממזרת שהוא לאו השוה בכל מגיורת לכהן דלא מפרש לאויה בקרא ואין איסורו שוה בכל והמפרשים חולקים בזה יש מי שפירש שהוא מותר אפילו בממזרת וכן דעת הראב"ד והרשב"א ז"ל ובעל המאור אוסרו בגיורת כשהוא כהן וכסברא דרבא קמייתא דדחי לפשיטותא דרב ששת ע"כ והרי"ף השמיט בעיא זו ומאי דאיתמר עלה ומשמע לכאורה דכבעל המאור ס"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואינו נראה דהא דשרי בנתינה דריש לה מקרא לא יבא ממזר וכו' לא מצאתי בגמרא שידרשו כן מפסוק זה ואולי מפני שהוא סובר דנתינים אסורים מדאורייתא עלה

על דעתו שאי אפשר להתיר פצוע דכא בנתינה אלא מדרשא דהאי קרא וכבר נתבאר בסימן שקודם זה שהרמב"ם סובר דנתיני' אינם אסורים אלא מדרבנן וא"כ אין בתינה מותרת מטעם דרשת הפסוק אלא מפני שלא גזרו עליה וכ"כ הוא עצמו ז"ל בהדיא בפי"ו מהא"ב וז"ל ואפי' נתינה או אחת מן הספיקות מותרת לו הואיל ופצוע דכא אסור לבא בקהל לא גזרו בו על הנתינים ולא על הספיקות אבל אסור בממזרת ודאית שהרי אסורה מן התורה ע"כ: כתב רבינו ירוחם בנכ"ג ח"ד נראה דמאחר דעכשיו עשאום עכום גמורים דבין כהן בין ישראל אסורים בנתינה אפילו שהם פצוע דכא וכרות שפכה עכ"ל ואין דבריו מכוונים ולשון דעשאום כעכו"ם גמורים לא אשכחן גבי נתינים אלא גבי כותים וגבי נתינים לא אמרו אלא דדוד גזר עלייהו ובריית דפצוע דכא מותר בנתינה בתר גזירה דדוד איתניא ואפ"ה שריא:

סעיף קטן ד

ואי זהו פצוע דכא כל שנפצע הגיד כו' משנה שם (דף ע.) איזהו פצוע דכא כל שנפצעו בציים שלו ואפילו אחת מהם וכרות שפכה כל שנכרת הגיד ובגמרא (ד' עה:) ת"ר איזהו פצוע דכא כל שנפצעו בציים שלו ואפילו אחד מהם ואפי' נקבו ואפי' נמוקו ואפי'. חסרו אמר רבא פצוע בכולן דך בכולן כרות בכולן פצוע בכולן בין שנפצע הגיד בין שנפצעו בציים בין שנפצעו חוטי ביצים דך בין שנידך הגיד בין שנידכו ביצים בין שנידכו חוטי ביצים כרות בין שנכרת הגיד בין שנכרתו ביצים בין שנכרתו חוטי בציים ופרש"י נפצעו כמו פצע מכת חרב וסכין נמוקו מחמת מכה נמוקו והוקטנו מאליהן ואפילו חסרו כל שהו: וכתב נ"י נקבו פרשו בו נקב שאין בו חסרון דהיינו סתם נקב והיינו דלבתר הכי קתני חסרו ומיהו כתבו בתוספות דדוקא מפולש דהיינו סתם נקב וכ"כ בספר המצות ל' הריטב"א ז"ל עכ"ל וכ"כ המרדכי וכתב נ"י עוד חסרו אפילו כל שהוא ולאו מעצמן קאמר אלא קאי אנמוקו כלומר שמחמת מכה או מעוך נמוקו והוקטנו מאליהן וגרסינן תו התם א"ר יהודה אמר שמואל פצוע דכא בידי שמים כשר ומייתי לה מקראי ופירש"י בידי שמים על ידי רעמים וברד או ממעי אמו ומשמע התם מדבריו דאם אירע בו חולי ונסתרס פסול וכ"כ הרא"ש ז"ל בשמו וכתב שכן משמע בירושלמי דליקוי ע"י חולי חשוב בידי אדם אבל הרמב"ם בפי"ו מהא"ב כתב דמחמת חולי הוי בידי שמים וכשר:

סעיף קטן ה

ור"ת מכשיר אם נטלה ביצה אחת אפילו בידי אדם וכו' שם (דף עה) ת"ר איזהו פצוע דקה כל שנפצעו בציים שלו ואפי' אחת מהן וכו' א"ר ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקא שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה כל שאין לו אלא ביצה אחת אינו אלא כסריס חמה וכשר וכתבו התוספות כל שאין לו אלא ביצה אחת אינו אלא כסריס חמה וכשר תימא

דהא אמר מר כל שנפצעו ביציו ואפילו אחד מהן וליכא למימר דהכא בידי שמים דאם כן אפי' שניהם נמי ועוד דבידי אדם נמי הא חזינן כמה בני אדם שכורתין מהם ביצה אחת ומולידין ואומר ר"ת שיש לחלק בין ניטלה הביצה לפציעה דכשניטלה לגמרי מוליד מידי דהוי אניטל הטחול כשר' וניקב בסומכי' טרפה (חולין נה:) והא דאמרינן לקמן בין שנכרתו ביצים בין חוטי ביצים היינו דוקא שניהם אבל נכרת אחד מן הביצים כשר ואף את"ל דרבי ישמעאל לפלוגי אתא הלכתא כותיה כיון ששמע מפי חכמים בכרם ביבנה דהוי סמכי כדאמרינן בהחולץ (מב:) ובירושלמי נמי משמע דכשר אבל משמע דאין מוליד דא"ר זירא שמעתי שהלכה כרבי ישמעאל ואמר נמי שמואל התם אם יבא לפני בעל ביצה אחת אני מכשירו אמר רב יודן בר חנינא ובלבד של ימין אר"י שיש לפרש בתרי גווני כלו' דוקא שניטלה האחת והאחת שלימה כשירה אבל נפצעו אפילו אחת גרע טפי כדפרישית אבל יותר נראה לר"י לפרש שהם ב' תיבות ובלבד של ימין וחומרא גדולה היא זו וטוב להזהיר הרופאים לחתוך של שמאל אם אפשר והרא"ש הביא כל זה בפסקיו וכתב עליו וראיתי בירושלמי ומוכח שם דרבי ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקא איירי בידי שמים וכן צריך להיות דאי בידי אדם איירי ואינו מוליד היאך יהיה כשר מי גרע מההוא גברא דאסתים גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים דפסול לפי שאינו מוליד אבל גמרא דידן יכול ר"ת לפרש דאיירי בידי אדם ולענין פסק הלכה אין לו ראיה מן הירושלמי והרי"ף שהביא כצורתה ולא פסק כמאן הלכה אין לעמוד על דבריו שמא הוא סבר דפליגי והלכה כרבנן או שמא סבר דלא פליגי כדפירש ר"ת והדעת נוטה דסובר דפליגי דאי סבר דלא פליגי לא היה סותם דבריו דמילתא דצריכה טעמא היא עכ"ל וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם דאין הלכה כר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקא שהרי סתם ולא חילק וכתב נ"י שכן דעת בעל ה"ג והרמב"ן והרשב"א והרא"ה והריטב"א ז"ל וז"ל ה"ה יש מפרשים שפירשו דרבי ישמעאל בחסר ביצה אחת בידי שמים היא והוא הדין לשתיהן אלא דחסר לגמרי לא שכיח ולפי פירוש זה הלכה כרבי ישמעאל דלא פליג את"ק וכן יתבאר בסמוך דבידי שמים בכל גוונא כשר ובידי אדם בכל גוונא פסול וכ"כ בה"ג וכן דעת הרמב"ן והרשב"א שלא כדברי קצת מפרשים שלא היו מכשירים ניטלה אחת לגמרי בידי אדם שלא כדעת רבינו עכ"ל:

סעיף קטן ו

בראש הגיד יש בשר ובחיבורו לגיד הוא גבוה ומקיף סביב הגיד ונקרא עטרה וכולי ואותו הבשר אינו דינו כשאר הגיד שאפילו אם נחתך כולו ולא נשאר אלא מלא החוט על פני רוב העטרה לצד הגוף כשר שם במשנה (דף ע י) ואם נשתייר בו מן העטרה

אפילו כחוט השערה כשר ומפרש בגמרא (דף עה:) מלא החוט שאמרו על פני רובה וכלפי רישא ופירש רש"י וכלפי רישא לצד גופו נשתייר מלא השערה ע"פ רוב הקיפה אבל אם נחתכה כלפי הגוף ונשתייר מלא החוט של העטרה ע"פ היקף כל הגיד כלפי קרקע פסול והרמב"ם כתב בפי"ו מהא"ב וז"ל ואם נכרת מראש העטרה ונשתייר ממנו אפילו כחוט השערה מוקף לכל הגיד כשר וכתב ה"ה ודוקא שמקיף החוט לכל הגיד אבל לרובו בלבד פסול כדאיתא התם ע"כ נראה שהיו גורסים בגמרא מלא החוט שאמרו על פני כולה וכן מצאתיה בפסקי הרא"ש ז"ל. ויש לתמוה על רבינו שכתב כדאיתא בנסחא דגמרות דידן ולא חשש לנסחת הרמב"ם והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש לפיכך ניקב למטה מהעטרה לצד קרקע כשר נקבה עטרה עצמה אם הנקב גדול שש"ז יוצא משם כשרואה קרי פסול ואם לאו כשר שם (דף עו.) אמר רב יהודה אמר שמואל ניקב ונסתם כל שאילו נקרי ונקרע פסול ואם לאו כשר הוי בה רבא היכא אילימא למטה מעטרה אפי' נכרת נמי אלא בעטרה עצמה ופי' רש"י ניקב נקב קטן שנסתם בכל שהו ואין ניכר רואין אם גדול כ"כ שאם האיש הזה נקרי נקרע ומרחיב הנקב מחמת דוחק הזרע שמתאסף פסול: היכא אי נימא למטה מעטרה וכו' דהא בראש הגיד למעלה מעטרה ליכא לאוקומי דהתם ודאי לא מיקרע שאין הזרע דוחק ומתאסף אלא אצל נקב יציאתו:

סעיף קטן ח

ומ"ש נסתם הנקב חוזר להכשירו שם ת"ר ניקב פסול מפני שהוא שותת נסתם כשר מפני שהוא מוליד וזהו פיסול החוזר להכשירו ופרש"י מפני שהוא שותת שמחמימות התאוה דרך הנקב יציאתו אין יורה כחץ וקי"ל שכבת זרע שאינו יורה כחץ אינו מזריע:

סעיף קטן ט

ניקב נקב מפולש בראש הגיד בענין שבעליונו של גיד וכו' שם (דף עה.) ניקב למטה שכנגדו למעלה מעטרה סבר רבי חייא בר אבא לאכשורי א"ל רב אסי הכי אמר אריב"ל עטרה כל שהוא מעכבת וכתבו התוספות ניקב למטה מן העטרה שכנגדו למעלה מן העטרה אומר ר"י דעל גב גיד העטרה מארכת ובתחתונו של גיד הולכת ומתקצרת לראש הגויה וקאמר ניקב למטה מן העטרה בעליונו של גיד ובנקב מפולש והוי בתחתונו של גיד למעלה מעטרה לפי שמתקצרת שם וקאמר סבר רבי חייא לאכשורה כיון דמצד אחד דהיינו בעליונו הוי למטה מעטרה ומסיק דעטרה כל שהוא מעכבת ופסול כיון דמצד אחד הוא למעלה מן העטרה ונראה דנקב מפולש בעינן דאין לומר אפילו לא ניקב אלא עד חלל הגיד ואפילו למטה מהעטרה פסול כיון שאם היה ניקב מעבר אל עבר היה בצד

אחד למעלה מעטרה דהא מכשרינן בסמוך כקולמוס וכמרזב וכיון דאפילו נחתך לגמרי כשר כל שכן ניקב ע"כ: ורש"י פירש ניקב למטה מעטרה בסוף הגיד כלפי קרקע והולך הנקב באלכסון ויוצא כנגדו למעלה מן העטרה כלפי הגוף כתב המרדכי ואין נראה לר"י דשכנגדו לא משמע שניקב באלכסון ועוד כיון דניקב הגיד למעלה מן העטרה פשיטא דפסול דהא לא בעינן שיהא הנקב מעבר אל עבר אלא אף ע"פ שלא ניקב אלא מצד אחד ולמעלה מהעטרה עד חלל הגיד גובתא דשכבת זרע נראה שהוא פסול:

סעיף קטן י

נחתך מהגיד למעלה מהעטרה בשיפוע וכו' שם אמר רב הונא כקולמוס כשר כמרזב פסול האי שליט ביה אוירא והאי לא שליט ביה אוירא ורב חסדא אמר כמרזב כשר כקולמוס פסול האי גריר והאי לא גריר אמר רבה כותיה דרב הונא מסתברא א"ל רבינא למרימר הכי אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא והלכתא בין כקולמוס בין כמרזב כשר ההוא עובדא דהוה במתא מחסיא שפייה מר בר רב אשי כקולמוס ואכשריה ופירש רש"י כקולמוס כחיתוך קולמוס שמחתכין את חודו באלכסון לכתוב בה: כמרזב שנחקק כסילון ויש לו דפנות משני צדדין והחקק באמצע כמין צנור: כמרזב שליט בה אוירא הרוח נכנס לתוך הדפנות ומתקרר הגיד לתוכו ואין הזרע מתבשל: כקולמוס לא שליט אוירא בתוך הגיד ומתבשל הזרע בחימום כהלכתו: ההוא עובדא דהוה כמרזב שפייה חתך הבשר מכל צד ונטל דופני מרזב ועשאו כקולמוס ואכשריה כרב הונא ע"כ וכתב הרא"ש פירש רש"י ההוא עובדא דהוה כמרזב וא"כ משמע דלית הלכתא כפיסקא דמר זוטרא דמכשר בתרווייהו והך עובדא כרבא דאמר כותיה דרב הונא מסתברא ע"כ כלומר דהא פשיטא דהלכה כהאי עובדא אי משום דמעשה רב ואי משום דמר בר רב אשי בתרא הוא והלכה כבתראי ומאחר שפרש"י דהאי עובדא הוה כמרזב ושפייה כקולמוס להכשירו אלמא כמרזב פסול כרב הונא והרמב"ם בפרק י"ו מהא"ב פסק דבין כקולמוס בין כמרזב כשר כפיסקא דמר זוטרא וצ"ל שהוא מפרש ההוא עובדא לא כמרזב היה שאילו כן היה הכשירו בלא שיפוי אלא נגע היה לו והוצרכו לחתכו וחתכו כמין קולמוס והכשירו והוא הדין אם היה חותכו כמרזב היה מכשירו אלא דחדא מינייהו עבד ולא איצטריך תלמודא למיכתב האי עובדא אלא לאפוקי מרב חסדא דפסל בכקולמוס. עיין ברבינו ירוחם נכ"ג ח"ד בדינים דשייכים לסי' זה:

סעיף קטן יא

המטיל מים משני מקומות וכולי שם (דף עו.) אמר רבה בר רב הונא המטיל מים משני מקומות פסול ואסיקנא דלית הלכתא כותיה:

סעיף קטן יב

נסתם מקום הזרע ויוצא במקום יציאת מי רגלים וכו' שם (דף עה:) ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא אסתתים גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים סבר רב ביבי בר אביי לאכשורי אמר רב פפי משום דאתיתו ממולאי וכו' במקומה מבשלה שלא במקומה לא מבשלה פרש"י מתבשל ש"ז ונגמר להוליד ולעשות פרי. וכתב הרא"ש וע"י חולי ולקוי בא ולא ממילא דלא גרע מכרות שפכה בידי שמים דאינו מוליד וכשר וכ"כ בתשובה כלל ל"ג וז"ל על מי שלא היה לו נקב בפי האמה אלא סמוך לכיס יש לו נקב ודרך שם יטול מימיו וגם אין לו כי אם ביצה אחת איכא לספוקי אם הוא מוליד או אם אינו מוליד אם הגיד חלול ועובר הזרע על פי האמה וחוזר לנקב ויוצא אז אינו יורה כחץ אלא שותת ואינו מזריע אבל אם מן הנקב והלאה אין הגיד חלול אפשר שהוא יורה כחץ דרך אותו נקב ואף על פי שאינו מזריע בעומק הרחם אפשר שמתחמם וראוי להזריע מידי דהוה אברזא דחביתא דאיתא בגמרא ומכל מקום אין קפידא בזה להתירו בקהל דבין מזריע ובין אינו מזריע ראוי לבא בקהל דגרסינן בפרק הערל אמר רב יהודה אמר שמואל פצוע דכא בידי שמים כשר ובירושלמי נמי מוכח דכשר לבא בקהל אף ע"פ שאינו מוליד וההוא עובדא דאיסתתים גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים וכולי ומסיק דפסול דשלא במקומה לא מבשלה איכא למיפרק דאיסתם בידי אדם ע"י מכה ומיהו בספר המצות מפרש סבר לאכשורי לא על האיש קאמר אלא על הבנים קאי (דינא) דצא ובדוק מאין הם דבעל האשה אינו מוליד והאיש הלזה כשר לבא בקהל עכ"ל: כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח סי' צ"ד על מי שיש לו נקב בגיד מן הצד ואינו מזריע אלא דרך אותו נקב כל שמוציא זרע דרך נקב שבעטרה פסול וכופין אותו להוציא ואינו יכול לישא אלא גיורת אמנם אם הנקב אינו בגיד עצמו אלא בקרום השני של ערלה המל אותו לא פרע אלא נקב הערלה השנית ונשאר מכסה על כל העטרה וראש הגיד ומשתין דרך אותו נקב חייב לפרוע והרי הוא כאילו לא מל וחייב כרת אם אינו פורע ולענין גירושין אם אינו רוצה לפרוע אם שהתה עשר שנים כופין אותו לגרש ויתן כתובה עד כאן לשונו :

סעיף קטן יג

כתב ה"ר אליעזר בניקב הגיד דפסול וכו' לאו אגברא קאי אלא אולד קאי וכו' ז"ל המרדכי בפרק הערל פירש הרא"ם בספר יראים ניקב פסול פירוש הולד הנולד מאשתו פסול וממזר הוי דדבר ברור הוא שאינו מוליד אבל האדם כשר הוי לבא בקהל שאינו אלא עקור ואינו כרות שפכה דאם הוא כרות שפכה היכי תניא נסתם כשר וזהו פיסול החוזר להכשירו דתניא בספרי פצוע דכא חוזר כרות שפכה אינו חוזר זו היה מהלכות הרופאים אבי"ה עכ"ל. ואין נראה כן מדברי הפוסקים אלא דאגברא גופיה קאי ובריית

דספרי את"ל דפליגא אאידך ברייתא פשיטא דכברייתא דאיתא בתלמודא דידן נקטיה אי נמי ההיא ברייתא תברא בצדה דקתני זו היא מהלכות הרופאים אלמא לענין הלכות הרופאים מיתניא ולא הודו להם חכמי ישראל אלא ס"ל דכרות שפכה נמי חוזר וכדתניא בברייתא בגמ' דידן:

סעיף קטן יד

אסור לפצוע הגיד או הבצים וכולי דברי רבינו סתומים שהביא ראיה מדכתיב ובארצכם לא תעשו ולכי זה היה לנו לומר שאין איסור זה נוהג אלא בארץ והרמב"ם בכי"ו מהח"ב כתב וז"ל אסור להפסיד איברי זרע בין באדם בין בבהמה חיה ועוף אחד טמאים ואחד טהורום בין בארץ בין בח"ל אף ע"פ שנאמר בארצכם לא תעשו מפי השמועה למדו שדבר זה נוהג בכל מקום וענין הכתוב לא יעשו זאת בישראל בין בגופו בין בגוף אחרים וכל המסרס לוקה מן התורה בכל מקום: וכתב הרב המגיד אסור להפסיד אוברי הזרע וכו' בהרבה מקומות ומהם בת"כ בביאור אין לי אלא בהמה חיה ועוף מנין תלמוד לומר בארצכם אין לי אלא בארץ בחוץ לארץ מנין ת"ל בארצכם לא תעשו בכ"מ שאתם שם ומנין אף באדם ת"ל בכם עכ"ל. ופ"ח שרצים (קי.) תניא מנין לסירוס באדם שהוא אסור ת"ל ובארצכם לא תעשו בכם לא תעשו ופרש"י לא תעשו קרי ביה לא תעשו. וכתבו התוס' ת"ל ובארצכם לא תעשו מכם קא דריש והא דאמרינן בחגיגה פ' אין דורשין (חגיגה יד:) שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא אמר להו בארצכם לא תעשו כל שבארצכם לא תעשו התם מארץ קא דריש כדמפרש בשאלתות דרב אחאי פרשת אמור סי' ק"ה דהא חובת הגוף הוא מה לי בארץ מה לי בח"ל הילכך האי בארץ לכל אשר בארץ אתא והכא מכם קא דריש כדפרישית עכ"ל ולזה נתכוון רבינו אלא שה"ל לפרש ולא לסתום:

סעיף קטן טו

ואפילו המסרס אחר המסרס לוקה כגון אם אחד כרת הגיד ובא אחר וכרת הבצים או נתקן וכו' כל זה לשון הרמב"ם בפרק הנזכר והוא מימרא דרבי יוחנן בפרק שמנה שרצים (שבת דף קיא) ויליף לה מקרא: כתב הרמב"ם בפרק הנזכר המסרס את הנקבה בין באדם בין בשאר מינים פטור וכתב הרב המגיד בתורת כהנים רבי יהודה אומר אין הנקבות בסירוס וכן מבואר בפרק שמנה שרצים ופי' רבינו חיובא הוא דליכא הא איסורא איכא מדלא תנא מותר לסרס הנקבות ולזה כתב רבינו פטור עד כאן לשונו :

סעיף קטן טז

ואסור לשתות כוס של עיקרין אפילו אין מכוין אלא לרפואה וכן אסור להשקותו לבהמה ואשה מותרת לשתותו כדי שלא תלד כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה הסוגיא

שבפרק שמנה שרצים (שבת קי:) מתבאר זה דכל היכא דלא נגע באיברים ממש לא מחייב ושם מבואר דאסור הוא שאמרו שם לירקונה רפואה פלונית ומעקר והעמידוה דוקא באשה ובתוספתא פ"ח מיבמות האיש אינו רשאי לשתות כוס עיקרין שלא יוליד והאשה רשאי לשתות כוס עיקרין שלא תלד עד כאן לשונו וכ"מ בסוף פרק הבע"י (יבמות סה:) דאשה מותרת לשתות כוס של עיקרין שלא תלד וכתב הר"ן בפרק שמנה שרצים בשם השאלתות דהא דאסור לשתות כוס של עיקרין אף על פי שאינו מכוין אלא לרפואה אע"ג דקי"ל כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר ה"מ לענין שבת אבל בשאר מילי כרבי יהודה קיימא לן והקשו עליו בתוס' דמשמע בכמה דוכתי דליכא פלוגתא בין שבת לשאר איסורים דבכולהו קיימא לן כרבי שמעון דדבר שאין מתכוין מותר והכא מ"ה אסור דהוי פסיק רישיה דודאי מעקר ואפילו לדברי הערוך פאומר דבפסיק רישא דלא ניחא ליה מודה רבי שמעון איכא למימר דה"מ לענין שבת משום דכתיב ביה מלאכת מחשבת אבל באיסורי דעלמא לא:

סעיף קטן יז

כתב הרמב"ם הרי שכפה את האדם ושיסה בו את הכלב וכולי בפרק י"ו מהא"ב: אסור לומר לעכו"ם לסרס בהמה של ישראל וכולי בפרק הפועלים (בבא מציעא דף צ.) איבעיא להו מהו שיאמר אדם לעכו"ם חסום פרתי ודוש בה מי אמרי' כי אמרינן אמירה לעכו"ם שבות ה"מ לענין שבת דאיסור סקילה אבל חסימה דאיסור לאו לא או דילמא לא שנא ת"ש דשלחו לאבוה דשמואל הלין תורי דגנבין ארמאי ומגנחין יתהון מהו שלח להו הערמה איתעביד בהו אערימו עלייהו ויזדבנון אמר רב פפא בני מערבא דשלחו לאבוה דשמואל הכי סברי לה כרבי חידקא דאמר בני נח מצווים על הסירוס וקא עברי משום ולפני עור לא תתן מכשול סבר רבא למימר ימכרו לשחיטה א"ל אביי דיין שקנסת עליהם שם מכירה בעולם פשיטא בנו גדול כאחר דמי בנו קטן מאי רב אחי אסר ורב אשי שרי מרימר ומר זוטרא ואמרי לה הנהו תרי חסידי מחלפי אהדדי ופירש רש"י ומגנחין יתהון מסרסים אותם ואח"כ מחזירין לבעלים ומחמת אהבת בעליהם ישראל גנבום העכו"ם שהוא מכירו ומסרסו כדי שיהא יפה לחרישה ויזדבנון ולא יהנה ישראל בעבירה הוא עשה כדי שיהא יפה לחרוש לפיכך יקנסוהו שלא יחרוש בו. מחלפי אהדדי שוורים שלהם שגנבום עכו"ם מכיריהם וסרסום וכתבו התוספות מחלפי אהדדי שלא מדעתן היו מסרסים אותם ומכל מקום היו מחליפין שמא לא יאמינו העולם שהיה שלא מדעתם או משום שלא יאמרו אחרים לעכו"ם לעשות כן ויאמרו שלא מדעתנו עשו עכ"ל וכתב הרא"ש וז"ל כתב הראב"ד דהך בעיא דחסימה לא איפשיטא ואזלינן לקולא ונראה

דאיפשיטא שפיר בעיא דחסימה ושינויא דרב פפא דמוקי בני מערבא כרבי חידקא ליתא דהא אביי ורבא ורב אשי ומרימר ומר זוטרא והנהו תרי חסידי אית להו דאבוה דשמואל ולית הלכתא כר' חידקא דהא כמה תנאים פליגי עליה פרק ארבע מיתות הלכך אבוה דשמואל לא סבר כר' חידקא אלא משום דאמירה לעכו"ם קאסר ע"כ וכ"כ הרמב"ם בפי"ו מהא"ב וכתב נימוקי יוסף שכן הסכימו האחרונים ומכללם הרשב"א והר"ן ובפלוגתא דאביי ורבא כתב הרא"ש הלכתא כאביי דנראה לי שקבל רבא דבריו וכן דעת הרמב"ם שסתם וכתב קונסין אותו ומוכרה לישראל אחר ובבנו קטן פסק הרמב"ם כמאן דאסר וכתב הרב המגיד שיש מי שפסק כרב אשי וכן הם דברי רבינו כתבו הגה"מ בפרק הנזכר ישראל שיש לו שור קטן מותר ליתנו לעכו"ם למחצית שכר אף על פי שהעכו"ם ודאי יסרסנו דלפני עיור לא תתן מכשול לא שייך הכא דלא קי"ל כמ"ד בן נח מצווה על הסירוס ואמירה לעכו"ם לא שייך הכא דלא עביד רמז וגלוי דעת לסרסו מידי דהוה אעכו"ם שבא לכבות שאין צריכין לומר אל תכבה עד כאן לשונו ויש לתמוה דמ"ש מהלין תורא דגנבי ארמאי ומסרסין אותם דאיבעיא לן בפרק הפועלים ופסקו הפוסקים לאיסור ול"נ דאפשר למשרי משום דכיון דיש לעכו"ם חלק בו אמרינן עכו"ם בדנפשיה קא עביד ובכה"ג ליכא למקנם משום הערמה ובתרומת הדשן סי' רנ"ט כתב אם מותר למכור לעכו"ם תרנגולים זכרים שהוא יודע שאינו קונה אותם אלא לסרסם הא מילתא תליא בפלוגתא דסמ"ג פסק כרבי חידקא וריצב"א וכן אשירי פרק הפועלים פסק דלא כרבי חידקא ואפילו לסמ"ג יש לצדד קצת להתיר אם העכו"ם הקונה אינו מסרסו בעצמו אלא מוסרו לעבדו או לשפחתו לסרסן :

סימן ו

סעיף קטן א

כהן הדיוט אסור מן התורה בגרושה זונה וחללה מפורש בתורה וכתב הדיוט דאילו גדול אינו אסור באלו בלבד דאף באלמנה אסור כמו שמפורש בתורה.

סעיף קטן ב

ומ"ש ואסור בחלוצה מדרבנן בכמה דוכתי תנן דחלוצה אסורה לכהן ובפרק כיצד (דף כ.) אמרינן דאינה אסורה אלא מדרבנן:

סעיף קטן ג

ומ"ש לפיכך אם עבר ונשא ספק חלוצה אין צריך להוציא בפרק כיצד (כד.) חלוצה דרבנן וספק חלוצה לא גזרו ביה רבנן:

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל בגרושה אפילו אינה אלא ספק גירושין צריך להוציא כ"כ הרמב"ם בפי"ז מהא"ב וכתב דה"ה לספק זונה וספק חללה וכתב ה"ה זה פשוט דספיקא דאורייתא הוא ומתבאר בהרבה מקומות ולקמן בסימן זה אכתוב כיצד כופין אותו להוציא:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואפילו ריח הגט פוסל בכהונה ה"ד ריח הגט כגון שאמר לה הרי את מגורשת ממני וכו' בפרק האשה רבה (יבמות דף צב צד) ודריש לה מדכתיב ואשה גרושה מאישה אפילו לא נתגרשה אלא מאישה פסולה וזהו ריח הגט שפוסל בכהונה:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל אם נתן לה גט על תנאי ולא נתקיים התנאי אינו גט ולא פוסל מחלוקת ב"ש וב"ה בפרק הזורק (גיטין דף פא) במשנה והלכה כב"ה דאמרי הכי וכתב הרא"ש בתשובה כלל מ"ה סימן כ"ג דלכתחלה נמי יכול הכהן לגרש על תנאי: אשה שיצא עליה קול שנתקדשה לפלוני וכפי הדין לא היתה צריכה גט וחששו לו וגרשה אם נפסלה לכהונה יתבאר בתשובת הרא"ש ובתשובת הרשב"א שאכתוב בסימן י"ג ובמרד' דקידושין בפרק האומר כתב הריב"ש בסימן שמ"ח אשת כהן שיש בה ריח גט והיא יושבת תחת בעלה כופין אותו להוציא ושם כתב כיצד כופין :

סעיף קטן ז
קטנה שמיאנה בבעלה מותרת לכהן ואם גרשה אסורה משנה בפרק ב"ש (יבמות דף קח) הממאנת באיש הוא מותר בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו ולא פסלה מן הכהונה נתן לה גט הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו ופסלה מן הכהונה:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואם אחר שגירשה החזירה ומיאנה בו מותרת לכהן כ"כ הרמב"ם פי"ז מהא"ב וטעמו מדתנן התם (שם) נתן לה גט והחזירה מיאנה בו נישאת לאחר נתאלמנה או נתגרשה מותרת לחזור לו אלמא אתי מיאון דידיה ומבטל גיטא דידיה וכיון דמבטל ליה לענין זה משמע דמבטל ליה לענין פיסול כהונה:

סעיף קטן ט
ומ"ש ונראה לי דה"ה נמי אם אחר שגירשה נשאת לאחר ומיאנה בו מותרת לכהן ואע"ג דקי"ל מיאון דחבריה לא מבטל גיטא דידיה ה"מ לענין שלא תחזור לו וכו' אבל לענין להתירה לכהן אין חילוק בין מיאון דחבריה למיאון דידיה אע"ג דלכאורה דברי רבי' דברי טעם מ"מ י"ל דכיון דלענין שלא תחזור לו לא אתי מיאון דחבריה ומבטל גיטא דידיה ה"ה לענין פיסול כהונה דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים לומר לענין זה אתי מיאון דחבריה ומבטל גיטא דידיה ולענין זה לא אתי:

סעיף קטן י

יצא קול פלוני כהן גירש את אשתו והרי היא יושבת תחתיו ומשמשתו אין מוציאין מידו וכו' פשוט בסוף פרק הזורק (גיטין דף פא) ואמרינן בהמגרש (פט.) דלקלא דבתר אירוסין נמי לא חיישינן וטעמא דאם ניסת לכהן אחר תצא מבואר משום דלגבי דידיה הוי קלא דמקמי נשואין:

סעיף קטן יא

יצא קול פלוני כהן כתב גט לאשתו אם קורין באותו מקום לנתינת הגט כתיבה הוי כאילו יצא הקול פלוני גירש את אשתו וכו' ג"ז שם ומפרש בגמרא שאם באותו מקום קורין לנתינה כתיבה אע"ג דלכתיבה לחודא נמי קרי כתיבה מחמרינן למיחש לקלא ואמרינן כתב ונתן קאמרי ותצא מפני חשד הקול. וכתב הר"ן וטעמא מפורש בתוספות לפי שקול זה לא לחנם יצא אלא לאסרה על בעלה וכיון שהכתיבה אינה כלום ודאי משום נתינה יצא הקול והרמב"ם בפי"ז מהא"ב כתב סתם יצא עליו קול איש פלוני כתב גט לאשתו או נתן גט לאשתו והיא יושבת תחתיו ומשמשתו אין מוציאין אותה מתחת בעלה ואם נשאת לכהן אחר תצא מן השני עכ"ל ולא חילק בין אי קרו לנתינה כתיבה ללא קרו וכבר תמה עליו הר"ן ויש לתמוה על ה"ה שלא הרגיש בזה:

סעיף קטן יב

יצא קול על אשה שנתקדשה ונתגרשה מיד חוששין לקול לאוסרה לכהן ודוקא שיצא הקול בלא אמתלא וכו' בפרק בתרא דגיטין (דף פח) תנן יצא שמה בעיר מקודשת ה"ז מקודשת מגורשת הרי זו מגורשת ובגמרא ואסרי' לה אגברא והא אמר רב אשי כל קלא דבתר נישואין לא חיישינן ליה הכי קאמר יצא שמה בעיר מקודשת הרי זו מקודשת מקודשת ומגורשת ה"ז מגורשת מ"ט קול ושוברו עמו ופי' רש"י ואסרינן לה אגברא בתמיה ואמגורשת קאי אשת כהן שיצא עליה קול שגרשה בעלה קתני מתניתין חיישינן לקלא ואסרינן לה והא אמר רב אשי כל קלא שיצא על האשה משנשאת ולא יצא עליה קול קודם נישואין לא חיישינן ליה ה"ק וכו' האי קול דמגורשת אירשא קאי אשה פנויה שיצא עליה קול מקודשת חיישינן לה ואסורה לינשא אלא לאותו איש חזר ויצא עליה קול מגורשת שגירשה אותו פלוני שיצא עליה קול קדושין ממנו ה"ז מגורשת ומותרת לכל מ"ט הרי קול שחששנו לו תחלה שוברו עמו עכ"ל: ב"ה ואיני יודע למה כתב רבינו מיד דאפילו לא יצא הקול שנתגרשה מיד נמי חוששין לה וכן משמע מפירש"י ושמא י"ל דלרבותא נקטיה דאף על גב דלא עבדי אינשי דמגרשי מיד חוששין לה:

סעיף קטן יג
ומ"ש ודוקא שיצא הקול בלא אמתלאה וכולי שם במשנה מסיים ותני ובלבד שלא יהא שם אמתלאה אי זו היא אמתלאה גירש איש פלוני את אשתו על תנאי זרק לה קידושיה ספק קרוב לו ספק קרוב לה זו אמתלאה ופירש"י גירש פלוני את אשתו על תנאי זהו שובר של גרושין שמא לא נתקיים התנאי זרק לה קידושיה או הגט ספק קרוב לו וכו' זהו אמתלאה של קידושין הוא הדין נמי איפכא:

סעיף קטן יד
ומ"ש רבי' ואם יש אמתלאה בגירושין ולא בקידושין חוששין לקול הקידושין לאוסרה לעלמא ואין חוששין לקול הגירושין לאוסרה לכהן פשוט. הוא:

סעיף קטן טו
ומ"ש ודוקא שיצא האמתלאה עם הקול מיד אבל אם יצא הקול ברור ולאחר זמן יצא האמתלאה אינה מבטלת הקול שם לא אמרו דבר זה הוא אמתלאה לא אמרו והא לא אמרו כלום לאפוקי מדרבה בר רב הונא דאמר אמתלאה שאמרו אפילו מכאן ועד עשרה ימים קמ"ל לא אמרו הוא דהויא אמתלאה הא אמרו לא הויא אמתלאה ופירש"י קמ"ל לא אמרו דבר זהו אמתלאה וה"ק לא גמרו הדבר להוציא קול מקויים ומסויים אלא הוציאו שובר עם הקול כגון נתקדשה פלונית בספק הוא דהוי אמתלאה אבל אמרו דבר מקויים ומסויים תו לא מהני אמתלאה:

סעיף קטן טז
ומ"ש ואם אח"כ נתברר שהקול שקר מבטלין אותו כלומר ואפילו לא היה שם אמתלאה בפ' הנזכר איפליגו אמוראי אי מבטלינן קלא או לא וכ' הרא"ש שפסק הר"מ דמבטלינן קלא:

סעיף קטן יז
ומ"ש וכל קול שלא הוחזק בב"ד אינו קול לאסור בשבילו מימרא דרב אשי שם כ' בא"ח כ' רב נטרונאי כהן דנסיב גרושה או אחת מהפסולות ושמיתו יתיה תרי תלתא זימני ולא שבקה ואמר לא ניחא לי דליהוי כהן משמתין ליה לעולם עד דפריש מינה ומגרש לה דאמרינן וקדשתו בעל כרחו ובתשובה אחרת לגאון מתבעי לאפרושינן ואכרוזי עלייהו דליפרשו כהנים מינייהו דלא ליתקלו בהו למתבעי לשמותיה עד דפריש מינה ואלקויה ואי חיישינן דאזיל לדוכתא אחרינא ופריש ידיה קייצין ליה לראש אצבעותיה וקבעין ביה מומא דלא ליפרוס ידיה והרמב"ם כתב בפתיחה שלחה בנא אמון על כהן שנשא גרושה והחרים שניהם במצרים ואלקהרא ושלח הפתיחה למקום שעשה המעשה רע ושיחרימו אותם בשמם והחרים כל בר ישראל ובת ישראל שישא ויתן עמהם ויאכל

וישתה וישב עמהם תוך ד' אמות ומי שיכנס עמהם לשמחה ולאבילות שיהיה כהם ומי שישתתף עמהם בחיים ובמותם וחייב לסקול ארונם כשימותו וקבורתו יהיה בלא צידוק הדין ולהראות שמחה וששון באבדם וצוה לנשים בתכלית האזהרה מלהכנס עם הזונה בשום מקום ואפי' לבית המרחץ וכזה ראוי לנו השומעים בקול הרב שנפריש ונבדיל כל הקמים עליו ועוברים על מצוה ממצותיו ולא נניח בינינו וביניהם שתוף ולא שייכות בשום ענין ולא בשום פנים עד שישובו לשי"ת וכשישובו יגרשנה ויבאו שניהם לב"ד וילקה כל אחד מהם מכת מרדות וישבע כלא' מהם בס"ת המקודש שלא ישובו לעשות כמעשה הזה לעולם ולא ישא נשים בעבירה לעולם ויתודו את עונם ברבים כמו שמרו ברבים אז נתיר להם החרם ואם יתמידו במרים תודיעוני כדי שיצאו הפתיחין לעיירות הקרובות והרחוקות ותחדשי עוד עליהם החרם ברבים אם לא ישובו כי לא יתכן להתרשל בכמו המעשה הרע הזה הגדול להרים יד במרי ולכפור במשה ובתורתו הקדושה בגלוי ובפרהסיא ונתעלם מזה וחלילה לשם ית' שנסביר פנים בזה או שנפחד משום אדם או נעשה לכבודו ובעל הרחמים ארך אפים יחזירם למוטב עכ"ל: וכבר כתבתי בסימן זה שהריב"ש בסי' שמ"ח כתב כיצד כופין:

סעיף קטן יח

כהן שגירש לאשתו לא תדור עמו במבוי וכו' בספ"ב דכתובות (דף כז) תניא המגרש את אשתו לא תנשא בשכונתו אם היה כהן לא תדור במבוי זה היה מעשה ואמרו כפר קטן נדון כשכונה ופרש"י לא תנשא בשכונתו לפי שמכרת ברמיזותיו וקריצותיו שמא יבואו לידי עבירה ואם היה כהן אכילו לא נשאת לא תדור עמו במבוי שמא יבוא עליה וכהן אסור בגרושה. וכתבו התוס' לא תדור עמו במבוי דכיון דפנויה היא קיל ליה אבל אם נשאת אין צריך להרחיק אלא כדי שכונה דהיינו ג' בתים דכיון דנשאת חמירא ליה ע"כ נראה דס"ל דמבוי גדול משכונה אבל הרא"ש סובר בהפך דשכונה גדולה ממבוי וכן הכריע הר"ן ז"ל :

סעיף קטן יט

ומ"ש ואם היו דרים בשכירות או בחצר של שניהם היא נדחית מפניו ואם החצר שלה הוא נדחה מפניה פשוט שם :

סעיף קטן כ

ומ"ש לוה ממנה קודם שגרשה וכו' אפי' גרשה מן הארוסין נמי שם ומה שיש לדקדק במה שכתב מנגדינן להו אכתוב בסי' קי"ט בס"ד:

סעיף קטן כא

איזו היא זונה זו היא שנבעלה לאחד מן הערִיות ל"ש חייבי מיתות ב"ד ל"ש חייבי כריתות וכו' אבל הבא על חייבי לאוין אפילו חייבי לאוין דשאר לא עשאה זונה כיון דתפשו בהו קדושין בפרק הבא ע"י (דף סא) תנן וחכ"א אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות וכתב הרא"ש כגון חייבי כריתות דלא תפסי בה קדושין או עכו"ם ועבד אבל חייבי לאוין דתפסי בה קדושין לא הויא זונה והא דעכו"ם ועבד פסלוה מבואר בגמרא פרק אלמנה לכ"ג (עה:) ופ' י' יוחסין (קידושין עה:) ובסוטה פרק ארוסה (מה סח:) ורש"י פי' ושנבעלה בעילת זנות כגון ישראלית הנבעלת לפסול לה וכתבו עליו התוס' וא"א לומר כן דמחייבי לאוין דתפסי בה קדושין לא הויא זונה אלא מחייבי כריתות כדפי' בהחולץ (דף מט.) אבל הרמב"ם כתב בפי"ח מהא"ב שהנבעלת לאחד מאיסורי לאוין השוין בכל או מאיסורי עשה ואין צ"ל למי שהיא אסורה לו משום ערוה או לעכו"ם ועבד ה"ז זונה והראב"ד השיג עליו וכתב שאין זונה אלא מחייבי כריתות או מעכו"ם ועבד שאין בהם קדושין וכתב הרב המגיד שטעמו של הרמב"ם מדתניא בפ' אלמנה לכ"ג (יבמות דף סח) בן ט' שנים ויום אחד גר עמוני ומואבי מצרי ואדומי כותי נתין חלל וממזר שבאו על כהנת לויה וישראלית פסלוה מה"מ אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא ובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלה אשכחן כהנת לויה וישראלית מנ"ל מבת ובת אשכחן לתרומה לכהונה מנ"ל ק"ו מגרושה ומה גרושה שמותרת בתרומה פסולה לכהונה זו שאסורה בתרומה אינו דין שאסורה לכהונה והוקשו וכי מזהירין מן הדין ותירצו גלוי מילתא בעלמא הוא ומפורש בפרק י' יוחסין (קידושין דף עד:) שהיא זונה מחייבי כריתות וכן נתבאר בהרבה מקומות בחייבי לאוין כגון פצוע דכא וכרות שפכה עכ"ל והרי"ף כתב ברייתא זו ומאי דאיתמר בגמרא עלה בפרק אלמנה לכ"ג וכתב הרב המגיד קצת סמך לדעת הראב"ד ואיני יודע היאך אפשר להראב"ד ולתוספות ולהרא"ש לדחות ברייתא זו דגר עמוני וכו' דקתני להדיא דחייבי לאוין וחייבי עשה פסלה מן הכהונה והיינו ודאי מטעם שעשאוה זונה ועוד שהרי הרא"ש כתב ברייתא זו ומאי דאיתמר עלה בגמרא פרק אלמנה לכ"ג וצריך עיון ודע שכתב הרמב"ם בפרק הנזכר שהנרבעת לבהמה אף על פי שהיא בסקילה לא נעשית זונה ולא נפסלה לכהונה והבא על הנדה אף על פי שהוא בכרת לא נעשית זונה ולא נפסלה לכהונה שהרי אינה אסורה להנשא לו וכן הבא על הפנויה אפילו היתה קדשה שהפקירה עצמה לכל אע"פ שהוא במלקות לא נעשית זונה ולא נפסלה מן הכהונה שהרי אינה אסורה להנשא לו עד כאן לשונו: ודין נרבעת לבהמה פשוט פרק הבע"י (יבמות

דף נט) ובסוטה פרק ארוסה (סוטה כו:) ודין הבא על הנדה כתב הרב המגיד שהוא מתבאר ממה שאמרו פרק הבע"י (יבמות דף סב.) מאלה אתה עושה חלל ואין אתה עושה חלל מנדה ואם איתא דהבא על הנדה זונה משוי לה הרי הולד חלל ממנה ובכלל אלה היא וכן כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף וק"ע והאריך להוכיח כן: וכתב הרא"ש בפרק הנזכר וזה לשונו אע"ג דמקריא זונה מחייבי כריתות הבא על הנדה לא הויא זונה דהא תפסי בה קדושין וכהן שבא על אשתו נדה לא שויה חללה דתניא את אלה לא יקח מאלה אתה עושה חלל ואין אתה עושה חלל מנדה ע"כ ובתשובה כלל נ"ט האריך עוד להוכיח כן. ודין בא על הפנויה בפרק הנזכר (סא:) אסיקנא דלית הלכתא כר"א דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה: ומ"ש אפילו היתה קדשה הוא דלא כר"ע דאמר בפרק הנזכר (דף סא) זונה זו המופקרת אלא כחכמים דאמרי אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות:

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו בין באונס בין ברצון בין בזדון בין בשוגג בין כדרכה בין שלא כדרכה משהערה בה משנה בפ' הבע"י (יבמות דף נג:):

סעיף קטן כג

ומ"ש ובלבד שתהא מבת שלשה שנים ויום אחד ומעלה ויהיה הוא מבן תשע שנה ויום אחד ומעלה פשוט הוא במשנה בפרק יוצא דופן (מד מה.) ובכמה דוכתי דפחות משנים אלו אין ביאתן ביאה:

סעיף קטן כד

ומ"ש חוץ מהבא על הנדה וכולי אבל בא על חייבי לאוין וכו' כבר נתבאר:

סעיף קטן כה

ומ"ש חוץ מבא על היבמה שעשאה זונה וכו' בפרק האשה רבה (יבמות דף צב) אמר רב דלא תפסי קידושין ביבמה לשוק וכיון שתלה הרא"ש עשיית זונה באין קדושין תופסין בה ממילא משמע דנעשית זונה אבל קשה דכיון דאסיקנא התם דהלכה כשמואל דאמר צריכה גט מספק ה"ל לכתוב שהבא על היבמה עשאה ספק זונה:

סעיף קטן כו

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם וכן מ"ש דנבעלת לבהמה לא עשאה זונה כבר נתבאר:

סעיף קטן כז

גיורת ומשוחררת אפילו נתגיירו ונשתחררו פחותה מבת ג' שנים ויום אחד הויין כזונות ואסורות לכהונה בפרק הבא ע"י (דף ס'.) תניא רשב"י אומר גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד כשרה לכהונה שנאמר וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם והרי פנחס עמהם ורבנן לעבדים ולשפחות אמר רבי יעקב בר אידי אריב"ל הלכה

כרשב"י וכתבו הרי"ף והרא"ש וליתא לדר' שמעון בן יוחאי דאמרינן ההוא כהנא דנסב גיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחד א"ל רב נחמן בר יצחק מאי האי אמר ליה דאמר רב יעקב בר אידי אמר יהושע בן לוי הלכה כרבי שמעון בן יוחאי א"ל זיל אפיק ואי לא מפיקנא לך רב יעקב בר אידי מאונך וכתב הרא"ש ואע"פ שלא נבעלה קרויה זונה לפי שהעכו"ם עובדי כו"ם שטופי זימה הם ובניהם ילדי זנונים המה נראה מדבריו דמשום זונה מיפסלא וכן כתב הרמב"ם בפי"ח מהא"ב והראב"ד כתב עליו אינו משום זונה אלא משום דכתיב בתולות מזרע ישראל וכתב הרב המגיד טעם לדברי הרמב"ם וכתב שהרשב"א הסכים לדברי הראב"ד ורש"י הסכים לדעת הרמב"ם ושכן נראה עיקר:

סעיף קטן כח

אשת כהן שנבעלה אפי' באונס אסורה לו ולוקה עליה משום זונה ומשום טמאה בפרק הבא על יבמתו (דף כו) אמר רבה אשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה משום זונה משום זונה אין משום טמאה לא אימא אף משום זונה איכא דאמרי אמר רבה אשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה משום טמאה משום טמאה אין משום זונה לא אלמא באונס לא קרינן בה זונה ופרש"י משום טמאה. אחרי אשר הוטמאה לרבות סוט' שנבעלה ופסק הרמב"ם בפרק י"ח מהא"ב כלישנא קמא וכתב הרב המגיד טעם למה פסק כלישנא קמא וכתב עוד הרב המגיד שמדברי הרמב"ם בפ' א' נראה שסובר שאינו חייב מלקות משום לאו דאחרי אשר הוטמאה מפני שהוא לאו שבכללות ונדחק ליישב לשונו שכתב בפרק י"ח לוקה עליה משום טמאה והניח הדבר בצ"ע:

סעיף קטן כט

אשת ישראל שנאנסה אע"פ שמותרת לבעלה אסורה לכהונה מימרא דרב עמרם בפ' הבא על יבמתו (שם) ופי' רש"י אע"פ שמותרת לבעלה. דכתיב והיא לא נתפסה אסורה הא נתפסה מותרת: פסולה לכהונה. אם מת בעלה לא תנשא לכהן:

סעיף קטן ל

אשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי או שגגתי וכולי עד כדי לצאת ידי ספק הכל דברי הרמב"ם בפרק י"ח מהר"ב ותחלת דבריו מבואר במשנה סוף נדרים (דף צ:) דתנן התם בראשונה היו אומרים שלשה נשים יוצאות ונוטלות כתובה האומרת טמאה אני לך וכו' חזרו לומר שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר ומתקלקלת על בעלה אלא האומרת טמאה אני לך תביא ראיה לדבריה ובקדושין פרק האומר (דף סו.) אשתו זנתה בעד אחד מהו כלומר אמר לו עד אחד אשתו זנתה מהו אמר רבא הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים ואיתא תו התם ההוא סמיא דהוי מסדר מתניתא קמיה דמר

שמואל וא"ל חד גברא אשתו זנתה וא"ל שמואל אי מהימן לך (גברא) זיל אפקיה ופירש רבא דה"ק אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקיה ואי לאו אינו צריך להוציאה.

סעיף קטן לא

ומ"ש ואסורה לכהן אחר בעדותה וכו' בסוף נדרים (דף צ) אמרינן שהאומרת טמאה אני לך אע"פ שאינה נאמנת לאסור עצמה על בעלה כמו שנתבאר אם נתאלמנה או נתגרשה אסורה לאכול בתרומה ומשמע להרמב"ם דה"ה לינשא לכהן דמאי שנא והראב"ד כתב בהשגות שאם אמרה לאחר מיתת בעלה לא אמרתי אלא כדי שיגרשני בעלי אם היתה קטטה ביניהם ה"ז נאמנת וה"ה דחה דברי הראב"ד ונתן טעם לומר שאפשר שאין לסמוך כאן על נתינת אמתלא ודע שמ"ש אם היא נאמנת לו או העד נאמן לו יוציא כדי לצאת ידי ספק לאו דוקא בכהן דה"ה בישראל דהא ההוא סמיא לא משמע דהוה כהן וכ"כ הרמב"ם דין זה בפרק כ"ד מהלכות אישות סתם ולא חילק בין כהן לישראל וגם רבינו בסי' קט"ו כתב כן סתם ולא חלק: כתב המרדכי בפ"ב דכתובות מעשה באשה שהלכה בדרך עם ב' יהודים וכשבאו ביער ישבו לנוח ובא האחד ותקפה והשני נטמן וצעקה ואין מושיע לה ובאת לפני רבותי וספרה המאורע והתירוה לבעלה משום מגו דאי בעיא אמרה לא נבעלתי ורבינו שמחה אסרה משום דכיון דעברה על דת ונתיחדה שמא הפסידה המגו שלה ועיין שם:

סעיף קטן לב

כהן שקדש אשה בין גדולה בין קטנה ולאחר זמן בא עליה וטען שלא מצא לה בתולים נאסרה עליו מספק וכו' בפ"ק דכתובות (ט.) אמר רבי אלעזר האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאסרה עליו ואמאי ספק ספיקא הוא ספק תחתיו ספק אין תחתיו ואת"ל תחתיו ספק באונס ספק ברצון לא צריכה באשת כהן כלומר שהאונס אסור בה הלכך חד ספק הוא: וכתבו התוספות וא"ת ונוקמה אחזקה שהיא כשרה לכהונה ונימא דלא תחתיו זינתה וי"ל דאדרבה אית לן למימר דהשתא נבעלה דאוקמה אחזקת הגוף שהיתה בתולה עד כאן לשונו: ואם קידש ובעל מיד נראה שאפילו אשת כהן מותרת דהא כיון דודאי לא תחתיו נבעלה שריא והכי דייק לשון רבינו ולשון הרמב"ם שכתבו ולאחר זמן בא עליה ונראה דה"ה לבא עליה לאחר זמן ועדים מעידים שלא נפרד הימנה בכל אותו זמן בענין שאין לספק שנבעלה לאחר באותו זמן דאפילו היא אשת כהן שריא: וכתב ה"ה בפי"ח מהא"ב דע ששם נתבאר שהאשה נאמנת לומר מוכת עץ אני או משארסתני נאנסתי לענין ממון הכתובה ויש מן המפרשים סבורים שה"ה להיות נאסרה עליו שאם טענה בברי דבר המתירה שהיא מותרת ולא אמרו נאמן לאסרה אלא במכחשת וטוענת בתולה שלימה נבעלתי א"נ בשותקת אבל במודה וטוענת שנאנסה קודם שנתארסה

באשת כהן או שטוענת מוכת עץ אני מותרת וי"מ חלוקים עליו בזה ואומרים דלענין איסורא בכה"ג דליכא אלא חד ספיקא אסורה היא ואין משגיחין על דבריה וזה נראה דעת רבינו והראשון דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכבר שאלו למה אמרו שאין כאן אלא ספק אחד והלא שמא מוכת עץ היא ויש כאן ב' ספיקות ותירצו שמוכת עץ דבר שאינו מצוי הוא ואין חוששין לו:

סעיף קטן לג

אשה שקינא לה בעלה ונסתרה ולא שתתה אסורה לכהן משום ספק זונה וכו' כל זה דברי הרמב"ם בפי"ח מהא"ב וכתב הרב המגיד כבר נתבארו בהלכות סוטה פ"א ופ"ב הנשים שאינם שותות אחר קינוי וסתירה ושם נתבאר שכל אלו שהזכיר אותן רבינו כאן בכלל הן אסורות על בעליהן בין ישראל בין כהן וביאר רבינו בכאן שאם מתו בעליהן ולא גרשום שהן אסורות לינשא לכהן ומבואר בפ"ק דסוטה (ב.) במשנה ובהרבה מקומות שם במסכת שאמרו אסורה לביתה ואסורה בתרומה ואמרו באותן שבית דין מקנין להם לא להשקותן אמרו אלא לפוסלן מן הכהונה ואמרו שם (כח.) ונטמאה שלשה פעמים אחד לבעל וא' לבועל ואחד לכהונה ופשוט הוא שם שכל שאסורה לבעלה מחמת קינוי וסתירה אסורה לבועל וכן אסורה לכהונה כנזכר פ"ב מהלכות סוטה עכ"ל:

סעיף קטן לד

אשה שיצא עליה שם שהיא מזנה אין חוששין לה לפסלה לכהונה בסוף גיטין (דף פח) אמר רבא יצא לה שם בעיר שמזנה אין חוששין לה מ"ט פריצותא הוא דחזו לה ופרש"י שם מזנה לעכו"ם ולעבד שפוסלים אותה מן הכהונה אין חוששין לה לאסרה לכהונה. פריצותא בעלמא הוא דחזי ששיחקה בשוק או מיעך לה בין דדיה:

סעיף קטן לה

פנויה שראוה שנבעלה והלך לו הבועל או אם באת לפנינו מעוברת ואומרת שלכשר נבעלה נאמנת והיא ובתה כשרות לכהונה וכו' בסוף פ"ק דכתובות (דף יג) תנן ראוה מדברת עם אחד אמרו לה מה טיבו של זה איש פלוני וכהן הוא ר"ג ור"א אומרים נאמנת רבי יהושע אומר לא מפיה אנו חיין אלא הרי זו בחזקת בעולה לנתין ולממזר עד שתביא ראיה לדבריה היתה מעוברת ואמרו לה מה טיבו של עובר זה מאיש פלוני וכהן הוא ר"ג ור"א אומרים נאמנת רבי יהושע אומר לא מפיה אנו חיין אלא הרי זו בחזקת מעוברת מנתין וממזר עד שתביא ראיה לדבריה ואיפסק בגמרא הלכתא כרבן גמליאל ופירש רש"י נאמנת וכשרה לכהונה ולא מספקינן לה בנבעלה לפסול לה ובגמרא אמר רבי יוחנן לדברי המכשיר בה מכשיר בבתה פירוש אם העובר הזה נקבה תנשא לכהונה ורבי אלעזר אומר לדברי המכשיר בה פוסל בבתה ופסקו הפוסקים כרבי יוחנן ואמרינן

בתר הכי אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא הלכה כרבן גמליאל ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים אצלה ומתמהינן עלה הלכה ואת לא תעביד עובדא ומסיק הא לכתחלה הא דיעבד ותנן תו התם (יד:) א"ר יוסי מעשה בתינוקת שירדה למלאות מים מן המעיין ונאנסה א"ר יוחנן בן נורי אם רוב העיר משיאין לכהונה הרי זו תנשא לכהונה ובגמרא א"ל רבא לרב נחמן ר"י בן נורי דאמר כמאן אי כר"ג אפילו ברוב פסולים נמי מכשר אי כרבי יהושע אפילו ברוב כשירים נמי פסול א"ל הכי אמר רב יהודה אמר רב בקרונות של צפורי היה מעשה כדרבי אמי דאמר והוא שהיתה סיעת בני אדם כשרים עוברת לשם וכדרבי ינאי דאמר נבעלה בשעת קרונות כשרה לכהונה אבל פירש אחד מצפורי ובעל הולד שתוקי כי הא דכי אתא רב דימי אמר זעירי א"ר חנינא הולכין אחר רוב העיר והוא דאיכא רוב סיעה בהדה ואין הולכין אחר רוב העיר גרידתא ולא אחר רוב סיעה גרידתא מ"ט גזרה רוב סיעה אטו רוב העיר ורוב העיר כמי אי דקא אזלי אינהו לגבה כל דפריש מרובא פריש לא (צריכא) דקא אזלה איהי לגבייהו דהו"ל קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ומי בעינן תרי רובי והתניא ט' חניות מוכרות בשר שחוטה וכו' מעלה עשו ביוחסין ופי' רש"י בקרונות של צפורי. ביום השוק שסיעות ושיירות ממקום אחר באות שם: וכדרבי אמי. דהשתא איכא רוב סיעה ררוב העיר: בשעת קרונות. שהשיירות באות לעיר כשרה לכהונה כדקאמר והוא שהיתה סיעה של כשרים עוברת שם דאיכא למימר מהם היה: אבל פירש אחד מצפורי. דידעינן וודאי דמן העיר היה אע"פ שצפורי עיר שרובה משיאין לכהונה: הולד שתוקי. דבחד רובא לא מכשר: מ"ט. אחר רוב סיעה לא: גזרינן אטו רוב העיר. דקביעי ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל כי האי מסקנא דבעיא תרי רובי משמע דס"ל דכי שני רב יהודה בקרונות של צפורי היה מעשה לאוקומי לרבי יוחנן בן נורי כר"ג הוא דשני הכי ודלא כרש"י שפי' דכר' יהושע מוקים ליה והכריחם לפרש כן כי היכי דלא תקשי הלכתא אהלכתא דאיפסיקא הלכתא בגמרא כר"ג והדר איפסיקא הלכתא כרב יוסי אליבא דרבי יוחנן בן נורי הילכך ע"כ לפרושי דר"י בן נורי אתי כר"ג ומה שיש לדקדק על זה אכתוב בסמוך בס"ד: וכתב הרא"ש גבי הא דבעינן תרי רובי ומיירי בדלא טוענת ברי הילכך בעינן תרי רובי אפילו לר"ג וזה לשון הר"ן והך שמעתא בשאינה טוענת היא דאי בטוענת הא פסקינן לעיל בסמוך הלכה כר"ג אפילו ברוב פסולים אלא דלכתחלה משום חומרא בעלמא בעינן רוב כשרים. ומיהו משמע דאפילו לכתחלה בחד רובא סגי ודיעבד אפילו חד רובא לא בעינן דאפילו ברוב פסולים מכשרינן אבל בסוגיא דהכא בשאינה טוענת עסקינן וסתמא דמילתא הכי איתא דתינוקות הות ולא ידעה למטען ואנוסה הות ולא ידעה

מאי וכיון דהוה ליה שמא אפילו לר"ג בעינן תרי רובי ואפילו בדיעבד דבסוגיא דהכא לא מפלגינן בין לכתחלה בין לדיעבד ונמצא פסקן של דברים דבטוענת ואומרת לכשר נבעלתי קיימא לן כר"ג דמכשר ואפילו ברוב פסולין מיהו דוקא דיעבד כלומר שאם נשאת כבר לכהן אפילו ברוב פסולין לא תצא וכן נמי נאמנת להכשיר העובר לפי שלא החמירו בו כלל שאם היו מחמירים בו לבא בקהל לא היה לו תקנה ולפיכך דין הולד כדין האשה שנשאת מיהו לכתחלה אין מתירין האשה להנשא לכהן אלא דוקא ברוב כשרים כדאמרינן לעיל הלכה כר"ג ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים ומיהו בחד רובא סגי אבל כשאינה טוענת כסוגיין דהכא לא אשכחן פלוגתא בין לכתחלה לדיעבד הילכך אפילו נשאת תצא אלא היכא דאיכא תרי רובי כשרים אבל הרמב"ם כתב בפי"ח מהא"ב דאפילו טוענת בעינן תרי רובא להתירה להנשא לכתחלה ובדיעבד אפילו חד רובא לא בעינן כיון שהיא טוענת ואומרת לכשר נבעלתי וכשאינה טוענת אפילו נשאת כל היכא דליכא תרי רובי תצא ותמהני עליו דכיון דסוגיין דהכא בשאינה טוענת ועלה אמרי' דבעי' תרי רובי ולא מפלגי' בין בתחלה לדיעבד מנ"ל דבטוענת נבעי לכתחלה תרי רובי דנהי דלעיל אמרי' אפי' בטוענת דלא נעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים היינו דבעי חד רובא אבל תרי רובי מנ"ל דכיון דמדינא אפילו ברוב פסולים כשר בטוענת נהי דמשום חומרא בעלמא אמר דלא נעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים מ"מ משמע דבחד רובא סגי דברובא דלא בעיא ליה אלא משום חומרא בעלמא לא משמע דנגזר ביה אטו קבוע דנבעי מש"ה תרי רובי עכ"ל וכתב ה"ה שדעת הרמב"ן והרשב"א כדעת הר"ן וטעמו של הרמב"ם ז"ל נ"ל שהוא משום דמשמע ליה דעובדא דתינוקת דרבי יוחנן בן נורי כשנבדקה ואמרה לכשר נבעלתי הוא דאל"כ מא יהאי דא"ל רבא לרב נחמן ר"י בן נורי דאמר כמאן אי כר"ג אפי' ברוב פסולים נמי מכשר וכולי מאי שיאטא דר"ג ורבי יהושע הכא התם בשנבדקה הכא בשלא נבדקה הלכך ע"כ דהא דר"י בן נורי נמי כשנבדקה היא וכיון דאסיקנא בה דבעינן תרי רובי א"כ כי אמרינן בדר"ג ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים אצלה היינו עד דאיכא תרי רובי כדמפרש בדר"י בן נורי וא"ת היכי אפשר לומר דלאוקמי לדר"י בן נורי כרבן גמליאל שני רב יהודה בקרונות של צפורי היה מעשה הא מעיקרא קשיא לן אי דרבן גמליאל אפילו ברוב פסולים נמי מכשר ור"י בן נורי מצריך רוב והיכי מהדר דר"י בן נורי מצריך תרי רובי דכ"ש דיקשה טפי ונ"ל דכי אהדר בקרונות של צפורי היה מעשה לא סיים מילתיה עד דמסיק ואמר מעלה עשו ביוחסין וה"ק לעולם ר' יוחנן בן נורי כר"ג ס"ל והא דמכשר ר"ג אפילו ברוב פסולים היינו מדינא אבל משום דמעלה עש ביוחסין מודה ר"ג דלא מתכשרא עד דאיכא

רוב כשרים וכדא"ל שמואל לרב יהודה ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים ולא רוב אחד בלבד קאמר אלא תרי רובי נמי מצרכי ר"ג ור"י בן נורי משום מעלה דיוחסין וכדאמר רב יהודה בקרונות של צפורי היה מעשה ולענין מה שכתב הרמב"ם דבשאנה טוענת אפילו נשאת תצא כל היכא דליכא תרי רובי פשוט הוא דע"כ לא הכשיר ר"ג אלא כשנבדקה ואמרה לכשר נבעלתי אבל בשלא אמרה כן לא וכבר כתבתי כן בסי' ד' גבי ארוסה שנתעברה בשם הרי"ף והמפרשים ז"ל ומשמע להרמב"ם דאפילו ברוב א' כשרים תצא עד דאיכא תרי רובי ומשמע מדקדוק לשונו דאפילו בדאיכא תרי רובי נמי לכתחלה לא תנשא משום מענה דיוחסין דלא עדיף אינה טוענת בתרי רובא מטוענת בחד רובא :

סעיף קטן לו
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל היא בפרק י"ח מהא"ב:

סעיף קטן לז
ומ"ש לא תנשא לכתחלה היינו לכהן וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן לח
ומ"ש רבינו ונראה דאפי' אם נתעברה בעיר אם הלך הבועל אליה תנשא לכתחלה וכו' דברי רבינו הם לפי הגירסא שכתבתי לא דקאזלה איהי לגבייהו דהו"ל קבוע אבל רש"י כתב ומשני איכא דאזלא לגבייהו ול"ג מאי איכא יש שהולכת היא אצלו והו"ל קבוע הלכך אפילו ברוב כשרים או רוב העיר או רוב סיעה פסול ומשום תרי רובי אכשרה דליכא למגזר מידי וכן נראה שהוא דעת התוספות שהיו גורסים דילמא אזלה איהי לגבייהו וכ"כ הריטב"א וז"ל פירש אחד מצפורי ובעל הולד שתוקי פירוש אע"פ שפירש ודאי ואזל איהו לגבה דתרי רובי בעינן וכולה סוגיא רהטא להדיא דהא אפילו שידעו ודאי דהך דנבעלה הוה חד רובא דכשרות לא מכשרינן לה כלל ולא כמאן דמפרש דכל היכא דידעינן דאזלי בני העיר לגבה בהכי סגי ולא בעינן תרי רובי אלא היכא דלא ידעינן אי אזלי אינהו לגבה וליתיה כלל להאי פירושא עכ"ל וגם הרשב"א כתב הולכים אחר רוב העיר והוא דאיכא רוב סיעה בהדה פי' והוא שלא נודע מאיזה מקום פירש אם מן העיר אם מן הסיעה אבל אם נודע שפירש מן העיר אין רוב סיעה מסייעת וכן הדין ברוב סיעה עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל שסתם וכתב דנבעלה בעיר לא תנשא לכהן לכתחלה ולא חילק בין אזלא איהי לגבייהו לאזלי אינהו לגבה ונראה מדבריו דאפילו בדאיכא תרי רובי רוב עיר ורוב סיעה כל שנבעלה בעיר לא תנשא לכתחלה דאפילו אזל בעל לגבה חשיב כקבוע גזרה אטו היכא דאזלה איהי לגביה ולא מכשרינן לה בתרי

רובי חלא כשנבעלה בפרשת דרכים או בקרנות שבשדות שהכל עוברים שם והיו רוב העוברים שם כשרים ורוב העיר שפירשו אלו העוברים ממנה כשרים:

סעיף קטן לט

ומ"ש רבינו ע"פ גרסתו ושיטתו וסתמא נמי שאין ידוע מי שהלך למי תנשא לכתחלה נראה שטעמו דכיון דאין זה מן הדין אלא משום מעלה בעלמא כל היכא דלא ידעינן אזלינן לקולא כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ב סי' ט"ז על כהן שבא על פנויה אלמנה וילדה ממנו בן נ"ל שכשר לכהונה אע"ג דבפ"ק דכתובות פריך לר"י דאמר לדברי המכשיר בה מכשיר בבתה מדתניא בד"א בעדות אשה בגופה אבל בעדות אשה בבתה הולד שתוקי מאי לאו שתוקי ופסול לא שתוקי וכשר ומי איכא שתוקי וכשר אין כדשמואל דאמר י' כהנים ופירש אחד מהם ובעל הולד שתוקי שמשתקים אותו מדין כהונה אלמא אפילו לר"י דמכשיר בבתה מודה שפסול לכל דין כהונה לשמש ע"ג המזבח ולישא כפיו אלא שהוא כשר לענין זה שאינו פוסל בביאתו י"ל דה"מ היכא שאין הבועל לפנינו דבהכי איירי פלוגתא דר"ג ורבי יהושע כדמשמע התם גבי עובדא דארוסה וארוסתו וכ"ש לענין זרעו מיוחס אחריו דאינו אלא מעלה כיון דשניהם מודים קרינן ביה זרעו אחריו ואין לומר מדאפקרה נפשה גבי בועל אפקרה נפשה גבי עלמא ואע"ג דאמרינן בפרק החולץ הכל מודים בבא על חייבי כריתות שהולד פגום וסתם פנויות בזמן הזה בחזקת נדות הן דהיא מחייבי כריתות דהא איפסיקא התם הלכתא כראב"י דאמר מאלה אתה עושה חלל ואי אתה עושה חלל מנדה:

סימן ז

סעיף קטן א

שבויה שנשבית יתירה מבת ג' שנים ויום אחד אסורה לכהן שהיא ספק זונה שמא נבעלה לעכו"ם בפ"ב דכתובות (כב:):

סעיף קטן ב

ומ"ש יתירה מבת ג' שנים ויום א' פשוט הוא דפחות מכאן אין ביאתה כלום כמבואר בכמה דוכתי (כתובות יא. נדה מד:):

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם יש עדים שלא נבעלה לעכו"ם אפילו אשה או עבד או שפחה וכולי משנה שם (כז.) אם יש לה עדים אפילו עבד ואפי' שפחה נאמנים ובגמרא דאפילו שפחה דידה מהימנא ורמינהו לא תתייחד עמו אלא בפני עדים ואפילו עבד ואפילו שפחה חוץ משפחתה מפני שלבה גס בשפחתה אמר רב פפי בשבויה הקלו רב פפא אמר הא בשפחה דידה הא בשפחה דידיה רב אשי אמר הא והא בשפחה דידה ושפחה מחזא

חזיא ושתקה התם דשתיקתה מתירתה לא מהימנא הכא דשתיקתה אוסרתה מהימנא השתא נמי אתיא ומשקרא תרתי לא עבדא לימא כתנאי זו עדות איש ואשה תינוק ותינוקת אביה ואמה אחיה ואחותה אבל לא בנה ובתה עבדה ושפחתה ותניא אידך הכל נאמנים להעידה חוץ מהימנה ובעלה דרב פפי ודרב אשי תנאי היא דרב פפא לימא תנאי היא אמר לך רב פפא כי תניא ההיא במסיחה לפי תומה כי הא דכי אתא רב דימי אמר מעשה בא לפני רבי יהושע בן לוי באדם אחד שהיה מסיח לפי תומו ואמר אני ואמי נשבינו לבין העכו"ם יצאתי לשאוב מים דעתי על אמי ללקט עצים דעתי על אמי והשיאה לכהונה על פיו ופסק הרי"ף כרב פפא וכן פסק הרמב"ם בפי"ח מהא"ב כתב הרא"ש יש פוסקים כרב אשי דבתרא הוא והרי"ף פסק כרב פפא וכן מסתברא דברייתא קמייתא מסייע ליה ובתרייתא מוקי לה במסיחה לפי תומה וכתב עוד וכן הלכתא דבנה ובתה ועבדה ושפחתה לא מהימנא אלא במסיחים לפי תומם אבל בעלה אפילו מל"ת לא מהימן וגם הר"ן כתב שהראב"ד פוסק כרב פפי ורב אשי והרי"ף והרמב"ם פסקו כרב פפא משום דלרב פפי ורב אשי תנאי היא ורב פפא מצי אמר ככולהו הלכך נקטינן דתינוק ותינוקת אביה ואמה אחיה ואחותה מהימני אפי' מתכוונים להעיד אבל בנה ובתה ועבדה ושפחתה לא מהימני אלא במסיחים לפי תומם והיא או בעלה לא מהימני אפילו במסיחים לפי תומם עכ"ל: וכתב הרשב"א דטעמא דלא מהימני היא ובעלה אפילו במל"ת משום דחיישינן דילמא איערומי קא מערמי להראות עצמן כמל"ת ואינם אלא מתכוונים: וכתב עוד הר"ן ויש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפרק הנזכר דבקטן בעינן שיהא מל"ת ואמאי והא ברייתא דזו עדות אשה תינוק ותינוקות במתכוין להעיד הוא מדקתני אבל לא בנה ובתה וש"מ דתינוק אפילו מתכוין להעיד נאמן בעדות זו ע"כ וגם ה"ה תמה על הרמב"ם בזה ומיהו הרא"ש סובר כדעת הרמב"ם שכתב בתשובה כלל ל"ב וז"ל ודאי אם היתה הנערה כבת עשרה שנשבית עמה מסיחה לפי תומה מעצמה בלא כוונת עדות שתדיר היתה עמה היתה מותרת לבעלה כהן דאפילו בנה ובתה הקטנים נאמנים להעידה כדאיתא בירושלמי פ"ב דכתובות וכתב עוד הרא"ש בתשובה הנזכר דהא דשרינן במל"ת צריך שיהא אצלה מתחלה ועד סוף כההוא עובדא שנשבה הוא ואמו ואמר יצאתי לשאוב מים דעתי על אמי ללקט עצים דעתי על אמי אלמא בעינן שהעד המעיד יהיה תמיד עמה כתב ה"ה בפ' י"ח מהא"ב מסתברא לי שהעכו"ם או הפסול בעבירה מן התורה כשם שהם פסולים לעדות אשה לומר שמת בעלה כך פסולים לשבויה ואם היו מסיחין לפי תומם אפשר שהם כשרים כמו שכשרים לעדות אשה והרי הן בכלל הכל נאמנין להעידה חוץ מהימנה ובעלה דאוקימנא במסיחין לפי תומם וזה

החלק האחרון צריך לעיין עכ"ל : והרא"ש כתב בתשובה כלל ל"ב על השבויה בעדות עכו"ם אשר כתבת שתשובת רב פלטוי גאון שהתיר שבויה לכהן בעדות עכו"ם מל"ת שהעיד עליה שלא נטמאה מכח ק"ו לאיסור כרת התרת לאיסור לאו לא כ"ש מאד תמהתי על דבריו מהיכן הרגלים דלא משתמע בשום מקום בתלמוד שיהא עכו"ם נאמן בעדות אשה שבויה דגרסינן בפ"ב דכתובות לימא כתנאי זו עדות איש ואשה תינוק ותינוקת וכו' ומשני כי תניא ההיא במסיחה לפי תומה אלמא דוקא שפחה מסיח לפי תומה מהימנא אבל עכו"ם מסיח לפי תומו לא מהימן והכל נאמנים דברייתא קאי אבנה ובתה ועבדה ושפחתה דקא מפקא ברייתא קמייתא אבל עכו"ם לא מצינו בשום מקום שיהא נאמן וק"ו של גאון פריכא הוא דאשה עצמה תוכיח דנאמנת לומר מת בעלה שתנשא ואינה נאמנת לומר טהורה אני כשיש עידי שבויה וכן ע"פ בת קול משיאין משא"כ בשבויה אלא חכמים סומכים על אשה דיקא ומינסבא מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה ע"כ : ואם עד מפי עד מעיד שלא נטמאת אפשר שהוא נאמן כמו בעדות אשה שמת בעלה :

סעיף קטן ד

היו השבויות שתים וכל אחת מעידה על חבירתה נאמנות ולא חיישינן לגומלין משנה שם (כג:):

סעיף קטן ה

כהן שמעיד על השבויה שהיא טהורה לא ישאנה וכו' ואם פדאה והעיד בה ישאנה וכולי ברייתא פרק אלו נערות (כתובות לו.):

סעיף קטן ו

אשה שאין לה עדים שנשבית ובאת לפנינו ואומרת נשביתי וטהורה אני נאמנת וכולי משנה פ"ב דכתובות (כב.):

סעיף קטן ז

ומ"ש ואפילו היא אומרת יש לי עדים שטהורה אני א"צ להמתין וכולי ברייתא שם:

סעיף קטן ח

ומ"ש בשם הרמב"ם דאפי' יצא קול שיש עליה עידי טומאה הוא בפרק י"ח מהא"ב וטעמו מדאמרינן בפ"ב דכתובות (כג י) גבי בנתיה דמר שמואל והאיכא עדים במדינת הים השתא מיהת ליתנהו קמן עדים בצד אסתן ותיאסר ואסיקנא דעידי טומאה אתמר ופירשו התוספות דה"ק והא יצא הקול דאיכא עידי טומאה במדינת הים וכ"כ הריטב"א וכתב דאפילו אתחזק קול זה בב"ד שריא:

סעיף קטן ט

התירוה ואח"כ באו עדים שנשבית אפי' לא נשאת עדיין תנשא בפ"ב דכתובות (שם) תנן אמרה נשביתי וטהורה אני נאמנת ואם משנשאת באו עדים לא תצא אמר אבוה

דשמואל לא נשאת נשאת ממש אלא כיון שהתירוה לינשא אף על פי שלא נשאת הא לא תצא קתני לא תצא מהיתרה הראשון: ומה שכתב ואפילו נכנס השבאי אחריה וכו' פשוט שם בעובדא דבנתיה דשמואל:

סעיף קטן י
ומשמרין אותה עד שתפדה גם זה שם גבי עובדא דאבוה דשמואל:

סעיף קטן יא
ומה שכתב ואם באו עידי טומאה אפילו יש לה כמה שנים תצא ברייתא שם:

סעיף קטן יב
כתב הרמב"ם אפילו יש לה עד אחד שמעיד שהיא שבויה היא נאמנת אבל אם יש ב' עדים שנישבית אינה נאמנת וכו' בפי"ח מהא"ב וטעמו מדתנן בפ"ב דכתובות אמרה נשביתי וטהורה אני נאמנת ואם יש עדים שנישבית והיא אומרת טהורה אני אינה נאמנת ומשמע ליה ז"ל דכיון דנקט עדים לשון רבים תרי מיהא בעי וכ' הרא"ש בתשובה כלל י"ב על השבויה הזאת חזרתי על צידי צדדים למצא לה פתח היתר ונלאיתי למצא כי אחרי שנודע לבעלה כי היתה בין העכו"ם ושלח שלוחים אחריה הרי כאן עידי שבויה כי עידי שבויה האמורי' בתלמוד לאו דוקא שראוה שנישבית אלא שידוע ששהתה בין העכו"ם :

סעיף קטן יג
היו שני עדים שנישבית ועד אחד מעיד שנטמאה ועד אחד מעיד שהיא טהורה מותרת וכו' בפ"ב דכתובות (שם) תנו רבנן אני טמאה וחברתי טהורה נאמנת אני טהורה וחברתי טמאה אינה נאמנת ואוקמוה רב פפא דאיכא עדים שנישבית ואיכא עד דמפיק כל מה שהיא אומרת וברישא אמר לה עד לא כי אלא את טהורה וחברתיך טמאה איהי שויתא לנפשיה חתיכה דאיסורא וחבירתה משתריא אפומא דידה דבשבויה האמינו חכמים עד אחד להקל אפילו עבד ואפילו אשה וכל מקום שנאמן בו עד אחד הרי הוא כשנים ואין דברי אחד שכנגדו לטמא עומדים במקום שנים וסיפא קתני אני טהורה וחברתי טמאה אינה נאמנת כלל משום דאמר לה עד את טמאה וחבירתיך טהורה איהי כיון דאיכא עד לאו כל כמיניה חברתה משתריא אפומא דעד וכתב הר"ן וא"ת בשלמא רישא חבירתה משתריא אפומא דידה לפי שהיא העידה תחלה בב"ד ואיכא לאוקמוה שהתירו חבירתה על פיה תחלה קודם שבא העד המכחישה אבל סיפא היכי משתריא אפומא דעד כיון שהיא אמרה תחלה חבירתי טמאה והא ה"ל עד אחד בהכחשה ועד אחד בהכחשה לאו כלום היא אפילו היכא דאין עד אחד נאמן כבי תרי כדמשמע פרק האשה שלום (יבמות קיז:) ובסוטה פרק כשם (לא:) י"ל דה"נ בדאתא עד המטהר בתחלה והתירוה על פיו עסקינן ואע"ג דאמרינן וא"ל עד את טמאה וחבירתיך טהורה לאו דוקא אלא סירכא

דרישא נקט ואחרים אומרים דלא צריכים להכי אלא בשבויה הקלו דאפילו עד אחד בהכחשה דעד פסול מהימן והרמב"ן ז"ל כתב עוד בפי"ח מהא"ב דאפילו אשה מתירתה אעפ"י שעד כשר מכחישה ומשמע דמפיק לה מרישא דקתני אני טמאה וחברתי טהורה נאמנת דמשתריא חבירתה אפומא דידה אע"ג דאיכא עד כשר דקא מפיך מיפך וקאמר את טהורה וחבירתיך טמאה וסתמא קתני אע"פ שלא התירו חבירתה אפומא דידה תחלה אלמא בשבויה הקלו להתירה אפילו ע"פ אשה אע"פ שמכחישה עד כשר עד כאן לשונו:

סעיף קטן יד

האב שאמר על בתו שנשבית ופדיתיה אינו נאמן לאוסרה בין אם היא קטנה או גדולה וכו' משנה וגמרא בקדושין פרק האומר (סד.):

סעיף קטן טו

אשה שנחבשה בידי עכו"ם וכו' בפ"ב דכתובות (כו:) תנן האשה שנחבשה בידי עכו"ם ע"י ממון מותרת לבעלה על ידי נפשות אסורה לבעלה ובגמרא אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב לא שנו אלא שיד ישראל תקיפה על עכו"ם אבל יד עכו"ם תקיפה על עצמן אפילו על ידי ממון אסורה לבעלה ע"י נפשות אסורה וכו' אמר רב כגון נשי גנבי ולוי אמר כגון אשתו של בן דינאי אמר חזקיה והוא שנגמר דינן להריגה ורבי יוחנן אמר אף על פי שלא נגמר דינן להריגה ופרש"י ע"י ממון מותרת לבעלה. דמרתתי להפסיד ממונם ואינן מפקירין אותה: ע"י נפשות. שהיתה נדונה למות: אסורה לבעלה. דהואיל ונוהגין בה הפקר חוששין שמא נתרצית באחד מהם: ל"ש. דע"י ממון מותרת לבעלה: אלא שיד ישראל תקיפה על העכו"ם. ויראים לעשות שלא כדין שמא יפסידו ממונם: הני נשי דגנבי. שבעליהן נתלין ודרך המלכות להפקיר ביתם ונשיהם: בן דינאי. רוצח היה אבל נשי דגנבי הגונבים ממן לא מפקרי וכתבו התוספות והרא"ש והר"ן על ידי ממון מותרת לבעלה אפילו היא אשת כהן וכן מוכח בגמרא ע"י נפשות אסורה לבעלה אפילו הוא ישראל דחיישינן שמא מחמת פחד נפשה נתרצית להם למצא חן בעיניהם. וכתבו עוד הרא"ש והר"ן אבל יד עכו"ם תקיפה על עצמם אפילו על ידי ממון אסורה פירוש לבעלה כהן כיון שאינן יראים להפסיד ממונם חיישינן שמא יאנסוה ובפלוגתא דחזקיה ורבי יוחנן פסקו הלכה כחזקיה שהיה רבו של ר' יוחנן וכך הם דברי רבינו ובפלוגתא דרב ולוי פסק רבינו כלוי שהיה גדול ממנו והריטב"א פסק כרב אבל הרמב"ם בפי"ח פירש באשת כהן דוקא אבל באשת ישראל אפילו ע"י נפשות מותרת דלא חיישינן שמא נתרצית. וכתב הר"ן שכך פירשו ר"ח והגאון ז"ל וגם הרב המגיד כתב פירשוה כל הגאונים דוקא אם היה הבעל כהן והוא הדין לינשא לכתחלה לכהן אבל לישראל ודאי לא חיישינן

שמא נתרצית וכן הכריחו כל האחרונים ז"ל עכ"ל וכתב עוד ה"ה ובגמרא אמרו ע"י נפשות כגון נשי דגנבי ולוי אמר כגון אשתו של בן דינאי ולא נזכר בהלכה ובדברי רבינו ונראה שהם מפרשים שנשי אלו הרוצחים והגנבים נתפסות למלכות מחמת שיודעות במעשה בעליהן ומסייעות אותם והרי הן ספק שמא תמותינה ע"י המלכות ולזה לא הוצרכו להזכיר כן אבל י"מ שכתבו שאף על פי שאין לנשים חשש מיתה כיון שבעליהן נתפשין להריגה אין המלך מקפיד על נשיהם וזה דעת רש"י : עוד שם בגמרא אמר חזקיה והוא שנגמר דינן להריגה ור"י אמר אף על פי שלא נגמר דינן ובהלכות לא הזכירו זה נראה שדעתם לפסוק כרבי יוחנן וזה דעת רבינו עד כאן לשונו: וכתב בהגהות מרדכי דכתובות היכי דאיכא דייני עכו"ם בעיר אפילו תקפה ידם עלינו מותרת ואין כראה כן מדברי הפוסקים דלא חילקו בכך וכתב הר"ן ומ"מ מאי דאמרינן דיד העכו"ם תקיפה על עצמן דאפילו על ידי ממון אסורה לכהונה כיון שאינו מתירא מהפסד ממונו דוקא בשנחבשה אבל אשת כהן שנתיחדה אע"ג דלא שייך בה הפסד ממון כלל שריא כיון שאינה מסורם בידו כמו בנחבשה אפילו בלא הפסד ממון לא מתסרא וכן מטין דברי הרמב"ם בפי"ח מהא"ב ע"כ וכן כתב הרב המגיד בפרק הנזכר וז"ל וממה שכתב רבינו כיון שנעשית ברשות עכו"ם נאסרה ולא כתב כיון שנתייחדה עם העכו"ם משמע דדוקא כשהיא חבושה תחת ידם אבל נתיחדה מדעתה ואינה מעושות בידיהם מותרת ואין אוסרין אותה בייחוד בלבד והסוגיא שבפרק אין מעמידין (עבודה זרה כג.) דמשמע דעל ידי יחוד אוסרין אותה כבר פירשה בעל התרומה בשם ר"י דלמסקנא בנתיחדה מדעת לא אסרינן לה וכך פי' הרשב"א ז"ל שם עכ"ל וכ"כ התוספות והרא"ש בפרק אין מעמידין וכ"כ עוד הרשב"א בתשובה סי' אל"ף ורנ"א וכ"כ עוד הרא"ש בתשובה כלל ל"ב על יהודי שחייב לעכו"ם מעות והלך לו היהודי ונשאר העכו"ם עם אשתו בבית אוכל ושותה וישן בבית וידו תקיפה עליהם ויצא על האשה חשד בעיר אין לחוש על אותו חשד לאוסרה על בעלה דאפילו נסתרה קי"ל דאין אוסרין על היחוד ולא דמי להא דתנן בפ"ב דכתובות האשה שנחבשה בידי עכו"ם וכו' דהיינו דוקא נחבשה שנתמשכנה לו עבור אותו ממון והיא בבית העכו"ם הלכך כיון דיד העכו"ם תקיפה על עצמם ואינו ירא שמא יפסיד ממונו ובהאי עובדא דלא נחבשה אפילו אי בעלה כהן שרית ליה ואי משום דיצא עליה שם חשד בעיר הא א"ר אשי (גיטין פח:) קלא דבתר נשואין לא חיישינן עכ"ל וכתבו הגה"מ בפי"ח מהא"ב ובתרומת הדשן בשם הר"ם דאשת כהן שנחבשה בידי עכו"ם ויהודים נכנסים ויוצאים אצלה דשריא לבעלה והביא ראיה לדבר: אשה שנחבשה מחמת שגנבה והודית והיתה הסכמת הכל שאחת דתה להמית ואח"כ הצילוה ע"י ממון

אם היא מותרת לבעלה בכתבי מה"ר איסרלן סי' צ"ב וכתבו עוד ההגהות שם תשובת רשב"א דישראל שהמיר הוא ואשתו שהוא מותר בה אבל אם המירה לבדה בלא בעלה אסורה לו וכתבו עוד תשובת הרא"ש כלל ל"ב סי' י' על נשים שהמירו בשעת הגזירה מפני אימת מות וכאשר מצאו נס והמלטה חזרו לדת האמת מותרות לבעליהן ובהג"ה מרדכי דקדושין כתב תשובה אחת על אשת ישראל שנאנסה להמיר ולא שמענו שבקשה טצדקי להנצל ואח"כ השתדלו אביה ואמה והחזירוה ובתרומת הדשן סי' רמ"א האריך בדין נשים הנמלטות מהגזרה אם מותרות לבעליהן ולכהונה ומהר"י קולון כתב בשורש ק"ס על אשת כהן שהלכה לבית העכו"ם ואמרה להמיר דתה ואח"כ חזרה בה והתירה לבעלה האריך הרבה בדינים אלו והגה"מ דכתובות כתב ג"כ בזה באורך וגם בסוף הגה"מ דקידושין כתוב בזה ובת"ה סי' רמ"א ורמ"ב האריך הרבה בכמה חילוקים בדינים אלו ובתשובת ה"ר דוד הכהן בית י"ח האריך ג"כ בדינים אלו ובר"י נתיב כ"ג ח"א:

סעיף קטן טז

עיר שבא במצור ונכבשה כל כהנות שבה פסולות וכו' משנה בפרק ב' דכתובות (כז.) עיר שכבשה כרקום כל כהנות שבתוכה פסולות ובגמרא ורמינהי בלשת שבאה לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין פנאי לנסך א"ר מרי לבעול יש פנאי לנסך אין פנאי רבי יצחק ברבי אלעזר משמיה דחזקיה אמר כאן בכרקום של אותה מלכות כאן בכרקום של מלכות אתרת של אותה מלכות נמי אי אפשר דלא ערקא חדא מינייהו א"ר יהודה אמר שמואל במשמרות רואות זו את זו א"א דלא ניימא פורתא א"ר לוי כגון דמהדר למתא שושילתא וכלבא וגוזא ואווזא אמר רב אידי בר אבין אם יש שם מחבואה אחת מצלת על הכהנות כולן בעי רב ירמיה אינה מחזקת אלא אחת מהו ומאי שנא משני שבילין אחד טמא וא' טהור וכו' הכי השתא התם ודאי איכא טומאה הכא מי יימר דאיטמי בעי רב אשי אמרה לא נחבאתי ולא נטמאתי מהו מי אמרינן מה לי לשקר או לא ומ"ש מההוא גברא דאגר חמרא לחבריה וכו' הכא ודאי איטמי חששא הוא ובמקום חששא אמרינן ופרש"י לבעול יש פנאי דתקיף להו יצרייהו. רבי יצחק בן אלעזר אומר אף בבעולה פעמים שהן מותרות: כרקום של אותה מלכות. אינו רוצה להשחית את בני העיר וכשכובש עיר הסמוך לממשלתו שומרה והיא לו למס עובד: משמר. מקום מעמד השומרים שהעמיד המלך שלא יחבל אדם באנשי העיר: דמהדר למתא וכו'. שמו סביבות העיר שלשלאות של ברזל שישמעו קול בהכשל איש רץ עליהם וכלבים ואווזים צועקים: וגווזא. מקלות וקסמים להכשל בהם וכתב הרא"ש קי"ל כשינויי דרב מרי דבמס' עכו"ם (עא.) רמי מתני' אהדדי ומשני להו כדרב

מרי ולא כשינויי אחרינא ולכך לא הביא הרי"ף סוגיא זו לפי שאינו מחלק בין אותה מלכות למלכות אחרת אלא בכל ענין הכהנות אסורות והיין מותר ובעיא דאין המחבואה מחזקת אלא אחת הרי"ף פסק לקולא כיון דדחי תלמודא הכא מי יימר דאיטמא אלמא דמקילינן בה דאמרינן בכל חדא וחדא שמא נחבאת ואת"ל לא נחבאת שמא לא נטמאה ויש שפסקו דלא תנשא לכהן ואם נשאא לא תצא ומסתבר כרב אלפס דקל היה לחכמים בדבר זה ובבעיא דלא נחבאתי ולא נטמאתי גם כן פסק הרי"ף לקולא והר"ן כתב וז"ל נראה מדברי רש"י דרבי יצחק בן אלעזר לאו לתרוצי מתניתין אתי דלא מיתרצא אלא כדרב מרי ור"י בן אלעזר אתא לאשמעינן דמתניתין דוקא בכרקום של מלכות אחרת דמתוך שהמלך יודע שלא תעמוד העיר בידו כיון שהוא במלכות אחרת מפקיר הכל ומשום הכי כהנות שנמצאו בתוכה אסורות אבל בכרקום של אותה מלכות דעתו של מלך שישתעבד ולו בני אותה העיר ולפיכך אינו מפקיר ממונם ונשיהם אדרבה שומר אותם ולישנא דכאן וכאן לאו דוקא נראה שהזקיקו לפרש כן משום דבעכו"ם פ' השוכר מקשי ממתני' דהכא למתניתין דהתם דבולשת ולא מייתי להא דרבי יצחק כלל אלמא דלאו לתרוצי מתניתין להדדי אתא אלא לאפלוגי בדינא דכהנת והוה ליה כאילו אמר ל"ש אלא בכרקום של מלכות אחרת ועוד שהר"ב ז"ל גורס בכרקום של אותה מלכות נמי א"א דלא מישתמיט חד מינייהו ובעיל ואם איתא דלתרוצי מתניתין אתי הוה ל"ל א"א דלא משתמיט חד מינייהו ומנסך אלא ודאי לאו לתרוצי איתמר אלא לאיפלוגי בדינא דכהנת ובירושלמי נמי משמע הכי דמפליג בין כרקום אותה מלכות לכרקום של מלכות אחרת בלאו רומיא דמתני' אהדדי אבל ר"ח פי' דלתרוצי למתניתין אתא והכי קאמר דלא מפלגינן בין לבעול ולנסך אלא מתניתין דהכא בכרקום של אותה מלכות שיש להם פנאי לפי שאין מתיראין ומתניתין דבולשת בכרקום של מלכות אחרת שאין להם פנאי לפי שלבם רדוף עליהם ויראים הם שמא יבואו עליהם אויבים ומקשינן בגמרא ובכרקום של אותה מלכות אמאי אסורות והא א"א דלא משמטת חדא מינייהו זו היא גרסתו שלר"ח כלומר וכיון שכן איכא למיתלי לקולא ולמימר דכולהו מותרות כדאמרינן לקמן דאם יש מחבואה אחת מצלת על כולן ויש הוכחה לפי' זה בירושלמי ולפי גמרתינו יותר נראה לי פירושו של רש"י ולענין הלכה הרי"ף הביא משנתינו כצורתה ובפרק השוכר כתב ג"כ מתני' דבולשת כצורתה ולא הביא הא דרב מרי ולא הא דר"י בן אלעזר משמע דסבירא ליה דלא מפלגינן בין כרקום של אותה מלכות לכרקום של מלכות אחרת אלא לבעול יש פנאי לנסך אין פנאי וכדרב מרי ואיפשר שטעמו משום דהתם בפרק השוכר כי פרכי' מתני' דהכא למתני' דהתם לבולשת מייתי פירוקיה דרב מרי ולא מייתי לדברי ר' יצחק

אלמא ליתא לדר' יצחק לא לענין כהנות ולא לענין יין נסך ולא נהירא דהיכא דחית הא דרב יצחק מקמי דרב מרי דהא ר' יצחק משמיה דחזקיה קאמר לה ורב יהודה משמיה דשמואל ולוי שקלו וטרו לתרוצי להא דרב יצחק ור' אבא בר זבדא ור' יהודה נשיאה ורבנן משמע נמי דהכי ס"ל ואי אפשר למידחינהו לכולהו והרמב"ם בפי"ח מהא"ב חלק בדין הכהנות בין כרקום של אותה מלכות לכרקום של מלכות אחרת ע"פ דרכו של ר"ח ובפי"ב מהמ"א לענין יי"נ לא חלק ונראה שהוא מפרש כפרש"י דר' יצחק לא אתא לתרוצי מתני' דמודה לרב מרי דלעולם לנסך אין פנאי אלא דאף לבעול אתי לאיפלוגי דהא דאמרינן יש פנאי ה"מ בכרקום של אותה מלכות אבל בשל מלכות אחרת לא הילכך נקטינן כרב מרי דלנסך בכל ענין אין פנאי לבעול מפלגינן בין כרקום של אותה מלכות לכרקום של מלכות אחרת כר"י בן אלעזר עכ"ל הר"ן ז"ל. וה"ה כתב שהרמב"ן והרשב"א סוברים כדעת רי"ף ותמה הוא ז"ל עליהם היכי איפשר לדחות כל הנך רבנן מקמי רב מרי ועל דברי הרמב"ם כתב איפשר שהוא פוסק כרב מרי בדין היין נסך מפני שבעכו"ם לא הזכירו תירוץ אחר ואם איתא דבכרקום של אותה מלכות היו אסורות אפילו בשעת מלחמה היה להם להזכיר שם ופסק בדין הכהנות כסוגין דהכא משום דכולהו הני אמוראי ס"ל דבכרקום של מלכות אחרת שהן מותרות והולכין כאן וכאן להקל מפני שהכל חשש של ספק הוא וסוגיין דמכרען הכי כל חדא בדוכתא ובירושלמי נמי משמע הכי ואיפשר נמי דרב מרי הוה מוקי להו לתרוייהו מתני' בכרקום של אותה מלכות ולא היה פליג בכרקום של מלכות אחרת לאסור הכהנות ע"כ ודע שאצל גדוד של מלכות אחרת סיים הרמב"ם וכתב ואם שבו נשים ונעשו ברשותן אע"פ שרדפו אחריהם ישראל והצילו אותם מידם הרי הן אסורות ודבריו מבוארים דלא אמרו אין פנאי לבעול אלא בגדוד של מלכות אחרת שפשט ושטף ועבר שבעודם בעיר טרודים לשלול שלל ולברוח ומתוך כך אין פנאי לבעול אבל כששבו הנשים ונעשו ברשותן כבר יש להם שם שבויות ואף על פי שלא היה להם פנאי לבעול שתכף שברחו רדפו ישראל אחריהם והצילו הנשים מידם לא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים וכל שנעשו ברשותם פסולות ונראה עוד מדבר הרמב"ם דאפילו גדוד של מלכות אחרת אם היה שוקט ובוטח ואינו נחפז לברוח יש פנאי לבעול הוא וכל כהנות שבעיר פסולות שלא אמרו אלא בשפשט ושטף ועבר: ועל מ"ש הרמב"ם שאם היתה בעיר מחבואה אחת אפילו אומרת לא נחבאתי ומ"מ טהורה אני מצלת כתב הר"ן מכלל דס"ל דלא מטהרין לה אלא כי אמרה טהורה אני במגו דנחבאתי אבל סתמא לא ולי נראה דכל שיש מחבואה אחת שם אינה צריכה לומר נחבאתי אלא מסתמא תליא בה והביא ראיה לדבר מהגמ':

סעיף קטן יז
אשת כהן שנאסרה עליו משום שבויה מותר לדור עמה בחצר וכו' בפ"ב דכתובות (כז:) אהא דתנן א"ר זכריה בן הקצב המעון הזה לא זזה ידה מתוך ידי משעה שנכנסו עכו"ם ועד שיצאו אמרו לו אין אדם מעיד על ידי עצמו תנא אע"פ כן ייחד לה בית בחצרו כשהיא יוצאה יוצאה בראש בניה וכשהיא נכנסה נכנסה בסוף בניה ופי' רש"י כשהיא יוצאה והוא בחצר יוצאה בראש בניה שיהיו הבנים עמהם שלא יתייחדו וכשהיא נכנסת נכנסת בסוף בניה כדי שלא יהא בחצר והבנים מבחוץ ונראה מדברי הרמב"ם בפי"ח מהא"ב דדוקא בשלא נאסרה עליו אלא מספק אבל כל שיש עדים שנטמאת אסורה לדור בחצרו:

סעיף קטן יח
איזו היא חללה זו שנולדה מאיסורי כהונה וכו' ברייתא פרק י' יוחסין (קידושין דף עז) ומייתי לה מקרא:

סעיף קטן יט
ומ"ש הולד חלל ל"ש הוא זכר ל"ש היא נקבה ברייתא שם ודריש לה מדכתיב לא יחלל זרעו מי כתיב בנו זרעו כתיב:

סעיף קטן כ
ומ"ש והיא עצמה נתחללה בביאתו ג"ז ברייתא שם ודרש לה מקרא ומ"ש משהערה בה בין שבא עליה בשוגג בין במזיד או שבא עליה באונס או ברצון משנה פרק הבע"י (יבמות דף נג:):

סעיף קטן כא
ומ"ש והוא שיהיה כהן מבן ט' ויום אחד ומעלה והנבעלת מבת ג' שנים ויום א' ומעלה זה פשוט בכמה דוכתי דביאת קטן פחות מבן ט' לאו ביאה היא וכן ביאת פחות מבת ג':

סעיף קטן כב
ומ"ש אבל כהן שקדש אחת מאיסורי כהונה ונתאלמנה או נתגרשה מן האירוסין לא נתחללה וכו' משנה בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף נו:) אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט נתאלמנו או נתגרשו מן הנשואין פסולות מן האירוסין כשרות:

סעיף קטן כג
ומ"ש מן הנשואין אע"פ שלא נבעלה נתחללה כ"כ הרמב"ם בפי"ט מהא"ב וכתב ה"ה שלמד כן ממה שאמרו סתם מן הנשואין פסולות ולענין כתובה אמרו שכל אלמנה מן הנשואין היא בחזקת בעולה וכ"ש באיסור של תורה עד כאן לשונו ול"נ דמייתורא דמתניתין דקתני מן הנשואין פסולות שהיא משנה שאינה צריכה למד הרמב"ם דהיינו לומר דכיון שנכנסו לרשות הבעל לנשואין אע"פ שלא נבעלו פסולות מצאתי כתוב אם

קודם שנתעברה היו הכל מרננים אחריה ויצא קול שהיא מזנה יש לספק להכשירו לכהונה מדאמרינן בפ' ארוסה אשה מזנה בניה כשרים דרוב בעילות אחר הבעל משמע דאי לאו האי טעמא חוששין אף לבתה והכא לא מהני האי טעמא כיון דאשת כהן היא אם איתא שזינתה מהאי ינוקא הויא זונה אפילו זינתה באונס ואסורה לכהן וכשחזר ובא עליה הכהן שויא חללה והבן חלל:

סעיף קטן כד

כהן שבא על א' מן העריות אין הולד חלל וכו' בפ' י' יוחסין (קידושין דף עז:) אהא דתנן אין חללה אלא מאיסורי כהונה א"ר אשי הלכך כהן הבא על אחותו זונה משוי לה חללה לא משוי לה חזר ובא עליה עשאה חללה ופרש"י חזר ובא עליה או הוא או כהן אחר עשאה חללה שהרי אסורה לו משום זונה שאינו נוהג אלא בכהונה:

סעיף קטן כה

ומ"ש וכן אם בא על יבמה או גיורת או משוחררת הולד חלל טעות סופר יש כאן וצריך להגיה וכן אם בא על יבמה לשוק אבל הבא על גיורת או משוחררת הולד חלל והכי קאמר וכן אם בא על יבמה לשוק דינו כדין בא על אחותו דבביאה ראשונה אין הולד חלל לפי שאינה מאיסורי כהונה אבל עשאה זונה לפי שאין קדושין תופסין בה ואם חזר ובא עליה הולד חלל כמו באחותו אבל הבא על גיורת ומשוחררת כיון שהיא מאיסורי כהונה אפילו מביאה ראשונה נעשית חללה והולד חלל:

סעיף קטן כו

חלל שנשא כשרה זרעו ממנה חלל עד סוף כל הדורות וכו' אבל בתה של אותה הבת כשרה לכהונה אם נישאת לישראל וכו' משנה פ"י יוחסין (שם) בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם ישראל שנשא חללה בתו כשירה לכהונה חלל שנשא בת ישראל פסולה מן הכהונה ופרש"י לעולם. בת בנו ובת בן בנו עד סוף כל הדורות של חללים זכר בן זכר בת האחרון פסולה: אבל בת בתו מישראל כשרה דלא חמירא בת חלל מחללה דאמרינן בתה של חללה מישראל כשרה לכהונה:

סעיף קטן כז

עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל אע"פ שהולד כשר לבא בקהל פגום הוא לכהונה והיא נתחללה בביאתו בפרק החולץ (יבמות דף מה.) ופרש"י בנו פגום לכהונה לאו דוקא דהא פשיטא בן העכו"ם לאו כהן הוא ואי משום דלא ישא כהנת כיון דמותר בישראלית מותר נמי בכהנת דאין קדושה בנשים דאפילו כשרות מותרות לינשא לפסולים אלא משום בתה נקט דאם תלד בת פסולה לכהונה: ב"ה ומ"ש רבינו נתחללה בביאתו אינו מדוקדק דאין חלל אלא מאיסורי כהונה אלא הכונה לומר שנפסלה לכהונה בביאתו לפי שעשאה זונה:

סעיף קטן כח
כהן הבא על ספק גרושה או ספק חלוצה וכו' זה מדברי הרמב"ם שכתב בפי"ט מהא"ב וז"ל כבר ביארנו שהחלוצה אסורה לכהן מדבריהם לפיכך כהן שבא על החלוצה ה"ז חללה וזרעה מכהן חללים והכל מדבריהם כהן שבא על ספק זונה כגון ספק גיורת או משוחררת או שבא על ספק גרושה וכן כ"ג שבא על ספק אלמנה ה"ז ספק חללה וולדה ספק חלל נמצאו החללים ג' חלל מן התורה וחלל מדבריהם וספק חלל וכל ספק חלל נותנין עליו חומרי כהנים וחומרי ישראלים אינו אוכל בתרומה ואינו מטמ' למתים ונושא אשה הראויה לכהן ואם אכל או נטמא או נשא גרושה מכין אותו מכת מרדות וה"ה בחלל של דבריהם אבל חלל של תורה בודאי הרי הוא כזר ונושא גרושה ומטמא למתים שנאמר אמור אל הכהנים בני אהרן אע"פ שהם בני אהרן עד שיהיו בכיהונם עכ"ל: ומ"ש שכהן אסור בחלוצה מדבריהם כבר נתבאר בסימן שקודם זה: ומ"ש וכל ספק חלל נותנין עליו חומרי כהנים וחומרי ישראלים וכו' במשנה פרק נושאין (דף צט) שנינו דמי שהוא ספק ישראל ספק כהן נותנין עליו חומרות הללו וביאר הרב שאע"פ שאינו לוקה מכין

סעיף קטן כט
אותו מכת מרדות דלא גרע מאיסור של דבריהם:

סעיף קטן ל
ומ"ש וה"ה בחלל של דבריהם כתב הרב המגיד פשוט הוא שלא באו חכמים להקל עליו להתירו במה שישראל מותר אלא להחמיר עליו ועל מ"ש אבל חלל של תורה הרי הוא כזר כתב ה"ה מבואר בהרבה מקומות מהם בת"כ:

סעיף קטן לא
גר שנשא גיורת וילדה בת וכו' משנה בפרק י' יוחסין (קידושין דף עו.) ראב"י אומר ישראל שנשא גיורת בתו כשרה לכהונה וכן גר שנשא בת ישראל אבל גר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה אחד גרים ואחד עבדים משוחררים אפילו עד עשרה דורות עד שתהא אמן מישראל ר' יוסי אומר אף גר שנשא גיורת בתו כשרה לכהונה ובגמרא בא לימלך מורין לו כראב"י נשא אין מוציאין ממנו כר' יוסי וכתב הרמב"ם אצל בת גר וגיורת דאם נשאת לא תצא דטעמא הואיל והורתה ולידתה בקדושה ופשוט הוא דאל"כ אפילו נשאת תצא שכבר נתבאר דגיורת אפילו פחותה מבת ג' פסולה לכהונה

סעיף קטן לב
הכהנים דוקא הוזהרו וכולי אבל הכהנות לא הוזהרו וכו' מימרא דרב יהודה אמר רב בפרק יש מותרות : ומה שכתב לפיכך כהנת מותרת בגר ועבד משוחרר בפרק עשרה יוחסין (קידושין עב:):

סעיף קטן לג
משפחה שנתערב בה ספק חלל כל אלמנה שמאותה משפתה לא תנשא לכהן וכו' זה לשון הרמב"ם בפי"ט מהא"ב משפחה שנתערב בה ספק חלל כל אלמנה מאותה משפחה אסורה לכהן לכתחלה ואם נשאת לא תצא מפני שהן שתי ספיקות שמא זו אלמנת אותו חלל שמא אינו אלמנות ואת"ל שהיא אלמנתו שמא חלל הוא שמא אינו חלל אבל אם נתערב בה חלל ודאי כל אשה מהן אסורה לכהן עד שיבדוק ואם נשאת תצא והוא הדין אם נתערב בה ספק ממזר ודאי שאשת ממזר ואשת חלל לכהונה אחד הוא וטעמו מדתנן בפ' בתרא דעדיות (דף ו) ומייתי לה בספ"ק דכתובות (דף יד) העיד ר' יהושע ור' יהודה בן בתירא על אלמנת עיסה שהיא כשרה לכהונה אמר להם קבלנו עדותכם אבל מה כעשה שגזר ריב"ז שלא להושיב בתי דינין על כן הכהנים שומעים לכם לרחק אבל לא לקרב ודברי הרמב"ם בפי' עיסה כפירוש התוספות וכתב הר"ן שכן עיקר:

סעיף קטן לד
ומ"ש שאם נשאת לא תצא כתבו הר"ן והרב המגיד דהיינו כר"ג דכיון דתרי ספיקי איכא מדינא כשרה אלא שהכהנים נהגו בו סלסול:

סעיף קטן לה
ומ"ש אבל אם נתערב בה חלל ודאי וכו' כתב המגיד זו היא משנתינו בי' יוחסין (דף עו) דהנושא אשה כהנת צריך לבדוק ד' אמהות הנזכר למעלה שהיא בשקרא עליה ערער שהעידו שנטמע בה אחד מן הפסולין ומ"ש עוד הרמב"ם וה"ה אם נתערב בה ספק ממזר או ממזר ודאי וכולי אכולה מילתא דלעיל קאי שאם נתערב בה ספק ממזר לכתחלה אסור לישא ישראל מאותה משפחה ואם נשאת לא תצא מפני שהן שתי ספיקות כמו באלמנת חלל ואם נתערב בה ודאי ממזר כל אשה מהם אסורה לישראל עד שיבדוק ואם נשאת תצא אבל הראב"ד פירש במסכת עדיות דלא אמרו אלמנת עיסה כשרה אלא כשנתערב בה ספק חלל שאינו מפסולי קהל אבל אם נתערב בה אחד מספק פסולי קהל כגון ספק ממזר ספק נתין ספק עבד אותה העיסה אינה כשרה אף על פי שהיא ספק ספיקא והכי איתא בכתובות והתם מפרש טעמא ע"כ ואמת הדבר דתניא בספ"ק דכתובות אי זו היא אלמנת עיסה כל שאין בה לא משום ממזרות ולא משום נתינות ולא משום עבדי מלכים ומ"מ אין משם ראיה שהרי העמידוה במסקנא דה"ק אי זו היא

אלמנת עיסה כל שאין בה לא שתוק ממזרות ולא שתוק נתינות ולא שתוק עבדי מלכים ולא שתוק חלל ומשמע מדברי הרמב"ם דע"כ לא קאמר דמשפחה שנתערב בה ספק חלל דאם נשאת לא תצא אלא באלמנה דאית לה חזקת כשרות דגופה אבל בבת דלית לה חזקת כשרות דגופה תצא ודייק לישניה דסבר הכי דברישא גבי ספק נקט אלמנה ובסיפא גבי ודאי דאפילו נשאת תצא כתב כל אשה מהם אסורה כדי לכלול גם הבת דבכלל אשה בין אלמנה בין בת וכך כתבו התוספות ג"כ ומיהו עוד כתבו התוספו' שר"ת סובר דגם הבת כשירה:

סימן ח

סעיף קטן א
כהנים לוים וישראלים מותרים זה בזה משנה פ"י יוחסין ומ"ש והולד הולך אחר הזכר וכו' משנה בקידושין פ' האומר (ד' סו):

סעיף קטן ב
ומ"ש ישראל וחללי גירי וחרורי מותרים זה בזה ג"ז שם במשנה:

סעיף קטן ג
ומ"ש וגר ומשוחרר שנשא לויה או ישראלית או חללה הולד הולך גם כן אחר הזכר בחללה אשמעינן דאין הולד חלל אלא הולך אחר הזכר כדין ישראל שנשא חללה שבתו כשרה לכהונה כמו שנתבאר ובלויה אשמעינן שאין הולד לוי ולמדנו שהוא הולך אחר הזכר מדתנן בקידושין פרק האומר כל מקום שיש קדושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר וישראלית כדי נסבה אבל הרמב"ם כתב פרק י"ט מהא"ב כלשון הזה הגר והמשוחרר שנשא לויה או ישראלית או חללה הרי הבן ישראלי ולדידיה לויה וישראלית נמי איצטריך ליה לאפוקי מדר' יהודה דאמר בפרק י' יוחסין (קידושין עז.) בת גר זכר כבת חלל זכר ויש לתמוה למה כתב שנשא לויה או ישראלית וכו' ולא כתב ג"כ שנשא כהנת שהרי לא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים כמו שנתבאר בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ל"ש גר שנשא ישראלית או ישראל שנשא גיורת כלו' גם ישראל שנשא גיורת הולד הולך אחר הזכר ואין לולד דין גר כמו שנתבאר בסימן שקודם זה דישראל שנשא גיורת בתו כשרה לכהונה:

סעיף קטן ה
ומ"ש וכן כל הניסת באיסור הולד הולך אחר הפגום וכו' עד הולד ממזר משנ' בקידושין פרק האומר:

סעיף קטן ו
ומ"ש ולד שפחה ועכו"ם ולדן כמותן שם במשנה. ומ"ש ל"ש נתעברו מכשר או מפסול ודין הכתובה באחד מאלו שעברו ונשאו לפסולים יתבאר לקמן בדין היוצאה בלא כתובה סימן קי"ו:

סימן ט

סעיף קטן א
אשה שנשאת לשנים ומתו לא תינשא לשלישי וכו' בס"פ הבא ע"י (סד:) אמרינן דפלוגתא דרשב"ג ור' היא דלר' שמעון בן גמליאל לשלישי תנשא לרביעי לא תנשא ולרבי לשני תנשא לשלישי לא תנשא ומסיק התם דהלכה כרבי:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו בשם הרא"ש שכופין אותו להוציא דחמירא סכנתא מאיסורא וכולי בריש פרק נערה שנתפתתה כ"כ וכ"כ נמוקי יוסף בסוף פרק הבא על יבמתו ז"ל כתב הריטב"א אע"ג דבעי למינסב איתתא קטלנית ולאחזוקי בנפשה לא שבקינן ליה דהא איסורא הוא ובכלל שופך דם האדם ומנדין אותו בב"ד עד שיגרש וכן ראינו לרבינו שעשה מעשה עד כאן לשונו אבל הרמב"ם כתב בפרק כ"א מהא"ב שאם נשאת לא תצא ואפילו נתקדשה יכנוס וכתב הרב המגיד שטעמו לפי שאין להוסיף על גזירות של דבריהם ומשמע לא תנשא היא לכתחילה אבל דיעבד לא וסובר ז"ל שהקידושין ככניסה וכיוצא בזה כתוב בתשובות להרמב"ן סימן קכ"א והרשב"א כתב בתשובה על דברי הרמב"ם חזרתי על כל צדדים ולא מצאתי לו מקום שיסמוך עליו זולתי שאני מדמה אולי סמך על מה ששנו סתם לא תנשא ולא סיימי בה ואם נשאת תצא או שסמך על דאביי דאע"ג שהיה סבור דבמילה פליגי אבל לא בנישואין וע"כ נשא מ"מ הא שמע דרב יוסף רביה וכן רבה רביה פסקו הל' בנישואין ומלקיות כרבי ואפי' הכי לא גירש אחר שנשאה וכן רבא דתפיס עליה ואמר מי איכא דעבד עובדא בנפשיה הכי ואפילו הכי לא אפקוה מיניה וא"נ מדאמרינן בשלהי פרק כיצד מאי לאו מיתה אמיתה וגירושין אגירושין ולא כרבי ודחו לא מיתה אגירושין וגירושין אמיתה דאלמא מיתה אמיתה וגירושין אגירושין לא ישא ובודאי כשנתגרשה משנים אעפ"י שלכתחלה לא תנשא לשלישי וכדעת קצת מגדולי הראשונים ז"ל ואפ"ה אם נשאת ודאי לא תצא ומינה דמיתה אמיתה נמי אם נשאת לא תצא לבד זה מצאתי ולא נתיישבה בו דעתי עד כאן לשונו: והריב"ש כתב שדעת הרמב"ם נכון והביא סעד לדבריו וכתב דאפילו אם התרה בו בית דין והמרה את פיהם אין כופין להוציא ודע דאיתא בגמרא סוף פרק הבא על יבמתו אהא דאמרינן לא תנשא לשלישי לרבי או לרביעי לרשב"ג מ"ט א"ר מרדכי מעיין גורם ורב אשי אמר מזל גורם מאי ביניהו

איכא ביניהו דאירסה ומית אי נמי דנפל מדיקלא ומית פרש"י דנסבה וסליק לדיקלא ונפל ומת למ"ד מעיין גורם לא הוחזקה זו שהרי מעיינה לא גרם לו שימות שהרי לא מת מחולי וה"ה כתב בפכ"א מהא"ב פי' אחד מן הראשונים לא נשאה אלא אירסה ומת או שמת ע"י נפילר מן הדקל למ"ד שמעיינה גורם שמביאה המשמש עמה לידי חולי ומת ליכא למ"ד מזלה גורם איכא וקי"ל כרב אשי דבתרא הוא ולזה סתם רבי' דבכל גוונא לא תנשא לשלישי וגם בהל' לא הזכירו סוגיא זו וכן פסק ג"כ הרשב"א בתשובה: וכתב הרא"ש בתשובה כלל נ"ג פירוש מזל גורם נ"ל דהאשה מזלה רע שאנשיה מתים ודבר זה תלוי במזל כי חיי האנשים ופרנסתן תלוי במזל אם נולד בשעה שיש לו להיות עשיר או עני והאשה כלואה בבית ואינה יכולה להתפרנס ע"י עצמה אם לא שהבעל מפרנסה ונגזר על אשה זו שימותו בעליה כדי שתחיה כל ימיה בעוני ואין מי שיפרנסנה אבל אין לפרש שנולדה באותו מזל שימותו בעליה דלא מצינו בתלמוד (שבת קנו: מ"ק כח.) שיהא תלוי במזל אלא או עשיר או עני או אורך ימים וכיוצא בזה אבל דברים אחרים אינו תלוי במזל ע"כ ובתשובה להרמב"ן סי' קכ"א על אחד שהתיר אשה קטלנית לשלישי איני יודע על מי סמך המתיר הזה שכבר נפסקה הלכה כר' ודן אני את המתיר קצת לזכות כי שמא לא מת הראשון או השני על מטתו אלא שמא נפל אחד מהם ומת או שמא טבע ומת ופסק כמאן דאמר מעיין גורם ועכ"ז איני אומר שהוא כן דלית הלכתא אלא כרב אשי דסבר מזל גורם ובין שמת על מטתו או נפל וטבע ה"ז אסורה לשלישי וכן תמצא בה' הרי"ף ז"ל וכ"כ בתשובות הרשב"א ובתרומת הדשן סימן רי"א כתב על מעשים בכל יום שחכמים גדולים ואנשי מעשה לא קפדי לישא אשה שמתו לה ב' אנשים ואין מוחה בידם. יראה דלאו שפיר עבדי דלא קפדי דהא אשירי כתב דכופין אותו להוציא וגם הרמב"ם כתב דאסור לינשא לשלישי אמנם בא"ז כתב הא דקבעי' הלכתא כר' לשלישי לא תנשא לא לאוסרה ולא לודאי חששא אלא לספק חששא ע"כ ואפשר דאהני מילי דא"ז סמכי עלמא ולא חששי לספק חששא כמו שאין אנו נזהרין מכמה מילי דאזהירו רבנן עלייהו משום חשש סכנה וגם מתוך שאנו מתי מעט וצריכין אנו לישא מאשר נמצא דשו בה רבים ושומר פתאים יי' צ"ע אי שייך למימר האי טעמא דשומר פתאים לת"ח שהוא יודע ומכיר ונזכר למופלא בדורו אפילו באינש דעלמא קשה הדבר לצדד כ"כ להתיר הואיל ואיכא חשש סכנה דאמרינן בפרק אין מעמידין (עבודה זרה ל.) פירוקא לסכנתא בתמיה אבל נראה דנזקקין אנו לדקדק משום עיגונא דנשים ילדות דאיתרע בהו כי האי מילתא אם היו אסורות להנשא היה לחוש שמא ח"ו תצאנה לתרבות רעה ושמעתי במקצת מדינות בודים סברות מלבם לחלק היכא דמת בשינוי

אויר דבר או אם נהרג ונשרף בגזירה עם הציבור כה"ג לא שייך לומר מזל גורם דמקום גורם הוא וקצת יש ראיה לדבריהם מפרק המקבל (בבא מציעא קה:) דמכת מדינה לא תלינן במזלא דגברא ע"כ. וכתב עוד תרומת הדשן דבספר חסידים משמע דס"ל דמקום גורם אמנם משמע דקי"ל. כרשב"ג דלרביעי לא תנשא וכתב עוד דבר תמוה דלחמישי אינו מזיק ולכך נראה דליכא למיסמך עלי' עכ"ל והריב"ש כתב מה ששאלת אם מת אחד מהן במגפה עובדי טובא ידענא שנעשו בזה להקל ולא היו מוחים בידם חכמי הדור ונ"ל סמך להקל מדתנן בפרק המקבל אם מכת מדינה היא מנכה לו מחכירו וכו' ומ"מ צריך שתהיה המגפה חזקה שרוב אנשי העיר ימותו בה כדאמרינן בההיא ה"ד מכת מדינה אמר רב יהודה כגון דאשתדוף רובא דבאגא או אפשר דדיינינן ליה כדבר כההיא דתנן בפ"ג דתעניות (יט:) אי זהו דבר איר המוציאה ת"ק רגלי וכו' וכן שימות מחולי המגפה ולא מחולי אחר א"כ ה"ל כההיא דאיבעיא לן התם של כל העולם בשדפון ושלו בירקון כו' וסלקא בתיקו והכא איפשר דאזלינן ביה לחומרא למיסר משום סכנתא עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואם הכיר בה יש לה כתובה וכו' אבל משני יש לה כתובה וכו' בר"פ נערה שנתפתתה כתב הרא"ש שיש מדקדקים מהגמ' דאין לה כתובה משני משום דאיגלאי מילתא למפרע דקטלנית היא והוא ז"ל דחה דבריהם והעלה דמשני יש לה כתובה ומשלישי אם לא הכיר בה אין לה כתובה ואם הכיר בה יש לה כתובה ורבינו ירוחם כתב שי"א דמשני אין לה כתובה:

סעיף קטן ד

ואיש שמתו לו שתי נשיו א"צ למנוע מלישא השלישית כ"כ הרא"ש בתשובה כלל נ"ג ונתן טעם משום דאם איתא דמדה זו באנשים כבנשים לא הוו שתקו חכמים מלדבר בזה:

סימן י

סעיף קטן א

המגרש אשתו ונשאת לאחר וגירשה או מת אפי' לא נשאת לאחר וכו' בפ"ק דיבמות (דף יא:) ר' יוסי בן כיפר אומר משום ר"א המחזיר גרושתו מן הנישואין אסורה מן האירוסין מותרת וחכ"א אחת זו ואחת זו אסורה וידוע דהלכה כחכמים. וכ' הרא"ש בתשובה כלל ל"ה על אשה שיצא עליה קול שלא בב"ד שנתקדשה והכריחוהו קרוביה לגרש ונשאת לאחר וגרשה ורוצה לחזור לראשון מילתא דפשיטא שהיא אסורה כי היודע שנתגרשה מה יודע שהגירושין לא היה אלא לרווחא דמילתא וכ"ת יכריזו שלא היתה צריכה גט איכא דשמע בגיטא ולא שמע בהכרזה כדאמרינן בחליצה (יבמות לו:) איכא דשמע

בחליצה ולא ידע בהכרזה וע' בתשובת הרשב"א שכתבתי בסי' י"ג ובמרדכי דקידושין פרק האומר:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו ואסור לו לדור עמה בכל השכונה ואם גרשה השני או נתאלמנה מותר לדור עמה בשכונה וכו' יתבאר בסי' קי"ט בס"ד:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם לוה ממנה קודם לכן דינה כדפרישית לעיל וכו' בסי' ו' ויתבאר עוד בסימן קי"ט:

סעיף קטן ד
ומ"ש אבל אם זינתה אחר הגירושין מותרת לחזור לו מבואר במשנה ספ"ב דסוטה (דף יח:) וכתבו הרי"ף והרא"ש דפ"ק דיבמות דטעמא משום דהויה ואישות כתיב בה הויה דכתיב והיתה לאיש אחר דהיינו קידושין אישות דכתיב או כי ימות האיש האחרון וכו' לא יוכל בעלה הראשון וכו' משמע דבכה"ג קאי בלא יוכל אבל מזנה לא:

סעיף קטן ה
המוציא אשתו משום ש"ר שיצא עליה או מפני שהיא איילונית או שהיא נדרנית לא יחזיר ודוקא שאמר לה משום ש"ר וכו' משנה בפרק השולח (גיטין דף מה:) המוציא את אשתו משום ש"ר לא יחזיר משום נדר לא יחזיר ופירש"י משום ש"ר. שיצא עליה לעז זנות: משום נדר. שנדרה ואמר אי איפשי באשה נדרנית לא יחזיר ואפילו נמצאו דברים בדאים או הנדר התירו חכם: ובגמ' א"ר יוסף בר מניומי א"ר נחמן והוא שאמר לה משום ש"ר אני מוציאך משום נדר אני מוציאך קסבר טעמא מאי משום קלקולא אי אמר לה הכי מצי מקלקל לה ואי לא לא מצי מקלקל לה איכא דאמרי א"ר יוסף בר מניומי א"ר נחמן צריך שיאמר הוי יודעת שמשום ש"ר אני מוציאך ומשום נדר אני מוציאך קסבר טעמא מאי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים הילכך צריך למימר לה הכי תניא כלישנא קמא תניא כלישנא בתרא ופירש"י משום נדר אני מוציאך. בההיא אסרו רבנן להחזיר ואי לא אמר מותר להחזיר: קסבר. רב נחמן טעמא דמתני' משום קלקולא שלא יקלקלנה על בעלה לאחר שתינשא לאחר ויאמר אילו הייתי יודע שהדברים בדאים או שהנדר יש לו התרה אפילו נותנין לי מאה מנה לא הייתי מגרשיך וכן אמרתי בשעת גירושין שמפני כך אני מוציאך וכשגרשתיך היה בדעתי להחזירך אם ימצאו דברים בדאים ונמצא גט בטל ובניה מן השני ממזרים לפיכך אומרים לו קודם גירושין הוי יודע שלא תחזירנה עולמית ושוב אינו נאמן לומר כן שכיון שידע שאסור לו להחזירה אפי' לא תינשא לאחר ולא חש להמתין ולברור אחר הדברים גילה שלא היתה

חביבה עליו: ואי לא לא מצי מקלקל לה. שהרי לא אמר שמוציאה משום ש"ר וכיון דלא מצי לקלקלה משניסת לא אסרו לו להחזירה עד שלא ניסת: וצריך שיאמר וכו'. חכמים תקנו למוציאה שיאמר לה כן ומיהו בין אמר בין לא אמר לא יחזיר: קסבר. טעמא דלא יחזיר משום קנס הוא שלא יהו בנות ישראל וכו': ופסק הרי"ף כלישנא קמא וגם הרא"ש כתב וכן הלכתא כלישנא קמא כטעם סיפא דאילונית דהוי מטעם קלקולא וכן בפ' הבא על יבמתו (יבמות סה.) גבי נשאת לרביעי והיו לו בנים חייש תלמודא לקלקולא וגם הרשב"א הכריע מסוגיא דגמרא דהלכה כלישנא קמא וכ"כ ה"ה בשמו ובשם הרמב"ן ובסמוך אכתוב דעת הרמב"ם בזה וגבי אילונית תנן בפרק השולח (גיטין מו:) המוציא את אשתו משום אילונית רבי יהודה אומר לא יחזיר וחכמים אומרים יחזיר ובגמרא למימרא דרבי יהודה חייש לקלקולא ורבנן לא מיישי לקלקולא והא איפכא שמעינן להו דתנן המוציא את אשתו משום ש"ר ומשום נדר לא יחזיר רבי יהודה אומר כל נדר שלא ידעו בו רבים יחזיר אמר שמואל איפוך אביי אמר לעולם לא תיפוך ורבי יהודה בההיא סבר לה כר"מ וכו' אמר רבא דר' יהודה אדרבי יהודה קשיא דרבנן אדרבנן ל"ק אלא אמר רבא דר' יהודה אדר' יהודה ל"ק כדשנין דרבנן אדרבנן ל"ק מאן חכמים ר"מ דאמר בעינן תנאי כפול והב"ע בדלא כפליה לתנאיה וכתב הרא"ש הא דאמרי רבנן יחזיר מוקי לה רבא בדלא כפליה לתנאיה הלכך אפי' לעז ליכא ורישא בדכפליה לתנאיה ודברי רבי' בפי' כפליה לתנאיה נכון וכך הם דברי הרמב"ם בפי' המשנה:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שאע"פ שלא כפל דבריו אינו יכול להחזירה כך כראה מדברי הרמב"ם בפ"י מה' גרושין שסתם וכתב דמוציא את אשתו משום ש"ר ומשום נדר ומשום אילונית לא יחזיר ולא חילק בין כפליה לתנאיה ללא כפליה ויש לתמוה עליהם דהא כיון דלשנויי רומיא דמתני' דרבנן אדרבנן אוקמה רבא במתניתין דאילונית בדלא כפליה משמע בהדיא דכל היכא דלא כפליה יחזיר ועל הרי"ף יש לתמוה יותר שכתב מתני' דמוציא את אשתו משום ש"ר ונדר ומתניתין דמוציא את אשתו משום אילונית כצורתן ולא כתב עליהם כלום והא ודאי רמי רבנן דמשום שם רע ונדר ארבנן דאילונית וליישב זה יש לדקדק אביי אמאי לא הוה קשיא ליה דרבנן אדרבנן כי היכי דקשה ליה דרבי יהודה אדרבי יהודה וכן איכא למידק על מאן דרמי אמאי אמר אלמא רבי יהודה לא חייש לקלקולא ולא סיים ואמר ורבנן חיישי לקלקולא ומתוך כך משמע דלא קשיא לן אלא דרבי יהודה אדרבי יהודה אבל לא דרבנן אדרבנן וטעמא משום דעל מתני' דמוציא אשתו משום ש"ר ומשום נדר אתמר והוא שאמר לה משום ש"ר ומשום נדר

אני מוציאך משמע דאי לא אמר לה הכי אע"ג דידעינן ודאי דלא מגרש אלא משום שם רע ומשום נדר יחזיר והשתא אתיא שפיר מתני' דאילונית דאמור בה רבנן יחזיר דההיא בדלא אמר לה משום אילונית אני מגרשך היא ומש"ה אמור רבנן יחזיר אבל דר' יהודה אדרבי יהודה קשיא דהשתא דמתני' דש"ר ונדר דעסקינן בדאמר לה משום ש"ר ונדר אני מוציאך א"ר יהודה דנדר שלא ידעו בו רבים יחזיר ולא חייש לקלקולא גבי משום אילונית דבדלא אמר לה כלום עסקינן חייש רבי יהודה לקלקולא ושמואל אמר איפוך ומתניתין דמוציאה משום ש"ר ונדר משום אילונית תרוייהו בדלא אמר לה ובתרוייהו א"ר יהודה יחזיר ורבנן לא יחזיר ואביי אמר לעולם לא תיפוך וכדאוקימנא מתני' דמשום ש"ר ונדר בדאמר לה ודאילונית בדלא אמר לה ודקשיא לך דר' יהודה אדר' יהודה תריץ דר' יהודה חייש לקלקולא וטעמיה במתני' דמשום ש"ר ונדר משום דס"ל כר"מ ור"א ודרבנן אדרבנן ל"ק מידי דכאן בשאמר לה כאן בשלא אמר לה ורבא אקשי ליה לאביי דמשמע דמודה ליה לשמואל דלא אפשר לתרוצי מתנייתא תרוייהו בדאמר או תרוייהו בדלא אמר וכדמתרץ להו שמואל אא"כ נימא איפוך ואיהו אתא לאיפלוגי עליה דשמואל ועליה דאביי ואמר דבלא איפוך נמי מתרצי שפיר אפי' את"ל דתרוייהו בדאמר או תרוייהו בדלא אמר ומאן חכמים ר"מ דאמר בעינן תנאי כפול וכאן בכפל כאן בדלא כפל וכיון דמתנייתא מיתרצן שפיר הא בדאמר הא בדלא אמר וכדמשמע בגמרא דמתניתא דמשום ש"ר ונדר אוקי בדאמר ומתניתא דמשום אילונית לא אוקימנא במידי ולא צריכינן לאוקמינהו דוקא כמ"ד בעינן תנאי כפול אית לן למימר דרבא נמי הכי ס"ל ולא אתא אלא לאיפלוגי אשמואל ואביי דמשמע להו דלא אפשר לתרוצי הני מתנייתא תרוייהו בדאמר או תרוייהו בדלא אמר אא"כ לימא איפוך דבלא איפוך אפשר לתרוצינהו ומאן חכמים ר"מ דאמר בעינן תנאי כפול. והשתא שפיר עבוד הני רבוותא דלא כתבו הב"ע בדלא כפליה לתנאיה דההוא תירוצא לחורפא בעלמא אתמר אבל לקושטא דמלתא תרוייהו בדלא כפליה לאנאיה וכאן באמר כאן בדלא אמר ודברי הרי"ף מבוארים דעל מתני' דמשום ש"ר ונדר כתב והוא שאמר לה וכו' ועל מתניתין דמשום אילונית לא כתב כלום וממילא משמע דבלא אמר לה היא דאילו אמר לה בהא נמי לא יחזיר כמו במשום ש"ר ונדר וז"ל הרמב"ם בפ"י מה' גרושין המוציא את אשתו משום ש"ר או משום שהיא פרוצה בנדרים אומרים לו הודיעה שמפני זה אתה מוציאה כדי ליסרה ודע שאין אתה מחזירה לעולם ומפני מה המוציא את זולא יחזירה לעולם גזירה שמא תנשא לאחר ותעשה תשובה ותהיה צנועה תחתיו ויאמר הראשון אילו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי מגרשה ונמצא כמגרש על תנאי ולא נתקיים שנמצא הגט בטל למפרע לפיכך אומר לו

גמור בלבך לגרשה שאין חוזרת לך לעולם וכן המוציא את אשתו משום אילונית או משום שרואה דם בכל עת תשמיש ה"ז לא יחזיר לעולם שמא תנשא האילונית ויהיו להבנים ותתרפא הנדה ויאמר אילו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי מגרשה ונמצא הגט בטל והבנים ממזרים עכ"ל. ואע"ג דבאילונית לא כתב שאמר לה כלום צ"ל דבדאמר לה הוא דקאמר לא יחזיר וכן משמע מדכתב וכן המוציא את אשתו משום אילונית וכו' ולישנא דוכן משמע שהוא שוה ממש למוציא משום ש"ר ונדר הלכך כיון שמוציא משום ש"ר ונדר לא אמרי' דלא יחזיר אלא בדאמר לה שמוציאה משום ש"ר ונדר משום אילונית נמי לא אמרו דלא יחזיר אלא בדאמר לה דוקא אבל לא אמר לה יחזיר וה"ה כתב דין האילונית משנה המוציא את אשתו משום איילונית ר' יהודה אומר לא יחזיר וחכ"א אומרים יחזיר ואמרו בגמרא מאן חכמים ר"מ ומתוך כך הלכה כר' יהודה וק"ק למה לא ביאר רבינו דוקא בשאמר לה דמשו"ה מוציאה דהא ודאי באילונית ליכא משום פריצותא אלא משום קלקולא אי אמר לה אין ואי לא לא ואפשר דאילונית כיון שהוא מום גדול סתמו כפירושו ואע"פ שלא אמר לה יכול לקלקלה ולהוציא לעז עליה ולפיכך לא יחזיר וזהו שבגמרא לא הזכירו והוא שאמר לה גבי אילונית ודין הרואה דם הוא בספ"ק דנדה (יב:) ואף כאן הוא משום קלקולא ואפי' לא אמר לה סתמו כפירושו כמו שכתבתי באילונית זה נ"ל לדעתו אבל הרמב"ן והרשב"א כתבו דרך פשיטות פ"ק דנדה דבאילונית דוקא שאמר לה מפני כך אני מוציאך ולפי שעדיין הוא היה יכול לקיים האילונית הלכך אין סתמו כפירושו אבל ברואה דם מחמת תשמיש י"ל שכיון שלא היתה יכולה לשמש כלל סתמו כפירושו ע"כ דבריהם עד כאן לשונו ויש לתמוה עליו במה שכתב שהרמב"ם פסק כר' יהודה משום דאמרינן מאן חכמים ר"מ יהא כיון דשנה רבי לדר"מ בל' חכמים משמע דסבר דהלכתא כותיה בהא ועוד דאמרי' מאן חכמים ר"מ דאמר בעינן ת"כ וכיון שהרמב"ם סובר דהלכה כר"מ דאמר בעינן ת"כ וכמו שכתב ה"ה עצמו לדעת הרמב"ם בפ"ו מהלכות אישות הו"ל לפסוק כחכמים בין במוציא משום ש"ר ונדר בין משום אילונית דבכולהו אי כפליה לתנאיה לא יחזיר ואי לא כפליה יחזיר ועוד דאם איתא דכר' יהודה ס"ל ה"ל למיפסק נמי במוציא משום ש"ר ונדר כר"י דאמר כל נדר שלא ידעו בו רבים יחזיר ועוד דהרי"ף משמע שפוסק כחכמים שהרי כתב המשנה כצורתה סתם ואין לומר דהרמב"ם פליג עליה דהרי"ף כל היכא דאפשר הילכך כמו שפירשתי עיקר ומדברי הרמב"ם שפתבתי נראה שהוא פוסק כתרי לישני וכ"כ ה"ה וז"ל רבינו פסק כלישנא בתרא לחומרא דאפילו לא אמר משום ש"ר או מפני נדר לא יחזיר ופסק כלישנא קמא ג"כ דחייש לקלקולא כיון שאמר לה ואפשר שהוא מפרש דלישנא

בתרא מוסיף על לישנא קמא להחמיר שאע"פ שלא אמר לה לא יחזיר ומיהו בשאמר לה ג"כ איכא משום קלקולא ולעולם לכולהו לישני כל היכא שאמר לה מפני מה מוציאה איכא למיחש לקלקולא וצ"ל שהביאו לפי' זה סוגיין דהתם דמשמע בהדיא דחיישינן לקלקולא ובהלכות לא כתבו אלא לישנא קמא וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל שסמכו על סוגיא זו דאתיא ללישנא קמא וכן הסכימו הם ז"ל ורבינו סבור דאם איתא דללישנא קמא בלחוד אתיא הו"ל לפרושי כי מקשי התם דרבנן אדרבנן ולמימר הניחא ללישנא בתרא אלא ללישנא קמא מאי איכא למימר אלא משמע דלכולהו לישני קאמר דהא מתניתין סתמא מיתניא ל"ש אמר לה ול"ש לא אמר לה כנ"ל בדעת רבינו ופירשו הרבה מפרשים שקלקול זה אינו קלקול גמור שכיון שלא התנה ממש אינו יכול לקלקלה אלא חשש לעז הוא וכן עיקר עכ"ל:

סעיף קטן ז

אבל איש שהוציא אשתו משום נדר שנדר יכול להחזירה שם אהא דתנן א"ר יוסי בר רבי יהודה מעשה בצידן וכו' חסורי מחסרא וה"ק במה דברים אמורים בשנדרה היא אבל נדר איהו יחזיר וא"ר יוסי בר רבי יהודה מעשה בצידן וכו': כתב הרמב"ם בפ"י מהלכות גירושין במוציא את אשתו משום ש"ר ונדר או משום אילונית או רואה דם מחמת תשמיש אם עבר והחזיר קודם שנתקדשה לאחר לא יוציא והוא מסקנא דגמרא פ"ב דיבמות (כה.) דאם כנס לא יוציא וכתב ה"ה ופי' כניסה זו י"ל דוקא נשואין וי"ל אפילו בקדושין בלבד ולמטה יתבאר בסמוך בדין השליח ע"כ וז"ל בדין השליח יש בירושלמי נסחאות חלוקות והאחד הוא קדש אין אומרים לו שיכנוס אלא שלא יכנוס אם כנס אין מוציאין מידו וזו הנסחא שכתב הרמב"ן ז"ל אבל הרשב"א מצא נסחא אחרת קדש כמי שכנס אמרו לו שלא יכנוס וכנס מוציאין מידו ופירש הוא ז"ל אמרו לו וכנס אחר התראה קונסין אותו ומוציאין מידו עכ"ל ואיכא למידק כיון דקידש כמי שכנס דמי למה יאמרו לו שלא יכנוס ואף אם אמרו לו וכנס אחר התראה למה מוציאין מידו וי"ל דהא דאמרו לו שלא יכנוס בשלא קדש היא א"נ אע"ג דכמי שכנס דמי ואין מוציאין מידו אם נראה לב"ד לומר לו שלא יכנוס ועבר וכנס קונסין אותו ומוציאין מידו ותשובה זו דהרשב"א אכתוב באורך בס"ס י"א והא דאמרו לו שלא יכנוס וכנש כתב רבינו בסי' קמ"א והריב"ש (סי' רמב) הביא גירסאות אלו וכתב כיון שיש חילוק בנוסחאות ספיקא הוי ומספיקא אין כופין להוציא וכתב עוד והיכא שהתרו בה ולא התרו בו הדבר פשוט שאין כופין אותו ונ"י כתב על דין זה ופירשו בירושלמי דכל היכא דאמרינן כנס לא יוציא היינו כשכנס ממש אבל לא בשקדש בלבד וזה אינו כפי שום אחת מהנסחאות הנזכר ויש

לפרשה בדוחק ע"פ גירסת הרמב"ן וכתב עוד והיכא דהחזירה בעל וחזר וגירשה אמרו בירושלמי שמותר להחזירה שאל"כ אתה מוציא לעז על בניה פי' שיצא לעז על הבנים שהיו לה אחר שהחזירה וש"מ דכי ליכא בנים לא יחזיר וכ"כ הריטב"א בשם הרמב"ן עד כאן לשונו ונזכר זה גם בדברי ה"ה בפרק הנזכר: כתב הרמב"ם בפי"א מהלכות גירושין חרש שגירש ברמיזה כמו שביארנו והלכה ונתקדשה לחרש אחר ואצ"ל לפקח אסורה לחזור לבעלה החרש אבל אשתו של פקח שנתגרשה והלכה ונשאת לחרש ונתגרשה מותרת לחזור לבעלה הפקח וכתב הרב המגיד שהראב"ד השיגו דבירושל' פרק חרש גרסינן אשתו של פקח שגרשה הפקח והלכה ונשאת לחרש או לפקח קורא אני עליה לא יוכל בעלה וכולי והוא ז"ל כתב שנוסחת הרמב"ם היתה איני קורא עליה לא יוכל בעלה וכו' והכריע שכך הוא נוסחא האמיתית. המוציא את אשתו משום שרואה דם מחמת תשמיש אם רשאי להחזירה ביאר רבינו בסימן קי"ז:

סימן יא

סעיף קטן א

הנחשד על האשה והוציאוה ב"ד מבעלה על זה לא ישאנה הנחשד ואם נשאת אם יש עידי טומאה תצא וכו' בפ"ב דיבמות (כד:) תנן הנטען על א"א והוציאוה מתחת ידו אע"פ שכנס יוציא ובגמרא אמר רב ובעדים מיתיבי בד"א בשאין לה בנים אבל יש לה בנים לא תצא ואם באו עידי טומאה אפי' יש לה כמה בנים תצא רב מוקי למתניתין ביש לה בנים ויש לה עדים ומתניתין קשיתיה מאי איריא דתני הוציאוה ליתני הוציאה אלא כל הוציאוה בב"ד וב"ד בעדים הוא דמפקו ואבע"א האי מתני' רבי היא דתניא רוכל יוצא ואשה חוגרת בסינר א"ר הואיל ומכוער הדבר תצא רוק למעלה מן הכילה או מקום מנעלים הפוכים תחת המטה אמר רב הואיל ומכוער הדבר תצא והלכתא כותיה דרב והלכתא כותיה דרבי קשיא הלכתא אהלכתא ל"ק הא בקלא דפסיק הא בקלא דלא פסיק קלא דלא פסיק וליכא עדים כרבי קלא דפסיק ואיכא עדים כרב וקלא דלא פסיק עד כמה אמר אביי יומא ופלגא ולא אמרן אלא דלא פסיק ביני וביני אבל פסיק ביני ביני הא פסק ולא אמרן אלא דלא פסק מחמת יראה אבל פסק מחמת יראה מחמת יראה הוא ולא אמרן אלא דליכא אויבים אבל איכא אויבים אויבים הוא דאפקיה ליה לקלא וכתב הרי"ף אמר רב ובעדים כלומר אם הוציא אותה בעלה בעידי טומאה מחמת זה הנטען מוציאין אותה מתחת ידו אבל אם הוציא אותה בעלה בלא עידי טומאה אלא בעידי דבר מכוער בלבד וכנסה זה הנטען אין מוציאין אותה מידו ואותבינן עליה מהא דתניא בד"א בשאין לה בנים מן הנטען הוא שמוציאין אותה מידו אבל אם יש לה בנים מן הנטען לא

תצא ואם באו עידי טומאה אפילו יש לה כמה בנים תצא דאלמא מפקינן לה מן הנטען בלא עידי טומאה ואוקמוה רב כרבי דתניא רוכל יוצא ואשה חוגרת בסינר וכו' קשיא הלכתא אהלכתא דהא רב לא מפיק מן הנטען אלא בעידי טומאה ורבי מפיק לה בעידי דבר מכוער ל"ק בקלא דפסיק עבדינן כרב ולא מפקינן לה אלא בעידי טומאה ובקלא דלא פסיק עבדינן כרבי ומפקינן לה בעידי דבר מכוער. ושמעינן מהא דתניא בד"א שאין לה בנים דהיכא דאית לה בנים מן הנטען אע"ג דאיכא עדים בדבר מכוער לא מפקינן לה מיניה אבל אי איכא עידי טומאה שזינתה עמו תחת בעלה מפקינן לה מיניה ואף על פי שיש לו כמה בנים וה"מ מבועל שהוא הנטען אבל מבעל עצמו לא מפקינן לה אלא בעידי טומאה בין יש לה בנים בין אין לה בנים כדגרסינן בקידושין פרק האומר (סו.) איבעיא להו אשתו זנתה בעד אחד מהו אמר רבא הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משני עדים ורש"י פירש אהא דאמרינן הואיל ומכוער הדבר תצא מן הבעל וכתב הרא"ש קשה לר"ת דהא אין האשה נאסרת על בעלה אלא ע"י קינוי וסתירה אבל בלא קינוי אפי' נסתרה בעדים שריא ועוד דקי"ל דבקלא דבתר נשואין לא חיישינן ומפרש ר"ת תצא מן הרוכל אם גירשה הבעל ונשאה הרוכל אבל מבעל לא מפקינן אלא בעדים וכן מוכח סתמא דתלמודא דקאמר כל הוציאוה בב"ד וב"ד בעדים הוא דמפקו אלמא דדבר פשוט הוא דלא מפקינן מבעל אלא בעדים (ומנטען מפקינן בקול) כשאין לה בנים מן הראשון וכי קאמר נמי ואבע"א מתני' רבי היא לא שביק להאי סברא דמעיקרא לא מפקינן מבעל אלא בעדים אלא ה"ק הך מתני' דמפקינן מנטען בקול רבי הוא ורב ס"ל כמתניתין דקתני הוציאוה דמשמע בעדים ואפי' מנטען לא מפקינן אלא בעדים אף כשאין לה בנים מן הראשון וכן פירש ר"ח ובה"ג דתצא מרוכל אבל מבעל לא מפקינן אלא בעדים ובשאלתות דרב אחאי אי איכא דבר מכוער בב' עדים וקלא דלא פסיק מפקינן לה בין מבעל בין מבועל דתניא רוכל יוצא וכו' ור"ת חזר לפרש כפי' השאלתות דהא דאמר רב בעדים היינו דאיכא עדים בדבר מכוער ופלוגתא דר' ורבנן ברוכל בדבר מכוער בלא עדים אלא בקול ומיהו בבעל שראה דבר מכוער לא משוינן לה אנפשיה חתיכה דאיסורא בהכי אלא בדבר מכוער בעדים דאיכא לעז טפי שיתפרסם ויצא הקול וקשה לפירושו כל מה שהקשינו תחלה דלקלא דבתר נשואין לא חיישינן ועוד דאין האשה נאסרת על בעלה אלא בקינוי וסתירה ועוד מאי פריך מהאי ברייתא בד"א כשאין לה בנים נימא דמיירי בעידי דבר מכוער ותירץ ר"מ דהא דאמרינן בפ"ק דכתובות (ט.) ובשמעתא דפתח פתוח ולטעמיך קינוי וסתירה [אין] עדים לאה"ק אין האשה נאסרת לבעל בעד א' אלא בשני עדים וקינוי וסתירה אפי' בעד אחד ופתח פתוח כשני עדים דמי ה"נ נאמר

אם יש עדים שראו דבר מכוער כשני עידי טומאה דמו והא דקי"ל דלקלא דבתר נישואין לא חיישינן היינו בלא עדים אבל היכא שיש עדים שראו דבר מכוער רגלים לדבר כאילו ראוה שנבעלה ואסרינן לה אבעלה כפתח פתוח או כעד אחד אחר קינוי וסתירה ושפיר פריך מהא דתניא בד"א בשאין לה בנים מן הראשון דע"כ מיירי בשאין עידי כיעור דאי איכא עידי כיעור אפי' יש לה כמה בנים תצא כמו בעידי טומאה והא דקתני סיפא ואם באו עידי טומאה היינו אפי' לא ראו שנבעלה וראו דבר מכוער עידי טומאה קרי ליה ואבע"א מתני' רבי הוא וה"ק הך מתני' דאסרה בלא עדים שראו דבר מכוער ר' הוא דאמר אפי' בלא עדים אלא הבעל לחודיה ראה רוכל יוצא תצא ואסור לקיימה ופליגי רבנן עליה ואמרי לא מפקינן לא מבעל ולא מבועל ומסיק הלכתא כותיה דרב בקלא דפסיק כלומר הא דקאמר רב ובעדים שראו דבר מכוער דוקא אבל אם הבעל לבדו ראה דבר מכוער לא מפקינן היינו בקלא דפסיק אבל בקלא דלא פסיק סגי בראיית הבעל לחוד ולי נראה מתוך דברי השאלתות שכתבו ואי איכא דבר מכוער בשני עדים וקלא דלא פסיק מפקינן מבעל ומבועל דתניא רוכל יוצא וכו' שלא כיוונו לדברי ר"ת דלרב מפקינן בעידי דבר מכוער מבעל דא"כ מאי האי דקאמר ואי איכא דבר מכוער בשני עדים וקלא דלא פסיק תרוייהו למה לי והלא בעידי כיעור לחוד בלא קלא מפקינן ובקלא דלא פסיק בלא עידי כיעור מפקינן רק שהבעל ראה דבר מכוער ולכן נ"ל שהשאלתות מפרשים דברי רב בעידי טומאה ובריית בעידי דבר מכוער ר' סבר דבעידי דבר מכוער מפקינן מבעל ורב סבר דלא מפקינן מבעל אלא בעידי טומאה ופסק תלמודא הלכתא. כרב בקלא דפסיק שאם ראו עדים דבר מכוער וגם יצא הקול אם הוא קלא דפסיק לא מפקינן לא מבעל ולא מבועל וכותיה דרבי בקלא דלא פסיק ובעידי כיעור אבל בראיית הבעל לחוד אפילו בקלא דלא פסיק לא מפקינן ועידי דבר מכוער וקלא דלא פסיק חשיב כפתח פתוח או עד אחד אחר קינוי וסתירה ובהכי רווחא שמעתא דלא מסתבר כלל דלימא רב בעדים סתם אי לא איירי בעידי טומאה וגם לא מסתבר לפרושי ואם באו עידי טומאה דברייתא בעידי כיעור וכך היא שיטת הרי"ף והרמב"ם ז"ל עכ"ל הרא"ש ז"ל: ויש לתמוה עליו שהרי לפי שטה זו שפי' דברי השאלתות דבקלא דלא פסיק ועידי כיעור מפקינן לה מבעל ולהרי"ף והרמב"ם לא מפקינן לה מבעל אלא בעידי טומאה כמבואר בדברי הרי"ף שכתבתי בסמוך דכל שקלא וטריא דרב ורבי ובריית ומסקנא דגמרא עלייהו לא הויא אלא לענין אם מוציאין אותה מנטען אבל מבעל אין מוציאין אותה אלא בשני עידי טומאה וכך הם דברי הרמב"ם בפכ"ד מהלכות אישות ופ"ב מהלכות סוטה וא"כ היאך כתב הרא"ש על פירושו בדברי השאלתות וכך היא שיטת הרי"ף והרמב"ם וצ"ל דלא

כתב כן אלא משום דלפירושו בדברי השאלתות בעדים דקאמר רב היינו בעידי טומאה וגם עידי טומאה דברייתא עידי טומאה ממש וכך מפרשים ג"כ הרי"ף והרמב"ם דלא כר"ת שחזר בו ופירש דבעדים דקאמר רב וכן עידי טומאה דברייתא היינו עידי דבר מכוער אבל במסקנא פשיטא דאיכא בינייהו דלפירושו בעידי כיעור וקלא דלא פסיק מפקינן מבעל ולהרי"ף והרמב"ם לעולם לא מפקינן מבעל אלא בעידי טומאה ואף בדברי רב איכא בינייהו דלפירושו רב כי אמר ובעדים לענין להוציא אותה בין מבעל בין מבועל אמרה ולהרי"ף והרמב"ם ז"ל לא אמרה אלא לענין להוציא אותה מבועל אבל לענין להוציא אותה מבעל לא איירי ביה רב ולא סוגיא דגמרא. ומעתה יתבאר לך שמה שכתב רבינו דלהרי"ף בשיש בקול ממש אם יש עידי כיעור מוציאין בין מבעל בין מנחשד נמשך אחר פשט לשון הרא"ש לפום ריהטא שכתב אחר פירושו דברי השאלתות וכך היא שיטת הרי"ד. והרא"ש (והרמב"ם) ועלה על דעתו שלגמרי משוה אותם ולא חשש לבדוק אחריו וכבר נתברר האמת שלא השוה אותם אלא לענין ובעדים דקאמר רב שהן עידי טומאה ולא עידי כיעור כמו שעלה על דעת ר"ת ולשון הרא"ש דייק הכי שלא כתב וכן דעת הרי"ף והרמב"ם אלא וכך היא שיטת הרי"ף והרמב"ם דמשמע שאינו משוה אותן אלא לענין פי' שיטת דברי רב ולא לענין הדין ועוד יש להוכיח כן מתוך דבריו שעל מה שכתב ובהכי רווחא שמעתא דלא מסתבר כלל דלימא רב בעדים סתם אי לא איירי בעידי טומאה וכו' ואח"כ כתב וכך היא שיטת הרי"ף והרמב"ם משמע בהדיא דלא אמר וכך היא שיטת הרי"ף והרמב"ם אלא לענין זה בלבד. והמרדכי כתב שהר"מ כתב לקיים דברי השאלתות וכתב אחר שדברי השאלתות מיושרים מי יחלוק עליהם להקל ועוד שכל דבריהם דברי קבלה וכדי לסמוך עליהן כמו התלמוד ואף המיי' בפכ"ד דאישות כתב כדבריהם ע"כ ודברי תימה הם שהרי המיימוני חולק הוא על דברי השאלתות כמו שנתבאר. והרשב"א בתשובה כתב וזה לשונו ר"ח והרי"ף ור"ת הסכימו שאין מוציאין אשה מבעלה אלא בעדים ל"ש יש להבנים ל"ש אין לה בנים וקלא דלא פסיק מנטען ולא מבעל ורב אחאי ורש"י סוברין דאפילו מבעל מפקינן בקלא דלא פסיק וכשאין לה בנים מבעל והוא דליכא אויבים וכדעת הרי"ף והגאונים הנזכר אני סובר עכ"ל כתב דעת ר"ת בדבריו הראשונים וגם התוספות כתבו כן בשמו ולא כתבו מה שחזר ופי' בפי' השאלתות ונ"ל משום דמשמע להו ז"ל שמה שחזר ופירש דברי השאלתות אתא לפרושי אבל דעתו אינו כן אלא כדבריו הראשונים ועליהן הוא סומך וזה שלא כדברי רבינו שכתב דלדעת ר"ת ע"י עדי כיעור אסורה לבעל ומיהו המרדכי כתב כלשון הזה ושוב חזר בו ר"ת והודה לדברי השאלתות וזה כדברי רבינו ומ"מ כתב דלר"י נראה כדברי ר"ת

הראשונים דכולה שמעתא קשה לדבריו האחרונים וגם במ"ש רבינו אחר מ"ש שיטת הרי"ף כפי מה שעלה על דעתו וכן היא מסקנת הרא"ש ז"ל יש לדון שאע"פ שהרא"ש כתב אותה שטה לפרש דברי השאלתות כתב כן לאפוקי ממה שפר"ת בהם ואין משם הכרע שיסבור הוא ז"ל כן ואפשר דכדברי הרי"ף והרמב"ם ס"ל וכ"כ בתוספות בשם ר"י דלעולם לא מפקינן לה מבעל אלא בעידי טומאה ממש וכתב נ"י שכן דעת הרא"ה והריטב"א ז"ל וגם הרא"ש כתב בתשובה כלל ל"ב סי' י"ד על א"א שזנתה בעד אחד וגם קלא דלא פסיק דע כי בע"א אין א"א נאסרת אלא לאחר קינוי וסתירה כדאיתא פ"ג דקדושין (סו.) אין דבר שבערוה פחות מב' ובקלא דלא פסיק פסקו ה"ג ור"ת דלא מפקינן מבעל דלקלא דלבתר נשואין לא חיישינן ובשאלתות דרב אחאי פסק דבקלא דלא פסיק מפקינן מבעל ור"י הכריע כדברי ה"ג וכן פוסקין עכ"ל ואע"פ שראה רבינו תשובה זו לא נמנע מלכתוב שמסקנת הרא"ש כאותה שטה שכתב בפסקים משום דמשמע ליה ז"ל שאותה שטה שכתב בפסקים אחר שהשיב אותה תשובה אמרה וכ"כ ז"ל על אותה תשובה וז"ל ועתה כשלמדנו יבמות דקדק א"א נר"ו לשון השאלתות ופירש בע"א וז"ל מתוך דברי השאלתות שכתבו ואי איכא דבר מכוער וכו' נ"ל שלא כיוונו לדברי ר"ת וכו' עד ובהכי רווחא שמעתא דלא מסתבר כלל דלימא רב ובעדים סתם אי לא איירי בעידי טומאה עכ"ל ולפי מ"ש בסמוך י"ל דלא לפסק הלכה אמרה אלא לחלוק על פר"ת בדברי השאלתות ואע"פ שכתב בתשובה סימן י"ג שראה את הר"מ פוסק ודן כפר"ת בדברי השאלתות הרי חזר וכתב בתשובה זו דסוגיין דעלמא פוסקין כה"ג ור"י וכן בדין דבעלי שטה זו הם רוב בנין ורוב מנין ועיין בתשובת הגהות מיימוני דשייכי לספר נשים:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בנחשד ועבר ונשאה אם יש לה בנים מהבעל לא תצא ואם אין לה בנים מהבעל תצא הוא על פי פרש"י דאהא דתניא בד"א בשאין לה בנים אבל יש לה בנים לא תצא כתב בד"א דאם כנס הנטען יוציא בשאין לה בנים מן הראשון אבל יש לה בנים מן הראשון לא תצא דכי מפקינן לה קא מחזקינן לקלא קמא ועבדינן להו ממזרים אבל הרי"ף כתב בד"א בשאין לה בנים מן הנטען הוא שמוציאין אותה מידו אבל יש לה בנים מן הנטען לא תצא וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות סוטה וכתב הרא"ש בתשובה דאע"ג דמסתברא כפרש"י כל הארצות פוסקין ודנין ע"פ הרי"ף והרמב"ם ז"ל וכתב עוד בתשובה (כלל ל"ב סי' י"ב) על הנטען על א"א ונתארמלה אין כאן מקום הראוי להסתפק דמאי נ"מ אם גרשה או מת אם יש עדי טומאה תצא ואם יש עדי כיעור וקלא דלא פסיק וליכא אויבים תצא:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו דבדבר מכוער בקלא דלא פסיק אע"פ שלא ראו עדים אלא שהבעל ראה אותו תצא מהנטען מתוך דברי הרא"ש שכתבתי נתבאר שאין דברים הללו אמורים אלא לפר"ת בפי' דברי השאלתות אבל לדברי כל שאר פוסקים ראיית הבעל אינה מעלה ולא מורדת לענין זה וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות סוטה וז"ל באו עליה עדים שנסתרה עם איש זה ובאו ומצאו דבר מכוער כגון שנכנסו אחריו ומצאוה חוגרת חגורה וכו' אם הוציאה בעלה בדבר מכוער כזה ה"ז לא תנשא לנטען אלא אסורה עליו ואם עבר ונשאה והיה לה בנים ממנו לא תצא ואם לא היה לו בנים תצא בד"א כשרננו העיר עליה ועל הנטען יום ומחצה או יותר ואמרו פלוני זינה עם פלונית ולא פסק הקול וכו' נראה מדבריו בהדיא דכל שלא באו ב' עדים בדבר מכוער לא תצא מנטען:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו גבי דבר מכוער מנעלים הפוכים תחת המטה לישנא דברייתא נקט ומקשי עלה בגמרא ליחזי דמאן נינהו ומסיק אלא מקום מנעלים הפוכים תחת המטה ופרש"י מנעלים הפוכים פיהם למטה ודאי של נכרי הם והפכו כדי שלא יכיר הרואה מקום מנעלים הפוכים ניכר מחום הפיכתו בעפר שתחת המטה והא דתניא חוגרת בסינר פרש"י הוא כעין מכנסים שהיו הנשים חוגרת לצניעות ואמאי דתניא רוק למעלה מן הכילה פרש"י ארוכל יוצא קאי ומצא בעל רוק למעלה מן הכילה שעל מעתו מי זרק הרוק למעלה כי אה השוכב ופניו למעלה הילכך זינתה זו ורקקה בשעת תשמיש. והרמב"ם כתב בפכ"ד מהלכות אישות גבי דבר מכוער כיצד כגון שהיתה בחצר לבדה ורוכל יוצא ונכנסו מיד בשעת יציאתו ומצאו אותה עומדת מעל המטה והיתה לובשת המכנסים או חוגרת אזורה או שמצאו רוק לח למעלה מן הכילה או שהיו יוצאין ממקום אפלאו מעלין זה את זה מן הבור וכיוצא בו או שהיו מנשקין זה את זה או מגפפין זה את זה או שראוהו מנשק ע"פ חלוקה או שנכנסו זה אחר זה והגיפו הדלתות וכיוצא בדברים אלו אם רצה הבעל להוציא תצא בלא כתובה ודברים הללו איתנהו בירושלמי פרק המדיר ואע"פ שבפ"ב מהלכות סוטה גבי דבר מכוער לא כתב אלא חוגרת חגורה ורוק למעלה מן הכילה כבר כתב וכיוצא בזה כדי לכלול גם שאר דברים שכתב בפ' כ"ד מהלכות אישות ומ"מ משמע שאם לא היה כיעור בדברים אלו וכיוצא בהם לא תצא מנטען אפי' אין לה בנים אפי' הוא קלא דלא פסיק וכן מצאתי בתשובה בשם ריב"א וחביריו וכן נראה מדברי הרי"ף והרמב"ם דתרתי בעינן עידי כיעור וקלא דלא פסיק אבל מדברי הרשב"א בתשובה סי' תקצ"ו לא משמע הכי שכתב על מי שחשוד בא"א ונפטר הבעל ובקש זה הנחשד לישא אותה אם אותו קול של רינון הוא קול שאינו פוסק כגון

שעמד יום תמים וחצי יום לא יכנוס ואע"פ שאין שם לא עידי טומאה ולא עידי דבר מכוער ויש מן הגדולים שאמרו שאם כנס יוציא ויש להם ראיה ביבמות על מה שיסמכו וקרובים דבריהם להיות כן עכ"ל: כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' סוטה על דבר מכוער אם לא היה רינון לדבר זה בעיר או שפסק הקול שלא מחמת יראה אם נשאת לנטען לא תצא ואפילו אין לה בנים אפילו בא עד אחד שזנתה עמו לא תצא ע"כ: כתב הרשב"א בתשובה סי' אלף ורנ"א הגפת הדלתות שאמרו אין זה יחוד עד שיהא בית נעול דתרעא טריד דירוש' שער נעול במנעול משמע וכדמשמע התם בירושלמי בפ' המדיר דגרסי' התם תרעא תריד סוטה מוגף צריכא: וכתב עוד והתם בפ' המדיר אמרו בכל הנך דאמרן התם וכולן אם הביאה ראיה לדבריה נאמנת ואין לך ראיה לדבריה יותר מזה שלא נתיחדה לרצונה אלא מתוך האונס ואמאי דאמרינן הא בקלא דפסיק פרש"י שיצא קול אחר לומר שקר הוא הלעז וכך הם דברי רבי' ועל מאי דאמרינן אויבים הוא דאפיקו לקלא כתב המרדכי א"נ אם ע"י אויבים לא פסיק לאו כלום הוא אע"ג דמעיקרא לא יצא ע"י אויבים: כתב נ"י בשם הריטב"א נראין הדברים דכי פסיק ביני ביני אם שתק קול ההפסק וחזר הקול הראשון ונמשך יומא ופלגא לא פסיק חשיב לאסרה עליו וכתב עוד דכל היכא דאיכא בעיר אויבים בין לנטען בין לנטענת אפילו נמשך הקול יומא ופלגא ויותר בלא שום הפסק לאו קלא הוא ושריא ואיפשר דאפילו לכתתלה לא חיישינן לה לאוסרה על הנטען עכ"ל ודברים מבוארים בגמרא הם ולא אתא לאשמועינן אלא דלכתחלה נמי שרי: כתב מהרי"ק שורש קל"ה על נטען על אשת איש ואח"כ גירשה בעלה ואבי הנטען השביע שלא ישאנה ויצא קול שקידשה לא ביארת שאלתך האם על ב"ד אצווין להפרישו או אם האשה תובעת שיוציאנה כיון שאין יכול לכנסה מרמה השבועה אם על ב"ד היתה השאלה הלא ידוע הוא הדברים המכוערים שנזכרו בתלמוד ואותם שהוסיף רמב"ם ור"מ ע"פ הירושלמי ולדון מה יקרא דומה לאותם הנזכרים בתלמוד בבלי וירושלמי הלא אין זה תלוי כ"א בשיקול דעת הדיין ואולם כדי להרבות בחקירות בכל כיוצא נלע"ד שלא מן השם הוא ואין כבוד אלהים חקור דבר זה אך למעלים עין בהתגלע הדבר ע"י עדים שראו דבר מכוער ח"ו אלא נלע"ד דבזה מצווים להפרישו בגט ואם לא ירצה הנטען לשמוע לישמתיה עד דמגרש לה מק"ו דמקדש תוך ג' חדשים לאחר מיתת הבעל ומ"מ כדי להסתלק מכל ספק היה נלע"ד לעשות כמו שכתב ר"ת גבי האומרת מאים עלי תגזרו באלה חמורה על כל איש ואשה מזרע ישראל שלא יהיו רשאין לדבר עמו ולישא וליתן אם לא יגרש ואם האשה רוצה שיוציאנה כיון שאין יכול לכנסה נלע"ד שהדין עמה ויעשו ב"ד דרך בקשה ואם לא יאבה שמוע לדברי חכמים נלע"ד שיכולים לכופו אם היא באה

מתמת טענה דחוטרא לידא ומרא לקבורה ע"כ: כ' המרדכי דעידי כיעור דאמרן אף ע"פ שלא ראו בבת אחת אלא בזה אחר זה ואע"ג דכיעור דחזא האי לא חזא האי הא קי"ל (סנהדרין ל:) בהלואה אחר הלואה דמצטרפין ואע"ג דאמנה דמסהיד האי לא מסהיד האי מיהו תרוייהו אמנה קא מסהדי ה"נ תרוייהו אדבר מכוער קא מסהדי וכן משמע בירושלמי פ"ק דסוטה עכ"ל וכן משמע פ"ב דכתובות (כו:) דכי היכי דמצטרפי לעדות ממון מצטרפין לענין איסור לדידן דקי"ל כר"י בן קרחה דאמר אפילו ראו זה אחר זה מצטרפין דמוקי התם דפליגי רשב"ג ור' אלעזר אי מצטרפים ב' העדים להאכילו תרומה על פיהם וקאמר דפליגי בפלוגתא דר"י בן קרחה ורבנן והרי אכילת תרומה איסורא הוא אלא ודאי לר"י בן קרחה לעדות מילתא דאיסורא נמי מצטרפין אבל בפ' מי שאחזו כתב הרי"ף תוספתא דקתני בה ראוה שנים שנתיחדה עמו צריכה הימנו גט שנים אחד שחרית ואחד בין הערבים זה היה מעשה ואמרו אין מצטרפין וכתב עליה הר"ן דאע"ג דלגבי ממון קי"ל בפרק זה בורר דהלואה אחר הלואה והודאה אחר הודאה מצטרפין לגבי אישות דשייך בדיני נפשות בבת אחת בעינן להו עכ"ל. ויש לחלק בין דיני אישות למילי דאיסורא : כתוב בהגהות מרדכי דקדושין אעשה בכהן אחד שהיה חושד את אשתו מאיש אחד ופעם אחת ראה אותה נכנסה עמו לסתר וסמך אזנו לכותל ושמע קול נשימתם כדרך משמשים מטותם ואסרה ה"ר יתזקאל ומהר"ם אומר להיתר דאיכא למימר שלא היה שם כי אם מיעוך שדים ושגעון כיון שלא ראה גוף המעשה והביא ראיה מרוכל עכ"ל ובתשובת הר"מ שבסוף תשובת הרשב"א תתל"ב ותתל"ג כתוב ענין זה באורך בתשובת הרשב"א סימן אלף וקפ"ז כתוב דברים דשייכי לענין זה עיין עליו ועיין בהגהות מרדכי דיבמות פ"ט ובתשובת מיימוני דשייכי לספר נשים: כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות סוטה כל אשה שהיה לה קינוי וסתירה ולא שתתה מי המרים בין שלא רצה בעלה להשקותה בין שלא רצתה היא בין שבא לה עד טומאה או הודית או שהיתה מאלו הנשים שאינם ראוים לשתות או שקנאו לה ב"ד הואיל ונאסרה על בעלה מ"מ הרי היא אסורה על זה שנתייחדה עמו לעולם כדרך שהיא אסורה על בעלה ואם עבר ונשאה מוציאין אותה מתחתיו בגט אפילו היה לה כמה בנים ממנו מפי השמועה למדו כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל אבל אם לא קדם קינוי ובאו עליה עדים שנסתרה עם איש זה ובאו ומצאו דבר מכוער כגון שנפנסו אחריו ומצאוה חוגרת חגורה או מצאו רוק למעלה מן הכילה וכיוצא בזה אם הוציאה בעלה בדבר מכוער כזה ה"ז לא תינשא לנטען אלא אסורה עליו ואם עבר ונשאה והיו לה בנים ממנו לא תצא ואם לא היו לה בנים תצא בד"א כשרננו העיר עליו ועליה יום ומחצה וכו' אבל אם לא היה רנון לדבר

זה בעיר או שפסק הקול שלא מחמת יראה אם נשאת לנטען לא תצא אע"פ שאין לה בנים אפילו בא עד אחד שזנתה עמו לא תצא: מ"כ על מי ששאל על בתו שהיתה נשואה לראובן וחשדה משמעון ונתגרשה מראובן מרצונו ונשדכה לשמעון ואומר שאסורה לו כדתנן הנטען מן האשה והוציאו מתחתיו אף על פי שכנס יוציא ונראה לי ולכל חבירי בדבר שאין זה נטען דאפילו להההוא שינויא דאין לה בנים ואיכא עדים דמודה רב מכל מקום לפי ההוא שינוייא הוציא קתני משמע הוציאה הבעל משום ההוא שם רע ואפילו הכי אינה נאסרה על הנטען אלא כי ההוא ש"ר דפירש רבי ברוכל יוצא וכולי והוציאה בעלה משום ההוא שם רע או בכיוצא בו ולשינוייא אחרינא דמוקי מתניתין כרבי והלכה כוותיה בקלא דלא פסיק אינה יוצאת אלא בשרוכל יוצא ואשה חוגרת בסינר והוציאה הבעל משום האי קול שאם לא הוציאה משום שם רע זה לא תצא מן הבעל דלרבי הוציאה תנן תדע דאמרינן בפרק המגרש (גיטין פט.) יצא לה שם מזנה בעיר קודם שתינשא לכהן אין חוששין לה ואפילו בקלא דלא פסיק אבל אם היה רוכל יוצא והיא חוגרת בסינר חוששין לה דזונה לכהן בלא נשאת כנשואה לנטען דהיכא דאמר בעל אי לא מפיק מבטלינן קלא להחמיר גבי מזנה לכהן איכא למימר הכי והכא אי ליתא לקלא כדפירשתי אינו נטען ועוד שאינה נאסרת בקול זה אא"כ הוציאה הבעל מחמת זה וצריך שיאמר בשעת גירושין משום ש"ר אני מוציאה או לישנא אחרינא כוותיה ובזאת האשה לא היה זה ולא קול האוסר על הנטען ולא איתחזק בב"ד ואין לחלק בקולות היכא דמתסרא לכל העולם בעינן ב"ד היכא דלא איתסרא אלא לנטען לא כ"ש שאם אמר אדם משום ש"ר אני מוציאך ולא היה הקול כדפרישית לא היתה אסורה לנטען דאיכא למיתלי בפריצותא כדמפרש במזנה אין חוששין לה אלא שזה האדם מקפיד על זבוב שנפל לתוך כוסו ולכתחלה מותרת לינשא לשמעון ועוד שראובן ושמעון היו אויבים ואפי' היה הקול כקול דרוכל בטל הקול ולא הלכה אני אומר שאם כן אין לך נטען אלא אפי' לזות שפתים אין כאן ועוד מאחר דלא איתחזק לאו קלא הוא והא קמי נישואין בע"כ ונראין הדברים קל וחומר באיסור כרת התרת באיסור לאו לא כ"ש שהרי אילמלא לא היה האונס לבת שבע היתה אסורה לדוד אבל האונס התירה דלגברא נמי שריא אבל היכא דלגברא אסירא אילו היה יודע בעל לבועל נמי אסורה מן התורה יעקב בר' מאיר: היכא דאיכא דבר מכוער וקלא דלא פסיק וכנסה הנטען כיצד מוציאין אותה מידו כתב הרשב"א בתשובה אכתבנה בסוף סימן י"ז כתבו התוספות בפרק קמא דסנהדרין (ח.) צ"ל לפירוש רבינו תם שהיא מותרת לבעלה כשלא כיוונו עדותן או כשהוכחשו דאי לאו הכי מיחייב ק' סלעים הא לא קרינן ביה ולו תהיה לאשה יש ללמוד מכאן דאי אתו עדים

ואמרו אשת פלוני זינתה דבעינן דרישה וחקירה לאוסרה על בעלה וסברא הוא דלא גרע מגזילות וחבלות וכך כתב נ"י וכך כתב סמ"ג במ"ע סימן מ"ח וזה לשונו בשם רבינו יעקב אמרו ששנים שהעידו על אשת איש שזינתה שצריכים דרישה וחקירה לאוסרה על בעלה וכתבוהו הגהות מרדכי דיבמות (דף תס"ב ע"ב) והגהות מיימון פרק כ"ד מהלכות אישות ובתוכפות ספ"ק דמכות (ז.) נמי חשיב לדיני נשים דיני נפשות והרא"ש ג"כ כתב בתשובה כלל מ"ו סימן ד' וז"ל תחלה אני כותב שלא כהוגן עשו שקבלו העדות שלא בפני האשה ושלא בפני בעלה שכבר נשאה שיבא בעל השור ויעמוד על שורו ועוד היה ראוי שעדות זו תתקבל בפני גדולי ישראל הבקיאים בדרישה שידרשו ויחקרו היטב כדי שלא לאסור אשה על בעלה דתניא בשילהי יבמות (קנב:) אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה דברי ר"ע רבי טרפון אומר (בגדול) בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה וקא מיפלגי בדרבי חנינא דאמר דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם ומפני מה אמרו בדיני ממונות לא בעי דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין ובהא קא מיפלגי מ"ס כיון דאיכא למשקל כתובה כדיני ממונות דמיא ומ"ס כיון דקא שרינן א"א לעלמא כדיני נפשות דמיא ובנדון זה לאסור אשה על בעלה הכל מודים דבעינן דרישה וחקירה ולקבל העדות בפני בעלי דינין ובפני גדולי ישראל שידעו לחקורו לדרוש ולא להסתיר עצה במחשכים ולהוציא לעז על האשה היושבת תחת בעלה ואף בדיני ממונות אין מקבלים עדות אלא בפני בעל דין וכתב ריב"א שאם קבלו שלא בפני בעל דין אינה עדות לדון על פיו וראוי להעניש לכל מי שהיה באותו עצה ובאותו ועד לקבל עדות של לעז ופגם של אשה היושבת תחת בעלה שלא בפניהם עכ"ל וכתב נ"י בסוף יבמות והלכה כת"ק דאמר אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה וכן פסקו הגאונים וא"ת היכי פסקו כמ"ד דאין בודקין דהא טעמיה הוא משום כתובה דאית לה למשקל ולא תקנו בכתובה דרישה וחקירה והלא עיקר עדות להתירה לשוק הוא והוא עדות א"א דהויא דיני נפשות ובתר הכי אתי דין שתטול כתובה וכיון דשריותא קדים לא תשריי' ולא תשקול תירץ הרמב"ן דהשתא בזמן הזה טפי דמיא הא ענייא דעדות אשה לדיני ממונות מלדיני נפשות דהא רובא דנשי אית להו כתובה הילכך אפילו ארוסה דלית לה כתובה לא מפלגי בה דאילו דיני נפשות ליתנהו בזמן הזה עכ"ל ולדברי המרדכי שכתבתי לעיל בסמוך שאע"פ שלא ראו העדות הכיעור או הטומאה בבת אחת מצטרפין כיון דלדיני ממונות מדמי לה היה נראה לומר דלא בעי דרישה וחקירה ויש לדחות דדרישה וחקירה שאני דלכל מילי צריך דרישה וחקירה אלא שאמרו דבדיני ממונות לא ליבעי כדי שלא תנעול דלת בפני לווין והכא לא

שייך למימר הכי והרשב"א כתב בתשובה לעיקר הדין ולהלכה למעשה כך נ"ל באמת דעידי קידושין אין צריכין דרישה וחקירה דהשתא מיהא לאו אדיני נפשות קא מסהדי משא"כ לר"ע בעידי מיתה דהיא אסורה לכל והבא עליה במיתה והשתא ע"פ עד זה שרינן לה לעלמא ואע"ג דבקידושין אפשר דאתי לידי נפשות השתא מיהא לאו אנפשות קא מסהדי וכולהו סוגיות משמע ודאי דלא בעי דרישה וחקירה בעידי גיטין וקידושין ולפיכך ישנן בב"ד הדיוטות וכדאמרינן בהמגרש (פח:) אנן שליחותייהו עבדינן מידי דהוי אהודאות והלואות וכן כתבו כל רבותינו מורי ה"ר יונה גם מורינו הרמב"ן ז"ל ותדע לך (ממתניתין גיטין פו.) ג' גיטין פסולים ואם נשאת הולד כשר וחד מינייהו אין בו זמן וכן לגבי קידושין דאמרינן (יבמות לא:) דאין כותבין בו זמן דהיכי עביד וכו' אלא גיטין וקידושין ליתנייהו בדרישה וחקירה דאף הם כדיני ממונות דבדידהו נמי איכא משום נעילת דלת ותדע לך מדמכשרינן כותב שנה שבוע ועוד שהרי אמרו שתקנו זמן בגיטין משום פירות או משום בת אחותו וההיא דפרק היו בודקין לא ידענא מאי קא דייק מינה דהא לאו בעידי קידושין היא אלא במי שנתקדשה כבר ובאו עדים ואמרו נערה המאורסה זו זינתה ועדות זו צריכה דרישה וחקירה דבנפשות קא מסהדי ע"כ. דין אשה שאמרה לבעלה טמאה אני או שא"ל עד אחד אני ראיתיה שנטמאת נתבאר בסימן ו' ויתבאר בסימן קי"ו ודין קינא לה ונסתרה או נסתרה בלא קינוי יתבאר סימן קע"ח בס"ד : המוציא את אשתו משום ש"ר אם מותר להחזירה נתבאר בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ה

הוציאה הבעל בעידי כיעור וניסת לאחר וגירשה לא תינשא וכו' ואם נשאת לא תצא אפילו אין לה בנים כ"כ הרמב"ם בהלכות סוטה פ"ב והוא ברייתא פ"ב דיבמות (כד:) ועיין במה שאכתוב בסוף סימן זה בשם רבינו ירוחם כתב הרא"ש בתשובה אותם שאמרו חכמים לא יכנוס אפילו באותה מבוי ראוי שלא תדור כ"ש שלא תשמשנו בביתו וכתב עוד בתשובה אחרת על לאה שהלך בעלה למ"ה ובא עד אחד והעיד עליו שמת והלכה ונשאת ומת הבעל השני ואח"כ נכנסה בבית ב"ה אחד לשרתו ויצא קול שנתיחדה עמו ואחר כל זה בא בעלה הראשון וגירשה אם יכולה לדור בבית ב"ה לשרתו כאשר בתחלה נ"ל שמותר להיות עמה בבית דמה שיצא עליה קול שנתיחדה עמו בעודה א"א לא נאסרה עליו אחר שגירשה בעלה בשביל אותו קול דאף על בעלה לא היתה נאסרת בשביל קול כדאמרינן פ"ק דכתובות (ט.) ואמרי' נמי בשלהי גיטין (פח:) דלא חיישינן לקלא דבתר נשואין וכיון דלא נאסרה לבעלה אף לבועל אינה נאסרת זהו אם אומר שלא בא עליה אבל יש להזהירו ולומר לו הוי יודע שאם באת עליה אסורה דלגבי דידיה הוי בעדות

אע"פ שלא נאסרה על בעל בידיעתו מ"מ הוי חתיכה דאיסורא גביה דידיה וראיה מפ"ק דכתובות גבי מעשה דדוד ובת שבע:

סעיף קטן ו

הנחשד משפחה וכותית ונתגיירו ונשתחררו לא יכנוס ואם כנס לא יוציא משנה בפ"ב דיבמות (דף כד:) וכתב הרשב"א בתשובה אפשר שאפילו לא כנס בנשואין אלא שקדש אין מוציאין מתחת ידו שכל שצריכה גט מוציאין קרי ביה ואין מוציאין בדיעבד ובסוף סי' י' נתבאר דעת המפרשים בזה וכתב רבינו בסי' קמ"א בשם הרא"ש דכל היכא שהתרו בו ועבר וכנס לא מיקרי דיעבד ומפקינן לה מיניה וכתב נ"י פ"ב דיבמות אהא דתנן ואם כנס לא יוציא דברננה לא יוציא ולאו דוקא רננה אלא אפי' בא על השפחה ועל הכותית בודאי ובתוספתא קתני לה הכי בהדיא וטעמא דלא יוציא דכיון שנתגיירו וקבלו עליהם חזקה הוא דאגב אונסייהו גמרו וקבלו דגמרא גמיר לה דאחד האיש שנתגייר לשם אשה ואחד האשה שנתגיירה לשם איש גרים גמורים הם וכיון דגיורת מיהא הויא ומותרת היא לו ל"ש יש לה בנים ממנו או אין לה בנים לא יוציא וכ"כ הרמב"ן ז"ל עכ"ל כתוב בתשובת הרשב"א סימן אלף ור"ה על ראובן שהיה נשוי אשה וקנה שפחה ונתעברה ממנו ואח"כ גיירה ולא פירש ממנה צריכין הקהל למחות בידו ובסימן אלף ורל"ז כתב דינים דשייכי לסימן זה וכתב עוד הרשב"א שאלת הנטען מן הכותית דתנן ה"ז לא יכנוס ואם כנס לא יוציא אם עמד זה וגירש מהו שיחזיר כיון שגירש ובא לכנוס ה"ז כלכתחלה או דילמא כיון שכנסה הרי זה כדיעבד ואפי' שגירש לא יצא מהתירו הראשון ואמרת שמצאת בירושלמי גבי הנטען מן האשה לא ישא אמה גירשה מהו שיחזיר אם אתה אומר כן לא נמצא לוזה על בניה ולפי זה נראה דוקא בשיש לו בנים ממנה ומשום לעז בנים הא לא היה לו בנים ממנה לא יכנוס תשובה טעמא דלא יכנוס לכתחלה אינו אלא משום לזות שפתים שלא יאמרו בשביל זה נתגיירה וזהו הפירוש הנכון אע"פ שרש"י לא פירש כן וע"כ היה מן הדעת שתהא מותרת לחזור לו דכיון דמעיקרא לא חששנו לרננה כ"כ שיוציאנה מיהו אותה רננה כבר נתבטלה ומעתה בנישואין השניים אין כאן רננה ואפילו היה כדבריך שמצאת כן בירושלמי גבי הנטען מן האשה לא ישא את אמה אינה דומה לזו דהתם בכל עת ישנו לחשש שמא תבוא בתה אצלה ואף על פי שאותו הירושלמי שאמרת לא ידעתי בשום מקום אבל מה אעשה וגבי הנטען מן השפחה ומן הכותית עצמן הוא בירושלמי וזה מבואר לפי דעת הירושלמי דנשואין שניים כראשונים כל שאין לו בנים ממנה לא יכנוס וכ"כ הרמב"ן בחדושיו ואע"פ שלא היה כן משיקול דעתי אין בי כח להורות כנגד דברי הירושלמי וגדולה מזו נ"ל מגירסת הירושלמי הנמצאת בספרי

שאם אמרו לו אל תכנוס ועבר וכנס מוציאין מידו כיון שעבר ע"ד ב"ד שכך אמרו שם קידש כמי שכנס אמרו לו שלא יכנוס וכנס מוציאין מידו כך היא הגירסא הנמצאת אצלי אלא שבחדושי הרמב"ן אינה כן אלא כך קידש אין אומרין לו שיכנוס אלא שלא יכנוס כנס אין מוציאין מידו וגירסת ספרינו נ"ל יותר נכונה דה"ל כאותה שאמר פ"ב דכתובות לא נשאת נשאת ממש אלא כיון שהתירוה לינשא לא תצא מהתירה הראשון אע"פ שיש לחלק דהתם ברשות ב"ד קדש אבל הכא שלא ברשות קדש כל שלא כנס ממש לא יכנוס עכ"ל ובפ"י מהלכות גירושין כתב ה"ה דברים אלו ואכתוב דבריו בסימן שאחר זה ועיין במה שכתבתי בסוף סימן י'. כתב ר"י בנתיב כ"ג ח"ב כל מקום שאמרנו אסורה לבעל תצא אם גירשה הבעל וכנסה הבועל או הנטען תצא ממנו שבכל מקום שכופין לבעל להוציא כופין לזה ואפילו שבא אחר ופסק הענין כגון שגירשה הבעל או מת ונשאה אחר וגירשה או מת ואח"כ נשאה הנטען תצא ממנו וכ"מ שאמרנו בבעל לא תצא אם גירשה הבעל או מת וכנסה הנטען לא תצא ממנו ולעולם לכתחלה לא יכנוס נטען אפילו בכל אותם המקומות שאמרנו שלא תצא אם כנסה בדיעבד אפילו נשאת לאחר קודם הנטען לעולם לא יכנוס לכתחלה. ומרי"ף נראה שאם הוציאה בעלה בדבר מכוער ונשאת לאחר ונפסק הקול ואח"כ גירשה שני לא תנשא לנטען לכתחילה ואם נשאת לא תצא ונראה שאפי' היה בענין דאמרינן לגבי בעל תצא מאחר שהפסיק הקול האחר שנשאת לא תצא אבל לראשון הסכימו כמה פוסקים וכ"כ הרמ"ה עכ"ל:

סימן יב

סעיף קטן א

המביא גט ממדינת הים שצריך שיאמר בפ"נ ובפ"נ וכו' משנה בספ"ב דיבמות (דף כה:) המביא גט ממדינת הים ואמר בפ"נ ובפ"נ לא ישא את אשתו מת הרגתיו הרגנוהו לא ישא את אשתו ובגמרא (שם) טעמא דממדינת הים דעליה קא סמכינן אבל מא"י דלאו עליה קא סמכינן כלומר דבא"י אינו צ"ל בפני נכתב ובפני נחתם ישא את אשתו ואמאי דתנן הרגתיו לא ישא את אשתו אמרינן בגמרא הוא ניהו דלא ישא את אשתו אבל לאחר תנשא ולא אמרינן רשע הוא והתורה אמרה אל תשת ידך עם רשע כדרבא דאמר רבא אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע ודע דהיינו דוקא בעד אחד המעיד אבל אם היו ב' עדים מעידים מותר אחד מהם לישא אותה שאין שנים מצויים לחטוא בשביל אחד כדאיתא בירושלמי וכתבו הרי"ף בפרק הנזכר אצל החכם שאסר את האשה בנדר על בעלה לא ישאנה וכן מפורש בדברי הרמב"ם בפ"י מה' גירושין שכתב וז"ל העד האחד שהעיד לאשה שמת בעלה ונשאת על פיו הרי זה לא ישאנה וכ"כ בתוס'

והר"ן בפ"ב דכתובות והא דתנן הרגנוהו לא ששנים מעידים כן אלא כלומר שהרגו עם אנשים הרבה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם כנס לא יוציא שם מסקנא דגמרא אליבא דרב אשי (דף כה:) ויתבאר בסמוך:

ב"ה כתב רבינו בסי' קפ"א בשם תשובת הרא"ש ז"ל שאע"פ שיש עדים המכירים חתימת הגט אם לא היו במעמד נתינת גט צריך השליח לומר בפני נכתב ובפני נחתם ואסורה לו:

סעיף קטן ג

אשה שנדרה הנאה מבעלה ולא הפר לה ובאת לפני החכם להתירה וכו' משנה (שם) החכם שאסר את האשה בנדר על בעלה הרי זה לא ישאנה מיאנה או שחלצה בפניו ישאנה מפני שהוא ב"ד ובגמרא אוקימנא מתניתין דקתני החכם שאסר את האשה בנדר על בעלה לא ישאנה ביחיד מומחה דקי"ל דמצי מיפר וכיון דיחיד הוא אתי לידי חשדא אבל בי דינא דבי תלתא לא חשידי כדתנן מיאנה או שחלצה בפניו ישאנה מפני שהוא ב"ד כ' רבי' ירוחם בשם הרמ"ה דוקא אסרה אבל אם התירה על בעלה וגירשה מותר לישא אותה החכם ואפילו התירה יחיד ואפילו הדיוט:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם כנס לא יוציא מסקנא דגמרא שם אליבא דרב אשי וכתבו הרמב"ם בפרק י' מהלכות גירושין על שליח שהביא גט ועד המעיד שמת בעל וחכם שאסר את האשה בנדר על בעלה וכתב הרב המגיד כן פירש רש"י דהא דאמרינן אם כנס לא יוציא אכולהו קאי וכן דעת רב אחא וגם הרמב"ן בטל דעתו שהיה סבור שעד המעיד לאשה אפילו כנס מוציא והסכים לדעת הראשונים והרשב"א ז"ל מחמיר בדין העד: וכתב עוד ויש בירושלמי בזה נסחאות חלוקות האחת היא קדש אין אומרים לו שיכנוס אלא שלא יכנוס ואם כנס אין מוציאין מידו וזהו הנוסחא שכתב הרמב"ן אבל הרשב"א מצא נסחא אחרת קדש כמי שכנס אמרו לו שלא יכנוס וכנס מוציאין מידו ופירש הוא ז"ל אמרו לו וכנס אחר ההתראה קונסין אותו ומוציאין מידו עוד בירושלמי גירש מהו שיחזור אם אומר את כן לא נמצא מוציא לעז על בנה פירוש אם אתה אוסרה להחזירה נמצא מוציא לעז על בניה וכ"כ הוא ז"ל ונראה שהיה לה בנים מכניסה ראשונה לפי הירושלמי הזה עכ"ל ותשובת הרשב"א בזה באורך כתבתי בסימן שקודם זה וכתבתי בסוף סימן י' כל זה כתב רבינו בסימן קמ"א בשם הרא"ש דכל היכא שהתרו בו ועבר וכנס לא מיקרי דיעבד ומפקינן לה מיניה ועיין שם:

סעיף קטן ה
וכל אלו שאסורים לישא משום חשד וכו' מותרת לינשא להם וכו'. פ"ב דיבמות (דף כו.) במשנה וכולן שהיו להם נשים ומתו מותרת לינשא להם ובגמרר. מתו אין נתגרשו לא והתניא אפילו נתגרשו ל"ק הא דהואי קטטה הא דלא הואי קטטה ואבע"א הא והא דלא הואי קטטה הא דארגיל הוא הא דארגילה היא: ופרש"י נתגרשו לא. וע"י שנתן עיניו בזו שהתיר גירש את אשתו: הא. דקתני אפילו נתגרשו כגון דה"ל קטטה מקמי הכי דעדיין לא נתן דעתו על זאת: הא. דקתני נתגרשו לא בדארגיל הוא קטטה שהוא התחיל להקניט את אשתו והא דקתני אפילו נתגרשו בדארגילה היא קטטה שהיא הקניטרו תתלה וכתב הרמב"ם כלישנא בתרא וכך הם דברי רבינו כתב נמוקי יוסף וכולן שהיו להם נשים ומתו לאחר זמן מותרות לינשא לו שהרי בשעה שהעיד העד או שאסרה החכם היתה אשתו קיימת ולא לישא את זו נתכוין ומיהו אם היתה חולנית כשהעיד חיישינן וכן משמע בירושלמי ע"כ [%א] ודע דאיתא תו במתניתין וכולן שנשאו לאחרים ונתאלמנו או נתגרשו מותרות לינשא להם ופסקה הרמב"ם בפרק הנזכר ואיני יודע למה השמיטה רבינו:

סעיף קטן ו
ומ"ש כולן מותרות לקרובותיהם וכו' שם במשנה:

סימן יג

סעיף קטן א
כל הנשים שמתו בעליהן או גרשום לא יתארסו עד שיהו להם שלשה חדשים אחר מיתת הבעל או אחר הגירושין משנה בפרק החולץ (יבמות דף מא) ואע"ג דרבי יהודה ורבי יוסי פליגי במתני' ואמרו הנשואות יתארסו וא"ר יוחנן דהכי הלכתא פסקו הפוסקים כת"ק שהוא ר"מ וכתבו הרי"ף והרא"ש דטעמא משום דאמרינן בתר הכי בגמרא דהדר ביה ר' יוחנן ועוד דקי"ל הלכה כר"מ בגזירותיו כדאיתא בפרק אע"פ (כתובות ס:):

סעיף קטן ב
ומ"ש חוץ מיום המיתה והגירושין. מסקנא דגמרא שם (דף מג.) צריכים להמתין ג' חדשים חוץ מיום שמת בו וחוץ מיום שנתארסה בו והא דלא יתארסו היינו שלא יתקדשו אבל לשדך מותר וכן מבואר בתשובת הרא"ש בתחלת כלל צ"ג ועיין שם וכן בתרומת הדשן סימן רי"ז ומ"מ צריך להזהר מלתת רשות לשדך אם לא ע"י שישבע המשדך שלא יכנוס בבית המשודכת עד סוף הזמן כדי שלא יבואו לידי תקלה וטעמא דצריכות להמתין ג' חדשים אמר שמואל משום דאמר קרא להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני ופירש"י ולזרעך אחריך. שאין השכינה שורה

אלא על הודאין שזרעו מיוחס אחריו רבא אמר גזירה שמא ישא אחותו מאביו וייבם אשת אחיו מאמו ויוציא את אמה לשוק ויפטור את יבמתו לשוק פי' אם לא תמתין האשה אחר בעלה ג" חדשים אפשר שתהא מעוברת מבעלה הראשון ואומרים בנו של אחרון הוא ופעמים שישא בתו של ראשון שלא מאמו ונמצא שנשא אחותו מאביו ואפשר שימות בנו של אחרון בלא זרע ומייבם זה אשתו בחזקת שהוא אחיו מאביו והוא אינו אלא אחיו מאמו ואפשר שימות זה האחרון בלא בנים ואשתו זקוקה ליבם ומדמין שזה בנו הוא ומוציא את אמו לשוק בלא חליצה וגם אפשר שימות בנו של ראשון בלא זרע ואין לו אח אחר מן האב אלא זה והם מדמין שזה בנו של אחרון הוא ואין לאותו המת אח ליבם את אשתו ונמצא יבמתו נפטרה לשוק בלא חליצה ומכאן משמע בהדיא דמחזיר גרושתו אינה צריכה להמתין וכ"כ בסמ"ק והריב"ש בתשובה סימן תס"ב כתב מיהו גר וגיורת שהיו נשואים כנתגיירו צריכים להמתין שלשה חדשים מלזקק זה לזה כדי להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה כדתניא בפרק החולץ:

סעיף קטן ג

ומ"ש אפילו נתאלמנה או נתגרשה מן האירוסין שם במשנה (דף מא):

סעיף קטן ד

ומ"ש אפילו היתה לה כעס עם בעלה או שהיה הוא אוהיא חולה וכו' כולן צריכות להמתין ג' חדשים ברייתא שם (דף מב:) ובפרק אע"פ (כתובות דף ס:) הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה או שהיתה לה כעס בבית בעלה או שהיה בעלה חבוש בבית האסורים או שהלך בעלה למ"ה או שהיה בעלה זקן או חולה עקרה וזקנה אילונית וקטנה והמפלת אחר מיתת בעלה ושאינה ראויה לילד כולן צריכות להמתין ג' חדשים דברי ר' מאיר מסיק בפ' אע"פ דהלכה כר' מאיר בגזירותיו ופרש"י הרי שהיתה רדופה רוב ימיה להיות בבית אביה וכו' כל אלו אין דרכן להתעבר: שאינה ראויה לילד. שנעקר בית הריון שלה: בגזירותיו. בכל מקום שהוא מחמיר מדרבנן דאע"ג דאין כאן להבחין ביו זרעו של ראשון לשל שני דהא לא מיעברא לא פלוג רבנן בתקנת גזרות שלהם בין אשה לאשה וגזרו סתם שתמתין כל אשה ג" חדשים כתב רבינו בסימן קס"ד דיבמה שמת היבם צריכה להמתין ג' חדשים אחר מיתת היבם כתב הריב"ש בתשובה סימן ר"מ דאשת סריס אדם נמי צריכה להמתין ג' חדשים כתב רבינו ירוחם בנכ"ב בח"ה מיאנה בבעלה בקטנותה ונשאת לשני בתוך ג' חדשים הולד דשני הוי והרי הוא בנו לכל דבר פשוט בפרק נושאין (ק:) וכ"כ הרמ"ה עכ"ל ובכנ"ג ח"ג כתב קטנה שיוצאה במיאון אינה צריכה להמתין פשוט בפ"ד אחין (לד:). ואם נשתהא הגט בין כתיבה לנתינה כתב הרי"ף שמונין ג' חדשים משעת כתיבה וכו' בפ"ב דגיטין (דף יח.) איתמר מאימתי מונין לגט רב

אמר משעת נתינה ושמואל אמר משעת כתיבה וקאמר תלמודא תניא כוותיה דרב ותניא כוותי' דשמואל וקאמר בתר הכי רב כהנא ורב פפי ורב אשי עבדי משעת כתיבה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עבדי משעת נתינה וכתב הרא"ש רב אלפס לא הביא אלא תניא כוותיה דשמואל וכתב וכן הלכתא ודבריו תמוהין למה פסק הלכת' כשמואל הא קי"ל הלכתא כרב באיסורי ועוד דרב פפא ור"ה בריה דרב יהושע דאינון אמוראי בתראי עבדי כרב ויש ספרים שכתוב בהם והלכתא משעת כתיבה משמע דהרי"ף אינו גורס אותו מאחר שלא כתבו בהלכותיו ובכל אשכנז וצרפת נהגו משעת נתינה כרב עכ"ל והרמב"ם פי"א מה"ג פסק כשמואל דאמר משעת כתיבה ואפשר שהיה גורס כגירסת ספרים דידן דגרסינן והלכתא משעת כתיבה ואפילו אם לא היה גורס כן י"ל דכיון דרב אשי דהוא בתרא טובא ומאריה דתלמודא הוה עביד משעת כתיבה הכי נקטינן ואפשר שזה היה טעמו של הרי"ף ז"ל ועוד שבירושלמי פ' החולץ כ"כ בפרוש וכן פסק סמ"ג וכן דעת הרשב"א והר"ן וריב"ש ז"ל וגם בס' אורחות חיים הביא סברת הרי"ף בלבד:

סעיף קטן ה

מעשה באחת שנתגרשה ויצא קול של פיסול על הגט והצריכה ר"ת גט אחר מפני הלעז וכו' ולא הצריכה להמתין ג' חדשים וכו' ור"י אומר שצריך להמתין ג' חדשים אחר הגט השני מחלוקת ר"ת ור"י כתבו התו' והרא"ש והר"ן והמרדכי בסוף גיטין (צ.) וכתב ה"ה בפ"ט מהלכות אישות שנ"ל דינו של ר"ת אמת:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו וכן היא מסקנת א"א ז"ל אע"פ שהרא"ש לא הכריע בין ר"ת לר"י משמע לרבינו דמדהביא דברי ר"י שהוא דוחה דברי ר"ת ולא כתב עליו כלום נראה שהוא סובר דדחייה נכונה היא וכ"כ בפי' בתשובה כתבתי בסימן י' וכן נראה מדברי הרשב"א וכ"כ בהדיא בתשובה ודאי משני היא מונה שהוא היא מתגרשת בו וכל גט שב"ד מצריכין ליתן ממנו מונה ובתשובה אחרת כתב והיא בתשובות להרמב"ן סימן קל"ב מסתברא אחר שיצתה בגט צריכה להמתין ג' חדשים ואין לך יוצאת בגט שאינה צריכה ואע"פ שאין קידושיה קידושין גמורים ויכולה לצאת בלא גט שהרי קטנה שהשיאוה אמה ואחיה הכל יודעין שיכולה למאן ואפ"ה כל שיצאה בגט צריכה להמתין וכ"ש זו שיצא עליה קול והצריכתה אותה גט יאמרו קמו רבנן בקידושין וקידושי מעליא הוי ואפ"ה לא אצרכוה לאמתוני ואע"ג דלרווחא דמילתא הוציאוה בגט נמצאת מצריכה כרוז ואפי' דנכריז איכא מאן דשמע בקידושין ובגירושין ולא שמע בהכרזה וכההיא דריש פרק החולץ (יבמות לו.) וכיוצא בזה בתשובה אחרת בסימן תק"ן וכ' בתשובה אחרת על אלמנה שיצא עליה קול שנתקדשה לראובן והלכו אוהביה אצל ראובן וקבלו גט ממנו

ואותו ראובן נשבע לאחר נתינת הגט שאותו קול היה שקר ושלא חדשה מעולם נ"ל פשוט שהיא אסורה בקרוביו והוא אסור בקרובותיה ואין השבועה עושה כלום דכל שנתן גט מעצמו כופין אותו אפי' ליתן כתובה כדאיתא פ' האומר כ"ש שהיא אסורה לינשא תור ג' חדשים ובתשובה אחרת כתב וז"ל כבר נשאלתי על דבר זה בלשון רחב ומבואר שכך היה המעשה שנערה היתה משודכת לבן ראובן ולא נתקיים המעשה ואח"כ שדכה אביה ליהודה ונתקדשה לו קידושין ודאין ואתר הקידושין עמד ראובן ואמר שהוא היה שליח בנו לקדשה בפני אביה ולא מיחה ושקדשה בפני ב' והאחד מת והנערה ואביה מכחישים אותה ואותו עד שאמר בפניו קדשה זו ודאי לא היתה צריכה גט דעד אחד בהכחשה לאו כלום הוא ועוד דאינו נאמן לומר דבנו עשאו שליח דלא חציף אינש לווי' לאבוה שליח (עי קידושין מה:) ועוד שאפילו קול שחוששין לו לאחר אירוסין לא חיישינן ומי שאמר שגירש בגט שלא כראוי עשה שאין כאן בית מיחוש כלל וכל שלא היתה צריכה גט ממנו אפי' נתן לה גט אותו גט אינו פוסל לכהונה שזו לא נתגרשה מאישה אלא מאיש שאינו אישה וכאותה ששנינו פרק האשה רבה (נב.) שדרש ר"א בן מתיא וכאותם גיטים שבריש פרק כל הגט (גיטין כד.) ואין חוששין משום הרואים דכל שהגט אינו גט חספא בעלמא הוא ואינו פוסל לכהונה וכל שאינו פוסל לכהונה שהוא דבר תורה כ"ש באשה זו שאינה צריכה גט כלל שאינה מעכבת מלינשא מיד משום גזירותיו דר"מ דזו ודאי אינה בכלל הגזירות ואם נפשך לומר הרי שנינו בפ' האומר (סה.) קדשתני והוא אומר לא קדשתיך ואתמר עלה בגמ' א"ר כופין אמאי לימא לא ניחא לי דאיתסרא בקרובותיה ואם איתא היכי מיתסר הוא בקרובותיה והלא הוא צווח שאינה אשתו לא היא דשאני התם כיון שהיא אומרת שנתקדשה לו ואפשר שהוא כדבריה הרי הוא בספק גט אבל לאחר שנתברר שלא היה בדברי ראובן זה כלום מאותן הטעמים הגלוים גט זה שנתן שגעון בעלמא היא ואין בו ממש ולא חיישינן ליה לכלום לא לאסרה לכהונה וכ"ש להצריכה ג' חדשים עכ"ל עיין במרדכי דקידושין פרק האומר כתב רבינו ירוחם כל אשה המתגרשת מחמת קול שיצא עליה שנתקדשה מותרת לינשא מיד ואינה צריכה להמתין ג' חדשים פשוט בתוספות פרק המגרש (גיטין צ.) וכן מוכח שם עכ"ל:

סעיף קטן ז

ואפילו אחר ביאת זנות כגון שנאנסה או נתפתתה וכו' ודוקא גדולה אבל קטנה שנאנסה או נתפתתה או יוצאת במיאון אינה צריכה להמתין וגיורת שנתגיירה וכו' בסוף פרק ד' אחין (יבמות לד:) אמר שמואל וכולן צריכות להמתין שלשה חדשים חוץ מגיורת

ומשוחררת קטנה אבל קטנה בת ישראל צריכה להמתין ג' חדשים במאי אי במיאון והאמר שמואל דלא בעיא ואי בגט הא אמר שמואל חדא זימנא אלא בזנות דגזרו רבנן קטנה משום גדולה ל"א אמר שמואל כולן צריכות להמתין ג' חדשים חוץ מגיורת ומשוחררת גדולה וקטנה בת ישראל אינה צריכה להמתין ג' חדשים במאי אי במיאון הא אמר שמואל חדא זימנא אי בגט הא אמר שמואל דבעיא דאמר שמואל מיאנה בו אינה צריכה להמתין ג' חדשים נתן לה גט צריכה להמתין ג' חדשים אלא בזנות וזנות בקטנה לא שכיח גיורת ומשוחררת דשכיחי בהו זנות ליגזור הוא דאמר כר' יוסי דתניא הגיורת והשבויה שנפדו ושנתגיירו ושפחה שנשתחררה צריכות להמתין ג' חדשים דברי ר"י ור' יוסי מתיר ליארס ולינשא מיד ותניא תו אנוסה ומפותה צריכות להמתין ג' חדשים דברי ר"י ר"י מתיר ליארס ולינשא מיד ואסיקנא דטעמא דר' יוסי משום דאשה מזנה מתהפכת שלא תתעבר ואידך חיישינן שמא לא נתהפכה יפה יפה וכתב הרי"ף על ברייתא דאנוסה ומפותה חזינן למקצת רבוותא דפסקי בהא הלכתא כר"י ואנן לא ידעינן מהיכן גמרי להאי פסקא דהא קי"ל ר"י ור' יוסי הלכה כר' יוסי וכתב הרא"ש על זה וז"ל והרז"ה כתב כיון דמחמירים כולי האי בהבחנה דפסקי כר"מ דעקרה וזקנה ושאינה ראויה ליולד צריכות להמתין ואין הלכה כר"י במה שמיקל בענין זה כ"ש דאין הלכה כר' יוסי בהא שהוא מיקל יותר וחיישינן שמא לא נתהפכה יפה יפה ועוד דשמואל בלישנא בתרא לא ס"ל כר' יוסי באנוסה ומפותה מדלא קא ממעט אלא קטנה בת ישראל בזנות אבל גדולה צריכה להמתין אע"ג דבגיורת ומשוחררת סבר שמואל כר' יוסי באנוסה ומפותה מיהא כר"י ס"ל ולאו מטעמיה אלא משום דגזר בגדולה בת ישראל זנות אטו נישואין ובקטנה דלא שכיח בה זנות לא גזרו בה אבל בגיורת ומשוחררת אפילו גדולה לא החמירו בהבחנה דידה למגזר זנות אטו נישואין אבל בנישואין אפילו גר וגיורת צריכות להמתין כדתניא בפ' החולץ ובשבויה לא סבר שמואל כר' יוסי שהרי לא הזכיר אלא גר וגיורת כיון דבת ישראל היא מחמיר בה כר"י ע"כ ורבינו סתם כל דבריו אליבא דהרא"ש ז"ל. ומ"ש בשם הרמ"ה דשבויה אפילו גדולה אינה צריכה להמתין טעמו משום דסבר דהלכה כר' יוסי בהא נמי והרמב"ם בפי"א מה' גירושין פסק באנוסה ומפותה כדעת הרי"ף שפסק כר' יוסי וכ' ה"ה שיש מן האחרונים שהסכימו לדברי הגאונים הפוסקים הלכה כר' יהודה אבל מדברי הרמב"ן והרשב"א נראה שהסכימו לדעת הרי"ף כתב הריב"ש בסי' רצ"ז שהמזנה תוך ל' יום לגירושין או לאלמנה אין קונסין אותם מפני שעברו על גזירת חכמים שלא תינשא עד צ' יום ואין מענישין אותם אלפ מפני הזנות עצמו. וכתב בסימן ל"א שפילגש מיוחדת לאיש שרוצה ליכשא לאחר אפילו לר"י צריכה

להמתין צ' יום וכן כתב הר"ן בתשובה סימן ס"פ: [ג%] שפחה שנשתחררה וגיורת שנתגיירה ממתינין צ' יום אפילו גר ואשתו שנתגיירו מפרישין אותן צ' יום כדי להבחין בין זרע שנזרע בחדושה לזרע שלא נזרע בקדושה הממאנת אינה צריכה להמתין לא גזרו אלא בגרושה וכן המזנה אינה צריכה להמתין מפני שמשמרת עצמה שלא תתעבר וכתב ה"ה שפחה שנשתחררה וכו' פי' דברי רבינו הם בשפחה וגיורת שהיו נשואות לבעלים בעכו"ם ובעבדותן הא לאו הכי אינן צריכות להמתין שאע"פ שהן בחזקת מזנות אשר מזנה משמרת עצמה שלא תתעבר וכר"י דאמר הכי והכרח הוא שהוא סובר כן דבשאינן נשואות פלוגתא הוא דר' יהודה ור"י וכן נחלקו באנוסה ומפותה ואחר שרבינו פוסק כר"י באנוסה בת ישראל וכדעת ההלכות שהרי בפירוש פסק כן שם שמואל כלישנא בתרא וכ"כ המפרשים בודאי בגיורת ושפחה שאין להם בעלים אין צריך להמתין ג' חדשים אע"פ שיש להם חלוקים באנוסה ומפותה וזהו שלא כתב רבינו בשבויה צריכה להמתין לפי ששבויה א"א שתבעל אלא בזנות ולא הוצרך רבינו לפרש כאן דדוקא כשהיו נשואות לפי שסמך לו על מ"ש בסמוך וכן המזנה אינה צריכה להמתין ואם אין דעתו כן איני יכול להלום דברוו לפי הגמרא עכ"ל ויש לתמוה שאם זה היה דעת הרמב"ם ה"ל לכתוב דין שפחה וגיורת בשאינן נשואות ויפסוק כר' יוסי דאינן צריכות להמתין ולכן נראה שאפשר לומר דאע"ג דפסק הרמב"ם כר' יוסי באנוסה ומפותה מ"מ בגיורת ומשוחררת לא פסק כוותיה אלא כרבי יהודה דאמר צריכות להמתין וטעמיה מדתניא בפ' החולץ גר וגיורת צריכות להמתין ג' חדשים וההיא בפשטא כר' יהודה אתיא : ואם קדש או נשא תוך ג"ח צריך לגרש וכו' וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל נ"ד סי' ז':

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם קידש תוך ג"ח וברח לא משמתינן ליה וכו' בר"פ החולץ (יבמות דף לז.) אתמר קדשה בתוך ג' וברח פליגי בה רב אחא ורפרם חד אמר משמתינן ליה וחד אמר עירוקיה מסתייה הוה עובדא ואמר להו רפרם עירוקיה מסתייה ופירש"י קידש בתוך ג'. שום אלמנה או גרושה: עירוקיה מסתייה. לא בעינן למכפייה דלכתוב גט דגלי אדעתיה דלא בעי לכנוס עד זמנו וכתב נ"י על זה כתבו מן המפרשים דמדבריו נראה שאילו כנס ממש כייפינן ליה בשמתא עד שיגרש או יהא בנידוי עד שיגיע זמנו לכנוס וכ"כ הראב"ד ז"ל והוסיף עוד לומר שקונסין אותו לאחר זמנו שלא יכנוס עד שיעברו עליו כמנין הימים שעמד עמה בתוך צ' יום ואין זה דעת התוס' ודעת אחרים מן המפרשים וכתבו דיינו שנכוף אותו לגרש בגט עד זמנו בלבד ויש שפירשו דאכי' בשכנס נמי עירוקיה מסתייה וקדשה לאו דוקא ודכ"ע אם קדש ולא כנס משמתין אותו עד שיגרש או יעמוד בנדויו

כל צ' יום והרמב"ם נראה שהוא סובר שמנדין אותו מפני שעבר אדרבנן אבל אין כופין אותו להוציא ואפילו בכונס אלא שמפרישין אותו וכשברח עירוקיה מסתייה להצילו מן השמתא דעבר אדרבנן וכתבו עליו דאינו מחוור עכ"ל. וכתב עוד והא דמשמתין למקדש או כונס תוך ג' חדשים כיון שעברו ג' חדשים ונמצאת שאינה מעוברת שרינן ליה וכנס לה אבל אם נמצאת מעוברת עומד בנדוי עד שתלד ותניק כ"ד חדש או עד שיגרש ודעת קצת רבותי דכל שהיא קטנה ואינה ראויה לילד שאין המתנתה אלא משום גזירה דר"מ אם עבר וקדש או כנס לא כייפינן לגרש ולא משמתינן ליה אאיסורא דעבד כדי שלא יוציא אלא כופין אותה להפרישה ג' חדשים כיון שזמנו קצוב ובתוספות מגמגמים בזה הריטב"א ז"ל עכ"ל וז"ל הרמב"ם פי"א מה"ג המארס בתוך צ' יום היו מנדין אותו אירס וברח לא היו מנדין אותו כנס בתוך צ' מפרישין אותה עד אחר זמן ויעמוד עם אשתו וכתב ה"ה לדברי רבינו אין מכריחין אותו לגרש לא באירוסין ולא בכניסה אלא מנדין אותו מפני שעבר על גזירת חכמים ואם ברח הועיל לו להצילו מן הנדוי ובהשגות כתוב אומר אני מנדין אותו עד שיגרש וכו' ואין בדבריו הכרח ומ"מ י"מ שסוברים כדעתו שהנידוי הוא עד שיגרש וכופין אותו לגרש ואם ברח עירוקיה מסתייה: ומ"ש אבל כנס לא סגי ליה בלא גירושין יש מן המפרשים סוברים כן וי"א דה"ה לכונס אם ברח עירוקיה מסתייה ומ"ש ונ"ל שמפריש אותה אחר צ' כימים שעמד עמה בתוך צ' היא חומרא יתירא ואין לה סמך בגמ' וכבר נחלקו עליו בזה הרמב"ן והרשב"א ז"ל ודברי רבינו נראין להקל בשל דבריהם עכ"ל ומדברי הר"ן בתשובה שאכתוב לקמן בסימן זה נלמוד שיש לסמוך על הרמב"ם בזה וכן נ"ל לפסוק דכדאי הם הרמב"ם והר"ן לסמוך עליהן וכל שכן דמידי דרבנן הוא כתב הריב"ש בתשובה סי' ר"ב על אשה שנתגרשה מחמת שהיה בעלה סריס אדם וקדשה אחר תוך ג"ח והשיב עבריין הוא דקי"ל כר"מ שגזר בכל הנשים לכן עכ"פ או ילך לו או תנדהו אף אם לא תרצו להחמיר עליו. לכוף אותו לגרש והשתא מ"ש רבינו אם קדש או נשא תוך ג' חדשים צריך לגרש ומשמתינן ליה אי לא מגרש ואם קדש בתוך ג"ח וברח לא משמתינן ליה ואין כופין אותו ליתן גט כיון שגילה בדעתו שאינו רוצה לכונסה כבר נתבאר שיש מפרשים שסוברים כן משמע דברי רבינו שהוא סובר כדברי רש"י והמפרשים הסוברים דלא אמרי' עירוקיה מסתייה אלא בקדש דוקא אבל אם כנס לא סגי ליה בלא גירושין:

סעיף קטן ט

ומ"ש גבי משמתין ליה עד שיגרש אבל אין כופין אותו בשוטים מבואר בתשובות הרא"ש כלל נ"ג סי"ו וז"ל והם דקשיא לך למ האין כופין בשוטים הנה ידעת דברי ר"ח שהביא

ראיה מן הירושלמי שאין מעשין אלא לפסולות ואף לדברי רש"י שפי' דכל כפייה היא בשוטים יש לחלק דשאני הכא שאין גט זה אלא לזמן:

סעיף קטן י

ומ"ש ואפילו אם כהן הוא שתאסר עליו צריך לגרש נלמד מדברי השאלתות שכתבו גבי מעוברת חבירו כמו שאכתוב בסימן זה:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו שהורה ה"ר יחיאל ב"ר יוסף שלכתחלה אומרים לו ברח וכו' אהא דאמר בר"פ החולץ עירוקיה מסתייה כ' הרא"ש פירש"י ולא בעי' למכפייה למיהב גיטא דגלי בדעתיה שאין רצונו לכנוס עד זמנו משמע מתוך פירושו דלכתחלה נמי אמרינן ליה ערוק דסגי בגילוי דעתו שאין רצונו לכנום וכן הורה ה"ר יחיאל ב"ר יוסף מפריז ז"ל מארץ היון מ"כ:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ויראה דבריחה זו צריכה שתהיה למרחוק וכו' כך כתב בפרק הנזכר: ב"ה ואין נראה כן מדברי הפוסקים שסתמו דבריהן ומ"ש לא מסתבר וכו' דא"ה בטלת תקנת חכמים אינו טענה דהרבה צער הוא לו שיניח מלאכתו בעירו וילך לו בורח לעיר אחרת: וכתב רבי' ירוחם אם עברה ונשאת תוך ג"ח בדקינן לה בכל מיני בדיקות אם היא מעוברת ואע"ג דאמרינן דאין בודקין נשואות כדי שלא תתגנה על בעלה הכא שנשאת שלא ברשות תתגנה ותתגנה כ"כ הרמ"ה בפרק החולץ עכ"ל: וענין בדיקה זו בפרק הנזכר:

סעיף קטן יג

לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו ברייתא בפרק החולץ וטעמא מפרש התם בגמרא (מב.):

סעיף קטן יד

ומ"ש עד שיהא לולד כ"ד חדש חוץ מיום שנולד בו ויום שנארסה בו מסקנא דגמרא שם (דף מג.) וכתב המרדכי שם בשם מור"ם דכ"ד חדש מלאים בעי' ואם שנה מעוברת לתינוק ובהגהה הפ' הנזכר כתב שיש גדולים שפירשו דכ"ד חדשים בחדשי הלבנה דהיינו אחד מלא ואחד חסר שהם תש"ת ימים ובהגהות מרדכי דקדושין כתוב נ"ל דלאותם דמפקי ב' שנים מנא תבשל הם כ"ד חדש י' ימים כ"ח שעות ר"ד חלקים אבללאותם המפרשים דמפקי ב' שנים מן הנביא שמואל דב' שנים ינק מאמו א"כ שתי שנים הוי כמו שהם אם מעוברת אם שלימות אמנם לפי מסקנא דפרק בתרא דערכין (לא:) נראה שאין מחשבין אלא כ"ד חדש של לבנה ע"כ והגהות מיימון כתבו בפי"א מהלכות גרושין מדתלו רבנן בחדשים ולא אמרו שתי שנים ש"מ חדש העיבור סליק

למנין כ"ד חדשים דקים להו לרבנן דתינוק סגי ליה ביניקת כ"ד חדש ואפילו אם השנה מעוברת ובת"ה סי' רי"ו האריך בדין זה עיין עליו ובכתבי מה"ר איסרל"ן סי' פ"ב וקע"ח ולענין הלכה נקטינן כדברי ההגהות דמסתבר טעמייהו:

סעיף קטן טו

ומ"ש ל"ש אם היא אלמנה או גרושה כתב כן לאפוקי ממה שפסק רבינו שמשון דגרושה אינה צריכה להמתין כ"ד חדש דלא משעבדה להניק את בנה וכתבו התוספות הרא"ש והר"ן והמרדכי בפ' אע"פ והגהות מיימון בפי"א מהלכות גירושין שר"ת חלק עליו ואסר אף בגרושה והביא ראיה לדבריו וכ"פ בשאלתות וכן דעת הרמב"ם בפי"א מהלכות גרושין שלא חילק וכתב ה"ה שכן נראה מן הגמ' דמניקה דומיא דמעוברת ולזה הסכים הרשב"א ז"ל וכתב ומיהו בגרושה דוקא בשהניקתהו קודם שנתגרשה עד שהכירה אבל קודם הזמן לא דהא אי בעיא לא תניק אותו כלל ואפילו בשכר עכ"ל : וכתב בהגהות מרדכי פרק החולץ (דף תס"ג) מניקה שנתעברה בזנות בא מעשה לפני ה"ר מרדכי טור"משא והתירה ואמר דאפילו ר"ת האוסר הוי משום שכופה אבי התינוק ובזנות מי יכוף ולכן התירה ולא הודו לו חכמים דמ"מ ב"ד יכופו אותה והביא ראיה לאסור מדברי התוס' :

סעיף קטן טז

ומ"ש אפילו אם גמלה הנער או נתנתו למניקת אסורה אפילו נשבעה המניקת או נדרה ע"ד רבים וכו' כתובות (דף ס:) ת"ר נתנה בנה למניקה גמלתו או מת מותרת לינשא מיד רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע סבור למעבד עובדא כי הא מתניתא אמרה להו ההיא סבתא בדידי הוה עובדא ואסר לירב נחמן איני והא רב נחמן שרא להו לבי ריש גלותא שאניבי ריש גלותא דלא הדרי בהו ואסיקנא והלכתא מת מותרת גמלתו אסורה ופירש"י דבי ריש גלותא. אלמנות שהיו בהן מניקות ונתנו בניהם למניקה והתירום לינשא: דלא הדרי בהו. מניקה שפסקה להניק בניהם יראה לחזור בה לפי שבני אדם מאויימים הם אבל באינש אחריני דלמא הדרא בה המניקה וחוזר הבן אצל האם ומסתכן וז"ל הרא"ש אפילו נתנה בנה למניקה או גמלתו אסורה לינשא עד כ"ד חדש דחיישינן שמא תמהר לגמלו כדי שתנשא ויסתכן הולד וכן נתנו למניקה חיישינן שמא תחזור בה המניקה והא דשרא רב נחמן לנשי דבי ריש גלותא אלמים וחזקים היו ולא היו רשאות לחזור ודבר ידוע דלא אתי למישרי באשה אחרת אבל שאר נשים אפילו נשבעה המניקה או הדירה ע"ד רבים שלא תחזור בה אסור דאתי למיחלף ולמשרי היכא דלא נשבעה וכ"כ שם המרדכי בשם ר"י הזקן דאין להתיר ע"י שתתן המניקה ערבון גדול שלא לחזור בה ולדמות ע"י כן לדבי ר"ג כי דבי ר"ג לפי שהכל יראים מהם היו ידועים וניכרים ואין

לגזור בהן אטו שאר בני אדם כי החילוק שבינם לשאר בני אדם מפורסם וידוע לכל אבל לשאר בני אדם אין להתיר ע"י שום ערבון דלא כ"ע ידעי באותו ערבון ויבא להתיר בלא ערבון וכ"כ הריב"ש שם וכתב ואין לנו לחוש לחרבן ביתו ולא לקלקול הבחורה דלא עקרינן תקנתא דרבנן מפני הני טעמי וכתב עוד הרא"ש בתשובה כלל נ"ד כבר היה באשכנז באחד מגדולי הארץ והורה הל' למעשה באשה מניקה ששכרה מניקה לבנה והדירה ע"ד רבים שלא תחזור בה והתירה לינשא תוך כ"ד חדש וחלקו עליו כל חכמי אשכנז והחזירוהו מדבריו והוא הביא ראיה לדבריו מדבי ר"ג דמחמת יראתם לא הדרה המניקת הנזכר כיון דהדירה ע"ד רבים ליכא למיחש לחזרה ומורי הר"ח גם הוא נחלק עליו והאריך בתשובה וכתב דלית הלכתא כרב נחמן דשרא לבי ר"ג מדמסיק תלמודא הלכתא מת מותרת גמלתו אסורה אלמא דס"ל לתלמודא דאין שום צד היתר דאי הוה שום צד היתר לישמעינן הא וכל שכן מת ועוד הביא ראיה לדבריו ממה שהשמיטו הרי"ף ז"ל ולא הביאו בהלכותיו עכ"ל:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבי' אפילו אם נשבעה לאדם גדול כמו אלו שהולכים בחצר המלך וכו' כן כתב בתשובה הנזכרת וגם בסוף כלל י"ח משום דאף רב נחמן לא התיר אלא בר"ג שהיה יחיד בארץ שלא היה כי אם ר"ג אחד והיה כמו מלך בישראל אבל אם באנו להתיר לכם אנשי בית המלך נמצא שנעקור תקנת חכמים וה"ה כתב בפ' י"א מהלכות גרושין על הא דרב נחמן שרא לדבי ר"ג יש מפרשים שפסקו כן ואמרו דלאו דוקא לדבי ר"ג אלא לכל הדומה להם בזה ויש מי שכתב שאפילו באיש דעלמא אם בשבעה מניקת להניקו כל ימי הנקתו שמותר ואין זה עיקר שרבינו וההלכות לא הזכירו הא דר"ג או שהם סבורים שאינה הלכה או שלא אמרו אלא בדר"ג בדוקא שנודע לכל פחדם על הבריות וכתב הרשב"א בתשובה סי' תש"ך נראה שאפי' לר"ג כל שהניקתו האם עד שמכירה לא תנשא אלא כופין אותה ומניקתו מפני סכנת הולד כמו שנזכר פרק כ"א מהלכות אישות עכ"ל וגם הר"ן כתב בפרק אע"פ שיש מי שכתב דלאו דוקא דבי ר"ג אלא כל כיוצא בו ואחרים התירו עוד אפילו לאיניש דעלמא אם נשבעה המניקת להניקה כל ימי ההנקה ולא נ"ל כן דבגמרא אמרי' רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו סברי למעבד עובדא כברייתא וכו' וא"ל רב פפי ואתון לא תסברוה מהא דתניא כו' כלומר דאע"ג דאין כאן להבחין בין זרעו של ראשון דהא לא מיעברא לא פלוג רבנן וה"נ לא פלוג רבנן במניקה שמת בעלה בין שהיא מניקתו בין שאינה מניקתו ומעתה ק"ל כיון דאפי' בשאינה ראויה לא פלוג אמאי מפלגי בדבי ר"ג אלא ודאי צ"ל דשאינה ראויה לילד וכיוצא בה לית לה קלא

ואתי לאחלופי אבל דבי ר"ג קלא אית להו ומעתה אין להתיר בנשבעה דהא לית לה קלא והרי"ף לא כתב הא דר"ג ולא הרמב"ם בפי"א מה' גרושין ולא ידעתי למה שאין לדחותה מהלכה מדתניא הרי שהיתה רדופה וכו' דאלמא לא פלוג רבנן בהא דרב נחמן גופיה דפסק כר"מ שרי להו לדבי ר"ג אלא ודאי היינו טעמא משום דדבי ר"ג קלא אית להו ולא אתי לאיחלופי ואפשר שהשמיטו זה משום דס"ל דדוקא ר"ג ואין לנו כיוצא בו עכ"ל ובתשובה כתב בסי' נ"ח הרי"ף והרמב"ם שהשמיטו ההיא דר"ג אין ספק שדעתם הוא שאין ללמוד ממנה וכמה מעשים באו לידי בדבר זה ואסרתי אע"פ שהיו רוצים לעשות בענין כמה חזוקים וכל מי שמבקש עילה בדבר זה להקל אינו אלא פורץ גדרם של חכמים ולפי' בנדון זה אם אין כאן אלא אירוסין בלבד כמו שנראה מכתבך ראוי להפרישו ממנה אבל אין כופין אותו לגרש שאע"פ שיש מי שסובר כן כיון דבפ' החולץ לא שנינו אלא ואם נשאת יוציא אין לנו אלא בנשא אבל במארס לא וזהו דעת הרמב"ם וראוי לסמוך עליו אבל אם נשאה כופין אותו לגרשה עכ"ל:

סעיף קטן יח

ומ"ש אבל אם מת הולד כבר נתבאר בסמוך דהכי אסיקנא בגמ' מת מותרת:

סעיף קטן יט

ומ"ש או שגמלתו בחיי הבעל או שאינה חולבת לעולם וכו' או שפסק חלבה בחיי בעלה או ששכרו לה מניקת בחיי בעלה כתב א"א הרא"ש שאינה צריכה להמתין ז"ל הרא"ש בפרק אף על פי היכא שגמלתו בחיי בעלה בראה שמותרת לינשא דליכא למיגזר מידי ולא גזרינן אטו לא גמלתו בחייו דכה"ג לא גזרינן דא"כ היכי שרא לדבי ר"ג ליגזור אטו לא נתנתו למניקת אלא לא גזרינן אלא שמא תחזור בה המניקה או שתמהר לגמלו דודאי מינכר בין נתנה למניקה ובין לא נתנה ובין גמלתו ללא גמלתו וכן משמע הלשון מניקת שמת בעלה שהיתה מניקתו כשמת בעלה ומטעם זה נראה להתיר אשה שדדיה צמקו ואינה רגילה להניק לעולם או שפסק חלבה בחיי בעלה ושכרו לה מניקת בחיי בעלה עד כאן לשונו ומשמע דושכרו לה מניקת אדלעיל קאי שצמקו דדיה או פסק חלבה ולאו מילתא באפי נפשה הוא ורבינו שכתב או ששכרו לה נראה שמפרש דמילתא באפי נפשה הוא וכתב הרא"ש בתשובה כלל נ"ג מ"ש בספר המצות בתשובת הגאונים שאינה נקראת מניקת חבירו אם פירשה מלהניקו ונתנתו למניקת ג"ח קודם מיתת הבעל אם הלכה נקבל ואפשר שזהו טעמם של גאונים שלא מצינו בתלמוד אלא מעוברת חבירו ומניקת חבירו ומשמע הלשון שמת בעלה והניחה מעוברת ומניקה וכיון שהיתה מניקה בשעת מיתת בעלה החמירו בה חכמים שלא תנשא בכל צד אלא אם מת הולד אבל אם פסקה מלהניק ונתנה בנה למניקת בחיי בעלה לא מיקריא מניקת חבירו ולא חלה

עליו תקנת חכמים אבל לא ידעתי טעמיה למה צריך ג' חדשים קודם מיתת בעלה ושמא היה ידוע אצלם שבתוך ג' חדשים אפשר שיחזור החלב לאשה אבל כשפסקה ג' חדשים מלהניק אפשר שצמקו דדיה ולא ישוב החלב אף אם תרצה להניק וכתב עוד הנה כתבתי לך זה פעמים מה שקבלתי מרבותי לפי סברת התלמוד ועל מה שכתבת שר"מ מקוצי כתב בחבורו שאם פסק חלבה ג' חדשים קודם מיתת הבעל דלא מקרי מניקת בעלה ומותרת לינשא על זה כתבתי ותבררו הישר בעיניכם כי רציתי להסתלק מן הדבר כי לא אורה להתיר מה שקבלתי מרבותי לאסור אמנם תליתי הדבר בך אם תרצה לסמוך בשעת הדחק על מה שכתב הר"מ ז"ל בשם הגאונים הרשות בידך אמנם חדשת דבר בכתבך שכתבת שלפעמים היתה מניקה בתענוג לבתה באותן ג' חדשים ולשון ר"מ הוא כך שאינה נקראת מניקת חבירו אם פירשה מלהניקו ונתנתי למניקת ג' תדשים קודם מיתת הבעל ומאחר שלא מצינו התרה אא"כ מת הולד ובאנו לסמוך על הר"מ בשם הגאונים צריכין אנו לדקדק בלשונו שכתב אם פירשה מלהניק דמשמע פירשה לגמרי ופסק חלבה ואינה מניקה כלל וע"ז כתבתי טעם לדברי הגאונים וזו האשה לא פסק חלבה שהיתה מניקה לפעמים אף לדברי הגאונים ז"ל איני רואה היתר ומה שכתבת שמעכשיו צמקו דדיה כי אינה מניחה אותו אפ"ה אסרו חכמים דחששו דכל אשה תגמול את בנה כדי שתנשא ולא רצו להתיר אלא מת בנה ואף בזה יש אוסרים משום עובדא דההיא שוטה שחנקה את בנה הרי מצינו שמאד החמירו חכמים בדבר מי יפרוץ אשר גדרו וכתב עוד שם ועל המניקה אם היא אשה שיש לה חלב להניק את בנה אפילו לא הניקה דלא פלוג רבנן בכל אשה שראויה להניק בין הניקה בנה בין לא הניקה לא תנשא אבל אשה שיש לה צמוק שדים ואינה מניקה בשום פנים אותה ודאי לא מקריא מניקה ואינה צריכה להמתין כ"ד חדש עכ"ל: וכ"כ הריב"ש בתשובה סי' תס"ג וז"ל הר"ן בתשובה סימן י"ב על דברי הר"מ מקוצי שכתב בשם תשובת הגאון שאין קרוי מניקת חבירו אם נתנה בנה למניקה ג' חדשים קודם מיתת בעלה והיא לא הניקה כלל בתוך הג' חדשים ואף ע"פ שאיני יודע בגמרא סמך לדברי הגאון מכל מקום דברים ברורים הם בטעמם וכל שכן שהן דברי קבלה וכנ"ל בטעמו של גאון שכיון שתקנה זו שתקנו חכמים שלא ישא אדם מניקת חבירו מפני תקנת הולד נתקנה היכא שאין לולד תקנה אין לאסור אשה מלהנשא וידוע הוא בדרכן של נשים שפוסקות קצת זמן מלהניק נפסק חלבן ואין ראויות עוד להניק והזמן הזה שקצב הגאון ז"ל אפשר שהלך בו אחר רוב נשים שיש שנפסק חלבן בהפסק חדש ויש בהפסק ז' שבועות ויש בהפסק ב' חדשים אבל אחר שלשה חדשים סבור הגאון ז"ל שרובן נפסק חלבן ולא ישאר לאשה חלב אחר הפסק שלשה

חדשים אלא לאחת מני אלף ולמה שהוא מיעוטא דמיעוטא לא חיישינן ולא עבדינן תקנתא ואפשר ג"כ שנסמוך קצת השלשה חדשים להא דאמרינן בפ' אע"פ (כתובות ס:) לענין מעוברת שהחלב נעכר לאחר שלשה חדשים וכיון שזו שפסקה ג' חדשים בחיי בעלה אינה ראויה להניק את בנה בשעה שמת בעלה אינה קרוי מניקת חבירו ואין תקנה לולד בעיגונה זהו דעתי בתשובת הגאון ז"ל וכיון שהאיסור הזה אינו אלא מדבריהם ראוי לסמוך על זאת התשובה הלכה למעשה עכ"ל כתב הרשב"א בתשובה שאלת האשה שנתאלמנה והניח בעלה מעוברת וילדה ותוך ל' יום ללידתה פסקה מלהניק את בנה ונתנה בנה למניקה ותוך ששה לאלמנותה היא רוצה לינשא להבעל הודיענו אם מותרת אם לאו דהא איפסיקא הלכתא גמלתו אסור או דילמא התם בשהניקה אותו עד צ' יום שכופה ומניקתו מפני הסכנה אבל תוך זמן לא דסכנה ליכא תשובה נ"ל שלא נאמרו דברים אלו אלא בגרושה שיצאה שלא לרצונה ושיש לו אב למסמס ליה ביעי אבל אלמנה לעולם לא עד כ"ד חודש ותדע לך מדתניא נתגרשה אין כופין אותה להניק ואם היה מכירה כופה ומניקתו מפני הסכנה ואם איתא ליתני נתאלמנה או נתגרשה אין כופין אותה להניק ועוד תניא מניקה שמת בעלה בתוך כ"ד חדש ה"ז לא תנשא ולא תתארס עד כ"ד חדש ומדקתני התם שמת בעלה בתוך כ"ד חדש משמע כל שמת תוך זמן זה ואפילו מת ביום שנולד ועוד תדע מדתניא התם נתנה בנה למניקה גמלתו או מת מותרת לינשא מיד וגרסי' התם רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע סבור למעבד עובדא כי הא מתניתא אמרה להו ההיא סבתא בדידי הוה עובדא ואסר לי רב נחמן א"ל רב פפי ואתון לא תסברוה מהא דתניא וכו' אלמא אף במניקה שמת בעלה גזרינן נמי בכל צד כיון דמקשי מהא רב פפי לרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ואף הם הודו ואמרו לאו אדעתין ולא מפקי מינה אלא מת ודבי ר"ג דמסתפי אינשי מינייהו ולא הדרי בהו ואי לא דמתפרשי הני תרתי בגמרא להיתירא אף אינהו הוה אסרי בגזירותיו של ר"מ הא כולהו אחריני אסירי עד כאן לשונו כתב בתשובת הריב"ש סימן תס"ב דאשה שמת בעלה והניחה מעוברת וילדה ולא הניקה את בנה שגם זו צריכה להמתין כ"ד חדש דכיון שזו נאסרה משום מעוברת חבירו דסתם מעוברת למניקה קיימה אפילו נתנה בנה למניקה אח"כ איכא למיגזר אטו לא נתנה ומשמע מדבריו שם ובסי' י"ג דה"ה לגרושה שילדה ולא הניקה את בנה וכתב בסוף דבריו ומה ששאלת איך נוהגים כאן אין לומר מנהג בדבר כזה שאינו תמידי אך כשאני נשאל מזה אני מורה להם לאיסור ואף אם אפשר שהורה איזה מורה הגס לבו בהוראה להקל ועשו מעשה על פיו פעם אחת כשקרה באיזה זמן אין זה מנהג ואיני חושש לו לפי שנאמר שהורה שלא כהלכה

עד כאן לשונו ומדברי הרשב"א שכתבתי בסי' זה שכתב ה"ה בשמו ובגרושה שרי כה"ג ואפילו התחילה להניקו בעודה תחת בעלה אם אינו מכירה שרי וראיתי מורים עושים מעשה כדברי הרשב"א ולא מחיתי בידם כיון שיש להם אילן גדול על מי שיסמכו ועוד דמידי דרבנן הוא כתב ה"ה בהלכות אישות פי"ח על מה שכתב הרמב"ם יורש שאמר לאלמנה טלי מעשה ידיך במזונותיך אין שומעין לו אבל היא שרצתה שומעין לה דבר פשוט הוא וכן כתבו מן המפרשים ואמרו שאפילו היתה מניקה יכולה היא לומר איני מניקה אלא בשכר ויכולה היא לתבוע כתובה לאלתר ואע"פ שאינה רשאה לינשא תוך כ"ד חדש ללידת הולד וכן הסכים הרשב"א ז"ל עכ"ל וכ"כ בת"ה סי' רי"א שאם באה לגבות כתובתה מיד מגבי לה:

סעיף קטן כ

עבד ונשאה או קדשה יגרשנה וכו' בר"פ החולץ תניא לא ישא אדם מעוברת חבירו ומניקת חבירו ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית דר"מ וחכמים אומרים יוציא ולכשיגיע זמנו לכנוס יכנוס אמר רבא ולדברי חכמים יוציא בגט ופרש"י לדברי חכמים דאמר לכשיגיע זמנו לכנוס יכנוס מיד עד שיגיע הזמן יוציא בגט ולא סגי ליה בהפרשה בעלמא ואסיקנא דאפילו אם הוא כהן שמגורשת אסורה לו לא עביד ליה תקנתא לומר דליסגי ליה בהפרשה אלא יוציא בגט ולא יחזיר עולמית:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו שאם קדשה יגרשנה התוספות והרא"ש כתבו שם שה"ר יוסף מאורלינ"ש הורה באחד שקידש מניקת חבירו שלא להצריך גט אלא להפריש בעלמא כיון דבלאו הכי אסירא ליה דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה דדוקא בנשא הוא דאמרינן הכא דבעיא גט והם ז"ל חלקו עליו וכן כתבו ההגהות מיימוניות פרק י"א מהלכות גרושין בשם סמ"ג שה"ר יוסף מאורלינש הורה להתיר במקדש מניקת חבירו ולא הודו לו כל גדולי הדור וכן כתב השאלתות מעוברת או מניקת חבירו אי עברה ואינסבא או קידשה מפקינן לה בגט מיניה אפילו הוא כהן וכן כתב הריב"ש (סי' רי"ו) פרש"י עירוקיה מסתייה ולא בעי למכפייה למכתב גיטא דגלי דעתיה דלא בעי לכנוס עד זמניה נראה מדבריו שאם לא ברח מנדין אותו עד שיגרש אפי' באירס וא"כ בנדון זה שלא גילה דעתו שאינו רוצה לכנוס אף אם יברח עתה מנדין אותו עד שיוציא כדעת רש"י והראב"ד וכל האחרונים עכ"ל: ועיין בתרומת הדשן סימן ריו"ו ומיהו הרמב"ם פסק בפרק הנזכר כדברי הר"י מאורלינ"ש שאם אירס מעוברת או מניקה אין כופין אותו להוציא ולא לכנוס עד אחר זמן היניקה או עד שימות הולד וכתב ה"ה זה יצא לרבינו ממה שאמרו שם ואם נשא יוציא משמע דוקא נשא אבל קדש לא וכבר כתבתי שהר"ן כתב שראוי לסמוך על דברי

הרמב"ם וכתבתי שנראה לו לפסוק כן וכתב הריב"ש בתשובה סי' ש"ס שנראה מדברי הרמב"ם שמנדין אותו משום דעבר אדרבנן שכן כתב הוא ז"ל במארס בתוך תשעים של הבחנה :

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו וצריך ליתן לה כתובה אם תתבענה לו כן כתב הרא"ש בתשובה שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן כג

ומ"ש וצריך לכתוב לה כתובה אחרת זה פשוט ואפילו לא פרע לה כתובה כשיגרשה אין אותה כתובה עולה לה לפי שכבר נמחל שעבודה וכדאמר ר' אסי בפ"ק דמציעא (יז.) ופרק הכותב (כתובות פה.):

סעיף קטן כד

ומ"ש בשם הר"מ מרוטנבורק שאפילו אם הדיר הנאת תשמיש עליו ע"ד רבים עד שעה שיגיע זמנו לכנוס אפ"ה צריך להוציא כ"כ בשמו הרא"ש והמרדכי בר"פ החולץ ותשובת מיימונית דשייכי לספר נשים:

סעיף קטן כה

ומ"ש ואם ברח והרחיק נדוד עד מקום שאינו יכול לחזור תוך כ"ד חדשים אין צריך להוציא כ"כ הרא"ש שם גבי מקדש אלמנת חבירו תוך שלשה וברח דאמרי' עירוקיה מסתייה יראה דבריחה זו צריכה שתהיה למרחוק וכו' וכן המקדש מעוברת או מניקת וברח לפי משך הזמן ולפי ההרחקה והרמב"ם כ' בפי"א מהלכות גירושין על מעוברת ומינקת נשא וברח ואח"כ בא וישב עם אשתו אין בכך כלום וכתב ה"ה לפי דעת הר"א שאמר למעלה דבכונס תוך שלשה אפילו ברח כופין אותו להוציא כ"ש הכא שכופין אותו להוציא אבל רבינו סובר דלכל גוונא עירוקיה מסתייה עכ"ל: כתב מהרי"ק בשורש קל"ה שנשאל מהר"ם על מי שקידש תוך ג' חדשים והיא נדה וטרם שתטהר מנדתה עברו שלשה חדשים והשיב לאסור:

סעיף קטן כו

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל הבא על נערה ונתעברה ממנו וכו' בכלל כ"ג סימן ח'. כתב הרא"ש בתשובה כלל נ"ג סי' ה' שנשאל על הנושא מעוברת חבירו ומינקת חבירו כשמגרשה אם יש לה כתובה והשיב כיון דגט כריתות יהב לה גבייתי כתובתה תלוי בדעתה ואם תרצה תתבע כתובתה כשאר כל הנשים המת רשות ואם תרצה לחזור אליו יכולה לומר לא אחזור אא"כ תכתוב לי כתובה אחרת עיין בתשובת הריב"ש כי שם תמצא לקח טוב בדינים שבסימן הזה:

סימן יד

סעיף קטן א

אסור לו לאדם לארס תוך שלשים יום של אבילות ומי שיש לו בנים קטנים ואין לו מי ישמשנו מותר לכנוס אפי' תוך ז' וכו' כל סימן זה נתבאר בטור יורה דעה סי' שצ"ב:

סימן טו

סעיף קטן א

אלו שאינן בני קידושין מחמת ערוה מהן מן התורה ומהן מדרבנן וכולי אין דברי רבינו מדוקדקים דאותן שהן מדרבנן בני קידושין הן שהרי קידושין תופסין בהם אלא שאסור לישא אות' וכך ה"ל לכתוב אלו נשים אסורות משום ערוה : ומ"ש דאותם שאכורות מחמת ערוה אינן בני קידושין מבואר בפ"ב דיבמות ובכמה מקומות דחייבי כריתות לא תפסי בהו קידושין:

סעיף קטן ב

אמו אסורה לו מן התורה ואם אמו אסורה לו מדרבנן וכו' בפ"ב דיבמות (דף כא:) ת"ר מה הם שניות אם אמו ואם אביו ואשת אבי אביו ואשת אבי אמו ואשת אחי האב מן האם ואשת אחי האם מן האב וכלת בנו וכלת בתו ופירש"י אמו. כתיבא וגזרו רבנן עלאם אמו כדי שלא יפגע באמו וגזרו נמי באם אביו משום אם אמו ואע"ג דגזירה לגזירה היא כדאמרינן לקמן משום דתרוייהו אימא רבתי קרי להו. ואשת אבי אביו. משום אשת אביו הכתובה בתורה ואשת אבי אמו ואע"ג דאינה אם אמו (דאשת אבי אמו) גזירה משום אשת אבי אביו דתרוייהו אבא רבא קרי להו הילכך חדא הוא: ואשת אחי האב מן האם. דמן התורה ערות אחי אביך כתיב ואמרינן בהבא על יבמתו (נד:) דבאחי אביו מן האב קמישתעי אבל אם היה אחיו של אביו מן האם שריא וגזרו רבנן עליה משום אשת אחי אביו מן האב: ואשת אחי האם מן האב. כגון נפתלי אחי יוכבד מאביה ונשא אשה אסורה לאהרן משום שניה ואע"ג דאשת אחי אמו לא כתיבא גזרו בה רבנן היכא דהוה אחי אמו מן האב גזירה משום אחי אביו מן האם דהוי נמי שניה ואיכא צד אב אבל אם היה נפתלי אחי יוכבד מן האם ולא מן האב מיבעיא לקמן בגמ' אי גזרו רבנן עלה אי לאו: וכלת בנו. גזור משום כלתו: וכלת בתו. מפרש לקמן טעמא גזירה משום כלת בנו והא דכתב רש"י דאיבעיא לן בגמ' אי גזרו על אשת אחי אמו מן האם או לא אסיקנא בגמ' דגזרו עלה וגרסינן תו בגמ' (שם) אמר רב ארבעה נשים יש להם הפסק נקט רב בידיה תלת אשת אחי האם מן האב ואשת אחי האב מן האם וכלתו וזעירי מוסיף אף אשת אבי אמו ורב מ"ט לא חשיב ליה מיחלפא ליה אשת אבי אביו וזעירי להתם שכיח דאזיל להכא לא שכיח דאזיל כלתו דאורייתא היא אימא כלת בנו וכלת בנו יש לה הפסק והא

תניא כלתו ערוה כלת בנו שניה וכן אתה אומר בבנו ובן בנו עד סוף כל הדורות אלא אימא כלת בתו דלא אסרו כלת בתו אלא משום כלת בנו ופרש"י ארבעה נשים שניות יש להן הפסק שלמעלה מהן ולמטה מהן מותר אבל האחרות כגון אם אמו אין להם הפסק שלמעלה הימנה עד סוף כל הדורות הוי נמי שניה וכן אשת אבי אביו אם אבי אביו למעלה מהן עד לעולם אסור כגון אשת אבי אבי אביו ואם אבי אבי אביו: ונקט רב בידיה תלת. לפרושי תלת מהנך ארבעה אבל רביעית לא הוי ידע מאי היא אבל גמרא הוה גמיר דארבע נינהו: אשת אחי האם מן האב היא לבדה שניה אבל אשת אחי אם אמו מותרת: ואשת אחי האב מן האם לבדה שניה אבל אשת אחי אבי אביו מן האם מותרת וטעמא משום דלא שייכא בה ערוה דאורייתא אבל אם אמו דשייכא בדורותיה ערוה דאורייתא כגון אמו ואשת אבי אבי אביו יש בדורותיה אשת אב דאורייתא ואם אביו נמי אע"ג דלא שייכא בדורותיה ערוה דאורייתא אין לה הפסק ואסורה אף אם אבי אביו דמחלפא באם אם אמו: וכלתו לקמן מוקמי לה בכלת בתו דחשבינן לה לעיל בשניות קאמר רב דיש לה הפסק הואיל ולא שייכי בה איסור כלה דאורייתא הילכך כלת בת בתו שריא אבל כלת בנו אין לה הפסק וכלת בן בנו אסורה הואיל ושייכא בדורות הללו איסור כלה דאורייתא: אשת אבי אמו יש לה הפסק ושריא אשת אבי אבי אמו הואיל ולא שייך בדורות הללו אישות אב דאוריית': התם שכיח דאזיל למשפחת אביו אדם רגיל לילך וידוע שיש שם קורבה יותר מאמו הילכך לא מחלפי וכתב הרי"ף והרא"ש דאיתא בירושלמי תני בר קפרא מוסיף אם אבי אביו ואם אבי אמו. והשתא מה שכתב רבינו אם אמו אסורה לו מדרבנן מבואר בברייתא שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ג

ומ"ש וכן אם אמו עד עולם מבואר בדברי רב דאמר ד' נשים יש להם הפסק משמע דאינך אין להם הפסק וטעמא כדפרש"י משום דשייכי בדורותיה ערוה דאורייתא:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם אבי אמו אסורה לו מדרבנן מבואר בירושלמי שכתבתי:

סעיף קטן ה

ומ"ש אבל אם אם אבי אמו ואם אבי אבי אמו מותרת טעמא משום דכיון דלא שייך בדורותיהן ערוה דאורייתא יש להם הפסק ול' הירושלמי מוכיח כן דקתני בר קפרא מוסיף וכולי משמע דהני בלבד הוסיפו:

סעיף קטן ו

ומ"ש אם אביו אסורה לו מדרבנן מבואר בברייתא שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ז
ומ"ש וכן אם אם אביו עד עולם מבואר בדברי רב כדבסמוך וכבר פירש רש"י טעמא דאף ע"ג דלא שייך בדורה ערוה דאורייי' אין לה הפסק ואסורה אף אם אבי אביו דמחלפא באם אם אמו:

סעיף קטן ח
ומ"ש אם אבי אביו אסורה לו מדרבנן מבואר בירושלמי שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל מכאן ואילך כגון אם אם אבי אביו או אם אבי אבי אביו מותרת היא לו מהטעם שנתבאר בסמוך דלא שייך בדורותיהן ערוה דאורייתא וכדדייק לישנא דירושלמי ודינים אלו כך כתבם הרמב"ם בפי"ח מהלכות אישות וכתב בתרומת הדשן סימן רי"ד דבן בנה של דינה אסור באשת יעקב דכשניה חשיבא ליה ול"מ לדעת ראבי"ה בהגהות מיימון שפסק דלא כזעירי אלא אפילו לדעת הרמב"ם וסמ"ג וא"ז ואשירי שפסקו כזעירי נידון דידן כיון דלגביה דידיה קורבה דאב היא אף על גב דלגבי אב קורבא דאם היא מ"מ שכיח טפי דאזיל לגבייהו מלקורבא דאם דיליה. בכתבי מה"ר איסרלן סימן קע"ב כתב ליישב קושיות בדברי סמ"ג בדיני שניות:

סעיף קטן י
אשת אביו אסורה לו מן התורה בין שהיא אשתו מן האירוסין וכו' בין כשמת אביו או גירשה מבואר במשנה פ"ד מיתות :

סעיף קטן יא
ומ"ש אבל אם אנס אביו אשה מותרת לו פלוגתא דר' יהודה ורבנן במתניתין ר"פ נושאין והלכה כת"ק דשרי באנוסת אביו ובמפותת אביו:

סעיף קטן יב
ואשת אבי אביו אסורה לו מדרבנן מבואר בברייתא שכתבתי:

סעיף קטן יג
ומ"ש וכן אשת אבי אבי אביו עד עולם כבר נתבאר בדברי רש"י שכתבתי בסמוך דטעמא משום דיש בדורותיהן ערוה דאורייתא דהיינו אשת אביו ומ"ש ואשת אבי אמו אסורה לו מדרבנן מבואר בברייתא שכתבתי ומ"ש אבל מכאן ואילך כגון אשת אבי אבי אמו או אשת אבי אם אמו מותרת לו היינו כזעירי דאמר אשת אבי אמו יש להם הפסק ואע"ג דרב לא חשיב לה משום דמחלפא ליה באשת אבי אביו כיון דרב נמי גמיר דד' נשים יש להם הפסק כיון דלא משכחת לה ד' בלא האי דזעירי הכי נקטינן ולא חיישינן למאי דחייש רב ותו דהא תלמודא יהיב טעמא לזעירי דלא למיחש לטעמא דרב כיון דמידי דרבנן הוא נקטינן כזעירי דמיחל וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהלכות אישות וכך מטין דברי

הרי"ף והרא"ש וטעמים הללו כתבו הגהות מיימון ואע"פ שכתבו שרא"מ פסק דלית הלכתא כזעירי לא דחינן דברי הרמב"ם ורבינו המפורשים ומאי דמשמע מדברי הרי"ף והרא"ש מקמי רא"ם:

סעיף קטן יד
אחותו אסורה לו מן התור' ל"ש אחותו מאביו או מאמו מפורש בתור' ערות אחותך בת אביך או בת אמך:

סעיף קטן טו
ומ"ש בין אחותו מן הנשואין או מן הזנות אפי' בא אביו על הערוה והוליד ממנה אחותו היא וחייב עליה בפ"ב דיבמות (כג.) יליף לה מקראי:

סעיף קטן טז
ומ"ש חוץ מאחותו מן השפחה ומן הכותי' שם יליף לה מקרא:

סעיף קטן יז
ומ"ש בד"א שפחה דעלמא אבל אם בא אביו על שפחתו והוליד ממנה אחותו היא בפ"ב דיבמות כתב הרי"ף הא דתנן מי שיש לו בן מכל מקום בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הכותית קא אמרי רבוותא ה"מ שפחה דאחרים דומיא דכותית דלית ליה קנין בגווה אבל שפחה דידיה לא דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ואתמר משמיה דרב נטרונאי הכי דאם בא על שפחה דידיה וילדה ממנו בת אף על גב דלא נקיטא גט חירות בתו היא דהא אמרי רבנן אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ואם בא עליהחייב משום בתו ואם בא עליה (בנו) חייב משום אחותו וחזינן לגאון אחר דמספקא ליה מילתא ומתוך דבריו נקטינן בהא מילתא לחומרא לגבי איסורא והרמב"ם בפ"י מהלכות גירושין כתב שדברי הגאונים בזה רחוקים מדברי ההוראה מאד שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד אבל בשאר כל הנשים הרי כל זונה בחזקת שבעל לשם זנות ואצ"ל בשפחה או כותית שאינה בת קדושין שאין חוששין להם כלל והרי הבן בחזקת עכו"ם ועבד עד שיודע בודאי שנשתחררה אמו או נתגיירה וכתב עוד בפרק ט' מהלכות עבדים ישראל שבא על שפחה כנענית אע"פ שהיא שפחתו ה"ז הולד כנעני לכל דבר ונמכר ונקנה ומשתמשים בו כשאר עבדים עכ"ל והרא"ש כתב בפ"ב דיבמות ורואה אני את דברי רב נטרונאי מהא דאמרינן בפרק השולח (גיטין לט:) א"ר זירא אמר רב עבד שנשא אשה בפני רבו יצא לחירות וכו' הילכך הבא על שפחתו ודאי שחררה מעיקרא ולא מפלגי' בין בא עליה דרך נשואין בין בא עליה דרך זנות והרמב"ם לא נראו לו דברי הגאונים ואין דבריו נראין עכ"ל: והרב המגיד בפרק ד' מהלכות נחלות האריך להחזיק דברי הרמב"ם וכתב שהרשב"א הכריע כדברי הרמב"ם בראיות ברורות :

וכתב עוד שם הרב המגיד דהא דמשמע בפרק השולח דכותב שטר אירוסין לשפחתו הרי היא בת חורין משום חזקה דלא עביד איסורא שטר אירוסין שאני דמשמע ממעשיו שהוא רוצה אותה דרך אישות אבל בבאא עליה שלא בקדושין אדרבה משמע ממעשיו שהוא רוצה בזנות ורבינו סתם דבריו כאן לדעת הגאונים והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן יח

ומותר בבת אשת אביו שיש לה מאיש אחר ואפילו חורגה הגדלה בבית מותרת לאחין וכולי בפ"ב דיבמות (דף כא) תניא דחורגו מותר בבתו ואף על גב דגרסינן בירושלמי חורגות הגדלים בבית אחד אתא עובדא קמיה דר' חנינא ואמר יסבון באתרא דלא חכמין לון בגמרא דילן בסוף משוח מלחמה (סוטה מג:) אמרו חורגה הגדלה בין האחין אסורה מפני מראית העין ולא היא דקלא אית להו ואע"פ שכתב הרא"ש שר"ח ובעל הלכות כתבו כדברי הירושלמי נמוקי יוסף בשם הריטב"א פסק כמסקנת גמרא דידן וכן נראה שהוא דעת הרי"ף והרא"ש וכן נראה גם מדברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות א"ב :

סעיף קטן יט

בתו אסורה לו מן התורה וכן בת בנו ובת בתו בפרשת אחרי מות ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ואע"ג דלא כתיב בהדיא איסור בתו אתיא מקל וחומר ובתבת בנו ובת בת בתו או בת בנו או בת בן בנו או בת בן בתו אסורות לו מדרבנן אבל מכאן ואילך כגון בת בת בת בנו ובת בת בת בתו כתב הרמב"ם שהן מותרות לו ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל כך היא הנסחא האמיתית בדברי רבינו ובקצת נוסחאות יש חסרון הניכר:

סעיף קטן כ

ומ"ש ובת בת בנו ובת בת בתו וכו' אסורות לו מדרבנן בפרק ב' דיבמות (דף כב) תני ר' חייא שלישי שבבנו ושבבתו שניות ופרש"י שלישי שבבנו בת בן בנו דהא בת בנו ערוה ושבבתו בת בן בתו שהרי בת בתו ערוה הילכך בת בן בתה שנייה:

סעיף קטן כא

ומ"ש אבל מכאן ואילך וכו' כתב הרמב"ם שמותרת לו ולא נהירא לאדני אבי ז"ל אבל כולן אסורות לו עד עולם שם בגמרא איבעיא להו שניות דרבי חייא יש להם הפסק או לא ובעי למיפשט דאין להם הפסק ודחי לה ופסק הרמב"ם בפרק ב' מהלכות אישות לקולא וטעמו משום דספיקא בדרבנן הוא והרמב"ן כתב דלא איבעיא לן אשלישי שבבנו ושבבתו דהנך ודאי אין להם הפסק אלא אשאר שניות דתני רבי חייא כדאיתא התם בגמרא הוא דאיבעיא לן והקשה הרב המגיד על פירוש זה אבל הרא"ש כתב על פירוש זה והכי נמי אמרינן בירושלמי אברהם אסור בכל נשי ישראל שרה אסורה בכל אנשי ישראל וכתב עוד ממה שכתב הרי"ף ולא איפשטא בהדיא משמע דאזלינן לחומרא

ואע"ג דד"ס הוא משום דתלמודא שקיל וטרי למיפשט להתירא ודחי ליה אלמא דעת בני הישיבה לחומרא וקרי לה ולא איפשטא בהדייא וכן כתב בספר חפץ לאיסורא וכ"כ הרמ"ה ז"ל והרמב"ם כתב דכל שניות דר' חייא יש להן הפסק וממ"נ כ' דלא כירושל' דאברהם אסור בכל נשי ישראל אלמ' דבנו ובתו אין להם הפסק הילכך נראה דכולהו אין להם הפסק עכ"ל:

סעיף קטן כב

בת אשתו אסורה לו מן התורה וכו' מפורש בתורה בפרשת אחרי מות ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח:

סעיף קטן כג

ומ"ש ודוקא בת אשתו מן הנשואין אבל בת אנוסתו מותרת לו לאחר מיתתה בר"פ נושאין (דף צו) תנן נושאין על האניסה ועל המפותה ופירש רש"י לאחר שאנס ופתה אשה מותר לישא בתה ואחותה ואמה ובגמרא (שם) ורמינהי הנטען מן האשה אסור באמה ובבתה ובאחותה מדרבנן וכל היכא דאיכא איסורא מדרבנן תני נושאין לכתחלה כי תנן מתניתין לאחר מיתה ופי' רש"י מדרבנן משום גזירה שמא לאחר שישא בתה יזנה עם הראשונה: לאחר מיתה. שמתה האנוסה והמפותה דתו ליכא למיגזר מידי:

סעיף קטן כד

ומ"ש ובת בת בת אשתו ובת בת בן אשתו אסורה לו מדרבנן בפרק ב' דיבמות תני ר' חייא שלישי שבבן אשתו ושבבת אשתו שניה:

סעיף קטן כה

ומ"ש אבל מכאן ואילך וכו' כתב הרמב"ם שמותרת לו וא"א ז"ל כתב שהן אסורות לו עד עולם כבר כתבתי בסמוך דאיבעיא לן בגמרא (שם) שניות דרבי חייא אם יש להם הפסק ולא איפשטא פסק הרמב"ם לקולא והרא"ש לחומרא: אם אשתו אסורה לו מן התורה וכן אם אם אשתו ואם אבי אשתו מהמקרא שכתבתי דסמוך ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח: ומת שכתב אבל אם אם אשתו ואם אם אבי אשתו ואם אבי אבי אבי אבי אשתו אסורות לו מדרבנן ג"ז בפרק ב' דיבמות (שם) רביעי שבחמיו ושבחמותו שניה ופי' רש"י רביעי שבחמיו. דור רביעי שבחמיו היינו אם אם חמיו והוא דור רביעי לאשתו ואשתו בכלל: ושבחמותו אם אם חמותו שניה דאם חמיו ואם חמותו ערוה שהם בכלל אשה ובת בנה אשה ובת בתה הילכך אמו שניה:

סעיף קטן כו

ומ"ש מכאן ואילך וכו' כתב הרמב"ם שמותרות וא"א כתב שאסורות לו לעולם כבר נתבאר בסמוך דאיבעיא לן בגמרא שניות דרבי חייא אם יש להם הפסק ולא איפשטא

ופסק הרמב"ם לקולא והרא"ש לחומרא: אחות אביו ואחות אמו אסורות לו מן התורה מקרא מפורש בפרשת אחרי מות ובפרשת קדושים:

סעיף קטן כז

ומ"ש ל"ש היא אחותו מן האב או מן האם כלומר בין שהיא אחות אביו מן האב או מן האם וכן בין שהיא אחות אמו מן האב או מן האם אסורות מן התורה ובר"פ הבא על יבמתו (יבמות דף נד:) יליף להו מקרא:

סעיף קטן כח

ומ"ש ומותר בבת אחי אביו ובבת אחי אמו אחי אביו ואחי אמו מותר באשתו ובבתו ירושל' כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק שני דיבמות:

סעיף קטן כט

ומ"ש אבל הוא אסור מן התורה באשת אחי אביו ומדרבנן באשת אחי אמו ודוקא שהוא אחי אביו. מן האב אבל אשת אחי אביו מן האם ואשת אחי אמו בין מן האב בין מן האם אין אסורות אלא מדרבנן כך היא הנוסחא האמתית בדברי רבינו וכל זה נתבאר בברייתא ובמסקנא דגמרא שכתבתי בראש סימן זה:

סעיף קטן ל

ומ"ש ומכאן ואילך כגון אשת אחי אבי אביו מן האם ואשת אחי אמו בין מן האב בין מן האם מותרות ג"ז נתבאר לעיל בהא דאמר רב ארבע נשים יש להם הפסק:

סעיף קטן לא

ומ"ש ובאשת אחי אביו מן האב ואחות אבי האב בין מן האם בין מן האב ואחות אם האם פסק ר"י שהן אסורות מדרבנן ובשאלתות פרק אחרי סימן צ"ה פסק שהן מותרות וכו' בפרק ב' דיבמות (דף כ:) שלח ליה רב משרשיא מתוסניא לרב פפי ילמדנו רבינו אשת אחי אבי האב מן האב ואחות אבי האב מהו מדלמטה ערוה למעלה נמי גזרו ביה או דילמא הא אתפליג דרתא ופירש"י אשת אחי אבי האב מן האב דהא אמרן לעיל אשת אחי האב מן האם יש לה הפסק דהיינו התירא לאשת אחי אבי האב מן האם דלמטה דידה לאו ערוה היא אלא שניה וכי קא מיבעיא ליה באשת אחי אבי האב מן האב דלמטה דידה ערוה (אשת אחי האב מן האב וכן אחות אבי האב בין מן האב בין מן האם דלמטה דידה ערוה כגון אחות האב: איתפליג. נתרחק קורבה: ת"ש מה הן שניות ולא קא חשיב להו בהדייהו תנא ושייר אמימר אכשר באשת אחי אבי אביו ובאחות אבי אביו אמר ליה רב הלל לרב אשי לדידי חזיא לי שניות מר בריה דרבינא וכתיבן שיתסר לאיסורא מאי לאו תמני דמתניתין ושית דבי ר' חייא והנך תרתי אמר ליה ולטעמיך אי הוה כתיבן לאיסורא (להתירא) מי הוה סמכת עלייהו דמר בריה דרבינא מי חתים עלייהו השתא

נמי דכתיב לאיסורא ולאו מר בריה דרבינא חתים עלייהו וכתבו התוספות פסק ר"ח הלכה כאמימר וכן בשאלתות וכן משמע דסבר רב אשי ונראה לר"י דאין הלכה כאמימר דסוגיא דתלמודא כהחולק דלא כותיה והרא"ש כתב שתי הסברות ולא הכריע ועכ"ז משמע לרבינו דכדברי ר"י ס"ל מדהביא דבריו לבסוף והרמב"ם בפרק א' מהלכות אישות לא מנה הני תרי במנין השניות משמע בהדיא שהוא פוסק כאמימר והרי"ף השמיט האי בעיא ומאי דאיתמר עלה וכתב הגהות מיימון דמדדילג דברי אמימר משמע דס"ל דלית הלכתא כותיה ואין דבריהם נראין כלל אלא מדהשמיט בעיא זו ומאי דאיתמר עלה ולא כתב אלא ברייתא דמה הן שניות ובריית דרבי חייא משמע בהדיא דהנך דוקא אסירי וכל אינך שרי ואע"פ שכתבו הגהות שהרי"ף נראה שסובר כדברי ר"י העלו דכיון דלא איתמר בהדיא דלאו הלכה כאמימר והנך תרתי דאכשר אמימר איבעיא לן בגמרא ולא איפשטא ובשל סופרים הלך אחר המיקל: ב"ה ומ"ש רבינו אחות אם האם אע"פ שלא נזכר בגמרא איכא למגמרי מהנך תרי דלמטה מינה ערוה כי הנך שהרי אחות אמו אסורה מן התורה:

כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ב אשת אחי אם אמו מן האם נראה לי שמותרת דאשת אחי האם קא מיבעיא ליה אבל אשת אחי אם אמו מן האם שריא אע"ג דבעי תלמודא שניות דרבי חייא אם יש להם הפסק ולא איפשטא מכל מקום אשת אחי האם מן האם אינן בכלל שניות דא"ר חייא ונהי דתלמודא פשיטא ליה לאיסורא מ"מ נראה שיש להם הפסק כיון דאמימר מכשר באשת אחי אבי אביו כל שכן באשת אחי אם אמו ואפילו לר"י דפסק דלית הלכתא כאמימר התם איכא ערוה דאורייתא אבל הכא מודה עד כאן לשונו ויש לתמוה עליו למה הוצרך ללמדה מדיוקא ולא כת שהיא חדא מארבע נשים שיש להם הפסק דאמר רב ועוד דמכלל דבריו משמע דלא שריא אלא באשת אחי אם אמו מן האם ולא באשת אחי אם אמו מן האב ומההיא דא"ר ארבע נשים יש להם הפסק הא נמי שריא:

סעיף קטן לב

אשת בנו אסורה לו מן התורה ואשת בן בנו אסורה לו מדרבנן אבל מכאן ואילך כגון אשת בן בתו מותרת לו כל הדינים הללו וטעמם נתבאר במ"ש בתחלת סימן זה וגרסינן בירושלמי פ"ב דיבמות אמתני' דמי שיש לו בן מ"מ פוטר את אשת אביו וכו' בנו הוא לכל דבר אפילו לפ"ו ולשניה וכתב הריטב"א פירוש דאפי' בבן ממזר יצא ידי פריה ורביה ולשניה נמי שהוא אסור בכלתו של בן וכיוצא בהן עכ"ל:

סעיף קטן לג

אשת בן אשתו מותרת לו ובן אשתו מותר באשתו ברייתא בפרק ב' דיבמות (דף סא.) מותר אדם באשת חורג' וחורגו מותר באשתו:

סעיף קטן לד
אשת אחיו אסורה לו בין מן האב או מן האם בריש פרק הבא על יבמתו (יבמות דף נה.) יליף לה מדכתיב ערות אחיו הוא בין מן האב בין מן האם:

סעיף קטן לה
ומ"ש בין מן הנשואין בין מן הזנות כבר כתבתי בסימן זה דבפרק שני דיבמות יליף מקרא דאחותו מן הזנות אסורה לו ומינה איכא למילף לאחיו ולשאר כל העריות כגון אחות אם ואחות אב ובתו ואחות אשתו וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות איסורי ביאה:

סעיף קטן לו
ומ"ש אלא שאשת אחיו מן האם אסורה לו מן התורה לעולם ואשת אחיו מן האב מותרת לו אם מת אחיו בלא בנים מבואר הוא:

סעיף קטן לז
שני חורגין הגדלין יחד בבית מותר כל אחד באשת חבירו וכו' נראה שהוא מפרש כן בההיא דירושלמי שכתבתי בסימן זה חורגין הגדלין בבית אחד יסבון באתר דלא חכמין להון וכיון דבסוף פרק משוח מלחמה (סוטה מג.) אסיקנא דחורגה הגדלה בין האחין מותרת ולא חיישינן למראית העין ממילא משמע דה"ה לשני חורגים הגדלים יחד בבית שמותר כל אחד באשת חבירו ושלא כדברי הירושלמי:

סעיף קטן לח
אשת חמיו אסורה לו בפ"ב דיבמות (דף כא:) תניא מותר אדם באשת חמיו וכתבו התוס' ירושלמי אשת חמיו אסורה מפני מראית העין ואם תאמר תורה הוא הרי דוד שנשא רצפה בת איה וקאמר נמי שני חורגין שגדלו בבית אסורים מפני מראית העין רבי חנינא מומר יסבון באתר דלא חכמין לון ותעשה בפרובינסי"א באחד שהיה טבחו טבוח ויינו מזוג לישא אשת חמיו ואפסדיה ר"ת לסעודתיה ואף על גב דשמעתין שרי להו שמא אחר כך אסרום ומיהו בסוף פרק משוח מלחמה מוכח סוגיא דלא חיישינן למראית העין גבי חורגה הגדלה בין האחים והרא"ש כתב על דברי הירושלמי כך כתוב בפר"ח ובעל הלכות נמי כתב כן וגם אסר אשת חתניה ובשמעתין שרי לתרווייהו ושמא אחר כן אסרו ומיהו בגמרא דידן בס"פ משוח מלחמה גבי חורגה הגדלה בין האחין משמע דלא חיישינן למראית העין משום דקלא אית לה ומעשה היה בפריבינסי"א באחד שהיה טבחו טבוח ויינו מזוג וכולי שמא בחורגה הגדלה בין האחין אית לה קלא כדמשמע בגמרא דידן ואין לחוש מפני מראית העין אבל באשת חמיו לית לה קלא ואיכא למיחש למראית העין וכן מסתבר עכ"ל. והרי"ף סתם וכתב מותר אדם באשת חמיו כדתניא בגמרא דידן ולא חשש לדברי הירושלמי וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שלא מנה אשת

חמיו בכלל האסורות וכתב נמוקי יוסף (פ"ב דיבמו') בשם הריטב"א שהרמב"ן ורבים מרבותינו ז"ל התירו וכן עיקר וכן המנהג בכל ספרד עכ"ל:

סעיף קטן לט

ומ"ש רבינו וגם חמיו אסור באשתו כבר כתבתי בסמוך שבעל הלכות כתב כן וטעמו דכי היכי דאיכא למיחש באשת חמיו משום מראית העין שנראה כנושא חמותו ה"נ לא ישא חמיו את אשתו מפני שנראה כנושא בתו ומ"מ אין דבר זה מוכרח אף לדברי האוסרים באשת חמיו ע"פ הירושלמי איכא למימר הבו דלא לוסיף עלה:

סעיף קטן מ

ומותר באשת בן אחיו ובאשתבן אחותו ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ"ב דיבמות:

סעיף קטן מא

אחות אשתו אסורה לו מן התורה כל זמן שאשתו קיימת בפרשת אחרי מות ואשה אל אחותה לא תקח לצרור עליה בחייה:

סעיף קטן מב

ומ"ש ל"ש אם היא אחותה מן האב או מן האם פשוט בפרק האשה רבה (יבמות ד' צו) במשנה ובפ' הבא על יבמתו (יבמות ד' נה.) יליף לה מאשת אח:

סעיף קטן מג

ומ"ש ואפי' גירש את אשתו אבל לאחר מיתתה מותר באחותה כן משמע ודאי מדכתי' בחייה וכן מבואר במתניתין פרק האשה רבה. כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח המקדש אשה על תנאי ולא נתקיים התנאי ונתבטלו הקדושין מותר לישא אחותה ומעשה באחד שקידש בתו שלא מדעתה ונמצאת בוגרת וביטל הר"ש ב"צ הקידושין ולא הצריכה גט והתיר קרובותיה למקדש עד כאן לשונו:

סעיף קטן מד

הלכה אשתו למדינת הים ובאו ואמרו לו שמתה ונשא את אחותה ואחר כך באה אשתו אם היתה אשתו נשואה לו מותרת לחזור לו וכולי היתה ארוסתו ואמרו לו שמתה ונשא אחותה וכולי היתה אחות אשתו נשואה והלכה אשתו ובעל אחות אשתו ואמרו לו מתה אשתו וכולי בפ' האשה רבה (יבמות דף צד:) תנן מי שהלכה אשתו למדינת הים ובאו ואמרו לו מתה אשתך ונשא את אחותה ואח"כ באת אשתו מותרת לחזור לו הוא מותר בקרובות שניה ושניה מותרת בקרוביו ואם מתה ראשונה מותר בשנייה ופרש"י ומותרת לחזור לו. דקדושי שניה אינה כלום והרי הוא כזנות ואמרינן בגמרא ושכב איש אותה שכיבתה אוסרתה ואין שכיבת אחותה אוסרתה: ומות' בקרובות שניה לישא בתה דקי"ל נושאין על האנוסה ועל המפותה. ובגמרא (שם) ואע"ג דאזיל אשתו וגיסו למדינת הים דאהני הני נישואין דקא מיסתרא אשת גיסו אגיסו אפ"ה אשת גיסו אסירא אשתו שרוא

ולא אמרינן מתוך שנאסרה אשת גיסו אגיסו תיאסר אשתו עליו לימא מתני' לא כרבי עקיבא דאי כרבי עקיבא ה"ל אחות גרושתו דתניא כל עריות שאמרו אין צריכין הימנו גט חוץ מא"א שנשאת ע"פ ב"ד ור"ע מוסיף אף אשת אח ואחות אשה וכיון דאמר ר"ע בעיא גט ממילא איתסרא עליה דה"ל אחות גרושתו ולאו איתמר עלה האי אשת אח ה"ד כגון שקידש אחיו את האשה וכו' והאי אחות אשה ה"ד כגון שקידש אשה והלכה למדינת הים ושמע שמתה עמד ונשא אחותה דאמרי אינשי הך קמייתא תנאי ה"ל בקדושין והא שפיר נסיבא אלא נשואין מי איכא למימר תנאי ה"ל בנשואין וכתב הרי"ף הילכך ה"ל מתניתין כותיה וכיון דמתניתין כותיה הלכתא כוותיה ואע"פ שכתב הרא"ש עמקו ממנו דברי הרי"ף שפוסק כר"ע נגד רבנן משום דדחיק לאוקומי מתניתין כוותיה דכ"ש דאתיא כרבנן וכו' כבר הביא הוא ז"ל ראיה דהלכה כר"ע ופרש"י מי איכא למימר תנאי הוה ליה בנשואין הא כולי עלמא ידעי דאין אדם משים בעילתו בעילת זנות הילכך קים להו דנישואי שניה אינה כלום והשתא מה שכתב רבינו אם היתה אשתו נשואה לו מותרת לחזור היינו סתם מתני' דקתני אשתו מותרת לחזור לו. ומ"ש היתה ארוסתו וכו' ונשא את אחותה וכולי אסור בשתיהן היינו כרבי עקיבא דמצריך גט לאחות אשה ואוקימנא כגון שקדש אשה וכו' דאמרי אינשי הך קמייתא תנאי הוה ליה בקידושיה והאי שפיר נסיב ומ"ה צריכה ממנו גט שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט וכיון דצריכה גט איתסרא עליה ארוסתו שלא יאמרו שהא נושא אחות גרושתו וכן כתב הרמב"ם בפ"י מהלכות גירושין:

סעיף קטן מה

ומ"ש דאין זנות שמזנה עם אחותה אוסר אשתו עליו וכו' שם בברייתא ושכב איש אותה אותה שכיבתה אוסרתה ואין שכיבת אחותה אוסרתה:

סעיף קטן מו

ומ"ש וכן בכל הקרובות הנאסרות על ידי אשתו אם מזנה עמהם לא נאסרה אשתו עליו שם בברייתא (דף צה) לא נחלקו ב"ש וב"ה בבא על אחות אשתו שלא פסל על מה נחלקו בבא על חמותו שב"ש אומרים פסל וב"ה אומרים לא פסל ואע"ג דרבי יהודה פליג ואמר דהבא על חמותו לכ"ע פסל את אשתו הא אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה כרבי יהודה:

סעיף קטן מז

ומ"ש מתה הראשונה מותר בשניה פשוט דבין שהיתה אחות נשואתו בין שהיתה אחות ארוסתו כיון שמתה הראשונה פקע ליה איסור אחות אשה ומתר בשניה וכל שכן שאם

מתה השניה מותר בראשונה אע"פ שהיתה ארוסתו דליכא למיחש תו לשמא יאמרו נושא אחות גרושתו דכיון שמתה שנייה פקע ליה איסור אחות אשה:

סעיף קטן מח

ומ"ש א"ל מתה אשתו ונשא אחותה ואחר כך א"ל קיימת היתה וכו' שם במשנה (דף צד:) אמרו לו מתה אשתו ונשא את אחותה ואח"כ אמרו ליה קיימת היתה ומתה הולד הראשון ממזר והאחרון אינו ממזר רבי יוסי אומר כל שהוא פוסל ידי אחרים פוסל על ידי עצמו וכל שאינו פוסל על ידי אחרים אינו פוסל ע"י עצמו ובגמרא (דף צה) מאי קאמר רבי יוסי א"ר אמי אריסא ניסת ע"פ ב"ד תצא ופטורה מן הקרבן ע"פ עדים תצא וחייבת בקרבן יפה כח ב"ד שפטרה מן הקרבן וקאמר ת"ק ל"ש ע"פ עדים דאשת גיסו שריא ול"ש ע"פ ב"ד דאשת גיסו אסירא אשתו שריא וקאמר ליה רבי יוסי על פי ב"ד דפוסל על ידי אחרים פוסל על ידי עצמו על פי עדים דאינו פוסל על ידי אחרים אינו פוסל על ידי עצמו רבי יצחק נפחא אמר לעולם אסיפא הא דאזלי ארוסתו וגיסו הא דאזלי אשתו וגיסו וקאמר תנא קמא לא שנא אשתו וגיסו ולא שנא ארוסתו וגיסו אשת גיסו אסירא ואשתו שריא וקאמר ליה רבי יוסי אשתו וגיסו דליכא למימר תנאה הוה ליה בנישואין דאינו פוסל ע"י אחר אינו פוסל ע"י עצמו ארוסתו וגיסו דאיכא למימר תנאה ה"ל בקדושין ופוסל ע"י אחרים אף פוסל ע"י עצמו אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי מתקיף לה רב יוסף ומי אמר שמואל הכי וכו' אמר ליה אביי וממאי דכי אמר שמואל הלכה כרבי יוסי אדרבי יצחק נפחא ודילמא אדרבי אמי ופרש"י אדר' אמי האי כל שאינו פוסל אריסא קאי דאיירי באינו פוסל ע"י אחרים דאיירי לעיל בנשאת ע"פ עדים תצא וההיא מותרת לבעלה וקתני סיפא ואח"כ באת אשתו מותרת לחזור לו: ל"ש ע"פ עדים. שאמרו ומתה אשתך ולאחות אשתו אמרו מת בעלך דאשת גיסו שריא לחזור לבעלה: ל"ש על פי עד אחד. דאשת גיסו אסורה אשתו שריא וקא"ל ר' יוסי בע"פ בית דין פליגנא עלך דהואיל ופוסל על ידי אחרים פוסל על ידי עצמו אבל בע"פ עדים מודינא לך: לעולם אסיפא כדנקיט ואזיל סידרא דמתני' בנשאת בע"א ומאי פוסל ואין פוסל איכא: חדא דאזיל אשתו וגיסו למ"ה וחדא דאזיל ארוסתו וגיסו. וקא"ל רבי יוסי אשתו דליכא למימר תנאה ה"ל להאי באשתו ראשונה וכ"ע ידעי דנישואי שניה טעות הן ולא אתי למימר גירשה בעלה ונשאה זה דהא אפילו גירשה בעלה אסורה להאי ומידע ידעי דסהדי אטעינהו אינו פוסל ע"י גיסו כשאר אשה הנשאת בעד אחד דהתם הוא דאתי למימר גירש זה וכולי ואי מחזירה אמרי זה מחזיר גרושתו מן הנישואין אבל הכא לא הילכך אין פוסל נמי ע"י עצמו אבל היכא דהואי קמייתא ארוסתו דאיכא למימר תנאה ה"ל

בקדושין סברי אינשי דנשואי שניה נישואין גמורין דאמרי אע"פ שהיתה ארוסתו גירשה בעלה ונשאה זה ואי משום אחות אשה תנאי ה"ל בקדושי ראשונה ולא נתקיים ואי הדרא אשת גיסו לבעלה אמרי אינשי מותר להחזיר גרושתו משניסת הילכך הוא פוסל ע"י אחרים והואיל ואהנו מעשיו פוסל נמי ע"י עצמו ולת"ק טעמא דהניסת בע"א אסורה לחזור לא משום שמא יאמרו זה מחזיר גרושתו משניסת אלא דקנסוה רבנן משום דלא דייקא שפיר הילכך כל מאן דנסבה פסל לה אקמא כתבו הרי"ף והרא"ש ואיסתפק לן בגמרא דהא דאמר שמואל הלכה כרבי יוסי אליבא דמאן אי אליבא דרבי אמי או אליבא דר' יצחק נפחא וכיון דלא איתברר כמאן פסק לא שרינן לאשת גיסו אגיסו מספיקא ע"כ וכתב הרא"ש על זה וז"ל כתב הראב"ד ודוקא כשנשאת לו אשת גיסו ע"פ ב"ד דבהא אסר רבי יוסי לשינויא דרבי אמי אבל אם ניסת לו ע"פ עדים אשת גיסו מותרת אגיסו ואשתו מותרת לו דבהא אפילו לרבי אמי שרי רבי יוסי כדאזיל אשתו וגיסו ואע"ג דאשה שהלך בעלה למדינת הים בעלמא אסורה לחזור לו אפילו בעדים לא אמרי' מינס אניסא התם הוא דאיכא למימר גירש זה ונשא זה אבל הכא כיון דאחות אשתו היא לא מיתסרא בלתא דנפשה אלא משום דאתי לאיחלופי באשה אחרת שהלך בעלה למדינת הים מסתייה דגזרינן בה בעד אחד דדמיא לפשיעותא אבל כשנשאת בעדים לא גזרינן בה דהא ודאי ב' עדים שישקרו מילתא דלא שכיחא היא והשיב עליו הרמב"ן ודאי אשת גיסו שנשאת ע"פ עדים לר' יוסי מותרת בין לשינוייא דרבי אמי בין לשינוייא דרבי יצחק נפחא ומיהא אי מתניתין כר' אמי מיתוקמא לא קי"ל כר"י אלא בכל שפוסל ע"י אחרים פוסל על ידי עצמו דהא נמי פלוגתא דידיה ודת"ק אבל במאי דקאמר על פי עדים דאינו פוסל ע"י אחרים אינו פוסל ע"י עצמו ובהא מודה לת"ק בדבר זה לא פסק שמואל הלכה כרבי יוסי כי לא פסק אלא באשתו ע"פ בית דין דפליגי ביה אבל במה שרבי יוסי ות"ק מתירים אשת גיסו על פי עדים היינו משום דסברי כר"ש דמפליג באשה שהלך בעלה למדינת הים בין נשא' על פי ב"ד ובין נשאת בעדים ואנן קיי"ל דלא עבדינן עובדא במאי ה"ל למיעבד הילכך על פי עדים נמי אסירא שמא יאמרו גירש זה ונשא זה וכן באשת גיסו אע"ג דלא שייך למימר גירש זה ונשא זה כשבאת אשתו עם גיסו מ"מ זימנין דאתי גיסו תחלה ושייך למימר גירש זה ונשאה זה שמא מתה אשתו וצריכה גט ואף אם תבא אשתו אח"כ כיון שכבר נתן גט לאחותו נאסרה אשתו עליו כי הרוא' שגירש אחותה שמא אינו יודע שזו היתה אשתו תחלה ויאמר זה נושא אחות גרושתו הילכך חיישינן לפירוקא דרבי אמי לאסור אשת גיסו אגיסו אפילו נשאת בעדים אליבא דהלכתא דלא מפלגינן בין עד אחד לשני עדים וחיישינן נמי לדר' יצחק נפחא למיחש לתנאה ואחיו שקדש אשה

וכן הוא שקידש אחות אשה כל הדרכים האלה בה וכן הלכתא עכ"ל וכך הם דברי רבינו במסקנת הרמב"ן והרא"ש ועיין במ"ש רבי' ירחום בנכ"ג ח"ב בשם הרמ"ה וכתבו התו' בפרק הנזכר דהא דשרינן באמרו לו מתה אשתך לישא אחותה היינו דוקא כשאמרו לו שני עדים שמתה אשתו אבל כשאמר לו עד אחד על מיתת אשתו אין יכול לישא אחותה ומדברי רש"י לא משמע כן וה"ה בפ"י מהלכות גירושין כתב כדברי התוספות: הבא על א"א והיא אחות אשתו ומתה אשתו אח"כ גם מת בעל האשה אם אסורה לו מטעם דנאסרת לבעלה כיון דבלא"ה היתה אסורה לו תמצא בכתבי מה"ר איסרלן סימן כ"ט : איזו עריית אם נשאו לאסור להן אימתי צריכות גט ואימתי אינם צריכות עיין ברבינו ירוחם נ"ג ח"ב: כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ב על ראובן שהיתה לו פלגש והיו עוררין לומר שהיתה עמו בקידושין והוטל חרם על כל מי שידע שהיה ביניהם קידושין שיעיד בב"ד ולא בא שום עדות על זה כלל שהיא מותרת לבן אחיו וליתר קרוביו כדתנן (יבמות צז.) נושאין על האנוסה ועל המפותה ומותר אדם באנוסת אביו ובמפותת אביו אבל אם יש עדים שאמרה האשה קדשני ראובן בפני שני עדים והלכו למדינת הים נאסרה בקרובי ראובן על פי דיבורם אבל אם אמרה קדשני בסתם ולא אמרה בפני שני עדים אין בדבורה כלום דקידושין שלא בפני עדים לאו קדושין נינהו ואפילו האיש והאשה מודים שאין דבר שבערוה פחות מב' עכ"ל:

סימן טז

סעיף קטן א

כותית אע"פ שאין בה לאו אסורה מדרבנן כלומר דרך זנות קאמר שאין בה לאו דלא אסרה תורה אלא דרך אישות ואע"פ שאין לאו בדרך זנות אסורה מדרבנן והכי אמרינן בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לו:) אהא דקאמר דגזור על בנותיהם ומקשי בנותיהם דאורייתא היא דכתיב לא תתחתן בם ומשני דאורייתא אשה דרך חתנות ואתי אינהו וגזור אפילו דרך זנות:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם בא עליה בזנות דרך מקרה מכין אותו מכת מרדות ואם יחדה לו בזנות חייב עליה מדרבנן משום נשג"ז כ"כ הרמב"ם בפי"ב מהא"ב וכתב ה"ה הבא על הכותית דרך זנות מכין אותו מכת מרדות מד"ס בפרק הרואה (ברכות דף נח:) ר' שילא חזייה להההוא גברא דבעל כותית ונגדיה: ומ"ש ואם יחדה לו וכולי בפרק אין מעמידין אמרו ישראל הבא על הכותית הל"מ הבועל ארמית קנאין פוגעין בו אלא דאורייתא בפרהסיא וכמעשה שהיה ואתו אינהו וגזור אפי' בצנעה והקשו בצנעה נמי ב"ד של חשמונאי גזרו

ישראל הבא על הכותית חייב משום נשג"ז ותירצו התם דמייחד לה אבל הכא אקראי בעלמא ע"כ בגמרא לפי גירסת רבינו ויש שם גרסאות אחרות עכ"ל: כתב הרמב"ם ז"ל בא על הכותית משארהעכו"ם דרך אישות לוקה מן התורה וכו' בפי"ב מהא"ב ומ"ש רבינו ונ"ל שאינו אלא בז' עכו"ם דלא קי"ל כר"ש וכו' ואפילו ז' עכו"ם אין לוקין משום לא תתחתן אלא לאחר שנתגיירו וכו' הוא מקשה על דברי הרמב"ם שתי קושיות חדא על מה שכתב דעל שאר העכו"ם נמי לוקה דהיינו לר"ש ולא קי"ל כותיה אלא כרבנן דאמרי דלא נאמר לא תתחתן אלא בז' עכו"ם דוקא ועוד דאפי' בז' עכו"ם אסיק רבא בפ' הערל (יבמות עו:) דבעכו"ם לא שייך בהו חתנות וקרא דלא תתחתן בנתגיירו דוקא הוא וי"ל דהרמב"ם פסק בהא כר"ש מדאמרי' בקדושין ס"פ האומר (סח.) כותית דולדה כמוה מנ"ל א"ר יוחנן משום רשב"י דאמר קרא כי יסיר את בנך מאחרי וכו' ההוא בשבעה עכו"ם כתיב שאר עכו"ם מנ"ל אמר קרא כי יסיר לרבות כל המסירין הניחא לרבי שמעון דדריש טעמיה דקרא אלא לרבנן מאי טעמייהו וכולי ומדחזינא דסתמא דתלמודא כר"ש אלמא הלכתא כותיה וכיון דדרשינן טעמא דקרא אית לן למימר דלא אסרה תורה להתחתן משום כי יסיר אלא בעכו"ם דבני הסרה נינהו אבל בגירותן דלאו בני הסרה נינהו לא והא דאמרינן בפרק הערל בעכו"ם לית להו חתנות נתגיירו אית להו חתנות אליבא דרבנן קאמר אבל לר"ש הוי איפכא דלא נאמר לא תתחתן אלא בעכו"ם דוקא ואפילו תימא דאליבא דכ"ע אמר הכי לא קי"ל כמסקנא דרבא אלא כדהוה ס"ד מעיקרא דלא נאמר לא תתחתן אלא בעכו"ם דוקא משום דסוגיין דתלמודא סבר הכי דבקדושין ס"פ האומר קאמר כותית דולדה כמוה מנ"ל אמר קרא לא תתחתן בם וכן אמרו בפרק אין מעמידין בנותיהן דאורייתא נינהו דכתיב לא תתחתן בם וכבר נדחקו התוספות ליישב זה כמו שאכתוב בסמוך והרמב"ם תפס עיקר כפשט הסוגיא דמלא תתחתן גופיה נפקא ליה וה"ה כתב על דברי הרמב"ם ומה שאמר רבא בפרק הערל בגירותן אית להו חתנות בעכו"ם לית להו חתנות כבר תרצוה המפרשים ובודאי בעכו"ם כל דרך אישות איכא למימר דאיכא לאו דאורייתא עכ"ל ורש"י כתב בריש קדושין נתינים גבעונים שמלו בימי יהושע ואמרי' ביבמות דוד גזר עליהם וכ' עליו הר"ן ולפי זה איסור נתינים אינו אלא מדבריהם ולפי זה לא קי"ל כרבא דאמר התם בפ' הערל דלאו דחתנות דכתיב בשבעה עכו"ם בגירותן נמי הוא אלא כל מי שנתגייר מהם מותר לבא בקהל חוץ מן הנתינים מפני שדוד גזר עליהם וזה דעת הרמב"ם בפי"ב מהא"ב אבל אחרים סוברים דז' עכו"ם בגירותן נמי אסירי וכדרבא מיהו היינו דוקא אותם שמתגיירים בעצמם אבל

בניהם מותרים ובא דוד וגזר על הנתינים לעולם ואף רש"י עצמו כ' בפ' ד' מיתות כותי בלא תתחתן וכן הנתין וכ"כ בפ' אלו הן הלוקין (מכות כא.) עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואינו לוקה עד שיבעל ואז לוקה עליה משום לא תקח הוא סיום דבריו שכתב דעכו"ם לא שייך בהו חתנות וכ"כ מפני שכתבו התוס' בפרק הערל אהא דאמרינן דבעכו"ם לית להו חתנות והא דפריך בפרק אין מעמידין בנותיהם דאורייתא נינהו דכתיב לא תתחתן בם אסיפא דקרא סמיך דכתיב בתו לא תקח לבנך וכן בשלהי האומר בקדושין ול"ג התם לא יהא לך חיתון בהם דלשון זה משמע דמלא תתחתן דריש ור"ת הגיה לא יהא לך ליקוחין בהם דמלא תקח דריש כדפי' ואיירי בעכו"ם כדדרשינן כי יסיר לרבות כל המסירין דלא שייך בגירות עכ"ל:

סעיף קטן ד

ואם בא אליה בפרהסיא לעיני עשרה מישראל קנאין פוגעין בו בפ' הנשרפין (סנהדרין פב.) תנן הבועל ארמית קנאין פוגעין בו ובפ"ב דעכו"ם (ל:) אמרי' ישראל הבא על כותית הל"מ הוא הבועל ארמית קנאין פוגעין בו דאורייתא בפרהסיא וכמעשה שהיה ואתי אינהו וגזר אפילו בצנעה:

סעיף קטן ה

ומ"ש דפרהסיא הוא לעיני י' מישראל כ"כ הרמב"ם בפי"ב מהא"ב וכתב ה"ה שלמד כן מדאמרינן (ו.) גבי פרהסיא דקידוש השם אין פרהסיא פחות מי' ב"א ואמרו שם דכולם ישראל וכתב עוד ה"ה בהשגות א"א בד"א שהתרו בו ולא פירש אבל אם לא התרו לא אמרינן הרי אלו משובחין ע"כ וי"ל שכל שהוא מזיד אין צריך התראה שלא מצינו התראה אלא לחייבי מיתות אבל זו הלכה הוא ואינן רשאין אלא בשעת מעשה ולא מצינו בפנחס שהתרה בזמרי ומ"מ יראה לי שמה שאמרו (סנהדרין פב:) גבי זמרי שהיה לו לפרוש ולא פירש הוא כשהתרה בו פנחס עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש והוא שמעצמו יקנא לה' ויפגע בו אבל אם בא לב"ד לשאול אין רוורין לו לעשות ואין רשאין לפגע בו אלא בשעת מעשה וכו' עד אין הבועל נהרג עליו מימרא דרבי יוחנן בפ' הנשרפין (סנהדרין דף פב:). כתב בא"ח בשם הרמב"ן ישראל הבא על הכותית כיון שהוא מחייבי מיתה שהרי קנאים יכולין לפגוע בו הרי הוא בכלל ג' עבירות ואפילו הכותית מתכוונת להנאתה יהרג ואל יעבור ונ"ל דהיינו דוקא לבא עליה בפרהסיא עד כאן לשונו:

סעיף קטן ז
ומ"ש לא פגעו בו קנאים ולא הלקוהו ב"ד הרי ענשו מפורש בקבלה שהוא בכרת שנאמר כי חלל יהודה את קדש יי' אשר אהב ובעל בת אל נכר יכרת יי' לאיש אשר יעשנה ער ועונה וכו' שם ומסיים בה אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים אם כהן הוא לא יהיה לו בן מניש מנחה ליי' צבאות וכתב הרמב"ם עון זה אע"פ שאין בו מיתת ב"ד אל יהי קל בעיניך וכ' בפי"ב מהא"ב ובפ"ב דערובין (יט.) אמרו שאברהם אבינו אינו מניח שום ישראל מהול ליכנס לגיהנם חוץ מהבא על הכותית:

סעיף קטן ח
ומ"ש שבנו מן הערוה בנו הוא לכל דבר ובנו מן הכותית אינו בנו מבואר במשנה פרק ב' דיבמות (דף כב:):

סעיף קטן ט
ושפחה שהוטבלה לשם עבדות אסורה לבן חורין וכו' ז"ל הרמב"ם בפי"ב מהא"ב העבדים שהטבילו אותם לשם עבדות וקבלו עליהם מצות שהעבדים חייבים בהם יצאו מכלל העכו"ם ולכלל ישראל לא באו לפיכך השפחה אסורה לבן חורין אחד שפחתו ואחד שפחה חבירו והבא על השפחה מכין אותו מכת מרדות מד"ס ולא חייבה תורה מלקות בשפחה אא"כ היתה נחרפת לאיש עכ"ל: גם בזה כתב הרמב"ם אל יהי עון זה קל בעיניך וכו' בפרק הנזכר:

סעיף קטן י
ומ"ש והבא על השפחה אפילו בפרהסיא אין קנאין פוגעין בו ז"ל הרמב"ם בפ' הנזכר הבא על השפחה אפילו בפרהסיא ובשעת העבירה אין קנאין פוגעין בו כו' וכן אם לקח שפחה דרך חתנות אינו לוקה מן התורה שמעת שטבלה וקבלה מצות יצאת מכלל עכו"ם עכ"ל כתב בא"ח בשם הגאונים בר ישראל שנתפש עם שפחתו הי' מוציאין אותה ממנו ומוכרים אותה ומפזרים דמיה לעניי ישראל והיו מלקין אותו ומגלחין שערו ומנדין אותו ל' יום עכ"ל:

סעיף קטן יא
ומ"ש נתערב ולד ישראל בולד שפחה שניהם עבדים וכו' עד סוף הסימן הכל דברי הרמב"ם בפרק הנזכר וכ' ה"ה נתערב ולד ישראלית זה פשוט ומתבאר בפ' נושאין (צט.) במשנה כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה ובגמרא ועל מ"ש הרמב"ם היו התערובות בנות וכולי כתב ה"ה זה פשוט ונראה מדברי רבינו שאין כופין האדון לשחרר שתיהן שע"כ לא אמרו בגמרא שכופין לשחרר עבד אלא מפני ביטול ורביה שהרי אינו יכול לישא לא שפחה ולא בת חורין ואשה אינה מצווה על פריה ורביה. ומ"מ נראה שאינו

יכול להשתעבד בהן כלל מספק שהמע"ה וכל אחת באה מכחה אבל אם היה שתיהן בנותיו כגון האב שבא על שפחתו וילדה לו ונתערבה בתה עם בתו יש לו בהן הזכות שיש לאב בבתו ממ"נ וגם זה פשוט עכ"ל: כתב רבינו ירוחם בנכ"ג ח"ב זרע שפחה וזרע כותית אינו קרוי זרעו ומותר בקרובים וישראלית שילדה מן העכו"ם קרוי זרעה ואסור בקרובים פשוט בפרק כיצד וכן בירושלמי עכ"ל:

סימן יז

סעיף קטן א

אשת איש בכלל עריות ולא תפשי בה קדושין בד"א בודאי א"א אבל ספק א"א כגון שקבלה גט או קדושין ספק קרוב לו ספק קרוב לה וכולי כל זה פשוט:

סעיף קטן ב

אשת איש שקבלה קידושין בפני בעלה מקודשת וכו' האשה שאמרה לבעלה גרשתני נאמנת וכו' בסוף גיטין (ד' צ) אמר רב הונא אשת איש שפשטה ידה וקבלה קידושין מאחר מקודשת כדרב המנונא דאמר האשה שאמרה לבעלה גרשתני נאמנת חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל אם נתקדשה לאחר שלא בפני בעלה שם בגמ' שלחו ליה מבי רב לשמואל יצא עליה קול מראשון ובא אחר וקידשה מהו שלח להו תצא והעמידו דבר על בוריו והודיעוני מאי היא דאי מיגלי' מילתא דקידושי קמא קידושי מעליא הוי לא צריכה גט משני ופליגא דרב הונא דאמר אשת איש שפשטה ידה וקבלה קידושין מאחר מקודשת וכדרב המנונא דאמר האשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת ואידך כי איתמר דרב המנונא בפניו שלא בפניו מעיזה ומעיזה וכתב הרא"ש ואידך כי איתמר דרב המנונא וכו' רב הונא גופי' מודה בהכי במתני' פ"ב דכתובות ואם יש עדים שהיתה אשת איש והיא אומרת גרושה אני אינה נאמנת אלא סבר דמהני מיהא שלא בפניו לאסרה אקמא והלכתא כשמואל בהא דשלא בפניו לא מיתסרא כלל דמעשה רב ושמואל עבד עובדא הכי ועוד דרב המנונא דוקא בפניו קאמר וכן מוכח סוגיא דשמעתין בפ"ב דכתובות (כב:) שלא בפניו מעיזה וכיון דמעיזה לא מהני כלל אפילו לאסרה אקמא ע"כ וכן פסק ג"כ בתשובה סוף כלל מ"ד וכתב הרשב"א בתשובה סימן אלף ורנ"ג שאף על פי שהתחילה להעיז פניה שלא בפני בעלה אינה עשויה להחזיק שקרא השתא בפני בעלה והביא ראיה לדבר: וכתב עוד בסי' תקס"ח שהארוסה והנשואה דין אחד להם בדינים אלו : וכתב רבינו ירוחם על אשת איש שפשטה ידה וקבלה קידושין מאחר בפני בעלה מקודשת וצריכה גט מראשון אם תשאר עם השני ואם לא ירצה לגרשה שני מקודשת לו ומותרת

לו כי מאחר שהיה בפני בעלה והוא לא ערער הרי הוא כמו אם אמרה נתגרשתי ממנו עכ"ל ויש לתמוה עליו למה כתב והוא לא ערער דמשמע שאם ערער אינה נאמנת והא ודאי ליתא דחזקה דאין אשה מעיזה פניה בפני בעלה אפי' במערער הוא:

סעיף קטן ד

ומ"ש או אפילו בפניו ויש עד אחד שמעיד כדבריה אינה נאמנת וכו' בפרק ב' דכתובות (דף כג.) ובפרק התקבל (גיטין דף סד.) וכתב רבינו בסימן קנ"ב ואפילו אם הוא בפניו אם היה קטטה ביניהן או שתובעת כתובתה דאיכא למימר שאומרת כן כדי לגבות כתובתה אינה נאמנת והם דברי התוספות והרא"ש פ' האשה שלום ולא חשש רבינו לכתוב זה כאן לפי שסמך על מ"ש בסי' הנזכר וכתב ה"ה בפי"ו מהלכות אישות שאע"פ שיש חולקים בזה יש לחוש לסברא זו. כתב הר"ן בפ"ב דכתובות ומיהא לחומרא איכא למימר דחיישינן למאן דס"ל כשמעתין דהא דרב המנונא אפילו שלא בפניו הוא להצריכה גט משני דהא אמרינן בפרק המגרש דרב הונא ס"ל דלרב המנונא שלא בפניו נמי אינה מעיזה הלכך לחומרא חיישינן לדרב הונא דהתם ולר' אושיעא דס"ל הכי בשמעתין וזהו דעת הרמב"ן ז"ל אבל דעת הרי"ף אינו נראה כן שהוא לא הביא לדרב הונא כלל וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות אישות ומ"מ כל בפניו נאמנת אפילו להנשא לכתחלה וכן דעת הרמב"ם בפי"ב מה' גירושין והכי מוכח בפרק האשה שלום (יבמות קיז.) וכיון דמהימנינן ליה לינשא לכתחלה ה"ה דמהימנינן לה ליטול כתובה שמספר כתובה נלמד שכך כותב לה לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב לכי וכדתנן ביבמות התם ומיהא דוקא בעיקר כתובה אבל בתוספת לא דמדרש כתובה ליתא אלא בעיקר כתובה והכי מוכח בפ' הכותב (כתובות פט.) וכמו שאכתוב שם בס"ד ויש חולקים ואומרים דהא דרב המנונא לא סגיא אפי' בפניו לינשא לכתחלה וכבר כתבתי זה בפ' התקבל בס"ד עכ"ל ובפ' התקבל כתב ולהימנא לדידה מדרב המנונא וכו' מהא משמע דהא דרב המנונא אפילו להתירה לינשא לכתחלה סגי וה"נ מוכח בפרק האשה שלום וכן דעת הרמב"ם בפי"ב מהלכות גירושין ואחרים כתבו דרב המנונא לא אמר אלא בדיעבד אבל להתירה לכתחלה קשה הדבר לאומרו ובפרק המגרש כתב יצא עליה קול מראשון וכו' לא צריכה גט משני דלא כרב הונא דאמר א"א שפשטה ידה וקבלה קדושין מאחר אפי' שלא בפניו הבעל מקודשת כלומר להצריכה גט דאיכא למיחש דאי לאו דראשון גירשה לא היתה מקבלת קדושין מאחר זהו דעת הרי"ף לדחותה לדרב הונא ומ"מ אם קבלה קדושין מאחר בפניו בעלה הכל מודים דמקודשת דה"ל כדרב המנונא דאמר האשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת והכי מוכח בגמרא עכ"ל: והרמב"ם כתב פ"ד מהלכות אישות אשת איש

שפשטה ידה וקבלה קדושין מאחר בפני בעלה ה"ז מקודשת לשני שהאשה שאמרה לבעלה גירשתני בפניו נאמנת חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה אבל אם קדשה אחר שלא בפני בעלה אין קדושין תופסין בה עד שתביא ראיה שנתגרשה קודם שתקבל הקדושין כל שלא בפניו מעיזה וכתב ה"ה א"א שפשטה ידה וכו' בסוף המגרש אמר רב הונא א"א שפשטה ידה וקבלה קדושין מאחר מקודשת וכדרב המנונא וכו' ואמרו שם דשמואל פליג אדרב הונא וכי איתמר דרב המנונא דוקא בפניו אבל שלא בפניו מעיזה ומעיזה ופסק רבינו כשמואל וכן נראה מן ההלכות ויש מי שכתב שחוששין להא דרב הונא ואף שנתקדשה שלא בפניו צריכה גט וכבר העלה הרשב"א ז"ל בפרק התקבל כדעתו של רבינו ובדין האשה שאמרה לבעלה גירשתני כתוב בהשגות א"א אני אומר אינה נאמנת אלא שתופסין בה קדושין אבל לא לינשא ולא ליטול כתובה ע"כ וכדעתו סברו קצת מפרשים ז"ל אבל כבר הכריחו הרמב"ן והרשב"א ז"ל בראיות שנאמנת אף לינשא ודעת הרמב"ן שנוטלת כתובה ולא תוספות ע"כ ובפרק י"ב מהלכות גירושין כתב הרמב"ם דהא דאמרינן דנאמנת אשה לומר לבעלה גירשתני משום חזקה דאינה מעיזה ה"מ היכא דליכא דמסייע לה אבל היכא דאיכא דמסייע לה מעיזה ומעיזה וכדאמרינן בפ"ב דכתובות ובפ' התקבל. בא"ח כתוב בשם הרמ"ה דכי אתמר דרב המנונא לאו לחומרא איתמר מיהו מסתברא דה"מ בדורות הראשונים אבל האידנא דנפישי חוצפא ופריצותא בעלמא איתרע חזקה דרב המנונא ולא עבדינן בה עובדא אלא לחומרא וכתב עוד בא"ח שיש מי שאומר דהא דרב המנונא ודרב הונא מיירי באיש ואשה דאתו מעלמא ואין עדות ברורה שהיא אשתו אלא בחזקה דאתיא חזקה בתרייתא ומבטל קמייתא דאתי דרבנן ומבטל דרבנן אבל אי ידעינן בעדות ברורה שהיא אשתו ליתא לא לדרב הונא ולא לדרב המנונא ע"כ ואין דבריו נראין לי דהאי חזקה לאו דרבנן היא אלא דאורייתא דהא סוקלין ושורפין על החזקות וגם כל הפוסקים והמפרשים שראיתי נראה שהם חולקים עליו ומש"ה לא אישתמיט חד מינייהו לפלוגי בהכי וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל מ"ד סי' ב' על אשה שהיתה בחזקת נשואה ונשאת לאחר ואין לה לא גט ולא עדות וראיה שנתגרש מן הראשון ואומרת לו גרשתני אם היה הראשון בעיר כשנשאת לשני מותרת לשני כיון שנשאת לו בפני בעלה דאמר בשלהי גיטין א"ר הונא אמר רב א"א שפשטה ידה וקבלה קדושין מאחר מקודשת וכדרב המנונא וכו' ואם לא היה בעלה בעיר אסורה לשניהם דתנן בפ"ב דכתובות האשה שאמרה א"א הייתי וכו' ואם יש עדים שהיתה א"א והיא אומרת גרושה אני אינה נאמנת וזו שהיתה בחזקת נשואה כיש עדים שהיתה אשת איש דמי ולא מהימנא לומר גרושה אני ואף אם הבעל הראשון בכאן עתה והיא אומרת

בפניו גירשתני לא מהימנא והא דקאמר רב המנונא האשה שאמרה לבעלה גירשתני שנאמנת ה"מ קודם שנשאת לאחר אבל זו שכבר נשאת מעיזה ומעיזה שלא תעשה עצמה זונה הילכך תצא מזה ומזה ע"כ: ב"ה ובסימן קצ"ב כתב רבינו דה"ה אם נתקדשה קודם שבא בעלה אינה נאמנת לפ"ז מ"ש הרא"ש כדי שלא תעשה עצמה זונה לאו למימרא דבכה"ג דוקא הוא דאינה נאמנת אבל אם נתקדשה בלבד תהא נאמנת דאפי' נתקדשה בלבד אינה נאמנת אלא מפני שהשאלה היתה בנשאת כתב כן: האומרת לבעלה גרשתני והוא מכחישה וב' עדים אומרים נתגרשה וב' אומרים לא נתגרשה עיין בסי' קצ"ב:

סעיף קטן ה

אשה שהלך בעלה למ"ה והעידו עליו שמת אפילו עד אחד אפילו העד עבד או שפחה או אשה או קרוב מותרת לינשא ואפילו עד מפי עד או אשה מפי אשה או עבד או שפחה כשרים לעדות זה משנה בסוף יבמות (קכב.) הוחזקו להיות משיאין עד מפי עד מפי אשה מפי עבד מפי שפחה וכתב הר"ן בפרק שבועת העדות שאם עד אחד אמר לאשה בינו לבינה מת בעליך אינה צריכה שוב לעדותו אלא באה לב"ד ואומרת מת בעלי אבל אם בא העד שאמרה בשמו מת ואמר שלא אמר מת ודאי דבכה"ג לא מהימנא שכך הדין בכל עד מפי עד אם הראשון כפר אין הב' האומר בשמו נאמן והביא ראיה לדבר בפרק המדיר כ"כ בשם הרמב"ן וכתב בסוף דבריו וכך קבלתי דין זה ואע"פ שממ"ש (שם הר"ן בשם הרשב"א והירושלמי נראה שאפשר לדחות ראיית הרמב"ן ז"ל לא שבקינן מש"ה קבלת הרמב"ן ז"ל ודעתו ודעת הר"ן ז"ל) כתב מהרי"ק בשורש ל' אין לנו להקל משום עיגונא אלא במקום שהקילו חכמים ונתן טעם למה הקילו חכמים באיסור אשת איש ועיין בתשובת הריב"ש סי' שע"ח:

סעיף קטן ו

ומ"ש ופסולי עדות אם פסולים מדרבנן וכו' כשרים לעדות זה אבל פסולי עדות דאורייתא פסולים מימרא בספ"ב דיבמות (ד' כה:): ומ"ש ואם משיחין לפי תומן כשרים כ"כ הרי"ף והרא"ש בסוף יבמות וטעמא משום דלא גרע מעכו"ם וכן פסק הרמב"ם וכתב הר"ן בתשובה סי' ג' דלפי דעתם ז"ל ה"ה לישראל מומר לעכו"ם ולכל התורה כולה שהוא נאמן במל"ת ואף לרשב"א ראיתי במעשה אחד שבא לפניו מישראל מומר שאמר לפי תומו שמת והוזכרה שם סברת הרי"ף כי לפי מה שהוא תופס בפשיטות דברי הרי"ף אין חילוק בין פסול לעבירה לישראל מומר ומ"מ יש שחלקו על הרי"ף עכ"ל כ' הרא"ש בתשובה כלל כ"ב סימן ה' עדות זה נ"ל טוב כיון שחזר בתשובה וכן עשינו מעשה באשכנז בשעת הגזירות התרנו נשים ע"פ עדות בעלי תשובה וכתבתי על זה (מחמת) תשובה גדולה ובכלל נ"ד סי' א' כתב וז"ל אמנם עדות העדים צריך דרישה וחקירה

אם ידוע שהיו אנשים טובים והגונים בשעת הגזירות ועתה שבו כהוגן אם [מחמת] אונס נפשות חטאו וכאשר מצאו נס והמלטה שבו מיד לא נפסלו ואף אם מצאו מקום ושעה לימלט ולא עשו ואכלו נבילות לתיאבון ונפסלו להעיד על מה שראו באותה שעה ומ"מ מה שמעידים על הריגתם זה היה בשעת הגזירה ועדיין לא נשתקעו בין העכו"ם ובאותה שעה היו כשרים להעיד ואף אם אח"כ אכלו נבילות ואח"כ שבו ה"ל תחלתו וסופו בכשרות כמי שהיה ידוע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו ומתה בתו דכשר להעיד אמנם צריך לדקדק הרבה בעדות לאפוקי ממונא כי יש הרבה מן האנוסים שאף קודם הגזירות היו חשודים ודאי בעדות עגונא היה לנו לקבל עדותן אך בהוצאת ממון צריך לדקדק וצ"ע עכ"ל ואותה תשובה גדולה הנ"ל באה לידי וכתוב בה עוד אחר שהמירו לא היה להם עוד עת מלחמה וראה וידע ולא אמר בדמי וראיה מפ' האשה שלום (יבמות קטו.) דא"ר אידי אשה כלי זיינה עליה אלמא דבמלחמה קטנה דאינה יריאה ואינה בורחת לא אמרה בדמי: ריקים הממירים וחוזרים אך לא תשובה גמורה אם דינם כחומרים או כרשעי ישראל לענין עדות אשה בכתבי מה"ר איסרלן סי' קל"ח ור"כ ורכ"א וכתוב עוד בכתבים הנזכר סימן רנ"ד הך איתתא שריא ויכול מר להתירה אך בקנאי זה אם ידוע למר שהועד העדות בלי רמיה כי איני מכיר העד אם הוא מן הריקים הפוחזים דלא חיישינן במידי לאסהודי שיקרא וכ"ש כה"ג דסבורים שבודאי לא יבואו לידי הכחשה מחמת ריחוק הדרך לכן אם נראה למר שיש שום עיקול ונכול ועוקבא בהעדאת עדות זו כגון אם יחשדוהו להעיד וכה"ג איני נמנה להתיר כלל שלא להחזיק ידי רשעים הבאים לפרוץ גדר וגזירות חכמים עכ"ל :

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בא אחד ואמר הרגתיו תנשא וכו' פלוגתא דתנאי בספ"ב דיבמות (דף כה) והלכה כת"ק דאמר הכי:

סעיף קטן ח

כתב אדוני אבי ז"ל בתשובה כלל נ"א סימן ה' אם שנים מעידים שמת אפי' אם יש הכחשה בדבריהם משיאין את אשתו וכו' לא ידעתי למה תלה דין זה בתשובת הרא"ש שהרי משנה שלימה היא בפ' האשה שלום אחת אומרת מת ואחת אומרת נהרג ר"מ אומר הואיל ומכחישות זו את זו הרי אלו לא ינשאו ור' יהודה ורש"א הואיל וזו וזו מודות שאינו קיים הרי אלו ינשאו וידוע דהלכה כר' יהודה ור"ש והרא"ש עצמו בתשובה ממשנה זו הביא ראיה ועיין בתשובת הר"ן שאכתוב בסי' זה אצל כל הבא להעיד על עדות אשה צריך דרישה וחקירה: אם עד אחד נאמן לומר מת במלחמה או בדבר יתבאר לקמן בסי' זה.

סעיף קטן ט
אפילו לא שמעו אלא קול שאמר פלוני מת והלכו שם ולא מצאו שום אדם משיאין את אשתו בסוף יבמות (ד' קכב):

סעיף קטן י
ומ"ש והוא שראו צל צלו וכו' שם בגמרא ודילמא שד הוא שראו לו דמות אדם אינהו נמי דמו דחזו ליה בבואה אינהו נמי אית להו בבואה דחזו ליה בבואה דבבואה ודילמא צרה הואי תנא דבי רבי ישמעאל בשעת הסכנה כותבין ונותנים אע"פ שאין מכירין ופרש"י בבואה דבבואה. צל צלו: בשעת הסכנה. שאדם מסוכן כגון מי שהיה מושלך בבור ואמר כל השומע קולי יכתוב גט לאשתי כותבין ונותנים וסמכינן עליה בכל דבריו שאומר אני הוא פלוני בן פלוני וה"נ כשעת הסכנה דמי שאם לא תאמין לזה לא תמצא אחר ותשב עגונה:

סעיף קטן יא
ומ"ש בשדה או בעיר בבור וכיוצא בו וכולי כ"כ התוס' והרא"ש שם דחזו ליה בבואה בירושלמי הדא דתימא בשדה אבל בעיר אפילו לא ראו בבואה של אדם והא דתנן מי שהיה מושלך לבור ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו וא"ר נתן והוא שראו בבואה של אדם א"ר בון מזיקין מצויין בבורות כדרך שהן מצויין בשדות וכ"כ ה"ה בפי"ג מהלכות גרושין בשם הרמב"ן והרשב"א וכתב דהכי איתא בתוספתא וכתב שהרמב"ם לא הזכיר מדין זה כלום ולא נתבאר לו למה ואיפשר שטעמו מפני שסובר כסברת הגאון דבסמוך דהאידנא לא בקיאינן בבבואה דבבואה:

סעיף קטן יב
כתב הגאון האידנא לא בקיאינן בבבואה דבבואה היכי הוי הילכך לא עבדינן בה עובדא כ"כ רבינו ירוחם בשם גאון ובשם הרמ"ה ונמוקי יוסף כתב שהריטב"א כתב בשם רבו דכיון דלא חיישינן לצרה בשעת הסכנה ה"ה דלא חיישינן לשד כלל אף ע"ג דלא חזו ליה בבואה דבבואה ולהכי מייתי הא דרבי ישמעאל לתרוצי אפילו קושיא דשד:

סעיף קטן יג
כתוב בשטר איש פלוני מת איש פלוני נהרג פליגי בה וכולי וא"א הרא"ש הביא דברי שניהם בסוף יבמות ולא אסיק כחד מינייהו וגם הרי"ף הביא שם דברי שניהם ולא אסיק כחד מינייהו וגם סמ"ג עשה כן וכתב נ"י בשם הריטב"א לא פסק הרי"ף ז"ל הלכה כמאן אבל בפרק מי שאחזו כתב הא דתניא כשם שבודקין אותו לגיטין כך בודקין אותו למשאות ולמתנות ולעדיות ואוקימנא בעדות אשה דאקילו בה רבנן אבל בשאר עדיות לא דרחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם וגם הר"ן כתב בר"פ מי שאחזו הרי"ף כתב

בפ"ב דיבמות ירושלמי מצאו כתוב בשטר איש פלוני מת איש פלוני נהרג וכולי ולא פסק שם הרי"ף כלום ושמא סמך על מ"ש כאן ובעדות אשה אפילו מפי כתבם מהני וכן דעת הרמב"ם בפי"ג מה"ג וגם הרא"ש י"ל שסובר כן שגם הוא כתב בר"פ מי שאחזו דבעדות אשה אפילו מפי כתבם מהני וכ"כ בהגהות מרדכי פרק האשה ועיין בהג"ה הנזכר פ"ק דיבמות וכתב רבינו ירוחם דאיתא בירושלמי שאם כתוב כך בשטר בלא חתום אין משיאין אשתו זולתי אם מצאו עד בכתב עד כאן לשונו וכתב נ"י בשם הריטב"א בסוף יבמות על הא דמצאו כתוב בשטר איש פלוני מת וכולי משיאין את אשתו וכ"כ הרמב"ם ודוקא בשנתקיים כתב ידו של אותו עד אבל קצת המפרשים ובכללם הרמב"ן ז"ל כתבו דאפילו בשאינו מקויים נמי כיון דקיום שטרות דרבנן הוא הכא אוקמוה אדינא דאורייתא וטעמא דמסתברא הוא בעיני מורי ומיהו כל כיוצא בזה נראה שאין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות ע"כ וגם הר"ן בר"פ מי שאחזו כתב בשם הרמב"ן חזינן בה פלוגתא איכא מ"ד דוקא היכא דמקויים אבל אין עדים מצויין לקיימו אין משיאין ואיכא מ"ד אע"ג דאין עדים מצויין לקיימו דכיון דקיום שטרות דרבנן בעדות אשה לא תיקון רבנן והדין סברא עדיפא טפי הילכך אפילו בע"א מפי כתבו ואע"פ שאינו מקויים משיאין ע"כ וה"ה כתב על דברי הרמב"ם שכתב בהא דמצאו כתוב בשטר מת פלוני משיאין את אשתו ונודע שזה כתב ישראל אפשר שכונתו הוא למעוטי אם הוא כתב עכו"ם והטעם לפי שלא הוכשר עכו"ם אלא במל"ת אבל לא כתבו לפיכך צריך שיודע שהוא כתב ישראל אבל אין צריך שיתקיים שיכירו מי הוא שכתבו שא"כ היה אומר רבינו והוא שיתקיים או שנודע מי כתבו כלומר אפי' בע"א שיעיד שפלוני כתבו אבל הרשב"א כתב שנראה שרבינו סובר דדוקא בשנתקיים אותו כתב והוא ז"ל הסכים לדעת האומרים שאפילו בלא מקויים משיאין עכ"ל: ב"ה ומ"ש שלא הוכשר עכו"ם אלא מל"ת אבל לא כתבו אין לו טעם שאם כתבו כתיבה בדרך מסל"ת למה יגרע:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו וכן מי שנשתתק בודקין אותו וכו' ז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר וכן מי שנשתתק ובדקו אותו בדרך שבודקין לגיטין ונמצאת דעתו מכוונת וכתב שמת פלוני ב"פ סומכין לכתיבתו ותינשא עכ"ל והוא ממ"ש בסמוך דאיתא בר"פ מי שאחזו (גיטין עא.) כשם שבודקין אותו לגיטין כך בודקין אותו למשאות ולמתנות ולעדיות ואוקמינן בעדות אשה דאקילו בה רבנן וכיצד בודקין לגיטין יתבאר בסימן קכ"א בס"ד מצאתי כתוב שהשיב רבי' משולם על ראובן שהלך בסחורה ולא חזר ושמעו שנהרג שם ולא בא אפילו עכו"ם מל"ת לומר אני ראיתיו הרוג כיון ששמעו מפי עכו"ם שנהרג מכיון שלא נשמע עליו

שהוא קיים סומכים עליהם ומשיאין את אשתו ובתשובה להרמב"ן סי' פ' כתוב מה ששמעה שמת בעלה נראה שלא שמעה כן אפי' מפי עד אחד אלא קול הברה בעלמא שיצא בעיר ואם הדבר כן אינה מותרת לינשא לאחר בקול וכן כתב בתרומת הדשן סימן ר"מ :

סעיף קטן טו

אפילו שמעו מן התינוקת שאמרו מת פלוני בן פלוני וכו' ואין סומכים עליהם להשיא את אשתו אלא א"כ יאמרו כך וכך סופדים היו שם בסוף יבמות (ד' קכ"א:) תנן אפילו שמע מן הנשים אומרות מת איש פלוני דיו רבי יהודה אומר אפי' שמע מן התינוקות הרי אנו הולכין לספוד ולקבור את איש פלוני בין מתכוין ובין שאינו מתכוין ובגמ' ודילמא לא אזלי אמר רב יהודה אמר שמואל דקאמרי הרי אנו באים מלספוד ולקבור את איש פלוני ומתני' ה"פ הרי אנו הולכין לבתינו שבאנו מלספוד ודילמא קמצא בעלמא שכיב ליה ואסיקו ליה על שמיה דקאמרי כן וכן רבנן הוו סתם וכן ספדנים הוו התם ופירש"י קמצא בעלמא או נמלה המיתו התינוקות והעלו לה שם איש פלוני כדרך שהתינוקות משחקין ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש שלא הצריכו לומר כן וכן רבנן וספדנים הוו התם אלא באומרים הרי אנו באים מלספוד ולקבור את איש פלוני אבל אם אמרו מת פלוני משיאין את אשתו אע"פ שלא אמרו דבר אחר אבל אין כן דעת הרמב"ם שכתב בפי"ג מהלכות גירושין כבר אמרנו שעד מפי עד כשר לעדות אשה בד"א ששמע מפי בן דעת שמת פלוני כגון עבד או שפחה אבל אם שמע מפי שוטה או מפי קטן אינו מעיד ואין סומכין על דבריהם שמע מין התינוקות שהם אומרים עכשיו באנו מהספד פלוני כך וכך ספדנים היו שם ופלוני החכם ופלוני עלה אחר מטתו כך וכך עשו במטתו ה"ז מעיד מפיהם ע"פ הדברים האלו וכיוצא בהם ומשיאין את אשתו עכ"ל ולישנא דמתני' הכי דייק דגבי נשים נקט אומרות מת איש פ' וגבי תינוקות נקט הרי אנו הולכים לספוד וכו' ואם איתא ליערבינהו וליתני אפילו שמע מן הנשים או מן התינוקות מת איש פלוני דיו ואפשר דמ"ש ואין סומכין עליהם וכו' אא"כ יאמרו כך וכך ספדנים היו שם וכו' אכל מאי דקאמר לעיל קאי בין לשמעו שאמרו מת איש פלוני בין לשמעו מהם שאומרים הרי אנו באים מקבורתו ויותר נראה לומר שנסחת הספרים בדברי רבי' שכתב בה ואם שומעים מהם אינה מכונת וצריך למחוק הוי"ו ולכתוב אם שומעים מהם ועיין בכתבי מהר"י איסרלן סימן ר"כ ואהא דתנן אפי' שמע מן הנשים אומרות מת איש פלוני היו פרש"י אפי' שמע מן הנשים שלא היו מתכוונות להעיד ומסיקות לפי תומן דיו ויכול לילך להעיד ולהשיא את אשתו וכתב ה"ה בפרק הנזכר דאיתא בתוספת אפי' שמע קול

מקוננות שמזכירתו בין המתים אין עדות גדולה מזו וכתב הרשב"א ז"ל עכ"ל ועל זה אני סומך למחות ביד אשה שנתעלם בעלה ואין עדות להתירה ויש אומדנות המוכיחות שמת שלא תספידנו כיון שאינה מותרת לינשא ע"פ אותם אומדנות וכן אני מוחה מלומר עליו השכבה כדי שלא יבואו להשיא את אשתו וכיוצא בזה מצאתי להריב"ש בתשובה סימן תק"ח על אשה שנתעלם בעלה ובא עד אחד והעיד ולא היה בעדותו כדי להתירה ושמע שהיתה קוראה למקוננות לספוד לבעלה ולבכותו ושלח לברורים למחות בידה וכן עשו בקנס שמו עליה והעיד עדים ואח"כ שמע שלבשה שחורים ואמר שגם זה ראוי למנוע לה:

סעיף קטן טז

עכו"ם שמסיח ל"ת שמת ואינו מכוין לשם עדות משיאין את אשתו וכן השומע ממנו ובא והעיד וכו' כיצד מל"ת כגון שאמר אני ראיתי לפלוני שמת כמה נאה היה וכו' שם במשנה בעכו"ם אם היה מתכוין אין עדותו עדות ובגמרא א"ר יוחנן לא כך היה מעשה באושעיא ברבי שהתריס עם פ"ה זקנים אמר להם ל"ש אלא שנתכוין להתיר אבל בנתכוין להעיד עדותו עדות ולא הודו לו חכמים אלא מתני' דקתני ובעכו"ם אם היה מתכוין אין עדותו עדות היכי משכחת לה כלומר היכי משכחת לה דלא נתכוין להעיד ולא להתיר במסיח לפי תומו כי ההוא דקאמר ואזיל מאן איכא בי חיואי שכיב חיואי ואנסבה רב יוסף לדביתהו ההוא דהוה קאמר ואזיל ווי ליה לפרשא זריזוא דהוה בפומבדיתא דשכיב ואכסבה רב יוסף ואיתימא רבה לדביתהו ופירש"י מאן איכא בי חיואי מי מאלשי ביתו של בי חיואי שישמע דברי דשכיב חיואי וכתב הרא"ש בתשובה כלל י"א כל הנך עובדי דפרק בתרא דיבמות דמל"ת נאמן לא משמע שעכו"ם אמר דבריו בפני ב"ד אלא השומעים דברי העכו"ם באו והעידו לפני ב"ד וקבלו עדותן והתירו נשותיהן:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו או שנראה שאמר כן כדי שירא מפניו כגון שאמר עשה דבר פלוני ואם לא אהרוג אותך וכו' בפרק האשה בתרא (שם) ועיין בכתבי מהר"י איסרלן סימן רכ"ג וז"ל הרמב"ם בפ"ג מהלכות גרושין אפי' עכו"ם המל"ת נאמן ומשיאים על פיו כמו שיתבאר ואם נתכוין להעיד אינו נאמן ובפי"ג כתב כבר אמרנו שעכו"ם שהסיח לפי תומו משיאין על פיו כיצד היה העכו"ם מל"ת ואמר אוי לפלוני שמת כמה היה באה וכמה טובה עשה עמי או שהיה מסיח ואומר כשהייתי בא בדרך ונפל פלוני שהיה מהלך עמנו ומת ותמהנו לדבר זה כיצד מת פתאום וכיוצא בדברים הללו שהם מראין שאין כוונתו להעיד ה"ז נאמן וישראל ששמע מעכו"ם המל"ת מעיד ששמע ממנו ותינשא על פיו עכ"ל וכתב הריב"ש בתשובה סי' שע"ז במה שדנת בענין האשה שלא להתירה בעדות עכו"ם לפי

שלא נראה לך שיהיה מל"ת מחמת שהוא שאל במאי עסקיתו והעכו"ם השיב לו דברינו ביהודי ששמו כך שהיה עמכם ספינה אם הוא חי או מת ונראה לך שזה כמו ששאלוהו ואת מה בידך כל שבא לב"ד ואמר אפילו מעצמו בלא שאלה נקרא מתכוין להעיד ואין עכו"ם נאמן בענין זה אבל אם לא בא לב"ד ואמר מעצמו איש פלוני מת כמספר בדרים מל"ת נקרא ואינו צריך שיאמר בדבריו כל אותם הדברים שהזכיר הרמב"ם שהוא לא הביאם אלא לרווחא דמילתא לומר שבזה נכיר שאינו מתכוין להעיד וכמו שהזכירום בגמרא בקצת עובדי עכו"ם מל"ת אלא כל שאמר איש פלוני מת מעצמו כמספר בדברים זהו מל"ת ואף אם לא דבר דבריה אחריה כ"א דבר זה לבד דומא דההיא עכו"ם דאמר מאן איכא בי חיואי שכיב חיואי שאע"פ שהיה מבקש אנשי ביתו שישמעו דבריו וגם לא סיפר דברים אחרים אלא שאמר שכיב תיואי נקרא מל"ת כיון שלא בא לב"ד וגם לא אמר כן בתשובת שאלה וכן באידך עובדא מאן איכא בי חסא טבע חסא אבל כל ששאלוהו מתחלה לא מיקרי מל"ת ואכילו שלא בא בב"ד ואפילו יספר כמה דברים אחרים שנראה שאומר אמת וזה מבואר בגמרא גבי עובדא דפונדקית א"כ בזה הנדון נוכל לומר שכיון שאין זה בא לב"ד וגם לא אמר זה כמשיב על שאלה קדמה לדבריו אבל הוא התחיל לומר להם במאי עסקיתו נראה שמעצמו היה רוצה לספר להם כל מה שהיה יודע בענין האיש ההוא לפי שהבין מדבריהם שהיו מדברים בו וכן כראה מדבריו שלא הבין הוא שישאלוהו כלל אם הוא חי או מת שא"כ ה"ל להשיב מת הוא אבל השיב להם היאך אתם אומרים שהוא חי נראה שאינו תשובה שאלה אלא כמתמיה מעצמו וחולק על דבריהם והאריך בדבר ובסוף כתב אלא שבנדון זה שהוא תלוי בסברא אם נאמר שהוא כמשיב על שאלה או לאו ודבר זה תמוה הוא מאוד שהרי אם אין זה מל"ת אין כאן עדות כלל ואם נשאת תצא היה ראוי שלא להתירה אלא בהסכמת רוב חכמי הארץ השוכנים בגלילותנו רוב מנין ורוב בנין לא שיסמוך תכם אחד על סברתו להתיר עכ"ל: ובתשובה אחרת סימן ש"פ כתב וז"ל מאי דאמר מר שעדות המלח אינו מל"ת לפי שלא היתה התחלת שיחתו מן המת שמה שאמר ליהודי ולעכו"ם ממה אתם מדברים נראה ששמע והבין ממה דברו אני תמה והלא מעדות זו אינו נראה שעכו"ם הבין דבריהם אדרבא נראה שלא הבין שהרי שאל להם ממה הם מדברים וא"כ אין לנו לומר שהבין דבריהם כדי שנא' שלא יהיה לו דין מל"ת שאם באנו לחוש א"כ בכל עכו"ם נחוש כשנראה עכו"ם מספר במיתת יהודי מעצמו שמא יהודי דבר עמו והלך לו וכי בפונדקית כשראתה אותם נחוש שחשבה בלבה שלשאול פיה על חביריהם היו באים שהניחוהו אצלה חולה אלא שאין לנו אלא מה שעינינו רואות ואזנינו שומעות בעדותו או בסיפורו וכל שהוא מל"ת לפי דברי העד

אין לנו לחוש ולומר אולי הוא שמע דבריהם וספיקם ונתכוון להסיר ספיקם אא"כ יש בדבר הוכחה שהוא מכוין לאיזה דבר שבעבורו משקר כההיא דאספסתא (יבמות קכא:) וההוא דקומטריסין (גיטין כח:) ואפילו אם נאמר ששמע דבריהם כל שלא שמע שאלת היהודי לעכו"ם מאי נ"מ שהרי כיון שהם היו מסופקים ג"כ כשמסיחים לפי תומן ודרך סיפור אם עכו"ם שומע דבריהם ויבא בם הוא בתוכם לספר עמהם מבלי ששאלוהו דבר למה לא יקרא זה מל"ת והלא אין זה מתכוין להתיר ולא מתכוין להעיד ולא שואלין אותו ומשיב ואם מפני שנתכוין להסיר הספק שנסתפק להם כיון שלא שאלוהו עליו לא יצא מידי מל"ת שהרי גם הוא חושב שאין בספיקם שום נפקותא אלא שהם מספרים כאשר יספר איש אל רעהו איך קרא לשר פלוני במלחמה פלונית וזה אומר בכה וזה אומר בכה שאינם אלא סיפור דברים והשלישי השומע מחלקותם ואומר לא כך היה מעשה אלא כך היה הנה הוא ג"כ מספר דברים ומל"ת אא"כ שאלו את פיו שאז יש לחוש שהוא מתכוין להעיד ואם מתכוין להסיר הספק היה פסול א"כ כל מל"ת היה פסול שהרי הוא מתכוין להודיע מה שהם לא היו יודעים אבל היו סבורים הפך דבריו ומה לי נתכוין להסיר הספק ומה לי נתכוין להסיר הודאי ומביא כמה ראיות לדבר וכ' שכן נראה מדברי הרמב"ם שאינו פסול אלא במתכוין להעיד אע"פ שהביא בדבריו שאומר עכו"ם אוי לו לפלוני שמת כמה היה נאה וכו' איני חושב שאמר הר' לעיכובא דהא משמע בגמרא מעובדא דחיואי וחסא דכל שאמר העכו"ם מעצמו בלא שאלה איש פלוני מת בזה די דהא לא קאמר אלא שכיב חיואי טבע חסא והביא עוד ראיות בדבר ובסוף כתב אם כן בנדון שלפנינו נראה שיהיה עדות עכו"ם מל"ת ואפילו אם שמע דבריהם מתחלה כל שלא שאלוהו וכ"ש שבכאן אין הוכחה שהבין ממה היו מדברים וכו' אבל בכאן אין אנו צריכין אלא שיהיה לנו הוכחה שמה שאמרו למלח אנו מדברים באיש פלוני שי"א שמת שלא יהיה זה כשאלה למלח וכיון שהמלח התחיל לומר להם ממה אתם מדברים נראה דברי היהודי והעכו"ם למלח אינה שאלה אלא תשובה לשאלתו וכן נראה שהמלח לא הבין מתשובתם שישאלו את פיו אם חי אם מת הוא אבל אמר להם איך אתם אומרים שהוא חי נראה שאינו תשובת שאלה אלא כמתמיה מעצמו וחולק על דבריהם ואפשר שאם היה שהיהודי והעכו"ם התחילו לומר למלח ראה אנו מדברים אם הוא חי או מת והמלח אומר אני יודע שמת שזה לא יקרא מסיח לפי תומו אלא הוי כנשאל ומשיב אבל כשעכו"ם שואל תחלה ואומר במה אתם מדברים נראה כי מה שהשיבו לו בפלוני אנו מדברים וכו' אינה שאלה כלל אלא תשובה לשאלתו ששאל להם ומ"מ כל זה אני אומר כנושא ונותן לפי ההלכה וסוגית התלמוד והסברא אבל למעשה

לבי נוקפי לחומרת א"א שהרי אין זה ברור כ"כ להתיר א"א לעלמא ודי לנו בהיתר מסיח לפי תומו כשיהיה לנו ברור שיהיה מל"ת גמור אבל כל שיש להסתפק בסיפורו אם הוא נשאל ה"ז ספיקא דאורייתא ואוקי איתתא בחזקת איסורא שהרי איפשר כל מה שהתירו בבכורות הוי משום דהוי איסורא דרבנן וכו' אבל באיסורא דאורייתא וכו' וכ"ש הכא שאפשר לומר שדרך כל השומעין ספורים להגיד מה שהן יודעים בסיפור ההוא ועוד שכמה גדולי הדור כתבו בנדון זה ודנו לאיסור שאין זה מל"ת ומי יקל כנגדן ולכך חוכך אני בזה להחמיר עכ"ל והר"ן כתב בתשובה סימן ג' לענין מה שאמרת כי עכו"ם שבא לפנינו ואמר מל"ת איש פלוני מת לבד אם נאמר שהוא מכוין להעיד כל זמן שלא יקדים דברים אחרים דומיא דמאן איכא בי חסא או חבל על פלוני ודומיהם אין ספק שכל מי שמתכוין להעיד אומר אותו דבר לבדו ומי שהוא אומר מל"ת אינו אומר אותו דבר לבדו אלא בקשר ענין לפניו או לאחריו וכל שלא אמר כן אינו אומר כמספר בדברים אלא כרוצה להודיע אותו דבר לבד ואינו נאמן וכו' עובדי דגמרא הכי איתנהו והכי מוכחא עכ"ל וה"ר דוד הכהן בבית כ' ע"ש בתשובותיו החזיק בדעת זו של הר"ן והאריך מאוד להוכיח שהפוסקים סוברים כן ושלא כדברי הרר"י טאטיצ"ק שחלק עליו ונדחק ה"ר דוד הכהן ז"ל בתשובה להרמב"ן ובתשובת מהר"ם ובתשובת מהרי"ק לישבם לדעתו. והרר"י טאטצא"ק ז"ל כתב לי כי ראיות הר"ן בתשובה זו הן חלושות דאפשר לומר בכולן מעשה שהיה כך היה ושבכל בתי דינים שהיו בסאלוני"ק בימי איתני גאוני עולם שהיו בה פשט המנהג להתיר באומר העכו"ם איש פלוני בן פ' או ממקום פלוני מת אע"פ שלא יקדים שום דבר אחר ובלבד שלא יתכוין לא להתיר ולא להעיד ע"כ וכך הם דברי הריב"ש בתשובה שכתבתי בסמוך וכן אמר לי מורי הרב הגדול ה"ר יעקב בי רב ז"ל שהוא מורה להתיר בפשיטות ומעשה בא לפניו באחד שהעיד שהיהודי זימן ישמעאלים לסעוד אצלו ושאל היהודי לחבירו שמעת מה נעשה מפלוני ופלוני והשיבו הישמעאלים אנו מכירים מי הרגם והתיר נשותיהם ע"פ עדות זו כיון שלא שאלו לעכו"ם והם השיבו מעצמם והביא ראיות מתשובת הריב"ש שכתבתי וגם מתשובת מהרי"ק סימן קכ"א וכ"נ בתשובת מהר"ם דאיתא בתשובת מיימו' דשייכי לספר נשים שכתב למה לא יחשב מסיח לפי תומו אי משום דקאמר למה אינכם מביאין אותו יהודי שנהרג כי הוא שוכב באותו מקום הדר אמר ואני הייתי לוקח ליטרא מכם ומביאו בעגלה שלי קא חיישיתו משום שהזכיר ממון בעדותו אדרבא כ"ש דאלים סהדותיה טפי משאר מל"ת האומר פלוני מת או נהרג סתמא דלא עביד לגלויי שנסתפקתם מאחר שהקרובים הוציאו קול בכל העיירות שמסביב דדמי קצת לאיה חבירינו לא דמי דהתם שיילי לה בהדיא אבל

הכא דלא שיילי להאי גוסי' מיקרי שפיר מסיח לפי תומו אף על גב דידע שמחפשין אותו דאל"כ היכי מהימנינן לשום עכו"ם מל"ת בעדות אשה שהלך בעלה למדינת הים נימא דילמא משקר ולפי שידע שהלך בעלה למדינת הים וא"א לה לינשא עד שיעידו לה שמת אומר כן כדי לקלקלה אלא ודאי לא פלוג רבנן בין עכו"ם המכיר בדת יהודית ויודע שישיאוה ע"פ ובין עכו"ם שאינו מכיר אלא סמכינן אכל עדות עכו"ם שבשעה שבא לפנינו הוא מל"ת מאליו מהימנינן ליה מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה וכו'. כתב רבינו ירוחם (נכ"ג ח"ג) בשם הרמ"ה עכו"ם מסיח לפי תומו משיאין את אשתו דוקא דליכא חששא דשקרא אבל היכא דאיכא חששא דשקרא שמא אשתו אמרה לעכו"ם שיאמר כן אין מתירין אותה לינשא וכתב עוד דאין עכו"ם מל"ת נאמן אלא דוקא במקום שעד אחד ישראל או אשה נאמנים אבל במלחמה וכיוצא בדברים שאין עד אחד נאמן אין עכו"ם נאמן. וכתב במהרי"ק בשורש קכ"א אשר גמגמת שלא להחשיב העכו"ם הרודפים מל"ת מפני שכבר הגיד השופט אל הרודפים כל הענין לע"ד שהדעת מכרעת שלא לחלק בכך דהתם נמי במה שכתב מהר"מ דחשיב מסיח לפי תומו ולא דמי לאיה חבירינו היו העכו"ם יודעים שהיו מחפשים אותו הקרובים ואפ"ה חשיב מל"ת כיון דלא שיילי להאי עכו"ם גופיהואע"ג דהגידו לו שאר עכו"ם שהיו מחפשין אותו וכן משמע קצת בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיד:) דשפיר מיקרי מל"ת אע"ג דידע הענין ואפילו שמעה מפי הבעלים עצמן כיון שלא אמרו לה דבר ולא שאלוה להעיד להם ה"נ נראה להתיר אע"פ שנראה שע"י רדיפת היהודים בנקמת דם השפוך נתעורר אותו העכו"ם לומר להם הנה נתפס וכולי והנה הוא הרג היהודי וכו' וכתב עוד דסמכינן אעדות עכו"ם היכי דפשיטא לן שאיט מתכוין להעיד כי הכא דאנן סהדי דאם היה יכול לכפור ולומר שלא הרגו שהיה עושה דפשיטא שאם לא היה אמת שהרגו לא היה מודה שהרגו כדי לחייב את ראשו למלכות ואפילו את"ל שסמך על דברי השופט שאמר לו שלא יגיענו היזק בדבר רק שיאמר האמת מכל מקום למה היה לו לשקר ולומר שהרגו אם לא הרגו והאריך בדבר הזה: וה"ר דוד הכהן כתב בתשובה על מעשה שהיה שתוגר אחד אמר ליהודי אחד ממשה סוסי לא שמעת ממנו כלום אמר היהודי לא שמעתי ממנו דבר אמר התוגר דעו כי הרגו תוגר פלוני דאף אם היינו אומרים שכל עכו"ם האומר פלוני מת בלי שישאלוהו נקרא מסיח לפי תומו מ"מ בנידון דידן פשיטא דלא חשיב מל"ת דהואיל ושאל לא שמעת ממשה סוסי כלום נראים הדברים כתשובת שאלה ואע"פ שלא שאלוהו מכל מקום נראה שידע שאבד זכרו והם לא ידעו מה נעשה ממנו ולכן שאל הוא עדיין לא שמעת ממנו כלום שהוא רוצה להשיב על שאלתם ובקשתם דכי היכי דבפונדקית חשבינן בכיתה

כאילו התחילה היא להודיע להם קודם שישאלוה איה חבירינו הכא נמי יש לומר שמה שהיה מבקשים לדעת מה נעשה ממנו שאבד ויודע התוגר ואמר לא שמעתם כלום מה שאתם חוקרים ודורשים לא שמעתם כלום ועדיין אתם מבקשים לדעת והיהודי הישיב לו לא ועדיין אנו מבקשים לדעת ממנו וא"כ הרי הוא משיב על שאלתם ואומר להם שהרגו תוגר פלוני דכה"ג לא הוי מל"ת ע"כ: ותשובת מהר"מ ומהרי"ק שכתבתי בסמוך הם נגד דבריו והוא ז"ל מסכן עצמו לחלק בי התשובות הנזכר לנדון דידיה ולא נראו דבריו בעיני וגם הרר"י טאטיצק נר"ו התיר באותו מעשה דממשה סוסי כמבואר בתשובת הר"ד הכהן ז"ל הנזכר ועוד האריך בדינים אלו הר"ד הכהו בתשובה בית כ' ובית כ"א עיין עליו ועיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן קס"א. כתב מהרי"ק בשורש קכ"א על אשר כתבת דלא מצינו עכו"ם מפי עכו"ם במל"ת נלע"ד שיש להביא ראיה שהוא נאמן מק"ו וכו' וכ"כ גם בת"ה סי' רל"ט וכתב שמאחר שהעכו"ם האחרון סיפר הדברים במל"ת אע"פ שלא הגיד היאך שמע אותה שמועה מהעכו"ם חבירו אם במל"ת ואם בדרך התפארות וכיוצא איתתא שריא: ב"ה וכ"נ מדברי הרמב"ם בתשובה ההיא בעלה שאכתוב בה בסמוך לקמן: ועיין בכתביו סימן רכ"ג וגם הר"ן בתשובה סימן ג' התיר בעכו"ם מפי עכו"ם ושלא כדברי הריב"ש שאסר ומ"מ משמע מדברי הר"ן שהוא מצריך שיגיד העכו"ם השני שגם העכו"ם הראשון היה מל"ת שכתב ז"ל ועכו"ם מפי עכו"ם ששמע הדברים נראים ומטין דכל שהוא אומר מל"ת ששמע מפי עכו"ם אחד מל"ת שפלוני מת הרי הוא כאשה מפי אשה כתב בהגהות מרדכי דסוף יבמות מעשה בעכו"ם שאמר בשעה שנדוהו למיתה מעולם לא פשעתי כ"א פעם אחת הרגתי יהודי בין ניקולא לאורוי"ק שהיה מוליך י' ליטרין ששלחה מרת יהודית לאחיה בניקולא והתירו אשתו משום מל"ת ע"י ששאלו לה אם שלחה המעות ואע"פ שלא הזכיר שם היהודי כדאמרינן פרק ב' דיבמות (קפא:) בעובדא דפרשא זריזא דפומבדיתא. כתוב בהגהות מרדכי דכתובות על שלשה עכו"ם מסיחים לפי תומם שהרגו לפלוני ואחר ימים בא יהודי שהמיר ושב ולא בכל לבו כי אם בתשובה של רמיה כמו שעושין אותם ריקים הסובבים בעיירות פעמים נראים יהודים ופעמים נראים כעכו"ם והגיד ראיתיו חי בצרפת ושלחו יהודי אחד עמו לראות אם יש ממש בדבריו ויבוקש הדבר ולא נמצא והתירה הר"מ ועיין שם וכתוב בהגהות מרדכי דקידושין עכו"ם המל"ת ואמר הרגתי פלוני נאמן ושריא אתתא לאנסובי דכי היכי דבישראל אין חילוק בין אמר מת ובין הרגתיו דמהימן כדתנן בפ"ב דיבמות ה"נ גבי עכו"ם המל"ת וכן כתב בתשובת מיימו' דשייכי לסדר נשים וסיים בה וליפא למפסליה משום דילמא למירמא אימתא ליהודים הוא דקאמר הכי כיון דלא מוכחא מלתא מתוך דבריו לא מקמי

הכי ולא בתר הכי דלמירמא אימתא אמר הכי לא תלינן להחמיר ומהימן שאם באנו להחמיר כך היכי סמכו על שום עדות עכו"ם מל"ת לימא דילמא לא מת ולקלקל האשה מתכוין או למצוא חן כדי שייטיבו לו האשה וקרוביה לאחר זמן אלא ודאי לא חיישינן למידי בכל מל"ת היכא דלא מוכח מתוך דבריו דמשקר. וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל י"ח והביא ראיה לדבר וסיים בה והיהודי שחמר מפי העכו"ם יבא לב"ד ויעיד ויתירוה בתשובת הר"ד הכהן הביא כמה דינים וחילוקים בדיני עדות אשה ובפרט בעכו"ם מל"ת והחמיר מאד להוציא דברי העכו"ם מחזקת מל"ת ויש לי גמגומים על דבריו דאין לנו להוציא דברי עכו"ם מחזקת מסיח לפי תומו כמבואר בתשובת מהר"מ דשייכי לספר נשים ובתשובת מהרי"ק שורש קכ"א ובת"ה סימן רל"ט :

סעיף קטן יח

כתב הרמב"ם יצא ישראל ועכו"ם מעמנו למקום אחר וכו' בפי"ג מהלכות גרושין וכתב הרשב"א בתשובה על דברי הרי"ף והרמב"ם והרז"ה שאמרו דבעי קברתיו בע"א וגבי עכו"ם המל"ת אבל מקצת מן האחרונים אמרו שהוא נאמן באומר מת סתם ולא אמר קברתיו ואע"פ שאין דעתי מכרעת כך דעתי נוטה מפני שיש בזה כמה ראיות מגמרא ומהירושלמי ומ"מ מי יקל ראשו להקל בדבר של ערוה כנגד אבות העולם אין לנו אלא לשית לב לדעתם ע"כ וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן שע"ג גבי עכו"ם שלא אמר קברתיו כיון שיצא הדבר מפי הרי"ף והרמב"ם להחמיר ראוי לחוש לדבריהם כמ"ש הרשב"א בתשובה ומי לא יחוש אחריו וכי הרי"ף והרמב"ם קטלי קני' באגמא נינהו הלא הם גאוני עולם ועמודי ההוראה ומי יתיר לשוק אשה שהיא ערוה לדעתם חלילה עכ"ל וכיוצא בזה כתב הר"ן בתשובה שאכתוב לקמן בסוף סי' זה. ומ"מ משמע לי מדברי הרמב"ם שלא הצריך שיאמר קברתיו אלא בעכו"ם אבל לא בישראל ודלא כמשמע מתשובת הרשב"א שכתבתי בסמוך ואפשר דמאי דנקט בתשובה הנזכר עד א' להרז"ה נקטיה ולא להרי"ף והרמב"ם ובתשובת הרשב"א סי' תתק"ף כתוב שהשיב במעיד על אשה שצ"ל מת וקברתיו שכל שראו אותו שטבע או שירד במלחמה או כיוצא בזה סומך ואומר על דרך הדמיון ומ"מ אם נשאת לא תצא ויש מי שהתיר בלא אמר קברתיו והראשון עיקר עכ"ל היא כתובה בקיצור ודברי הרשב"א ככתבה וכלשונה כתבתי בסמוך ועוד כתב שם אם בא ישמעאל תחלה ואמר מסיח לפי תומו מת והתירוה לינשא ואח"כ באו ב' ישמעאלים ואמרו מסיח לפי תומם לא מת נראה לכאורה דתצא כמ"ש בשאר הפסולים דאזלינן בתר רוב דעות ודעתי נוטה יותר דלא תצא ונתן טעם לדבר ותשובה זו כתב ג"כ בקיצור ושרי ליה מאריה למי שקיצרה כי בתשובה להרמב"ן כתובה באורך בסי' קכ"ח וז"ל אם

העכו"ם הראשון העיד לפי תומו והתירוה על פיו להנשא הדברים פשוטין שמבטלין דבריו ומוציאין אותה מהיתירה ע"פ ב' הישמעאלים הבאים באחרונה שאומרים לא מת כדרך שאמרו בפסולי עדות כגון נשים ועבדים שהולכין בהן אחר רוב דעות אלא שיש לדון בדבר לפי שי"ל שא"א כן בישמעאלים ועכו"ם אלא כיון שהתירוה ע"פ עכו"ם אחד מסיח לפי תומו אע"פ שבאו אח"כ ק' עכו"ם אפילו מסיחים לפי תומם אין מוציאין אותה מהיתרה הראשון ואינם דומים לשאר פסולי עדות לפי ששאר פסולי עדות וכו' דעתי בזה אלא שאני חוכך אם הדין כן אלא לזה קצת דעתי נוטה אלא שראיתי הסכמת כל רבותי כסברא ראשונה שלא חילקו בין עכו"ם לשאר פסולים ולולי ששלוחך נחוץ הייתי מתבודד להתבונן בדבר זה ואנו מסכימין דעתינו לדעת אחר שכולם מורים כן עכ"ל. ועיין במרדכי פרק האשה בתרא ועיין בהגהות מרדכי דכתובות וה"ה כתב בפרק בתרא דיבמות (קכב.) מעשה בישראל ועכו"ם שהיו מהלכין בדרך ובא עכו"ם ואמר חבל על יהודי שהיה עמי שמת וקברתיו והשיאו את אשתו שוב מעשה בקולר של בני אדם שהיו מהלכים באנטוכי ובא עכו"ם אחד ואמר חבל על קולר בני אדם שמתו וקברתים והשיאו את נשותיהם ועוד שם מעשה אחת כיוצא באלו ובכולם נזכר קברתים וסובר רבינו שבדוקא הוא והרשב"א נראה שסובר (כדעת)[בדעת] רבינו שהוא מצריך בכל עכו"ם המל"ת שיאמר קברתים והשיב עליו מהמעשים הנזכר שם בעכו"ם מאן איכא בי חסא מאן איכא בי חיואי שכיב חיואי ואסבה רב יוסף לדביתהו וכתב דלאו דוקא הזכירום כאן ואני אומר שאף רבינו סבר שאין צורך בעכו"ם המל"ת ואומר מת פלוני שיאמר מת וקברתיו וכן מבואר בדבריו למעלה שכתב היה העכו"ם מל"ת ואומר אוי לו לפלוני שמת ולא הזכיר שם קבורה וכ"כ ואפילו היה העכו"ם הוא שהסיח לפי תומו ואמר טבע פלוני בים הגדול ונשאת על פיו לא תצא וכמה מקומות בדבריו שמוכיחין כן אבל בכאן הוכיח שצ"ל קברתיו לפי שאין העכו"ם מזכיר שם היהודי אלא שאומר איש יהודי שהיה עמי ואנו יודעים שהיה פלוני צריך שיאמר קברתיו והטעם בזה שאמר שבלא הזכרת השם די מה שאין כן בשאר מקומות הצריכו שיאמר דבר ברור ממיתה וקבורה ואפילו ת"ל שיש להשיב על זה מ"מ כך הוא כוונתו של רבינו כמ"ש עד כאן לשונו וכ"כ הר"ן בתשובה שאין ספק שכל שהעכו"ם מכירו א"צ סיאמר אלא מת בלבד והיינו עובדא דבי חיואי ובי חסא ואין בזה ספק ואפי' לדברי הרמב"ם ז"ל שכ"כ הוא ז"ל בכל כיוצא בזה בפרק אחרון מהלכות גירושין כל שהוא מכירו אינו צ"ל אלא מת בלבד אבל כשאינו מכירו הוא שסובר הרב ז"ל דלא סגי עד דאמר קברתיו מפני שהמעשים שבאו בגמרא בכיוצא בזה בכולם יש בהם קברתיו כדאמרינן חבל על ס' בני אדם שהיו מהלכין באנטיוכא וחבל

על קולר של בני אדם שהיו מהלכין בכרקום של ביתר וכו' וחבל על יהודי א' שהיהעמי בדרך ומת וקברתיו ואמרינן נמי פונדקית כותית היתה וכו' וזה קבר שקברתיו בו כלומר שאינו מכיר אותו איש שאמר עליו שמת אלא אומר איש יהודי שהיה עמו וכיוצא בזה לא סגי עד דאמר קברתיו ואע"ג דאיכא למימר בכל הני דמעשה שהיה כך היה ולא דבעינן קברתיו סובר הרב ז"ל דאם איתא א"א דלא משתמיד תנא ולימא בחד מינייה מת בלחוד אלא ש"מ דנהי דבמכירו סגי במת בלחוד באינו מכירו בעי' דאמר מת וקברתיו וזה דעתו של הרב ז"ל בזה וטעמא דמילתא שיותר אדם בקי במי שהוא מכירו מבמי שאינו מכירו הלכך במכירו כל שאמר מת בלתוד סגי אע"ג דלא אמר קברתיו ולא חייש דאמר בדדמי אבל כשאין מכירו חיישינן דאמר בדדמי לפי שאין הדברים ברורים במי שאינו מכירו עד דאמר קברתיו וכבר חלקו מן האחרונים בזה על הרב ז"ל אבל דברי הרב נכונים בפשוטן של שמועות אבל מכל מקום במכירו במת סגי וא"צ שיאמר ראיתיו שמת אלא כל שאומר מת די וכהני עובדי דבי חיוחי ובי תסא ע"כ וכן כתב הריב"ש בתשובה סימן שע"ת שלא הצריך הרמב"ם לומר קברתיו אלא כשאין העכו"ם מזכיר בשם כי כן מזכיר בגמרא בהנהו עובדי דאבא יודן בכולהו קברתיו והנה הכי הוו שלא היה עכו"ם מזכיר המתים בשם אבל כשאמר העכו"ם מל"ת איש פלוני מת חלילה לרב ז"ל שיצרך קברתיו שהרי באותו פרק עצמו כתב כיצד משיאין ע"פ עכו"ם מל"ת ולא הזכיר כלל קברתיו וכן בכמה מקומות בפרק ההוא ובפרק שלפניו כי הרב ז"ל אינו סובר שנאמר בכל הנהו תלת עובדי מעשה שהיה כך היה ועשה זה החילוק ומיהו אין החילוק ההוא נכון וכולי וכשמזכיר בגמרא קברתיו מעשה שהיה כך היה עכ"ל גנ"י כתב שהרשב"א והריטב"א תמהו על דברי הרמב"ם ולתקן דבריו כ' הריטב"א דכל היכא דעכו"ם מכריז ואמר מאן איכא בבי פלוני בזה סגי בלא קברתיו דכיון דמעייל נפשיה לאכרוזי ולמימר הכי אי לאו דקים ליה הכי דשכיב לא הוה אמר אבל בעכו"ם מל"ת דעלמא חיישינן דלמא אמר בדדמי וצריך שיאמר קברתיו וטעמא דמסתברא היא עכ"ל ועיין בכתבי מה"ר איסרלן פי' רכ"ג וכתב עוד הריב"ש בתשובה שאפילו למצריכין שיאמר קברתיו ודאי קברתיו לאו דוקא אלא כל שנתעסק בטלטול ממקום למקום כדרך המתים ולא היה נודד כנף ופוצה פה ומצפצף או שהוא לא נתעסק אלא שמעיד שנתעסקו בו אחרים בהא סגי דהשתא ליכא למיחש למידי שכיון שנתעסקו בו הכירוהו וליכא למיחש דאמר בדדמי וכן ליכא למיחש שלא מת אלא שמתו ליה ברומחא או בגירא וכן במים אפשר שהמים בלבלוהו וסבר שמת התעסקו בו וראו בטוב שמת אבל באומר הכרתיו לבד לא סגי במלחמה או במים והרי"ף שהוא בעל סברא זו דבעינן קברתיו במלחמה כתב כן בכי' דבמים דוקא

כדאמר אסקוה לקמאי וחזיתיה לאלתר ואשתמודענא ליה דאיהו פלוני וה"ה למלחמה היכא דאמר מת וקברתיו עכ"ל. והביא ראיה לדבריו דהא בכי' אמרינן (יבמות קטו) דמים כמלחמה דמי ואיך יחלוק הרי"ף אלא ודאי דאסקוה אגישרא דשביסתנא דההוא דטבע בדיגלת הוי כמו קברתיו כיון שנתעסקו בטלטולו כמו שכתבתי ע"כ וכ"כ הר"ן ז"ל בתשובה סימן ג' וז"ל ומ"מ הוו זהירין בדבר דלא בעינן דאמר וקברתיו ממש אלא כל שאמר דברים שהן ברורים שאין ספק בהם דאמר בדדמי סגי כגון דאמר אני נגעתי בו לאחר שמת או שיניתיו ממקום למקום וכיוצא באלו וכדאמרי' בפרק האשה שלום כגון דאמרי אשקינהו קמן וחזנהו לאלתר וכו' כבר יצא להתיר בכיוצא בזה על ידינו ועל יד חבירינו אבל מכל מקום צריך דקדוק גדול בעדות זה כדי שלא יהא בו שום צד דאיכא למימר בדדמי אמר ע"כ וכ"כ בתשובה אחרת וסיים בה עכו"ם זה שאמר שראה אותו מת על שפת הים וששאל לצופה המגדל כמה יש שהגיע ליבשה וא"ל כמו ו' ימים כל כה"ג ודאי לאו משמע דאיכא למיחש דאמר בדדמי והוי יודע שיש מקומות שצריך שיאמר קברתיו לדברי הכל אם אמר מת במלחמה או ענין שהוא כמלחמה ונדעת הרי"ף אפילו שני עדים מעידים שמת במלחמה צריך שיאמרו וקברנוהו וכן אם יש רעב בעולם ובאה ואמרה מת אינה נאמנת עד שתאמר וקברתיו וכתב כל זה לקמן בסי' זה ומשמע מדברי הרי"ף בפ' האשה שלום גבי בעיא דע"א במלחמה דבטבע במים שאין להם סוף צריך שיאמר קברתיו וכתב הריב"ש על עד שהעיד שראה את מכלוף מת על שפת הים לדעת הרי"ף שמצריך קברתיו אם לא אמר קברתיו אם נשאת תצא כיון דחיישינן דאמר בדדמי אין כאן עדות ברור שמת דהא ס"ל לרב ז"ל דבעיין דע"א במלחמה קברתיו היא דאי בלא קברתיו פשיטא דלאו כלום הוא דהא אפילו משני עדים ס"ל לרב ז"ל דבלא קברתיו לאו כלום הוא דומיא דאשה עצמה דקתני מתני' דבלא קברתיו אינה נאמנת ואינה נאמנת לגמרי משמע ומ"ש הרמב"ם דע"א במלחמה או במים שלא אמר קברתיו אם נשאת לא תצא דעת אחרת יש לו דס"ל דבעיין בלא קברתיו אבל בקברתיו פשיטא דמהני ולא איפשיטא בעיין וכיון דלא איפשיטא אמרינן בה לא תנשא ואם נשאת לא תצא כמו שכתב ז"ל וכן בע"א דקטטה וכן בהחזיקה היא מלחמה בעולם משום דהוו בעיין ולא איפשיטו אבל בכל שאר דחיישינן דאמרינן בדדמי אם נשאת תצא שבכל פרק י"ג לא כתב הרב אם נשאת לא תנא אלא באלו שזכרתי דלא איפשיטו בגמרא ובמים שאין להן סוף נראה שכל האחרות אם נשאת תצא ס"ל א"כ לדעת הרי"ף דפשיטא ליה דבעינן קברתיו אם לא אמר קברתיו אם נשאת תצא וכבר כתבתי לך שאין הכרתיו מועיל כמו קברתיו א"כ עלה בידינו בנדון שלפנינו שאף אם יהיה עדות המלח עדות הנה לדעת

הרי"ף כיון שלא אמר קברתיו נראה שאם נשאת תנא ולדעת הרמב"ם לא תנשא ואם נשאת לא תצא אבל משום דאשתהי אם נשאת תצא עכ"ל:

סעיף קטן יט

התחיל העכו"ם להסיח לפ"ת וחזרו ושאלו לו וכו' בסוף יבמות (דף קכב:) תנן מעשה בבני לוי שהלכו לצוער עיר התמרים וחלה אחד מהם והניחוהו בפונדק בחזרתם אמרו לפונדקית איה חבירינו אמרה להם מת וקברתיו והשיאו את אשתו בגמרא אמר רב כהנא פונדקית כותית היתה ומל"ת זה מקלו וזה תרמילו וזה קבר שקברתיו והא איה חבירינו קאמרי לה כיון דחזיתנהו בכתה אמרו לה איה חבירינו אמרה להם מת וקברתיו וכתבו הרי"ף והרא"ש שמעינן מהא דהיכא דמתחיל העכו"ם ומל"ת אע"ג דהדרינן ומגלינן למילתא מיניה שפיר לא נפיק מתורת מל"ת אלא נאמן ומשיאין על פיו וכ"כ הרמב"ם בפי"ג מה' גרושין ודברי רבינו ירוחם בזה כמעורבבים וכתב נ"י בשם המפרשים דכן נמי יש לנו לומר דכי היכי דכל שהתחיל לומר במל"ת אע"פ ששאלוהו לבסוף והגיד ע"פ שאלתם נאמן כן נאמר דכל שאומר לו איה פלוני שהלך עמך שהנקנו כאן כל מה שישיב להם מכאן ואילך אינו נדון כמסיח לפי תומו וכן כתב הרב המגיד בשם הרשב"א ז"ל ונראה דהיינו לומר שאע"פ שאחר כך אמר העכו"ם חבל עליו כמה היה נאה או גבור וכשהלכנו למקום פלוני נפל ומת פתאום ותמהנו לדבר וכיוצא בדברים אלו שהם דברים מל"ת כיון ששאלוהו עליו תחלה אינו נדון כמל"ת . וכתוב בת"ה סימן רל"ט דהא כששואלין את העכו"ם והוא משיב לא חשיב מל"ת היינו כששואלין אותו ישראל משום דמרגיש שיש להן נפקותא בדבר ומשקר אבל אם שואל אותו עכו"ם שלא בפני ישראל והוא משיב חשיב שפיר מל"ת ואין נראה כן מדברי הר"ן שכתב בתשובותיו שנשאל על אשה שהלך בעלה זה כמה שנים למונפי"אליר והמיר שם ויש כאן עדים מכירים אותו ושמו שם עכו"ם וזה כמה בא הנה מומר מן הארץ ההיא והגיד שמת פלוני המומר בעת הדבר ולא אבו ב"ד להתירה להנשא וכראותה כן שכרה שליח עכו"ם ללכת בהר וכתב עכו"ם בידו שיביאנו ליד אשת המומר ולא גלתה לו שמת ודברי הכתב שראובן קרובה מודיע בכתבה הוא כי האשה מתחננת לו שיתירה בגט כדי שתנשא והיא התניתה עם השליח הנזכר שיביא הכתב לבעלה המומר ויביא כתב עדות מגזבר החצר שיעיד עליו שהגיע שם והשליח הלך שם עם הכתב ושב והביא בידו מגזבר החצר הגזבר מעיד לראובן הנזכר שזה השליח הגיע שם וכי לא היה יכול להשיב לו מענה ממי שנשתלח לו כי מת הוא והשליח ג"כ אמר לשולחיו מת האיש אשר שלחתם אותי אליו כי הלכתי למונפ"ליאר ושאלתי בית דירתו ואמרו לי שמת והראו לי ביתו והלכתי שם

ומצאתי אלמנתו שנשאת לעכו"ם אחר ואמרה לי שמת פלוני בעלה הראשון ונתתי לה הכתב וצותה לקרותו ואחר השיבתו לי ואמרה כבר מת האיש ההוא ותכף הלכתי לגזבר העיר אשר אמרתם והגדתי לו כי אני שליח לפלוני ששלחני ראובן ואמרה לי אלמנותו הנשואה לאחר כי הוא מת ולא רצתה לעשות לי מענה בבקשה ממך עשה לי כתב עדות שהגעתי הנה ענה הגזבר ואמר להתנצלותה אדרוש ואחקור בדבר אם מת האיש ההוא ואקבל עדות ושלח בעד אנשים ושאלם במיתת פלוני המומר ומקצתם אמרו שהיו בקבורתו וקברוהו והשיב בכל זה תושש אני הרבה ואיני מוצא צד היתר כי אין ספק שכל מה שהשיבו אותם האנשים בפני הגזבר שנתכוונו להעיד שהרי הגזבר שלח בעדם כדי לקבל עדות מהדבר ולפיכך אף ע"פ שאמרו שהיו בקבורתו וקברוהו לא סמכינן עלייהו כיון שהיו מתכוונין להעיד וכן דברי אלמנותו שאמרה שמת האיש פלוני בעלה הראשון אינם מספיקין אצלי כלל חדא דכיון שאמרו אלו דבשעת הדבר מת אלמנתו לא עדיפא מע"א בדבר דלא מהימן עד דאמר קברתיו ועוד כי מן הנראה כשאמרה אלמנתו לשליח זה שמת האיש פלוני בעלה הראשון שזה השליח שאל אותה עליו וכך נראין הדברים מתוך דברי השליח שהוא אומר והלכתי לביתו ומצאתי אלמנתו שנשאת לעכו"ם אחר ואמרה לי שמת פלוני בעלה הראשון והדבר רחוק בעיני שהתחילה הכותית ההיא לומר לאיש אשר לא הכירה מעולם שבעלה הראשון מת אם לא שהוא שאלה עליה כי כן היה ענין שליחותא וכל כה"ג לא הוי מל"ת דכל ששואלין לעכו"ם אחד על פלוני היכן הוא והוא משיב מת אין זה מל"ת וכדאמרינן בסוף יבמות והא קאמרי לה איה חבירינו ואע"פ שנראה מתוך לשון השאלה שהשליח לא אמר לה דבר אלא שהיא התחילה מעצמה מפני שהדבר רחוק בעיני אני תולה זה לקיצור בלשון או שהשליח מרגיש בדבר וכיון לומר הדברים בענין שיועילו בדיני ישראל אם אולי גלה איש אזנו בזה ומכל אלו הצדדין איני רואה לאשה זו צד היתר עדיין ע"כ. וכתב עוד בתשובה הנזכר ודברי שליח זה אינם אצלי דברי מל"ת כלל כיון דשייך האי שליח בהאי מילתא וכדאמרינן בפ' כל הגט (גיטין כח:) דלמלתא דשייכי בה עבידי לאחזוקי שקרייהו ואפילו מל"ת אינו נאמן וגו' ועכו"ם זה ג"כ אע"פ שאין שכירותם תלוי בדבריו עביד הוא לאחזוקי ולומר שהוא נאמן לשולחיו ועשה שליחות ביותר מה שמוטל עליו ע"כ. וכתב עוד שם עוד אמרתי אגלה אזנו שאפילו היה כאן עכו"ם מל"ת ככל דיניו שאומר איש פלוני מומר שהיה שמו כך שהיה דר במקום פלוני מת במקום פלוני אין מתירין את אשתו עד שנדע שבעלה של זו היה דר באותו מקום הא לאו הכי כיון ששיירות מצויות חיישינן דלמא איכא גברא אחרינא דשמיה הכי. והא דאסיקנא בפ' האשה שלום (יבמות קטו:) דלתרי יצחק ר"ג

לא חיישינן התם משום דהוחזק חד יצחק ר"ג בקורטבא ואמרינן כאן נמצא וכאן היה עכ"ל. וכתב עוד בסי' מ"ז על מי שהעיד שא"ל מומר אחד שיש לו אח בארגון שמו משה די קשטרי"ש ואח"כ מת אותו מומר מה שאמרת שאין עדות זה מספיק להתיר אשת משה די קשטרי"ש לשוק דהא תנן (ב"ב קל"ד) האומר זה אחי אינו נאמן וגם מה שהעיד שא"ל עכו"ם אחד שאותו מומר היה אחיו של משה די קשטרי"ש אין כאן עדות כלל לפי שאינו בתורת עדות אין קורטא קאמרת דלזכותו בנחלה אינו בתורת עדות אבל לענין מל"ת שהוא כשר בעדות אשה מסתברא דסגי עכ"ל: וכתב עוד שם מה שכתבתי ואתד מהעדים שהי' מטורף בדעתו איני סובר שהגיע לכלל שטות שא"כ תמהני למה נתקבל :

סעיף קטן כ

כתב הרמב"ם ז"ל שמע מערכאות של עכו"ם הרגנו לפלוני אינן נאמנים בפי"ג מהלכות גירושין והוא בפרק כל הגט (גיטין כח:) דתניא התם שמע מקומטרסין של עכו"ם איש פלוני מת איש פלוני נהרג אל ישיאו את אשתו והא קי"ל מל"ת מהימן ה"מ במילתא דלא שייכי בה אבל במילתא דשייכי בה עבידי לאחזוקי שקרייהו ופירש"י דלא שייכי בה. שאינה תפארת להן: דשייכי בה. כי הא שמתפארים שהרגו בדין עבידי לשקר ולומר נהרג אע"פ שלא ראוהו יוצא לידון וכתבו זה הרי"ף והרא"ש בסוף יבמות משמעליה להרמב"ם דלא שייכי בה אלא כשאומרים שמת או נהרג על ידם אבל אם אומר שנהרג ע"י אחרים אפילו אותם אחרים גם הם ערכאות לא שייכי בה מיקרי ורבינו סובר שכל האומרים שנהרג ע"י ערכאות אפי' ערכאות אחרים שייכי בה מיקרי שכשאחד מהערכאות הורגי' התפארות וחוזק הא לכל הערכאות וקצת נראה כן מדברי רש"י ומ"מ איני יודע למה תלה הדבר בהרא"ש שהרי הרא"ש העתיק לשון הגמרא ומה שיפרש הרמב"ם בדברי הגמ' נפרש בהרא"ש . כתוב בכתבי מהר"י איסרלן סי' ל"ד נשי הקדושים מאוסטרייך התרו ע"פ עכו"ם דדוקא שמע מקומטרסין גופייהו אין משיאין אשתו משום דאינהו דהעלילו ודנו עבידי לאחזוקי שקרייהו שהרגו בדין כדפירש"י אבל שאר עכו"ם לא. כתב נ"י בסוף יבמות דעכו"ם מל"ת אינו נאמן מדין עדות דעכו"ם לאו בר עדות הוא כלל אלא משום דקי"ל דקושטא קאמר כיון דמל"ת ומשום עיגונא הקילו בה ואין לנו לחוש שמא תשכור עכו"ם שיאמר כן מל"ת אעפ"כ יש לו לדיין לדקדק בזה יפה אם נראה בדבר רמאות הרשב"א ז"ל עכ"ל כתב הר"ן כתשובה סימן מ"ז שעכו"ם שאינו מל"ת כשם שאינו נאמן להתיר כך אינו נאמן לאסור אם מכחיש למי שאומר שמת ועיין בהגהת מרדכי דסוף יבמות:

סעיף קטן כא

בא אחד ואמר אמרו לי כשתלך למקום פלוני אמור להם שמת יוסף ב"ש וכו' בר"פ האשה שלום (יבמות קטז:) יצחק ר"ג בר אחתיה דרב ביבי הוה קאזיל מקורטבא לאספמיא ושכיב שלחו מתם יצחק ר"ב בר אחתיה דרב ביבי הוה קאזיל מקורטבא לאספמיא ושכיב מי חיישינן לתרי יצחק או לא אביי אמר חיישינן רבא אמר לא חיישינן וידוע דהלכה כרבא וכן פסקו הפוסקים ופירש"י מי חיישינן לתרי יצחק. היכא דלא הוחזקו ב' יוסף בן שמעון בעיר אחת: רבא אמר לא חיישינן. הואיל ולא הוחזקו אבל היכא דהוחזקו מודה כדאמרינן לקמן וכ"כ הראב"ד בהשגות פי"ג מה"ג וכתב עליו הרב המגיד ואני אומר שאף בהוחזקו אם ידוע שהאחד קיים משיאין אשתו של זה וכשוט הוא אבל אם היה כאן ב' ואין ידוע באחד מהם שהוא חי בודאי אין משיאין אשתו של אחד מהם ואם נשאת תצא והו"ל ספק א"א וגם רבינו יודה בזה עכ"ל והתוס' כתבו דמיירי דלא הוחזקו תרי יצחק ובשכיחי שיירתא דאי לא שכיחי שיירתא ולא הוחזקו התנן בפ"ק דבבא מציעא דכל מעשה ב"ד הרי זה יחזיר ואי שכיחי שיירתא והוחזקו תרי יצחק אמאי לא חייש רבא דהא לקמן גבי ענן בר חייא חייש רבא כיון שהוחזק שם ענן אחר ובפרק כל הגט (גיטין כז.) דהא דתנן המביא גט ואבד ממנו אם מצאו לאלתר כשר ואם לאו פסול ורמינהו מצא גיטי נשים וכו' הא אמר תנו נותנין ואפי' לזמן מרובה אמר רבא ל"ק כאן במקום שהשיירות מצויות כאן במקום שאין השיירות מצויות ואפילו במקום שהשיירות מצויות והוא שהוחזקו ב' יב"ש בעיר אחת ר"ז רמי מתני' אברייתא ומשני כאן במקום שהשיירות מצויות כאן במקום שאין השוירות מצויות א"ד והוא שהוחזקו שני יוסף בן שמעון בעיר אחת הוא דלא נהדר והיינו דרבה וא"ד אע"ג דלא הוחזקו לא נהדר ופליגא דרבה ופסק הרי"ף לחומרא כלישנא בתרא דר' זירא וכתב על זה הרא"ש ועובדא דיצחק ר"ג ע"כ מיירי דלא הוחזקו ושכיחי שיירתא ופליגי אביי ורבא בפלוגתא דרבה ורבי זירא רבא סבר כרבה דלא חיישינן עד דאיכא תרתי שיירתא והוחזקו ואביי כרבי זירא ופסק הרי"ף שם הלכה כרבה ואיפשר דהכא פסק הרי"ף לחומרא ולא מהדרינא גט לבעל כגרש בו כיון דאיפשר שיכתוב גט אחר אבל בעובדא דיצחק ר"ג אי חיישינן לתרי יצחק צריכה להתעגן כל ימיה פסק לקולא כמו שמצינו שהקילו הרבה קולות בעדות אשה ועל חומר שהחמירו בסופה סמכו והקילו בתחלתה משום דאשה דייקא ומינסבא ע"כ ועיין בתשובת הריב"ש סימן תק"ח וכתב הרא"ש בתשובה כלל נ"א על עד שהעיד שמכלו"ף בן מלו"ל נהרג קרוב לפא"ס ניכר מתוך עדותו של העד שהכיר אותו האיש הנקרא מכלוף בן מלול בטביעות עין אך לא

ידע אם הוא בעלה של אשה זו וגם לא העיד על שם מקומו יש לחפש לה היתר כיון שידוע שהיה שם בעלה של אשה זו מכלו"ף בן מלו"ל ואין מכלוף בן מלול אחר בעיר נ"ל דאיתתא שריא לינשא וראיה מעובדא דיצחק ר"ג והוא דומה לנדון זה שהרי המעידים לא העידו כי אם על שמו אבל לא הכירו לא את מקומו ואת אשתו אלא כך היה שם האיש שנפטר בכאן שאילו העידו עדות גמורה שידעו שהיה בעלה של אותה אשה בהא לא הוה אמר אביי חיישינן לתרי יצחק אלא ודאי ההוא עובדא הוא דלא הוחזקו שני יצחק ובשכיחי שיירתא והלכתא כרבא הילכך בנדון זה אפילו אי שכיחי שיירתא אם לא הוחזק מכלוף בן מלול אחר אתתיה שריא לינשא וכן מצאתי בחבורו של הרמב"ם שכתב בא אחד ואמר אמרו לי ב"ד או אנשים כשתלך למקום פלוני אמר להם שמת יצחק בן מיכאל ובא השליח ואמר לנו והשליח אינו יודע מי הוא זה הואיל ואנו יודעין פלוני הידוע בשם זה אשתו מותרת ואין אנו חוששין שמא יצחק בן מיכאל אחר שמת ועוד כתב ישראל שאמר שמת יהודי עמנו כך וכך צורתו וכך וכך היו הסימנים אין אומרים באומד הדעת זה הוא פלוני עד שיעיד העד שהוא פלוני ויכיר שמו ושם עירו אבל אמר אחד יצא עמנו ממקום פלוני מחפשין באותה העיר אם לא יצא משם אלא הוא תנשא אשתו עכ"ל. וכתב שם בתשובה שהיה מי. שחלק על הרא"ש בדין זה דלא דמי להההיא דיצחק ר"ג דשאני התם דקאמר דהוה אזיל מקורטבא לאספמיא ובאותו פעם לא היה שם חי שהלך מקורטבא לאספמיא זולתו ועוד כי אמר רבא לבדוק כ"ע היינו לומר שכל ארץ נהרדעא אינה צריכה בדיקה דהיינו כל היכא דאזיל קבא דנהרדעא אבל נהרדעא גופא וכל עיירותיה צריכה בדיקה אפילו אליבא דרבא והילכך מכל הני משמע דצריכין אנו לידע שום סרך שהיא זה בעלה של זו או שיצא מכחן ועוד כי ריף פסק דבעינן תרתי לטיבותא לא הוחזקו שני יוסף ב"ש ולא שכיחי שיירתא ואף מה שהביא מר מדברי רמב"ם ז"ל שבא אחד ואמר אמרו לי ב"ד או אנשים לך אמור שמת יצחק בן מיכאל סמך על ההיא דיצחק ר"ג וכשיהיה ניכר שמת יצחק בן מיכאל באותו המקום ואין שם אחר והראייה דאייתי מר מדבריו בא אחד ואמר מת איש יהודי עמנו וכו' ולפי דברי מר הוה ליה למימר עד שיאמר ששמו פלוני אלא ש"מ שצריך העד שיכיר שהוא זה והשיב הרא"ש על מה שאמר שבאותו הפרק לא היה מי שהלך מקורטבא לאספמיא זולתו תמהתי וכי הושיבו שומרים על הדרכים או סגרו שערי קורטובא שלא יצא אדם משם ועל מה שאמר דנהרדעא גופה ועיירותיה צריכה בדיקה השיב דקדק בסוגיא ותמצא דברי כנים דרבא לא מצריך בדיקה כלל דעל עובדא דיצחק ר"ג קאמר רבא לא חיישינן לתרי יצחק ולא מצריך בדיקה כלל והביא עוד ראיות לדבר ועל מה שאמר דרי"ף בעי

תרתי לטיבותא השיב לדבריך תיקשי לרי"ף דידיה אדידיה שפסק ביבמות כרבא דלא חיישינן לתרי יצחק נראה מתוך דבריו שבגט שאיפשר לבעל לכתוב גט אחר עבדינן לחומרא אבל בפלוגתא דאביי ורבא דאי חיישינן לתרי יצחק צריכה להתעג כל ימיה פסק דלא חיישינן לתרי יצחק דהרבה חשו חכמים לתקנת עגונות והתירו בעד אחד מפי עד וכו' הרי אתה רואה שכמה קולות הקלו חכמים משום תקנת עגונות וגם סמכו על זה שמתוך חומר שהחמרת עליה בסופה דייקא ומנסבא לכך לא חש הרי"ף ז"ל להחמיר בכאן וכן ראוי לכל מורה לחזור על כל צדדין להתיר ועוד אני אומר דאתתא דא לכ"ע שריא כי נמצאו הרוגים ואין דרך לעמוד על אם הדרך אלא מוליכים אותו למקום יחוד והורגין אותם ואין לדבר אלא מקומו ושעתו ואנו תולין אלו האנשים הלכו שמה ומצאום רוצחים שמה והרגום הילכך לא שכיחי שיירתא ולא הוחזקו ואינו קרוי שיירתא מצויין אלא בשווקים היכי דמזבנא כיתנא או בי דינא דרב הונא שהכל באים שם לדון עכ"ל ובתשובת הריב"ש סימן תק"ח על מי שהעיד שאברהם פרא"ח ממלכות קשטילי"א מא אסורה כיון שלא הוזכר שם עירו והאריך בדבר עיין עליו וגם בתשובת הר"ן שכתבתי לעיל בסמוך ומהר"י קולן כתב בשורש קפ"ה נלע"ד דאע"ג דלא נמצא בשום עדות ששמעו משום אדם שאומר שמת ר' דוד בר שלמה מעיר לענברט אלא סתם אמרו שמת ר' דוד בר שלמה מרוסיא ולא הזכירו שם עירו בפרטות והרי כתב הרמב"ם בא עד ואמר אמרו לי ב"ד או אנשים כשתלך למקום פלוני אמור להם שמת יצחק בן מיכאל דמשמע דוקא כשאמרו לו ב"ד או נשים כשתלך למקום פלוני אמור להם וכו' הוא דאין חוששין ליצחק בן מיכאל אחר דודאי כיון שחמרו לו כשתלך למקום פלוני מוכיחים הדברים שאותו יצחק בן מיכאל שמת הוא העומד באותו העיר שזה הולך שם דאי לא תימא הכי למה תלי שליחותו בהליכתו לאותו מקום ומשום כך אשתו מותרת דאיכא למימר דאי הוה יצחק בן מיכאל אחר באותו העיר שהיה כבר ידוע לאנשי העיר משמע שאין לומר כן כשלא נודע שם העיר בפרטות דחיישינן ליצחק בן מיכאל אחר באחד מהמקומות ואפילו נודע להם שהמה ממלכות פלוני כגון רוסיא או כיוצא בה דהא א"א לבדוק בכל המקומות וליכא למיקם עלה דמילתא וכן כתב רבינו ישעיה מטרני בהדיא בפרק האשה שלום ז"ל באועדים והעידו שמת יוסף ב"ש מעיר פלוני מתירין את אשתו ואין חוששין שמא יוסף ב"ש אחר היה באותו העיר וכו' עד אם יאמרו העדים יוסף ב"ש מת ולא ידעו מאי זה עיר היה אע"ג דלא הוחזק יוסף ב"ש אחר בעיר הזאת חוששין ליוסף ב"ש אחר בעולם ואין מתירין אשתו של יוסף ב"ש הידוע לנו עכ"ל והרי לך בהדיא שצריך להזכיר שם עירו ולא סגי בהזכרת שמו ושם אביו ואע"ג דלא הוחזק לנו אחר בעירו שיהא שמו

כן מ"מ נלע"ד דהכא איכא כמה וכמה הוכחות דאותו ר' דוד בר שלמה היה בעלה של דבורה העומדת בלענבערט בארץ רוסיא דודאי שריא לאינסובי חדא שהרי העד זה ר' אברהם בר' יודא שהגידו לו שם שאחי בעל אחותו של אותו ר' דוד בר שלמה שמת בעיר פוליצ"א מאי ציצולי"א היה נקרא שמו יונה ולפי דברי רבי אברהם האמת כן הוא שאחי בעל אחותו של ר' דוד הנזכר נקרא שמו כן וגם העיד ר' אברהם הנזכר שהגידו לו שם איך היה לה בן לאותו דוד הנזכר שנקרא שמו שלמה וגם העיד ר' אברהם הנזכר שמצא כתוב בתוך ספר רבי דוד הנזכר שהיה שולח לו אחיו ר' חיים וכותב לו שנפטרה אמם ושיתאבל עליה ויאמר עליה קדיש והגידו לו שכן עשה שאמר קדיש בעבור אמו והנה ר' אברהם מכיר אחיו ושמו רבי חיים ועוד העיד ר' אברהם שאמר רבי אליהו איך ידע שאותו רבי דוד היה לו אשה אחרת בארץ רוסיאה שכן הגיד לו בסוף ר' דוד הנזכר והרי לנו כמה אמתלאות שאותו ר' דוד שנפטר בפוליצ"א שהוא בעלה של דבורה העומדת בלנבר"ט בארץ רוסיאה ואם באנו לחוש ולומר שמא אינו בעלה של דבורה הנזכר יצטרך לומר ששני דוד בר שלמה היו וששניהם היו מרוסיא ושניהם הלכו בציניליח ושניהם לקחו ב' נשים ושניהם היו להם אחות נשואה ואחי בעלה היה נקרא יונה ושניהם היה להם בן שנקרא שלמה וגם אח שנקרא חיים וגם יצטרך לומר שלשניהם היה להם אם שנפטרה בהיותם בציציליא ופשיטא דלכולי האי ליכא למיחש עכ"ל והביא ראיה לדבר הרי שכתב בהדיא דלא התיר הרמב"ם אלא בשאמרו לו כשתלך למקום פלוני שמוכיחים הדברים שאותו יצחק בן מיכאל שמת הוא העומד באותו העיר שזה הולך לשם משמע שאין לומר כן כשלא נודע שם העיר בפרטות דחיישינן ליצחק בן מיכאל אחר באחד המקומות וכ"כ רבי ישעיה מטרני בהדיא וכמו שהביא מהרי"ק בתשובה שכתב בסמוך וזה שלא כדברי הרא"ש ז"ל ומה שיש לדקדק על דברי מהרי"ק בזה אכתוב בסמך וגם דברי נ"י הם שלא כדברי הרא"ש ז"ל שכתב על הא דיצחק ר"ג עובדא הכי הוה שידוע היה כי יצחק ר"ג יצא מקורטב"א ושלחו מאספמיא איש אחד ששמו יצחק ר"ג מת בעירם והעידו הבאים עמו שיצא עמהם מקורטבא לאספמיא אבל לא היה העדים ולא אנשי אספמיא מכירין שיהא הוא אותו יצחק של קורטובא והיינו דאמרינן מי חיישינן שמא יצחק ר"ג אחר בא ממקום אחר לקורטבא ויצא והלך לאספמיא ומת שם או לא חיישינן אביי סבר חוששין משום דשיירות מצויות היו ורבא סבר כיון שהעדים שראו שמת באספמיא ראו שאותו יצחק של קורטבאיצא עמהם ובא לאספמיא לא חיישינן שמא אחר הוא שבא לקורטבא והוא הוא שבא עמהם לאספמיא ואותו של קורטבא אזל לעלמא אלא אמרינן כאן נמצא בקורטבא וכאן היה ואין תולין באדם שאינו ידוע כיון

דלא היה בקורטבא יצחק ר"ג אלא אחד ע"כ וגם המרדכי כתב והבא להעיד עלהשם לבדו לא סגי אם לא מזכיר ג"כ שם עירו כי הרבה שמות שוים עכ"ל ומיהו יש לדתות דכשאונו מזכיר שם אביו אלא שמו בלבד מיירי : ב"ה ואפשר דגם להרא"ש אע"פ שהזכיר שמו ושם אביו צריך שם עירו וכההיא דמכלוף בן מלול אע"פ שכתב שלא העיד על שם מקומו כיון שהעיד שנהרג קרוב לפאס ולא הוחזק בפאס מכלוף בן מלול אחר הוי כמזוכיר שם עירו וכ"ג ממה שהביא ראיה שהרמב"ם שכתב אמר אחד יצא עמנו ממקום פלוני דמתפשין באותה העיר משמע דבכה"ג הוה עובדא דמכלוף בן מלול דאי לא מאי ראיה מייתי ור' ירוחם כתב בעובדא דמכלוף בן מלול שהיום כד ימים היה דר במקום פלני ויצא משם והרגוהו בדרך עכ"ל הרי שהזכיר שם עירו: כתב בתשובת הרמב"ם ראובן היה נושא ונותן בחוץ ויצא לישא וליתן כמנהגו בכפרים של עכו ובאו אצל יהודי אחד והפקיד כליו שם ולקח מהם מקצת והלך למכור בעיר אחרת המתין ג' ימים ולא בא אז הביא שאר כליו לאשתו שאלוהו עליו אמר הלך ולא חזר לימים עברו יהודים מבני עכו דרך שם אמרה להם כותית אחת ואנה אתם הולכים אמרו לה לכפר פלוני אמרה להם לא תזיזו מכאן לכו וחזרו לבתיכם שמא יארע לכם מה שאירע ליהודי אחד שאלוה מהאירע לו אמרה יצא מעיר פלוני ללכת לעיר פלוני יצאו אחריו והרגוהו. שאלוה מאין תדעי זה האיש אמרה הוא היה מודעתנו כשהיה בעכו ועושה מלאכתנו וסיפרה להם דמותו וכשבאו העדים השומעים לב"ד שבעכו השיאו האשה על פיהם ויש אצלינו מי שממחה בדבר ויביא ראיות והם יגיעו אל שער דינו של אדונינו ויורנו לקבל שכרו מהשם יתברך תשובה זאת האשה מותרת לינשא שזו הכותית מסיחה היא ל"ת ואע"פ שחזרו ושאלו אותה כמעשה עיר התמרים ואע"פ שלא הזכירה אותו בשמו כמעשה דציידין ואנטוכיא וכל אלו הדברים חוזרים לעיקר אחד והוא שאין מדקדקין בעדות אשה עגונה וכל המחמיר ודורש וחוקר בדברים אלו לא יפה הוא עושה ואין דעת חכמים נוחה הימנו שעיקר תקנתם בעיגונא הקלו משום עיגונא דאיתתא עכ"ל ויש לתמוה על תשובה זו ואם הרמב"ם היה המשיב שזה סותר מ"ש בפי"ג מהלכות גירושין ישראל שאמר מת איש יהודי עמנו במקום פלוני כך וכך צרתו וכך היו סימניו אין אומרים באומד הדעת פלוני הוא וכו' וצ"ל שמה שסמך בתשובה להתיר אותה אשה הוא על מה שאמרה הכותית שאותו יהודי שהרגו היה עושה מלאכתה כשהיה בעכו ונודע להם שאותו היהודי היה עושה מלאכתה וכמעשה דאנטוכיא א"נ שלא חסר שום יהודי מעכו כי אם זה ואע"פ שפשט דברי השאלה והתשובה בסתם צ"ל שדבר ידוע היה ביניהם שכך היה מעשה ולא הוצרכו לפרש ויידיין יש לתמוה שלא הוצרך שיאמר קברתיו כמו שהצריך בחיבורו והר"י שגי"ש נר"ו תירץ דלא הצריך הרמב"ם שיאמר קברתיו אלא

כשעכו"ם נמצא בעת מיתתו או הריגתו דחיישינן דלמא אמר בדדמי כי הנהו עובדי דיצא עכו"ם וישראל מעמנו וכו' וההיא דקולר של בני אדם וכולי בנמצא עכו"ם בעת מיתת הישראל אבל היכא שלא נמצא שם העכו"ם בעת ההריגה מודה הרמב"ם שא"צ שיאחר קברתיו. כתוב בתשובות מהרי"ק שורש קע"ו על אחד שהעיד פלוני בן פלוני מת אע"פ שהם לא היו מכירין אותו ולא יודעים שמו כי אם על פיו פשוט דמהני ואפילו בפעם אחד שאומר ששמו כך דיבכך והביא ראיה לדבר ואם נפש אדם לומר הרי כתב הרמב"ם ישראל שאמר מת איש יהודי עמנו במקום פלוני וכך וכך צורתו וכו' אין אומרים באומדן הדעת שהוא פלוני עד שיעיד העד שהוא פלוני ויכיר שמו ושם עירו ע"כ משמע דבעינן שמזכיר שם עירו בעדותו וה"נ תניא בתוספתא אין מעידין עליו עד שיהיו מכירין שמו ושם עירו נלע"ד דהיינו דוקא היכא שאין מזכיר שם אביו אז צ"ל יוסף שממקום פלוני אבל אם אמר יוסף ב"ש מת אז אין צריך להעיד על המקום דטפי איכא היכירא בשם אביו מבשם מקוחו ותדע דכן הוא שהרי הרמב"ם עצמו כתב מצא כתוב בשטר מת פלוני בן פלוני ונודע שהוא כתב ישראל ה"ז תנשא אשתו וכ"כ בסמ"ג עוד כאב הרמב"ם וכן מי שנשתתק ובדקו אותו וכו' עד וכתב שמת פלוני בן פלוני תנשא אשתו ע"כ הרי שלא הזכיר שם העיר מאחר שהזכיר שם האב ומה שכתב הרמב"ם ראו אחד עומד מרחוק ואומר שהוא פלוני בן פלוני ממקום פלוני והרי נשכו נחש והרי הוא מת והלכו ומצאוהו שנשתנה ולא הכירוהו משיאין את אשתו ע"כ אפילו נאמר דדוקא נקט ממקום פלוני ואפילו שהזכיר שם אביו פשיטא די"ל דדוקא נקט התם צריך לברר העדות יותר שהרי כשמצאוהו מת לא מצאוהו בצורת אותו האיש שהזכיר ואם לא שהזכור שם מקומו היה לנו לתלות בתרי יוסף ב"ש כיון שאין אנו מכירין אותו בצורתו ולא היינו תולין בהשתנות דנשיכת נחש אבל עכשיו שהזכיר שם עירו יש לנו לתלות יותר בהשתנות הצורה מחמת הנשיכה משנתלה בתרי יוסף ב"ש הדרים בעיר אחת מאחר שלא הוחזקו ואין אנו יודעים אלא זה שהוא בעלה של זו אבל היכא שהעדים הכירוהו בצורתו פשוט דסגי בשמו ושם אביו וכן מוכיח מתוך תשובת רבי יואל וששאלת על האשה אם מותרת לינשא אומר אני אחרי שר' יוסף מעיד מפי עד שמת רבי אשר ברבי יוסף אשתו מותרת לינשא משמע בהדיא דא"צ להזכיר שם העיר כי אם שמו ושם אביו ע"כ נראה שהוא סובר כדברי הרא"ש בההוא דמכלוף בן מלול שאע"פ שלא הזכיר שם עירו כיון שהזכיר שמו ושם אביו משיאין את אשתו ולא חיישינן לאחר ששמו ושם אביו כשמו ושם אביו ויש לתמוה עליו שהרי כתב בשורש קפ"ה שצריך שיזכיר שם עירו וכתב שכך הוא דעת הרמב"ם וכמו שהעתקתי בסמוך ובתשובה זו כתבתי דלדעת הרמב"ם כיון שהזכיר

שמו ושם אביו אף ע"פ שלא הזכיר שם עירו משיאין את אשתו וצ"ל דספוקי מספקא למהרי"ק אי סגי להרמב"ם בשמו ושם אביו או אי מצריך נמי שם עירו ובשורש קפ"ה אמר דאפילו את"ל דלא סגיליה להרמב"ם בשמו ושם אביו עד שיזכיר שם עירו ההיא איתתא שריא דכל הנהו הוכחות דמייתי התם עדיפי משם עירו ובתשובה זו שבשורש קע"ד תפס דעת הרמב"ם ע"פ מאי דמשמע מפשט אותם לשונות שהביא דכל שמזכיר שמו ושם אביו א"צ להזכיר שם עירו וסיום בה דאפילו אם תמצא לומר דסבר הרמב"ם שצריך להזכיר שם עירו ה"נ כבר הזכיר שם עירו שהרי סיים וכתב עוד ראיה ממה שאמר הרמב"ם בא א' ואמר אמרו לו ב"ד או אנשים כשתלך למקום פלוני אמור. להם שמת יצחק בן מיכאל וכו' הרי לך שדי לנו במה שהזכירו יצחק בן מיכאל ואפילו שלא הזכירו עירו וכתב דשאני התם שאמרו לשליח כשתלך למקום פלוני אמור להם וכו' דנראה מתוך דבריהם דמאותו מקום פלוני הוא מדשלחו זה לאנשי אותו המקום אתי שפיר הכא שאמרו לו אתה מנחם שאתה מבני מדינה תלישז"ה כלום אתה מכיר אחד מבני פלוני וכולי. כתוב בתשובת הרא"ש כלל נ"א סי' ב' על תלמיד אחד שבא לטוליטולא ללמוד לפני הרא"ש והעתיק התוספות שחיבר הרא"ש אחר כן יצא לשוב לארצו ואח"כ בא תלמיד אחד ממיורקא והעיד שעבר עליו תלמיד אחד ששמו רבי אשר וסיפר לו שבא מטוליטולא ושלמד לפני הרא"ש והראה לו תוספות הרא"ש ואחר ימים נפטר והתיר הרא"ש אשת רבי אשר מרוסיא על פי עדות זו ותשובה זו כתבה רבינו באורך בסוף סימן קי"ח וביאר תשובה זו מהרי"ק בשורש קפ"ה:

סעיף קטן כב

כתב הרמב"ם ישראל שאמר מת יהודי עמנו במקום פלוני וכו' בסוף הלכות גרושין כ"כ הרא"ש בתשובה שם סי' א' על אחד שאמר שהוא מכיר למכלוף בן מלול שהיה בינוני בקומה פניו אדומים ועיניו שחורים ונהרג בפא"ס וקרינו זה הכתב על אשה פלונית והכירה הצורות והשם שזכרנו שהוא היה בעלה והשיב ניכר מתוך עדותו של העד שהכיר אותו האיש הנקרא מכלוף בן מלול בטביעת עין אך לא ידע אם הוא בעלה של אשה זו וגם לא העיד על שם מקומו ומה שהאשה אומרת שהיא מכרת בצורת דמות תבניתו שהיה בעלה לא סמכינן על הולא סמכינן אסימנין באיסורא דאורייתא כדאמר רב אשי בפ"ק דמציעא (יא:) ואפילו אי סימנין דאורייתא סימנין כי הני לאו סימנין נינהו כדאיתא בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כז:) כי יש הרבה ב"א בענין זה יש ארוכים ויש קצרים ויש בינונים ופניו אדומים ועיניו שחורות ורבינו כתב על דברי הרמב"ם וטעמא

משום דקי"ל סימנין לאו דאורייתא וכו' למר דאפילו היו סימנין יותר חשובים מאלו דמכלוף בן מלול לא סמכינן עלייהו ולקמן בסמוך יתבאר ע"י איזה סימנין משיאין אשה:

סעיף קטן כג

ומת שאמר עוד הרמב"ם אבל אם אמר שיצא עמנו מעיר פלוני ומת מחפשין בכל העיר וכו' כתב ה"ה דהכי איתא בתוספתא אין מעידין עד שמכירין שמו ושם נוירו אבל אמרו א' יצא מעיר פלוני מפשפשין באותה העיר אם לא יצא אלא הוא תנשא אשתו ע"כ. ועיין בתשובת הרא"ש בתחלת כלל נ"א: וכתב הר"ן בתשובה סימן ל"ג שנשאל על א' שהיו קורים אנבוניט ניבוט דמאישטרי איצא"ק די ויגיר ויצא חוץ מעירו ואח"כ העידו ששמעו ממי שאמר שאיש א' ניבוט דמאישטרי יצחק די ויגיר היה במקום פלוני ומת ואמר סימניו ותאריו אלא שאמר שהיה נקרא שמו חיים והאריך בתשובה עיין עליה וכתב עוד באותה תשובה שאף על פי שאמר באותה תוספת אין מעידין עד שמכירין שמו ושם עירו לא בא למעט אלא שאין סומכין על אומד הדעת כגון שמעידין על גופו דאריך וגוץ וכן למעט שאין סומכין על עדות שמו בלא שם עירו אבל ודאי כל שמעיד בדבר ברור שא"א לספק באחר משיאין את אשתו ואף על פי שלא הוזכר שמו ודבר ברור הוא זה מדאמרינן בפרק האשה שלום (יבמות קטו:) אלא היכי דמי כגון דאמרי אסקינהו קמן וחזינהו לאלתר וקא חמרי סימנין וכו' וכתוב בתשובת מהר"מ בתשובות מיימונית דשייכי לסדר נשים אחר שעכו"ם לא העיד בפירוש פלוני נהרג אלא אמר היהודי מעיר פלוני בסתם יבדק שלא יצא מחותה העיר שום יהודי הדר שם שלא חזר כי אם זה דאפילו לרבא דלא חייש לתרי יצחק הכא חייש כיון שלא הזכיר שמו או בשום סימן אחר מובהק שנוכל לידע מתוך כך בבירור שהוא הוא ע"כ :

סעיף קטן כד

יש נשים שאין סומכין על עדותן וכו' משנה בפרק האשה שלום (יבמות דף קיז:) הכל נאמנים להעיד חוץ מחמותה ובת חמותה ויבמתה ובת בעלה בברייתא ובגמ' דאשת האב הרי היא בכלל בת הבעל כלה הרי היא בכלל חמותה כלומר כשם שבת הבעל אינה מעידה לאשתו האב כך אשת האב אינה מעידה לבת הבעל וכשם שאין החמות מעידה לכלתה משום דסניא לה כך הכלה אינה מעידה לחמותה דסניא לה דכתיב כמים הפנים לפנים וכו':

סעיף קטן כה

ומ"ש ואפילו אינה חמותה עתה אלא מצפה להיות חמותה כגון שהיא אם יבמה ולא אם בעלה שם בעיא דלא איפשיטא והרי"ף השמיט בעיא זו וגם הרמב"ם לא הביאה וכתב ה"ה ולא נתברר לי בזה טעם נכון באיך לומר שסמכו על פשט המשנה שאם בגמ'

לא סמכו ונסתפק להם אנו היאך נסמוך וכ"ש להקל וצ"ע עכ"ל והרא"ש הביא הבעיא וכתב דלא איפשיטא וסובר רבינו דכיון דשפיקא היא נקטינן לחומרא וכדברי ה"ה וכ"כ רבינו ירוחם ול"נ דטעמא דהרי"ף והרמב"ם דכיון דרבנן קא מהדרי להקל בעדות אשה בכמה דברים בהא נמי דחששא בעלמא היא שמא יקלקלנה במילתא דעבידא לאיגלויי נקטינן לקולא:

סעיף קטן כו

ומ"ש ואפי' באה ואמרה מת בעלי ואחר כך מת חמי וכו' משנה שם:

סעיף קטן כז

כל הבא להעיד על עדות אשה א"צ דרישה וחקירה פלוגתא דתנאי בסוף יבמות (דף קכב:) וכתבו התוספות שר"ח פסק כמ"ד אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה גם נ"י כתב שכן פסקו הגאונים וכ"פ הרא"ש וכ"פ הרמב"ם בסוף ה"ג. וכתב הר"ן בתשובה סימן מ"ו מסתברא דעדי נשים המוכחשים בבדיקות כשרים כשם שכשרים בדיני ממונות ועפ"ז כתב שאם ע"א העיד שיבמה של זה שמו אברהם מת ועד א' מעיד שיבמה של זו שמו שמואל מת כיון שנראה מדברי כל הבקיאים בבעלה של זו ומכירים אותו שלא היה לו אלא אח אחד מותרת. וכ' עוד הרמב"ם שם כבר הודענו שהעד שאמר שמעתי שמת פלוני אפילו שמע מאשה ששמע מעבד ה"ז כשר לעדות אשה ומשיאין על פיו אבל אם אמר העד או האשה או העבד מת פלוני ואני ראיתיו שמת שואלין אותו היאך ראית ובמה ידעת אם העיד בדבר ברור נאמן ואם העיד בדברים שרובן למיתה אין משיאין את אשתו שאין מעידין על האדם שמת אלא כשראוהו שמת ודאי ואין בו ספק וכ' ה"ה מה שאמר בכאן שאם אמר העד ראיתי שמת שואלין אותו כיצד דבר ברור הוא שאע"פ שכשהוא אומר שמעתי שמת אין אנו יודעין האומר ראשון כיצד היה יודע שמת ועל מה היה אומר כן אין דנין אפשר משאי אפשר דהכא כיון דאפשר ודאי שואלין אותו שיש לחוש שהוא אומר בדומה לו והראיה מעד א' במלחמה דחיישינן ליה כמו שיתבאר ונראה שרבינו הוציא זה ממה שאמרו בפ' בתרא דיבמות מעשה באדם אחד שבא להגיד עדות אשה לפני ר' טרפון א"ל בני היאך אתה יודע בעדות אשה זו דקדק עמו ב' וג"פ וכיון דבריו והשיא ר' טרפון את אשתו ואמרו שם דתנאי נינהו דתניא אין בודקין עדי נשים בדרישה וחקירה ר"ט ור"ע אומרים בודקין עדי נשים בדרישה וחקירה ואע"ג דקי"ל כת"ק ע"כ לא פליגי אלא בדרישה וחקירה אבל לומר כיצד היה כ"ע מודו דאי לא לימא ת"ק אין בודקין עדי נשים כלל ועוד דאין להקל אלא במה שאמרו חכמים בפירוש ואפשר שהם טועים ג"כ בדברים שאמרו חכמים שאין דנין אותם כמת והם סבורים שמת כמו שיתבאר בסמוך עכ"ל כתב הר"ן בתשובה סי' מ"ז על אדם א' שהיה מערער על

אשה אחת לומר שהיא זקוקה ליבם ואח"כ הוא בעצמו בפני ב"ד העיד ששמע שמת זה זמן רב שסומכים עליו להתיר שכל שלא העיד בב"ד חוזר ומגיד בב"ד אע"פ שמכחיש דבריו הראשונים. וכ"כ בתשובות המיימוני דשייכי לכפר נשים (כז:):

סעיף קטן כח

ומעידין לאור הנר ולאור הלבנה וכו' משנה סוף יבמות (שם):

סעיף קטן כט

ראו אחד שאמר על עצמו שהוא פב"ב וכולי משיאין את אשתו גם זה משנה שם:

סעיף קטן ל

אין מעידין עליו אא"כ ראו פרצופו שלם עם פדחתו וחוטמו משנה וגמרא שם (דף קכ:) וכתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה זה הפרצוף פנים הם הלחיים עצמם ואיך משגיחין לא על העינים ולא על הפה: וכתב ר"ת דוקא כשאין שם אלא הראש או אין יכולין להכירו בטב"ע וכו' אבל אם כל גופו שלם אפילו אין כאן פרצוף ופדחת וחוטם יכולין להכירו בטביעות עין או ע"י סימנין מובהקים שיש להם בגופו כן כתבו שם התוס' והרא"ש ונ"י בשם ר"ת וכתב נ"י על זה שאינו נכון בעיני הרשב"א והרא"ה והריטב"א דהא מתני' סתמא קתני ואפילו כל הגוף שלם ולא עוד אלא דכיון דקתני אפילו יש סימנין משמע שאע"פ שגופו שלם ויש בו סימנין אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם ומיהו ודאי אם יש להם סימן מובהק בגופו מעידין עליו בכ"מ שבגופו וכדאמרינן בפרק האשה שלום (יבמות קטז.) גבי עובדא דב' ת"ח דקאמר דאסימנים סמכינן כלומר בסימנין מובהקין והכי מוכח בגמרא לקמן דאיפליגו בשומא אי הוי סימן מובהק ע"כ וגם הריב"ש כתב שדברי ר"ת דחויים והשיג עליו וכתב שכן השיגו הרשב"א ומ"ש רבינו דע"י סימנין מובהקין בגופו משיאין יתבאר בסמוך:

סעיף קטן לא

ומ"ש ושומא לא הוי סימנין מובהקים להכיר על ידה כו' שם ובפ"ב דמציעא (כז:) תניא אין מעידין על השומא ר"א בן דהבאי אומר מעידין ופסקו הפוסקים הלכה כת"ק ופירש"י בפ"ב דמציעא אין מעידין על השומא המעידין על האשה להשיאה ואמרו סימן היה בו שומא באבר פלוני:

סעיף קטן לב

ומ"ש ואם אין מכירין אותו בטביעות עין אפי' יש להם סימנין בכליו ובגופו אין סומכין עליהם אם אינם מובהקין האי אם אינם מובהקים דקאמר דמשמע שאם הם מובהקים מעידין עליהם אסימנין דגופו קאי אבל סימנין דכליו אפילו מובהקים לאו כלום הם וכמו שיתבאר בסמוך ודין זה משנה שם אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם

ואע"פ שיש סימנין בגופו ובכליו ובגמרא למימרא דסימנין לאו דאורייתא ורמינהו מצאו קשור בכיס וכו' אמר אביי ל"ק הא ר"א בן דהבאי הא רבנן דתניא אין מעידין על השומא וכולי מאי לאו בהא קמיפלגי דמ"ס סימנין דאורייתא ומ"ס סימנין דרבנן אמר רבא דכ"ע סימנין דאורייתא הכא בשומא מצויה בבן גילו קא מיפלגי וא"ד אמר רבא דכ"ע סימנין דרבנן והכא בשומא סימן מובהק קמיפלגי ולהך לישנא דאמר רבא סימנין דאורייתא הא קתני אע"פ שיש סימנין בגופו ובכליו גופו דארוך וגוץ כליו דחיישינן לשאלה ואי חיישינן לשאלה חמור בסימני אוכף היכי מהדרינן לא שיילי אינש אוכפא דמסקיב ליה לחמרא ואבע"א כליו בחיורי וסומקי. וכתבו הרי"ף והרא"ש לישנא בתרא דרבא דאמר דכ"ע סימנין דרבנן ומשמע לכאורה דס"ל דאין משיאין את האשה ע"י שום סימן דכיון דסימנין דרבנן לא סמכינן עלייהו אלא לענין ממון אבל לא לענין איסור וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בה' נחלות פ"ז אם באו עדים שנפל לגוב אריות ונמרים או שראוהו צלוב והעוף אוכל בו או שנדקר במלחמה ומת או שנהרג ולא הכיר פניו אבל היו לו סימנין מובהקים בגופו והכירו אותו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן אם אבד זכרו אח"כ יורדין לנחלה בעדות זה אע"פ שאין משיאין את אשתו שאני אומר שלא החמירו בדברים אלו אלא מפני איסור כרת אבל קשה על זה מההיא דב' ת"ח דפרק האשה שלום דקאמר דסמכינן אסימנין וגם מדאמרי' דפליגי בשומא אי הוי סימן מובהק אלמא דבסימן מובהק מיהא משיאין אשה לכ"ע וכמו שכתבתי בסמוך בשם נ"י ולכן נ"ל דיש סימנים מובהקים טובא דלד"ה הוו דאורייתא ומשיאין אשה על פיהם ולא נחלקו הני תרי לישני דרבא אלא בסימנין מובהקים קצת ובהני הוא דפסקו הרי"ף והרא"ש כלישנא בתרא דסימנין דרבנן אבל בסימנין מובהקין לגמרי לא נחלק בהם שום אדם דהוו דאורייתא וכדמוכח בהדיא הא דקאמר בלישנא דסימנין דרבנן דפליגי בשומא אי הוי סימן מובהק אלמא אפי' למ"ד סימנין דרבנן יש סימנין מובהקין שמשיאין על פיהם וכ"כ התוס' בפ' האשה שלום גבי ההיא דשני ת"ח ואי סימנין לאו דאורייתא איירי הכא בסימנין מובהקין דהוו דאורייתא ואע"ג דהא דשני ת"ח איכא לדחויי ולמימר דלאו ראיה היא וכמ"ש הם ז"ל בתירוץ שני דהתם דמהני סימנין היינו בדאית להו נמי טביעת עין בגווייהו מ"מ ההיא דקאמר דפליגי בשומא אי הוי סימן מובהק מכרעת ודאי ועוד ראיה מדמוקי רב אשי בפ"ק דמציעא (יח:) ובפ' כל הגט (גיטין כז.) הא דתנן המביא גט ואבד ממנו אם מצאו לאלתר כשר כגון דקאמר נקב יש בו בצד אות פלוני דהו"ל סימן מובהק ודוקא בצד אות פלוני אבל נקב בעלמא לא מספקא ליה סימנין אי דאורייתא או דרבנן ופירש"י ודוקא נקט רב אשי בצד אות פלוני דהוי סימן מובהק דאין עדות ברורה מזו: מספקא

ליה סימנין דאורייתא או דרבנן. הא דאמרינן באלו מציאות שמחזירין אבידה בסימנין ואיבעיא לן התם דאורייתא או דרבנן לרב אשי נמי מספקא ליה הילכך באיסור א"א לא סמכינן הרי בהדיא דאע"ג דרב אשי לא שרי באיסור א"א ע"י סימנין דאיבעיא לן אי הוו דאורייתא או דרבנן מ"מ ע"י סימנין מובהקין לגמרי שרי ואין לדקדק מדכתבו התוס' בפרק כל הגט אהא דקאמר מספקא ליה סימנים מן התורה או מדרבנן הא דמהדרינן אבידה מן התורה היינו בעדים ואם איתא למה להם לתוספות לומר בעדים הל"ל בסימנים מובהקים לגמרי די"ל דסימנין מובהקין כי הני היינו עדים וכדכתב רש"י אין עדות ברורה מזו וכן מבואר בדבריהם פ"ק דמציעא שכתבו סימנין דרבנן מדאורייתא צריך עדים או סימן מובהק גט נמי דאיסור הוא לא מהדרינן אלא בסימן מובהק הרי בהדיא דאפילו את"ל סימנין דרבנן סימנין מובהקין ביותר הוו דאורייתא וכ"כ ה"ה בפי"ג מה"ג על מ"ש הרמב"ם מצאוהו הרוג או מת אם פדחתו וחוטמו ופרצוף פניו קיימים והכירוהו בהם שהוא פלוני מעידין עליו ואם ניטל אחד מאלו אע"פ שיש להם סימנין בגופו ובכליו אין מעידין עליו שמא אחר הוא ע"כ כבר כתבתי בה' גזילה ואבידה שיש מיני סימנין מובהקין ביותר שהם מן התורה בכ"מ ואף כאן מעידין עליהם וכ"כ הרמב"ן והרשב"א וכן מוכיח בסוגיא בביאור דאמר הכא בשומא סימן מובהק קא מיפלגי ורבינו לא נתכוון בכאן אלא לסימנין שמחזירין עליהם אבידה ואעפ"כ אין מעידין עליהן כאן עכ"ל וע"פ זה צריך לפרש מ"ש בפרק ז' מהלכות נחלות שאם היו לו סימנין מובהקין בגופו והכירו אותם היינו דוקא במובהקין קצת בגוונא דהנך סימנין דתרי לישני דרבא דקי"ל כלישנא בתרא דהוו דרבנן אבל בסימנין מובהקין לגמרי דלכ"ע דהוו דאורייתא משיאין אשה על פיהם וכך יש לדקדק מלשונו בפי"ג מהל' גירושין שכתב אע"פ שיש סימנין בגופו ובכליו ואפילו שומא ומדנקט ואפי' שומא משמע בהדיא דהנך סימנין דקאמר דאין מעידין עליהם בסימנין דומיא דשומא דלאו סימן מובהק הוא לרבנן דפליגי אר"א בן דהבאי אבל בסימנין מובהקין ביותר מעידין עליו והשתא איכא למידק למה סתמו הפוסקים דבריהם ולא כתבו בפירוש דבסימנין מובהקין ביותר משיאין אשה על פיהם וי"ל דהרי"ף והרא"ש סמכו על מה שכתבו ההוא עובדא דב' ת"ח דפ' האשה שלום דאמרינן בה דאסימנין סמכינן וכן סמכו על מה שכתבו בפרק כל הגט ההוא דנקב יש בו בצד אות פלוני וכן מבואר בדברי הרא"ש בתשובה והביאה רבינו סוף סי' קי"ח סימני גופו כגון אריך וקטין חיור וסומק לא הוי סימן אבל אם היה חסר א' מאיבריו או יתר בידיו או רגליו או שום שינוי באחד מאיבריו הוי סימן מובהק והרמב"ם י"ל שסמך על מ"ש בפ"ג מהלכות גירושין הא דמחזירין גט ע"י סימן דנקב יש בו בצד אות פלוני וכן י"ל

שסמך על מ"ש בפי"ג מהלכות גירושין אם השליכוהו בים והשליכו מצודה אחריו והעלו ממנו אבר שאי אפשר שינטל מן הח. ויחיה ה"ז מעיד עליו שמת ומשיאין את אשתו וע"כ בשיש להם סימן מיבהק באותו אבר שהוא של אותו אדם דאל"כ הא איכא למיחש דלמא אבר דאחר הוא כדחיישינן בפרק האשה שלום (יבמות קטז.) בעיבדא דחרוכא וכ"כ נ"י ודקדק מדכתב הרמב"ם אבר אחד ממנו נראה שניכר להם בודאי שהיה האבר ממנו וכ"כ ה"ה ז"ל והרד"ך ז"ל כתב בתשובה שסמך על מ"ש הנהו עובדי דסוף יבמות (קכב.) דקולר ב"א שיצאו ממקום למקום והסיח עכו"ם לפי תומו קולר בני אדם שהלכו ממקום פלוני למקום פלוני נהרגו וקברתים והשיאו את נשותיהם ודס' בני אדם שהיו מהלכין לכרקום ביתר ובא עכו"ם מל"ת ואמר חבל על ס' בני אדם שהיו מהלכין בדרך ביתר ומתו וקברתים והשיאו את נשותיהם וכיון דבהני עובדא אף ע"ג שהעכו"ם לא היה בקי לא בהם ולא בשמותיהם השיאו נשותיהם ע"י אמירת העכו"ם שאמר שהיו הולכים למקום פלוני כ"ש היכא דיהיב ביה סימן מובהק ביותר שמשיאין על ידו ירבינו ירוחם כתב לא סמכינן אסימנים אפילו מובהקין לעדות אשה אלא בדבר ברור שאינו נמצא כך בגוף אחר וכתב הרמ"ה ומסתברא דכיון דספק הוא אם נשאת בסימן שאינו מובהק לא מפקינן לה מבעלה עכ"ל ונראה דהאי שאינו מובהק דקאמר היינו שאינו מובהק לגמרי ומ"מ מובהק קצת הוא ולהכי קרי מובהקין בתחלת דבריו דאם אינו מובהק כלל אפי' נשאת תצא: ובעל העיטור כתב באות ק' ומסתברא דליכא סימן מובהק אחרינא בגופו אלא הכרת פנים דהא קי"ל סימנין דרבנן ואפילו שומא לאו סימן מובהק הוא ואין מעידין עליה וההוא שינויא דמשני גופו דאריך וגוץ אליבא דמ'"ד סימנין דאורייתא הוא ודחייתא הוא ולא סמכינן בשום סימן אחר אלא על פרצוף פנים עם החוטם עכ"ל נראה שהוא סובר שכל הסימנין דרבנן ואפילו מובהק שבמובהקין אבל א"א לומר כן שהוא עצמו כתב במאמר עשירי גבי המביא גט ואבד ממנו מסתברא דוקא נקב בצד אות פלוני אבל תיבה פלוני לא דמספקא לן סימנין אי דרבנן אי דאורייתא ובדאורייתא בעיא סימן מובהק ואזלינן לחומרא ע"כ לכן צ"ל שמ"ש באות קוף ה"פ הא דתנן אע"פ שיש סימנין בגופו ובכליו אין מעידין עליו מסתברא דלא קא מיירי אלא בדליכא סימנין מובהקין אלא הכרת פנים בלבד אז אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם אבל אם אין שם פרצוף הפנים עם החוטם אע"פ שיש לו סימנין בגופו אין מעידין עליו כיון דסימנין שבגופו אינם מובהקים וקי"ל סימנין דרבנן ולאו דוקא שאר סימנין שאינם מובהקים אלא אפילו שומא באבר פלוני דהוי כמו סימן מובהק מידי דהוה אנקב בצד אות פלוני אפ"ה אין מעידין עליו משום דקי"ל כרבנן דשומא לאו סימן מובהק הוא 89ב"ה והר' הר"ר אליה

מזרחי ז"ל ה"ה האריך בתשובת להוכיח שסברת בעל העיטור הוא כמו שכתבתי: וכתב ה"ר דוד הכהן ז"ל בתשובה אפילו לרבנן דסברי דשומא לאו סימן מובהק הוא קאמרי דיש סימנין דהוו מובהקין ואפשר נמי דבשומא נמי אם פרט וצמצם השומא שאמר שיש סומא במקום פלוני באבר פלוני סימן מובהק חשבינן ליה ויכול להיות שלזה דקדק רש"י ז"ל בדבריו ופי' באלו מציאות סימן היה בו שומא באבר פלוני ולא פי' לומר באבר פלוני במקום פלוני. ודע שכתב נ"י בסוף יבמות והכי הלכתא שמעידין בסימן מובהק בין בגופו בין בכליו כדאמרינן גבי גט מצאו קשור בכיס בארנקי ובטבעת או שמצאו בין כליו כשר ומתני' דהכא מיירי בשאינו סימן מובהק כגון ארוך וגוץ וכליו בחיורי וסומקי עכ"ל וגם הר"ן כתב בפ"ב דמציעא יש מי שאומר דלמסקנא לא חיישינן כלל ואפילו ממשאיל לשואל דכי משנינן כליו בחיורי וסומקי הדריה מפירוקי דחיישינן לשאלה לגמרי ולפ"ז בסימנים מובהקים בכליו מעידין עליו לכ"ע ואפילו למ"ד סימנין דרבנן דלשאלה לא חיישינן עכ"ל ודבריו אלו לאו דסמכא אינון כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ובעל העיטור שהם עמודי ההוראה חולקין עליהן וכתוב בכתבי מה"ר ישראל סי' רכ"ד דאפילו ק' סימנין שאינם מובהקים גמורים לא מצטרפין להתיר ועיין עוד שם בסימן קס"א כתב הריב"ש בתשובה סי' ש"כ דבסימנין בגופו ובכליו שלא בפרצוף הפנים עם החוטם אם נשאת תצא ועיין במה שכתבתי לעיל בסמוך בשם רביצו ירוחם והרמ"ה. כתוב בתרומת הדשן סימן רל"ט על עכו"ם שמל"ת ואמר שסמוך לאותו כפר נהרג יהודי אחד שהיה לו עין אחת עורת וסתומה ומאותו עין יצא לו פצע וצלקת עד סמוך לפה וקודם לכן נאבד יהודי אחד שהיו בו סימנים הללו והתיר אשתו ע"פ עדות זה משום דאיתא בא"ז שהגידו עכו"ם מצאנו הרוג וקברנו אותו והגידו לפי תומם עד פרצופו וחוטמו ופדחתו ושערו ועל חוטמו היה גבשושית וכן היה כמו שהגידו ביהודי הנאבד והתיר את אשתו דגבשושית על חוטמו סימן מובהק הוא וסמכינן עליה אפילו למ"ד סימנין דרבנן והני סימנין עדיפי מגבשושית על החוטם. ועיין בכתביו סימן רכ"ד. וכתב עוד אע"ג דכתב א"ז במקום אחר בשם רבינו שמחה ורבינו נתן דאין מל"ת נאמן אלא כשאמר נהרג או מת משום דלא צריך טביעות עין אבל מצאתי פלוני הרוג עם סימנין היכא דאיכא למיחש דלמא אחר הוא וצריך טביעות עין וכל טביעות עק צריך עיון וטביעות עין זה במל"ת שאין דעתו להעיד אלא שאומר אותו וממילא לא סמכינן עליה דבשלמא ישראל שמתכוין להעיד איכא למימר נתן בו טביעות עין בכוונה עד כאן לכאורה משמע מכאן דעכו"ם המל"ת ע"י סימנין לא סמכינן עליה ואפילו הם מובהקים אמנם כי דייקינן שפיר נוכל לומר דעם סימנין שאינן מובהקים קאמר ור"ל דע"י אותם

סימנים הכירו בטביעת עין דכה"ג גבי ישראל המתכוין להעיד מהני ועוד נראה דאפילו אם רצה לומר סימנין מובהקין מ"מ אין ראיה מהכא לנדון דידן דהלשון מוכיח דאיירי בענין זה שהעכו"ם הכיר אותו כבר בחייו ועכשיו כשנמצא הרוג נסתפק והכירו ע"י סימנין וטביעת עין לכך לא מהניא אפילו סימנים מובהקים משום דכיון דאינו מכוין להעיד אמרינן דלמא לא נתן עיניו לדקדק יפה אם אותם סימנים מובהקים ומכוונים ממש כמו שראה אותן באיש הזה בחייו ואפשר כשראה הדומה לאותן סימנים היה סבור בודאי שהוא האיש שהכיר בו בחייו בסימנים הדומים לאלו אבל בנדון דידן שהעכו"ם לא היה מל"ת שהכיר היהודי אלא אמר שפלוני שהיו בו אלו הסימנים נהרג ודאי סמכינן עליה כתב ה"ר דוד הכהן בתשובה על יהודי שהלך לבקש יהודי אחד שטבע בנהר ומצא איש אחד מת ויען לא היה בו שום טביעות עין חתך ידו והביאה לעיר אולי יכירוהו וקבר שאר הגוף ואשה אחת אומרת אין זאת אלא ידו של פלוני שאמרו עליו שנטבע בנהר שהיה לו רושם באצבעו מצד איזה חולי שנחלה אצבעו ונשאר מעט עקום וכן הוא ביד הזאת שאשתו של אותו שאמרו שנטבע בנהר שריא דעקמומית האצבע ורושם בצדו או עליו סימן מובהק הוא וסמכינן עליו אפילו אאיסורא דאורייתא. כתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן רכ"ד שאם היתה חוטמו שקועה הרבה כמו חרוס דקרא דהיינו שכוחל שתי עיניו כא' הוי סימן מובהק טפי מגבשושית על החוטם אבל אם היה קצת עמוקה לא הוי סימן מובהק ועיין בתשובת הר"ן שאכתוב בסימן זה שלא התיר ע"י הכרת סימנין ורשמים שבגופו:

סעיף קטן לג

אין מעידין עליו אא"כ ראה אותו תוך ג' ימים למיתתו משנה בסוף יבמות (דף קכ.) אין מעידין עליו אלא עד ג' ימים. וכתב המרדכי אומר ר"ת דהך בבא קאי על האי דלעיל מינה דאין מעידין אלא על פרצוף הפנים עם החוטם ואההוא דוקא קאמר דאין מעידין לאחר ג' ימים על אותו שאין לו אלא פרצוף עם החוטם' ולא יותר אבל היכא דאית ליה שפתים וסנטר מעידין עליו אפילו לאחר כמה ימים אם מכירין אותו :

סעיף קטן לד

ומ"ש בד"א שהוא ביבשה אבל אם היה במים אפילו שהה שם כמה ימים מעידין עליו וכו' והוא שראוהו מיד אחר עלייתו מן המים וגם שאין בו מכה וכו' שם בגמרא (דף קכא) ההוא גברא דטבע בדגלת ואסקוה אגישרא דשביסתנא ואסבה רבא לדביתהו אפומא דשושביניה בתר ה' יומי ומסיק התם דהא דבתר תלתא יומין מעידין עליו היינו משום דמיא צמתי והאמרת מיא מרזו מכה ה"מ היכא דאיכא מכה אבל היכא דליכא מכה מיצמת צמית וה"מ דכי חזיוה בשעתי' אבל אשתהי מתפח תפח ופרש"י צמתו. צומתים

צורת הפנים ואין מניחין אותו לתפוח ולהשתנות: היכא דאיכא מכה. מקום המכה מרזו מכבידין הכאב ונופח: מתפח תפח. לאחר שעולין אותו ליבשה ומשתנית צורתו וכתב נ"י על זה נראה הדברים דה' יומי לאו דוקא אלא ה"ה אפילו זמן מרובה כל שהוא בתוך המים אינו משתנה מן הסתם ובירושלמי עשה מעשה לאחר י"ז יום ובגמרין מעשה שהיה כך היה וכ"נ דעת הרמב"ם ז"ל אבל מלשון הרי"ף משמע שהוא מחמיר שכתב אבל במים אפשר שישהא אפילו ד' וה' ימים ואינו משתנה וז"ל הרמב"ם בפרק י"ג מה' גרושין טבע בים והשליכו הים ליבשה אפילו אחר כמה ימים אם הכירו פניו וחוטמו מעידים עליו שאינו משתנה במים אלא לאחר זמן מרובה וכתב ה"ה טבע בים שם בגמרא ובירושלמי מעשה באחד שנפל לירדן ועלה לאחר ק' יום והכירו שצרפתו צנה והשיאו את אשתו עכ"ל וכתב עוד נ"י וה"מ היכא דאסקוה וחזיוה בשעתיה זה הל' מוכיח שלא שהה כלל אחר שהיה ביבשה אבל אם שהה במים ג' ימים ושהה אפילו שעה אחת אחר שעלה ליבשה אין מעידין עליו והכי אמרינן דאי אישתהי כלל מתפח תפח ומשתנה וכסבורין שהוא ראובן ואינו אלא שמעון וכ"נ מדברי הרי"ף שאין מעידין עליו לאחר שעה אחת ומדאמרינן מתפח תפח ולא אמרינן הא תפח שמעינן שאפילו אין אנו מכירין שנתפח אין מעידין עליו כי שמא נתפח ואינו ניכר כ"כ הריטב"א ז"ל אבל לשון הרמב"ם אינו נראה למפרשים ז"ל שהרב כתב ואם שהה ביבשה אחר שהושלך מן המים שעה ונתפח אין מעידין עליו דלשון ונתפח משמע ונתפח כבר וכפי זה משמע מדבריו שאם אינו נפוח מעידין עליו עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר ואם שהה ביבשה אחר שהושלך מן הים י"ב שעות ונתפח אין מעידין עליו שהרי נשתנה כך כתוב בנוסחאות שלנו וסמ"ג כתב בלשון הזה ואם שהה ביבשה אחר שהושלך מן הים אחר כ"ד שעות ונתפח אין מעידין עליו שהרי נשתנה אבל מדברי נ"י שכתבתי נראה שהוא גורס בדברי הרמב"ם אם שהה ביבשה שעה והריב"ש כתב בתשובה סימן שע"ח בשם הרשב"א וז"ל נראה מדברי הרי"ף שלא ישתהה כלל אלא שראו אותו בשעה שעלה מן המים אבל הרמב"ם כתב ואם שהה ביבשה שעות נראה מדבריו שאינו צריך להיות שם ממש כשהעלוהו מן המים אלא לזמן מועט בשעה חדא עכ"ל הרשב"א וז"ל ה"ה ואם שהה שם וה"מ דכי אסקוה חזיוה בשעתיה אבל אישתהי מתפח תפח ופי' רבינו שאין צריך לאלתר ממש אלא באותה שעה וזהו שלא אמרו בגמרא חזיוה לאלתר אלא בשעתיה וממ"ש ונפח נראה שהוא מפרש מתפח תפח לאחר מכאן אבל אם נראה שאינו נתפח אין חוששין לו שהרי התפיחה היתה נראית חבל הרשב"א כתב שאין לשון הגמרא מורה כן אלא אומר שמא תפח ואינו ניכר וכתבו הרמב"ן והרשב"א שבדין זה אין הפרש בין תוך ג' לאחר ג' שאפילו תוך ג'

כיון שעמד במים אם העלהו ואישתהי מתפח תפח עכ"ל. וכתב הר"ן בתשובה סימן ע"א שמה שכתוב בקצת ספרי הרמב"ם כ"ד שעות הכ"ד טעות סופר הוא. וכתב שהטעם שכתב הרמב"ם אם שהה שעות משום דאמרינן בגמרא דה"מ לכי אסקוה חזיוה בשעתיה משמע דדוקא כשראוהו באותה שעה אבל בששהה עד שעה שניה דהיינו שעות חיישינן ולא שריא ליה ומה שתמהת עניו ומ"ש ונתפח דמשמע דוקא נתפח ובגמרא לא משמע הכי יפה דקדקתם וכבר הקשה עליו הרשב"א ואפשר שהרב ז"ל תפס לו הלשון האמור בגמרא אבל אישתהי מתפח תפח כלומר דודאי תפח ואף לזה כיון הרמב"ם לומר דכיון ששהה שעות ודאי תפח עכ"ל והריב"ש כתב בתשובה סימן ש"ף שאע"פ שיש לחלק ולומר דהא דבמיא חזיוה בשעתיה בעי' לא נאמר אלא במי ששהה במים אחר מותו יותר משלשה ימים לפי שכיון שעמד יותר משלשה ימים כבר נפסד אלא שצמתוהו המים ומנעוהו מלהשתנות ומיד לאחר שעה שיוצא מן המים הוא משתנה אבל מי שלא עמד שלשה ימים במים אחר מותו אפשר דלא אמרינן ביה מתפח תפח אלא לעולם מעידין עליו עד שימלאו לו ג' ימים מעת מותו ואף לשון הרמב"ם בזה אפשר לפרשו כן אלא שהרמב"ן והרשב"ם כתבו בפשיטות דאפילו לא שהה במים ג' ימים בעינן דאסקוה וחזיוה בשעתיה דכל שמת במים משתנה אחר שעה אחת שיוצא מן המים ואם כן אין ראוי להקל וכתב עוד היכי דאישתהי אם נשאת תצא ואף אם יש ספק אי אישתהי אי לא אישתהי תצא כדעת הרשב"א בנסתפק לאחר ג' אלא דבאשתהי בוודאי אין כאן עדות כלל והבא עליה בחטאת קאי ובניה בחזקת מחזרים ובספק אישתהי אפשר שאינו כן אבל מ"מ אם נשאת תצא דספיקא דשנים אומרים מת ושנים אומרים לאמת דאם נשאת תצא אלא אם נשאת לאחד מעידיה ואומרת ברי לי ולקמן בסימן זה אכתוב תשלום

תשובה זו: ב"ה והרב רבינו אליה מזרזחי זל ה"ה כתב בתשובה כשראה אותו מת מוטל על שפת הים אנו תולין שבאותו עת פולטו הים ומעידין עליו. ומדברי ר"ן שאכתוב בסמוך נראה שסובר כריב"ש וכן דעת הרשב"א בתשובה: כתב הר"ן בתשובה שם שנשאל על מימו"ן מאלק"י שהיה בספינה שנטרפה זה כמה שנים ועתה בא עכו"ם ואמר מל"ת כי הוא היה מכיר מימון מאלקי והכירו על שפת הים והכירו בפרצוף פניו עם חוטמו וגם סימן אחד שהיה בראשו וסימן אחר מצלקת שהיה בזרועו ושאלוהו כמה ימים יש מזמן הטביעה עד שראהו ואמר כמו ששה שבתות עוד נשאל אם ידע הזמן שהגיע ליבשה ואמר שדבר זה שאל לצופה המגדל ואמר לו כמו ששה ימים והשיב שכיון שלא העיד דחזיה בשעתיה אין להתיר אשה זו ואפילו לפי מה שכתבו התוספות על אין מעידין אלא עד ג' דיכול להיות דהיכא דאין ידוע מתי נהרג אין תולין אלא בתוך ג' ימים מסתברא לי שאינו ענין לנדון זה דכיון

שאין שיעורו אלא שעה אחת אין לתלות ולומר שתוך אותה שעה שנפלט ראהו שיותר מצוי ששהה יותר משעה אחת ועוד שאפילו נקל לומר דתלינן לקולא ואמרינן דלמא בשעתיה חזייה עדיין אין להתיר אשה זו שהרי עכו"ם זה אומר שצופה המגדל הגיד לו כמו ששה ימים עברו שפלטוהו המים ומה שנסתפקתם לומר שאולי אין לחוש לדברי הצופה הזה דעכו"ם אינו בן עדות כלל ואפי' במסל"ת אין בזה מקום לספק כלל דל"מ הכא דאין עכו"ם זה מכחישו לצופה המגדל אלא אפי' היה מכחישו ואומר שלאלתר פלטוהו המים אכתי לא תנשא דה"ל כאותה ששנינו אשה אומרת מת ואשה אומרת לא מת ה"ז לא תנשא עכ"ל ונראה מדבריו שאותם סימנים שאמר העכו"ם שהיה לו בראשו ובזרועו לא חשיבי סימנים מובהקים לגמרי דא"כ דאע"פ שנשתהה ה"ל למשרי אשה זו. והר"ד הכהן בתשובה בית ח' כתב מל"ת נאמן להקל ולא להחמיר:

סעיף קטן לה

ואפי' אם היה ביבשה אם אינו חבול בפניו מעידין עליו אפילו לאחר כמה ימים ע"י ט"ע שלגופו וצורתו וכן כתבו התוס' והרא"ש בפרק בתרא דיבמות בשם רבינו תם ונמוקי יוסף כתב שאין זה מחוור בעיני הרשב"א והריטב"א והרא"ה :

סעיף קטן לו

ומ"ש ואפי' היה חבול בפניו שאין מעידין עליו אלא עד שלשה ימים אם מצאוהו הרוג ומכירין אותו בט"ע ואין יודעין מתי נהרג תולין שנהרג תוך שלשה ימים ומעידין עליו גם זה כתבו התוס' והרא"ש בשם ר"ת וה"ה כתב בפי"ג מה' גירושין שהרשב"א כתב היכא דאשכחוה ואשתמודעוה ולא ידעי אי הוה תוך ג' או אחר ג' איכא למימר דאין מעידין עליו דה"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא ואיכא למימר דחששא דרבנן הוא ולקולא ולישנא דמתני' מכרעת לחומרא והניח הדבר בצ ריך תלמוד וגם הריב"ש כתב בתשובת הרשב"א סי' שע"ז הניח הדבר בצ"ע וגם התוס' לא כתבו בבירור אלא ויכול להיות עכ"ל וכ"כ הר"ן בתשובה ונ"י כתב שהריטב"א כתב דמסתברא לקולא כיון שאין נראה לנו שום שינוי פנים ושמא נתפח חששא דרבנן וכתב הוא ז"ל ויש חוששין להחמיר אף בזו וכתב בשם רבו הרא"ה כי לפי דברי התוס' היכא שיצא קול איש פלו' מת ולאחר ג' ימים מצאוהו מת והכירוהו שהוא אותו פלוני משיאין את אשתו ממ"נ אם הקול הוא אמת אין אנו צריכין עדות אחרת ואם הקול אינו אמת הרי אינו לאחר ג':

סעיף קטן לז

נפל לגוב אריות אין מעידין עליו וכו נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרביה וכו' בסוף יבמות (דף קכא.) ת"ר נפל לגוב אריות אין מעידין עליו לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו ר' יהודה בן בתירה אומר אין מעידין עליו חיישינן שמא חבר הוא ות"ק

אגב איצצי מזקי ליה ופרש"י אגב איצצא שדוחקין כשעומד עליהם אבל גוב אריות רחב הוא ואין עומד עליהם ופעמים שאינם רעיבים ואינם אוכלים אותו וידוע דהלכה כת"ק:

סעיף קטן לח

ומ"ש או לתוך כבשן האש או לתוך יורה מלאה יין או שמן מרותחת על האש מעידין עליו ג"ז ברייתא שם וכתב ה"ה בפ"ג מה"ג בשם הרשב"א מסתברא בתוך כבשן האש שלא יוכל לעלות ממנו כגון שהוא עמוק הא לתוך מדורה אין מעידין עליו שמא יצא משם לשעה אי נמי לתוך מדורה והוא ששהה עליו כדי שישרף ע"כ וכתב עוד בשם הרשב"א ונפל ליורה של מים לא נזכר אם מעידין עליו אם לאו ומדברי רש"י נראה שמעידין עליו וכן נראה בירושל' דמים ויין לגבי האי חד דינא אית להו עכ"ל:

סעיף קטן לט

ראוהו צלוב או מלא פצעים וכו' משנה שם (ד' קכ.) אין מעידין עליו עד שתצא נפשו אפי' ראוהו מגויד וצלוב והחיה אוכלת בו ופרש"י אפי' ראוהו מגויד. לשון גודו אילנא מנותח ומלא פצעים וחבורות חרב או צלוב על הצליבה או חיה דורסתו ואוכלת בו אין מעידין עד שיראו שתצא נפשו ובגמרא למימרא דמגוייד חי ורמינהו וכו' אמר אביי לא קשיא הא רשב"א הא רבנן דתניא מעידין על המגוייד רשב"א אומר אין מעידים מפני שיכול לכוות ולחיות רבא אמר בסכין מלובנת וד"ה ופרש"י מלובנת באש שמתוך המכוה מתרפא והרמ"ה פוסק כתנא קמא ומתניתין בסכין מלובנת וד"ה כאוקימתא דרבא אבל אם לא ידענו שהסכין היתה מלובנת ולא נכוה מעידין עליו כת"ק והרי"ף והרא"ש כתבו המשנה כצורתה ולא כתבו מאי דאיתמר עלה בגמרא משמע דס"ל דרבא ה"ק טעמא דמתני' משום דכל שראוהו מגוייד חיישינן שמא בסכין מלובנת היה ואין מעידין עליה לד"ה ובריייתא בשידעו שלא היתה מלובנת וזהו שכתב רבינו על דברי הרמ"ה ואין נראה כן מדברי א"א הרא"ש ז"ל וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שגם הוא סתם דבריו בפי"ג מה"ג וכתב ראוהו צלוב והעוף אוכל בו אע"פ שדקרוהו או ירו בו חצים אינו מעיד עליו שמת וז"ל ה"ה שם רבינו לא הזכיר דין מגויד כלל ובגמרא הקשו למימרא דמגוייד חי וכו' והרשב"א כתב היכא דראוהו מגוייד ואין ידוע אם בחרב מלובנת אם לאו אזלינן לחומרא ואין מעידין עליו וכן מפורש בירושלמי ואני אומר שאין נראה כן מן הגמרא מדקתני מעידין על המגוייד ואם בסתם מגוייד אין מעידין עד שידעו בודאי שלא היה בחרב מלובנת לא הל"ל מעידין על המגוייד ורבא נמי הל"ל בחשש סכין מלובנת וד"ה אלא משמע דלרבנן מעידין על המגוייד בסתמא כל זמן שלא נודע שנתגייד בחרב מלובנת אבל בידוע אין מעידין והירושלמי פליג אגמרא דידן כן נראה לי ומתוך לשון ההלכות נראה כדברי הירושלמי שכתבו משנה כפשוטה ולא הביאו כלל משמע דמסתמא אין

מעידין ויש תימה על רבינו למה לא כתב מזה כלום עד כאן לשונו. ואין דברי הרב המגיד נראה לי שמה שהוקשה לו מדקתני סתמא מעידין עלן המגוייד וגם מדלא אמר רבא בחשש סכין מלובנת הלא התלמוד מלא מדברים כאלה שהם סתמים ונ"ל דמיירי בדבר פרטי והכרעת הירושלמי דלא לפלוג אתלמודא דידן הכרעה היא ודאי דכל היכא דמצינא לפרושי בגוונא דלא ליפלוג עדיף טפי אעפ"י שהפירוש יהיה דחוק קצת. ומה שתמה על הרמב"ם למה לא כתב מזה כלום זהו לפי מה שהוא סבר שלא הזכיר דין מגוייד כלל אבל לפי האמת כבר הזכירו במה שכתב אעפ"י שדקרוהו או ירו בו חצים ואם תאמר דמ"מ יש לתמוה עליו למה לא ביאר דבריו אי מיירי דוקא ברומח או חץ מלובנים ואי בשאינם מלובנים מאיזה טעם אין מעידין עליו אם דקרוהו במקום דלא חיי אין מקום לתמיה זו שגם הוא כתב דין המשנה כצורתה כמו שעשה הרי"ף וכמו שאנו מפרשים בהרי"ף דטעמו משום דחיישינן דילמא בסכין מלובנת נתגייד כך נפרש בהרמב"ם:

סעיף קטן מ

בד"א בשאין מעידין על מי שחיה אוכלת בו במקום שאין נפשו יוצאת בו אבל אם ראוהו וכו' מעידין עליו שם (דף קכ) מימרא דרב יהודה אמר שמואל:

סעיף קטן מא

ראוהו שנשחט בו ב' או רוב ב' מעידין עליו ג"ז מימרא שם:

סעיף קטן מב

ראוהו שנפל למים שאין להם סוף והרי הם גדולים כ"כ וכתב שם במשנה (דף קכא) נפל למים בין שיש להם סוף בין שאין להם סוף אשתו אסורה דר"מ אר"מ מעשה באחד שנפל לביר גדול ועלה לאחר ג' ימים א"ר יוסי מעשה בסומא שירד לטבול במערה וירד מושכו אחריו ושהו כדי שתצא נפשם והשיאו את נשותיהם ובגמרא ת"ר נפל למים בין שיש להם סוף בין שאין להם סוף אשתו אסורה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים מים שיש להם סוף אשתו מותרת ושאין להם סוף אשתו אסורה היכי דמי מים שיש להם סוף אמר אביי כל שעומד ורואה מד' רוחותיו ופרש"י אשתו אסורה שמא לאחר פרישת משם יצא והלך לו דסבר ר"מ אדם יכול לחיות ולשהות במים יום או יומים מערה מלאה מים שיש להם סוף הם ופליג ר' יוסי ואמר אשתו מותרת דקסבר אין אדם יכול לשהות במים כ"כ ואי משום שמא יצא לאלתר אין זו חששא דהא אי נפיק הא חזו ליה אבל במים שאין להם סוף מודה רבי יוסי דאסורה שמא יצא לאלתר למרחוק ולא ראוהו: מד' רוחותיה. כגון מערה מלאה מים והרואה שנפל שוהה שם בכדי שאין יכול להיות חי בתוך המים ובא לו עכ"ל וידוע דהלכה כחכמים ועיין בתשובת הרא"ש כלל ר"א סימן ד':

סעיף קטן מג

ואם עד אחד אמר ראיתיו מיד אחר שהועלה והכרתיו ע"י סימנין שהיה לו בגופו נאמן וכו' בד"א שראהו העד שנפל שם וכו' בר"פ האשה שלום איבעיא להו עד אחד במלחמה מהו ת"ש מעשה בב' ת"ח שהיו באים עם אבא יוסי בן סימאי בספינה וטבעה והשיא ר' את נשותיהם על פי נשים והא מים כמלחמה דמי ונשים אפי' ק' כעד אחד דמיא וקתני השיא ותסברא מים שאין להם סוף נינהו ומים שאין להם סוף אשתו אסורה אלא ה"ד דאמרי אסקינהו קמן וחזנהו לאלתר וקאמרי סימנים דעלייהו סמכינן וסיים הרי"ף בזה וליכא למיגמר דסמכינן אנשים וה"ה לעד אחד ולא איפשיט בעיין אלא מיהו כיון דאמרינן בפרקא דלקמן ההוא גברא דטבע בדגלת ואסקוה אגישרא דשביסתנא ואסבא רבא לדביתהו אפומא דשושביניה לבתר ה' יומי שמעינן דעד א' במים שאין להם סוף נאמן ודוקא היכא דאמר אסקוהו לקמיה וחייתיה לאלתר ואשתמודענא ליה דאיהו פלוני וכדאסיקנא למעשה דשני ת"ח שהיו באים עם אבא יוסי בן סימאי וכדאמרינן בההוא גברא דטבע בדגלת ואסקו' אגישרא וה"ה לעד א' במלחמה היכא דאמר מת וקברתיו ואי לא קא מסהדי הכי ואפילו תרי סהדי לא סמכינן עלייהו וכ"ש עד א' או אשה חיישיכן דילמא אאומד דעתא קא מסהדי וכן הלכתא עכ"ל וכתב הרא"ש על זה מ"ש הרי"ף דתרי סהדי מסהדי באומדא לא משמע כן בגמ' מדקאמר והא מים דכמלחמה דמי וק' נשים כעד אחד דמו משמע אי הוו כשני עדים לא אמרי בדדם וכן מסתברא דבתר סהדותא דתרי סהדי לא דייקינן והראב"ד כתב דעד אחד במלתמה לא בעינן מת וקברתיו ומנסבינן לה לכתחלה ודייק לה מעובדא דחסא דפרק בתרא דאינסב' אפומא דחד סהדא דאמר מאן איכא בי חסא טבע חסא ולא אחקוה אפי' במים שאין להם סוף אלמא במים שיש להם סוף אפילו לכתחלה מנסבין לה ואפילו לא אמרה קברתיו אינו נ"ל ראיה דמים שיש להם סוף לא דמו למלחמה דלא שייך למימר בהו בדדמי דכיון שעומד ורואה כל סביבות המים ושהה כדי שתצא נפשו ודאי מת ויראה הא דבעינן ואסקינהו קמן וחזנהו לאלתר היינו לאותם שראו הטביעה דהנהו אמרי בדדמי דכיון שראו שנפלו למים בדבר מועט יאמרו שאלו הם שנפלו למים אבל מי שלא ראה הטביעה ומצאו שמת ואמר שמכירו בטביעות עין לחודיה נאמן ואין מדקדקין אחריו ואותן שראו הטביעה היינו משום דאמרי בדדמי וכן פי' ר"י הא דבעינן הכא סימנין ולא סגי בטביעות עין לחוד היינו משום דראו הטביעה ואמרו בדדמי וכ"כ הרז"ה ור"ח פירש מדבעינן הכא סימנין שמעינן דאשה וע"א בספינה שטבעה והכירוהו מת לא מהימני וכ"ש עכו"ם מל"ת ונהגו האידנא להתיר נשי אנשים שטבעו ע"י הכרה בטביעות עין בלא סימנים

ואפשר דמיירי הכא בשלא נמצא הגוף שלם דאכלום כוורי ולא נשאר מהם אלא מה ששנוי במשנה פרצוף הפנים עם התוטם אבל גופן שלם מכירין אותו ואפי' אחר כמה יומי מהני טביעות עין וכן פר"ת לקמן גבי אין מעידין אלא עד ג' ימים ולמאי דפרישית שיש חילוק בין אותם שראו הטביעה לאחרים ניחא עכ"ל הרא"ש וסתם רבינו הדברים לדעתו והרמב"ם כתב בפי"ג מה"ג וז"ל כבר הודענו שהעד שאמר שמעתי שמת פלוני אפילו שמע מאשה ששמעה מעבד ה"ז כשר לעדות אשה ומשיאין על פיו אבל אם אמר העד או האשה או העבד מת פלוני ואני ראיתיו שמת שואלין אותו היאך ראית ובמה ידעת שמת אם העיד בדבר ברור נאמן ואם העיד בדברים שרובן למיתה אין משיאין את אשתו שאין מעידים על האדם שמת אלא כשראוהו שמת ודאי ואין בו ספק כיצד ראוהו שנפל לים אפילו טבע בים הגדול אין מעידין עליו שמת שמא יצא ממקום אחר ואם נפל למים מקובצים כגון בור או מערה שעומד ורואה כל סביביו ושהא כדי שתצא נפשו ולא עלה מעיד שמת ומשיאים את אשתו וכתב עוד עד אחד אומר ראיתיו שמת במלחמה או במפולת או שטבע בים הגדול וכיוצא בדברים אלו שרובן למיתה אם אמר קברתיו נאמן ותנשא על פיו ואם לא אמר קברתיו לא תנשא ואם נשאת לא תצא וכתב הרב המגיד עד אחד אומר ראיתיו שמת במלחמה וכו' בפרק האשה שלום איבעיא להו עד א' מהו ת"ש מעשה בב' ת"ח וכו' וכמדומה לי שכוונת רבינו וההלכות היא לפרש דבעיין בשלא אמר מת וקברתיו אבל באומר מת וקברתיו לא איבעיא להו דאם איתא דמת וקברתיו קא איבעיא להו מאי קא דחו בההיא דב' ת"ח כגון דאמרי אסקינהו קמן ומאי הוה כשאמרו אסקינהו קמן ואמרי סימנים והא בעד אחד כי אמר מת וקברתיו דחיישינן דלמא משקר א"נ דבעיי' בכל גווני היא ומיהו כי אמר מת וקברתיו לא חיישינן וזה מהנך עובדי אבל כי לא אמר מת וקברתיו ה"ל בעיא ולא איפשטא וזה שכתב רבינו לא תנשא ואם נשאת לא תצא אבל המפרשים כתבו שכוונת ההלכות בדרך אחרת ומ"מ כוונת רבינו כך היא כמו שכתבתי ולא הסכים רבינו עם ההלכות שכתבו שאפילו בב' עדים חיישינן דאמרי בדדמי ואדרבה נראה מתוך דבריו דבב' עדים שאמרו מת סתם נאמנין כל שמעידין על המיתה ואף הרמב"ן ז"ל כתב על דברי ההלכות שחומרא יתירא היא ויש בזה שטה אחרת לומר דע"א במלחמה נאמן אפילו באומר מת בלבד ומשיאין אותה לכתחלה דבעיין אע"ג דלא איפשטא הכא איפשטא בדוכתא אחרינא ושטת רבינו עיקר ומתבאר מדבריו ג"כ שמים שאין להם סוף שא"א לעמוד על בוריו של דבר לעולם אינו מעיד העד עד שישהה כדי שתצא נפשו ולא חיישינן דאמר בדדמי וזהו שכתב רבינו או שטבע בים הגדול וכן עיקר עד כן לשונו: ומ"ש שמתבאר מדבריו שמים שאין

להם סוף לעולם אינו מעיד העד עד שישהה כדי שתצא נפשו כו' היינו לומר דמש"ה אם נשאת לא תצא ואף על פי שבמים שאין להם סוף לא מהני לשהות עד שתצא נפשו היינו לאסרה להנשא לכתחלה אבל לענין אם נשאת לא תצא ודאי מהני וצריך לומר לדעת ה"ה דאם ברי לנו שלא שהה ועמד עד כדי שתצא נפשו תצא :

סעיף קטן מד

ניסת ע"י שהעידו עליו במים שאין להם סוף לא תצא בסוף יבמות (קכח:) גבי עכו"ם מל"ת ההוא דהוה אמר ואזיל מאן איכא בי חסא טבע חסא א"ר נחמן האלקים אכלו כוורי לחסא מדיבוריה דרב נחמן אזלא דביתהו דחסא ואינסיבא ולא אמרו לה ולא מידי א"ר אשי ש"מ הא דאמור רבנן מים שאין להם סוף אשתו אסורה ה"מ לכתחלה אבל אינסיבא לא מפקינן לה וז"ל הרמב"ם בסוף הלכות גרושין וכן האשה שהעיד לה עד אחד שטבע בעלה בים או במים שאין להם סוף ולא עלה ואבד זכרו ונשתכח שמו הרי זו לא תנשא על עדות זו כמו שביארנו ואם נשאת לא תצא ואפילו היה העכו"ם שהסיח לפי תומו ואמר טבע פלוני בים ונשאת על פיו הרי זו לא תצא וחכם שהתירה מנדין אותו וכתב הרב המגיד אין חילוק בזה בין אחד לב' דבכל גווני שאין מעידים על המיתה אלא על הטביעה במים שאין להם סוף אסורה לכתחלה ואם נשאת לא תצא גבי עכו"ם המסיח לפי תומו דהוה אמר ואזיל מאן איכא בי חסא טבע חסא וכו' ונראה שמכאן הוציא רבינו דבעיין דלא איפשיטא לומר שאם נשאת לא תצא דהא הכא דאמרינן בברייתא אשתו אסורה ואסקינן דלכתחלה קאמרינן ואם נשאת לא תצא וכ"ש במאי דמספקא להו: ומ"ש וחכם שהורה להשיאה לכתחלה מנדין אותו מתבאר שם בגמרא בעובדא דההוא גברא דטבע באגמא דסמקי ועיין בתשובת הריב"ש סימן שע"ט ובתשובת המיימוני שבסוף ספר נשים דין אשה שטבע בעלה במים שאין להם סוף והלכה ונשאת בלא הוראת חכם עיין בהגהות מרדכי סוף יבמות כתב ר"י בשם הרמ"ה ה"ה בכל מה שאמרו אין מעידין המורה בהם להיתר מנדין אותו אפילו היכא דאם נשאת לא תצא כתוב בתשובות להרמב"ן סי' קכ"ח צריך לחקור אם ראה שטבע ממש ושהה כדי שתצא נפשו ולא ראהו או שמא ראה ספינה מטורפת בים וחשבה להשבר או שראה שנשברה ספינה בלב ים כי רוב העולם קורין לדברים האלו טביעה ואין מדקדקים בין שנשברה במקום רחוק מאוד מהעיר שיחשבו הרואים שאי אפשר למי שנפל שם להנצל ולצאת אל היבשה ובין שראוהו טובע ממש וכסהו המים ושהה עליו ויש הפרש גדול בין זה לזה אפילו במים שאין להם סוף כי במעיד שטבע ממש ושהה עליו אם נשאת בדיעבד לא תצא כמו שאמרו בסוף יבמות ואם אינו מעיד אלא שנשברה ספינה בלבד

זה אינו כלום ואפילו נשאת תצא כי שמא ניצל ע"ג עץ או קורה כדרך שניצולים הרבה פעמים ובספינה המטורפת בים הרי הוא בחזקת חיים לכל דבר ואם נשברה נותנים עליו חומרי חיים וחומרי מתים כדאיתא בפרק כל הגט עכ"ל ועיין בתשובת הריב"ש סימן תק"ח שאכתוב בסימן זה:

סעיף קטן מה

נפל למים שיש להם סוף ושהה שם כדי שתצא נפשו תנשא לכתחלה כבר נתבאר בסמוך שזה דעת רבי יוסי וחכמים דקי"ל כוותייהו. כתב המרדכי בסוף יבמות בתשובה ה"ר אליעזר מוורדן דקדק מדקאמר מים שאין להם סוף אשתו אסורה ולא קאמר אסורה לעולם ש"מ דלאו לעולם קאמר וכן נראה שתלו רבותינו על חכמי הדור וירא שמים שיתבוננו וישכילו על ענין המאורע והאריך למצוא עלילה להתיר אשה שנתעגנה ד' שנים כי נטבע בעלה וחזקות מוכיח שנטבע כי הכלים אשר אתו בספינה נמצאו על שפת הים ועל זה המשמעות יש לתמוה וה"ר אברהם כתב דקשה בעיניו להתירה וכ"נ לר"ב וכ"כ ראבי"ה דחזינן דראוי לשמת המתיר כעובדא דרב שילא ולא קבעו חכמים זמן לדבר ואין בידינו לבדות דברים מלבנו בלא ראיה ונתת אמתלאות כי במקום שרצו חכמים להתיר פירשו הדברים כגון עד מפי עד ומסיח לפי תומו ופסולי עדות ויש מקומות שהחמירו חכמים ולא חשו לעיגון כגון במים שאין להם סוף וכן בראוהו מגוייד או צלוב והחיה אוכלת בו ולא אזלו בתר אומדנא דשכיח ומה שלפעמים הקלו משום עיגונא מפורש בפ' יש בכור (בכורות מו:) כי אקילו בסופה פי' אחר שנחקר העדות יפה בטביעות יפה אבל בתחלה פירוש בגוף העדות לא הקילו וה"נ מוכח כולה שמעתין דריש פרק האשה שלום דתלינן לחומרא דאיכא דעבדא לה סמתרי וחיי ואמרינן כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא וכו' ואמרי' נמי איניש אחרינא אתי לאצולי וכו' ואף ע"ג דלא שנינן אסורה לעולם אורחיה דתלמודא למתני אסור סתם ופתרונו לעולם עכ"ל והנך רואה כמה רברבי חולקין על רבי אליעזר מוורדין בטעמים נכונים וברורים ודברי רבי אליעזר אין להם על מה שיסמוכו וכל הגס לבו בהוראה להתיר אשה ע"פ אותה תשובה עתיד ליתן את הדין לכן שומר נפשו ירחק ממנה כתב המרדכי בסוף יבמות אם נפל למים שאין להם סוף על פי עדים נחתי יורשים לממון דגבי ממון אמרינן מיית וגבי איסור כגון לינשא אחמור ולא דמי לאין האחים נכנסין לנחלה על פיה לא על פיה נחתי כי אם על פי המסיחים עד כאן לשונו : וזה לשון הרשב"א בתשובה אם לא היתה ראויה לינשא לכתחלה אלא שאם נשאת לא תצא י"ל שאינה גובה שאין אני קורא בה לכשתנשאי לאחר כל שאינה יכולה לינשא לכתחלה וי"ל דכל שאם נשאת לא תצא אף היא גובה

כתובתה דשפיר קרינן בה לכשתנשאי לאחר שכבר נשאת לא תצא וזה נ"ל יותר והיתום אינו יכול לירד לנכסים דאין היורשין נכנסים לנחלה אלא ע"פ שני עדים אבל אם היה האב חייב למלמד והיה דבר ברור שחייב לו ושלא פרע כגון שהיה תוך זמן בזה מגבין הא לאו הכי לא דמלוה ע"פ היא ואינה גובה בכי הא אפילו מן היורשים דשמא פרעו אב עכ"ל:

סעיף קטן מו

ומ"ש וכן אם נפל למים שאין להם סוף ובאו להעלותו והעלו ממנו אבר וכו' שם במשנה (דף קכא.) מעשה בעסיא באחד ששלשלוהו לים ולא עלה בידם אלא רגלו אמרו חכמים מארכובה ולמעלה תנשא מארכובה ולמטה לא תנשא ופרש"י מארכובה ולמטה הואיל ויכול לחיות לא תנשא שמא יצא ולא ראוהו דמים שאין להם סוף הם וז"ל הרמב"ם בפי"ג מה' גירושין אם השליכוהו בים והשליכו מצודה אחריו והעלו ממנו אבר שא"א שינטל מן החי ויחיה ה"ז מעיד עליו שמת ומשיאין את אשתו וכתב ה"ה שם מעשה באחד ששלשלוהו לים ולא עלה בידם אלא רגלו וכו' והרשב"א כתב מסתברא שקשרוהו ברגלו והעלוהו אבל אם השליכוהו והשליכו מצודה בים ולא עלה בידם אלא רגלו או אפילו כל גופו בלא ראשו אין משיאין את אשתו דחוששין שמא זה הלך לו ממקום זה ורגל זה מאדם אחר היה והביא ראיה לזה שחוששין שמא אותו הלך לו וזה שהעלו אחר הוא והביא דברי רבינו וכתב עליו ושמא שלא נתעלם מן העין עד שעלתה רגלו בידו קאמר עכ"ל וכ"נ שרבינו כוונתו הוא בשידוע להם שאותו האבר הוא מאותו האיש וזהו שכתב והעלו ממנו אבר שידוע שהוא ממנו האבר ההוא וכתבו הרמב"ן והרשב"א בדין המשנה שלא התירו אלא לאחר י"ב חדש לפי שידוע שטריפה אינה חיה י"ב חדש וכן אמרו בירושלמי עכ"ל: וז"ל נמוקי יוסף הא דאמרינן תנשא משום דכיון ששלשלוהו הם ברגלו הא ודאי רגלו הוא אבל אדם שנפל לים והשליכו מצודה והעלה רגל אחד מן הארכובה ולמעלה אין מעידין עליו אלא אם כן יש להם בו סימן מובהק שאני אומר רגל אחר הוא כדמוכח מההוא עובדא דההוא חרוכא ומההיא דשני ת"ח וכו' ומיהו סימן מובהק בידו או ברגלו או באחד מאיבריו אין לך סימן גדול מזה וזהו מ"ש הרמב"ם שאם השליכו אותו לים והשליכו מצודה והעלו אבר אחד ממנו שמשיאין את אשתו ומדקאמר אבר אחד ממנו נראה שניכר להם בודאי שהוא האבר ממנו עכ"ל כתוב בהגהות מרדכי דכתובות נפל למים שאין להם סוף גובה כתובתה כתב ה"ר שלמה בן הרשב"ץ מי שאבד זכרו אין אשתו נשאת אשה שנתעלם בעלה והתירה רב אחד ונשאת ואח"כ בא רב אחר ואסר מה משפטה בכתבי מה"ר איסרל"ן סי' קל"ט:

סעיף קטן מז

עיר שהקיפוה כרקום וכו' ואפי' על מי שבעיר שכבשה כרקום משנה בפ' וכו' כל הגט (דף כח:) ג' דברים אמר ר' אלעזר בן פרטא לפני חכמים וקיימו את דבריו על עיר שהקיפוה כרקום ועל ספינה המטורפת בים ועל היוצא לידון שהם בחזקת קיימים אבל עיר שכבשה כרקום וספינה שאבדה בים והיוצא ליהרג נותנים עליהם חומרי חיים וחומרי מתים בת ישראל לכהן ובת כהן לישראל לא תאכל בתרומה ודע דאיתא בגמרא (שם) על מתני' א"ר יוסף ל"ש דיוצא ליהרג נותנין עליו חומרי חיים אלא בב"ד של ישראל אבל בב"ד של עכו"ם כיון דגמיר ליה דינא לקטלא מיקטל קטיל ליה א"ל אביי ב"ד של עכו"ם נמי מקבלי שוחדא א"ל ה"מ מקמי דלחתום פורסי שמנג פירוש דיין גדול שלהם בתר דחתים פורסי שמנג לא שקלי איכא דאמרי א"ר יוסף ל"ש אלא בב"ד של עכו"ם אבל בב"ד של ישראל כיון דנפק ליה דינא לקטלא קטלי ליה והרי"ף לא כתב בהלכותיו הני תרי מימרי דרב יוסף וכתב הרא"ש ויראה דס"ל דבב"ד של ישראל הלכה כלישנא קמא לחומרא דנותנין עליו חומרי חיים וחומרי מתים דברייתא מסייע ליה ובב"ד של עכו"ם איפשר דלא פליגי הני תרי לישני לישנא בתרא בדלא חתים פורסי שמנג ואף אם פליגי הלכה כלישנא קמא לקולא כיון דתניא כוותיה בב"ד של ישראל ובלבד שיהא ישראל מעיד שיוצא ליהרג עכ"ל ולפי זה לא הוי ליה לרבינו לסתום דבריו אלא לפרש דיוצא ליהרג מבית דין של עכו"ם וחתים פורסי שמנג משיאין את אשתו אלא שחשש להרשב"א שכתב בחדושיו כיון דלא איפסיקא הלכתא בהדיא בגמרא כהאי לישנא או כהאי לישנא נקטינן לחומרא ובין בבית דין של ישראל בין בב"ד של עכו"ם נותנין עליו חומרי חיים וחומרי מתים ואפי' חתים פורסי שמנג עכ"ל. והרמב"ם נראה שפוסק כלישנא בתרא שכתב בה' גירושין פרק ג' והיוצא ליהרג מב"ד של עכו"ם נותנים עליו חומרי חיים וחומרי מתים ונראה לי שזה היה דעתו של הרי"ף ומשום דהשתא בעונותינו אין בית דין הורגין ועונשין אלא ב"ד של עכו"ם סתם וכתב המשנה כצורתה דיוצא ליהרג נותנים עליו חומרי חיים וחומרי מתים:

סעיף קטן מח

עד א' אומר מת והתירוה לינשא וכו' בפ' האשה שלום (יבמות דף קיז) תנן עד אחד אומר מת ונשאת ובא אחר ואמר לא מת הרי זו לא תצא ובגמרא טעמא דנשאת הא לא נשאת לא תנשא והאמר עולא כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים ה"ק עד אחד אומר מת והתירוה לינשא ובא אחר ואמר לא מת לא תצא מהיתירה הראשון:

סעיף קטן מט

ומ"ש אלא משום לזות שפתים לא תנשא בפ"ב דכתובות (דף כב) דלכתחלה לא תנשא מהאי טעמא וז"ל הרא"ש בפרק האשה שלום מתקנתא דרבנן שריא לינשא אלא דקאמר תלמודא בפ"ב דכתובות דטוב הוא שלא תנשא משום הסר ממך עקשות פה עכ"ל: ב"ה והרמב"ם בפי"ב מהלות גרושין השמיט הא דלא תנשא משום לזות שפתים אדרבא כתב ותנשא וטעמו משום דהיינו למאי דפריש אביי מימרא דר"י אבל רבא מפרש לה התם בגונא אחרינא ולפום האי פירושא דרבא לא צריכינן למימר הכי:

סעיף קטן נ

ומ"ש אבל אם בא השני קודם שהתירוה לא תנשא כן משמע בהדיא מדאוקימנא שבא העד שאמר לא מת אחר שהתירוה לינשא הא אם בא קודם שהתירוה לא תנשא וכ"כ רש"י וז"ל ודוקא התירוה קודם שיבא עד שני המכחישו אבל בא קודם שיתירוה מודה עולא דלא סמכינן אקמא ולא אחשבינן כתרי וכתב ה"ה בפי"ב מה"ג וה"ה לאשה אומרת מת והתירוה. לינשא על פיה ואח"כ באה אשה אחרת ואמרה לא מת לא תצא מהיתירה הראשון וזה מוסכם וכתב נ"י דהא דעולא דכל מקום שהאמינה תורה עד אפי' אשה במשמע דהא האמינה תורה כדאמרינן הכא עדות אשה הוי עדות בענין זה וא"כ אפי' בא עד כשר אחר שהתירוה לינשא על פי האשה להכחישה הוי ליה חד ועדותה שהיה ראשון חשוב כב' ואין עדות של אחד במקום שנים וכן משמע בפ' האשה שנתארמלה (כתובות כג:) גבי את וחבירתיך טמאות דחשיבא עדות אשה כעד כשר ובירושלמי נמי גרסינן גידל בר מנימין בשם רב כל מקום שהכשירו עדות אשה כאיש האשה מכחשת את האיש ויש מי שאומר דאשה לגבי עד כשר אע"פ שהתירוה על פיה או אפי' נשאת תצא כיון שעד כשר מכחישה ושאני התם גבי את וחבירתיך דבשבויה הקלו וכן דעת הרמב"ם שכתב אשה אומרת מת או שהיא אומרת מת בעלה ואח"כ בא עד כשר ואמר לא מת ה"ז לא תנשא ואם נשאת תצא והרמב"ן מודה לו כשהתירוה ע"פ עצמה שאמרה מת בעלי שתצא אבל חולק עליו כשהתירוה ע"פ אשה מן הטעם שאמרנו עכ"ל וה"ה בפי"ב מה"ג כתב שטעמו של הרמב"ם מדאמרינן בתירוצא דואבע"א שאכתוב לקמן בסמוך שתי נשים כעד אחד דמיין דכיון שהורע כח הנשים לגבי עד כשר הכי נמי הורע כח אשה לגבי עד כשר והירושלמי סובר רבינו דאתי כלישנא קמא דגמרא דילן וכתב עוד אבל הרמב"ן והרשב"א חולקין עליו באשה אומרת מת שלא תצא מהתירה הראשון ומודה בהיא עצמה ונראה דאף רבינו מודה בשתים אומרות מת והתירוה על פיהן שאם בא עד אחד אח"כ לא תצא מהתירה הראשון דאם לא כן לישמעינן רבינו בשתי נשים ואפי' לפי מה שסברו הרמב"ן והרשב"א כדעת רבינו איפשר שהוא כן עכ"ל. לקמן בסמוך

סתם רבינו דין זה כדעת הרמב"ם ז"ל: כתוב בתשובה להרמב"ן סימן קי"ט כל הנשאת ע"פ עד אחד אינה יכולה להנשא אלא ברשות ב"ד וכל שלא עמדה בפני ב"ד אין דברי העד כלום וכן נראה מתשובת ריב"ש שאכתוב בסימן זה והר"ן בתשובה סימן נ"ב כתב שאפילו נשאת מעצמה על פי ע"א בלא הוראת ב"ד ואח"כ בא ע"א ואמר לא מת לא תצא וכ"כ בתשובת ה"ר דוד הכהן בית ח'. וכתב הר"ן עוד שם על עדות אשה שהיה בה להקל ולהחמיר וכתב שדעתו להקל אמנם מאשר הדבר חמור מאד על הבעל מוטל לחוש לעצמו וירבה חקירות ובדיקות שכל מה שהקלו חז"ל בדברים הללו הוא על סמך שהאשה עצמה תרבה בדרישות וחקירות עד שתעמוד על אמתתן של דברים וכן המצוה הזאת על גדולי העיר לדרוש ולחקור בענין כדי שיצא לאמתו עכ"ל ועיין במרדכי פרק האשה בתרא ובהגהות מיימון פי"ג מהלכות גירושין כתב רבינו ירוחם אם אחר שנשאת יצא קול שבעלה חי אין מוציאין אותה מתחת בעלה אלא בראיה ברורה ועיין עוד שם :

סעיף קטן נא

ומ"ש ואם באו שנים פסולים לבסוף ואומרים שלא מת חשובים כאחד ואם התירוה קודם שבאו לא תצא מהתירה הראשון לא התירוה עד שבאו לא יתירוה אשה אומרת מת ושתים אומרות לא מת אע"פ שנשאת תצא שם במשנה עד אחד אומר מת ושנים אומרים לא מת אע"פ שנשאת תצא ובגמרא פשיטא דאין דבריו שכ אחד במקום שנים לא צריכא בפסולי עדות וכדרבי נחמיה דתניא רבי נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו שתי נשים באיש אחד כשני אנשים באיש אחד ואיבעית אימא כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא אפילו מאה נשים כעד אחד דמיין אלא כגון דאתאי אשה מעיקרא ותרצה לדרבי נחמיה הכי ר' נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד אבל ב' נשים באיש אחד כפלגא ופלגא דמי ופירש"י ע"א אומר מת. ובאו עדים ואמרו לא מת פשיטא דמודה עולא דלגבי תרי חשיב כחד ובטל ולא אמרינן תרי ותרי נינהו: בפסולי עדות. ואע"ג דשנים שאמרו לא מת נשים היו הרי עד ראשון בטל אצלו ואיצטריך לאשמועינן כה"ג: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד. אין שם תורת עדות כי היכי דחד חשיב פסולי עדות נמי חשיבי הילכך הלך אחר רוב דעות ואין עליך לבדוק אם כשרים אם פסולים: ועשו שתי נשים באיש אחד. שתי נשים שהכחישו עד אחד ואמרו לא מת: כשני אנשים באיש אחד. שהראשון בטל ואפי' ניסת תצא: כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא. והתירוה על פיו אפי' ק' נשים כעד אחד דמיין וכי היכי דעד אחד בטל דאמרינן ראשון הרי הוא כשנים ואין דבריו של אחרון במקום ב' ק' נשים נמי בטלו לגביה ובכה"ג

לא אשמועינן מתניתין דתצא אלא מתניתין דקתני אע"פ שנשאת תצא כגון דאתאי אשה מעיקרא ונשאת על פיה ואשמועינן מתניתין דתצא ע"פ שתי נשים הבאות אח"כ ולא מוקמינן קמייתא במקום עד כשר ואע"ג דאחשבינה כתרי למשרי על פומה: כי פלגא ופלגא. בעד אחד אומר מת והתירוה לינשא ובא א' ואמר לא מת דאמרינן במתניתין לא תצא מהתירה הראשון עכ"ל והרי"ף כתב שני התירוצים ולא הכריע ומשמע דהלכה כתירוצא דואב"א דבתרא הוא וכך הם דברי רבינו וגם הרמב"ם פסק כלישנא בתרא שכתב פי"ב מה"ג באו שנים ואמרו לא מת אע"פ שנשאת תצא בד"א בשהיה הא' שנשאת על פיו כמו שנים שבאו והכחישו אותו כגון שנשאת ע"פ איש ובאו ב' ואמרו לא מת או שנשאת ע"פ אשה או ע"פ עצמה ובאו ב' נשים או שני פסולים של דבריהם ואמרו לא מת אבל עד כשר אומר מת ונשים רבות אומרות לא מת או פסולים אומרים לא מת הרי זה כמחצה על מחצה ואם נשאת לאחד מעידיה והיא אומרת ודאי מת ה"ז לא תצא ע"כ ודבריו מבוארים שהם כתירוצא דואבע"א וכ"כ הרשב"א בתשובה ועיין במרדכי דכתובות פי"א כי שם האריך בדינים אלו. ורבינו ירוחם ג"כ האריך בדינים אלו ומ"ש ואם נשאת לאחד מעידיה וכו' נלמד מהדין שיתבאר לקמן בסמוך וכתב ה"ה רבינו פסק כלישנא בתרא ונראה שפירושו כשבאו בבת אחת העד כשר והשני נשים ונפקא מינה ללישנא בתרא מה שכתב הוא כשנשאת לאחד מעידיה ומכל מקום ודאי שאף הוא סובר שאם בא העד הכשר בתחילה והתירוה על פיו ואח"כ באו הנשים המכחישות שלא תצא מהיתירה הראשון דכיון דפלגא ופלגא נינהו הוה ליה קמא כתרי ואין דבריו של אחד במקום שנים וכן פירש רש"י ואיפשר שרבינו לא הוצרך לבאר זה מפני שסמך לו על מה שכתב בתחילה בשני עדים שהולכין אחר הראשון וכאן כתב הרי זה כמחצה על מחצה ור"ל דתרתי נ"מ ואף הוא מפרש כפי' רש"י ומצאתי לרשב"א שכתב פרק האשה רבה אבל הרמב"ם פירש כפלגא ופלגא כשתי נשים המכחישות זו את זו ואע"פ שהתירוה לינשא תצא מהתירא הראשון אבל אם נשאת לא' מעידיה ואומרת ברי לי לא תצא וגם הרמב"ן כתב כן בשם רבינו ובודאי שלשון הגמ' דאתא עד כשר מעיקרא ק' נשים כעד אחד דמיין מורה כדברי רש"י ולפי שיטת הרמב"ן שאמר בעד אחד ועד אחד כשבאו שניהם ה"ז תצא אפילו לאחד מעידיה הכרח הוא לפרש כפירש"י שאם בשבאו שניהם כא' לא נפקא לן מידי עכ"ל. ועיין במרדכי פרק האשה רבה ובתשובת הרשב"א סימן תשמ"ח דברים דשייכי לדינים אלו ובסוף כתב וכל עד מפ"ע נראה שאינו נאמן לפסול העדות הראשון ואפילו שנים מעידים מפי שנים העד הראשון ה"ל כתרי אלא שיש להחמיר למעשה עכ"ל וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן קי"ט עיין עליו וכתב

הריב"ש בסי' שע"ט במקום שאמרו אם נשאת לא תצא דבר ברור הוא שלא נאמר בו אם התירוה ב"ד לא תצא מהיתרה ושתינשא לכתחילה ואע"פ שכשהתירוה התירוה כדיי כיון שאח"כ נולד ספק בהיתרה:

סעיף קטן נב

ומ"ש עוד רבינו שתים אומרות מת ואחת אומרת לא מת אע"פ שלא נשאת תינשא שם במשנה ב' אומרים מת ועד אומר לא מת אע"פ שלא נשאת תינשא ובגמ' מאי קמ"ל בפסולי עדות וכדרבי נחמיה דאזלינן בתר רוב דעות היינו הך מ"ד כי אזלינן בתר רוב דעות לחומרא אבל לקולא לא קמ"ל וכתב הרא"ש ע"ז קמ"ל דאפילו לקולא ואע"פ שלא התירוה עדיין לינשא תינשא:

סעיף קטן נג

אשה אומרת מת ואשה אומרת לא מת וכו' או שנים אומרים מת וב' אומרים לא מת בכולן לא תינשא וכו'. דין שנים אומרים מת וב' אומרים לא מת בפ"ב דכתובות ב' אומרים מת וב' אומרים לא מת ה"ז לא תינשא ואם נשאת לא תצא ר' מנחם ב"ר אומר תצא וידוע דהלכה פת"ק ואמרינן עלה בגמ' מכדי תרי ותרי נינהו הבא עליה באשם תלוי קאי א"ר ששת כגון שנשאת לאחד מעידיה היא גופא באשם תלוי קיימא באומרת ברי לי ופירש"י לאחד מעידיה שאמרו מת דאין אשם תלוי אלא למי שלבו נוקפו וזה אומר ברי לי: באומרת ברי לי. אין לבי נוקפי שברי לי אילו היה קיים היה בא וכתב הר"ן נראה שהזקיקו לומר כן דאילו באומרת ברי לי שמת תיפוק ליה שאשה שאמרה מת בעלה נאמנת ואין פירושו מחוור בודאי כיון שאינה יודעת הדבר בבירור באשם תלוי קיימא אלא ודאי ה"פ באומרת ברי לי שראוהו שמת וכי אמרינן שהאשה שאמרה מת בעלי נאמנת היינו בדליכא עדים דמכחשי לה עכ"ל ויש טעות סופר בדברי רבינו שכתב והוא אומר ברי לי וצריך להגיה והיא אומרת ברי לי. ודין אשה אומרת מת ואשה אומרת לא מת או עד אומר מת ועד אומר לא מת שהוא שוה לדין ב' אומרים מת וב' אומרים לא מת כ"כ הרמב"ם בפי"ב מה"ג וז"ל באו שנים כאחד זה אומר מת וזה אומר לא מת אשה אומרת מת ואשה אומרת לא מת ה"ז לא תינשא ואם נשאת תצא מפני שהיא ספק ואם נשאת לעד שהעיד לה והיא אומרת ברי לי שמת ה"ז לא תצא וכתב ה"ה באו שנים כאחד וכו' משנה פ' האשה שלום עד אומר מת ועד אומר לא מת אשה אומרת מת ואשה אומרת לא מת ה"ז לא תינשא וממה שלא אמרו ואם נשאת תצא דקדק רבינו שאם נשאת לאותו עד האומר מת והיא אומרת ברי לי הוי כשנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת שאם נשאת לאחד מעידיה לא תצא וכ"כ בירושלמי וכ"כ רבינו ירוחם וכתב עוד ה"ה שהרמב"ן חלק בזה ואמר דעד אחד בהכחשה לאו כלום הוא והביא ראיה לזה ודחה

ה"ה ראייתו וקיים דברי הרמב"ם ז"ל ודעת הרא"ש בזה אכתוב בסמוך: וכתב הר"ן בפ"ב דכתובות אהא דאמרינן דבתרי ותרי אם נשאת לאחד מעידיה לא תצא ואע"ג דאמרינן בפ"ב דיבמות מת הרגתיו הרגנוהו לא ישא את אשתו ה"מ כשהיא ניתרת על פי עד אחד דחיישינן שמא עיניו נתן בה אבל ע"פ שנים כיון דאתתא לבי תרי לא חזיא ואיכא חד דאיכא למימר ביה אין אדם חוטא ולא לו אפילו אותו שנשאת לו מצטרף לו וזה שלא כדברי ר"ח שכתב דמיירי בדאיכא ג' עדים דהוי תרי בר מהאי דנסבא עכ"ל: וה"ה כתב בפי"ב מה"ג שהרשב"א כתב דברי ר"ח וכתב ה"ה עליו ואין נראה כן דעת רבינו שהרי אפילו בעד ועד כתב שאם נשאת לאותו שאומר מת לא תצא וכן ודאי נראה דלא בעינן ג' דאם איתא הו"ל לפרושי בגמ' וה"ז לא ישא את אשתו אינו אלא בעד אחד אבל בתרי לא חיישינן ואע"ג דאיכא תרי לגבייהו לא אמרינן האי דנשאה כמאן דליתיה דמי ותדע לך דאכילו בחד אם כנס לא יוציא כמו שיתבאר פ"י כדעת רובי המפרשים ולא אמרו אלא לכתחילה ומשום חשדא לא אמרינן כמאן דליתיה דמי כנ"ל עכ"ל והרא"ש כתב בתשובה כלל ל"ב כי' ד' וכלל נ"א סימן ו' דעד אחד אומר מת ועד אחד אומר לא מת קודם שהתירוה להינשא אם עברה ונשאת פשיטא דתצא ואפילו נשאת לעד שמעיד שמת דאוקי חד לגבי חד ואוקי אתתא בחזקת א"א ואפילו למ"ד בשנים אומרים מת וב' אומרים לא מת אם נשאת לאחד מעידיה לא תצא שאני התם דאיכא תרי סהדי דמפקי לה מחזקת א"א אבל הכא דליכא אלא חד סהדא מודה ע"כ:

סעיף קטן נד

נשאת ע"פ עד כשר ואח"כ באו שנים ואמרו לא מת וכו' זה פשוט במה שכתבתי דאמתני' דעד אומר מת ושנים אומרים לא מת אע"פ שנשאת תצא אקשינן פשיטא דאין דבריו של אחד במקום ב' משמע בהדיא דבמקום שנים אין חוששין לדבריו של אחד כלל אפילו אומרת ברי לי ונשאת לאחד מעידיה תצא ובפ"ב דכתובות לא שרי בנשאת לאחד מעידיה אלא בתרי ותרי והירושלמי בחד וחד אבל בחד אומר מת ותרי אמרו לא מת הא ודאי לא:

סעיף קטן נה

ומ"ש או נשאת ע"פ אשה ואח"כ בא עד כשר ואמר לא מת אפי' נשאת לאחד מעידיה תצא כבר כתבתי בסי' זה מחלוקת הפוסקים בזה ודברי רבינו כדברי הרמב"ם: כתב הר"ן בתשובה סימן נ"ב אם שנים מעידים ששמעו כל אחד מהם מפי אחר שמת פלוני ועד אחד מעיד ששמע מפי אחר שהוא חי דאתתא שריא דקי"ל בס"פ האשה שלום (יבמות קיז:) דבפסולי עדות אזלינן בתר רוב דעות בין לקולא בין לחומרא כתב הרמב"ם בפרק הנזכר אשה אומרת לא מת וב' נשים אומרות מת ה"ז תינשא וכן אם אמרו י'

נשים לא מת וי"א מת ה"ז תינשא שאין אומרים שנים כק' אלא בעדים כשרים אבל בפסולים הלך אחר הרוב בין להקל בין להחמיר והוא פשוט ממה שכתבתי בסמוך פרק האשה שלום (יבמות קיז:) בפסולי עדות וכרבי נחמיה דאמר הלך אחר רוב דעות כתב הריב"ש בתשובה סי' תק"ח אף אם היה לה עדות מספיקא לא היה לה להנשא כי אם בהיתר ב"ד כיון שאין לה זולתי עד א' אף אם נתקבל העדות בב"ד כמו שמוכיח בפ' האשה רבה (יבמות צב.) ומבואר הוא שם בתשובת הרא"ש וכ"ש שאין לה עדות כלל שיספיק בהיתירה כדאיתא בתוספתא בכה"ג אין מעידין וכל הנהו דתנא בהו אין מעידין בברייתא ובמתני' אם נשאת תצא כדמוכח בכמה דוכתי בפרק האשה זוטא ועוד שהתרו בה הברורים לבלתי תינשא בעדות זה ולזה ראוי ליסרה ולעשות בה משפט נואפת ותצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה וצריכה גט גם משני כיון שנשאת ועבדא איסורא ואף אם לא נבעלה לא פלוג רבנן וכ"כ הרא"ש ז"ל אע"פ שאינו צריך לפנים עכ"ל וכ"כ עוד בסי' שע"ט דכל הנך דקתני בהו אין מעידין אין כאן עדות כלל ואם נשאת תצא וכן בהנהו תלת דר"א בן פרטא שנותנים עליהם חומרי חיים וחומרי מתים אם נשאת תצא ואע"ג דחד מיניהו ספינה שאבדה בים אין זה טבע במים שאין להם סוף שאם נשאת לא תצא דטבע במים שאין להם סוף מעיד שטבע בים ושהא שיעור שתצא נפשו ואז הצלתו ע"י מחילה של דגים או שיצא במקום רחוק הוי מיעוטא דמיעוטא דלא שכיח ומש"ה אמרו שאם נשאת לא תצא וא"כ לפי מאי שכתבתי היכא דאישתהי אם נשאת תצא ואף אם יש ספק אי אשתהי אם נשאת תצא כדעת הרשב"א בנסתפק לאחר ג' אלא דבאשתהי בודאי אין כאן עדות כלל והבא עליה בחטאת קאי ובניה בחזקת ממזרים ובספק אישתהי איפשר שאינו כן אבל מ"מ אם נשאת תצא ואם היה בכאן מי שמעיד בטביעה במים שאין להם סוף אז לא היתה אסורה אלא מדרבנן לכתחלה אבל בכאן אין מי שמעיד על הטביעה אלא שאומר שאחר יום שנהפכה הדוגיא ראה מכלוף מת על שפת הים ואינו אומר בפי' שמכלוף היה בדוגיא ושהוא ראה בטביעתו ושהא שיעור שתצא נפשו עכ"ל ובמה שכתב שכל מקום שאמרו אין מעידין אם נשאת תצא נראה מדברי ר"י בשם הרמ"ה שהוא חולק בדבר:

סעיף קטן נו

האשה בעצמה נאמנת לומר שמת בעלה ותינשא או תתיבם על פיה ונותנין לה כתובה משנה פרק האשה שלום (יבמות דף קיד:):

סעיף קטן נז

ומ"ש ואם תתיבם נכנס היבם לנחלה על פיה שם (דף קיז.) אמר רב חסדא נתיבמה יבמה נכנס לנחלה על פיה דיקום על שם אחיו אמר רחמנא והרי קם:

סעיף קטן נח

בד"א שאומרת מת בעלי והתירוני לינשא לבד אבל אם אומרת תנו לי כתובתי והתירוני לינשא וכו' שם אמר רב נחמן באה לב"ד ואמרה מת בעלי התירוני לינשא מתירין אותה לינשא וכו' ונותנין לה כתובתה תני לי כתובתי אף לינשא אין מתירין אותה מאי טעמא אדעתא דכתובה אתאי. וכתב נ"י בשם הריטב"א מסתברא דה"ה אם הביאה היא עד אחד לב"ד כמת בעלה והיא תובעת כתובתה דאמרינן אדעתא דכתובתה אתאי ולא שרי' לה עכ"ל ואין דבריו נראה בעיני וגרסינן תו בגמרא (שם) איבעיא להו התירוני להנשא ותנו לי כתובתי מהו כיון דאמרה כתובה אדעתא דכתובה אתאי או דלמא כל מילי דאיניש אמר להו לב"ד ואת"ל כל מילי דאית ליה לאיניש קאמר להו לב"ד תנו לי כתובתי והתירוני להנשא מהו הכא ודאי אדעתא דכתובה אתאי או דילמא משום דלא ידעה בהי משתריא תיקו כך היא גירסת הרי"ף ופרש"י דלא ידעה בהי משתריא וכיון דהזכירה נשואין גליא דעתה דלמשריא אתאי והא דאמרה ברישא תנו לי כתובתי שמא כסבורה היתה שזו התרתה ופסק הרמב"ם בפי"ו מהלכות אישות באה ואמרה מת בעלי התירוני לינשא ותנו לי את כתובתי מתירין אותה להנשא ונותנין לה כתובתה מפני שעיקר דבריה על עסקי נשואין היא באה אבל אם באה ואמרה תנו לי את כתובתי והתירוני להנשא מתירין אותה ואין נותנין לה כתובתה ואם תפסה אין מוציאין מידה וכתב ה"ה דבאמרה התירוני לינשא ותנו לי את כתובתי פסק כאת"ל כדרכו בכל התלמוד ובאמרה תנו לי את כתובתי והתירוני לינשא היא בעיא דלא איפשיטא ופסק ככל תיקו שבממון שאם תפסה אין מוציאין מידה כדעתו ז"ל עכ"ל ולא שת לבו ליישב למה באמרה תנו לי כתובתי והתירוני לינשא פסק דמתירין אותה והלא כיון דסלקא בתיקו ה"ל למיפסק בה לחומרא ושמא י"ל דס"ל ז"ל דכיון דמדינא אתתא מהימנא לומר מת בעלי אי משום דמילתא דעבידא לאיגלויי הוא אי משום מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה וכו' כי איבעיא לן בתנו לי כתובתי והתירוני לינשא אי חיישינן דמשום כתובה קאמרה ספיקא בדרבנן היא ולקולא והרא"ש לא גריס אם תמצא לומר וא"כ קמו להו תרי בעיי בתיקו ומשמע לרבינו דספיקא בדאורייתא היא לחומרא:

סעיף קטן נט

ומ"ש רבינו אלא שיש חילוק ביניהם לענין הכתובה כדלקמן הוא בסימן ק'. כתב רבינו ירוחם (נכ"ג ח"ג) שוטה שבאה ואמרה מת בעלי פשוט פרק האשה שלום וכ"כ הרמ"ה ודוקא שיודעת בטיב נישואין ואלמנות:

סעיף קטן ס
יש לה צרה אין עדותה מועיל להתיר צרתה משנה שם (קיח:) האשה שהלכה היא ובעלה למ"ה ובאה ואמרה מת בעלי תנשא ותטול כתובתה וצרתה אסורה היתה בת ישראל לכהן תאכל בתרומה דברי רבי טרפון ר"ע אומר לא זו הדרך מוציאתה מידי עבירה עד שתהא אסורה להנשא ואסורה לאכול בתרומה ובגמרא א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כרבי טרפון:

סעיף קטן סא
באו שתי הצרות אחת אומרת מת ואחת אומרת לא מת זו שאומרת מת תנשא וכו' משנה שם (דף קיז:) ומ"ש אחת אומרת מת ואחת אומרת נהרג שתיהן מותרות ג"ז שם במשנה אחת אומרת מת ואחת אומרת נהרג ר"מ אומר הואיל ומכחישים זו את זו הרי אלו לא ינשאו רבי יהודה ורבי שמעון אומרים הואיל וזו וזו מודות שאינו קיים הרי אלו ינשאו וידוע דהלכה כרבי יהודה ורבי שמעון לגבי ר"מ אי משום דרבים נינהו אי משום דר"מ ור' יהודה הלכה כרבי יהודה:

סעיף קטן סב
בד"א שהיא נאמנת על עצמה כשיש שלום בינו לבינה ושיש שלום בעולם אבל יש קטטה בינו לבינה וכו' משנה ר"פ האשה שלום (יבמות דף קיד:) ובגמרא ה"ד קטטה (דף קטז.) בינה לבינה באומרת לבעלה גרשתני ולהימנה מדרב המנונא דא"ר המנונא וכו' באומרת גרשתני בפני פלוני ופלוני ושאילנא ואמרו להד"מ:

סעיף קטן סג
ומ"ש ל"ש התחילה היא הקטטה או שהתחיל הוא שם מ"ט דקטטה רב חנניא אמר משום דמשקרא רב שימי בר אשי אמר משום דאמרה בדדמי מאי בינייהו א"ב דארגיל הוא קטטה וכתב הרא"ש ועבדינן לחומרא וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שהשמיט מחלוקת זה משמע דבכל גוונא דאיכא קטטה לא מהימנא וגם ה"ה כתב בפי"ג מהלכות גירושין על מחלוקת זה וקי"ל לחומרא דחיישינן דמשקרת ואפילו אמרה מת על מטתו וקברתיו אינה נאמנת וזהו שסתם רבינו וכתב שזו הוחזקה שקרנית ע"כ לשונו :

סעיף קטן סד
ומ"ש ואפילו אם עד מסייעה אינה נאמנת שם (דף קיו:) איבעיא להו עד אחד בקטטה מהו ופירש רש"י קטטה בינו לבינו והלך למדינת הים ובא עד אחד ואמר מת מי מהימן ולא איפשיטא ומשמע דלחומרא נקטינן לה והרמב"ם כתב בפרק י"ג מהלכות גירושין האשה שאמרה לבעלה גרשתני בפני פלוני ופלוני ובאו אותם העדים והכחישוה ואח"כ הלכה היא ובעלה וכו' בא עד אחד והעיד לה שמת בעלה לא תנשא שמא היא שכרה

אותו ואם נשאת לא תצא שהרי יש לה עד וכתב ה"ה ויש קצת תימא בזה שהרי הוא סובר דטעמא דעד אחד משום מילתא דעבידא לאיגלויי כמו שאכתוב בארוכה בסוף הפרק וא"כ אפילו לכתחלה תנשא ואולי שאע"פ שהוא סובר שהטעם כן הוא לא סמכינן עליה היכא דנפקא לן מידי לענין דינא כיון דבגמרא לא איפשיטא. ומ"מ יש תימא מאין הוציא זה שמא שכרה אותו שכתב כיון שלא נזכר בגמרא עד כאן לשונו:

סעיף קטן סה

ומ"ש וכן אם יש מלחמה ואמרה מת אפילו בסתם כלומר שלא אמרה מת במלחמה אינה נאמנת אע"פ שיש שלום בינו לבינה שם במשנה (דף קיד:) ובגמרא (שם) אמר רבא מ"ט דמלחמה משום דאמרה בדדמי ס"ד כל הני איקטול והוא פליט ואת"ל כיון דשלום בינו לבינה נטהרה וחזיא זימנין דמחי ליה בגירא או ברומחא וסברה ודאי מית ליה ואיכא דעביד ליה סמתרי וחיי:

סעיף קטן סו

ומ"ש ואפילו לא ידענו שיש מלחמה אלא על פיה וכו' שם בעיא דלא איפשיטא וכתב הרא"ש ועבדינן לחומרא וכן נראה שהוא דעת הרי"ף שהשמיט בעיא זו וכתב סתם במתניתין דקתני מלחמה בעולם אינה נאמנת ומדסתם ולא חילוק משמע דבכל גוונא אינה נאמנת אפילו החזיקה היא מלחמה והרמב"ם פסק בפי"ג מהלכות גרושין דלא תנשא ואם נשאת לא תצא ושעמו נראה שהוא כטעם שכתבתי אצל תנו לי כתובתי והתירוני לינשא:

סעיף קטן סז

כתב הרמב"ם כיון שיש מלחמה בעולם אפי' אומרת מת וקברתיו אינה נאמנת ז"ל הרמב"ם בפי"ג מהל' גרושין אם היתה מלחמה בעולם ובאה ואמרה מת בעלי אינה נאמנת ואע"פ שהיה שלום בינו לבינה תסמוך דעתה על דברים שרובן למיתה ותאמר מת כגון שנהרגו ראשונים ואחרונים שהיה בעלה באמצען שהרי היא אומרת מאחר שנהרגו אלו ואלו נהרג הוא בכללן לפיכך אינה נאמנת ואפילו אמרה מת במלחמה וקברתיו אבל אם אמרה מת על מטתו נאמנת עכ"ל ופשטא דגמרא לא משמע כן דגרסינן ר"פ האשה שלום (יבמות דף קיד.) אמר רבא רעבון גריע ממלחמה דאילו מלחמה כי אמרה מת בעלי במלחמה הוא דלא מהימנא הא מת על מטתו מהימנא ואולי גבי רעבון עד דאמרה מת וקרבתיו ופרש"י מת וקברתיו דאילו במלחמה סברה שמא ברח וניצל אבל ברעב היא סבורה איך יחיה. וכתב נ"י הא מת על מטתו מהימן שלא חששו שאמרה בדדמי כה"ג אלא כשהיא יראה לשהות עמו ושבקה ליה ואתיא כי ההיא דרעבון דשבקה לגברא מפחד רעבון וכשלא הניחה לו שום מאכל והניחתו חולה אמרה בדנפשה ודאי מת

ובמלחמה כי חזיא ליה במלחמה שהוא מוכה חרב יראה גם לנפשה ואתיא ואמרה דמית דדמי לה דכהאי גוונא לא חי אבל כששב לביתו מקום שאין שם פחד ולא שבקה ליה הא ודאי כשאמר' מת על מטתו היינו משום דחזיתיה דמת ממש וכן ברעבון כשאמרה מת וקברתיו היא נאמנת דלא אמרה קברתיו בדדמי ואנן לא חיישינן בכולה שמעתין דמשקרת במתכוין עכ"ל ומשמע דכיון דרעבון גרוע ממלחמה וברעבון נאמנת כ"ש שנאמנת כשאמרה במלחמה מת וקברתיו וכתב נ"י שכן כתבו הרשב"א והריטב"א ז"ל ושכתב הרשב"א שמן הטעם הזה לא נראו בעיניו דברי הרמב"ם וזהו שכתב רבינו ואינו נראה כן בגמרא וכו' וכבר יש יישב זה ה"ה לדעת הרשב"א וכתב דלדעתו ז"ל הכי פירושו דאילו מלחמה כי אמרה מת במלחמה אינה נאמנת בשום גוונא בין אומרת קברתיו בין אינה אומרת הא אומרת מת על מטתו אע"פ שלא אמרה קברתיו נאמנת ואילו ברעבון כי אמרה מת על מטתו ושלא מחמת רעב אינה נאמנת עד שתאמר מת וקברתיו וי"ל לדעתו ז"ל שהטעם הוא דאע"ג דאנן לא חיישינן דמשקר' כי אמרה מת במלחמה אע"ג דאמרה קברתיו חיישינן לה ומשמע שהרשב"א חולק בזה ואומר דבאומר' מת בעלי במלחמה וקברתיו דלעולם לא חיישי' דמשקרת אלא דאמרה בדדמי והביא ראיה שהרי ברעבון כי אמרה מת וקברתיו נאמנת ומשמע אפי' באומרת מת ברעב א"כ כ"ש במלחמה באומרת קברתיו שהיא נאמנת עכ"ל וכתב עוד ה"ה כך נראה מן ההלכות כשטת רבינו דהוא במת וקברתיו אינה נאמנת דדוקא עד א' נאמן אבל היא אינה נאמנת עכ"ל ול"נ דאין הכרע בדברי הרי"ף שאע"פ שפסק עד א' אומר מת במלחמה וקברתיו נאמן אין להוכיח משם דדוקא עד אחד נאמן אבל היא אינה נאמנת דאיכא למימר דהיא ועד אחד שוים אלא דמשום דבעיא בגמרא הוא בעד אחד כתבה הרי"ף בעד א' ומינה נשמע להיא עצמה ואדרבה אי איכא למידק מדברי הרי"ף איפכא איכא למידק דהא בעיא דעד אחד הכי איתא בגמרא טעמא דעד אחד מהימן משום דמילתא דעבידא לאיגלויי על משקר ה"נ לא משקרא או דילמא טעמא משום דהיא דייקא ומינסבא והכא זימנין דסנייא ליה ולא דייקא וכיון דפסק הרי"ף דנאמן א"כ קם ליה טעמא משום דבמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקר וכ"ש דהיא עצמה לא משקרת דבלאו טעמא דעבידא לאיגלויי מתוך חומרא שהחמרת עליה בסופה לא משקרת. אמרה מת בצמא נראה שדינו כאומרת מת ברעבון:

סעיף קטן סח

ואם יש מלחמה בעולם ובא ע"א ואמר מת במלחמה וכו' שם (קטו.) בעיא דלא איפשיטא וכתבו הרי"ף והרא"ש דאע"ג דלא איפשיטא הכא איכא למיפשטא מדאמרינן בההוא פירקא גבי מים שאין להם סוף דע"פ ע"א מוציאין את האשה איכא למיגמר דה"ה דע"א

במלחמה נאמן והוא שיאמר קברתיו וכ"פ הרמב"ם בפי"ג מהלכות גרושין וז"ל עד אחד אומר ראיתיו שמת במלחמה או במפולת או שטבע בים הגדול ומת וכיוצא בדברים אלו שרובן למיתה אם אמר קברתיו תנשא על פיו ואם לא אמר קברתיו לא תנשא ואם נשאת לא תצא ודברי ה"ה על זה כתבתי לעיל בסי' זה אצל ע"א במים שאין להם סוף והטעם שפוסק הרמב"ם בכל אלו הבעיות דאם נשאת לא תצא כתבתי ג"כ בסי' זה אצל האשה שאמרה תנו לי כתובתי והתירוני לינשא. המרדכי כתב בפרק האשה בתרא גבי עד אחד במלחמה מהו תיקו פר"ח וראב"ן לחומרא דספק דאורייתא הוא ומיהו נראה לראבי"ה דאם נשאת לא תצא מדמדמי ליה תלמודא למים שאין להם סוף ועוד ראיה מירושלמי עכ"ל. וכתב עוד וכל מה שאמרנו שאין נאמן במלחמה כגון שהוא הולך להלתם או להרוג או ליהרג והיה בתוך המלחמה אבל אם הלך סמוך למערכי המלחמה לקנות שלל וביזה בהא לא אמרה בדדמי שהרי ניהוג הוא שבני אדם ההולכים בלא כלי זיין לראות המלחמה שאין מקפידים עליהם הלכך לא אמרה בדדמי ועוד לא אמרינן מת במלחמה אא"כ נהרג או מת במלחמה כדאמרינן בהאשה דאילו אמרה מת על מטתו מהימנא אלמא דוקא מת במלחמה קאמר ואם מת או נהרג ברחוק מקום שלא היתה המלחמה אינו מת במלחמה וכן משמע בירושלמי פרק האשה שלום וכתב עוד דבמקום שאמר העד אפי' בשעת המלחמה ראיתיו הרוג אח"כ והכרנו יפה יפה בטביעות עין בהא לא איבעיא לן דפשיטא דנאמן דלא גרע עד אחד מאשה דאי אמרה מת על מטתו נאמנת דלא שייך למימר בה בדדמי דלא שייכא אלא בהריגה שיש לאמרה על הספק אבל באמיתות הדבר מה לי עת מלחמה מה לי עת שלום וסברת הלב הוא דלא שייכא אותו בעיא בעכו"ם שחין נאמן אלא במל"ת דבשלמא ישראל המתכוין להתיר י"ל דבשעת מלחמה נתן לבו להעיד ולהתיר על הנדמה ודבר ההווה להיות אבל עכו"ם שמספר מעשה לפי תומו ולא שם כוונתו לשם אותו דבר אינו אומר את הנדמה כי אם כאשר ראה אמת בזה עכ"ל וכן הסכימו ה"ר נתן ורבינו שמחה אך בזה נסתפקו וגמגמו היכא שהעכו"ם סבר שראהו צף היאך נותן טביעות עין בכונה עכ"ל: : וכתב הר"ן בתשובה עד שמעיד מת פלוני בשעת הדבר לא מהימן עד דאמר מת וקברתיו לפי דעת הרי"ף שכתב אהא דאיבעיא לן עד אחד במלחמה מהו אע"ג דלא איפשיטא בדוכתא איפשיט' מההיא עובדא דדגלת דבפרק האשה בתרא (יבמות קכא.) דבמים עד אתד נאמן אף במלחמה כן וסובר הרב ז"ל דכיון דלא איפשיטא לן אלא מההוא עובדא דוקא כי ההיא עובדא דליכא למימר בדדמי דהא אסקינהו אגשרא דשביסתנא וכדאיתא התם ודכוותה נמי בעד א' במלחמה דוקא באומר מת וקברתיו וכן דעת הרמב"ם בפרק אחרון מהלכות גירושין ע"א

אומר שמת במלחמה או במפולת או שטבע בים הגדול ומת וכיוצא בדברים אלו שרובן למיתה אם אמר קברתיו נאמן ותנשא על פיו וכו' דס"ל ז"ל דכי היכי דבאשה עצמה חיישינן דאמרה בדדמי כל היכא דאיכא למיתש ה"נ בעד אחד וכיון שכן עד אחד שמעיד מת פלוני בשעת הדבר לא מהימן דחיישינן דילמא אמר בדדמי כדחיישינן באשה עצמה וכדאמר ר"פ האשה שלום (יבמות קיד:) דבר אמרי לה הרי היא כמלחמה ואמרי לה אינו כמלחמה וכיון דלא איפשיט' בגמרא נקטינן לחומרא בשל תורה שכן דרך הגאונים וכ"פ הרמב"ם בפרק הנזכר שכתב היה דבר בעולם ובאה ואמרה מת בעלי אינה נאמנת וכו' וכיון דלגבי אשה עצמה נקטינן דדבר הרי הוא כמלחמה ה"נ עד אחד עד דאמר וקברתיו ואל יקשה בעיניך שאם באנו להשוות עד אחד לאשה עצמה אם כן אפילו עד אחד במלחמה אפי' אמר מת וקברתיו לא יהא נאמן שכך הדין באשה עצמה במלחמה לפי דעת הרב ז"ל שכך כתב בפרק הנזכר שהאשה שאומרת מת בעלה במלחמה אינה נאמנת ואפי' אומרת מת וקברתיו שזו אינה קושיא שכשאנו משוים עד אחד לאשה עצמה אין אנו משוין אותם אלא לענין דכי היכי דחיישינן באשה עצמה דאמרה בדדמי ה"נ חיישינן בעד אחד לפי דעת הגאונים ז"ל ונ"מ לנדון זה של דבר אבל לא שנשוה אותם לגמרי דבאשה עצמה חיישינן דמשקרא לפי דעת הרמב"ם ז"ל ובע"א לא חיישינן אלא דאמר בדדמי ומכל מקום כיון דאסיקנא בגמרא דבאשה עצמה דבר הרי הוא כמלחמה הדבר ברור לפי שטת הגאונים דע"א בדבר לא מהימן עד דאמר מת וקברתיו ולפיכך בנדון שלפנינו אין להתיר אשה זו מפני דבריו של אותו מומר שהיה מל"ת כיון דלא אמר מת וקברתיו וכ"ש לפי דברי ר"ח שכתב דבעיא דע"א במלחמה לא איפשיטא שלפי דבריו אפילו באומר מת וקברתיו לא מהימן. וכבר ידעת שיש חולקים על דברי הרי"ף וסוברים דעד א' במלחמה אף על גב דלא אמר קברתיו מהימן וטעמייהו משום דבעיין דעד אחד במלחמה ליתא משום דחיישינן דעד אחד אמר בדדמי אלא משום דמספקא לן אי טעמא דעד אחד משום דמילתא דעבידא לגלויי היא לא משקר ה"נ לא משקר או דילמא משום דהיא דייקא ומינסבא והכא כיון דאיכא מלחמה בעולם לא דייקא ומינסבא אבל לומר בדדמי לא חיישינן ולאו מש"ה מספקא לן הלכך כיון דחזינן בעובדא דדגלת דעד אחד מהימן אלא טעמא דעד אחד לאו משום דהיא דייקא ומינסבא דהא במים לא דייקא דמים כמלחמה דמו אלא ע"כ טעמא דעד אחד משום דמהימן הוא וכיון דמהימן אפילו בשאינו אומר קברתיו סגי דלא חיישינן דאמר בדדמי זהו טעמן של בעלי סברא זו ובודאי שדברים נכונים הם וקרובים אל הדעת אבל מאחר שהרי"ף והרמב"ם הסכימו דכל במלחמה ודכוותה חיישינן לעד אחד דאמר בדדמי מי יקל את ראשו להקל באיסור

א"א כנגדם וכ"ש שר"ח מחמיר בדבר יותר דלדידיה אפילו באומר מת וקברתיו לא סגי וכמו שכתבתי הילכך בנדון זה אין לסמוך על דברי אותו מל"ת שמת פלוני בעת הדבר דכיון דאפילו בעד אחד גמור בעינן דאמר קברתיו כ"ש בעכו"ם מל"ת עד כאן לשונו :

סעיף קטן סט

וכתב הרי"ף דה"ה נמי בשנים במלחמה דאינם נאמנים אא"כ אומרים מת וקברנוהו והראב"ד כתב דאפילו אחד נאמן אפילו אם אינו אומר קברתיו וא"א הרא"ש כתב דאחד אינו נאמן אא"כ אומר מת וקברתיו אבל שנים נאמנים אפילו אינם אומרים קברנוהו הכל נתבאר בארוכה בסי' זה אצל עד אחד במים שאין להם סוף:

סעיף קטן ע

ואם יש רעב בעולם ובאה ואמרה מת אינה נאמנת אפי' אומרת מת על מטתו עד שתאמר מת וקברתיו מימרא דרבא ר"פ האשה שלום כתבתיה בסמוך:

סעיף קטן עא

ואם באה ואמרה מת תחת המפולת שנפלה עליו או שיש שילוח נחשי' ועקרבי' ואומרת שנשכו נחש או עקרב או שיש דבר בעולם ובאה ואמרה שמת וכו' שם מפולת הרי הוא כמלחמה דאמרה בדדמי שילוח נחשים ועקרבים הרי הן כמלחמה דאמרה בדדמי דבר אמרי לה הרי הוא כמלחמה ואמרי לה אינו כמלחמה אמרי לה הרי הוא כמלחמה דאמרה בדדמי ואמרי לה אינו כמלחמה דסמכה אדאמרי אינשי שב שנין הוה מותנא ואיניש בלא זימנא לא אזיל ופרש"י מפולת. שנפל הבית עליו או בא רוח סערה והיה מפיל כל בתיה עיר: ועל שילוח נחשים כתב ר"י דוקא כשהיו משולחים ברוב בני אדם אבל אם נשך אחד מהם ובאה אשתו ואמרה מת בעלי נאמנת ובדבר פסק רבינו כלישנא דמחמיר וכ"פ רבינו ירוחם אבל הרמב"ם פסק בפי"ג כלישנא דמיקל וכתב הרב המגיד דטעם משום דבתרא הוא וכתב עוד רב המגיד ובכולן אם אמרה מת על מטתו נאמנת דומיא דמלחמה ופשוט הוא בדברי רבי' ואם אמרה באלו מת וקברתיו הרי הוא כאומרת מת במלחמה וכפי השיטות הנזכרות למעלה עכ"ל:

סעיף קטן עב

ואם אומרת עישנו עלינו את הבית והוא מת ואני נצלתי אינה נאמנת נפלו עלינו עכו"ם או לסטים הוא מת ואני נצלתי נאמנת שאין דרכן להרוג נשים שם. ופירש"י עישנו עלינו את הבית. הציתיהו באש ונתמלא הבית עשן ואני ברחתי והוא נשאר שם ומת אינה נאמנת דאמרינן כשנתמלא עשן ברחה ולא המתינה עד שתראהו מת ואיכא למימר כי היכי דלדידה אתרחיש ניסא לדידיה נמי איתרחיש ניסא וגבי נפלו עלינו עכו"ם כו' כ' כיון דמלחמה קטנה היא דאיהי הוה בהדיה לא אמרה. בדדמי אלא נטרה וחזיא ליה

דמית דאשה לא מסתפיא מליסטין כדרב אידי דאמר אשה כלי זיינה עליה ועיין בהגהות מרדכי דיבמו' פ"ט גרסינן בר"פ האשה שלום (יבמות קטז.) ההוא גברא דבשלהי הלוליה איתלי נורא בי גנני אמרה ליה דביתהו חזי גברא אתו חזו גברא חרוכא דשדי ופסתא דידא דשדי סבר רב חייא בר אבין למימר היינו עישנו עלינו בית אמר רבא מי דמי וכו' ורב חייא בר אבין גברא חרוכא דשדי אימור אינש אחרינ' אתא לאצולי וכו' ומשמע מדברי הרי"ף והרא"ש דהלכה כרב חייא בר אבין וכתב נימוקי יוסף שכן כתבו רוב הראשונים ורבינו ירוחם בשם הרמ"ה האריך במעשה זה :

סעיף קטן עג

בא בעלה אחר שנשאת וכו' תצא מזה ומזה וצריכה גט מזה ומזה וכו' ר"פ האשה שהלך בעלה למ"ה ובאו ואמרו לה מת בעליך ונשאת תצא מזה ומזה וצריכה גט מזה ומזה אין לה כתובה ולא פירות ולא מזונות ולא בלאות על זה ועל זה ואם נטלה מזה ומזה תחזיר והולד ממזר מזה ומזה לא זה וזה מטמאין לה ולא זה וזה זכאין לא במציאתה ולא במעשה ידיה ולא בהפרת נדריה היתה בת ישראל נפסלה מן הכהונה ובת לוי מן המעשר ובת כהן מן התרומה ואין יורשים של זה ויורשים של זה יורשים כתובתה ואם מתו אחיו של זה ואחיו של זה חולצין ולא מייבמין ר"ש אמר ביאתה או חליצתה מאחיו של ראשון פוטרת צרתה ואין הולד ממנו ממזר ואם נשאת שלא ברשות ב"ד מותרת לחזור לו וכתבו הרי"ף והרא"ש אוקימנא לרישא דמתני' דקתני תצא מזה ומזה שנשאת ברשות ב"ד ובעד אחד דאי אית לה שני עדים לא צריכה לב"ד ומש"ה תצא מזה ומזה וסיפא דקתני נשאת שלא ברשות ב"ד מותרת לחזור לו שלא ברשות ב"ד אלא בשני עדים ולפיכך מותרת לחזור לו דהויא לה אנוסה דאמרינן מאי הוי לה למיעבד וכן אמר רב ל"ש אלא שנשאת בע"א אבל נשאת בב' עדים לא תצא מהיתירא של בעל הראשון ולית הלכתא הכין אלא ל"ש נשאת ע"פ ב"ד ובעד א' ל"ש נשאת ע"פ ב' עדים תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה דאמרי' לקמן רב פפא סבר למיעבד בה עובדא דמאי ה"ל למיעבד ולהחזיר לבעלה א"א שנשאת בעדים א"ל רב הונא בריה דרב יהושע והא אנן תנן כל הני מתנייתא א"ל ולאו שנינהו א"ל ואנן אשינוייא ניקום ונסמוך דאלמא לית הלכתא כרב דאמר לא תצא מהיתירא של בעלה הראשון ולא כר"ש דאמר נשאת שלא ברשות מותרת לחזור לו ואע"ג דאמר רב הכין הלכתא לא סמכינן עליה עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"י מה' גירושין וכתב נמוקי יוסף ונשאת משמע אפי' נכנסה לחופה ולא נבעלה וכ"כ הריטב"א ז"ל ע"כ : וכתב עוד בשם הרשב"א ואין לה כתובה שם כתובה מנה מאתים תוספת ונדוניא דהא עוברת על דת היא ובעוברת על דת וחברותיה אמרינן בכתובות (קא.) שאין

להן תוספת ובזו אף נדוניא מפסדת כדמוכח בגמרא ולא פירות פירשו בירושל' וכן רש"י שאין מוציאין ממנו פירות שאכל דאע"ג שאינו חייב בפרקונה היינו משום דקנסו רבנן לדידה אבל מה שאכל הוא קודם שבא הראשון כדין אכל וכן פירשו בירושלמי דמה שאכל לאחר שבא הראשון תוציא ממנו ולא מזונות ואפי' מה שלותה ואכלה תחתיו ולא מן היורשים דכיון שאין לה כתובה אין לה תנאי כתובה ולא בלאות נכסי צ"ב שבלו לגמרי שלא יפחתו לו אבל בלאות הקיימים נוטלתם ויוצאה כדאמרינן בשלהי אלמנה ניזונית (שם) היוצאת משום ש"ר נוטלת מה שבפניה ויוצאה כדמפרש טעמא התם דאם היא זינתה בלאותיה לא זנו וכ"כ הרי"ף בהלכות וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה"ג אבל רש"י פי' אפי' שחקי בגדים שהיו לה תוציא משם ואינו מחוור בעיני המפרשים. ואם נטלה תחזיר ואפי' נטלה שלא בעדים דלא מהני לה שום מגו. דמאי דקא תספה חספא בעלמא הוא ופירשו בירושל' דדוקא מה שנטלה לאחר שבא ראשון אבל מה שתפסה קודם לכן לא תחזיר ואפילו תפסה בעדים כיון דקודם לכן תפסה והולד ממזר אם ילדה משני ממזר גמור הוא ואם החזירה הראשון וילדה הוי ממזר מדבריהם ואסור בבת ישראל ואסור בממזרת כדאיתא בגמרא וקנסא בעלמא הוא להחמיר לעשות סייג לתורה ולא זה וזה מטמאים לה ואפילו בעלה הראשון שאשתו גמורה היא ומטעמא דפרשינן בגמרא דאין כהן מטמא לאשתו פסולה וזו פסולה היא לו מן התורה דאשת כהן אפילו נאנסה אסורה לבעלה ומ"מ הראשון יורש אותה דע"כ לא קנסו לבעל שלא חטא אלא במציאתה ובמעשה ידיה כדי שישנאה אבל בירושתה דאחר מיתתה לא קנסוהו כלל והיינו דלא קתני אינו זכאי בירושתה: נפסלה מן הכהונה. משום זונה מן המעשר קנסא וכן תרומה אין יורשין של זה וכו' יורשין כתובתה בגמרא מפרש כתובת בנין דכרין חולצין אחיו של ראשון חולץ מדאורייתא ורבנן גזור דלא ייבם והשני מדרבנן חולץ משום שמא יאמרו נשא זה וגירש זה וכו' כדמפרש בגמרא עכ"ל ובדין הבלאות כתב הרא"ש בדברי הפוסקים ודלא כרש"י ובדין הפירות כתב הירושלמי שכתב נמוקי יוסף ובאם נטלה מזה ומזה תחזור כתב ג"כ הירושלמי הנזכר לעיל והרב המגיד כתב בפרק י' מהלכות גרושין לא נתבאר זה הירושלמי בהלכות וגם רבינו לא הזכירו עכ"ל: ומ"ש כ"י והולד ממזר מזה ומזה מפורש בגמרא ונתבאר בדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות גרושין ופט"ו מהא"ב דהא דהולד מן הראשון ממזר מד"ס דוקא בשבא עליה קודם שגירשה השני אבל אחר שגירשה השני לא גרע ממחזיר גרושתו אחר שנשאתו נתגרשה שלא מצינו בה תקנת חכמים לומר הולד ממזר: ב"ה ולפ"ז צריך לפרש שמ"ש רבינו ואם החזירה הראשון הולד ממזר מרבריהם הינו דוקא בשהחזירה קודם שגירשה השני: ומה שכתב נמוקי יוסף שהראשון יורש

אותה כן כתב ה"ה בפרק י' מהלכות גירושין בשם הרשב"א ז"ל: כתב הריב"ש בתשובה סימן תק"ח כיון שנשאת ועבדא איסורא תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה ואף על פי שלא נבעלה כ"כ הרא"ש ואע"פ שאינו צריך לפנים וכבר כתבתי זה לעיל בסימן זה: ואם אחר שנשאת אמרו לה בעלה היה קיים ומת בן שנולד לה קודם שמת ממזר מן התורה ושנולד אחר שמת ממזר מדרבנן משנה שם (דף צב) אמרו לה מת בעליך וניסת ואח"כ אמרו לה קיים היה ומת הולד הראשון ממזר והאחרון אינו ממזר:

סעיף קטן עד

ומ"ש רבינו שהאחרון ממזר מדרבנן ומ"ש ואם לא ניסת לשני אלא נתקדשה לבד ובא בעלה אינה צריכה גט מהשני ומותרת לחזור לראשון וכן מותרת לשני אם מת הראשון או גירשה ג"ז משנה שם: כתב הרשב"א שאלת רחל באה ואמרה פנויה אני ונתקדשה לשמעון לשם פלגש בלא כתובה ושהתה עמו כמה ימים ונתיחדה עמו ואח"כ נודע בעדים שכבר נתקדשה לראובן זה שנים ואחר כל זה נודע שהביא לה אחיה מראובן בעלה הראשון גט לאחר זמן קידושי שני מה יהיה הדין תשובה אשה זו צריכה גט בין מראשון בין משני ומה שאמרו התלמידים שאינה צריכה גט משני טעות הוא ומשנה שלימה שנינו (יבמות פז:) האשה שהלך בעלה ונשאת ואחר כך בא בעלה תצא מזה ומזה וצריכה גט מזה ומזה ואם מפני שלא נכנסה עמו לחופה ושמא רוצים לומר דאין זו אלא כמי שא"ל שמת בעלה ועמדה ונתקדשה שאינה צריכה גט משני כמו שאמרו ביבמות (צב.) ובסוף גיטין (פט.) גבי יצא עליה קול שנתקדשה ועמדה ונתקדשה זה אינו דאשה זו כיון שנתיחדה אצלו לאחר הקדושין הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה וכ"ש זו שמתחילתה לא נתקדשה לו אלא על דרך שתהיה לו בקידושין לבד ואינה מחוסרת מסירה לחופה שהכל יודעין למה נכנסה עמו לבית הסתר וגדולה מזו אמרו בפ' הזורק (גיטין פא:) המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק ב"ה אומרים צריכה ממנו גט שני ואע"פ שמן האירוסין אינה צריכה ממנו גט שני מפני שאין לבו גס בה זו אינה דומה לזו לפי שאותה אינה אלא במתיחד עמה לאחר גרושין דכיון שנתגרשה קודם שהיה לבו גס בה חזקה לא בא עליה אבל אם נתיחד עם ארוסתו אע"פ שאין לבו גס בה כיון שהיא עתידה להיות לו נותן דעתו עליה ובא עליה וכמו שאמרו בירושלמי פרק הזורק מן האירוסין אינה צריכה ממנו גט שני מפני שאין לבו גס בה והארוסה שביהודה הרי היא כנשואה והטעם מפני שביהודה היו מיחדים החתן וכלה כדי שיהא לבו גס בהוחזקה שהוא בא עליה וכל שכן שנכנסה עמו שהיא ודאי צריכה גט משני כדין מי שעמדה ונשאת כיון שנתיחדה עמו אחר הקדושין ולא עוד אלא שחמורה היא מאשה

שהלך בעלה למדינת הים ועמדה ונשאת דהתם אינה צריכה גט אלא מן הקנס אבל כאן צריכה גט מן הספק דכיון שידע זה השני שיש עדים שנתקדשה כבר לראובן וראה הגט ביד האשה שגרשה ראובן נודע הוא שאין קדושין תופסין בא"א וגמר ובעל אחר גרושין הראשון לשם קדושין כדאמרינן במקדש את הקטנה דהיכא דבעל אחר שגדלה ועמדה ונתקדשה לשני אינה צריכה גט מפני שאדם יודע שאין קדושי קטנה כלום ובועל לשם קדושין כסברתו של רב בפרק המדיר (כתובות עג.) ובפרק ב"ש (יבמות קי.) וקי"ל כותיה ובודאי אע"פ שהיא אסורה לו מונטמאה ונטמאה מ"מ קדושין תופסין בה מן התורה הילכך אינה יוצאה בלא גט מן הספק הזה ואם יש עדים שנתייחדה עמו אחר שגרשה צריכה גט ממנו כמו ששניצו המגרש את האשה ולנה עמו בפונדק שצריכה גט שני ומה שטען זה המקדש השני שלא נתייחד עמה לשם נשואין ולפיכך יכול הוא לכנוס אין ממש בטענתו כמו שאמרנו שהייחוד הרי הוא כביאה להחמיר עליו ואסורה היא לו ומי שהביא ראיה לאסרה עליו מהנטען מא"א והוציחוה מתחת ידו אע"פ שכנס יוציא ראיה נכונה היא שזה שכנסה וקדשה והיא יושבת בחדר יותר הוא מדבר מכוער וקלא דלא פסיק וקרוב הדבר לעידי טומאה ולפיכך אם הוא כונסה אצלו לאחר מכאן כופין ומייסרין אותו בשוטים ומנדין אותו עד שיוציאנה שזו פסולה היא לו לכל הפחות מדרבנן דקי"ל דמעשין לפסולות ואסור הוא להתיחד עמה כלל ואם נתיחד עמה מלקין אותו דקי"ל מלקין על הייחוד עכ"ל כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף קפ"ט על אשה שנתן לה המשודך טבעת וחשבה שלא היו קדושין והלכה ונשאת אשה זו מקודשת גמורה היא לראשון ותצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה וא"ת אנוסה היא זו שלא ידעה שתהא אסורה להנשא הא ליתא דה"ל למידק וא"ת א"כ מיכל איך הותרה לדוד התם אנוסה גמורה היתה או שאנסה שאול והשיאה לפלטי והיא ע"כ נבעלה א"נ התם טעות גמור של הוראה היא שהורו לה ב"ד של שאול במלוה ופרוטה דעתה אמלוה ועל הוראה זו נסמכה וטעות כזה כאונס הוא עכ"ל דין האשה שהלך בעלה למ"ה ונשאת ואח"כ בא בעלה לענין כתובה וממון מבואר בפ' האשה שהלך בעלה ובדברי רבי בסי' קט"ו:

סימן יח

סעיף קטן א

חייבי לאוין וחייבי עשה כ"ש שניות דרבנן תפסי בהו קדושין וכו' בפ' אלו נערות (כתובות דף כט.) בפ' האשה רבה (יבמות דף צב:) ובקדושין פ' האומר (דף סח.) ובכמה דוכתא אמרינן דרבי עקיבא סבר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין וחכמים פליגי עליה והלכה כותייהו דרבים נינהו והכי סתם לן תנא בקדושין פ' האומר וכן פסק הרמב"ם

בה' אישות פ"ד ומ"ש ואפי' מקדש יבמה לשוק נמי כלו' דאיפלוגי בה אמוראי בפרק האשה רבה דרב אמר אין קדושין תופסין בה ושמואל מספקא ליה ומש"ה מצריך גט והלכה כשמואל כאשר יתבאר לקמן בע"ה בסי' קנ"ט:

סימן יט

סעיף קטן א
מי שהוחזק בשאר בשר דנים ע"פ חזקה זו אע"פ שאין שם ראיה ברורה שזה קרוב ומלקין וחונקין וסוקלין על חזקה זו וכו' מימרא ובריייתא בסוף קדושין (דף פ.) ופסק הרמב"ם בפ"א מהלכות איסורי ביאה:

סעיף קטן ב
איש ואשה שבאו ממדינת הים וכו' אם הוחזק בעיר שלשים יום וכו' ממימרא דרב בב"ב (קסז) פסקה הרמב"ם בפ' הנזכר:

סימן כ

סעיף קטן א
הבא על אחת מן העריות או שבעל ביאה אסורה עריות הם אותם שחייבין עליהם כרת בעל ביאה אסורה הן חייבי לאוין וחייבי עשה:

סעיף קטן ב
ומ"ש בין כדרכה בין שלא כדרכה משהערה בה חייבים שניהם משנה ריש פ' הבע"י (יבמות דף נג:)

סעיף קטן ג
ומ"ש בין שהיו שניהם שוכבין או עומדין כך כתב הרמב"ם בפ"א מהא"ב:

סעיף קטן ד
ומ"ש ומה היא הערוה משהכניס העט' מהגיד וכו' שם (דף נה:) פלוגתא דר"י ושמואל ופסק כר"י דאמר הכי וכן פירש הרמב"ם בפ"א מהא"ב ופשוט הוא דהלכה כר"י לגבי שמואל:

סעיף קטן ה
ומ"ש אע"פ שלא גמר ביאתו ולא הוציא זרע חייבי' בר"פ הבע"י:

סעיף קטן ו
ומ"ש חוץ משפחה חרופה שם (דף נה:) בברייתא ובפרק ד' מחוסרי כפרה (דף כ:) במשנה:

סעיף קטן ז
ומ"ש אבל מי שבעל בלא קושי באבר מת והכניסו בידו אין חייבים כלום בפ"ב דשבועות (יח.) אמר רבא זאת אומרת המשמש באבר מת פטור ואף על גב דאביי דחי ליה ידוע דהלכא כרבא וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהא"ב:

סעיף קטן ח
ומ"ש בשם הרמב"ם שמכין אותו מכת מרדות כן כתב בפ' הנזכר ומ"ש ואם בעל בעילת איסור במתעסק וכו' חייב חטאת מימרא דשמואל בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף סב:) המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל הבא על הערוה והיא מתה פטור בפרק הבא עליבמתו (דף נה:)

סעיף קטן י
ומ"ש והבא על הטרפה וכו' בפרק הנשרפין (סנהדרין דף עח.) אמר רבא הרובע את הטרפה חייב:

סעיף קטן יא
ומ"ש אפילו נשחטה ברוב שנים וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"א מהא"ב וכתב הרב המגיד שהוא נלמד מדאמרינן בפרק העור והרוטב (חולין קכא:) שחט בה שנים או רוב שנים ועדיין היא מפרכסת הרי היא כחיה לכל דבריה הבא על אחת מן העריות דרך אברים או שחבק או שנשק ונהנה בקירוב בשר ה"ז לוקה מן התורה וכולי כ"כ הרמב"ם בפכ"א מהא"ב וכ"כ בספר המצות שלו וכתב דהכי איתא בספרא והרמב"ן חלק עליו בהשגותיו וכבר האריך הרב המגיד בזה בפרק הנזכר:

סעיף קטן יב
נשים המסוללות זו בזו כל זה לשון הרמב"ם בפכ"א מהא"ב וכתב ה"ה נשים המסוללות וכו' כמעשה ארץ מצרים ומה היה עושים נושא האיש לאיש והאשה לאשה ומבואר בפרק הערל (יבמות דף עו.) שאין הלכה כרב הונא דאמר נשים המסוללות זו בזו פסולות לכהינה וכתבו התוספות פי' ריב"ן המסוללות מטילות שכבת זרע שקבלו מבעליהן ולא יתכן דבפרק במה אשה אמרינן דשמואל לא שביק לבנתיה דגניין בהדי הדדי וכו' ורש"י פירש המסוללות דרך תשמיש זכר ונקבה משפשפות נקבתן זו לזו:

סעיף קטן יג
כל אשה האסורה אם היא בת ג' שנים ומעלה גדול הבא עליה חייב והיא פטורה וכו' וכן אשה גדולה שבא עליה קטן אם היה בן ט' שנים ומעלה היא חייבת והוא פטור וכו' כל זה מדברי הרמב"ם פ"א מהא"ב והיא משנה פרק יוצא דופן (נדה דף מד:) ואיתא בפ"ק דקדושין (דף י.)

סעיף קטן יד
ומ"ש היה אחד מהם ער ואחד ישן וכו' אחד מזיד ואחד שוגג וכו' משנה בכריתות פרק ד' מחוסרי כפרה (כריתות דף יא.)

סעיף קטן טו
ומ"ש אחד אונס ואחד רצון האונס פטור פשוט הוא ואין העדים המעידים צריכים שיראו כמכחול בשפופרת וכו' בסף"ק דמכות (דף ז'.) כל זה הסימן אע"פ שרובו אינו נוהג בזמן הזה כתבו רבינו כדי להודיע חומר הדברים ומשפטן:

סימן כא

סעיף קטן א
צריך אדם להתרחק מן הנשים מאד מאד ואסור לו לקרוץ בידיו וברגליו וכו' כל זה מדברי הרמב"ם בפרק כ"א מהא"ב: ומ"ש ואסור להסתכל בנשים שעומדת על הכביסה בפרק חזקת (בבא בתרא דף נז:) ומ"ש ואסור להסתכל בבגדי צבעונים של אשה וכו' בפ"ק דע"ז (דף כ):

סעיף קטן ב
ומ"ש פגע אשה בשוק אסור להלך אחריה וכו' בפרק הרואה (ברכות דף סא.) ובסוף קדושין (ד' פא.) רב ורב יהודה הוי אזלי באורחא אתת האי איתתא קמייהו א"ל דלי כרעך מקימי גיהנם ופרש"י דלי כרעיך. מהר ללכת שנקדמנה:

סעיף קטן ג
ומ"ש ולא יעבור בפתח אשה זונה אפילו ברחוק ד' אמות בפ"ק דעכו"ם (דף יז.):

סעיף קטן ד
ומה שכתב והמסתכל אפי' באצבע קטנה שכ אשה וכו' בפ' במה אשה (שבת ד' סד:) ובפ' מי שמתו (ברכות דף כד.) ומ"ש ואסור לשמוע קול ערוה או לראות שערה וכו' פרק מי שמתו (ברכות דף כד.):

סעיף קטן ה
ומ"ש והמתכוין לאחד מאלו הדברים מכין אותו מכת מרדות ז"ל הרמב"ם פכ"א מהא"ב אסור לאדם לקרוץ בידיו וברגליו או לרמוז בעיניו לאחד מן העריות או לשחוק עמה או להקל ראש ואפי' להריח בשמים שעליה או להביט ביופיה אסור ומכין למתכוין לדבר זה מכת מרדות והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות כמי שנסתכל במקום התורף ואפילו לשמוע קול ערוה או לראות שערה אסור עכ"ל ואע"פ שהזכיר מכת מרדות קודם איסור שמיעת קול ערוה וראיית שערה משמע לרבינו דאהני נמי מכין אותו מכת מרדות דמ"ש:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואלו הדברים אסורים גם בחייבי לאוין כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר כתוב בא"ח בשם הר' יונה אסור להסתכל בא"א מן התורה שנאמר (מדבר טו) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ואסור להסתכל בפנויה מדברי קבלה שנאמר (איוב לא) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה וכל המסתכל בא"א מכשיל ומכחיש כח יצרו הטוב והודו נהפך עליו למשחית שכך אז"ל (סנהדרין צב. ע"ש) כל המסתכל בעריות קשתו ננערת ואשר לא נשא עיניו אל א"א זוכה ותחזינה עיניו בנועם ה' מידה כנגד מדה שכך אמרו ז"ל כל הכובש עיניו מן העריות זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר עוצם עיניו מראות ברע ונאמר אחריו מלך ביפיו תחזינה עיניך ואסור מן התורה להרהר באשה ואפילו פנויה וחמור הרהור פנויה ממגעה שעל הרהור עובר בלאו מן התורה שנאמר ונשמרת מכל דבר רע ופירשו רז"ל (ע"ז כ:) שלא יהרהר ביום ויבא לידי טומאה בלילה עכ"ל:

סעיף קטן ז
לא ילכו בנות ישראל פרועות ראש בשוק וכו' בפ' המדיר (כתובות דף עב:)

סעיף קטן ח
ומותר להסתכל בפני הפנויה לבודקה אם היא יפה שישאנה וכו' ולא עוד אלא שהוא ראוי לעשות כן וכו' כ"כ הרמב"ם בפכ"א מהא"ב והוא ברפ"ב דקדושין (דף מא.) אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה שמא תתגנה עליו ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך והראב"ד כתב על דברי הרמב"ם חכמים אמרו האי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי אתתא לידבר ע"ה בהדיה דלמא מחלפי לה מיניה אלמא אין דרך תלמיד חכם בכך עד כאן לשונו וכבר השיב עליו הרב המגיד יפה ונתקיימו דברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ט
וכן מותר לאדם להביט באשתו אע"פ שהיא נדה והיא ערוה לו וכולי כן כתב הרמב"ם בפכ"א מה' א"ב וכתב ה"ה בפרק אלו מותרים (נדרים כ.) המסתכל בעקבה של אשה הויין ליה בנים שאינם מהוגנים אמר רבי וסף ובאשתו נדה אמר ר"ל עקבה דקתני מקום התורף שהוא מכוון כנגד עקבה משמע הא בשאר מקומות מותר וכן אמרו שמותר לאשה להתקשט בימי נדתה כדי שלא תתגנה על בעלה אלמא שמותר להסתכל בה ומ"ש אבל לא ישחוק ולא יקל ראש עמה באבות דרבי נתן (פ"ג):

סעיף קטן י
ואסור להשתמש באשה כלל בין גדולה בין קטנה וכו' בפרק עשרה יוחסין (דף נו.):

סעיף קטן יא
ומ"ש באי זה שמוש אמרו ברחיצת פניו ידיו ורגליו כ"כ הרמב"ם בפכ"א מהא"ב וכתב הרב המגיד שלמד כן מהירושלמי ומבואר בכמה מקומות שהיו משתמשין בשפחות ואמרו אמתיה דר' וכו' ע"כ:

סעיף קטן יב
ומ"ש אפילו ליצוק לו מים לרחוץ בסוף קדושין (דף פא:) רב אחא בר אבא איקלע לבי רב חסדא חתניה שקליה לבת ברתיה אותביה בכנפיה א"ל עבר מר אדשמואל דאמר אין משתמשין בנשים א"ל כאידך דשמואל ס"ל דאמר הכל לשם שמים וכתבו התוספות ועל זה אנו סומכים שאנו משתמשים בנשים כתב המרדכי בפרק אע"פ הר"ש בר ברוך אומר אע"פ שאין משתמשין באשה דרך שפחות שרי כדאמר אביגיל (שמואל א כ"ה:מ"א) לרחוץ רגלי עבדי אדוני והא דמשמע בירושלמי דאסור היילו דברים שליחוד במקום יחוד אבל במרחץ כיון שרוב בני אדם מצויים מותר מכאן לכותיות ושפחות מותרות לרחוץ אותנו במרחץ עכ"ל ואני אומר נשתקע הדבר ולא נאמר ודבר זה אסור להעלותו על לב ואין ספק אצלי שאיזה תלמיד טועה כתב כן מעצמו ותלה הדבר ברבו : החשוד על שום אחת מהעריות דין הוא שיתרו בו שלא יעבור על פתח ביתה ואם יעבור ילקו אותו פשוט בפרק ר"ג (יבמות נב:) ובפ"ק דקדושין (יב:) עכ"ל ר' ירוחם:

סעיף קטן יג
ואין שואלים בשלום אשה כלל ואפילו ע"י שליח ואפי' ע"י בעלה וכו' ג"ז בפ"י יוחסין (דף נו:) ומ"ש אבל מותר לשאול לבעלה איך שלומה כ"כ שם התו' מדאמר בפ' הפועלים (בבא מציעא פז.) שואלים לאיש בשלום אשתו:

סעיף קטן יד
המחבק או המנשק אחד מן העריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהם וכו' כ"כ הרמב"ם בפכ"א מהא"ב וכתב ה"ה על זה בפ"ק דשבת (יג.) עולא כי הוה אתי מבי מדרשא היה מנשק לאחתיה אבי ידייהו ופליגא דידיה אדידיה דאמר עולא אמרין לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב:

סעיף קטן טו
כיצד האב מותר לחבק לבתו ולנשק ולישן עמה בקירוב בשר וכן האם עם בנה כל זמן שהם קטנים הגדילו שיש לבת י"א שנים וכו' בסוף קידושין (דף פ:) תנן מתיחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקירוב בשר הגדילו זה ישן בכסותו וזה ישן בכסותו ובגמרא וכמה אמר רב אסי תינוקת בת ט' שנים ויום אחד תינוק בן י"ב שנים ויום אחד א"ד תינוקת בת י"ב שנים ויום אחד ותינוק בן י"ג שנה ויום אחד וזה וזה כדי שיהו שדים

נכונו ושערך צמח כך היא גירסת רש"י והרי"ף אבל הרא"ש הקשה על גירסא זו וכתב שהיא משובשת וכתב וי"א איכא דאמרי תנוקת בת י"א שנה ויום אחד תינוק בן י"ב שנה ויום אחד וזה וזה כדי שיהו שדים נכונו וכו' פי' זה וזה קרובים לשדים נכונו וכו' שהיא שנה הסמוכה לגדלות והרמב"ם כתב בפכ"א מהא"ב הגדילו ונעשה הבן גדול והבת גדולה עד שהיו שדים נכונו ושערך צמח זה ישן בכסותו והיא ישנה בכסותה ובפירוש המשנה כתב כגירסת רש"י והרי"ף ויש בקצת ספרי רבינו טעות סופר והגירסא הנכונה בדבריו הגדילו שיש לבת י"א שנה ולבן י"ב שנים והיא כגירסת הרא"ש:

סעיף קטן טז

ומ"ש ואם הבת בושה לעמוד לפני אביה ערומה וכן אם האם בושה לעמוד ערומה בפני בנה אסור אפילו הוא קטן שם אמר רב חסדא ל"ש אלא שאינה בושה לעמוד לפניו ערומה אבל בושה לעמוד לפניו ערומה אסור מ"ט יצר אלבשה ופרש"י בושה לעמוד לפניו בידוע שיש בה טעם ביאה ואע"ג דלא איירי רב חסדא אלא בבת לגבי אב למד משם הרמב"ם לאם לגבי בנה וכתב בפכ"א מהא"ב וכן אם האם בושה לעמוד בפני בנה ערומה ואע"ג שהם קטנים משהגיע להכלם מהם אין ישנים עמהם אלא בכסותן ואתריו נמשך רבינו והרי"ף גורס אמר רב חסדא לא שנו אלא שבושה לעמוד ערומה אבל לא בושה לעמוד ערומה לא וכתב הר"ן שאין. גירסת הספרים כן אלא כמו שכתבתי לעיל והיא גירסת הרמב"ם והרא"ש:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו שאם נתקדשה אפילו היא קטנה אסורה שם רב אחאי איקלע לבי רב חסדא חתניה שקליה לבת ברתיה אותבה בכנפיה א"ל לא סבר לה מר דמקדשא ופרש"י אין אדני יודע שהיא מקודשת ויש לו להתרחק מא"א ומשמע התם דקטנה היתה והרי"ף כתב אהא דאמר רב חסדא ל"ש אלא שבושה לעמוד לפניו ערומה וכו' אמר רבא לא אמרן אלא דמקדשה אבל לא מקדשה לית לן בה וכתב הר"ן על זה תמהני דבגמרא ה"ג רב חנן איקלע לבי רב חסדא חתניה שקליה לבת ברתיה אותבה בכנפיה ומעשה זה אע"פ שהביאוהו על משנתינו נראה שאין לו ענין לישן עמהם בקירוב בשר דתנן ועוד דבתו תנן בת בתו לא תנן ובהאי עובדא לא מדכרינן רבא כלל ועוד שפשט מעשה זה מראה דהיכא דמקדשא אע"ג דליכא שדים נכונו ואפילו בבתו אסור אם בתו ובת בתו שוות בדיניהם אבל נראה שגירסא אחרת היתה לו להרי"ף ז"ל עד כאן לשונו: והרא"ש כתב על דברי הרי"ף משמע דקאי לבושה לעמוד לפניו ערומה ולא ראיתי גירסא זו בספרים גם מעובדא דרב אחא בר אבא דשקליה לבת ברתיה בכנפיה וכו' ואמר ליה רב חסדא חתניה לא ידע מר דמקדשא משמע דכי מקדשא בכל ענין אסור עכ"ל והרמב"ם כתב

בפכ"א מהא"ב ואם היתה הבת בושה לעמוד לפני אביה ערומה או שנשאת אין ישנין עמהם אלא בכסותן וכתב ה"ה מ"ש רבינו או שנשאת לאו דוקא שאפילו נתקדשה בלבד אסור כנזכר בגמרא עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף קפ"ח אהא דאמרינן בפ"ק דשבת (יג.) עולא הוה מנשק לאחתיה אבי ידייהו ופליגא דידיה אדידיה דאמר עולא כל שום קריבה בעלמא אסור משום לך לך אמרין לנזירא וקי"ל כי הא בתרייתא לא אסרו בהן אלא קריבה המביאה לידי הרגל עבירה כישן עמהם אפילו הוא בבגדו והיא בבגדה א"נ בנשיקה ואפילו אבי ידייהו וכן אפילו הושטת כלי מיד אשתו נדה לידו אסור לפי שלבו גס בה ובקריבות מועט איכא למיחש להרגל עבירה אבל בשאר נשים שאין לבו גס בהן בדברים אלו כגון הושטת כלי וכיוצא בו אין בהם משום הרגל עבירה לפי שאין לבו גס בה:

סימן כב

סעיף קטן א

אסור מן התורה לאיש שיתייחד עם הערוה וכו' בסוף קדושין (דף פ:) א"ר יוחנן משום רבי ישמעאל רמז לייחוד מן התורה מנין שנאמר כי יסיתך אחיך בן אמך וכו' והכי איתא בפ"ב דסנהדרין (דף כא:) ומסיק התם דדוד גזר על ייחוד פנוייה ובפרק אין מעמידין (עבודה זרה לז:) גרסינן יחוד דבת ישראל דאורייתא היא דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק רמז לייחוד מן התורה מניין שנאמר כי יסיתך אחיך בן אמך וכו' ייחוד דאורייתא דא"א ואתא דוד וגזר אפילו אייחוד דפנוייה ואתו שמאי והלל וגזור אפילו אייחוד דכותית כתב הרמב"ם בפכ"א מהא"ב איסור יחוד העריות מפי הקבלה וטעמא שאע"פ שאמרו ייחוד דאורייתא לאו למימרא שהוא כתוב בתורה שהרי אמר רמז לייחוד מן התורה מניין ולשון רמז מוכיח שאינו מפורש אלא רמז בעלמא ומ"ש שתהא מבת ג' שנים ומעלה כ"כ הרמב"ם בפכ"א מהא"ב ופשוט הוא דכיון דבציר מהכי לא חזיא לביאה לא חיישינן לייחוד דילה:

סעיף קטן ב

ומ"ש חוץ מן האב שמותר להתייחד עם בתו וכו' משנה בסוף קדושין: ומ"ש והבעל עם אשתו נדה וחתן שפירסה אשתו נדה קודם שבעל אסור להתיחד עמה וכו' כבר נתבאר בטור י"ד סי' קצ"ב.

סעיף קטן ג

והמתיחד אפי' עם פנויה וכו' מלקין אותו אבל היא לא נפסלה וכו' והמתייחד עם אשת איש אין מלקין אותו וכו' בסוף קדושין (דף פא:) אמר רב מלקין על הייחוד ואין אוסרין על הייחוד אמר רב אשי לא אמרן אלא בייחוד פנויה אבל בייחוד דא"א לא שלא תהא

מוציא לעז על בניה ופרש"י מלקין על הייחוד. מרדות: ואין אוסרין א"א. על בעלה מחמת ייחוד וכתבו התוס' מלקין על הייחוד פירש בקונטרס דמיירי בפנויה דהכי מוקי לה בסמוך ואין אוסרין על הייחוד מיירי בייחוד אשת איש וקשה דא"כ לצדדין קתני רישא בפנויה וסיפא כאשת איש ונראה לפרש דסיפא נמי מיירי בפנויה ולאוסרה לכהן משום זונה עכ"ל וכך הם דברי רבינו: כתב הריב"ש בסי' רס"ה על אשת איש שטענה על איש אחד שהוא רודף אחריה והוא מכחישה שאין להאמינה כדי לייסרו ולהענישו אבל כדי להפרישם מאיסור יגזור עליו נידוי לבל ידבר עמה מטוב ועד רע וכן שלא ידורו בשכונה אחת ואם הוא מוחזק בעיניהם לחשוד על העריות ראוי לגעור בו בנזיפה ולאיים עליו שאם לא יתנהג כשורה יבדילוהו מביניהם לרעה וידחוהו בשתי ידים כמו שאז"ל (קדושין שם) מלקין על לא טובה השמועה וכמ"ש הרמב"ם בפכ"ד מהלכות סנהדרין יש לב"ד בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה וכו' וכיוצא בזה כתב מהרי"ק בשורש קכ"ט בפנויה הטוענת על איש שבא עליה בשעת עילופה והבטיח אותה שישאנה שאינה נאמנת: כתב מהרי"ק בשורש קפ"ח אין ע"א נאמן בהכחשה ואם העיד בדבר על חבירו אינו נאמן לא לבייש ולא להרחיק חבירו שהעיד עליו ואפילו לשנוא אותו אינו נאמן ואפילו היה המעיד אדם כשר וכל שכן אשה שאמרה שנתעברה מפלוני שאין להאמינה ואין שייך בכהאי גוונא מלקין על לא טובה השמועה דהיינו דוקא בקלא דלא פסיק לאפוקי הכא שיצא הקול מן הפרוצה שאין להאמינה ולמנוע לקראו לס"ת: וכתב עוד שיש פי' אהא דאמר (נדה ס.) האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא בעי למיחש ליה בעי:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם לא תתיחד אשה אחת עם אנשים הרבה עד שתהיה שם אשתו של אחד מהם וכולי בפכ"ב מהא"ב וטעמו משום דבסוף קדושין תנן לא יתיחד איש א' עם ב' נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם ב' אנשים רש"א אף איש אחד מתייחד עם ב' נשים בזמן שאשתו עמו וישן עמהם בפונדק מפני שאשתו משמרתו ופירש רש"י עם ב' נשים. מפני שדעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות ולא תירא זו מחברת' שאף היא תעשה כמותה: עם ב' אנשים. שהאחד בוש מחבירו ובגמרא אבל אשה אחת מתיחדת עם ב' אנשים אמר רב יהודה אמר רב ל"ש אלא בכשרים אבל בפרוצים אפילו בי' נמי לא ואמר רב מי יימר דכשרים כגון אנן אלא כגון ר' חנינא בר פפי וחביריו וכיון דרב לא הוה מחזיק נפשיה בכשר לענין זה אין כאן כשרים ולפיכך סתם וכתב לא תתיחד אשה עם אנשים הרבה וכ"כ ה"ה ומשמע דסבירא ליה להרמב"ם דר"ש לאו לאיפלוגי אתא אלא לפרושי

ומש"ה פסק דבזמן שאשתו של אחד מהם שם מותר להתיחד אשה אחת עם אנשים הרבה וה"ה לאיש אחד עם נשים הרבה ואפי' את"ל דפליג את"ק משמע דהלכה כמותו מדמוקי סתם תלמודא בריש פ"ב דעכו"ם (כה:) מתניתין אליביה ויותר נ"ל שהוא גורס בזמן שאשתו עמו ישן עמהם בפונדק מפני שאשתו משמרתו וכן גירסת הרי"ף והרא"ש ולא מדברי ר"ש הוא אלא סתם מתניתין היא דקתני הכי ומה שתמה עליו רבינו דמאי נ"מ שאשתו של א' מהם שם אכתי איכא למיחש לאחריני י"ל דכיון דאשתו של זה לא תזנה מפני בעלה שהוא שם חבירתה ג"כ לא תזנה שתירא שזאת ובעלה יגלה סודה:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב שאשה אחת מתיחדת עם ב' אנשים כשרים וכו' שכתב מתניתין דלא יתיחד ומאי דאיתמר עלה ל"ש אלא בכשרים אבל בפסולים אפילו בי' נמי לא אמר רב יהודה א"ר ל"ש דאשה אחת מתייחדת עם בי' אנשים אלא בעיר אבל בדרך עד שיהיו ג' שמא יצטרך אחד מהם להטיל מים ונמצא מתייחד עם הערוה והרי"ף כתב ההיא דל"ש אלא בכשרים אבל בפרוצים אפילו בי עשרה נמי לא והשמיט הא דל"ש אלא בעיר וכו' ולא ידעתי למה וכ' הראב"ד בספר בעלי הנפש שי"א דכי אמרי' דאשה מתייחדת עם שני אנשים כשרים ה"מ ביום אבל בלילה לא יישן עמה בבית אחד עד שיהיו שם ג' אנשים מפני שהוא דומה לדרך דאמרינן לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד שיהיו ג' שמא יצטרך א' מהם לנקביו ונמצא זה מתייחד עם הערוה וה"נ חיישינן דילמא אדנאים חד מינייהו אזיל חד ועביד איסורא ומסתברא כוותיה ומיהו שמירת נשים לא בעיא ממעשה דר' יהושע שהלך לפדות ריבה אחת הוא ותלמידיו ובלילה השכיבה למרגלותיו עכ"ל כתב מהרי"ק בשורש קפ"ט הגם דלפוסקים אחרונים בעינן ג' אנשים כשרים ויש דמצריכים ג' ת"ח כיון שפשט הדבר עכשיו ללכת אשה עם ג' אנשים כל דהו וכהיתרא דמי להו אע"ג דלאו מן אולפנא הוא מ"מ דבר פשוט שאין לנדות וגם לא להבדיל ולא לבייש על כך כי אם אחר התראה ואזהר' :

סעיף קטן ו

ומ"ש ורש"י מתיר לאיש אחד עם נשים הרבה אא"כ עסקו עמהם וכו' שם אהא דתנן כל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים פירש"י כל שעסקו עם הנשים. שמלאכת אומנותו נעשית לנשים והנשים צריכות לו: לא יתייחד עם הנשים. אפילו עם נשים הרבה לפי שלבן גס בו וכולן מחפות עליו ואילו אינש אחרינא בין שתי נשים תנן אבל עם ג' או ד' שפיר דמי וכתבו התוספות ע"ז וקשה להר"ם דאמרינן לעיל אנשים מבפנים ונשים מבחוץ חיישינן משום יחוד משמע דאסור להתייחד עם נשים הרבה לכ"ע לכן נ"ל לא יתייחד עם הנשים אפילו אשתו עמו דשרינן לעיל דכיון דהוי רוכל איכא חששא

טפי עכ"ל ופירוש זה כתב הרא"ש בשם ר"ת וכתב עוד הרא"ש שר"ח פי' כל שעסקו עם הנשים אע"פ שנושא ונותן תמיד עמהם לא יתיחד עמהם משמע שר"ל אע"פ שהיה ראוי להתירו לו משום דבעבידתיה טריד או משום שאינו יכול ליזהר אפ"ה אסור עכ"ל ונראה שזהו דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפכ"ב מהא"ב אפילו איש שעסקו ומלאכתו עם הנשים אסור לו להתיחד עם הנשים כיצד יעשה יתעסק עמהם ואשתו עמו או יפנה למלאכה אחרת:

סעיף קטן ז

ב' בתים זה לפנים מזה ונשים בפנימי ואנשים בחיצון או בהפך וכו' שם מסיק אביי דבין אנשים מבפנים ונשים מבחוץ או בהפך חוששין לייחוד ונראה מדברי רש"י דבסתמא חיישינן שמא יצא או יכנס איש אחר ויתייחד עם הנשים אבל הרמב"ם כ' בפכ"א מהא"ב ופירשה אשה אחת לבין אנשים או איש אחד לבין הנשים אסורים משום ייחוד משמע דבפירשה דוקא הוא דחוששין משום ייחוד אבל כל זמן שלא פירשה אין חוששין משום ייחוד:

סעיף קטן ח

מי שאשתו עמו מותר להתיחד עם הנשים וכו' משנה שם כתבתי בסמוך ומ"ש אבל ישראלית לא תתיחד עם עכו"ם אע"פ שאשתו עמו כו' משנה וגמרא רפ"ב דעכו"ם (דף כב.):

סעיף קטן ט

אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתיחד עמה וכו' מימרא בסוף קדושין (דף פא.) וכתב בתרומת הדשן סימן רמ"ד שאם קינא לה בעלה מאותו האיש חוששין לה משום ייחוד אע"פ שבעלה בעיר:

סעיף קטן י

כתב הרמב"ם ואם זה גס בה כגון שגדלה עמו וכולי לא יתיחד עמה אף על פי שבעלה בעיר בפכ"ב מהא"ב ודבריו מבוארים בסוף קדושין (שם) בעובדא דרב יוסף עם רב ביבי:

סעיף קטן יא

בית שפתחו פתוח לר"ה אין חשש להתיחד שם עם הערוה מימרא שם:

סעיף קטן יב

מותר להתיחד עם שתי יבמות או עם ב' צרות וכו' וכן עם אשה שיש עמה קטנה וכו' הכל מימרא שם ובספרי רבינו כתב קטנה שיודעת טעם ביאה אינה מוסרת עצמה לביאה בלא וי"ו טעות סופר הוא שלשון הגמרא הוא ואינה מוסרת עצמה לביאה בוי"ו ופירש רש"י שיודעת טעם ביאה. כלומר מה היא ביאה שתדע לספר דברים בשוק: ואינה מוסרת

עצמה לביאה. מתוך שהיא קטנה עדיין לא לבשה יצר הרע הילכך אין כאן משום דעת קלה שלא תהא נוחה להתפתות.

סעיף קטן יג
כתב הרמב"ם ז"ל תינוק פחות מבן ט' שנים מותר להתייחד עם הנשים וכו' פכ"ב מהא"ב. ומ"ש אנדרוגינוס אינו מתייחד עם הנשים גם זה שם והוא מבואר בתוספתא פ' בתרא דבכורים. ומ"ש ואם נתייחד אין מכין אותו מכת מרדות לפי שהוא ספק גם אלה דברי הרמב"ם ודינו פשוט בטעמו:

סעיף קטן יד
ומ"ש אבל האיש מתייחד עם האנדרוגינוס ועם הטומטום כל זה לשון הרמב"ם שם ותמהני דבתוספתא דבכורים פרק בתרא תניא דאנדרוגינוס אינו מתייחד עם האנשים ושמא נוסחא אחרת היתה להרמב"ם בזה:

סעיף קטן טו
תקנו חכמים שיהיו הנשים מספרות זו עם זו בבה"כ כדי שלא יכנוס שם איש ויתייחד עמהם בפ"ב דסנהדרין (דף יט:). ומ"ש ולא תלך אשה בשוק ובנה אחריה וכו' ג"ז שם התקין רבי יוסי בצפורי שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה אחריה משום מעשה שהיה ופירש"י ובנה אחריה בנה הקטן לא ילך אחריה אלא לפניה משום מעשה שהיה שגנבוהו פריצים מאחריה ונתנוהו בבית וכשחזרה ולא ראתהו התחילה צועקת ובוכה בא אחד מהם ואמר בואי ואראנו לך ונכנסה אחריו ועינו אותה:

סעיף קטן טז
אין ממנים אפילו אדם נאמן וכשר להיות שומר בחצר שיש בו נשים כן כתב הרמב"ם בסוף א"ב וכתב ה"ה דהכי איתא בירושלמי פ"ק דכתובות:

סעיף קטן יז
לא ימנה אדם אפוטרופוס על ביתו שלא ינהיג אשתו לדבר עבירה ברייתא פ' הרואה (ברכות דף סג.):

סעיף קטן יח
לא ידור ת"ח בחצר שיש בו אלמנה וכו'

סעיף קטן יט
אלמנה לא תגדל כלב בפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף כב:) ופרק איזהו נשך (בבא מציעא דף עא:) ארמלתא לא תרבי כלבא ולא תשרי בר בי רב באושפיזא וכתב בהשגות הראב"ד ולא ידור ת"ח בחצר שיש בו אלמנה הפריז על מדותיו שלא אמרו חכמים אלא שלא יתאכסן עמה וכתב ה"ה ע"ז איפשר שרבינו סובר שהתאכסנות שהוא בדרך מקרה כל שאין שם יחוד מותר וכדמשמע בפרק כיצד מעברין ב אריב"ל פעם אחת נתאכסנתי

אצל אלמנה אחת וכן משמע בחולין גבי הנותן לפונדקית אבל לא אמרו אלא דירה שהוא קבע והוא בחצר אחד עכ"ל:

סעיף קטן כ
ומ"ש ולא תקנה אשה עבדים זכרים קטנים מפני החשד ברייתא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עא:) האשה קונה שפחות ואינה קונה עבדים מפני החשד ומ"ש לאסור אפילו קטנים הם דברי הרמב"ם שם ובסוף הלכות עבדים כתב שאינה אסורה לקנות אלא מבן ט' ומעלה דבבציר מהכי ליכא חשד ורבינו כתב בטור י"ד בסי' רס"ו דנ"ל דאפילו פחות מבן תשע אסור וכבר השבתי עליו בסימן הנזכר:

סעיף קטן כא
מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות וכו' וכן אשה לא תלמד קטנים וכו' משנה בסוף קידושין (דף פב.):

סעיף קטן כב
ומ"ש ואם יש לו אשה וכו' עד סוף הסימן הכל דברי הרמב"ם בפכ"ב מהא"ב ומ"ש ה"ה בביאור דבריו כתבתי בטור י"ד סימן רמ"ה כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ב סימן ט"ו שכשאל על פנויה המשמשת בבית ראובן ויצא קול שמתיחד עמה אם יכולים בני משפחתה למחות שלא תעמוד אצלו כי הוא פגם להם שתהיה פלגשו והשיב לא מיבעיא בני משפחתה שיכולים למחות אלא ב"ד כופין אותו להוציאה מביתו כי דבר ידוע הוא שהיא בושה לטבול ונמצא בועל נדה עכ"ל וכתב רבינו בסי' כ"ה:

סימן כג

סעיף קטן א
אסור להוציא ש"ז לבטלה בפרק כל היד (נדה דף יג.)

סעיף קטן ב
ומ"ש לא יהא דש מבפנים וזורה מבחוץ כן משמע שם ובפ"ד אחין (לד:)

סעיף קטן ג
ומ"ש ולא ישא קטנה שאינה ראויה לילד שם (יג:) ופרש"י והטעם מפני שהוא בטל מפריה ורביה כל ימי קטנותה:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואלו שמנאפין ביד לא די לו באיסור הגדול שעושה אלא שהוא בנידוי ועליהם נאמר ידיכם דמים מלאו וכאילו הורג הנפש ואסור לאדם שיקשה לדעת או שיביא עצמו לידי הרהור כל זה מדברי הרמב"ם פכ"א מהא"ב וכתב ה"ה בפרק כל היד (שם) אמר רבי אלעזר מ"ד ידיכם דמים מלאו אלו המנאפים ביד תנא דבי רבי ישמעאל לא תנאף בין ביד בין ברגל ולעיל מיניה א"ר המקשה עצמו לדעת יהא בנידוי א"ר אמי כל המביא עצמו

לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ומדברי רבינו נראה שמה שאמרו יהא בנידוי שחכמים נדו כל מי שיעשה כן וזהו שכתב בנידוי יושב אבל הרמב"ן כתב פירשו בתוס' לא שהוא מנודה מעצמו בנידוי של רבותינו אלא שב"ד מצווין לנדותו ועד שינדוהו אינו מנודה כך פירש רבינו יעקב עכ"ל וכן פירש הרשב"א ז"ל משמו עכ"ל

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם יבא לידי הרהור יסיח עצמו מדברי הבאי לד"ת וכו' כ"כ הרמב"ם פכ"א מהא"ב והוא על דרך מה שאמרו (סוכה נב:) בגמרא אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש:

סעיף קטן ו
לפיכך אסור לישן על ערפו וכו' בפרק היה קורא (ברכות דף יג:) ובפרק כל היד (נדה דף יד:):

סעיף קטן ז
ולא יסתכל בבהמה חיה ועוף כו' ספ"ק דעכו"ם (דף כ:):

סעיף קטן ח
ומותר למרביעי בהמה להכניס כמכחול בשפופרת וכו' בפרק הפועלים (בבא מציעא דף צא.):

סעיף קטן ט
כתב הרמב"ם אסור למי שאינו נשוי לשלוח יד במבושיו וכו' כל זה דברי הרמב"ם בפ' כ"א מהא"ב והוא בפ' כל היד וכבר כתבתי בזה בטור א"ח סי' ג' כתוב בספר הזוהר שחמור עון הוצאת זרע לבטלה מכל שאר עבירות שבתורה לכן צריך ליזהר ממנו מאד: כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ג סי' ג' ששאלת אשה שיש לה אוטם ברחם בענין שאין השמש דש כראוי לו ומתוך האוטם פעמים שהוא דש בחוץ ולעולם הוא זורה בחוץ יראה שהוא אסור כיון דלעולם הוא זורה בחוץ קרינן ביה ושחת ארצה ואף ע"פ שלפעמים הוא דש מבפנים מכל מקום כיון דלעולם הוא זורה בחוץ אסור וגרוע ממשמש במוך דהתם הוא משמש כדרך כל הארץ אף ע"פ שאין זרעו ראוי להזריע מידי דהוה עקרה זקנה וקטנה עכ"ל: אסור לרכוב על בהמה בלא אוכף פ"ב דנדה (יא:) וספר מצות קטן סי' רצ"ב:

סימן כד

סעיף קטן א
ישראל לא נחשדו על משכב זכור ועל משכב בהמה וכו' בסוף קדושין (דף פא:) אמר רב יהודה אמר רב אסי מתיחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ועם בתו כי אמריתה קמיה דשמואל אמר אסור להתיחד עם כל עריות שבתורה ואפילו עם בהמה תנן מתיחד אדם

עם אמו ועם בתו תנאי היא דתניא אמר ר"מ הזהרו בי מפני בתי אמר רבי טרפון הזהרו בי מפני כלתי ופרש"י מתיחד אדם עם אחותו. לפרקים אבל אינו דר תדיר בייחוד אצלה: ודר עם אמו או עם בתו. דלא תקיף יצרא עלייהו דאהני ביה אנשי כנסת הגדולה דלא מגרי בקרובות מכי כחלינהו לעייניה אמר ר"ט לאנשי ביתו הזהרו בי להיות עמי ועם כלתי שלא אתיחד עמה וגרסינן תו בגמרא (שם) אפילו עם בהמה אביי מכלי לה מכוליה דברא רב ששת מעבר ליה מצרא ובתר הכי תנן רבי יהודה אומר לא ירעה רווק בהמה ולא ישנו ב' רווקים בטלית אחד וחכמים מתירים ובגמרא תניא לא נחשדו ישראל על משכב זכור ועל הבהמה וכתב הרא"ש פסקו התוספות דהלכה כרב אשי שנראה שהיה גדול משמואל ואף על גב דכל הני אמוראי דבסמוך מחמרי אפילו בבהמה איכא למימר דמחמירין על עצמן היו והמתע"ב עכ"ל. והר"ן כתב כיון דמותבינן לשמואל ממתניתין ומשני תנאי היא הוה ליה סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא והלכה כסתם ולפיכך פסק כן הרמב"ם בפכ"ב מהא"ב ובמתניתין דלקמן נמי תנן רבי יהודה אומר לא ירעה רווק בהמה וכי' וחכמים מתירין וליכא למימר דסתם ואחר כך מחלוקת הוא דברישא תנן מתיחד עם אמו ומשמע דכ"ש עם בהמה מדאמר שמואל ואפילו עם בהמה דדילמא רועה שאני מפני שהוא רועה תמיד ברבייתא ומש"ה א"ר יהודה לא ירעה רווק זה נ"ל אבל תמהני משום דחזינן בגמרא אמוראי טובא דסברי לה כשמואל אלא שהרמב"ם כתב בפכ"ב מהא"ב דמדינא שרי וחכמים הללו מחמירין על עצמן היו עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר אסור להתיחד עם ערוה מן העריות חוץ מהאם עם בנה והאב עם בתה והבעל עם אשתו נדה לא נחשדו ישראל על משכב זכור ועל הבהמה לפיכך אין אסור להתיחד עמהן ואם נתרחק אפילו מייחוד זכר ובהמה ה"ז משובח וגדולי החכמים היו מרחיקין הבהמה כדי שלא יתיחדו עמה עכ"ל וכן הם דברי רבינו:

סעיף קטן ב

העכו"ם חשודים על הכל לפוכך אין מוסרין להם תנוק ללמדו ספר או אומנות בשלהי פרק אין מעמידין (דף טז) ובפ"ק דשבת (דף יז) גזרו על תינוק עכו"ם שיטמא בזיבה שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואין מעמידין בהמה בפונדקאות העכו"ם משנה בפ"ב דעכו"ם (דף כב) ומ"ש אפי' זכרים אצל זכרים ולא נקבות אצל נקבות וכן מ"ש ואין מוסרין בהמה לרועה וכו' מפני שכולם מנאפים כשיבא הזכר לשכב עם הנקבה ישכב עם הבהמה הכל שם וכ"פ הרמב"ם בפכ"ב מהא"ב ופרש"י דטעמא דאסור משום דבני נח נאסרו על רביעת בהמה דכתיב והיו לבשר אחד יצאו בהמה וחיה ויש כאן משום ולפני עור:

סעיף קטן ד
ומ"ש שר"ת פסק שמותר להעמיד בהמות אצלם כתבו התוס' והרא"ש שטעמו משום דס"ל דהלכה כר' פדת למוקי מתניתא דחיישינן לרביעה כרבי אלעזר והלכתא כרבנן דלא חיישי לרביעה והר"ן כתב על מתניתין דאין מעמידין בהמה בפונדקאו' העכו"ם ומסתבר' דה"מ במקומו' שהעכו"ם תשודים על הרביעה אי נמי בסתם עכו"ם אבל כגון עכו"ם שבמקומות הללו שאין חשודים בה אדרבה מכין ועונשין עליה מותרת וכ"כ ה"ה בפכ"ב מהא"ב וכתב ועל זה נהגו היתר במקומותינו:

סימן כה

סעיף קטן א
כתב הרמב"ם אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב בני אדם לפרוש ממנו יותר מן העריות וכו' עד באהבתה תשגה תמיד בסוף הא"ב:

סעיף קטן ב
ואשתו של אדם מותרת לפיכך כל מה שירצה לעשות באשתו עושה בועל בכל עת שירצה וינשק בכל אבר שירצה כל זה לשון הרמב"ם בפרק כ"א מהא"ב וכתב כן מדגרסינן בספ"ב דנדרים (דף כ:) א"ר יוחנן בן דהבאי חגרים מפני מה הויין מפני שהופכים שולחנם אלמים מפני מה הויין מפני שמנשקים על אותו מקום חרשים מפני מה הויין מפני שמספרים בשעת תשמיש סומים מפני מה הויין מפני שהסתכלין באותו מקום א"ר יוחנן זו דברי רבי יוחנן בן דהבאי אבל אמרו חכמים אין הלכה כיוחנן בן דהבאי אלא כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה ואמרי' תו התם ההיא דאתאי לקמיה דרבי א"ל ערכתי לו שלחן והפכו כלו' שבא עליה שלא כדרכה א"ל בתי התורה התירתך לו וכן אמר רב לאיתתא אחריתי דאתאי לקמיה ופסק הלכה כחכמים וכר' וכרב ומ"מ כתב שיזהר שלא יוציא ש"ז לבטלה כי היכי דלא תיקשי הלכתא אהלכתא ודר' יוחנן אדר' יוחנן דא"ר יוחנן בפ' כל היד (נדה יג:) הוציא ש"ז לבטלה חייב מיתה וכ"כ התוס' בשם ר"י בחד תירוצא כמו שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו בשם ר"י דאפי' בהוצאת ש"ז נמי מותר וכו' בספ"ד אחין (ד' לד:) אהא דקאמר דמעשה ער ואונן הוה הקשו התוס' מהא דשרי בדברים שלא כדרכה ואור"י דהת' איירי בלא הוצאת זרע דשרי דכיון דליכא השחתת זרע לא הוי כמעשה ער ואונן ועוד אומר ר"י דלא הוי כמעשה ער ואונן אלא כשמתכוין להשחית זרע ורגיל לעשות כן תמיד אבל באקראי בעלמא שמתאוה לבא על אשתו שלא כדרכה שריא וכתב הרא"ש שם דהאי שינויא בתרא עיקר ודבר קשה הוא להתיר לו להכשל בהוצאת זרע לבטלה אפילו

באקראי ושומר נפשו ירחק מזה ומכיוצא בו וכבר כתבתי בזה: ב"ה ואילו היה ר"י רואה מ"ש הזהר בעונש המוציא זרע לבטלה כי הוא גדול משאר עבירות שבתורה לא היה כותב זה שכתב: ודע שכתב רבינו בטור א"ח סימן ר"מ דהא דא"ר יוחנן אין הלכה כיוחנן בן דהבאי אינו אלא הפיכת השלחן אבל כל האחרים אסורים והפיכת השלחן נמי שהתירו פי' הראב"ד דוקא שהיא מתרצה לו אבל אם הוא כופה אותה לכך אני קורא עליו גם בלא דעת נפש לא טוב כתבו רבינו בסוף סימן וה עוד מדברי הרמב"ם מדת חסידות שלא יקל ראשו בכך ושיקדש עצמו בשעת תשמיש וכו' הכל בפכ"א מהא"ב:

סעיף קטן ד

ואיזה עונה האמורה הטיילים וכו' עד ות"ח מליל שבת לליל שבת בפרק אע"פ (כתובות דף סא:) ויתבאר בסימן ע"ו בס"ד:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכל אדם חייב לפקוד את אשתו בליל טבילתה ובשעה שהוא יוצא לדרך בפ' הדר (ק י) ובפרק הבע"י (יבמות דף סב.):

סעיף קטן ו

כתב עוד הרמב"ם בענין ריחוק התשמיש שכבת זרע הוא כח הגוף ומאור העינים וכולי עד לא לפניהם ולא לאחריהם הכל פ"ד מהלכות דעות:

סעיף קטן ז

אף כשישמש בשעת העונה לא יכוין להנאתו וכו' לא יבעול אלא מרצונה בספ"ב דנדרים (כ:) אמרינן דקרא דוברותי מכם המורדים והפושעים בי אלו בני ט' מדות וחד מינייהו בני אנוסה (ובסוף עירובין:) אסור לאדם שיכוף אשתו לדבר מצוה:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם אינה מרוצה יפייסנה עד שתתרצה פשוט הוא ובסוף עירובין (שם) אמרו למדנו ד"א מהתרנגול שמפייס ואח"כ בועל ויהיה צנוע מאד בשעת תשמיש ולא ישמש בפני כל חי בפרק כל היד שכתב כמו בסמוך:

סעיף קטן ט

ותינוק שאינו יודע לדבר כבהמה דמי והא דאסור בפני כל חי דוקא בנעור וכו' כל זה נתבאר בטור א"ח סימן ר"מ:

סעיף קטן י

ומ"ש ויש להסתפק אי סגי בהפסקת מחיצת י' ומסתברא דלא מהני וכו' נראה דסברא הפוכה היאזו טעמא משום צניעות במחיצות י' מוצנע הוא ושמא יש לומר דאע"ג דבמחיצת י' הוא סמוי מעין היושב חוץ למחיצה מחוץ מכל מקום מרגיש הוא בשעה שהלה משמש וכיון שכן אין כאן צניעות:

סעיף קטן יא
בית שיש בו ס"ת לא ישמש עד שיעשה בפניו מחיצה י' ואם יש לו בית אחר צריך שיוציאנו ואם יש בו תפילין וכו' אסור עד שיתן אותם כלי בתוך כלי והוא שלא יהא הכלי מיוחד לו וכו' ואם פירש טלית על הארגז חשוב ככלי תוך כלי הכל סוף פרק מי שמתו (ברכות דף כה: כו.):

סעיף קטן יב
ומ"ש דחומשין וספרי תלמוד אסור עד שיתן אותם כלי בתוך כלי כן כתב הרא"ש שם:

סעיף קטן יג
ויעשה הדבר באימה וביראה לא בתחלת הלילה וכו' כדאיתא בנדרים פרק אלו מותרים (נדרים דף כ) שאלו לאימא שלום וכו' בסוף הפרק:

סעיף קטן יד
גרסינן במסכת כלה הוא למטה והיא למעלה זו דרך עזות וכו' ואל יספר עמה לא בשעת תשמיש ולא קודם לכן וכו' ובספ"ב דנדרים (דף כ.) אהא דקאמר חרשי' מפני מה הויין מפני שמספרים בשעת תשמיש רמי מדתניא שאלו את אימא שלום אשתו של ר' אליעזר מפני מה בניך יפיפין ביותר א"ל אינו מספר עמי לא בתחלת הליל' ולא בסופה אלא בחצי הלילה וכשהוא מספר עמי מגלה טפח ומכסה טפח כלומר אלמא מספר היה בשעת תשמיש ומשני הא במילי דתשמיש הא במילי אחרנייתא ומדלא שני הא קודם תשמיש הא בשעת התשמיש משמע דל"ש קודם תשמיש ל"ש בשעת תשמיש לא יספר עמה:

סעיף קטן טו
ומ"ש ואם סיפר עמה עליו נאמר מגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו וכו' בפ"ק דחגיגה (דף ה:):

סעיף קטן טז
ומ"ש אבל בעניני תשמיש יכול לספר עמה כבר כתבתי בסמוך דהכי מסיק בפ"ב דנדרים (דף כ:):

סעיף קטן יז
ומ"ש כדי להרבות תאותו כ"כ הרא"ש שם והר"ן כתב דבמילי דתשמיש שרי כדי לרצות וזהו שכתב רבינו בסמוך או אם היה לו כעס עמה וצריך לרצותה וכו':

סעיף קטן יח
ומ"ש כדאיתא בברכות פרק הרואה (ברכות בדף סב.) רב כהנא עאל גנא תותי פוריה דרב וכו' בפרק דחגיג' (דף ה:) נמי איתיה:

סעיף קטן יט
כתב הרמב"ם אסור לשמש בשווקים וברחובות ובגנים ובפרדסים וכו' בפרק כ"א מהא"ב: וכתב ה"ה בפרק נגמר הדין (סנהדרין מו.) מעשה באחד שהטיח באשתו תחת התאנה והלקוהו:

סעיף קטן כ
אסור לשמש מטתו ביום ובלילה לאור הנר ובבית אפל מותר ביום ות"ח וכו' בפרק כל היד (נדה דף יז י) וכתבו הגהות מיימון בפ"ד מהלכות י"ט שדקדקו התוספות שבלילה אסור לשמש אצל הנר אפילו על ידי האפלת טלית:

סעיף קטן כא
אסור לשמש בשני רעבון אלא לתשוכי בנים בפ"ק דתענית (דף יא.) אכסנאי אל ישמש עד שיבא לביתו בסוף פ' אע"פ (כתובות ד' סה.):

סעיף קטן כב
ומדברי הראב"ד צרי' לברר אי זו מחשבה נכונה וכו' בספר בעלי הנפש:

סעיף קטן כג
ומ"ש כמו שאמרו חו"ל ג' חדשים הראשוני' קשה לאשה וכולי עד מלובן ומזורז וכולי בפ' המפלת (נדה דף לא.):

סעיף קטן כד
ומ"ש כענין שאמרו חכמים אבר קטן יש באדם מרעיבו משביעו בפ' החליל (סוכה דף נ"ב.):

סעיף קטן כה
ומ"ש וע"ז אמרו ז"ל המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי בפ' כל היד (נדה דף יג:) ונתבאר בסי' כ"ג ומ"ש ויש עוד מחשבות המפסידות את שכרו והם בני ט' מדות בני אנוסה בני שנואה וכו' בספ"ב בנדרים (כ.): ומ"ש ע"א בני מריבה פי' יש שגורסין בני מריבה במקום בני מורדת:

סעיף קטן כו
ותניא לא תתורו אחרי לבבכם מכאן א"ר נתן שלא ישתה אדם בכוס זה וכו' ואמר רבינא לא נצרכה אלא אפילו לשתי נשיו ג"ז בסוף פ"ב דנדרים:

סעיף קטן כז
ומ"ש בני חצופה שתובעו בפה וכו' אבל מי שאשתו מרצה אותו בדברי רצוי וכולי ע"ז ארז"ל שיבואו ממנה בנים חכמים וכו' שם ובפרק בתרא דערובין (ק:)

סעיף קטן כח
ומ"ש וכל אלו המדות אפילו צריכין לפ"ו כגון שאינה מעוברת וכו' נתבאר בטור א"ח סי' ר"מ:

סעיף קטן כט
ומ"ש ויש עוד דברים אחרים שפוגמים המעשה וכו' מהן שפי' בנדרים א"ר יוחנן בן דהבאי וכולי בסוף פ"ב דנדרים:

סעיף קטן ל
ומ"ש דהא דא"ר יוחנן אין הלכה כרבי יוחנן בן דהבאי שאוסר אינו אלא על הפיכת שלחן אבל כל האחרים אסורים אין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב רבינו בתחלת סימן זה שכתב מנשק כל אבר שירצה:

סעיף קטן לא
ומ"ש שהרי אמרו אץ ברגלים חוטא זה הבועל ושונה וכו' בפרק בתרא דערובין (דף ק:) ומ"ש ויש מקשין מהא דאמרינן יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת בפרק חלק : ומ"ש כדאיתא בפסחים אמר רבא חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצוה אפילו שלא בשעת עונתה ואפילו היא מעוברת וכשהיא צריכה לאותה מעשה קאמר בפרק אלו דברים (פסחים עב:) וכשהיא צריכה לאותה מעשה פי' רש"י אם רואה שהיא תתאוית לו:

סעיף קטן לב
ומ"ש א"ר יהושע בן לוי היודע באשתו שהיא יראת חטא ואינו פוקדה נקרא חוטא ביבמות (סב:):

סעיף קטן לג
ומ"ש ר"א אומר יפתנה בשעת תשמיש פי' אבל אינו צריך להוסיף על עונה הקבוע לה ר' יהודה אומר ישמחנה בדבר מצוה כלומר יוסיף לה על עונתה אם רואה שהיא מתאוה לו:

סימן כו

סעיף קטן א
אין האשה נחשבת א"א אלא ע"י קידושין שנתקדשה כראוי אבל אם בא עליה אדם בלא קדושין לשם זנות לוקה משום לא תהיה קדשה כ"כ הרמב"ם בתחלת הלכות אישות והראב"ד כתב בהשגות אין קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת לכל אדם אבל המיחדת עצמה לאיש אחד אין בה מלקות ולא איסור לאו והיא הפלגש הכתובה בתורה וכתב ה"ה שכן כתבו קצת המפרשים ובסוף תשובות להרמב"ן כתוב בדין הפלגש:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו והיא זונה האמורה בתורה לכאורה משמע דהיינו כר"א דאמר בס"פ הבע"י (יבמות דף נט:) פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה ותימא דהא לא קי"ל כותיה ולא כר"ע דאמר התם זונה זו מופקרת אלא כחכמים דאמרי אין זונה אלא

גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות כלומר שנבעלה לפסול לה כגון א' מכל העריות או בת ישראל לנתין וממזר וכן פסק הרמב"ם בפי"ח מהא"ב שהבא על הפנויה אפילו היתה קדשה שהפקירה עצמה לכל לא נעשית זונה ולא נפסלה מן הכהונה וכך הם דברי רבינו עצמו בסימן ו' ונ"ל שמה שאמר כאן רבינו והיא זונה האמורה בתורה לאו למימרא דזו היא זונה האמורה בתורה לאסרה לכהן אלא לומר שנקראת זונה בכתוב כדאשכחן בתמר (בראשית ל"ח:כ"ד) זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים אע"ג דפנויה היתה קרי לה זונה ולא משמע ליה דמשום דשומרת יבם היתה חשובה כא"א למקרייהו זונה דלא הוה יבום קודם מ"ת אפילו את"ל שהיו נוהגים ליבם קודם מ"ת כדמשמע מדכתיב בא אל אשת אחיך ויבם אותה מ"מ לא היה הכתוב קוראה בשם זונה כיון שעדיין לא ניתנה תורה אי לאו משום דאפילו ביאת פנויה מקריא זנות לענין השם בלבד אבל לענין זונה האסורה לכהן אין זונה אלא גיורת ומשוחררת וכו' וכדברי חכמים ואי זו ילפותא היתה לה שממנה למדו זונה האמורה בכהן אינה כזונה דגבי תמר :

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפילו לא בא עליה לשם זנות אלא לשם אישות כו' אינה נחשבת כאשתו כו' זה פשוט ודייק לכתוב בינו לבינה שאילו היה בפני עדים כיון דלשם אישות בא עליה ה"ל מקדש בביאה:

סעיף קטן ד

ומ"ש בשם הרא"ש פנויה המשרתת בבית ראובן תשובה כלל ל"ב סימן ט"ו וכתבתיה בסוף סימן כ"ב:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואפילו אם הכניסה לחופה אינו קונה להיות כאשתו ור"ח כתב שאם הכניסה לחופה צריכה גט מספק בריש מסכת קדושין (דף ה.) אמר רב הונא חופה קונה מק"ו ומסיק דאתיא מבינייא משלשתן מכסף ושטר וביאה ופריך תלמודא מה להצד השוה שבהן וכו' ושני רב הונא ופריך רבא על מילתיה דרב הונא שתי תשובות ושנינהו אביי וכתב הרא"ש פסקו התוספות דלא כרב הונא מדפריך סתמא דתלמודא לעיל (ג.) לרב הונא דאמר חופה קונה משמע דרב הונא אמר הכי ולא ס"ל כוותיה וגם הרי"ף לא הביא דברי רב הונא משום דס"ל דלאי הלכתא נינהו וכן פסק הרמב"ן ז"ל דלא כרב הונא דהקשה רבא על דבריו אע"ג דשנינהו אביי הלכתא כרבא ועוד דשינויי דאביי לאו אליבא דהלכתא סלקי לזה הסכימו כל הפוסקים ודלא כר"ח שכתב והא דרב הונא ספק הוא דהא פירק כל מה שמקשו עליה עכ"ל. והר"ן כתב בגמרא מעיקרא הכי אמרינן מניינא דרישא למעוטי מאי למעוטי חופה כלומר דוקא בג' דרכים הללו נקנית אבל אם

נכנסה לחופה אינה מתקדשת בכך ולרב הונא דאמר חופה קונה מק"ו למעוטי חליפין והרי"ף לא כתב מאי דאמרינן בגמ' דמניינא דרישא למעוטי חופה וכתב דלמעוטי חליפין אתי כדאמרינן בגמרא אליביה דרב הונא ואעפ"כ לא כתב לדרב הונא דאמר חופה קונה מק"ו וסובר הרמב"ן דרפויי מרפי בידיה וכדברי ר"ח שאמר דספיקא היא משום דאפריק אליביה דרב הונא בגמרא כל מאי דאקשו עליה ומיהו ליכא למסמך עלה לגמרי מדאמרינן בגמרא מניינא דרישא למעוטי מאי למעוטי חופה ולפיכך הסתלק מן הספק ולא כתבה לדרב הונא ולא כתב ג"כ מאי דאמרינן דמניינא אתי למעוטי חופה אבל מר יהודה גאון ז"ל כתב בפסוקות שלו דליתא לדרב הונא וכ"כ בעל הלכות גדולות ז"ל ודומה לי שאף הרי"ף כך היה דעתו שמכיון שהביא משנתינו שנשנו בה ג' דרכים ממילא משמע דגמרא הכי נקיט דחופה אינה קונה שאי אפשר לטעות ולומר שחופה תהא מכללן אבל חליפין מתוך שאפשר לטעות ולומר שאף הם קונים מדין כסף לפיכך הוצרך לכתוב למעוטי חליפין ולא מצאתי ג"כ להרמב"ם ז"ל שפסק בחופה ודבריו מטין שחופה אינה קונה אבל מאחר שר"ח מספק אותה עלינו א"א להקל בה עכ"ל וגם הרשב"א כתב בתשובה סי' אלף רי"ט שיש לחוש לדברי ר"ח שהוא רב מובהק וכ"ש בדבר שבערוה:

סעיף קטן ו
ומ"ש ומשנתקדשה נחשבת כא"א לחייב הבא עליה וצריכה גט זה פשוט:

סעיף קטן ז
ומ"ש אבל אינה תשובה כא"א לכל דבר כאשר יתבאר לקמן בסימן נ"ה:

סעיף קטן ח
דבר תורה היא מתקדשת בכסף או בשטר או בביאה משנה וגמרא בריש קידושין (דף ב):

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל חכמים אסרו לקדש בביאה משום פריצות ולא עוד אלא שהמקדש בביאה מלקין אותו אבל קידושיו קידושין ואפילו המקדש בכסף או בשטר ולא שידך תחלה או אפילו שידך תחלה וקידש וכו' בפרק קמא דקדושין (דף יב:) ההוא גברא דקדיש בשוטיתא דאסא בשוקא שלחה רב אחא בר רב הונא לקמיה דרב יוסף כי האי גוונא מאי שלח ליה נגדיה כרב ואצריך גיטא כשמואל דאמר חיישינן שהא שו"פ במדי דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה ועל דמקדש בלא שדוכי ועל דמבטל גיטא וכו' ועל חתנא דדייר בבית חמיו נהרדעי אמרי בכולהו לא מנגיד רב אלא על דמקדש בביאה בלא שידוכי ואית דאמרי ואפילו שידוכי נמי משום פריצותא ופסק הרמב"ם בפרק ג' כלישנא קמא דאכל הנהו מנגיד רב והרא"ש כתב ועל נהרדעי סמכי האידנא חתנים הדרים בבית חמיהם

אע"ג דרב יוסף לית ליה הא דנהרדעי דהא אמר נגדוה כרב וכן רב יהודה לקמן בפרק י' יוחסין ע"כ ומשמע לרבינו דמכיון שכתב ועל נהרדעי סמכי האידנא דהכי סבירא ליה דהלכתא כנהרדעי ואינו מוכרת בדבריו דהא אפשר דסמכו וליה לא סבירא ליה שהרי כתב דרב יוסף ורב יהודה לית להו דנהרדעי: כתב הרא"ש בר צמח תשובה ראוי לייסר מקדש זה דרב מנגיד מאן דמקדש בלא שידוכי אלא שיש ללמד זכות שלא נאמר זה אלא כשהקידושין חלין בודאי או בספק אבל היכא דליכא קידושין כלל לא כיון דלא אהנו מעשיו ומ"מ אם יחזיק ברשעתו ויוציא לעז ראוי לנדותו ולהכותו על זה וכתב עוד על מי ששידך אשה ואח"כ נשאת לאחר וטען זה שקידשה בביאה בלא עדים אין בדבריו כלום ומ"מ ראוי לגעור בזה שהעיז פניו לומר שקידש בביאה עכ"ל:

סימן כז

סעיף קטן א
בכסף כיצד נותן לה בפני ב' פרוטה או שוה פרוטה פ"ק דקדושין (ה:):

סעיף קטן ב
ומ"ש שמשקל חצי שעורה כסף הוי פרוטה כ"כ הרי"ף ז"ל שם:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואומר לה הרי את מקודשת לי או הרי את מאורסת לי או הרי את לי לאנתו ברייתא שם (ו.):

סעיף קטן ד
ומ"ש וכן בכל לשון שמשמעותו לשון קדושין ודאי באותו מקום שם (דף י) איבעיא להו חרופתי מהו תא שמע האומר חרופתי מקודשת שנאמר והיא נחרפת לאיש ועוד ביהודה קורין לארוסה חרופה ופרכינן ויהודה ועוד לקרא ומסקינן אלא ה"ק האומר חרופה ביהודה מקודשת שכן ביהודה קורין לארוסה חרופה וכתב הרא"ש וכן בכל הלשונות של אירוסין שבכל מקום ומקום וכ"כ הרמב"ם בפ"ג וז"ל ויש לאיש לקדש האשה בכל לשון שהיא מכרת בו ויהיה משמע הדברים באותו הלשון שקנאה ומיהו בענין חרופתי כתב הרמב"ם בפרק הנזכר ה"ז מקודשת סתם ומשמעו בכל מקום ותמה עליו הר"ן דכיון דבעיא היא בגמרא חרופתי מהו ולא איפשטא שתהא מקודשת גמורה אלא ביהודה נהי דמעיקרא הוה סבירא ליה דמקודשת למאן דאמר דבחציה שפחה וחציה בת חורין הכתוב מדבר כיון דלא סליק הכי ואידחי ליה היכי נסמוך אהא ונימא דמקודשת גמורה ולא ניחוש לקדושי שני דהא ודאי לא נהירא ומ"ה משמע דחרופתי הויא ספק מקודשת ע"כ וה"ה כתב שהעלה הרשב"א כדברי הרמב"ם דתרופתי הרי הוא כאחד משאר לשונות: ב"ה והריטב"א כתב בחידושיו שטעמו של הרמב"ם ז"ל משום דהאי תנא

דקתני דלא הויא מקודשת אלא ביהודה משום דנחרפת דקרא אין ל' קידושין דבשפחה כנענית הכתוב מדבר ואנן קי"ל דבחציה שפחה וחציה בת חורין הכתוב מדבר דשייך צד קדושין בה והוי נחרפת לישנא דקדושין:

סעיף קטן ה

ומ"ש ובלבד שהיא תבין שהוא לשון קידושין ואם היה מדבר עמה על עסקי קדושין ונתנו לה אפילו בשתיקה הוו קדושין והוא שעדיין עסוקים באותו ענין וכ"ש אם אמר לה לשון קידושין ודאי אלא שאינה מבינה אותו דהוו קדושין יתבאר בסמוך:

סעיף קטן ו

אמר לה הרי את אשתי הרי את זקוקתי וכולי ברייתא שם וכתב הרשב"א בתשובה אין אשתי כנשואתי שאילו האומר הרי את נשואתי לא שמענו שתהא מקודשת דלא תקרא נשואה עד שתבעל או עד שתכנס לחופה: ב"ה ויש לתמוה עליו ממה שכ' ברייתא הוי את לי לאנתו ה"ז מקודשת ותניא תו שאם אמר הרי את אשתי ה"ז מקודשת והתם אשתי משמע שהיא נשואה ממש ואפילו למה שרוצה לחלק בין זו לזו הול"ל שהיא ספק מקודשת ושמא גם הוא ז"ל כך דעתו לומר שאינה ודאי מקודשת אבל מיידי ספיקא מייהא לא נפקא: אמר לה הרי את מיועדת לי מיוחדת לי וכו' כל הני ובעיא לן התם ואמרינן עלה במאי עסקינן אילימא בשאין מדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה מנא ידעה מאי קאמר לה ואלא במדבר עמה על עיסקי גיטה וקידושיה אע"ג דלא אמר לה נמי דתנן היה מדבר עם האשה על עסקי גיטה וקידושיה ונתן לה גיטה וקידושיה ולא פירש ר' יוסי אומר דיו ר' יהודה אומר צריך לפרש ואמר רב הונא אמר שמואל הלכה כרבי יוסי אמרי לעולם דמדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה ואי דיהיב לה ושתיק ה"נ הכא במאי עסקינן דיהיב לה ואמר לה בהני לישני והכי קמיבעיא ליה הני לישני לקידושי קאמר לה או דלמא למלאכה קאמר לה תיקו וכתב הר"ן הילכך נקטינן דבהני לישני דמספקא לן בהו כל שלא היה מדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה ליכא למיחש לה כלל דהא לא ידעה מאי קאמר לה ואי אמרה דידעה ולשם קדושין קבלינהו ספיקא הוי משום דלא ידעינן אם יש במשמע לשונות הללו לשון קדושין או לא ובאידך לשונות אחריני דלעיל דאיפשיטא לן דמהני כגון לקוחתי קנויה לי והנהו אחריני דוקא במדבר עמה על עסקי קדושיה דידעה מאי קאמר לה א"נ דאמרה לשם קדושין קבלתינהו הא לאו הכי לא שאין האשה מתקדשת אלא לדעתה עכ"ל וכ"כ ה"ה בפ"ג וז"ל ודע שאלו הלשונות מועילים והוא שתהא האשה מכרת בהם אע"פ שאינו מדבר עמה על עסקי קדושין ואם אומרת שאינה מכרת בהם כיון שלא א"ל לשון הקדושין שכל הנשים יודעות ומכירות ולא היה מדבר עמה על עסקי קדושיה אינה מקודשת אבל היה מדבר עמה על עסקי קדושיה ודאי לא גרע מאם

שתק ולא אמר לה כלום שהיא מקודשת וכל זה מתבאר בדברי רבינו שכתב בסמוך בכל לשון שהיא מכרת בו וכן העלה הרשב"א ז"ל עכ"ל. וכך הם דברי רבינו שכתב לעיל בסמוך ובלבד שהיא תבין שהוא לשון קדושין ואם היה מדבר עמה על עסקי קדושיה וכו' והא ודאי דלא קאי אאומר הרי את מקודשת דהא ודאי כ"ע ידעי דלשון קדושין הן ואי אמרה דלא ידעה דלשון קדושין הוא לא מהימנא אלא אשאר לישני קאי ודברי רבינו ירוחם בשם רבו שכתב שם דאינה מקודשת צ"ע והרא"ש כתב הני לישני דברירא לן דהוו לשון קדושין לאו כל כמיני' למימר לא הוה ידענא דהוה לשון קידושין וכל אלו הספקות כשהיה מדבר עמה על עסקי קדושין ואם לאו אין בהם ממש עכ"ל ונראה מדבריו שהוא חולק על מה שכתבתי בסמוך בשם המפרשים דכל הנך לישני דאיפשיטא לן דמהני אם לא היה מדבר עמה על עסקי קדושיה צריך שתאמר שהיא מכרת בהם שהם לשם קדושין ואם אומרת שאינה מכרת אינה מקודשת ולהרא"ש אפילו אומרת שאינה מכרת מקודשת ואיפשר דהרא"ש מודה לשאר מפרשים בענין האשה המתקדשת ואיהו לא אייר אלא בדין האיש המקדש דכיון שהוא הוציא מפיו לשונות הללו חזקה לשם קדושין הוציא אבל האשה שומעת דבריו וחזקה שאינה מכרת באותן לשונות שהם לשם קדושין ומ"ה צריך שתאמר שהיא מכרת ומ"מ יש לתמוה על רבינו שלא הזכיר סברת הרא"ש בזה כלל כתב המרדכי בריש קדושין היה מדבר עמה לאו דוקא עמה אלא ה"ה אם מדברים עם אחרים בפניה גרסינן בגמרא (שם) על הך מתניתין דהיה מדבר עמה על עסקי גיטה וקדושיה וכו' רבי יוסי אומר דיו א"ר יהודה אמר שמואל והוא שעסוקים באותו ענין וכן א"ר אלעזר א"ר אושעיא כתנאי ר' אומר והוא שעסוקים באותו ענין רבי אלעזר בר"ש אומר אע"פ שאין עסוקים באותו ענין מנא ידעה אמר אביי מענין לענין באותו ענין ופרש"י והוא שהיו עסוקים. בדבר עסקי קדושיהם עד שעת נתינה: מנא ידעה. כיון דבשעת נתינה לא היו עסוקין בדיבור הקידושין מנא ידעה שלשם קדושין הוא נותנה לה שתרצה אע"פ שדברו כבר בכך הרי פסקו אותו עסק: מענין לענין. שפסקו מלדבר בקדושין ממש והיו מדברים בדברים אחרים ומיהו לדבר צרכי זיווגם היו כמו כמה יש לך נדוניא וכמה יש לך שדות להתפרנס מהם וכתב הר"ן הלכה כרבי מחבירו וכן דעת הרי"ף והרא"ש שסתמו וכתבו והוא שעסוקים באותו ענין וכך הם דברי רבינו וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"ג וכתב ה"ה שכן דעת בעל העיטור ושהרשב"א כתב שהיא מקודשת והביא ראיה מן התוספתא ואם לא היו עסוקין כלל בזה ונתן לה כסף סתם אינה מקודשת אע"פ שהוא אומר לקדשה נתכוונתי וכתב הרשב"א שאפילו חזר ואמר לה הרי את מקודשת לי והיא רוצה צריך שיטול הכסף ממנה ויחזור ויתננו לה בתורת

קידושין עכ"ל הרב המגיד והמרדכי כתב בס"פ האיש מקדש בשם תשובת הר"מ לפי העדות שלא בחנו דבריה אם נתרצית תחלה להתקדש לו ואע"ג דבעידנא דיהיב לה לא שמעו מפיו אז ודאי צריכה גט כדאיתא פ"ק דקדושין היה מדבר עם האשה וכו' רבי יוסי אומר דיו והלכה כרבי יוסי ומסיק והוא שעסוקין באותו ענין ואפילו מענין לענין ובאותו ענין מיהו ה"מ כשנתן לה בשתיקה ולא דבר מאומה אבל הכא מיירי בשדבר כשנתן לה ומשמע בלשון הזה לשון סבלונות וקי"ל חוששין לסבלונות אפילו לזמן מרובה ואם אין עדים שנתרצית אלא שניהם יודעים שקבלה והיא מודה שנתרצית קודם צריכה גט או אפילו לא דבר עמה כלל כי אם בשעה שנתן לה היה בלבו לשם קדושין וגם היא קבלתם לשם קדושין שלא גרע מגמר להוציא פת חטים והוציא פת סתם דאזלינן בתר מחשבתו ואינו אסור אלא בפת חטים ועוד נ"ל כיון דאמר אני נותן לך בשביל אהבה וחבה שיש לחוש לקדושין ושמא כך ר"ל ע"מ שיהיה אהבה וחבה בינינו ותהיה אהובתי דלא גרע האי לישנא ממיוחדת לי מיועדת לי עזרתי נגדי צלעתי סגורתי תחתי תפוסתי לקוחתי חרופתי ואם כן אהובתי נמי איכא לספוקי ואם כן אם היה דעת שניהם לקדושין צריכה גט עכ"ל: עיין בהגהות מרדכי בסוף גיטין :

סעיף קטן ז

אמר לה הרי את מקודשת ולא אמר לי אינו כלום שם (דף ה:) אמר שמואל בקדושין נתן לה כסף או שוה כסף ואמר לה הרי את מקודשת הרי את מאורסת הרי את לאנתי ה"ו מקודשת א"ל רב פפא לאביי למימרא דסבר שמואל ידים שאין מוכיחות הויין ידים והתנן האומר אהא ה"ז נזיר והוינן בה ודילמא אהא בתענית קאמר ואמר שמואל והוא שהיה נזיר עובר לפניו טעמא דנזיר עובר לפניו הא לאו הכי לא כלום והכא נמי כיון דלא אמר לי ידים שאין מוכיחות נינהו שאין כאן הוכחה גמורה דלדידיה קדשה הב"ע דאמר לי. ובתשובת להרמב"ן סימן ק"ל משמע דספוקי מספקא ליה היכא דלא אמר לי אם היא מקודשת ואותה תשובה מצאתיה בתשובת הרשב"א (סימן תשע"ד ואלף רל"ד) ועיין בהגהות מרדכי בסוף גיטין. והר"ן כתב שיש מי שאומר דאע"ג דקי"ל דידים שאין מוכיחות לא הויין ידים אפ"ה לענין גיטין וקדושין אזלינן לחומרא וה"ל ספק מקודשת והוא ז"ל דחה דבריו והעלה דחי לא אמר לי פשיטא לן דלא הוו ידים כלל והרא"ש גם כן העלה דאי לא אמר לי אף גיטא לא בעיא וכן כתב הרב המגיד בפ"ב וז"ל ואם אמר הרי את מקודשת ולא אמר לי כתב הרמב"ן והרשב"א ז"ל והרבה מן המפרשים שאינה מקודשת ע"כ וכתב רבינו ירוחם בנכ"ב ת"ה שכן נראה עיקר וכן נראה שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם שסתמו וכתבו שאומר הרי את מקודשת לי משמע דכל דלא אמר הכי אין

חוששין לו: "ב"ה והריב"ש כתב בסימן י"ח אין חוששין לה להצריכה גט כמו שהסכים הרמב"ן וכל האחרונים ע"כ ולפי זה אותה תשובה הכתובה בשם הרמב"ן או בשם הרשב"א לאו דסמכא היא: והרא"ש בתשו' (כלל ל"ו סי' ד') האריך מאד בדבר ובסוף דבריו כתב וז"ל הרי כתבתי לכם כל דברי הגדולים אשר דעת כולם מסכמת דבקדושין היכי דלא אמר לי דלא הוי קדושין וכן הביא הרי"ף ז"ל דברי שמואל נתן לה כסף או שוה כסף ואמר לה הרי את מקודשת לי וכו' משמע הא לא אמר לי אין כאן בית מיחוש הלכך בנדון זה שלא דברו בפני עדים על עסקי הקדושין אלא אמר בסתם הילך קידושין לבתך ולא פריש למי קדשה אין כאן בית מיחוש ואינה צריכה גט וראיתי מה שכתבתם דברי החולקים והאומרים שצריכה גט ואיני רואה בדבריהם ממש ועיקר שיהא כדאי להשיב עליהם עכ"ל ורבינו כתב תשובה זו בקיצור בסימן ל"ז וכתב הריב"ש בסי' רס"ו על מי שאמר כשנתן לה הטבעת הריני נותנו לך בתורת קדושין ולא אמר הרי את מקודשת לי אין כאן ידים אלא דבור שלם שכיון שהזכיר שהוא הנותן לה בתורת קידושין כבר נראה מלשונו שהוא המקדש והיא המתקדשת דלא שביק איניש מצוה דנפשיה ומידי דרמי עליה ואפילו אם ידענו שהוא נעשה שליח לאחר והיא נעשית שליח לאחרת אפ"ה אמרינן דלא שביק איניש מידי דרמי עליה ועביד מידי דלא רמי עליה כתב מורי הר"י בי רב ז"ל שכתב ה"ר דוראן בתשובה קח טבעת זו קדושין על בתך שאינו כלום שאינו מוכיח בדברים אלו שהאשה הוא מקדש וכתב עוד בתשובה דבעינן שיאמר לשון שיוכיח להבא כדמוכח בפ' השולח (גיטין לב:) גבי ביטול גט אהא דאיבעיא לן הרי הוא חרס מהו והכא שאמר קידושין הן ולא אמר קידושין יהו או הן קידושין אינו כלום: כתב המרדכי בפ' האומר על פריץ שנכנס בבית נערה אחת עם ב' עדים ונכנס עמה בדברים ונתן לה טבעת ולא הזכיר שום קידושין עד לאחר שעה אז אמר הוו עלי עדים שקדשתיה ואחד מהעדים אמר אני ראיתי נתינת הטבעת והשני אמר אף נתינת הטבעת לא ראיתי כי גוף הפריץ הפסיק ביני לבינה ועיין שם ומ"ש ואם היה מדבר על עסקי קידושין הוו ודאי קידושין כ"כ הרא"ש דמסתברא דמה שהיה מדבר עמה שתתקדש לו הוי טפי הוכחה מנזיר עובר לפניו: "ב"ה ועיין בהגהות מרדכי סוף גיטין:

סעיף קטן ח

וכתב הרמ"ה אבל אם קידש אשה אחת קידושין גמורי' ואמר לאחר בפניה תהא מקודשת ולא אמר לי ידים מוכיחות נינהו וכולי נראה שטעמו משום דמדמי ליה לנזיר עובר לפניו דאמרינן דהוו ידים מוכיחות וכ"כ רבינו ירוחם בשמו ומדכתב וחוששין לקדושין משמע דאינה מקודשת גמורה ונראה שהטעם מפני שיש לחלק ביניהם דהתם כיון שאומר אהא

ונזיר עובר עליו מוכחא מילתא ודאי דאהא נזיר קאמר אבל הכא כיון דקידש לעצמו אחרת בפניה כי אמר לאחרת תהא מקודשת לא מוכחא מילתא כולי האי דלעצמו קאמר דאיפשר דלחבירו הוא רוצה לקדשה שהוא כבר קידש אחת ותרתי למה ליה הילכך ספיקא הויא:

סעיף קטן ט

אמר לה הריני אישיך הריני בעליך הריני ארוסיך אינו כלום מימרא דשמואל (שם דף ה:) ומפרש טעמא בגמרא משום דכתיב כי יקח ולא שיקח את עצמו. ומ"ש אפילו היה מדבר עמה על עסקי קידושין כ"כ שם הרא"ש וטעמא משום דהני לישני גריעי מנתן לה בשתיקה. וכתב רבינו ירוחם שיש חולקים ואומרים שהיא מקודשת ודאי וי"א שהיא מקודשת מספק :

סעיף קטן י

נתנה לו היא ואמרה הריני מקודשת לך בזה אינה מקודשת ואם נתן הוא ואמרה היא וכו' שם ת"ר כיצד בכסף נתן לה כסף או שוה כסף ואמר לה הרי את מקודשת לי ה"ז מקודשת אבל היא שנתנה ואמרה הריני מקודשת לך אינה מקודשת ובגמרא פריך דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא ומסיק בתירוצא בתרא הא נתן הוא ואמר הוא מקודשת נתנה היא ואמרה היא אינה מקודשת נתן הוא ואמרה היא ספיקא הוי וחיישינן מדרבנן וכתב הרא"ש על הא דנתן הוא ואמרה היא ומיירי שלא דבר עמה תחלה על עסקי קדושיה דאילו דבר עמה תחלה אפילו נתן לה בשתיקה מקודשת ובשביל אמירתה לא גרע ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה גם רבינו ירוחם כתב כן בשמו וטעמא דמסתבר הוא:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואם נתנה היא ואמר הוא וכו' בפרק הנזכר בעי רבא הילך מנה ואקדש אני לך מהו ואמר מר זוטרא משמיה דרב פפא מקודשת ומסיק דהיינו דוקא באדם חשוב דבההוא הנאה דקא מקבל מתנה מינה גמרה ומקנה נפשה ופרש"י ואקדש אני לך. והוא קבלו ואמר לה התקדשי לי בכך וכ"כ הרא"ש בראש הפרק דהכא כשאמר הוא מיירי וכ"כ הרמב"ם בפ"ה וזה לשונו אמרה לו הילך דינר זה במתנה ואתקדש לך ולקחו ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאה זו שקבלתי ממך מתנה אם אדם חשוב הוא ה"ז מקודשת שהנאה יש לה בהיותו נהנה ממנה ובהנאה זו היקנת עצמה לו:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש וצריך חקירת חכם וכולי שם בראש הפרק וכתב הרי"ף אברייתא שכתבתי בסמוך וכן אם נתנה היא ואמר הוא לא הוי קדושי כלום ודוקא באדם

שאינו חשוב וכן כתבו הרא"ש והר"ן ומבואר הוא בדבריו שהרי כתב לקמן בסמוך דאם אדם חשוב הוא מקודשת:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שאם נתנה היא ואמר הוא אינה מקודשת נתן הוא ואמרה היא מקודשת מספק הוא בפ"ג וכיון שראה רבינו שסתם דבריו בנתנה היא ואמר הוא אינה מקודשת עלה על דעתו דלא שאני ליה להרמב"ם בין אדם חשוב לשאינו חשוב ואין ספק שנעלם מעיני רבינו מ"ש בפ"ה והעתקתיו בסמוך שאילו ראה אותו ודאי הו"ל להבין דמ"ש בפ"ג אינה מקודשת היינו דוקא באדם שאינו חשוב אבל באדם חשוב מקודשת וסמך על מ"ש בפ"ה ויש לתמוה על רבינו כיון שלא ראה דברי הרמב"ם בפ"ה ומפני כך עלה על דעתו דסבר דבין באדם חשוב בין בשאינו חשוב אינה מקודשת למה לא הקשה עליו דא"א לומר כן דהא בגמרא אמרינן בהדיא דבאדם חשוב מקודשת. ומ"ש עוד בשם הרמב"ם נתן הוא ואמרה היא מקודשת מספק שנראה שגם בזה סברתו היא סברא מחודשת תימה שהרי גם הוא פסק כן בסמוך ואם מפני שהו"ל לכתוב שאם היה מדבר עמה על עסקי קידושין הוו ודאי קידושין זו אינה קושיא דכיון דלא נאמר כן בגמרא ע"ז לא כתבו שכבר נודע דרכו של הרב ז"ל שאינו אלא מעתיק דברי הגמרא ועוד דאיכא למימר שסמך על מ"ש באותו פרק עצמו שאם היו עסוקין באותו ענין ונתן ולא פירש ולא אמר דבר דיו והיא מקודשת הרי נתבאר דאין כאן חילוק סברות כלל אלא סברתו הראשונה שכתב היא מוסכמת גם מהרמב"ם ז"ל ואין להעלות על לב שיחלוק אדם עליה לפי שהוא תלמוד ערוך כמו שנתבאר ודברי הרשב"א בכל דינים אלו בתשובה סוף סימן רי"ג: וכתב הר"ן וטעמא דשאני לן בין נתן הוא ואמרה היא לנתנה היא ואמר הוא משום דבשלמא נתן הוא ואמרה היא כיון שבשעת נתינה אמרה היא והוא שתק הרי הוא כמסכים לדבריה ואע"פ שלא פירש ה"ל כמדבר עמה על עסקי קידושין ונתן לה קדושיה ולא פירש דקי"ל כרבי יוסי דאמר דיו הילכך איכא למימר דהו"ל כנתן הוא ואמר הוא אבל נתנה היא ואמר הוא כיון שאינו חשוב ליכא למימר דקרינן ביה כי יקח ומש"ה ליכא לספוקי דליהוי קידושי אבל בה"ג כתב דנתנה היא ואמר הוא הוי נמי ספיקא ולא נראו דבריו עכ"ל: כתב הריב"ש בסי' ה' על אירוסין שנעשו בנימוסי העכו"ם אין ספק שאין בהם חשש קידושין אף אם יהיו בפני עדים כשרים שהרי לא נתקיים בהם נתן הוא ואמר הוא ואף אם נאמר שכיון שנתקבצו יחד להתארס הוי כמדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה ונתן לה ולא פירש דקי"ל דיו מ"מ בכאן הרי לא נתן לה כלום רק שהכהן מברך אותם בקול גדול ונותן טבעת לכל א' תשלום תשובה זו אכתוב בסוף סימן

קמ"ט: וגם ה"ר דוד כהן כתב בתשובה בית כ"ד להתיר וכ"כ בתרומת הדשן סימן ר"ט : כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח יהודי נשא כותית ונתגיירה עמו בלא קדושין וכתובה ואח"כ הלך והניחה אינה צריכה גט שאפילו יאמר שבא עליה לשם קידושין כיון שלא נתיחד עמה בעדים אינו כלום ולא כתב ר"ח שצריכה גט מספק אלא אם הכניסה לחופה וכאן אין שום חופה :

סימן כח

סעיף קטן א

הכסף שמקדש בו צריך שיהיה שלו אבל אם גנב או גזל קודם שנתיאשו הבעלים אפילו שידך אותה תחילה אינה מקודשת וכו' בפרק האיש מקדש (קידושין דף נב:) ההוא גברא דחטף זוזי מחבריה ושדא לה א"ל מיקדשת לי אתא לקמיה דרבא א"ל לית דחש להא דר"ש דאמר סתם גזלה יאוש בעלים הוי וגרסי' תו התם (שם) ש"מ ממתניתין קדשה בגזל אינה מקודשת אפילו בגזל דידה מיתיבי קדשה בגזל בחמס ובגניבה או שחטף סלע מידה וקדשה מקודשת התם בגזל דידה הא מדקתני סיפא או שחטף סלע מידה מכלל דרישא בגזל דעלמא עסקינן פרושי מפרש קדשה בגזל ובחמס ובגניבה כיצד כגון שחטף סלע מידה וקדשה בו והא מתני' דגזל דידה וקאמר רב אינה מקודשת לא קשיא הא דשדיך. הא דלא שדיך ופרש"י בגזל דידה. כיון דקבילתיה אחילתיה: הא. דקתני מקודשת בדשדיך מקמי הכי ונתרצית להתקדש לו דאי קבלתיה לגזל דידה בשם קידושין אחילתיה וכתב הרי"ף והרא"ש שמע מינה דגזל דעלמא היכא דלא נתיאשו מהם הבעלים אינה מקודשת כלל בין שדיך בין לא שדיך וגזל דידה בדשדיך הוו קידושין ובדלא שדיך לא הוו קדושין ובפרק קמא דקדושין (דף י"ג:) גרסינן ההיא אתתא דהוה קא מזבנא וורשכי אתא ההוא גברא חטף וורשכי מינה אמרה ליה הבא ניהלי אמר לה אי יהיבנא לך מיקדשת לי שקלתיה ואישתיקה אמר ר"נ יכולה למימר אין שקלי ודידי שקלי איתיביה רבא לרב נחמן קדשה בגזל ובחמס ובגניבה או שחטף סלע מידה וקדשה מקודשת התם בדשדיך ומנא תימרא דשאני לן בין שדיך בין לא שדיך דתניא אמר לה כנסי סלע זו שאני חייב ליכי וחזר ואמר לה התקדשי לי בזו בשעת מתן מעות רצתה מקודשת לא רצתה אינה מקודשת לאחר מתן מעות אפילו רצתה אינה מקודשת מאי רצתה ומאי לא רצתה אילימא רצתה דאמרה אין לא רצתה דאמרה לא הא אישתיקא הוו קדושין ונתני מקודשת סתם אלא רצתה דאמרה אין לא רצה דאישתיקא וקתני דאינה מקודשת מ"ט יכולה למימר אין שקלי ודידי שקלי ואלא קשיא הך דקדשה בגזל ובחמס וכו' אלא לאו ש"מ הא דשדיך הא דלא שדיך. ופרש"י גזלן דלא יהיב דמי. חמסן דיהיב

דמי אבל לא נתרצו בעלים למכור: בדשדיך. שדבר בה קודם לכן ונתרצית להתקדש לו דהתם כי שתקה משום דניחא לה הוא: לא רצתה דאישתיקא. וקיבלתיה ואפ"ה אינה מקודשת דדידה שקלה ולאחר מתן מעות אפי' רצתה דאמרה אין לא מיקדשא דמעיקרא קיבלתיה בחובה וכי הדר אמרה לא יהיב לה מידי וז"ל הרי"ף והרא"ש ההיא אתתא דהוות מזבנא וורשכי וכו' א"ר נחמן יכולה למימר אין שקלי ודידי שקלי ואי קשיא לך הא דתניא קדשה בגזל ובחמס וכו' מקודשת התם בדשדיך ובדלא שדיך נמי לא אמרן אלא היכא דשקלה ליה ושתקה אבל אי אמרה אין ושקלה ליה אע"ג דלא שדיך קידושיה קידושין דתניא אמר לה כנסי סלע זה שאני חייב ליכי וכו' אלא לאו רצתה דאמרה אין לא רצתה דאישתיקא ואוקימנא בדלא שדיך ולפיכך לא הויא מקודשת וכי אמרה אין מיהא הויא מקודשת אלמא בדאמרה אין אפ"ג דלא שדיך קידושיה קידושין בין בחוב דילה בין בגזל דילה וכן הלכתא ודוקא בגזל דילה אבל בגזל דעלמא אע"ג דשדיך לא הוו קדושין אא"כ קדשה ביה לבתר דקניא ביאוש בעלים דה"ל כדידיה עכ"ל וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה וז"ל המקדש את האשה בגזל או בגניבה או בחמס אם נתיאשו הבעלים ונודע שקנה אותו כבר ביאוש ה"ז מקודשת ואם לאו אינה מקודשת גזל את האשה או גנבה או חמסה וחזר וקדשה בגזל ובגנבה ובחמס שלה ואמר לה הרי את מקודשת בו אם קדם ביניהם שדוכין ונטלה ושתקה ה"ז מקודשת ואם לא שידך אותה מעולם אע"פ ששתקה כשנתן לה דברים אלו בתורת קידושין אינה מקודשת ואם אמרה הן הרי זו מקודשת החזיר לה חוב שהיה לה אצלו ואמר לה הרי את מקודשת בו קודם שתטלנו ונטלתו ושתקה אם היה ביניהם שידוכין הרי זו מקודשת ואם לא שדיך אינה מקודשת עד שתאמר הן ואם א"ל אחר שנטלה החוב שלה הרי את מקודשת בו אפילו אמרה הן אינה מקודשת בו שהרי לא הגיע לידה ממנו כלום אלא שלה נטלה וכבר נפרעא חובו משעה שנטלה ואינה יכולה לחזור ולתובעו בחוב פעם אחרת עכ"ל: וכתב ה"ה ודפ שאם אחר שהחזיר לה גזלתה א"ל הרי את מקודשת לי בה אפילו אמרה הן אינה מקודשת דדומה להחזיר לה את החוב ומבואר למטה וכן השוו אותה בגמרא בפירוש ודבר פשוט הוא שכיון שבשעת חזרה נתן לה בתורת השבה אחר שיבא לידה והוא שלה במה תתקדש בו עכ"ל ואצל גזל דאחרים כתב הטעם שכשנתיאשו הבעלים הוי מקודשת אע"ג דקי"ל (ב"ק סו סז.) יאוש בלבד אינו קונה הכא שהוא ביד האשה הרי יש כאן יאוש ושינוי רשות כשהוא בידה כיון דקנאתו היא אף הוא קונה אותה עכ"ל. והשתא כל דברי רבינו מבוארים אלא שיש לתמוה למה הוצרך לכתוב בשם הרמ"ה מ"ש דהא תלמוד ערוך הוא ודע שיש בקצת נוסחאות מספרי רבינו חסרון ניכר בב' מקומות אחד אצל מ"ש אבל אם

שידך תחלה וכשאמר לה התקדשי בזה ונתנו בידה וכו' צריך להגיה ולכתוב אבל אם שידך תחלה או אפילו לא שידך תחלה וכשאמר לה התקדשי לי בזה ונתנו בידה וכו' השני אצל מ"ש קבלתו בשתיקה ולא שידך תחלה אינה מקודשת צריך לכתוב אבל אם לאחר שנתנה בידה א"ל התקדשי לי בו ואמרה אין אינה מקודשת דברי הריב"ש בדינים אלו בסימן ק"ע. כתב רבינו ירוחם מוכח בפרק מרובה (שם) שאם קדשה בגזילה אחר יאוש לחוד מקודשת מדרבנן ואהא דאמר רב נחמן יכולה למימר אין שקלי ודידי שקלי כתב הר"ן (פ"ק דקדושין דף תרכ"ז) בשם הרשב"א דטעמא דמילתא הוא דקא מפרש דמש"ה הוא דלא הוי קדושין ומיהו אפילו אמרה בתר הכי דלשם קדושין קבלתינהו לא מהני דשמו חכמים דעתה דלא ניחא לה לאיקדושי בגזל דידה אלא בדשדיך או דאמרה אין בהדיא דהני גווני מהניא גביה כי היכי דתקדוש ביה והכי מוכחא ברייתא דקתני לא רצתה אינה מקודשת לגמרי משמע ואפילו פירשה דעתה אח"כ שנתכוונה לשם קדושין עכ"ל. ואמאי דאמרינן גבי א"ל כנסי סלע זה שאני חייב ליכי וכו' דאינה מקודשת אלא בדשדיך א"נ בדאמרה אין כו' היינו דוקא בדאמר לה מעיקרא כנסי סלע זה שאני חייב ליכי אבל א"ל כנסי סלע זה סתמא וחזר ואמר לה התקדשי לי בו אע"פ שהוא חייב לה סלע מקודשת ולא אמרינן דלפרעון קבילתיה אבל כל שהזכיר לה פרעון החוב אע"פ שחזר ואמר לה לא לשם פרעון אני נותנו לך אלא לשם קדושין אמרינן דמסתמא לשם פרעון שקלתיה והיינו דקתני וחזר ואמר לה התקדשי לי בו כלומר חזר בו מדיבורו הראשון ואמר שלא יהיה לשם פרעון אלא לשם קדושין אבל מדברי הרמב"ם בפ"ה נראה שאינה חזרה ממש אלא שבתחלה אמר כנסי סלע זה שאני חייב ליכי והוסיף ואמר התקדשי לי בו ואפילו בכה"ג בדשדיך א"נ אמרה אין מקודשת וכ"נ מדברי בה"ג ז"ל ולפ"ז אפשר דהיכא שחזר בו ואמר לא לשם פרעון אני נותנו לך אלא לשם קדושין דמקודשת אע"ג דלא שדיך עכ"ל וכ"כ ה"ה בפ"ה בשם הרשב"א דלדברי בעל הלכות והרמב"ם אפשר שאם חזר ואמר לה לא לשם פרעון אלא לשם קדושין וקבלתו ושתקה מקודשת ואפילו לא שידך וצריך תלמוד ומ"מ כשלא הזכיר בתחלה פרעון אלא שהוא חייב לה מנה והגיע זמנו ואמר הרי את מקודשת במנה זו ונטלתו ושתקה מקודשת אע"פ שלא שדך ואע"פ שאמרה לא נתכוונתי להתקדש אלא כדי להפרע מחובי קבלתיו אינה נאמנת עכ"ל וכתב עוד ה"ה על מ"ש הרמב"ם ואם א"ל אחר שנטלה החוב שלה הרי את מקודשת בו וכו' אינה מקודשת דע שאין חילוק בזה בין שדך ללא שדך שכיון שבא לידה בתורת פרעון במה תתקדש אח"כ וכן מתבאר בדברי רבינו ופשוט הוא עכ"ל. ואהא דאמרינן בפ"ב דהא דקדשה בגזל דידה מקודשת היינו בדשדיך ופירש"י דכי קבילתיה

לגזל בידה לשם קדושין אחילתיה כתב הר"ן (ד' תרמ"ה ע"ב פ"ב דקדושין) לפ"ז נראה שנתקבלה קדושין ונתקבלה גזלתה אבל בירושלמי אמרו רוצה היא מקודשת ויהא חייב לה סלע. כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף רכ"ז על האומר לאשה הלויני דינר על משכון זה ונתנה לו הדינר ובשעה שנתן לה המשכון אמר לה התקדשי לי בזה וקבלתו ושתקה מסתברא לי שהיא מקודשת אלא שבזה ראוי להחמיר ואם קבלה קדושין מאחד אחד מגרש ואחד נושא ולמי מהן שתנשא צריכה ממנו קידושין אחרים עכ"ל ובתשובה אחרת כתב שנשאל על אשה שאמרה לאיש אחד שיתן לתקן טבעתה לאומן וכאשר נעשה אמר אראה אם יכיל אצבעך ואמר בפני עדים הרי את מקודשת לי ואמרו לה העדים ראי מה את עושה והיא נרתעת לאחוריה וצעקה וחרפה האיש ההוא והשיב שאין בזה חשש של כלום לפי שהעדים כבר מעידים שהטבעת שלה היתה ואפילו קדש בו והיא קבלתו דרך שתיקה אינה מקודשת בדלא שדיך כדאמרינן בפ"ק דקידושין בעובדי דוורשכי וכ"ש זו שצעקה מיד כששמעה עכ"ל:

סעיף קטן ב

א"ל כנסי סלע זה בפקדון וחזר וא"ל התקדשי לי בו וכו' ואם אחר שנתנו לידה בתורת פקדון א"ל התקדשי לי בו וכו' בד"א שבא לידה בתורת פקדון אבל בא לידה בתורת קדושין וכו' הוו ספק קדושין בפ"ק דקידושין (יב:) ההוא גברא דקדיש בציפתא דאסא אמרו לו והא לית בה שוה פרוטה אמר להו תקדוש בד' זוזי דאית בה שקלתה ואישתיקה אמר רבא הוי שתיקותא דלאחר מתן מעות וכל שתיקותא דלאחר מתן מעות לאו כלום היא אמר רבא מנא אמינא לה דתניא א"ל כנסי סלע זה בפקדון וחזר וא"ל התקדשי לי בשעת מתן מעות מקודשת לאחר מתן מעות רצתה מקודשת לא רצתה אינה מקודשת מאי רצתה ומאי לא רצתה אילימא רצתה דאמרה אין לא רצתה דאמרה לא מכלל דרישא כי אמרה לא נמי הוו קדושי אמאי והא קאמרה לא אלא לאו רצתה דאמרה אין לא רצתה דאשתיקא משתק ושמע מינה שתיקה דלאחר מתן מעות לאו כלום היא קשו בה בפום נהרא משום דרב הונא בריה דרב יהושע מי דמי התם בתורת פקדון יהביהו ניהלה סברה אי שדינא להו ומתברי מחייבנא בהו הכא בתורת קידושין יהבינהו ניהלה אם איתא דלא ניחא לה לשדינהו פריך רב אחאי אטו כולהו נשי דינא גמירי ה"נ סברה אי שדינ' להו ומתברי מחייבנא באחריותייהו שלחה רב אחא בר רב לקמיה דרביבא כה"ג מאי שלח ליה אנן לא שמיע לן הא דרב הונא בריה דרב יהושע אתון דשמיע לכו חושו לה וכתב הרא"ש והא דלא חש לה משום דשמואל דאמר חיישינן שמא שוה פרוטה במדי שאני הכא שחזר בו ממה שרצה לקדשה בפחות משוה פרוטה וגם היא לא

נתרצית כשאמר לה שאינו שוה פרוט' והר"ן כתב דאפשר דציפתא דבר שאין מתקיים הוא ובהא לא חייש שמואל וכדברי הרמב"ם א"נ דבציפתא ליכא למיחש שהרי מתחלה היה דעתו לקדשה בזוזי דאית בה כלומר בה ובמה שבתוכה אלא שהם חשבו שלא היה שם כי אם הציפתא לבד ואמרו לו והא לית בה ש"פ וא"ל אנא נמי תקדוש בד' זוזי דאית בה אמרי הלכך לציפתא ליכא למיחש שהוא לא נתכוון לקדשה בציפתא לבד דלא ניחא ליה בקידושי ספק עכ"ל: ופירש"י בציפתא דאסא. מחצלת של הדס: בד' זוזי דאית בה. כרוכים היו בה: שקלתא. כלומר נקטא לה ולא השליכתם: ואישתיקא. בשעת מתן מעות אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבלתיה אדעתא דהכי קבלתיה: דשתקה משתק. ולא רצתה דקאמר ה"ק לא אמרה רוצה אני לאו כלום דהאי דשתקה משום דלא איכפת לה הוא וכתבו הרי"ף והרא"ש אהא דמסיק אתון דשמיע לכו חושו לה הלכך לאפוקה צריכה גט ולעיולה צריכה קידושי אחריני ולא סגי בהנהו קידושי אבל הרמב"ם בפ"ה פסק דשתיקה דלאחר מתן מעות לאו כלום הוא בפקדון כרבא וכתבו הר"ן וה"ה דטעמא משום דהא קאמר רבינא דאינהו לא חיישי לרב הונא בריה דרב יהושע אלא דשלח ליה שהם יחושו לעצמם מפני שהם חייבין בכבודו וקבלו הדבר מפיו וכתב ה"ה שכתב הרשב"א דטעמא דמסתבר הוא וכתב הריב"ש בסימן ק"ע שכן הסכימו האחרונים ושי"א דשתיקה דלאחר מתן מעות לאו כלום הוא אפילו בדשדיך ושכן דעת הרמב"ן וכ"כ עוד הר"ן (פ"ק דקידושין) וז"ל ובכה"ג ליכא לאפלוגי בין שדיך ללא שדיך דהא בהאי עובדא דציפתא גופיה כבר נתרצית לו שהרי קבלה ציפתא דאסא לשם קדושין ומשמע ודאי דלא גרע זה משדיך ואפ"ה אמרינן דאע"ג דא"ל התקדשי בד' זוזי דאית בה דהויא שתיקה דלאחר מתן מעות ולא הוי קדושין עכ"ל וז"ל הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר נתן לה אגודה של הדס וכיוצא בה וא"ל הרי את מקודשת לי בזו וקבלה אותו אמרו לו והלא אין בה ש"פ ואמר תתקדש בד' זוזין שיש בתוכה אם אמרה הן ה"ז מקודשת ואם שתקה אינה מקודשת במעות אלו שהשתיקה שלאחר מתן מעות אינה מועלת כלום ותהיה מקודשת מספק מפני האגודה שמא תשוה פרוטה במקום אחר עכ"ל וכתב ה"ה ויש חולקין (הוא הרא"ש והר"ן פ"ק דקדושין) ואומרים דהכא ליכא למיחש להכי שלא היתה דעת המקדש לקדשה באגודה אלא בד' זוזים שהיו בה ודברי רבינו נראין לו עיקר להחמיר עכ"ל :

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דוקא דשקלתינהו ואישתיקא אבל זרק לה קדושין אפי' לתוך חיקה וכו' לא נמצא כן בדברי הרמב"ם וטעות סופר יש כאן וצריך להגיה ולכתוב הרמ"ה:

היה לו פקדון בידה וכו' בפ' האיש מקדש (קידושין מז.) תניא האומר לאשה התקדשי לי בפקדון שיש לי בידך והלכה ומצאתו שנגנב או שנאבד אם נשתייר ממנו שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו או שהשאילה חפצים כן משמע שם בגמרא ומ"ש בשם הרא"ש דוקא שאינה יודעת סכום הפקדון וכו' שם כתב כן:

סעיף קטן ה

היה לו מלוה אצלה אפי' היא בשטר וא"ל הרי את מקודשת לי במלוה שיש אצלך אינה מקודשת כו' מימרות אמוראים בפ"ק דקדושין (ו:) ובפרק האיש מקדש דאמרי המקדש במלוה אינה מקודשת משום דלהוצאה ניתנה:

סעיף קטן ו

ומ"ש אפילו עדיין המעות בידה וכו' כן פרש"י שם וכ"כ הרא"ש והר"ן וכתב עוד הר"ן וכיון דלהוצאה ניתנה ה"ל כדידה ולא יהיב לה מידי ואיהי אין דעתה על הנאת מחילת מלוה אלא אזוזי ולא יהיב לה מידי והרמב"ם כתב בפ"ה כל' הזה המקדש במלוה אפי' בשטר אינה מקודשת כיצד כגון שהיה לו אצלה חוב דינר וכו' מפני שהמלוה להוצאה ניתנה ואין כאן שום דבר קיים ליהנות בו מעתה שכבר הוציאה אותה דינר ועברה הנאתו עכ"ל כלו' דכיון דלהוצאה נתנה אע"פ שעדיין המעות בידה ה"ל כאילו כבר הוציאה ואין כאן שום דבר קיים ליהנות בו:

סעיף קטן ז

ומ"ש ל"ש מלוה ל"ש שכירות הכי משמע בפרק האיש מקדש דתניא עשה לי שירי' נזמים וטבעות ואקדש אני לך כיון שעשאן מקודשת דר"מ וחכ"א אינה מקודשת עד שיגיע ממון לידה כלומר ממון אחר אבל בשכר פעולתו אינה מקודשת ואוקימנא לפלוגתייהו בישנה לשכירות מתחלה ועד סוף או אינה אלא לבסוף דרבנן סברי יבנה מתחלה ועד סוף כלומר דכל פרוטה כשנגמרה נתחייב בה בעל המלאכה לפועל הלכך כשמחזירו לו ה"ל מלוה למפרע א"נ פליגי באומן קונה בש"כ ורבנן סברי אינו קונה בשבח כלי הלכך ה"ל מקדש במלוה ואינה מקודשת:

סעיף קטן ח

ומ"ש אפילו הגיע זמן השכירות והמלוה לגבות כך משמע ודאי מהא דתניא עשה לי שירים נזמים וכו' דהא כשעשאם ונתנם לה הרי הגיע זמן לגבות שכירתו ואפ"ה אמרו חכמים דאינה מקודשת:

סעיף קטן ט
ומ"ש ואפילו החזיר לה השטר כתב הר"מ ז"ל שאינה מקודשת ואפי' יש בו שוה פרוטה וכו' זה נלמד ממה שיתבאר בסמוך בהתקדשי לי בשטר חוב זה דאיפלגו בה תנאי וע"כ לא פליגי אלא באומר לה בשעת קידושין התקדשי לי בשטר חוב זה אבל כל שלא אמר לה כן בשעת קדושין לכ"ע אינה מקודשת וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרמ"ה:

סעיף קטן י
ומ"ש אבל אם א"ל התקדשי לי בשטר חוב זה ונתנו לה שמין את הנייר וכו' בפרק האיש מקדש (קידושין דף מח) על הא דאמר רב המקדש במלוה אינה מקודש' אמרינן לימא כתנאי התקדשי לי בשטר ר"מ אומר אינה מקודשת ור"א אומר מקודשת וחכ"א שמין את הנייר אם יש בו שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת האי שטר ה"ד אלימא ש"ח דאחרים קשיא דר"מ אר' מאיר דאמר באידך ברייתא דמקודשת אלא בשטר חוב דידה ובמקדש במלוה קא מיפלגי ודחי הב"ע כגון שקדשה בשטר שאין עליו עדים ור"מ לטעמיה וכו' ומשמע דכיון דבעינן לאוקמא מעיקרא בשטר חוב דידה ובמקדש במלוה אע"ג ddחי לה לאוקמה לדרב כר"מ מ"מ ילפינן מינה דבשטר חוב דידה אם יש בו שוה פרוטה מקודשת וכתב הר"ן שיש מי שאומר כן וגם ה"ה כתב בפ"ה שיש מי שכתב שאם היתה מלוה בשטר והחזיר לה השטר בשעת הקדושין ויש בנייר שוה פרוטה ה"ז מקודשת דה"ל כמקדש במלוה ופרוטה וכן נזכר בגמרא באוקימתא אחת שעשו שם על ברייתא אחת וכ"נ מדברי הרמב"ן והרשב"א ורבינו לא הזכיר חזרת השטר וגם בהלכה לא נזכר כלל ואפשר שאף הוא ז"ל יודה בזה (אלא) שא"כ היה דעתו כשהזכיר דין המשכון ה"ל להזכיר זה עכ"ל :

סעיף קטן יא
ומ"ש ואם לאו הוי ספק קדושין נראה דהיינו מדאמר שמואל חיישינן שמא ש"פ במדי:

סעיף קטן יב
ומ"ש אבל אם אמר לה התקדשי לי בהנאת מחילת מלוה מקודשת ואפילו לא מחל לה המלוה אלא אמר לה הרי את מקודשת לי במה שאני מרויח לך הזמן מקודשת וכולי ואסור לעשות כן משום ריבית בפ"ק דקדושין (דף ו:) אמר אביי המקדש במלוה אינה מקודשת בהנאת מלוה מקודשת ואסור לעשות כן משום הערמת ריבית האי הנאת מלוה ה"ד אילימא דאזקפה דא"ל ד' בה' הא רבית מעליא הוא ועוד היינו מלוה לא צריכא דארווח לה זימנא ופירש"י דאזקפה. מעיקרא ד' בה' והשתא אמר לה התקדשי לי בזוזי חמישי: רבית מעליא הוא. ואמאי קרי לה הערמת רבית: ועוד היינו מלוה. שאף הזוז הזה כבר מחוייבת ועומדת: לא צריכא דארווח לה. זמן הלואתו וא"ל התקדשי בהנאה

זו שאת היית נותנת פרוטה לאדם שיפייסני על כך או לי ואפילו לאגר נטר לא דמי כלל ואם פירש לה כך מקודשת והערמת רבית הוא דהויא ולא רבית גמור דלא קץ לה מידי ולא מידי שקיל מינה וכ"ש אם מחל לה כל המלוה ואמר לה התקדשי לי בהנאת מחילה זו דהשתא הוא דקא יהיב לה הך פרוטה דהנאת מלוה אבל כי מקדש לה בעיקר המעות לא מידי יהיב לה שכבר הם ברשותה והם שלה: והר"ן כתב דאפשר דכל שמחל המלוה עצמו אפילו א"ל בההוא הנאה דעתה אזוזי ומש"ה נקיט לה בגמרא בארווח לה זימנא דליכא אלא הנאה גרידא ולא נקטה במחילת כל המלוה ורבינו סתם דבריו כדברי רש"י דאי א"ל התקדשי לי בהנאת מחילת מלוה מקודשת וכ"פ הרא"ש ז"ל ובפרק המדיר (כתובות עד.) כתב רש"י המקדש במלוה שמחל לה המלוה שהיתה חייבת לו וכתבו התוספות על זה ולפירושו צריך לחלק בין מקדש במחילת מלוה למקדש בהנאת מחילת מלוה דמקודשת כדאמרי' בפ"ק דקדושין ולר"י אין נראה דשמא אין לחלק והכא יש לפרש דמיירי כגון דאמר לה התקדשי לי במעות מלוה שאת חייבת לי דהתם ודאי אינה מקודשת עכ"ל ולענין מה שפרש"י בארווח לה זימנא כן פירשו הרי"ף והרא"ש ז"ל והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ה המקדש בהנאת מלוה ה"ז מקודשת כיצד כגון שהלוה אותה עתה ק"ק זוז ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאת זמן שארווח לך במלוה שתהיה בידך כך וכך יום ואיני תובע ממך עד זמן פלוני ה"ז מקודשת שהרי יש לה הנאה מעתה להשתמש במלוה זו עד סוף זמן שקבע ואסור לעשות מפני שהוא כרבית ופירשו רבותינו בהנאת מלוה דברים שאין ראוי לשמעם עכ"ל: וכתב הר"ן נראה שהוא דוחה דברי הרי"ף וסובר שאילו הלוה אותה כבר אע"פ שהוא מאריך לה עכשיו הזמן כיון דהשתא לא יהיב לה מידי אינה מקודשת ולא ידעתי למה שאפילו הוא מלוה אותה עכשיו אינה מקדשה במעות עצמן אלא בהנאת מלוה זו וכיון שכן אפי' קדמה מלוה לקדושין מה בכך והרי מ"מ הוא מהנה אותה עכשיו בהרוחת זמן שהוא שוה לה פרוטה וכל שהוא מהנה כיוצא בזה מקודשת אע"פ שאינו נותן לה כלום מיד ליד דהא שחוק לפני רקוד לפני ואדבר עליך לשלטון לא יהיב לה מידי ואעפ"כ מקודשת למ"ד אינה לשכירות אלא לבסוף כדאיתא לקמן פ' האומר (סג.) וה"ה כ' רבי' לא ישרו בעיניו דברי ההלכות דא"א שתועיל יותר הנאת מלוה ממלוה עצמו וכיון דבשעת הקידושין אינו נותן לה דבר לא עדיף הרוחת זמן ממלוה גופה וכן דעת ר"ח ז"ל והרמב"ן והרשב"א ז"ל מסכימים לדעת ההלכות וראיתי לחוש לדבריהם ע"כ: ומ"ש רבי' ובעל העיטור כ' שאין בו איסור אלא א"כ אמר לה הריני מלוה לך מנה עד זמן פ' וכו' פירושו ובעל העיטור חלק על פי' זה בהנאת מלוה דא"כ היכי מסיים בה שאסור לעשות כן והלא כיון שאינו אומר

כן בשעת הלואה וגם עתה אינה נותנת לו דבר וגם לא קץ אין כאן איסור כלל אלא אם א"ל כן בשעת הלואה דאז ודאי איסורא איכא ומ"מ רבית גמור לא הוי כיון דלא קץ בהדיא ד' בה' היינו דמסיים בה ואסור לעשות כן משום הערמת רבית מ"מ למדנו מדברי בעל העיטור שהוא מפרש הא דארוח. לה זימנא כדברי ר"ח והרמב"ם ז"ל וזהו שכתב רבינו על דבריו וכן כתב ר"ח שאם היה לו מלוה בידה ומרויח לה זמן ומקדש בה אינה מקודשת וכולי. והתוספות הקשו על פרש"י דכה"ג רבית גמורה היא ואמאי קאמר דאינו אסור אלא משום הערמת רבית ופר"ת דאיירי הכא שהיתה חייבת מעות לאדם אחר והגיע זמנו לפרוע ובא זה ונותן פרוטה למלוה לארווחי לה זמנא וקדשה באותה הנאה כלומר שאמר לה בשעת מתן מעות התקדשי לי בפרוטה זו ואסור לעשות כן אע"ג דלאו רבית הבא ממלוה ללוה הוא משום דהוי כחזר ונוטלו מן האשה:

סעיף קטן יג

כתב הר"מ וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא אם קדשה בהרווחת זמן דמעיקרא הוי ספק קדושין וכו' כלומר היכא דבשעה שהלוה לה אמר הרי את מקודשת לי בהנאת הרווחת זמן שארויח לה במלוה זו וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל פשיטא שהיא מקודשת בודאי לד"ה אבל היכא דקודם לכן היה לו מלוה בידה ועכשיו א"ל הרי את מקודשת בהנאת הרווחת זמן שאני מרויח לך באותה מלוה שאת חייבת לי וכדברי רש"י והרי"ף ז"ל דבהא פליגי ר"ח והעיטור הוי ספק קדושין וכו':

סעיף קטן יד

אבל אם היה לו משכון ממנה במלוה שיש לו אצלה וקידשה בו מקודשת ואפילו משכנה בשעת הלואה ואפילו לא החזיר לה המשכון וכולי בפ"ק דקדושין (יט.) אמר רבא אמר רב נחמן המקדש במלוה שיש עליה משכון מקודשת מדרבי יוסי ברבי יהודה דאמר גבי אמה העבריה מעות הראשונים לאו לקדושין ניתנו וכו' וכתבו התוספות והרא"ש אין לפרש דמשכנו שלא בשעת הלואתו דקני ליה כדרבי יצחק דא"כ הו"ל להביא ההוא דרבי יצחק אלא אפילו משכנו בשעת הלואה איירי דומיא דאמה העבריה ונראה דאפילו אינו מחזיר לה המשכון אלא שא"ל הרי את מקודשת לי במלוה שאת חייבת לי על המשכון שלך שבידי מקודשת אף ע"פ שהמשכון עדיין בידו דהא המקדש במלוה שיש עליה משכון קאמר ולא המקדש במשכון וכתבו עוד התוספות וא"ת כיון דמקדש בהנאת מחילת מלוה אפילו בלא משכון אמרי' לעיל דמקודשת ולמה אנו צריכין ללמוד מרבי יוסי וי"ל דהיכא דאיכא משכון גרוע טפי דסלקא דעתך דלא סמכה דעתה כיון שאינו מחזיר לה משכון קמ"ל מילתא דר' יוסי דמקודשת והר"ן כתב דאינו מחוור דלא אמרו דמקודשת אלא דוקא כשהחזיר לה המשכון דומיא דההיא דר"י בר יהודה וכ"כ

הרמב"ם בפ"ה וז"ל היה לו אצלה מלוה על המשכון וקידשה באותה המלוה והחזיר לה את המשכון ה"ז מקודשת שהרי היא נהנית במשכון מעתה והרי הגיע הנאה לידה וכתב ה"ה היה לו מלוה אצלה וכו' פ"ק אמר רב נחמן המקדש במלוה שיש עליה משכון מקודשת ופירוש במלוה הוא מקדשה ומחזיר לה את המשכון ויש שהיו סבורים לומר אפילו אינו מחזיר המשכון בשעת הקדושין היא מקודשת ודעת רבינו עיקר וכן הסכים הרשב"א ז"ל וכ"נ מדברי הרמב"ן ז"ל דבעינן חזרת המשכון עכ"ל. וכבר כתב רבינו סברא זו בסמוך בשם הרמ"ה ויש לתמוה עליו למה לא כתב שגם הרמב"ם סובר כן וכתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה אפילו לא הזכיר לה משכון בשעת הקדושין כיון שהחזירה בשעת הקידושין או שהיה ברשותה מקודשת:

סעיף קטן טו

וכתב עוד דוקא דמטא לידיה דמקדש בתורת משכון אבל אי לא מטא לידיה בתורת משכון וכו' אינה מקודשת כ"כ רבינו ירוחם בשמו וכתב עוד מוכח בפ"ק דאם הקנה לה משכון שלו כגון שאמר לה התקדשי לי בכך וכך מעות ותזכה בהם גוף משכוני ה"ז מקודשת אפילו משכון שלו עכ"ל. ועיין בסימן כ"ט:

סעיף קטן טז

ואם יש לו מלוה אצל אחרים ויש לו משכון מהם וקדשה בו גם בזה כתב הרמב"ם שבכל ענין מקודשת וא"א ז"ל כתב דוקא שמשכנו שלא בשעת הלואה וכו' ברייתא בפ"ק דקדושין (ח:) קדשה במשכון מקודשת ומוקי לה במשכון דאחרים וכדר' יצחק דאמר ב"ח קונה משכון ופירש"י במשכון דאחרים שהיה בידו וקדשה בחוב שיש לו עליו הילכך מקודשת שהמשכון עצמו קנוי לה וכתבו התוספות אף ע"ג דרבי יצחק איירי במשכנו שלא בשעת הלואתו מצינו למימר כיון דבעל חוב קונה משכון שלא בשעת הלואה קנין גמור עד שיפדה בשעת הלואה נמי אלים שעבודיה ליחשב ממון לקדש בו האשה וכן צריך לפרש בפרק השולח (גיטין לז.) ובפרק כל שעה (פסחים לא.) והרא"ש הביא דבריהם וכתב אח"כ ומיהו צריך לדקדק בס"פ האומנין (בבא מציעא פא:) דבס"פ שבועת הדיינין (שבועות מד.) משמע דמשום דרבי יצחק לא הוי אלא ש"ש ודלא כרש"י שפירש בס"פ האומנין דלרבי יצחק קונה המשכון להתחייב באונסין דלא משמע התם הכי ור"ח פי' שם דלא להתחייב באונסין וצריך לדקדק אמאי קנאו להיות עליו ש"ש אי חשיב קנין גמור באונסין נמי ליחייב ואי לא חשיב קנין אפילו ש"ש לא הוי אלא ודאי היינו שכרו דקני ליה להיות ממונו לקדש בו את האשה וכן פר"ת ולפום האי טעמא לא נוכל לפרש בשמעתין דבשעת הלואה דכיון דשלא בשעת הלואה לא הוי אלא ש"ש משום שנהנה שיוכל לקדש בו א"כ בשעת הלואה אין לו כח זה וכן משמע לקמן פ"ב

הלכך לא איירי הכא אלא במשכנו שלא בשעת הלואתו והר"ן ז"ל כתב והא דרבי יצחק בכל ענין הוא אפילו משכנו (שלא) בשעת הלואתו וכמו שכתבתי במקומות אחרים בס"ד והרמב"ם כתב בפ"ה וז"ל היה לו משכון על חוב שיש לו אצל אחרים וקדש בו אשה אע"פ שאינו שלו ה"ז מקודשת לפי שב"ח יש לו מקצת קנין בגופו של משכון וכתב ה"ה ברייתא שם פרשוה בין במשכנו בשעת הלואתו בין משכנו בשלא בשעת הלואתו וכן העלה הרמב"ן ז"ל במסכת שבועות עכ"ל: ומ"מ יש לתמוה על מה שכתב רבינו גם בזה כתב הרמב"ם שבכל ענין מקודשת שאינו מוכרח לפרש כן בדבריו דאף על גב דסתם ולא חילק איכא למימר דלישנא דברייתא נקט ואזיל כמנהגו ואם היינו מוכרחים לפרש בגמרא דבמשכנו שלא בשעת הלואתו דוקא איירי היינו מפרשים גם בדבריו כן ואיפשר שלפי שראה רבינו שאין דברי הרא"ש מוכרחים נקט ליה סתמא דהרמב"ם כאילו מפרש דלא שאני ליה ומ"מ לשון גם בזה כ' הרמב"ם שכתב רבינו אינו מדוקדק שמלשון זה נראה שבדין הקודם לזה נחלקו אם בעינן שמשכנו שלא בשעת הלואתו והרמב"ם הוא לבדו שכתב דאפי' משכנו בשעת הלואתו מקודשת ואינו כן דבדין הקודם לכ"ע אפי' משכנו בשעת הלואה מקודשת כמו שנתבאר ולכן צ"ל דה"ק כתב הרמב"ם שגם בזה בכל ענין מקודשת כתב המרדכי בפ"ק דקדושין כתב ראבי"ה קדשה במשכון דאחרים דקני ליה מולך תהיה צדקה וה"מ במשכון דישראל דבר צדקה הוא וכגון שמשכנו שלא בשעת הלואתו דהכי אוקימנא להההיא דרבי יצחק בפ' האומנים אבל במשכונות של עכו"ם לא כדאיתא בפרק כל שעה דהלכה כרבנן לא כר"מ עכ"ל:

סעיף קטן יז

היה לו מלוה על אחרים ואמר לה הרי את מקודשת לי בחוב שיש לי ביד זה במעמד שלשתן מקודשת אפילו הוא מלוה ע"פ כ"כ הרמב"ם בפ"ה וטעמו מדתניא בפרק האיש מקדש (קידושין דף מז:) התקדשי לי בשטר חוב או שהיה לו מלוה ביד אחרים והרשה עליהם ר"מ אומר מקודשת וחכ"א אינה מקודשת ומוקי לה בגמרא בשטר חוב דאחרים ובמלוה בשטר ובמלוה ע"פ קא מיפלגי במלוה בשטר פליגי בדשמואל דאמר המוכר ש"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול ר"מ לית ליה דשמואל ורבנן אית להו דשמואל הילכך לא סמכה דעתה סברה אזיל ומחיל ליה ובמלוה ע"פ פליגי בדרב הונא אמר רב דאמר מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה מ"ס ה"מ בפקדון אבל במלוה לא ומ"ס ל"ש מלוה ל"ש פקדון וכיון דקי"ל דמילתא דרב הונא הויא בין במלוה בין בפקדון ממילא קם לה הלכתא כמ"ד מקודשת. וכתב הר"ן ויש מי שלמד מכאן דאפילו שמואל מודה דבמעמד שלשתן אינו יכול למחול דאם איתא דיכול למחול היכי אמרינן דטעמייהו

דרבנן דאמרי אינה מקודשת משום דכי אמר רב בפקדון אבל במלוה לא דאלמא אי. ס"ל דאפילו במלוה אמר מקודשת ואמאי והא יכול למחול דמשום ההוא טעמא אמרינן במלוה בשטר דאינה מקודשת ועוד אמאי דחקו לאקומי רבנן דלא כהלכתא דסברי דדוק' בפקדון אבל במלוה לא הל"ל דכ"ע אית להו דרב בין במלוה בין בפקדון וקמיפלגי בדשמואל דמ"ס יכול למחול ומ"ס אין יכול ואחרים דוחים ראיה זו וסוברים דאפילו במעמד שלשתן יכולין למחול ואיפשר שזה היה דעת הרי"ף שהשמיט כל זה ומדהשמיט משמע ודאי דס"ל יכול למחול ואינה מקודשת אבל הרמב"ם כתב בפ"ה מה' אישות דבמעמד שלשתן מקודשת אלמא ס"ל דאינו יכול למחול ולא נתבאר בדבריו שם מהו דעתו במקדש במלוה בשטר דאחרים ע"כ והתוספות כתבו דמודה שמואל דבמעמד שלשתן דאינו יכול לימחל וכדברי הרמב"ם ז"ל וגם ה"ה כתב יש מי שכתב שאפילו במעמד שלשתן אינה מקודשת ודבריהם בזה ארוכים וראוי להחמיר ע"כ. וכתב רבינו ירוחם דלמ"ד מקודשת היינו מדרבנן כיון דמעמד שלשתן תקנתא דרבנן היא עכ"ל ואינו מוכרח דהא איכא למימר כיון דתקינו רבנן נקנו לה המעות וכיון שנקנו לה ה"ל כאילו נתן לה כסף והויא מקודשת דאורייתא וכתב עוד הר"ן אהא דאמרינן במלוה ע"פ פליגי דבמלוה דאחרים ליכא למימר דדעתה אזוזי דלא אמרינן הכי אלא במלוה דידה שכבר היתה מחוייבת לו אבל כשהוא בא לקדשה במלוה דאחרים אין דעתה להתקדש בזוזי אלא בהנאה דאית בה:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו אבל אם לא אמר לה במעמד שלשתן אפילו היא מלוה בשטר והקנה לה השטר וכו' אינה מקודשת טעמו מבואר במה שכתבתי בסמוך דאוקמוה דבמלוה בשטר פליגי בדשמואל וכיון דקי"ל דהלכתא כשמואל ממילא קמה לה הלכתא כמ"ד אינה מקודשת משום דלא סמכה דעתה וה"ה כתב בפ"ה שאע"פ שלא נתבאר דין זה בדברי הרמב"ם יש לדקדק קצת מדבריושגם הוא סובר שאינה מקודשת וכתב שיש מחמירים ואומרים שהיא מקודשת ושראוי להחמיר: ומ"ש רבינו אלא שמין בנייר אם יש בו ש"פ מקודשת ודאי וכו' הוא נלמד ממ"ש לעיל בסי' זה גבי א"ל התקדשי לי בש"ח זה ונתנו לה אבל הר"ן כתב דל"ל בהא שמין את הנייר משום דנייר של לוה הוא כדתנן שהלוה נותן לו את השכר ואי מחיל ליה ע"כ מהדרא ליה ניירא:

סעיף קטן יט

היה לו מלוה אצלה ונתן לה עתה פרוטה וכו' בר"פ האיש מקדש (קידושין דף מו.) אמר רבא ש"מ מדרבי אמי המקדש במלוה ופרוטה דעתה אפרוטה וכתבו הרי"ף והרא"ש דהכי הילכתא וכ"פ הרמב"ם בפרק ה' לפיכך אם אמרה לו עשה לי שירים נזמים וטבעות

וכו' אלעיל קאי שכתב המקדש במלוה שיש לו אצלה אינה מקודשת והשתא קאמר דלפי' אם א"ל עשה לי שיריים ונזמים וכו' אינה מקודשת משום דה"ל מקדש במלוה ודין זה איתא בפ' האיש מקדש (קידושין דף מח.) דקתני התם בברייתא עשה לי שירים נזמים וטבעות כיון שעשאן מקודשת דברי ר"מ וחכ"א אינה מקודשת עד שיגיע ממון לידה ואוקימנא דכ"ע מקדש במלוה אינה מקודשת והכא בישנה לשכירות מתחלה ועד סוף קא מיפלגי ואבע"א דכ"ע דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף והכא באומן קונה בשבח כלי קמיפלגי ואיבע"א דכ"ע אין אומן קונה בשבח כלי והב"ע כגון שהוסיף בה נופך משלו דמ"ס מלוה ופרוטה דעתה אפרוטה ומ"ס דעתה אמלוה ופרש"י ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף. כל פרוטה ופרוטה כשנגמרה תתחייב בה בעל המלאכה לפועל בשכירות עשיית המלאכה הלכך כשמחזירין לה ה"ל מלוה למפרע: והכא באומן קונה בשבח כלי וכו'. כלומר הכא בשלא התנה להיות שכיר ימים אלא קבלן שקבל עליו לגמור המלאכה בכך וכך ובאומן קבלן וכשמשביחו ועשה מן הזהב כלי קונה לזכות בכלי כשהוא משביחו קמיפלגי ר"מ סבר אומן קונה בשבח כלי ואין בזו לומר ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף דכל מה שמשביח אינו מלוה על הבעלים אלא בכלי הוא זוכה וכשמחזירו לו בשכר הקצוב ההיא שעתא הרי הוא כמוכרו לו: אין אומן קונה וכו'. והרי הוא כשאר שכירות ופסק הרא"ש דישנה לשכירות מתחילה עד סוף וכ"פ הרי"ף בפ"ק דעכו"ם ובקדושין פרק האומר כן פסק הרמב"ם בפ"ה מהלכות אישות ובענין אומן קונה בשבח כלי כתב הרא"ש בפ' האיש מקדש הרי"ף פסק בפרק הגוזל קמא גבי הא דא"ר אסי ל"ש אלא שנתן לחרש שידה תיבה ומגדל לנעץ בהן מסמר ושברו אבל נתן לחרש עצים לעשות מהן שידה תיבה ומגדל ועשה מהן שידה תיבה ומגדל ושברן פטור מ"ט אומן קונה בשבח כלי דלית הלכתא כרב אסי משום דמייתי התם על מילתיה דרב אסי לימא כתנאי עשה לי שירים נזמים וטבעות וכו' מאי לאו בהא קמיפלגי מ"ס אומן קונה בשבח כלי וכו' ודחי לא דכ"ע אין אומן קונה בשבח כלי אלמא ליתא לדרב אסי ונ"ל דאין זו ראייה משום דבעי למידחי הוא דאמר כתנאי הוצרך לומר דכ"ע אין אומן קונה בשבח כלי דאי אומן קונה א"כ לכ"ע מקודשת וכן פר"י ור"ת פסק כרב אסי דאמר אומן קונה בשבח כלי ולהך אוקימתא הלכה כר"מ עכ"ל והר"ן כתב בפרק האיש מקדש דנקטינן דאין אומן קונה בשבח כלי וכדברי הרי"ף וכן דעת הרמב"ם שפסק בפ"ה שהאומר הרי את מקודשת לי במלאכה זי שעשאה עמד ועשה אינה מקודשת אא"כ נתן לה פרוטה משלו ודע שיש בקצת ספרי רבינו חסרון הניכר שאצל מ"ש דקי"ל אין אומן

קונה בשבח כלי צריך לכתוב וה"ל מלוה וכ"כ הרי"ף אבל ר"י כתב דאומן קונה בשבח כלי ואין כאן מלוה ועיין ברבינו ירוחם:

סעיף קטן כ

קדש במלוה ובעל סתם בפני עדים צריכה גט וכו' בפרק המדיר (כתובות עד.) אמר עולא אר"א המקדש במלוה ובעל על תנאי ובעל בפחות מש"פ ובעל ד"ה צריכה הימנו גט כלומר משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אמר רב יוסף בר אבא אמר רב מנחם אמר רב אמי המקדש בפחות משוה פרוטה ובעל צריכה גט בהא הוא דלא טעי אבל בהנך טעי ופירש"י ר' אמי פליג אדר"א ואמר המקדש בפחות משוה פרוטה ובעל הוא דצריכה גט אבל המקדש במלוה או ע"ת ובעל אינה צריכה הימנו גט משום דבהנך טעי כסבור יודעת היא שאין עליה נדרי' לכן היא נשאת וכי בעיל אדעתא דקדושי קמאי בעל ולא לשם קידושין: במלוה אין הכל בקיאין בהלכות קדושין והרי"ף כ' הא דמקדש בפחות משוה פרוטה ובעל צריכה הימנו גט והשמיט דין מקדש במלוה ובעל משמע דס"ל דאינה צריכה גט משום דאין הכל בקיאין בה' קדושין וכדר' אמי וכ"כ הרא"ש שכ"נ מדברי הרי"ף דמקדש במלוה ובעל אינה צריכה גט אבל הרמב"ם פסק כר"א שכתב בפ"ז המקדש על תנאי וכנס ובעל סתם ה"ז צריכה גט אע"פ שלא נתקיים התנאי שמא ביטל התנאי כשבעל או כשנכנס וכן המקדש בפחות משוה פרוטה או במלוה וחזר ובעל סתם בפני עדים צריכה הימנו גט שעל בעילה זו סמך ולא על אותן קדושין פסולי' חזקה הוא שאין אדם מישראל הכשרים עושה בעילתו בעילת זנות והרי בידו לעשות בעילת מצוה עתה עכ"ל. וכתב הר"ן וז"ל הרמב"ם השוה מקדש במלוה לפחות משוה פרוטה שבשניהם הוא סובר שצריכה גט בודאי ולא ידעתי למה פסק כן במלוה שאפילו הוא סומך על מימרא דעולא אר"א מנלן דבמלוה אמר דצריכה גט בודאי ואע"ג דאמר לה בהדיא פחות משוה פרוטה הא כייל נמי בהדה על תנאי ובעל ולמסקנא דשמעתין אינה צריכה גט אלא מספק ואפי' נאמר דר"א כאביי ס"ל דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וצריכה גט דקאמר בכולהו מן הודאי קאמר אכתי היכי נסמוך עלה לקולא שאם בא אחר וקדשה לא נחוש לקידושא כיון דרבי אמי פליג עליה ואמר אבל בהנך טעי ומש"ה מחוורתא דפסקא דפחות משוה פרוטה צריכה גט אבל במלוה ה"ה כעל תנאי וצריכה גט מספק ע"כ:

סעיף קטן כא

והשתא מ"ש רבינו דודאי לשם קדושין בעל נמשך אחר פשט דברי הרמב"ם ז"ל דמשמע לכאורה דסבר הכי וכמ"ש הר"ן אבל מאחר שהרי"ף נראה שסובר שאינם קדושין מידי ספיקא לא נפקא וכך היא מסקנת הרא"ש ז"ל שכתב שראוי להחמיר וכבר כתבתי שכן

העלה הר"ן וגם דברי הרמב"ם כך נ"ל לפרשם דצריכה גט מספק קאמר מדכתב צריכה גט ואם איתא ה"ל לכתוב ה"ז מקודשת ועוד הא כיון דעל מקדש על תנאי ובעל סתם כתב וכן המקדש בפחות מש"פ או במלוה ובעל סתם צריכה גט ובמקדש ע"ת ובעל סתם לא הצריך גט אלא מספק וכדמוכח מדכתב שמא ביטל התנאי כשבעל א"כ גם במקדש בפחות משוה פרוטה או במלוה ובעל סתם לא הצריך גט אלא מספק וא"ת בפחות משוה פרוטה ובעל סתם למה לא פסק שתהא מקודשת קידושי ודאי כיון דתרי לישני שוו בה י"ל שהוא ז"ל מפרש דצריכה גט דקאמר היינו מספק מדלא קתני ה"ז מקודשת ואפילו את"ל דצריכה גט דקאמר היינו לומר שהיא מקודשת קדושי ודאי מאחר דאיתא התם בגמרא א"ר כהנא משמיה דעולא המקדש ע"ת ובעל צריכה ממנו גט איכא למימר דמשמע ליה ז"ל דהאי מימרא פליגא אתרי מימרי קמאי וסבר דמקדש בפחות משוה פרוטה או במלוה ובעל סתם אינה צריכה גט דאין לך צריכה גט אלא מקדש על תנאי ובעל סתם וכיון דפלוגתא היא פסק בה להחמיר: כתב הרא"ש בפרק המדיר דהא דאמרינן דבועל לשם קדושין היינו בדאיכא עידי יחוד דאמרינן הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה:

סעיף קטן כב

מי שלקח מפירות חבירו בלא דעתו וקדש בהם אפילו מצאו חבירו וכו' אינם קדושין בפרק האיש מקדש (קידושין דף נב:) גבי ההוא דקדש בפרומא דשכרא:

סעיף קטן כג

ומ"ש בשם הרמב"ם שאם קידש בדבר שאין מקפיד עליו הוי ספק קדושין בפ"ה מהלכות אישות כתב כן:

סעיף קטן כד

כ' הרמב"ם אריס שנטל מן הפירות וקדש בהם אינם קדושין ואם נטל במדה וקדש הוי קדושין ומי שיש לו סחורה בשותפות עם חבירו ולקח בלא דעת חבירו וקדש בם אינם קדושין וכו' בספרי הרמב"ם שבידינו אין כתוב אלא ממי שיש לו סחורה בשותפות וכן כתוב בפ"ה ותחלת הדברים אינם כתובים שם ומ"מ הדין דין אמת והכי איתא בפרק האיש מקדש (שם) ההוא אריסא דקדיש במוזא דשמכי אתא לקמיה דרבא א"ל מאן פלג לך וה"מ במוזא אבל כישא מצי אמר ליה אנא שקל כישא שקיל את כישא כי כישא ופרש"י מוזא דשמכי. מלא יד בצלים אבל כישא אגודה שדרך הירק להיות מתחלק באגודות וכל אגודות הן שוות אני נטלתי אחת טול אתה אחת והרי"ף כתב בפירוש מוזא דשמכי ראשי הבצלים ולפי שיש בהם גדולים וקטנים אמר מאן פלג לך וכתב ה"ה על פירוש זה וזהו שכתב רבינו הואיל וצריך שומת ב"ד וכתב הר"ן יש מי שאומר דאפילו

במוזא אם היה שוה ב' פרוטות מקודשת שהרי אחת מהם שלו ולא נהירא אלא שאפילו היה שוה כמה אינה מקודשת דכיון דא"ל התקדשי לי בזה במוזא קדיש בפלגא דמוזא לא קדיש עד שיאמר לה התקדשי לי בחלקי שבמוזא וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ה וכ"כ ה"ה בשם הרמב"ם והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן כה

השואל חפץ מחבירו וקידש בו כתב בעל העיטור איכא מאן דמדמי ליה למתנה על מנת להחזיר וכו' ור"ש כתב בתשובה שהיא מקודשת כל זה הביא הרא"ש בפסקיו פ"ק דקידושין:

סעיף קטן כו

ומ"ש וא"א ז"ל כתב אם השאילו החפץ וכו' בפ' הנזכר והאריך להביא ראיה לדבריו. ובתשובותיו כלל ל"ה האריך ג"כ בזה ובס"פ יש נוחלין הזכיר קצת מזה והריב"ש בסימן ק"ע כתב בזה וגם בתרומת הדשן סי' ר"י כתב בזה וגם בתשובת המיימוני שבסוף ספר נשים ובהגהות מרדכי דקידושין וע' ברבינו ירוחם: כתב הרשב"א בתשובה סי' אל"ף ורמ"א על מי שרצה לקדש אלמנה ולא היה לו טבעת ואמרה לו בת האלמנה הרי לך טבעת וקבלו וקדשה בו איני רואה להתירה בלא גט דשמא טבעת זו במתנה נתנה לו הבת ושלה הוא וע"מ להחזירו לה נתנתו לו ואע"פ שאיפשר לומר דמן הסתם כל מה שיש ביד האשה מתכשיטין וכיוצא בהן של בעל ואין לה רשית בהם ליתנם לאחרים מכל מקום מידי ספק אינו יוצא והוא בתשובה להרמב"ן סי' קמ"ד:

סעיף קטן כז

וכתב הרמב"ם המקדש באיסורי הנאה' אפילו דרבנן כגון חמץ בשעה ששית אינה מקודשת עברו ומכרו וקדש בדמיו מקודשת אפילו באיסורי דאורייתא חוץ מדמי עכו"ם בפ"ה:

סעיף קטן כח

ומ"ש המקדש באיסורי הנאה אינה מקודשת פשוט במשנה פרק האיש מקדש (דף לו.) ומ"ש שאפילו באיסורי הנאה דרבנן אינה מקודשת היינו מדגרסינן בפ"ק דפסחים (ז.) גבי חמץ בערב פסח ונבטליה בשית כיון דאיסורא דרבנן עליה לא מצי מבטיל ליה דלאו ברשותיה קיימא דא"ר גידל אמר רב המקדש אשה בחמץ מו' שעות ולמעלה ואפי' בחטי קרדנייתא דשרירן ויבישין אין חוששין לקדושיו דאיסורי הנאה נינהו ופירש"י מו' שעות. מתחלת שש: קרדנייתא. הגדלים בהרי אררט וקשים הם מאד ואפ"ה אין חוששין לקדושין אם בא עליהם מים. וכתב הר"ן שהקשה עליו ר"ת דע"כ מו' שעות מסוף ו' משמע (וכ"ת) היכי מוכח דבאיסורא דרבנן בלחוד לאו ברשותיה קאי י"ל דה"נ

איסורא דרבנן הוא דחטי קרדנייתא חמץ נוקשא הוא ולא מיתסר אלא מדרבנן הילכך מייתי ראיה לחמץ דאורייתא בשעות דרבנן דלאו ברשותיה קאי מחמץ דרבנן בשעות דאורייתא ולפ"ז אפשר דחמץ דרבנן בשעות דרבנן חוששין לקדושין וכן דעת הרמב"ם ז"ל ע"כ : והרא"ש כתב בס"פ האיש מקדש מוכח בשמעתין דהמקדש באיסורי הנאה דרבנן מקודשת מדאמרינן תניא המקדש בחולין בעזרה ר"ש אומר מקודשת אלמא חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא מיהו אשכחן בפ"ק דפסחים אמר רב גידל המקדש בחטי קרדנייתא מו' שעות ולמעלה אין חוששין לקדושיו ואע"ג דחטי קרדנייתא קשים וחימוצו דרבנן ויש לחלק משום דחמץ בפסח עיקרו דאורייתא אבל חולין שנשחטו בעזרה לרבי שמעון איסורו מדרבנן והתם נמי פעמים מקודשת כמו שפירש ר"ת דוקא מו' שעות ולמעלה ואע"ג דחטי קרדנייתא חימוצו מדרבנן מ"מ איסור חמץ הוי מדאורייתא למעלה מו' שעות אבל בשעה ו' דאיסור חמץ דרבנן וגם חטי קרדנייתא דרבנן חוששין לקדושיו ודלא כפרש"י שפירש מתחלת ו' ולמעלה דלישנא משש ולמעלה מסוף ו' משמע והא דאמר בריש כל שעה (פסחים כא.) לא נצרכה אלא לשעות דרבנן וכי הא דאמר רב גידל וכו' הכי מייתי ראיה כי היכי דבשעות דאורייתא וחמץ דרבנן אין חוששין לקדושיו ה"נ בחמץ דאורייתא ושעות דרבנן עכ"ל וכתב עוד הר"ן בפ"ק דפסחים אבל הרמב"ן כתב דמתחלת שש אפילו בחמץ דאורייתא חוששין לקדושין דכיון דלבתר איסורא מבדל בדילי אינשי מחמץ ובשש הכל עסוקים לשורפו לא משמע להו לאינשי דמיתסר בהנאה ואי אמרת דבשש אין חוששין לקדושיו אתו למימר הכי בד' וה' ואתו למישרי א"א ומש"ה נקט בו' שעות ולמעלה דוקא ונ"ל דמש"ה נקט משש שעות ולמעלה דאילו מחמשה ולמעלה איכא למיחש דלמא הנך קדושי בה' הוו אלא דטעו בין ה' לו' אבל מו' ולמעלה ליכא למיחש למימר דה' הוי וטעו בין ה' לז' שבה' חמה במזרח ובז' חמה במערב הילכך בו' שעות חוששין לקדושיו אפ"ה שפיר מייתי ראיה דמאי דאסרוה רבנן עליה לאו ברשותיה קאי כיון דאמרינן דנוקשה מו' שעות ולמעלה אין חוששין לקדושיו והרז"ה השיב על הרי"ף שהביא הא דרב גידל א"ר בהלכותיו ואמר דרב לטעמיה דס"ל כרבי יהודה דאמר חמץ מו' שעות ולמעלה אסור מן התורה ומתסר נמי בהנאה ומש"ה אין חוששין לקדושיו אבל אנן דקי"ל כר"ש דאמר דבין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום חוששין לקדושיו ואין דבריו נכונים מטעם שכבר כתבתי בחדושי דאפילו ר"ש מודה דחמץ מו' שעות ולמעלה מתסר בהנאה מדאורייתא עכ"ל וה"ה כתב וז"ל מ"ש רבינו ואפילו היה אסור מדבריהם למדו מאיסור החמץ בשעה ו' שמפורש בפסחים בפ"ב שאפילו בזמן שאיסורו מדבריהם אינה מקודשת וה"ה דשאר דברים

וכבר תירצו המפרשים הסוגיא שהיא גבי חולין שנשחטו בעזרה בסוף האיש מקדש שנראה שהוא קשה על דין זה וכן הסכים הרמב"ן שבכל איסורי הנאה אינה מקודשת עכ"ל. נראה מדבריו דלהרמב"ם בכל איסורי הנאה דדבריהם אינה מקודשת ואפילו אין בהם שום צד דאורייתא וכ"נ מדברי רבינו שאחר שהביא דברי הרמב"ם כתב וא"א כתב המקדש באיסורי הנאה דרבנן וכו' או בשאר איסורי דרבנן מקודשת משמע דס"ל דלהרמב"ם בכל איסורי דרבנן אינה מקודשת והרא"ש פליג עליה ואין נ"ל כן משום דאי הוה ס"ל להרמב"ם הכי ה"ל לסתום ולכתוב ואפילו היה אסור בהנאה מדבריהם ולמה לו לפרש ולומר כגון חמץ בשעה ו' ומדכתב הכי משמע ליה דהיינו לומר דדוקא איסור דרבנן כי האי דהוי חמץ דאורייתא ושעות דרבנן וה"ה לשעות דאורייתא וחמץ דרבנן אבל חמץ דרבנן ושעות דרבנן חוששין לקידושיו וכן משמע מדברי הר"ן שזו היא דעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן כט

ומ"ש עוד הרמב"ם עבר ומכרו וקדש בדמיו מקודשת וכו' משנה וגמרא בס"פ האיש מקדש (קידושין דף נו:): ומ"ש בשם הרא"ש המקדש באיסורי הנאה דרבנן כגון חמץ בשעה ו' או בשאר איסורי דרבנן מקודשת כבר כתבתי לשון הרא"ש בזה ומשם יתבאר לך שדברי רבינו סתומים הם מאד שסתם וכתב דלהרא"ש בחמץ בשעה ו' מקודשת וה"ל לפרש דהיינו דוקא בחמץ דרבנן אבל בחמץ דאורייתא אף בשעה ו' אינה מקודשת דומיא דחמץ דרבנן בשעות דאורייתא:

סעיף קטן ל

ומ"ש והמוכר איסורי דאורייתא ומקדש בדמיהן דמקודשת דוקא בשמכרו לעכו"ם או לישראל ויודע הלוקח שהוא איסורי הנאה וכו' ז"ל הרא"ש בס"פ האיש מקדש אהא דאמרינן מכרן וקידש בדמיהן מקודשת וא"ת והא הני זוזי לאו דידיה נינהו שצריך להחזיר הדמים כיון שמכר לו איסורי הנאה וי"ל דמיירי בשמכרו לעכו"ם או לישראל והכיר בהם דהוו מעות מתנה ירושלמי מכרן וקדש בדמיהן מקודשת רבי חגי בשם ר' זעירא שאין תופסין דמיהם א"ר חנינא זאת אומרת שמקדשין בגזל פי' לפיכך היא מקודשת לפי שאין תופסין דמיהן לאיסור ודייק מינה רבי חנינא שמקדשין בגזל דמאחר שאין דמיהם נכנסים תחתיה לאיסור נשארו הן אסורים והמעות גזל הם בידו ואבן דקי"ל קדשה בגזל לפני יאוש אינה מקודשת צריך לאוקמה כדפרישית ואי לאו הירושלמי דמחשיב ליה גזל לא הוה ק"ל מידי דהאי דמי לאו גזל הם בידו כי בתורת מקח באו לידו ואף על גב דמקח טעות הוא ישלם מביתו אבל הני זוזי להוצאה ניתנו לו עכ"ל והר"ן כתב לדברי רש"י בפ"ק דחולין היינו טעמא דמקודשת אף על פי שהיו הדמים

אסורים למקדש משום דכיון שהיא מותרת ליהנות בהם וקנאתן מחמתו מקודשת אבל בירושלמי גרסינן רבי חגי בשם ר' זעירא בשאין תופסין דמיהם א"ר חנינא זאת אומרת שמקדשין בגזל ומסתברא דלדידן דקי"ל דקדשה בגזל לפני יאוש אינה מקודשת כי תנן מכרן וקדש בדמיהן מקודשת דוקא בשידע לוקח שהם איסורי הנאה ולקח א"נ בשמכרן לעכו"ם או אפשר דאפילו במוכר לישראל כיון שהלוקח נתן דמיהן למוכר להוציאם הלואה הן בידו ומקדש בהם אע"פ שהוא חייב לשלם מביתו מפני שמקחו מקח טעות עכ"ל: ב"ה ומ"ש באחרונה דאפילו במוכר לישראל מיירי עיקר דדברים של טעם הם ולפחות מידי ספיקא לא נפקא: כתב הרא"ש בפסקיו בפ"ק דב"ק לרבי יוסי הגלילי בכור בזמן הזה אפילו תם הוי ממון בעלים לקדש בו את האשה ולרבנן אפילו בכור בעל מום חי בזמן הזה לא הוי ממון בעלים לקדש בו את האשה ויש שפסקו כרבי יוסי הגלילי ומיהו נ"ל דמשמע דהלכה כרבנן וצ"ע עכ"ל כתב רבינו ירוחם בשם הרשב"א שכל צבור יש להם כח לעשות הסכמה ביניהם דכל מאן דמקדש בלא עשרה שלא יהיו קידושיו קידושין והריב"ש כתב בתשובה סי' שצ"ט שיכולים הקהל לתקן שכל מי שיקדש שלא בידיעת נאמני הקהל ובפניהם ובפני עשרה יהו קידושיו מופקעין ובטלים ומעתה באותו זמן מפקירים הקהל כסף או שוה כסף שיקדש בו והמקדש כנגד תקנתא זו אין קידושיו קידושין ואינה צריכה גט זהו מה שנ"ל להלכה אבל למעשה הייתי חוכך להחמיר ולא הייתי סומך על דעתי זה לחומר הענין להוציאה בלא גט אם לא בהסכמת כל חכמי הגלילות כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא עכ"ל: וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' אלף ר"ו ששורת הדין רשאים לעשות כן ובלבד שיסכימו בכך אנשי העיר ואם יש ת"ח שם צריך לעשות מדעתו ומעשה היה בעירנו ודנתי בדבר לפני רבותי ומורי הרמב"ן הודה לדברי ומ"מ עוד צריך להתיישב בדבר עכ"ל וזה לשון הר"ר שלמה בן הר"ש בר צמח בתקנת הפקעת הקידושין לא נעשה בה מעשה לעולם וכבר נשאל לראשונים ולא סמכו לעשות בה מעשה וכ"כ א"א בתשובה והרשב"א בסי' תקנ"ח כתב וז"ל אילו רצו לתקן הקהלות או קהלה וקהלה לגדור בפני תקלות אלו יעשו תקנה במעמד כולם ויפקיעו מעתה ועד עולם או עד זמן שירצו כל ממון שינתן לשום אשה מקהלם הפקעה גמורה הפקר גמור אא"כ תקבלם האשה מדעתה ומדעת אביה או בפני פלוני ופלוני וכן מצאתי לרב שרירא גאון שכן נהג הוא ואבותיו ואמר לצבור אחד לנהוג כן וכן ילמד אדם בתוך ביתו וילמד לנערותיו לאסור על עצמן על דעת המקום ועל דעת הרבים בלא שום פתח היתר וחרטה כל ממון שינתן לה בתורת קידושין אפילו תקבלם מדעתה אם לא בפני פלוני ופלוני וכך הודעתי אני פעמים לבנות עירנו עכ"ל הרשב"א ובסי' תר"ב כתב אשה שנדרה הנאה

מראובן ואמרה כל נכסי פלוני עלי כקרבן ואח"כ בא אותו ראובן וקידשה נראה בעיני פשוט שאינה מקודשת וכן הנהגתי אני במקומי להסיר המכשלות מפני הרמאין. ומה ששאלת אם אמר כל שיגיע לידי משל פלוני באיזה צד הרי הקדש תיכף שיגיע לידי בזה אני חוכך לאיסור והוה ליה ספיקא בדאורייתא וצריכה גט. ובסי' תר"ג כתב על אשה שנדרה הנאה מפלוני וקדשה בשטר דמקודשת: כתב מהרי"ק בשורש כ"ד קהל שעשו תקנה בחרם ששום בר ישראל לא יקדש אשה בפחות מי' בני אדם ועבר א' וקידש בפחות מי' קידושיו קידושין וה"ה למקדש שעובר על חרם ר"ג וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה וכ"כ בא"ח בשם הרשב"א:

סימן כט

סעיף קטן א

הכסף של הקידושין צריך שיתנהו לה במתנה גמורה ואם נתנו לה על מנת שתחזירהו לו אינן קידושין וכו' מימרא בריש קידושין (דף ו') הילך מנה על מנת שתחזירהו לי באשה אינה מקודשת לפי שאין אשה נקנית בחליפין ופירשו התוספות והרא"ש לפי שדרך הוא להחזיר הסודר שמקנין בו הלכך אי אמרת דקני אתי למימר אשה נקנית בחליפין לפיכך אפקעו רבנן לקידושין אע"ג דמדאורייתא הוי מקודשת וז"ל הרמב"ם בפ"ה אינה מקודשת בין החזירה בין לא החזירה שאם לא החזירתו לא נתקיים התנאי ואם החזירתו הרי לא נהנית ולא הגיע לידה כלום כתב רבינו ירוחם יש מפרשים שאם נתן לה מתנה לזמן ידוע ואמר לה תהא מקודשת לי בההיא הנאה שאת נהנית באותו זמן דהויא מקודשת וי"מ דאינה מקודשת וראשון נראה עיקר עכ"ל:

סעיף קטן ב

אמרה לו תן מנה לפלוני ואקדש אני לך וכו' שם אמר רבא תן מנה לפלוני ואקדש לך מקודשת מדין ערב ערב לאו אע"ג דלא מטי הנאה לידיה קא משעבד נפשיה האי איתתא נמי אע"ג דלא מטי הנאה לידה קא משעבדא ומקניא נפשה ופירש"י ואקדש אני לך. וכשנתנו לו א"ל התקדשי לי מקודשת ואע"ג דלא מטי הנאה לידה: מדין ערב. ממה שמצינו בתורה שהערב משתעבד למלוה אנו יכולין ללמוד וגם הרמב"ם כתב בפ"ה דהא דמקודשת כשא"ל התקדשי לי בהנאת מתנה שנתתי על פיך וכתב ה"ה כ"כ הרשב"א והכרח הוא דאי לא אמר הוא לא עדיף ודאי כשנותן לאחר על פיה מכשנותן לידה ואמרה היא שאינה אלא קידושי ספק וגם הר"ן כתב שכדברי הרמב"ם ז"ל עיקר וכן כתב רבינו ירוחם וכתב אי נמ' מיירי במדבר עמה על עסקי קידושיה ובסימן ל' יתבאר לטעמא דמקודשת משום דאיהי אמרה ליה מעיקרא תן מנה לפלוני ואקדש אני

לך אבל אם התחיל ואמר לה התקדשי לי במנה ואמרה לו תנהו לפלוני או לאבא או לאביך אינה מקודשת כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף רכ"ד דה"ה אם אמרה הלוה מנה לפלוני ואתקדש אני לך מקודשת אבל אם א"ל הרויח לפלוני זמן ואתקדש אני לך אינה מקודשת:

סעיף קטן ג

אמרה תן מנה לפלוני ואקדש אני לו כו' שם (ז.) תן מנה לפלוני ואקדש אני לו מקודשת מדין ערב ומדין עבד כנעני ערב לאו אע"ג דלא מטי הנאה לידיה משעבד נפשיה האי אתתא נמי וכו' מי דמי ערב הא דקני ליה קא חסר ממונא האי גברא קני להאי אתתא ולא חסר מידי עבד כנעני יוכיח דלא חסר ממונא וקא קני נפשיה מי דמי התם הך דקא מקני קא קני הכא האי אתתא קא מקניא נפשה ולא קניא ולא מידי ערב יוכיח אע"פ דלא מטי הנאה לידיה משעבד נפשיה וכתב הרמב"ם בפ"ה דהיינו דוקא כשקדשה אותו פלוני ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאת מתנה זו שקבלתי ברצונך וכתב ה"ה יש מי שפירש כשאותו פלוני מינה שליח את זה לקדש לו אשה הא לאו הכי אפילו הודיעו לבסוף ונתרצה כיון שבשעת הקידושין לא היה יודע בהם אינה מקודשת אלו דבריהם והרשב"א תמה על רבינו למה הוצרך לפרשה כשאמר מי שנתקדשה לו הרי את מקודשת בהנאת מתנה שקבלתי ברצונך. עוד כתב אדרבה לכאורה משמע דכל כה"ג קרוב הוא להיות כהילך מנה ואתקדש אני לך דאינה מקודשת אלא באדם חשוב בדוקא וצ"ע עכ"ל. ודברי תימא הן דהא ע"כ אם נפרשה שזהו שליח ודאי היה אומר לפלוני התקדשי בהנאת מתנה זו שנתתי לו ברצונך שאם לא אמר לה השליח כלום היאך יפה כחו יותר ממשלחו וכבר נתבאר בפ"ג שנתן הוא ואמרה היא שאינה אלא קדושי ספק כ"ש בכה"ג אלא ודאי כשא"ל השליח הוא א"כ יפה פירש רבינו שאין כאן צורך שליח וזהו שלא נזכר בגמרא אלא שאותו פלוני א"ל כן ולא הוצרכו להזכיר מפני שכבר ידוע שהמקדש צריך שיאמר הרי את מקודשת והקושיא שהקשה הוא ז"ל דלכאורה משמע דכה"ג אם אינו אדם חשוב אינה מקודשת אני אומר לדבריו א"כ יפה כח השליח ממשלחו שכשהשליח מקדשה בכה"ג מקודשת וכשהמשלח אומר כן לא תתקדש וזהו תימא אלא ודאי יש חילוק בין ההיא דבעינן אדם חשוב הילך מנה משלה והיא חסרה ממון ולפיכך בעינן אדם חשוב בדוקא ושלא בחשוב במה תתקדש אבל כאן אינה חסרה ממון כלל והיא נהנה שמתקיימת מצותה בממון של אחרים כך נ"ל עכ"ל ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה מבואר מתוך מה שכתבתי אמרה לו הילך מנה וכו' ג"ז מימרא שם: ומ"ש כדפרישית לעיל הוא בסימן כ"ז:

סעיף קטן ד

א"ל הילך מנה והתקדשי לפלוני וכו' שם הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני עבד כנעני לאו אף על גב דלא חסר מידי קא קני נפשיה האי גברא נמי אף על גב דלא חסר מידי קני להאי איתתא ופירש"י הילך מנה והתקדשי לפלוני. והוא שלוחו אלא שמקדשה משלו מקודשת ואע"ג דממונא לאו של משלח הוא: מדין עבד כנעני. שאחרים פודין אותו בממונם והוא קונה עצמו ויוצא לחירות ואע"ג דלא חסר איהו בהאי ממונא מידי וז"ל הרמב"ם בפ"ה א"ל הילך דינר זה במתנה והתקדשי לפלוני וקדשה אותו פלוני ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאה זו הבאה ליך בגללי הרי זו מקודשת אע"פ שלא נתן לה המקדש כלום וכתב ה"ה מימרא שם ופירשוה קצת מפרשים בשזה שליח אותו פלוני כמו שפירשו בזה שלמעלה וכבר הוכחתי בסמוך דעת רבינו עד כאן לשונו והר"ן כתב אחר דברי רש"י והרמב"ם כתב כגון שקדשה אותו פלוני ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאה זו הבאה ליך בגללי ולפי זה אינו צריך להעמידה שיהא האומר זה שליח אותו פלוני עד כאן לשונו וכך הן דברי הרא"ש שכתב הילך מנה והתקדשי לפלוני ועשאו פלוני שליח אלא שנותן המנה משלו או כשלא עשאו שליח ואמר המקדש הרי את מקודשת לי במנה שנתן ליך פלוני מקודשת עכ"ל וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ה

א"ל התקדשי לי בדינר ונתן לה משכון עד שיתן הדינר אינה מקודשת מימרא שם (ח.) ויהיב טעמא משום דמנה אין כאן משכון אין כאן וז"ל הרמב"ם בפ"ה אינה מקודשת לפי שלא הגיע הדינר לידה ולא המשכון נתן להיות שלה וכתב ה"ה בשם הרשב"א שאפילו א"ל הריני חייב לך מנה בקנין והתקדשי לי בו אינה מקודשת שאין כאן מנה אלא מלוה ולא קנה ואפילו כתב לה שטר עליו אינה מקודשת וכ"כ הרמב"ן עכ"ל וז"ל הר"ן (פ"ק דקידושין דף תרכ"ד) כתב הרמב"ן דאפילו היכא דא"ל קנה משכון זה בשיעבוד מנה והתקדשי לי בו ומשכתו אינה מקודשת דנהי דקניה ליה משכון להההיא שיעבודא אינה מקודשת בכך דמנה אין כאן כלומר דעיקר שיעבודא דמנה גבי לוה הוא ולא גבי אשה ומשכון נמי אף על גב דגבי אשה הוא הרי הוא כאילו משכון אין כאן שאין המשכון אלא להבטחת השיעבוד וכיון דמנה אין כאן גבי אשה משכון נמי אין כאן אבל הראב"ד פירש דה"ק מנה אין כאן שהרי לא נתחייב לה בו דמילי בעלמא נינהו וכיון דמנה אין כאן משכון אין כאן דלא קניא ליה למשכון במידי דמאי יהבה ליה דקניא לה משכון אבל היכא שנתן לה משכון וא"ל קני במשכון זה שיעבוד מנה והתקדשי לי מקודש' ע"כ ודברי רבינו ירוחם בזה כתבתי בסי' כ"ח :

סעיף קטן ו

א"ל הרי את מקודשת לי במנה ונתן לה דינר מיד הרי זו מקודשת מיד וישלים וכו' אבל אם א"ל במנה זו וכו' היה בו דינר רע או של נחושת וכו' שם אר"א התקדשי לי במנה ונתן לה דינר הרי זו מקודשת וישלים מ"ט כיון דאמר לה מנה ויהיב לה דינר כמ"ד לה על מנת דמי וכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי מיתיבי התקדשי לי במנה והיה מונה והולך ורצה אחד מהם לחזור אפילו בדינר האחרון הרשות בידו הב"ע דאמר במנה זו הא מדסיפא במנה זו רישא במנה סתם דקתני סיפא א"ל התקדשי לי במנה זו ונמצא מנה חסר דינר או דינר של נחשת אינה מקודשת דינר רע ה"ז מקודשת ויחליף לא רישא וסיפא דאמר במנה זו ופרושי קא מפרש רצה אחד מהן לחזור אפילו בדינר האחרון הרשות בידו כיצד כגון דאמר לה במנה זו רב אשי אמר מונה והולך שאני דדעתה אכוליה האי דינר של נחשת ה"ד אי דידעה ביה הא סברה וקבלה לא צריכא דיהביה ניהלה בליליא אי נמי דשכיח ליה ביני זוזי האי דינר רע ה"ד אי דלא נפיק היינו דינר של נחשת אמר רב פפא כגון דנפיק על ידי הדחק ופירש"י מונה והולך שאני. ואע"ג דאמר במנה סתם כיון דחזיתיה מונה והולך דעתה אכולה אבל כי לא נתן לה אלא דינר וקבילתיה ודאי לשם קידושין קבילתיה ועל מנת שישלים: דאשתכח ביני זוזי. ולא הכירה בו מתחלה שהיה מעורב ביניהם ופסק הרא"ש כר"א דאמר התקדשי לי במנה ונתן לה דינר ה"ז מקודשת וישלים וסיים בה וה"מ דא"ל מנה סתם אבל אם אמר לה מנה זה או אפי' מנה סתם והיה מונה והולך ורצה אחד מהן לחזור אפילו בדינר האחרון הרשות בידו נראה שהוא סובר דרב אשי לאו לדחויי אוקימתא קמייתא אתא אלא לומר דשפיר איכא לאוקמה לברייתא אפילו במנה סתם וטעמא משום דמונה והולך שאני אבל אה"נ דלדידיה נמי לא אר"א אלא במנה סתם אבל במנה זה לא אבל הרי"ף אחר שפסק כר"א כתב וה"מ דא"ל מנה סתם אבל אם אמר לה מנה זה והיה מונה והולך ורצה אחד מהן לחזור אפילו בדינר האחרון הרשות בידו. וכ' הר"ן (בפ"ק דקידושין דף תרכ"ד) נראה שהרי"ף סמך אאוקימתא קמייתא ודחה לאוקימתא דרב אשי משום דאוקימתא קמייתא היא לישנא דגמרא וכן דעת הרמב"ם בפרק ז' ומ"מ נראה דעת הרמב"ן דבמנה זה כל שנמצא חסר דינר לא בעיא חזרה דממילא בטלי קידושין וזה שלא כדברי רש"י שכתב עלה דהא דאמרינן השתא במנה סתם לא הוו קידושין במנה זה מיבעיא כלשון הזה השתא במנה סתם תניא ליה דיכולים לחזור כל זמן שלא קבלה את כולו במנה זה ונמצא חסר דינר דהשתא לא קבלה את כולו מיבעיא דמצי הדרא אלמא דס"ל ז"ל דאפילו במנה זה ונמצא חסר דינר בעיא חזרה ונראה שהזקיקו לומר כן דאם איתא דאפילו מן

הסתם בטלו קידושין מאי פריך במנה זה מיבעיא וכו' ואף על פי כן אין דבריו מחוורין דכיון דא"ל במנה זה ומנה אין כאן בטלי קידושין וכו' עכ"ל ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש שפסקה לדרב אשי דכל היכא דמונה והולך אפילו במנה סתם אינה מקודשת עד שישלים כל המנה:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם אמר לה דינר החסר יהא עלי במלוה מקודשת פשוט הוא מהא דר"א דבסמוך. כתב רבינו ירוחם התקדשי לי במנה סתם ולא אמר זה ונמצא חסר דינר מחלוקת בפרק האיש מקדש (יז.) וי"מ דאינה מקודשת ואפילו רצה המקדש לתת הדינר והרמב"ן כתב דמקודשת וכתב לפיכך לא כתבה רבינו דדייקינן לה ממנה זה דדוקא מנה זה אינה מקודשת הא מנה סתם מקודשת עכ"ל וכ' ה"ה בפ"ז בפ' האיש מקדש אמרו בגמ' דפליגי ת"ק דברייתא וי"א באומר לה התקדשי לי במנה ונתן לה מנה חסר דינר סבר ת"ק דאינה מקודשת ואמרו שם אלא הא דאמר ר"א התקדשי לי במנה ונתן לה דינר מקודשת וישלים לימא כתנאי אמרה לשמעתיה ותירצו מנה חסר דינר כסיפא לה למתבעיה מנה חסר צ"ט לא כסיפא לה למתבעיה ויש פוסקים כת"ק וכל שנתן לה מנה חסר דינר אינה מקודשת וזה דעת הרשב"א ז"ל אבל הרמב"ן פסק כיש אומרים ודקדק כן מן הברייתא שהביאו בפ"ק וזהו שבהלכות לא הביא סוגיא זו שבפ' האיש מקדש וזה ג"כ דעת רבינו שלא חלק וכתב ונתן לה אפילו דינר א' וכו' עכ"ל וכל זה הביא הר"ן בפ"ק דקידושין והרא"ש הביא הסוגיא זו בפ' האיש מקדש ופסק הלכה כת"ק ואעפ"כ לענין הדין אינו חולק על פסק הרמב"ן שהוא ז"ל גורס בדברי ת"ק מקודשת ואהא דאוקי רב פפא דינר עב דנפיק ע"י הדחק כתב הר"ן כלומר דכיון דנפיק ה"ז מקודשת דמסתמא לא קפדה כל שהחליפו ואיפשר שאין הקידושין תלויין בכך ואע"פ שלא החליפו מקודשת אלא שיש לו להחליפו מדין חוב בעלמא עכ"ל: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה ואם א"ל בתר הכי התקדשי לי בו ושתקה הוי ספק קידושין נראה שהטעם משום דאיכא למימר דכיון דשתקה הרי היא מתרצה להתקדש בו כמו שהוא ואיכא למימר דעל דבריו הראשונים היא סומכת שא"ל במנה דמשמע מנה יפה שאין בו שום דינר רע והא דשתקה לפי שאינה חוששת להשיבו דבר כתב הרשב"א בתשובה באדם שלקח טורניש ונתן לאשה ואמר לה הרי את מקודשת לי במנה זה דאינה מקודשת וראיה מדאקשינן השתא במנה סתם לא הוו קידושין במנה זה לא כ"ש ופירש"י במנה זה ונמצא חסר דינר עכ"ל: "ב"ה קידש אשה ונתן לה כלי ואמר לה הרי את מקודשת לי בטבעת זו בתשובה להרמב"ן סי' קל"ז: הוא אומר התקדשי לי במנה והיא אומרת לא אתקדש לך אלא במאתים וכו' תוספתא כתבוה

הרי"ף והרא"ש בפ"ק דקידושין והרמב"ם בפ"ז ופי' הר"ן זה אומר לאשה התקדשי לי בדינר זה ע"מ שאשלים לך מנה והיא אומרת ע"מ שתשלים לי מאתים והלך זה לביתו וזו לביתה ולא הסכימו ביניהם ואח"כ תבעו זה את זה וקדשו ונתן לה הדינר אם האיש תבע את האשה יעשו דברי האשה וישלים לה מאתים ואם האשה תבעה את האיש יעשו דברי האיש ולא ישלים אלא מנה:

סעיף קטן ח

אמר לה התקדשי לי בכוס זה והיה בו מים וכו' בפ' האיש מקדש (קידושין דף מח) ת"ר התקדשי לי בכוס זה תנא חדא בו ובמה שבתוכו ותניא אידך במה שבתוכו ולא בו ותניא אידך בו ולא במה שבתוכו לא קשיא הא במיא הא בחמרא הא בציהרא ופירש"י בו במה שבתוכו. בשניהם זכתה דמצטרפי לשוה פרוטה: בו. קדשה ולא במה שבתוכו במיא דלא חשיבי ולא היה דעתה אלא בכלי: בחמרא. במה שבתוכו ולא בו דעבידי למשתייה ומהדר כוס למאריה: בציהרא. ציר דגים שעשוי לימים רבים לטבול בו והכוס צריך לשומרו בו ובמה שבתוכו וי"א ציהרא שמן לשון יצהר והתוס' כתבו שר"ת פירש במיא בו ובמה שבתוכו שהמים בטלים לגבי הכוס בחמרא בו ולא במה שבתוכו שהיין חשוב ואינו בטל לגבי הכוס ומכל מקום אינו חשוב כ"כ שנאמר שדעתה תהא על היין אבל בציהרא במה שבתוכו דחשוב יותר מן הכוס אבל לא בו דהכוס אינו בטל לגבי יצהר וכ' הרא"ש שר"ח פירש כדברי רש"י והרמב"ם בפ"ה כ' כדברי רבינו תם ואמאי דאמרינן במה שבתוכו ולא בו כתב ר' ירוחם ומיירי בכוס של חרס: האומר לאשה התקדשי לי בכוס זה של יין ונמצא של דבש או בהפך כתב רבינו בסי' ל"ח:

סעיף קטן ט

היו לו מיני כלים או מיני מאכל או שאר כל דבר ובאה אשה ואמרה תן לי מהם וכו' בפ"ק דקידושין (ד' ט.) ההוא גבר' דהוה מזבין חומרי פתכייתא אתאי ההיא איתתא אמרה ליה הב לי חד שוכא אמר לה אי יהיבנא לך מיקדשת לי אמרה ליה הבה מיהבא א"ר חמא כל הבה מיהבא לאו כלום הוא ההוא גברא דהוה שתי חמרא בחנותא אתאי ההיא איתתא א"ל הב לי חד כסא א"ל אי יהיבנא לך מיקדשת לי א"ל אשקויי אשקיין א"ר חמא כל אשקויי אשקיין לאו כלום הוא ההוא גברא דהוה שדי תמרי מדקלא אתאי ההיא איתתא א"ל שדי תרתי א"ל אי שדינא לך מיקדשת לי א"ל שדי משדי א"ר זביד כל שדי משדי לאו כלום הוא איבעיא להו הב שדי אשקי מהו ואסיקנא הלכתא דאינה מקודשת ופירש"י מיקדשת לי לשון שאלה וכתבו התוס' והרא"ש דאייתי תלמודא הני תלת עובדי לאשמועינן דבין במידי דמיכלא בין במידי דמשתיא בין במידי אחרינא לאו כלום הוא וזהו שכתב רבינו היו לו מיני כלים או מיני מאכל או שאר כל דבר: ומ"ש

אם אמרה הן ונתן לה ה"ז מקודשת כ"כ הרמב"ם בפ"ד ופשוט הוא שהיא מקודשת אלא שיש לתמוה למה הצריך שתאמר הן דאפילו שתקה וקבלה משמע נמי דמקודשת וכ"נ ממ"ש רבינו בסמוך בשם הרא"ש וממה שאכתוב בשם הרמב"ן ז"ל ומיהו לפי מה שאכתוב בשם הרשב"א אתי שפיר: ומ"ש רבינו שרצונה לומר רק תתן פעם אחת ולא נתרצית בקידושין כלומר שרצונה לומר תן לי בלבד ולא תשחק בי בדבר אחר וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד: ומ"ש בשם הרא"ש אם אמר בשעה שנתנו לה הרי את מקודשת לי וקבלה מקודשת שם בפסקיו כתב שכך נ"ל ושכן מצא בשם הראב"ד ז"ל וה"ה כתב על המעשים הנזכרים כתב הרמב"ן מפני שהוא אמר תחלה בלשון שאלה ואפילו חזר ואמר לה בשעת נתינה התקדשי לי והיא אמרה אחת מהלשונות האלו אינה מקודשת אבל אם שתקה ודאי מקודשת עכ"ל והר"ן כתב איכא מ"ד דטעמא דאינה מקודשת משום דאדיבורא קמא סמכה דאמרה ליה מעיקרא הב שלא לשם קידושין אבל אי א"ל איהו מעיקרא אי יהיבנא מיקדשת לי ואמרה הב א"נ הבה מיהבא כדקאמר איהו קאמרה ומקודשת וכן נמי אפי' היכא דאמרה איהי מעיקרא הב אם חזר ואמר לה בשעת נתינה התקדשי לי בו ואיהי אמרה הב או הבה מיהבא מקודשת אבל הרשב"א סובר דאפי' לא אמרה איהי מעיקרא מידי כיון דאי אמר לה בלשון שאלה אי יהיבנא לך מיקדשת לי ואיהי לא אהדרא ליה אין מקדשנא לך אלא א"ל הב או הבה מיהבא אפי' חזר וא"ל הרי את מקודשת לי בזה לא מהני ולא מידי דעיקר טעמא דאינה מקודשת היינו משום דכיון דבלשון שאלה קא"ל אם איתא דארציא הוה לה לאהדורי אין מקדשנא לך מדלא מהדרא הכי אלא אמרה הבה מיהבא ודאי הכי קאמרה בקידושי לא ניחא לי אלא במתנה ולפיכך אם חזר ואמר התקדשי לי אינה מקודשת ולי נראה כל שלא אמרה בלשונות האמורים בגמרא איכא לספוקי בלשון קידושין וצריכה גט שכל כיוצא בזה אין לנו אלא מ"ש חכמים עכ"ל :

סימן ל

סעיף קטן א

אין צריך שיתן הקידושין לתוך ידה ממש אפילו זרקו לה מדעתה לתוך חיקה או לתוך חצרה המשתמרת לדעתה אפילו אינה עומדת אצלו ואם היא עומדת ברשות הבעל צריך שיתנם לתוך ידה או לתוך חיקה בגיטין רפ"ח (דף עז.) תנן הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה ה"ז מגורשת זרק לה בתוך ביתו או בתוך חצרו אפילו הוא עמה במטה אינה מגורשת לתוך חיקה או לתוך קלתה ה"ז מגורשת ופירש"י והיא בתוך ביתה. של נכסי מלוג וזרקו לה על גבי קרקע: ה"ז מגורשת. דקנתה לה חצרה כאילו נתנה בידה:

לתוך חיקה או לתוך קלתה הרי זו מגורשת. אפילו היא בתוך ביתו ובגמ' (שם:) והיא בתוך ביתה אמר עולא והוא שעומדת בצד ביתה ובצד חצרה רב אושעיא אמר אפילו היא בטבריה וחצרה בצפורי והא היא בתוך ביתה ובתוך חצרה קתני ה"ק והיא כמי שבתוך ביתה וחצרה דכיון דחצר משתמרת לדעתה היא מתגרשת ופי' רש"י חצר משתמרת לדעתה כלומר על פיה וצוויה וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא כעולא דהכי אסקה רב אשי בפ"ק דמציעא (יא:) דא"ר אשי חצר אתרבאי מידה ולא גרע משליחות גבי גט דחוב הוא לה אין חבין לאדם אלא בפניו הילכך בעינן שתהא עומדת בצד ביתה בצד חצרה גבי מתנה דזכות הוא לה זכין לאדם שלא בפניו ע"כ ובפ"ק דמציעא (דף יא.) אהא דתנן ראה אותם רצים אחר המציאה וכו' ואמר זכתה לי שדי זכתה לו א"ר יהודה אמר שמואל והוא שעומד בצד שדהו ותקני ליה שדהו דא"ר יוסי בר חנינא חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו ה"מ בחצר המשתמרת אבל בחצר שאינה משתמרת אי עומד בצד שדהו אין ואי לא לא פריך רבי אבהו מעובדא דר"ג וזקנים ודחי ליה דמטלטלי אגב מקרקעי אקני להו מתורת חצר ורב פפא משני שאני מתנה דדעת אחרת מקנה אותה ופריך מגט דדעת אחרת מקנה אותו ואמר עולא והוא שעומדת בצד ביתה ובצד חצרה ומסיק רב אשי חצר משום יד איתרבאי ולא גרע משליחות גבי גט חוב הוא לה ואין חבין לאדם אלא בפניו וכתב הרא"ש הילכך בעינן עומדת אפילו בחצר המשתמרת גבי מתנה דזכות הוא לה זכין לאדם שלא בפניו והלכך מועיל במציאה ובמתנה חצר המשתמרת אפילו אין עומד בצד חצרו דזכין לאדם שלא בפניו ומטעם שליחות אבל חצר שאין משתמרת אם אין עומד בצדה במציאה לא קני דאי אפשר להיות מטעם שליחות אבל במתנה מסכמת דעת המקבל בכל מקום שיתנהו הנותן שיזכה לו המקום ושמירת הנותן חשובה לו כשמירתו הילכך קני אפי' אין עומד שם והרי"ף לא הביא דברי רב פפא ומתוך דבריו משמע שאין מחלק בין מציאה למתנה וסבר כשינויא קמא דמטלטלי אגב מקרקעי הקנה להם ויותר נראה כאשר כתבתי דרב פפא בתראה הוא וגם רב אשי מתרץ דבריו מה שהקשה מגט למתנה עכ"ל ומשמע דקדושין למתנה דמי דהא דעת אחרת מקנה אותה וא"כ אפילו לחצרה שאינה משתמרת מקודשת אפילו אינה עומדת בצדו לדעת הרא"ש ז"ל ורבינו שכתב דבעינן שתהא משתמרת לדעתה נראה שהוא כדעת הרי"ף דאי להרא"ש אפילו בחצר שאינו משתמרת נמי הויא מקודשת ויש לתמוה עליו למה סתם דבריו שלא כדעת הרא"ש ועוד דאפילו להרי"ף לא בעינן אלא שתהא משתמרת ואפילו שלא לדעתה ולמה הצריך שתהא משתמרת לדעתה וז"ל הרמב"ם בפ"ד מהלכות אישות המקדש את האשה בכסף או בשטר אינו צריך שיתן הקדושין לתוך ידה אלא כיון שרצתה לזרוק לה קדושין

וזרקן בין לתוך ידה בין לתוך חיקה או לתוך חצרה או לתוך שדה שלה ה"ז מקודשת ולכאורה נראה מתוך דבריו לתוך חצרה בכל גווני מקודשת אפילו אינה משתמרת ואינה עומדת בצדה ואף על גב דלענין מתנה כתב בפ"ד מה' זכיה דבחצר שאינה משתמרת בעי' שיהא עומד בצד חצרו וכדעת הרי"ף איפשר דקידושין עדיפי ממתנה ויותר נראה לומר שקיצר בהלכות אישות בזה וסמך על מ"ש בה' זכיה כתוב בתשובות הגהות המיימוני שבסוף ספר נשים על ראובן שקידש לאה וזרק לה קידושיה לתוך חיקה ונענעה בגדיה להשליך הקידושין ממנה תוך כדי דיבור נראה שכיון שחצר שקידש שם אינה שלה אפילו זרק לה הקידושין לתוך ד' אמותיה אינה מקודשת אבל אם זרק לתוך חיקה אף על פי שראו העדים שנענעה בגדיה והשליכה טבעת הקידושין מעליה אין לדמותו להא דאמרינן בפ"ק (ח:) נטלתו וזרקתו וכו' אינה מקודשת וכו' דשאני הכא דשמעו העדים דאיהו אמרה לו מעיקרא פלוני הוא וקדשני וכו' ואף על גב דאמרה לא היה בלבי אלא לשחוק ולהתלוצץ עמו דברים שבלב נינהו ואף על גב דאיכא למימר דאנן סהדי דלא נתכונה אלא להתלוצץ ובכמה דוכתי אזלינן בתר אומדנא משום חומרא דא"א לא נסמוך על זה וליכא אומדן דעתא דמוכח כיון דאיכא למימר איתתא בכל דהו ניחא לה אמנם כיון שהעדים לא ראו אם נפלה טבעת הקידושין בחיקה אינה צריכה גט ואפילו אם היא יודעת שנפל לתוך חיקה והאריך עוד בדבר ואכתוב עוד תשובה זו בסימן מ"ב. כתוב בהגהות מרדכי דסוף גיטין (דף תרפ"ח) בשם ר"ג מה שהעד אומר שראה שלקח ידיה בע"כ ונתן את הטבעת בידה מאחר שלא זרקה צריכה גט ואע"פ שיש עדים שלא דבר עמה בשעת נתינה כיון שדבר עמה תחלה הוי קידושין :

סעיף קטן ב

השאיל לה הבעל מקום חשוב הרי הוא כשלה וכו' מבואר בהזורק בעובדא דההוא גברא דזרק לה גיטא לדביתהו אזל גיטא נפל בפיסלא:

סעיף קטן ג

ומ"ש היה במקום שהשאיל לה מקום חלוק בפני עצמו וכו' מבואר שם בעובדא הנזכר ובסימן קל"ט יתבאר בס"ד:

סעיף קטן ד

היתה עומדת בסימטא או בצידי ר"ה וזרק לתוך ד' אמותיה מקודשת ואם נשארו תוך ד' אמותיו אינה מקודשת אפי' נכנסה היא לתוך ד' אמותיו וכו' בהזורק תנן גבי גט היתה עומדת בר"ה וזרקו לה קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת וכן לענין קידושין ובגמ' ה"ד קרוב לו ה"ד קרוב לה א"ר ד' אמות שלה זהו קרוב לה ד' אמות שלו זהו קרוב לו ה"ד מחצה על מחצה א"ר שמואל בר יצחק

כגון שהיו שניהם עומדים בארבע אמות וליחזי הי מינייהו קדים רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו הכא בשתי כתי עדים עסקינן אחת אומרת קרוב לו אחת אומרת קרוב לה רבי יוחנן אמר קרוב לה שנינו אפי' מאה אמה קרוב לו שנינו אפילו מאה אמה ה"ד מחצה על מחצה אמר רב שמן בר אבא לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי יוחנן הוא יכול לשומרו והיא אינה יכולה לשומרו זהו קרוב לו היא יכולה לשומרו והוא אינו יכול לשומרו זהו קרוב לה שניהם יכולין לשומרו שניהם אין יכולין לשומרו זהו מחצה על מחצה וכתב הרא"ש דר"י לא אתא לאיפלוגי אדרב אלא בפירושא דמתני' אבל לענין דינא לא פליג עליה דשפיר אית ליה דאם זרק גט לתוך ד' אמותיה שהיא מגורשת דהא ר"י גופיה אמר הכי בפ"ק דמציעא ולפיכך פסק רבינו כוותיה דתוך ד' אמותיה מקודשת ותוך ד' אמותיו אינה מקודשת:

סעיף קטן ה

ומ"ש אפילו נכנסה היא לתוך ד' אמותיו כיון שקדם הוא לתוכן זכה בהם והם שלו כן משמע מדאמרינן וליחזי הי מינייהו קדים וכ"כ שם הר"ן דמהא שמעינן שכל הקודם לבא בד' אמות זכה בהם ואין לחבירו הבא אח"כ זכות בהם כלל ע"כ וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות גירושין ואף על גב דבמתני' תנן היתה עומדת בר"ה כתב רבינו היתה עומדת בסימטא או בצידי ר"ה משום דרב אשי אית ליה בפ"ק דמציעא דבר"ה לא תקנו ד' אמות וא"כ ע"כ לומר דר"ה דקתני מתני' היינו סימטא או צידי ר"ה וכ"כ התוס' והרשב"א ז"ל ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ד מהל' אישות ומה שהשוה הרמב"ם ר"ה לרשות שאינו של שניהם כתב ה"ה שהטעם מפני שהם מוקשים לענין מכירה כדאיתא בפרק הספינה (בבא בתרא פה:) אבל הר"ן תמה עליו מפני שהוא ז"ל כתב בפי"ז מהל' גזילה שאין ד' אמות קונות בר"ה אלא בסימטא:

סעיף קטן ו

ומ"ש כיצד קרוב לו וקרוב לה כל שהוא יכול לשומרו וכו' מבואר דהיינו כר"י ומשמע דס"ל ז"ל דרב ור"י פליגי לענין דינא והלכה כר"י דקי"ל כוותיה לגבי רב ועוד דבגמרא תניא כוותיה דר"י ובסי' קל"ט בס"ד יתבאר דעת הרמב"ם לענין גירושין ופירוש המפרשים בו וגם יתבאר שם דעת הרי"ף:

סעיף קטן ז

א"ל התקדשי לי במנה זה ונטלתו וזרקתו לאור וכו' בפ"ק דקידושין ת"ר התקדשי לי במנה נטלתו וזרקתו לים או לאור או לכל דבר האבד אינה מקודשת הא שדיתינהו קמיה הוי קידושין הא קאמרה ליה שקול לא בעינא לא מיבעיא קאמר ל"מ שדיתינהו קמיה דלא הוי קידושין אבל זרקתו לים או לאור אימא כיון דמיחייבת בהו קידושי קדיש נפשה

והא דקא עבדה הכי סברה אבדקיה להאי גברא אי רתחנא הוא אי לא קמ"ל ופירש"י נטלתו וזרקתו לים בפניו לומר איני רוצה וכ"כ הרמב"ם בפ"ד א"ל התקדשי לי בדינר זה נטלתו וזרקתו לים בפניו או לאור או לדבר האבד אינה מקודשת ומ"מ יש קיצור בדברי הרמב"ם שהיה לו לכתוב ואצ"ל אם זרקתו בפניו למקום שאינו אבד ודברי ריב"ש בדין זה בסי' ק"ע:

סעיף קטן ח

אמרה תנהו לפלוני או לאבא או לאביך וכו' שם ת"ר התקדשי לי במנה תנם לאבא ולאביך או לפלוני אינה מקודשת ע"מ שיקבלום לי מקודשת ופירש"י אינה מקודשת ואינו דומה לתן מנה לפלוני ואתקדש לך דהתם איהי קאמרה ליה מעיקרא אבל כאן משטה היא בו כלומר תן מעותך לאחרים וכ"כ תוס' והר"ן:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו א"ל התקדשי לי במנה שנתתי להם אינה מקודשת פשוט הוא דכיון דטעמא דאינה מקודשת משום דמשטה היא בו כי הדר אמר התקדשי לי מאי הוי:

סעיף קטן י

ומ"ש גבי שיקבלום לי מקודשת אפי' לא חזר ואמר התקדשי לי פשוט הוא דכיון שא"ל תחלה התקדשי לי מה צורך לחזור לומר התקדשי לי:

סעיף קטן יא

א"ל התקדשי לי במנה אמרה לו תנהו על הסלע אינה מקודשת ואם היה סלע שלה מקודשת ברייתא שם ופירש"י אם היה סלע שלה מקודשת. שחצירו של אדם קונה והרי הוא כמי שקבלתו והתוספות הקשו עליו וכתבו דנראה לפרש דאין הטעם תלוי בקנין חצרה אלא כשהסלע שלה סמכה דעתה ומ"ש אם הסלע של שניהם הוי ספק קידושין שם בעיא וסלקא בתיקו: ומ"ש בשם התוס' כ"כ הרא"ש בפסקיו ונראה שכל זה נכלל במה שכתבו התוס' משום דכשהסלע שלה סמכא דעתה:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו לעיל בשם הרמ"ה נראה שהוא כפירוש זה דטעמא דאינה מקודשת משום דכשא"ל תנהו על הסלע סתם הוי כאילו אמרה איני חפצה בקידושיך הילכך אפי' נתנועל סלע שלה לאו כלום הוא וכשאמרה תנהו על סלע שלי הוי כאילו היא חפצה בקידושין ומשמע לי דמ"ש הרמ"ה כגון שיחדה לו הסלע לאו למימרא שצריך שתאמר לו על סלע פלוני אלא אפילו אומרת סתם תנהו על סלע שלי מקודשת ויחדה דנקט היינו לאפוקי אומרת תנהו על הסלע ולא אמרה שלי והכי דייק סיפא דלישניה שכתב אבל אם אמרה ליה תנהו על הסלע סתם דמשמע דבהאי גוונא דוקא הוא דאינה מקודשת ואם לא

תפרש כן קשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא והיכא דאמרה תנהו על הסלע סתם וזרקו לתוך חיקה בשתיקה לא נתבאר דעת הרמ"ה אם הוא כדעת התוספות והרא"ש שיכולה לומר בתורת מתנה קבלתיו או אמרינן דכיון דשתקה ודאי סמכה אדבריו הראשונים שא"ל התקדשי לי וזה נראה יותר :

סעיף קטן יג
התקדשי לי בככר זה תנהו לכלב אינה מקודשת היה שלה מקודשת גם זו ברייתא שם:

סעיף קטן יד
ומ"ש אינו שלה ורץ אחריה לנשכה מיבעיא והוי ספק שם:

סעיף קטן טו
ומ"ש התקדשי לי בככר זה תנהו לפלוני עני אינה מקודשת אפילו בעני המוטל עליה לפרנסו שם ומפרש טעמא משום דאמרה ליה כי היכי דמחייבנא ביה אנא מחייבת ביה את וכתב הר"ן כלב רץ אחריה לנושכה מהו מפרש בגמרא מי אמרי' בההיא הנאה דקא מציל לה מיניה גמרה ומקניא נפשה או דילמא אמרה ליה חיובי מחייבת לאצולין וסלקא בתיקו ולחומרא ואע"ג דבתנהו לעני פשטינן בסמוך דאפילו עני הסומך עליה אינה מקודשת משום דאמרה ליה כי היכי דמחייבנא ביה אנא מחייבת ביה את ואפילו הכי הכא מספקא לן משום דאיפשר דהצלה דגופא חשיבא לה טובא וגמרה ומקניא נפשה:

סעיף קטן טז
כתב א"א ז"ל י"א אם אמרה תן ככר לכלב וכולי ואקדש אני לך שהיא מקודשת וכו' ונ"ל שאינה מקודשת וראוי להחמיר בדבר כל זה דברי הרא"ש בפסקיו שם ושם ביאר מאיזה טעם נ"ל שאינה מקודשת וסיים וכתב יען ראיתי מקצת גדולים שכתבו דמקודשת מדין ערב כתבתי הנ"ל ודעתי נוטה דלא דמי לערב כלל וראוי להחמיר בדבר עכ"ל ז"ל הר"ן (פ"ק דקדושין ע"א ד' תרכ"א) כתב הרמב"ן דמאי דאמרינן תנהו על הסלע תנהו לכלב אינה מקודשת לאו בחד גוונא אינהו דבתנהו על הסלע אפילו אמרה ואקדש אני לך לאו כלום הוא דלאו מידי עביד אפומה אבל בתנהו לכלב אילו אמרה ואקדש אני לך מקודשת שכיון שהוציא ממון על פיה מקודשת מדין ערב ואחרים כתבו דלעולם לא מחוייב מדין ערב אלא במוציא ממון מרשותו לרשות אחר בן דעת לפי שבזכותו של זה נתחייב זה מדין ערב אבל במוציא ממון לאיבוד כי הכא אף ע"ג דאמר בהדיא ואתחייב אני לך לא מהני וכן זרוק מנה לים ואתקדש לך לאו כלום הוא וכן דעת קצת חכמי הצרפתים והרשב"א ז"ל עכ"ל. וה"ה בפ"ד הביא שתי סברות אלו. כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ה סי' י"א שנשאל על לאה שאמרה לראובן תן לי מה שאתה חייב לי ונתן לה ג' פשיטים וכשנתנם בידה אמר הרי את מקודשת לי והיא כששמעה כן השליכה המעות מידה

והרימה קולה וצעקה איני חפצה להתקדש לך ומרטה בשערה ושרטה בפניה וצעקה אוי ואבוי והשיב יראה לי דאין כאן בית מיחוש כיון שהעדים מעידין שלא נתרצית בקדושין וזרקתן לאלתר מידה ואפילו קול של קדושין לא יצא לה בעיר שהרי יצא שוברו עמו עד כאן וכתב רבינו בסימן מ"ב: 89ב"ה דין בת גדולה שקדשה מי שאינו הגון לה והיא אומרת שמואסת בו עיין בתשו' הרא"ש שכתבתי בסי' כ"ד:

סימן לא

סעיף קטן א

אין מקדשין בפחות משוה פרוטה פשוט בפ' קמא דקדושין (דף יב.) אין אשה מתקדשת בפחות משוה פרוטה ומ"ש ומיהו אם קדשה בחפץ סתם אין צריך לשום אותו תחלה אם שוה פרוטה וכו' שם (דף ז) ההוא גברא דאקדיש בשיראי רבה אמר לא צריכי שומא רב יוסף אמר צריכי שומא אי דאמר לה בכל דהו כ"ע לא פליגי דלא צריכי שומא אי דא"ל חמשין ולא שוו חמשין הא לא שוו כי פליגי דא"ל חמשין ושוו חמשין רבה אמר לא צריכי שומא דהא שוו חמשין רב יוסף אמר צריכי שומא כיון דאיתתא לא בקיאה בשומא לא סמכה דעתה איכא דאמר בכל דהו נמי פליגי רב יוסף אמר שוה כסף ככסף מה כסף דקיץ אף שוה כסף דקיץ ואסיקנא והלכתא שיראי לא צריכי שומא ופרש"י צריכי שומא. וכיון שלא שמאום תחלה אינה מקודשת כדמפרש ואזיל: בכל דהו. התקדשי לי בהן כמו שהן דלא צריכי שומא דבציר מפרוטה לא שוי אי דאמר התקדשי לי בחמשין זוז והרי לך אלו בדמיהן ושוו חמשין מיהו לא שמאום בקיאין קודם לכן עכ"ל ומתבאר מדברי הר"ן דבכל דהו דאמרינן היינו לומר שקדשה סתם וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' בשם ר"ת כ"כ התוס' והרא"ש בשמו שדקדק כן מדאצטריך תלמודא למפסק הכא הלכתא כרבה לגבי רב יוסף אלא ודאי אתא לאשמועינן דדוקא שיראי הוא דלא צריכי שומא אבל אבנים טובות ומרגליות צריכי שומ' ולפיכך נהגו העולם לקדש בטבעת שאין בה אבן וכתב הרא"ש ע"ז ומיהו לא ברירא לי האי טעמא למה נהגו העולם להסיר האבן מן הטבעת דהא אמרינן בכל דהו לא פליגי ללישנא קמא ואין דרך לתת שומא לטבעת של קדושין עכ"ל ואין להקשו' אמאי לא ברירא ליה האי טעמא הא כיון דללישנא בתרא בכל דהו נמי פליגי ומסתמא הלכתא כלישנא בתרא די"ל דהא דפסק ר"ת דאבנים טובות ומרגליות צריכי שומא ע"כ כלישנא קמא אתי דטעמא דרב יוסף משום דלא סמכה דעתה הוא וע"כ לא פליג רבה עלי' אלא בשיראי אבל באבנים טובות מודה אבל ללישנא בתרא דטעמא דרב יוסף משום דבעינן שוה כסף דקיץ ורבא

פליג עליה וסבר דלא בעינן מידי דקיץ והלכתא כותיה לא שני לן בין אבנים טובות לשיראי וכיון דפסק ר"ת כלישנא קמא אתי שפיר דמותיב על ההוא מנהגא מלישנא קמא ולפי מ"ש הר"ן (פ"ק דקדושין דף תרכ"ד) דברי ר"ת אין מקו' לתמיהת הרא"ש שכתב כלשון הזה אור"ת דמש"ה נקט שיראי לפי ששומתן ידועה לעולם קצת ואין הדבר מצוי לטעות בהם כ"כ ביותר משויין הרבה כמרגליות ואבן טובה שיש שאינה שוה אלא מעט ואפשר שהיא סבורה כמה וכמה בהא אפי' רבה מודה דאע"ג דלא אמר לה דשויא חמשין אלא א"ל בכל דהו דצריכי שומא ולפיכך פירשו שיראי כדי שלא לטעות בדבר זה ואמר ר"ת שלפיכך נהגו שלא לקדש בטבעת שיש בה אבן עכ"ל. וכתב עוד הרא"ש ור"י אומר דמה שהוצרך לפסוק כאן כרבה משום דרב יוסף הביא כמה ראיות לדבריו ע"כ כלומר ולפי זה אין ראיה לפסק ר"ת וגם התוס' כתבו טעם זה ועוד טעם אחר למה הוצרך לפסוק כרבה ולשום אחד מהטעמים אין ראיה לפר"ת והרמב"ם כתב בפ"ז כלשון הזה אמר לה הרי את מקודשת לי בבגדים אלו שהם שוים חמשין דינרין והיו של משי וכיוצא בהם שהאשה מתאוה להן אם היו שוין נ' זוז ה"ז מקודשת משעת לקיחה ואינן צריכין שומא בשוק ואח"כ תהיה מקודשת כדי שתסמוך דעתה אלא הואיל והן שוין כמו שאמר לה ה"ז מקודשת משעה ראשונה ואם אינן שוין אינה מקודשת עכ"ל: וכתב הר"ן אהא דאסיקנא והלכתא שיראי לא צריכי שומא ומקשו הכא אמאי פסק כהאי לישנא הל"ל הלכתא כרבה ולפיכך נראה מדקדוק הלשון דדוקא שיראי הוא דלא צריכי שומא אבל איכא מידי דצריך שומא ומתוך דברי הרמב"ם נראה דשיראי מתוך שהאשה מתאוה להן גמרה ומקניא נפשה כל היכא דשוה כדקאמר אבל במידי אחרינא לא ולפי זה למעוטי דברים שאין האשה מחמדתן נקט שיראי ור"ת אמר דמ"ה נקט שיראי לפי ששומתן ידועה לעולם קצת אבל דברים שרגילין לטעות בשויין הרבה כמרגליות ואבן טובה צריכי שומא. וכתב עוד הר"ן ודברים שצריכים שומא כפי הסברות שכתבנו נראה מלשון רש"י שאם קדש בהם את האשה קודם שומא אינה מקודשת שהרי כתב לרב יוסף דאמר דצריכי שומא כיון דלא שמאום תחלה אינה מקודשת ומינה לדידן במידי דצריך שומא אבל מדקדוק לשון הרמב"ם נראה דס"ל דאפילו רב יוסף לא פליג אלא לומר שאינה מקודשת משעה ראשונה אבל לאחר שומא מודה דמקודשת ואע"ג דבשיראי לא נפקא לן מידי דהא איפסקא הלכת' דלא צריכי שומא נ"מ מיהת לאותם דברים שכתבנו למעלה דצריכי שומא אבל אחרים אומרים דמאי דאמרי' שיראי לא צריכי שומא לא אתי למעוטי מידי והא דנקט שיראי ולא אמר הלכתא כרבה היינו משום דאיכא לישנא אחרינא בגמר' דבכל דהו פליג רב יוסף ואילו אמר הלכתא כרבה אתי למטעי דבכל דהו

דוקא הלכתא כותיה ומ"ה אמר והלכתא שיראי לא צריכי שומא דמשמע בשום ענין אפילו א"ל בחמשין ושוה חמשין וכ"ש בסתם ע"כ: כתב הר"ש בר צמח בתשובה על המקדש בטבעת ונמצאת של נחשת אין זה מספיק לבטל הקידושין כיון שלא אמר לה שהיא של כסף אלא שקדשה סתם והיא סברה שהטבעת היה של כסף ה"ל דברים שבלב דהא אסיקנא דאי אמר בכל דהו לא צריכי שומא ופירוש כל דהו בסתם כיון שהן שוים פרוטה אבל יש מי שאמר שאם נמצאת טבעת של נחשת אינה מקודשת ושמא טעמא דכיון שאין רגילות בשל נחושת הוי כמפרש והדבר צריך הכרע עכ"ל ועיין בתשובת המיימוני דשייכי להלכות נשים. ובמרדכי פ"ק דקדושין (ד' תרכ"ט ע"א) ז"ל א"ח אם קדשה בטבעת ואח"כ נמצא שאינו של זהב אלא של כסף מזהב או של נחשת אומר הר"ם שהקידושין פסולים אלא א"כ אמר הרי את מקודשת לי בטבעת זו במה ששוה ואפילו אינו שוה אלא פרוטה שלכך נהגו עולם לומר לעידי הקידושין בשעת קידושין טבעת זו שוה פרוטה בפני האשה שאם יהיה אף מנחשת אין זה טעות משהודיעו לה וכתב הרשב"א בתשובה המקדש בטבעת מוזהב ולא אמר כלום שמא בכל דהו ניחא לה ועוד עכשיו נהגו בנות ישראל הצנועות שמכסות פניהן בשעת קדושין ואין מדקדקין אם בפרוטה אם בתרקבא ולפי זה צ"ל שאפילו קדשה בטבעת כסף שאינו מצופה זהב תהא ספק מקודשת ע"כ קרוב בעיני שאם היא גדולה שמתקדשת על ידי עצמה והיא כסתה פניה ולא ראתה הטבעת שתהא בודאי מקודשת ומכל מקום לצאת ידי ספק ראוי שיחזור ויקדשנה ואפילו באותו טבעת ואפילו לא יטלנו ממנה דה"ל כפקדון ואפילו אי שתקה מקודשת דלא גרע מדשדיך ולענין כתובה שכתב לה אם הוא אתרא דכתבי והדר מקדשי א"צ לחזור ולכתוב ואם הוא אתרא דמקדשי והדר כתבי כשהחזירה ע"מ שתהא כתובתה הראשונה קיימת ודוקא לעיקר כתובה אבל תוספות אין לה וכההיא דס"פ הכותב (כתובות צ:) עכ"ל . ועיין בתשובה שכתבתי בסימן נ"ח כתב המרדכי בריש קידושין אם אמר התקדשי לי בזהב של טבעת אפילו יש בו אבן או אפי' יש לחוש שיש תחתיו בדיל או עופרת מקודשת כיון שפירש בזהב שבו לא סמכה דעתה כ"א הזהב שבו ומקודשת. תנן בפרק האיש מקדש (קידושין מח:) התקדשי לי בדינר של כסף ונמצא של זהב או של זהב ונמצא של כסף אינה מקודשת ומוקי לה בגמרא כגון שאמרה לשלוחה צא וקבל לי קידושי מפלוני שאמר לקדשני בדינר של כסף והלך ונתן לו דינר של זהב ועיין ברבינו ירוחם אם קדשה בכוס של כסף מצופה זהב עיין ברבינו ירוחם בנתיב כ"ב בח"ד תניא בפ"ק דקדושין (א.) עגל זה בה' סלעים לפדיון בנו בנו פדוי ואוקימנא בדלא שוה ה' סלעים ואפ"ה בנו פדוי בדקבליה כהן עלויה כי הא דרב כהנא שקל סודרא מבי

פדיון הבן אמר לדידי שוה לי ה' סלעים א"ר אשי לא אמרן אלא רב כהנא דגברא רבה הוא ומיבעיא ליה סודרא אבל כ"ע לא וכתב הר"ן ונראה דה"ה למי שדרכו להתיקר באי זה חפץ שנותן בו לפעמים דמים הללו דמהני ומיהו משמע דבעינן שיהא דרכו להתיקר בכיוצא בזה עד כדי דמים הללו הא לאו הכי לא מצי אמר לדידי שוה לי אלא שיש לתמוהעל הרמב"ם שכתב בנו פדוי ולא חלק בין אם דרכו להתיקר בו או לאו ומ"מ אני מסתפק במקדש בדבר שאינו ש"פ אי מציא אמרה לדידי שוה דאפשר דכיון דלא שוה מידי לאו כל הימנה לתת עליו תורת כסף והכא שאני דכיון דודאי ממונא הוא כי אמרה לדידי שוה לי מהני ומיהו פשיטא לי דכשאין העדים יודעים שדרכה להתיקר בו לא מהני דה"ל כקדושין בלא עדים דלא מהני אפילו שניהן מודים עכ"ל:

סעיף קטן ג

קדשה בדבר שאינו ש"פ הוי ספק קידושין בפרק קמא דקדושין (יב.) אמר שמואל קדשה בתמרה אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת חיישינן שמא ש"פ במדי והא אנן תנן בפרוטה ל"ק הא בקדושי ודאי הא בקדושי ספק וכתב רבי' ירוחם בשם התוס' שאין זה ספיקא דאורייתא ופרש"י אם ש"פ במקומה הוי קדושי ודאי אם בא אחר וקדשה אח"כ מותרת לראשון ואינה צריכה גט משני ואם אינו ש"פ במקומו קדושי ודאי לא הוי לבטל קדושי שני אבל קדושי ספק הוו ואינה מותרת לאחר בלא גט דחיישינן שמא ש"פ במדי:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם רוצה לקיימה צריכה קדושין אחרים פשוט הוא:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם קדשה אחר קדושין גמורים יגרש ראשון ונושא שני אבל לא יגרש שני וישא ראשון הטעם משום שצא יאמרו גירש ראשון ונשא שני ונמצא זה מחזיר גרושתו וכמו שאמרו בפ' המגרש (גיטין פט.) גבי יצא עליה קול שהיא מקודשת לפלו' ובא אחר וקדשה וכו' וכתב מהרי"ק בשורש פ"ד שזה שכתב רבינו אם קדשה אחר יגרש ראשון ונושא שני היינו דוקא כשאין שם אלא קדושין אבל היכא שבא עליה השני טרם תתגרש מן הראשון הרי נאסרה על הראשון מספק כדין א"א שזינתה תחתיו וכשם שנאסרה לבעל כך נאסרה לבועל וכתב דאפילו נשאת ע"פ הוראת חכם אסורה לזה ולזה ומשמע בגמרא דרב חסדא ורבנן לית להו דשמואל וכתב הר"ן דמש"ה פסק בעל הלכות דלא כשמואל אבל הרי"ף והרא"ש פסקו כשמואל וכ"פ הרמב"ם בפ"ד וכתב ה"ה שכן דעת הגאונים והרמב"ן והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ו
ומ"ש בשם הרמ"ה שהולד כשר נראה שטעמו מפני שהוא סובר כדברי ר"י שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן ז
ומ"ש והטעם משום שמא שוה פרוטה בשום מקום דברי רבי פה בלתי מסודרים שלשון זה לא ניתן ליכתב כאן שאין לו קשר וענין עם הסמוך לו ואריאשא דמילת' קאי וכך ה"ל לכתוב קדשה בדבר שאינו ש"פ הוי ספק קדושין והטעם משום שמא ש"פ בשום מקום וצריכה גט מספק וכולי:

סעיף קטן ח
ומ"ש בשם הרמב"ם בפ"ד כתב שכך נראה לו ושהוא דבר של טעם וראוי לסמוך עליו וכתב ה"ה בשם הרמב"ן שהדברים נראים ומתקבלים ויש חולקין עכ"ל. והרא"ש כתב חיישינן שמא שוה פרוטה במדי חומרא דרבנן בעלמא הוא דמדאורייתא אין להקדש אלא מקומו ושעתו וכן למקח וממכר והא דקרי לה קידושי ספק לא משום שיהא בו ספק מדאורייתא אלא קידושי דרבנן נינהו ועשאוהו כמו ספק שאינה מותרת לאחר בלא גט וגם הראשון צריך לקדשה קידושין אחרים ודאים והרמב"ם ז"ל כתב שאם קידש בתבשיל או בירק וכיוצא בהם כל דבר שאין מתקיים אם לא היה שוה פרוטה באותו מקום אינה מקודשת כלל שהרי דבר זה אינו מגיע למקום אחר עד שיפסד ויאבד ולא יהא שוה כלום ומתוך דבריו משמע שאם היינו יודעים ששוה פרוטה במקום אחר מקודשת מדאורייתא כיון דאי אית לה אורחא להתם שויא לה פרוטה והא דקרי להו קידושי ספק משום דאמר שמואל שמא שוה פרוטה במדי ואין ידוע לנו ששוה פרוטה בודאי במקום אחר ומחמת זה כתב שאם הוא דבר שאינו מתקיים להגיע למקום היוקר אינה מקודשת כלל מדאורייתא ור"י פירש אפי' ידוע ששוה פרוטה במקום אחר דאין להקדש אלא מקומו ושעתו והא דנקט חיישינן שמא שוה פרוטה במדי לרבותא נקט דאפילו בכה"ג אמרו רבנן דהוו קידושין גזירה אטו אותו מקום ששוה פרוטה א"כ אין חילוק בין דבר המתקיים ובין דבר שאין מתקיים כיון דמשום גזירה הוא ומסתבר כדברי ר"י דאשה לא מקניא נפשה בפחות משוה פרוטה במקומה עכ"ל. וכתב מהרי"ק בשורש פ"ד שכך היא דעת רש"י. וז"ל הר"ן כתב הרמב"ם בפ"י דכי אמרינן דקידושי ספק הוי ה"מ בדבר המתקיים שאם היה לה דרך למדי איפשר להוליכו שם ויהיה שוה פרוטה שם אבל בדבר שאין מתקיים ליכא למיחש כלל דהא הכא לא שוה מידי וקודם שיגיע למקום היוקר יפסד אבל לפי מה שכתבו בתוס' נראה דאפי' בדבר שאינו מתקיים חיישינן שהם פירשו דמשום גזירת הרואין נגעו בה דשמא יש כאן אחד מאנשי מדי ואם יראה שאין

אנו חוששין להם כאן אף במקומו לא יחוש להם וכתב הרמב"ן וכן בתוס' דהא דאמרינן חיישינן לאו למימרא דאי ידעי' בודאי ליהוי קידושין גמורים אלא לומר דאפי' בסתמא חיישינן שמא ש"פ במדי אבל אה"נ דאפילו ידעינן דשוה פרוטה במדי לא הוו קידושין גמורין כיון דהכא לא שוה דהא לעניין גזל דגר אמרינן בהגוזל קמא (קג.) דבפחות מש"פ אפי' בגזילה קיימת א"צ להוליך אחריו דאין חוששין שמא תתייקר ולא חיישינן נמי שמא שו"פ במדי ומביא אשם ומתכפר לו אלמא אין לממון אלא מקומו ושעתו כדאמרינן בערכין לגבי הקדש אלא חומרא דרבנן בעלמא באיסור א"א ולשון הא בקידושי ספק לפ"ז לא אתי שפיר לפיכך נ"ל דאי שוה פרוטה במדי קידושי תורה הן דכיון שהיא נתרצית בהם ושוין פרוט' באיזה מקום ואילו ידעו העדים שדרכה לתת פרוטה באותו דבר ה"ל כאילו אמרה לדידי שוה לי כדאמרינן לגבי ה' סלעים של פדיון בכור וכדאיתא לעיל עכ"ל. וה"ה כתב בפ"ד שהרשב"א כתב בזה כדברי הרמב"ן ושכן מורה לשון הרמב"ם וכ"נ מדברי התוס'. כתב מהרי"ק בשורש פ"ד דאפילו לדברי הרמב"ם דוקא תבשיל או ירק שאינו יכול להגיע למקום היוקר בשום צד ע"י שום תיקון אבל תאנה אפילו לחה מ"מ יכול ליבשה בחמה ולהגיעה למקום היוקר ושם תשוה ש"פ:

סעיף קטן ט

כתב הרמ"ה אי קדיש במידי דלא ידעינן השתא אי הוה ש"פ בעידן קידושין או לא וכו' אבל לא אסרינן לה ע"פ אשה או קרוב שאומרים שהיו יודעים שהיה ש"פ באותה שעה. הכל מתבאר מעובדא דאיתא בפ"ק דקידושין (יב.) ההוא גברא דקדיש באבנא דכוחלא יתיב רב חסדא וקא משער לה אי אית בה ש"פ אין ואי לא לא אמרה ליה אימיה והא ההוא יומא דקדשה הוה בה ש"פ א"ל לאו כל כמיניך דאסרת לה אבתראה אמרו ליה רבנן לרב חסדא הא איכא סהדי באידית דידעי דבההוא יומא הוה ביה ש"פ השתא מיהא ליתנהו קמן וכתבו התוס' והאיכא סהדי באידית אין לפרש דליחוש דשמא איכא סהדי באידית דא"כ אין לדבר סוף דלעולם איכא למיחש והא נמי ליכא לפרש והא איכא סהדי דידעי דבההוא שעתא הוה ביה ש"פ דפשיטא דעל זה ראוי להחמיר אלא נראה לפרש והאיכא סהדי כלומר יצא הקול שיש עדים באידית או במדינת הים וכ"כ הר"ן ז"ל וכתב עוד וקלא דלא איתחזק הוא דאי איתחזק אפי' רב חסדא מודה דחיישינן ליה כדאיתא בפ' המגרש (גיטין פט.) אלא ודאי קלא דלא איתחזק הוא ומש"ה לא חייש לה רב חסדא עכ"ל. ומשמע דס"ל להרמ"ה דהלכה כרב חסדא ואע"ג דאיתמר עלה אביי ורבא לא סבירא להו הא דרב חסדא כלומר להתירה משום דאיכא סהדי באידית ואמרינן דאשתייר מההוא משפחה בסורא ופרשי רבנן מינייהו משום דס"ל דאביי ורבא מ"מ כיון

דרב חסדא עביד עובדא נקטינן כוותיה: "ב"ה יש כאן ט"ס וכך היא הנוסחא הנכונה ומשמע דס"ל להרמ"ה דלית הלכתא כר"ח משום דאיתמר עלה אביי ורבא לא סבירא להו הא דר"ח כלומר להתירה משום דאיכא סהדי באידית ואמרי דאשתייר מההיא משפחה בסורא ופרשי רבנן מינייהו משום דס"ל כאביי ורבא הילכך אע"ג דר"ח עבד עובדא לא עבדינן כוותיה ע"כ היא הנוסחא הנכונה. וי"ל בדברי הרמ"ה שבתחלה כתב דאי אית בה השתא ש"פ הוו קידושי ודאי עד שיתברר בעדים שלא היה בה בשעת הקידושין ש"פ והיאך כתב אח"כ שאם א"א להתברר בעדים שהי' בה ש"פ חיישינן לה דמשמע שהיא ספק מקודשת והרי דבריו סותרים זא"ז דברישא משוי לה מקודשת ודאי ובסיפא משוי לה מקודשת מספק ונ"ל דמ"ש ברישא לאו לחומרא דהוו קידושי ודאי ממש שאם יקדשנה אחר לא יחושו לקידושיו ואפשר דחשיב להו קידושי ודאי משום דמסתמא כדשוי השתא הוה שויא בשעת הקידושין ומ"ש ואם א"א להתברר ע"י עדים שהיה ש"פ בשעת הקידושין ט"ס יש כאן וצריך למחוק תיבת אי והכי פירושו ואי אית בה השתא הוו קידושין עד דמתברר בסהדי דבעידן קידושין לא הוה בה ש"פ וממילא משמע דאי לית בה השתא ש"פ אמרינן דמסתמא בשעת הקידושין לא הוה בה ש"פ ושריא לעלמא ואהאי משמעותיה קאי ואמר דה"מ כשאין אנו יודעין שיש עדים שהיה ש"פ בשעת הקידושין אבל אם אפשר להתברר שהיה ש"פ בשעת קידושין חיישינן לה לא מיבעיא אם יש עדים אלא אפילו יצא קול שיש עדים שיודעים שהיה ש"פ חיישינן להו דכיון דיצא הקול שיש עדים בכך חשיב אפשר להתברר ועדיין י"ל דכי לית בה השתא ש"פ מאי הוי ליחוש דלמא בשעת הקידושין הוה ש"פ וי"ל דלא מחזקינן איסורא כיון דלית בה השתא ש"פ מסתמא גם בשעת קידושין לא הוה בה ש"פ והעמד אשה על חזקתה שהיתה פנויה. וא"ת אכתי נמי אמאי שרי לה ליחוש לה שמא ש"פ במדי וכדשמואל וי"ל דהרמ"ה ל"ל דשמואל ואע"ג דרבינו פסק לדשמואל לא נמנע מלכתוב דברי הרמ"ה למגמר מיניה מילי אחרינא שבא בדבריו ואיכא למידק על מ"ש דהרמ"ה ל"ל דשמואל שהרי כתב רבינו בסוף סי' זה בשם הרמ"ה דאי קדיש במידי דיקיר וזיל אפי' אין בו ש"פ חיישינן ומשמע דטעמא משום דילמא ש"פ במדי וכדשמואל וי"ל דהתם לאו משום דס"ל כשמואל הוא אלא כיון דמידי דיקיר וזיל הוא חיישינן דלמא בההיא שעתא הוי ש"פ וזיל השתא ועוד י"ל דשפיר מצי סובר הרמ"ה כשמואל והב"ע בדבר שאינו מגיע למקום אחר עד שיפסד וכהרמב"ם (ועיין כתשובת הרב זלה"ה בסי' פ' שהאריך עוד בזה):

סעיף קטן י

א"ל התקדשי לי בתמרה זו וכו' בפרק האיש מקדש (קידושין דף מו) תנן האומר לאשה התקדשי לי בתמרה זו התקדשי לי בזו אם יש בא' מהם שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת בזו ובזו אם יש בכולן ש"פ פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת היתה אוכלת ראשונה ראשונה אינה מקודשת עד שיהא באחת מהם ש"פ ופירש"י אם יש באחת מהם שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת דכיון דאמר התקדשי התקדשי כל חדא וחדא הוו קידושין באנפי נפשייהו ובגמרא היתה אוכלת ראשונה

ראשונה אהייא אילימא ארישא מאי איריא אוכלת אפילו מנחת נמי אלא אסיפא ואפילו בקמייתא והא מלוה היא ופירש"י אלא אסיפא דחשיבא ליה כללא קאמר דאם היתה אוכלת ראשונה וכו' וכי איכא בחדא שוה פרוטה מיהת מיקדשא: ואפילו בקמייתא. אפילו הראשונה או השנייה שוה פרוטה אע"ג שאין באחרונה שוה פרוטה מקודשת: והא מלוה היא. כיון דקידושין לא גמרו עד שתקבלם כולם והיא כבר אכלה את הראשונה קודם שתזכה בקידושיה הרי זו הראשונה מלוה גבה ופריש רב אמי לעולם אסיפא ומאי עד שיהא באחת מהם שוה פרוטה עד שיהא באחרונה שוה פרוטה וגרסינן תו בגמרא (דף מו: מז) אמר רבא ל"ש אלא דאמר לה בזו ובזו ובזו אבל אמר לה באלו אפילו אוכלת נמי מקודשת כי קא אכלה מדנפשה קא אכלה ופרש"י ל"ש היכא דאוכלת ראשונה ראשונה דאין מצטרפת לפרוטה אלא דא"ל בזו ובזו ובזו דלא גמרי קידושין ולא נקנה לה עד נתינה אחרונה שהיא גמר דיבורו וכבר היו הראשונות מלוה אבל באלו מקבלת הראשונה לא באת לידה בתורת מלוה דמשנגמר הדבור הקנם לה בתורת קדושין וכי אכלה מדידה קא אכלה ואפילו אכלה ראשונה ראשונה מקודשת אם יש בכולם שוה פרוטה ע"כ ודבר פשוט הוא דכל אינה מקודשת דאמרינן הכא היינו לומר דאינה מקודשת בודאי אבל מכל מקום מקודשת מספק דחיישינן שמא שוה פרוטה במדי:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דה"ה אם אמר בזו ובזו וגמר דבריו קודם שקבלה אותם כולן מצטרפות אפילו אכלה ראשונה ראשונה דברים ברורים הם בטעמם ומתבארים מתוך דברי רש"י שכתבתי:

סעיף קטן יב

ומ"ש בשם ר"י היינו לומר שאע"פ שגמר כל דבריו קודם שקבלה אותם וכשקבלה אותם היתה נוטלת מידו ראשונה ראשונה ואוכלת אינם מצטרפות ואם אין בנשארות באחרונה שוה פרוטה אינה מקודשת כיון שחלקן זו מזו כלומר שלא אמר לה התקדשי לי באלו וע' בר"י :

סעיף קטן יג

אמר לה התקדשי לי חצייך בחצי פרוטה וחציין בחצי פרוטה וכו' בפרק קמא דקדושין (דף ז.) בעי רבא חצייך בחצי פרוטה וחצייך בחצי פרוטה מהו כיון דאמר לה חצי פרוטה פסקה או דילמא מונה והולך הוא אם תמצא לומר מונה והולך הוא חצייך בפרוטה וחצייך בפרוטה מהו כיון דאמר לה בפרוטה פרוטה פסקה למלתיה או דילמא כל ביומיה מונה והולך הוא חצייך בפרוטה היום וחצייך בפרוטה למחר מהו כיון דאמר לה למחר פסקה או דילמא הכי קאמר לה קדושין נתחלו מהאידנא ומגמר לא

נגמרו עד למחר שני חצייך בפרוטה מאי הכא ודאי בחד זימנא קאמר לה או דילמא אין אשה מתקדשת לחצאין כלל תיקו בעי רבא שתי בנותיך לשני בני מהו בתר נותן ומקבל אזלינן והא איכא ממונא או דילמא בתר דידהו אזלינן והא ליכא תיקו. בעי רב פפא בתך ופרתך בפרוטה מהו מי אמרינן בתך בחצי פרוטה ופרתך בחצי פרוטה או דילמא בתך בפרוטה ופרתך במשיכה תיקו. בעי רב אשי בתך וקרקעך בפרוטה מאי בתך בחצי פרוטה וקרקעך בחצי פרוטה או דילמא בתך בפרוטה וקרקעך בחזקה תיקו. וכתב הרא"ש בשם ר"ח דכל הני בעיות עלו בתיקו ועבדינן בו לחומרא והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ג דחצייך בחצי פרוטה וחצייך בחצי פרוטה או חצייך בפרוטה וחצייך בפרוטה מקודשת ודאי סברתו בזו דזו היא שיטת הגאונים דכל את"ל פשיטותא הוא ואם כן נפשטו שני בעיות הראשונות דכל ביומיה מונה והולך הוא ונראה דבכאן אי אפשר לומר כן דבעיא אחרונה שני חצייך בפרוטה לא קיימא אבעיא ראשונה ולא שייך בה את"ל ובה מסתברא למימר דמקודשת יותר מכולן כדקאמר תלמודא הכא ודאי בחד זימנא קאמר או דילמא אין אשה מתקדשת לחצאין כלל וכיון דעלתה בתיקו כ"ש הראשונות ואין אשה מתקדשת כלל לחצאין אלא ספק עכ"ל הרא"ש ז"ל והר"ן כתב קושיא זו בשם הראב"ד ויישב אותה לדעת הרמב"ם והרב המגיד כתב קושיא זו בשם הראב"ד והרשב"א וכתב שאין דבריהם מוכרחים דכיון דחזינן בג' דבהני אמרי את"ל מקודשת ובתר הכי בעי הא דשני חצייך בפרוטה משמע דאינהו ידעי בדקדוק הלשון טפי מינן ואעפ"כ יש להחמיר כדבריהם ז"ל ואם פשטה ידה וקבלה קדושין מאחר צריכה גט עכ"ל וכתבו התוספות חצייך בפרוטה היום וחצייך בפרוטה למחר כך א"ל בפעם אחת ע"כ כלומר דאי א"ל היום חצייך בפרוטה והדר א"ל למחר וחצייך בפרוטה פשיטא דאינה מקודשת וכתב הר"ן ז"ל והך בעיא קמייתא לא כשא"ל עכשיו חצייך בחצי פרוטה ושתק וחזר וא"ל לאחר שעה חצייך האחת בחצי פרוטה דבכה"ג פסקה ליה למלתיה ולאו כלום הוא אלא כשא"ל כן זה אחר זה מיד תוך כדי דיבור וכן נמי הא דאמרינן כל ביומיה מונה והולך הוא לאו כשא"ל חצי הדיבור בבקר וחצי הדיבור בערב אלא שנתן לה ב' פרוטות כא' ואמר ליה התקדשי לי עכשיו חצייך בפרוטה וחצייך האחרת התקדשי לי בפרוטה האחרת וקא מיבעיא לן אי אמרינן דגמר בדעתיה לקדשה פלגא השתא ולא מהני או דילמא מונה והולך דהכי קאמר נתחלו מהאידנא ולא נגמרו עד לאורתא כך פירשו ולי נראה כי אמרינן כל ביומיה היינו בסתם ולמעוטי חצייך בפרוטה למחר אתינן וה"ה לאומר וחצייך בפרוטה לערב דחד טעמא הוא ונקט למחר רבותא דאפילו בכה"ג איכא לספוקי דמקודשת אי נמי דהכי אורחא דמילתא טפי עכ"ל. וכתבו התוספות חצייך

בפרוטה וחצייך בפרוטה וא"ת ואמאי לא יועיל והא לא אמרינן לעיל דלא פשטי קדושין בכולה אלא משום דאיכא דעת אחרת ואינה מתרצית אלא למה ששומעת אבל אם היינו יודעים שמתרצית בכולה פשטי קדושין בכולה והכא גלי דעתה שהיתה מתרצה בכולה וי"ל דאי הוה מיירי דא"ל בלשון קדושין אה"נ דהוו פשטי קדושין בכולה אבל הכא איירי דא"ל הרי את מאורסת לי או בחד לישני דלעיל עכ"ל. ואין כן דעת הפוסקים שלא חילקו בכך והרמב"ם ורבינו כתבוה באומר בלשון קדושין ולענין קושית התוספות י"ל דכשא"ל תחלה חצייך בפרוטה ליכא גלוי דעת שהיא מתרצית בכולה וכי הדר אמר לה וחצייך בפרוטה דאז גלי דעתה שהיתה מתרצית בכולה מאי הוי דילמא בשעת אמירת וחצייך בפרוטה קמא לא נתרצית אלא לחציה והשתא הוא דהדרא בה ונתרצית:

סעיף קטן יד

הרי את מקודשת לי לחציי מקודשת אבל אם אמר חצייך מקודשת לי וכו' שם אמר רבא התקדשי לי לחציי מקודשת חצייך מקודשת לי אינה מקודשת ויהיב טעמא משום דאתתא לגבי תרי לא חזיא אלא גברא מי לא חזי לבי תרי וה"ק לה דאי בעינא למינסב אחריתי נסיבנא ופרש"י איתתא לבי תרי להנשא להם אי אפשר הילכך האי לא קדיש אלא פלגא וחצייה נשאר לאחר א"כ אינה מקודשת להם:

סעיף קטן טו

ומ"ש או את מקודשת לי ולפלוני אינה מקודשת כ"כ הרמב"ם בפ"ג והוא נלמד ממה דאמרינן אתתא לגבי תרי לא חזיא:

סעיף קטן טז

מי שחציו עבד וחציי בן חורין שקדש בת חורין הוו ספק קדושין וכו' בפרק השולח (גיטין דף מג.) בעיא וסלקא בתיקו:

סעיף קטן יז

המקדש מי שחציה שפחה וחציה בת חורין הוו קדושין לחייב עליה אשם וצריכא גט חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה לראובן ונשתחררה ואח"כ קדשה אחר שניהם הוו ספק קידושין וכו' יתבאר בסוף סימן מ"ד:

סעיף קטן יח

קדשה בפחות משוה פרוטה ושלח לה אח"כ סבלונו' לא חיישינן שמא שלח לה לשם קדושין משנה בפרק האיש מקדש (קידושין דף נ.):

סעיף קטן יט

ומ"ש ואפילו ספק קדושין לא הוי כ"מ בתוספתא הביאה הר"ן המקדש בפחות מש"פ אע"פ ששלח לה סבלונות לאחר מכאן לא עשה ולא כלום שעל מנת קידושין הראשונים שלח וכ"מ ברמב"ם וש"פ:

סעיף קטן כ

ומ"ש בשם הרמ"ה ודוקא דקדיש בכספא וכו' פשוט הוא דחיישינן שמא שוה פרוטה במדי וכדשמואל וכמו שנתבאר בסי' זה: ב"ה אבל איכא למידק דבכסף נמי אפילו הוא פחות מחצי שעורה איכא למיחש שמא ש"פ במדי ואפשר דשיעור קידושין הוי חצי שעורה כסף כל כסף פחות מחצי שעורה אפי' שוה טובא מדברים אחרים אין כאן שיעור כסף שהצריכה תורה לקדושין: ומ"ש אבל אם קדשה בפחות משוה פרוטה ואח"כ בא עליה סתם בפני עדים צריכה גט שודאי בעל לשם קדושין בפרק המדיר (כתובות דף עד.) מימרות אמוראים וטעמא משום דאדם יודע שאין קדושין פחות מש"פ כלום וגמר ובעל לשם קידושין וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וכ"פ הרמב"ם בספ"ז: ומ"ש ואח"כ בא עליה בפני עדים וכ"כ הרא"ש שם וז"ל והא דאמרינן דבועל לשם קדושין היינו בדאיכא עידי יחוד דאמרינן הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה :

סעיף קטן כא

ומ"ש שודאי בעל לשם קידושין כן כתב שם הר"ן וכתב הרא"ש וכן משמע מדברי רש"י מתוך דברי התוספות וכן מסתבר ואע"פ שכתב שיש גדולים שאמרו שצריכה גט מספק וראוי להחמיר נראה דלא קאי אלא למקדש על תנאי ובעל אבל במקדש בפחות משוה פרוט' ובעל שכתב את"כ נראה דלדברי הכל הוי קדושי ודאי: אם אשה מתקדשת בקרקעות עיין בהר"ן בריש קדושין ובתוספות עלה ה' דיבור שכן פודין בו הקדשות ובתשובת הרשב"א סימן אלף רכ"ו:

סימן לב

סעיף קטן א

בשטר כיצד כותב לה על הנייר או על החרס אף ע"פ שאין בו שוה פרוטה הרי את מקודשת לי וכו' בריית' ומימרא בפ"ק דקידושין (ט.) "ב"ה וכתב הר"ן דהא דאמרינן כתב על החרס מהני דוקא בדלית ביה עדים אבל אי אית ביה עדים פסול גזירה דלמא אתי למסמך עליה בעדי חתימה בלחוד והוי ליה מזויף ופסול אפילו לר"א: (וכ"מ בד"מ קס"ב) ומ"ש ואם כתבו שלא לשמה אינם קדושין שם בעיא דאיפשיטא וטעמא משום דכתיב ויצאה והיתה מקיש הויה ליציאה מה יציאה בעיא לשמה אף הויה לשמה:

סעיף קטן ב

כתבו שלא מדעתה רבא ורבינא אמרי מקודשת רב פפא ורב שרביא אמרי אינה מקודשת ומפרש טעמא בגמרא דמ"ד מקודשת משום דמקיש הויה ליציאה מה יציאה לשמה שלא מדעתה אף הויה וטעמא דמאן דאמר אינה מקודשת משום דמה יציאה בעינן דעת מקנה אף הויה בעיא דעת מקנה וטעמו של הרי"ף שפסק כרב פפא ורב שרביא מבואר

בדבריו שם וכתב הרא"ש שיש לדחות ראייתו וגם הר"ן כתב שיש מי שפירש בענין שאין ראוי לפסוק כן ודברי ר"ח ודברי בה"ג כתבוה שם הרא"ש והר"ן ז"ל והרמב"ם בפ"ג כתב כדברי הרי"ף וכתב עוד בפרק ההוא דהיכא דשוייה שליח כותבו מדעת השליח וכתבו הר"ן וה"ה שנחלק עליו הרמב"ן ואמר דאין כותבו אלא מדעתה (וע"ל ר"ס ל"ו) כדאמרינן (גיטין סו:) גבי גט דאפי' באומרת אמרו גט פסול או בטל וה"נ מהתם גמרינן מה התם דעת מקנה בעינן ולא שלוחו אף כאן דעת מקנה ולא שלוחו ואפילו באומרת אמרו: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה אע"פ שהשטר פסול לקדש בו שמין הנייר וכו' גם רבינו ירוחם כתב כן בשמו" ב"ה ודבריו מפורשים בגמרא פ' האיש מקדש עלה מ"ח התקדשי לי בשטר וחכ"א שמין את הנייר אם יש בו ש"פ מקודשת ואוקימנא לה בשכתבו שלא לשמה ולא מדעתה להסתפק בפירוש דבריו דכיון דלא קדשה בשטר זה לשם כסף אפילו ש"פ אינה מקודשת ולא בא להכשיר אלא כשרוצה לקדשה בו משום כסף וה"ק אף ע"פ ששטר זה שכתבו שלא מדעתה פסול לקדש בו בתורת שטר אם בא לקדשה בו משום כסף שמין את הנייר אם יש בו שוה פרוטה מקודשת כלומר יכול לקדשה בו בתורת כסף ואם אין בו שוה פרוטה וקדשה בו הוו ספק קידושין משום דחיישיכן שמא שוה פרוטה במדי ואפשר דאפילו בקדשה בו בתורת שטר קאמר דאם יש בו שוה פרוטה מקודשת מתורת כסף וזה נראה יותר מדקדוק הלשון: גרסינן בגמרא שם בשטר כיצד כתב לה על הנייר או על החרס אף על פי שאין בו ש"פ בתך מקודשת לי בין על ידי אביה בין ע"י עצמה מקודשת וכ' הרשב"א בתשובה ע"ז דילמא בכותב בתך פלונית היא לכשת"ל דאף להזכרת השם הוקשו הויה ליציאה וכן הוא בתשובה אצלי עכ"ל כתב הרשב"א בתשובה סימן ת"ר דשטר קידושין כשר במחובר וכן משמע בתוספתא אבל אין נראה כן דעת רש"י בפ"ק דגיטין (ט:) ובסימן תר"ג כתב דבירושלמי איפליג בשטר קידושין שכתבו באיסורי הנאה אם היא מקודשת והאריך בדבר כתב ר"י פשוט בפ"ד אחין (לא:) שאף על פי שאין בו זמן כשר :

סימן לג

סעיף קטן א

בביאה כיצד הרי את מקודשת לי בביאה או באחת מהלשונות כלומר מהלשונות הנזכר בסימן כ"ז: ומ"ש ונתייחד בפני עדים כ"כ הרמב"ם בפ"ג וכתב ה"ה בפרק הזורק (גיטין פא:) אמרינן הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה ופשוט הוא שכל האומר שעל דעת לקדשה בפני עדים מתייחד עמה הן הן עידי ביאה:

סעיף קטן ב
ומ"ש ובעלה כו' הכי משמע בגמרא פ"ק דקידושין (ט:) וכן כתב הרמב"ם בפ"ג.

סעיף קטן ג
ומ"ש הויא לה כארוסה לכל דבר שאינו יורשה ואינו מטמא לה שם (דף י.) איבעיא להו ביאה נישואין עושה או אירוסין עושה נ"מ ליורשה ולטמא לה ולהפר נדריה ובעו אביי ורבא למיפשטא דאירוסין עושה ודחי להו תלמודא וכתב הרא"ש בשם הרמב"ן דהלכה כאביי ורבא ואע"ג דדחי להו תלמודא פשטא דמתניתין כותייהו משמע ותו מייתי ברייתא דיוחנן בן בג בג למיפשט דנישואין עושה ודחי לה רב נחמן ורבינא דלעולם אירוסין עושה והלכתא כוותייהו עכ"ל:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם לא גמר ביאתו לא הוו קידושין עד גמר ביאה וכו' שם איבעיא להו תחילת ביאה קונה או סוף ביאה קונה נ"מ כגון שהערה בה ופשטה ידה וקבלה קידושין מאחר אמר אמימר משמיה דרבא כל הבועל דעתו על גמר ביאה וכתב הרא"ש ודוקא כשנגמר ביאתו אז אמרינן דעתו על גמר ביאה ואם קודם גמר ביאה קבלה קידושין מאחר מקודשת לשני אבל אם הערה בה ופירש ולא גמר ביאתו מקודשת וכן אם קודם ביאה אמר אני רוצה שתתקדש בהעראה מקודשת דאמרינן בפרק הבא על יבמתו (יבמות נה:) דאשה נקנית בהעראה דילפינן קיחה קיחה מעריות עכ"ל וכתב ה"ה בפ"ג שכן דעת בעל הלכות ושכן נראה דעת הרמב"ם ושכן עיקר. כתב רבינו ירוחם בפרק הבא על יבמתו (יבמות נד.) דביאת שוגג לא קנה באשה. דין המתייחד עם האשה פנויה אי חיישינן לקידושין יתבאר באורך בסי' קמ"ט:

סימן לד

סעיף קטן א
המקדש האשה מברך פ"ק דכתובות (דף ז':) מברכין ברכת אירוסין בבית אירוסין:

סעיף קטן ב
ומ"ש וכן אם קדשה ע"י שליח מברך השליח כן כתב הרמב"ם בפ"ג וכן משמע מדסתים ותני מברכין ברכת אירוסין בבית אירוסין ומקדש ע"י שליח בכלל בית אירוסין הוא:

סעיף קטן ג
מאי מברך אקב"ו על העריות וכו' בפ"ק דכתובות (שם) ופרש"י ואסר לנו את הארוסות מדרבנן שגזרו על הייחוד של פנויה ואף ארוסה לא התירו עד שתכנס לחופה ובברכה כדפרישית כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה ואדרבנן נמי מברכין וציונו ואסר לנו כדאשכחן בנר חנוכה והתיר לנו את נשותינו הנשואות לנו ע"י חופה וקידושין וכתב

הר"ן שר"ת הגיה בנוסח הברכה והתיר לנו את הנשואות לנו ורבינו האי כתב והתיר לנו ע"י חופה וקידושין ואין מנהג בישיבה לומר את הנשואות ופי' ע"י חופה וקידושין אף על פי שקידושין קודמין לחופה היינו ע"י חופה וקידושין שקדמו להם. וכתב בספר העיטור שעיקר הנוסחא הוא על ידי חופה בקידושין בבי"ת אלא מפני שהדוקנים קראום לבי"ת ההוא רפה מפני שהיא סמוכה לה"א שהיא מאותיות אהו"י ומרפות בג"ד כפ"ת טעו הסופרים וכתבו בוי"ו עכ"ל: ומ"ש בשם הרא"ש ונהגו לומר מקדש ישראל ע"י חופה וקידושין כ"כ בפסקיו שם והר"ן כתב בשם הרמב"ן שאין חותמין מקדש ישראל ע"י חופה וקידושין. אף ע"פ שכתוב במקצת נוסחאות לפי שאינו ראוי לברך על החופה שאינו נעשה עכשיו ועוד שמקדש ישראל הוא מעין הפתיחה שקדשם בכל עסקי נישואין לפיכך אין לחתום אלא מקדש ישראל בלבד וכ' רבי' האי גמרא הוא מקדש ישראל וכך חותמין בשתי ישיבות מימות חכמים הראשונים ועד עכשיו ותוספת זה שאתם מוסיפין גריעותא היא שאין קדושת ישראל תלויה בכך ונאה לכם לחזור להלכה ולמנהגינו בהסכמת הכל עכ"ל רבינו האי ובהלכות רבינו ז"ל מצאתי בא"י מקדש ישראל ע"י חופה וקידושין ובכתב ידו נמחק ע"י חופה וקידושין ועיקר עכ"ל הרמב"ן ז"ל וכך היא נוסחת הרמב"ם בפ"ג בא"י מקדש ישראל וכן אנו נוהגים. וכתוב עוד בנוסח הרמב"ם בתחלת הברכה בא"י אקב"ו והבדילנו מן העריות וכ' ה"ה גירסא נכונה היא והוא על מה שאמרו קדושים תהיו הוו פרושים מן העריות וכתב הר"ן וא"ת היכן מצינו ברכה כגון זו שמברכים על האיסור והלא אין מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוטה ועוד למה אין מברכין במטבע קצר אשר קדשנו על הקידושין כמו שמברכין על כל המצות במטבע קצר על המילה ועל השחיטה י"ל דודאי אין ברכה זו ברכת המצוה ממש שא"א לברך כפי מה שראוי לברך בברכת המצות שאין לברך בשעת הקידושין אשר קב"ו על הקידושין משום דאין מברכים על המצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה כי הא דאכתי מחסרא מסירה לחופה ובשעת כניסתה לחופה א"א לו לברך על קידושין וחופה כיון שכבר קידש מזמן מרובה וכשבא לקדש ולכנוס כאחת נמי לא ראוי לתקן לו ברכה בפני עצמה כדי שיהא תופס ברכה שוה לכל וכיון דברכת המצוה ממש א"א לא רצו להוציא מצוה זו בלא ברכה כלל ותקנו לברך בה על קדושתן של ישראל והיינו שהקב"ה בחר בהם וקדשם בענין זווג באסור להם ובמותר להם והיינו שצונו על העריות וכדי שלא יטעה השומע לומר שבקידושין אלו בלבד הותרו המותרות הוצרכו לומר ואסר לנו את הארוסות בלאו דלא תסור והזכיר היתרן דהיינו ע"י חופה וקידושין עכ"ל והרא"ש הקשה ג"כ קושיות אלו ותירץ נ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה כי פריה ורביה

היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש וקיים מצות פריה ורביה אינו מחויב לקדש אשה והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו ואף בנושא אשה לשם פריה ורביה כיון שאיפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה אשר קב"ו להבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות והזכירו בו היתר נשואות בחופה וקידושין ואיסור ארוסות שלא יטעה אדם לומר שהברכה של קידושין נתקנה להתירה לו לכך הזכירו חופה לומר דדוקא ברכת חופה היא המתרת הכלה ולה"נ הקדימו חופה לקידושין לומר התיר לנו את הנשואות ע"י חופה שאחר ברכת הקידושין ע"כ:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם נהגו העם להסדיר אותה על כוס של יין או שכר וכו' בפ"ג וכתב ה"ה ומ"ש ואם אין שם יין או שכר מברך אותה בפני עצמה דבר פשוט הוא שאין כוס מעכב ואינו אלא מנהג כתב רבינו בסימן ס"ב בשם רבינו נסים ברכת אירוסין אם לא ימצא יין ואפילו יש שם שכר מברך בלא כוס ברכת אירוסין דלאו מצוה מן המובחר הוא וכתב עוד מברך קודם הקידושין אם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין בפ' הנזכר ובסמוך כתב רבינו שיש חולקים עליו. ומה שאמר וא"א כתב יש שכתבו שצריך לברך ברכת אירוסין קודם הקידושין וכו' ויש שכתבו שצריך לברך אחר הקידושין דילמא הדרא בה וכו' בפ"ק דכתובות ויש בקצת ספרי רבינו חסרון מבואר וכך צריך להגיה אצל מ"ש ועוד שכל המצות לפי שמזכירין עשיית המצוה מברכין עליהם עובר לעשייתן אבל כאן אין מברכין אקב"ו לקדש אשה וכיון שאין מזכיר עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן. והגהות מיימון כתבו לברך אחר הקידושין וכ"כ התוס' והמרדכי בפ"ק דפסחים בשם ר"ח אבל הרא"ש כתב בתשובה בתחלת כלל כ"ו ששאלת שנמצא בתשובה על שם הרי"ף שאין לברך ברכת אירוסין אלא קודם הקידושין ודאי כן הוא כמו שכתבת והמברך אחר הקידושין טועה הוא עכ"ל וכבר נתבאר בסמוך שכן דעת הרמב"ם וכיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכן המנהג פשוט בכל ארץ ישראל ומלכות מצרים :

סעיף קטן ה

כתב רב שרירא גאון המארס בלא ברכה וכו' רבינו ניסים הורה שאם לא בירך וכו' סברות אלו כתב הרא"ש בפרק קמא דכתובות וכתב על דברי רבינו ניסים וכן מסתבר וכן מצאתי בנימוקי ה"ר יונה שכתב משמו ודימה אותו למי שלא בירך אחר אכילתו שחוזר ומברך אחר המזון כל זמן שלא נתעכל המאכל שבמעיים וכן ה"נ אע"פ שעבר זמן מרובה כל זמן שלא נגמר ההיתר מברך וכיון שאין ההיתר נגמר אלא ע"י חופה יכולין לומר הברכה

בשעת הנשואין עכ"ל וכתב הריב"ש בתשובה סימן פ"ח שנהגו לחזור ולקדש ויפה הם עושים כדי שלא תראה כברכה לבטלה ע"כ . וכבר נתבאר בסימן זה שלדעת הרמב"ם והרא"ש ברכה לבטלה היא וכתב עוד הריב"ש (סי' פב) שראה נוהגים שהמקדש ע"י שליח חוזר ומקדש הוא עצמו בשעת נישואין ולא היו מזכירים ש"ש בברכת אירוסין שניה רק על היין שטועמים ממנו ואומר ברוך אתה השם אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות וכו'. ובברצלונא נהגו כן ע"פ הר"ן אבל מורי הר"פ היה מלעיג על זה מה תועלת לברך אחר שא"א לברך בשם שמים עכ"ל :

סעיף קטן ו

כתב ר"ש הנגיד שאין ברכת אירוסין צריכה עשרה וכו' ז"ל הרא"ש בפ"ק דכתובות כתב רב אחאי פרשת חיי שרה (סי' טו) דברכת ארוסין בי' והר"ש הנגיד נחלק עליו ואמר שא"צ י' אלא לברכת חתנים בלבד שלא הזכירו י' אלא בה ועוד הרי קדושין בפני ב' ואתה מצריך י' ולי נראה דברי רב אחאי דלמאי דילפינן מבועז הרי בועז עשה גם ברכת ארוסין בי' ולמאי דילפינן ממקהלות גם ברכת אירוסין על עסקי מקור בא דא"א לישא בלא ברכת אירוסין ודי בשנים לקדושין ובברכה צריך עשרה עכ"ל:

סימן לה

סעיף קטן א

איש יכול לעשות לו שליח לקדש לו אשה ר"פ האיש מקדש בו ובשלוחו (דף מא.): ומ"ש בין אשה סתם בין אשה פלונית כ"כ הרמב"ם בפ"ג ונראה שכתב כן מדאמרינן בפרק התקבל (גיטין דף סד.) האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה ומת השליח אסור בכל הנשים שבעולם משום דחיישינן שמא השליח קדש אמה או בתה או אחותה של זו ומ"מ למדנו משם דמהני שליח אפילו לקדש לו אשה סתם: ומ"ש ויאמר לה השליח הרי את מקודשת לפלוני בכסף זה או בשטר זה פשוט הוא:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל אם אפשר לו לקדשה בעצמו אסור לקדשה על ידי שליח בר"פ האיש מקדש (קידושין דף מא.) אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך:

סעיף קטן ג

ומ"ש אא"כ מכירה פשוט הוא דהשתא ליכא למיחש שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו שכבר הוא מכירה ואם יש בה דבר מגונה סבר וקביל. ומ"מ ה"ל לכתוב דאף ע"פ שמכירה מצוה בו יותר מבשלוחו כדאמרינן בגמרא ודקדק רבינו לכתוב אם אפשר לו לקדשה בעצמו לומר דאם א"א כגון שהוא במקום רחוק ממנה וא"א לו ללילך למקומה

לראותה או שהיא כבודה בת מלך פנימה ואין אדם יכול לראותה לא יניח מלקדש בשביל זה דלא אמרו אסור אלא היכא דאפשר כתב מהרי"ק בסי' קע"א כתב בספר תשב"ץ אדם שקידש ארוסתו ע"י שליח אין לו לקדשה אח"כ ע"י עצמו שלא להוציא לעז על קדושין על ידי שליח שיסברו העולם שאינם קדושין והגיה ר"פ על זה מיהו היכא דקדושין הראשונים היו בלא מנין יכול לקדש פעם אחרת בשעת נשואין כדי לברך ברכת אירוסין בעשרה עכ"ל וכ"כ בא"ח ובמרדכי פרק האיש מקדש והשליח נעשה עד פלוגתא דתנאי ואמוראי בפרק האיש מקדש (קידושין דף מג.) ואסיקנא והלכתא שליח נעשה עד:

סעיף קטן ד

ומ"ש לפיכך אם עשה ב' שלוחים לקדש לו אשה א"צ עדים אחרים מימרא שם:

סעיף קטן ה

ומ"ש בד"א שאין שם כפירת ממון וכו' אבל אם יש כפירת ממון וכו' אינם נאמנים ז"ל הרא"ש אמר לשנים צאו וקדשו לי אשה הן הן שלוחיו הן הן עידיו ירושלמי אמר רבי אבין נראין הדברים כשקדש בשטר אבל בכסף נעשין נוגעים בעדותן א"ר יוסי מכיון שהאמינה תורה אפילו בכסף מהימני אמר רבא אתא עובדא קמי דרב ועשה שליח עד וה"ר יונתן הכהן כתב בקדושי כסף היכא דליכא כפירת ממון כגון שהאשה אומרת לפקדון נתנוהו לי והם אומרים לקידושין אמרינן הן הן שלוחיו הן הן עדיו אבל היכא דאיכא כפירת ממון כגון שהאשה אומרת לא קבלתיה כלל לא אמרינן הן הן שלוחיו הן הן עדיו עכ"ל: והר"ן כתב (פרק האיש מקדש דף תרכ"ו) על הירושנמי ודברי רבי יוסי תמוהים דאף ע"ג דמן התורה נאמן מ"מ כיון דתיקון רבנן שבועת היסת נמצא נוגע בעדותן ואיפשר דלהצריכה גט קאמר ולפיכך יש להחמיר בדבר ול"מ כשהיא מכחישתן אלא אפילו כשהיא מודה שקבלתן אינה מקודשת ודאי דכיון שאין נאמנין מצד עצמן אלא מצד הודאתה ה"ל כמקדש שלא בעדים דאפילו שניהם מודים אינה מקודשת ומ"מ מדברי רבי יוסי המוזכרים בירושלמי חוששת וצריכה גט ובעל הלכות ז"ל הביא סתם הא דפסקינן שליח נעשה עד ולא חלק בין קודם תקנה לאחר תקנה וכן הרמב"ם כתב סתם בפ"ג מהלכות אישות השליח נעשה עד ולא חילק בין קדושי שטר לקדושי כסף וכבר השיג עליו הרמ"ך ז"ל עכ"ל: והרב המגיד הביא דברי הרשב"א שהם כמו שכתבתי בשם הר"ן וכתב שדברי הרמב"ם נראין לו עיקר ולא נתן טעם לדבר ונ"ל דיש להם טעם משום דבירושלמי בתר פלוגתא דרבי אבין ורבי יוסי אמר רבא אתא עובדא קמיה דרב ועשה שליח עד ומשמע דבקדושי כסף מיירי ובא להכריע דהלכה כרבי יוסי דהא רב עבד עובדא כותיה ובגמרא דידן נמי כיון שסתמו ואמרו והלכתא שליח נעשה עד משמע דבין בקדושי כסף בין בקדושי שטר קאמר דאל"כ לא הוי שתיק תלמודא מלפלוגי בינייהו

וכתב רבינו ירוחם מאחר שנחלקו בו גדולים הוי ספק מקודשת ולגבי הממון ישבעו השלוחים היסת שנתנו לה ואם הם אמרו במנה קדשנו אותה והיא אומרת לא קדשו אותי אלא בפרוטה הם ישבעו היסת שנתנו לה המנה ולעולם היא לא תשבע שאפילו לדברי השלוחים נתנו אותה לה בתורת קדושין והרי הם שלה עכ"ל והמרדכי כתב נראה לראבי"ה דהירושלמי מיירי קודם שתקנו שבועת היסת הילכך עשה רב שליח עד לרבותינו שפירשו בשבועות שבימי התנאים תקנו שבועת היסת משמע דגם בכסף בזמן הזה שליח נעשה עד והוו קדושי ודאי ושליח נעשה עד ובתוספות מצאתי דבירושלמי מיירי אחר שבועת היסת ומשום הכי מחלק רבי אבין בין כסף לשטר דבכסף מחויבי שבועת היסת ונפקי מתורת עדות ויש להסתפק אם האשה מודה שקבלה הקידושין אי מהני עדותן לרבי אבין בכסף והדעת נוטה דכיון דלא מחייבי שבועה דהוי כקידושין בשטר עכ"ל ומהרי"ק כתב בשורש כ"ח פשיטא ופשיטא דאם היה ע"א כשר מבלעדי השליח וגם היה שליח כשר להעיד פשיטא ופשיטא דחשיב כתרי שהרי הלכה רווחת בישראל דשליח נעשה עד עכ"ל ויש לתמוה עליו היאך על דבר שהוא מחלוקת כתב שהיא הלכ' רווחת דאע"ג דבעלמא היא הלכה רווחת הכא אינ' רווחת:

סעיף קטן ו

כתב הרמב"ם שאין צריך עדים במינוי השליחות רק אם השליח והמשלח מודים בדבר אבל בשליחות האשה שהיא עושה שליח לקבל הקידושין צריך שיהיה בעדים בפ"ג וכתב הרב המגיד מ"ש רבינו ששליח קבלה צריך עדים מוסכם הוא מן המפרשים ז"ל ונלמד משליח קבלת הגט שאמרו במשנה פרק התקבל (גיטין סג:) שצריך עדים במינויו אבל מ"ש ששליח להולכה אינו צריך עדים כיון ששניהם מודים הוא ג"כ מדמיון קידושין לגט וחולק עליו הר"א בהשגות וכבר הסכי' הרשב"א בפ' האיש מקדש לדברי רבינו וכן נראה מן הירושלמי ובגמרתינו (מה:) אמרינן ודילמא שליח שווייה ולא אמרינן בעדים ע"כ והר"ן בר"פ האומר תמה על דברי הרמב"ם והרשב"א ז"ל והעלה דמחוורתא דמילתא דכיון דבקידושין בעינן עדים דילפינן דבר דבר מממון לא מהני הודאה דידהו כשם שהקידושין צריכים עדים כך שליחות הקידושין צריכים עדים ל"ש שליחות דידיה ל"ש שליחות דידה וכן הראב"ד והרמ"ך ז"ל בהגהותיהם עד כאן לשונו וז"ל הריב"ש בתשובה סי' פ"ב אין ספק שכיון שהשליח ואשה שניהם אומרים שנתקדשה כהוגן למשלח ע"י השליח הרי היא מקודשת לו ואינה צריכה קידושין אחרים אע"פ שאין עידי הקידושין בפנינו איברא ודאי שאם בא אחד וקידשה חוששין לקידושיו עד שיבאו עדים ויעידו בקידושי השליח שאין דבר שבערוה פחות משני' ואין חזקת שליח עושה

שליחותו מספיק לבטל קידושי שני דאמרי' בפרק התקבל (גיטין סד:) דלא איתמר ההיא חזקה אלא לחומרא אבל לקולא לא ולזה אם רצה הבעל למהר ולקדשה בשעת נישואין לרווחא דמילתא כיון שאין עדים בקידושי השליח הרשות בידו אבל לברך ברכת אירוסין לא דהוי ברכה שאינה צריכה והוי איסורא ועד אחד נאמן באיסורין עכ"ל והמרדכי כתב בפרק האיש מקדש שדקדק רבינו יעבץ מהגמרא שא"צ אדם למנות שליח בעדים לקדש או לגרש ואם כופר המשלח לאחר נתינת הגט והקדושין נ"ל דהוי ספק ואזלי' לחומרא שהרי יצא שליחותו מתחת ידו ולראבי"ה נראה דלא הוי קדושין כלל כדאמרינן התם (שם.) מי קא נפיק גיטא מתותי ידוה דלהימנא ע"כ ומ"ש רבינו שהרא"ש כתב כדברי הרמב"ם והיה מפקפק לומר שאף שליחות האשה אין צריך עדים וכן מ"ש עוד בשם הרא"ש דאפילו לא מינהו שליח בהדיא וכו' בפרק האיש מקדש (קידושין דף מה:) אהא דגרסינן הנהו בי תרי דהוו שתו חמרא תותי ציפי בבבל שקל חד מינייהו כסא דחמרא יהב לחבריה א"ל מיקדשא ברתיך לברי אמר רבינא אפילו למ"ד שמא נתרצה האב שמא נתרצה הבן לא אמרינן כלומר דאפילו נתרצה הבן אחר כך אינו מועיל דצריך שיעשה את אביו שליח אמרו ליה רבנן לרבינא ודילמא שליח שוייה לא חציף איניש לשוייה לאבוה שליח ודילמא ארצויי ארצי קמיה ושתק כתב הרא"ש כלומר גילה הבן דעתו לאב שהיה חפץ בה וכיון שחפץ בה וזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו וזכיה הוי מטעם שליחות והוי כאילו עשה את האב שליח לקדשה לו מכאן נראה לדקדק שא"צ עדים במינוי שליחות של קדושין כיון דמודה המקדש שעשאו שליח וכ"כ הרמב"ם ז"ל והראב"ד כתב תמיהא היא זו כיון דפסקינן המקדש בלא עדים אין חוששין לקדושיו ואפילו שניהם מודים א"כ מה מועיל הודאת השליח והמשלח כיון דהודאתם חיובא לאחרינא ויש לחלק דודאי בגמר הדבר שהיא נאסרת לכל אדם הוא דלא מהני הודאה שאין דבר שבערוה פחות משנים אבל למיהוי שלוחו לקדשה לא מהניא הודאתה כמו בשאר שליחות אמנם צריך לדקדק מ"ש דמהניא הודאת האיש ושלוחו לנתינת הקדושין ולא מהניא הודאת האשה ושלוחה לענין קבלת הקדושין והרמב"ן ז"ל דקדק דשליח קבלת הקדושין צריך למנותו בעדים כשליח קבלת הגט ואם נוכל לחלק בין גט שבא להתיר לקדושין שבאים לאסור ונשוה שליחות האיש והאשה בקדושין צ"ע ועוד היה נראה לדקדק משמועה זו שאם גילה דעתו לשדכן שהוא חפץ באשה פלונית ואמר לשדכה לו והלך השדכן וקדשה לו בלא מינוי שליחות שהיא מקודשת לו ולא מסתבר לחלק בין אביו לאיניש דעלמא כיון שזכה מטעם שליחות והרמב"ן ז"ל פירש ודילמא ארצויי ארצי האב מילי קמיה למיהוי ליה שליח לקדושי ליה ושתיק ליה ברא מחמת

כיסופא ומסתמא ה"ל שלוחיה ולא משמע הכי דכיון דדילמא שליח שוייה אבן קאי אם איתא דדילמא ארצויי ארצי קמיה אאב קאי הוה ליה לפרושי עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה אם האב הרצה הדברים לפני הבן וכו' הוא מה שכתבתי בסמוך שכתב הרא"ש בשם הרמב"ן ויש בדברי רבינו קיצור שה"ל לכתוב שהרא"ש חולק עליו והמרדכי פרק האיש מקדש כתב אהא דאמרינן דילמא שליח שוייה באב יש לחוש יותר מבאדם אחר שהוא חייב להשיאו אשה ורגיל לדבר עמו על עסקי קדושין משמע דאי הוה חיישינן דשוויה שליח או אם הבן ודאי שוויה שליח אי ארצי קמיה ושתק ודאי צריכה גט ע"כ :

סעיף קטן ח

כתב הרמב"ם ז"ל הכל כשרים לשליחות זה חוץ מחרש שוטה וקטן לפי שאינן בני דעת ועכו"ם לפי שאינו בן ברית וכן העבד לפי שאינו בתורת קדושין בפ"ג וכתב הרב המגיד זה מתבאר בפ"ב דגיטין במשנה ובגמרא והיקש הקדושין לגירושין ידוע בכמה דוכתי וג"כ מתבאר זה בסוגיא פרק האיש מקדש גבי קדושין עכ"ל:

סעיף קטן ט

אמר לשליח קדש לי אשה במקום פלוני והלך וקדשה לו במקום אחר אינה מקודשת משנה בפ' האיש מקדש (קידושין ד' נ.):

סעיף קטן י

ומ"ש וכן בכל מה שישנה שאם א"ל לקדש סתם וקדשה ע"ת או שאמר לה לקדשה ע"ת וקדשה סתם או ששינה בתנאי אינה מקודשת כ"כ הרמב"ם בפ"ז ופשוט הוא שכיון ששינה בשליחות לאו שלוחיה הוא ויתבאר כן לענין גיטין בסימן קע"א:

סעיף קטן יא

א"ל קדשה לי והרי היא במקום פלוני וכו' משנה בפ' האיש מקדש (שם):

סעיף קטן יב

השולח לחבירו לקדש לו אשה וקדש' לעצמו ה"ז רמאי ומה שעשה עשוי ר"פ האומ' (דף נח:) האומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלונית והלך וקדשה לעצמו מקודשת לשני ובגמ' תנא מה שעשה עשוי אלא שנהג מנהג רמאות:

סעיף קטן יג

ומ"ש אפי' אמר לה תחלה פלוני שלחני לקדשך לו ובשעת נתינת הקידושין א"ל הרי את מקודשת לי וכו' שם כתב הרא"ש וא"ת מקמ"ל מתני' דמקודשת לשני וכי בשביל שנהג מנהג רמאות לא תהא מקודשת לו וי"ל דמיירי שא"ל תחלה פלוני שלחני לקדשך לו ובשעת נתינת הקידושין אמר הרי את מקודשת לי דסד"א דלי דקאמר כלומר לעשות

שליחותי לקדשך למי ששלחני לקדשך ותתקדש לראשון קמ"ל דמקודשת לשני ומיירי שהאשה שמעה והבינה יפה קודם קבלת הקידושין שאמר הרי את מקודשת לי דאל"כ אדעתא דמה שא"ל תחילה לקדשה לפלוני קבלה הקידושין אבל אם טעה השליח ואמר מקודשת לי אין כאן בית מיחוש דהקדש בטעות לא הוי הקדש עכ"ל וכדבריו כתב המרדכי בפרק הנזכר וכתב שם שכן כתוב בתשובת הר"ם ובהגהות המסכתא ההיא ובתשובת המיימוני דשייכי לספר נשים הביאו תשובת הר"ם הנזכר באורך ומיהו בפ' הנזכר כתב תשובה להר"ר ידידי' דצריכה גט לחומר' וכתב עוד המרדכי בשם ר"ב דהא דאמרינן קדשה לעצמו מקודשת כגון שלא קידש במעות המשלח דא"כ ה"ל כמו קדשה בגזל דאינה מקודשת :

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו ואם לא רצתה להתקדש למשלח וקדשה השליח לעצמו אין נקרא רמאי ומיהו צריך להודיע אם יוכל שם רבין חסידא אזל לקדושי אתתא לבריה קדשה לנפשיה והתניא מה שעשה עשוי אלא שנהג מנהג רמאות לא יהבוה ניהליה איבעי ליה לאודועיה אדהכי והכי אחי אינש אחרינא ומקדש לה:

סעיף קטן טו

העושה שליח לקדש לו אשה סתם ומת השליח אסור בכל הנשים שבעולם שיש להם קרובות וכו' בפ"ב דנזיר (דף יב.) א"ר יצחק בר יוסף אר"י האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם ומת השליח אסור בכל הנשים שבעולם אמר רבא ומודה ר"י באשה שאין לה בת ולא אם ולא אחות פשיטא לא צריכא אע"ג דאית לה והשתא דשוי שליח איגרוש מ"ט כי משוי שליח היכא דאיהו מצי לקדושי אבל היכא דאיהו לא מצי לקדושי לא משוי שליח וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ' האיש מקדש והרמב"ם בפ"ט וכתב ה"ה הקשו התוס' בפ' התקבל כל הנשים שבעולם יאסרו לינשא שמא השליח הזה קידשה לזה וא"ת שהן נאמנות לומר לא נתקדשנו א"כ יהא מותר בכל הנשים שאמרו קרובות שבהם לא נתקדשנו לו ועוד כל הקטנות שיש להם אב ומת אחר כך או שהלך למ"ה יאסרו שמא השכיח קדשן ותירצו דעיקרו של דבר אינו אלא משום קנס שעשה שלא כהוגן אבל הרמב"ן נחלק עליהם ואמר שכך הוא הדין שאפי' קטנות שמת אביהם מותרות לפי שהן בחזקת פנויות ואין חזקת שליח עושה שליחותו מוציאן מחזקתן אבל הוא אסור בנשים שיש להם קרובות לפי שאין חזקה של קרובות שאינן באות לדין לפנינו מועלת לו הא אלו באת קרובות ואמרו לא קדשנו שליח ודאי מותר בהם דעד א' נאמן באיסורין וכ"ש הכא דלא אתחזק איסורא וחששא בעלמא היא וכ"ש שמתוך שנאמנות על עצמן נאמנות הן לזה עכ"ל הרמב"ן פ' התקבל והר"ן בפ' הנזכר (דף תקפד.) כתב שלא נתבררו

לו דברי הרמב"ן והכריע כדברי התוס' : וכתב הריב"ש בתשובה סימן פ"ב שמדין זה יש ללמוד שהעושה שליח לקדש לו אשה ידועה מיד נאסר בקרובותיה מטעם חזקה זו כל שיש לספק שקדשה השליח עד שתאמר היא לא נתקדשתי ואם השליח אומר קדשתיה למשלח והיא אומרת לא נתקדשתי המשלח אסור בקרובותיה מפני דברי השליח שהוא כמותו והיא מותרת בקרובי המשלח :

סעיף קטן טז

אמר לשליח קדש לי אשה פלונית והלך הוא בעצמו וקדש את אמה או בתה וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ט והוא נלמד מהדין שיבא בסמוך:

סעיף קטן יז

עשה שליח וביטל השליחות קודם הקידושין הרי הוא בטל ואם אין ידוע אם ביטל השליחות קודם או אחר הקידושין הוא ספק קידושין ג"ז כתב הרמב"ם בפ' הנזכר והוא נלמד מדתנן בפ' עשרה יוחסין (קידושין דף עט.) וכן היא שנתנה רשות לשלוחה לקדשה והלכה היא וקדשה עצמה אם שלה קדמו קידושיה קידושין אם של שלוחה קדמו קידושיו קידושין אם אינו ידוע שניהם נותנים גט ואם רצו אחד נותן גט ואחד כונס וברי"פ האומר לחבירו (דף נט) אמרינן לא קדשה עצמה וחזרה בה מהו ר"י אמר חוזרת ור"ל אמר אינה חוזרת ואסיקנא דהלכתא כר"י דאמר חוזרת דאמר אתי דיבור ומבטל דיבור וכתב המרדכי בס"פ האומר דכל שליחות קודם שנגמר יכול לבטלו ואפילו שליחות בקנין. כתב המרדכי בפרק השולח (דף תרט:) לשון רבינו שמחה על אחד שעשה לו שליח לקדש לו אשה ואח"כ חזר וביטל שליחותו בפני ב"ד שלא בפני השליח אני אומר שלא כדין עשה כי אחר תקנת ר"ג הזקן אינו יכול לבטל אלא בפני השליח דכי היכי דשייך תקנת ממזרים ועגונות לענין גירושין ה"נ שייך לענין קידושין פעמים שיגיעו קידושין לידה לאחר שבטלו והיא חשבה שלא בטלו ומעגנה ויתבא או יגיעו לידה קודם שבטלו והיא סבורה שבטלו קודם לכן ואתי לידי ממזרות וה"ג בירושלמי פ' השולח הלכך אין לבטל אלא בפני השליח מיהו אם עבר ובטלו מבוטל דקי"ל כר"נ עכ"ל: אי שוי שליח אחרינא לקידושין ולא בטליה לשליח קמא בפירוש ואזל כל חד מינייהו וקדיש דהי מינייהו הוו קידושין כתב רבינו בסימן ל"ז בשם הר"מ: אם האב יכול ליעשות שליח להוליך קידושין לבתו בוגרת כתב רבינו בסוף סימן ל"ו. כתב ר' ירוחם אם יכול לשלוח קידושין ע"י עכו"ם ואינו מודיעו וממנה בכתבו לישראל שבאותו מקום להיות שליח דינו כדין אם שלח גט על ידו כי בענין זה נחלקו בו הפוסקים עכ"ל ודין זה לענין גט יתבאר בסי' קמ"א ומיהו לענין קידושין נ"ל דלא תלי בההוא פלוגתא דע"כ לא איפליגו אלא בגט משום דכיון שנכתב שם גט עליו ועכו"ם כיון דליתיה בתורת גיטין איכא מאן

דסבר לא יהא לו מגע יד בשליחותו אע"ג דלא עביד אלא מעשה קוף בעלמא אבל מעות הנשלחים לישראל לקדש לו בהם אשה אין שם קידושין עליהם עד שיקדש בהם האשה הלכך כשיוליך העכו"ם הקידושין לישראל שפיר דמי לכ"ע ועוד אני אומר דמטעם אחר לא הו"ל לרבינו ירוחם לדמות קידושין לגיטין לענין זה משום דאפילו מ"ד בגיטין שלא יוליך העכו"ם הגט היינו לענין שלא תנשא אבל אם נשאת לא תצא וא"כ לענין קדושין מקודשת גמורה היא מדאורייי':

סעיף קטן יח

כתב הרמב"ם ז"ל העושה שליח לקדש לו אשה והלך וקדש וכו' ג"ז בפ"ט ומ"ש בשם הרא"ש עד סוף הסימן בקדושין פ' האומר וז"ל הר"ן בר"פ הנזכר גרסינן בירושלמי לא הוחזק השליח בעדים הוא אומר לעצמי קדשתי והיא אומרת לראשון השני כאומר לאשה קדשתיך והיא אומרת לא קדשתני כלומר והוא אסור בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו היא כאומרת לראשון קדשתני והוא אומר לא קדשתיך אמרה איני יודעת חזקה לשני הוחזק השליח בעדים הוא אומר לעצמי והיא אומרת לראשון חזקה לראשון אמרה איני יודעת שניהם נותנין גט ואם רצו אחד נותן גט ואחד כונם ע"כ וטעמא דמילתא דכשלא הוחזק בעדים מסתמא אין האשה רוצה להתקדש לראשון שאינו כאן ואין שליחותו מוחזק ומש"ה כשאומרת איני יודעת חזקה לשני אבל כשהוחזק השליח בעדים היא סומכת על השליחות ומש"ה כשאמרה איני יודעת חוששין לראשון ומיהו כיון שהראשון לא היה כאן והשני כאן חוששין אף לשני ושניהם נותנין גט ומיהו כי אמרי' חזקה לראשון היינו לומר שהראשון אסור בקרובותיה שהרי אומר לה קדשתיך וכתב הרמב"ם בפ"ט דהוחזק היינו שעשאו שליח בעדים ולא הוחזק היינו שלא עשאו שליח בעדים והוא ז"ל אזיל לטעמיה שכתב בפ"ג שהעושה שליח לקדש לו אשה אינו צריך לעשותו בעדים וכתב עליו הראב"ד בהשגות אין בלשון התוספתא אם לא עשה אלא אם לא הוחזק ולעולם שעשאו בעדים אלא שלא היה השליחות מפורסם במקום האשה אבל הוא שאמר לה פלוני עשאני שליח בעדים לקדשך לו ולאחר שעה קדשה סתם והוא אומר לעצמי נתכוונתי והיא אומרת למשלח נתכוונתי כיון שלא היה השליחות מפורסם הראשון מותר בקרובותיה כמי שאמר לא קדשתיך שהשליח מוחה על ידו אבל כל שהוחזק בעדים אף הראשון אסור בקרובותיה שאין מחאת השליח מחאה אצלו לבטל שליחותו ע"כ וגם הוא ז"ל לטעמיה אזיל שדעתו שהעושה שליח לקדש לו אשה צריך לעשותו בעדים ומ"מ במ"ש דבקדושי סתם עסקינן שהשליח אומר לעצמי נתכוונתי והיא אומרת לראשון נתכוונתי תמהני שאם יש בידה לומר לא נתקדשתי לו

כשם שהיא מותרת בקרוביו כך היה ראוי שיהא הוא מותר בקרובותיה שכיון שאין המעשה מוכיח כשהיא אומרת לעצמי נתכוונתי ה"ל דברים שבלב ואם המעשה מוכיח בעצמו נלך אחר הוכחתו ואין מקום למחלוקתן לפיכך נ"ל דהכא באומר לעצמי קדשתי בפירוש עסקינן והיא אומרת לראשון נתקדשתי בפירוש ויש כאן עדים שראו הקדושין אבל אינם זוכרים למי נתקדשה והרמב"ם ז"ל סתם דבריו בפרק הנזכר עכ"ל וה"ה כתב מפרש רבינו הוחזק שעשאו שליח בעדים וביאור דבריו שהשליח הזה הודיע לאשה שהוא שליח איש פלוני ואם היה מינויו בעדים היא סומכת על השליחות וחזקה לראשון ואם אמרה איני יודעת שניהם נותנים גט אבל כשלא היה מינויו בעדים היא אינה סומכת כ"כ על השליחות שהרי המשלח יכול לכפור בשליחות ולפיכך כשאמרה איני יודעת חזקה לשני ובהשגות א"א אין בלשון התוספתא אם לא עשה וכו' ואין הכרע בשתי הפירושים אבל נראה מדברי הר"א שאפילו כשהוחזק והיא אומרת לראשון אף השליח אסור בקרובותיה וכן בדין שהרי אומר קדשתיך ואיפשר שאף כן דעת רבינו עכ"ל : כתב המרדכי בר"פ האיש מקדש פסק הקדוש מרדוש דהעושה שליח לקדש לו אשה ומסר לו הטבעת לקדש אפילו איתניס בדרך אינו יכול לעשות לו שליח אחר משום דמילי נינהו ומילי לא ממסרן לשליח ואע"ג דגבי גט קי"ל שליח עושה שליח ולא הוי מילי משום מסירת הגט ה"נ הא איכא מסירת הטבעת לא דמי דגבי גט בע"כ לא הוו מילי שהרי השליח יכול לגרש בע"כ אבל שליח קדושין אם לא תאבה האשה אינה מקודשת הלכך ה"ל מילי ע"כ: טופס שטר שליחות לקדש לו אשה כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ב ח"ג וגם שם כתב טופס שטר שליחות אשה לקבל קדושיה:

סימן לו

סעיף קטן א

האשה ג"כ יכולה לעשות שליח לקבל קדושיה משנה ר"פ האיש מקדש (קידושין דף מא) האשה מתקדשת בה ובשלוחה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומצוה היא שתתקדש על ידי עצמה אם תוכל אבל איסור ליכא וכו' כלומר דלא חיישינן שמא אח"כ תראה בו דבר מגונה ויתגנה עליה כדחיישינן באיש כמו שנתבאר בסימן ל"ה משום דטב למיתב טן דו הכי אמרינן בגמ':

סעיף קטן ג

וכתב הרמב"ם שהשליח אומר קדשתיה לך וכו' עד כדין האיש עם האשה בפ"ד וכבר נתבאר בסי' ל"ב שבמ"ש שאם מקדשה בשטר אינו כותבו אלא מדעת השליח נחלק עליו הרמב"ן וכתב שאינו כותבו אלא מדעתה דומיא דגט:

סעיף קטן ד
אמרה לשליח קבל הקידושין במקום פלוני וכו' אינה מקודשת א"ל הרי הוא במקום פלוני וקבלם במקום אחר מקודשת וכו' נלמד מדין שליח האיש שנתבאר סימן ל"ה:

סעיף קטן ה
חזרה ובטלה השליחות קודם שקבל הקידושין וכו' כבר כתבתי בסי' ל"ה דהכי איתא בר"פ האומר לחבירו (דף נט):

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם היא בעצמה קבל' הקידושין מאחר וכו' משנה בפ' עשרה יוחסין (קידושין דף עט) ואהא דאמרינן אחד נותן גט ואחד כונס כתב רבינו ירוחם (נכ"ב ח"ג) בשם הר"ם נרבוני וצריך לקדשה קידושי שנייה שהרי איפשר שקידושי אותו שגירש קדמו לקידושי כונס ולא תלו קידושי כונס הלכך צריך לקדשה אתר גירושי האחר עכ"ל:

סעיף קטן ז
ומ"ש אבל אם קדשה השליח לאב וקדשה היא בעצמה לבן או לאח שניהם כותבין גט ואסורה לשניהם כ"כ הרמב"ם בפ"ט ופשוט הוא:

סעיף קטן ח
האשה נעשית שליח לחבירתה לקבל לה הקידושין אע"פ שנעשית לה צרה וכו' בפ' האיש מקדש (קידושין דף נב) אמר רב ש"מ ממתני' אשה נעשית שליח לחבירתה ואפי' במקום שנעשית לה צרה ופירש"י אע"פ שבכל עדות שהאשה כשרה לה אין הצרה נאמנת שליחות מיהא דעבדה עבדה וכתב עליו הרא"ש ואין זה שום חידוש כיון שעשאתה שליח והיא נתרצית להיות שלותה למה לא תהיה שלוחה אע"פ שנעשית לה צרה ור"י פי' דאשמועינן אפי' כשקבלה סתם נעשית שליח לתבירתה ואני אומר פירוש דלא בעי למימר כשקבלה סתם שלא אמרה לה קבלי בשבילנו דפשיטא דלא מהני כלום דאטו אם אמר אדם לאשה התקדשי לי בחפץ זה וקבלה אשה אחרת החפץ בלא ציוויה תהיה מקודשת אלא ה"פ כשקבלה סתם הכי אמר לה קבלי בשביל כולנו והיא לא אמרה כן אקבל גם בשבילך ושתקה וקבלה סתם וקמ"ל דכיון שקבלה בסתם ולא אמרה בפירוש איני רוצה לעשות שליחותכם מסתמא בשביל כולן קבלה ואע"פ שנעשו לה צרות עכ"ל:

סעיף קטן ט
ומ"ש ואם היא שליח לקבל קידושין לחבירתה ולאתר שנתן הקידושין בידה א"ל את נמי או וכן גם את וכיוצא בזה שתיהן מקודשות אבל אם לא א"ל אלא ואת ה"ז שקבלה הקידושין ספק מקודשת וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ד והוא מדגרסינן בפ"ק דנדרים בעי רב פפא יש יד לקידושין או לא ה"ד אילימא דא"ל לאשה הרי את מקודשת ואמר לחבירתה

ואת נמי פשיטא היינו קידושין עצמן אלא כגון דא"ל לאשה הרי את מקודשת לי ואמר לחבירתה ואת מי אמרינן ואת נמי א"ל לחבירתה ותפסי בה קידושין או דילמא ואת חזאי קאמר ולא איפשיטא בעיין וכתב ה"ה פירוש רבינו בה מבואר ויש פירוש אחר ולדברי הכל אם נתן כסף לשתיהן שתיהן מקודשות ודאי עכ"ל וכ"כ הרא"ש והר"ן ז"ל ועי' בהריב"ש סי' רס"ו: "ב"ה ומ"מ ש ולאחר שנתן בידה א"ל את נמי אינו מדוקדק שאחר שנתן הקידושין לאחת מהן מה יועיל שיאמר לאחרת ואת נמי אלא כאמר לה בשעה שהיה נותן הקידושין בידי חבירתה וכן הם דברי הרמב"ם ואפשר לקיים דברי רבינו כשאמר לה תוך כדי דיבור דכדיבור דמי אע"ג דבפרק י"ג אמרינן דבקידושין לאו כדיבור דמי היינו מדוקא לענין שאינו יכול לחזור בו: כתב הרשב"א שאין האב יכול ליעשות שליח לקדש בתו בוגרת כ"כ בתשובה ונתן טעם גזירה שמא יבואו לומר שבקבלתו הקידושין מתקדשת דומיא דקטנה ע"כ והרא"ש בתשובה כלל ל"ה כתב שדברים תמוהים הם וגזירה חדשה היא זו ולא מצינו דוגמתה בתלמוד והביא דברי בעל העיטור ולמד מהם שהאב נעשה שליח לקדשה בתה הגדולה וכתב הר"ן בפ' האיש מקדש אהא דא"ר יוחנן האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים יש שדקדקו מכאן שאדם יכול להיות שליח להוליך קידושין לקרובתו ולקדש לאחר אע"פ שאינו יכול לקדשה לעצמו דאי לא יאמרו שמותר בקרובות השליח אלא ודאי רשאי כשם שהוא רשאי להיות שליח קבלת קידושין שלה כדאמר לקמן בסמוך בגמ' הב"ע דשויתיה שליח כלומר שהבוגרת מנתה אביה שליח לקבל קידושיה עכ"ל וכ"כ ה"ה בפ"ט ": "ב"ה וטעם הדין שכתב בעל העיטור נ"ל שהוא כדאמרינן בפ' האיש מקדש גבי הנהו דהוו שתו חמרא תותי ציפי דבבל ודילמא שליח שוויה לא חציף אינש לשוויה לאבוה שליח ודילמא ארצויי ארצי קמיה ושתיק: מ"כ שאלת הא דאמר רב אין האשה עושה שליח לקבל גיטה מיד שליח בעלה ורבי חנינא אמר עושה וכו' ובמסקנא כי היכי דמספקא לדידהו וכולי חולצת ולא מתייבמת גבי קידושין כה"ג מאי כך דעתי נוטה גבי קידושין נמי חולצת דהתם נמי הוי דבר שבערוה עכ"ל ודין זה לענין גט יתבאר בראש סי' קמ"א:

סימן לז

סעיף קטן א

האב זכאי בבתו לקדשה משעה שתולד עד שתבגר ז"ל הרמב"ם בפ"ג וכן משמע בכמה דוכתי וכן בירושלמי פרק האומר אהא דתנן אם ילדה אשתך נקבה מקודשת לי לא אמר כלום הא בת יום אחד מתקדשת בכסף וכתב הרא"ש ונראה דה"ה דמתקדשת בשטר ולא אמרו בכסף אלא לאפוקי קידושי ביאה כדבסמוך ובר"פ האיש מקדש (קידושין מא.)

תנן האיש מקדש את בתו כשהיא נערה ואיפליגו ר"ל ור"י (מג:) בנערה והלכה כר"י דאמר אפילו נערה אביה מקבל קידושיה ולא היא אא"כ מדעת אביה:

סעיף קטן ב
ומ"ש וכסף קידושיה שלו בפרק קמא דקידושין (דף ג:) ובפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מו:) מייתי לה מקרא:

סעיף קטן ג
ומ"ש וכן זכאי במציאתה ובמעשה ידיה במשנה פרק נערה שנתפתתה (שם) האב זכאי בבתו בקידושיה בכסף בשטר ובביאה וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה ואע"פ שמציאתה ומעשה ידיה אינם ענין לקידושין כתבם רבינו משום דבחדא מחתא מיתנו:

סעיף קטן ד
ומ"ש אלא שבכסף יכול לקדשה מיד וכו' אריש דמילתא שכתב דזכאי לקדשה בין בכסף בין בשטר בין בביאה קאי ולמדנו דמ"ש בין בביאה לא קאי אמשעה שתולד דהא אינו יכול למוסרה לקידושי ביאה עד שתהא בת ג' שנים ויום אחד כלומר שאם מסרה לקידושי ביאה אינה מקודשת משום דביאה פחותה מבת ג' ויום אחד לאו ביאה היא וזה פשוט במשנה פרק יוצא דופן (נדה דף מד:) ומייתי לה בפ"ק דקידושין (י.) :

סעיף קטן ה
ומ"ש ומשבגרה אין לו רשות בה פשוט בכמה דוכתי ומהם פרק עשרה יוחסין (קידושין דף עט.) אצל הדין שיבוא בסמוך:

סעיף קטן ו
קדשה אביה בבקר והיא קדשה עצמה בערב וכו' מחזיקין אותה בחזקת בוגרת מהבקר וכו' אבל בתוך הששה חדשים אם קדשה אביה כו' בפ' עשרה יוחסין (קידושין דף עט.) איתמר קדשה אביה בדרך וקדשה עצמה בעיר והרי היא בוגרת רב אמר הרי היא בוגרת לפנינו ושמואל אמר חיישינן לקידושי שניהם אימת אילימא בתוך ו' בהא לימא רב הרי היא בוגרת לפנינו השתא הוא דבגרה אלא לאחר ו' בהא נימא שמואל חיישינן לקידושי שניהם והא אמר שמואל אין בין נערות לבגרות אלא ו' חדשים לבד לא צריכה בההוא יומא דמישלם ו' רב אמר הרי היא בוגרת לפנינו השתא (מדהשתא בוגרת) בצפרא נמי בוגרת ופירש"י וקדשה היא בעיר בו ביום: והרי היא בוגרת. בדקנוה לדעת אם יצאה מרשות האב להיות קידושיה קידושין ומצאנוה בוגרת בו ביום: הרי בוגרת לפנינו. וקידושיה קידושין ולא של אביה: אי נימא בתוך ו' חדשים. שבין נערות לבגרות דאמרינן אין בין נערות לבגרות אלא ו' חדשים בלבד כשהביאה סימני נערות אינה שוהה להיות בוגרת אלא ו' חדשים ופעמים שהיא ממהרת לבגור וסימנים ניכרים

בדדיה כדתנן במסכת נדה (מז:) פגה בוחל וצמל: בהא אמר רב הרי בוגרת לפנינו. הא כל אותן ו' חדשים בחזקת נערה היא עד שנכיר בסימני בגרותה וכי בדקנוה בפניא ואשתכחה בוגרת מי יימר דבצפרא נמי בוגרת היא ודילמא השתא הוא דבגרה: אלא לאחר ו' חדשים. והא ודאי משמלאו לה ו' חדשים בגרה לה. דקדיש ביומא דמשלם שית. אביה בבקר והיא בערב והיום הזה היא בחזקת שתבגור: מדהשתא בוגרת בצפרא נמי בוגרת. שכל היום היא בחזקת שתביא עכ"ל ומסיק בגמרא דהלכתא כרב וכתב רבינו ירוחם דלפי גירסת הרי"ף ורש"י אם הביאה סימני בוגרת תוך ו' חדשים הרי היא בוגרת ולפי גירסת התוספות עדיין היא נערה:

סעיף קטן ז

ומ"ש אפילו אינה מכחישתו וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל ואסיקנא דפליגי בשאין מכחישתו והלכה כרב ע"כ וטעמא מדגרסינן התם תני חדא הרי היא בוגרת לפנינו ותניא אידך חיישי' לקידושי שניהם מאי לאו חד כרב וחד כשמואל לא אידי ואידי כשמואל כאן במכחישתו כאן בשאין מכחישתו ונימא מדמתנייתא לא פליגי אמוראי נמי לא פליגי ותסברא הא רב יוסף בריה דרב מנשיא מדויל עבד עובדא כוותיה דרב ואמר שמואל כ"ע כיילי ליה בקבא זוטא והאי מרבנן כיילי ליה בקבא רבה ואי ס"ד לא פליגי אמאי קא איקפד כי עבד עובדא במכחישתו פירש"י אמאי קפיד הא רב במכחישתו קאמר והאי דעבד עובדא כוותיה במכחישתו עבד אלא ודאי באין מכחישתו פליגי והא בשאין מכחישתו עבד עובדא עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש בשם הרמ"ה דוקא במכחישתו וכו' נראה שטעמו לפי שהוא מפרש הא דאמרינן ואי סלקא דעתך לא פליגי אמאי איקפד כי עבד עובדא במכחישתו היינו לומר דקים ליה לתלמודא דבמכחישתו הוא דעבד עובדא ומש"ה קאמר את"ל דלא פליגי לא הוה קפיד אלא ע"כ פליגי במכחישתו דעד כאן לא אמר רב הרי בוגרת לפנינו אלא במכחישתו אבל באין מכחישתו מודה דחיישינן לקידושי שניהם. ועיין ברבינו ירוחם. והרמב"ם כתב בפ"ג היתה הבת ספק בוגרת בין שקדשה אביה שלא לדעתה בין שקדשה היא עצמה שלא לדעת אביה ה"ז מקודשת מספק לפיכך צריכה גט מספק וכתב הרב המגיד זה פשוט ונלמד מהסוגיא שבפ"י יוחסין ושם אמרו קדשה אביה בדרך והיא עצמה בעיר וכו' וקי"ל כרב ורבי' לא הזכיר דין זה גם הסוגיא אשר שם אינה מתחוורת אצלי לדעת רבי' שלא הזכיר סימני בוגרת כלל בפ"ב עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו אבל בתוך הו' חדשים אם קדשה אביה שלא לדעתה וכו' מבואר בדברי הגמ' שכתבתי בסמוך: אשה שנתקדשה ונסתפקו במספר שנותיה ונבדקה ולא מצאו לה סימני' כ' הרשב"א בתשובה סימן אלף ורי"ו שיש להתיישב בדבר וכתבתיה בסי' קנ"ה כתב הרשב"ץ מי שקידש בתו וכששמעה מיחת' אם יש עדים כשרים שהיו לה בשע' קידושין יותר מי"ב שנה וששה חדשים ויש נשים שמעידות שראו לה קודם הקידושין ביותר מב' חדשים סימני נערות ודאי אין חוששין לקידושין ובלאו הכי חוששין וצריכה גט ואע"ג דהשתא חזינן לה בוגרת אמרינן השתא הוא דבגרה כדאי' פ"י יוחסין דבעדו' סימנין סמכינן אנשי' כיון שבאו לכלל שנים דלאו עדות גמור הוא אלא גילוי מילתא בעלמא הוא כמ"ש הרמב"ן א"נ משום דסמכינן אחזקה דרבא דאמר קטנה שהגיעה לכלל שנותיה חזקה הביאה סימנין ומ"מ בדיקת נשים בעינן וכל שלא נבדקה לא סמכינן עלה אלא להחמיר ולומר גדולה היא שלא תמאן אבל להקל לומר גדולה היא ותחלוץ לא וכ"כ הרי"ף והרמב"ם ומכאן נלמוד דלעדות שנים לא סמכינן אנשים דהוי עדות גמורה וכדמוכח פ' האומר נאמן האב לומר בני זה בן י"ג ובתי בת י"ב לנדרים אבל לא למכות וכ"כ הרמב"ם וסה"ת עכ"ל :

סעיף קטן י

קדשה ונתארמלה או נתגרש' קודם שתבגר חזרה לרשות אביה אפי' כמה פעמים אבל אם השיאה ונתארמלה או נתגרשה קודם שתבגר אין לו עוד רשות בה כ"כ הרמב"ם בפ"ג וכך יש ללמוד מדתנן בפ' נערה שנתפתתה (כתובות דף מג:) המארס את בתו וגירשה אירסה ונתארמלה כתובתה שלו השיאה וגירשה השיאה ונתארמלה כתובתה שלה ומסיים בה משהשיאה אין לאביה בה רשות ובפ' האיש מקדש (קידושין דף מד:) אמרינן דהא דתנן וכולן אם מיאנו צרותיהן מותרות דקדיש איהי נפשה ומיאון מיהא בעיא דמיירי שנעשה לה מעשה יתומה בחיי האב ופירש"י כגון שהשיאה אביה לאחר ונתארמלה או נתגרשה בקטנותה שהרי היא בחיי אביה כיתומה דכיון שהשיאה אין לאביה רשות בה ואח"כ קדשה היא עצמה לאחי אביה דהני קידושין בעי מיאון כי לא היה לה להמתין את דעת אביה ובמיאון סגי לה:

סעיף קטן יא

וכשם שיכול לקדשה בעצמו כך יכול לקדשה ע"י שלוחו משנה בר"פ האיש מקדש (קידושין דף מא):

סעיף קטן יב

ומ"ש או ע"י עצמה שיאמר לה צאי וקבלי קידושיך בפ"ק דקידושין (ד' יט) אמר רבא אמר ר"נ אומר אדם לבתו קטנה צאי וקבלי קידושיך מדר' יוסי ב"ר יהודה לאו אר"י ב"ר יהודה מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו וכי משייר בה שו"פ הוי קידושין ה"נ ל"ש פי' הא דר"י ב"ר יהודה גבי אמה העבריה אמרה וכ' הרא"ש ואפי' לית הלכתא כר"י ב"ר יהודה דאמר מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו מ"מ מייתי שפיר ר"נ סיוע מדבריו דבהך סברא דקאמר שהיא מתקדשת בשיור פרוטה שעליה מדעת אביה לא אשכחן מאן דפליג עליה בהא דהא דקאמרי רבנן מעות הראשונות לקידושין ניתנו לאו מהאי טעמא קאמרי עכ"ל ופסקה הרמב"ם להא דר"נ בפ"ג וכן דעת הרשב"א בתשובה סי' אלף וריי"ט אבל הרי"ף השמיטה ואיפשר שטעמו משום דסבר דלא אמרה ר"נ אלא אליבא דר"י ב"ר יהודה אבל רבנן פליגי עליה בהא נמי וקי"ל כוותייהו וכ"כ המרדכי בשם ר"מ דהא דר"נ דוקא לר"י ב"ר יהודה אבל לרבנן לא ולא קי"ל כר' יוסי אלא כרבנן דפליגי עליה לכך צריך האב לקבל קידושי בתו קטנה לאפוקי נפשיה מפלוגתא וכתב ר"ב בספר החכמה קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה צריכה גט שמא נתרצה האב משמע דכשנתרצה האב ליכא מאן דפליג כשידע ונתרצה ושידך מתחלה וכ"ש הכא שא"ל צאי וקבלי קידושיך להדיא והלכך יש בני אדם כשמשדך האב לבתו מניח לקבל קידושין היא עצמה והמחמיר כדברי מורינו לא הפסיד ור"י כתב דאפילו רבנן מודו בהא ע"כ ובתרומת הדשן (סימן ריי"ג) כתב שזה שכתב במרדכי דלא קי"ל כהא דרבא אר"נ במרדכי דבני אוסטרייך ליתיה אדרבה מצא תשובת מהר"ם וז"ל אע"ג דאמרינן אסור לקדש בתו קטנה וכו' ה"מ כשהוא בעצמו מקבל קידושין אבל נתן לה רשות לקבל קידושין והיא מקבלתם מותר וכן עשיתי בבתי קטנה אמרתי לה בתי קבלי קידושיך אם את חפצה עכ"ל וכתב עוד נראה דע"כ לא פליגי אלא בנותן רשות לבתו קטנה לקבל קידושין שלא בפניו לפי דעתה ורצונה אבל כשעומד על גבה ותופס בידה לקבל הקידושין הוי כאילו הוא קיבל בעצמו ואע"ג דאין המקדש אומר הרי בתך מקודשת אלא הרי את מקודשת אין קפידא דר"ל הרי את מקודשת לי מכח אביך עכ"ל וגם בתשובת הרשב"א סי' תתס"ו כתוב כן והביא ראיה מדאמרינן בפ"ק דקידושין כיצד מעות ייעוד אומר לה הרי את מקודשת לי כתב רבינו ירוחם אהא דאומר אדם לבתו צאי וקבלי קידושיך כ' הראב"ד ולא מתורת שליחות דאין שליחות לקטן אלא כמי שאומר תן ככר זה לכלב שלי מנה זו לפלוני על סלע שלי ותתקדש בתי לך וכיון שאמר לה צאי וקבלי קידושיך הוי כאילו א"ל כל מי שיתן ליך מנה מעלה אני עליו כאילו נותנו לי והתקדשי בו והרא"ש כתב דכי

אמרינן דאין שליחות לקטן דוקא לזכות לאחר בשליחותו אבל בכאן שהיא זוכה לעצמה בשליחות אביה מהניא שליחותה לעצמה כאילו קיבל אביה קידושיה בשבילה עכ"ל וכתב עוד קטנה אומר לה אביה צאי וקבלי קידושיך ואצ"ל אם דבר האב עם המקדש דה"ל כאומר תן לה מנה ותתקדש לך אלא אפי' לא דבר האב עם המקדש :

סעיף קטן יג

ומ"ש בין בכסף בין בשטר כלומר דבביאה לא שייך למימר צאי וקבלי קידושיך אלא אומר לה התקדשי לפלוני בביאה ומותרת לו שתתייחד עמו": "ב"ה כ' הרשב"א בפ"ק דקידושין אהא דתניא כתב לו על הנייר או על החרס בתך מקודשת לי בין ע"י אביה בין ע"י עצמה מקודשת מדעתה והוא שלא בגרה דכי יהיב לאב אי כתב הרי את פלונית מקודשת לי אינה מקודשת אבל במקדש ע"י עצמה אע"ג דאיהי מחמת אב שקלה להו אפי' כתב לי הרי את מקודשת לי ה"ז מקודשת. ואם אחר שבגרה נתקדשה ע"י האב שעשאתו שליח אם כתב לו בתך פלונית מקודשת לי אינה מקודשת אלא צריך שיכתוב הרי את מקודשת לי וע"ש בהר"ן:

סעיף קטן יד

ומ"ש ומ"מ מצוה שלא יקדשנה עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה אראש אסימן קאי שכתב האב זכאי בבתו לקדשה משעה שתולד וקאמר השתא דהיינו מדינא אבל מ"מ מצוה שלא יקדשנה עד שתגדיל וכו' והכי דייק בפרק האיש מקדש (קידושין מא.) אהא דתנן האיש מקדש את בתו כשהיא נערה נערה אין קטנה לא מסייע לדרב דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיקדש את בתו עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה וכתב הר"ן דאף ע"ג דניחא ליה בכל דהו דטב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו כדאמרינן לעיל התם הוא בגדולה דכיון דשויה שליח מדעת סברה וקבלה ולא חיישינן לאימלוכי אבל בקטנה דשלא מדעתה איכא למיחש שמא לכשתגדיל לא תתרצה בו:

סעיף קטן טו

ואם נתן רשות לשלוחו לקדשה והלך גם הוא וקבל קדושיה כלומר מאיש אחר אי זה מהם שקדם הויין קדושין משנה בפרק י' יוחסין (קידושין דף עח:):

סעיף קטן טז

ומ"ש אין ידוע אי זה קודם אסורה בשניהם וצריכה גט משניהם שם במשנה אם אין ידוע שניהם נותנין גט ואם רצו אחד נותן גט ואחד כונס ונזה נתכוון רבינו אע"פ שאין לשונו מכוון:

סעיף קטן יז

וכתב הרמ"ה אי שוי שליח אחרינא לקדושין ולא בטליה לשליח קמא בפירוש וכו' כ"כ רבינו ירוחם בשמו:

סעיף קטן יח

קטנה או נערה שקדשה עצמה אי נשאת בלא דעת אביה אינו כלום וכו' בפרק האיש מקדש (קידושין דף מז:) איתמר קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה אמר שמואל צריכה גט וצריכה מיאון וכן א"ר צריכה גט שמא נתרצה האב וצריכה מיאון שמא לא נתרצה האב ויאמרו אין קידושין תופסין באחותה א"ר נחמן והוא ששדכו עולא אמר קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה אפילו מיאון אינה צריכה ופרש"י שלא לדעת אביה. לא א"ל אביה לקבלם ולא ידע ובתר הכי אמר רב שימי דרבינא לא ס"ל להא דרב ושמואל כתב הרי"ף מדאשכחן לרבינא דהוא בתרא דלא סבירא ליה להא דרב ושמואל ש"מ דלית הלכתא כרב ושמואל וכולהו רבוותא קמאי הכי פסקו כגון רב אחא משבחא ובה"ג ורבינו האי בתשובותיו כולהו פסקו הלכתא כרבינא ודחו להא דרב ושמואל בין בקטנה בין בנערה דהיכא דקדשה קטנה או נערה עצמה בלא דעת אביה לא הוו קדושיה קדושין בין נתרצה האב בין לא נתרצה וכתב דאיכא מאן דחש להא דרב ושמואל ודחה הוא ז"ל דבריהם: וכתב הרא"ש על זה מ"ש הרי"ף דהיכא דקדשה נפשה בלא דעתא דאבוה לא הוי קידושין אפילו נתרצה האב הוא תימא בעיני דכולה סוגיא משמע דפליגי בחיישינן אם נתרצה האב אבל אי ברי לן דנתרצה מיד כששמע לכ"ע הויין קדושין וכן פרש"י דלא חיישינן אם לא כששמענו כן והר"ן כתב גרסינן בגמרא קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה אמר רב בין היא בין אביה יכולין לעכב הואיל ובשעת קבלה לא נתרצה האב ואם באה לחזור קודם שיתרצה האב חוזרת ולא מהני תו ריצוי דכיון דאכתי לא חיילי קדושין יכולה היא לחזור בה שלא תועיל קבלתה לשם קדושין וקי"ל כרב יג"ל לדידן דאפי' נתרצה האב בפירוש אח"כ מהניא מחאת הבת שמיחתה מתחלה ומיהו היכא שלא מיחו לא היא ולא אביה חיילי קידושין משעת קבלתה ואף על פי שנתאכלו המעות קודם שנתרצה וכתבתי כל זה ע"ד רש"י שכתב עלה דההיא דא"ל רב שימי בפירוש מר לא ס"ל להא דרב ושמואל שאין חוששין לשמא עשאו שליח אא"כ שמענו ע"כ ונראה שהוא מפרש שאם שמענו שנתרצה מקודשת ולפ"ז יש לחוש בנתקדשה שלא לדעת שמא נתרצה כיון ששתק כ"כ ואם נתרצה מקודשת וכן יש לחוש בנתקדשה הקטנה שלא לדעת אביה ומיחתה ואחר כך נתרצה האב מהו דינא אבל הרי"ף כתב דלא הוו קידושיה קדושין ובין נתרצה האב בין לא נתרצה ודבריו סתומים שאיפשר שהוא ר"ל שאפילו נתרצה בסוף או שאפילו ידוע לנו שנתרצה מתחלה אינה מקודשת והוא מפרש כך מר לא ס"ל להא דרב ושמואל דאמרי שאם נתרצה האב מקודשת שהוא כמי שא"ל צאי וקבלי קדושיך ולפיכך חוששין שמא נתרצה אלא מר ס"ל שאף על פי שנתרצה

אינה מקודשת והוא ז"ל מפרש כן משום דאם איתא דבנתרצה בשעת מעשה הוו קדושין ה"ל לחוש שמא נתרצה שהדבר קרוב ודבריו מטין כן שאפילו נתרצה בתחלה אינה מקודשת והריב"ש כתב בתשובה סימן קצ"ג הרי"ף והרמב"ם סוברים שאפילו נתרצה האב בפירוש אחר הקידושין אינו כלום דבעינן שיתרצה בשעת הקידושין וכתב מהיכן למדו לומר כן והרמב"ם כתב בפ"ג וז"ל נתקדשה קודם שתבגר שלא לדעת אביה אינה מקודשת ואפילו אם נתרצה האב אחר שנתקדשה ואפילו אם נתארמלה או נתגרשה מאותן הקדושין אינה אסורה לכהן ובין היא בין אביה יכולין לעכב בין אם נתקדשה בפניו בין שנתקדשה שלא בפניו אינה מקודשת עכ"ל וכתב עליו הר"ן משמע דס"ל דאילו נתרצה מעיקר' הוי קדושין אבל תמהני במה שסיים בין היא בין אביה יכולין לעכב שזה אין לו ענין אלא אם נאמר שאם נתרצה אח"כ מקודשת ובזה יש מקום לומר שאם מיחתה היא קודם שנתרצה שיכולה לעכב אבל כיון שהוא סובר שאפילו נתרצה האב אח"כ אינה מקודשת היכי שייך למימר שהיא יכולה לעכב וצ"ע עכ"ל ומהרי"ק בשורש ל' כתב ליישב זה ולא נראה לי דבריו ול"נ שהרמב"ם סובר דכשאמרו בין היא בין אביה יכולין לעכב לא כרש"י שפירש שהיא יכולה לעכב קודם שיתרצה האב אלא ה"פ אפילו ידענו שנתרצה האב בשעת קידושין היא יכולה לעכב ואע"ג שהוא יכול לקדשה בע"כ היינו כשהוא מקדשה מדעתו אבל כשהוא לא קדשה רק שנתרצה דמאחר שנתרצה הרי היא מקודשת אם אח"כ לא נתרצית כיון שהוא לא קדשה מתחלה הרי הוא תלוי בדעתה וזה מוכרח בדברי הרמב"ם שכתב בין אם נתקדשה בפניו דכיון דלא מיחה בה באותה שעה מסתמא נתרצה וקרוב לפי זה כתבו התוס' וא"כ אפילו למי שפוסק שאם נתרצה אח"כ אינה מקודשת יש ענין לבין היא ובין אביה יכולין לעכב להיכא דנתרצה בשעת הקידושין ופסק הרמב"ם כרב דאמר בין היא ובין אביה יכולין לעכב לגבי רב אסי דאמר אביה ולא היא משום דה"ל תלמיד במקום הרב כתב הריב"ש בתשובה סימן תע"ט כתב הרמ"ה כל שידענו שנתרצה בשעת שמיעה הוו קידושין אפילו בלא שידך ואפילו לא נתרצה מיד כששמע אלא שתק ולא מיחה ואח"כ נתרצה הוכיח סופו על תחלתו והוו קידושין אלא שאם מיחה בפירוש אז לא הוו קידושין אפילו נתרצה אח"כ וזהו הדרך הנכון בזה שהסכימו בו גדולי האחרונים והרא"ש שלא כדעת הרי"ף והרמב"ם שסוברים דאף אם ידענו שנתרצה אינה מקודשת ובסימן י"ד כתב שכל הראשונים שחברו השגות על הרי"ף או על הרמב"ם לא השיגו עליהם בדין זה נראה שהודו להם גם מה שהוקשה מהאחרונים על דעת הרי"ף כבר תירץ הכל הרשב"א עכ"ל ועיין עוד שם ובסימן קצ"ג והרשב"א בתשובה סימן אלף ורי"ט האריך בדינים אלו עיין עליו. ועיין בכתבי מה"ר

איסרלן סימן ל"ג ומ"ט ונ'. ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה מבואר שהוא כדעת הרא"ש: ומ"ש וקטנה שקידשה עצמה למי שגילה האב דעתו שהיה חפץ לקדשה חיישי' שמא נתרצה וכו' נראה שגם זה מדברי הרמ"ה ומילתא דסברא היא אלא שמ"ש בסוף לשונו וטרח לחזור לשדכה לשני אינו נוח לי:

סעיף קטן יט

ומ"ש אפילו נתאכלו המעות קודם שמיעה הוא לאפוקי ממ"ש המרדכי בשם ראבי"ה וז"ל מה שפסק הרי"ף כרבינא אפילו נתרצה האב בזה לא ישרו דבריו בעיני דודאי היכא דנתרצה לא פליג רבינא ואם באנו להעמיד דבריו צ"ל כגון שנתאכלו המעות של קידושין בשעת ריצוי האב וכ"כ גם משם גדולים אחרים. וכתב עוד המרדכי ר"ת פי' דהא דעולא לא מיירי אלא כגון דאיתיה לאב דאי ליתיה לאב היאך יתיר עולא ספק א"א שמא יתרצה האב וה"ל קידושין למפרע אלא ש"מ דאיתיה לאב ובהא פליגי רב ושמואל סברי מדשתיק אודויי אודי לה ועולא סבר מירתח רתח ואע"פ שהסמ"ג והמיימוני וה"ג לא חילקו בין הוא בעיר בין אינו בעיר סתמו דבריהם ולא פירשו וכ"פ אבא מארי וחילק בין איתיה בעיר ע"כ: וכתב עוד היכא דשתק בשעת שמיעה אע"פ שצווח אח"כ חשיב נתרצה דכל ששמע ושתק ולא מיחה מיד כיון שעבר שעה אחת ולא מיחה שוב אינו יכול למחות כתב הריב"ש בתשובה סימן תע"ט אע"פ שלא הושיט האב אצבע הכלה מ"מ כיון שהיה שם סמוך להכלה והזמין שם בתו מסתמא ע"ד לקבל היא הקידושין ואם מפני שהעיד העד שאמר לכלה הרי בתך מקודשת לי אין בכך כלום שכיון שהקידושין חלין מכח אביה ומטעמו מקבלת אותם הרי הוא כאילו מדבר עם אביה עיין בר"י בדין קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה:

סעיף קטן כ

ואם נתקדשה לדעת אביה ונשאת שלא לדעתו וכו' שם (דף מה:) נתקדשה לדעת אביה והלך אביה למ"ה ועמדה ונשאת אמר רב אוכלת בתרומה עד שיבא אביה וימחה רב אסי אמר אינה אוכלת שמא יבוא אביה וימחה ונמצאת זרה למפרע הוה עובדא וחש לה רב לדרב אסי אמר רב שמואל בר רב יצחק ומודה רב שאם מתה אינה יורשה אוקי ממונא בחזקת מריה וכתב הרי"ף איכא מאן דאמר הלכתא כרב ואיכא מאן דאמר הלכתא כרב אסי והכי מסתברא וכתב הרא"ש שר"ת פוסק כרב והוא ז"ל דחה ראייתו ונראה שהוא פוסק כהרי"ף: ואהא דאמרינן מודה רב שאם מתה אינו יורשה כתב הרא"ש ואפילו הוא מוחזק בנכסים אינה חזקה דנכסים קיימי בחזקת יורשי האב ואע"ג דשרי לה בתרומה היינו משום דד"ת ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה כדפירש' ילפי טעם זה אינו מיטמא לה וכ"כ הר"ן דאינו מיטמא לה. וגרסינן תו בגמרא נתקדשה לדעת אביה ונישאת שלא

לדעת אביה ואביה כאן רב הונא אמר אוכלת רב ירמיה בר אבא אמר אינה אוכלת אמר עולא נראין דברי תלמיד דהיינו רב ירמיה וכתב הרא"ש שאפי' למ"ד אוכלת מודה דאם מתה אינו יורשה כמו בהלך אביה למ"ה דא"ר אוכלת ומודה דאינו יורשה ולכך לא כתב הרי"ף האי פלוגתא דרב הונא ורב ירמיה זו היא גירסת הרא"ש אבל בספרים דידן גריס בהאי פלוגתא תנינא נתקדשה שלא לדעת ונישאת שלא לדעת וכך גורס הר"ן וכתב דאיכ' מ"ד דקי"ל כרב הונא דהוא רביה דרב ירמיה בר אבא ואע"ג דאמר עולא נראין דברי תלמיד הא רבא מפרש טעמיה דרב הונא הואיל ונעשה בה מעשה יתומה בחיי האב אבל מדברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות תרומות נראה דקי"ל כעולא דאמר נראין דברי התלמיד עכ"ל ודברי הרמב"ם בפרק הנזכר כגירסת הרא"ש. עיין בתשובת ריב"ש סי' קצ"ג. קטנה שנתקדשה שלא מדעת אבי' אי הוי קידושין לכשגדלה ונפק' מרשות האב עיין במהרי"ק שורש ל' ובת"ה סי' ר"ח דינים דשייכי לסימן זה עיין בתשובת הרשב"א סי' אלף ורי"ט: כתב מהרי"ק בשורש ק"ן בשם ר"ת על קטנה שנישאת ואביה במדינת הים צריכה מיאון וע"ש:

סעיף קטן כא

קטנה שהלך אביה למ"ה והשיאוה אחיה ואמה כתוב בשאלתות דהוו קידושין וכו' והתוספות כתבו שאינם קידושין וכו' ז"ל הרא"ש בפרק האיש מקדש כתוב בה"ג קטנה שהלך אביה למ"ה והשיאה אמה נישואיה נישואין דתקינו רבנן נישואין לקטנה כי ליתיה לאב וכי גדלה גדכי נישואין דידה וכדאתי אב לא צריך לקדשה ובשאלתות כתוב הא דאמרינן יכולין אחיה ואמה לקדשה היינו היכא דשכיב אב אבל אי אביה קיים לא יכלי ולכאורה משמע דחלוקות השאלתות על ה"ג דמשמע דוקא דהיכא דשכיב מצי אמה לקדשה אבל הלך למ"ה לא ומיהו מצינו למימר דה"ה הלך אביה למ"ה ובלא הלך איירי ומ"ש בה"ג שתקנו רבנן נישואין לקטנה היכא שהלך אביה למ"ה כאילו מת על זה קשיא אמאי דחקינן לעיל כגון שנעשה בה מעשה יתומה בחיי האב ודחקינן נמי לשנויי בקידושי ייעוד ואליבא דרבי יוסי ברבי יהודה הל"ל כגון שהלך אביה למ"ה וקדשוה אחיה ואמה הלכך נראה דאין לה נישואין ואפילו מדרבנן מ"מ אין לאסרה משום שתחשב כפנויה ועומדת אצלו בזנות דכיון דדרך קידושין ונשואין היה אצלו אין זה זנות מידי דהוה אקטן שהשיאו אביו דלא חשיב כאילו היא בזנות אצלו אפילו היא גדולה ובת עונשין אע"ג דלא תקינו ליה רבנן נשואין כדתנן בפרק האשה רבה (יבמות צו:) בן ט' שנים שנשא אשה פטורה מן החליצה ומן היבום ועתה לפי' ה"ג צריכה מיאון אם רוצה לצאת מבעלה ולפיכך פירשו התוספות אפי' מיאון אינה צריכה כיון

דלא תקינו לה רבנן נישואין וה"ר מנחם היה אומר דאסור לקיימה משום דשמא קדשה אביה לאחר והקשה לו ר"ת והעלה דלא חיישינן שמא קידש ולעולם היא עומדת בחזקת היתר ע"כ ועיין בתשובת הריב"ש סי' קצ"ג וסי' י"ד: והר"ן כתב ולענין קטנה שהלך אביה למ"ה והשיאוה אמה ואתיה כתב ב"ה ז"ל דהדא מילתא איתשאילת קמיה רבנן ואמרי דשפיר עבדת אמה דנשואין תקינו לה רבנן ואם קבלה היא נקבל אבל לא מצינו בשום מקום שתקנו חכמים כך וי"א שאדרבה אסורה לישב עמו שמא קדשה אביה במ"ה וכתב שהקשו עליהם מבת כהן שהלך אביה למ"ה שהיא אוכלת בתרומה ולא חיישינן שמא קידשה אביה לישראל וכן עבד כהן שברח אוכל בתרומה ולא חיישינן שמא מכרו רבו לישראל והאוסרים מחלקים ביניהם וראוי להחמיר ע"כ. והמרדכי כתב על הקטנה דאזל אביה למ"ה ושבק ביתיה ריקם אנן סהדי דניחא ליה במאי דאזדמנא ליה במילתא דלאו איהו טרח ביה שיהו זוכים בכסף קדושיה אבל קטנה היא בעצמה אינה זוכה לעצמה דלית לה יד וכ"ש להיות זוכה בשביל אביה וב"ד יאמרו לה קבלי קדושיך בשביל אביך מאיש פלוני זה. וכתב עוד זאת המקודשת בגזרת אמה בעלת דעת נכונה וגברת בית לא יכבה בלילה נרה בעלה בטל לגבה ואיכא למימר נתרצה האב בכל אשר תעשה כי בטח בה לב בעלה וכ"ש באיש שהניח את ביתו עד שלא יחזור עוד שהיא כיתומה בחיי האב אבל בגברא תגרא דדייר בגו ביתיה ואינה נשאת לפי כבודו פשיטא לן דלא נתרצה האב ופלוגתא דכולהו אמוראי היכא דליכא למיקם עלה דמילתא ואם ימצאו מודים שהז' ברכות שנעשו לקטנה זו ברכה לבטלה לפי דשמא ימחה האב או שמא מיחה בו לפי דבריהם לא נשיא שום יתומה ואפי' חרשת קטנה תקינו לה רבנן נשואין וא"כ ראוי לברך עליו כמו שאר מצות דרבנן ולספק בעילת זנות לא חיישינן דלית למיחש לדר"א דאמר (יבמות סא:) פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה ולשמא קדשה אביה במקום אחר לא חיישינן דא"כ קטנה שהלך אביה למ"ה ומת תאסר מהאי טעמא אלא נעמידנה על חזקתה ואין אשה נאסרת עד שיעידו עליה ב' עדים כשרים שהיא א"א או על פי חזקה וכ"ת ניחוש דילמא האב ממקומו מחה י"ל למחאה שלא בפניה לא חיישינן דאמר בפרק האיש מקדש אמר רב אוכלת עד שיבא אביה וימחה ורב אסי אמר אינה אוכלת שמא יבא אביה וימחה ע"כ לא פליגי אלא לשמא יבא אביה וימחה הא למחות ממקומו לא חיישי' ע"כ וכתב עוד מעשה באחד שקבל קדושי בתו קטנה ומת האב והבת היתה יחידה וראויה לירש נכסים מרובים והיתה חולנית ושאל הבעל לכנוס שאם תמות יורש הנכסים והקרובים יראים פן תמות ותפקע ירושתה והארוס רוצה לכנוס בחזקה מנעוהו מקצת רבותינו כי אמרו אפילו ישאנה בעודה קטנה כיון

שקדושיה היו דאורייתא ונשואין דרבנן דליכא אב דלימסר לחופה הרי הוא כמו בזנות אצלה ואם מתה לא יירשנה כי אם קרוביה יירשוה ושלחו הדבר לפני ר"ת והשיב וז"ל על הקטנה שנתקדשה לדעת אביה ומת אביה ועברו עליה י"ב חדשים ועודה קטנה ותימה הוא איך יעלה על לב איש שלא ירשנה שהרי לא נחלקו אלא שלא יבא אביה וימחה ובתוך י"ב חדש אבל הכא לא ימחה לעולם ועוד אפי' כשהאב קיים ובתוך י"ב חדש טעמא משום מציאתה ומעשה ידיה דאהא אמרינן אוקי ממונא אחזקתיה ואי ירושת נכסים נפלו לה לגבי אב דאיהי גופיה לאב ממונא הוא אבל לגבי אתיה אם מת האב אינה ברשותם לא למלאכה ולא למציאה א"כ גבי ירושה שנפלה לה לאו בחזקת מריה קרינן ביה דאין אדם מוריש זכות בתו לבנו ולגבייהו לא הוי ממונא ותו לאחר י"ב חדש אין אחין יכולין לעכב:

סעיף קטן כב

המקדש בתו סתם או שא"ל אחד מבנותיך מקודשת לי אין הבוגרת בכלל אפילו נתנה לו רשות לקבל קדושיה ושיהיה הכסף שלו וכו' בפרק האומר לחבירו (דף סד:) תנן המקדש את בתו סתם אין הבוגרת בכלל ובגמרא הא קטנות בכלל ש"מ קדושין שאין מסורים לביאה הוו קדושין פירוש הא קטנות בכלל ואפילו יש שם ב' קטנות דאיכא לספוקי הי מינייהו וה"ל קדושין שאין מסורים לביאה דכל אחת ספק אחות אשה אפ"ה הוו בכלל ספק קדושין וצריכות גט ותיובתא דרבא דאמר קדושין שאין מסורים לביאה לא הוו קדושין הב"ע בשאין שם אלא גדולה וקטנה פשיטא הב"ע דשויתיה שליח מ"ד כי מקבל קדושין אדעתא דידה קא מקבל קמ"ל לא שביק אינש מידי דלית ליה הנאה מיניה מי לא עסקינן דאמרה ליה קדושיי לך אפילו הכי לא שביק אינש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה כלומר דבתו קטנה רמיא עליה להשיאה ומצוה הוא עליו דכתיב ואת בנותיכם תנו לאנשים אבל בוגרת לא רמיא עליה אלא שליח בעלמא הוא ואיתא להאי סוגיא בפ' האיש מקדש (קידושין נא.) גבי פלוגתא דאביי ורבא בקדושין שאין מסורין לביאה וכ' הר"ן אע"פ שסוגיא זו לרבא איתמר דלא קי"ל כותיה אפ"ה מדרבא נשמע לאביי דלא שמעינן ליה דפליג עליה בהא וכ"פ הרמב"ם בפ"ט מהלכות אישות וגם הרב המגיד כתב שפסקוה אע"פ שהיא אליבא דרבא דלית הלכתא כותיה מ"מ ההיא דינא קושטא הוא לכ"ע ונראה לומר טעם לזה שאל"כ לא היו שונין סוגיא זו בפרק האומר אלא ודאי קושטא הוא לכ"ע שאפילו מנתה אותו הבוגרת שליח אינה בכלל וכן עיקר אע"פ שלא נזכרת סוגיא זו בהלכה ע"כ:

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה מילתא דסברא היא וכן דקדק הר"ן בפרק האיש מקדש מדברי רש"י שפירש דשויתיה שליח שעשאתו שליח לקדשה לכל הבא משמע מלשונו זה שאם עשאתו שליח לקדשה לפלוני זה בפירוש חיישינן ועיין במ"ש רבינו ירוחם בשם הר"מ נרבוני: ומ"ש רבינו וכן אם שידך בתו הגדולה והיו לו בנות אחרות וכו' בפרק האיש מקדש (שם) אהא דאמרינן לא שביק אינש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה. כתב הרא"ש מכאן דקדק ר"ת דאם שידך אדם אחת מבנותיו ואמר המשדך בתך מקודשת לי אנו אומרים שהמשודכת קידש משום דשארית ישראל לא יעשו עולה ולא שביק איניש מידי דעביד ביה מצוה ועביד מידי דעביד ביה עבירה וכ"ש אם המשודכת במעמד החתן והאב דדעתייהו עילוה וגם בראה אם א"ל בתך הגדולה ואין לו בנות כי אם מאשה אחת דליכא לספוקי מידי דגדולה שבכולן קאמר כדאמרינן לקמן בפ' האומר אמצעית שמא אית לה ועוד אומר ר"ת דאיפשר להיות דלא חשיב אין מסורין לביאה אלא דוקא אחת מבנותיך כדקתני בסמוך אחת מבנותיך לאחד מבני אבל בתך מקודשת משמע דוקא גדולה אפילו בלא שדוכין ולא להורות הלכה למעשה אמר כן עכ"ל ורבינו מפרש שמ"ש שאם שידך אחת מבנותיו היינו אפילו אם היא גדולה כלומר בוגרת ויש לו בנות אחרות קטנות דכי היכי דבמקדש אמרינן דלאותה ששידך איכוין לקדושי משום דשארית ישראל לא יעשו עולה ה"נ אמרינן באב דאותה ששידך לו איכוין לקדושי ליה אפילו היא בוגרת אם עשאתו שליח לקבל קדושיה דכיון דאי לא מקדש לבוגרת עביד עבירה דשארית ישראל לא יעשו עולה אע"ג דקדושי קטנה מצוה דרמיא עליה היא שלא לעבור עבירה עדיף ומש"ה אמרינן דלבוגרת ששידך איכוון לקדושי ליה וז"ל התוספות (קדושין נב.) מעשה בא לפני ר"ת בבנו של ה"ר ישעיה הלוי שקידש בת עשיר אחד ואמר בתך מקודשת לי סתמא ולא פירש פלונית בתך ואור"ת דמקודשת ולא מיבעיא אם שידך בא' מהם בשם ואח"כ קידשה סתם דאדעתא דהכי קידש אלא אפילו לא שידך בשם אלא שנתרצו בפה ואמר פלונית אתן לך יש לנו לומר דאדעתא דהכי קדיש דשארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ועוד אפילו לא פירש נמי אפילו בפה יש לנו לומר דקידש הגדולה משום דלא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה וה"ר מנחם מיוני נחלק עליו ואמר דהא הוי נמי כמי שקידש ב' אחיות ואי כדברי ר"ת דהגדולה מקודשת משום דלא יעשה כן במקומנו זה אינו לא לרבא ולא לאביי דהא אפילו לאביי דאמר הוו קדושין לא אמר אלא להצריכה גט א"כ זה נמי צריך ליתן גט ואף ר"ת חזר בו ולא עבד עובדא עכ"ל ונראה מדבריהם דלא חזר בו ר"ת אלא ממ"ש דאפילו לא פירש

בפה יש לנו לומר דלא קידש אלא הגדולה משום דלא יעשה כן במקומינו אבל משאר טענות לא חזר בו וכן נראה מדברי הרא"ש שמ"ש ולא להורות הלכה למעשה אמר כן לא קאי אלא לדבריו האחרונים דוקא וכן נראה מדברי רבינו אבל ה"ה כתב בפ"ט וז"ל דע שיש מדקדקים ממ"ש לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה דה"ה למי שיש לו שתי בנות קטנות ושידך אחת מהן לאחד ואחר זמן קבל ממנו קדושין ואמר סתם בתך מקודשת לי מסתמא המשודכת קידש במעמדן שעליה נתכוונו והביאו סעד לזה ממה ששינו בתוספת' ב' אחין שקידשו שני אחיות זה אינו יודע אי זו מהן קידש וזה אינו יודע אי זו מהן קידש אסורות מן הספק אם היו עסוקין בגדולה לגדול ובקטנה לקטן אומר אני גדולה לא נתקדשה אלא לגדול ויש דוחין ראיה זו דהתם כל אחד מהן קידש אחת מהן ידועה ועכשיו לא ידע אי זו מהם קידש זה ואי זו מהם קידש זה ולפיכך אומרים כיון שעסוקין בגדולה לגדול חזקה לא קידש אלא היא אבל כאן שבשעת הקידושין אמר בתך מקודשת לי סתם י"ל שאין הולכין אחר אומדן דעתם וכן העלו בב"ד של רבינו יעקב הלכה למעשה שאפי' היתה אחת מהן משודכת והיו עסוקין בה כולן צריכות גט וכ"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל להחמיר עכ"ל וכך הן דברי הר"ן בפרק האיש מקדש וכתב שגם רב סעדיה גאון כתב בתשובה שכולן צריכות גט מיהו בדחיית אותה התוספתא כתב עוד הר"ן ועוד דעסוקין באותו ענין כמפרש דמי ועדיף טפי משידך ובהגהות מיימון משמע נמי כדברי הר"ן וה"ה שכתב בפ"ט אם שידך אחת מהן תחלה ואח"כ בשעת קדושין אומר בסתם אומר ר"ת דמסתמא המשודכת קידש וכ"ש אם המשודכת היא במקום האב והחתן שדעתן עליה וכ"ש אם אמר לה בתך הגדולה ואין לו בנות כי אם מאשה אחת דודאי גדולה שבכולן קאמר ליה וכ"כ ראבי"ה שאם היו מדברים תחלה על עסקי אחת ולא נודע אי זו היא אפילו בסתם מקודשת דהלכה כר"י דאמר היה מדבר עמה על עסקי קדושיה וכו' אבל רא"מ כתב דתופסין קדושין בכולן וצריכות כולן גט ואפילו ברור לנו שדעתו של המקדש על הגדולה אין מחשבתו מבטלת דיבורו שהוציא בפיו משמע דדברים שבלב אינם דברים הואיל ושינה הלשון מלשון העולם המבררים קדושיהם ושמעתי שמעשה היה בב"ד של ר"ת ששידך בנו של ה"ר אושעיא בת רבי מוריל והיו לוג' בנות ובשעת קדושין קידש סתם ויש שהיו רוצים להתיר מחמת השדוכין ורבו האוסרין והצריכו גט לשלשתן ואע"פ שכתבו שרבינו שמחה הביא כמה ראיות לדברי ר"ת כתבו שהר"מ הורה כהרא"ש וכ"כ בתשובות הגאונים רב סעדיה גאון תמה על מי שעלה על דעתו לומר דבאומר בתך מקודשת לי שלא קדש אלא אותה ששידך שהרי בפירוש אמרו שמחלוקת אביי ורבא היה באומר אחת מבנותיך אבל באומר בתך

סתם אפשר דמודה שתפסו הקידושין בשתיהן ואין משגיחין לשידוכין הראשונים ולא יועיל לו מה שצוה כשאמרו ל. נאסרו עליך שתיהן ואמר לא קידשתי אלא פלונית דבארבעה דברים לא יועיל תוך כדי דיבור וחד מינייהו מקדש הילכך שתיהן צריכות שני גיטין ואין חשש לדבר זה עכ"ל כתב המרדכי בריש קידושין כתב ראבי"ה דאם האב מקבל קדושי הקטנה יאמר המקדש הרי בתך פלונית מקודשת לי כדי שלא יבא לידי ספק אי זו מבנותיו קידש ומיהו אם היו מדברים תחלה על עסקי הבת ונודע אי זו היא אפילו בסתם מקודשת דהלכתא כרבי יוסי דאמר אם היה מדבר עמה על עסקי גטה וקדושיה וכו' ונראה להר"ם דהוו קידושין שאינם מסורים לביאה ואפילו חזר המקדש תוך כדי דיבור לאחר הקידושין ופירש בתך פלונית אין מועיל דקי"ל בפרק י"נ (קכט:) דתוך כדי דיבור כדבור דמי בר מעכו"ם ומגדף וקידושין עכ"ל :

סעיף קטן כד

כתוב בשאלתות ראובן היה לו ד' בנות ונתן לו שמעון קדושין סתם על אחת מבנותיו וכו' מ"ש בתו הגדולה אינה ברשותו ואינה מקודשת מתני' היא המקדש את בתו סתם אין הבוגרת בכלל אבל מה שכתב דאותן שהן קטנות שהן ברשותו לקדשן נאמן לימר לזו נתכוונתי ועליה קבלתי קדושין דברים תמוהין הן דגרסינן בפ' האיש מקדש איתמר קדושין שאין מסורין לביאה אביי אמר הוו קידושין רבא אמר לא הוו קדושי. ופרש"י קדושין שאין מסורין לביאה. קידש אחת משתי אחיות ולא פירש אי זו מהם דאין יכול לישא אחת מהם דשמא זו היא אחות אשתו ווקי"ל כאביי וזו היא אחת מיע"ל קג"ם ובהא דשאלתות כיון שהמקדש קידש סתם אחת מבנותיו ה"ל ודאי קידושין שאינם מסורים לביאה דקי"ל דהוו קידושין להצריך גט לכולן ואע"פ שאמר האב לזו נתכוונתי ועליה קבלתי קידושין לא היה לנו להאמינו דאם כן ג"כ היה לנו להאמין למקדש כשיאמר לזו נתכוונתי וזו לא שמענו ולכן דברי השאלתות בזה צ"ע :

סעיף קטן כה

שאלה לא"א ז"ל על ראובן שהיה לו ב' בנות קטנות וכו' והשיב שאין כאן בית מיחוש ואינה צריכה גט כלל ל"ה סי' ד' ותשובה זו אינה ענין כאן כלל שמה שהשיב הרא"ש שאינה צריכה גט הוא מטעם דלא אמר לי והוו ידים שאין מוכיחות דלא הויין ידים כמבואר בתשובה הנזכר וזה לא שייך לסי' זה ואין לומר דמ"מ יש ללמוד משם טעמא דלא אמר לי הא אמר לי היתה מקודשת לאה אע"פ שלא פירש לאי זו מבנותיו מקדש דאם זו היתה כוונת רבינו ה"ל לפרש כן ואדרבה משמע מדבריו שהטעם שאינה צריכה גט הוא לפי שלא פירש אי זו מבנותיו ועוד דלזה לא היה צריך להביא ראיה מדברי התשובה דכיון שאחותה היתה מקודשת לאחר אין אדם מוציא דבריו לבטלה ופשיטא

דלא נתכוון אלא לפנויה שקידושין תופסין בה והיא מקודשת גמורה ועוד שכפי נוסחת תשובת הרא"ש שבידינו אין ללמוד מהתשובה הנזכר כן שכתב בה קידש את רחל לבן אחיו שהיה קטן מבן י"ג שנה והשתא כיון שלא נתקדשה אלא לקטן הוי ליה כאילו אינה מקודשת ואילו אמר לי היו שתיהן צריכות גט ולכן אני תמה על רבינו שכתב תשובה זו כאן:

סעיף קטן כו

מי שיש לו שתי כיתי בנות משתי נשים וכו' משנה בפ' האומר לחבירו (דף סד:) מי שיש לו ב' כיתי בנות משתי נשים ואמר קדשתי את בתי הגדולה ואיני יודע אם גדולה שבגדולות אם גדולה שבקטנות וכו' כולן אסורות חוץ מן הקטנה שבקטנות דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר כולן מותרות חוץ מן הגדולה שבגדולות קדשתי את בתי קטנה ואיני יודע אם קטנה שבקטנות אם קטנה שבגדולות וכו' כולן אסורות דברי רבי מאיר חוץ מן הגדולה שבגדולות רבי יוסי אומר כולן מותרות חוץ מן הקטנה שבקטנות ופסק הרי"ף והרא"ש כרבי יוסי וכן פסק הרמב"ם בפט"ו דלא כרא"מ שפסק כר"מ כמבואר בדברי הגהות מיימון בפרק הנזכר ופירש הר"ן ואמר קדשתי את בתי הגדולה אמר לבעל בשעת הקידושין קדשתי לך את בתי הגדולה ומפרש בגמרא שטעמו דרבי יוסי משום דלא מחית איניש נפשיה לספיקא להזכיר שם גדולה אם לא גדולה שבכולן שאם ישתכח הדבר שלא יהא בספק:

סעיף קטן כז

ומ"ש רבינו וכולן ברשותו לקדשן היינו לומר שכולן קטנות או נערות או שכולן בוגרות ונתנו לו רשות לקדשן דאילו בוגרת במקום קטנות או נערות כבר נתבאר דאפילו שויתיה שליח אינה בכלל:

סעיף קטן כח

מי שיש לו ה' בנים ועשאו כולן את אביהם שליח וכו' כל אחת צריכה גט מכל האחין וכו' מת אחד מהם כל אחת צריכה ד' גיטין וחליצה וכו' ברייתא בפ' האיש מקדש (קידושין דף נב.) תשלום דיני קידושין שאינן מסורין לביאה כתב רבינו בסי' מ"א:

סעיף קטן כט

האב שאמר קדשתי את בתי ואיני יודע למי אסורה לכל העולם עד שיאמר נודע לי למי קדשתיה בפ"ב דכתובות (דף כ"ב) ובפ' האומר לחבירו (דף סד.) אמר רב הונא אמר רב מנין לאב שנאמן לאסור את בתו מן התורה שנאמר את בתי נתתי לאיש הזה לאיש אסרה הזה התירה ופירש"י לאיש אסרה. על הכל שאין אנו יודעין למי וכי אמר לזה התירה לזה:

סעיף קטן ל
ומ"ש אפילו לא נודע לו עד שבגרה כ"כ הרמב"ם בפ"ט וכתב ה"ה בסמוך יתבאר שאפילו אחר נאמן להתירה לעצמו כ"ש שהאב נאמן ואפילו אחר שבגרה:

סעיף קטן לא
ומ"ש בא אחד ואמר אני קדשתיה נאמן ומותרת לו וכו' משנה בפ' האומר לחבירו (דף סג:) קדשתי את בתי ואיני יודע למי קדשתיה ובא אחד ואמר אני קדשתיה נאמן ובגמרא אמר רב נאמן ליתן גט ואינו נאמן לכנוס רב אסי אמר אף נאמן לכנום ותניא כוותיה דרב אסי ולפיכך פסקו הפוסקים כמותו וכתב הרמב"ם בפ"ט שכשכונסה אינו צריך לקדשה וכתב הר"ן אף נאמן לכנוס דלא חציף למימר גבי האב שקיבל הקידושין אני הוא דמירתת דילמא מכחיש ליה ואמר ידענא דלא את יהבת לי קידושין ואע"פ שאין דבר שבערוה פחות משנים התם הוא להוציאה מחזקתה אבל זה שהעמידה בחזקתה אלא שאומר שנתקדשה לו נאמן עכ"ל: וכ"כ רבינו ירוחם הא דאמרינן נאמן דוקא בפני האב:

סעיף קטן לב
ומ"ש רבינו אבל אם האב מכחישו אינו נאמן אפילו להצריכה ממנו גט פשוט הוא דכיון דעיקר טעמא דנאמן משום דמירתת דילמא מכחיש ליה ואם גם במכחישו היה נאמן א"כ מאי מירתת איכא וא"ל דעכ"פ יהא נאמן להצריכה גט י"ל דודאי לרב א"א לומר כן דא"כ למה נקט במתני' באיני יודע למי קדשתיה הא אפילו כשמכחישו נאמן וכיון שכן מנ"ל לבדות פלוגתא מלבינו ולומר דלר"א נאמן אלא ע"כ דלכ"ע אינו נאמן:

סעיף קטן לג
ומ"ש באו שנים וכל אחד אומר קדשתיה שניהם נותנין גט ואם רצו אחד נותן גט ואחד כונס שם במשנה וכתב ה"ה בפ"ט ובירושלמי אמר רבי יוחנן קדם אחד מהן וכנס מוציאין מידו וכתב הרשב"א איפשר לומר שהשני כשבא לכנוס אחר גירושי הראשון צריך קידושין אחרים שהרי הראשון הכניסה בספק על זה עכ"ל וכ"כ הר"ן בשמו:

סעיף קטן לד
ומ"ש בא אחד וכנסה ואח"כ בא אחר ואמר אני קדשתיה אינו נאמן לאוסרה עליו ברייתא שם וכתב הר"ן בשם הרשב"א דמסתברא דלא סוף דבר כנסה ממש אלא כיון שהתירוה לכנסה אע"פ שלא כנסה כדאמרינן בפ"ב דכתובות (כג.) גבי שבויה וכתב ר"י בשם הרמ"ה נרבוני אבל אם הביא עדים שהוא קדשה אע"פ שהאב מכחיש לאחרון לאו כל הימנו ותצא מזה ומזה בגט ומותרת לעלמא. כתב ר"י אמר קדשתי את בתי ואחר זמן אמר לפלוני קדשתיה אפילו אמר כשהיא קטנה קדשתיה ולאחר זמן כשגדלה אמר לפלוני קדשתיה נאמן וכ"כ הרמב"ם והתוספות כתבו שאם היה החתן עומד לפניו ואמר קדשתי

את בתי ושתק ואחר שעה אמר לאיש הזה אינו נאמן דכיון דלא אמר מיד תוך כדי דיבור משמע ודאי שאינו מכיר חתנו ולפיכך לא פירש מיד עכ"ל:

סעיף קטן לה

האשה שאמרה קדשתי את עצמי ואיני יודע למי ובא א' ואמר אני קדשתיך נאמן ליתן גט להתירה לעלמא אבל לא לכונסה שם ומודה רב אסי באומרת נתקדשתי ואיני יודע למי נתקדשתי ובא אחד ואמר אני קדשתיה שאינו נאמן לכנוס ובברייתא יהיב טעמא מפני שמחפה עליו כלומר דלא דמי לאב שאמר קדשתי את בתי ואיני יודע למי ובא אחד ואמר אני קדשתיה דנאמן אף לכנוס דהתם מירתת דאב ודאי לא יחפה עליו אבל גבי אשה שאמרה קדשתי את עצמי ואיני יודע למי לא מירתת דיודע הוא שתהא מחפה עליו ותתרצה בו ותכחיש את כל הבא לומר עוד אני הוא כתב הרמב"ם בפ"ט נאמן ליתן גט ותהיה מותרת לכל אדם חוץ ממנו אבל אינו נאמן לכנוס שמא יצרו תקפו והיא תרגיל לו כדי להתירה וכתב ה"ה הכוונה שאף ע"פ שכשגירשה אנו מחזיקים אותה בפנויה והיא מותרת לכל אדם אסורה היא לזה לפי שאם היתה מותרת לו אחר הגט יש לחוש לקנוניא וכן עיקר וכתב הרשב"א שאע"פ שאמרו אינו נאמן לכנוס נראין הדברים שאם כנסה אין מוציאין אותה מידו שמן הספק אתה בא לאוסרה עליו ולהוציאה מתחתיו אל תוציאנה כנ"ל עכ"ל וגם הר"ן כ"כ בשם הרשב"א:

סעיף קטן לו

האב שאמר על בתו בעודה קטנה או נערה קדשתיה וגרשתיה נאמן לפסלה לכהונה אבל אם לאחר שבגרה אמר קדשתיה וגרשתיה כשהיתה קטנה אינו נאמן משנה שם (דף סד.) וכתב הר"ן דכי אמרינן דקדשתיה וגרשתיה נאמן דוקא בתוך כדי דיבור אבל היכא שהוחזקה א"א על פיו אינו נאמן לומר לאחר זמן גרשתיה דלא הימניה רחמנא בגירושין וגם ר"י כתב שיש אומרים כן אבל מדברי תשובת הרשב"א שאכתוב בסמוך לא משמע הכי ודע דמסיים במתני' נשבית ופדיתיה בין שהיא קטנה בין שהיא גדולה אינו נאמן ובגמרא מ"ש רישא ומ"ש סיפא אמר רב אשי רישא רחמנא הימניה כדרב הונא אמר רב דאמר מנין לאב שנאמן לאסור את בתו מן התורה שנאמר את בתי נתתי לאיש הזה בנישואין הימניה רחמנא בשבויה לא הימניה רחמנא ופרש"י בנישואין הימניה רחמנא. אם נערה היא או קטנה אבל בבוגרת לא אשתעי קרא דנערה כתיב הילכך לא מהימן כלל משגדלה אבל בשבויה לא הימניה רחמנא כלל וכתב הר"ן וא"ת ליהמניה כי אמר נשבית מגו דאי בעי אחר קדשתיה בביאה לפסול לה דמיפסלא נמי מכהונה ומתרומה ומהימן בהכי דהא בנישואין הימניה רחמנא לאו קושיא היא דבקדושי ביאת איסור לא אשכחן דהימניה והכי מוכח בירושלמי עכ"ל: כתב הרשב"א שנשאל על אב שאמר שקדש את

בתו ואח"כ קדשה לאחר ואמר קידושי ראשון בפסולי עדות דאורייתא היו ואינם כלום נאמן משום דהפה שאסר הוא הפה שהתיר וראיה מההיא דכתובות (כב:) ההיא איתתא וכו' וא"ת הרי בסוף גיטין (פט.) כיון דבעידנא דהוה קלא לא הוה אמתלאה לאו כל כמינך דמתחזקת לאמתלאה י"ל דהתם יצא קול מעלמא ולא הוציא הוא הקול עכ"ל:

סימן לח

סעיף קטן א

המקדש ע"ת אם נתקיים התנאי מקודשת ואם לא נתקיים התנאי אינה מקודשת בין שהיה התנאי מהאיש או מהאשה ובלבד שיהא התנאי כהלכתו אבל אם אינו כהלכתו אינו כלום והקידושין קידושין אע"פ שלא נתקיים התנאי כ"כ הרמב"ם בפ"ו ודברים מבוארים הם במשנה ובגמ' (פ' האומר דף סא) כתב ה"ר שלמה בן הרשב"ץ אפילו נאנס ולא קיים התנאי לא הוו קידושין כדאיתא בירושלמי וכתבו הר"ן בפרק האומר :

סעיף קטן ב

וכיצד הלכות התנאי צריך שיהיה כפול ותנאי קודם למעשה והן קודם ללאו ותנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר ושיוכל לקיימו ע"י שליח בפרק האומר לחבירו (שם.) תנן ר"מ אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי ופירש"י כל תנאי שאינו כפול כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי ואע"פ שלא נתקיים התנאי נתקיימו הדברים כגון ה"ז גיטיך ע"מ שתתני לי ק"ק זוז ולא פירש לכפול ואם לא תתני לא יהא גט אין כאן תנאי של ק"ק זוז כלל ואפילו לא נתנה הוי גט וכמו שמצינו שהוצרך משה רבינו עליו השלום לכפול ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתוככם ש"מ דאי לא כפל היתה מתנתו קיימת ונוחלין ארץ גלעד ואפילו לא יעברו את הירדן אף ע"פ שאמר אם יעברו ונתתם לית לן מכלל הן אתה שומע לאו וה"ה נמי דבעינן תנאי קודם למעשה מדלא אמר תנו להם אם יעברו משמע דאי אמר הכי לא אתי תנאי ומבטל מעשה דמתנה דקדמיה ושמעינן נמי דבעינן הן קודם ללאו דלא אמר תחלה אם לא יעברו אל תתנו ואם יעברו ונתתם עכ"ל. ובפרק מי שאחזו (גיטין דף עה:) גבי הא דמוקי התם הברייתא כר"מ דאמר בעינן תנאי כפול אמרינן כל תנאי מהיכא גמרינן מתנאי בני גד ובני ראובן מה התם תנאי קודם למעשה לאפוקי הכא דמעשה קודם לתנאי ומה התם תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר לאפוקי הכא דתנאי ומעשה בדבר אחד ומה התם הן קודם ללאו לאפוקי הכא דלאו קודם להן ובס"פ הפועלי' (דף צד.) תנן כל תנאי שהמעשה בתחלתו תנאו בטל וכל שאיפשר לו לקיימו בסופו והתנה עליו מתחלתו תנאו קיים ודייקינן בגמרא הא אי אפשר לו לקיימו תנאי בטל ואמרינן דזו דברי ר"י בן תימא ואף ע"ג דחכמים פליגי עליה

איפסקא שם ובפרק המגרש (גיטין ד' פד.) הלכתא כותיה ובפ' המדיר (כתובות עד.) דאמרינן חליצה מוטעת כשרה אי זו היא חליצה מוטעת כל שאומר לו חלוץ לה ע"מ שתתן לך ר' זוז ומפרש טעמא משום דכל תנאי מהיכא גמרינן מתנאי בני גד ובני ראובן תנאה דאיפשר לקיומיה ע"י שליח כי התם הוי תנאה דלא איפשר לקיומיה על ידי שליח כי התם לא הוי תנאה ופריך והא ביאה דלא אפשר לקיומיה על ידי שליח כי התם וקא הוי תנאה התם משום דאיתקו הויות להדדי ופירש"י כל תנאי מהיכא גמרינן. אם יעברו ונתתם וכו' דאיפשר לקיומיה למעשה של תנאי דהיינו ונתתם על ידי שליח כי התם שהרי משה צוה ליהושע לתת להם את הארץ שהיה שלוחו של משה ונתנה להם אבל חליצה א"א לקיימה על ידי שליח אינו יכול לומר לשלוחו אם תתן לך פלוני ק"ק זוז חלוץ לה הילכך לאו תנאה הוא לבטל החליצה: והא ביאה. הבועל לשם קידושין. וקא הוי תנאיה תנאה. כדאמרינן לעיל הריני בועלך על מנת וכו': דאיתקוש הויות. והיתה לאיש אחר כל הויות קידושין במשמע כסף ושטר וביאה כי היכי דמהני תנאי בקידושי כסף ושטר דאיפשר לקיומי על ידי שליח מהני נמי בביאה עכ"ל וכיון דבקידושין לא בעינן אפשר לקיומיה ע"י שליח לא ניתן תנאי זה ליכתב בהלכות אלו ויש לתמוה על רבינו שכתבו פה וכן יש לתמוה עליו למה לא כ' בתחלת סימן זה דבעינן שיהא תנאי שאיפשר לקיימו ואע"פ שכתבו לקמן הו"ל לכתבו סמוך לאחרים. והרמב"ם בפ"ו מהלכות אישות ובפ"ג מהלכות זכייה לא הצריך אלא ארבע תנאים ואלו הם שיהיה כפול ושיהיה הן קודם ללאו ושיהיה התנאי קודם למעשה ושיהיה התנאי דבר שאיפשר לקיימו. וכתב ה"ה יש מי שהקשה על רבינו למה לא כתב ג"כ תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר כההיא סוגיא דפרק מי שאחזו וי"ל דההיא סוגיא לא קיימא ואין טעם הברייתא אלא כדרב אסי דעבד אוקימתא אחריתי התם זהו דעת רבינו עוד הקשו עליו שאין תנאי בדבר שאי אפשר לקיימו על ידי שליח ומשום כך אין תנאי בחליצה כדאיתא ביבמות (קו.) ואין זו קושיא לפי שכבר ביאר רבינו פ"ד מהלכות חליצה דין החליצה שהיא כשרה אע"פ שלא נתקיים התנאי ובכאן לא כתב אלא בדברים שיש בהם תנאי מה הן הדברים שצריך להיות בתנאי כדי שיועיל עכ"ל והרא"ש בפרק מי שאחזו כתב שצריך שיהא תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר ואין כן דעת הרמב"ם שהרי פסק בפ"ח מהל' גירושין ה"ז גיטיך ע"מ שהנייר שלי הרי זה גט ותתן:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו כגון שא"ל אם תתני לי מנה הרי את מקודשת לי בדינר זה נתנה לו מנה מקודשת לא נתנה לו מנה אינה מקודשת כלומר דתנאי זה הוא כהלכתו אבל אם א"ל

הרי את מקודשת לי אם תתני לי מנה וכו' אינו תנאי כיון שהקדים המעשה לתנאי כלומר דאע"פ שלא נתנה לו היא מקודשת כאילו לא התנה כלל.

סעיף קטן ד

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ו מהל' אישות וכתב עליו רבינו דל"נ דמילתא דפשיטא היא וכו' כלומר וא"כ לא היה צריך שיתנו חכמים ויצריכו שיהיה תנאי קודם למעשה כיון דמילתא דפשיטא היא שאם קדם המעשה סתם אין התנאי שהתנה אח"כ כלום ואין זה כלום דכיון דגמר דברי הקידושין הוא התנאי שהרי הוא אומר הרי את מקודשת לי בזה על תנאי כך וכך אע"פ שנתן לה הקידושין קודם שיזכיר התנאי מ"מ כיון דדברים אחדים הם בלי הפסק ראש דבריו אסיפא סמיך והו"ל למימר דלא חלו הקידושין אלא אותו תנאי אי לאו דגמרינן מתנאי בני גד שצריך שיהיה תנאי קודם למעשה ולישנא דהרמב"ם הכי דייק שכתב אם א"ל הרי את מקודשת לי בדינר זה ונתן הדינר בידה והשלים התנאי ואמר אם תתני לי ק"ק זוז תהיה מקודשת וכו' הרי התנאי בטל ומדכתב והשלים התנאי משמע כמו שכתבתי דתנאי לאו מילתא באפי נפשה אלא תשלום דבריו הראשונים וה"ה כתב על לשון הרמב"ם ז"ל לשון המשנה בדין מעשה קודם לתנאי כך הוא כל תנאי שיש מעשה בתחלתו תנאו בטל ופירוש רבינו בה מבואר שהוא מפרש שיש בו מעשה שהקדים ועשה המעשה בפועל ואח"כ התנה תנאו אבל אם לא עשה המעשה אע"פ שהקדימו באמירה הרי התנאי קיים וכגון שאמר הרי את מקודשת אם תתני לי ק"ק זוז ואם לאו לא תהיה מקודשת ואח"כ נתן הקידושין לידה הרי תנאו קיים ואע"פ שלא הזכיר רבינו זה בבירור כן נראה ממ"ש כאן מפני שהקדים המעשה ונתן בידה ובהשגות א"א לא זו הדרך אלא אפילו אמר הכל קודם למעשה ואח"כ נתן הדינר הרי התנאי בטל משום דלא דמי לתנאי בני גד ובני ראובן שאמר אם לא יעברו דהיינו תנאי והדר ונתתם דהיינו מעשה ע"כ. וכן פירשו כדבריו בתוספות וכן פירש הרמב"ן דרך פשיטות ולשון המשניות והגמרא בכמה מקומות אינו מדוקדק לפי דעתם וזה נראה שהכריחו רבינו לפרש מה שפירש ודין זה צ"ע עכ"ל וז"ל הר"ן בפרק האומר לחבירו ואם תאמר והתנן בפרק מי שאחזו כתבו ותנו גט לאשתי אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש והא הכא דמעשה קודם לתנאי ואפ"ה תנאו קיים איכא למימר דמתני בהדי שליח שאני דכל תנאי מהני ביה לפי שאינו נעשה שלוחו אלא במה שנראה מתוך דבריו ומכל מקום צריך לומר דהא דתנן התם הרי זה גיטיך אם לא באתי ופרכינן עלה וניחוש שמא בא דאלמא התנאי קיים שהמשנה שנויה שלא בדקדוק וכן הרבה כיוצא בזה דאי לא הוה ליה מעשה בתחלתו ותנאו בטל אלא שהרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות אישות אבל

אם א"ל הרי את מקודשת בדינר זה ונתן הדינר בידה והשלים התנאי וכו' ונראה מדבריו דלא מיקרי מעשה קודם לתנאי אא"כ נעשה המעשה תחלה ולדבריו המשניות שנויות בדקדוק אלא דלא נהירא דא"ה היכי אמרינן בפרק מי שאחזו גבי תקנתא דשמואל בגיטא דש"מ ולימא לא יהא גט אם לא מתי בעינן תנאי קודם למעשה דאפי' אמר הכי כל שלא נתן הגט לא הוי מעשה קודם לתנאי וכבר השיגו עליו הראב"ד והרמ"ך ז"ל בהגהותיהם עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן אם לא כפל אלא אמר תתני לי תהיה מקודשת ולא כפל או שלא התנה בדבר אחר וכו' או שהקדים הלאו וכו' אירשא קאי שכתב אבל אם א"ל הרי את מקודשת לי אם תתני לי מנה וכו' אינו תנאי כיון שהקדים המעשה והפסיק בדעת הרמב"ם בפירוש תנאי קודם למעשה וכתב עליו דלא נהירא והדר חזר לענין ראשון יסיים ואמר דה"ה אם לא כפל או שלא התנה בדבר אחר או שהקדים הלאו בכל אלו לא הוי תנאי והקדושין חלין אף ע"פ שלא יתקיים התנאי:

סעיף קטן ו

ומ"ש וכן תנאי שא"א לקיימו כגון אם תעלה לרקיע וכו' אינו תנאי שלא כיון אלא להפליג' בדברים בס"פ הפועלים ופרש"י כמפליגה בדברים שאין בלבו לשום תנאי אלא להקניטה בעלמ' מרחקה ודוחה אותה בדברים:

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל אם התנה על דבר שאיפשר לקיימו אע"פ שהתורה אוסרתו הוי תנאי כגון אם תאכל חזיר או חלב תהיה מקודשת לי וכו' בפרק המגרש פלוגתא דאביי ורבא דאמר הכי:

סעיף קטן ח

ומ"ש התנה עמה בשעת קדושין על מנת שתבעל לאבא הוי כמו שתעלה לרקיע ותנאו בטל וכו' מבואר שם דבהא מודה רבא:

סעיף קטן ט

ומ"ש אבל אם התנה עליה שיתן לו פלוני חצרו או שישיא בתו לבנו תנאו קיים וכו' כן כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות אישות ונראה שכתב כן מדגרסינן בהמגרש אפלוגתא דאביי ורבא דבסמוך מיתיבי ה"ז גיטיך על מנת שתבעלי לפלוני נתקיים התנאי ה"ז גט אם לאו אינו גט ע"מ שלא תבעלי לאבא ולאביך אין חוששין שמא נבעלה להם ואילו ע"מ שתבעלי לאבא ולאביך לא קתני לרבא קשיא אמר לך רבא בשלמא בשר חזיר איפשר דאכלה ולקי פלוני נמי איפשר דמשחדא ליה בממונא אלא אבא ואביך בדידה קיימא נהי

דאיהי עבדא איסורא אבא ואביך מי עבדי איסורא ופרש"י אמר לך רבא לא דמיא לבשר חזיר דאילו בשר חזיר בידה לקיימו באיסור ושתבעלי לפלוני נמי איפשר דמשחדא ליה בממונא ואם אינו רוצה לבועלה באיסור ישאנה ויבעול בהיתר אלא אבא ואביך בדידה קיימא עכ"ל משמע בהדיא דכל היכא דלא הויא מילתא דאיסורא אע"פ שהוא תלוי בדעת אחרים כיון דאיפשר דמשחדא ליה בממונא הוי תנאי קיים:

סעיף קטן י

כתב הרמב"ם כל האומר מעכשיו אינו צריך לכפול תנאו ולא להקדים התנאי למעשה וכו' אבל צריך להתנות בדבר שאיפשר לקיימו וכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי וכו' בפ"ו מהלכות אישות וכתב ה"ה כל האומר מעכשיו וכו' זה דעת כל הגאונים ז"ל והכריחם לזה לשון המשניות שהם בע"מ שהוא כמעכשיו ולא הזכירו כפילת התנאי ובעלי התוספות חלוקים בזה והרמב"ן והרשב"א ז"ל הניחו הדבר בצ"ע וקבלת הגאונים תכריע: ומ"ש אבל צריך להתנות וכו' זה מבואר בברייתא דהמגרש ה"ז גיטיך ע"מ שתעלי לרקיע ר"י בן תימא אומר ה"ז גט ואמר רב נחמן אמר רב הלכה כרבי יהודה בן תימא אלמא אפילו בע"מ אין התנאי כלום אם הוא דבר שא"א לקיימו ונראה מדבריו שהטעם שבמעכשיו בע"מ אינו צריך לדברים אלו מפני שהמעשה חל מעכשיו ויתקיים אבל באם שאין המעשה חל עד שהתנאי יתקיים והתנאי בא לבטל המעשה שלא יחול עכשיו ולפיכך צריך חיזוק יותר וכיוצא בזה הטעם כתב הר"א ז"ל בפירושו לדעת הגאונים ז"ל עכ"ל ה"ה ז"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש שכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי בפ' מי שאחזו אמרו כן לענין דכי מקיימה תנאה מקודשת או מגורשת למפרע משעה שקבלה הקדושין או הגרושין. ודעת הרי"ף כדעת הרמב"ם שכתב בפרק מי שאחזו גבי הא דת"ר ה"ז גיטיך ע"מ שתשמשי את אבא ב' שנים וכו' וז"ל ואע"ג דקי"ל דבעינן תנאי כפול ה"מ באם תשמשי אם לא תשמשי כענין שנאמר אם יעברו בני גד ואם לא יעברו וכדאתקין שמואל בגיטא דש"מ אבל בע"מ לא וקי"ל דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי וכתב שם הרא"ש שכן דעת רבינו האי ז"ל ושהראב"ד נתן טעם לדבריהם אבל הוא ז"ל חלק על סברא זו והעלה שלדעת ר"ח ז"ל גם במעכשיו בעי' כל תנאי התנאי ושכן הסכימו חכמי ארצו ושכן עמא דבר וכ"כ עוד בתשובה כלל מ"ו וכתב עוד הרא"ש בכלל פ"א אע"פ שפסק הרי"ף דלא בעינן תנאי כפול בע"מ משום דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי הרי נחלקו עליו ר"ת ור"י וראיותיהם נכוחות למבין וכתב רבינו תשובה זו בטור ח"מ סימן רמ"א וגם הר"ן כתב בפרק הנזכר שאין שטת הרי"ף והרמב"ם מחוורת והאריך בדבר:

סעיף קטן יב

וי"א דלא בעינן תנאי כפול ולא שאר דיני תנאי אלא באיסור כגון בקידושין וגיטין אבל בממון הוי תנאי בלא כל זה ז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות אישות יש מקצת גאונים אחרונים שאמרו שא"צ אדם לכפול תנאי אלא בגיטין וקידושין בלבד אבל בדיני ממון אינו צריך לכפול ואין ראוי לסמוך על דבר זה שכפילת התנאי עם שאר הד' דברים מתנאי בני גד ובני ראובן למדו אותם חכמים ותנאי זה לא היה לא בגיטין ולא בקידושין וכזה הורו גדולי הגאונים הראשונים וכן ראוי לעשות. וכתב ה"ה יש מקצת אחרונים שכתבו שאין אדם צריך לכפול וכו' כן הוא דעת הרי"ף בתשובה וקצת מן האחרונים סוברים כן והוקשה להם והלא עיקר תנאי בני גד בממון היה והם ז"ל תירצו דר"מ בלחוד הוא דבעי תנאי כפול ויליף לה מתנאי בני גד ובני ראובן ואיהו ודאי בדבר שבממון נמי קא מצריך תנאי כפול ואנן לא קי"ל כותיה דרבנן פליגי עליה ומדינא לא בעינן תנאי כפול לא בגיטין וקידושין ולא בממון אלא דשמואל אתקין בגט של ש"מ המגרש ע"ת שיכפול תנאו כדאיתא פרק מי שאחזו ועשה כן לרווחא דמילתא שחשש שמואל שאם היה התנאי בלא כפול הוה איכא ב"ד דס"ל כר"מ והוה מתיר אע"פ שלא נתקיים התנאי ועיקר הדין הוא דבשום מקום אין צורך לכפול התנאי והילכך בגיטין וקדושין אם לא כפל תנאו ולא נתקיים חוששין לה ואין מחזיקים אותה לא במגורשת ולא באינה מגורשת ולא במקודשת ולא באינה מקודשת והולכין בה להחמיר מדברי חכמים וכ"נ שהוא דעת הרמב"ן והרשב"א עוד דקדק הרמב"ן אי בעינן בדיני ממונות הן קודם ללאו ושיהיה תנאי קודם למעשה ושיהיה בדבר שאיפשר לקיימו והעלה הוא ז"ל דלא בעינן הן קודם ללאו אלא הרי הוא כדין הכפול בין בממון בין בגיטין וקדושין על הדרך הנזכר למעלה וכן כתב רבינו פ"ג מהלכות זכייה שרבותינו סוברים שאין צריך הן קודם לאו בתנאי ממון אבל תנאי קודם למעשה ודאי בעינן בכל דוכתא שהרי משנה סתומה היא בפרק הפועלים גבי הלכתא פסיקתא דאע"ג דאתיא כר"מ כדאיתא בגמרא קי"ל כוותיה בהא וכתב הוא ז"ל דאף על גב דהוה משמע דאי גמרינן מתנאי בני גד ובני ראובן לכל מילי הוה ליה למיגמר איכא למימר דסוגיא דתלמודא מכרעת שאין כל הדברים שוין ולא נתברר הטעם אלו דבריו ז"ל ושיהיה דבר שאיפשר לקיימו בדוקא מוסכם הוא מכל הפוסקים ז"ל בכל דבר ודעת רבינו שהלכה כר"מ בתנאי כפול ובהן קודם ללאו כמו שהלכה כמותו בתנאי קודם למעשה דכיון דכולן מתנאי בני גד ובני ראובן נלמדו אין למדין ממנו לחצאין וזה דעת הגאונים הראשונים ולזה הסכים בעל העיטור עכ"ל. וגם הר"ן כתב בפרק האומר לחבירו ולענין הלכה כתב הרי"ף בתשובה אלו התנאים כולן

אין צריכין אלא בגיטין וקדושין שהם איסורא וכוונתו ז"ל דלא קי"ל כר"מ ומיהו בגיטין וקדושין חיישינן להו לחומרא דהכי חזינן דאתקין שמואל בגיטין כדאיתא בפרק מי שאחזו וקי"ל כותיה בתנאי קודם למעשה דסתם משנה היא בפרק הפועלים וכן נמי קי"ל שיהא אפשר לקיים המעשה על ידי שליח:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש דבכ"מ שהזכירו תנאי בין באיסור בין בממון צריך כל דיני התנאי כ"כ בס"פ י"נ וכ"כ בתשובה כלל פ"א כתבה רבינו בטור ח"מ סימן רמ"א. וטעם הדבר למה אנו לומדים מתנאי בני גד ובני ראובן כתב הרא"ש בתשובה וכתבתיה בסוף סימן זה: כתב רבינו ירוחם אם לא כפל והוא בענין שבעבור שלא כפל יהיו קידושיו בטלים כתבו התוספות לא שיהיו בטלים לגמרי אלא מקודשת מספק וכ"כ הרא"ש בפרק י"נ (קלז) על ההיא דאמר רבא אתרוג זה נתון לך : חילוקי דיני התנאי נתבארו יפה בדיני גיטין ומשם תלמוד לדיני קדושין:

סעיף קטן יד

התנה בשעת הקדושין שלא יהא עליו לא שאר ולא כסות תנאו קיים וכו' אבל אם התנה שלא יתחייב בעונתה תנאו בטל וחייב בה ברייתא בפרק אעפ"י (כתובות נו.) ובפרק הזהב (בבא מציעא נא:) האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין ליך עלי שאר כסות ועונה ה"ז מקודשת ותנאו בטל דר"מ ר"י אומר בדבר שבממון תנאו קיים ופרש"י בדבר שבממון. שאר כסות וידוע דהלכה כרבי יהודה וכתבה הרי"ף בפ' האומר לחבירו ופירש הר"ן בדבר שבממון דניתן למחילה תנאו קיים אבל עונה דצערא דגופא לא איתיהיב למחילה :

סעיף קטן טו

נתן לה פרוטה וא"ל ע"מ שאתן ליך מנה התקדשי לי כשיתקיים התנאי יחולו הקדושין למפרע וכו' בפרק האומר לחבירו (ס.) תנן האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאתן ליך ק"ק זוז ה"ז מקודשת ויתן ופירש רש"י הרי את מקודשת לי בפרוטה זו על מנת שאתן ליך ק"ק זוז ובגמרא איתמר רב הונא אמר והוא יתן רב יהודה אמר לכשיתן רב הונא אמר והוא יתן תנאה הוא מקיים תנאיה ואזיל רב יהודה אמר לכשיתן לכי יהיב הוו קדושין מאי בינייהו איכא בינייהו שפשטה ידה וקבלה קדושין מאחר לרב הונא לא הוו קדושין לרב יהודה הוי קדושין ומפרש בגמר' טעמא דרב הונא משום דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי ופסקו הפוסקים כותיה:

סעיף קטן טז
ומ"ש ואם א"ל על מנת שאתן לך מנה תוך ל' יום אם נתן לה בתוך ל' יום הוו קדושין למפרע לא נתן לה תוך ל' יום אינה מקודשת שם במשנה. וכתב ר"י בשם הר"מ הנרבוני שאם קדשה אחר תוך ל' יום מקודשת ואינה מקודשת עד ל' יום וכי שלמי ל' יום אם לא קיים ראשון תנאו פקעי קדושי קמא וגמרי קדושי בתרא ואינה צריכה גט מראשון ואם קיים ראשון תנאו אינה צריכה גט משני ע"כ :

סעיף קטן יז
ומ"ש ואם לא אמר לה ע"מ אלא אמר אם אתן לך מנה תוך ל' יום תהא מקודשת לי בדינר זה אין הקדושין חלין אלא משעה שנתנו לה לפיכך אם קדשה אחר קודם שיתקיים התנאי מקודשת לשני זה פשוט דע"כ לא אמר רב הונא והוא יתן אלא באומר על מנת דהוי כמעכשיו אבל כשאינו אומר לא מעכשיו ולא על מנת פשיטא דאינה מקודשת עד שיתן:

סעיף קטן יח
א"ל תהא מקודשת לי על מנת שירצה אבא ר"ל ע"מ שישתוק אבא כשישמע וכו' בפרק האומר לחבירו (דף סג:) תנן על מנת שירצה אבא רצה האב מקודשת ואם לאו אינה מקודשת מת האב ה"ז מקודשת מת הבן מלמדין את האב שיאמר איני רוצה ובגמרא מאי על מנת שירצה אבא אילימא עד דאמר אבא אין אימא מציעתא מת האב ה"ז מקודשת והא לא אמר אין אלא על מנת שישתוק אבא אימא סיפא מת הבן מלמדין את האב שיאמר איני רוצה אמאי והא שתיק אלא א"ל על מנת שלא ימחה אבא רישא בחד טעמא ומציעתא וסיפא בחד טעמא א"ר ינאי אין רב יוסף בר אמי אמר לעולם חד טעמא הוא ומאי על מנת שירצה אבא על מנת שלא ימחה אבא מכאן ועד ל' יום. ופרש"י מלמדין את האב. כדי לעקור הקדושין למפרע ולא תזקק ליבם: על מנת שישתוק. כשישמע: רצה האב. ששתק בשעת שמיעה מקודשת: לא רצה. שמיחה: והא שתק ליה. וחלו הקדושין. אלא ע"מ שלא ימחה אבא הך סיפא דקתני מלמדין לא מיתוקמא כרישא בעל מנת שישתוק אלא על מנת שלא ימחה וכל כמה דמחי עקר להו שהרי לא קבע זמן למחאה דרישא ליכא לאוקומה בהכי דא"כ מאי רצה האב והלא יש בידו למחות לעולם דאין כאן קדושין לעולם וע"כ ה"ק על מנת שישתוק אבא שתק האב הרי זו מקודשת לא שתק אלא מיחה לאלתר אינה מקודשת ואם אמר על מנת שלא ימחה אבא מת האב עד שלא מיחה ה"ז מקודשת אבל כל ימי חייו אינם קדושין וכתב הרא"ש אלא על מנת שלא ימחה אבא פי' סיפא אייריי כשאמר על מנת שלא ימחה אבא אבל אם אמר בסתם ע"מ שירצה אבא מפרשינן ליה על מנת שישתוק אבא הלכך רצה האב ששתק בשעת

שמיעה מקודשת ואם לא שתק אלא מיחה אינה מקודשת ואם אמר על מנת שלא ימחה אבא מת האב עד שלא מיחה ה"ז מקודשת אבל כל ימיו אינם קדושין דכל ימיו יכול למחות אבל רישא לא מיתוקמא בעל מנת שלא ימחה דא"כ מאי רצה האב מקודשת והלא יכול למחות לעולם ואפילו אמר אין בשעה ששמע מ"מ אם יחזור וימחה בטלו הקדושין דעל מנת שלא ימחה קאמר והרי מיחה ואפילו אם תמצא לומר דאחר שאמר אין שוב אין יכול למחות מכל מקום לא מצינו לפרושי רצה האב דאמר אין דדומיא דעל מנת שירצה אבא דהיינו שלא ימחה יש לנו לפרש רצה האב שלא מיחה וזה א"א דאפילו לא מיחה יכול עדיין למחות ואינה מקודשת ודאי ורב יוסף מפרש מתניתין דעל מנת שירצה אבא היינו על מנת שלא ימחה ואם קבע זמן למחאתו עבר הזמן ולא מיחה מקודשת ואם לא קבע זמן כל ימיו יכול למחות וי"א דהלכה כרב יוסף דאוקי מתניתין בחד טעמא אבל הרמב"ם כתב כאוקימתא דרבי ינאי וכן מסתבר עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפרק ז' האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שירצה אבי רצה האב מקודשת לא רצה או ששתק או שמת קודם שישמע הדבר אינה מקודשת על מנת שלא ימחה אבי שמע ומיחה אינה מקודשת לא מיחה או שמת ה"ז מקודשת מת הבן ואח"כ שמע האב מלמדין האב שיאמר איני רוצה כדי שלא יהו קדושין ולא תפול לפני יבם עכ"ל וכתב ה"ה דעת רבינו שהאומר על מנת שירצה פלוני ר"ל שיאמר הן בבירור והאומר על מנת שלא ימחה ר"ל על מנת שישתוק ואם שתק ואצ"ל אם נתרצה הרי נתקיים התנאי ואם אמר על מנת שישתוק הרי הוא כעל מנת שלא ימחה ואף על פי שאין דין האומר על מנת שישתוק נזכר בבירור בדברי רבינו פשוט הוא לפי שיטתו שהאומר על מנת שישתוק ר"ל ע"מ שלא ימחה ומכל מקום יש חלוק בין האומר על מנת שישתוק לאומר ע"מ שלא ימחה כגון ששתק בשעת שמיעה ואחר כן מיחה ויתבאר זה למטה ובהשגות א"א לא הסכים יפה לשמועה זו שהוא ר"ל דעל מנת שירצה אבא עד דאמר אין משמע ושמעתא לא אזלא הכי עד דאמר בפירוש אלא מסתמא עד שישתוק משמע והלכך שתק כששמע מקודשת ולתירוצא בתרא דשמעתא על מנת שירצה אבא שלא ימחה משמע ע"כ. והרמב"ן אף הוא מפרש השמועה כפירוש הר"א ז"ל ופסק כתירוצא בתרא דעל מנת שירצה שלא ימחה קאמר וכבר פירש הרשב"א השמועה כדעת רבינו דע"מ שירצה שיאמר הן הוא וכן הוא מוכרח מתוספתא כמו שכ' ודקדוק הלשון כך הוא דעל מנת שירצה ר"ל שנדע שהוא רוצה וכן עיקר ודע שכל התנאי' שלא נקבע להם זמן סתמן לעולם וכן מבואר בדברי רבינו פ"ח מהלכות גרושין לפיכך אם הם במעשה כגון שהתנה על מנת שיעשה כך וכך או שיהיה כך וכך ולא קבע זמן לתנאו כל זמן שיהיה הדבר

ההוא נתקיים התנאי והאומר על מנת שירצה פלוני שהוא לדעת רבינו כאומר על מנת שיאמר הן אפילו אמר בתחלה איני רוצה וחזר ואמר הן נתקיים התנאי וכן הדין לדעת רבינו והרשב"א ז"ל באומר על מנת שירצה וכן שנינו בתוספתא על מנת שירצה אבא אף על פי שאומר האב איני רוצה ה"ז מקודשת שמא יתרצה לאחר שעה פירוש ספק מקודשת קאמר ולעולם אינה יוצאת מידי ספק קדושין עד שימות האב שכל זמן שהוא חי יש לחוש שמא יתקיים התנאי והאומר על מנת שישתוק אם שתק בשעת שמיעה מקודשת אף על פי שחזר ומיחה ואם מיחה בשעת שמיעה אפילו חזר ונתרצה אינה מקודשת והאומר על מנת שלא ימחה כל זמן שמוחה נתבטל התנאי ואפילו נתרצה בשעת שמיעה ואין זו מקודשת גמורה שלא יהיה באפשר להפקיע קדושין אלא במיתת האב וכל ימיו הוא באפשר שיתבטל התנאי והטעם בכל זה לפי שכל התנאי שהוא במעשה ולא נקבע לו זמן מן הסתם הוא לעולם לפיכך כל שהוא במעשה כגון על מנת שיאמר הן או על מנת שירצה לפי דעת רבינו כל שיאמר הן נתקיים התנאי וכיון שאמר הן פעם אחת נתקיים התנאי וכן באומר על מנת שישתוק כיון ששתק פעם אחת נתקיים התנאי שהרי שתק והתנאי זה תלוי בדבר שהוא במעשה שכל האומר על מנת שיהיה כן כיון שהיה פעם א' נתקיים התנאי והאומר ע"מ שלא ימחה הרי התנאי בשב ואל תעשה וכל זמן שנעשה המעשה נתבטל וה"ז כאומר לאשה ה"ז גיטיך ע"מ שלא תשתי יין שהכוונה שלא תשתי יין לעולם וכ"ז במתנה סתם אבל אם קבע זמן לתנאו הכל לפי דבריו כדאיתא בגמרא כך העלו הרמב"ן והרשב"א ואין ביניהם מחלוקת אלא באומר ע"מ שירצה שהרמב"ן סובר שהוא כאומר על מנת שלא ימחה והרשב"א סובר כדעת רבינו שהוא כאומר על מנת שיאמר הן וכן עיקר עכ"ל ודינים אלו כתבם הר"ן בפרק הנזכר וז"ל ונמצינו למדין משמועה זו דבמתנה ע"מ שיאמר אין רצה האב דאמר אין מקודשת אעפ"י שחזר בו והולך ועומד וצווח וכן נמי צווח בתחלה ואח"כ אמר אין מקודשת ואם מת האב ולא אמר אין מותרת ואם מת הבן אסורה לינשא עד שימות האב לפי שאמר תחלה איני רוצה יש לחוש שמא יתרצה אחר כך ונמצאת מקודשת למפרע וזקוקה ליבם והטעם לכל זה שכל התנאי שהוא במעשה ולא נקבע לו זמן כל זמן שיתקיים אותו מעשה נתקיים התנאי ואם אמר על מנת שלא ימחה אפילו נתרצה האב תחלה אינה מקודשת ודאי שמא ימחה ואם מיחה נתבטלו הקדושין מיד אף על פי שחזר ואמר רוצה אני והיינו דקתני מת הבן מלמדין את האב שיאמר איני רוצה כלומר ומתירין אותה מיד מת האב ולא מיחה מקודשת והטעם בכל זה דכל תנאי שהוא בשב ואל תעשה כל זמן שנעשה המעשה נתבטל התנאי כל שלא קבע זמן לתנאו ואם קבע הכל לפי מה שקבע

ואם אמר על מנת שישתוק ושתק בשעת שמיעה מקודשת אף על פי שמיחה אחר כן שאף על פי שתנאי זה ענינו שב ואל תעשה כיון שהוציאו בלשון מעשה דאמר על מנת שישתוק דינו כתנאי שהוא בקום עשה שכיון שנתקיימו התנאים פעם אחת דיין ואם מיחה בשעת שמיעה אף על פי ששתק אחר כך אינה מקודשת דודאי לזה נתכוון שהרי א"א שלא ישתוק לעולם הלכך ודאי שישתוק בשעת שמיעה משמע מת האב עד שלא שמע מקודשת דכיון דתנאי זה שב ואל תעשה כיון שלא נעשה הפך התנאי מקודשת ואם אמר על מנת שירצה כבר כתבתי שהרמב"ם סובר שהוא כאומר על מנת שיאמר אין וכן דעת הרשב"א ז"ל והרמב"ן סובר שהוא כאומר ע"מ שלא ימחה עכ"ל: וכתבו הר"ן וה"ה (פ"ז דה"א) שיש ללמוד מדינים אלו לדיני ממונות ולכל מקום שיש בו תנאי : וכתב הר"ן על דברי הרמב"ם ז"ל אני תמה בדבריו במ"ש לא רצה או ששתק או שמת קודם שישמע הדבר אינה מקודשת ולא ה"ל לערב לא רצה או ששתק עם מת דבמת מותרת לינשא והלא רצה ושתק יש לחוש שמא יאמר אין וכדמוכח בתוספו' וכן במ"ש לא מיחה או שמת הרי זו מקודשת דבמת מקודשת גמורה ובלא מיחה צריך לחוש לקדושי אחר שמא יחזור וימחה והראב"ד השיגו במ"ש מת הבן ואחר כך שמע האב מלמדין את האב שיאמר איני רוצה דמאי איריא ואח"כ שמע דאפילו שמע קודם שמת הבן מלמדין אותו בכך כיון שלא קבע זמן למחאתו עכ"ל ול"נ דמשמע להרמב"ם דסבר תלמודא דכי אמרינן על מנת שירצה אבא היינו שיאמר אין בשעת שמיעה הדבר תלוי כמו שהוא בעל מנת שישתוק דכיון דבעל מנת שישתוק ע"כ בשעת שמיעה הדבר תלוי כדפרש"י והתוספות מסתמא כי אמר אין נמי בשעת שמיעה הדבר תלוי דאל"כ ה"ל לתלמודא לפרושי וטעמא דתלמודא משום דבהכי אתי שפיר מאי דקתני ואם לאו אינה מקודשת דאל"כ לעולם היא אסורה לינשא לאחר עד שימות ומאי אינה מקודשת דקתני אלא כל ששמע פעם ראשונה ולא אמר אין בטלו הקדושין מיד וכיון דמתניתין ומשמעותא דגמרא משמע הכי לא משגחינן בתוספות וה"ה נמי בלא ימחה דבשעת שמיעה הדבר תלוי שאם שמע ולא מיחה הרי היא מקודשת ושוב אין יכול למחות ובהכי ניחא נמי מה שהשיגו הראב"ד שאם שמע קודם שמת הבן ולא מיחה שוב אינו יכול למחות. ואם תאמר אם כן דבלא ימחה נמי בשעת שמיעה הדבר תלוי תקשה ליה סיפא מלמדין את האב שיאמר איני רוצה אמאי והא שתק י"ל דכשאמר על מנת שישתוק דוקא הוא דקשיא ליה והא שתיק ובע"מ שלא ימחה ניחא דכשמודיעים אותו קידושי תנאי בנו ממ"נ או מיחה או שתק אם מיחה מאי מלמדים אותו הא אינו צריך ללימודנו ואם שתק תיכף נתקיימו הקידושין ושוב לא יועילו ללמדו שיאמר איני רוצה אבל באומר על מנת שלא ימחה אף על פי

שלא מיחה תיכף לשמיעתו אם מיחה בתוך זמן שעוסקין באותו ענין או תכ"ד מהני והיינו דאיכא בין שישתוק לע"מ שלא ימחה:

סעיף קטן יט
ומ"ש רבינו על מנת שירצה אבא ר"ל על מנת שישתוק מבואר שאינו לא כשטת הרמב"ן ולא כשטת הרמב"ם ולא כשטת הרא"ש :

סעיף קטן כ
ומ"ש לפיכך אם שמע ושתק חלו הקדושין מיד אפי' אם אמר בתר הכי לא כבר נתבאר כן בדברי הר"ן וה"ה באומר בהדיא ע"מ שישתוק: ומ"ש וכן אם מת ולא שמע מקודשת מיד ג"ז נתבאר בדברי הם באומר בהדיא על מנת שישתוק וכן מתבאר בדברי הרא"ש באומר על מנת שירצה:

סעיף קטן כא
ומ"ש אבל אם מיחה כששמע אינה מקודשת פשוט הוא:

סעיף קטן כב
ומ"ש אמר על מנת שלא ימחה אבא אפילו שמע ושתק לא חלו הקידושין וכו' מבואר בדבריהם ז"ל:

סעיף קטן כג
ומ"ש אבל אם אמר אין פעם אחת שוב אינו יכול למחות אינו מכוון שהרי נתבאר בדברי הר"ן וה"ה בהפך וגם הרא"ש כתב שיכול למחות לעולם ואפי' אמר אין בשעה ששמע ואע"פ שאח"כ כתב ואפי' את"ל דאחר שאמר אין שוב אינו יכול למחות נראה דלא כתב כן אלא כדי להקשות אפילו את"ל כן אבל עיקר סברתו הוא מ"ש תחלה דאפילו אמר אין בשעה ששמע יכול למחות לעולם:

סעיף קטן כד
ומ"ש ואם מת ולא מיחה מקודשת אם מת הבן מלמדין את האב שימחה וכו' פשוט הוא ומ"ש בשם הרמב"ם כבר כתבתי מ"ש עליו המפרשים ז"ל:

סעיף קטן כה
ומ"ש ואם אמר ע"מ שיאמר אין כתב הרמ"ה מתי שיאמר אין מקודשת אפילו אמר תחלה לא הילכך לעולם הוי ספק עד שימות האב כבר נתבאר כן בדברי הר"ן וה"ה ז"ל:

סעיף קטן כו
ומ"ש ואם מת הבן אפילו אמר האב איני רוצה או חולצת או מתייבמת אבל לא מיפטרא בלא חליצה וכו' פשוט הוא לדעת שאר מפרשים חוץ מהרמב"ם דהא כל היכא דאמר אין אפי' לאחר מיתת הבן מקודשת למפרע: ע' ברבי' ירוחם בדינים אלו כתב הרשב"א רחל האלמנה שדכה בתה עם בן ראובן והתנתה האלמנה לחת משלה מנה ליד שליש

שיבררו היא וראובן הניזכר לנדוניית הבת ועוד חייבו עצמם זה לזה במנה והשלישו השטרות ביד שליש שאם ימאן שום אחד לקיים מה שהתנה שיתן השליש ב' שטרי החוב לשני ועכשיו בא ראובן וטען שבררו שניהם שליש זה שנתים ועדיין לא הביאה רחל המנה ליד השליש ולפיכך יש לשליש להחזיר שטרי החוב לו ורחל טוענת שעדיין לא ביררו השליש ועד אחד מעיד שבירורו השליש ושהודה להם להיות שליש וע"א העיד שבירורו אותו שליש אבל אינו זכור אם אותו שליש הודה להם והשליש אומר שמעולם לא שמע ולא ידע שבירורו אותו לשליש אבל ראובן היה מבקש ממנו ולא הודה לו תשובה על הסכמת רחל וראובן בברירת השליש הרי כאן ב' עדים וכל שבררו הו"ל לרחל להביא המנה ביד השליש אם ירצה לקבלם ואם יסרב הרי היא פטורה ורחל כבר הודית שלא הביאה ושלא סירב השליש שהרי היא טוענת שלא בררה וכל שאומרת שלא בררה כאומרת שלא הביאה ושלא סירב השליש אבל מתוך הלשון שכתבת יש בו מקום עיון שאם כתבת הלשון בדקדוק והוא שכתבת שאם ימאן שום אחד מהם לשון מיאון משמע שמיאנה אחר אזהרה או אחר בקשה כמו (שמות י':ג') עד מתי מאנת לענות מפני המאנים לשמוע אם מאן ימאן אביה (שמות כ"ב:ט"ז) וכן בדברי חכמים קטנה שמיאנה וכל שיושבת ולא נתבעה אינה ממאנת ולפיכך אם הלשון הזה בא בדקדוק קרוב אני לומר שרחל פטורה כל שלא תבעה ראובן באותו מנה להביאו ליד שליש אבל אם תבעה ומיאנה ה"ז חייבת ובלבד אם הסכימה בברירת השליש שהו"ל להביא ליד השליש או לדבר עם השליש אם תרצה בקבלת המנה ובהסכמת ברירת השליש הרי יש כאן ב' עדים שהסכימה בברירתו עכ"ל ומפני שיש ללמוד מתשובה זו לענין קידושין כתבתיה פה:

סעיף קטן כז

א"ל תהא מקודשת לי בפרוטה ע"מ שאעשה עמך כפועל או שאדבר עליך לשלטון כו' לא נתן לה כלום ואמר לה התקדשי לי בשכר שאדבר עליך לשלטון כו' בפרק האומר לחבירו (דף סג) תנן האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאדבר עליך לשלטון ואעשה עמך כפועל דבר עליה לשלטון ועשה עמה כפועל מקודשת ואם לאו אינה מקודשת ופירש"י אעשה עמך כפועל. בפעולת יום אחד ובגמרא אמר ר"ל והוא שנתן לה שוה פרוטה אבל בשכר לא משום דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף ופרש"י והוא שנתן לה שוה פרוטה. וא"ל התקדשי לי בפרוטה זו ע"מ וכו' והא אתא לאשמועינן תנא דידן דבשכר דיבור או בשכר פעולה לא מיקדשא דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף ומלוה הוא והרא"ש כתב הקשו בתוספות מאי קמ"ל מתניתין ותירצו דקמ"ל דמקודשת כיון

שדיבר עליה לשלטון או עשה עמה כפועל ואינה יכולה לומר לדברים הללו ולמלאכה וו לא הייתי חפצה ובתוספתא שנינו על מנת שאדבר עליך לשלטון אם דיבר עליה לשלטון כדרך המדברים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת משמע שדברים ידועים הם מה שיש לו לדבר עליה ע"כ. ונראה שהביאו התוספתא לסתור מ"ש תחלה דאינה יכולה לומר לדברים הללו ולמלאכה זו לא הייתי חפצה דהא בתוספתא משמע שדברים ידועים הם ביניהם מה שיש לו לדבר עליה אבל אם אינם ידועים ביניהם איפשר דיכולה היא שתאמר לדברים הללו ולמלאכה זו לא הייתי חפצה ובלאו התוספתא נראה שאין הכרע לדברי התוספות שהרי לא כתבו כן אלא משום דק"ל מאי קמ"ל מתני' והא לאו קושיא היא דהא אתא לאשמועינן דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף וכדפירש"י והר"ן ז"ל:

סעיף קטן כח

ע"מ שיש לי מנה אם ידוע בעדים שיש לו מנה מקודשת בודאי וכו' ע"מ שיש לי מנה ביד פלוני אם ידוע בעדים שיש לו מקודשת בודאי וכו' שם במשנה (דף ס) ע"מ שיש לי ק"ק זוז הרי זו מקודשת ויש לו ובגמ' וניחוש שמא יש לו ועוד תניא חיישינן שמא יש לו ל"ק הא בקידושי ודאי הא בקידושי ספק וכתב הרא"ש ואפילו הוא אומר אין לי מקודשת מספק דחיישינן שמא נתחרט ורוצה לבטל הקידושין תוספתא ע"מ שיש לי ביד פלוני אע"פ שאמר אין לו בידי מקודשת שמא עשו קנוניא ביניהם על מנת שיאמר יש לו בידי אם אמר יש לו בידי מקודשת ואם לאו אינה מקודשת וז"ל הר"ן וניחוש שמא יש לו דכיון דקדש מתחלה אדעתא דהכי רגלים לדבר שהיו לו דאל"כ למה קידש והשתא הוא דבעי למיהדר ביה ואסיקנא דחיישינן ובתוספתא נמי תניא ע"מ שיש לי ביד פלוני אף ע"פ שאמר אין לו בידי מקודשת שמא עשו קנוניא כלומר והוו קידושי ספק ומיהו כל שבידו חזקה שהוא שלו ומקודשת קידושי ודאי ואע"פ שאין לנו עדים שהוא שלו עכ"ל ורבינו שמצריך שיהיה ידוע בעדים שהם שלו חולק על הר"ן. כתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה על מנת שיש לי ק"ק זוז ויש לו והם משועבדים לב"ח כיון דלא אקני ליה מעכשיו מקודשת ודאי עכ"ל:

סעיף קטן כט

ע"מ שאראך מנה אינה מקודשת עד שיראנה מנה שלו ואם יש לו מאחרים בעיסקא אינה מקודשת שם במשנה על מנת שאראך ק"ק זוז הרי זו מקודשת ויראנה הראה על השלחן אינה מקודשת ופרש"י ואם הראה על השלחן. אם היה שלחנו והראה לה מעות שאינם שלו והם על השלחן שלפניו אינה מקודשת דלא נתכוונה זו אלא לראות משלו ובגמ' תנא לא נתכוונה זו אלא לראות משלו ואם הראה על השלחן וכו' פשיטא לא צריכה אע"ג דנקיט דמי בעיסקא ופרש"י בעיסקא. למחצית שכר היו לפניו על שלחנו

להחליף ולהשתכר וכתב הר"ן יש מי שפירש שאע"פ שהרויחו בכדי שיעשה לחלקו ק"ק זוז אפ"ה אינה מקודשת דכיון שלא הגיע זמן העסק ורווחא לקרנא משתעבד כדאיתא בהמקבל (קה.) לא חשיבי כשלו עכ"ל:

סעיף קטן ל

וכתב הרמ"ה אפילו איכא סהדי דיכול לאחזויי לה לא הוו קידושי עד דמחזי לה וכו' ויש לה קולא מצד אחד דאילו בעל מנת שיש לי אם יש עדים שיש לו בשעת קדושין מקודשת ודאי וכו' עד או ממתנה שניתן לו אח"כ הוו קידושין כ"כ ר"י בשמו וסיים בה ואם אמר על מנת שאראך ק"ק זוז שיש לי דאית לי השתא משמע ולא הוו קידושין אא"כ הראה לה מעות שיש לו בשעת קידושין ע"כ וכתב הרא"ש ולא נהירא דאפילו ע"מ שאראך צריך שיראנה בשעת קידושין דאל"כ מה גבול יש לו לעולם יאמר עדיין יש לי זמן להראותך עכ"ל רבינו ירוחם ומ"ש רבינו ומיהו לא חיישינן דילמא אחזי לה בתר הכי למיהוי ספק קידושין נראה שבא לחלוק על דברי הרמ"ה וכעין מ"ש ר"י בשם הרא"ש ואף על פי שלשון ומיהו אינו מיושב יפה לפי פי' זה ע"כ צריך לפרש כן שאם לא נפרש כן קשה אמאי לא חיישינן להכי להחמיר. וכתב ר"י בשם הרמ"ה בעל מנת שאראך ק"ק זוז מספק לא חיישינן דילמא הראה לה למיהוי קידושי ספק דכי חיישינן הכי בתנאי דעל מנת שיש לי דלאו מחוסר מעשה ואיפשר שיש לו ולא ידע ביה אבל גבי תנאי דאתן או שאראך אם איתא דמקיים תנאיה בסהדי הוה מקיים ליה כי ליכא סהדי לא חיישינן עכ"ל. ואפשר שלזה נתכוון רבי' במ"ש ומיהו לא חיישינן דלמא אחזי לה בתר הכי למיהוי ספק קידושין ולפי' זה מתיישב יפה לשון ומיהו. כתב הרשב"א בתשובה מי שהתנה להביא לארוסתו בעת הנישואין כך וכך מעות או חפצים והביא משל אחרים לא קיים תנאו וכדתנן ע"מ שאראך ק"ק זוז וכו' הראה על השלחן אינה מקודשת:

סעיף קטן לא

ע"מ שאראך בית כור עפר אם ידוע שיש לו משנו מקודשת בודאי ואם אין ידוע הוא ספק בפ' האומר לחבירו (שם) תנן ע"מ שיש לו בית כור עפר הרי זו מקודשת ויש לו ע"מ שאראך בית כור עפר ה"ז מקודשת ויראנה הראה בבקעה אינה מקודשת ובגמרא וניחוש שמא יש לו ועוד תניא חיישינן שמא יש לו ל"ק הא בקידושי ודאי הא בקידושי ספק ע"מ שאראך בית כור עפר תנא לא נתכוונה זו אלא לראות משלו ואם הראה בבקעה אינה מקודשת פשיטא לא צריכא דנקיט באריסות ולשון רבינו פה נראה שיש בו חסרון מבואר וצריך הגה"ה וכתב הר"ן באריסות כלומר אפילו באריסות בתי אבות דמ"מ אינה שלו ואי מפסיד נמי יכול בעל הקרקע לסלוקיה אבל כתבו דמי שיש לו קרקע שמעלה מס כיון שהיא שלו לגמרי מקודשת ובלבד שיהא לו בכדי שיהא כבית כור עפר שאינו

מעלה מס דע"מ שיש לי בית כור עפר שלו גמור משמע עכ"ל: כתב הרשב"א שאם קדשה ע"מ שיקנה לה קרקע ואח"כ היא רוצה שיקנה לה במקומה והוא אינו רוצה אלא במקום אחר הדין עמו ומשמע מדבריו שאפי' היה התנאי שיקנה לה במקום שישוו שניהם הדין עמו ודבר תימה הוא:

סעיף קטן לב

היה לו בית כור עפר ויש בו סלעים גבוהים עשרה טפחים אין נמדדין עמו היו בקעים עמוקים עשרה אם הם מלאים מים הרי הם כסלעים וכו' שם בגמ' (ד' סא.) וכתב הר"ן בפרק האומר (ד' תרמ"ט ע"א) בשם הרשב"א דנהי דהללו מצטרפין לבית כור ואף ע"פ שנראים כשנים וג' מקומות דהני אע"פ שחולקין רשות לעצמן מ"מ מכלל השדה הן ומיהו כי מלאים מים דאמרי' דלא מצטרפי דוקא לבית כור הוא דלא מצטרפי אבל אם היה שם בית כור עפר חוץ מאלו דאע"ג דנראים כשנים ושלשה מקומות הא אמרינן דלא איכפת לן ובור מלא מים אע"פ שאינו בר זריעה נראין הדברים דנמדד עמו דצורך השדה ותיקונו הוא וכ"כ גם ה"ה בשם הרשב"א בפ"ז. וכתב עוד הר"ן וכי אמרינן בבקעים עמוקים י' טפחים אין נמדדין עמה פרש"י בפרק בית כור (בבא בתרא קב.) דבעינן נמי שיהו רחבים ד' על ד' הא לאו הכי נמדדים עמה ובירושלמי בעו לה וכתב עוד הר"ן גרסינן בירושלמי פחות מכאן נמדדין עמה רחבן כמה רבי ינאי אומר עד י' טפחים רבי יוסי בר בון אומר עד ד"א כלומר דכל שהן רחבין כ"כ אע"פ שאין עמקן י' אין נמדדין עמה ומיהו שיעור זה אינו אלא בבקעים דבסלעים שיעור אחר יש ודינו בקדושין כדינו במכר ובפ' בית כור אפרש בס"ד עכ"ל וכך כתב בפ' בית כור וסיים בה ובסלעים שיעור אחר יש כדתניא בגמרא אם היה סלע יחידי אפילו בית רובע אין נמדד עמה וכמו שנכתוב עלה בס"ד ואהא דתניא אם היה סלע יחידי אפילו בית רובע אין נמדד עמה כתב כך היא הגירסא בפירוש הגאון רבינו האי ז"ל ולומר דכשאמרו נמדדין עמה אפילו טרשין של ד' קבין ה"מ טרשין כעין צרורות אבל סלע של בית רובע כיון שיש לו שם בפני עצמו אינו נמדד עמה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפכ"א מהלכות מכירה כך היא בירושלמי עכ"ל:

סעיף קטן לג

ע"מ שיש לי בית כור עפר במקום פלוני וכולי משנה בקדושין פרק האומר (ד' ס) ע"מ שיש לי בית כור במקום פלוני אם יש לו באותו מקום מקודשת ואם לאו אינה מקודשת וכתב הרמב"ם בפ"ז ואם אין לו באותו מקום שאמר ה"ז מקודשת מספק שמא יש לו שם והוא מתכוין לקלקלה ונראה שלמד כן ממה שאמרו גבי אם הראה בבקעה אינה מקודשת וכמו שנתבאר בסמוך והרא"ש כתב ובהא מסתברא שאם אין לו באותו מקום אפי' קידושי ספק אין כאן דא"א שאם היה לו בית כור עפר באותו מקום שלא היה ידוע

ופרכינן בגמרא אמתניתין פשיטא ומפרקינן מהו דתימא א"ל מאי נפקא נך מינה כלומר אם הוא רחוק אנא טרחנא ומייתינא התבואה לביתי קמ"ל. וכתב הר"ן פרק האומר (דף תרמ"ח ע"ב) בשם הרשב"א דמדקאמר אנא טרחנא ומייתינא משמע דוקא בשאין לו קרוב באותו מקום אלא רחוק ממנו ולפיכך היא מקפדת לפעמים שהיא רוצה ליהנות בו וטורחת בהילוכה אבל יש לו במקום בקרוב מקום כמוהו מקודשת ואע"פ שהתנה עמה בפירוש על מנת שיש לי במקום פלוני כיון דליכא קפידא מקודשת שאין לומר קפידא במאי שאין בו הפסד כלל אלו דבריו ז"ל ואינם מחוורים דהא תנן על מנת שביתי רחוק מן המרחץ ונמצא קרוב אינה מקודשת ויהביה עלה טעמא בירושלמי דיכולה למימר בעיא הוינא מיטרפסא אזלא מיטרפסא אתיא ואף כאן אפילו יש לו במקום אחד קרוב ממנה היא יכולה לומר שרצונה לילך באותו מקום ועוד דמדקאמר ר"ש בפרק האיש מקדש (קידושין מח:) אם הטעה לשבת ה"ז מקודשת מכלל דלת"ק דקי"ל כותיה אפי' לשבח כל שלא נתקיים התנאי אינה מקודשת עכ"ל. וגם ה"ה בפ"ז הביא דברי הרשב"א ותמה עליהן וכן דברי הר"ן כתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה וסיים בה וכ"ש הכא שיכולה לומר בפירות של אותו מקום טוב לי יותר עכ"ל :

סעיף קטן לד

ע"מ שיש לי מנה במקום פלוני ויש לו במקום אחר יש אומרים שהיא מקודשת וכו' ז"ל הרא"ש על מתני' דבסמוך כ' הרמב"ם דה"ה בק"ק זוז אם אמר שיש לו במקום פלוני והיה לו במקום אחר דאינה מקודשת ונחלקו עליו בזה משום דזוזי בקל להוליכם ממקום למקום ומצאתי בתוספתא כדבריו עכ"ל. וה"ה כתב התוס' בפ"ז וכתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה אם לא נתברר שלא היו לו באותו מקום בשעת קדושין אע"פ ששניהם מודים שלא היו לו מקודשת קידושי ספק דחיישינן שמא היו לו באותו מקום ונגנבו או נאבדו לאחר קדושין עכ"ל:

סעיף קטן לה

ע"מ שאני עשיר ונמצא עני עני ונמצא עשיר וכו' עד אפי' אומרת בלבי היה להתקדש אפילו לא יתקיים התנאי אינה מקודשת משנה בפרק האיש מקדש (קידושין מח: מט:):

סעיף קטן לו

ומ"ש כגון שהיא מכוסה ולא הכירה בו עד אח"כ שאילו ראתה אותו וקבלתו סברה וקבלה פשוט הוא וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' אלף קפ"ו אצל מי שקדש אשה בכוס או בגד ואמר לה הרי את מקודשת לי בטבעת זו אם היא לא ידעה בו כגון שפשטה ידה ופניה מכוסות שורת הדין אינה מקודשת שטעות היא זו אפי' הטעה לשבח ואפי' אמרה בלבי היה להתקדש בכל מה שיתן אבל אם ראתה היא במה הוא מקדשה אע"פ

שאמר בטבעת זו מסתברא לי שהיא מקודשת לפי שהרי ידעה היא שאין זה טבעת ואפ"ה פשטה ידה וקבלתו והביא ראיה לדבר ואח"כ כתב ומ"מ נכון הוא לחזור ולקדש כדי לצאת ידי ספק שמא תפשוט ידה ותקבל קדושין מאחר ויבא ב"ד אחר ויקלקלנה אחר שאין אתנו ראיה מוכרחת שהיא מקודשת ודאית עכ"ל: ועיין בתשובה שכתבתי בסי' ל"א:

סעיף קטן לז

ומ"ש ל"ש אם קבלה היא הקדושין ל"ש אמרה לשליח לקבלם שם במתני' פליג ר"ש ואמר אם הטעה לשבח מקודשת ומוקי לה בגמרא כגון שאמרה היא לשלוחה צא וקבל לי קדושי מפלוני שאמר לי התקדשי לי בדינר של כסף והלך ונתן לו דינר של זהב מר סבר קפידא ומר סבר מראה מקום היא לו וידוע דהלכה כת"ק דאמר קפידא הוא:

סעיף קטן לח

וכתב הרמ"ה דוקא שאמרה בלבי היה ולא הוציאה בשפתה אבל אם אמרה כן בשעת קידושין הוו קדושין כיון ששמע הבעל ושתק נתבטל התנאי כן כתב רבינו ירוחם בשם הרא"ש ואיכא למידק כי אמרה כן בשעת הקדושין מאי הוי הא כיון שהבעל לא קידש אלא ע"מ כך כל שלא היה כך איך יחולו הקדושין שלא מדעת המקדש ותו מאי ושתיק דקאמר הרי הוא אמר בהדיא ע"מ כך וכך ונראה דה"ק כיון שבשעה שאמר המקדש ע"מ כך וכך אמרה היא ואפי' לא יהיה כך אני מתרצה להתקדש ושתק המקדש ולא השיב לה לא כי אלא ע"מ כך וכך מוכחא מילתא ודאי שהסכים לדבריה וקידש בלא תנאי:

סעיף קטן לט

וכן היא אם הטעתו אינם קדושין אבל אם כנסה סתם ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת וכו' משנה פ' האיש מקדש:

סעיף קטן מ

ע"מ שאני קורא אינה מקודשת אא"כ קורא ג' פסוקים וכו' שם ת"ר ע"מ שאני קורא כיון שקרא ג' פסוקים בב"ה מקודשת דברי ר"מ רבי יהודה אומר עד שיקרא ויתרגם תרגום דידן וה"מ דא"ל קרינא אבל א"ל קראה אנא עד דקרי אורייתא נשיאי וכתובי בדיוקא:

סעיף קטן מא

ע"מ שאני שונה לרב אלפס עד שישנה משניות וכו' שם ע"מ שאני שונה חזקיה אמר הלכות ור' יוחנן אמר תורה מיתיבי אי זו היא משנה ר"מ אומר הלכות ר' יהודה אומר מדרש מאי תורה מדרש תורה וה"מ דא"ל תנינא אבל א"ל תנאה אנא עד דתני הלכתא ספרא וספרי ותוספתא ופרש"י הלכות הל"מ. מדרש ספרא וספרי שהן הלכות של מדרש ספר ויקרא והרי"ף פי' הלכות משנה וכתב דמסתברא כחזקיה דרביה דר"י הוא ועוד

דהא אסיקנא כותיה דאמרי' ה"מ דאמר תנינא אבל אי אמר תנאה אנא עד דתני הלכתא ספרא וספרי ותוספת' והרא"ש כתב ויותר היה נראה לומר דהלכה כר' יוחנן דסבר כר"י וספרי וספרא הם מדרש תורה והא דקאמר תנאה אנא מוסיף הלכתא ותוספתא והרמב"ם בפ"ח כתב כדברי הרי"ף וגבי אומר תנאה אנא כתב שידע תוספת' דר' חייא ונרא' שכ"כ משום דאמרי' בעלמא כל ברייתא דלא מתני' בי ר' חייא ור' אושעיא משבשתא הוא ונקט ר"ח וה"ה לדר' אושעיא:

סעיף קטן מב

ע"מ שאני תלמיד א"א כבן עזאי וכו' שם ע"מ שאני תלמיד א"א כבן עזאי ובן זומא אלא כל ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ בתלמודו ואומרו ואפילו במסכת כלה ופרש"י בכל מקום מאחד מן המקומות ואפילו במס' כלה שאין עומק בה ובריייתא היא וכך היא שנויה כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה והר"ן כתב ואפי' במס' כלה שהערוך פי' בשם ר"ח ואפי' במסכתא דכלה שמתעסקין בה ת"ח שרוצים לדרוש בכלה דאלול או בכלה דאדר וכ"כ הרמב"ם בפ"ח וז"ל כל ששואלין אותו דבר אחד בתלמודו אומרו ואפי' בהל' החג שמלמדין אותם ברבים מדברים הקלים סמוך לחג כדי שיהיו כל העם בקיאין בה:

סעיף קטן מג

ע"מ שאני חכם א"א כר"ע וחבריו וכו' עד שכל בני עירו מכבדין אותו מפני עושרו שם ע"מ שאני צדיק וכו' ע"מ שאני רשע וכו' שם ע"מ שאני צדיק אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו: ע"מ שאני רשע אפי' צדיק גמור מקודשת שמא הרהר עכו"ם בדעתו וכתב הרא"ש ובהני תרי הוו ספק קדושין ופשוט הוא מדאמרינן שמא הרהר תשובה שמא הרהר עכו"ם. וכתב רבינו ירוחם וי"מ שאם הוא רשע לבריות כגון גזלן וכיוצא בו אין יכול להיות צדיק עד שישיב הגזילה וי"מ דכיון דהרהר להשיב הרי הוא צדיק:

סעיף קטן מד

ע"מ שאני בן עיר ונמצא בן עיר ובן כרך וכו' עד ונמצא שמו יוסף ושמעון כ"כ הרמב"ם בפ"ח והיא תוספתא כתבה הר"ן בפרק האיש מקדש:

סעיף קטן מה

כתב הרמב"ם המקדש על תנאי וחזר בו אחר כמה ימים ובטלו הרי זו מקודשת סתם אף על פי שבטלו בינו לבינה שלא בפני עדים בעל התנאי וכן אם היה התנאי מן האשה ובעלה אותו אח"כ בינו לבינה בעל לפיכך המקדש על תנאי וכנס אח"כ סתם או בעל סתם צריכה גט אף על פי שלא נתקיים התנאי שמא ביטל התנאי כשבעל או כשכנס

כך היא הגירסא בספרי רבינו המדוייקים ובקצתם יש חסרון ודברי הרמב"ם הם בפ"ז וכתב הר"ן בפרק האיש מקדש שלמד כן מדגרסי' בפרק המדיר (כתובות עב:) אתמר קדשה על תנאי וכנסה סתם רב אמר צריכה ממנו גט ושמואל אמר אינה צריכה ממנו גט אמר אביי לא תימא טעמיה דרב כיון שכנסה סתם אחולי אחליה לתנאיה אלא טעמא דרב משום דקסבר אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ומדאמרינן לא תימא כיון שכנסה סתם אחולי אחליה לתנאיה משמע שאם חזר ומחל תנאו דמהניא מחילתו ומקודשת והראב"ד מצריך בהשגות שיבטל התנאי בעדים והרשב"א חולק ואומר שאין מחילת התנאי וביטולו מועילין אלא בדבר שבממון כגון על מנת שתתן לי ק"ק זוז וכיוצא בו שיכול לומר הריני כאילו התקבלתי אבל בשאר תנאים לא עכ"ל הר"ן ושם בפרק המדיר (דף תק"ד) כתב על דברי הרמב"ם ואם תאמר והיכי מצי מחיל לתנאיה בשלמא במתנה ואומר על מנת שתתני לי ק"ק זוז מצי מחיל דהוה ליה כאילו א"ל הריני כאילו התקבלתי וכאילו נתקיים התנאי דמי אבל הכא כי מחיל מאי הוי ואם היו עליה נדרים נתבטלו הקדושין מיד י"ל כיון שלהנאתו התנה אין דעתו שיתבטלו הקידושין מיד אלא הדבר תלוי עד שידע בנדרים או עד שיראה במומין וכל שלא הקפיד בהם מקודשת כדאמרינן לקמן גבי מומין ראה ונתפייס הוא ומיהו אם הקפיד בהם אינה מקודשת אע"פ שחזר אחר כן ומחל וא"ת והא תנן בפ' האיש מקדש ע"מ שאני עני ונמצא עשיר עשיר ונמצא עני כהן ונמצא לוי ובכולם אפילו אמרה בלבי היה להתקדש לו אף על פי כן אינה מקודשת ואם איתא דיכולה היא למחול בתנאי שאינו של ממון אמאי אינה מקודשת תירצו בזה דאה"נ דאי מחלה אחר כך ואמרה רואה אני אותו כאילו הוא עשיר ה"נ דמקודשת אלא התם בשלא מחלה אלא שהודה דבשעת התנאי בלבה היה להתקדש לו אף על פי שלא יהא עשיר ואינה מקודשת משום דדברים שבלב אינם דברים אבל כשמחלה אותו תנאי אח"כ ה"נ דמקודשת ואין דעתי נוחה בזה כלל דהא כי אמרה דעתה היה להתקדש לו הרי בכלל דברים מחילה של עכשיו שהם מתחלתה ועד סופה לא הקפידה ואי במקפידה השתא עסקינן ה"ל למיתני הכי בהדיא ולא למיתני אינה מקודשת סתמא לפיכך נ"ל דזו מפני שאמרה דבלבה היה להתקדש לו הורע כחה ואינה יכולה למחול לפי שאילו התנתה להנאתה היתה יכולה למחול ולומר הרי את לי כאילו היית עשיר שהקדושין היו תלויין לדעתה משעה ראשונה עד שתראה אם תקפיד אם לא תקפיד אבל זו שמשעה ראשונה לא היתה מקפדת ואעפ"י כן התנתה כיון דדברים שבלב אינם דברים נתבטלו קדושיה לאלתר שלא להנאתה התנתה אלא תנאי גרידא היה ובטל הקדושין מיד אבל במתנה להנאתו יכול הוא שיאמר לה הרי את עלי כאילו

אין עליך נדרים עכ"ל: ומ"ש הרמב"ם דמקדש על תנאי וכנס סתם אף על פי שלא בעל צריכה גט אף על גב דאביי אמר לא תימא טעמיה דרב כיון שכנסה סתם אחולי אחליה לתנאיה אלא טעמיה דרב לפי שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות הא ר"א פליג עליה ואמר המקדש על תנאי ובעל דברי הכל צריכה הימנו גט ולפי דבריו פלוגתא דרב ושמואל בכנס ולא בעל היא וקי"ל כרב דאמר צריכה הימנו גט דהלכתא כותיה באיסורי וע"כ הוי טעמיה משום דכיון דכנסה סתם אחולי אחליה לתנאיה וכן נראה דעת הרי"ף שמשמיטה לדאביי ואע"פ שהשמיט ג"כ לדר"א איכא למימר שסמך על מה שכתב לדרבה דאמר מחלוקת בטעות אשה א' כעין שתי נשים וכו' דהויא מטעמא דאחולי אחליה לתנאיה ודלא כאביי וכמ"ש הר"ן ז"ל ואכתוב דבריו בסימן שאחר זה וז"ל רבינו ירוחם המקדש על תנאי וביטל התנאי אפילו כפל ואמר ואם לא יתקיים התנאי יהיה המעשה בטל אפ"ה המעשה קיים אם ביטל התנאי כדאמר אביי לא תימא טעמיה דרב כיון דכנסה אחולי אחליה לתנאי' אלמא אם ביטל התנאי בפירוש בטל וכמו שיוכל לבטלו כך יוכל להוסיף או לגרוע כגון אם קדשה על התנאי אם באתי מכאן ועד י"ב חדש תהיה מקודשת מעכשיו ורצו להאריך הוא והאשה התנאי הרי היא מקודשת בקיום התנאי השני כך כתבו הגאונים וכן נראה סברת הרמב"ם :

סעיף קטן מו

וכ"כ הר"מ הנרבוני בעל מנת שאתן לך ק"ק זוז וכו' דברי הר"מ הנרבוני הם עד דנשואין גמורים הוו וכתובה יש לה וגם רבינו ירוחם כתב כל דברים אלו בשמו ומה שרצה רבינו ללמוד מדבריו שיכול המתנה לבטל תנאו מבואר בדבריו שהרי כתב ואם מחלה היא התנאי גמרו הידושין מיד כאילו קיימו וכתב עוד ואם לא מחלה באותה שעה הרי עדיין יכולה למחול וכו' ולענין מ"ש קדושין בטלו ואינה צריכה גט ומ"ש בעל נפש לא ישאנה בלא גט וכו' יש לתמוה דהו"ל לכתוב לעולם הוא ספק כמו שכתב רבינו בדין על מנת שיאמר אבא אין דהא להא דמיא. "ב"ה ואפשר לחלק דהתם הוא הלוי בדעת אביו והכא הוא תלוי בדעת עצמו:

סעיף קטן מז

ומ"ש אין יכולין לכופו כל י"ב חדש כדין זמן שנותנין לבתולה יתבאר בסי' נ"ו בס"ד:

סעיף קטן מח

ומ"ש ומי"ב חדש ואילך כותבין עליו אגרת מרד נראה שלמד כן מדאמרינן בגמרא (כתובות סד.) כותבין אגרת מרד על ארוסה דהיינו כשהיא מורדת ולמעלה מזה אמרו במורדת דמשהינן לה י"ב חדש וס"ל לרבינו דה"ה כשהוא מורד ואינו רוצה לכנוס דינא הכי דכותבין עליו אגרת מרד ועיין בר"ן ובהג"א:

סעיף קטן מט

ומ"ש רבינו שכ"כ הרא"ש בתשובה שיכול לבטל התנאי בכלל ל"ה כתב כן והביא ראיה לדבר מההיא דהמדיר דאמר אביי לא תימא טעמיה דרב כיון שכנסה סתם אחולי אחליה לתנאיה וכמו שכתבתי בשם הר"ן וכתב עוד ואע"ג דעיקר מעשה עשה על תנאי וכפל התנאי שאם לא יתקיים התנאי שיהיה המעשה בטל אפ"ה יכול לבטל התנאי וישאר המעשה במקומו משום דמתנאי בני גד ילפינן שיש כח בתנאי לבטל המעשה ואף אם לא יתקיים התנאי יהיה המעשה קיים ואפילו (הכי) אי כפליה לתנאי ולהכי בעינן שיהא התנאי לגמרי כתנאי בני גד דחידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו וכיון שכן הוא שהמעשה הוא בפני עצמו וראוי להתקיים בלא קיום התנאי אלא דילפינן מתנאי בני גד ובני ראובן אם כן יכול הוא לבטל התנאי שהוא מעשה בפני עצמו ואין קיום המעשה (תלוי בו) דדיבור בעלמא הוא ואתי דיבור דביטול התנאי ומבטל דיבור של התנאי ונשאר המעשה קיים כדחזינן בקידושין פרק האומר (נט:) גבי פלוגתא דר"י ור"ל דפליגי במקדש אשה לאחר ל' יום וחזר בתוך ל' יום ואמר ר"י אתי דיבור ומבטל דיבור וכתב עוד וכי היכי דיכול לבטל תנאו כן יכול לשנות תנאו להוסיף או לגרוע ודמי להא דאמרינן בפרק בתרא דגיטין (פב:) בעי אביי א"ל הרי את מותרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון וחזר וא"ל לראובן ושמעון מהו מי אמרינן מאי דאסר שרי או דילמא מאי דשרי אסר ומאי דאסר שרי אלמא אפילו בחוץ דהוי שיורא יכול לבטל מה ששייר ולשנות תנאו ולהוסיף או לגרוע כ"ש בתנאי ואע"ג דהתם מיירי שחזר ואמר קודם מסירת הגט לידה דאי אחר מסירת הגט מאי קאמר או דילמא מאי דשרי אסר כיון דבא הגט לידה לאו כל כמיניה לאסרה למי שהתירה כבר מכל מקום אע"פ שכבר באו הקידושין ליד האשה יכול להוסיף על תנאו קודם כיון שמתחלה באו על תנאי לידה ועדיין לא נתקיים התנאי ומיתלי תלי הקידושין עד שיתברר אם יתקיים התנאי וכן יכול לבטל ולהוסיף או לגרוע ואפילו אם נתאכלו המעות ודמי להא דאמרינן בקידושין פרק האומר על מתני' דהמקדש את האשה לאחר ל' יום מהו רב ושמואל דאמרי תרוייהו מקודשת ואע"פ שנתאכלו המעות מ"ט הני זוזי לאו למלוה דמי ולא לפקדון דמי לא למלוה דמי דאילו מלוה לאו לקידושין יהביה ניהלה הני בתורת קידושין יהבינהו ניהלה לפקדון לא דמו דברשותיה דמרייהו קא מתאכלי והני ברשותא דידה קא מתאכלי ה"נ כיון דבתורת קידושין יהבינהו ניהלה אפילו נתאכלו המעות יכול לשנות תנאו ואפילו אי הוו כמו קידושין אחרים חדשים שהיה מקדש עכשיו בתנאי אחר הוו קידושין כיון שאם נתבטלו הקידושין הראשונים היתה צריכה להחזיר לו המעות יכולה היא להתקדש באותם

שחייבת לו דלא למלוה דמו כיון שבתורת קידושין באו לידה כ"ש כשהוא מאריך תנאו והקידושין חלין למפרע דהוו קידושין כללו של דבר אם אריכות זמן התנאי חשיב כאילו ביטל תנאי הראשון הרי היא מקודשת לאלתר כדפרישית לעיל ואם הוא חשיב כתוספת ולא כביטול אז היא מקודשת בקיום התנאי אלא ודאי נראה דבידה לשנות ומקודשת בקיום תנאו השני עכ"ל ובכלל מ"ו סימן ד' כתב לענין ביטול התנאי יש חילוק בין גיטין לקידושין דבקידושין אם התנאי לטובתו יפול לבטלו כההיא דפ' המדיר שקדשה ע"מ שאין בה מומין ואין עליה נדרים אבל אם התנאי הוא לטובת האשה כגון ע"מ שאתן לך ק"ק זוז אינו יכול לבטלו דנהי שהתנאי יכול לבטל מ"מ אינה מקודשת אם לא יתן לה ק"ק זוז כי היא לא נתקדשה אלא אדעתא דהכי שיתן לה ואין האשה מתקדשת אלא לדעתה אבל הגט בין שהתנאי לטובתו בין שהוא לטובת האשה יכול לבטלו והגט גט אע"פ שלא נתקיים התנאי עכ"ל:

סעיף קטן נ

אמר לה תהא מקודשת לי חוץ מפלוני וכו' בר"פ המגרש נחלקו ר"א וחכמים במגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני שר' אליעזר מתיר וחכמים אוסרים ובעי רבי אבא בקידושין היאך תיבעי לרבי אליעזר תיבעי לרבנן הדר פשטה בעינן ויצאה והיתה ופירש"י הדר פשטה וכו'. לר' אליעזר הוו קידושי לרבנן לא הוו קידושין וכ"כ הר"ן ז"ל:

סעיף קטן נא

ומ"ש הרמב"ם שהן ספק קידושין הוא בפ"ז וכתב ה"ה שטעמו משום דאיתא התם בגמ' אמר אביי אם איתא לדרבי אבא בא ראובן וקדשה חוץ משמעון וכו' מפרש רבינו אם ת"ל איתא לספיקא ובעיא דרבי אבא דמפליג בין קדושין לגירושין ואע"פ שבגט אינה מגורשת אפשר שהיא מקודשת בקדושין ומתוך כך פסק רבינו ספק מקודשת וכן עיקר להחמיר בדין ערוה החמורה ויש פוסקין ודאי מקודשת מההיא דר"י דאמר רווחא לחבריה שבק דהו"ל כאומר לה הרי את מקודשת חוץ מאותם שיקדשוך תוך שלשים יום אלמא בקדושין בקנין כל דהו סגי לן ויש פוסקין כפשטיה דרבי אבא אינה מקודשת ופסק רבינו המחוור שבכולן עכ"ל ומ"ש אבל אם אמר ע"מ שלא תאסר לפלוני אינו תנאי והוו קדושין גמורין ואסורה לו כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ז ונתן טעם מפני שהתנה בדבר שא"א לקיימו וכתב ה"ה כבר נתבאר שם ובגמרא וכן מתבאר בהלכות דבע"מ אפילו רבנן מודו דהויא גט וה"ה לקדושין שהיא מקודשת עכ"ל: כתב רבינו ירוחם כל תנאי שיש בידו לקיימו ואין האשה יכולה להכחישו נאמן לומר קיימתי התנאי פשוט בתוספתא וכתב הרמ"ה וכן כל תנאי שבידה לקיימו ולא ידע הוא היא נאמנת לומר

קיימתיו כיון שאינו יכול להכחישה וכל תנאי שהוא בינו לבינה כגון ע"מ שתתן לי ק"ק זוז כלל גדול אמרו המע"ה לפיכך בקדושין היא נאמנת ומותרת לשוק ובגירושין הוא נאמן שלא קיימה ואסורה ע"כ פירוש בכל דבר שהוא נאמן לומר קיימתי אז היא מקודשת מספק עכ"ל:

סימן לט

סעיף קטן א

קדשה ע"מ שאין עליה נדרים ונמצא עליה אחד מג' נדרים אלו וכו' אינם קדושין ואינה צריכה גט בפרק המדיר (כתובות דף עג:) תנן המקדש את האשה על מנת שאין עליה נדרים ונמצאו עליה נדרים אינה מקודשת כנסה סתם ואח"כ נמצאו עליה נדרים תצא שלא בכתובה ובגמרא (שם) א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק באלו נדרים אמרו שלא תאכל בשר ושלא תשתה יין ושלא תתקשט בבגדי צבעונים ותניא נמי בברייתא הכי הוי בה רב פפא אהייא אילימא ארישא כיון דקא קפיד אפילו כל מילי נמי אלא אסיפא רב אשי אמר לעולם ארישא ומידי דקפדי אינשי ביה הוי קפידיה קפידא ומידי דלא קפדי ביה אינשי לא הוי קפידיה קפידא וידוע דכרב אשי נקטינן וכתב הרא"ש ואע"פ שאמר על מנת שאין עליה נדרים בסתם והוא אומר שמקפיד על כל נדרים ורוצה להוציאה בלא כתובה לא צייתינן ליה דדוקא נדר עינוי נפש דדרך בני אדם להקפיד עליהם כגון אכילת בשר ושתיית יין ובגדי צבעונין הוי קפידא אבל דברים שאין בהם עינוי נפש כגון קליות ואגוזים שאין דרך בני אדם להקפיד עליהם אינה יוצאה בלא כתובה ואע"ג דקפיד איהו כיון דלא קפדי אינשי לא הוו קפידיה קפידא וכ"כ הרי"ף ז"ל וכתב עליו הר"ן (פרק המדיר דף תק"ד ע"ב) לפי פשט הגמרא אקדושין קאי לומר דצריכה גט אבל כתב כן ללמדנו דבשאר נדרים אפילו כתובה יש לה. ומ"ש אבל נדרים שאין בהם עינוי נפש כגון קליות ואגוזים וכיוצא בהם אינו מדוקדק דודאי אם נדרה תחתיו מצי מיפר משום נדר עינוי נפש אלא ר"ל דכיון שאין בהם עינוי נפש כ"כ לא קפדי בהו אינשי ויש שחולקין על הרי"ף ואמרו דלאו דוקא הני אלא ה"ה לכל נדר עינוי נפש והני דנקט היינו משום דאורתא דתלמודא לאדכורינהו בנדרי עינוי נפש וראיה לדבר דלאו דוקא הני דהא אמרינן בסמוך מ"ש כתובה דלא בעיא משום דאמר אי איפשי באשה נדרנית והאי טעמא ודאי בכולהו נדרי עינוי נפש שייך ועוד דהא אמרינן לעיל דהמדיר את אשתו שלא לטעום אחד מכל מיני הפירות יוציא ויתן כתובה ואוקימנא לה בגמ' בנדרה היא וקיים לה הוא ומשום דהוא נתן אצבע בין שיניה הא למ"ד היא נתנה אצבע בין שיניה תצא שלא בכתובה דיכול לומר אי איפשי באשה נדרנית אלמא לאו דוקא הני

אלא ה"ה לכל אחת מכל מיני פירות ולדידי מהא לא איריא דהתם לעיל בשנדרה תחתיו ומש"ה מצי קפיד בכל נדר שיש בו עינוי נפש או שבינו לבינה לפי שאינו בדין שתהא נודרת באלו תחתיו שלא מדעתו אבל הכא שנדרה קודם שתבא לרשותו אינו מקפיד אלא בנדרים הללו שהיא מתענה בהן הרבה ומתגנה עליו והכי מוכח בירושלמי וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מה"א האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאין עליך נדרים ונמצא עליה אחד משלשה נדרים אלו שלא תאכל בשר וכו' אינה מקודשת ע"כ ומיהו ע"כ ג' נדרים אלו לאו דוקא דה"ה בדברים שבינו לבינה בכלל שדרך בני אדם להקפיד בהם דמי איכא למימר שאם נדרה שתהא נטולה מן היהודים דלא הוי קפידיה קפידא הא ודאי לא הילכך ע"כ ה"ה לנדרים שבינו לבינה שדרך רוב בני אדם להקפיד בהם עכ"ל ב"ה ודע שכתב הרמב"ם בפ' כ"ה מה' אישות גבי שלא תתקשט בבגדי צבעונין שה"ה לשאר המינים שדרך בני אדם להתקשט בהם:

סעיף קטן ב

בד"א שהתנה סתם על מנת שאין עליה נדרים אבל אם אמר על מנת שאין עליה שום נדר אפילו נמצא עליה נדר כל שהו וכו' ירושלמי כתבוהו הרא"ש והר"ן בפרק המדיר והרמב"ם בפ"ז:

סעיף קטן ג

היו עליה נדרים והלכה אצל חכם והתירה מקודשת ואפילו אם היא אשה חשובה צריכה גט וכו' בד"א שהתירה חכם קודם שנודע לבעל וכו' בפרק המדיר (כתובות דף עה:) ת"ר הלכה אצל חכם והתירה מקודשת והתניא אינה מקודשת אמר רבה ל"ק הא ר"מ דאמר אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין הא רבי אליעזר דאמר אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין וכתב הרא"ש והלכה כר"מ דאין אדם חש על ביזוי זה שתוכל להביא ג' הדיוטות לביתה ויתירו לה הילכך לרבה הלכה אצל חכם והתיר לה מקודשת רבא אמר הכא באשה חשובה עסקינן דאמר לא ניחא לי דאיתסר בקרובותיה ופרש"י באשה חשובה. בת גדולים דאפילו למ"ד רוצה אדם שתתבזה אשתו בב"ד הכא אמראי איפשי באשה נדרנית וגט לא ניחא לי למיתבא לה דאיתסר באמה ואחותה ולא ניחא לי דליהוו קדושין וכתב הרא"ש מצאתי כתוב שנסתפקו הגאונים היכא דפליגי רבה ורבא הלכתא כמאן משום דקי"ל דמאביי ורבא ואילך הלכתא כבתראי אף אם היא כנגד רבה שהיה רבם או לא והילכך יש להחמיר ולהצריכה גט אף באשה חשובה וא"ת והא במתניתין תנן אינה מקודשת ולא מיפלגא מידי בין הותר הנדר ללא הותר וי"ל דהא דאמרינן הכא מקודשת היינו כשהותר הנדר קודם ידיעת הבעל וכיון שלא נודע לו אינו מקפיד על מה שהיה עליה אבל היכא שנודע לו בתחלה מיד כשנודע לו רוצה שיתבטלו הקידושין

שמא לא ימצא לה פתח להתירה עכ"ל. והר"ן כתב הרמב"ם בפ"ו פסק כרבה שלא חולק בין אשה חשובה לשאינה חשובה אבל הרמב"ן ז"ל כתב דכיון דלא אתברר מילתא בין הגאונים ברבה ורבא כמאן מינייהו פסקינן מסתברא הכא דחיישינן הילכך הלכה אצל חכם והתירה מקודשת ואם אשה חשובה היא אינה מקודשת גמורה אבל ספק מקודשת היא ע"כ וגם הרב המגיד כתב שהרמב"ם פסק כרבה שלא חילק בין אשה חשובה לשאינה חשובה והטעם משום דמקשינן לרבא ואיצטריך לשנויי ולרבה לא אקשי מידי הילכך לא סמכינן אשינויא דרבא וכתב עוד העלה הרשב"א שהיא מותרת לינשא ואין חוששין שמא תלך אצל חכם ויתיר את הנדר ונמצאו קדושין ראשונים חלין למפרע לפי שאינה עשויה לקלקל את עצמה ואת בניה שהיו לה מן השני ודבר זה הוא מחלוקת בירושלמי ופסק הוא ז"ל כן עכ"ל והר"ן כתב על מה שכתבו בתוס' דדוקא הלכה אצל חכם והתירה קודם ידיעת הבעל הוא דמקודשת אבל לאחר ידיעת הבעל אין ההיתר מועיל לה אבל בירושלמי נראה בהפך שאמרו שם עלה דמתניתין דתנן ונמצאו עליה נדרים אינה מקודשת אית תנאי תני מותרת לינשא בלא גט ואית תנאי תני אסורה לינשא בלא גט מאן דאמר מותרת שמתוך שהיא יודעת שאם תלך אצל חכם והוא מתיר את נדרה יהיו בניה ממזרים אינה הולכת לפום כן מותרת לינשא בלא גט ומ"ד אסור שמא תלך אצל חכם ויתיר את נדרה וקדושיה חלין עליה למפרע ונמצאו בניה באים לידי ממזרות לפום כן אסורה לינשא בלא גט ואע"ג דמשמע דקי"ל כמ"ד מותרת לינשא בלא גט דלא חיישינן שמא תקלקל עצמה כדמוכח בפרק המגרש אעפ"כ למדנו מן הירושלמי שאם הלכה אצל חכם והתירה אתר שנשאת חוששין לה שאע"פ שאפשר שגמרתינו אינה סוברת כן אלא כדברי התוספות שכתבתי אעפ"כ צריך לחוש לדבר עכ"ל והרא"ש ז"ל כתב כסברת התוספות ואח"כ כתב הירושלמי הזה ונראה שכתבו לומר שהירושלמי חולק על סברא זו. כתב רבינו ירוחם מוכח ביבמות פרק ב"ש (יבמות קז:) דאין תנאי בנשואין שאם קדשה בלא תנאי ובעל בתנאי לא הוי תנאי וכ"כ הרמ"ה עכ"ל:

סעיף קטן ד

ואם קדש על תנאי ובעל סתם ויש עדים על הייחוד צריכה גט מספק אפי' בעל לאלתר אחר הקידושין שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ובעל לשם קידושין אבל כתובה לית להואם נישאת לאחר צריכה גט משניהם שם (דף עב:) איתמר קידשה על תנאי וכנסה סתם רב אמר צריכה הימנו גט ושמואל אמר אינה צריכה הימנו גט תנן כנסה סתם ונמצאו עליה נדרים תצא שלא בכתובה כתובה הוא דלית לה הא גיטא בעיא מאי לאו קידש על תנאי וכנסה סתם תיובתא דשמואל לא קידשה סתם וכנסה סתם כתובה

הוא דלא בעיא הא גיטא בעיא ומ"ש כתובה הוא דלא בעיא דאמ' אי איפשי באשה נדרנית א"ה גט נמי לא תיבעי אמר רבא צריכה גט מדבריהם רבא אמר תנא ספוקי מספקא ליה גבי ממונא לקולא גבי איסורא לחומרא וכתב הרא"ש פרש"י דהאי סוגיא אליבא דשמואל הוא דלרב דמוקי מתני' בקדשה ע"ת ניחא דבעיא גט דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ובועל לשם קידושין אף אם אין התנאי קיים כי היכי דלא ליהוי ביאת איסור ולענין כתובה עומד בתנאו כי היכי דאם נודע אח"כ שנדרה תצא שלא בכתובה אבל לשמואל דאית ליה אדם עושה בעילתו בעילת זנות פריך שפיר גט נמי לא תיבעי ומיהו גם לרב נמי דינא הכי דהא אפילו בקדשת ע"ת אמר רב דמוחל על תנאו כדי שלא יהא בעילת זנות כ"ש בקידשה סתם וכנסה סתם שרוצה שתהיה אשתו אף אם ימצאו עליה נדרים ומומין לענין להצריכה גט עכ"ל וז"ל הר"ן הרי"ף הביא פירוקיה דרבא ורבה בהלכות ותמהו עליו דהני פירוקי אליבא דשמואל אפריקו אבל לרב צריך גט גמור מדאורייתא מטעמא דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות א"כ היאך כתב גט מדבריהם אי נמי מספיקא ולדידי לא קשיא דאה"נ דהשתא לטעמיה דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות לרב כל שבעל צריכה גט גמור מדאורייתא אבל למסקנא דסוגיין לא קאי האי טעמא דמשום בעילת זנות ליכא דדעתיה אתנאה וטעמיה דרב דאמר צריכה הימנו גט משום טעמא דאחולי אחיל הוא ואין לנו לומר אחולי אחיל אלא בודאי אלא דילמא אחולי אחיל וכי קאמר צריכה הימנו גט דוקא בספק ע"כ וגרסינן תו בגמרא אמר רבה מחלוקת דרב ושמואל בטעות ב' נשים אבל בטעות אשה ארת ד"ה אינה צריכה הימנו גט א"ל אביי והא מתני' דכטעות אשה אחת דמי וקא מותבינן תיובתא אלא אמר רבה מחלוקת בטעות אשה אחת כעין שתי נשים אבל בטעות אשה אחת גרידתא ד"ה אינה צריכה הימנו גט ופירש הרי"ף טעות אשה אחת כעין ב' נשים כגון שקדשה ע"ת ואח"כ כנסה סתם וטעות אשה גרידתא היינו שקדשה ע"ת ובעל לאלתר לא מצי למימר אחולי אחליה לתנאי דכיון דבעל מיד אחר הקידושין כמאן דאתני בבעילה דמי וכתב עוד הרי"ף ולית הלכתא כרבא דהא אסיקנא א"ר כהנא משמיה דעולא המקדש ע"ת ובעל צריכה ממנו גט זה היה מעשה ולא היה כח בחכמים להוציאה בלא גט כלומר וכל היכא דאמר המקדש על תנאי ובעל משמע שבעל לאלתר אחר הקידושין וכתב הרא"ש והא דקי"ל אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ובועל לשם קידושין משמע מתוך פירש"י ומתוך דברי התוספות דקידושין גמורים הם ואם קדשה אחר אינה צריכה גט משני וכן מסתבר דהא בקטנה שאין בעילתו בעילת זנות ממש דהא אשתו היא ואפ"ה א"ר דבועל לשם קידושין גמורים ואינה צריכה גט משני כ"ש הכא דהוי ביאת זנות ממש שבועל

לשם קידושין גמורים דצריכה גט וראיתי מן הגדולים שדקדקו מדאמרינן המקדש על תנאי ובעל צריכה גט משמע שצריכה גט להוציאה מן הספק וכן מדקאמר ולא היה כח ביד חכמים להוציאה בלא גט משמע שנסתפקו בדבר ומספק לא רצו להתירה וראוי להחמיר להצריכה גט משניהם ובקטנה אדם יודע שאין קידושי קטנה כלום ומיד כשגדלה הוא בועל לשם קידושין גמורים אבל הכא הוי ספיקא שמא היה סבור שתנאו קיים ולא נזכר לבעול לשם קידושין והא דאמרי' דבועל לשם קידושין היינו בדאיכא עידי יחוד דאמרינן הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה עכ"ל וז"ל הר"ן (פרק המדיר) נמצא עכשיו דרבא לא ס"ל כאביי דאתי לה מטעמא דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אלא מטעמא דאחולי אחיל אתי לה ובודאי רבה גופיה אית ליה מפשטא דמתניתין דכתובה הוא דלא בעיא הא גיטא בעיא ולית ליה בהני טעמא אחרינא אלא או גט מדבריהם או ספוקי מספקא ליה דאיהו לא מצי אמר כטעמיה דאביי המוזכר למעלה ומשמע דנקטינן כרבה במקום אביי דתלמיד במקום הרב הוא ועוד דבסמוך אמרינן המקדש על תנאי ובעל זה היה מעשה ולא היה כח ביד חכמים להוציאה בלא גט דמשמע בחומרא בעלמא ונתברר עכשיו דלמסקנא צריכה גט דאמר רבה היינו מן הספק ולא מן הודאי ולפיכך יפה כתב הרי"ף בהלכות להנהו פירוקי דגט מדבריהם ותנא ספוקי מספקא ליה דרב נמי צריך להו אליבא דרבה דקיימא לן כוותיה וכתב הרי"ף דלית הלכתא כרבה דהא אסיקנא המקדש על תנאי ובעל צריכה גט פשט דבריו דאפילו במקדש על תנאי וכנס ולא בעל נמי אמרינן הכי וכ"כ הרמב"ם בפרק ז' המקדש על תנאי וכנס סתם או בעל סתם ה"ז צריכה גט אע"פ שלא נתקיים התנאי שמא ביטל התנאי כשבעל או כשכנס ועל הדרך שפירשתי לא נראה לי כן משום דבקידש על תנאי וכנס סתם ולא בעל בין לאביי בין לרבה אינה צריכה גט ובבעל דוקא הוא שאמרו זה היה מעשה ואעפ"כ ראוי להחמיר כדבריהם ז"ל ונמצינו למדין דלא שנא קידש ע"ת ובעל סתם ולא שנא קידש סתם וכנס סתם צריכה גט מספק אבל בקידש סתם ולא כנס ולא בעל לא אשכחן בגמרא מידי אלא שהרמב"ם כתב בפ"ז ה"ז מקודשת מספק ונראה לי שחשש הרב ז"ל דדילמא כי אמרינן קידשה סתם וכנסה סתם דבעי' גיטא הוא הדין לקידש סתם בלבד דכי נקטינן לה בכנסה סתם לרבותא דאין לה כתובה עבדי אבל אה"נ דבקידש סתם בלחוד צריכה גט ולפיכך החמיר וכתב ה"ז מקודשת מספק עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפ"ז המקדש אשה סתם ונמצא עליה אחד מן המומין הפוסלים בכשים או נמצא עליה אחד מג' נדרים ה"ז מקודשת מספק עכ"ל וכך הם דברי רבינו שכתב וכן נמי בלא בעל אם לא התנה בשעת קידושין ונמצאו עליה נדרים צריכה גט מספק ואין לה כתובה וכן אם קידשה סתם ונמצאו עליה

מומין צריכה גט מספק ומ"מ יש לתמוה על רבינו שכתב ואם קידש על התנאי ובעל סתם צריכה גט מספק דמשמע דדוקא בבעל הוא דצריכה גט אבל בכנס ולא בעל לא ובסימן שקודם זה כתב דברי הרמב"ם דקידש על תנאי וכנס סתם צריכה גט ולא נחלק עליו כבר ביארתי טעמו של הרמב"ם בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ה

ומ"ש אבל קדשה ע"מ שאין עליה מומין ונמצא עליה אחד מכל המומין הפוסלים בכהנים אינה מקודשת משנה בפרק המדיר (כתובות עב:) מומין הפוסלין בכהנים נתבאר בגמרא דבכורות פרק ז' ובדברי הרמב"ם בהלכות ביאת מקדש פ"ח:

סעיף קטן ו

ומ"ש ויתר על מומין הפוסלין בכהנים כגון זיעה וריח הפה וכו' בפרק המדיר (כתובות דף עה.) תנא הוסיפו עליהם זיעה ושומא וריח הפה האי שומא ה"ד אי דאית בה שער הכא והכא פסלה אי דלית בה שער אי שומא גדולה היא הכא והכא פסלה אי שומא קטנה היא הכא והכא לא פסלה דתניא שומא שיש בה שער ה"ז מום אין בה שער גדולה ה"ז מום קטנה אין זה מום ואיזו היא גדולה פירש רשב"ג עד כאיסר האיטלקי א"ר יוסי בר חנינא בעומדת על פדחתה פדחתה ראה ונתפייס הוא אמר רב פפא בעומדת לה תחת כפה של ראשה וזימנין דמתחזיא וזימנין דלא מתחזיא א"ר חסדא הא מילתא מגברא רבה שמיע לי ומנו רב שילא נשכה כלב ונעשה מקומו צלקת ה"ז מום אמר ר"ח קול עבה באשה ה"ז מום שנאמר כי קולך ערב תני ר' נתן ביראה בין דדי אשה טפח ה"ז מום תניא רבי נתן אומר כל אשה שדדיה גסין משל חבירותיה ה"ז מום וכמה טפח ופרש"י זיעה זועה תמיד: שומא. ורוא"ה: בעומדת על פדחתה. ולעולם כשאין בה שער ובקטנה: ונעשה מקומו צלקת. שנשאר שם רושם משחיתה המכה ע"כ ומשמע לרבינו דשומא שיש בה שער או גדולה כאיסר בכל מקום שהיא בגוף הוי מום אבל הרמב"ם בפ"ז מהלכות אישות כתב כלשון הזה ושומא שעל הפדחת אפילו היא קטנה ביותר ואפי' קרובה לשער ראשה (ואע"פ שאין בה שיער) וזו היא השומא שיתירה אשה על הכהנים אבל אם היתה שומא שיש בה שער בשאר הפנים או שומא גדולה כאיסר ואע"פ שאין בה שער ה"ז מום בין בכהנים בין בנשים ובפ"ח מהלכות ביאת מקדש אצל מומי הכהנים כתב ג"כ מי שהיתה בעור פניו שומא שיש בה שער אע"פ שאינה כאיסר אלא כל שהוא מי שהיתה בעור פניו שומא כאיסר או יותר ויש לתמוה דהא משמע דסוגיא דגמרא פרק המדיר דשומא גדולה או שיש בה שער הויא טענת מום באשה אע"פ שאין בפניה דקאמר האי שומא ה"ד אי דאית בה שער הכא והכא פסלה וכו' א"ר יוסי ברבי חנינא בעומדת על פדחתה פדחתה ראה ונתפייס הוא ואם איתא דשומא לא פסלה אלא

בפניה לא הל"ל הכא והכא פסלה אלא הכי ה"ל למיפרך שומא ראה ונתפייס הוא כי היכי דפריך גבי עומדת על פדחתה וכתב הר"ן לא ידעתי למה לא הזכיר הרמב"ם ז"ל הא דאוקימנא בעומדת תחת כיפה של ראשה דזימנין מתחזיא זימנין לא מתחזיא והרב המגיד כתב וז"ל ורבינו שכתב אפילו קרובה לשער ראשה ומשמע וכ"ש רחוקה הוא מפני שסמך לו על מה שיתבאר פרק כ"ה שאם היה יודע המומין שאינו יכול לטעון טענת מומין וכשאמרו בגמרא והא ראה ונתפייס הוא לענין כתובה זה נראה לדעתו ז"ל עכ"ל ואיני יודע למה הוצרך לידחק ולומר שמה שאמרו והא ראה ונתפייס הוא לענין כתובה דהא לענין קדושין נמי איכא לאוקמא גם לדעתו ז"ל ואע"פ שבפרק כ"ה לא מיירי אלא לענין כתובה משם נלמוד לענין קדושין שאם הוא במקום שנוהגות הנשים ליילך בשוק ופניהם מגולות ראה ונתפייס הוא ואם במקום שדרך הנשים להטמן אפילו אם השומא בפניה אינה מקודשת. ומ"ש אפילו קרובה לשער ראשה היינו מאי דאמר רב פפא בעומדת לה תחת כיפה של ראשה דזמנין מתחזיא וזמנין לא מתחזיא והרי"ף לא כתב אלא ברייתא דשומא שיש בה שער או שהיא גדולה כאיסר הרי זה מום והשמיט הא דאמרינן בעומדת על פדתתה ותחת כיפה של ראשה זמנין מתחזיא וזימנין לא מתחזיא ויש לתמוה למה השמיטו ואם כך היה בנוסחת הר"ן יש לתמוה עליו למה לא תמה על הרי"ף בזה: ומ"ש רבינו כגון זיעה וכו' האי כגון טעות הוא וצריך למוחקו דכיון דאין מומין באשה יתר על של כהנים אלא אלו לא שייך לומר כגון: כתב המרדכי בפרק המדיר ריח החוטם בנשים אינו מום שהאיש הוא חזק יכול לסבול יותר מהאשה והר"מ אומר דאדרבה מדתנן האיש שנולדו בו מומין אין כופין להוציא ש"מ דאשה יכולה לסבול מה שאין האיש יכול לסבול וא"ת למה לא קתני ריח החוטם גבי הוסיפו עליהם וי"ל כיון דתנא ריח הפה כ"ש ריח החוטם דקשה מריח הפה דאיפשר דנקיט פלפלין בפומיה עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש שאין מומין מבטלין הקדושין אא"כ הם במקום סתר שיכול לומר לא ידעתים אבל אם הוא במקום גלוי אין מבטלים הקדושין ואם יש מרחץ בעיר אפילו מומין שבסתר אין מבטלין משנה בפ' המדיר (שם) "ב"ה לענין שאינו יכול לטעון טענת מומין ומשמע לרבינו דה"ה לענין שאין מבטלין הקידושין יש לגמגם בדבר שאין דברים הללו אמורים אלא לענין אם תצא בלא כתובה אבל לא לענין ביטול הקידושין וכ"נ מדברי הרמב"ם שדיני ביטול הקידושין מפני מומין כתב בפ"ז וחילק בין מומין שבגלוי למומין שבסתר כתב בפרק כ"ה לענין אם תצא בלא כתובה ומ"מ מ"ש נמצאו בה מומין לאחר שנתארסה וכו' עד שידע ונתרצה אינו ענין לסי' זה ובסי' קי"ו ראוי ליכתב:

סעיף קטן ח
ומ"ש בשם הגאונים שאפילו הוא גר וכו' כן כתב שם הרא"ש בשמם:

סעיף קטן ט
ומ"ש בשם הרמב"ם דדוקא שיש לו קרובים וכו' בפרק כ"ה כתב דברי הגאונים וכתב עליהם ולא יראה להם דין זה שאין כל אדם מוציא כל מה שיש בלבו מדברים אלו לכל אלא לקרוביו וכו':

סעיף קטן י
ומ"ש בד"א במקום שדרך הבנות לילך למרחץ בגלוי אבל במקום שאין דרכן לצאת וכו' כן כתב הרא"ש בפרק המדיר והרמב"ם בפרק כ"ה וכתוב במישרים נכ"ג ח"ח בשם התוספות שאפילו התנה עמה ע"מ שאין עליה מומין ונמצאו בה מומין שבגלוי או מומין שיש להם בדיקה במרחץ במקום שיש שם מרחץ יש לה כתובה שלא התנה אלא על ידוע:

סעיף קטן יא
ומ"ש נכפה אם הוא לזמן ידוע הוי מום שבסתר ואם אינו לזמן ידוע הוי מום שבגלוי שם (דף עו:) ואמר רב נחמן ונכפה כמומין שבסתר דמי וה"מ דקביע ליה זמן אבל לא קביע ליה זמן כמומין שבגלוי דמי ופרש"י כמומין שבסתר דמי. לפי שנזהרת ביום זמנה לצאת בין הבריות ובסוף סימן קי"ז אכתוב תשובת הרא"ש על אשה נכפה אם כופין אותה לקבל גט: כתב הר"ש בר צמח בתשובה על הטוען על אשתו שיש בה מום שהיא משתנת במטה בשעת השינה אין זה מומין הפוסלים בנשים שלא נזכר בגמרא כלל ולא תימא דדמי לריח רע וזיעה דהנך שאני שהם דבקים בה בשעת תשמיש ואין האשה משועבדת לבעלה שתשכב אצלו כל הלילה אלא בשעת תשמיש ואפילו לאותם שהיו דנים שזהו מום כיון שאשה זו גדלה עם אחות בעלה כמה שנים ה"ל בדוקה ביד קרובותיו ואפילו אמרה עתה מום זה היה בה אינה נאמנת ואפילו היתה מודה האשה עצמה אינה מפסדת כתובתה כיון שגדלה עם אחותו מסתמא ידע ונתפייס ואילו היינו דנים אותו במום יותר היה ראוי לדונו במומין שבגלוי לפי מה שהעידו שהיתה ישנה פעמים רבות עם השכנות פעם כאן ופעם כאן וא"כ אפילו לא היו קרובות בעיר אינו יכול לטעון כ"ש שעברו עליו ה' חדשים בנשואין דידע ונתפייס והאריך עוד בזה ולענין מ"ש שאין זה מום אין דבריו נראין בעיני דמום גדול זה ומה שטען דלא דמי לזיעה משום דזיעה דבקה בה בשעת תשמיש לאו מילתא שהרי יכולה לנגב עצמה מזיעה בשעת תשמיש וזה דבר פשוט כתב ה"ר שלמה בנו הטוען מום באשתו שהיא מצורעת וטמאה היא מי הגיד לו או מי הסגירה וגם אם היתה טמאה מאי איכפת ליה הלא כולנו טמאי מתים והמצורעת אינה

אסורה בתשמיש המטה עכ"ל ודברי תימא הם דאין מום גדול מזה אי משום דמאיסה ואי מפני שהוא חולי המדבק "ב"ה ועוד שאפילו האיש אם הוא מצורע כופין אותו דאהא דתנן בס"פ המדיר ואלו שכופין אותו להוציא מוכה שחין ופי' הרמב"ם דהיינו מצורע: ואיפשר דלפי דבריו שלא טען אלא מטעם טומאה קאמר כתוב במישרים נכ"ג ח"ח נכפה אין חילוק בין מרחץ בעיר בין אין מרחץ דאין לו בדיקה וכן הדין בריח הפה:

סעיף קטן יב

נמצאו בה מומין לאחר שנתארסה עדיין והיא בבית אביה וכו' בפ' המדיר (כתובות דף עה.) תנן היו בה מומין ועודה בבית אביה האב צריך להביא ראיה שמשנתארסה נולדו בה מומין האלו ונסתחפה שדהו נכנסה לרשות הבעל הבעל צריך להביא ראיה שעד שלא נתארסה היה בה המומין האלו והיה מקחו מקח טעות ובגמרא (שם:)טעמא דמייתי האב ראיה הא לא מייתי האב ראיה בעל מהימן מני רבי יהושע היא דאמר לא מפיה אנו חיין אימא סיפא נכנסה לרשות הבעל הבעל צריך להביא ראיה טעמא דמייתי הבעל ראיה הא לא מייתי הבעל ראיה אב מהימן אתאן לר"ג דאמר נאמנת א"ר אלעזר תברא מי ששנה זו לא שנה זו רבא אמר רישא כאן נמצאו וכאן היו סיפא כאן נמצאו וכאן היו רב אשי אמר רישא מנה לאבא בידך סיפא מנה לי בידך ופירש"י רבא מהדר לאוקמא כולה כר"ג דהלכתא כוותיה לעולם חזקה דגופא עדיפא ורישא טעמא משום דבבית אביה נמצאו המומין אתרע חזקה דאב דאיכא למימר כאן היו קודם אירוסין רב אשי מהדר לאוקמה נמי כולה כר"ג דחזקה דגופא עדיפא ורישא להכי לא מהני חזקה דגופא לפי שאין הטענה שלה אלא של אביה שכתובת אירוסין לאב וה"ל מנה לאבא בידך וגבי אב לא אמרינן בגוף שלה דתהני חזקתה וכתב הרא"ש הרי"ף לא הביא כל הני אוקימתות לפי שסובר שאין נפקותא בין שינויא דרבא לשינויא דרב אשי והר"מ כתב דלרב אשי אם היא בוגרת אפילו עודה בבית אביה על הבעל להביא ראיה דמנה לי בידך הוא ולרבא בוגרת נמי כל זמן שלא נכנסה לרשות הבעל כיון שנמצא בבית אביה אמרינן כאן נמצאו וכאן היו ועליה להביא ראיה וכיון דפליגי הלכתא כרב אשי דהוא בתרא ואני אומר דאף רבא מודה בבוגרת דאף בבית אביה על הבעל להביא ראיה דלא שייך למימר כאן נמצאו וכאן היו אלא בנערה דכתובתה לאביה והיא עצמה ברשות האב לכל מילי הלכך איתרע חזקתה ברשות האב ועל האב להביא ראיה ואע"ג דמן הדין מיד כשנתארסה היא ברשות הבעל ולענין מומין דכל מומין שיולדו בה אמרינן נסתחפה שדהו כאילו נכנסה לרשות הבעל מ"מ כיון שהיא ברשות האב לכל מילי והכתובה שלו אמרינן כאן נמצאו וכאן היו קודם אירוסין אבל בוגרת כיון שיוצאת מרשות אביה ואינה נקראת עוד על שם

בית אביה כך לי עומדת בבית אביה כאילו עומדת בבית איניש דעלמא וחשיבה כאילו נכנסה לרשות הבעל ולכן לא הביא הרי"ף כל הני אוקימתות וכן מוכח מן התוספות עכ"ל. והר"ן הקשה על פרש"י וכתב לפיכך נ"ל דרבא ה"ק לאו כדקס"ד דמתניתין שייכא בפלוגתייהו דר"ג ורבי יהושע דאינהו פליגי בברי ושמא ומתני' בשמא ושמא כגון שאינה בקיאה בהם מתי נולדו וטעמא דרישא וסיפא משום כאן נמצאו וכאן היו והיינו טעמא דלא סגי ליה לבעל להביא עדים משנתארסה משום דאיכא תרי חזקות כדאיתא בגמרא הא לאו הכי הוי סגי ליה מטעמא דכאן נמצאו וכאן היו ועל פירש"י בדרב אשי כתב משמע מלשונו שאפילו האב טוען ברי חזקה דגופא דידה עדיף לא מהניא ליה ואין זה מחוור דאמאי לא לפיכך נראה דה"ק רישא מנה לאבא בידך כלומר טענה דידה שטוענת ברי אינו אלא מנה לאבא בידך והאב אינו טוען ברי אלא שמא ומש"ה אמרינן דעל האב להביא ראיה אבל סיפא כיון שהיא טוענת ברי והממון שלה ה"ל מנה לי בידך ומשום הכי אמרינן דעל הבעל להביא רמיה וכר"ג והרי"ף הביא משנתינו כצורתה ונראה שסמך לו על אוקימתא דרבא דפשטא דמתניתין משמע שאין אחד מהם טוען מתי נולדו וכמו שפירש' וכל היכא דה"ל שמא ושמא אמרינן כאן נמצאו וכאן היו ואוקימתיה דרב אשי אע"ג דקושטא היא לא הוצרך להביאה דמדר"ג ילפינן דכל ברי ושמא במנה לי בידך היא נאמנת משום חזקה דגופה ובמנה לאבא בידך על הדרך שפירשתי פשיטא דאינה נאמנת שאין ברי דידה מועיל לגבי האב שהוא בעל הממון התובע בשמא וכן הרמב"ם ז"ל הביא משנתינו כצורתה בפכ"ה ולא הזכיר שיהיה אתד מהם טוען כלום עכ"ל וה"ה כתב פסק רבינו כאוקימתא דרבא וכן נראה מן ההלכות שהביאו משנה כפשטה ויש שם אוקימתא אחרת רב אשי רישא מנה לאבא בידך וכו' ופירשו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דרב אשי מוקי לרישא בנערה ובשאין האב טוען ברי ואע"פ שהיא טוענת ברי אין טענתה מועלת לאביה שהרי בעודה ארוסה והיא נערה או קטנה כתובתה לאביה והוא אינו טוען ברי אבל סיפא כיון שנשאת הרי כתובתה לעצמה והיא טוענת ברי וה"ל כמנה לי בידך ופסק הרשב"א כרב אשי דהוא בתרא ואמר דאפי' בנמצאו ברשות האב אם היתה היא בוגרת שכתובתה לעצמה או שהיה האב טוען ברי שמשנתארסה נולדו על הבעל להביא ראיה אלו דבריו ז"ל עכ"ל: ומ"ש רבינו ברישא ואם אין לו ראיה תצא בלא כתובה ואפילו הקידושין צריכה להחזיר: ומ"ש בסיפא אבל אם הביא ראיה שהיו בה מומין בבית אביה לאחר שנתארס' לא מהני ליה הכי דייק בגמ' פרק המדיר אמתני' דכנסה לרשות הבעל צריך להביא ראיה שעד שלא נתארכה היו בה מומין אלו והיה מקחו מקח טעות:

סעיף קטן יג

ומ"ש נמצאו בה מומין שבודאי היו קודם וכו' על האב להביא ראיה שידע בהן הבעל ונתרצה כ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר ופשוט הוא וכן מתבאר בגמרא פרק המדיר (כתובות דף עו). דגרסינן התם איתיביה רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי מודה ר"מ במומין הראויים לבא עמה מבית אביה שעל האב להביא ראיה ואמאי מנה לי בידך הוא הב"ע ביתרת יתרת מאי ראיה מייתי ראיה דראה ונתפייס הוא: ומ"ש או שחזקתו שידע בהן הבעל כ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר והענין לומר שאם היה המום בפנים חזקה הוא שידע בו וכיון ששתק אז ודאי נתפייס ואינו נאמן לומר שעצם עיניו או השפילם ולא הכיר באותו מום עד עתה וכן מבואר בגמרא גבי שומא דכי אוקמוה בעומדת על פדחתה פריך פדחתה ראה ונתפייס הוא: כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ד סי' א' דהא דאמרינן שאם משנתארסה היו בה מומין הללו נסתחפה שדהו היינו משנקדשה אבל משודכת בלבד היינו לא נתארסה ופשוט הוא: וכתב במישרים נכ"ג ח"ח בשם התוספות הא דאמרינן שאם היא בבית אביה על האב להביא ראיה לאו דוקא בביתו אלא אפילו יצאה מבית אביה והיא עומדת בבית הארוס כל זמן שלא נכנסה לחופה על האב להביא ראיה כי אין רשות המקום גורם אלא רשות בעל הממון וכן נכנסה לחופה אפילו היא בבית אביה על הבעל להביא ראיה עכ"ל:

סעיף קטן יד

כתב הרמב"ם בא עליה ושהה כמה ימים וטען שמום זה לא נראה לו עד עתה וכו' אין שומעין לו וכו' בפרק הנזכר כתב כן וכתב ה"ה זה בראה שלמד רבינו ממה שאמרו ונתבאר פי"א בטענת בתולים שאינו יכול לטעון אותה לאחר זמן אף כאן כל שחזקתו שידע ולא טען אינו יכול לחזור ולטעון ובירושלמי פ"ק דכתובות השוו בתולין למומין בשאר דברים ולפי דבריו הסוגיא שבפרק המדיר גבי אוקימתא דרבא שמשמע בביאור שא"א חזקה אין אדם שותה בכוס אא"כ בודקו להוציא מן הבעל כתובה כל זמן שהוא מביא ראיה שעד שלא נתארסה היו בה המומין מפרש רבינו שהוא דוקא בשלא בעל או שלא שהה אלא שכנס אותה לחופה אבל אם בעל ושהה ולא טען חזקה ידע ונתרצה ושוב אינו יכול לטעון זה נראה לדעריו עד כאן לשונו :

סעיף קטן טו

נמצאו בה מומין והלכה אצל רופא וריפא אותה אינה מקודשת ארישא קאי שכתב קדשה על מנת שאין בה מומין ומש"ה קאמר דאף על פי שנתרפאו אינה מקודשת דכיון שהיו בה מומיו בשעה שקדשה בטלו הקדושין וכי נתרפאו בתר הכי מאי הוי דעל מנת שאין בה מומין בשעה שהוא מקדשה משמע אבל על מנת שלא יהיו בה מומין ע"מ

שלא יהיו בה בתר הכי משמע ומ"ה אם רפאן הרופא אח"כ הרי זו מקודשת למפרע ודע דבפרק המדיר (כתובות דף עד) ת"ר הלכה אצל חכם והתירה מקודשת אצל רופא וריפא אותה אינה מקודשת מה בין חכם לרופא חכם עוקר הנדר מעיקרו ורופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא וכתבו התוספות על זה אין לפרש דבלשון תליא מלתא שהרי קדשה ע"מ שאין בה מומין והיו בה מומי דא"כ הלך הוא אצל הרופא וריפאו אמאי אמרינן לקמן דמקודשת אלא בקפידת המומין תלוי הטעם שאף עתה לאחר שנתרפאה היא נמאסה בעיניו כשזוכר שהיה בה מומין וכ"כ הרא"ש והר"ן ז"ל וכן נראה מדברי הרמב"ם שאכתוב בסמוך וזה שלא כדברי רבינו ויש לתמוה עליו למה פסק סתם דלא ככל הני רבוותא" "ב"ה ואפשר שלא כתבו שאין הדבר תלוי בלשון אלא לענין אומר שאין בה מומין משום דקשיא להו מה שאומר שהלך אצל רופא ורפאו ולפיכך הוצרכו לתת טעם לחלק ביניהם אבל אומר שלא יהא בה שפיר דייקינן הלשון לומר שאינו מקפיד אלא שלא יהיו בה אח"כ אבל אם ימצאו בה ויתרפאו אינו חושש: כתב הרמב"ם בפ"ז קדשה על מנת שאין עליה נדרים והיו עליה נדרים והלכה אצל חכם והתיר לה ה"ז מקודשת קדשה על מנת שאין בה מומין והיו בה מומין והלכה אצל רופא וריפא אותה אינה מקודשת אבל אם התנה האיש שאין עליו נדרים ושאין בו מומין והיו עליו נדרים והיו בו מומין והלך אצל תכם והתירו ואצל רופא וריפא הרי זו מקודשת שאין גנאי לאיש במומין שכבר נרפאו והאשה אינה מקפדת על זה עכ"ל והוא ברייתא בפרק המדיר אבל הוא שהלך אצל חכם והתירו אצל רופא וריפא אותו מקודשת ויהיב טעמא בגמרא משום דאיתתא בכל דהו ניחא לה עיין בתשובת מהרי"ק שורש ק"ה ושורש ק"ז:

סימן מ

סעיף קטן א

קדשה לאחר זמן כגון שנתן לה פרוטה ואמר לה הרי את מקודשת לי לאחר ל' יום הרי זו מקודשת לאחר שלשים יום אפילו נתאכלו המעות וכו' ריש פ' האומר (דף נח:) תנן האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר ל' יום ובא אחר וקידשה בתוך ל' יום מקודשת לשני ובגמרא (דף נט.) לא בא אחר וקדשה בתוך ל' יום מהו רב ושמואל דאמרי תרווייהו מקודשת ואע"פ שנתאכלו המעות מ"ט הני זוזי לא למלוה דמו ולא לפקדון דמו לפקדון לא דמו פקדון ברשות' דמרא אתאכלי והני ברשותא דידה מתאכלי למלוה נמי לא דמו מלוה להוצא' ניתנה האי בתורת קידושין יהבינהו ניהלה ופירש"י ואע"פ שנתאכלו המעות בתוך ל' יום. דכי בעי קידושין למיחל ליתנהו למעות אפ"ה חיילי: לאו למלוה דמו. דנימא המקדש במלוה אינה מקודשת: ולא לפקדון דמו. דנימא אי לא נשתייר בה

ש"פ אינה מקודשת: להוצאה ניתנה. מקמי דניתחלי קידושין וכי א"ל התקדשי לי בה לאו דידיה הוא ולא מידי יהיב לה אבל אלו לא ניתנו לה להוצאה אלא על מנת שתתקדש בהן ולהכי כי אכלה לקידושין דידה קא אכלה ולכי מטא זימנא מיקדשא וכתב הר"ן למלוה נמי לא דמו וכו' כלומר דנהי דמלוה דעלמא אינה קונה היינו משום דמשעה ראשונה שלה היא וכשהוא מקדש בה לא יהיב לה מידי אבל בזו שמתחלה על דעת קידושין נתן אף על גב דהשתא ליתנהו לזוזי מעיקרא מקניא נפשה בהנהו זוזי דיהב לה אע"פ שאם תחזור בה תהא חייבת להחזיר המעות דמ"מ הדבר ברשותה ומהא משמע שאם הוא חוזר בו אינה חייבת להחזיר דאי לא במאי מיקדשא הרי אינם קנויים לה עד סוף ל' והרי נתאכלו בינתים כדאמרן זה נ"ל וכתב עוד הר"ן ודוקא בקידושי כסף הוא דאמר מקודשת משום טעמא דכתיבנא אבל בקידושי שטר אם נקרע או אבד ודאי אינה מקודשת כיון דבשעתא דחיילא קידושין ליתיה בעולם וכדאמרינן לקמן בגמ' לענין גט איכא בינייהו שנתקרע הגט או אבד ואפילו איתיה בעיניה נמי דוקא בישנו בידה או ברשותה אבל עומד בר"ה לא ומיהו כתב הרשב"א שאם יש בנייר ש"פ מקודשת דה"ל כמקדש בכסף דבקידושי שטר דעתייהו נמי אניירא והכי מוכח בפרק האיש מקדש (קידושין מח.) המקדש בשטר ר"מ אומר מקודשת וכו' וחכ"א שמין את הנייר אם יש בו ש"פ ואוקימנא התם בשטר אירוסין שאין עליו עדים א"נ שנכתב שלא לשמה דלא מהני מדין שטר ואפילו הכי אם יש בו ש"פ מהני מדין כסף אלמא בקידושי שטר נמי דעתייהו אניירא והרי הוא כמתקדשת בכסף הלכך אף על פי שנשרף מקודשת כדין מקדש בכסף דמקדש בשטר נמי דעתייהו אשוייה דניור ולפי דעתי זו היא שאמרו בירושלמי שהביא הרי"ף בריש מכילתין הדא דתימא בשטר שאין בו ש"פ עכ"ל וגם ה"ה כתב פ"ז כתבו הרמב"ן והרשב"א דדוקא בקידושי כסף אבל בקידושי שטר אם נאבד השטר או נשרף תוך ל' יום אינה מקודשת דומה לדין הגט וכתב הרשב"א ודאי אם יש בנייר ש"פ הרי היא מקודשת דה"ל כמקדש בכסף ע"כ:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ואם חזר בו הוא או היא תוך ל' יום בטלו הקידושין שם בגמרא אמתניתין דבסמוך לא בא אחר וחזרה בה מהו ר"י אמר חוזרת דאתי דיבור ומבטל דיבור ור"ל אמר אינה חוזרת וידוע דהלכה כר"י ופירש"י וחזרה בה בתוך ל' יום. אמרה אי איפשי באותן קידושין וכתב הר"ן והדבר פשוט שכשם שהיא חוזרת כך הוא חוזר וכן כתב הרמב"ם בפ"ז דבין חזר הוא בין חזרה היא אינה מקודשת:

סעיף קטן ג

ומ"ש בא אחר וקדשה תוך ל' יום מקודשת לשני ובטלו קידושי ראשון זהו דין המשנה שהזכרתי בסמוך וגמרא א"ר מקודשת לשני לעולם וכתב הרמב"ם בפ"ז שהטעם לפי שבשעה שקדשה השני לא היתה מקודשת ותפסי בה קידושי שני ונעשית א"א ולאתר ל' יום כשיבואו קידושי ראשון ימצאו אותה א"א ונמצא הראשון כמי שקידש א"א שאין קידושין תופסין בה וכתב ה"ה ומתוך מ"ש רבינו ולאחר ל' יום כשיבואו קידושי ראשון וכו' נראה שהוא סובר כדעת הרמב"ן שאם גירשה שני בתוך ל' חלו קידושי ראשון וכן מפורש בירושלמי לפיכך אם מת השני בתוך שלשים יום או גירשה חלו עליה קידושי האחר ע"כ אבל הרשב"א חולק בזה ואמר דכל שקדשה אחר הרי חזרה בה מקידושי ראשון ובאותה שעה נפקעו לגמרי ושוב אינם חלין ואין לה חזרה גדולה מקבלת קידושי שני ואין סומכין על הירושלמי בזה אלו דבריו עכ"ל והרא"ש כתב שראה מן המפרשים שדקדקו מהמשנה דלא פקעי לגמרי קידושי ראשון אלא אם מת שני או גירשה בתוך ל' חלו קידושי ראשון ותמה עליהם משום דמכי פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר כבר חזרה בה מקידושי ראשון והר"ן הביא דברי הרמב"ן ודקדק מדברי הרמב"ם שהוא סובר כמותו והביא דברי הרשב"א וראיותיו ודחה אותם וכתב בסוף דבריו והיאך ניקל לדחות הירושלמי מפני ראיות הללו אלא ודאי ראוי לחוש ולהצריכה גט עכ"ל :

סעיף קטן ד

אמר לה מעכשיו ולאחר שלשים יום ובא אחר וקדשה תוך שלשים יום אסורה לשניהם לעולם וכו' שם (דף נח:) במשנה מעכשיו ולאתר שלשים יום ובא אחר וקדשה בתוך שלשים יום מקודשת ואינה מקודשת ובגמרא (דף נט:) אמר רב מקודשת ואינה מקודשת לעולם ושמואל אמר מקודשת ואינה מקודשת עד ל' יום לאחר ל' יום פקעי קידושי שני וגמרי קידושי ראשון ופירש"י מקודשת ואינה מקודשת לעולם. ואפילו לאחר ל' עומדת בספק קידושי שניהם ואסורה לשניהם בלא גט אחד וידוע דהלכה כרב ומפרש בגמרא טעמיה משום דמספקא ליה אי תנאה הוי או חזרה הוי ופירש"י מספקא ליה. האי לאחר שלשים יום תנאה הוי אם לא אחזור בי תוך ל' יום יהיו קידושין מעכשיו אי חזרה הוי ממאי דאמר מעכשיו וקאמר איני אומר מעכשיו אלא התקדשי לי לאחר ל' הילכך לעולם היא בספק דאי הוי תנאה קידושי ראשון חיילי קידושי שני לא חיילי ואי חזרה קידושי שני חיילי קידושי ראשון לא חיילי:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם א"ל הראשון מעכשיו ולאחר ל' יום ואמר השני מעכשיו ולאחר כ' יום ואמר השלישי מעכשיו ולאחר י' ימים לדעת ר"ח והרי"ף צריכה גט משלשתן וכו' שם (דף

ס) אמר אביי ולטעמיה דרב בא אחד ואמר לה הרי את מקודשת לי ולאחר ל' יום ובא אחר ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר כ' ימים ובא אחר ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר י' ימים מראשון ומאחרון צריכה גט מאמצעי אינה ריכה גט מה נפשך אי תנאה הוי דקמא קידושי דהנך לאו קידושי אי חזרה הוי דבתרא קידושי דהנך לאו קידושי פשיטא מהו דתימא האי לישנא משמע תנאה ומשמע חזרה ותיבעי ליה קמ"ל עולא א"ר יוחנן אפילו ק' תופסין א"ל רב משרשיא לרב אשי אסברא לך טעמיה דר' יוחנן שוו נפשייהו כי שרגא דליבני דכל חד וחד רווחא לחבריה שבק ופירש"י לטעמיה דרב. דמספקא ליה בחזרה ותנאה: בא אחד ואמר מעכשיו ולאחר שלשים ובא אחר ואמר מעכשיו ולאחר עשרים. שכלו של שני בתוך של ראשון ואם דראשון חזרה ה"ל דשני קידושין דהא ראשון הדר ביה ממעכשיו. ובא אחר ואמר מעכשיו ולאחר עשרה. וה"ה בהאי בתרא אם קדשה סתם הואיל ולא בא אחר אחריו מה לי ולתנאו אלא סידרא נקט ותנא: אי חזרה הוי. דבתרא הוו קידושין שלא בא אחר אחריו וגמרו קידושיו לאחר עשרה והנך קמאי לאו קידושי: האי לישנא משמע תנאה ומשמע חזרה. שתי הלשונות במשמע יש אומרים בלשון תנאי ויש אומרים בלשון חזרה ואיכא למימר להאי תנאה ולהאי חזרה ותיבעי ליה מכל חד דילמא קמא לחזרה מיכוון וחלו של שני ושני לתנאה איכוין וחלו קידושיו ואין של ראשון ואחרון קידושין ובעיא ליה מאמצעי ואיכא למימר דקמא תנאה ושלו קיימין ואיכא למימר דכולהו חזרה ושל אחרון לבד קיימין קמ"ל דלאו תרווייהו משתמעי מינה אלא ספק תנאה ספק חזרה ואי תנאה הוי לכולהו הוי תנאה ואין לשון חזרה כלל ואי חזרה הוי לא הוי ביה לישנא דתנאה כלל וממ"נ דאמצעי לא הוי קידושין: אסברא לך. דהא ליכא למימר טעמיה דר"י משום דקסבר שתי לשונות במשמע ומספקינן לגבי האי בתנאה ולגבי האי בחזרה דא"כ לא שייך למיתני תופסין דאין תפיסה אלא באחד מהם ואנן לא ידעינן בהי מינייהו ומדקאמר תופסין משמע דס"ל שיש בה צד קידושין לכולן ע"כ וסיים בה הר"ן אלא טעמיה משום דכיון דלא נגמרו קידושי שום אחד מהם כל חד שביק רווחא להיות נתפסין בה קידושי שני כמי שסידר לבנים ונותן הלבנה מקצתה על לבנה זו ומקצתה על חבירתה כדי שישאר ריוח לסידור לבנה אחרת ויהיה סידורו נקשר ולא יפול וה"נ כל חד שבק רווחא ולפיכך קידושי כולן נתפסין בה בודאי ואליבא דר' יוחנן ל"ש לזמן הראשון ול"ש אמר מעכשיו ולאחר מ' שהוא לאחר זמנו של ראשון תפסי נמי קידושי שני דהא רווחא שבק קמא לכל מאן דמקדש לה תוך ל' יום אבל לרב דמספקא ליה אי תנאה הוי אי חזרה הוי אילו קדשה שני לאחר מ' אין לחוש לקידושיו שכבר חלו קידושי ראשון בין דהוי

תנאה בין דהוי חזרה ע"כ והרמב"ם כתב בפ"ז הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר ל' יום ובא אחר ואמר הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר כ' יום ובא אחר ואמר הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר י' אפי' הן ק' על הסדר הזה כולן תופסין בה וצריכה גט מכל א' וא' מפני שהיא ספק מקודשת מכולן וכתב ה"ה בהלכות לא הביאו אלא הא דרב ושמואל בלבד ושם כתב וקי"ל כרב וכן הכריע הרמב"ן ז"ל ואע"ג דרב ור"י הלכה כר"י הא סוגיין מכרען כרב ועוד דכי פסקינן כרב דאמר ספיקא הוי אנו יוצאין ידי כל החששות שאין לך חומרא גדולה בקידושין מספק קידושין ומן הטעם הזה פסק רבינו כרב ומן הטעם הזה לא רצה לסמוך על הא דאביי דאית בה קולא דאמר דמאמצעי אינה צריכה גט משום דהאי לישנא דמעכשיו ולאחר זמן כיון דפליגי בה אמוראי אנן לא מכריעים ביה אלא נקטינן לכולהו חומרי ומספקינן ליה בתנאה לחוד ובחזרה לחוד ובתנאה וחזרה כהדדי וחיישינן לכל מאי דאיכא למיחש זה נראה בדעת רבינו ובהלכות שלא כתבוה הא דאביי אלא הא דרב בלבד בלא נתינת טעם לדבריו ויש מי שפוסק כר"י וכן דעת הרשב"א ז"ל עכ"ל והרא"ש כתב רב אלפס לא כתב הא דאביי וגם הרמב"ם כתב דצריכה גט מכל א' וא' מפני שהוא מקודשת לכולן מספק ותימא הוא בעיני למה לא יהא הלכה כאביי דהא ליכא מאן דפליג עליה ור"ח פסק כר"י וטעמא דידיה משום דאמרינן במסכת י"ט דהלכה כר"י כנגד רב ושמואל ומסתבר הכא כפסק רב אלפס משום דפריך לר"י ממתני' דמהיום ולאחר מיתה גט ואינו גט ואיצטריך לשנויי אליביה גזירה אטו מהיום אם מתי וסוגיא דתלמודא בכל דוכתא משום דמספקא לן אי תנאה הוי אי חזרה הוי ועוד בפרק בתרא דגיטין (פב:) דחיק תלמודא למצוא אשת שני מתים ולר"י משכחת לה בכה"ג עכ"ל והר"ן כתב ולענין הלכה כתב הרי"ף דהלכתא כרב ור"ח כתב דהלכה כר"י והרמב"ן הכריע כדברי הרי"ף משום דסוגיין בעלמא בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלו.) וביבמות כרב וכתב דהלכתא כאביי אליבא דרב דהא ליכא מאן דפליג עליה ומה שהשמיטה הרי"ף מפני שלא רצה לפרסם בה קולא לחוש לדברי מי שפוסק כר"י והרמב"ם ז"ל כתב אמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר ל' יום וכו' אפילו הם ק' על הסדר הזה כולם תופסין בה וכו' ודברים תמוהים הם הרבה שכיון שהוא פוסק כר"י שאפי' הם ק' כולם תופסין בה למה כתב שהיא מקודשת לכולן בספק והרי סוגייתנו מוכחת דלר"י קידושי ודאי נינהו ובגמ' נמי פרכינן יבומי נמי תתייבם וכבר השיג עליו בזה הרמ"ך ואפשר שמפני שנסתפק לו אי קי"ל כרב אי כר"י כתב שאפי' ק' תופסין בה בספק אבל עדיין אינו מספיק לי מפני שכתב אפי' ק' על הסדר הזה משמע דוקא בשכלה זמנו של שני בתוך זמנו של ראשון וכבר כתבתי דלר"י אפי' אמר לה שני מעכשיו ולאחר

מ' קידושין תופסין ולא נתבררו לי דבריו והרשב"א סובר דהלכתא כר"י וההיא דפרק יש נוחלין ודיבמות לא מכרע למיפסק כרב ולדברי הפוסקים כר"י דשיורא הוי המקדש בשטר מעכשיו ולאחר ל' יום צריך שיהיה השטר קיים לאחר ל' יום שאע"פ שמעכשיו מתחילין הקידושין לחול אינם קונין קנין גמור עד לאחר ל' יום וכדאמרינן בירושלמי דכל ל' יום קונה ואינו קונה לאחר ל' יום קונה קנין גמור הלכך בעינן שיהא השטר קיים וברשות' בשעה שהוא גומר קנינו אבל בכסף לא צריך דהא קי"ל האומר לאשה הרי את מקודשת לאחר ל' יום מקודשת אף על פי שנתאכלו המעות עכ"ל ודברי הרשב"א בדינים אלו בתשובה בסימן תש"ו ויש לדקדק בדברי הרא"ש שנראה מדבריו שהרי"ף סובר שצריכה גט מכל אחד ואחד וא"כ היינו כר"י ומה זה שכתב אח"כ ור"ח פסק כר"י ומסתבר הכא כפסק רב אלפס ומשמע דפליג ר"ח ארב אלפס ואיפשר לומר דאע"ג דבין להרי"ף בין לר"ת צריכה גט מכל אחד מ"מ לאו מחד טעמא הוא דטעמא דר"ח משום דפסק כר"י והרי"ף פסק כרב אלא דמספקא ליה דילמא לא קי"ל כאביי דאמר דלרב לא מספק' לן בהאי לישנא אי משמע תנאה אי משמע חזרה אלא בהא נמי מספקינן אליבא דרב ואע"ג דלא נפקא לן בינייהו מידי לענין דיכא לא נמנע הרא"ש מלכתוב מחלוקתם וטעם הדבר ומלהכריע דמסתבר כרב אלפס ומ"ש רבינו דלהרא"ש אינה צריכה גט אלא מראשון ומאחרון הוא מפני שכתב ותימא הוא בעיני למה לא יהא הלכה כאביי דהא ליכא מאן דפליג עליה:

סעיף קטן ו

אמר לה תהא מקודשת לי לאחר שאתגייר או לאחר שתתגיירי וכו' עד אינה מקודשת משנה בפ' האומר (דף סב.) ופרש"י טעמא דאינה מקודשת משום דהוי דשלב"ל ועכשיו אין בידו לקדשה:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם אמר ליבמה לאחר שיחלוץ ליך יבמיך הוי ספק קדושין שם במשנה האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר וכו' לאחר שיחלוץ ליך יבמיך אינה מקודשת וכתב הר"ן לרב דאמר בפרק האשה רבה (יבמות צב:) דאין קדושין תופסין ביבמה אתי שפיר ושמואל דאמר התם בעניותינו צריכה גט כלומר דמספקא ליה אי תפסי אי לא מוקי לה כר"ע דאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין והכי מוקי לה ר"ל התם ולדידן דקי"ל כשמואל ולא קי"ל כר"ע הויא ספק מקודשת דדילמא תפסי בה קדושין השתא וה"ל כאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר ל' יום עכ"ל וכך הם דברי הרא"ש ז"ל והרמב"ם כתב בפ"ז האומר ליבמה הרי את מקודשת לי לאתר שיחלוץ ליך יבמיך ה"ז מקודשת הואיל ואילו קדשה עתה היו קדושין תופסין בה מספק וכתב הרב המגיד

כדברי הר"ן דלדידן דקיימא לן דיבמה יש בה ספק קידושין אף כאן היא ספק מקודשת דבר פשוט הוא לפי הסוגיא שבפרק האשה רבה וכן כתבו מן המפרשים ז"ל ע"כ נראה מדבריו דלהרמב"ם נמי האומר לאחר שיחלוץ ליך יבמיך הויא ספק מקודשת ואיפשר שהיה גורס בדברי הרמב"ם הרי זו ספק מקודשת אבל לספרים דידן דגרסי הרי זו מקודשת נראה דמקודשת גמורה היא דכיון דעכשיו נמי תפסי בה קדושין מספק לא הוי דשלב"ל כיון שהיא דבר שבא לעולם כשהוא מקדשה עכשיו שיחולו הקדושין לאחר שיחלוץ לה יבמה ש"ד ועיין מ"ש רבינו ירוחם בשם הרמ"ה:

סעיף קטן ח

נתן לה ב' פרוטות וא"ל באחת התקדשי לי עתה ובאחת לאחר שאגרשך הרי זו מקודשת וכו' בפרק האומר (דף סב.) גרסינן תנן התם אין תורמין מן התלוש על המחובר ואם תרם אין תרומתו תרומה בעא מיניה רב אשי מרבי יוחנן אמר פירות ערוגה זו תלושים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברים לכשיתלשו ונתלשו מהו א"ל כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי אלא הא דאמר רבי אושעיא הנותן פרוטה לאשתו וא"ל הרי את מקודשת לי לאחר שאגרשך אינה מקודשת ה"נ לר"י דהוו קדושין נהי דבידו לגרשה בידו לקדשה תפשוט דבעי רב אושעיא הנותן ב' פרוטות לאשה באחת א"ל התקדשי לי היום ובאחת א"ל התקדשי לי לאחר שאגרשך תפשוט מינה דלא הוו קדושי דילמא כי היכי דתפיס קדושי השתא תפסי נמי לאחר כן ופרש"י בידו לקדשה. בתמיה וכי בידו לקדשה אם יגרשנה שמא לא תתרצה בקדושיו: דלמא כי היכי דתפסי וכו'. כלומר להכי מספקא ליה לרב אושעיא בהא משום דאיכא למימר דלמא סביר' לן מגו דאי בעי לקדושי השתא מקדש תפסי בה קדושין לאחר זמן מהשתא אבל המקדש את אשתו לא חזיא השתא למיתפס בה קדושי שהרי מקודשת ועומדת היא ומשמע דבעיין לא איפשיטא הלכך ספק מקודשת הויא וזה דעת הרמ"ה שכתב רבינו בסמוך אבל הרמב"ם כתב בפ"ז הנותן ב' פרוטות לאשה ואמר לה הרי את מקודשת לי היום באחת ובאחת לאחר שאגרשיך ה"ז מקודשת וכשיגרש אותה תהיה מקודשת עד שיגרש פעם שנייה מן קדושי פרוטה שנייה. וכתב ה"ה והר"ן בשם הרשב"א דאיפשיטא לן מדוכתא אחריתי דאמרינן בפרק אע"פ גבי מקדיש מעשה ידי אשתו ומי איכא מידי דהשתא לא קדיש ולקמיה קדיש מתקיף לה רבי ינאי אלמה לא אילו האומר לחבירו שדה זו שאני מוכר לך לכשאקחנה ממך תקדוש מי לא קדשה מתקיף לה רבי ירמיה מי דמי התם בידו להקדישו הכא אין בידה לגרש את עצמה אלמא כל שבידו להקדיש עכשיו חייל לקמיה אע"פ שיבא בינתים זמן שלא יהא ראוי להקדיש ואף כאן כיון דשניהם רוצים עכשיו בכך בידם הוא

שתתקדש מעכשיו ולעולם אף על פי שכשיתן לה גט לא תהא ברשותו להתקדש לו כיון שביד שניהם עכשיו שתתקדש לעולם אפילו קדושין דלאחר גירושין מהני ומיהו כתב בתשובה דמסתברא דקדושי בתרא לא עדיפי מהאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר ל' יום שכל שלא אמר מעכשיו יכולין לחזור בהם בתוך ל' וכאן נמי הרי לא א"ל מעכשיו ולא עוד אלא אפילו א"ל מעכשיו ולאחר שאגרשיך י"ל כן שהרי א"א להם לחול מעכשיו שכבר היא אשתו מחמת קדושין הראשונים וכתב הר"ן על זה ואני חוכך להחמיר ולומר דלא מיפשטא בעיא דרב אושעיא מהתם דפרק אע"פ דהתם היינו טעמא שכיון שבידו להקדישה עכשיו יכול הוא ג"כ להקדישה לאחר זמן לפי שאותו הקדש עצמו שהוא מקדיש לאחר זמן אף מעכשיו הוא יכול להקדישו דכי קאמר שדה זו שאני מוכר לך היינו שאמכור לך משא"כ בקדושי אשה שאותה קדושי שנייה א"א שתחול עכשיו שהרי היא מתקדשת קדושי ראשונה דבבת אחת נותן לה ב' פרוטות הללו ואומר כן ואיכא למימר דקדושי שנייה דלאחר גירושין לא חיילי עכ"ל. ול"נ דאפשר לומר עוד דהרמב"ם נמי סבר דלא איפשיטא בעיא דרב אושעיא ומאי הרי זו מקודשת דקאמר הרי זו מקודשת מספק והכי דייק לישניה שכתב וכשיגרש אותה תהיה מקודשת עד שיגרש אותה פעם שנייה דמשמע תהיה מקודשת לענין שצריך שיגרש אותה פעם שנייה מקדושי פרוטה שנייה ולא לענין אחר שאם פשטה ידה וקבלה קדושין מאחר צריכה ממנו גט דאל"כ כך ה"ל לכתוב וכשיגרש אותה יחולו קדושין שנייה ודברי הרשב"א בתשובה בדין זה בסימן תש"ו :

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו אבל אם נתן פרוטה לא"א ואמר לה תהא מקודשת לי לאחר שתתגרש משנה בפרק האומר (שם) וטעמא משום דהוי דשלב"ל ועכשיו אין בידו לקדשה: ומ"ש או אם נתן פרוטה לאשתו ואמר לה תהא מקודשת לי לאחר שאגרשיך אינו כלום נתבאר בסמוך שהוא מימרא דרב אושעיא: כאן יש חסרון מבואר בדברי רבינו וכן צריך להגיה ולכתוב והרמ"ה כתב דהויא ספק מקודשת האומר אם תלד אשתך נקבה תהא מקודשת לי אינו כלום וכתב הרמב"ם היתה אשת חבירו מעוברת וכו' וכן מצאתי בספר מדוייק:

סעיף קטן י

ומ"ש והרמ"ה כתב דהויא ספק מקודשת אירשא קאי שכתב נתן לה ב' פרוטות וא"ל באחת התקדשי לי עתה ובאחת לאחר שאגרשיך וכבר נתבאר בסמוך דפשטא דמילתא הכי הויא דבעיא דרב אושעיא לא איפשטא:

סעיף קטן יא
האומר אם תלד אשתך נקבה תהא מקודשת לי אינו כלום משנה בפרק האומר (שם) וטעמא משום דהוי דבר שלב"ל:

סעיף קטן יב
וכתב הרמב"ם היתה אשת חבירו מעוברת והוכר העובר הבת מקודשת בפ"ז וטעמו מדגרסינן בגמרא עלה דמתניתין דבסמוך תניא כותיה דר"י דאמר כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי אין תורמין מן התלוש על המחובר וכו' יתר על כן אמר ר"א ב"י אפילו אמר פירות ערוגה זו תלושים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברים פירות ערוגה זו מחוברים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיביאו שליש ויתלשו והביאו שליש ונתלשו דבריו קיימין כלומר אף על פי שאין בידו לתלוש ולהפריש דתבואה שלא הביאה שליש לאו תבואה היא ואיכא עלה תרי לישני בגמרא ובלישנא בתרא אמרינן אמר רבה לא אמר רבי אליעזר ב"י אלא בשחת דבי כבשא אבל בשחת דבי שקיא לא כלומר דתרתי בעינן שתהא התבואה כבר שחת כלומר שיהא ראוי לקצור ולהאכיל לבהמה אבל באגם כלומר שאין התבואה עדיין אלא צמחים רכים לא דכיון דלא חשיב לא חייל עליה שם למפרע ובעינן נמי שיהא האי שחת דבי כבשא כלומר שדה בית הבעל ששותה ממי גשמים אבל בשחת דבי שקיא דהיינו שדה בית השלחין שצריכה להשקות לא אמר וכיון דעבידא דפסדא כי לא משקה לה כדמיבעי לה כמי שלא בא לעול כלל הוא ורב יוסף אמר אפי' בשחת דבי שקיא כלומר הואיל והגיע לכלל שחת ואמרינן עלה כמאן אזלא הא דתניא האומר לחבירו אם ילדה אשתך נקבה תהא מקודשת לי לא אמר כלום א"ר חנינא ל"ש אלא שאין אשתו מעוברת אבל אשתו מעוברת דבריו קיימין כמאן בשהוכר עוברה ודברי הכל כלומר דבין לרבה בין לרב יוסף הוכר עוברה בעינן דומיא דשחת דהאי נמי לשחת דבי כבשא דמי שגמרו בידי שמים הוא הלכך מהניא מדראב"י ובתר הכי גרסינן אמר אביי ראב"י ור"מ ורבי כולהו ס"ל אדם מקנה דשלב"ל ואע"ג דמוקים לראב"י בשטה דאלמא ס"ל דלית הלכתא כותיה סובר הרמב"ם דלא פליג בהדי רבה ורב יוסף בדינא דכולהו מודה דשחת דבי כבשא דבר שבא לעולם הוא ומהני בתרומה ואשתו מעוברת נמי כשהוכר עוברה מקודשת מיהו רבה ורב יוסף טרחי לאוקמי מלתיה דראב"י בשחת דהוי דבר שבא לעולם כי היכי דתיקום אליבא דהלכתא דקי"ל משנת ראב"י קב ונקי ואביי ס"ל דראב"י אפילו באגם ואפילו בפחות מכן אמר דקסבר אדם מקנה דשלב"ל ומש"ה אוקמיה כשטה ומיהו כולהו מודו דשחת והוכר עוברה בא לעולם מיקרי וכתב הר"ן ואע"ג דראב"י בעי דילמא משיביאו שליש ויתלשו והכא לא אמר משתלד איכא למימר דכיון דאמר אם ילדה תהא מקודשת כאומר

לכשתלד דמי ואחרים אומרים דרבי חנינא מוקי לה דאמר בהדיא לכשתלד אבל הרמב"ם ז"ל כתבה באומר אם ילדה וכתב עוד הר"ן ולפ"ז מזכה לעובר בשהוכר עוברה קנה ולא מחוור דפרק מי שמת (בבא בתרא קמא:) משמע דכל עובר ממעטינן אפילו הוכר לא מיקרי בא לעולם ורבה ורב יוסף נמי ס"ל כאביי דלראב"י אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ורבי חנינא נמי דאמר בשהוכר עוברה מקודשת משום דס"ל דראב"י קאמר הכי והאי דדחקי רבה ורב יוסף לפרושי מילתיה בשחת לאו משום דתיקום אליבא דהלכתא אלא משום דלישניה דראב"י מוכח דבעינן בא לעולם קצת ואוקמא אביי לדראב"י בשטה הילכך ליתא לדראב"י ואפילו בשחת דבי כבשא והאומר אם ילדה אשתך נקבה מקודשת לי אע"פ שהוכר עוברה אינה מקודשת ע"כ. והרי"ף השמיט משנה זו ומאי דאתמר עלה ונראה שהוא סובר כדברי האומר שאע"פ שהוכר עוברה אינה מקודשת ומפני כך לא הוצרך דין המשנה דמהנך דקתני מתניתין לאחר שאתגייר לאחר שתתגיירי וכו' אינה מקודשת משום דהוי דבר שלא בא לעולם נשמע לאומר אם ילדה אשתך נקבה דאינה מקודשת וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שכתב המשנה כצורתה וממילא משמע דבכל גווני אינה מקודשת וכתב ה"ה שיש מפרשים סבורים כן שאע"פ שהוכר עוברה אינה מקודשת וכן דעת ההשגות ודבר זה מחלוקת הוא בין הראשונים ג"כ ורבינו האי כדעת ההשגות ויש לחוש לדברי רבינו וקצת מפרשים ע"כ:

סעיף קטן יג

ומ"ש ויראה לי שצריך לחזור ולקדשה מאביה לאחר שתלד וכו' הם דברי הרמב"ם בפ"י:

סעיף קטן יד

ומ"ש והרמ"ה כתב דאפילו הוכר העובר אינה מקודשת כבר נתבאר שיש סוברים כן:

סימן מא

סעיף קטן א

מקדש אדם כמה נשים כאחת והוא שיהא בשוה פרוטה לכל אחת ואחת מהן יכולה לקבל הקדושין בשביל כולן לדעתן במשנה פרק האיש מקדש (קידושין דף נ:):

סעיף קטן ב

המקדש אשה ובתה או שתי אחיות כאחת שאומר הרי שתיכן מקודשות לי אינן מקודשות וכו' בפ' האיש מקדש (שם) תנן המקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאח' אינן מקודשות מעשה בה' נשים ובהם שתי אחיות ולקט אחד כלכלה של תאנים ואמר להן הרי כולכם מקודשות לי בכלכלה זו וקבלתה אחת מהן ע"י כולן אמרו חכמים אין אחיות מקודשות ובגמרא (נא.) איתמר קדושין שאין מסורין לביאה אביי אמר הוי קדושין רבא אמר לא הוי קדושין פרש"י קדושין שאין מסורין לביאה. קידש אחת מב'

אחיות ולא פירש אי זו מהן דאין יכול לישא אחת מהן דשמא זו היא אחות אשתו ופרכינן בגמרא עליה דרבא ממתניתין דתנן המקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת אינן מקודשות הא אחת מאשה ובתה אחת מאשה ואחותה מקודשת כלומר דוקא כאחת הוא דאינן מקודשות וכדרבה דאמר כל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו הא א' מאשה ובתה א' מאשה ואחותה ולא פירש מקודשת ואע"פ דקדושין שאין מסורין לביאה נינהו ותיובתא דרבא אמר לך רבא וליטעמיך אימא סיפא מעשה בחמש נשים ובהן שתי אחיות וכו' אמרו חכמים אין אחיות מקודשות אחיות הוא דאין מקודשות הא נכריות שעמהן מקודשות ה"ד אי נימא דא"ל כולכם קני את וחמור הוא ואת וחמור לא קנה אלא לאו דא"ל אחת מכם כלומר דלאו את וחמור הוא דאם קידש זו לא קידש זו וקתני אין אחיות מקודשות לאביי קשיא סיפא ולרבא קשיא רישא ומפרקינן אביי מתרץ לטעמיה ורבא מתרץ לטעמיה אביי מתרץ לטעמיה המקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת אינן מקודשות הא אחת מאשה ובתה אחת מאשה ואחותה מקודשות ואם אמר הראויה מכם לביאה מקודשת לי אין אחיות מקודשות ומעשה בחמש נשים וכו' ואמר הראויה מכם תתקדש לי ואמרו חכמים אין אחיות מקודשות ורבא מתרץ לטעמיה וכו' וכתב הר"ן הרי"ף לא הביא מזה כלום וכתב משנתינו כצורתה ולא העמידה באומר הראויה מכם לביאה תתקדש לי וטעמו משום דלא איצטרכינן לאוקמא בהכי אלא משום פירכא דאת וחמור הוא כלומר ותקשי למ"ד דלא קנה ואף ע"ג דקי"ל קנה אשכחן דכותא בתלמודא פירכא אליבא דלא כהלכתא ומיהו לדידן דקי"ל דאת וחמור קנה מחצה מיתוקמא לן מתני' אליבא דאביי דקי"ל כותיה כפשטא בדאמר כולכם ולא קשיא לן מידי אבל בעל הלכות והרמב"ם בפ"ט העמידו משנתינו דוקא באומר הראויה מכם לביאה מקודשת הא לאו הכי אין אחת מקודשת ויש לתמוה למה ונ"ל שהם סוברים דהכא אליבא דהלכתא מקשינן דאפילו לדידן דקי"ל קנה מחצה הכא לא מקדשה חדא מינייהו משום דבשלמא במקנה איכא למימר שדעתו הוא שיקנה מי שיוכל לקנות שאין טעם לומר שמפני שזה אין לו יד לקנות שלא יקנה מי שיש לו יד אבל מקדש זה קונה הוא אותם נשים בכלכלה של תאנים ולא נתנה להם אלא כדי שיזכה בכולן שכן דרך הלוקח ליקח רע ויפה כאחת וסברו ז"ל כך כדי שתהא עולה שמועתינו להלכה ואע"פ כן אין הדבר מחוור להקל בכך כיון דאשכחן פירכא בתלמודא אליבא דלאו כהלכתא עכ"ל וגם הרא"ש כתב שהטעם שלא הביא הרי"ף אלא המשנה בלבד הוא משום דס"ל דהך פירכא דפריך רבא לאביי היא דלא כהלכתא ומיהו בעל הלכות מוקי מתני' דוקא באומר הראויה מכם לביאה תתקדש לי ור"י פירשה דרבא דפריך מאת וחמור לא פליג

ארב נחמן רביה אלא אליבא דמאן דאמר לא קנה פריך דאיהו ע"כ מפרש מתניתין הכי ולא אשכחן אמוראי אחריני דפליג עליה באוקימתא דמתני' ויש מחלקין דהתם דמפיק להו בתרי דאמר את וחמור קאמר רב נחמן דקני מחצה אבל הכא דבחד לישנא מפיק להו דאמר כולכם מודה רב נחמן דלא קנה עכ"ל הרא"ש וכל זה נזכר בדברי ה"ה וכתב שדעת הרמב"ן כדברי האומרים דהך סוגיא אתיא דלא כהלכתא והרשב"א הניח הדבר בצ"ע והשתא מ"ש רבינו המקדש אשה ובתה או שתי אחיות כאחת שאומר הרי שתיכם מקודשות לי אינן מקודשות וכו' היינו מתני' דהמקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת אינן מקודשות ומ"ש ואם קידש אחת ולא פירש אי זו וכו' הוו קדושין ואסור בשתיהן וכו' ונותן גט לשתיהן היינו קדושין שאין מסורין לביאה דאיפסקא בהו הלכתא כאביי דאמר דהוו קידושין:

סעיף קטן ג

ומ"ש היו עמהן נכריות ואמר כולכם מקודשות לי וקבלה אחת מהן בשביל כולן לרב אלפס אחיות אינם מקודשות ונכריות כולן מקודשות ולבעל הלכות אף נכריות אינן מקודשות אלא אם יאמר הראויה מכם לביאה תתקדש לי כבר נתבאר בסמוך טעם מחלוקתן: ומ"ש ואז כל אחת מהנכריות הוי מקודשת מספק הוא תימא למה לא יהיו מקודשות ודאי כל הנכריות כיון שהן ראויות לביאה ואין לומר דמשום דאמר הראויה לביאה דמשמע שאינו מקדש אלא אחת מש"ה קאמר דכולן מקודשות מספק דהראויה לביאה לא בשביל אחת בלבד קאמר אלח כל שראויה לביאה קאמר וכ"נ מדברי הרמב"ם שכל הנכריות מקודשות קידושי ודאי שכתב כלשון הזה ואם אמר להן הראויה מכם לביאה מקודשת לי הרי כולן מקודשות לו חוץ מאחיות או אשה ובתה וכיוצא בהן הילכך נראה שזה שכתוב כאן בספרי רבינו מספק שיש למוחקו: ומצאתי בקצת נסחאות מספרי רבינו שכתוב אחר בבא זו ואם אמר אחת מכולכם מקודשת לי כולן מקודשות מספק וכן כתב הרמב"ם ובהא ודאי שפיר כתב שאינן מקודשות אלא מספק שהרי פירש שאינו מקדש אלא אחת ואף האחיות הם בספק זה כיון שאמר אחת מכולכם ולגבי אחיות היינו קדושין שאינן מסורין לביאה דאיפסיקא הלכתא כאביי דאמר דהוו קדושין כלומר להצריך גט לכל אחת מהם וזהו שכתב כולן מקודשות מספק דמשמע דאף אחיות נמי בכלל ומ"ש רבינו שהרא"ש כתב כרב אלפס אינו נראה בעיני שהרי הרא"ש לא הכריע בין ב' הסברות: ומ"ש וכן אם אמר כולכם מקודשות לי והיה בהן שפחה או כותית או א"א או אחת מכל העריות כ"כ הרמב"ם בפ"ט ופשוט הוא:

סימן מב

סעיף קטן א

אין האשה מתקדשת אלא לרצונה בריש קידושין (דף ב:) האשה נקנית מדעתה אין שלא מדעתה לא: ומ"ש נתקדשה שלא לרצונה אינן קידושין בפרק חזקת (בבא בתרא ד' מח.) אמר אמימר תליוה וקדיש קידושיו קידושין מר בר רב אשי אמר לא הוו קידושין הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו לו חכמים שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה ופרשב"ם תליוה וקדיש קבלה קידושין קידושי' קידושין דדמי לזביני שמוכרת עצמה לזה מר בר רב אשי אמר במכר מודינ' דהוי זביני אבל גבי אשה תקון רבנן דלא ליהוו קידושי דהוא עשה שלא כהוגן שהכריחה לפיכך נעשה עמו שלא כהוגן שלא כדין דאע"ג דמן התורה הוו קידושין רבנן עקרינהו להפקיע אותה ועשו מעות מתנה והטעם משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש כדת משה וישראל ורבנן אמור לא ליהוו קידושין נמצא שלא קדשה זה שהרי בדעת חכמים תלה והם אינם חפצים בקידושין הללו ואע"ג דאמימר פליג התם פסקו הרי"ף והרא"ש כמר ב"ר אשי וכ"כ הרמב"ם בפ"ד לקח ידה בע"כ ונתן הטבעת בידה בהגהות מרדכי דסוף גיטין וכתבתיו בסי' ל':

סעיף קטן ב

נשאל לא"א הרא"ש ז"ל לאה שאמרה לראובן תן לי מנה שאתה חייב לי ונתן לידה ג' פשיטים וכשנתנם לידה א"ל הרי את מקודשת לי וכו' בכלל ל"ח סי' י' ובתשובת מהר"מ שבסוף ספר נשים כתב על ראובן שקידש לאה וזרק לה קידושיה לתוך חיקה ונענעה בגדיה להשליך הקידושין ממנה תוך כדי דיבור נראה ודאי כיון שחצר שקידש שם אינו שלה אפי' זרק לה הקידושין תוך ארבע אמותיה אינה מקודשת כדתנן בהזורק (עז.) אבל אם זרקו לתוך חיקה או לתוך קלתה מקודשת אף על פי שראו העדים שנענעה בגדיה להשליך הטבעת של קידושין מעליה אין לדמותו להא דאמרינן בפ"ק דקידושין (ח:) התקדשי לי במנה נטלתו וזרקתו לים או לאור או לכל דבר האבד אינה מקודשת וכו' עד ל"מ שדיתינהו קמיה דאינה מקודשת וכולי דשאני התם דאיהי לא אמרה מעולם מוקדשני לך אבל בנדון זה כיון דשמעו העדים דאיהי אמרה לו מעיקרא פלוני בא וקדשני וגם שוב בשעת הקדושין כשאמר בפני כולם פלונית בקשה ממני לקדשה וכן אעשה ושתקה אע"ג דבתר דנפיל לתוך חיקה שדיתינהו איכא למימר דמעיקרא קבלה לשם קדושין וכי שדיתינהו בתר הכי מהדר קא הדרה בה ואע"ג דתוך כדי דיבור לקבלה שדיתינהו בקדושין משום חומרא דא"א קי"ל תוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי כדאיתא פרק י"נ (קכט:) ופ"י דנדרים (פז:) ואע"ג דאמרה בלבי לא היה אלא לשחוק ומעולם לא נתרציתי לו דברים שבלב נינהו ואינם דברים ואף ע"ג דאיכא למימר דאנן סהדי

דלא נתכוונה אלא להתלוצץ גבי קדושין משום חומרא דא"א לא נסמוך על אומדן דעתה לומר לא היה בלבה כך ודאי וליכא אומדן דעתא דמוכח כיון דאיכא נמי למימר איתתא בכל דהו ניחא לה לה אמנם דקדקתי בכתב העדיות וכתוב בו שהעדים לא ראו אם נפלה הטבעת של הקדושין בחיקה לפי זה נ"ל דאינה צריכה גט ואפילו היא יודעת בטוב שנפלה לתוך חיקה בעינן דליהוו סהדי שהגיעו הקדושין לידה והיכא דאיכא תרי סהדי ואחד אומר קרוב לו וא' אומר קרוב לה הוו ספק קדושין והיכא דליכא אפילו חד שראה שהגיעו הקדושין לידה אינה מקודשת אפילו מדרבנן אף על פי שהיא בעצמה מודה שנפלה הטבעת בחיקה דומיא דאמרינן (קדושין סה.) המקדש בע"א אין חוששין לקדושיו ואפילו שניהם מודים והאריך בדבר ובסוף כתב וטוב בעיני שלא להחמיר להצריכה גט לחומרא פן יתן המקדש כתף סוררת כדי לעגנה או ירחיק נדוד ונמצאת זאת העלובה כל ימיה עגונה :

סעיף קטן ג

וכתב הרמב"ם אבל האיש שאנסוהו וקידש קדושיו קדושין בפ"ד וכתב ה"ה זה דעת רבינו והטעם דלא אפקעינהו רבנן אלא בשאנסה האשה מפני שאם היו הקדושין קדושין לא היתה יכולה להפקיע עצמה ממנו אלא ברצונו אבל האיש הרי הוא יכול לגרשה בע"כ והילכך הרי היא מקודשת והרב בעל העיטור נחלק בזה וכבר הכריע הרשב"א כדברי רבי' ובהשגו' א"א והוא שיאמר רוצה אני ע"כ ואני אומר שה"ז כמי שמכר באונס שהמכר קיים כמבואר פ"י מהלכות מכירה וכ"ש כאן שהוא קונה שאע"פ שהוא באונס שקניינו קנין ולא ראיתי שהצריך שם הר"א שיאמר רוצה אני אלא כל זמן שהוא עושה הדבר קיים הוא עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו בשם רי"ף ומ"ש שכ"כ בעל העיטור הוא באות מ' מודעא וסמ"ג כתב וז"ל אין האשה מתקדשת אלא לרצונה שנא' ויצאה והיתה משמעות המקרא שמתקדשת מדעתה והמקדש אשה בע"כ אינה מקודשת אבל האיש שאנסוהו שיקדש בע"כ ה"ז מקודשת לאמימר ולמר בר רב אשי אינה מקודשת כדאית' פרק חזקת והגאונים תופסין עיקר דברי מר בר רב אשי עכ"ל ובהגהות מיימון ע"ד תמה עליו דהא בגמרא משמע דאיירי כגון שדחק אשה ואנסה לקבל קידושין דקאמר הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו לו שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה וכן פר"י והרשב"ם כתב הרא"ש בר צמח על מי שקדש ואמרו שהיה ישן הישן אינו מדבר ואי נים ולא נים תיר ולא תיר מעשיו קיימים:

סעיף קטן ה

המקדש שלא בעדים ואפילו בפני ע"א אינם קדושין ואפילו שניהם מודים בפרק האומר א"ר נחמן אמר שמואל המקדש בע"א אין חוששין לקדושיו ואפילו שניהם מודים וכן אמרו משמיה דרב ופסקו כן הרי"ף והרא"ש וכ"פ הרמב"ם בפ"ד וסמ"ג כתב אמנם בסוף הסוגיא אומר מאי הוי עלה רב כהנא אמר אין חוששין רב פפא אמר חוששין ולא נפסק הלכה כמי וראוי להחמיר כך פסק ה"ר אליעזר עכ"ל. וכתב הר"ש בר צמח בתשובה דאפי' לדברי סמ"ג שחוששין לעד אחד לעדות נשים לא חיישׁ כלל ואפילו בע"א לא חשש החושׁ אלא בששניהם מודים אבל אם יש הכחשה ביניהם לא כמו שכתב הרשב"א באשה טוענת דמשטה היתה וכתב עוד שאין דברי סמ"ג נכונים בזה שפסק כרב פפא וכ"כ הרשב"א במ"א סימן תתנז לאחד מן התלמידים שהיה רוצה לסמוך על סמ"ג בזה מי סנו ה"ג והרי"ף והרמב"ם וכל הגאונים וכל האחרונים שאתה מחמיר על עצמך יותר מכל אלו עכ"ל. וכתב מהרי"ק בשורש ק"א שוו כל הפוסקים מלבד סמ"ג שהמקדש בע"א אין חוששין לקדושיו ואפילו שניהם מודים ואע"פ שכתב סמ"ג והמרדכי בשם רא"מ (ד' תרסב) דיש להחמיר מ"מ חזינא סמ"ק דהוא בתראה טפי ומחמיר טובא פוסק דאין חוששין לקדושיו אפילו שניהם מודים ע"כ ומדברי תרומת הדשן (סי' רי"ב) נראה שנוטה להחמיר ואינו נראה לע"ד וכתב עוד דהיכא דהוו תרי סהדי אצל המעשה והאחד מעיד שנעשה קדושין בפניו ובפני חבירו אף ע"ג דחברו מכחישו מ"מ לפי דבריו של זה הרי הם קדושין גמורים אם האמת כדבריו וכה"ג כ"ע מודו דחוששין עכ"ל. ואינו נראה לע"ד כלל וכ"כ הרשב"א בתשובה שאכתוב בסמוך והוא עצמו סתר אח"כ סברא זו וכתב הר"ם בתשובה המקדש בע"א (לאו כלום הוא) מדקאמר אין חוששין וכ"ת נצריכה גט לחומרא נמצא אתה פוסלה לכהונה ואי משום קלא דקמי נשואין הוי קול ושוברו עמו אבל אי נפק עלה מעיקרא קלא דקידושין גמורים ואחר זמן נודע שלא קידשה אלא בע"א אי לא מבטלים קלא צריכה גט אמנם אבי"ה פסק דמבטלים קלא עכ"ל: כתב הרשב"א בסוף פ' הזורק (גיטין פא.) גבי המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק והוא שנתייחדה בפני שנים והיו השנים ביחד אבל בפני עד אחד ואפילו בפני אחד בשחרית ואחד בין הערבים לא דאין כאן קדושין דאפילו בא עליה לשם קדושין אין קדושיו קדושין דהמקדש בע"א אין חוששין לקדושיו וגרסינן בתוספתא ראוה שנים שנתיחדה עמו צריכה ממנו גט שני אחד אין צריכה ממנו גט שני אחד בשחרית ואחד בין הערבים זה היה מעשה ושאל רבי אלעזר בן תדאי לחכמים ואמרו אחד אין צריכה ממנו גט שני עכ"ל ותוספתא זו כתבוה הרי"ף והרא"ש בפ' מי שאחזו וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"ח מה' גרושין שכתב

כל המגרש על תנאי וכו' ה"ז לא יתיחד עם אשתו וכו' הדבר ידוע שאם נתיחד עמה בפני שתי עדים כאחד אפילו נתקיים התנאי אח"כ ה"ז ספק מגורשת ע"כ וכ"כ עוד בפ"י מהלכות גירושין. וכתב עוד הרשב"א בס"פ הזורק מסתברא כגון שראה הוא את העדים אבל אם ראו אותו שנים מן החלון והם רואים ואינם נראים לו אינה צריכה ממנו גט לפי שאדם יודע שהמקדש בינו לבין עצמו שלא בפני עדים אף על פי ששניהם מודים אינה מקודשת הילכך כשבעל זה שלא לשם קדושין בעל אלא לזנות בעלמא וכ"כ בשמו הר"ן בפרק מי שאחזו וה"ה בפ"ג מהלכות אישות ובפ"י מהלכות גרושין וכ"פ הריב"ש בסי' רס"ו על עדים שהעידו שהכמין אותם המקדש בחדר אפל ומשם ראו מעשה הקדושין כיון שהאשה לא ראתה שם עדים בשעת קדושין אין לחוש להם דכל שאינה רואה שיש שם עדים אין ראיה שהיא מקבלת אותן לשם קידושין ואף אם שמעו מפיה שהיא מקבלת אותם בתורת קידושין אינה ראיה שנתרצית בקידושין אלא שאומרת כן מפני שסבורה שאין שם עדים ויודעת שהמקדש בלא עדים אין חוששין לקידושיו וכ"כ הרשב"א בפרק האיש מקדש (קידושין מג.) גבי ההיא דאמרי' דלא בעינן אתם עידי בעידי קידושין וז"ל ודוקא בשקדשה בפני שנים שהם אצלה אבל הכמין לה עדים אחורי הגדר והיא אינה מרגשת בהם לא דדילמא אי ארגישת בהו לא מקבלת קידושין אלא השתא דסברה דליכא סהדי קבלתן משום דמידע ידעה דהמקדש בלא עדים אין חוששין לקידושיו ורצתה לצחק בו וכן הסכימו האחרונים ז"ל ובסי' ו' כתב על דברי הרשב"א הללו שהודו לו כל המפרשים הבאים אחריו וכתב הרשב"א בתשובה סי' תש"פ בשנים שהיו עומדים אחורי גדר בית אחד ושמעו שאמר ראובן ללאה התקדשי לי באתרוג אבל לא ראו נתינה ממש אפילו ראו האתרוג יוצא מתחת ידה אין כאן חשש של כלום ואפילו היה מודה שלקחתו לשם קידושין דעדות ראיה ממש בעינן ובסי" אלף קע"ט על אשה שהעידו שהכניסה ידה בחור שבכותל החוצץ בינה ובין מקום שהמקדש והעדים עומדים שם ונתן המקדש מעות בידה וקדשה בהן והאריך בדבר:

סעיף קטן ו

אבל אם קידש בפני עדים אפילו לא א"ל אתם עדי ש"ד כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות אישות והכי איתא בפרק האיש מקדש כתב הרשב"א בתשובה אותו העד שהעיד שבפנינו נתקדשה כיון שהאחרים אומרים שלא נתקדשה בפניהם אין חוששין לו דלא הוי אלא חד וקי"ל המקדש בע"א אין חוששין לקדושיו ומה שאמר העד השני באותו מעמד האחר שבפניו ובפני חבירו נתקדשה אינו כלום דכל שאמור שלא בפני ב"ד מיקרי ואמר ויכול לחזור ולהעיד שלא נתקדשה שכל מה שאמור חוץ לב"ד אינו כלום

כמו שמפורש בפרק שבועת העדות (שבועות לב.) וכל שלא העיד בפני ב"ד שנתקדשה אינו כלום אלא שיש לחוש שמא למחר הוא בא ויאמר שנתקדשה בפניו ונמצאו בניה ממזרים והנה זה עובר על שאינו מעיד ואם אינו רוצה להעיד יחרימו בב"ה שכל מי שידע בזה עדות שיבא ויעיד ואם זה אינו מעיד נשא עונו כך ראיתי כתב אחר בשאלה זו שבא לאחר ששאלני ע"ז וכתוב בו שהשלשה אמרו בפני ב"ד שלא ידעו בקדושין ולא בממון שהוא תובע ממנה אלא שאחד מהם חזר אח"כ ואמר שיש לו מזכרת מהענין הזה כיצד הוה בויניציאה ואם הדבר כן אין בדבריו כלום שאפילו חזר ואמר שנתקדשה אין בדבריו כלום שכל עד שאומר בפני ב"ד איני יודע אינו יכול לחזור ולומר נזכרתי ויודע אני כמו שמבואר בפרק שבועת העדות ואם הדבר כן הרי היא מותרת בלא גט וכיון שכן מה הספק שנסתפקת אחר דברי אלה עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תקסו) אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה בין בגירושין בין בקידושין דקיי"ל כת"ק דרבי עקיבא ורבי טרפון (יבמות קכב:) וכן דעת הגאונים והרמב"ם (פי"ג מגירושין הכ"ח) והרמב"ן (שם ד"ה הא) ועיין במה שכתבתי בסימן י"א (כג. דיבור ראשון) ובתשובות הרשב"א (ח"א סימן אלף ר"ט) והרא"ש (כלל מו סי' א) שאכתוב בסימן מ"ו (פד. סוד"ה וקול): וכתב הריב"ש בסימן קצ"ג (מח. סוף דיבור ראשון) אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה דלדיני ממונות מדמינן להו והוא הדין לכל דיני קידושין וגירושין דהא טעמא דשלא תנעול דלת בפני לווין איתיה נמי בגיטין וקידושין כדאמרינן לענין ב"ד של הדיוטות דטעמא דלא בעינן מומחין משום שלא תנעול דלת כדאיתא בפ"ק דסנהדרין (ג.) ואמרינן בפרק המגרש (גיטין פח:) אבייי אשכחיה לרב יוסף דהוה מעשה אגיטי אמר ליה והא אנן הדיוטות אנן אמר ליה אנן שליחותייהו קא עבדינן מידי דהוה אהודאות והלואות עכ"ל: וכתב עוד בזה בסימן רס"ו וע"ש כי שם האריך בדיני עדים ושם (עג. סוף דיבור ראשון) נתבאר גם כן שאין עד ודיין מצטרפין: כתב המרדכי בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין סי' תשיא) נשאל ר"י על אחד שהטעה להעיד עדות שקר והשביעם להעיד שקידש אשה אחת ולבסוף חזר בו אחד מן העדים והשיב ר"י להצריך גט להסיר הלעז ולולי כן לא היתה נזקקת לכך כי מן הדין יש לפטרה בלא גט כי עדים שבאים לאסרה צריכין דרישה וחקירה הואיל והיא מכחישתן וכל זמן שלא נחקרה עדותן יכולין לומר אנוסין היינו כדתניא בתוספתא (כתובות פ"ב ה"א, סנהדרין פ"ו ה"ו) ועוד כי זה המעשה שייך לדין מרומה וכל דין מרומה צריך דרישה וחקירה (סנהדרין לב:): כתב הריב"ש בתשובה סימן תע"ט המקדש בפני שני עדים אין צריך לומר אתם עידי כדאמרינן בפרק האיש מקדש (מג.) אם כן אף כשהוזמנו שנים לעדות

יכולים להעיד אותם שלא הוזמנו: וכתב עוד שם אף על פי שיש הכחשה בין שתי הכתות מ"מ כיון שכולם שוים שהיא מקודשת הרי היא מקודשת: כתב מהרי"ק בשורש ע"ד המוציא שטר חתום בשני עדים שקידש אשה בפניהם ואחר כך חזר ואמר המקדש עצמו שהוא שקר והעדים אומרים שאין זה כתב ידם ומעולם לא ראו שקידשה אפילו הכי יש לחוש לקידושין וצריכה גט. ועיין בהגהות מרדכי דקידושין (סי' תקסט - תקע) כי שם האריך בדין המוציא שטר מקויים שקידש את פלונית ועדים החתומים בשטר אומרים לא חתמנו. אבל הרשב"א כתב בתשובה סימן אלף ור"ט על אחד שהוציא קול שקידש את פלונית והוציא שטר חתום בעדים שקידשה כל שטר שלא נעשה מרצון המתחייב אינו אלא כפנקס בעלמא ומפי כתבם ולא מפיהם הוא וזהו שאמרו (ב"ב מ.) מודעה בפני שנים וצריך לומר כתובו ואם כתבו שלא מדעתו אין עדותן עדות כדאיתא בפרק זה בורר (סנהדרין כט:) והכי נמי אם כתבו העדים וחתמו שלא מדעת המתקדשת אין סומכין על עדות זה עד שיבואו ויעידו בפיהם ואין אומרים בזה חזקה ידעי ולא חתמי עד שאמרה להם חתומו דאנן סהדי דלא ידעי וה"ל כאידך אודיתא דהתם דלא הוה כתיב בה במותב תלתא כחדא הוינא וכו' עד כל כה"ג חיישינן לבית דין טועים וצא ושאל לכל אי ידעי הא ובאמת לא ידעי ולפיכך צריכים עדים אלו לבוא ולהגיד מפיהם וכל שכן כאן שרגלים לדבר שהמקדש והעדים עשו שלא כהוגן להתעולל בבנות ישראל עכ"ל. ועוד כתב בזה בתשובה שאכתוב בסמוך: וכתב עוד בסימן אלף ר"י על ראובן שאמר קידשתי דינה והיא מכחישתו וטען ראובן ששמעון ולוי היו עדים ובאו ואמרו לא היו דברים מעולם וחזר וטען שיהודה ובנימין היו עידיו והוציא חתימתן ובאו גם יהודה ובנימין ואמרו שאין זה כתב ידן ושלא היו דברים מעולם שלא ראו הקידושין ולא חתמו כבר השבתי על עדות החתימה שאין סומכין עליה דמפיהם בעינן (גיטין עא.) ועל מה שהוספת שהעדים הראשונים הכחישוהו שורת הדין בעלמא אלו הביא עדים אחרים והעידו כדבריו היו נאמנים אבל כאן יש לחוש הרבה שזה עשה שלא כהוגן לעשות בנות ישראל כזונות ורגלים לדבר שהוא ועדיו שקרנים ובסוף דבריו כתב ודינה ששואלת מבית דין לכתוב מה שהיה בפניהם כדין אמרה וראוי לבית דין לכתוב אפילו מעצמן וליתן לה להסיר המכשולות ושלא ליתן מקום לפושעים לחבל ולנבל בנות ישראל ולהחניף הארץ. וכ' עוד שם כשבאו העדים השניים והכחישוהו ואמרו שאין זה כתב ידן אם אין כתב ידן יוצא ממקום אחר הם נאמנין כמו ששנינו בפ"ב דכתובות (יח:) ואפילו אם היה כתב ידן יוצא ממקום אחר או שאמרו העדים כתב ידינו הוא זה אם אמרו מעולם לא חתמנו ומזוייף הוא זה הכל תלוי בראיית הבית דין אם הוא יעיין וודקדק הרבה בדבר ויחקור

וידרוש ויאיים שרגלים לדבר וכזה ראוי להורות עכ"ל לפי מה שכתב בתשובה שקודם זה דאין סומכים על עדות קידושין שבשטר עד שיבואו ויעידו בפיהם וכו' צ"ל שזה שכתב בתשובה זו לענין שטרי ממונות הדברים אמורים ולא לענין שטר קידושין כך יש לדקדק מתוך לשונו בתשובה זו:

סעיף קטן ז

המקדש בפסולי עדות דאורייתא אינם קדושין בפרק זה בורר (סנהדרין כו:) אמר רב נחמן חשוד על העריות בשר לעדות אמר רב ששת עני מרי מ' בכתפיה וכשר אמר רבא ומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול בין לאפוקא בין לעיולא כך היא גירסת הרי"ף והרא"ש וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד ודלא כספרים דידן פרק זה בורר והיא גירסת העיטור דגרסי לא אמרן אלא לאפוקא אבל לעיולא לית לן בה ופירש ר"ת שבא על הערוה וכן משמע מדברי רש"י ומדברי הרי"ף אבל בתוספות והרא"ש פירשו דהיינו חשוד בעלמא בלא עדים וכתב הרמב"ם אבל בפסולי עדות דרבנן וכו' עד סוף הסימן בפ"ד אלא שבמקום מ"ש בספרי רבינו כופין אותו ליתן גט כתוב שם כופין אותה ליקח גט וסיים שם עוד וכן כל דין קידושי ספק ואם רצה לכנוס חוזר ומקדש ודאי ואם לא רצה לכנוס צריכה גט ממנו מספק וכתב ה"ה דין הפסולי עדות מן התורה פשוט ומבואר בפ' זה בורר שהפסולים אינם כשרים לעדות אשה לא לעיולא ולא לאפוקא ודין הפסולי עדות מדבריהם מבואר בדברי קצת גאונים שדנין בהם להחמיר והרי דינן כקדושת ספק כמ"ש רבינו ודע שבפסולי עדות יש מחלוקת בין המפרשים ז"ל אי אלו הן מדברי תורה ואי אלו מדברי סופרים שקצת מן הגאונים סוברים שכל אותן שהן נלמדים מן המדרש כקרובי האם הם מד"ס וכ"כ רבינו בפי"ג מהלכות עדות והוא ג"כ מהשורש השני שהניח בספר המצות וכבר חלקו עליהם ז"ל ואמרו שכל הבאים מן המדרש הם מן התורה בין קרובי האם בין קרובי האב וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל עד כאן ובתשובה להרמב"ן סי' קי"א וסי' קכ"ה האריך בזה ועיין בתשובה להר"ש בן הר"ש בר צמח שכתבתי בס"ס זה והעיטור כתב שי"א דכל הני דפסולי מדרבנן אי קידש בפניהם אפילו שניהם מודים לא תפסי קדושין כלל ואינה צריכה ממנו גט ורב אחא כתב דצריך גט ומסתברא דהדרי וקדשי קדושי תורה ואי לא בעו יהבי גט מספק ואפילו הכחישה האשה את העדים צריכה גט מספק וכן דעת רבינו האי עכ"ל והביאו המרדכי בפ"ג דקדושין ודברי הרמב"ם כדברי רבינו האי ז"ל ובתשובה להרמב"ן סי' קכ"ה הביא סברות אלו בארוכה ועיין בתשובת הריב"ש סי' י"ד: כתב מהרי"ק בשורש פ"ה מעשה היה בפני רש"י באנוס שקדש בפני אנוסים חביריו וחזרו בתשובה ואמרו

שקידושיו קדושין להצריכה גט דאע"פ שחטא ישראל הוא ועוד שמא הרהרו תשובה בלבם והו"ל צדיקים עכ"ל ותשובה זו היא באורחות חיים ודבריו תמוהים הם והרי ב"ש כתב בדין האנוסים בסי' ד' וי"א וי"ב: אם קדשה בפני רבים ונמצא בהם קרוב או פסול יתבאר בדברי רבינו בטח"מ סי' ל"ו: כתב ה"ה בפרק הנזכר דין קידושי ספק כתבו כאן רבינו ועוד יש להוסיף שאם עמד א' וקדשה הרי היא מקודשת לשני מספק וצריכה גט משניהם או מגרש ראשון ונושא שני אבל לגרש שני ולכנוס ראשון לא שמא יאמרו החזיר גרושתו מן האירוסין אחר שנתארסה לאחר דומה לדין המבואר בפ"ט יצא עליה קול שנתקדשה לפלוני עכ"ל: מצאתי כתוב שאחד קדש בפסולי עדות והתירה ר' חיים הארוך וחלקו עליו חכמי טילוטולא וגזרו עליו נדוי שיחזור בו מפני שמה שהעידו על אותן עדים שעברו על שבועתם אם היה שבועת ביטוי בענין שכשנשבעו לא יצתה שבועה מפיהם לשקר לדעת הרי"ף והרמב"ן והרמ"ה כשרים הם ואפי' לר"ת שפוסל גם בזו מודה הכא שצריכה גט שאינו פסול מן התורה אלא מי שעבר עבירה דשייך בה מלקות ואע"פ שלא התרו בו אבל שבועת ביטוי שנשבע לפרוע ולא פרע לא שייך בה מלקות דהתראת ספק היא שיכול לומר עדיין יש לי שהות לקיים שבועתי וכ"כ הרמב"ם ז"ל וסמ"ג איזהו רשע כל שעבר עבירה שחייב עליה מלקות זהו פסול לעדות מן התורה וכו' וגם על חילול שבת אם עבר על מוקצה או אפי' על הוצאה בזמן הזה אין פיסולן אלא מדבריהם וצריך הכרזה וכאן לא הכריזו עליו ומספיקא אין לנו לפסלו כי שמא לא חילל שבת אלא בשל דבריהם ואפי' הכריזו עליהם המקדש בפסולי עדות של דבריהם מקודשת ועומד אפי' היו פסולי עדות דאורייתא אם לא נתקבלה עדות פיסולם בפניהם עדות הפסולים בטלה ומי שהורה להתירה אם ידע שלא נתקבל עדות פיסולם בפניהם ראוי לנדותו ולהחרימו ולקללו ולהענישו אם לא יחזור בו מיד שכיון שיצא קול שנתקבלו עדויות פיסולם שלא בפניהם היה צריך לחקור אחר הדבר כתב הרשב"א בתשובה שנינו בפרק האומר (סה.) האומר לאשה קדשתיך בפני פלוני ופלוני והיא אומרת לא קדשתני היא מותרת בקרוביו ואע"ג דמשוה לה חתיכה דאיסורא בקרוביו אין חוששין לו כלל לפי שהיא בחזקת היתר להם ואפי' הוציא קול בעיר שהיא מקודשת לו אין חוששין לקול זה וכדאיתא בס"פ המגרש (גיטין פט.) ואע"פ שאומר שיש לו עדים חתומים בשטר שהוא קדשה בפניהם אין חוששין ומתירין אותה מיד להנשא כההיא דהאומר לאשה קדשתני שמתירין אותה מיד ואין חוששין לזה שאומר שיש לו עדים אלא שהלכו למ"ה ואמרינן בפרק שני דכתובות (כג.) והא איכא עדים במ"ה כלומר עידי טומאה ואמרו עדיה בצד אסתן ותיאסר ואפי' יוציא זה שטר חתום בעדים ונתקיים

השטר ע"פ שנים עדים דעלמא מחזיקין אותו במזוייף כיון שבאו אותם שנים ואמרו שלהם אמר לזייף אותו וכדגרסינן בפרק אלו נערות (כתובות לו:) האי שטרא ריעא לא מגבינן ביה וכו' כיון דמהדר אזיופי זיופי זייף וכו' ואע"ג דהתם לא אמרינן אלא דלא מגבינן ביה דמשמע הא מיקרע לא קרעינן ודכוותה הכא לא שריא לכתחלה לא היא דהכא בחזקת היתר לעלמא היא ואם אתה אוסרה לעלמא הרי אתה מוציאה מחזקתה ע"י שטר זה דריע וכאילו נגבה בו ותוציא ממון מחזקת בעליו ועוד דכיון שנתיר אותה עכשיו קודם שיוציא השטר ונשאת בבירור אומרים לא תצא וכל שאין מוציאין אותה לאחר שנשאת אפי' לא נשאה לא תצא מהיתירה הראשון וכדאמרי' בפ"ב דכתובות (כג.) ופרק האשה רבה (יבמות פח:) ועוד דכל שלא באו עידי השטר ממש נאמנת היא לומר שטר מזוייף הוא מגו דאי בעיא אמרה גירשתני ומותרת לינשא על פיה כאומרת לבעלה גירשתני וכדמשמע בשלהי נדרים ובפ' התקבל (גיטין סד:) ואע"ג דמגו במקום עדים לא אמרינן אי אתו עדים גופייהו דחתימי בשטר אבל הכא ליכא עדים דאימור מזוייף הוא שחזר אחריו לזייף השטר (ולענין גדלתו שאמרת) מסתברא שהאב נאמן וכאותה ששנינו בפרק האומר (סג.) בני זה בן י"ג שנה ויום א' נאמן לנדרים ולערכין וכו' אבל לא למכות ולא לעונשים ועדות זו לא למכות ולא לעונשין היא עכ"ל: כתב הריב"ש בסי' קכ"ג על אשה שנאמר עליה שנתקדשה והוציאו קול עליה שיש עדים בדבר אלא שיצאו מהעיר לא הרחיקו יותר ממהלך שני ימים ועתידים הם לחזור והיא מכחשת ואומרת שלא נתקדשה והמקדש אומר יבואו עדים ויעידו נראה שקול זה לא הוחזק בב"ד משום אחד מהדרכים שנאמרו בו אלא שהאיש ההוא אמר על האשה ההיא שהוא קדשה בפני עדים שהלכו להם והוא המוציא הקול והיא מכחשת אותו ולכן אין ממש בדבריו ואין מעכבין אותה מלינשא והיא תחוש לעצמה וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים בין מקום קרוב למקום רחוק והיינו ממש ההיא דפ"ק דקדושין (יב:) והא איכא סהדי ואמרינן השתא מיהא ליתנהו קמן ואפי' אביי ורבא דחיישי דוקא התם שאינו עדות בקדושין אלא אי ש"פ מיהו למעשה הכל תלוי ומסור לדיינים יראי שמים אם רואין שיש ממש בטענותיו ובין כך ובין כך יכולין ב"ד להחרים כל מי שטוען דבר שאינו א"נ יכולין לכוף אותו מיד לגרשה אם רואים שיש צורך בדבר זה וכ"כ הרשב"א בענין אשה שיצא עליה קול מקודשת שמחרימין על הטוען דבר שאינו עוד כתב שכופין אותו לברר טענתו או לגרש ומוכח לה מדאמרינן בפרק בתרא דכתובות (קט.) אבא פסק עלי או קנוס או פטור ה"נ אומרת אני איני מודה בדבר אתה ברר או גרש וכ"ש בענין זה שאין כאן קול כלל אלא טענתו בלבד ואחר שעומד בדיבורו וקבל

עליו החרם כופין אותו לברר טענתו תוך זמן קרוב או לפטור מיד והכל מסור לב"ד יראי שמים עכ"ל ובתשובה אחרת כתב עוד אין לחוש כלל לדבריו ולא חיישינן בזה משום ממזרות דהא אשה עצמה נאמנת לומר מת בעלי וכן לומר לבעלה גרשתני אע"פ שהיתה בחזקת אשת איש ואין ראוי להחמיר בזה משום שלא יהו בנות החשובה מדרך כף רגל לבני פריצי עמנו וכמו שכתב הרשב"א בתשובה על תלמיד אחד שרצה להחמיר בכיוצא בזה וכעס עליו וכתב שהיא רעה חולה שיתעלל פריץ א' על א' מבנות החשובים כדי להוציא ממון מידה ומה שכתבת שכך היה המנהג לעגנה ולהאמינו הוא מנהג בורות ואם מפני חומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא לענין אם יקדשנה אחר או אם יקדש זה אחותה וכמו שכתב הרשב"א באותה תשובה ואין חוששין בזה לקול דלא חיישינן אלא כדאיתא בפרק המגרש (גיטין פט.) לא שישמעו קול הברה וכו' דבעינן קול יוצא מדברים שראוי לחוש להם כאותם הנזכרים בגמרא אבל כשיהיה הדיוט מוציא קול שקדש אשה ומדבריו יצא רינון בעיר אין זה קול כלל עכ"ל וכתב עוד בתשובה על מי שקדש בת קטנה שלא בפני אביה והעדים קרובים זה לזה מצד האם שאפי' הרמב"ם שסובר שפיסול קורבת האם אינו אלא מדרבנן יודה שעדותן בטלה משני טעמים שאפילו יהיה פיסול זה כשאר פסולי עדות דרבנן ונאמר שחוששין לקידושיו הכא כיון שהיתה קטנה שלא לדעת אביה אין כאן חשש קידושי תורה ואפילו לרש"י שסובר שאם נתרצה בפירוש חוששין לקדושיו אפ"ה אין כאן חשש קידושי תורה שאנו צריכין לשמוע מפיו שנתרצה וכיון שאין כאן קידושי תורה אפילו יודה רבינו לבה"ג דתקנו רבנן קדושין לקטנה אפ"ה יאמר כאן שאין זו מקודשת לפי שקידושין דרבנן בפסולי עדות דרבנן הם וליכא מאן דחייש להו והטעם השני שמה שכתב הרב דפסולי קרובים הבא מדרשא הוא מדרבנן הוא מפני שסובר בכל מדרש חכמים שאינם קרויים דאורייתא אינו שהן מדרבנן אלא שהם קרויים מדרבנן לענין שאינם נכללים בדברי רבי שמלאי לענין מנין המצות אבל מ"מ דין תורה הם וא"כ המקדש בפניהם אינה מקודשת עכ"ל מצאתי כתוב על מעשה שהיה באשה שנתקדשה לראובן בפני עדים שהם קרובים ואח"כ הלכה ונתקדשה לשמעון בפני עדים קרובים ופסקו החכמים שאלו ואלו אינם קידושין והתירוה לעלמא והלכה ונשאת לאחר ואח"כ עמד אחד וערער על הוראת החכמים לפי שהקרובים היו ע"י אישות והם פסולי עדות דרבנן וצריכה גט והקידושין השניים ג"כ חלו אע"פ שהעדים היו קרובים כיון שהקידושין הראשונים לא היו בעדים כשרים והחכמים דחו דבריו והסכים ה"ר יהודה בן הרא"ש על ידם מפני שרבים חולקים עליו וסוברים שקורבת אישות היא מן התורה ועוד שהרי"ף כתב בתשובה שהמקדש בפסולי עדות דרבנן אין חוששין לקידושין עד כאן

לשונו ונראה לי לסמוך על זה היכא דכבר נשאת אבל אם לא נשאת עדיין הדין עם החולק להצריכה גט משניהם כדברי הרמב"ם ז"ל וכתב עוד ה"ר יהודה בתשובה הנזכר אבי הנערה הטעה אתכם שלא הגיד לכם שבקידושין שניים נמצא עדים כשרים עם הקרובים ואם הייתם שולחין בעד המקדש כשקבלתם העדיות והייתם שואלים אותו אם היה לו שום זכות לטעון בעדו היה אומר לכם שהיו שם עדים כשרים ג"כ ואם הייתם מסכימים להתירה הייתם כותבים הטעם במעשה ב"ד ואם היה חולק בדבר הייתם סותרים דבריו קודם שתנשא ולא היה נשאר מקום להוציא לעז על הנשואין עכ"ל כתב רבינו ירוחם בשם הר"ם המקדש בפני שני עדים והאחד מהם קרוב מתירים אותה לינשא לכתחלה בלא גט:

סימן מג

סעיף קטן א

קטן שקדש או נשא אינו כלום דלא תקינו ליה רבנן נישואין בר"פ חרש (קיב:) אמרינן הכי דלא תקינו רבנן לקטן נישואין דלקטנה דוקא תקינו נשואין כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר:

סעיף קטן ב

ומ"ש דקטן שקדש אפילו שלח סבלונו' משהגדיל אינו כלום וכו' מבואר במשנה פ' האיש מקדש (קידושין נ:) ומפרש טעמא במתניתין משום דעל דעת קדושין הראשונים שלח הסבלונות כלומר ולא שלחם לשם קדושין וכתב רש"י בפרק המדיר (כתובות עב:) קטן אין קידושיו כלום דלאו בר קיחה הוא דכי יקח איש כתיב מי נאמן להעיד על הקטן והקטנה אם גדלו עיין בסימן קס"ט. ומ"ש ולאחר שיגדיל חלין הקדושין ואפילו אין עדים שבא עליה משהגדיל אלא שנתייחד עמה צריכה גט בפרק המדיר (כתובות עג:) תניא קטן שקידש אע"פ ששלח סבלונות לאחר מכאן אינה מקודשת בעלו קנו ר"ש בן יהודה אומר בעלו לא קנו ומשמע דהלכה כת"ק וכתב שם הרא"ש דהיכא דאמרינן בועל לשם קידושין היינו דאיכא עידי ייחוד דאמרי' הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה וטעמא דחיישינן בביאה טפי מסבלונות משום דקי"ל אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות הלכך איכא למימר דמסיק אדעתיה דילמא קידושי קטנות לאו כלום נינהו וגמר ובעל לשם קדושין וכ"כ עוד בתשו' כלל ל"ה והבי' ראי' אחרת וכ' שם הר"ן דהא דאמרי' גבי קדושי קטן שאם בעל משהגדיל קנה היינו לומר דקדושין גמורים הם ": 89"ב"ד ומ"ש רבינו ולאחר שיגדיל חלים הקידושין

סעיף קטן ג
ומ"ש ואם קיימה משהגדיל כתובתה קיימת וכו' מבואר במשנה ס"פ הכותב (כתובות צ.):

סעיף קטן ד
ומ"ש דווקא מנה ומאתים אבל אינו נכון דהא כשיש עדים שנתייחד עמה לא תוספת אין לה מימרא דרב הונא שם. ופרש"י מנה ומאתים שהן תנאי ב"ד דאילו בשטר לא גביא מחמת הקידושין הוי מקודשת אלא מחמת דחספא בעלמא הוא ונתבאר עוד זה בדברי רבינו סימן ס"ז וכתבו התוס' דמשמע ממתני' דהיכא דנשאה בתולה אע"ג דכשגדלה שאנו אומרים שקידשה בביאה עכשיו:98 כבר היא בעולה יש לה כתובה ק"ק שע"מ כן קיימה שיהא עכשיו כתחלת נישואיה . כתב מהרי"ק בשורש ל' דקטן בן י"א שקידש לו אביו שצריכה גט לדעת קצת פוסקים ודברים תמוהים הם כתב הרשב"א בתשובה סימן תת"ג על ענין קטן שהשיאוהו אשר אמרת מה חשש יש בדבר באמת אסור לעשות כן מכמה טעמים והרא"ש כתב בפרק האיש מקדש קטן שהשיאו אביו לא חשיב כאילו היא בזנות אצלו אפילו היא גדולה ובת עונשין אע"ג דלא תקינו רבנן נישואין:

סעיף קטן ה
המקדש קטנה אינם קדושין פשוט בתלמוד בכמה דוכתי ומ"ש אבל לאמר שתגדיל תלין הקדושין ואינה צריכה קדושין אחרים ז"ל הרמב"ם בפ"ד גבי ממאנת ולמה יוצאה בלא גט מפני שאין קדושיה קדושין גמורים מן התורה אלא מד"ס והן תלויין שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה גמרו קדושיה ונעשית א"א גמורה ואינו צריך לחזור ולקדשה אחר שגדלה ואם לא רצתה צריכה למאן ותצא בלא גט וכתב ה"ה דע שמ"ש רבינו שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה גמרו קידושיה ונעשית א"א גמורה הוא דוקא כשבעל אחר שגדלה אבל לא בעל אחר מכאן אינה א"א אלא מד"ס וקידושי אחר תופסין בה וכבר ביאר רבינו זה בארוכה פי"א מה' גירושין ומ"ש כאן נעשית א"א גמורה לומר שצריכה גט ואם בא עליה אחר שגדלה היא א"א מן התורה ואם לא בא עליה היא א"א מד"ס וזה מבואר שם בהלכות גירושין עכ"ל וגם רבינו כ"כ בסימן קנ"ה וצ"ל הביאה סימנין אחר י"ב ולא בעל אח"כ הוי ספק קדושין ואם בא להוציאה צריכה גט מדרבנן ומיהו אם לא גירש ועמדה ונתקדשה לאחר צריכה גט משניהם ואם ירצו מגרש ראשון ונושא שני אבל לא יגרש שני וישא ראשון שמא יאמרו החזיר ראשון גרושתו משנתארסה וכתב הרמב"ם דוקא היכא שלא בעל אחר שגדלה ונתקדשה צריכה גט מהב' ואסורה לחזור לראשון אבל בעל אחר שגדלה ונתקדשה לאחר אפילו גט אינה צריכה מהב' ומותרת לחזור לראשון עכ"ל וא"כ צ"ל שמ"ש כאן רבינו סתם דלאחר שתגדיל חלין הקדושין ומשמע דאפילו

לא בעל נמי חלו הקדושין היינו מדרבנן ונ"מ שאינה צריכה קדושין אחרים וכדמסיים בה ואינה צריכה קדושין אחרים כלומר לענין זה בלבד הוא דחלו הקדושין אבל לענין אם פשטה ידה וקבלה קדושין מאחר לא דהא ודאי תפסי בה קדושי אחר כל שקדשה אחר קודם שבעל ומהרי"ק בשורש ל' כתב בדינים אלו עיין עליו: ומ"ש ומיהו תקינו לה נשואין ע"י אחיה ואמה וכו' ומ"מ אם רצתה לצאת ממנו אינה צריכה גט אלא יוצאת במיאון בפרק ב"ש (יבמות קז:) תנן איזו קטנה שצריכה למאן כל שהשיאתה אמה או אחיה לדעתה השיאוה שלא לדעתה אינה צריכה למאן וכבר כתבתי בסמוך דבר"פ חרש קאמר דקטנה תקינו לה רבנן נישואין כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר: ומ"ש דהשיאה אביה ונתאלמנה או נתגרשה דינה כמי שאין לה אב מבואר במשנה פרק נערה (כתובות מג:) ופרק ב"ש (יבמות קט:):

סעיף קטן ו

ומ"ש ודוקא שיש בה קצת דעת וכו' בפרק התקבל (גיטין סה.) אמר רבא ג' מדות בקטן צרור וזורקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים וכנגדו בקטנה מתקדשת למיאון הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין וכנגדו בקטנה מתגרשת בקדושי אביה הגיעו לעונת הנדרים נדריהם נדר וכו' זו היא גירסת ספרים דידן והיא גירסת רש"י אבל הרי"ף מחליף הגירסא בשתי מדות ראשונה ושניה וגורס במדה ראשונה וכנגדו מתגרשת בקדושי אביה ובמדה שניה גורס וכנגדו בקטנה מתקדשת למיאון וכתב הרא"ש דמסתבר כגירסת הספרים שהוא גירסת רש"י ופרש"י וכנגדו בקטנה חשיבה לה יודעת לשמור קידושיה ומתקדשת בקדושי אמה או אחיה לדעתה או בקבלת עצמה אם יתומה היא למיאון שצריכה למאן ואינה יוצאה בלא מיאון דתנן ביבמות כל תנוקת שאינה יכולה לשמור קדושיה אינה צריכה למאן וזו יודעת לשמור הוא ומ"ש או אפילו יש בה דעת והשיאוה אמה או אחיה שלא לדעתה לא הוי קדושין כלל במשנה פרק ב"ש (יבמות דף קז:) איזו היא קטנה שהיא צריכה למאן כל שהשיאתה אמה או אחוה לדעתה השיאוה שלא לדעתה אינה צריכה למאן:

סעיף קטן ז

ומ"ש בשם הרמב"ם דפחות מבת שש אפי' היא נבונת לחש ביותר וכו' עד ואם לאו אינה מתקדשת ואינה צריכה מיאון הכל בפ"ד והוא ז"ל גורס כגרסת הרי"ף וכתב ה"ה דברי רבינו בזמנים אלו לומדים ממה ששנינו ביבמות פרק ב"ש (יבמות דף קז:) רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר כל תנוקת שאינה יכולה לשמור קדושיה אינה צריכה למאן ואמר שמואל הלכה כר' חנינא בן אנטיגנוס ובפרק התקבל (גיטין דף סה.) אמר רבא הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון ושני המאמרים

האלו בהלכות וזמן הפעוטות ידוע בפרק הניזקין שהוא מבן ו' עד י' כל חד לפום חורפיה וכבר נזכיר זמן זה בהלכות כאן בפרק התקבל והסכים רבינו בין המאמרים האלו שפי' יכולה לשמור קידושיה שאמר רבי חנינא יודעת לשמור כסף קדושים במקחם וממכרם בפעוטות וכן פירש בפי' המשנה ששיעורו של רבי חנינא היא מבת ו' ועד בת י' וכ"כ בעל העיטור וכן מוכח בירושלמי כמו שכתב הרשב"א וכן הסכים הוא ז"ל וכן עיקר ויש בהשגות בזה שטה אחרת עכ"ל: וכתב נ"י בפרק ב"ש שפר"ח מדקאמר רבי חנינא בן אנטיגנוס כל שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה צריכה למאן ש"מ דבפנוייה היא ואם לא נבעלה כלל שריא לעלמא ואפילו גדלה וכתב עליו הרשב"א שאינו רואה הכרח בדבר זה לפי שיש לפרש דאינה צריכה למאן דקאמר לומר דאינו יורשה ואינו מטמא לה ואינו זכאי במציאתה ובהפרת נדריה ואיפשר דלרבי חנינא בן אנטיגנוס אף הקטנה שאונה יכולה לשמור קדושיה אונה יוצאה בכדי אלא במיאון דאינה צריכה מיאון דקאמר אינו אלא לדברים הללו בלבד כמו שכתבתי:

סעיף קטן ח

וכל זמן שלא תמאן בעלה זכאי במציאתה ובמעשה ידיה וכו' בפרק ב"ש (יבמות דף קח.) איפליגו ר' אליעזר ורבי יהושע ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבי יהושע דאמר קטנה הצריכה מיאון בעלה זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ויורשה ומיטמא לה כללו של דבר הרי היא כאשתו לכל דבר אלא שיוצאה במיאון: ומ"ש וחייב במזונותיה ובפדיונה כל זמן שהיא תחתיו ואוכל פירותיה אבל אם הלך למ"ה ולותה ואכלה או לצורך פדיונה וכו' בס"פ אלמנה נזונית (דף ק:) תנן דממאנת אין לה פירות ולא מזונות ובפ' שני דייני גזירות (כתובות ד' קז:) תניא כיצד אמרו ממאנת אין לה מזונות אי אתה יכול לומר ביושבת תחת בעלה שהרי בעלה חייב במזונות אלא כגון שהלך בעלה למ"ה ולותה ואכלה עמדה ומיאנה ואהא דתנן דאין לה פירות כתבו התוספות והרא"ש אין לומר תקנת פירות דהיינו פרקונה דבעודה יושבת תחתיו פשיטא דאם נשבית חייב לפדותה ואם מיאנה ואח"כ נשבית פשיטא דאינו חייב לפדותה ואם נשבית ומיאנה ועודה שבויה פשיטא דאינו חייב לפדותה דאלמנה בכה"ג שנשבית בחיי בעלה ומת אמרינן (כתובות נב.) דאין היורשין חייבים לפדותה ובפירות שאכל נמי אין לפרש דאפילו קרן גופיה אם אכלו אין לה דאמרי' בגמרא אי דליתנהו אידי ואידי לית לה אלא איצטריך לאשמועינן דאין לה פירות שליקט אפילו הן מונחין בעין בתוך ביתו ועוד יש לפרש תקנת פירות כגון שנשבית ולותה ופדתה עצמה ואח"כ מיאנה דומיא דמזונות דמפרש בפרק שני דייני גזירות כתב הרא"ש בתשובה סוף כלל ל"ג כיון שהגיע לכלל

שנותיו ומשכחינן ביה השתא סימנים מחזקינן ליה בגדול משהגיע לכלל שנותיו והביא ראיה לדבר וכ' ועוד ראיה מדאמרינן בפרק מי שמת (בבא בתרא קנו.) אמר שמואל בודקין לגיטין ולקידושין פירוש אם הגיע לכלל שניו וקדש בודקין אותו אם הביא שתי שערות קידושיו קדושין והא דבדקינן ליה לאו משום דאי לא משתכחי ליה סימנים לא חיישינן לקידושיו דהא אמרינן בפרק יוצא דופן (נדה מו.) קטנה שהגיע' לכלל שנותיה חזקה הביאה סימנים וכו' אלא להכי מהניא בדיקה דאי מצא שערות ופשטה ידה וקבלה קדושין מאחר שאינה צריכה גט משני אם לא מצא שערות צריכה גט משניהם דחיישינן שמא נשרו ופר"י דצריכים למימר דהך בדיקה קודם קידושין היא דאי לאחר קידושין אפילו אם ימצאו שערות צריכה גט משניהם דשמא השתא הוא דאתו ובשעת קידושין לא הוו דהכי אית ליה לשמואל גופיה בפרק בתרא דקידושין גבי קדשה אביה בדרך וקדשה היא את עצמה והרי היא בוגרת לפנינו וכו' ומיהו לא דמו דהתם וכו' אבל הכא כיון שהגיע לכלל שנותיו ודאי אית לן למימר כיון שלאחר קידושין מצאו חזקה שגם בשעת קדושין היו בה כל זה פר"י וכ"ש אליבא דהלכתא דקי"ל כרב דאמר הרי היא בוגרת לפנינו עכ"ל וכ"כהתוספות בפרק מי שמת (שם.) וכתב מורי הר"י בי רב ז"ל שה"ר דוראן והרשב"א חולקין על זה וכתב שצריך שיעידו עדים שו' חדשים קודם היה לה שתי שערות כדאמרינן (לט.) אין בין נערות לבגרות אלא ו' חדשים וכל זמן שלא יעידו על זה אפילו תהיה בת ט"ו שנים היא בספק קידושין ואם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר צריכה גט משניהם ועיין בחידושי הרשב"א בפרק מי שמת (שם) :

סימן מד

סעיף קטן א

חרש וחרשת אינן בני קידושין מן התורה לא שנא נשאו כיוצא בהן ל"ש חרש שנשא פקחת וכו' אבל חכמים תקנו להם נישואין ז"ל הרמב"ם בפ"ד חרש שנשא פקחת וכן חרשת שנשאת לפקח אין קדושיהן גמורין מן התורה אלא מד"ס וכתב ה"ה ביבמות פרק חרש (קיב:) במשנה ובגמרא שתקנו חכמים לחרש ולחרשת נשואין והן מדבריהם ויש חולקים בגמרא ואמרי שהן ספק קדושי תורה ואין הלכה כן:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם אם בא פקח וקדש אשת חרש הפקחת הרי זו מקודשת לשני קדושין גמורים ונתן גט והיא מותרת לבעלה החרש ג"ז בפרק ד' וכתב ה"ה דברים פשוטים הם שכל שהקדושין הם מד"ס קדושי תורה חלין בה וכתב רבינו ונותן גט והיא מותרת לבעלה החרש ובהשגות א"א טעה בזה שאינה מותרת לחרש שמא יאמרו גירש

זה ונשא זה ונמצא מחזיר גרושתו מן הנישואין ע"כ ואני אומר לא טעה רבינו דע"כ לא אמרו אבל מגרש שני ונושא ראשון לא שמא יאמרו מחזיר ראשון גרושתו וכולי אלא כשהראשון יש לו קידושין מן התורה שאז יש לחוש שמא יאמרו גירש אבל חרש שאין לו קדושין ולא גירושין ד"ת אין לחוש שמא יטעו בו שאפי' יאמרו שגירש ואח"כ החזירה אינו עובר באיסור תורה ואין לנו להוסיף על הגזירות של דבריהם וזה נ"ל מבואר בדברי רבינו עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"מ אינה יכולה למאן וכו' בר"פ חרש מ"ש קטנה דממאנת ומ"ש חרשת דלא ממאנת דא"כ מימנעי ולא נסבי לה ופרש"י מימנעי ולא נסבי לה. הואיל ולעולם היא יכולה למאן מכני חרשותה אבל קטנה גבול יש לה וסבר מפייסנא לה כל שעתא עד שיעבור זמן מיאונה:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכתובה לא תיקנו לה כאשר יתבאר לקמן בע"ה בסי' ס"ז:

סעיף קטן ה

ושוטה ושוטה אין להם קידושין לא מד"ת ולא מד"ס ל"ש נשאו עם כיוצא בהן ל"ש עם פקחין בר"פ חרש (שם) אמר רמי בר חמא מ"ש חרש וחרשת דתקינו להו רבנן נישואין ומ"ש שוטה ושוטה לא תקינו להו רבנן נישואין חרש וחרשת דקיימא תקנתא דרבנן תקינו להו רבנן נישואין שוטה ושוטה דלא קיימא תקנתא דרבנן דאין אדם דר עם נחש בכפיפה לא תקינו להו רבנן נישואין ופירש"י דקיימא תקנתא דרבנן. שדרכן להיות שלום ביניהם אפילו חרש וחרשת וכל שכן כשהאיש פקח אבל שוטה אפילו בפקחת לשוטה ושוטה לפקחת אין שלום ביניהם וכ"ש שוטה לשוטה: כתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה מי שדעתו צלולה ומבין ומשיג הדברים על בוריין אף ע"פ שדלה וחלושה קידושיו קידושין גמורים וכן גירושיו ואם דעתו משובשת שאינו משיג שום דבר על בוריו ה"ז בחזקת שוטה ואין קידושיו קידושין גמורים ואם עתים צלולה ועתים משובשת ולא ידעינן העת שהוא עומד בדעתו ה"ז ספק:

סעיף קטן ו

כתב הרמב"ם שכור שקדש קידושיו קידושין וכו' הגיע לשכרותו של לוט אין קידושין קידושין ומתיישבין בדבר זה בפ"ד וכ' ה"ה ברייתא בפ' הדר (עירובין סה.) שכור מקחו מקח וממכרו ממכר עבר עבירה שיש בה מיתה ממיתין אותו מלקות מלקין אותו כללו של דבר הרי הוא כפקח לכל דבריו אלא שפטור מן התפלה עוד שם ל"ש אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט אבל הגיע לשכרותו של לוט פטור מכולם ומפני שהוא בעריות

החמורות ע"כ כתב רבינו ומתיישבין בדבר זה עכ"ל: וכתב עוד סריס שקידש בין סריס חמה בין סריס אדם וכן איילונית שנתקדשה הוו קידושין ג"ז בפ"ד וכתב ה"ה סריס שקדש וכו' נתבאר פי"ז מה' איסורי ביאה סריס אדם אינו ראוי לבא בקהל והוא בלאו ומ"מ קידושיו קידושין כדאיתא ביבמות [עט:] ואין צ"ל סריס חמה שהוא כשר לבא ע"כ ובדין איילונית כתב זה מתבאר בהרבה מקומות בכתובות [ק:] וביבמות והעלה רבינו יעקב ז"ל במשנה אחרונה דיבמות דאע"פ שלא הכיר בה כשקדשה צריכה גט וכן עיקר עכ"ל. ומ"ש רבינו בשם התו' דאיילונית שנתקדשה לא הויין קידושין אפילו מדרבנן וא"צ גט בד"א באיילונית שיש לה סימני איילונית וכו' אבל ספק איילונית צריכה גט בריש יבמות (ב:) כתבו התוספות והרא"ש דמשמע דאיילונית לא בעיא גיטא אפי' מדרבנן דאי בעיא גט מדרבנן לא היתה צרתה מתייבמת וקשה דתנן בהשולח המוציא את אשאו משום איילונית לא יחזיר ומשמע התם דבעיא גיטא וי"ל דהתם מיירי שהוציא משום ספק איילונית שאין הסימנים ניכרים בה יפה ע"כ וסימני איילונית שכתב רבינו מבוארים בפ' הערל (יבמות פ.):

סעיף קטן ז

ומ"ש שבא' מאלו חשובה איילונית נראה שלמד כן מדין סימני סריס דאיתא בפ' הערל ואיפליגו התם אי בעינן שיהו כולם או סגי בא' מהם והלכה כר"י דאמר דבא' מהם סגי ומשמע לרבינו דה"ה לסימני איילונית בחד מינייהו סגי ואיכא למידק היכי משכחת לה ספק איילונית הא אם אין בה שום סימן אפי' לכלל ספק לא באת ואם יש בה אפי' סימן א' הרי היא איילונית ודאי וצ"ל כגון שאותו סימן שנראה בה אינו מבורר יפה אבל מדברי הרמב"ם בפ"ב מה' אישות נראה שצריך שיהיו בה כל הסימנים האלו וכן נראה מדברי רבינו ירוחם:

סעיף קטן ח

טומטום ואנדרוגינוס שקדשו או שקדשם איש כתב הרמב"ם שקידושיהם ספק וצריכין גט מספק בפ"ד וכ' ה"ה הדין הזה הוא בברייתא בפ' הערל ובאנדרוגינוס פוסק רבינו כר' יוסי דברייתא שם (פג.) דאמר בריה בפני עצמו הוא ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה ועל מ"ש רבינו צריכין גט מספק כתוב בהשגות א"א ולמה הם צריכים גט מספק והלא אינם ראויים לינשא כלל ע"כ ורבינו הזכיר ב' דברים כשקדשו הם וכשנתקדשו הם ובודאי כשקדשו דבר פשוט שצריכין לתת גט להתיר אשה זו אבל כשנתקדשו הם י"ל שהצריכן רבינו גט לענין הבא עליהם דרך נקיבתן שלא יהא כבא על ספק א"א עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו שכן כתב רב אלפס בס"פ הערל פסק כרבי יוסי דברייתא דאמר אנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה: ומ"ש בשם התוס' והרא"ש שם בתר דאמרינן דליתא למתני' דקתני ר' יוסי אומר אנדרוגינוס כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה מקמי ברייתא דקתני ר' יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה אמרי' אמרי בי רב משמיה דרב הלכה כר' יוסי באנדרוגינוס וכתב הרא"ש מתוך דברי אלפס משמע דהא דפסק משמיה דרב הלכה כר' יוסי אר"י דברייתא קאי ורש"י פירש דאר' יוסי דמתני' קאי ופליג אהא דאמרינן לעיל משמיה דרב וליתא למתני' מקמי ברייתא וכן פר"י וכיון דפליגי אליביה דרב מסתבר כדאמרי בי רב דשמואל סבר כוותיה דאמר ליתא לברייתא מקמי מתני' ולהאי פיסקא חייבים עליו סקילה מב' מקומות כר' יוסי דמתני' ע"כ:

סעיף קטן י

כתב הרמב"ם המקדש אחת מכל העריות לא עשה ולא כלום וכו' חוץ מן הנדה שהמקדש נדה מקודשת קידושין גמורין ואין ראוי לעשות כן בפ"ד והא דמקדש אחת מכל העריות לא עשה כלום מבואר בס"פ האומר (דף סז:) וילפי כולהו עריות מדכתיב כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הוקשו כל העריות כולן לאחות אשה מה אחות אשה לא תפסי בה קידושין אף עריות כולהו לא תפסי בהו קידושין ואחות אשה נפקא מדכתיב בה לא תקח כלומר לא יהיה לך בה ליקוחין. ומ"ש דהמקדש נדה מקודשת ג"ז שם ויליף לה מדכתיב ותהי נדתה עליו אפילו בשעת נדתה תהיה בהוייתה ועל מ"ש הרמב"ם ואין ראוי לעשות כן כתב ה"ה שכיון שאינה ראויה לביאה ולא אף לחופה כמו שיתבאר פ"י אין ראוי לקדשה ויש מי שכ' שטעם דברי רבינו הוא שמא יגע בבשרה עכ"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש המקדש א' מן השניות או מאיסורי לאוין או מאיסורי עשה וכו' כל זה לשון הרמב"ם בפ"ד אלא שבנוסחת הרמב"ם בתחלה כתוב חוץ מיבמה שנתקדשה לזר שהיא מקודשת בספק ואח"כ כתב אע"פ שאסור לו לכנוס אחת מכל אלו ה"ז מגרש בגט וכתב ה"ה השניות כבר נתבאר דינם פ"א שהם מדבריהם ואיסורי לאוין ואיסורי עשה ואע"פ שהן מדבריהם קידושין תופסין בהם כסתם משנה שבפרק האומר (סו:): וכתב עוד וכן היבם שקידש צרת יבמה וכו' כך הוא עיקר הנוסחא בדברי רבינו ובקצת נמצא צרת ערוה וטעות סופר היא לפי שצרת ערוה הוא אשת את שלא במקום מצוה היא בכרת ואין קדושין תופסין בה אלא צרת יבמה היא ופי' שהאח שמת היו לו ב' נשים ונתיבמה האחת מהן וצרתה אסורה לשאר האחין בעשה שנאמר יבמה יבא עליה ולא על צרתה ולאו

הבא מכלל עשה עשה וכן מבואר פ"א מהלכות יבום: וכתב עוד חוץ מיבמה שנתקדשה וכו' בפרק האשה רבה (דף קצ"ב:) אמר רב מנין שאין קדושין תופסין ביבמה שנאמ' לא תהיה אשת המת לא תהא בה הויה ושמואל אמר בעניותינו צריכה גט מספקא ליה לשמואל האי לא תהיה אי ללאו הוא דאתא אי דלא נתפסו בה קדושין אתא ושם אמר אמימר הלכתא כותיה דשמואל:

סעיף קטן יב

המקדש עכו"ם או שפחה אינו כלום שאינן בני קדושין כ"כ הרמב"ם בפ"ד והוא פשוט במשנה ס"פ האומר (דף סו:) ויליף לה בגמר' מקראי:

סעיף קטן יג

ומ"ש וכן עכו"ם ועבד שקדשו בת ישראל אינו כלום ג"ז כתב הרמב"ם בפ"ד ובכמה מקומות קדושין (מא:) גיטין (כג:) אמרי' דעכו"ם ועבד אינן בתורת גיטין וקדושין ובפ' החולץ (יבמות דף מה.) אמרינן דעכו"ם ועבד לאו בתורת קדושין נינהו וכ' רש"י דילפינן לה מדכתיב שבו לכם פה עם החמור עם הדומה למתר ועכו"ם נמי ליתיה בכלל קדושין דכתיב בתורה בז' אומות לא תתחתן בם לא יהא לך בהם חיתון ובשאר עכו"ם כתיב בתורה ואחר כן תבא מכלל דמעיקרא לית בה הויה ומהני קראי נפקא לן בקדושין דלא תפסי קדושין בבת עכו"ם ועכו"ם נמי מצי למילף מינייהו ובשאלתות דרב אחאי פרשת וישלח סימן כ"ח מפיק מהא והיא בעילת בעל ודרשינן בסנהדרין (נז:) בעולת בעל יש להם נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם וכ"ש דארוסה לית להו וביאה נמי לשם קדושין לית להו דאיתקוש הויות להדדי:

סעיף קטן יד

ישראל מומר שקידש קדושיו קדושין וצריכה ממנו גט בפ' החולץ (יבמות מז:) תניא טבל ועלה הרי הוא כישראל ואמרינן למאי הלכתא דאי הדר ביה ומקדש בת ישראל ישראל מומר הוה וקדושיו קדושין והכי אמרינן נמי בפרק עד כמה (בכורות ל:) כתב העיטור דמדקאמר קדושיו קדושין ולא קאמר חוששין ש"מ דאורייתא תפסי קדושין וכן הם דברי הרמב"ם שכתב בפ"ד הרי אלו קדושין גמורים. ומ"ש וי"א דמומר לחלל שבת בפרהסיא ולעבוד כו"ם דינו כעכו"ם גמור ואין קדושיו קדושין בעל העיטור הביא סברא זו וכתב עליה ומסתברא דקי"ל (חולין יג:) עכו"ם שבח"ל או עובדי כו"ם הם והאידנא אינו מומר לעכו"ם ומחלל שבתות בפרהסיא ליתא אלא בעבודת קרקעות וקידושיו קדושין וגירושיו גירושין ובשם רש"י כתב דאפי' מומר לעכו"ם ולחלל שבתות קדושיו קדושין וכן דעת הרמב"ם בפ"ד וכתב הרב המגיד בפ"ד מן הסוגיא שבפ"ק דיבמות (טז:) נ"ל שאפי' זרעו שהוליד משהמיר דתו אם קדש אותו זרע ישראלית קדושיו קדושין ודוקא שהולידו

מישראלית ואפילו מומרת אבל הולידו מן הכותית אין חוששין להם שהרי אפי' ישראל גמור הבא על הכותית והוליד ממנה בן אינו קרוי בנו אלא' בנה וזה ברור עכ"ל ישראל מומר שיש לו בת קטנה או נערה אם יכול אביה לקבל קידושיה או גיטה בתשובות מיימונית שבסוף ספר נשים:

סעיף קטן טו

וכותי הוה עובדא ואצרכיה גיטא רב יהודאי ומר רב שמואל ריש כלה בספר העיטור ואע"ג דאמרינן בפ"ק דחולין (ו:) דעשאום כעכו"ם גמורים לכל דבריהם משמע להני רבוותא דהיינו דוקא לענין שלא נסמוך עליהם באיסור והיתר אבל להפקיע קדושיהם לא:

סעיף קטן טז

כתב הרמב"ם מי שחציו עבד וחציו בן חורין שקידש ישראלית הוו קדושי ספק וצריכה גט בפ"ד והיא בפרק השולח (גיטין דף מג.) בעיא דלא איפשטא:

סעיף קטן יז

כתב הרמב"ם המקדש מי שחציה שפחה וחציה ב"ת אינה מקודשת קידושין גמורין עד שתשתחרר וכיון שנשתחרר גמרו קדושיה כקדושי קטנה שגדלה ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים בא אחר וקדשה אחר שנשתחררה ה"ז ספק קדושין לשניהם עכ"ל הרמב"ם בפ"ד ורבינו כתבו בקיצור ודינים אלו איתנהו בפ' השולח (שם) דגרסינן התם דרש רבה בר רב הונא כשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת כך חציה שפחה וחציה ב"ח שנתקדשה אין קדושיה קדושין וא"ל רב חסדא מי דמי התם שייר בקנינו הכא לא שייר בקנינו הדר אוקי רבה בר רב הונא אמורא עליה ודרש והמכשלה הזאת תחת ידיך אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהם אע"פ שאמרו המקדש חצי אשה אינה מקודשת חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה קדושיה קדושין מ"ט הכא שייר בקנינו הכא לא שייר בקנינו א"ר ששת כשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת כן חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה אין קדושיה קדושין איתמר חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה לראובן ונשתחררה וחזרה ונתקדשה לשמעון רב יוסף בר חמא א"ר נחמן פקעו קדויש ראשון ר' זירא אמר רב נחמן גמרו קדושי ראשון וכתב הרא"ש הלכתא כרב חסדא ורבה בר רב הונא דסוגיא דשמעתין כוותייהו והא דקדושיה קדושין לאו לחיובי מיתה הבא עליה אלא אשם וכן מוכח מדקאמר ואם נפשך לומר וכו' וכן פרש"י בסמוך גמרי קדושי ראשון ומעיקרא היה חייב עליה אשם והשתא הוי במיתה כדקאמר בתר הכי לא יומתו כי לא חופשה הא חופשה יומתו וגבי פלוגתא דרב יוסף בר חמא ורבי זירא כתב לא איפסיקא הלכתא כמאן וכן רב חסדא בגמרא מספקא ליה הילכך צריכה

גט משניהם ואם רצו אחד מגרש ואחד נושא ואם מתו אח של האחד חולץ ואח של השני או חולץ או מייבם עכ"ל כלומר אבל לייבם הא' ברישא לא דילמא פגע ביבמה לשוק וכדאמרינן בפ"ב דיבמות והר"ן הביא דברים אלו בפ"ק דקדושין ופסק גם הוא הלכה כרבה בר רב הונא ורב חסדא ואע"ג דרב ששת פליג עלייהו משמע דקי"ל דמקודשת משום דרבי חמא ורבי זירא ס"ל דתפסי בה קדושין מדפליגי בנשתחררה אי גמרי קדושי ראשון או פקעי וכתב שכן דעת הרמב"ם וגבי פלוגתא דרב יוסף בר חמא ורבי זירא כתב נקטינן דספיקא היא וכן פסק הרמב"ם ז"ל אבל יש לתמוה על מה שכתב המקדש אשה שחציה שפחה וחב"ח אינה מקודשת קדושין גמורים עד שתשתחרר וכיון שנשתחררה גמרו קדושיה כקדושי קטנה שגדלה וא"צ קידושין אחרים והא ודאי לא נהירא שאם בא לומר דכיון שנשתחררה גמרו קידושיה מדבריהם אע"פ שלא בעל כל שלא בא אחר וקדש כקדושי קטנה שגדלה שאינה יכולה למאן אע"פ שלא בעל ולמאן צריכים להכי והא כיון דמספקא לן אי גמרו קידושיה אי לא פשיטא שאינה יכולה להשמיט ממנה ומה ענין זה לקטנה שגדלה ואם בא לומר דמדאורייתא גמרו קידושיה א"כ כשבא אחר וקידשה למה כתב שה"ז בספק קידושין וכבר השיגו הראב"ד ז"ל וראיתי מי שרוצה לקיים דבריו וה"ק אם בעל לאחר שנשתחררה גמרו קידושיה כקידושי קטנה שגדלה ובעל לאחר מכאן שהיא מקודשת גמורה ואין זה כלום אצלי דקטנה שגדלה ובעל לאחר זמן היינו טעמא דמקודשת גמורה היא לפי שאדם יודע שאין קידושי קטנה כלום כדאיתא בכתובות (עד:) ויבמות (קו.) אבל בחציה שפחה וחציה בת חורין כיון דתפסי בה קידושין וכשנשתחררה מספקא לן אי פקעי קדושין היכי נימא ידע שאין קדושיה כלום וגמר ובעל לשם קדושין ומי איכא מידי דאנן לא ידעינן ואיהו ידע ולפיכך אין דברי הרמב"ם ז"ל במקום הזה מחווירין עכ"ל הר"ן ז"ל וה"ה צידד כמה צדדים ליישב דברי הרמב"ם ובסוף העלה שהוא פוסק כמ"ד דמקודשת פי' אבל אינה כאשת איש שהרי אין בה מיתה ובפלוגתא דרב יוסף בר חמא ורבי זירא פסק שהוא ספק ומ"ש שאין צריך לקדשה קדושין אחרים אינו מפני שיהו הראשונים גמורים אלא כל שבא עליה אח"כ ביאתו עושה אותה א"א גמורה וה"ז כקטנה עכ"ל כבר כתבתי בסמוך מה שהקשה הר"ן על זה דהיכי נימא ידע שאין קדושיה כלום וכו' ומי איכא מידי דאנן לא ידעינן ואיהו ידע ולי נראה דאינה קושיא דאנן אמרינן הכי אדם יודע שאין קדושין תופסין בשפחה וכשהיא חציה שפחה וחציה ב"ח ספוקי מספקא ליה אי תפסי אי לא וכשנשתחררה גמר ובעל לשם קדושין ונראה שיש ליישב דברי הרמב"ם בשלא בעל והכי קאמר אף ע"פ שקדושין אלו איפליגו בהו אמוראי אם היא מקודשת היינו דוקא לענין אם בא אחר

וקדשה אבל לענין להתירה למקדש על ידיהם לדברי הכל עלו לו אותם קדושין ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים דקדושין הללו שיש בהם צד של תורה דהא לא שייר בקנינו לא גרעי מקדושי קטנה שהם דרבנן וכי גדלה עלו לו אותם קדושין ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים וה"נ דכוותה ומ"ש הר"ן בשם הרמב"ם וכיון שנשתחררה גמרו קדושיה מדבריהם אע"פ שלא בעל וכו' אינו נוח לי שהרי בנוסחאות הרמב"ם אינו כתוב כן ועוד בין שתאמר שכך היא נסחתו של הרמב"ם לפי דעת הר"ן ובין שתאמר שהוא ביאור לדברי הרמב"ם כיון שכתב דלהרמב"ם כיון שנשתחררה גמרו קדושיה מדבריהם א"כ היאך כתב אח"כ ואם בא לומר דמדאורייתא גמרו קדושיה ונראה שהוא ביאור לדברי הרמב"ם אבל לפי שהיותר נראה מדברי הרמב"ם הוא דמדבריהם קאמר מפני כך כתבו כאילו הוא מלשון הרמב"ם והקשה עליו ואח"כ כתב ואם בא לומר דמדאורייתא גמרו קדושיה כלומר אם תפרש דמדאורייתא קאמר קשה למה כתב כשבא אחר וקדשה שהרי זה ספק קדושין כנ"ל לפרש דברי הר"ן: "ב"ה יותר נראה לומר דהאי מדבריהם טעות סופר הוא ומ"ש הרא"ש או א' מגרש ואחד נושא נראה שיגרש ראשון וישא שני אבל לגרש שני וישא ראשון לא שמא יאמרו שהוא מחזיר גרושתו כדאמרינן בפרק המגרש (גיטין פט:):

סימן מה

סעיף קטן א

חוששין לסבלונות ופירש"י וכו' בפרק האיש מקדש (קידושין דף נ:) איתמר רב הונא אמר חוששין לסבלונות וכן אמר רבה ואסיקנא אמר רב פפא באתרא דמקדשי והדר מסבלי חיישינן מסבלי והדר מקדשי לא חיישינן מקדשי והדר מסבלי פשיטא לא צריכא דרובא מקדשי והדר מסבלי ומיעוטא מסבלי והדר מקדשי מ"ד ניחוש למיעוטא קמ"ל ופירש"י חוששין לסבלונות. מי ששידך האשה ונתרצית וקדם ושלח סבלונות בעדים חוששין שמא קידושין הם ואם נתקדשה לאחר צריכה גט מן הראשון וכתבו התוספות משמע מתוך פירושו דחיישינן שמא מחמת קידושין הם ולכך נקט בלשונו שידך דאל"כ לא הוי קידושין דמנא ידעה וקשה לרה"ם וכי שידך מאי הוי והא בעינן שידבר מענין לענין ובאותו ענין לכך נראה לפרש חוששין כלומר כיון ששלח לה סבלונות חיישינן שמא קדשה כבר וכן משמע בסמוך והרא"ש כתב על פירש"י ואע"ג דנתן לה סתם ולא פירש ולא הוי קידושין אא"כ דבר עמה תחלה על עסקי קידושין וכל זמן שעסוקין באותו ענין מ"מ חשש קידושין איכא והר"ן כתב על פירש"י דוקא בדשדיך דאי לא ודאי לא חיישינן ובדשדיך נמי דוקא בשנתן סתם אבל פירש לשם סבלונות ודאי ליכא למיחש וכתב הרא"ש ור"ח פירש דחוששין שמא קדשה בפני עדים והלכו

להם ומדמותיב רבה אשמעתין ממתניתין משמע כפירש"י והא דמייתי בתר הכי הוחזק שטר כתובה בשוק דחיישינן שמא קדשה משמע כפר"ח עכ"ל וזהו שכתב רבינו טוב לחוש לב' הפירושים להחמיר וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל דכיון שכתב שיש לכל אחד מהפירושים הוכחה בגמרא בודאי שהוא סובר שיש לחוש לשני הפירושים והר"ן כתב בהלכות כתוב אמר רבא חוששין סבלונות פי' היכא דלא ידעינן אי קדיש אי לא קדיש כלומר שאין חוששין סבלונות עצמן אלא שמא קדמו להן קדושין וכגון ששדך וכן פ"ח וצ"ע דלפרש"י שהוא חושש סבלונות עצמן משום קדושין דוקא בשנתן לה בפני עדים שהמקדש בע"א אין חוששין לקדושיו ואפילו שניהם מודים כדאיתא לקמן בהדיא ולפי פירוש הרי"ף ז"ל כל ששלח סבלונות בודאי אפילו בלא עדים חוששין שקדמו קדושין ואהא דאסיקנא באתרא דמקדשי והדר מסבלי חיישינן כתב כלומר באתרא דלא סמכי לשדורי סבלונות קודם קדושין אית לן למיחש דהאי נמי לא סמכא דעתיה ולשם קדושין משדר אבל באתרא דמסבלי והדר מקדשי דאין מקפידין לקדש קודם סבלונות בהאי נמי לא חיישינן ופרכינן מקדשי והדר מסבלי פשיטא דחיישינן ומשני לא צריכא דמיעוטא מסבלי והדר מקדשי ורובא מקדשי והדר מסבלי מהו דתימא ניחוש למיעוטא קמ"ל זו היא גירסת רש"י כלומר מהו דתימא ניחוש למיעוטא לתלות לקולא משום דאיכא למיסמך האי מעוטא לחזקה דידה שעומדת בחזקת פנויה ועוד שאינו נתן לשם קדושין ה"ל לפרש קמ"ל כיון דרובא מקדשי תחלה אין תולין להקל מפני המיעוט ואע"ג דלישנא דניחוש לחומרא משמע מצינו לשון חשש לקולא ולפי גירסא זו כל היכא דרובא מסבלי והדר מקדשי ומיעוטא מקדשי והדר מסבלי לא חיישינן אבל הגאונים גורסין לא צריכא דרובא מסבלי והדר מקדשי ומיעוטא מקדשי והדר מסבלי מ"ד לא ניחוש למיעוטא קמ"ל וכך כתובה בהלכות ולפי גירסא זו לעולם חיישינן אלא באתרא דכולהו מסבלי והדר מקדשי והיינו טעמא דנהי דבעלמא לא חיישינן למיעוטא הכא חיישינן לפי שאין רוב זה קבוע ומחוייב דומיא דרוב נשים מתעברות ויולדות ומיעוט מפילות שהוא רוב קבוע מצד טבע העולם אבל רוב זה שאינו אלא מצד המנהג והמנהג עשוי להשתנות אין זה רוב חשוב שלא לחוש למיעוטו עכ"ל וכתב רבינו ירוחם אם יש עדים שלא קידש קודם סבלונות לפר"ח אין לחוש ולפרש"י יש לחוש פירוש כגון דאמרי סהדי הוינא בהדיה משעת שדוכין עד שילוח סבלונות ולא קדשה גם לא עשה שליח לקדש וכתב עוד הר"ן נמצא פסקן של דברים דהיכא דשדיך ואח"כ נתן סבלונות סתם בפני עדים אי אתרא דמקדשי והדר מסבלי חיישינן לקדושין ודוקא בשנתנן סתם בפני עדים אבל נתנן בפירוש לשם סבלונות א"נ אפילו נתנן סתם ושלא בעדים אין חוששין

להם לפירוש רש"י ולפירוש הרי"ף אפילו נתנן בתורת סבלונות בפירוש ואפילו בלא עדים חוששין שמא קדמו להם קדושין ולפי גירסת רש"י דאמרינן דבאתרא דמקדשי והדר מסבלי חיישינן דוקא באתרא דרובא מקדשי ולפי גירסת הגאונים אפילו באתרא דמיעוטא מקדשי אבל באתרא דכולהו מסבלי והדר מקדשי לכ"ע לא חיישינן ובעיר חדשה שאין בה מנהג מסתברא דחיישינן דכיון שאין בה מנהג רואין אותה כמחצה על מחצה ועוד שהרי לגירסת הגאונים אפילו למיעוטא חיישינן וכל היכא דחיישינן אפילו אמרו שניהם שלא נתכוונו לקדושין חיישינן ולדברי האומרים דקטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה אם נתרצה אביה בפירוש חיישינן וכמו שכתבתי למעלה אפילו בקטנה נמי חיישינן לסבלונות אם נתרצה בהן אביה ולא עוד אלא אפילו בקטנה שאין לה אב כל ששדכה בחיי האב אע"פ שלא שלח סבלונות עד לאחר מיתת האב לפירוש הרי"ף חוששין שמא קבל אביה קדושיה אבל לדעת רש"י שאינו חושש אלא שמא הסבלונות בעצמן קדושין הכא כיון שאין לה אב במיאון סגי לה וכתב הרשב"א דמאי דאמרינן אפילו באתרא דמיעוטא מקדשי והדר מסבלי חיישינן מסתברא דה"מ כשהן מקפידין בכך שאינם סומכים לשלוח סבלונות אלא לאחר קדושין דבכה"ג הסבלונות מוכיחין לפי מנהג המיעוט שקדמו להם קדושין אבל היכא דלא קפדי משום סבלונות כלל אף על פי שמיעוטן מקדשי מפני חשש דברים אחרים ואחר כך מסבלי אין חוששין לסבלונות שיהיו קדושין או שקדמו להם קדושין דכיון שאינן מקדשין תחלה מפני הקפדת הסבלונות אין הסבלונות הוכחה על הקדושין וכתב דמשום כך במקומות אלו אין חוששין לסבלונות כלל ומעשים בכל יום ואין חוששין להם עכ"ל הר"ן ז"ל וכתב עוד הר"ן בתשובה אין אוסרים אשה ע"י סבלונות אלא באתרא דמיעוטא מיהת מקדשי והדר מסבלי בהקפדה גמורה כלומר שאין מקפידים שלא לשלוח סבלונות אא"כ קדשו עכ"ל וכתב הרשב"ץ אם לא היו שם עדים והוא אתרא דמסבלי והדר מקדשי אין כאן בית מיחוש לא לפירוש רש"י ולא לפירוש התוספות ודברי הרמב"ם בפ"ט כגירסת הגאונים והרי"ף ז"ל וכתב בתשובה להרמב"ן סימן קל"ח שקיבל מרבותיו שזו היא הגירסה הנכונה: וכתב ה"ה בשם הרמב"ן דבמקום חדש שאין מנהג ידוע חוששין לסבלנות ובשם הרשב"א כתב דמיעוטא מקדשי והדר מסבלי דחוששין דוקא בשיש שם מיעוט שעושין כן ברגילות אבל דלעתים מקדשים במקרה והדר מסבלי אפילו מיעוט לא מיקרי ובמקומות שלנו שאין עושין שם אלא מחמת מקרה שמתחדש אין חוששין לסבלונות כלל ומעשים בכל יום ואין חוששין להם עכ"ל. נשאל הרשב"א ראובן שידך בתו לשמעון ועמד החזן ואמר פלוני שידך את בתו לפלוני ויצאו קצת הקהל ובפני אותם

שנשארו נתן המשדך סבלונות לכלה ואח"כ היה שולח לה בכל יום סבלונות אח"כ המיר דתו המשדך והיא נשאת לאיש אחר ועכשיו טען המשדך שבתורת קדושין נתן לה אותם סבלונות והשיב דעו כי מי ששולח סבלונות לאשה שנשתדכה לו דינו תלוי במנהג המקום וכו' ואין השידוכין כמדבר עמה על עסק קדושיה כיון שמנהג המקום לשלוח סבלונות ואחר כך מקדשין גם אין חוששין שמא כבר קידש כיון שעכשיו שולח סבלונות שהרי אין מנהג המקום ואפילו למיעוט האנשים להמתין לשלוח הסבלונות אחר הקידושין ועוד אני אומר שאפילו היה מקומכם מקום שמקצת בני המקום מקדשין ואחר כך שולחים סבלונות במעשה איש זה לא נחוש מפני שכבר אמרתי לכם שאין הסבלונות בעצמן קדושין וכן אין לחוש שמא זה שנתן סבלונות כבר קידש שהרי שידך עכשיו בפנינו ואם מפני הסבלונות ששלחה אח"כ אין זה ראיה שכבר קידש שהרי איש זה (כבר) ראינוהו שנתן מתחלה סבלונות קודם קדושין א"כ אין סבלונותיו לעולם ראיה על שכבר קידש ולפיכך אין חוששין לדבריו כלל וכ"ש לזו שכבר נשאת ע"כ בסימן אלף ק"פ ותשובה זו כתובה בספר רבינו ירוחם וכתב עוד בזה הרשב"א בתשובה סי' תקנ"ח וגם מהרי"ק כתב בשורש קע"א שאין לחוש כלל לאותן הסבלונות הנעשה אחר הקנין תכף בו ביום או למחרתו לא לפירוש רש"י ולא לפי' הגאונים והאריך בטעם הדבר כתב. עוד הרשב"א בתשובה סימן אלף ורכ"ג פרש"י חוששין שמא אותן סבלונות עצמן לשם קדושין ניתנו כששלחן ע"י שני עדים כשרים או שנתנה לה השליח בפני עדים והוא ז"ל פי' ודוקא בששידך מעיקרא והדין עמו שאם אי אתה אומר כן אין לך נותן לפנויה סתם שוה פרוטה שאינה צריכה גט אבל ר"ח והרי"ף פירשו שהסבלונות עצמן אין חוששין להם משום קדושין אבל כל דמסבלי חזקה שכבר קידש שאילולי כן לא היה שולח סבלונות והילכך מקומות שכולן מסבלין ואחר כך מקדשין אין חוששין להם ואף לדבריהם ודאי אין חוששין אלא למי ששידך שא"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שלא תהא צריכה גט דאין זו (דאיזו אשה) נזהרת מלקבל דורון מיד איש או (ע"י) שלוחו ע"כ כתב עוד הרשב"א בתשובה סי' אלף ורל"ו על שמואל שהיה משתדל עם יצחק לשדך ב' בנותיו לב' בניו והביא בידו טבעות לתת לבנות ויצחק לא נתרצה בכך לתת בנותיו לבניו וכשראה זה כן אמר שמואל זה לאשת יצחק אע"פ שאין יצחק בעלך מתפייס בשידוכין הא לך הטבעות לבנות כי אנשים אחים אנחנו וקבלתן האשה ואח"כ טען דלשם קידושין נתנם אם הבנות קטנות או נערות אין להם יד לקבל קדושין שלא מדעת האב ואפי' אם הם גדולות והיה שמואל זה נותן ליד הבנות בפירוש לשם קידושין לא עשה כלום לפי שהמקדש את האשה משלו לצורך אחר אינה מקודשת אא"כ עשאו אותו האחר שליח

או שנתרצה בכך קודם הקדושין וכאן אין חוששין שמא עשו הבנים את האב שליח דלא חציף איניש לשוויי לאבוה שליח וכו' כדאיתא בפרק האיש מקדש (קידושין מח:) ועוד אפילו עשאוהו הבנים שליח בעדים וקדשן בעדים אם לא פירש פלונית לפלוני בני ופלונית לפלוני בני הן אסורות לינשא בין להם בין לאחרים ולפיכך כופין אותם לגרש וכתב עוד ואם נתן ליד האם בין גדולות בין קטנות אין אחת מהן מקודשת שאין הבת מתקדשת ע"י האם אלא א"כ גדולה ועשתה האם שליח לקבל לה קידושין והקול שהוציא אין חוששין לו דכל קלא דלא אתחזק בבי דינא לאו קלא הוא עכ"ל כתב מהרי"ק בשורש כ"ח מאחר דכן הוא דאיכא מיעוטא דשכיח ביניכו דמקדשי והדר מסבלי דודאי יש להחמיר כפר"ח ואף על פי שיש להראות פנים ולומר דלא נאמרו הדברים אלא כשאין הבעל עומד לפנינו שמת או הלך למ"ה התם הוא דחיישינן לסבלונות אבל כשהבעל לפנינו ועומד וצווח שלא נתכוון לשם קדושין הדעת מכרעת שאין לחוש לשום פוסק כדמשמע מתוך לשון המרדכי פרק האיש מקדש מ"מ אע"פ שאני מדמה בע"ד איני רוצה לעשות מעשה באיסור ערוה חמור כזה ואף על פי שאין להחמיר בו כ"כ א"כ הוא דלכל הפחות רובא מסבלי והדר מקדשי דהא חזינא דסמכי רבנן ארובא לענין שאם נשאת לא תצא גבי מים שאין להם סוף מ"מ אין להקל לכתחלה לע"ד ע"כ ועוד כתב בזה בשורש קע"א וכתב בשורש ק"א שכתב מהר"ם בתשובה דמי יכניס ראשו לאותו ספק לידע מנהג המקום שהוא יוצא משם ואין נראה כך מתוך דברי בעל א"ה שהרי הביא דברי ר"ח להחמיר ולחוש למיעוטא שמקדשין ואח"כ שולחין סבלונות משמע מתוך דבריו דדוקא היכא דאיכא מיעוטא מיהא דמקדשי והדר מסבלי הוא דחיישינן וכ"נ גם מתוך דברי כל הפוסקים מלבד מהר"ם הלא המה הרי"ף והרמב"ם וסמ"ג וכן מצאתי בתשובה להרשב"א וכתב בשורש קע"א שדבר פשוט הוא שלא היה כוונת הר"מ להחמיר אלא במקום דמיעוטא מיהא מקדשי והדר מסבלי דבין מיעוטא לפלגא או לרובא עבידי אינשי דטעו אבל היכא שכולם מסבלי תחלה בזה לא דבר הר"ם וכתב עוד שם לכשת"ל תמצא דאותה עובדא שעליה דבר הר"מ היה באיש נכרי שבא מארץ אחרת ונותן הסבלונות מדקאמר מי יכניס ראשו לידע המנהג שהוא יצא משם משמע שיצא מארצו ובא לכאן והתם דאיכא למיטעי אבל כשהוא במקומו וידוע לנו מנהג אנשי מקומו על הברור נלע"ד שהיה מתיר לפי פרש"י דס"ל דלא חיישינן למיעוטא וכ"ש שיתיר אפי' לדברי ר"ח היכא שהוא עומד במקומנו וקים לן בגויה דהוא מאתרא דכולהו מסבלי ברישא. וכתב ע"ש ויתר על זה ראיתי להתירו בנדון זה בפרט כאשר נעשה הקנין סמוך להכנסת כלה ממש בבה"כ בין מנחה למעריב ותיכף התפללו וקבלו שבת כמן ימא לטיגני בלי

הפסק בין הקנין לקבלת שבת ובלילה ההוא ליל שבת ניתנו אותן סבלונות וא"כ א"א לומר שנתקדשה לא ע"י הרצועה ההיא לפירש"י ולא ע"י קידושין אחרים כפי' הגאונים דהא אין מקדשין בשבת והאריך עוד שם בדיני סבלונות ובתרומת הדשן סי' ר"ן כתב בשם רבי' שמחה דאפילו לפירש"י לא בעי עדים בשולח סבלונות אי הוי באתרא דרובא מקדשי והדר מסבלי משום דהך סברא דשולח סבלונות חששא ברורה היא כחזקה שאינה פוסקת שהיא באה מכח הרוב ובטור א"ה כתב דלפירש"י צריך שישלחם בעדים והא דכתב רבינו שמחה דאפילו לפירש"י לא בעי עדים נראה ליישב ולומר דודאי בעי עדים בשעה שהמשלח שולח סבלונות אבל בשעה שנותנים הסבלונות לאשה סבר רבינו שמחה דלא בעי עדים התם ונוכל לומר דהאבן עזר נמי מודה בזה עכ"ל ואין דבריו נראין לע"ד כלל דהא פשיטא שדעת רבי' דלרש"י צריך עדים בשעת בחינת הסבלונות לאשה וכ"כ הריב"ש בתשו' סי' ה' דלפירש"י צריך שיהיו עדים רואים שתקבל האשה הסבלונות בידיה או שינתנו לתוך חיקה כדרך שאר הקידושין ע"כ וכך הם דברי הר"ן שכתבתי בסמוך דלפירש"י דוקא כשנתן לה בפני עדים. וכתב עוד בת"ה בשם א"ז נראה דסבלונות יש לחוש אפילו קבלה אשה אחרת דדילמא שליח שויתה כיון שכבר קבלה קנין על הקנס וכ"ש אם קבל אביה דיש לחוש לפירש"י ע"כ אבל מהרי"ק כתב בשורש קע"א שלכך נהגו הקדמונים שלא תקבל הסבלונות הכלה עצמה כי היכי דלא ליהוי קידושין ועוד האריך בתרומת הדשן בדיני סבלונות כ' הריב"ש שם באותו סימן על אחד שאירס אשה כפי נימוס עכו"ם ואח"כ נתן לה סבלונות לפירש"י בנדון הזה אין חוששין להם שניתנו לשם קידושין אף אם היו שם עדים שקבלה אותם הבחורה בשעה ששלחו לה שהדבר ידוע שלא היה מנהג מעיורק"א שהרוב יקדשו ואח"כ ישלחו סבלונות ואף אם זה היה מנהגם הנה בעונות נתבטל המנהג ההוא וכיון שאין בה מנהג לקדש קודם סבלונות אין לחוש לסבלונות שיהיו נותנים בתורת קידושין כיון שלא פירש או לא היה מדבר עמה על עסקי קידושיה וכ"ש בנדון שלך שכבר התחלתם בשידוכין כמנהג העכו"ם אם באונס אם ברצון שיש לומר שלפי מנהג העכו"ם ולדעת אותן שידוכין הוא שולח דומה למה ששנינו (קידושין נ.) במקדש בפחות מש"פ שאע"פ ששלח סבלונות אין חוששין להם שע"ד הקידושין הראשונים הפסולים הוא שולח ולפי' הגאונים אף אם איפשר דבעיר שאין בה מנהג חוששין לסבלונות שמא קדש קודם לכן מ"מ בנדון שלך הרי אתה מודה שלא קדשה בכסף קודם הסבלונות אלא שאתה טוען שהסבלונות ניתנו לשם קידושין ולדעת אלו אין לחוש כלל לסבלונות עצמן לומר שניתנו לשם קידושין ואף אם באת לטעון שקודם קידושין קדשה אותה בביאה אין חוששין לזה שהרי מנהג כל

ישראל שלא לקדש בביאה דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה וא"כ אין חוששון לסבלונות לומר שמא קדש בביאה ומה שטענת מן הייחוד שהיה לשם קידושין גם לזה אין חוששין דלא אמרינן הן הן עדי ייחוד הן הן עידי ביאה אלא במגרש אשתו מן הנישואין ולנה עמו בפונדק מפני שלבו גס בה אבל מן הארוסין שאין לבו גס בה אין הייחוד ראיה שבעל אא"כ אמר לי בפני עדים התקדשי לי בביאה ועוד שבנדון זה אע"פ שראו העדים שבא עליה כיון שלא פירש לשם קדושין אין אומרים אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ולשם קדושין בעל כיון שאתה טוען על הסבלונות שהם לשם קדושין הרי הביאה הוא ע"ד קדושין הראשונים ואינם עכ"ל: וכתב עוד בסימן תע"ט לפרש"י בנדון זה ששליח הסבלונות שנעשה עד אומר שאבי החתן נתן לו הסבלונות ולא החתן אין לחוש לסבלונות אלו שהרי אפילו אמר האב בפירוש שהוא נותן בתורת קדושי בנו אין חוששין להם כדאיתא בפרק האיש מקדש ואע"פ שהשליח אמר לכלה זה שלח לך החתן אין בכך כלום עיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן ע"ד ובספר א"ח: והריטב"א כתב בתשובה על ענין המשדך שראו עדים שנתן מתנות למשודכת אבל אינם מעידין שא"ל שום לשון קדושין ולא שדבר עמה בעסק קדושין אלא שם המתנה סתם בידה או בחיקה ושאל על מנהג אותה העיר בענין הסבלונות וא"ל שמנהגם לעשות שידוכין בלא קדושין ולתת סבלונות בשעת שדוכין או אחר שדוכין ואין אחד שיקדש ואחר כן יתן מתנות והשיב שאין כאן מקום לחוש לסבלונות כיון דכולהו מסבלי והדר מקדשי וכן דבר פשוט הוא שהנותן כסף או שוה כסף ליד האשה אפילו בפני עדים אע"פ שהיה דעת שניהם לקדושין אינן קדושין עד שיפרש לה שנותן לשם קדושין או עד שידבר עמה בעסקי קידושיה בפני העדים ההם במעמד ההוא ויתן לה בעוד שעוסקין בענין הקדושין ממש ולא אפילו מענין לענין ובאותו ענין ואם מפני שהעדים קורין אותם בעדותן אישפיז"ה כן הוא מנהגם לקרות כן לכל משודכת אפילו בלא קדושין וכן לפעמים שקורין אותה נובי"א שידוע לכל שאין נובי"א ממש אלא לאחר כניסה לחופה וכאן הכל מודים שלא נכנסה לחופה וקרוב אני לומר שאפילו היו קצת בני העיר מקדשי והדר מסבלי כיון שאין עושין כן אלא בפרסום גדול בחזן ובעשרה ובזה מנהג פשוט בגזירה וחרם קהלות שלא היה לנו לחוש לסבלונות דלמאי ניחוש לשמא קדשה בעשרה כמנהג א"כ קלא אית לה למילתא ואם שקדשה בעדים בלבד ושלא כפי התקנה אין לחוש מן הסתם דמסתמא לא עבר על החרם ועל הגזרה ותשובה זו מצאתי בפסק א' שכתב מהר"י ן' חביב ז"ל על ענין סבלונות וגם הרא"ש כתב בתשובה שאכתוב בסוף סימן שאחר זה שאע"פ שהיו קורין אותה ארוסה אין כאן בית מיחוש להצריכה גט שכן דרך העולם לקרוא למשודכת ארוסה. כתב

הרשב"א בתשובה סי' אלף קפ"ט על אשה שהיתה משודכת לראובן ובקש שיושיבו המשודכת אצלו ולא רצה חמיו עד שיתן לה טבעת ונתינת טבעת הוא אצלם כנתינת קידושין ונתרצה ונתן לה טבעת בפני כל המסובין כל שהדבר מפורסם אצלם בנתינת הטבעת סתם בתורת קדושין היא גם זו ודאי שהיתה משודכת לו וקבלה טבעת סתם הרי היא מקודשת ועוד כיון שהאב הקפיד בדבר ודאי משמע שלכך נתכוין ואע"פ שהיא בוגרת כל שנתכוין האב לקבל קידושין מן הסתם גם היא הודיעה והרי זה כמדבר עמה על עסקי קידושיה וכ"ש שהדבר מפורסם ביניהם שכל נתינת טבעת ממשודך למשודכת אינה אלא קדושין עכ"ל: כתוב בכתבי מה"ר איסרלן סימן רכ"ו דאפילו היכא דחיישינן לסבלונות היינו בדידעינן בודאי בשליחות הסבלונות אבל קלא דסבלונות פשיטא דלא מחמירים ביה כולי האי עכ"ל ועוד כתב שם בדיני סבלונות וכתב בא"ח אם הוא טוען שלשם קדושין נתן סבלונות והיא טוענת שמתנת חנם היו ולא לשם קדושין נראה שהיא נאמנת כדין אשה שאמרה לבעלה גרשתני (כתובות כב:) דנאמנת דחזקה דאינה מעיזה ה"נ במשודכת עכ"ל. ואין דבריו מוכרחים ואדרבא פשט דברי הגמרא והפוסקים מירי כשהיא טוענת שלא קבלה הסבלונות לשם קידושין ומה שדימה זה לאומרת לבעלה גרשתני אינו דומה לו אלא לאומר לאשה קדשתיך והיא אומרת לא קדשתני וכיון ששלח סבלונות ומנהג המקום דמקדשי והדר מסבלי והוי כאילו יש לו עדים שקדשה שוב אינה נאמנת לומר קדשתני :

סעיף קטן ב

וחוששין לכתובה שאם כתב לה כתובה ולא הגיע עדיין לידה רואין אם דרך מקצת אנשי העיר שמקדשין ואח"כ כותבין כתובה חוששין שמא נתקדשה וכו' בפ' האיש מקדש (קידושין נ:) בעא מיניה רב אחא בר רב הונא מרבא הוחזק שטר כתובה בשוק מהו ואסיקנא אמר רב אשי באתרא דמקדשי והדר כתבי כתובה חיישינן כתבי והדר מקדשי לא חיישינן מקדשי והדר כתבי פשיטא לא צריכא דלא שכיח ספרא מהו דתימא ספרא הוא דאתרמי קמ"ל ופרש"י הוחזק שטר כתובה בשוק. שראו שטר כתובה: מהו. אם נתקדשה לאחר מהו להחזיקה כמקודשת לראשון: דלא שכיח ספרא. אין הסופר מצוי בעיר תמיד: ספרא הוא דאתרמי ליה. וקדם לכתוב קודם קדושין וכתב הרמב"ם בפ"ט הוחזק שטר כתובתה אם דרך מקצת אנשי המקום שמקדשין ואח"כ כותבין חוששין לה ואע"פ שאין שם סופר אין אומרים שמא מפני הסופר שמצא הקדים וכתב אם דרך כל אנשי המקום שכותבין הכתובה קודם הקדושין אין חוששין לה ונראה דלטעמיה אזיל שגורס בענין מקדשי והדר מסבלי כגרסת הרי"ף והגאונים דחיישינן למיעוטא להחמיר

ולרש"י דגריס בההיא דסבלונות דלא חיישינן למיעוטא ה"נ דכוותה וכ"נ מדברי ה"ה ורבינו סתם וכתב כלשון הרמב"ם ז"ל ולא שת לבו לזה ואיפשר שטעמא מפני שהעלה בדין הסבלונו' דטוב לחוש לשני הפירושי' להחמיר:

סימן מו

סעיף קטן א

פנויה שיצא עליה קול שנתקדשה חוששין וכו' בסוף גיטין (דף פח:) תנן יצא שמה בעיר מקודשת הרי זו מקודשת ובלבד שלא יהא שם אמתלא ובגמרא (דף פט:) אמר רב אשי כל קלא דלא אתחזק בב"ד לאו קלא הוא ונראה מדברי הרמב"ם בפ"ט דהא דאמרינן יצא שמה בעיר מקודשת הרי זו מקודשת לאו למימרא דמחזיקים אותה בודאי מקודש' לאותו איש שיצא שמה שנתקדשה לו אלא בחזקת ספק מקודשת היא דמחזקינן לה וכך הם דברי רבינו שכתב חוששין לו וצריכה גט:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכיצד הקול הברור כגון וכו' או שיאמרו פלוני מהיכן שמע מפלוני שם אמר עולא לא ששמע קול הבר' אלא כדי שיהו נרות דולקות ומטות מוצעות ובני אדם נכנסים ויוצאים ואומרים פלונית מתקדשת היום מתקדשת ודילמא לא איקדשה אימא פלונית נתקדשה היום וכן תני לוי לא שישמעו קול הברה וכו' א"ר אבא א"ר הונא א"ר לא ששמעו קול הברה אלא כדי שיאמרו פלוני מהיכן שמע מפלו' ופלוני מפלוני והלכו להם למ"ה ואמרינן תו בגמרא א"ר חסדא עד שישמעו מפי כשרים ופרש"י מפי כשרים. שיאמרו מפלוני שמענו והוא הלך למ"ה וכתב הרא"ש לא פליג רב אהני דאמרי לעיל נרות דולקות ומטות מוצעות דשני ענינים הם ותרוייהו חשיבי קול או זה או זה ועוד קול דלעיל שייך בקדושין דוקא וקלא דהכא שייך אף בגירושין ומיירי בתרי דשמעי מתרי כגון ראובן ושמעון מלוי ויהודה אבל חד מחד ותרי מחד לא תדע מדפריך עדות מעלייתא הוא ומסיק והלכו להם למ"ה משמע דאיירי בתרי ועוד מדא"ר חסדא עד שישמעו מפי כשרים עכ"ל ומ"ש דרב לא פליג אהני דאמרי לעיל נרות דולקות וכו' כ"נ מדברי הרי"ף ומדברי הרמב"ם בפרק ט' וכן דעת הרשב"א בתשובה שכתב הא דאמר רבי אבא לא שישמעו קול הברה וכו' לא פליג אדעולא אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי שאילו היה בשעתו בעינן כדעולא ואם לאחר זמן בבדיקת הקול מפי עדים כדרבי אבא. וגם התוספות כתבו מסתמא לא פליג רבי אבא אעולא דלעיל ואברייתא דלעיל וכן משמע מדלא קאמר ורבי אבא אמר אלא לעיל דאיכא רגלים לדבר לא בעינן שיגיע לדבר ברור אבל היכא דליכא רגלים לדבר בעינן שיגיע לדבר ברור וז"ל הר"ן אמר רבי אבא וכו'

אלא כדי שיאמרו פלוני מהיכן שמע מפלוני ופלוני מפלוני כלומר דאיכא קמן עד אחד שאומר אני שמעתי מראובן ועד אומר אני שמעתי משמעון דהשתא איכא תרי סהדי דמסהדי מפומא דתרי אחריני והלכו הני קמאי למ"ה ורבותא קמ"ל דאע"ג דכל חד וחד משום חד בלחוד קא מסהיד ואין כאן ב' ששמעו מפי שנים כאחד בהכי סגי ולישנא דכדי שיאמרו ה"ק שהקול יוצא כך שראובן שמע משמעון ולוי מיהודה והלכו להם שמעון ויהודה ובא לפנינו ראובן ולוי והעידו שהם שמעו כמו שהחול יצא והא דרבי אבא לא פליגא אדעולא דאמר כדי שיהו נרות דולקות וכו' אלא בדעולא דאיכא רגלים לדבר לא בעינן כדי שיאמרו פלוני מהיכן שמע מפלוני וכו' דמשמע בגמרא דקרו ליה דבר ברור אבל כל שאין רגלים לדבר בעינן דבר ברור כה"ג ועוד דמלתיה דעולא לא שייכא אלא בקידושין ומילתיה דרבי אבא שייכא בין בקידושין בין בגירושין והרמב"ם כתב בפ"ט וכן אם באו שנים ואמרו ראינו כמו שמחת אירוסין ושמענו קול הברה ושמענו מפלוני שנתקדשה פלונית בפני פלוני ופלוני ונראה מדבריו דבדעולא היינו ששמעו דקאמרי טובא פלונית נתקדשה היום ובדרבי אבא אף על פי שלא שמעו אלא מאחד ולא אמרו ג"כ נתקדשה היום אלא נתקדשה סתם סגי כיון שהקול גומר לב' שהלכו להם אבל מה שהוא אומר דסגי בב' מעידים ששמעו מא' ששמע כן מפי שנים איני יכול ליישבו ללשון הגמרא אא"כ גורס כדי שיאמרו פלוני שמע מפלוני ופלוני והלכו להם למ"ה עכ"ל הר"ן ז"ל: וכתב ה"ה שהרשב"א פירש דדוקא בדאיכא תרי דשמעי מתרי וכדפירש הרא"ש ז"ל וז"ל הרא"ש בתשובה אם יאמרו שנים שמענו מפלוני ופלוני או אפילו ע"א אמר אני שמעתי מראובן ועד שני יאמר וכן שמעתי אני משמעון חוששין לזה ואין מבטלין הקול הא לאו הכי אין חוששין לו ואפי' אמר ראובן אני שמעתי משמעון ושמעון זה יאמר אני שמעתי מלוי ולוי אמר אני שמעתי מיהודה ואפילו אלף וכיוצא בזה אין כאן אלא עד אחד וכתב עוד ה"ה ומדברי רבינו שאפילו באיש אחד מוחזק הקול כל שיאמרו ב' שמענו שאמר (אחד) שנתקדשה בפני ידועים וכן מורה לשון הגמרא עכ"ל :

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן דהוי קלא אפילו אשה שאמרה מפי תרי וכו' לא מצאתי כן בדברי הרמב"ן וגם בחדושי הרמב"ן סוף גיטין בדקתי ולא מצאתי כן ובספר מדוייק מצאתי כתב הרמ"ה: ואהא דכל קלא דלא אתחזק בבית דין לאו קלא הוא כתב הרב המגיד בפרק ט' פרש"י כל שלא בדקו בית דין אחריו אם הוא קול גמור כשמיעת פלוני מפלוני שהלכו להם או בנרות דולקות עד שבאו אותם עדים והעידו בביטול הקול דכל קול שהוחזק אין מבטלין אותו ואם לא הוחזק מבטלין אותו וכן אם לא בדקו עליו בזמנו

ולאחר זמן לא מצאו ולא ידעו שמעינן להם בדבר הברור אין חוששין לו ולזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכן נראה מדברי רבינו שצריך שיוחזק בבית דין בזמנו עד כאן לשונו ודברים אלו כתבום הרשב"א והר"ן בשם הרמב"ם ז"ל. וכתב הר"ן (סוף המגרש דף תי"ד) על זה ואם תאמר כל שלא הוחזק ממש יחזיקו אותו עכשיו ויבדקו עליו ושמא אם נשאת קודם בדיקה אין בודקין אחר נשואין והטעם לכל אלו שהרבה אומרים פלוני שמע מפלוני והם אומרים שמענו מפלוני ופלוני שהלכו להם למ"ה ואילו יבואו לב"ד ויחקרו יאמרו לא שמענו ולא ראינו עכ"ל: וגם הרשב"א כ"כ בשם הרמב"ן ז"ל ובתשובת הרשב"א כתוב על קול א' שיצא כל היכא דליכא כדעולא או כדרבי אבא קול הברה בעלמא הוא ומבטלין אותו ועוד דכל קלא דלא אתחזק בי דינא לאו כלום הוא ואילו באו ב"ד עכשיו לחזור ולדקדק אחר הקול עושין וראוי לעשות כן והריב"ש בתשובה סימן רס"ו סימן קכ"ג וק"ע האריך בדינים אלו וכתב מהרי"ק בשורש פ"ז דהא דבעינן דאתחזק בב"ד היינו בכה"ג דליכא אלא קלא בעלמא משום דאל"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו מותרת להנשא שלעולם יצא קול שנתקדשה לאחר אבל היכא דאיכא חזקה טובא א"צ שיתחזק בב"ד עכ"ל והאריך שם בדבר :

סעיף קטן ד

ומ"ש רבי' וכן אם אינם מזכירים שנתקדשה לפלוני אלא שנתקדשה סתם או אפי' אומרי' נתקדשה לפלוני ואומרי' שנתקדש' לו בעיר אחרת ברייתי' בסוף גיטין שלא לפלוני אין חוששין לה בעיר אחרת אין חוששין לה ופרש"י שלא לפלוני. יצא עליה קול שמקודשת היום אבל לא הזכירו שמו לומר לפלוני אלא שנתקדשה סתם אין חוששין לה: בעיר אחרת. יצא כאן קול פלונית נתקדשה היום במקום פלוני ואיני יודע למה הרמב"ם בפ"ט השמיט זה ולא הצריך שיאמרו נתקדשה לפלוני כאן: 89"ב"ה ונראה שמכלל דבריו נשמע שנתקדשה במקום שנרות דולקות ומטות מוצעות:

סעיף קטן ה

ומ"ש או שאמרו פלונית תתקדש היום לפלוני אינו קול כתבתיו בסמוך אומרים פלונית מתקדשת היום מקודשת ודלמא לא איקדשה אימא פלונית נתקדשה היום. והר"ן בתשובה האריך בדינים אלו וגם בתשובות להרמב"ן סימן ק"כ וקל"ה כתוב דינים אלו:

סעיף קטן ו

ואם יצא הקול שנתקדשה לפלוני וגרש' אין חוששין לאוסרה משום הקדושין ואסור' לכהן משום קול הגרושין שם במשנה יצא שמה בעיר מקודשת הרי זו מקודשת מגורשת הרי זו מגורשת ובגמרא (דף פח.) ואסרינן לה אגברא הא א"ר אשי כל קלא דבתר נשואין לא חיישינן ליה ה"ק יצא שמה בעיר מקודשת ה"ז מקודשת מקודשת ומגורשת ה"ז

מגורשת מ"ט קול ושוברו עמו. ופרש"י ואסרינן לה אגברא. בתמיה ואמגורשת קאי האי אשת כהן שיצא קול שגירשה בעלה קתני מתני' חיישי' לקלא ואסרי' עליה: והא"ר אשי כל קלא. שיצא על האשה משנשאת ולא יצא עליה קול קודם נשואין לא חיישינן ליה כגון אם נשאת לכהן ויצא עליה קול שהיתה זונה או גרושה לא מפקינן לה מיניה אלא בעדות ברורה וזו נשואה ועומדת היא. ה"ק וכו'. האי קול דמגורשת אירשא קאי אשה פנויה שיצא עליה קול מקודשת חיישינן לה ואסורה לינשא אלא לאותו איש חזר ויצא עליה קול מגורשת שגירשה אותו פלוני שיצא לה קול קדושין ממנו ה"ז מגורשת ומותרת לכל מ"ט הרי קול שחששנו לו תחלה שוברו עמו:

סעיף קטן ז

וכל קול שיש לו אמתלאה ששוברת אותו כגון שיצא הקול שקידשה ע"ת או שזרק לה קדושין ספק קרוב לו ספק קרוב לה שם במשנה הנזכר מסיים ותני בלבד שלא יהא אמתלאה אי זו היא אמתלאה גירש איש פלוני את אשתו ע"ת זרק לה קדושין ספק קרוב לה ספק קרוב לו זו הוא אמתלאה ופירש רש"י גירש פלוני את אשתו ע"ת. זהו שובר של גירושין שמא לא נתקיים התנאי: זרק לה קדושיה וכו'. זהו אמתלאה של קדושין וה"ה נמי איפכא:

סעיף קטן ח

ומ"ש או אפילו אם יש לחוש לאמתלאה לבטל הקול כגון שיש להסתפק אם יש בקדושין ש"פ או שמא קטן היה אין חוששין לקול שם (דף פט.) ההיא דנפק עלה קלא דאיקדשה באיצפא דתוחלא שלחה רב אידי בר אבין לקמיה דאביי כה"ג מאי א"ל אפי' למ"ד לא מבטלי' קלא בהאי מבטלינן קלא מימר אמרי עיינו רבנן בקידושין ולא הוו בהו ש"פ ההיא דנפק עלה קלא דאיקדשה לחד מבני פלניא אמר רבא אפילו למ"ד לא מבטלינן קלא בהא מבטלינן מימר אמרי עיינו רבנן בקדושין וקדושי קטן הוו ההיא דנפק עלה קלא דאיקדשה לקטן הנראה כגדול א"ל רב מרדכי לרב אשי הוה עובדא ואמרו עדיין לא הגיע לפלגות ראובן שנאמר לפלגות ראובן גדולים חקרי לב. ופרש"י באיצפא דתוחלא. הם תמרים שלא בישלו כל צרכן ומניחין אותן בחותלות כלים העשויים מכפות תמרים ומתבשלים קצת וכשאוכלין אותו נשאר מן האוכל על הגרעינא שאינו נפרד ממנה יפה מפני שאינה מבושלת וההוא אוכל קרי ציפא: מימר אמרי. כשתנשא לאחר לא יאמרו ראו א"א שנשאת דמימר אמרי עיינו רבנן בההיא איצפא ולא הוה ביה שוה פרוטה דסתמיה לא חשיב דהא (דלא) מבטלינן קלא אינו אלא מפני החשד והכא ליכא חשד: לחד מבני פלניא. ולא היו אומרים לאיזה מהן: לקטן. בשנים שנראה גופו כגדול והיו מכירין בו: עדיין לא הגיע לפלגות ראובן. כלומר אין חכמה לקטן בשנים כדכתיב

בגדולים הוא דאית להו חקרי לב וזה אע"פ שגופו ארוך ניכר הוא במעשיו שקטן הוא בשנים וכשתנשא לאחר מימר אמרי עיינו רבנן בקדושיה וקטן בשנים הוא: והרא"ש כתב שר"ח גורס עדיין לא הגענו לפלגות (ראובן) שהיו בהם חכמים גדולים חקרי לב והם היו יודעים אם הגיע זה הקטן הנראה בדרכיו כשאר גדולים ולחשבו גדול אבל אנו אין בנו כח להבין בין קטן הנראה כגדול ובין קטן זולתו ואין לנו אלא בודקין לקדושין ולגרושין הלכך בעינן י"ג שנה ויום אחד ולמעלה והוא דאייתי שתי שערות עכ"ל. והרי"ף והרמב"ם השמיטו כל זה ואפשר שסמך הרי"ף על מ"ש מתניתין דקתני ובלבד שלא יהא שם אמתלאה איזו היא אמתלאה וכו' והרמב"ם ג"כ כתב בד"א שלא היה שם אמתלאה וכו' כיצד היא האמתלאה פלונית נתקדשה ע"ת או קדושי ספק לא הוחזקו אלא שואלין וסומכין על דברים הואיל ואין שם ראיה ברורה ולא קול חזק וכתב הר"ן הא דקתני סיפא דמתניתין ובלבד שלא יהא שם אמתלאה איזו היא אמתלאה וכו' כתב הרמב"ן דלאוקימתיה דרב אשי לאו אירישא קאי דאפילו יצא קול מקודשת ומגורשת ע"ת ודאי דמבטלינן ליה לקלא קול ושוברו עמו הוא דהא חזינן בשמעתין דלא חשו רבנן לספוקי דקלא כלל דאמרינן ההיא דנפק עלה קלא דאיקדשה בציפא דתוחלא וכו' ההיא דנפק עלה קלא דאיקדשה לחד מבני פלניא וכו' אמר רבא אפילו למ"ד לא מבטלין קלא בהא מבטלין וכו' אלמא אע"פ שלא בדקו הדבר כלל כיון שהיה אפשר להם לתלות תלו להקל שלא חשו לקול אלא כשהוא בלא שום שובר שמא יוציאו לעז על המשפחות ואף כאן תולין שמא נתקיים התנאי והרי היא מגורשת והוי שובר לקול דקדושין אלא מתני' ה"ק מקודשת ומגורשת ה"ז מגורשת ואסורה לכהן ואימתי חששו לקול במקום שאין שם אמתלאה אבל בקול שיש אמתלאה כגון שהוציאו קול על האשה שנתגרשה ע"ת ואח"כ מת בעלה וכן בקדושין אין חוששין לאותו קול אבל הראב"ד פירש דאגופא דרישא קאי שאם אמרו מקודשת סתם ומגורשת על התנאי אין קול זה דגירושין שובר דקדושין וחוששין לה: וכתב הרמב"ן שלדעת הראב"ד אפשר שלא תלו בשמעתין בקדושי קטן ופחות מש"פ אלא לומר שאם נמצא כן מבטלין הקול דמימר אמרי הכי ולא חשדי להו ואינו נראה דהא לא חזינן בגמ' דבדקו עלה דמילתא כלל אלא בסתם תלו להקל והא דאמר רבא אפילו למ"ד לא מבטלין קלא הכא מבטלין קלא היינו לומר שאפי' לדברי המחמיר שלא לבטל אפילו בידיעה גמורה הכא מבטלין אפילו בסתמא אלו דבריו ז"ל ול"נ דאין ודאי הנהו עובדי מוכחי דבסתמא תלינן לקולא ואעפ"כ לישנא דמתני' מוכח דאגופא דרישא קאי וכדברי הראב"ד ז"ל ואין הנדון דומה לראיה שכל שהקול יוצא באמתלאה וזו בחזקת פנויה עומדת אין לבן של בני אדם מתיישב שתהא מקודשת ובכל

מאי דאיכא למיתלי תלו ומש"ה אמרינן דמימר אמרי עיינו רבנן בהו בקדושי וכו' אבל כשקול קדושין יוצא בלא אמתלאה ומחזיקין אותה במקודשת גמורה לא תצא מלבן מחזקת מקודשת מחמת קול גירושין שיש בו ספק ולא אמרי עיינו רבנן בגיטא ומעליא הוא אדרבה אמרי אם איתא דעיינו קלא הוה לה למלתא כיון שמתחלה החזיקו אותה במקודשת גמורה ובהכי אתיין מתני' ועובדי בגמרא כפשטייהו עכ"ל: 89"ב"ה ודברי רבינו שכתב או אפילו אם יש לחוש לאמתלאה לבטל הקול וכו' היינו כדמוכחי הני עובדי דבסתמא תלינן לקולא:

סעיף קטן ט

וכגון שיצא האמתלאה מיד עם הקול אבל אם יצא הקול ברור ולאחר זמן יצא האמתלאה אינה מבטלת הקול שם אמאי דתנן ובלבד שלא יהא שם אמתלאה אמר רבה בר רב הונא אמתלאה שאמרו אפילו מכאן עד י' ימים רב זביד אמר במקום אמתלאה חוששין לאמתלאה וכתבו הרי"ף והרא"ש ומסתבר כרב זביד דהא דרבה כבר דחאה רבי יוחנן לעיל כלומר דאיתא התם אמר רבה בר בר חנה אמר ר"י לא ששמעו קול הברה אלא כדי שיהו נרות דולקות ומטות מוצעות ובני אדם נכנסין ויוצאין אמרו דבר זהו קול לא אמרו דבר זהו אמתלאה לא אמרו והלא לא אמרו ולא כלום לאפוקי מדרבה בר רב הונא דאמר אמתלאה שאמרו אפילו מכאן ועד י' ימים קמ"ל לא אמרו הוא דהויא אמתלאה הא אמרו לא הויא אמתלאה ופרש"י לאפוקי וכו'. אמתלאה שאמרו במשנתנו ששובר את הקול ואפילו לא יצא עם הקול אלא לאחר זמן יצא הויא אמתלאה קמ"ל הכא לא אמרו דבר הויא אמתלאה וה"ק לא גמרו הדבר להוציא קול מקויים ומסויים אלא להוציא שובר עם הקול כגון נתקדשה פלונית בספק הוא דהוי אמתלאה אבל אמרו דבר מקויים ומסויים תו לא מהני אמתלאה וכתב הר"ן (סוף המגרש דף תרד) רב זביד אמר אפילו אין אמתלאה אלא מקום ופתח יש לדבר שיוכל לומר שם אמתלאה חוששין שמא אמתלאה יש לדבר והקול בטל כך פירש"י ז"ל ולפ"ז מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי אבל הרי"ף כתב דמסתברא כרב זביד וכו' משמע דסבירא ליה דרב זביד פליג עליה דרבה לפיכך פירש הרמב"ן ז"ל דרב זביד פליג ואמר שאין תולין באמתלאה שמכאן ועד י' ימים אלא שאם היה מקום אמתלאה כגון שאמרו שמשעה ראשונה זרק לה קידושיה חוששין שמא קרוב לו היו לפיכך רואין אם יצתה אמתלאה מכאן ועד י' ימים ואמרו כן היו תולין בה ומתירין אותה לינשא לכתחלה ואם לא יצתה שם מקום אמתלאה ויצתה מכאן ועד י' ימים לעולם אם נשאת לא תצא אלא שלכתחלה אין מתירין אותה לינשא והיינו לשון חוששין והרמב"ם כתב בפ"ט יצא עליה קול שנתקדשה לפלוני ולאחר י'

ימים אמרו אמתלאה אם נראו הדברים לב"ד שהוא כן סומכין על האמתלאה ואם לאו הואיל ולא נשמעה האמתלאה בעת שנשמעו הקידושין אין חוששין לאמתלאה וגם זה על דרך הרי"ף עד כאן לשונו. וגם הרב המגיד כתב לדעת רבינו רב זביד פליג עליה דרבה ואמר דאין סומכין על אמתלאה שלא יצאה בשעת הקול אא"כ אמתלאה במקום הוכחה שאמתלאה אמיתית וכן דעת ההלכות דרב זביד פליג עליה דרבה והלכתא כוותיה וקרוב לזה פירש הרמב"ן ז"ל וכתב במקום אמתלאה כגון שמעיקרא אמרו זרק לה קידושין ואחר י' ימים אמרו שהיו קרוב לו תולין באמתלאה ומתירין אותה לינשא כיון שמתחלה אמרו שהיה בזריקה וכן כיוצא בזה עכ"ל. ורבינו כתב דברי הרמב"ם כאילו הוא חולק על מ"ש תחלה וכבר נתבאר שמ"ש תחלה הוא לפסוק כרב זביד ואין חולק בזה ודברי הרמב"ם הם פירוש לדברי רב זביד:

סעיף קטן י

נתברר אח"כ ע"י אותם שהוציאו הקול שהוא שקר מבטלין אותו שם א"ל אביי לרב יוסף מבטלין קלא או לא ואסיקנא אתרוותא נינהו בסורא מבטלי קלא בנהרדעא לא מבטלי קלא ופירש"י שמענו קול יוצא מפי נשים ותינוקות משתקינן להו לבטולי קלא או לא משתקינן להו הואיל ואמרי פלוני שמע מפלוני וכו' וליתנהו דלשיילינהו א"נ חזרו אותן פלוני ופלוני ממ"ה ואמרו להד"מ מבטלין או לא וכתבו התוס' דנראה כפירוש שני וגם הרב רבינו אשר כתב לפום צורתא דשמעתא דפליגי בביטול קול מיירי בקול שיצאה בלא ביטול שובר ואמתלאה ונתחזק בב"ד ושוב נתברר לב"ד ע"י אותם שהוציאו הקול שהוא שקר ואין בדבר אלא חשד ורינון שירננו על ב"ד שמתירין א"א וכתב עוד שפסק הר"מ דמבטלין קלא דסורא אתריה דרב ונהרדעא אתריה דשמואל והלכתא כרב באיסורי ואע"ג דרב ששת דהלכתא נמי כוותיה באיסורי ס"ל דלא מבטלין קלא נראה דרב ששת מנהרדעא היה ושם נהגו כשמואל הלכך אין להביא ראיה מרב ששת דעבד באתריה דשמואל כשמואל ועוד דמיחש לקלא חששא דרבנן היא ובשל סופרים הלך אחר המיקל ועוד דבירושלמי משמע דרבי יוחנן סבר דמבטלין קלא וראיתי בפ"ח שכתב אתרוותא נינהו בסורא מיקרי ואמרי הלכך מבטלין קלא בנהרדעא לא מיקרי ואמרי הלכך לא מבטלין קלא בנהרדעא משמע שאינה מחלוקת של אמוראים אלא בחילוק המקומות הדבר תלוי יש מקום שבקל מוציאין הקול ושם מבטלין ובמקום שאין מוציאין קול בקל מסתמא אם יצא קול יש בו ממש ואין מבטלין אותו:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דוקא שנתברר בודאי ששקר היה וכו' כבר נתבאר שכך פירשו המפרשים:

סעיף קטן יב

ומ"ש אבל אם לא נתברר ששקר היה אלא באתמלאה וצד ספק אע"פ שנתברר שהיה האמתלאה מעיקרא אינה מבטלת הקול וכו' שם בגמרא ההיא דנפק עלה קלא דאיקדשה לבר בי רב אתייה רב חמה לאבוה א"ל איזו גופא דעובדא היכי הוה א"ל ע"ת קדש אדעתא דלא אזיל לגבי חוזאי ואזל א"ל כיון דבעידנא דהות קלא לא היתה אמתלאה לאו כל כמינך דמחזקת אמתלאה ופירש הרא"ש א"ל ע"ת קדש וכו' כלומר בירר בפניו שכך הקול יצא בעיר ע"כ פירוש לפירושו בתחלה יצא הקול בלי שום אמתלאה ולא שום תנאי בעולם ואח"כ יצא הקול דע"ת קדש דאילו מתחלה כשיצא הקול יצא דע"ת קדש היינו היה שם אמתלאה דתנן דלא חיישינן לה ונראה שכך הם דברי הרמ"ה שכתב רבינו: ומ"ש אף על פי שנתברר שהיה האמתלאה מעיקרא היינו לומר שאף על פי שנתברר עכשיו שהאמתלאה יצא מעיקרא סמוך ליציאת הקול אינה מבטלת הקול כיון שלא יצאה עם הקול ממש והר"ן כתב מבטלין קלא או לא מבטלין כלומר חזרו פלוני ופלוני ואמרו להד"מ מבטלין קלא או לא מבטלין ומסקין אתרוותא נינהו ונראה שעכשיו בסתם מקומות אין מבטלין הקול בשום מקום אפי' בכענין זה ולפיכך לא כתב ההרי"ף ז"ל בהלכותיו עכ"ל ונראה שכך הוא דעת הרמב"ם שגם הוא לא כתבה בפ"ט והרא"ש כתב בתשובה כלל ל"ה סימן י' על ראובן שכשבא לפרוע חובו לאשה אחת אמר לה הרי את מקודשת לי וכששמעה כך השליכה המעות מידה וצעקה יראה לי דאין כאן בית מיחוש כיון שהעדים מעידים שלא נתרצית בקדושין וזרקתן לאלתר מידה ואפילו קול של קדושין לא יצא לה בעיר שהרי יצא שוברו עמו ולא מקרי קול אלא פלוני שמע מפלוני וכו' והלכו להם למ"ה דהאי קול אית לה אמתלאה כיון דליתנהו עידי קמן דלישיילינהו דסברי אינשי דקושטא קאמרי אבל הכא שהעדים לפנינו הוי קול ושוברו עמו דקי"ל כסורא אתריה דרב דמבטלין קלא ועוד מדקאמר תלמודא אפילו למ"ד דלא מבטלין קלא מכלל דלדידן מבטלין קלא עכ"ל. ועיין בתשובת הריב"ש סימן רס"ו וקכ"ג וק"ע וקול שיצא אחר הנשואין שנתקדשה לאחר תחלה אפילו אחר האירוסין אין חוששין וכו' שם אמר רב אשי כל קלא דבתר נשואין לא חיישינן ליה הא דבתר אירוסין חיישינן ליה רב חביבא אמר אפילו דבתר אירוסין לא חיישינן ליה והלכתא לא חיישינן ליה וכתב רבינו ירוחם ר"ל שלא יצא עליה קול קודם אירוסין אלא אחר שנתקדשה לאחר או אחר שנשאה יצא עליה קול פלונית נתקדשה קודם זה אפילו שיצא הקול שקודם זה היו ביום פלוני נרות דולקות ומטות מוצעות וכו' ואמרו היום נתקדשה פלונית כמו שכתבתי מאחר שיצא הקול לאחר שנתקדשה לאחר אין חוששין לה וכתב הרמב"ן אפי' יצא הקול

קודם שנשאת כל דלא אתחזק קלא בב"ד קודם נישואין לא חיישינן ליה ולא מחזקינן ליה בב"ד בתר נישואין עכ"ל וכבר כתבתי זה לעיל (בשם הר"ן) כתב הרא"ש בתשובה כלל מ"ו סימן א' הנה כתבו לי על אודות ערעור הייחוד שהלכו לפרפיניאן ועשו קיבוץ בבית היבם והעידו לפני ג' הדיוטות שלא בפני האשה ושלא בפני הבעל שנשאת לו שראוה מתיחדת עם בעלה אחר שנתגרשה בחייו כמו ה' ימים שחי אחר נתינת הגט תחלה אני כותב שלא כהוגן עשו שקבלו העדות שלא בפני האשה ושלא בפני בעלה שכבר נשאה שיבא בעל השור ויעמוד על שורו ועוד היה ראוי שעדות זו תתקבל בפני גדולי ישראל הבקיאים בדרישה שידרשו ויחקרו היטב כדי שלא לאסור אשה על בעלה דבנדון זה לאסור אשה על בעלה הכל מודים דבעינן דרישה וחקירה ולקבל העדות בפני בעלי הדינים ובפני גדולי ישראל שידעו לחקור ולדרוש ולא להסתיר עצה במחשכים ולהוציא לעז על האשה היושבת תחת בעלה ואף בדיני ממונות אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין וכתב ריב"א שאם קבלו עדות שלא בפני בעל דין אינו עדות לדון על פיו והביא ראיה לדבר וראוי להעניש לכל מי שהיה באותה עצה ובאותו ועד לקבל עדות של לעז ופגם על אשה היושבת תחת בעלה שלא בפניהם עכ"ל: וכבר כתבתי תשובה זו בסימן י"א וגם הרשב"א כתב בתשובה סימן אלף ר"ט על א' שהוציא קול שקידש אשה אחת אני רואה כי רבו היום אנשים מתפרצים ולפיכך מן הראוי לחקור הרבה ולדרוש ולהוציא דבר לאמתו דאף כשת"ל שהוא כדיני ממונות הואיל ועדיין לא נשאת לאחר ואין כאן עדיין דיני נפשות ראוי לנעול דלת בפני בעלי הוללות וסכלות ודורשין וחוקרין אותן להוציא לאמת משפט וכדאמר בפרק אחד דיני ממונות דבדין מרומה אפילו בדיני ממונות צריך דרישה וחקירה וכ"ש שאפשר שדברים אלו כדיני נפשות הואיל וראוי לבא לידי נפשות אם תזקק לאחר והיא מקודש' לו:

סעיף קטן יג

יצא קול שהיתה מקודשת לפלוני וקדשה אחר קדושין גמורין וכו' שם א"ר ירמיה בר אבא שלחו מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו יצא עליה קול מראשון ובא אחר וקדשה קדושי תורה מהו שלח להו תצא והעמידו הדבר על בוריו והודיעוני מאי והעמידו דבר על בוריו דאי מגליא מלתא דקדושי קמא קדושי מעליא נינהו לא צריכה גט משני ופליגא דרב הונא דאמר א"א שפשטה ידה וקבלה קדושין מאחר מקודשת כדרב המנונא דאמר האשה שאמרה לבעלה גרשתני נאמנת חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה ואידך כי איתמר דרב המנונא בפניו שלא בפניו מעיזה ומעיזה ופרש"י מקודשת. וצריכה גט משני: ואידך. שמואל דאמר העמידו דבר על בוריו למימר דלא בעי גט משני ופסקו

הרי"ף והרא"ש כשמואל וכ"פ הרמב"ם בפ"ד ובפ"ט. וכתב הר"ן דעת הרי"ף לדחותה לדרב הונא ומ"מ אם קבלה קדושין מאחר בפני בעלה הכל מודים דמקודשת דה"ל כרב המנונא והכי מוכח בגמרא עכ"ל וכ"ד הרא"ש ז"ל ומ"ש לא נתאמתו קדושין הראשונים מגרש ראשון וכו' שם לא מצאו דבר על בוריו מהו א"ר הונא מגרש ראשון ונושא שני אבל מגרש שני ונושא ראשון לא מ"ט אתי למימר מחזיר גרושתו מן האירוסין רב חיננא בריה דרב אידי אמר אף מגרש שני ונושא ראשון מימר אמרי עיינו רבנן בקדושין וקדושי טעות היו ופרש"י ונושא שני. אם ירצה: אתי למימר מחזיר גרושתו מן האירוסין. דאמרי ע"י שגרשה ראשון תחלה קדשה שני ועכשיו חוזר ומחזירה. עיינו רבנן בקדושי שני. ולא קדושי נינהו מפני שהיתה מקודשת לראשון ולא יאמרו שגירשה תחלה שהכל לא ידעו בגט שהצרכנוה משני ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כרב הונא והביאו ראיות לדבר וכ"פ הרמב"ם בפ"ט:

סעיף קטן יד

ומ"ש דלא מבטלין לקלא וכו' אע"פ שנשאת פשוט הוא דכיון דקול הקדושין דראשון קדם כי נתקדשה ונשאת לשני מאי הוי:

סעיף קטן טו

ומ"ש ודוקא שקדשה השני ולא כנסה אבל אם כנסה אסורה לו וכו' פשוט הוא

סעיף קטן טז

ומ"ש אבל אם לא קדשה השני קדושין גמורין אלא שיצא לה קול גם ממנו וכו' אחד מגרש ואחד נושא בין ראשון בין שני שם יצא עליה קול מזה ומזה מהו אמר רב פפא אף זו מגרש ראשון ונושא ב' אמימר אמר מותרת לשניהן והלכתא מותרת לשניהם: כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ה סימן י"א על ראובן ששדך רבקה ושלח לה סבלונות שאלו בני העיר למוליכי הסבלונות למי אתם מוליכין אלו הסבלונות אמרו לרבקה מאורסת ראובן הנזכר ויצא לה קול בעיר שהיא ארוסתו יראה דאין כאן קול להצריכה גט דמשום סבלונות אין כאן בית מיחוש כיון שנהגו בארץ הזאת דמסבלי והדר מקדשי ואי משום קול שמוליכי הסבלונות לאו קול הוא להצריכה גט שכן דרך העולם לקרות למשודכת ארוסה ובכל דהו לא מצרכינן גט כדאיתא בפ"ב דגיטין אמר עולא לא ששמעו קול הברה וכו' הלכך אין כאן בית מיחוש להצריכה גט עכ"ל:

סעיף קטן יז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן היה לו בת וכו' תשובה צריכה גט מלוי וכו' בסוף כלל ל"ה וז"ל התשובה כיון שיצא לה קול בעיר שקידשה שמעון שליח לוי צריכה גט מלוי ואף אם לוי כופר ואומר לא היה שלוחי וגם שמעון מודה כן אין זה שובר לקול ולא

אמתלאה לבטל הקול ולא מקום הראוי לאמתלא לבטל הקול אלא קול גמור הוא וצריכה גט עכ"ל:

סעיף קטן יח

אחרת לו לאה שיצא עליה קול שנתקדשה וכו' והשיב שאסורה לינשא לו גז"ש וז"ל התשובה מלתא דפשיטא שהיא אסורה דלית דין צריך בשש כי היודע שנתגרשה מה יודע שהגירושין לא היו אלא לרווחא דמלתא וכ"ת יכריזו שלא היתה צריכה גט איכא דשמע בגיטא ולא שמע בהכרזה כדאמר בחליצה (יבמות לו:) איכא דידע בחליצה ולא ידע בהכרזה עכ"ל כתב עוד בתשובה כלל ל"ה סימן ד' שנשאל על ר"מ שקידש אלמנה אחת ובא רבי יעקב ואמר אני קדשתיה תחלה אמרו לו היכן העדים אמר אני זוכר אותם לכשאצטרך אביא אותם הלך ר"מ לפייסו בדבר מועט שיפטרנה בגט לסלק תרעומת שלו מעליו ולא רצה הלך ר"מ אצל ארוסתו ואמרה לו שמעולם לא קבלה קדושין מאחר עמד וכנסה והיה ירא שמא יעקב יביא עדים של שקר על קדושיו ומזה הפחד הלכו האשה וקרוביה ושכרו עידי שקר לכתוב גט על שם יעקב שאם יביא עדים שקדשה יראו גם הם הגט שגירשה בו נודע הדבר לרבי יעקב ואמר שזהו הודאה שנתקדשה לו ואינו צריך עדים אחרים והשיב שאין ממש בדבריו מכמה טעמים שכתב ואין חשש איסור בשביל קול שהוציא חדא שאין זה קול אלא כדאמר תלמודא פלוני מהיכן שמע מפלוני וכו' אבל אם אמר אדם קדשתי את פלונית והיא אומרת לא קדשתני אין זה קול כדתנן הוא אומר קדשתיך והיא אומרת לא קדשתני היא מותרת בקרוביו ועוד אפילו היה קול גמור קלא דבתר קדושין לא חיישינן ואי משום דשכרו קרובי האשה עדי שקר נכתוב גט משם רבי יעקב והוי כאילו הודית שקבלה קדושין ממנו נ"ל דלא הויא הודאה שהרי ראו מעשיו והבינו מחשבותיו של ר"י הנזכר שהיה מחזר אחר עדים שקרים וחשבו גם הם מחשבה לא טובה לבטל מחשבתו שלא תתבייש אם יביא עדים שקרים ואפילו אם היתה מודה בפירוש שקבלה קדושין ממנו לאו כל כמינה לאסור עצמה על אותו שקדשה כבר ולא היה בה שום איסור אם היה בא עליה אלא דהוה אמרינן דשויתה לעצמה חתיכ' דאיסור' ויוציאנ' בגט בלא כתוב' וכיון שהיא עומדת בדברי' הראשוני' ואומרת שמעולם לא נתקדשה ויש אמתלאה טובה למה צוו לכתוב הגט לא משוינן לה חתיכה דאיסורא וגם מה שאמר לו רבי משה שיתן גט אין בו כלום דלרווחא דמילתא עושה שלא יהא תרעומות בנשואין ועוד שאין דבריו חשובים הודאה לגבי האשה שהרי הוא לא ידע מזה כלום הילכך בשביל כל אלו הטענות אין נ"ל לאסרה על רבי משה בעלה ע"כ והאריך בדבר. ועל מה שאמר שאם היתה מודה היינו אומרים שויתה לנפשה

חתיכה דאיסור' ויוציאנה בלא כתובה יש לתמוה מדאיתא בפ"ק דקדושין (יב:) יהודית דביתהו דרבי חייא ה"ל צער לידה אמרה ליה אמרה לי אם קביל ביך אביך קדושי כי זוטרת א"ל לאו כל כמינה דאימיך דאסרה ליך עילואי ואיפשר שיש לחלק בין כשהיא עצמה מודה לכשאומרת כן בשם אחרים :

סימן מז

סעיף קטן א

שנים אומרים ראינו שנתקדשה וב' אומרים לא ראינו שנתקדשה הרי זו מקודשת אפילו כולם דרים עמה בחצר וכו' בפ"ב דכתובות (דף כב:) ת"ר ב' אומרים נתקדשה וב' אומרים לא נתקדשה הרי זו לא תנשא ואם נשאת לא תצא שנים אומרים נתגרשה ושנים אומרים לא נתגרשה ה"ז לא תנשא ואם נשאת תצא מ"ש רישא ומ"ש סיפא א"ר אשי איפוך ב' אומרים ראינו שנתקדשה וב' אומרים לא ראינו שנתקדשה הרי זו לא תנשא ואם נשאת תצא פשיטא לא ראינוה אינה ראיה לא צריכה דדיירי בחצר אחד מ"ד אם איתא דנתקדשה קלא אית לה למילתא קמ"ל דעבדי אינשי דמקדשי בצנעא וכתב רבינו ירוחם כתבו המפרשים דמיירי בשנשאת לאחד מאותם שאומרים לא ראינו שנתקדשה והיא אומרת שלא נתקדשה וטעמא דעבידי אינשי דמקדשי בצנעא הא לאו הכי אם נשאת לא תצא אבל אם נשאת לאדם אחר אפילו דליכא טעמא דמקדשי בצנעא והוי הכחשה אפ"ה הוי להו תרי ותרי ולא אמרינן העמד אשה בחזקת פנויה דאיתרע לה חזקה מדרבנן ואם נשאת תצא ונ"מ שאפי' היה במעמד אחד ונאמר דכולי האי לא עבדי אינשי דמקדשי בצנעא ונאמר דלא ראינוה הוי הכחשה כמ"ש למעלה מהרשב"א ז"ל אפ"ה אם נשאת תצא עכ"ל:

סעיף קטן ב

שנים אומרי' נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה וכו' ואם ניסת לאחד מעידיה ואומרת ברי לי שלא נתקדשתי לא תצא זה נלמד מדין ב' אומרים נתגרשה וב' אומרים לא נתגרשה דאיתא בפ"ב דכתובות ונתבאר בסימן קנ"ב:

סעיף קטן ג

ומ"ש ל"ש שזרק לה קידושיה ב' אומרים קרוב לו וב' אומרים קרוב לה ל"ש אמרו שנים שמעולם לא היו לה ספק קדושין אחד אומר נתקדשה ואחד אומר לא נתקדשה וכו' בפ"ב דכתובות (דף כג.) אברייתא שכתבתי בסמוך דקתני שנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה הרי זו לא תנשא ואם נשאת לא תצא שנים אומרים נתגרשה ושנים אומרים לא נתגרשה הרי זו לא תנשא ואם נשאת תצא דאקשינן עלה מ"ש רישא ומ"ש סיפא ושני רב אשי איפוך וכו' אביי שני תרגמא בעד אחד עד אומר נתקדשה ועד אומר

לא נתקדשה תרוייהו בפנויה קא מסהדי והאי דקאמר נתקדשה ה"ל חד ואין דבריו של אחד במקום ב' סיפא תרוייהו בא"א קא מסהדי והאי דקאמר נתגרשה ה"ל חד ואין דבריו של אחד במקום שנים ופרש"י תרוייהו בפנויה קא מסהדי. לדברי שניהם עד עכשיו בחזקת פנויה היתה וכתבו התוס' תרוייהו בפנויה קא מסהדי תימא אמאי לא תנשא לכתחלה דה"ל לאוקמה אחזקה וי"ל כגון שאנו יודעים שזרק לה קידושיה ומספקא לן אי קרוב לו אי קרוב לה והני תרי סהדי ח"א קרוב לו וחד אמר קרוב לה דכיון דודאי זרק לה הקידושין לית לן למימר אוקמה אחזקה להתירה לכתחלה א"נ כגון שהיו נרות דולקות ומטות מוצעות שהיתה עומדת להתקדש כדאמרי' בסוף המגרש ועד אומר נתקדשה ועד אומר לא נתקדשה באותה שעה עכ"ל ורבינו כתב כדברי תירוצא קמא והרמב"ם כתב בפ"ט אמר עד א' מקודשת היא זו והיא אומרת לא נתקדשתי הרי זו מותרת אחד אומר מקודשת ואחד אומר אינה מקודשת לא תנשא ואם נשאת לא תצא שהרי היא אומרת לא נתקדשתי ודבריו מתמיהין שהרי בעד אחד שאומר נתקדשה ואין אחר מכחישו כתב מותרת דמשמע שאפילו לכתחלה תנשא וכן מוכח הסוגיא שבקידושין פרק האומר (סה.) וא"כ כשעד אחד אומר מקודשת ועד אחד מכחישו ואומר אינה מקודשת למה לא תנשא לכתחלה כיון שהיא אומרת לא נתקדשתי ותירץ ה"ה דס"ל להרמב"ם דטפי עדיף כשאין עד אחד אומר כדבריה משאם הוא אומר והטעם מפני שכל שאין לה עד כלל חזקה אינה מעיזה פניה להכחיש העד אם היה אמת דהא ליכא מי שמסייע אבל כשעד אחד אומר כדבריה סומכת עליו ומעיזה ולפיכך לכתחלה לא תנשא ודומה קצת לנזכר בגמרא גבי גירושין עכ"ל: והר"ן תמה על דברי הרמב"ם ותמה ג"כ אמאי דאמר בגמרא תרוייהו בפנויה קא מסהדי דמשמע משום דאידך אמר לא נתקדשה הא לא אמר כלום אסרי לה אפומיה דהאי דאמר נתקדשה ואמאי והא עד אחד בקידושין לאו כלום הוא כדאיתא בקדושין פרק האומר (סו.) משום דאין דבר שבערוה פחות מב' וכיון דטעמא מש"ה היה משמע דאפילו אמר נתקדשה בפני ובפני אחר לאו כלום הוא ותירץ דהב"ע כגון ששניהם מודים שזרק לה קדושין אלא שהם חלוקים אם קרוב לו אם קרוב לה וכיון שיש כאן ב" עדים בזריקת הקדושין ועבידי אינשי דטעו אקרוב לו וקרוב לה אמרינן דמדרבנן לא תנשא דחיישינן שמא בשעת הקדושין שניהם רבו שקרוב לה היו וזה טועה עכשיו בפרק ד' אחין נמי אמרינן דבכת אחת שאחד אומר קרוב לו ואחד אומר קרוב לה דספיקא דרבנן הוא ולפיכך כתב הרמב"ם ז"ל בע"א כשמכחישתו לאו כלום הוא ומותרת הא בשותקת חיישינן שמא נתקדשה בפני שנים ובעד אחד אומר מקודשת ועד אחד אומר אינה מקודשת כתב לא תנשא ואפילו כשמכחישתו לפי שאנו חוששין שמא

זה האומר קרוב לו טועה ובשעת הקידושין ראה שהיה קרוב לה וזה נכון לפי הגמרא אבל הרמב"ם ה"ל לפרש עכ"ל וכבר הביא ה"ה דבר זה בשם הראב"ד שכתב וז"ל הר"א הקשה בהשגות על רבינו וכתב אוקימתא דרבה בשאינה מכחשת היא כגון שעד אחד אומר אביה קדשה וע"א אומר לא קדשה א"נ פלוני זרק לה קדושיה והיו קרוב לה והא' אומר קרוב לו ואינה מכחשת ולפיכך לא תנשא לכתחלה אבל במכחשת מותרת היא לינשא עכ"ד וכ"נ להרמב"ן והרשב"א ז"ל ולדבריהם אע"פ שהיא מסופקת בדבר כיון שהיא בחזקת פנויה ואין שם עד שנתקדשה אלא אחד ואחד מכחישו אם נשאת לא תצא עכ"ל:

סעיף קטן ד

אמרה היא בעצמה נתקדשתי וחזרה ואמרה פנויה אני תוך כדי דיבור נאמנת וכו' בפ"ב דכתובות (ד' כב.) תנן האשה שאמרה א"א הייתי וגרושה אני נאמנת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ת"ר אמרה א"א אני וחזרה ואמרה פנויה אני נאמנת והא שוייה לנפשה תתיכה דאיסורא אמר רבה בר רב הונא כגון שנתנה אמתלאה לדבריה וכתב הרא"ש אמרה א"א אני וחזרה ואמרה פנויה אני אינה נאמנת אם אחר כדי דיבור אבל בתוך כדי דיבור יכולה היא לחזור ולסתור דבריה הראשונים וכך הם דברי התוספות והר"ן ז"ל וכתב הר"ן בשם הרא"ה דאי אמרה מקודשת אני לפלוני לא מהימנינן לה בשום מגו אא"כ הוא מודה בדבר דכיון שהודית שנתקדשה לו לאו כל כמינה לחוב לו ולהפקיע עצמה ממנו עכ"ל :

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם בסוף פ"ט וז"ל אמרה מקודשת אני ולאחר זמן עמדה וקדשה עצמה אם נתנה אמתלאה לדבריה ואמרה מפני כך וכך אמרתי בתחילה שאני מקודשת וראינו בדבריה ממש הרי זו מותרת לשני ואם לא נתנה אמתלאה או שנתנה ואין בה ממש הרי זו אסורה וקדושי שני קדושי ספק לפיכך נותן לה גט ותהיה אסורה עליו ועל הכל עד שיבוא הארוס עכ"ל כתב הרא"ש בתשובה בתחילת כלל ל"ב אם יש עדים ששמעו מפי האשה שאמרה קדשני ראובן בפני ב' עדים והלכו למ"ה נאסרה לקרובי ראובן ע"פ דיבורה אבל אם אמרה קדשני בסתם ולא אמרה בפני שני עדים אין בדיבורה כלום דקידושין שלא בפני עדים לאו קדושין נינהו עכ"ל. וכבר כתבתי זה בסי' ט"ו וזה פשוט בסי' שאחר זה:

סימן מח

סעיף קטן א

אמר לאשה קדשתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למ"ה והיא אומרת לא קדשתני הוא אסור בקרובותיה וכו' בקדושין פרק האומר (דף סה:) תנן האומר לאשה קדשתיך והיא אומרת לא קדשתני הוא אסור בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו ופרש"י הוא אסור בקרובותיה. דשוינהו עליה חתיכה דאיסורא בהודאתו ובגמ' מתיב ממתני' למ"ד המקדש בע"א אין חוששין לקדושיו דאי איכא עדים אמאי מותרת בקרוביו ואי דליכא עדים אמאי אסור בקרובותיה אלא לאו בע"א ומשני הב"ע כגון דא"ל קדשתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים "ב"ה ועיין בתשובת הרא"ש בס"ס שקודם זה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם היא אומרת קדשתני והוא אומר לא קדשתיך וכו' עד ומותר בקרובי האם והיא אסורה בקרוביו הכל שם במשנה ומה שכתב וכשאומרת קדשתני והוא אמר לא קדשתיך מבקשים אותו שיתן גט להתירה ואם נתן גט מעצמו כופין אותו ליתן כתובה דגלי דעתיה דקדשה וארוסה יש לה כתובה וה"ה כתב בפ"ט דעת רבינו והגאונים שארוסה אין לה כתובה אא"כ כתב לר ולדבריהם כשאמרו כופין אותו ליתן כתובה הוא בשכתב לה וא"ת היאך יכול לומר לא קדשתיך י"ל דמיירי במקום שכותבין כתובה ואח"כ מקדשין וכ"כ הרמב"ן וכ"כ הר"ן ז"ל וכתב הר"ן וה"ה בשם הרשב"א ז"ל אהא דאמרינן אם נתן גט מעצמו כופין אותו ליתן כתובה מסתברא דאם הוא חכם ויודע שהיא אסורה לעלמא ופירש שע"כ הוא כותב שלא תתעגן אין כופין אותו ליתן כתובה אבל אם לא פירש נראין הדברים שאע"פ שהוא יודע כופין אותו ליתן כתובתה דסתם אמרו עכ"ל וכתב הר"ן דמשמע בגמרא דכל היכא שנתן גט אע"פ שהוא אינו מודה בקדושין נאסר בקרובותיה כדי שלא יאמרו שהוא נושא קרובת גרושתו וכ"כ ה"ה בפ"ט והרמב"ם כתב בפרק הנזכר כל מקום שאמרנו שאמרה האשה לאיש קדשתני והוא אומר לא קדשתיך מבקשים ממנו שיכתוב לה גט להתירה לשאר העם שאין לו בזה הפסד. וכתב ה"ה ולשון רבינו שכתב שאין לו בזה הפסד צ"ע ואולי ר"ל שאין בזה הפסד ממון והרבה נשים יכול לישא חוץ מקרובותיה כתב הרשב"א בתשובה בהיתר רחל אחות לאה לינשא לשמעון זה צרוך דקדוק במה שטען כיצד אמר ללאה בשעה שבא לטעון עליה שלשם קדושין נתנו לה שאם בא הלשון שכתבתם בדקדוק שאמר לה יש עדים שלאחר וכאן אמרתי לך התקדשי לי בו וא"נ שנתנו לה סתם ואח"כ חזר ואמר לאחר שקבלתו התקדשי לי בו אין זה כלום שאפילו לדבריו אינה מקודשת ולא נאסר בקרובותיה אבל אם היה דעתו לומר אין לפקדון אמרתי ואח"כ אמרתי בשעת נתינה התקדשי לי בו וקבלתו אם כן לפי

דבריו מקודשת היא לו ואפילו יכחישנו העד שויה קרובותיה אנפשיה חתיכה דאיסורא והוא נאמן על עצמו יותר ממאה עדים עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומעשה באחד שאמר קדשתי אחות אשתי בפני פלוני ופלוני וכו' וכתב ר"ת שאינו נאמן לאוסרה על בעלה וכו' עד סוף הסימן הכל כתבו התוספת והרא"ש בסוף גיטין (פט:) וגם המרדכי כתב שם מעשה זה:

סימן מט

סעיף קטן א

המקדש אחת מה' נשים וכו' משנה בפרק האשה שלום (יבמות דף קיח:) קידש אחת מה' נשים ואינו יודע איזו מהן קידש כל אחת ואחת אומרת אותי קידש נותן גט לכל אחת ואחת ומניח כתובה ביניהם ומסתלק דברי רבי טרפון ר"ע אומר לא זו הדרך מוציאתו מידי עבירה עד שיתן גט וכתובה לכל אחת ואחת ובגמרא אוקימנא למתניתין כרשב"א ומאי קידש דקתני במתניתין קידש בביאה דתניא ארשב"א לא נחלקו רבי טרפון ור"ע על שקידש אחת מה' נשים ואינו יודע לאיזו מהן קידש שמניח כתובה ביניהם ומסתלק ועל מה נחלקו על שבעל שרבי טרפון אומר מניח כתובה ביניהם ומסתלק ור"ע אומר ישלם כתובה לכל אחת ואחת דאע"ג דאיסורא דרבנן הוא דעביד קניס ופרש"י דאיסורא דרבנן קא עביד. דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל כר"ע מחבירו ורבי טרפון חבירו הוא כדאיתא בפרק הכותב (כתובות פד:) וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ט:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכגון שהדבר ידוע שהכתובה של אחת מהן נאבדה וכו' כ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר וז"ל והדבר ידוע שהכתובה שכתב לאחת מהם אבדה וכל אחת ואחת אומרת אני היא שקדשתני וכתבת לי כתובה ואבדה כתובתי וכתב ה"ה על זה הכוונה שהדבר ידוע שדין משנתינו בשכתב כתובה היא דאי לא הא קיימא לן דארוסה אין לה כתובה וזהו כפי שיטתו ושיטת הגאונים ובהשגות א"א מפני שהסכימו בגמרא דארוסה אין לה כתובה אא"כ כתב לה לפיכך הוצרך לכל זה ולא היה צריך לא לכתובה ולא לאבדה שאם התנה לה כתובה אע"פ שלא כתב חייב ואלו הנשים כל אחת אומרת אותי קידש והתנה לי כתובה ע"כ ורבינו תופס לו אחד מן הדרכים ובודאי דמשכחת לה בדרך שכתב הר"א ז"ל ועוד דרכים אחרים כגון שכתב לארוסתו ולא הזכיר שמה או שהיו שמותיהן שוות או הקנו מידו והלכו להם עדים ומתו וכ"כ הרמב"ן ז"ל עכ"ל. המקדש אשה וחזר בו מיד וכו' אפילו תוך כדי דיבור אין חזרתו כלום וכו' בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכט:)

ובפ' בתרא דנדרים (דף פז.) אסיקנא בכל התורה כולה תוך כדי דיבור כדיבור דמי חוץ ממקדש ומגרש ומגדף:

סעיף קטן ג

כל מי שאינו יודע בטיב קדושין לא יהא לו עסק עמהם מימרא פ"ק דקדושין (ו:) ופרש"י לא יהא לו עסק עמהן להיות דיין בדבר שמא יתיר איסור ערוה וזהו עיוות שאינו יכול לתקן:

סימן נ

סעיף קטן א

קידש האשה ונתבטלו הקדושין אין כסף הקדושין חוזר אליו ל"ש מת הארוס או הארוסה וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמה.) איפליגו תנאי אי קדושין לטיבועין ניתנו וכו' פירוש כשנתן לה הקדושין כאילו נטבעו לים ולא ישוב אליו עוד ובתר הכי אמר רב פפא הלכתא בין שמת הוא בין שמתה היא הדר ביה איהו מוהרי הדרי קדושי לא הדרי הדרה בה איהי אפילו קדושי נמי הדרי אמימר אמר קדושי לא הדרי גזירה שמא יאמרו קדושין תופסין באחותה רב אשי אמר גיטה מוכיח עליה והא דרב אשי בדותא היא דאיכא דשמע בהא ולא שמע בהא ופרש"י גזרה שמא יאמרו קדושי טעות היו ולכך חזרו ונמצאו קדושין תופסין באחותה ומותרת לו ומשמע ודאי דהלכה כאמימר וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל וכ"פ הרמב"ם ז"ל בהלכות זכיה ומתנה פ"ו וז"ל המקדש את האשה אפילו קדשה באלף דינר בין שחזרה היא בין שחזר הוא בין שמת הוא בין שמתה היא אין הקדושין חוזרין לעולם אלא הרי הן מתנה גמורה שאין לה חזרה ואם היו קדושי טעות חוזרין המעות והמקדש אחותו המעות מתנה אדם יודע שאין קדושי תופסין בעריות ואין זה טועה אלא גמר ונתן לשם מתנה עכ"ל. וכתב ה"ה המקדש את האשה וכו' מפרש בגמ' פסק הלכה וכן בהלכות ואמרינן התם טעמא דאי הדרי גזירה שמא יאמרו קדושין תופסין באחותה. וכתב הרמב"ן ז"ל בשם גאון דבממאנת הדרי דתנן (יבמות קח.) הממאנת באיש הוא מותר בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו ומוטב שיאמרו קדושין תופסין באחותה אבל קטנה היוצאה בגט כיון דאסור בקרובותיה איתא להאי טעמא ע"כ בחדושי הרשב"א ז"ל עכ"ל: ודברים אלו בשם גאון כתב ג"כ נ"י בפ' מי שמת. וכתב עוד ה"ה ואם היו קדושי טעות וכו' פירוש שהוא טועה וסבור שיהיו קידושין והוא דבר כדאי לטעות ומפורש בהא דמקדש אחותו דאמרינן אדם יודע שאין קידושין תופסין וכו' הא לאו הכי הדרי ואמרי' בהדיא בפ' המדיר (כתובות עו.) אפי' למ"ד לא הדרי ה"מ קידושי ודאין אבל קידושי טעות לא וזה מבואר. וכתב עוד והמקדש אחותו וכו' זה מחלוקת

רב ושמואל בהאיש מקדש (מו:) ובפ"ק דמציעא (טו:) דרב אמר מעות פקדון ושמואל אמר מעות מתנה והלכתא כוותיה בדיני עכ"ל: " "ב"ה ולשון נתבטלו הקידושין שכ' רבינו אינו מדוקדק שאם נתבטל מפני שהיו בטעו' חוזרי' מעות הקידושין כמו שנתבאר בסמוך: וכתוב במרדכי בקידושין פ' האומר בהגהות בקידושין ע"ת ולא נתקיי' או בקידושי ספק מוכח בפ' המדיר בסופו דלכ"ע לאו לטיבועין ניתנו עכ"ל והא דבסוף פרק המדיר הכי איתא אמר רב יהודה אמר שמואל המחליף פרה בחמור וכו' ותנא תונא כלה הי כלה אילימא וכו' אמר רב נחמן בר יצחק כלה בביתי אביה ולקידושין ולא מיבעיא אליבא דמ"ד קידושין לאו לטיבועין ניתנו [אלא אפי' למ"ד לטיבועין ניתנו] ה"מ קידושי ודאי אבל קידושי טעות אי מייתי ראיה אין אי לא ופירש"י אליבא דמ"ד קידושין לאו לטיבועין ניתנו סתם קידושין לאו לטיבועין שאם מת החתן הקידושין חוזרין הילכך הכא דהוו קידושי ספק אין כחה יפה בהם וצריכה להביא ראיה כתב רבינו ירוחם במישרים נתיב כ"ג ח"ב בשם הירושלמי כן אותם שיש להם כתובה דרך קנס כגון אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט כשם שקנסו לענין כתובה כך קנסו לענין קידושין שאם קדשה בליטרא זהב מאבד הכל וכתב עוד שם נדוניא שנהגו לכתוב באלו הארצות שמחייב עצמו החתן כשמשדכין ומודה שקיבל כך וכך ומחייב עצמו חוב גמור נראה שנגבית בכל ענין אפילו חזרו בהן או הוא או היא שכבר הודה וחייב עצמו ושעבד ושאלתי לרבותי על זה והודו לדברי עכ"ל:

סעיף קטן ב

והדורונות ששלח פעמים חוירין ופעמים אין חוזרין כיצד שלח לה בגדים וכלי מילת דברים שעומדים להשתמש בהן בבית אביה וכו' משנה בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמו.) השולח סבלונות לבית חמיו שלח שם בק' מנה ואכל שם סעודת חתן אפילו בדינר אינן נגבין לא אכל שם סעודת חתן הרי אלו נגבין שלח סבלונות מרובין כדי שיבואו עמה לבית בעלה הרי אלו נגבין סבלונות מועטין כדי שתשמש והיא בבית אביה אינן נגבין ובגמ' אמר רבא דוקא דינר אבל פחות מדינר לא ואסיקנא בגמ' דאכל דתנן לאו דוקא דה"ה אם שתה בדינר אין נגבין ואמרינן בגמ' (שם) היכא דאכל או שתה בבית חמיו ומת זו הלכה העלה רבי אחא שר הבירה לפני חכמים באושא ואמרו סבלונות העשויים ליבלות אין נגבין ושאין עשויין ליבלות נגבין ואיבעיא לן סבלונות העשויים ליבלות ולא בלו מהו ולא איפשיטא ופרשב"ם השולח סבלונות. מנהג חתנים לאחר קידושין למחרת שולח לבית חמיו לכבוד אשתו תכשיטין ומיני פירות וכדי יין וכדי שמן ופעמים אוכל שם עמה: אינן ניגבין. אם מת הוא או מתה היא או חזר בו ורוצה

לגרשה שמחמת חיבה שאכל ושתה ושמח עמהם מחל סבלונות העשויים ליבלות אבל אין עשויין ליבלות הדרי אע"פ שאכל ושתה עמהם כדתניא בגמ' ובסבלונות סתם מיירי דהא לקמן מפליג בסבלונות ששלח כדי שיבואו עמה לבית בעלה לסבלונות שתשמש בבית אביה והנהו לא תלי באכילת חתן מכלל דרישא בסתם סבלונות והנהו תלויין בסעודת חתן אם אכל עמהן נמחלין ואם לאו נגבין: שלח סבלונות מרובין. ופירש כדי שיבואו עמה לבית בעלה וה"ה למועטין אם שלחן לכך אלא אורחא דמילתא נקט מרובין רגיל לשלוח ולפרש כדי שיבואו עמה לבית בעלה ומועטין כדי שתשמש בהם בבית אביה: העשויין ליבלות. קודם נישואין אין נגבין דהנהו מחולין בסעודת חתן בדינר כדפרישית במתני': ושאין עשויין ליבלות. כגון תכשיטי זהב וכסף והר"ן פירש שלח סבלונות מרובין שיחזרו עמה לבית בעלה וכו' אריש קאי לומר דכי תנן אם אכל שם סעודת חתן אפילו בדינר אין אלו נגבין דוקא במועטין אבל מרובין נגבין ומרובין ומועטין לאו דוקא אלא מתקיימין קרי מרובין אע"ג שהן מועטין לפי שהן עומדין ברבויין ונגבין אע"פ שאכל שאין מתקיימין קרי מועטין לפי שהן מתמעטין והולכין וכיון שאכל אינן נגבין והביא ראיה לדבר וכ"כ נ"י בשם הריטב"א וכ"כ הרשב"א בתשובה וז"ל ירדו חכמים לסוף דעתן של בריות שהשולח לבית חמיו לא ע"ד ליתן לחלוטין הוא שולח אלא ע"ד שישובו לו מבית חמיו עם אשתו ועל דעת לכנסה שלח ואפילו אכל בבית חמיו דינר או יותר לא מחל אלא על סבלונות מועטין שעשוין ליבלות דהיינו דמיכל ומשתי וכלים קטנים כייבא וסבכתא פירוש מיני צעיפים וקשורי נשים שהן דבר מועט אבל כל שאינו עשוי ליבלות כגון בגדים ותכשיטים חשובים אפילו אכל שם סעודת חתן הרי אלו נגבין דסיפא דקתני שלח סבלונות מרובין וכו' פירושא דרישא הוא דקתני אכל שם סעודת חתן כלומר מה ששנינו ברישא אכל שם סעודת חתן אפילו בדינר אין אלו נגבין היינו סבלונות מועטין כגון מאכל ומשתה ודברים קטנים העשויים ליבלות בבית חמיו כייבא וסבכתא שהדעת נותנת על אלו שמחל כל שאכל שם סעודת חתן בדינר אבל כל השאר כגון בגדים ותכשיטין וכלי כסף וזהב הכל חוזר ואפילו אכל שם סעודת חתן בדינר לפי שלא שלח אלא ע"מ נישואין עכ"ל וכן דעת הרמב"ן דהא דאמרינן בגמ' יתוב רבין סבא קמיה דרב פפא ויתיב וקאמר בין שמתה היא ובין שמת הוא ואפי' הדר הוא סבלונות הדרי מאכל ומשתה לא הדרי הדרא בה איהי אפי' כישא דירקא הדרא אמר רב הונא בריה דרב יהושע ושמין להם עד כדי בשר בזול עד כמה עד תילתא כתב סבלונות הדרי פירוש סבלנות מרובין ובשאכל שם ומאכל ומשתה לא הדר היינו כל דבר שעשוי ליבלות ובשאכל דאסיפא דמתני' קאי וכדמוכח בשמעתין לעיל בהדיא ורבין

סבא לפרושי למתני' אתא דלא תימא דוקא סבלונות מועטין שעשויין להשתמש בהן בבית אביה והן כלין אבל כדי יין וכדי שמן הדרי שהרי אפשר להתקיים ולא שלח לה ע"מ שיאכלו בבית אביה את שלו קמ"ל רבין דכל שעשוי ליבלות ולהאכיל בין מרובה בין מועט לא הדר אבל כלי כסף וזהב הדרי לעולם ואפי' הדר ביה איהו וקמ"ל נמי דהדרא בה איהי אפי' כישא דירקא הדרא והאי דאמרה בלשון הלכתא לאו משום דאית בה פלוגתא אלא אורחא דתלמודא בהכי אבל לא אכל כולהו הדרי כדאמרינן לעיל ולא תצית להנהו כללי דכייל רב יוסף ז"ל בענין זה עכ"ל וגם הר"ן כתב בחידושיו כדברי הרמב"ן דרבין סבא לפרושי למתני' אתא ולא לפלוגי ובשאכל מיירי וקאמר דסבלונות הדרי כלומר המתקיימים ככסף וזהב אבל מאכל ומשתה אפילו הוא מרובה כיון דאכל לא הדר וה"ה לבגדים כיון שהן עשויין ליבלות ופירושא דמתני' קמ"ל דמרובין היינו סבלונות המתקיימין ומועטין היינו מאכל ומשתה ובגדים קמ"ל נמי דהדרא בה איהי אע"פ שאכל שם הדר אפי' כישא דירקא ומיהו כל היכא דלא אכל הדר וזה שלא כדברי הרי"ן מיגא"ש ז"ל שפירש דרבין למידחי למתני' אתא וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ו מה' זכייה ומתנה דסבלונות הדרי אע"פ שאכל ומאכל ומשתה לא הדרי ואע"פ שלא אכל ואינו מחוור עכ"ל. ומדברי הרי"ף והרא"ש נראה שהם סוברים כדברי המפרשים ז"ל שהרי כתבו הא דאמר רבא דוקא דינר אבל פחות מדינר לא וכן הא דאיבעיא לן שתה מאי וכו' וכל מאי דאיתמר עלה דמתני' ואי הוי ס"ל כדעת הר"י בן מיגא"ש והרמב"ם ז"ל היה להם להשמיע כל זה "ב"ה ומ"מ לענין הלכה נקט כהרמב"ם דסוגיין דעלמא כוותיה בדיני ממונות ועוד דבשיטת הרי"ן מיגא"ש אמרו: ורבינו שכתב כיצד שלח לה בגדים וכלי מילת דברים שעומדים להשתמש בהם בבית אביה ואפשר שתשמש בהם עד שיבלו היינו דתניא סבלונות העשויין ליבלות אינן נגבין וכמו שנתבאר דהיינו דתנן מועטין כדי שתשמש והיא בבית אביה אינן נגבין:

סעיף קטן ג

ומ"ש ושמשה בהן בבית אביה דמשמע שאם לא שמשה בהם בבית אביה אע"פ שהן עשויין ליבלות הדרי כיוצא בזה כתב הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכן אם שלח מיני מאכל או משתה אם אכל או שתה בבית חמיו שוה דינר וכו' אז אינה צריכה להחזירם מבואר במה שקדם:

סעיף קטן ה

ומ"ש אם אכל או שתה וכו' כששלחם שכך דרך להאכילו כששולח הדורון דמשמע שאם לא אכל בשעה ששלחה אע"פ שאכל אחר כך הדרי איני יודע מנין לו ולא ראיתי

מי שכ"כ ואפשר דס"ל ז"ל דע"י אכילה דשעת שליחות סבלונות מתוך אותה שמחה גמר ומחיל הסבלונות אבל לא על ידי אכילה דבתר הכי מחיל ואפשר דסבר דע"י אכילה דבתר הכי נמי מחיל ומ"ש כששלחם לא דוקא אלא אורחא דמלתא נקט:

סעיף קטן ו

ומ"ש אינה צריכה להחזירם אפילו הן עדיין בעין היינו מדאיבעיא לן סבלונות העשויין ליבלות ולא בלו מהו ולא איפשיטא וכיון דספיקא הוא אינה צריכה לחזור שהמוציא מחבירו עליו הראיה:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואפילו הן שוה מנה מבואר במשנה (שם): ומ"ש לא אכל שם כלל או שאכל שם פחות מדינר צריכה להחזירם מבואר במשנה ובגמרא:

סעיף קטן ח

ומ"ש בד"א שחוזר בו הוא אבל אם היא חזרה בה אפי' כישא דירקא חוזרת היינו כדרבין: ומ"ש אפילו אכל שם כ"כ הר"ן ומוכרח הוא דאי בדלא אכל שם אפילו הדר ביה איהו נמי הדרי:

סעיף קטן ט

ומ"ש וכשמשלמת לו מנכה השליש וכו' מבואר בגמרא שכתבתי והטעם מבואר בדברי רשב"ם:

סעיף קטן י

ומ"ש שלח לה כלי כסף וכו' חוזרין בכל ענין אפי' אכל שם מבואר בברייתא שכתבתי ושאין עשויין ליבלות נגבין אפי' אכל ושתה שם וכמו שכתבתי שפירשו המפרשים דהיינו דתנן שלח סבלונות מרובין כדי שיחזרו עמה לבית בעלה הרי אלו נגבין.

סעיף קטן יא

ומ"ש דה"ה לבגדים מבואר בדברי הרשב"א בתשובה שכתבתי אף על גב דלא משמע כן מדברי הר"ן ומיהו אפשר דהר"ן נמי סבר הכי ובגדים שכתב היינו כייבא וסבכתא:

סעיף קטן יב

ומ"ש שלחו לו לאכול בביתו כששלח הדורון או ששלח הדורון ע"י שלוחו והאכילו לשליח מיבעיא אם חשוב כאילו אכל שם ולא איפשיטא וכתב הרא"ש ואינן נגבין וכן בדין דכיון דספק הוא המע"ה וכך הם דברי רבינו שכתב לקמן ואין מוציאין מספק ואינן חוזרין והני בעיי נמי קאי ושלא כדברי נמוקי יוסף שכתב דכיון דלא איפשיטא לית לן בה אלא מאי דתנן במתניתין אכל הוא בביתו חמיו או בפתח בית חמיו לאפוקי אכל שלוחו או שלחו לו:

סעיף קטן יג

ומ"ש ותו מיבעיא אם אכל שם שוה חצי דינר אם מחל על חציה ותו מיבעיא אם השביחו הסבלונות אם אותו השבח חוזר עם הסבלונות וכו' שם איבעיא מהו שישלם שבח סבלונות ופרשב"ם בשם ר"ת אמילתא דרבא קאי דאמר דווקא אכל דינר אבל פחות מדינו לא וקאמר אם אכל פחות מדינר מהו שתגבה לפי מה שאכל אם אכל חצי דינר תגבה החצי וכן פירשו התוספות ושבח סבלונות פירש רשב"ם היכא דהדרי מי הדרי שבח שהשביחו כגון שלח לבית חמיו צאן ובקר וילדו:

סעיף קטן יד

ומ"ש ולא איפשיטא ואין מוציאין מספק ואינן חוזרין פשוט הוא וכן פסק בנמוקי יוסף בשבח סבלונות כתב בנמוקי יוסף השולח סבלונות לבית חמיו אמר המחבר פירוש לאחר קדושין דבלא קדושין ודאי לא מחיל כלום ואפילו אכל שם ואפילו איכא שדוכין כיון דמצי למהדר בהו ולהכי נקט בית חמיו הריטב"א ז"ל. ואין נראה כן מדברי הרשב"א בתשובה שאכתוב בסוף סימן זה. וכתב עוד נמוקי יוסף בשם ה"ר יונה דמעות דין עשויים ליבלות יש להם דלהוצאה ניתנו ופירשו המפרשים דה"ה מלבושים וקשורי פשתן וכיוצא בזה נקרא עשויין ליבלות ואינן נגבין כיון שאכל שם ומסתברא דאם שלח ג' או ד' זוגות מלבושים שאין דרך כלל לבלותן בבית אביה דודאי יש לאלו דין סבלונות מרובין ונגבין וכ"כ ה"ר יונה ז"ל. וכתב עוד נמוקי יוסף שבח סבלונות כלומר בסבלונות מועטין שאינן נגבין כשאכל אם לא אכל ודאי דנגבין מאי נגבין עם שבחן כגון שהשביחו לאחר מכאן ואח"כ בלו קודם חזרה מי לימא כיון דבשעת נתינה היה דעתו לאוכלם שם וישארו להם לא יפרע אלא כמו שהיו שוות אז או דילמא כיון שלא אכלו ברשותו קיימי עד שעת חזרה אם כן חייבים להחזיר השבח וסלקא בתיקו והוי ספיקא דממונא והמוציא מחבירו עליו הראיה אבל בסבלונות שאין עשויין ליבלות ממ"נ איתנהו בעינייהו פשיטא דנגבין עם השבח ואם הוציא אותן שלא ברשות פשיטא דמשלמין מה שהשביחו קודם הוצאה ואם השביחו אחר הוצאה לא יהא אלא גזלן וכל הגזלנין לא משלמין אלא כשעת הגזילה הילכך ודאי לא יחזירו השבח עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות זכיה השולח סבלונות לבית חמיו בין מרובין בין מועטין בין שאכל שם סעודת ארוסין בין שלא אכל בין שמת הוא בין שמתה היא או שחזר בו האיש יחזרו הסבלונות כולן חוץ מן המאכל ומשתה וכן כלים מועטים ששלח להשתמש שם בבית אביה אם נשתמשה בהם ובלו או אבדו אינן משתלמין אבל אם היו קיימין חוזר הכל וגובה אותם בבית דין שהדבר ידוע שלא שלחם אלא דרך נוי בלבד חזרה היא בו חוזר הכל ואפילו המאכל והמשקה חוזרת דמיו בזול וכבר הסכימו הגאונים שאם היו דמי מאכל ומשקה ששה משלמת ארבע אם

חזרה בו שלא נתן לה מתנה אלא על דעת שלא תחזור בו עכ"ל כתב הרב המגיד דעת הרב כדעת רבו ר"י בן מיגאש שפירש דהא דיתיב רבין סבא וקאמר בין שמת הוא בין שמתה היא וכו' בין אכל בין לא אכל הוא ואידחיא מתניתין מקמי הא דרבין והכריח הרב ז"ל לפי שיטתו שאפילו בשאכל הוא ועוד כתב דכי אמרינן דסבלונות הדרי היינו דוקא היכא דלא בלו אבל בנו לא עכ"ל ונראה שהרמב"ם ז"ל מפרש דהא דתניא סבלונות העשויין ליבלות אין נגבין וכו' היינו בעשויין ליבלות ובלו ודין כלים מועטים שלח לה להשתמש בבית אביה וכו' שכתב היינו כייבא וסבכתא דתרגימו בגמרא אמתני' דשלח סבלונות מועטין כדי שתשמש בבית אביה:

סעיף קטן טו

כתב הרמב"ם הורו רבותי אם מנהג המדינה שיעשה כל אדם סעודה וכו' בפרק הנזכר ועל מה שהשיג הראב"ד כתב ה"ה יש לתרץ שאינו דומה לזריעה ששם היה מוציא בהן הוצאות כדי להרויח אבל כאן לא היתה כוונתו להשתכר בדבר אלא להתנהג במנהג העיר וכיון שהוא נסמך עליה והיא חזרה בה דין הוא שתשלם וכן נראה שאינו דומה למה ששנינו בתוספתא הלוקח קנקנים מחבירו ונמצאו פטסאות ונשתברו חייב להעמיד לו דמי קנקנים אבל לא דמי יין דהתם היה מתכוין ליהנות בתשמישין זה נראה דעת המחבר וצ"ע עכ"ל כתב הרשב"א בתשובה המשדך בתו לחבירו ושלח לו בגדים ותכשיטים ואחר כך נתבטל השדוכין בין שחזר בו האב בין שחזר בו החתן חייב להחזיר לו הכל דכי היכי דהדרי סבלונות דשלח איהו לה הכי נמי הדרי מאי דשלחה איהי לדידיה דאומדן דעתא הוא שלא שלחה אלא על מנת שיכניסנה לחופה ומיהו מסתברא שמה שבלה בבגדים אפילו חזר בו הוא פחות שליש כדאמרינן בפרק מי שמת הדרה ביה איהי וכו' ושמין לו דמי בשר בזול וחזר בו דהכא כחזרה בה דהתם דכאן וכאן מי שהוטל עליו לשלם הוא שחוזר בו ע"כ וכן כתב בתשובה אחרת וסיים בה שלא שלח אלא על מנת שתנשא לו בתו ואפילו נתארסה לא מחל עד שיכנוס בתו אע"פ שנתקררה דעתם באירוסין וכענין ששנינו בפרק אף על פי (כתובות נד:) נתאלמנה או נתגרשה בין מן האירוסין וכו' לית הלכה כתנא קמא אלא כרבי אלעזר ב"ע דאית ליה שלא כתב לה אלא על מנת שהוא כונסה בנשואין ואע"פ שחלקו בפ' נערה שנתפתתה בין דידיה לדידה ובין דידה לדידיה דאיפליגו רבי נתן ורבנן בכותב לה כסות וכלים שיבואו עמה מביתה לבית בעלה ע"כ לא אמר רבי אלעזר ב"ע אלא מדידיה לדידה אבל מדידה לדידיה אפילו רבי אלעזר מודה משום אחתוני הוא וכו' מ"מ לא קיימא לן כרבי נתן אלא כתנא קמא דסבר דלעולם לא זכה עד שתכנס לחופה עמו ותנן בפרק מציאת האשה (כתובות סו.) הפוסק

מעות לחתנו ומת חתנו וכו' ומקשה בירושלמי ולא דברים הנקנין באמירה הן ומשני פוסק על מנת לכנוס כלומר כל הפוסק אינו פוסק אלא על מנת לכנוס ומתניתין דהשולח סבלונות כשנתארסה היא והא דתנן לה בשולח סבלונות לבית חמיו ולא תנן נמי בשולח אבי כלה לחתן אורחא דמילתא נקט דאורחא דחתן לשלוח לכלתו ולא לשלוח הכלה לבית החתן ולפיכך תנן לה בכל דוכתא בשולח לבית חמיו כי הא וההיא דתניא בפרק האומנין (בבא מציעא פא.) הלוקח כלים מבית האומן לשגרן לבית חמיו עכ"ל:

סעיף קטן טז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן שידך בתו לשמעון ופסק עמו ליתן סכום ידוע וכו' כלל ל"ה סימן ז':

סעיף קטן יז

עוד שאלה לו ראובן שידך בתו לבן שמעון וקבע זמן לחופה וכו' כלל צ"ד סימן א' והאריך מאד בדבר להודיע שהדין כן וכן כתב מהר"י קולון בשורש ק"א על מי שנשתעבד בקנס לישא אשה פקחת ואחר כך נשתטית פטור מן הקנס אפילו כשהיתה שם שבועה ובסי' י' כתב ראובן טען על שמעון אירסתי בתך בחזקת שלא היה בה מומין וכו' ומה שהאב תובעו שגרם לו להוציא בצרכי סעודה ששלח לו על ידי גיסו שיזמין ויקנה לו צרכי סעודה וכו' וישלם לו מה שבירר בעדים שהפסידו בכך עכ"ל ודבריו צ"ע: כתב הרשב"א שנשאל על ראובן ששדך בתו לשמעון וקבעו זמן לנשואין ונתחייבו זה לזה בסך ידוע בחוב גמור ומעכשיו והשלישו השטרות ביד אחר ואמרו שכל המעכב מהם אחר הזמן שיתן השטרות לחבירו ותוך הזמן קלקל המשודך מעשיו ונתפרסם במשחק ואין לו אומנות אלא הוא גם עשה עבירות שבגללם נתנדה ובאמת כי מתחלה היה שוחק ואבי הבת יודע אלא שלאחר מכאן החזיק בדבר הרבה עד שאין לו אומנות אחרת ואבי הבת מסרב מליתנה לו והשיב שהדין עם אבי הבת דאזלינן בתר אומדנא ואפילו במקום שבועה ונדרים וכדאמרינן (ב"ק פ.) לא נתכוונה זו אלא להגון לה ואם החזיר השליש השטר לבחור השליש עשה שלא כדין ומה שעשה אינו כלום עכ"ל כתב עוד הרא"ש בתשובה כלל ל"ה סימן ו' על ראובן ששידך ללאה ושלח לה סבלונות והלכה ונשאת לאחר וראובן תובע ללאה שתחזיר הסבלונות והיא אומרת שאכלה ובלתה כל הסבלונות שאין לה ממה לשלם והשיב שאם הכניסה לאה לבעלה נכסי מלוג גובה מהם ראובן סבלונות ואם אין לה נכסי מלוג ויש לה שטר נדוניא על בעלה שיכולה לגבות השטר כל זמן שתרצה ראובן גובה סבלונות מבעלה דכי היכי דמשועבד לה משועבד לבעל מדרבי נתן אבל אם אין שטר נדוניא עומד ליגבות בכל זמן שאשה רוצה אלא לכשתאלמן או תתגרש לא אמרינן תמכור שטר נדוניא שלה בטובת הנאה לפרוע למשדך כדאיתא

בפרק החובל (בבא קמא פט:) אמתניתין דהעבד והאשה פגיעתן רעה ואי לית לה נכסי מלוג ולא נדוניא שיכול לגבות מיד יחזור לה ב"ד מלבושיה שהכניסה לבעלה ותכשיטיה ויחזרו לה כסות לי"ב חדש והשאר יתנו למשדך עכ"ל וכתבה רבינו בסוף סימן צ"א בקיצור. עוד לו ז"ל בכלל ל"ד סימן ג' שמעון שידך את רחל ועשו קנס ביניהם שכל שיחזור בו יתחייב לחבירו בה' אלפים זהובים וקנו בקנין ואמרו לעדים שיכתבו על כל אחד שטר חוב מה' אלפים על מנת שיכתבו אלו השטרות ויהיה בנאמנות ביד אחד מן העדים שכל מי שיעכב מלינשא לזמן ידוע שיתן שני השטרות לשכנגדו ואחר כך נתחרט בדבר ומיחתה בעדים שלא לכתוב שטר עליה ושלא ליתן שום שטר עליה ביד נאמן ועל כל זה הלך המשדך והכריח העדים לכתוב השטר ולתתו ביד נאמן תשובה יראה לי כיון שהקנין היה על מנת שיכתבו אלו השטרות ויהיה בנאמנות ביד אחד מן העדים בתנאי המפורש והיא חזרה בה קודם שבאו השטרות ליד הנאמן נתבטל כל הענין ולא יכתבו אלו השטרות כלל ודמיא הא מילתא להא דאמרינן בפרק הספינה (בבא בתרא עז.) שלש שטרות הן וכו' על מנת שתכתבו לו את השטר נתבטלה זכיית השדה וכן בנדון זה תלוי קנין השטרות בכתביהן ליד נאמן והיא חזרה בה שלא לתתם ביד נאמן ומזה יכולה לחזור כי לא היה הקנין על זה ואף קנין לא היה מועיל בו כי קנין דברים הוא כדאיתא בריש בתרא (ג.) ועוד יש פנים אחרים לבטל כל הענין מטעם אסמכתא דבעיא קנין בבית דין חשוב כמו שפסקו ר"ח ור"ת ור"י ז"ל וכאן לא היה בית דין חשוב וגם אפשר שלא היו עדים חשובים לידע כל דיני אסמכתא ואף אם היו ג' לא היה מועיל עכ"ל: וכתב עוד בכלל הנזכר סימן ב' על שדוכים שעשה כל אחד שטר על עצמו בקנס לקיים הדבר ונותנין אותו ביד שליש ליתן אותו לשכנגדו אם יעבור יש לשליש לקיים שלישותו כי אדם יכול לחייב עצמו במה שירצה וכיון שכתב עליו ש"ח חייב הוא ע"כ וכ"כ רבינו בסמוך: כתב הרשב"א בסי' תשע"א (ח"ג סימן רמ"א שם כתובה באורך ע"ש) שנשאל על ראובן ששידך את בת בתו לבן שמעון וחייב עצמו לתת לו דבר ידוע בקנס ושבועה לזמן ידוע ואחר כך עמד ושדכה לאחר וטען כי בת בתו אינה רוצה בבן שמעון והשיב שהדין עמו שזה אנוס גמור הוא ומיהו ה"מ כשהוא כן ודאי לא כמסבב וגורם האונס והלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות כתוב בתשובה להרמב"ן בסימן רע"ח ראובן ושמעון היו דרים במקום אחד ושדך שמעון בתו לבנו של ראובן בשבועה וקנסות לינשא לזמן פלוני וכשהגיע הזמן אמר המשדך שיקדשנה במקום אחר אם יזמינוה לו שם וטען שנפטר מידי שבועה וקנם בכך ואבי הבת טוען שאין לו להזמינה אלא במקום ששידכו כך נראין הדברים שאין לשמעון להוציא בתו ממקומה להנשא במקום אחר שהקפדת

הכל היא זו וסתם משדכי בנותיהם דעתם שינשאו במקומן ואפילו היה הבעל במקום אחר אא"כ מתנו בפירוש כל שכן אלו שהיו שניהם דרים במקום אחד :

סעיף קטן יח

כתב ר"י שכל קנסות שעושין בענין שידוכין שמי שחוזר בו יתחייב לחבירו כך וכך דלא הוי אסמכתא כן כתבו התוספות בפ' איזהו נשך (בבא מציעא סו. ד"ה ומניומי) ז"ל קנס שעושין בשעת שידוכין מהני אפי' לא קנו בב"ד חשוב כיון שנוהגין בו כל העולה מידי דהוה אסטומתא דקניא ועוד דבדין הוא להתחייב כל החוזר בו כיון שמבייש את חבירו וכן כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו פ"ד נדרים וז"ל וערבונות של שידוכין לקנוס החוזר בו אע"ג דגזים לא הוי אסמכת' דלית כאן מילתא יתירתא כי כדאי הוא שיתחייב החוזר בו הקנס שהתנו ביניהם לדמי בושת שבייש את חבירו והוי כמו אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא עכ"ל וכ"כ בתשובותיו כלל ל"ד בשם ר"י הזקן ז"ל. וכתב מהרי"ק בשורש קצ"ד ע"ז אע"ג דפשיטא דלפעמים אין דמי הבשת עולים כמו סך הקנס אפי' הכי לא הוי אסמכתא דלא חשיב גוזמא אלא דבר שהוא רחוק מהדעת :

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו הילכך אם כל א' עשה שטר על עצמו והשלישום ביד השליש וכו' ועשה שליש שלישותו כן כתב הר"אש בתשובה כלל ל"ד:

סעיף קטן כ

ומ"ש רבינו ואם כל אחד נותן משכון לחבירו על הקנס שמחייב לחבירו וכו' כן כתב הרא"ש בפ"ק דקידושין אהא דאמר רבא אמר ר"נ אמר לה התקדשי לי במנה והניח לה משכון עליו אינה מקודשת מנה אין כאן משכון אין כאן וז"ל יש מפרשים דהיינו דוקא בקנין אשה ועבדים כי ההיא דאמתא דבסמוך וכן בקרקע לפי שנקנין בכסף ואין כאן כסף שיוכל לקנות שאין המשכון קנויה לה שלא נתנו לה לזכות בגופו אבל אם אדם נותן מתנה לחבירו ונתן לו משכון בשביל המתנה משיכת המשכון כאילו זכה במתנה וליתא כי אין חילוק בין מתנה לקידושין וטעם אחד לכולן לפי שאין המשכון משועבד לכלום משום דאדם יכול לשעבד נכסיו לדבר שנתחייב בו אבל בדבר שלא נתחייב לא חל שיעבוד על נכסיו ובמתנה שאמר ליתן לו לא נתחייב ולא יתחייב בה לעולם לפי שיוכל לחזור בו לפיכך לא נשתעבד לו המשכון הילכך כשעושין שידוכין ונותנין ערבונת זה לזה לשם קנס לא יאמר אם אחזור בי אני נותן לך כך וכך והרי חפץ זה בידך ע"י ממון שאתחייב לך אם אחזור בי דבכה"ג לא זכה במשכון כל זמן שאינו חייב לו כלום אלא צריך להקנות לו בסודר לא כאסמכתא בב"ד חשוב כדי שיתחייב לו מן הדין אם יחזור ואם יתן לו החפץ במשכון אז יחול השיעבוד על המשכון כיון שנתחייב לו הקנס אם

יחזור בו או יאמר לו אם אחזור בי תזכה בכך וכך ממון בגוף חפץ הזה עכ"ל ויש לתמוה על מ"ש צריך להקנות לו בסודר דלא כאסמכתא בב"ד חשוב וכן יש לתמוה על מ"ש בתשובה שכתבתי בסמוך יש פנים אחרים לבטל כל הענין מטעם אסמכתא דבעינן בב"ד חשוב שהרי הוא ז"ל פסק דקנסות של שידוכין לא הוו אסמכתא וצ"ע ומדברי הרמב"ם נראה דגם בשידוכין יש דין אסמכתא שכתב בסוף פי"א מה' מכירה וז"ל כשהיו חכמי ספרד רוצים להקנות באסמכתא כך היו עושין קונין מזה שהוא חייב לחבירו ק' דינרים ואחר שחייב עצמו קונין מבעל חובו שכ"ז שיהא כך או שיעשה כך הרי החוב זה מחול לו מעכשיו ואם לא יהיה או לא יעשה הריני תובעו בממון שחייב עצמו בו ועל דרך זה היינו עושין בכל התנאין שבין אדם לאשתו בשידוכין ובכל הדרכים הדומין להם עכ"ל: ב"ה ולענין הלכה אין להוציא ממון כ"א ע"פ דרך חכמי ספרד: תשובת הרשב"א בענין תנאי שידוכין כתבתי בסימן ל"ח כשחוזרים בהם אי גובה השדכן שכרו עיין בכתבי מה"ר איסרלין סי' פ"ה :

סימן נא

סעיף קטן א

שנים שיש ביניהם שידוכין וכו' בר"פ הנושא (כתובות דף קב.) אמר רב גידל אמר רב כמה אתה נותן לבנך כך וכך כמה אתה נותן לבתך כך וכך עמדו וקדשו הן הן הדברים הנקנין באמירה אמר רבא מסתברא מילתיה דרב בבתו נערה דקא מטי הנאה לידיה כלומר שכסף קידושיה לאביה אבל בוגרת דלא מטי הנאה לידיה לא והאלהים אמר רב אפי' בוגרת דאל"ת הכי אבי הבן מאי הנאה אתא לידיה אלא בההיא הנאה דקמתחתני להדדי גמרי ומקנו להדדי: ומ"ש הרמב"ם צריך שיהיו הדברים שפסקו מצויים ברשותן שאין אדם מקנה דשלב"ל בפ"ו מה' זכייה ושלא כדברי בעל העיטור שכתבו הגהות בפכ"ג מהל' אישות לכל תנאי שהוא בשעת קידושין נקנה באמיר' אע"פ שלב"ל ואע"פ שאין בידו ועיין במה שאכתוב בסמוך בשם הריב"ש:

סעיף קטן ב

ומ"ש ודוקא שקדשו מיד ולא הפסיקו בדברים אחרים אבל הפסיקו בדברים אחרים לא כתב הרא"ש שם וא"ת הא דתנן לקמן הפוסק מעות לחתנו ופשט לו הרגל תהא יושבת עד שתלבין ראשה וכיון שהן דברים הנקנין באמירה יוציא ממנו בב"ד מה שפסק לו וי"ל דמיירי בנישואין שניים ורשב"ם תירץ דהכא מיירי שקדשו מיד בשעת הפסיקתא וכן משמע מדקאמר עמדו וקדשו והתם בקדשו לאחר זמן ובשעת הקידושין לא הזכירו הפסיקתא והרמ"א תירץ דמיירי בשאין לו מעות לפרוע הפסיקתא עכ"ל והשתא כיון

שהקושיא שמחמתה כתב רשב"ם כן אית לה פתר אי כתירוצא קמא ואי כדהרמ"ה יש לתמוה על רבינו למה פסק כן ואיפשר דכיון דדייק לה מדקתני עמדו וקדשו משמע ליה לרבינו דגם בלא אותה קושיא צריך לומר כן ואע"פ שהתוס' כתבו בפ"ק דקידושין (ט:) על דברי רשב"ם דאין ראיה מלשון עמדו דאורחיה דתלמודא בהכי כמו (יבמות קח) קטנה שלא מיאנה והגדילה ועמדה ונשאת משמע לרבינו דכיון דהרא"ש כתב דברי רשב"ם דדייק לה מדקתני עמדו וקדשו נראה שהוא סובר דדיוקא מעליא הוא ומ"מ לא היה הכרע זה כדאי לכתוב דין זה סתם כאילו אין עליו חולק וכ"ש שאין הדבר ברור כ"כ שיהא זה דעת הרא"ש וכתבו התוס' בפ' נערה (כתובות נג.) גבי אבא סוראה השתא נמי אהדר בי ואע"ג דהן הן דברים הנקנין באמירה היינו היכא דעמדו וקדשו והכא כשרצה לחזור עדיין לא קדשו א"נ הכא כבר קדשו קודם לכן ואח"כ כתב ולא אמרינן הן הן דברים הנקנין באמירה אלא כשקדשו אח"כ: וכתב הריב"ש בסי' שמ"ה אם היתה המתנה על מעות בעין אלא שלא היו אצלו בשעת המתנה והיינו אומרים שתועיל המתנה אפילו על מה שאינו עתה ברשותו מפני שנעשה בשעת הנישואין ויהיה נקנה באמירה בעלמא מההיא דרב גידל כמו שכתוב זה בעיטור בשם רבוותא כמ"ש הר"י בן יחיאל היה צריך שהתנו כן בשעת קידושין כלשון רב גידל עמדו וקדשו איפשר דה"ה בשעת נישואין אע"פ שכבר קדשו דההיא שעתא הוי גמר החתון ואיכא איקרובי דעתא ורב גידל נקט וקדשו לרבותא דבקידושין לחוד מהני אע"פ שלא נזכר התנאי בשעת נישואין וכן נראה מלשון הרמב"ם פי"א מהל' מכירה שלא הזכיר שם אלא שעת נישואין וכ"כ בעיטור שאם לא התנו כן אלא שעשו כן מעצמן הוי כשאר חיוב דעלמא ולא מיקנו באמירה עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ואפילו לא הפסיקו בדברים אחרים דוקא בנשואי ראשונים אבל בשניים לא ודוקא באב הפוסק ע"י בנו ובתו אבל מי שפוסק בשביל אחותו או אחת משאר קרובותיו או אשה שפסקה בשביל בתה אינו נקנה באמירה בלא קנין ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בר"פ הנושא וכ"פ הרמב"ם בפכ"ג מהלכות אישות וכתב שהטעם מפני שדעתו של אדם קרובה אצל בנו ומרוב שמחתו בנשואים הראשונים גמר ומקני ליה באמירה ומ"כ בשם הר"מ על זה ורמיזא במרדכי בפרק הנזכר מיהו אם אחותו היתה עניה כשפסק לה אז הוא חייב משום צדקה בפיך זו צדקה וממשכנין על הצדקה ולא יהא אלא אחר כדאמרינן בירושלמי אבל לעני נעשה כמו נדר ע"כ ועיין ברבינו ירוחם וכתב הריב"ש בסי' שמ"ה שאיפשר שלא חילקו בין נישואין ראשונים לשניים אלא בפוסק על ידי בנו ובתו אבל חתן עצמו הפוסק לאשתו אפילו בנישואין שניים וכן נראה מדברי

הרמב"ם בפכ"ג מהל' אישות ודברי הריב"ש עוד בדינים שבסימן זה הם בסימן קנ"ט:
כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח בתשובה מי שנדר לתת לבת אחותו בשעת נישואין בראש כל הקהל מתנה מרובה לכאורה נדר כזה אינו כלום שהאומר אתן אינו כלום אפי' קנו מידו לפי שהוא קנין דברים ולא תועיל המתנה אלא במעכשיו או במתנת ש"מ והיינו במתנה מרובה כדאיתא בהזהב (מט.) אבל מתנה מועטת שיש בה משום מחוסרי אמנה נראה דקנתה וצ"ע ובענין זה אם הבת עניה נראה שקנתה אפילו מתנה מרובה ובלא קנין מדאמרינן בירושלמי שהביא הרי"ף בפרק אע"פ דמפקיד רב לשמשיה אי אימר לך הב מתנה לבר נש אי מסכן הוא הב ליה מיד וכ"כ המפרשים בפרק הזהב עכ"ל ועל מה שכתב בתחלת דבריו יש לתמוה דכיון דקי"ל דכל קנין כמעכשיו הוא כשקנו מידו לתת מתנה אמאי לא קנה כמו כשאומר מעכשיו והרמב"ם כתב ג"כ איש ואשה שהיו ביניהם שידוכין ואמר לה כמה את מכנסת לי כך וכך וכמה אתה נותן לי כך וכך שקונין באמירה בפכ"ג מהלכות אישות וכ"כ המרדכי בפ' הנושא וכשהאיש והאשה פוסקין לעצמן זה לזה כ"ש דניקנין באמירה דבההיא הנאה דמתחתני אהדדי גמרי ומקנו עכ"ל ומיבעיא לן דברים הללו שנקנין באמירה אם ניתנו ליכתב ואסיקנא שלא ניתנו ליכתב בפ' הנושא שם ומ"ש רבינו בשם רש"י שאם שניהם רוצים לכותבם ולהחתים עדים בדבר אין שומעין להם וכו' וכ"כ הרא"ש דמשמע מפירש"י:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכ"נ דעת הרמב"ם שכתב דברים אלו לא ניתנו ליכתב לפיכך אינו כשטר עד שיטרוף בכך דברי הרמב"ם הם בפ"ז מה' זכייה ומ"מ נראה שאין פירושם כקס"ד דרבינו דכיון דסיים ואמר דאינו כשטר עד שיטרוף בכך מה לנו אם יכתוב אלא פירושם כמו שכתב ה"ה שהרמב"ם מפרש דלא ניתנו ליכתב הכי קאמר אין כתיבתן עושה אותם שטר לגבות מן המשועבדין שלא עלה על דעתם להשתעבד באמירה שלהם משום הנאת איחתוני אלא אצל בני חורין ולא אצל משועבדין והילכך אפי' נכתב מהם שטר אינו טורף וכ"נ דעת הרי"ף בפ"ק דקידושין וכן דעת הרשב"א ז"ל עכ"ל וגם הר"ן כתב בפ' הנושא שזה נראה שהוא דעת הרי"ף ז"ל :

סעיף קטן ה

ומ"ש ור"י פירש ודאי אם שניהם רוצים לכותבם הרשות בידם וכו' כן פירשו שם התוס' והרא"ש דה"ק ניתנו ליכתב דכמאן דקנו מידו דמי דסתם קנין לכתיבה עומד וכותבין אפילו שלא מדעת המתחייב:

סימן נב

סעיף קטן א

הפוסק מעות לחתנו ולא רצה ליתן והחתן אינו יכול להוציא מידו כגון בנישואין שניים או שאין לו והחתן אינו רוצה לכנוס אלא א"כ יתן לו מה שפסק יכולה היא שתאמר או כנום או פטור וכו' בפרק בתרא דכתובות (דף קח: קט.) תנן הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל תהא יושבת עד שתלבין ראשה אדמון אומר יכולה היא שתאמר אילו אני פסקתי לעצמי הייתי יושבת עד שתלבין ראשי אבא פסק עלי מה אני יכולה לעשות או כנוס או פטור אר"ג רואה אני את דברי אדמון ואיפסיקא בגמרא הלכתא כאדמון:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו והחתן אינו יכול להוציא מידו כגון בנישואין שניים או שאין לו נתבאר בדברי הרא"ש שכתבתי בסי' שקודם זה:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל אם היא פסקה על עצמה או תתן או תשב עד שתלבין ראשה שם בגמרא (דף קט.) מתניתין דלא כי האי תנא דתניא לא נחלקו על הפוסק מעות וכו' שיכולה היא שתאמר אבא פסק עלי וכו' על מה נחלקו על שפסקה היא על עצמה שחכמים אומרים תשב עד שתלבין ראשה אדמון אומר יכולה היא שתאמר כסבורה אני שאבא נותן עלי ועכשיו שאין אבא נותן עלי מה אני יכולה לעשות או כנוס או פטור אר"ג רואה אני את דברי אדמון וכתב הרי"ף וקי"ל כתנא דידן וכ"פ הרמב"ם בפרק כ"ג מהלכות אישות והרא"ש כתב וקיימא לן כתנא דידן וי"א כיון ששאל רבא לרב נחמן הא דהלכה כאדמון אפילו בברייתא נמי והשיב לו ר"נ דבכל מקום קאמר אלמא דס"ל כתנא דברייתא והלכתא כותייהו עד כאן לשונו ולא נתבאר דעת הרא"ש אם הוא פוסק כתנא דידן או אם פוסק כתנא דברייתא אבל רבינו סובר שפוסק כתנא דברייתא וכדברי יש אומרים מפני שהביא דבריהם לבסוף ולפיכך כתב בסמוך ויש אומרים שאפילו פסקה היא אם בפני אביה פסקה אומרים לו או כנוס או פטור וכך היא מסקנת אדוני אבי הרא"ש ז"ל ולי נראה דאין הכרע בדבריו ואדרבא יש להוכיח שפוסק כתנא דמתניתין וכמו שאכתוב בסמוך כתב המרדכי ירושלמי מתניתין בשפוסק במעמדה אבל לא פסק במעמדה אפילו רבנן מודו וכתב הר"מ דבגמרא דידן איפכא דהואיל ופסק במעמדה הוה ליה כאילו היא עצמה פסקה ומ"ש דהיינו דוקא אם בפני אביה פסקה וכו' וכתב הרי"ף והשתא דתקינו רבנן למורדת למיתב לה גט לאלתר ל"ש פסק עליה אביה ל"ש פסקה היא כדאמרה ליה או כנום או פטור כייפינן ליה ויהיב לה גיטא בעל כרחיה והרמב"ם חלק עליו שכתב בפכ"ג מהלכות אישות כלשון הזה אם פסקה היא על עצמה ולא הגיע ידה ה"ז יושבת

עד שתמצא מה שפסקה או עד שתמות ולמה לא תפטור עצמה במורדת שהמורדת והיא ארוסה הבעל רוצה לכונסה והיא אינה רוצה אבל זו אין הבעל רוצה בה עד שתתן הנדוניא שפסקה והיא רוצה בו שהרי היא אומרת לו או כנוס או פטור עכ"ל והר"ן כתב על דברי הרי"ף והרמב"ם ומ"מ כבר כתבתי למעלה שדעת האחרונים ז"ל שלא לנהוג עכשיו בתקנת מורדת עכ"ל וזה דעת הרא"ש ועל כן השמיט מפסקיו דברי הרי"ף ז"ל :

סעיף קטן ד

וכתב הרמב"ם ז"ל בד"א בגדולה אבל בקטנה שפסקה על עצמה כופין אותו ליתן גט או יכנוס בלא נדוניא בפכ"ג מהלכות אישות והוא מבואר שם תנא בד"א בגדולה אבל בקטנה כופין לבעל ליתן גט ומשמע דאמתניתין קאי והרי"ף שהשמיטה משמע דסבירא ליה דאברייתא קאי וכדפרש"י וכיון דלא קי"ל כברייתא השמיט מאי דאיתמר עלה והרא"ש שהשמיט הא דבד"א בגדולה וכו' משמע דס"ל כהרי"ף והרמב"ם דהלכה כתנא דידן ולא כברייתא שלא כדברי רבינו שהוא סבור דהרא"ש פסק כתנא דברייתא וי"א דאפילו פסקה היא וכו' וכן היא מסקנת א"א ז"ל כבר נתבאר בסמוך: אם אבי הקטנה נשבע לתת הנדן לזמנים ומקצת הזמנים לא הגיעו אינו חייב ליתן הנשאר בידו מאחר שהוציאו ערעור על בתו שזינתה מהרי"ק שורש פ"א:

סימן נג

סעיף קטן א

הפוסק מעות לחתנו ומת חתנו וכו' משנה בפרק מציאת האשה (כתובות דף סו.) הפוסק מעות לחתנו ומת חתנו יכול הוא לומר ליבם לאחיך הייתי רוצה ליתן ולך אי איפשי ליתן ומ"ש ואפילו הבת חפצה בו כ"כ הרמב"ם בפכ"ג מה' אישות:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפי' הראשון ע"ה והשני ת"ח ברייתא שם:

סעיף קטן ג

וכתב הרמב"ם וכן הפוסק מעות לבנו לא קנה עד שיכנוס וכו' ז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר האב שפסק ע"י בתו לא קנתה הבת אותה המתנה עד שיכנוס אותה בעלה וכן הבן לא קנה עד שיכנוס שכל הפוסק אינו פוסק אלא על מנת לכנוס לפיכך הפוסק מעות לחתנו ומת קודם שיכנס ונפלה לפני אחיו ליבם יכול האב לומר ליבם לאחיך הייתי רוצה ליתן ולך איני רוצה ליתן וטעמו מדאמרינן בירושלמי אמתניתין ולאו דברים הנקנין באמירה הן תני בר קפרא פוסק ע"מ לכנוס וכתב הרי"ף פירוש כל הפוסק לחתנו דעתו ע"מ לכנוס הוא וכיון שמת חתנו ולא כנס אינו חייב לתת לאחיו כתב המרדכי פירש רב נטרונאי גאון דלא מיירי אלא במקדש בלבד אבל כתב כתובה זכה היבם בכתובה ולא

יכול למימר ולך אי איפשי ליתן מיהו ר"ת פירש לעיל דאפילו מן הנישואין כל זמן שלא גבה יפסיד והירושלמי לפירושו לא קשה דכיון דבתו קיימת גמר ומקני ליה ולעיל מיירי שהבת מתה עכ"ל:

סעיף קטן ד

וכתב רבינו האי דוקא בפוסק לחתנו אבל בפוסק לבתו וכו' דברי רבינו האי כתבום הר"א והר"ן בפרק מציאת האשה והדברים מבוארים יפה בדברי הר"ן שכתב וז"ל אמרו בשם רבינו האי דדוקא בפוסק מעות לחתנו כגון שא"ל כשתכנוס בתי אתן לך כך וכך וכשמת חתנו אע"פ שאם היה החתן כונס קנה באמירה בשעת קידושין עכשיו שמת יכול לומר ליבם לאחיך הייתי רוצה ליתן ולך אי איפשי ליתן אבל פוסק לבתו כגון שאמר בשעת קידושין כך וכך אני נותן לבתי קנתה הבת אע"פ שמת חתנו שאינו יכול לומר לא פסקתי לבתי אלא ע"מ שתבא לידי נישואין עם הראשון דמ"מ לבתו פסק ובתו קנתה:

סעיף קטן ה

וכתב א"א הרא"ש ז"ל משמע מתוך דבריו שאם מת החתן אפילו לא יבמה אחיו שחייב ליתן לבתו מה שפסק לה והא לא מסתבר כלל וכו' בפרק הנזכר כתב כן בפסקיו:

סעיף קטן ו

פסק הגאון מי שפסק מעות לחתנו בשעת הקידושין ונתנם לה קודם החופה וכו' עד סוף הסימן ג"ז בפסקי הרא"ש בפרק הנזכר. הפוסק מעות לנדן בנו ונשארו בידו ומת אם יש ליבם זכייה בו עיין במהרי"ק שורש ע"ג כתב המרדכי בפרק אף על פי מעשה בא' שנדר מעות להשיא יתומה אחת והרויח בהם ונפטרה היתומה ותבעוהו יורשיה ופטרו ה"ר קיים ולראבי"ה נראה דחייב ועיין בה ובפרק מי שמתו ובפ"ק דמציעא (טז.) ובתרומת הדשן סימן ש"ן :

סימן נד

סעיף קטן א

מי שנתן מעות ליד שליש שיקח בהם קרקע לבתו כשתינשא וכו' בסוף פרק מציאת האשה (כתובות דף סט:) תנן המשליש מעות לבתו והיא אומרת נאמן בעלי עלי יעשה שליש מה שהושלש בידו דברי ר"מ רבי יוסי אומר וכי אינה אלא שדה והיא רוצה למכרה הרי היא מכורה מעכשיו בד"א בגדולה אבל בקטנה אין מעשה קטנה כלום ופירש"י המשליש מעות לבתו. מסר מעות ביד שליש לצורך בתו לקנות שדה או נדוניא לכשתינשא: והיא אומרת נאמן בעלי עלי. שלא יעכבם לעצמו תנם לו והוא יקנה לי שדה כשארצה: יעשה השליש וכו'. יקנה השדה ואין שומעין לה דמצוה לקיים דברי המת: וכי אינה אלא שדה. וכי מה תועלת לו לקנות אפילו אין כאן מעות אלא כבר נקנה

השדה והיא רוצה למכרה הרי היא מכורה הילכך שומעין לה ובגמרא שם ת"ר המשליש מעות לחתנו ליקח בהם שדה לבתו והיא אומרת ינתנו לבעלי מן הנישואין הרשות בידה מן האירוסין יעשה שליש מה שהושלש בידו דברי ר"מ רבי יוסי אומר גדולה בין מן האירוסין בין מן הנישואין הרשות בידה קטנה בין מן האירוסין בין מן הנישואין יעשה שליש מה שהושלש בידו מאי בינייהו איכא בינייהו גדולה מן האירוסין דר"מ סבר אע"ג דגדולה היא מצוה לקיים דברי המת לפיכך יעשה שליש מה שהושלש בידו ורבי יוסי סבר כיון דגדולה היא הרשות בידה והא דקתני במתניתין בד"א בגדולה ר"מ היא וחסורי מחסרא והכי קאמר יעשה שליש מה שהושלש בידו דברי ר"מ בד"א מן האירוסין אבל מן הנישואין הרשות בידה בד"א בגדולה אבל בקטנה אין מעשה הקטנה כלום איתמר אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי ורבא אמר רב נחמן הלכה כר"מ וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל כרב נחמן בדיני וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות אישות ופירש"י מן הנישואין הרשות בידה. שאף האב לא עלה בדעתו למוסרם ביד שליש אלא עד שתינשא דמשנישאת הבעל זכאי לאכול פירות:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בין בריא בין שכיב מרע כ"כ שם התוספות והרא"ש והר"ן משום דמצוה לקיים דברי המת אפילו בבריא וכן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר:

סימן נה

סעיף קטן א

האשה משנתארסה אע"פ שהיא כא"א לחייב הבא עליה וכו' שהרי אסור לו לבא עליה במסכת כלה כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה וכן פירש"י בפ"ק דכתובות (ז:) אצל מה שתקנו בברכת אירוסין ואסר לנו את הארוסות מדרבנן שגזרו על ייחוד של פנויה ואף ארוסה לא התירו עד שתכנס לחופה ובברכה ועיין בתשובת הרא"ש שכתבתי בסוף סימן נ"ז:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם בא עליה מכין אותו מכת מרדות כ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות והוא מבואר בירושלמי פרק ערבי פסחים:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפילו אם קדשה בביאה אסור לו לבא עליה ביאה שניה עד שתכנס לחופה כ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר וכתב ה"ה פ"ק דקידושין (דף י.) איבעיא לן ביאה נישואין עושה או אירוסין עושה ואמרו ב"מ ליורשה וליטמא לה ולהפר נדריה ולא אמרו אם מותר לבא עליה ומשמע דאפילו ת"ל נישואין עושה אסור לבא עליה דהא מיחסרא

כניסה לחופה ועוד דאף על גב דבעיא לא איפשיטא בהדיא משמע דאביי ורבא ס"ל דאירוסין עושה וכפשט המשניות עד כאן לשונו:

סעיף קטן ד

ואינו חייב במזונותיה ומיהו יתומה קטנה שניזונת מן האחין ונתארסה כתב הרי"ף שהארוס חייב במזונותיה וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נג:) תנן לא כתב לה בנן נוקבין דיהויין ליכי מינאי יהויין יתבן בביתי ומתזנן מנכסי עד זמן דתנסבן לגוברין חייב מפני שהוא תנאי ב"ד ובגמרא רב תני עד דתלקחין לוי תני עד דתבגרן ואסיקנא דפליגי בארוסה רב סבר לית לה ולוי סבר אית לה עד דתבגרן או עד דימטי זמניהון להתנסבא כתנאי עד מתי הבת נזונת עד שתתארס (משום) ר"א אמרו עד שתבגר והלכה כרב דקאי לה כת"ק א"ל רב חסדא (לר"י) מי שמיע לך מיניה דרב (יהודה) ארוסה יש לה מזונות או אין לה מזונות א"ל מישמע לא שמיע לי מסברא לית לה כיון דאירסה לא ניחא ליה דתתזיל א"ל אי מישמע לא שמיע לך מסברא אית לה כיון דלא קיים ליה בגוה לא שדי איניש זוזי בכדי ואיכא לישנא אחרינא איפכא זו היא גירסת רש"י ומפרש לה ביתומה ארוסה אם ניזונת מן האחין ולא שמיע ליה פלוגתא דהנך אמוראי א"נ שמיע ליה ומיבעיא לי' הלכתא כמאן קי"ל כלישנא בתרא דאמר מסברא לית לה והיינו כרב והרי"ף גריס א"ל מישמע לא שמיע לי מסברא אית לה דכיון דאירסה לא ניחא ליה דתתזיל א"ל אי מישמע לא שמיע לך מסברא לית לה דנא שדי איניש זוזי בכדי ל"א איפכא ומפרש לה במארס יתומה הניזונת מן האחין ומשום דידע ארוס שאחר שנתארסה אינה ניזונת מן האחין דקי"ל כרב מספקא ליה אי אירסה אדעתא דהכי שיזוננה או לא ופסק הלכה כלישנא בתרא דאית לה ופרש"י עיקר דלאידך פי' ה"ל לפרושי ארוסה יתומה יש לה מן הארוס או לא עכ"ל הרא"ש ז"ל ודעת הרמב"ם בפרק י"ק מהלכות אישות כדעת הרי"ף שכתב המארס בת הניזונת מן האחין חייב במזונותיה משעת האירוסין שהרי אין לה מזונות מהאחין אלא עד שתתארס או עד שתיבגר וזו אינה בוגרת כדי שתזון עצמה אלא קטנה או נערה ואין אדם רוצה שתתבזה ארוסתו ותלך ותשאל על הפתחים עכ"ל והר"ן כתב על מה שכתב הרי"ף וקא פסקי רבנן כי האי לישנא בתרא נמצא בנוסחי הלכות מדוקדקות וה"מ לאחר י"ב חדש וה"פ דבארוסה שנתאלמנה עסקינן וכגון שכתב לה כתובה והגיע זמן בחיי הבעל וקא מיבעיא ליה אם יש לה מזונות מיורשי ארוס או לא ואסיק ללישנא בתרא דאית לה דכיון דאירסה לא ניחא ליה דתתזיל וניזונת היא מנכסיו וכיון דאכלה בחיי הבעל אוכלת אף לאחר מיתתו דכל יומי מיגר אלמנותיך בביתי קרינן ביה ואע"ג דתנן אלמנה מן האירוסין אינה מוכרת אלא בב"ד

מפני שאין לה מזונות ההיא בשלא הגיע זמן אבל הגיע זמן בהדיא אשכחן בירושלמי ובתוספתא שניזונת היא מנכסיו והנגיד פירשה דיתומה שנתארסה קא מיבעיא ליה אם יש לה מזונות מן הארוס אפילו לא הגיע זמן נמי אמרינן דכי בעי הגיע זמן הני מילי בשנתארסה בחיי האב דלא מפסדי מזוני משום ארוסה דהא אין האב חייב במזונות בתו אבל יתומה דקי"ל דמפסדת מזוני מן האחין מי אמרינן דכיון דמפסדת מזוני משום לתא דארוס אית לה מן הארוסין או דילמא ל"ש ואסיקנא ללישנא בתרא דאית לה וכלשון הזה כתב הרמב"ם ז"ל בפי"ט מהלכות אישות ולפי זה איפשר דליתלה מזונות אלא עד שעת בוגרת דלא מפסדא טפי אמטולתי' כלומר על ידו עכ"ל: ומשמע בתשובת הרא"ש כלל ל"ד סימן א' ובתחלת כלל נ"ג דמשודכת אין לה דין ארוסה כ"ז שלא קבלה קדושין ודבר פשוט הוא:

סעיף קטן ה

מתה אין הארוס מטמא לה עד ולא יורשה ברייתא שם (דף נג:): ומ"ש ולא חייב בקבורתה בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מז.):

סעיף קטן ו

כתב לה אביה פירות כסות וכלים כו' (שם) ת"ר כתב לה פירות כסות וכלים שיבואו עמה מבית אביה לבית בעלה מתה לא זכה הבעל בדברים הללו משום רבי נתן אמרו זכה הבעל בדברים הללו ופסקו הרמב"ם והרא"ש והר"ן הלכה כת"ק וכתב הרא"ש בפסקיו פירש"י ושר"ת הקשה עליו ופירש דבנשואין מיירי ומשמע לרבינו דכיון דכתב כן מסתמא הוא מסכים לפירוש ר"ת ולי אין משם ראיה שיהיה סבור כן דא"כ לא הוה שתיק מלמימר וכדברי ר"ת מסתבר והר"ן כתב שדברי רש"י נראין עיקר ובסי' נ"ז יתבאר דהרמב"ם נמי כרש"י ס"ל תשובת הרא"ש בכלל נ"ד דשייכא לענין זה כתבתי בסימן קי"ח. מהרי"ק בשורש צ"א האריך בדינים אלו דשייכי לענין זה. ואם נשאת ואח"כ המירה קודם שהגיע הנדוניא ליד הבעל ואח"ר תפס בעל הנדוניא האריך בכתבי מה"ר איסרלן סימן רס"ז :

סעיף קטן ז

מת הוא או גירשה מן הארוסין יש לה מנה מאתים מתנאי ב"ד אפילו לא כתב לה כתובה וכו' בפרק אע"פ (כתובות דף נד:) תנן נתאלמנה או נתגרשה בין מן הארוסין בין מן הנשואין גובה את הכל ר"א ב"ע אומר מן הנשואין גובה את הכל מן האירוסין בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה שלא כתב לה אלא ע"מ לכונסה ובגמרא (דף נו) אמר שמואל הלכה כרבי אלעזר ב"ע וכתב הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות המארס את האשה וכתב לה כתובה ולא נכנסה לחופה עדיין ארוסה היא ואינה נשואה שאין הכתובה עושה

נשואין ואם מתה או גירשה גובה עיקר כתובה מבני חרי ואינה גובה תוספת כלל הואיל ולא נשאה אבל אם ארס אשה ולא כתב לה כתובה ומת או גירשה והיא ארוסה אין לה כלום ואפילו העיקר שלא תקנו לה עיקר כתובה עד שתנשא או עד שיכתוב והרא"ש הביא דבריו וכתב עליו נראה שהוא מפרש שלא כתב לה אלא ע"מ לכנסה שהכתיבה אינה כלום כל זמן שלא כנסה ומנה או מאתים גובה כמלוה ע"פ ומיהו אהני כתיבה דאית לה כתובה דהא איהו גופיה כתב בחיבורו דארוסה אין לה כתובה אם לא שכתב לה ואין דבריו נראין דלמה לא תהא כתובת מנה או מאתים כשאר מלוה בשטר לגבות ממשעבדי נהי דתוספת לא כתב לה אלא ע"מ לכנסה מ"מ שטר גמור הוי לענין מנה או מאתים ואע"ג דאמרינן בפירקין דלעיל והלכתא אחד זה ואחד זה מן הנשואין מיירי דחזר וכתב לה בשעת נשואין דאמרינן אחולי אחלה לשעבוד קמא ונתרצית לגבות מזמן הכתוב בשטר בין עיקר בין תוספת ועוד משמע דגובה מן האירוסין ממשעבדי כמו מן הנשואין עכ"ל: והר"ן כתב הלכה כר"א ב"ע דאזיל בתר אומדנא הילכך אלמנה מן האירוסין אינה גובה אלא מנה ומאתים ומיהו משמע דאפי' מן המשועבדין גובה אותן אלא שהרמב"ם ז"ל כתב בפ"י מהלכות אישות שאינה גובה אלא מבני חורין עכ"ל וז"ל ה"ה כתב רבינו מבני חרי למעט את המשועבדין וכ"כ רב שרירא גאון והם נסמכין בזה על מה שאמרו בפרק נערה שנתפתתה מגבא מאימת גביא וכו' ואסיקו בגמ' דאפילו מנה ומאתים מן הנשואין וכך כתב בעל העיטור ז"ל ויש חולקין בזה ומפרשים ההיא דפרק נערה דוקא בשכנסה וחזר וכתב לה שמחלה שעבודה מזמן ראשון עד זמן שני אבל אם אירס וכו' זה דעת כל הגאונים ועיקר ראייתם מדאיבעיא להו פרק הכותב (כתובות פט:) ופ"ק דמציעא (יז:) אי איתא כתובה לארוסה הילכך אין לה כלום ורבותינו הצרפתים חלוקים בזה ואף דעת האחרונים ג"כ לחלוק בדין זה ודעת הרמב"ן ז"ל כדעת הגאונים ז"ל ודעת הרשב"א ז"ל כדעת הצרפתים ז"ל עכ"ל וסוגיין דעלמא כרמב"ם דאין לארוסה כתובה כלל ומעולם לא ראינו ולא שמענו מי שהגבה לה כתובה כלל : דין הכותב לארוסתו צדאק בערכאות כתב הריב"ש בסימן צ"ז:

סעיף קטן ח

המארס את בתו ונתאלמנה או נתגרשה וכו' עד סוף הסי' משנה בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מג:) ומה שכתב אפילו בראשונה הוא לאפוקי מדרבי יהודה דאמר התם (שם) הראשונה היא של אב הואיל וברשותה נכתבה:

סימן נו

סעיף קטן א

ארוסה שתבעה הארוס לינשא נותנים לה י"ב חדש וכו' משנה בפ' אע"פ (כתובות דף נז:) נותנים לבתולה י"ב חדש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה וכשם שנותנין לאשה כך נותנין לאיש לפרנס את עצמו ולאלמנה שלשים יום ופרש"י לפרנס את עצמה. בתכשיטין: לפרנס עצמו. בצרכי סעודה וחופה: ולאלמנה ל' יום. שאינה טורחת כל כך בתכשיטין דכבר יש בידה וכתב הר"ן דוקא באלמנה בעולה אבל באלמנה מן האירוסין דינה כבתולה וכן נראה מן הירושלמי וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות ועיין ברבינו ירוחם :

סעיף קטן ב

ומ"ש אפילו אם ניסת לאלמן ואפילו אם נושא אלמנה ירושלמי כתבו הרא"ש ז"ל שם הוא אלמן והיא בתולה והוא בעי למיסב יכולה לומר חיבתו עלי יותר מן הבחור בחור והיא אלמנה והיא בעית למיסב יכול הוא לומר חיבתה עלי יותר מן הבתולה אבל הרמב"ם כתב בפ"י מה"א שהזמן שנותנין לאיש הוא כפי הזמן שנותנין לה שאם נושא נערה בתולה נותנין לה י"ב חדש ואם נושא אלמנה אפי' הוא בחור אין נותנין לו אלא ל' יום וכתב הר"ן שכדבריו נראה בגמרא דידן:

סעיף קטן ג

ומ"ש עשתה ו' חדשים לפני הראשון ומת וכו' ואין משלימים לה על ו' חדשים הראשונים וכו' שם במשנה:

סעיף קטן ד

בד"א שנותנין לבתולה י"ב תדש משעת תביעתה כשנתארסה בקטנותה או בנערותה ולא תבעה עד שבגרה אבל בגרה יום אחד ואחר כך נתארסה וכו' שם המארס את הבתולה בין שתבעה הבעל והיא מעכבת בין שתבעה היא והבעל מעכב נותנים לה י"ב חדש משעת תביעה אבל לא משעת אירוסין ובגרה הרי היא כתביעה כיצד בגרה יום אחד ונתקדשה נותנין לה י"ב חדש ולארוסה ל' יום מאי ולארוסה ל' יום אמר רב פפא הכי קאמר ארוסה בוגרת שעברו עליה י"ב חדש בבגרה ונתקדשה נותנין לה ל' יום כאלמנה ופרש"י ולארוסה ל' יום. יש ארוסה שאין נותנין לה אלא ל' יום: נותנין ל' ליום. משעת ארוסין אבל הרא"ש כתב נותנין ל' יום כאלמנה משעת תביעה: ומ"ש רבינו דאפילו נתארסה בנערותה ואח"כ בגרה אין כותנין לה י"ב חדש אלא מיום שבגרה כ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות וכתב ה"ה דמה דבגרה הרי היא כתביעה הוא נלמד:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם לא עברו עליה י"ב חדש שלימים בבגרות קודם הקדושין משלימין לה י"ב חדש משעת הבוגרת היינו מאי דתניא בגרה הרי היא כתביעה כיצד בגרה יום אחד ונתקדשה נותנין לה י"ב חדש:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם שלמו לה י"ב חדש בתוך ל' יום של שעת תביעה משלימין לה ל' יום משעת תביעה זה פשוט דאפילו עברו עליה י"ב חדש משעה שבגרה נותנין לה ל' יום משעת תביעה:

סעיף קטן ז
הגיע הזמן שנתנו לה ואין הארוס כונס חייב במזונותיה שם במשנה:

סעיף קטן ח
ומ"ש ואם מעכבו אונס כגון שחלה הוא וכו' אינו חייב לזונה מסקנא דגמ' בריש כתובות (דף ב.) אין פוסקין על הקטנה להשיאה כשהיא קטנה ואם תבעה הארוס וכו' בפרק אף על פי (כתובות דף נז:) תנא קטנה בין היא בין אביה יכולין לעכב אביה אי איהי ניחא לה מאי נפקא ליה. מינה סבר השתא לא ידעה למחר מימרדא ונפקא ואתיא ונפלה עילואי ופרש"י תמרוד בבעלה שלא תוכל לסבול ותצא ותבא אלי עד שתגדל ונמצאתי צריך לתכשיטין אחרים א"ר אבא בר לוי אין פוסקין על הקטנה להשיאה כשהיא קטנה אבל פוסקין על הקטנה להשיאה כשהיא גדולה פשיטא מ"ד ליחוש דילמא מעיילה פחדא מהשתא וחלשה קמ"ל ופרש"י אבל פוסקין וכו'. ודוקא בלא קדושין אבל קדושין בקטנות לא עד שתגדל ותאמר פלוני אני רוצה עכ"ל וטעמו מדאמרינן בפרק האיש מקדש (קידושין מא.) אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדיל ותאמר פלוני אני רוצה: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"י מה"א ונראה דמשמע ליה דהא דאמר אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה איסורא לאו דוקא אלא לומר שאין ראוי לעשות כן וכן משמע מדתניא קטנה בין היא בין אביה יכולין לעכב דמשמע דאי ניחא לה ולאביה שרי וכ"כ בפ"ג אע"פ שיש רשות לאב לקדש את בתו כשהיא קטנה אין ראוי לעשות כן אלא מצות חכמים שלא יקדש אדם בתו כשהיא קטנה עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה ומדברי התוס' נראה דאיסורא נמי איכא וכתבו ועכשיו שאנו נוהגין לקדש בנותינו אפילו קטנות היינו משום שבכל יום ויום מתגבר עלינו ואם יש סיפוק ביד אדם עכשיו לתת לבתו נדוניא שמא לאחר זמן לא יהיה סיפוק בידו ותשב כמו עגונה לעולם :

סימן נז

סעיף קטן א

מסרה האב לשלוחי הבעל וכו' משנה בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מח) ותניא התם (שם:) הלך האב עם שלוחי הבעל או שהלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל או שהיה לו חצר בדרך ונכנסה עמו ללין אע"פ שכתובתה בבית בעלה מתה אביה יורשה מסרה האב לשלוחי הבעל או שמסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל או שהיתה לו חצר בדרך ונכנסה עמו לשם נשואין אע"פ שכתובתה בבית אביה מתה בעלה יורשה הא גופה קשיא אמרת נכנסה עמו ללין טעמא דללין הא סתמא לשם נשואין אימא סיפא נכנסה עמו לשם נשואין הא סתמא ללין א"ר אסי סתמי סתמי קתני סתם חצר דידה ללין סתם חצר דידיה לנשואין פירש"י סתמי סתמי קתני. הא דקתני נכנסה עמו ללין לא שפירש ללין נכנסתי ולא לשם נשואין והא דקתני נכנסה עמו לנשואין לא שפירש לנשואין נכנסתי אלא זו (וזו) שנכנסה סתם וכתב הר"ן וא"ת מרישא משמע דסתם חצר דידה ללין הא של שניהם סתמא לנשואין אימא סיפא סתם חצר דידיה לנשואין הא של שניהם סתמא ללון הא לא קשיא כיון דסתם חצר דידיה לנשואין כ"ש חצר של שניהם דאנן לא אמרינן אלא דזילא ביה מילתא שישא אשה בחצר שאין לו רשות בה אבל כשהחצר הוא של שניהם אדרבה דעתו מתיישבת בו יותר וכ"ש דסתמא לנשואין עכ"ל וכ"כ ה"ה בפכ"ב מהלכות אישות בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכתב דהא דאמרי' דסתם חצר דידה ללין כ"ש חצר דאחרים ומ"ש רבינו אבל אם לא הגיע לידו אינו יורשה לדעת ר"ת כדפרישית לעיל בסימן נ"ה וכתבו התוספות בפרק נערה דלדעת ר"ת הא דתניא בהאי ברייתא אע"פ שכתובתה בבית אביה מתה בעלה יורשה אתיא כרבי נתן דברייתא דפרק נערה אבל לרבנן דפליגי עליה אביה יורשה ולדעת רש"י אתי שפיר כרבנן דע"כ לא אמרי רבנן התם דלא זכה הבעל אלא במתה מן האירוסין אבל מתה מן הנשואים זכה הבעל לדברי הכל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפכ"ב מהלכות אישות ומדפסק כברייתא דפרק אע"פ משמע דס"ל כפרש"י בההיא דפרק נערה. כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ז על מקום שנהגו לארס נשים ולהתייחד עמהם ולדור עמהם בלא חופה ובלא ברכה מנהג רע הוא זה וחייבים הקהל לבטלו ואשר כתבת דפעמים מתו תחת ארוסיהן ובאים לדין על עסקי ירושתם ונסתפקה אם ירשנה ארוס (תשובה) כיון שדר עמה בבית הויא כאשתו לענין ירושה כדאמרינן בפרק נערה נכנס עמה לחצר סתם חצר דידיה לנשואין אוכלת בתרומה אם הוא כהן ואם מתה יורשה אע"פ שלא הכניסה לחופה כי הייחוד ברשותו היה החופה

וברכת חתנים אינה מעכבת ואמרינן נמי בפרק מי שמת (בבא בתרא קמו.) מעשה באחד שאמרו לו אשתו תותרנית ונכנס אחריה לחורבה לבדקה וכו' ואמרו חכמים הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבודקה אם מתה אינו יורשה ופר"י דארוסתו היתה והחורבה שלו והוא היה טוען שנכנס עמה לשם נשואין אם לא ימצאנה תותרנית ולא מצאה בעלת מום והרי היא אשתו וזכה בירושתה ואמרו חכמים הואיל וכניסתו היתה כדי לבדקה לא חשבינן להך כניסה נישואין ואינו יורשה אע"פ שהרשב"ם פירש פירוש אחר כמה קושיות הקשו עליו הילכך כיון שנתיחדה עמו בבית היא כאשתו לענין ירושה עכ"ל ועיין במה שכתבתי בסוף סימן ס"א:

סימן נח

סעיף קטן א

המשיא בתו סתם לא יפחות לה מכסות ששוים נ' זהובים ממטבע סלע מדינה משנה בפרק מציאת האשה (כתובות סז.) המשיא את בתו סתם לא יפחות לה מנ' זוז ומפרש בגמ' (דף סז) דהני נ' זוז הם מכסף מדינה:

סעיף קטן ב

ומ"ש בד"א בעני אבל בעשיר צריך שיתן לפי כבודו נראה מפשט דבריו שאם הוא עשיר כופין אותו ליתן לפי כבודו וזו לא שמענו והרמב"ם בפ"ב מהלכות אישות כתבו כלשון הזה ציוו חכמים שיתן אדם מנכסיו מעט לבתו וזהו הנקרא פרנסה המשיא את בתו סתם לא יפחות לה מכסות שפוסקין לאשת עני שבישראל כמו שביארנו בד"א כשהיה האב עני אבל אם היה עשיר ה"ז ראוי ליתן לה כפי עשרו וכתב ה"ה מתבאר בגמרא שלפרנסה שמין באב כפי מה שיתבאר בסמוך והוא לפי עשרו ומ"מ אין כופין את האב בכך אלא כך ראוי לו לעשות וזהו שכתב ה"ז ראוי עכ"ל: ומ"ש כמו שביארנו הוא בפי"ג שכתב שם כמה כסות חייב אדם ליתן לאשתו בגדים של נ' זוז משנה לשנה ממטבע אותן הימים שנמצאו הנ' דינרים ו' דינרי ורביע דינר כסף בד"א באותן הימים ובא"י אבל בשאר זמנים ושאר המקומות אין הדמיו עיקר יש מקומות שיהיו שם הבגדים ביוקר הרבה או בזול הרבה אלא העיקר שסומכין עליו שמחייבין אותו ליתן לה בגדים הראויים בימות הגשמים ובימות החמה בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית שבאותה מדינה עכ"ל ומשם יש ללמוד לשיעור נ' זוז האמור אצל המשיא בתו סתם שלא אמרו אלא באותם הימים ובא"י אבל בשאר זמנים ושאר המקומות העיקר שסומכין עליו שלא יפחות לה מבגדים הראויות לה בימות הגשמים ובימות החמה כפחות שלובשת כל בעלת בית שבאותה מדינה:

סעיף קטן ג
התנה עם החתן להכניסה לו ערומה לא יאמר לכשתבא לביתי אכסנה כו' שם במשנה:

סימן נט

סעיף קטן א
המשיא לבנו גדול בבית קנאו וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמד.) אמר רבי חנינא המשיא אשה לבנו גדול בבית קנאו ודוקא גדול ודוקא בתולה ודוקא אשתו ראשונה ודוקא שהשיאו ראשון:

סעיף קטן ב
ומ"ש ודוקא שיש לאב בית אחר לדור בו כ"כ רשב"ם וז"ל במס' גיטין מוקמינן לה כגון שיש לאביו בית אחר בעיר לדור בו ואני לא מצאתי כן במסכת גיטין ואפשר שנתכוין למ"ש רש"י בפרק קמא דגיטין (יד י) בבית בית מיוחד שאינו דר בה אלא עשאו לו לבית חתנות אבל הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ו מהלכות זכיה לא הזכירו כן כתב הרא"ש ודוקא גדול ואפילו קדמוהו בנות ודוקא שהשיאו ראשון לזכרים:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואפי' אי איתנהו כל הני לא קנאו אלא אם כן פינה לו כל הבית לגמרי שאפילו השאיר בו כלי קטן כל דהו לא קנאו שם ואמרינן התם בגמרא דהוא הדין אם היה אוצרו של אביו או שובכו פתוחין לאותו בית לא קנאו: ומ"ש ואם ייחד לו בית וכלי בית ושייר בבית כלי אחד וכו' ג"ז שם:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם ייחד לו בית ויש עלייה ע"ג וכו' פשוט שם: ומ"ש או ב' בתים זה לפנים מזה או בית ואכסדרה לפניו לא קנה אלא הבית שם בעיא דסלקא בתיקו ומספיקא לא נוציא ממון מחזקת בעליו וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מה' זכייה:

סימן ס

סעיף קטן א
דרך הבחורים כשאחד נושא אשה חביריו שולחין לו דורונות וכו' ודין מלוה יש לו שאם אחד שלח לחבירו ונשא הוא אח"כ ולא חזר חבירו ושלח לו יכול לתובעו בב"ד משנה ובריית פרק מי שמת (בבא בתרא דף קמד:) שהשושבינות נגבית בבית דין:

סעיף קטן ב
ומ"ש מיהו אינו יכול לתובעו קודם שישא שם בברייתא (דף קמה.) וכתב ה"ה ז"ל בפ"ז מהלכות זכייה ז"ל ל"מ שאין כופין למי שנשתלחו לו להחזיר עד שישא המשלח כדרך שנשא הוא אלא אפילו רצה מי שנשתלחו לו להחזיר קודם שישא המשלח אשה יכול

לומר איני רוצה לקבל שאני רוצה לשמוח עמך כדרך ששמחת עמי ודומה למלוה היא גם בזה כי פעמים שאין הלוה רשאי לפרוע שלא מדעת המלוה כגון (ב"ק קיח.) הלוהו ביישוב ובקש להחזיר לו במדבר וזה כמדבר הוא לו שהוא מגרע מכבודו עכ"ל: ומ"ש ואפילו כשנושא אינו יכול לתובעו אא"כ נושא כדרך שנשא הראשון אבל אם משנה בין בתוספת שמחה בין בגרעון אינו חייב לשלוח לו וכו' שם ת"ר עשה עמו בפומבי וביקש לעשות בצינעא יכול לומר לו בפומבי אעשה עמך כדרך שעשית עמי עשה עמו בבתולה וביקש לעשות עמו באלמנה יכול לומר בבתולה אעשה עמך כדרך שעשית עמי עשה עמו בשניה וביקש לעשות עמו בראשונה יכול לומר לכשתשא אשה אחרת אעשה עמך עשה עמו באחת ובקש לעשות עמו בשתים יכול לומר לו באחת אעשה עמך כדרך שעשית עמי ופרשב"ם עשה עמו בפומבי. בגלוי שמחה מפורסמת וזה שחזר ונשא גם הוא אשה ביקש לעשות חופתו בצניעות: בפומבי אני עושה עמך. בשמחה יתירה אני חפץ כמו שעשיתי לך וכן כל הנך דמפרש ואזיל לכשתשא אשה אחרת לא אשמחך יותר ממה ששמחתני שאיני חפץ בשמחה יתירה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואין בו משום רבית וכו' שם ת"ר ה' דברים נאמרו בשושבינות נגבית בב"ד וחוזרת בעונתה ואין בה משום רבית ואין השביעית משמטתה ואין הבכור נוטל בה פי שנים. נגבית בב"ד מ"ט כמלוה דמיא. ואין בה משום רבית דלאו אדעתא דהכי יהיב ליה. ואין השביעית משמטתה דלא קרינן ביה לא יגוש. ואין הבכור נוטל פי שנים דהוה ליה ראוי ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק ופרשב"ם דלאו אדעתא. דרבית יהיב ליה שאם רצה פוחת לו אלא מתוך שמחת ריעות הרבה בדורון: דלא קרינן ביה לא יגוש. שאינו יכול לדוחקו בב"ד בשביעית שהרי לא הגיע זמנו עד שישא הוא אשה ויחזיר לו אז וכתב הרב המגיד בפ"ז מהלכות זכיה אהא דאין שביעית משמטתה דוקא כשלא עברה שביעית אחר שנשא המשלח הראשון אבל אם עבר ודאי אינו יכול לתובעו שהרי יכול לנגשו משעה שנשא הוא וכיון שעברה שביעית אחרכך משמטתו וזה פשוט:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואין היבם נוטל בה וכו' שם (דף קמד:) אהא דתנן האחין שעשו מקצתן שושבינות בחיי האב חזרה שושבינות חזרה לאמצע רמי מדתניא שלח לו אביו שושבינות כשהיא חוזרת חוזרת לו ותירץ שמואל הכא ביבם עסקינן שאינו נוטל בראוי כבמוחזק מכלל דאידך משלם לימא תנו לי שושביני ואשמח עמו אמר רב יוסף הב"ע כגון ששמח עמו ז' ימי משתה ולא הספיק לפורעו עד שמת ופרש"י שלח לו אביו שושבינות. כלומר שלח על ידו ולצרכו שהוא ישמח ויאכל עמו: חוזר לאותו הבן. ולא לאמצע כדקתני מתני'.

אמר שמואל לעולם כדקתני בברייתא דהאב השולח שושבינות ע"י אחד מבניו חוזרת לאותו הבן לבדו ומתני' דקתני חוזרת לאמצע ה"מ שמת הבן שנשתלחה שושבינות על ידו ורוצה היה לחזור אלא שמת וייבם אחד מן האחין את אשתו ורחמנא אמר יקום על שם אחיו לנחלה ודינו היה ליטול השושבינות במקום אחיו אי לאו דקרייה רחמנא בכור כדכתיב והיה הבכור אשר תלד ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק ואמרינן לקמן דאין בכור נוטל פי שנים הילכך חוזר לאמצע לכל האחין ומקשה תלמודא מכלל דאידך אותו שנשתלחה לו שושבינות ע"י זה הבן שמת בעי שלומי בתמיה וכי יש לו לשלם שושבינות ליורשים שושבינות שמת והלא יכול לומר לו תנו לי שושביני ואשמת עמו ואוכל בחופתו כמו ששמח גם הוא ואכל בחופתי וכיון שמת נפטרתי מלשלם שכן מנהג שושבינות להביא דורון ולאכול עמו בחופתו הב"ע כגון ששמח ואכל עם המת בחופתו אותו שחייב לו השושבינות ונתחייב השושבין מיד לפורעו אחרי ששמח עמו אלא שמת וייבם אחיו את אשתו ושושבינות זו ראויה היא ותחזור לאמצע דרך שושבינות אוכל עמו ואחר כך מביא הדורון:

סעיף קטן ה

ראובן ששלח לשמעון שושבינות אין שמעון חייב להחזיר לו אא"כ יקראנו שיאכל וישתה וישמח עמו וכו' שם (דף קמה:) אמר רב כהנא כללא דשושבינותא הוא במתא איבעי ליה למיתי שמע קל טבלא איבעי ליה למיתי לא שמע קל טבלא איבעי ליה לאודועיה תרעומת אית ליה שלומי משלם ועד כמה אמר אביי נהגו בני גננא עד זוזא אייתי בכפיה אכליה בכריסיה עד ד' זוזי משלם פלגא מכאן ואילך איניש איניש כחשיבותיה ופירש רש"י הוא במתא. אותו שעליו להחזיר שושבינות הוא בעיר כשנשא שושבינו אשה ולא בא לשמחתו: איבעי ליה למיתי. ונגבית בב"ד. קל טבלא. שהיו משמיעים קול לבא לשמוח עם החתן: איבעי ליה לאודועיה. ומדלא אודעיה תרעומת אית ליה עליה כדמפרש ואזיל אבל שלומי מיהא משלם: עד כמה. דהא ודאי צריך לנכות דמי אכילתו שהרי לא אכל עמו: עד זוזא וכו'. זוזא היה אוכל הלכך זוזא יפחות מדמי שושבינותו: אייתי בכפיה אכליה בכריסיה. בבטנו: עד ד'. אם נתחייב ד' זוזים משושבינותו משלם פלגא דכיון דמביא ד' רגילין להאכילו בריוח עד ב' זוזים וכיון דלא אכל יפחות ב' מן הד': כחשיבותיה. לפי מה שהוא חשוב ומביא הרבה ורגילין חשיבות לכבדו במיני מעדנים יפחתו לו מדמי שושבינות וכפי מה שהיה אוכל והרמב"ם כתב בפ"ז מהלכות זכיה מסלע ומעלה אומדין דעת המשלח ושיעור השושבינות אם אדם חשוב מנכה לו מחצה ואם צר עין ומדקדק בהוצאתו אינו מנכה לו אלא שיעור מה שאכל

ושתה ומשלם לו השאר וכתב הרב המגיד שטעמו מפני שהוא ז"ל מפרש הא דאמרו מכאן ואילך איניש איניש כחשיבותיה כדברי הרא"ש ז"ל שפירש אם היה המשלח אדם חשוב שאפ' יתר מד' אצלו כפחות מד' אצל אחרים משלם ליה פלגא ומנכה פלגא כדעבדי בפחות מד' באחרים ואם אינו אדם חשוב כיון שיתר מד' אצלו ממון חשוב בידוע שלא היה בדעתו בשעה ששגרן לו אלא לדקדק בדבר הילכך מנכה לו בכדי מה שאכל ושמח עמו והשאר מחזיר לו עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דוקא במקום שאין דרך לקרות לכל אחד ואחד וכו' בפרק הנזכר:

סעיף קטן ז

מת המשלח קודם שישא או שנשא ומת בתוך ימי המשתה אין מי ששלחו לו חייב להחזירו ליורשיו שיאמר תנו לי שושבינו ואשמח עמו מבואר שם בגמרא אהא דאמר שמואל הכא ביבם עסקינן וכתבתיה לעיל בסמוך:

סעיף קטן ח

שמח עמו וכו' אהא דשמח עמו מבואר בגמרא שכתבתי בסמוך הב"ע כגון ששמח עמו ז' ימי המשתה ולא הספיק לפורעו עד שמת:

סעיף קטן ט

ומ"ש או בקרא לזה ולא בא או שלא הודיעו ושלמו ימי המשתה אינו מבואר בגמרא אלא הרמב"ם כ"כ בפ' הנזכר ונתן טעם הואיל ושלמו ימי המשתה ואח"כ מת המשלח חייב המשלח להחזיר ליורשיו כתב הרב המגיד שהוא נלמד מדין שמח עמו ואח"כ מת:

סעיף קטן י

כתב הרמב"ם מת מי ששלחו לו אחר שנשא המשלח וכו' שכופין את היורשין ומשלמין השושבינו' וכו' בפרק הנזכר וכתב ה"ה שכן כתב הרא"ם ומוסכם הוא דודאי כיון דחל החיוב על האב חייבין לשלם:

סעיף קטן יא

ומ"ש אם מת מי ששלחו לו ואח"כ נשא המשלח ושלמו ימי המשתה במקום שנהגו לגבות השושבינות מן היורשין כופין יורשי מי ששלח לו להחזיר וכו' ג"ז בפרק הנזכר ועל מ"ש הראב"ד לא ראיתי בגמרא מנהג לשושבינות כתב ה"ה באמת שדין זה לא נזכר בפירוש בגמרא ומ"מ נכון הוא והרא"ם דקדקו מן הסוגיא ונתבאר זה בדברי הר"ן שכתב ולענין מת מי שנשתלחו לו אם בנו חייב להחזיר שושבינות למשלח או לאו מסתברא דתלי במנהגא וכמו דס"ד השתא בקדושין וכדאמרינן מי לא תניא מקום שנהגו להחזיר קידושין מחזירין וכו' וא"ר יוסי בר אבא ל"ש אלא במתה היא אבל מת הוא אין מחזירין

דאלמא כל היכא דאין מחזירין בקדושין למאי דס"ל השתא בשושבינות נמי מחזירין הילכך מת מי שנשתלחו לו הו"ל כמתה היא ותליא במנהגא וכן דעת הרא"ש ז"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל וטעמא דמלתא דכיון שמת מי שנשתלחו לו מספקא מילתא אם נכסיו משועבדין לו אם לאו מכיון שאינו יכול לשמוח עם המשלח כדרך ששמח המשלח עמו ומשום דמספקא מילתא אזלינן בתר מנהגא אבל הרמב"ן חולק ואומר דכיון דעיכובא לאו מחמת משלח הוא לא מצו יורשי מי שנשתלחו ליפטר נפשייהו מפני שאין מו שנשתלחו לו יכול לשמוח דא"ל משלח עיכובא לאו מינאי היא דהא קאימנא והביא ראיה לדבר וכו' ואין דבריו נוחין אצלו וכו' אלא ודאי דברי הראשונים ז"ל עיקר עכ"ל :

סעיף קטן יב

כתב הרמ"ה נשתלח לאביהם ומת חייבים להחזיר ברייתא שם נשתלחה לאביו שושבינות כשהיא חוזרת חוזרת מן האמצע ופרש"י חוזרת מן האמצע. דמצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם: ומ"ש ל"מ אם נשתלח לו בנשואי עצמו וכו' אלא אפילו נשתלח לו באחד מנישואי בניו חוזרת מן האמצע וכגון שהאב השיא את בנו ועשה לו צרכי חופה ומשתה מה ששולחים לו הוא חייב לפורעו וכיון שחל החיוב עליו מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם:

סעיף קטן יג

ומ"ש אע"פ שחוזרת מן האמצע אין להם דין שושבינות לשמוח עמו וכו' דברים ברורים בטעמם הם:

סעיף קטן יד

כתב הרמב"ם השולח לחבירו כדי יין ושמן ופירות בעת הנשואין אינה נגבית בב"ד וכו' בפ"ז מהלכות זכיה והיא מדתנן בפרק מי שמת שהשושבינות נגבית בב"ד אבל השולח לחבירו כדי יין וכדי שמן אינן נגבין בב"ד מפני שהם גמילות חסדים ומפרש הרמב"ם דסיפא נמי בשעת נישואין איירי כמו שושבינות דרישא והרשב"ם מפרש לה בשולח דורון שלא בשעת נישואין או בשעת נישואין ואינו הולך שם לשמוח עמו בחופתו אין זה דין שושבינות אלא מתנה בעלמא וגמילות חסד ואינו נגבית בב"ד:

סעיף קטן טו

אחד מן האחין שעשה שושבינות לרעהו בחיי אביו וכו' עד וחוזרת לכולם וכו' ברייתא שם שלח לו אביו שושבינות כשהיא חוזרת חוזרת לו שלח אביו שושבינות סתם כשהיא חוזרת חוזרת לאמצע ופי' רש"י שלח לו אביו שושבינות. כלומר נתן לו אביו מעות ושלחו לעשות שושבינות כשחוזרת חוזרת לו לבדו אבל שלח אביו שושבינות סתם ולא ייחד לאחד מבניו אע"פ שע"י אחד מבניו שלח אינו חוזר לו לבדו אלא לאמצע:

סעיף קטן טז

ומ"ש וא"צ להחזיר הכל בנשואי הראשון שנושא אלא ראשון ראשון שנושא משלם חלקו המגיע לו זה לא מצאתיו מבואר בגמרא אבל דברים של טעם הם ומ"ש ולענין שמחת המשתלח עם האחים כתב הרמ"ה אם שמחו כולם עמו וכו' עד סוף הסימן דברים נכונים הם וטעמם מבואר ויש להרמב"ם פירוש אחר בברייתא זו שלח לו אביו שושבינות וכו' בפ"ט מהלכות נחלות וכתבו רבינו בטח"מ סימן רפ"ו ועוד כתב שם רבינו דינים בענין שושבינות:

סימן סא

סעיף קטן א

האיש שיכניס אשה לחופה הרי היא כאשתו לכל דבר בפרק נערה (כתובות מח:) תנן לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה ובפ"ק דקדושין (ה:) אמרינן דחופה גומרת ופירש"י גומרת. ליורשה ולהפר נדריה: ומ"ש ומה היא החופה שתתייחד עמו ז"ל הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות ואפילו אם קדשה בביאה אסור לו לבא עליה ביאה שניה בבית אביה עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו ויחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה והוא הנקרא נשואין בכל מקום והר"ן כתב בריש כתובות אהא דאמרינן דהיכא דפירסה נדה אינו מעלה לה מזונות איכא דיליף מהכא דחופה היינו ייחוד דאם איתא דחופה לאו היינו יחוד למה אינו מעלה לה מזונות והא חזיא לנשואין ואחרים אומרים דחופה לאו היינו ייחוד וראיה לדבר מדאמרינן לקמן דאלמנה מן הנשואין אין לה אלא מנה אע"פ שעדים מעידים עליה שלא נסתרה ולא נבעלה אלמא חופה לאו היינו יחוד אלא חופה היינו כל שהביאה הבעל מבית אביה לביתו לשם נשואין וילפינן לה מדכתיב ואם בית אישה נדרה דמשמע דכל זמן שהיא בבית אשה הרי היא ברשותו כתב בא"ח בשם העיטור חופה הוא שמוסרה האב ומכניסה בבית שישבו חידוש כגון סדינים המצויירין שקורין קורטינ"ש ויש עושים סוכה מוורדים או מהדס ובה מתייחדים שניהם שקורין טאנמ"ו בלע"ז והאומר חופה הוא סודר שחופין בראשיהם בשעת ברכה לאו מילתא היא מדגרסינן בסוכה ירוש' עד שיכנס לחופה ש"מ מקום מיוחד כעין כילה שיושבין שניהם עם השושבינין הוא חופה ובירושלמי בסוכה אלו הן חופות חתנים סדינים המצויירים וכו' והמנהג הזה בבתולה אבל באלמנה כיון שנכנסה לשם נישואין ויש שם מקום מיוחד והצעת המטה להתייחד שם והרי הוא כבית שיש בו חופה עכ"ל (ח. ועיין במ"ש רבינו בסימן ס"ב בשם הרא"ש ור"י כתב חופה ר"ל בכ"מ שמכניסה לרשותו:

סעיף קטן ב
ומ"ש אפילו לא בא עליה כיון שנתייחדו לשם נשואין הרי היא כאשתו לכל דבר וגובה עיקר כתובתה ותוספת אם תתאלמן או תתגרש בר"פ אע"פ (כתובות דף נו.) אהא דתנן נתאלמנה או נתגרשה מן הנשואין גובה את הכל בעי נכנסה לחופה ולא נבענה מהו חיבת חופה קונה או חיבת ביאה קונה בעי רב אסי נכנסה לחופה ופירסה נדה מהו את"ל חיבת חופה קונה חופה דחזיא לביאה אבל חופה דלא חזיא לביאה לא או דילמא ל"ש תיקו וכבר נודע דרך הגאונים והרמב"ם ז"ל דכי בעי בעיא באת"ל דבעיא קמייתא הוי כאילו נפשטה ההיא בעיא קמייתא:

סעיף קטן ג
ומ"ש בד"א דחזיא לביאה אבל אם פירסה נדה ואח"כ כנסה לחופה אינה כאשתו לגבות התוספת כבר כתבתי בסמוך דבעי רב אשי נכנסה לחופה ופירסה נדה מהו וכיון דסלקא בתיקו מספיקא לא מפקינן ממונא וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ז"ל וכתב הרא"ש בריש כתובות אהא דאמרן דהאידנא אשה נשאת בכל יום האי בכל יום לאו דוקא דביום שבת אינה נשאת דאמרינן בירושלמי אילין דכנסין ארמלין בע"ש צריכין למיכנס מבע"י שלא יהא נראה כקונה קנין בשבת לפי שאלמנה אין לה חופה ובשעת ייחוד של ביאה הוא זוכה במציאתה ובמעשה ידיה הלכך צריך להתייחד עמה בע"ש מבע"י הלכך אין להכניס בתולה לחופה בשבת דע"י החופה הוא זוכה במציאתה ובמעשה ידיה וה"ל כקונה קנין בשבת עכ"ל וכתבו רבינו בסי' ס"ד:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"י מהלכות אישות ומ"ש באם היתה נדה אע"פ שכנסה לחופה ונתייחד עמה לא גמרו הנשואין והרי היא עדיין כארוסה טעמא משום דמספקא לן אי חופה דלא חזיא לביאה קונה לשום מילתא או לא קניא לא ליורשה ולא ליטמא לה וכ"נ מדברי הרי"ף שכתב על בעיית רב אשי הילכך אינה קונה וכתב ה"ה שכן נראה מדברי מקצת הגאונים ז"ל ושיש חולקים ואומרים דע"כ לא איבעי לרב אשי אלא לענין כתובה אבל לשאר דברים חופה גמורה היא והר"ן כתב בפ' אע"פ על דברי הרמב"ם והדבר תימה כיון דקי"ל ביבמות (נז:) דיש חופה לפסולות נדה למה לא תקנה לפיכך נראה כדברי האומרים דלא איבעיא לן אלא לענין תוספת כתובה אבל לשאר דברים קונה עכ"ל וגם הרא"ש בפרק הנזכר דחה דברי הרמב"ם וכתב דלא איבעיא לן אלא לענין תוספת אבל לשאר דברים קונה ובהגהות אשיר"י כתוב ר"י פירש הא דבעיא רב אשי נכנסה לחופה וכו' היינו חופה שחתן סבור שהיא טהורה בשעת חופה ונמצאת נדה מ"ה מספקא ליה אי קניא דשמא חיבת בעילה קניא ואילו ידע החתן שאינו יכול לבעול

עתה שמא לא היה כונס עתה אבל אם מודיעין אותו שהיא נדה ואעפ"כ כונסה לחופה הא ודאי קנויה לו מיד דעושה חופה כדי לבעול כשתהיה טהורה לכן אר"י שיש להודיע לחתן כשכונס אם היא טהורה מיד אם לאו וכן נכון לעשות עכ"ל :

סעיף קטן ה

ומ"ש עוד בשם הרמב"ם ולא תנשא נדה עד שתטהר ואין מברכין לה ברכת חתנים עד שתטהר בפרק הנזכר וסיים בה ואם עבר ונשא ובירך אינו חוזר ומברך וכתב ה"ה ולא תנשא עד שתטהר כך כתב ן' מיגש וכן דעת קצת הגאונים ונראים דבריהם דהא כיון שאסור לבא עליה אפילו להתייחד עמה אין ראוי שתכנס לחופה ע"כ: והרא"ש כתב בפ' אע"פ דטעמא דהרמב"ם ז"ל מדאמרינן בריש מכילתין דבפירסה נדה אינו מעלה לה מזונות ודחה ראייתו וכתב בסוף דבריו וכן ראיתי בכל המקומות שאינן חוששין לברך ברכת חתנים לכלה נדה אבל אינה נכנסת עמו לסתר אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים עכ"ל: והר"ן בריש כתובות כתב ב' הסברות ובסוף כתב ולפי שאנו נוהגים עכשיו לעשות חופה בלא ייחוד אין אנו מקפידים אם היא נדה או לאו ומ"מ כשר הדבר שלא תכנס לחופה עד שתטהר ע"כ: ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב שנקראת חופה לכל דבר וכו' נתבאר בסמוך:

סעיף קטן ו

ומ"ש אבל אינה נכנסת עמו בסתר אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים נתבאר בטור י"ד סי' קצ"ב כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות אישות המקדש את הנדה הרי זו מקודשת קדושין גמורים ואין ראוי לעשות כן וכתב ה"ה מ"ש ואין ראוי לעשות כן שכיון שאינה ראויה לביאה ולא אף לחופה אין ראויה לו לקדשה ויש מי שכתב שטעם דברי רבינו כאן הוא שמא יגע בבשרה ע"כ. עיין בתשובת הרא"ש שכתבתי בס"ס נ"ו וכדברי אותה תשובה נראה מדברי הרמב"ם שכתב רבינו בסימן שאחר זה אירסה ונכנסה לחופה ולא בירך ברכת חתנים הרי היא כנשואה גמורה:

סימן סב

סעיף קטן א

מברכין ברכת חתנים קודם כניסה לחופה בפ"ק דכתובות (דף ז:) מברכין ברכת חתנים בבית חתנים ופרש"י בבית חתנים. כשנכנסה לחופת נשואין: ומ"ש רבינו קודם כניסה לחופה כ"כ הרמב"ם פ"י מהל' אישות והטעם מבואר משום דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן והר"ן כתב בפרק קמא דפסחים ולענין ברכת נשואין נהגו שאין מברכין אלא לאחר שתכנס לחופה לפי שאין ברכות הללו אלא ברכות תפלה ושבח תדע שהרי מברכין אותן כל ז' וכ"נ מדברי בה"ג אבל הרמב"ם כתב שצריך לברך אותם קודם נשואין

וכן דעת הרמב"ן ז"ל ולא מפני שהיא בכלל מה שאמרו כל המצות כולם מברך עליהם עובר לעשייתן שהרי אלו ברכות השבח הן אלא מפני שחופה ייחוד הוא ובעינן ראויה לביאה וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה עכ"ל :

סעיף קטן ב

והן ו' ברכות שהכל ברא לכבודו וכו' נוסח ברכות אלו בפרק קמא דכתובות (דף ח.) ופירושם מבואר שם בדברי רש"י והר"ן ז"ל:

סעיף קטן ג

כתב הרמב"ם אם היה שם יין מביאין כוס של יין וכו' עד ואחר כך מברך הששה ברכות בפ"י מהלכות אישות:

סעיף קטן ד

ורבינו ניסים כתב אם הוא במקום שאין שם יין מצוי וכו' עד אם לא ימצא יין כל עיקר כ"כ הרא"ש בפסקיו פ"ק דכתובות אלא שבמקום מ"ש בספרי רבינו ואפילו יש שם שכר מברך בלא כוס כתוב שם אם לא נמצא כוס ואפי' כוס שכר מברך בלא כוס ברכת אירוסין:

סעיף קטן ה

ואם יש ב' חתנים מתברכין כאחד וכן הורה א"א הרא"ש ז"ל הלכה למעשה וכו' בתשובותיו כלל כ"ו כ"כ הרשב"א בתשובה שאם ב' חתנים עושים חתונה בבית אחד מסתברא שמברך על שניהם כאחד כב' חבורות שאוכלין זו לעצמה וזו לעצמה שאחת מברך ברכת המזון לשתיהם כל שרואות זו את זו ודעתי נוטה שכל כת וכת מן החתנים מכניסין לחדר אחד לעצמו כדי שיהא ניכר שיש שם ב' חתונות ואין מברכין לזה בפני זה להפריש בחתונתם וזהו בענין ז' ברכות שעושין מחמת כניסתן לחופה ובברכ' אירוסין אבל לענין ז' ברכות שנוהגין (בבית) א"צ ע"כ:

סעיף קטן ו

וכן כתב הרמב"ם יש לו לאדם לישא נשים וכו' בפ"י מהלכות אישות והמרדכי כתב בפ"ק דמועד קטן שיש נוהגים שלא לעשות ב' חופות כאחד וכ"כ הגה"מ בפ"ז מהלכות י"ט וסמ"ק סי' קצ"ז וכתב שם בשם ספר חסידים שאין לעשות חופות ב' אחיות בשבוע אחת :

סעיף קטן ז

במקום שנוהגין שהחתן מתייחד עם הכלה אחר האירוסין מברך ברכת חתנים מיד בשעת האירוסין בפרק קמא דכתובות (דף ז:):

סעיף קטן ח
ומ"ש והאידנא אין נוהגין ליארס אלא בשעת חופה זה היה מנהג מקומו אבל האידנא קצת נוהגין כן וקצת נוהגין ליארס שלא בשעת חופה : ומה שכתב וצריך כוס לכל אחת ואחת יתבאר לקמן בסימן זה:

סעיף קטן ט
כתב הרמב"ם המארס האשה ובירך ברכת חתנים ולא נתיחד עמה בביתו עדיין אסורה היא וכו' עד וחוזר ומברך אחר כמה ימים בפרק י' מהלכות אישות:

סעיף קטן י
אין מברכין ברכת חתנים אלא בי' גדולים ובני חורין וחתנים מן המנין בפ"ק דכתובות (דף ח:) א"ר יוחנן ברכת חתנים בי' וחתנים מן המנין:

סעיף קטן יא
ומ"ש גדולים וב"ח כ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות וכתב ה"ה דהיינו לומר שאין עבד וקטן מצטרפין בפרק שלשה שאכלו (ברכות מז:) וכן דעתו ז"ל בפ"ח מהלכות תפלה וה"ה לכל דבר שצריך י' שאין מצטרפין: נשאל הרשב"א סימן אלף קכ"ז על עיר שאין בה עשרה בני אדם בברכת נשואין וא"א להביא שם ממקום אחר והשיב ברכת חתנים אינה בפחות מעשרה: ובכתבי מה"ר איסרלן סימן ק"מ כתב בשם תשובת המיימוני דאין ברכות מעכבות דיעבד דמסתברא דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה היינו בלא חופה אלא דנקט בלא ברכה לפי שעושין ברכה בשעת נישואין וכי תעלה על דעתך אם אין במדינה עשרה שלא תנשא אשה משום דברכת חתנים בי' עכ"ל ואין דבריו נראין דמה טענה היא זו דאין הכי נמי שאם אין שם עשרה שלא תנשא אשה ואין זה אלא כמכריע הדבר בעצמו :

סעיף קטן יב
ומברכין אותם כל ז' אחר אכילה והוא שיהו שם פנים חדשות וכו' בפ"ק דכתובות (דף ז:) ת"ר מברכין ברכת חתנים כל שבעה אמר רב יהודה והוא שבאו פנים חדשות ופירש"י והוא שבאו כל המשתה פנים חדשות בכל יום שלא היו שם אתמול והוא שבאו פנים חדשות שלא אכלו עד עתה אפילו היו שם בשעת החופה והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות ברכות אם היו האוכלים אחרים שלא שמעו ברכת נשואין בשעת נשואין מברכים בשבילם אחר ברכת המזון שבעה ברכות כדרך שמברכין בשעת נשואין:

סעיף קטן יג
ומ"ש רבינו ואינו נקרא פנים חדשות אא"כ מרבים בשבילם כ"כ התוספות והרא"ש וכתבו עוד ושבת חשובה כפנים חדשות דאמרינן במדרש מזמור שיר ליום השבת אמר הקב"ה פנים חדשות באו לכאן ודרך להרבות בשבת שמחה ומנות ואהא דאמרינן בגמרא

רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא ברוך כולהו מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות ברוך כולהו ואי לא אפושי שמחה בעלמא הוא מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא כתב הרא"ש יומא קמא י"מ סעודה קמייתא ומיהו אם לא אכלו עד הלילה מברכין משום דלא גרע מפנים חדשות כיון דאכתי לא אכלו בני החופה: ב"ה ומדברי הרמב"ם נראה דאפילו בסעודתא קמייתא דיומא קמא לא מברכינן ז' ברכות אא"כ היו אוכלין אחרים שלא שמעו ברכת הנישואין בשעת הנישואין וכתב עליו הרמ"ך לפי סוגית הגמרא ברכת חתנים בסעודה נתקנו וכיון שכן אין נכון שיפטר ברכת הנישואין ברכת סעודה ומנהגנו לברך חתנים בסעודה אע"פ שהיו כל הקהל בשעת הנישואין ושמעו ברכת חתנים עכ"ל וזה כדברי הרא"ש ורבינו וכן הוא המנהג הפשוט: וכתב הר"ן בשם הרמב"ן דכל שבאו פנים חדשות ועומד שם אף על פי שאינו אוכל שם מברכין ז' ברכות וכתב עוד בשם התוספות שאם באו פנים חדשות בלילה מברכין עליו לילה ויום והוא שעמד שם בכל שעת ברכה :

סעיף קטן יד

ויש מקומות שנוהגין שהקהל הולכין עם החתן וכו' ומברכין שם ז' ברכות ויראה שאינו מנהג טוב וכו' מנהג מקומות הללו ותשובת רבינו האיי כתב הרא"ש בפ"ק דכתובות וז"ל התשובה אינו מנהג יפה אלא שאין איסור בדבר שהרי אמרו מברכין ב"ת כל שבעה והוא שבאו פנים חדשות והר"ן ז"ל הרחיב ביד המנהג שכתב בפ"ק דכתובות י"א שאין מברכין ברכת חתנים אלא בברכת המזון כדאמרינן הכא כי תניא ההיא בברכת המזון ולא כמו שנהגו עכשיו לברך ברכת חתנים בששה ובשבעה שלא בשעת סעודה וליתא שהרי שנינו במ"ס ונהגו לומר בבקר ב"ח על הכוס בעשרה ובפנים חדשות כל שבעה אלמא קודם סעודה היו מברכין אותה לפי שהיו רגילין להתאסף בבית החתן בבקר ובערב לשמח החתן וכלה והיו מברכים אע"פ שאין אוכלים ואנו ג"כ בששי ובשבת שהחתן יוצא מב"ה ומוציאין כלה מחדרה ונכנסין לחופה זו עיקר השמחה וראוי לברך עליה וה"נ מוכח בירושלמי ואע"פ שברכו בו' חוזרין ומברכין בשבת ואין חוששין לדעת אם יש שם פנים חדשות לפי שא"א שלא יהיו בשבת א' שלא היה אתמול וי"א שסומכין על מה שאמרו במדרש כיון שבאת שבת באו פנים חדשות עכ"ל: ושבת וי"ט ראשון ושני הוי כפנים חדשות בסעודות הלילה ושחרית אבל לא בסעודה שלישית הטעם מפני שאינה עיקר כ"כ דהא איכא למ"ד דיוצא בה במיני תרגימא וכתוב בא"ח שיש מי שאומר שאין אומרים שבעה ברכות בי"ט אפילו ביום א': וכתבו התוספות לפי שאין עושין המצות חבילות חבילות אין מברכין ברה"מ וב"ח על כוס א' וכו' בפרק ע"פ (קב:) גבי בני חבורה שקדש עליהם היום דקתני התם דעל כוס אחד אומר ברכת המזון ועל השני אומר קידוש ופריך ונימרינהו תרוייהו אחדא כסא ומשני לפי שאין אומרים ב' קדושות על כוס א'

מ"ט לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות כתבו התוספות יש נוהגין בחופה מטעם זה שלא לומר שבעה ברכות על כוס ברכת המזון אלא מביאין כוס אחר ואין מברכין על השני בפ"ה כיון שכבר בירך על כוס ברכת המזון כי אין נכון לברך פעמים והרא"ש כתב לפי שאין אומרים ב' קדושות על כוס אחד מטעם זה נהגו בחופה שאין אומרים ו' ברכות על כוס ברכת המזון אלא מביאים כוס אחר ואומר עליו ששה ברכות וחוזר ולוקח כוס של ברכת המזון ומברך עליו בורא פרי הגפן ואל תתמה שמביאין כוס לומר ברכות ואין אומרים עליו בורא פרי הגפן דכה"ג אמרינן לקמן רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא עכ"ל: והתוספות כתבו עוד אך רבינו משולם היה אומר הכל על כוס א' דלא דמי לברכת המזון וקידוש דתרי מילי נינהו אבל הכא חדא מילתא היא דברכת המזון גורם לברכת נשואין כתבו עוד וברכת אירוסין ונשואין נהגו לומר על ב' כוסות וטעמא דרגילין זה בלא זה כדאמרינן בכתובות מברכין ברכת אירוסין בבית האירוסין וברכת חתנים בבית חתנים ועוד דנהגו לקרות כתובה בנתים והוי הפסק והרא"ש כתב בלשון הזה וברכת אירוסין ונשואין הנהיג רבינו משולם לעשות על כוס א' ולא דמי להא דאמרינן דברכת המזון וקידוש תרתי מילי נינהו דהתם זה בא אחר הסעודה וזה בא לקדוש היום ור"ת אומר שצריך ב' כוסות לפי שאומרים ברכת אירוסין בבית האירוסין וגם לפעמים אדם מקדש אשה ונושאה לאחר זמן מרובה ויש מקומות שנהגו לקרות הכתובה בנתים הילכך צריך ב' כוסות עכ"ל:

סעיף קטן טו

ואין מברכין אותה אלא במקום חופה כן כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי בפרק הישן אהא דקאמר התם חתן והשושבינים וכל בני החופה פטורין מן הסוכה משום דבעו למחדי וליכלו וליחדו בסוכה אין שמחה אלא בחופה משמע מכאן דאם החתן יוצא מחופתו ואפילו כלתו עמו והולכין לאכול בבית אחר אין מברכין שהשמחה במעונו ולא ברכת חתנים כיון שאין שמחה אלא בחופה. והר"ן כתב וז"ל כתבו בתוספות דמהא שמעינן שאם יוצא חתן מחופתו אפילו כלתו עמו והולכין לאכול בבית אחר אין מברכין שהשמחה במעונו ולא ברכת חתנים דאין שמחה אלא בחופה ומשמע דאפילו באותה חצר עצמה וכדכתיבנא ובודאי שהשמחה במעונו אומרים אותה אפילו שלא בחופה דהא מכי רמו שערי באסינתא אמרינן ליה דליכא חופה וכיון שכך יש לנו לומר דאפילו שלא במקום חופה מברכין ב"ח דהא ברכה אע"ג דמשום שמחה קא אתיא לא תליא בחופה והכא הכי קאמר דעיקר שמחה ליתא אלא בחופה וכך נוהגים היום לברך ברכת

חתנים בכל אחת מבתי החתונה כל זמן שהחתן או הכלה הם שם אבל מ"מ יש לחוש לדברי רבותינו הצרפתים בעלי התוספות עכ"ל :

סעיף קטן טז

וכתב א"א הרא"ש ז"ל וצריך לדקדק מה נקרא חופה אם במקום שמברכין ברכת נשואין וכו' עד וכן עמא דבר הכל בפרק הנזכר. ועיין מה שכתבתי בסימן ס"א בשם א"ח והעיטור:

סעיף קטן יז

ומ"ש וכן לפעמים שהולכין החתן והכלה לעיר אחרת צריך לברך שם ברכת חתנים דבר פשוט הוא דהיינו דוקא תוך שבעה וכדתניא מברכין ברכת חתנים כל שבעה אבל לאחר שבעה אע"פ שלא בירכו שבעה ברכות כי אם בשעת נשואין סגי ואין מברכין לאחר ז' בשום פנים ולפי שראיתי חולקין בזה כתבתיו ומ"ש ר"י מברך ברכת חתנים בעיר אחת והולך לעיר אחרת עם כלתו אע"פ שנשתהא זמן מרובה בדרך ועשה חופה בעיר שבא שמה ונהגו שמה שבעת ימי המשתה ונקרא ברכת חתנים בבית חתנים עכ"ל נראה דנשתהא זמן מרובה דקאמר היינו ג' או ד' ימים ומ"מ תוך ז' הוא דאילו אחר ז' אין מקום לברכת חתנים. ובזה שכתב הרא"ש לפעמים שהולכים החתן והכלה לעיר אחרת צריך לברך ברכת חתנים אינו סותר מ"ש בפסקי התוס' פ"ק דכתובות כשהחתן הולך עם כלתו לעיר אחרת אין לברך אלא בבית חתנים ע"כ דאפשר דהתם מיירי כשהולכין לעיר אחרת לטייל ודעתם לחזור לביתם תוך ז' ודהרא"ש בהולכין להתישב ולדור באותה עיר אחרת ואפילו את"ל דפליגי אנן אהרא"ש סמכינן דפוסק מובהק הוא וכ"ש שאותה פסק לא נמצא בתוספות. ודע שתחלת דברי הרא"ש שכתב וצריך לדקדק מה נקרא חופה וכו' עד ושם מברכין ב"ח כל ז' כ"כ גם התוס' והמרדכי בפ' הנזכר:

סעיף קטן יח

לא היו שם פנים חדשות אין מברכין ז' ברכות אלא בסעודה ראשונה כבר נתבאר במה שכתבתי לעיל בפ"ק דכתובות רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו ואי לא אפושי שמחה בעלמא נינהו מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא:

סעיף קטן יט

ומ"ש לא שנא אכלו בו ביום או בלילה שלאחריו כבר כתבתי שכ"כ הרא"ש אהא דרב אשי: "ב"ה ומשמע דלהא מילתא לא שאני לן בין אלמן שנשא אלמנה לבחור שנשא בתולה דכיון דבתרוייהו ביומא קמא שבע ברכות ויומא קמא פירושו סעודתא קמייתא אפילו אינה בו ביום מה לי בהא ומה לי בהא אבל ר"י כתב וז"ל יום א' מברך לעולם כל ז' ברכות כלומר בסעודה אחת אחר ברכת

המזון אפי' לא אכלו עד הלילה כתבו המפרשים דכל סעודת יום א' מברכין ז' ברכות ואם היא אלמנה ולא אכלו עד הלילה אין מברכין עכ"ל ואיני יודע מנין לו לחלק בכך כי הרא"ש שפי' יומא קמא סעודה קמייתא לא חלק בדבר:

סעיף קטן כ

ומ"ש ונראה דאפילו אלמנה לאלמן וכו' ואומרין אותה אפילו אין שם י' וכו' ז"ל הרא"ש בפ"ק דכתובות שהשמחה במעונו לא בעי י' ואשר ברא יש שכתבו דבעי י' ויש שכתבו דלא בעי י' אלא כשמברכין כל ברכת הזווג דומיא דבועז וכן מסתבר עכ"ל וגם הר"ן כתב שם דאע"ג דמדברי הרמב"ן נראה דבעינן י' אינו נראה בעיניו דלא בעינן אלא לכולהו ז' ברכות. וכן נראין דברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות ברכות ולאפוקי מדברי הרשב"א שכתב בתשובה ח"א סימן תרמ"ו ואלף קס"ד שאשר ברא צריכה י' : וכתב עוד הר"ן שם שהרמב"ן דקדק מהגמ' שאין מברכין שהשמחה במעונו אלא בעושה סעודת מריעות לחתנותו אבל אם לא זימן אדם אלא חתן הסועד עם בני ביתו אינו מברך כלל ודחה הר"ן דבריו והעלה דאפילו אינו סועד אלא עם בני ביתו מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא : כתב הכלבו שהשמשים האוכלים אחר סעודה של נישואין אין מברכין ז' ברכות וה"ר טוביה אומר שמברכין: כתב המרדכי בפ"ק שי"א שאין לומר שהשמחה במעונו בסעודת אירוסין ויש מי שסובר שאומרים אותה :

סעיף קטן כא

משבעה ואילך עד תשלום שלשים כו' עד להכין צרכי החופה בפרק קמא דכתובות (דף ח) ומ"ש בשם סמ"ג "ב"ה כ"כ הגהות מיימון בפ"ה מברכות ואע"פ שמדבריו לא משמע שממעט אלא אחר ז' משמע לי דמכ"ש לקודם ז' וכן נהגו העולם שלא לומר שהשמחה במעונו אלא בז' ימי המשתה בלבד ומ"מ משמע לי דאפילו האידנא אומרים שהשמחה במעונו אף באלמן שנשא אלמנה בג' ימים שהא שמח עמה: כך נהגו העולם:

סעיף קטן כב

ואחת בתולה ואחת בעולה מברכין לה ב"ח כל ז' וכו' בפ"ק דכתובות (דף ז.) אמר רב הונא א"ר אבא בר זבדא אמר רב אחת בתולה ואחת אלמנה טעונה ברכה כל ז' ודוקא אלמנה שנשאת לבחור אבל אלמנה שנשאת לאלמון אינה טעונה ברכה אלא יום אחד בלבד אלא הא דתנן שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה ג' ימים במאי אי בבחור הא אמרת ז' ואי באלמן הא אמרת יום אחד איבעית אימא בבחור ואבע"א באלמן אבע"א בבחור ז' לברכה וג' לשמחה ואבע"א באלמן יום אחד לברכה וג' לשמחה דליכא בתולה דבצירא מז' וליכא אלמנה דבצירא מיום אחד וכתב הר"ן איכא מ"ד דהני תרי לישני לא פליגי הילכך ליכא אלמנה דיתירה לשמחה מג' ואע"פ שנשאת לבחור

וכ"ת מ"ש דבבחור שנשא אלמנה נפישי ימי ברכה מימי שמחה ובאלמן שנשא אלמנה נפישי ימי שמחה מימי ברכה י"ל שהכל לפי עניינו משום דברכה באה על שמחת לבו של אדם הילכך בחור שלא נשא עדיין דאית ליה שמחה טפי מברכין לעולם ז' אפילו נשא אלמנה אבל שמחה דהיינו ביטול מלאכה דהוה משום תקנתא דידה כיון דאלמנה היא אינה צריכה פיתוי כ"כ ובג' ימי שמחה סגי לה אבל אלמן שנשא אלמנה כיון שכבר נשא ועכשיו אינו נושא בתולה אלא אלמנה אינו שמח כ"כ הלכך ביום א' סגי ואפ"ה בע' ג' לשמחה דימי משתה לתקנתא דידה נתקנו כדאמר שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל והיינו טעמא דמברכין לבתולה שנשאת לאלמן ז' כדאמרינן בסמוך דליכא בתולה דבצירא מז' לברכה משום דאלמן נמי כשנושא את הבתולה שמח טפי וכן דעת הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות דהני לישני לא פליגי ובבתולה שנשאת לאלמן לא אשכחן ימי שמחה כמה אבל הר"י ן' מיגאש כתב דנראין הדברים דז' לשמחה אית לה דאי בבחור אמרו שיש לה ז' כדתניא בברייתא דנוהג ז' ימי המשתה כ"ש באלמן שצריך לשמח אותה יותר ומיהו איכא מ"ד דהני תרי לישני פליגי ונקטינן כלישנא בתרא דבאלמן שנשא אלמנה ג' לשמחה ויום א' לברכה אבל בבחור שנשא אלמנה ז' לברכה וז' לשמחה ולא נפישי נמי ימי ברכה מימי שמחה דאינו בדין שיהא משכים למלאכתו ומברכין לו ברכת חתנים אלא ודאי ז' נמי אית לה לשמחה וכן נהגו עכ"ל. וכתב ה"ה בפ"י מהלכות אישות שדעת מקצת הגאונים והרמב"ן כדעת הרמב"ם דהני תרי לישני לא פליגי ודעת הרשב"א כדעת האומרים דהני לישני פליגי ונקטינן כלישנא בתרא ודעת רבינו כדברי הרמב"ם ז"ל שהרי כתב כאן דבתולה אפילו נשאת לאלמן ז' לברכה ובסימן ס"ד כתב אם היא בעולה שמח עמה ג' ימים בין בחור בין אלמן:

סימן סג

סעיף קטן א

בועל בעילת מצוה וכו' מסקנא דגמרא בפרק תנוקת (נדה סה.): ומ"ש ומותר לבעול לכתחילה בשבת מסקנא דגמרא בפ"ק דכתובות (דף ז) ובספר י"ד כתבתי בהלכות נדה דין בעילת מצוה וכיצד יתנהג עם הכלה כל ז' בסי' קצ"ג:) כתב בה"ג ברכת בתולים בא"י אמ"ה אשר צג אגוז בג"ע וכו' ברכה זו בשם בה"ג כתבה הרא"ש בפ"ק דכתובות וכתב אח"כ אפשר שברכה זו תקנת הגאונים ומסתברא לברכה אחר שמצא בתולים עכ"ל :

סימן סד

סעיף קטן א

הנושא בתולה צריך לשמוח עמה שבעת ימים שלא יעשה מלאכה ולא נושא ונותן בשוק אלא אוכל ושותה ושמח עמה בפ"ק דכתובות (ד' ז:) אמרינן דבתולה שבעה לשמחה ומ"ש שלא יעשה מלאכה כ"כ הרמב"ם בפ"י מהל' אישות וכתב ה"ה שכך מפרש בתוספתא ובפרקי ר"א וכ"כ הר"ן בריש כתובות אהא דתניא מפני מה אמרו אלמנה נשאת בה' ונבעלת בו' שאם אתה אומר תבעל בה' למחר משכים לאומנתו והולך וכו' לא שיהא מותר במלאכה אלא שחכמים ייחדו לו ימים הללו ימי בטלה והכי איתא בתוספתא התקינו שיהא בטל ג' ימים ה' וערב שבת ושבת שלשה ימי בטלה נמצא שמח ג' ימים וה"ה נמי לשבעה של בתולה שחתן אסור בהן במלאכה והכי איתא בפר"א בפי"ו החתן דומה למלך מה מלך אינו יוצא בשוק לבדו אף חתן אינו יוצא בשוק לבדו מה מלך אינו עושה מלאכה אף חתן אינו עושה מלאכה ובאגדה אמרו החתן דומה למלך מה מלך אינו עושה מלאכה אף חתן אינו עושה מלאכה: ומ"ש בין אם הוא בחור או אלמן ואם היא בעולה שמח עמה ג' ימים בין בחור בין אלמן כבר נתבאר בס"ס ס"ב:

סעיף קטן ב

ומ"ש לפיכך תקנו חכמים שתנשא אלמנה ביום ה' ותבעל בליל ו' כדי שיהא שמח עמה ג' ימים וכו' בד"א בבעל מלאכה אבל אדם בטל שאין לחוש שילך למלאכתו יכול לישא בכל יום בפ"ק דכתובות (דף ה.) תני בר קפרא אלמנה נשאת בה' ונבעלת בו' הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם ופריך ותבעל בד' הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים ומשני ברכה דאדם עדיפא ליה וא"נ משום שקדו דתניא מפני מה אמרו אלמנה נשאת בה' ונבעלת בו' שאם אתה אומר תבעל בה' למחר משכים לאומנתו והולך לו שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה ג' ימים ה' בשבת וערב שבת ושבת מאי איכא בין ברכה לשקדו א"ב אדם בטל א"נ י"ט שחל להיות בע"ש וכתב הרא"ש נראה דטעמא דשקדו עיקר דלא קבעו זמן משום ברכה הלכך אם אדם בטל הוא יכול לישא בכל יום ואם בעל מלאכה הוא לא ישא אלא בה' ויבעול בו':

סעיף קטן ג

ומ"ש ולבתולה לא תקנו לה יום ידוע בשביל זה וכו' אבל תקנו שתנשא ביום ד' ותבעל ביום ה' לפי שבית דין יושבין בדין וכו' אבל לא תקנו שתנשא ביום א' ולבעול בליל ב' אע"פ שב"ד יושבין ביום ב' דשקדו חכמים וכו' משנה וגמרא בריש כתובות:

סעיף קטן ד

ומ"ש ובזמן הזה שאין זמן קבוע לישיבת ב"ד יכול לישא אשה בכל יום שירצה מימות החול ובלבד שיהיה לו צרכי סעודה מוכן וכו' שם (דף ג.) אמר רב שמואל בר רב יצחק ל"ש אלא מתקנת עזרא ואילך שאין בית דין יושבין אלא בב' ובה' אבל במקום שב"ד יושבין בכל יום אשה נשאת בכל יום והוא דטריח ליה. וכתב הרא"ש ואם תאמר ואמאי נשאת בכל יום תיהוי כאלמנה ותנשא בה' ותבעל בליל ו' הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם וי"ל משום ברכה לחודיה לא היינו מתקנים ימי זמן קבוע מדפריך תלמודא ותינשא באחד בשבת וכן גבי אלמנה לאו משום ברכה גרידא אמרו שתינשא בה' אלא כדאמרינן לקמן שקדו שיהא שמח עמה ג' ימים ואגב שתקנו משום שקדו תקנו שתינשא בה' משום ברכה ושקדו שיהא שמח עמה ג' ימים לא שייך בבתולה דליכא למימר למחר משכים לאומנתו והולך לו לפי שיש לה ז' ימי המשתה הלכך משום ברכה גרידא לא תקנו זמן לבתולה כ' ה"ר אפרים אי אמר חתנא לא טריחנא אלא כניסנא בלא סעודה וכו' דברי ה"ר אפרים כתב הרא"ש והר"ן בריש כתובות וה"ה בפ"י מהלכות אישות וכתב שכן היה דן הרי"ף ושכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ה

אבל אין כונסין את הבתולה לחופה ביום שבת לפי שעל ידי החופה זוכה במציאתה וכו' כן כתב הרא"ש בריש כתובות וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות וז"ל אסור לישא אשה בשבת ואפילו בחולו של מועד אין נושאין נשים כמו שביארנו לפי שאין מערבין שמחה בשמחה שנאמ' מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואלמנה אין חופה קונה בה וכו' לפיכך צריך להתיחד עמה בע"ש וכו' כ"כ הרא"ש בריש כתובות וכתב דהיינו דאיתא בירושלמי אילין דכנסין ארמלין בע"ש צריכין למיכנס מבע"י שלא יהא נראה כקונה קנין בשבת: ומ"ש וכן אין לכנוס הבתולה ביום ו' ולבעול ביום שבת לפי שאין ב"ד קבועים בשבת כ"כ הרא"ש שם. ומ"ש בשם הרא"ש ומה שנהגו האידנא לכנוס ביום ו' משום דאף בכל ימי השבוע אין לנו בתי דינין קבועים וכו' ג"ז שם:

סעיף קטן ז

כתב הרמב"ם אין נושאין נשים בערב שבת ולא באחד בשבת גזירה שמא יבא לידי חלול שבת בתיקון הסעודה וכו' בפ"י מהלכות אישות והוא מבואר בריש כתובות (ה.) גזרה שמא ישחוט בן עוף והר"ן כתב שם אהא דמסיק בגמרא מותר לבעול לכתחלה בשבת מהא שמעינן דלא קי"ל מאי דאיתמר בגמרא עלה דברייתא דקתני בין כך ובין כך לא יבעול לא בע"ש ולא במ"ש ויהבי טעמא שמא ישחוט בן עוף כלומר שמתוך טרדתו

ישכח שהוא שבת וישחטנו וכיון דמסקינן דשרי למיבעל אלמא לבן עוף לא חיישינן וזהו דעת הרי"ף שלא הזכיר כלל בהלכות חששא דבן עוף ולפיכך נהגו לעשות סעודות בלילי שבת ובמ"ש ואיפשר לדחות ולומר דכי שרינן למיבעל בשבת היינו בשכבר כנסה קודם לכן דבשעת כניסה לחופה הוא דחיישינן לבן עוף לפי שאז עושין סעודה וזהו דעת הרמב"ם שכתב שאין נושאין נשים בע"ש ולא באחד בשבת גזירה שמא יבואו לידי חילול שבת וזהו הפך מנהגנו שאנו נוהגים לכנוס בששי והרמב"ן כתב שמה שנהגו לכנוס בו' מנהג בורות הוא אלא שלא מיחו בידם וכ"כ הר"י הלוי ז"ל עכ"ל והרב המגיד כתב בפרק הנזכר על המנהג הזה לא ידעתי על מה סמכו ובודאי טענת חכמים מתקיימת בהם שהם באים לידי חילול שבת אם ע"י עצמן אם במלאכה ע"י עכו"ם ויש מי שדוחה מהלכה גזירה זו והביא סמך לזה ואינו עיקר והרמב"ן אחר שהאריך כתב בסוף דבריו מה שנהגו בששי מנהג בורות הוא אלא שלא מיחו בידם וכ"כ הריב"ן מיגא"ש ז"ל. ועכשיו. מנהג פשוע לכנוס בששי:

סעיף קטן ח

אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות וכו' משנה וגמרא בפ"ק דמ"ק (דף ח) ונתבאר בטור א"ח בהלכות חול המועד סימן תקמ"ו: דין מי שהכין צרכי סעודה כלומר לחופה ואירעו אבל כתבתי בספר י"ד בהלכות אבל בסימן שמ"ב:

סימן סה

סעיף קטן א

מצוה גדולה לשמח תתן וכלה ומ"ש ולרקד בפניה ולומר שהיא נאה וחסודה ואפילו אינה נאה פלוגתא דבית שמאי ובית הלל בפ"ב דכתובות (דף יז.) וידוע דהלכה כבית הלל דאמרי הכי:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואמרו על רבי יהודה בר רבי אילעי שהיה נוטל בד של הדס וכו' שם:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואיתא במדרש למה לא אכלו הכלבים כפות של איזבל וכו' כן הוא בפירקי ר"א פרק י"ז ע"ש:

סעיף קטן ד

ומ"ש וכל הנהנה מסעודת תתן ואינו משמחו עובר בה' קולות וכו' כן הוא בברכות (ו:) ומ"מ אסור להסתכל בפ"ב דכתובות (דף יז.) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מותר להסתכל בכלה כל ז' כדי לחבבה על בעלה ולית הלכתא כוותיה וביאור המשך לשון רבינו כך הוא אע"פ שמצוה לשמח חתן וכלה ולרקד בפניה וכו' לא תימא דה"ה להסתכל

בפניה דכיון דע"י כך מתחבבת על בעלה אין לך משמח חתן וכלה גדול מזה דליתא אלא אסור להסתכל בה.

סעיף קטן ה
וכתב א"א הרא"ש ז"ל י"א שביום ראשון מותר להסתכל בה וכו' ז"ל הרא"ש שם י"א דכל ז' אסור אבל יום א' שהוא עיקר החבוב אצל בעלה מותר דאל"כ מי יעיד שיצאת בהינומא וראשה פרוע וליתא דאפילו שעה אחת אסור להסתכל בה אלא כיון שרואין ההינומא שעשו ואומרים זו היא של כלה פלונית היינו עדות א"נ ראיית ההינומא כשהיא עליה או פריעת הראש אין זה הסתכלות בפניה:

סעיף קטן ו
ובתוך השמחה צריך לעשות שום דבר זכר לאבילות ירושלים וכו' ואמר רב זה אפר מקלה שבראש חתנים בס"פ חזקת ומסיים בה התם דמנח ליה במקום תפילין דכתיב לשום לאבלי ציון פאר תחת אפר וכתבו רבינו בטור א"ת סימן תק"ס וכאן סמך על מ"ש כן בסמוך במנהג אשכנז: וכתב הכלבו יש מקום נמנעו שלא לתת אפר מקלה בראשי החתנים מפני שאין העם מוחזקים כלל בהנחת תפילין ולא יהיה בהם האפר תחת פאר ויחושו ג"כ שמא לא יהיה פאר תחת אפר ונהגו לעשות זכרון אחר במקומו שנותנין מפה שחורה על ראש החתן והכלה וע"ז פשט המנהג לשבר הכוס אחר ז' ברכות ע"כ :

סעיף קטן ז
מת וכלה שפגעו זה בזה וכו' ברייתא פ"ב דכתובות (דף יז.):

סימן סו

סעיף קטן א
אסור להתייחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה פשוט בפ"ק דכתובות (דף ז) בההוא עובדא דרבי אמי שרא למיבעל לכתחלה בשבת א"ל והא לא כתיבא כתובה א"ל אתפסוה מטלטלי כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ו שכתבת שנהגו במקומך לארס נשים ולהתייחד עמהן ולדור ביחד בלא חופה ובלא ברכה מנהג רע הוא זה וחייבים הקהל לבטלו כי ארז"ל כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה ועוד ידעתי כי הם בועלי נדות דאורייתא כי הן בושות לטבול כל זמן שלא הכניסה לחופה וחטאת הקהל הוא אם לא יבטלו הרעה הגדולה הזאת עד כאן לשונו ודינים לענין ירושה נתבאר בסימן נ"ו וכתב הר"ן בריש כתובות כתב בעל העיטור שאין מכניסים אותה לחופה עד שיכתוב כתובה שקודם לכן אסורה לבעלה וכן דעת הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות והא ודאי לא נהירא מדאמרינן לקמן רב אמי שרא למיבעל בתחלה בשבת וכו' א"ל אתפסוה מטלטלי ובודאי ביום רביעי כנסה דלא עבר אתקנתא דרבנן אלמא שרי לכנסה בלא כתובה וכן בדין שלא

מצינו שתהא אסורה להתיחד בלא כתובה וטעמא דמילתא משום דאיסורא דביאה בלא כתובה מדרבנן בעלמא הוא ועוד מפני שהיא לא תשמע לו מפני שהיא יודעת שהיא קלה בעיניו להוציאה ועוד דלא מיתסרא אלא משום דלא סמכה דעתה שהרי מתנאי ב"ד יש לה עכ"ל. כתבו הגהות מיימון פ"י מהלכות אישות נהגו החזנים לכתוב הכתובה וכותבין בכאן מקום שילכו למחר לעשות נשואין ושיחתמו שם העדים ואמת הדבר כי בריש פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לב.) משמע דכשר מ"מ קשה בעיני ר"י לעשות כן לכתחלה מדאמר להו רב לספרי (בגיטין פ.) כי יתביתו בהיני אע"ג דמימסרן לכו מילי בשילי מספר המצות וראבי"ה קבל מאביו דאם הקדים הכתובה והזמן ביום ונעשה הקנין בלילה כשר כדאמרי' פ"ב דגיטין (יח.) כתובה כמעשה ב"ד דמיא ונכתבת ביום ונחתמת בלילה מיהא התוספות פירשו דפסול משום התוספת דלית ליה קלא ומיהו אם עשה הקנין ביום יכולין לחתום מתי שירצו כדאמרינן התם (ב"ב קעב.) כי ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו יומא דאקניתו ביה עכ"ל וז"ל התוספות בפרק ב' דגיטין יש מקומות שנוהגין לכתוב הכתובה בע"ש ולחתמה במ"ש ואין נכון לעשות כן משום תוספת דדילמא לית ליה קלא ומיהא היכא דקנו מיניה ליכא למיחש מידי כדאמרינן אי ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו יומא דאקניתו ביה עכ"ל: כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח אפילו לדברי הרשב"א שמכשיר כתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה היינו דוקא במנה ומאתים ולא בתוספת ולא בנדוניא : ומ"ש והבעל נותן שכר הסופר משנה בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קסז): ומ"ש שחכמים תקנו כתובה לאשה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה אריש קאי שכתב אסור להתייחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה ואתא לפרושי מאי כתובה וקאמר שחכמים תקנו כתובה לאשה וכו':

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפי' אם ירצה לייחד לה כתובה במעות או בשאר מטלטלין אין שומעין לו וכו' משנה ובריייתא ס"פ האשה שנפלו (כתובות דף פא:):

סעיף קטן ג

ואם כתב לה כתובה ונאבדה או שמחלה לו עליה וכו' צריך לכתוב אחרת וכו' בפרק אע"פ (כתובות דף נד:) תנן ר"י אומר אם רצה כותב לבתולה שטר של ק"ק והיא כותבת לו שנתקבלתי ממך מנה ולאלמנה שטר של מנה והיא כותבת לו שנתקבלתי ממך נ' זוז רבי מאיר אומר כל הפוחת לבתולה מק"ק ולאלמנה ממנה ה"ז בעילת זנות ובגמרא (דף נו: נז.) אחתיה דרמי בר חמא הות נסיבא לרב אויא אירכס' כתובתה אתו לקמיה דרב יוסף א"ל הכי אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי רבי מאיר אבל חכמים אומרים משהא אדם את אשתו ב' או ג' שנים בלא כתובה א"ל אביי והא אמר רב נחמן אמר

שמואל הלכה כרבי מאיר בגזירותיו א"ל אי הכי זיל כתוב לה ופרש"י זו דברי רבי מאיר. דאמר כל הפוחת לבתולה מק"ק ואפילו בתנאה והתנאי בטל קרי לה בעילת זנות משום דלא סמכה דעתה וה"נ לרבי מאיר הוא דאסור לשהות עם אשה שאבדה שטר כתובתה ואפילו אית לן דלא מפסדה בהכי דגביא בתנאי ב"ד לא סמכה דעתה דאמרה כי תבענא ליה אמר פרעתיך הלכך בעילת זנות היא: א"ה זיל כתוב לה. כתובה אחריתי והא דאמרינן לעיל לא כתב לה כתובה בתולה גובה ר' ואלמנה ק' מפני שהיא תנאי ב"ד ואוקימנא כרבי מאיר התם במקום שאין כותבין דכולהו אתנאי קא סמכי א"נ במקום שכותבין וגובה לר"מ מיהו בעילת זנות באיסור הוא: כתב הרשב"א שנשאל על מי שנתן קבלן לאשתו בכתובתה והתנה עמה שיהא הוא פטור אם היא מותרת. והשיב דאסורה לו דכיון שאין לה על בעלה כלום תהא קלה בעיניו להוציאה:

סעיף קטן ד

ובנאבדה כתב בעל העיטור איכא מאן דאמר שכותב לה זמן של עכשיו ואיכא מאן דאמר דכיון דאיכא סהדי דאיתתיה היא וכו' ובמוחלת אין כותבין אלא מזמן של עכשיו זה פשוט דכיון דמחלה אזדא ליה שיעבודא קמא:

סעיף קטן ה

וכן אם מכרה כתובתה לבעלה צריך לכתוב לה כתובה אחרת אבל אם מכרה לאחר בטובת הנאה א"צ לכתוב לה כתובה אחרת וכו' מבואר בגמרא פרק החובל (בבא קמא פט.) וכתבו הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות ומיהו אם אינו יכול לכתוב לה כתובה כגון בשבת או ששכח לכתבה יכול לייחד לה מטלטלים בשבילה וכו' בפ"ק דכתובות (דף ז'.) רב אמי שרא למיבעל בתחלה בשבת א"ל והא לא כתיבה כתובה א"ל אתפסוה מטלטלי:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ויכתוב לה מיד אח"כ כ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות וכתב הרב המגיד שהטעם מפני שחכמים תקנו שיהו כל נכסיו אחראין וערבאין לכתובתה ולשון ומיהו שכתב רבינו פשוט הוא דארישא קאי שכתב אסור להתייחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה וכתב סמ"ג אהא דתפסוה מטלטלי שיקבל עליו אחריות אם יאבדו או יזולו כדמוכח בפ' אע"פ (כתובות נו.) עכ"ל וכ' הרמב"ם וכן אם העידו עליו עדים וקנו ממנו שהוא חייב לה וכו' ה"ז מותר וכו' בפ"י מהלכות אישות כתב בלשון הזה וצריך לכתוב כתובה קודם כניסה לחופה ואחר כך יהיה מותר באשתו וכמה הוא כותב לה וכו' אחד הכותב את הכתובה בשטר ואחד שהעידו עליו עדים וקנו מידו שהוא חייב לה ק' או ק"ק ה"ז מותר וכן אם נתן לה מטלטלין כנגד כתובתה ה"ז מותר לבעול עד שיהא לו פנאי לכתוב עכ"ל וכתב הרב המגיד אחד הכותב וכו' פשוט הוא שהקנין הרי הוא כאילו

נכתב וג"כ ידוע דסתם קנין לכתיבה עומד ע"כ ודברי הרמב"ם מבוארים דבקנו מידו אע"פ שיש לו פנאי לכתוב אם רצה שלא לכתוב עכשיו אלא שביק ליה למחר וליומא אחרא שרי דכיון דסתם קנין לכתיבה עומד הוי כאילו נכתב וזהו שכתב אחד הכותב כתובה בשטר ואחד שהעידו עליו עדים וקנו מידו ה"ז מותר דמשמע בהדיא דסתם קנין אע"פ שלא נכתב דינו שוה לכותב ממש ובשניהם מותר לגמרי ולא כתב עד שיהיה לו פנאי לכתוב אלא בנתן לה מטלטלין כנגד כתובתה ומטעמא דפרישית וזה שלא כנראה מדברי רבינו שכתב בשם הרמב"ם על העידו עליו עדים וקנו מידו מותר עד שיהיה לו פנאי לכתוב לה ולא דק דעד שיהא לו פנאי לכתוב לא קאי אלא למתפיס מטלטלין אבל קנו מידו מותר אע"פ שיש לו פנאי וכמו שכתבתי ודבר פשוט הוא בעיני בדקדוק הבנת לשון הרמב"ם ומהרי"ק כתב בשורש ס"ד אשר שאלת אם אחד מקבל קנין על הכתובה ועדיין לא חתמו העדים האם מותר לשהות אצל אשתו או לא לע"ד נ"ל דאין להתיר אלא ע"י הדחק כגון בשבת או רוצה לכנוס אחר ששכח אז מותר לפי שעה ויכתוב לה תיכף אח"כ אבל לסמוך לכתחלה על עידי הקנין פשיטא שאין לעשות ואע"ג שכתב המרדכי בריש כתובות שסמך ריב"א על עידי הקנין ומשמע אפילו כשיש פנאי לכתוב גם הוא כתב בשם אביאסף והסמ"ג שאין לעשות כן אלא ע"י הדחק וכדפי' וכ"כ גם הרמב"ם וכ"כ הטור דבתראה הוא וכן ראוי לנהוג מאחר שרבינו ואחרונים הסכימו לזה עכ"ל ותמהני עליו שכתב שדעת הרמב"ם היא שאין לסמוך על הקנין אלא ע"י הדחק וכשיהיה לו פנאי יכתוב והרי לשונו מוכיח בהדיא דכשקנו מידו דינו שוה לכותב כתובה ממש וכמו שהוכחתי ואפשר שנמשך אחר דעת רבינו בהבנת דברי הרמב"ם ולא דק :

סעיף קטן ז

וכמה שיעור הכתובה לבתולה ק"ק ולאלמנה ק' פשוט במשנה פרק נערה (כתובות דף נא.) ובכמה דוכתי:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם ירצה להוסיף מוסיף משנה בפרק אע"פ (כתובות דף נד:) ומקשה בגמרא פשיטא ומשני מ"ד קיצותא עבדו רבנן שלא לבייש את מי שאין לו קמ"ל: וכתב הר"ן ומהא שמעינן דמצי למיכתב סתמא ויהיבנא ליכי מוהר בתולייכי כך וכך דאם איתא דלא שרי אלא במפרש עיקר כתובה והדר מוסיף כך וכך היכי תיסק אדעתין דליתסר ומאי כיסופא איכא בהכי וכי אילו בעי למיתב מדיליה מי לא מצי יהיב אלא ודאי במכתב סתמא עסקינן דבהכי מצי ס"ד למיחש אכיסופא כיון שלזו כותבין מוהר אחד ולזו מוהר אחר ואפילו הכי בכהאי גוונא מסקינן דשרי עכ"ל :

סעיף קטן ט
וזה התוספת שמוסיף יש דברים שדינו בהן כדין עיקר הכתובה ויש דברים שהוא חלוק בהן מעיקר הכתובה כאשר יתבאר לקמן בסימן צ"ג וסימן ק':

סעיף קטן י
כתב רבינו האי שאין צריך קנין בשעת נשואין במה שנתן לה וכו' וכתב בעל העיטור ואי כתב לה בשעת קדושין ומגרש לה גביא וכו' זה נראה שחולק על מ"ש רבינו בסימן נ"ה. כתב הר"ן בר"פ אע"פ אמרינן בירושלמי שהמוסיף לאשתו אפילו לאחר שכנסה באמירה בעלמא סגי ולא צריך למיקניא מיניה דומיא דמאי דאמר רב גידל עמדו וקדשו קנו הם הם הדברים הנקנין באמירה ופירשו טעמא התם משום דרוצה הוא ליתן כמה שלא תחזור בה ומקשינן ויכולה היא ומפרקינן מעיקר ליה ומשבק לה וצ"ע משום דלא אשכחן כולו האי בגמרא דילן אדרבה בגמרא משמע דלית לן האי סברא כמו שאכתוב לפנינו בס"ד:

סעיף קטן יא
וכל הפוחת משיעור הכתובה בעילתו בעילת זנות ל"מ אם כתבה לו אחר כך התקבלתי וכו' אלא אפילו התנה בשעת הקדושין שלא יהא לה כתובה וכו' כתוב בא"ח על ענין מנה או ק"ק אם גובה אותם נשאל הרשב"א והשיב כבר ידעת שגביית הכתובה אינה כגביית החובות יש שאינן מקפידות לדקדק עם היורשים ויש שמקפידות ומדקדקות על הכל וכמו שעושים אף במתנה לחוד שאני אומר שנגבית ויש שאינן מקפידות ומניחות ליורשים עכ"ל וכתב הריב"ש בתשובה סי' ס"ה דבר ברור שאין עיקר הכתובה שהיא מנה ומאתים בכלל התוספת אלא אם כן כלל התוספת עם עיקר הכתובה כגון שכתב ויהבינא ליכי מוהר בתולייכי כסף זוזי אלף שאז כלל עיקר הכתובה עם התוספת וזה ששנינו בפרק אע"פ (כתובות נד:) אם רצה להוסיף אפילו ק' מנה מוסיף ולכן הדבר מבואר שאם כתב ויהבינא ליכי מוהרייכי כסף זוזי מאה או מאתים דחזו לכי ומצד אחר כתב לה והוסיף לה מדיליה כך וכך גובה עיקר וגובה תוספת וגם יש מקומות שכותבין בביאור והוסיף לה מדיליה תוספת על עיקר כתובתה כך וכך ואם יש ב"ד שאין מגבין עיקר כתובה בכיוצא בזה טעות הוא בידם ואע"פ שלפעמים בהיות הנדוניא גדולה אין כאשה חוששת בגביית העיקר למיעוטו אם תקפיד עליו מגבין לה עכ"ל: ואם יש משפחות שנוהגין לכתוב בכתובתן יותר משיעור חכמים אין למחות בידם וכו' בפ' קמא דכתובות (יב.) תנן ב"ד של כהנים היו גובין לבתולה ת' זוז ולא מיחו בידם חכמים ובגמרא א"ר יהודה אמר שמואל לא ב"ד של כהנים בלבד אמרו אלא אפילו משפחות המיוחסית שבישראל אם רצו לעשות כדרך שהכהנים עושין עושים וכתב הר"ן כלומר

ואם בא אדם ונשא בתולה סתם מאותה משפחה חייב ליתן לה ת' וכתבו התוספות אע"פ שלא כתב בלשון תוספת אלא ת' דחזו ליכי וסד"א דלא תגבה דלא חזו ובלשון תוספת לא כתב קמ"ל דמנהג טוב מאד הוא וראוי להיות בכהונה ובמשפחות המיוחסות ושייך בהו למימר דחזו ליכי ואפילו לא כתב לה כתובה גובה בתנאי ב"ד כמו בנות ישראל דתקנה גמורה היא עכ"ל: וכתבו התוספות ס"פ הבא על יבמתו (יבמות סה:) מה שכותבים נדוניא גדולה לכבוד הכלה נראה לי דהוי כעין תוספת :

סעיף קטן יב

ומ"ש לפיכך מי שאבדה כתובתה ידקדקו בכתובות קרובותיה וכו' כ"כ הרא"ש ז"ל שם והמרדכי בס"פ הכותב:

סעיף קטן יג

ומ"ש ואם כתובת נשי משפחתו יתירות מכתובות נשי משפחתה עולה עמו ואינה יורדת בתשובות הרא"ש סוף. כלל ל"ו הלכה ה' כתוב בתשובת הגאונים עיר שכבשו עכו"ם ואבדו כתובותיהם אילו כתובה אחת או ב' או ג' לבד אבדו מוציאין ארבעה או חמשה מכתובות קרובותיה נותנים לה כפחותה שבהם עכשיו שמאורע זה אירע לכל בני המדינה כך היא תקנת הדבר שיסכימו זקני המדינה ויחוקו חק לפי מה שהיו יודעים מנהג מדינתם העשיר לפי עשרו והעני לפי עניו והבינוני לפי מה שהם ויחדש כל אחד כתובה לפי החק שיחוקו ומי שמת בעלה ועדיין לא גבתה כתובה יחוקו לפי מה שיראו ויגזרו הזקנים עליהם גזירה וכל אשר לא יקבל ינדוהו ויחרימוהו עכ"ל דינים דשייכי לענינים אלו ע' בתשובת המיימוני שבסוף ספר נשים ובמהרי"ק שורש קי"ו ושורש קי"ט ושורש י"ט כתוב בתשובות הרשב"א סימן תרל"ד בענין הגולים צריך כל אחד לחדש כתובה ואפילו לא תפס כתובה לסטים מזויין ושמא ימצאו למחר :

סעיף קטן יד

אם האשה מכנסת לו מעות או בגדים ומקבלן עליו וכתב אותם בכתובה דינן כשאר הכתובה ונגבית עמה וזה נקרא נדוניא מ"ש רבינו שדינן כשאר הכתובה היינו דוקא ענין מ"ש ונגבית עמה כלומר דכשם שכתובה לא ניתנה לגבות אלא לאחר מיתה או גירושין ולא קודם לכן נדוניא נמי אינה נגבית קודם לכן אבל יש כמה דברים שהנדוניא מוחלקת בהם מהכתובה כמו שיתבאר בסימן פ"ט: ומ"ש ויש מקומות שנוהגין כשכותבין סכום הנדוניא שמכנסת לו אם מכנסת לו מטבע היוצא בהוצאה וכו' שמוסיפין שליש על מה שהכניסה וכו' ואם מכנסת לו בגדים הנישומים וקבלם בחומש פחות ממה ששמו אותם וכו' מנהג זה איתא במשנה פרק מציאת האשה (כתובות דף סו.) וכתב הריב"ש בסימן ק"ן על מה שאמרו בפרק מציאת האשה בשמים של ערביא הרי הם ככספים

שה"ה בכל מיני סחורה שיוסיף שליש ונושא ונותן בהם וכתב עוד וכל זה אינו בנכסי מלוג אלא ילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות והרמב"ם לא הביא דינים אלו של תוספת שליש ופחת חומש בפכ"ג אלא הניח הכל כמנהג המדינה לפי שפסק כרשב"ג דאמר במתניתין הכל כמנהג המדינה ומ"מ בעיר חדשה שאין בה מנהג הולכים אחר דין השנוי במשנה וא"כ דהכניסה כספים ומיני סחורה הרי הבעל יכול לישא וליתן בהם כרצונו מה שאין כן בנכסי מלוג וכ' עוד שם יפה כחו של בעל שאם לא ירצה לקבל אחריות ולהניח אותן הנכסים ברשותה כדין נכסי מלוג אין מי שיכוף אותו לקבל אתריותה עליו ואם יראה שיש לו תועלת שהנכסים עתידים להשבית כגון גדיים שיעשו תיישים וקבלם כמו ששוים עכשיו והשבח שלו עכ"ל: ומ"ש ויש מקומות שרגילים לכתוב כתובה יותר ממה שמכנסת לו שאם מכנסת לו אלף כותבים אלף ות"ק לפיכך לעולם יגבו אותה כפי המנהג אם ידוע שמוסיפים וכותבין אלף ות"ק כשמכנסת אלף לא תגבה אלא אלף וכו' עיין בפרק המקבל (בבא מציעא קג.) ועיין ברבינו ירוחם:

סעיף קטן טו

לשון הרמב"ם הנושא סתם כותב כפי המנהג וכי היא שפסקה ניתנת כפי המנהג של אותה מדינה וכו' בפכ"ג ועיין במגיד משנה ועכשיו נוהגין לכתוב בכל הכתובות בשוה וכו' זה היה מנהג מקומו וכן נוהגין האשכנזים לכתוב בתשובה ת' פרחים בין לא הכניסה לו כלום בין הכניסה לו יותר אבל אין כן מנהג מקומותינו אלא לפי מה שמכניסה כל אח' כך כותבין לה : במקום שנהגו לכתוב בכל הכתובות בשוה אם אשה אחת מוציאה שטר כתובתה וכתב בה יותר מהמנהג ואין חתום בה אלא עד אחד כשר והשני פסול ושטר התנאים שביניהם עדיין קיים ואין בו קנין רק שקבל עליו בקנס גדול לכתוב לה סך כך וכך ע' בכתבי מה"ר איסרלן סימן פ"ד וסוף דבריו אני מגמגם בהם: ולענין היכא דרגילין לכתוב הכתובות בשוה אלא שאינו מנהג קבוע כ"כ ואין כתובתה בידה וכן אם כתובתה בידה אלא שאינה מקויימת עיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן רפ"ט ורל"ב כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ו הלכה ח' ששאלה שנוהגים לכתוב למטה מן הכתובה שטר שפלוני החתן נותן לפלונית כך וכך ממון מנכסיו אגב ד' אמות קרקע באחריות עליו ועל כל נכסיו אם נדונית מתנה זו כדין ש"ח כיון דאית ביה אחריות לא ידעתי במה נסתפקת למה לא יהא כשאר כל שטר חוב לגבות ממשעבדי אמנם צריך לדקדק בלשון אם כותבין אני פלוני נותן לפלונית כך וכך מעות אגב קרקע קונה ואם בקנין חליפין בלא אגב מטבע אינו נקנה בחליפין ואם כותבין חייב אני לך מנה בשטר קונה כדאיתא בר"פ הנושא (כתובות קא:) אבל רואה אני בשאלתיך שנותן לה אגב ד' אמות קרקע ואם כן אז

היא קונה אפילו לא היה לו המטבע באותה שעה הרי הודה שיש לו והודאת בעל דין כק' עדים דמי עכ"ל ועיין בחושן משפט סי' ס': כתוב בתשובות הרשב"א (בספר תולדות אדם) סימן ב' שנשאל על אחד נתן מעות בנדוניא לבתו וייחד לו חובות ואמר לחתנו שכל פרעון שיבא מהם שיקבלם בפרעון הנדוניא וכתוב עוד כתב אחר שהיה בו זקפו במלוה והשיב דזקפו במלוה כפרעון דמי וברשותיה קיימא החובות ואפילו נפסדו כי כבר נפרע החוב הראשון אלא עכשיו כותב שטר אחר וכמלוה אחרת דמי והביא ראיה לדבר מתרכתא (משום כהנים) כתבו מה"ר איסרלן סי' צ':

סעיף קטן טז

נוסח הכתובה הוא ידוע וכתב הרמב"ם בהלכות יבום פ"ד:

סעיף קטן יז

נוסח כתובה דאירכסא בכך וכך וכו' בא לפנינו פב"פ וכו' רבינו ירוחם בנכ"ב ח"ב כתב כלשון הזה מה דהות קדמנא בכך וכך לשבת וכו' למנין שאנו מונין וכו' איך פב"פ אתא קדמנא ואמר לנא פב"פ הות נסיבא לי לאנתו ומקדמת דנא וכדו אירכסא כתובתא דהות כתיבה לה מההיא יומא דאינסיב כהלכת בנת ישראל דמתנסבן לגוברין יהודאין בקדושין ובכתובה ואמרי רבנן דאסור להשהויי אנתתא בלא כתובה ואפילו שעה חדא כתובו לה כתובה אחריתי בחריקא דכתובתא ובכן כתיבנא לה השתא כתובה באחילופי כתובה קמייתא איך פב"פ אמר להדא פב"ב הוי לי לאנתו כדת משה וישראל וכו' כמו שהוא בשאר כתובות עכ"ל והוא נוסח יותר יפה מנוסח זה שכתב רבינו :

סעיף קטן יח

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל היודע לחתום ואינו יודע לקרות אם חותם בכתובה והשיב דבר זה תלוי במנהג וכו' ברא"ש כלל ל"ו: ומ"ש שבמקום שאין רגילין לחתום בכתובה אלא הראויין להעיד לא יחתום מי שאינו יודע לקרות כ' הוא ז"ל באותה תשובה שהטעם מדאמרינן בפ"ב דגיטין (יט:) עדים שאין יודעין קורין לפניהם והם חותמין ארשב"ג בד"א בגיטי נשים אבל בשחרורי עבדים ושאר שטרות אם יודעים לקרות ולחתום חותמין ואם לאו אין חותמין ופסיק רבא הלכתא כרשב"ג: כתוב בתשובת הרשב"א סי' תרכ"ט על עם הארץ שבא לגרש את אשתו ואמרו לו ב"ד שיפרע לה כתובתה וקאמר שלא הבין כשקרא החזן הכתובה ולא הבין התנאים ושאלו את פי ה"ר מאיר והשיב דשומעין לו והוא אומר דאין שומעין לו דחזקה שהעידו עדים בע"פ ועל פיו חתמו בו ואם אין אתה אומר כן לא הנחת חיוב לעמי הארץ ולא על הנשים שכולם יטענו כן ואין אלו אלא דברי תימה אבל מה אעשה שכבר הורה זקן ויושב בישיבת חכם עם איש שיבה עד כאן לשונו ואיני יודע למה נחבא אל הכלים משום דחזא גברא כיון דתיובתא לא חזא ולענין הלכה

נ"ל כדברי הרשב"א משום דאל"כ לא שבקת חיי דכל עמי הארץ יאמרו כן. כתוב בא"ח בשם הראב"ד נהגו שלא ליתן אדם לבתו ממון גדול ומי שהוא מקפיד ומתקוטט בעבור נכסי אשתו אינו מצליח ואין זיווגן עולה יפה אלא מה שיתן לו חמיו או חמותו יקח בעין יפה כי הממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יושר תדע שהרי אז"ל (עירובין סד:) הרוצה שיתקיימו נכסי אשתו יעשה מהם מצוה וראוי לכל איש דעת שלא יעגן עצמו ולא לבת זוגו מפני ממון רב שהממון ההוא לא יצליח מפני העיגון ומפני הרהור עבירה ורבים נכשלים בעבירות כשאינם נושאים אשה במהרה ועליהם נאמר כל הנושא אשה לשם ממון וכו' עכ"ל :

סימן סז

סעיף קטן א

בתולה שנתאלמנה או נתגרשה או נחלצה מן האירוסין ונשאת כתובתה ק"ק משנה בפ"ק דכתובות (י:): ומ"ש ונתאלמנה או שנתגרשה או נחלצה מן הנשואין וכו' גם זה שם משנה (דף יא.) בתולה אלמנה גרושה וחלוצה מן הנשואין כתובתן מנה ואין להם טענת בתולים ומפרש לה כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה: ומ"ש אפי' יש עדים שלא נסתרה עם הראשון אנו אומרים שבחזקת בעולה כונסה ולפיכך אין עליה טענת בתולים ברייתא שם:

סעיף קטן ב

הגיורת והשבויה והשפחה וכולי משנה שם והטעם משום דאפי' נבעלו הן בחזקת בתולות דכל שנבעלה פחות מג' בתוליה חוזרין:

סעיף קטן ג

קטנה מבת ג' שנים ויום אחד ולמטה שנבעלה וכו' וקטן בן ט' שנים ויום אחד ולמטה שבא על הגדולה ונשאת כתובתה ק"ק וכו' שם במשנה: ומ"ש ודוקא שלא השיר בתוליה אבל אם השיר בתוליה אין לה אלא מנה כן כתבו שם התוס' והרא"ש דבלא השיר בתוליה מיירי דאילו השיר בתוליה לא עדיפא ממוכת עץ:

סעיף קטן ד

מוכת עץ כתובתה מנה וכו' שם במשנה מוכת עץ כתובתה ק"ק דברי ר"מ וחכ"א כתובתה ק' וידוע דהלכה כחכמים:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואפילו לא הכיר בה וכנסה על מנת שהיא בתולה ונמצאת מוכת עץ יש לה ק' אבל כנסה ע"ד שהיא בתולה ונמצאת בעולה אפילו ק' אין לה שם אמר רבא מוכת עץ לרבנן יש לה כתובה מנה בין הכיר בה בין לא הכיר בה וכתבו הרי"ף והרא"ש וכן הלכתא דהדר

ביה מההיא קמייתא דאמר הכיר בה ק' לא הכיר בה ולא כלום אבל כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה אין לה כלום דתנן הנושא את האשה ולא מצא לה בתולי' היא אומרת משארסתני נאנסתני ונסתחפה שדך והוא אומר לא כי אלא עד שלא אירסתיך והוה מקחי מקח טעות ואמר רב מקח טעות לגמרי משמע דלית לה כלום וכן הלכה עכ"ל:

סעיף קטן ו

בתולה שהיא בוגרת או סומא או אילונית כתובתה ק"ק דין הבוגרת פשוט ומבואר שם בסוגיא וקמ"ל דאף על גב דבוגרת כלו בתוליה כמו שיתבאר בסימן שאחר זה אפילו הכי כתובתה ק"ק ודין סומא ואילונית בפרק אלו נערות (כתובות לו.) תניא סומא ואילונית יש להם טענת בתולים וידוע דכל שיש לה טענת בתולים כתובתה ק"ק ואיצטריך לאשמועינן דסומא יש לה טענת בתולים לאפוקי מר"מ דאמר דאין לה טענת בתולים וטעמיה מפורש שם בגמרא ולא קי"ל כותיה וכתב הרב המגיד בפרק י"א מה' אישות דהאי אילונית ר"ל בשהכיר בה דאם לא הכיר בה הרי היא מקח טעות:

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל חרשת ושוטה אין להם כתובה וכו' בר"פ חרש (דף קיג.) תני פקח שנשא חרשת או שוטה אפילו כתב לה ק' מנה כתובתה קיימת מפני שרוצה ליזוק בנכסיו ודייק בגמרא טעמא דרצה הא לא רצה אין לה משום דאם כן מימנעי ולא נסבי לה. וכתב הרמב"ם בפי"א מה' אישות החרשת והשוטה לא תקנו להן כתובה השוטה לא תקנו לה נישואין כלל והחרשת אע"פ שיש לה נשואין מדבריהם לא תקנו לה כתובה כדי שלא ימנעו מלשאת אותה וכשם שאין לה כתובה כך אין לה מזונות ולא תנאי מתנאי כתובה עכ"ל: ומ"ש דשוטה לא תקנו לה נשואין כלל פשוט שם בגמרא ומ"ש נתפקחה החרשת נשתפית השוטה וקיימה אח"כ יש לה כתובה כ"כ הרמב"ם בפי"א מה' אישות והטעם משום דכיון שנתרפאו ה"ל כנושא פקחת דאע"ג דלא כתב לה כתובה גובה מתנאי ב"ד:

סעיף קטן ח

ומ"ש שכתובתה מנה נראה שהטעם משום דחזינן כאילו השתא שנתפקחה או נשתפית נשאו והשתא בעולות הן והרב המגיד כתב בפרק הנזכר שלמד הרמב"ם דין זה מדין חרש ושוטה שנשאו נשים פקחות דאיתא בסמוך וכתב עוד ולא הזכיר רבינו דין פקח שנשא שוטה ונשתפית לפי שהשוטה אין לה נשואין כלל ופשוט הוא שאם רוצה נקיימה אחר שנשתפית שצריך לקדשה ולכתוב לה כתובה: ומ"ש וחרש ושוטה שנשאו נשים אין להם כתובה כדתניא חרש ושוטה שנשאו נשים פקחות וכו' עד רצו לקיימה יש להן כתובה ברייתא בר"פ חרש (שם:): ומ"ש שכתובתה מנה כבר נתבאר בסמוך. וכתב נמוקי יוסף וא"ת והא אמרינן אסור לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה י"ל

דהתם בפקחים דהוו בני כתובה וכי לא כתבי נראה להם כבעילת זנות אבל בחרשים דלאו בני מיכתב נינהו לא קפדא עליה ואע"ג דאיהי פקחת ומיהו ה"מ כשנשאת מעצמה לחרש אבל אי אנסבוה ליה ב"ד וכתבו לה כתובה אית לה וכדאמרינן בסמוך: ומ"ש השיאו פקחת לחרש וכתבו לה כתובה על נכסיו נוטלת כל מה שכתבו לה וכולי מעשה שם ונראה מדברי הרמב"ם בפי"א מה' אישות דדוקא כשב"ד השיאוהו וכתבו לה הוא דנוטלת כל מה שכתבו לה הא אחרים דלאו ב"ד לא וכ"נ מדברי נמוקי יוסף שכתב דאף על גב דרבנן לא תקינו כתובה מ"מ ב"ד אביהם של חרשים והם רשאים לכתוב כתובה לאשתו על נכסיו אם רואים שאינו מוצא אשה אלא בכך כשם שמפקחים בשאר ענייניו: וכתב עוד בשם הריטב"א ומכאן אתה דן ליתומה קטנה שיש רשות לב"ד לפסוק על נכסיה נדוניא הראויה לה לינשא לבעל ההגון לה ולא עוד אלא שיכולים לקיים על נכסיה שאם תמאן שתפסיד נדונייתא דכל שהוא לתקנתה ותועלתה יש להם רשות בנכסיה אבל קטן ושוטה שאין להם נישואין אין להם רשות בכך דנשואין אין כאן כתובה אין כאן עכ"ל: ומ"ש אבל ב"ד אין משיאין את השוטה וכו' שם (קיב:) מ"ש דחרש וחרשת דתקינו להו רבנן נשואין ומ"ש דשוטה ושוטה דלא תקינו להו רבנן נשואין חרש וחרשת דקיימא תקנתא דרבנן תקינו להו רבנן נשואין שוטה ושוטה דלא קיימא תקנתא דרבנן דאין אדם דר עם נחש בכפיפה לא תקינו רבנן נשואין גרסינן בגמ' ר"פ חרש מ"ש קטן דלא תקינו רבנן נשואין וחרש תקנו ליה רבנן נשואין חרש דלא אתי לכלל נשואין תקינו ליה רבנן נשואין קטן דאתי לכלל נשואין לא תקינו רבנן נישואין והרי קטנה דאתיא לכלל נישואין ותקינו רבנן נשואין התם שלא נהגו בה מנהג הפקר ע"כ וכתב זה הרמב"ם בפי"א מהלכות אישות: קטן אפילו מבן ט' שנים ומעלה שהשיאו אביו אין לה כתובה ואם הגדיל וקיימה יש לה עיקר כתובה וכו' משנה בס"פ הכותב (כתובות דף צ.) קטן שהשיאו אביו כתובתה קיימת שעל מנת כן קיימה גר שנתגייר ואשת עמה כתובתה קיימת שע"מ כן קיימה ופרש"י כתובתה קיימת. שכתב לה כשהוא קטן ולגבי גר כתובה שכתב לה בגיותו וכתב ה"ה פי"א מהלכות אישות והא דכתובתה קיימת כתב הרשב"א והוא שבעל לאחר שהגדיל לפי שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וכן מפורש בירושלמי עכ"ל ובגמרא (שם) א"ר הונא ל"ש אלא מנה מאתים אבל תוספת אין לה ותניא כוותיה חידשו נוטלת מה שחידשו לא חידשו בתולה גובה ק"ק ולאלמנה מנה ופירש"י אלא מנה מאתים. שהם תנאי ב"ד דאילו בשטר לא גביא דחספא בעלמא הוא: חידשו. קטן משהגדיל וגר משנתגייר אם הוסיפו כלום על כתובתה ראשונה וכתבו התוספות לא שנו אלא מנה ומאתים וכו' וא"ת א"כ מאי קמ"ל מתניתין שע"מ כן קיימה

אפילו לא כתב לה מעולם יש לה כתובה וליכא למימר דטרפה ממשעבדי דהא ע"כ לא גביא ממשעבדי דהא מוקדם הוא ואתי למיטרף לקוחות מה שמכר קודם שנתגייר ואפוטרופוס קודם שהגדיל וי"ל דאשמועינן היכא דנשאה בתולה אע"ג דכשגדל או נתגייר כבר היא בעולה אפ"ה יש לה כתובה ק"ק שע"מ כן קיימה שיהא עכשיו כתחלת נשואין עכ"ל וכ"נ מדברי הרא"ש דבין קטן והגדיל בין עכו"ם ונתגייר בתולה גובה ק"ק וכ"נ מדברי רבינו אבל הרמב"ם כתב בפי"א מהלכות אישות כלשון הזה ואם הגדיל וקיימה אחר שהגדיל יש לה עיקר כתובה וכן גר שנתגייר הוא ואשתו כתובתה ק' שע"מ כן קיימה וכתב ה"ה הטעם שכתב רבינו מנה לפי שכבר נתבאר שנתגיירה יתירה על בת ג' ויום אחד ונשאת אחר כך אין לה אלא מנה וכ"ש זו ע"כ ולפי זה הא דקתני בברייתא לא חידשו בתולה גובה ק"ק צ"ל דאקטן דוקא קאי ולא אגר:

סימן סח

סעיף קטן א

כל בתולה שכתובתה ק"ק יש לה טענת בתולים וכל שכתובתה ק' או שלא תקנו לה כתובה אין לה טענת בתולים כ"כ הרמב"ם בפי"א מה' אישות וכן משמע במתניתין פ"ק דכתובות (דף י:)

סעיף קטן ב

וכל המתיחד עם ארוסתו קודם נשואין אין לו טענת בתולים שם במשנה (דף יב.) האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בעדים אינו יכול לטעון טענת בתולים מפני שהוא מתייחד עמה:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל בכל מקום שאין מתייחדין יש טענת בתולים אפילו אין מעמידין להם עדים למשמש שלא ינהגו מנהג רמאות בד"א שאין מנהג המקום להעמיד עדים וכו' שם ביהודה בראשונה היו מיחדין את החתן ואת הכלה וכו' בראשונה היו מעמידין ב' שושבינים אחד לו ואחד לה כדי למשמש את החתן ואת הכלה בשעת כניסתן לחופה ובגליל לא היו עושים כן וכל שלא נהג כמנהג הזה אינו יכול לטעון טענת בתולים אהייא אילימא הרישא וכו' אלא אסיפא כל שלא מושמש מיבעי ליה אמר אביי לעולם אריש וכו' רב אשי אמר לעולם אסיפא ותני כל שלא מושמש ופרש"י למשמש. לפשפש ולמשמש במעשיהם באותו הלילה שלא יקלקלו זה את זה במעשיהם בתרמית שלא יראה דם בתולים ויאבד וזו לא תביא מפה שיש עליה טיפי דמים: כל שלא מושמש מיבעי ליה. דהטוען טענת בתולים הוא הבעל והוא אינו נוהג משמוש שבו אלא על אבי הכלה למשמשו שלא יאבד הבתולים ומשמוש בכלה שלא תביא דם מן החוץ תלוי בבעל

והיכי תני כל בעל שלא נהג משמוש אינו יכול לטעון טענת בתולים כ"ש דאם לא נהג למשמש והם משמשו אותו דיכול לטעון הכי איבעי ליה למיתני כל שלא מושמש אינו יכול לטעון טענת בתולים דשמא ראה ואבד וכתב הרא"ש פירש הריב"ם דלית ליה חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה ור"ת פירש שאני הכא כיון שנהגו למשמש ונשתנה המנהג אנו תולים שבגרמתו נשתנה המנהג ורמאי הוא ואין לסמוך אחזקה:

סעיף קטן ד

ומה היא טענת בתולים וכו' ושני סימנים יש לה לבתולה וכו' זה פשוט ומתבאר פ"ק דכתובות (דף ה:)

סעיף קטן ה

ומ"ש וטענת דמים ישנה בין בקטנה בין בגדולה וכו' בפרק אלו נערות (כתובות דף לו.) תניא הבוגרת אין. לה טענת בתולים ומקשי והבוגרת אין לה טענת בתולים והאמר רבא בוגרת נותנין לה לילה הראשון ופריק אי דקא טעין טענת דמים ה"נ הב"ע דקא טעין טענת פתח פתוח ופירש"י אי דקאמר בעלתי ולא מצאתי דם ודאי טענה מעליותא היא והכא דקתני אין לה טענת בתולים דקא טעין ואמר פתח פתוח מצאתי ודם לא בדקתי אם נמצא בה אם לאו בנערה וקטנה טענה היא כדאמרינן בפ"ק ואע"פ שאין יכול לברר דבריו בפנינו אמרינן חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה אבל משבגרה אין רחמה צר כבתחלה ודומה לו כאילו פתח פתוח ואע"פ שהרי"ף גורס איפכא אי דקא טעין טענת פתח פתוח ה"נ הב"ע דקא טעין טענת דמים כמבואר בדבריו פ"ק דכתובות כבר כתבו הרא"ש והר"ן וה"ה שהרמב"ן הכריע כגרסת רש"י מכח הירושלמי וגם הרמב"ם כתב בפי"א מהלכות אישות יש גאונים שהורו שהבוגרת אין לה טענת דמים ויש לה טענת פתח פתוח ואין דרך התלמוד מראה דבר זה טעות היה בנוסחאות שלהם וכבר בדקתי על ספרים רבים וקדמונים ומצאתי שהדבר כמו שביארנו שאין לבוגרת אלא טענת דמים בלבד עכ"ל:

סעיף קטן ו

מ"ש לפיכך אם בא ואמר לא מצאתי דם אם תאמר עדיין בתולה אני בודקין אותה ע"פ חבית של יין אם היא בתולה אין ריחה נודף וכו' בפ"ק דכתובות (דף י:) ההוא דאתא לקמיה דר"ג בר' א"ל בעלתי ולא מצאתי דם א"ל רבי עדיין בתולה אני א"ל הביאו לי שתי שפחות אחת בתולה ואחת בעולה הביאו לו והושיבן על פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף אף זו הושיבה ולא היה ריחה נודף א"ל לך זכה במקחך ונבדוק מעיקר' בגווה גמרא הוה שמיע ליה מעשה לא הוה חזי וסבר דילמא לא קים לי בגווה דמילתא שפיר ולאו אורח ארעא לזלזולי בבנות ישראל ופרש"י ריחה נודף. מפיה

מריחין ריח היין שנכנס לה דרך פתח הפתוח: גמרא הוה שמיע ליה. שעשו כן לבנות יבש גלעד במסכת יבמות (ס:) וכתבו הרי"ף והרא"ש עובדא זו: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שאין לבדוק בבנות ישראל תחלה וכו' טעמו דאין לנו לעשות אלא כדאשכחן דעבד ר"ג וטעם סברא קמייתא שכתב רבינו מבואר דלא עבד ר"ג הכי אלא משום דלא הוה קים ליה במילתא שפיר אבל השתא דקים לן במילתא תו ליכא זלזולא בבנות ישראל וש"ד למיעבד הכי: והרמב"ם כתב פי"א מהלכות אישות כלשון הזה טען ואמר לא מצאתיה בתולה והיא אומרת לא בא עלי ועדיין אני בתולה בודקין אותה או חוזר ובועל בפני עדים וכתב ה"ה שם ההוא דאמר בעלתי ולא מצאתי דם אמרה היא עדיין בתולה אני ואמרו שם דר"ג בדקה ושם ביארו כיצד בדקה שהושיבה ע"פ חבית של יין וכו' ורבינו לא כתב בדיקה זו בביאור משום דלאו דוקא זו דה"ה לאחרת:

סעיף קטן ז

ומ"ש או חוזר ובועל בפני עדים ר"ל שמכינים הסודר בפני עדים ומתיחד עמה בפניהם אבל לבעול ממש בפניהם אסור שאסור לבעול בפני כל בריה כנזכר פי"ד:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם תאמר ודאי נבעלתי ומה שלא מצא דם מפני שכך דרך בנות משפחתי וכו' ואם אין מוצאין כדבריה רואין אם יש בה צד חולי או רעבון שאפשר לתלות בו שמחמת' יבש לחלוחית שבה מאכילין ומשקין אות' עד שתבריא וכו' מעשה בפ"ק דכתובות (דף י:) והביאה הרמב"ם בפי"א מהלכות אישותודע דהיכא דאיכא למיחש שיבש לחלוחית שבה אמרינן בגמרא הכניסוה למרחץ וגם הרמב"ם כתב מרטיבין אותה:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואם אין שם דבר לתלות ה"ז טענת בתולים אפילו לא מצא פתח פתוח כיון שלא מצא דם שכל בתולה יש לה דם בין גדולה בין קטנה לפיכך יש להם טענת דמים ויש שאין לה טענת פתח פתוח כגון בוגרת וכו' כבר נתבאר בסימן זה.

סעיף קטן י

ומ"ש אפילו סומא או אילונית הכי אמרינן בפרק אלו נערות (כתובות דף לו:) ור"מ פליג ואמר סומא אין לה טענת בתולים מפני שכשהיא נחבטה ע"ג קרקע אינה רואה אם נשרו בתוליה כדי שתגיד לאמה וקי"ל כת"ק:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואם אינה בוגרת שואלין אותו שמא הטית ומתוך כך נראה לך כפתוח או שמא לא בעלת בנחת אלא בכח ומתוך כך לא הרגשת בדוחק ונראה לך כפתוח בפ"ק דכתובות

(דף י.) מעשה דר"ג אמר להההוא דהוה טעין טענת פתח פתוח שמא הטית ואיכא דאמרי הכי אמר לו שמא הטית מזיד ועקרת לדשא ועברת ר"ל שלא בעל בנחת.

סעיף קטן יב

ומ"ש ואם אמר לא כי ודאי פתח פתוח מצאתי ה"ז טענת בתולים לכל בתולה שלא בגרה וכו' שכל נערה פתחה סתום אע"פ שמצא דם הואיל ולא מצאה פתח סתום אין כאן בתולים כ"כ הרמב"ם בפי"א מהלכות אישות וכתב ה"ה אין כן דעת הרבה מן המפרשים אלא כל שמצא דם אינו יכול לטעון טענת פתח פתוח ומה שאמרו בגמרא בפתח פתוח שנאמן להפסידה כתובתה דוקא כשנאבדה המפה או כיוצא בזה אבל בידוע שיצא דם לא וזה נראה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו ור"י פירש כיון שמצא דם אינו יכול לטעון טענת פתח פתוח כבר נתבאר בסמוך שהרבה מן המפרשים סוברים כן:

סעיף קטן יד

וחרשת ושוטה ומוכת עץ אין להם טענת בתולים כלל בפרק אלו נערות (כתובות דף לו.) תניא החרשת והשוטה ומוכת עץ אין להם טענת בתולים: וכשטוען טענת בתולים אם הוא כהן ששתו אסורה עליו אפילו באונס או אם הוא ישראל וקבל בה אביה קידושין פחות מג' שנים ויום אחד שודאי היה תחתיו אסורה שאין כאן אלא חדא ספיקא וכו' אבל בישראל וקבל בה אביה קדושין יתירה מבת ג' שנים ויום אחד אינה אסורה עליו דה"ל ספק ספיקא וכו' בפ"ק דכתובות (דף ט.) אמר רבי אלעזר האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאסרה עליו ואמאי ספק ספיקא הוא ספק תחתיו ספק אין תחתיו ואם תמצא לומר תחתיו ספק באונס ספק ברצון לא צריכא באשת כהן ואיבעית אימא באשת ישראל וכגון דקביל בה אביה קדושין פחותה מבת ג' שנים ויום אחד וכתב הרי"ף גבי אשת כהן דליכא אלא חד ספיקא ספק תחתיו ספק אין תחתיו ולא מצית אמרת אם תמצא לומר תחתיו ספק מוכת עץ ספק דרוסת איש דמוכת עץ פתחה סתום וכ' הר"ן דאין זה מעיקר נסחאות ההלכות ולא נהירא דבגמרא אמרי' אף אנן נמי תנינא וכו' ועוד דבירושלמי אמרינן שהפתח פתוח בין בעץ בין באדם אלא יש לומר דמוכת עץ מלתא דלא שכיחא היא ולא חיישינן לה והכי איתא בירושלמי וכן כתב ה"ה בפרק י"ח מהלכות אסורי ביאה בשם המפרשים ופירש רש"י דאומר פתח פתוח מצאתי. וטענת דמים אין לו כגון שהיא ממשפחת דורקטי שאין להם דם בתולים או שאבדה ממנו מפה ולא ידע אם היה דם אם לאו אבל זאת ברורה לו שפתח פתוח מצא נאמן לאסרה עליו ואע"פ שאין הדבר יכול להתברר אלא על פיו לגבי נפשיה הוי מהימן לשוייה חתיכה דאיסורא עכ"ל וכתב הר"ן

נראה מדבריו דאי איכא דמים לא מיתסרא ואחרים כתבו שאין הדמים ראיה דהא אפשר שדם צפור הכניסה ואפילו במשמש נמי אפשר דדם הצדדים הוא דמ"מ איהו קום ליה דפתח פתוח מצא והכי מוכח בירושלמי ע"כ וכן דעת הרמב"ם שכתב בפי"א מהלכות אישות שואלין אותו ואומרין לו מה היה הדבר שאמרת שאינה בתולה אם אמר מפני שלא מצאתי לה דם בודקין במשפחתה שמא אין להם דם כלל וכו' ואם אמר מפני שלא מצאתי לה דוחק אלא פתח פתוח מצאתי שואלין על שנותיה שמא בוגרת היא שרוב הבוגרות אין להם דוחק שמרגישים בו הרבה שהרי גדלה ונתרפו איבריה וכלו בתוליה ואם לא בגרה עדיין אומרים לו שמא הטית או לא בעלת בנחת ולפיכך לא הרגשת בדוחק אם אמר לא כי אלא ודאי פתח פתוח מצאתי ה"ז טענת בתולים לכל בתולה שלא בגרה בין קטנה בין נערה בין בריאה בין חולה שכל נערה בתולה פתחה סתום הוא ואע"פ שיצא הדם הואיל ומצא פתח פתוח אין כאן בתולים עכ"ל וכתב הרב המגיד אין כן דעת הרבה מן המפרשים אלא כל שמצא דם אינו יכול לטעון טענת פתח פתוח ומ"ש בגמרא בפתח פתוח שנאמן להפסידה כתובתה דוקא כשנאבדה המפה או כיוצא בזה אבל בידוע שמצאה דם לא וזה נראה דעת הרמב"ם והרשב"א ז"ל עכ"ל ואהא דאמרינן באשת ישראל וכגון דקביל בה אביה קדושין פחות מבת ג' שנים ויום אחד פרש"י פחותה מבת ג' שנים. ועכשיו שהיא גדולה ופיתויה פיתוי ואינו אונס הילכך חד ספיקא הוא ספק אונס ספק רצון אבל ספק תחתיו ספק אין תחתיו ליכא שאילו נבעלה קודם לכן היו בתוליה חוזרין וכתב הר"ן שטעמו מדאמרינן בס"פ ד' אחין (יבמות לג:) פיתוי קטנה אונס הוא ואונס בישראל מישרא שרי אבל הרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות סוטה קטנה שהשיאה אביה אם זינתה ברצונה אסורה על בעלה וכתב גם בפ"ג מה' איסורי ביאה הבא על הקטנה אשת הגדול אם קדשה אביה ה"ז בחנק והיא פטורה מכלום ונאסרה על בעלה וכבר השיגו הראב"ד בשני המקומות מזו שאמרו דפיתוי קטנה אונס הוא ובירושלמי פ"ב דסוטה נמי אמרינן קטנה שזינתה אין לה רצון ליאסר על בעלה עכ"ל וה"ה בפ"ג מהלכות איסורי ביאה יגע ליישב דעת הרמב"ם ולא הונח לו ומ"ש רבינו ואפילו נתיחדה עמו תחלה אסורה לו כיון שאומר שברי לו שלא בא עליה הרי שויתיה לנפשיה חתיכה דאיסורא פשוט הוא:

סעיף קטן טו

וכתב ה"ר יונה הא דנאמן לאוסרה עליו דוקא במכחישתו וכו' עד ברי עדיף כתב הרא"ש בפ"ק דכתובות כך מצאתי כתוב בשם ה"ר יונה וטעו תלמידיו לכתבו בשמו כי לא אמרה מעולם דכיון דליכא אלא חד ספיקא אזלינן לחומרא ובדיבורה לא מהימנא דהא

אמרינן לקמן דקי"ל כרב נחמן דלא אמרינן ברי עדיף אפילו היכא שהברי הוא טוב והשמא גרוע כ"ש היכא שהברי גרוע שיודעת שאינו יכול להכחישה והא דקי"ל כר"ג דאמר ברי עדיף היינו דוקא היכא דאיכא מגו כדמפרש לקמן והכא ליכא מגו א"נ היכא דאיכא חזקה כדלקמן דהיתה בחזקת בתולה ואוקמה אחזקתה אבל הכא ליכא חזקה דתחתיו נבעלה שהרי קיבל אביה קדושין פחות מג' שנים ויום אחד ואין לומר הא דלא אמרינן ברי עדיף היינו כנגד חזקה לאפוקי ממונא מחזקתיה אבל היכא דליכא חזקה לא גרע כח הברי אלא אדרבה יש חזקה עם הברי דאוקי אתתא בחזקת היתר וצדקת ונאנסה ואמרינן ברי עדיף לא היא דאיכא הכא כנגד הברי רוב הרצון דאונס לא שכיח ויש קול לאונס ורובא עדיף מחזקה הילכך לא סמכינן אברי דידה ואסורה ומיהו נ"ל לקיים דבריהם מהיא דהיתה מעוברת דאלים ליה לר"ג ברי ומכשיר העובר ואע"ג דלית ליה חזקת כשרות ואפילו ברוב פסולין וכן בההיא דמשאירסתני נאנסתי אע"ג דחזקת ממון מסייעת לרוב דרצון אפ"ה אלים ליה ברי ומהימנא עכ"ל וז"ל הר"ן ודאמרינן נאמן לאסרה עליו דוקא במכחישתו שאומרת בתולה שלימה נבעלתי א"נ בשותקת ולא טענה מידי דבכי הא הוא דאמרינן דכיון דקים ליה שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא אבל אם מודה לדבריו שפתח פתוח מצא אלא שאומרת שתחתיו נאנסה או שהיא מוכת עץ לא מיתסרא דהא קי"ל כר"ג ור"א דאמרי לקמן דבכה"ג נאמנת ואע"ג דההיא דלקמן לענין כתובה איתניא אפ"ה לענין איסורא נמי כיון דאיהי טוענת ברי ואיהו לא מצי למטען איפכא אלא בשמא לא שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא והכי איתא בירושלמי דגרסינן התם רבי ירמיה בעי עלה דההיא מעתה אין טענת בתולים כר"ג ור"א וכו' אלמא כי אמרינן דנאמן (לאסרה) דוקא במכחישתו ומיהו אפילו בכה"ג דוקא באומר ברי לי שלא הטיתי הא לאו הכי לא מתסרא דשמא הטה ולאו אדעתיה והכי מוכח לקמן מעובדא דרשב"ג דההוא דאתא לקמיה וא"ל שמא הטית ולא אשכחן דאהדר ליה ההוא גברא מידי דלא אשכחן נמי שאסרוה עליו דמשום דההוא גברא תש למילתא לא איתסרא עליה ומיהו ללישנא בתרא דאיתמר בגמרא שמא הטית במזיד כל היכא דאמר שלא הטה במזיד מיתסרא אלא שהרי"ף לא כתבו להההוא לשון בהלכות עכ"ל. וה"ה כתב בפי"ח מהלכות א"ב דע ששם בפי"א מהלכות אישות נתבאר שהאשה נאמנת לומר מוכת עץ אני או משאירסתני נאנסתי לענין ממון הכתובה ויש מן המפרשים סבורים שה"ה להיותה נאסרת עליו שאם טענה בברי דבר המתירה שהיא מותרת ולא אמרו נאמן לאסרה עליו אלא במכחשת וטוענת בתולה שלימה נבעלתי א"נ בשותקת אבל במודה וטוענת שנאנסה קודם שנתארסה באשת כהן א"נ שנאנס' אח"כ באשת ישראל או

שטוענת בשתיהן מוכת עץ לא ויש מן המפרשים חלוקים בזה ואומרים דלענין איסורא בכה"ג דליכא אלא חד ספיקא אסורה היא ואין משגיחין על דבריה וזה נראה דעת רבינו והראשון דעת הר"מ והרשב"א ז"ל עכ"ל :

סעיף קטן טז

ולענין להפסידה כתובתה אין חילוק בין אשת כהן לאשת ישראל וכן אם קבל בה אביה קדושיה קטנה או גדולה אלא בכל ענין האמינוהו חכמים דחזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה בפ"ק דכתובות (דף ט:) אמר רב יהודה אמר שמואל האומר פתח פתוח מצאתי נאמן להפסידה כתובתה ומפרש טעמא משום דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה ופרש"י חזקה אין אדם טורח בסעודה וכו' אין לחוש שיטעון אדם כך אלא באמת שאם היה שונא אותה מתחלה לא היה טורח בסעודה וכונסה ומפסיד סעודתו חנם אלא היה מגרשה מתחלה וכתבו הר"ן והרב המגיד בשם הרשב"א דמשמע דאי לא טרח בסעודה שאינו נאמן דהא ליכא חזקה וחזקה דגופא עדיפא מחזקת ממון ואפילו בברי וברי דהולכין אחר הרוב דבתולות נשאות וחזקה דגופה וכתב הרא"ש אהא דנאמן להפסיד כתובתה הכא ודאי מיירי במכחישתו או בשותקת אבל אם אמרה ודאי פתח היה פתוח ונאנסה תחתיו בהא מהימנא כר"ג לקמן ואין להאמין בתולה הייתי במגו דנאנסתי דלא בעיא למיפסל נפשה לכהונה ואין להאמין במגו דמוכת עץ לא שכיח אי נמי לא אמרינן מגו לאפוקי ממונא וכ"כ הר"ן:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו וכן אם היא אומרת מוכת עץ אני נאמנת פלוגתא דתנאי שם והלכה כר"ג ור"א דאמרי הכי וכתב עוד הר"ן אהא דנאמן להפסידה כתובתה משמע דדוקא בשלא מצא דם אבל מצא דם אפילו אמר פתח פתוח מצאתי אינה מפסדת כתובתה דהא אמרינן בירושלמי דאם היא אומרת דם בתולים והוא אומר דם צפור הורע כחו וכו' ואם היה יכול לטעון טענת פתח פתוח ולתלות הדם בדם אחר כשהוא טוען בברי שהוא דם צפור ואיני יודע בפתח פתוח אמאי אינו נאמן אדרבה היה לנו להאמינו שהיא טענה יותר בריאה מפתח פתוח אלא ודאי להפסידה כתובתה אינו נאמן אלא לאסרה עליו נראה דנאמן וכמו שכתבתי למעלה וכן דעת הרמב"ן ז"ל אבל הרמב"ם כתב בפי"א מהלכות אישות שאע"פ שיצא הדם הואיל ונמצא פתח פתוח נאמן להפסידה כתובתה וכתב הרמב"ם והוא מחרים סתם על מי שטוען שקר לחייבו ממון בפרק י"א מהלכות אישות כתב כן בין בטוענת מוכת עץ אני בין בטוענת תחתיך נאנסתי וכתובתי ק"ק כמו שהיתה והוא אומר שמא עד שלא אירסתיך נאנסת והיה מקחי מקח טעות או אחר שאירסתיך

נבעלת ברצונך וכתב ה"ה שאין כאן חיוב שבועה לה כיון שהוא אינו טוען טענת ברי אבל מחרים סתם מתקנת הגאונים ז"ל:

סעיף קטן יח

כתבו הגאונים שאין נאמן להפסידה אלא ק' וק"ק וכו' פשוט הוא דאירישא דמילתא קאי דקתני שהאומר פתח פתוח מצאתי נאמן להפסידה כתובתה וקאמר השתא דה"מ ק' וק"ק אבל לא תוספת וכ"כ הרי"ף אהא דנאמן להפסידה כתובתה חזינן לגאון דקאמר ה"מ לענין ק' וק"ק אבל לענין תוספת לא מהימן וטעמא דמסתבר הוא דלא תקינו רבנן אלא ק' וק"ק אבל תוספת איהו כתב אנפשיה הילכך לא מהימן וכתב הרא"ש על זה איני כחולק על דברי הגאון אבל מתוך הסברא נראה דמהימן גם לענין התוספת דדבר ידוע דלשם חיבת חופה וביאה הוסיף לה וכי היכי דאמרינן לענין ק' וק"ק חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה ואם היה שונאה היה מגרשה ולא היה טורח בסעודה אף על פי שמרויח בטורח הסעודה פטור מק"ק של כתובה גם לענין תוספת שאינו מוסיף לה אלא בשעת חופה היאך נאמר שמשעת חופה כתב לה ולמחר בבקר נתחרט ומגרשה אלא ודאי טענתו אמת ולהכי מגרשה ואדעתא דהכי לא הוסיף לה עכ"ל ואע"פ שכתב הרא"ש דמתוך הסברא נראה דמהימן גם לענין התוספת מאחר שכתב איני כחולק על דברי הגאון סתם רבינו דבריו כדעת הגאון ולענין מה שהוקשה להרא"ש פסק הגאון נ"ל דלא קשיא דהא בגמרא אמרינן חכמים תקנו לבנות ישראל לבתולה ק"ק ולאלמנה ק' והם האמינוהו שאם אמר פתח פתוח מצאתי מהימן משמע בהדיא דלא האמינוהו חכמים לומר פתח פתוח מצאתי אלא משום דהם תקנו לה כתובה והם אמרו והם אמרו וא"כ בתוספת שאינו מתקנת חכמים לא האמינוהו וכתב ה"ה בפי"א מהלכות אישות יש מי שכתב שאין זה אלא בטוען פתח פתוח שאינה טענה ברורה כ"כ אבל בטוען טענת שלא מצא דם נאמן אפי' להפסידה תוספת אע"פ שהיא מכחשת ואומרת מצא ואבד וזה דעת הרשב"א ז"ל ואין כן דעת רבינו אלא אינה מפסדת תוספת אלא בראיה ברורה וכן נראה עכ"ל והר"ן הסכים לדעת הרמב"ם דתוספת יש לה אא"כ נודע בראיה ברורה שהיתה בעולה או שהודית לו: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפרק הנזכר וכתב ה"ה מ"ש רבינו שיש לו להשביעה בנקיטת חפץ כן כתבו הגאונים וכבר נתבאר מהלכות מלוה ולוה פי"ד שהלזה שטעון פרעתיך שטר זה ואמר למלוה תשבע לי שלא פרעתיך שאינו גובה אלא בשבועה אלא שאין זה דומה לטענת פרעון משום דשטרא לפרעון קיימא:

סעיף קטן יט

ומ"ש שהיא אין לה להשביעו כן כתבו הגאונים ז"ל עכ"ל וגם הר"ן כתב שאין זה דומה לגמרי לשטר משום דשטר לפרעון קאי ועל מ"ש הרמב"ם הרי שרצה לקיימה וכן כתב

ה"ה כבר כתבתי שיש צד שאסור' עליו ויתבאר בדברי רבינו בפי"ח מהא"ב עכ"ל והצד זה היינו אם היא אשת כהן או אם היא אשת ישראל שקבל בה אביה קדושין פחות משלשה שנים ויום אחד וכמו שנתבאר בסימן זה:

סעיף קטן כ

אין טענת בתולים אלא כשטוען מיד אחר שנסתרה עמו וכו' כ"כ הרא"ש בפרק קמא דכתובות אהא דטוען טענת פתח פתוח הא דנאמן להפסידה כתובתה היינו כשערער מיד אחר בעילה ראשונה אבל אם שתק ואח"כ ערער לא מהימן כדאיתא בירושלמי טענת בתולים עד ל' יום רבי יוסי אומר נסתרה מיד ולא נסתרה אפילו לאחר שלשים יום אף על גב דביבמות פרק ב"ש (יבמות קיא:) מייתי הך ברייתא אהא דקאמר עד ל' יום מוקי איניש אנפשיה וקאמר דר"מ היא דאמר טענת בתולים כל ל' יום אבל רבי יוסי סבר דלא מוקי אנפשיה ואם אמר לא בעלתי מיד אלא אחר ג' ימים או ד' בעלתי ולא מצאתי בתולים לא מהימן מכ"ש שמעינן דאם בעל ולא ערער ואחר זמן ערער דלא מהימן דהא דלא מהימן כשאמר לא בעלתי מיד אלא לאחר זמן היינו משום דאמרינן דלא מוקי איניש אנפשיה ושקורי משקר אלא בעל ומצא בתולים ואחר כך נהפך לבו לשנאתה ואמר שלא בעל עד עתה כדי שיאמינו לו עכ"ל וידוע דהלכה כרבי יוסי וכ"כ הוא ז"ל בתשובה כלל ל"ז: ומ"ש בד"א שב"ד מצוי לו כל שעה אבל אינו מצוי וטען בב"ד הראשון שמצא שבעל מיד ולא מצא בתולים נאמן פשוט הוא וז"ל הרשב"א בתשובה הנזכר אינו נאמן אלא בב"ד הראשון שימצא אם הב"ד קבוע בעיר מב"ד ואם אין קבוע ב"ד אי שתיק בכל יום (אם יש זמן קבוע לישיבת ב"ד ואם אין זמן קבוע) אינו נאמן אלא אם כן השכים בבקר לב"ד או אם אמר בבקר בפני עדים לא מצאתי בתולים אפילו לא בא לב"ד מיד נאמן לטעון לפני ב"ד לאחר זמן עד כאן לשונו והרמב"ם בפי"א מהלכות אישות כתב סתם ועד כמה יש לו לטעון טענת בתולים אם נסתרה מיד ואם לא נסתרה אפילו לאחר ל' יום:

סעיף קטן כא

ואין טענת פתח פתוח אלא בנשוי שהוא בקי אבל בבחור ל"מ שאינו נאמן אלא שמלקין אותו וכו' פרק קמא דכתובות (דף י.) ההוא דאתא לקמיה דרב נחמן אמר פתח פתוח מצאתי א"ל רב נחמן אסבוהו כופרי מברכתא חביטא ליה והא רב נחמן הוא דאמר מהימן ומסבינן ליה כופרי רב אחאי משני כאן בבחור כאן בנשוי ופרש"י אסבוהו כופרי הלקוהו מלקיות במקלות חריות של דקל: מברכתא חביטא לה. זונות העיר הזאת ששמה מברכתא חבוטות ושוכבות תמיד לפניו לזנות מאחר שהוא בקי בפתח פתוח: בחור. לא מהימן מסבינן ליה כופרי על שמעיז פניו נשוי מהימן ולא מסבינן ליה כופרי: והרא"ש

כ' המקשה הבין דברי ר"נ דהכי קאמר להו הלקוהו לפי שמוציא שם רע על בנות ישראל שהרי משקר וכי הזונות חבוטות לפניו שהוא בקי בפתח פתוח הילכך לא מהימן ופריך והא ר"נ הוא דאמר מהימן ומשני מהימן ומסבינן ליה כופרי והא דמסבינן ליה כופרי לאו משום דלא מהימן אלא שראוי להלקותו לפי שחשוד על העריות ורב אחא משני כדסבר מעיקרא דלא מהימן ואירי בבחור וי"מ אסבוהו כופרי אע"פ שהוא נאמן חשוד על העריות מיהא הוי והא רב נחמן הוא דאמר מהימן ולא אמר שיש להלקותו ומשני מהימן ומסבינן ליה כופרי רב נחמן לא אירי במלקות רב אחא אמר לעולם הא דאמר רב נחמן נאמן היינו בלא מלקות ובנשוי אבל בחור מהימן ומלקינן ליה והרי"ף כתב בחור לא גמיר נשוי גמיר והיינו כפירושא קמא וכן מסתבר דרב נחמן צוה להלקותו משום דלא קים ליה והוא מוציא שם רע על בנות ישראל אבל לא מיקרי חשוד על העריות להלקותו דשמא קים ליה מתוך השמועה וכן פרש"י עכ"ל והרמב"ם סתם דבריו בפרק י"א מהלכות אישות ולא חילק בין בחור לנשוי נראה שהוא תופס עיקר כשינויא קמא דלא מפליג בין בחור לנשוי א"נ כשינויא בתרא אלא שהוא מפרש כפירוש שני דבחור מהימן אלא דמסבינן ליה כופרי:

סימן סט

סעיף קטן א

כשנושא אדם אשה בין בתולה בין בעולה וכו' יתחייב לה בי' דברים וזוכה בד' דברים וכו' כל סימן זה עד או שלא יאכל פירות נכסיה וכיוצא בו תנאו קיים הכל מדברי הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות אישות ופרטי דברים אלו כולם מתבארים והולכים בדברי רבינו בסימנים הבאים וכתב הרב המגיד הג' דברים שכתב רבינו שהם מן התורה ואחד מהם המזונות הוא מחלוקת תנאים בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מז.) בברייתא ופסק רבינו כדברי האומר שארה אלו מזונות וכן תרגם אונקלוס וכן פירש רש"י בפירוש התורה אבל הרמב"ן כתב שמזונות ומלבושי האשה מדבריהם ואני תמה בדבריו בענין המלבושים דהא כולהו תנאי דברייתא שוין שכסותה הוא כמשמעו וכן נ"ל לפי שלא מצאתי שהוזכר בכסות תקנת חכמים וכתב עוד הרב המגיד שנ"ל שהמזונות הם מדבריהם ונתן טעם לדבר ואח"כ כתב אבל הרשב"א וקצת מפרשים הסכימו לדעת רבי' שהם כולם מן התורה עכ"ל וכתב עוד והשבעה הם מד"ס כולם נתבארו במשנה פרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מז: נא. נב:) וג"כ במקומות אחרים ועוד תקנו חכמים שיהו מעשה ידי האשה כנגד מזונותיה וכו' מימרא בפרק אע"פ (כתובות דף נח:) יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונת ואיני עושה קסבר כי תקינו רבנן מזוני עיקר ומעשה

ידי' משום איבה וכי אמרה איני ניזונת ואיני עושה הרשות בידה וכתבו מן המפרשים שלא אמרו אלא שיכולה להפקיע את עצמה בטווה בצמר ושאינה לצורך הבית אבל טוחנת ואופה ומבשלת ועושה כל צרכי הבית כמו אם היתה נזונת ולזה הסכים הרשב"א בפרק אע"פ :

סעיף קטן ב

ומ"ש מפדיון וקבורה הוא מבואר בסוף הברייתא דתקנו מזונות ופרקונה תחת פירות וקבורתה תחת כתובתה ופרש"י תחת נדונית כתובתה ודע שבפרקונה וקבורתה אין הבעל יכול להנצל מחיובם ואפילו יניח לה פירותיה וכתובתה וכן היא אינה יכולה להפקיע ממנו זכות פירות וכתובה אפילו תאמר איני נפדית ואיני נקברת מנכסיו וזה נראה מדברי רבינו וכן דעת בעלי התוספות וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל עכ"ל. ועל מ"ש התנה הבעל שלא יתחייב באחד מן הדברים שהוא חייב בהן וכו' כתב וז"ל מה שהזכיר רבינו שהתנאי קיים אפילו בשאר נכסים הוא כדעת רבי יהודה שאמר בדבר שבממון תנאו קיים כנזכר בברייתא שבקידושין (יט.) שהבאתי בפ"ו מהלכות אישות ואצ"ל בשאר דברים שהם מדבריהם והשלשה שהזכיר רבינו שאין התנאי מועיל שהוא העונה הוא מפני שכתוב בתורה ואינו תנאי ממון ואפילו רבי יהודה מודה בו ועיקר כתובה שאין התנאי מועיל בו יצא לו לרבינו ממה ששנינו בפרק אע"פ (כתובות דף נד:) ר"מ אומר כל הפוחת לבתולה מר' ולאלמנה מק' הרי זו בעילת זנות ואמרו בגמרא (דף צו.) כל הפוחת אפילו בתנאה אלמא קסבר תנאו בטל ואית לה ק"ק וכיון דאמר לה לא אית לך אלא ק' לא סמכה דעתה וה"ל בעילת זנות וסובר רבינו דכיון דקי"ל הלכה כר"מ בגזרותיו אע"ג דר"מ אמר בטעמא דתנאו בטל משום דכתובה דאורייתא כדאיתא התם אנן קי"ל דכתובה דרבנן מ"מ הלכתא כותיה ולא מטעמיה אלא אע"ג דכתובה דרבנן עשו חזוק לדבריהם כשל תורה ותנאו בטל כל זמן שרוצה לקיימה ואפ"ה בעילתו בעילת זנות משום דלא סמכה דעתה אבל אם לא רצה לקיימה תנאו קיים כמו שיתבאר בכמה מקומות שאם מחלה האשה כתובתה שמחילתה מחילה וכ"כ הרמב"ן לדעת רבינו ויש מי שסובר דלא קי"ל כרבי מאיר אלא שבעילתו בעילת זנות כשנפחת עיקר כתובה וכ"ש כשאין לה כלל אבל מ"מ תנאו קיים ואפילו אם רצה לקיימה אע"פ שאינו רשאי לשהותה בלא כתובה כיון שרוצה לקיימה עכ"ל וכתב מהרי"ק בשורש י' דלדעת רש"י והתוספות עונה לא ניתן למחילה ולדעת ר"ת אם מחלה מחול:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו וכן אם התנה עמה אחר שנשאה שלא יירשנה תנאו בטל ור"ח ור"י כתבו גם כן שלענין ירושה אינו מועיל תנאה אפילו התנה קודם שנשאה שלא יירשנה אינו מועיל

ויורשה ורי"ף פסק שגם לענין ירושה מועיל תנאי ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל וכתב עוד בזה רבי' בס"ס צ"ב: בר"פ הכותב (כתובות דף פג.) תנן כתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהן בחייך ובמותיך אינו אוכל פירות בחייה ואם מתה אינו יורשה רשב"ג אומר אם מתה יירשנה מפני שהתנה על מ"ש בתורה וכל המתנה על מ"ש בתורה תנאו בטל ובגמרא וכי כתב לה מאי הוי והתניא האומר לחברו דין ודברים אין לי על שדה זו ואין לי עסק בה וידי מסולקת ממנה לא אמר כלום אמרי דבי ר' ינאי בכותב לה ועודה ארוסה וכדרב כהנא דאמר נחלה הבאה לאדם ממקום אחר אדם מתנה עליה שלא יירשנה פירש"י בכותב לה ועודה ארוסה. ודאי מי שהקרקע שלו ובא ליתנו לחבירו צריך לשון מתנה ומתני' בכותב לה עד שלא זכה בנכסיה ומתנה עמה שלא יזכה בהן לכשישאנה ואין צריך לשון מתנה שהרי אין לו עכשיו רשות בהם: ממקום אחר. שאינה ירושת אבותיו אלא ע"י מעשיו תבא לו כגון נחלת אשתו הבא לו ע"י נשואין שלו דהואיל ומשום תקנתא דידיה תקון רבנן והוא בא למחול עליה מוחל וכתב הר"ן הבאה לו ממקום אחר כלומר שעכשיו בשעה שמסתלק ממנה אינו ראוי ליורשה בירושת הבעל קודם נשואין אדם מתנה עליה שלא יירשנה ולאפוקי ירושת אביו דכיון שראוי ליורשה בכל שעה הרי הוא כאילו זכה בה לענין דלא סגי בסילוק אלא או במכר או במתנה וא"א שהרי לא זכה בה לגמרי ולא בא ברשותו שיוכל להתנותה וירושת אשתו נמי לאחר שנשאת לירושת אביו דמיא הילכך לא משכחת לה אלא בכותב לה ועודה ארוסה ודוקא בכותב לה ועודה ארוסה דשייך בה קצת אבל קודם לכן כיון שאין לו שייכות בנכסים כלל סילוקו לאו כלום הוא ובגמרא אמר רב הלכה כרשב"ג וכתב הרי"ף ולית הילכתא כותיה דקי"ל דבר שבממון תנאו קיים ירושלמי א"ר יוסי אילין דכתבין לנשיהון אי מיתה בלא בני כל מה דלא תיהדר לבי נשא תנאי ממון הוא וקיים והרא"ש כתב על זה ור"ת פוסק כרשב"ג וכן פסק ר"י לעיל בפ"ק וכ"פ בעל הלכות והביא ראיה מדגרסינן בירושלמי ר' ירמיה בשם רב הלכה כרשב"ג שאם מתה יירשנה אבל לא לענין דבריו שאמר מפני שהתנה על מ"ש בתורה דתנאו בטל דהמתנה על מה שכתוב בתורה דתנאו בטל בתנאי גוף והכא כתנאי ממון אנן קיימין ולמה אמרו תנאו בטל שבסוף זכה בהן כלומר דלאחר מיתתה הוא יורשה וזהו כמו שסילק ידו מנכסי אביו שאם מת אביו בנו יורשו מפני שבחיי אביו לא היה לו כלום בנכסים כך הבעל אין לו בגוף נכסי אשתו בחייה כלום ודבר שלא בא לידו הוא לפיכך התנאי בטל ויורשה לאחר מיתה ובירושלמי אי מיתה בלא בני וכו' לא בתנאי הבעל מיירי אלא האב כשפוסק נדוניא לבתו והוי כמתנה ע"מ להחזיר והרמב"ן ז"ל דחה ראיה של הירושלמי דודאי אם היה כותב לה לאחר שנשאת

אז דמי לבן שסילק עצמו מירושת אביו אבל גמרא דידן מוקי למתניתין בכותב לה ועודה ארוסה מייתי עלה דרב כהנא נחלה הבאה לו ממקום אחר שלא ממשפחתו ושלא מאשתו נשואה שהוא ראיי ליורשה לה מכבר אלא כגון ארוסה שהיא עתידה להיות לו כשישאנה אדם מתנה עליה שלא יירשנה אבל באשתו נשואה אפילו ת"ק מודה האם מתה יירשנה דהוי כבן שסילק עצמו מנכסי אביו לפי שכבר הוא ראוי לירש ובירושלמי מוקי רב למתני' בכותב לה משנשאת ופליג אגמרא דידן ועוד מילתא דרב כהנא אזלא כת"ק אדם מתנה עליה שלא יירשנה וכיון דליכא ראיה ברורה אית לן למימר כל תנאי שבממון קיים עכ"ל והר"ן כתב על דברי ר"ח אין פסק זה מחוור דכיון דאוקימנא למתני' בגמרא בכותב לה ועודה ארוסה לא דמי לאומר לא אירש את אבא דלא אמר כלום דהתם שאני לפי שאין אדם יכול להסתלק ממה שהוא ראוי לירש מעכשיו אבל זו כיון שעכשיו אינו ראוי ליורשה יכול לסלק עצמו מנכסיה ולכנסה על מנת שלא יירשנה ורבי ירמיה בשם רב דירושלמי אפשר דמוקי מתני' בכותב לה משנשאת ונשואה ודאי שירושתה ראויה לו דמיא לירושת האב שאינו יכול להסתלק ממנה ולפיכך עיקר הפסק כדברי הרי"ף ז"ל דלא קי"ל כרשב"ג אלא כרבנן והא דאמרינן בירושלמי אי מיתה בלא בני וכו' משכחת לה בכותב לה ועודה ארוסה אבל לאחר שנשאת לא אא"כ מחייב עצמו להחזיר ליורשיה מה שירש ממנה בכה"ג ודאי מהני עכ"ל וגם הרמב"ם פסק כדברי הרי"ף שכתב בפכ"ג מהלכות אישות וז"ל התנה עמה שלא יירשנה ה"ז לא יירשנה אבל אוכל פירות בחייה וכן אם התנה עמה שיירש מקצת נכסים וכן אם התנה עמה שאם מתה בלא בנים יחזרו נכסיה לביתה אביה הכל קיים בד"א שהתנה עמה קודם שתנשא שהנחלה הבאה לו לאדם שלא ממשפחתו מתנה עליה שלא יירשנה קודם שתהא ראויה לו אבל אם התנה עמה אחר שנשאת תנאו בטל ויירשנה כמו שביארנו התנה עמה אחר נשואין שלא יהיה לו דין ודברים בנכסיה ולא בפירי פירותיה עד עולם בחייה ובמותה ה"ז אינו אוכל פירו' כלל אבל אם מתה יירשנה כמו שביארנו וכתב הרב המגיד בהלכות לית הלכתא כרשב"ג וכן הכריעו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ודוקא במתנה ועודה ארוסה וכההיא דרב כהנא אבל משנשאת אין תנאו בירושה כלום דכיון שהירושה ראויה לו אם תמות עתה ה"ל כאומר לא אירש את אבא שלא אמר כלום ואפילו קנו מידו וכ"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכדעת רבינו והירושלמי הנזכר בהלכות הוא בכותב לה ועודה ארוסה א"נ בכותב לה בכתובתה בשעת כניסה אבל אחר נשואין לא אמר כלום אלו דבריהם מסכימים לדעת רבינו עכ"ל. ודברי ריב"ש בזה בסימן ס"ד וסימן ק"ב והשתא כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והרמב"ן והרשב"א ז"ל הסכימו שאם קודם נשואין מאנה

עמה שלא יירשנה תנאו קיים פשיט' דהכי נקטינן (ב"ה) ודברי רבינו באו בכאן בקצור שכך ה"ל לכתוב וכן אם התנה עמה אחר שנשאה או קודם שאירסה שלא ירשנה תנאו בטל ואם התנה עמה כן בעודה ארוסה לר"ח ור"י גם בזה תנאו בטל ולהתי"ף תנאו קיים ולזה הסכים א"א ז"ל:

סימן ע

סעיף קטן א

חייב במזונותיה כיצד אוכלת עמו ממה שהוא אוכל ושותה ממה שהוא שותה ואם משפחתה ובית אביה נוהגין בגדולות יותר ממה שנוהג הבעל וכו' עד אז צריך להנהיגה כדרך שהיתה נוהגת בבית אביה כן כתבו התוס' הרא"ש בר"פ המדיר (כתובות ע: ד"ה והאידנא) מדקדוק סוגית הגמרא:

סעיף קטן ב

שהרי ברשותו היא ליתן לה מזונות והיא תאכל לבדה כ"ז שתרצה דתנן המשרה את אשתו על ידי שליש לא יפחות לה משני קבין חטים וכו' עד ואם אין לו פוסק לעומתם פירות ממקום אחר משנה בס"פ אף על פי (כתובות דף סד:):

סעיף קטן ג

ומ"ש בספרי רבינו קב גרוגרות ומנה דבילה טעות סופר הוא וצריך להגיה או מנה דבילה כי כך הוא במשנה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם היא מניקה נותן לה יין שם מימרא דריב"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם היא רגילה נותן לה אפילו אינה מניקה מימרא ובריייתא שם וז"ל הרמב"ם בפי"ב פוסקין לה מעט יין לשתו' אם היה מנהג המקו' שישתו הנשים יין :

סעיף קטן ו

ומ"ש ואוכלת על שלחנו מליל שבת ונותן לה מעה כסף לשבוע שם במשנה אוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת ונותן לה מעה כסף לצרכה ובגמרא (דף סה:) מאי אוכלת רב נחמן אמר אוכלת ממש רב אשי אמר תשמיש ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב נחמן וכן פסק הרמב"ם בפי"ב מהלכות אישות ולזה נתכוין רבינו שכתב אוכלת על שלחנו ופרש"י אוכלת עמו ליל שבת שהוא ליל עונה ואהא דתנן נותן לה מעה כסף לצרכה פירש רש"י נותן לה מעה כסף. לכל שבת לדברים קטנים: ומ"ש ואם אינו נותן לה מה שעשתה מותר על מעשה ידיה הקצוב שחייבת לתת לו כדלקמן הוא שלה שם במשנה (דף סד:) ואם אינו נותן לה מעה כסף לצרכה מעשה ידיה שלה ולעיל בההוא פירקא גופיה (דף נח: נט.) אמתני' דהמקדיש מעשה ידי אשתו רב ושמואל סברי תקנו מזונות תחת מעשה

ידיה ומעה כסף תחת מותר וכיון דלא יהיב לה מעה כסף מותר דידה הוי ת"ש אם אינו נותן לה מעה כסף לצרכה מעשה ידיה שלה תני מותר מעשה ידיה שלה ואע"ג דרב אדא בר אהבה פליג עלייהו דרב ושמואל כותייהו נקטינן. וכתב הר"ן בסוף פירקין דלאו למימרא שיכול הבעל לומר איני נותן מעה ויהא המותר שלה דהא קי"ל יכולה אשה שתאמר איני ניזונת ואיני עושה ובודאי שיכולה ג"כ לומר איני נוטלת מעה כסף ואיני נותנת מותר ואי הוא נמי יכול לומר איני נותן מעה כסף מה הועילו חכמים בתקנתן הרי כל אחד מהן יכול לעכב אלא ודאי ה"ק שאם שתקה היא ולא תבעה מעה כסף לצרכיה ועשתה מותר הרי הוא לעצמה ואין הבעל יכול לומר ויתרה כתב הרמב"ן ז"ל דה"ה למזונות ולמעשה ידיה אלא רבותא קמ"ל שאפילו במעה כסף שאינה צריכה לו כ"כ לא אמרינן ויתרה עכ"ל ומ"ש שאם צמצמה והותירה מאלו המזונות הוא של הבעל שם (דף סה:) אפיסקא ואין נותנין לה חדשים בימות התמה וכו' ת"ר מותר מזונות לבעל ופרש"י כגון האשה שמזונות האמורים במשנתינו עודפים לה וכתב הר"ן ויש לדקדק אמאי לא חשבינן ציבי לבשל מאכלה ואפשר דמשום דתנא במקום הרים קאי וכדאיתא בגמרא לא חשיב ציבי דהא אית לה אבל היכא דלית לה ודאי יהיב לה א"נ האי תנא לא חשיב אלא מידי דמיכלא אבל מידי דבר אכשורי מיכלא לא קא חשיב ומש"ה לא חשיב נר ופתילה וכוס וחבית וקדרה אע"ג דודאי יהיב לה והכי איתא בירושלמי ותוספתא עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש בד"א בעני שבישראל כו' בסוף מתני' דהמשרה את אשתו ע"י שליש תנן בד"א בעני שבישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו ושינה רבינו לכתוב אבל בעשירים הכל לפי כבודם לומר שאע"פ שהוא אינו עשיר ולא מכובד אם בני משפחתה רגילין במזונות מרווחים יותר חייב ליתן לה דעולה עמו ואינה יורדת:

סעיף קטן ח

לשון הרמב"ם כמה מזונות פוסקין לאשה פוסקין לה לחם ב' סעודות בכל יום וכו' בפי"ב מהלכות אישות: ומ"ש ואם היה עני ביותר וכו' כתב ה"ה בפרק המדיר (כתובות עז.) כל האומר איני זן ואיני מפרנס יוציא ויתן כתובה ושמואל אמר עד שאתה כופה אותו להוציא כופה אותו לזון ורבא אמר אין אדם דר עם נחש בכפיפה ובהלכות והלכתא כשמואל וכ"פ ר"ח אבל בעל הלכות פסק כרבא וכתב הרשב"א דאפילו לדברי ר"ח והרי"ף איפשר לומר שאם אין ב"ד יכולין לכופו כגון שאין לו במה לפרנס א"נ שאינו רוצה להשתכר להרויח ולזון שכופין אותו להוציא דהא שמואל לא דחי להא דרב אלא מה"ט דעד שכופין אותו להוציא יכפוהו לזון הא אין יכולין לכופו לזון יכפוהו להוציא

עכ"ל והן הן דברי רבינו עכ"ל ה"ה ור"י כ' שתמהו על הרמב"ם למה כופין אותו להוציא מאחר שאין לו ממה לזונה דאם אין לו אין כופין כמו ב"ח שאין לו וכ"כ ר"ת בתשובה:

סעיף קטן ט

ומ"ש הבעל שרצה ליתן מזונות הראוים לה שתהיה אוכלת ושותה לעצמה וכו' כתב ה"ה כך הוא פשטא של משנתינו אבל הרשב"א כתב שהראב"ד פירש כגון שהוא (עושה) מלאכה או שלומד בעיר אחרת שעונתו מע"ש לע"ש והזקיקו לפרש כן שאילו בעושה מלאכה בעירו א"א להשרותה על ידי שליש אלא אוכלת עמו על השלחן ואם לאו יוציא ויתן כתובה משום דשמעי בה אינשי וזילא בה מילתא דיאמרו הבריות מה ראתה זו להתרחק משלחן בעלה וכדאמרינן (ע:) גבי מדיר את אשתו מליהנות לו א"נ מתני' כשקבל' עליה והכי מוקי לה בירושל' עכ"ל. וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן ק"ד: ורבינו כתב שהוא רשאי ומשמע מדבריו שכל אדם רשאי והטעם שאינו דומה למדיר את אשתו מליהנות לו דהתם יש שם איסור הנאה ואינה אוכלת עמו אפי' בליל שבת אבל כאן שאין איסור הנאה ועוד שהוא אוכל עמה בכל לילי שבת רשאי עכ"ל ה"ה ז"ל וגם הר"ן כתב דאף על גב דבירושלמי מוקי מתני' בשקבלה עליה דוקא מדברי הרמב"ם נראה דדוקא ע"י נדר הוא דמציא אמרה דזילא בה מילתא אבל שלא ע"י נדר לא וכפשטא דמתניתין. וה"ר שלמה בן צמח כתב המשרה את אשתו ע"י שליש השנוי בפרק אע"פ היינו ברצונה דשלא ברצונה אינו רשאי כמ"ש הרמב"ן בר"פ המדיר ומפרשים אחרים פרק אע"פ ולענין תשמיש אינו רשאי לגרוע עונה כלל ואם עושה כן בין לתשמיש בין להשרותה על ידי שליש שלא מרצונה דנין לו כדין מורד על אשתו עכ"ל:

סעיף קטן י

כתב ה"ר אליהו חייב אדם להשכיר עצמו כפועל לפרנס את אשתו וכו' ור"ת היה אומר שא"צ וכו' כ"כ התוספות והרא"ש בפרק אע"פ (כתובות סג. ד"ה באומר) גמרא מתני' דמורדת דמקשי למ"ד דמאי מורדת ממלאכה מדתנן וכן המורד על אשתו מוסיפים לה על כתובתה בשלמא למ"ד מתשמיש כי היכי דאיהי משעבדא ליה איהי נמי משועבד לה אלא למ"ד ממלאכה מי משועבד לה ומשני אין באומר איני זן ואיני מפרנס מכאן היה רוצה להוכיח רבינו אליהו שאדם מחוייב להשכיר את עצמו לעשות מלאכה לפרנס את אשתו מדקאמר איני זן ואיני מפרנס משמע דהוי מורד ממלאכה שהוא משועבד לה לעשות כדי לזונה ולפרנסה וגם מספר כתובה הוא מוכיח שכתוב בה אפלח ואוקיר ואזון יתיכי ור"ת אומר מהכא אין ראיה דה"פ באומר איני זן ואיני מפרנס דהיינו מרד האיש כנגד מרד האשה דמרד האשה היינו במלאכה שתחת מזונותיה ומרד האיש הוי

במזונות שהן כנגד מעשה ידיה ומכתובתה אין להוכיח דאפלח אינו ר"ל שכירות אלא עבודה שדרך האיש לעבוד בביתו כגון לחרוש ולורוע:

סעיף קטן יא

וכ"כ הרמ"ה לחיוביה למיעבד לא מחייבינן ליה וכו' ובתשובת מיימונית דשייכי לספר נשים כתוב שרבותינו שבצרפת נוהגים כפסק רבינו אליהו. ועיין במרדכי פרק המדיר: כתוב בתשובת הרשב"א סימן תת"צ התובעת מזונות מבעלה והבעל אומר שאין לו מה לתת לה ויש לו קרקעות אמנם הם מיוחדים לכתובה והוא אוכל פירותיהם היאך יעשו עיין שם ועיין בתשובת המיימוני דשייכי לספר נשים סימן ל"א: כתב עוד הרשב"א שנשאל על ראובן שנשא אשה ואח"כ נשתטית והבעל אינו רוצה לזונה משל עצמו אלא מכתובתה והשיב הנושא את השוטה אינו חייב לזונה מפני שלא תקנו לה חכמים נישואין כדאיתא בפרק חרש (קיב:) אבל הנושא אשה ואחר כך נשתטית חייב לזונה ולרפאותה ואינו פטור לא ממזונותיה ולא מרפואתה אלא במגרש וכדתנן בפרק נערה (כתובות נא.) לקתה חייב לרפאותה אם אמר הרי גיטך וכתובתך ותרפא את עצמך רשאי וזו שנשחטית אינו רשאי לגרשה בגט כמו ששנינו בפרק חרש (קיב:) ואע"פ שתקנו מעשה ידיה תחת מזונותיה אין מזונותיה מעוכבין על מעשה ידיה וחייב הוא לזון את אשתו חולה כבריאה עכ"ל:

סעיף קטן יב

מי שהלך למ"ה ואשתו תובעת מזונו' ג' חדשים הראשונים אין נותנין לה וכו' בפ' שני דייני גזירות (כתובות דף קו: קז.) איתמר רב אמר פוסקין מזונות לאשת איש ושמואל אמר אין פוסקין אמר שמואל מודה לי אבא בג' חדשים הראשונים לפי שאין אדם מניח ביתו ריקן בששמעו בו שמת כ"ע לא פליגי דפוסקין כי פליגי בשלא שמעו בו שמת ומסיק בגמרא הלכתא כרב וכתב הריטב"א בתובעת מזונות להבא עסקינן דאילו לשעבר אין פוסקין לה כלל דהא אילו הוי בעל הכא הוה מצי טעין ואמר פרעתי ולא מחייבינן ליה וכ"כ התוספות ודוק' ביוצא לדעת נחלקו דבהא איכא למיחש לצררי או לשמא אמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך אבל אם נודע ודאי יצא למקום קרוב לחזור לאלתר כדרך בני אדם ואח"כ נשתקע שם וכיוצא בו דכ"ע פוסקין ואפי' תוך ג' חדשים וכן הורו רבותי עכ"ל:

סעיף קטן יג

ומ"ש אפילו שבועה אינה צריכה שם במשנה (דף קה.) פלוגתא דחנן ובני כהנים גדולים ואיפסיקא בגמרא הלכתא כחנן דאמר לא תשבע אלא בסוף כלומר כששמעו שמת ותבא לגבות כתובתה תשבע שלא עכבה משל בעלה כלום ולא תשבע בתחלה בשעת גיבוי

מזונות. כתב המרדכי שאם הלך בעלה ממנה מתוך קטטה ונתכוין לעגנה היא נאמנת ליטול מזונות לאלתר אפילו תוך ג' חדשים ועיין עוד שם :

סעיף קטן יד

ומ"ש אבל אין נותנין לה במה שתתקשט וכו' שם (דף קז) אהא דתניא מי שהלך למ"ה ואשתו תובעת מזונות ב"ד יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין לאשתו אבל לא בניו ובנותיו ולא דבר אחר מאי דבר אחר רב חסדא אמר תכשיט רב יוסף אמר צדקה מאן דאמר תכשיט כל שכן צדקה מאן דאמר צדקה אבל תכשיט יהבינן לה דלא ניחא ליה דתינוול ופרש"י תכשיט. בשמים של אבקת רוכל שהנשים מתקשטות בהם ופסק הרמב"ם בפי"ג מהלכות אישות כמ"ד דאין פוסקין לה תכשיט:

סעיף קטן טו

ומ"ש ויש מהגאונים שכתבו שאין פוסקין לה מזונות עד שתביא כתובתה וכו' והרמב"ם כתב שפוסקין לה אפילו אין כתובתה בידה בפי"ב מהלכות אישות כתב שתי סברות אלו וכתב שדעתו נוטה לדעת האומרים שפוסקין לה אפילו אין כתובתה בידה:

סעיף קטן טז

ומ"ש וכן אמר א"א הרא"ש ז"ל תמהני עליו שהרי הרא"ש בפרק שני דייני גזילות תמה על דברי הרמב"ם ונראה שרבינו סובר שלא תמה על דבריו אלא מפני שכתב שמי שהלך למ"ה אשתו ניזונת בלא שטר כתובה ואלמנה אינה ניזונת אא"כ שטר כתובתה בידה והרא"ש תמה עליו משום דיותר יש להחמיר על אשה שהלך בעלה למ"ה מבאלמנה ומ"מ כיון שהעלה דאלמנה ניזונת אפילו אין שטר כתובה בידה איכא למימר דסבר דה"ה למי שהלך בעלה למ"ה ולפי שאין דבר ברור בדברי הרא"ש שכתב שם איפשר שמפני כך לא כתב רבינו וכ"כ הרא"ש אלא וכן אמר הרא"ש כלומר אע"פ שלא כ"כ בפירוש מ"מ כך אמר לנו בע"פ שזה היה דעתו:

סעיף קטן יז

כתב הרמב"ם שב"ד פוסקין לה מזונות ואין חושבין על מעשה ידיה עד שיבא בעלה וכו' בפי"ב מהלכות אישות וכתב ה"ה כ"נ מן הסוגיא שבפרק שני דייני גזילות דלרב אפילו בדספקה מעשה ידיה פוסקין לה מזונות וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל כדברי רבינו וגם הר"ן כ' כן בשמם בפ' הנזכר וכתב עוד שכן נמצא להרי"ף בתשובה והוא ז"ל תמה על דבריהם וכתב אע"פ שדעת אבות העולם כך דברי תימה הם שכיון שהיא חייבת במעשה ידיה לבעל למה לא יחשבו ב"ד עליו כשיחשבו לה מזונות והראיה שהביאו מדאמרינן א"נ קטנה וספקה אינה מכרעת כלל וכו' כך נראה לי מדברי רש"י וכו' ובסוף דבריו כתב אף על פי שהדברים מראים כן אין לנו כח לחלוק על אבות העולם עכ"ל:

והרא"ש כתב על דברי הרמב"ם דלא מסתבר כלל שהדבר ראוי כשנפרעין מנכסי אדם שלא בפניו שיש להפך בזכותי וכתב רבינו דבריו אלה לקמן בסמוך:

סעיף קטן יח

ומ"ש וכן אם לא עמדה בדין אלא מכרה לעצמה למזונות מכרה קיים ואינה צריכה לא שבועה ולא הכרזה וכו' כל זה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה דעת רבינו שמזונות אלו שוים למזונות האלמנה וכשם שהאלמנה מוכרת למזונותיה שלא בב"ד ואפילו בלא טענת [חינא] כדאיתא בפרק אלמנה ניזונית (כתובות צ"ו.) כך זו מוכרת שלא בב"ד וכן משמע בסוגיא דלא שמעו בו שמת הוא לרב כמו שמעו בו (שמת) לשמואל ולא ראיתי מי שיחלוק בזה:

סעיף קטן יט

ומ"ש ואינה צריכה הכרזה וכו' בפ' אלמנה נזונת למזוני מזבניה בלא אכרזתא ופטורה [מן השבועה כחנן דאמר תשבע בסוף ולא בתחלה ופירש רבי' בסוף בשני דרכים או בבא הבעל לטעון או בבא היא לגבות כתובתה עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה מי שהלך למ"ה והפקיד כלים ביד אחד או השאילם לו מוציאין מיד הנפקד למזונות אשתו אבל מיד השואל אם לא הגיע זמן שאילתו אין מוציאין לפי שדין משועבדים יש להם כל זמן שאלתן ואין מוציאין למזון האשה מנכסים משועבדים עכ"ל מי שהלך למ"ה והפקיד ממונו ביד שמעון והזכיר אם תבא אשתי לפניך לא תתן לה כלום ואם אמות לא תתן לה כלום כי אם לבתי קטנה והלך לו ואשתו תובעת מזונות עיין בתשובות המיימוני דשייכי לספר נשים ומרדכי פרק בתרא דכתובות כתוב במרדכי בפרק הנזכר אם היא תובעת את הנפקד לדין כופין אותו לתת לה מדרבי נתן ואם החזיר הנפקד לבעל אחר שתבעתו בב"ד חייב ליתן שאל"כ מה הועילו מדרבי נתן ולו' חדשים יוציאו מן הנפקד למזונותיה אבל יותר אין כח ב"ד לעכבו:

סעיף קטן כ

ואם עמד א' ופרנסה מדעתו אין הבעל חייב לשלם כיון שלא צוה לו לפרנסה בפרק ב' דייני גזילות (דף קז:) תנן מי שהלך למ"ה ועמד א' ופרנס את אשתו חנן אומר איבד מעותיו נחלקו עליו בני כהנים גדולים ואמרו ישבע כמה הוציא ויטול ואיפסיקא הלכתא בגמרא (דף קט.) כחנן וכתב הר"ן שם ובפרק אין בין המודר בשם הרשב"א דדוקא במפרש שמחמת מזונות שחייב לה בעלה הוא נותן לה דבכה"ג ה"ל כפורע חובו של חבירו שהוא פטור אבל פרנס סתם חוזר וגובה לפי שכל המפרנס סתם אינו מפרנס אלא בתורת הלואה וה"ל כלותה ואכלה והביא ראיה לדבר והר"ן ז"ל דחה ראייתו וגם ה"ה בפי"ב מהלכות אישות הביא דברי הרשב"א וכתב עליהם ואין נראה כן דעת הגאונים

אלא אפילו במפרנס סתם אבד מעותיו ונתן טעם לדבריהם וכתוב בתשובת הריב"ש בסימן תפ"א דאפילו הרשב"א לא אמר דמן הסתם לא הניח מעותיו על קרן הצבי אלא לומר שמשתלם מן הבעל אבל להשתלם מן האשה דבר פשוט הוא שאינה חייבת לו כלום אא"כ לותה ממנו בפירוש וכן הודה הרשב"א עצמו שכ"כ בתשובה אף במי שהיה חייב מעות לאשה ודן שלא תקבל לו בחשבון חובה מה שהוציא לה למזונותיה עכ"ל כתב בהגהות מרדכי סוף כתובות מעשה בא' שפירנס את בתו ולבסוף תבע מחתנו מה שהוציא עליה והיה החתן מסיק זוזי בחמיו וטען חמיו אני פירנסתיה ממה שהייתי חייב לך מדרבי נתן שמוציאין מזה ונותנים לזה והשיב רבינו שמחה שהדין עם חמיו דאף על גב שאם לא היה חמיו חייב לו היה פטור השתא דחייב לו טענתיה טענה והביא ראיה לדבר :

סעיף קטן כא

ומ"ש אבל אם לותה בעדים חייב לשלם לזה שלותה ממנו בפ' ב' דייני גזילות (דף קי:) תניא כיצד אמרו ממאנת אין לה מזונות אי אתה יכול לומר ביושבת תחת בעלה שבעלה חייב במזונותיה אלא בשהלך בעלה למ"ה ולותה ואכלה ועמדה ומיאנה טעמא דמיאנה הא לא מיאנה יהבינן לה וכתב הרי"ף ע"ז ש"מ דהא דאמר חנן הניח מעותיו על קרן הצבי ה"מ פירנס אבל לותה ואכלה מוציאין ממנו ותו גרסינן בפרק יש מותרות (יבמות פה.) בעא מיניה רבי אלעזר מר"י אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט יש להן מזונות או לא ואמרינן ה"ד אי ביושבת תחתיו בעמוד והוצא קאי מזוני אית לה לא צריכא כגון שהלך בעלה למדינת הים ולותה ואכלה ש"מ דכל אשה שהלך בעלה למדינת הים ולותה ואכלה שהבעל חייב לפרוע וכן הלכתא עכ"ל וכתב הרא"ש על זה התוספות כתבו דוקא אם לותה אחר שפסקו לה ב"ד מזונות משום דקשיא להו ההיא דלעיל ואם אמר צאי מעשה ידיך במזונותיך רשאי כדפרשינן לעיל ומפרש"י דמתניתין דחנן דאמר איבד מעותיו משום דפרנס מעצמו הא אם לותה משלם מיירי כשפסקו לה ב"ד תחלה ופשטא דמתניתין לא משמע הכי דאיירי דוקא בשפסקו לה ב"ד ועוד דההיא דיש מותרות דאיירי בלותה בלא פסק ב"ד דמסתמא אין פוסקין לה ב"ד מזונות כל זמן שהיא יושבת תחתיו משום דבעמוד והוצא קאי הילכך נראה דאם לוותה בעדים אף בלא פסק דין חייב לפרוע ומוציא מן הבעל מה שהלוה מדרבי נתן והר"ן כתב על דברי חנן אם הלוה את האשה מעות ע"מ שתשלם לו תובעה והיא תובעת לבעל וישלם כך כתב רש"י אבל הרא"ה כתב דעיקר חיובו של מלוה על הבעל הוא ומיהו היכא דלית ליה לבעל היא חייבת שאף היא נשתעבדה לו אלו דבריו וכיון שהוא ז"ל מודה בכך אף

כשיש לו לבעל אין לנו שיהא שעבודו של מלוה על הבעל אלא על האשה הוא והיא תובעת לבעל כדברי רש"י א"כ כשאין נכסים לאשה יכול הבעל חוב לתבוע לבעל מדרבי נתן עד כאן לשונו :

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו ואם יאמר כשיבא צאי מעשה ידיך במזונותיך רשאי ואין משלם מה שלותה וכו' עד מסתמא כשב"ד פסקו לה מזונות דקדקו מה שצריכה יותר על מעשה ידיה שרגילה לעשות הכל דברי הרא"ש שם וסיים בדבריו ודלא כהרמב"ם שכתב שמי שהלך למ"ה ואשתו תובעת מזונות שאין ב"ד אומרים לה שתעשה ותאכל אלא פוסקין לה מזונות דלא מסתבר כלל שהדבר ראוי כשנפרעין מנכסי אדם שלא בפניו שיש להפך בזכותו עכ"ל וכבר כתבתי זה לעיל בסמוך וכתבתי שדעת הרמב"ן והרשב"א כדעת הרמב"ם ז"ל וכתב ה"ה בפי"ב מהלכות אישות נראה מדברי רבינו שאפילו בלותה אין מחשבין עמה על מעשה ידיה אלא פורע הקפותיה וכן הסכים הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין במרדכי וכתב בעל התרומות בשער ס"ה על מה שפסק הרי"ף דלותה ואכלה חייב הבעל לפרוע ומסתברא דכיון דהאשה לקחה המעות בתורת הלואה מבעל המעות אע"פ שלא אמר בפני העדים בפירוש למזונות אני לוה ואף לא אמר המלוה למזונותיה אני מלוה לה כיון דבשעת תביעה הודית היא דלמזונותיה לותה והוא מודה דלא הניח לה מזונות או נפרע ממנו דהא לא תנן אלא לותה ואכלה ומצאתי בתשובה לרבני צרפת וה"מ בלותה שלא בפניו אבל לותה בפניו כגון שהיה עמה בכעס וגירשה מביתו ועמדה ולותה בפני בעל הואיל (ולא) זימנתו לדין הניח מעותיו על קרן הצבי וכן אם הלך למ"ה ועמד וצוה בעלה שלא להלוותה והיא שתקה ועמדה ולותה גם הוא איבד מעותיו והניחם על קרן הצבי ול"נ דכל היכא שהבעל חייב במזונותיה לא אבדה זכות מזונותיה חוץ ממורדת מלעמוד עמו שהפסיד' מזונותיה וכן הסכים הרמב"ן וזה אשר השיב לי כל השאלות תשובה אחת להן דודאי כל היכא דבעל חייב לזון את אשתו אם לותה ואכלה חייב לשלם הילכך אע"ג שהוא כאן ולא זימנתו לדין לא הפסידה מזונותיה אע"פ שעמד והכריז שלא ילוה אדם לאשתו לאו כל הימנו להפסידה זכותה והוא דלא ספקה ממעשה ידיה אבל בדספקה אם עמד והכריז שלא ילוה אדם לאשתו נ"ל דכמי שאמר שתוציא לה מעשה ידיה למזונותיה דמי ופטור בין ששמע המלוה בהכרזה זו בין שלא שמע ואם שתק ולותה ואכלה ולא עשתה אע"ג דספקה מוציאין ממנו וכך הם דברי הרמב"ם במי שהלך בעלה למ"ה ולותה ולא עשתה חייב ואף על גב דספקה מוציאין ממנו ויש להם פנים כהלכה ומעתה אין לנו לחלק בין עומד כאן להלך למ"ה עכ"ל :

סעיף קטן כג

ואם בא הבעל ואמר הנחתי לה מזונות כשיצאתי מכאן נאמן וכו' בפ' שני דייני גזילות (דף ק"ז) תניא מי שהלך למ"ה ואשתו תובעת מזונות בני כהנים גדולים אומרים תשבע חנן אומר לא תשבע ואם בא בעלה ואמר פסקתי לה מזונות נאמן ופרש"י נאמן ובשבועה ומחזרת מה שנתנו לה ב"ד וכתבו התוספות היינו טעמא דסתמא דמילתא מתפיס לה צררי ולר' נראה נאמן להצריכה שבועה ובשבועה תגבה מה שלותה ואכלה דאי לאו הכי לא תמצא מי שילוה לה שיראים להפסיד אבל עכשיו שהיא נשבעת אין יראים כלום שסומכים עליה שתשבע וכתב הרא"ש לא נ"ל האי פירושא דמילתא דפשיטא הוא מאחר שהוא מוחזק וטוען ברי שתהא צריכה שבועה ומאי קמ"ל ועוד לישנא דנאמן לא משמע הכי ועוד מאחר שהוא מוחזק וטוען ברי למה מוציאין ממנו ממון וכי משום תקנתא דידה שתמצא להלוות נוציא ממון מחזקתו הילכך נראה כפרש"י וכן פירש הרי"ף ז"ל נאמן ובשבועה עכ"ל והרמב"ם כ' בפרק י"ב מהלכות אישות הרי שעמדה בדין ופסקו לה מזונות ומכרו ב"ד ונתנו לה או שמכרה היא לעצמה ובא הבעל ואמר הנחתי לה מזונות הרי זו נשבעת בנקיטת חפץ שלא הניח לה לא תבעה ולא מכרה אלא שהתה עד שבא הוא ואומר הנחתי לה והיא אומרת לא הנחת לי אלא לויתי מזה ונתפרנסתי נשבע שבועת היסת שהניח לה ונפטר וישאר החוב עליה. מכרה מטלטלין ואמרה למזונות מכרתי והוא טוען ואומר מזונותיך הנחתי נשבעת שבועת היסת שלא הניח. הרי שלא תבעה ולא לותה ולא מכרה אלא דחקה עצמה ביום ובלילה ועשתה ואכלה אין לה כלום עכ"ל וכתב ה"ה הרי שעמדה וכו' בפרק שני דייני גזילות מי שהלך למ"ה ואשתו תובעת מזונות ואמר צאי מעשה ידיך במזונותיך רשאי קדמו ב"ד ופסקו מה שפסקו פסקו עוד שם מי שהלך למ"ה ואשתו תובעת מזונות בני כהנים גדולים אומרים תשבע חנן אומר לא תשבע ואם בא הבעל ואמר פסקתי לה נאמן ובהל' נאמן ובשבועה ודעת רבינו בפירוש ברייתות אלו כך הוא מי שהלך למ"ה ואחר חזרתו אשתו שדחקה עצמה ונזונת תובעת מזונות והוא אמר צאי מעשה ידיך למזונותיך שכיון שנתפרנסה בלא הלואה אינו חייב ליתן לה כלום ויש שם גירסא אחרת ואמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך רשאי פירוש שכבר אמר לה בצאתו והיא שתקה ובירושלמי מצאתי כגירסא הראשונה ואם קדמו בית דין ופסקו ומכרו לה או היא מכרה לעצמה אין לאחר מעשה ב"ד כלום ואינו נאמן הבעל לומר הנחתי לה שום דבר כדי להפקיע מעשיה וכן כתבו ז"ל וכתב רבינו שהיא נשבעת בנקיטת חפץ כשמכרה קרקע ונראה שהוא פירוש למה שאמרו במשנה תשבע בסוף ולא תשבע בתחלה כלומר תשבע בסוף כשיבא הבעל אם יטעון דבר כנגדה כמו

שיתבאר ושבועת המשנה ידוע שהיא בנקיטת חפץ והברייתא שאמרה ואם אמר הבעל הנחתי לה מזונות נאמן הוא בשלותה שלא מכרו ולא מכרה היא אלא שלותה וה"ל כתובעת ולכך הוא נאמן ובשבועה כנזכר בהלכות פירוש שבועת היסת כדין כופר בכל וכן כתבו ז"ל: מכרה מטלטלין וכו' דעת רבינו שכיון שלא מכרה קרקע אלא מטלטלים שהיתה יכולה לכפור בהן ולומר אין לך בידי כלום ולא היתה נשבעת אלא היסת אף כאן אינה נשבעת אלא היסת הרי שלא תבעה וכו' פשוט הוא לפי הגרסא שהזכרתי בברייתא ואמר צאי מעשה ידיך במזונותיך ואפילו לגירסת האחר דין זה אמת וכתב הרמב"ן ז"ל פרק אלמנה ניזונת והוכיח כן וכתב הוא ז"ל וה"מ דלא מפקה מבעלה כלום אבל אם עשתה והותירה הכל שלה שאינו נותן לה מזונות זכתה היא במעשה ידיה ואפילו דרך שתיקה וכן דעת הרשב"א ז"ל עכ"ל והרא"ש כתב תניא מי שהלך למ"ה ובאת אשתו ותובעת מזונות ובא ואמר צאי מעשה ידיך במזונותיך רשאי פירוש ואשתו תובעת מזונות שלותה ואכלה קודם שבא ואמר צאי מעשה ידיך במזונותיך כלומר לא אפרע כי היה לך להתפרנס ממעשה ידיך ואע"פ שאינה מספקת דאם לא היו מלוים לה היתה דוחקת עצמה ומצמצמת ואין לפרש דה"ק אני אמרתי לה קודם שהלכתי צאי מעשה ידיך במזונותיך ונתרצית דא"כ הל"ל נאמן אלא רשאי משמע דהשתא הוא רשאי לעשות כן כדי שלא לפרוע מה שלותה והא דאמרינן לקמן לותה ואכלה ועמדה ומיאנה ודייקנא טעמא דמיאנה הא לא מיאנה אית לה התם מיירי שפסקו לה ב"ד ואח"כ לותה עכ"ל: ומ"ש רבינו וכן דעת הרי"ף שכתב בתשובה ששאלוהו באשה שהלך בעלה למדינת הים וכו' תשובה זו כתובה בספר התרומה שער ס"ה ומסיים בתשובה הנזכר ואם האשה לא לותה כלום אלא אביה או אחיה הוסיפו לה פירות או ליפתן דרך כבוד או שהיו מרחמים עליה שלא לשום הלואה אין הבעל חייב באותם דברים כלל ועלה אמרינן מי שהלך למ"ה ועמד א' ופירנס את אשתו איבד מעותיו ומה שאנו אומרים שנתנו לה לשם כבוד כגון ששלחו לה מה שלא אמרה להם הלויני כך וכך שלחו לי כך וכך אבל מה שקבלה מהם לשם הלואה חייב כדמפורש דינו ואם הם טוענין שהוא צוה אותן לתת לה הוצאה ע"מ שישלם לה הוא ואמר הוא להד"מ ישבע היסת ויפטר עכ"ל ועיין במרדכי שם ומצאתי כתוב בתשובת הר"מ אפילו מאן דמפליג בין אב לאחר ה"מ למזונות או לקבורה אבל בגדי שבת ורגל שאין לה צורך גדול כ"כ לא ואם הלך למ"ה והיא יצאה מבית חמיה ולותה ואכלה עיין במרדכי בפרק הנזכר:

סעיף קטן כד

ואם בא ואמר קודם שהלכתי אמרתי לה צאי מעשה ידיך במזונותיך ונתרצית נאמן זה לא מצאתי מבואר אבל נלמד הוא מדין בא ואמר הנחתי לה מזונות כשיצאתי שנתבאר בסמוך שנאמן בשבועה:

סעיף קטן כה

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפי"ב מה"א וכתב ה"ה בפ' שני דייני גזלות מתבאר בסוגיא שאם אמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך שאין לה מזונות וכתב רבינו שאילו לא רצתה בדבר זה וכו' לומר דדוקא כששתקה אבל אם מיחתה ואמרה איני רוצה לאו כל כמיניה דמזוני עיקר כמו שנזכר למעלה ופשוט הוא וכן כתבו המפרשים ז"ל ורש"י פירש וקבלה עליה ואפשר שהוא ז"ל יודה ששתיקתה היא קבלה עכ"ל: כתב הרשב"א שנשאל על שמעון שהלך למ"ה ואשתו תובעת לראובן המחזיק בקרקע בעלה שיצא ממנו כדי שתמשכנו למזונותיה ויש לשמעון נכסים אחרים בני חורין והשיב אפי' נכנס ראובן מעכשיו בקרקע שמעון אין האשה בעלת דין שלו אא"כ היא מורשה משמעון בעלה או שב"ד מעצמן דנין עמו לפי מה שהוא ענין אם נטושין אם רטושין אבל היא אינה בזה אלא כנכריה זולתי אם תבא לגבות ממנו כתובתה או מזונותיה וכיון שיש נכסים אחרים בני חורין תגבה מהם עכ"ל וכ' עוד שנשאל על ראובן שהלך למ"ה ותבעה אשתו מב"ד לפסוק לה ולבתה מזונות ופסקו לה ולבתה ידועים מזונות ויזונם שמעון אביה וכתב לו ב"ד שיפרע מנכסי ראובן בכל מקום שהם לפי שהם נזונות על ידו ועוד נתנו לשמעון כח ורשות שכ"ז שלא תמצא האשה מנכסי בעלה להתפרנס מהם שיוציא לה שמעון בתורת הלואה ומת ראובן והיו האשה ובתה נזונות על שלחן שמעון וכשגדלה הבת פסק לה שמעון נדוניא משלו והשיאה ללוי ואח"כ נפל לאותה בת ירושה מבית מורישי אביה ועכשיו בא שמעון להפרע ממנה מה שהוציא במזונותיה והיא משיבתו כשם שנתחסדת עמי להשיאני משלך כך נתחסדת עמי לפרנסני משלך ושמעון טוען מעולם לא ויתרתי על המזונות רק הייתי ממתין עד שיהיו לך נכסים ותפרעני והשיב ב"ד שפסקו מזונות לבת שלא כדין עשו כיון שהלך מדעתו כדתניא בפרק נערה (כתובות מח:) ומ"מ האשה והבת לא לוו כלום משמעון כדי שתהא צריכין לחזור אחר נכסי שמעון להפרע ממנו שיחזור שמעון ומפרע ממנו כדרך האשה שלותה ואכלה אלא שמעון קבל עליו לזון והוא ידרוך על נכסי הבעל בכל מקום שימצאם אבל רואה אני שלאחר מכאן כתבו לו ב"ד וכל זמן שלא תמצא נכסים לבעל להתפרנס מהם שיוציא לה בתורת הלוואה כל צרכיה ולפיכך הדין עמו במה שתובע להפרע מן הבת ואם נתחסד להשיאה לבעל משלו אין זה מחייבו ליתן לה מזונות משלו כמה זמן תשהא אשת איש מלתבוע מזונות ותפסידם

אכתוב בסימן צ"ג ועוד אכתוב שם שאם לא נתן לה מזונות ועשתה ואכלה והותירה אין לבעלה עליה כלום אם גובה האשה מזונות ממתנה שנתן בעלה עיין במרדכי פרק נערה שנתפתתה כתב הריטב"א בפרק הנושא גבי מתניתין דאלמנה שאמרה אי איפשי לזוז מבית אבא וכו' ואם היתה טוענת מפני שהיא ילדה וכו' וה"ה לאשה בחיי בעלה שיצאה מביתו והלכה לה שאם נתנה טעם לדבריה חייב לתת לה מזונות שלימים במקום שהיא אבל אם לא ביררה טעם לדבריה אינו נותן לה מזונות שאין חיוב מזונות לאשה על בעלה אלא כשהיא עמו על שלחנו וכן הוא באלה הדברים רבה על פסוק למען ירבו ימיכם ואפילו לדברי הרמב"ם שאומר שיכול להשרותה ע"י שליש הוא עדיף מינה בזה ואפילו לפי ברכת הבית אפשר דלא יהיב לה דלא תקון לה רבנן מזונות אלא ביושבת תחתיו ומשמשתו אבל בשאינה יושבת עמו ואינה באה בטענה אין לה דין מזונות וכן דעת רבותי אף בשהלכה בטענה אם שתקה ולא תבעה מזונות מחלה להו לשעבר כדכתיבנא בפרק הכותב עכ"ל: (ב"ה) ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן ע"ז ובדברי הרמב"ן שכתבתי בסימן צ"ד: כתוב בת"ה סימן רפ"ד על אשה שעברה על תקנת הקהל שיש עליה קנס אם חייב הבעל לשלם הקנס :

סימן עא

סעיף קטן א

חייב אדם לזון את בניו ובנותיו עד שהן בני שש וכו' מימרא בס"פ אע"פ (כתובות דף סה:) ומ"ש בשם הר"מ מרוטנבורג כ"כ הרא"ש בשמו בפרק נערה שנתפתתה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומשש ואילך מצוה לזונם עד שיהיו גדולים בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מט:) באושא התקינו שיהא אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים ופרש"י כשהם קטנים עד שיביאו ב' שערות:

סעיף קטן ג

ומ"ש וע"ז נאמר עושה צדקה בכל עת ואם אינו רוצה אין כופין אותו וכו' עד לוקחין ממנו בע"כ משום צדקה וזנין אותם עד שיגדלו שם:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם הלך למ"ה והניחם כאן מוכרים מנכסיו לפרנסם עד שיהיו בני שש וכו' אבל מי שנשתטה מפרנסין אשתו מנכסיו וכו' שם (ד' מח.) אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מי שנשתטה ב"ד יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסים את אשתו ובניו ובנותיו ודבר אחר א"ל רבינא לרב אשי מ"ש מהא דתניא מי שהלך למ"ה ואשתו תובעת מזונות ב"ד יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסים את אשתו אבל לא בניו ובנותיו ולא דבר אחר א"ל ולא שאני

לך בין יוצא לדעת ליוצא שלא לדעת מאי דבר אחר אמר רב חסדא תכשיט ורב יוסף אמר צדקה מ"ד תכשיט כ"ש צדקה מ"ד צדקה אבל תכשיט יהבינן לה דלא ניחא ליה דתינוול ופרש"י אבל לא בניו ובנותיו. שאינו חייב במזונותיהם בחייו: ולא שאני לך וכו'. יוצא מן המקום לדעת היה בידו לצוות על מזונות בניו ובנותיו ואשתו ולא צוה גילה דעתו שאינו רוצה לזון הילכך אשתו דמחייב לה בתנאי כתובה אשתעבוד נכסיה בניו ובנותיו לא אבל נשתטה דיצא מן העולם שלא לדעת מסתמא ניחא ליה שיזונו בניו ובנותיו משלו: תכשיט. בשמים של אבקת רוכל שהנשים מתקשטות בהם ועיין שם במרדכי והרמב"ם כתב בפי"ב מהלכות אישות כשם שב"ד מוכרים למזון האשה שהלך בעלה כך מוכרין למזון בניו ובנותיו כשהן בני שש שנים או פחות אבל יתר על שש אין זנין אותן מנכסיו שלא בפניו אע"פ שהוא אמוד וכן מי שנתנוהו בקולר או נשתטה ב"ד יורדין לנכסיו וזנין אשתו ובניו ובנותיו שהן בני ששה שנים או פחות ומפרנסין אותם ע"כ ומה שהוקשה לרבינו בדבריו כבר הרגיש בו הרב המגיד וייישבו שכ' וז"ל ויש לשאול שנראה מדבריו שהבני' שהם יותר על שש אין זנין אותם מנכסי מי שנשתטה ודינו שוה למי שהלך למ"ה ובגמרא חלקו בהם בפירוש ואין שם בזה שום מחלוקת והתשובה שרבינו לא כתב במי שנשתטה אלא במי שמוציאין מנכסיו בין שהוא אמוד בין שאינו אמוד והוא בקטנים עד שש ובזה הושוו מי שנשתטה ומי שהלך למ"ה אבל בגדולים מבן שש והוא אמוד לא דבר רבינו בכאן ובזה חלוק מי שנשתטה ומי שהלך למ"ה וסמך לו רבינו על מ"ש בסוף הלכות נחלות שמי שנשתטה שפוסקין צדקה על ממונו ולא יהיו בניו הגדולים על ו' פחותים מאחר וכבר ביאר רבינו למעלה שהן ניזונין משום צדקה וכ"ש שמוציאין ממנו צדקה וזנין בניו וזה ברור כנ"ל עכ"ל: כתב הר"ן מצאתי בהלכות ישנות הילכך לגבי מי שנשתטה עבדינן הא והא ולגבי מי שהלך הא והא לא עבדינן כרב חסדא דרבינו הוא לגבי רב יוסף ואף הרמב"ם כתב בסוף הלכות נחלות ומי שנשתטה או נתחרש ב"ד פוסקין עליו צדקה אם היה ראוי ולא ידעתי למה דלרב חסדא דאמר תכשיט נהי דאברייתא קאי איפשר דדבר אחר דאמר מר עוקבא גבי נשתטה ה"נ מפרש ליה אתכשיט שמענו אבל צדקה מנין עכ"ל כתוב בתשובת הרשב"א סימן תתקפ"ח שנשאל על איש שנשתטה והמעות ביד קרובי האשה עדיין אם נאמר תזון היא מן הנכסים והוא מן התמחוי או אם מוציאים ב"ד מידם והשיב דמוציאין דא"א לגבות היא כתובתה כל שהוא אינו יכול לגרש אלא נזונין היא ובעלה ובניהם בת גדולה שהיא חולנית ותובעת מאביה שיפרנסנה כי גרעה מקטנה וגם תובעת שישיאנה עיין בהגהות מרדכי דקידושין : מדברי הרא"ש בתשו' כלל י"ז סימן ז' נראה בהדיא דמי שבא

על הפנויה וילדה ממנו בן או בת חייב לזונם וכ"כ הריב"ש בתשובה סי' מ"א ומיהו כתב דה"מ כשהוא מודה שהולד ממנו אבל אם אינו מודה בכך אפי' נודע שבא עליה והיא טוענת ברי שהיא מעוברת ממנו כיון שאינו מודה לה בזה הרי אפשר שנתעברה מאחר דכי היכי דאפקרה נפשה לגביה אפקרה נפשה לגבי אחרינא

סימן עב

סעיף קטן א

המדיר את אשתו מליהנות ממנו אין הנדר חל להפקיע מזונותיה וכו' ואם א"ל צאי מעשה ידיך במזונותיך והיא מספקת לדברים גדולים וכו' בכתובות ר"פ המדיר (כתובות דף ע:) המדיר את אשתו מליהנות לו עד ל' יום יעמיד פרנס יתר מכאן יוציא ויתן כתובה ומקשה בגמרא וכיון דמשועבד לה היכי מצי מדיר לה כל כמיניה דמפקע לה לשעבודיה ומשני באומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך א"ה פרנס למה בדלא ספקה אי בדלא ספקה הדרא קושיא לדוכתא א"ר אשי במספקת לדברים גדולים ואינה מספקת לדברים קטנים הני דברים קטנים ה"ד אי דרגילה בהו הא רגילה בהו ואי דלא רגילה בהו פרנס למה לא צריכה דרגילה בבי נשא וקא מגלגלת בהדיה דאמר' ליה עד האידנא דלא אדרתן גלגלינא בהדך השתא דאדרתן לא מצינא דאיגלגל בהדך ומ"ש עד ל' יום עד ל' יום לא שמעי בה אינשי ולא זילא בה מילתא טפי שמעי בה אינשי וזילא בה מילתא וכתב הרא"ש אהא דקאמר השתא דאדרתן לא מצינא דאיגלגל בהדך ואף ע"ג דאינה יורדת עמו ואם כן הרי משועבד לה לדברים שהיתה רגילה בהו בבי נשא והיאך חל הנדר וי"ל דהא דאינה יורדת עמו בדברי' של בני משפח' שיש להם עושר ושאין להם עושר שוין בו אבל הנך דברים קטנים דרגילה בהו בני נשא לפי שהיה עשיר אבל בני משפחה שאין להם עושר אלא כמו שהיה לבעלה אינם רגילים באותם דברים קטנים יש לה לגלגל עמו כל זמן שהיא אצלו הילכך חל הנדר אבל כשהדירה ואינה עוד אצלו חייב להנהיג בכבוד בית אביה הילכך אמרה ליה השתא דאדרתן לא מגלגלינא בהדך עכ"ל והוא מדברי התוספות ואהא דתנן יעמוד פרנס מקשה בגמרא ופרנס לאו שליחותיה קעביד אמר רב הונא באומר כל הזן אינו מפסיד וכתבו התוספות והרא"ש והר"ן בשם רשב"ם שדקדק מסוגיא דגמרא דדוקא כה"ג דקאמר כל הזן אינו מפסיד בלשון רבים הוא דשרי במודר הנאה אבל למימר ליחידאה אם תזון לא תפסיד הוא דמחזי כשלוחו ע"כ ומשמע לרבינו דדוקא לומר ליחידאה אם תזון לא תפסיד הוא דמיחזי כשלוחו אבל כשאומר כל הזן אינו מפסיד אף על פי שאומר כן ליחידאה לא מיחזי כשלוחו כיון שבלשון רבים הוא אומר לפיכך כתב להתיר על ידי פרנס שיאמר לו כל הזן אינו מפסיד:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכן אם הדירה סתם או זמן רב יפרנסנה על ידי פרנס ל' יום וכו' שם אמר רב ל"ש אלא במפרש אבל בסתם יוציא לאלתר ויתן כתובה פירוש במפרש שפירש ל' יום ושמואל אמר אפי' בסתם לא יוציא שמא ימצא פתח לנדרו ופסקו הפוסקים כשמואל דהלכתא כוותיה בדיני ומ"ש אחר ל' יום יוציא ויתן כתובה לר"י כופין אותו בשוטים ולר"ח אין כופין מחלוקת ר"י ור"ח כתבוהו התוספות והמרדכי בר"פ המדיר (כתובות ע:) ובפרק הבא על יבמתו:

סעיף קטן ג

ומ"ש ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל הוא בפרק הבא על יבמתו ובסימן קנ"ד כתב רבינו דברים אלו בארוכה ושם אכתוב דעות הפוסקים בדין זה והרמב"ם כתב בפי"ב מהלכות אישות כלשון הזה המדיר את אשתו מליהנות לו וכו' ממתינים לו ל' יום ובאותם הל' יום תהיה היא עושה ואוכלת ויהיה אחד מחבירו מפרנס אותה דברים שהיא צריכה להם יותר על מעשה ידיה אם אין מעשה ידיה מספיקין לה לכל ע"כ וכתב הר"ן על זה ודבריו תמוהים בעיני הרבה דהא בגמרא אמרינן בהדיא דלא מצי מדיר לה אלא באומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך אבל סתמא לא אמרינן נעשה כמי שאומר לה מ"ה מסקינן לה דוקא באומר לה ובמספקת לדברים גדולים ובמגלגלת בהדיה לדברים קטנים ומדבריו נראה דאפילו בשאין מעשה ידיה מספיקין ולא איתגלגלת בהדיה חייל נדרא וכל שמעשה ידיה מספיקין אפילו א"ל צאי וכו' מצי מדיר לה ואילו בגמ' אמרינן דנהי דבאומר מהני כי לא אמר משעבד לה ולאו כל כמיניה למימר אינו נותן מזונות ושהיא עצמה תעכב מעשה ידיה ודכותה גבי אשה אף על פי שהיא יכולה לומר איני ניזונית ואיני עושה אינה יכולה לומר איני עושה בלבד ושהוא מעצמו יעכב מזונות דהא תנן קונם שאני עושה לפיך א"צ להתיר ואין לך אומרת איני עושה גדול מזה ונ"ל שהביאו לומר כך משום דלא אשכחן דאלמוה רבנן לשעבודא דידה והיינו טעמא משום דלא צריך לאלומיה דע"כ או יתיר נדרו או יוציא ויתן כתובה ומש"ה ס"ל ז"ל דתנא דקונם שאני עושה לפיך א"צ להפר היינו משום דס"ל דקונמות אין מפקיעין מידי שעבוד ולא צריך כלל לטעמא דאלמוה וכי אמרינן הכי לעיל בפרק אעפ"י (כתובות נט:) היינו כר"י בן נורי דס"ל דהשתא לא חייל נדרא ולבתר הכי חייל ומש"ה ע"כ אצטרכינן לאסוקי דקונמות כקדושת הגוף דמו ואלמוה לשעבודיה דבעל כדאיתא בסוגיין דאף על פי דוק ותשכח אבל לת"ק דאמר א"צ להפר נקטינן מילתא כפשטא דסבירא ליה דקונמות אין מפקיעין מידי שעבוד וכי פרכינן והתנן קונם וכו' הכי פרכינן לימא מתניתין דלא כת"ק דהתם וכל הך סוגיא לפרוקי ת"ק דהתם אמתניתין איתאמרה אבל לדידן דקי"ל כר"י

בן נזרי דקונמות מפקיעין. מידי שעבוד לא צריכין לכל הני הוויי ולא קשיא לן מידי משום דשעבודא דידיה הוא דאלמוה דאם לא כן יצטרך לגרש בע"כ והאיש אינו מוציא אלא ברצונו אבל שעבודא דידה אמאי צריכים לאלומיה הא ביפר או יוציא ויתן כתובה סגי שהאשה יוצאת לרצונה ושלא לרצונה ובכך עלו דברי הרמב"ם ז"ל כהוגן עכ"ל : כתב ה"ה דע שדין משנתינו אינו אלא בשלא הדירה אלא מנכסיו אבל אם הדירה אף מתשמיש יתר משבת יוציא ויתן כתובה כמ"ש פי"ד וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן אלף רל"ב וכ"נ דעת הרמב"ן ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן ד

נדרה שלא תטעום אחד מכל המינים וקיים לה הוא וכו'. משנה שם (דף ע.) המדיר את אשתו שלא תטעום אחד מכל הפירות יוציא ויתן כתובה ובגמרא (דף עא) מתיב מינה לשמואל דאמר דאפילו בסתם עד שלשים יום יעמיד פרנס קשיא מתניתין דהכא קתני יוציא ויתן כתובה כלומר מיד יוציא ולא ימתין כלל ושני הב"ע שנדרה היא וקיים לה הוא וסבר ר"מ הוא נותן אצבע בין שיניה ופרש"י שנדרה היא. ומה יש לו עוד להמתין אי ניחא לה לדידה למישקל כתובתה ומיפק לא תבקש פתח לנדרה אבל היכא דאדרה איהו כגון מליהנות לו ימתין שמא ימצא פתח לנדרו: וקסבר. הוא שקיים לה נתן אצבע בין שיניה והשיכה לפיכך יתן כתובה וסתם מתניתין ר"מ עכ"ל והתוספות כתבו דמיירי בנדרה מן הפירות כל זמן שהיא תחתיו ואם נדרה לעולם מה תרויח במה שיוציא ואף על גב דבנדר של תשמיש ממתנת בנדר של פירות אינה יכולה לסבול אפי' יום א' ע"כ:

סעיף קטן ה

ומ"ש או שאמרה לו הנאת תשמישך עלי אם אוכלנו יתבאר בסמוך:

סעיף קטן ו

ומ"ש אפילו הוא רע ולא טעמה אותו מעולם כן כתב הרמב"ם בפי"ב מהלכות אישות וכתב ה"ה דהכי איתא בתוספתא ובירושלמי וגם הרא"ש כתב תוספתא זו:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואם הוא מדירה שא"ל הנאת תשמישך עלי אם תטעום מאותו המין יקיים ז' ימים וכו' וכן מ"ש לעיל בסמוך באמרה לו הנאת תשמישך עלי אם אוכלנו יוציא מיד ויתן כתובה שם (דף עא.) וסבר רבי יוסי במדיר את אשתו שלא תתקשט יוציא ויתן כתובה בעניות שלא נתן קצבה אלמא בעל מצי מיפר ורמינהו אלו דברים שהבעל מיפר נדרים שיש בהם עינוי נפש אם ארחץ אם לא ארחץ אם אתקשט אם לא אתקשט אמר רבי יוסי אין אלו נדרי עינוי נפש הב"ע בדברים שבינו לבינה הניחא למ"ד בדברי' שבינו לבינה הבעל מיפר אלא למ"ד אינו מיפר מאי איכא למימר אלא הב"ע דתלנהו לקשוטי

בתשמיש המטה דאמרה יאסר הנאת תשמישך עלי אם אתקשט. ופריך אמאי יוציא מיד ימתין שבת אחד כדין המדיר את אשתו מתשמיש המטה ומשני ה"מ היכא דאדרה איהו דסברה מירתח רתח עילואי והשתא מותיב דעתיה אבל היכא דנדרה איהי ושתיק לה סברה מיסנא הוא דסני לי כלומר וכיון שאינה סבורה שיתפייס עוד לא תקנו חכמים שתמתין הואיל וקשה לה: וכתב הר"ן והאי יוציא דתנן משמע ליה יוציא בע"כ אפי' רוצה לקיימה מטעמא דמיסנא הוא דסני לי אלא שראיתי לרמב"ם ז"ל שכתב בפי"ב מהלכות אישות נדרה היא שלא תאכל אחד מכל הפירות וכו' אם רצה שתשב תחתיו ולא תאכל פירות תשב ואם אמר איני רוצה באשה נדרנית יוציא ויתן כתובה שהרי היה בידו להפר והוא קיים לה ברצונו ע"כ ודקדק כן מדאמרינן גבי האשה שנדרה בנזיר ואם אמר אי איפשי באשה נדרנית יוציא ויתן כתובה וכבר כתבו דלאו דוקא אלא ה"ק ואם אמר הבעל אי איפשי באשה נדרנית ומש"ה לא הפר יוציא ויתן כתובה עכ"ל ורבינו הביא דברי הרמב"ם בלא חולק: כתב ה"ה בפי"ב דע שכל מקום שתראה המדיר את אשתו מכך וכך ר"ל שהוא אוסר הנאתו עליה אם תעשה כך אבל האוסר על אשתו ואומר הריני אוסר עליך שלא תעשי כך אין בדבריו כלום וזה פשוט עכ"ל:

סימן עג

סעיף קטן א

כסותה כיצד חייב להלבישה לפי כבודו ואמרו חכמים בעני שבישראל שיתן לה בגדים ששוים חמשים זוז מכסף מדינה שהם שש דינרים ורביע של כסף ולא יתן לה שחקים בימות הגשמים וכו' עד ממועד למועד משנה בפרק אע"פ (כתובות דף סד): וכתב הרמב"ם בד"א בימים ההם ובא"י אבל בשאר זמנים ובשאר מקומות אין הדמים עיקר וכו' עד סוף הסימן הכל בפי"ג מהלכות אישות וכתב עוד שם וכל שב"ד מוכרין למזונותיו מוכרין נמי לכסותו וכלי ביתו ומדורו וכתב הרב המגיד בד"א באותן הימים וכו' מתבאר בגמרא דאין כל המקומות שוים ואמרינן שם (סה:) גבי מנעלים האי תנא במקום הרים קאי ודבר פשוט הוא וכתב רבינו בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית הוא שמדבר באשת עני:

סעיף קטן ב

ומ"ש וכלי אכילה וכו' בירושלמי נותן לה פך ושמן ונר ופתילה וכוס וחבית וקדרה וכן בתוספתא:

סעיף קטן ג
ומ"ש והמדיר ששוכר לה וכו' פשוט הוא שיש לה מדור ואמרו בפרק הנושא (כתובות דף קג.) משתמשת במדור כדרך שמשתמשת במדור בחיי בעלה וידוע שאין בית פחות מד' על ד':

סעיף קטן ד
ומ"ש וכן מחייבין אותו ליתן לה תכשיטים וכו' זה נלמד מדין מי שהלך למ"ה שנחלקו בפרק שני דייני גזלות (דף קז:) אם יש לה תכשיט אלמא דלכ"ע בפניו יש לה תכשיט ופשוט הוא:

סעיף קטן ה
ומ"ש בד"א בעני וכו' משנה בפרק אף על פי (כתובות דף סד:):

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם קצרה ידו ליתן לה וכו' זה נלמד ממה שנחלקו רב ושמואל באומר איני זן ואיני מפרנס ומשמע דבעני ד"ה כיון שאין יכולין לכופו לזון כופין אותו להוציא כמו שכתבתי בפי"ב בדין המזונות

סעיף קטן ז
ומ"ש ולא האשה בלבד וכו' זה פשוט שהפרנסה והכסות הרי הן כמזונות וכן הזכירו בהרבה מקומות בגמרא פרנסה בכלל מזונות וכתב רבינו ואינו נותן להם כפי עשרו לפי שלא הוזכר חילוק בין העשיר לעני אלא באשה ופשוט הוא:

סעיף קטן ח
ומ"ש זה הכלל וכו' כן מוכיח בפרק מציאת האשה שהבנות אף ע"פ שאין בלשון התנאי אלא תהויין יתבן בביתי ומתזנן מנכסי שיש להם לבוש וכסות: ומ"ש מקום שדרכן שלא תצא אשה לשוק בכפה שעל ראשה בלבד וכו' כבר נתבאר למעלה שהכל לפי מנהג המקום כמו שהוכיח בפרק אף ע"פ ולא הוצרך רבינו לפרש בזה אלא לומר אף על פי שהן עומדות בבית שאין יוצאות לשוק חייב ליתן לה שהרי צריכה היא לילך לבית האב וכיוצא בה:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל גנאי היא לאשה וכו' בבראשית רבה כשמזכיר גנותן של נשים אומר יצאנית הם שנאמר ותצא דינה ואמרו רבותינו בספרי פרשה כי תצא גבי נערה המאורסה פרצה קוראה לגנב:

סעיף קטן י
ומ"ש ויש לבעל וכו' כך אז"ל במדרש וכבשוה וכבשה כתיב מלמד שהאיש דרכו לכבש האשה שלא תהא יצאנית: כתב הרשב"א בתשובה על מי שלוה על כסות אשתו ואבדם

בקוביא והאשה באה להוציא כסותה מיד המלוה בלא כלום ולומר שהבעל הוציאו מביתה שלא מדעתה ומאן לימא לן שאין הבעל יכול למכור ולמשכן כסות אשתו ובניו שלא מדעתה כמה ששנינו (ערכין כד.) המקדיש את נכסיו אין לו בכסות אשתו ובניו וכו' והאריך בדבר ובסוף כתב וכ"ש בנדון שלפנינו דמאן לימא לן דלא אפקיה מדעתיה למשכוניה משום רווח ביתה ועוד דשפיר קא אמרת שאף בזה יש משום תקנת השוק עכ"ל ועיין במרדכי סוף פרק האומנין :

סימן עד

סעיף קטן א

הדירה שלא תתקשט ותלאו בתשמיש וכו' בפרק המדיר (כתובות ע.) תנן המדיר את אשתו שלא תתקשט באחד מכל המינים יוציא ויתן כתובה רבי יוסי אומר בעניות שלא נתן קצבה ובעשירות ל' יום וכבר כתבתי בסימן ע"ב דבגמרא מוקי לה כדתלנהו לקשוטיה בתשמיש דאמרה יאסר הנאת תשמישך עלי אם אתקשט ופריך ותתקשט ותאסר אי לב"ש ב' שבתות אי לב"ה שבת אחד ופרש"י אמאי יוציא לאלתר ויתן כתובה תתקשט ותאסר וה"ל כמדיר את אשתו מתשמיש ותנן בפרק אע"פ לב"ש ב' שבתות ולב"ה שבת אחד ומשני ה"מ היכא דאדרה איהו דסברה מירתת רתח עילואי והשתא מותיב דעתו אבל היכא דנדרה איהי ושתיק לה סברה מיסנא הוא דסני לי:

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפי"ג מהלכות אישות וטעמו מפני שהוא פוסק כרבי יוסי משום דשקלו וטרו אמוראי אליביה דגרסינן בגמרא אהא דתנן רבי יוסי אומר בעניות שלא נתן קצבה וכמה קצבה אמר רב יהודה אמר שמואל י"ב חדש רבה בר רב חנה אמר רבי יוחנן י' שנים רב חסדא אמר אבימי רגל שכן בנות ישראל מתקשטות ברגל ופרש"י וכמה קצבה כלו' אם נתן קצבה עד כמה לא כייפינן ליה להוציא וכתב הר"ן הרי"ף השמיט כל זה משום דאליבא דרבי יוסי אתמר וכתב משנתינו כצורתה ומשמע דס"ל דלא קי"ל כרבי יוסי אלא כת"ק דפליג עליה ואע"ג דהני אמוראי שקלי וטרי אליבא דרבי יוסי לאו משום דס"ל כותיה אלא משום דצריכי לפרושי מלתיה לתת קצבה כמה אבל ר"ת פסק כרבי יוסי וכר' יוחנן דאמר י' שנים ומשמע דטעמיה משום דשמואל ור"י הלכה כר"י ואיכא מ"ד דהלכתא כרב חסדא והרמב"ם ז"ל פסק כרב יהודה אמר שמואל ומשמע דטעמיה משום דאמר מילתא מציעתא דר"י קאי כותיה דלא אמרינן זמן מועט מזה ורב חסדא קאי כותיה דלא אמרינן זמן מרובה מזה עכ"ל וגם ה"ה נתן טעם זה לדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו שהרמ"ה כתב רגל אחד יקיים הדבר פשוט שהוא פוסק כרבי יוסי וכרב חסדא דהוא בתרא. והרא"ש השמיט כל מחלוקת האמוראים ולא כתב אלא משנתינו כצורתה משמע דס"ל דהלכה כת"ק וכדעת הרי"ף ז"ל וזהו שכתב רבינו וכאשר כתבתי כן נראה לא"א הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ד
אסר הבעל כלי שכניו עליו או כליו על שכניו כדי שלא תשאילם ולא תשאל מהם וכו' שם (דף עב.) אמר רב כהנא המדיר את אשתו שלא תשאל ולא תשאיל נפה וכברה וריחים ותנור יוציא ויתן כתובה מפני שמשיאה שם רע בשכנותיה וכן היא שנדרה שלא תשאל ולא תשאיל נפה וכברה וריחים ותנור ושלא תארוג בגדים נאים לבניו תצא שלא בכתובה מפני שמשיאתו שם רע בשכניו וכתבו התוספות המדיר את אשתו שלא תשאל וכו' תימה דע"כ לא מיירי הכא בנדרה היא וקיים לה דהא קתני סיפא וכן היא שנדרה ואיהו לא מצי לאדורה אא"כ תלה בתשמיש ואם כן לשמואל למה יוציא לאלתר ותשאל ותאסר לב"ה שבת אחד וי"ל שלעולם שלא תלה בתשמיש אלא כגון שאסר על עצמו הנאת שאלתה ואינה יכולה בשביל זה לשאול ולא תשאיל שאסר הנאת כליו שלא תוכל להשאילם עכ"ל ועל פי זה כתב רבינו אסר הבעל כלי שכניו עליו או כליו על שכניו:

סעיף קטן ה
ומ"ש עוד רבינו או שאמרה היא קונם תשמישך אם אשאל משכיני כלים וכו' ושמע וקיים לה יוציא מיד ויתן כתובה כבר נתבאר הטעם בתחלת סי' זה דכל שנדרה היא וקיים לה איהו סברה מיסנא הוא דסני לי ומש"ה יוציא מיד ויתן כתובה:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם אמר הוא קונם תשמישך עלי אם תשאל מהם כלים וכו' יוציא לאחר ז' ימים ויתן כתובה מבואר בדברי התוספות דבתלה בתשמיש לא יוציא עד שיעבור שבת דהוי כמדירה מתשמיש והכי אמרינן בהדיא בגמרא וכמו שכתבתי בתחלת סי' זה:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואם היא אסרה כלי תשמיש שכניה עליה כדי שלא תשאל מהם וכו' מבואר דהיינו סיפא דמימרא דרב כהנא שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ח
ומ"ש והוא אינו יכול להפר שאין זה דברים שבינו לבינה היינו משום דאל"כ אמאי תצא שלא בכתובה הא נדרה היא וקיים לה איהו יוציא ויתן כתובה שהוא נתן אצבע בין שיניה וכמבואר במ"ש בסימן ע"ב ומש"ה מפרש לה בנדרה בדבר שאינו יכול להפר והרמב"ם כתב בפי"ג מהלכות אישות הדירה שלא תשאל ולא תשאיל מכלי הבית שדרך

כל השכנות לשאול אותן ולהשאילן כגון נפה וכברה וכו' יתיר את נדרו או יוציא ויתן כתובה מפני שמשיאה שם רע בשכנותיה וכתב ה"ה כתב רבינו יתיר את נדרו פירוש שממתינים לו ל' יום כנזכר פי"ב ואע"פ שבגמרא לא אמרו אלא יוציא ויתן כתובה לא אמרו לאלתר שלא הוצרכו אלא ללמד שעיקר הנדר קשה לה או ישאל על נדרו או יוציא ויתן כתובה וכן פירשו קצת מפרשים ז"ל וכבר כתבתי פי"ב שכל מקום שנזכר הדירה ר"ל שהדירה מהנאתו אם תעשה כך עכ"ל :

סעיף קטן ט

נדרה שלא תלך לבית אביה ותלאו בתשמיש וכו' שם (עא) במשנה המדיר את אשתו שלא תלך לבית אביה בזמן שהוא עמה בעיר חדש אחד יקיים ב' יוציא ויתן כתובה בזמן שהוא בעיר אחרת רגל אחד יקיים ג' יוציא ויתן כתובה ופירש"י כשהן בעיר אחרת. דרך בתם ללכת אצלם ברגלים רגל אחד מציא מוקמא אנפשה ג' לא מציא מוקמא ובגמרא הא גופא קשיא אמרת רגל אחד יקיים הא ב' יוציא ויתן כתובה אימא סיפא ג' יוציא ויתן כתובה הא ב' יקיים אמר אביי סיפא אתאן לכהנת ורבי יהודה היא רבה בר עולא אמר ל"ק כאן ברדופה כאן בשאינה רדופה ופרש"י רדופה. לילך לבית אביה תמיד שנים יוציא: שאינה רדופה. שנים יקיים ומשמע לרבינו דכיון דלא קי"ל כאוקמתא דאביי משום דמוקים לה דלא כהלכתא דהא מוקים לה כרבי יהודה דמפליג במדיר את אשתו בין ישראל לכהן ולא קי"ל כותיה הלכך נקטינן כאוקימתא דרבה בר עולא דמפליג בין רדופה לשאינה רדופה: ומ"ש ותלאו בתשמיש כבר נתבאר הטעם בדבריו משום דאל"כ אמאי יוציא ויתן כתובה אפילו לאחר כמה רגלים הרי לא נתן אצבע בין שיניה כיון דאינו יכול להפר הלכך ע"כ בתלאו בתשמיש עסקינן דכיון שהיה יכול להפר ולא הפר הוא נתן אצבע בין שיניה הלכך אם הוא בעיר לב' חדשים יוציא ויתן כתובה ואם הוא בעיר אחרת לב' רגלים או ג' יוציא ויתן כתובה: ומ"ש או סתם יוציא ויתן כתובה הוא ממה שנתבאר בסימן ע"ב דבנדרה היא וקיים לה יוציא מיד ויתן כתובה והלכך ע"כ הא דתנן חדש א' או רגל אחד יקיים במפרשת בשעת נדרה עד חדש אחד או עד רגל אחד מיתוקמא דאילו בנדרה סתם וקיים לה איהו יוציא מיד ויתן כתובה:

סעיף קטן י

ומ"ש ואם הוא אומר קונם תשמישך עלי אם תלך לבית אביך יותר מחדש או יותר מרגל יוציא מיד אחר ז' ימים כבר נתבאר בסימן זה דכל שהוא המדיר ותולה נדרו בתשמיש דינו כנודר מתשמיש ולא יקיים יותר מז' ימים וכב"ה דאמרי המדיר את אשתו מתשמיש המטה שבת אחד:

סעיף קטן יא
ומ"ש רבינו יותר מחדש או יותר מרגל היינו בין במפרש בין שנדר סתם ולא הוצרך רבינו לכותבו לפי שסמך על מ"ש בסמוך דנודר סתם דינו שוה למפרש שנודרת ליותר מחדש או יותר מרגל והרמב"ם כתב בפי"ג מהלכות אישות המדיר את אשתו שלא תלך לבית אביה בזמן שהיא עמהם בעיר חדש אחד ממתינין לו ב' יוציא ויתן כתובה בזמן שהם בעיר אחרת רגל אחד ממתינין לו ב' יוציא ויתן כתובה וכתב הרב המגיד שטעמו משום דאביי אוקי מתניתין כר"י ולא קיי"ל כר"י אלא כסתם מתניתין בריש פרקין דלא מפליג בין כהן לישראל הלכך כאן אף באשת כהן בב' יוציא ויתן כתובה ואף על פי שיש שם אוקימתא אחרת זו עיקר וכן פסקו בהלכות עכ"ל וגם הר"ן כתב שזה טעמו של הרמב"ם ובנוסחת הרי"ף שבידינו כתוב במשנה רגל אחד יקיים ב' יוציא ויתן כתובה והיה אפשר לומר שמפני שהיה סבור הרי"ף כדעתו של הרמב"ם הגיה המשנה כי היכי דתיתי כת"ק דלא מפליג בין כהן לישראל אלא שמצאתי בירושלמי כתב בנוסח המשנה כגירסת הרי"ף ז"ל ולפיכך נראה לומר שכך היה כתוב בגירסת המשנה שלו:

סעיף קטן יב
הדירה שלא תלך לבית האבל ולבית המשתה וכו' משנה שם המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה יוציא ויתן כתובה מפני שנעל בפניה.

סעיף קטן יג
ומ"ש אם נדרה היא שאמרה קונם תשמישך עלי אם אלך וקיים לה יוציא מיד ויתן לה כתובה הוא על פי מה שנתבאר בסי' ע"ב ובסימן זה דכשנדרה היא וקיים לה הוא מיד יוציא ויתן לה כתובה:

סעיף קטן יד
ומ"ש ואם הדירה הוא שאמר קונם תשמישך עלי אם תלך יוציא לאחר ז' ימים הוא על פי מה שנתבאר בסימנים הנזכרים דכשהוא מדירה בשום דבר ותלאו בתשמיש דיני כמדירה מתשמיש דיקיים שבת א' כב"ה דסברי הכי וז"ל הרמב"ם בפי"ג מהלכות אישות המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה או יתיר את נדרו או יוציא ויתן כתובה שזה כמי שאסרה בבית הסוהר ונעל בפניה וכתב ה"ה המדיר את אשתו שלא תלך וכו' כגון שנדרה היא ואמרה יאסר הנאת תשמישך עלי אם אלך לבית אבא או לבית האבל ושמע בעלה ולא הפר לה שאם במדירה הבעל ואומר לה תאסר הנאתי עליך אם תלכי כבר נתבאר בפי"ב כיוצא בזה שאין כופין אותו להוציא לאלתר אלא עד ל' יום אלו דבריהם ודברי רבינו נראה שהוא מפרשה במדירה הבעל מהנאתו אם תלך וזהו שכתב יתיר נדרו ר"ל תוך זמן הל' יום הידוע למעלה בפרק י"ב שממתינין למעלה

וכבר כתבתי בפרק י"ב שאין אדם יכול לאסור לאשתו דבר אלא בדרך שיאסור הנאתו עליה אם תעשה כך עכ"ל.

סעיף קטן טו
ומ"ש רבינו ואם טוען בשביל בני אדם פריצים המצויים שם הדרתיה וכו' אינו נאמן משנה וגמרא שם:

סעיף קטן טז
כתב הרמב"ם הדירה שלא תלך למרחץ וכו' עד סוף הסימן הכל פי"ג מה"א וכתב ה"ה דהדירה שלא תלך למרחץ וכו' וכן שלא תנעול נעל וכו' הוא ירוש' בפרק המדיר:

סעיף קטן יז
ומ"ש האומר לאשתו אין רצוני שיבואו לביתי אביך ואמך וכו' דברים פשוטים הם וכ"כ מן הגאונים ז"ל:

סעיף קטן יח
ומ"ש וכן היא שאמרה וכו' כך כתב הרי"ף בתשובה סימן ט"ו ובהשגות א"א אימתי בזמן שהן באות בגבולה אבל אם היא באה בגבולן אין מוציאין אותם בשבילם ממקומן אף על פי שהמדור שלו ואין להם זכות בו הואיל ורוצה בעמידתה אבל מבקשין ממנו שלא יצערו אותה בדירתן ע"כ ואני אומר אין אדם דר עם נחש בכפיפה אלא כך הוא עיקר הדבר שאם נראה לב"ד שהם מריעים ומצירים לה וגורמין לה קטטה עם בעלה הדין עמה ואם לאו לאו כל כמינה ובזה יפה כח הבעל מכחה לפי שהמדור הוא של בעל ואינה שלה ולפיכך אינה יכולה למחות על ידן אלא בטענה זהו דעתי עכ"ל ב"ה ולפי מה שנתבאר דברי רבינו בסימן זה הירושלמי כך פירושו שאם הדירה הוא שאמר לה קונם תשמישך עלי אם תלכי לבית המרחץ בכרכים יותר משבת א' ובכפרים יותר מב' שבתות או אם תנעל בכפרים יותר מג' ימים ובכרכים יותר מע"ל ימתין ז' ימים ואח"כ יוציא ויתן כתובה ורבינו קיצר כמובן: ודברי הרמב"ם כתובים בספר מישרים בשם גאון בשם הרי"ף ועיין שם. כתוב בתשובה להרמב"ן סימן ק"ב שנשאל על בעל המכה את אשתו בכל יום עד שהוצרכה לצאת מביתו וללכת לבית אביה והוא טוען שמקללתו בפניו והיא מכחישתו והשיב אין לבעל להכות ולענות אשתו דלחיים ניתנה ולא לצער ואם טען שהיא מקללתו בית דין חוקרים מהשכנים מי הגורם ואם הוא מכה ומצער שלא כדין והיא בורחת הדין עמה זכר לדבר הגר אבל אם מקללתו חנם הדין עמו שהרי מן היוצאת שלא בכתובה היא ומ"מ אם הדבר מסופק לבית דין מי הוא הגורם או אפילו הגיעו לדבר ברור שהבעל מכה שלא כדין איני רואה שב"ד יכולים להשביעו שלא לעשות כן אלא גוערין אותו ומייסרים ומודיעים שאם יכה שלא כדין שהוא חייב להוציא וליתן כתובה שאפילו על שאר דברים שאין לה כ"כ צער כגון

שמדירה שלא תלך לבית אביה או לבית האבל וכו' או שלא תשאל נפה וכברה וכו' כל שכן במכה ופוצע ומצערה בגופה וקרוב בעיני הדבר שאם ידוע שהוא מתמיד להכותה שאינו נאמן לטעון עליה שהיא מקללתו בפניו דלאו כל הימנו לאחזוקה בפרוצה כענין שאמרו בפרק המדיר גבי ע"מ שלא תלך לבית המשתה עכ"ל ועל מ"ש שאין ב"ד יכולים להשביעו אני תמה דכיון דעבירה קא עביד שהרי המכה את אשתו עובר בב' לאוין כשם שעובר המכה את חבירו וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה למה לא ינדו אותו שלא יעבור על דברי תורה ומעשים אצלנו בכל יום וגערה ונזיפה לא מהני בהו וע"פ הנידוי הם נמנעים וסמך לדברי מצאתי בתשובת רבינו שמחה שכתבתי בסימן קנ"ד ואח"כ מצאתי כדברי בספר מישרים נכ"ג ח"ה בשם הרמ"ה אם חבל בה הבעל יש יכולת לב"ד ליסרו ולהחרימו ולנדותו ולהכותו ולרדותו בכל מיני רידוי ולקוץ ידו אם רגיל בכך כי הא דרב פפא קץ ידא כי חייב לכבדה יותר מעצמו או יוציא ויתן כתובה ע"כ ובסימן ק"ג מהתשובות הנזכרים כתוב על הבורחת מפני שמכה אותה או מפני חמותה שמצערתה ולא במרד חייב הבעל לתת לה מזונו' ואם לותה ואכלה הבעל חייב לפרוע עכ"ל:

סימן עה

סעיף קטן א

שלש ארצות בא"י חלוקות זו מזו לענין נישואין יהודה ועבר הירדן והגליל משנה בפ' שני דייני גזילות ומ"ש ומי שהוא מאחת מכל אלו הארצות ונשא שם אשה אינו יכול לכופה שתצא עמו לארץ אחרת אבל אם היא מאחת מאלו הארצות והלך לארץ אחרת ונשא שם צריכה לילך אחריו לארצו יתבאר בסמוך:

סעיף קטן ב

ומ"ש ונראה דה"ה בכל ארץ וארץ כיוצא בה לפי מה שהיא חלוקה בגבולותיה כ"כ הרמב"ם בפי"ג מהלכות אישות ומ"ש וכתב הר"מ מרוטנבורק אם הוא מיהודה וקדשה בגליל אפילו לא נשאה בגליל וכו' ובנושא אשה ביהודה והיא ביהודה שאינו יכול להוציאה משם לגליל גם בזה כתב הר"ם שאינו יכול להוציאה מאותה הארץ להביאה לארצה וכו' שם כתבו הרא"ש והמרדכי תוספתא שלש ארצות לנשואין יהודה ועבר הירדן והגליל בד"א בזמן שהיה מיהודה ואירס אשה ביהודה או בן גליל שאירס אשה בגליל אבל בן יהודה שאירס אשה בגליל כופין אותה לצאת שע"מ כן נשאה ירושלמי מתני' כשהיה מיהודה ונשא אשה מגליל מגליל ונשא אשה מיהודה אבל אם היה מיהודה ונשא אשה מיהודה מגליל ונשא אשה מגליל כופין אותה לצאת אני פלוני שמיהודה ונשאתי אשה מיהודה כופין אותה לצאת מגליל אין כופין אותה לצאת אני

פלו' שמגליל ונשאתי אשה מגליל כופין אותה לצאת מיהודה אין כופין אותה לצאת ולכאורה התוספתא והירושלמי סותרין זה את זה ופי' הר"מ התוספתא בד"א שהיה מיהודה ואירס אשה ביהודה אין יכול להוציאה למדינה אחרת אע"פ שהאשה מגליל אינו יכול להוציאה מיהודה ולא מצי למימר לה והלא אין זהו מקום מולדתיך מאי איכפת לך אם אדור כאן או במדינה אחרת דכיון דאירסה ביהודה מציא למימר אדעתא דהכי נתקדשתי לך לדור ביהודה כי שם יש לי נחת רוח יותר כי הורגלתי שם אבל אם היה מיהודה ואירס אשה בגליל וכו' אפילו הלך לגליל וקדשה בסתם כופין אותה לצאת ליהודה והא דקתני שע"מ כן נשאה ולא קתני קדשה כיון דבקדושין מיירי י"ל דאשמועי' רבותא דאפי' אם אח"כ נשאה באחת משאר ארצות כגון בעבר הירדן כופין אותה לצאת ליהודה מתי שירצה שע"מ כן נשאה ע"ד קדושין הראשונים וכיון דבשעת קידושין היה דר ביהוד' הוי כאילו התנה שתלך אחריו ליהוד' והירושל' ה"פ מתני' כשהיה מיהודה ונשאה בגליל פי' שהלך שם ונשא' כיון דהנשואין היה בגליל אין כופין אותה לילך אחריו ליהודה אבל אם היה מיהודה ונשא אשה ביהודה שהיא מגליל ושוב מרדה ושבה אל בית אביה לגליל כופין אותה לצאת משם ליהודה כיון שנשאת לו ביהודה. אני פלוני שמיהודה וכו' כך היו רגילים לכתוב ולחתום בשעת נישואין לפי שיש מקומות שאין כותבין כתובה וישתכח הדבר באי זה מקום נשאה ואפילו במקום שכותבין כתובה שמא תטמין הכתובה ותאמר שנשאה בגליל לפיכך היה כותב כן לידע באי זה מקום נשאה כופין אותה לצאת ליהודה מגליל אין כופין אותה לצאת פירוש אבל אם כתב ואני פלוני מיהודה ונשא אשה מגליל אין כופין אותה לצאת מגליל עכ"ל ומתוך דברים אלו יתבאר לך שמ"ש רבינו בשם הר"מ שאינו יכול להוציאה מאותה הארץ להביאה לארצה פי' אפילו לארצה עיין בתשובת המיימוני דשייכי לספר נשים כי שם האריך בדינים אלו והגהות מיימוני בפי"ג מהלכות אישות כתבו פי' זה דמהר"ם ור"ת פירשו הירושלמי והתוספתא בע"א וכתבו רבינו לקמן בסמוך והרי"ף לא כתב אלא התוספתא כצורתה וכן הרמב"ם בפי"ג מהלכות אישות לא כתב אלא דברי התוספתא וכתב הר"ן ומסיים בתוספתא אם אמר אני פלוני מיהודה נשאתי אשה מגליל כופין אותה לצאת כלומר אע"פ שעומד עכשיו בגליל ובגליל אין כופין אותה לצאת כלומר אע"פ שהוא מיהודה יכול להוציאה מכרך שבגליל לעיר שביהודה אם היה מושבו ביהודה בעיר לאו כל הימנו שיאמר לה כיון שאיני יכול להוציאך מכרך שבגליל לעיר שביהודה כ"ש שאני יכול לכופך להוציאך מכרך שבגליל (לעיר שבגליל) דליתיה אלא למה שנתרצית בלבד נתרצית:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ובאותה הארץ יכול להוציאה מעיר לעיר ומכפר לכפר אבל אינו יכול להוציאה מעיר לכפר ולא מכפר לעיר וכו' וכשיוציאנה מעיר לעיר ומכפר לכפר לא יוציאנה מנוה היפה לנוה הרע שם במשנה ומה שכתב ואף לא מנוה הרע לנוה היפה גם שם במשנה רשב"ג אומר אף לא מנוה הרע לנוה היפה שהנוה היפה בודק ואע"ג דמשמע דת"ק פליג בהא קי"ל כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו וכן פסק הרמב"ם בפי"ג מה"א ופרש"י שהנוה היפה בודק את הגוף למי שבא מנוה הרע ומתוך כך חלאים באים עליו והכי משמע בגמרא דקאמר מאי בודק כשמואל דאמר שינוי וסת תחלת חולי בני מעים אבל הרמב"ם בפרק י"ג מה"א כתב אינו יכול להוציאה מנוה היפה לנוה הרע ולא מרע ליפה מפני שהיא צריכה להטפל ולבדוק עצמה בנוה היפה כדי שלא תהיה בה קלה וכעורה וכתב הר"ן ולפ"ז הא דמייתי בגמרא כדשמואל אינו אלא לדמיון בלבד שפעמים יצא נזק מתוך שינוי לטובה ומ"ש וכן לא יוציאה ממקום שרובם ישראל למקום שרובם עכו"ם ובכ"מ מוציאין ממקום שרובם עכו"ם למקום שרובם ישראל תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק הנזכר והרמב"ם ז"ל בפי"ג מה"א וכתב הר"מ ובכ"מ שהוא יכול להוציאה אם אינה רוצה לצאת תצא שלא בכתובה ומשמע דאפילו תוספת אין לה דלא כתב לה אלא אדעתא למיקם קמיה בכ"מ שהדין נותן שתלך אחריו ע"כ ועיין במרדכי :

סעיף קטן ד

ומ"ש בד"א מח"ל לח"ל וכו' אבל מח"ל לא"י כופין לעלות אפילו מנוה היפה לנוה וכו' עד למקום יפה שרובן ישראל הכל לשון הרמב"ם בפי"ג מה"א והם דברי המשנה והתוספתא שבסוף כתובות כתב הריב"ש בתשובה סימן פ"ח שמי שנשא אשה והביאה לו לעירו ואח"כ הוכרחו לצאת מן המקום ההיא ויקר מקרהו שבאו למקום מולדתה ועמדו שם ימים ולא איתדר ליה שהרשות בידו להוציא' משם למקום אחר וסיים בה וכתב וכ"ש שהמקום שדעתם לקבוע דירתם שם הוא מקום תורה וחכמה יותר ממקום שאתם דרים שם עתה וקהלה גדולה ממנה כפלי כפליים וקרוב להיות דומה למה שאמרו בתוספתא מוציאין מעיר שרובה עכו"ם לעיר שרובה ישראל עכ"ל: ובסימן קע"ז כתב על מי שקדש אשה במקום אחר והתנה עם אמה לשלוח בעדה למקומו לכנסה שם ואח"כ לא רצתה אמה שתצא ממקומה בעודה ארוסה אלא שיכניסנה במקומה ואח"כ יוליכנה למקומו והארוס אומר שאם לא תקיים תנאי לא יגרשנה ולא יתן לה מזונות והשיב שנינו בתוספתא בן יהודה שאירס בגליל כופין אותה לצאת שע"מ כן נשאה אמנם נראה דדוקא לאחר נישואין אבל קודם הנישואין אף ע"פ שכבר אירס אותה והיינו דמסיים

בתוספתא שע"מ כן נשאה ודקדק גם מדברי הרמב"ם ולכן בנדון זה כיון שאין לבעל עדים שכך היו התנאים בפירוש קודם הקדושין אינו יכול לכופה אחריו למקומו לנשואין אלא ישאנה במקומה ויכתוב לה כתובה ואחר תלך ואם לא ירצה יפטור אותה בגט ומה שטוען שתשבע אמה שלא היו הדברים כן ולא התנאים עדיין אף אם אמה תודה לו יכולה היתומה לעכב ולומר אם אמי פסקה עלי מה לי או כנוס במקומי או פטור אמנם אם התנה עמה מדעת היתומה ומרנונה קודם הקידושין. והיא תודה בזה אז הדין עמו :
כתב בת"ה סימן רט"ו על מי שנשא אשה במקום מולדתו והיה דעתו להשתקע שם ואחר קצת שנים ירד מנכסיו ואינו יכול להתפרנס שם ורוצה לילך לגור במקום אחר שכופין את אשתו ללכת אחריו ואע"פ שכתב שהוא דבר פשוט אין דבריו נראים בעיני כתב הר"ש בר צמח בתשובה שנשאל על ראובן שקדש אשה בתונים ע"מ שתדור עמו בברשך שהיה נשוי לשם אשה אחרת ונפל מחלוקת ביניהם על הנישואין באיזה מקום יהיה כל אחד אומר שהתנה על מקומו והשיב שהאיש נאמן שאפילו בעיקר הדירה אם לא היה מודה היה נאמן שמן הדין אפילו בסתם בלא תנאי היה יכול לכופה לברשך כיון שהיה לו שם אשה שאפילו בשתי ארצות היה יכול לכופה כדתניא בתוספתא שהביא הרי"ף בסוף כתובות בן יהודה שאירס בגליל כופין אותה לצאת שע"מ כן נשאה וכ"ש שהוא נאמן בארץ אחד שאפילו אין לו אשה אחרת באותו מקום כופין אותה לצאת וכדתנן במתני' ואע"פ שאין שני מקומות אלו שוין שהאחד כפר והאחד כרך וא"נ שהאחד נוה יפה והאחד נוה רע אפ"ה בנדון זה מסתמא כופין דכיון שיש לו אשה בברשך יש לנו לומר דע"ד כן נשאה עכ"ל:

סעיף קטן ה

אמר האיש לעלות לא"י והיא אינה רוצה וכו' עד ואין מוציאין משם משנה ובברייתא שם בסוף כתובות וכתב הר"ן בלא כתובה וה"ה לתוספת וי"א דאפילו נדוניא לית לה ומיהו מה שהוא קיים ממנה משמע דאית לה דלא גרעה מזינתה דאמרינן (כתובות קא:) דלא הפסידה בלאותיה הקיימין עכ"ל :

סעיף קטן ו

ירושלמי הוא רוצה לעלות והיא אינה רוצה וכו' הירוש' הזה כתבו הרא"ש בסוף כתובות וכתב עליו דפליג אגמרא דידן ותירץ הר"ם דאירי בזמן הזה ומתני' נשנית בזמן הבית ע"כ בפסקי הרא"ש וגם המרדכי כתב דההיא דירושל' מיירי בזמן שב"ה קיים דאז הוי מצוה לדור בירושלים מבא"י ורבינו המחבר כתב שאין תירוץ זה מספיק דאי איירי בזמן הזה למה כופין אותם ול"נ דאפשר לומר דלא ראו חכמים לגרוע כח האיש לגבי א"י וירושלים אפילו בזמן הזה ועיין בתשוב' שכתבתי ס"ס זה ועיין בספר מישרים:

סעיף קטן ז

כתב ר"ת מי שהוא ביהודה והביא אשה מגליל ליהודה ונשא שם וכו' על מ"ש בסמוך שהתוספות והירושלמי סותרין זה את זה כתבו הרא"ש והמרדכי והגהות מיימוני שר"ת פי' דמתני' דשלש ארצות לנשואין מיירי בכפיית האשה שאם נשאה באחד מהארצות האלה והוא מקום מולדתו ודירתו אין כופין אותה לצאת משם וכ"ש אם נשא' באחד מהארצות האלה במקום מולדתה ודירתה שיפה כח האשה יותר ואין יכול להוציאה משם ומפרש מתני' ותוספתא הכי ג' ארצות לנשואין וכו' אם האיש מיהודה והאשה מגליל ונשאה ביהודה שהוא מקומו אין מוציאין האיש ממקומו לילך אחריה לגליל כיון דיהודה וגליל הן שתי מקומות ואין שיירות מצויות מזו לזו ואין יכול לחקור ולידע תמיד מנהג אנשי מולדתו אין כופין אותו להניח מקומו כיון דשם נשאה אבל נשאה בגליל כופין אותו לצאת וגרסי' בתוספתא כופין אותו לצאת שע"מ כן נשאה ואם האיש והאשה ממקום אחד ביהודה אע"ג שנשאה בגליל כופין אותו לצאת מגליל אפילו מעיר לכרך ומכרך לעיר ואם האשה מכרך והאיש מעיר או להפך ושניהם ביהודה ונשאה בעירו אין האשה יכולה לכופו להניח מקומו כיון דאין שני המקומות שוים והוא נשאה בעירו וכ"ש אם נשאה בעירה שאין האיש יכול לכופה להניח מקומה כיון שאין שני המקומות שוים ונשאה בעירה אבל אם מקומותיהם שוים שניהם כרכים או שניהן עיירית כופין את האיש לעזוב מקומו ואף על גב שבמקומו נשאה דעולה עמו ואינה יורדת ודרכו לחזור אחר אבידתו ועוד יכול לילך לראות אוהביו כשירצה משא"כ באשה וההיא דירושל' מפרש ר"ת מתני' כשהיה מיהודה ונשא אשה מגליל מגליל ונשא אשה מיהודה פירוש שהיה מיהודה ונשא אשה מגליל ביהודה אין כופין אותו לילך אחריה לגליל או מגליל ונשא אשה מיהודה בגליל אין כופין אותו לילך אחריה ליהודה אבל הוא מיהודה ונשא אשה מיהודה מגליל ונשא אשה מגליל אני פלוני שמיהודה נשאתי אשה מיהודה פי' מיהודה מעיר לעיר או מכרך לכרך כדמפרש לעיל מגליל אין כופין אותו לצאת אחריה כך פר"ת דבכפיית האיש איירי עכ"ל וכ' הרא"ש שהר"מ הקשה עליו דמשמע בירושלמי דיפה כח הבעל מכח האשה ופירש הוא דאיירי בכפיית האשה ויישב התוספתא והירושלמי כמו שכתבתי לעיל בסמוך בשם הר"ם ויש לתמוה על רבינו שכתב לעיל דברי הר"ם וכאן כתב דברי ר"ת כאילו אינן חולקין על דברי מהר"ם ומאחר שהם חולקים זה על זה אצל דברי מהר"ם הל"ל ור"ת כתב מי שהוא ביהודה והביא אשה מגליל ליהודה וכו' וכתבו המרדכי והגהות מיימוני ורש"י פירש דאיירי בכפיית האשה וכן פי' המיימוני וכל הגאונים וכיון דהוי פלוגתא דרבוותא עבדין הכא והכא לחומרא

והיכא דהבעל בא לכוף את האשה לא נכופנה כפר"ת והיכא דהאשה באה לכוף בעלה כ"ש דאין כופין כדפסקי רוב הגאונים עכ"ל הר"מ ול"נ דבמקום הרמב"ם ורש"י וכל הגאונים לא חיישי' לדברי ר"ת :

סעיף קטן ח

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן שטוען שקודם הנשואין התנה עם אשתו וכו' בכלל ל"ה סימן ב' כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח דדבר פשוט דהא דכופין לעלות לא"י היינו בדאפשר בלא סכנה דאי איכא סכנה אסור לסכן עצמו הילכך בזמן הזה בארצות הללו כל שהוא מסוף המערב עד נוא אמון אין כופין לעלות ומנוא אמון למעלה כופין לעלות דרך יבשה וגם דרך ים בימות החמה אם אין שם לסטים כתב הרשב"א שאלת מי שעבר על גדר מהגדרים כגון שגירש אשתו שלא על דרך ההסכמות ושלח לה גיטה ע"י שליח עומד במלכות שאין להם גדר בדבר זה אם יש רשות לנכבדי הקהל ההוא להחרים המגרש ההיא מכח הגדר שלהם עד שיבוא אצלם במסורת הברית תשובה כל דברי הנישואין סתמן כפירושן ויש מהן שתקנו חכמים לכל והם תנאי כתובה הנזכרים בפרק נערה ויש שלא תקנו חכמים אלא שנהגו כן בקצת מקומות מדעת עצמן ולא שתקנו ביניהם בהסכמה אלא שנהגו כן דרך סתם וגם בזה סתמן כפירושן ואלו הם שקראו חכמים דרישת הדיוטות כדאיתא בפרק המקבל (בבא מציעא קד.) אנשי אלכסנדריא היו מקדשין וכו' אמר להן הלל הזקן הביאו לי כתובת אמנם וכו' כלומר ראה כתובת בני העיר כתוב בהם כך ואף על פי שבכתובות של חטופות אלו לא היה כתוב כך אפ"ה התיר הלל את בניהם לפי שהמקדש שם סתם על דרך הנהוג שם קדש וכל אותם שבפרק המקבל של דרישת הדיוטות הביאום בירושלמי פרק נערה עם אותם תנאי כתובה ללמד שאלו גם כן סתמן כפירושן ומכאן נלמוד לנדון שלפנינו שכל שנשא במקום שאין מגרשין אלא מדעת האשה סתמן כפירושן וע"ד כן נשאה שלא יגרשנה שהוא חייב במה שנהגו להיות חייב העובר על אותו מנהג בין בקנס בין בנדוי ואפילו הוציאה ממקום שנשאה והוליכה למקום אחר וכ' עוד סימן תרי"ב ושאלת אשה שנשאת לבעל והיא מעיר אחרת והוא מעיר אחרת ועשו הנשואין וכתבו הכתובה בעיר אחרת שהיא ממוצע בין עירו לעירה ולא נכתב בה שום תנאי תשובה אם ע"ד לדור במקום שנשאה כנסה ע"ת אותו מקום נשאה ואפי' דרכם לכתוב שם הכל לפי התנאי והמנהג שתקנו והנהיגו ביניהם קהל פלוני וזה לא כתב סתמו כפירושו וזהו דרישת לשון הדיוט שבפרק המקבל והם הנהגות שהנהיגו ההדיוטות מעצמם בלי שתקנו חכמים ואף שם לא תקנו בהסכמה אבל אם דעתם לדור במקום אחר במקום שדעתם לקבוע דירתם שם או מן הסתם כמנהג

מקומו שהרי יכול להוציאה מעירה לעירו ואפילו ממדינה למדינה אחרת כל זמן שהוא מגליל והוא מיהודה או הוא מיהודה והיא מגליל כדאיתא בתוספתא וכיון שכן הרי הוא כנושא ע"ת מקומו שהוא מוציאה שם עכ"ל. וכבר כתבתי תשובה זו בסימן ס"ו כתב בכתבי מה"ר איסרלן סימן רל"א אשה שמסרה מודעא שלא מחלה זכותה שלא יוציאנה הבעל ממקום שנשאת שם פשיטא דמהני דאפילו גלוי דעת בעלמא הוי מועיל:

סימן עו

סעיף קטן א

חייב בעונתה כיצד כל אחד לפי כחו וכפי מלאכתו הבטלים שאין להם מלאכה והם בריאים ומעונגים וכו' בפרק אע"פ (כתובות דף סא:) תנן העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחד בשבת הגמלים אחד לשלשים יום הספנים אחד לששה חדשים ובגמרא מאי טיילין דאמר רב כגון רב שמואל בר שילת דאכיל מדידיה ושתי מדידיה וגני בטולא דאפדניה ולא חלף פריסתקא דמלכא אבביה כי אתא רבין אמר כגון מפנקי דמערבא ומפני שראה רבינו בדרב שמואל בר שילת שאמרו ולא חליף פריסתקא דמלכא אבביה כתב ואינם פורעים מס אבל הרמב"ם לא הזכיר אינם פורעים מס וז"ל בני אדם הבריאים והרכים והענוגים שאין להן מלאכה שמכשלת כחן אלא אוכלין ושותין ויושבין בבתיהן עונתן בכל לילה ואמרינן תו בגמרא (שם) הפועלים ב' בשבת והתניא הפועלים אחד בשבת א"ר יוסי בר חנינא לא קשיא כאן בעושין מלאכה בעירן כאן בעושין מלאכה בעיר אחרת וכתבו התוס' דאע"ג דקתני התם במתני' הפועלים יוצאין שלא ברשות שבת אחת לא פריך מינה להא דקתני הפועלים ב' בשבת משום דהתם לאו בדין עונה מיירי אלא אשמועינן דשרי לשנות ולבטל עונה ממה שהיה מנהגו תחלה ור"י בר ברוך היה אומר דשלש מדות בפועלים דהעושין מלאכה בעיר ב' בשבת כדתנן במתני' ובריית בעושין מלאכה בעיר אחרת וחוזרין בכל יום לביתם אחד בשבת לפי שיש להם טורח הדרך אבל אותם שאין חוזרין לביתם בין היה מנהגם בין לא היה כמו רישא דמתני' דקתני יוצאין שבת אחת משמע שהן כל ז' בחוץ וחוזרין ביום הח' אבל ר"י לא פירש אלא ב' מדות ב' בשבת ואחד בשבת כדפרישנא עכ"ל והרא"ש כתב סתם כדברי ר"י בר ברוך וכך הם דברי רבינו והמשך הלשון כך הוא הפועלים שאין לנים בביתם ויוצאים ז' ימים וכו' עונתם פעם אחת בשבת וכן החמרים פעם אחת בשבת דפעם אחת בשבת שכתב קאי לפועלים שאין לנין בביתם וכו' ולחמרים ופשוט הוא :

סעיף קטן ב
ומ"ש ות"ח פעם אחת בשבת וכו' ודרך ת"ח לשמש מטתו מליל שבת לליל שבת מימרא שם.

סעיף קטן ג
כתב הרמ"ה וה"מ במי שגופו בריא וכו' אבל מי שאינו בריא אינו חייב אלא לפי מה שאומדים אותו שיכול לקיים:

סעיף קטן ד
אין האיש רשאי לצאת לסחורה וכו' אלא ברשות אשתו במשנה (דף סא:) שהפועלים יוצאים שלא ברשות שבת אחת כלומר ולא יותר ובגמרא (דף סב:) א"ל רבה בר רב חנן לאביי חמר ונעשה גמל מאי ופרש"י נשאת לו כשהוא חמר מהו ליעשות גמל שלא ברשות הרוחה עדיפא לה שיתעשר או עונה עדיפא לה א"ל רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואפילו אם תתן לו רשות אין ראוי לו להתאחר אלא חדש בחוץ וכו' שם (דף סא:) אהא דתנן התלמידים יוצאים ללמוד תורה שלא ברשות שלשים יום והפועלים שבת אחת וקאמר בגמרא ברשות כמה כמה דבעיא אורחא דמילתא כמה אמר רב חדש כאן וחדש בביתו שנאמר לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה ור' יוחנן אמר חדש כאן וב' חדשים בביתו שנאמר חדש יהיו בלבנון ושנים בביתו וכ' הרא"ש אורחא דמילתא בכמה שלא ישאל ממנה דבר של צער דשמא אע"פ שנותנת לו רשות על ידי פיוסו או ע"י שמתביישת ממנו לבה מצטער והני רבנן דנפקי טובא כתב הראב"ד לפי שהיתה תורתם אומנותם לא חשו לאורחא דמילתא עכ"ל:

סעיף קטן ו
ומ"ש רבינו שהרמ"ה פסק חדש בחוץ וכו' שם כתב הרא"ש כתב הרמ"ה דמסתברא כר' יוחנן דגמר מבנין בה"מ ולי נראה דכיון דלית כאן אלא אורחא דמילתא והא קא יהבי רשות עבדינן להקל כרב עכ"ל:

סעיף קטן ז
ומ"ש רבינו בשם הראב"ד דמי שתורתו אומנתו יכול לילך כל מה שתתן לו רשות כבר כתבתי דבריו בסמוך ומה שאמר שהרמ"ה פסק דאפילו בלא רשות יכול לילך ללמוד כך כתב הרא"ש בפסקיו בשמו וכמו שכתב רבינו לקמן בסמוך:

סעיף קטן ח
ומה שאמר אמר רבא סמכי רבנן אדרב אדא ועבדי עובדא בנפשייהו שהיו יוצאים בלא רשות והיו נענשים הא דהיו נענשים אינו ענין לדברי הרמ"ה דלא מייתי הרמ"ה ראיה

אלא מדסמכי רבנן אדרב אדא ועבדי עובדא הוא דמייתי ראיה ונראה דמה שכתב הרמ"ה אע"ג דהלכה כרב אדא לא מיבעי להו לעגוני לנשייהו כולי האי וכו' איפשר דמהא דהיו נענשים קאמר לה:

סעיף קטן ט

ומ"ש וכ"כ הרמב"ם תלמיד חכם יוצא שלא ברשות אשתו ג' או ד' שנים הוא בפרק י"ד מה' אישות ודבר פשוט דתיבת וכן שכתב רבינו אתחלת דברי הרמ"ה שפסק כרב אדא קאי ולא אסיפא דלא מיבעי להו לעגוני לנשייהו כולי האי: ב"ה בסימן כ"ה כתב רבינו חייב אדם לפקוד אשתו בליל טבילתה ובשעה שהוא יוצא לדרך והוא בפרק הדר ובפ' הבא על יבמתו:98

סעיף קטן י

אין האיש רשאי לשנות מלאכה שעונתה קרובה וכו' כגון מחמר לגמל בלא רשותה וכו' כבר כתבתי בסמוך שהוא בעיא דאיפשיטא:

סעיף קטן יא

ומ"ש חוץ מאדם בטל שיכול לחזור תלמיד חכם וכו' כ"כ הרמב"ם בפ' י"ד מה' אישות:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו דכיון שהוא אצלה תמיד וגם חוזר ללמוד תורה אינה מקפדת הם דברי עצמו לומר דאפילו למאי דפסק כרבי אליעזר רשאי אבל למאן דפסק כחכמים נראה דאפילו הלך ללמוד חוץ לעיר רשאי וזהו שלא הזכיר הרמב"ם טעם בדבר אלא סתם וכתב אין אשתו יכולה לעכב:

סעיף קטן יג

כתב הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות אישות האשה שהרשת לבעלה אחר הנשואין שימנע עונתה מותר בד"א שקיים פריה ורביה וכו' וכתב ה"ה האשה שהרשת לבעלה וכו' זה פשוט וכבר הזכרתי שאמרו בפרק אע"פ ברשות כמה דבעי בד"א וכו' ביאר רבינו שמצות פריה ורביה ומצות עונה הם ב' דברים ואין זו תלויה בזו ע"כ:

סעיף קטן יד

כתב הרמב"ם פרק י"א נושא אדם כמה נשים וכו' טעמא מדאמרינן בסוף פרק הבא על ע"י (דף סה.) אמר רב אמי כל הנושא אשה על אשתו יוציא ויתן כתובה רבא אמר נושא אדם כמה נשים והוא דאיפשר למיקם בספוקייהו ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבא וכ"פ הרמב"ם בפרק י"ד:

סעיף קטן טו

ומ"ש לפיכך צוו חכמים שלא ישא אדם יותר מד' נשים וכו' כדי שיגיע לכל א' עונה בחדש בפרק החולץ עצה טובה קא משמע לן דלא לייבם טפי מארבע נשים ואפילו

בדאיפשר ליה כי היכי דלימטיינהו עונה בחודש ונמוקי יוסף כתב בפרק החולץ וז"ל כתב הריטב"א בשם רבו שאמר בשם רבותיו דבמקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו דאומדנא דמוכח היא דאדעתא דהכי אינסיבית ליה דלא ינסוב אחריתי והוה ליה כחמר שאינו רשאי ליעשות גמל ובתוספות כתבו שרבינו גרשום החרים על הנושא אשה על אשתו וחייבים לכוף על החרם שלו אבל ביבמה לא החרים עכ"ל וחרם זה דר"ג לא פשט בכל המקומות שהרי כתב הרשב"א בתשובה שתקנת רבינו גרשום לא פשטה בארצו וגם במקומות שפשטה אין לכוף מטעם חרם ר"ג שהרי כתב מהרי"ק בסימן ק"א שלא גזר ר"ג אלא עד סוף האלף החמישי וכבר כתבתי כל זה סימן א' ועיין שם:

סעיף קטן טז

המדיר את אשתו מתשמיש המטה וכו' בפרק אף על פי (כתובות דף סא:) תנן המדיר את אשתו מתשמיש המטה בש"א ב' שבתות ובה"א שבת א' וידוע דהלכה כב"ה ומ"ש בין שהדירה סתם או שבעה ימים או יותר (שם) בגמ' אמר רב ל"ש אלא במפרש אבל סתם יוציא לאלתר ויתן כתובה ושמואל אמר אפילו בסתם נמי ימתין שמא ימצא פתח לנדרו ופסקו הפוסקים הלכה כשמואל:

סעיף קטן יז

ומ"ש אפילו הוא ספן שעונתה לששה חדשים (שם) בגמרא ונתנו טעם לדבר שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו וכו':

סעיף קטן יח

ומ"ש וכיצד מדירה אמר הנאת תשמישך אסור עלי וכו' אבל אם אמר הנאת תשמישי עליך או נשבע שלא לשמשה אינו חל כלומר משום דמשועבד לה וזה נלמד מדאמרי' בר"פ המדיר (כתובות דף ע.) ובפ' בתרא דנדרים (דף פה.) וכיון דמשועבד לה היכי מצי מדיר לה כל כמיניה דמפקע ליה לשעבודיה ובפרק המדיר מייתי הא דאמר רב כהנא הנאת תשמישי עליך כופה ומשמשתו הנאת תשמישך עלי יפר לפי שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו ומינה ילפינן לכשהדירה איהו וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ד מהלכות אישות וכתבו שם הגהות מיימוניות המדיר שלא לקרב אל זוגתו עד זמן פלוני אם נדר שלא מרצון זוגתו ודאי יש איסור בדבר ולא חל הנדר אבל אם נתרצית זוגתו והיתה חפצה בכך אז צריך התרה מג' הדיוטות וכתבו עוד שם שהמדיר את אשתו מתשמיש המטה מותר לו להתייחד עמה מק"ו מנדה שהיא בכרת :

סעיף קטן יט
כתב הרמב"ם אסור לאיש למנוע מאשתו עונתה וכו' עד או יוציא ויתן כתובה בפי"ד מהלכות אישות הנודר שלא לשמש עם אשתו ע"מ שאין איסור בדבר עיין בהגהות מרדכי דקדושין:

סעיף קטן כ
האשה שנדרה נדר של עינוי נפש או מדברים שבינו לבינה שעליו להפר וא"ל אני מיפר לך ע"מ שתאמרי לפלוני מה שדברנו יחד וכו' משנה בפרק המדיר (כתובות דף ע"א:) א"ל ע"מ שתאמרי לאיש פלוני מה שאמרתי לך או מה שאמרת לי או שתהא ממלאה ומערה לאשפה יוציא ויתן כתובה ובגמרא על מנת שתאמרי וכו' ותימא א"ר יהודה אמר שמואל דברים של קלון. או שתהא ממלאת ומערה לאשפה וכו' ותעביד א"ר יהודה אמר שמואל שתמלאה ונופצת. וכתב הרי"ף פירוש א"ל בשעת תשמיש שתתהפך כדי שתנפץ שכבת זרע ולא תתעבר במתניתא תנא שתהא ממלאה י' כדי מים ותערה לאשפה ומפרש טעמא דמתניתא מפני שנראית כשוטה וכתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ז"ל אוקימתא דרב יהודה ואוקימתא דמתניתא למימרא דתרווייהו איתנהו דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן כא
ומ"ש רבינו האשה שנדרה נדר של עינוי נפש וכו' משום דע"כ בתולה דבר זה בנדר מיתוקמא מתני' דאל"כ מאי ע"מ שתאמרי דקתני ומאי דמיתני' בפירקין דהמדיר יוכיח וכ"כ הרמב"ם המדיר את אשתו שתאמר לאיש פלוני מה שאמרה ליה וכו' והשתא האי מדירה ה"ד אי דאסר הנאתו עליה אם לא תאמר הא כיון דמשועבד לה לא מצי מדיר לה כדאיתא בריש פרק המדיר וליכא לאוקומא באומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך דא"כ אמאי יוציא ויתן כתובה דמשמע דלאלתר יוציא דה"ל לאמתוני ל' יום כדתנן בר"פ המדיר הלכך על כרחך צריך לאוקומא בנדרה היא והפר לה ע"מ כך ולישנא דע"מ הכי מוכח וכיון שכן ע"כ בנדר שהוא יכול להפר מיירי דבנדר שאינו יכול להפר לא שייך כלל וכך הם דברי הר"ן שכתב על משניות דהמדיר לשמואל ע"כ בנדרה היא וקיים לה איהו מתוקמא ובשלמא שלא תלך לבית אביה או לבית המשתה בידו להפר דאיפשר דנדרי עינוי נפש נינהו ובבית האבל נמי מפרש בפ' בתר' דנדרים (פג:) דעינוי נפש הוא מדכתיב והחי יתן אל לבו אבל תאמרי לפלוני ותמלא י' כדי מים לא משמע דמיקרי עינוי נפש ולא דברים שבינו לבינה וכיון שכן ע"כ מיירי בשתלתה בדברים אלה מזונות או תשמיש וש"מ דאע"ג דאיפשר בפרנס ותשמיש נמי שבת א' כמאן דאיפשר בפרנס דמי אפילו הכי יוציא ויתן כתובה כיון דנדרה היא וקיים לה איהו מטעמא דמסני סני

לי וכמו שכתבתי למעלה עכ"ל גרסינן בפרק נערה שנתפתתה (כתובות מח.) אמר רב הונא האומר אי איפשי אלא אני בבגדי והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה וכתב הריטב"א פירוש אף על פי שעושים כן לצניעות וה"ה כשהיא אומרת כן מורדת מתשמיש חשיבא וכ"ש כשאינו נזקק לה כלל שיוציא ויתן כתובה וכדכתב בשילהי מסכת נדרים עכ"ל:

סימן עז

סעיף קטן א

המורד על אשתו שאינו רוצה לשמש עמה או שאינו רוצה לזונה אם היא רוצה כופין אותו מיד וכו' בפרק אף על פי (כתובות דף סג.) תנן המורד על אשתו מוסיפין לה על כתובתה ג' דינרים בשבת וכתב הרמב"ם שהם משקל ל"ו שעורות כסף וכתב הרב המגיד שטעמו לפי שדינרים אלו של דבריהם שהם מכסף מדינה שהיא שמינית שבצורי ודינר צורי יש בו צ"ו שעורות כסף נמצא שהשמינית הוא י"ב שעורות עולה לג' דינרים ל"ו שעורות ובגמרא גבי מורדת דאיפליגו בה אם היא מתשמיש או ממלאכה מותיב מדתנן המורד על אשתו וכו' בשלמא למ"ד מתשמיש לחיי אלא למ"ד ממלאכה מי משועבד לה אין באומר איני זן ואיני מפרנס והאמר רב איני זן ואיני מפרנס יוציא ויתן כתובה ולאו לאימלוכי ביה בעי ופרש"י ולאו לאימלוכי ביה בעי שמא יחזור בו ובתוך זמן שאנו נמלכין בו ומחזירין עליו שיחזור בו מוסיפין על כתובתה וכתב הרא"ש ותימה דמשמע דלשמואל ניחא דאמר עד שכופין אותו להוציא יכפוהו לזון ולדידיה נמי קשה הואיל וכופין אותו לזון מיד מאי תוספת שייך הכא וי"ל דלדידיה ודאי ניחא הואיל ואינו רוצה לזונה אלא בכפייה נקרא מורד ומוסיפין לה על כתובתה דאין אדם דר עם נחש בכפיפה ואף על גב דאמר רב הונא במורדת ממלאכה לא הויא מורדת משום דמציא למימר איני נזונית ואיני עושה אבל איש דלא מצי למימר איני זן ואוני מפרנס ואיני מקבל מלאכתיך נקרא מורד אם אינו זן אם אינה מספקת במעשה ידיה מוסיפין לה על כתובתה אף על פי שכופין אותו לזון וכתב עוד ולאו לאימלוכי בה בעי אם היא רוצה כופין לאלתר ואם היא רוצה ימתינו שמא יחזור בו ובנתים מוסיפין על כתובתה וכן לשמואל אף על פי שכופין אותו מוסיפין על כתובתה כדפרישית עכ"ל ובס"פ המדיר פסק הלכה כרב דאמר האומר איני זן ואיני מפרנס יוציא ויתן כתובה ונתבארו דברי רבינו. והרמב"ם בפי"ד מהלכות אישות כתב בלשון הזה המורד על אשתו ואמר הריני זן ומפרנס אבל איני בא עליה מפני שאני שנאתיה מוסיפין לה על כתובתה משקל ל"ו שעורות כסף בכל שבת ושבת וישב ולא ישמש כל זמן שתרצה היא לישב ואע"פ שכתובתה הולכת ונוספת ה"ה עובר בלא

תעשה שנאמר לא יגרע שאם שנאה ישלח אבל לענות אסור ולמה לא ילקה על לאו זה מפני שאין בו מעשה עכ"ל :

סעיף קטן ב

האשה שמרדה על בעלה מתשמיש הרבה תקנות נתקנו בה בתחילה נתקנו בימי חכמי המשנה שיפחתו לה שבעה דינרים עד כדי כתובתה ואז יוציאנה מפורש במשנה פרק אף על פי המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרים בשבת עד מתי הוא פוחת עד כדי כתובתה ופירש רש"י עד כדי כתובתה ואח"כ נותן לה גט ויוציאנה בלא כתובה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפי' אם ישמש עמה במרדה יפחות לה כיון שהוא בע"כ כ"כ הרא"ש וכ"מ בתוספות ד"ה רב הונא אמר מתשמיש שכתבו וז"ל וא"ת מורדת ממלאכה אמאי יפחתו לה לינקוט פיזרא וליתיב דהא יכול לכופה למעשה ידיה וי"ל כיון דאינה רוצה לעשות אלא על ידי כפיה חשיבה מורדת דאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת ע"כ וכתבו הגהות מיימוניות אם חזרה בה ממרדה קודם כלות כתובתה ולא גירשה אפילו כתובתה אלף זוז לא הפסידה כלום אבל אם מרדה כ"כ עד שהפסידה כל כתובתה כתב הר"מ דהוי דבר פשוט דאפי' הדרא בה אין לה כתובה ולא תנאי כתובה :

סעיף קטן ד

ומ"ש ושוב תקנו שישלחו מב"ד שתחזור בה לא חזרה בה מכריזין עליה ד' פעמים וכו' ברייתא שם המורדת על בעלה פוחתין לה ז' דינרים מכתובתה בכל שבת וכו' חזרו ונמנו שיהיו מכריזים עליה ד' שבתות זו אחר זו ושולחין לה ב"ד הוי יודעת שאפילו כתובתך ק' מנה הפסדת אמר רמי בר חמא אין מכריזין עליה אלא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אמר רבא דיקא נמי דקתני ד' שבתות זו אחר זו ש"מ אמר רמי בר חמא פעמים שולחין לה אחת קודם הכרזה ואחת לאחר הכרזה דרש רב נחמן בר רב חסדא הלכה כרבותינו אמר רבא האי בורכא א"ל רב נחמן בר רב יצחק מאי בורכתיה אנא אמריתא ניהלה ומשמיה דגברא רבה אמריתא ניהלה ומנו רבי חנינא ואיהו כמאן סבר כי הא דאמר רבא אמר רב ששת הלכה נמלכין בה רב הונא בר יהודה אמר רב ששת הלכה אין נמלכין בה ופירש"י חזרו. ונמנו שלא ישהו אותה לפחות מעט מעט אלא יפסידוה כל כתובתה לאחר ד' שבתות של הכרזה: דיקא נמי דקתני. שבתות ימים שאינם של מלאכה והכל מצויין בבתי כנסיות ובתי מדרשות: ואיהו כמאן סבר. רבא דאמר בורכא הוא כמאן סבר: נמלכין בה. משהין את גיטה ומחזירין עליה שתחזור בה ובתוך כך פוחתין מכתובתה שבעה דנרים בשבת והתוספות כתבו ואינהו כמאן סברוה רש"י גרס ואיהו כמאן סבר פירוש רבא דאמר בורכא ור"ל דלרבא אין הלכה כרבותינו אלא כמתני'

דפוחתין לה עד כדי כתובתה ונמלכין בה היינו נמי דפוחתין ולא תפסיד מיד אחר ד' שבתות ור"ת מפרש דרמי בר חמא בא להוסיף על דברי רבותינו אף על גב דלא קתני דשולחין לה אלא אחר הכרזה קאמר רמי בר חמא דה"נ היו אומרים דשולחין לה קודם הכרזה דריש רב נחמן בר רב חסדא הלכה כרבותינו כלומר ממש כרבותינו דלא קתני שליחות של קודם הכרזה ופליגא דרמי בר חמא אמר רבא האי בורכא אלא הלכה כרמי בר חמא דפעמים שולחין לה וגרסינן אינהו כמאן סברוה וכ"כ בספרים ישנים ובה"ג ולא קאי ארב נחמן בר יצחק ורב נחמן בר רב חסדא דאינהו סברי כרבי חנינא שהיה גדול הרבה מרב ששת אלא ארמי בר חמא ורבא קאי הלכה נמלכין בה פירוש קודם הכרזה והלכה אין נמלכין בה נמי היינו קודם הכרזה אבל אחר הכרזה מודה כדתניא בהדיא בדברי רבותינו וכן נראה מתוך דברי ר"ח דפסק דאע"ג דאמר רב נחמן בר רב חסדא הלכה כדברי רבותינו הלכה כרבא דאמר משמיה דרב ששת הלכה נמלכין בה דהא רמי בר חמא דאמר פעמים שולחים לה מסייע לה עכ"ל והרא"ש כתב דברי התוספות וכתב שכן עיקר ודלא כפרש"י וכך הם דברי רבינו וגם הר"ן כתב דל"נ פרש"י דאם איתא ה"ל לרבא למימר הלכה כמתניתין ואף דעת הרי"ף אינו כן שהרי הביא הלכה כרבותינו והלכה נמלכין בה אלמא ישנה לשתיהן והראב"ד פירש ונמלכין בה במאי ניחא לה טפי אי במאי דתנן במתניתין אי במאי דקאמרי רז"ל ואיפשר שזה היה דעת הרי"ף ול"נ דה"ק הלכ' דנמלכין דלא סגי בששולחין לה מב"ד לומר הוי יודעת אלא הב"ד בעצמם נמלכין בה קודם שיפסקו הדין להפסידה כתובתה ואיפשר שזהו דעת הרמב"ם שכתב בפי"ד ואחר ההכרזה שולחין לה פעם שניה ואומרים לה וכו' ואם עמדה במרדה ולא חזרה נמלכין בה ותאבד כתובתה עכ"ל ובהא דמכריזין עליה ד' שבתות כתב הרמב"ם מכריזין עליה בכל יום ד' שבתות וכתבו הר"ן והרב המגיד שלדבריו ה"ק דיקא נמי דאין מכריזין אלא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דאם איתא דבשוק מכריזין עליה בבציר מהכי סגי דהא מכספה טפי ומ"מ תמה עליו הר"ן דהא בתוספתא קתני הפך מדבריו והתוספות כתבו כפרש"י דביומי שבתות דוקא מכריזין והכי קתני בתוספתא פעם אחת בשבת וכן כתבו הגהות מיימוניות בשם ס"מ וכתב הר"ן דעת הגאון שאם חזרה בהם תוך ד' שבתות לא הפסידה כלומר וכ"ת אתיא לאיערומי דמרדה ג' שבי ובד' הדרא בה וכן לעולם ליתא דאיפשר דכל שעברו עליה ד' שבתות של הכרזה בין הפעמים כולם הפסידה כתובתה ואחרים אומרים דבתוך ד' שבתות פוחתין ז' ז' ומש"ה לא אתיא לאיערומי אבל אינה מפסדת כתובתה בבת אחת אלא בד' שבתות רצופים עכ"ל :

סעיף קטן ה

ומ"ש עוד רבינו ושוב הוסיפו לתקן שימתינו לה י"ב חדש וכו' שם כלתי' דרב זביד אימרדה הוה תפיסה חד שירא יתיב אמימר מר זוטרא ורב אשי ויתיב רב גמדא גבייהו ויתבי וקאמרי מרדה הפסידה בלאותה קיימים א"ד יתבי וקאמרי מרדה לא הפסידה בלאותיה קיימים ואסיקנא השתא דלא איתמר לא הכי ולא הכי תפסה לא מפקינן מינה לא תפסה לא יהבי' לה ומשהינן לה י"ב ירחי שתא אגיטא וכתב הריב"ש כל שלא תפסה לא יהבינן לה: ומ"ש הרמב"ם בפכ"ה מהלכות אישות ואם תפס הבעל אין מוציאין מידו לא דק ואגב שיטפ' נקטינן שאין הבעל צריך לתפיסה ופרש"י כלתיה דרב זביד אימרדה דאמרה מאיס על וכן פירש הרא"ש וכתב עוד הרא"ש אהא דאמרינן והשתא דלא איתמר לא הכי ולאי הכי תפסה לא מפקינן מינה לא תפסה לא יהבינן לה בלאותיה היינו נצ"ב שהכניסה לו מטלטלין אבל הקרקע שהכניסה לו בחזקתה קאי לעולם וכן נכסי מלוג ברשותה קיימי אבל מנה ומאתים ותוספת אין לה ואפילו בגדים שקנה לה יפשיט מעליה דאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה ומשהינן לה י"ב ירחי שתא ולית לה מזוני מבעל תקנה זו נעשית בימי האמוראים האחרונים כאשר ראו כי גבהו בנות ישראל ודעתן זחה עליהן וכאשר היה להן כעס עם בעליהן היו אומרות לא בעינא ליה והבעל מגרש מיד כיון שפטרתו מכתובה ושוב היו נשים מתחרטות תקנו שתשהא שנה ואם יגרשנה בתוך השנה שלא תהא מחילתה מחילה ויצטרך ליתן לה כתובה אולי יתפייסו בתוך השנה וכיון שתקנו כך לאומרת מאיס עלי שהיתה ראויה להתגרש מיד בלא כפיה כ"ש למורדת ואינה נזונת אותה שנה אבל הוא אוכל פירות וחייב בפרקונה דבמזונות קנסו אותה דרוב נשים אינו מספיק מעשה ידיהם למזונותיהם אבל היתה חפצה שלא יאכל הבעל פירות נכסיה ולא יתחייב בפרקונה לאו כל כמינה הילכך הוא אוכל פירות וכיון שאוכל פירות חייב גם בפרקונה ויראה שחייב בקבורתה כיון שאינו יכול לגרשה בלא כתובה בתוך השנה עכ"ל ומלשון רבינו שכ' ושוב הוסיפו לתקן שימתינו לה י"ב חדש משמע שמלבד הכרזת ד' שבתות תקנו שלא יתן לה גט עד שנים עשר חדש וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל ובסמוך אעתיק לשונו:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו אם הכניסה לו קרקע ברשותה הוא ונוטלתן כ"כ הרא"ש בתשובה כלל מ"ג סי' י"א ז"ל הרשב"א בתשובה סימן אלף רל"ה על האומרות מאיס עלי או בעינא ליה ומצערנא ליה מה ששאלתם מה הן גובות מנכסי הבעל אם הוציאה מרצונו בין בזו ובין בזו נותן להן נכסי צאן ברזל אבל מה שנתן להן משלו אינן נוטלות כלום כיון שהן תובעות להתגרש דאדעתא למשקל ומיפק לא יהיב אבל אם לא רצה להוציא מדעת

עצמו אלא מחמת מרדן בזה יש הפרש ביניהם שמורדת האומרת בעינא ליה ומצערנא ליה כופין אותה בהכרזת ארבע שבתות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואם לא חזרה בה הפסידה כתובתה כדאיתא בפרק אע"פ ואם ירצה מגרש בגט ואם לא רצה לגרש אינו מגרש אפילו נמלכה לאחר זמן מה שהפסידה הפסידה ואסור להשהותה בלא כתובה אחרת של מנה אבל הבאה בטענתמאים עלי אין כופין אותה בכפיית הכרזה של בתי כנסיות לפי שאנוסה היא זו אבל משהין אותה י"ב חדש שמא יסור המיאוס מלבה ותוך י"ב חדש לא איבדה מכתובתה ואם גירש הבעל מרצונו תוך י"ב חדש גובה כל כתובתה וכן פר"ח ואם המתין י"ב חדש ולא חזרה בה הפסידה כתובתה ותוספת ונכסי צאן ברזל ובתשובת רבינו האיי והרי"ף שאפילו מה שנתן הבעל מתנה לאחר נשואין מפסדת וכן כתב ן' מיגאש וכן כתב הרמב"ם ז"ל ואין הפרש בין שכתב לה מתנה באחריות ובין שלא כתב לה דאדעתא דלמשקל ומיפק לא יהיב לה אבל נכסי מלוג דידה לא הפסידה ובלאות נצ"ב הקיימים אם תפסה לא מפקינן מינה והיינו מעשה דכלתיה דרב זביד ואם היא מעוברת כמו שאמרת אינו חייב במזונותיה מחמת העובר שבמעיה אבל לכשתלד אם אינה רוצה להניק לו את הילד אינה חייבת אלא אם הניקתהו עד שיהא מכירה כדאיתא בפרק אף על פי (ס י) והוא נותן לה שכרה וקודם הזמן הזה אם אינה רוצה אינה מניקתו אפילו בשכר עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם רשב"ם כ"כ הראש בפרק אף על פי בשמו ובתשובת הר"מ שבס"פ אע"פ במרדכי ובסוף תשובת הרשב"א כתב עוד בדיני מורדת בסימן תת"ס ובסי' תתס"א וכן בתשובה להרמב"ן בסי' קל"ח עיין עליהם: ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם הוא בפי"ד מהלכות אישות וביאר ה"ה טעמא וכתבו הגהות בשם התוספות ובשם הר"ם שאף לדברי האומרים דבטענת מאיס עלי כופין להוציא היינו דוקא בנותנת אמתלאה לדבריה וטענה הנראית למה הוא מאיס עליה אבל האומרת מאיס עלי בלא טענה אינו חייב לה לא מזונות ולא כתובה ולא אפילו מה שהכניסה לו אפילו איתא בעיניה אבל מה שתפסה למזונותיה ממה שהכניסה לו תפסה ולא מפקינן לה עד כאן וכך כתב המרדכי והרא"ש בשם הר"מ ז"ל וכתבו רבינו בסי' זה לקמן: ומ"ש רבינו שר"ת פירש דלעולם אין כופין לגרש וכו' בתוספות בפרק אע"פ:

סעיף קטן ח

ומ"ש וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל כן נראה מדבריו בפרק הנזכר וגם בתשובה כלל מ"ג סימן ח' כתב וז"ל אע"פ שרבינו משה כתב דכי אמרה מאיס עלי כופין אותו להוציא ר"ת ור"י חולקין עליו וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא למה נכניס ראשינו בין

הרים גדולים לעשות גט מעושה שלא כדין ולהתיר אשת איש ועוד כי בעונותינו בנות ישראל הם פרוצות בזמן הזה ואיכא למיחש שמא נתנה עיניה באחר וכל המעשה בטענה זו מרבה ממזרים בישראל ועל להבא אני כותב אבל לשעבר אם סמכו על רבינו משה מה שעשו עשוי ובתשובה אחרת כתב עוד על ענין המורדת אין אדם צריך לימלך כי בהכרחת נתינת הגט ראיתי לרבותינו חכמי אשכנז וצרפת מתרחקין עד הקצה האחרון בכל מיני הרחקות כפיית האיש לגרשה בעסק מרידת האשה כי נראה להם דברי ר"ת וראיותיו עיקר וראוי לסמוך עליהם ואף אם היו הדברים מוכרעים צריך אדם להרחיק עצמו מספק אשת איש ומלהרבות ממזרים בישראל ואם ראו בדורות שהיו אחר חכמי התלמוד בימי הגאונים בישיבות של בבל שהיה צורך שעה בימיהם להסיע על דברי תורה ולעשות גדר וסייג ותקנו שיגרש איש את אשתו בע"כ כשהיא אומרת לא בעינא לגבראי כדי שלא תתלה עצמה בעכו"ם ותצאנה בנות ישראל לתרבות רעה וסמכו על זה כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש והסכימו דעתם להפקיע הקדושין כשתמרוד האשה על בעלה אותה תקנה לא פשטה בכל הארצות ואף אם יש מקומות שנהגו לכוף לא נהגו מנהג זה על פי תקנת הגאונים כגון שבשעה שתקנו הגאונים את התקנה ששלחוה לאותן המקומות וקבלו אותה עליהם וא"כ היה הדבר ידוע על פי הקבלה דור אחר דור היאך קבלו עליהן תקנה זו בציווי הגאונים כי תקנה קבוע כזאת אם קבלוהו עליהם לא היתה עומדת לישכח מפי דורות הבאים אלא אני רואה שבאלו הארצות רוב הגיונם בספרי הרי"ף ז"ל לפי שראו כפייה זו כתובה בהלכות נהגו ביש מקומות לדון כן ועוד אני אומר שהגאונים שתקנו תקנה תקנוה לפי הדור ההוא שהיה נראה להם לפי צורך השעה בשביל בנות ישראל והאידנא נראה הענין בהפך בנות ישראל בדור הזה שחצניות הן אם תוכל האשה להפקיע את עצמה מתחת בעלה באומרת לא בעינא ליה לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה ויתנו עיניהם באחר וימרדו בבעליהן ע"כ טוב להרחיק הכפייה ויותר התימה הגדולה על הרמב"ם שכתב אם אמרה מאסתיהו ואיני יכולה להבעל לו מדעתי כופין אותו לשעתא לפי שאינה כשבויה שתבעל לשנוי לה ומה נתינת טעם לכוף האיש לגרש ולהתיר אשת איש לא תבעל לו ותוצרר אלמנות חיות כל ימיה הלא אינה מצווה על פריה ורביה בשביל שהיא הולכת אחר שרירות לבה ונתנה עיניה באחר וחפצה בו יותר מבעל נעוריה נשלים תאותה ולכוף האיש שהוא אוהב אשת נעוריו שיגרשנה חלילה וחס לשום דיין לדון כן עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן אלף קצ"ב וז"ל מ"ש הרי"ף מתקנת הגאונים בדיני המורדת אותה תקנה לא פשטה בארצות ואין אנו דנין בה כלל אלא על דין התלמוד ואולי לדורם תקנו עכ"ל וגם ה"ה כתב וז"ל

דע שיש בכל מה שהזכרתי שטה אחרת להרבה מן המפרשים וכל מי שראיתי דבריו כ' שבדין התלמוד אין כופין את האיש להוציא אף באומרת מאיס עלי ועל זה הרבו בראיות ברורות וקראו תגר על כל הנוטה מדבריהם והם סבורים שאפילו נשאת בגט שניתן מחמת כפייה זו תצא וכבר פשטה הוראה בכל ארצותינו שלא כדברי רבינו בזה שאין כופין את האיש לגרש ולא עוד אלא שאפילו היה הדין כדבריו היה ראוי לגדור בזה משום פרוצות ומשום קלקול הדור שלא תהא אשה נותנת עיניה באיש אחר ומפקעת עצמה מבעלה כ"ש שהם ז"ל הכריחו והוכיחו שאין כופין אותו מן הדין עכ"ל וכ"כ הריב"ש סימן ק"ד סיים וכתב ואל תחוש למנהג תלמאס"ן וזולתו כי לא יניח תלמוד ערוך שבידנו והסכמת גדולי עולם ונקל בערוה החמורה מפני מנהג וכתב הר"ן סימן ס"ב שנשאל על בני עיר אחת שקבלו עליהם להתנהג בכל הוראותיהם ע"פ הרמב"ם ובא אחד מחוץ לעיר וקדש אשה שם והלך לו והיא רוצה להתגרש ממנו בטענת מאיס עלי והשיב מיראי הוראה אני לפי שזה בשעה שקדש לא היה מאנשי אותה העיר והרשות היה בידו להוציא את אשתו מעיר לעיר וכיוצא בה ולפיכך אין כח ביד אנשי אותה העיר לכופו להתנהג בתקנותיהם עכ"ל: כתב הר"ש בן הר"ש בר צמח בתשובה על אשה שטענה מאיס עלי שקודם נישואין היתה מאסה אותו ואמה השיאתה לו בע"כ נראה דאפילו לאומר שאין כופין לגרש בטענת מאיס עלי יודו בזה שמה שאמרו שלא לכוף משום דחיישינן שמא עיניה נתנה באחר אם הדבר מפורסם שבעל כרחה נשאת לו נסתלקה חששא זו דהא ה"ר מאיר כשהיתה נותנת האשה טענה ואמתלאה לדבריה למה הוא מאיס עליה היה כופה לגרשה עכ"ל ואחר שכך כתב שלענין מעשה לא היה מיקל בכך וגם מהרי"ק בשורש כ"ט ובשורש ס"ג כתב מה שכתבת דאין לנו לכוף לגרש פשיטא שכן הוא וזהו דבר פשוט כך הסכימו כל הפוסקים האחרונים עכ"ל וגם הר"ן כתב בפ' אע"פ הוי יודע דבין במורדת בין במאיס עלי לא כייפינן לבעל לגרש שלא כדברי הרמב"ם שכתב בפי"ד מה"א דבאומרת מאיס עלי כופין אותו להוציא שדעתו ז"ל דמאי דאתמר בגמרא היכי דמי מורדת אמר אביי דאמרה בעינא ליה ומצערנא ליה אבל אמרה מאיס עלי לא כייפינן לה היינו לומר שאין כופין אותה להיות אגידא בו אלא כופין אותו להוציאה שאינה כשבויה שתבעל לשנוי לה וליתא מדתנן בפרק בתרא דנדרים וכו' וכן דעת הרי"ף שכתב ולדברי הכל כל מאי דכייפינן לאפוקי בין מעיקר דינא כדתנן ואלו שכופין אותו להוציא ומאי דדמי להו בין מעיקר תקנתא וכו' דהיינו מורדת דאמרה מאיס עלי והגאונים הוא שהתקינו לכוף כמו שכתוב בהלכות וכבר כתב הרז"ה שלא תקנו אלא לדורם ולצורך השעה וכ"כ הרמב"ן שעכשיו כבר בטלו מפני פריצות

הדורות ואף הרמב"ם כתב בפרק הנזכר שכדין התלמוד ראוי לתפוס ולדון עכ"ל כלומר לענין מורדת כ"כ הרמב"ם וכמבואר בדבריו ולאפוקי מתקנת הגאונים שכתב הרי"ף שהאיש שמרדה אשתו עליו כופין אותו להוציא מיד אלא ראוי לתפוס כדין התלמוד שאין כופין אותו להוציא במורדת דאילו באומרת מאיס עלי כבר נתבאר שהוא ז"ל סובר שבדין התלמוד כופין אותו להוציא אלא שלא הודו לו כמו שנתבאר ובסימן קנ"ד יתבאר שיש צד שאף לדעת הרא"ש כופין אותו לגרש וכתבו מהרי"ק בדיני מורדת בשורש נ"ז ובשורש ס"ג כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח שנשאל על דין מורדת אם יש לדון על פי סברת הרמב"ם במקומות שנוהגים לדון ע"פ ספריו כיון שהחמירו האחרונים בזה ואמרו שמרבה ממזרים בישראל הנוהג כך מי הוא שמלאו לבו לעשות כן ובמקומינו הסכימו לנהוג על פי הרמב"ם מלבד קצת דברים ומכללם דין מורדת ומעשה בא ליד ה"ר וידאל אפרים ואמר כי אינם רשאים להסכים הצבור על זה מצד חומר הערוה ואומר ששאל להר"ן על זה והשיבו כן אבל אם נעשה כבר מעשה במקומות שנוהגין על פי ספריו כתב הרא"ש שאין מחזירין הדבר ונראה דהיינו אם נשאת שלא תצא אבל שתנשא לכתחילה הדבר קשה ונראה לדון להלכה שדין שוה בכל המקומות שלא תנשא ואם נשאת לא תצא עכ"ל :

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם כתבו הגאונים שיש מנהגות אחרות במורדת וכו' ע"כ אין ראוי לדון אלא כדין התלמוד בפרק הנזכר כתב וז"ל אם מרדה מתחת בעלה כדי לצערו ואמרה הריני מצער אותו בכך מפני שעשה לי כך וכך שולחין לה מב"ד ואומרים לה הוי יודעת שאם את עומדת במרדך אפילו כתובתך ק' מנה הפסדת אותה ואחר כך מכריזין עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בכל יום ד' שבתות זו אחר זו ואומרים פלונית מרדה על בעלה ואחר ההכרזה שולחין לה ב"ד פעם שניה אם את עומדת במרדך הפסדת כתובתך אם עמדה במרדה ולא חזרה נמלכין בה ותאבד כתובתה ולא יהיה לה כתובה כלל ואין נותנין לה גט עד י"ב חדש ואין לה מזונות כל י"ב חדש ואם מתה קודם הגט בעלה יורשה המורדת הזאת כשהיא יוצאה אחר י"ב חדש בלא כתובה תחזיר כל דבר שהוא של בעל אבל נכסים שהכניסה לו ובלאותיה הקיימין אם תפסה אין מוציאין מידה ואם תפסן הבעל אין מוציאין מידו וכן כל מה שאבד מנכסיה שקבל הבעל אחריותן עליו אינו משלם לה כלום זהו דין התלמוד במורדת ואמרו הגאונים שיש להם בבבל מנהגות אחרות במורדת ולא פשטו אותן המנהגות ברוב ישראל ורבים גדולים חולקין עליהם ברוב המקומות וכדין התלמוד ראוי לתפוס ולדון עכ"ל נראה שהוא ז"ל פוסק כרבותינו

וכרמי בר חמא דאמר פעמים שולחין לה אחת קודם הכרזה וא' לאחר הכרזה ומפרש דהא דאמר רבא א"ר ששת נמלכין בה הוא מלבד הפעמים ששולחין לה ולפי זה צריך לפרש דמאי דאמר רבא האי בורכתא היינו לומר דמדאמר הלכה כרבותינו משמע דכיון שאחר ההכרזה שלחו לומר לה הוי יודעת שאפילו כתובתך ק' מנה הפסדת אותה וכו' מיד מפסדת כתובתה והא ליתא אלא אינה מפסדת עד שנמלכין בה ובדין האומרת מאיס עלי לעניין ממונא כתב תצא בלא כתובה כלל ותטול בלאותיה הקיימים בין מנכסים שהכניסה לבעלה ונתחייב באתריותן בין מנכסי מלוג שלא נתחייב באחריותן ואינה נוטלת משל בעלה כלום ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחן לה פושטת ונותנת וכל מה שנתן לה מתנה מחזרת אותו שלא נתן לה ע"מ שתטול ותצא וכתב ה"ה שהרבה מן המפרשים חולקין עליו במה שמפסדת האומרת מאיס עלי וסוברים דההוא מעשה דכלתיה דרב זביד היה באומרת מאיס עלי וכל מה שהזכירו בגמרא למסקנא באומרת מאיס עלי וזהו דינה אינה מפסדת כלום עד יב"ח ובתוך י"ב חדש אין מכריזין עליה ולא פוחתין מכתובתה כלום ובזה היא חלוקה ממורדת ואם גירש הבעל תוך הזמן הזה נותן לה כל כתובתה משלם ובתוך י"ב חדש אם חזרה בה מוטב ולא הפסידה כלום ואם לאחר י"ב חדש הפסידה כל עיקר כתובה ותוספת וכל מה שנתן לה הבעל ונדונייתה אלא שאם היו שם בלאות קיימים ותפסה אותם אין מוציאין מידה ונכסי מלוג לא הפסידה כלל אלא נוטלת מה שהוא קיים מהם ואין לה מזונות תוך י"ב חדש אלו כיון שאינה רוצה בו ואם מת הבעל תוך י"ב חדש גובה כתובתה מן היורשים ואצ"ל שאם מתה שהוא יורשה לעולם עד שיגרשנה ולאחר י"ב חדש אם רצה הבעל לגרש מגרש ואם רצה לקיימה כותב לה כתובה אחרת לפי שהפסידה כתובתה כך העלה דינים אלו הרשב"א ז"ל וכן דעת קצת מפרשים ז"ל וכתב עוד הרב המגיד ולדבריהם דין המורדת לאחר ד' שבתות והמלכה שניה הפסידה כל כתובתה עיקר ותוספת ומה שנתן לה הבעל ונדונייתה שהיא נצ"ב ואפילו תפסה מהן בלאות הקיימים מוציאין מתחת ידה אבל בנכסי מלוג לא הפסידה כלום אלא אפילו מה שיש מהן ביד הבעל מוציאין מידו וכן הוא דעת רבינו בכל זה חוץ מן הבלאות של נצ"ב שהוא סובר שאם תפסה אין מוציאין מתחת ידה ויש מי שכתב שלא הזכירו בגמרא שהיית י"ב חדש אלא באומרת מאיס עלי אבל במורדת אין משהין אותה יותר מד' שבתות ואחר המלכה שניה הפסידה הכל והבעל יגרשנה אם ירצה או יקיים אותה ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ויש בענינים אלו דעות חלוקות למפרשים ז"ל עכ"ל וז"ל הר"ן בתשובה סימן י"ג יש בין דברי הרמב"ם ודברי הרשב"א חילוק שהרמב"ם כתב שאומרת מאיס עלי נוטלת בלאותיה הקיימים

ולא חילק בין תפסה ללא תפסה והרשב"א כתב וקדמה היא ותפסה אין מוציאין מידה משמע הא לא תפסה הפסידה ואכתוב לכם על מה נסמך כל אחד מהם ז"ל לפי דעתי: הרמב"ם ז"ל פי' זו שאמרו בפרק אע"פ כלתיה דרב זביד אימרדה הוה תפיסא חד שיראי דמסקינן עלה בגמרא השתא דלא איתמר הלכתא לא הכי ולא הכי דתפסה לא מפקינן מינה דלא תפסה לא יהבינן לה במורדת כפשטה וכן מוכיחין דברי הרמב"ם שכתב זה החילוק בין תפסה ללא תפסה בחבורו בדיני מורדת וסבור הרב ז"ל דדוקא מורדת יש חילוק בין תפסה ללא תפסה דבלא תפסה הפסידה אבל האומרת מאיס עלי אפילו לא תפסה לא הפסידה וטעמו של דבר לפי שהמורדת אינה מבטלת מיד תנאי אישות שבינו לבינה אלא כל הפסדה הוא ז' דינרים בכל שבת מעיקר התקנה ולפיכך כיון דקנסו שתפסיד ז' בכל שבת דין הוא שיהא זה ההפסד מוטל על כל נכסיה וכאילו הבעל מרויח על נכסיה ז' בכל שבת ולפיכך דין הוא שנאמר דבלאותיה הקיימים שאם לא תפסה אותן הפסידתם אבל באומרת מאיס עלי אין ענינה כך שאין הבעל מרויח עליה דבר קצוב כדי שנאמר שיהא ריוח הבעל והפסד האשה מוטל על כל נכסיה אלא הרי היא מבטלת תנאי האישות מיד והפסידה כל שיש לה על הבעל אבל מה שהוא שלה כגון בלאותיה לא הפסידה דה"ל כההיא דאמרינן בס"פ אלמנה ניזונת אם היא זינתה בלאותיה מי זינו ולפיכך כתב הרמב"ם שתטול בלאותיה ולא חלק בין תפסה ללא תפסה אבל הרשב"א ז"ל הולך בדרך האחרונים שפירשו זו של כלתיה דרב זביד באומרת מאיס עלי ולפיכך יש חילוק בין תפסה ללא תפסה שאילו מורדת דבעיא ליה ומצערא ליה אפילו תפסה הפסידה ונראין דברי האחרונים ז"ל עיקר וכתב עוד מעולם לא הוזכרה הכרזה באומרת מאיס עלי ובגמרא לא הזכירוהו אלא גבי מורדת והטעם בזה לפי שזו האומרת בעינא ליה כיון שאינו מאיס עלי אפשר שתתבייש ותחזיר למוטב אבל אומרת מאיס עלי אין מכריזין עליה שמן הסתם אפילו בכמה הכרזות לא תחזור בה ודעו עוד שהאומרת מאיס עלי שדנין אותה על פי המשפטים האלה דוקא באומרת מאיס עלי ואיני רוצה בו ולא בכתובתו אבל האומרת מאיס עלי ורוצה אני להתגרש וליטול כתובה חוששין שמא עיניה נתנה באחר וחזר דינה לדין המורדת וכן פרש"י גבי ה"ד מורדת דאמרה בעינא ליה ומצערנא ליה אומרת מאיס עלי לא כייפינן לה וכתב רש"י שם ה"ד מורדת. דכופין ופוחתין לה מכתובתה: דאמרה בעינא ליה ומצערנא ליה. שיש לכופה על ידי פחיתת כתובה אבל אמרה מאיס עלי לא הוא ולא כתובתו לא כייפינן לה ע"כ הא באומרת רוצה אני להתגרש וליטול כתובה כופין אותה על ידי פחיתת כתובה כדין המורדת וכן דעת הרשב"א בתשובה עכ"ל הר"ן ז"ל וכתב עוד פרש"י ה"ד מורדת דכופין

אותו ופוחתין כתובתה דאמרה בעינא ליה וכו' שיש לכופה על ידי פחיתת כתובתה אבל אמרה מאיס עלי לא הוא ולא כתובתו לא כייפינן לה להשהותה אלא נותן לה מיד אם הוא רוצה ויוצאת בלא כתובה כלתיה דרב זביד אימרדה ואמרה מאיס עלי (וכו') ואין שטה זו מחוורת בעיני שהרי הזכירו בהויה זו מרדה ב' או ג' פעמים ודוחק הוא לומר דמרדה לאו דוקא וכן ראיתי להרמב"ם ולאחרים מן הראשונים שכותבים פסקי דינים באומרת מאיס עלי ולא ידעתי מנין להם אבל פשט הגמרא כך נראה בעיני דדוקא כי אמרה בעינא ליה ומצערנא ליה הוא דקנסינן לה דכיון דבעיא ליה אין זה כי אם רוע לב אבל אמרה מאיס עלי אין קונסין אותה כלום שהרי אנוסה היא ולפיכך אם רצה להוציא יתן כתובה וזהו שלא פירשו בדיני מאיס עלי כלום שאין ב"ד נזקקין בדבר וכלתיה דרב זביד אימרדה ממש ומאי דשקלינן וטרינן במרדה אם הפסידה בלאותיה הקיימים אם לאו במורדת ממש עסקינן ואחר שחזרו ונמנו דכיון שעוקרין הכתובה מיד איכא למימר דלא הפסידה לפי שכיון שהאישות כאילו נעקר לאלתר אין ראוי שתפסיד בלאות הקיימים ולפיכך נסתפקו בזה בגמרא אבל האומרת מאיס עלי אינה מפסדת כלום ומשהינן לה י"ב ירחי שתא אגיטא כלומר בין במורדת בין באומרת מאיס עלי לעולם אינה יוצאת בגט אלא בתר י"ב ירחי שתא דילמא הדרה בה ויש מי שכתב דלענין הפסד כתובתה איכא פלוגתא בין מורדת לאומרת מאיס עלי שהאומרת מאיס עלי וחזרה בה לא הפסידה כתובתה אבל המורדת הפסידה מה שפחתו לה וטעמא דמילתא דאם אתה אומר שהמורדת לא הפסידה כיון שהיא עצמה אומרת שאינה מתכוונת אלא לצערו אתיא לאיערומי למיהדר בה כל י"ב חדש אבל האומרת מאיס עלי כיון שאינה נתכוונת לצער אותו אלא שהוא מאיס עליה כי הדרה בה הא חזינן דלא מאיס [עלה] כבר כתבתי מה שנ"ל דהאומרת מאיס עלי אינה מפסדת כלום אבל לדברי האומר מפסדת נ"ל שאין בידה לחזור דאגיטא בלבד הוא שמשהין אותה לפי שחכמים מחזרים שלא יבא הדבר לידי גט ושמא יעשו סעודה ויתפייסו ויכתוב בעל כתובה מדעתו הא אם לא רצה [ודאי] הפסידתה ולענין מתנה שנתן לה הבעל יש מן הגאונים שאמרו כי אפילו דלא מפסדה נכסי מלוג מאי דיהיב לה בעל מפסדה דלא אקני לה אלא אדעתא למיקם קמיה והקשה הרמב"ם וכו' ולדידי לא קשיא וכו' ע"כ ודברי הריב"ש בדינים אלו בתשובה סימן שס"א ושס"ב: כתב הרשב"א בתשובה על אשה שהניחה בעלה בבית אביו והלך חוץ לעיר וחלתה והלכה לבית אביה ולותה למזונותיה ולרפואתה הדין עמה וכל שלותה לצורך מזונותיה ורפואתה בעוד שלא היה בעלה בעיר בודאי חייב הבעל לשלם מה שלותה ואפילו לחנן ואפילו לאחר שבא בעלה אם עדיין חולה ואינו זנה ומפרנסה ועמדה ולותה

חייב לפרוע מה שלותה בין למזונותיה בין לרפואתה הדומה למזונות דהיינו שאין לה קצבה ומה שטען שהוא לא שלחה מביתו אינה טענה שהרי הוצרכה לצאת אצל אביה שמשתדל ברפואתה ואפילו היה חמיה משתדל לרפואתה מה הנאה יש לראובן בין עומדת כאן בין [אין] עומדת כאן והיא אינה מורדת ואי משום מלאכה חולה לאו בת מלאכה היא אבל אם לאחר שבא ראובן ונתרפאת אף ע"פ שאינה מורדת מתשמיש אם אינה רוצה לשוב לו ולעשות לו דברים שהיא חייבת לעשות לבעלה ולפי מה שהיא אשה כי יש נשים שמכניסות לבעל שפחות ויש שאינן מכניסות וכפי מה שיש לו עליה מהמלאכות הקטנות כעושה מטתו ומרחצת פניו ידיו ורגליו מעכב מהמזונות כנגד שכר מי שישמשנו באותן מלאכות או שוכר עליה ממקום אחר הא יתר מכאן לא ואע"ג דקי"ל כמאן דאמר מורדת מתשמיש ולא ממלאכה היינו דלא קנסינן בטרפעיקין אבל מסתברא שאם ירצה שוכר עליה מי שישמשנו ואע"פ שראיתי לראשונים ז"ל שאמרו שאין קונסין אותו בממון אלא שמשמתין אותה נראה בעיני שלא אמרו אלא שאין קונסין אותה בקנס השנוי במורדת אלא אם רצה לשכור מי שישמשנו עושה ואם אינו רוצה לשכור מנדין אותה עד שתשוב ואם אינה רוצה לעשות וליתן לבעל מעשה ידיה אין לה מזונות ואע"פ שהמזונות עיקר כבר תקנו לבעל מעשה ידיה תחת מזונות ואם היא אינה רוצה לעשות תפסיד מזונות שאין לך ניזונת ואומרת איני עושה ואפילו עושה ואינה משמשת באותן מלאכות קטנות השנויות במשנתינו והוא צריך לשכור מי שישמשנו בהם שוכר עליה כמו שאמר אבל תפסיד מזונותיה לא. ולפי שלא נתבאר לי מלשון השאלה מה שהיא טוענת שתשוב לבית בעלה אם יביאה אל ביתו ויפרע מה שלותה ונסתפקתי אם היא מתעכבת בלבד מחמת שהוא אינו קורא לה או שאינה רוצה לשוב אליו עד שיפרע מה שלותה ואח"כ יביאנה ואז תשוב אליו ע"כ אני אומר שאם מחמת שהוא אינו רוצה להביאה ולקרוא לה מסתברא שאינה מפסדת על זה כלום לפי שהוא אינו רוצה בשימושה כי שמא בושה ממנו אחר שלא הראה לה פנים בעוד שהיתה חולה ואחר שנתרפאת מפני שיצאה שלא ברשות ואין כאן מרד כלל לא מתשמיש ולא ממלאכה ועוד שאם יבא הוא אצלה אינה מונעתו מכלום אבל אם היא מעכבת אף מחמת פרעון מה שלותה בזה יראה שאינו חייב לזונה דקרוב הוא בעיני לומר שזה אחד מדרכי המורדת באומרת בעינא ליה ומצערנא ליה דכל האומרת כך טענה יש לה על הצער שהיא רוצה לצערו וגם זו עילה מצאה לצערו ותולה בפרעון מה שלותה וכל זה שאבדה מזונות במרדה זהו לדעת הר"מ ז"ל והרי"ף ז"ל אבל מעיקר הגמרא אינו נראה כן שלא נראה כן בגמרא בשום מקום ואין במורדת אלא פחת כתובה בלבד ומזונות ומעשה ידיה שהם זה

כנגד זה שאם אמרה איני עושה אינה נזונת ומדרבנן ומ"מ הטענה שתלה עצמה עליה מי שאומר שהדין עמה שכל שלא הפסידה כתובה לא הפסידה מזונות וכדמשמע בפרק יש מותרות לא דק דלא אמרו שם אלא בפסולות אבל בכשרות יש אומרת איני ניזונת ואיני עושה שיש לה כתובה ואין לה מזונות ומוחלת כתובה לבעלה שיש לה מזונות בחייו ואין לה כתובה עד שיחזור ויכתוב לה. ולענין מה שאמרת אם צריכה להראות כתובתה לפני ב"ד כשתובעת מזונות אלו מבעלה מסתברא שאינה צריכה להראות שהרי יושבת תחת בעלה חזקה של זו שיש לה כתובה ומזונות עד שיטעון הבעל ברי שמכרה או מחלה לו כתובתה ולא עוד אלא אפילו מכרה או מחלה כתובתה לבעלה יש לה מזונות בחייו דע"כ לא אמרו המוחלת כתובתה לבעלה אין לה מזונות אלא מזונות שלאחר מיתה ומן היתומים לפי שהם מתנאי כתובה אבל מן הבעל אית לה שאין מזונות אלו מתנאי כתובה אלא מדאורייתא ואף רש"י כן פירש לפיכך עד שיביא הבעל ראיה שמחלה לו המזונות בפירוש חייב ואפילו במזונות שעברו אם לא טען בברי אין טוענין לו ואפי' טען הוא חייב שבועת היסת דלא גרע ממלוה על פה וכופר בכל דמחייב מדרב נחמן וכ"ש במזונות העתידה שאינו נאמן עד שיביא ראיה והיינו נמי טעמיה דרב דאמר בפרק שני דייני גזירות (כתובות קז.) פוסקין מזונות לא"א משום דאפילו אתי בעל ואמר התפסתיה צררי למזונות העתידים אינו נאמן דא"כ אין לך אשה ניזונת משל בעלה ולא מן היתומים ואף הרי"ף כתב כן בתשובה שהבעל שאמר לאשה התפסתיך צררי א"נ אתה מחלת לי מזוני אינו נאמן והיא נאמנת בלא שבועה עכ"ל ע' בתשובת הריטב"א שכתבתי בסי' ע': כתב המרדכי בפ' אע"פ פסק ראבי"ה אשה המורדת על בעלה ושוב חלתה אע"פ שמאותו חולי אינה שוה לבעלה אפ"ה איבדה מזונותיה וראיה מירושלמי דקדושין דפסק דגבי ע"ע דברח ואח"כ חלה מדמה ליה התם למורדת וכתב עוד בשם הר"מ ועל ראובן שאמר לחמיו תן לי זוגתי אם חולה היא אע"פ כן יש לה לטבול אם אינה רוצה לטבול ולשמש הויא מורדת:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו אבל רב אלפס כתב האידנא דייני במתיבתא כד אתיא ואמרה לא בעינא להאי גברא וכו' בפרק אע"פ אחר שכתב רב אלפס דין התלמוד כתב הדין הוא דינא דגמ' אבל האידנא דייני במתיבתא וכו' וכבר כתבתי לעיל בשם כל הפוסקים האחרונים שלא התקינו הגאונים תקנה זו אלא לדורם בלבד ושעכשיו כבר בטלה תקנה זו וזהו דעת הרמב"ם ז"ל שאין לנהוג באותן מנהגא שבבבל אלא כדין התלמוד ראוי לתפוס ולדון וכיון שכן יש לתמוה על רבי' שאחר שכ' דברי הרמב"ם שכדין התלמוד ראוי לדון כ'

אבל הרי"ף כ' האידנא דייני במתיבתא וכו' כאילו הוא תופס דברי הרי"ף לעיקר וכיון שנתבאר שכל הפוסקים חולקין עליו הוה ליה לסדר דבריו בהפך תחלה דברי הרי"ף ואחר כך אבל הרמב"ם וכו' ונראה שאף על פי שבענין לכפות לגרש לא קי"ל כדינא דמתיבתא מ"מ בענין ממונא דנקטינן בההוא דינא וכמו שכתב בסמוך שכך היה דן ר"מ ז"ל ומשום הכי כתב אחר דברי הרמב"ם אבל רי"ף ז"ל כתב לומר דאף על פי שכתב הרמב"ם שכדין התלמוד יש לדון גם בענין הממון רי"ף כתב דינא דמתיבתא שהוא שלא כדברי התלמוד ורבינו מאיר היה דן כדינא דמתיבתא לענין הממון: דברי הר"ר מאיר בדינא מורדת בהגהות מרדכי דכתובות כתב הרשב"א שנשאל על מורדת התובעת גט לפי מנהג מקומה ואמר לה הבא כתובתיך ומה שידונו בית דין על פי התקנה או על פי התלמוד אפרע לך מיד שאין אני מוצא קונה לנכסי בעוד ששטר כתובתיך קיים והיא אומרת איני רוצה לתבוע חובי עכשיו ואיני תובעת אלא גט והשיב שהדין עם הבעל:

סעיף קטן יא
ומ"ש רבינו בשם הרא"ש הוא בכלל מ"ג סימן ט"ו:

סעיף קטן יב
ומ"ש וחזינן לגאון דקאמר יהיב לה עיקר כתובה וכו' עד אלא כגירושין גמורים ג"ז דברי הרי"ף בפרק אף על פי:

סעיף קטן יג
ומ"ש בשם הרא"ש על דברי הרי"ף כ"כ בפסקיו בפרק הנזכר:

סעיף קטן יד
ומ"ש שרבינו מאיר היה דן כדינא דמתיבתא לא לענין לכוף לגרש קאמר אלא בענין הממון קאמר שהיה דן כדינא דמתיבתא וכך ביאר בתשובה כלל מ"ג סימן א' וז"ל ור"מ בעסק מורדת בענין הממון היה דן כדינא דמתיבתא שיתנו לאשה כל מה שהכניסה אבל לא היה כופה לגרשה וקודם שיחזירו לה מה שהכניסה היה מצוה להחרים אם השיאה שום אדם עצה זו וכו' וכתב עוד הרא"ש בדינים אלו בכלל הנזכר סי' א' וט' וי' וי"ז ובענין האומרת מאיס עלי כתב הרשב"א בתשובה שאינה נאמנת במה שאומרת עד שנכיר מתוך דבריה שהוא מאיס בעיניה כמו שאמרה עכ"ל וזה כדברי ר"מ שכתב רבינו וכתבתי כן בסימן זה בשם כמה גדולים: ומ"ש וביאר עוד בתשובה וכתב והסכימו חכמי אשכנז וצרפת וכו' בכלל מ"ג סימן ח' וי"ב ומ"ש ולענין הממון וכו' בכלל מ"ג סימן ט"ו:

סעיף קטן טו
אפילו נדה וחולה שאינן בנות תשמיש ומורדות כלומר אם הם מורדות דנין אותם כשאר נשים שהן בנות תשמיש שמרדו וכן ארוסה שאינה רוצה לינשא דינה כשאר מורדת כל

זה ברייתא בפרק אף ע"פ (כתובות סג.) ופריך בגמרא נדה בת תשמיש היא ומשני אינו דומה מי שיש לו פת בסלו וכו' וכתב הרמב"ם בפרק י"ד דאפי' היה בעלה מלח שעונתו לו' חדשים ואפילו יש לו אשה אחרת דינה כשאר מורדת וכתב ה"ה שדין בעלה מלח נלמד מדין נדה המורדת ול"נ דילפינן לה מדין מלח המדיר את אשתו שאחר שבת יוציא ויתן כתובה משום דאינו דומה מי שיש לו פת בסלו וכו' כדאיתא בגמ' וגבי ארוסה כתב הרמב"ם כלשון הזה וכן ארוסה שהגיע זמנה לינשא ומרדה כדי לצערו הרי זו מורדת מתשמיש וכתב הרשב"א בתשובת סי' אלף ור"ט וז"ל אם נתרעם עליה מדין מורדת לפי שכותבין אגרת מרד על ארוסה איני רואה שום דבר עדיין שתוכל היא להפסיד מחמת מרדה שהרי לא כתב לה כתובה שתפסיד: כתוב במישרים נכ"ג ח"ח כותבין אגרת מרד לארוסה על הארוס אם אינו רוצה לישא אחר שהגיע הזמן ודוקא בבאה מחמת טענה דאמרה בעינא חוטרא לידא וכו' כי א"א אם הוא מורד אינה צריכה טענה מאחר שהוא משועבד לעונה עכ"ל:

סעיף קטן טז

ושומרת יבם שאינה רוצה להתיבם כתבו הרי"ף והרמב"ם שדינה כמורדת כו' פרק אע"פ אמר שמואל אין כותבין אגרת מרד על שומרת יבם ואותבינן מדתניא דכותבין עליה אגרת מרד ומשני ל"ק כאן במשנה ראשונה כאן במשנה אחרונה דתנן מצות יבום קודמת למצות חליצה בראשונה שהיו מתכוונים לשם מצוה ועכשיו שאין מתכוונים לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת וכתב הרי"ף וליתא למשנה אחרונה כדאיתא בפרק החולץ וכיון שכן בטיל ליה מימרא דשמואל וכן פירש הרמב"ם בפרק י"ד מהלכות אישות שכותבין אגרת מרד על שומרת יבם והרא"ש כתב ואני כתבתי בפרק החולץ בשם ר"ת דהלכה כמשנה אחרונה ואיתא נמי להא דשמואל עכ"ל כתב בתשובת הרשב"א סי' אלף ור"ב שנשאל על העושה מאמר ביבמתו וחזרה וקבלה מאמר מאחיו ואסרה עצמה על שניהם אי דיינין לה כמורדת והשיב אין אגרת מרד אלא כדי שתחזור בה ותתיבם לו אבל זו שנאסרת על האחים למה כותבין עליה והא א"א להתיבם לו מעתה כתב הר"ן סימן כ"א שנשאל על אשה שבראותה שהכביד החולי על בעלה בלי שום קטטה ומריבה נדרה הנאה מיבמה אם דינה כמורדת והשיב מחלוקת בין הראשונים אם כותבין אגרת מרד על שומרת יבם והרי"ף והרמב"ם וגדולי האחרונים הסכימו שכותבין וכן ראוי להורות ולדון הלכה למעשה וא"כ זו ששנינו בפרק ב"ש (יבמות קיא:) אם נתכוונה לכך אפילו בחיי בעלה מבקשין ממנו שיחלוץ לה אף לענין שתהא דינה כמורדת איתניא ובנדון שלפנינו אין ספק שהדבר מוכיח שנתכוונה לכך וכיון שכן דינה כמורדת והפסידה עיקר

כתובה ותוספת ונצ"ב שאינם קיימים ולענין בלאותיה הקיימים אם תפסתן לא הפסידתן לפי שזו כמורדת האומרת מאיס עלי ולענין ממון שהניח הבעל ביד שליש לאחריות כתובתה נ"ל שאפילו הוא ממון הנדוניא אין לו דין בלאות הקיימים כלל שממון הנדוניא אין לה עליו אלא שיעבוד בלבד והבעל דוחה אותה ממנו כמו שרוצה ואין כאן משום שבח בית אביה וכ"ש בנדון שלפנינו שאין מוכיח מעסק האחריות שהיה ממון הנדוניא שאינו מספק שאפי' תפסה יוציאנה מידה :

סעיף קטן יז

כתב הרמב"ם איש ואשתו שבאו לפני ב"ד הוא אומר מורדת מתשמיש וכו' בפ' י"ד וכתב ה"ה שלמד כן מדתנן בסוף נדרים (צ:) השמים בינו לבינה יעשו דרך בקשה ומפרש לה בירושלמי כמא דשמיא רחיקו מן ארעא כן ההוא גברא רחיק מן אנתתיה ואע"פ שלפי גמרתינו פירוש המשנה הוא שאינו יורה כחץ למד רבינו מהירושלמי שאף בטענת שאינו עמה והוא מכחיש יעשו פשרה והראב"ד השיג על הרמב"ם בדין זה וה"ה טען בעדו ובסימן קנ"ד כתב רבינו תשובת הרא"ש בדיני טענת תשמיש דין אימתי כופין לגרש ואימתי אין כופין כתב רבינו בסימן קנ"ד ובסי' קל"ד כתבתי תשובת מהרי"ק בזה:

(ב"ה) ארוסה שאינה רוצה להנשא בטענת מאים עלי עיין סימן קנ"ד:

סימן עח

סעיף קטן א

בפדיונה כיצד נשבית חייב לפדותה ואינו יכול לומר הרי גיטך וכתובתיך ותפדי את עצמך משנה בפ' נערה (כתובות דף מו: נא.) ומ"ש ואפילו אם יאמר איני פודך ולא אטול פירותיך אין שומעין לו וכו' זה פשוט שהרי תקנה זו לטובתה נתקנה:

סעיף קטן ב

ומ"ש אפילו אם פדיונה עולה יותר מכתובתה ואפי' יותר מכדי שויה וכו' שם (דף נב.) תנו רבנן נשבית והיו מבקשים ממנו עד עשרה בדמיה פעם ראשונה פודה מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה רשבג"א אין פודין את השבויה יתר על דמיהן מפני תקון העולם ופסק הרמב"ם כרשב"ג משום דסתם מתני' דפרק השולח אתיא כוותיה והרא"ש כתב שהרמ"ה פסק כת"ק דהלכה כרבינו ומתני' דפרק השולח איירי בשאר שבויים אבל אשתו כגופו וכמו שאדם יכול לפדות עצמו בכל ממונו אשתו נמי כיון דחייב לפדותה מתנאי כתובה כמי שיש לה ממון דמי וכן מסתבר עכ"ל: כתוב בהגהות מרדכי דכתובות שאלו להר"ם על ראובן שנתפס וגם אשתו נתפסה מצד אחר ומייסרים אותה ועמדו קרוביה ופשרו בעבורה אם יכולים להוציא דמי פדיונה מיד שמעון שיש בידו פקדון א' משל ראובן בעלה מי אמרינן כל כמה שלא נתפשר איהו גופיה עם השבאי ולא נודע

כמה יעלו דמי פדיונו ואם יפדנה תחלה אז לא יוכל לפדות עצמו וחייו קודמין לשל אשתו או לא והשיב דלהוציא מבית השביה אשתו עדיפא כדתנן בסוף הוריות (יג.) ואם שניהם עומדים לקלקלה כלומר שרגילים במשכב זכור האיש קודם לאשה :

סעיף קטן ג

ומ"ש ואינו חייב לפדותה אלא פעם אחת וכו' שם ת"ר נשבית והיו מבקשין ממנו עד י' בדמיה פעם ראשונה פודה מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה דברי ר' רשב"ג אומר אם היה פרקונה כנגד כתובתה פודה ואם לאו אינו פודה ופסק הרי"ף כר' וכן פסק הרמב"ם בפי"ד וכתב שאפילו אין לו אלא כדי פדיונה חייב לפדותה וכתב הרא"ש ואף ע"ג דקי"ל הלכה כרבי מחבירו ורשב"ג אביו היה מתני' דיקא כרבי דקתני סתם נשבית חייב לפדותה בכל מקום שנשבית אפילו ביותר מכתובתה וכתוב עוד הא דקאמר רצה אינו פודה פרש"י אינו פודה כלל דלא תקינו לאשה אלא פדיון אחד י"מ ביתר מכדי כתובתה ומסתבר כפרש"י דמ"ש פדיון ראשון מפדיון שני אם חייבוהו חכמים בפרקונה לעולם כי היכי דבפדיון ראשון עבדי טפל חמור מן העיקר הוא הדין בפדיון שני:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם נשבית פעם שנית ורצה לגרשה וכו' בפרק י"ד מהלכו' אישות ונראה דדוקא ברוצה לגרשה אבל אם אינו רוצה לגרשה אינו חייב ליתן לה כתובתה לפדות עצמה:

סעיף קטן ה

ומ"ש נשבית והוא במ"ה ב"ד יורדין וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה זה פשוט שכל מה שהוא תנאי ב"ד אפי' שלא בפניו יורדין לנכסיו ובפירוש אמרו בגמרא שיורדין לנכסיו שלא בפניו כדי לקברה:

סעיף קטן ו

ומ"ש שמוכרים בהכרזה לפי שכל מכירות ב"ד הם בהכרזה ולא מיעטו מהם אלא כרגא ומזוני וקבורה כדאיתא בפרק אלמנה ניזונת (כתובות ק:) וענין המכר זה מבואר בהלכות מלוה ולוה עכ"ל כתב רבינו ירוחם במישרים נכ"ג ח"ח לפי פירוש רש"י ושאר מפרשים בפ' נערה שנתפתתה על ההיא דשבויי מלכות הרי הן כשבויין אין לך שבויה מותרת לבעלה אלא אותה שנשבית למלך או לסטים אבל נשבית ביד אדם גדול ועשיר אסורה לבעלה ומאחר שהיא אסורה אין חייב לפדותה ולפי שאר מפרשים כל השבויות שלנו בזמן הזה כולן מותרות לבעליהן עכ"ל ודבריו צ"ע:

סעיף קטן ז

כהן שנשבית אשתו חייב לפדותה אע"פ שאסורה לו וכו' משנה פ' נערה שנתפתתה (כתובות ד' נא.) לא כתב לה אם תשתבאי אפרקינך ואותבינך לי לאנתו ובכהנת אהדרינך למדינתך חייב מפני שהוא תנאי ב"ד וז"ל הרמב"ם בפי"ד נשבית חייב לפדותה ואם היה כהן שכבר נאסרת עליו פודה ומחזירה לבית אביה אפי' היא בעיר אחרת מטפל לה עד שמחזירה למדינתה ומגרשה ונותן לה כתובתה היה בעלה ישראל שהשבויה מותרת לו מחזירה לו לאשה כמות שהיתה ואם רצה אח"כ מגרשה ונותן לה כתובתה עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש אבל אם נשאת לו באיסור כגון אלמנה לכ"ג וכו' אינו חייב לפדותה שם אמר אביי אלמנה לכ"ג חייב לפדותה שאני קורא בה ובכהנת אהדרינך למדינתך ממזרת ונתינה לישראל אינו חייב לפדותה שאין אני קורא בה ואותבינך לאנתו רבא אמר כל שאיסור שבוייה גרם לה (חייב לפדותה כל שאיסור דבר אחר גרם לה) אינו חייב לפדותה וידוע דהלכה כרבא וכן פסקו הפוסקים וז"ל הרמב"ם בפי"ד האשה שהיתה אסורה עליו מאיסורי לאוין ונשבית אינו חייב לפדותה אלא נותן לה כתובתה והיא תפדה את עצמה :

סעיף קטן ט

כתב הרמב"ם בפי"ד המדיר את אשתו נדר שהוא חייב בגללו לגרשה וליתן כתובה ונשבית אחר שהדירה אינו חייב לפדותה שמשעה שהדירה נתחייב לגרשה כך היא נוסחא האמיתית ובקצת ספרי רבינו יש חסרון הניכר וצריך להגיה כמו שכתבתי ויש לתמוה על רבינו למה כתב דין זה בשם הרמב"ם כאילו מפי הרמב"ם אנו חיים בדין זה והוא דבר מבואר בגמרא פרק נערה שנתפתתה שהוא פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע ופסק כר' יהושע ואולי שמפני שהרי"ף והרא"ש השמיטוהו כתבו בשם הרמב"ם וצריך ליתן טעם למה השמיטו הרי"ף והרא"ש דין זה ונ"ל לומר דמשמע להו דבכלל דברי רבא הוא דאמר כל שאיסור דבר אחר גרם לה אינו חייב לפדותה אבל הר"ן כתב שי"א שכיון שהרי"ף השמיט זה משמע דלא סבירא ליה הכי וטעמא משום דבפרק המדיר (כתובות עא.) פסק בנדרה היא וקיים לה הוא כמ"ד הוא נתן אצבע בין שיניה ובסוגיין דהכא נמי שקליא וטריא מעיקרא דאיהו נתן אצבע בין שיניה פודה וכיון דאית לן לעולם בנדר אפילו בנדרה היא הוא נותן אצבע בין שיניה ולענין כתובה חייב ה"ה נמי הכא דחייב לפדותה כיון שהוא נותן אצבע בין שיניה הלכך קי"ל כר"א דמחייב ולא מטעמיה עכ"ל וקשה לי שהרמב"ם בנדרה היא וקיים לה הוא פסק בספי"ב כמ"ד הוא נתן אצבע בין שיניה ובדין זה פסק בפי"ד כרבי יהושע. לפי טעם זה שכתב דבריו סותרים את דבריו ועוד דהא אמרי' בסוגיא דאי איהו נתן אצבע בין שיניה פודה בדרך דחייה

איתמר כי היכי דלא נוקי לאביי ורבא כתנאי וא"כ מהי תיתי לן לקיים ההיא דחייה וליתי רבי יהושע דלא כהלכתא מוטב דנוקי לאביי ורבא כתנאי וליתי רבא כרבי יהושע דהלכתא כותייהו ועוד דההיא אוקימתא אפילו בדרך דחייה לא קמה דהא אותבוה ואסיקו אלא לעולם באדרה איהו ואביי מתרץ לטעמיה ורבא מתרץ לטעמיה וכו' וכיון דההיא אוקימתא אפילו בדרך דחייה לא קמה לא חיישינן לה לכן נ"ל שהטעם הראשון שכתבתי עיקר:

סעיף קטן י

אין חיוב פדיונה עליו אלא בחייו אבל אלמנתו אינה נפדית מנכסיו ל"מ אם נשבית אחר מותו וכו' פרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נב.) ת"ר נשבית בחיי בעלה ואח"כ מת בעלה הכיר בה בעלה יורשים חייבים לפדותה לא הכיר בה בעלה אין יורשים חייבים לפדותה לוי סבר למיעבד עובדא כי הא מתניתא א"ל רב הכי אמר חביבי לית הילכתא כי הא מתניתא אלא כי הא דתניא נשבית לאחר מיתת בעלה אין היתומים חייבים לפדותה ולא עוד אלא אפילו נשבית בחיי בעלה ואח"כ מת בעלה אין היתומים חייבים לפדותה שאין אני קורא בה ואותבינך לי לאנתו וכ' הרי"ף הילכך לית להו פירי דכי תקינו רבנן פירות לבעל תחת פרקונה הוא דתקינו והני כיון דלא מחייב בפרקונה לית להו פירי וכתב הרא"ש ע"ז וכן יבם נמי לא אכיל פירי ואין חייב בפרקונה ואית ספרים דגרסי שאין היבמין חייבים לפדותה וכן גורס הרי"ף והא דיבם לא אכיל פירות היינו בנכסים שנפלו לה כשהיא שומרת יבם אבל נכסים שנפלו לה כשהיא תחתיו דבעל אכיל יבם פירי לרבא דאמר בר"פ הכותב (כתובות פג.) דידו עדיפא מידה כדמוכח בפרק החולץ ומיהו לא מחייב בפרקונה כל זמן שלא כנסה דלא קרינן בה ואותבינך לי לאינתו עכ"ל:

סימן עט

סעיף קטן א

רפואתה כיצד לקתה חייב לרפאותה משנה בס"פ נערה שנתפתתה (כתובות דף נא.)

סעיף קטן ב

ומ"ש בין רפואה שיש לה קצבה בין רפואה שאין לה קצבה אבל אלמנתו אין מתרפאת מנכסיו אלא ברפואה שאין לה קצבה שדומה למזונות וכו' בס"פ נערה (כתובות דף נב:) ת"ר אלמנה ניזונת מנכסי יתומים וצריכה רפואה הרי הוא כמזונות רשב"ג אומר רפואה שיש לה קצבה מתרפאת מכתובתה שאין לה קצבה הרי היא כמזונות אמר רבי יוחנן עשו הקזת דם בא"י כרפואה שאין לה קצבה קריביה דרבי יוחנן ה"ל אתת אבא דהות צריכה רפואה כל יומא אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה זילו קוצו מידי לרופא אמר רבי יוחנן עשינו עצמינו כעורכי הדיינים מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר מעיקרא

סבר מבשרך לא תתעלם ולבסוף סבר אדם חשוב שאני ופירש"י מזונות אין להן קצבה הילכך רפואה שיש לה קצבה שאינה חולה תדיר אינה בכלל מזונות: קוצו מידי לרופא שיקבל עליו רפואה עולמית בכך וכך וכתב הרא"ש עשו הקזת דם בא"י לפי שבא"י היו רגילים להקיז דם תדיר ואין לה קצבה והיא כמזונות אבל רפואה שיש לה קצבה דמיא לפרקונה דאתו בבת אחת וכי היכי דאין היורשים חייבים בפרקונה ה"נ לא מחייבי בה ופסקו הפוסקים הלכה כרשב"ג וכתב הר"ן דטעמא משום דרבי יוחנן קאי כוותיה וכתב עוד הר"ן משמע דדוקא באלמנה אבל בא"א אפילו רפואה שיש לה קצבה בעלה חייב לרפאותה ופשטא דמתני' הכי מוכח דקתני סתמא לקתה חייב לרפאותה ולא מפליג בין רפואה שיש לה קצבה לרפואה שאין לה קצבה וזה שלא כדברי הרב בעל העיטור שכתב שאף בא"א הדין כן והביא ראיה מהירושלמי דגרסינן בפרק מי שמת קריבתיה דר"ש בר אבא חששא עינא אתת קמיה דרבי יוחנן א"ל קציץ הוא אסייך אין קציץ מן פורניך ואי לא בעליך יהיב ליך אלמא אפילו בחיי בעלה רפואה שיש לה קצבה מתרפאת מכתובתה ואפשר דאלמנה הות וכי קאמר בעליך יהיב לך מנכסי בעליך קאמר וכן דעת הרמב"ם שחילק פרק י"ח באלמנה ולא חילק באשת איש פי"ד עכ"ל וכן הסכים הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו רוצים היורשים לקצוב עם הרופא וכו' מבואר בעובדא דקריביה דרבי יוחנן שכתבתי בסמוך וכתב הרא"ש דהכי איתא בירושלמי שאם היורשים רוצים לקצוץ עם הרופא והיא אינה רוצה שיקצצו להם שומעים:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם ראה הבעל שהחולה ארוך וא"ל ה"ז גיטך וכתובתיך ורפאי את עצמך רשאי שם במשנה (דף נא:) ואם אמר הרי גיטה וכתובתה ותרפא את עצמה רשאי וכתבו התוספות דטעמא משום דרפואה בכלל מזונות והרי קבלה כנגד מעשה ידיה שעד עכשיו אבל אינו רשאי לומר תקבל את גיטה ותפדה את עצמך לפי שלא קבלה תשלום מפירות שאכל עד עכשיו:

סעיף קטן ה

לשון הרמב"ם א"ל הרי כתובתיך וכו' בפרק י"ד וכתב ה"ה אבל הרשב"א כתב תניא בספרי ושלחתה לנפשה מלמד שאם היתה חולה ממתין לה עד שתתרפא ופירשה הראב"ד במוטלת על המטה וכ"ש בבנות ישראל הקדושות אם היא מוטלת על המטה שאינו יכול לגרשה עד שתתרפא ומתני' בשאינה מוטלת על המטה עכ"ל ואין כן דעת רבינו שלא חילק ואני אומר שא"כ הוא לא היו סותמין במשנה בגמרא מלפרש בד"א בשאינה מוטלת אבל מוטלת אינו רשאי וכבר חילקו שם בדין האלמנה ברפואה בין

יש לה קצבה לאין לה קצבה ולא חילקו כלל כשהיא א"א וענין יפת תואר חדוש הוא ולא התירה אותה תורה אלא כנגד יצה"ר ורצה לחוש עליה שהיא שבויה בארץ נכריה ובעלה בע"כ ואין לה שום דבר לרפאות את עצמה ולפיכך דרשו ז"ל ושלחתה לנפשה בזמן שהיא יכולה לילך מאליה ואפשר שאף ביפת תואר אסמכתא מדבריהם ותמהני על רבי' למה לא הזכיר הדין ההוא בה' מלכים בדיני יפת תואר עכ"ל. והר"ן בפרק נערה שנתפתתה הביא דברי הראב"ד בלבד:

סימן פ

סעיף קטן א

מעשה ידי האשה לבעלה זה פשוט בכמה מקומות ומ"ש ומה הן מעשה ידיה שחייבת בהן כדתנן אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה וכו' בפרק אף ע"פ (כתובות דף נט) אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת ומבשלת ומניקה את בנה ומצעת לו את המטה ועושה בצמר ובגמרא (שם) טוחנת ס"ד אלא אימא מטחנת ואבע"א בריחים דידא ופרש"י טוחנת ס"ד. המים מגלגלים האבן וטוחן: מטחנת. מכינה צרכי טחינה נותנתו באפרכסת וקולט את הקמח: ואב"ע. לעולם טחנה היא עצמה: דידא. ריחים של יד וז"ל הרמב"ם בפכ"א ומטחנת כיצד מטחנת יושבת בריחים ומשמרת בקמח ואינה טוחנת ומחמרת אחר הבהמה כדי שלא יבטלו הריחים ואם היה דרכם לטחון בריחים של יד טוחנת עכ"ל נראה מדבריו שהוא מפרש דהא דמתמהי טוחנת ס"ד היינו לומר דהיאך איפשר שתהא אשה חייבת לטחון היא עצמה בריחיים גדולים במקום בהמה שזה טורח גדול שא"א לסובלו ותירץ אימא מטחנת כלומר מחמרת אחר הבהמה ומשמרת הריחים וכך הם דברי רבינו:

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרי"ף שאם יולדת תאומים אינה חייבת להניק שניהם ז"ל הרי"ף שם אמתני' דמניקה את בנה. ירושלמי אמר רבי חנינא לא אמרו אלא אחד אבל תאומים לא ולא בן חבירתה וכ"כ הרמב"ם בפרק כ"א אבל הרא"ש כתב אין הגירסא כמו שהביאה הרי"ף אלא ה"ג א"ר חגי לא אמרו אלא בנה אבל תאומים לא ולמה אמרו בנה שלא תניק בן חבירתה וה"פ הא תאומים לא בתמיה והלא יכולה להניק שניהם למה לא תניקם אלא ודאי חייבת להניק שניהם וא"כ למה אמרו בנה למעוטי בן חבירתה ואפילו הוא בן בעלה עכ"ל והר"ן כתב על דברי הירושלמי כלומר למה אמרו בנה ולא אמרו את הבן דש"מ דדוקא בן אבל תאומים לא לאשמועינן דדוקא בנה ולא בן חבירתה כלומר שאם

מת בנה אינה חייבת להניק בשכר וכן נמי אינה חייבת להניק בן שיש לו מאשה אחרת וכן נמי הבעל מעכב עליה מלהניק בן חבירתה עם בנה עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם רצתה להניק בן חבירתה עם בן בעלה הבעל מעכב בפכ"א וכתב ה"ה בירושלמי ולמה אמרו בנה שלא תניק בנה של חבירתה כהדא דתני אין האיש כופה את אשתו להניק בנו של חבירו ולא האשה כופה את בעלה שתניק בנה של חבירתה ע"כ

סעיף קטן ד

ומ"ש ונ"ל דאפילו על בנה שיש לה מאיש אחר מעכב דתניא (ס:) הרי שנתנו לה בן להניק לא תניק עמו לא בן חבירתה ולא בנה בפ' אע"פ ונראה שכתב רבינו כן מפני שמפשט דברי הרמב"ם נראה דדוקא על בן חבירתה הוא דמעכב בעל אבל על בנה אינו יכול לעכב ורבי' סבר דאף על בנה יכול לעכב דלא גרע מנתנו לה בן להניק דאינה יכולה להניק עמו בנה ומשמע לן דגרס (דגם) הרמב"ם איפשר שסובר דגם על בנה יכול לעכב אלא שנמשך אחר דברי הירוש' שלא הזכיר אלא בן חבירתה והירושלמי שלא הזכיר שיכול לעכב על בנה איכא למימר דטעמא משום דמילתא דלא שכיחא היא דהא מניקת חבירו אסורה להינשא ולא משכחת לה אלא בשגירשה בעלה קודם שיכירנה הולד שאינה חייבת להניקו ונשאת ונתעברה וילדה ואח"כ רצתה לחזור ולהניק את בנה הראשון :

סעיף קטן ה

ומ"ש ועושה בצמר או בכל מיני פשתן בר מכיתנא רומאה וכו' שם (דף סא:) אמתניתין דקתני ועושה בצמר בצמר אין בפשתן לא מתני' מני ר' יהודה היא דתניא אינו כופה לעמוד לפני אביו וכו' רבי יהודה אומר אף אינו כופה לעשות בפשתן מפני שהפשתן מסריח את הפה ומשרבט את השפתים וה"מ בכיתנא רומיתא. ויש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפכ"א אינו כופה אלא לטוות הצמר בלבד שהפשתן מזיק את הפה ואת השפתים ע"כ ולא חילק בין כיתנא רומיתא לשאר כיתנא ואפשר שטעמו דכיון דאין כיתנא רומיתא ידוע לנו כל כיתנא מספקינן ליה בכיתנא רומיתא והוי קולא לאשה שלא לחייבה בשום כיתנא:

סעיף קטן ו

ומ"ש וכמה עושה לשבוע משקל ה' סלעים שתי ביהודה שהן עשר בגליל משנה בפרק אע"פ (כתובות דף סד:) גבי משרה אשתו ע"י שליש:

סעיף קטן ז

ומ"ש וזה השיעור לא נתנו אלא במשרה אשתו ע"י שליש וכו' אבל אם היא עמו בבית ועושה כל צרכי הבית אינה חייבת לעשות כ"כ כן כתבו התוספות והרא"ש בפרק אע"פ (כתובות דף סג.) אהא דשקלינן וטרינן אי מורדת ממלאכה הוי מורדת או לא דהא דתנן אם היתה מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה לאו דוקא נקט מניקה אלא ה"ה טוחנת ואופה וכל שאר מלאכות דפוחתין לה והאי דנקט מניקה משום דמיירי במשרה אשתו על ידי שליש דאינה לא טוחנת ולא אופה דכיון דאינה בבית היאך תעשה צרכי הבית אלא ודאי לא אמרו שהאשה עושה ה' סלעים אלא במשרה אשתו על ידי שליש שאינה עושה שום מלאכה. ומ"ש אם היא מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה משנה בפ' אע"פ (שם)

סעיף קטן ח

ומ"ש ונותנין לה דברים היפים לחלב כגון יין וכיוצא בו שם (דף סה.) אריב"ל מוסיפין לה יין שהיין יפה לחלב ומשמע לרבינו דלדוגמא נקט יין ולפיכך כתב כגון יין וכיוצא בו וכך הם דברי הרמב"ם בפכ"א. ומ"ש לא הוסיפו לה על מזונותיה צריכה לאכול משלה אם יש לה שם (ד' ס:) ת"ר הרי שנתנו לה בן להניק ה"ז לא תניק עמו לא בנה ולא בן חבירתה פסקה קימעא אוכלת הרבה מהיכא אמר רב ששת משלה ופירש רש"י פסקו ליתן לה מזונות מועטין אוכלת הרבה משלה כדי שיהיה לה חלב הרבה ולא תמיתנו ומשמע לרבינו דאע"ג דתחילת הברייתא נתנו לה בן להניק ה"ה באשה המניקה את בנה:

סעיף קטן ט

כתב הרמב"ם פסקו לה מזונות הראויים לה והיא רוצה לאכול יותר או מאכלות אחרות וכו' בפכ"א ונראה שהוא ז"ל מפרש דהא דקתני פסקה קימעא אוכלת הרבה היינו לומר שאם פסקו לה מזונות הראוים לה והיא רוצה לאכול יותר אוכלת ואין אבי הבן יכול לעכב עליה ועל מ"ש שאם רצתה לאכול מאכלות אחרות וכו' אין הבעל יכול לעכב כתב רבינו שאינו נראה דהא תניא בהדיא לא תאכל עמו דברים הרעים לחלב והר"ן וה"ה גם הם תמהו על דברי הרמב"ם בזה ואיפשר לדחוק ולומר שטעמו שמאחר שהוא ז"ל מפרש דהאי אוכלת הרבה היינו לומר שאין הבעל יכול לעכב עליה אע"פ שהמאכל המרובה מזיק לולד וטעמו הוי ודאי משום דצערא דגופה עדיף א"כ סיפא דברייתא דקתני ולא תאכל עמו דברים הרעים לחלב א"א לומר דאינה רשאה לאכול דברים הרעים לחלב קאמר דהא קתני רישא דרשאה לאכול הרבה יותר מכדי צרכה ואין לך שום דבר שמזיק יותר מאכילה גסה הילכך ע"כ לומר דה"ק אוכלת הרבה אם תרצה ואינו יכול לעכב עליה וכן אינו יכול לעכב עליה שלא תאכל דברים הרעים לחלב ועי"ל דכיון דקתני

רישא דאוכלת הרבה משום צערא דידה ואינה חוששת להיזק הולד ממילא משמע דה"ה למאכלים הרעים אם מתאוה להם שאוכלתן משום צערא דידה והא דקתני סיפא לא תאכל עמו דברים הרעים בשאינה מתאוה להם היא: ירושלמי ז' גופי מלאכות מנו חכמים והשאר לא הוצרכו למנותן בפרק אע"פ וכתבו הר"ן ופירוש כלומר דיש מלאכות אחרות קטנות שהיא חייבת בהן כגון מוזגת לו את הכוס ונותנת תבן לפני בהמתו וכיוצא בהן וכדאיתא בגמרא עכ"ל:

סעיף קטן י

ומ"ש ולעמוד לפני בעלה לשרתו נלמד מדתניא (דף סא.) שאינו כופה לעמוד לפני אביו ולא לפני בנו משמע הא לפניו כופה לעמוד וכן כתב הרמב"ם בפכ"א משמשת בפני בעלה כגון שתתן לו מים או כלי או תטול מלפניו וכיוצא בדברים אלו וכתב ה"ה בירושלמי מפורש שאפילו הכניסה לו עבדים חייבת לו בדברים אלו:

סעיף קטן יא

ומ"ש אבל אינה צריכה לשרת לא לבנו ולא לאביו ברייתא בפרק אף ע"פ שם אינו כופה לעמוד לפני אביו ולא לפני בנו וכתב הר"ן בשאין סמוכין על שלחנו מיירי דאלו בסמוכין חייבת מדאמרינן לעיל בגמרא קמי ארחי ופרחי מאן טרח דמשמע שהיא חייבת לטרוח לפני כל בני הבית הסמוכים עליו:

סעיף קטן יב

ומ"ש ואינה צריכה ליתן תבן לפני סוסיו וחמוריו וכו' שם ברייתא אינו כופה לעמוד לפני אביו ולא לפני בנו ולא ליתן תבן לפני בהמתו אבל כופה ליתן תבן לפני בקרו ופרש"י בהמתו. סוס וחמור שהם מזויינים צהלים לרביעה אבל בקר אינו להוט אחר רביעה ואין יצרו ניכר כ"כ לפיכך אין אשה נסתית לו ואני שמעתי בקרו נקבות בהמתו זכרים והרי"ף גורס בהפך ולא ליתן תבן לפני בקרו אבל כופה ליתן לפני בהמתו וכתב עליו הרא"ש לפני בהמתו שהוא רוכב עליה: וכתב הר"ן ואיכא למידק מדתניא בפרק בתרא דנדרים (דף פא:) קונם שלא אתן תבן לפני בהמתך ולפני בקרך אינו יכול להפר ואי משעבדת ליה ליתן לפני בהמתו או לפני בקרו אמאי אינו יכול להפר אדרבה לא היה צריך להפר דכיון דמשעבדא ליה לא חייל נדרה י"ל דהכא בשלא הכניסה לו שפחות והתם כשהכניסה לו שפחות וכך נראה מדברי הרמב"ם שמנה נותנת תבן לפני בהמתו בעניות בפרק כ"ב מהלכות אישות ע"כ:

סעיף קטן יג

הכניסה לו שפחה או דמים שראוי לקנותה בהם או שמצאה לו שפחה וכו' הכניסה לו ב' או דמיהן ג' אינה מצעת לו את המטה שם במשנה (דף נט:) הכניסה לו שפחה אחת לא

טוחנת ולא אופה ולא מכבסת ב' אינה מבשלת ואינה מניקה את בנה ג' אינה מצעת לו את המטה ואינה עושה בצמר. ד' יושבת בקתדרא ר"א אומר אפילו הכניסה לו ק' שפחות כופה לעשות בצמר שהבטלה מביאה לידי זימה. ובגמרא (דף סא.) לא הכניסה לו ממש אלא כיון שראויה להכניס אע"פ שלא הכניסה ופרש"י שראויה להכניס. שהכניסה נדוניא רבה ויש כדאי למביאה נדוניא זו לקנות ממקצת שפחות להכניס ולשמשה וכתב הר"ן ואחרים פירשו ראויה להכניס שדרך בנות משפחתה בכך או שדרך משפחתו בכך והכי מוכח בירושלמי וגרסינן תו בגמרא שם תאנא אחד שהכניסה ואחד שמצאה לו משלו כך היא גירסת הרי"ף והרא"ש ופירש הרא"ש שמצאה משלו שפחות או ממון הראויה לקנות שפחות וכך הם דברי הרמב"ם בפכ"א:

סעיף קטן יד

ומ"ש בשם הרמב"ם היא אומרת ראויה לקנות או לשכור שפחה וכו' בפכ"א וכתב ה"ה דפשוט היא זה שעליה להביא ראיה שהרי מן הסתם היא משועבדת לו ואין כאן מקום לשבועה לפי שהיא אינה תובעת ממנו שחייב לה שנאמר ישבע היסת ויפטר אלא שבאה ליפטר משעבודה ואינה נפטרת אלא בראיה:

סעיף קטן טו

ומ"ש ג' אינה מצעת את המטה לטרוח ולהביא מצעות ולהפך בהם אבל פורסת את הסדין וכו' וראוי לכל אשה לעשות דבר זה לבעלה אפילו יש לה כמה שפחות וכן למזוג לו את הכוס ולרחוץ פניו ידיו ורגליו שם אמאי דתנן ד' יושבת בקתדרא א"ר יצחק בר חנינא א"ר הונא אע"פ שאמרו יושבת בקתדרא אבל מוזגת לו כוס ומצעת לו את המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו ופרש"י אבל מוזגת לו כוס ומצעת לו מטה. לפרוס סדין לבדין דבר שאינו של טורח ומשום דמילי דחיבה נינהו כדי שתתחבב עליו ולא דמי למצעת דמתני' דהוי דבר של טורח ובכפיה הני לא כפי לה אלא חכמים השיאוה עצה טובה להנהיג זאת בישראל: כתב הר"ן אבל אחרים פירשו דמתני' להציע המטות כולן אבל הכא להציע מטתו בלבד ובמתני' לא גרסינן ומצעת לו אלא ומצעת את המטה והכא גרסינן ומצעת לו בלבד ותמהני על הרמב"ם שלא חילק בפכ"א מה"א בהצעת המטה בין עניים לעשירים וכתב בכולן בשוה ומצעת לו את המטה והוה ליה להרבות בעניים עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפרק כ"א כל אשה רוחצת לבעלה פניו ידיו ורגליו ומוזגת לו את הכוס ומצעת לו את המטה ועומדת משמש בפני בעלה כגון שתתן לפניו מים או כלי או תטול לפניו וכיוצא בדברים אלו ומלאכות אלו עושה אותן היא בעצמה ואפי' יש לה כמה שפחות אין עושין מלאכות אלו לבעל אלא אשתו יש מלאכות אחרות שהאשה עושה לבעלה בזמן שהן עניים אלו הם אופה הפת בתנור ומבשלת את התבשילין ומכבסת

הבגדים ומניקה את בנה ונותנת תבן לפני בהמתו ומטחנת בד"א בעניים אבל אם הכניסה לו שפחה אחת או נכסים שראוי לקנות מהם שפחה אחת או שהיה לו ממון כדי לקנות ממנו שפחה אחת אינה מטחנת ולא אופה ולא מכבסת ולא נותנת תבן לפני בהמתו הכניסה לו ב' שפחות וכו' אינה מבשלת ואינה מניקה את בנה אלא נותנת אותו לשפחה להניק נמצאו כל המלאכות שכל אשה עושה אותם לבעלה חמש מלאכות טווה ורוחצת פניו ידיו ורגליו ומוזגת את הכוס ומצעת את המטה ועומדת ומשמשת בפניו והמלאכות שמקצת הנשים עושות אותן ומקצתן אינן עושות ו' מלאכות מטחנת ומבשלת ואופה ומכבסת ומניקה את בנה ונותנת תבן לפני בהמתו עכ"ל: וכתב ה"ה כל אשה רוחצת לבעלה וכו' בגמרא אמר רב הונא אע"פ שאמרו הכניסה לו ד' שפחות יושבת בקתדרא אבל מוזגת לו את הכוס וכו' והוא מפרש כך אף ע"פ שמן הדין היה ראוי שתשב בקתדרא כמו ששנינו במתניתין אבל מוזגת לו וכו' וכתב עוד יש מלאכות אחרות וכו' דין המלאכות מפורש במשנה ולא הזכיר רבינו בכאן הצעת המטה לפי שכבר הזכיר למעלה שכל אשה חייבת בה ולא חילק בהצעת המטה בין עניים לעשירים אבל י"א שבזמן שהם עניים מצעת כל מטות בני הבית וכשהם עשירים אינה מצעת אלא מטתו בלבד וגורסין במשנה ומצעת את המטה ובגמרא בההיא דרב הונא שהזכרתי למעלה גורסין ומצעת לו עכ"ל ויש לתמוה למה השמיט דין הכניסה לו ג' שפחות ונראה שהוא ז"ל סובר דכיון דאיפסיקא הלכתא בגמרא כר"א דאמר אפילו הכניסה לו ק' שפחות כופה לעשות בצמר אזדא ליה הא דתנן בהכניסה לו ג' שפחות אינה עושה בצמר וכן אזדא ליה הא דקתני בה אינה מצעת את המטה מהא דאמר רב הונא אף ע"פ שאמרו יושבת בקתדרא וכו' ומצעת לו את המטה ולא מסתבר ליה לפלוגי בין הצעת המטה דרב הונא להצעת המטה דמתני':

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו וכן צריכה לעשות בצמר אפילו יש לה כמה שפחות וכו' כבר נתבאר דאיפסיקא בגמרא הלכתא כר"א דאמר הכי:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם אבל אין כופין אותה לעשות מלאכה כל היום וכו' נ"ל שטעות סופר יש כאן וצריך למחוק תיבת וכן אלא תחלת ענין הוא כ' הרמב"ם אבל אין כופין אותה לעשות מלאכה כל היום וכו' דברי הרמב"ם אלו הם בפכ"א וכ' ה"ה ואם לא היה דרך וכו' בתוס' מקום שנהגו שלא לעשות אחת מכל אלו אינו יכול לכופה ומפרש רבינו אינו כופה אלא לעשות בצמר אבל בצמר כופה אותה שהרי אפילו הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר ולא ביאר רבינו כמה הוא שיעור מה שהיא טווה בכל שבוע

ובמשנה כמה היא עושה לו משקל ה' סלעים ביהודה שהן עשרה בגליל וכו' ואולי שרבינו סובר שאין קצבה זו בכל המקומות אלא הכל לפי המנהג עכ"ל:

סעיף קטן יח

דחקה ועשתה מלאכה יותר ממה שהאשה חייבת וכו' בר"פ מציאת האשה (כתובות דף סו.) מייתי הא דתנן בפרק בתרא דנדרים קונם שאני עושה לפיך א"צ להפר ר"ע אומר יפר שמא תעדיף עליו יותר מן הראוי לו ואתמר עלה כי אתא רבין א"ר יוחנן בהעדפה שלא ע"י הדחק כ"ע לא פליגי דבעל הוו כי פליגי בהעדפה שעל ידי הדחק ת"ק סבר לבעלה ר"ע סבר לעצמה וכתב הרא"ש שעל ידי הדחק כגון עשתה מלאכה בלילות בשעה שבני אדם ישנים והלכה כת"ק והכי פסק רב האי גאון ואמרינן תו בגמרא שם בעי רב פפא עשתה שתים בבת אחת מהו בעי רבינא ג' וד' מהו תיקו. וכתב הרא"ש פירש רבינו האי דלרבנן קא מיבעיא ליה דדלמא אע"ג דבהעדפה שע"י הדחק אמרו רבנן דלבעלה שתים בבת אחת איפשר דלא מחייבת לה אלא ממלאכה אחת אבל לא שתים בבת אחת ואת"ל ב' מלאכות שכיח דעבדה והוי דבעל בעי רבינא ג' וד' מהו וכיון דסלקא בתיקו הוי לעצמה ור"ח פירש דהני בעיות אליבא דר"ע דאמר העדפה שע"י הדחק לעצמה ה"ה נמי כשעשתה ב' מלאכות או דלמא כיון שלא על ידי הדחק הוי לבעלה דלא אמר ר"ע לעצמה אלא כשעושה מלאכה בשעה שבני אדם ישנים אבל לרבנן דאמרי דהעדפה שע"י הדחק לבעלה כ"ש עשתה שתים שלא ע"י הדחק מתוך זה נראה דהלכה כר"ע עכ"ל והרי"ף כתב בפ' אע"פ איכא מאן דאמר הלכה כר"ע ואיכא מ"ד הלכה כרבנן והרא"ש כתב שם על זה ואנן ס"ל כרבנן דר"י בן נורי סבר כרבנן דהעדפה דבעלה הוי עכ"ל. והר"ן כתב שם אהא דבעי רבינא ג' וד' מהו כגון שומרת קשואים וטוה פשתן ומלמדת שיר לנשים בשכר ומחממת ביצים בחיקה מי הוי כעל ידי הדחק או לא כך פרש"י ור"ח ולפ"ז אליבא דר"ע קא בעי דאילו לרבנן מאי נ"מ דהא אפי' העדפה שע"י הדחק דבעל הוי וכיון דאליביה בעי משמע דהלכתא כוותיה אבל הרי"ף פסק כרבנן וכן פי' רבינו האי ואמר דבעיא דרב פפא ורבינא אליבא דרבנן שייכי וכן הרמב"ם בפכ"א מהלכות אישות פסק כרבנן אבל תמהני עליהם למה לא הביאו בעיי דרב פפא ורבינא שכיון שהם פוסקים כרבנן משמע דס"ל דהני בעיי לרבנן נינהו וה"ל ז"ל להביאם עכ"ל וה"ה כתב שאפשר שהטעם שלא כתבוה הוא מפני שהן סוברים דאתיין אליבא דר"ע ואין הלכה כמותו עכ"ל כלומר דאע"ג שהם פוסקים כרב האי מ"מ לא מטעמיה דאיהו פסק כן משום דמשמע ליה דהני בעיי אליבא דרבנן שייכי ואינהו ז"ל אע"ג דמשמע להו דהני בעיי אליבא דר"ע שייכי פסקו כרבנן משום דבכל דוכתא קי"ל הלכתא כרבנן והא

דבעו אמוראי הני בעיי אליבא דר"ע לפרושי טעמיה אתו אע"ג דלית הלכתא כותיה ויש לתמוה על הר"ן וה"ה שכתבו שהרי"ף פסק כת"ק דבנוסחי דהרי"ף דידן כתב ב' סברות ולא הכריע לפיכך נ"ל שמ"ש הרא"ש בפרק אף ע"פ ואנן ס"ל כרבנן מדברי הרי"ף היא וכך היתה נוסחת הר"ן וה"ה בהרי"ף:

סעיף קטן יט

וכל אלו המלאכות אין מחייבין אותה וכו' אא"כ יהיה דרך משפחתו ומשפחתה לעשותן וכו' כן משמע מדאמרינן בפרק אע"פ גבי הוא אמר להניק והיא אומרת שלא להניק דכל היכא דלאו אורחה שומעין לה וכן היכא דאיהי אורחה והוא לאו אורחיה אזלינן בתר דידה ואין מחייבין אותה משום דעולה עמו ואינה יורדת:

סעיף קטן כ

כתב הרמב"ם אשה ששברה כלים בבית בעת מלאכתה פטורה וכו' בפכ"א והראב"ד כתב לא מן השם הוא זה אלא מפני שהוא פשיעה בבעלים שהוא שכור לה בכל שעה והרב המגיד דחה טעמא של הראב"ד לפי שהאיש אינו שכור עם האשה אלא בשעה שמתעסק בצרכה וכתב שהרשב"א הסכים לדברי הרמב"ם ושכן מבואר בירושלמי פרק הכותב:

סעיף קטן כא

כל המלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ מהצעת המטה וכו' ולא תמזוג לו כוס וכו' ולא תצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו מימרא בפרק אע"פ (סח.):

סעיף קטן כב

ומ"ש ואסור ליקח שום דבר מידו לידה כו' כ"כ התוספות והרא"ש בפ' אע"פ בשם רש"י וכבר נתבאר כל זה בטור י"ד סימן קצ"ה:

סעיף קטן כג

כתב הרמב"ם כל אשה שתמנע מלעשות מלאכה שהיא חייבת לעשות כופין אותה ועושה אפי' בשוטים בפכ"א וכתב ה"ה בפרק אע"פ העלו בהלכות שאין דין מורדת ממלאכה וכתב הרשב"א אלא כופין בשוטים או שאינה זנה או ב"ד מוכרין מכתובתה בטובת הנאה כדי שישכור עליה עבד או שפחה לשמשו ע"כ והרמב"ן כתב שכופין אותה בשוטים וכן דעת רבינו ועיקר ומקצת הראשונים כתבו שמשמתין אותה עכ"ל (וכ"כ הר"ן ע"ב דף תצ"ה)

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו טען הוא שאינה עושה מושיבין אשה או שכנים ביניהם וכו' כ"ז מדברי הרמב"ם בפכ"א:

סעיף קטן כה

ומ"ש יראה שפוסק דמורדת ממלאכה הויא מורדת למד כן ממ"ש כופין אותה ועושה אפילו בשוטים ומשמע לרבינו שטעמו של הרמב"ם משום דס"ל דמורדת ממלאכה הויא מורדת ומש"ה קאמר שכופין אותה דאינה יכולה לומר איני נזונת ואיני עושה דאם איתא שהיה סובר שהיא יכולה לומר כן לא היה כותב שכופין אותה לעשות והקשה על זה כיון דס"ל דהויא מורדת למה לא כתב דפוחתין לה מכתובתה ז' דינרים בשבת דהא מאן דס"ל דמורדת ממלאכה הויא מורדת פוחתין לה מכתובתה ז' דינרים בשבת כשם שפוחתין למורדת מתשמיש ואני אומר דהא ודאי פשיטא דלא ס"ל להרמב"ם דמורדת ממלאכה הויא מורדת שהרי פסק בפרק י"ב שאם אמרה האשה איני ניזונית ואיני עושה שומעין לה ואין כופין אותה וא"כ מ"ש בפרק כ"א שכופין אותה ועושה כשאינה אומרת איני נזונת אלא היא רוצה לזון ולא לעשות וכ"כ הר"ן בפרק אע"פ וז"ל דוקא בדאמרה איני ניזונת ואיני עושה הא אמרה איני עושה בלבד לא אמרינן דמהני ולא יהא בעל חייב לזונה דהא כי אמרה קונם שאני עושה לפיך הא קאמרה איני עושה ואפ"ה תנן בסמוך שאין צריך להפר אלמא לא מבטלה תקנה לעולם עד דאמרה בהדיא איני נזונית עכ"ל ואחר כך אהא דאמרינן מורדת מתשמיש אבל ממלאכה לא כתב אבל ממלאכה לא אלא באמרה איני עושה כופה אותה בשוטים אז או אינו זנה או ב"ד מוכרין לו מכתובתה בטובת הנאה וכו' וכך אמרו הגאונים עכ"ל ועי"ל אפילו באומרת איני נזונת ואיני עושה איירי דע"כ לא אמרינן דיכולה אשה שתאמר איני נזונת ואיני עושה אלא לפטור עצמה מטוויי צמר בלבד אבל כל שאר מלאכות צריכה לעשות אפילו אומרת איני נזונת וכמו שכתב ה"ה בפרק י"ב בשם המפרשים ובשם הרשב"א וגם הר"ן כתב כן בפרק אף ע"פ ואף ע"פ שהתוספות והרא"ש שם דחו סברא זו י"ל דהרמב"ם סובר כדברי שאר מפרשים והכי דייק לישניה שכתב כל אשה שתמנע מלעשות מלאכה מן המלאכות שהיא חייבת ומדנקט לישנא דכל איכא למימר דאתא לומר שכל הנשים חייבות לעשות מלאכה לבעליהן דאפילו החומרת איני נזונית ואיני עושה אינה נפטרת אלא מטויית צמר אבל בשאר חייבת היא: וכתב הר"ן בשם הרא"ה דכל שאמרה איני נזונת ואיני עושה כבר נתבטלה תקנתא ושוב אינה יכולה לומר נזונת אני ועושה שאינו בדין שיהא הרשות בידה לשנות הדבר כל פעם כמו שתרצה שא"כ כשלא תמצא מלאכה תרצה להיות נזונת וכשתמצא תאמר איני נזונת ולקתה מדת הדין אלא ודאי מיד שאמרה אי אפשי בתקנת חכמים הפסידה ושוב אין לה מזונות וההי"נ דאין לה כסות דכסות בכלל מזונות הוא

עכ"ל: ורבינו ירוחם כתב במישרים נכ"ג ח"ה בשם המפרשים שיכולה לחזור בה כל זמן שתרצה

סעיף קטן כו

כתב ה"ר יונה דוקא בעיקר מעשה ידיה אבל המותר על ה' סלעים שהוא שלו וכו' אינה יכולה לומר איני נוטלת ואיני נותנת מותר וכו'

סעיף קטן כז

והרמ"ה כתב שגם במותר יכולה לומר איני נוטלת מעה כסף ואיני נותנת מותר כדברי הרמ"ה כתב הר"ן בפשיטות בפרק אף ע"פ וז"ל ומשמע דה"ה דיכולה לומר איני נוטלת מעה כסף ואיני נותנת מותר וכ"כ רב אחא גאון ז"ל בשאלתות בפרשה ואלה המשפטים ודבר ברור הוא שאם במעשה ידיה דשכיח יכולה לומר איני ניזונת ואיני עושה כ"ש במותר דלא שכיח עכ"ל כתב הריב"ש בתשובה סימן ת"פ האיש שהתנה עם אשתו שלא יתחייב במזונותיה וכן היא לא תתחייב לו במעשה ידיה אם אח"כ רצה הוא לתת לה במתנה נתחייב לה במזונותיה כיון שאינה אוכלת בתקנת חכמים אלא מן הדין מכח המתנה ליכא למימר מעשה ידיה שלו משום איבה דליתיה להאי טעמא אלא כשאוכלת מן התקנה ולא מן הדין:

סימן פא

סעיף קטן א

המקדיש מעשה ידי אשתו אין ההקדש חל ל"מ על עיקר מעשה ידיה שאינו חל וכו' בפרק אף ע"פ (כתובות דף נח:) תנן המקדיש מעשה ידי אשתו הרי זו עושה ואוכלת המותר ר"מ אומר הקדש רבי יוחנן הסנדלר אומר חולין ופירש"י מעשה ידי אשתו. במתניתין מפרש מה היא עושה לו משקל ה' סלעים וכו': ה"ז עושה ואוכלת. אין מעשה ידיה קדוש על פיו: המותר. הקדיש מותר מעשה ידי אשתו מה שהיא עושה לו יותר על הראוי שפסקו חכמים ולא הקדיש מעשה ידיה עצמן והמותר קנוי לו במעה כסף שתקנו לה חכמים שיתן לה בכל שבת ובגמרא (דף נט:) אמר שמואל הלכה כר"י הסנדלר:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם היא אסרה מעשה ידיה עליו כגון שאומרת קונם מה שאני עושה לפיך וכו' יפר שהוא מדברים שבינו לבינה אף ע"פ שאין הנדר חל לאוסרם עליו וכו' חשיב דברים שבינו לבינה שם אהא דאמר שמואל הלכה כר"י הסנדלר כלומר דאמר חולין משום דקסבר אין אדם מקדיש דשלב"ל ומי אמר שמואל הכי והתנן קונם שאני עושה לפיך אינו צריך להפר רבי עקיבא אומר יפר שמא תעדיף עליו יותר מן הראוי לו ר"י בן נורי אומר שמא יגרשנה ותהא אסורה לחזור לו ואמר שמואל הלכה כר"י בן נורי ושני

רב הונא בריה דרב יהושע באומר יקדשו ידי לעושיהן דידים הא איתנהו בעולם וכי קאמרה הכי מי מקדשי הא משעבדא ליה דאמרה לכי מיגרשא ומי איכא מידי דהשתא לא קדוש ולקמיה קדוש ואסיקנא אלא אמר רב אשי שאני קונמות דקדושת הגוף נינהו וכדרבא דאמר הקדש חמץ ושיחרור מפקיעין מידי שיעבוד ונקדשו מהשתא אלמוה רבנן לשיעבודיה דבעל: ונראה מדברי הרא"ש בפסקיו שם ובפרק בתרא דנדרים דלמסקנא הדרינן ממאי דאוקימנא באמרה לכי מיגרשא דאפילו לא אמרה הכי נמי חייל נדרה לכשתתגרש דבדין הוא דאפי' בעודה תחתיו ליחול אלא דאלמוה רבנן לשיעבודיה ומכל מקום באומרת יקדשו ידי לעושיהן עסקינן דאי לאו הכי אין הנדר חל אפי' לכשתתגרש דאין אדם מקדיש דשלב"ל וכך הם דברי רבינו ודברי הרמב"ם בדין זה וטענת הר"ן עליו כתבתי בטור יורה דעה סימן רל"ד אהא דאמר שמואל הלכה כרבי יוחנן הסנדלר כתב הר"ן דקסבר אין אדם מקדיש דשלב"ל הילכך משמע דאפילו במעלה לה מזונות ומעלה לה מעה כסף לצרכיה אינו הקדשו חל לא במעשה ידיה ולא במותר דכולהו דשלב"ל נינהו והרמב"ם כתב בפרק ו' מהלכות ערכין אין אדם מקדיש דשלב"ל וכן המקדיש מעשה ידי אשתו ה"ז עושה ואוכלת והמותר חולין אמר לה יקדשו ידיך לעושיהן הואיל והם משועבדים לו הרי כל מעשה ידיה קדש הא למה זה דומה לאומר אילן זה קדש וכן כל כיוצא בזה ע"כ ולא ידעתי למה דבגמרא אמרינן דהא דרב הונא אמר רב דאמר יכולה אשה שתאמר לבעלה וכו' פליג אדר"ל דאמר לא תימא טעמא דר"מ דאמר במתני' הקדש משום דקסבר אדם מקדיש דשלב"ל אלא טעמא דר"מ מתוך שיכול לכופה למעשה ידיה נעשה כמאן דאמר לה יקדשו ידיך לעושיהן וידים הא איתנהו בעולם ומשמע דדוקא מתוך שיכול לכופה דס"ל דאינה יכולה לומר איני ניזונת הוא דאמר דאי א"ל יקדשו ידיך לעושיהן מהני אבל לדידן דקי"ל לקמן דיכולה אשה וכו' אפי' כי אמר הכי לא מהני כיון דלאו דידיה נינהו כיון שהיא יכולה להפקיעם משיעבודו ולא מצית אמרת דכי צריכין לטעמא דיכול לכופה היינו לומר דנעשה כמאן דאמר לה וכו' אבל אם אמר לה בפי' אפי' בלאו האי טעמא מהני דאם איתא דמהני באמר אפי' לא אמר לה לא צריכין להאי טעמא דכיון דשמעינן ליה לרבי מאיר דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה כדאיתא בגמ' כמאן דאמר לה דמי אלא ודאי לדידן דקי"ל דיכולה אשה וכו' אפילו כי אמר לה לא מהני ואע"ג דתנן קונם שאני עושה לפיך א"צ להפר ומשמע דלא פליגא אדרב הונא היינו טעמא משום דכיון דניזונת משל בעל משעבדא ליה כל שלא אמרה בפי' איני ניזונת ואפ"ה מעשה ידיה שלא באו לעולם לא מצי אמר יקדשו ידיך לעושיהם כיון שהיא יכולה להפקיעם וכמו שכתבתי ולפיכך לא נתבררו לי דברי הרמב"ם עכ"ל :

סעיף קטן ג

המדיר את אשתו שלא תעשה מלאכה יוציא ויתן כתובה התיר לה מלאכה כל שהוא כגון לשחק בכלבים וכ' בפרק אף ע"פ (כתובות דף נט:) תנן ר"א אומר אפי' הכניסה לו ק' שפחות כופה לעשות בצמר שהבטלה מביא לידי זימה רשב"ג אומר אף המדיר אשתו מלעשות מלאכה יוציא ויתן כתובה שהבטל' מביא לידי שעמום ובגמ' (דף סא:) מאי בינייהו איכא בינייהו דמטללא בגוריית'א קיטנייתא ונדרשיר ופירש"י משחקת בכלבים דקים ובשחוק שקורין אישקק"ש לידי זימה איכא לידי שעמום ליכא דאין שעמום אלא ביושב ותוהה ובטל לגמרי וכתב הרי"ף וכבר איפסיקא הילכתא כרבי אליעזר וכתב עליו הרא"ש ואינה ראיה כ"כ דפסיק הלכה כר' אליעזר במאי דפליג את"ק אבל במאי דפליג ארשב"ג כל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו עכ"ל והרמב"ם בפכ"א מהלכות אישות כתב כדברי הרי"ף וכתב הר"ן ומיהו משמע שאינה חייבת לעשות משקל ה' סלעים אלא כדי שלא תהא יושבת ובטלה וי"א דמלאכתה דידה הויא והרשב"א כתב דהויא דבעל:

סימן פב

סעיף קטן א

נדרה שלא להניק בנו אינו חל וכו' בפרק אע"פ (כתובות נט:) תניא נדרה שלא להניק את בנה בש"א שומטת דד מפיו ובה"א כופ' ומניקתו וידוע דהלכה כב"ה ושיעור זמן היניקה דהוי כ"ד חדש מסקנא בגמרא שם (דף ס:):

סעיף קטן ב

ואם היא אומרת אני אניק והוא אינו רוצה שתניק כו' עד אפילו בני משפחתה רגילין להניק הכל שם (סא.) ומפרש בגמרא טעמא דהאי בבא משום דעולה עמו ואינה יורדת: וכתב הרמב"ם בפכ"א שאם היא אומרת שהוא עשיר וראוי לשכור או לקנות שפחה והוא אומר שאינו ראוי עליה להביא ראיה:

סעיף קטן ג

נתגרשה אינה חייבת להניקו שם (דף נט) נתגרשה אינו כופה ואם היה מכירה נותן לה שכרה וכופה ומניקתו מפני הסכנה אם היה מכירה עד כמה רב אמר עד ג' חדשים ושמואל אמר עד ל' יום ורבי יצחק א"ר יוחנן חמשים יום אמר רב שימי בר אביי הלכה כרבי יצחק שאמר משום רבי יוחנן ובתר הכי אמרינן כי אתא רמי בר יחזקאל אמר לא תציתינהו להני כללי דכייל יהודה אחי משמיה דשמואל הכי אמר שמואל כל זמן שמכירה ופירש"י עד כמה חדשים אית לן למימר שיודע להכירה מלינק מאשה אחרת: כ"ז שמכירה. אין שיעור לדבר אלא בבדיקה הדבר תלוי אם אנו רואים שמכירה כופה ומניקתו בשכר ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבי יצחק שאמר משום רבי יוחנן: וכתב הרא"ש

פירוש פחות מנ' יום הוא בחזקת שאינו מכירה ולא בעי בדיקה ואפילו הוא נראה כאילו אינו רוצה לינק מאשה אחרת אקראי בעלמא הוא ולבסוף הוא יונק ולא בעי בדיקה אבל בן נ' אם אינו רוצה לינק בעי בדיקה אבל אם רוצה לינק מאחרת אפילו בן שנה אינו כופה ואם אינו רוצה לינק מאחרת אפי' קטן הרבה כופה ומניקתו מפני הסכנה עכ"ל וכך הם דברי רבי' אבל הרמב"ם בפרק כ"א מהלכות אישות כתב האשה שנתגרשה אין כופין אותה להניק בד"א שלא הניקה אותו עד שהכירה אבל אם הכירה אפי' הוא סומא אין מפרישין אותו מפני סכנת הולד אלא כופין אותה ומניקה אותו עד כ"ד חדש. וכתב הרב המגיד לא ביאר רבינו בכמה ימים מפני שהוא פוסק כשמואל דאמר כל זמן שמכירה שאין שיעור קצוב לדבר שאין כל הולדות שוים בהכרה אלא בבדיקה תלוי הדבר אם אנו רואים שמכירה כופה ומניקתו בשכר עכ"ל ויש לתמוה למה פסק כשמואל במקום רבי יוחנן וכל שכן דפסק רב שימי הלכה כמותו: ב"ה ונראה שטעמו משום דבתר דפסק רב שימי הלכה כר"י ז"ל מייתי תלמודא הא דאמר רמי בר יחזקאל משמיה דשמואל משמע דלמיקבע הלכה כוותיה אתא ועוד דמסתבר טעמיה: ומ"ש אפי' הוא סומא שם בגמרא סומא מנא ידע א"ר אשי בריחא ובטעמא כתב ר"י הא דנתגרשה אינה כופה דוקא כשמוצא מניקה אבל אינו מוצא או שאין לו שכר המניקה כופה ומניקתו אפי' אינו מכירה: כתב הרמב"ם בפרק הנזכר הגרושה אין לה מזונות אע"פ שהיא מניקה את בנה אבל נותן לה הוא יותר על שכרה דברים שהקטן צריך להם מכסות ומאכל ומשקה וסיכה וכיוצא בזה אבל המעוברת אין לה כלום: כתב הרא"ש בכלל י"ז סימן ז' שנשאל על רחל שהיתה מעוברת מראובן ואח"כ קדשה וילדה בן ונתן הוא הבן למניקה אח"כ הלך ממנה לעיר אחרת והיא השכירה עצמה לבעל הבית אחר להיות מניקת וקבלה עליה להניק בנו עד זמן ידוע ואחר שהכירה התינוק ואינו רוצה לינק ומאחרת משכה ידה המניקת שמניקה את בנה מלהניקו מפני שהלך אביו לעיר אחרת ואין מי יפרענה ואומרים לה שתניק את בנה והיא אומרת שאינה יכולה כיון שהיא משועבדת להניק בן בעל הבית וגם בעל הבית שלה אומר שלא יניחנה כי כבר פרע לה שכרה וגם שבנו מסוכן שאינו יונק מאחרת אין דוחים נפש מפני נפש ועוד שאינה משועבדת לו להניק בנה כיון שאינה אשתו בחופה וקידושין והשיב הדין עם אבי התינוק כי היא שעבדה עצמה להניק ומחוייבת להניקו שלא להמית התינוק ואינה מצווה להניק את בנה ואפי' היתה נשואה כיון שאבי הבן אינו מעלה לה מזונות א"א לה למות ברעב כ"ש זאת שאינה נשואה ואינה משועבדת לו להניק את בנו ועוד שבנה כבר הורגל לינק מאשה אחרת והתינוק הזה הורגל בחלבה ולא יונק מאחרת ואין דוחין נפש מפני נפש אלא ב"ד ישכירו לו מניקת ויכופו אבי הבן

לפרוע השכר ואם לא יוכלו ב"ד לכופו יפרעו ב"ד השכר עכ"ל כתב הר"ש בר צמח בתשובה על תינוק שמתה אמו ורוצה אם אמו לגדלו ולשכור לי מניקת ואביו אינו רוצה שהדין עם האב:

סעיף קטן ד

ולאחר שיגמל הנער י"א שברשות האב אם ירצה יקחנו אצלו וכו' דהא דאמרינן בת אצל האם היינו דוקא באלמנה וכו' והרמ"ה כ' בשם הגאון דה"ה נמי בגרושה כל זה כ' הרא"ש בפ' הנושא ומבואר בדבריו שהרמ"ה הביא ראיה ממתניתין דהתם דל"ש בין אלמנה לגרושה וכתוב בתשובה להרמב"ן סימן ל"א הבת אצל האם לעולם ואפילו נשאת האם לא שנא גדולה לא שנא קטנה: ב"ה וכתב עוד שם אפוטרופוס שרוצה שהיתומים יהיו אצלו והאלמנה רוצה שיהיו אצלה לא אמרו שלא יהיה הבן אצל קרוב אלא בעודו קטן ומשום מעשה שהיה וכדתניא פרק הנושא הא כל שאינו קטן ואין בו חשש רציחה וא"נ קטן אצל קרוב שאינו ראוי ליורשו מניחים אותו אצל הקרובים ולא אצל האם:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכ"כ הרמב"ם שלמו כ"ד חדשים וגמלתו וכו' עד סוף הסימן הכל בפכ"א מהלכות אישות וכתב עליו ה"ה זה מתבאר מהסוגיא שבפרק אף ע"פ שאמרו שם זן אדם את בניו קטנים ועד כמה עד בן ו' וכדרב אסי דאמר קטן בן ו' יוצא בעירוב אמו עוד אמרו שם משום דבעי למיכל בהדה ואמרינן פרק כיצד משתתפין (עירובין פב:) דאפי' בן ו' בצוותא דאימיה ניחא ליה ודעת רבינו אפילו בגרושה ובהשגות א"א אין הדעת סובלת שנכוף האב להפריד בנו ממנו עד שיהא בן ו' והלא הוא חייב לחנכו תורה בן ד' ובן ה' ואיך יחנכנו והוא גדל בין הנשים ע"כ ולא מצאתי חיוב בבן ד' ובן ה' שאינו חייב להכניסו למלמד פחות מבן ו' וכנזכר פרק לא יחפור (בבא בתרא כא.) ואולי נתכוון הרב למה שאמרו יודע לדבר אביו מלמדו תורה צוה לנו וכו' ואין זו קושיא שחינוך זה אפי' הוא אצל האם יכול הוא לחנכו לפעמים להושיבו אצלו עכ"ל והרא"ש בתשובה כלל פ"ב כתב כדברי הראב"ד ז"ל דאפי' פחות מבן ו' אצל האב :

סימן פג

סעיף קטן א

אשת איש שחבלו בה השבת לבעלה וכו' בפ' מציאת האשה (כתובות דף סה:) תנן בושתה ופגמה שלה רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבסתר לה ב' חלקים ולו א' בזמן שבגלוי לו ב' חלקים ולה חלק אחד שלו ינתן לו מיד ושלה ילקח בו קרקע והוא אוכל פירות וכתב הרא"ש הא דלא תנא שבת דמילתא דפשיטא היא דהוי דבעל שהיא מתבטלת ממעשה ידיה וצער פשיטא דהוי דידה כדאמרינן פרק החובל צערא דגופה

לא תקינו ליה רבנן וריפוי נותן לרופא לרפאותה ואי אמדוה לה' יומי ועבדו לה סמא חריפא ואיתסיאת בתלתא יומי היינו בכלל צער שציערה עצמה בסמא חריפא להשתכר המות' לדידה הוי ודלא כהרמב"ם שכ' בפ' ד' מהלכות חובל ומזיק החובל בא"א הריפוי לבעלה עכ"ל:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו דלא כל מה שמתבטלת ממלאכתה הראשונה שאם היתה טווה מתחלה וחתך ידיה וכו' מבואר במשנה פ' החובל (בבא קמא דף פג) (החובל) בחבירו חייב בה' דברים וכו' שבת כיצד רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו ופירש"י שבת. כל ימי החולי רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין ונותן שכירתו שלכל יום שהרי אין ראוי למלאכה כבידה אפי' בלא חולה שהרי כבר נקטעה ידו ורגלו והוא כבר נותן לו דמיהן:

סעיף קטן ג
ומ"ש רבינו היינו בכלל פגם שהוא נזק והוא שלו לאו שלו לגמרי קאמר דהא אף במומין שבגלוי יש לה חלק כדבסמוך אלא היינו לומר דיש לו חלק בהם א"נ כיון דאפילו חלק שלה ילקח בו קרקע והוא אוכל פירות שפיר מיקרי שלו:

סעיף קטן ד
ומ"ש ואם חבלו בה ולא איפחיתא מכספא כגון שצמתה ידה וסופה לחזור אין כאן אלא שבת לחוד בפרק החובל (שם) הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור אמר אביי נותן לו שבת גדולה ושבת קטנה ורבא אמר אינו נותן לו אלא דמי שבתו שבכל יום ויום ופירש"י שבת גדולה. דמי ידו ושבת קטנה כל ימי שיפול למשכב רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין שבכל יום ויום עד שיחזור לקדמותו נותן לו בכל יום כמו שנשכרים פועלים בשוק ולא כשומר קישואין דהא לרבא לא יהיב ליה דמי ידו וידוע דהלכה כרבא וכבר כתב רבינו דינים אלו בארוכה בטור ח"ה סימן ת"כ:

סעיף קטן ה
ומ"ש והצער שלה ואם אמדוה שתתרפא בה' יומי ועבדו לה סמא חריפא וכו' כבר נתבאר:

סעיף קטן ו
ומ"ש והריפוי יתן לרופא לרפאותה כבר נתבאר שכ"כ הרא"ש:

סעיף קטן ז
ומ"ש ובושת ופגם בזמן שבסתר לו חלק אחד ולה ב' חלקים ואם הוא בגלוי לו ב' חלקים ולה חלק אחד היינו דר"י בן בתירא דמתני' (דמציאת האשה דף סה:) ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כמותו משום דשקלי וטרי בגמרא אליביה ופירש"י דטעמא דבזמן

שבגלוי לו ב' חלקים משום דהבושת שלו ועוד שנמאסת עליו והוא סובל וכתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות חובל דבגלוי היינו כגון שחבל בפניה ובצוארה או בידיה וזרועותיה:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו וכן אם חירף אותה שום אדם בדברים בגלוי לו ב' חלקים וכו' ואם חרפה בסתר לה ב' חלקים ולו חלק אחד שותיה דמר לא ידענא דהא אמרינן בפרק החובל זאת אומרת ביישו בדברים פטור מכלום וכ"כ הוא ז"ל בטור ח"מ סימן ת"כ וא"כ מאי חלק וחלקים שייך ביה : ומ"ש שלה ילקח בו קרקע והוא אוכל פירות כבר נתבאר שהוא מדברי רבי יהודה בן בתירא במתניתין:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואינה יכולה למחול לא על חלקה ולא על חלקו ואם מחלה אינה מחילה פשוט הוא דכיון דבחלקה יש לו זכות שהרי הוא אוכל פירות היאך תוכל היא למחול זכותו וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל מ' סימן א':

סעיף קטן י

ומ"ש ומ"מ אינו יכול לתובעו אלא בהרשאתה פשיטא דהיינו דוקא בחלקים שלה וכדאמר אביי בס"פ השולח (גיטין דף מח:) בעל בנכסי אשתו צריך הרשאה אבל לחלק דידיה בלא הרשאה נמי מצי תבע ליה:

סעיף קטן יא

ומ"ש בשם הרמב"ם שהריפוי לבעלה ול"נ לא"א הרא"ש ז"ל כבר כתבתי בסמוך דברי הרא"ש ומה שהקשה הרא"ש על הרמב"ם נתיישב מתוך דברי ה"ה שכתב שהריפוי ינתן לבעל מפני שהוא חייב לרפאותה וכ"כ הר"ן בר"פ מציאת האשה דהא לא תנא במתניתין ריפוי משום דלדידיה בעי למיתן דהא איהו מחייב לרפאותה וכתב עוד בד"א שחבלו בה אחרים אבל אם חבל בה בעלה חייב לשלם לה מיד כל הנזק וכו' בפ"ד מהלכות חובל וכתבו ה"ה והר"ן בשם הרשב"א שיש נותנים טעם לדברי הרמב"ם משום דמדינא בושתה ופגמה שלה כרבנן וע"כ לא פליג ר"י בן בתירא אלא משום דאית ליה בושת בבשתה ומצטער בפגמה כדאיתא בירושלמי והלכך כשהוא בעצמו חבל בה מפני מה נוטל שהלא בייש את עצמו וכתב הר"ן על זה דאכתי הוא תימה על הרמב"ם למה אין הבעל אוכל פירות והאריך בזה ומיהו רבינו כתב בסימן פ"ה בשם הגאונים דקנסו אותו שאין לו בו כלום ואינו אוכל פירותיהם וכך הם דברי הראב"ד שהביא רבינו כאן: דין אשה שחבלה בבעלה ואיש שחבל באשתו כתב רבינו בטור ח"מ סימן תכ"ג:

סימן פד

סעיף קטן א

מציאת האשה לבעלה רפ"ו דכתובות (דף ס"ו.) ומ"ש אפילו דחקה עצמה עד שמצאה אותה שם (דף סו.) אמר רב פפא מציאתה כהעדפה שע"י הדחק דמי ופירש"י דרוב מציאות צריך לחזור אחריהם כגון דגים שעלו ליבשה או צבי שבור או לחפש סימא בקרקע והרא"ש כתב מציאה כהעדפה שע"י הדחק דמי פירוש מציאה שעל ידי הדחק:

סעיף קטן ב

ומ"ש ודוקא א"א ודאי אבל ספק מגורשת וכו' אע"פ שחייב במזונותיה מציאתה לעצמה משנה ובגמרא בפרק קמא דמציעא (דף יב.):

סעיף קטן ג

כתב הרמ"ה הא דמציאתה לבעלה דוקא במזונות וכו' וכתב א"א הרא"ש ז"ל לא דק וכו' ז"ל הרא"ש בריש פרק מציאת האשה כתב הרמ"ה הא דמציאתה לבעלה דוקא בניזונת אבל באינה ניזונת תיהוי לה איבה ואיבה לא דק בזה דלא משכחת אשה שאינה ניזונת אלא באומרת איני ניזונת ואיני עושה או כשא"ל בעלה צאי מעשה ידיך במזונותיך והיא מספקת וכיון דברשות קא עבדי חיישינן לאיבה ומציאתה לבעלה עכ"ל:

סימן פה

סעיף קטן א

האיש אוכל פירות של נכסי אשתו כל זמן שהיא תחתיו. משנה בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מו:) ופרק מציאת האשה (כתובות דף סה:) כתוב בספר התרומות שער נ"א שהמכנסת שט"ח לבעלה א"צ כתיבה ומסירה ומכנסת מלוה ע"פ לבעלה א"צ מעמד שלשתן דהו"ל דברים הנקנים באמירה מדרב גידל (כתובות קב.) ועוד שרבותינו תקנו שהבעל יזכה בפירות הילכך בכל מה שיש לאשה ידו כידה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו ותקנת חכמים הוא שתקנו לו זה תחת פדיונה שחייבוהו וכו' ברייתא פ' נערה שנתפתתה (כתובות דף מז.) ומ"ש ואם אמר איני חפץ בפירותיה ולא אפדנה אין שומעין וכו' בפרק חזקת (בבא בתרא דף מט.) כתב רשב"ם שאם אמר כן בעודה ארוסה מועיל התנאי ודחו התוספות דבריו וכתבו דא"א לומר כן והעלו דאין שומעין לו והביאו ראיות לדבריהם וכתבו דהכי איתא בירושלמי בהדיא וכ"כ ה"ה בפי"א וז"ל דע שבפרקונה ובקבורתה אין הבעל יכול להנצל מחיובה ואפי' יניח לה פירותיה וכתובה וכן היא אינה יכולה להפקיע ממנו זכות פירות וכתובה אפי' תאמר איני נפדית ואיני נקברת מנכסיו וזה נראה מדברי רבינו וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א עכ"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואף ע"פ שהתקנה לטובתה אם תאמר איני חפצה בה אין שומעין לה כדי שלא תתערב בין העכו"ם כן דקדקו התוספות והרא"ש בפרק נערה שנתפתתה וכבר כתבתי בסמוך שכן דעת הרמב"ם והרמב"ן והרשב"א:

סעיף קטן ד
ומ"ש אלא אוכל מכל נכסיה ששני מיני נכסים יש לה נכסי מלוג ונצ"ב וכו' עד אז הכל באחריותה פשוט בכמה מקומות מהם פרק אלמנה לכ"ג (יבמות דף סו.) ופרק האשה שנפלו לה נכסים (דף עט.):

סעיף קטן ה
ומ"ש ופירש ר"י אם פשע בהם ונאבדו בפשיעה פטור וכו' בפרק השואל (דף צו.) בעי רמי בר חמא בעל בנכסי אשתו שואל הוי או שוכר הוי אמר רבא לפום חורפא שבשתא אי שואל הוי שאלה בבעלים אי שוכר הוי שכירות בבעלים כי קא מיבעיא לרמי בר חמא כגון דאגרה פרה מעלמא והדר נסבה ואליבא דרבנן דאמרי שואל משלם לשוכר לא תיבעי לך דודאי שאלה בבעלים הוא כי תיבעי לך אליבא דרבי יוסי דאמר תחזור פרה לבעלים הראשונים דכמאן דשאיל מינייהו דמי מאי שואל הוי או שוכר הוי אמר רבא לא שואל ולא שוכר אלא לוקח הוי וכתב הרא"ש על זה פסק ר"י דש"ח מיהא הוי וחייב בפשיעה וגבי בעל בנכסי אשתו לא נ"מ מידי דפשיעה בבעלים פטור אלא נ"מ ללוקח בהמה לל' יום דלא שואל הוי ולא שוכר דבלשון מקח לקחה ומסתבר דש"ח הוי עכ"ל. ויש לתמוה על רבינו למה תלה הדבר בפסק ר"י דהא כיון דמהא דאמר רבא מאי קא מיבעיא לרמי בר חמא וכו' שמעינן דבעל בנכסי אשתו אשתו עמו במלאכתו מיקריא והא קי"ל דפשיעה בבעלים פטור כדאיתא בהשואל ממילא שמעינן דאם פשע בהם ונאבדו בפשיעה פטור:

סעיף קטן ו
כתב רבינו אפרים דנצ"ב לא מיחייב בסתמא באחריותן עד דשיימינהו עליה בדמים קצובים וכו' ב"ה דעת הרמב"ם בפי"ו כדעת הרב רבי' אפרים:

סעיף קטן ז
ובשניהם אוכל פירותיהם ומשתמש בהן כל זמן שהיא עמו לפיכך אם שום אדם מחזיק בשלה ובא להוציאו מידו א"צ ממנה הרשאה וכו' בס"פ השולח (גיטין מח:) אמר אביי נקטינן בעל בנכסי אשתו צריך הרשאה ולא אמרן אלא דלא נחית לפירי אבל נחית לפירי מגו דמשתעי דינא אפירי משתעי דינא אגופא ופירש"י צריך הרשאה מאשתו אם בא לדון עם שום אדם בגוף הקרקע דאי ליכא הרשאה מצי א"ל לאו בעל דברים דידי את

דקנין פירות לאו כקנין הגוף הוא: דלא נחית. לדון לפירי שאין לו לדון עמו כלל בפירות שאין לו טענה עם אותו האיש בפירות כלל וכתב הרמב"ם דין זה בפ"ג מהלכות שלוחין ושותפין והדבר ברור שיש בלשון רבינו קיצור שהיה לו לפרש דהא דא"צ הרשאה דוקא בדנחית לפירות אבל לא נחית לפירות צריך הרשאה אלא שסמך על מה שכתב בטוח"מ סימן קכ"ב כי שם כתב דין זה בארוכה וגם אני בארתיו שם ועיין בתשובת הריב"ש סימן תצ"ו ובת"ה סימן שי"ב:

סעיף קטן ח

אע"פ שאוכל פירותיהם אינו כבעליו לענין שאלה בבעלים שאם יש לה פרה של נ"מ והשאילה הבעל לאחר ונשאל עמה לא חשיב שאלה בבעלים בר"פ השואל (שם) שאל מן האשה ונשאל בעלה פלוגתא דר"י ור"ל ופירש"י שאל מן האשה. פרה של נכסי מלוג ונשאל לו בעלה למלאכתו פלוגתא דר"י ור"ל לר"י דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי הויא שאלה בבעלים ולר"ל דסבר לאו כקנין הגוף דמי לא הויא שאלה בבעלים וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל בהא כר"ל והכי אמרינן בריש פרק החולץ דהא הוי חד מתלת דהוי הלכתא כר"ל ונ"ל שיש למחוק מדברי רבינו תיבת הבעל וכך יש לגרוס שאם יש לה פרה של נכסי מלוג והשאילה לאחר ונשאל עמה לא חשיב שאלה בבעלים ע"כ דהא בשאילת האשה עסקינן כמבואר בלשון הגמרא שהבאתי וכ"כ הוא עצמו בטור ח"מ סימן שמ"ו ואיפשר לומר דשפיר גרסינן הבעל בלשון רבינו כאן ורבותא אשמועינן דאפי' הבעל הוא המשאיל והוא הנשאל עמה לא חשיב שאלה בבעלים דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי:

סעיף קטן ט

פשע הוא בפרתה פטור דהוי"ל פשיעה בבעלים כבר נתבאר לעיל בסימן זה וכן מ"ש שכרה פרה מאחר וניסת ומתה או פשע בה הבעל פטור נתבאר בבעיא דרמי בר חמא שהבאתי לעיל בסימן זה:

סעיף קטן י

באו לידה אחר שנשאה בין שבאו לידה בירושה בין שניתנו לה במתנה או שחבלו בה וכו' נקראים נכסי מלוג וכו' מבואר בר"פ מציאת האשה (כתובות דף סה:) ופרק האשה שנפלו (כתובות דף עט.):

סעיף קטן יא

ומ"ש חוץ מאשה שמכרה כתובתה ונדוניתה בטובת הנאה וכו' בפרק החובל (בבא קמא ד' פט) אמר רבא הלכתא טובת הנאה לבעל ואין הבעל אוכל פירות מאי טעמא פירא תקינו ליה רבנן פירא דפירא לא תקינו ליה:

סעיף קטן יב
ומ"ש וכן אם נתנה מתנה לאחר וכו' בפרק האשה שנפלו (כתובות דף עט.) גבי שטר מברחת אמרינן ואי לא קננהי לוקח ליקננהי בעל ופירש רש"י לשמואל בכותבת כולן דאמרינן לא קני כיון דלא קני מאי הברחה איכא ליקנינהו בעל ויאכל פירות ויירשנה אם תמות תחתיו אמר אביי עשאום כנכסים שאינם ידועים לבעל ואליבא דר"ש ופירש"י כנכסים שאינם ידועים. שהרי ע"מ שאינם שלה נשאה דסבור שהמתנה גמורה:

סעיף קטן יג
וכן הבעל שנתן מתנה לאשתו בין קרקע בין מטלטלין קנתה ואין הבעל אוכל פירות בפרק חזקת (בבא בתרא נא:) אמר רב המוכר שדה לאשתו קנתה והבעל אוכל פירות במתנה קנתה ואין הבעל אוכל פירות ור"א אמר אחד זה ואחד זה קנתה ואין הבעל אוכל פירות והלכתא טובת הנאה לאשה ואין הבעל אוכל פירות: ב"ה עיין בסימן קי"ח גבי יש נוהגין לכתוב שטר חוב לנשותיהם:

סעיף קטן יד
ומ"ש ומיהו אינה יכולה למכור מה שנתן לה ולא ליתנו לאחר וכו' שם כתבו הרא"ש וקשה מהא דאמרי' בפ' הזורק (גיטין עז:) ההיא ש"מ דכתב גיטא לדביתהו אתא לקמי' דרבא א"ל זילו אמרו ליה לקנייה ההוא דוכתא דמנח ביה גיטא א"ל רב עיליש מה שקנתה אשה קנתה בעלה איכסיף רבא ואמאי איכסיף והא במתנה אין הבעל אוכל פירות וא"כ לא קנה בעלה ויש מתרצים דשאני התם שלא היתה מתנה גמורה אלא שאלה בעלמא עד שתתגרש ולא מסתבר לי ור"ת תירץ דזכיית הבעל אין תלויה באכילת פירות דהא רבא סבר כר"ל דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי א"כ אפילו יש לבעל פירות אין מפקיע קנין הגוף של האשה אלא בהא תליא הזכייה כיון דאם מכרה ונתנה בטל דהכי מסתבר דאע"ג שנתן לה בעין יפה שאפילו הפירות לא יאכל מ"מ אין רוצה שיצא הקרקע מלפניו אלא נתן לה בעין יפה שתיהנה מן הפירות כל ימיה ואחר מותה יחזור לידו ועוד מטעם אחר חשוב קנוי לבעל דנהי דאין הפירות הגדלים בשדה שלו מ"מ נכסי מלוג הוא כמו נפלה לה נכסים ממקום אחר וילקח בהן קרקע ויאכל הבעל פירות וכיון דיש לו שייכות בשדה לפירי פירות חשוב קנוי לו עכ"ל: וכתב ה"ה בפכ"ב מהלכות אישות אהא דנותן מתנה לאשתו קנתה ואין הבעל אוכל פירות כתב הרשב"א ומיהו אם מתה הבעל יורשה הא למה הדבר דומה לאב שנתן לבנו מתנה שאין לאב בהן אכילת פירות ואם מת הבן האב יורשו ואפילו מכרה היא או נתנה לאחר ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות אלא אם פירש לה שתוכל למכור וליתן לאחר ואיפשר שעוד צריכה שיכתוב לה בפירוש שאם נתנה או מכרה לאחר שלא יהא הוא מוציא מיד הלקוחות הא לאו

הכי לא שלא א"ל שתוכל למכור וליתן אלא שלא יוציא הוא מיד הלקוחות בחייה אבל לאחר מיתה הוא מוציא מיד הלקוחות עד שיפרש וכן דעת גאון ז"ל ואין דעתי נוחה בכך עכ"ל ובחידושי הרשב"א פרק חזקת כתב בסוף דבריו כלשון הזה ומכל מקום לענין הדין אמת הוא שהנותן מתנה לאשתו שקנתה ואין הבעל אוכל פירות ואם מכרה ונתנה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות כדין נכסי מלוג וכך כתב הנגיד רב שמואל הלוי בשם תשובת רב שרירא ורב האי גאון ז"ל עכ"ל וכ"כ נ"י שם:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שאם מכרה או נתנה קיים כיון שאין לו פירות טעמו שכיון שאין לו פירות אין לו שום זכות בקרקע: ומ"ש שאם מתה עד שלא מכרה יורשה אפילו אקני לה על מנת שלא ליורשה טעמו הוא ממה שנתבאר בסימן כ"ט ויתבאר עוד בסימן צ"ב שלענין ירושה לא מהני תנאה אא"כ כתב לה בעודה ארוסה:

סעיף קטן טז

ומ"ש וה"מ שאינו אוכל פירות בשנתן לה אחר הנישואין אבל אם נתן לה קודם הנישואין וכו' עד הפסידה כל מה שנתן לה נראה שכל אלה דברי הרמ"ה והם מבוארים בטעמם: כתב רבינו בסימן קי"ח יש נוהגים לכתוב ש"ח לנשותיהם בשעת נישואין שמחייבין עצמן בסכום ידוע וקורין לו נדוניא ויכולה לגבותו בכל עת שתרצה וכתב א"א הרא"ש ז"ל דיש לו דין נכסי מלוג שמנחת החוב ביד בעלה כל זמן שהיא רוצה וכשתרצה תגבנו וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות ולא דמי להא דאמרינן הנותן מתנה לאשתו קנתה ואין הבעל אוכל פירות דהתם מיירי שנתן לה אחר שנשאה שבעין יפה נותן לה ואינו משייר לעצמו כלום אבל מתנה שכותב לה קודם שישאנה היא כאחת משלש שדות שהכניס לה שום משלו אלא שאותם נקראים שיעבוד כתובה ובחוב זה יש לה יפוי כח יותר שתוכל לגבות בכל עת שתרצה וכשתגבנו יחזור לנכסי מלוג:

סעיף קטן יז

מכר לה קרקע אם היו המעות שקנתה בהם גלוים וידועים לו וכו' בפרק חזקת (שם) אמר רבא הלכתא המוכר שדהו לאשתו לא קנתה והבעל אוכל פירות תרתי ל"ק כאן במעות טמונים וכאן במעות שאינם טמונים ופרשב"ם במעות טמונים. שלא היו ידועי' ומפורסמי' לבעל לא קנתה דאמרי' לגלויי זוזי הוא דעבד: במעו' שאינם טמונים. קנת' והבעל אוכל פירו' דליכא גלויי זוזי שהרי גלויין ועומדין הם והרמב"ם כתב בפכ"ב מהלכות אישות כלשון הזה המוכר קרקע לאשתו וכו' ואם היו המעות טמונים לא קנתה שהבעל אומר לא מכרתי אלא כדי להראות המעות שטמנה ואותם המעות ילקח בהם קרקע והבעל אוכל פירות. וכתב ה"ה מפרש רבינו לא קנתה שאין המכר קיים ומן

המעות ילקח בהם קרקע אחר והוא יאכל פירותיהן לפי שהאשה נאמנת לומר על מעות שהן בידה נתנו לי במתנה וכיון שכן אע"פ שהם עתה ביד הבעל כיון שהיא לא נתנתם לו אלא על דעת המכר לא הורע כחה בכך שהרי כשהוציאתם מרשותה היתה סבורה שיהיה לו שדה תחתיהם והוצרכתי לכתוב בזה מפני שרבינו כתב בפ"ב מהלכות מלוה ולוה הבעל שלוה מאשתו ואח"כ גרשה אין לה עליו כלום שכל המעות שביד האשה בחזקת הבעל אא"כ הביאה ראיה שהם בנדוניתה ע"כ והכרח הוא שהוא ז"ל מחלק בין הקונה ממנו שדה ובין הלותה אליו חדא שכאן חלק בין מעות טמונים לשאינם טמונים ושם לא חלק ועוד שכאן כתב אפילו טמונים ילקח בהם קרקע ושם כתב אין לה עליו כלום והטעם שכל שהלוותן לא יצאו מחזקתה והרי הן ביד הבעל וחוששין שמא משלו הן שאל"כ לא היה לה להלוותן לו אלא ליקח מהם קרקע אבל בקונה ממנו שדה היתה סבורה שהמכר קיים ולפיכך לא אבדה זכותה כך נ"ל לדעת רבינו אבל מדברי הרשב"א וקצת מפרשים נראה שהם משוים אותם וכשאמרו בלוה שאין לה עליו כלום דוקא במעות טמונים וכשאמרו אין לה עליו כלום דוקא בטוען ברי שמשלו הן והיא גנבתן וכיון שהם ברשותו הוא נאמן אבל אם לא טען ברי אין לו בהם אלא אכילת פירות בלבד וכשגרשה חייב להחזירה לה ולפ"ז אף במוכר במעות טמונים אם טען ברי שמשלו היו אין לו בהם כלום עכ"ל: וז"ל הרמב"ן בפ' חזקת הבתים והא דאמרינן לא קנתה כלל במעות טמונים קאמרינן ואפי' בטוענת שלי הם ולאו למימרא דמצי אמר איהו שלי הם אלא שאם לא טענה איהי במתנה נתנו לי אין מוציאין מידו ובין טענה ובין שלא טענה המכר בטל דאיהו לגלויי זוזי הוא דעבד ועדיין הוא טוען דשלו הן וכן הא דתניא לוה מן האשה וגרשה מן העבד ונשתחרר אין לה עליו כלום ה"ק אין יכולין לומר הואיל ושעבדת עצמך ונטלת בתורת הלואה הרי נתחייבת משום דקי"ל דלגלויי זוזי הוא דעבד אבל אם טענה האשה דשלה היו אם אינה נושאת ונותנת בתוך הבית הדין עמה ויש שסוברים דבמכר כיון שתפס הבעל המעות מן הסתם שלו הן ושוב אינה נאמנת לומר נכסי מלוג הם שאילו בעודם בידה טענה נאמנת וליכא למימר לגלויי זוזי הוא דעבד עכ"ל:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו בשם ה"ר יונה דוקא דקא טעין טענת ברי דידי אינון וכו' כבר נתבאר סברא זו בדברי הרב המגיד:

סעיף קטן יט

ומ"ש בשם הרמ"ה היכא דלא ידעינן אי מעות טמונים הוו אי לא וכו' דברים נכונים בטעמם הם:

סעיף קטן כ

אחר שנתן לה מתנה אפי' אמר לה על מנת שלא יהא כלום לבעל וכו' בפ"ב דנדרים (דף פח.) תנן המודר הנאה מחתנו והוא רוצה לתת לבתו מעות אומר לה הרי המעות הללו נתונים לך במתנה ובלבד שלא יהא לבעליך רשות בהם אלא מה שאת נושאת ונותנת בפיך ובגמרא שם אמר רב ל"ש אלא דאמר לה מה שאת נושאת ונותנת בפיך אבל אמר לה מה שתרצי עשי קנה יתהון בעל ושמואל אמר אפי' אמר מה שתרצי עשי לא קנה יתהון בעל. ופי' הרא"ש ל"ש אלא דאמר לה מה שאת נושאת ונותנת לפיך הרי פי' מה שאמר בתחילה המעות הללו נתונים לך במתנה דלא הוי מתנה לכל דבר אלא למה שפירש הילכך אהני נמי מה שאמר ע"מ שאין לבעליך רשות בהם אבל א"ל מה שתרצי עשי כיון דהויא מתנה לכל דבר קנה יתהון בעל ותו לא אהני מה שאמר ע"מ שאין לבעליך רשות בהם וכתוב בפסקים כבר כתבתי בפ"ק דקידושין שר"ת פסק הלכה כרב וכתב הר"ן שכן דעת הראב"ד ז"ל וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מה' זכייה ומתנה נתן מתנה לאשה ע"מ שאין לבעלה רשות בה ולעבד ע"מ שאין לרבו רשות בו קנה האדון וקנה הבעל אבל הנותן מתנה לאשה או לעבד והתנה עמהם הנותן בגופה של מתנה שתהיה לכך וכך לא קנה האדון ולא קנה הבעל כיצד הנותן מתנה לאשה וא"ל הרי המעות האלו נתונים לך במתנה ע"מ שתלבשי בהן או ע"מ שתשתי בהם ותעשי מה שתרצי בלא רשות הבעל לא קנה הבעל עכ"ל: כתב ה"ה שהרמב"ם מפרש דבין לרב בין לשמואל ע"מ שאין לבעליך רשות בהם לחודיה קנה יתהון בעל כסתמא דמתני' ופי' דמתני' פליגי רב סבר דלישנא דמתני' דוקא כגון שייחד לה דבר כגון מה שתאכלי או מה שתשתי או תלבשי וכיוצא בהן הא בכולל לעשות בהם כל מה שתרצי קנה יתהון בעל ושמואל סבר אפילו לא ייחד לה דבר אלא שא"ל ע"מ שאין לבעליך רשות בהם אלא מה שתרצי עשי לא קנה יתהון בעל אבל מה שתרצי עשי לחודיה א"נ על מנת שאין לבעליך רשות בהן לחודיה קנה יתהון בעל עכ"ל הרשב"א לפי שיטת המחבר עוד כתב ובהכי מיתרצא לי שמעתין כולה ופסק המחבר כשמואל דדיני נינהו וכן פסקו רב סעדיה ורבינו שמואל הנגיד בשם רב עמרם ז"ל זו היא שיטה מחוורת ושיטות אחרות יש עכ"ל ה"ה והר"ן כתב בפרק בתרא דנדרים ל"ש אלא דאמר לה מה שאתה נותנת לפיך כלומר כלישנא דמתני' דא"ל תרתי על מנת שאין לבעליך רשות בהם אלא מה שאתה נושאת ונותנת לפיך בכה"ג בלחוד הוא דלא קנה יתהון בעל משום שמה שתרצי עשי לא מהני טפי מאין לבעליך רשות בהם וכי היכי דאין לבעליך רשות בהם בלחוד לא מהני כי אמר להו לתרוייהו לא מהני דחדא מילתא נינהו ושמואל אמר אפי' אמר מה

שתרצי עשי לא קנה יתהון בעל לא פליג ארב בפירושא דמתני' אלא בדינא פליג עליה דס"ל דהלכה כרבנן דפליגי אמתני' ואמרי דלא אמרינן יד אשה כיד בעלה הילכך אי א"ל מה שתרצי עשי א"נ ע"מ שאין לבעליך רשות בהם בלחוד דכי הדדי נינהו מהני ולענין הלכה פסק ר"ש הנגיד בשם רב עמרם דהלכה כשמואל אע"ג דפלוגתייהו הכא לענין איסורא כיון דעיקר פלוגתייהו בדינא תלוי אמרינן יד אשה כיד בעלה או לא נקיטינן כשמואל דהילכתא כוותיה בדיני ועוד דרב כר"מ ושמואל כרבנן הילכך נקיטינן כוותיה ועוד דסוגיין בעלמא בפ' מי שאמר הריני נזיר (כד:) ובפרק בן סורר ומורה (סנהדרין עא.) כשמואל דע"מ שאין לבעליך רשות בהן בלחודא מהני וכ"פ הרמב"ן ז"ל. אבל ר"ת והראב"ד ז"ל פסקו כרב משום דפלוגתייהו הכא גבי נדרים דאיסורא נינהו וקי"ל דהלכתא כרב באיסורי ולפ"ז לא מהני אלא כי אמר לה ע"מ שאין לבעליך רשות בהם אלא מה שאת נושאת ונותנת בפיך והרמב"ם ז"ל מיצע את הדרך שפסק כשמואל אלא שכתב דלשמואל נמי תרתי בעינן ע"מ שאין לבעליך רשות בהם ומה שתרצי עשי שהוא ז"ל מפרש דרב ושמואל בהא פליגי דרב סבר דהא דנקט מתני' שאת נושאת לפיך דוקא הוא ולישנא אחרינא לא מהני ביה דאי אמר מה שתרצי עשי קנה יתהון בעל ושמואל סבר דלאו דוקא דה"ה מה שתרצי עשי ומיהו לכ"ע תרי לישני בעינן והקשו עליו וכי מאי מוסיף במאי דא"ל תו מה שתרצי עשי הא אינו אלא כאומר ע"מ שאין לבעליך רשות בהם ונ"ל דהיינו טעמא משום דכי א"ל מה שתרצי עשי לדידה נמי לא יהיב לה לגמרי דנימא לאלתר זכה בהן בעל אלא הרי הוא כאומר לא יהיו שלך אלא לאותו דבר שתרצי לעשות בכל שעה ושעה וס"ל לשמואל דכי היכי דמייחד לדבר אחד מיוחד מהני ה"נ כיון דמייחד לאותו דבר שתרצה לעשות מהן בכל שעה ושעה מהני שאין קנייה חל אלא באותה שעה שתרצה לעשות בהן איזה דבר לאותו דבר בלחוד עכ"ל: ב"ה ולענין הלכה כיון שהפוסקים סוברים דהלכה כשמואל הכי נקטינן: וכתב הריב"ש בסימן רט"ו שהעיקר כדברי הפוסקים כשמואל ולרווחא דמילתא יאמר ע"מ שאין לבעליך רשות בהם אלא מה שתרצי עשי בהם לחוש לדברי הרמב"ם עכ"ל (צ"ל דס"ל דלשמואל חדא מהני ג"כ כדעת הר"ן ז"ל): כתב הרשב"א בתשובה והיא בתשובות להרמב"ן סי' ק"ז הנותן לבתו מהיום ולאחר מיתה אין לאב כלום בגוף הנכסים אלא פירות בלבד ואם לא רצה לתת לה אלא מה שישאר מנכסיו אחריו כיצד יכתוב מבואר שם ועוד כתב שם כיצד יכתוב אם רוצה שלא יהא לבעלה רשות בהן ואם יש לו ש"ח כיצד יכתוב לכשתזכה בהם ואם זכתה בשטרות שזמנו יוצא אחר המתנה ואם זכתה בכל נכסים שמצאו לו לאחר מיתה הכל נתבאר שם: וכתב עוד בתשובה הנזכרת הנותן מתנה לבתו נשואה וא"ל ע"מ שאין

לבעליך רשות בה אלא מה שאת נותנת לפיך והיא בת יורשת לא מהני תנאה אלא בחיי האב אבל לאחר מיתה לא דעכשיו זוכה בכל מכח ירושה והרי הן לפניה כנכסי מלוג עכ"ל והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן כא

כתבו הגאונים הבעל שחבל באשתו וכו' ואינו אוכל פירותיה כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהל' חובל ומזיק בשם הגאונים שמה שמשלם הבעל לאשתו ממה שחבל הוא בה אינו אוכל פירות ואם רצתה ליתן הדמים לאחר נותנת וכתבו רבינו בסי' פ"ג וגם שם הביא דברי הראב"ד בשם הגאונים שקנסוהו שלא יאכל פירות ממה שמשלם לה ממה שחבל בה וכשיעור מה שצריך לשלם לה כשחבל בה הוא שנחלק הראב"ד והרמב"ם כמבואר בסימן הנזכר דברי הגאונים שכתב כאן רבינו הם כדברי הראב"ד (מדכתב שמתחייב לה חלקה ולא הכל):

סעיף קטן כב

כתב הרמב"ם הרי שנמצאו ביד האשה מעות או מטלטלין וכו' בפכ"ב מהל' אישות וכתב ה"ה דין זה שהיא נאמנת לומר על מעות שבידה שהם נ"מ כן מוכיח בירושלמי פרק מציאת האשה וכתב רבינו שהוא מחרים אם ירצה אבל היא אינה נשבעת היסת על שמא כנזכר פ"ח מהל' טוען ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסוף סימן זה:

סעיף קטן כג

ומ"ש שאם אמרה ע"מ כן נתנו לי שאין לבעלי רשות בהם שאינה נאמנת כך הוא דעת הרמב"ן והביא ראיה מהדין שיתבאר בסמוך במי שקבל פקדון ובשעת מיתה אמרה של פלוני הוא שאם אינה נאמנת לו יתן ליורשים ואם איתא דבחייה היתה יכולה להפקיע מבעלה לגמרי אפי' מתה יעשו כדבריה מגו דבחייה היתה יכולה להפקיען ממנו אלא לאו ש"מ שאינה יכולה לומר שלי הם ע"מ שאין לבעלה רשות בהם ויש חולקים בזה ואומרים שהיא נאמנת ודוחים ראיה זו וזו דעת הרשב"א ז"ל עכ"ל וכתב עוד בזה ה"ה בפ"א מהל' מלוה ופ"ז מהל' שאלה ופקדון ונמ"י כתב בפרק חזקת שדעת הריטב"א כדעת הרשב"א ומצאתי להרשב"א שכתב בתשובה כבר ראית בחדושי שאני נוטה לדברי מורי ה"ר יונה שקבל משם ר"י שהיא נאמנת אבל מ"מ אם למעשה אתה שואל עוד אנו צריכים להתיישב בדבר ומיהו אם היתה נושאת ונותנת בתוך הבית זה נ"ל ברור שאינה נאמנת והרי הם של בעל לגמרי עד שתביא ראיה לדבריה מדתניא ב"ב (נב:) וכן האשה שהיתה נושאת ונותנת בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאות על שמה ואמרה שלי הן שנפלו לי מבית אבא או מבית אבי אמא עליה להביא ראיה עכ"ל וכתב עוד ה"ה אמרה לו אתה נתת לי מתנה וכו' דעת רבינו הוא שאע"פ שאינה נאמנת לומר אחר נתנם

לי כשטוענת ברי אתה נתתם לי נאמנת לפי שאק האשה מעיזה פניה בפני בעלה בכל דבר שהוא יודע שאמת כמוהו וכתב רבינו כאן שנשבעת היסת לפי שהבעל טוען ברי והיא מחזקת ונשבעת היסת כדין כופר בכל עכ"ל ודברי הרמב"ן בדינים אלו הם בפרק חזקת (בבא בתרא דף נח:) אהא דת"ר אין מקבלין פקדונות מן הנשים ומן העבדים וכו' וכתב שם דאין הבעל נאמן לומר משלי גנבה או מציאה הן או ממעשה ידיה קמצה וגוף ופירות שלי אלא כנכסי מלוג הן לכל דבר גוף שלה ופירות שלו ומיהו משמע מדבריו דה"מ כשאינה נושאת ונותנת בתוך הבית אבל אם היא נושאת ונותנת בתוך הבית אינה נאמנת ודעת התוס' והרא"ש בדין זה יתבאר בסימן שאחר זה :

סעיף קטן כד

כיון שאוכל פירות נכסי אשתו אם נפלו לה בירושה או נתנו לה במתנה מטלטלין דבר שאינו עושה פירות ימכר וילקח בו דבר שעושה פירות לפיכך כשבא ליקח בדמים דבר העושה פירות רואין דבר שפירותיו מרובין ויציאותיו מועטין וקונין אותו וכו' כ"כ הרמב"ם בפכ"ב מה' אישות והוא מתבאר מהדינים שיבוארו בסמוך:

סעיף קטן כה

ומ"ש כיצד אם אחד מהם אומר לקנות קרקע ואחד אומר לקנות בית וכו' בפרק האשה שנפלו (כתובות עט:) פשיטא ארעא ובתי ארעא כלומר אמר חד מינייהו נזבון ארעא ואמר אידך נזבון בתי זבני ארעא בתי ודקלי בתי דקלי ואילני דקלי אילני וגופני אילני אבא זרדתא ופירא דכוורי אמרי לה פירא ואמרי לה קרנא כללא דמילת' גזעו מחליף פירא אין גזעו מחליף קרנא נ"א גזעו מחליף קרנא אין גזעו מחליף פירא וכת' הרא"ש לנסחא קמייתא ה"פ גזעו מחליף פירא כלומר הפרי יאכל הבעל ולא אמרינן ימכר וילקח בהם קרקע אין גזעו מחליף קרנא כלומר יעשה ממנו קרן וימכר וילקח בהם קרקע לנסחא בתרייתא ה"פ כשבא לקנות בכספים שנפלו לה לא יקנה לעשות קרן אלא דבר שגזעו מחליף אבל דבר שאין גזעו מחליף לא יקנה דחשיב כפירי נראה מדבריו שהוא מקיים דברי השתי נוסחאות דכשנפל לה דבר שגזעו מחליף לא ימכר אלא מקיימו כמות שהוא ויאכל פירותיו ואם נפל לה דבר שאין גזעו מחליף ימכר וילקח בהם קרקע ואם נפלו לה מעות ילקח בהם דבר שגזעו מחליף ולא ילקח בהם דבר שאין גזעו מחליף וזהו שכתב רבינו ואין קונין דבר שאין גזעו מחליף ואם נפל לה דבר שגזעו מחליף א"צ למוכרן כיון שגזעו מחליף אוכל הפירות והקרן קיימת לה:

סעיף קטן כו

ומ"ש ואפי' אין גזעו מחליף אם ישאר קצת מהקרן א"צ למוכרו כגון שנפל לה אילן שקוצצין אותו לעצים וכו' היינו מה שכתבתי בסמוך אבא זרדתא ופירא דכוורי אמרי

לה פירא ואמרי לה קרנא ופירש"י אבא. יער לחתוך עצים: אמרי לה פירא. אם נפלו לה בירושה קציצת העצים ודגים שבחפירה הוא פריין והקרקע הוא קרן: ואמרי לה. כוליה הוה קרנא הואיל והעצים והדגים כלים והכל ימכר מיד וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות אילן אין גזעו מחליף וסובר רבינו דלענין אם נפל לה אילן וכיוצא בו הלכה כלישנא דאמרי לה פירא מדאמר רב נחמן עיילא ליה גלימא פירא הוי מכסי ליה ואזיל עד דכליא ופירש"י פירא הוי. כיסויו שמכסה הימנו הן פירותיו: ומכסי ואזיל עד דבלי. והשחקים יהיו לה לקרן ולענין אם נפלו מעות הלכה כלישנא דאמרי לה קרנא דהוא לישנא בתרא זהו שכתב ומ"מ אם נפלו לה מעות ובאים לקנות דבר שעושין פירות אין קונין בה גלימא וכיוצא בה אלא דבר שגזעו מחליף ובדין זה כן דעת הרי"ף שכתב הילכך כל היכא דקתני ילקח בו קרקע אין קונין אלא דבר שגזעו מחליף וכ"כ הרמב"ם בפרק כ"ב מהלכות אישות ולענין הדין הראשון שהיא עיילא ליה גלימא וכיוצא בו יתבאר בסמוך דעת הפוסקים בו:

סעיף קטן כז

ומ"ש הכניסה לו עז לחלבה וכו' שם אמר רבא אמר רב נחמן הכניסה לו רחל לגיזתה ותרנגולת לביצתה ודקל לפירותיו אוכל והולך עד שתכלה הקרן ופי' רש"י אוכל והולך דגבי בהמה איכא עורה וגבי תרנגולת איכא נוצה וגבי דקל כשייבש איכא עציו אבל הני כולהו פירות נינהו שמתחדשים תמיד ודרך הנאתן היא והרי"ף כתב אהא דהכניסה לו עז לחלבה וכו'. פירוש לא היו לה אלא חלב וגיזה וביצה בלבד וכן לא היה לו בדקל אלא פירותיו בלבד: וכתב הר"ן דאף על גב דכי מתה הבהמה מכליא קרנא לא חיישינן למתה וכחושה כרבי חנינא דקי"ל כוותיה וגבי עיילא ליה גלימא פירא הויא ומכסי בה עד דבלי כתב ואף על גב דמכליא קרנא כיון שאין בלויו ניכר בכל שעה ושעה לא איכפת לן אבל רש"י כתב והשחקים יהיו לה קרן עכ"ל והרא"ש כתב על דברי הרי"ף ולא נ"ל דכיון דליכא שיור כלל אין לכלות הקרן לגמרי דבגלימא איכא שחקים גפרית ומחפורת של צריף נשאר המקום והראב"ד פירש שטעם כיון דמקום החלב והגיזה קנוי לה הוי חלב של כל יום ויום פירא ולא מסתבר דלא מיקרי גזעו מחליף אלא היכא שנשאר מן הקרן קיים עכ"ל:

סעיף קטן כח

ומ"ש רבינו ונקט עז לחלבה דסתם עז להכי קאי משום דקי"ל דלישנא דעז לחלבה משמע כפירוש הרי"ף לכך כתב דנקט עז לחלבה משום דסתם עז להכי קאי והרמב"ם בפרק כ"ב מהלכות אישות כתב כדברי הרי"ף וכתב ה"ה פירש רבינו עד שיכלה הקרן וכן עיקר שלא כפירש"י אלא כדעת רבינו וההלכות וכן הכריע הרשב"ם ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן כט
נפלו לה עבדים ושפחות זקנים וכו' בפרק האשה שנפלו (שם:) תנן נפלו לה עבדים ושפחות זקנים ימכרו וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות רשב"ג אומר לא תמכור מפני שהם שבח בית אביה נפלו לה זיתים וגפנים זקנים ימכרו לעצים וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות רשב"ג אומר לא תמכור מפני שהן שבח בית אביה ואית ספרים דגרסי בבבא בתרייתא רבי יהודה במקום רשב"ג ופי' רש"י לא תמכור. יכולה היא לעכב ובגמרא אמר רב כהנא א"ר מחלוקת בשדה שאינה שלה אבל בשדה שלה דברי הכל לא תמכור מפני שהם שבח בית אביה ופי' רש"י שדה שאינה שלה. כגון שהיו לאביה זיתים שקנה בלא קרקע ע"מ שיהיו בקרקע המוכר והלוקח אוכל פירות עד שייבשו: וכתבו הרי"ף והרא"ש מתניתין כשאין עושים כדי טיפולן אבל אם עושים כדי טיפולן לא תמכור מפני שעדיין שבח בית אביה קיים: ומ"ש רבינו גבי עבדים ושפחות זקנים שאין ראויין עוד למלאכה לאו למימרא שאין ראויין למלאכה כלל דאם כן מה מכר שייך בהם ותו מאי ישתמש בהם כמו שהם דקאמר אלא היינו לומר שאינם ראויים למלאכה כבידה ומכל מקום ראויים הם למלאכה קלה ומשמע לרבינו דימכרו דקאמר ת"ק היינו לומר דבבעל תליא מילתא אם רצה למכור ימכור והרמ"ה משמע ליה דהיינו לומר שאיזה משניהם שרוצה למכור ימכור ע"כ של חבירו:

סעיף קטן ל
ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא הראשונה איני יודע היכן כתב כן כי בפסקיו לא ראיתי דבר שיוכיח לומר שסובר כן:

סעיף קטן לא
ומה שתמה רבינו על הרמב"ם למה פסק בחד כחכמים ובחד כרשב"ג כבר כתבו הר"ן וה"ה שהוא ז"ל גורס כנוסחת ספרים דגרסי בבבא דנפלו לו זיתים רבי יהודה במקום רשב"ג ולפיכך פסק בעבדים כרשב"ג דכל מקום ששנה במשנתינו הלכה כמותו ובזיתים וגפנים פסק כת"ק:

סעיף קטן לב
נפלו לה פירות תלושים דינם ככספים וכו' זה מוסכם במשנה בפרק האשה שנפלו (שם) ודין נפלו לה פירות מחוברים (שם) מחלוקת רבי מאיר וחכמים ופסק כחכמים דאמרי הכי:

סעיף קטן לג
ומ"ש אפילו הגיע זמנו ליקצר כיון שהם מחוברים זכה בהן כן כתב שם הרא"ש בשם ה"ר יונה וכתב דהכי מוכח בירושלמי:

סעיף קטן לד
עבדים ושפחות ובהמות של נכסי מלוג הבעל חייב במזונותיהם בריש פרק אלמנה לכ"ג (יבמות דף סו:) תנן שהבעל חייב במזונות עבדי נכסי מלוג ומשמע ודאי דה"ה לבהמות נכסי מלוג:

סעיף קטן לה
וכמו שמשתמש בהן ואוכל פירותיהן כך נוטל ולדותיהן וולד ולדותיהן עד עולם אבל לדעת הרי"ף אינו נוטל אלא ולדות וכו' בפרק האשה שנפלו (כתובות דף עט:) א"ר זירא הגונב ולד בהמות מלוג משלם הכפל לאשה לדברי הכל מ"ט פירא תקינו ליה רבנן פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן: וכתב הרא"ש פירוש במידי דאתי מעלמא כגון כפל דולד בהמת מלוג וטובת הנאה וכתובתה בפרק החובל (בבא קמא פט.) אבל פירא דפירא דאתא מגופא כמו ולד בהמת מלוג פשיטא דתקינו ליה רבנן כדתנן בפרק הכותב (כתובות פג.) לעולם הוא אוכל פירות ופירי פירות וקצת קשה דהגונב בהמת מלוג שהוא לאשה הוי הכפל לבעל דהוי פירא קמא והגונב ולד בהמת מלוג שהוא לבעל משלם כפל לאשה וריב"ן כתב דכ"ש גונב בהמת מלוג דמשלם כפל לאשה כיון דמעלמא קאתי והרי"ף חלק בע"א דהא דאמרינן לקמן דאוכל פירי פירות כגון שמכר הפירות ולקח בדמיהן קרקע דכיון דלא אכיל פירא דינא הוא דליכול פירי פירי דקיימי במקום פירי אבל הכא דשקיל פירא לא שקיל לכפל דהוי פירי דפירי ולדידיה נמי הוי ולד [ולד] לאשה ולא מסתברא כלל דכיון דולד דידיה הוא ואי בעי שחיט ואכיל ליה דליהוי ולד דידיה לדידה ומסתברא כשינויא קמא עכ"ל. והר"ן כתב על דברי הרי"ף נראה מדבריו שאפי' ולד [ולד] בהמת מלוג לא הוי לבעל ואינו נראה כן אלא ה"ק פירא תקינו ליה אבל תרי גווני פירא לא תקינו ליה כלו' במה שיוציא מגוף הדבר בפירוש או שדרכו לבא מחמתו כגון מעשה העבד ושכר הבתים שהוא דבר המצוי תקנו לו אבל לא תקנו לו דבר שאינו מצוי ככפילא ומש"ה אמרינן בפרק החובל דאשה שמכרה כתובתה בטובת הנאה אין הבעל אוכל פירות דחד פירא תקינו ליה רבנן פירא דפירא לא תקינו ליה כלומר פירות מצויים מן הנכסים תקנו אבל לא פירי כזה ומהאי טעמא אפי' כפל של בהמת מלוג משלם לאשה דפירא כי האי לא תקינו ליה רבנן וולד בהמה דנקט הכא לרבותא נקטיה דאע"ג דולד גופיה דבעל אפ"ה כפיליה הוה לאשה וכך נראים דברי הרמב"ם בפרק כ"ב מהלכות אישות [שכתב] שאין זה הפירי שתקנו לו חכמים עכ"ל:

סעיף קטן לו
ומ"ש רבינו וכ"כ בעל העיטור שאם מכרה נצ"ב בטובת הנאה אין הבעל אוכל פירות מאותה טובת הנאה:

סעיף קטן לז
ומ"ש ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל אלא דוקא פירי דפירי דאתו מעלמא כגון שמכרה כתובתה כבר העתקתי לשונו:

סעיף קטן לח
ומ"ש ועוד נראה אם תמות האם בעוד הולד קיים דהולד ממלא מקום אמו וחוזר להיות קרן כ"כ שם הרא"ש בשם בה"ג ואיני יודע למה כתב רבינו דבר זה בלשון ועוד נראה ולא כתבו בשם אומרו:

סעיף קטן לט
ומ"ש ואף על פי שהולד הוא לבעל אם נגנב ונמצא הגנב אין הכפל לבעל כבר כתבתי שהוא מימרא דרבי זירא:

סעיף קטן מ
ומ"ש ואפילו האם בעצמה אם נגנבה אין הכפל לבעל לכאורה יש לתמוה על לשון אפילו דנקט משמע דמכ"ש אתו דאם הולד שהוא שלו אין הכפל שלו האם שהיא שלה עאכ"ו ושמא י"ל דמשום דלפי מ"ש הרא"ש לדעת הרי"ף דבעל אינו נוטל אלא ולדות ולא ולדי ולדות נמצא שיפה כח הבעל באם מבולד מש"ה כתב דאפילו נגנב האם שיפה כח הבעל בה שהרי ולדותיה שלו עכ"ז אין הכפל שלו:

סעיף קטן מא
ואפילו רצה הבעל למכור קרקע של נכסי מלוג לאחר שיקח פירותיו לשנים מרובות וכו' שם (דף פ:) איבעיא להו בעל שמכר קרקע לפירות מהו ואסיקנא בעל שמכר קרקע לפירי לא עשה ולא כלום מ"ט אביי אמר חיישינן שמא תכסיף רבא אמר משום רווח ביתא מאי בינייהו ארעא דמקרב למתא א"נ בעל אריס הוא א"נ זוזי קא עביד בהו עיסקא וידוע דהלכה כרבא וכ' הרא"ש על בעיא זו משמע דפשיטא ליה לאחר שליקט הפירות יכול למוכרן מדלא קא מיבעיא ליה אלא במוכר קרקע לפירות והיינו טעמא כשמוכר פירות בכל שנה ושנה איכא רווחא בדמים וגם נהנו מן הפירות קודם שמכרן אבל כשמכר הקרקע לפירות ולשנים מרובות ומקבל הדמים ומוציאן ליכא רווח ביתא מכאן ואילך:

סעיף קטן מב
ומ"ש רבינו בשם רבינו האי שאם הקרקע רחוק ממנו ומכרו לפירות מכור וכו' כ"כ שם הרא"ש בשמו: כתב הרשב"א בתשובה נפלו לה כספים ילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות ואם אמר הבעל עבידנא עיסקא בזוזי ומרווחנא טובא ואיכא רווח ביתא אין שומעין לו ודברי רבא שאמר בזוזי ועביד בהו עיסקא דשומעין לו משום רווח ביתא לא על דרך זה נאמרו אלא על מוכר פירות נכסי מלוג אבל קרן זוזי דנפלו לה בנכסי מלוג אין שומעין לו וזה פשוט מאד עכ"ל:

סעיף קטן מג

הכניסה לו שתי שפחות יכול לייחד אחת מהן לאשה אחרת וכו' עובדא שם ומפרש טעמא משום רווח ביתא הוא והא קא רווח בית וכתב הרא"ש פירש הרי"ף דהא איכא אחריתי ומתוך דבריו משמע שגם היה יכול למוכרה לאחר כיון דאיכא אחריתי ולא מסתבר כלל ולמה ימכור נכסי מלוג שלה דאיכא רווח ביתא באחת כי היא רוצה להשתמש בשתיהן לכן נראה כפירש"י דמיירי שהכניס צרתה לביתה והיא משמשת לכל בני הבית כבתחלה אלא שייחד אותה לצרה להיות תדירה לשימושה ולא נתמעט רווח ביתא שכן דרך השפחות לשמש לארחי ופרחי ולכל הנכנסים לבית עכ"ל:

סעיף קטן מד

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפכ"ב ודקדק רבינו מדכתב בבית אשה אחרת משמע דאפילו היא בבית אחר רשאי וכבר היה אפשר לדחות דבייחד לה בית בתוך ביתו מיירי אלא דמדקתני סיפא דאינו יכול להוליכה לעיר אחרת משמע הא באותה העיר אפילו בבית אחר מותר ואפשר שטעמו מפני שהוא מפרש מה שאמרו והא קא רווח ביתא היינו לומר דכשהשפחה או העבד משמשים אותו בבית אשה אחרת איכא רווח ביתא של בעלת העבדים שאינה צריכה לשמשו אז ומה לה אם ישמשוהו בביתה או בבית האחרת כיון שלא נוסף לה שימוש בשביל כך זהו שדייק הרמב"ם לכתוב שישמשו אותו בבית אשה אחרת דמשמע דדוקא במשמשים אותו מיירי אבל אם אינם משמשים אלא לאשה האחרת לא ומ"מ בעיר אחרת אפילו במשמשים אותו לא משום דכשהם בעיר אעפ"י שמשמשים אותו בבית אחר אחר שיגמרו שמושו איפשר להם לבא אצלה לשמשה לסייע השפחות האחרות משא"כ כשיהיו בעיר אחרת. וה"ה כתב שדעת הרמב"ם כפירש"י ולא שת לבו לדקדק דבריו בזה ומה שכתבנו לדעתו הוא הנכון. ומתוך מה שכתבתי יתבאר לך שמה שכתוב בספרי רבינו אבל לפרשב"ם אינו יכול להוציאה מן הבית וכו' הוא ט"ס וצריך להגיה אבל לפירש"י: וכתב הר"ש בר צמח בתשובה כיון דאיכא פלוגתא לא עבדינן עובדא אא"כ נוהגים לדון כהרמב"ם וכתב עוד דנכסים שהבעל יכול להשתמש בהם מדין פירות כגון גלימי דמיכסי בה עד דבלו יכול להשתמש הוא בעצמו ובבית אשתו האחרת שזכות פירות שתקנו לו חכמים יכול לאכלם בכל מקום שירצה ואם האשה משתמשת באותם כלים היינו עובדא דההיא איתתא דעיילא ליה תרי אמהתא וכו' ואם הם מלבושים ותכשיטין שקנה לה אם היא צריכה להם ודאי אינו יכול להוציאם מביתה ואם אינה צריכה להם כגון שהיא זקנה והם תכשיטי ילדה רשאי להוציאם דאדעתא שתניחם בקופסא עד שיכלו ויאכלם עש לא קנה לה עכ"ל : כתב הרשב"א (בס' תולדות אדם סימן ק"ח) שנשאל על בת שגנבה מאביה כסף וזהב ולא

הכיר בהם הבעל ועכשיו תובע הבעל שתשבע לגלות לו כל מה שיש לה והשיב טענת לאה טענה יפה היא שאין הבעל יכול להשביע את אשתו על הספק על מה שעבר אלא חנונית וחבירותיה השנויים במשנה וכ"ש שאינו יכול להשביעה על העתיד שלא תגנוב ולא תבריח אבל מ"מ כל מה שיש לאשה יש בו זכות לבעל כדין נ"מ מיהו אין הבעל זוכה בנכסי אשתו לבטל מכרה ומתנתה אלא באותם הידועים לו אבל בשאינם ידועים לו לא דהלכה כר"ש דפ' האשה שנפלו ותניא אלו הם שאינם ידועים כל היושבת כאן ונפלו לה נכסים במ"ה ולאו דוקא שנפלו לה במ"ה אלא ה"ה אם נפלו לה ממקום שהיא ובעלה יושבים שם כל זמן שלא ידע הוא כשנפלו לה ולא הספיק לדעת עד שמכרה או נתנה היא וכן פירש ר"י בן מיג"ש וכן מה שאמרו כשנפלו לה נכסים כלומר בירושה לאו דוקא אלא ה"ה אפי' ניתנו לה במתנה או שמצאה מציאה זה הכלל כל שיבואו לה ולא ידע בהם הבעל עד שמכרה או נתנה ואפי' לא נתנה אותם במתנה גמורה אלא בהברחה אין הבעל מוציא מיד מקבל המתנה וכדתניא הרוצה שתבריח נכסיה מבעלה כיצד היא עושה כותבת שטר פסים לאחר וכו' כדאיתא בפרק האשה שנפלו (כתובות עט:) ומעתה אשה זו שנתנה לבנותיה קודם שידע בהם הבעל מתנה זו קיימת ומ"מ אותם פירות ששיירה היא בנכסיה עד שתמות זכה בהם הבעל לענין שילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות ועוד תדע שאם הודית היא שיש בידה שום ממון וטוענת שהוא פקדון או שנתנו לה אחרים על מנת שאין לבעלה רשות בהם אלא מה שהיא אוכלת וכיוצא בזה נאמנת בכל מה שתאמר קודם שנתגלו לו המעות אפי' בלא שבועה במגו דאי בעיא אמרה אין בידי כלום ובזמן שאין האשה מודה שאמרנו שאין הבעל יכול להשביעה על הספק אם רצה להחרים חרם סתם על מי שנטל משלו כלום שלא מדעתו מחרים אלא מי הוא זה שבא להחרים על כל מי שיש בידו כלום משל אשתו מסתברא שממחין בידו אם רצו לפי שאפילו מי שמקבל מן האשה אינו מחזיר לבעל אלא לאשה וכדאמרינן בפרק חזקת וכל שאינו חייב להחזיר לבעלה למה ישמע קול אלה להגיד לבעל מה שקבל מן האשה גם מרבותי יש שכתבו שנפקד שהחזיר לאשה אין הבעל יכול להוציא מידה כלל אלו אמרה של פלוני הם או ניתנו לי במתנה על מנת שאין לבעלי רשות בהם וכן דעת מורי הרב רבי יונה ז"ל וכן נראים דברי הר"י בן מיגא"ש ולדבריהם כיון דאין זכות לבעל בממון זה כלל לא בקרן ולא בפירות למה יחרים ולמה ישמעו קול אלה ומכאן נתבאר לך מה ששאלת שאין הנפקדים מחזירין לידו אלא ליד האשה ואע"פ שהם מודים שקבלו ממנה הפקדון ע"כ:

סימן פו

סעיף קטן א

אין מקבלין פקדונות מן הנשים ולא מן העבדים וכו' בפרק חזקת (בבא בתרא דף נא: נב.) ת"ר אין מקבלין פקדונות לא מן הנשים ולא מן העבדים ולא מן התינוקות קבל מן האשה יחזיר לאשה ואם מתה יחזיר לבעל קבל מן העבד יחזיר לעבד ואם מת יחזיר לרבו קבל מן הקטן יעשה לו סגולה מאי סגולה רב הונא אמר ס"ת רב חסדא אמר דיקלא דאכיל מיניה תמרי וכולן שאמרו בשעת מיתתן של פלוני הם יעשה כפירושן ואם לאו יעשה פירוש לפירושן דביתהו דרבה בר בר חנה כי קא שכבה אמרה הני כיפי דמרתא אתא לקמיה דרב א"ל אי מהימנא לך עשה כפירושה ואי לאו עשה פירוש לפירושה ואיכא דאמרי הכי א"ל אי אמידה לך עשה כפירושה ופסק הרמב"ם בפרק כ"ב מהלכות אישות ובפ"ז מהלכות שאלה ופקדון כלישנא קמא וכך הם דברי רבינו ודלא כר"י דפסק כלישנא בתרא ופרשב"ם יחזיר לאשה ולא לבעל דאין לנו להחזיקה בגונבת: יחזיר לבעלה. שאפי' אם נותן לה ממון זה ע"מ שאין לבעלה רשות בה מכיון שמתה יורשה בעלה: יחזיר לרבו. דמסתמא כל מה שקנה עבד קנה רבו ונראה בעיני דה"ה אם נשתחרר ואח"כ מת יחזיר לרבו שהרי עבד היה כשהפקיד לזה וסתם עבדים גזלנים הם אבל אם נתגרשה האשה ואח"כ מתה יחזיר ליורשיה ולא לבעלה דמשנתגרשה אין הבעל יורשה: קבל מן הקטן. לא יחזיר שהרי אין יודע לשמור וכמשליך לאיבוד דמי מי שהחזיר לו אלא יעשה לו סגולה עד שיגדיל ויחזיר לו ואם מת הקטן יחזיר ליורשיו: וכולן שאמרו. אפילו קטן: בשעת מיתתן. אורחא דמילתא נקט דכשהם בריאים אם רוצים להחזיר לבעלים יטלו שלהם מיד הנפקד ויחזירו לבעליהן דמה להן לגלות הדבר: יעשו כפירושן. יחזיר הנפקד לאותו פלוני שפירשו אלו: ואם לאו יעשה פירוש לפירושן. כלומר ואי לא מהימן להו ההוא נפקד שהפקדון של אותו פלוני הוא אלא בעלים שלהם הוא ומתוך בושה אינם רוצים לומר שהוא של בעליהן דלא ליתחזקו בגזלנים וגנבים יעשה הנפקד פירוש אחר לפירושן שיחזיר לבעליהן של אלו ולא לאותו פלוני: אי מהימנא לך. שלא גנבה ממך כלום עשה פירוש לפירושו עכב לעצמך והרא"ש כתב אם אמרה תנהו לפלוני שהוא שלו נותן לו דנאמנת במגו דאי בעי שקלא איהי ויהביתה ליה דהא דמפליג בדביתהו דרבה בר בר חנה בין אי מהימנא ליה בין אי לא מהימנא ה"מ כששוכבת על ערש דוי ואין כאן מגו שאין יכולה ליקח מן הנפקד וליתנו לפלוני ונראה דאפילו אם יאמר הבעל שלי הם אף על פי כן יחזירהו לו הנפקד דאם איתא שיחזירהו לבעל אם יאמר שלי הם ה"ל למיתני יודיע לבעל כיון דמסתמא שנמצא ביד האשה מבית הבעל היה צריך

שיודיע לבעל אולי יאמר שלי הוא וינתן לו אלא ודאי אפי' אם יאמר שלי הוא ינתן לאשה וכ"נ ממ"ש ה"ה בפ"ז מהלכות שאלה ופקדון בשם הר"י ן' מיגאש ז"ל דמדקתני יחזיר לאשה כשתתן האשה לאותו פלוני אין לבעל להרהר ולערער עליה בכך ודלא כראב"ן שכתבו הגהות מיימוניות שהוא חולק על זה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רשב"ם לחלק בין נשתחרר העבד ואחר כך מת לנתגרשה האשה ואחר כך מתה כתב הרמב"ן שיפה כיון וכן דעת הרא"ש כמו שאכתוב לשונו בסמוך ולאפוקי ממה שכתבו הגהות מיימוניות שראב"ן חולק בזה. וכתב עוד הרא"ש ואם תקף הבעל מידה אין מוציאין מידו בב"ד ואינה נאמנת לומר של פלו' הוא מדאמרי' לעיל לוה מן האשה אין לה עליו כלום ואם היתה נאמנת להוציא מידו דבר שהוא בחזקתו ולומר של פלוני הוא תהא גם נאמנת לומר שלי הוא במגו דאי בעיא אמרה אחרים הפקידו בידה דאצ"ל מי הם האחרים וישאר לעולם בידיה כך פר"י והקשה ר"ש אם כן במעות שאינם טמונים אמאי קנתה כי היכי דאמרי' בטמונים לא קנתה דלגלויי זוזי הוא דבעי ה"נ באינם טמוני' להוציאם מידה הוא דבעי שלא היה יכול להוציאם מידה בענין אחר ותירץ דבמעות שאינם טמונים אפי' תקף הבעל האשה מוציאה מידו בב"ד אבל במעות טמוני' אם תקף הבעל אין מוציאין דההיא דלוה במעות טמונים איירי ואם היא נושאת ונותנת בתוך הבית אין נאמנת לומר שלי הן ולא של פלוני הם דהא אמרינן לקמן וכן האשה הנושאת והנותנת בתוך הבית ואמרה שלי הן עליה להביא ראיה ולא מהימנינן לה במגו דאי בעי' אמרה שהיא נפקדת משל אחרים ואף אם אינה נושאת ונותנת בממון אלא הבעל הוא נושא ונותן בממון אלא שמפקיד בידה כל אשר לו דינה כנושאת ונותנת ועליה להביא ראיה: קבל מן העבד יחזיר לעבד דתלי' שמא הופקד בידו או ניתן לו ע"מ שיצא לחירות בו. ואם מת יחזיר לרבו דמה שנמצא ביד העבד מסתמא הוציא מבית האדון אלא שבחייו נאמן העבד לומר הופקד בידי או ניתן לי הילכך אפילו נשתחרר העבד ומת יחזור לרבו אבל האשה שנתגרשה ומתה יחזיר ליורשיה עכ"ל. כתב הריב"ש בתשובה סימן נ' דהא דתנן קבל מן האשה יחזיר לאשה אפילו באשה הנושאת ונותנת בתוך הבית היא וכתב נ"י פירוש לפירושן כלומר שיעכב הפקדון לעצמו אא"כ יביא ראיה אותו פלוני או ישבע שהוא הפקיד אצלה וזהו פירוש לפירושן שהם מתביישים לומר שהם של בעלים שגנבו מהם עכ"ל ומ"ש או ישבע שהוא הפקיד אצלה הוא תימה שיהיה הלה נאמן בשבועתו ולא ראיתי כן לאחד מן הפוסקים וכתב ה"ה בפ"ז מהלכות שאלה ופקדון בשם הרשב"א שאם החזיר לקטן אינו חייב ונ"ל שאם הגיע לעונות הפעוטות

מחזיר לו דאפי' לכתחלה נותנין לו כדי להתלמד ומקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין ע"כ וגם נ"י כ"כ בשמו: וכתב עוד דהא דקתני יעשה לו סגולה כלומר משום השבת אבידה אבל מותר להחזיר לאפוטרופוס של קטן. כתוב בתשובות הרשב"א סי' תתק"ו באשה שקנתה חפצים מבעלה במעות טמונים דלא קנתה כלל דלגלויי זוזי הוא דבעי כדאמרינן בפ' חזקת הילכך ימכור מה שלקחה וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות אבל לתפוס בכולן הבעל לא דאין לו כי אם פירות כתב ר"י שנשאל הר"ם על ראובן שטוען שהלוה לשמעון כך וכך ושמעון טוען שכך הוא ושהוא מעכבם בשביל שהיה חייב לאשתו והשיב אם אשתו בחיים ואומרת תן לבעלי יכול לעכב ואם אחר מיתתה יעשה כפירושה ויתן לבעלה וא"כ ממ"נ שלו הוא ויכול לעכב הממון עכ"ל:

סעיף קטן ג

לוה ממנה וגירשה וכו' שם לוה מן העבד ושחררו מן האשה וגירשה אין להם עליו כלום: ומ"ש דה"מ במעות טמונים כבר נתבאר בסמוך שזה דעת ר"ש וכבר נתבאר בסי' פ"ה שזה דעת הרשב"א וקצת מפרשים ושהרמב"ם נראה שחולק בדבר:

סעיף קטן ד

ומ"ש והאשה הנושאת ונותנת בתוך הבית או אפי' אינה נושאת ונותנת אלא שהבעל מאמינה ומפקיד מה שיש לו בידה אינה נאמנת לומר של פלוני הוא כבר נתבאר בדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך ומ"ש אבל שטרי חובות וקניית הקרקעות שעשה הבעל על שמה וכו'. כתב הרשב"א ששאלת מי שנתן לבתו או לאחותו מעות ושטרי חובות ע"מ שאין לבעלה רשות בהן אלא מה שהיא נותנת לתוך פיה וע"מ שכל זמן שירצה יטול הכל לעצמו קרן והריוח בין בחייה בין לאחר מיתה והיא גם היא עשתה שטר הודאה בכך ושלא היה לה שום ממון בעולם משלה אלא אותן נכסים שנתן לה אביה ויש לה וליורשיה להחזיר כל זמן שירצה ועכשיו מתה האשה ונמצאו תחת ידה נכסים ושטרי חובות יוצאים על שמה והאב בא ליטול הכל והבעל טוען שכל נכסים משלו או שמסרן לה או שתפסן מן הבית ואותם נכסים שנתן לה האב נאבדו הדין עם מי וכן אם באו לדין בטענות אלו בחייה והיא אומרת כדברי האב מהו תשובה כל שאין טוען ברי אלא שמא מן הבית לקחתן נראה פשוט שהדין עם האב ואפילו לאחר מיתה כ"ש בחייה שהיא טוענת ברי וכדתניא בפרק חזקת (בבא בתרא נב:) האשה שהיתה נושאת ונותנת בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאות על שמה ואמרה שלי הן מבית אבי אבא עליה להביא ראיה אלמא כל שיש לו נכסים ידועים שהיא מתעסקת בהם וטוענת שנכסים אחרים שאינם ידועים נפלו לה אינה נאמנת שכל שטוען דבר מחודש עליו הראיה והא נמי דכוותה וכ"ש דהתם שהשטרות שיוצאים על שמה מוציאין מחזקתה בטענה זו כ"ש כאן

להעמיד על חזקתה שהרי יש בידה נכסים ידועים להתעסק שאינם לבעל והבעל שטוען שממה שבבית נטלה עליו להביא ראיה וכ"ש בטוען שאינו מצוי לומר אותם הראשונים נאבדו ואלו אחרים הם ומאותה ברייתא דהיו אונות ושטרות יוצאים על שמה היה נראה לכאורה דאפילו בשטוען הבעל ברי ר"ל שטוען אני הפקדתי בידה מעות ובברי שטרות אלו נעשו מאותן מעות אינו נאמן דהא באשה שהיו אונות ושטרות יוצאות על שמה הרי היא טוענת ברי ואפ"ה אינה נאמנת עד שתביא ראיה אלא שאני חוכך בזה מעט הואיל ויש לבעל נכסים שהיה יכול למסור בידה ואף על פי כן נראה גם בזה שעל הבעל להביא ראיה וה"ה בשאלה השנייה כי שאלת במפקיד זהובים ביד האשה דה"ה והוא הטעם אבל מה שאילו היה דבר שבמדה ובמשקל והיינו מוצאין אותו ברשות היבמה ודאי מוציאין אותו מידו כדי להתלמד במקום אחר אני אומר לך דהא ליתא אלא מימר אמרינן הנך אזול לעלמא והני אחריני נינהו וכדאמרינן בפרק האשה שלום (קט:) ההוא גברא דאפקיד שומשמי גבי חבריה וכו' ואסיקנא דלכ"ע חיישינן שמא פינן ודקאמר כן וכן הויין אימור אתרמויי אתרמי ליה עכ"ל וכ"ע בח"ג סימן קצ"ג שאלת ראובן מתה אשתו בלא בנים ויש בידו הרבה שטרי חובות יוצאים על שמה וקרובים תובעים מהבעל אותם שטרי חוב שאפי' שהבעל יורש את אשתו אינו יורש בראוי ומלוה ראוי היא אצל הבעל והבעל טוען שמנכסיו נעשו שהיתה מלוה משלו וכותב בשמה והקרובים אומרים לא כי אלא הוא מתנה שנתנו לה ע"מ שאין לבעל רשות בהם תשובה נראה לי שאין כאן עסק לאותו דין שנחלקו בו גדולי הדורות במלוה אם היא ראויה לבעל דלא נאמרו דברים הללו אלא במעות מגולין וידועין שאין עסק לבעל בהם כגון שנתנו לה במתנה ע"מ שאין לבעל בהם כלום א"נ בשטרי חוב שנפלו לה מבית אביה א"נ שחייב לה אחר עצמו במנה אבל כאן דרך אחר יש לו שכל מה שיש לאשה בחזקת הבעל הוא עד שתביא ראיה לדבריה וכדתניא וכן האשה שהיתה נושאת ונותנת בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאים על שמה וכו' ואל תשיבני דהתם כשמתה אין יורשיה צריכין להביא ראיה וטוענים להם וכדאיתא התם אמר שמואל מודה לי אבא שאם מת על האחים להביא ראיה דהתם שאני שאין האחים והיתומים טוענים ברי אבל כאן הבעל טוען ברי ועוד דהכא שאני שהיא אשה היושבת תחת בעלה וכל אשר בידה או שקנתה או הלותה בחזקת הבעל הוא ואפי' מן הסתם וכ"ש כשהבעל טוען ברי וכתב עוד אילו תפס הבעל שטר של מלוה שידוע שנפלה לה מבית אביה וכיוצא בזה אינו נאמן לומר במשכון בא לידי ואפי' בשבועה ע"כ: כתוב בתשובות הרמב"ן סימן ס"ד ראובן חלה והוציא עליו בנו הוצאות בחליו ובקבורתו ואשת ראובן הפקידה מטלטלין ביד חנוך ורוצה למוכרם בעד הוצאותיו והיא

טוענת המטלטלין שלי היו ואין לך לתפוס בשלי הדין עם האלמנה מכמה טעמים וע"ש כתב המרדכי בפ' האשה אפוטרופוס של רחל תבע את לוי רחל השאילה לך שריון עד שלא נשאת ואותו שריון לא היה מהנכסים שהתנה לתת לבעלה וע"ש :

סימן פז

סעיף קטן א

אין לאיש חזקה בנכסי אשתו וכו' משנה בפרק חזקת (בבא בתרא דף מב.): ומה שכתב אפי' סילק עצמו מפירותיה שכתב לה דין ודברים אין לי בהם דמהני כדלקמן אפ"ה אינה חזקה שאינה חוששת למחות בו שם אהא דתנן אין לאיש חזקה בנכסי אשתו פריך (בדף מט:) פשיטא כיון דאית ליה פירא פירא הוא דקא אכיל לא צריכא דכתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך כלומר לא יהא לי ואפ"ה אין לאיש חזקה דאין אשתו מקפדת אם יאכל הפירות שלא כדין וכי כתב לה מאי הוי והתניא האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו לא אמר כלום אמרי דבי רבי ינאי מתניתין בכותב לה ועודה ארוסה:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל אם יש עדים שמכרה לו מהני ודוקא בנכסי מלוג ולא בשאר נכסים כדלקמן שם אהא דתנן אין לאיש חזקה בנכסי אשתו מקשי בגמרא (שם) הא ראיה יש כלומר חזקה הוא שאינה מועלת לו אבל ראיית עדים או שטר תועיל לו תימא נחת רוח עשיתי לבעלי מי לא תנן לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה מקחו בטל משום דאמרה נחת רוח עשיתי לבעלי הא איתמר עלה לא נצרכה אלא באותן ג' שדות אחד שכתב לה בכתובתה ואחד שייחד לה בכתובתה ואחד שהכניסה לו שום משלה למעוטי מאי אילימא למעוטי שאר נכסים כ"ש דה"ל איבה דא"ל עיניך נתת בגירושין ובמיתה אלא למעוטי נכסי מלוג הא אמר אמימר איש ואשה שמכרו בנכסי מלוג לא עשו ולא כלום כי איתמר דאמימר היכא דזבין איהו ומית אתיא איהי ומפקא א"נ זבנה איהי ומתה אתא איהו ומפיק בתקנתא דאושא אבל היכא דזבני תרוייהו לעלמא א"נ זבנה איהי לדידיה זבינהו זביני וכתב הרא"ש זבינהו זביני ולא יכלה למימר נחת רוח עשיתי לבעלי אבל כל נכסי הבעל בין נצ"ב בין שאר נכסי הבעל אם לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה בכולהו מציא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי עכ"ל ודברים אלו כתב הרמב"ם בפכ"ב מהלכות אישות:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפי' אחר שמחזיק בנכסיה בחיי בעלה אינה חזקה וכו' שם (דף נ.) אהא דתנן אין לאיש חזקה בנכסי אשתו והאמר רב א"א צריכה למחות במאן אילימא באחר והאמר רב אין מחזיקים בנכסי א"א אלא לאו בבעל ואסיק רב יוסף לעולם באחר וכגון שאכלה

מקצת חזקה בחיי הבעל וג' שנים לאחר מיתת הבעל מגו דאי בעי אמר אנא זבינתה מינך כי א"ל את זבינתה ליה וזבנת ניהלי מהימן:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו גבי אחר שמחזיק בנכסיה בחיי בעלה אינה חזקה אפי' אם כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך וכו' כן הכריעו שם התוס' עיין במישרים נכ"ג ח"ז:

סימן פח

סעיף קטן א

האשה שיוצאת מתחת ידי בעלה בין במיתה בין בגירושין נוטלתן כל נכסים וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן ב

ומ"ש ונ"מ נוטלת כמו שהן אפי' בלו הרבה וכו' משנה בפרק אלמנה לכ"ג (יבמות סו.) אלו הם עבדי מלוג אם מתו מתו לה ואם הותירו הותירו לה ואיכא למידק אמאי נקט רבינו אפי' בלו הרבה ואין ראוי לעשות בהן מעין מלאכתן ראשונה דמשמע טעמו דאכתי השחקים קיימים הא אם אין השחקים קיימים משלם אותם והא ודאי ליתא דהא תנן אם מתו מתו לה וצ"ל דכל שבלו ואין עושין מעין מלאכתן ראשונה חשיב כמתו בעבדים:

סעיף קטן ג

ומ"ש ונכסי צ"ב מדינא דגמרא כיון שהם באחריותן נוטלתן כמו ששמו אותם תחלה וכו' בפרק אלמנה (שם) תנן אלו הם עבדי צ"ב אם מתו מתו לו ואם הותירו הותירו לו וכתב הרי"ף דייקי רבוותא מדקתני במתניתין בעבדי צ"ב וה"ה בנצ"ב אם מתו מתו לו ולא קתני אם פחתו פחתו לו דוקא כעין מתו ממש דלא משמשי מעין מלאכתם דכמאן דליתנהו דמי הוא דחייב באחריותן ומשלם דמים אבל אי איתנהו אף ע"ג דבלו טובא ופחתו אי משמשי מעין מלאכתם נוטלתן האשה ואינו משלם דמים שדין עבדי צ"ב ודין נצ"ב חד הוא כדין אלו כך דין אלו ואנן לא חזינן האי דיוקא דהא מקשינן בגמרא למ"ד כל היכא דמחייב באחריותן אכלי בתרומה מהא דתנן כהן ששכר פרה מישראל אף על פי שמזונותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה וקא מפרקינן ותסברא נהי דמיחייבא באונסיה בכחישה וביתירות דמים מי מיחייב מדקא מפרקינן הכי גבי שכירות פרה מכלל דלגבי צ"ב מיחייב ואפי' בכחישה וביתירות דמים ולהכי אכלי בתרומה וש"מ דליתא להאי דיוקא דדקו קמאי ז"ל אלא מיהו אף ע"ג דדינא דגמרא הכי לא מחייבינן ליה לבעל השתא בכחישה וביתירות דמים דכיון דלא נהגו עלמא הכי כל מאן דמקבל לנצ"ב וכתב להו עליה אדעתא דמנהגא הוא דמקבל להו עליה הילכך לא מיחייב אלא לפום מנהגא עכ"ל והרא"ש ז"ל העתיק דבריו וכך כתב גם כן הרמב"ם בפכ"ב וע"פ

הסכמתם בדינא דגמרא כתב רבינו מ"ש כאן שלא לחלק בנצ"ב בין עושין מעין מלאכתם לאין עושים ועוד יתבאר בסימן זה כיצד דנים בזמן הזה:

סעיף קטן ד

ומ"ש אלא שהיא נותנת דמים ונוטלתן כגון אם הכניסה לו שני כלים באלף זוז ושבחו ועמדו על אלפים וכו' מימרא דרב יהודה בפרק אלמנה לכ"ג (יבמות דף סז.) מפרש טעמא משום שבח בית אביה ומבואר הוא שמ"ש רבינו האחד נוטלתו בלא דמים היינו לומר שנוטלתו בכתובתה שהיא אלף זוז וכך מפורש בגמרא ואיתא התם בגמרא (דף סו.) איתמר המכנסת שום לבעלה היא אומרת כלי אני נוטלת והוא אומר דמים אני נותן רבי יהודה אמר הדין עמה משום שבח בית אביה ורבי אמי אמר הדין עמו ופירש"י מכנסת שום לבעלה. נצ"ב ששמה לו בכתובתה והיו בהם כלים ודבר המסויים וכשגירשה ובאה ליטול כתובתה היא אומרת כלי אני נוטלת וכו' ואיפסיקא בגמ' הלכה כרב יהודה וכתב הריב"ש בסימן כ"ב ובסימן ק' שאם האשה אינה רוצה כליה אע"ג דאית לבעל מעות יכול לסלקה בכליה דכיון שהמטלטלין ההם מיוחדים לה ואין הבעל רשאי למכרם וגם נוטלתן בלא שבועה הרי הם כאילו הם משכון בידם ואפותיקי ובפ' השולח (גיטין מא.) מוכח שהעושה שדהו אפותיקי סתם לאחרי' אינו גובה משאר נכסים אא"כ שטפה נהר ולכן כיון שהיא הביאתם מבית אביה ומיוחדי' לה ומכלה אותם והוא אינו יכול למכרם נראה דיכול לומר לה טלי כליך אלא שאם פחתו או הוזלו פחתו לו כמו שקבל עליו וצריך לשלם לה הפחת במעות אם יש לו דהו"ל במותר כב"ח דעלמא וכן אם אינם עושים מעין מלאכתם הרי הם כאילו נגנבו כדברי הגאונים ואינה לוקחת הבלאות שהרי אין בהם משום שבח בית אביה מעתה וכן הוא אינו יכול לכופה ליטול הבלאות ההם כל שיש לו מעות בעין והרי הם כשאר מטלטלין שלו שאם אין לו מעות יוכל להגבותן לה בשומא דכל מילי מיטב הוא ואפי' סובין זהו מה שנ"ל לפי דין התלמוד אמנם אם יש מנהג אחר פשוט בעיר הולכין אחריו עכ"ל וכתב בסימן שכ"ח דהא דא"ר יהודה הדין עמה דוקא בשעדיין עושים מעין מלאכתן ואע"פ שבלו קצת אבל אם לא היו עושים מעין מלאכתן אין כאן משום שבח בית אביה וכתב עוד שם שזה הדין של רבי יהודה איתי' בכל נכסים שהביאה בנדוניא בין מטלטלין בין קרקע וה"ה לקרקע שהכניסה לו שום משלה אע"פ שלא היה מבית אביה כשהיא יוצאת נוטלתו משום שבח בית אביה כיון שקנאתו ממה שהכניסה לו מבית אביה וכן פירש זה הרמב"ן עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש וכן הולדות של שפחה ובהמת נ"מ אף ע"פ שהן של הבעל כשהיא יוצאת נותנת דמיהן ונוטלתן בפרק האשה שנפלו (כתובות דף עט:) תניא ולד בהמת מלוג לבעל ולד

שפחת מלוג לאשה חנניה בן אחי יאשיהו אמר עשו ולד שפחת מלוג כולד בהמת מלוג אמר שמואל הלכה כחנניה אמר ר"נ אף ע"ג דאמר שמואל הלכה כחנניה מודה חנניה שאם נתגרשה נותנת דמים ונוטלתן מפני שבח בית אביה:

סעיף קטן ו

ומ"ש ומטעם זה כתב הרמ"ה שאינו רשאי למוכרה אפי' בעודה תחתיו ול"נ לא"א הרא"ש ז"ל דודאי בעודה תחתיו עושה בהם כל מה שירצה וכו' יתבאר בסימן צ':

סעיף קטן ז

ומ"ש ומ"מ אם הקדישו היורשים נצ"ב שלה אחרי מות אביהם או שהיה בגד ופרשו אותו על המת נאסר ונותנים לה דמיו בפ' אלמנה לכ"ג (יבמות דף סו:) ההיא איתתא דעיילה לגברא איצטלא דמילתא בכתובה שכיב שקלוה יתמי פרסוה אמיתנא אמר רבא קנייה מיתנא כלומר ואסור בהנאה א"ל ינאי בריה דרב יוסף בריה דרבא והאמר רבא א"ר נחמן הלכה כרב יהודה דאמר המכנסת שום לבעלה כלומר נצ"ב ששמה לו בכתובתה והיו בהם כלים היא אומרת כלי אני נוטלת והוא אומר דמים אני נותן הדין עמה א"ל מי לא מודה ר"י דמחוסר גובייא כיון דמחוסר גובייא ברשותיה קאי רבא לטעמיה דאמר הקדש חמץ ושיחרור מפקיעין מידי שיעבוד:

סעיף קטן ח

ומ"ש אלא שנהגו שכל זמן שראויין לעשות בהם מעין מלאכתן ראשונה שנוטלתן כמות שהן וכו' אירשה קאי שכתב מדינא דגמרא כיון שהם באחריותו נוטלתן כמו ששמו אותם תחלה ואם פחתו משלימין לה כל הפחת:

סעיף קטן ט

ומ"ש בשם הרי"ף כבר כתבתי שהוא בפרק אלמנה לכ"ג:

סעיף קטן י

ומ"ש והרמב"ם הוסיף כלומר אף בהותירו שכתב הורו הגאונים וכו' בפרק כ"ב וכתב ה"ה וידוע שאין מנהג ארצותינו כן אלא כדין התלמוד ונצ"ב הרי הן כחוב גמור על הבעל עכ"ל. ונ"ל שאותו מנהג שכתבו הרי"ף והר"מ לא נאמר אלא במקום שנוהגים לכתוב בכתובה הכניסה לו כלי פלוני בכך וכך וכלי פלוני בכך וכך וכמו שנוהגים עוד היום בני רומניא והמערב אבל כגון אנו שאין כותבין בכתובה שום כלי בפרטות אלא כוללים הכל וכותבין הכניסה לו בגדים ותכשיטין סך כך וכך פרחים אין מקום לאותו מנהג כלל וזה דבר ברור ואחר שנים שכתבתי זה קם חכם אחד ופסק כמנהג שכתבו הרי"ף והרמב"ם אף לנוהגים שלא לכתוב שום כלי בפרטות וחלקנו עליו והוא כתב לחזק דבריו ואני כתבתי לסתור כל דבריו והסכימו עמי כל חכמי העיר הזאת צפ"ת תוב"ב. והבאתי ראיה

מתשובת הריב"ש בסימן כ"א ובסימן ק' כי שם האריך בזה לאשר לקיים דברי עם היותם ברורים בעצמם ופשוטים בטעמם ונימוקם עמם ואינם צריכים חיזוק :

סעיף קטן יא

הכניסה לו קרקע וכשיוצאה יש בו פירות מחוברים וכו' בפרק האשה שנפלו (דף קט.) תנן ר"ש אומר מקום שיפה כחו בכניסתה הורע כחו ביציאתה מקום שהורע כחו בכניסתה יפה כחו ביציאתה פירות המחוברים לקרקע בכניסתה שלו ביציאתה שלה התלושים מן הקרקע בכניסתה שלה וביציאתה שלו ובגמ' שם ר"ש היינו ת"ק מחוברים בשעת יציאה איכא בינייהו וכתב הרא"ש ר"ח והרי"ף פסקו הלכה כר"ש משום דמסתבר טעמיה שמשוה מידותיו בכניסה וביציאה והראב"ד הביא ראיה דהלכה כר"ש ובה"ג כתב דר"ש לא פליג את"ק אלא מאי דלא פירשו רבנן אתא איהו לפרושי וגריס מחוברים בשעת יציאה אתא לאשמעינן ומצאתי כתוב בשם ה"ר יונה ז"ל דאפי' בפירות גמורים שהגיעו ליתלש בכניסתה שלו ביציאתה שלה ואע"ג דקי"ל כל העומד ליגדר כגדור דמי שאני הכא דאכילת פירות אינה אלא תקנת חכמים וכן תקנו פירות הנלקטין בעודה תחתיו שלו וכן מוכח בירוש' ובהכי מיתרצא נמי מה שהקשה הר"י הלוי ז"ל על פסק רב אלפס מההיא דיש נוחלין (קלו.) הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו מכר האב מכורין עד שימות ושמין את המחובר ללוקח אלמא בפירות מחוברים אזלינן בתר מאן דגדלי ברשותו ומחמת קושיא זו פסק הלכה כרבנן ולא קשיא מידי כדפרישית דאכילת פירות אינו אלא תקנת חכמים וגם לדידיה קשה לרבנן על הכניסה אלא ודאי חכמים השוו מדותיהם באכילת פירות שכל הנלקטים תחתיו הם שלו עכ"ל והרמב"ם בפרק כ"ג פסק ג"כ כר"ש:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו תלשן הבעל קודם הגירושין זכה בהם אפי' לא הגיע זמנן ליקצר כן משמע מהא דכתבתי בסמוך בשם הרא"ש שכל הנלקטים תחתיו הם שלו:

סעיף קטן יג

הוציא הוצאות וכו' משנה בפרק הנזכר המוציא הוצאות על נכסי אשתו הוציא הרבה ואכל קימעא קימעא ואכל הרבה מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל הוציא ולא אכל ישבע כמה הוציא ויטול ובגמרא (דף פ) ישבע כמה הוציא ויטול א"ר אסי והוא שיש שבח כנגד הוצאה למאי הלכתא אמר רבא שאם היתה הוצאה יתירה על השבח אין לו אלא הוצאה שיעור שבח ובשבועה וכמה קימעא א"ר אסי אפי' גרוגרת אחת והוא שאכלה דרך כבוד לא אכלה דרך כבוד מאי אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא חד אמר בכאיסר וחד אמר בכדינר עבד רב יהודה עובדא בחבילי זמורות וכתבו הרי"ף

והרא"ש וכן הלכתא וכתב הרא"ש וכיון דלא יהיב שיעורא לחבילי זמורות מוקמינן לה אפחות שבממון והיינו ש"פ עכ"ל והרמב"ם כתב בפרק כ"ג מהלכות אישות אפי' אכל גרוגרת א' דרך כבוד או שאכל דינר א' אפילו שלא דרך כבוד ואפילו לא לקח בפירות ממה שהוציא אלא חבילה אחת של זמורות מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל ע"כ. וטעמו משום דבפלוגתא באמוראי דחד אמר כאיסר וחד אמר כדינר פסק כמ"ד כדינר משום דכיון דיורד ברשות אית לן למפסק כמי שמיקל עליו ועוד שהנכסים הם בחזקתו קודם שגרשה וה"ל נתבע ועליה להביא ראיה דהלכה כמ"ד כאיסר ונראה מדבריו שהוא מפרש דרב יהודה דעבד עובדא בחבילי זמורות לאו בשיעור מירי אלא לאשמועינן דאפילו לא אכל פירות ממש אלא שהאכיל חבילי זמורות לבהמתו חשיב כאכל פירות וכן משמע בגמרא דקאמר רב יהודה לטעמיה דאמר אכל ערלה שביעית וכלאים הרי זו חזקה כלומר ובערלה וכלאים אין שם אכילת פירות ואפ"ה הויא חזקה משום דאכילת זמורות חשיבא אכילה. כתב המרדכי בפרק הנזכר על אחד שבנה בית על קרקע של נ"מ ודר בו שנה או יותר מאחר שלא חילקו רבותינו בין יציאה ניכרת לשאינה ניכרת אין בידינו לחלוק:

סעיף קטן יד

ומ"ש נפלו לה נכסים במקום אחר והלך אחריהם והוציא הוצאות מרובות והביאן וכו' שם ההיא אתתא דנפלו לה ת' זוז בי חוזאי אזיל גברא אפיק ת"ר אייתי ת' בהדי דקאתי איצטריך ליה חד זוזא ושקל מינייהו אתא לקמיה דרבי אמי אמר מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל אמרו ליה רבנן לרבי אמי ה"מ היכא דקאכיל פירי הא קרנא קאכיל והוצאה היא א"כ ה"ל הוציא ולא אכל ישבע כמה הוציא ויטול:

סעיף קטן טו

ומ"ש בד"א במגרש מדעתו אבל במורדת וכו' כ"כ שם הרי"ף והרא"ש וכך הם דברי הרמב"ם בפכ"ג מה"א אע"פ שהם סתומים קצת:

סעיף קטן טז

ומ"ש הוציא הוצאות על נכסי אשתו קטנה וכו' בפרק האשה שנפלו (שם) א"ר יעקב א"ר חסדא המוציא הוצאות על נכסי אשתו קטנה כמוציא על נכסי אחר דמי מ"ט עבדו בה רבנן תקנתא כי היכי דלא נפסדינהו ופירש"י אשתו קטנה. יתומה שהשיאתה אמה ואחיה ויכולה למאן: כמוציא על נכסי אחר. ואם מיאנה בו שמין ליה שבח שהשביח ונוטל כשאר אריסי העיר: עבדו ליה רבנן. הך תקנתא דשמין לו כאריס: כי היכי דלא נפסדינהו. שלא יכסיף ויקלקל הקרקע וכתב הרא"ש מ"ט עבדו רבנן תקנתא וכו' הילכך אם הוציא ולא אכל או הוציא הרבה ואכל קימעא שמין לו כאריסי העיר אבל אם הוציא

קימעא ואכל הרבה ברשות אכל ולא תקנו חכמים לגרע כחו וכן אם הוציא ולא אכל וניחא ליה למשקל הוצאות שיעור שבח שומעין לו דלא תקינו להיות כמוציא על נכסי אחר אלא ליפות כחו ולא לגרע כחו עכ"ל והר"ן כתב היה קרוב הדבר לומר דכי אמרי' כמוציא על נכסי אחר דמי היינו דאם היה שדה העשויה ליטע שמין לו כאריס ואם אינה עשויה ליטע ידו על התחתונה אבל מלשון רש"י נראה שהוא כיורד ברשות בכל השדות ואף הרי"ף כתב כמוציא על נכסי אחר ברשות דמי ואף הרמב"ם כתב בפכ"ג מה"א ששמו לו כאריס שהרי ברשות ירד וכתב הרשב"א איכא למימר דלהקל עלי תקנו ולא להחמיר עליו דאילו הוציא קימעא ואכל הרבה מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל כדין בעל בעלמא אבל הוציא הרבה ואכל קימעא מחשבינן לו כאריס דעלמא עכ"ל ומ"ש בשם הרמ"ה כ"כ תלמידי רבינו יונה בשמו ומ"ש וכל זה אינו אלא נ"מ וכו' כ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק האשה שנפלו והרמב"ם בפכ"ג מה"א ופשוט הוא דהא גבי נצ"ב תנן אם מתו מתו לו ואם הותירו הותירו לו:

סעיף קטן יז

בעל שהוריד אריס בנ"מ של אשתו ומגרשה וכו' בפרק האשה שנפלו (שם) איבעיא להו בעל שהוריד אריסין תחתיו מהו אדעתא דבעל נחית אסתליק ליה בעל איסתליקו להו או דילמא אדעתא דארעא נחית וארעא לאריסי קיימא. ופירש"י אסתלקו אינהו. ולא שקיל מידי כי דיניה דמה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל. וכתב הרא"ש אסתלק ליה בעל אסתלקו אינהו ואיתתא לא יהבה מידי וגם הבעל אינו חייב ליתן להם ואע"ג דהשוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו נותן לו שכרו משלם שאני הכא שהאריסין יודעים שהקרקע של האשה הוא שע"מ כן נכנסו שאם יגרשנה יפסידו ואין להם עליו איבעי להו לאתנויי שאם יגרשנה שהוא יפרע להם ומדלא התנו אינהו דאפסידו אנפשייהו ואסיקנא א"ר הונא בריה דרב יהושע חזינא אי בעל אריס הוא אסתליק ליה בעל אסתליקו להו אינהו ואי בעל לאו אריס הוא ארעא לאריסי קיימא והרמב"ם כתב בפ"י מהלכות גזילה כלשון הזה בעל שהוריד אריסין בנכסי אשתו ואחר כך גירשה אם הבעל עצמו אריס נסתלק בעל נסתלקו שלא ירדו לה אלא ע"ד הבעל ושמין להם וידם על התחתונה ואם אין הבעל אריס ע"ד הקרקע ירדו ושמין להם כאריס עכ"ל:

סימן פט

סעיף קטן א

מתה האשה בחיי הבעל חייב לקוברה וכו' משנה בפרק נערה (כתובות דף מו:) ומ"ש בכלל זה האבן שנותנין על הקבר וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה כלל י"ג ובסוף כלל ע"ה וכ"כ הרשב"א בתשובה:

סעיף קטן ב

ומ"ש ולהספידה אפילו עני שבישראל לא יפחות לה מב' חלילין ומקוננת אחת וכו' שם במשנה חייב בקבורתה רבי יהודה אומר אפי' עני שבישראל לא יפחות לה מב' חלילין ומקוננת ומסיק בגמ' (מז.) דפליג כגון דהוי אורחא דידיה ולאו אורחא דידה ת"ק סבר כי אמרי' דעולה עמו ואינה יורדת ה"מ מחיים אבל לאחר מיתה לא ורבי יהודה סבר אפילו לאחר מיתה אמר רב חסדא אמר מר עוקבא הלכה כרבי יהודה וז"ל הרמב"ם בפרח י"ד מתה אשתו חייב בקבורתה ולעשות לה מספד וקינים כדרך כל המדינה ואפילו עני שבישראל לא יפחתו לה מב' חלילין ומקוננת אם היה עשיר הכל לפי כבודו ואם היה כבודה יותר מכבודו קוברין אותה לפי כבודה שהאשה עולה עם בעלה ואינה יורדת אפילו לאחר מיתה וכתב ה"ה כתב רבינו כדרך כל המדינה לומר שאם נהגו בני המדינה שלא להספיד אינו מספיד וכן מבואר בירושלמי:

סעיף קטן ג

לא רצה לקוברה ועמד א' וקברה ב"ד מוציאין ממנו ונותנין לזה כ"כ הרמב"ם בפי"ד וכתב ה"ה ירושלמי לא רצה הבעל לקוברה האב קוברה ומוציא ממנו בדין א"ר חגי לא אמרו אלא האב הא אחר אינו גובה רבי יוסי אמר בין אב בין אחר גובה ופסק רבינו כרבי יוסי והאריך ה"ה בטעם הדבר וחלק על הרשב"א שפסק כרבי חגי ומשמע מדברי הגהות מרדכי בסוף כתובות דה"ה אם היה הבעל בעיר ועמד האב או אחר וקברה :

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם הלך למ"ה ומתה ב"ד יורדין לנכסיו וכו' כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב שם שמוכרין בלא הכרזה וכתב ה"ה היה במדינה אחרת וכו' מימרא בפרק נערה (כתובות מח.): ומ"ש בלא הכרזה ממה שאמרו פרק אלמנה ניזונית דלקבורה מזבנינן בלא אכרזתא וכן פירש"י ורבינו האי וכו' ויש מי שהוסיף לפרש שאף הלוה לצורך קבורה או למזונות כשבאין ב"ד לפורעו מוכרין בלא אכרזתא ל' יום כדי שלא תנעול דלת בפני גומלי חסד המלוים לדברים כאלו וכן ראוי בכיוצא בזה לעשות עכ"ל:

סעיף קטן ה
ומ"ש בד"א בחייו אבל אלמנתו אינה נקברת מנכסיו אלא יורשי כתובתה חייבים בקבורתה משנה פרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צה:):

סעיף קטן ו
ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפי"ח מה"א וז"ל מתה האלמנה יורשי הבעל חייבים בקבורתה ואם נשבעה שבועת אלמנה ואח"כ מתה יורשיה יורשין כתובתה והן חייבין בקבורתה אבל לא יורשי הבעל וכתב ה"ה מתה האלמנה וכו' ר"פ אלמנה (שם) יורשיה יורשי כתובתה חייבין בקבורתה ופרק האשה שנפלו (כתובות דף פא.) פירשו בגמרא יורשי כתובתה. בשומרת יבם שמתה ויורשי הבעל שהם יורשי כתובתה וחצי נצ"ב שלה חייבים בקבורתה כמו שיתבאר בפכ"ב וסובר רבינו דכ"ש באלמנה דעלמא שלא נשבעה שאין יורשין שלה יורשין כלום כנזכר פי"ו שיורשי הבעל חייבים בקבורתה אבל בהשגות כתוב א"א דעתא קלישתא חזינא הכא וכי מפני שלא נשבעה קרא ליורשי הבעל יורשי כתובתה והלא הם אומרים שכבר נפרעה ונטלה צררי והורישה אלא ודאי יורשי נדוניתה ונ"מ שלה קוברים אותה ואע"פ שלא ירשו כלום עכ"ל ובאמת שיש לחלק בין זו שדינה שיורשיה יורשין אותה אלא שלא נשבעה להה"א דשומרת יבם ואין בידי להכריע עכ"ל וגם הר"ן כתב בר"פ אלמנה שטעמו של הרמב"ם דיליף לה במכ"ש דשומרת יבם והראב"ד השיג עליו והדין עמו ע"כ:

סימן צ

סעיף קטן א
האיש יורש את אשתו שמתה בחייו משנמסרה לו או ליד שלוחו כדפרישית לעיל בסימן נ"ז אשה שצותה בשעת מיתתה לתת לפלוני כך וכך ממלבושיה ונתרצה לה הבעל אם יכול לחזור בו עיין במרדכי ס"פ הזהב מצאתי כתוב שהשיב אבי העזרי שהבעל יורש את אשתו המומרת: ומ"ש ויורש כל נכסיה בין צ"ב בין נ"מ כן משמע בפרק האשה שנפלו ובכמה דוכתי: ומ"ש בד"א במוחזק לה אבל בראוי כגון ירושה שראוי לירש ומתה בחיי מורישה אינו עומד במקומה לירש מימרא בר"פ יש נוחלין (בבא בתרא דף קיג.) ומייתי לה מקרא ובתר הכי (קכה:) אמר רב פפא הלכתא אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק:

סעיף קטן ב
ומ"ש אבל שבח נוטל במה שיירש ממנה וכו' שם (דף קכה:) אהא דא"ר פפא הלכתא אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק כתב הרא"ש אבל בשבח נוטל שהרי כל הנכסים הם שלו וברשותו השביחו נכסי וגם אינו נוטל ממלוה אשתו ואפילו מה שהלוותה מנ"מ שלה בעודה תחתיו כדמוכח בפרק שור שנגח ד' וה' (בבא קמא מב:) דאין הבעל יורש

נזקי אשתו לרבנן משום דהוי כמלוה ואע"פ שאם היו באים לידיה בחייה היה בהם דין נ"מ כדקתני במתניתין דמציאת האשה (סה.) כך פירשו התוספות ול"נ דאם הלוותה האשה מנ"מ שלה כשהיתה תחת בעלה ומתה ירית בעל ההיא מלוה שהרי שלא כדין הלוותה קרן של נ"מ שלו שהקרן ברשותו הוא ליטול הימנו פירות ולא עדיף ממכרה שהתקינו באושא שהבעל מוציא מיד הלקוחות משום דכלוקח ראשון שויוהו רבנן וכ"ש אם הלוותה ממון שהיה בידיה שהבעל מוציא מידו ויורש אותה מלוה אבל אם מתו מורישי האשה והניח מלוה ביד אחרים ומתה האשה קודם שגבתה המלוה או אם היה מלוה ביד אחר כשלקתה ומתה קודם שגבתה בהך מלוה לא ירית לה בעל והיינו דומיא דנזקי אשתו עכ"ל וה"ה כתב בפרק ראשון מהלכות נחלות לא הזכיר רבינו בדין הבעל במלוה שום דבר אבל ממ"ש בפרק כ"ב מה"א כל נכסים שיש לאשה בין נ"מ וכו' ואם מתה בחיי הבעל יורש הכל ולא חילק כלל בין נכסים לנכסים נראה קצת שהוא סובר כדברי ר"י ן' מיגאש ז"ל שכתב שהבעל יורש את המלוה והאריך בזה וחלק במלוה ע"פ בין הגיע זמנה ללא הגיע זמנה מחיים דאשה והוא עצמו כתב שהרי"ף ור"ח חלוקים עליו ואומרים שדין הבעל במלוה כדין הבכור והוא ז"ל חשש לדבריהם ולא עשה מעשה כדבריו והרמב"ן והרשב"א ז"ל דעתם כדעת הגאונים שאין הבעל נוטל במלוה וכן עיקר ומ"מ זהו כשנתברר שהמלוה היא מן האשה אבל אם היתה נושאת ונותנת בתוך הבית והיו שטרות יוצאות על שמה אין חזקתן שלה כמו שיתבאר פ"ט עכ"ל. ותשובת הרשב"א בדין זה אכתוב בסמוך. כתוב בתשובות הרא"ש בסוף כלל נ"ד על ראובן שחלק נכסיו והניח קרקע לבתו לנדוניתה בתנאי שאם תמות קודם נישואין שישאר הקרקע להקדש וחלתה חולי מות וכדי להפקיע הקרקע מיד הקדש הלכו קרוביה והושיבוה במטה בחלייה ועשו ז' ברכות כדי שיירשנה ומתה מהחולי זה ולא קרב אליה הורני אם יירשנה ונראה דלא משום דלא היתה ראויה לביאה דהוה כנכנסה לחופה ופירסה נדה ועוד דמי להאי דאמרינן בעלמא הוא עשה שלא כהוגן וכו' והשיב נראה דאין באותה חופה כלום חדא כמ"ש כיון שלא היתה ראוייה לביאה ועוד דאזלינן בתר דעת ראובן שרצה לעשות טובה לנשמתו ליתנו להקדש ולא שירשוה יורשיו רק שיירו כדי שתינשא בו בתו וכ"ש שלא היה בדעתו שיבוא לידי נכרי ע"י הערמה הלכך אומדנא דמוכח והקרקע הוא הקדש עכ"ל:

סעיף קטן ג

מי שאמר נכסי לפלוני ואחריו ליורשי קי"ל דה"ה ליורשי יורשיו ואם היה לו בת וכו' עד ובעל הבת יורש מבואר בגמרא פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכה:) גבי ההוא

דאמר נכסי לסבתא ובתרא לירתאי: כתב הרשב"א בתשובה גרסינן בפרק יש נוחלין אמר רב פפא אין הבכור נוטל במלוה ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק ואיכא מרבוותא דסברי כיון דפלגיניהו ולא אמר אין הבעל והבכור נוטלין בראוי כבמוחזק ש"מ בעל נוטל בראוי דמלוה וכן דעת ר"י ן' מיגא"ש ז"ל אבל ר"ח והרי"ף אמרו שאף הבעל אינו נוטל במלוה והדיין מה שיראה בעיניו יעשה ובאמת כי רובן של חכמי הדורות הסכימו שאין הבעל נוטל במלוה דראוי הויא אפילו לגבי בעל ומיהו מסתברא דוקא במלוה שנפלה לה בירושה וא"נ במלוה שהיתה לה עד שלא נשאת ואי נמי במלוה שנעשית ממעות ששיירה לעצמה וכתב לה בעודה ארוסה דין ודברים אין לי בהן וא"נ לאחר נשואים ובשקנו מידו הא לאו הכי הרי זכה הבעל באותן המעות כדין נכסי מלוג וא"א לה להפקיעה ממנו דלא גרע לותה ממכירתה שהבעל מוציא מיד הלקוחות ועוד מסתברא שאפילו היו לה מעות קודם שנתארסה ושיירתם לעצמה בפירוש עד שלא תתארס שלא יהא לבעל בהן כלום לא עשתה כלום דמיד זכה בהן הבעל ממילא כדין נכסי מלוג אא"כ כתב לה בעודה ארוסה דין ודברים אין לי בה דאי לא מברחת למה לי לאוקמי בשיירה היא וכן בפרק חזקת (בבא בתרא מט:) דאוקימנא בכותב לה בעודה ארוסה דין ודברים אין לי על שדה זו ובפרק בן סורר (סנהדרין עא:) דאוקימנא בשנתן לה אחר ע"מ שאין לבעלה רשות בהם לוקמינהו דכולהו בנכסים ששיירה לעצמה שזה היה יותר קרוב ומצוי ומלוה שיש לה אצל הבעל כ"ש אם הלוית לו קודם שנישאת שהרי זכה בהן מתחיל' כדין נכסי מלוג ואפי' דשיירה לעצמה מעיקרא לפי מה שאמרנו ואפי' כתב לה דין ודברים אין לי בהם אפ"ה הבעל יורש מחצית אותה מלוה לפי שאמרו בפ' י"נ (קכו.) גבי בכור שאינו נוטל במלוה ובמלוה שעמו פלגי יש גורסין שם כן ולומר שהמלוה שעם הבן הבכור כלום' שהלוהו אביו מספק' לן אם הוא מוחזקת אצלו או לא וכיון שכן מספיק' חולקים ונוטל באותה מלוה מחצית הבכורה כדין ממון המוטל בספק ואם הדין כן בבכור כ"ש בבעל ואם היה לה משכונא על קרקע אם הוא אתרא דלא מסלקי הבעל נוטל בה לפי שהמשכונא כקנוייה אצלה ואפי' הבכור נוטל בה פי שנים כדאיתא בפרק א"נ (סז:) וכל משכנתא סתם הרי היא כאתרא דלא מסלקי משום דסתם משכנתא שתא ואין קרוי אתרא דמסלקי אלא במקום שאיפשר ללוה לסלק את המלוה כל זמן שירצה ואפילו ביומו והכי מוכחא לי שמעתא התם עכ"ל והוא בתשובה להרמב"ן סימן ס"ג ובתשובה אחרת כתב וז"ל דעתי באמת נוטה לדברי ר"ח והרי"ף במלוה שהיא ראוייה וגם הר"י הלוי חושש בפירוש לדבריהם הלכה למעשה אחר כל הראיות שהביא":

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם הנושא אשה שהיא אסורה לו וכו' אא"כ אומר האב שחפץ בנישואים בפכ"ב מה"א וכתב ה"ה הנושא אשה שהיא אסורה לו וכו' מפורש בתוספות פ"ב דיבמות וכן הנושא את הקטנה וכו' זה מבואר בהרבה מקומות ונתבאר בהלכות ביבמות פרק ב"ש דקטנה שלא מיאנה ומתה בעלה יורשה אבל הפקח וכו' זה למד רבינו ממ"ש שאין לה כתובה כנזכר פי"ו וכשם שאין לה כתובה ממנו כך אינו יורשה והיא אינה בת דעת שתוכל לזכות לו:

סעיף קטן ה

והחרש שנשא וכו' זה לא מצאתי מבואר אבל דברי טעם הם כיון שהיא בת דעת ובהשגות כתוב שאע"פ שהיא בת דעת ונישאת לו אינה יורשה שמה שבידה זכתה לו מה שלאחר מיתה לא זכתה לו ע"כ:

סעיף קטן ו

קטנה שנתקדשה פרק האיש מקדש (קידושין מה:) נתקדשה לדעת אביה וכו' ופסק רבינו ספ"ז מה"א כדברי רב הונא וכ"ש לענין ממון ירושה שהעמד ממון על חזקתו ולזה כתב רבינו בין בפניו עד כאן לשון הרב המגיד ז"ל: ב"ה כתב הרמב"ם פ"ה מהלכות נחלות גבי הא דאין הפקח יורש את אשתו החרשת שאפילו נתפקחה אחר שנשאה אינו יורשה. וכ"ע בעל שנשא קטנה שאינה צריכה מיאון אינו יורשה שהרי אין כאן שום אישות:

סעיף קטן ז

וכתב הרשב"ם אפילו אשתו נשואה שהיא עמו בקטטה ונתן עיניו לגרשה ומתה אינו יורשה ול"נ לא"א הרא"ש ז"ל שאין הירושה נפקעת אלא בגירושי (ב"ה) וכבר נתבאר בדברי הרא"ש והרשב"א שאין בכלל זה מה שהלוית מנכסי מלוג ומסתבר טעמייהו:

סעיף קטן ח

גמורים אבל ודאי ארוסתו וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא קמו:) אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם א' שאמרו לו אשתו תותרנית היא ונכנס אחריה לחורבה לבודקה נפל עליה חורבה ומתה אמרו חכמים הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבודקה מתה אינו יורשה ופרשב"ם דה"ג הואיל ונכנס אחריה לבודקה בנשואה מיירי דכיון שהיה בדעתו לגרשה אם ימצאנה בעלת מום ובתוך כך מתה קודם שנתפייסו ואינו זוכה בירושה ומהכא שמעינן שמי שמתה אשתו מתוך קטטה שיש בדעתו לגרשה שוב אינו יורשה ויש גורסין הואיל ולא נכנס עמה לבא עליה אלא לבודק' ומוקי לה בארוסה ולא נראה לי דאפי' בא עליה בימי אירוסין קודם הכנסה לחופה לא ירית לה וכתוב במישרים נכ"ג ח"ח בן מיגאש פירש כפרשב"ם וכתב הרא"ש נראה דל"ק דאמרי' בכתובות נכנס עמה לחצר

סתם חצר דידיה לנישואין וזו החורבה שלו היתה ונכנס עמה לבודקה והוא טוען שנכנס עמה לשם נשואין אם לא ימצאנה תותרנית ולא מצאה בעלת מום והרי היא אשתו וזכה בירושת' ואמרו חכמים הואיל וכניסתה היתה לבדקה לא חשבינן להך כניסה נישואין ואינו יורשה והשתא אין ראיה לפסק רשב"ם ועוד אי האי עובדא בנשואה איירי מה הוצרך ליכנס אחריה לחורבה כדי לבדקה למה לא בדקה בתוך ביתו ע"כ והתוספות כתבו כדברי הרא"ש ז"ל ובסימן נ"ז כתבתי תשובת הרא"ש שכתב לדחות פירשב"ם:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפרק כ"ב וכתב הרב המגיד בהלכות פרק אע"פ ודע שלפי שיטתינו שאין כופין הבעל לגרש מחמת שום מרד אין צורך להוראה זו שהרי אין כופין הבעל ואם גירשה מעצמו ודאי אבד כתובתה עכ"ל ומה שהביא רבינו דברי הרמב"ם כדי לסייע להרא"ש איכא למידחי דשאני התם שהוא אינו רוצה לגרש ואע"פ שהוא רוצה להתגרש לא הפסיד הוא זכותו בשביל כך:

סעיף קטן י

נפל הבית עליו ועל אשתו וכו' משנה בפרק מי שמת (בבא בתרא קנח.) נפל הבית עליו ועל אשתו וכו' וב"ה אומרים נכסים בחזקתן כתובה בחזקת יורשי הבעל נכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב ופירש"י נכסים. נכסי צ"ב בחזקתן ובגמ' מפרק בחזקת מי כתובה מנה ומאתי' ותוס' בחזקת יורשי הבעל נכסים הנכנסים והיוצאים עמה הם נכסי מלוג. ובגמרא (שם) נכסים בחזקתן בחזקת מי ר"י אומר בחזקת יורשי הבעל ורבי זירא אמר בחזקת יורשי האשה ור"ל משום בר קפרא אמר יחלוקו ופסק הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כבר קפרא:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו וכגון שייחד לה נכסים לכתובתה שאינה צריכה לישבע וכו' פשוט הוא:

ב"ה לכאורה אבל לפירוש הר"ש מיינבו"ל דלא חייש להתפסת צררי במת פתאום כמו שנתבאר בסימן צ"ו א"צ לדחות בכך:

סעיף קטן יב

אשה שיש לה נכסים ורוצה לינשא ונתנה במתנה קודם לכן ונשאת הבעל אינו זוכה בהם וכו' בפרק האשה שנפלו (כתובות דף עח: עט:) ההיא אתתא דבעי' דתיברחינהו לניכסה מגברא לברתה אינסיבא ואיגרשה אתאי לקמיה דרב נחמן קרעי' רב נחמן לשטרא א"ל רבא לרב נחמן טעמא מאי דלא שביק איניש נפשיה ויהיב לאחריני ה"מ לאחריני אבל לברתה יהיבה אפ"ה במקום ברתה נפשה עדיפא לה מיתיבי הרוצה שתבריח נכסיה מבעלה כיצד היא עושה כותבת שטר פסים לאחרים דברי רשב"ג וחכמים אומרים רצה

מצחק בה עד שתכתוב לו מהיום לכשארצה טעמא דכתבה ליה הכי הא לא כתבה ליה הכי קננהי לוקח א"ר זירא ל"ק הא בכולה הא במקצתה ואי לא קננהי לוקח נקנינהו בעל אמר אבייי עשאום כנכסים שאינם ידועים לבעל ואליבא דר"ש ופירש"י דבעי' דתיברחינהו לנכסה. אלמנה היתה ובאת לינשא והיתה מקדמת ונותנתו לבתה כדי להבריח זכות בעלה מהם שלא יזכה בהם והודיעה לעדים שאין מתנה זו מתנה אלא להבריח ולא שתזכה בהם הבת אם תתאלמן היא או תתגרש: אתאי לקמיה דרב נחמן. לתבוע להחזיר לה הנכסים והבת הוציאה שטר מתנתה וקרעי' רב נחמן: שטר פסים. שטר פיוסים שמפייסה לקבל מתנה זו להפקיע זכות בעלה קודם נישואין ולא שיזכה המקבל זה בהם: אם רצה. המקבל הזה: מצחק בה. ומחזיק בהם עולמית: עד שתכתוב. בשטר זה מהיום נתונים לך לכשארצה יש כאן הברחה מבעלה שאם בא לזכות תאמר אני רוצה: הא בכולה. כי אמר שמואל לא קני בכותבת לו כל נכסים דכיון דלא שיירה מידי לנפשה אם תתגרש אנן סהדי דלא גמרה ומקניא והא דקתני רצה מצחק בה בכותבת מקצתן: ואי לא קננהי לוקח ליקנינהו בעלה. לשמואל בכותבת כולן דאמר לא קני כיון דלא קני מאי הברחה איכא ליקנינהו בעל ויאכל פירות וייכשנה אם תמות תחתיו: כנכסים שאינם ידועים. שהרי ע"מ שאינם שלה נשאה דסבור שהמתנה גמורה וכתב הר"א עד שתכתוב לו מהיום לכשארצה פירוש מהיום תחול המתנה לכשארצה לקיימה אבל בכל פעם שתרצה הרשות בידה לבטל וכן כתב הר"ן בשם ר"ח אבל מדברי הרמב"ם בפרק כ"ב מהלכות אישות נראה שהוא מפרש עד שתכתוב בשטר זה מהיום נתונים לך לכשארצה יש כאן הברחה מבעלה שאם בא לזכות תאמר אני רוצה במתנה ונמצאת קיימת למפרע מיום שנכתב השטר ואם בא להחזיק תאמר איני רוצה וכתב הר"ן וזה על דרך מאי דאמרינן בקידושין פרק האומר דעל מנת שירצה היינו דאמר אין וכל היכא שאמר אין קנה למפרע אפי' הם מטלטלים ובשעה שתרצה עומדים בר"ה כדמוכח בריש המפקיד (בבא מציעא לד.) וכ"כ הרב המגיד בשם הרשב"א וכתב עוד הרא"ש ל"ק כאן בכולה כאן במקצתה ושיעור השיור הוי כמו שפירשתי שיור ש"מ בפרק מי שמת (קמז) וכתב הר"ן רש"י כתב שבשעת מתנה הודיעה לעדים שאין מתנתה זו אלא להבריח זכות בעלה מהם ולא שתזכה בהם הבת אם תתאלמן היא או תתגרש כלומר שלא התנתה כן בפירוש אלא שגלתה דעתה בכך ולא נהירא דהכא פליג רב ענן כדאיתא בגמרא ואילו גלתה דעתה ליכא מאן דפליג כדאמרינן בפרק מי שמת אפילו למ"ד מברחת קנה ה"מ היכא דלא גליא דעתה אבל הא גליא דעתה וגם הרא"ש כתב על דברי רש"י ולא נהירא לי דא"כ אפי' מקצתן נמי כיון דאיכא תנאי ועוד דאי איכא

עדים אמאי בעי רבא לפלוגי בין ברתה לאחרינא ועוד אי כתב ידן יוצא ממקום אחר מה מועיל מה שהודיעה לעדים לא אתי בע"פ ומרע לשטר ועוד אמרינן בפרק מי שמת אפי' למ"ד מברחת קני ה"מ היכא דלא גליא דעתה דמשום אינסיבי והא גליא דעתה והתם לא היה תנאי דאילו היה תנאי לא היה טועה רב ביבי לקיים המתנה אלא גילוי דעת שאמרה שהיתה רוצה לינשא והא גילוי דעת מועיל לכ"ע אפי' למ"ד מברחת קנה כי ההיא (קידושין נ.) דזבין נכסיה אדעתא למיסק לא"י מכלל דמברחת אפי' גילוי דעת אין כאן אלא שידוע לעולם שאשה זו עומדת לינשא וכשכותבת כל נכסיה לאחר אנו אומדין דעתה שלהבריח מבעלה נתכוונה דלא שביק איניש נפשיה וכו' וכן אם נשאה מיד סמוך לנתינת הנכסים הילכך אמדי' דעתה דנתכוונה להבריח הנכסים מבעלה שלא יאכל הפירות וגם לא יירשנה אם תמות ושתוכל למכור פירות כל פעם שתרצה הילכך הפירות אוכל מקבל המתנה כל זמן שיושבת תחת בעלה וגם לא מכרתו ונתנתו לאחר שהרי היא כוונה שלא יהיה הבעל נהנה מהם ואם היו הפירות שלה היה הבעל נהנה מהם דימכרם וילקח בהם קרקע ועוד אומדנא דמוכח שכיונה שיהיו הפירות של המקבל מתנה לפי שהיא יודעת שלא תמצא מי שישתדל בהם לעבדם ולשמרם ולא יכסיפם אם לא יהנה בפירות וגם אם תמות בחיי בעלה ישארו ביד המקבל מתנה דאל"כ ירשנה בעלה דאין לה יורש קרוב ממנו והיא כיונה להבריח ממנו הילכך ע"כ ישארו ביד המקבל מתנה ואם מת בעלה ומתה היא אח"כ אפי' קודם שחזרה בה מן המתנה חוזרין הנכסים ליורשיה דאזלי' בתר אומדנא שלא נתנתם לו אלא כדי להבריחם מבעלה ומיד שמת בעלה בטלה האומדנא וחזרו הנכסים לרשותה מידי דהוה אמתנת ש"מ בכולה דאם עמד חוזר ואם עמד ונתרפא מאותו חולי ומת אח"כ קודם שחזר בו נתבטלה המתנה ממילא עכ"ל הרא"ש ז"ל ונתבאר דברי רבינו ועיין במרדכי בפרק הנזכר :

סעיף קטן יג

ומ"ש מת הבעל תחזיר לידה ואפי' מתה אחרי מות הבעל מיד וכו' כתב הרמ"ה שישאר למקבל שיעור לשון זה כך הוא אפי' מתה אחרי מות הבעל מיד וכו' אע"פ שכתב הרמ"ה שישאר למקבל הרא"ש כתב שתחזור ליורשיה והלכה כהרא"ש דבתרא הוה וז"ל הרמב"ם בפרק כ"ב מהלכות אישות האשה שכתבה כל נכסיה לאחר בין קרוב בין רחוק קודם שתינשא אע"פ שאם נתגרשה או שנתאלמנה תבטל המתנה כמו שיתבאר בהלכות מתנה אין הבעל אוכל פירותיהן ואם מתה בחייו אינו יורשה שהרי נתנה אותם קודם שתינשא וכשתמות בחיי בעלה יקנה מקבל המתנה מתנתו קנין גמור ולא עוד אלא אפילו נתנה מקצת נכסיה או כולם קודם נישואיה וכתבה למקבל קנה מהיום

ולכשארצה שהרי לא קנה קנין גמור עד שתרצה אין הבעל אוכל פירות מאותה המתנה ואם מתה אינו יורשה עכ"ל והר"ן האריך בנתינת טעם לדבריו ואחר כך כתב אבל אחרים אומרים עשאום כנכסים שאינם ידועים לבעל דינם לגמרי כנכסים שאינם ידועים שאין הבעל אוכל פירות ומיהו אם מתה כל זמן שלא מכרם הבעל יורש אותם בין במברחת בין בכותבת מהיום ולכשארצה והבריחה מועלת לה שאם מוכרת ונותנת קיים בנכסים שאינם ידועים דיכולה היא ג"כ ליתנם במתנת ש"מ שאינה כירושה אבל כל שלא זכתה אותם לאחר הבעל יורש אותם ואיני רואה דבריהם במברחת מן הטעם שכתבתי למעלה אבל בכותב מהיום ולכשארצה נראה שהבעל יורש אותם וכ"ש למי שסובר שירושת הבעל דאורייתא שהדבר ברור שאין זה מספיק לעקור ירושתו ולענין פירות שאכל מקבל מתנה בכתבה לו מהיום ולכשארצה אף על פי שלא רצתה מעולם נראה שאין מוציאין אותם מידו דמסתמא מחלה להו כיון דברשות קא אכיל עכ"ל: וכתב עוד הר"ן אמרו בשם הרא"ם דדינא דמברחת דוקא בשלא כתבה לו מתנה גמורה מתנת חלוטים מתנת עלמין אבל אם כתבה לו כן קנה לגמרי וכתב הרשב"א שיש לדקדק לפי דבריו עכשיו שהכל כותבין כן אם נדון אותו לשופרא דשטרא עד שיכתבו וכך אמרה לנו בפירוש ואני למד מדברי מורי הרב ז"ל שכתב בבבא בתרא גבי כתבוה בשוקא דכיון שהכל מורגלין לכתוב כן בזמננו זה אינו צריך לומר כן בפירוש שהרי הוא יודע שכך הם כותבים וכאילו צוה בפירוש כתבוה בשוקא הוא ואיפשר לדון כאן כן ונראין הדברים שהכל לפי ראות הדיינין שא"א לומר באשה שתדע בנוסח השטרות שכותבי שטרות רגילין לכתוב ועד שיעידו שכך אמרה להם בפירוש איפשר לומר שתהא מתנה קיימת עכ"ל: ב"ה וכל זה כתב הרב המגיד בפ"ו מזכיה ומתנה בשם הרשב"א וסיים בהם והא רואים שידעה ולא מיחה אף על פי שלא אמרה להם בפירוש איפשר לומר שתהא מתנתה קיימת עד כאן לשונו: דברי הריב"ש בדין זה בסימן קמ"ג:

סעיף קטן יד

כיון שהבעל יורש את אשתו אינה יכולה למכור שום דבר מנכסיה ואם מכרה אחר שניסת וכו' בר"פ האשה שנפלו (כתובות דף עח:) אסיקנא רב ושמואל דאמרי תרווייהו בין שנפלו לה נכסים עד שלא נתארסה בין שנפלו לה נכסים משנתארסה וניסת הבעל מוציא מיד הלקוחות:

סעיף קטן טו

ומ"ש שעשו אותו כלוקח בנכסיה והוא לקח תחלה לפיכך מכרה בטל לאלתר שהוא מוציא מיד הלוקח גוף ופירי אלא לענין זה הוא מכר וכו' כ"כ הרא"ש בפרק נערה

שנתפתתה אהא דאמר רבי יוסי בר חנינא באושא התקינו האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות:

סעיף קטן טז

ומ"ש בשם הרמב"ם שהבעל מוציא מיד הלוקח פי' כל ימיה אבל לא גוף הקרקע וכו' הוא בפרק כ"ב מהלכות אישות וכתב הרב המגיד שגוף הקרקע מכור ואם ימות הוא בחייה זכו הלקוחות וכן מבואר בירושלמי פרק הכותב והר"ן פרק שנתפתתה כתב בשם הרשב"א אהא דתקנת אושא מוציא דאמרינן היינו לומר שעד שמתה זכותן תלוי ועומד בידן שמא ימות הוא בחייה והן נכנסין לנחלה והכי איתא בירושלמי בפרק הכותב אבל עכשיו שמתה בתיי הבעל מוציא מידן זכות זה שיהיה תלוי ועומד בידן ולא מוציא ממש קאמר דנכסים לאו ביד הלקוחות הוו קיימי עכ"ל וזה מבואר בדברי הרא"ש ז"ל :

סעיף קטן יז

ומ"ש שהבעל צריך ליתן דמים וכו' ויש מהגאונים שכתבו שנוטלם בלא דמים ה"ה בפרק כ"ב מהלכות אישות הזכיר מחלוקת זה והרי"ף והרמב"ם והרא"ש והר"ן ז"ל הסכימו שנוטלן בלא דמים ומיהו כתב הרי"ף דאי איתנהו להנהו דמי דשקלה איתתיה מהדר להו ללוקח ולא יכול בעל למימר דלמא מציאה אשכחה וכתב עליו הר"ן בשם הרשב"א דמלשונו זה משמע דאע"ג דליכא סהדי דהנהו זוזי ממש איתנהו דשקיל מלוקח אלא דהניחה זוזי מסתמא אמרינן דאינהו נינהו זוזי והו"ל כעין פקדון דאגלאי מילתא דממכרה בטל למפרע ומעות כעין פקדון נינהו אבל אחלפינהו אע"ג דחילופיהן בידה מסתברא דאינו חייב בעל לשלומי מינייהו ללוקח דמכי שלחה בהו יד קמו זוזי עלה בהלואה ומימר א"ל אנא מטלטלי שבקא לי וזוזי דידכו קמו עליה בהלואה ואינו משלם וכ"כ ה"ה בפכ"ב מהלכות אישות ג"כ בשם הרשב"א ז"ל ודבר זה מבואר בדברי הרמב"ם בפרק הנזכר שכתב אם הדמים שלקחה מיד הלקוחות קיימים בעצמן מחזירין ללקוחות :

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו בשם רבינו אפרים שאפי' הודה הבעל שהם בידו א"צ להחזירם כ"כ בשמו רבינו ירוחם במישרים נכ"ג ח"ד. ומ"ש אבל אם הבעל מודה או שיש עדים שברשותו מכרם וכו' עד אית ליה דינא להחרים סתם בכך כן כתב הר"ן בפ' נערה שנתפתתה והרב המגיד בפכ"ב מהלכות אישות בשם רבינו אפרים. ומ"ש בשם הרא"ש אפי' נמצאו בידה מעות ואין ידוע אם הם אותם וכו' בפרק הנזכר וכבר נתבאר שכך פירש הרשב"א דברי הרי"ף וכך יש לפרש דברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן יט
נפלו לה משנתארסה לא תמכור לכתחילה בעודה ארוסה ואם מכרה ונתנה קיים משנה בפרק האשה שנפלו (שם):

סעיף קטן כ
בד"א בנכסים ידועים לבעל וכו' אריש דמילתא קאי שכתב שאם מכרה משניסת הבעל מוציא מיד הלקוחות ודין זה הוא במשנה פרק האשה שנפלו ר"ש חולק בין נכסים לנכסים וכו' נכסים שאינם ידועים לבעל לא תמכור ואם מכרה ונתנה קיים ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל הלכה כר"ש:

סעיף קטן כא
ומ"ש ואיזה הן שאינם ידועים כגון שנפלה לה ירושה במ"ה וכו' שם א"ר יוסי בר חנינא ידועים מקרקעי שאינם ידועים מטלטלין ור' יוחנן אמר אלו ואלו ידועים הם ואלו הם שאינם ידועים כל שיושבת כאן ונפלו לה נכסים במ"ה ותניא כוותיה דר' יוחנן:

סעיף קטן כב
ומ"ש לא הכיר הבעל באותם המורישים וכו' עד וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות הכל דברי הרא"ש בפ' הנזכר מסברת עצמו וכתב הרשב"א בתשובה לאו דוקא שנפלו לה במ"ה אלא ה"ה אפי' בשנפלו לה במקום שהיא ובעלה שם כל זמן שלא ידע הוא כשנפלו לה ולא הספיק לדעת עד שמכרה או נתנה היא כן פירש הר"י ן' מיגא"ש וכן מה שאמרו שנפלו לה נכסים כלומר בירושה לאו דוקא אלא ה"ה אפילו ניתנו לה במתנה או שמצאה מציאה זה הכלל כל נכסים שיבואו לה ולא ידע בהם הבעל עד שמכרה או נתנה ואפי' לא נתנה אותם במתנה גמורה אלא בהברחה אין הבעל מוציא מיד אותו מקבל מתנה וכדתניא הרוצה שתבריח נכסיה מבעלה כיצד היא עושה וכו' ואע"פ שלא קנה מקבל מתנה לגמרי אפ"ה מתנה זו מוציאה מיד זכות הבעל שאין הבעל אוכל פירות אותם נכסים כיון שלא ידע הבעל באותם נכסים עד שנתנתה היא ומעתה זו שנתנה לבנותיה קודם שידע בהם הבעל מתנתה קיימת ומ"מ אותם פירות ששיירה היא בנכסים עד שתמות זכה בהם הבעל ולא שיזכה הבעל בכל הפירות ויכלה אותם לפי שאין הבעל זוכה בגוף נכסי מלוג ותנן נפלו לה נכסים וכו' פירות התלושים מן הקרקע ילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות עכ"ל וכבר כתבתי תשובה זו בסוף סימן פ"ה וכתב עוד בתולדות אדם לרשב"א סימן כ"ז שאלת ראובן שמת והיו לו שתי בנות יורשות נשואות לבעל אחת לשמעון ואחת ללוי ועמדה אשתו לוי והודית לשמעון בעל אחותה שאביה צוה לפני מותו שיתנו לו מנכסיו מאה דינרים אם היא נאמנת אם הודאתה זו היתה בב"ד קודם שידע לוי בעלה אם נפלו לה אותם נכסים קי"ל כר"ש דנכסים שאינם

ידועים לבעלה אם מכרה ונתנה קיים והודאתה בב"ד כנתנה דמי ואם ידע הבעל קודם הודאתה בבית דין אין בדבריה כלום ליתן לשמעון המאה דינרים ומכל מקום יש כאן מקום חקירה אם מת הבעל בחיי האשה אם יגבה שמעון זה מן האשה מחמת הודאתה לפי שאיפשר לה לטעון כשהודיתי לך לא היה אלא כדי להפסיד על בעלי וכיון שבאותה שעה לא הייתי נאמנת נתבטלה הודאתה ואינה חוזרת ונעורה עכשיו וכעין מ"ש הראב"ד גבי האומר שטר אמנה הוא זה ומ"מ מסתברא דכאן נאמנת היא לפי שקרן נכסי מלוג שלה הוא ונאמנת היא עליו שאין לבעל בקרן כלום כל שלא מתה האשה בחייו וזה נראה לי נכון עכ"ל :

סעיף קטן כג

וכמו שהיא אינה יכולה למכור כך הוא אינו יכול למכור לבדו ואם מכר המכר בטל מיד בפרק חזקת (בבא בתרא דף נ.) אמר אמימר איש ואשה שמכרו בנכסי מלוג לא עשו כלום ומסיק בגמרא כי איתמר דאמימר כגון דזבין איהו ומית דאתיא איהי ומפקה וכתב הרא"ש ע"ז לכאורה משמע דהמקח קיים כל ימי חיי הבעל ואם מתה איהי איגלאי מילתא שהמכר קיים מתחלתו ומיהו בירושלמי קאמר מכר הוא ומתה היא מכרו בטל ופי' ה"ר יונה הטעם משום שבח בית אביה בטלו המכר לאלתר והא דקאמר מכר הוא ומתה היא מכרו בטל ה"ה דלאלתר בטל אלא לרבותא נקט אע"פ שלא ערערו על המקח עד שמתה היא והאי דנקט גמרא דידן דזבין הוא ומית אתיא איהי ומפקע אע"ג דה"ה דמתה היא איהו מפיק ואפי' לאלתר מכרו בטל משום דעיקר חידוש דברי אמימר לאשמועינן דאשה שמכרה הבעל מוציא מיד התם דוקא כשמתה אבל כשמת הוא מכרה קיים ואיידי דנקט אשה שמכרה נקט נמי איש שמכר הילכך מפרש ליה תלמודא דומיא דאשה שמכרה עכ"ל. וכך נראה מדברי הרמב"ם שכתב בפרק כ"ב מהל' אישות בעל שמכר בנכסי אשתו בין נצ"ב בין נ"מ לא עשה כלום:

סעיף קטן כד

ומ"ש ואפי' הוא יכול לערער עליו כן משמע מדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן כה

ומ"ש ול"מ נ"מ וכו' אלא אפי' נצ"ב שהם באחריותו אם מכרן לבדו מכרו בטל בפרק אלמנה לכ"ג (יבמות דף סו:) תניא המכנסת שום לבעלה אם רצה הבעל למכור לא ימכור ולא עוד אלא אפי' הכניסה לה שום משלו אם רצה הבעל למכור לא ימכור מכרו שניהם לפרנסה זה היה מעשה לפני רשב"ג ואמר הבעל מוציא מיד הלקוחות וכתב הרא"ש פירש"י מכרו שניהם או זה או זה הבעל מוציא ל"מ אם מת הוא או גירשה שהיא מוציאה מיד הלקוחות אם מכר הוא בלא דעתה אלא אפי' מתה היא מוציא מיד הלקוחות דבשעת

מכירה לא מכירה ודאית הואי שמא ימות הוא ונמצא מכירה שלא כדין משמע מתוך לשונו שכל זמן שהאשה קיימת אין הבעל יכול להוציא ולבטל מה שמכר אבל כשמתה אז יורש כחה וכמו שהיתה היא יכולה לבטל המקח ולהוציא מן הלקוחות בכל עת שתרצה כך הוא יכול לעשות עתה ותימה הוא לומר דכל זמן שהאשה שותקת יהא המקח קיים וכו' ונראה לפרש הבעל מוציא מיד הלקוחות לאלתר דתיקון רבנן שלא יתקיים המקח בדבר זה כלל שלא תהא האשה צריכה לטרוח ולהוציא מן הלקוחות לאחר מיתת בעלה ולא דמי לנכסי בעלה שהוא מוכר והמכר קיים עד שתטרוף כתובתה מהם דהתם לא חשו חכמים לטורח האשה שמא יפרעו לה כתובתה ולא תצטרך לטרוח אבל בנכסים הללו שאפי' אם ימצא לו בעל נכסים יכולה לומר איני רוצה אלא אלו חשו חכמים לטורח האשה ובטלו המקח לאלתר וכן פי' ר"ג מכרו שניהם או זה או זה דאם מכר הבעל עצמו האשה מוציאה ואם מכרה האשה הבעל מוציא ור"ח פי' דאפי' אם מכר הבעל הוא עצמו מוציא דתיקון רבנן שלא יתקיים המקח כלל דרשב"ג לטעמיה כדאמרינן בפרק השולח תניא העושה שדהו אפותיקי לכתובת אשה ובעל חוב גובה משאר נכסים כלומר אם רצה מוכר אותה שדה וגובים משאר נכסים רשב"ג אומר ב"ח גובה משאר נכסים כתובה אינה גובה משאר נכסים כלומר אינו יכול למכור אותה שדה כלל ואם מכר המכר בטל לאלתר והבעל מוציא מיד הלקוחות אף אם האשה שותקת והכי איתמר בירושלמי העושה שדהו אפותיקי לאשה בכתובתה ולב"ח בחובו מכרה ה"ז מכור והלוקח יחוש לעצמו רשבג"א לאשה בכתובתה אינה מכורה שלא עלתה על דעתו שתהא האשה מחזרת על בתי דינין וכ"ש הכא בשום שהכניסה וכן נמי בשום שהכניסה לה דעדיף מאפותיקי ויכול הבעל לבטל את המקח שמכר ורי"ף כתב והאי מכרו שניהם לפרנסה דקאמר רבן שמעון בן גמליאל הבעל מוציא מיד הלקוחות לא איפשיטא שפיר דנעביד בה מעשה וכתב הרמב"ן דהיינו ספיקו דרב אלפס משום דרשב"ג לטעמיה כדפרישית ושמא קי"ל כרבנן דפליגי עליה ואמרו דהמקח קיים עד שתבא האשה ותטרוף מן הלקוחות וכ"ש שאין הבעל מוציא מיד הלקוחות עכ"ל וכתב עוד דפסק ר"י דהמקח קיים עד שעת טריפה כרבנן:

סעיף קטן כו

ומ"ש רבינו ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל איני רואה הוכחה ברורה בדברי הרא"ש לומר שהוא מסכים בכך וז"ל הרשב"א בתשובה מה שאמרת שאם מכרה היא בנכסי מלוג בחיי בעלה ששניהם מוציאין מיד הלקוחות ולומר שאפי' מת הבעל בחייה האשה מוציאה מיד הלקוחות הא ליתא והדברים מוכרעים ממקומם שגוף הנכסים לאשה הן

ואין לבעלה בהם בחייה אלא אכילת פירות בלבד וזה שהוצרכו לתקנת אושא לגופה של קרקע ולאחר מיתה ועוד דבהדיא אמרינן בירושלמי האיש שמכר בנכסי מלוג בחיי אשתו ומתה בחייו הבעל מוציא מיד הלקוחות למה"ד לבן שמכר בנכסי אביו ומת האב הבן מוציא מיד הלקוחות והאשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי הבעל ומת הבעל אין האשה מוציאה מיד הלקוחות למה"ד לאב שמכר בנכסיו בחיי הבן ומת הבן אין האב מוציא מיד הלקוחות ואל יטעך מה שאמרו בפרק אלמנה לכ"ג מעשה היה ומכרו שניהם לפרנסה ובא מעשה לפני חכמים ואמרו שניהם מוציאין מיד הלקוחות כי זה דרך אחר יש לו והרי"ף כתב משמן של גאונים שלא הוברר הדבר ולא נעשה בו מעשה עכ"ל. והרמב"ם כתב בפרק כ"א מה"א בעל שמכר קרקע בנכסי אשתו בין נצ"ב בין נכסי מלוג לא עשה כלום וכתב ה"ה פי' מקחו בטל מיד וזה דעת הרבה מהמפרשים דודאי בנצ"ב בטל מיד ובהשגות א"א לא מצאתי בנצ"ב שלא יהא מכרו קיים עד שיבא לעת הגבוי אלא רשב"ג ורבנן פליגי עליה בירושלמי פרק אלמנה לכ"ג ע"כ והירושלמי שהזכיר בשדה שעשאו לה אפותיקי הוא ושם השוו נצ"ב שהכניסה לו לאפותיקי ודעת הרמב"ן לפסוק בנצ"ב שמקחו בטל לאלתר משום שבח בית אביה ואף הרשב"א הסכים לדעת רבינו בנצ"ב וזה דעת הגאון ועיקר עכ"ל:

סעיף קטן כז

ומ"ש עוד רבינו על דברי הרא"ש וכתב דוקא בקרקע וכו' אבל המכנסת לבעלה מטלטלים וכו' אין הבעל יכול למוכרם וכו' ג"ז בפסקיו בפרק הנזכר ועל מ"ש אין הבעל יכול למוכרם אע"פ שיש לבעל נכסים כנגד נדוניתה נתן טעם לפי שהאשה חפצה בשבח בית אביה: וכתב המרדכי בס"פ האומנים שאין אדם יכול למשכן בגדי אשתו ומצאתי כתוב דן הר"ח על אשה שלוותה על בגדיה או על תכשיטיה ואח"כ הלך בעלה והוסיף ולוה עליהם יותר אם מידיעתה עשה הבעל אז המלוה יכול לתופסם בשביל כל ההלואה אבל אם שלא מדעתה לוה היא יכולה להוציא מן המלוה באותם מעות שלוותה היא כי כך שנינו אין לבעל בבגדי אשתו כלום ולא בתכשיטיה ואפילו אם לוה הבעל מתחילה עליהם והיא אומרת שעשה בלא ידיעתה דין הוא שיחזיר לה אם תשבע דשלא מדעתה לוה בעלה עליהם עכ"ל כתוב במישרים נכ"ג ח"י על הא דאמרינן שאין הבעל יכול למכור מטלטלין שהכניסה לו וכ"ש שאין ב"ח נוטלן בחובו :

סעיף קטן כח

ומ"ש בשם הרמב"ם מכר מטלטלין של נצ"ב אע"פ שאינו רשאי מכרו קיים הוא בפכ"ב מה"א וכתב ה"ה זה הדין לדעת הראב"ד ודאי אמת הוא דלא עדיפי מקרקע שהוא סובר שאם מכר מכרו קיים אבל הרשב"א והרמב"ן ז"ל נחלקו בזה ואמרו שאפי' במטלטלין

המכר בטל וכבר הארכתי בזה בה' מכירה פ"ל ושם כתבתי שדעת רבינו האי כדעת רבינו עכ"ל. וכתב הריב"ש בסי' כ"ב וקשה שלדעת כל האחרונים אף אם מכרם אינם מכורים אע"פ שאין כן דעת הרמב"ם מ"מ אף לדעתו אינו רשאי למכרם והטעם מדאמרינן בירושלמי שכתב הרי"ף בפרק מציאת האשה א"ר יוסי הדא אמרה אין אדם יכול למכור כלי אשתו וכתב בתשובת הרשב"א סימן תתקל"ו שיכולה האשה למחות בבעלה שלא ימכור מלבושים ותכשיטיה שעשה לה חמיה לקיים מה שהתנו בשעת שידוכין שיעשה לה וכן יכולה למחות שלא ימשכנם ואם מכרם שלא מדעתה כופין אותו ב"ד לעשות לה אחרים כמותם או לתת לה דמיהם והיא תקנה ואם יאמר שברשותה מכרם אי נמי שלא ברשותה ונתתי לה המעות נאמן בשבועת היסת: ב"ה דין הממשכן כסות אשתו כתבתי בס"ג ע"ג: וכתב הרמב"ם בפרק ל' מהל' מכירה שמטלטלין שנתן לה משלו דינם שוה לנצ"ב שאינו רשאי למכרם לכתחילה עכ"ל כתוב בהג"ה אשיר"י פרק הגוזל קמא אהא דמסיק התם נעשה כמי שהקנה לאשתו ובניו כסותו מכאן נ"ל שאין אדם יכול למכור בנכסי אשתו שקנה לה ואפי' לא בא לידה ואפי' אין לו במה להתפרנס אינו יכול למוכרם עכ"ל: וכתב מהרי"ק בשורש י' ע"ז דאין חילוק בין בגדי שבת וי"ט לבגדי חול אבל כלי זהב ובדולח יכול למכרם אם הוצרך להתפרנס מהם ואם קרובים נתנו לה בין תכשיטין בין בגדים יכול הבעל למכרם לפרנס עצמו :

סעיף קטן כט

מכרו שניהם ביחד או אפי' לקח מהאיש תחילה וכו' בפרק חזקת (בבא בתרא ד' מט:) אהא דתנן אין לאיש חזקה בנכסי אשתו דייק בגמרא הא ראיה יש תימא נחת רוח עשיתי לבעלי מי לא תנן לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה מקחו בטל אלמא אמרה נחת רוח עשיתי לבעלי הא איתמר עלה אמר רבה בר רב הונא לא נצרכה אלא באותן שלשה שדות אחד שכתב לה בכתובתה וא' שייחד לה בכתובתה ואחד שהכניסה לו שום משלה למעוטי מאי אילימא למעוטי שאר נכסים כ"ש דהויא לה איבה דא"ל עיניך נתת בגירושין ובמיתה אלא למעוטי נכסי מלוג הא אמר אמימר איש ואשה שמכרו בנכסי מלוג לא עשו כלום כי איתמר דאמימר היכא דזבין איהי ומית אתיא איהו ומפקא א"נ זבנה איהי ומתה אתא איהו ומפיק בתקנת אושא אבל היכא דזבינו תרוייהו לעלמא א"נ זבנה איהי לדידיה זביניהו זביני ופירשב"ם הא ראיה יש ראיית עדים או שטר תועיל בו לקיים מכירתה דאם מכרה לו אשתו נכסי מלוג שלה קנה: תימא נחת רוח עשיתי לבעלי. שמכרתי לו שלא יכעוס עלי אבל לא היה בדעתי לקנותו: מי לא תנן. דכי הך טענה יכולה אשה שתטעון לאחרים שקנו מבעלה וכ"ש שמכרה לבעל עצמו: לקח מן

האיש. מן הבעל כל קרקעותיו המשועבדים לכתובת אשתו והיום או למחר אם ימות או יגרשנה תטרוף מלקוחות אם לא תמצא בני חורין: וחזר. זה הלוקח ולקח מן האשה נתן לה דבר מועט והקנתו לו כדי שלא תטרוף ממנו חוב כתובתה: מקחו בטל. לא בטל ממש שכל זמן שיחיה הבעל יאכל זה הלוקח פירות אלא האי מקחו בטל אחזר ולקח מן האשה קאי דהוי בטל לגמרי ההוא מקח וכשתבא לגבות כתובתה תטרוף ממנו: לא נצרכה. למתני מקחו בטל היכא דחזר ולקח מן האשה אלא באותן ג' שדות המשועבדות לה יותר משאר נכסים ודעתה סמכה עלייהו טפי דודאי לא גמרה ואקנייה אלא נחת רוח עשתה לבעלה: אחד שכתב לה בכתובתה. כלומר אחד מהג' שדות הוא שדה ששיעבד לה בפירוש והזכירה בשטר הכתובה וסמכה דעתה עליה טפי משאר נכסים: ואחד שייחד לה בכתובתה. לא נכתב בתוך השטר אלא לאחר הנישואין ייחד לה אחד משדותיו ועשאו אפותיקי לגבות ממנו כתובתה: ואחד שהכניסה לו שום משלה. שדה שהכניסה לו מבית אביה ושמו אותו וכתבו שויו בשטר הכתובה והם נצ"ב: למעוטי מאי. נקט ג' שדות הללו דהוי מקחו בטל ולא שדה אחרת: אילימא למעוטי שאר נכסים וקרקעות. של בעל המשועבדים לה: כ"ש. דמציא אמרה נחת רוח עשיתי לבעלי דאי לא כתבה ללוקח הו"ל איבה דא"ל בעלה עיניך נתת בגירושין או מיתה ולכן אין את מנחת למכור מנכסי כלום אבל בהנך ג' שדות לא א"ל בעל דמאחר שייחדם לה דין הוא שתערער במכירתן ואפ"ה מקחו בטל דכיון דמ"מ אינה שלה לגמרי כי אם של בעל מציא אמרה נחת רוח עשיתי לבעלי אלא למעוטי נכסי מלוג דכיון דשלה הם אינה יגורה מבעלה למחות בו שלא ימכור ולא מציא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי ע"כ וז"ל הרי"ף והרא"ש אבל זבינו תרווייהו לעלמא ל"ש זבין איהו ברישא והדר זבינה איהי ול"ש זבינה איהי ברישא והדר זבין איהו א"נ זבנה איהי לדידיה זביניהו זביני ולא יכלה למימר נחת רוח עשיתי לבעלי אבל כל נכסי הבעל בין נצ"ב בין שאר נכסי הבעל אם לקחו מן האיש וחזר ולקח מן האשה בכולהו מציא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי:

סעיף קטן ל

ומ"ש לקח מהאשה ואח"כ מהאיש המכר קיים מבואר במשנה פרק הניזקין (גיטין דף נה:) וז"ל הרמב"ם פי"ז מה"א אם קנו מיד האשה תחילה שאין לה שיעבוד על מקום זה ואח"כ מכר אותו הבעל אינה טורפת אותו ובפרק ל' מהל' מכירה כתב הבעל שמכר או נתן בקרקע שהכניסה לו אשתו בכתובתה או קרקע שהכניס לה שום משלו בין קרקע שייחד לה בכתובתה אע"פ שקנו מיד האשה אחר שקיימה מעשיו הרי כל מעשיו בטל מפני שהיא אומרת נחת רוח עשיתי לבעלי. וכתב ה"ה דעת רוב המפרשים שבאלו

מקחו בטל לאלתר וזה דעת המחבר וכתב הרשב"א ומיהו אם מכרו הבעל לפירות בלבד הרשות בידו דשלו הן הפירות לגמרי אבל במכר גוף ופירות אפי' אמר לוקח הניחו לי ואוכל פירות כל ימי הבעל אין שומעין לו שהבעל לא מכר לו אלא גוף ופירות ומקח אחד הוא וכיון שמקחו בטל בגוף ואין הפירות בלא מקח הקרקע הכל בטל ואפילו פירות אינו אוכל עכ"ל וז"ל הרשב"א בתשובה ח"א סימן תתקמ"ט ג' דינים יש במכירת הבעל כיצד ג' שדות לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה בטל מיד ובשאר נכסיו אינו בטל מיד אלא עד שתבא לגבות כתובתה ובאלו ובאלו אם קנו מן האשה ואח"כ קנו מן הבעל או שקבלה עליה אחריות קיים לעולם ובנכסי מלוג אפי' קנה מן האיש ואח"כ קנה מן האשה מקחו קיים ולא מציא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי כדאיתא בפרק חזקת עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפכ"ב מהל' אישות מכרו שניהם בנכסי מלוג בין שלקח מן האיש תחלה וחזר ולקח מן האשה בין שלקח מן האשה וחזר ולקח מן האיש מכרן קיים וכן האשה שמכרה או נתנה נ"מ לבעלה ממכרה ומתנתה קיימים ואינה יכולה לומר בנ"מ נחת רוח עשיתי לבעלי אבל בשאר נכסים יש לה לומר כיצד האשה שמכרה או נתנה לבעלה מנכסי צ"ב בין קרקע בין מטלטלים או שדה שייחד לה בכתובתה או שדה שכתב לה בכתובתה או שדה שהכניס לה שום משלו לא קנה בעלה ואע"פ שקנו מיד האשה ברצונה חוזרת בכל עת שתרצה שלא נתנה ולא מכרה אלא מפני שלום ביתה לפיכך אין לבעל ראיה בנכסי אשתו כלל חוץ מנכסי מלוג כמו שביארנו עכ"ל. ובסה"ת שער ששי האריך הרבה בדינים אלו וכתב בהם כמה דינים מחודשים וכתב ה"ה יש דברים בהשגות שנראה מהם שאם מחלה כתובתה לבעלה ואפי' ג' שדות הקיימים שמחילתה מחילה מפני שעקרה שיעבודה מעיקרו משא"כ במוכרת או נותנת ואין כן דעת רבינו והרמב"ן והרשב"א ואין מחילתה לבעלה מועלת אלא בעיקר כתובה ובתוספת משום דבהנהו לא הוי לה איבה אי לא הות מחלה להו הילכך כשמחלתן מחילתה מחילה ע"כ וכך כתב בפי"ז וז"ל כבר העלו הרמב"ן והרשב"א דמוחלת עיקר כתובה אינה יכולה לטעון נחת רוח עשיתי לבעלי שהרי כל הנשים יש להם כתובה ולא תהיה לה איבה אם לא תמחול ואדרבה היא יכולה לומר לו שהוא אינו חפץ בה ונותן עיניו לגרשה כשמבקש שתמחול כתובתה משא"כ בנכסי צ"ב כמו שיתבאר פכ"ב וזה דעת רבינו עכ"ל הרא"ש בתשובה שאכתוב בסוף סימן זה שמחילתה בנצ"ב מועיל והא ודאי אם איתא שדעת הרמב"ם כמ"ש ה"ה לענין הלכה לא נקטינן כהרא"ש כיון דרבים פליגי עליה אלא מיהו נראה מדקדוק דברי הרמב"ם דהא דלא מהני מחילתה או מכירתה לבעלה בנצ"ב דוקא בשטענה נחת רוח עשיתי לבעלי אבל כל זמן שלא טענה כן מחילתה ומכירתה לבעלה

קיימים שהרי כתב חוזרת בכל עת שתרצה שלא נתנה ולא מכרה אלא מפני שלום ביתה משמע בהדיא דלא מהניא האי טענה אלא לענין שתחזור בכל עת שתרצה אבל כל זמן שלא חזרה מחילתה ומכירתה קיימים ונ"מ לדידן דכתבינן בכתובה שאם תמות האשה בחיי בעלה יחזירו חצי נכסי צ"ב ליורשיה מבית אביה אם מכרה או מחלה לבעלה כל נצ"ב שלה ומתה ולא ערערה על מכירתה ומחילתה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי שאין מכרה ומחילתה בטלים מזה הצד ומיהו אם יכולה היא לחוב ליורשיה בכך יתבאר סימן קי"ח ומ"מ יש לדון על מ"ש ה"ה שדעת הרמב"ם דאם מחלה נצ"ב לבעלה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי דהרמב"ם לא איירי אלא במוכרת או נותנת ולא במוחלת ואיכא לפלוגי בינייהו כעין מאי דמפליג הרא"ש בתשובה שאכתוב בסוף הסימן דמוכרת או נותנת לבעלה אינה אלא כמסלקת שיעבודה מאותן קרקעות ובהא שייך איבה לומר עיניך נתת בגירושין ומיתה לגבות מקרקעות אלו אבל במוחלת לא מצי בעל לומר עיניך נתת בגירושין ומיתה דאדרבה כל זמן שכתובתה מרובה לא תהא קלה בעיניו לגרשה ואדרבה היא תאמר לו עיניך נתת בגירושין כדי שאהיה קלה בעיניך לגרשני:

סעיף קטן לא

ומ"ש רבינו ואפי' כתבה לו דין ודברים אין לי עמך וכו' בפרק מי שהיה נשוי (כתובות צה.) אהא דתנן מי שהיה נשוי שתי נשים ומכר את שדהו וכתבה הראשונה ללוקח דין ודברים אין לי עמך השנייה מוציאה מיד הלקוחות והראשונה מיד השנייה והלוקח מיד הראשונה מקשי בגמרא וכי כתבה ליה הכי מאי הוי והתניא האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו לא אמר כלום הב"ע בשקנו מידה וכי קנו מידה מאי הוי תימא נחת רוח עשיתי לבעלי ופריק רב אשי מתני' דקתני הלוקח מוציא מיד הראשונה ולא מציא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי בשני לקוחות לחד כתבה ולחד לא כתבה דאמרינן לה אם איתא דנחת רוח עבדת מקמא איבעי לך למיעבד כדתניא כתב לראשון ולא חתמה לו לשני וחתמה לו איבדה כתובתה ומתני' דקתני לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה מקחו בטל בחד לוקח דליכא למימר הכי וז"ל הרמב"ם בפי"ז מהל' אישות הבעל שמכר נכסיו ואח"כ כתבה אשתו ללוקח דין ודברים אין לי עמך והסכימה למעשיו אע"פ שקנו ממנה ה"ז טורפת שלא כתבה לו אלא שלא תהיה בינה לבין בעלה קטטה ויש לה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי אבל אם קנו מיד האשה תחלה שאין לה שיעבוד על מקום זה ואח"כ מכר אותו הבעל אינה טורפת אותו וכן אם מכר הבעל ואמר לאשתו לכתוב ללוקח דין ודברים אין לי עמך ולא כתבה ללוקח ולא הסכימה למעשיו ונפסד המכר וחזר הבעל ומכר לאיש אחר בין אותה שדה בין שדה אחרת ואחר שמכר הבעל הסכימה למעשיו

וקנו מידה שאין לה שיעבוד על שדה זו אינה יכולה לטרוף שאינה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי שהרי בראשונה כשלא רצתה לא הלכה ברצון בעלה עכ"ל וכתב ה"ה כתב רבינו ונפסד המכר ונראה מדבריו שאם לא נתבטל המכר מחמת שלא חתמה לו יכולה היא לומר לשני כשחתמה לו נחת רוח עשיתי לבעלי ומה שלא עשיתי כן לראשון לפי שלא היה לו צורך בכך שהרי אפי' בלא חתימתי נתקיים המכר ודברי טעם הם אלא שקשה לזה דהתם בבעיא דאשתדוף בני חרי משמע בהדיא דברייתא דכתבה לראשון ולא חתמה לשני וחתמה איבדה כתובתה היא אפי' בשנתקיים המכר הראשון . וכוונת רבינו במה שכתב ונפסד המכר צריכה תלמוד עכ"ל: ומ"ש גבי מכר לאחד ולא נתרצית במכר ואח"כ מכר לאחר ונתרצית וכו' ל"ש אותו קרקע ל"ש אחר כ"כ הרמב"ם בפי"ז מהל' אישות ועיין במ"ש רבינו בסימן ק':

סעיף קטן לב

ומ"ש רבינו אא"כ קבלה עליה אחריות וכו' בפרק הניזקין (גיטין דף נח:) מהא דתנן לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה מקחו בעל אמר רב ל"ש אלא דא"ל לך חזק וקנה אבל בשטר קנה ושמואל אמר אף בשטר לא קנה עד שתכתוב לו אחריות וידוע דהלכה כשמואל בדיני ועוד דתניא כוותיה וכ"פ הפוסקים וכתב ה"ה בהל' מכירה פ"ל פי' אחריות בפירוש שלא כדברי רבינו האי שאמר דכל כותב סתם ולא פירש שלא באחריות הרי הוא כאחריות וחלקו עליו בדין האשה ותמה אני על המחבר איך לא ביאר זה כלום שלא כתב שאם קבל עליה אחריות מכרו קיים. וכתב עוד במישרים נכ"ג ח"י אם קבל מעות כשחזר ולקח מן האשה המקח קיים בכל ענין דאגב זוזי גמרה ומקנה :

סעיף קטן לג

כתב הרמב"ם נצ"ב שנגנבו או נאבדו ומחלה אותן האשה לבעלה וכו' בפרק כ"ב מהלכות אישות ודברי הריב"ש בדינים אלו בסימן קמ"ט ושם יישב שני לשונות של הרמב"ם הנראים כסותרים זה את זה:

סעיף קטן לד

שאלות לא"א הרא"ש ז"ל רחל אשת יעקב נסתלקה ליעקב בעלה מקרקע וכו' בכלל ס"ג סימן י"ד: ב"ה יש שלמדו מתשובה זו שאם הבעל רוצה ללוות מעות בשיעבוד נכסיו והמלוה חושש שמא ימות הבעל ותגבה אלמנותו כתובתה מנכסיו ויפסיד חובו ולכן סילקה האשה שיעבוד כתובתה מנכסי בעלה או מקרקע המיוחד לה וקנו מידה דלא מהני אא"כ קבלה אחריות וכמ"ש בתשובה זו שאין לך דבר שמבטל טענת נחת רוח עשיתי לבעלי אא"כ כתבה ללוקח אחריות וגם אני הייתי סבור כן מתחילה ואח"כ נתיישבתי בדבר ונראה לי שמועיל סילוק בענין זה והוא שקנו מידה דע"כ לא אמר שמואל אף בשטר לא קנה עד שתכתוב לו אחריות אלא בלקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה אבל אם

לקח מן האשה תחלה אפילו לא קבלה עליה אחריות אינה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי ובנ"ר כיון שהיא מסלקת שיעבודה עד שיגבה זה חובו וקנו מידה הוי כלוקח מהאשה תחלה וכשילוה האיש אח"כ וישעבד לו נכסיו הוי אח"כ לקח מן האיש שמקחו קיים ומ"ש הרא"ש בתשובה זו דאין סילוק מועיל בלא אחריות היינו מפני שהסילוק היה לבעלה ודמי ללקח מן האיש ואח"כ לקח מן האשה דכך לי סילוק מהבעל כמו סילוק מהאיש שלקח מהבעל כבר אבל במסלקת שיעבודה לאיש שרוצה להלוות לבעלה וקנו מידה מודה הרא"ש דמהני ולדברי הרמב"ם אף בנדון דתשובת הרא"ש שהסילוק לגבי בעלה מהני שהרי מבואר בדבריו דהא דתנן לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה מקחו בטל לקח מן האשה וחזר ולקח מן האיש מקחו קיים האי לקח מן האשה לא מכרה לו היא אלא לסילוק שיעבודה קרי לקח מן האשה שהרי כתב בפרק י"ז מהלכו' אישות וז"ל אבל אם קנו מיד האשה תחילה שאין לה שיעבוד על מקום זה ואח"כ מכר אותו הבעל אינה טורפת אותו:

סעיף קטן לה

וששאלת בעל האומר לאשתו שתעשה בבגדיה ותכשיטיה מה שתרצה וכו' וששאלת ראובן שהיה לאשתו קרקע של נכסי מלוג ונתחזק עליו שטר לשמעון ואחר ללוי וכו' בכלל ל"ח כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ח ששאלת אשה שמחלה כתובתה ונדונייתה לבעלה מחילה גמורה והיא טוענת שעשתה המחילה מתחילה מפני שהיה מגזם לה לגרשה או לישא אחרת מפני שאינה יולדת אין זה טענת אונס לבטל המחילה כי בדין היה עושה לישא אחרת כדי לקיים מצות פריה ורביה והיא שיחדתו בממונה מלישא אחרת ועוד שאין האונס ידוע דלא מסרה מודעה מעיקרא ולא שייך למימר נחת רוח עשיתי לבעלי אלא כשהבעל מוכר קרקעותיו ושותקת מחמת נחת רוח שלא יאמר הבעל עיניך נתת בגירושין או במיתה אבל אין האשה מוחלת לבעלה זכות שיש לה עליו מחמת נחת רוח דאין כאן איבה אם לא תמחול לו ומחילה גמורה היא עכ"ל וכבר נתבאר בסימן זה שרוב הפוסקים חולקים על זה וסוברים דמוכרת או מוחלת נצ"ב לבעלה יכולה לומר נ"ר עשיתי לבעלי כפי מ"ש ה"ה וכבר כתבתי שם מה שיש לדון בדבר לומר דהרמב"ם לא פליג אהרא"ש בהא וכתב רבינו תשובה זו בס"ס קי"ח: כתב הרמב"ן בתשובה כל אשה כיון שמודה לב"ח שהיא חייבת לו הרי היא וכל נכסיה חייבים מעתה ונכסי מלוג שלה נמי משועבדים לב"ח וכתובתה עצמה משועבדת לו ואם נתגרשה בא ב"ח ונוטלה נמצאת מפסדת כתובתה ונכסיה בחוב זה הלכך לא שייך בה נחת רוח עשיתי לבעלי כי היכי דלא שייך בנכסי מלוג שאין נחת רוח אלא בנכסיו שלא תעכב היא מכירתו אבל לשעבד היא עצמה או ליתן את שלה לבעל ולמלוה שלו או להפסיד כתובתה לו אבל אם לוה הבעל ושיעבד נצ"ב שלא באפותיקי מפורש וחתמה לו בזה יש מקום שיצטרך שיקנו ממנו תחילה או שתקבל המעות בפניהם לפי שאינה מתחייבת לב"ח

ואינה מפסדת אלא אותו שדה המשועבד ואיני צריך להאריך בזה בראיו' כי ענין ברור הוא עכ"ל עיין בתשוב' הרשב"א שאכתוב בסימן שאח"ז. עיין במישרים נכ"ג ח"ד דינים דשייכי לסי' זה:

סימן צא

סעיף קטן א

אשה שהכניסה ש"ח לבעלה ומחלה אותו אינו מחול אע"פ שהמוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול וכו' בפ' הכותב (כתובות דף פח:) א"ל רבא לבריה דרב חייא בר אבין תא ואימא לך מילתא מעלייתא דהוה אמר אבוך הא דאמר שמואל המוכר ש"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול ואפי' יורש מחול מודה שמואל במכנסת ש"ח לבעלה וחזרה ומחלתו שאינו מחול מפני שידו כידה. כתוב במישרים נכ"ג ח"ד וה"ה אם היה לה מלוה ע"פ ונשאת שאינה יכולה למחול ועיין עוד שם כתב הרשב"א שאלת האשה שמכרה או נתנה שטר מתנה לחוד שעשה לה וחזרה ומחלה לבעלה אם יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי ואת"ל שאינה יכולה אם כתוב בשטר מתנתה ולכל הבאים מכחך מחילתה מחילה או לא. תשובה יש לך לדעת שהאשה שמכרה או מחלה שטר מתנתה לבעלה לא עשתה כלום דיכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי בכל מילי חוץ מנכסי מלוג בלבד כדאיתא בפרק חזקת (בבא בתרא נח:) וא"נ כשקבלה אחריות כדאיתא בפרק הניזקין (גיטין נ.) וא"נ בעיקר כתובה לפי שכל הנשים יש להן כתובה ואם תמנע מלמחול ומליתן לבעלה אין לה איבה וזו היא בפרק נערה (כתובות נג.) המוכרת כתובתה לבעלה כמוכרת לאחרים כלומר ואין לה כתובת בנין דכרין וכן במוחלת כתובתה לבעלה ואיפשר דהיינו דאמרינן בפרק החובל (בבא קמא פט.) כל לגבי בעלה ודאי מחלה ואיפשר דהיינו דוקא בעיקר כתובה וכמו שאמרנו אבל בשטר מתנה שעשה לה הבעל וא"נ בחוב אחר שיש לה עליו יכולה היא שתאמר נחת רוח עשיתי לבעלי ואיפשר דאף בנדוניא כן ואלא מיהו מסתברא ודאי דכל שמכרה או נתנה לאחרים אי זה חוב שיש לה על הבעל וחזרה ומחלה לבעלה היא מחילה ואין אומרים בכי הא נחת רוח עשתה לבעלה דאנן סהדי דטפי רחמה לבעל מאותם שמכרה להם ומדעת מחלה לו והיינו דאמרינן כל לגבי בעלה ודאי מחלה בין בעיקר כתובה בין בתוספת בין בנדוניא אומרים כן אבל אם כתב לה ולבאים מכחך דעתי נוטה למה שכתב הראב"ד ויש לי ראיות לסמוך עליהן לפי דעתי:

סעיף קטן ב

וכיון שהבעל כלוקח בנכסי אשתו מי שאמר לאשה ואחריך לפלוני וניסת וכו' בד"א באומר כן לפנויה אבל האומר לנשואה וכו' בס"פ תי שהיה נשוי (דף צה:) אמר אביי

נכסי לך ואחריך לפלוני ומכרה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות ואחריך מיד בעל ולוקח מיד אחריך ומוקמינן לכולהו בידא דלוקח והאמר אביי נכסי לך ואחריך לפלוני בעל לוקח הוי ואין לאחריך במקום בעל כלום התם דא"ל כשהיא פנויה הכא דא"ל כשהיא נשואה מאי קאמר ליה אחריך ליקני בעל לא ליקני. וכתבו התוספות ומוקמינן לכולהו בידא דלוקח תימא מעיקרא נמי לוקמינן ביד הלוקח אפוכי מטרתא למה לי דאמר הבעל מוציא מיד הלוקח ואחריך מיד הבעל ולוקח מיד אחריך ונ"ל דלאו דוקא קאמר שיוציא הבעל מיד הלקוחות אלא מתוך שאם היה מוציא הבעל מיד הלוקח היה אחריך מוציא מיד הבעל ולוקח מיד אחריך מעיקרא נמי מוקמינן ליה בידא דלוקח וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ב מהלכות זכייה ומתנה וכתב ה"ה שאפילו אחריך רוצה שיהיה של בעל אין בדבריו כלום:

סעיף קטן ג

ועוד נ"מ מאי דחשיב כלוקח שאם גבו לה קרקע וכו' וכן אם גבו ממנו לב"ח וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא דף לה.) שמו לה לאשה ואינסיבא או שמו מינה דאשה ואינסיבא ומתה בעל בנכסי אשתו לוקח הוי לא מהדר ולא מהדרינן ליה. כתב הרשב"א שנשאל על אלמנה ששדכה את בתה לשמעון ונתחייבה ליתן לו לזמן הנישואין כך וכך מעות בנידוניא וקודם זמן נישואי בתה עמדה האלמנה וניסת לבעל ונתנה לו כל אשר לה ורוצה לפטור עצמה משמעון באמרה שכשחייבה עצמה לשמעון לא היו לה נכסים לפי שעדיין לא נשבעה שבועת אלמנה ובשטר התנאים אין כתוב דאקנה. והשיב איברא גובה הוא אם יש נכסים ידועים לבעל משלה ואצ"ל למאן דס"ל דאחריות טעות סופר אפי' בדאקנה דלא כתב כמו שכתב אלא אפילו את"ל דלא משתעבד דאקנה אא"כ כתב בפירוש דאשה זו נכסים היו לה אלא שצריכה שבועה וכל זמן שלא נשבעה היא דאינה גובה ומדרבנן שמא צררי אתפסה ועכשיו נשבעה אגלאי מילתא דלא נפרעה ושלא התפיס צררי שטר כתובה כדקאי קאי ומה שהיה לה הוא גובה: כתב הרשב"א שאלת ראובן ואשתו לוו משמעון בשטר ומת ראובן והגבו בית דין כתובתה ולא הספיקו הנכסים אפי' לפרעון כתובתה ונשאת ללוי והכניסה לו כל מה שיש לה והוציא לוי מקצת נכסים שהכניסה לו והפסיד מקצתו ועכשיו בא שמעון לגבות ממנה חובו ולא מצא לה כלום מהו שיחזור על לוי מפני שהפסיד שיעבודו ועוד דהא באשה שלוותה ועמדה ונשאת דאיבעיא להו בשילהי יש נוחלין (קנט.) כתב הרי"ף שאם לוותה בשטר גובה מן הבעל ובשבועה כדרך הבא ליפרע מנכסים משועבדים תשובה אותה בעיא בשיש נכסים ידועים שהכניסה לבעל היא ובשלוותה על פה דאילו בשטר ממ"נ הוא גובה מן הבעל בין שעשאוהו כיורש

בין שעשאוהו כלוקח דמלוה בשטר גובה אפילו מן הלקוחות וזה שכתב הרי"ף במלוה על פה היא וכשהכניסה לבעלה קרקע ידוע דאילו הכניסה לו מטלטלין בין שויוה כיורש בין שויוה כלוקח אינה גובה ואפילו היו מטלטלין ידועים משום דאפילו מן היורש אינו גובה דמטלטלי דיתמי לב"ח לא משתעבדי וכ"ש מן הלוקח אלא כשהכניסה לו קרקע היא בעיא ובשלוותה על פה ולפיכך אשה זו אם גבתה מטלטלין בכתובתה והכניסתן לבעל אם לא כתבה לב"ח מטלטלי אגב מקרקעי אלא מקרקעי ומטלטלין כמו שהיו נוהגין לכתוב בארצכם אפילו הם עדיין בעין ביד הבעל אין ב"ח גובה מהם מדרבנן דאמר אקני ליה מטלטלי אגב מקרקע גובה ממטלטלי וגובה מקרקעי בין שיהא הבעל כיורש בין שיהא הבעל כלוקח ואם מלוה על פה היא אינה גובה כלל ואפילו הכניסה לו מקרקעי דמצי בעל למטען דילמא פרוע הוא. ומ"ש משום מזיק שיעבודו ליכא דלא אמרו אלא במזיק ממש כגון שורף שטרותיו של חבירו או עושה עבדו אפותיקי מפורש ושיחררו וכיוצא באלו אבל ב"ח שמכר או נתן לאחר מטלטלין ששיעבד לב"ח והלוקח והמקבל מתנה אכלום אין אלו חייבין שהם לא הזיקו כלום אלא המוכרם להם והנותנם אבל הם בדין זכו בהם והוציאום עכ"ל והוא בתשובה להרמב"ן סימן נ"ו:

סעיף קטן ד

היה עליה מלוה על פה קודם שניסת וניסת אינה נגבית מן הבעל וכו' בעיא בס"פ י"נ (קלט:) וכתב נ"י דאפילו המעות בעין איבעיא לן משום דמלוה להוצאה ניתנה ור"י חולק בזה ושקיל וטרי תלמודא למפשטה וכתבו הרי"ף והרא"ש ולא איפשיטא בעיין הלכך מלוה על פה לא גבי מיניה דבעל דאיהו דאפסיד אנפשיה דלא איבעי ליה לאוזופי בלא שטר לאיתתא דקיימא לאינסובי ורשב"ם כתב בשם ר"ח דמסוגיא דשמעתא משמע דלגבי הא מילתא שויוהו כיורש משום פסידא דמלוה וכתב הרא"ש בתחילה כלל ל"ט אפילו לא מתה גובה חובו בשטר מנכסים שהכניסה לבעלה : כתב נ"י על דברי הרי"ף נראה דאם בא המלוה קודם שנשאת למחות בידה שתפרעהו או שתייחד לו נכסים כדי שלא יפסיד הדין עמו :

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל וששאלת ראובן שידך לאה וכו' יש לתמוה שאין ענין לתשובה זו עם מה שנחלקו במלוה על פה ואפשר שקיצור יש כאן שהו"ל לכתוב וכתב עוד וששאלת ראובן שידך לאה וכו' ואפשר שאין כאן קיצור ל' ומייתי ראיה מתשובה זו שלא חייב בה הרא"ש אלא משום דסבלונות הוו כמלוה בשטר משמע בהדיא דמלוה ע"פ אינו גובה ותשובה זו בכלל ל"ה סי' ז' ונתן טעם משום דאמרינן בגמרא שאני פרנסה דאית ליה קלא כלומר ומש"ה ה"ל כמלוה בשטר ועוד הביא ראיה

מדכתב הרי"ף איהו דאפסיד אנפשיה דלא איבעי ליה לאוזופי בלא שטר והאי טעמא לא שייך בסבלונות דלאו אורחא דמילתא למיעבד עליה שטר הלכך אי הוו הני סבלונות כמלוה ע"פ גבי להו מנכסי מלוג ואם אין לה נכסי מלוג ויש להשטר נדוניא על בעלה שיכולה לגבות השטר כל זמן שתרצה ראובן גובה סבלונות מבעל דכי היכי דמשועבד לה משועבד נמי לראובן מדרבי נתן אבל אם אין שטר נדוניא עומד לגבות בכ"ז שהאשה רוצה אלא לכשתתאלמן או תתגרש לא אמרינן תמכור שטר נדוניתה בטובת הנאה ויטול המשדך טובת הנאה בחובו או ימכרו לו ב"ד שטר נדוניתה בטובת הנאה מטעמא דאיתא בהחובל דכל לגבי בעל ודאי מחלה ואטרוחי ב"ד בכדי לא טרחינן: ועוד יתבאר פרטי דינים אלו בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן קי"ח ועיין בתשובת מהרי"ק שורש י"ח:

ב"ה ויש לתמוה למה לא יגבה מנדונייתה ויכתבו לבעל פיטור כנגד החוב שפרע ואם אין נדונייתה יותר מן החוב יפטר מכל הנדוניא: כתב רבינו בסי' קי"ח בשם הרא"ש על הכותבים לנשותיהם בשעת נישואין שטר חוב על עצמן שתוכל לגבותו כל זמן שתרצה אם יש עליה חוב שלוותה קודם שנשאת גובה ממנו אבל אם אינה יכולה לגבותו אלא לכשתתאלמן או תתגרש אין ב"ח גובה ממנו ואפי' אם שטר זה עומד לגבות בכל עת שתרצה אם יש עליה חוב שלוותה אחר שנשאת אינו גובה ממנו ואם נתן לה הבעל מתנה אפי' ב"ח שהלוה לה אחר שנשאה גובה ממנו:

סימן צב

סעיף קטן א

אע"פ שהבעל אוכל פירות נכסי אשתו אם התנה עמה שלא יאכלם מהני תנאה כיצד כתב או אמר לה דין ודברים אין לי בנכסיך מהני תנאה וכו' משנה ר"פ הכותב (כתובות דף פג.) הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך הרי זה אוכל פירות בחייה ואם מתה יורשה א"כ למה כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך שאם מכרה או נתנה קיים ובגמרא תני ר' חייא האומר לאשתו פירש"י תני רבי חייא האומר ולא תני הכותב לאשמועינן דבאמירה בעלמא נמי סליק נפשיה בלא שום קנין וכתיבה ע"כ וזהו שכחב רבינו כתב או אמר לה:

סעיף קטן ב

ומ"ש בד"א בכותב או אומר לה כן בעודה ארוסה וכו' שם בגמרא וכי כתב לה הכי מאי הוי והתניא האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו לא אמר כלום אמרי דבי רבי ינאי בכותב לה בעודה ארוסה כדרב כהנא דאמר נחלה הבאה לו ממקום אחר אדם מתנה עליה שלא יירשנה א"ה אפי' נשואה נמי אמר אביי ידו כידה רבא אמר ידו עדיפא מידה

ופירש"י בכותב לה ועודה ארוסה. ודאי מי שהקרקע שלו ובא ליתנו לחבירו צריך לשון מתנה ומתניתין בכותב לה עד שלא זכה בנכסים ומתנה ע"מ שלא יזכה בהם לכשישאנה וא"צ לשון מתנה שהרי אין לו עכשיו רשות בהם: א"ה. דטעמא משום דתקנתא דידיה הוא ויכול למחול עליה אמאי איצטריך דבי רבי ינאי לאוקומה בכותב לה ועודה ארוסה אפי' נשואה נמי: ידו כידה. והרי הוא כשותף בהן וכיון שנכסים שלו צריך לשון מתנה ואין מועיל לשון דין ודברים וכתב הר"ן אהא דאמר ר' ינאי בכותב לה ועודה ארוסה דוקא בכותב לה ועודה ארוסה דשייך בה קצת אבל קודם לכן כיון שאין לו שייכות בנכסים כלל סילוקו לאו כלום הוא :

סעיף קטן ג

ומ"ש רבי' אבל אם נפלו לה משנשאת וכו' שם כתב הרא"ש אמרי דבי רבי ינאי בכותב לה ועודה ארוסה ומסתמא נמי מיירי דנפלו לה בעודה ארוסה וקשה דא"כ אפי' אם לא כתב לה נמי מכרה קיים דהא תנן לעיל עד שלא נשאת ונשאת ר"ג אומר אם מכרה ונתנה קיים וי"ל דמתני' דהכא כתנאי דאמרו לו לר"ג הואיל וזכה באשה לא יזכה בנכסים והרמב"ן כתב דמסתלק הוא מנכסים שנפלו לה לאחר שתינשא דסילוק בעלמא הוא ובמה שאינו ראוי לו עדיין אדם מתנה שלא יזכה בו ומיהו בירושלמי לא משמע הכי דגרסינן התם אמר רבי ירמיה בעו קמיה דר"ז כתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ונפלו לה לאחר מכאן מהו ויש אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו ולא דמי לכותב לה ועודה ארוסה דהתם הנכסים כבר ביד האשה וקצת יש לדחות דירושלמי איירי דכתב לה אחר נישואין דכיון דידו כידה אין הסילוק מועיל לדבר שאינו ברשותו אבל בעודה ארוסה מהני סילוק אפי' לנכסים שנפלו לה משנשאת עכ"ל והר"ן הסכים לדעת הרמב"ן דהאי תנאה מהני אפי' לנכסים שיפלו לה אחר שתנשא וגם ה"ה בפכ"ג מה' אישות כתב דברי הרמב"ן בלי שום חולק:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם שאם קנו מידו בעודה ארוסה בקנין שאין לו דין ודברים בנכסים הרי סילק עצמו מגוף הקרקע וכו' בפרק כ"ג מהלכות אישות וטעמו מדגרסינן בפ' הכותב איבעיא להו קנו מידו מהו ופירש הרי"ף דאמתני' דהכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסייך קאי ומיבעי ליה אי קנו מידו של בעל בעודה ארוסה אי אמרי' דקנין לטפויי אתי ומגופה של קרקע קנו מידו שלא יהא לו זכות בקרקע כלל וכיון שכן אינו אוכל פירות ואסיקנא דמגופא של קרקע קנו מידו ואפי' בעורר ורש"י פי' בענין אחר והרא"ש הקשה על דברי הרי"ף וכתב שפי' רש"י עיקר והראב"ד כתב על דברי הרמב"ם כל מ"ש כאן הבל ורעות רוח ותמה עליו ה"ה וכתב שרבינו האי מפרש כדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ה

וכתב עוד הרמב"ם שאם קנו מידו מהני תנאה אפי' התנה אחר הנישואין וכו' בפרק הנזכר וכתב ה"ה שלמד כן ממה שאמרו בפרק חזקת (בבא בתרא מג.) גבי הא דהאומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו שאם קנו מידו קנה חבירו ולא יהא כח הבעל בנכסי אשתו גדול מכח השותף בחלקו ורש"י כתב איבעיא דבסמוך קנו מידו מהו אברייתא דהאומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו קאי והתוס' הקשו על פירש"י וכתבו דנראה לר"י דאנשואה קאי דאמרינן דידו כידה אי מהני לה שום קנין והר"ן כתב על פירש"י ואסיקנא דמגופה של קרקע קנו מידו וה"ה בנשואה דמהני לפירות אם קנו מידו והרא"ש כתב על פירש"י וקשה מה הועיל שם קנין למי הוא מקנה אותה דדין ודברים אין לי בה אינו אלא לשון הפקר הילכך נראה דאנשואה קאי דלא מהני דין ודברים משום דידו כידה ומיבעיא להו אי מהני קנין ויש לקיים פירש"י דכיון שאומר לחבירו שהוא שותף עמו והקנה לו מוכח שהוא מקנה לו השדה ורב אלפס כתב קנו מידו של בעל ועודה ארוסה מהו וקשה דהא אפי' באמירה מועיל וכוונתו שאם אמר דין ודברים אין לי בנכסייך וקנו מידו אם נסתלק גם מפירות וירושה וקשה כיון דטעמא דלא נסתלק משום דיד בעל השטר על התחתונה או מדקדוק הלשון דבנכסייך ולא בפירות בנכסייך ולא לאחר מיתה לרב אשי מאי מהני קנין לדבר שאינו שלו ממשמעות הלשון ופי' רש"י עיקר עכ"ל והשתא יש לתמוה על רבינו שכתב על דין זה דהרמב"ם ולא נהירא לא"א הרא"ש שהרי הוא ז"ל בתחילה הקשה על פירש"י וכתב כפר"י ואע"פ שאח"כ חזר לקיים פירש"י מ"מ לא סתר פר"י ולא הקשה עליו וצ"ל שסובר רבינו כיון שבסוף דבריו כתב שפירש"י עיקר משמע שהוא סובר דליתיה לפר"י: (ב"ה) ומדקדוק דברי הרמב"ם נ"ל שמה שכתב ואם כתב לה אחר הנישואין לא לענין שיועיל הקנין אחר שנשאת לענין הפירות אע"פ שלא כתב לה אלא דין ודברים אין לי בנכסייך וכדמשמע מדברי ה"ה דא"כ אין בין ארוסה לנשואה כלום אלא לעניין שיהיה מכרה ונתינתה קיים ע"י שיאמר לה דין ודברים אין לי בנכסייך קאמר דאע"ג דבכותב לה ועודה ארוסה א"צ לקנות מידו לענין שיהיה מכרו קיים ואם קנו מידו מועיל אף לפירא אם לא כ' לה אלא אחר שנשאת אם לא קנו מידו אינו מועיל אפי' למוכרה ומתנתה ואם קנו מידו מועיל למוכרה ומתנתה אבל לא לפירות וזה נ"ל ברור בדברי הרמב"ם: כתב המרדכי בפרק הכותב בשם רבינו האי אם יתנה אדם עם אשתו קודם נישואין וכתב לה שאין לי בנכסייך כלום ואחר כך נישאת ומכרה מכירתה קיימת אפי' בנכסים הכתובים כ"ש בנכסי מלוג ואפי' אם תמות בחיי בעלה אינו יכול להוציא מיד הלקוחות וכתב ריצב"א מה שהוסיף לה אפילו נכסים הכתובים בכתובה לא יתכן בעיני לומר שזהו בכלל נכסייך אלא אם כן פירש בהדיא עכ"ל :

סעיף קטן ו
הוסיף להתנות גם על הפירות שאמר לה דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהן וכו' במשנה פרק הכותב (שם) כתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהן אינו אוכל פירות בחייה ואם מתה יורשה רבי יהודה אומר לעולם אוכל פירי פירות עד שיכתוב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהן ובפירות פירותיהן עד עולם ופסקו הרמב"ם והר"ן והר"ש כר"י וכ"נ מדברי הרי"ף שהביאו ברייתא דאלו הן פירות ואלו הם פירי פירות וההיא כר' יהודה אתיא כמבואר בדברי הרא"ש והר"ן ובכותב לה ועודה ארוסה מיירי כמ"ש בראש הסימן:

סעיף קטן ז
ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפרק כ"ג מהלכות אישות ובגמרא אהא דאמרי' וליטעמיך הא דאמר רב יהודה לעולם הוא אוכל פירי פירות דכיון דאכלינהו לפירי פירי פירות מהיכא אלא בדשיירה ה"נ בדשיירה כתב הרא"ש מדקאמר בדשיירה משמע דהדבר תלוי בה ואם תרצה תשייר אבל אין הבעל יכול לכופה ליקח בהם קרקע והרמב"ם כתב ילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות ונראה שסמך על התוספתא דתניא ר' יהודה אומר לעולם הוא אוכל פירי פירות כיצד מוכר פירות וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות וכן מצאתי בירושלמי ונראה דהירושלמי פליג אגמרא דידן דלפום גמ' דידן לא אמרינן מוכר פירות ולוקח בהם קרקע אא"כ שיירה ולקחה בהם קרקע ע"כ והר"ן כתב כלשון הזה מדאמרינן בדשיירה משמע דכי אמרינן לעולם הוא אוכל פירי פירות דוקא בדשיירה ממילא אבל אין הבעל יכול לכופה ליקח בהם קרקע אלא שהרמב"ם כתב ילקח בהם קרקע והוא אוכל וסמך לו על התוספתא דתניא במכילתין ע"כ:

סעיף קטן ח
הוסיף להתנות גם על פירי פירות שאמר בנכסיך ובפירותיהן ובפירי פירותיהן אינו אוכל לא פירי ולא פירי פירות אבל אוכל פירי פירי פירות וכולי בפרק הכותב (שם) אהא דאמר רב יהודה לעולם הוא אוכל פירי פירות עד שיכתוב לה וכולי איבעיא להו פירי פירות דוקא או עד עולם דוקא או תרווייהו דוקא וכתב הרא"ש ולא איפשיטא הילכך בעינן תרווייהו כלומר משום דאשה הויא בעל השטר וידה על התחתונה וכ"כ הר"ן וכ"פ הרמב"ם בפכ"ג מהלכות אישות וכן נראה מדברי הרי"ף שכתב מתני' דר' יהודה כצורתה ומשמע מפשטא דתרווייהו בעינן:

סעיף קטן ט
ומ"ש ואם כתב דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירי פירותיהן ולא הזכיר הפירות וכו' גם בזה בעיא בפרק הכותב ואמרו פשיטא דמכל מילי סליק נפשיה דאי אמר מפירי

פירות וכו' ודחו בגמרא ההכרח שאמרו לפשוט כן וכתב הר"ן ולא איפשיטא בעיין הילכך אמרינן דמפירי פירי הוא דסליק נפשיה מפירי לא סליק נפשיה וכ"כ ר"ח אבל רבינו האי כתב ואסיקנא דמכל מילי סליק נפשיה וגם הרב המגיד כתב בפכ"ג מהלכו' אישות יש מהגאונים שפסקו דכיון דבעיין לא איפשיטא יד בעל השטר על התחתונה ויש מהם שפסקו כפשיטות הגמרא וזה דעת רשב"א ז"ל נראה שהם מפרשים אותה אליבא דר' יהודה ובשאמר עד עולם ולא נזכרה בעיא זו בהלכות ובדברי רבינו ואולי שדעתם לפרשה אליבא דת"ק והלכה כרבי יהודה ולזה לא הזכירוה עכ"ל ורבינו סתם דבריו כדברי האומרים דבעיין לא איפשיטא ויד האשה על התחתונה כתב המרדכי בפ' הכותב על ראובן שחפץ לקנות בית ודואג פן יצטרך למוכרו ותעכב אשתו עליו והתנה עם אשתו שלא תוכל לעכב על ידו בכל עת שיצטרך למוכרו וקבלה עליה ונכתב השטר אינה יכולה לחזור בו:

סעיף קטן י

ועדיין אם מתה ירשנה כתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהן ובפירי פירותיהן בחייך ובמותיך אינו אוכל פירות ולא פירי פירות ואם מתה אינו יורשה שם במשנה:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואם לא הזכיר פירות אלא דין ודברים אין לי בנכסייך וכו' פשוט הוא.

סעיף קטן יב

ומ"ש ואם מכרה ונתנה קיים כבר נתבאר לעיל דמתני' דהכותב היא הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסייך הרי זה אוכל פירות בחייה ואם מתה יורשה א"כ למה כתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך שאם מכרה או נתנה קיים ומשמע מדברי רבינו שכתב זה בבבא זו דדוקא בשלא סילק עצמו מהפירות הוא דאם מכרה ונתנה קיים וכדדייק לכאורה לישנא דא"כ למה כתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך אבל במסלק עצמו מפירות אם מכרה ונתנה אינו קיים ולי נראה דאף במסלק עצמו מפירות אם מכרה ונתנה קיים דאם לא כן למה ליה למימר דין ודברים אין לי בנכסייך הכי הול"ל דין ודברים אין לי בפירות נכסייך:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו וכן אם התנה עמה אם תמות בלא בנים שיחזרו נכסיה לבית אביה הכל לפי תנאה ירושל' כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק הכותב והרמב"ם בפכ"ג מה"א.

סעיף קטן יד

ומ"ש ורשב"ג פליג ואמר שאין תנאי מועיל לבטל הירושה וכו' במשנה פרק הכותב (שם) ואיתמר עלה בגמ' (שם) אמר רב הלכה כרשב"ג. וכתב הרי"ף ולית הלכתא כוותיה

דקיימא לן דבר שבממון תנאו קיים וכתב הר"ן שטעמו משום דרב סבר דמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל ואע"ג דירושת הבעל דרבנן חכמים עשה חיזוק לדבריהם כשל תורה כדאיתא בגמרא אבל אנן הא קי"ל כרבי יהודה דאמר דמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים הילכך ליתא לדרב וכן דעת הרמב"ם בפכ"ג מהלכות אישות אבל ר"ח פסק כרשב"ג ולא מטעמיה אלא משום דהוה כמתנה על דבר שלא בא לעולם והביא ראיה מהירושלמי והאריך הר"ן בזה ובסוף דבריו כתב עיקר הפסק כדברי הרי"ף דלא קי"ל כרשב"ג והא דאיתמר בירושלמי אין מיתת בלא בני וכו' משכחת לה בכותב לה ועודה ארוסה אבל לאחר שנשאת לא אא"כ מחייב עצמו להחזיר ליורשים מה שירש ממנה בכה"ג ודאי מהני עכ"ל. ודברי הריב"ש בזה בתשובה סימן ס"ד וסימן ק"ב והרא"ש ג"כ כתב אחר פסק הרי"ף שר"י ור"ח ובה"ג פסקו כרשב"ג ונשא ונתן בדבר ובסוף דבריו כתב וכיון דליכא ראיה ברורה אית לן למימר כל תנאי שבממון קיים ע"כ. וכבר כתבתי כל זה בארוכה בס"ס ס"ט :

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו ודוקא שהתנה בעודה ארוסה וכו' כבר כתבתי כן בסמוך בשם הר"ן ז"ל וכ"כ הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות אישות וזה לשונו התנה עמה אחר שנשאת שלא יירשנה תנאו בטל ואף על פי שירושת הבעל מדברי סופרים עשה חיזוק לדבריהם כשל תורה ובפרק כ"ג מהלכות אישות כתב וז"ל התנה עמה שלא יירשנה ה"ז לא יירשנה אבל אוכל פירות בחייה וכן אם התנה עמה שיורש מקצת נכסיה וכן אם התנה עמה שאם מתה בלא בנים יחזרו נכסיה לבית אביה הכל קיים במה דברים אמורים שהתנה עמה קודם שתינשא שהנחלה הבאה לאדם שלא ממשפחתו מתנה עליה שלא יירשנה קודם שתהא ראויה לו אבל אם התנה עמה אחר שנשאת תנאו בטל ויירשנה כמו שביארנו עכ"ל. וכתב הרב המגיד כן הכריעו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דהלכה כרשב"ג ודוקא במתנה ועודה ארוסה וכההיא דרב כהנא דאמר נחלה הבאה לו לאדם ממקום אחר אדם מתנה עליה שלא יירשנה אבל משנשאת אין תנאו בירושה כלום דכיון שהירושה ראויה לו אם תמות עתה הו"ל כאומר לא אירש את אבא שלא אמר כלום ואפי' קנו מידו וכך כתב הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכדעת רבינו והירושלמי הנזכר בהלכה הוא בכותב לה ועודה ארוסה א"נ בכותב לה בכתובתה בשעת כניסה אבל אחר נישואין לא אמר כלום אלו דבריהם מסכימים לדעת רבינו ע"כ. וכתב בתשובות הרשב"א סימן תתק"ס דארוסה שאמרו דוקא הוא לפי שיש לו בה שייכות אבל קודם אירוסין אינו כלום וכתב בסימן תתקס"ב על ראובן שכתב שיור לאשתו והערים וגירשה בו ביום והחזירה ואח"כ מתה

בלא ולד והוא טוען שכיון שגירשה נתבטלו תנאים הראשונים והשיור והשיב שאין בדבריו כלום שהמגרש את אשתו והחזירה על דעת כתובה הראשונה החזירה כדתנן בס"פ הכותב (כתובות צ.) ואף על גב דאמר רב הונא עלה ל"ש אלא מנה ומאתים אבל תוספת אין לה היינו דוקא במה שהוסיף לה משלו אבל מה ששייר האב ומה ששיירה האשה הרי היא כעיקר הכתובה שהמכניס על דעת כן הכניסה וכשקבל על דעת כן קבל ועוד שזה מערים הוא ושורת הדין ב"ד דנין ומחייבין אותו:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו אבל אם התנה אחר שנשאת אינו מועיל לבטל ירושה דאוריי' לכאורה נראה דלא דק דבפרק הכותב אמרינן דסבר רב ירושת הבעל דרבנן וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות נחלות אלא שהרב המגיד כתב דבס"פ מי שמת משמע שהיא מן התורה ושזה דעת הראב"ד והרשב"א ז"ל הכותב שטר סילוק לאשתו בשעת החופה מסולק גם משטר ירושה כתב האב לבתו בשעת החופה מהרי"ק בשורש י"ג העושה פיטור לאשתו אם יש במשמעות כל מיני תביעות וערעורים מהרי"ק בשורש י"ג:

סימן צג

סעיף קטן א

מת הבעל בחיי אשתו או שגירשה גובה כתובתה אבל לא קודם אף ע"פ שהכתובה היא כמו שטר חוב אינה נגבית בכל עת אלא לכשתאלמן או תתגרש מבואר בכמה דוכתי (כתובות פא.) שלא ניתנה כתובה לגבות מחיים. כתוב במישרים נכ"ג ח"י שנשאל הרשב"א על ראובן שהיה לעכו"ם חוב עליו ותבעו בדיני עכו"ם ובאת אשתו עם כתובתה וסלקה העכו"ם והגבו לה נידוניתה ואח"כ בא שמעון בשטר חוב לתבוע ראובן בדיני ישראל ובאת אשתו ואמרה כל זה הוא משלי כי כבר הגבו אותי מנדוניתי באלו הנכסים והשיב מה שגבה בדיני עכו"ם שלא כדין גבתה כב"ח שגבה קודם זמנו מה שגבה לא גבה וכ"ש כתובה שמא לא תבא לידי גוביינא לעולם אם תמות היא בחיי בעלה ומה שכתב בעל העיטור דנידוניתה ניתנה ליגבות מחיים אין דעתי נוטה כך שכולן מכניסות לבעל שלא יפרע ממנו אלא באלמנות או בגירושין ועוד מספר כתובה נלמוד שכוללין נידוניא ותוספת יחד ואין מחלק בזמן פרעונן וזה נ"ל ברור עכ"ל :

סעיף קטן ב

ואם תתגרש אין לה עסק עמו אלא נוטלת כתובתה והולכת בד"א שנתן לה כתובתה בלא איחור אבל אם מעכב מליתנה לה חייב במזונותיה עד פרוטה אחרונה ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ"ק דמציעא ובפירקא בתרא דכתובות וכתב הרי"ף דמשמע דגמרא דידן לית לה האי סברא דירושלמי וכיון שכן לא קי"ל כוותיה והרא"ש דחה ראייתו

וכתב שגם בעל העיטור דחה ראייתו ובסוף דבריו כתב הרא"ש וכיון שאין ראיה ברורה דפליג תלמודא דידן אירושלמי עבדינן כוותיה ונימוקי יוסף כתב שדעת קצת אחרונים לסמוך על הירושלמי וכדעת בעל העיטור וכתב הראב"ד שאין לזוז מדברי הרי"ף שדבריו דברי קבלה וכ"ש לאפוקי ממונא ע"כ. וכן דעת הרמב"ם שהשמיט הירושלמי הזה וכן דעת הריב"ש בתשובה וכתב שכן כתב הרשב"א בתשובה בפשיטות וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן ע"ב וכתב עוד הריב"ש שאפי' לאותם שנטו לסברת הירושלמי בגרושה נראה שאין לומר כן בחלוצה שהרי הרא"ש שנטה קצת לדברי הירושלמי נדחק לדחות ראיות הרי"ף ולומר דודאי אין טעם הירושלמי מן הדין אלא תקנה שתקנו כדי ליפות כח האשה לתת לה כתובתה בעין יפה ולא על יד וא"כ יש לנו לומר שכשתיקנו בני מערבא לא תיקנו אלא על המגרש לבד אבל על היורשים לא תיקנו אפילו בגרושה דדוקא בחייו אבל לאחר מיתת המגרש אין לה מזונות על היורשים וה"ה לחלוצה:

סעיף קטן ג

וכן אם זרק לה גט בר"ה ספק קרוב לו ספק קרוב לה חייב במזונותיה מימרא דרבי זירא פ"ק דמציעא (דף יב:) ובפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צז:) ומ"ש ודוקא בחייו אבל אם מת אין היורשים חייבי לזונה בפרק אלמנה ניזונת וכתב רש"י דטעמא משום דבחייו כיון דמעוכבת בשבילו מלינשא חייב במזונותיה אבל לאחר מיתה לא דדילמא גירושין הוו ומספיקא לא מפקינן ממונא:

סעיף קטן ד

נתאלמנה חייבים היורשים לזונה כתנאי כתובה וכו' פרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צה:) ופרק נערה שנתפתתה (דף לב:) במשנה ופירוש כל ימי מיגר ארמלותיך כל ימי משך אלמנותיך. ומ"ש אפי' לא נכתב בכתובתה במשנה פרק נערה שנתפתתה אם יש אלמנה ניזונת מנכסי הארוסה מן האירוסין אכתוב בסימן קי"ב בס"ד:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואפי' אם צוה בשעת מיתתו אל תיזון אלמנתי מנכסי אין שומעין לו כ"כ הרמב"ם בפרק י"ט מהלכות אישות והוא פשוט שאין בידו להפקיע חוב שנשתעבדו נכסיו לו ודוגמת זה אמרינן בס"פ מציאת האשה (כתובות סח:) האומר אל יזונו בנותי מנכסי אין שומעין לו:

סעיף קטן ו

ומ"ש אבל אם התנה בשעת נישואין שלא תיזון אלמנותו מנכסיו הוי תנאי שבממון וקיים זה פשוט ומתבאר מפלוגתא דאנשי יהודה וגליל דבסמוך והא דפלוגתא דאנשי יהודה וגליל וס"פ נערה שנתפתתה תנן לא כתב לה ואת תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי כל

ימי מיגר אלמנותיך בביתי חייב מפני שהוא תנאי ב"ד כך היו אנשי ירושלים כותבים ואנשי הגליל היו כותבים כאנשי ירושלים ואנשי יהודה היו כותבים עד שירצו היורשים לפיכך אם רצו היורשים נותנין לה כתובתה ופוטרין אותה:

סעיף קטן ז
ומ"ש ופלוגתייהו בסתם שלא פירש אבל אם פירש הכל לפי תנאו הכי משמע מפשטא דמתניתין:

סעיף קטן ח
ומ"ש ופסק רב הלכה כאנשי יהודה ושמואל פסק כאנשי גליל בפרק הנזכר:

סעיף קטן ט
ומ"ש וכתבו ר"ח ורי"ף דבמקום שיש מנהג ידוע וכו' ואם אין מנהג ידוע יעשו כשמואל בפרק הנזכר וכן דעת הרא"ש ג"כ וכן פסק הרמב"ם בפי"ח מהל' אישות. כתב הרשב"א שאלת בראובן שחלה והביאו חנוך בנו לתוך ביתו וסיפק צרכיו ומת וקברו ולאה אשתו של ראובן הפקידה מטלטלין ביד חנוך ועכשיו תובעת אותם ממנו השיב חנוך אני הוצאתי הוצאות על אבי ועל קבורתו ועל תכריכין ואני תופס אותם בשביל אותם הוצאות טענה לאה אותם מטלטלין שלי היו ואין לך לתפוס בשלי השיב חנוך איני יודע שהן שלך מה שקנתה אשה קנה בעלה. תשובה הדין עם לאה מכמה טעמים כי מה שטענה שהמטלטלים שלה נאמנת וצריך להחזיר לה ואפי' היה הבעל קיים וכדתניא בפרק חזקת (בבא בתרא נא:) קיבל מן האשה יחזיר לאשה וזה אינו יודע שאינם שלה שיתפוס בהם אלא איני יודע שהן שלך טען ומה שקנתה אשה קנה בעלה שטען אינו כלום כי שמא נתנו לה אחרים ע"מ שאין לבעלה רשות בהם והיינו דאמרינן בפרק חזקת קיבל מן האשה יחזיר לאשה ועוד דמה שקנתה אשה לא קנה בעלה אלא לפירות והרי הוא כנכסי מלוג ואם מת הבעל הרי הם שלה לגמרי ולא עוד אלא אפילו מטלטלין דאב שנטלן חנוך והוציא הוצאות על אביו ואפי' בצרכי קבורתו אם כתב ראובן לאשה מטלטלי אגב מקרקע האשה מוציאה מידו ואפילו היה מוטל לפניה רצתה היא גובה כתובתה והוא נקבר מן הצדקה וכדתניא בתוספתא דכתובות עכ"ל וכבר כתבתי תשובה זו בסימן פ"ו: גרסינן בגמרא בפרק הנזכר (כתובות נ"ד.) ההיא בת מחוזא דהות נסיבא לנהרדעא אתו לקמיה דר"נ שמע לקלה דבת מחוזא היא אמר בבל וכל פרוודהא נהוג כרב אמרו ליה והא לנהרדעא נסיבא אמר להו נהרדעא וכל פרוודהא נהוג כשמואל וכתב הריטב"א ש"מ דמאן דנסיב איתתא מדוכתא אחריתי אדעתא דתדור עמו בדוכתיה הולכים בה אחר מנהג מקומו שבאה לשם. וכבר כתבתי זה בסימן ס"ו : כתב הרשב"א (סי' תש"ה) שאלת ראובן נפטר והניח אלמנתו מעוברת וילדה בת ויש לראובן אחים

אם יכולה לתבוע כתובתה קודם שתגיע הבת לל' יום תשובה יכולה לתבוע כתובתה מעכשיו שאפי' תמות הבת תוך ל' יום חולצת ולא מתייבמת עכ"ל:

סעיף קטן י

ואין חילוק בין אם הנכסים מרובים למועטים וכו' הכא אין חילוק אלא בכל ענין אם יש אלמנה ובן או אלמנה ובת תיזון היא עם הבן או עם הבת וכו אבל אם יש אלמנה ובן ובת והנכסים מועטין וכו' ידחו הבן והבת ותיזון האלמנה לבדה עד שתגבה כתובתה בר"פ מי שמת (בבא בתרא קמ.) אהא דתנן מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובים הבנים יירשו והבנות יזונו וכו' איבעיא לן אלמנה מהו שתמעט בנכסים אלמנה ובת איזה מהן קודמת ופשטינן מינייהו חדא דא"ר אבא אמר רב אסי עשו אלמנה אצל הבת כבת אצל האחין בנכסים מועטים מה בת אצל אחין הבת ניזונת והאחין ישאלו על הפתחים אף אלמנה אצל הבת אלמנה ניזונת והבת תשאל על הפתחים ופירשו התוס' דודאי אם אין כאן אלא אלמנה אצל הבנים שניהם שוים בנכסים וכן אם אין כאן אלא אלמנה ובנות דלא תקנו נכסים מועטים אלא לבנות שהם יוצאי יריכו והם בנות ירושה במקום שאין בנים ואע"ג דמיחסרא גוביינא ואי מינסבא לית לה אבל לאלמנה אצל הבנים או אצל הבנות לא רצו חכמים לתקן דין נכסים מועטים אצל האלמנה שלא רצו לעקור דין ירושה מן הבנים אצל האלמנה והשתא מיבעיא ליה כשיש בנים ובנות שיש כבר דין נכסים מועטין בשביל בנות אי ממעטת נמי האלמנה ותיזון האלמנה עם הבנות או דילמא כיון דאי מינסבא לית לה מזוני השתא נמי לית לה אלא הכל יהיה לבנות ואי ממעטת מ"מ לא תיזון האלמנה עמהן אלא עד שיבגרו הבנות והא דקאמר בסמוך דאלמנה אצל הבת אלמנה ניזונת והבת תשאל על הפתחים היינו שיש שם בנים עם הבנות שיש כאן דין נכסים מועטים אצל בנות אבל אי ליתנהו לבנים לא תטול האלמנה כלום עכ"ל וכתבו דהכי איתא בתוספתא וכן משמע בירושלמי וכ"כ הרא"ש בפסקיו וז"ל פי' הרמב"ן דפשיטא ליה שאם הניח אלמנה ובנים בלא בנות דאין שייך לומר באלמנה נכסים מועטים לומר האלמנה תיזון והבנים ישאלו על הפתחים וכן נמי אם לא הניח אלא אלמנה ובת לא אמרינן האלמנה תיזון והבת תשאל על הפתחים וה"ט לפי שאין שיעור קצוב לאלמנה לפי שפעמים נשאת ברחוק זמן ופעמים בקרוב ואין לדבר קצבה עד אימת הוו מרובים ואימת הוו מועטין הילכך לא תקנו לעקור מן התורה דבר בשביל מזונות האלמנה אבל בנות יש להן קצבה עד שיבגרו והך בעיא מיירי כשיש בנים ובנות ואלמנה ואין מזון לבנים ובנות עד שיבגרו הילכך בלא אלמנה נעשו הנכסים מועטים ונסתלקו הבנים ומיבעיא ליה כיון דאלמנה ובנות באות מכח תנאי כתובה איזו מהן

קודמת עכ"ל. והר"ן כתב ולפום פשטא דגמרין משמע דאלמנה אצל הבת בלא בן קאמר ומשמע דכיון שאלמנה דוחה את הבת כ"ש שדוחה את הבן ואמרינן דאלמנה ניזונת ובן ישאל על הפתחים דק"ו הוא אם בת שדוחה את הבן נדחית מפני האלמנה כ"ש שהבן נדחה מפניה ומיהו מ"מ תמיה מילתא שא"כ לא שבקת חיי ליורש במקום אלמנה דהא כתיבנא לעיל דכל היכא דקודמת מוציאין לה מעכשיו דמי פרנסתה כל ימי חייה ונמצאו רובן של יורשים הולכים בפחי נפש אבל בירושלמי משמע שאין אלמנה קודמת אלא עם בת במקום בן אבל אלמנה עם הבן בלבד או עם הבת בלבד אינה קודמת אלא שניהם נזונים ביחד וסמכו עליו רוב המפרשים ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל נראה שלא סמך עליו וכן דעת הרמב"ן נוטה לו עכ"ל ודברי הרמב"ם הם בפי"ט מה"א וכתב ה"ה שדעת הרמב"ן נראה שהוא כדעת הרמב"ם ז"ל וכתב עוד ודע כשהאלמנה דוחה את הבנות כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל שמוציאין לאלמנה מזון עד זמן שאומדים ב"ד שראויה לחיות אם זקנה ואם ילדה ומעמידין ביד שליש והוא מפרנסה אחד לשלשים יום כדרך שאמרו בלוקח כנזכר פי"ג עכ"ל ורבינו סתם כאן דבריו כדברי הירושלמי וכדעת התוס' והרא"ש ובסי' קי"ב כתב מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בזה :

סעיף קטן יא

ומ"ש אם יש אלמנה ובן או אלמנה ובת וכו' ואפי' אם תינשא הבת ומכנסת הנכסים לבעל היא תיזון מהם אפי' אחר מיתת הבת בס"פ יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ט) שלח רבין מי שמת והניח אלמנה ובת אלמנתו ניזונת מנכסיו נשאת הבת אלמנתו ניזונת מנכסיו מתה הבת א"ר יהודה בן אחותו של ר' יוסי בר חנינא ע"י היה מעשה ואמרו אלמנתו ניזונת מנכסיו ופר"ש נשאת הבת והכניסה הנכסים לבעל אלמנתו ניזונת מנכסיו ומפרש בגמרא טעמא משום דאע"ג דבעל בנכסי אשתו לוקח הוי ואין מוציאין למזון האשה מנכסים משועבדים הכא שויוה רבנן כיורש משום פסידא דאלמנה כתב סמ"ג מי שמת והניח אלמנה ובת מזונות האלמנה קודמין למזונות הבת וכן נשאת הבת אין נוטלין עישור נכסים מפני מזונות האלמנה עכ"ל: כתב הריטב"א בר"פ ב' דייני והלכה כחנן ודעת הרמב"ם דדוקא מי שהלך בעלה למדינת הים אבל אלמנה אין נותנין לה מזונות אלא בשבועה דטפי מתפיס איניש צררי לאחר מיתה כדי שלא תתבזה אצל היתומים ואינו מחוור דהא שמואל דאמר אין פוסקין מזונות לאשת איש בששמעו בו שמת מודה דפוסקין ועוד דבפרק השולח(ל"ה) בההיא איתתא דחשידא אשבועה ותבעה כתובתה וכו' אמר לה מזוני נמי לית לך דאמר שמואל התובעת כתובתה בב"ד אין לה מזונות

ואם איתא למה לי מדשמואל תיפוק לי דבעיא שבועה והיא חשודה אלא ודאי דאלמנה נותנין לה מזונות בלא שבועה עכ"ל:

סעיף קטן יב

אלמנה שתבעה כתובתה בב"ד אין לה עוד מזונות אפי' לא פרעה וכו' בס"פ נערה שנתפתתה (כתובות דף נד י) אמר רב יהודה אמר שמואל התובעת כתובתה בבית דין אין לה מזונות ומסיק בגמרא דדוקא בב"ד אבל שלא בב"ד יש לה מזונות וכ"כ הרא"ש ומשעת תביעה אין לה מזונות בפ' השולח:

סעיף קטן יג

ומ"ש ואפי' בב"ד לא הפסידה אא"כ תבעה מעצמה אבל אם תבעה מדוחק שלא נתנו לה מזונות או שרימוה וכו' על האי מימרא דתובעת כתובתה אין לה מזונות כתב הרא"ש ירושלמי ובלבד מן השופי אבל מן האונס לא כהדא ארמלתא דר' אבהו רימו בה ואמרו לה בר כהן בעי לך תבעה פורנא ואבדה מזונות מן דאתידעון מיליא אילין עובדא קמיה דרב אסי חזר לה מזונות פי' רימו בה ואמרו אדם גדול רוצה לישא אותך וכשידע רב אסי שרימו בה החזירה למזונותיה וכ"נ אם לא רצו לזונה ומחמת זה תבעה כתובתה אין זה מן השופי ואית לה מזוני עכ"ל. והרי"ף לא הביא הירושלמי הזה וגם הרמב"ם השמיטו ואפשר שטעמם משום דכיון דגמרא דידן לא מפליג בדיני משמע דסבר שאין חילוק בדבר דאם איתא לא הוה שתיק מיניה : כתב הריב"ש בתשובה סימן ת"פ על ש"מ שכתב בצואתו אני מניח שתהא אשתי ניזונת כל ימי מיגר אלמנותה יתר על כתובתה נראה שאין אלמנה זו מפסדת מזונות בתביעת כתובתה בב"ד ולא בשאר הדברים שמפסדת אותם כשאוכלת בתנאי ב"ד והאריך בטעם הדבר. וכתב עוד דכיון דאוכלת מכח מתנת בעלה ולא בתקנת חכמים אין מעשה ידיה ליתומים:

סעיף קטן יד

תבעוה לינשא אפילו מתפייסת לא הפסידה מזונותיה וכן אם כחלה או פרכסה וכו' בס"פ נערה שנתפתתה (כתובות דף נד.) אמר רב נחמן אמר שמואל תבעוה לינשא ונתפייסה אין לה מזונות ומפרש בגמרא דאפילו לא נתפייסה נמי אם אמרה מחמת בני אדם שאינן מהוגנין לי אין לה מזונות אמר רב חסדא זינתה אין לה מזונות אמר רב יוסף כיחלה ופרכסה אין לה מזונות ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב יהודה אמר שמואל התובעת כתובתה בב"ד אין לה מזונות וכתבו התוס' ולית הלכתא ככל הני שמעתתא בר מתבעוה לינשא דההיא עדיפא אבל הרי"ף השמיט גם מימרא דתבעוה לינשא משמע דגם עלה קאי הא דאמר ולית הלכתא ככל הני שמעתתא וכתב הרא"ש דנראין לו דברי הרי"ף וכ"ד הרמב"ם בפרק י"ח מה"א:

סעיף קטן טו
ומ"ש רבינו נתארסה הפסידה מזונותיה כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה שהוא פשוט שהרי תנאי במזונות אינו אלא משך ימי אלמנותה וכיון שנתארסה אשת איש נקראת ולא אלמנה. ולפי דבריו אם שידכה עצמה עדיין יש לה מזונות דמשודכת אינה נקראת א"א וזה דבר תימה דכיון ששידכה עצמה לאחר כבר הפקיעה מעליה כבוד בעלה הראשון ואיך יתכן שתהיה ניזונית מנכסיו לכך נראה לי דאע"ג דבדוכתי אחריני לא קרי ארוסה אלא למקודשת הכא למשודכת קרי ארוסה דימי אלמנותיך משמע כל זמן ששם בעלה הראשון נקרא עליה שאומרים זו אלמנתו של פלוני אבל כיון ששידכה עצמה לאחר אין שם בעלה הראשון נקרא עליה שאינה נקראת אלא משודכת של פלוני:

סעיף קטן טז
מכרה או משכנה כתובתה או שעשתה כתובתה אפותיקי לב"ח בין בב"ד בין שלא בב"ד הפסידה מזונותיה ברייתא וגמרא סוף פרק נערה שנתפתתה (כתובות נד.) ופירש"י אפותיקי. קרקע המיוחד לכתובתה עשאה אפותיקי לב"ח שלה ובסמוך יתבאר בדברי רבינו דלא איבדה מזונותיה אא"כ מכרה או משכנה כל כתובתה אבל אם שיירה מקצת ניזונת:

סעיף קטן יז
ומ"ש בין בחיי בעלה בין אחרי מות בעלה ב"ה כ"כ רמב"ם בפרק י"ח:

סעיף קטן יח
ומ"ש מחלה כתובתה לבעלה הפסידה מזונותיה בס"פ נערה שנתפתתה (כתובות נג.) יתיב רבין בר חיננא קמיה דר"ח וקאמר משמיה דר"א מוחלת כתובתה לבעלה אין לה מזונות א"ל אי לאו דקאמרת לה משמיה דגברא רבה ה"א לך משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו ואע"פ שכתבו הר"ן וה"ה שיש פוסקים כר"ח דמוחלת כתובתה יש לה מזונות הרמב"ם בפי"ח מה"א פסק כר"א וכתב ה"ה דטעמא משום דהא דר"ח גופיה לא אמרה דוקא אלא באי לאו ובדרך דחייה ועוד דאפילו פליגי בהדיא דילמא הלכה כר"א לגבי ר"ח וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרא"ש וגם הר"ן כתב שדברי הרמב"ם נראה עיקר:

סעיף קטן יט
ומ"ש ודוקא אחרי מותו וכו' כ"כ שם הרא"ש וכן פי' רש"י אין לה מזונות באלמנותה דתנאי כתובה ככתובה עכ"ל וטעמא משום דבחייו לא תנאי כתובה נינהו דהא תקנו מזונות תחת מעשה ידיה וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל אבל הרמב"ם כתב

בפי"ז מהל' אישות המוחלת כתובתה לבעלה איבדה כל תנאי כתובה ואפי' מזונות אין לה עליו:

סעיף קטן כ

ומ"ש ודוקא שמכרה או משכנה או מחלה כל הכתובה אבל שיירה מקצתן ניזונת פלוגתא דתנאי בפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צח.) ואסיקנא התם ההיא אתתא דתפסה כסא דכספא בכתובתה קא תבעה מזוני אתאי לקמיה דרבא א"ל ליתמי זילו הבו לה מזוני לית דחש להא דר"ש דאמר לא אמרינן מקצת כסף ככל כסף:

סעיף קטן כא

ומ"ש אפי' לא שיירה אלא תוספת ומכרה או מחלה כל העיקר ניזונת בשביל התוס' בריש פרק אף על פי (כתובות דף נד:) אהא דתנן אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה מוסיף דייק בגמרא רצה לכתוב לא קתני אלא רצה להוסיף מסייע לרבי איבו א"ר ינאי דאמר תנאי כתובה ככתובה דמי נ"מ לתובעת ולמוכרת ולמוחלת ופירש"י תנאי כתובה. תוספת: לתובעת. שאמרו התובעת כתובתה בב"ד אין לה מזונות תובעת תוספת נמי אין לה מזונות וכתבו התוספות והרא"ש דל"נ דקי"ל כרבנן בפרק אלמנה דאמרי מכרה או משכנה מקצת כתובתה יש לה מזונות הילכך נראה לפרש שאם תבעה מנה או ק"ק ושיירה תוספת כאילו לא תבעה אלא מקצת מנה או ק"ק וניזונת בשביל התוספת א"נ אם תבעה כתובתה בסתם התוספת בכלל ואבדה מזונותיה עכ"ל הרא"ש ז"ל וכ"כ בתשובה להרמב"ן סי' מ"ח והרי"ף כתב לתובעת ל"ש תובעת כתובתה בב"ד ול"ש תובעת תוספת אין לה מזונות וכ' הר"ן איכא למידק דהא אסיקנא דמקצת כסף ככל כסף כלומר שאפי' נפרע' מקצת כתובתה יש לה מזונות בשביל אותו מקצת כסף שנשאר בכתובתה ואיפשר דתובעת שאני שכ"כ היא מעיזה פניה בב"ד בתביעת מקצת כתביעת כולה ולפיכך הפסידה מזונותיה והרמב"ן כתב שדעת הרי"ף היה לומר שכשם שמפסדת מזונות בתביעת עיקר אע"פ שלא גבאתו כך מי שנפרעת כתובתה וניזונת מחמת תוספת אם תבעתו בב"ד הפסידה מזונותיה כאילו גבאתו ואחרים פירשו בהיפך שאם תבעה עיקר כתובתה עדיין יש לה מזונות בשביל התוספ' ואין הלשון מתיישב לפ"ז אבל הנכון דה"ק ולתובעת שאם תבעה כתובתה סתם הרי כאילו תבעה בפירוש עיקר ותוספת ושוב אין לה מזונות ע"כ והרמב"ם בפי"ח כתב דין תוספ' כתובה כדין העיקר לפיכך אלמנה שתבעה או מכרה או מחלה או משכנה תוספ' כתובתה עם העיקר אין לה מזונות ואם תבעה מקצת והניחה מקצת ה"ז כמי שתבעה מקצת העיקר והניחה מקצתה וכל המוכרת או המוחלת סתם מכרה התוספ' עם העיקר ששניהם כתובה שמם בכ"מ עכ"ל . וכתב הרב המגיד שנראה שהוא ז"ל מפרש הא דאמרינן נ"מ לתובעת

כמו שפירש הרמב"ן ז"ל דעת ההלכות ועיקר: ומ"ש וכל המוכר וכו' מבואר בגמרא שהתוספת כעיקר היא למוכרת ולמוחלת: כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח אם תבעה הנדוניא ואפילו נפרעת ממנה אינה מפסדת מזונות ותהא ניזונת משום מנה ומאתים ותוספת משום דמזוני בתר עיקר כתובה גריר כ"כ המפרשים בשם הרשב"א וכ"כ פי"ח מה"א עכ"ל. משמע אע"פ שנדוניתה מאה מנה ולא תבעתה כיון שתבעה עיקר ותוספת שוב אין לה מזונות דנדוניא הרי היא כחוב דעלמא ואינה ענין למזונות וכ"נ מדברי הריטב"א שאכתוב בראש סימן ק"ג :

סעיף קטן כב

ומ"ש וכתב א"א הרא"ש ז"ל ומיהו אם ירצו היורשים יפרעו לה המותר של הכתובה ומסלקין אותה אפי' אנשי גליל וכו' בפרק אלמנה ניזונית כתב כן וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן קי"ח:

סעיף קטן כג

ומ"ש אם תבעה כתובתה בסתם לא אמרינן אין דעתה אלא העיקר וכו' כבר נתבאר בסמוך: כתב הרשב"א בתשובה קרוב הדבר שכל שלא מחלה כל מ"ש בכתובתה לא מחלה מזונותיה ואין אומרים שהמזונות תלויה בעיקר הכתובה בלבד שהם מנה וק"ק וכל שמחלה מנה וק"ק אבדה מזונותיה שהרי אפילו לא מחלה מה שהוסיף לה יותר על מנה וק"ק לא אבדה מזונותיה ואף על פי שאין התוספת מעיקר תקנת חכמים אף אנו נאמר כן בנדוניא ואי נפשכם לומר דשאני תוספת דא"ר ינאי תוספת כתובה ככתובה י"ל דאף נדוניא בכלל דברי רבי ינאי וכן פי' קצת מפרשים וע"כ יש לנו להודות להם במקצת מה שאמר רבי ינאי דהא אמרינן נ"מ למוכרה ולמוחלת וע"כ אם מחלה כתובתה סתם או מכרה סתם גם הנדוניא בכלל וא"כ י"ל דמאי דאמר רבין בר חיננא מוחלת כתובתה לבעלה אבדה מזונותיה כל מ"ש בכתובתה קאמר והבו דלא לוסיף עלה דהא אמר רב חסדא אי לאו דאמרת לה משמיה דגברא רבה וכו' ועוד שכל שמחלה סתם מקצת מכתובתה אנו אומרי' מהנדוניא מחלה שא"ת כדברי הטוען שכל שלא טרחה בו כגון מנה וק"ק או תוספת מחלה תחילה אדרבא בא ונאמר דכל שלא תפסיד בו מזונות מחלה ולא מחלה מה שתפסיד בו מזונות וא"ת שאין האשה בקיאה אף אנן נאמר שאינה יודעת מה בין עיקר כתובה ותוספת לנדוניא ועוד מה שטען הטוען שמן הסתם ידה על התחתונה שהיא קרויה בעל השטר מסתברא דבמקום הזה הבעל קרוי בעל השטר וידו על התחתונה לפי שהבעל לא פרע לה כלום והיא משלה היא מוחלת וכל מקבל מתנה או לוקח קרוי בעל השטר להיות ידו על התחתונה ואינו דומה למה שאמרו בפרק גט פשוט שטר לך בידי פרוע הגדול פרוע והקטן אינו פרוע שאני התם שהלוה פרע וכיון

שהמלוה מודה שפרע לו שטר אחד אם טוען שלא פרע אלא הקטן עליו להביא ראיה אבל בנותן או מוחל שטר שיש לו על ראובן נ"ל דראובן מקבל מתנה הוא ועליו הוא להביא ראיה מה נתן לו או מה מחל לו ותדע מדא"ל התם רבינא לרבא אלא מעתה שדי מכורה לך שדה גדולה מכורה לו וא"ל שאני התם דיד בעל השטר על התחתונה אלמא יש הפרש בין אומר שטר לך בידי פרוע לנותן שטרו וכן י"ל שה"ה במוחל עכ"ל: כתב הר"ן בפרק אלמנה ניזונית אהא דתנן נתנה כתובתה לאחר לא תמכור אלא בב"ד משמע דדוקא לאחר אבל מחלה ליורשים יש לה מזונות והכי איתא בירושלמי אבל הרשב"א כתב דלפום גמרין לא משמע הכי ולא דמי למוחלת כתובתה לבעלה דהתם סומכת היא עליו שלא ימנע מזונותיה ולא מחלה להו אבל מוחלת ליתומים כיון שאין לה עליהם כתובה הא אסתלקא מביתייהו לגמרי ואין לה עליהם מזונות ע"כ. ולפי מה שכתבתי שהסכמת גדולי המורים לפסוק הלכה כר"א דאמר מוחלת כתובתה לבעלה אין לה מזונות כ"ש דמוחלת ליתומים אין לה מזונות:

סעיף קטן כד

כתב הרי"ף כשאין בנכסים שתתפרנס מן הריוח וכו' בפרק אלמנה ניזונית אהא דגרסינן התם בעו מיניה מרב ששת מוכרת למזונות מהו שתחזור ותטרוף לכתובה א"ל תניתוה מוכרת והולכת עד כדי כתובתה וסמך לה שתגבה כתובתה מן השאר ש"מ שיירה אין לא שיירה לא כתב רב אלפס מהא שמעינן דלית לה לזבוני אלא כדי כתובתה אבל יתר מכתובתה לא וק"ל הא דגרסינן בפרק ב' דייני גזירות (כתובות קז:) האשה שהלכה היא ובעלה למ"ה ובאה ואמרה מת בעלי רצתה ניזונת רצתה גובה כתובתה אמרה גרשני בעלי מתפרנסת והולכת עד כדי כתובתה ואוקמה שמואל בששמעו בו שמת ואקשינן ומ"ש עד כדי כתובתה ופרקינן איהי אפסדא אנפשה דאמרה גרשני בעלי וש"מ דאי לא אמרה גרשני בעלי ניזונת והולכת עד לעולם ומסתברא לן פירוקא דהאי קושיא דהא דתניא מוכרת והולכת עד כדי כתובתה אבל יתר מכדי כתובתה לא בדלא איפשר לה לאיתזוני אלא מקרקעי הילכך לית לה לזבוני אלא כדי כתובתה והך אחריתא דש"מ דניזונת לעולם בדאיפשר לה לאיתזוני מפירי דקרקעי ומאגרא דבתי ומאי דדמי ליה עכ"ל וכתב הרא"ש על זה ודברים של תימה הן היאך דקדקו מכאן דאינה מוכרת למזונות אלא עד כדי כתובה הא בהדיא מוכח מברייתא שהשאר הוא כדי כתובה שתגבה מהם כדי כתובתה וקמ"ל דמה שמכרה למזונות אינה חוזרת וטורפת לכתובתה דאחריות דנפשה קבילת עלה אבל אם אינה חוששת על גביית כתובתה יכולה להיות ניזונת לעולם עכ"ל. וגם הר"ן כתב שאין דברי הרי"ף מחוורין דכי קתני מוכרת ואוכלת עד כדי כתובתה לאו

למימרא שלא תהא רשאה למכור למזונות אלא כדי כתובתה ותו לא אלא עצה טובה קמ"ל שלא תמכור הכל אלא לצורך מזונות שאם תעשה כן איפשר דאתי מלוה בשטר ויטרוף הדמים מידי הלקוחות (דעדיין הם בידם שאינם נותנים לה רק מעט מעט כל ל' יום) ואינה יכולה לחזור לטורפן מחמת כתובתה דה"ל מטלטלים ולא משתעבדי לכתובה ומשום הכי קאמר שתשייר במכירתה כדי כתובתה כדי שתוכל לגבותו מחמת כתובתה ולא יוכל להפסידה מלוה בשטר וכן פירשו בתוספות והראב"ד ז"ל דעד כדי כתובתה עד שתשייר כדי כתובתה קאמר ואף במקצת נוסחי הלכות מצאו כתוב כך שחזר בו הרי"ף בסוף ימיו והגיה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ח מה"א עכ"ל וגם ה"ה כתב שם שכדברי הרמב"ם עיקר וכן העלו האחרונים ז"ל וגם המרדכי כתב על דברי הרי"ף רש"י לא פירש כן אלא ניזונת לעולם יותר מכדי כתובה וכן בירושלמי עכ"ל:

סעיף קטן כה

אלמנה שהיא ענייה ופרוצה וכו' בר"פ אלמנה ניזונית (כתובות דף צו.) א"ר יוחנן משמיה דרבי יוסי בן זמרא אלמנה ששהתה ב' וג' שנים ולא תבעה מזונות איבדה מזונות השתא ב' איבדה ג' מיבעיא ל"ק כאן בענייה כאן בעשירה א"נ כאן בפרוצה כאן בצנועה אמר רבא לא אמרן אלא למפרע אבל להבא יש לה ופירש"י עשירה. היכולת בידה להמתין הילכך א"נ לא תבעה לאו מחילה היא עד ג' שנים אבל ענייה מדלא תבעתן מחלה: צנועה. בושה לבא בב"ד הילכך בב' שנים לאו מחילה היא: אלא למפרע. אותן ב' שנים שעברו איבדה וכתב הרא"ש הילכך לא איבדה בב' שנים עד שתהא ענייה ופרוצה ע"כ נראה שטעמו משום דכיון דאיכא תרי לישני ה"ל ספיקא כל שאינה ענייה ופרוצה וכיון דסתם אלמנה אית לה מזוני ונכסי בחזקתה קיימי כל זמן שלא נשאת כדאמרינן בפרק אלמנה ניזונת (שם:) גבי בעיא דיתומים אמרו נתננו וכו' מספיקא לא אמרינן מחלה אבל הרמב"ם כתב בפי"ח אלמנה ענייה ששהתה ב' שנים ולא תבעה מזונות או עשירה ששהתה ג' שנים ולא תבעה ויתרה ואין לה מזונות בשנים שעברו אלא משעה שתבעה ואם שהתה פחות מזה אפי' יום א' לא ויתרה אלא תובעת ונוטלת מזון השנים שעברו עכ"ל וכתב הרב המגיד שיפסק כלשון ראשון ודעת הרמ"ה שכתב רבינו בסמוך כדעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן כו

ומ"ש ואפי' שעברו אם יש לה משכון מהיורשים או שלותה ממקום אחר לא הויא שתיקתה מחילה ירושלמי כתבוהו הרא"ש והר"ן וה"ה ז"ל ר"א בשם רבי יוסי בן זמרא כשלא לותה ואין בידה משכון אבל אם לותה או שיש בידה משכון גובה אפי' למפרע וכתבו הר"ן ה"ה היה בידה משכון כלומר שתפסה בידה משכון תוך ג' שנים אבל לאחר

ג' מדין מחילה נגעו בה ואין תפיסתה כלום וכתבו עוד הר"ן וה"ה בשם הרמב"ן דדוקא אלמנה הוא דבעיא ב' וג' שנים אבל א"א אפי' שהתה יום א' ולא תבעה הפסידה דבאלמנה דוקא אמרו משום דאיפשר דמתזנא מדידה כגון ממציאתה אבל א"א שכל נכסיה לבעלה מדידיה קא מיתזנא ואפי' מכרה נכסי מלוג שלה בטובת הנאה ולא תבעה הפסידה לפי שדרכן של נשים לגלגל עם בעליהן ולסייען וה"מ לאפוקי מבעל אבל אם לא נתן לה מזונותיה ועשתה ואכלה אפי' הותירה אין לבעלה עליה כלום דכל היכא דאיהו לא יהיב לה מזוני הרי משכון בידה ותמשכננו ואינה צריכה להתנות עמו בב"ד ולומר איני ניזונת ואיני עושה אלא כל שאין מעלה לה מזונות זכתה היא במעשה ידיה ואפי' דרך שתיקה וזו היא ששנינו אם אינו נותן לה מעה כסף לצרכיה מעשה ידיה שלה ע"כ וכתב הר"ן ע"ז ודינו ז"ל במכרה בנכסי מלוג צל"ע דכיון דמפלגינן בין עשירה לענייה ובין צנועה לפרוצה אדרבא א"ל דדוקא באלמנה הוא דהפסידה לפי שאם לא מחלה המזונות לא היתה בושה לתבוע היורשים אבל בא"א שעושה נחת רוח לבעלה איכא למימר שלא הפסידה לעולם ומש"ה נקט אלמנה עכ"ל וז"ל הריטב"א אומר רבי' בשם רבו ז"ל דדוקא אלמנה לא הפסידה עד ב' וג' שנים אבל בא"א כל זמן שלא תבעה מזונותיה אבדה אותן למפרע שדרך הנשים לגלגל עם בעליהן וכל שלא לותה או שהיה בידה משכון מחלה אותן וכן ראיתי למורי הרב ז"ל שדן אפי' לאשה שהלכה לבית אביה מפני מריבה שהיה לה עם בעלה כיון שלא מסרה מודעא בפני עדים שלא מחלה אותם עכ"ל וכ"ע ומסתברא שדין רפואה כדין מזונות דהא חיוב רפואה מדין מזונות היא כדכתיבנא בפ' נערה עכ"ל:

סעיף קטן כז

ואם היורשים אומרים נתננו לה מזונות והיא אומרת לא נטלתי וכו' בפרק אלמנה ניזונת (שם) בעי רבי יוחנן יתומים אומרים נתננו והיא אומרת לא נטלתי על מי להביא ראיה ת"ש דתני לוי אלמנה כל זמן שלא נשאת על היתומים להביא ראיה ניסת עליה להביא ראיה וכתב הרא"ש בעי רבי יוחנן יתומים אומרים נתננו לה מזונות עד היום הזה והיא אומרת לא נטלתי ולא שהתה עדיין ב' וג' שנים על מי להביא ראיה דלא כפירש"י שפירש נתננו לה דמי מזונות שנה הבאה דהא פשיטא דעל היתומים להביא ראיה וכדברי הרא"ש כתבו התוס' וגם הר"ן כתב על פירש"י ולא נהירא דא"ה פשיטא דלא מהימני דדמי לחוב שהוא תוך הזמן שאין הלוה נאמן לומר פרעתי ועוד דאם איתא אין לך אלמנה שלא תפסיד מזונותיה שכל שעה יאמרו פרעתי ומה הועילו חכמים בתקנתן אלא ודאי ע"כ לא איבעיא לן אלא ממזונות דלמפרע וכגון שהוא בתוך הג' וה"נ משמע מדפשטינן

לה מדתני לוי וההיא ודאי במזונות שעברו מירי מדתני כ"ז שלא נשאת על היתומים להביא ראיה ע"כ וכ"נ מדברי הרמב"ם בפרק י"ח מה"א:

סעיף קטן כח

ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם שהיא נשבעת היסת ונוטלת וכן מ"ש בואם נשאת גם בזה כתב הרמב"ם נשבעין שבועת היסת ונפטרין בפרק הנזכר כתב כן וכתב ה"ה נראה לי טעם לדבריו שהצריכה היסת מפני שכיון שהנכסים בחזקתה הרי היתומים כבאים להוציא וכמו שטוען לחבירו מנה לי בידך והלה כופר בכל בידוע שהנתבע נשבע היסת ונפטר אף כאן היא נשבעת ונשארים הנכסים בחזקתה ומוכרת מהם למזונות וכשנשאת הוא בהיפך עכ"ל. וכ"כ הר"ן וז"ל הרמב"ם כתב שתשבע היסת ותטול וכתב הרשב"א שאיפשר שזה מהסכמת הגאונים שהסכימו שכל שאינו טוען בגופו של דבר אע"פ שהוא תפוס בידו כגון משכון אינו נאמן עליו אלא בשבועה כעין שבועת הנוטלין וגם זו אינה מוחזקת בגופן של נכסים שיהא לה חלק בגופן אלא מחמת שיעבוד ולפיכך אינה נוטלת אלא בשבועה ואין זה נכון שא"כ הוה ליה למימר שתשבע שבועת המשנה כשאר הנשבעים ונוטלים בנקיטת חפץ ולא סגי לה בשבועת היסת אלא ודאי טעמו ז"ל דכיון דנכסים בחזקת אלמנה קיימי הרי היתומים כבאים להוציא והיא כופרת הכל ולפיכך נשבעת היסת עכ"ל. וז"ל הריטב"א והלכתא כדתני לוי וכ"ז שלא נשאת על היתומים להביא ראיה ואם לא הביאו ראיה כתב הרמב"ם שנשבעת כעין של תורה דהא נשבע ונוטל הוא ומורי הר"מ בשם רבו ז"ל אומר דכיון שהנכסים בחזקת אלמנה עומדים הרי היא כאילו יש בידה משכון ונשבעת ונפטרה חשיבא ואין עליה אלא שבועת היסת וכ"כ בעל העיטור אבל הרמב"ם לטעמיה אזיל שכתב שאפילו במי שיש בידו משכון חשוב נשבע ונוטל כמו שכתב בספרו וכ"כ הרי"ף ז"ל עכ"ל ומ"ש רבינו שכל זמן שלא נשאת אפילו פרעו לה כתובתה בב"ד אינם נאמנים כ"כ התוספות שם בד"ה נישאת וכ"כ הרא"ש שם ודקדקו כך מדלא משכח עלייהו להביא ראיה אלא בנישאת:

סעיף קטן כט

מי שייחד לאלמנתו קרקע שתיזון ממנו אם אמר יהיה מקום זה למזונותיה ריבה לה מזונות וכו' ואם אמר יהא מקום פלוני במזונותיה ושתקה אין לה אלא אותו המקום לבד וכו' בס"פ נערה שנתפתתה (כתובות דף נד:) קריביה דר"י הוה ליה איתת אבא דהות קא מפסדא מזוני אתו לקמיה דר"י א"ל איזילו ואמרו לאבוכון דנייחד לה ארעא למזוני אתא לקמיה דר"ל א"ל כ"ש שריבה לה מזונות ואסיקנא אמר רבי אבהו לדידי מיפרשא לי מיניה דר"י אמר למזונות ריבה לה מזונות אמר במזונות קצץ לה מזונות ופירש"י דנייחד לה. בצוואת ש"מ ובעדים אולי תקבל עליה דאפילו בכתובתה תנן הכותב נכסיו לבניו

וכתב לאשתו קרקע כל שהוא איבדה כתובתה רבי יוסי אומר אם קבלה עליה אע"פ שלא כתב לה איבדה כתובתה: כ"ש שריבה לה מזונות. אם אמר קרקע זו למזונותיך אין זה אלא אם לא יתנו ליך מזונות מרווחים אלא מצומצמים טלי קרקע זה להעדפה: במזונות. בחוב מזונות שיש ליך עלי משמע שזו תהא פרעון לכך:

סעיף קטן ל

ומ"ש רבינו אצל ריבה לה מזונות שאם היה שכרו פחות ממזונותיה הראוי לה נוטלת מזונותיה משאר נכסיו ואם יש בו יותר מהראוי נוטלת הכל כ"כ הרמב"ם בפי"ח.

סעיף קטן לא

ומ"ש אצל א"ל במזונות ושתקה כ"כ הרמב"ם וכך מתבאר מדברי רש"י שכתבתי בסמוך דדוקא בהיתה שם ושתקה אבל אם לא היתה שם או שהיתה שם ומיחתה אם אותה מקום שייחד לה אין מספיק למזונותיה לא כל הימנו של בעל לגרוע מזונותיה בע"כ ופשוט הוא:

סעיף קטן לב

האשה שאמרה מת בעלי נאמנת וניזונת והולכת לעולם וכו' אבל אם באה ואמרה גירשני אינה ניזונת אלא עד כדי כתובה וכו' ברייתא בר"פ בתרא דכתובות (דף קז:):

סעיף קטן לג

כתב הרמב"ם אלמנה שאין שטר כתובתה בידה אין פוסקין לה מזונות דשמא מחלה כתובתה וכו' ואפילו לא טען היורש וכו' בפי"ח מה"א ונתבאר שם בדבריו שאם אין דרכה לכתוב כתובה יש לה מזונות:

סעיף קטן לד

ומ"ש ואף כשיש בידה שטר כתובה כתב שצריכה שבועה שלא תפסה משל בעלה כלום בפרק הנזכר כתב וז"ל אלמנה שבאה לב"ד לתבוע מזונות יש מי שהורה שפוסקין לה מזונות ואין משביעין אותה ואין ראוי לסמוך על הוראה זו מפני שנתחלף לו הדבר באשה שהלך בעלה למדינת הים ורבותי הורו שאין לה מזונות בב"ד עד שתשבע שהרי זה באה להתפרע מנכסי יתומים וכל הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה ולזה דעתי נוטה וכן ראוי לדון עכ"ל:

סעיף קטן לה

ומ"ש ול"נ לא"א הרא"ש ז"ל אלא ניזונת מתנאי ב"ד אפי' בלא כתובה ואפי' בלא שבועה בפ' שני דייני גזירות כתב כן והביא ראיה לדבריו ותמה על דברי הרמב"ם ז"ל וגם הרשב"א בתשובה כתב על מה שהצריך הרשב"א שבועה לאלמנה למזונו' אין רבותי נ"נ מודים לו בזה שאין האלמנה נשבעת למזונת לפי שאינה [נשבעת] בתחלה אלא לבסוף כשתבא לגבו' כתובתה וכדמשמע בפ' שני דייני גזירות (שם.) בפלוגתא דרב ושמואל

אם פוסקים מזונות לאשת איש וזו אחת מהשגות שהשיג עליו הראב"ד גם מורי הרמב"ן הביא ראיה מדגרסינן בפ' השולח (גיטין לה.) דההיא איתתא דאתאי לקמיה דרבה בר רב הונא א"ל מאי אעביד לך וכו' עכ"ל וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן מ"ח וכתב הרשב"א עוד בתשובה אחרת אלמנה ניזונת אע"פ שלא נשבעת ואע"פ שלא הוציאה כתובתה והביא ראיה לדבר בכמה דוכתי בגמרא אמרינן דמטלטלי לא משתעבדי לכתובה לרבנן דפליגי על ר"מ למזונות דתנאי כתובה הם לא עדיפי מכתובה עצמה וכך הוא מסקנא דגמרא כמו שאכתוב בסמוך וכ"כ הר"ן ז"ל בפ' שני דייני גזירות אהא דאמר חנן באשה שהלך בעלה למדינת הים תשבע בסוף ולא תשבע בתחלה הילכך כשב"ד פוסקין מזונות לא"א אינה צריכה שבועה ומשמע שאף באלמנה הדין כן שתשבע בסוף ולא תשבע בתחלה ואחרים אמרו דדוקא בא"א אבל אלמנה תשבע בתחלה ובסוף והרמב"ן הכריח דדין אלמנה כדין א"א מדאמרינן בפ' השולח וכו' ולי מהא לא איריא וכו' ומיהו משמעתין משמע הכי דלא שנא אלמנה ול"ש אשת איש פוסקין בלא שבועה עכ"ל. ולענין הלכה נקיטינן ככל הני רבוותא דהו"ל הרמב"ם יחידאה לגבייהו :

סעיף קטן לו

מדינא דגמרא אין אלמנה ניזונת אלא מקרקעי בני חורין משנה בפרק הניזקין (גיטין דף מח:) אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות ולמזון האשה והבנות מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם ומ"ש ל"מ אם מכר או נתן הבעל בחייו וכו' אלא אפי' מכרו או משכנו או נתנו היורשים לאחר מיתת אביהם אין מוציאין למזון האשה והבנות בס"פ מציאת האשה (כתובות דף סט.) גבי הא דתלה ליה רב לרבי ביני חיטי האחין ששעבדו מהו אמרינן דבין לרב בין לרבי יוחנן האחין שמכרו או משכנו אין מוציאין למזונות ומשמע דבין למזון האשה בין למזון הבנות קאמר וכ"כ הר"ן ז"ל:

סעיף קטן לז

ומ"ש ודוקא שנתן האב מתנת בריא אבל אם נתן מתנת ש"מ ניזונת ממנו כ"כ הרי"ף בפי"נ גבי הא דאמרינן השתא מיגרע גרע בירושה דאורייתא אלמנתו ניזונת מנכסיו במתנה דרבנן לא כ"ש וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מה"א וכ"כ הרא"ש בפסקיו בקידושין ס"פ האומר מהכרח דקדוק סוגיית התלמוד ועיין במרדכי פרק י"נ ופרק נערה שנתפתתה ובתוס' ובטור ח"מ סימן רנ"ב אכתוב דין מתנת בריא שהיא מהיום ולאחר מיתה אם מוציאין ממנה למזון האשה והבנות ולכתובה ומ"ש ולא מטלטלי אפי' בני חרי הכי מסיק בס"פ מציאת האשה (שם) אמר רבא הלכתא ממקרקעי ולא ממטלטלי בין למזוני בין לכתובה בין לפרנסה ומ"ש ומיהו אם תפסה מטלטלין אפי' אחר מיתה לא מפקינן מינה כך כתב הרי"ף בר"פ אלמנה ניזונת וכ"כ הרמב"ם בפי"ח כתוב בתשובות

להרמב"ן סימן נ' דה"ה אם תפסה שטר חוב אין מוציאין מידה ובסמוך אכתוב דברי תשובת הריב"ש ועיין בהגהות פ"א מהלכות זכייה והרמב"ם פי"א מהלכות מלוה:

סעיף קטן לח

ומ"ש ולדעת הגאונים שכתובה נגבית ממטלטלי ה"ה נמי מזונות אפי' לא תפסה ניזונת ממטלטלי כ"כ הרי"ף שם וז"ל והאידנא תקינו רבנן כתובה אפי' ממטלטלי כיון דמזוני תנאי כתובה ותנאי כתובה ככתובה דמי ניזונת נמי ממטלטלי בין תפסה בין לא תפסה וכ"פ הרא"ש שם וכ"כ הרמב"ם בפי"ח מה"א וז"ל הר"ן בפרק הנזכר משמו של רש"י אמרו דאלמנה שתפסה מטלטלין דאמרינן דוקא דתפסה לה מר"ה או מסימטא אבל מרשות היורש לא דכי היכי דלר' טרפון דמהניא תפיסה דלאחר מיתה לכתובה לא מהני אלא בהני גווני ה"נ לדידן בתפיסה דמחיים מיהו כל ה"מ לדינא דגמרא אבל עכשיו כבר תיקן הגאון דכתובה גבי ממטלטלי והה"נ דאית לה מזוני ממטלטלי ואפי' לא תפסה גבי' מהם דתנאי כתובה ככתובה וכמ"ש הרי"ף ז"ל עכ"ל ומ"מ מ"ש רבינו ולדעת הגאון אינו מכוון דמשמע דפלוגתא איכא במילתא וליתא דלכ"ע מדינא דגמרא אינה נגבית ממטלטלי אלא שהגאון תיקן דתגבה ממטלטלי ולדברי הכל אחר תקנת הגאון גביא ממטלטלי וכך ה"ל לכתוב ואחר תקנת הגאון שכתובה נגבית ממטלטלי ה"ה נמי מזונות כתוב בתשובה להרמב"ן סימן ל"א על אלמנה שרוצה למכור מהקרקעות למזונות והאפוטרופין אומרים תזון מהמטלטלין הדין עמהם שאין מוכרים קרקע של יתומים כל שיש שם מטלטלין למכור ובסימן ל"ד כתב אם האפוטרופסין רוצים להעלות לה מזונות והיא רוצה למכור מנכסי בעלה ב"ד מוחין בידה ואם מכרה אחר התראת האפוטרופסים שהם רוצים להספיק מזונותיה מכרה בטל וכתב עוד שם בסימן מ"ט אין לאלמנה תביעה למזונות על מעות שביד היתומים מקרקעות שמכרו ואפי' אחר תקנת הגאונים שעשו מטלטלי דיתמי כקרקע שהמעות האלו לא היו משל אביהם ולא נשתעבדו לה וכן אין מוציאין מיד הלקוחות שאין מוציאין למזונות ממשעבדי כדתנן בפרק הניזקין (גיטין מח:) מיהו אם קנו מיד הבעל למזונותיה מוציאה מיד הלקוחות כדרך שאמרו פרק הניזקין (גיטין נא:) גבי מזון בת אשתו ובסימן נ"ז כתוב מזונות של אשה כתובים הם עכשיו אפי' אצל משועבדים שהכל נהגו לקנות מידו וחזרו הנשים כבת אשתו שקנו מידו ועיין בתשובת הרשב"א שאכתוב בס"ס זה:

סעיף קטן לט

כתב הרמב"ם לפיכך אם הניח נשים רבות וכו' בפי"ח מהלכות אישות ובספרי הרמב"ם שבידינו אין כתוב לפיכך וגם אין כתוב בהם שאין דין קדימה במטלטלין אלא כך כתוב בהם שאין דין קדימה במזונות וכתב ה"ה הניח נשים רבות וכו' מבואר בירושלמי וכן

הוא בתוספתא כשאמרו קודמת בזמן קודמת בגבייה אמרו במה דברים אמורים בכתובה אבל במזונות שתיהן שוות עד כאן ומה שכתב רבינו בשם הראב"ד בהשגות בפרק הנזכר כתב כן וכתב עליו הרב המגיד ולי נראה שאף דעת רבינו כן הוא שאפי' ניזונת מן הקרקע ניזונת בשוה שאל"כ הל"ל מן המטלטלין בשוה ומן הקרקע לפי קדימתן ולפ"ז ראוי להיות בספרו כמו שאין דין קדימה במטלטלין ורצה רבינו לומר שכשם שלא אמרו חכמים קדימה במטלטלי' לפי שיש ללוה למכרן ולהפקיען מידי שיעבוד המלוה כך לא אמרו קדימה במזונות לפי שאם רצה הבעל למכור נכסיו הרי הוא מפקיען מידי שיעבוד מזונות כנ"ל ומ"ש רבינו והכי איתא בירושלמי נראה דקאי לדברי הרמב"ם וכמ"ש ה"ה דאיתנהו בירושלמי פ' מי שהיה נשוי:

סעיף קטן מ

כתב הרמב"ם אם הניח בעלה מטלטלין ולא תפסה אותם היורשים נוטלין אותם וכו' בפי"ח כתב וז"ל אע"ג שתקנו הגאונים שתגבה הכתובה ותנאי הכתובה מן המטלטלי לפיכך תיזון האלמנה מן המטלטלי אע"פ שלא תפסה אם הניח בעלה מטלטלין ולא תפסה אותם היורשים נוטלים אותם וכו' וכתוב במישרים נתיב כ"ג חלק אחר עשר על דברי הרמב"ם וכ"כ רב אלפס בתשובה כהרמב"ם וזולת שנראה לפי תשובת רב אלפס שאם התנה בפירוש שתיזון מן המטלטלין מוציאין מן היורשים ונותנים אותם ביד נאמן ודברי הרמב"ם נראה עיקר עכ"ל. וכתב ה"ה תקנת הגאונים שתהיה האשה ניזונת מן המטלטלין כתובה היא בהלכות:

סעיף קטן מא

ומ"ש רבינו שאינה יכולה לעכב על היתומים שלא ימכרו שלא ייפו הגאונים כ"כ את תקנתם ברור הוא שלא ייפו כחה במטלטלין כל כך שהרי אפילו בקרקע שבדין התלמוד היא ניזונת ממנו אם מכרו אינה מוציאה מיד הלקוחות כמו שיתבאר בסמוך ואם כן במטלטלין אינו נראה שלא יוכלו למכור אפי' לכתחלה וכבר העמיד רבינו שכן דנין תמיד בכל בתי דינין וכן מבואר בעיטור שבתשובת הגאון ז"ל כתוב כן:

סעיף קטן מב

ומ"ש אבל הניח קרקע יכולה וכו' ג"ז מבואר בתשובה הנזכר שאין להם למכור קרקעות וכ"נ קצת מן הגמרא:

סעיף קטן מג

ומ"ש שאם מכרו שאינה מוציאה מיד הלקוחות משנה פ' הנזקין ומ"מ העלה הרשב"ם שאם קנו מידו על מזונות האשה שהיא ניזונת מן המשועבדים והוכיח שם כן ודע שאין הקנין הנזכר בשטרי כתובות שלנו מועיל לכך לפי שאין מזכירין בכתובות מזונות לאחר

מיתת הבעל והמזונות הכתובים בכתובות שלנו הוא מזונות דמחיים עכ"ל ובסוף סימן זה אכתוב תשובת הרשב"א בזה: ומ"ש דהא דאם מכרו אינה מוציאה מיד הלקוחות היא משנה בפרק הניזקין לא מצאתי כן: (ב"ה) שם שאע"פ ששנינו שם שאין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים איכא למימר דהתם בששעבדם בעל אבל הא מילתא איתא בפרק מציאת האשה כמ"ש בסימן זה גבי מדינא דגמרא אין אלמנה ניזונת וכו':

סעיף קטן מד

ומ"ש רבינו ולענין דמי הקרקע שמכרו שבידה לרב האי שכתב קדמו הבנים ומכרו בנכסים מועטים שהבנות ניזונות מדמים שבידם ה"נ ניזונות מהדמים ולדעת א"א הרא"ש אינה ניזונת מהם מחלוקת רב האי והרא"ש כתבו רבינו בסימן קי"ב ודבר פשוט הוא שיש ללמוד מהם לדין זה:

סעיף קטן מה

תפסה הרבה מטלטלין בשביל מזונותיה אין מוציאין מידה מימרות ריש פרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צו.):

סעיף קטן מו

ומ"ש וקאמר בירושלמי מהו למימר לה חוי מה שבידך וכו' כתבו הרא"ש בריש פרק אלמנה ניזונת. כתב הריב"ש בתשובה סי' שס"ד דבר ברור הוא כי הנכסים שהם בבית הבעל אע"פ שכשמת נשארו הנכסים ואוהלים כאשר המה שאין זו תפיסה של כלום שכל תופס צריך תפיסה גמורה שיקנה הדבר באחת מהקניות כמו שאמרו בפרק הכותב (כתובות פד:) גבי עובדא דיימר בר חשו אבל בכאן הבית והתיבות והמטלטלי' הכל ברשות היורש ואינה נקראת תופסת בשביל תפיסת המפתחות שאין מסירת המפתחו' קונה וכ"ש תפיסתן ואם קדמו היורשים ותפסום כדי שלא תשלח היא יד בהם ותתפסם הטיבו לעשות ואע"פ שמה שתפסו היה דרך גניבה אין היזק בזה אבל הוא ייפוי כחם דהויא תפיסה שלא בעדים דלפעמים מהני שלא בעדים ובעדים לא מהני ובסימן ק"ז כתב עוד כיוצא בזה וכתב עוד שם וכן אם פקח הדיין וזריז ראוי לו לילך בפתע פתאום לבית המוריש ואם לא עשתה בנכסים תפיסה המועלת לקנות יחזיק בהם היורשים והמקבלי מתנה בעד זכותה וכתב עוד שם ועוד צריך בתפיסה זו שתתפוס היא בעצמה ולא ע"י אחר ואפי' עשאתו שליח לתפוס בעדה משום דקי"ל (שם) התופס לב"ח במקום שחב לאחרים לא קנה וכאן הרי יש חוב לבעלי המתנה בתפיסה זו כיון שהנכסים היו מספיקים לכולם אם לא מחמת תפיסה זו וכתב עוד בסימן שמ"ה אם יש ביד אבי היבמה שטרי חובות שנפקדו בידו מיד בעלה אחר פטירתו מסר האב בידה השטרות תפיסה מועלת היא. אמנם אם נשאלה שאלה זו לענין שומרת יבם האומרת מאיס עלי

אין תפיסתה מועלת אא"כ היו השטרות האלה מנדוניתא ר"ל שהכניסה אלו השטרות עצמה לבעלה ואם נשאלה שאלה זו לענין מזונות אין תפיסתה בנכסים אלו כלום שהרי אין שיעבוד מזונותיה על נכסים אלו שהרי אין לה מזונות אלא מיבם ונכסים אלו לא משל יבם הן עד שיכנוס כיון שיש לבעלה אב ואם נשאלה שאלה זו לענין לתפסן משכון לאחריות כתובתה אין תפיסתה כלום דהא קי"ל כרבינא דאמר ה"מ למזוני אבל לכתובה מפקינן וכתב הרי"ף דבתפיסה דלאחר מיתה היא אבל תפסה מחיים אפי' לכתובה לא מפקינן מינה ומיהו עכשיו שנוהגים לכתוב בכתובות מטלטלי אגב מקרקעי יש לדון ולומר בשומרת יבם שימכרו כל מטלטלי בעלה וילקח בהם קרקע והיבם אוכל פירות בין תפסה בין לא תפסה ואין די כשיהיו קיימים כדי שיעור כתובתה דילמא משתדפי ותפסיד כתובתה עכ"ל ובסימן ק"ד כתב על יבמה שטענה שאין בידה כלום משל בעלה והוא היה אמיד בנכסים ותבעו תוך ג' חדשים ליבם או לחלוץ ראוי לדיין לאיים עליה ולחקור בזה בכל מיני חקירות הן בחרמות חזקים בשופרות הן לחפש בביתה ולענות דינה בכל מה שיוכל כדי להוציא הדין לאמתו וכתב עוד ומה שטענה שתפסה למזונות אין בה ממש כי שומרת יבם אינה ניזונת כי אם ג' חדשים אא"כ תבעה מן היבם בב"ד או חלוץ או יבם וברח או חלה והנדון זה אין כאן העמדה בדין כי מה שתבעה ליבם או לחלוץ תוך ג' חדשים אינו כלום ובסימן ק"ז כתב על מי שצוה לתת מקצת נכסיו לקצת בניו ושאר נכסיו בתורת ירושה לשאר בניו שיש לו מאשה שהיא בחייה והיא תפסה כל הנכסים למזונותיה והאריך בדבר וכתב שם אי לא דמסתפנא אמינא שלא אמרו חכמים אלמנה שתפסה מטלטלים למזונותיה מה שתפסה תפסה אלא לדינא דגמרא דמטלטלי לא משתעבדי לה אבל לאחר שתקנו שתיזון מהמטלטלין אם תפסה מוציאים מידה אבל מה אעשה שלא מצאתי מי שכתב כן אבל מדברי הרמב"ם פי"ח נראה בהיפך ולזה לא אסמוך על סברתי ואם יהיה פקח המוריש כשיהיה מסוכן יביא לפניו יורשיו אם הם גדולים ואם הם קטנים יביא הרוצה לימנות אפוטרופוס עליהם וישימו כל המטלטלין בתיבות ובאוצרות יסגרו הכל ויתן בידם המפתחות וכן אם נותן מתנה לאחרים ישים סך המתנה ביד שליש וגם היורשים עצמם יכולים לסגור כל המטלטלים ולקחת המפתחות בין מיתה לקבורה ואם תמחה בידם האלמנה יעשו זה ע"י ב"ד ואם היתומים קטנים יש לב"ד לעשות כן מעצמם לתועלת היתומים:

סעיף קטן מז

ומ"ש בשם ריב"א כ"כ שם בשמו הרא"ש והמרדכי וכתבו שכתב כך משום דאל"כ לא שבק חיי לכל בריה דכל נשים גבירות ושולטות בממון בעלים ויש להם בנים קטנים

יתפסו כל הממון ולא יתבעו לעולם כתובה ויתפסו הכל בשביל מזונות וכן נשים שאינם גבירות אם יש מטלטלין הרבה בתוך הבית או כסף וזהב יקחו הכל אלא יש לפרש הא דאמר ר"י בר בון מכיון שהיא עתידה לישבע בסוף וכו' מתוך לשונו משמע דוקא בשביל שסופה לישבע הא אין סופה לישבע אמרינן לה חוי מה שבידך אם כן בנדון זה שלקחה הכל ואינה עתידה לישבע בסוף אמרינן לה חוי ומוציאין מידה כל המותר על י"ב חדש ובהאי שיעורא אמרינן מה שתפסה תפסה א"נ נראה דמה שתפסה תפסה ראוי לומר אפי' ביתר מי"ב חדש ובלבד שתפסה פחות מכדי כתובתה שסופה לישבע על כתובתה אבל אם תפסה יותר מכדי כתובתה שאין סופה לישבע על כתובתה לא והא דקאמר חוי מה שבידך לא אמרינן היינו היכא דידוע לן שלא תפסה כדי כתובתה לפי שסופה לישבע אבל אי לא ידעינן כמה תפסה לא ולכאורה אם היתה תובעת מזונות אח"כ ואומרת שכבר אכלה מה שתפסה לא היו דנים אותה עד שתשבע כמה תפסה עכ"ל:

סעיף קטן מח

ומ"ש רבינו בשם רבינו שמשון כ"כ שם הרא"ש והמרדכי בשמו ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפי"ח ומ"ש בשם ר"מ מרוטנבורק כן כתב שם הרא"ש והמרדכי בר"פ אלמנה ניזונת בשמו וז"ל אמנם לפי דברי ר"ש אפילו בתפסה יותר אין להשביעה וכן משמע מדברי הרמב"ם שכל אלמנה שתפסה מטלטלין כדי שתיזון מהם וכו' ואחר שכתב ככר זהב ש"מ דס"ל דתפיסה למזונות מהניא אפילו ביותר מכתובתה ולא מפקינן מינה ופשט הירושלמי דקאמר אלא זוז וגמרא דידן דקאמר אפילו דסקיא מליאה מעות משמע נמי הכי דאפילו טובא יותר מכתובתה לא מפקינן מינה וטעמא הוי משום דלא ידעינן כמה תחיה וכמה תצטרך למזונות כי שמא יאבד מהם או שמא תחלה ותצטרך לרפואה שאין לה קצבה שהיא בכלל מזונות וכיון דאף אם תפסה יותר הרבה ממזונותיה לא מפקינן מינה אם כן למה היה לנו להשביעה הרי לא מצינו שום שבועה כיוצא בזו אמנם אם אחר זמן תאמר שכלו כל המטלטלין שתפסה ותבא לתבוע מזונות לא יהבינן לה מידי עד שתשבע שלא נשאר בידה ממה שתפסה ולא נתנה ולא בזבזה כלום דבהא מודה הרמב"ם ז"ל שהרי הוא כתב דאלמנה שבאה לב"ד לתבוע מזונות אין לה מזונות עד שתשבע ואפילו לדברי הגדולים האומרים דבכל ענין תנן לא תשבע בתחלה אפילו כי אתיא לאפוקי מיתמי נ"ל דכל בכה"ג דעכבה ממון היתומים יותר מן הראוי להגבותה בב"ד דהיינו כדי מזון ל' יום מודו כ"ע דלא יהבינן לה עד שתשבע עכ"ל:

סעיף קטן מט

ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל כתב מתוך דברי הרמב"ם נראה שפוסק כתלמידי רבינו יונה וכו' עד וכן מסתברא בפרק הנזכר ומשמע לרבינו שבא לחלוק על דברי רבי' מאיר

מרוטנבורק שהצריכה שבועה ונסתייע מדברי הרמב"ם דהא מתוך דברי הרמב"ם נראה שפוסק כתלמידי רבינו יונה דאמרי דאמרינן לה חוי מה שבידך ומשמע דאין משביעין אותה ולא דמיא להא דאלמנה שבאה לב"ד לתבוע מזונות דקאמר הרמב"ם דמשביעין אותה דשאני הכא שאינה באה לב"ד לתבוע כתובה וזהו שסיים רבינו בדברי הרא"ש וכתב אבל לעולם אין משביעין אותה עתה עד שתתבע יותר: ב"ה ואע"פ שכתב רבינו לעיל בסימן זה דלהרא"ש אלמנה ניזונת בלא שבועה שאני הכא שתפסה ומש"ה כשבאה לתבוע יותר משביעים אותה ומ"מ מאי דמשמע ליה מדברי הרמב"ם יש מקום לבעל דין לחלוק שהרמב"ם כתב שטעם השבועה הוא מפני שהיא באה להפרע מנכסי יתומים וכשתפסה אע"פ שהיא ניזונת ממה שבידה סוף סוף מידי נפרעת מנכסי יתומים לא נפקא: וז"ל הריטב"א הרמב"ם פסק דאמרינן לה אחוי מה בידיך כדקתני ולא היה כח ביד חכמים להוציא מידה ולא קתני שמחשבין עמה ואין זה ראיה עכ"ל: ז"ל רבי' ירוחם כתב הרי"ף בתשובה שהאשה שתפסה מטלטלין למזונות כשחזרה מקבר בעלה ואינה רוצה לישבע ולא לגבות כתובה ויש שם יורשים אין מוציאין מידה ואין משערים לה כדי מזונותיה בין תפסה רב או מעט ע"כ ונראה דאין מוציאין מידה לתת ביד יורשים אלא נותנין אותו ביד נאמן עכ"ל ונ"ל שטענתו מפני שתפיסה זו אינה כלום משום דלאחר מיתה היא אפילו כמאן דאמר תפיסה דלאחר מיתה מהניא ה"מ במונחים ברשות הרבים או בסימטא אבל מרשות המת לאו תפיסה הוא לדברי הכל וכמבואר במרדכי פרק אלמנה ניזונת כתב הרשב"א בתשובה עכשיו שנהגו לכתוב מטלטלי ומקרקעי וכתובה גובה אפי' מן המטלטלין אפי' תפסה לכתובה ואפי' לאחר מיתת הבעל מה שתפסה תפסה: נשאל ה"ר יהודה בן הרא"ש אם יכולים הצבור לתקן שלא תיזון האלמנה כי אם ג' חדשים ואז ע"כ תשבע ותטול כתובה ולא יהיו נזוקים היתומים בתפיסת האלמנה נכסים מרובים והשיב שאינן יכולין לתקן כך והאריך בדבר ואין דבריו נראין בעיני אלא יכולים הם לתקן כך ותקנה הגונה וראויה היא וכ"כ הריב"ש בתשובה סי' ק"ז שזו אחת מהתקנות שהתקינו במקומו :

סעיף קטן נ

אלמנה שבאת למכור מנכסי בעלה למזונות אינה צריכה שבועה ולא הכרזה בפרק הכותב (כתובות דף פז.) אמרי נהרדעי לכרגא ולמזוני ולקבורה מזבנינן בלא אכרזתא:

סעיף קטן נא

ומ"ש שאינה צריכה שבועה כבר נתבאר בסימן זה שזהו דעת הרא"ש והאחרונים ז"ל ושאין כן דעת הר"מ ז"ל:

סעיף קטן נב
ומ"ש ולא לבא לפני ב"ד מומחה בפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צז.) תנן אלמנה מוכרת שלא בב"ד ופרק אלו מציאות (בבא מציעא דף לב.) איתמר עליה משמיה דר"נ אלמנה אינה צריכה ב"ד מומחים אבל צריכה ב"ד הדיוטות ופירש"י אלמנה הניזונת מנכסי יתומים מוכרת למזונות שלא בב"ד ובלבד שיראו שנים שלא תמכור בזול ע"כ אבל הרמב"ם כתב בפי"ח מה"א יש לה למכור שלא בב"ד מומחין אלא בג' אנשים נאמנים בלא הכרזה וכ"נ מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו בפרק אלמנה ניזונת אהא דר"נ צריכה ב"ד הדיוטות כגון גברי מהימני דבקיאי בשומא ע"כ וב"ד הדיוטות סתם משמע דאינו פחות מג' וכך הם דברי רבינו וכתבו הר"ן שם וה"ה בפי"ז מה"א פירש אע"ג דליכא בינייהו מאן דגמיר ואינן ראוים לדון דיני ממונות שאל"כ במה יפה כחה משאר דינים. וכתב בתשובות הגאונים לא הצריכו ב"ד הדיוטות אלא למכור אבל למשכן אינה צריכה:

סעיף קטן נג
ומ"ש לפיכך אם לקחה הקרקע לעצמה בסכום ידוע אינו כלום בפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צח:) א"ר זירא אמר רב נחמן אלמנה ששמה לעצמה לא עשתה ולא כלום ואמרינן התם דאפי' הכריזה נמי לא עשתה כלום משום דאמרינן לה מאן שם לך ופירש הרא"ש כלומר מי החזיקך באלו הנכסים שאין אדם יכול לזכות במקח אלא מיד המקנה לו:

סעיף קטן נד
ומ"ש ואם נתייקר אח"כ צריכה להחזירו ליורשים או אפי' לא נתייקר וכו' פשוט הוא וכתב ה"ה בפי"ז בשם ר"ח שאפי' בג' הדיוטות אם שמה לעצמה לא עשתה כלום דכיון שאינם ראויים לדין אומרים לה מאן שם ליך ולדעת הרמב"ם אפשר שכל שהיו ג' בקיאים בשומא אם שמה לעצמה מדעתה מעשיה קיימים עכ"ל:

סעיף קטן נה
ומ"ש ואם טעתה אפילו כל שהוא וכו' מכרה בטל אמכרה לאחרים קאי דאי בלקחה לעצמה מאי איריא טעתה אפי' לא טעתה נמי והדין זה שכתב רבינו נראה שהוא ממה ששנינו במשנה פרק אלמנה ניזונת (שם) היתה כתובתה מנה ומכרה שוה מנה ודינר במנה מכרה בטל. ומשמע לרבינו דה"ה במכרה למזונות אבל אין נראה כן מדברי רש"י שכתב מכרה בטל שאותו דינר אין לה רשות למכור נמצא שכל המכר טעות שהרי בבת א' היה ע"כ טעם זה לא שייך במזונות וגם הרמב"ם לא כתב כן בפי"ח מה"א ולפיכך היה נ"ל דאלקחה לעצמה קאי ואע"ג דבלא טעתה נמי אין המכר כלום היינו לומר שאם ירצו היורשים יבטלוהו אבל היא אינה יכולה לבטלו אבל בטעתה מכרה בטל כלומר

ואף היא יכולה לבטלו אלא שק"ל מנ"ל לחלק בכך וצ"ע: ב"ה ולכן נראה דאמכרה לאחרים קאי והוא ממתניתין דהיתה כתובתה מנה ומכרה שוה מנה ודינר במנה מכרה בטל ומשמע ליה דה"ה למזונות וטעמא משום דחיישינן להפסידא דיתמי אפי' היא אומרת אני אחזיר את הדינר ליורשים מ"מ כיון שהיה טעות במכר הרי הוא בטל:

סעיף קטן נו

ומ"ש והאחריות הוא על היתומים הא ודאי פשיטא דבמכרה לאחרים קאמר והוא מימרא פרק אלמנה ניזונת אמר רב יוסף ארמלתא דזבין אחריות איתמי ופירש"י ארמלתא דזבין שדה יתומים למזונות או לכתובה וקבלה עליה אחריות הלקוחות חוזר על היתומים שהרי עליהם היה החוב:

סעיף קטן נז

ומ"ש אפ"ה כשבאה לגבות כתובתה אינה יכולה לטרוף מהלקוחות שמכרה להם לצורך מזונותיה שם בעו מיניה מרב ששת מכרה למזונות מהו שתחזור ותטרוף לכתובה כיון דאחריות איתמי טרפא או דילמא מצו אמרי לה נהי דאחריות דעלמא לא קבילת עליך אחריות דנפשך מי לא קבילי קבילת ופשיט להו דלא טרפא :

סעיף קטן נח

ומ"ש וכן אם מכרה בינה לבין עצמה שוה בשוה מכרה קיים וכשיבואו היורשים להשביעה נשבעה כ"כ הרמב"ם בפ' י"ח לענין המזונות ובפי"ז לענין הכתובה וכתב ה"ה בפי"ז שדעת הרמב"ם כדעת המפרשים שאמרו שאף ע"פ שצריכה ב"ד הדיוטות זהו לכתחלה אבל בדיעבד אפי' בלא הם כשמכרה שוה בשוה מכרה קיים אבל הרמב"ן ז"ל כתב בפרק אלו מציאות אפי' בדיעבד אין מכרה קיים בינה לבין עצמה וכ"כ בעיטור בשם ר"ח בין לכתובה בין למזונות ורבינו כתב בסימן ק"ג שהרא"ש כתב בתשובה כדברי ר"ח ועיין במה שכתבתי בס"ס הנזכר:

סעיף קטן נט

ומוכרת כדי המזונות הצריכה לששה חדשים והמעות ישארו ביד הלוקח וכו' אלא נותן לה מזונות של ל' יום וכן לעולם בפ' אלמנה ניזונת (כתובות ד' צז.) אמר אמימר הלכתא מוכרת לששה חדשים ולוקח מפרנס אחד לל' יום וכתב הרמב"ם בפי"ח וכן מוכרת והולכת לעולם עד שישאר מן הנכסים כדי כתובתה גובה כתובתה מן השאר והולכת לה וכבר נתבאר בסימן זה שאף ע"פ שדעת הרי"ף שאין לה מזונות יותר מכדי כתובתה אא"כ יש בנכסים כדי שתתפרנס מהריוח דעת הרמב"ם עיקר וכן דעת הרא"ש וה"ה והאחרונים ז"ל ואהא דאמרי' ולוקח מפרנס א' לשלשים יום פירש"י שלא ימסור לה הלוקח המעות אלא מזונות של חדש בחדש שאם תינשא יחזור מה שבידו ליורשים ע"כ

וכתב הריטב"א אומר רבי' מאיר שאם היה בענין שלא היו מוצאין ליקח כדי מזונות של ששה חדשים שמוכרים ביותר לפי ראות עיני הדיינים כדי שיהיו לה מזונות כי היכי דמזבינן למזונותיה בלא אכרזתא ומכאן נלמוד ג"כ כי כשפוסקין מזונות לאלמנה שאינה ניזונת עם היתומים אין נותנין לה לפחות מל' יום וכן לא"א כדי שלא תצטרך להתבזות על מזונותיה בב"ד בכל יום ע"כ:

סעיף קטן ס

כתב בעל העיטור ומסתבר דוקא קרקע וכו' לריש מתיבתא כי אמרינן מוכרת לששה חדשים וכו':

סעיף קטן סא

וכל זה אינו אלא כשהיא מוכרת אז לא הרשוה למכור וכו' אבל מכרו ב"ד אין קצבה לדבר אלא לפי ראות עיניהם כ"כ הרא"ש בפ' אלמנה ניזונת אהא דאמר אמימר מוכרת לששה חדשים. כתוב בתשובה להרמב"ן סימן ל"ג נחלקו הראשונים מקצת אומרים שאינה יכולה למכור למזונות לעולם אלא כדתניא בפ' אלמנה מוכרת ואוכלת עד כדי כתובתה וכו' ואחרים אומרים שאפי' אין לה כתובה אלא מנה מוכרת למזונות אפי' מאתים והביאו ראיה לדבר וכן מסתבר עכ"ל. כתב הרשב"א שאלה אפוטרופין שמינו אותם בית דין ונתנו להם רשות למכור ומכרו הקרקעות ובאה האלמנה לגבות מזונותיה מאותן נכסים מי אמרינן נכסים משועבדים ואינה ניזונת מהם או לא תשובה כל שמכרו היתומים או בית דין או האפוטרופין שיש בידם כח למכור משועבדים הם ואלא מיהו כדי להתלמד אני אומר לך שאם קנו לאשה מיד הבעל למזונות הרי הוא ניזונת אפי' מהמשועבדים כדאוקימנא בפרק הניזקין מתני' דמקבל עליו לזון את בת אשתו שניזונת מהמשועבדים כשקנו מידו ולפי שהורגלו עכשיו לקנות מידו למזונות האשה כתבתי כן ומ"מ אפשר שאין בכלל קנינו סתם אלא למזונות שבחייו אבל לא למזונות שיש לה מחמת תנאי כתובה דהיינו את תהא יתבא בביתי ומיתזנא מנכסי כל יומי מיגר אלמנותיך שתנאי כתובה לא נכתבו בכתובה ועד שיקנו ממנו לזון מנכסיו אחריו כל ימי אלמנותה אינה נזונת מהמשועבדין עכ"ל: כתוב בתשובות להרמב"ן סימן ל"ה אפוטרופוס שמכר קרקע לתועלת היתומים והאלמנה טוענת על הלוקח שלא לקח אלא להבריח ממנה מזונותיה שלא תמצא בני חרי ליזון מהם אם לא תמצא מקום לגבות מזונותיה אלא מקרקע זה יש לה רשות להחרים חרם סתם שכל מי שיחזיק מנכסי בעלה שיש לה בהם שיעבוד מזונותיה שיודה בפני ב"ד:

סימן צד

סעיף קטן א

כדרך שחייבין במזונות אלמנה כך חייבין לתת לה מדור לדור בו וכלים להשתמש בהם וכו' כדרך שהיו לה בחיי בעלה ברייתא בפרק הנושא (כתובות דף קג.) ומבואר בברייתא הנזכרת שמשתמשת בכלי כסף וכלי זהב כדרך שמשתמשת בחיי בעלה וכתב הרב המגיד בפי"ח בשם הרשב"א נ"ל ממתני' דאין משתמשת בכל הבתים עם היורשים אלא מייחדין לה מדור אחד לפי כבודה בבית בעלה דאם לא כן מאי קאמר נותנין לה מדור לפי כבודה הא במדור כולו הוא משתמשת והא דתניא משתמשת וכו' לאפוקי שאין יכולין לדחותה מן המדור ולהשכיר לה אחר והראיה עוד מדקתני משתמשת בכרים וכו' דודאי לאו בכולם קאמר אלא נותנין לה מהם לפי כבודה ע"כ וכ"כ בתשובה סימן תתכ"ג וכתב עוד שם אם בנות המשפחה רגילות בשתים או שלש שפחות נותנים גם לאלמנה כן לפי שאינה יורדת עמו אבל אם היא ומשפחתה אינן רגילות בכך אע"פ שהיה לה שתים וג' בחיי בעלה משתמשות בבית בעלה אין נותנים לה אלא אחת שאינה משתמשת בכל מה שהיתה משתמשת בבית בעלה בחיי בעלה ומ"ש ואם מכרו היורשים הבית לא עשו כלום וכו' מימרא דר"נ שם:

סעיף קטן ב

ומ"ש אבל אם נפל אין חייבין לחזור לבנותו ולא עוד אלא אפי' תאמר אני אחזקנו ואבננו משלי וכו' שם אמר אביי נקטינן מדור אלמנה שנפל אין היורשים חייבים לבנותו ולא עוד אלא אפילו היא אומרת הניחוני ואבננו משלי אין שומעין לה בעי אביי שיפצה מאי תיקו ופירש"י שיפצה. חזקה בדקה והתוספות כתבו הכי גרסינן שיפצא מאי ושם דבר הוא כלומר מהו שתשפץ וכן פירש ר"ח ע"כ וכן גורסין הרי"ף והרא"ש וידוע דכל תיקו דממונא הוי קולא לנתבע ולפיכך כתב רבינו שאפילו תאמר אני אחזקנו וכו' אין שומעין לה וכן כתבו הרי"ף והרא"ש וכן כתבו הרמב"ם בפי"ח לא תחזיק בדקו ולא תדחה אותו אלא או תשב בו כמו שהוא או תצא וכתב ה"ה בשם הריטב"א אהא דאין חייבין לבנותו לאו למימרא שאין חייבין לבנותו אבל אם בנאוהו שתהא היא דרה בהם אלא מכיון שנפל נסתלק זכותה ממנו : כתב הרשב"א בתשובה אם מכר הבעל או נתן במתנת בריא מדורה מה שעשה עשוי אבל אם נתנו במתנת ש"מ לא גרע כחה אצל מתנה זו שהיא דרבנן ממה שיש לה אצל ירושה והילכך הרי זו משתמשת כדרך שנשתמשה בחיי בעלה. וכתב עוד שם ומה שטען שאין לאלמנה שום זכות עד שתוציא כתובתה ותשבע אין טענתו יפה שאין זכות המדור תלוי בגביית הכתובה שאפילו אין לה מזונות ולא כתובה יש לה מדור

ואם אין לה מדור יש לה מזונות וכדאמרינן בשילהי נערה שנתפתתה תני בביתי ולא בבקתי אבל מזוני אית לה:

סעיף קטן ג

ואם הבית קטן מהכיל אותה ואת היורשים וכו' שם ובסוף פרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נד.) תני רב יוסף בביתי ולא בבקתי אבל מזוני אית לה ופירש"י בקתי. בית צר אם היה מדור שלו צר לא קבל עליו להוציא את בניו ולהושיבה:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו ובחיי אביהם היו הבנים שוכרים בתים וכו' עד שאין המזונות והדירה תלויים זה בזה כן כתב הרא"ש בסוף פרק נערה שנתפתתה וכתב דהכי מוכח בשמעתין דכשהבית צר מוציאין אותה ואין שוכרין לה בית דירה דאי חייבים לשכור לה בית דירה פשיטא דמזונות אית לה ואח"כ כתב ובירושלמי משמע שחייבים לשכור לה בית וי"מ גמרא דידן כמו הירושלמי בביתי ולא בבית עקתי כגון שהבית צר מהכיל כולם ישכירו לה בית אחר ואינה יכולה לומר אדור בבית בעלי ואתם תשכרו בית ומדור אלמנה שנפל אין חייבים לבנותו אלא שוכרים לה בית וגם אין מניחין לה לבנותו ולא לשפץ כי חפצים יותר לשכור לה בית ע"כ וע"ש במרדכי:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו כן בשם הרמב"ם הוא בפרק י"ח וכתב ה"ה זה דעת הרבה מן הראשונים ומבואר בירושלמי וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו שכן הוא מסקנת הרא"ש איני רואה בדברי הרא"ש שהוא מכריע בין ב' הפירושים ואיפשר דמשמע לרבינו שהפירוש שכתב האחרון הוא תופס עיקר. והר"ן בס"פ נערה שנתפתתה כתב שאין פירוש זה מחוור אלא שיש לדחוק כדי לקיים דברי הראשונים שסמכו על הירושלמי. כתב הרמב"ם בפרק י"ח נותנין לה מדור לפי כבודה וכן מזונותיה וכסותה לפי כבודה ואם היה כבוד הבעל גדול מכבודה נותנין לה לפי כבודו מפני שעולה עמו ואינה יורדת אפי' לאחר מיתה וכתב ה"ה דהכי משמע בגמרא פרק הנושא ופרק נערה שנתפתתה:

סעיף קטן ז

ואם היא אומרת תנו לי מזונות בבית אבי והיורשים אומרים תשב עמנו וכו' עד ונותנין לה מזונותיה משלם משנה וגמרא בפ' הנושא:

סעיף קטן ח

ומ"ש בשם הרמ"ה וחייבים לפרוע בשבילה כסף גולגלתה ומס שעליה כדרך שפרע בעלה בשבילה כ"כ במישרים נכ"ג חי"א:

סעיף קטן ט
ומ"ש אבל אינם חייבים בפדיונה וברפואתה שיש לה קצבה ולא בקבורתה כדפרי' לעיל בסימן ע"ח וע"ט ופ"ט:

סימן צה

סעיף קטן א
כיון שחייבים במזונותיה מעשה ידיה שלהם משנה בפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צה:) וכתב הר"ן מיהו אם אמרה יצאו מעשה ידי במזונותי שומעין לה והכי איתא בירושלמי בפירקין:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואם אומרים לה היורשים טול מעשה ידיך במזונותיך אין שומעין להם אא"כ תתרצה היא וכן כתב הרמב"ם בפי"ח וכתב ה"ה זה פשוט שדין היורשין עמה כדין הבעל עם אשתו כנזכר בפי"ב וכן משמע בגמרא ע"כ וכתב עוד בשם המפרשים שאפילו היתה מניקה יכולה היא לומר איני מניקה אלא בשכר ויכולה היא לתבוע כתובתה לאלתר אע"פ שאינה רשאי לינשא תוך כ"ד חדש וכן הסכים הרשב"א ז"ל ע"כ:

סעיף קטן ג
ומ"ש וכל מלאכות שהאשה עושה לבעלה עושה היא להם חוץ ממזיגת הכוס וכו' מימרא בר"פ אלמנה ניזונית (כתובות דף צו.): ומ"ש שמציאתה לעצמה ג"ז מימרא שם ומפרש טעמא משום דמ"ט אמור רבנן מציאת אשה לבעלה משום דלא תיהוי לה איבה הכא תיהוי לה איבה:

סעיף קטן ד
ומ"ש שפירות נכסיה לעצמה וכו' כ"כ הרמב"ם בפ' י"ח וכתב ה"ה שכך מבואר בהלכות פרק נערה והכריחו כן מן הגמרא שכיון שאין חייבים לפדותה אינו בדין שיאכלו פירות:

סעיף קטן ה
צמצמה והותירה ממזונותי' כתב הרמב"ם שהיא ליורשים ז"ל הרמב"ם בפרק י"ח מותר מזונות האלמנה ומותר כסות ליורשים וכתב ה"ה בסוף פרק אע"פ (כתובות סה:) תנורבנן מותר מזונות לבעל מותר בלאות לאשה והקשה והתניא מותר בלאות אלמנה ליורשים התם כדי שלא תתגנה על בעלה הכא תתגנה ותתגנה ע"כ בגמרא וכ"ש שמותר מזונות אלמנה ליורשים ובהשגות אני כך הייתי סבור עד שראיתי בירוש' פ' אלמנה ניזונת הותירו ממזונותיה שלה וכבר הכריע הרשב"א דשיטת הגמר' שלנו מכרעת כדברי רבינו דאם איתא דמותר מזונותיה שלה ה"ל לאביי למימר וחילופה באלמנה ע"כ. כתב הרמב"ם כשבאה לב"ד לתבוע מזונותיה אין מחשבין עמה על מעשה ידיה וכו' בפרק

י"ח כתב ה"ה כבר נתבאר בפי"ב שהאשה שהלך בעלה למדינת הים שב"ד פוסקין לה מזונות ואין מחשבין על מעשה ידיה וכן הדין באלמנה וכן נראה מהגמרא והסוגיא שבפרק שני דייני גזירות (כתובות קז.) שאמרו בששמעו בו שמת כולי עלמא לא פליגי שפוסקין לה מזונות ומשמע התם אפילו בדפסקה מעשה ידיה וכן כתב הרשב"א ז"ל והביא ראיה לזה מן הסוגיא:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו שאם היו היורשים קטנים שב"ד מחשבין עמהם סברא נכונה היא וראויה אליו שב"ד אביהם של קטנים וכן כתב הרשב"א ז"ל ע"כ.

סעיף קטן ז

ה"ג כתב הרשב"ם ולא ככתוב בספרים כתב הרמב"ם שלא נמצא בדברי הרמב"ם כן אלא בדברי רשב"ם פרק מי שמת (בבא בתרא קמד.):

סעיף קטן ח

ומ"ש והראב"ד פירש אע"פ שהיא ניזונת אין השבח שהשביחה הקרקע שלהן וכו' ה"ג הכא נמי וכ' עוד רשב"ם ולא ככתוב בספרים וכתב עוד הרמב"ם שלא נמצא בדברי הרמב"ם כן אלא בדברי רשב"ם פרק מי שמת:

סעיף קטן ט

ומ"ש וכתב א"א הרא"ש ז"ל משמע מתוך לשונו שאינה נוטלת בשבח כלום ולי נראה דדוקא אשה יורשת ואחין הוא דמחלי אהדדי וכו' בפרק הנזכר כתוב בהגהות מרדכי דכתובות על אלמנה שנשאת ולא נשבעה על כתובתה והיתה נושאת ונותנת בנכסי בעלה הראשון וכשנשאת נתנה ליד האחרון כל הנמצא בידה אע"ג דאמרינן בפרק מי שמת (בבא בתרא קמג:) אלמנה שהשביחה את הנכסים השביחה לאמצע הכא כיון שהכניסה לבעלה השני מוכחא מילתא דאדעתא דידה ובעלה עבדא ולא אדעתא דיתמי ודמי לעובדא דרב ספרא (שם קמד.) דלא שביק גירסיה וטרח לאחריני: כתב הרשב"א בתשובה ולענין מה שאמרתם אם נתעסקה בנכסים סתם נראה שהדבר פשוט בעיניכם שאילו היו נכסים מרובים מכתובתה כל מה שהרויחה ברבית ליורשים משום דמעשה ידיה להם אלא אם כן אמרה בפירוש שאינה רוצה משלהם ואפי' אמרה ראו מה שהניח לי בעלי לא הועילה כלום כל שהיא ניזונת משל יורשים ומתניתין דקתני וכן האשה דוקא באשה יורשת וכדאוקימנא בגמ' ובנכסים מועטים הסכימו רוב המורים דאפי' לא אמרה כאילו אמרה עוד היא צריכה לי שאילו בנכסים מרובים אם אמרה בפני עדים ראו מה שהניח לי בעלי הריני עושה לעצמי אם מטלטלין הם מה שהרויחה לעצמה ואפי' אינה יורשת ואע"פ שהיא ניזונת מן היתומים משום דהרי זו שולחת יד במה שאינו

שלה וגזלנית היא ושבח גזילה דגזלן הוי ומה שהעמידו משנתינו ביורשת נ"ל דהיינו טעמא משום דקתני השביחה לאמצע ועלה הוא דאקשינן אשה מאי עבידתה כלומר כל שהשביחה נכסים למה השבח לאמצע שאין עסק לחלוקת האמצע כאן שאילו אתה חושבה מן הסתם כמתעסקת וטורחת להשביח את הנכסים ליתומים הכל ליתומים ואם אתה חושבה כמתכוונת להשביח לעצמה אם מטלטלין הם הכל לעצמה כאילו אמרה ראו דגזלנית היא זו ומש"ה אוקימנא בירושה ומה שאמרתם שכל שהיא ניזונת מן היתומים אפילו אמרה ראו לא אמרה כלום דמ"מ מעשה ידיה של יתומים הם אף ר"ח כן פירש שם ואני אומר מי יוכל לדין עם שתקיף ממנו ומי ישיב את האריות אבל אם לדין יש תשובה שהרי האשה אינה חייבת לטרוח לסתור ולבנות לעקור ולנטוע ולא להתעסק ברבית אלא לעשות בצמר ואם רוצה הבעל לשנותה למלאכה אחרת אינו רשאי שאינה אצלו כעבדים א"נ כפועלים שאמר להם עשו עמי מלאכה היום ולפיכך מציאתן לבעל הבית משא"כ במציאת האשה דמן הדין מציאתה לעצמה אלא שתקנו שתהא לבעל משום איבה וכדאיתא בירושלמי בפרק מציאת האשה וכיון שכן אם ניזונת משל יתומים אם השביחה או הרויחה במעות למה אנו דנין שבח וריוח זה כמעשה ידיה ליתומים אלא מן הדין הייתי אומר שכל שהרויחה לעצמה ומשלמת ליתומים כמו שנתבטלה ממעשה ידיה כפועל ששכרו ב"ה לעשות עמו שמציאתו לעצמו ומשלם אגר בטלה לב"ה ואיפשר שהאשה אינה משלמת אפי' אגר בטלה שכל שהיא עושה אמרי' שמעשה ידיה לבעל א"נ שכופה לעשות אבל אם נתבטלה ולא עשתה אינה חייבת לשלם וכדמוכח שמעתא בפרק ב' דייני גזירות במי שהלך בעלה למ"ה שפוסקין לה מזונות ואין מחשבין עמה מעשה ידיה ולענין מה ששנינו אם אמרה ראו מסתברא כדברי רש"י דלאו דוקא בב"ד דה"ה בפני עדים או אפי' יהיה שם גילוי דעת או דבר מוכיח כמעשה דרב ספרא והדין נותן שהרי כשהשביחו נכסים מחמת נכסים מדין מחילה נגעו בה וכדאמר אביי בפ' המפקיד (בבא מציעא מ.) התם ידע וקא מחיל וכיון שכן כל שיש הוכחה שאינו מוחל דיו וכ"ש שאינו צריך להתנות בפני ב"ד שכל שצריך ב"ד לא שתקי לא במתניתין ולא בברייתא אלא שאני רואה שרבינו הגדול הר"מ המקום יהיה בעזרו אמרה מתוך הירושלמי וכתב גירסת הירושלמי כן א"ר לא אמרה בב"ד ופירוש לא שם אמורא וכן הוא בספרים שלנו אבל בפירוש ר"ח א"ר אמי אם אמרו כשמת ראו לא אמרו בב"ד וכן האשה שאמרה א"ר אמי לא אמרה בב"ד ואם הגירסא כן מבואר בפירושו בהיפך ולומר דאמרו ואמרה שנינו במשנתינו אין צריכין לומר בב"ד והגירסא הזאת נראית יותר לפי שמסכמת עם הגמרא שלא הזכירו אמירה בב"ד כלל ואפילו לגירסת הספרים שלנו

דגרסי בין ביורשים בין באשה כן וכן הגירסא בספרים אם אמרו ראו א"ר לא אמרה בב"ד וכן האשה א"ר לא אמרה בב"ד ואם היו נכסים מועטים שיהא מן הסתם בלא אמירה גילוי דעת שאינה רוצה לזון מן היתומים דאמרן הוא בדברי רשב"ם איפשר הואיל ונפק מפומיה דמר וכ"ש שהסכים על דבריו ה"ר פרץ ואע"פ שיש לבעל הדין לחלוק הרי אנו כופפין אזננו להסכמתם ונאמר כבר הורו זקנים ומוסדי ארץ אשר בית ישראל נכון עליהם אלא שאני רואה דברי מורי ה"ר אליעזר נכונים ומסכימים אל האמת דכל שלא אמרה ראו מן הסתם אורחה להשביח נכסי היתומים דשבח הוא לה שטורחת ומשבחת להם ואפי' לדברי רשב"ם אני אומר דלכאורה יש לחלק בין זוזי למטלטלין שצריכים שומא דבזוזי תפיסתה תפיסה גמורה לפרעון כתובתה דלא צריכי שומא אבל מטלטלי דצריכי שומא עד שישומו אותם לה ב"ד הרי הם של יתומים אלא שיש לי לומר לפי דבריהם דמ"מ אע"פ שאין תפיסתה עושה גבייה גמורה אפ"ה אנן סהדי דאף היא רוצה לעכבם בכתובתה ולהתעסק בהם ושלא תזון מן היתומים מעתה וכיון שכן אין מעשה ידיה שלהם וה"ל כאמרה בב"ד ואני כבר כתבתי מה שנ"ל בדין מעשה ידיה בכענין זה אע"פ שאין דעתנו מכריח את ההרים שהם אמרו והם יודעים מאיזה טעם אמרו ויש לנו לענות אמן על דבריהם אלא שאנו כמלקטים שבלים אחריהם עכ"ל:

סימן צו

סעיף קטן א

אין האלמנה גובה כתובתה אלא בשבועה משנה בפרק הכותב (כתובות דף פז.) ובפרק השולח (גיטין דף לד:) כתב הרשב"א ומה ששאלת אי זהו נוסח שבועת אלמנה אם באת לגבות כתובתה מדירים אותה בב"ד ותאסור עליה מקצת פירות כגון בשר ויין וכיוצא בהם אם נטלה משל בעלה כלומר בין בחייו בין לאחר מותו ואם נטלה כלום תאמר אם נטלה אלא כן וכן ולא תאסור עליה כל פירות שאם עשתה כן אין האיסור חל לפי שאי אפשר לחיות בלי שום פרי וכדאמרינן בר"פ אלו מותרים (נדרים יד:) גבי קונם עיני בשינה ושבועה בנק"ח בב"ד ליכא באלמנה שהרי שנינו בפרק השולח (שם) נמנעו מלהשביעה ויש מי שאומר דמדירין אותה בב"ד ועוד משביעין אותה חוץ לב"ד שלא בנק"ח והיינו דא"ל ר"י לרבי ירמיה ביראה אדרה בב"ד ואשבעה חוץ לב"ד ואני סובר דאין צריך אלא או זה או איזה שירצו היתומים ורב יהודה ה"ק לרב ירמיה אדרה בב"ד אם ירצו היתומים או אשבעה חוץ לב"ד ושלא בנקיטת חפץ אם ירצו יותר היתומים בכך עכ"ל. והוא בתשובות להרמב"ן סימן מ"ח ויתבאר בס"ס זה:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו לפיכך אם מתה קודם שבועה אין יורשיה יורשין כתובתה שאין אדם מוריש לבניו ממון שאין יכול לגבותו אלא בשבועה בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מה.) תנן וכן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה ומפרש בגמרא (מח.) דה"ק היתומים מן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה רב ושמואל דאמרי תרוייהו ל"ש אלא שמת מלוה בחיי לוה אבל מת לוה בחיי מלוה כבר נתחייב מלוה לבני לוה שבועה ואין אדם מוריש שבועה לבניו ומשמע בגמרא בהדיא דה"ה לכתובה דמתיב עלה מדתנן מתה יורשיה מזכירין כתובתה עד כ"ה שנה וכן מדתנן נשא את הראשונה ומתה נשא שנייה ומת הוא שנייה ויורשיה קודמין ליורשי הראשונה ומוקי לה בנשבעה ומתה וכ"כ הרי"ף בריש פרק מי שהיה נשוי ובסוף פרק הנושא על המשניות הנזכר אוקימנא בסוף פרק הנשבעין בשנשבעה ומתה אבל מתה ולא נשבעה אין יורשי' נוטלין כתובתה דאין אדם מוריש שבועה לבניו וכן כתב הרמב"ם בפי"ו מהלכות אישות מתה האלמנה קודם שתשבע אין יורשיה יורשין מכתובתה כלום שאין לה כתובה עד שתשבע וכ"כ הרא"ש עוד בתשובה כלל צ"א וז"ל אמנם אם נשבעה האלמנה על כתובתה ועל נדוניתה שלא גבתה מהם [כלום] וגם לא פטרה בעלה מן השבועה נמצא כשמתה נסתלק שיעבודה מן הנכסיה יורשים לא היו יכולים לגבות מכתובתה ונדוניתה כלום כיון שנתחייבה שבועה ולא נשבעת כמו שכתבתי למעלה דאין אדם מוריש שבועה לבניו נמצא שאינן יורשות מאמן כלום אלא את אביהם הן יורשים וגם מה שמשכנה האלמנה קודם שנשבעה על כתובתה אינו כלום עכ"ל: כתב הריב"ש בתשובה סימן תצ"ב מתה קודם שתשבע אין יורשיה גובין מכתובתה כלום ומיהו אין קורעין הכתובה אע"פ שאין מגבין כדאיתא בפרק כל הנשבעין (שבועות מח:) אמנם אם יש בכתובה נאמנות בין ממנו בין מיורשיו יורשיה גובין כתובתה אע"פ שלא נשבעה ואפי' לדברי האומר דאין שום נאמנות מועיל לגבי יורשים מודה היכא דמתה ולא נשבעה ונתן טעם לשבח בדבר וכ"כ הרשב"א בתשובה אף הרז"ה שהוא חלוק על הרי"ף ופסק שאפי' בפוטר ממש כעין משנתינו אין תנאו מועיל ודאבא שאול אמתניתין קאי מודה הוא בשטר שיש בו נאמנות ומת לוה בחיי מלוה ואח"כ מת מלוה שהיורשין נשבעין שבועת יורשין דהיינו שלא פקדנו אבא דתרי קולי לא עבדינן קולא דאבא שאול וקולא דרב ושמואל ובכי הא לכתחלה עבדינן כר"א ונכון הוא עכ"ל וכן דעת הר"ן בתשובה ועיין עוד שם. עיין במרדכי פרק שבועת הדיינים ופרק חזקת ובמהרי"ק שורש צ"א ועיין במ"ש בס"ס צ"ח אלמנה שנשאת ואח"כ באה לטרוף לקוחות בעד כתובתה על בעלה הראשון ובתשובות שבסוף ספר נשים כתב

פירוש הרא"ש בתשובה כלל ל"ז סימן ב' כיון דכתובה בידה גובה כתובתה לעולם ותשבע אע"פ שיושבת תחת בעלה וכ"כ הרמב"ם בפי"ו והוא מימרא בפרק השולח: וכתב הרמב"ם בפי"ב מהלכות מלוה ולוה על ההוא דאין נזקקין לנכסי יתומים קטנים אשה שתבעה כתובתה בין אלמנה בין גרושה מעמידין להם אפוטרופוס ונזקקים משום חן האשה כדי שיהיה להם כלום שתנשא בו האשה לאחר לפיכך קפצה ונשאת ואח"כ באה לתבוע כתובתה אין נזקקין לה עד שיגדלו היתומים שהרי אין לה מזונות והרי נשאת. הורו מקצת הגאונים שאם היו נכסים כנגד כתובתה בלבד או פחותים ממנה אין נזקקין לה שהרי אין כאן זכות ליתומים ולא חשו לחן האשה עכ"ל: וכתב ה"ה שנתכוין לומר שאותם הגאונים לא כיונו לפסק הלכה בשלא חשו לחן האשה ודעתו לחוש וזה דעת האחרונים וכ"כ הראב"ד ועיקר עכ"ל. וכתב הרשב"א בתשובה דאפי' היא זקנה שאינה ראויה להנשא נזקקין לה ומצאתי כתוב בשם הרא"ש על מעשה שאירע אפי' נשאת כבר מגבין אותה אפי' מיתמי דהא דאין נזקקין לנכסי יתומים היינו משום חשש צררי כרב הונא ולכתובה מגבין משום חינא ואף לדעת הרמב"ם וסמ"ג שפירשו טעמא דחינא שיהיה לה במה להנשא ואם קפצה ונשאת אין נזקקין לה עד שיגדלו היתומים היינו כשיש לחוש לצררי אך עתה שאנו מגבין כתובות האלמנות שקדשו בעליהן ולא חיישינן לצררי לא גרע מגביית שאר חובות דמגבינן מיתמי בדליכא למיחש לצררי ועוד האשה זו כבר הגבוה ב"ד קצת כתובתה ולא הספיקו להגבות השאר עד שנשאת הילכך מגבין לה השאר עכ"ל ורש"י בפרק שום היתומים ובפרק אלמנה ניזונית (כתובות צז:) פירש משום חינא בע"א ולפי פירושו אפי' קפצה ונשאת נזקקין ומיהו כתבו שר"ח מפרש כהרמב"ם וכן בערוך ובירושלמי והכי נקטינן דין אלמנה שנשאת לאחר והכניסה לו נדוניא ולא נשבעה על כתובתה ומתה עיין במרדכי פרק חזקת ופרק מי שמת דין מי שהיה לו פקדון ביד א' ובפני אשתו צוה ליתנו לפלוני ושתקה ואח"כ הלך בבית על משענתו ואח"כ הכביד חליו וחזר לצוות ליתן אותו פקדון לפלוני הנזכר ואז מיחתה אשתו לא הויא מחאה מרדכי בפרק הנזכר: כתב הריב"ש בסימן קס"ט לפי מה שבא בשאלה שלאה לא עשתה גובייא מכתובתה אלא שהיתה ניזונת מהנכסים והבן והבת היו מטפלים בנכסים אין טענת בן בתה הבא להחזיק בנכסים מכח מתנת לאה זקנתו כלום במה שטען שהנכסים הם של לאה שהיו לה מטורח מעשה ידיה שהרי כיון שהיתה ניזונת מהנכסים מעשה ידיה ליתומים גם מותר מזונותיה אבל היא יכולה לטעון שמציאה מצאה שהרי מציאתה לעצמה כמו שמבואר בר"פ אלמנה ניזונת (כתובות צו:) אמנם זהו במה שבידה כגון הא דאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא נב.) אמנם הך מודה

שמואל לא קאמר שם אלא על אחד מהאחין שהיה אונות וכו' ומסתמא דה"ה לאשה הנושאת ונותנת בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאות על שמה דאמר שמואל מודה לי אבא שאם מתה על האחים להביא ראיה אמנם זהו באונות ושטרות היוצאות על שמה אבל בכאן שהנכסים נשארו ברשות הבן והבת שהיו גדולים הנה כל הנכסים בחזקת יורשיו ואין לאלמנה זכות בהם אלא במה שקנתה והשטרות יוצאות על שמה שאם היא נושאת ונותנת בנכסים עליה להביא ראיה בחייה שהם שלה אם שקנתה מממון שירשה או ממציאתה ואם מתה אין יורשיה צריכים להביא ראיה אע"פ שנושאת ונותנת בנכסים כמו שכתבתי למעלה והטענה שטוען בן הבת שכבר נשבעה לפני ב"ד ואבדה שטר השבועה באונס הגזירה ולריחוק המקום א"א לו להביא עדים אינה טענה שעליו להביא ראיה ואם לא הביא הפסיד ונסתחפה שדהו עכ"ל: כתוב בתשובות הרשב"א סימן תתפ"ו על אלמנה שפרעלה היורש קצת כתובתה וכתב השאר עליו שטר חוב לזמן והחזירה לו כתובתה ולא נשבעה שבועת אלמנה ומתה והיורש טוען שהוא יורשה מצד שלא נשבעה יראה שהדין פשוט שאין בטענתו ממש לפי שפרע מקצת וזקף מקצת ויכולים יורשיה לטעון כיון שנתפשר עמה וזקפתה במלוה סתמא דמילתא כבר נשבעה או שמחל לה [השבועה שכל זקיפה כפרעון דמי]: וכתב עוד שנשאל על אלמנה שהיה לה בן ונישאת לבעל והכניסה לו קרקע ומתה והבן תובע הקרקע בטענה שלא נשבעה אמו ויורשי הבעל השני טוענים שנשבעה והשיב אם היה הבן קטן בשעת פטירת אביו הדין עמו לפי שהיא לא נשבעה לא בתחלה ולא בסוף ואע"פ שיורשי הבעל השני טוענין שנשבעה אין שומעין להם שאין לה זכות בנכסים אא"כ נשבעת ואם מתה קודם שתשבע פקע זכותה ועוד שאלמנה זו היתה צריכה לשום אותו קרקע בב"ד של הדיוטות מיהא ואם לאו לא עשתה כלום (עיין סימן תתרע"ח):

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל נתגרשה ומתה בניה נשבעין וכו' נראה שהטעם מדאסיקנא בפרק שום היתומים דהלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע דאמר דטעמא דאין נזקקין לנכסי יתומים הוי משום דאימור צררי אתפסה ובנתגרשה ליכא למימר הכי וא"כ בחייה היתה גובה בלא שבועה וכ"כ הרמב"ם בפרק י"ו מה"א וא"כ ליכא למימר בה אין אדם מוריש שבועה לבניו ומ"מ צריכים לישבע שלא פקדנו וכדתנן בפרק הנשבעים וכן היתומים מן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה שלא פקדנו אבא ושלא אמר לנו אבא ושלא מצינו שטר בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע וכמו שיתבאר בח"מ. וכן מבואר בגמרא ס"פ הנשבעין דמותיב להא דאמרי רב ושמואל דאין אדם מוריש שבועה לבניו מדתנן

בהכותבנדר ושבועה אין לי עליך וכו' אבל יורשין משביעין אותה ואת יורשיה ואת הבאים ברשותה ומשני לצדדין קתני אותה באלמנה ויורשיה בגרושה ופירש רש"י אותה דקתני יורשין משביעין אותה מיתוקמא אפילו באלמנה אבל ואת יורשיה דקתני מוקי לה רב ושמואל בגרושה אם גירשה לזה נתחייב לה כתובתה בלא שבועה שהרי פטורה היא מן הנדר ומן השבועה ומתה בחייו ואח"כ מת הוא דה"ל מת מלוה בחיי לוה שכשמתה היא יש לה ממון גמור עליו בלא שבועה לפיכך הורישתו לבנים ויורשיה הבאים ליפרע מיורשים צריכין לישבע כדתנן היתומים מן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה וזה שלא כדברי הרשב"א סימן אלף וצ"ג כתב הרשב"א אלמנה שנשתתקת ובאה לגבות כתובתה וצריכה שבועה ונבדקה והיא רומזת ומכירין ברמיזותיה שלא נטלה כלום משל בעלה מהו לסמוך על דבר זה תשובה אם שומעת אע"פ שאינה מדברת דכפקחת היא לכל הדברים וכדתניא (חגיגה ב:) מדבר ואינו שומע זהו חרש שומע ואינו מדבר זהו אלם וזה וזה כפקחים לכל דבריהם ואע"פ שהיתה פקחת מעיקרא ונשתתקה לכאורה לא גרע מאלם מעיקרו כדמשמע בפרק מי שאחזו (גיטין ע.) דלא גרע פקח ונשתתק מאלם מעיקרו ובלבד אחר בדיקה ונתברר דלאו דעתא שגישתא הוא ולא שנלך אחר רמיזותיו אלא הרכנת הראש דהרכנת הראש כדיבור וכדגרסינן בירושלמי עד שישמעו את קולו א"ר מונא היא שמיעת הקול היא הרכנת הראש ומ"מ כל שצריכה שבועה ואינה מדברת איך תשבע שאפי' בדקנוה ושאלנוה אם נטלה כלום והרכינה בראשה שלא נטלה והשביעוה מפי אחרים שמא לא נתכוונה בהרכנת הראש לאמת אלא להפכו כל שאינה מוציאה מפיה לא שבועה ולא אמן ואפי' בשבועת האלה כן דהא בין בסוטה בין בשבועת האלה שמיעת קול אלה כתיב ואפ"ה בעינן דאמר אמן אלא שקרוב בעיני דשבועה הבא ליפרע מנכסי יתומים שאינה תורה אלא משום תקנת היתומים אם היא מושבעת מפי אחרים בשבועת האלה כל שאינה יכולה לישבע ולענות אמן כזו משביעין אותה ונוטלת כדי שלא תפסיד כתובתה ונדוניתה ותדע לך דשבועה זו קלה דאפי' מת לוה בחיי מלוה ואח"כ מת מלוה היתומים נוטלים מן היתומים בשבועה שלא פקדנו אבא כדברי ר"א (שבועות מז.) כדי שלא יפסידו יתמי מלוה את חובם אלא דרב ושמואל החמירו על זה ואפ"ה דיינא דעבד כר"א עבד אבל לא עקרינן להא דרב ושמואל משום כבודם ואפ"ה אמרו הבו דלא לוסיף עלה ועוד דלאו שבועה דוקא הצריכוה שהרי נמנעו מלהשביעה ומגבין לה באדרה והילכך אפשר לומר דשבועת האלה סגי כל שאי אפשר אלא בהכי ואע"פ שיש לבעל הדין לחלוק עלי בזה כך יראה לי ולענין הק' זהובים שמחלה מחשש עונש השבועה אע"פ שמצאו לבסוף שהבעל מחל לה על כל מה שתפסה משלו כנ"ל

כמו שכתבת דמה שמחלה מחלה ולא שייך בכי הא מחילה בטעות מאותם טעמים שאמרת ועוד שמחמת יראת עונש השבועה באה לנכות אותו סך מכתובתה ובאמת לולי שעשתה כן אם נטלה כלום משל בעל חל עליה עונש השבועה שהיא נשבעה שלא נטלה והיא כבר נטלה ואין מחילת הבעל פוטרת מעונש השבועה שנשבעה שלא נטלה ועוד מאן לימא לן שהיא לא ידעה באותה מחילה אני אומר ידעה ולא רצתה במחילתו וע"כ נכתה מכתובתה מה שנכתה ואפי' טענה היא שלא ידעה עליה להביא ראיה וכ"ש שהיא עצמה אינה טוענת כך דהא אשתקל מילולה ואם הם עשו מעשה היפך מזה הנח להם שכבר הורו זקנים עכ"ל. וכתב עוד שאלת אלמנה שגבתה כתובתה שלא בשבועה בערכאות של עכו"ם ויש בשטר כתובתה נאמנות ועם כל זה לבה נוקפה שלא יאמרו עליה שגבתה שלא כדין ורצתה עכשיו לישבע בב"ד שבועת אלמנה ולא רצו היתומים לבא לפני ב"ד בזמן השבועה. תשובה אשה זו שבאה להוציא עצמה מחשד תבא עליה ברכה ושבועת האלמנה לא הלכה מפני שכבר גבתה ויש לב"ד להזקק לה לשלוח אחר היתומים להשביעה בפניהם ואם לא רצו לבא ישביעוה ב"ד שלא בפני היתומים ואף אם לא ירצו ב"ד להשביעה שלא בפני יתומים אם עמדה ונשבעה בפניהם נשבעה וכדגרסינן בפרק השולח מודה רב בקופצת ויש מי שפירש דיצאה בשבועה זו אפי' להגבותה כתובתה ע"י שבועה זו אע"פ שיש מפרשים בע"א מ"מ זו שבאה לישבע כדרכה אחר שנטלה כתובתה די לה בכך ועוד כי מדין הגמרא אינה נשבעת אלא חוץ לב"ד ועוד כי לדעת ר"ת והרי"ף אינה צריכה השבועה כל שהאמינה הבעל: וכתב עוד בסימן אלף ופ"ט אלמנה שתבעה כתובתה בב"ד ונשבעת ולא הספיקו להגבותה כתובתה עד שמתה ויורשי הבעל טוענין כבר גבתה בב"ד אחר שנשבעה מיד והשיב הדין עם יורשי האלמנה שהרי שטר כתובתה בידה ומצו למימר שטרך בידי מאי בעי: וכתב עוד הרשב"א שנשאל על יתום שבא לערער על מה שהגבו ב"ד כתובה לאמו לפי שהוא היה אז קטן ולא העמידו לו אפוטרופוס והשיב דלאו בדוקא אמרו שמעמידין אפוטרופוס על היתומים אלא להקל על ב"ד אמרו שלא יצטרכו הם לטעון בשביל היתומים ולטרוח ולחפש בעד זכותם הא אם רצו ב"ד שלא למנות אפוטרופוס אלא שיהיו הן עצמם משתדלים לטעון להם ולטרוח ולחפש אחר כל זכותה אין לך אפוטרופסין יפים מהן עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו אבל כל נכסיה בין נכסי מלוג בין נצ"ב יורשיה יורשין אותה אפי' נתאלמנה וכו' אינה צריכה לישבע עליהן אריסא קאי שכתב שאין האלמנה גובה כתובתה אלא בשבועה וגרושה נמי יורשיה צריכין לישבע שלא פקדתנו וקאמר דהיינו דוקא כתובתה

דהיינו מנה ומאתים ותוספת אבל נכסי מלוג ונצ"ב אינה צריכה לישבע עליהן ודין זה מבואר בדברי הרמב"ם בפי"ח מה"א וז"ל פירוש נכסים [שהכניסה] לבעל לעצמו ואין ליורש בהם כלום והנכסים עצמם שהם נדוניתה נוטלת אותם בלא שבועה ואין ליורשים בהן דין לעולם אלא אם כן הותירו בחיי הבעל והיו נצ"ב שהמותר לבעל ואם מתה האלמנה בלא שבועה יורשיה יורשין כתובתה אעפ"י שהיא נכסי צאן ברזל ואם יש בהם מותר המותר ליורשי הבעל עכ"ל. וכתב ה"ה ביאור דברי רבינו הוא כשאותם הנכסים שהכניסה לו הם בעין קיימים וכבר נתבאר בפי"ו שאם נתייחד לה קרקע או מטלטלין שלה קיימים שגובה אותה בלא שבועה שיורשיה יורשים הנדוניא וזה שאמר ואם היה בהם מותר חוזר ליורשי הבעל אבל ודאי אם נאבדה הנדוניא או אם נפחתה ובאה לגבות מן היורשים צריכה היא לישבע ואם מתה בלא שבועה ודאי אין יורשיה נוטלין דלא עדיף מחוב דעלמא שאין אדם מוריש שבועה לבניו כנזכר פרק י"ז מהלכות מלוה ולוה וכן מבואר בעיטור ודברים ברורים הם עכ"ל: ב"ה כתב הרמב"ם בפי"ו ייחד לה קרקע וכו' עד נוטלת בלא שבועה והם דברי הגמרא והרי"ף ר"פ אע"פ ונראה דה"ה אם נמכרו נצ"ב ולקחו בהם מטלטלין אחרים ונודע שאלו השנים מנצ"ב הן נוטלתו בלא שבועה וכ"כ הריב"ש בסימן קס"ט: כתב הרשב"א על אלמנה שנשבעה בפני ב"ד של ג' שאחד מהם קרוב לחבירו והשיב דמה שנשבעה לא נשבעה שהרי צריכה לישבע בב"ד ואין כאן ב"ד והא דגרסינן בפרק השולח אדרה בב"ד ואשבעה חוץ לב"ד דמשמע דאפי' נשבעת שלא בב"ד הויא שבועה ליתא דאיכא מאן דמפרש דתרוייהו א"ל דליעבד אדרה בב"ד ועוד אשבעה חוץ לב"ד ואיכא מאן דמפרש דה"ק עשה לה מה שירצו היתומים או אדרה בב"ד או אשבעה שלא בנקיטת חפץ שלא בב"ד איזה מהם שירצו היתומים ולזה דעתי נוטה ולפיכך צריכה היא עוד להיות נודרת בב"ד לאסור עצמה בכל פירות חוץ מפת וכיוצא בזה אם נטלה משל בעלה כלום עכ"ל: ועיין בתשובות להרמב"ן סימן מ"ח :

סעיף קטן ה

ומה שבועה נשבעת שלא התפיסה הבעל צררי בחייו זה פשוט בכמה מקומות דמשום האי חששא משביעין לה:

סעיף קטן ו

ומ"ש ולא תפסה היא משלו כלום פשוט הוא וכן נראה מדברי התוספות בס"פ מי שמת (בבא בתרא דף קנח. ד"ה ובה"א):

סעיף קטן ז

ומ"ש בשם הרמב"ם שצריכה גם כן לישבע שלא מחלה לו כתובתה או שלא מכרה לו הוא בפרק י"ו מה"א:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו ונראה שאם כתובתה בידה אינה צריכה לישבע וכו' אינו מוכרח שכבר איפשר שכתבה לו שטר מכר או מחילה ולפיכך לא חשש ליקח מידה שטר הכתובה: כתב הרא"ש בתשובה ריש כלל פ"ה האידנא שאנו מגבין כתובות לכל יורשי האלמנות שקדשו ולא חיישינן לצררי ואנו סומכים על תירוץ הר"ש מיינבי"ל שתירץ דהיכא דמת פתאום ולא צוה לביתו לא חיישינן לצררי וכן היה דן רבנא מאיר והיה נותן סעד לדבריו לסמוך על אותו תירוץ יותר מב' תירוצים אחרים שתירץ ר"י כי האידנא כתובות נשותינו מרובות ולא שכיח האידנא התפסת צררי עכ"ל ותירץ הר"ש מיינבי"ל הוא בתוס' סוף פרק מי שמת ורש"י פירש בפ' שום היתומים דחיישינן לצררי היינו שמא בשעת מיתה אתפיס צררי ומצאתי כתוב על דבריו משמע מתוך פירושו דמקמי מיתה זמן ארוך אין לחוש לכך ואפילו חלה ונתיירא למות כיון שנתרפא חזר ונטל הצררי לפי פירוש זה אם נהרג או מת מיתה חטופה או נטרפה דעתו אין לחוש לצררי עכ"ל:

סעיף קטן ט

ואם היורשים קטנים והאפוטרופסים רוצים להשביעה והיא אומרת שאינה רוצה לישבע עד שיגדלו בניה וכו' כתב א"א הרא"ש ז"ל אין שומעין לה וכו' כלל נ' סימן ג': עוד תשובה לו וששאלת אלמנה שאומרת בעלי נתן לי מנה במתנה וכו' ג"ז בכלל הנזכר סימן ב'. כתוב בתשובות הרשב"א סימן אלף וע"ב שנשאל על אלמנה שתפסה מטלטלין שנשארו בידה אחר מות בעלה אם נאמנת לומר בעלי נתנם לי או מכרם לי ובחייו תפסתים והשיב אם מטלטלין אלו היו ידועים לבעל ויש עדים שהם עדיין תחת ידה אינה נאמנת אבל אם אין עדים שהיו של בעלה או שאין עדים שישנן תחת ידה נאמנת משום מיגו. ובתשובות להרמב"ן סימן ל' ולענין ש"ח שטענו האפוטרופסים אם טענה שהבעל נתנה לה הדין עם האפוטרופוס שהשטר אינה נקנה אלא בכתיבה ומסירה ואפי' ליכא עדים וראייה דהא לא שייך בשטרות מיגו וכמ"ש הרי"ף בפרק הכותב במלוגא דשטרי עכ"ל ומיהו אם אומרת שנתנו לה במתנת ש"מ משמע דנאמנת לדברי הרמב"ם והרא"ש שסוברים שאם נתנם במתנת ש"מ אצ"ל קני לך איהו וכל שיעבודא דאית ביה וכמו שיתבאר בטור ח"מ . כתב עוד הרא"ש בתשובה כלל ל"ו שאלת לאה אבדה כתובתה ובא ב"ח של שמעון בעלה והוציא ש"ח עליו והגבו לו ב"ד מנכסיו וטענה לאה אלו הבתים נתן לי בכתובתי אע"פ שנאבדה כתובתי איני חוששת מאחר שאני מוחזקת באלו הבתים אם היא נאמנת אם לאו תשובה אם אין לשמעון יתומים קטנים ולאה דרה בבית א' והבתים אחרים שהיא טוענת עליהן ששמעון בעלה נתנם לה בכתובתה סמוך למיתתו החזיקה בהם ג' שנים בלי ערעור היא נאמנת בשבועה שהוא כדבריה אבל אם היא דרה בהם

אינה יכולה לטעון בהם חזקה שכן דרך אשה לדור בבית בעלה בתנאי כתובה וגם אם יש לשמעון יתומים קטנים אין מחזיקין בנכסי קטן אפילו הגדיל עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה אם הבתים ידועים לבעל אע"פ שהחזיקה האלמנה שנים הרבה אין לה חזקה לפי שהאלמנה יש לה דירה במדור שהיה בעלה דר מתנאי הכתובה וכתב עוד הרשב"א בתשובה הנזכר ולא עוד אלא כל זמן שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית אפילו היו אונות ושטרות יוצאות על שמה אינה נאמנת לומר שלי הן עד שתביא ראיה על דבריה שהיו לה נכסים ממקום אחר:

סעיף קטן י

כתב הרי"ף שאם מכרה או נתנה מנכסי יתומים קודם שנשבעה מה שמכרה ונתנה קיים ומנכין אותה מכתובתה הרשב"א בתשובה ח"ב סימן רמ"ג כתב אלמנה זו אילו נשבעה אפילו בסוף ממכרה ממכר ומתנתה מתנה אע"פ שבשעה שמכרה או נתנה עדיין לא היתה ראויה לגבות דמ"מ כיון שנשבעה לבסוף ממכרה ומתנתה קיימין וכ"כ הרי"ף בתשובה והביא ראיה מדתנן בפרק אלמנה ניזונית (כתובות צו.) אלמנה בין מן הארוסין בין מן הנישואין מוכרת שלא בב"ד ואיתמר עלה בגמרא בשלמא מן הנישואין משום מזונות וההיא בשלא נשבעה שאינה נשבעת אלא בשתובעת כתובתה ואם תבעה כתובתה אין לה מזונות ודין המכירה והמתנה בדבר זה שוין ע"כ ודוקא בששמו לה ב"ד של הדיוטות וכדאיתא בפרק אלו מציאות ובתשובה אחרת כתב שיש לו על דברי הרי"ף בדבר זה כמה גמגומין ואף הרב ז"ל נראה שלא כתב כן אלא כשנשבעה לבסוף על כתובתה שע"ז נשאלה שאלה מלפניו עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א סימן אלף וע"ח ובח"ב סימן רנ"ג:

סעיף קטן יא

וא"א הרא"ש ז"ל מביא דבריו בפסקיו לפסק הלכה בפרק אלמנה ניזונת וגם הר"ן בפרק הנזכר הביא דברים אלו שכתב הרי"ף בתשובה ודחה ראייתו:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו אבל כתב בתשובה דוקא במטלטלי אבל מקרקעי בחזקת יורשים קיימי ואין בידם ליתנם עד שיגבו ב"ד אם מכרה או נתנה אין מכירתה ומתנתה קיימת ז"ל בתשובה כלל נ' סימן ו' ראובן שמת והניח בנים ובנות ואלמנתו היתה נושאת ונותנת בנכסים ונתנה מהם מתנות אחרי מותו ומתה קודם שהשביעוה על כתובתה מתנותיה קיימות במטלטלי אבל במקרקעי בחזקת יורשים קיימי ואין בידם לתתם עד שיגבו לה אותם ב"ד בכתובתה עכ"ל ואפשר שאין תשובה זו סותרת למאי דכתב דמשמע מדברי רי"ף דאפילו במקרקעי מכרה ומתנתה קיימת דשאני התם שאחר כך השביעוה וניכו

לה מכתובתה אותה קרקע שמכרה או נתנה ובתשובה הנזכר בכלל הנזכר כתב אלמנה שנתנה מנכסי בעלה לאחר קודם שנשבעה על כתובתה והגבוה ב"ד הראוי לה לגבות אין מתנתה מתנה דאין לה בגוף נכסי בעלה כלום אלא שיעבוד בעלמא ואי בעו יורשים מסלקי לה בזוזי וראיה מפרק כל שעה (פסחים לא.) ב"ח אביי אמר למפרע הוא גובה וכו' ה"נ אין לאשה על נכסי בעלה שיעבוד כתובתה כשאר ב"ח ועוד גריעה טפי דאינה נפרעת אלא בשבועה ושמא לא תשבע הלכך אפילו נשבעת אח"כ לא חיילא המתנה למפרע ע"כ ואפשר שמה שכתב בתשובה ראשונה דבמטלטלי מתנתה קיימת אע"פ שלא נשבעה במטלטלין שאינם ידועים שיכולה להטמין ולהכחיש הוא בדוקא אבל במטלטלין ידועים שלא היתה יכולה לטעון אין בידי כלום מודה דאין מתנתה כלום. ועוד אני אומר שאפשר לומר שמ"ש דבמטלטלי מתנתה קיימת לא בשלא נשבעה כלל מיירי דא"כ לא היה במתנתה ממש מהטעמים שהוכיח בתשובה השנייה אלא בשנשבעה מעצמה מיירי אלא שלא השביעו ב"ד ולא הגבו לה אותם נכסים ומדקדוק לשונו יש ללמוד כן וכ"כ המרדכי בפרק הכותב שפסקו רבי יוסף טוב עלם ורבי שלמה בר יצחק וכן בה"ג שאם מכרה ונתנה קודם שבועה אתו יורשים ומפקי ל"ש מקרקעי ול"ש מטלטלי אפי' תפסה מחיים לא מהניא אלא אם כן תבעוה מחיים ולא רצתה להשיב ואע"פ שכתוב שם דראבי"ה וכמה רבוותא פסקו הלכה למעשה שאם מכרה או נתנה קיים כיון דבה"ג פליג עליה נקטינן כוותיה שדבריו דברי קבלה ועוד שהרי כתוב שם שהר"מ פסק הלכה למעשה אף על פי שראבי"ה ורבינו ברוך ורבינו שמחה פסקו דמתנתה קיימת נ"ל דברי הגאונים עיקר שפסקו אין מתנתה קיימת דנכסי בחזקת יתמי קיימי ואפילו אם אחר שנתנה נשבעה מ"מ בשעה שנתנה לא היה לה כח שלא היו הנכסים שלה אלא שיעבוד בעלמא דקי"ל כרבא דאמר בפרק כל שעה ב"ח מכאן ולהבא הוא גובה ועוד שדברי הסוברים דמתנתה קיימת דחויים הם שהרי ראיית רבי' שמחה דחאה ראבי"ה כמבואר שם במרדכי וראבי"ה שנתן טעם משום דרוב הגאונים פסקו כרבי אלעזר ולא כפר"ח והרי"ף שפסקו כרב ושמואל ממקום שבא משם ראיה שכל הפוסקים שאנו סומכין עליהם בהוראותינו סוברים שאין מתנתה קיימת שהרי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש פסקו כרב ושמואל וא"כ הם סוברים דאין מתנתה קיימת ומכאן הוכחה עוד למה שהעמדתי דברי הרא"ש בתשובה דמתנתה קיימת במטלטלין כמה שהעמדתיה הא לאו הכי אין מתנתה קיימת כדי שלא יסתור דבריו שפסק כרב ושמואל והארכתי בזה בתשובה. אלמנה שנשאת לאחר עד שלא נשבעה על כתובתה והכניסה לו נדוניא ומתה בלא שבועה עיין בת"ה סימן ש"ל ובמרדכי פרק אלמנה ניזונת ופרק ח"ה

ופרק מי שמת ופרק הניזקין ב"ה ופרק הנשבעין ופרק הכותב ופ"ג דסנהדרין ובמהרי"ק שורש י"ח:
אלמנה שיש בידה מעות ונכסים וטוענת שמשל בעלה הראשון היה אם היא נאמנת עיין בהגהות מרדכי דבתרא פ"ד כתוב בתשובות הרשב"א סימן תתע"ט אשה שהיו שטרי חוב יוצאים על שמה בחיי הבעל ונתנה אותם לבן שיש לה מאיש אחר ונשבעה שבועת אלמנה ואח"כ מתה דבריה קיימים בהן חדא דהא תפסינהו מחיים ותפיסה דשטרות תפיסה היא ועוד דהכא השטרות יוצאים על שמה מאן לימא לן שלא נפלו לה מבית אביה וכתב עוד בתשובה (סימן תתקנ"ד) על ראובן שקנה בתים ועשה השטר בשמו ובשם אשתו ומת והיא אומרת שהבתים קנו אותה מנכסים שנפלו לה מבית אבי אמה תוספת על מה שכתב לה בכתובתה אלו קנה ראובן מנכסיו אע"פ שכתב השטר בשם אשתו לא קנתה אבל אם היא טוענת שקנתה מנכסים שנפלו לה מבית אביה רואין אם מוחזקת בכך שיש לה נ"מ הדין עמה ואם אינה מוחזקת בכך אינה נאמנת ואפי' בשבועה לפי שכל מה שיש לאשה הרי היא בחזקת הבעל ובסימן תתקצ"ו כתב שנשאל על אב ובן שהיו דרים בבית אחד ואוכלים על שלחן אחד והבן נשוי והיה נושא ונותן בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאין על שמו ונפטרו האב והבן יורשי האב אומרים שהכל של אב והאלמנה טוענת שהכל שלה והשיב שהדין עם האלמנה ואפילו אין לבעלה נכסים ידועים כלל ושאר כל הנכסים חוץ מאונות ושטרות היוצאים על שמו הכל בחזקת האב וכתוב בתשובות להרמב"ן סימן מ"ב פשוט הוא:

סעיף קטן יג
ומ"ש רבינו ואם מחלה לב"ח של בעלה אין מחילתה כלום וכו' הם דבר הרא"ש בתשובה כלל ל"ו סימן ד':

סעיף קטן יד
ופעמים שאף גרושה משביעיי אותה אפילו כשלא יטעון דתנן הפוגמת כתובתה או ע"א מעידה שהיא פרועה והנפרעת שלא בפניו ומנכסים משועבדים לא תפרע אלא בשבועה פוגמת כיצד היתה כתובתה אלף זוז והוא אומר התקבלת כתובתיך והיא אומרת לא התקבלתי אלא כך וכך בפרק הכותב (כתובות פז.):

סעיף קטן טו
ומ"ש אפי' יש לה עדים כמה קבלה וכו'

סעיף קטן טז
וכן מ"ש אפי' דקדקה מה שנטלה אפי' בחצי פרוטה וכו' שם בעיא דלא איפשיטא וידוע דכל ספיקא דממונא הוי קולא לנתבע:

סעיף קטן יז
ומ"ש או שכופרת בכל וכו' ועד אחד מעידה שהיא פרוע לא תפרע אלא בשבועה או מנכסים משועבדים שבאו לטרוף מהלקוחות או שלא בפניו כגון שגירש והלך לו לא תפרע אלא בשבועה כל זה מבואר שם במשנה ופירש רש"י מנכסים משועבדים. משום דאי הוה גבי מן הלוה גופיה והוה טעין ליה אשתבע לי דלא פרעתיך אמרינן בשבועה דמשבעינן ליה ואי לא טעין לא טענינן הואיל ונקט שטרא אבל בשביל לקוחות אנן טענינן דילמא אי הוית גבי' מן הלוה הוה טעין לך אשתבע לי דלא פרעתיך ובעית אשתבועי השתא אנן טענינן דפתח פיך לאלם הוא ומנכסי יתומים ונפרעת שלא בפניו כולהו משום האי טעמא עכ"ל:

סעיף קטן יח
וכתב הרמב"ם והוא שיהיה במקום רחוק שיש טורח להודיעו וכו' בפי"ו מה"א:

סעיף קטן יט
ומ"ש כן בשם ר"י"ף הוא בפ' הכותב:

סעיף קטן כ
ומ"ש בשם הרא"ש יראה דהאי מקום קרוב כדי שילך השליח ויחזור תוך ל' יום וכו' עד ומוספת אותו על כתובתה הכל בפרק הנזכר:

סעיף קטן כא
וכל הנך שבועות הן דרבנן בפרק הכותב אהא דתנן עד אחד מעידה שהיא פרועה לא תפרע אלא בשבועה סבר רמי בר חמא למימר שבועה דאורייתא דכתיב לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת אבל קם הוא לשבועה אמר רבא ב' תשובות בדבר חדא דכל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין והיא נשבעת ונוטלת ועוד אין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות אלא אמר רבא מדרבנן כדי להפיס דעתו של בעל:

סעיף קטן כב
ומ"ש אפי' הכי צריכה נקיטת חפץ שם אהא דאמר רב פפא אי פקח הוא מייתי לה לידי שבועה דאורייתא כתבו התוס' והרא"ש והר"ן ז"ל פי' רש"י ונפקא מינה בשבועה דאורייתא לאנקוטי חפצא ובדרבנן לא נקיט חפצא והוא עצמו סותר דבריו שפירש בהשולח (לה.) גבי הא דא"ל רב לרב ירמיה מדפתי אדרה בב"ד ואשבעה חוץ לב"ד דה"ק ליה דלא לישבעה בב"ד דחמירי באנקוטי חפצא וכ"כ הרי"ף דבנקיטת חפצא היא שכך דין כל שבועות המשנה: ;

סעיף קטן כג
ומ"ש ולא נ"מ אלא דאי קדמה ותפסה וכולי

סעיף קטן כד
וכן מ"ש אבל אפוכי לא מפכינן אע"ג דקי"ל דשבועה דרבנן מפכינן ה"מ כשהנתבע יש לו לישבע וליפטר כו' וכ"כ הרי"ף והרא"ש בפ' הנזכר וכתב הר"ן בשם הרמב"ן דהא דאי קדמה ותפסה לא מפקינן מינה מסתברא דדוקא בדתפסה מעות אבל תפסה מטלטלי כיון דגופייהו לא מקנו לה מפקינן מינה והדר לא גביא אלא בשבועה:

סעיף קטן כה
ומ"ש ואם היא חשודה על השבועה שאינה יכולה לישבע אם שכנגדה אינו חשוד ישבע ויפטר וכו' וכ"כ שם הרא"ש בשם הרי"ף וכתב הר"ן שבתשובה כתב כן:

סעיף קטן כו
ובעד אחד מעידה שהיא פרועה יכול להביאה לידי שבועה דאורייתא כיצד יפרע לה כתובתה שנית בפני העד הראשון ועד אחר עמו וכו' כל זה מבואר בגמרא פ' הכותב הפוחתת כתובתה אינה צריכה שבועה שם בעיא דאיפשיטא ומ"ש ה"ד פוחתת כגון שהוציאה כתובתה מאלף זוז והוא אומר נפרעת והיא אומרת לא נפרעתי כלום אבל אין לי עליך אלא ת"ק זוז וכו' עד דהאי שטרא חספא בעלמא הוא מבואר שם בגמ' וכתב הרמב"ם בפי"ו דהיכא דלא אמרה אמנה היתה ביני לבינו (ב"ה) אלא אמרה אין בשטר כתובתי אלא ה' מאות אינה נפרעת בשטר זה שיש בו אלף כלום משום דהאי שטרא חספא בעלמא נשבע היסת ונפטר ופשוט הוא:

סעיף קטן כז
היא אומרת בתולה נשאתני וכתובתי ק"ק וכו' אם יש עדים שיצתה בהינומא וכו' משנה ריש פ' ב' דכתובות (טו:):

סעיף קטן כח
ומ"ש אפי' א' מהם קטן כשראה העדות וכו' משנה בסוף הפ' הנזכר ואלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן נאמן אדם לומר זכור הייתי באשה פלוני שיצאה בהינומא וראשה פרוע ובגמרא (דף כ"ט) א"ר הונא והוא שיהא גדול מצטרף עמו פירוש שהוא מצטרף עם עד אחד שהיה גדול כשראה כן והרמב"ם כתב בפי"ו מה"א כל' הזה נאמן הקטן להעיד בגדלו ולומר זכור אני כשהייתי קטן שנעשה לפלונית מנהג הבתולות וכתב ה"ה שנראה שהוא ז"ל מפרש דלא קיימא הא דרב הונא אלא אזה כתב ידו של אבא ושל רבי ושל אחי בלבד השנויים שם באותה משנה אבל הרבה מן המפרשים ראיתי שפירשוה אהא דיצתה בהינומא עכ"ל:

סעיף קטן כט
ומ"ש ואם אין עדים אינה נוטלת אלא מנה כתב הרמב"ם שהבעל צריך לישבע שבועה דאורייתא בפי"ו מהל' אישות כ"כ ונתן טעם מפני שהוא מודה מקצת הטענה וכתב

עליו הראב"ד שבועת התורה אין כאן שהרי כפירת שיעבוד קרקעות היא וכתב עליו ה"ה והכוונה לפי שאין הכתובה נגבית מן המטלטלין ואני אומר שאין זו קושיא שכיון שהגאונים תקנו שתגבה כתובה ממטלטלין חזרה כתובה שאינה כפירת שיעבוד קרקעות בלבד ומ"מ ק"ל שהרי רבינו דבריו בכאן הם במקום שאין כותבין כתובה וכמו שכתבתי ובמקומות ההם אינו נאמן לומר פרעתי בעיקר הכתובה אא"כ הביא ראיה וכמו שנתבאר וכיון שכן היאך יקרא זה מודה מקצת וכבר נתבאר פ"ד מהלכות טוען שאין מודה מקצת חייב שבועת התורה אלא בדבר שאיפשר לכפור בו אבל ודאי במקום שכותבין כתובה ונאבדה כיון שהבעל יכול לטעון ולומר פרעתי כשהוא מודה ואומר לא פרעתי ואומר אלמנה נשאתיה והיא אומרת בתולה יש כאן שבועת התורה כיון שמתקנת הגאונים נגבית אף מן המטלטלין כנ"ל עכ"ל :

סעיף קטן ל

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ז"ל רפ"ב דכתובות דהא דקאמר התם טעמא דאיכא עדים הא ליכא עדים בעל מהימן אף שבועה דאורייתא לא בעי אע"פ שהיא תובעת ר' והוא מודה לה במנה ולא חשבינן ליה כמודה מקצת משום דהוה ליה כהודאת שיעבוד קרקעות דכתובה שיעבוד קרקעות היא ואפי' לבתר דתקינו דכתובה גובה ממטלטלי לפי שאינו יכול לומר פרעתי דהטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום הילכך האי מנה דמודה ביה הו"ל הילך כיון דאין לו טענה ליפטר ממנו ואידך מנה ה"ל כופר בכל ופטור משבועה והכי איתא בירושלמי דפירקין עכ"ל:

סעיף קטן לא

מי שהיה נשוי ד' נשים וכו' בפרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צג:) תנן מי שהיה נשוי ד' נשים ומת ראשונה נשבעת לשנייה וכו' הרביעית נפרעת שלא בשבועה אמר בן ננס וכי מפני שהיא אחרונה נשכרת אף זו לא תפרע אלא בשבועה ופירש"י הראשונה נשבעת לשנייה. אם שנייה טוענת הואיל ואת באת ליטול תחלה השבעי לי שלא גבית משל בעלי כלום דילמא לא משתיירו לי נכסים כשיעור כתובתי ואף שלישית תאמר כן לשנייה ורביעית לשלישית אבל הרביעית נפרעת שלא בשבועה וכגון שהיתומים גדולים וקסבר האי תנא כי אמרו רבנן הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה ביתומים קטנים אמרו ולא בגדולים ע"כ ובגמרא במאי קמיפלגי אמר שמואל כגון שנמצאת אחת מהם שדה שאינה שלו וכו' אביי אמר דאביי קשישא איכא בינייהו דתני אביי קשישא יתומים שאמרו שהבא ליפרע מהם לא יפרע אלא בשבועה גדולים ואצ"ל קטנים ת"ק לית ליה דאביי קשישא ובן ננס אית ליה ופסק הרא"ש הלכה כבן ננס וכן פסק הרמב"ם ברפי"ז מה"א וכתב ה"ה מ"ש רבינו וג"כ היא נשבעת וכו' הוא כבן ננס שאמר

שאף אחרונה נשבעת ואע"פ שבאה לגבות ממנו וכגון שהן גרושות כולן נשבעות עכ"ל ומשמע דא"א לומר דלאחרונה קאי דכיון דבאה לגבות ממנו למה צריכה לישבע אלא אג' ראשונות בלבד קאי:

סעיף קטן לב

היו כולן יוצאות ביום אחד במקום שכותבים שעות הראשונה תקדום ואם אין כותבין שעות אז שיעבוד כולן חל ביחד שם במשנה היו כולן יוצאות ביום א' כל הקודמת לחבירתה אפי' שעה אחת זכתה היו כולן יוצאות בשעה אחת ואין שם אלא מנה חולקות בשוה ופי' יוצאות ביום אחד שזמן שכתוב בהם הוא ביום א' וכן פי' היו כולן יוצאות בשעה אחת:

סעיף קטן לג

ומ"ש ואם כתובתה של האחת ק' ושל זו ק"ק ושל זו ש' לר"ח בין הניח רב או מעט כן הדין ולהרי"ף חולקות ממש שוה בשוה וכו' פ' מי שהיה נשוי (שם) תנן מי שהיה נשוי ג' נשים כתובה של זו מנה ושל זו ק"ק ושל זו ש' ואין שם אלא מנה חולקות בשוה היו שם ק"ק של מנה נוטלת נ' ושל ק"ק ושל ש' ג' ג' זהב היו שם ש' של מנה נוטלת נ' ושל ק"ק מנה ושל ש' ששה זהב ופירש"י של זו מנה ושל זו ק"ק וכו'. ושלשתן נחתמו ביום א' דאי בג' יומי הקודמת בשטר קודמת בגיבוי ובגמרא זו משנת ר' נתן רבי אומר אין אני רואה דבריו של ר' נתן בזו אלא חולקות בשוה ופסקו הרי"ף והרמב"ם והתוס' והרא"ש הלכה כרבי וכתב הרא"ש ז"ל פר"ח דקי"ל בהא כרבי וא"א להעמיד דבריו בזמן שיש שם ש' שיחלקו בשוה אלא כל עזבון המת חולקים לששה חלקים של ק' נוטלת חלק אחד ושל ק"ק ב' חלקים ושל ש' ג' חלקים וכל חדא וחדא נוטלת לפי מעותיה עד שתפרע כל כתובתה כי זה הדין משפט צדק ומה שא"ר אין אני רואה דבריו של רבי נתן בזו בבבא דרישא ומציעתא אבל בבבא דסיפא לא פליג רבי ע"כ והאריך בראיות והרא"ש דחה ראיותיו והסכים לדברי רש"י והרי"ף שפירשו דסבר רבי דכל השלשה מנים משועבדים לבעלת מנה כשאר חברותיה עד שתגבה כל כתובתה לפיכך חולקות בשוה וכן דעת הרמב"ם בפי"ז מהל' אישות וכ' ה"ה שכן הכריחו הרבה מהמפרשי' האחרונים ובכללם הרשב"א ועיקר:

סעיף קטן לד

וכשב"ד או יורשים משביעין האלמנה אין להשביעה בב"ד וכו' בפרק השולח (גיטין דף לה) תנן אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה נמנעו מלהשביעה התקין רבן גמליאל הזקן שתהא נודרת ליתומים כל מה שירצו וגובה כתובתה. ובגמרא (לה.) מפרש טעמא דנמנעו מלהשביעה משום מעשה שהיה באשה אחת שהיתה סבורה לישבע

באמת ונענשה ביותר וכיון שנמנעו מלהשביעה ונמצאת מפסדת כתובתה התקין ר"ג שתהא נודרת ליתומים כל מה שירצו יבחרו להם היתומים דבר קשה להדירה בו כגון קונם מיני מזונות עלי אם נהניתי מכתובתי וגובה כתובתה ואם נתקבלה תחילה הרי היא נאסרת במזון הילכך לא הדרא שקלה ולא חשידא לעבור על נדרה ואפי' תעבור אין ענשן של נדרים חמור כ"כ כענשן של שבועות שנפרעין ממנו ומכל העולם ובירושלמי אמרו בראשונה היו נשבעות לשקר וקובעות את בניהם ולא עוד אלא שאימת נדרים עליהם יותר מן השבועה עכ"ל הר"ן ז"ל. ובגמרא א"ר יהודה אמר שמואל ל"ש אלא בב"ד אבל חוץ לב"ד משביעין אותה ורב אמר אפי' חוץ לב"ד אין משביעין אותה רב לטעמיה דרב לא מגבי כתובה לארמלתא ולדרה ולגבייה בשני דרב קילי נדרי א"ל רב יהודה לרב ירמיה ביראה אדרה בב"ד ואשבעה חוץ לב"ד וליתי קלא וליפול באודני דבעינא דעבדינא בה מעשה ופירש"י חוץ לב"ד משביעין אותה. שבועת הדיינין של תורה היא ונקיטא ס"ת בידה או תפילין ומשבע לה בשם או בכינוי ועשנה מרובה וחוץ לב"ד שבועה דרבנן בקללת ארור ולא נקיטא מידי ואין ענשה כ"כ עכ"ל ומשמע דהלכה כרב יהודה דעבד בה עובדא וכ"נ מדברי הרי"ף והרא"ש וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ו שכתב וז"ל אין משביעין אותה אלא חוץ לב"ד מפני שבתי דינים היו נמנעים מלהשביעה שמא לא תדקדק על עצמה בשבועה ואם רצו היתומים להדירה נודרת להם כל מה שירצו ומדירין אותה בב"ד ואח"כ נוטלת כתובתה: וכתב ה"ה קי"ל כרב יהודה דאמר אדרה בב"ד ואשבעה חוץ לב"ד פי' או האי או האי אי זה שירצו יתומים אם שבועה חוץ לבית דין או נדר בבית דין וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכבר כתבתי תשובת הרשב"א בזה בתחילת הסימן ועל מה שפירש"י שהשבועה שהיא חוץ לב"ד היא כעין היסת שלא בשם ושלא בנק"ח כתב ה"ה כן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל ודעת רבינו אין נראה כן שלא ביאר עכ"ל ורבינו ירוחם בנכ"ג חי"א כתב כדברי רש"י ושלא כדברי המרדכי בפרק השולח שכתב בשם ר"י דשבועה דרבנן נמי הוי בנקיטת חפץ:

סעיף קטן לה

וצריך שידירנה בדבר שיש בו עינוי נפש ושתהיה באיסור כל ימיה וכו' עד שאינה חוששת על העונש אלא בנדר של עינוי נפש שעומדת בו כל ימיה כ"כ התוספות והרא"ש בפרק השולח (שם) וכתב שם הר"ן בגמרא אמרו נודרת ואוסרת כל פירות העולם ואמרו דכל פירות לאו דוקא דכיון שהוא דבר שא"א לעמוד עליו ה"ל כאומר שבועה שלא אישן ג' ימים דמלקין אותו וישן לאלתר כדאיתא בפרק שבועות שתים בתרא (שבועות

כה.) אלא צריכה שתשייר דבר שתוכל לחיות בו עכ"ד וכ"כ שם התוס' וכ"כ הרשב"א בתשובה שכתבתי בתחלת סימן זה:

סעיף קטן לו

ולא מהני נדרה אלא כל זמן שלא נשאת אבל אם נשאת אינה גובה בנדרה שהבעל יפר לה מימרא דרב הונא בפרק השולח (שם) ופריך כי לא נשאת נמי לכי מינסבא מיפר לה בעל ומשני אין הבעל מיפר בקודמין ואף ע"ג דרב נחמן פליג ואמר אפילו נשאת נשאת ודאי מיפר לה בעל ולדידיה אוקימנא דמדרי לה ברבים והרי"ף והרא"ש לא כתבו אלא דברי רב הונא וכן פסק הרמב"ם בפי"ו מהלכות אישות וז"ל אם נשאת קודם שתשבע ה"ז נשבעה אחר הנישואין ונוטלת כל זמן שתרצה אבל אינה נודרת ונוטלת שמא יפר הבעל :

סעיף קטן לז

ומ"ש שהבעל יפר לה אפילו נדרה ע"ד רבים כ"כ שם התוס' והרא"ש שהבעל יכול להפר אפילו נדר שהודר ע"ד רבים משום דכל הנודרת ע"ד בעלה היא נודרת:

סעיף קטן לח

ומ"ש אפילו אם נתן לה רשות שתדור ע"ד הב"ד יכול לחזור במה שהרשה ויכול להפר לה כ"כ שם הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן לט

ומ"ש וגרושה שבאה לישבע וכו' נשבעת ואפילו בב"ד שם בפרק השולח מימרא דשמואל ומפרש בגמרא טעמא דדוקא באלמנה נמנעו מלהשביעה משום דבההוא הנאה דטרחא קמי יתמי אתיא לאורויי היתירא בדבר מועט וסבורה שהן פרעון לה שבשכר טרחה נוטלתו אבל בגרושה דליכא למימר הכי משביעין אותה:

סעיף קטן מ

ומ"ש בשם ר"י דהאידנא נהגו להשביע אלמנה בב"ד כ"כ התוס' והרא"ש והמרדכי בפרק הנזכר בשם ר"י ונתן טעם משום דבאותו ענין שאנו רגילין להשביעה שגוזרין עליה בחרם ובשבועת התורה שתודה על מה שקבלה בכתובתה אין העונש מרובה כ"כ כמו היכא דבשעה ששבועה יוצאת מפיה לשקר דהוי כעין שבועת שוא דכתיב לא ינקה ורבינו ירוחם כתב כדברי ר"י בנכ"ג חי"א כתב הרשב"א בתשובה על אלמנה שיוצאת מדעתה ויורשיה תובעים כתובתה מיורשי בעלה ויורשי הבעל אינם רוצים לתת להם הדין עם יורשי הבעל מכמה טעמים חדא דאין אלמנה גובה כתובתה אלא בשבועה וזו לא נשבעה ועוד דהא טבא לה משום דנכסי הבעל בחזקתה וניזונית על ידי כתובתה ואם יגנבו כתובתה תפסיד מזונותיה ושמא יפסידו הנכסים ביד יורשיה וישמטו ויאכלו אותם

ונמצאת היא מפסדת כתובתה ומזונותיה ועוד בר מן דין אילו היה ראוי לגבות כתובתה לא היו גובין היורשים אלא ב"ד כדגרסינן בפרק נערה (כתובות מח.) מי שנשתטה ב"ד יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין וכו' ועוד דה"ל כשבוי וגרסי' בפרק המפקיד (בבא מציעא לט.) שבוי שנשבה והניח קמה לקצור וכו' וחוב וכתובה כקמה לקצור וענבים לבצור שאין מניחין את היורשים לירד בהם אלא שאין אנו צריכין לכך מהטעמים שאמרנו למעלה והוא בתשובות להרמב"ן סי' ס"ו. וכתב עוד שאלת יעקב ולאה אשתו מכרו כרם אחד שהיה ליעקב וכתבו בשטר המכירה שקבלו יעקב ולאה ר' זהובים ואח"כ מת יעקב ולאה באה לגבות כתובתה מנכסי יעקב ובן יעקב טוען שכבר לקחה היא מנכסי יעקב ק' זהובים שהרי קבלה חלקה ממחצית דמי הכרם ולאה טוענת האמת הוא שמכרתי הכרם עם בעלי אבל לא קבלתי כלום ואע"פ שנזכר כן בתוך השטר הדין עם מי. תשובה הדין עם לאה מכמה טעמים שכן דרך המוכרים בין בעל ואשתו בין אב ובנים שכותבים כן ליפוי כח הלוקח אע"פ שאינו לוקח המעות אלא האחד ועוד שאפילו נודע באמת שהיא קבלה חצי המעות והוציאם בצרכיה או שנתנם לאחרים אפ"ה אין מנכין לה מכתובתה כלום חדא דאיפשר שהבעל נתנם לה במתנה או שהיה חייב לה מעות שנתנו לה אחרים במתנה ע"מ שאין לבעלה רשות בהם או ממעות שהפקידו בידה אחרים ואפילו היה הבעל טוען ברי והיא טוענת במתנה נתנם לי נאמנת כל זמן שלא הזכיר פרעון וכענין שאמרו בפרק שבועת העדות (שבועות לד.) גבי הא דיתיב רב יהודה וקא מיבעיא ליה מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני ועדים רואים אותו מבחוץ וכו' וכ"ש שאין הבעל טוען כנגדה כלום והיורש טוען בספק ועוד שזה תוך זמן היה וחזקה אין אדם עשוי לפרוע תוך זמנו והוא בתשובות להרמב"ן סימן ל"ו: מצאתי כתוב נוסח שבועת אלמנה: בפנינו ב"ד ח"מ באת פלוני' בת פלוני אלמנת פלוני בן פלוני ורצתה לגבות כתובתה מנכסי בעלה פב"פ ובידה שטר כתובתה ותוספת דכתיב ביה כך וכך ובכן השבענוה על דעתינו שלא גבתה כתובתה ושלא התפיסה בעלה צררי בכתובתה לא בכולה ולא במקצתה ושאין לה כתובה אחרת ושלא גנבה משל בעלה ולא החביאה ולא תפסה בכתובה ולא במקצתה כלום לא בחיי בעלה ולא לאחר מותו ושלא מכרה ולא משכנה ולא מחלה ולא נתנה במתנה לא כתובתה ולא תוספת לא כולה ולא מקצתה עכ"ל וצריך לדקדק שלא להשביעה אלא בענין כשתצא שבועה מפיה לא תהא לשקר וכמו שכתבתי בסמוך בשם ר"י. כתב מהרי"ק בשורש כ"ד המשעבד עצמו בקנין שישבע הוא ואשתו אין יכולים להשביע את האלמנה כי אין לו לחייב אשתו שבועה בקנינו וכתב בשורש י"ט אלמנה שהיה בעלה שוטה אין להזכיר בשבועה רשות בעלה :

סימן צז

סעיף קטן א

הבעל שמשביע את אשתו על כתובתה יכול להשביעה ג"כ על כל שנתעסקה כל ימי היותה תחתיו אבל קודם לכן אינו יכול להשביעה בטענת שמא דתנן המושיב אשתו חנונית וכו' בפרק הכותב (כתובות דף פו:) ומסיים בה במתניתין רבי אליעזר אומר אפילו על פילכה ועל עיסתה וידוע דליתא לדרבי אליעזר מקמי סתם מתניתין ולפיכך כתב רבינו אבל אם אינה נושאת ונותנת אלא שמתעסקת בצרכי הבית בפילכה ובעיסתה וכו' אינו יכול להשביעה בטענת שמא וכו' ומ"ש רבינו יכול להשביעה אפי' בטענת שמא אם הפסידה שתי כסף הוא מדאמרינן בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מח.) גבי נשבעין בטענת שמא והוא שיש ביניהם טענת שתי כסף:

סעיף קטן ב

ומ"ש ורבי שמעון פליג ואמר דאף אם הושיבה חנונית או מינה אפוטרופא אינו יכול להשביעה בטענת שמא כל זמן שאינה תובעת כתובתה וכו' שם לקמן במתניתין רש"א כל זמן שהיא תובעת כתובתה יורשים משביעין אותה ואם אינה תובעת כתובתה אין היורשים משביעין אותה ושקיל וטרי בגמרא אהייא קאי ר"ש ומסיק דאתא לאפוקי מדרבי אליעזר ומחלוקתו ופסק הרי"ף כת"ק דהוא סתם מתני' דקי"ל בכל דוכתי דלא איפסיקא הלכתא בהדיא הלכה כסתם מתניתין וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בפ"ט מהלכות שותפין. והתוספות והרא"ש כתבו שר"ת ור"ח הכריעו דהלכה כר"ש ושעשה ר"ת מעשה כר"ש וכתב הרא"ש שנראין דבריו:

סימן צח

סעיף קטן א

פטרה הבעל משבועה גובה כתובתה בלא שבועה וכפי לשון הפטור היא נפטרת כיצד כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך וכו' משנה בפרק הכותב (כתובות דף פו:) כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך אינו יכול להשביעה אבל משביע הוא את יורשיה ואת הבאים ברשותה ובגמ' (שם דף פו) שבועה מאי עבידתה אמר רב יהודה אמר רב על אפוטרופסת שנעשית בחיי בעלה רב נחמן אמר רבה בר אבוה על הפוגמת כתובתה וכתב הרא"ש שבועה מאי עבידתה וקאמר רב נחמן על הפוגמת כתובתה משום דמסקא אדעתא בשעת נישואין דילמא מצריך לה זוזי ושקלא מכתובתה ואמרה כתוב לי דלאו משבעת לי ואגב פיטור זה בקשה לפוטרה אף אם הושיבה חנונית או מינה אותה אפוטרופא וגם נמי פיטור דשבועה עד אחד בכלל כאשר כתבתי למעלה ולא כמו שכתב הראב"ד ז"ל ויש להסתפק אם פיטור דשבועה הנפרעת שלא בפניו הוי בכלל לפי שראוי הוא שלא לירד

לנכסי אדם שלא בפניו דחיישינן לשובר או לצררי אלא שאמרו חכמי' לעשות כן לרבי יצחק נפחא דוקא בכתובת אשה משום חינא ולר"נ אף בב"ח משום נעילת דלת הילכך ראוי שלא יועיל לה הפיטור לענין זה דכיון דשלא בפניו היא מעיזה פניה אמנם יראה שהפיטור מועיל לכל שבועה שב"ד מחייבין אותה מדתנן הכא שבועות שצריכה לישבע ושנאו באמצע דבריהם קודם ששנה מחלוקת ר"ש דלא פליג אכולה מתניתין אלא לכך הפסיק בדבריהם לפרש מאיזה שבוע' פטרה עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אבל משביע את יורשיה אם גירשה ומתה יורשיה נשבעים שבועת יורשים שלא פקדתנו בשעת מיתה וכו' וכן פירש"י במשנה אבל משביע הוא את יורשיה. אם גירשה ומתה ויורשיה תובעין הימנו כתובתה נשבעין שבועת יורשין המפורשת במסכת שבועות שבועה שלא פקדתנו בשעת מיתה ולא אמרה לנו קודם לכן ולא מצינו בין שטרותיה ששטר כתובתה פרוע: ואת הבאים ברשותה. אם מכרה כתובתה לאחרים ונתגרשה ומתה והלקוחות תובעין אותו נשבעין אף הם שבועת היורשים וכתב הרא"ש על זה ודוקא אם מתה אבל אם היא קיימת היא צריכה לישבע שלא נפרעת ואם אינה רוצה לישבע יפסידו הלקוחות ואם היא אומרת שנפרעת אחר שמכרה נאמנת במגו שיכולה למחול אבל אם אמרה שנפרעת קודם המכר לא מהימנא במגו דאי בעיא מחלה דאין זה מגו טוב דאי מחלה השתא היתה צריכה לשלם דמי שטרא מעליא אבל אם נפרעה קודם אינה חייבת לשלם אלא הדמים שקבלה מן המכר ואף לדברי המפרשים דכל מוחל ש"ח אינו חייב לשלם אלא דמי המכר מ"מ כ"ע לאו דינא גמירי והיא יראה למחול שמא תתחייב לשלם כל דמי השטר אבל מה שאומרת שנפרעה קודם המכר דבר הידוע הוא כיון שמקח טעות היה הדמים חוזרים עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ומשביעין ג"כ יורשיה והבאים ברשותה אם פגמו הכתובה או אם נעשו אפוטרופין וכו' שם כתב הרא"ש וי"מ משביע הוא את יורשיה ואת הבאים ברשותה אם פגמו הם הכתובה בירושלמי מפרש משביעין את יורשיה ואת הבאים ברשותה שבועת אפוטרופוס כגון שנתן לה רשות למנות את יורשיה או אדם נכרי אפוטרופוס תחתיה אע"פ שפטרה מן השבועה משביע את יורשיה ואת הבאים ברשותה ומדקדק מזה בירושלמי כל ד' שומרין אם פטרן מן השבועה והשאילו לאחרים ברשות משביע את האחרים עכ"ל. וכתב רבינו כחומרי כל הפירושים פירש"י ופירוש הי"מ ופירוש הירושלמי משום דכיון שהבעל מוחזק בכתובה לא מפקינן מיניה אלא בדבר הברור לדברי הכל עיין במרדכי בפרק הנזכר:

סעיף קטן ד
כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך ועל יורשיך וכו' אבל יורשיו והבאים ברשותו משביעין אותה ואת יורשיה ואת הבאים ברשותה שם במשנה:

סעיף קטן ה
ומ"ש אבל נתאלמנה ומתה וכו' כדפרישית לעיל הוא בסימן צ"ו:

סעיף קטן ו
כתב לה נדר ושבועה אין לי וליורשי וכו' ולא הבאים ברשותה ג"ז שם במשנה:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואפילו אם פגמה כתובתה או היורשים או אפי' יורשים מן היורשים כן כתב שם הרא"ש וכתב עוד ולא דמי לשבועת אפוטרופוס דאע"ג שפטרה ממנו ומיורשיו אם נעשית אפוטרופוס אחר מיתת בעלה צריכה לישבע דהתם לא פטרה אלא מאפוטרופסת של ממונו שאף יורשיו לא ישביעוה על שנעשית אפוטרופסת על ממונו וכשמת יצא הממון מרשותו ונכנס לרשות היתומים ואאפוטרופסת של ממון יורשיה לא פטרה אבל שבועה דפוגמת פטרה מכל פגם שיבא לאותה כתובה שכתב לה במה שיהיה ולמי שיהיה ועוד מסקא אדעתה דילמא לא יוכלו יורשיו לפרוע כתובתה בבת אחת ותצטרך לפוגמה ע"כ בקשה שיפטרנה מן השבועה גם מיורשיו אבל לא מסקא אדעתה כלל שיורשיו ימנוה אפוטרופוס עכ"ל: וכתב עוד הרא"ש הא דקתני ולא הבאים ברשותו היינו לקוחות שאחר הפיטור אבל לקוחות שקדמו לפיטור לאו כל כמיניה ומיהא טוב להשביעה אפילו אחר הפיטור כדברי ר"ח מפני הרמאי' עכ"ל ודברי ר"ח כתב רבי' לקמן בסימן זה:

סעיף קטן ח
ומ"ש רבינו אבל לאפוטרופא שנעשית בחיי בעלה מועיל שאפילו ע"י גלגול אין יכולין להשביעה כלומר דאילו בלא גלגול אפילו לא פטרה אין עליה שום שבועה לדעת הרא"ש שפסק כר"ש דכל זמן שאינה תובעת כתובתה אין היורשים משביעין אותה וכמו שנתבאר בסימן שקודם זה:

סעיף קטן ט
ומ"ש בשם הרי"ף שאפי' לא פטרה אין היורשים יכולים להשביעה על אפוטרופוס שנעשית בחיי בעלה בפרק הנזכר אהא דאמרינן שבועה מאי עבידתה א"ר יהודה אמר רב על אפוטרופא שנעשית בחיי בעלה כתב הרי"ף הא דרב יהודה אמר רב אסיפא מתנינן לה דתנן הלכה מקבר בעלה לבית אביה או שחזרה לבית חמיה ולא נעשית אפוטרופא אין היורשין משביעין אותה ואם נעשית אפוטרופא היורשין משביעין אותה על העתיד לבא ואין משביעין אותה על שעבר שבועה מאי עבידתה א"ר יהודה אמר רב

על אפוטרופא שנעשית בחיי בעלה וטעמו משום דבגמרא איתמר הא דרב יהודה אמר רב אמתניתין דכתב לה נדר ושבועה אין לי עליך ואותיב רב מרדכי קמיה דרב אשי מי הות ידעה דמותיב לה אפוטרופא דאמרה ליה כתוב לי דלא משבעת לי א"ל אתון אהא מתניתו לה אנן אהא מתנינן לה הלכה מקבר בעלה לבית אביה וכו' ומשמע לרבינו דכיון דהרי"ף מתני לה אסיפא משום קושיא דמי הות ידעה דמותיב לה אפוטרופא א"כ הא דאין משביעין אותה על שעבר לא מטעם פיטור שפטרה הבעל הוא דמי הות ידעה וכו' אלא טעמא משום דאין ליורשים יכולת להשביעה על אפוטרופא דבחיי הבעל ואפי' לא פטרה נמי:

סעיף קטן י

ומ"ש ול"נ לא"א הרא"ש ז"ל הוא משום דאמתניתין דכתב לה נדר ושבועה אין לי עליך וכו' כתב דפטרה נמי משבועת אפוטרופא ומ"מ ק"ל שה"ל לרבינו לכתוב זה בסימן דלעיל דלרב אלפס אע"פ שפטרה מנדר ושבועה יכול הוא להשביעה על אפוטרופסת אם היתה נושאת ונותנת:

סעיף קטן יא

ומ"ש ומיהו על מה שמכרה לצורך קבורה בין מיתה לקבורה מהני בפרק הנזכר אהא דתנן הלכה מקבר בעלה לבית אביה או שחזרה לבית חמיה ולא נעשית אפוטרופא אין היורשין משביעין אותה ואם נעשית אפוטרופא היורשין משביעין אותה על העתיד לבא ואין משביעין אותה על שעבר אמרינן שבועה מאי עבידתה אמר רב יהודה אמר רב על אפוטרופא שנעשית בחיי הבעל אבל בין מיתה לקבורה משבעינן לה ורב מתנה אמר אפילו בין מיתה לקבורה לא משבעינן לה דאמרי נהרדעי לכרגא ולמזוני ולקבורה מזבנינן בלא אכרזתא ומשמע דהלכתא כרב מתנה וכך הם דברי הרי"ף : ב"ה ומשמע דהא דאין משביעין אותה על מה שמכרה כדי שלא תתרשל ונמצא המת מתנוול דמהאי טעמא מזבנינן בלא אכרזתא ולפ"ז אפי' לא פטרה אין משביעין אותה ויש לתמוה על מ"ש רבינו על מה שפטרה שמה שמכרה לצורך קבורה מהני דמאי איריא שפטרה אפי' לא פטרה נמי:

סעיף קטן יב

ומ"ש ובירושלמי משמע דאפי' אם מכרה שלא לצורך קבורה בין מיתה לקבורה מועיל הפיטור שפטרה כ"כ שם הרא"ש וכתב אח"כ אבל לפום גמרא דידן דמייתי עלה הא דנהרדעי משמע דאיירי דוקא בצרכי המת וגם הרי"ף כתב בהדיא דלצרכי המת דוקא אמרו כתב הריב"ש סימן ק"ח בנדון זה אין כאן פיטור לא ממנו ולא מיורשיו דמתניתין תנן כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך וכו' ולשון זה כולל אפוטרופסת ומה שנשאה ונתנה בתוך הבית ופגימת כתובה אבל בלשון שרגילין עתה הסופרים לכתוב בכתובות

איני רואה שיהא נכלל בלשון ההוא מה שנעשית אפוטרופא בחיי בעלה שהם כותבים וכל זמן ששטר כתובה יוצא וכו' תהא נאמנת לומר לא נפרעתי בלא שום שבועה קלה וכו' כב' עדים כשרים לעולם ולשון זה אינו כולל שום נאמנות על מה שנשאה ונתנה בחייו שלא יוכל להשביעה הוא או יורשיו עכ"ל. כתוב במישרים נכ"ג חי"א אלמנה הנושאת ונותנת בתוך הבית אין יכולים להשביעה על טענת שמא אלא כשחושדין עליה שתי כסף אבל בפחות לא וקודם שחלקו אבל אם חלקו כבר ונסתלקו ממנה אין יכולים להשביעה על טענת שמא עכ"ל. עוד כתוב שם בדין אלמנה הנושאת ונותנת בתוך הבית והיו שטרי הלואות או מכירות יוצאות על שמה וכן אם יש לה מטלטלים:

סעיף קטן יג

כתב לה דלא נדר ודלא שבועה וכו' בפרק הנזכר (דף פז.) איפליגו אמוראי במילתא ובתר הכי אמרינן שלח רבי זכאי למר עוקבא בין דלא נדר ובין נקי נדר מנכסי הוא אינו יכול להשביעה אבל יורשין משביעין אותה מנכסים אילין בין הוא ובין יורשיו אין משביעין אותה ויש לתמוה על רבינו למה כתב כן דהא בתר הכי אמרינן אמר רב נחמן אמר שמואל משום אבא שאול בן אימא מרים בין דלא נדר בין נקי נדר בין מנכסי בין מנכסים אילין בין הוא בין יורשיו אין משביעין אותה אבל וזה אעשה שהרי אמרו חכמים הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה וא"ד להא מתניתא אבא שאול בן אימא מרים אומר בין דלא נדר בין נקי נדר בין מנכסי ובין מנכסי אילין בין הוא ובין יורשיו אין משביעין אותה אבל מה אעשה שהרי אמרו חכמים הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה אמר רב נחמן אמר שמואל הלכה כבן אימא מרים ועיין בתשובות הרשב"א סימן אלף נ"ט והשתא לדברי ר"ח והרא"ש שפסקו הלכה כאבא שאול פשיטא דלא היה ליה לכתוב להא דשלח רבי זכאי כלל ואפילו לדברי רב אלפס שפוסק כת"ק משמע ודאי דליתא לדשלח רבי זכאי מקמי הא דאמר רב נחמן אמר שמואל דבין מנכסי בין מנכסי אילין בין הוא ובין יורשיו אין משביעין אותה ולמה לו לכתבם וצריך עיון: כתב רב נטרונאי בתשובה הא דאמר אבא שאול בן אימא מרים אבל מה אעשה שהרי אמרו חכמים הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה ה"מ דכתב לה בשעת קידושין דלא מהני תנאיה אלא לנפשיה אבל פטרה בשעת מיתתו ואמר תנו לה כתובה ואל תשביעו אותה דבריו קיימים ונוטלת שלא בשבועה בין לשעבר ובין לעתיד לבא ואף ע"פ שהיא בבית בעלה דכיון דקא מפקיד בשעת מיתה כמקבלת מתנה דמיא אבל אם ראו אותה שמפסדת במה שהניח בעלה בדבר גניבה בדבר ברור תשבע להבא עכ"ל .

סעיף קטן יד

כתב הרי"ף אף על פי שהאמינה על יורשיו ועל הבאים מכחו אין מועיל אלא לענין יורשים אבל אין פיטור מועיל לגבות מלקוחות בלא שבועה וכו' בפרק הנזכר אהא דתנן מנכסים משועבדים לא תפרע אלא בשבועה כתב ואע"ג דכתב לה בעלה נאמנות לא תפרע אלא בשבועה דלא מהניא נאמנות אלא דהימניה לוה למלוה עליה דידיה ועל ירתיה בתריה אבל היכא דאיכא עליה חוב לאיניש אחרינא או כתובת אשה או לוקח דזבן מיניה לא מהניא ומסתייע הדין סברא מהא דגרסינן בפ"ב דכתובות (יט.) האומר שטר אמנה הוא אינו נאמן ואמרינן דקאמר מאן אילימא דקאמר לוה וכו' לעולם דקאמר מלוה וכגון שחב לאחרים אלמא כל היכא דחב לאחרים וליכא גביה מהיכא דפרע אין הודאתו הודאה והא נמי דכוותה וכתב הרא"ש מקשינן על דבריו מהא דתנן במתניתין דמועיל נאמנות שכתב לאשה אף על הבאים ברשותה ותניא בתוספתא אלו הן הבאים ברשותה כל שמכרה או נתנה לאחר וא"כ הבאים ברשותו נמי הוי שמכר נכסיו לאחרים וקתני דמועיל נאמנות וגובה האשה מהם בלא שבועה ויש לתרץ דבריו דהא דקאמר דלא מהני נאמנות היינו אחר שמכר נכסיו דומיא דשטר אמנה דלאו כל כמיניה לגרועי כח הלקוחות אחר שמכר להם כבר אבל אם קדם הנאמנות ללקוחות דלא פקע בשביל שמכר נכסיו לאחרים וכן חילק בעל המאור אבל מתוך דברי רב אלפס ז"ל משמע שלא ירד לחילוק זה דמשמע דמפליג בין ירתיה ללקוחות דומיא דירתיה וכן כתב ר"ח ז"ל מעשים בכל יום שאין נפרעין מן המשועבדים אע"פ שיש להם נאמנות בשבועה ומן היתומים שלא בשבועה ואיפשר דטעמיה משום דחיישינן לקנוניא שמא פרעו והחזיר לו השטר אע"ג דמפרש בתוספתא דבאים ברשותה היינו לקוחות שבאים ברשותו לאו היינו לקוחות אלא אפוטרופוס שמינה על נכסיו והראב"ד והרמ"ה ז"ל חילקו גם הם בין קדמו הלקוחות ובין קדם הנאמנות והאידנא דנפישי רמאין נכון להחמיר כדברי ר"ח והרי"ף עכ"ל: (ב"ה) וכתב הרמב"ם בפי"ט מהלכות מלוה ולוה שאפי' התנה בפירוש שיגבה מהלקוחות בלא שבועה אין תנאי מועיל שאין זה יכול להתנות לאבד ממון חבירו והכי נקטינן:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו וי"א דהיינו דוקא שכתב לה הנאמנות בשטר וכו':

סעיף קטן טז

ואבא שאול פליג אתנא קמא בפיטור יורשים וכו' ופסק ריי"ף כתנא קמא דפיטור מועיל אף גבי יורשים וכו' דברי רבינו כאן כמעורבבים שהרי על מה שכתבתי בסמוך אר"נ אמר שמואל הלכה כאבא שאול בן אימא מרים כתב רב אלפס וה"מ דכתב לה דלא נדר ודלא שבועה אי נמי נקי נדר נקי שבועה בלחוד ולא כתב לה בין ממני בין מיורשי

אחרי אבל אם כתב לה בין ממני ובין מיורשי אחרי גובה בלא שבועה ואפי' היא פוגמת כתובתה בין ממנו בין מיורשיו אחריו כסתם מתני' דקתני נדר ושבועה אין לי ולא ליורשי ולא לבאים ברשותי אינו יכול להשביעה לא הוא ולא יורשיו וכו' ואמרינן שבועה מאי עבידתה א"ר נחמן אמר רבה בר אבהו אפוגמת כתובתה עכ"ל משמע בהדיא שהוא ז"ל סובר דלא פליג אבא שאול אתנא דמתני' דתנא דמתניתין דאמר דמהני פיטור אף ליורשים מיירי במפרש שפוטרה בין ממנו בין מיורשיו ואבא שאול דאמר דלא מהני פיטור ליורשים מיירי בשלא פירש שפטרה אף מיורשיו ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי והא דאיצטריך ר"נ למיפסק הלכה כאבא שאול לא לאפוקי מתנא דמתניתין איצטריך דהא לא פליגי אהדדי כדאמרן אלא לאפוקי מדשלח רבי זכאי למר עוקבא ומאינך אמוראי דאיתא התם דסברי דאף ע"ג דלא פירש שפוטרה אף מיורשיו פטורה זה נראה ברור בדברי רב אלפס וכיון דרב אלפס סובר דאבא שאול ות"ק לא פליגי אהדדי לא ה"ל לרבינו לכתוב ואבא שאול פליג אתנא קמא בפיטור יורשים וכו' ולכתוב עליו ופסק רב אלפס כת"ק וכו' אלא כך ה"ל לכתוב ואבא שאול אמר בין דלא נדר בין דלא שבועה בין נקי נדר בין נקי שבועה בין מנכסי בין מנכסים אילין בין היא בין יורשיו אין משביעין אותו אבל מה אעשה שהרי אמרו חכמים הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה ואיפסיקא בגמ' הלכתא כוותיה ומפרש רב אלפס דלא פליג אתנא דמתני' דאבא שאול מיירי בשלא פירש שפטרה אף מיורשין ותנא דמתני' מיירי בשפטרה בפירוש אף מיורשיו וא"א ז"ל מפרש דפליג אתנא דמתני' ואפי' בשפטרה בפירוש אף מיורשיו קאמר דלא תפרע אלא בשבועה והלכתא כוותיה ובכך היו הדברים מתבארים כהוגן: ב"ה ועוד יש לתמוה למה הפסיק בין הדבקים בדין אם הנאמנות מהני אף לגבי לקוחות שקודם ה"ל לגמור דין אם נאמנות מפורש ליורשים מועיל ואח"כ ה"ל לכתוב אם מועיל גם לגבי לקוחות: ודעת הרמב"ם בפי"ו מה"א כדעת הרי"ף וכתב הרא"ש על דברי הרי"ף שכתבתי בסמוך קשה להאי פיסקא דאמרינן לקמן אלא אמר אביי אהא נדר ושבועה אין לי עליך וכו' ואתא ר"ש למימר כל זמן שתובעת כתובתה יורשין משביעין אותה וקא מיפלגי בפלוגתא דאבא שאול בן אימא מרים ורבנן אלמא דחזינן דר"ש דמחייב שבועה אפילו דאמר אין לי ולא ליורשי עליך ועל יורשיך סבר כאבא שאול אלמא דאבא שאול מחייב שבועה בכל ענין ופסק ר"נ כאבא שאול ויראה שכך היתה דעת הרי"ף דאבא שאול ס"ל כשאמר נקי נדר או דלא נדר ולא אמר אין לי עליך משמע שתהא בלא נדר מכל אדם אף מן היורשים ואע"פ שאמר מנכסי אבל מה אעשה שחכמים הזקיקוה שבועה כשאמר בלשון הזה אע"פ שיש במשמעותו שאף מן היורשים פטרה ומיהא היכא דפטרה בהדיא מן

היורשים מודה אבא שאול ובהא פסיק ר"נ כאבא שאול והא דאמרינן לקמן ר"ש כאבא שאול פירוש כשיטת אבא שאול קאמר ועדיפא מיניה כי היכי דלאבא שאול כי אמר דלא נדר נקי נדר משמע לדידיה בין ממני בין מן היורשים ואפ"ה קאמר שחכמים הזקיקוה לישבע ה"נ לר"ש אפי' פטרה בהדיא מן היורשים ס"ל דהזקיקוה חכמים לישבע מיהו ר"ח פסק כאבא שאול אפי' פטרה בהדיא מן היורשים וכן דעת התוס' עכ"ל: (ב"ה) משמע מדבריו אלה שהוא סובר כר"ח והתוס' ויש לתמוה על זה שבתשובותיו כלל ע"א סימן י' משמע שהוא סובר בהיפוך: וז"ל הרשב"א בתשובה אם יש נאמנות בכתובתה ופטרה הבעל בפירוש בין ממנו בין מיורשיו נוטלת היא אפילו שלא בשבועה כמשנתינו בפרק הכותב דאבא שאול דאמר מה אעשה שהרי אמרו חכמים הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה לא אמר אלא בנקי נדר בין מנכסי בין מנכסים אילין שלא האמינה בפירוש על היתומים במשנתינו וכן דעת הרי"ף ור"ח וכ"ש אם קנו מידו כ"כ ר"ח וכ"כ הרמב"ן בר"פ הניזקין גבי כתוב בו שבח וכן מורי ה"ר יונה ז"ל וכן דעתי נוטה אע"פ שהרב בעל המאור כתב כאבא שאול אפי' באומר בין ממני בין מיורשי ויש לו ראיה מדאמרינן התם גבי מתני' דר"ש אומר כל זמן שתובעת כתובתה היורשים משביעין אותה דהא דר"ש פליגא אמתני' דנדר ושבועה אין לי ולא ליורשי עליך ואמרינן דר"ש כאבא שאול אלמא אבא שאול אפי' במפרש פליג ולית ליה מתני' ואני אומר אין משם ראיה גמורה דהתם ה"ק ר"ש כאבא שאול דאמר אין פיטור מועיל ומיהו הא דר"ש עדיפא מדאבא שאול דאילו אבא שאול דוקא בדלא נדר ונקי נדר ודר"ש אפילו בנדר ושבועה אין לי ולא ליורשי עליך ורבנן כרבנן דברייתא דאבא שאול דמסתמא פליגי עליה וכמו שפירש רש"י ז"ל על כל שפטרה מן השבועה בין ממנו בין מן היורשים גובה בלא שבועה עכ"ל: כתב הריב"ש בסימן קס"ט אפילו לדעת אותם שפוסקים שאין נאמנות מועיל לעקור תקנת חכמים ואפי' התנה כן בפירוש מ"מ זה הוא כשהמלוה הוא חי ובא ליפרע מנכסי יתומים שצריך לישבע אבל כשמת מלוה אין יורשיו מפסידים ולא דיינינן להו בדינא דרב ושמואל דכיון דדיינא דעבד כרבי אלעזר עבד הכא שיש בו נאמנות עבדינן לכתחלה כרבי אלעזר דכיון דמדינא נאמנות אלא דרבנן עשו חיזוק לדבריהם שלא לעקור תקנתם בתנאי הכא לא דיינינן ליה בתרי קולי קולא דאבא שאול וקולא דרב ושמואל כדאמרינן התם הבו דלא לוסיף עלה וכן דעת בעל המאור בשם חכמי נרבונא וסברא נכונה היא עכ"ל וכבר כתבתי בסימן צ"ו שכן דעת הרשב"א והר"ן. כתב עוד בסימן ק"ח אם כתוב בכתובתה של זו נאמנות בין ממנו בין מיורשיו כב' עדים כשרים לעולם אין להם להשביעה ואף על פי שנהגו להשביע אלמנה לגבות כתובתה זהו לכתחלה לחוש

לדברי הפוסקים דאין נאמנות מועיל לגבי יורשים ואפי' במפרש אבל בדיעבד להפסידה כתובתה שאינה יכולה לישבע או שמתה ולא נשבעה אין מפסידין אותה בכתובתה וכ"כ בעל המאור בשם חכמי נרבונא ושבחוה מן האחרונים וכן י"ל בנדון זה שכיון שיש כמה גאוני עולם סוברים שנאמנות מן היורשים בפירוש מועיל אין להפסידה לזו כתובתה מפני החשד שהרי אפילו העידו עליה ק' עדים שנפרעה מכתובתה בפניהם היא נאמנת יותר מכולם שהרי האמינה כב' עדים ותרי כמאה וכתב שאפילו היא חשודה על השבועה גובה והאריך בדבר: (ב"ה) ודעת הרמב"ם בפ"ו מהלכות מלוה ולוה כהרי"ף ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת וכ"ש דהני רבוותא ס"ל כוותייהו הכי נקטינן: וז"ל הריטב"א בתשובה דעת הרי"ף דאבא שאול כי היכי דלא פליג עם רבנן דמתניתין ברישא דמתניתין שאם כתב לה נדר ושבועה אין לי שהוא אינו יכול להשביעה אבל יורשיו משביעים אותה ה"נ לא פליג בסיפא דמתניתין דכתב לה נדר ושבועה אין לי ולא ליורשי עליך ואבא שאול דינא חדתא אתא לאשמעינן שאם לא כתב בפירוש פיטור יורשים אלא שאמר לה א' מאלו הלשונות כגון דלא נדר מנכסי וכו' קאמר אבא שאול שאף ע"פ שבשאר מקומות יש במשמעות אלו הלשונות אפילו היורשים מה אעשה כלומר היאך אדקדק כן שהרי אמרו חכמים וכו' והיאך אומרים שכוונתן היתה לעקור תקנת חכמים לפטרה משבועת היורשים אלא כיון שהדברים סתומים יש לי לומר שלא נתכוון לפטרה אלא ממנו אבל לא מיורשיו ולא נתחוור פירושו אצל רבותי המפרשים ז"ל משום דלשון הגמרא מוכיח דאבא שאול ורבנן בסיפא דמתני' פליגי דרבנן דמתני' אמרי שאם כתב אין לי וליורשי עליך מהני ואבא שאול פליג ואמר בין דלא נדר וכו' אלו הלשונות הרי הוא כאילו פטרה בפירוש מן היורשים אבל מה אעשה שאין תנאי זה מועיל שהרי אמרו חכמים הבא ליפרע וכו' והוא אינו יכול להתנות ולעקור תקנת חכמים דקא סבר אבא שאול דפיטורא לא מהני לגבי יורשים כלל וקרוב לדרך זה דברי ר"ח ז"ל והוא מפרש מימרא דאבא שאול בין דלא נדר וכו' ודאי אפילו מן היורשים פטרה שלא ישביעוה אלא שלא פטרה אלא משבועת פוגמת ואפוטרופוס הנזכרים במתני' לעיל מינה אבל לא משבועת אלמנה הבאה לגבות כתובתה וע"ז קאמר אבל מה אעשה כלומר מה יועיל לה זה השטר אחר שלא פטרה משבועת אלמנה שהרי סופה שתבוא לגבות כתובתה ותשבע כדין הבא ליפרע מנכסי יתומים ומגלגלין עליה פוגמת ואפוטרופוס דמגלגול לא פטרה והרב בעל העיטור גלגל בתוך פירושו סברא זו דר"ח ואח"כ כתב הא דאמר אבא שאול ה"מ בשלא קנו וכו' ויש לך להזכיר דההוא מימרא דמרן ז"ל לאו אסברא דסמיך

ליה קאי דהא לא שייך ביה כלל שהרי ר"ח אומר דפוגמת ואפוטרופוס שפטרה בפירוש פטורה ואפי' בלא קנין ולשבועת אלמנה שלא פירש ואינה פטורה הא לא מהני בה קנין עד שיפרש ואם פירש לדבריו דר"ח אין צריך לקנין דבלא קנין נמי בפוגמת ואפוטרופוס מהני אלא האי מימרא אפירושא ואסברא דיליה שכתב ברישא קאי דכתב דאבא שאול סבר דפיטורא לא מהני לגבי יורשים וה"פ דמילתיה הא דאמר אבא שאול דלא מהני פיטורא לגבי יורשים ה"מ בדלא קנו מיניה על שבועת היורשים דמשום כתובה בעלמא אף ע"פ שהוא בשעת נישואין שהדברים ההם נקנים באמירה אפ"ה לא דחי תקנתא דרבנן דהבא ליפרע וכו' בשבילה דילמא לא גמר ואקני לעקור תקנת חכמים אבל קנו מיניה כבר גמר והקנה ומהני פיטורא דידיה הדין הוא פירוש דמימרא דיליה בביאור וכבר טעו רבים בפירושה עכ"ל:

סעיף קטן יז

ומ"ש בשם ר"ח דוקא דלא קנו מיניה אבל קנו מיניה אין משביעין לא אותה ולא יורשיה וכו' כבר נתבאר זה בתשובת הרשב"א והריטב"א שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן יח

יחד לה קרקע שתגבה כתובתה ממנו אפילו לא פירש ד' מצריו אלא אחד מהם גובה בלא שבועה וכו' מסקנא דגמרא בר"פ אף על פי (כתובות נה.) וטעמא משום דכיון דייחד לה קרקע זו לא מתפיס לה צררי אחריני ועיין במרדכי פרק הכותב :

סעיף קטן יט

ומ"ש ואם ייחד לה מטלטלי אפי' אינה בעין גובה בלא שבועה וכו' שם מטלטלי ואיתנהו בעינייהו בלא שבועה ליתנהו בעינייהו פומבדיתאי אמרי בלא שבועה בני מתא מחסיא אמרי בשבועה והילכתא בלא שבועה ופירש רש"י מטלטלי ואיתנהו בעינייהו וכו'. המייחד מטלטלי לכתובת אשתו ומת והם בעין והיא נפרעת מהן נוטלתן שלא בשבועה דטעמא מאי אמור רבנן מנכסי יתומים לא תפרע אלא בשבועה דחיישינן דילמא צררי אתפסה והכא היינו צררי דאתפסה: ליתנהו בעינייהו. כגון שאבדו: בלא שבועה. דכיון דאבוד הני לא אתפסה אחריני וכל נכסיו אחראין לכתובה ונפרעת מן הקרקעות אבל הרי"ף כתב ליתנהו בעינייהו בלא שבועה והוא דידיע דהני מטלטלי מחמת מטלטלי קמאי נינהו וכ"כ הרמב"ם בפי"ג מהלכות אישות וכתב הר"ן שהזקיקם לומר כן לישנא דליתנהו בעינייהו דמשמע דאיתנהו מיהת אבל לא בעינייהו ואילו לדברי רש"י לא הל"ל אלא איתנהו וליתנהו וגם הרא"ש כתב טעם זה אלא שהקשה לפירוש הרי"ף ז"ל א"כ מ"ט דבני מתא מחסיא דאמרי צריכה שבועה מ"ל מטלטלי קמאי מ"ל מטלטלי אחריני דאתו מחמתייהו ע"כ ומפני כך כתב רבינו שמסקנת הרא"ש כפירש"י ומ"מ

מה שהקשה על הרי"ף אינה קושיא דטעמא דבני מתא מחסיא משום דכשהבעל בא למכור מטלטלין שייחד לה אף ע"פ שדעתו לקנות בדמיהם מטלטלים אחרים לא סמכא דעתה דאיתתא ומסתמא לא יהבה ליה עד דמייחד לה אחריני וכתב הרמב"ם בפרק י"ח הנכסים עצמם שהם נדוניתה נוטלת אותם האלמנה בלא שבועה ואם מתה בלא שבועה יורשיה יורשים כתובתה שהיא נצ"ב וביאר ה"ה שאם נאבדה הנדוניא או נפחת ובאה לגבות מן היורשים צריכה לישבע ואם מתה בלא שבועה ודאי אין יורשיה נוטלים דלא עדיף מחוב בעלמא וכתב הריב"ש דה"ה אם נמכרה נכסי נדוניתא ולקחו אחרים בדמיהם כיון שאם לא מתה היתה נוטלת אותם בלא שבועה אין לומר אף כשמתה כבר נתחייבה שבועה ואע"ג דבההיא דר"פ אף על פי מירי כשייחדם לה הבעל לאחריות כתובתה כל שהם מנדוניתא הרי הם מיוחדים לה שהרי יכולה לומר כלי אני נוטלת ואין הבעל יכול לסלקה משום שבח בית אביה עכ"ל: כתוב בתשובת הרא"ש כלל נ' סימן ז' שנשאל על אלמנה שצוה בעלה שתטול כתובתה ופטרה משבועה והאמין אותה על הבאים מכחו בכל מה שתאמר נאמנות גמורה ואחר מות בעלה קרעה שטרי חובות שהיו לבעלה על אחרים והחזירתם להם קרועים ואמרה שכך צוה לה בעלה ושהוא האמינה בכל מה שתאמר והשיב שיש להחרים אם שום אדם יודע שהשטרות היו קיימים אחר מות אביהם אז לא מהימנה לומר בעלי ציוני להחזירם לבעליהם קרועים דמכח נאמנות שהאמינה בעלה לא מהימנה שמה שכתוב בצואתו והאמין אותה על כל הבאים מכחו מכל מה שתאמר לא קאי אלא אמאי דכתיב לעיל ופטר אותה משבועה אבל לא האמינה על כל נכסיו לומר של פלוני ופלוני הם וגם אינה נאמנת לומר פרועים הם במגו דאי בעיא קלתינהו שהרי לא הופקדו בידה כההוא דפרק זה בורר (סנהדרין לא.) אלא ברשות היורשים היו אחרי מות אביהם והיא נכנסה לרשותם ולקחה שטרות וקרעתן וחייבת לשלם דמיהם כפי שומת הדיינין שישומו ערך השטרות כמה היו שוים לימכר ואפילו אין עדים שראו השטרות אחרי מות אביהם חייבת לפרוע דאין כאן מגו לפטרה כיון שהיא מודה שהחזירם להם חייבת לשלם :

סימן צט

סעיף קטן א

אלמנה שבאת לגבות כתובתה שמין כל בגדיה וכו' בסוף פרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נד:) אלמנה רב אמר שמין מה שעליה ושמואל אמר אין שמין מה שעליה ופסק רב נחמן הלכה כרב משום דכי אקני לה אדעתא למיקם קמיה אדעתא למישקל ולמיפק לא אקני לה וכתב הריטב"א אהא דאמרינן דאלמנה שמין מה שעליה מיהו אינם יכולים

לסלקה מהם במעות שאינו בדין שיפשיטוה ערומה ותלך והא דקאמר בגמרא ארמלתא שלח ופוק לישנא בעלמא הוו אמרי לומר שאינם שלה לגמרי או תקבלם בדמיהם או תפשיטם עכ"ל וכתבו הרי"ף והרא"ש ש"מ דמאן דגריש אתתיה מדעתא דנפשיה אין שמין לה מה שעליה דלאו איהי בעיא למיפק אלא איהו בעי לאפוקה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ו מה"א אם גירשה לרצונו אין שמין כסות שעליה שהרי לקחן לה וזכתה בהן והוא רוצה להוציאה לא היא וכתב ה"ה על זה שאם היא יוצאה בע"כ כגון אלו שכופין אותם להוציא ודאי שמין מה שעליה :

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו דבגרושה אין שמין בגדיה ל"ש של חול ל"ש של שבת כ"כ שם הרא"ש וגם הר"ן כתב בשם הרשב"א שי"א כן ולא דמי להההיא דהאחין שחלקו אין שמין מה שעל בניהם ועל נשיהם ופירש עלה בירושלמי בכלי חול (וכלי שבת) דסתם אחים לא מקנו אלא בגדי חול כדי שלא יפשיטוה ערומה אבל בגדי שבת דלהתייקר עשויים לא אבל בעל לאשתו אקנויי אקני לה בין דחול בין דשבת ואם הקדיש והעריך עצמו אין לו בכסותה ואפי' דשבת דכיון דשלהם הן אינו יכול למשכנה וליתן לאחר ע"כ. והעיטור כתב באות חי"ת גבי חלוקת קרקעות אית דאמרי גרושה של רגל ושל שבת שמין ואית דאמרי כיון דאיהו מפיק לה אין שמין כלל דאקנויי אקני לה ומסתברא דשמין ע"כ והריב"ש בסימן ש"א כתב דמדברי הרמב"ם בפ"א מהלכות מלוה נראה שסובר דשמין לגרושה בגדי רגל ושבת ועיין בתשובות להרמב"ן סימן קט"ו וכתב עוד הר"ן שהרז"ה חולק ואומר דאפי' בגרושה שמין מה שעליה דהא אלמנה נמי לאו איהי נפקא אלא מן שמיא מפקי לה ואפ"ה אמרינן דלא אקני אלא אדעתא למיקם קמיה ע"כ ומ"ש דהא אלמנה נמי לאו איהי נפקא וכו' ל"ק מידי דאלמנה אע"ג דאיהי לא נפקא אלא מן שמיא הוא דמפקי לה מכל מקום איהו לא מפיק לה מדעתיה משא"כ בגרושה דאיהו מדעתו מפיק לה: וכתב עוד הר"ן בשם הגאונים דדוקא במלבושים וכיוצא בהם אמרינן דלא אקני לה אדעתא למיפק אבל הנותן מתנה לאשתו ודאי אית לה וכי נפקא לא מפקינן מינה והביא ראיה לדבר: וכתב הריב"ש בסימן ש"א שכ"כ בעיטור בשם רבותינו הראשונים וכל דייני מתיבתא ומיהו אין דבריהם אלא בנותן קרקע או מעות או אפילו שאר מטלטלים שאינם לא מלבושים ולא תכשיטין ללבוש ולהתנאות בהם ואינן בכלל מה שעליה כגון אותן שנהגו לכתוב מתנה לחוד בשעת נישואין וזה נגבה בין באלמנות בין בגירושין כל שאינה מורדת בו אבל חתן הנותן סבלונות ותכשיטי כסף וזהב לכלה להתנאות בהם בין שנתנם בשעת נישואין בין קודם לכן בעודה ארוסה אין זה מתנה גמורה ואע"פ ששולח ומכריז

זה נותן החתן לכלה אין הכוונה למתנה גמורה ומעולם לא שמעתי מי שפקפק בדבר לומר שלא יהיו שמין תכשיטי כסף וזהב ואפילו בגרושה ואפילו החולקים עם הרמב"ם לומר דגרושה אין שמין בו בין בגדי חול בין בגדי שבת לא חלקו עליו בתכשיטי כסף וזהב שהרי במתניתין (כד.) דאחד המקדיש לא הזכירו אלא מיני מלבוש אמנם אם נתנו לה אחרים תכשיטין או מעות בשעת נישואין כמו שהוא נוהג שהקרובים לחתן ולכלה נותנין לה איש נזם זהב טבעת ועגיל בודאי הם שלה שהרי למתנה גמורה נתכוונו והוה ליה כנכסי מלוג וא"כ בין באלמנות בין בגירושין אין שמין אותם לה. וכתב עוד דחלוצה דינה כאלמנה:

סימן ק

סעיף קטן א

אין הכתובה נגבית מדינא דגמ' אלא ממקרקעי זה פשוט בכמה דוכתי:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומן הזיבורית שבנכסיו פשוט במשנה ר"פ הניזקין (גיטין מח:) ויהיב טעמא בגמ' (נ.) דיותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא וכתב הרשב"א ואיפשר לומר מהאי טעמא דאפי' נדוניא אינה נגבית אלא מן הזיבורית דאין כאן נעילת דלת ואדינא מוקמינן לה כשאר ב"ח דמדינא לא גבו אלא מן הזיבורית :

סעיף קטן ג

ומ"ש ולא בשבח שהשביחו הנכסים אחר מותו וכו' ולא מהראוי משנה פ' יש בכור (דף נד) שאין האשה בכתובתה נוטלת בשבח ולא בראוי כבמוחזק ואמרינן עלה בגמ' איני והאמר שמואל ב"ח גובה את השבח א"ר אבא מקולי כתובה שנו כאן ומ"ש ל"ש השביחו יורשים ול"ש השביחו לקוחות וכו' כן כתב הרמב"ם בפי"ו מה"א וכתב ה"ה דע שאין נצ"ב בכלל זה אלא הרי הן נגבין משבח שהשביח לוקח אבל לא מן היתומים כמו החוב ודין החוב נזכר פכ"א מה"מ זהו דעת רבינו וכן הסכים הרשב"א ז"ל בתשובה עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל במלוה שחייבים לבעל נקרא מוחזק ונגבית מהם אפילו הוא על העכו"ם ז"ל הרא"ש בפרק י"נ אף על פי שהורע כח הבכור והבעל לענין מלוה דהוי ראוי לגבייהו לגבי כתובת אשה הויא כמוחזק וגובה כתובתה ממנה כדתנן בפורק הכותב (פד.) מי שמת והניח אשה וב"ח ויורשים והיה לו פקדון או מלוה ביד אחרים וכו' ומיהו אין ראיה דלעולם אם גבו יתומים את המלוה בין גבו מעות בין גבו קרקע אינה גובה מהם משום דהוי ראוי אבל בעוד שלא גבו יפה כחה לגבות אף על פי שהוא ראוי כי היכי דיפה כח המלוה והאשה לגבות אף על גב דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לב"ח וה"ה לענין ראוי

נמי כיון שהם ביד אחרים יפה כחן לגבות וקצת יש להביא ראיה מהא דאמר ר"נ לעיל יתומים שגבו קרקע בחובת אביהם ב"ח חוזר וגובה אותה מהם לרבא דמפרש טעמא (פסחים לא.) דאמר ליה כי היכי דמשתעבדנא לאבוהון משתעבדנא ליה מדרבי נתן והאי טעמא נמי שייך בכתובת אשה אע"ג דלא ניתנה לגבות בחיי הבעל מ"מ ה"ל שיעבוד על כל בעלי חובות ומצינו למימר דיש חילוק בין כתובת אשה לב"ח משום דאקילו רבנן בכתובת אשה כדאמרינן בפרק יש בכור מקולי כתובה שנו כאן ומיהו למאי דאמור רבנן דאקיל כמו גבי שבח אמור ובמאי דלא אמור לא אמור ועוד ראיה מהא דאמרינן בפרק האשה שנפלו (כתובות פא:) הרי שהיה נושה באחיו מנה וכו' אלמא אע"ג שכבר המלוה ביד היורש גובה ממנה כתובה והאידנא דתקינו הגאוני' דב"ח וכתובה גבו ממטלטלי דיתמי אם גבו מטלטלין בחובת אביהם הרי הן כמקרקעי וב"ח וכתובת אשה גובה מהם וכן עמא דבר ואפילו ממלוה דעכו"ם והיינו טעמא דלענין ב"ח וכתובת אשה לא חשיבא מלוה ראוי משום דמשעבדא להו בחיי אבוהון מדרבי נתן עכ"ל כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ו סימן ד' שמעון שתובע מראובן ק' זהובים מכח חמותו שהיתה חייבת לחמיו נ"ל אם לא גבתה חמותו כתובתה ובאה לגבות ממלוה בעלה חייב ראובן לישבע שלא היה חייב לבעלה כלום ומה שטען שמחלה לא שייך כאן מחילה דאינה יורשת בעלה אלא גובה כתובתה מנכסי בעלה ובעוד שלא גבתה חובות בעלה לא זכתה בהן ואין כח בידה לא ליתן ולא למחול עכ"ל : אלמנה שמת חמיה קודם בעלה אין לה לגבות כתובתה מנכסי חמיה מחלק ירושת בעלה כיון שחמיה הניח אלמנה מרדכי פ"ד דכתובות :

סעיף קטן ה

ומתקנת הגאונים נגבית ממטלטלין תקנה זו כתבה הרא"ש בקידושין פרק האומר והרי"ף והתוספות פרק מציאת האשה והרמב"ם פי"ו מה"א:

סעיף קטן ו

ומ"ש וה"ה לכל תנאיה חוץ מכתובת בנין דכרין כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף קטן ז

ומ"ש חוץ מכתובת בנין דכרין כדלקמן בסי' קי"א:

סעיף קטן ח

ומ"ש לפיכך אם גבו היורשים מעות בחובת אביהם גובה מהם כבר נתבאר בסמוך. ומ"ש ודוקא מטלטלי בני חרי אבל מכרם הבעל או נתנם במתנת בריא אינה גובה מהם בפרק מציאת האשה (כתובות סז.) כתבוה התוס' והרא"ש בפשיטות דאין האשה גובה מטלטלין שמכר הבעל ובקידושין פרק האומר נסתפק הרא"ש אי גביא כתובתה ממתנה והאריך בדבר ובסוף כתב וז"ל ולענין פסק הלכה הכי הלכתא דעדיפא כח

מתנה מכח ירושה כדמוכחא ההיא דפ' שנים אוחזין (בבא מציעא יב.) וההיא דפרק נושאין (צט.) איכא לאוקמי במתנת ש"מ הילכך אפי' כשתקנו הגאונים דכתובה ומזונות גבו ממטלטלי דיתמי ממתנת בריא לא גבו עכ"ל וכ"כ התוס' בפרק נערה שנתפתתה (כתובות מט: ד"ה הוא) וז"ל לפי מה שתקנו הגאונים דאשה גובה כתובה ומזונות ממטלטלי דיתמי אע"ג דירושה הויא דאורייתא כ"ש דגביא ממטלטלי דמתנת ש"מ דרבנן דכה"ג אמרינן בפרק י"נ (קלג.) אבל ממטלטלי דמתנת בריא דהויא דאורייתא לא גביא כתובתה ומזונות לא גביא אפי' ממקרקעי כי היכי דלא גביא מלקוחות כדפרישית ול"מ נתן הוא אלא אפילו נתנו יתומים אע"ג שכבר משמת נשתעבדו הנכסים עכ"ל:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ואם מכרו היורשים אחר מותו גובה מהם נראה שדבר פשוט הוא שהרי משמע נפלו הנכסים לפני האלמנה ואין כח ביד היתומים ליתנם: (ב"ה) זה פשוט ואע"ג דאמרינן בפרק מציאת האשה (כתובות סט:) האחים שמכרו או שמשכנו אין מוציאין למזונות דוקא למזונות אבל לכתובה מוציאין דחוב הוא: אבל מדברי התוס' שכתבתי בסמוך משמע בהדיא שחולקים על זה וכן פסק במישרים נכ"ג ח"י כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ו סימן ג' ששאלת אם כתובת אשה נגבית מן החובות ראיתי את רבותינו וכנ"ל הדין שהאידנא שרוב עסקינו ופרנסתינו בחובות והלואות לעכו"ם הויין כאשלי דקמחוניא ועיקר אסמכתייהו עליהם דאל"כ הפקעת רוב כתובות בנות ישראל עכ"ל ונראה דאיצטריך לה"ט לאותם שאינם משעבדים בכתובה מטלטלי אגב מקרקע וגם אינם נוהגים ע"פ תקנת הגאונים אבל לדידן דמשעבדים בלאו האי טעמא נמי גביא מהחובות. כתבו התוס' בפרק מציאת האשה (כתובות סז.) שיש פוסקים דמטלטלי דידן משתעבדי לכתובה דהוי כגמלי ערביא ואשלי קמחוניא ואין נראה לר"ת דהנהו כקרקע ואם מכרן הבעל תוציא אשתו מיד הלקוחות לאחר מותו וא"כ לדבריהם בטלה תקנת השוק אלא מחמת תקנת הגאונים גביא מטלטלי דיתמי עכ"ל ולדידן דכתבינן מטלטלי אגב מקרקעי דקנאי ודאקנה גובה ממטלטלי שמכרם כמו מן הקרקעות ועיין בח"מ סימן ס' אם כתובה נגבית מעיסקא שנתנו לו להתעסק עיין בפ' המקבל (בבא מציעא קד:) אם כתובה ומזונות נגבית ממתנת ש"מ בטח"מ סימן רנ"ב ובכתבי מה"ר איסלן סימן פ"ו:

סעיף קטן י

כתב הרמב"ם נהגו לכתוב בכל הכתובות מקרקעי ומטלטלי ודבר זה תיקון גדול הוא וכו' בפרק י"ו מה"א. ב"ה וע' בהריב"ש סימן שנ"ב וכתב ה"ה מדברי רבינו נראה שאע"פ שלא כתב לה מטלטלי אגב מקרקעי אלא מקרקעי ומטלטלי גובה היא מן הדין מן היורשים אפי' מטלטלין וכ"כ הרשב"א בסוף כתובות ואם כתב לה מטלטלי אגב מקרקעי אפי'

מן הלקוחות גובה מטלטלין כמבואר פי"ח מהלכות מלוה הרי שלא כתב וכו' דעת רבינו הוא שאין לומר בזה אע"פ שלא נכתב כמי שנכתב דמי שאין זה תנאי ב"ד כיון שנתחדש אחר התלמוד עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה לענין הפירות אם קדם היורש ותלש ואכל אינו חייב מחמתן לאלמנה כלום ולא עוד אלא אפילו לא תלשם אם מכרם המוריש אם הם מבושלים כ"כ שאינם צריכין לקרקע אין ב"ח גובה מהם משום דקי"ל בפ"ק דמציעא (יד:) דבעל חוב אינו גובה פירות: וכתב עוד שאלת ראובן הודה בכתב ידו לשמעון שכל מה שיש לו בין קרקע בין מטלטלי הוא משותף בין שניהם ואחר ימים נשא ראובן אשה ושיעבד לה כל נכסיו ואח"כ נפטר ושמעון בא בכתב ידו לחלוק בנכסים והאלמנה טוענת שאינה מאמינו שנכתב כתב הודאה זה קודם שנשאה ואע"פ שכתוב בו זמן מוקדם לנשואיה שמא לגרע כח שיעבודה נתכוון ולאו כל כמיניה תשובה לענין הקרקעות הדין עם האלמנה לפי שלא היה יכול להוציאה משיעבודה וה"ה למטלטלין אם כתב לה מטלטלי אגב מקרקעי אבל אם לא כתב לה אגב אע"פ שכתב לה מטלטלי ומקרקעי נאמן על המטלטלין: וכתב עוד בתשובה על ראובן שהוציא כתב ידו של שמעון אחיו שהודה שקבל ממנו פקדון כך וכך מעות ונפטר שמעון ואין ספוק בנכסים לכתובה ולפקדון הדין עם האלמנה ואפילו הודה שמעון בפקדון בשעת פטירתו אינו מזיק לאשה דהודאת בעל דבר במקום שחב לאחרים אינו כלום עכ"ל :

סעיף קטן יא

אם מוצאים לו קרקע בן חורין מוכרין ונותנין לה ואם לאו טורפת ממשעבדי שמכר או נתן וכו' זה פשוט בכמה דוכתי שהאשה טורפת לכתובתה ממקרקעי שמכר או נתן הבעל:

סעיף קטן יב

ומ"ש אפילו אם נתרצית בקנינו שקנו מידה אינו מועיל אלא אם כן קנו ממנה תחלה כדפרישית לעיל בסימן צ':

סעיף קטן יג

מכר לאחד קרקע ולא נתרצית שלא רצתה לחתום לו ואח"כ מכר לאחר וכו' קנה ואינה גובה ממנו שאינה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי וכו' בס"פ מי שהיה נשוי (כתובות דף צה) וכבר נתבאר בסימן צ':

סעיף קטן יד

ומ"ש ולענין אם יכולה לגבות מן הראשון איכא פלוגתא וכו' שם נחלקו רש"י ור"ת בפירוש מאי דקאמר התם איהו אפסיד אנפשיה בידים והסכים הרא"ש בפסקיו לפר"ת:

סעיף קטן טו
ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפי"ט מהלכות מלוה ולזה הסכים בתשובה להרמב"ן סימן פ"ט והאריך בדבר:

סעיף קטן טז
מי שהיה נשוי שתי נשים ומכר את שדהו וכתבה הראשונה ללוקח דין ודברים אין לי עמך וכו' משנה ס"פ מי שהיה נשוי:

סעיף קטן יז
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת איש ואשה שמכרו בית לאחד וכו' כלל ס"ג סימן ד' וכתב שם שדין זה כדין הא דתנן מי שהיה נשוי ב' נשים וכתבה הראשונה ללוקח דין ודברים אין לי עמך וכו' וע"ש: כתב הרשב"א והוא בתשובה להרמב"ן סימן נ"ז. שאלת אלמנה שיש לה כתובה על נכסי בעלה ונתפשרה עם יורשיו שיתנו לה ש' דינרים בכל שנה למזונותיה ופרנסתה ושיעבדו על זה עצמם ועוד ייחדו לה אלפים דינר בתיבה מיוחדת שאם שמא לא יתנו לה אותו סך בכל שנה שתוכל לקחת מאותה תיבה כל מה שיחסרו לה מאותו סך ונתנה כתובתה ביד שליש על תנאים אלו ושאין השליש רשאי ליתן לה שטר כתובתה אא"כ יכלו כל אותם אלפים דינרים וכשלא ישלימו לה אותו סך יוציא השליש שטר הכתובה לגבות מנכסי הבעל אותו סך הנזכר אבל אין בכתב השלישית שיוציאנה לה לגבות בה כלום לעולם ועכשיו יצאו בעלי חובות שעל הבעל והיא מעכבת על ידם מחמת הקדמת שטר כתובתה והם אומרים כבר ייחדנו לך ממון ועוד חייבו היורשים עצמם לך הדין עם מי: תשובה אם נכסי המת מרובים שיספיקו עכשיו לכתובת האלמנה ובעלי החוב אפילו לא נתפשרה עם היורשים אין האלמנה יכולה לעכב ביד בעלי החוב מלגבות חובם אלא אומרים לה אם תרצי לגבות כתובתיך גבי ואף אנו נגבים מהמותר ואם אמרה איני רוצה לגבות כתובתי עכשיו אלא רוצה אני לזון ואין שיעור למזונות דאין להם קצבה אין בטענתה כלום שאם אתה אומר כן כל מי שיש לו אשה ואפילו אין כתובתה אלא מנה ויש לו מאה מנה ויש לו עליו מלוה לא יגבה ב"ח מנכסיו כלום שכבר הוא משועבד למזונות ופרנסה של אשתו ואינו ותדע לך דבעל יכול למכור נכסיו ואין האשה יכולה לעכב לא מחמת שיעבוד מזונות ופרנסה ולא מחמת שיעבוד כתובה וכדאמר בעל אי בעי לזבוני מי לא מצי מזבן וכן נמי ב"ח מוקדם אינו יכול לעכב ביד ב"ח מאוחר לגבות חובו עכשיו כל שזמן גבייתו קודם לזמן בעל חוב המוקדם ואפילו בשעשאו אפותיקי סתם וכ"ש זו שנראה שנתפשרה עם היורשים מכתובתה שלא לגבות בה עכשיו ולא לעולם כל שנותנין לה אותו סך שיספיק לה אותו ממון שמיוחד תחת ידה ואפילו לא יספיק מ"מ עדיין לא הגיע זמנה וכל שלא הגיע

זמנה אינה יכולה לעכב וכמ"ש ואפילו בזמן שיגיע זמנה ר"ל שיכלה כל אותו ממון המיוחד אינה גובה כתובתה אלא ב"ד שמין לה כמה שוה כתובתה לפי מה שנתפשרה עם היורשים כן דעתי נוטה וכתב שזו שלא כתב השליש שיוציא לה כתובתה לגבות בה לעולם ולא עוד אלא שעדיין צריך תלמוד אם יכולה לעכב כיון ששיעבדו לה היורשים נכסיהם שהרי יש לה שיעבוד ממקום אחר לגבות ממנו ובין זה וזה תגבה היא ובעלי החוב את חובם עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב מה שטען המורשה שאין ליורש לגבות החובות אינו כלום ואם יראה שלא יאבד מה שיגבה תבא ותגבה כתובתה ואז יוציאו ב"ד מן הלוים ויתנו לה מדרבי נתן ואם קדם וגבה היורש מוציאין ממנו ונותנין לאלמנה מתקנת הגאונים שתיקנו שיהיו המטלטלין כקרקע וכדעת הרי"ף בפרק האשה שנפלו גבי ברייתא דמי שהיה נושה באחיו מנה ומת וכו' ואע"ג שיש מגדולי הפוסקים שחולקין עליו אנו כך קבלנו מרבותינו שכדברי הרי"ף עיקר ע"כ. כתוב בתשובה להרמב"ן שנשאל על גר שמת בלא בנים וקדם א' וזכה בנכסיו אם תגבה אשת הגר כתובתה מאותם נכסים והאריך בתשובה עיין עליו: אם האשה גובה כתובה ממתנה שנתן בעלה כשהוא בריא או כשהוא ש"מ עיין במרדכי פרק נערה שנתפתתה:

סעיף קטן יח

ואין הכתובה נגבית אלא בפחות שבמטבעות כגון אם נשא במקום אחד וגירשה במקום אחר וכו' בסוף כתובות (דף קי:) תנן נשא אשה בא"י וגירשה בקפוטקיא נותן לה ממעות א"י נשא אשה בקפוטקיא וגירשה בא"י נותן לה ממעות א"י רשב"ג אומר נותן לה ממעות קפוטקיא נשא אשה בקפוטקיא וגירשה בקפוטקיא נותן לה ממעות קפוטקיא בגמ' היא גופה קשיא קתני נשא אשה בא"י וגירשה בקפוטקיא נותן לה ממעות א"י אלמא בתר שיעבודא אזלינן אימא סיפא נשא אשה בקפוטקיא וגירשה בא"י נותן לה ממעות א"י אלמא בתר גוביינא אזלינן אמר רבה מקולי כתובה שנו כאן ופירש"י מעות קפוטקיא. גדולות ושוקלות יותר משל א"י: מקולי כתובה שנו כאן. הקלו בכתובתה וזו אחת מקולי כתובה. ורבן שמעון בן גמליאל קסבר כתובה דאורייתא הילכך בתר שיעבודא אזלינן כדין כל שטרי חוב וכבר נתבאר בסימן ס"ו שר"ת סובר דהלכה כרבן שמעון בן גמליאל והרב אלפס והרמב"ם וכל הגאונים סוברים דהלכה כת"ק:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפי"ו וכ"כ הגאונים בתשובה. וכתב ה"ה בפרק הנזכר על דברי הרמב"ם דע שכל זה הוא כשיש בשיווי המטבע שהוא מגבה לה כדי מאתים ומנה שתקנו חכמים אבל פחות מכאן א"א לפחות ולא הוצרך רבינו לפרש זה שכבר נתבאר פרק י' שכל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה מק' הרי בעילתו בעילת זנות.

ובהשגות א"א והוא שכתב לה ממטבע היוצא אבל אם כתב לה מאתים דינרים סתם הדבר ידוע שהוא א' מח' בכסף צורי ע"כ. ואין כן דעת רבינו אלא אף בכותב סתם יש לה בפחות שבמטבעות שבמקום הנישואין והגירושין אע"פ שהוא יותר משיעור חכמים וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכתב הרשב"א שאם כתב לה מאתים דינרים דחזו ליכי שהם מאתים של מדינה שהרי פירש איזה הן אלו ק"ק אותם דחזו לה עכ"ל ודע שנצ"ב לדעת רבינו הרי הן כדין החוב בדבר זה וכבר נתבאר דין החוב פי"ז מהלכות מלוה וכן דעת הרשב"א ז"ל בתשובה שכל מה שהוא מקולי כתובה אין נצ"ב בכלל אלא הרי הן כדין החוב עכ"ל. וכל זה ביאר יפה הריב"ש בתשובה סימן שי"ב . וכתב מהר"י קולון בשורש פ"א שתוספת שליש הנהוג בינינו אינו התוספת הנזכר בכל מקום בתלמוד אלא הוא מעיקר הדין ומנהג אבותינו שהנהיגו אותה בכל גלילותינו תורה היא וע"פ התלמוד ויש לה דין נצ"ב שהיא הנדוניא ואין דבריו נראים לי : כתב הרשב"א שאלת נשא אשה בקפוטקיא והלך לא"י ואח"כ מרדה בו ותובעת גט בקפוטקיא מהו תשובה לא אמרו גירשה בא"י נותן לה ממעות א"י אלא כשהיא שם עמו וגירשה שם אבל כאן שהיא עדיין בקפוטקיא וכאן היא גובה כתובתה נמצא מקום השיעבוד ומקום הגוביינא אחד והרי היא גובה ממעות קפוטקיא ופשוט הוא:

סעיף קטן כ

ובמקום שכותבין כתובה אינה נגבית אא"כ יהיה שטר כתובה בידה וכו' בספ"ק דמציעא (דף יז.) גרסינן א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום מ"ט כל תנאי ב"ד כמאן דנקיט שטרא בידיה דמי אמר רבי חייא בר אבא לר' יוחנן לא משנתינו היא זו הוציאה גט ואין עמה כתובה גובה כתובתה א"ל אי לאו דדלאי לך חספא מי משכחת מרגניתא תותיה אמר אביי מאי מרגניתא דילמא במקום שאין כותבין כתובה דגט היינו כתובה אבל במקום שכותבין כתובה אי נקיטא כתובה גביא ואי לא לא גביא הדר אמר אביי לאו מילתא היא דאמרי וכו' אלא ודאי מתניתין איירי במקום שכותבין כתובה וגובה כתובתה מכח מעשה ב"ד ולא מצי למימר פרעתי וכתב הרא"ש וקשה מכאן למה שפסק רי"ף בס"פ הכותב על מתניתין דהוציאה גט ואין עמה כתובה דהלכה כשמואל דאוקי מתניתין דוקא במקום שאין כותבין אבל במקום שכותבין אינה גובה בלא כתובה וכ"כ הרמב"ם בפי"ו מה"א האשה שהוציאה גט ואין עמה כתובה אם דרך אותו מקום לכתוב כתובה ה"ז נשבע היסת שפרע ופטור וכיון דר"י פליג אדשמואל הלכה כר"י ועוד דאביי דהוא בתרא סבר כוותיה ועוד דרי"ף הביא כאן דברי ר"י לפסק הלכה והתם פסק כשמואל ותירץ הרמב"ן דר"י לא פליג עליה דשמואל

דבמקום שכותבין ריעא טענתא דידה ורגלים לדבר שנקרעה כתובתה בפריעתה ואביי מעיקרא כדהוה ס"ד דמצינו למימר דגט היינו כתובה הוה סבירא ליה דר"י איירי אף במקום שכותבין מדמייתי רבי חייא בר אבא ראיה ממתניתין וקבלה ר"י מיניה דבמקום שאין כותבין ליכא לאיתויי ראיה מיניה דאיכא למימר דלאו טעמא משום טוען אחר מעשה בית דין אלא משום דגט היינו כתובה ולהכי תמה היאך מייתי מינה ראיה למקום שכותבין דילמא מתני' במקום שאין כותבין וכד עיין בה ואשכח דל"ל דגט היינו כתובה הדר ביה והודה לר"י דהטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום ובמקום שאין כותבין דוקא דה"נ צריך טעמא דמעשה ב"ד דלא ריעא טענתיה למימר דפרע מידי דהוה כשאר מלוה על פה לא שייך למימר מה הועילו חכמים בתקנתן דמצי לאתרויי ביה בשעת גירושין אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני וגם צריך למעשה ב"ד למקום שאין כותבין כתובה ויש עדים שכתב לה א"ה לא מצי למימר פרעתי דבהכי איירי מתניתין אליבא דאביי כדפרישית לעיל ומסתבר הכי כיון דבאותו מקום נהגו שלא לכתוב ולא מהימן לומר פרעתיך איהו דאפסיד אנפשיה שכתב לה ולא ישתנה הדין בכך והכי מסתברא טפי כי למה נאמר דפליגי ר"י ושמואל כיון שנוכל לפרש וליישב דלא פליגי וזו היתה סברת ריי"ף עכ"ל ודברים אלו כתב ג"כ בתשובה כלל ל"ו ובס"פ הכותב כתב הר"ן ומה שהקשו על הרי"ף ושמפני כך כתבו התוספות דמתניתין דהוציאה גט ואין עמה כתובה גובה כתובתה אפי' במקום שכותבין היא והוא ז"ל כתב ליישב דברי הרי"ף ז"ל וכתב ה"ה בפט"ז מה"א שדעת הרבה מפרשים וגאונים כדעת הרי"ף והרמב"ם ועיקר ודוקא כשהבעל טוען פרעתי או מחלה לי אבל אם מודה ודאי חייב לפורעה וכן יתבאר זה בדברי רבינו וידוע שלעולם טוענין ליורש ע"כ ועל מ"ש הרמב"ם דבמקום שאין דרכם לכתוב כתובה אלא סומכין על תנאי ב"ד ה"ז גובה עיקר כתובה אע"פ שאין בידה שטר כתובה בין נתגרשה בין נתאלמנה כתב ה"ה זה מוסכם דבמקום שאין כותבין וסומכין על תנאי ב"ד הרי הבעל צריך להביא ראיה שנפרעת וכן מתבאר במשנה ובגמ' פרק הכותב (כתובות פד:) ופרק הנושא (כתובות קד:) וכתב רבינו בתוספ' צריכה להביא ראיה שהתוס' אינו מתנאי ב"ד שנאמר אע"פ שלא נכתב כמו שנכתב הוא וק"ו הוא מדין העיקר במקום שכותבין ודבר פשוט הוא לפי שיטת ההלכות ורבינו וכ"כ הרמב"ן ז"ל בפ"ק דמציעא עכ"ל:

סעיף קטן כא

ומ"ש רבינו שהאשה שאומרת מת בעלי נאמנת כדפרי' לעיל הוא בסימן י"ז :

סעיף קטן כב

ומ"ש גם נותנין לה כתובה על פיה משנה וגמ' פרק האשה שלום (יבמות קיד: קיז.):

סעיף קטן כג
ומ"ש ונדוניא ותוספת אינה גובה אא"כ כתובתה בידה אפי' יש עדים כמה היה כבר נתבאר בסמוך בדברי הרמב"ם וה"ה שתוספת אינו בכלל הטוען אחר מעשה ב"ד וה"ה לנדוניא:

סעיף קטן כד
ומ"ש שאפילו יש עדים כמה היה פשוט הוא דה"ל כמלוה ע"פ שהוא נאמן לומר פרעתי:

סעיף קטן כה
ומ"ש בשם הרמב"ם שצריכה לישבע שמת בפרק י"ו מהלכות אישות: ב"ה כתב מתירין אותה לינשא ומשביעין אותה ונותנים לה כתובה וסובר רבינו דמשביעין אותה דקאמר הייינו שמשביעין אותה שמת בעלה וזה דבר תימא שמאחר שמתירין אותה לינשא ממילא גובה כתובתה שהרי הוא כותב לה שאם תנשאי לאחר תטלי מ"ש ליכי וכמו ששנינו בפרק האשה שלום (שם) ואין מקום לשבועה זו ומ"ש שמשביעין אותה שבועת אלמנה כשאר אלמנות:

סעיף קטן כו
ומ"ש אבל אם אמרה מת בעלי תנו לי כתובתי אף לינשא אין מתירין אותה וכו' מימרא פרק האשה שלום:

סעיף קטן כז
ומ"ש בשם הרמב"ם שאם אמרה התירוני לינשא ותנו לי כתובתי מתירין אותה לינשא ונותנין לה כתובה ואם אומרת תנו לי כתובתי והתירוני לינשא מתירין אותה לינשא ואין נותנין לה כתובה ואם תפסה אין מוציאין מידה בפרק ט"ז מה"א:

סעיף קטן כח
ומ"ש ואני כתבתי למעלה דבשניהם אין מתירין אותה לינשא בסימן י"ז כתבתי טעם הרמב"ם ז"ל וטעם רבינו:

סעיף קטן כט
במקום שאין כותבין כתובה והביא עדים שכתב לה כתובה כתב הרמב"ם שדינו כבמקום שכותבין וכו':

סעיף קטן ל
ומ"ש בשם הרא"ש שגובה כיון שבאותו מקום לא נהגו לכתוב וכו' כך מבואר בדבריו פ"ק דמציעא שהעתקתי בסמוך ומ"ש בשם סמ"ג על שם ר"י דאפילו במקום שכותבין גובה וכו' כבר נתבאר בסמוך שזה הוא דעת התוספ' בההוא דהטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום:

סעיף קטן לא
ומ"ש שהרא"ש כתב כסברא ראשונה כבר נתבאר במה שהעתקתי לשונו בפ"ק דמציעא כתב הרא"ש בתשובה סוף כלל צ"ח אשה שאבדה כתובתה רואים כתובת נשי משפחתה

וכתובתה כמותם ואם כתובות נשי משפחתו מרובות משל נשי משפחתה עולה עמו עכ"ל. וכבר כתב זה רבינו בסימן ס"ו:

סעיף קטן לב

הוציאה גט ואין בידה כתובה דינה כמו אלמנה וכו' כבר נתבאר בסמוך דהיינו מתניתין דס"פ הכותב (כתובות פט.) דקתני הוציאה גט ואין עמה כתובה גובה כתובתה ופסק הרי"ף כשמואל דאוקמה דוקא במקום שאין כותבין אבל במקום שכותבין אינה גובה בלא כתובה ונתבאר ג"כ בדברי הרמב"ם וה"ה שתוספת ונדוניא אינו בכלל הטוען אחר מעשה ב"ד וכ"כ הר"ן שם וכתב עוד דאפילו עיקר כתובה לא גביא אלא בהוציאה גט ממש אבל בעידי הגט לא גביא דאיתרע ליה מעשה ב"ד דחיישינן דילמא ב"ד הגבוה ע"פ הגט וקרעוה לגיטא במקום שכותבין אינה גובה כתובתה אלא בשיש כתובה עמה אבל אין עמה כתובה לא דאיתרע ליה מעשה ב"ד והדבר מוכיח שפרעה והחזירה לו כתובה עכ"ל :

סעיף קטן לג

ומ"ש ואם הוציאה כתובה בלא גט שהיא אומרת שאבד גיטה והוא אומר שכבר הוציאה הגט וכו' בס"פ הכותב (כתובות פח:) תנן הוציאה גט ואין עמה כתובה גובה כתובה כתובה ואין עמה גט היא אומרת אבד גיטי והוא אומר אבד שוברי וכן ב"ח שהוציא ש"ח ואין עמו פרוזבול הרי אלו לא יפרעו אמר רשב"ג מן הסכנה ואילך אשה גובה כתובתה שלא בגט וב"ח שלא בפרוזבול ודייק בגמר' (פט.) ארישא דמתניתין ש"מ כותבין שובר דאי אין כותבים ליחוש דילמא מפקא לכתובה וגביא בה ואוקמה שמואל במקום שאין כותבין ואמר כתבתי עליו להביא ראיה במקום שכותבין ואמרה לא כתב לי עליה להביא ראיה ופירש"י כלומר לעולם אין כותבין שובר והיינו טעמא דגובה כתובה דאי מקום שאין כותבין הוא והוא אומר כתבתי וירא אני שמא תחזיר ותוציאנה עליו להביא ראיה ואי מייתי ראיה עדים שכתב לא גביא ואי לא מייתי ראיה קתני מתני' גובה כתובתה ואינו נאמן לומר שיניתי מנהג העיר ואי מקום שכותבין הוא והיא אמרה לא כתב לי עליה להביא ראיה וכי קתני מתני' גובה כתובתה שהביאה ראיה שלא כתב לה ורב אמר בין במקום שכותבין בין במקום שאין כותבין גט גובה עיקר כתובה גובה תוספת וכל הרוצה להשיב ישיב ופירש"י בין במקום שכותבין בין במקום שאין כותבין. כי מפקא גט בלא כתובה גובה עיקר הכתובה דהיינו ק' וק"ק וגובה דקתני מתני' עיקר קאמר ולא תוספת וכי מפקא כתובה בלא גט גובה תוספת ולא עיקר חיישינן שמא גבאתו על פי הגט: וכל הרוצה להשיב ישיב. דאין לחוש מעתה לכלום תנן כתובה ואין עמה גט וכו' הרי אלו לא יפרעו בשלמא לשמואל מוקי לה במקום שאין כותבין ואמר כתבתי דאמרינן

ליה אייתי ראיה ואי לא מייתי אמרי ליה זיל פרעוה אלא לרב נהי דעיקר לא גביא תוספת מיהא תגבה ופירש"י בשלמא לשמואל. דאמר בין עיקר בין תוספת נפרעין על פי הגט מוקי להא דקתני לא יפרעו במקום שאין כותבין ומ"ה מהימן במאי דאמר פרעתי ע"פ הגט דאמר כשתבעתני על פי הגט אמרתי בב"ד כתבתי לה כתובה וירא אני שלא תחזור ותוציאנה ואומרת לי הבא ראיה ולא מצאתי ראיה ואמרו לי פרע ובקשתי מהן שיכתבו לי שובר הואיל וע"כ אני זקוק לפרוע טוב שיהיה לי שובר וכתבוהו לי ואבד א"ר יוסף הב"ע שאין שם עידי גירושין מגו דיכול לומר לא גירשתיה יכול לומר גירשתיה ונתתי לה כתובה הא מדקתני סיפא מן הסכנה ואילך וכו' בדאיכא עידי גירושין עסקינן דאי ליכא עידי גירושין במאי גביא כולה רשב"ג הוא וחסורי מחסרא והכי קתני הרי אלו לא יפרעו בד"א כשאין שם עידי גירושין אבל יש שם עידי גירושין גביא תוספת ועיקר אי מפקא גיטא גביא ואי לא לא גביא ומן הסכנה ואילך אע"ג דלא מפקא גיטא גביא שרשב"ג אומר מן הסכנה ואילך אשה גובה כתובתה שלא בגט. וכתבו התוספות מגו דיכול לומר לא גירשתיך וכו' ור' יוחנן נמי מפרש הכי כדפ"ל וא"ת והאמר רב המנונא האשה שאמרה לבעלי גירשתני נאמנת ורבי יוחנן אית ליה דרב המנונא וי"ל דלא מהימנא אלא דוקא היכא דאינה תובעת כתובתה אבל תובעת כתובתה לא מהימנא דשמא מחמת חימוד ממון אמרה כן עכ"ל ונתבארו דברי רבינו זולת מ"ש ואם הוא במקום שאינם רשאים לכתוב גט מפני הסכנה היא נאמנת וגובה את הכל אפילו אין לה עידי גירושין דהא בגמרא לא קאמר דמן הסכנה ואילך אלא דאע"ג דלא מפקא גיטא גביא כלומר גובה תוספת ועיקר ובדאיכא עידי גירושין אבל אי ליכא עידי גירושין אפילו מן הסכנה ואילך לא יפרעו:

סעיף קטן לד

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפי"ו וז"ל האשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת שאינה מעיזה פניה בפני בעלה לפיכך האשה שהוציאה שטר כתובה ואין עמה גט ואמרה לבעלה גירשתני ואבד גיטי תן לי כתובתי והוא אומר לא גירשתיך חייב ליתן לה עיקר כתובה אבל אינו נותן לה תוספת עד שתביא ראיה שגירשה או שיצא גט עם הכתובה מתחת ידיה אמר הבעל כך היה גרשתי ונתתי לה כל הכתובה עיקר ותוספת וכתבה לי שובר ואבד שוברי מתוך שיכול לומר לא גירשתיך ולא יתחייב בתוספת נאמן ומשביעה בנקיטת חפץ ונותן לה את העיקר ונשבע הוא שבועת היסת על התוספת עכ"ל ומה שהקשה עליו רבי' שאם הוא נאמן למה יתן לה העיקר ואם אינו נאמן יתן לה הכל כבר נתבאר הטעם בדברי ה"ה שכתב לענין גביית הכתובה דברי הרמב"ן כדברי

רבינו והביא ראיה לזה בפ' ב' דכתובות והטעם מפני מדרש כתובה לכשתנשאי לאחר תיטלי מ"ש ליכי אבל בתוספת לא לפי שאין מדרש בתוספת ואצ"ל בנצ"ב ע"כ. ועל מ"ש הרמב"ם אמר לה הבעל כך היה וכו' כתב זה יצא לרבינו ממה שאמרו הב"ע בשאין שם עידי גירושין מתוך שיכול לומר לא גירשתיה וכו' ומפרש רבינו שהוא לענין תוספת לפי שבעיקר כתובה אין שם מגו וכמו שנתבאר בדעת רבינו עכ"ל:

סעיף קטן לה

הוציאה ב' גיטין וב' כתובות וכו' משנה בס"פ הכותב (שם) ב' גיטין וב' כתובות גובה ב' כתובות ופירש"י ב' גיטין וב' כתובות זמן ראשונה קודם לזמן גט ראשון וזמן כתובה שנייה קודם לגט שני גובה ב' כתובות שהרי גירשה והחזירה וכתב לה כתובה שנייה אבל קדמו ב' הכתובות לגט הראשון לא שהרי כשהחזירה לא כתב לה כתובה ותנן בסיפא ב' כתובות אינה גובה אלא אחת שע"מ כתובה הראשונה החזירה: כתב הרשב"א שאלת ראובן ושמעון קנו חצר וראובן האמין את שמעון אחיו ומסר בידו שטר המכר ואחר זמן גירש ראובן את אשתו ואח"כ החזירה בלא קידושין ובלא כתובה חדשה ואח"כ מת ראובן ועמדה אשתו זאת ובאה ליפרע כתובתה מחצי החצר שהיה לבעלה והשיב שמעון שכבר גירשה בעלה ומעת שגירשה נסתלק שיעבודה מחצר זו וכחשה האשה שלא גירשה בעלה וכתובתה קיימת ועוד טען שמעון שלא נשתתף עם אחיו באותו חצר ושהוא מוחזק בה זה ט"ו שנה והשיב אע"פ שנתגרשה האשה וחזרה אצלו בין בקידושין וכתובה שנייה בין שחזרה אצלו בין בנישואין בין בזנות לא אבדה כתובתה הראשונה ועדיין כתובתה הראשונה קיים כל זמן ששטר כתובתה יוצא מתחת ידה ואע"פ שהחזירה בין שחידש לה כתובה אחרת בין שלא חידש ואם חידש לה כתובה אחרת היתה גובה ב' הכתובות וכמו ששנינו בס"פ הכותב ת"ר גט וכתובה ומיתה וכו' שהמגרש את אשתו והחזירה ע"מ כתובתה הראשונה החזירה וה"מ כשהחזירה סתם ולא חידש לה כתובתה אבל אם כתב לה כתובה אחרת גובה שתיהן וכדקתני התם במתניתין ב' גיטין וב' כתובות ולפיכך אם החצר משותפת בין ב' האחין והיתה כתובתה של זו קודמת גובה היא כתובתה מהחצר ואפילו היתה כתובה מאוחרת נמי גובה ממנה ואע"פ שחזר וטען שהוא חזר ולקחה מאחיו עד שלא כתב לה כתובה זו והחזיק בה ט"ו שנה לפי שמכיון שטען בב"ד שלא היה לאחיו בה שותפות כבר הודה שלא מכר לו אחיו חלקו שכל שלא היתה לאחיו חלק בו לא קנה ממנו דומה למה שאמרו כתובות (פח:) כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי לפיכך כל שנודע שהיה לאחיו חלק בחצר אשה זו גובה ממנו עכ"ל:

סעיף קטן לו

הוציאה ב' כתובות וגט א' שכתב לה ב' כתובות זו אחר זו אינה גובה אלא אחרונה וכו' שם במשנה ב' כתובות וגט א' אינה גובה אלא כתובה א' ובגמ' אי בעיא בהאי גביא אי בעי' בהאי גביא לימא תיהוי תיובתא דר"נ אמר שמואל דאמר ב' שטרות היוצאות בזה אחר זה ביטל שני את הא' לאו איתמר עלה מודה ר"נ דאי אוסיף בה דיקלא ה"נ בדאוסיף לה ופירש"י אי בעיא בהאי גביא. אי ניחא לה למיטרף לקוחות מזמן ראשון טרפה: בזה אחר זה. זמנו של זה קודם לזה ושניהם על הלואה אחת או על מכר אחת ביטל שני את הראשון ואינו טורף אלא מזמן שני דכיון דכתב לשטרא בתרא אחליה לשיעבוד קמא: דאי אוסיף ביה דיקלא. בשטר שלי לתוספת כתבוה ולא אחליה לשיעבודה לבטל זמן שטר ראשון ותרוייהו מיהא לא גביא מדלא כתב לה צביתי ואוסיפית לה מדילי הך אקמייתא אלא שטר כתובה יתירה כתב לה ולא הזכיר בה את הראשונה ה"ק אם תתרצי למחול שיעבוד של ראשונה גבי כתובה זו המרובה ואם לאו גבי ראשונה המועטת הילכך הי מינייהו דבעיא גביא וכי אמר רב נחמן ביטל שני את הראשון בדלא אוסיף בה מידי דאי לאו לבטולי קמא אתי למאי כתבה: ומ"ש בד"א ששתיהן מן האירוסין וכו' או מן הנישואין וכו' בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מד.) אסיקנא הלכתא דא' זה ואחד זה כלומר בין מנה ומאתים בין תוספת מן הנישואין והקשו התוספות דהשתא מסקינן דאחד זה ואחד זה מן הנישואין אע"ג דאוסיף לה ופליג ארב נחמן דאמר לעיל דאי אוסיף בה דיקלא אדעתא דתוספת כתביה ולא ביטל שני את הראשון וזהו תימא דהלכתא כר"נ בדיני ואור"י דהכא אע"ג דאיכא תוספת בטל שני את הראשון וטעמא משום דליכא שטר כתובה באירוסין אלא מתנאי ב"ד הילכך נתבטל תנאי ראשון ע"י שטר וכ"כ הרא"ש וכ' עוד ואף לדברי המפרשים דאיירי בשמעתין כדכתב לה יש לחלק כיון שמנהג לכלול יחד מנה ומאתים ותוספת אומדנא דדעתא הוא שזהו עיקר תחלת השיעבוד וכתב האירוסין לא נכתב אלא שאם תתאלמן או תתגרש מן האירוסין וכשבאו לכלל נישואין ונכתב הכל בשטר אחד נתבטל הראשון לגמרי וכן כתב הר"ן וכך הם דברי רבינו וכתב עוד הר"ן ומ"מ נראה שכל שלא נשאה וחזר וכתב לה שגובה עיקר כתובה מן המשועבדין אלא שהרמב"ם כתב בפ"י מה"א המארס את האשה וכתב לה כתובה ולא נכנסה לחופה אם מת או גירשה גובה עיקר כתובתה מבני חורין ואינה גובה תוספת כלל הואיל ולא כנסה נראה שהוא סבר דכי מסקינן אחד זה ואחד זה מן הנישואין היינו לומר שאינה טורפת ממשועבדין כל שלא כנסה עכ"ל:

סעיף קטן לז
הוציאה כתובה וב' גיטין וכו' שהמגרש אשתו והחזירה על מנת כתובה הראשונה החזירה גם זה שם במשנה:

סעיף קטן לח
הוציאה גט וכתובה ועידי מיתה אם הגט קודם לכתובה וכולי עד סוף הסי' ברייתא שם: דין הכותב לאשתו כתובה בדיני ישראל וצדאק בערכאות כתב ריב"ש בסימן ח"ב ובסי' קמ"ד:

סימן קא

סעיף קטן א
אלמנה כל זמן ששטר כתובתה בידה גובה כתובתה לעולם בין אם נותנין לה מזונות בבית אביה או בבית בעלה מימרא בס"פ הנושא (כתובות דף קד:) ומ"ש אפי' לאחר שתינשא ונשבעה אף ע"פ שהיא נשואה בפרק השולח (גיטין דף לה:) דאהא דתנן התקין ר"ג שתהא נודרת ליתומים כל מה שירצו אמר רב הונא ל"ש אלא בשלא ניסת אבל ניסת אין מדירין אותה משום דמיפר לה בעל. ומשמע הא שבועה דאין הבעל יכול להפר שפיר דמי וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ל"ו סימן ב' כיון דכתובה בידה גובה כתובתה לעולם ותשבע אע"פ שיושבת תחת בעלה:

סעיף קטן ב
ומ"ש בשם בעל התרומות ובעל העיטור:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואפי' עברה עליה שמיטה אינה נשמטת וכו' בר"פ אע"פ (כתובות דף נד:) אמר רבי ינאי תנאי כתובה ככתובה דמי נ"מ לשביעית ובפ"ב דגיטין (דף יח.) איתמר כתובה מאימתי משמטת רב אמר משתפגום ותזקוף ושמואל אמר פגמה אע"פ שלא זקפה זקפה אע"פ שלא פגמה ופסק הרא"ש הלכה כשמואל וכ"פ הרמב"ם מהלכות שמיטה והרי"ף אע"פ שכתב בר"פ אף על פי לשביעית שאם פגמה וזקפה משמטת הכל כתובה ותוספת לאו משום דליבעי פגימה וזקיפה כרב דהא ודאי הלכה כשמואל בדיני אלא לדוגמא בעלמא נקטיה לומר דלענין פגימה וזקיפה היא דנפקא מינה ולא ללמד דכשם שאין שביעית משמט עיקר כתובה מפני שהיא תנאי ב"ד כל שלא פגמה או זקפה ה"ה לתוספת וכדפירש"י משום דקשה כמו שהקשה הר"ן דא"כ מאי איריא תנאי כתובה הרי כל חיוב שאדם מתחייב לחבירו שלא ע"ד מלוה הכי דיניה כדתנן בפ"ב דשביעית הקפת חנות אינה משמטת והרא"ש דקדק בדבריו שכתב בר"פ אע"פ נ"מ לשביעית שאם פגמה הכתובה ולא פגמה התוס' משמטת הכל כאילו פגמה גם התוס' ע"כ הרי שלא הזכיר

אלא פגומה בלבד דמשמע דפגימה או זקיפה סגי ורבינו שכתב אינה נשמטת מפני שהוא מעשה ב"ד הוא ע"פ פירש"י:

סעיף קטן ד

ואם אין כתובה בידה ובאה לגבות בתנאי ב"ד כגון במקום שאין כותבין אם נותנין לה מזונות בבית אביה אינה גובה אלא עד סוף כ"ה שנים אבל שתקה כ"ה שנים ולא תבעה מחלה בס"פ הנושא (כתובות דף קד.) איפליגו ר"מ וחכמים במתניתין ואיפסקא בגמרא (שם) הלכה כחכמים דאמרי כל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה לעולם וכל זמן שהיא בבית אביה גובה כתובתה עד כ"ה שנים ופירש"י דטעמא משום דשתקה ולא תבעה כל השנים הללו מחלתה הילכך כל זמן שהיא בבית בעלה אין שתיקתה מחילה אלא מפני שמכבדין אותה היא בושה למחות על כתובתה אבל בבית אביה משתקה כ"ה שנים מחילה היא: ומ"ש ואם תבעה תוך כ"ה שנים מונים לה כ"ה שנים מיום שתבעה ברייתא שם: ומ"ש וכן יורשיה צריכין לתובעה תוך כ"ה שנים ואם שתקו יותר מכ"ה שנים מחלו שם במשנה מתה יורשיה מזכירין כתובתה עד כ"ה שנה ופירש"י כלומר צריכין למחות על כתובה בתוך כ"ה שנים ע"כ ובספרי רבינו ואם שתקה יותר מכ"ה שנים מחלה ונראה שהוא טעות מבואר וצריך להגיה ואם שתקו יותר מכ"ה שנים מחלו וכתבו הרי"ף והרא"ש הא דקתני יורשיה מזכירים כתובתה עד כ"ה שנה ואוקימנא בפרק כל הנשבעין (שבועות מח.) שנשבעה ומתה דאין אדם מוריש שבועה לבניו וכבר נתבאר בסימן צ"ו:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואפילו אם ניזונת בבית אביה אם היורשים מכבדין אותם שמוליכים לה מזונותיה בעצמם אין שתיקתה מחילה שמפני הבושה היא שותקת ולא מפני שמוחלת להם שם בגמרא בעובדא דחמתיה דרב חייא אריכא דזנה בבית אביה כ"ה שנה לסוף אמר לה לא מזוני אית לך ולא כתובה אית לך תבעתיה לדינא קמיה דרבה בר שילא א"ל זניתה כ"ה שנים בבית אביה ובחיי דמר דבכתפאי אמטאי לה א"ל טעמא מאי אמור רבנן כל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה לעולם דאמרינן דמשום כיסופא הוא דלא תבעה ה"נ משום כיסופא הוא דלא תבעה ופירש"י בכתפאי אמטאי לה. מזונותיה מיום ליום הא נמי משום כיסופא מחמת הכבוד הזה שעשית לה וכתב הרא"ש פר"ח הא דבבית אביה אינה גובה כתובה לאחר כ"ה שנה כשאינה ניזונת אבל בניזונת גובה כתובתה לעולם משום עובדא דחמתיה דרב חייא אריכא ומיהו י"ל דשאני התם דבכתפיה אמטי לה אבל אם נתנו לה דמי מזונות אינה גובה ע"כ וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפי"ו כלשון הזה אם היה היורש עצמו מוליך מזונותיה לבית אביה ומיטפל בה יש לה לתבוע כתובתה

אפילו אחר כ"ה שנה מפני שזה ששתקה ולא תבעה מפני שהיא בושה מן היורשים ע"כ ומ"ש רבינו ויראה מדברי הרמב"ם שאין הוכחת השתיקה מחילה אלא לעיקר אבל התוספת לא נראה שדקדק כך רבינו מדכתב הרמב"ם בפי"ו בלשון הזה ועד כמה תגבה האלמנה העיקר במקום שאין כותבין כתובה אם היתה בבית בעלה גובה לעולם ואם היתה בבית אביה עד כ"ה שנה ואם באה לתבוע אחר כ"ה שנה אין לה כלום שאילו לא מחלה לא שתקה כל זמן זה ומשמע לרבינו דמחילה דאחר כ"ה שנה כשהיא בבית אביה אגביית עיקר שכתב ברישא קאי ולא אתוספת ולי נראה דאיכא למימר דאה"נ דאתוספת נמי הויא שתיקה מחילה ומה שלא הזכיר אלא העיקר משום דבמקום שאין כותבין מיירי וכבר כתב דתוספת אין לה בכל מקום אלא בראיה ברורה ואם כן בלא טענת מחילה נמי לית לה תוספת כל שאין לה ראיה ברורה אבל עיקר לעולם יש לה אלא היכא ששהתה כ"ה שנה ומשום טענת מחילה ומטעם זה נקט עיקר אבל אין ה"נ דהיכא דאית לה ראיה ברורה על התוספת אם היא בבית אביה ושתקה כ"ה שנה מחלה נמי תוספת וכ"כ ה"ה ז"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש בשם הרא"ש שם בגמרא אהא דקתני דשתיקה כ"ה שנה הויא מחילה אריב"ל משום בר קפרא לא שנו אלא מנה ומאתים אבל תוספת יש לה ורבי אבהו א"ר יוחנן אפי' תוספת אין לה דא"ר איבו א"ר ינאי תנאי כתובה ככתובה דמי וכתב הר"ן וקי"ל כר"י דהא בר"פ אע"פ מנינן הך בהדי הנך אחריני דאמרינן בהו דתנאי כתובה ככתובה דמי. ומיהו אפשר דדוקא תוספת אבל נדוניא דינה כחוב וכ"כ הרא"ש וקי"ל כר"י דתנאי כתובה ככתובה דמי ודוקא תוספת אבל נדוניא מסתבר שהוא כחוב. וגם ה"ה כתב בפי"ו דין הנדוניא כדין החוב לדעת רבינו וכ"כ הרשב"א ז"ל ומ"מ אין צורך לזה שהרי פשוט הוא שאינה נגבית הנדוניא בשום מקום אלא כשמראה כתובתה ומ"מ נפקא מינה שהיכא שהיורשים מודים שלא פרעוה שאף ע"פ שאבדה כתובתה גובה נדוניא ואינה גובה לא עיקר ולא תוספת כיון ששתקה כ"ה שנים והיא בבית אביה ודאי מחלתן עכ"ל. ודע שיש להרי"ף גירסא אחרת בזה שהוא ז"ל גורס אריב"ל משום בר קפרא לא שנו אלא מנה ומאתים אבל תוספת אין לה ורבי אבהו אמר רבי יוחנן אפילו תוספת יש לה דא"ר איבו א"ר ינאי תנאי כתובה ככתובה דמי וכן הלכתא וכתב הר"ן ה"פ ל"ש דגובה לעולם בששטר כתובה יוצא מתחת ידה אלא מנה ומאתים דמשעבדי לה בתקנתא דרבנן אבל תוספת מכ"ה שנה ואילך לית לה כיון שלא תבעתו בתוך כ"ה שנה ור"י אמר אפי' תוספת יש לה דתנאי כתובה ככתובה דמי וכיון דאית לה מנה ומאתים אית לה נמי תוספת

ואין גירסא זו מחוורת דהיכי לימא ריב"ל שיהא דין התוספת גרוע מן העיקר דאדרבה תוספת דמי לחוב שדינו לגבות לעולם ומצינו שייפו כחו מן העיקר דהא אמרינן בפ' אלמנה ניזונית אין להם מנה ומאתים אבל תוספת יש להם לפיכך נראה העיקר כגירסת רש"י שגורס ל"ש אלא מנה ומאתים אבל תוספת יש לה ורבי אבהו אמר רבי יוחנן אפי' תוספת אין לה והכי איתא בהדיא בירושלמי עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ודוקא באלמנה הויא שתיקתה מחילה כשאין כתובה בידה אבל גרושה גובה לעולם כשאר ב"ח שם א"ר אלעא שונין גרושה הרי היא כב"ח. ופירש"י הרי היא כב"ח. לגבות לעולם שלא בהזכרה דודאי לא מחלה:

סימן קב

סעיף קטן א

מי שמת ואלמנתו באה לגבות כתובתה ועליו בעל חוב אם זמנו של אחד מהם קודם ולא הניח אלא קרקע כדי לפרוע לאחד מהם מי שזמנו קודם יגבה והאחר ידחה בין אלמנה בין ב"ח:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואפילו תפס המאוחר מוציאין מידו בפרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צג: צד.) איפליגו ת"ק ובן ננס בב"ח מאוחר שקדם וגבה ופסקו הפוסקים הלכה כת"ק דמה שגבה לא גבה:

סעיף קטן ג

לא הניח אלא מטלטלין שאין בהם דין קדימה וכגון דלא אקנו ליה מטלטלי אגב מקרקעי ינתנו לב"ח אפי' הוא מאוחר ותדחה האשה בפרק הכותב (כתובות דף פו.) אהא דאמר אמימר משמיה דרב חמא האי מאן דאיכא עליה כתובת אשה וב"ח ואית ליה ארעא ואית ליה זוזי לב"ח מסלקינן בזוזי ולאשה בארעא האי כדיניה והאי כדיניה ואי ליכא אלא חד ארעא ולא חזיא אלא לחד לב"ח יהבינן לאשה לא יהבינן מ"ט יותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא כתבו הרי"ף והרא"ש שמעינן מהא דאמימר דכל היכא דכי הדדי נינהו וליכא דינא דקדימה לחד מינייהו כגון מטלטלי בזמן הזה וליכא אלא שיעורא דחד מינייהו לב"ח יהבינן לאשה לא יהבינן דיותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא וכן כתב הרמב"ם בפרק י"ז מה"א מי שמת והניח אשה וב"ח וקרקע שאין בה קדימה האשה נדחית מפני ב"ח והוא גובה חובו תחלה וכיון שתקנו הגאונים שתגבה האשה וב"ח מן המטלטלין והדבר ידוע שאין דין קדימה במטלטלין אם לא הניח מטלטלין כדי

ליתן לשניהם נותנין לב"ח כל חובו תחלה ואם נשאר לאשה מה שתטול בכתובתה תטול ואם לאו תדחה עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש ומיהו אם תפשה אפילו שלא בב"ד אין מוציאין מידה כ"כ הרא"ש בפרק הכותב :

סעיף קטן ה

ומ"ש ואם זמן שניהם שום שנשא ולוה ואח"כ קנה או שלוה ונשא ואחר כך קנה שחל שיעבודם כאחד משעה שקנה בין אם הניח מקרקעי או מטלטלי ינתנו לב"ח ותדחה האשה אהא דאמימר שכתבתי בסמוך פי' רש"י ולא חזיא אלא לחד. אין בה אלא כדי לאחד מהם: לב"ח יהבינן. שלא תנעול דלת: יותר משהאיש רוצה וכו'. ולא חיישינן לומר משום חינא ודוקא שהשטרות נכתבו ביום א' אבל אם קדמה זמן הכתובה היא גובה עכ"ל. וכתב הרי"ף איכא מ"ד דהא דאמימר ליתא אלא בשטר כתובה ושטר חוב יוצאין ביום אחד דדיינינן בהו שודא דדייני כדאמרינן ב' שטרות היוצאים ביום אחד רב אמר חולקין ושמואל אמר שודא דדייני ואתא אמימר לאשמועינן דהיכא דחד מינייהו בעל חוב וחד כתובת אשה לא אמרינן שודא דדייני בהא מילתא דלבעל חוב יהבינן לאשה לא יהבינן דיותר משהאיש רוצה לישא וכו' אבל היכא דש"ח וכתובה כגון לוה ולוה ואח"כ קנה א"נ מטלטלין בזמן הזה דקי"ל חולקין לא אמרינן בכי הא מילתא לבעל חוב יהבינן לאשה לא יהבינן דהא לאו שודא דדייני הוא הילכך כתובה וש"ח חולקים בבעלי חובות והאי מימרא לאו מימרא מעליא הוא חדא דלא אמרינן בגמרא דזמנם ביום א' אלא סתמא קאמר האי מאן דאיכא עליה כתובת אשה ובעל חוב למימרא דכל היכא דכי הדדי נינהו וליכא דינא דקדימה לבעל חוב יהבינן לאשה לא יהבינן ועוד דהא דאמר שמואל וכו' הילכך בין ש"ח וכתובה יוצאים ביום א' בין ששניהם כעין לוה ולוה ואח"כ קנה בין מטלטלים בזמן הזה הואיל ושיעבוד תרוייהו בהדי הדדי אתו וליכא דינא דקדימה לחד מינייהו אי ליכא אלא מאי דשקיל חד מינייהו לבעל חוב יהבינן לאשה לא יהבינן דיותר משהאיש רוצה לישא האשה רוצה לינשא עכ"ל. וכ"כ הרא"ש ז"ל וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך ומשמע שאין זה אלא בעיקר כתובה אבל נדוניא דינה כחוב והיכא דשיעבודה ושיעבוד החוב שוים חולקים ביניהן וכן מתבאר מדברי הרמב"ם שכתב רבינו בסמוך וכ"כ בספר התרומה שער מ"ג וכתב שכן כתבו חכמי לוניל :

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם קדמה האשה ותפסה קרקע אם קדמה וגבתה בב"ד וכו' עד כתב א"א הרא"ש ז"ל שמוציאין מידה ונותנין לב"ח ז"ל הרא"ש שם כתב הרמב"ן ז"ל לוה ולוה ואח"כ קנה

דאמרינן חולקין אם קדם א' מהם ותפס הכל אין מוציאין מידו לפי שלא אמרו חכמים אלא ב"ח מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה ואף בזו נחלקו אבל בששניהן שוים לכ"ע אין מוציאין מידו וכן משמע מדברי רי"ף וה"ר יונה כתב דהא דאמרינן אם לוה ולוה ואחר כך קנה חולקין וכן בכל המקומות שאמרו בתלמוד חולקין אם קדם הא' וגבה מה שגבה גבה ואע"ג דאם ב"ח מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה ה"מ מאוחר אבל זה שיש בו זכות קצת מה שגבה גבה ודוקא כשגבה בב"ד שהגבוהו ב"ד קודם שידעו שהיה שם ב"ח אחר אבל אם גבה מעצמו אפילו על ידי שומא דליכא למימר מאן שם לך מה שגבה לא גבה והביא ראיה לדבר ונראין דבריו במקרקעי אבל במטלטלים מה שגבה גבה אפי' שלא בבית דין כדאמרינן לעיל בפירקין לרבי טרפון בפירות תלושין דכל הקודם בהן זכה ואע"ג דהיכא דלא תפיס חד מינייהו יהבינן לבעל חוב אפי' הכי אי קדמה האשה ותפסה זכתה הילכך אם יש קרקע לחד מינייהו ינתן למוקדם ואם קדם המאוחר מוציאין מידו ואם יש מטלטלין לחד מינייהו אם קדמה האשה ותפסה זכתה ואם לא תפסה לבעל חוב יהבינן ואם הן שוין בזמן ויש קרקע לחד מינייהו או אם אינן שוין בזמן וקנה הקרקע אחר שיעבוד שניהם לבעל חוב יהבינן ואם קדמה האשה מוציאין מידה ואם יש זוזי וארעא לשניהם ותפסה האשה זוזי יראה שמוציאין מידה ונותנין לה קרקע כיון שמספיק לשניהם יהבינן לכל חד כדיניה עכ"ל: (ב"ה) ועיין בח"ה סימן ק"ד. ומ"ש ואם יש שם כדי לפרוע לשניהם כקרקע ובמעות וכו' נתבאר במ"ש בסמוך:

סעיף קטן ז

ומ"ש ולכאורה יראה שלא אמרו כן אלא מפני תקנת ב"ח וכו' דבר פשוט הוא דקאי למ"ש ואם יש שם כדי לפרוע לשניהם בקרקע ומעות אם זמנן שוה נותנין לב"ח מעות ולאשה קרקע דהיינו ההיא דאמימר שכתבתי בסמוך דלב"ח מסלקינן בזוזי ולאשה מסלקינן בארעא האי כדיניה והאי כדיניה ופירש"י זה הלוה מעות וזו סמכה על הקרקע אם בשביל נצ"ב הנישומין בכתובה הוא זכה בהן מיד וזו צירפתן עם הכתובה על שיעבוד הקרקע עכ"ל וקאמר רבינו שלא אמרו חכמים כן אלא מפני תקנת ב"ח כדי שלא תנעול דלת ואם כן היכא דב"ח חפץ בקרקע יותר מבמעות והאשה ג"כ חפצה בקרקע לב"ח שומעין ובספר ישן מצאתי כתוב אבל הרמ"ה כתב שאין שומעין לו ע"כ וטעמו משום דמשמע ליה ז"ל דלאו משום נעילת דלת נגעו בה אלא משום דהאי כדיניה והאי כדיניה הילכך כ"כ יפה כח האשה לענין זה כמו הב"ח:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואם אין זמנן שוה המוקדם נותנין לו מעות נראה דלטעמיה אזיל דלטעמא דלב"ח יהבינן מעות הוא משום שלא תנעול דלת והיינו בשזמנן שוה אבל אם זמן הכתובה

מוקדם ליכא תו משום נעילת דלת דהוא אפסיד אנפשיה הילכך המוקדם נוטל מעות אבל למאי דכתבינן לדעת הרמ"ה שאינו משום נעילת דלת אלא משום דהאי כדיניה והאי כדיניה איפשר שאף אם כתובת האשה מוקדמת לא תטול אלא קרקע :

סעיף קטן ט

ומ"ש ואם קדם המאוחר ותפס מעות לפי דברי א"א הרא"ש ז"ל שכתב שמוציאין מידה אם קדמה ותפסה מעות כשזמנן שוה יראה דה"ה למי שמוציאין המעות מידי המאוחר אם קדם ותפסה לפי מה שסובר רבינו דטעמא משום נעילת דלת ודאי דכן נראה אבל כבר כתבתי דלהרמ"ה לא הוי טעמא אלא משום דהאי כדיניה והאי כדיניה:

סעיף קטן י

כתב הרמב"ם היו כתובים בכתובה נצ"ב וטענה שאבדו וכו' בפי"ז מהלכות אישות וכתב הרב המגיד זה ברור לדעת רבינו שלא הורע כח האשה אלא בעיקר הכתובה שהרי לא חסרה בה כלום אבל נדונייתה הרי הוא כחוב דעלמא עכ"ל והדבר פשוט הוא דקאי אכל מה שכתב בסימן זה להקל על הכתובה דאין נדוניא בכלל אלא הרי היא כב"ח דעלמא וכבר נתבאר בסימן ק' שדעת הרשב"א בזה כדעת הרמב"ם ודברים נכונים בטעמם הם:

סעיף קטן יא

ומ"ש בשם רש"י כבר כתבתי לשונו בסמוך גבי ההיא דאמימר ואיפשר דלא השוה רש"י דין נצ"ב לדין הכתובה אלא להיכא דאיכא זוזי וארעא דלב"ח יהבינן זוזי ולאשה ארעא משום דהאי כדיניה והאי כדיניה אבל היכא דליכא אלא לחד מינייהו דאמרינן דלבעל חוב יהבינן לאשה לא יהבינן איפשר דאף לרש"י היינו דוקא בעיקר כתובה אבל בנדוניא הרי היא כבעלת חוב ואם זמנה שוה לזמן הבעל חוב חולקת עמו. כתוב בתשובו' להרמב"ן סימן פ"א שנשאל אם האלמנה יש לה ב"ח ובא להפרע מקרקע שמכרו ב"ד לכתובתה או למזונותיה אם מוציאין אותו מיד הלוקח והאריך בדבר. ובסי' פ"ב כתב אם שמעו בו שמת אפי' בעד אחד ימכרו ב"ד הקרקע לכתובה משום חשש ב"ח מוקדמים שלא כדעת מקצת הראשונים:

סעיף קטן יב

הערב לאשה בכתובתה אינו מתחייב וכו' בסוף בתרא (דף קעד:) אסיקנא דערב דכתובה אע"ג דאית ליה לבעל לא משתעבד מ"ט מצוה הוא דעבד לאו מידי חסרה ופרשב"ם מצוה הוא דעבד. המשדך בזיווגה אין דעתו לפרוע הערבות אבל מתכוון לזווגם שע"י ערבות זה הם מתרצים ולאו מידי חסרה לאשה דהא טב למיתב טן דו ולטובתן נתכוון ומ"ש אבל הערב לכלתו בשביל כתובתה מתחייב וכו' בד"א בערב דעלמא אבל בקבלן וכו' משתעבד שם גבי משה בר עצרי ערבא דכלתיה הוה פריך והא ערב דכתובה לא

משתעבד הניחא למ"ד קבלן דכתובה אף ע"ג דלית ליה נכסי לבעל משתעבד שפיר אלא למ"ד אי אית ליה משתעבד אי לית ליה לא משתעבד מאי איכא למימר איבעית אימא מיהוי הוה ליה ואשתדוף ואבע"א אבא לגבי בריה שיעבודי משעבד נפשיה ופסקו הרי"ף והרא"ש כהאי תירוצא בתרא דאבא לגבי בריה שיעבודי משעבד נפשיה וכן פסק הרמב"ם בפי"ז מה"א ובפ' כ"ה מהלכות מלוה וכתוב בספרי רבינו דערב דכתובה אינו מתחייב אפילו אין נכסים לבעל וערב דכלתו מתחייב אפי' יש נכסים לבנו ויש לתמוה דהא בגמרא שהעתקתי בסמוך אמרינן דכי אית ליה נכסים לבעל ראוי לומר דמשתעבד ערב או קבלן יותר מבשאין לו נכסים וטעמא פירש רשב"ם משום דכי לית ליה נכסי לא משתעבד דלא גמר בלבו לשעבד נפשיה שירא להפסיד ואינו אלא פטומי מילי לכך נראה דטעות סופר הוא וצריך להגיה גבי ערב לאשה בכתובתה אינו מתחייב אפילו יש נכסים לבעל וגבי ערב לכלתו מתחייב אפילו אם אין נכסים לבנו וכן מצאתי בספר מוגה:

סעיף קטן יג

ומ"ש רבינו דערב דכתובה אינו מתחייב אפי' בקנין וערב דכלתו דמתחייב דוקא בקנין כ"כ הרמב"ם בפרקים הנזכרים וכתב שם ה"ה שהראב"ד השיג על הרמב"ם במה שכתב דערב דכתובה אינו מתחייב אפי' בקנין שהראב"ד ז"ל סבר דכל שיש שם קנין נשתעבד ואני אומר דלדעת רבינו בפי"א מהלכות מכירה שאסמכתא היא אפי' בקנין דינו בכאן מחוור שהרי ערב אסמכתא היא אלא משום דאית ליה הנאה דקא מהימני ליה גמר ומשעביד נפשיה כדאיתא בגמ' ומש"ה בכתובתה דלא מידי מחסרה בהימנותיה לא גמר ומשעבד נפשיה וה"ל אסמכתא והיא אפי' בקנין וקצת נראה כן ממה שהקשו בכמה מקומות והא ערב דכתובה לא משתעבד ותירצו בקבלן ולא תירצו בשקנו מידו ש"מ שאין קנין מועיל זה נראה לי בדעת רבינו ודעת הרא"ש ז"ל לומר דכל שיש קנין מועיל או מפני שאין אסמכתא בקנין או משום דלא גרע מערב דלאחר מתן מעות אע"פ שלא על אמונתו הלוהו כשקנו מידו חל על הערבות. ויש לדחות טעם זה דשאני התם דמ"מ היתה שם הלואה וחסרון כיס למלוה מעיקרא ודעת קצת הגאונים כדעת רבינו ודעת בעל העיטור כדברי הרא"ש ז"ל: וכתב עוד שם ה"ה שדינים הללו אינם אלא דוקא במנה ומאתים שאין בהם חסרון כיס אבל נדוניא הרי הוא כחוב דעלמא וכן כתב ז"ל וכן מודה לשון רבינו ז"ל עכ"ל. וכ"כ נ"י בשם הריטב"א ורבותיו והתוס' וכ"כ רבינו ירוחם: ומ"ש רבינו גבי קבלן שאמר לה הנשאי לזה ואני קבלן או אתן לך ז"ל הרמב"ם בפי"ז מה"א איזהו קבלן זה הוא שאמר לאשה הנשאי לזה ואני נותן כתובה זו אבל אם אמר אני ערב כתובה זו אני חייב בה וכיוצא בזה פטור אא"כ היה אביו. וכתב ה"ה כבר כתבתי בפ'

כ"ה מהלכות מלוה שיש מי שאומר דבכתובה דלא שייך בה תן לו שהרי אינה נותנת כלום שצריך שיתן לה הבעל כסף כתובתה ויאמר לה תני לו ואני קבלן ואין כן דעת רבינו אלא כל שאמר הנשאי לו ואני נותן הרי זה כאומר בעלמא תן לו ואני נותן וזה דעת הרמב"ן ז"ל ועיקר עכ"ל. ומ"ש רבינו דהנשאי לו ואני קבלן הוי קבלן הוא ע"פ מ"ש בח"מ סימן קכ"ט לדעת הרא"ש וכבר כתב שם שדעת בעל התרומות שאינו אלא ערב וכאן סתם דבריו כדעת הרא"ש:

סעיף קטן יד

ומ"ש ולכאורה נראה דוקא בקנין אבל הרמב"ם כתב אפילו בלא קנין דברי הרמב"ם הם בפי"ז מהלכות אישות:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבינו בשם הראב"ד דאפילו ערב גרידא מתחייב בקנין כבר נתבאר:

סעיף קטן טז

ומ"ש ולפי זה ערב לכלתו מתחייב אפילו בלא קנין לא היה צריך רבינו ללמוד כן מדבריו שבפירוש כ"כ בפכ"ה מהלכות מלוה וכבר נתבאר שאין כן דעת הרמב"ם ז"ל. ועל מ"ש רבינו והכי מסתבר יש לתמוה למה סידר הדינים סתם על דעת הרמב"ם ז"ל ה"ל לסדרה ע"ד הראב"ד כיון דכוותיה ס"ל ואח"כ ה"ל לכתוב שהרמב"ם חולק:

סעיף קטן יז

הערב לאשה בכתובתה וגירשה בעלה וכו' לא יתן לה אא"כ ידירנה בעלה הנאה וכו' משנה בסוף בתרא (דף קעג:) ובפרק שום היתומים (ערכין דף כג.) ואע"פ שבמשנה אין כתוב אלא סתם ידירנה הנאה רש"י פירש ידירנה הנאה ע"ד רבים שאין לו הפרה. ומ"ש ואפילו לא הדירה בשעת הגירושין ידירנה אח"כ כשתתבענו הכתובה פשוט הוא. וכתב ה"ה בפי"ז מה"א נ"ל שדין זה אפילו בנדוניא שהרי מפני חשש קנוניא הוא אבל מלשון הגמ' שאמרו בפרק שום היתומים ערב נמי מצוה עביד ולא מידי חסרה משמע דדוקא בעיקר הכתובה ותוספת שהוא כעיקר אבל בנצ"ב לא וצ"ע עכ"ל:

סעיף קטן יח

ואסור לאדם שישיאנו עצה שיגרשנה וכו' עד כדי לגבות הכתובה מהאב בסוף בתרא (דף קעד:) משה בר עצרי ערבא דכתובה דכלתיה הוה רב הונא בריה צורבא מרבנן הוה ודחיקא ליה מילתא אמר אביי ליכא דניזיל נסביה עצה לרב הונא ונגרשה לדביתהו ותיזיל תגבי כתובתה מאבוה והדר נהדרה א"ל רבא והא ידירנה הנאה תנן א"ל אביי אטו כל דמגרש בבי דינא מגרש ומי אמר אביי הכי והאמר אביי אי זהו רשע ערום זה המשיא עצה למכור כרשב"ג בנו שאני וצורבא מרבנן שאני:

סעיף קטן יט
וכן אם הקדיש כל נכסיו ומגרשה לא תגבה מן ההקדש אא"כ ידירנה פלוגתא דתנאי במשנה ר"פ שום היתומים ומשמע דהלכה כמאן דאמר ידירנה וכן פסק הרמב"ם בפי"ז מה"א אלא שדקדק בלשונו לכתוב ידירנה הנאה ואחר כך תפרע מן הפודה מיד ההקדש וטעמו לפי שמן ההקדש עצמו אינה נפרעת אלא אחר שיצא לפדיון:

סעיף קטן כ
ומ"ש רבינו אבל מן הלקוחות גובה אפילו בלא הדירה וכו' עד סוף הסימן בפרק שום היתומים וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף בתרא והרמב"ם בפי"ז מה"א:

סימן קג

סעיף קטן א
אלמנה בין מן הנישואין בין מן האירוסין מוכרת מנכסי בעלה לגבות כתובתה שלא בב"ד ושלא בהכרזה ל"ש וכו' משנה בפ' אלמנה ניזונית (כתובות דף צז:) אלמנה בין האירוסין בין מן הנישואין מוכרת שלא בב"ד רש"א מן האירוסין לא תמכור אלא בב"ד וכו' מכרה כתובתה או מקצתה וכו' וחכ"א מוכרת היא אפילו ד' וה' פעמים וידוע דהלכה כחכמים ואסיקנא התם דאינה צריכה הכרזה וכתב המרדכי בפרק הכותב דדוקא במכרה היא בעצמה שלא בב"ד הוא דאינה צריכה הכרזה הואיל והפסידה לעצמה אם יפחות אבל היכא דב"ד מגבין וב"ד צריכים למכור התם צריך הכרזה משום דאם יטעו בפחות משתות הויא פסידא דיתמי :

סעיף קטן ב
ומ"ש אבל צריכה ב"ד הדיוטות וכו' בפ"ב דמציעא (דף לב:)איתמר עלה דמתניתין משמיה דרב נחמן אלמנה אינה צריכה ב"ד מומחין אבל צריכה ב"ד הדיוטות וכתב הרמב"ם בפי"ז מה"א דהיינו ג' אנשים נאמנים כבר כתבתי סימן צ"ג שכן דעת הרי"ף והרא"ש והר"ן ז"ל ודלא כרש"י שפירש דהיינו לומר שיראו שנים שלא תמכור בזול. וכתב הריטב"א בפרק אלמנה ניזונית והשתא דפרישנא טעמא דאלמנה מן האירוסין משום חינא או משום שלא תתבזה בב"ד כ"ש דאיתנהו להני טעמי באלמנה מן הנישואין וכיון שכן אפילו היכא דליכא משום הפסד מזונות כגון שאינה מוכרת אלא מקצת כתובתה שעדיין יש לה מזונות מוכרת היא שלא בב"ד ומיהו טעמא דמזוני טעם כעיקר הוא ונ"מ כי אע"פ שמכרה כבר לעיקר כתובתה כיון שעדיין יש לה מזונות לרבנן משום תוספת כדמפרש בר"פ אע"פ אף היא מוכרת משום תוספת שלא בב"ד ואפילו תימא תוספת ליכא לאחמורי על היתומים משום חינא או משום שלא תתבזה בב"ד הא איכא משום מזוני אבל לנדוניא דלא מעכבת במזוני דינה כחוב דעלמא ואינה מוכרת אלא

בב"ד דלא חיישינן לחינא ולא לביזוי ב"ד עכ"ל. ואם מכרה בלא ב"ד הדיוטות כתב ר"ח שמכרה בטל כבר כתבתי בסימן צ"ג שכ"כ בעיטור בשמו ושכן דעת הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש שהרמב"ם כתב גבי מוכרת למזונות שקיים ז"ל פי"ח יש לה למכור למזונות שלא בב"ד מומחין אלא בג' אנשים נאמנים ואם מכרה לעצמה שוה בשוה מכרה קיים וכשיבואו היורשים להשביע אותה נשבעת. ומ"ש שהרא"ש כתב בתשובה כר"ח הוא בכלל צ"א סי"ט:

סעיף קטן ד

ומ"ש ונשבעת בכל אלה שלא זלזלה יתבאר בסמוך:

סעיף קטן ה

ואחריות המכר על היתומים בין אם תמכור היא או ב"ד מימרא דרב יוסף בפרק אלמנה ניזונית (כתובות דף צז.) ואמרינן שם אף על גב דאלמנה דזבינא אחריותה איתמי כשמוכרת למזונות אינה יכולה לחזור ולטרוף מהלקוחות התם בעד כתובה דאמרי לה נהי דאחריות דעלמא לא קבילתא אחריות דנפשך קבולי קבילתא וכתב הריב"ש בסימן רמ"ד כבר תרגמוה האחרונים דדוקא באלמנה שמכרה לצורך עצמה שהיא קבלה המעות לצורך מזונותיה אבל אפוטרופוס או ב"ד דזבינו לא איבדו זכותן שיש להן על הקרקע ההוא מחמת חוב ושיעבוד עכ"ל:

סעיף קטן ו

וגרושה לא תמכור אלא בב"ד משנה שם פירוש לא תמכור אלא בב"ד מומחין ובגמרא (שם) גבי אלמנה דמוכרת לכתובה שלא בב"ד בעי מ"ט אמר עולא משום חינא רב יהודה אמר לפי שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד מאי בינייהו גרושה למ"ד משום חינא גרושה נמי בעיא חן למ"ד לפי שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד גרושה לא איכפת ליה ומותיב למ"ד משום חינא מדתנן וגרושה לא תמכור אלא בב"ד ומשני הא מני ר"ש הוא וכתב הר"ן שהרשב"א פסק כעולא ואין דעת הרי"ף נראה כן שלא הכריע בכאן כלום וכתב בסמוך משנתינו כצורתה וגרושה לא תמכור אלא בב"ד אלמא ס"ל כרב יהודה דמתניתין אתיא אליביה אפילו לרבנן עכ"ל וכן פסק הרא"ש הלכה כרב יהודה והרמב"ם כתב בפי"ב מהלכות מלוה דנזקקין לנכסי יתומים משום חינא ובפי"ז מהלכות אישות כתב וגרושה לא תמכור אלא בב"ד וכתב ה"ה שטעמו משום דע"כ לא קי"ל טענת חן אלא להזדקק לנכסי יתומים קטנים לפי שתפסיד בהמתנה אבל למכור שלא בבית דין לית לן ההוא טעמא שהרי איפשר לה בבית דין אלא לא אמרו מוכרת שלא בבית דין אלא מפני שאדם רוצה שלא תתבזה אשתו בבית דין וכדברי האומר כן ואין זה הטעם

בגרושה לפיכך לא תמכור אלא בבית דין זהו דעת רבינו וקצת נראה מן ההלכה כן ועיקר עכ"ל והר"ן כתב על טעם זה אינו מחוור לי דבשלמא אי לא אמרה רב יהודה גופיה התם אלא אמוראי אחריני שפיר אבל כיון דחזינן דרב יהודה אפילו בנזקקין לא חייש לחינא משמע דהכא לטעמיה אזיל דלא חייש לחינא כלל וכיון דהתם לא קי"ל כוותיה מאן פליג לן דלימא דבהא מיהא נקטינן כוותיה וצ"ע עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ואלמנה נמי אם נשאת לא תמכור אלא בבית דין כך מצאתי בספר מוגה והטעם משום דאהא דאמר עולא משום חינא פירש"י שיהו בעליהם לחן בעיניהם ולא ימנעו הנשים מלינשא לאנשים וכתב הר"ן ור"ת פירש כדי שתהא נדוניא לנשים שבשבילה ימצאו חן בעיני האנשים וישאו אותם וכן פירש הרי"ף ז"ל לקמן בפירקין וכ"כ הרמב"ם בפי"ב מהלכות מלוה ועיקר ונ"מ שאם נשאת אינה מוכרת אלא בבית דין שהרי בטל החן שלה וכן נמי בהא דאמרינן התם דאין נזקקין לנכסי יתומים קטנים אלא לב"ח שיש בו רבית ולכתובת אשה משום חינא דוקא בשלא נשאת אבל נשאת לא שהרי בטל החן שלה וכ"כ הרמב"ם בפי"ב מהלכות מלוה עכ"ל :

סעיף קטן ח

ואם ב"ד מוכרים ונותנים לה אז אינה נשבעת אלא שלא התפיסה צררי ושלא תפסה היא משלו ואם היא בעצמה מוכרת צריכה היא לישבע שבועת צררי ושלא גבתה יותר ושלא זלזלה בנכסים בפרק אלמנה ניזונית (כתובות דף צח.) אסיקנא דאלמנה המוכרת מנכסי יתומים לכתובתה צריכה שבועה ואינה צריכה הכרזה וכתב שם הרא"ש דמשביעין אחר המכירה שבועת צררי וגם שלא זלזלה במכירה ולא מכרה יותר מן הצורך ואע"פ שהיו שם ב"ד הדיוטות בשומא שמא לא דקדקו כולי האי דיושבי קרנות הם וכך הם דברי התוספות. כתוב בתשובה להרמב"ן סימן ל"ג אחר שתמכור אם רצו היתומים להשביעה אם מכרה ביותר ממה ששמו לה הבית דין משביעין אותה לפי שאפי' מכרה שוה מנה במאתים הריוח ליתומי' כמו ששנינו ואם היא פקחית ותרצה לפטור את עצמה מידי שבועה לא תמכור אלא בעדים :

סעיף קטן ט

ואם לקחה לעצמ' אינו כלום אע"פ ששמוה ג' הדיוטות אלא צריכה להחזיר ליתומים אפילו אם הכריזה עליו שם אמר רבי זירא אמר רב נחמן אלמנה ששמה לעצמה לא עשתה כלום ואסיקנא דאפילו הכריזה נמי משום דאמרינן לה מאן שם ליך (ופירשו התוספות) כלומר מי החזיקך באלו הנכסים שאין אתה יכול לזכות במקח אלא מיד המקנה לו ואין לפרש דשומא ממש קאמר דאף על גב דליכא בית דין מומחין בית דין

הדיוטות מיהא איכא כדאיתא בפרק אלו מציאות (בבא מציעא לב.) ומה שהחזיקוה בית דין הדיוטות אינה חזקה דיושבי קרנות הם ואינו אלא לשומא בעלמא והר"ן כתב יש מי שאומר דכי אמרינן אלמנה ששמה לעצמה לא עשה כלום דוקא בינה לבין עצמה אבל בבית דין הדיוטות יכולה לשום לעצמה וכן נראה דעת הרמב"ם בפי"ז מהלכות אישות ולפי זה אפילו בלא בית דין הדיוטות אם שמה לאחרים בדיעבד מכרה קיים אבל אחרים אומרים דשמה לעצמה היינו בבית דין הדיוטות שכל שאין שם בית דין מומחין שמה לעצמה איקרו וכ"ת כיון שיש שם בית דין אמאי לא עשתה כלום י"ל לפי שאלו אינם אלא שמאים בעלמא שאילו היה שם ב"ד חשוב היתה יכולה לשום לעצמה לפי שהבית דין אביהם של יתומים והם עומדים במקומם והאלמנה כאחר בעלמא ויכולה לקנות מיד ב"ד אבל כיון שאלו אינם אלא שמאים בעלמא ה"ל אלמנה זו כשליח היתומים ואינה יכולה לשום לעצמה שכך הדין בשליח אחר כדמוכח בעובדא דכסותא דיתמי דאיתא בגמרא עכ"ל : וה"ה בפי"ז מהלכות אישות כתב שתי סברות אלו וכתב שדעת קצת מפרשים כדעת הרמב"ם דהא דאלמנה שמה לעצמה לא עשתה כלום דוקא בינה לבין עצמה אבל בב"ד הדיוטות יכולה לשום לעצמה ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן י

ועצה טובה היא לה שתפרש מה שמוכרת לצורך כתובה שלא יאמרו שמוכרת הכל לצורך מזונותיה ויקראוה רעבתנית בפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צו) תניא גבי אלמנה המוכרת למזונות כותבת למזונות מכרתי ואמרינן בגמרא בריש פירקין (צו:) דעצה טובה קמ"ל דלא ליקרו לה רעבתנית. וכתב עוד וה"ה נמי אם לא כתבה אלא מכרה סתם נאמנת לומר למזונות מכרתי דנכסי בחזקת אלמנה קיימי כל זמן שלא נשאת:

סעיף קטן יא

ומ"ש ואם אינה חוששת שיקראוה רעבתנית טוב לה שלא תפרש שאם יכלו הנכסים תאמר כל מה שמכרה הוא לצורך מזונות ותטרוף מהלקוחות שקנו מבעלה לצורך כתובה אבל אם תפרש שמוכרת לצורך כתובה לא תוכל לטרוף מהלקוחות מזונות כך הוא הגירסא הנכונה בספרי רבינו ויש ספרים שיש בהם חסרון הניכר וענין עצה זו בר"פ אלמנה ניזונת (שם) רבי יוסי אומר מוכרת וכותבת סתם וכן כחה יפה ופירש"י הסתם יפה לה מפני הלקוחות שלקחו שדות מבעלה וכו':

סעיף קטן יב

ומ"ש ויש צד אחר שטוב לה יותר שלא תפרש שאם לא תפרש ויצא עליו שטר חוב תאמר שלכתובה מכרה וכו' שם אמתניתין דכותבת למזונות מכרתי כתב הרא"ש בירושלמי

מפרש יפוי כח דרבי יוסי אם באת מלוה בעדים אומרת למזונות מכרתי באת מלוה בשטר אומרת לכתובה מכרתי:

סעיף קטן יג

היתה כתובתה מאתים ומכרה שוה מאתים במנה והוזל וכו' וכן אם מכרה שוה מנה בק"ק והוקר וכו' בפ' אלמנה ניזונת (כתובות צח.) תנן היתה כתובתה ק"ק ומכרה שוה מנה בק"ק או שוה ק"ק במנה נתקבלה כתובתה וכתבו התוס' בירושלמי פריך ויחזור המקח ומוקי לה ר"י בשהוזל המקח בשהוקר המקח ור"ל אמר אין אונאה לקרקעות אמר רבי יוחנן אם היה דבר מופלג יש לו אונאה וטעמא דנתקבלה כתובתה גבי מכרה שוה ק"ק במנה תימא קצת אע"ג דהוזל המקח מ"מ תחזור בו לגבי הלקוחות שהרי המכר לא היה כלום ותחזור הקרקע ליתומים וי"ל דהואיל ובשעה שקבלה הקרקע היה שוה ק"ק מיד רצתה להוציא הקרקע מרשות היתומים ולהכניסה לרשות הלוקח והרי היא כמו שנתכוונה לקנות הקרקע עכ"ל:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו והיא רוצה לקיים המקח תימא כיון דכתב דטעמא דרישא משום דכיון דבשעה שקבלה הקרקע להכניסו לרשות הלוקח היה שוה ק"ק הוי כאילו כיונה לקנות הקרקע א"כ מאי איריא רוצה לקיים המקח אפילו אינה רוצה נמי וצ"ע ומ"מ זה שכתב רבינו אינו אלא לדעת ר"ת והרא"ש דסברי דיש אונאה לקרקעות בדבר מופלג וכמו שנתבאר בטור ח"מ סימן רכ"ז אבל להרי"ף והרמב"ם דסברי דאין אונאה לקרקעות כלל מתניתין מיתוקמא כפשטה ולפיכך הרי"ף הביא משנתינו כצורתה וכן הרמב"ם בפי"ז מהלכות אישות העתיק לשון המשנה בלבד וכתב נתקבלה כתובתה ובלבד שתשבע שבועת אלמנה:

סעיף קטן טו

טעתה ומכרה שוה מנה ודינר במנה וכו' דברים אלו כסותרים לדברים שקדמו שהרי כתב בסמוך שאם מכרה שוה ק"ק במנה נתקבלה כתובתה אלמא דכשמכרה בפחות משויו המקח קיים וההפסד שלה וצ"ל דהב"ע בשאין כתובתה אלא מנה וכך הוא שנויה בהדיא בפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צח.) היתה כתובתה מנה ומכרה שוה מנה ודינר במנה מכרה בטל ואפילו היא אומרת אני אחזור את הדינר ליורשים וטעמא כדפי' רש"י שאותו דינר אין לה רשות למכור נמצא שכל המכר טעות שהרי בבת אחת היה ואף על גב דרשב"ג פליג התם במתניתין ואמר לעולם מכרן קיים עד שתהא שם כדי שתשייר בשדה בית ט' קבין ובגינה בית חצי קב וכדברי ר"ע בית רובע הרמב"ם בפרק י"ז מהלכות אישות פסק כת"ק:

סעיף קטן טז
ומ"ש רבינו טעתה ומכרה שוה מנה ודינר במנה או שטעתה אפילו כל שהו שם כתב הרא"ש הא דקתני במתני' מכרה שוה מנה ודינר במנה לאו דוקא דינר ה"ה בפחות וי"מ דינר דוקא ולא נהירא כיון דאפילו פחות מכדי אונאה בטל אין חילוק בין דינר לפחות עכ"ל:

סעיף קטן יז
היתה כתובתה ת' זוז ומכרה לזה במנה וכו' הראשונים מכרן קיים והאחרון מכרו בטל שם במשנה:

סעיף קטן יח
ומ"ש בד"א שהם ד' שדות חלוקות אבל אם הכל שדה אחת ומכרה ממנו לד' לרב אלפס שפסק במכור כור וזבין לתכא שהמכר בטל וכו' שם (דף צט:) בגמרא איבעיא לן אמר לשלוחו זבין לי כורא ואזל וזבן ליה לתכא מאי מי אמרינן א"ל דטבי לך עבדי לך דאי לא מצטרכי לך זוזי לא מצית הדרא בך או דילמא א"ל לא ניחא לי דליפשו שטרי עילואי ת"ש היתה כתובת' ת' זוז ומכרה לזה במנה וכו' במנה של אחרון בטל ושל כולן מכרן קיים ופירש רש"י והא הכא דלזבוני בת' שדרוה ומכרה לראשון במנה דהיינו זבין לי כורא וזבין ליה לתכא אמר רב שישא בריה דרב אידי בקטיני ופירש"י בקטיני. לא היו שדות הללו יחד ואין ראויה לאדם אחד דמעיקרא אדעתא דהכי נעשית שליח וסובר רבי' דכיון דפסק רב אלפס במכור לי כורא וזבין ליה לתכא דמעביר על דבריו הוי ממילא איצטרכינן לאוקמי מתניתין בקטיני או במכרה לכולם בשטר אחד דליכא חששא דליפשו שטרי עילויה ולר"מ שפסק במכור לי כורא וזבין לתכא שהמקח קיים מתניתין מיתוקמא בכל גווני אפילו בשדה אחת ובד' שטרות וסברא זו לא ראיתיה בשם רבינו מאיר אלא בשם רבינו האי כתבה הרא"ש וגם רבינו בח"מ סימן קפ"ב בשם רבינו האי כתב אחר כך מצאתי כן בספר מוגה רבינו האי במקום רבי' מאיר:

סעיף קטן יט
ומ"ש שהסכמת הרא"ש ז"ל כרבי' האי איני יודע היכן מצא כן והוא עצמו כתב בטור ח"מ סימן קפ"ב על דברי רב אלפס ודברי רבינו האי וא"א ז"ל הביא דברי שניהם ולא הכריע ואיפשר שטעמו כאן מפני שהביא הרא"ש דברי רבינו האי לבסוף שכך דרך רבינו בהרבה מקומות לכתוב שהסכמת הרא"ש כאותה סברא שמביא לבסוף והרמב"ם אע"פ שבפ"א מהלכות שלוחין פסק כרב אלפס דמעביר על דבריו הוי כתב בפרק י"ז מהלכות אישות משנתינו כצורתה ולא חילק בין שדה א' לד' שדות ובין מוכר בשטר א' למוכר בד' שטרות ונ"ל דטעמא משום דאיכא למימר דלא דמיא מתניתין לשליח דאלמנה

לאו שליחותא דיתמי קא עבדה הא נכסי בחזקת אלמנה קיימי כדאמרינן בפרק אלמנה ניזונית ובלאו הכי לא דמיא אלמנה לשליח שהרי אם רצתה למכור לחצי כתובתה או לשליש ולרביע הרשות בידה וכדתנן בהדיא מוכרת היא אפילו ד' וה' פעמים ועוד שהרי ר"ת פירש דאפושי שטרי דלעיל לאו משום זילותא דנכסי הוא אלא משום שיצטרך לחזר בכל שטר ושטר אחר חתימת עדים וקנין וכתב הרא"ש שרב אלפס צריך לחלק כמו שפירש ר"ת ולפי זה גבי אלמנה שמכרה ליכא למיחש לאפושי שטרי שהאלמנה היא המחתמת השטרות ואין ליתומים עסק בהם וכיון דליכא ליתמי חשש דאפושי שטרי אפילו מכרה שדה אחת לד' בני אדם בד' שטרות מכרה קיים ותלמודא הוי מצי לשנויי חד מהני שינויי אלא שרצה להשיב לו לפי דרכו:

סימן קד

סעיף קטן א

ב"ד שמוכרין להגבות לאלמנה כתובתה אין מוכרין אלא בהכרזה פשוט בפרק שום היתומים במשנה (דף כא:) ובפרק אלמנה ניזונית (דף צ:) אמרו שאם מכרו שלא בהכרזה ה"ל טועים בדבר משנה וחוזרים:

סעיף קטן ב

ומ"ש ומכריזים שלשים יום רצופים זה אחר זה ואם אינם רוצים להכריז רצופים אלא לכל יום ב' וה' יכריזו ס' יום בכל יום ב' וה' משנה וגמרא בפרק שום היתומים (שם) וכתב הרי"ף בפרק אלמנה ניזונית ואמרינן בגמרא אהא דאמרינן דבהכרזת ב' יום בכל ב' וה' סגי אע"ג דכי חשיב מר ליומי דהכרזה לא הוו אלא י"ח כיון דמשכא מילתא שמעי אינשי:

סעיף קטן ג

ומ"ש כיצד מכריזין הכרוז יוצא פעם א' בבקר וכו' ביד מפני שלוקחת המעות מעט מעט הכל שם משנה ובריייתא וגמרא:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו בבקר בשעת הכנסת פועלים וכו' אמאי דתנן מכריזין בבקר ובערב בעי בגמרא מ"ש בבקר ובערב אמר רב יהודה בשעת הכנסת פועלים ובשעת יציאת פועלים בשעת הוצאת פועלים דאי איכא דניחא ליה למזבן אמר זילו סיירו לה ניהלי ובשעת הכנסת פועלים דנדכר דאמר להו ניזיל נשיילינהו ומשמע לרבינו בשעת הכנסת פועלים היינו בבקר וקרי ליה הכי מפני שבאותה שעה הם נכנסים למלאכה ושעת הוצאת פועלים היינו בערב שהם יוצאים ונפטרים ממלאכה וכן פירש הר"ן ומוכרח הוא מדאמר בשעת הוצאת פועלים אי איכא דניחא ליה למיזבן אמר זילו סיירו לה ניהלי דהיינו לומר

דכשישמע ההכרזה יזכור שיאמר לפועליו כשנפטרים ממנו שילכו לבקר הקרקע הנמכר ובבקר בשעת הכנסת פועלים כשישמע ההכרזה יזכור לשאול אותם עניין הקרקע ודע דברייתא הכי איתא מכריזין בבקר ובערב וכו' ואומרים שדה פלוני בסימניה ומצריה כך היא יפה ובכך היא שומא ופירש"י כך היא יפה. וכך וכך היא עושה תבואה כך וכך היא שומא בכך וכך שמאוה בב"ד וה"ה פירש בפי"ב מהלכות מלוה דכך וכך היא יפה היינו כמה מוצאין בה:

סעיף קטן ה

ואם הכריזו וטעו ומכרו אפילו שוה מאתים במנה מכרן קיים אבל אם לא הכריזו אפילו מכרו שוה בשוה מכרן בטל בד"א בדברים שצריכים הכרזה וכו' בפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צט:) תנן שום הדיינים שפיחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל רשב"ג אומר מכרן קיים אם כן מה כח ב"ד יפה אבל אם עשו אגרת ביקורת אפילו מכרו שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה מכרן קיים ופירש"י אגרת ביקורת. הכרזה ולשון ביקורת שמבקרין אותה בני אדם ע"י הכרזה והרמב"ם כתב בפי"ב מהלכות מלוה דאגרת ביקורת היינו כתיבת דקדוק השומא וההכרזה ובגמרא (ק.) אמר רב נחמן הלכה כדברי חכמים אמר אמימר משמיה דרב יוסף ב"ד שמכרו בלא הכרזה נעשו כמי שטעו בדבר משנה וחוזרים איתיביה רב אשי שום הדיינים שפיחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל הא שוה בשוה מכרן קיים מאי לאו בדלא אכרוז לא בדאכרוז הא מדסיפא בדאכרוז רישא בדלא אכרוז לעולם בדלא אכרוז ול"ק כאן בדברים שמכריזים עליהם כאן בדברים שאין מכריזים עליהם ואלו הן דברים שאין מכריזים עליהם העבדים והמטלטלים ושטרות עבדים שמא ישמעו ויברחו מטלטלים ושטרות שמא יגנבו ואבע"א כאו בשעה שמכריזין כאן בשעה שאין מכריזין דאמרי נהרדעי לכרגא ולמזוני ולקבורה מזבנינן בלא אכרזתא ואבע"א כאן במקום שמכריזין כאן במקום שאין מכריזין דאמר ר"נ מעולם לא עשו אגרת ביקורת בנהרדעי משום דקרו להו בני אכלי נכסי דאכרזתא וכתוב בתשובה להרמב"ן סימן נ"א מסתברא כ"מ שנהגו בו שלא להכריז ולא נודע עיקרו של דבר למה נמנעו מלהכריז סתמא דמילתא לא בטעות נהגו אלא אני אומר עיקר המנהג בדין היה ובדין נמנעו שראו שהיה בהכרזה קלקול ליתומים והאריך בדבר ובסימן נ"ד כתב בהיפך:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואפילו מי שמלוה לצורך א' מאלו כשפורעין לו מוכרין בלא אכרזתא בפרק הנזכר כתב ה"ה לקבורה פירוש קבורת האב והאם וכל מי שמוטל עליהם לקברו והקשו המפרשים פשיטא וכי יהא מוטל ל' יום ותירצו דאפילו הכרזת שעה אין עושין

והתוספות פירשו דאפילו לוו לצורך דברים אלו כשרוצים לפרוע אותו חוב אין משהין אותו עד דמכריזין ל' יום כדי שלא תנעול דלת בפני גומלי חסדים המלוים לכך וכתב הרמב"ם אצל דברים שאין מכריזין עליהם שמין אותם בב"ד ומוכרין אותם מיד ואם השוק קרוב למדינה מוליכין אותם לשוק והוא מימרת אמוראים בפרק אלמנה ניזונת:

סעיף קטן ז

ואם הכריזו בדבר שאין צריך הכרזה או בשעה או במקום שאין מכריזין כתב רב אלפס דכמאן דליתיה דמי וכו' אהא דאותבינן מדסיפא בדאכרוז רישא בדלא אכרוז כתב הרי"ף כלשון הזה לא רישא וסיפא בדאכרוז ול"ק כאן בדברים שמכריזים עליהם כאן בדברים שאין מכריזים עליהם רישא דקתני פיחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל ואע"ג דאכרוז בדברים שאין מכריזין דכיון דלא בעי הכרזה בין אכרוז בין לא אכרוז חד דינא הוא ואם פיחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל שוה בשוה מכרן קיים וסיפא דקתני אם עשו אגרת ביקורת אפי' מכרו שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה מכרן קיים בדברים שמכריזין עליהם ובשעה שמכריזין ובמקום שמכריזין דכיון דאכרוז עלייהו כדחזי בין פחתו בין הותירו מכרן קיים ע"כ וכן דעת הרמב"ם בפי"ב מהלכות מלוה וכתב הר"ן אבל רבינו האי כתב דרישא בדברים שמכריזין עליהם והכריזו ובהנך הוא דאמרינן דבשתות מכרן בטל וסיפא בדברים שאין מכריזין עליהם והכריזו דכיון שדקדקו כל כך שהכריזו בדברים שאין צריך להכריז עליהם אמרו דעד פלגא מכרן קיים וכתב הרמב"ן דדוקא שוה ק' בר' או ר' בק' אבל יותר על כן או פחות מכן מכרן בטל כדאמרינן בפרק מי שמת (בבא בתרא קמו.) גבי אכל שם סעודת חתן אפי' בדינר וכו' ע"כ והר"ן כתב על דברי הרי"ף אין טעם הגון לחלקה בין אם היתה ההכרזה מדרך החיוב ובין לא היתה מדרך החיוב דטעמא דהכרזה היא כיון שדקדקו בית דין כ"כ במתון ובפרסום בשומא זו אין לתלות בם שום טעות הילכך אפי' אם עשו הכרזה בדברים שאין מכריזין עליהם האי טעמא מיהא איתא ביה אם הוסיפו לעשות וכי בשביל זה גרע טפי ע"כ נראה לפרש רישא וסיפא בדאכרוז כלומר רישא וסיפא מודו דבעי הכרזה ואם לא הכריזו אפי' שוה בשוה מכרן בטל והא דאמרינן ברישא שוה בשוה מכרן קיים בדברים שאין מכריזין עליהם ולא הכריזו:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבינו אם טעו אפילו בכפל המקח קיים נראה שהוא כדברי הרמב"ן שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ט

והיכא שטעו בפחות משתות בדבר שאין מכריזין שמכרן קיים פר"י שצריך להחזיר האונאה והרמב"ם כתב דהוה מחילה ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל בפרק אלמנה ניזונית כתב הרא"ש בשם ר"י הא דאמר רב נחמן שליח כדיינים היינו לענין זה דהמקח קיים אבל האונאה מיהא צריך להחזיר וכן הדיינים דאין כח בדיינים טפי משליח דעלמא והרמב"ם כתב דאם טעו בפחות משתות הרי זה מחילה בהדיוט וכן מסתבר עכ"ל ודברי הרמב"ם הם בפי"ג מהלכות מכירה:

סעיף קטן י

והיכא דטעו ונתאנו בשתות שהמכר בטל כתב הרמב"ם אם ירצו ב"ד לקיים המקח ולהחזיר האונאה הרשות בידם בפרק הנזכר כתב כן ונתן טעם לדבר שלא יהא כח הדיוט חמור מהם. והרא"ש כתב בפרק אלמנה ניזונית בשם ה"ר יונה שומת ב"ד כמו שהיתומים סומכים עליהם כך הלוקח סומך שלא יעשו עול ולא ירחמו והוו ב"ד שלוחין של אלו ושל אלו הילכך בין פיחתו שתות ובין הותירו שתות מכרן בטל אבל בפחות משתות מכרן קיים וכן מסתבר וכן היה נראה היכא דנתאנו יתומים דהמקח בטל ואין ב"ד יכולין לקיים המקח אם ירצו ולהכריח הלוקח להחזיר האונאה דכיון שרצו ב"ד לבטל המקח הרשות בידם ברשות הלוקח נמי לבטלו ומסתבר הכי טפי דאי מייפים כח היתומים טפי מלוקח הא ריעא ליתמי ולא זבני מינייהו והרמב"ם כתב שאם רצו בית דין שלא לבטל המקח ויחזירו האונאה מחזירין עכ"ל:

סעיף קטן יא

שליח שמכר וטעה ונתאנה המכר בטל ואפילו בכל שהו וכו' בפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צט:) איבעיא להו שליח כמאן רבא אמר רב נחמן שליח כדיינים רב שמואל בר ביזנא אמר רב נחמן שליח כאלמנה והלכתא שליח כאלמנה שאם טעה כל שהו מכרו בטל וכתב הרא"ש פירש ר"ת דהאי שליח מיירי בשעשאוהו ב"ד שליח למכור דאי בשליח שעשאוהו בעלים היכי קאמר רבא משמיה דרב נחמן שליח כדיינים הא אמר רב נחמן לעיל אבל טעה שליח א"ל לתקוני שדרתיך ועוד דבר"פ האיש מקדש אמר רב נחמן האחין שחלקו וכו' אבל שוייה שליח א"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי אלמא בשליח אפילו בפחות משתות בטל מקח הלכך בשליח דיינים אייריכא דאלים כחו ור"י פירש כיון דקאמר תלמודא שליח סתם משמע בסתם שליחות שעשאוהו בעלים ופירוש ר"ת עיקר דנקבעה בעיא זו אמתניתין דשום הדיינים שפיחתו שתות משמע דבשליח דיינים אייריעכ"ל:

סעיף קטן יב
ואם הטעה הלוקח כתב רבינו האי שגם בזה המקח בטל וה"ר יונה כתב שאם טעה הוא ונתאנה המקח בטל בכל שהוא וכו' בפרק הנזכר כתב הרא"ש הא דקתני פחתו מכרן בטל ניחא דנתאנו היתומים אבל אם הותירו שתות שנתאנה לוקח אמאי בטל לא יהא כח היתומים גרוע מכח אחר דאין אונאה לקרקעות ומתוך פירש"י משמע דכיון דלגבי אונאת יתומים אמרינן מקחו בטל ה"ה נמי לגבי אונאת לוקח ולסברא זו גם בשליח הדין כן כי היכי דאי טעה שליח ונתאנה המקח בטל דא"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי ה"נ אם נתאנה לוקח וכ"כ רבינו האי ז"ל דבשליח אם הותירו שתות מכרן בטל ותמהני למה הזכיר שתות אם רוצה לדמות הותיר לפיחת אפילו בדינר נמי דהא קי"ל שליח כאלמנה וה"ר יונה ז"ל כתב דאם הותיר השליח דינו כאיניש דעלמא שמוכר את שלו וזוכה המשלח ביתרון ואם פיחת א"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי עכ"ל. וששאלת על קרקע של יתומים שהכריזו ב"ד וכו' כלל ס"ג סימן ג':

סימן קה

סעיף קטן א
יכולה אשה שתמכור כתובתה או ליתנה לאחרים בין כולה בין מקצתה והלוקח והמקבל עומדים במקומה וכו' ואם מכרה לבעלה המכר מכר ואסור לשהותה וכו' בפרק החובל (בבא קמא דף פט:):

סעיף קטן ב
ומ"ש כדפרישית לעיל הוא בסימן ס"ו:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואפילו אם מת הבעל בחייה אם מתה קודם שנשבעה על כתובתה אין ללוקח ולמקבל כלום במה דברים אמורים כשנתאלמנה ומתה שהיא לא היתה יכולה לפרוע מן היתומים אלא בשבועה אבל נתגרשה ומתה לקוחות נשבעין שבועה שלא פקדתנו ונוטלים כך הוא הגירסא הנכונה בספרי רבינו ובקצת ספרים יש בהם חסרון הניכר ודברים אלו נלמדים ממה שנתבאר בסימן צ"ו:

סעיף קטן ד
ומ"ש ודוקא שמתה אבל אם היא חיה צריכה לישבע שלא נפרעת ואם אינה רוצה לישבע יפסידו הלקוחות. וכ"כ הרא"ש פרק הכותב:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם אמרה שנפרעה אחר שמכרה נאמנת במגו וכו' כ"כ הרא"ש שם:

סעיף קטן ו
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת ראובן שמת והניח בנים ואלמנה ומתה האלמנה וכו' בסוף כלל נ':

סעיף קטן ז
המוכרת כתובתה בין לבעלה בין לאחרים לא הפסידה שום דבר מתנאי כתובה אבל המוחלת כתובתה לבעלה אף על פי שאסורה לישב תחתיו מכל מקום מחילתה מחילה והפסידה כתובת בנין דכרין בסוף פרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נג.) אמר רבא פשיטא לי מוכרת כתובתה לאחרים יש לה כתובת בנין דכרין מאי טעמא זוזי אנסוה מוחלת כתובתה לבעלה אין לה כתובת בנין דכרין מאי טעמא אחולי אחלתיה בעי רבא מוכר' כתובתה לבעלה כמוכרת לאחרים דמי או כמוחלת לבעלה דמי הדר פשטה מוכרת כתובתה לבעלה כמוכרת לאחרים דמי:

סעיף קטן ח
ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפרק י"ז מהלכות אישות:

סעיף קטן ט
ומ"ש שנראה מדבריו שאפילו בחייו אין לה מזונות כ"כ ה"ה לדעתו ז"ל ושרש"י פירש אין לה מזונו' באלמנותה וכ"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

סעיף קטן י
ומ"ש ואני כתבתי למעלה שיש לה מזונות בחייו וכו' בסימן צ"ג:

סעיף קטן יא
כתב הרמב"ם המוחלת כתובתה אינה צריכה לא קנין ולא עדים וכו' ג"ז בפרק י"ז מהל' אישות וכתב ה"ה כבר נתבאר פ"ה מהלכות מכירה שאין המחילה צריכה קנין ושם הבאתי ראיה לזה וכן אין צריך לעדים כל שהיא מודה דלא איברו סהדי אלא לשקרי כדאית' בקידושין פרק האומר (סה:) עכ"ל כתוב בתשובת הרשב"א סימן תתפ"ג מוחלת כתובתה לבעלה מה שעשתה עשוי ולא שייך בכי הא טענת נחת רוח וכן כתב הרמב"ם בפרק י"ז ומיהו דוקא במוחלת שלא מחמת אונס ידוע אבל אם נאנסה ומחלה ויש עדים על האונס כגון זה שהיה מתקוטט עמה כדי שתמחול לו והוציאה מביתו ונתפייסה ומחלה לו כדי שתשב עמו בשלום אע"פ שלא מסרה מודעה המחילה בטלה וכל שיש בידה ספוק לעשות אותו אונס ומפחידה הרי זה אונס. כתב עוד הרב המגיד בסוף פרק י"ח מהלכות אישות כבר העלו הרמב"ן והרשב"א דמוחלת עיקר כתובה אינה יכולה לטעון נחת רוח עשיתי לבעלי שהרי כל הנשים יש להן כתובה ולא תהיה לה איבה אם לא תמחול ואדרבה היא יכולה לומר לו שהוא נותן עיניו לגרשה כשמבקש שתמחול כתובתה משא"כ בנצ"ב עכ"ל:

סעיף קטן יב
המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול ואפי' יורש מוחל מימרא בפרק הכותב (כתובות דף פה:):

סעיף קטן יג
ומ"ש לפיכך מכרה כתובתה ומת הבעל ואחר כך מתה בנה יכול למחול וכו' שם קריבתיה דר"נ זבינתה לכתובתה בטובת הנאה איגרשה ושכיבא אתו לקוחות וקא תבעו לברתה א"ר נחמן ליכא דליסבה עצה תיזיל ותיחלה לכתובתה דאמה לגבי אבוה ותירתה מיניה ופירש רש"י אתו לקוחות וקא תבעו לברתה הלוקח תבעה הבת לדין לגבות כתובת אמה מאביה וכתב הרא"ש ואין הלשון משמע כן דמה לו ללוקח אצל הבת הילכך הפירוש הנכון הוא שמת גם האב ואין להם יורש אלא זו הבת ואשמעינן תלמודא דאף בכה"ג שהמחילה היה לעצמה יכולה למחול לאביה והיא זוכה במקום אביה עכ"ל וסתם רבינו דבריו כדעת הרא"ש:

סעיף קטן יד
בן שמכר כתובת אמו פירוש שמכר בחיי אביו שאם ימות אביו ואח"כ תמות אמו ויורש הוא את כתובתה שיהיה הלוקח עומד במקומו וכו' בפרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צא:) ההוא גברא דזבנה לכתובת אמיה בטובת הנאה א"ל אי אתיא אם ומערערה לא מפצינא לך שכיבא אם ולא ערערה אתא איהו וקא מערער סבר רמי בר חמא למימר איהו במקום אימיה קאי א"ל רבא נהי דאחריות דידה לא קביל אחריות דידיה מי לא קביל. עיין במישרים נתיב כ"ג חלק ד' דינים דשייכים לסימן זה

סימן קו

סעיף קטן א
המחלק נכסיו לבניו וחלק לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה בין אם הוא בריא או שכיב מרע ואפי' אם לא חילק בפניה רק ששתקה כשנודע לה וכו' בפ"ג דפיאה (דף ה) תנן הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא איבדה כתובתה ר' יוסי אומר אם קבלה אף ע"פ שלא כתב לה איבדה כתובתה ומייתי להאי מתני' בפרק י"נ (דף קלב) וקאמר עלה משום דכתב לה קרקע כל שהוא איבדה כתובתה א"ר במזכה להם על ידה ושמואל אמר במחלק לפניה והיא שותקת ר' יוסי בר חנינא אמר באומר לה טלי קרקע זה בכתובתיך ומקולי כתובה שנו כאן ואותבינן עלייהו מדתני סיפא ר' יוסי אומר אם קבלה עליה אע"פ שלא כתב לה וכו' מכלל דתנא קמא כתיבה וקבלה בעי ובתר הכי א"ל רבא לר"נ הא רב הא שמואל הא ר' יוסי בר תנינא מר מאי ס"ל א"ל שאני אומר כיון שעשאה שותף בין הבנים איבד' כתובתה ופירשב"ם וס"ל כשמואל רביה דאמר

במחלה לפניה והיא שותקת ואף ע"ג דאיתותב היינו אליבא דרבנן ור"נ אליבא דר"י דאית ליה דקבלה מהניא וה"ה כתיבה וכן דעת רב אלפס שכתב שעשאה שותף בין הבנים איבדה כתובתה ודוקא בשותקת וכ"ש הנך עכ"ל וכתב הרא"ש משמע דהא דר"נ קילא טפי מדכולהו ואע"פ שלא חילק בפניה ולא אמר לה טלי קרקע זו בכתובתיך אלא ידעה שכתב נכסיו לבניו וכתב לה קרקע זו וכשנודע לה שתקה אנו אומדים דעתה דכיון שחלק לה כבוד ועשאה שותף בין הבנים מחלה שיעבוד כתובתה מאלו הנכסים ור"ח פירש דוקא כשעשאה שותף בין הבנים שנתן לה חלק כאחד מן הבנים אז ודאי מחלה כתובתה בקבלה לחודא דחשיבא לה מילתא שהשוה אותה לאחד מבניו אבל כתב לה קרקע כל שהוא כתיבה וקבלה בעינן כת"ק דר' יוסי ואין לשון כיון מורה על פירוש זה אלא משמע שבא להקל הילכך נראין דברי ריי"ף עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות זכייה ומתנה וגם הר"ן כתב על דברי ר"ח אין דרך זה מיחוור מדקאמר כיון שעשאה שותף בין הבנים משמע דלאקולי אתא למימר דכל דהו סגי ואם כפי שיטה זו אדרבא לאחמורי אתא מכולהו דכתיבה וקבלה בעי לפיכך נראין עיקרן של דברים כדברי ר"ש ז"ל דה"ק שאני אומר וכו' כלומר אנא כר' יוסי ס"ל ופירש הרב ז"ל דר"נ כשמואל רביה פשיט ליה ואיכא מאן דאמר דכר' חנינא דמיקל מכולהו פשיט ליה והאי לישנא דכיון שעשאה כלומר כמאן דמיקל מכולהו ומדברי הרמב"ם נ"ל שהוא מפרש לומר דלא בעינן לא מילתא דרב ולא מילתא דשמואל ולא דר' יוסי בר חנינא אלא כיון שעשאה שותף בין הבנים ולא מיחתה איבדה כתובתה והלשון הזה נוח לי יותר דכיון דא"ל רבא לר"נ הא רב הא שמואל והא ר' יוסי בר חנינא מר כמאן ס"ל אם איתא דס"ל כחד מינייהו הל"ל אלא כפלוני ס"ל מדקאמר שאני אומר כיון שעשאה שותף בין הבנים וכו' ש"מ דלאקולי טפי מכולהו אתא עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש בין אם הוא בריא או ש"מ שם בעי רבא בבריא היאך וסלקא בתיקו וכתב הרא"ש ולא מפקינן מיתמי וכן פסק רשב"ם וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות זכייה ומתנה וכן הסכים ה"ה ז"ל וכן דעת הר"ן ז"ל ובספרי הרי"ף שבידי כתוב אחר התיקו הילכך מוקמינן כתובה אחזקתה ועל הבעל להביא ראיה שמחלה ויש לתמוה היאך לא הביאה הרא"ש בדבריו. ומ"ש ודוקא שחלק לה קרקע וחלק כל נכסיו אבל אם כתב מטלטלי או שלא כתב כל נכסיו לא איבדה כתובתה שם ההוא דאמר פלגא לברתא ופלגא לברת ותילתא לאיתתא בפירי איקלע רב נחמן לסורא לגבי רב חסדא א"ל כה"ג מאי א"ל הכי אמר שמואל אפילו לא הקנה לה אלא דקל אחד לפירותיו איבדה כתובתה א"ל אימור

דאמר שמואל התם דאקניא לה בגופא דארעא הכא פירא הוא א"ל מטלטלי קא אמרת מטלטלי ודאי לא קא אמינא ואיתא תו התם ההוא דפלגינהו נכסיה לאתתיה ולבניה שייר חד דיקלא ואסיקנא מגו דנחתא לדקל נחתא נמי לכולהו ניכסיה והרמב"ם בפ"ו מהלכות זכייה ומתנה כתב כלשון הזה כתב לה עמהם מטלטלי בלבד או ששייר לעצמו קרקע כל שהו כתובתה קיימת ותקנת הגאונים הוא ואפילו שייר מטלטלי כל שהו וכתב ה"ה ותקנת הגאונים כו' פירוש כבר נתבאר בהלכות אישות פרק ט"ז שאין האשה גובה מטלטלין אחר מיתת בעלה מדין התלמוד וכיון שכן בששייר מטלטלין לבד איבדה כתובתה דליכא למימר בהו מגו דלא טרפה להו וזה נ"ל שהוא פירוש מה שאמרו בפרק מי שמת בכולהו הוי שיור בר מכתובת אשה במקרקעי תקינו לה רבנן במטלטלי לא תקינו לה אבל הגאונים שהתקינו כתובה אף מן המטלטלין י"ל מגו דנחתא אמטלטלין דשייר נחתא אכולהו נכסי וזה פשוט עכ"ל וכ"כ הר"ן לאחר שתקנו הגדולים ז"ל שתהא כתובה נגבית מן המטלטלין אפילו שייר מטלטלין כל שהו כתובתה קיימת וכ"כ הרמב"ם ז"ל עכ"ל ואע"פ שאחר כך כתב וכי אמרינן דאיבדה כתובתה דוקא בשכתב לה קרקע אבל מטלטלי לא וכדאמרינן בסוגיין מטלטלי ודאי לא קא אמינא לפי דין התלמוד כתב כן:

סעיף קטן ג

ומ"ש רבינו ומיהו אפילו לא כתב לה אלא דקל לפירותיו היינו מימרא דשמואל שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ד

ומ"ש או פירות מחוברים והן צריכין עדיין לקרקע חשיב שפיר קרקע בעובדא שכתבתי בסמוך אימור דאמר שמואל דאקני לה בגופא דארעא וכו' כתב רשב"ם וה"ה בפירות מחוברים והא דאמר דקל לפירותיו רבותא הוא דאע"ג דגוף האילן אינה שלה לכשייבש והשתא לית ביה פירי אפ"ה כקרקע דמי וכ"ש היכא דאקני לה פירות גופייהו שגדלו כבר ומחוברים לקרקע והכא פירא בעלמא דהא פירות תלושים מיבעיא לן:

סעיף קטן ה

ומ"ש ואפילו כתב לה קרקע וחלק כל נכסיו לא איבדה אלא מאותם נכסים אבל אם קנה נכסים אחרים או אפילו באו לידו מאותם הנכסים כגון שמת אחד מהבנים וירשו גובה מהם שם ההוא דאמר תילתא לברת ותילתא לברת ותילתא לאיתתא שכיבא חדא מבנתיה סבר רב פפי למימר לא שקלה אלא תילתא א"ל רב כהנא אילו קני מי לא שקלה כיון דאילו הדר קני שקלה השתא נמי שקלה ופר"ש שכיבא חדא מבנתיה. בחייו וירשה שהאב יורש את בתו: אילו קני. נכסים אחרים בתר הכי לית לה לאשה בתמיה הא ודאי

אית לה דנהי דמחלה שיעבודה לבנות בשביל שעשאה שותף ביניהם חוב כתובה מיהא לא מחלה שאם תמצא מקום לטרוף כגון שיקנה נכסים טורפת מהם וכדכתב דעתיד אני למיקני נכסים העתידים לבא ישתעבדו לה וכיון דאילו הדר קני מאדם אחר או ממורישיו אית לה לאשה השתא נמי כי נפלו לה מאותם נכסים עצמם אית לה דמה לי אותם נכסים עצמם מה לי אחרים שאם נתרצית להקנות המתנה לבנות ולמחול להם שיעבודה לבעלה מיהא לא מחלה מידי אם תמצא מקום לגבות:

סעיף קטן ו

ומ"ש ודוקא שחלק נכסיו בינה ובין בניו וכו' ז"ל הרא"ש שם כתב רשב"ם לאו דוקא כתב לבניו אלא ה"ה לאחר ודברים הללו קשים לאומרם בלא ראיה דלישנא דשעשאה שותף בין הבנים אינו מורה כן דמשמע דדוקא בשביל כבוד שעשה לה שחלק לה מנכסיו עם בניו שתקה ומחלה אבל אם חלק נכסיו לאחרים מה לה לערער ומה כבוד עשה לה דאית לן למימר שמחלה כתובתה ובשתיקה לא הפסידה כתובתה דמציא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי וגם מתניתין מוכח כן דקתני הכותב נכסיו לבניו ולא קתני המחלק נכסיו סתם עכ"ל. ואי מהא לא איריא דרשב"ם לא קאמר אלא בכותב ליורשיו וא"כ מתניתין לא מצי למיתני המחלק נכסיו סתם דהוה משמע אפילו מחלק לשאינם יורשיו ומ"מ מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות זכייה נראה שסובר כדברי הרא"ש שכתב הכותב נכסיו לבניו בין זכרים בין נקבות ומדנחית למימר בין זכרים בין נקבות משמע דבבניו דוקא קאמר ויש לתמוה על ה"ה שכתב דברי רשב"ם ולא שת לבו לראות אם הרמב"ם חלק עליו. כתב בעל התרומות בשער נ"ט שאין דברים הללו אמורים אלא לענין כתובה ומקולי כתובה שנו כאן אבל ב"ח לא לא שנא אם הלוה חילק כל נכסיו לבניו בפניו והוא שותק ל"ש אם חילק כל נכסיו לבניו בפניו וכתב למלוה קרקע כל שהו ביניהם לא איבד זכות חובו כלל עכ"ל: וכתב ה"ה בפ"ו מהלכות זכייה בשם ר"ש ובשם המפרשים ומדבריהם ז"ל נלמוד דאין דברים הללו אמורים אלא בעיקר כתובה דהיינו ק' וק"ק ואיפשר דאף תוספת דינו כן אבל נדוניא ודאי לא וכ"כ הר"ן ז"ל וז"ל מראים הדברים דדוקא בכתובה ומקולי כתובה אבל בב"ח אי נמי בנדוניא שהיא כב"ח לא עכ"ל וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל מ"א סימן ב' : כתב המרדכי בפרק אלמנה ניזונת על ראובן שהיה לו זקוק ביד שמעון וחלה וצוה לשמעון שיתן הזקוק לאביו ולא מיחתה אשתו והוקל חליו והלך בבית על משענתו ואח"כ הכביד חליו וחזר וצוה לשמעון שיתן הזקוק לאביו ואז מיחתה אשתו והלך ראובן לעולמו וקיים שמעון דברי המת ואח"כ תבעה היא את שמעון לדין ועיין שם וכבר העירותי על זה בסימן צ"ו:

סימן קז

סעיף קטן א

הכותב כל נכסיו לאשתו לא שנא בריא לא שנא ש"מ ויצא עליו ש"ח מוקדם למתנה הפסידה כתובתה וכו' בפרק יש נוחלין (בבא בתרא ד' קלב:) הכותב פירות נכסיו לאשתו גובה כתובתה מן הקרקע למחצה לשליש ולרביע גובה כתובתה מן השאר כתב כל נכסיו לאשתו ויצא עליה ש"ח ר"א אומר תקרע מתנתה ותעמוד על כתובתה (וחכ"א תקרע כתובתה ותעמוד על מתנתה) ונמצאת קרחת מכאן ומכאן אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן הלכה תקרע כתובתה ותעמוד על מתנתה ונמצאת קרחת מכאן ומכאן מ"ט אומדן דעתא הוא דניחא לה דליפוק עלה קלא דכתבינהו לה כולהו נכסי אפילו חד יומא ופירשב"ם ויצאה עליה ש"ח. שקדם למתנה זו ומיהו לכתובתה לא קדם: תקרע כתובתה. לאו דוקא שהרי אינה מוחלת כתובתה בשביל שום מתנה שנותן לה בעל דאי קנה נכסים אחר כך תגבה מהם כתובתה דאמרינן לקמן בשמעתין שהרי כתב לה דקנאי ודאנא עתיד למיקני אבל מהנהו נכסים דיהיב לה מחלה שיעבוד כתובתה דמינייהו לא תגבה למיקני אבל הואיל ובמתנת חנם באו לידה דאינה נותנת אל לבה שמא יבא ב"ח ויטרפם בחובו הילכך תקרע כתובתה לגבי הני נכסים שלא תטרוף ותעמוד על מתנתה אם אפשר לה להתקיים הילכך כיון דלא הויא מתנה נמצאת קרחת מכאן ומכאן ומיהו מחילה בטעות ליתא דההיא שעתא מתנה גמורה היתה דהא אי בעי בעל מסלק ליה בזוזי: ומ"ש רבינו ל"ש בריא ל"ש ש"מ שם בעי רבא בבריא היאך ולא איפשיטא וכתבו הרי"ף והרא"ש הלכך לא קנתה ולא עשתה אלא אפוטרופא וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מהלכות זכייה. וכתב הרשב"א בסימן אלף ומ"ח אף על פי שיש מן הגדולים שכתבו דבריא שכתב בלשון מתנה וקנו מידו קנתה ובעיא דרבא בשכתב בלשון ירושה לא נתחוורו דבריהם ובמה שעשאה אפוטרופא ודאי דלא הפסידה כתובתה ואין חשש בדבר זה עכ"ל. ולקמן בסמוך אכתוב בזה עיין במישרים נכ"ג חי"א:

סעיף קטן ב

ומ"ש וביאר א"א הרא"ש בתשובה הא דלא הפסידה כששייר היינו כשכותב לה סכום מנכסיו וכו' אבל אם כתב לה כל נכסיו ופירש השיור אפי' אם שייר הרבה איבדה כתובתה וכו' עד גורם המחילה בכלל מ"א על אחד שכתב כל נכסיו לאשתו במתנת בריא ושייר לעצמו מקום ישיבתו בב"ה נשאת ונתת בדבר אי אמרינן בכה"ג תקרע כתובתה ותעמוד על מתנתה כיון דשייר לעצמו מקום בב"ה והכרעת לעצמך דאמרינן שפיר תקרע כתובתה אף ע"ג דשייר ויפה הכרעת דלא בעינן מתנה בכל נכסיו דהא אמרינן בפ' מי שמת (בבא בתרא קנ:) ה' עד שיכתבו כל נכסיהם ואלו הם שכיב מרע וכו' ואילו כתב כל

נכסיו לאשתו ויצא עליו שטר חוב לא קא חשיב ואי תקשי לך הא קתני רישא למחצה לשליש ולרביע גובה כתובתה מן השאר אלמא לא מחלה עד שיכתוב לה כל נכסיו יש לומר כשכותב לה סכום בנכסיו כמו מחציתם שלישיתם או רביעיתם אפילו היו לו נכסים מרובים לא מחלה כתובתה אבל כשכתב לה כל נכסיו ופירש ששייר שיור הרבה מחלה כתובתה דכבוד שעשה לה שכתב לה כל נכסיו גורם המחילה כדמשמע לישנא דתלמודא דניחא לה דתיפוק עלה קלא דכתבינהו ניהלה כולהו ניכסי וכ"ש בנדון זה שמוכיח שהשיור היה לטובתה שאם לא שייר לא קנתה שהכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא: וכתב עוד בתשובה הנזכרת עוד כתבת דנכסי דאזדבנו מקמי מתנה ליכא למימר דסלקה שיעבודא דכתובה מינייהו ודמית נכסים הללו שמכר קודם המתנה לנכסים שקנה אחר המתנה דודאי גובה כתובתה מהם נראה לי שאין הנדון דומה לראיה דודאי להבא לא מחלה מן הנכסים שיקנה אבל לשעבר כיון שמחלה שיעבוד כתובתה מן הנכסים שנתן לה אף אם יטרפם בעל חוב כל שכן שמחלה שיעבודה שהיה לה על הנכסים שכבר יצאו מרשותו ונכנסו לרשות הלוקחים ולא היו משועבדים לכתובתה בעוד שהיו כל נכסיו בני חורין לפניה ואם מחלה שיעבוד בני חורין שהניחו הלקוחות איהי דאפסדה אנפשה ובשביל זה לא תחזור על הלקוחות ובודאי אין מחילה לחצאין אלא מחלה כל שיעבוד כתובתה שהיה לה על כל נכסיו שקודם המתנה עד כאן לשונו:

סעיף קטן ג

בד"א שאבדה כתובתה כשכתב כל נכסיו באשתו ארוסה או גרושה וכו' אבל אם כתב כל נכסיו לאשתו נשואה לא אבדה כתובתה משום דלא קנתה וכו' בפרק הנזכר (דף קלא:) א"ר יהודה אמר שמואל הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא ובעי רבא אם כתב לה כל נכסיו במתנת בריא מאי ואתינן למיפשטה מהא דתניא כתב כל נכסיו לאשתו ויצא עליו שטר חוב תקרע כתובתה ותעמוד על מתנתה ונמצאת קרחת מכאן ומכאן ובמאי אילימא בשכיב מרע והא אמרת לא עשאה אלא אפוטרופא אלא לאו בבריא לעולם בשכיב מרע ורבינא מוקי לה באשתו ארוסה ואשתו גרושה וכו':

סעיף קטן ד

ומ"ש לא שנא יש לו בנים ממנה או אין לו בנים ממנה אלא מאחרת או אין לו בנים כלל ואחיו יורשים אותו שם איבעיא להו אשה אצל בני הבעל או אצל אחין מהו מי אמרינן דלגבי הני נמי מקפיד שיכבדוה ולא עשאה אלא אפוטרופא כדי שיכבדוה ולא נתכוון להקנותה או דילמא להקנותה נתכוון שאינו חושש אם אחיו או בניו מאשה אחרת יכבדוה ואסיקנא דלגבי הני נמי אמרינן דלא עשאה אלא אפוטרופא וז"ל הרמב"ם בפ"ו

מהלכו' זכיה כל אשה שקנתה כל נכסי בעלה במתנה אבדה כתובתה ותקרע לפיכך אם יצא עליו שטר חוב והלכו כל הנכסים בחובו שקדם למתנה תשאר היא בלא כלום ולא תקח בכתובתה שקדמה חוב שאומדן דעת היא שבהנאה שבאת לה בשמועה זו שכתב לה כל נכסיו אבדה כל זכות שיש לה בנכסיו חוץ ממתנה זו וכתב הרב המגיד כל אשה שקנתה כל נכסי בעלה במתנה וכו' פירוש במתנה גמורה ולא במינוי אפוטרופסת דבמינוי אפוטרופסת לא אבדה כתובתה וזהו שאמרו שם כשרצו להוכיח בעיין דבריא מהא דהכותב כל נכסיו לאשתו ואמרו במאי אילימא בש"מ והא אמרת לא עשאה אלא אפוטרופוס פירוש ולא קנתה ולא תקנה ולא תקרע כתובה וכן הסכימו ז"ל עכ"ל וכ"כ נ"י בשם התוס' ובשם רבינו האי גאון וכ' בשם הריטב"א שאין לחוש לדברי החולקים על זה ושכן דעת רבו ז"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש היו לו ב' נשים וכתב כל נכסיו לשתיהן וכו' שם כתב הרא"ש אהא דאמרינן פשיטא בנו ואחר לאחר במתנה ובנו אפוטרופוס ואם כתב כל נכסיו לשתי בניו הוו שניהם אפוטרופסים ואם כתב חצי נכסי לבני פלוני וחצי נכסי לבני פלוני הראשון מתנה והשני אפוטרופוס מדלא כתב כל נכסי לפלוני ופלוני בני וכן הדין בשתי נשיו ואם כתב כל נכסיו לאשתו ולבנו יראה דלאשתו הוי מתנה ולבנו אפוטרופוס דאשתו לגבי בנו כאחר דמי עכ"ל: ורבינו כתב בטור ח"מ סימן רמ"ו שה"ר ישעיה כתב דכותב לאשתו ובנו תרוייהו אפוטרופסיו. והרמב"ן והר"ן ז"ל כתבו בשם בה"ג שאם כתב כל נכסיו לשני בניו במקום שיש בנים אחרים לא אמרינן דאפוטרופין שוינהו אלא קנו קנין גמור ומסתברא דכיון דטעמא כדאמרינן פרק מי שמת (קמד) ופ"ק דגיטין (יד.) דהך הלכתא בלא טעמא אין לנו בו אלא מה שמנו חכמים ע"כ ולפ"ז ה"ה כותב כל נכסיו לשתי נשיו דקנו:

סעיף קטן ו

ומ"ש כתב לאשתו ולאחר האחר קנה החצי ואשתו היא אפוטרופא בשאר החצי פשוט שם בגמרא:

סעיף קטן ז

שאלה לא"א הרא"ש ראובן חלה וצוה מחמת מיתה וכו' ומה שסיים דכל היכא שיש להוכיח מתוך השטר דהוי מתנה גמורה בטלה האומדנא כן כתבו הרמב"ן והר"ן בשם רבינו האי ורא"מ ז"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה וכתוב בתשובה להרמב"ן סימן ל"ט שאף ע"פ שיש חולקים בדבר לזה דעתו נוטה וכ"כ נ"י אם פירש בשטר שהוא מקנה לה הקנאה גמורה ולא בתורת אפוטרופסת א"נ שפירש בשטר שתהא רשאה למכור ולתת במתנה לאחרים ודאי קנתה ע"כ וכתב ה"ה בפ"ו מהלכות זכייה יש מי שכתב שאם

קנו מידו שאין קנין לאפוטרופסת עכ"ל ורבינו בטור ח"מ סימן רמ"ו כתב דעת ה"ר יונה בזה וכבר כתבתי תשובת הרשב"א בסימן אלף רמ"ח ועיין בתשובות להרמב"ן סימן ע"א והרמב"ם כתב בפרק הנזכר הכותב כל נכסיו לאשתו בין בריא בין ש"מ אף על פי שקנו מידו לא עשאה אלא אפוטרופא על יורשיו בין שהיו יורשי בניו ממנה או מאשה אחרת או אחיו או שאר יורשיו ואם שייר כל שהו בין קרקע בין מטלטלין קנתה כל שכתב לה בד"א בנשואה אבל אם כתב כל נכסיו לאשתו ארוסה או לגרושה אע"פ שלא שייר כלום הרי היא כשאר בני אדם ומתנתו קיימת עכ"ל. כתוב עוד בנ"י היה אומר הרא"ה בשם רבינו הגדול רבו ז"ל דאם הוכר הדבר שהערים במתכוין כדי להפסידה לא איבדה כתובתה דאנן סהדי דאילו ידעה כי דרך שנאה הוא עושה להפסידה שלא מחלה שאין זה מאן דיקר אלא גרף של רעי והיינו דקתני יצא עליה ש"ח וכן נראין הדברים באמת והכל כפי מה שעיני הדיינים רואות הריטב"א ז"ל עכ"ל: כתב הרא"ש בתשובה כלל פ"ד סימן ג' מ"ש בשטר כל יומי מיגר אלמנות זוגתי היא תמשול בכל הנכסים אינה לשון מתנה אלא לשון אפוטרופסת אע"פ שכתוב בו שיור מכמה טעמים חדא שאין כתוב בשטר שכתב לה כל נכסיו אלא לשון ממשלה וזה אינו לשון מתנה אלא לשון אפוטרופסת והאריך בזה: כתוב בתשובות הגאונים לרבי' האי ש"מ שאמר תטול פלוני' בתי נ' זהובים ופלונית בתי נ' זהובים והיו לו ג' בנות ואשה אחת והבת הגדולה נשואה א"ל אחיו אשתך מה תתן לה אמר לה השאר שלה תשובה דבריו קיימים וכל שאר נכסיו לאשתו ולא אמרינן דלא עשאה אלא אפוטרופסת כיון שחילק לב' בנותיו שהן יורשות נ' נ' ולא כתב לאשתו כל נכסיו בודאי אילו לאדם נכרי נתן עם אשתו מקצ' נכסיו לא היתה אשתו אלא אפוטרופא ועכשיו שלבנותיו כתב ולא לאחרים איך נאמר כי אפוטרופא עשאה על נכסיו והרי נתן לב' מהן מה שחפץ וא"ת שהרי יש גדולה שלא נתן לה כלום כיון שהעמיד ירושת התורה אפי' בא' מבניו הרי קמה ואין צריך לפטור את שאר יורשיו שהתורה נתנה רשות לאב להנחיל נכסיו לכל מי שירצה עכ"ל:

סימן קח

סעיף קטן א

שכיב מרע שאמר תטול אשתי כאחד מן הבנים אינה חולקת אלא בנכסים שיש לו עתה וכו' בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכח.) שלח ר' אבא לרב יוסף בר חמא האומר תטול אשתי כאחד מן הבנים נוטלת כאחד מן הבנים אמר רבא ובנכסים של עכשיו ובבנים הבאים לאחר מכאן וכתב הרמב"ם דין זה בפי"א מהלכות זכייה ופירש"י האומר תטול אשתי כאחד מן הבנים. וקבלה שנתרצית כדלקמן בפירקין אי נמי לבר מכתובתה נתן לה

חלק בנכסיו ובש"מ איירי דדבריו ככתובין וכמסורין אי נמי בבריא וע"י קנין : ובנכסים של עכשיו. שאם נתרבו הנכסים בשעת חלוקה אינה נוטלת כי אם באותן שהיה לו בשעת אמירה דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם: ובבנים הבאים לאחר מכאן כלומר לא לפי חשבון הבנים שיש לו עכשיו לבד תחלוק לאחר מותו ותטול חלק גדול אלא אף לפי חשבון כל הבנים של שעת חלוקה נתן לה ונראה בעיני דאפי' אם היו לו בנים מרובים ונתמעטו בחיי האב דשקלה חלק גדול כחשבון מיעוט הבנים הבאין לחלוק בנכסי האב לאחר מיתתו דהא תטול כאחד מכל הבנים קאמר ולשעת חלוקה איכוין דלפי חלקה ההיא שעתא תטול לא שנא נתרבו ולא שנא נתמעטו דהא תטול אשתי כאחד מן הבנים קאמר ר' אבא עכ"ל ולדבריו הסכים הרא"ש ז"ל. והר"ן כתב דהיכא שהיו הבנים מרובים ונתמעטו נסתפקו הראב"ד והרמב"ן ז"ל דאפשר שהדבר ספק אם על שעת מתנה כיון או על שעת חלוקה ולפיכך בין מרובים ונתמעטו בין במועטין ונתרבו ידה על התחתונה עכ"ל והרא"ש כתב בתשובה כלל מ"א שאלת אם הלכה למעשה כדברי רשב"ם לפי שהראב"ד נסתפק בדבר דברי רשב"ם אין להסתפק בהם כיון שנטילתה כאחד מהבנים אזלא בתר שעת חלוקת הבנים בין לרבות בין למעט דמאיזה טעם נחלק ביניהם עכ"ל :

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו מתו כל הבנים רואין כמה היו בשעת הצוואה וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל ויראה דאם מתו כל הבנים דשקלה כבנים דהשתא והשאר ליורשים ואפי' נתרבו הבנים אבל מסתבר למימר דשקלה כבנים דהשתא אלא דאמידנא דעתיה דדעתו של אדם קרובה אצל בניו ואינו רוצה לפחות חלק הבנים שיולדו לו אבל היכא דמתו כל בניו מסתברא דאזלינן בתר בנים דהשתא עכ"ל. עיין במישרים נכ"ג חי"א כתב הר"ן ז"ל וא"ת מאי קמ"ל ר' אבא כתב הראב"ד דהא קמ"ל שלא איבדה כתובתה באותו החלק אלא נוטלתו יתר על כתובתה ואפי' לר"נ דאמר כיון שעשאה שותף בין הבנים אבדה כתובתה ה"מ במחלק נכסיו אבל זה אינו מחלק ולטפויי קאתי עוד י"ל דהא קמ"ל שאע"פ שאם עשאה יורשת לא אמר כלום אפ"ה כי אמר תטול לשון מתנה הוא ולא אתי כאחד מן הבנים ומבטל ליה עכ"ל מתנת ש"מ או הודאתו אם אשה גובה כתובתה ממנה כתבה מה"ר איסרלן סימן פ"ו ועיין במ"ש בטור זה סימן ק':

סימן קט

סעיף קטן א

שכיב מרע שאמר תנו ק"ק זוז לאשתי בראוי לה נוטלת לבד מכתובתה ואם אמר תטול ק"ק זוז בכתובתה לא תטול שתיהן אלא ידה על העליונה וכו' ברייתא בס"פ יש נוחלין

(בבא בתרא דף קלח.) ומ"ש בשם הרשב"ם בספרי רבינו יש חסרון הניכר וה"ג בספרים המדוייקים כתב הרשב"ם דה"ה נמי אם אמר תנו ק"ק זוז לאשתי סתם דהויא דינא הכי דידה על העליונה וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאם אמר תנו ק"ק זוז לאשתי סתם דהוי מתנה לבד מכתובתה. כתב הרמב"ן משמע דכי אמרינן בכתובתה ידה על העליונה כשאמר כן שלא בפניה או שלא חלק נכסיו אבל חלק נכסיו אפי' שלא בפניה ואמר לה טלי זה בכתובתיך הפסידה כתובתה כשם שהפסידה בקרקע לר' יוסי בר חנינא דלדידיה לא שייך לחלק בין מטלטלין לקרקע ע"כ. כתב בעל התרומות בשער נ"ט בשם הראב"ד שהמחלק נכסיו לפני אשתו ואמרו לו האי אתתא מה תהא עליה ואמר לה ינתנו ליך אלף זוז ולא אמר שום לישנא יתירה אם לא אמר בכתובה אינה נוטלת אלא מה שצוה לה ע"כ ומדברי בעל העיטור משמע שאם רצתה נוטלת אלף זוז בתורת מתנה וחוזרת וגובה כתובתה וקצת משמע דהכי ס"ל לבעל התרומות. כתב הרא"ש בתשובה כלל פ"ג על אחד שזיכה בתורת צוואה מחמת מיתה לאשתו שתדור בבית דירתו כל ימי חייה וכמו כן זיכה לה אלפים זהובים מנכסיו והשיב משמע מתוך לשון הצוואה שזיכה לה אלפים זהובים הילכך ידה על העליונה רצתה נוטלתן בכתובתה רצתה נוטלת כתובתה ולא האלפים אבל לא תטול שתיהם:

סעיף קטן ב

ש"מ שצוה שיתנו לאשתו בגדיה נוטלת כל בגדיה בין של חול בין של שבת כ"כ הרא"ש בתשוב' סוף כלל ע"ו דכל מידי דמיקרי בגדים נתן לה כדאמרינן גבי ש"מ שאמר נכסי לפלוני וכתב עוד שם דאם אמר מלבושים גם הסרבל ואונקלי ומעפורת וסודר בכלל דכל דבר שאדם לובש ומתעטף הכל נקרא מלבוש והביא ראיה לדבר:

סימן קי

סעיף קטן א

האשה שבאה ליפרע מכתובתה והוא במקום שאין כותבין כתובה או במקום שכותבין והביאה עדים שאבדה כתובתה וצריכים לכתוב שובר וכו' כותב לה אע"פ שאין בעלה עמה והוא שיכיר שם האשה ושם בעלה והבעל נותן שכר הסופר משנה וגמ' פרק גט פשוט (בבא בתרא ד' קסז:):

סעיף קטן ב

ת"ח שחתם על שובר כתובת אשה שנפרעה וכו' שם ההוא תברא דהוה חתום עלה רבה בר בר חנא אתא לקמיה ההיא אתתא אמרה ליה לאו אנא הוא אמר אנא נמי אמרי להו לאו איהי היא ואמרו לי מיקש הוא דקשה לה ובגר לה קלא אמר אביי אע"ג דאמור רבנן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק ההוא תברא דהוה

חתים עלה רבי ירמיה בר אבא אמרה ליה לאו אנא הואי א"ל איברא אנת הות אמר אביי אע"ג דצורבא מרבנן לאו אורחיה למידק כיון דדק דק:

סעיף קטן ג

המוצא שובר כתוב על שם האשה שנפרעת כתובתה בזמן שהאשה מודה וכו' ברייתא בסוף פרק קמא דמציעא (יט:):

סימן קיא

סעיף קטן א

תנאי כתובה שיהיו בניה זכרים יורשים כתובת אמן וכו' אפילו לא נכתב בכתובתה וכו' וזהו שנקרא כתובת בנין דכרין בס"פ נערה שנתפתתה (כתובות דף נב.) תנן לא כתב לה בנין דיכרין דיהוי ליכי מינאי אינון יירתון כסף כתובתיך יתר על חולקהון דעם אחוהון חייב שהוא תנאי ב"ד ובגמרא א"ר יוחנן משום רשב"י מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו ואימא דאב לירות דבעל לא לירות ופירש"י נדוניא דיהיב אב לבתו לירתון בנין דיליה אבל שאר כתובות נכסי הבעל כגון מנה ומאתים ותוספת דבעל לא לירתון. א"כ אב נמי מימנע ולא כתב. אימא היכא דכתב אב נדוניא לבתו לכתוב בעל תנאי כתובת בנין דכרין היכא דלא כתב אב נדוניא לבתו לא לכתוב בעל תנאי כתובת בנין דכרין לא פלוג רבנן. ונגבי ממטלטלי ככתובה שויוה רבנן תטרוף ממשעבדי יירתון תנן ואימא אע"ג דליכא מותר דינר במקום דמיעקר נחלה דאורייתא לא תקינו רבנן:

סעיף קטן ב

ומ"ש כיצד היו לו ב' נשים לזו בן וכתיבתה אלף זוז ולזו בן וכתובתה ת"ק זוז ומתו בחייו כל אחד נוטל כתובת אמו ואח"כ חולקין המותר משנה פרק מי שהיה נשוי (כתובות צא.):

סעיף קטן ג

ומ"ש ואינה נגבית אלא מבני חרי וכו' בר"פ מי שהיה נשוי (כתובות צ:) אמרו ש"מ כתובת בנין דכרין לא טרפה ממשעבדי:

סעיף קטן ד

ומ"ש ודוקא במקרקעי שיש שם קרקע כדי ב' הכתובות אבל אם אין שם אלא מטלטלי לא וצריך שיהיה שם מותר על ב' הכתובות כל שהוא אפילו דינר ומיהו אפילו אין המותר אלא מטלטלי שפיר דמי משנה שם מי שהיה נשוי ב' נשים ומתו ואח"כ מת הוא והיתומים מבקשים כתובת אמן ואין שם אלא כדי ב' כתובות חולקין בשוה היה שם מותר דינר אלו נוטלין כתובת אמן ואלו נוטלין כתובת אמן אם אמרו יתומים הרי אנו

מעלים על נכסי אבינו מותר דינר כדי שיטלו כתובת אמן אין שומעין להן אלא שמין את הנכסים בב"ד ר"ש אומר אפילו יש נכסים שאין להם אחריות אינו כלום עד שיהא שם נכסים שיש להם אחריות יותר על ב' הכתובות דינר וכתב הרא"ש על הא דר"ש ולרבנן אפילו מטלטלי הוי מותר דמקיים בהו נחלה דאורייתא אבל בהא מודו רבנן לר"ש דבעיא מקרקעי שיעור שתי כתובות דתנאי כתובה ככתובה ודוקא ממקרקעי גביא כתובת בנין דכרין ואע"ג דתקינו רבנן בתראי למיגבי כתובה ממטלטלי לכתובת בנין דכרין לא תיקון עכ"ל אבל הרי"ף לא כ"כ משמע דס"ל דרבנן פליגי אר"ש ואמרי דבמטלטלי נמי איתא אע"ג דכתובה ליתא במטלטלי ואת"ל דס"ל דלרבנן נמי ליתא אלא במקרקעי מ"מ למאי דתקינו רבנן בתראי דכתובה גביא ממטלטלי כתובת בנין דכרין נמי איתא במטלטלי והרמב"ם בפי"ט לא חילק בכתובת בנין דכרין בין קרקע למטלטלי אבל בפי"ו כתב וז"ל תקנו הגאונים בכל הישיבות שתהיה האשה גובה כתובתה אחרי מות בעלה אף מן המטלטלין ופשטה תקנה זו ברוב ישראל וכן שאר תנאי כתובה כולן ככתובה הן וישנן במטלטלין כקרקע חוץ מכתובת בנין דכרין שלא מצאנו מנהג ירושתן פשוט בכל הישיבות לפיכך אני אומר מעמידין אותה על דין התלמוד שאין יורשין כתובת אמן אלא מן הקרקע עכ"ל ואע"פ שאפשר לומר דהשתא דנהיגי למיכתב בכתובה דמשעבד לה מטלטלי אגב מקרקעי כל תנאי כתובה בכלל ואפילו כתובת בנין דכרין נמי נגבית מן המטלטלין מ"מ מדתלה הטעם בשאין מנהג ירושת כתובת בנין דכרין פשוט בכל הישיבות שרבים מהגאונים אומרים שאינו נוהג עתה כלל וכמ"ש רבינו בסוף סימן זה ולפיכך העמידה על דין התלמוד משמע דאפילו שיעבד בכתובה מטלטלי אגב מקרקעי מעמידין אותה על דין התלמוד וכ"נ מדברי הרא"ש שבפסקי' ובתשובה כלל ל"ו סימן ז' כתב שאינה נוהגת אלא במקרקעי ולא חילק בין שיעבד בכתובה מטלטלי אגב מקרקעי ללא שיעבד כך היה נ"ל אלא שהריב"ש בתשובה סימן ק"ו אחר שהביא דברי הפוסקים כתב הסכמת הרא"ש ושכן דעת הרמב"ם ז"ל ואח"כ כתב אבל נראה שעתה שכותבין בכל הכתובות מטלטלי אגב מקרקעי והיא נגבית מן המטלטלין מן הדין בזולת תקנת הגאונים גם כתובת בנין דכרין נגבית מן המטלטלין דתנאי כתובה ככתובה עכ"ל ומ"ש דצריך שיהיה מותר על שתי הכתובות דינר כבר נתבאר הטעם ומשמע בגמרא דמותר בעינן דוקא דינר אבל פחות מדינר לא הוי מותר:

סעיף קטן ה

ומ"ש אפילו יש ב"ח שצריך לפרוע לו המותר יש כאן כתובת בנין דכרין אפילו אם החוב יותר מהמותר שעל שתי כתובות וכו' שם כתבו הרי"ף והרא"ש והיכא דאיכא ב"ח

ואיכא מותר על שתי כתובות מאי דשקל ב"ח כ"ע ל"פ דהוי מותר והני שקלי כתובת אמן והני שקלי כתובת אמן וכתב הר"ן על זה בגמרא איכא מ"ד דכתובה אינה כשאר חוב ולא הוי מותר לפי שיכולין בני השנייה לומר לא יצא שטר עלינו אם הם המוציאים ש"ח ומקבלין ולא פורעין ונמצא שאין כאן נחלה דאורייתא ולא אתקון ירושת בנין דכרין למיעקר נחלה דאורייתא אבל בב"ח כ"ע ל"פ דהוי מותר הואיל והשטר יוצא על כולם נמצאו כולם פורעין והיא נחלה שלהם שעשו בה מצות פריעת חוב אביהן ע"כ. ומ"ש רבינו אפילו אם החוב יותר מהמותר שעל ב' כתובות יפרעו לב"ח ומה שיותר יחלקו כפי ב' הכתובות יתבאר בסימן זה אצל מ"ש אין שם אלא כדי כתובה הראשונה וכו':

סעיף קטן ו

לא היה שם קרקע כדי ב' כתובות זה על עיקר הדין דכתובת בנין דכרין ליתא אלא במקרקעי כמו שנתבאר: ומ"ש או שיש שם קרקע ואין שם מותר דינר אין כאן כתובת בנין דכרין מבואר במשנה שכתבתי בסמוך ומ"ש אפילו יש עליהם חוב ולא אמרינן בפרעון חוב יתקיים נחלה דאורייתא והמותר על הפרעון יחלוקו כפי ב' הכתובות אלא כיון שאין שם מותר אין כאן כתובת בנין דכרין יתבאר בסימן זה אצל מ"ש אין שם אלא כדי כתובה הראשונה וכו':

סעיף קטן ז

אפילו היה ראוי ליפול להם ירושה מאבי אביהם בענין שיהיה שם מותר לא חשיב מותר משנה פרק מי שהיה נשוי היו שם נכסים בראוי אינם כבמוחזק:

סעיף קטן ח

ומ"ש אפילו מת אבי אביהן קודם שיחלקו כיון שלא היה שם מותר דינר בשעת מיתה לא חשיב מותר כך הוא הגירסא הנכונה אע"פ שבספרים שבידינו יש חסרון וכמ"ש היא הגירסא הנכונה כך מבואר בדברי הרא"ש שם:

סעיף קטן ט

אמר בן הכתובה הגדולה הריני מעלה הנכסים דינר כדי שיהא שם מותר וכו' אין שומעין לו מבואר במשנה שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן י

ומ"ש היו מרובין בשעת מיתה ויש שם מותר ונתמעטו וכו' שם פשיטא מרובין ונתמעטו כבר זכו בהם יורשים:

סעיף קטן יא

ומ"ש והיכא שלא נשאר כדי ב' כתובות שמין לכל אחד כפי חלקו שהיה לו בנכסים פשוט הוא וכתב הר"ן דהא דמרובין ונתמעטו כבר זכו בהם יורשים דוקא כגון דאתזול

או אשתדוף נכסי אבל נמצאת שדה שאינה שלו לא דהא איגלאי מילתא למפרע דבשעת מיתה לא הוה בהו מותר דינר :

סעיף קטן יב
ומ"ש וכן אם היו מועטים ואין שם מותר ונתרבו כבר זכה בן הקטנה ואין כאן כתובת בנין דכרין מימרא דרב נחמן שם:

סעיף קטן יג
והא דבעינן שיהא שם מותר דינר דוקא בששתיהן מתו בחייו וכו' אבל אם מתה אחת בחייו ואחת אחר מותו וכו' אז א"צ שיהיה שם מותר וכו' שם (דף צ:) דייק אמתניתין ש"מ כתובה נעשית מותר לחבירתה ממאי מדלא קתני אם יש שם מותר דינר ואסיקנא דהכי הלכתא ופירש"י כתובה נעשית מותר לחבירתה דאע"ג דלא תיקון כתובת בנין דכרין אא"כ יש מותר על ב' הכתובות דינר דלא מיעקרא נחלה דאורייתא ה"מ כי מתו שניהם בחייו דתרוייהו אתו בתורת בנין דכרין אבל אחת בחייו ואחת במותו שהשנייה נגבית בתורת חוב אין לך ירושה גדולה מזו ולא מיעקרא נחלה דאורייתא שכשמת נפלו נכסים לפני יורשים וכשיצא ש"ח על אביהם אלו ואלו עושין מצוה לפרוע חובת אביהם והיא היא ירושתן לפיכך כתובה זו נעשית כמותר ליורשה וגובין בני הראשונה כתובת בנין דכרין:

סעיף קטן יד
ומ"ש ונשבעה על כתובתה אותה שמתה אחרי מותו קודם שמתה שאם לא כן אין בניה יורשין כתובתה הכי אוקימנא בפרק הנשבעין (דף מח) דאם מתה ולא נשבעה אין יורשיה נוטלין כתובתה ונתבאר בסימן צ"ו:

סעיף קטן טו
ומ"ש ואותה שמתה בחייו ואף על פי שלא נשבעה בניה נוטלין כתובת בנין דכרין שאין עליה שבועה שלא ניתנה כתובה לגבות מחיים פשוט הוא והיכא דמתה שנייה קודם שתשבע כתב הרמב"ם בפי"ט מהלכות אישות בני הראשונה יורשין כתובת אמן בלבד והשאר חולקין בשוה וכתבו הג"מ שכ"כ סמ"ג בשם הגאונים:

סעיף קטן טז
ומ"ש בשם בעל העיטור עיין במרדכי: ומ"ש רבינו וכ"ש אם מתו שתיהן אחר מותו שבני כל אחת נוטלין כתובת אמן אפילו אם אין שם מותר שהרי באים בתורת חוב פשוט הוא:

סעיף קטן יז
ומ"ש וכן אם גירש אחת כלומר ולא פרע לה כתובתה ומתה אחת בחייו וכו' בני המתה נוטלין כתובת בנין דכרין אפילו אם אין שם מותר וכו' ג"ז פשוט:

סעיף קטן יח

ומ"ש אין שם אלא כדי כתובה הראשונ' לא אמרינן יפרעו לבני שנייה שבאים בתורת חוב וכו' אלישא קאי היכא דמתה אחת בחייו ואחת אחר מותו ונשבעה על כתובתה אותה שמתה אחר מותו ודין זה מבואר בדברי הרא"ש פרק מי שהיה נשוי מהא דקאמר ש"מ כתובה נעשית מותר לחבירתה וז"ל ואם לא היו שם נכסים אלא כשיעור כתובה הראשונה ופרעו מהם כתובה השנייה לא יטלו בני הראשונה המותר כיון דאי הוי שקלי כתובת אמן מיעקרא נחלה דאורייתא כי לא היה שם מותר דינר אע"פ שפרעו כתובת השנייה לית כאן כלל דין כתובת בנין דכרין כיון שלא היה שם מותר דינר יתר על כתובת אמן וכן פירש"י בב"ח שיש שיעור שתי כתובות ומותר דינר והוא משועבד לב"ח אבל אם אין שם מותר דינר על ב' כתובות אע"פ שהם צריכים לפרוע חוב אביהם לא אמרינן הרי קיימי נחלה דאורייתא והמותר יחלקו ביניהם כל אחד כפי חלק המגיעו והיינו טעמא כיון דבשעת מיתה לא היה שם מותר זכו מיד בני כתובה הקטנה לחלוק בשוה וכשבא אח"כ ב"ח לגבות חובו ה"ל כדבר שנתחדש אח"כ ביניהם דהא קי"ל ב"ח מכאן ולהבא הוא גובה ואינו מבטל הזכות שזכו בני הקטנה מידי דהוה אמועטין ונתרבו עכ"ל:

סעיף קטן יט

וכאשר הדין במתה אחת בחייו ואחת אחר מותו כן הדין אם מתה אחת בחייו והשנייה קיימת וכו' עד וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה בר"פ מי שהיה נשוי כתב הרא"ש וז"ל כתב ר"ח ז"ל מסוגיא דהא שמעתא שמעינן דאם מתה גם זו שנשארה אחריו יש להן כתובת בנין דכרין לבני הראשונה אבל כד איתא בחיים לא אשכחן ויש מן הגאונים שאמרו כן בתשובותיהם וטעמא דמילתא משום דאינצויי כי האי ודאי חיישינן לפי שאין בני השנייה נוטלין כלום אלא אמן ובני הראשונה נוטלין כל הנכסים והם יוצאים נקיים מהם לגמרי ויש מהגאונים שאמרו שאף בחיי השנייה נוטלין ודייקינן מדקתני מתני' שנייה ויורשיה קודמין וכי היכי דדייקי על יורשיה מוקדם הוא דקדמי הא איכא שקלי ה"נ דייקינן בשנייה מוקדם הוא דקדמה הא איכא שקל' וכן מסתברא דאם איתא דבחייה לית להו לבני הראשונה גם אחרי מותה נמי לית להו דכבר זכו בהם בני השנייה בנכסים כי היכי דאמרינן במועטים ונתרבו עכ"ל וכדבריו כתב הר"ן ז"ל וכ' ה"ה בפי"ט מהלכות אישות שכן עיקר ושכן העלו הרמב"ן והרשב"א ז"ל שלא כדברי המרדכי שכתב בפרק מי שהיה נשוי בשם הר"ם דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא לא עבדינן בה עובדא כתבו הר"ן וה"ה שיש מי שאומר דנהי דכתובה נעשית מותר לחבירתה אין בני הראשונה נוטלין כלום אלא כשהנכסים מספיקים לשתי הכתובות ושהכריע הרשב"א שאין זה כלום: כתב הרמב"ם בפי"ט מהלכות אישות דהיכא דמתו השתי נשים אחריו ולא נשבעו

חולקין כל הבנים בשוה ואין שם ירושת כתובה לפי שאין לאלמנה כתובה עד שתשבע אחת נשבעה ואחת לא נשבעה זו שנשבעה בניה יורשין כתובתה תחלה והשאר חולקין אותו בשוה ע"כ ודברים ברורים הם:

סעיף קטן כ

המוכרת כתובתה בין לבעלה בין לאחרים לא הפסידה כתובת בנין דכרין וכו' אבל אם מחלה כתובה לבעלה הפסידו בניה כתובת בנין דכרין מימרא דרבא ס"פ נערה שנתפתתה (כתובות דף נג.): כתב הרמב"ם בפי"ט אין הבנים יורשים כתובת אמן בתנאי זה עד שיהיה שטר הכתובה יוצא מתחת ידם אבל אם אין שם שטר הכתובה אין להם כלום שמא מחלה אמם ואם אין דרכם לכתוב כתובה יש להם:

סעיף קטן כא

מי שצוה בשעת מיתה שלא יירשו בניו כתובת בנין דכרין אין שומעין לו וכו' יש ללמוד כן מדין האומר אל יזונו בנותי מנכסי וכו' דאיתא בפרק מציאת האשה(כתובות דף סח:) וכמו שיתבאר בסימן קי"ב:

סעיף קטן כב

ורבים מהגאונים כתבו שאין כתובת בנין דכרין עתה נוהג כלל וכו' וכ"כ בעל העיטור ורבינו האי כתב שהיא נוהגת וכו' כל זה כתב המרדכי בס"פ נערה שנתפתתה:

סעיף קטן כג

ומ"ש בשם ריב"א ור"ש שנוהגת אפילו במטלטלי וכו': ומ"ש בשם הרמב"ם כבר נתבאר בתחלת סימן זה

סעיף קטן כד

ומ"ש בשם הרמ"ה ודאי כתובת בנין דכרין נהיגא האידנא וכו' כ"כ במישרים בשמו וז"ל תשובת הרשב"א ולענין כתובת בנין דכרין כבר ידעת שנחלקו בה הגאונים דיש מהם מי שאומר שאינה נוהגת אלא שרבינו האי אומר שהיא נוהגת וגם הרי"ף והרמב"ם כתבוה בהלכותיהם ור"ח כתב שאפילו עיקר התקנה לא היתה אלא כשמתו שתיהן אפילו אחת בחייו ואחת לאחר מותו אבל כשאחת עודנה קיימת לא אשכחן ובהא איכא משום אינצויי כיון דהני שקלי והאי לא שקיל מידי וגאונים אחרים לא הסכימו על דעתו גם לע"ד אין נ"ל מסוגיית הגמרא כדבריו ומ"מ מסתברא שאין דין כתובת בנין דכרין אפילו עכשיו אלא במקרקעי כדינא דגמרא דלא אשכחן לגאונים ז"ל שעשו מטלטלין כקרקע לכתובת בנין דכרין ודיה לתקנתא דתוקמה אדינא והבו דלא נוסיף עלה ועוד דאשכחן לגאוני קמאי דפרישי הכי בהדיא שכך השיב הגאון חנניה ב"ר יהודה וגם מגדולי פוסקי הלכות כתבו כן בפירוש דאפילו למ"ד דלא בטלו דוקא במקרקעי אבל במטלטלי לא

מצינו תקנה לגאונים ז"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל ובעל העיטור ומ"מ אני רואה שפשט המנהג ביניכם לפי מ"ש רבינו הגדול הר"מ לגבות אותה גם עכשיו ואפילו מהמטלטלין וכל כיוצא בדברים אלו הכל הולך אחר המנהג שזה כדרישת לשון הדיוט שאמרו בפרק המקבל (בבא מציעא דף קד.) עכ"ל ומ"ש רבינו ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל כבר נתבאר בתחלת סימן זה ושם כתבתי דעת הריב"ש דהשתא דכתבינן בכתובות דילן מטלטלי אגב מקרקעי אפילו לדעת הרמב"ם והרא"ש ז"ל גביא נמי אף ממטלטלי וכתב עוד באותה תשובה אחר שרוב הגאונים כתבו והשיבו הלכה למעשה שהיא נגבית והרי"ף והרמב"ם והרמב"ן ז"ל לא הזכירו תקנת שום גאון כנגדם כבר נראה שלא חשו לדברי אותם הגאונים שאמרו שאין לגבותה ואנן אם יבא אדם לגבותה מגבין ליה עכ"ל. כתב הרמב"ם בפי"ט שאם נתן כל נכסיו לאחרים במתנת ש"מ הואיל ומתנת ש"מ אינה קונה אלא לאחר מיתה הרי המתנה וחיוב התנאים באים כאחד ולפיכך בניו יורשים כתובת אמן שמתה בחיי בעלה ב"ה ואם נתנה במתנת בריא מהיום ולאחר מיתה אע"פ שכתב הרמב"ם בפרק י' מזכייה ומתנה שהיא כמתנת ש"מ היינו לענין הפירות אבל לענין הגוף דין מתנת בריא יש לה וכן מפורש בדברי הרמב"ם שם וכ"כ בפירוש המרדכי פרק י"ג בשם תשובת הר"מ: כתוב בתשובות הר"ש בר צמח ראובן מת והיו לו שתי נשים והיו לו בנים מהאחת שמתה בחייו ואין לו בנים מהשנייה ונתן מנכסיו במתנת ש"מ והשנייה באה לגבות כתובתה שקודמת למתנת ש"מ ובני הראשונה אומרים הם קודמים מפני תנאי כתובת בנין דכרין ונשאל הריב"ש על זה והשיב דכתובת בנין דכרין קודמת למתנת ש"מ וכתובת שנייה קודמת לכתובת בנין דיכרין אלא שנסתפק לו אם דין כתובת בנין דיכרין הוא כשאין בנים לשנייה או לא ורצה לעמוד על דעת הר"ש בר צמח וכתב לו במאי דבדיק לן מר כתובת בנין דכרין אף ע"ג דבין אית להו כתובת בנין דיכרין בין לית להו אינהו ירתי כולהו נכסי מיהו נ"מ לענין מתנת ש"מ שנתן אביהם דאי אית להו אינהו קדמו דמתנת ש"מ כמשעבדי דמיא כדכתב מר ואי לית להו כתובת בנין דכרין ומכח אביהם שקלי מתנת ש"מ קדמה לישנא דמתניתין דפרק נערה משמע דבעינן שיהיו בנים לזו ולזו דקתני אינון ירתון כתובתיך יתר על חולקהון דעם אחוהון והביא כמה ראיות להוכיח דדוקא תנן כתובת בנין דכרין כבר ידעת שנחלקו בה הגאונים דיש מהם מי שאומר שאינה נוהגת אלא שרבינו האי אומר שהיא נוהגת וגם הרי"ף והרמב"ם כתבוה בהלכותיהם ור"ח כתב שאפילו עיקר התקנה לא היתה אלא כשמתו שתיהן אפילו אחת בחייו ואחת לאחר מותו אבל כשאחת עודנה קיימת לא אשכחן ובהא איכא משום אינצויי כיון דהני שקלי והאי לא שקיל מידי וגאונים אחרים לא הסכימו על דעתו גם לע"ד אין נ"ל מסוגיית הגמרא כדבריו ומ"מ

מסתברא שאין דין כתובת בנין דכרין אפילו עכשיו אלא במקרקעי כדינא דגמרא דלא אשכחן לגאונים ז"ל שעשו מטלטלין כקרקע לכתובת בנין דכרין ודיה לתקנתא דתוקמה אדינא והבו דלא נוסיף עלה ועוד דאשכחן לגאוני קמאי דפרישי הכי בהדיא שכך השיב הגאון חנניה ב"ר יהודה וגם מגדולי פוסקי הלכות כתבו כן בפירוש דאפילו למ"ד דלא בטלו דוקא במקרקעי אבל במטלטלי לא מצינו תקנה לגאונים ז"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל ובעל העיטור ומ"מ אני רואה שפשט המנהג ביניכם לפי מ"ש רבינו הגדול הר"מ לגבות אותה גם עכשיו ואפילו מהמטלטלין וכל כיוצא בדברים אלו הכל הולך אחר המנהג שזה כדרישת לשון הדיוט שאמרו בפרק המקבל (בבא מציעא דף קד.) עכ"ל ומ"ש רבינו ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל כבר נתבאר בתחלת סימן זה ושם כתבתי דעת הריב"ש דהשתא דכתבינן בכתובות דילן מטלטלי אגב מקרקעי אפילו לדעת הרמב"ם והרא"ש ז"ל גביא נמי אף ממטלטלי וכתב עוד באותה תשובה אחר שרוב הגאונים כתבו והשיבו הלכה למעשה שהיא נגבית והרי"ף והרמב"ם והרמב"ן ז"ל לא הזכירו תקנת שום גאון כנגדם כבר נראה שלא חשו לדברי אותם הגאונים שאמרו שאין לגבותה ואנן אם יבא אדם לגבותה מגבין ליה עכ"ל. כתב הרמב"ם בפי"ט שאם נתן כל נכסיו לאחרים במתנת ש"מ הואיל ומתנת ש"מ אינה קונה אלא לאחר מיתה הרי המתנה וחיוב התנאים באים כאחד ולפיכך בניו יורשים כתובת אמן שמתה בחיי בעלה ב"ה ואם נתנה במתנת בריא מהיום ולאחר מיתה אע"פ שכתב הרמב"ם בפרק י' מזכייה ומתנה שהיא כמתנת ש"מ היינו לענין הפירות אבל לענין הגוף דין מתנת בריא יש לה וכן מפורש בדברי הרמב"ם שם וכ"כ בפירוש המרדכי פרק י"ג בשם תשובת הר"מ: כתוב בתשובות הר"ש בר צמח ראובן מת והיו לו שתי נשים והיו לו בנים מהאחת שמתה בחייו ואין לו בנים מהשנייה ונתן מנכסיו במתנת ש"מ והשנייה באה לגבות כתובתה שקודמת למתנת ש"מ ובני הראשונה אומרים הם קודמים מפני תנאי כתובת בנין דכרין ונשאל הריב"ש על זה והשיב דכתובת בנין דכרין קודמת למתנת ש"מ וכתובת שנייה קודמת לכתובת בנין דיכרין אלא שנסתפק לו אם דין כתובת בנין דיכרין הוא כשאין בנים לשנייה או לא ורצה לעמוד על דעת הר"ש בר צמח וכתב לו במאי דבדיק לן מר כתובת בנין דכרין אף ע"ג דבין אית להו כתובת בנין דיכרין בין לית להו אינהו ירתי כולהו נכסי מיהו נ"מ לענין מתנת ש"מ שנתן אביהם דאי אית להו אינהו קדמו דמתנת ש"מ כמשעבדי דמיא כדכתב מר ואי לית להו כתובת בנין דכרין ומכח אביהם שקלי מתנת ש"מ קדמה לישנא דמתניתין דפרק נערה משמע דבעינן שיהיו בנים לזו ולזו דקתני אינון ירתון כתובתיך יתר על חולקהון דעם אחוהון והביא כמה ראיות להוכיח דדוקא תנן:

סימן קיב

סעיף קטן א

תנאי כתובה שיהיו בנותיה ניזונות מנכסיו אחרי מותו עד שינשאו או עד שיבגרו אפילו לא נכתב או אפילו אין לה כתובה ובמקום שאין כותבין משנה בס"פ נערה שנתפתתה (כתובות דף נב:) לא כתב לה בנן נוקבן דיהויין ליכי מינאי יהויין יתבן בביתי ומתזנן מנכסי עד זמן דתנסבן לגוברין חייב מפני שהוא תנאי ב"ד בגמרא (דף נג:) רב תני עד דתלקחן ולוי תני עד דתבגרן בגרה ולא אינסיבא אינסיבא ולא בגרה כ"ע ל"פ דלית לה כי פליגי בארוסה ולא בגרה דרב סבר לית לה ולוי סבר אית לה כתנאי עד מתי הבת ניזונת עד שתתארס משום ר"א אמרו עד שתבגר רב כת"ק ולוי כר"א וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא כרב דקאי כת"ק וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"ט מה"א:

סעיף קטן ב

ומ"ש ניזונות מנכסיו אחרי מותו כלומר אבל בחייו אינו חייב במזונותיהן מבואר שם במשנה ומיהו דוקא כשהן יותר על שש אבל פחות משש חייב לזונן מתקנת אושא כדאיתא בגמרא וכבר כתב כן רבינו לקמן בסימן זה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואע"פ שניזונת מן האחים מעשה ידיה ומציאתה לעצמה פלוגתא דאמוראי ר"פ נערה שנתפתתה (כתובות דף מג.) ופסק רב אשי הלכה כרב דאמר הכי:

סעיף קטן ד

ומ"ש בגרה הבת או נתארסה אפילו בקטנותה אין לה מזונות כן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל בפי"ט וכתב ה"ה אבל ר"ח פירש דדוקא ארוסה נערה הוא שאבדה מזונות משעת אירוסין לפי שאירוסיה אירוסין גמורים מדאורייתא אבל קטנה לא הפסידה באירוסין בלבד וזהו דעת בעל העיטור והרשב"א ז"ל והר"ן ג"כ כתב בשם ר"ח ובעל העיטור דדוקא כשאירסוה בנערותה אבל כשאירסוה בקטנותה לא דלאו כל כמינייהו לארסה כשהיא קטנה להפקיע מזונותיה והרשב"א הוסיף דמסתברא דאפילו אירסוה לדעתה לא הפסידה מזונותיה משום דאין מעשה קטנה כלום וכדתנן בפרק מציאת האשה (כתובות סח.) יתומה שהשיאוה אמה או אחיה לדעתה וכתבו לה במאה או בחמשים זוז וכו' ולפי טעמו ז"ל אפילו מחילה בפירוש לא מהניא וצ"ע בדין זה וכו' ומ"מ בתר תקנתא דתקון בתראי ז"ל שיהיו הבנות ניזונות מן המטלטלין מחלה בפירוש פשיטא דמהני עכ"ל: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה:

סעיף קטן ה

קטנה שהשיאוה האחים ומיאנה יש לה מזונות אירסה אביה ונתגרשה מן האירוסין ומת יש לה מזונות וכן נתאלמנה מן האירוסין אפילו היא שומרת יבם יש לה מזונות כך הוא הגירסא בספרי רבינו המדוייקים ודינים אלו בס"פ נערה שנתפתתה (צג:) בעו מרב ששת ממאנת יש לה מזונות או אין לה מזונות א"ל תניתוה אלמנה בבית אביה וגרושה בבית אביה ושומרת יבם בבית אביה יש לה מזונות ר"י אומר עודה בבית אביה יש לה מזונות אינה בבית אביה אין לה מזונות ר"י היינו ת"ק אלא לאו ממאנת א"ב דת"ק סבר אית לה ורבי יהודה סבר לית לה וידוע דהלכה כת"ק וכן פסקו הפוסקים ופירש"י ממאנת. יתומה שהשיאה אחיה ומיאנה בבעלה וחזרה אצלם יש לה מזונות עד שתבגר דאמרינן עקרתינהו לנשואי קמאי מעיקרן וה"ל כמי שלא נשאת: אלמנה בבית אביה. כלומר מן האירוסין דאי מן הנישואין לא אמרינן יש לה מזונות:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו ופירש א"א הרא"ש ז"ל דוקא נתאלמנה או נתגרשה בחיי אבוה וכו' כך פירש הר"ן ז"ל והרמב"ם בפי"ט סתם דבריו כלשון הברייתא וז"ל נשאת הבת ומיאנה או נתגרשה או נתאלמנה אפילו היא שומרת יבם הואיל וחזרה לבית אביה ועדיין לא בגרה ה"ז ניזונת מנכסי אביה עד שתבגר או עד שתתארס ב"ה ומ"מ בירר דבריו שאפילו בנשאה היא שנויה ברייתא זו ולהרא"ש דוקא בנתארסה הוא אבל לא בנשאת שמשנשאת שוב אין לה עסק עם אביה ולישנא דברייתא הכי דייקא דקתני לה בבית אביה והרמב"ם מפרש דהיינו לומר שחזרה לבית אביה כלומר שעדיין לא בגרה. וקודם לכן כתב בת הממאנת הרי היא כשאר הבנות ויש לה מזונות והשיגו עליו הראב"ד והר"ן ז"ל דכל זמן שהיא יכולה למאן א"א לה שתלד כדמוכח פ"ק דיבמות (יב:) וה"ה כתב ליישב זה אבל תמה עליו שמאחר שהממאנת אין לה עיקר כתובה מנין לו לרב ז"ל שיהיה לבתה מזונות שהם מתנאי כתובה וגם הר"ן תמה עליו מנין לו דין זה ועוד יש לתמוה עליו שכתב דאלמנה וגרושה מן הנישואין נמי ניזונת מנכסי אביה וא"כ היכי שייך למימר ממאנת א"ב דהשתא נשואה גמורה שנתאלמנה או נתגרשה ניזונת מנכסי אביה לדברי הכל ממאנת דעקרתינה לנשואי מעיקרן מיבעיא וי"ל דאלמנות וגירושין דע"כ באין מש"ה לדברי הכל ניזונת מנכסי אביה אבל ממאנת דמדעתה היא סבר ר"י דאינה ניזונת מנכסי אביה ופליגי רבנן עליה:

סעיף קטן ז

בת יבמה וכו' בכל הני מיבעיא ולא איפשיטא בס"פ נערה שנתפתתה שם עלו כל הני בעיי בתיקו וכתבו הפוסקים דכיון דספיקא דממונא הוא הוי קולא לנתבע ואין להם מזונות וכתב במישרים נכ"ג חי"ב שאם תפסה לא מפקינן מינה ומ"ש גבי בת יבמה

שאם אין לאחיו נכסים וכו' פשיטא שהבת ניזונת מנכסיו אחרי מותו כ"כ שם הרא"ש והר"ן ז"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש אבל אם יש לאחיו נכסים שלא חל חיוב כתובה על היבם היינו מאי דתנן כתובתה על נכסי בעלה הראשון ומיבעיא לן אי תנאי כתובה דילה נמי לאו על נכסיו הוא וכתבו הרא"ש והר"ן אבל יבמה עצמה ודאי יש לה מזונות אע"ג דאיכא נכסי מראשון דאפילו תימא דכתובתה על נכסי בעלה הראשון שפיר קרינן בה כל יומי מיגר אלמנותיך בביתי שהרי מחמתו היא אלמנה עכשיו וטעמא דאיבעיא לן בבת שנייה מפרש בגמרא (נד.) מי אמרינן כיון דלית לה כתובה לית לה מזוני או דילמא אמה דעבדא איסורא קנסוה רבנן איהי דלא עבדה איסורא לא קנסוה רבנן וטעמא דאיבעיא לן בבת אנוסה מפרש בגמרא דהיינו משום דקי"ל דיצא כסף קנסה בכתובתה כיון דלית לה כתובה לית לה מזוני או דילמא כתובה טעמא מאי משום שלא תהא קלה בעיניו להוציאה והא לא מצי מפיק לה כלום אבל שאר תנאי כתובה אית לה ואם כן אפילו בבת שנולדה לו מאנוסתו לאחר שנשאת איבעיא לן וכך הם דברי רבינו וה"ה וכן פירש"י אבל בבת ארוסה הא ודאי לא איבעיא לן אלא כשנולדה לו בעודה ארוסה דאילו בנולדה לו אחר שנשאת פשיטא דאית לה ומ"ש בד"א אחרי מותו אבל בחייו חייב לזונם מתקנת אושא עד שש שנים כ"כ הפוסקים ופשוט הוא ותקנה זו איתא בס"פ הנזכר:

סעיף קטן ט

כתב הרמב"ם פוסקין לבת מזונות כסות ומדור מנכסי אביה וכו' בפי"ט מהלכות אישות וכתב ה"ה דין הכסות מפורש בירושלמי ונזכר בהלכות יתבן בביתי ומתזנן מנכסי:

סעיף קטן י

ומ"ש ומוכרין למזון הבנות וכו' זהו מ"ש (כתובות פז:) למזוני מזבנינן בלא אכרזתא:

סעיף קטן יא

ומ"ש אלא שהאשה פוסקין לה לפי כבודה וכו' מפורש בירושלמי הבת לא עולה ולא יורדת ומ"ש ואין הבנות נשבעות פשוט הוא ומבואר בגמרא פרק מציאת האשה (כתובות סט:) וכ"כ ז"ל עכ"ל תניא בפרק מציאת האשה (כתובות דף סח) הבנות ניזונות ומתפרנסות מנכסי אביהן כיצד אין אומרין אילו אביהן היה קיים כך וכך היה נותן להם אלא שמין את הנכסים ונותנין להם ונראה דמכאן ג"כ למדה הרמב"ם מ"ש אלא שהאשה פוסקין לה לפי כבודה ולבת פוסקין לה דבר המספיק לה בלבד: כתב הרמב"ם בפי"ט מה"א המארס בת הניזונית מן האחין חייב במזונותיה משעת האירוסין שהרי אין לה מאחיה אלא עד שתתארס או עד שתבגר וזו אינה בוגרת כדי שתזון עצמה אלא

קטנה או נערה ואין אדם רוצה שתתבזה ארוסתו ותלך ותשאל על הפתחים וטעמו משום דאיבעיא לן בס"פ נערה שנתפתתה (כתובות דף נג:) ארוסה יש לה מזונות או לא ואיכא תרי לישני בגמרא וללישנא בתרא אית לה מזוני וכתבו הר"ן וה"ה שדברי הרמב"ם בהא כפירוש הנגיד ז"ל וכתב הר"ן ולפי זה איפשר דלית לה מזונות אלא עד שעת בגרות דלא מפסדה טפי אמטולתיה והר"ן כתב שהרי"ף מפרשה בארוסה שנתאלמנה וכגון שכתב להכתובה והגיע זמן בחיי הבעל ואע"ג דתנן דאלמנה מן האירוסין אין לה מזונות ההיא בשלא הגיע זמן אבל הגיע זמן בהדיא אשכחן בירושלמי ובתוספתא שניזונת היא לאחר מיתתו מנכסיו עכ"ל ורש"י מפרש לה ביתומה ארוסה שניזונת מן האחין וגורס בלישנא בתרא לית לה וכרב ואינו ענין לדינו של הרמב"ם ולא לדינו של הרי"ף וכ' הרא"ש שפירש"י עיקר ולפיכך השמיט רבינו דינים הללו:

סעיף קטן יב

מדינא דגמרא אין הבנות ניזונות אלא ממקרקעי בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נ:) מימרא דרב המנונא ומ"ש אבל מתקנת הגאונים שכתובה נגבית ממטלטלין גם הבנות ניזונות מהם כ"כ שם הרי"ף והרא"ש:

סעיף קטן יג

ומ"ש ואינן ניזונות אלא מבני חרי משנה פרק הנושא (כתובות דף קא:) ופרק הניזקין (גיטין דף מח:)

סעיף קטן יד

ומ"ש אבל אם מכר האב או נתן או אפי' הבנים אחר מותו אם מכרו או משכנו או נתנו אין ניזונת ממנו בפרק מציאת האשה (כתובות דף סט.) א"ר האחין שמכרו או משכנו אין מוציאין למזונות:

סעיף קטן טו

ומ"ש ואפילו קנו מיניה והיו בשעת קנין כגון שגירשה והיו לו בנות ממנה והחזירה וקנו מינה לפרנסן אפ"ה אינן ניזונות ממשעבדי וכו' בר"פ הנושא (כתובות דף קא:) תנן הנושא את האשה ופסקה עמו כדי שיזון את בתה ה' שנים ומת בנות ניזונות מנכסי בני חורין והיא ניזונת מנכסים משועבדים מפני שהיא כב"ח ומוקי לה בגמרא (קב:) כשקנו מידו ומשום הכי ניזונת מנכסים משועבדים א"ה בנות נמי בשקנו לזו ולא קנו לזו מאי פסקא איהי דהואי בשעת קנין מהני לה קנין בנות דלא היו בשעת קנין לא מהני לא קנין מי לא עסקינן דהואי בשעת קנין וה"ד כגון דגירשה ואהדרה אלא איהי דליתא בתנאי ב"ד מהני לה קנין בנות דאיתנהו בתנאי ב"ד לא מהני להו קנין מגרע גרעי אלא בנותיו היינו טעמא כיון דאיתנהו בתנאי ב"ד אימור צררי אתפסינהו ע"כ בגמרא ונתבארו דברי

רבינו: ב"ה ויש לדקדק דכיון דטעמא משום התפסת צררי ה"ל לרבינו לכתוב שישבעו הבנות ויזונו ממשעבדי וי"ל דאה"נ וממילא משמע שאם הן נערות שישבעו ומשום דקטנות לאו בנות שבועה הן לא חש רבינו להזכיר כן:

סעיף קטן טז

ומ"ש וגם ניחא ליה בהרווחה דידהו התוס' כתבו שם דצריכין להאי טעמא מדאמרינן פרק נערה (כתובות מג.) לענין הרווחה בתו עדיפא ליה כתוב בתשובות להרמב"ן סימן מ' אם אין הנכסים מספיקים אלא לכתובת אלמנה והניח בת קטנה אין הבת ניזונת מנכסיו שהרי הם משועבדים לכתובה ואפילו שיעבדם אחר שנולדה הבת ואפילו קנו מידו אחר שנולדה הבת והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן יז

ומ"ש אבל מבני חרי ניזונות אע"פ שגירשה ולא אמרינן כבר נתבטל תנאי ב"ד וכו' מבואר בגמרא שכתבתי בסמוך ומ"ש בשם הרמ"ה ב"ה ומ"ש דמעידנא דקנו מיניה גמר ומשעבד נפשיה ואם איתא דאתפסה צררי איבעי ליה למינקט שטרא מינה או למיכתב תברא עליה יש לתמוה עליו דא"כ אמאי חיישינן באלמנה דילמא אתפסה צררי הל"ל אם איתא דאתפסה צררי ה"ל למיכתב עליה תברא:

סעיף קטן יח

ומ"ש ומיהו זימנין דמשכח לה דמיתזני בנות ממשעבדי וכו' בד"א שנתן האב מתנת בריא אבל אם נתן מתנת ש"מ ניזונו' ממנו כ"כ הרמב"ם בפי"ט ונתן טעם הואיל ומתנת ש"מ אינו קונה אלא לאחר מיתה הרי המתנה וחיוב הנכסים בתנאים אלו באים כאחד וכתב ה"ה בהלכות פי"נ בארוכה גבי מה שאמרו השתא מגרע גרע בירושה דאורייתא אלמנתו ניזונת מנכסיו במתנה דרבנן לא כ"ש וכבר הסכימו האחרונים ז"ל לדברי ההלכה והם כדברי רבינו וכן הסכימו הרמב"ם והרשב"א ז"ל ושלא כדברי הראב"ד:

סעיף קטן יט

ומ"ש רבינו וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל בפרק י"נ:

סעיף קטן כ

מי שצוה בשעת מיתה אל יזונו בנותי מנכסי אין שומעין לו ברייתא בס"פ מציאת האשה (כתובות דף סח:):

סעיף קטן כא

ומ"ש ואם התנה בשעת נישואין שלא יזונו הוי בכלל תנאי שבממון וקיים שם כתבו הר"א והר"ן דרב האי גריס שומעין לו ומיירי בשהתנה בשעת נישואין שלא יהא לה תנאי כתובה שומעין לו דכל דבר שבממון תנאו קיים:

סעיף קטן כב

מי שמת והניח בנים ובנות אם הנכסים מרובים וכו' ברפ"ט דבתרא (דף קלט:) תנן מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובים הבנים יירשו והבנות יזונו ובזמן שהנכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים אדמון אומר בשביל שאני זכר הפסדתי אר"ג רואה אני את דברי אדמון ובגמרא שם וכמה מרובין אמר רב יהודה אמר רב כדי שיזונו מהם אלו ואלו י"ב חדש כי אמריתה קמיה דשמואל אמר זו דברי ר"ג ברבי אבל חכמים אומרים כדי שיזונו אלו ואלו עד שיבגרו איתמר נמי כי אתא רבין א"ר יוחנן כל שיזונו מהם אלו ואלו עד שיבגרו הן מרובין פחות מכן הרי אלו מועטין ואי ליכא לאלו ולאלו עד שיבגרו שקלי בנות לכולהו אלא אמר רבא מוציאין מזון לבנות עד שיבגרו והשאר לבנים ופירש"י עד שיבגרו שכך התנה להם אביהם עד דתיבגרן או תינסבן וכתב נמוקי יוסף בשם הריטב"א דבכלל מזונות הוי כסות ומלבוש שכן תנאי מזון האשה והבנות :

סעיף קטן כג

ומ"ש אם הנכסים מרובים וכו' שישארו הנכסים בחזקתן והם יפרנסו הבנות מתחת ידם וכו' עד ולהפריש להן חלקן כ"כ שם הרא"ש וטעמו מדאמרינן בנכסים מועטין מוציאין לבנות עד שיבגרו משמע דבנכסים מרובין אין מוציאין לבנות מזונות אלא הן ניזונות מתחת יד הבנים וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ט מהלכות אישות ומ"ש שרשב"ם פסק כאדמון והרי"ף כת"ק ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל הרא"ש בר"פ מי שמת פירשב"ם דהלכה כאדמון משום דאמרינן בפרק בתרא דכתובות (קט:) כל מקום שאמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו ורב אלפס פסק כת"ק משום דסוגיא דשמעתין פרק מי שמת כוותיה אזלא ושלא לסתור כלל דהתם איכא למימר דאדמון אינו אלא כמתמיה בעלמא ונראה לר"ג דבריו דיפה היה תמיה עכ"ל וכ"כ בפרק בתרא דכתובות וז"ל אע"ג דפסקינן לקמן כל מקום שאמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו מ"מ ר"ח והרי"ף ור"ת ז"ל פסקו דלית הלכתא בהך כוותיה דסוגיא דתלמודא דלא כוותיה בפרק נערה (כתובות מג.) ובפרק הנושא (כתובות קג.) ובפרק מי שמת והיה אומר ר"ת דאדמון לאו לפלוגי אחכמים הוא דאתא אלא אתמוהי בעלמא קמתמה וקאמר ר"ג יפה אמר אדמון שהיה מתמיה על דברי חכמים עד כאן לשונו וכן פסק הרמב"ם בפי"ט מהלכות אישות וכתב ה"ה שכן פסקו כל הגאונים ומ"ש בד"א במקרקעי אבל במטלטלי אם הנכסים מועטים יזונו אלו ואלו יחד עד שיכלו וכו' כ"כ שם הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר והשתא דכותבין בכל הכתובות שהוא משעבד מטלטלי אגב מקרקעי

איפשר דלענין מזון הבנות נמי דין מטלטלי כמקרקעי: ב"ה וכיוצא בזה כתבתי בסימן שקודם זה לענין כתובת בנין דכרין בשם הריב"ש:

סעיף קטן כד

ומ"ש ואם יש מטלטלי ומקרקעי והמקרקעי הם מועטים וכו' כ"כ שם הרא"ש בפרק מי שמת:

סעיף קטן כה

היו מרובין בשעת מיתה ונתמעטו כבר זכו בהם הבנים וכו' שם (דף קמ.) פשיטא מרובין ונתמעטו כבר זכו בהם יורשים ופירש"י בשעת מיתה היו מרובין ועכשיו הוקירו מזונות או נתקלקלו הנכסים ואין בהם כדי מזונות אלו ואלו עד שיבגרו: כבר זכו בהם יורשים. בשעת מיתת אביהם וקרינן בהו נכסים מרובין ויקחו הבנות חלקן המגיעין כפי שומא של שעת מיתת אביהן והבנים יקחו חלקן שהיה מגיעין באותה שעה וכל מה שחסרו הנכסים חסרו לבנות ולבנים לכל אחד לפי חלקו הראוי לו אבל הרא"ש כתב פשיטא מרובין ונתמעטו זכו בהן יורשים ויזונו יחדיו עד שיכלו הנכסים וכתב ה"ה אפילו נתמעטו קודם שיבואו לב"ד כיון שבשעת מיתה היו מרובין זכו הבנים:

סעיף קטן כו

ומ"ש וכן אם היו מועטין בשעת מיתה ונתרבו יש להם דין מרובין בעיא שם ופשטוה מדא"ר אסי א"ר יוחנן יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטים מה שמכרו מכרו ופירש"י וכיון שאם מכרו מכירתן מכירה ש"מ יש להם תפיסת יד בנכסים ואם נתרבו יש להם חלק בהם וזכותן בהן עומדת:

סעיף קטן כז

ומ"ש אפי' העמידו כבר בדין ופסקו להם ב"ד נכסים מועטים וכו' הרב המגיד כתב בפי"ט שנחלקו המפרשים בזה י"א דמועטים ונתרבו דוקא קודם שיבואו לב"ד אבל אחר שבאו וזיכו בהם ב"ד את הבנות אין לאחר מעשה ב"ד כלום וזהו דעת רש"י והרמב"ן ז"ל וי"מ שאפילו משבאו המזונות ביד בית דין והעמידום ביד אפוטרופא או ביד שליש למזונות הבנות אם נתרבו הבנים יורשים וזה דעת ר"י והרשב"א ז"ל ובסוף סימן זה כתב רבינו מחלוקת זה גבי יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטים ויש לתמוה עליו דכיון דהרא"ש הסכים לדעת רש"י וכמו שכתב הוא ז"ל שם למה סתם דבריו כאן היפך דעת הרא"ש:

סעיף קטן כח

ומ"ש רבינו ואפי' חזרו ונתמעטו אחר כך יש להם דין נכסים מרובים ונתמעטו וכו' היו מרובים ויש עליהם בעל חוב או חיוב מזונות בת אשתו וכו' שם איבעיא להו ב"ח מהו שימעט בנכסים בת אשתו מהו שתמעט בנכסים אלמנה מהו שתמעט בנכסים וכתבו

הרי"ף והרא"ש והני בעיי לא איפשיט' ולקולא עבדינן ולא ממעטי דנכסים בחזקת בנים קיימי ולא מפקינן מינייהו אלא בראיה: ב"ה וכ"פ הרמב"ם אלא שלא הזכיר דין אלמנה אם ממעטת וגם הרי"ף לא הזכיר ונראה שלא היה כתוב בנסחתם בגמרא אלמנה מהו שתמעט: וכתב עוד הרא"ש והא דלא איבעיא ליה בכתובת אלמנה אי ממעטת משום דפשיטא ליה כיון דבתנאי ב"ד אית לה דכמאן דגביא דמי וממעטת ותימא דאמאי לא מיבעיא ליה פרנסה מהו שתמעט אי בעינן שיהיו מרובין בלא עישור נכסים או דילמא אפ"ה נקראים מרובים ומסתברא כיון שלא הגיע זמנה לגבות לא ממעטת עכ"ל וכתב עוד ירושלמי הדא דאיתמר והוא שיהא מזון לאלו ולאלו יב"ח חוץ מכתובת אשה חוץ ממזון אלמנה חוץ מפרנסת בנות חוץ ממלוה בעדים חוץ ממלוה בשטר חוץ מקבורה משמע דפליגא אגמרא דידן דסלקא בתיקו עכ"ל: ב"ה וה"ה כתב בפי"ט בשם המפרשים שמזונות אלמנה ממעטים:

סעיף קטן כט

כתב הרמב"ם הניח אלמנה ובת וכו' בפרק י"ט מהלכות אישות והדין שם מימרא דרב אסי אמר ר' יוחנן:

סעיף קטן ל

ומ"ש שהרא"ש חולק על זה כבר נתבאר טעמו בסימן צ"ג: כתב הר"ן בס"פ מציאת האשה היכא דבת תובעת מזונות ואלמנה תובעת כתובה ואיכא מקרקעי דודאי אלמנה קודמת ואפי' היכא דאיכא מטלטלי דאין בהם דין קדימה אעפ"כ כתובה קודמת שזו וזו מתקנת האחרונים הוא שיש להם לגבות ממטלטלין כי תיקנו כעין דאורייתא תיקנו :

סעיף קטן לא

כתב הרמב"ם שמזונות הבת קודמת לכתובת בנין דכרין וכו' בפ' הנזכר:

סעיף קטן לב

היו הנכסים מועטים וקדמו ומכרוהו מכרם מכר ונדחו הבנות בפרק מי שמת (בבא בתרא קמ.) א"ר אסי אמר ר' יוחנן יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטים מה שמכרו מכרו:

סעיף קטן לג

ומ"ש בשם רבינו האי דניזונות מהדמים שקבלו מהקרקע ול"נ לא"א הרא"ש ז"ל וכו' הכל בפ' הנזכר בפסקי הרא"ש:

סעיף קטן לד

ומ"ש ופירש"י דוקא שמכרום קודם שהחזיקו ב"ד את הבנות וכו' בפרק הנושא (כתובות קג.) וכן פירש רשב"ם בפרק מי שמת והסכים שם הרא"ש לדעתיה:

סעיף קטן לה
ומ"ש שי"א שאפי' מכרו אחר שהחזיקו ב"ד בנכסים מכרן מכר כ"כ התוס' שם וכתב ה"ה בפי"ט שכן דעת רשב"ם ושדעת הרמב"ן כדעת רש"י ז"ל :

סעיף קטן לו
הניח בנות גדולות וקטנות אין אומרים יזונו הקטנות עד שיבגרו וכו' משנה בסוף פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קלט.):

סימן קיג

סעיף קטן א
מי שמת והניח בת להשיאה משיאין אותה מנכסיו וזה נקרא פרנסת הבת פשוט פרק מציאת האשה (כתובות דף סח.):

סעיף קטן ב
ומ"ש ואינו כשאר תנאי כתובה אלא תקנה שתקנו חכמים כן משמע שם וכן כתב הרמב"ם בפרק י"ט:

סעיף קטן ג
ומ"ש לפיכך אם צוה בשעת מיתתו אל יתפרנסו בנותי מנכסי שומעין לו ואם התנה בשעת נישואין שלא יתפרנסו בנותיו מנכסיו לפי' רבינו האי אין שומעין לו בס"פ מציאת האשה (שם:) א"ר הונא אמר ר' פרנסה אינה כתנאי כתובה כדתניא האומר אל יזונו בנותי מנכסי אין שומעין לו אל יתפרנסו בנותי מנכסי שומעין לו וכתב הרא"ש ורבינו האי גריס איפכא ומפרש כשהתנה בשעת נישואין שלא יהא לה תנאי כתובה שומעין לו דכל דבר שבממון תנאו קיים אבל פרנסה לאו מכח הכתובה היא באה אלא שתקנת חכמים שתקנו לבנות ישראל ונתנו להן חלק בממון אביהם להיות נושאות בו אין בידו להפקיע מה שזיכו להם חכמים ואע"ג דגלי דעתיה בשעת נישואין שאינו רוצה שינשאו בנותיו מנכסיו וקי"ל דבפרנסה שמין באב ה"מ כי גלי דעתיה בתר נישואין כשהשיא בנותיו או שראינו ותרנותו או קמצנותו או שצוה בשעת מיתה אבל גלוי דעתא בשעת נישואין לאו מילתא היא דאפשר שהיה בדעתו שלא לעשות חוב על בניו ועוד איפשר אח"כ שהיה רואה בנותיו שהגיעו לפירקן היה מרחם עליהן ומשיאן הלכך תנאי של שעת נישואין לא חשיב גילוי דעת עכ"ל ואפשר דלאו לרבינו האי בלחוד הוי דינא הכי אלא לכ"ע דהא כיון דפרנסה לאו מכח כתובה קא אתי אלא מתקנת חכמים כי התנו בשעת נישואין עם האשה מאי הוי והכל תלוי במה שאמר בשעת מיתה :

סעיף קטן ד
וכמה נותנין לפרנסתה רואים אם השיא שום בת בחייו וכו' שם במשנה לר' יהודה ואיפסקא הלכתא בגמרא כר' יהודה:

סעיף קטן ה
ומ"ש בשם הראב"ד אפי' לא הניח אלא שיעור מה שנתן לראשונה וכו':

סעיף קטן ו
ומ"ש ואם לא השיא שום אחת אומדין דעתו כמה היה נותן אילו היה חי וכו' שם אמר שמואל לפרנסה שמין באב ואוקימנא כר' יהודה דאמר אם השיא בת ראשונה ינתן לשנייה כדרך שנתן לראשונה ומפרש בגמרא דבין השיא בין לא השיא לעולם שמין באב והא דנקט השיא להודיעך כחם דרבנן דפליגי עליה אפי' בהשיא ומותיב בגמרא ארבא דאמר הלכה כר' יהודה מדתניא ר' אומר בת הניזונת מן האחין נוטלת עישור נכסים ואמר רבא הלכה כר' ומשני ל"ק הא דאמידניה הא דלא אמידניה ופירש"י הא דא"ר עישור נכסים בדלא אמידניה לאב לא גר בינינו ולא עמדנו על סוף דעתו אם וותרן אם קמצן:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואם היה עשיר והעני וכו' אומדין אותו כפי ממונו ודעתו האחרון וכשנותנים לפי אומד דעתן אין חילוק בין מקרקעי למטלטלי וכו' אבל כשאין יודעין לשער דעתו ונותנין לה עישור נכסים אין נותנין לה אלא מקרקעי אפי' לפי תקנת הגאונים וכו' בס"פ מציאת האשה (כתובות דף סט.) אסיקנא הלכתא ממקרקעי ולא ממטלטלין בין למזוני בין לכתובה בין לפרנסה וכתבו הרי"ף והרא"ש והאידנא תקינו רבנן דמתיבתא למיגבא כתובה ממטלטלי הלכך מזוני נמי ממטלטלי דקיי"ל תנאי כתובה ככתובה דמי אבל פרנסה דליתיה מתנאי כתובה כדקיימא קיימא וכתב עוד הרא"ש אבל היכא דהשיא האב בתו בחייו ונתן לה מטלטלי אזלינן בתר אומדן דעתיה ויהבינן נמי להא ממטלטלי והא דאמרינן פרנסה ממקרקעי לא בעי למימר שתטול רק עישור מן הקרקעות אלא עישור כל נכסים היא נוטלת שכן דרכם של ב"א שנותנין נדוניא לבנותיהם לפי עשרו הן ממקרקעי הן ממטלטלים אלא שחוב זה אינה גובה אלא ממקרקעי דומיא דגביית כתובה ומזוני עכ"ל וה"ה כתב בפ"כ הא דאמר רבא פרנסה ממקרקעי ולא ממטלטלי פירוש שאם היה לו מטלטלין וקרקעות אין המטלטלין נחשבים לכלום אלא הקרקעות ונוטלת העישור של קרקעות בקרקע וכן מתבאר בדברי רבינו במ"ש למטה או בעישור הקרקעות ודע שדעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל הוא שבזמן שנותנים פרנסה לבנות לפי אומדנתו של אב אין אומדין לפי הקרקעות שיש לו לבד אלא לפי מה שיש לו בין קרקע בין מטלטלי

הכל שוה וזהו שאמר בפרק נערה (נז.) רב זן מחיטי דעלייה ופירשו בגמרא דפרנסה הוה ומאי עלייה מעלייה דאב וכדשמואל דאמר לפרנסה שמין באב ואף דעת רבינו נראה כן ממה שלא הביא חילוק הקרקעות אלא בדין בעישור בלבד ולמטה ג"כ כתב או באומדן דעת האב או בעישור הקרקעות עכ"ל. והר"ן כתב בפרק מציאת האשה אהא דכתב הרי"ף אבל פרנסה דליתא מתנאי כתובה כדקיימא קיימא דוקא בדלא אמידניה אבל אמידניה אפילו ממקרקעי ובדלא אמידניה נמי משמע לי דשמין כל הנכסים אפילו המטלטלין וגובה עישורי ממקרקעי דודאי כי אמרינן בפרק נערה (כתובות נב:) באב גופיה ועד כמה עד עישור נכסי מעישור שבכל נכסיו קא אמרינן דאי זה טעם יש שנאמר כדי עישור קרקעותיו והרי הוא פורע במעות או במטלטלין אלא ודאי עישור שבכל הנכסים קאמר דאותו עישור הוא כחוב על היתומים אלא שאיני נגבה אלא מן הקרקע ולפיכך תמהני מהרמב"ם שכתב בפ"כ נותנין לה עישור הקרקעות עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש ואצטרובלי חשוב מקרקעי לגבות ממנו שם בגמרא ופירש"י אצטרובלי מושב אמת הרחיים כמות שהן ומקרקעי חשיב להו:

סעיף קטן ט

ומ"ש ושכירות הבתי' חשיב מקרקעי שם:

סעיף קטן י

ומ"ש ואפילו מה שעבר כגון אם השכיר בית לשנה ודר בו המוכר חצי שנה וכו' כ"כ שם התוספות והר"ן והרא"ש ז"ל וכ"כ ה"ה בפ"ב בשם הרשב"א:

סעיף קטן יא

ומ"ש ודוקא לגבות אינה נגבית אלא מקרקע אבל כששמין הנכסים לידע העישור שמין בין מקרקעי בין מטלטלי ומגבינן לה העישור ממקרקעי כבר נתבאר בסמוך : ומ"ש בשם ספר המצות שלתקנת הגאונים אף פרנסה נגבית ממטלטלי דברי ס"ה הם דברי התוספות שכתבו בפרק נערה שנתפתתה (כתובות נא.) נראה דבזמן הזה דכולהו גבי ממטלטלי כתובה ומזונות מתקנת הגאונים ופרנסה נמי אנן סהדי שכל בני אדם רגילין להשיא בנותיהן ממטלטלי וחשיב כמו באמידניה דפסק רבא כרבי יהודה ע"כ:

סעיף קטן יב

ומ"ש וא"א הרא"ש כתב כסברא ראשונה כבר נתבאר שכן דעת הרי"ף וכ"כ הרמב"ם בפ"ב ונ"ל שאיפשר שגם הם לא יחלקו על דברי התוספות שכתבתי בסמוך אלא שהם ז"ל כתבו דין התלמוד סתם :

סעיף קטן יג

יש מהגאונים שכתבו וכשנותנים לפי אומד דעתו נותנים לה כפי מה שישערו שהיה נותן בין להוסיף על עישור נכסים בין לגרוע ממנו וי"א שאין הולכין אחר אומד דעתו אלא לגרוע וכו' ב' סברות אלו כתב הרי"ף בפרק מציאת האשה ולא הכריע והרא"ש כתב טענות שתי הסברות וכתב שדעת התוס' נוטה לסברת האומרים שאין הולכין אחר אומד דעתו אלא לגרוע וכו' ובסוף דבריו כתב וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא לא מפקינן מיתמי טפי מעישור נכסים והר"ן ג"כ הסכים לדעת האומרים שאין הולכין אחר אומד אלא לגרוע וכו' וכן דעת מהרי"ק בשורש ע"ח אבל ה"ה כתב בפ"ב שדעת הרמב"ם והרבה מהגאונים כדברי האומרים שהולכין אחר האומד בין לגרוע מעישור בין להוסיף עליו ועיקר. וגם הר"ן כתב שכן דעת רש"י והראב"ד והרמב"ם ז"ל כתוב בתשובה להרמב"ן סימן מ"ו עישור נכסים שאמרו חכמים אינה נגבית עד שעת נישואין ועיין בדברי ה"ה שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן יד

אם יש בנות רבות להשיא נותנין לראשונה עישור נכסים וכו' בס"פ מציאת האשה (כתובות דף סח.) אמר רב בת הניזונת מן האחים נוטלת עישור נכסים אמרו לו לרבי מי שיש לו עשר בנות ובן אין לו לבן במקום בנות כלום אמר להם כך אני אומר ראשונה נוטלת עישור נכסים שנייה במה ששיירה שלישית במה ששיירה וחוזרות וחולקות בשוה כל חדא וחדא דנפשה שקלה ה"ח אם באו כולן לינשא כאחת חולקות בשוה ופירש"י כל חדא דנפשה שקלה. וחכמים תקנו להם נדונית נישואיהן עישור נכסים והנשאת ראשון ראשון זכתה בעישור שבפניה ולמה יחזרו ויחלקו עישורים בשוה: אם באו כולן לינשא כאחת חוזרות וחולקות בשוה שאין כאן קודמת לזכות הלכך בשביל הראוי לישאר לפני הבן נוטל' הא' עישור והשנייה במה ששיירה וכן כולם והמותר לבן אם היו ק' מנים הא' נוטלת י' מנים וב' ט' והג' ח' ועישור של מנה וכן כולם כדי לברר ירושת הבן והן חוזרות וחולקות עישוריהן בשוה. וכתב ה"ה בפרק ב' מתבאר מכאן שאין הבת נוטלת פרנסה אלא לזמן נישואיה וכתב הרשב"א מסתברא דכל היכא דאזלינן בתר אומד האב אע"פ שאין מוציאין עד שעת נישואין מעכשיו אומדין הדעת לפי הנכסים שנשארו ממנו ופוסקין לה ב"ד מה שראוי ליטול ונטלתו בשעת נישואיה עכ"ל והר"ן כתב בפרק מציאת האשה על זה תמהני אם הדין כן כי לא אמידניה נמי למה אין עושין כן כדי לידע שיעור הנכסים ואיפשר שהוא סובר דבלא אמידניה אין נותנין לה אלא עישור הקרקעות ולפיכך אין צורך לפסוק לה בשעת מיתה שהקרקעות ידועים הם ואם

מכרו אחיה הא קי"ל דמוציאין לפרנסה אבל לפי דעתי אע"פ שאין הפרנסה נגבית אלא מן הקרקעות מ"מ גובה הוא מהם כדי עישור כל נכסיו ואפילו כנגד מטלטלין עכ"ל:

סעיף קטן טו

הבת לגבי עישור נכסים חשובה כב"ח של האחין לפיכך נוטלת מהן מהבינונית בלא שבועה וכו' מן הראוי (וכ"כ המרדכי שגובה מן הראוי) כגון אם מת אביה בחיי זקנה ולא היו נכסים לאביה וכו' יכולין ליתן לה אי זה קרקע בינונית שירצו ולסלקה בזוזי אבל אם מתו אחיה קודם שנטלה עישור נכסים אינה גובה בינונית אלא מזיבורית ובשבועה בס"פ מציאת אשה (כתובות דף סט.) אמרינן דבת ב"ח הויא ומצוה לסלוקה בזוזי והשתא דאמרת ב"ח הויא דאבא או דאחי למאי נ"מ למיגבה לבינונית שלא בשבועה וזיבורית בשבועה ופירש"י אי ב"ח דאבא הויא אינה גובה אלא מזיבורית ואינה נפרעת אלא בשבועה שלא נטלה מנכסים הללו דקי"ל אין נפרעין מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית ואין נפרעין מהם אלא בשבועה ואי ב"ח שלהם אין כאן בא ליפרע מנכסי יתומים וכ' הרא"ש וה"ה דנ"מ לגבות מן הראוי ת"ש דרבינא אגבי' לברתיה דרב אשי ממר בר רב אשי בינונית ושלא בשבועה מבריה דרב סמא בריה דרב אשי זיבורית בשבועה ופירש רש"י רב אשי מת ומת רב סמא בנו בחייו וכשבאה בתו ליפרע נטלה מחלקו של מר בר רב אשי שהיה קיים בינונית שלא בשבועה אלמא ב"ח דאחי היא ומבריה דרב סמא זיבורית לפי שבעלת חוב של אביו היתה שהיה אחיה:

סעיף קטן טז

מכרו אחיה או משכנו אחיה אחר מיתת אביהם טורפת מהלקוחות שם תנא ליה רב לרבי האחים ששיעבדו מהו אמר בין מכרו בין משכנו מוציאין לפרנסה ואין מוציאין למזונות ואע"ג דרבי יוחנן פליג התם פסקו הפוסקים כרב וכתב ה"ה בפ"ב בשם הרשב"א שכמו שאינן מוציאות מן היתומים בשבועה כך אין מוציאין מן המשועבדין אלא בשבועה כשאר ב"ח הבאים לטרוף ממשעבדי:

סעיף קטן יז

השיאוה האחין ולא נתנו לה פרנסתה או שלא נתנו לה כראוי לה יכולה להוציא מהם כשתגדיל פרנסה הראוי לה וכו' משנה שם (דף סח.):

סעיף קטן יח

ומ"ש אפילו לא מיחתה בשעת נישואין וכו' וגם לא פסקו שיתנו עוד לה מזונות בד"א כשנשאת ועודה קטנה וכו' שם ת"ר הבנות בין בגרו עד שלא נישאו ובין נישאו עד שלא בגרו איבדו מזונותיהן ולא איבדו פרנסתן דברי רבי ואף על גב דפליג התם רשב"א פסק רב נחמן הלכה כרבי איתיביה רבא לרב נחמן יתומה שהשיאתה אמה או אחיה לדעתה

וכתבו לה בק' או בנ' זוז יכולה הוא משתגדיל להוציא מידם מה שראוי ליתן לה טעמא דקטנה הא גדולה ויתרה ל"ק הא דמחאי הא דלא מחאי ה"נ מסתברא דא"כ קשיא דרבי ארבי דתניא רבי אומר בת הניזונת מן האחים נוטלת עישור נכסים ניזונת אין שאינה ניזונת לא אלא לאו ש"מ הא דמחאי הא דלא מחאי ש"מ א"ל רבינא לרבא אמר לן רב אדא בר אהבה משמך בגרה אינה צריכה למחות נישאת אינה צריכה למחות בגרה ונשאת צריכה למחות ומי אמר רבא הכי והא אותביה רבא לר"נ יתומה ושני ליה הא דמחאי הא דלא מחאי ל"ק הא דמיתזנא מינייהו הא דלא קמיתזנא מינייהו ופירש"י הא דמחאי. הא דאמר רבי לא איבדו וא"ר הונא הלכתא כוותיה בשמיחתה על מותר עישור והא דקתני מתני' גדולה ויתרה בשלא מיחתה: ניזונת אין. אם באה לינשא בעודה ניזונת דהיינו בקטנות או בנערות אינה צריכה למחות שאפי' לא מיחה לא איבדה עישור נכסים. ושני ליה דהא דתני גדולה ויתרה בדלא מחאי אלמא נישאת בנערות ולא מיחתה אע"פ שאינה בוגרת ויתירה ואת אמרת נישאת אינה צריכה למחות ואפילו נערה. הא דאמר רבא נישאת בנערו' אינה צריכה למחות כגון דקמיתזנא מינייהו לאחר שנישאת משום דקא מתזנא מינייהו הוא דקא שתקה ולא מחלה על פרנסתה והא דקתני הא גדולה ויתרה דלא קא מיתזנא עכ"ל וכתב הר"ן דהא דאמרי' דכי מיתזנא מינייהו אינה צריכה למחות היינו דוקא בשידעה בשעת נישואין שהם יזונו אותה ואפ"ה בגרה ונישאת צריכה למחות וכתבו הרי"ף והרא"ש שמעי' השתא מכל הני שמעתתא דהיכא דבגרן או אנסיבן אי מיתזנן מינייהו אית להו פרנסה אע"ג דלא מחאי ואי לא מיתזנן מינייהו צריכי למחויי ואי לא מחאו לית להו פרנסה ואי לא בגרן ולא אנסיבן אע"ג דלא מיתזנן מינייהו אית להו פרנסה ולא צריכי למחויי ואי בגרן ואנסיבן אע"ג דמיתזנן מינייהו צריכי למחויי ואי לא מחאן לית להו פרנסה עכ"ל:

סעיף קטן יט

והשתא מ"ש בד"א בשנשאת ועודה קטנה היינו מתני' דיכולה משתגדיל להוציא מידם דבכל גוונא היא ואפי' לא מחאי משום דקטנה לאו בת מחאה היא וכמ"ש הרמב"ם בפ"ב וכתב שם ה"ה בשם הרשב"א דאע"פ שגדלה משנישאת ולא תבעה לאחר גדלות מיד לא איבדה לעולם לפי שכל שלא איבדה אותה בשעת נישואין שוב אינה צריכה למחות וברור הוא וכ"נ מדעת רבינו עכ"ל:

סעיף קטן כ

ומ"ש אבל נישאת נערה ולא נתנו לה פרנסתה אם לא מחתה וגם לא פסקו ליתן לה עוד מזונות כלומר שאינם זנים אותה עוד איבדה פרנסתה וכו' היינו דא"ר אדא בר אהבה משמיה דרבא נישאת אינה צריכה למחות וע"כ בנערה איירי דאי קטנה לאו בת מחאה

היא ואוקימנא בדקא מיתזנא מינייהו לאחר שנישאת אבל לא קא מיתזנא מינייהו צריכה למחות:

סעיף קטן כא

ומ"ש ואם בגרה ואח"כ נישאת אפי' אם יפסקו ליתן לה מזונות איבדה פרנסתה אלא א"כ מיחתה היינו נמי דא"ר אדא בר אהבה בגרה ונישאת צריכה למחות ואפי' בדמיתזנא מינייהו מיירי דהא רישא דמילתיה אוקימנא בדקא מיתזנא מינייהו. ומ"ש וכן נמי מיד כשבגרה אפי' לא נישאת איבדה פרנסתה אא"כ מחתה או שפסקו ליתן לה עוד מזונות היינו נמי דא"ר אדא בא אהבה בגרה אינה צריכה למחות ואוקימנא לה בדקא מיתזנא מינייהו הא לאו הכי צריכה למחות:

סעיף קטן כב

ומ"ש ומיהו במחאה לחוד סגי אפי' אין פוסקין ליתן לה עוד מזונות כלומר אפילו אין זנין אותה עוד פשוט הוא דהיינו דת"ר הבנות בין בגרו עד שלא נשאו ובין נשאו עד שלא בגרו לא איבדו פרנסתן ואוקימנא בדמחאי עיין שם במרדכי: וכתב הר"ן בשם הרא"ש גבי בגרן ואינסיבן דאף ע"ג דמיתזנא מינייהו צריכא למחות דאם מיחה בבגרות צריכה למחות בנישואין ואם לא מיחתה הפסידה (יא.). וכ"ע דכי אמרינן דבגרה ונישאת צריכה למחות אפי' במיתזנא מינייהו דוקא בגרה ונישאת אבל נישאת ואח"כ בגרה לא דבגר דבתר נישואין לאו כלום הוא עכ"ל והכי דייק לשון רבינו שכתב ואם בגרה ואח"כ נישאת והרמב"ם כתב בפ"ב כלשון הזה נישאת הבת אחר שגדלה בין נערה בין בוגרת ולא תבעה פרנסתה אבדה פרנסתה ואם מיחתה בשעת נישואיה ה"ז מוציאה את הראוי לה כל זמן שתרצה בגרה ועודה בבית אביה בין שבגרה אחרי מותו בין שהניחה בוגרת אם פסקו האחין מלתת מזונותיה שהרי אין לה מזונות כמו שביארנו ושתקה ולא תבעה איבדה פרנסתה לא פסקו האחים מזונותיה וזנו אותה בבגר אע"פ שלא מחתה לא איבדה פרנסתה כל זמן שהם זנין אותה שיש לה לטעון מפני שהם זנין אותה אע"פ שאינם חייבים והיא עדיין לא נישאת מפני זה לא תבעה פרנסתה וכתב ה"ה שעולה מסוגיית הגמרא שאם אינה ניזונת מהם אם נישאת בנערות או היתה בוגרת אע"פ שלא נישאת צריכה למחות ואם לא מחתה איבדה פרנסתה זהו מבואר בדברי רבינו היתה ניזונת מהם ובגרה ונישאת דאיכא תרתי ולא מחתה אבדה פרנסתה וזה מתבאר במה שאמר והיא עדיין לא נישאת בגרה ולא נישאת אינה צריכה למחות כיון שניזונת וזה מבואר בדברי רבינו נישאת בנערות ולא בגרה אינה צריכה למחות כיון שניזונת מהם ופירש"י שניזונת אחר נישואיה מן האחים וחילוק זה לא נתבאר בדברי רבינו ואולי יש לו בזה דעת אחרת עכ"ל והר"ן כתב יש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפ"ב נישאת הבת

ולא מיחתה איבדה פרנסתה ולא חילק בין מיתזנא ללא מיתזנא עכ"ל ול"נ שהרמב"ם סמך על מ"ש גבי בגרה שאם האחים זנין אותה בבוגרת אע"פ שלא מחתה לא איבדה פרנסתה כל זמן שזנין אותה וממילא משמע דה"ה לנישאת קודם שבגרה שאם זנין אותה אחר נישואיה לא איבדה:

סעיף קטן כג
וכתב הרמ"ה דאירוסין בנערות חשיבי כנישואין וכו':

סעיף קטן כד
ומ"ש ואין נראה כן דעת התוספות:

סעיף קטן כה
כתב ה"ר יונה הא דבוגרת לא הפסידה עישור נכסים אם מחתה היינו דוקא שבגרה אחרי מות האב אבל אם בגרה בחיי האב אין האחין חייבים להשיאה וכו' כך כתב הרא"ש בפרק מציאת האשה שמצא כתוב בשם ה"ר יונה:

סעיף קטן כו
ומ"ש רבינו שהרמב"ם חולק מבואר בלשונו שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן כז
ומ"ש שהרא"ש כתב בתשובה כדברי ה"ר יונה:

סעיף קטן כח
מי שמת והניח ב' בנות ובן ונטלה הראשונה עישור נכסים ולא הספיקה השנייה ליטול עישור נכסים עד שמת הבן קאמר ר' יוחנן הפסידה עישור שלה ור' חנינא אומר גם היא נוטל' העישור שלה ואח"כ יחלקו בס"פ מציאת האשה (כתובות דף סט.) וכתב הרי"ף מסתברא לן דהלכה כר' יוחנן משום דרב אשי דהוא בתרא ס"ל כוותיה אבל בירושלמי פסק כר' חנינא וכתב הרא"ש על זה וכיון דבירושלמי פסק בהדיא כר' חנינא עבדינן כוותיה ורב אשי שקיל וטרי ולא משום דס"ל כר' יוחנן וכתבו הר"ן וה"ה שגם הרשב"א הסכים לפסוק הלכה כר' חנינא כדברי הירושלמי אבל הרמב"ם בפ"כ פסק כר' יוחנן ומפרש בגמרא טעמא דר' יוחנן משום דאיכא רווח ביתא כלומר שהרי נשתכרה הרבה שנוטלת חצי הירושה וכתב הר"ן נסתפקו התוספות היכא שמת הבן ונשארו עשר בנות שלא נשאו דהכא ליכא רווח ביתא שאפי' בתורת ירושה לא תטול אחת יותר מעישור מ"מ משמע דהיכא דשעבד הבן נוטלת עישור שאילו נדון אותה יורשת לא תטול כלום ומדין עישור מוציאין לפרנסה ונמצא שאין בירושה ריוח אלא הפסד:

סעיף קטן כט
כתב הר"י קרקוש"א אי איכא אלמנה ובת וכו' אלמנה קודמת וכו' כ"פ הר"ן בפרק מציאת האשה וכתב עוד והא דגרסינן בירושלמי פרק מי שהיה נשוי פרנסה וכתובה פרנסה

קודמת ההיא בכתובת בנין דיכרין מיירי משום דשויוה רבנן כירושה וכשם שנוטלת במקום בנים כך נוטלת במקום כתובת בנין דיכרין עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפרק כ' וז"ל מי שמת והניח אלמנה ובת כבר ביארנו שמזונות האלמנה קודמין למזונות הבת וכן אם נישאת הבת אינה נוטלת עישור נכסים מפני מזונות האלמנה ואפי' מתה הבת אחר שנישאת אין הבעל יורש פרנסה הראויה לינתן לה שהרי הנכסים כולם בחזקת אלמנה שתהא ניזונת מהם וכתב ה"ה מי שמת והניח וכו' פרק יש נוחלין מי שמת והניח אלמנה ובת וכו' ואמרו שם דשויוה רבנן כאן לבעל בנכסי אשתו כיורש ולא כלוקח מפני שלא תפסיד האלמנה שאם היה כלוקח הא קי"ל אין מוציאין למזון האשה מנכסים משועבדים ודע שכ"ש אם האלמנה תובעת כתובתה שהיא דוחה מזון הבת ופרנסתה בין מקרקע כדין התלמוד בין ממטלטלין מתקנת הגאונים ז"ל שהרי כתוב טורפת מן המשועבדים ואפילו שעבדם האב וכ"כ ז"ל ופשוט הוא עכ"ל :

סעיף קטן ל

לא תקנו פרנסה לבת אלא במקום בן אבל אם לא הניח אלא בנות לא תקנו אלא יחלקו הכל בשוה ואפי' נישאו הגדולות בחיי אביהן וכו' עד סוף הסי' משנה וגמ' בס"פ י"נ (דף קלט.):

סימן קיד

סעיף קטן א

כל אלו הדברים אינו חייב אלא בבת אשתו שילדה לו אבל אם יש לה בת מאיש אחר אינו חייב לה כלום אלא מה שהתנה עמו דתנן הנושא את האשה וכו' משנה זו ברפי"ב דכתובות (דף קא:) ולא ידעתי למה הוצרך רבינו להאריך בזה דמהיכא תיסק אדעתין שיתחייב לבת אשתו שום דבר:

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרמב"ם דדוקא שהתנתה עמו בשעת קידושין וכו' בפי"ג מה"א כתב כן וטעמו משום דס"ל ז"ל שאין אדם מחייב עצמו בדבר שאינו קצוב וכך מבואר בדבריו פרק י"א מהלכות מכירה שכתב וז"ל חייב עצמו בדבר שאינו קצוב כגון שאמר הריני חייב לזון אותך או לכסות ה' שנים אע"פ שקנו מידו לא נשתעבד שזו כמו מתנה היא ואין כאן דבר ידוע ומצוי שנתנו במתנה וכן הורו רבותי ומפני מה הפוסק עם אשתו שיהא זן את בתה חייב לזונה מפני שפסק בשעת נישואין והדבר דומה לדברים הנקנים באמירה עכ"ל והראב"ד כתב על הוראת רבותיו שלא ידע מאין הורו כן דהא בגמרא משמע איפכא וה"ה דחה ראייתו ומ"מ כתב שאינו יודע מקום להוראה זו ושדעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל בתשובותיהם כדעת הראב"ד ואני כתבתי בביאורי להרמב"ם פי"א מהל'

מכירה ובביאורי לח"מ סימן ס' טעם להוראה זו ומ"מ קשה בדברי הרמב"ם שבפ' כ"ג מה"א כתב הנושא את האשה ופסקה עמו שיזון את בתה כך וכך שנים חייב לזונה אותם השנים שקיבל עליו והוא שיתנו על דבר זה בשעת הקידושין אבל שלא בשעת הקידושין עד שיקנו מידו או עד שיכתוב בשטר וכיוצא בו דמשמע בהדיא דכל שקנו מידו אפי' שלא בשעת הקידושין חייב ובפי"א מהלכו' מכירה כתב שהמחייב את עצמו לזון כך וכך שנים אע"פ שקנו מידו אינו משועבד אם לא שפסק בשעת נישואין וי"ל דכשהיא בשעת קידושין באמיר' בעלמא סגי וכדרב גידל וכשהיא שלא בשע' קידושין כלומר שכבר עברו הקידושין אבל לא נשאו עדיין מתוך שהוא על עסקי הנישואין מהני התנאי דכיון שעדיין לא נשאה שייך קצת לומר מגו דמחתני אהדדי גמרי ומקני ומתוך שכבר קדש לא דמי לענין נישואין ולכך צריך קנין או כתיבה וזהו שכתב בה' מכירה ומפני מה הפוסק דבר עם אשתו וכו' כלומר פוסק לזון את בת אשתו אפילו בקנין מפני מה הוא חייב לזונה מפני שפסק בשעת נישואין והדבר דומה לדברים הנקני' באמירה כלומר אע"פ שאינם נקנין באמירה אבל הם דומים להם מתוך שעדיין לא נישאת. ועי"ל דג' חילוקים בדבר לחבירו אפילו בקנין לא מהני אבל לבת אשתו אם קיבל עליו לזונה בשעת קידושין או נישואין סגי באמירה בעלמא ושלא בשעת קידושין ונישואין בקנין מהני ועי"ל דכי אמרינן שהדברים הללו נקנין באמירה היינו דוקא בשעמדו וקדשו מתוך הדברים אבל כשלא עמדו וקדשו מתוך הדברים מתוך שעסוקין בענין נישואין ועדיין לא נשאה מהני קנין:

סעיף קטן ג

וצריך לזונה ה' שנים הראשונים שאחר הנישואין בין אם המזונות ביוקר או בזול לא זנה בהם והוזלו המזונות וכו' עד אין נותן לה אלא כדמי הזול הכל ירושלמי כתבוהו הרא"ש והר"ן ז"ל בר"פ הנושא וכתב הרא"ש דטעמא דבסיפא אף ע"פ שעיכב הוא אינו נותן אלא כדמי הזול מפני שאינו חייב לשלם אלא כעין שגזל דהיינו אותם שנים שהיה בזול וכתב הרשב"א בתשובה שדינים אלו שוים במקבל עליו לזון את חבירו ה' שנים כמו במקבל עליו לזון את בת אשתו וכתב עוד בתשובה כל שמקבל עליו לזון או שמזכה לאיש בנכסיו מזונו' סתם כל זמן שצריך מזונו' משמע וכמי שאסר על עצמו סתם שלא יאכל מן המינים שאסור בהם לעולם וכדאמרינן בפרק ד' נדרים (נדרים כח.) אמתני' דנודרין להרגין כיון דאמר יאסרו כל פירות העולם עלי איתסר כל פירי דעלמא עילויה ופרקינן דאמר היום אלמא כל סתם כלעולם דמי והרא"ש בתשו' כלל ששי סימן צ"ד כתב שהמקבל עליו לזון את חבירו בסתם או יתן ק"ו זהובים לשנה בשנה אחד יפטר מנדרו:

סעיף קטן ד
ומעשה ידיה שלה אף ע"פ שזנה ירושלמי כתבה הרא"ש שם והריב"ש בתשו' סימן ת"פ כתבו בשם התוס' ונתן טעם לדבר ומסיים בה בירושלמי הפוסק לזון כלתו מעשה ידיה של בנו:

סעיף קטן ה
ואם האם פוטרת אותו מלזונה אחר שפסקה עמו לזונה אין שומעין לה וכו' ג"ז תוספתא כתבה הרא"ש שם:

סעיף קטן ו
מת הבעל הבת מוציאה מזונותיה מנכסים משועבדים כשאר ב"ח משנה שם ומ"ש ודוקא שקנו מידו או שחייב עצמו במזונותיה בשטר אבל אם פסקו בשעת קידושין ולא היה שם קנין הן הן הדברים שלא ניתנו ליכתב ואינה ניזונת ממשועבדים כ"כ הרמב"ם בפכ"ג מה' אישות וטעמו מדגרסינן בפ' הנושא (כתובות דף קב.) א"ל רבינא לרב אשי דברים הללו ניתנו ליכתב או לא ניתנו ליכתב א"ל לא ניתנו ליכתב ואותבינן עליה מדתנן שאם מת היא ניזונת מנכסים ממשועבדים מפני שהיא כב"ח ושני הב"ע בשקנו מידו והוא ז"ל מפרש כדכתב הר"ן דמשמע מדברי הרי"ף דהכי בעא מיניה דברים הללו ניתנו ליכתב שאם נכתבו תורת שטר עליהם לגבותם ממשעבדי או לא א"ל לא ניתנו ליכתב שאפי' נכתבו אין כתיבתו עושה שטר לגבות ממשעבדי שלא עלה על דעתם להשתעבד משום הנאת איחתוני אלא אצל בני חרי ולא אצל משעבדי:

סעיף קטן ז
מתה הבת אין יורשיה יורשין מזונותיה כ"כ שם הרא"ש בשם הירושלמי וקאמר בירושלמי חלתה כמי שנשאת כלומר וחייב ליתן לה מזונותיה כבריאה:

סעיף קטן ח
נתגרשה בתוך הזמן שקבל לזון את הבת לא יוכל לומר כשתבא הבת אתן לה מזונות וכולי משנה שם:

סעיף קטן ט
ומ"ש נותן לה מזונות משלם ולא לפי ברכת הבית כ"כ שם הרא"ש וכ"כ הר"ן בשם הרשב"א כ"כ המרדכי בשם רבינו ברוך ונתן טעם לדבר ודחה דברי האומר דאינו נותן אלא לפי ברכת הבית:

סעיף קטן י
נשאת לאחר ופסקה גם עמו שיזון את בתה אחד זנה ואחד נותן לה דמי מזונות שם. במשנה:

סעיף קטן יא
ומ"ש משלם כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן יב
ואם גירשה גם הב' ושניהם חייבים במזונותיה וכו' כתב הרמ"ה שהדבר תלוי בה וכולי וכן מסתבר לא"א הרא"ש ז"ל בפסקי הרא"ש בפרק הנזכר אלא שבפסקים שבידינו חסר הא דאם היא חרשת וכו':

סעיף קטן יג
נשאת הבת תוך הזמן הבעל חייב במזונותיה והשנייה כל אחד ואחד נותן לה וכולי שם במשנה:

סעיף קטן יד
כתב לה אני אזון את בתך כל זמן שאת עמי אינו חייב עוד לזונה אין לשון זה מכוון דאי אנתגרשה האם קאי וכדתנן הפקחין היה כותבין ע"מ שאזון את בתה ה' שנים כ"ז שאת עמי כלומר ואז אם היה מגרש את האם היה נפטר ממזונות הבת א"כ מאי וכן אם נתגרשה דכתב בתר הכי דמשמע דעד השתא לאו בנתגרשה עסקינן ואיפשר שיש כאן חסרון וכך צריך להגיה כתב לה אני אזון בתך כל זמן שאת עמי מתה אינו חייב עוד לזונה והשתא אתי שפיר לישנא דוכן אם נתגרשה דכתב בתר הכי וכן מצאתי בספר מדוייק:

סעיף קטן טו
ומ"ש שאם נתגרשה אפי' חזר ונשאה אינו חייב משום דכ"ז שאת עמי מאלו הנישואין משמע כ"כ שם הרא"ש ז"ל:

סעיף קטן טז
כתב הרמ"ה שאלו המזונות שנותן לה אינו נותן לה אלא כזן את אשתו ע"י שליש וכו' עד סוף הסי' הכל בפסקי הרא"ש פרק הנושא ואיני יודע למה כתב הרא"ש על דברי הרמ"ה ולא נהירא דהרמ"ה לא איירי במאכילה על שלחנו אלא במספק לה מזונות ודברים נכונים הם וכבר נתבאר בסימן קי"ב לגבי מזונות בתו שאין פוסקין לה אלא דבר המספיק לה בלבד ולא לפי כבודה שלא אמרו כן אלא באשתו בלבד ולא בבתו ומיהו באוכלת על שלחנו דברי הרא"ש דברי טעם הם : כתב הרשב"א בתשובה ששאלת אם יש בכלל המזונות מלבושים משמו של רבינו האי אמרו שהמלבושים וצרכי הנישואין בכלל המזונות וריב"ם כתב שאין בכלל המזונות אלא מאכל ומשקה אבל מלבושים ונדוניא פרנסה מיקרו ומסתברא שהמלבושים ג"כ בכלל מזונות הם כמו ששנינו ואת תהא יתבא בביתי ומיתזנא מנכסי וכו' ואלמנה ודאי יש לה מלבושים בנכסי בעלה מתנאי זה אבל כשבאים חכמים לחלק בין דין המאכל והמשתה לדין הפרנסה קורים לאלו מזונות ולאלו פרנסה ואלא מיהו במי שבא לחייב עצמו מדעתו שלא מתנאי ב"ד אין דנין ומוציאין

לבעל השטר המלבושים מחמת מזונות סתם עד שיפרש אזון ואפרנס דיד בעל השטר על התחתונה וכיון שלעתים אינם כוללים אותם בכלל המזונות ועוד שאינם בכלל מזונות בלשון ב"א לפיכך מי שבא להוציא עליו הראיה וזהו שנהגו עכשיו לכתוב בכתובות ואזון ואפרנס יתיכי עכ"ל :

סימן קטו

סעיף קטן א

אלו יוצאות בלא כתובה העוברת על דת משה ויהודית ואי זו היא דת משה מאכילתו שאינו מעושר משנה בפרק המדיר (כתובות דף עב) וז"ל והרמב"ם בפכ"ד או שהאכילה את בעלה דברים האסורים אצ"ל שקצים ורמשים ונבלות אלא דברים שאינם מעושרים: ומ"ש או אחד מכל האיסורים כגון דם או חלב שהכשילתו ואכלו על פיה כ"כ בשם הרא"ש:

סעיף קטן ב

ומ"ש ונודע לו אח"כ כגון שאמרה פלוני החכם תקן לי הכרי הזה וכו' שם בגמרא אהא דתנן מאכילתו שאינו מעושר ה"ד אי דידע נפרוש אי דלא ידע מנא ידע לא צריכא דאמרה ליה פלוני כהן תקן לי את הכרי הזה ואזל שייליה ואישתכח שקרא וכן אמר במשמשתו נדה ובלא קוצה לו חלה:

סעיף קטן ג

ומ"ש ודוקא שהוכחשה בעדים כ"כ שם הרא"ש בשם הירושלמי וכתב דטעמא דמסתבר הוא דא"א להפקיע ממונא אלא בעדים וכן כתב הר"ן בשם הרשב"א וכתב עוד אבל מדברי הרמב"ן נראה שהכהן והחכם נאמן:

סעיף קטן ד

ומ"ש ודוקא שהכשילתו ואכל על פיה אבל אם רצתה להאכילו דבר איסור ונודע לו ופירש לא איבדה כתובתה כן פירש הרא"ש ז"ל שם אהא דאמרינן אי דידע נפרוש וא"ת אין ידע ודאי ופירש אבל היא היתה רוצה להאכילו שלא היתה סבורה שהוא יודע הלכך יוצאת שלא בכתובה כי תאכילנו פעם אחרת כשלא ידע וי"ל דרצתה להאכילו ולא האכילתו אינה יוצאת שלא בכתובה דמציא אמרה משחק הייתי בך וכשהיית בא לאכול הייתי מונעך עכ"ל וכ"כ הר"ן ושלא כדברי הרא"ה שכתב דאפילו נתכוונה להאכילו מפסדת כתובתה והכא לישנא דהאכילתו קא דייק וכתב עוד הר"ן והא דלא אוקמה במודה כתב הראב"ד ז"ל משום דאינה נאמנת דאין אדם משים עצמו רשע ול"נ דלהפסידה כתובתה ודאי נאמנת דהודאת בעל דין כק' עדים דמי אלא דמשום דמילתא דלא שכיחא היא לא אוקמה בהכי עכ"ל :

סעיף קטן ה
ומ"ש שאם אכלה היא עצמה דבר איסור לא איבדה כתובתה כ"כ הרא"ש שם כלל ל"ב סימן ת' וז"ל האי דעוברת על דת משה ויהודית אין לה כתובה היינו בדבר שהיא מכשילתו כגון כי הנך דמתני' וכיוצא בהם כגון שהאכילתו חלב או דם וכן נודרת ואינה מקיימת בשביל אונס בניו אבל אם היתה עוברת בשאר עבירות כגון שהיא עצמה אכלה דבר איסור לא הפסיד הכתובה ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשש זנות הוא דמפסדא עכ"ל:

סעיף קטן ו
ומ"ש הוחזקה נדה בשכנותיה וכו' שם בגמרא מוקי בהכי למתני' דמשמשתו נדה:

סעיף קטן ז
ומ"ש דנודרת ואינה מקיימת תצא בלא כתובה כבר כתבתי דמתני' היא ומה שנתן טעם משום דבעון נדרים בנים מתים שם בגמרא: וכתב בתשובת הר"מ שבסוף תשובת הרשב"א סימן תתס"ו שאם הביאה עדים שהוא עובר על החרם אינו יכול להוציאה בלא כתובה דהיאך יוציאנה משום דבעון נדרים בנים מתים כיון דההוא גברא לא בעו בני מאחר שהוא עובר על החרם ועיין בתשובת המיי' דשייכי לספר נשים ובמרדכי פרק המדיר: ודין אשה שאינה בת בנים ונודרת ואינה מקיימת עיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן ס"ח: כתב המרדכי בהמדיר אשה שעוברת על חרם או שבועה עוברת על דת היא ופשיטא שלא תיקן ר"ג לעכב ע"י שלא יגרשנה שאם אינו מגרשה נקרא רשע :

סעיף קטן ח
ואיזו היא דת יהודית יוצאת וראשה פרועה שם במשנה:

סעיף קטן ט
ומ"ש אפי' אין פרוע לגמרי אלא קלתה בראשה כיון שאינה מכוסה בצעיף תצא שם בגמ':

סעיף קטן י
ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפכ"ד מה"א והוא פירוש למה שאמרו בגמ' דאורייתא קלתה ש"ד דת יהודית אפי' קלתה נמי אסור:

סעיף קטן יא
ומ"ש ודוקא שיוצאת כן בר"ה או במבוי המפולש או בחצר שהרבים בוקעין בו וכולי בפרק המדיר א"ר אסי א"ר יוחנן קלתה אין בו משום פריעת ראש הוי בה רבי זירא היכא אילימא בשוק דת יהודית היא ואלא בחצר א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה אמר אביי ואיתימא רב כהנא מחצר לחצר ודרך מבוי וכתבו הרי"ף והרא"ש דאיתא בירושלמי חצר שהרבים בוקעים בו הרי היא כמבוי שאין הרבים בוקעין בו הרי

היא כחצר ופי' הר"ן אהא דאמרינן א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו כלומר א"כ דאמר רבי יוחנן דקלתה אין בו משום פריעת הראש משמע דבלא קלתה מיהא יש בה משום פריעת הראש וא"כ כולהו נפקן שאין אשה נזהרת בחצירה ומשנינן מחצר לחצר ודרך מבוי דלא שכיחי בה רבים עכ"ל נראה מדבריו בהדיא שיוצאת לחצר בפריעת הראש ממש לית לן בה וכן נראה מדברי רש"י ויש לתמוה על רבינו שכתב אבל במבוי שאינו מפולש וחצר שאין הרבים בוקעין בו לא תצא דמשמע לא תצא מבעלה ע"י כך אע"פ שהוא דבר שאינו הגון והא בחצר אפי' פריעת הראש ממש לית לן בה ובמבוי שאינו מפולש נמי בקלתה מיהא לית לן בה :

סעיף קטן יב

וכן הטווה בשוק שמראה זרועותיה וכולי שם במשנה גבי איזו היא דת יהודית קתני טווה בשוק וקאמר עלה בגמרא (שם) א"ר יהודה אמר שמואל במראה זרועותיה לבני אדם אמר רב חסדא אמר אבימי בטווה ורד נגד פניה וכתב הרמב"ם בפרק כ"ד דברי שניהם משום דמשמע ליה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי:

סעיף קטן יג

וכן המדברת והמשחקת עם הבחורים שם במשנה גבי דת יהודית קתני מדברת עם כל אדם ובגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל במשחקת עם הבחורים וכיון שכן לא ה"ל לרבינו לכתוב מדברת וכן הרמב"ם בפכ"ד לא הזכירו איפשר שרצה רבינו לתפוס לשון המשנה ומ"מ מה שכתב והמשחקת טעות סופר הוא דמשמע דתרתי מילי נינהו וליתא הילכך יש להגיה ומשחקת וכתב הרשב"א בתשובה סימן תקע"א על אשה אחת שנתקוטטה עם בעלה בשוק ומתוך כך פרעה ראשה ונתגלו זרועותיה ודנוה קצת חכמים לצאת שלא בכתובה מדין עוברת על דת משה ויהודית זה אינו שלא אמרו אלא ברגילה בכך אבל אם גלתה ופרעה ראשה באקראי או שדברה עם הבחורים פעם אחת דרך מקרה ודאי לא הפסידה כתובתה עכ"ל ואיני יודע למה לא טען עליה מטעם דעוברת על דת צריכה התראה כדלקמן :

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו וכן המקללת אביו בפניו או בפני בנו וכולי ג"ז שם במשנה גבי דת יהודית מקללת יולדיו בפניו ובגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל במקללת יולדיו בפני מולידיו ופירש"י כלומר בפניו דמתניתין לא תימא לפניו ממש אלא אפי' מקללת אביו בפני בנו של בעל והרמב"ם בפכ"ד לא כתב אלא מקללת אבי בעלה בפני בעלה ולפי דבריו אתא שמואל לאשמועינן דלא תימא דבפניו דמתני' היינו בפני יולדיו עצמו כלומר שמקללת חמיה בפניו ממש אלא בפניו דבעל קאמר ומש"ה תצא אבל שלא בפני הבעל אע"פ

שהוא בפני חמיה עצמו לא וכתב בתרומת הדשן סי' רי"ח דאע"ג דכתב במרדכי פר' המדיר בשם רבי' שמחה שהמכה את אשתו עובר בלאו דפן יוסיף והחמיר מאוד בדבר מ"מ מי ששמע באשתו מקללת ומזלזלת באביה ואמה והוכיחה בדברים על זה כמה פעמים ולא הועיל שרי להכותה כדי לייסרה שלא תעשה. כתוב בתשוב' להרמב"ן סימן ק"ב אם מקללתו חנם הדין עמו דהא מקללת בעל בפניו מן היוצאות שלא בכתובה היא ואיני יודע זו מנין לו ואיפשר שהוא לומד כן בק"ו ממקללת יולדיו בפניו וק"ו פריכא הוא דאיכא למימר שאני מקללת יולדת בפניו דחמור כיבוד האב ועוד דא"כ לא היה משתמיט חד מהפוסקי' לומר כן וכתב ע"ש קרוב בעיני הדבר שאם ידוע שהוא מתמיד להכותה שאינו נאמן לטעון שהיא גורמת שמקללתו בפניו דלאו כל הימנו לאחזוקה בפרוצה והביא ראיה לדבר:

סעיף קטן טו

וכן התובעת מבעלה בקול רם התשמיש וכו' שם במשנה גבי דת יהודית תנן רבי טרפון אומר אף הקולנית ואי זו היא קולנית כל שמדברת בתוך ביתה ושכניה שומעין אותה ובגמרא (שם) מאי קולנית אמר ר"י אמר שמואל במשמעת קולה על עסקי תשמיש ופירשו הרי"ף והרא"ש כגון דתבעה ליה בפה בקול רם וכ"כ הרמב"ם בפכ"ד ורש"י פירש כשמדבר עמה על עסקי עונה מריבה עמו ומשמעת לשכיניו והוא בוש בדבר ורבי' כתב כדברי שניהם סתם משום דמשמע ליה דלענין דינא בכל חד מהני גווני הויא עוברת על דת יהודית לדברי הכל ומר אמר חדא ומר אמר חדא ול"פ :

סעיף קטן טז

ומכל מקום לא אבדה כתובתה אלא אם כן יש עדים שהתרה בה תחלה וכו' בסוטה פרק ארוסה (סוטה דף כ"ה) איבעיא לן עוברת על דת אי צריכה התראה להפסידה כתובתה אי לא ואסיקנא דצריכה וזמן ההתראה כתב בתשו' הר"מ שבסוף תשובת הרשב"א סימן תתס"ד ותתס"ו במרדכי פ' המדיר ובתשו' המיימוני דשייכי לספר נשים כי שם האריך בדינים דשייכי לסימן זה: ב"ה ומדברי תשובת הרא"ש שכ' רבי' בס"ס זה נראה שלשון ההתראה הוא דעו שאם תעשה כך תפסידי כתובתיך: ומ"ש ואי אין עדים תשבע שהוא כדבריה זה פשוט שהוא כדין מוציא שטר חוב על חבירו והלה טוען פרוע הוא שבעל השטר צריך לישבע קודם שיגבה ומ"ש ואם רצה לקיים אותה אח"כ אין כופין אותו להוציאה ומ"מ מצוה עליו שיוציאנה בפרק ארוסה (שם) איבעיא להו עוברת על דת ורצה בעל לקיימה מקיים או לא ולא איפשיט' וכתבו הרא"ש והר"ן בפרק המדיר בשם הראב"ד דמספיקא לא כייפינן ליה ומיהו מצוה לגרשה וכתב עוד הר"ן בשם הרשב"א ואיפשר שאם רצה לקיימה מקיים וכ"ש הוא מבעל שמחל על קינויו קינויו מחול והרמב"ם ז"ל כ' פכ"ד

שאין כופין אותו להוציאה ומ"מ כתב שאין לה כתובה וכמ"ש רבי' בסמוך בשמו כתוב בת"ה סי' רמ"ב אשה שרגילה להתייחד עם העכו"ם הויא עוברת על דת ואיפשר שאין זו צריכה התראה :

סעיף קטן יז

כתב הרמב"ם אע"פ שלא הוציאה אין לה כתובה וכו' עברה בינו לבינה וידע שהיא עוברת על דת וכו' הכל בפכ"ד. ומ"ש יתן כתובה אחר שתשבע שלא עברה וכו' כבר נתבאר הטעם בסמוך:

סעיף קטן יח

כל אלו אין להם לא עיקר כתובה ולא תנאי כתובה ולא תוספת אבל תטול מה שהכניסה אליו והוא בעין וכולי וכן הדין במי שזינתה או יוצאת משום ש"ר שאבדה עיקר כתובה ותוספת וכו' וכן הדין בכל אותם ששנינו בהם תצא מזה ומזה שהרי מצד זנות היא מפסדת כתובתה בסוף פרק אלמנה ניזונת (כתובות ד' קא.) תניא נשים שאמרו אין להם כתובה כגון הממאנת וחברותיה אין להם ק' וק"ק אבל תוספת יש להם נשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה כגון עוברת על דת וחברותיה אין להם תוספת וכ"ש מנה מאתים והיוצאת משום ש"ר נוטלת מה שלפניה ויוצאת מסייע לרב הונא דאמר זינתה לא הפסידה בלאותיה קיימים ופי' הרא"ש נשים שאמרו חכמים אין להם כתובה כגון ממאנת וחברותיה שכתחלתן כך סופן ולהכי תנא בהו ואין להם כתובה כלומר שאין להם כתובה מתחלתן וה"ה במקום ששנה יוצאות שלא בכתובה כההיא ברייתא דפרק הבא על יבמתו (יבמות סה.). נשאת למי שאין לו בנים תצא שלא בכתובה ויש לה תוספת מידי דהוה אאילונית לפי שכתחלתה כך סופה ונשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה שמחמת קלקול שאחר הנישואין הפסידו כגון עוברת על דת וחברותיה שאין סופן כתחלתם שמתחלה היו ראויות לכתובה ועכשיו הפסידו על עצמן בין ששנו בהם יוצאות שלא בכתובה בין ששנו בהם אין להם כתובה כאותה ששנינו ביבמות (פז:) ובהזורק (פ:) תצא מזה ומזה ואין לה כתובה כולן אין להם לא מנה ולא תוספת שהרי כל אותן הנשים משום צד זנות הם מפסידות כתובתן ונאסרות על בעליהן הלכך עוברת על דת וחברותיה והיוצאות משום ש"ר נוטלת מה שבפניה ויוצאת מסייע לרב הונא דאמר זינתה לא הפסידה בלאותיה קיימין הן בלאות של נכסי מלוג הן של נצ"ב דמדקתני בלאותיה בסתם משמע מכל מה שהכניסה לו עכ"ל וכ"כ הר"ן ז"ל שם וכך הם דברי הרמב"ם בפכ"ד מה' אישות וע' במישרים סוף נכ"ג:

סעיף קטן יט
אין עדים שזינתה אלא שהיא אומרת שזינתה אין חוששין לדבר זה לאסרה וכו' משנה בסוף נדרים (ד' צ:) וע' בכתבי מה"ר איסרלן סימן רכ"ב ובהגהות מרדכי דקידושין :

סעיף קטן כ
ומ"ש אבל אבדה כתובתה עיקר ותוספת ומה שאינו בעין ממה שהכניסה לו כ"כ הרמב"ם ז"ל בפכ"ד ופשוט הוא דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי : ומ"ש אבל אם נאנסה לא הפסידה כתובתה לא אשת ישראל ולא אשת כהן פשוט בסוף נדרים (שם) וטעמא דאשת ישראל פשוט שהרי אינה נאסרת על בעלה משום אונס ואשת כהן אע"פ שהיא נאסרת על בעלה לא הפסידה כתובתה משום דיכלה למימר אנא הא קאימנא גברא הוא דנסתחפה שדהו כלומר שקדושת כהונתו גרמה שתהא אסורה לו דהא אונס בישראל מישרא שרי הילכך מזלו גרם:

סעיף קטן כא
ואם יש ע"א שזינתה אינו חייב להוציאה בדיני אדם אבל משום לזות שפתים אסור לו לעמוד עמה אם הוא סומך עליו ומהימן ליה כבי תרי וצריך לתת לה כתובה בקידושין ס"פ האומר (דף סו.) איבעיא להו זינתה אשתו בעד אחד מהו אביי אמר אסורה רבא אמר הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים וכתבו הרי"ף והרא"ש וכן הלכה וה"מ בדיני אדם אבל בבא לצאת ידי שמים אי מהימן ליה כבי תרי חייב לאפוקה ולמיהב לה כתובה ע"כ והא דאי מהימן ליה כבי תרי חייב לאפוקה בבא לצאת ידי שמים שם ההוא סמיא דהוה מסדר מתנייתא קמיה דמר שמואל וא"ל עד א' שזינתה אשתו וא"ל מר שמואל אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקה ומשמע שבדין הוא חייב להוציאה בבא לצאת ידי שמים והכי משמע מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו חייב לאפוקה וכך הם דברי הרמב"ם בפכ"ד ולפיכך יש לתמוה על רבינו שכתב דמשום לזות שפתים הוא ובסימן קע"ח סתם וכתב שאם דעתו סומכת עליו כשנים יוציא ויתן כתובה ולא כתב דמשום לזות שפתים בלחוד הוא כמו שכתב כאן ומיהו שם כתב שהיא שותקת וכאן לא כ"כ ואיפשר שמפני כך כתב כאן דאינו אלא משום לזות שפתים ושם כתב יוציא ויתן כתובה וצ"ע ומהרי"ק האריך בדינים אלו בשורש פ"א ופ"ב אחר כך מצאתי להרשב"א שכתב בתשובה סי' אלף רמ"ט וז"ל מ"ש הרמב"ם שאם אמר ליה אחד מקרוביו שהוא מאמינו שזינתה אשתו הרי הוא חייב להוציאה ואסור לו לבא עליה לא נתחוורו לי דבריו בזה עד כאן לשונו ובסימן אלף ורל"ז כתב דינים דשייכי לסי' זה והוא בתשובה להרמב"ן סימן קל"ג עיין עליהם ועיין דברי רבינו בסי' י"א ובסי' קע"ח ובכתבי מה"ר איסרלן סי'

רנ"ב אם א"ל עד אחד אשתך זינתה בפניך ושתק אם היא אסורה עליו ועיין בר' ירוחם נכ"ג ח"ב:

סעיף קטן כב

ומ"ש רבינו וכן כשאומרת לו שזינתה אם הוא מאמינה וסומך על דבריה צריך להוציאה לצאת ידי שמים כ"כ הרמב"ם בפכ"ד ונראה דאינו נותן לה כתובה דהודאתה כמאה עדים דמי וכך מבואר בדברי הרמב"ם שכתב רבינו בסמוך ומשנה שלימה היא בפרק קמא דסוטה (ז.) אם אמרה טמאה אני שוברת כתובתה ויוצאת כתב מהרי"ק בשורש ק"י שאם אמר שהוא מאמינה דאסורה לו שיש אומרים שמנדין אותו על שגרם לבטל תקנת ר"ג שלא לגרש אשה בע"כ . וכתב בשורש קס"ח אשה שזינתה ברצון והיא לא ידעה שיש איסור בדבר אין זו דין שוגגת להתירה לבעלה ומ"ש הרמב"ם בפכ"ד מה' אישות דאשה שזינתה תחת בעלה בשגגה או באונס שהיא מותרת לבעלה היינו כגון שהיא סבורה שהוא בעלה ונמצא שהוא אדם אחר והביא ראיה לדבר כתב ר"י אשת ישראל שנאנסה מותרת ומוכח בפ"ד אחין דה"ה דשוגגת ואפי' היא שוגגת והוא מזיד אבל הוא שוגג והוא מזידה אסורה : אשה שהלכה בדרך עם ב' אנשים ובאה ואמרה שאחד מהם אנסה כתבתי משפטה בסי' ו':

סעיף קטן כג

כתב הרמב"ם מי שראה אשתו שזינתה וכו' עד לפיכך משביעה ע"ז ואחר כך נותן לה כתובה הכל בפכ"ד מה"א ויש חסרון בדברים אלו בספרי רבינו אצל מ"ש אבל מדברי אחר אינו יכול להשביעה אלא ע"י גלגול שצריך לכתוב קודם לכן בסמוך ואם הודית לו שזינתה תצא שלא בכתובה לפיכך משביעה בנקיטת חפץ שלא זינתה תחתיו אם ראה אותה בעצמו ואחר כך תגבה כתובתה אבל מדברי אחר אינו יכול להשביעה אלא ע"י גלגול ותחלת דברי הרמב"ם כבר נתבארו בדברי רבינו בסמוך ולא כתבם אלא מפני דין השבועה שנתחדש בענין זה בדברי הרמב"ם והסופרים השמיטוהו וטעם הרמב"ם בשבועה זו משום דבראה אותה בעצמו הוה ליה כטוען פרעתיך והמוציא שטר חוב על חבירו והלה טוען פרעתיך על השטר צריך לישבע אבל כשהוא לא ראה שזינתה אלא אחר אמר לו הוה ליה כטוען שמא פרעתיך דלאו כלום הוא:

סעיף קטן כד

ומ"ש האומר לאשתו בפני עדים אל תסתרי עם איש פלוני ויש עדים שנכנסה עמו בסתר ושהתה עמו כדי טומאה אסורה לבעלה עד שתשתה ואם מת חולצת ולא מתיבמת משנה בפ"ק דסוטה (דף ב.):

סעיף קטן כה

ומ"ש ואם מת קודם שישקנה אין לה כתובה לא עיקר ולא תוספת וכו' בפרק ארוסה (סוטה ד' כד) תנן מתו בעליהן קודם שלא שתו ב"ש אומרים נוטלות כתובה ולא שותות וב"ה אומר לא שותות ולא נוטלות כתובה ומפרש בגמרא דה"ק כיון דאין שותות משום דבעינן והביא האיש את אשתו וליכא לא נוטלות כתובה ובסוף פרק אלמנה ניזונת (כתובות דף קא.) תניא נשים שאמרו חכמים שיוצאות בלא כתובה כגון עוברת על דת וחברותיה אין לה תוספת וכ"ש מנה מאתים כלומר אבל נדוניא לא הפסידה דהוי כמו חוב בעלמא וכ"כ הרא"ש כלל ל"ב סי' ט':

סעיף קטן כו

ומ"ש שהרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר היינו משום דלא תימא כיון שהוא גרם לה שקינא לא היה להפסיד כתובה לכך אמר לא כי אלא מעשיה הרעים גרמו לה שנסתרה וכתב הרא"ש בתשובה הנזכרת דכיון דאסורה לבעלה אסור להתייחד עמה כדתנן (סוטה ז.) ומוסרין לו ב' ת"ח שמא יבא עליה בדרך והאומרין שאין כופין אותו להוציאה טועים הם וכיון שאסור להתייחד עמה אינו רשאי לשהותה בביתו שמא יבא עליה וכופין אותה להוציאה מביתו ואפי' רצה למחול על קינויו לאו כל כמיניה דמסקי' בסוטה פרק ארוסה (סוטה כה.) דבעל שמחל על קינויו לפני סתירה מחול לאחר סתירה אינו מחול ע"כ. ומ"ש אמר לה בינו לבינה אל תסתרי עם איש פלוני וראה אותה וכו' הכל פשוט ע"פ מה שנתבאר דכל שראה אותה שזנתה יוציא ויתן כתובה אחר שישביעו ואם הודית תצא בלא כתובה וכל שנסתרה אחר קינוי ושהתה כדי טומאה חשוב כזינתה :

סעיף קטן כז

שאלה לא"א הרא"ש ששאלת ראובן השביע לאשתו שלא תדבר לפלוני ולא תכנס עמו לבית הסתר וכולי בסוף כלל ל"ב ויש חסרון לשון בדברי רבי' שאצל מ"ש ודוקא שיש ב' עדים שנסתרה צריך להגיה ולהוסיף אבל נסתרה עמו בעד אחד אינה אסורה וכך כתוב בספרי רבי' המדוייקי' וטעמא משום דפלוגת' דר' אליעזר ורבי יהושע הוא בפ"ק דסוטה (ב.) והלכה כרבי יהושע דאמר מקנא לה ע"פ שנים ומשקה לה ע"פ שנים: ואצל מ"ש אבל אם לא נכנסה לבית הסתר צריך להגיה ולהוסיף אלא דברה עם אחד מהם וכך כתוב בתשובה הנזכר וכך מבואר בפ"ק דסוטה:

סעיף קטן כח

ומ"ש בהא דהפסידה כתובתה היינו דוקא כשהתרו בה הוא ממה שנתבאר לעיל בסי' זה דעוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה: וכתב עוד הרא"ש בכלל הנזכר סימן י' על נשים שהמירו בשעת השמד מפני אימת מות וכאשר מצאו נס ונמלטו וחזרו

לדתן שלא הפסידו כתובתן והאריך בטעם הדבר ותשובה זו כתבוה הגהות מיימון בפי"ח מה' איסורי ביאה כתב הרשב"א בתשובה סי' תקנ"ז על ראובן שראה באשתו דברים מראים שזינתה אם תיקן בזה ר"ג שלא יגרשנה והשיב כל כה"ג ח"ו שלא יתקן הרב שלא יגרשנה אדרבה הרב מצריך לגרשה כדי שלא תהא רשעה בתוך ביתו דלא גרע מרוכל יוצא ואשה חוגרת בסינר וכולי ואפילו אם תמצא לומר שהוא מדת חסידות מכל מקום היאך יתקן הרב שלא יתנהג במדת חסידות: מי שאומר שאשתו זינתה אם הוא נאמן ע' במרדכי דקידושין פרק האומר:

סימן קטז

סעיף קטן א

הנושא אשה בעבירה כגון חייבי לאוין דתפסי בהו קידושין כמו אלמנה לכ"ג וכולי בסוף פרק אלמנה ניזונת (כתובות דף ק:) תנן אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין יש להם כתובה ובגמרא (קא:) אמר ר"י דאם הכיר בהן יש להם כתובה לא הכיר בהן אין להם כתובה ותניא כוותיה ורב הונא דהוה פליג עליה איתותב וכתבו הרי"ף והרא"ש הילכתא הכיר בהן יש להם כתובה בין מנה בין מאתים בין תוספת ויש להם פירות ומזונות ובלאות דכיון דאית להו כתובה אית להו נמי תנאי כתובה ומזונות דאית להו ה"מ לאחר מיתה דלא הספיק להוציאה עד שמת אבל בחיי הבעל כיון דבעמוד והוצא קאי לית לה מזונות דכי אמרינן אית להו אתיין לאיעכובי גבייהו דהכי אסיקנא בפרק יש מותרות (יבמות פה.) לא הכיר בהן אין להם כתובה מנה מאתים ולא פירות ולא מזונות ולא בלאות אבל תוספת יש להן כשמואל ובלאות דאמרן דלית להו מסתבר לן דכיון דדינא דידהו כדין האילונית ודינא דאילונית דלא הכיר בה אי איתנהו לבלאות אידי ואידי אית להו בין נכסי מלוג בין נצ"ב ואי ליתנהו נכסי מלוג דברשותה קיימי אית לה נצ"ב דלאו ברשותה קיימי לית לה הני נמי כיוצא בה עכ"ל: ומ"ש רבי' אבל בחייו אין לה ל"מ בעודו לפנינו וכולי אלא אפי' הלך למ"ה ולותה ואכלה אינו חייב כלום בפרק יש מותרות (יבמות דף פה) בעא מינה רבי יוחנן מרבי אלעזר הכי ואהדר ליה דלית להו וכ"פ הרי"ף והרא"ש:

סעיף קטן ב

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפכ"ד מה"א ומה שתמה על דבריו דבר פשוט הוא שיש לתמוה עליו וגם הר"ן כתב בפרק אלמנה ניזונת שלא נראו בעיניו דברי הרמב"ם בזה ויש לתמוה על הראב"ד שלא השיגו בזה וה"ה כתב ליישב דעת הרמב"ם ומ"מ כ' לענין הדין שכדברי הרי"ף נראה עיקר ומ"ש גבי לא הכיר בה שאע"פ שאין לה כתובה יש לה

תוספת פירש"י משום דתוספת מתנה בעלמא הוא דיהיב לה בחיבת ביאה וז"ל הרמב"ם בפכ"ד ולמה אין להן עיקר ויש להם תוספת העיקר שהיא תקנת חכמים כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה הואיל ולא הכיר בה אין לה עיקר אבל תוספת שהוא חייב עצמו בה כל זמן שתרצה ותעמוד לפניו הרי עמדה בתנאי שלה והרי הקנתה לו הנאתה והרי היא עומדת לפניו אבל התורה אסרה עליו ומה היא יכולה לעשות לפיכך יש לה תוספת שאין מעשיה הן הגורמים לה להאסר אלא אסורה היתה מקודם עכ"ל:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואינו חייב בפרקונה כבר נתבאר שאין לה שום תנאי כתובה ופירש"י אהא דקתני גבי אילונית אין לה דין פירות והוא פרקונה שתקנו חכמים תחת פירות נ"מ שהוא אוכל אין לה ואם נשבית אינו חייב לפדותה דתנאי כתובה ככתובה וכיון דאין לה כתובה אין לה תנאי כתובה:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואפ"ה אין משלם פירות שאכל משלה ואפי' הם עדיין בעין כגון שלקוטים ומונחים אצלו וא"צ ליתנם לה כ"כ הרא"ש בס"פ אלמנה ניזונת אהא דתנן גבי ממאנת ואילונית אין לה פירות ונתבאר בגמ' שדין אלמנה לכ"ג ודין אילונית שוין זה נ"ל שהיה דעת רבינו שכתב כן אבל יש לתמוה עליו שלא כתב כן הרא"ש אלא בממאנת מפני מה שהוקשה לו בה אבל באילונית ובאלמנה לכ"ג מנין לנו שיהא הדין כן והרמב"ם כתב בפרק כ"ד כשכופין אותו ומפרישים ביניהם אין מוציאין מן הבעל פירו' שאכל וגם הרי"ף כתב אמתני' דקתני ולא פירות ירושלמי ולא פירות שאינה יכולה להוציא ממנה פירות שאכל:

סעיף קטן ה

ומ"ש גבי נכסיה שהכניסה לו כבר נתבאר בסמוך בדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל וכך מפורש בגמרא ס"פ אלמנה ניזונת (כתובות דף קא.) גבי אילונית אי דאיתנהו אידי ואידי שקלה ואי דליתנהו נ"מ דברשותה קיימי אית לה נצ"ב דלאו ברשותה קיימי לית לה:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואם אינם בעין כגון שנשתמש בהם ובלה אותם היינו לומר דבכה"ג הוא דחייב לשלם בנ"מ אבל אם נגנבו או אבדו אינו משלם כלל בנ"מ ולגבי נצ"ב הוי רבותא דאפי' בכה"ג אינו חייב לשלם וכ"ש כשנגנבו או אבדו אבל אין כן דעת הרמב"ם שכתב בפכ"ד היתה אילונית או מחייבי לאוין ולא הכיר בה כל מה שנגנב או אבד או בלה או שנשאר מנצ"ב אין הבעל חייב לשלם שהרי היא נתנה לו רשות להיותן אצלו וכל מה שאבד או נגנב מנ"מ חייב לשלם היפך מכל הנשים מפני שאין שם אישות גמורה לא זכה בנ"מ

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דחייבי עשה כיון שאיסורן קל אפי' אם הכיר בה דינם כחייבי לאוין שלא הכיר בה הוא בפכ"ד ובביאורי להרמב"ם כתבתי קצת סמך לדבריו ואין כאן מקום להאריך:

סעיף קטן ז

ודין אילונית כדין אלו שאם הכיר בה יש לה ואם לא הכיר בה אין לה עיקר כתובה ותנאיה וכולי משנה בס"פ אלמנה ניזונת (כתובות דף ק:) הממאנת והשניה והאילונית אין להם כתובה ולא פירות ולא מזונות ולא בלאות ואם מתחלה נשאת לשם אילונית יש לה כתובה ובגמרא (דף קא:) אין להן כתובה אמר שמואל ל"ש אלא מנה ומאתים אבל תוס' יש להן וגבי הא דתנן אין להן בלאות אמרו בגמ' אי דאיתנהו אידי ואידי שקלה ואי דליתנהו נכסי מלוג דברשותה קיימא אית לה נצ"ב דלאו ברשותה קיימא לית לה:

סעיף קטן ח

ומ"ש אלא שבזה היא חלוקה מהם שחייב במזונות בהכיר בה אפי' בחייו כ"כ הר"ן להדיא בפ' אלמנה ניזונת במתני' היתומה והשניה והאיילונית כו' וז"ל ואם מתחלה נשאה לשם איילונית יש לה כתובה וה"ה למזונות פירות ובלאות שיש לה דין אשה גמורה עכ"ל עוד שם קודם לזה כתב ואיילונית נמי אפשר דבלותה ואכלה קאמר דאי לאחר שנמצאת איילונית פשיטא דלית לה ואי ביושבת תחתיו לאחר שהכיר בה אמאי לית לה הרי היא כמי שנשאה תחלה לשם איילונית שיש לה מזונות ע"כ:

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו והנישאת לשני וכו' ונישאת לג' וכו' דינה כיוצא באלו כ"כ הנ"י פ' הבא ע"י גבי הא דת"ר נישאת לראשון ולא היה לו בנים וכו' לג' לא תנשא ואם ניסת תצא בלא כתובה כתב שם וז"ל תצא בלא כתובה ומיהו גיטא בעיא אע"פ שלא הכיר בה וכו' ואם הכיר בה אפי' כתובה גביא דהא ידע ואחיל ופשיטא דלא גרעה מאיילונית ובאיילונית נמי אם הכיר בה יש לה כתובה עכ"ל וה"ה ודאי דלכל שאר דינים הנאמרים בסימן זה שדינם כאיילונית לפחות:

סעיף קטן י

והנושא באיסור דרבנן כגון שניה בין הכיר בה בין לא הכיר בה אין לה מנה ומאתים ולא מזונות וכו' בפרק יש מותרות (יבמות דף פד) תנן שניות מד"ס אין להן כתובה ולא פירות ולא מזונו' ולא בלאות וכופין אותו להוציא וכתבו הרי"ף והרא"ש בס"פ אלמנה ניזונת שניה ל"ש הכיר בה ול"ש לא הכיר בה אין לה כתובה מנה ומאתים אבל תוס' יש לה ולא בלאות של נכסי מלוג בדליתנהו אבל איתנהו אית לה ונצ"ב בין איתנהו בין ליתנהו אית לה כדרב כהנא דאמר קנסו רבנן לדידה בדידה ולדידיה בדידיה ומנ"ל דשנייה בין

הכיר בה בין לא הכיר בה חד דינא הוא דאית לה חדא מדמפליג תנא באיילונית ולא מפליג בשניה מכלל דשניה ל"ש הכי ול"ש הכי אין לה כתובה ועוד דגרסינן פרק יש מותרות (יבמות דף פה.) ת"ר אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט יש להן כתובה פירות מזונות בלאות שניות מד"ס אין להן כתובה ולא פירות ולא מזונות ולא בלאות וכבר קי"ל הא דקתני אלמנה לכ"ג יש לה כתובה בשהכיר בה אבל לא הכיר בה אין לה כתובה אבל תוספת יש לה מדאלמנה הוא דיש לה כתובה בשהכיר בה שניה נמי דפליג בדידה בשהכיר בה וקתני אין לה כתובה ואי הכיר בה אין לה כתובה כל שכן לא הכיר בה עכ"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש אין לה מזונות לא בחייו ולא אחר מותו נלמד מברייתא דבסמוך דגבי מאי דקתני אלמנה לכ"ג יש לה מזונות קתני דשניה אין לה מזונות וכבר נתבאר דאלמנה לכ"ג לית לה מזונות אלא לאחר מותו אבל לא בחייו וא"כ בההיא גוונא דקתני גבי אלמנה לכ"ג דיש לה מזונות דהיינו לאחר מיתה קתני בשניה דאין לה מזונות וכיון דלאחר מותו אין לה מזונות כ"ש בחייו דהא בעמוד והוצא קאי וכ"כ הרא"ש בס"פ אלמנה ניזונת וכתב הרמב"ם בפ' כ"ד ולמה לא חלקו בשניה בין הכיר בין לא הכיר אלא אמרו אין לה עיקר כתובה בכל מקום מפני שהיא מד"ס עשו בה חיזוק אבל אם נשא אחת מחייבי לאוין והכיר בה או אחד מחייבי עשה בין הכיר בה ובין לא הכיר בה יש לה כתובה שחייבי לאוין שהכיר בה רצה ליזוק בנכסיו וחייבי עשה איסורן קל עכ"ל ומה שנתן טעם לשניה מפני שהם מד"ס וד"ס צריכין חיזוק היינו כרבי דאמר הכי בפרק יש מותרות ואע"ג דרשב"א פליג עליה התם ואמר טעמא אחרינא הא קי"ל הלכה כרבי מחבירו ודע דהתם בברייתא מסיים דבר אחר זו הוא מרגילה וזו היא מרגילתו ופירש"י זו הוא מרגילה אלמנה לכ"ג וכו' הוא מרגילה ומסיתה להנשא לו וזו שניה כיון דלאו איהי מיפסלה ולא זרעה מיפסל ולא מפסידה מידי בביאתו היא מרגילתו דאשה רוצה להנשא יותר מן האיש ואיכא בגמרא תרי לישני איכא דאמרי רשב"א קאמר לה ואיכא דאמרי רבי קאמר לה וחלוצה קשיא ליה והא חלוצה דרבנן ואית לה כתובה הדר אמר כיון דפסיל לה מדרבנן זו הוא מרגילה וזו היא מרגילתו ורבינו שכתב בתחלת הסימן חלוצה בהדי גרושה וקאמר דיש להם כתובה כלישנא דמתני' נראה שסובר דקי"ל כלישנא בתרא אבל הרמב"ם בפרק כ"ד לא כתב טעם זה דזו הוא מרגילה וכו' וכתב סתם דין חייבי לאוין ולא הזכיר דין חלוצה כלל נראה שהוא ז"ל סבור דחלוצה הואיל והיא מד"ס דינה כדין השניה והא דקתני לה במתני' בהדי גרושה וקתני דיש להן כתובה י"ל דאשגרת לישן

הוא שכן דרך בכל מקום לשנות חלוצה בהדי גרושה ולא משום דדינם שוה לענין זה ב"ה א"נ מתני' דיהבה טעמא דזו היא מרגילתו לא קי"ל כוותיה: וטעמו משום דלישנא דרשב"א קאמר לה ורבי לא קאמר אלא טעמא דד"ס צריכין חיזוק בלבד וא"כ חלוצה שהיא מד"ס ע"כ דינה כדין השניה וכיון דספיקא דלישני הוא מספיקא לא מפקינן ממונא:

סעיף קטן יב

והרמב"ם כתב דאיילונית וחייבי לאוין שהכיר בה וכו' דינם כשאר נשים וכו' וא"א הרא"ש כתב כסברא ראשונה לא הבנתי דברי רבינו בזה דאין שום חילוק בין דברי רבינו משה ב"מ לסברא ראשונה כלל שהרי בחייבי לאוין שהכיר בה לא חילק בינם לשאר נשים אלא במזונות בחייו ואיילונית כבר כתב כדין אלו שאם הכיר בה יש לה הכל ובשניה בין הכיר בין לא הכיר כ' דלענין נכסים שאינם בעין צ"ב חייב לשלם ומלוג פטור וזהו דין כל הנשים וחייבי לאוין ואיילונית שלא הכיר בהם כ' דלענין נכסים שאינם בעין מלוג צריך לשלם וצ"ב פטור ובשניה כתב דבין הכיר בין לא הכיר לענין נכסים שאינם בעין צ"ב חייב לשלם מלוג פטור וכך הם דברי הרמב"ם ממש ואע"פ שכשהעתיק רבינו דברי הרמב"ם גבי איילונית וחייבי לאוין שלא הכיר בהם השמיט דין נכסי מלוג שאינם בעין ממילא משמע דכיון דכתב דצ"ב אינו חייב א"כ במלוג חייב וכן מבואר בדברי הרמב"ם בהדיא ורבינו איפשר שקיצר במובן מ"מ קשיא היאך כתב שיש כאן חילוף סברות ואין לומר דקאי אמאי דכתב גבי חייבי לאוין שלא הכיר בהם דנ"מ שאינם בעין דצריך לשלם כגון שנשתמש בהם ובלה אותן דמשמע הא נגנבו או אבדו אינו חייב והרמב"ם סובר דאפי' נגנבו או אבדו חייב דא"כ לא היה לו לסתום דבריו לעיל אלא ה"ל לכתוב בהדיא דאם נגנבו או אבדו פטור ועוד דמה שהביא מדברי הרמב"ם אינו ענין לזה והיה ראוי להביא מ"ש בהדיא שאם נגנבו או אבדו חייב לשלם ולכן דברי רבינו בזה צ"ע:

סעיף קטן יג

קטנה היוצאת במיאון אין לה מנה ומאתים אבל יש לה תוס' וכו' בפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף ק:) תנן הממאנת והשנייה והאיילונית אין להם כתובה ולא פירות ולא מזונות ולא בלאות ובגמרא (דף קא:) אמר שמואל לא שנו אלא מנה ומאתים אבל תוס' יש להם בפרק שני דייני גזירות (כתובות דף קז:) תניא כיצד אמרו ממאנת אין לה מזונות אי אתה יכול לומר ביושבת תחת בעלה שהרי בעלה חייב במזונותיה אלא כגון שהלך בעלה למ"ה לותה ואכלה ועמדה ומיאנה וכתב הרא"ש בפרק אלמנה ניזונת הא דקתני אין לה פירות מפרש אין לה פרקונה שהוא תחת פירות וגם אין משלם פירות שאכל אע"פ שלא נתחייב בפרקונה ובשניה ואילונית ניחא אבל בממאנת מאי אין לה פירות

אין לומר תקנת פירות דהיינו פרקונה דבעודה יושבת תחתיו פשיטא דאם נשבית חייב לפדותה ואי מיאנה ואח"כ נשבית פשיטא דאינו חייב לפדותה ואם נשבית ומיאנה ועודה שבויה פשיטא דאין חייב לפדותה ובפירות שאכל נמי אין לפרש דאפי' קרן גופיה אם אכלו אין לה דאמרינן בגמרא אי דליתנהו אידי ואידי לית לה ואיצטריך לאשמעינן דאין לה פירות שליקט אפי' הן מונחים בעין בתוך ביתו ועוד יש לפרש תקנת פירות כגון שנשבית ולותה ופדתה את עצמה ואח"כ מיאנה דומיא דמזונות דמפרש בפרק שני דייני גזירות ע"כ כתב רבינו בסימן קנ"ה בממאנת נכסים שהכניסה לו אם הם בעין בין משל מלוג בין של נצ"ב נוטלתן ואם אינם בעין צריך לשלם:

סעיף קטן יד

וקטנה היוצאת בגט דינה כגדולה היוצאת בגט פלוגתא דרב ושמואל פרק אלמנה ניזונת (כתובות דף ק:) ופסקו הפוסקים הלכה כשמואל דאמר הכי:

סימן קיז

סעיף קטן א

אשה שאין לה וסת לא תשמש אלא על ידי בדיקה וכו' בספ"ק דנדה (דף יב:) ת"ר אשה שאין לה וסת אסורה לשמש ואין לה כתובה ולא פירות ולא מזונות ולא בלאות ויוציא ולא יחזיר עולמית דברי ר"מ ר"ח בן אנטיגנוס אומר משמשת בשני עדים הן עוותיה הן תקוניה אסורה לשמש דילמא מקלקלה ליה ואין לה כתובה כיון דלא חזיא לביאה לית לה כתובה ולא פירות ולא מזונות ולא בלאות תנאי כתובה ככתובה דמי יוציא ולא יחזיר פשיטא לא צריכא דהדרא ואיתקנא מהו דתימא להדרה קמ"ל דזימנין דאזלא ומינסבא ואמר אלו הייתי יודע שכך היה אפילו הייתם נותנים לי מאה מנה לא הייתי מגרשה ונמצא גט בטל ובניה ממזרים ופירש"י הילכך אומרים לו הוי יודע שהמגרש את אשתו משום וסת לא יחזיר ואפילו היא חוזרת וקובעת ותו לא מצי למימר אילו הייתי יודע וכו' שהרי התרו בו וגמר וגירשה אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר' חנינא בן אנטיגנוס והרי"ף הביא בריית' זו בס"פ אלמנה ניזונת וכתב כלשון הזה רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר משמשת בשני עדים והם תיקוניה ועיוותיה שאם תשמש פעם אחת וב' וג' בעדים וימצא על עד שלה או שלו בכל פעם ופעם הרי הן עיוותיה שהוחזקה נדה כל ימיה ותצא בלא כתובה ואם שמשה בשני עדים אחד לו ואחד לה ג"פ ולא נמצא באחד מהם הרי הם תיקוניה והרי היא ככל הנשים עכ"ל: וכתב הר"ן בפ' ב' דשבועות שנראה שהוא ז"ל סובר דאע"ג דקי"ל דכל אשה שאין לה וסת לא בעיא בדיקה לבעלה היינו לאחר שתהא מוחזקת ג"פ שלא תהא רואה דם מחמת תשמיש אבל מתחלה חוששין לה וכן

פירש הרשב"א בתורת הבית דברי הרי"ף ז"ל וכתב הר"ן שם פ"ב דשבועות ומיהו כי אמרינן דלא יחזיר עולמית דוקא כדאמר לה הוי יודעת דמשום דאין לך וסת אני מגרשך ואי לא לא הייתי מגרשך ובכה"ג אי שרית ליה לאהדורה מצי לקלקולה הא לאו הכי לא מצי לקלקולה לר"מ דבעי תנאי כפול דתנן בפרק השולח (גיטין מו:) המוציא את אשתו משום איילונית ר"י אומר לא יחזיר וחכ"א יחזיר ואמרינן עלה בגמרא מאן חכמים רבי מאיר וטעמא משום דכיון דלא כפליה לתנאיה לא מצי לקלקולה ולרבנן נמי דלא בעי תנאי כפול הכא דוקא כשאמר לה משום כך אני מוציאך אבל גירש סתם יכול הוא להחזיר דהא לא מצי לקלקולה וכענין שאמרו שם גבי איילונית ואחרים אומרים דהכא אפי' לא אמר לה מצי לקלקולה לפי שהדבר ידוע שאין אדם משהה אשה שהיא אסורה לשמש הילכך סתמו כפירושו אבל התם כל שלא פירש אין הדבר מוכיח שמפני כך גירשה ותמהני הכא היכי מצי לקלקולה דכיון דמדינא אמרינן יוציא הא לא מצי אמר לה אילו הייתי יודע שכן לא הייתי מגרשך שהרי מחוייב הוא לגרשה וניחא לי דמאי דאמרינן יוציא לא שיכפוהו ב"ד בכך אלא שכיון שאינו יכול לשמש עמה מוטל עליו להוציא הלכך מצי לקלקולה לומר אילו הייתי יודע שתהא לה תקנה הייתי שוהא מלגרש ומחזירך שתהא מתוקנת והארכתי בזה אע"ג דלא קי"ל כר"מ משום דנ"מ לרבי חנינא בן אנטיגנוס לפי שיטתו של הרב ז"ל שהוא סובר דלרבי חנינא נמי היכא שנבדקה ג"פ ומצאה טמאה יוציא כמו שאכתוב בסמוך בס"ד עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' ומותרת לינשא לאחר כמו שפירשתי בהל' נדה בספר י"ד בסימן קפ"ז וכן כתב גבי רואה דם מחמת תשמיש ומשם יש ללמוד לאשה שהוציאה בעלה משום דאין לה וסת שהיא מותרת לינשא לאחר:

סעיף קטן ג

ומ"ש ואם שמשה ג"פ ולא מצאה דם כתב רב אלפס שהיא ככל הנשים כבר נתבאר בסמוך ומ"ש בשם הרא"ש וכן מ"ש בשם הרמב"ם נתבאר בארוכה בטור יורה דעה סימן קפ"ו:

סעיף קטן ד

ומה שכתב עוד בשם הרמב"ם במה דברים אמורים שהיה כך מתחלת נישואיה ומביאה ראשונה ראתה דם וכו' בסוף הל' אישות ודבר זה מבואר בכמה מקומות דאמרינן בהו נסתחפה שדהו מהם בריש כתובות (ב:) ובפרק המדיר (כתובות עה.) נמי תנן היו בה מומין ועודה בבית אביה האב צריך להביא ראיה שמשנתארסה היו בה מומין אלו ונסתחפה שדהו כתוב בתשובות הרמ"ה שבסוף תשובות הרשב"א בח"א סי' תת"מ

דרואה דם מחמת תשמיש אין לה תקנה לישאר עם בעלה אלא תתגרש לאלתר ואסור להשהותה דחיישינן שמא יבא עליה ודקדק כן מדברי הרמב"ם ואע"ג דבריש זבחים (ב.) גבי אשה לאו לגירושין עומדת כתב ר"י דאפילו זינתה יכולה להיות תחתיו ותשמשנו כשפחה שאני התם דליכא למיחש כולי האי שמא יבא עליה דכיון שזינתה תחתיו שונא אותה ומאוסה בעיניו ומיהו נ"ל דהכא עד כל זמן שאינו חפץ לישא אחרת ורוצה להשרות ע"י שליש ובשנה אחת ולא ילך אצלה אלא בעדים אין צריך לגרשה אם אינה באה מחמת טענה אבל אם רצה לישא אשה אחרת זו יוציא ויתן כתובה עכ"ל :

סעיף קטן ה
כתב א"א הרא"ש האומר על אשתו שאינה ראויה לאיש וכו' כלל ל"ג סי' ג':

סעיף קטן ו
נמצאו עליה מומין או נדרים תצא בלא כתובה משנה בפרק המדיר (כתובות עב:)

סעיף קטן ז
ומ"ש אפילו נישאת סתם כן מבואר שם בגמרא:

סעיף קטן ח
ומ"ש ולמעלה בהלכות קידושין פירשתי באיזה מומין ונדרים איירי בסימן (ל"ט) וכל פרטי מומין שבה נתבארו שם כתב הרא"ש בתשובה כלל מ"ב על ראובן שנשא אשה ושהה עמה יותר משנתים ונודע לו שהיא נכפית והוציאה מביתו והיא תובעת ממנו שאר כסות ועונה והוא משיב שהדבר ידוע שאין הדעת סובלת להסתופף אצלה גם סכנה יש בדבר וחפץ לגרשה וליתן לה כל אשר לו ועני הוא ואינו משיג ליתן לה כתובתה והשיב דע"פ תקנת ר"ג כופין אותה שתקבל גט ואם תמאן לקבל ימנע ממנה שאר כסות ועונה ואינה יכולה לומר אין רצוני לקבל עד שיתן לי כתובתי דזו אינה טענה כיון דמן הדין היא חייבת לקבל גט נמצא פריעת חוב כתובתה כשאר חוב שהיה מחוייב לה והנמצא אתו יתן והמותר כאשר תשיג ידו והאריך בדבר :

סעיף קטן ט
ה"ג ודין הכתובה ונשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה וכן דינה בענין הכתובה אם אח"כ נישאת לשני ולשלישי ולרביעי יתבאר לקמן בס"ד בסוף הל' גירושין בסימן קנ"ד ובספרים כתוב ונשא אשה וכו' וטעות סופר הוא וצריך להגיה בנשא אשה וכולי:

סימן קיח

סעיף קטן א
תקנות הנישואין של קהל טוליטולה וכו': וששאלת אלמנה שיש לה לחלוק עם יורשי בעלה וכולי בכלל נ' וז"ל התשובה הדין עם האלמנה שאומרת שאין ליורש דין ודברים

על בגדי חול שלה שכתוב בתקנה כל אשר ימצא לו ובגדים לא היו מצויים לו כי לא היה לבעלה בהם כלום ועוד דחלוקה זו במקום גביית כתובתה גם עתה לא יעלו לה בחשבון: וששאלת ראובן גירש את אשתו סמוך למיתתו ותובעת כתובתה ומתנתה וכו' והיורשים אומרים כי לא נתן לה גט אלא שלא תזקק ליבם ולא שתגבה כתובתה כלום ואין רוצים ליתן לה אלא חצי הנכסים כמו שהיה התקנה שיחלקו הנכסים בין האלמנה ויורשי המת. גם תשובה זו היא בכלל נ' סימן י' כתב ה"ר יהודה בנו בתשובה ראובן מת והוציאה אשתו גיטה וכתובתה לגבות בטענה שנתגרשה קודם מיתתו הרבה והם אומרים שלא תגבה אלא חצי הנכסים כיון שהיתה בחזקת נשואה במותו ונתאבלה עליו הרי היא כדין כל האלמנות הדין עם הב"ח שלא עשתה אלא להבריח הנכסים מהב"ח כי לעולם לא יצא עליה קול גירושין וישבה תחתיו כאשה עם בעלה ושמשתו בחייו ובמותו וגם נתאבלה עליו כדרך כל האלמנות ולא דמי לההוא עובדא דערכין (כג:) ההוא דזבין נכסיה וגירש אשתו וכו' דהתם היו הגירושין ידועים ואין לחוש שהיו הערמה אבל כאן שלא יצא עליה קול גירושין ודאי להברחה נעשה ועוד אפילו נאמר שנתגרשה בגט זה צריכה להביא ראיה מתי בא הגט לידה לפי פירוש רש"י (יז:) גבי למה תקנו זמן בגיטין ואע"פ שהתוס' חולקין עליו בגט כזה שיש כמה הוכחות ביום כתיבתו תביא ותביא ראיה לדבר: וששאלת בענין התקנה שכל אלמנה שתבא לחלוק עם יורשי המת שתהיה יד היתומים על העליונה וכו' גם תשובה זו בכלל נ' סי' ט' ויש ט"ס בספרי רבינו שכתוב בהם והיתה ניזונת משל בעלה וצריך להגיה ולא היתה ניזונת משל בעלה: וששאלת אשה שמת בעלה והיו עליו חובות לעכו"ם כו' כלל פ"ז סי' ד': וששאלת ראובן משכן בית לשמעון ומת ראובן והיה עליו כתובת אשה ותובעת כתובתה הורידוה ב"ד בחצי נכסי המת בכח התקנה וכו' כלל נ"ה סי' ד': שאלה ילמדנו רבינו הסכימו קהל מולינא שכל אלמנה שתבא לחלוק עם בנים שתהיה יד היתומים על העליונה וכו' בכלל הנזכר סי' ז': שאלה וששאלת בענין התקנה שהאלמנה והיורשים חולקים כל עזבון המת ויצא על המת שטר חוב מאוחר לכתובת אשה וכולי ג"ז בכלל הנזכר סימן ז': וששאלת עוד שיש בתקנה אם לא הניח בנים ובנות ותבא האלמנה לחלוק עם יורשי המת תוציא הנדוניא שהביאה לבעל וכו' ג"ז בכלל הנזכר סימן ה': ששאלת אם האשה יכולה לתת בחייה לבעלה או לאחר כו' וזה שיצא מכלל דבריו שאין בידה לשנות כלל לתתו לבעלה ולא לאחר ואם נתנה אותו אין מתנתה כלום ג"ז בכלל הנזכר בתחלתו ובסופו ושם כ' מחלוקת הרא"ש על ה"ר ישראל בענין פי' תקנת טוליטולא לענין זה ומבואר שם בתחלת הכלל הנזכר שלא כתב כן אלא לפי לשון תקנת טוליטולא וכמו שדקדק שם

מדברי התקנה הנזכר וא"כ אין ללמוד מזה לתקנה אחרת שאינה כתובה באותו סגנון וכ"כ ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח מקומות שיש להן תקנה שאם תמות האשה בחיי בעלה יחזיר מקצת הכתובה ליורשים אם אותו מקצת רצתה האשה למוחלו לבעלה והוציא הבעל שטר מחילה מזה היא קיימת דכל טצדקי שאנו יכולין לעשות להעמיד הנחלה במקומה אנו עושים עכ"ל מיהו היכא שכתוב בתנאי שע"מ כן נתן לה הנותן הנדוניא אין בידה לשנות התנאי ולעיין אשה שנישאת והתנית עם הבעל שיכתוב שיור לאחר שאינו יורש שלה עיין בתשובת הרשב"א סי' תשע"ח ומ"ש ודאי אם היתה נותנת מעכשיו נכסיה לבעלה וכו' היתה המתנה קיימת וכו' ג"ז בכלל הנזכר בסופו ובסי' ג' ג"כ כתב איני זוכר שכתבתי בענין התקנה אלא בענין זה שאם היתה האשה יכולה להפקיע התקנה וליתן לבעלה כל הנכסים לאחר מותה אפשר שזה היה כנגד התקנה אבל מה שמוחלת מעכשיו ולבעלה אין דבר זה נוגע בתקנה כלום ומחילתה מחילה ע"כ: 89ב"ה וכתב הרמ"ה בתשובה שאם התנה בכתובתה שאפי' תמות היא בלא זרע יחלוק הוא עם יורשיה ואח"כ כתבה לו כל נכסים מהיום ולאחר מיתה מתה תנאי האחרון מבטל את הראשון וכתב עוד שה"ה אם נתנה במתנה לאיש אחר מה שהתנה מבעל להפסיד מהחלק הראוי לירש בדין שמתנה קיימת:89 וכתב בכלל מ' סימן ב' שנשאל על לאה שנתנה בצואת ש"מ חצרה לרחל בתה ולא ערער ראובן בעלה בדבר וב"ח של ראובן בא לגבות חובו מאותו חצר לפי שראובן יורש את אשתו ואין כח במתנתה לבטל ירושתו והבת טוענת שכיון ששמע ראובן צואתה ושתק המתנה קיימת והשיב שהדין עם הבעל חוב: ששאלת רחל שהיתה נשואה ולה בת אחת ומתה וצותה שתטול בעלה חצי נכסים וכו' וצותה עוד שאם תמות בתה קודם שתינשא שיהיו נכסיה לאחות רחל וכו' בסוף כלל מ': וששאלת על תקנת טוליטולא שהבת יורשת חצי הנדוניא אם יכול ב"ח של אבי אם הבת ליקח מהבת מאחר שהיא יורשת חצי וכו' כלל נ"ה סימן ב': שאלה ילמדנו רבינו ראובן אמר לעדים הוו עלי עדים בקנין שלם וכו' תשובה מה שנתן לאשתו בלשון ירושה אינו כלום וכו' כלל פ"ד בסופו:

סעיף קטן ב

יש נוהגים לכתוב שטר חוב לנשותיהם בשעת נישואין שמחייבים עצמם בסכום ידוע וכו' וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל שיש לו דין נכסי מלוג עד וכשתגבנו יחזיר נכסי מלוג הכל דברי הרא"ש בתשובה כלל ל"ט סי' ע"ג ובעיקר הדין אם יכולה לגבותו בכל עת שתרצה כתוב במישרים נתיב כ"ג חלק י' סברות חלוקות עיין עליו:

סעיף קטן ג
ומ"ש לפיכך אם יש עליה חוב שלותה קודם שנישאת גובה ממנו כ"כ בכלל ל"ו סימן ז' ונותן טעם משום דכי היכי דמשועבד לה הכי נמי משועבד לבעל חוב מדרבי נתן: ומה שכתב אבל אם אין שטר הנדוניא עומד לגבות בכל שעה שתרצה אלא לכשתתאלמן או תתגרש אין בעל חוב גובה ממנו ולא אמרינן שתמכור שטר נדונייתה בטובת הנאה שיגבנו הלוקח וטובת הנאה יטול בעל חוב מחובו או ימכרו ב"ד לבעל חוב שטר נדונייתה בטובת הנאה וכולי הכל בכלל ובסימן הנזכר ויש בספרי רבינו חסרון הניכר וכמו שכתבתי הוא בספרים המוגהים:

סעיף קטן ד
ומ"ש דכל לגבי בעלה ודאי מחלה וכו' ואטרוחי ב"ד בכדי לא מטרחינן מבואר בגמרא פרק החובל (בבא קמא דף פ"ט:)

סעיף קטן ה
ומ"ש ואפי' אם שטר הנדוניא עומד לגבות בכל עת שתרצה אם יש עליה חוב שלותה אחר שנשאת אינו גובה ממנו בכלל ל"ט סי' ג' כתב כן ונתן טעם משום דכיון דאחר שתגבה אותם יש להם דין נ"מ דיש לבעל בהם זכות ואי אפשר למכרם אלא בטובת הנאה אם תתאלמן או תתגרש וכל לגבי בעלה ודאי מחלה ואטרוחי דינא בכדי לא מטרחינן: ומה שכתב ואם נתן הבעל לה מתנה אפי' בעל חוב שהלוה לה אחר שנשאת גובה ממנו הטעם מבואר דכיון דאין לבעל זכות באותם נכסים אפי' לפירות הרי היא חייבת לפרוע חובה מהם אפי' לותה אחר שנישאת וכן מתבאר מדברי רבינו שכתב בסמוך בשם הרא"ש:

סעיף קטן ו
וא"א הרא"ש כתב ששאלת ראובן הלוה מעות ללאה ושואל מב"ד שיגבוה משטר מתנה שכתב לה בעלה שזה נוסחו וכולי בכלל ל"ט סימן ו' ויש לתמוה על מ"ש רבינו וא"א הרא"ש כתב שנראה שחולק על הכתוב לעיל וכך ה"ל לכתוב כתב הרא"ש ששאלת וכו' כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ט ששאלת ראובן נשא אשה ועליה שטר קודם שנשאה ומתה ובא ב"ח לגבות חובו מנכסים שירש הבעל מאשתו לא ידעתי במה נסתפקת פשיטא שגובה מנכסי' שירש מאשתו ולא עוד אלא אפי' לא מתה נמי גובה חובו מנכסים שהכניסה לבעלה דגרסינן בשילהי יש נוחלין שלא ליה אבוה בר גניבא לרבא לותה ואכלה ועמדה ונשאה מאי בעל לוקח הוי ומלוה ע"פ אינו גובה מן הלקוחות או יורש הוי ומלוה ע"פ גובה מן היורשים אבל מלוה בשטר אפי' אי לוקח הוי גובה עכ"ל וכבר

נתבאר זה בדברי רבינו סי' צ"ה. ובתשובה אחרת בסימן הנזכר כתוב כל מה שימצאו מנכסיה קרקע מטלטלי ושטרות יתנו לבעל חוב בשטר חובו:

סעיף קטן ז
וששאלת שמנהג הוא כשהאשה מכנסת קרקע לבעלה היא כותבת לו שטר מתנה והוא כותב לה ש"ח על עצמו וכו' כלל ל"ח סימן ז':

סעיף קטן ח
ששאלת ראובן הוציא שטר על שמעון ומצא לו מטלטלין ורוצה לגבותה והוציא' אשת שמעון נדוניתא מוקדם לשטרו של שמעון וכו' בכלל ל"ח סי' ד'. ונראה ששטר נדוניא זה היה כתוב תנאי שתוכל לגבותו בכל עת שתרצה ואפי' בחיי הבעל וכמ"ש לעיל שהיה מנהגם לכתוב כן:

סעיף קטן ט
ששאלת ראובן היה חייב לשמעון מנה ולא נטלה לאה אשתו בקנין באותו חוב ומתה לאה בחיי ראובן וכו' בכלל ל"ח סימן ד' ויש לתמוה כיון שהניח ראובן הרבה נכסים מעות וקרקעות על מה חולקים בניו עם שמעון שהרי מחוייבים הם לפרוע חוב אביהם כיון שירשו יותר מחוב שמעון ונדוניית אמם ואין לומר שהיו רוצים לפרעו במטלטלים והוא לא היה רוצה לגבות אלא קרקע דהא ודאי הדין עם היורשים דהא אי בעו לסלוקי בזוזי מצי מסלק ליה ולכן נ"ל שכשבא ב"ח לגבות חובו כבר הוציאו היורשים המטלטלים וכן מבואר בדברי השאלה הנזכר בתשובת הרא"ש שכתוב בה כלשון הזה מת ראובן והניח הרבה שטרות והרבה מעות וקרקעות ונשאו ונתנו באותו ממון בני ראובן וגבו שטרות ופרעו הרבה מסים והשיאו לאחיותיהם הכל ממון אביהם ע"כ.

סעיף קטן י
וששאלת ראובן הוציא שטר נדונית אחותו שהיתה אשת שמעון ומתה ותובע חצי לפי התקנה בכלל נ"ה סי' ה' והאריך בטעם דין זה:

סעיף קטן יא
וששאלת ראובן נתחזק לו על שמעון ש"ח ונשא שמעון אשה ועשה לה שטר נדוניא על עצמו וכו' כלל ל"ח סי' ב':

סעיף קטן יב
וששאלת מה שנוהגים לכתוב בכתובה ע"מ שלא ישא אשה אחרת אי הוי כמתנה על מה שכתוב בתורה וכו' בכלל ל"ג סי' א':

סעיף קטן יג
וששאלת אם שהתה עמו עשר שנים ולא ילדה ולא התנה עמה בשעת נישואין ועתה התנה בקנין שאם ישא אשה אחרת וכו' בתשובה הנזכר וענין תקנת ר"ג נתבאר בס"ס א':

סעיף קטן יד
ששאלת שנוהגים לכתוב למטה בכתוב' שטר שפלוני החתן נתן לפלוני' כך וכך ומעכשיו באחריו' על כל נכסיו וכו' כלל ל"ו סי' ח':

סעיף קטן טו
וששאלת אלמנה שהיתה אמודה בממון ומפני זה נתן בה שמעון עיניו ונשאה ונשבע שלא ישא אחרת וכו' בס"ה שבסוף ספר חזה התנופה כתובה שאלה זו. ועיין בריב"ש סי' צ"ט וכ' הר"ש בר צמח בתשובה על ראובן שכתב לאשתו שלא ישא אשה אחרת עליה שלא ברצונה ואם יעבור וישא יתן לה כתובה ותוס' נדוניא דמסתמא בכל ענין הי' התנאי ואפי' שהתה עמו י' שנים ולא ילדה ואין זה מתנה על מה שכתוב בתורה שהוא לא התנה שלא ישא אשה אחרת לעולם אלא שלא ישאנה שלא מרצונה הא אם תתרצה יכול לישא ויכול לפייסה במעות שתרצה או לפרוע לה כתובתה והאריך עוד בדבר:

סעיף קטן טז
ששאלת ראובן חייט נשבע ליתן לשמעון חצי מה שירויח ועתה אין מספיק לראובן לפרנס אשתו באותו החצי וכו' כלל ח' סי' י"ח:

סעיף קטן יז
וששאלת על יהודים שנהרגו בדרך ולסוף ט"ו ימים מצאום וכו' כלל צ"א סי' ז':

סעיף קטן יח
עדות על תלמיד א' שמת והתיר א"א הרא"ש את אשתו ואת גיסתו כלומר יבמתו שהיתה זקוקה לו וזה נוסחה עדות בהיותי במיורקי ראיתי תלמיד אחד וכו' בכלל הנזכר סי' ג' וב' תשובות אלו אין מקומם כאן אלא בסי' י"ז ושם נתבארו ולא כתבם רבי' כאן אלא אגב תשובות אחרות שהביא כאן כתב הרא"ש בתשובה כלל ט"ו סי' ג' שפסק רמ"ה דאלמנה שגבתה כל הנכסים בכתובתה אינה חייבת בקבורת בעלה וכ"כ עוד בכלל נ'. וכתב רבי' בטור חשן משפט סי' קע"ה וכ"כ הגה"מ פי"ז מהל' אישות ובמרדכי פרק נערה ובתשובה להרמב"ן סי' ס"ד כתב הרא"ש בתשובה כלל ל"ו סי' ד' שמעון שתובע מראובן ק' זהובים מכח חמותו שהיה חייב לחמיו כתב הרא"ש בתשובה כלל נ"ד על ראובן שטען ללאה יש בידך משל אבי ומשל חמי ממון כי חיתה זוגתי אחר הרג שלשתן והשיבה לאה אבי חמיך הניח בנים ולא שהית עם אשתך שנה ולא תירשנה ואף מה שהכניסה לך תחזיר ליורשים נראה לי אם יברר ראובן בעדות ברור שאשתו חיתה אחר מורישה שזכתה בירושתה אפי' אם לא שהתה עמו שנה אחת ולא דמי לנדונית חתנים שלא גבו דשאני התם דנדוניא שהאב פוסק בדעתו תליא ואנן סהדי שהאב לא היה דעתו להקנות וליתן הנדוניא אלא ע"מ שתהנה בתו כמו בעלה אבל בנדון זה לא עלה

על דעת חמיו גזירות הללו ואף בדבר הרגיל והווה כמו מיתה דאזלינן בתר אומדנא אבל כי האי לא אזלינן בתר אומדנא אלא בממון שפסק האב ועודנו בידו דלא מפקינן מיניה וגם לא דמי לתקנת ר"ת דהיכא שמתה בתוך שנת הנישואין שהבעל מחזיר נדוניא לאחיה או ליורשי הנדוניא דוקא תיקון משום עגמת נפש ואסמכוה אקרא ותם לריק כחכם אבל ירושה שנפלה לה דהיינו נכסי מלוג בהא לא תיקון רבנן והבו דלא לוסיף עלה ע"כ. וכתב עוד בכלל הנזכר סי' ו' על תקנה שזה נוסחה שאם תמות האשה בחיי בעלה שיחלקו הוא ויורשיה הממון יראה לי לפי התקנה שלא יחלוק הבעל עם יורשי האשה אלא ממון שימצא לבעל אחר שיפרע כל חובותיו שהוא חייב בין בשטר בין בע"פ כי ודאי כך היתה עיקר התקנה שעיקר חלוקת הממון יהיה תלוי בשבועת הבעל שישבע כמה יש לו וינכה באותה שבועה כמה הוא חייב במגו דאי בעי אמר אין לי אלא כך וכך ממון והשאר יחלקו. עוד בסוף הכלל הנזכר דקדקתי בתקנה ולא מצאתי כתוב לא בפירוש ולא ברמז שהשליטו את האשה לתת נכסיה אחר מותה למי שתרצה אלא תקנו והעבירו חצי נכסיה מבעלה וכו' עד ולא תדחה התקנה מפני המנהג ובסוף כלל ק"ו כתב על ראובן שטען על כלתו שלקחה ספריו והיא טוענת שלקחתם בשביל נדוניתה שנתן חמיה ליד בעלה והוא חסר דעת ואינו בר משא ומתן : ובסוף כלל נ"ח כתב מה שטוען שמעון שהוא מוחזק בבתים וגם אמו מוחזקת בהם י' שנים וסתרו ובנו והשכירו קצתם ופרעו המס אינה חזקה כיון שידוע שהבית היה של אביהם ושמעון אינו טוען שאביו מכרם או נתנם לו או שקנאם מראובן אחיו אלא שטוען שהחזיק בהם זו היא חזקה שאין עמה טענה ואינה חזקה אבל אם מתה האם ויש לשמעון עדים שאמו החזיקה בבתים חזקתה חזקה דכיון שטוענין לכל בא מכחה או יורש או לוקח כל מה שהיתה היא טוענת אם היתה קיימת והיא יכולה לטעון קניתי הבתים והחזקתי בהם שני חזקה ב"ד הגבוה לי בנדוניתי או בכתובתי וחזקה מועלת לכל אדם דאין אדם נזהר בשטרו הילכך שמעון שיש לו שטר על אמו בת"ש זהובים ונשתעבדו לו כל נכסים טוענים לו מה שהיתה יכולה לטעון ויגבה ת"ש זהובים מנכסיה דכמו שטוענין ליורש ולוקח כך טוענין לב"ח שנשתעבדו לו כל הנכסים בחייה ואם הבתים שוים יותר מת"ש זהובים יחלקו ראובן ושמעון המותר עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן תתקס"ב המתנה עם בעלה בשעת נישואין שאם תמות תחתיו בלא ולד קיימא שיהא שליש נדוניתה ליורשיה וגירשה ואח"כ החזירה מסתברא שלדעת תנאים הראשונים החזירה ול"מ במקום שנהגו לכתוב דהתם אפילו לא כתב דינו כמי שכתב שכל המכנסת נדוניא לבעלה ע"מ כן היא מכנסת וכדאמרינן בפרק המקבל (בבא מציעא קד.) דדורשים

לשון הדיוט אלא אפילו במקום שלא נהגו כיון שהיה תנאי ביניהם בשעת הנישואין הראשונים כשהוא מחזירה ע"ד אותם התנאים מחזירה וכדתנן בסוף הכותב (כתובות פט.) שהמגרש את האשה והחזירה ע"ד כתובתה הראשונה החזירה אע"ג דאמר רב הונא לא שנו אלא מנה ומאתים אבל תוספת אין לה היינו דוקא מה שהוסיף לה משלו ע"ד נישואין הראשונים החזירה ולא ע"ד השניים אבל במה ששיירה מנדונייתה ליורשיה הרי הוא כעיקר כתובתה שהמכנסת ע"ד כן מכנסת וכשקבל ע"ד כן קיבל ועוד שלא ע"ד קידושין הראשונים נעשה התנאי אלא כל זמן שתמות תחתיו בלא ולד קיימא עכ"ל: כתב הריב"ש בסי' תפ"א ראובן ואשתו נתחייבו לבנם יעקב ולמשודכתו רחל מאה מנה בכל תוקף לכשיתבעום שניהם בהסכמה אחת והודו בשטר שהונחו בידם לאחריות הכתובה שיכתוב בנם לרחל הנזכר בשעה שישאנה אח"כ מת הבן ובאה אלמנתו בשטר כתובתה לגבות החוב ההוא וראובן טוען שלא נתחייב אלא כשיתבעוה שניהם בהסכמה אחת וכיון שמת בנו ואינו שיסכים בתביעה ההיא הוא פטור ועוד שכיון שהיא לאחריות הכתובה העתידה ליכתב אין השיעבוד כלום דהוי כדבר שלא בא לעולם ועוד שמלת הונחו הכתוב בשטר נראה שהיה פקדון ולא מלוה ועוד שאפי' היה חייב אותה הוא פרע לבנו שהוציא הוצאות הנישואים והמלבושים ופרנסת שניהם על שלחנו ורחל טוענת כנגדו על הכל והשיב שהדין עם רחל: כתב הריב"ש בסי' רמ"ד מעשה בראובן שצוה מחמת מיתה ונתן מתנות עודפות על חצי נכסיו ואמרו לאשתו שתיטול קנין להשלים כל צואתו ונטלה קנין בזה הלשון אני משעבדת עצמי להשלים מנכסי המת כל צואתו ועתה טוענת האלמנה שהנכסים שהם שלה בכתובתה לא שיעבדה בדבר זה כי אם החלק של היורשים ולא נטלה קנין אלא לפי שהיו כל הנכסים ברשותה והשיב שהדין עם האלמנה: כתב הריב"ש בסימן ק"ז נהגנו כאנשי גליל וכשראו הקהל שנכסי היחידים מועטים ואם האלמנה תהיה ניזונת לעולם לא ישאר דבר ליתומים עשו תקנות בעניני הנישואין הנעשים מהיום ההוא ואילך כי לא ראו לגרוע זכות הנשים בנישואין שנעשו כבר אבל ישארו על דין התלמוד וזה כמו שמנה שנים שנעשו התקנות ההם ומהם שכל זמן שירצו היורשים לפרוע לה כתובתה ולסלקה מזכות מזונותיה שיהא רשות בידם זולתי בג' חדשים הראשונים וכן תקנו לתועלת היתומים שהתוס' הנהוג לכתוב לבתולה שלא תגבה ממנו כלום זולתי אם תתגרש שלא ברצונה אבל במיתת הבעל לא תגבה מן התוספת כלום ודי לה שתגבה עיקר כתובה ונדוניא שהכניסה קנתה בבגדים יותר משויה והיא עצמה בלתה אותם וגם ממעות הנשארים מהנדוניא הוציא קצתם בצרכי הנישואין ועתה תגבה האלמנה במעות משלם אין ראוי שתגבה התוספת מן היתומים

ועוד תקנו אז תקנות אחרות וכל הנושא מאז והנה ע"ד התקנות ההם הוא נושא וכן כותבים בכתובה כהוגן וכתיקון חז"ל וע"פ התקנות שתקנו קהל אלגזאי"ר עכ"ל: כתב הרשב"א והוא בתשובות להרמב"ן סי' י' שנשאל על כתובה שהתנו בה שיור ליורשיה אם לא ישאר ממנה ולד של קיימא ומתה היא ואח"כ מת הולד תוך ל' יום והיורשים טוענים שכיון שמת תוך ל' יום הרי זה בכלל נפל והשיב שאין בדבריהם כלום משום דכל שלא שהה שלשים יום באדם אינו ודאי נפל אפילו לרשב"ג (קלה:) ומספיקא לא מפקינן ממונא וכ"ש לרבנן דפליגי עליה וקי"ל כוותייהו ואילו היה התנאי כל שישאר ממנה ולד של קיימא לא יחזיר כלום ליורשיה היה על הבעל להביא ראיה לפי שלא זכה באותו שיור אא"כ ישאר ממנה ולד של קיימא ועליו הראייה אבל כאן כבר זכה בכל ממון הנדוניא אלא שהתנה שאם לא ישאר ממנה ולד של קיימא שיחזיר א"כ מי שאמר שלא היה ולד של קיימא עליו הראייה עכ"ל: וכתב עוד כל שנשא במקום שיש להם הסכמה שלא לגרש אלא מדעת האשה סתמו כפירושו ועל דעת כן נישאת שלא יגרשנה אלא מדעתה ואם יגרשנה שיהא חייב במה שנהגו לחייב העובר על אותו מנהג בין בקנס בין בנידוי ואפילו הוציאה ממקום שנשאה ויש שם מנהג בקנס והוליכה למקום אחר אינו רשאי לגרש אלא על פי דרך מנהג מקום הנישואין שעל מנת כן נשאה עכ"ל וכתבתיה באורך בסימן ע"ה: כתב הרשב"א שנשאל על ראובן ואשתו שעשו תנאי ביניהם בקנין שאם תפטר היא בחייו יחזיר כל מה שהביאה וק' זהובים יותר והשיב כל מה שאמר לכשירדו גשמים אתן לך כך וכך וקנו מידו קנה אע"פ שלא אמר בלשון חיוב דקנין מילתא אלימתא היא ומתקן הענין כאילו מחייב עצמו באותו דבר שאמר ליתן וראיה מר"פ הכותב (כתובות פג:) ופרק זה בורר (סנהדרין כד:) גבי נאמן עלי אבא ומה שאמרו (עיין לעיל סימן ס"ט) שאין אדם מתנה עם אשתו שלא ירשנה נדוניא שנתנה לו לחלוטין מתחלה כמו שרגילין עכשיו להכניס לבעל שיהא שלו אא"כ תתאלמן או תתגרש ואח"כ עמד הוא וכתב ליורשים שאם תמות היא בחייו שיתן להם כל מה שהביאה לו אין זה אלא כמתחייב ליתן להם משלו כך וכך שאין זה תלוי בדין ירושה כלל אבל מה שמספק עליה ענין השטר לפי שאני רואה שלא חייב עצמו הבעל ולא קנו מידו ליורשים אלא שקנו מידו ללאה אשתו וגם ללאה לא חייב עצמו ולא קנו מידו ליתן לה אלא אמר לה הריני לוקח לה בקנין שאתן לפלוני כך וכך וא"כ במה נשתעבד ליורשים שהרי לא קנו מידו להם וגם ללאה לא קנו ליתן לה ושיזכו הם מחמתה וכל האומר קנו ממני לראובן שאתן לשמעון במה קנה שמעון זהו שסיפר עלי הדין כנגד היורשים ואותה שאמרו בירוש' אי מיתת בלא בנים תהד' מדילה לבי נשא ההיא באמת קודם נישואין היא וכאילו

מתנה עמה שכל מה שהביאה יחזיר לבית אביה שעל מנת כן הכניסה לו נדוניתה וע"מ כן קבל הוא אבל זה שכבר זכה בנדוניתה במה מתחייב להחזיר להם וכן במאה זהובים משלו הוא מוסיף ובחיובו לפיכך אין נראה לי שמתחייב ליורשים בכך עד כאן לשונו: וכתב עוד שנשאל על אלמנה שכתבה לראובן שטר שהיא חייבת לו מנה אם תינשא לבעל עד זמן פלוני והלכה ונישאת תוך הזמן וראובן תובע המנה והבעל טוען דכיון שלא נתחייבה עד שתינשא נמצא שחל שיעבודה דתקנת אושא קודם שיגיע זמן החוב והפרעון והשיב דבר פשוט הוא שאין הולכים אחר זמן הפרעון בשום מקום אלא אחר זמן התחלת החוב ולפיכך אין טענת הבעל כלום: כתב הר"ן סימן י"ד שנשאל על מי שהתנה שאם תפטר אשתו בחייו ולא ישאר לו ממנה ולד של קיימא שיחיה שלשים יום שיחזיר ממון הנדוניא סך כך וכך ליורשים ומתה היא בחייו ונשאר לו ממנה ולד בן חמשה שנים שחיה אחריה ט"ו יום ויורשיה תובעים שיחזיר להם אותו סך כיון שלא חיה הולד שלשים יום אחריה והבעל טוען כיון שהולד חיה שלשים יום ונשאר אחריה אפילו שעה אחת אינו חייב להחזיר שמה שכתוב בתנאי שיחיה שלשים יום לא שיחיה אחר אמו שלשים יום קאמר אלא הכי קאמר שישאר לו ממנה ולד קיימא דהיינו שיחיה שלשים יום והשיב שהדין עם הבעל ואפילו אם היה הלשון מסופק הוה ליה בעל ודאי ויורשי האשה ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי: מצאתי כתוב על אשה שכתב לה בעלה שהוא פוטר אותה מעכשיו ולאחר מותו מכל שבועה ומכל חרם על העבר ועל העתיד ולא יהיה רשות אדם להשביעה אחר פטירתו כל ימי חייה ואחר פטירתו כשהראת ליורשים נכסי בעלה אמרה על קצת שטרות אלו אמר לי בעלי לקרעם ועל קצת ספרים אמרה אלו אמר לי בעלי להיות הקדש והיורשים טוענים שלא האמינה בעלה בכך הדין עם היורשים ואם קרעה השטרות או נתנה הספרים להקדש חייבת לשלמם כיון שאין לה עכשיו מגו אמנם אם בשטר הפיטור כתוב שעשאה כשני עדים כשרים נאמנת בכל מה שתאמר: וכתב עוד שם שנשאל אם השר תפס האלמנה והיורשים בעלילה על הנכסים ונתפשרו עמו ועתה האלמנה תובעת כתובתה משלם והשיב אילו לא נתפשרה גם היא עמהם לא היתה פורעת כלום לפי שאין לה חלק ידוע בממון אלא כתובתה ואילו לא נמצא בממון בעלה אלא כדי כתובתה היא היתה נוטלתם כי לכך צוה שתטול כתובתה ליפות כחה אך עתה שגם היא פשרה חייבת לפרוע חלקה לפי חשבון דמיא להא דאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא מא:) דאתא וסייע בגודא בהדאי דאי לא דהואי מחילה בטעות היה מפסיד ואם לפי שנתפשרה נתפשרה אז הויא מציל עצמו בממון חבירו דחייב עד כאן לשונו: וכתב ע"ש ולענין מה שנעשית אפוטרופא אחרי מות בעלה נראה לי שיכולים היורשים

להשביעה: וכתב עוד שם ולענין מה שנסתלקה מבתים מיוחדים כיון שאין השטר נראה לא נוכל לדונו ע"פ העדים שאני אומר שמא נסתלק הבעל אח"כ מאותו סילוק אלא א"כ מעידים כי סמוך למיתתו נסתלקה מהבתים ההם: וכתב עוד שם ולענין מה שחושדים היורשים שלקחה כתב ביטול הפיטור יכולים להחרים ולכלול אותה בכלל החרם סתם שלא פטרה בעלה משבועה וחרם אלא בכל מה שתאמר שהוא ממונו בשלו אבל זה אינו ממון ואינו בכלל הפיטור עכ"ל: כתוב בתשובות המיימוני דשייכי לספר נשים מנהג הקהילות אם מתה תוך שנתיים מחזיר ליורשיה ומורי אומר שמחזירין למי שנתן הממון וכן עשה מעשה כשנפטרה ניתנו תוך שנתה ומורי נתן הנדוניא והוצרכו להחזיר לו מה שנתן ולא לאביה על הא דאמרינן בר"פ אע"פ (כתובות נד:) תנאי כתובה ככתובה דמי ופירש"י תוספת שהוא נותן לה ומזונות וכל הנך שהם תנאי כתובה דינם ככתובה וכו' כתוב במישרים נכ"ג חי"א כל זה בתוס' שכתב והוסיף לה או שכללו עם העיקר אבל אם כתב ונתן לה מתנה כך וכך אין דינה ככתובה וכ"ש אם כתב לה מתנה בשטר בפני עצמו ולפיכך נהגו לכתוב מתנה לחוד להוציאו מדין תוס' דכתובה עכ"ל:

סימן קיט

סעיף קטן א

כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו וגו' ותנן ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו ראשונה וכו' בסוף גיטין (דף צ) משנה וגמ' והרי"ף והרא"ש לא פסקו הלכה כדברי מי ונ"ל שהטעם לפי שסמכו על המעיין דממילא משמע דהלכה כב"ה לגבי ב"ש וגם לגבי ר"ע והרמב"ם ז"ל כתב בפי' המשנה בהדיא והלכה כב"ה וכן כראה ג"כ מדבריו בפ"י מה' גירושין וכמו שאכתוב בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ב

בד"א בזיווג ב' אבל בזיווג ראשון אין למהר לגרשה וכו' גם זה מפורש שם ומצאתי כתוב בשם ספר אגודה דהא דאמר ר' אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות היינו דוקא כשמגרשה בעל כרחה ב"ה וכ"כ הר"ן בתשובה:

סעיף קטן ג

אבל אם מצא בה ערות דבר או פריצות וכו' שם ויש לך שזבוב נופל לתוך תמחוי מוצצו וכו' שרואה את אשתו יוצאת וראשה פרוע וכו' זו מצוה מן התורה לגרשה שנאמר כי מצא בה ערות דבר ורבינו דלא נקט האי קרא ונקט במקומו גרש לץ ויצא מדון נראה דלא דק דההוא קרא אאשה רעה הוא דאיתמר בפרק הבא על יבמתו (יבמות סג.) דמצוה לגרשה שנאמר גרש לץ ויצא מדון וההיא אשה רעה היינו שהיא רעה בדיעותיה כדמשמע התם וגם קרא משמע דבהכי משתעי דכתיב ויצא מדון אבל מצאתי שהרמב"ם

כתב בפ"י (הלכה כב) מהל' גירושין אשה רעה בדיעותיה ושאינה צנועה מצוה לגרשה שנאמר גרש לץ ויצא מדון נראה דתרווייהו משמע ליה מהאי קרא ואיפשר דשאינה צנועה נפקא ליה מגרש לץ וס"ל דתרוייהו בכלל אשה רעה (כמו) שהזכירו בהבא על יבמתו:

סעיף קטן ד

והרמב"ם כתב אין למהר לשלח אשתו ראשונה וכו' ולי נראה דהאי דכתיב כי שנא שלח וכו' נוסחא משובשת נזדמנה לו בספרי הרמב"ם דבנוסחי דידן הכי איתא בפ"י מהל' גירושין לא יגרש אדם את אשתו ראשונה אלא א"כ מצא בה ערות דבר ואין ראוי למהר לשלח אשתו ראשונה אבל שנייה אם שנאה ישלחנה ע"כ. ומ"מ נראה מדבריו דהלכה כב"ה מדכתב שנייה אם שנאה ישלחנה אלמא דלא בעינן דבר ערוה כב"ש וגם שנאה משמע על ידי שום דבר שעשתה דע"י שמצא אחרת נאה הימנה אין לשנאתה:

סעיף קטן ה

בין בזיווג ראשון וכו' מבואר בסוף גיטין כתוב בתשובת הרשב"א סימן אלף רצ"ד שמעתי משם הגאון שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה כן מצאתי לרב אלפס בתשובה והביא ראיה מדתנן (כתובות נא.) לקתה חייב לרפאותה ואם אמר הרי גיטה וכתובתה ותרפא את עצמה רשאי אבל שלא בכתובתה אינו רשאי ואם לא קבל עליו את הדין מנדין אותו עכ"ל וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה ב"ה ואינם נראים דברי סמכא דלא לישתמיט חד מהפוסקים המפורסמים לכתוב כן אפילו ברמז והראיה שהביא מידחי' בגילא דחיטתא כמבואר למבין והתשובה כתבוה בשם גדולים ואינם שלהם וכדאמרינן בפרק ב' ביבמות (כב.) לאו מר בריה דרבינא חתום עליה וכיוצא בזה כתב הרשב"א ז"ל בתשובה אחרת ועיין בתשובה הריב"ש שכתבתי בס"ס א': ועי' בתשובת הרא"ש שכתבתי בסוף סי' קי"ז וכתב הרשב"א בתשובה אחרת כל שנשא במקום שאין מגרשין אלא מדעת האשה סתמו כפירושו וע"ד כן נשאה שלא יגרשנה אלא מדעתה ואם יגרשנה שהוא חייב במה שנהגו לחייב העובר על אותו מנהג בין בקנס בין בנדוי ואפילו הוציאה מהמקום ההוא והוליכה למקום אחר אינו רשאי לגרש אלא ע"פ דרך מנהג מקום הנישואין שעל מנת כן נשאה וכ"ש אם יש שם הסכמה ידועה ויכולים הם לקנסו באותו קנס או לנדותו כאלו נשא וגירש שם עכ"ל:

סעיף קטן ו

לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה בהחולץ (דף לז:) תנא ראב"י ומיהו אם הודיעה מתחלה שאינו נושא אותה אלא לימים ידועים מותר והכי מייתי התם עובדי מכמה רבנן דהוו עבדי הכי וכ"כ הרמב"ם בפכ"א מה' איסורי ביאה וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרמ"ה:

סעיף קטן ז
וכן היושב עם אשתו ודעתו לגרשה וכו' פשוט בסוף גיטין (צ.):

סעיף קטן ח
יכול לגרשה בלא דעתה אבל האיש אינו מוציא אלא לרצונו משנה בפרק חרש (דף קיב:):

סעיף קטן ט
לפיכך קטנה מתגרשת אע"פ שאין בה דעת גמורה אבל מ"מ צריך שתהא מבחנת בין גיטה לדבר אחר כדאיתא בפרק התקבל (גיטין דף סד:) ויתבאר בראש סימן קמ"א בס"ד:

סעיף קטן י
או חרשת שנתקדשה כשהיתה פקחת ונתחרשת משנה ריש פרק חרש (דף קיב:):

סעיף קטן יא
ומ"ש אבל נשתטי' וכו' ג"ז משנה שם נשתטית לא יוציא ובגמרא (דף קיו:) ד"ת שוטה מתגרשת מידי דהוה אפקחת בע"כ ומה טעם אמרו אינה מתגרשת שלא ינהגו בה מנהג הפקר ואוקימנא ביודעת לשמור גיטה ואינה יודעת לשמור עצמה דאילו אינה יודעת לשמור גיטה ד"ת נמי אינה מגורשת: ב"ה כתבו התוס' בפרק חרש בשם ירושלמי משום גרירה אין שוטה מתגרשת אפילו ביש לה אב ועיין שם בפסקי הרא"ש ושם תמצא דין עתים שוטה עתים חלומה: מצאתי כתוב אשה שהיתה רגילה להיות מטורפת חדש או חדשים ואח"כ נתרפאה לגמרי ובשעה שקבלה גיטה שאלוה אם היתה יודעת מה הוא גט והשיבה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון וגם מתחלה מיאנה לקבל גט שהחותמות שהחזיר לה בעלה הוו ביד אמה ופן תעכב אותה האם והשיבו רבינו שמשון ב"ר אברהם דודאי דעתה צילותא הוה לה ואפילו אינה מבחנת בין גיטה לדבר אחר חשיבא יודעת לשמור גיטה בפרק התקבל אלא היכא דאין יודעת לשמור גיטה אינה מתגרשת ועתים שוטה ועתים חלומה כך הוא דינה כדמוכח פרק חרש בירושלמי ואני איני רגיל להפך הגירסא אלא שדילג הסופר יכולה לשמור גיטה שראה ב' פעמים כתוב לפניו יכולה לשמור את גיטה וחשב בלבו שאחד טעות ודילגו וכך הוא הגירסא מ"ד מפני גרירה אסור מאן דאמר מפני שאינה יכולה לשמור עתים חלומה ויכולה לשמור את גיטה וכל הנך תרתי מילי מפני גרירה אינו גט ואלו הן השלשה חדא דיודעת לשמור גיטה ואינה יודעת לשמור עצמה וחדא אין יודעת לשמור את גיטה ולא את עצמה ויש לה אב והיא קטנה ארוסה ואידך פעמים חלומה פעמים שוטה וק"ל דמפני גרירה דהיינו רבי יצחק ורבי ינאי שהובאו דבריהם בתלמוד ודברי רבי חייא לא הובאו בתלמוד לחלוק עליו והאי עובדא דאתא לידן אם עתים חלומה עתים שוטה אינה מתגרשת אבל אם באקראי בעלמא נשטית

ונתרפאה ונשטית ושוב נתרפאה הואיל ואין לה וסת אין לחוש שתחזור לשטות מחמת תרי זימני וכהאי גוונא לא מקריא עתים חלומה עתים שוטה ושלום שמשון בר ר' אברהם ורבינו שמחה משפירא כתב דלא מחזקינן בחזקת שוטה לגרש עד שיראו בה סימני שטות המפורשים בפרק קמא דחגיגה (ג.) ובירושלמי דמסכת תרומות משמע עד שיראה בה כלו' ופליג קצת אגמרא דידן ועיקר סימן זה המאבד מה שנותנין לו דומיא שטותא יתירתא חזא ביה דהוה משחרר עבדו ובעוד שלא ראינו סימן זה אפילו בדיקה לא צריך והרי הוא בחזקת פקח עכ"ל ועיין במה שכתבתי בסי' קכ"א בדין סימני שוטה:

סעיף קטן יב

וכתב הרמב"ם לפיכך מניחה ונושא אחרת וכו' בפ"י מה"ג:

סעיף קטן יג

ומדברי הרמ"ה יראה שחייב במזונותיה שהוא כתב שאפי' גירשה חייב במזונותיה וכו' אע"ג דאתי במכ"ש כ' שיראה מדברי הרמ"ה משום דלא כ' בהדיא שחייב במזונותיה קודם שיגרשנה ואיפשר למידחי דכי גרשה קאמר דחייב במזונותיה משום דקנסוהו רבנן:

סעיף קטן יד

וגם על מה שפטרו מלרפאותה כתב הראב"ד ואם בת רפואה היא וכו' כבר הלי"ק ה"ה בעד הרמב"ם עיין עליו: ב"ה ודעת הרשב"א בתשובה שכתבתי בסימן י"ו כדעת הרמ"ה והראב"ד:

סעיף קטן טו

אשה שנתגרשה משום פריצות וכו' פשוט בסוף גיטין (ד"צ:) וכתבו הרמב"ם בפ"י מהל' גירושין:

סעיף קטן טז

הגרושה לא תינשא לאחר בכל אותה שכונ' וכו' ברייתא בספ"ב דכתובות (כח.) המגרש את אשתו לא תינשא בשכונתו אם היה כהן לא תדור במבוי אם היה כפר קטן זה היה מעשה ואמרו כפר קטן נדון כשכונה ודברי רבינו בזה כדעת הר"א שכתב דשכונה גדולה ממבוי ובא"א החמירו טפי מגרושה שהיא בלאו כלומר דע"י שמכירה ברמיזותיו איכא למיחש שיבואו לידי עבירה וכשהיא נשואה החמירו שלא תדור בשכונתו אבל כשהיא כהן ולא נשאה דאפי' יבא עליה ליכא אלא איסור לאו בהרחקת מבוי סגי להו וכתב עוד ואשתו שנשאת לאחר ונתארמלה או נתגרשה אינה כי אם בלאו ויש לה דין גרושה לכהן משמע מדבריו דישראל שגירש את אשתו כל זמן שלא נשאת דרה עמו אפי' במבוי כיון שלא הזכירו בגמרא וגם כשיבא עליה ליכא אפי' לאו וכ"כ ה"ה בפכ"א מהלכות איסורי ביאה דלפי גירסא זו גרושת ישראל כל זמן שלא נישאת תדור בשכונתו מ"מ

איפשר דבחצר אחד אף לפי גירסא זו אסורים לדור וכן משמע הסוגיא שם וכ"כ הר"ן ג"כ דגרושת ישראל אסורה לדור עמו בחצר אא"כ היו נזהרים שיהיו אחרים עמהם וכתב דבירושלמי משמע דמותרת לדור עמו בחצר והניח הדבר בצ"ע ועיין בתשובת הריב"ש סימן ש"ס ובתר הכי תניא בגמרא לוה הימנה אינה נפרעת אלא ע"י אחר ואי אתו לקמן לא מזדקקינן להו רב פפא אמר שמותי משמתינן להו רב הונא בריה דרב יהושע אמר מנגדינן להו ורבינו פסק כרב פפא אי נמי שהוא מפרש דרב הונא אף נגודי קאמר וכפירוש התוס' וכיון דלכ"ע משמתינן להו פסק דמשמתינן להו ולא כתב דמנגדינן להו נמי משום דלא ברירא להו אי הלכה כרב הונא או לא ומיהו קשה דבסימן ו' גבי כהן שגירש את אשתו כתב דמנגדינן ליה ושמא י"ל דמפרש דרב הונא ניגודא בלא שמתא קאמר וכפשטא דמילתא או משום דמספקא ליה הלכה כדברי מי גבי כהן בגרושתו דלאו שאינה שוה בכל הוא פסק להקל דמנגדינן להו וגבי ישראל דלא שוה בכל הוא פסק להחמיר דשמתא חמירא מניגודא והרמב"ם כתב בפרק כ"א מהלכות איסורי ביאה מנדין אותו או מכין אותו מכת מרדות נראה שמפרש דנגודי מנגדינן להו לרב הונא בלא שמתא כפשטן של דברים ומשום דמספקא ליה הלכה כדברי מי הניח הדבר לדעת ב"ד :

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו והוא תובעה לאו דוקא דה"ה והיא תובעתו ואין כוונתו אלא לומר שתובעים זה את זה שלא ע"י אמצעי:

סעיף קטן יח

ומ"ש עוד בד"א כשנתגרשה מן הנישואין וכו' ג"ז מבואר שם ומ"מ תמיה לי מילתא דכיון דלהרא"ש אשת ישראל שנתגרשה מותרת לדור אפילו במבוי כמו שכתבתי לעיל משום דאפי' אם יבא עליה ליכא אלא איסור לאו א"כ כי אתו לקמן אמאי משמתינן להו וה"ל לרבינו לפרושי דבכהן שגרש את אשתו מיירי וכדפירש"י וא"נ באשת ישראל שאחר שגירשה נישאת ונתארמלה או נתגרשה דאיכא לאו מיהו אין לתמוה למה השמיט דין כהן שגירש לא תדור עמו במבוי וגם הא דאיתא בגמרא מי נדחה מפני מי ואסיקנא דהיא נדחית מפניו אפי' אם החצר של שניהם די"ל שסמך על שכתבה בסימן ו' וצ"ל שמ"ש לוה ממנה וכו' לאו אגרושת ישראל שלא נישאת קאי אלא דוקא בנישאת וכדפרישית ואאם גרשה השני קאי בדוקא שכן כתבה הוא ז"ל בסימן י' אהיכא דנישאת לאחר ובסימן ו' כתבה אאשת כהן ואפי' שלא נישאת משמע דגרושת ישראל שלא נישאת לית לן בה ודעת התוס' דמבוי גדול משכונה דשכונה לא הויא אלא ג' בתים והיינו טעמא דאם היה כהן לא תדור עמו במבוי דכיון דפנויה היא קיל ליה אבל כי נישאת דחמירא סגי בהרחקת ג' בתים והר"ן הכריע כשיטת הרא"ש דשכונה גדולה ממבוי ובענין גרושת

ישראל שנישאת ואח"כ נתארמלה או נתגרשה כתב שי"א שדינה כגרושת כהן וכדברי הרא"ש אבל ר"י ז"ל כתב דכיון דאפי' בא עליה אינו לוקה כדאי' בפרק י' יוחסין (קידושין עח.) אף במבוי רשאה לדור עמו אבל בחצר ודאי לא וכתב עוד הר"ן שכתבו התוס' בשם ר"י דאורליינ"ש דמבוי דשמעתין היינו מבוי סתם אבל מפולש דרבים בוקעים בו ליכא למיחש וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן ש"ס וכתב עוד הריב"ש שם דכונס מינקת חבירו שכופין אותו להוציאה בגט אסור לדור עמה במבוי דומיא דכהן שגירש אבל אין לאסור לדור עמה בשכונתו דומיא לישראל שגירש ונישאת לאחר. והרמב"ם בפכ"א מהלכות איסורי ביאה כתב דגרושת ישראל לא תדור עמו בחצר וגרושת כהן לא תדור עמו במבוי נראה שבמקום לא תינשא בשכונתו היה גורס לא תדור עמו בחצר ובריתא דלוה הימנה פירשה בישראל המגרש אף ע"פ שלא נישאת. כתוב בתשובות הרשב"א סימן ר"ט שאלתם יבם ויבמתו אם מותרת לדור עמו בבית אחד ולאכלו על שלחנו אחר חליצה ומעשה בא לידי באחד שהיתה בת אחותו וגיסו אהדדי מחמת שהיתה אוכלת על שלחנו בעוד בעלה חי וכן לאחר מיתתו מי הוו כארוס וארוסה דאסור בדגיסי אהדדי כדאיתא פרק האשה שנתאלמנה. תשובה מסתברא דאסור ואף ע"ג דאיכא קצת לחלק בין ארוס ליבם כל דחזי להו דגיסי אהדדי כי הני אסור ובתרומת הדשן סימן רמ"ג כתב על ראובן שגירש את אשתו ונשאה שמעון בעיר קטנה שאין יהודים אחרים דרים שם אלא אלו השנים ובתיהם רחוקים זה מזה והרבה פעמים כשיש להם עסק ביחד נכנס ראובן לבית שמעון ושוהה שם שעה א' או ב' דאין איסור בדבר במה שהם דרים בענין זה וגם על מה שנכנס לביתו ושוהה שם שעה או שתים כתב דנ"ל דאין קפידא בזה ואין דבריו נראים לי בזו ואע"פ שהביא ראיה לדבריו אינה מכרחת. תניא באבל רבתי ספ"ב ב"ש אומר המגרש את אשתו לא ישרה עמה לא במבוי ולא בחצר אם היה מבוי של שניהם הופך פתחו לצד אחר ואם היתה חצר של שניהם מפנה זה מפני זה ומפנה אשה מפני איש בד"א בזמן שנשאו והכהנת אע"פ שלא נשאו בד"א מן הנישואין אבל מן האירוסין וכן החולץ ליבמתו לא יפנה מפני שאין לבו גס בה :

סימן קכ

סעיף קטן א

אין האשה מתגרשת אלא בכתב וכו' עד או בתנאי כמו שירצה אלו כללי הלכות גיטין ומתבארים והולכין בסימנים הבאים:

סעיף קטן ב

צריך שיכתבנו הבעל כפשט לשון הכתוב וכתב לה או שלוחו יכתבנו דשלוחו של אדם כמותו כדילפינן פ"ב דקידושין (מא:) ואף אם שלוחו כותבו צריך שיהא משל הבעל לכך צריך שיתן הסופר הקלף והדיו במתנה לבעל כ"כ בסדר כתיבת הגט להרא"ש וכ"כ בספר מצות גדול וקצת החבורים ג"כ הזכירו כלל הדין שצריך הסופר ליתן הקלף והדיו אלא שקצתם ג"כ הצריכו ג"כ מסירת הקולמוס וקצתם לא הצריכו והמצריכים הם ר"ת כדאיתא בהגהת אשרי פ"ב דגיטין ובעיטור במאמר ז' וסדר הגט דבעל התרומה ורבינו פרץ כדאיתא בסימן קנ"ד והבלתי מצריכים הם הרא"ש וסמ"ג שלא הזכירו מסירת הקולמוס ובעל התרומה בהלכות הגט שכתב אבל בקולמוס אין נראה לחוש אפי' אין של בעל דאין כאן חסרון הניכר במה שכותב בו הגט ואף על פי שבסדר הגט כתב מסירת הקולמוס היינו לשופרא דמילתא לחוש גם לדברי המצריכים: ויש מהפוסקים סבורים שא"צ מסירת שום דבר דבמרדכי פרק התקבל כתוב מסירת הקלף והקולמוס והדיו לא ידענא מנ"ל ור"י בח"ב כתב שיש מפרשים שצריך להקנות קלף ודיו וקולמוס לבעל וי"מ שא"צ וכן נהגו העולם עכ"ל וכתב עוד בחלק הנזכר א"צ שיקנה הנייר הסופר לבעל בפי' דאקנויי אקנו ליה רבנן פשוט פ"ב דגיטין (כ.) מההיא ודלמא אקנויי אקנו ליה רבנן וכו' וכ"כ הרמב"ן עכ"ל וז"ל הרמב"ן בפ"ב דגיטין אהא דאמרינן א"ר חסדא יכילנא למיפסלינהו לכולהו גיטי דעלמא וכו' דלמא אקנויי אקנו ליה רבנן אע"ג דבדרך דלמא איתמר עיקר הוא והכי מפרש בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסח.) וש"מ שהדיו והקלף והקולמוס והנייר משל סופר ובכן הגט כשר ואין בו בית מיחוש שהכל הוא מוכר לבעל באותו פשוט שנותנת היא לסופר בגט בין קלף בין דיו בין טרחו ועמלו ואקנויי אקנייה רבנן לבעל ולא כדברי הנקדנין שמקנין ממש הכל לבעל אלא רבנן אקנינהו ניהליה ואע"ג דלא משיך כולו כשר שהרי (גיטין סה.) אומר אדם לשנים כתבו ותנו גט לאשתי והוא הולך למ"ה והמושלך בבור (שם סו) אומר כל השומע קולו יכתוב גט לאשתו והן כותבין ונותנין בלא כלום הקנאה דמאי וכתב על ידו או ע"י שלוחו ולאפוקי איהי או שלוחה הילכך מדאקנו ליה רבנן פשיטי דספרא לבעל ואין זה וכתבה כשר דנעשה שכירו ושלוחו של בעל בפשוט זה ומיהו אם היה הכל של אשה אע"פ ששנינו האשה כותבת את גיטה דלמא צריכא היא לאקנויי ממש הגט עצמו לבעל דלא תיקון ליה רבנן אלא פשיטי דספרא דלא ליקנייה הוא לגט מן הסופר אבל דידה לא תיקון לבעל והיינו דדייקינן עלה לקמן אי ידעה איתתא לאקנויי או לא וכ"נ מדברי ר"ש שהיה מצריכה ממש ליתנו לבעל או לשלוחו כדי לקנותו ומיהו כותבת בשלה ומקנה ולא

צריכה לאקנויי מעיקרא דבכתיבת שליח הבעל הוא שאומר כתובו וכתב קרינן ביה ולגבי ונתן בעינן שלו והילכך מקנה לו הגט כתוב וחתום והוא מגרשה בו כך פירש"י ז"ל עכ"ל גם הרמב"ם לא הזכיר מסירה זו כלל. והר"ן בפ"ב דגיטין דקדק שא"צ שיתן הבעל מתחלה הקלף והדיו והקולמוס משלו אלא בההוא זוזא דאקני ליה קונה הסופר הקלף וזוכה בו הבעל דה"ל כשלוחו וזוכה לו אבל אם הקלף הוא שלו יש שכתב וצריך שיזכה בו הבעל או שלוחו שאין הסופר זוכה לו במה שהוא שלו אבל אחרים אומרים שא"צ דבאותן דמים שהיא נותנת לסופר אקנו רבנן לבעל בין קלף בין דיו בין טרחו ועמלו ומ"מ כשהיא עצמה כותבת גיטה בכי הא לא תקנו רבנן מידי כדמוכח בגמרא כלומר וצריכה להקנותו לבעל בהדיא כדמשמע מפירש"י (גיטין כ: ד"ה לא ידעה) בדין גט החקוק על גבי טבלא שלה וגם ר"י בח"ב כתב שכשהיא כותבת גיטה צריכה להקנות את הנייר בפירוש לבעל כי לא הקנו לו רבנן משלה אלא שכר הסופר וזה כדברי הרמב"ן שכתבתי בסמוך עכ"ל: ולדברי המצריכים להקנות אם לא הקנה הקולמוס כשר כדאיתא בהל' הגט דמרדכי ז"ל ואם הקולמוס של אחרים אין פסול בכך גם בקונטרס כתב ולכולי עלמא בדיעבד כשר ולפחות קאי אמסירת קולמוס מיהו היכא דלא מסר לא קלף ולא דיו יש לדון לדעת המצריכין להקנות אי פסול נמי הוי דמדכתב בהל' הגט דמרדכי ואם הקולמוס של אחרים אין פסול בכך משמע דוקא קולמוס דאין כאן חסרון הניכר אבל אם הקלף ודיו של אחרים פסול וכן משמע מדברי סמ"ג והתרומה והגה"מ פ"ג בשם סמ"ג והל' הגט דמרדכי שכתבו שה"ה אם כתבו הסופר במצות הבעל שהוא כשר ובלבד שיתננו אח"כ לבעל להיות שלו כדמשמע בגמרא אבל יותר טוב ליתנו לבעל תחלה כדי שלא ישכח הסופר ליתנו אחר כך לבעל עכ"ל משמע שאם לא מסר הקלף והדיו וגם לא נתנו אח"כ לבעל להיות שלו פסול דהא אינו מגרשה בדבר שלו והרא"ש כתב בסדר הגט והסופר יתן הקלף והדיו במתנה לבעל דבעי' וכתב ונתן שיהא הגט שלו עכ"ל כלומר כדרך ב"א שכותבין בדבר שהוא שלהם וגם לא שייך נתינה אלא בדבר שהוא שלו ובקונטרס כתוב צריך שיהיה הדיו וקלף משל הבעל שלא יהא גזל ולא דק דאם גזל הנייר וכתב הגט כשר הוא כמ"ש רבי' בסמוך בשם הרמ"ה ואם הסופר כותבו ואח"כ נותנו לבעל אע"ג דלא אקני ליה בהדיא ליכא משום גזל דהא לא גזל מיניה מידי שלא ברצונו אלא הטעם כדברי הרא"ש דבעינן שיהא הגט שלו וכל שלא הקנהו בהדיא אע"פ שאינו גזל מ"מ לא הוי שלו ולפ"ז איפשר דלכ"ע בעינן שיתן הסופר הגט במתנה לבעל ואם לא נתנו פסול מיהו המצריכים חשו שמא לא ימסרנו אח"כ ולפיכך הצריכו למסור קלף ודיו מעיקרא ושאינן מצריכים לא חשו לכך אבל מ"מ נתינה בעי כך היה נראה

לכאורה אלא שלא מצאתי בדברי הרמב"ם שום גילוי לומר שצריך שיתננו הסופר לבעל וגם לסברת אחרים שהזכיר הר"ן א"צ הסופר ליתן לבעל בהדיא לא קלף ולא דיו דבההוא זוזא אקנו ליה רבנן קלף ודיו ושכר סופר וכ"ש כשהוא פורע לסופר שהכל נקנה לו וא"צ להקנות בהדיא אלא כשהיא כותבת גיטה דוקא משום דבההוא לא תקינו רבנן מידי ובעה"ת כתב הרוצה לכתוב גט לאשתו צריך שיהא הקלף והדיו משל בעל דהא וכתב ונתן כתיב ואפי' בטבלא שהיא של אשה תחלה וגט כתוב עליה מספקא ליה אם צריך להביא עדים שהאשה הקנתה תחלה הטבלא לבעלה כמשפט וגם שכר סופר מן הדין על הבעל כדתנן פרק גט פשוט משום דכתיב וכתב ונתן מ"מ אם נתנה האשה כשר כדאיתא התם תקינו רבנן וכו' דהפקר ב"ד הפקר ובהכי מיקיים שפיר ונתן אבל בקולמוס נראה שאין לחוש אפי' אין של בעל דאין כאן חסרון הניכר במ"ש בו הגט עכ"ל. והמנהג למסור קלף ודיו כדברי הרא"ש וסמ"ג והתרומה אבל בקולמוס אין חוששין כמו שהם ז"ל לא חששו ומ"מ טוב למסור גם הקולמוס לכתחילה וכן אני נוהג וכתב בקונטרס הבעל יגביהם לקנות:

סעיף קטן ג

והבעל יתן שכרו ומפני תקנת עגונות תיקנו חכמים וכו' משנה וגמרא בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קסז קסח.) והיה נראה דהשתא בתר תקנתא לכתחילה אומרים לאשה שתתן שכר הסופר וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ב האשה נותנת שכר הסופר בכל מקום אלא שמצאתי בסדר כתיבת הגט להרא"ש שכתב רבינו בסוף סי' קצ"ד ושכר הסופר יתן הבעל ואם נתנה האשה הגט כשר דאפי' בתר תקנתא לכתחילה אומרים לבעל שיתן שכר הסופר ואם לא ירצה ליתן ונתנתו האשה כשר דרבנן אקנו ליה ההוא זוזא כדי שלא תתעגן האשה וכ"נ מדברי סמ"ג שכתב בסימן נ' שצריך שיפרע הבעל שכר הסופר מן הדין אלא התירו שתתן האשה שכר הסופר שלא יעגנה ותקנו חכמים שכר זה לבעל דהפקר ב"ד הפקר ומתקיים בזה ונתן והגה"מ בפ"א ובפ"ג כתבו כן בשמו וכ"כ בספר התרומה ובסמ"ק וכ"כ בדברי ר"י במישרים נכ"א ח"א:

סעיף קטן ד

כתב הרמ"ה האומר לעדים כתבו גט ותנו לאשתי אין צריכין וכו' וא"ת מדברי הרמ"ה משמע שהאומר לסופר שיכתוב לו גט צריך הסופר לזכות לו הנייר אע"פ שאח"כ נותנו בידו ומגרש בו וכשצוה לגרש את אשתו כתב שא"צ משום דהוה כמאן דיהבו לבעל והלא ביהבו לבעל צריך לזכות והאי דהוי כמאן דיהבו לבעל א"צ לזכות וכי יציבא בארעא וכו' ונ"ל דה"ק דכמאן דיהבו לבעל ואקנו ליה בהדיא דכיון דמזכו לאיתתא בשליחותיה הוי כאילו אקנו לבעל בהדיא ואפי' לסברא שנית שכתב הר"ן דיש שכתבו שאם הקלף

הוא שלו צריך שיזכה בו הבעל או שלוחו שאין הסופר זוכה לו במה שהוא שלו נראה דאיתיה לדין זה של הרמ"ה דכיון דמזכו לאיתתא בשליחותיה הוי כאילו יהבו לבעל ואקנו ליה ובמרדכי בפרק התקבל כתב ג"כ כדברי הרמ"ה דכשאמר לאחרים לכתוב וליתן גט לאשתו אינו צריך למסור להם דבמקומו הם עומדים:

סעיף קטן ה

ואי גזל נייר וכתב ביה גיטא ויהיב לה כשר וכולי נראה דדוקא בגזל נייר מכשיר הרמ"ה משום דאיכא שינוי השם דמעיקרא נייר והשתא גט ואיכא שינוי מעשה בגופו של נייר אבל אם כתב לו הסופר גט ולא פרעו וגזלו ממנו וגירש בו לא דבעינן ונתן וליכא דמידי דלאו דידיה הוא לא שייך ביה נתינה:

סעיף קטן ו

וכותבין לו הגט ואע"פ שאין אשתו עמו והוא שיהיו מכירים ויודעים וכולי משנה פרק גט פשוט (שם) כותבים גט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו ושובר לאשה אע"פ שאין בעלה עמה ובלבד שיהא מכירין ובגמרא (שם) מאי ובלבד שיהא מכירין ואסיקנא דצריך שיכירו שם האיש ושם האשה בגט וכן בשוברו ופירש"י הסופר והעדים צריכים שיכירו שזה הוא שמו ובעל נ"י כתב שיהא מכיר וכו' כלומר דלא סגי בהכרת פנים ושיסמוך על אחרים בשמות משום דהוי מילתא דעבידא לגלויי אלא צריך שיכיר שמותיהם גם כן ע"כ כלומר שאם אינו מכיר שמם אע"פ שהוא מכיר אותם לא יכתוב דחיישינן שמא החליפו שמותם ויכתוב גט לאשת חבירו ולא סמכינן לכתוב על סמך שנשאל אחר כך שמותם לאחרים אבל אין סברא לפרש שבא לומר שאם שאלנו לאחרים על שמותם והגידו לנו שלא נסמוך עליהם ופריך בגמ' וליחוש לשני יוסף ב"ש הדרים בעיר אחר דילמא כתב גיטא אזיל וממטי לאיתתא דהיאך א"ר אחא בר הונא הכי א"ר שני יוסף ב"ש הדרים בעיר אחת אין מגרשים את נשותיהם אלא זה בפני זה ופריך תו וליחוש דילמא ואזיל למתא אחריתא ומחזיק לשמיה ביוסף ב"ש וכתוב גיטא וממטי לאיתתיה דהיאך אמר רב הונא בר חיננא כל שהוחזק שמו בעירו ל' יום אין חוששין לו ואיתא תו בגמרא ההוא תברא דהוה חתים עליה ר' ירמיה בר אבא וכו' אמר אביי אע"ג דאמור רבנן כיון שהגיד וכו' צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק וכתב הרא"ש על זה ושמעינן מינה דלהיכר איש ואשה סומכין על פי עד אחד ואפי' קרוב ואשה דמילתא דעבידא לאיגלויי הוא מידי דהוה ביבמות (לט:) להכיר שהוא אחיו מן האב וכ"כ בנ"י בשם הרשב"א והריטב"א ז"ל וגם ה"ה כתב כן בפרק כ"ד מהלכות מלוה בשם הרשב"א ומשמע מדבריהם דבין לענין איסור בין לענין ממונא קאמר דהא אמתני' קאי דמשוה גט לשובר בענין זה וגם ההיא דיבמות איסורא הוי וסגי באשה או קרוב דמילתא דעבידא לאגלויי הוא ור"י ג"כ

כתבה בדיני גיטין חלק ב' וגם בסדר הגט אשכנזי כתב לשון הרא"ש דלהיכר איש ואשה סומכין על פי עד אחד ואפילו קרוב ואשה לא ידעתי למה השמיטו רבינו ודין שני יוסף ב"ש הדרים בעיר אחת אין מגרשים נשותיהם אלא זה בפני זה כתבו רבינו סי' קל"ו אבל דין הוחזק בעיר ל' יום אין חוששין לו לא הזכירו ולא ידעתי למה דהא אגט איתמר בגמ' והרמב"ם שלא כתבו בפ"ב מהלכות גירושין איכא למימר דמשמע ליה שהוא בכלל מ"ש שצריך שיהיו מכירין ויודעים שזהו פלוני ואשתו פלונית וסמך על מ"ש פכ"ד מהלכות מלוה ומיניה ילפינן לענין גיטין אבל רבינו שלא הזכירו גם בדיני ממונות לא ידעתי לו טעם. והילך לשון הרמב"ם בפכ"ד מהלכות מלוה אחד השטרות הנכתבים לאחד שלא בפני חבירו ואחד השטרות שאין כותבין אותם אלא מדעת שניהם ושניהם עומדים כולם צריכים שיהיו העדים מכירים השמות שבשטר שזהו פלוני בר פלוני וזהו פלוני בר פלוני שמא יבואו שניהם ויעשו קנוניא וישנו שמותיהם בשמות אחרים ויודה זה לזה כל מי שהוחזק בעיר ל' יום אין חוששין לו שמא שם אחר יש לו והוא שינהו כדי לרמותו ולעשות קנוניא שאם אתה אומר כן אין לדבר סוף עכ"ל תדקדק בו ויאירו עיניך בכמה דברים האחד דאע"ג דהא דתנן ובלבד שיהא מכירין אכותבין גט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו איתנייא לאו דוקא דהוא הדין כשאשתו עמו דלא שנא ורבותא אשמועינן דאע"ג דמקילים לכתוב גט לאיש בלא אשה ושובר לאשה בלא איש לענין ההכרה לא מקילים דלעולם בעינן שיהיו מכירין. ב' דאע"ג דפירש"י שיהא מכירים הסופר והעדים וגם הרמב"ם בפ"ב מהלכות גירושין הזכיר סופר לאו דוקא דקפידא ליתא אלא אעדים דסופר זה אינו מעלה ואינו מוריד ומה שהזכיר סופר בהלכות גירושין אשגרת לישן הוא ולאו דוקא ויותר נראה לומר דבפ"ב דגיטין אשמועינן אגב אורחיה דחתם סופר ועד כשר כמבואר בדבריו בפ"ק ולפי שדייק בלשונו כתב בפ"ב וכן אם אמר לסופר כתוב גט לאשתי ואמר לעדים לחתום כותבין וחותמין וכו' והוא שיהיו העדים והסופר שכתבו וחתמו בו מכירים ויודעים שזה הוא פלוני ואשתו פלונית דברישא דלישניה נקט סופר ואח"כ עדים ובסיפא דלישניה נקט עדים ואח"כ סופר לסמוך סופר לחתמו דכשכתבו וחתמו בו אסופר נמי קאי ומ"מ סופר שאינו חותם אין צורך דיהא מכיר דבעדים החותמין סגי כדמשמע בפכ"ד מהל' מלוה וכבר הוכחתי דכל כה"ג ל"ש לן בין איסורא לממונא ומעתה רבינו שכתב שיהא מכיר הסופר לא דק דכיון דסבירא ליה דחתם סופר ועד פסול אין מקום להיכר הסופר עוד איכא ג' למגמר מלישניה דהרמב"ם דכי אמרינן כל שהוחזק שמו בעיר ל' יום אין חוששין לו היינו אפילו הוחזק על פי עצמו. עוד ד' איכא למיגמר מיניה דלא סגי בשיכירו שמו ושמה אלא גם שם אביהם

צריכים להכיר ואיפשר דיליף הכי מדאמרינן וליחוש לשני יוסף ב"ש אלמא כי אמרינן שמו הכוונה שמו ושם אביו עוד ה' שמעינן מדבריו שגם שם אביו כותבין על פיו אם הוחזק ל' יום אע"ג דלא עביד לאגלויי כ"כ כמו שמו משום דא"כ אין לדבר סוף:

סעיף קטן ז

ובשעת הסכנה כותבין אע"פ שאין מכירין פרק התקבל (גיטין דף סו.) תנן מי שהיה מושלך בבור ואמר כל השומע קולי יכתוב גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו ופירש"י כל השומע קולי ופי' שמו ושם עירו ובגמרא ודילמא צרה היא תני ר' ישמעאל בשעת הסכנה כותבין אע"פ שאין מכירין ופירש"י ודילמא צרה היא. שמתכוונת לקלקלה שתינשא בגט זה ותאסר על בעלה: בשעת הסכנה. כגון זה שמסוכן למות ואם לא עכשיו אימתי שאין מכירין אם זה הוא שפירש שמו ובסוף יבמות (קכב.) תנן מעשה באחד שאמר איש פלוני ממקום פלוני מת והלכו ולא מצאו שם אדם ובעובדא אחריתי תנן הלכו ולא הכירוהו והשיאו את נשותיהם ופריך בגמרא ודילמא צרה היא ומשני כי היכי דמשני בפרק התקבל תנא דבי ר' ישמעאל בשעת הסכנה כותבין אע"פ שאין מכירין ופירש"י בשעת הסכנה כגון מי שהיה מושלך לבור וכו' והכא נמי כשעת הסכנה דמי שאם לא תאמין לזה לא תמצא אחר ותשב עגונה והרי"ף והרא"ש לא כתבו הא דרבי ישמעאל בפרק התקבל לפי שסמכו על מה שכתבוה בסוף יבמות שהיה עולה ללמד גם על דין עדות אשה שמת בעלה והרמב"ם כתבה בפ"ב מהלכות גירושין:

סעיף קטן ח

לא יכתבנו הסופר וכו' עד שישמעו מפיו וכו' בס"פ התקבל (גיטין דף סו:) במתני' איפליגו רבי מאיר ורבי יוסי באומר לשלשה תנו גט לאשתי דלר"מ כיון דתלתא נינהו וגם לא אמר להם כתבו אלא תנו לשם ב"ד אמר להם ויכולים הם לומר לסופר שיכתוב ולעדים שיחתמו ור' יוסי פליג עליה ואמר שאינם יכולים לצוות לאחרים לכתוב ולחתום ואסיקנא בגמרא דאפילו באומר אמרו לסופר שיכתוב ולעדים שיחתמו פליג רבי יוסי ואמרינן תו בגמרא דשמואל סבר לה כר' יוסי היכא דלא אמר אמרו משום דמילי לא מימסרן לשליח ופליג עליה באומר אמרו לסופר שיכתוב ולעדים ויחתמו ובריש מי שאחזו (גיטין דף עא:) תנן אמרו לו לכתוב גט לאשתך ואמר להם כתובו וכו' הרי גט בטל עד שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתמו ופרכינן בגמרא (שם) רישא ר"מ וסיפא ר' יוסי ואסקה רב אשי כולה כר' יוסי ואמרינן בתר הכי תניא כוותיה דרב אשי כתב הסופר לשמה וכו' הרי הגט בטל עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתמו ודייקינן ישמעו לאפוקי ממאן דאמר מודה ר' יוסי באומר אמרו ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבי יוסי דהגט בטל ואפילו באומר אמרו ולא חשו לדשמואל וכתב הר"ן שכן כתבו בה"ג ור"ח ז"ל

אבל הרמב"ם בפרק ב' כתב אמר לב' או לג' אמרו לסופר ויכתוב גט לאשתי ואמרו לעדים ויחתומו ואמרו לסופר וכתב ולעדים וחתמו או שאמר לשנים אמרו לסופר ויכתוב גט לאשתי ואתם חתומו הרי זה גט פסול ומתיישבין בדבר הרבה מפני שהוא קרוב להיות בטל ומה בין פסול לבטל שכל מקום שנאמר בחיבור זה שהוא בטל הוא בטל מן התורה ובכל מקום שנאמר פסול הוא פסול מדברי סופרים משמע דמספקא ליה אי פסקינן כשמואל כיון דלא חזינן אמורא דפליג עליה בהדיא וכן דעת הר"ן וכתב שכן דעת ר"י והרמב"ן וכן דעת בעל התרומות והמרדכי וסמ"ג וסמ"ק והכל בו וזה דעת הרמ"ה וכמו שהזכיר רבינו בסמוך מיהו מה שכתב רבינו ואפילו שאמר לג' שיש עליהם תורת ב"ד לכותבו ולחותמו אין להם לומר לאחרים וכו' דעדיפא מינה ה"ל למינקט דהיינו אם אמר להם תנו גט לאשתי דבההיא הוא דפליג ר"מ ואמר יאמרו לאחרים ויכתבו דאילו באומר כתבו אפי' ר"מ מודה שאע"פ שהם שלשה לא יאמרו לכתוב כדתנן בהדיא בס"פ התקבל אלא דמכיון דכתב דאפי' באומר אמרו לא יאמרו לא דק רבינו במילתא וכתב הר"ן בס"פ התקבל שדעת הרמב"ן דטעמא דרבי יוסי דפסל באומר לג' תנו הוי שפיר משום דמילי לא מימסרן לשליח אבל מאי דפסל באומר אמרו לא הוי טעמא משום דמילי לא מימסרן דלאו מילי מסר איהו אלא הרי הוא עושה שליח שלא בפניו אלא היינו טעמא דכיון דבגט בעינן לשמה ובעינן וכתב לה כלומר שיכתבנו לה הבעל ואין הסופר והעדים במקום הבעל אלא כששמעו הם מפיו וכל שלא שמעו מפיו אפי' אינו אומר אמרו מדעתכם אלא שהבעל עצמו ממנה אותו שליח בכל מקום שהוא פסול וכדאמרינן בהדיא ולפלוני ולפלוני ויחתומו וכן פירש"י לסופר פלוני שיכתבו ואין לך צד היתר לומר לאחרים לכתוב אלא השומע מפיו הוא יכתוב והרא"ה חלק עליו וכתב דלא פליג ר' יוסי אלא באומר אמרו מדעתכם אבל במינה שליח שלא בפניו בכי הא ודאי לא פליג וכתב הר"ן שדעתו מסכמת לדעת הרא"ה דכל שאמר להם אמרו הם סבורים שהדבר מסור להם לשנותו לכל מה שירצו ומה שאמר להם הבעל ולפלוני ולפלוני ויחתמו אינו אלא כמראה מקום להם ואיכא למיחש דמשום כיסופא מחתמי ליה כדאיתא בגמרא אבל בממנה סופר ועדים מדעתו ליכא למיחש לחורבה שהרי אין להם מקום לטעות נמצא דלפי דעת הר"ן כל שלא אמר אמרו אלא מינה את הסופר פלוני לכתוב לו גט ולעדים פלוני שיחתמו בו והסופר והעדים אינם מצויים עמו מודה רבי יוסי דכשר וכל היכא דאמר להם אמרו לסופר פלוני ויכתוב ולפלוני ופלוני ויחתמו פסול דאיכא למיחש דמשום כיסופא דסופר מחתמי ליה ולדבריו נהי דאם החתימו עליו הסופר ועד אחד הגט בטל לר"י כיון שחתם בו מי שלא צוה הבעל מ"מ אם לא שינו מצות הבעל אלא

אמרו לאותו סופר וכתב ולאותם עדים וחתמו נהי דפסול מדרבנן הוה מיהו בטל לא הוי דמדאורייתא כשר הוא אלא שפסלוהו חכמים משום דחשו לחורבה (ולרבנן) [ולרמב"ן] משמע דבין כך ובין כך כיון שלא שמעו מפיו בטל הוא דדין תורה הוא בגט דלא הוו במקום הבעל אא"כ שמעו מפיו והרשב"א כתב דעת הרמב"ן סתם ולא נחלק עליו משמע דהכי ס"ל גם מתוך דברי הרא"ש משמע דכהרמב"ן ס"ל שהרי כתב בס"פ התקבל ונראה דדוקא לענין צווי הבעל הוא דבעינן שידבר בפיו ושישמעו קולו אבל לענין שליחות אשה כל היכא דקים לן שהיא רוצה בדבר לא בעינן שמיעת קול עכ"ל הרי דנקט בהדיא דבעי' שידבר בפיו ושישמעו בקולו ואילו להרא"ה והר"ן בדיבר בפיו סגי אפילו לא ישמע קולו גם מתוך דברי הר"ן שכתב זה נ"ל איפשר לדון דלהלכה אמרה ולא למעשה וכן דעת הרמב"ם לפסול באומר אמרו לפלוני ופלוני כמבואר בדבריו פ"ד מהלכות זכייה ומתנה : ודע שאפילו לדברי המכשירים בממנה סופר ועדים שלא בפניהם היינו בממנה אותם בפיו אבל אם לא מינה אותם בפיו אלא כתב להם בכתב ידו הדבר תלוי בדעות הפוסקים כמו שיתבאר בסמוך בס"ד דפליגי אי מהני כתב ידו בפיקח:

סעיף קטן ט

ואף אם הוא חרש אפילו הוא שומע וכולי ברייתא פרק מי שאחזו (גיטין דף עב:) כתב הסופר לשמה וכו' הרי הגט בטל עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו ודייקינן קולו לאפוקי מדרב כהנא דאמר חרש שיכול לדבר מתוך הכתב כותבין ונותנין גט לאשתו וכתבוה הרי"ף והרא"ש בס"פ התקבל ולפום סוגיין דשמעתין הוה משמע להכשיר בפיקח שכתב בכתב ידו שיכתבו גט לאשתו דהא לא ממעטינן אלא חרש ולא ממעט כתב ידו מדתני קולו כי היכי דלא ממעט הרכנת ראשו דנשתתק דלא ממעטא ברייתא אלא דוקא חרש שכתב ואפי' במדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר יש לדון ולהכשיר ע"י כתב ידם מדאיתא בפרק מי שאחזו (גיטין דף עא:) אהא דאמר רב כהנא חרש שיכול לדבר מתוך הכתב כותבין ונותנין גט לאשתו אמר רב יוסף מאי קמ"ל תנינא נשתתק ואמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו בודקין אותו ג"פ וכו' א"ל רבי זירא אלם קאמרת שאני אלם דתנינא מדבר ואינו שומע זה הוא חרש שומע ואינו מדבר זה הוא אלם וזה וזה כפקחין לכל דבריהם ופירש"י אבל חרש דרב כהנא אינו שומע ואינו מדבר ואיפשר שזה היה דעתו של הרמב"ם שכתב בפרק שני מי שנשתתק והרי דעתו נכונה ואמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו וכו' הרי אלו יכתבו ויתנו וכן אם כתב בכתב ידו כתבו ותנו גט לאשתי הרי אלו כותבין ונותנין לה אם היתה דעתו מיושבת עליו שאין דין מי שנשתתק כדין החרש מי שנשא כשהוא פקח ונתחרש ואצ"ל נשתטה

אינו מוציא לעולם עד שיבריא ואין סומכין על רמיזת החרש ולא על כתבו אע"פ שדעתו נכונה ומיושבת עכ"ל. ומשמעות פשט דבריו דדוקא בחרש שאינו שומע ואינו מדבר הוא דאין סומכין על רמיזותיו ועל כתבו משום דחשבינן ליה כשוטה אבל מי שנשתתק דהיינו שומע ואינו מדבר כפיקח הוא לכל דבריו וסומכין על רמיזותיו ועל כתב ידו והיינו כדשני רבי זירא אלם קאמרת שאני אלם ולא כתב הרמב"ם דין המדבר ואינו שומע משום דמכלל דבריו נלמוד שכיון שאינו חרש גמור דינו כדין האלם ויותר נראה לומר שכל שמדבר דינו כפיקח גמור שהרי מתוך דיבורו ניכר אם הוא בן דעת ומש"ה לא הזכירו הרמב"ם אבל מדברי הר"ן נראה שסובר כדעת הראשון דמדבר ואינו שומע דינו שוה לשומע ואינו מדבר שכתב אבל מדבר ואינו שומע שומע ואינו מדבר הרי הן כפקחין לכל דבריהם ובבדיקה סגי והכי איתמר פרק מי שאחזו ומשמע עוד מדבריו דלכתיבת ידו בעי נמי בדיקה כי היכי דבעי להרכנת ראשו ומיהו איכא למידק אמאי דא"ר יוסף מאי קמ"ל תנינא נשתתק וכו' אדרבא הוה ליה לאותובי ממתני' דמצרכה בדיקה ג"פ ורב כהנא לא מצריך שום בדיקה ורבי זירא דאהדר ליה שאני אלם דתנינא מדבר ואינו שומע וכו' וזה וזה הרי הן כפקחין לכל דבריהם והיאך הם כפקחין הרי בפקחין לא בעינן בדיקה כלל ובנשתתק בעי' בדיקה ג"פ ונ"ל דלמאי דס"ד דרב יוסף דלא לפלוגי בין אלם לחרש גמור משתמע שפיר דרב כהנא ממתני' דלהרכנת הראש הוא שהצריכו בדיקה ג"פ אבל לכתוב בכתב ידו לא בעי בדיקה דכיון שהיה בו דעת לכתוב כן ודאי פיקח הוא ורבי זירא דאהדר ליה דשאני אלם כלומר דלא משתמע ממתני' אלא לאלם אבל חרש גמור אף ע"פ שעושה מעשה פקח כשוטה חשבינן ליה דשאני אלם מחרש גמור ורב כהנא אתא לאשמעינן דמתני' דתני אלם לאו דוקא אלא משום דבעי לאשמעינן דין הרכנת ראש ע"י אמירה דלא שייך בחרש גמור דהא אינו שומע לשיאמרו לו נכתוב גט לאשתך אבל אין הכי נמי דכתב ידו דחשיב כהרכין ראשו ע"י שאמרו לו נכתוב גט לאשתך אפי' בחרש גמור מהני א"נ אשמעינן דכתב ידו עדיף מרמיזה דכתב ידו מהני בחרש גמור ולא רמיזה ובתר הכי אסיקנא דברייתא דתני עד שישמעו קולו ולאפוקי מדרב כהנא ואפ"ה שפיר שמעינן ממתני' דאלם שכתב בכתב ידו כותבין ונותנין גט לאשתו וא"צ בדיקה דהא לא פליג רבי זירא ארב יוסף אלא משום דמתני' באלם ודרב כהנא בחרש הא אילו הוה מימרא דרב כהנא באלם היה מודה רבי זירא דשפיר פריך רב יוסף מאי קמ"ל תנינא ומאי דתנינא דשומע ואינו מדבר מדבר ואינו שומע הרי הן כפקחין לכל דבריהם היינו לומר שאינם כחרשים גמורים דלא מהני בהו בדיקה מיהו אלם בדיקה בעי ג' פעמים כדתניא באותה ברייתא בסמוך כשם שבודקין אותו לגיטין

כך בודקין אותו למשאות ולמתנות אבל מדבר ואינו שומע פשיטא דלא בעי בדיקה כלל שהרי מתוך דיבורו ניכר אם הוא בן דעת ואיפשר דמשום דשייך למיתני במדבר ואינו שומע שהוא כפיקח לכל דבריו לגמרי תנא הרי הם כפקחין לכל דבריהם אף על גב דאלם אינו כפיקח לכל דבריו לגמרי שמעינן מהכא דלמאי דאסיק רבי זירא שאני אלם דתנינא מדבר ואינו שומע וכו' אלם שהרכין בראשו בעי בדיקה ג"פ כדתנן במתני' ואם כתב בכתב ידו כותבין ונותנין ואין צריך בדיקה ונראה שזו היא שיטת הרמב"ם ז"ל שכתב גבי הרכין בראשו בודקין אותו ג"פ ואח"כ כתב כתב בכתב ידו הרי אלו כותבין ונותנין ואם איתא דלכתיבת ידו בעי' בדיקה ג' פעמים ליערבינהו וליתנינהו ומ"ש גבי כתב בכתב ידו אם היתה דעתו מיושבת עליו אינו להצריך בדיקה ג"פ אלא לאפוקי שלא תהא דעתו מטורפת וקצת נראה לדייק כן מדבריו שהרי גבי הרכין בראשו דבעי בדיקה ג"פ כתב והרי דעתו דעת נכונה וגבי כתב בכתב ידו כתב ואם היתה דעתו מיושבת ומשמע דנכונה ומיושבת תרי מילי נינהו שהרי כתב אח"כ בסמוך גבי חרש גמור אע"פ שדעתו נכונה ומיושבת וכ"נ מדבריו פרק כ"ט מהלכות מכירה שכתב אלם ששומע ואינו מדבר או מי שנשתתק מקחו מקח וכו' והוא שיבדק כדרך שבודקין לגיטין או יכתוב בכתב ידו משמע בהדיא דלכתב בכתב ידו לא מצריך בדיקה ומיהו לענין מדבר ואינו שומע שכתבתי בסמוך דפשיטא דלא בעי בדיקה כלל אע"פ שבטור חשן המשפט סימן רל"ה כתב שכך נראה לו הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר לא ס"ל הכי שהשוה דין מדבר ואינו שומע לדין אינו שומע ואינו מדבר: ואם נפשך לומר דבכתב ידו נמי לא מכשיר הרמב"ם ז"ל אלא בבדיקת ג' פעמים וכדמשמע מדברי הר"ן איכא למימר דמאי דפריך רב יוסף מאי קמשמע לן תנינא משום דאיפשיטא ליה דרב כהנא לאו לאפלוגי אמתני' דבעי בדיקה ג' פעמים אתא דס"ל לרב יוסף דכתב ידו היינו הרכנת ראש ומשום הכי אקשי ליה מאי קמ"ל תנינא ורבי זירא אהדר ליה דמתני' באלם ורב כהנא אשמעינן אף בחרש גמור ומתני' דתני אלם משום דבעי לאשמעינן דין הרכין בראשו דלא שייכא בחרש גמור אי נמי אשמעינן דכתב ידו עדיפא מרמיזה דעל ידי כתב ידו בחרש גמור כותבין אבל לא על ידי רמיזתו ובתר הכי אסיקנא דברייתא דתני עד שישמעו קולו לאפוקי מדרב כהנא ומכל מקום שפיר שמעינן שאלם שכתב בכתב ידו כותבין ונותנין דומיא דהרכנת ראש וכדסבר רב יוסף בהא ור' זירא נמי משמע דהכי סבר ליה דהא לא אהדר ליה אלא משום דמתני' באלם ודרב כהנא בחרש גמור הא אילו הוה מימרא דרב כהנא באלם הוה מודה דשפיר פריך מאי קמ"ל תנינא ודעת בעל העיטור כדעת הרמב"ם שכתב וז"ל ומסתברא דוקא חרש שאינו מדבר ואינו שומע בהא ליתא לדרב כהנא אבל אלם שנשתתק (ומדבר)

מתוך הכתב כותבין ונותנין גט לאשתו דהא בהרכנת הראש (מהני) וכ"ש בכתב ידו עכ"ל. ולכאורה נראה דלדעת הרמב"ם דמכשיר לכתוב גט ע"י כתב ידו דמי שנשתתק כל שכן ע"י כתב ידו של פיקח אבל מצאתי לרבינו ירוחם שכתב בח"ג וז"ל כתב ר"ת כי כתוב בתוס' כי פיקח אע"פ שכתב בכתב ידו וכו' וי"מ כי די בכתיבה ודקדקו מאותה שכתבתי למעלה מסוגיית הגמרא וכבר כתבתי בדין חרש מי שנשתתק ושומע כי די בכתב ידו ודוקא בחרש אבל בפיקח לא וכ"כ בירושלמי כמו שבחרש שאינו מדבר ואינו שומע אינו מועיל כתב ידו כמו כן בפיקח וכן נראה עיקר עכ"ל ומשמע שטעמו משום דלא שרו לכתוב על ידי כתב ידו אלא בנשתתק דא"א בענין אחר אבל בפיקח שיכול לדבר לא הכשירו לכתוב על ידי כתב ידו וה"ה דעל ידי הרכנת ראשו נמי אין כותבין וכל שכן הוא דבעינן שישמעו קולו דוקא כיון דאיפשר ומ"מ לא נ"ל שיהיה זה דעת הרמב"ם דא"כ ה"ל לפרושי אלא ודאי לדעתו דמכשיר לכתוב על ידי כתב ידו דנשתתק כל שכן שכותבין ע"י כתב ידו דפיקח או ע"י הרכנת ראשו דכל שמגלה לנו כוונתו ישמעו קולו מיקרי ומאי דאמרינן קולו לאפוקי מדרב כהנא היינו משום דכל שהוא חרש גמור אע"פ שעשה מעשה פיקח הרי הוא כשוטה לכל דבריו ואין בכתב ידו ולא בהרכנתו קול של דעת אלא קול כסיל אבל כל שהוא בן דעת כתב ידו או הרכנתו היינו קולו כל זה שכתבתי הוא ע"ד הרמב"ם והעיטור: אבל דעת הפוסקים זולתם לומר דאף ע"ג דמשמעתין לא משמע דממעטינן לכתוב ע"י כתב ידו אלא חרש דכיון דלאו בר דעת הוא אין סומכין על כתיבת ידו להחשיבו בן דעת אבל פיקח שכתב בכתב ידו כותבין ונותנין גט לאשתו דקול לאו דוקא דהא איכא הרכנת הראש מ"מ בתוס' פ"ב גרסינן כתב סופר לשמה וחתמו העדים לשמה אע"פ שכתבוהו וחתמוהו ונתנוהו לו וחזר ונתנו לה הרי גט פסול עד שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו ואע"פ שכתבוהו וחתמוהו ונתנוהו לו וחזר ונתנו לה הרי גט פסול עד שישמעו את קולו ממש והתם לא משתעי בחרש ועל פי תוספתא זו הסכימה דעתם לפסול גט הנכתב ע"י פיקח גמור וכל שכן דמדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר וכתבו קצתם דה"נ משמע בירושלמי פרק מי שאחזו ולפי שיטה זו כי אמרי' לאפוקי מדרב כהנא לאו אחרש אמר דמפקא מיניה אלא אעיקר דינא דמכשיר לכתוב ע"י כתב ידו מפקינן והנה ההולכים בשיטה זו הרא"ש והרשב"א והר"ן והמרדכי ובעל התרומה וסמ"ג וסמ"ק והגהות בפ"ב מה' גירושין וקצתם כתבו כן בשם ר"ת דעת כולם פה אחד לסמוך על התוספתא להחמיר : וא"ת א"כ דכתב יד לא מהני היכי תנן במתני' דכותבין ע"י הרכנת הראש תירץ הרשב"א דהרכנת הראש חשיבא כקולו ושכן כתבו בירושלמי היא הרכנת הראש היא קולו וכ"כ ג"כ הרא"ש דאפשר דהרכנה עדיפא משום

דמראה בגופו וכתב עוד הרא"ש א"נ נשתתק דא"א בע"א אקילו ביה משום תקנת עגונות עכ"ל ולפי תירוץ זה משמע דבכתב ידו מכשרי בנשתתק וכעין מה שכתבתי בשם רבינו ירוחם דהא לתירוץ זה לא עדיפא הרכנת ראשו מכתב ידו וא"כ כי היכי דאקילו בהרכנת הראש בנשתתק ה"ה נמי דאקילו לכתוב ע"י כתב ידו ואע"ג דבגמרא תניא הרי הגט בטל עד שישמעו קולו ומקולו דייקינן לאפוקי מדרב כהנא וכיון דקתני הגט בטל ודאי דמדאורייתא הוא דמפקינן מ"מ כתב הרא"ש דבנשתתק אקילו משום דבתוס' דממעט כתב ידו לא קתני בטל אלא פסול דמשמע מדרבנן ולפי זה כי אמרינן לאפוקי מדרב כהנא היינו ממאי דאכשר בחרש גמור דאילו מפיקח לא מפקא האי ברייתא ומאי דלא אייתי תלמודא ההיא תוספתא דקתני פסול דמפקא מפיקח נמי משום דעדיף ליה לאפוקי לדרב כהנא אפי' מדאורייתא ולומר שהוא בטל לגמרי כנ"ל ליישב דברי הרא"ש בתירוץ זה ומ"מ תפס רבי' תירוץ ראשון עיקר אי משום דאיתמר בירוש' ועוד דבירושלמי מייתי ברייתא כלשון התוספתא ומסיים בה אינו גט וא"כ משמע דפסול דקתני בתוספתא לאו מדרבנן בלחוד הוא אלא בטל נמי הוי ואי משום דאתי כדעת הרשב"א ושאר הפוסקים שהזכרתי ומיהו לשון רבי' אינו מדוקדק שכתב ואף אם הוא חרש וכו' דמשמע ואצ"ל פיקח והדר כתב או אפי' פיקח ונ"ל דמשום תקנת עגונות הוה ליה לאכשורי טפי בחרש מבפיקח ומש"ה שייך למימר ואף בחרש ולגבי דינא שייך טפי לאכשורי בפיקח מבחרש ומש"ה שייך למימר אפילו פיקח: כתוב בקונדריסים והרי"א כתב אבל כותב בכתב ידו ונותנו לעדים ויכתוב בו כתבו וחתמו גט לאשתי ואם שלח להם בכתבו ע"י אחרים הרי זו ספק מגורשת עכ"ל ונ"ל שהרי"א סובר כהרמב"ם דע"פ כתב ידו כותבין וסובר ג"כ כהרמב"ם באומר אמרו שהוא קרוב להיות הגט בטל דהיינו כמו ספק מגורשת ולפיכך הכשיר בכותב לעדים ופסל בשולח להם בכתבו על ידי אחרים כלומר שכותב לאותם אחרים אמרו לסופר ויכתוב ולעדים ויחתומו וצ"ל דס"ל נמי דחתם סופר ועד כשר ולפיכך הכשיר בכותב לעדים כתבו וחתמו דאל"כ הל"ל ויכתוב בו לסופר כתוב ולעדים חתומו ואיפשר דלאו דוקא נקט כתבו וחתמו דהשתא לא נחית לפלוגי בהכי:

סעיף קטן י

ה"ג אמר לעשרה כתבו גט לאשתי אחד כותב ע"י כולם כולכם כתובו א' כותב במעמד כולם והוא ברייתא בסוף פרק התקבל (גיטין דף סז:) ופירש"י על ידי כולם בשביל כולם:

סעיף קטן יא

ומ"ש אמר לעשרה כתבו וחתמו ותנו גט לאשתי א' כותב ושנים חותמים ואח' נותן משנה בסוף פרק התקבל (גיטין ד' סו:) אמר לעשרה כתבו גט לאשתי אחד כותב ושנים חותמים ותניא ברייתא (דף סז:) אמר לעשרה הוליכו גט לאשתי אחד מוליך על ידי

כולם ופירש"י בשביל כולם ומ"ש הרמב"ם אפי' היה הכותב אחד משני העדים החתומים בו הוא בפ"ט ומ"ש רבינו ולקמן בעינן לברורי שהוא פסול בסימן ק"ל:

סעיף קטן יב

ומ"ש כולכם חתמו וכו' במשנה הנזכרת כולכם כתובו אחד כותב וכולם חותמין לפיכך אם מת אחד מהם הרי הגט בטל ומדברי רבינו נראה דלא סגי בשיאמר כתבו לבד דכתבו לא משמע אלא אכתיבת הגט אלא צריך שיאמר ג"כ חתמו ולפיכך כתב ברישא א"ל כתבו וחתמו ותנו גט ובסיפא כתב אמר כולכם חתומו כלומר כשאמר להם כתבו אמר כולכם חתומו ולפ"ז מתני' דקתני כתבו לישנא קטיעא עוד יש דינים דשייכי לדינים הללו וכתבם רבי' בסי' קמ"א:

סעיף קטן יג

ושנים שחותמין בו תחלה הרי הם משום עדים וכו' בפרק ב' דגיטין (יח:) איתמר אמר לעשרה כתבו גט לאשתי א"ר יוחנן שנים משום עדים וכולם משום תנאי וריש לקיש אמר כולם משום עדים ואוקימנא דבדאמר להו כולכם כתובו פליגי דאי לאו הכי הא תנן אחד כותב וב' חותמין ואמרינן מאי בינייהו איכא בינייהו דחתים בי תרי מינייהו ביומיה ואינך מכאן ועד עשרה ימים מ"ד משום תנאי כשר ומ"ד משום עדים פסול א"נ כגון שנמצא אחד מהם קרוב או פסול למ"ד משום תנאי כשר למאן דאמר משום עדים פסול ואמרינן בגמרא דריב"ל סבר כר"ל והרי"ף פסק כר"י וכתב הרא"ש דטעמא משום דסתמא דתלמודא משמע דסבירא ליה כוותיה וכן פסק הרמב"ם והרשב"א כתב דלכאורה נראה דהלכה כרבי יוחנן אבל בה"ג פסק כר"ל ורבינו ירוחם כתב שהתוספות ג"כ פסקו כה"ג והגהות ג"כ בפ"ט כתבו דכר"ל מסתבר דריב"ל קאי כוותיה והלכה כריב"ל לגבי רבי יוחנן וכתבו התוספות ואידך מכאן עד עשרה ימים ובמעמד כולן כדאמרינן בפ"ק (י:) דעידי הגט אין חותמין זה בלא זה וכן נראה מדברי הרא"ש בסוף פרק הזורק שכתב וה"ר משולם נתן טעם לדבריו דהא דאמרינן דעידי הגט אין חותמים אלא זה בפני זה גזירה משום כולכם היינו דוקא בשנים דלא סגי בלא אינהי ודמי לכולכם דלא סגי עד דחתימי כולהו והרשב"א בפ"ק עלה י' כתב סברא זו וכתב שראה משמו של הראב"ד שהוא חולק בזה ומפרש דתרי מינייהו חתמי ביומיה ובמעמד כולם ואינך כולהו מכאן ועד עשרה ימים ואפי' זה שלא בפני זה וכולהו משום תנאי נינהו ומקיים תנאיה ואזיל ואלא איהו ואיהי יחושו לעצמן כשאר כל התנאים ופירש כאן גזירה משום כולכם הוו עדים דאז ודאי בעו למחתם ביומיה וזה בפני זה עכ"ל והר"ן בפ"ק דגיטין פירש דברי רש"י כדעת התוס' וכתב שהרמב"ן חולק וסובר כמו שכתבתי בשם הראב"ד דגזירה משום כולכם עדים אבל כולכם סתם אין צריכים לחתום זה בפני זה אלא השנים

שהם משום עדים וממה שכתב הר"ן בס"פ התקבל אמתני' דכולכם כתובו אחד כותב וכולן חותמין נראה בהדיא שסובר כדעת התוספות דכולן אין חותמין אלא זה בפני זה ורבינו ירוחם כתב בח"ב שכדברי הראב"ד נ"ל עיקר ולא ידעתי איך לא שת לבו למה שכתבתי לעיל שנראה מדברי הרא"ש ס"פ הזורק וגם לא הזכיר דעת הרמב"ם כדעת התוס' דגזירה משום אומר כולכם חתמו ולא משום אומר כולכם עדים כדעת הראב"ד והרמב"ן שכתב פ"ט ולמה אמרו אין עידי הגט חותמין אלא זה בפני זה גזירה שמא יאמר לרבים כולכם חתומו ואם תאמר חותמין זה שלא בפני זה שמא יעידו שנים ותטול הגט בידה ותחשוב שכבר העידו בו ועדיין לא נתקיים התנאי עכ"ל. וכתב הר"ן בפ"ק דגיטין גבי הא דאין עידי הגט חותמין אלא זה בפני זה דכיון דאינך משום תנאי אפילו חתמו אחר שנשאה נתקיים התנאי וכשר והיינו בדיעבד אבל לכתחלה כל שלא חתמו כולן פסול:

סעיף קטן יד

מת אחד מהם וכו' במשנה סוף פרק התקבל (גיטין דף סו:) היה אחד מהשנים הראשונים פסול וכו' פ"ב דגיטין (יח:) גבי פלוגתא דרבי יוחנן ור"ל באומר לעשרה כולכם כתבו גט לאשתי אי חתים בתחלה קרוב או פסול אמרי לה כשר ואמרי לה פסול אמרי לה כשר תנאי הוא ואמרי לה פסול דילמא אתי לאיחלופי בשטרות דעלמא ופירש"י אמרי לה כשר למ"ד משום תנאי ומשמע ודאי דאמרי לה פסול היינו למ"ד משום תנאי דאילו למ"ד משום עדים מאי איריא משום דאתי לאיחלופי תיפוק ליה דפסול משום דכולם משום עדים ופסק הרמב"ם בפ"ט כלישנא בתרא וכ"כ רבינו ירוחם וכן דעת הפוסקים וכן בדין דהא מידי דרבנן הוא ובדרבנן פסקינן כלישנא בתרא ואמאי דאמרינן דילמא אתי לאיחלופי בשטרות דעלמא הקשו המפרשים הא בשטרות דעלמא נמי כל כה"ג כשר דאמרינן בגט פשוט (קמב:) שאם הרחיקו העדים שני שיטין מן השטר ומילא אותם בקרובים כשר ותירץ רבינו תם דבתחלה דהכא היינו שחתמו הפסולים קודם ואח"כ חתמו הכשרים דהרואה שחתמו קודם סובר שהם עיקר העדות וההיא דגט פשוט הכשרים חתמו תחלה והניחו מקום חלק ואח"כ חתמו הפסולים או הקרובים דכיון דקרובים חתמו אחר שחתמו הכשרים לא אתו הרואים למימר שהקרובים הם עיקר העדות אלא שחתמו למילוי ולפיכך כשר וא"ת לפי זה דין הגט ודין השטרות שוה וא"כ מאי קאמר דילמא אתי לאיחלופי בשאר שטרות נ"ל דהכי קאמר כיון דבגט קי"ל דבעל כיון לומר לשנים משום עדים ולאינך משום תנאי ועדים אדעתא דבעל חתמי מן הדין ה"ל לאכשורי אפילו חתמו פסולים קודם הכשרים אלא דחיישינן דאי מכשרת בגט אתו

לאכשורי נמי בשטרות אפילו כשחתמו הפסולים קודם הכשרים ובשאר שטרות סתמא דמילתא כל החותמים לשם עדים חותמים ועי"ל אתי לאחלופי בשטרות דעלמא שיבואו להכשיר קרוב או פסול בשאר עדיות וכן פי' רש"י אתי לאחלופי בשטרות דעלמא וכולי ויכשירו קרוב בכל השטרות וגם הרשב"א כתב אתי לאיחלופי בשאר שטרות כלומר שיבואו להכשיר קרוב או פסול בשאר עדיות דעלמא וכתב עוד ר"ת דאפי' מאן דמכשר הכא לא מכשר אלא בתחלה אבל באמצע או בסוף פסול לכ"ע בין בגט בין בשאר שטרות כדמשמע פרק גט פשוט ולפי זה כי אמרינן אי חתים בתחלה קרוב או פסול משום מאן דאמר כשר נקט לה: [(%מד"ה נמצא עד תיבת פסול שייך לקמן בסמוך] נמצא דבכל מקום שחתם קרוב או פסול בגט או בשטר פסול לכ"ע זולתי כשנתחברו שני תנאים האחד שחתמו הכשרים קודם השני שחתם הקרוב או הפסול למעלה בתחלה דכל דאיכא הני שני תנאים בשטרות כשר לכולי עלמא ובגיטין אמרי לה כשר ואמרי לה פסול) זו היא שיטת הר"ן שפירש דבריו בהדיא וכתב שאם חתם קרוב או פסול באמצע או בסוף אפילו בשאר שטרות פסול דלא מכשרינן ליה אלא כשהוא חתום תחלה דוקא וזו היא שיטת הרא"ש אלא שנראה מדבריו בפרק גט פשוט שמוסיף להכשיר בשחתם קרוב או פסול באמצע כיון דאיכא כשרים חתומים למטה ממנו וגם חתמו הכשרים קודם דבתחלה דאמרינן הכא היינו שיהיו כשרים חתומים למטה ממנו דכל שאינו חתום למטה מכולם תחלה קרי ליה ודעת הרשב"א והמרדכי והעיטור נראה שהוא כדעת הר"ן: אבל לפי מה שכתבו התוספות בשם ר"ת משמע דכשהפסולים חתומים בתחלה אם חתמו הכשרים קודם בשאר שטרות כשר אבל בגט פסול וטעמא משום דעידי הגט אין חותמין אלא זה בפני זה וכשיצא גט זה לפני בני אדם ויראה שקרוב או פסול חתום תחלה יאמרו שהוא חתם קודם דמסתמא כסדר שהם חתומים חתמו ויאמרו ודאי כשר להעיד הוא שאל"כ היה לכשרים לחתום תחלה כיון שהיו שם ואם היה רוצה הבעל שיחתום משום תנאי ה"ל לחתום אחר כך אלא ודאי לשם עדות חתם ויבואו להכשירו אבל בשאר שטרות אע"פ שיראו שהוא חתום תחלה יאמרו משום תנאי או כבוד החתימוהו ולפי שמצאוהו תחלה החתימוהו תחלה ואחר כך כשמצאו הכשרים החתימום בשם עדות: [*)כאן שייך ד"ה נמצא דלעיל] נמצא דבגט דבכל מקום שיהיה חתום פסול או קרוב הוא פסול דאם הוא חתום באמצע או בסוף אפי' בשאר שטרות פסול ואם הוא חתום בתחלה פסול משום דאתו למימר אי לאו דכשר לעדות לא הוו מחתמי ליה קודם הכשרים כיון שהיו נמצאים שם הכשרים וכ"כ רבינו ירוחם בשמם ומכל מקום למדנו מדבריהם דכשחתום הפסול באמצע כחתום בסוף דייניגן ליה ולא כחתום בתחלה שלא

כדברי הרא"ש: ועל מ"ש ר"ת דאפילו מאן דמכשר הכא לא מכשר אלא בתחלה אבל באמצע ובסוף פסול לכ"ע אפי' בשאר שטרות איכא למידק דהא אמרי' בסמוך דאיכא בין רבי יוחנן לר"ל נמצא אחד מהם קרוב או פסול ולרבי יוחנן דאמר שנים משום עדים ואינך משום תנאי כשר וכבר כתבתי דהא דאמרינן אי חתום בתחלה קרוב או פסול אמרי לה כשר ואמרי לה פסול על כרחך לא איתמר אלא אליבא דמאן דאמר משום תנאי ומאחר דאוקמינן דלמאן דאמר אינך משום תנאי כשר בנמצא אחד מהם קרוב או פסול אם כן ללישנא דפסל בחתם תחלה קרוב או פסול על כרחך כי כשרים בנמצא אחד מהם פסול בשחתם באמצע או בסוף הוא וכשר בגט והוא הדין בשאר שטרות ויש לומר דכי אמרינן דנמצא אחד מהם קרוב או פסול לרבי יוחנן דאמר אינך משום תנאי כשר היינו בשחתום תחלה בשטר אבל. קודם (לזה) חתמי הכשרים והניחו מקום חלק וחתם שם קרוב או פסול וכי אמרי' אי חתים בתחלה קרוב או פסול היינו שהחתים תחלה וגם חתם קודם הכשרים. אבל לשיטת התוס' שכל שחתומים הפסולים תחלה אפילו חתמו כשרים קודם בגט פסול צריך לומר ללישנא דפסל בחתום פסול ליכא בינייהו הא דנמצא אחד מהם קרוב או פסול ואיבעית אימא דלהאי לישנא נמי איכא בינייהו הא דנמצא אחד מהם קרוב או פסול מיהו מאן דמכשר ליה לאו בחתם בגט הוא דמכשר אלא היכא שחזר הבעל והוציאו מכלל העשרה דלמאן דאמר כולם משום עדים צריך לבטל עדות כולם ולמסור עדות לכשרים לבד למאן דאמר אינך משום תנאי כיון שבטל את הפסול כשר ואינו צריך לחזור ולמסור עדות כנ"ל: פוסק כלישנא דאמרי לה כשר (פסול) ומאי דנקט או חתום בתחלה קרוב או פסול היינו לאשמועינן דאע"פ שחתום בתחלה פסול ללישנא דפסל אבל ללישנא דמכשיר אפי' חתם באחרונה כשר כנ"ל ליישב דבריו. ורבינו סתם הדברים שלא כתב אלא כשהפסול חתום בתחלה ולא פירש אם חתם פסול באמצע או בסוף מה משפטו וברמזים כתב חתם אחד אחר שחתמו שנים כשר וצריך לפרש דהיינו שחתם באמצע וכמו שכתב הרא"ש בפ' גט פשוט דאילו חתם בסוף הא בהדיא כתב שם דפסול בין בגט בין בשטרות ומ"מ ממה שכתב כאן אבל חתמו האחרים למטה וכולי כשר בתחתונים הכשרים נראה דלשיטת ר"ת סתם דבריו דקיום השטר בתחתונים הוא ומ"מ אין בדבריו גילוי היכא שחתם הפסול באמצע אי מכשרי' ליה וגם בח"מ סימן מ"ה לגבי שאר שטרות סתם דבריו ולא כתב כשהפסולי' חתומים באמצע מה דינו:

סעיף קטן טו

והרמ"ה כתב לכתחלה אין לקרוב או לפסול לחתום וכו' הרי"ף גורס מחתים לכתחלה קרוב או פסול אמרי לה כשר ואמרי לה פסול וכתב הר"ן שאיפשר שגירסא זו גם היא מתפרש כמו שמתפרשת גי' רש"י שהוא אי חתים בתחלה קרוב או פסול והרמ"ה נראה לו שגורס כגירסת רי"ף ולא מפרש לה כמו שמתפרשת גירסת רש"י אלא הכי פירושו אם אחד מהעשרה קרוב או פסול אי שבקינן ליה לכתחלה למחתם או אי לא שבקינן בהא פליגי לישני אמרי לה כשר ושבקינן ואמרי לה פסול ולא שבקינן והלכה כלישנא בתרא ולא שבקינן וכיון דלא איפליגו אלא לענין מחתם לכתחלה ממילא משמע בדיעבד כשר והוא שחתמו שני עדים כשרים ביומיה דאי לאו הכי פסול משום מוקדם ואע"פ שלשון כשר ופסול דיעבד נמי משמע איני רואה דרך לפרש דברי הגמרא בענין אחר ליישב דברי הרמ"ה וא"ת הא כיון דאינך משום תנאי אי לא חתמי הנך קרוב או פסול הגט בטל שהרי לא נתקיים התנאי ונ"ל דמאי דאמר הרמ"ה אין לקרוב או פסול לחתום עמהם היינו שלא יחתמו קודם נתינת הגט אבל אחר נתינת הגט חותמים ומתקיים התנאי והוי גט למפרע משעת נתינה ובהכי אתי שפיר לישנא דאמרי לה פסול כיון דלכתחלה אינו חותם וגם לא יתנוהו על סמך שיחתום הפסול אח"כ דאף על גב דכיון שאינו חותם עד אחר נתינה מינכר שפיר דאינו חותם אלא משום תנאי וליכא למיחש דאתי לאיחלופי אפילו הכי איכא למיחש דילמא משתלי ולא חתים ונמצא גט בטל מיהו אם עבר וחתם בין קודם נתינה בין אחר נתינה כשר: ועוד י"ל דה"ק לכתחלה אין לקרוב או פסול לחתום עמהם כלומר וכיון שכן אין כותבין הגט דכיון שאין קרוב או פסול חותמין אין התנאי מתקיים מיהו אם עבר וכתבו וחתם בו גם הפסול כשר הוא כנ"ל:

סעיף קטן טז

ואי אמר כולכם משום עדים וכו' זה מתבאר מתוך דברי הגמרא בפלוגתא דר' יוחנן ור"ל באומר ליה כתבו גט לאשתי דר"י אמר שנים משום עדים וכולם משום תנאי ור"ל אמר כולם משום עדים ואמרינן דאיכא בינייהו כגון דחתום בי תרי מינייהו ביומיה ואינך מכאן ועד עשרה ימים למ"ד משום תנאי כשר למ"ד משום עדים פסול א"נ כגון שנמצא אחד מהם קרוב או פסול למ"ד משום תנאי כשר למ"ד משום עדים פסול וע"כ לא פליג רבי יוחנן אר"ל אלא משום דס"ל דאינך משום תנאי הא היכא דשוינהו עדים בהא מודה רבי יוחנן דצריך כולהו למחתם ביומיה וכן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול מודה דעדות כולם בטילה כדתנן בפ"א דמכות (ה:) ואם חתם הפסול ונתנו לה בעידי מסירה כתב הרמב"ם בפ"ג שי"א דהוי גט בטל והוא ז"ל חולק ואומר דלא הוי אלא פסול מדבריהם:

סעיף קטן יז

מנאם שאמר אבג"ד יחתמו גט לאשתי בסוף פרק התקבל (גיטין ד' סז:) איבעיא להו מנה אותם מהו רב הונא אמר אינו ככולכם רבי יוחנן אמר הרי הוא ככולכם א"ר פפא ול"פ הא דמנה כולה והא דמנה מקצתייהו אמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי גיסא ופירש"י מנה מהו. אם לא אמר כולכם אלא מנאם אבג"ד ואמר כתבו גט לאשתי מהו מדמנינהו לכל המנויין איכוין או דילמא כיון דלא אמר כל המנויין כתבו לא בעינן שיחתמו בו כל המנויין אמרי לה להאי גיסא מנה לכולהו אכולהו קפיד מנה מקצתייהו לא קפיד אלא אמנויין ואמרי לה להאי גיסא מנה מקצתן גלי דעתיה דאהכי קפיד וצריכים כל המנויין לחתום מנה כולם כיון דלא אמר כולכם לא הקפיד אלא לומר אותם בפני מנין זה ולא שיחתמו כולם עכ"ל וכתב הרא"ש דכיון דאיכא תרי לישני הוי מנה ככולכם וכן דעת העיטור וכ"כ רבינו ירוחם וכך הם דברי רבי' וגם הרמב"ם בפרק ט' כלישנא דמחמיר פסק שכתב אמר להם כולכם חתומו כולם חותמים ואם מנאם בין שמנה כולם בין שמנה מקצתם ואמר להם חתומו ה"ז כאומר להם כולכם חתומו עכ"ל ובאמת שדבריו מסופקים אצלי שתפס לשון הגמ' ולא פי' ואיפשר לפרש דבריו דה"ק ה"ז כאומר כולכם המנויים חתומו וכמו שפירש"י ויותר נראה לפרש דס"ל דכיון דבגמ' אמרינן סתם כאומר כולכם משמע דאכל המנויים שם קאי ואמרי לה להאי גיסא ה"פ דכי מנה מקצתם הוה ליה כאומר וכולי כלומר שרצונו שכולם יחתמו אלא דלא בעי למימני כולהו דלאו כרוכלא ליזיל ולימני וה"ל כאומר כל המנויין כאן חתמו אבל כשמנה כולם לא קפיד אלא לומר דבריו בפני אותו מנין ולא שיחתמו כולם דאם איתא דקפיד אחתימת כולם למה ליה לממנינהו לכולם לימא להו כולכם חתומו ואמרי לה להאי גיסא דכי מנה כולם קפיד אחתימת כולם כיון דמנה כולם וכי מנה מקצתם לא קפיד אלא אמנויין לבד ולפ"ז גם פי' האבעיא משונה מפירש"י דלרש"י לא בעי אלא אי אמרינן דלכל המנויים נתכוין אם מנה כולם אכולם ואם מנה מקצתם אהנהו דמנה קפיד או אי לא קפיד אמנין כלל לענין חתימה ולדברי הרמב"ם בכלל האבעיא נמי היכא דמנה מקצתן אי הוי כאומר כולכם או לא כנ"ל והר"ן בס"פ התקבל תמה על הרמב"ם שכתב בפ"ט ואם מנאם בין שמנאם כולם בין שמנאם מקצתם וא"ל חתומו ה"ז כאומר כולכם חתומו ואח"כ כתב מת אחד מהם קודם החתימה ה"ז גט בטל ואמאי והא מנה ספיקא הוי ואין לדחות ולומר דמת אחד מהם לא קאי אלא אאומר כולכם בהדיא דלישנא דמתני' הוא ולא קאי אלא אאמר כולכם בהדיא דאין זה במשמע שכיון שכתב דמנה הוי כאומר כולכם כשכתב דמת אחד מהם הגט בטל הא ודאי דגם למנה קאי כיון דהוי כאומר כולכם ואיפשר

דטעמא דהרמב"ם משום דבירושלמי אמרו המונה הרי הוא כאומר כולכם ולא חלקו בין מנה כולם למנה מקצתם ואע"פ דרב פפא מפליג בינייהו בני מערבא הוו בקיאי בדברי רבי יוחנן טפי מרב פפא: עוד כתב הר"ן שלא ידע למה השמיט הרי"ף דין זה ואיפשר דהרי"ף מפרש כפירש"י וא"כ היכא דמנה בין כולם בין מקצתם ספיקא הוי ולפיכך לא כתבו דכשיסתפק לנו מספיקא לא שרינן ליה כנ"ל לדחוק בדעת הרי"ף ואין זה כדאי:

סעיף קטן יח

והאידנא תקינו חכמים בגט דכולכם כתובו וכו' ג"ז שם אתקין רב יהודה בגיטא דכולכם כתובו או כולכון או כל חד וחד מנכון וכו' אמר רבא זימנין דגאיז לדיבוריה ואמר כולכון ולא אמר כל חד מינכון ואתי לאיפסולי אלא אמר רבא כתובו כל חד מנכון חתומו כל תרי מנכון אובילו כל חד מנכון וכ' הר"ן בגיטא דכולכם כלומר בגט שאדם אומר במעמד רבים שלא יאמר כתבו או הוליכו בלבד שיש לחוש שמא יאמר כולכם ולא יחתמו כולם ונמצא גט בטל אלא כך יאמר כתבו כל חד מנכון וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ט שהתקנה היתה שיפרש דבריו לומר כל חד מנכון כתובו וכו' ולפי שרש"י כתב אתקין רב יהודה בגט שאדם אומר במעמד רבים ויש לחוש שמא יאמר כולכם ולא יחתמו כולם ונמצא גט בטל התקינו שיהא כותבין בו כך אמר לנו פלוני כתבו או כולכון וכו' מפרש רבי' דבריו דה"ק דמשום דיש לחוש שאע"פ שיאמר כתבו גט לאשתי ולא יאמר כולכם יסברו העולם דאמר כולכם ואם מת א' מהם יבטלוהו שלא כדין לכן תיקן רב יהודה שאע"פ שיאמר סתם כתבו גט יכתבו שאמר בהדיא כתובו כל חד מנכון וכן בחתומו ואובילו ולפי דעתי לא נתכוון רש"י לכן שאם העדים יכתבו דברי הבעל ממש ליכא למיחש למידי דכיון דלא אמר כולכם בכל תרי מינייהו שיחתמו יכשירוהו דלב"ד טועים לא חיישינן וכן לא הוה ליה לרב יהודה למיחש שמא העדים יוסיפו על דברי הבעל ויאמרו שאמר כולכם היכא שלא אמרו אלא ודאי כוונת רש"י לפרש כדברי הר"ן והרמב"ם ומ"ש התקין שיהא כותבין בו כך אמר לנו פלוני היינו לומר שיהא כותבין על פי מאמר הבעל כלומר שהבעל יאמר כתבו כל חד מנכון וכו' והם יכתבו דבריו ור"י בח"ג כתב והשתא תקינו רבנן בגיטא שאם אמר כולכם כתובו שר"ל שום אחד מכם וכן אם אמר כולכם חתומו שר"ל כל שנים מכם וכן אם אמר כולכם הוליכו ר"ל כל א' מכם עכ"ל וזה פי' שלא עלה על דעת שתיקנו רבנן להכשיר גט שלא נחתם כמו שצוה הבעל שהוא בטל מן התורה ואיפשר דה"ק תקנו שלא יאמר כולכם כתובו והשתא כשיאמר כולכם לא חיישינן ליה לעובר על תקנת חכמים שהתקינו שלא יאמר כולכם והוה ליה כאילו לא אמר כולכם ממש אלא נפרש ההוא כולכם ר"ל כל אחד מכם כתקנת חכמים ולכך כותבין שפיר

דבריו ואמר כל אחד מכם והלשון דחוק לפי' זה וגם בגמ' לא משמע הכי. והרא"ש כתב והשתא תיקון רבנן שגיטא דכולכם כתובו או כולכם או כל חד מנכון חתומו או כולכם או תרין מנכון ולא כתב מאי דאמר רבא זימנין דגאיז לדבוריה וכו' אלא אמר רבא כתובו וכל חד מנכון וכו' ולא ידעתי למה ואפשר שלא היה בנוסחא שלו או שהוא ט"ס בפסקי הרא"ש שבידינו שהרי"ף כתבה:

סעיף קטן יט

ומיהו כ' גאון דאפי' בתר שתיקנו וכו' כ"כ העיטור במאמר שביעי ונ"ל דרבותא אשמועי' דלא תימא כיון שתקנו שיפרש דבריו כל שלא פירש אלא אמר סתם ה"ל כאומר כולכם קמ"ל: כתב הריב"ש בתשובה סי' שפ"ט מעיד אני על רבותי ה"ר פרץ הכהן והר"י שמעולם לא הניחו שינתן גט זולתי לפניהם לפי שרוב מצויים אצל גיטין אינם מומחין ולא בקיאים בדקדוקי הגט גם בזמן רז"ל היו ממנים אחד מהם על הגיטין כדאי' בריש גיטין (ה:) אתא לקמיה רב אחאי דהוי ממנה אגיטי. וז"ל הרא"ש בתשובה כלל מ"ה סי' י"ו על הגט שניתן בפני עדים שאינם יודעים בטיב גיטין דע כי הדבר קשה עד מאוד כי מרבים ממזרים בישראל ואם באנו לפסול למפרע קשה הדבר מאד אבל מכאן ולהבא טוב לפרסם ולהכריז שלא ישתדל אדם בנתינתו אלא הבקיאים בהם:

סימן קכא

סעיף קטן א

צריך שיהיה בדעתו בשעה שמצווה לכתוב הגט וכו' בפרק מי שאחז (ד' סז:) קורדייקוס שהוא רוח רעה ואמר כתבו גט לאשת לא אמר כלום וכתב הרמב"ם בפי' המשנה שהוא חולי מתחדש ממילוי חדרי המוח ומתבלבל הדעת מפני כך שהיא מין ממיני חולי הנופל ומדקתני לא אמר כלום משמע דאף לכשיבריא אין כותבין וכן משמע מדברי רבי יוחנן בגמרא ונ"ל דאם כתבוהו ונתנוהו לא חיישינן ליה דהא לא אמר כלום קתני ורבינו ירוחם שכתב בח"ו שהוא פסול לא דק בלישניה:

סעיף קטן ב

וכתב הרמב"ם וכן השכור וכולי דברי הרמב"ם הם בפ' ב' וגרסת ספרינו וכן השכור שהגיע לשכרותו של לוט ואמר כתבו אין כותבין ואם לא הגיע ה"ז ספק ולפ"ז אם נשתכר הרבה אע"פ שברי לנו שלא הגיע לשכרותו של לוט כלל הוי ספק ולפי גירסת רבי' דוקא כשנשתכר כ"כ עד שאנו מסופקים אם הגיע לשכרותו של לוט אז הוי ספק אבל אם ברי לנו שלא הגיע לשכרותו של לוט כלל אע"פ שנשתכר הרבה כותבין על פיו ואפשר דלגירסת רבי' כל שנשתכר הרבה מספקינן ליה באם הגיע לשכרותו של לוט. ודע דבפ"ד מה' אישות כתב שכור שקדש קידושיו קידושין ואף ע"פ שנשתכר הרבה

ואם הגיע לשכרותו של לוט אין קידושיו קידושין ומתיישבין בדבר זה עכ"ל. ולגירסת ספרינו דמשמע מיניה שכל שנשתכר הרבה אף ע"פ שברי לנו שלא הגיע לשכרותו של לוט כלל הוי ספק קשה דגבי קידושין משמע דכל שלא הגיע לשכרותו של לוט לא מספקא ליה אלא קדושי ודאי הוו מדכתב סתם קדושיו קדושין ואפשר שמה שכתב ומתיישבין בדבר זה קאי נמי אירישא דלישניה שכתב קדושיו קדושין כלומר מתיישבין לראות ענין שכרותו אם ראוי לסמוך על קדושיו לגמרי אם אין ראוי לסמוך עליהן אלא דוקא להחמיר ולא להקל ועוד י"ל שמ"ש הרמב"ם בגיטין ואם לא הגיע היינו שאין ברור לנו שהגיע כלומר דמספקא לן אם הגיע אם לא הגיע וזה עולה כגירסת רבינו:

סעיף קטן ג

היה בריא בשעה שצוה לכתבו וכו' משנה בפרק מי שאחזו שם אמר כתבו גט לאשתי ואחזו קורדייקוס וחזר ואמר אל תכתבו אין דבריו האחרונים כלום ובגמרא (דף ע:) אמר ר"ל כותבין ונותנין לאלתר ורבי יוחנן אמר אין כותבין אלא לכשישתפה והא דקתני אין בדבריו אחרונים כלום דלכי ציילא דעתיה לא צריך למיהדר אמלוכי ביה וידוע דהלכה כר' יוחנן וכתב הרמב"ם בפ"ב ואם כתבו ונתנו קודם שיבריא הרי זה פסול ותימא דהא בגמרא אמרי' דר' יוחנן מדמי ליה לשוטה וכל עניני שוטה לית בהו ממשא ואיפשר דכיון דר"ל אמר כותבין משום דמדמי ליה לישן ליכא לפלוגי בין ר' יוחנן לר"ל כולי האי דלרבי יוחנן אם כתבו ונתנו אינו כלום ולר"ל אפילו לכתחלה כותבין ומסתיין דנימא דלר' יוחנן אם כתבו פסול מדרבנן ואכתי קשה דבגמרא אמרינן דטעמא דלר"ל דאמר כותבין באחזו קורדייקוס משום דסמייה בידן כלומר שרפואתו בידינו כדאיתא בגמרא ומש"ה מדמי ליה לישן ולא לשוטה משמע דהיכא דלאו סמייה בידן כגון שאר אחוזי רוח רעה זולת קורדייקוס מודה ר"ל דלשוטה מדמינן להו וכיון שכן אפי' לר"ל אם כתבו ונתנו קודם שיבריא אינו כלום וא"כ הרמב"ם ה"ל לפרושי דדוקא בדסמייה בידן הוא דפסול אבל לאו סמייה בידן בטל נמי הוי ועוד שלא הזכיר הרמב"ם קורדייקוס אלא מי שהיה רוח רעה מבעתת אותו ורוב המבועתים מרוח רעה לאו סמייהו בידן: נשאל הרשב"א ח"א סי' תשס"ה הא דאמר רבא עתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפיקח לכל דבריו קי"ל כוותיה ואם גירש בשעה שהוא חלים גיטו גט או לא קי"ל כוותיה ואין גיטו גט עד שישתפה ואיסתפקא לי הא משום דמשמע בירושלמי דר' יוחנן דאמר גבי אחזו קורדייקוס לכשישתפה פליג עליה: תשובה איברא מסתברא דעתים חלים ועתים שוטה בשעה שהוא חלים הרי הוא כפיקח לכל דבריו ודר' יוחנן לא פליג וכדבעינן למיכתב ואפי' למאי דסבירא לך דפליגא אם איתא הא קי"ל כרבא דבתרא

הוא וכן פסק הרמב"ם בפ"כ מה"מ וכן פסק רבי' האי בודאי דהכין הלכתא מההיא דבר שטיא דפ"ב דכתובות (כ.) ומסתברא דאפי' חלים בעלמא שאינו שפוי לגמרי הרי הוא כפיקח כסתמא דמילתיה דקא אמרי כשהוא חלים הרי הוא כפיקח לכל דבריו לא בבדיקה כנשתתק אלא שהוא חלים שהוא מדבר בענינו ואינו קורע בגדיו ואינו לן בבית הקברות ואינו יוצא בלילה ואינו מאבד מה שנותנין לו שהם סימני שוטה כדאיתא בירושלמי דגיטין ובתרומות ואע"פ שהוא תשש ועדיין סימני חליו ניכרים בגופו שלא נתרפא לגמרי אלא כאדם המתחזק מחליו אפי' הכי בשעת חלימתו הרי הוא כפיקח לשיטתו עכ"ל ועיין במה שכתבתי בסימן א' וגם במה שאכתוב בסימן זה:

סעיף קטן ד

לפיכך שכיב מרע שמצווה לכתוב גט לאשתו צריך לדקדק בו שהיה שפוי וכו' בר"פ מי שאחזו (שם) גבי הא דא"ר יהודה אמר שמואל שחט בו שנים או רוב שנים ורמז ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו דאמרינן התם דעתא צילתא הוא כתבו התוס' בגט שכ"מ אור"י דצריך ליזהר שלא יתקלקל בין כתיבה לנתינה דאם נתקלקל בנתיים אפי' נתפקח לבסוף אינו מועיל ופעמים ששכ"מ אינו בדעתו ומספקא אי חשבינן ליה כשוטה או שמא תונבא בעלמא הוא דנקטיה וכישן דמי עכ"ל ואין כוונת התוס' כדמשמע לכאורה דכל היכא שנכתב בעודו שפוי ונתקלקל וחזר ונשתפה ונתנו לה כשהוא שפוי דכיון שנתקלקל בנתיים הוא פסול דכל כה"ג משמע לי דכשר הוא דהא כשאמר כתבו גט לאשתו ואחזו קורדייקוס ואמר אל תכתבו לכי צליא דעתיה כותבין ולא צריך לאמלוכי ביה אלמא אחיזת קורדייקוס לא ביטלה את דבריו הראשונים וכ"ש שלא תבטל את מעשה כתיבת הגט וליכא למימר דהא דלא ביטל אחיזת קורדייקוס את דבריו הראשונים היינו דוקא היכא דסמייה בידן דומיא דקורדייקוס אבל היכא דלאו סמייה בידן יבטל דהא דר' יוחנן דקי"ל כותיה לא מפליג בהכי דכיון דמחוסר מעשה לשוטה מדמינן ליה אבל כונתם לומר שאם אחר הכתיבה נתקלקל דעתו ונתנו לה בעודו מקולקל אף ע"פ שנשתפה אח"כ לא אמרינן איגלאי מילתא דשפוי היה כשנתנו לה הגט ותונבא בעלמא הוא דנקטיה והגט כשר אלא מספקינן לן שמא שוטה היה באותו שעה וה"ל ספק מגורשת: אע"פ שתמצא בסדר כתיבת הגט להרא"ש בפסקיו סוף מסכת גיטין שכתב וז"ל ואם ש"מ מצווה לכתוב גט יזהר הסופר שיהיה החולה שפוי ומיושב בדעתו בתחלת כתיבת הגט עד גמר נתינתו שאם תטרף דעתו בנתיים אע"פ שתחזור דעתו עליו הגט פסול עכ"ל ולשון זה מוכיח כדמשמע לכאורה מדברי התוס' דע שטעות הוא שנפל בספרים וצריך להגיה כתיבתו במקום נתינתו שהרי רבי' וגם רבינו ירוחם

כתבו הסדר ההוא תיבה בתיבה וכתבו עד גמר כתיבתו וגם הוא ז"ל בתשובותיו כלל מ"ו כשכתב סדר הגט כתב יזהר שיהא החולה שפוי ומיושב בתחלה בכתיבת הגט עד גמרו ולישנא דעד גמרו משמע דאכתיבת הגט קאי כלומר עד גמר כתיבתו וגם בכלל מ"ה סימן י"ח משמע מדבריו דלא בעי' שיהא שפוי אלא בשעת כתיבה ונתינה דוקא אבל בין כתיבה לנתינה לית לן בה וגם הגהות בפ"ב מה"ג בשם התרומה וסמ"ג כתבו דאור"י דיש ליזהר בשעת כתיבה וגם המרדכי והרשב"א והר"ן והרא"ש כתבו בשם ר"י דיש ליזהר בשעת כתיבה ולא הזכירו נתינה כלל משמע דהא מיהא בין כתיבה לנתינה אע"פ שיתקלקל לית לן בה לכולי עלמא דאפי' על שעת נתינה דנין אי בעינן שיהא שפוי כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ודעת הרשב"א והר"ן שצריך שיהיה בדעתו בשעת נתינה ג"כ והביאו ראיה מהירושלמי נתן לה את גיטה ואמר לה לא יהא גט אלא למחר ונעשה קורדייקוס פלוגתא דר"ל ור' יוחנן כלומר דרבי יוחנן צריך שיהא בדעתו בשעה שהגט גומר והרשב"א כתב עוד וק"ל דהא אמרינן לקמן בפירקין גמרא לא תתייחד עמו וכו' באומר מעת שאני בעולם דמשמע שאינו רוצה שיחול הגט אלא רגע אחרון שהוא בעולם ואותה רגע א"א לבודקו ומדברי רבותינו בעלי התוס' נ"ל שאין מקפידין אלא בשעת כתיבה ושלא כדברי הירושלמי והתוס' וצל"ע עכ"ל. ולגירסת התוס' שבידינו פשיטא דמקפידין הם על שעת נתינה והבו דלא לוסיף עלה להקפיד בין שעת כתיבה לנתינה ואפי' לגירסת התוס' שביד הרשב"א דלא מדכרו אלא שעת כתיבה איכא למימר דסירכא דגמרא נקטו דמיירי באחזו קורדייקוס בשעת כתיבה אבל אה"נ שיש ליזהר גם בשעת נתינה. והאי זהירות מדברי רבי' נראה דהיינו לומר דש"מ צריך בדיקה שהרי כתב שבעל העיטור חלק על הרא"ש וכתב כיון שצוה לכתוב כותבין אפי' נשתתק ובודאי דלא מיירי בעל העיטור בראינו שאין דעתו מיושבת אלא בש"מ סתם איירי דלדידיה אפי' בנשתתק כותבין ולהרא"ש אין כותבין אפי' לא נשתתק דהא בכל ש"מ איירי ומ"מ ליכא למימר דלהרא"ש יהא צריך לבדוק ש"מ ג"פ כדין מי שנשתתק אלא היינו שצריך לחקרו קצת לראות אם דעתו מיושבת ולא יהיו כמו החולים שמדברים ואינם יודעים מה מדברים דשפאריא"ר בלעז דכל שהוא מדבר כן הרי הוא כשוטה וכמו שכתב בעל התרומה וכן משמע מדברי הרא"ש דלא בעינן בדיקה ג"פ אלא בבדיקה קצת סגי שכתב בפסקיו וז"ל צריך ליזהר בש"מ שצוה ליתן גט שתהא דעתו מיושבת עליו ואף בשעת כתיבה משום דחולה פעמים שדעתו מטורפת עליו ועתים חלים עתים שוטה ואפי' לר"ל דמדמי קורדייקוס לישן היינו משום דרפואתו בידינו או שמא אפי' לר' יוחנן כישן דמי משום דלא מחוסר מעשה דרגיל שתתיישב דעתו ממילא וטוב ליזהר עכ"ל ואילו היה דעתו

דבעי בדיקה ג"פ לא ה"ל לכתוב שתהא דעתו מיושבת אלא ה"ל למימר צריך לבודקו כדין מי שנשתתק ועוד שכתב בסוף לשונו וטוב ליזהר ואין לשון זה מורה על בדיקת ג"פ דא"כ הל"ל וטוב לבדקו וכן כתבה רבינו ירוחם בח"ד ש"מ שצוה ליתן גט לאשתו צריך שתהא דעתו מיושבת עליו אפי' בשעת כתיבה ואע"פ שכתב סמוך לזה וכן גוסס צריך בדיקה דמשמע דש"מ נמי צריך בדיקה ההוא בדיקה לאו בדיקה ג"פ היא דא"כ הוה ליה למימר צריך בדיקה כדין מי שנשתתק אלא ודאי האי צריך בדיקה היינו שאם הוא מדבר צריך בדיקה קצת כמו שכתבתי ודין נשתתק שצריך בדיקה ג"פ כ' בח"ו:

סעיף קטן ה

ובעל העיטור כתב שאין צריך וכו' ז"ל במאמר שביעי ומסתברא דוקא דאמר כתבו ואחזו קורדייקוס דדעתא שגישתא הוא דאין כותבין אלא לכשישתפה אבל ש"מ שאמר כתבו ונשתתק כותבין ונותנין עד שעת נטילת נשמה דדעת צילתא היא וכחישותא הוא דנקטיה ולא מחזקינן ליה בדעתא שגישתא תדע דהא בשמיעת הקול פעם אחד דיו ובנשתתק מתוך חליו דיו בהרכנת הראש פעם אחד כדגרסינן בירושלמי שמע מיניה דלא מחזקינן ליה כשוטה ואיכא מאן דאמר נשתתק ספק שוטה ולא דייק לן דאם איתא כי בדקינן ליה ג' זימני מאי הוי ליהוי בשעת בדיקה כחלים ולבתר הכי כשוטה וליחוש דלמא פיקח ונשתטה הוא ולעולם יהא צריך בדיקה עד שיגיע גט לידה דהא אין כותבין עד שישתפה ועוד שוטה בבדיקה מי יהיב גיטא אלא שמע מיניה דנשתתק לאו כספק שוטה הוא ש"מ והא דאמרינן שיחיא דלאו לאו נקטיה לאו משום שוטה הוא דהא שוטה בחדא מילתא לא סריך אלא מינא דחולי הוא ומעשה בא לידי בשכיב מרע שאמר כתבו גט ונשתתק מתוך חליו והיה לו אח במדינת הים וכתבו ונתנו לה על פיו עכ"ל ורש"י נראה שסובר דנשתתק בשוטה מספקינן ליה שכתב על ודילמא שיחיא דלאו לאו נקטיה חולי שגעון המלמדו תמיד להרכין ראשו וכן דעת הרמב"ם בפ"ב שכתב וצריכין לבודקו יפה יפה שמא נטרפה דעתו ומה שהקשה בעל העיטור דליהוי כעתים שוטה עתים חלים י"ל שכל שבדקנוהו ומצאנו דעתו מיושבת תו לא מספקינן ליה בשוטה דאם איתא דמחמת שטות נשתתק לא היתה דעתו מיושבת בשום שעה כנ"ל ואיפשר דהיכא שלא בדקו השכיב מרע וכתבו הגט על פיו בדיעבד מודים התוס' והרא"ש דכשר שטוב ליזהר לכתחילה משמע ואיפשר דאפי' בנשתתק מתוך חליו ולא בדקוהו מודים דכשר בדיעבד היכא דלא איפשר כעובדא דבעל העיטור. ומיהו בנשתתק מתוך בוריו משמע דאפי' בעל העיטור מודה דבעי בדיקה ואם לא בדקוהו נראה דמידי ספיקא לא נפקא והיכא שנתברר לנו שהיה מטורף בשעת צווי או בשעת כתיבה וחתימה בעל הוא

לכולי עלמא ונראה דהוא הדין להיה מטורף בשעת נתינה לדברי המצריכים לבודקו בשעת נתינה מיהו אדברי התוס' שכתב הרשב"א שאין צריך צ"ע. ולענין אם התחילו לכתבו כשהיה שפוי ונתקלקל והניחו מלכתוב וחזר ונשתפה וגמרו הכתיבה נ"ל דלפי מה שהוכחתי בתחילת דיבור זה דשטותו אינו מבטל לא דברים ולא מעשים הראשונים הכא נמי דכוותיה אף על פי שנתקלקלה עתה מה שכתבו בעודו שפוי כשר הוא וחוזר וגומר לכשישתפה:

סעיף קטן ו

מי שנשתתק ושאלוהו אם ירצה שיכתבו גט לאשתו וכו' גם זה שם במשנה (דף סז:) נשתתק אמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו בודקין אותו ג' פעמים אם אמר על לאו לאו ועל הן הן הרי אלו יכתבו ויתנו ופירש"י דג' פעמים היינו ג' פעמים לאו וג' פעמים הן שהם ששה וכן כתבו התוס' והרשב"א והר"ן וכן אמרו בירושלמי נכתוב גט לאשתך הן לאמך לאו לאשתך הן לבתך לאו לאשתך הן לחמותך לאו וכ"נ מדברי סמ"ג ורבינו ירוחם ואע"ג דאמרינן בההוא פירקין גופיה לא יכתבו הגט עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב וכו' כבר אמרו בירושלמי היא שמיעת הקול היא הרכנת הראש דכיון שעושה בגופו מעשה המוכיח שמצוה להם שיכתבו ויחתמו ויתנו גט לאשתו חשוב כאילו מצוה כן בפיו. ואמרינן בגמרא (ע:) וליחוש דילמא שיחיא דלאו לאו או דהן הן נקטיה ופירש"י שיחיא דלאו לאו. חולי שגעון המלמדו תמיד להרכין בראשו בהרכנת לאו או הן ואינו משיב על דברי שאלתם אמר רב נחמן דאמרי ליה בסירוגין ופירש"י בסירוגין ממתינין בין הרכנה לשאלה שעה וחוזרין ושואלין לו אותה שאלה עצמה ופריך תו ודילמא שיחיא דסירוגין נקטיה ופירש"י שיחיא דסירוגין. לשהות ולהרכין בענין זה לשעות ומשני דאמרי ליה חד לאו ותרין הן חד הן ותרין לאו ופירש רש"י דכי האי שיחיא לא נקטיה כלומר דאין דרך למינקט כי האי שיחיא וכתב הר"ן דאע"ג דבירושלמי חד הן וחד לאו חד הן וחד לאו לא קי"ל הכי אלא כדאמרינן בגמרא דידן חד הן ותרין לאו חד לאו ותרין הן וגם המרדכי כתב בשם ראבי"ה דירושלמי לא דק בלישניה דודאי חד הן ותרין לאו חד לאו ותרין הן בעינן דאי חד לאו וחד הן איכא למיחש דלמא שיחיא דסירוגין נקטיה ובתר הכי אמרינן בגמרא דבי רבי ישמעאל תנא אומרים לו דברים של ימות החמה בימות הגשמים ושל ימות הגשמים בימות החמה מאי ניהו אילימא גלופקרי וסדיני ניחוש דלמא קורא אחדיה אי נמי חמה אלא בפירי ופירש"י בפירי שאינם מצויים באותה שעה וכתבו התוס' דאין לפרש ששואלין אותו אם רוצה פירי של ימות הגשמים בימות החמה או איפכא שאיפשר למצוא כבושין בדבש או בענין אחר אלא ששואלין

אם רוצה שילקטו אותו מן האילן והרי"ף והרא"ש כתבו כל סוגיא זו משמע דס"ל דלא פליג רבי ישמעאל אמאי דפריך רב נחמן אמתניתין אלא דר"נ אתא לפרושי דבדקינן ליה בסירוגין ובחד לאו ותרין הן וכו' כי היכי דלא נימא שיחיא דהכי והכי נקטיה ורבי ישמעאל אתא למימר דבדקינן ליה בפירי וכיוצא בהם דאי בדקינן ליה בגלופקרי איכא למימר קורא אחדיה וכן בכל דבר דאיכא למיתלי כה"ג לא מהניא בדיקה דבדיקה לא מפקא לן מספיקא אלא היכא דליכא למיתלי במידי כגון בדיקת פירי וא"כ בעינן לבודקו בפירות וכיוצא חד לאו ותרין הן וכו' ובסירוגין גם תוס' כתבו דאין נראה לומר דרבי ישמעאל פליג דבדיקה דמתני' למה לא תועיל אלא דקתני בדיקה עדיפא טפי דליכא למימר בה דשיחיא דלאו או דהן נקטי' שהיא חכמה גדולה פיון שאינו טועה בין ימות החמה לימות הגשמים אפי' בעינן ג' לאו וג' הן סירוגין לא בעי עכ"ל ואע"ג שמפרשים דלא פליגא הם חלוקים מדרך הא' שכתבתי בהא דפשיטא להו דבבדיקה דר' ישמעאל לא בעי סירוגין ומספקא להו אי בעי ג' לאו וג' הן ורבינו ירוחם בח"ו נראה שתופס עיקר דבבדיקה דרבי ישמעאל לא בעי אפי' ג' לאו וג' הן שכתבו הבדיקה היא שיאמרו לו בסירוגין ואמרי' ליה חד הן ותרי לאו וכו' או בודקין אותו בפירות משמע דבבדיקת פירות בחדא זימנא לחודא סגי וכ"כ סמ"ק אבל המרדכי כתב בשם ר"י דר' ישמעאל פליג אבדיקה דמתני' וסבר דלא מהני אומרים לו נכתוב גט לאשתך גט לאמך וכו' אלא בדיקת פירי דוקא מהני דליכא למיחש בה דשיחיא דלאו או דהן נקטיה כיון שאין טועה בין ימות החמה לימות הגשמים ואפי' בעי' ג' הן וג' לאו סירוגין לא בעינן ולפי זה קי"ל כסתם מתני' דלא מפלגא בין בדיקת פירי לשחר בדיקות והלכך נקטינן דכל בדיקה מהניא ואפי' בבדיקת פירי בעי ג' לאו וג' הן ובסירוגין ורבינו לא הזכיר שבודקין אותו בסירוגין ואין לומר דמפרש כפי' התוס' דבבדיקה דר' ישמעאל לא בעינן סירוגין דא"כ ה"ל לפרושי דה"מ בבדיקת פירי אבל בבדיקה אחרת צריך שיבדוק בסירוגין ונ"ל שסובר דכיון דאסיקנא דבדקינן ליה בחד לאו ותרין הן וכו' ממילא הוי בודק ע"י סירוגין שהרי אחר שבדקוהו בחד לאו מניחין מלבודקו בלאו ובודקין אותו בתרי הן ואח"כ מניחין מלבודקו בהן עד שבודקין אותו בלאו שכל שמניחין מלעשות הדבר שהתחילו נקרא סירוגין וכן נראה מהירושלמי שכתב ובלבד במסרגין לו נכתוב גט לאשתך והוא אומר הן לאמך והוא אומר לאו דמשמע דפי' מסרגין היינו להפסיק בתשובת לאו בין הן להן ולפי זה איפשר לומר דכי א"ר נחמן בסירוגין היינו לומר דבדקינן ליה בחד לאו ותרין הן כדמפרש בתר הכי אלא דאידך סבר דסירוגין היינו שממתינין בין הרכנה לשאלה שעה וכדפירש"י ומש"ה אקשי ליה ודילמא שיחיא דסירוגין נקטיה ושני ליה

דכי אמר בסירוגין לאו למימר דבהמתנה לחוד סגי אלא דא"ל חד לאו ותרין הן וכו' ולפי זה מה שכתבו התוס' אפי' בעינן ג' לאו וג' הן סירוגין לא בעי וה"ק סירוגין לא בעי כלומר להפסיק בהן בין לאו ללאו או בלאו בין הן להן אלמא בג' לאו רצופים וג' הן רצופים סגי ואיכא למידק עוד בדברי רבינו שלא כתב אלא בדיקת פירות ואין לומר דהיינו משום דסבירא ליה כפי' המרדכי בשם ר"י דר' ישמעאל פליג אבדיקה דמתני' ומפרש סירוגין להמתין מעט בין שאלה לשאלה ומ"ש המרדכי אפי' בעי' ג' לאו וג' הן סירוגין לא בעי ה"ק אפי' אי בעי' שיבדקנו ג' פעמים לאו וג"פ הן בחד לאו ותרין הן ותרין הן וחד לאו כדאיתא בגמרא סירוגין דהיינו להמתין מעט בין שאלה לשאלה לא בעי' ודברי רבינו הם כלל ופרט דמעיקרא כתב בודקין אותו בדברים אחרים ששואלין אותו דבר שראוי להשיב עליו ואח"כ פי' דהיינו בדיקת פירות דוקא מדלא הזכיר בדיקה אחרת דכיון דהרי"ף והרא"ש כתבו ד"ר ישמעאל בהדי מילי דאמוראי דפירשו בדיקה דמתני' ולא פסקו הלכה משמע דס"ל דלא פליגי וכמו שכתבתי ה"ל לרבי' לכתוב דעת הרא"ש כמנהגו בכ"מ ואח"כ יכתוב סברא אחרת ומדכ' סתם משמע דאדעת הרא"ש סמיך וכבר הוכחתי דלדעת הרא"ש לא פליג ר' ישמעאל אבדיקה דמתני' ועוד דאפי' נימא דרבי ישמעאל פליג מנא ליה לרבינו למפסק כותיה ודלא כסתם מתניתין ואמוראי שפירשו אותה ודלא כירושלמי שפירש נכתוב גט לאמך וכו' אלא י"ל דבדיקת פירות שוה לשאר בדיקות כמו שכתבתי לעיל וכן דעת סמ"ג שכ' בודקין אותו בפירי או כדמפרש בירושלמי נכתוב גט לאמך וכו' והא דנקט בדיקת פירות מפני שהוזכר בגמ' וגם לאשמעינן דאי בדקוהו בגלופקרי וסדיני לאו בדיקה הוא ומה שכתב בתחלת דבריו בודקין אותו בדברים אחרים ששואלין אותו דבר שראוי להשיב עליו וכו' היינו אי זו בדיקה שתהיה בין בדיקת פירות בין נכתוב גט לאמך וכו' או שאר בדיקות ואח"כ פירש שאם בדקוהו בדברי ימות החמה וימות הגשמים לא יבדקוהו בדברים הנמצאים באותו זמן וכו': והרמב"ם כתב בפ"ב מי שנשתתק והרי דעתו נכונה ואמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו בודקין אותו ג"פ בסירוגין אם אמר להם על לאו לאו ועל הן הן הרי אלו יכתבו ויתנו וצריכים לבודקו יפה יפה שמא נטרפה דעתו עכ"ל ומדבריו למדנו דס"ל דל"ש לן בין בדיקת פירות לשאר בדיקות וכמו שכתבתי למעלה ושלא כדברי התוס' שהרי לא הזכיר בדיקת פירות כלל אך יש לדקדק בדבריו שלא הצריך בדיקה אלא ג"פ לבד ובגמרא משמע דבעי' ששה וכן בירושלמי כמו שכתבתי לעיל ואין לומר דלעולם ו' פעמים בעי דג"פ בסירוגין הם ששה כמו שכתבתי לעיל לדעת רבי' דהא כיון דחזינן דאמאי דאמר ר"נ בסירוגין אקשיה ודלמא שיחיא דסירוגין נקטיה עד דשני דבדקינן ליה

בתרי הן וחד לאו וכו' א"כ משמע דשוהה בין שאלה לשאלה מיקרי נמי סירוגין וה"ל להרמב"ם לפרושי דהאי סירוגין לאו בשוהה בין שאלה לשאלה הוא אלא ששואל שאלה אחרת מעין הראשונה לכנ"ל דלהרמב"ם א"צ לבודקו אלא ג"פ ומאי דאמרינן בגמרא חד לאו ותרין הן חד הן ותרין לאו וכו' וכן מה שאמר בירושלמי נכתוב לאשתך נכתוב לאמך וכו' לאו למימרא דכולהו שיתא בעי' דא"כ ה"ל למיתני במתני' בודקין אותו ו' פעמים אלא ודאי בג"פ סגי ובגמרא או או קאמרי כלו' או חד לאו ותרין הן או חד הן ותרי לאו וכן בירושלמי או או נמי קאמר נכתוב לאשתך נכתוב לאמך לאשתך או לבתך לאשתך או לחמותך ואכתי צריך עיון שלא כתב שיבדקוהו בחד לאו ותרין הן כדאיתא בגמרא או בחד לאו וחד הן כדאיתא בירושלמי כי היכי דלא נימא שיחיא דסירוגין נקטיה ונ"ל דס"ל דכי אמרינן בגמרא חד לאו ותרי הן דוגמא בעלמא קאמרי וה"ה לחד הן וחד לאו כדאיתא בירושלמי או לכל גוונא דנפקי ביה מידי ספיקא דשיחיא דסירוגין ולפיכך סתם וכלל הכל במ"ש וצריכין לבדקו יפה יפה דהיינו לומר שמדקדקין בענין בדיקתו דלא נקטיה שיחיא דהן הן או דלאו לאו וכ"נ מדבריו בפי' המשנה שכתב והרכין בראשו ר"ל שירמוז בראשו רמיזה תורת תשובה נכונה לשאלה ויפליג בה בכל צדדי הניסיון בכל מה שאפשר עכ"ל הרי שלא הזכיר שיבדקוהו בחד הן ותרין לאו אלא תלה הדבר בדעת הבודקין אותו כמו שעשה בפ"ב מהלכות גירושין וגם ממה שלא פירש במשנה שיבדקוהו ו' פעמים נלמוד שדעתו כמו שכתבתי דבג' זימני סגי כפשטא דמתני':

סעיף קטן ז

אבל אם שאלוהו בקיץ אם רוצה ללבוש בגדים תמים וכו' זהו מה שאמרו אילימא בגלופקרי וסדיני דילמא קורא אחדיה וכו' ויש לדקדק וכי משום האי חששא נכתוב הגט ותירץ הרשב"א בשם התוס' דה"פ למה לעגן אשה זו דמי שלא כיון דבריו נאמר שאינו בדעתו ולא נבדוק אותו יותר דילמא קורא אחדיה ונצריכנו בדיקות אחרות. ורבינו מפרש דנ"מ אם כתבו גט על פיו דהויא ספק ואע"פ שהרשב"א לא רצה לתרץ דכי אמרינן ניחוש דילמא קורא אחדיה דהיינו לענין דהויא ספק מגורשת היינו משום דמתני' כותבין ואין כותבין קתני אבל לענין דינא ודאי הויא ספק מגורשת: והיכא שלא בדקוהו כלל וכתבו גט ע"פ הרכנתו ונתנוהו לה יש לדקדק ונראה דחשבינן לה ספק מגורשת ואין להקשות לאשמעינן רבינו בההיא דאינה ודאי מגורשת וכ"ש היכא דבעי גלופקרי בימות החמה דרבי' בא ללמד דלא תימא דבעא גלופקרי בימות החמה שוטה הוא והגט בטל קמ"ל דאינו בחזקת שוטה דאיכא למימר קורא אחדיה וה"ל כאילו לא בדקוהו דספק מגורשת הויא: ואם אותו שנשתתק כתב בכתב ידו שיכתבו ויחתמו ויתנו גט לאשתו

אם צריך לבודקו אם לאו כתבתי בסי' שקודם זה: כתב הר"ן דאמר בירושלמי דמתני' בנשתתק מתוך בוריו אבל אם נשתתק מתוך חליו דיו פעם א' אלא שמן התוס' נראה שאפי' בנשתתק מתוך חליו בעי בדיקה ג"פ וכ"ד כל הפוסקים שכתבו סתם נשתתק ולא חלקו בין מתוך בוריו למתוך חליו: ואם שחטו בו רוב שנים או נפל מן הגג אי בעי בדיקה או לא אכתוב בס"ס זה בס"ד: ואם אמר כתבו גט לאשתי ונשתתק כבר כתב רבי' לעיל בסמוך שדעת בעל העיטור שאין צריך לבודקו ושחולקין עליו: ואפשר דע"כ לא קאמר בעל העיטור אלא בנשתתק מתוך חליו אבל מתוך בוריו מודה דבעי בדיקה:

סעיף קטן ח

ודוקא בנשתתק או אלם השומע ואינו מדבר וכו' אלם הוא שמתחלת ברייתו שומע ואינו מדבר ומשמע בגמרא ריש מי שאחזו (גיטין דף עא:) דקא"ר זירא אמתני' דנשתתק אלם קאמרת וכו' דנשתתק נקרא אלם ומשמע שדינם שוה ולכאורה נ"ל דאלם מעיקרו אינו צריך בדיקה דכשם שכנסה ברמיזה כך מוציא ברמיזה דומיא דנשא כשהוא חרש ואם מפני שהוא אלם מספקי' ליה בשוטה א"כ לא היה בקידושיו ממש ומיהא איפשר דכיון שאינו חרש גמור לא מספקינן ליה בשוטה לגמרי אלא מספקינן בעתים חלים עתים שוטה ושמא כשנשאה היה חלים ועכשיו כשמגרש הוא שוטה ואכתי קשה דא"כ ניחוש שמא אחר שבדקנוהו חזר לשטותו ובשעת כתיבת הגט שוטה היה דבשלמא בנשתתק לא חיישינן להכי משום דאיכא למימר דאם איתא דמחמת שטות נשתתק לא היתה דעתו מיושבת אבל באלם מתחלת ברייתו שכתבתי דמספקינן ליה בעתים חלים עתים שוטה קשיא והכי אמרינן בר"פ חרש (קיג:) דאי הוה אמרינן לר"א דחרש עתים חלים עתים שוטה קדושי מצי מקדש גרושי לא מצי מגרש ואם איתא הא מצי לגרש ע"י בדיקה לכן נראה שאינו צריך בדיקה ומדברי רבינו אין להכריע דבעי בדיקה שאפשר שמה שהשוהו לנשתתק היינו לסמוך על רמיזותו לא לענין שצריך לבודקו. ומצאתי להרשב"א שכתב אההיא דא"ר זירא אלם קאמר וכו' דלרבי זירא אלם נמי אינו מגרש אלא בבדיקה כשנשתתק ולא עוד אלא דאפשר דפיקח ונשתתק טפי עדיף מאלם מעיקרו כרשב"ג דבסמוך דעדיף ליה טפי פיקח ונתחרש מחרש מעיקרו וצ"ע עכ"ל ורבינו שכתב דאלם נמי סומכין על רמיזתו משמע דפשיטא ליה דלא עדיף נשתתק מאלם מעיקרו וטעמיה מדלא אידכר שאינו יכול לגרש ברמיזה אלא חרש וחרש שדברו בו חכמים אינו שומע ואינו מדבר ואם איתא אלם מיבעי ליה למימר דהוי חידושא טפי מיהו לענין אי בעי בדיקה איפשר דכהרשב"א ס"ל דלא עדיף מנשתתק מיהו מה שהקשיתי על זה צריך

יישוב: ולענין מדבר ואינו שומע אי בעי בדיקה או לא כתבתי בסי' שלפני זה גבי ואף אם הוא חרש אפי' הוא שומע אלא שאינו מדבר אז אפי' פיקח וכתב להם בכתב ידו וכו':

סעיף קטן ט

אבל חרש שאינו שומע ואינו מדבר וכו' ביבמות ר"פ חרש (דף קיב:) חרש שנשא פיקח ופיקח שנשא חרשה רצה יוציא רצה יקיים כשם שכונס ברמיזה כך מוציא ברמיזה פיקח שנשא פקחת ונתחרשה רצה יוציא רצה יקיים נשתטה הוא לא יוציא נתחרש או נשתטה אינו מוציא עולמית ופירש"י נתחרש הוא אחר קידושין הואיל וקידושין גמורין הם לא יוציא עולמית עכ"ל ואפילו כתב כתבו גט לאשתי אין כותבין לכ"ע כדאסיקנא במי שאחזו עד שישמעו קולו לאפוקי מדרב כהנא אמר רב חרש שיכול לדבר מתוך הכתב כותבין גט לאשתו וטעמא משום דכל שאינו שומע ואינו מדבר דעתא שגישתא אית ליה וכשוטה חשיב:

סעיף קטן י

ומ"ש או שנפלה לו יבמה מאחיו פיקח אבל נשאה כשהוא חרש אפי' היא פקח' מוציא ברמיזה הכל פשוט בפ' חרש במשנה (ד' קיב:) שני אחים א' חרש וא' פיקח נשואים לב' נכריות פקחות וכו' ובמשנה ב' אחים חרשים נשואים לב' אחיות פקחות או חרשות וכו' וכתוב בירוש' אמתני' דחרש שנשא פקח' וכו' כשם שכונס ברמיזה כך מוציא ברמיזה מתני' בשקדשה בכסף אבל אם קדשה בבעילה קדושיו מעשה וגירושיו אינו וכתבו בעל נ"י אבל לא ראיתי לא' מהפוסקים שכתב כן:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו מוציא ברמיזה דוקא רמיזה קאמר ולא קפיצה דתנן בהניזקין (ד' נט.) חרש רומז ונרמז בן בתירא אומר קופץ ונקפץ במטלטלין ופירש"י רמיזה בידיו ובראשו: קפיצה עקימת שפתים שנאמר קפצה פיה ואינו סימן ניכר כרמיזה והערוך פי' רמיזה בעין ובידו קפיצה בפיו ובגמרא אמר ר"נ מחלוקת במטלטלין אבל בגיטין ד"ה ברמיזה איכא דאמר אמר ר"נ כמחלוקת במטלטלין כך מחלוקת בגיטין והרי"ף כתב בהניזקין תרי לישני דר"נ וברישׁ מי שאחזו הביא אגב גררא מתני' דחרש רומז ונרמז וכתב לישנא בתרא לחודיה ומשמע דכבן בתירא ס"ל וכתב הרא"ש דטעמיה מדאמר ר"נ דבריו אליבא דבן בתירא אלמא הלכתא כוותיה ולא מסתבר לי דבכל התלמוד מפרשים אמוראי דברי התנאים לידע פי' המשנה במה נחלקו אף על גב דלית הלכתא כוותייהו והבא להקל צריך ראיה עד כאן לשונו ובעל העיטור במאמר ז' כתב ור"ח כבן בתירא ס"ל אלא דקאמר כיון דאיתמר תרי לישני דר"נ תפסינן לחומרא כלישנא קמא דדברי הכל ברמיזה ולא בקפיצה ומיהו מסתברא לן בקפיצה מגורשת כלישנא בתרא אליבא דבן

בתירא ומסתברא לן כר"ח דאמר בשל תורה הלך אחר המחמיר ואית דמפרשי קפיצה יותר מן הרמיזה ירושלמי קופץ ונקפץ שוור ומשתוור קופץ ונקפץ ממקום למקום עכ"ל ולמאי דסבר הרא"ש בדעת הרי"ף דקופץ קל מהרמיזה וקי"ל כבן בתירא נ"ל דמאי דתנן בפרק חרש כשם שכונס ברמיזה כך מוציא ברמיזה דסתם מתני' ככ"ע דמדינא בקפיצה סגי וכ"ש ברמיזה והרמב"ם בפרק ב' לא הזכיר קפיצה אלא רמיזה משמע דלא קי"ל כבן בתירא דסתם מתני' רמיזה דוקא נקט ואפשר שג"ז דעת הרי"ף ולא הביא דברי ר"נ אלא ללמדנו דלת"ק דהלכה כוותיה גיטין נמי ברמיזה ולא אמרי' דמודה דסגי בקפיצה משום עיגונא ומפשט משניות דפ' חרש והניזקין נראה שחרש גמור שנשא כשהוא חרש ברמיזה סגי ליה לגרש וא"צ בדיקה דבדיקתו אינה מוציאה אותו מחזקת דעתא שגישתא דהא אם נשאה כשהוא פיקח ונתחרש אינו מגרש אפילו ע"י בדיקה והיכא דנשאה כשהוא חרש מש"ה שרינן ליה לגרש אע"ג דדעתיה שגישתא דכשם שכנס ברמיזה ולא היו קידושין גמורים כך מוציא ברמיזה וכן משמע לכאורה מדברי הפוסקים מדלא הזכירו בדיקה אלא בנשתתק אבל מצאתי לרבינו ירוחם שכתב בח"ו שגם החרש צריך בדיקה כדין מי שנשתתק ולמה שכתבתי בסמוך להרשב"א אלם בעי בדיקה איפשר דגם חרש בעי בדיקה: כתב בתשובת הרא"ש סוף כלל פ"ה וששאלת מי שהוא חרש ונושא ונותן יפה ומבין כשמדברים עמו בקול רם אע"פ שדעתו אינה מיושבת עליו כ"כ אם יכול לעשות מחילה או למכור או להקדיש דע כי כל מקום שהזכירו חרש אצל שוטה וקטן היינו שאינו מדבר ואינו שומע כלל וכך היה ממעי אמו אבל אם שומע כשמדברים עמו בקול רם אינו חרש אלא שכבדו אזניו משמוע והרי הוא כמי שאינו מדבר עד כאן לשונו וכתבה רבינו בטח"מ סי' רל"ה: שוטה שנשא אין קידושיו קידושין דלא תקינו ליה רבנן נשואין כדאיתא בר"פ חרש והלכך אין אשתו צריכה גט והוא שנשאה אחר שנשתטה מיהו היכא דנשא כשהוא שוטה ונשתפה וחזר ונשתטה איפשר דאיכא למיחש שמא כשהיה שפוי בעל לשם קידושין: ואם הוא עתים חלים עתים שוטה כשהוא שוטה כשוטה לכל דבריו וכל מה שמקדש ומגרש באותה שעה אינו כלום וכשהוא חלים כחלים לכל דבריו וקידושיו וגירושיו באותה שעה קיימים ואפי' נשאה כשהיה פיקח לגמרי מגרש באותה שעה דהכי אמרינן בספ"ב דכתובות (כ.) ובפ"ג דר"ה (כח.) דעתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים כחלים לכל דבריו וכשהוא שוטה כשוטה לכל דבריו וכ"כ רבינו ירוחם בנתיב כ"ב ח"ה בשם הרמ"ה וכתב עוד אין אנו יודעים בודאי הזמן שעומד בריא והזמן שהוא שוטה הוה ליה ספק ופשוט הוא ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי לעיל בסימן זה: גרסינן בר"פ חרש בעי רב אשי מ"ט דר"א מיפשיט פשיטא ליה

דחרש דעתא קלישתא היא ומיהו מספקא ליה אי דעתא צילותא אי לאו דעתא צילותא ולעולם חדא דעתא היא או דלמא פשיטא ליה דדעתא קלישתא ולאו דעתא צילותא היא וכו' ופירש"י קלישתא דקה כלומר מועטת שאין מחודד להבין כשאר ב"א ומיהו מספקא ליה אי דעתא צילותא אותה קצת דעת שיש לו אם צלולה היא ובמה שהוא נותן דעתו ועושה דבר ודאי כוונתו כוונה ומשמע מהכא שמי שדעתו צלולה ומבין ומשיג הדברים על בוריין אע"פ שדלה וחלושה קידושיו קידושין גמורים וכן גירושיו ואם דעתו משובשת שאינו משיג שום דבר על בוריו אין קידושיו ולא גירושיו כלום וכ"כ רבינו ירוחם בנכ"ב ח"ח בשם הרמ"ה: סימני השוטה איתא בריש חגיגה (ה:) ת"ר איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות והמאבד את כסותו איתמר רב הונא אמר עד שיהיו כולן בבת אחת רבי יוחנן אמר אפילו באחת מהן ואוקימנא לה בגמרא בדעביד להו דרך שטות דאי לא עביד להו דרך שטות אפילו כולהו נמי לא חשיב שוטה ופסק הרא"ש בריש חולין כרבי יוחנן ותניא תו בריש חגיגה איזהו שוטה זה המאבד כל מה שנותנין לו וכן נראה מדברי הרמב"ם דהלכה כר"י שכתב בפ"ט מהלכות עדות השוטה פסול לעדות מן התורה לפי שאינו בן מצות ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד אלא כל מי שנטרפה ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים אע"פ שהוא מדבר ושואל כענין בשאר דברים ה"ז פסול ובכלל שוטים יחשב עכ"ל. ומדכתב בדבר מן הדברים משמע בהדיא דכרבי יוחנן דאמר אפילו באחת מהן ס"ל ולכאורה היה נראה דחד מהני ד' דתני בגמרא בעינן ליחשב שוטה אבל אי עביד שאר דברים אחרים דרך שטות אכתי בחזקת שפוי הוא כיון שאינו עושה דבר מד' דברים הללו אלא דמדברי הרמב"ם שלא הזכיר דברים הללו אלא סתם וכתב שנטרפה דעתו וכו' בדבר מן הדברים משמע דהני ד' דברים השנויים בברייתא לאו דוקא אלא לדוגמא נקטינהו וה"ה לשאר דברים ונראה שהכריחו לפרש כן מדחזינן דבברייתא קמייתא קתני תלת ולא קתני מאבד מה שנותנין לו ובאידך ברייתא קתני מאבד מה שנותנין לו ולא קתני אינך תלתא ואם איתא דהני ד' דוקא קשיא על ברייתא קמייתא אמאי לא קתני מאבד מה שנותנין לו ובאידך ברייתא לא קתני הנך תלתא אלא ודאי הני לאו דוקא אלא לדוגמא נקטינהו והך ברייתא נקטה הנך לדוגמא ואידך ברייתא נקטה הך וזה שלא כדברי רבינו שמחה שכתבתי בסימן קי"ט ובתשובות מהר"י קולון שורש י"ט כתוב הלא ידע מר מה שהשיב רבי' אביגדור כהן לר"מ על אודות הגט שניתן בווירצבורק וז"ל אם לא הוחזק שוטה בדברים האמורים בפ"ק דחגיגה הרי הוא כפיקח לכל דבריו עכ"ל ואם יראה בעיני כ"ת דלאו דוקא הני דפ"ק דחגיגה אלא שדברו חכמים בהווה אע"ג דמתוך לשון רבינו

אביגדור לא משמע כן ויראה בעיני כ"ת שהגיע זה לשטות גדול כמו הני דפ"ק דחגיגה אז ודאייש להשביעה סתם וכו' וז"ל ריב"ש בסימן תס"ח סימני השוטה מפורשים בפ"ק דחגיגה איזה שוטה היוצא יחידי בלילה וכו' ומפרש התם דעביד להו דרך שטות וכן כל מי שמאבד כל נכסיו לדעת כדתניא נמי התם איזהו שוטה המאבד כל מה שנותנין לו ואמרינן נמי בפרק מי שמת (בבא בתרא קנה:) ההוא שטותא יתירא חזא ביה דמשחרר לכולהו עבדיה עכ"ל. טופס גט חרש כתב רבינו ירוחם בסוף נכ"ד דין גירושי חרשת ושוטה נתבאר בסי' קי"ט:

סעיף קטן יב

וגוסס פירש"י דחשוב כמת וכו'. אבל ר"י כתב וכו' דברי רש"י ור"י הם בפרקי' יוחסין (קידושין עח:) גמרא האומר בני זה ממזר ועענותיהם כתובים שם באורך בתוס' ובפסקי הרא"ש ובריש פרק מי שאחזו בחידושי הרשב"א והר"ן והמרדכי ומסקנת הרא"ש בפ"י יוחסין כר"י וכן דעת רשב"ם בפי"נ (קכז:) וכן דעת סמ"ג וסמ"ק וכן דעת רבינו ירוחם בנכ"ד ח"ד מיהו משמע מדברי המרדכי וסמ"ג וסמ"ק דכי אמרינן דיכול לגרש היינו במדבר דוקא אבל אם אינו מדבר לא ולא נ"ל אלא כיון דכחי חשבינן ליה דינו שוה ממש לדין ש"מ שנשתתק ולפי שראו הפוסקים הנזכר בדברי ר"י מדבר כתבו גם הם מדבר ור"י לאו משום גט אמרה אלא משום מתנה דנקט בהדי מגרש ומתנה לא הויא אלא במדבר דוקא וגם הרשב"א והר"ן שכתבו בשם ר"י דגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו וכל שהוא מדבר ודעתו מיושבת עליו מתנתו מתנה וגיטו גט משום מתנה כתבו מדבר אבל לגט אפי' אינו מדבר הרי הוא כחי ותדע שהרי הביאו ראיה לומר שגוסס דינו כחי מדאמרינן במי שאחזו שחט בו שנים ורמז ואמר כתבו גט כותבין ונותנין ואין לך גוסס גדול מזה והרי שם ע"י רמז קאמר דכותבין ונותנים וא"כ ה"ה לגוסס מחמת חולי דע"י רמז כותבין ועוד שהביאו ראיה לדברי ר"י מדתניא בתוספתא אמר כתבו גט לאשתי ועלה לגג ונפל ומת כותבים ונותנים כל זמן שיש בו נשמה והרי שם לא חילקה התוספתא בין מדבר לשאינו מדבר ועוד שאחד מהראיות שכתבו התוס' שהביא ר"י לדבריו הוא מדתנן בפרק כל הגט (גיטין כח:) המביא גט ממ"ה והניחו זקן או חולה נותנו לה בחזקת שהוא קיים ואמר בגמרא ל"ש אלא חולה אבל גוסס שרוב גוססין למיתה לא משמע דמשום שאין מחזיקין אותו בקיים הוא דלא יתננו לה הא ידעינן ביה שעדיין חי הוא נותנין ומשמע דאי הוה ידעינן שהוא חי היה נותנו לה ולא הוה מפלגינן בין מדבר לנשתתק וכן משמע מדברי התוס' בפ"י יוחסין שכתבו משמע מתוך פירש"י דנתינה דגוסס אינה כלום וכמו כן יש מדקדקים דגוסס שרמז לכתוב גט לאשה אין כותבין וקשה דבמס' שמחות אמרינן

הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו וכו' לכנ"ל דודאי גוסס דבריו קיימים והכא גבי מתנה היינו טעמא דאינו כלום משום דמסתמא גוסס אינו יכול לדבר אבל אם היה מדבר פשיטא דדבריו קיימים עכ"ל משמע מדבריהם דלגבי מתנה הוא שאמרו דכשאינו מדבר אין מתנתו מתנה אבל גבי גט כשרמז דבריו קיימין שהרי באו לדחות דברי המדקדקים דגוסס שרמז לכתוב לאשה אין כותבין אך ק"ל דמתנה וגט שוים הם ותרוייהו על ידי רמיזה דבריו קיימין וכדתניא בר"פ מי שאחזו כשם שבודקין אותו לגיטין כך בודקין אותו למתנות לכנ"ל דבין לגט בין למתנה גוסס הרי הוא כחי ואפי' נשתתק ורמז דבריו קיימין אם בדקוהו כדין מי שנשתתק ומ"ש התוס' והכא גבי מתנה היינו טעמא דמתנתו אינו כלום משום דמסתמא גוסס אינו יכול לדבר כוונתם לומר דכל שאינו מדבר מכיון שהוא גוסס מסתמא אין שהות לבדקו עד שהוא מת או דעתו מטורפת וא"כ שפיר אמרינן גוסס שאינו מדבר אין מתנתו מתנה וה"ה נמי דאין כותבין גט ע"פ רמיזתו ולא מפני שאינו מדבר דרמיזה חשיבא כדיבור בין לגט בין למתנה אלא דמסתמא אין שהות לבודקו כדפרישית אבל אי איתרמי מילתא שאחר שנשתתק עמד בדעתו כדי לבודקו כדינו גיטו גט ומתנתו מתנה ס"ל וכן נראה שהוא דעת רבינו ירוחם (נכ"ד ח"ד) דגבי גט כתב גיטו גט ולא חילק לפי שסמך על מ"ש דין מי שנשתתק ואם הגוסס נשתתק הרי דינו מפורש שם דל"ש לן בין גוסס לאינו גוסס בשום דבר וגבי מתנה כתב בהדיא דמתנתו מתנה אפי' אינו יכול לדבר בודקין אותו ברמיזות כדאמרינן בודקין למתנות עכ"ל:

סעיף קטן יג

שחטו בו שנים וכו' מימרא דרב יהודה אמר שמואל פרק בתרא דיבמות (קכ:) ופרק מי שאחזו (גיטין דף ע:) ומה שכתב וכן ראוהו מגוייד וכולי ברייתא בפרקים הנזכרים: כתבו התוס' ורמז ואמר כתבו גט לאשתי כגון שאמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו ושמא א"צ לבדקו משום דאית ביה דעתא צילותא כלומר דעתו צלולה אלא שכחש כחו מלהוציא דבר בפיו ורבינו ירוחם כתב בח"ד שאינו צריך בדיקה אבל הר"ן כתב בריש מי שאחזו שהוא חוכך להחמיר להצריך בדיקה בכל נשתתק אפי' בשחט בו רוב שנים ודמי לנשתתק מתוך חליו דלדברי הירושלמי אינו צריך בדיקה אלא פעם אחד אלא שמן התוס' נראה שצריך בדיקה ג"פ: וכתב עוד הר"ן ובנפל מן הגג תניא בתוספתא דכותבין ונותנין כל זמן שיש בו נשמה ואיכא מאן דאמר דאפי' לדעת הירושלמי בעי בדיקה ג' פעמים דהוי כנשתתק מתוך בוריו שהרי יש לחוש שמתוך הנפילה נטרפה דעתו עליו:

סימן קכב

סעיף קטן א

אמר להם לעדים לכתוב הגט ולחתום וליתנו לה וכו' בריש התקבל (גיטין דף סג:) ההיא דהוו קארו לה נפאתא אזיל סהדי כתוב תפאתה א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא עשו עדים שליחותן מתקיף לה רבה מי אמר כתובו חספא והבו לה אלא אמר רבה ודאי אי כתוב סהדי גיטא מעליא ואבד עשו עדים שליחותן מתקיף לה רב נחמן מי קאמר כתובו ואנחו בכיסייכו אלא א"ר נחמן כותבין ונותנין אפי' מאה פעמים ומשמע דאפי' נמצא בו פיסול דרבנן כותבין גט אחר דכיון דפסול אף ע"פ שאין פסולו אלא מדרבנן מ"מ חספא בעלמא הוא כיון שאינה יכולה לינשא על ידו וכ"כ הרמב"ם בפ"ב דבין נמצא בטל בין נמצא פסול כותבין גט אחר והכי דייקא לשון הרא"ש שכתב ומסופקין אם הוא כשר מכמה חומרות שנהגו להחמיר ופיסולו דרבנן ודאי אינה בכלל כמה חומרות שנהגו להחמיר ומ"ש ואין להם שורש ועיקר מן התורה פיסולי דרבנן תורה קרי להו והרמב"ם בפ"ב והעיטור במאמר ז' כתבו דין נמצא פסול ולא כתבו דין נאבד ואיפשר דלא הזכירוהו משום דילפינן ליה במכ"ש דנמצא פסול דאף על פי שנתנו בידה כותבין ונותנין משום דלא מיקרי נתינה כ"ש דלא נתנו לה כלל דלא עשו שליחותן דכותבין ונותנין ואף ע"ג דרבה הוה ס"ל דנאבד עדיף מנמצא פסול לדידן דקי"ל כרב נחמן דדייק ותנו הוי איפכא דנמצא פסול עדיף מנאבד:

סעיף קטן ב

וכתב א"א ז"ל ומיהו אם לא נאבד ומסופקין אם הוא כשר וכולי כך כתבו התוס' בשם ר"י על המעשה הנזכר וכ"כ גם הר"ן וכן פסקו רוב הפוסקים וכתבו הגהות מיימון בפרק ב' בשם ספר התרומה והסמ"ג שבתחלה כשאומר לסופר כתוב יאמר לו אני נותן לך רשות לכתוב הרבה גיטין כמו שתחפוץ עד שיהיה לדעתך או לדעת הרב שבעיר וכן אמר לעדים לחתום הרבה בהרבה גיטין בלא רשותו עד שיהיה הגט לדעת כולם: ובספר התרומה אחר שכתב או לדעת הרב שבעיר כתב ואם חפץ לעשות הרבה גיטין מחמת ספק וליתנם כולם שתוכל לעשותם וכן יאמר לעדים וכו' וכתב בכתבי מה"ר ישראל סימן ל"ח מורי הגאון היה מדקדק לומר עד שיהיה כשר לדעתו בין בכתיבה ובין בחתימה שאם יאמר בכתיבה לחודיה אולי יהיה שום ספק בחתימה זה ואז עשה סופר שליחותו. וכתב בקונד' שנמצא כתוב בשם רבי' יחיאל ור"י קלצון שאין לעשות כן משום דתלי בפלוגתא אי יש ברירה מדאורייתא או לא ור"י לטעמיה דפסק יש ברירה אפי' מדאורייתא לכן די שיאמר לסופר ולעדים שיכתבו ויחתמו כ"כ שירצה הרב אבל לר"ת דאין הלכה כראב"י יש לחוש לכן יש לבעל לחזור ולצוות לעדים בכל פעם גם

הכלבו כתב דיש מגמגמים על דברי ר"י בהגהת מרדכי כתוב דברי ר"י קלצון ואח"כ כחב בהגהה ומיהו נהגו כפר"י ואע"פ שהפוסקים סתמו דבריהם כדברי ר"י צ"ל שאם הבעל מצוי בעיר טוב שיחזור ויצוה בכל פעם למיחש לדברי ר"ת היכא דאיפשר : וכ' הרשב"א בתשובה על גט ארוסה שכתוב בו דהוית אנתתי שהוא כשר ומ"מ אם העדים רוצים לכתוב גט אחר מספק יכולין יאין צריכין ליטול רשות מהבעל וכההיא רצפתה ותפתה שהבעל צוה לכתוב גט כשר ומיהו אם יכתבו גט אחר צריך שיתנו לה שניהם ותתגרש בכשר שבהם ממ"נ אבל לא השני לבדו שאת"ל שהראשון כשר דבר עשו העדים והסופר שליחותם ואינם יכולין לעשות שליחות אחר ועוד אתה צריך לדעת שאם נתן המגרש את הראשון מידו ליד אבי הנערה להוליכו לבתו שוב אין יכולין לכתוב גט אחר דבזה נתרצה לעשותו שליח ולא באחר עכ"ל ובתשובות להרמב"ן סי' קמ"ה כתוב ומה ששאלת אם יש תקנה בהחזרת השליח לסופר יכתוב לו אחר דבר ברור הוא שיכול לעשות כן והסופר יכתוב לו אחר ולא ליכתוב פסול או מסופק והראיה מנפתא וטפתא והשליח יתן שניהם לאשה שאם יתן השני לבד שמא הראשון כשר והוא לא נעשה שליח על השני אלא על הראשון וגם העדים והסופר לא נצטוו לכתוב ולהעיד על הב' אלא על הראשון שהוא כשר אלא יתן השליח שניהם לאשה ושתתגרש בראשון אם הוא כשר או בשני אם אין הראשון כשר ולא אמרתי זה אלא כשעשה הבעל שליח על גט סתם אבל אם עשאו שליח על גט זה הראשון שוב אין לסופר ולעדים לכתוב גט אחר ולא לשליח ג"כ להוליך גט אחר אא"כ מדעת בעלה עכ"ל ומתוך תשובות אלו למדנו שמה שכתב בספר התרומה שצריך לומר שאם יחפוץ לעשות הרבה גיטין מחמת ספק וליתנם כולם שתוכל לעשותם תוס' ומותר גמור הוא דהא אפי' בלא שיאמר הבעל הרשות ביד הסופר והעדים לכתוב ולחתום כמה גיטין וליתנם לה כולם והיא תתגרש בכשר מהם ולא הוצרכנו לאמירת הבעל אלא לשלא נצטרך ליזהר שלא יאבד אחד מהם ולפיכך כתבו התוס' והפוסקים טוב להנהיג שיאמר הבעל לעדים ולסופר לכתוב ולחתום עד שיהא הגט כשר לדעתם וכו' כלומר לשופרא דמילתא טוב להנהיג כן לשלא יצטרכו לתת לה שניהם אבל אין עיכוב בדבר לפי שאם לא יאמר כן תתגרש על ידי נתינת שניהם ונ"ל דמש"ה לא כתבו הגהות התוס' הזה וגם סמ"ג לא הזכירו: כתב הר"ש בר צמח בתשובה שמא נאמר דלא אמרינן דעשו שליחותן אלא כשנכתב ונחתם אבל אם עדיין לא נחתם לא נגמר הענין וכותבין אפי' מאה שלא עשו שליחותן ואפי' חתם בו עד אחד כיון שלא חתם השני לא גמר הענין. ועוד כתב עוד יש להקל ולומר שכיון שאמר כתבו מאחד עד מאה עד שיצא

אחד כשר כהוגן וכתיקון חז"ל דעתו היה עד שיזדמן להם כשר לפי דעתם ומ"ש כתיקון חכמים לפי דעתם אמר דאדעתייהו קא מגרש כיון שאין שם מורה דעה אלא הם עכ"ל :

סעיף קטן ג

אמר לסופר ולעדים כתבו וחתמו ותנו לשליח וכו' בפרק הנזכר גבי עובדא דנפתא שכתבתי בסמוך גרסינן בעא מיניה רבא מרב נחמן כתבו ותנו לשליח מהו סלוקי סליק להו או דילמא לטירחא דידהו חייש א"ל רבינא לרב אשי ויוליך לה מהו תיקו והרי"ף פירש בעיות אלו לענין אם יכולין העדים להיות שלוחין להולכה ואין כן דעת רש"י שהוא ז"ל פי' דקאי אמאי דאמרינן בסמוך אי כתוב גיטא מעליא דכותבין ונותנין משום דלא אמר להו כתבו ואנחו בכיסייכו שכך כתב כתבו ותנו לשליח שלי שמיניתי וכן עשו ואבד בדרך מי אמרינן עשו כל שליחותן ונסתלקו או דילמא האי נמי עד שיבא גט לידה ותתגרש עשאם שלוחים לכתוב אלא לטירחא דידהו חש שלא להטריחם בהולכה אמר ליה רבינא לרב אשי ויוליך מהו אם תמצא לומר בהך דלא אמר אלא כתבו ותנו לשליח והם כתבו ונתנו לו ואבד דעשו שליחותן דהא כל מה שצווים כתבו ועשו הכא מאי מי אמרינן כיון דאמר כתבו ותנו לשליח ויוליך לה עשאן שלוחים לחזור ולכתוב עד שיגיע לידה לכך פי' להם כ"כ או דילמא ל"ש עכ"ל גם העיטור במאמר שביעי פי' דנאבד מיבעיא ליה ושגם הרי"ף בתשובה פי' כפירש"י. גם דעת הרמב"ם בפ"ב שלא לפרש בעיות אלו כהרי"ף אלא דקאי אעובדא דבסמוך דכתיב טפתא במקום נפתא דהיינו נמצא הגט בטל או פסול. ומפשט דברי רש"י משמע דע"כ לא איבעיא לן אלא שכתב גיטא מעליא ונאבד אבל אם נמצא בטל או פסול אחר שנתנוהו לשליח פשיטא לן דכותבין ונותנין אפי' מאה פעמים דאפי' רבה מודה בהא דאטו מי אמר להו כתובו חספא והבו לה ומה לי לה ומה לי לשליח וע"פ זה כתב רבינו בסוף דבריו אבל אם כתבו גט פסול ונתנו לשליח ודאי יכולין לכתוב אחר אבל הרמב"ם סובר דלא אמר אטו מי אמר להו כתובו חספא והבו לה אלא כי אמר ותנו לה דכיון שצוה ליתן ליד האשה דעתו היה שתתגרש באותה נתינה אבל כשצוה ליתן ביד השליח כיון שאפי' יהיה כשר אינה מתגרשת באותה נתינה כיון שנתנו גט לידו אפי' יהיה בטל עשו שליחותן ומשמע דלדידיה היכא דכתבו גט מעליא ונתנו לשליח אפי' לא אמר ויוליך פשיטא ודאי דעשו שליחותן ושוב אין כותבין ונותנין. ויש לתמוה על רבינו שכתב סתם דבנאבד אם כתבו אחר ה"ז ספק מגורשת וה"ל לפרושי דהיינו לרש"י אבל להרמב"ם כיון שהגט שנאבד היה כשר אם כתבו לה אחר בטל הוא ועוד שכתב בפשיטות אבל אם כתב גט פסול ונתנו לשליח ודאי יכולין לכתוב גט אחר והרי להרמב"ם היינו בעיין וספיקא הויא דהא סלקא בתיקו

ורבינו ירוחם בח"ג עירבב שני הפירושים וכתב בשם רש"י דבעיין הוא היכא דנאבד או נמצא פסול שסובר דנאבד דנקט רש"י לאו דוקא דה"ה לנמצא פסול אלא דחדא מינייהו נקט ולפי דעת הרמב"ם נמי דנקט נמצא פסול ה"ה לנאבד וא"כ תרוייהו הוו ספיקא והמדקדק בלשון רש"י יראה שלא כיון אלא למה שפירשתי בו וגם רבי' כך פי' דבריו דאל"כ הא דכתב אבל אם כתבו גט פסול ונתנו לשליח ודאי יכולין לכתוב גט אחר דלא כמאן ומדברי תשובת הרמב"ן שכתבתי בסימן זה נראה שמפרש להני בעיי היכא שכתבו גט פסול ונתנו לשליח מיהו לא נתברר בדבריו מה ס"ל בכתבו לה גיטא מעליא ויהבו לשליח ונאבד ודע שאף ע"פ שפירש"י בעי' דויוליך באת"ל מבעיא ראשונה ודרך הגאונים לפסוק האת"ל אין לפסוק הבעיא כאת"ל משום דע"כ לא פסקו הגאונים כמו האת"ל אלא כשהאת"ל מפורש אבל כל שאינו מפורש אע"פ שבעיא שניה תהיה באת"ל מהראשונה ליכא מאן דפסק כאת"ל לכך ב' הבעיות האלו ספיקא הוו ומ"ש רבי' ואם כתבו אחר ונתגרשה ה"ז ספק מגורשת אאבעיא קמייתא נמי קאי אע"פ שלשונו מגומגם קצת שכתב בהא ודאי לא עשתה שלוחים אלא להגיע ליד השליח מ"מ ע"כ כך צריך לפרש דבריו כמו שכתבתי דאף היכא דלא אמר ויוליך אם כתבו גט אחר ונתגרשה בו הויא ספק מגורשת: והרמב"ם לא כתב אלא בעיא דויוליך משום דאפי' כי אמר ויוליך לא איפשיטא לן דכותבין כ"ש היכא דלא אמר ויוליך אלא דמ"מ קשה דה"ל לכתוב דין היכא דלא אמר ויוליך לאשמועינן דבהא נמי אם כתבו ונתנו לשליח גט אחר הוי ספק מגורשת דהשתא דבאמר ויוליך כתב דהויא ספק מגורשת איפשר למטעי ולמידק דכי לא אמר ויוליך לא הויא מגורשת משום דעשו עדים שליחותן. ואיפשר לדחוק ולומר דבעיא קמייתא לא מפרש לה הרמב"ם לענין אם עשו עדים שליחותן כמו בעיא בתרייתא אלא לענין אם יכולין העדים להיות שלוחים להולכה וכמו שפי' הרי"ף ז"ל:

סימן קכג

סעיף קטן א

הכל כשרים לכתוב את הגט וכו' משנה ספ"ב דגיטין (ד' כב:):

סעיף קטן ב

ומ"ש ומקנה אותו לבעלה כן פירש"י והר"ן וכן כתב רבינו ירוחם בח"ב שצריכה להקנות הנייר לבעל וכן משמע בפרק הנז' (כ:) גבי היו מוחזקים בטבלא שהיא שלה וגט חקוק עליה וכו' דאע"ג דאמרי' בגט פשוט (קסח.) דאקנויי אקנו רבנן שכר הסופר לבעל מ"מ כשהיא עצמה כותבת גיטה לא תקנו רבנן מידי דאי לא תימא הכי היכי שקלי וטרי אההיא דהיו מוחזקין בטבלא שהיא של האשה אי ידעה לאקנויי או לא הא רבנן ידעי

לאקנויי אלא ודאי כדכתיבנא וכתב הר"ן אמתני' דהאשה כותבת את גיטה אע"ג דמחוסר הקנאה בין כתיבה לנתינה לא הוי מחוסר מעשה כיון שאינו מעשה בגופו של גט דומיא דקציצה:

סעיף קטן ג

וכתב הרמ"ה ודוקא שיאמר לה הבעל תחלה לכותבו וכו' דברים פשוטים הם:

סעיף קטן ד

חוץ מחש"ו ועבד ועכו"ם וכו' בספ"ב דגיטין תנן הכל כשרים לכתוב את הגט אפי' חש"ו ופריך בגמרא (שם) והא לאו בני דעה נינהו אמר רב הונא והוא שגדול עומד על גביו ושקלי' וטרינן אהא דרב הונא ובתר הכי אמר רב יהודה אמר שמואל והוא ששייר מקום התורף והנה רבו השיטות והפירושים בשמועה זו הפי' הראשון דתרתי בעינן שיור מקום התורף וגדול עומד על גביו לטופס דרב הונא ורב יהודה לא פליגי דרב הונא שאמר והוא שגדול עומד על גביו לא מכשיר אלא בטופס אבל בתורף אפי' גדול עומד על גביו לא ורב יהודה דמכשיר בשייר מקום התורף היינו דוקא כשגדול עומד על גביו בכתיבת הטופס אבל אם אין גדול עומד על גביו אפי' טופס נמי לא וזו היא שיטת הרמב"ם בפ"ג ולדעת הרא"ש ורבינו ירוחם זו היא שיטת הרי"ף והרמ"ה ולהר"ן בחד לישנא כתב ג"כ דזו היא שיטת הרי"ף וכתב רבינו ירוחם בח"ב שכן עיקר הפי' הב' דבחדא מינייהו סגי או בשייר מקום התורף או בגדול עומד על גביו ורב הונא ורב יהודה לא פליגי לענין דינא דרב הונא דמוקי לה בגדול עומד ע"ג היינו בכותב תורף אבל אם שייר מקום תורף אפי' אין גדול עומד על גביו כשר ורב יהודה דמוקי לה בשייר מקום תורף והיינו באין גדול עומד ע"ג אבל אם היה גדול עומד ע"ג אפי' לא שייר מקום תורף כשר ושיטה זו הזכירוהו העיטור והר"ן וכתבו שהרי"ף שכ' שתי האוקימתות איפשר שנתכוין לשיטה זו ואיפשר שנתכוון לשיטה הקודמת וכדברי הרא"ש מיהו העיטור נוטה לומר שנתכוון לשיטה זו: הפי' הג' דרב הונא ורב יהודה פליגי דלרב הונא אפי' תורף כותבין בגדול עומד ע"ג ולרב יהודה אפי' גדול עומד ע"ג אין כותבין תורף אבל טופס כותבים אפי' אין גדול עומד ע"ג וכן פירש"י וכתב ה"ה בפ"ג שיש פוסקים כרב הונא ויש פוסקים כרב יהודה וסמ"ג והתרומה מהפוסקים כרב הונא והרשב"א כתב שגם בה"ג לא כתב אלא דברי רב הונא: וכתב ה"ה דלדברי הפוסקים כרב הונא תורף בגדול עומד על גביו כותבין לכתחלה ואם כתבו בלא עומד על גביו בטל ואם כתבו טופס ואין גדול עומד ע"ג נסתפק אי מכשרינן ליה בדיעבד והרשב"א כתב שהיה נ"ל להכשיר בדיעבד אלא שראה להרמב"ן שפסל וכתב עוד ה"ה דלפוסקים כרב יהודה טופס כותבין לכתחלה אפי' אין גדול עומד על גביו ותורף אם כתבוהו אפי' גדול עומד על גביו הגט בטל: וכל

אלו הפירושים הם על דעת רש"י והתוס' דכי פריך והא לאו בני דעה נינהו היינו לומר דבעינן כתיבה לשמה וכיון דלאו בני דעה נינהו לא ידעי למיכתב לשמה אבל מטעם שליחות לא פריך דלא בעינן שליחות לכתיבה וכיון דפירכא הויא אליבא דר"א דקי"ל כוותיה נקטינן כשינויא דמשני אההיא פירכא אי כר"ה אי כרב יהודה וע"פ הפירושים שכתבתי ואע"ג דבריש חולין (יב:) לא מכשרינן באחרים רואים אותם אלא אליבא דמאן דלא בעי כוונה לשחיטה והכא מכשרינן לרב הונא בגדול עומד על גביו אפילו לר"א דבעי כתיבה לשמה כבר כתבו התוס' דהתם מיירי בשאינו מלמדו לשחוט אלא ראיה בעלמא אבל הכא מיירי בגדול עומד על גביו ומלמדו ומזהירו לעשות לשמה אבל ר"י פי' עוד דהאי פירכא והאי שינויא לא הוי אלא לר"מ דלא בעי כתיבה לשמה אלא מדרבנן אבל לר"א דבעי' כתיבה לשמה מדאורייתא פוסל אפי' בגדול עומד על גביו משום דבעינן שליחות בכתיבה כן כתב הרא"ש שיטה זו בשם ר"י. ולפ"ז אם כתבו תורף אפי' גדול עומד ע"ג בטל הוא ואם כתבו טופס פסול דאע"פ שנכתב הטופס שלא בשליחות הבעל לא מיבטיל בהכי וראיה מכותב טופסי גיטין: אבל התוס' שכתבו שיטה זו בשם ר"י לא כתבו דפשיטא ליה דבעינן שליחות לכתיבה אלא דספוקי מספקא ליה והכלבו בשם הר"פ כתב לפסול אפילו בגדול עומד ע"ג כשיטת ר"י שכתב הרא"ש וכ"כ גם בסמ"ק: והרא"ש כתב שיטת רש"י והתוס' ואח"כ כתב שיטת ר"י ואין להכריע מדבריו אלא באי זה שיטה הוא סובר אלא מדחזינן שאחר כל זה כתב אמר רב יהודה והוא ששייר מקום התורף וביאר דעת הרי"ף שכתב שתי האוקימתות וכתב שכן דעת הרמ"ה משמע דהכי סבירא ליה: ולענין עכו"ם אמאי דשני רב הונא בשגדול עומד על גביו אותיב רב נחמן מדתניא עכו"ם פסול כלומר ומשמע דבכל גווני פסול אפי' ישראל עומד ע"ג ושני עכו"ם אדעתא דנפשיה קא עביד וא"כ אם כתב תורף אע"ג שגדול עומד ע"ג בטל הוא ואם כתב טופס כתב הרמב"ם בפ"ג דכשר בדיעבד והיינו אפי' אין גדול עומד ע"ג דכיון דאדעתא דנפשיה עביד כי גדול עומד ע"ג מאי הוי. והר"ן כשפי' דברי הרי"ף כשיטת הרמב"ם כתב ועכו"ם גדול עומד על גביו אפי' בטופס לא מהני מידי ולישנא דלא מהני מידי משמע דאפי' בדיעבד נמי פסול וכשפי' דברי הרי"ף כמו שנוטה דעת העיטור כתב אבל עכו"ם בשייר מקום תורף כשר אבל אחרים עומדים ע"ג פסול דאדעתא דנפשיה עביד עכ"ל ופסול דגט לאו דוקא דבטל נמי הוי כיון שכתב תורף שלא לשמה אלא אדעתא דנפשיה ואיפשר דספק בטל הוא וכמו שאבאר בסמוך וה"ה כתב בפ"ג דלפוסקים כרב הונא איכא לספוקי אם מכשרינן בדיעבד היכא דכתב עכו"ם טופס ואם כתב תורף י"ל שהוא פסול ובטל אע"פ שישראל עומד ע"ג ולפוסקים כרב יהודה דין העכו"ם כדין חש"ו וי"ל

שהוא פסול לכתחלה אפילו טופס עכ"ד ואיכא למידק כי כתב העכו"ם תורף אמאי בטל בודאי משום דעכו"ם אדעתא דנפשיה עביד ולא לשמה והאיכא לספוקי דלמא כותב לשמה ונ"ל שלזה כיון ה"ה שכתב ואם כתב תורף יש לומר שהוא פסול ובטל ולא כתב בטל הוא סתם ומשום דספוקי מספקא ליה כדפירש' ואע"פ שהרמב"ם כתב דבטל הוא לטעמיה אזיל דבעי בני כריתה לכתיבת גט אבל להרמב"ן והרשב"א דלכתיבת הגט לא בעי בני כריתה כמו שיתבאר בסמוך ולא מיפסל בעכו"ם אלא משום דאדעתא דנפשיה עביד איכא לספוקי כדפרישית. והרא"ש כתב ועכו"ם דאדעתא דנפשיה עביד אפילו טופס לא דגזרינן אטו תורף ואין בדבריו הכרע אי מכשר בדיעבד אי לא. כתב רבינו ירוחם בח"ב דלפירש"י חש"ו אפילו אין אחר עומד ע"ג יכול לכתוב טופס ואח"כ כתב דעכו"ם י"מ כי לכתוב טופס דינו כחש"ו וכן נראה שיטת רש"י עכ"ל ולפי זה לדעת רש"י עכו"ם כותב טופס אפילו אין אחר עומד על גביו ואני דקדקתי דברי רש"י בסוגיא זו ולא מצאתי מקום שיגלה שדעתו כן:

סעיף קטן ה

ומומר לעכו"ם או לחלל שבת בפרהסי' לא נמצא דינו מבואר בגמרא לענין כתיבת גט אלא שהרמב"ם בפ"ג השוהו לעכו"ם לענין כתיבת גט וכתב ה"ה דבכמה דוכתי אמרינן. דהוי מומר לכל התורה וה"ל כעכו"ם: והעבד כתב הרמב"ם דכיון דליתיה בתורת גיטין וקידושין דינו כעכו"ם. והרא"ש כתב דלפר"י דבעינן שליחות בכתיבת הגט פסול העבד והר"ן כתב דהרמב"ן חלק על הרמב"ם בעבד דלגבי כתיבה לא קפדינן אבני כריתות והלכך כשר לכתיבה כישראל וכ"כ ה"ה בפ"ג בשמו וגם בשם הרשב"א וכ"כ ג"כ הרא"ש לפי שיטת רש"י דפירכא והא לאו בני דעה נינהו משום דלא כתבו לשמה הוא ומעתה יתבארו דברי רבינו מכלל דברי כי הסברא הראשונה שכתב הוא בשיטת הרא"ש אליבא דהרי"ף וכבר כתבתי דיש להוכיח מתוך דבריו דהכי ס"ל ומשום דכתב הרא"ש בין בעכו"ם בין בחש"ו דגזרינן טופס אטו תורף כתב דפליג אהרמב"ם דמכשיר בחש"ו לכתוב טופס לכתחלה מיהו לא ברירא ליה לרבינו אי גזר הרא"ש בטופס לפסול אפילו דיעבד ומש"ה לא כתב דפליג נמי אהרמב"ם בעכו"ם שכתב טופס בדיעבד ודע שלשון הרא"ש בספרים שבידינו כך הוא ועכו"ם דאדעתא דנפשיה עביד אפי' טופס לא דגזרינן אטו תורף וכן חש"ו כשאין גדול עומד ע"ג גזרינן טופס אטו תורף וכ"כ הרמב"ם דאסור לחש"ו לכתוב טופס הגט אלא א"כ גדול עומד ע"ג עכ"ל ואם הגירסא הרמב"ם במ"ם ספר מוטעה נזדמן לו דבספרים שלנו אפילו לכתחלה שרי הרמב"ם לכתוב טופס לחש"ו ואם הגירסא הרמב"ן בנו"ן יש להכריע דלהרא"ש אפילו בדיעבד גזרינן טופס אטו תורף

דהכי ס"ל להרמב"ן כמ"ש לעיל גבי חש"ו וא"כ הוא יקשה אמאי לא כתב רבינו דפליג נמי הרא"ש אהרמב"ם בעכו"ם שכתב טופס בדיעבד ואיכא למידק שסתם רבינו הדברים דעבד כעכו"ם ומאחר שכתב שהרא"ש סובר כסברא הראשונה שהוא ע"ד רש"י והרא"ש עצמו כתב דלאותה שיטה עבד כשר א"כ ה"ל לרבינו לכתוב דלהרא"ש עבד כשר ואיפשר דמשום דאחר שכתב דלשיטת ר"י עבד פסול כתב וכן הרמב"ם מנאו בכלל הפסולים משמע לרבינו דהכי ס"ל וה"ק וכן הרמב"ם אע"ג דלא ס"ל כפר"י מנאו בכלל הפסולים מטעמא אחרינא: מצאתי בקצת נוסחאות והרי"ף פסל אפילו בחש"ו ואפילו גדול עומד ע"ג ומתוך מה שכתבתי יתבאר לך שט"ס הוא וצריך לגרוס והר"י או והר"ף:

סעיף קטן ו

ותורף דהוי מקום האיש והאשה וכו' מבואר בפרק כל הגט (גיטין כו.) במשנה ובגמרא ומלת תורף ענינה גילוי שאלו הענינים הם גילוי ענינו של שטר ומ"מ יש לעיין כיון דכתיבת זמן בגט ליתיה אלא מדרבנן כל ששאר התורף נכתב כהלכתו זמן לא יהא לו אלא דין טופס וצ"ע ואיפשר דאלמוה כאילו היא של תורה כדאשכחן במוקדם לדעת הרא"ש וכמ"ש בסימן קכ"ז: כתוב בהגהות אשירי פ"ב דגיטין בשם הירושלמי אם כתב כל הגט שלא לשמה ושם האיש והאשה לשמה כשר ומשמע אפילו כתב הרי את מותרת לכל אדם שלא לשמה כשר ופליג אדשמואל דפרק כל הגט (שם) דלדידיה גם הרי את מותרת לכל אדם צריך לכתוב לשמה מא"ז עכ"ל ודבר פשוט הוא דלא קי"ל כירושלמי במקום גמרא דילן ומיהו לפי מה שאכתוב בסימן קכ"ז שבטופסי הראשונים לא היה כתוב הרי את מותרת לכל אדם יש לחוש לדברי הירושלמי להחמיר אם נתגרשה בגט זה ופשטה ידה וקבלה קידושין מאחר: כתב הריב"ש בסימן י"א שנשאל על אשה אנוסה שנתגרשה מבעלה שהוא אנוס ועידי כתיבת הגט וקיומו ומסירתו כולם אנוסים והאריך בתשובה עיין עליו:

סעיף קטן ז

כתב הרמב"ם כתב גט בשבת או בי"ה בשוגג ונתנו לה הרי זו מגורשת כתבו וחתמו בזדון בי"ט אינה מגורשת שהרי העדים פסולים מן התורה כתבו וחתמו בי"ט בזדון ונתנו לה בפני עדים כשרים הרי זה גט פסול כך מצאתי הנוסחא בספרי רבינו ולפ"ז נקט בבבא ראשונה שבת וי"ה לאשמועינן דאע"ג דאילו עשה כן במזיד היה מתחייב בנפשו וגם אם כתבו בפרהסיא הוה מיפסל מטעם שכתבו מחלל שבתות בפרהסיא דדינו כעכו"ם אפ"ה כיון שלא כתבו אלא בשוגג כשר וכ"ש לכתבו בי"ט בשוגג דכשר ובבבא שניה כתב כתבו וחתמו בזדון בי"ט דאינה מגורשת וכ"ש בשבת ובי"ה ובבבא שלישית נקט דוקא י"ט דמש"ה פסול ואינו בטל ואפי' כתבו בפרהסיא אבל אילו כתבו בזדון בשבת

וי"ה בפרהסיא בטל היה מפני שכתבו מחלל שבתות כנ"ל לפי נסחא זו אבל בספרי הרמב"ם שבידינו כתובה בספ"ג בסגנון אחר וז"ל הכותב גט בשבת ובי"ה בשגגה ונתנו לה הרי זו מגורשת כתבו וחתמו בו ביום בזדון אינה מגורשת שהרי העדים פסולים מן התורה כתבו בי"ט בזדון ונמסר לה בפני עדים כשרים בי"ט הרי זה פסול ולפי נסחא זו בתרי בבי קמאי נקט בשבת וי"ה דבשוגג מגורשת במזיד אינה מגורשת ובבבא ג' נקט י"ט דוקא כמו שכתבתי לנסחא הראשונה ומה שכפל בבבא ג' בי"ט נ"ל שהוא מיותר ומ"מ יש לדקדק לשתי הנוסחאות דבבבא קמייתא לא נקט אלא כתב ולא נקט וחתמו וכיון דבשוגג הוא אפילו חתמו נמי ואפשר דמשום דלא מתרמי להיות שוגגים הסופר וגם העדים מ"ה לא נקט בה חתמו אבל קשה דאי בלא עידי חתימה מיירי הל"ל ונתנו לה בפני עדים כשרים כמ"ש בבבא שלישית ותו איכא למידק דקתני ונתנו לה דמשמע דוקא דיעבד ולכתחלה אמאי לא והכי הל"ל הרי זה גט כשר ובבבא שניה הרי זה בטל ולא ה"ל לאדכורי נתנו לה ולא מסרו לה וצ"ע ודינים הללו לא כתב ה"ה מקומם ובעל מ"ע כתב דאיתנהו בפרק מי שאחזו ואני חפשתי כל הפרק בבבלי ובירושלמי וגם בתוספות בדקתי כל הגמרא ולא מצאתי : כתוב בקונדריסים דיש לדקדק מלשון תשובה דהרשב"א שאין להניח לכתוב הגט לבעל וגם שלא יאמר הבעל לסופר שיכתוב כך או לא יכתוב רק יאמר לו בסתם כתוב גט כשר וטעם הדבר נ"ל שהוא משום דס"ל כדעת בעל העיטור שכתב רבינו בס"ס קכ"ו דכל הנך דקדוקים דוקא כשהבעל כתב הגט או שהסופר כותבו מפיו ובא הבעל ואמר כוונתי לשנות לקלקלה וכו' כתב מהרי"ק בשורש ק"ו שאם ימצא סופר שלא יהא קרוב לאשה יותר טוב הוא כי היכי דלא ליתי להחתימו בעדים ומהיות טוב אל יקרא וכו' אבל היכא דלא איפשר אין קפידא כלל עכ"ל ואיני מוצא טעם להקפיד בכך אפילו ע"ד מהיות טוב:

סימן קכד

סעיף קטן א

על כל דבר תלוש כותבין לאפוקי מחובר כמו שיתבאר בסימן זה:

סעיף קטן ב

אפילו על איסורי הנאה בפ"ב דגיטין (דף כ.) שלחו מתם כתבו על איסורי הנאה כשר ואסיק תלמודא הכי הלכתא: וכתב הר"ן בכל איסורי הנאה קאמרינן ואע"ג דכתותי מכתת שיעורייהו לא אמרינן לה אלא במידי דבעי שיעור כשופר ולולב ומיהו באותם שצריכים להתבער מן העולם למ"ד (מנחות קב:) כל העומד לשרוף כשרוף דמי משמע דלא הוי גט דכמאן דליתנהו דמו עכ"ל:

סעיף קטן ג

אפי' על עלה של זית משנה שם (דף יט.) וכתב הר"ן ואליבא דר"א דס"ל עידי מסירה כרתי אפילו בכותב על העלה בדיו כשר אע"פ שהוא כתב שיכול להזדייף וקמ"ל מתניתין דעלה של זית דבר המתקיים הוא דבין לר"מ בין לר"א אין כותבין הגט אלא בדבר המתקיים על דבר המתקיים והיינו דתניא בתוס' על עלה של זית על עלה של דלעת על חרוב על כל דבר שהוא של קיימא כשר על עלה בצלים על עלה ירקות ועל כל דבר שאינו של קיימא פסול עכ"ל וגם התוספות כתבו דוקא עלה זית וכיוצא בו דמתקיים כדתניא בתוספתא על עלה של זית וחרוב ודלעת וכל דבר שהוא של קיימא כשר וכו' וגם רבינו ירוחם בח"ב כתב תוספתא זו אבל הרי"ף והרא"ש והרמב"ם לא הזכירו התוספתא זו וכתב ה"ה בפ"ד גבי המקרע על העור דכתב על עלה של זית אינו מתקיים ולא הכשירה התוספתא אלא במקרע ושהרמב"ם לא סמך על התוספתא כיון שלא הוזכר זה בגמרא:

סעיף קטן ד

אע"פ שהוא דבר המזדייף כשר אפילו לזמן מרובה וכו' פירוש אפילו לא הביאתו לב"ד עד אחר זמן מרובה שנמסר לה כשר ולא חיישינן שמא היה כתוב בו תנאי ומחקתו ואינו ניכר דכיון שצריכה להביא עידי מסירה לפנינו אם איתא דהוה ביה תנאי מידכר הוו דכירי אבל בעידי חתימה כלומר אבל אם לא הביאה עידי מסירה ואינה מביאה בידה אלא הגט בחותמיו לא מיבעיא אם אין עידי החתימה בפנינו אלא עדים שמכירין חתימתם דפסול אלא אפילו באים עידי החתימה עצמם ומעידים שלא היה כתוב התנאי פסול מפני שכתוב על דבר המזדייף ודין זה דדבר המזדייף משנה בפ"ב דגיטין (דף כא:) ר"י בן בתירא אומר אין כותבין לא על הנייר המחוק ולא על הדיפתרא מפני שיכול להזדייף וחכמים מכשירים ובגמרא (דף כב.) מאן חכמים אר"א ר"א היא דאמר עידי מסירה כרתי ופירש"י ר"א היא דאמר חתימת גט אינה מן התורה ולא סגי למיתביה בלא עידי מסירה ומ"ד עידי מסירה עיקר הבאה לינשא צריכה להביא עדים שנמסר לפניהם וכתבו התוספות ודוקא הכא על דבר שיכול להזדייף אומר רש"י דצריכה עידי מסירה בשעה שבאה לינשא אבל בגיטין הכתובין בדבר שאינו יכול להזדייף יכולה להנשא על ידי עידי חתימה ואפי' לר"א כדתנן בפרק בתרא שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם כלומר שאם הלכו להם עידי מסירה משיאין אותה בקיום הגט וכן כתבו הרא"ש והרשב"א והר"ן ובטעמא דלא מכשרינן בעידי חתימה כשכתוב על דבר המזדייף כתב הרא"ש דהוי משום כי חזינן בידה גט דליכא למיחש לזיופא אמרינן דמסתמא בא לידה כמצותו כלומר בעידי מסירה ולטעמיה אזיל דס"ל דכל שלא נמסר בעידי מסירה

בטל הוא ומש"ה כל היכא דכתוב על דבר המזדייף הורע חזקתו וחיישינן שמא לא ניתן לה בפני עדים ולפ"ז מ"ש רבינו אבל בעידי חתימה אפי' הם לפנינו פסול זהו דוקא לדברי הסוברים דכל היכא דליכא עידי מסירה הוא בטל אבל לדברי המכשירים בעידי חתימה לחוד כמו שיתבאר בסימן קל"ג אם באו עידי חתימה בפנינו נשאת על ידיהם אע"פ שהגט כתוב על דבר המזדייף מיהו קשה דא"כ למה סתם רבינו דבריו וה"ל לפרושי דהיינו להרא"ש דוקא ואפשר דגם למכשירים בעידי חתימה לחודייהו פסלי הכא אפילו כשעידי חתימה לפנינו משום דכיון דיכול להזדייף ה"ל כמזוייף מתוכו א"נ גזרינן היכא שעידי חתימה באים לפנינו אטו היכא שאינן באים לפנינו אלא עדים המכירים חתימתן דאז ודאי חיישי' לדילמא תנאה הוה ביה וזייפתיה וגם שמא זייף החתימות עד שנראה למקיימים שהוא חתימת העדים החתומים בו דכיון שכתוב על דבר המזדייף איתרע ליה חזקה דכשרות וחיישינן לכל מאי דאפשר למיחש ואמרינן תו בגמ' אהא דמאן חכמים ר"א ואר"א לא הכשיר ר"א אלא לאלתר אבל מכאן עד עשרה ימים לא דילמא הוה ביה תנאה וזייפתיה ורבי יוחנן אמר אפילו מכאן עד עשרה ימים דאם איתא דהוה ביה תנאה מידכר דכירי ופסקו הרא"ש והרשב"א כרבי יוחנן והרי"ף לא הזכיר מחלוקת זה ומשמע דכרבי יוחנן נמי ס"ל ולפיכך כתב סתם מתניתין וחכמים מכשירים ומכשירין לעולם משמע וגם הרמב"ם בפ"ד הכשיר סתם וכתב ה"ה דהיינו משום דסבר כרבי יוחנן ובענין נייר המחוק השנוי במשנתנו פירש"י דהוא ועידיו על המחק ויכול לחזור ולמוחקו עד העדים ולכתבו ויעביר תנאי שהיה בו ולא מוכחא מילתא וכתב הר"ן דלא נהירא דכל כה"ג כשר לפי שאינו דומה נמחק פעם אחד לנמחק ב' פעמים כדאיתא בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסד.) וכ"כ הרשב"א וגם הרא"ש חולק על רש"י לומר דכל שהוא ועדיו על המחק כשר לכ"ע אלא שמפרש דמתניתין בעדים על המחק וכתב הגט שלא על המחק דהשתא ימחוק הכתב ויכתוב מה שירצה ויהיו הוא ועידיו על המחק וכשר כלומר דכשיצא לפני ב"ד יבואו להכשירו מפני שלא יכירו בזיופו וכן כתב המרדכי וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב בשם התוס' והעיטור במאמר ז' כתב כפירש"י דבגט שהוא ועדיו על המחק עסקינן ואע"ג דאינו דומה נמחק פעם אחד לנמחק שתי פעמים סבר ת"ק דגזרו דילמא דמי האי מחקא להאי מחקא וחכמים מכשירין דאי איכא חששא אזלינן לעידי מסירה: נמצא דבהוא ועדיו על המחק כשר אפילו לת"ק לכ"ע זולתי רש"י והעיטור ובהוא על המחק ועדיו על הנייר או הוא על הנייר ועדיו על המחק לכ"ע כשר בעידי מסירה לדעת חכמים דליכא בינייהו אלא הוא ועדיו על המחק דלרש"י והעיטור בעינן עידי מסירה

להכשירו ולשאר מפרשים לא בעינן אבל כל היכא דאיכא עידי מסירה פשיטא דבכל גווני כשר אפי' לדעת רש"י והעיטור :

סעיף קטן ה

וכותבין אותו על יד העבד וקרן הפרה ונותן לה העבד והפרה וכולי משנה בפ"ב (דף יט) על הכל כותבין על עלה של זית ועל הקרן של פרה ונותן לה את הפרה ועל היד של עבד ונותן לה את העבד ובגמרא (דף כא:) בשלמא יד של עבד לא איפשר למקצייה כלומר משום דשייך במצות ואינו רשאי לחבול בו אלא קרן של פרה ליקצייה וליתביה לה אמר קרא וכתב ונתן מי שאינו מחוסר אלא כתיבה ונתינה יצא זה שמחוסר כתיבה קציצה ונתינה. ומשמע בגמרא דדרשא גמורה היא כלומר וכל שהוא מחוסר כתיבה קציצה ונתינה הגט בטל וכ"נ מדברי הר"ן שכתב גבי אין כותבין במחובר לקרקע דכיון דפיסולא דאורייתא הוא אפי' בדיעבד אית לן למפסליה וכן הרמב"ם בפ"א מנאו בכלל העשרה דברים שהם עיקר הגירושין מן התורה ואם חסר אחד מהם הגט בטל וכתב הר"ן שכתבו בשם הרמ"ה שצריך שיתן העבד והפרה בפירוש הא בנותן לה ואומר הרי זה גיטך סתמא אינו במשמע שנתנו לה כולם והגט בטל והרשב"א כתב פירוש ונותן לה בפירוש כולה פרה וכוליה עבד הא נותן לה פרה ועבד סתם פסול דמסתמא הפרה והעבד משוייריו לו דלא בטילי לגבי גט אלא דבירושלמי לא משמע הכי אלא כל שנתן לה סתם הכל שלה עכ"ל וכתב רבינו ירוחם בח"ב דכותב הגט על יד העבד וכו' ונותן לה את העבד ובכפות כמו שפירשתי בנתינת הגט ולא נהירא לי דהא דמצרכינן כפות הכי איתא בפ"ב (כא.) אמר רבא כתב לה גט ונתנו ביד עבדו וכתב לה שטר מתנה עליו קנאתו ומתגרשת בו ואמאי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה ואסיקנא והלכתא בכפות ומשמע דדוקא התם שאינה קונה הגט אלא מטעם חצר הוא שהצריכו שיהא כפות כי היכי דלא ליהוי חצר מהלכת אבל הכא שהגט כתוב על ידו של עבד כיון שזכתה בעבד באחד מדרכי הזכיה ממילא נתגרשה שהרי זכתה בגופו של גט אח"כ מצאתי להרשב"א שכתב אמימרא דרבא וא"ת מאי קמ"ל רבא מתני' היא על היד של עבד ונותן לה את העבד ועוד כי מקשה אדרבא חצר מהלכת היא אמאי לא אקשי הכי אמתני' לא היא דמתני' בכותב על יד העבד ונותן לה העבד בתורת גט כנותן לה גט הכתוב בספר אבל הא דרבא בנותן הגט ביד העבד והיא קונה את הגט על יד העבד מדין חצר עכ"ל וזה מפורש כמו שכתבתי וגרסינן תו בגמרא בפ"ב דגיטין (דף כ:) בעי רמי בר חמא היו מוחזקין בעבד שהוא שלו וגט כתוב על ידו והרי הוא יוצא מתחת ידה מהו מי אמרינן אקנויי אקני לה או דילמא הוא מנפשיה עייל אמר רבא ותיפוק ליה דכתב שיכול להזדייף הוא כלומר

ודילמא תנאה הוה בגיטא ומחקתיה והדר כתביה ולרבא קשיא מתני' על היד של עבד בשלמא מתני' לרבא ל"ק בעידי מסירה כלומר שקראוהו ורבי אליעזר היא אלא לרמי בר חמא קשיא לרמי בר חמא נמי לא קשיא בכתובת קעקע השתא דאתית להכי מתני' לרבא לא תיקשי בכתובת קעקע מאי הוי עלה תא שמע דאמר ריש לקיש הגודרות אין להם חזקה וא"כ מתניתין דמכשרת ביד של עבד וקרן בחד מתרי גווני הוא או בעידי מסירה שבאים לפנינו ומעידים שבפניהם נמסר והם קראוהו ולא היה בו תנאי או בשכתוב על יד העבד בכתובת קעקע וכן חקוק על הקרן של פרה דאינו יכול להזדייף ואז כשר אפי' אין באין עידי מסירה לפנינו כשאר גיטין הכתובין על דבר שאינו יכול להזדייף אלא דהיכא דמוחזקים בעבד ובפרה שהם שלו צריך עידי מסירה משום דהגודרות אין להם חזקה ולפיכך כיון שמעידים שראו שנמסר לה אע"פ שלא קראוהו כשר אבל אם לא היו מוחזקים בו שהם שלו כשר בלא שיבואו לפנינו עידי מסירה מאחר דאינו יכול להזדייף ורבינו כתב סתם והוא שיהיה בעידי מסירה משום דמוקי למתניתין בכתב שיכול להזדייף כפשטא וכדמשמע לן מעיקרא אליבא דרבא: ודין היה כתוב בכתובת קעקע ומוחזקין בו שהוא שלו או אין מוחזקין כתבו לקמן בסימן זה:

סעיף קטן ו

וכתב הרשב"א ודוקא שכתב על ב"ח או מחובר לקרקע וכו' עד וכ"כ ר"ת הם דברי התוספות והרא"ש בפ"ב דגיטין ומ"ש רבינו וכתב מיהו דוקא כשנחתך מקלף גדול וכו' הם ג"כ מדברי התוספות שם והר"ן כתב דהכי מוכח בגמרא אלא שנראה מתוך דבריו שרבינו האי חולק בזה ופוסל כל היכא דהוה דעתיה קודם כתיבה למיגז מיניה והרשב"א הביא דברי התוספות כולם ואחר כך כתב דברי ה"ג ונסתפק אם דעת ה"ג לפסול אפי' חותך מן המרובה ומ"ש הרא"ש בסדר הגט ויחתוך הקלף למדת הגט שלא יצטרך לחתוך עוד ממנו לא כתב כן משום הא דרבינו האי שהרי לא הזכירה ואדרבה כתב בפשיטות כדברי התוס' דאפי' לדברי ר"ת אם חתכו ממנו דבר מועט כדי לייפותו לא מיקרי מחוסר קציצה וגם לא משום דמספקא ליה בדברי ה"ג כהרשב"א דמתוך דבריו משמע דלא מחמיר בה"ג טפי מר"ת וכן משמע מדברי התוס' אלא לשופרא דמילתא כתב הכי ולא לעיכובא ואפשר דלישנא דבה"ג נקט שכתב ומאן דכתב גיטא ליפסוק מגילתא שיעור גיטא והדר ליכתביה אבל בעל התרומות לא כתב דין זה בפשיטות שכתב וז"ל ואף על פי שפירשתי שאם חתך מן הנייר לאחר שנכתב הגט שפסול מטעם מחוסר קציצה נראה דוקא כי חותך הרבה יותר מכתיבת הגט דמה שחותך הוא עיקר אבל לחתך מעט יכול להיות דכשר הילכך צריך לקצץ ולחתוך הקלף קודם כתיבת הגט כמו שדעתו שישאר

קלף גדול לאחר הכתיבה עכ"ל. מ"מ אפי' לבעל התרומה נראה דבדיעבד לא פסלינן ליה כל שלא חתך אלא מעט וכדי לייפותו ואפי' חתך הרבה נמי כל שאינו חותך יותר מכתיבת הגט משמע מלשון בעל התרומה שדינו כחותך מעט לייפותו וכן נראה מדברי הר"ן . ותשובת העיטור היא במאמר ז':

סעיף קטן ז

לפיכך אם טעה הסופר וכו' כ"כ בעל התרומה ונזכרו דבריו בהגהות אשיר"י פ"ב דגיטין ובהגהות מיימון פ"א: כתב בהע"ט כתבו על ספר וכו' כ"כ במאמר ז' ויליף לה מעובדא דפ"ב דגיטין דההוא גברא דשקל ס"ת יהביה לדביתהו דלא מיפסיל אלא משום דאין מי מילין ע"ג מי מילין הא לאו הכי כשרה:

סעיף קטן ח

אין כותבין אותו על המחובר וכו' משנה פ"ב דגיטין (כא:) אין כותבין במחובר לקרקע כתבו במחובר תלשו וחתמו ונתנו לה כשר רבי יהודה פוסל עד שתהא כתיבתו וחתימתו בתלוש וכתב הרא"ש אין כותבין במחובר לקרקע משום דמחוסר קציצה ואפי' אי בעי למיתב לה אותו המחובר לא משום דכתיב ונתן בידה כלומר דבעינן דבר הניתן מיד ליד דהיינו תלוש וכ"כ הרשב"א וכתב עוד דבירושלמי יליף לה מדכתיב ספר מה ספר מיוחד שהוא בתלוש אף כל דבר שהוא בתלוש:

סעיף קטן ט

כתב הטופס במחובר וכו' בגמרא פריך אמתניתין שכתבתי בסמוך כתבו על המחובר והאמרת רישא אין כותבין וכתב הר"ן דליכא למימר דלכתחילה אין כותבין אבל דיעבד כשר דהא כיון דפיסולא דאורייתא הוא אפי' דיעבד אית לן למיפסליה א"ר יהודה אמר שמואל והוא ששייר מקום התורף ורבי אלעזר היא דאמר עידי מסירה כרתי כלומר דרבי אלעזר דריש וכתב אכתב הגט ולא אחתימת עדים וה"ק אין כותבין טופס שמא יכתוב תורף כתבו לטופס ותלשו כתבו לתורף ונתנו לה כשר וכתב הרשב"א ואע"ג דחתמו שנינו חתמו דהכא היינו השלימו מלשון חותם תכנית וכבר כתבתי בסימן זה דפיסולא דמחוסר קציצה הוי דאורייתא וכמו שכתבו הרמב"ם והר"ן הילכך כל שכתב התורף במחובר הגט בטל מיהו היכא שכתב הזמן לבדו במחובר איפשר דאינו בטל כיון דזמן הגט לא הוי דאורייתא ואיפשר דאלמוהו כאילו הוי דאורייתא כדאשכחן במוקדם דבטל כמ"ש בסימן קכ"ז וכבר כתבתי כיוצא בזה בסימן קכ"ג והרמ"ה פוסק כרבי יהודה ונ"ל דטעמיה משום דס"ל בסופר הכותב טופסי גיטין בלא רשות הבעל דגזרינן טופס אטו תורף וה"ה נמי דגזרינן הכא: והעיטור במאמר ז' גבי כתבו חש"ו חילק ביניהם וגם הר"ן אהא דכתבו לטופס במחובר חילק ביניהם דגבי סופרים שהיא מילתא דשכיחא

שעושין כן כדי להשתכר גזור אפי' בדיעבד גבי מחובר דלא שכיח כולי האי לא גזרו. והרי"ף והרא"ש כיון שכתבו אוקימתא דשייר מקום התורף פשיטא דכת"ק ס"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"א:

סעיף קטן י

וכתב עוד כל היכא דפסלינן מחובר אפי' תלוש ולבסוף חיברו פסול וכו' בענין מ"ש דתלוש ולבסוף חיברו חשוב כמחובר לענין גט מדסתם דבריו משמע לכאורה דאפי' לא בטלו חשוב מחובר דהא מחוסר מעשה הוא ולא נהירא דכל שלא בטלו הוה ליה כאילו לא חיברו וכשקוצץ אינו אלא כנוטלו מעל השלחן דהא ע"כ לא איבעיא לן בפ"ק דחולין (טז:) תלוש ולבסוף חיברו אי הוי כמחובר אלא בבטלו אבל בלא בטלו פשיטא דכתלוש דמי וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב בשם המפרשים שאם כתבו בתלוש וחברו ובטלו וחתמו במחובר שדינו כמחובר וכ"כ הרשב"א ז"ל. משמע הא לא בטלו לא ומיהו אי אשרוש עד שצריך קציצה אפילו לא בטלו פסול וכ"נ מדברי העיטור שכתב במאמר ז' דתלוש ולבסוף חברו כמחובר לענין גט הואיל ומחוסר קציצה: ובענין מ"ש ואפי' כתבו וחתמו בתלוש ואחר חתימתו חזר וחברו ואח"כ תלשו ונתנו לה פסול חלק עליו הרשב"א שהוא כתב אמתני' דכי כתיב וכתב ונתן דמיניה דרשינן יצא זה שמחוסר כתיבה קציצה ונתינה אשעת כתיבה הוא דכתיב כלומר כשיכתוב לא יהא מחוסר אלא כתיבה ונתינה אבל מחוסר קציצה כתיבה ונתינה בשעת כתיבה לא והילכך אם כתב טופס ותורף בתלוש ואח"כ חברו ובעלו ותלשו ונתנו לה כשר ולפי דברי הרשב"א נראה דאפי' אשרוש נמי כיון דכתיבת טופס ותורף היה בתלוש כשר וכתב מיהו בירושלמי איבעיא להו ומ"מ מדלא איבעיא להו לבעלי גמרא דידן משמע דמתני' הוה שמיע להו כמו שפירשתי עכ"ל:

סעיף קטן יא

כתבו על חרס של עציץ נקוב כשר כו' בפ"ב דגיטין (שם) כתבו על חרס של עציץ נקוב כשר דשקיל ליה ויהיב לה ופירש"י דשקיל ליה לכוליה עציץ ואין כאן מחוסר קציצה ואין לחוש שמא ישבור החרס ויתן לה החתיכה וה"ל קציצה דלא מפסיד לה לעציץ. ונ"ל דלרבותא נקט נקוב דאע"ג דחשיב כמחובר כשר וכ"ש כתבו על חרס של עציץ שאינו נקוב דכשר:

סעיף קטן יב

והוא שיהא עידי מסירה לפנינו שחרס דבר המזדייף הוא כך הוא הנוסחא האמיתית לאפוקי מהגורסים המסויים במקום המזדייף וכבר נתבאר בסמוך דכשיכתוב הגט על דבר המזדייף צריך שיבואו עדי מסירה ויעידו שלא היה בו שום תנאי כשקראוהו בשעה

שנמסר לפניהם ושאם לא באו עדי מסירה ובאו עדי חתימה והעידו שלא היה בו תנאי פסול:

סעיף קטן יג

כתבו על עלה של עציץ נקוב פסול וכו' שם עלה של עציץ נקוב אביי אמר כשר ורבא אמר פסול אביי אמר כשר דשקיל ליה ויהיב ליה ניהליה רבא אמר פסול גזירה שמא יקטום וידוע דהל' כרבא וכתבו התוספות גבי יצא זה שמחוסר כתיבה קציצה ונתינה דר"ת מחמיר שלא לקצוץ אפי' שאינו מחובר ולא ב"ח מדקאמר בסמוך כתבו על חרס של עציץ נקוב כשר וכו' ודוקא בעלה גזרינן שמא יקטום ולאו דוקא נקט עלה של עציץ נקוב וה"ה בשאינו נקוב וה"ה בשאינו נקוב אלא משום רבותא דאביי נקטיה דאפי' בנקוב מכשיר וכ"כ הרא"ש והרשב"א ולפי דרך זה צדקו דברי רבינו שכתב אבל לה"ג ור"ת פסול כלומר אף על פי שלא קטם דגזרינן שמא יקטום אבל הרשב"א כתב עוד א"נ איפשר דרבא לא גזר אלא בעלה של עציץ נקוב דכיון דיניק שפיר אורחיה למיתלש מיניה אבל בעלה של עציץ שאינו נקוב לאו אורחיה למיתלשיה כולי האי ולא גזרינן ביה וגם הר"ן הזכיר כל זה ולפי זה גם לה"ג ור"ת כיון דחשיב כתלוש כשר כל שלא קטם ודברי רבינו מראים שהם ע"פ שיטה זו שהרי אמאי דמכשר בעל העיטור אפי' קטם כתב אבל לה"ג ור"ת פסול כלומר אם קטם אבל בלא קטם אה"נ דכשר אבל מתוך שדרכו של רבינו להמשך אחר דעת התוס' והרא"ש צ"ל דה"ק בעל העיטור הכשיר אפי' קטום אבל לה"ג ור"ת פסול אפי' אינו קטום שדינו שוה לעציץ נקוב וכן משמע ודאי שהוא דעת רבינו דאי בקטום מאי קמ"ל דלה"ג ור"ת פסול כבר כתב למעלה דאפי' בתלוש גמור פסלי ה"ג ור"ת אם קטם אלא ודאי אהיכא דלא קטם קאי דאפ"ה פסול לה"ג ור"ת וכתבו התוס' גבי הא דאמרינן יצא זה שמחוסר כתיבה קציצה ונתינה דלא מכשר אביי בכתבו על עלה של עציץ נקוב במשיכת העציץ או בהגבהתו אא"כ פסקה יניקת הזרעים כגון בעליה או שיש דבר מפסיק בין העציץ לקרקע כדאמרי' בסמוך מכר בעל זרעים לבעל עציץ לא קנה עד שיחזיק בזרעים וכן כתבו הרא"ש והר"ן ואע"ג דלא קי"ל כאביי כתבתי זה משום דנפקא מיניה אליבא דרבא דאמר פסול משום גזירה דהיינו מדרבנן ולפ"ז היינו דוקא בשמשך העציץ במקום שיניקה פוסקת אבל אם משכו במקום שאין יניקה פוסקת מדאורייתא מפסיל לכ"ע דהא לא קנתה אותו ולא זכתה בו ודע שהעיטור כתב במאמר ז' דכתבו על עלה של עציץ נקוב דפסל רבא גזירה שמא יקטום מסתברא שאם נתנו לה כשר ולפי דעתו כי אמר רבא פסול היינו פסול ליתנו לה לכתחלה אבל אם נתנו לה מגורשת ואין זה פשט לשון פסול וגם הפוסקים לא חילקו בין פסול זה לשאר

פסולי דרבנן: ב"ה והרמב"ם כתב בפי' בפ"א כתב כל הגט על העלה הזרוע בעציץ נקוב אע"פ שנתן לה העציץ כולו הגט פסול גזירה שמא יקטום:

סעיף קטן יד

עבד שהוחזקו בו שהוא שלו וכו' אבל לא היה העבד בחזקה שהוא שלו וכו' הכל נתבאר בסימן זה גבי כותבין אותו על יד של עבד ועל קרן של פרה ודעת הרמב"ם בפ"ד כדעת הרמ"ה דספק מגורשת הויא וטעמא דכיון דבגמרא פשטינן לה מדאמר ר"ל הגודרות אין להם חזקה א"כ מספקא לן אם הם עדיין של בעל ראשון או אם הם של מי שנמצאו בידו ואע"ג דמשום דאין להם חזקה מפקינן להו מיד השני ויהבינן להו לראשון מ"מ לענין גט אשה מידי ספיקא לא נפקא וכתב הר"ן מיהא בגמרא מוקמא לה דוקא בכתובת קעקע הא לאו הכי לא הויא מגורשת כלל משום דהוי כתב שיכול להזדייף ופשוט הוא בגמרא שכתבתי לעיל. ודע דהא דאמרי' שאם היו מוחזקין בעבד שהוא שלו דהויא ספק מגורשת היינו דוקא בעבד גדול אבל אם היה קטן ומוטל בעריסה אם כתוב בכתובת קעקע מגורשת גמורה הויא אע"פ שמוחזקין בו שהוא שלו דלאלתר הויא חזקה כדאמר רבא בריש חזקת הבתים (בבא בתרא לו.) וכן אם היה העבד אצלה ג' שנים מזמן הכתוב בגט ולא מיחה בה משמע לכאורה דמגורשת גמורה הויא אם כתוב הגט בכתובת קעקע דאחר ג' שנים יש להם חזקה כדאיתא התם שמה שהיה העבד אצלה קודם זמן הכתוב בגט אינו עולה לג' שנים דאין לאשה חזקה על נכסי בעלה כדאיתא בפרק חזקת וא"ת א"כ אפי' שהה אצלה ג' שנים מזמן הכתוב בגט ליחוש דילמא כתב ליתן ולא נתן לה לשם גירושין ומשום דאשתו היא לא מיחה בה ואין לאשה חזקה בנכסי בעלה י"ל דלא מקדים איניש פורענותא לנפשיה בפ"ב דגיטין (יח.) כנ"ל. והא דבעי רמי בר חמא בהיו מוחזקין בעבד שהוא שלו ה"ה דשייך למיבעיא אם היו מוחזקין בפרה שהיא שלו וכי היכי דאסיקנא בעבד דהויא מגורשת ה"ה לפרה וכדאמר ר"ל הגודרות אין להם חזקה. מיהו היכא דמסירי חיותא לרועה לאלתר הויא חזקה כדאיתא בפרק חזקת וא"כ הויא ודאי מגורשת ונ"ל דה"ה אם העבד היה מסור לשומר דלאלתר הויא ודאי מגורשת כנ"ל :

סעיף קטן טו

אם הגט חקוק על טבלא שהיה ידועה שהוא שלה וכו' שם בפ"ב דגיטין (דף כ) בעי רמי בר חמא היו מוחזקין בטבלא שהוא שלה וגט כתוב עליה והרי היא יוצאת מתחת ידו מי אמרינן אקנויי אקניתא ליה או דילמא אתתא לא ידעה לאקנויי והרא"ש גורס והרי היא יוצאת מתחת ידה ורבינו כתב כגירסת הרא"ש ואין חילוק לענין הדין בין הגירסאות דבין שיוצאת מתחת ידו ובין שיוצאת מתחת ידה מספקא לן אי ידעה לאקנויי כשנתנתו לו ופשיטנא לן מדתנן שהאשה כותבת את גיטה והאיש כותב את שוברו שאין קיום הגט

אלא בחותמיו ופירש"י כותבת גיטה ומקניא ליה לבעל ויהיב ליה ניהליה ומה שחילק בין אם הכתב יכול להזדייף לאינו יכול להזדייף לענין אם צריכה עידי מסירה אם לאו הכל מבואר במה שכתבתי בסימן זה גבי כותבין אותו על יד העבד וקרן הפרה:

סעיף קטן טז

כתבו על טס של זהב וכו' גם זה שם בעיא דאיפשיטא וכתב הרמב"ם בפ"ח שהיא מקובלת מכתובתה בכדי שיווי הטס בלבד ואם אין בטס כדי כתובתה ישלים לה כתובתה ומוכח בגמרא שאם נתן הטס סתם וא"ל התקבלי גיטיך אפי' הגליון הוא שלה ואינו נכנס בפרעון כתובתה משום דאוירא דמגילתא הוא ובטל לגבי הגט וכ"כ הר"ן וכתב הרשב"א כי אמר לה התקבלי גיטיך והתקבלי כתובתיך אמאי אמרינן דנתקבלה גיטה ונתקבלה כתובתה הא ה"ל גט הפורח באויר ותירץ דהוי כאומר התקבלי גיטיך ומחלי לי כתובתיך וכפי מ"ש הרמב"ם שאינה מקובלת מכתובתה אלא בשיווי הטס נ"ל דה"ל כאומר לה התקבלי גיטיך ומחלי כתובתיך בשיווי הטס כתב בעל התרומות בסימן קל"א שלא יתננו לה עד שתתייבש הכתיבה והחתימה יפה פן יהא קרוי כתב שיכול להזדייף וכ"כ סמ"ג בסדר כתיבת הגט וכן כתב בהגה"מ בשם הגאונים בפ"ד:

סימן קכה

סעיף קטן א

כותבין הגט בכל דבר שרישומו ניכר וכו' משנה בפ"ב דגיטין (דף יט) בכל כותבים בדיו בסם בסיקרא בקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא של קיימא אין כותבין לא במשקין ולא במי פירות ולא בכל דבר שאינו של קיימא ובגמרא תני רבי חייא כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר ופירש"י סם אורפימנט וכ"כ הערוך וסיקרא צבע אדום שקורין מיניא"ו קומוס פירש"י והערוך שרף האילן ובלע"ז גומא קנקנתום פירש"י אדרימנט וכתב שהוא שיחור הנזכר בברייתא והתוס' חלקו עליו ופרשו דשיחור הוא אדרימנט וקנקנתום הוא קרקע ירוקה שקורין וידרי יאולה בלע"ז וכ"כ הר"ן והמרדכי וכ"כ ג"כ בערוך שקנקנתום הוא ויטריאו"ל ובלשון ישמעאל הוא אלזאגא ואיתא תו התם בגמרא איתמר עדים שאין יודעין לחתום א"ר מקרעין להם וכו' ושמואל אמר באבר באבר ס"ד והתני ר' חייא כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר ל"ק הא באברא הא במיא דאברא ופירש"י באברא. לשפשף בחתיכה של אבר על הקלף ומשחיר אינו כתב במיא דאברא מים ששרה בהם שחיקת אבר וסובר רבינו דשחור שפירש"י פחמים יש לפרש דומיא דאבר דלשפשף בחתיכת פחם על הקלף ומשחיר אינו כתב וכי מכשירים בשחור היינו בפחמים מעורבים במים ואף ע"ג דרב אמר מקרעין להם נייר חלק ור' אבהו אמר במי מילין ורב פפא אמר ברוק

לאו משום דפליגי אדשמואל אלא כל חד נקט גוונא דמתחזי ליה שפיר טפי ומ"מ בפירוש ברייתא דכתבו באבר כשר מודו כ"ע דהיינו במיא דאברא דוקא כדפריש שמואל וזה נראה שהוא דעת הרא"ש שכתב לדשמואל ומאי דאקשו עליה מברייתא ומאי דשני הא באברא הא במיא דאברא אבל הרי"ף השמיט להא דשמואל וכתב הברייתא סתם כתבו באבר כשר ולא חילק בין אברא למיא דאברא משמע דס"ל דרב פליג עליה דשמואל בפירוש הברייתא וס"ל דכתבו באבר כשר לא שנא באברא לא שנא במיא דאברא וקי"ל כרב באיסורי וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ד כתבו באבר כשר ולא חילק בין אברא למיא דאברא והתימא על הר"ן שלא דקדק בכך לדעת הרי"ף וכתב כתבו באבר ששרה במים שחיקת אבר וכפירש"י ואיפשר דסובר הר"ן דכיון דתנן כתבו ודאי במיא דאברא הוא דמיקרי כתיבה דאילו באבר גופיה לא מיקרי כתיבה אלא רשימה והרמב"ם כתב בפ"ד כתבו בשחור וכו' ואין כותבין בהם לכתחילה וטעמו משום דאיתנו בברייתא בלשון דיעבד וכ"כ ה"ה וגם הר"ן ופשוט הוא :

סעיף קטן ב

ואין נראה כן מל' א"א הרא"ש ז"ל לא ידענא מהיכן דייק לה רבינו שהרי הרא"ש כתב לשון הברייתא סתם כתבו באבר וכו' דמשמע דיעבד ושמא משמע ליה לרבינו דכתבו לאו לישנא דדיעבד הוא אלא לפי שאין דרך לכתוב באלו הדברים קתני כתבו ותדע מדאמרינן בגמרא ובכל דבר המתקיים לאיתויי מאי לאיתויי הא דא"ר חנינא כתב במי טריא ואפצא כשר והא מתני' לכתחלה היא כדקתני בכל כותבין וקתני בכל דבר המתקיים לאיתויי מי טריא ואפצא וכותבין בהם לכתחלה ואעפ"כ תני להו ר' חנינא בלשון כתבו אלא ודאי כתבו לאו לשון דיעבד הוא דלשון דיעבד לא הוי אלא אי הוי תני הגט הכתוב באבר בשחור ובשיחור כשר והרמב"ם סובר דההוא דרבי חנינא דגלי לן תלמודא שהיא לכתחילה הוי לכתחילה אבל הא דרבי חייא נקטינן לה כפשטא דכתבו דהוי דיעבד ומשום דס"ל לתלמודא דההיא דרבי חנינא הוי לכתחילה ודרבי חייא הויא דיעבד לא אמר דמתני' לאיתויי דרבי חייא כדאמר לאיתויי דרבי חנינא:

סעיף קטן ג

וכותבין אותו במי עפצים וכולי היינו דר"ח שכתבתי בסמוך ואוקימנא לה בגמרא בדלא אפיצן הקלפים דאי אפיצן כיון דמראה הקלפים כמראה הכתב אינו ניכר וכתב הרמב"ם בפ"ד שאם כתבו במי עפצא ע"ג מגילה עפוצה שאינו גט וטריא הנזכר בדברי רבי חנינא פירש"י שהוא מי גשמים ובל"א פירש שהוא פרי כעין עפצים ורבינו תפס עיקר פי' השני ומש"ה לא הזכיר אלא מי עפצים וכן הרמב"ם בפ"ד לא הזכיר אלא מי עפצים משמע נמי דכפי' שני ס"ל:

סעיף קטן ד
אין כותבין במי פירות משנה כתבתיה בסמוך וכתב הרמב"ם בפ"ד שאם כתבו אינו גט:

סעיף קטן ה
חקקו על הטבלא חקק ירך האותיות שנמצא הכתב שוקע וכו' שם (כ:) ת"ר וכתב ולא וחקק למימרא דחקיקה לאו כתיבה היא ורמינהי עבד שיצא בכתב שע"ג טבלא ופנקס יצא לחירות ל"ק הא דחק תוכות הא דחק יריכות ופירש"י דחק תוכות של אותיות וצידיהן והאותיות בולטות אינו כתב לפי שלא צייר את האותיות אלא חקק סביבותיהן והעץ נשאר כמות שהיה כדפוס האותיות מאליו הא דחק יריכותיהן של אותיות דהיינו הן ממש שישקע הכתב זו היא כתיבה:

סעיף קטן ו
חקק הגט בחותם וכו' ג"ז שם א"ל רבינא לרב אשי רושמא מחרץ חריץ או כנופי מכניף ופירש"י רושמא. חותם המטבע: מחרץ חריץ. התוכות והסביבות של צורתו שהיא שוקעת חורצין ודוחקין תוכו וסביבות של צורת הדינר עד שעומדת צורת הדינר בולטת כמו שהיתה ונ"מ שאם חקק את הגט בחותם וכתבו ע"ג טס לא הוי כתב דחק תוכות הוא או כנופי מכניף צורת החותם שהיא שוקעת בשתוכותיה דוחקים את תוכות של דינר ונכנס הזהב קצת בדוחק בתוך שקיעת הצורה נמתח מתוך דוחקו ונכנס לתוך הצורה ולאו ממילא הן אלא ע"י מכת הקורנס הצורה עצמה נמתחת לתוך הרושם והרי כתבה בידים א"ל מחרץ חריץ:

סעיף קטן ז
לשון הרמב"ם חפר יריכי האותיות וכו' ומה שהכשיר בחקק יריכות מאחורי הטס עד שבלטו פני הטס מבואר שם בגמרא ומה שהכשיר במקרע על העור כתב הרב המגיד וגם הרשב"א והר"ן בפ"ב דגיטין דבירושלמי מכשיר במקרע ופוסל ברושם ובתוספתא תניא איפכא ותמהו על הרמב"ם שהכשיר בשניהם :

סעיף קטן ח
א"צ שיהיו האותיות מוקפות גויל וכו' דעות הפוסקים בדין זה חלוקה שיש פוסלין לכתחלה כלומר כל זמן שלא ניתן מיהו היכא דניתן מודו דכשר ובעלי הסברא הזאת הם בעל התרומה וסמ"ג וסמ"ק וכלבו וכולם נמשכו אחר מה שכתבו התוס' בשם ר"י ובסמוך אדקדק בו בס"ד וגם זה דעת הרא"ש בתשובה שהרי כתב בכלל מ"ה דבוקות האותיות פוסלין בארצנו וכך היו עושים בצרפת אבל במקום עיגון שבא מארץ רחוקה ואין שיירות מצויות להביא אחר לא הייתי פוסלו וכתבו התרומה וסמ"ג דהא דצריך שיהיו האותיות מוקפות גויל לא משום דנקראת ספר דהא לספירת דברים הוא דאתא

אלא שאין נקרא יפה כשאות נוגעת בחבירתה וי"א שאין קפידא בדבר ואפי' לכתחלה וכתב ה"ה שזה דעת הרמב"ם והרמב"ן ושהוא ג"כ דעת רוב הפוסקים ועיקר והתוספות כתבו בפ"ב דגיטין אהא דאמרינן לא צריכא דמעורה מכאן מדקדק ריב"ם דאין צריך בגט שתהא כל אות מוקפת גויל מד' רוחותיה ור"י אומר דאין מכאן ראיה דהא דקאמר דמעורה היינו רגל כ' של שיטה עליונה וכו' ומ"מ נראה לר"י דאין צריך ראיה להכשיר דדוקא בס"ת וכו' אבל בגט ליכא קפידא עכ"ל. ודבר זה כתבוהו הרא"ש והמרדכי והרשב"א והר"ן ומפשט דברי ר"י משמע דאפי' לכתחלה מכשיר באין האותיות מוקפות גויל וכדכתב אבל בגט ליכא קפידא וליכא קפידא לכתחלה משמע וכן משמע מדברי המפרשים הנזכר דס"ל דלר"י נמי אפי' לכתחלה ליכא קפידא אבל לדעת התרומה וסמ"ג והנמשכים אחריהם צ"ל שסוברים דע"כ לא מכשיר ר"י אלא בדיעבד אבל לכתחלה בעינן שלא יהיו דבוקות וליכא קפידא דקאמר היינו היכא דניתן כבר ולא ידעתי מנין להם דר"י סבר הכי דפשט לשונו כדכתבתי לעיל משמע ומ"ש רבינו ומ"מ נהגו להחמיר לעשותו מוקף גויל הם דברי הרא"ש שם וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב:

סעיף קטן ט

ויש שמצריכין לעשות בו זיינין וכו' סברות אלו כתבם בעל התרומה בסי' קי"ד והמרדכי בריש גיטין והגהות מיימון בפ"ד שריב"א היה מדקדק כיון שלא יתחייב עליהם בשבת אם לא יעשה תגין וזיונ"י כמשפטן א"כ לא מיקרי אות בלא תגין ודחה בעל התרומה ראייתו והעלה ומ"מ כיון שאין רגילות לעשות תגין באותיות הגט אין לשנות המנהג פן יוציאו לעז על שאינן עשויין כן ועוד שיש הרבה סופרים שיעשום כמו מקלות על האותיות לבלתי ידעו לעשותן כהוגן וע"י כן יקלקלו הכתב שלא תהא נקראת אות הילכך טוב לחדול ולעשות כמנהג עכ"ל וכ"כ בסמ"ג:

סעיף קטן י

ואם יש בו אותיות דבוקות יכול לגרר הדיו וכו' כ"כ הרא"ש בפ"ב דגיטין וגם המרדכי בפרק הנזכר ואפילו בתפילין ומזוזות כתב בספר התרומה דמועיל תיקון בתיבות ולא דמי לחק תוכות ותמיהא לי על תשובת הרא"ש שכתוב דבוקות האותיות פוסלין בארצנו ולא אשכח לה שריותא אלא היכא דא"א להביא אחר ואפילו איפשר להביא אחר יגרור הדבוקות ושמא סובר הרא"ש דנהי דבגרירת הדבוקות לא מיפסל משום חק תוכות מ"מ צריך שיגררם הסופר שכתב הגט במצות הבעל אבל אחר לכתחלה לא אלא היכא דלא איפשר ואע"ג דגבי תפילין שרי לגרור הדבוקות אלמא לא חשיב כתב דא"כ ה"ל כתבה למפרע ופסולים האי טעמא סגי לאכשורי בדיעבד או היכא דלא איפשר אבל היכא דאיפשר לכתחלה צריך שלא יגררם אלא מי שצוה הבעל לכותבו כיון שע"י גרירה

זו חשוב גט כשר לינתן לכתחלה כנ"ל ואם רגלי ההי"ן וקופי"ן נוגעין בגגין אי מהני להפרידם בסכין יתבאר בסי' קכ"ו בס"ד:

סעיף קטן יא

אבל אם נפלה טיפת דיו לתוך האות וכו' כ"כ הרא"ש בפ"ד דגיטין ודין זה וגם דין הרוצה לעשות מ"ם פתוחה ונמשך ידו ונסתמה וכו' הוזכר גם בסמ"ג ומשמע מדבריהם דלא מפסיל כשמתקן ע"י מחיקה אלא כשנשתנית צורת האות על ידי הדיו שנפל בה אבל כשלא נשתנית צורת האות יכול למחוק טיפת הדיו דלא מיקרי חק תוכות מאחר שהאות היתה ניכרת והכי דייק לישנא דהרא"ש וסמ"ג ובספר התרומה מפורש ביותר אבל מהרי"ק כתב בשורש צ"ח דמשמע מלשון הר"פ שאם נפלה דיו לתוך האות אע"פ שהאות ניכרת אין לתקן על ידי מחיקה ואם ה"א או קו"ף נוגעים רגליהם לגגם והפרידם כתב מהרי"ק בשורש ע"א דלא מיקרי חק תוכות שהרי במרדכי הכשיר אפילו בס"ת ותפילין לעשות כן ומ"מ כתב בשורש צ"ח דלכתחלה אין לסמוך על הפרדת סכין ואכתוב עוד בזה בסימן קכ"ז גבי ה"א דלמהך בס"ד וכתוב בכלבו וסמ"ק שאם נפל דיו אחר שנעשה האות כתקנה אין לחוש בזה והר"פ כתב ומורינו רבינו ברוך פסיל ליה וכן נהגו העולם עכ"ל וכתוב בתרומות הדשן סימן רכ"ח דכל חק תוכות דפסלי הגאונים על ידי מחיקה לא כתבו אלא שעל ידי מחיקה לבדה נתקן האות מקלקולו אבל היכא שעדיין צריך לכתוב ולהוסיף על המחיקה לשווייה אות בכה"ג לא נפסל משום חק תוכות וכן השיב לי חד מרבוותא והביא ראיה מלשון הטור וסמ"ק אך סמ"ג שכתב דקודם שנגמר האות ונפלה עליה טיפת דיו מיקרי טפי חק תוכות משנפלה אחר שנגמר כבר האות לכאורה פליג אסברתינו דכיון שלא נגמר האות א"כ צריך לכתוב ולהוסיף אחר הגרירה ואפ"ה קרי תק תוכות אמנם י"ל דאיירי כגון שנפלה טיפה במקום רגל של אל"ף או תי"ו ומחק מן הכיפה בכל צידיה עד שנעשה רגל כתקנו ובדרך זה נגמר האות ע"י מחיקה וגרירה לבדה עכ"ל ומשמע לי למידק דהכי ס"ל לסמ"ק מדכתב וכתב ולא וחקק מכאן שאם לא נעשה האות כתקנה כגון מדלי"ת ה"א וכיוצא בו אין למחוק לקוצו של ה"א לתקנה לאות דלי"ת עכ"ל וכל כה"ג משמע שאינו צריך תיקון אחר זולת המחיקה וגם הכל בו כתב כדברי סמ"ק בנפל בה דיו אחר שנעשה כתקנה ואח"כ כתב ואם יפול דיו על האות הכתיבה שלא יתקן אותה משום חק תוכות אמנם מיו"ד וא"ו וכיוצא בהן לעשות מטיפה שנפלה אות שלימה אין בכך כלום וכשר כי זה חק יריכות וכשר ע"כ וא"א לומר דמכשיר ביו"ד וא"ו הנעשים מטיפה ע"י מחיקה לבד דא"כ היכי קרי ליה חק יריכות אלא ע"כ לומר דה"פ שאם נפלה טיפת דיו והוסיף עליה לעשותה יו"ד או משך אותה

לעשותה וא"ו אע"פ שתחלת האות ע"י טיפת דיו דליכא כתיבה כיון שגם הכתב סיים בעשיית האות שפיר מיקרי חק יריכות והיינו כמו שכתב בעל תרומת הדשן דגם סמ"ק סובר דלא מיקרי חק תוכות אלא כשנתקן האות על ידי מחיקה לבד אבל היכא שצריך להוסיף ולכתוב שפיר מיקרי חק יריכות שהרי הכלבו כתב דברי הסמ"ק וכתב דברים אלו וע"כ יש ליישב כי היכי דלא ליסתרו דבריו אהדדי :

סעיף קטן יב

ונוהגים לשרטטו בספר התרומה כתוב צריך לשרטטו והרשב"א כתב בתשובה (סי' ר"כ) שרטוט אינו צריך שהרי שנינו על הכל כותבין על היד של עבד ואין משרטטין יד של עבד והדין נותן שבכל מקום לא הצריכו שרטוט אלא משום כתיבה תמה ובגט אינו צריך כתיבה תמה : כ' בקונדריסין בשם התרומה שצריך לשרטט ג"כ מן הצדדין כתוב במרדכי דהלכות מזוזות בשם אז"ק דמסופק רבי' שמחה אם צריך שרטוט שיהא ניכר וקיים לעולם כגון לשרטט בברזל אי סגי בשרטוט כדי שיהא נראה לסופר שיכתוב בשוה כגון בבדיל או בעופרת ואע"פ שלאחר זמן נמחק השריטה או אם יוכל לשרטט בדיו או בצבע וקצת נראה ל' שרטוט גומא וחריץ ובה"ג בענין חליצה כתב הלכתא כרבי יצחק דאמר ג' אין כותבין ואי שרטט בדיותא לאו כלום הוא עכ"ל ואח"כ בדיני ס"ת כתב המרדכי תניא במ"ס מסרגלין בקנה לאו לאפוקי סכין אלא לאפוקי עופרת וכיוצא בו שהשירטוט ע"י צבע וכיוצא בו עכ"ל וגם הכלבו כתב צריך לשרטט בברזל ולא באבר וצ"ל שאם שרטטו בעופרת לא מיפסל בהכי משום כתב שע"ג כתב כדמשמע בפ"ב דגיטין (יט.) גבי עדים שאין יודעים לחתום דאמר שמואל רושמין להם באבר ואע"ג דאמרינן דרב אמר מקרעין להם נייר חלק ור' אבהו אמר במי מילין ורב פפא אמר ברוק לאו משום דפליג אדשמואל אלא כל חד נקט גוונא דמתחזי ליה שפיר טפי מיהו כבר כתבתי בסימן זה שזה דעת הרא"ש ורבינו ושאין נראה כן מדברי הרי"ף והרמב"ם אלא דאפי' באברא גופיה מיקרי כתיבה וא"כ לדידהו ה"נ אם שרטט באבר לאו כלום הוא דהוי כמו שרטט בדיותא דפסל בה"ג וכתבו הקונדריסים ועל השרטוט מקובל אני מרבותי שהשרטוט מבחוץ וכן עמא דבר וא"ת א"כ אמאי אין משרטטין באבר י"ל דאפ"ה נראה מבפנים צבע האבר אבל בברזל או בקנה אינה נראה כשמשרטטין מבחוץ אלא כשמשרטטין מבפנים אפילו בברזל יש לחוש שלפעמים נראה לכך התקינו שישרטטו מבחוץ:

סעיף קטן יג

ונוהגין לעשותו י"ב שיטין וכו' כ"כ סמ"ג והתרומה ובמרדכי ובתוספות והרא"ש בריש גיטין ושם נתנו סמך לדבר ובתשובת הרא"ש כלל י"ז סימן י"ב כתוב דין הוא שיהא

בגט י"ב שורות בלא שורה של חתימת העדים וכתוב בקונדריסים ויש שמשרטטים י"ג שיטות ואותה שורה אחרונה מחלק אותה לשתי שורות קצרות אשר בה יחתמו העדים זה תחת זה עד כאן לשונו וכן אנו נוהגין:

סעיף קטן יד

ואם חסר מי"ב וכו' כך כתב הרא"ש בריש גיטין אבל בתשובה כתב וגט שאינו משורטט בי"ב שיטין פוסלין בארצנו ובצרפת אבל במקום עיגון שבא מארץ רחוקה ואין שיירות מצויות להביא אחר לא הייתי פוסלו עכ"ל והרשב"א כתב בתשובה ח"א סימן אלף ש' ראיתי הכל נוהגין עכשיו לכתוב י"ב שיטין ותולין הדבר בגימטריא של גט שהוא עולה י"ב אבל אני לא מצאתי בא' מב' התלמודים שום זכר לזה כלל אדרבה שנינו על הכל כותבין על עלה של זית וסתמא דמילתא עלה של זית אינו מכיל י"ב שיטין אלא שטוב לכתחלה לכתוב י"ב שיטין לחוש למה שהעולם נוהגין כן שיחתמו באותה שיטה של י"ב שנגמר בו הגט או בשיטה בפני עצמה מלבד הי"ב שיטין ע"כ. כתב בתשובת הר"ש בן הר"ש בר צמח אם נכתב הגט בלא שרטוט או בפחות מי"ב שיטין או יותר תתגרש בו:

סעיף קטן טו

ויחתוך הקלף שיהא ארכו יותר על רחבו כך כתוב בסמ"ג והתרומה ומפרש טעמא שיהא כדין ספר ולא יהא נקרא אגרת וכתב רבינו בסדר כתיבת הגט שבסימן קנ"ד ונקרא ארכו דרך קריאתו מתחלתו לסופו וכ"כ בסמ"ק ארכו קרוי מתחלת הגט עד סופו לצד העדים אמנם נהגו שלא להקפיד ובקונדריסים כתב ולבי מגמגם איך נהגו שלא להקפיד לכתחלה וכל הספרים כתבו דצריך ונ"ל הטעם דנהגו שלא להקפיד בכתב כמ"ש הר"ם ווי העמודים גבי ס"ת שאין לעשות שע"י כך יקלקל לעשות אותיות קצרות או רחבות שלא כדת עכ"ל ול"נ דאי מהא לא איריא דא"כ יותר ה"ל שלא להקפיד על שיהיה י"ב שיטות כדי שלא יקלקל לעשות אותיות קצרות או רחבות שלא כדת אלא הטעם שנהגו שלא להקפיד הוא מפני שהכותבים שיהא ארכו יותר על רחבו הוא מטעם שנקרא ספר ואנן ס"ל דספר לספירת דברים הוא דאתא וכמו שכתבו התרומה גבי אי בעינן אותיות מזויינות מוקפות גויל . וכתב עוד בקונדריסים שנ"ל שעם הגליון יש לו להיות ארכו יותר על רחבו כמו ס"ת דלמטה טפח וכן משמע לשון אבי העזרי שכתב והמגילה צריכה להיות ארכה יתר על רחבה ולא כתב והכתב וכו' וגם במקצת פוסקים תמצא דין ארכו יתר על רחבו קודם דין שרטוט א"כ משמע דקאי אגויל עכ"ל. והכי דייק לשון רבינו שכתב ויחתוך הקלף שיהא ארכו וכו' אבל בסמ"ק בטופס רבינו פרץ כתוב וצריך שיהא ארכו יתר על רחבו מן הי"ב שיטין:

סעיף קטן טז
וכתב בספר התרומה ולא יהיו האותיות וכו' כך כתוב גם בסמ"ג וכתבו שכן נמצא בטופס גט שתקנו הגאונים הקדמונים ובה' הגט דמרדכי כתב ראב"ן שצריך לכוין השורות מכאן ומכאן מרבינו פרץ עכ"ל: וכתוב בסמ"ק ובלבד שלא יעברו שתי אותיות מן התיבה חוץ לשיטה והר"פ כתב ונהגו להקפיד אפילו מאות אחת וכן בספר ר' ברוך ומלשון סמ"ג והתרומה נראה שאין להקפיד בכך אלא לכתחלה דוקא ובספר התרומה משמע דאפי' לכתחילה אין להקפיד אלא שלא לכתוב חוץ לשיטה תיבה שלימה אבל הגהות מיימון כתבו בפ"ד בשמם ונהגו לפסול אפילו אות אחת העוברת חוץ לשיטה . והרא"ש בר צמח כתב בתשובה על דברי סמ"ק ור"ף נראה שזו חומרא ובטופס לא מיפסל בהכי ובתורף פסלינן אי מה שהוא חוץ ממשמעות מה שהוא תוך הגט אלא א"כ נמחק וקיומו למטה עכ"ל :

סעיף קטן יז
ולא יהא שום טשטוש בגט ולא יכתבנו על המחק גם זה מספר התרומה וכן כתוב בסמ"ג וסמ"ק:

סעיף קטן יח
כתב הרמב"ם צריך שיהא הגט וכו' בפ"ד ותחילת דבריו ברורים:

סעיף קטן יט
ומ"ש עוד היה בו משמעות שני ענינים וכו' ה"ז פסול כתב ה"ה דאזדא לטעמיה כדין האריך הוי"ן או שלא כתב היודי"ן היתרות וכו' וכתב רבינו בסי' שאחר זה כלומר דאילו לדעת העיטור ורבי' אם לא כתבו הבעל אלא שהסופר טעה כשר:

סעיף קטן כ
שאלה לאדוני אבי ז"ל גט הבא מארץ מרחק וכו' תשובה צריך שיהא כתב הגט נקרא במקום כתיבתו באמת תשובה זו קשה בעיני דבפ' השולח (נד:) גבי הא דתנן בראשונה היה משנה שמו ושמה משמע דבתר מקום נתינה אזלינן ומתשובה זו נראה דמקום כתיבה עיקר שאם היה נקרא יפה לבני מקום הכתיבה אע"פ שלבני מקום הנתינה אינו נקרא כשר והא ליתא ודאי וכמ"ש ובדקתי בתשובת הרא"ש עצמה בכלל מ"ה סי' ב' ואע"פ שכתב בהם צריך שיהא נקרא הגט במקום כתיבתו וכמ"ש רבינו מ"מ מסוף התשובה משמע דטעות סופר יש כאן וצריך להגיה נתינתו במקום כתיבתו שהרי מסיים בה כההיא דהשולח מי שיש לו שני שמות אחד ביהודה ואחד בגליל אמרינן שצריך לגרש בשני שמות היכא דאיתחזק כ"ש מי שאין לו אלא שם א' ולא נכתב שיוכלו לקרותו במקום נתינתו דאין כאן גט כלל דלא ידעי בני העיר שנתגרשה כלל כיון שאין יודעים

לקרותו וגם כל טופס צריך שיהא נקרא לאנשי העיר עכ"ל הרי שמסוף התשובה מוכיח הענין והלשון דבתר מקום נתינתו אזלינן ואיפשר דתרוייהו בעינן ומש"ה פתח במקום כתיבתו וסיים במקום נתינתו אבל רבינו שלא כתב אלא תחלת התשובה נראה שלא היה גורס בסוף התשובה נתינתו אלא כתיבתו ותימה הוא. ובתשובות הרמב"ן סימן רמ"ח כתוב על גט הבא ממ"ה והיה בשם האשה רי"ש קטנה כמו ו' והשיב שפסול ואם נישאת תצא והולד ממזר ואע"פ שנראה שאם גרשה במקום שנכתב שם הגט מגורשת אם היה שם נקרא בריש"ש במקום שנקרא בשינוי פסול דומה למה ששנינו בראשונה היה משנה שמו ושמה וכו' פירוש המשנה כך הוא בראשונה וכו' כיצד הרי שהיה ביהודה ושמו יוסף ואשתו שרה והלך בגליל וכולי הרי שהיה משנה שמו ושמה שעיקר השם הוא שבמקום הגירושין ע"כ התקין ר"ג שיהא כותב כל שם שיש לו במקום הכתיבה ומקום הגירושין עכ"ל והרי תשובה זו מוכחת כדברי דבתר מקום נתינה אזלינן :

סעיף קטן כא

כתב עוד הרמב"ם בפ"ד גט שנמחק בו אות וכו' בריש המגרש כתבו התוס' דמדתנן גבי תנאי דאלא מאיש פלוני ואם כתבו לתוכו ואעפ"י שחזר ומחקו פסול משמע דשאר מחקים כשרים בגט רק שיעשה קיום המחק קודם שריר וקיים ומ"מ נהגו העולם להחמיר עכ"ל. וכ"כ ג"כ הר"ן שם וה"ה כתב דכמו שכתב הרמב"ם הכי איתא בתוספתא ובירושלמי גט שיש בו מחק אי תלוי מגופו פסול שלא מגופו כשר ואם החזירו מלמטה אפילו מגופו כשר ע"כ ונהגו שלא לקיים מחק בגט להחמיר עכ"ל . ולפי זה כי דייקינן ממתניתין דשאר מחקין כשרים בגט הוא בחד מתרי או שאינן מגופו של גט או שחזר וקיימו וכמבואר בתוספתא ובירושלמי: כתב רבינו ירוחם בחלק ב' והקיום יכתבנו קודם כדת משה וישראל כי כדת משה וישראל במקום שריר וקיים ובסמוך אכתוב כן בשם רבינו נסים גאון ובשם הרשב"א . ודעת הרמב"ם דכל דבר הנוגע לתורף מיפסל מדאורייתא ומ"ה כתב אינו גט ומה שיש לדקדק בזמן אי הוי בכלל תורף כענין דבתורף אינו גט דכיון דאין כותבין זמן בגיטין אלא מפני תיקון העולם דין הוא שלא יפסל אלא בפיסולא דרבנן כתבתיו בסי' קכ"ג ושמא דכיון דאיכא למיחש לזיופא מדאורייתא מיבטיל ואינו במשמע ויותר נראה דטעמא משום שהחזיקו חכמים דבריהם וכמו שכתבתי שם על הזמן שהוא בכלל התורף ואין כותבין אותו בגיטין אלא מדרבנן:

סעיף קטן כב

וכן גט שנמצא קרוע שתי וערב וכו' כתב הר"ן בריש המגרש וה"ה בפ"ד שכל זה מבואר בתוספתא בסוף המסכתא וכתבו שהראב"ד השיג עליו ואמר אם מקויים הוא למה יפסל מהיותה מגורשת שלא אמרו פסול אלא שלא תגבה בו אומרים שכבר גבתה וקרעוהו

ב"ד והרשב"א כתב בפרק התקבל שאף הרמב"ם נראה שכך דעתו ולא אמרו אלא כשאין כתוב בו הנפק אבל כל שכתוב בו הנפק יש הוכחה ששלם בא ליד האשה וכדאמרינן בפרק קמא דמציעא (כ.) דמלוה הוא דמקיים שטריה ולא לוה ה"נ אשה מקיימת גיטה ולא הבעל:

סעיף קטן כג

בד"א כשהגט יוצא מתחת ידה בעידי חתימה וכו' כתב הר"ן בריש המגרש וה"ה בפ"ד דטעמיה משום דכיון דלדידן דקי"ל עידי מסירה כרתי אפי' על הנייר המחוק ועל הדפתרא כשר כדאיתא בפ"ב דגיטין (כא: כב.) וכתבה הרמב"ם בפרק הנזכר א"כ המחקים שהזכירה התוספתא בשאין עידי מסירה לפנינו הוא וכן אף בנקרע קרע של ב"ד ראוי שיהיה כשר אבל הרשב"א חולק בזה בפרק התקבל ואומר שכיון שהוא קרוע כעין קרע של ב"ד הרי הוא כחרס ופסול לגרש בו כתב ה"ה אבל ודאי בנטשטש ואינו יכול לקרות אם נמסר אח"כ בעידי מסירה אינו כלום דהא לאו כתב הוא ואין האשה מתגרשת אלא בכתב:

סעיף קטן כד

ורבינו סעדיה כתב דמחק בשמו ושמה וכולי דברי רבינו סעדיה ורבינו נסים כתובים בעיטור מאמר שמיני וכתב בעל העיטור דלא בריר ליה דברי רבינו סעדיה אלא אפילו לכתחלה אפילו שמו ושמה ודע שרבינו סתם הדברים וכתב שרבינו נסים כהרמב"ם ואמת הדבר דיש ללמוד מדבריו דכהרמב"ם ס"ל דכל שהוא מקויים אפילו בדבר שהוא תורף הגט כשר ומ"מ דבריו הם בסגנון אחר ממה שהם דברי הרמב"ם ותוספת דברים והילך לשון העיטור במאמר הנזכר בתשובה לרבינו נסים אי איכא בגט זכירת זמן שני פעמים או טעות ונקד אחד מהם או שעבר עליו הקולמוס ונמחק וכן אם טעה באותיות אין לחוש בכך אלא במקומות ידועים כגון שם האשה רחל וכתב רחל ושרה ונקד על שרה ולא כתב וכל שם שיש לה ודאי חיישינן שמא שני שמות יש לה ויש לבעל לערער בדבר וכן אם כתב בגט תנאי ע"מ כך וכך ונקד עליו וכן תיבות שיש בהם חיסור כגון ודין דן ונקד עליו בכולם יש לחוש שיבא הבעל ויערער ויש לחוש לערעורו ודוקא שלא כתב בקיומו לבסוף אבל כתב בקיומו לבסוף לא כל כמיניה והיכא שמחזיר בסוף צריך שלא יהא בשיטה אחרונה כדא"ר יוחנן כל המחקין צריך לכתוב ודין קיומיהן וצריך שיחזיר מעניו של שטר בשיטה אחרונה והיכא שנופל בגט כן צריך שיכתוב וגיטא דנן כשר כדת משה וישראל עכ"ל. וסברת רבינו סעדיה ג"כ סתומה בדברי רבינו ומדבריו לא משמע דמיירי אלא בשכתב השם על המחק כדמיירי הרמב"ם ולא היכא דכתב השם וכתב אצלו שם אחר מחוק אבל מדברי העיטור משמע דרבינו סעדיה אדברי רבינו נסים

הנזכר לעיל קאי ורבינו ירוחם בח"ב כתב ויש מגדולי המורים שכתבו דבשמו ובשמה פסול אע"פ שמקוים ויש מי שכתב דזה נראה דוקא בגט היוצא לפנינו דחיישינן שמא שינה שמו אבל אם ידוע שמחמת טעות אחר נמחק כשר והוא שנתנו לה בעידי מסירה ויודעים שכך היה וכ"כ הר"א בן אשמעאל עכ"ל. נשאל הרשב"א (סימן תקצ"ח) על גט שכתוב בו יצחק בן אברהם ומלת אברהם על המחק ואינו מקויים והשיב נראה שהוא פסול דכיון שאמר בן אברהם מכלל שמו הוא זה והרי הוא כאילו כתב שמו על המחק עכ"ל:

סעיף קטן כה

וכן כתב א"א ז"ל בתשובה שגט שיש בו מחקין וקיומים כשר בכלל מ"ה סימן י"ט כתב וז"ל ואם היה בגט אות תלויה ביני שיטה ונתקיימה קודם שכתב כדת משה וישראל כשר הוא ואין חילוק בזה בין גט לשטר עכ"ל. כתוב במרדכי פ"ק דגיטין בהגהה בשם רבינו שמשון משנ"ץ שאין כותבין גט בקולמוס של כנף שפירש מסרגלין בקנה וכו' מזיינין בקולמוס של קנה לאפוקי בקולמוס של נוצה ודו"ק עכ"ל. ומ"מ לא משמע לי דמיפסל בהכי אפילו לרבינו שמשון דודאי לא גרע מחקיקה דמכשרינן בפ"ב דגיטין וכמו שנתבאר בסימן זה אם ראש הלמד שבשיטה תחתונה נכנס לתוך חלל ה' או ח' של שיטה עליונה או רגל הך' שבשיטה עליונה נכנס לתוך חלל ט' שבשיטה תחתונה וכיוצא בזה כתבו התוס' והרא"ש והרשב"א והמרדכי בפ"ב דגיטין דכשר גבי הא דת"ר ה"ז גיטך והנייר שלי וכו' לא צריכא דמעורה וכ"כ בספר התרומה והר"ן ז"ל בפרק הנזכר כתב דעת התוספות וכתב שאחרים אומרים שזה קרוב לפסול הגט מפני שמבטל צורת האות: אם רקם או ארג או עשה במעשה מחט אותיות הגט לאו כתב הוא כך פי' הערוך אהא דאמרינן בפ"ב דגיטין עלה כתב למימרא לאו כתיבה הוא ורמינהו עבד שיוצא בכתב שע"ג טבלא ופנקס יצא לחירות אבל לא בכתב שע"ג כיפה ואנדוכתרי ומשמע התם דגט אשה וגט עבד הם שוים דהא מייתי האי ברייתא דעבד לרמויי אוכתב ולא וחקק השנוי גבי גט אשה וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב אם רקמו בבגד הנקרא בלשון חז"ל אנדוכתרי אינו כתב וגם העיטור במאמר ז' כתב ברייתא אבל לא בכתב שע"ג כיפה ואנדוכתרי וקבלנו בפירושם שכתב גט בכותל כיפה ומחוסר תלישה ור"ח פירש כיפה של צמר ארוגה באריגתה ואנדוכתרי הוצין דצובעין אותם ומציירין בהם כתב כדרך שעושין במחצלאות כתב באותיות וכגון זה שנכתב ברקמה או במעשה מחט אינו גט עכ"ל מיהו רש"י פי' כיפה כעין כובע של צמר ואנדוכתרי תכשיט ורוקמין עליו צורות במחט כעין כמשלא"ר בלע"ז ואם רקמו עליהם אותיות הגט אינו כתב לפי שאינו כתוב

וקבוע אלא מוטל על הבגד ושני ראשיו תחובין עכ"ל. ויש לדון בדבריו שאם הוא קבוע כגון שהוא ארוג או שהוא מרוקם כמו שרוקמין הנשים אצלנו שהוא קבוע כתב מיקרי וכשר וצ"ע:

סימן קכו

סעיף קטן א

הגט כשר בכל כתב ובכל לשון שיכתבנו וכו' משנה בהמגרש (ד' פז:) גט שכתבו עברית ועידיו יונית ועידיו עברית כשר ובפ' המביא תנין (דף יט.) גמרא בכל כותבין בדיו בסם וכו' אמר אמימר האי שטרא פרסאה דחתימי עליה סהדי ישראל מגבינן ביה ממשעבדי ואלא מאי קמ"ל דכל לשון כשר תנינא גט שכתבו עברית ועידיו יונית וכולי וכתב הרמב"ם בפ"ד אבל אם היה מקצת הגט בלשון אחד ומקצתו בלשון אחרת פסול וכתבו רבי' בסימן ק"ל ולענין לכתוב הגט בשאר כתיבות שלנו זולת כתב אשורי יש חילוק בין הפוסקים שבתרומת הדשן סי' ר"ל כתב בשם א"ז וצריך לכתוב כתיבה גסה ולא משיי"ט אפילו קוצו של יו"ד מעכב וגם בכלבו כתב וצריך שיהיה מכתיבה גסה דבעינן כתיבה תמה עכ"ל ומשמע דלכתב אשורית קרי כתיבה גסה לפי שאין דרך לכותבו כתיבה דקה ותדע דהא תלי טעמא משום דבעינן כתיבה תמה ואם איתא כתב דק תם ושלם הוא כמו הגס אלא ודאי אכתב אשורי קפיד דכל שאינו אשורי אינה כתיבה תמה ואפי' קוצו של יו"ד מעכב והרא"ש בתשובות כלל מ"ה כתב גט שלא נכתב בכתיבה אשורית מרובעת פוסלות בארצנו אבל במקום עיגון שבא מארץ רחוקה ואין שיירות מצויות להביא אחר לא הייתי פוסלו עד כאן לשונו והרשב"א כ' בתשובה סי' אלף קצ"ה אלף ר"ך ותשע"ט וז"ל ולענין כתיבת משא"ט כל כתב וכל לשון כשר בגיטין ואף לכתחלה ובהדיא תנינן גט שכתבו עברית ועידיו יונית יונית ועידיו עברית כשר ויונית לאו דוקא דהוא הדין לשאר הלשונות וכדאיתא בפרק המביא תנין האי שטר פרסאה דחתימי עליה ישראל מגבינן ביה וכו' א"ה מאי קמ"ל דכל לשון כשר תנינא גט שכתבו עברית ועידיו יונית וכו' מהו דתימא ה"מ לגבי גיטין אבל בעלמא לא קמ"ל אלמא אפי' פרסי כשר ובהדיא תניא בתוספתא גט שכתבו בה' לשונות וחתמו עליו ה' עדים בה' לשונות כשר ואע"פ שהרמב"ם והראב"ד גורסים פסול מ"מ לא פסלוהו אלא בכתוב בו ממש ה' לשונות ועידיו בה' לשונות הא באחד מהלשונות כשר עכ"ל וכיוצא בזה כתוב בתשובות להרמב"ן סימן קכ"ב ומהרי"ק כתב בשורש ע"א דברי תשובת הרשב"א ורבי' ירוחם ג"כ כתב בשם תשובת הרמב"ם שלקדושת הכתב אשורי לא נהגו בו להשתמש בדברי חול ור"י הלוי מנע מלכתוב הגט בכתיבה תלויה מאד כדי שלא יהא משמע

תרי לישני בגיטא וחזרו הסופרים לכתוב הגט בכתיבה אשורית כס"ת וגם זה עיכב על ידם מפני שיבא לידי זלזול והנהיג לכתוב בכתב אחר הנקרא בערבי מדבדב עכ"ל ושמעתי שיש מגמגמים על גט הכתוב בכתב פרובינצא"ל משום דלא מיקרי כתב ואף המתירים לכתוב בכתב שאינו אשורי לא התירו אלא בכתב משקיי"ט שהוא הנקרא אצל הספרדים משק"י שהוא דומה לכתב אשורי אבל כתב פרובינצא"ל דלא דמי לכתב אשורי והוא עצמו אינו קרוי כתב אלא שבדו ההדיוטות מלבם לכ"ע אין כותבין הגט בו ואם כתבו הגט פסול ואינו מחוור בעיני דהא כיון שנהגו לכתוב בכתב פרובינצא"ל כתבינן ושטרות וספרים ודאי לא גרע מכתב העכו"ם שגם הם כתבים הסכמיים וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב רבינו ירוחם דע"כ לא פסל ר"י הלוי בכתיבה תלויה מאד אלא משום דלא לישתמע תרי לישני בגיטא הא לאו הכי לא הוי פסיל ליה משום שאינו כתב וא"כ כתיבת פרובינצא"ל שאינו כתיבה תלויה פשיטא דכותבים בו לכתחלה לדברי ר"י הלוי ואיפשר שזהו כתב מדבדב שהנהיג לכתוב בו וכן מצאתי בא"ח שפי' מדבדב מש"ק ואפילו אם כתב הגט בכתב הנקרא מידיאליטר או מועלא"ק כשר אלא שלכתחלה אין כותבין בהם כי היכי דלא לישתמע תרי לישני בגיטא וכמו שעיכב הר"י הלוי מלכתוב בכתיבה תלויה והיא הנקראת מעלאק כי היכי דלא לישתמע תרי לישני בגיטא וצ"ל שמשקיי"ט שהזכיר הרשב"א הוא פרובינצא"ל אלא שבמקומו קורין אותו משקיי"ט. ועוד אני אומר שאם באנו לחלק בין כתב הדומה לאשורי לשאינו דומה לו איפכא הוא דאיכא לפלוגי ולומר שאין לכתוב הגט בכתב שדומה לאשורי כגון כתב שאנו קורין משק"י דכיון שהוא כתב אשורי צריך לכותבו כתיקון כתב אשורי ממש ואפילו קוצו של יו"ד מעכב אבל כל שאינו דומה לכתב אשורי כתב בפני עצמו הוא ולא גרע מכתב העכו"ם וכמו שכתבתי ואיפשר שגם א"ז והכלבו מודו בהכי ולא אמרו שלא לכתוב משקיי"ט אלא בכתב שאנו קורין משק"י שדומה לאשורי אבל בכתב פרובינצא"ל שאינו דומה מודו דכותבין גם דברי הרא"ש בתשובה איפשר לפרש כן ודיקא נמי דכתב גט שלא נכתב בכתיבה אשורית מרובעת כלומר אלא נכתב בכתיבה אשורית שאינה מרובעת והיינו כתב הנקרא משק"י אבל בכתב פרובינצא"ל לכ"ע כותבין אבל באמת פשט דברי הרא"ש אין מורין כן אלא שכל שלא נכתב בכתב אשורי מרובעת היו פוסלין בארצנו ל"ש משק"י ל"ש פרובינצא"ל ומכל מקום חומרא בעלמא הוא שהיו מחמירים ולא מדינא דאל"כ אפילו במקום עיגון לא הוה ליה למישרי ולפי מנהגם משמע דה"ה בגט כתוב בכתב העכו"ם היו פוסלין דבכלל שאינו כתוב בכתיבה אשורית מרובעת הוא ומפי מהרי"ן שושא"ן שמעתי דברי המגמגמים האלה ושהוא נחלק עליהם והורה דלכתחלה

כותבין גט בכתב פרובינצא"ל ושעשה מעשה כן ונ"ל שהפריז על מדותיו לכתוב כן לכתחלה דמיחש מיהא בעי לדברי הרא"ש וא"ז והכלבו שלא לכתוב גט לכתחלה אלא בכתיבה אשורית מרובעת ודע דאיכא למירמי תשובה זו דהרא"ש שפוסל בשאינו כתוב בכתיבה אשורית אתשובה אחרת שכתב בכלל הנזכר שאם כתב וישראל אל"ף למ"ד ביחד דכשר דכיון דתינוק קורהו באלף למד והיא ודאי לאו כתב אשורי הוא וצריך לחלק בין כשכל הגט כתוב בכתב שאינו אשורי להיכא דכולו כתוב אשורי זולת תיבה אחת או אות אחת לבד אי נמי שאני התם שכתב שאינו אשורי היה בטופס בתיבה שאפי' חסרה כולה לית לן בה ואע"פ דהרא"ש לא הזכיר טעם זה מ"מ טעם פשוט הוא אבל אם היה בתורף שמא היה מצריך אחר לכתחילה היכא דאפשר וצ"ע :

סעיף קטן ב

וצריך שיכתוב בו ודין דיהוי ליכי מינאי וכו' גט פטורין וכו' בפרק המגרש (גיטין פה.) תנן גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם ר"י אומר ודין דיהוי ליכי מינאי ספר תרוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין למהך לאתנסבא לכל גבר דתצבייך ובגמרא במאי קמיפלגי רבנן סברי ידים שאין מוכיחות הויין ידים ואע"ג דלא כתב לה ודין מוכחא מילתא דבהאי גיטא קא מגרש לה ורבי יהודה סבר ידים שאין מוכיחות לא הויין ידים וטעמא דכתב לה ודין דמוכחא מילתא דבהאי גיטא מגרש לה אבל לא כתב לה ודין אמרינן בדיבור גרשה ושטר ראיה בעלמא הוא: וכתבו התוס' דבריש נדרים (ה:) משמע דפליגי במינאי דלרבנן הויין ידים ואע"ג דלא כתיב מינאי מגורשת דאין אדם מגרש אשת חבירו ואור"י דבתרוייהו פליגי וכן כתבו הרא"ש והר"ן בריש נדרים וגרסינן תו בגמרא איבעיא להו בעינן ודין או לא בעינן ודין ת"ש דאתקין רבא איך פלניא בר פלניא פטר ותריך וכו' ואילו ודין לא קאמר ולטעמיה כולהו מי קאמר כלומר כל שאר הדברים הנכתבים בגט כגון דתיהויין וכו' מי הזכירם בתקנה זו אלא בעינן ה"נ והרי"ף והרא"ש כתבו בעיא זו ומאי שנאמר עליה אלמא דס"ל דבעינן ודין דכיון דבעיין לא איפשיטא א"כ מספקא לן אי הלכה כרבי יהודה ומספיקא בעינן למיכתב ודין וכן דעת הרשב"א וכתב הר"ן בריש קידושין דלהרי"ף לא בעינן מינאי דנהי דק"ל בודין כר"י במינאי לא קי"ל כוותיה כדמשמע בריש נדרים וכתב הר"ן בהמגרש דאיכא מאן דאמר דבעינן ודין ובעינן מינאי כרבי יהודה אבל הרמב"ם בפ"א מהלכות גירושין כתב גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם נראה שהוא פוסל כרבנן לגמרי ואע"פ שכתב ודין בטופס הגט שכתב בפ"ד אין הוכחה משם דבעי ליה לעיכובא ואין זה מחוור. ורבינו משמע ליה דלהרא"ש בעינן מינאי נמי כיון שלא פירש אלא כתב הבעיא ומה שנאמר עליה סתם משמע דאי קי"ל

כר' יהודה בכל מה שאמר בהאי מתני' קי"ל כותיה וכי היכי דבעינן ודין מספיקא הכי נמי בעינן מינאי וכתב עוד הר"ן ומסתבר דצריך לכתוב ודין בראש הגט או בסופו כדי שיהא מוכיח דאכולה מילתא קאי:

סעיף קטן ג

בשלישי ברביעי בחמישי מליאים יו"ד וכו' כ"כ בספר מצות קטן והל' הגט דמרדכי והגהות פ"ד והרא"ש בסדר כתיבת הגט שכתב בסוף גיטין ורבינו ירוחם בסוף ח"ב וכתב הכלבו יום ראשון יכתוב באחד בשבת:

סעיף קטן ד

כתב ה"ר פרץ ביום ר"ח יכתוב ביום אחד לירח פלוני וכו' עד לירח אדר שני הכל כתוב בספרים הנזכר זולתי הרא"ש ורבינו ירוחם שלא כתבו אלא דין אם ר"ח שני ימים ומ"מ אם מזכירין קודם המנין הגדול או הקטן יש חילוק ביניהם דמלשון סמ"ק משמע דבין מימים בין משנים מעשרים ואילך יכתוב המנין הגדול קודם ובהגהות מרדכי דסוף גיטין כתוב והימים יכתוב מנין הקטן קודם עד שיגיע לעשרים ומכאן ואילך המנין הגדול קודם ולא ביאר בשנים אי זה יכתוב קודם ומדברי הכלבו נראה דבין בימים בין בשנים מנין המועט קודם ומדברי רבינו נראה דבימים מנין המועט קודם ובשנים מנין המרובה קודם ונ"ל שאין קפידא בדבר כדאמרינן ביומא (נה.) :

סעיף קטן ה

והיכא דר"ח ב' ימים כל הספרים הנז' כתבו כמו שכתב רבינו והר"ן כתב בפרק קונם יין מהא שמעינן דבשטרות נמי כשהוא כותב ביום החדש הא' כותב בחדש פלוני ואינו כותב ע"ש חדש שעבר ואם עשה כן השטר מוקדם ופסול שהשטר נעשה בחדש השני ויאמרו שקודם לכן נעשה שאין יום ראשון של חדש ב' נקרא ע"ש החדש שעבר בל' בני אדם וביום החדש השני כותב ביום שני לחדש פלוני ומחרתו יום ג' ואם יכתוב יום ב' יפסל משום מוקדם מיהו כתב הרשב"א בשם התוס' דבגיטין צריך לכתוב ביום ל' לחדש תשרי שהוא ר"ח מרחשוון כדי להחמיר עכ"ל. והרשב"א כתב בתשובה בשטרות דעלמא מונין מיום א' כדמוכח פרק קונם (ס:) משום דבנדרים הולכין אחר לשון בני אדם ובני אדם ריש ירחא קרו ליה ושטרות דעלמא כנדרים דמו וכדמוכח בשילהי ההיא פירקא דכאן וכאן הולכין אחר לשון בני אדם ועוד דאפי' ת"ל דמיום ב' מנינן ה"ל מאוחר והמאוחרים כשרים אבל בגיטין שהמאוחרים פסולין יש לחוש לכל חדש שהוא ב' ימים לכתוב בכך וכך ימים ליום החדש הא' עכ"ל ובתשובה אחרת כתב כלשון הזה ששאלת מה שהנהגתי לכתוב מיום א' ע"פ ר"ת ואם סמכתי על ההיא דפ' קונם יין דריש ירחא קרו ליה. תשובה כן באמת עליה סמכתי ועל דברי ר"ת ולדבריו הועלנו הרבה שכשאנו

כותבין סתם מיום א' הבא לטעות ולחשוב מיום שני ה"ל מאוחר והמאוחרים כשרים אבל אם אנו כותבין סתם מיום ב' כמנין המועדות מי שיטעה ויחשוב מיום א' ה"ל מוקדם ופסול ולפיכך לענין גיטין שאני מסתפק מתוך ההלכה שהמאוחרים פסולין כמו המוקדמים הנהגתי לכתוב כך וכך ליום החדש הראשון של חדש פלוני וכו' ע"כ אבל הרא"ש כתב בפסקיו כמו שכתב רבינו וכן נהגו העולם ובתשובה כלל ע"ה כתב ואם יכתבנו ביום החדש הא' נהגו בארצנו לכתוב ביום ראשון לחדש אייר שהוא יום ל' לחדש ניסן נראה שאין קפידא אם הזכיר תחלה חדש שעבר או חדש הבא ואם כתב ביום ר"ח ולא כתב ביום ל' לחדש שעבר נראה מדברי התוס' והרא"ש פ' קונם יין שהוא כשר שכתבו שבכתובות ובשטרות כותבין ביום ר"ח ואין צריך לכתוב ביום ל' לחדש שעבר שהוא ר"ח פלוני. ויש מחמירין לכתוב בגיטין יום ל' לחדש פלוני שהוא ר"ח פלוני וכיון שאינו אלא חומרא בעלמא נראה דלא מיפסל אי לא כתביה. וכתבו סמ"ק וכל בו והל' גט דמרדכי והגהות פ"ד שנראה למהר"ף למנוע מלכתוב אז באותו יום גט ולדחות המעשה עד למחרת שלא להכניס ראשו בשום נדנוד ספק וחומרא יתירה וראיתי נוהגים שלא לחוש לה:

סעיף קטן ו

ואם כתב אדר סתם נראה דבאדר ראשון כשר ובאדר ב' פסול דאדר סתם אדר ראשון משמע וה"ל מוקדם ופסול דתניא פרק קונם יין (נדרים סג.) אדר ראשון כותב אדר א' אדר ב' כותב סתם דר"מ רבי יהודה אומר אדר א' כותב סתם אדר ב' כותב אדר ב' וכתב הרא"ש והלכה כרבי יהודה וכן פסק הר"ן וכתב הילכך מי שעומד באדר ב' וכותב אדר סתם השטר מוקדם ופסול דסתם אדר א' משמע הילכך צריך הוא שיכתוב בחדש אדר ב' ובאדר א' כותב אדר סתם בין בגיטין בין בשטרות עכ"ל אבל מדברי הרמב"ם פ"י מהל' נדרים נראה שפסק כר"מ :

סעיף קטן ז

כתב א"א ז"ל ראיתי בנוסח טופס הגט של הרי"ף שכתוב בו איך אנא פלוני וכו' דברי הרא"ש הם בסדר כתיבת הגט ונתינתו שכתב בסוף גיטין ובטופס הרמב"ם כתוב איך וגם לאתריהון דאבהתיכי כמו בטופס הרי"ף אבל בטופס שנדפס בסמ"ג אין כתוב איך ונוסח הגט שכתב הרא"ש בפסקים ובתשובת כנוסח גט שכתב כאן רבינו שאין כתוב בו איך וכתוב בו ולאתריהון דאבהתיכי ונ"ל הטעם שבנוסח גט שבזמנו היו כותבין לאתריהון דאבהתיכי וכדמשמע בכלל מ"ה שאלו לו על גט שאין כתוב בו ולאתריהון דאבהתיכי אם יפסל בכך ולפיכך תמה על מה נהגו לכתבו ומ"מ לא רצה למוחקו מהטופס כיון שנהגו לכתבו אבל איך לא נהגו בזמנו לכתבו ולפיכך כתב אע"פ שהרי"ף כתב המנהג

כשר הוא שאין כותבין אותו וכתב הר"ן בהמגרש שבקצת נוסחי ההלכות כתוב איך אנא פלוני בר פלוני דממתא פלוני וכל שום אוחרן וחניכא דאית לי ולאהבתי ולאתרי ולאתריהון דאבהתי וכ"כ בנוסח הגט שכ' הרמב"ם בפ"ד אלמא ס"ל דצריך למכתב וכל שום בשמא דאביה כשם שצריך בשמו ולפיכך היה הוא מיהודה ואביו מגליל צריך לכתוב אנא פלוני דמיהודה בר פלוני דמגליל אבל הרמב"ן העיד שראה נוסחא ישנה של הרי"ף מוגהת מכתב ידו ואין כתוב בה אלא אנא פלוני בר פלוני וכל שום דאית לי דממתא פלוני וכן בשם של"ה עכ"ל. ונוסחת הרי"ף שבידינו הוא כנוסחא שהעיד עליה הרמב"ן:

סעיף קטן ח

ועל מ"ש שאין לשון איך נופל על הלשון וכו' דברי טעם הם ותמהני על מאי דמשמע בגמרא שהיו כותבין איך דגרסינן בהמגרש (פה.) גבי הא דאיבעיא לן אי בעינן ודין ת"ש דאתקין רבא בגיטין איך פלוני בר פלוני פטר ותריך:

סעיף קטן ט

ולא יכתוב ודין מלא וכו' מימרא דאביי בפרק המגרש (שם) ופירש"י דאי כתב ודין ביו"ד משמע דין הוא שאגרשיך אבל אם אינו דין עלי שאגרשיך לא תתגרשי והרמב"ם כתב בפ"ד שמא יקרא הקורא כלומר משפט יהא ביני ובינך כלומר ונמצא מתבטל משמעות דודין. ואגרת פירש"י דאי כתיב איגרת ביו"ד משמע איגרא לשון גג והרמב"ם כתב בפ"ד דאיגרת הוה משמע אם זינתה והתוס' כתבו שבתיקון של רבינו יוסף כתוב ולא ליכתוב אגרת בלא וי"ו דמשמע אגרת בעלמא שאדם שולח לחבירו אלא ואגרת דמשמע דקאי אגיט' אודין דלעיל:

סעיף קטן י

ודתהוייין ודתצביין כל אחד בנ' יודין במימרא דאביי שהזכרתי ופירש"י ג' יודין רצופין דליקרי די תיהוייין דאי לא שדי ביה אלא תרי מתקרי די תיהויין נשי דעלמא וכן דתצביין והרמב"ם כתב בפ"ד שאיפשר להשמע שהוא מדבר עם שתי נשים ונמצא שאינו מגרש לזו אלא לשתים אחרות. וכתבו התוס' שר"י ראה בתיקון גיטין הקדמונים דה' יודי"ן צריכי ג' יודין ביחד בסוף התיבה ואחר הדלי"ת ואחר התי"ו וכ"כ בתיקון שטרות של ר"י ט"ע ודי תיהוייין ב' תיבות ודי במקום אשר וכתב הרא"ש ונראה לי דבמקום שנהגו לכתוב דתצביין אין קפידא דאם אין הדלי"ת במקום אשר תהיה במקום שי"ן שתהיי שתרצי וגם על היו"ד שבין תי"ו לה"א אין להקפיד עכ"ל. וגם בתשובה כלל מ"ו כתב כן וכ"כ במרדכי פרק המגרש בשם ריצב"א שבדק בכמה תרגומים ולא היה יו"ד בין תי"ו לה"א וכתב עוד ומה שאין יו"ד בין תי"ו לצד"י גם בזה אין לחוש כי אינה ראויה להיות

כלל כמו שאינה ראויה בעברי שלנו תרצי עכ"ל כתב בעיטור מאמר שביעי דאי כתב ביה דתיהוי את רשאי למהך וכו' טפי עדיף מלישנא די תהויין וכתבוהו הרשב"א והר"ן ז"ל בהמגרש אהא דאמר אביי דליכתוב די תהויין בג' יודי"ן:

סעיף קטן יא

ולורכיה לוי"ו דתרוכין מימרא דאביי בפרק המגרש (שם) ופירש"י דאי לא מאריך ליה מיחזי כיו"ד משמע ספר תרוכין גרושות דעלמא ואגרת שבוקין נשים עזובות דעלמא ולא שלה הוא ואי לא מאריך וי"ו דוכדו משמע וכדי כלומר בולא כלום באין ספר כמו כדי נסבא והרמב"ם כתב בפ"ד דוכדי משמע בתנאי זה אפטור אותך וכן תריכין שביקין משמע שהוא אומר לה שהיא שבקה וגרשה אותו:

סעיף קטן יב

ולאו דוקא לורכיה טפי משאר ווי"ן כן כתבו שם התוס' והרא"ש וכ"כ ה"ה בפ"ד בשם הרשב"א ושכן נראה דעת הרמב"ם וכ"כ הרשב"א והר"ן וכתבו עוד ועכשיו נהגו להאריכן ממש וכשר הדבר כדי שלא יבאו לידי קיצור :

סעיף קטן יג

ויכתוב תרוכין שבוקין חסירי יו"ד ראשונה כ"כ הרא"ש שם וז"ל והא דלא קאמר לוי"ו דפיטורין דלאו כי רוכלא ליזיל וליתני משמע שאין לכתוב יו"ד בין תי"ו לרי"ש דתרוכין דאי כתב בהן יו"ד ליכא למיטעי כלל דתירוכין ושיבוקין לאו כלום הוא אבל בפיטורין נראה שצריך לכתוב יו"ד בין פ"א לט' כדמשמע בהתקבל (סה:) והשתא ניחא דלא חשיב הכא וי"ו דפיטורין עכ"ל ואח"כ בסדר כתיבת הגט כתב ויכתוב תרוכין ושבוקין חסירי יו"ד ראשונה אבל פיטורין יכתוב מלא בב' יודי"ן וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב בשם התוס' והכלבו כתב ויש כותבין תירוכין שיבוקין פיטורין בשני יודי"ן אך בטופס שנחתם בו רבי יחיאל כולם ביו"ד האחרונה בלבד וכן אומר הר"פ וכ"כ בסמ"ג שאין יו"ד גם אחר הפ"א :

סעיף קטן יד

ולמהך חסר יו"ד מימרא דאביי פרק המגרש ולא ליכתוב לימהך דמשמע לי מהך ופירש"י לי תהיה מספר הזה ואילך: ומ"ש ויזהר יפה ברגל של ה"א וכו' גם זה שם מימרא דאביי ולא ליכתוב למחך דמשמע כי חוכא והרמב"ם בפ"ד כתב לא לימהך ביו"ד שמא יקרא הקורא לי מהך כלומר לי שחוק ונ"ל שטעות סופרים הוא דמה ענין כתיבת לימהך ביו"ד ללשון שחוק לכנ"ל להגיה ולא ליכתוב לימהך ביו"ד שמא יקרא הקורא לי מהך וכן ירחיק רגל הה"א מגגה שמא יקרא למחך ומ"ש וכן בכל ההי"ן צריך ליזהר כ"כ הרא"ש בסדר הגט שכתב בסוף גיטין וכ"כ בסמ"ק שרגלי הקופי"ן וההי"ן צריך להרחיקם מהגג וה"א דלמהך צריך להרחיקה יותר וכתב בעל תרומת הדשן בסימן ר"ל שנראה לפרש

דברי הרא"ש שכתב דבה"א דלמהך צריך ליזהר יותר שר"ל יזהר שירחיקנה יותר והתוס' כתבו דשמא אין צריך להרחיק אלא שלא יתחבר בגגה ונהגו להרחיק מיהו אין לפסול אם לא הרחיק יותר מדאי עכ"ל ואיפשר לפרש דברי הרא"ש שאין צריך להרחיק רגל ה"א זו משאר רגלי ההי"ן דומיא דווי"ן שאין צריך להאריכן אלא שיש ליזהר בזו יותר מכל האחרות מפני שבזו משתנה המשמעות ונפסל הגט מה שאין כן בההי"ן אחרות שאע"פ שיהיה מחובר אין המשמעות משתנה ולפיכך אין הגט נפסל בכך דהאי יותר לאו אשיעור הרחקה קאי אלא אזהירות ומדברי בעל תרומת הדשן בסי' הנזכר משמע שהוא סובר דלהרא"ש אם נדבקו רגלי ההי"ן הגט פסול אבל מהרי"ק כתב בשורש ע"א שאם תינוק דלא חכים ולא טפש קורא אותה כתקנה היכא דאיכא למיחש לעיגון כשר ושהדבר הגון להפריד בסכין ובשורש צ"ח כתב דלכתחלה לא מהני הפרדת סכין וכן ראיתי כל רבותינו נוהגים להכתיב גט אחר כל זמן שאות אחת נוגעת שלא כמשפט אפי' כמלא נימא ולא ראיתי מעולם מי שהיקל בזה לכתחלה עכ"ל. ותשובה זו דשורש צ"ח הוא בודאי היכא דליכא למיחש לעיגון אבל היכא דאיכא למיחש לעיגון אע"ג שעדיין לא ניתן חשיב כדיעבד וכמו שכתב בתשובה דשורש ע"א. והר"ש בר צמח כתב בתשובה תליית קופי"ן וההי"ן וטשטושין אין פוסלין את הגט כל זמן דתינוק דלא חכים ולא טפש יכול לקרותו וז"ל הר"ש בנו הקופי"ן כשרות בלא תליה וההי"הין אם תינוק קורא אותם חי"ת בתורף הגט יש לפוסלו אבל בטופס הגט אינו נפסל בכך שאפי' לא נכתבה אותה תיבה אין חוששין לה: וכתב עוד אם שתי תיבות נקראות כאחד לתינוק גם בזה יש לחלק בין תורף לטופס:

סעיף קטן טו

ולא ליכתוב לאתנסבא אלא להתנסבא שם במימרא דאביי שהזכרתי ופירש"י שאם יכתוב באלף שמא ירחיק לא מן יתנסבא ומשמע לא יתנסבא לא תינשא:

סעיף קטן טז

כתב הרמב"ם וע"ד זה צריך ליזהר וכו' בפ"ד כתב כן ודברים ברורים הם:

סעיף קטן יז

כתב הר"פ לא ימחא באלף בדבר זה אין הכל שוים שבטופס הגט דהרי"ף והרא"ש והרמב"ם כתוב בה' ומתשובה שכתב רבינו בסמוך בשם הרא"ש מוכיח בהדיא דלכתחלה יש לכתבו בה' ואם נכתב באל"ף כל שעדיין לא בא לידה צריך לכתוב גט אחר שיהיה כתוב לא ימחה בה"א וכלבו כתוב שרבינו יחיאל כתבו בה"א ומ"מ כתב שלא נהגו כן. וכתוב בהל' הגט דמרדכי ימחה יש כותבין בה"א ויש כותבין באל"ף וכן הוא פסוק בדניאל באל"ף ובטופס הגט דסמ"ג כתוב באל"ף וכן בס' התרומה והכלבו כתב

ימחא באל"ף לשון מחאה וכ"כ הר"פ בשם רבי יקר והאורבלי אומר דשני מקומות הוא בדניאל אחד באל"ף ואחד בה"א לפיכך אין חששא ומהרי"ק בשורש קס"ב הסכים שיש לכתבו באל"ף שכן הוא בלשון ארמי והפריז על מדותיו נגד המגמגמים על זה ובנוסח גט דעיטור מצאתי בה"א ומ"מ תימה גדול בעיני שכתב רבי' סברת הר"פ בסתם כאילו אין חולק עליו דמשמע דהכי סבירא ליה ואח"כ הביא תשובת הרא"ש שצריך לכתבו בה"א וגם בנוסח שכתב כתוב בה"א והתימה ממהרי"ק שכתב בשורש קס"ב וכן בספר אבן העזר כתב כן בשם רבינו פרץ משמע דכן ס"ל שהרי לא הביא שום חולק עכ"ל ונעלמה מעיניו תשובת הרא"ש שכתב בסמוך שסובר שצריך לכותבו בה"א ואין לומר שהיא כתובה אצלנו בטעות וכך יש לגרוס באותה תשובה ומ"ש לא ימחה בה"א אם בא הגט לידה אין לפסלו בכך וכמו שמצאתי כתוב בנוסחא אחרת דא"כ היתה כתובה אצלו ה"ל לסייע עצמו מתשובה זו אלא ודאי כיון שראה דברי ה"ר פרץ סתם בלא שום חולק לא אסיק אדעתיה שיבא אח"כ שום חולק עליו ואגב ריהטא לא שפיל לסיפא דלישניה דרבינו. והנ"ל בדעת רבינו שיש לכתבו בה"א וכמ"ש בטופס שלו וכמ"ש הרא"ש בהדיא בתשובה וכמ"ש בנסחאות שלנו כי אותה נסחא שמצאתי משובשת היא והגהת שום תלמיד הוא שהרגיש בסתירת רבינו בדבריו דזימנין משמע דפוסק כהר"פ וזימנין פוסק דלא כותיה ולכן הגיה תשובת הרא"ש בענין שתסכים לדברי הר"פ ולא נזכר להגיה טופסי הגט דהרא"ש ורבינו שכתוב בהם בה"א ואע"פ שהוא סובר שיש לכתבו בה"א כדברי הרא"ש עכ"ז לא נמנע מלכתוב דברי הר"פ שהם הפך זה שכן דרכו לכתוב כל הסברות ומה שלא כתב תשובת הרא"ש בסמוך לדברי ה"ר פרץ לפי שרצה לכתוב כל תשובת הרא"ש ביחד וסמך על המעיין שיעיין כל הסי' כנ"ל לדעת רבינו ומ"מ לענין מעשה לכתחלה יש לכתבו באל"ף דהכי נהוג עלמא ואם לא כתבו באל"ף אין לפוסלו בשביל כך ואע"פ שעדיין לא ניתן הדעת נותן שינתן מיהו משום מהיות טוב וכו' אם איפשר להכתיב אחר שיהיה כתוב באל"ף שפיר דמי אבל אם ניתן לה כבר אין לחוש וכעין שכתב הרא"ש לפי סברתו:

סעיף קטן יח

וצריך שלא יהא בשיטה אחרונה לא ספר תרוכין וכו' זה נזכר בתוס' והרא"ש בריש גט פשוט (בבא בתרא קסב.) וכתבו כן בעל התרומות והלכות גט דמרדכי וסמ"ג והטעם משום דמספקא לן אי בעינן למיכתב ודן דיהוי ליכי וכו' ושמא צריך לכותבו וא"כ דבר עיקר הוא ואמרינן בריש גט פשוט דאין למדין משיטה אחרונה וז"ל סמ"ג במסקנת דבריו וסוף הדבר נכון לכתוב ספר תרוכין קודם שיטה אחרונה וסיום הגט ואגרת שבוקין וגט

פיטורין דליהוי כמו חוזר מעניינו של שטר בשיטה אחרונה ולא יסיים שיטה אחרונה באמצע שיטה אלא ימלאנה באותיות ארוכות פן יחתמו העדים בחצי השיטה שנשארת חלק ושוב לא נלמד משיטה שניה שעל החתימה שמאחר שהיא סמוכה לעדים יש לחוש שהוסיפה בעל השטר בין העדים לכתב ונמצא שבטלת ודן דיהוי ליכי וכו' שכתוב באותה שיטה וגם אין תקנה להחתי' העדים תחת הכתב של חצי השיטה האחרונה שיש לחוש שמא תמלא ממה שתרצה חצי השיטה חלק ותוסיף עוד שיטה שלימה בין העדים לכתב וילמדו מחצי שיטה שהוסיפה שהוא קודם האחרונה וכו' ורבינו שמשון כתב עכשיו שאנו נוהגים לכתוב שריר וקיים בכל השטרות אין לחוש אם מסיים בחצי שיטה אבל בגיטין נוהג רבינו לכתוב כדת משה וישראל בסוף השיטה כי שמא אין חשוב כשריר וקיים עכ"ל וקרוב לזה כתוב בה' הגט דמרדכי גם רבינו ירוחם כתב בח"ב לשון התוס' דריש גט פשוט ואח"כ כתב ומנהג יפה הוא לפ"ז לכתוב כדת משה וישראל ולא יותר בשיטה אחרונה גם הר"ן בפ"ק דגיטין גמרא כל השטרות העולים בערכאות של עכו"ם וכו' דאיכא מ"ד שאין צריך לחזור מענינו של שטר בגיטי נשים שהרי כותבין בו כדת משה וישראל והוא במקום שריר וקיים דשטר ודעת ר"ת שאין למדין משיטה אחרונה אפי' בגיטי נשים ולפיכך צריך שיהיו סופרי הדיינין זהירין שלא לכתוב בשיטה אחרונה אלא כדת משה וישראל בלבד שאין הדבר צריך ללמוד ממנו עכ"ל וכן נהוג עלמא שלא לכתוב בשיטה אחרונה אלא כדת משה וישראל לבד וכתב עוד שם הר"ן שיש מקומות שנהגו לכתוב כדת משה וישראל וחתימתן של עדים בשטה אחת וכשר הדבר ובלבד שיהא אפשר לכתוב במקום כדת משה וישראל פלוני חייב לפלוני מנה דכה"ג ליכא למיחש שמא הרחיקו העדים משום דקי"ל שטר הבא הוא ועידיו בשיטה אחת כשר ויש להם לחוש שלא יהא איפשר לזייף בכך ונשאל הרשב"א ח"א סימן תקצ"ח על גט שכתב בשיטה אחרונה ספר תרוכין ואגרת שבוקין והשיב כל שכתוב למעלה ודן די יהוי ליכי מינאי וכו' די בכך ונסתפקו בגמרא אי בעי' מינאי אבל בספר תרוכין לא אשכחן ומה שהצרכתי לכתוב כדת משה וישראל והעדים בשיטה אחרונה לא אמרתי כן אלא מפני חשש שלא יכתוב ודן די יהוי ליכי מינאי בשיטה אחרונה עכ"ל. וכתב עוד הר"ן שם דאף ע"ג דלא החזיר מענינו של שטר לא מיפסיל שטרא משום הכי אלא שאין למדין משיטה אחרונה וכך פשוט בפרק גט פשוט והטור ח"מ סימן מ"ד כתב רבינו שכן דעת הרמב"ן ושהרא"ש פסלו כולו וכתבתי לחלוקה זה בכאן משום דמשטר נלמוד לגט ונ"ל שאם כתב בשיטה אחרונה ספר תרוכין ואגרת שבוקין וכו' דאפי' למ"ד דבעינן ודן אי אתו עידי מסירה ומסהדי דהוה כתוב ביה ודן די יהוי ליכי מינאי בעת

שמסרו לה כשר דומיא דגט הכתוב על דבר המזדייף שכשר אם באו עידי מסירה לפנינו ומעידים שלא נזדייף וכמ"ש רבינו בסימן קכ"ד עיין בתשובת הר"ש בר צמח שאכתוב בסימן ק"ל :

סעיף קטן יט

שאלות להרא"ש עד ואין כאן הקדמה והגט כשר הכל בכלל מ"ה ובענין גט שהיה כתוב בשיטה אחרונה יותר מכדת משה וישראל שהשיב שלא נפסל בכך פירוש משום דכדת משה וישראל שכותבין הוי כמו שריר וקיים שכותבין בשטרות ולפיכך למדין בו משיטה אחרונה וכ"כ הרשב"א בתשובה (סימן תקס"ב ותקצ"ח) וכתבתי בסימן ק"ל: (ב"ה) בתשובת הריב"ש סימן צ"ח ומה שהשיב על גט שכתוב בו וישראל באל"ף למ"ד כאחד שאינו פסול נתן טעם לדבר משום דכיון דרגילים לכתוב כן ינוקא דלא חכים ולא טפש יקרא ישראל ואע"ג דבס"ת לא הוה כשר לא בעינן בגט כתיבה תמה כמו בס"ת ועיין במה שכתבתי על תשובה זו ברחש סימן זה. וענין גט הכתוב בו לא ימחא באלף נתבאר לעיל בסימן זה ומה שהשיב שאם דילג השי"ן של שאנו מונין דכשר כן דעת העיטור במאמר ח' שכתב וז"ל ומסתבר כל שניכר שטעות סופר הוא כגון שלא כתב שי"ן האמצעי בששי או ברביעי ריש או תיבה אחרת שניכר שהוא טעות סופר אין לחוש אלא בגוף שמות הבעל ובגוף הממון עכ"ל. ומה שיש לדקדק על תשובה גט שהיה כתוב ברביעי עשרים ימים לירח שבט אכתוב בסימן קכ"ז בס"ד:

סעיף קטן כ

כתב הרמב"ם אם לא האריך הווי"ן וכו' בפ"ד:

סעיף קטן כא

ובעל העיטור כתב משמייהו דרבוותא כל הני דקדוקי וכו' כ"כ במאמר שביעי והרא"ש כתב בפסקיו והסכים להם וסברות אלו נזכרו בדברי הרשב"א (סי' אלף וקסג) והר"ן ולא הכריעו אע"פ שנראים כנוטים לסברת העיטור וכ"נ דעת הראב"ד בפ"ד וכ"נ שהוא דעת הרמב"ן בתשובה סי' קמ"ה וה"ה גם הוא כתב בפ"ד דברי העיטור וכתב שאין בידו להכריע והרשב"א כתב בתשובה וז"ל כל מה שאמרו לכתוב בגט למהך ודתצביין לא אמרו אלא שבא הבעל וערער שבכוונה כתב כך כדי לפוסלו או שצוה לסופר לכתוב כן אבל אם כתב הסופר מעצמו כן וגם הוא לא ידע ולא קרא הגט אין חוששין לו וכ"כ גדולי הראשונים ז"ל עכ"ל: כתב הריב"ש בתשובה סי' ר"ה על גט שהיו בו אותיות יתירות בקצת תיבות כיון שאי איפשר לשנות המלות ההן ממשמעותן בשביל התוספת ההוא אין בהם שום גריעות וכל אותם דקדוקים שנזכרו בגמרא כגון לאתנסבא וכו' הוא לפי שמשמעות הלשון משתנה בשביל זה לפסול הגט אבל בזולת זה אין קפידא ואף בהם

כתבו הגאונים שאין הגט פסול אלא כשהבעל מערער ועוד יש מקילים ואומרים שלא נאמר זה אלא כשהבעל עצמו כתבו ומערער אח"כ ואומר לכך נתכונתי אבל כל שצוה הסופר לכתוב גט כשר וטעה הסופר ולא דקדק באותם דקדוקים אין לפסלו בדיעבד אפי' אם יערער הבעל עכ"ל : תשובה לו כלל מ"ה סי' ס"ו קשה לי שאם ווי"ן אלו לא היו ארוכות יותר מהראוי כשר גמור היה כיון שתינוק קורא אותם ווי"ן כמו שכתב רבינו גבי ולורכיה לוי"ו דתרוכין והסכימו בו הרא"ש ושאר מפרשים דלורכיה לאו דוקא ואם היו קצרות שאינן נקראות ווי"ן היאך הכשיר היכא דניתן לה ונ"ל דאע"ג דמדינא אין צריך להאריך ווי"ן הנזכרים בתלמוד יותר מדאי כיון שנהגו להאריך קפדינן בהו לכתחלה וכמו שהשיב בגט שאין אותיות מוקפות גויל שבארצו נהגו לפסול אע"פ שהוא פסק בפסקים להכשיר א"נ ווי"ן היו נקראים ע"י הדחק ומש"ה הצריך להאריכן: מצאתי כתוב בסדר גט אשכנזית בהקומץ רבה גרסינן גבי וי"ו דויהרג אייתי תינוק דלא חכים ולא טיפש ופירשו התוס' דאי חכים מבין שגידוף הוא כלפי מעלה לאמר ייהרג ואומר ויהרג ויש ללמוד מכאן שיכול להראות לתינוק כל השורה ואין צריך לכסות שאר האותיות ומכאן מביא רבי אליה ראיה לגט שהיתה דלי"ת של כדת קטנה ודומה ליו"ד דאייתי תינוק דלא חכים ולא טיפש וקרייה ומסתמא ה"ה גבי גט א"צ לכסות שאר האותיות וכן שמעתי בשם מהר"י איסרל"ן ז"ל ובספר אגודה כתב תינוק היודע האותיות ואינו יודע צירוף התיבות והתוספות בפרק המגרש כתבו היודע לקרות אותה תיבה עכ"ל: כתב הריב"ש בתשובה בסי' שי"ד לתקן ב"ד הווי"ן בשעת הדחק כסברת הרא"ש הוא רחוק בעיני כי אם צריך תיקון איך יתקן זולתי הסופר שהוא שליח הבעל אבל מ"מ אני לא חששתי לאותם הווי"ן כי אני רגיל לסמוך עמ"ש הרשב"א על הא דאמרינן ולורכיה לוי"ו דתרוכין וכו' לאו לאורכינהו משאר ווי"ן קאמר וכולי וגם מלשון הרמב"ם נראה כן וכדאי אלו הדברים לסמוך עליהם ומה גם בשעת הדחק שא"א לתקן ויש לחוש לעיגונא עכ"ל: אם יש לכתוב בעשרים יום פלוני או בעשרים ימים על זה כתוב בהגהות מרדכי דסוף גיטין ביום א' לחדש כותב באחד לירח פלוני בשני בשני ימים בג' ימים בד' ימים וכן יעשה עד י' ימים מכאן ואילך יכתוב יום עכ"ל והיינו לשופרא דמילתא ומיהו אם שינה פשיטא דלא עיכב ואני ראיתי בגיטין שנכתבו בזמננו שעד י"ט כותבין יום כשמגיעים לכ' ומעשרים ואילך כותבין ימים ועל ירח אייר כתוב בת"ה (סי' רל"ג) שהסכימו רבוותא שיש לכתבו בשני יודי"ן ובדיעבד יש להכשיר אם נכתב בחד יו"ד וכתב עוד שנ"ל שאפילו ניתן הגט בחד יו"ד ובו ביום נודע הטעות דיש לכתוב וליתן אחר בשני יודי"ן וכה"ג לא הוי לעז כ"כ לב"ד ואע"פ שהביא הוא ז"ל עובדא שהיה כתוב

בחד יו"ד והכשירוהו בדיעבד כתב הוא ז"ל דבההוא עובדא כבר עברו כמה ימים אחר נתינה ויצא שם מגורשת על האשה ואי הוה בעי למיהדר וליתן גט אחר הוי זילותא לב"ד ולכן הכשירו בדיעבד. ועל ירח כסליו כתב בתשובה הנזכר שנסתפקו בו הראשונים אם יש לכתבו חסר יו"ד וששמע שהקדמונים היו נשמטים מלכתוב גט בכסליו מפני ספיקא זו והעלה הוא ז"ל שיש לכתוב חסר יו"ד דאע"ג דבלשון תרגום הוי מלא בתר עברי אזלינן שכתוב חסר ע"כ ונ"ל שאין זה סותר למה שכתב בשורש קס"ב שימחא באלף כלשון התרגום שכל אחד נדרש לפי מקומו שימחא כתוב אצל לשון תרגום ואנש לא ימחא בידיכי אבל כסלו כתוב אצל לשון עברי בב' ימים לירח כסלו : אם במקום שהיה לו לכתוב בשנים עשר לירח פלוני כתב בי"ב לירח פלוני כתב בהגהות מרדכי בגיטין בשם הרב מטראנ"י דכשר הוא דידוע לכל די"ב הם שנים עשר ואין לערער עליו לא משום פירות ולא משום זנות וכן משמע שהוא דעת רבינו ירוחם בח"ב אף על פי שכתוב בספרינו בטעות וז"ל וכן אם כתב בו בז' בשבת כו' וכן בדלא אניס וכו' אינו פסול עכ"ל ונ"ל שיש להגיה אם כתוב בו בז' במקום בשבעה והוא כמו מה שהכשיר הרב מטראנ"י : למנין כתבו הכלבו והל' הגט דמרדכי דהוי בחד יו"ד: שאנו מנין כתוב בספרים הנזכרים שהוא בלא וי"ו כתב הריב"ש בתשובה סי' שי"ד מה שאמרת שאפי' מקום עמידת העדים וכתיבת הגט לא נתבאר בו יפה כי לא נכתב בו למנין שאנו מונין כאן אלא למנין שאנו מונין באוקני"א מתא אין לחוש לזה כלל שבודאי נראה שהם עומדים שם כיון שכתבו שהם מונים כן באותו מקום שאם לא כן היו כותבין שמונים באוקני"א מתא ובנוסח הגט שכתב הרמב"ם פ"ד מהל' גירושין כך כתוב למנינא דרגילנא למימני ביה במקום פלוני ואין כתוב בו כאן במקום פלוני ואע"פ שבהרבה נוסחי מחברים אחרים כתב כאן אין להקפיד ולחוש בזה כי מקומות מקומות יש אלו תפסו להם נוסח זה ואלו תפסו להם נוסח זה וכיון שנהגו הסופרים לכתוב כן באותו מקום הרי הוא כאילו כתבו בפי' כאן הלא תראה שבנוסח הגט הנהוג בפרי"ש הכתוב בספרי עמודי גולה כתוב מנין בלא וי"ו כדי שלא יהא נראה מל' אונאה ובשטר גיטין כתוב שלם וכן בכל גיטין שראיתי מעודי וכן בנוסח ההוא כתוב בדלא אניסנא שאם היה כתוב כדלא אניסנא היה נראה כאילו אינו אנוס אבל הוא אנוס ובשאר נוסחי כתוב כדלא אניסנא ורוב המקומות כותבין כן וכן בהרבה דקדוקים אחרים הם דקדוקי סופרים ואין לשנות בזה מנהג המקומות שלא להוציא לעז על גיטין הראשונים עכ"ל : דיתבא על נהר פלוני כתוב בספרים הנזכרים שהוא בחד יו"ד דיתבא אחת היא במקום היושבת: במתא פלוני דמתקריא פלוני או דמתקרית בלשון נקבה כך כתב מהר"ר ישראל בכתביו סי' קפ"ה: אנא פב"פ דממתא

פלוני וכל שום דאית לי וכו' כ"כ בטופס גט דהרא"ש שכתב בסוף גיטין ובטופס הגט דהרמב"ם פ"ד מהלכות גירושין וכן הוא בטופס שכתבו רבי' ורבינו ירוחם אבל בטופס הרי"ף כתב אנא פב"פ וכל שום דאית לי דממתא פלוני ומהר"ר ישראל בכתביו סי' רמ"ז כתב לרב אחד שסידר העומד קודם וכל שום שבטופס שלו אינו כתוב אלא וכל שום קודם העומד ושמשמע שטופס זה מכוון קצת יותר דמה לנו להפסיק בין שם המובהק ובין וכל שום והמנהג לכתוב העומד קודם וכל שום כטופס הרא"ש והרמב"ם ורבינו ירוחם ורבינו ז"ל: אם צריך לכתוב וכל שום בשמא דאבוה בטופס הרא"ש והרמב"ם ורבינו ירוחם משמע דצריך וכתב הר"ן בפרק המגרש שבקצת נוסחי הלכות ג"כ כתוב כך אנא פב"פ דממתא פלוני וכל שום וכו' דאית לי ולאבהתי אבל הרמב"ן העיד שראה נוסחא של הרי"ף מוגהת בכתב ידו ואין כתוב בה אלא אנא פב"פ וכל שום דאית לי דממתא פלוני וכן בשם שלה: בדלא אניסנא כתב רבינו ירוחם בח"ב שאם כתב בדלא אניס במקום בדלא אניסנא אינו פסול: ושבקית ופטרית כן כתוב בטופס הרי"ף והרא"ש ורבינו ירוחם ורבינו ובכל בו ובהגהות מיימון פ"ד בשם סמ"ק בזה שבקית קודם פטרית וכן בטופס גט שנדפס בסמ"ג אבל בטופס הרמב"ם כתוב בזה פטרית קודם ושבקית ובטופס רש"י אין כתוב אלא פטרית לבד וכבר כתב מהר"ר ישראל בכתביו סי' רכ"ח טעם לדברי רש"י ולדברי שאר הפוסקים ושכל גאון תפס לו שופרא דשטרא לפי דעתו ואין קפידא בדבר ומנהגינו לכתוב כטופס הרא"ש והרי"ף וכן היה מנהג מהר"ר ישראל כנראה מתוך הכתב הנזכר: ותרוכית כ"כ בטופס הרמב"ם והרא"ש ורבינו ירוחם ורבינו בוי"ו אחר הרי"ש וג"כ משמע בכל בו שכתב בשני התרוכית שבגט ותרוכית הוי"ו גדולה ומשמע שעל וי"ו שאחר הרי"ש קאמר שאם תדמה ליו"ד יקרא תריכית ולישתמע שהיא גירשה אותו דאילו בוי"ו שקודם התי"ו לא נפקא לן מידי בין קצרה לארוכה אבל בטופס הרי"ף שבידינו התריכית הראשון כתוב ביו"ד אחר הרי"ש ואפשר היה לומר שטעות סופר הוא אלא שמצאתי בתשובה להרמב"ן סי' קמ"ה ששאלוהו על גט שכתוב בו תרוכית בוי"ו ארוכה במקום תריכית הרי בהדיא שצריך לכתוב תריכית ביו"ד מיהו יש לדחות שעל יו"ד שבין כ' לתי"ו קאמר שכתבו וי"ו במקומו וכתבו תרוכות אלא שבספרים שבידינו כתוב גט שכתוב בו תרוכית ואיני יודע טעם למצריכים לכתוב תריכית ביו"ד גם אם נוסחת הרי"ף שבידינו אמתית איני יודע למה הראשון כתוב ביו"ד והשני בוי"ו: יתיכי כתוב בכל בו ובה' גט דמרדכי שהוא בג' יודין: ליכי כתוב בכלבו ב' יודי"ן והאורבלי כתב לכי בלא יו"ד דלא לישתמע לי כי את אנתתי. אבל בשאר ליכי אין לחוש והר"פ אומר בשם ה"ר יחיאל דיש לכתוב בו יו"ד כמו (שמות ב) היליכי ר"ל

שליכי וכן נתווכח עם ה"ר משה מרשלי: דהוית אנתתי כן כתוב בטופס הרי"ף והרא"ש ורבינו ובטופס שנדפס בסמ"ג דהוי תיבה אחת אבל בטופס הרמב"ם כתיב די הוית שתי תיבות וכ"כ בטופס הרי"ן שכתב רבינו ירוחם: אנתתי כתוב בכלבו ובהלכות גט דמרדכי שהיא בלא יו"ד אחר האל"ף: וכדו צריך ליזהר בוי"ו שלא תהיה קצרה כמו שכתוב לעיל וכתוב בכל בו וי"ו גדולה ולא יותר מדאי שלא תדמה לנו"ן: שבקית ופטרית ותרוכית כ"כ בטופס הרא"ש דפסקים אבל בטופס דתשובה כתוב בזה פטרית קודם שבקית וכ"כ בטופס הרא"ש דרבינו ירוחם וכ"כ בטופס הרמב"ם וכ"כ בכל בו ובהגהות מיימון בשם סמ"ק וכן בטופס גט שנדפס בסמ"ג וכן המנהג אבל בטופס הרי"ף לא כתב לא שבקית ולא פטרית אלא וכדו תרוכית ולא ידעתי למה ורש"י לא כתב בזה אלא פטרית ותרוכית ולא שבקית וכבר נתן טעם לדבריו מהר"ר ישראל בכתביו סי' רכ"ח וכתב שאין קפידא בדבר: דיתיהויין כבר נתבאר שצריך לכתוב בה' יודי"ן: בנפשיכי כתוב בהגהות דמרדכי בסוף גיטין שלא יכתוב יו"ד אחר השי"ן דמשמע שיש לאדם שתי נפשות וגם ר"מ לא היה כותב יו"ד וגם בפרי"ש לא היו כותבים יו"ד ומיהו אם היה כתוב בו יו"ד אין לפסלו וכתב מהרי"ק בשורש צ"ח כדברי הגהה זו דלכתחלה יש לכתבו בלא יו"ד וכן ראיתי נוהגין בלא יו"ד וכן אנו נוהגים מעשים בכל יום עכ"ל אבל הכלבו כתב שהוא בשני יודי"ן ויש שאין מקפידין ובהל' הגט דמרדכי כתוב בנפשיכי שני יודי"ן וכן פשט המנהג לכתבו בשני יודי"ן כדכתוב בה' הגט דמרדכי ובכל בו: למהך כבר נתבאר שלא יכתוב בו יו"ד וגם שיזהר להרחיק רגל הה"א מהגג: להתנסבא כבר נתבאר שצריך לכתבו בה"א אחר הלמ"ד ולענין לכתוב יו"ד אחר הה"א כתבו הכלבו והלכות הגט דמרדכי דיש כותבין ויש שאין כותבין ובהגהות מיימון פ"ד כתב בשם סמ"ק שמצא בשם הר"פ שהעולם מקפידים וחלוקים לכתבו ביו"ד אכן שמעתי שהר"מ לא היה מקפיד : דיתיצביין כבר נתבאר שצריך לכתבו בה' יודי"ן: ואנש כתוב בכל בו ובהל' הגט דמרדכי שהוא בלא יו"ד: ימחא כבר נתבאר שי"א באל"ף וי"א בה"א ושהמנהג באל"ף. בידיכי כתוב בכלבו והל' הגט דמרדכי שהוא בג' יודי"ן. מן שמאי כ"כ בכל הטופסים זולת בטופס שנדפס בסמ"ג וסמ"ק ובטופס שכתב רש"י בהמגרש נמי ליתיה ונשאל להרשב"א על גט שאין כתוב בו מן שמאי והשיב דאין בכך כלום דאפילו לכתחלה א"צ לכתבו דכל שנתן לה גיטה היאך יכול למחות בידה משמו ולשון זה לא מצאנוהו בגמרא ולא בשום מקום עכ"ל: מן יומא דנן ולעלם בהמגרש (פה:) דאתקין רבא בגיטין לכתוב כן ומפרש דאתקין לכתוב מן יומא דנן לאפוקי מדרבי יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו ופירש"י לאפוקי מדרבי יוסי דאמר א"צ לכתוב מהיום בגט דש"מ דזמנו של שטר מוכיח עליו ולא הוי כגט לאחר

מיתה לכך תיקן רבא בכל הגיטין להיות הסופרים רגילין בו ואע"ג דקיימא לן כר' יוסי בעי לאפוקי נפשין מפלוגתא שיצא הדבר בהיתר ולא יצא שם פיסול במשפחות ישראל ולהרמב"ם בפ"ט מהלכות גירושין שפסק דלא כרבי יוסי לאפוקי מדר' יוסי ממש קאמר דלא קיימא לן כוותיה ומש"ה תיקון לישנא דלישתמע מיניה דלית הלכתא כרבי יוסי ואמרינן תו בגמרא ולעלם לאפוקי מדבעא רבא מרב נחמן היום אין את אשתי ולמחר את אשתי מהו ופירש"י ואע"ג דפשט ליה כיון דפסקא פסקא אפ"ה תיקן דלא נעביד הכי שלא להוציא לעז על הגט ולהרמב"ם בפ"ח שכתב שאם התנה ואמר היום אין את אשתי ולמחר את אשתי אינהמגורשת לאפוקי היינו לומר דתיקון לישנא דלישתמע מיניה דכל היכא דאמר היום אין את אשתי אינה מגורשת: והרי את מותרת לכל אדם שנינו בהמגרש (פה.) גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם רבי יהודה אומר ודן דיהוי ליכי מינאי וכו' ורש"י בטופס הגט שכתב בהמגרש שם לא כתב הרי את מותרת וגם בטופס הרי"ף ליתיה כפי עדות הרשב"א ובעל העיטור וכתב העיטור שאע"פ שכתוב בהלכות שלנו הגה"ה הוא אבל הוא לא כתבו ודעת העיטור במאמר שביעי שא"צ לכתבו והאריך בראייה ונזכרו דבריו בהגהות מרדכי דגיטין וגם התוס' בפ' כל הגט (גיטין כו. ד"ה וצריך) בגמ' דהכותב טופסי גיטין כתבו שבטופסי גיטין לא היה כתוב אבל ר"ת הנהיג לכתבו משום דבכל דוכתי משמע שהיו כותבין אותו ומ"מ אין להוציא לעז על גיטין הראשונים שהרי מאריכין לכתוב כמה לשונות בגט דהוי כמו הרי את מותרת לכל אדם ודברים הללו כתבם גם במרדכי בפרק הנזכר וגם הגהות בפ"ד כתבו כל זה בשם ספר התרומה והמצות ולפי זה אין כותבין אותו אלא לשופרא דמילתא אבל מדברי הר"א שכתב בטופס הגט וכתב סתם משנה גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם ולא כתב דברי התוספות משמע דס"ל שעכ"פ צריך לכותבו וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"א גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם ובפ"ד כתבו בטופס הגט וכן דעת הר"ן בהמגרש שצריך לכתבו וגם ה"ה כתב בפ"ד שהעיקר כדברי האומרים שצריך לכתבו וכתבו הרשב"א והר"ן בהמגרש שכן דעת הרמב"ן שצריך לכתוב הרי את מותרת ושאם לא כתבו קרוב הדבר שאפילו נישאת תצא דסוגיין דעלמא שזהו גופו של גט וגם ה"ה בפ"ד כתב דברי הרמב"ן. כתוב בכלבו מותרת בוי"ו: ודן די יהוי ליכי מינאי וכו' כבר נתבאר שצריך לכתבו ושיכתוב ודן בלא יו"ד דייהוין ג' יודי"ן כ"כ בהלכות הגט דמרדכי ובטופס דהרי"ף והרמב"ם וטופס הרא"ש דרבינו ירוחם וטופס שבסמ"ג כתוב די יהוי ב' תיבות אך בטופס הרא"ש דפסקים ותשובות וטופס רבינו כתוב דיהוי תיבה אחת בשני יודין לבד ואם כתב דהוי כתב רבי' ירוחם בח"ב שאינו לשון עבר אלא הווה וכ"כ הריב"ש בתשובה סי' ר"ה: ליכי

נתבאר גבי יתיכי ליכי: מנאי בלא יו"ד בין מ"ם לנו"ן וכן כתוב בכל בו ובהלכות הגט דמרדכי וכן הוא בטופס הרא"ש דתשובה וטופס הרמב"ם וטופס הרי"ף דרבינו ירוחם אבל בטופס הרא"ש דפסקים וטופס הרי"ף שבידינו וטופס שבסמ"ג וטופס רבי' כתוב ביו"ד והמנהג לכתוב בלא יו"ד : ספר תרוכין ואגרת שבוקין וגט פיטורין כבר נתבאר שתרוכין ושבוקין חסירי יו"ד ראשונה ופיטורין בשני יודי"ן וצריך ליזהר בוי"ו של תרוכין ושבוקין שלא תהיה קצרה ובטופס הרא"ש דפסקים ותשובות כתוב תרוכין ושבוקין ופיטורין וכן בטופס שבסמ"ג אבל בטופס הרי"ף והרמב"ם כתב תירוכין פיטורין שבוקין ובטופס רש"י כתוב פטורין תרוכין שבוקין והמנהג לכתוב כטופס הרא"ש וסמ"ג: כדת משה וישראל כבר נתבאר לעיל שאין לכתוב בשיטה אחרונה יותר מכדת משה וישראל בגט ארוסה צריך לכתוב דהוית ארוסתי ואם כתב דהוית אנתתי כתב רבינו ירוחם בח"ב דמעשה בא לפניו והכשיר וראייתו מדאמרינן בפ"ק דקידושין (ו.) הרי את אשתי הרי את ארוסתי הרי זו מקודשת נראה דארוסה נקראת אשה גם בת"ה סימן רכ"ט הכשיר דיעבד ונראה לי דה"ה דאיפשר אם כתב לאשתו דהוית ארוסתי דכשר בדיעבד וראיה מדאמרינן בריש כל הגט (גיטין כו:) האומר כתבו גט לארוסתי לכשאכנסנה אגרשנה אינו גט ואמר עולא מה טעם גזירה וכו' הכא נמי גזירה שמא יאמרו גיטה קודם לבנה ופירש רש"י הכא נמי במתניתין משום הכי צריך להניח מקום זמן אף לטופס הארוסה שמא יכתוב זמן לבו ביום והוא לא יגרשנה עד אחר נישואין עכ"ל. והשתא כיון שכותב זמן לבו ביום מסתמא הוא כותב בו דהוית ארוסתי שהרי באותו יום ארוסה היא ואפ"ה מצי לגרש בו אחר שכנסה אי לאו משום שמא יאמרו גיטה קודם לבנה וא"ת שאינו כותב על סמך שיגרשנה בעודה ארוסה אלא על סמך שיגרשנה אחר שיכנסנה לפחות נפשוט מהכא היכא דכתב לארוסתי דהוית אנתתי כשר שכיון שאינו כיתב הגט אלא ע"ד שיגרשנה אחר שיכנסנה א"כ כתב אנתתי ואפ"ה משמע דיכול לגרשה בעודה ארוסה דלא גזרינן אלא משום שמא יגרשנה אחר שכנסה אבל אם היה מגרשה בעודה ארוסה כיון דליכא למיגזר שמא יאמרו שפיר מגרש ביה ואע"ג דכתוב בו אנתתי ואין לומר דהב"ע בשהניח מקום אנתתי דזה טופס הוא ובמתני' לא תנן שיניח אלא מקום התורף וכן משמע מדברי התוס' שם שאם כתב ארוסתי בגט אשה כשר שכתבו בשם ר"ת שכיון שרואים שכתוב בגט ארוסתי יחתמו אחר הנישואין כי יסברו דעודה ארוסה ואם ת"ל שאם כתב לאשתו ארוסתי פסול תיפוק ליה דפסול משום שכתב ארוסתי לנשואה אלא משמע דכשר וכדברי רבינו ירוחם ות"ה כתב הרשב"א בתשובה וז"ל מסתברא שאם אמר להם שיכתבו גט לארוסתו ולא א"ל שיכתבו בו דהוית אנתתי אלא שהם טעו וכתבו כן

הגט כשר דארוסתי זו היא אשתי וראיה מאותה שאמרו דהרי את אשתי הרי זו מקודשת ואין אשתי כנשואתי שאילו האומר הרי את נשואתי לא שמענו שתהא מקודשת דלא תקרא נשואה עד שתבעל או עד שתכנס לחופה עכ"ל: שי"ן ועי"ן שבגט שלא היו היודי"ן נוגעים בהם וכן היו"ד שע"ג האל"ף ושאחורי הצד"י שאינם נוגעים באות אבל הם כתובים כל כך בדיבוק שהתינוק קורא אותם יפה כתב בת"ה בסי' ר"ל דלכאורה מוכח מתוך דברי הגאונים דיש לפסול אפי' דיעבד אמנם כי דייקינן שפיר נוכל להכשיר אמנם לדברי האשיר"י סוף גיטין דפוסל אם הדביק מה שצריך להרחיק הוא הדין אם הרחיק מה שצריך להדביק ובכתבים להת"ה סי' מ"ג העלה דהואיל ונמצא ראיות לכאן ולכאן נכון להחמיר ולהזהיר דאפי' בדיעבד לבי נוקפי דטעות בגט מביא לידי ממזרת עכ"ל: ול"נ שאם הוא בטופס פשיטא דכשר דלא גרע מחסרה כל האות דכשר ואפי' אם הוא בתורף נראה להכשיר בדיעבד במקום עיגון מיהא כיון דתינוק קורא אותם יפה: רגלי ההי"ן וקופי"ן שהיו נוגעים בגגין נתבאר בסי' זה אם נפסל הגט בכך גט שכתוב בו רי"ש שבשם האשה הגג קצר מאד מכל שאר רי"ש שבגט ונמצאו בגט ווי"ן גדולות מאד ואחרות קטנות והתינוקות קראוה וי"ו ולסוף ימים קראוה אנשים מאנשי הארץ שהגט בא משם ואחד מהם קראו ברי"ש כתוב בתשובות הרמב"ן סי' קמ"ח שהשיב הרשב"א שכיון שלא נמצא מארץ ההוא שקרא ברי"ש אלא אחד הגט פסול ועוד שהיו בגט ווי"ן ואיך איפשר שיהיו מקום שיעשו רי"ש ווי"ן שוין ובטלה דעתו אצל כל אדם והעלה שאם נישאת תצא והולד ממזר ע"כ ונ"ל דהיינו דוקא במקום התורף אבל בטופס כשר כמו שכתבתי בסמוך: אם חיסר הסופר ולא כתב להתנסבא כתוב בתשובת הרמב"ן בסי' קמ"ה איני רואה בו פיסול שהרי יש בו והרי את מותרת לכל אדם וכשאמרו בטופסי גיטין שצריך לשייר שם האיש והאשה ואמר שמואל שצריך לשייר אף מקום הרי את מותרת לכל אדם לא אמרו צריך לשייר להתנסבא ומדבריו אלה משמע שאם חסר תיבה אחת מהטופס אין הגט נפסל בכך ומ"מ בסוף התשובה הנזכר כתב ומ"ש אם יש תקנה בהחזרת שליח לסופר ויכתוב לו אחר דבר ברור הוא שיכול לעשות כן והסופר יכתוב לו אחר כתקנו ולא לכתוב פסול או מסופק ואם הוא חוזר למה שכתוב בתחלת התשובה שחיסר ה"א מלהתנסבא או שחיסר התיבה כולה משמע דמספקא ליה ואיפשר דהא דקאמר אם יש תקנה בהחזרת השליח וכו' על גט שהיו בו ספיקות אחרים קאי ולא על גט שחסר בו ה"א דלהתנסבא או כל התיבה פשיטא ליה דכשר כמו שכתב בתחלה וכן נראה: כתוב בתשובת הרשב"א ח"א סי' אלף רמ"ח ולענין מה שכתבת חסרון וי"ו דוכדו דלא היה כתוב אלא וכד אם נפסל בכך תשובה כל מקום שאינו מעיקר הגט אינו פוסל :

כתוב עוד בתשובת הרשב"א (שם) שאלתם אם ראוי לכתוב בגט ביטול כל מיני מודעי תשובה אין כותבין בגט שום תנאי בעולם אלא הגט בלבד בלא שום ביטול מודעי ובלא שום תנאי עכ"ל :

סימן קכז

סעיף קטן א

צריך לכתוב הזמן בגט וכו' בפרק שני דגיטין (יז.) איתמר מפני מה תיקנו זמן בגיטין ר' יוחנן אמר משום בת אחותו ור"ל אמר משום פירות. ופירש"י משום בת אחותו והיא אשתו ושמא תזנה תחתיו וחס עליה שלא תחנק וכותב לה גט בלא זמן ונותן לה וכשמעידים עליה בב"ד מוציאה גיטה ואומרת גרושה הייתי ופנויה באותו שעה: משום פירות. שמזמן הגט ואילך אם ימכור הבעל בפירות נכסי מלוג שלה תגבה ואם לא היה בו זמן יהיה מוכר והולך וכשתתבענו לדין הויא ידה על התחתונה שיאמר לה קודם גירושין מכרתי. ורבי יוחנן מ"ט לא אמר כר"ל קסבר יש לבעל פירות עד שעת נתינה וכתבו הרי"ף והרא"ש והרשב"א דאיכא מאן דאמר דהלכה כר"ל ודחו ראיותיו והעלה דהלכה כר' יוחנן וכ"פ הרמב"ם בפ"א מה' גירושין וגם בזמן הזה דליכא דיני נפשות וא"כ ליכא למיחש שיחפה עליה שלא תידון כא"א כתב הרא"ש דאפ"ה פסלינן לגט בלא זמן כדתנן ג' גיטין פסולין ואחד מהם אין בו זמן ובימי ר' נשנית משנה זו וטעמא דאיכא למיחש שמא יחפה על בניה שהם ממזרים א"נ שלא תיאסר עליו קודם גירושין וכ"כ התוס' בפרק הנזכר על הא דאמרינן בגיטין הבאים ממ"ה הנהו קלא איתי להו וכתב הריב"ש בדין זה בתשובה סימן קי"ז אבל כיון שתקנו לכתוב בו הזמן אם תאמר כן צריכה להביא ראיה כלומר אם תאמר שקודם הזנות נתגרשה בגט זה ואף ע"פ שהוא פסול לפי שאין בו זמן היינו מדרבנן אבל מדאורייתא גט מעליא הוא ואפי' לאחר תקנת חכמים אם נישאת הולד כשר כדתנן בהמגרש ואם תטעון שהזנות היה אחר נתינת גט זה אינה חייבת מיתה ובניה כשרים ולא נאסרה עליה והוא שתברר בעדים שקבלה הגט קודם לזנות אבל לא הוצרכו לתקן כדי לידע מתי תיטול פירות וכו' כרבי יוחנן דאמר יש לבעל פירות עד שעת נתינה וכמ"ש בסמוך:

סעיף קטן ב

וכשיגיע הגט לידה תלך לב"ד וכו' אמאי דאמר רבי יוחנן יש לבעל פירות עד שעת נתינה פירש"י הילכך זמן כתיבת הגט לא מהני מידי דכי בעי למטרף בעיא לאתויי סהדי אימת מטא גיטא לידה כלומר דס"ל לרש"י דאפי' בגט שיש בו זמן בעי לאתויי ראיה אימת מטא גיטא לידה וחלקו עליו התוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן והכריעו דליתא לדרש"י

דכל שיש בו זמן חזקה שביום הכתוב בו נמסר אלא ה"פ דמשום פירות לא הוצרכו לתקן זמן דכשאין בו זמן נמי כשיבא הגט ליד האשה יכולה לבא לב"ד או לפני עדים ותראה להם גיטה ויכתבו לה שבאותו היום נתגרשה:

סעיף קטן ג

ואם נתגרשה בגט שאין בו זמן וכו' בהמגרש (פו.) תנן ג' גיטין פסולין ואם נישאת הולד כשר וחד מינייהו גט שאין בו זמן ובגמרא א"ר אם יש לה בנים לא תצא אם אין לה בנים תצא ולוי אמר לעולם לא תצא וכן אמר ר' יוחנן ופסקו הרי"ף והרא"ש כר' יוחנן וכ"נ דעת הרמב"ם בפי' שהשוה כל פסולים דרבנן דאם נישאת לא תצא והולד כשר ומשמע מדבריו דל"ש לן בין שיש לה בנים לאין לה ועוד יתבארו דיני פסולי הגט דרבנן ודאורייתא בסימן ק"נ בס"ד: כתוב בהגהות מיימון פ' א' בשם העיטור דלר"א אם נתנו לה בעידי מסירה ובלא זמן כשר ותינשא בו לכתחילה וראיה מדתנן בהמגרש ר"א אומר אף על פי שאין עליו עדים וכו' שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם דמשמע דכל היכא דלא הוי אלא מפני תיקון העולם כשר וכיון דזמן לא הוי אלא מפני תיקון העולם כל שנתן לה כשר ונישאת בו לכתחילה וכ"כ הרשב"ם בפרק גט פשוט (בבא בתרא קעב.) גמרא ב' אחים אחד עני ואחד עשיר אהא דאמרינן ודילמא אבא שאול כרבי אליעזר ס"ל והרמב"ן בחידושיו דחה דבריו וגם הרמב"ם בפ"א מהל' גירושין כתב סתם דגט שאין בו זמן פסול וכדברי רבי' :

סעיף קטן ד

ואם הקדים הזמן פסול ומ"מ נכתב ביום ונחתם בלילה וכו' בפ"ב דגיטין (דף יז.) נכתב ביום ונחתם בלילה פסול ר"ש מכשיר ובגמרא (דף יח:) אר"ל לא הכשיר ר"ש אלא לאלתר אבל מכאן עד עשרה ימים לא חיישי' שמא פייס ור' יוחנן אמר אפי' מכאן עד י' ימים אם איתא דפייס קלא אית ליה ופירש"י חיישי' שמא פייס. את אשתו בתוך כך ובא עליה והוי גט ישן ור"ת פירש שמא פייס וביטל ואמר גט שנתתי בטל הוא ובתר הכי גרסי' ההוא דאמר לעשרה כתבו גט לאשתי חתום בי תרי מינייהו ביומיה ואינך מכאן ועד י' ימים אתא לקמיה דריב"ל א"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק ואמרינן בגמרא דאיצטריך ריב"ל למסמך אר"ש אף ע"ג דחתום תרי מינייהו ביומיה משום דס"ל כר"ל דאמר כולם משום עדים דאילו לרבי יוחנן דאמר שנים משום עדים ואינך משום תנאי לרבנן נמי כשר והרא"ש הביא בפסקיו האי עובדא דריב"ל והביא דברי רבי' האי שכתב בשעת הדחק איכא פלוגתא ביני רבוותא איכא מ"ד מדקאמר ריב"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק ש"מ דהכין הלכתא ואיכא מאן דאמר משום דחתום תרי מינייהו ביומיה הוא הא לאו הכי לא ונראה דהלכתא כר"ש דמתני' בשעת הדחק ונכתב

ביום ונחתם בלילה כשר ואפי' מכאן עד עשרה ימים כרבי יוחנן דהא ריב"ל קאי כוותיה עכ"ל וכ"פ העיטור במאמר ראשון וכ"כ הגהות מיימון בפ"א מהל' גירושין וכן הסכים רבי' ירוחם בח"ב אבל הרי"ף משמע דס"ל דלא קי"ל כלל כר"ש שהרי לא הביא עובדא דריב"ל וכן דעת הרמב"ם שכ' בפ"א נכתב ביום ונחתם בלילה פסול ולא חילק בין שעת הדחק לאינו שעת הדחק והוא דעת הרמ"ה שהזכיר רבינו כתבו הגהות מיימון בפ"א דלר"א דאמר עידי מסירה כרתי אי לית ביה עידי חתימה ונכתב ביום ונמסר בלילה אפי' יש בו הקדמה כשר דאין בו זמן ומוקדם דין אחד להם וכבר כתבתי בסי' זה דהרמב"ן והרמב"ם ורבי' חולקים ופוסלים באין בו זמן וממילא משמע דכ"ש דפסלי במוקדם כתוב עוד בהגהות בפ"א דאפי' לרבנן אי כתב ביממא ואחתים בלילא ומקמי חתימה כתבי הכי גיטא דא איכתיב ביום פלן ולא אספיק למחתמי סהדי עד השתא וחתימו סהדי כשר דהא ליכא חשש לא לפירות ולא לזנות וה"ה לשטרי חוב המוקדמים אבל בתר דחתמי סהדי לא : ב"ה כתב ה"ה בפ"א נראה דדוקא מוקדם שזמן הגט קודם החתימה כגון שנכתב ונחתם במרחשון וכתבו בו בתשרי קודם מרחשון נכתב אבל אם היה עומד בתשרי לכתוב בו זמן מרחשון וחתמו בו העדים בו ביום הכתוב בגט נראה דכשר דלא חשבינן ליה מוקדם הואיל וזמן הכתוב בגט וחתימת הכל ביום א' וזה שאמר הרב עד שיחתמו בו בזמן כתיבתו כלומר בזמן הכתוב בגט ולא אמר ביום כתיבתו:

סעיף קטן ה

וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה נתגרשה בגט מוקדם וכו' בכלל מ"ה ולא דמי לנכתב ביום ונחתם מכאן עד עשרה ימים דמכשיר הרא"ש בשעת הדחק דשאני התם שכשכתב היום הכתוב בגט קושטא קאמר שבאותו יום נכתב אבל כשכתב בי' לחדש והקדים וכתב בחמשה כיון שכתב שקר פסול לגמרי ויישוב ל' רבי' הוא בענין זה ואם הקדים הזמן כגון שנכתב בי' לחדש והקדים וכתב בחמשה פסול ומ"מ כשכתב בו היום שנכתב בו הגט אלא שאיחר החתימה עד הלילה דהיינו נכתב ביום ונחתם בלילה פסק הרא"ש שהוא כשר ואפשר לפרש דה"ק אם הקדים הזמן כגון נכתב ביום ונחתם בלילה פסול היכא דאינו שעת הדחק ומ"מ היכא שהוא שעת הדחק פסק הרא"ש דכשר ודעת הרא"ש בתשובה זו שסובר דגט מוקדם בטל נמי הוי תמיהא טובא דמשמע דפיסול מוקדם לא הוי אלא מדרבנן וא"כ למאי אולמיה דגט מוקדם להיות בטל משאר פיסולי דרבנן וכ"נ דעת הרמב"ם ז"ל דלא עדיף משאר פיסולי דרבנן שהרי כתב בפ"א דגט מוקדם פסול וכבר נתבאר מדבריו פי' מקום שהזכיר פסול אם נישאת לא תצא ומדסתם דבריו בפ"א משמע דבכל מוקדם לא הוי אלא פסול ואפי' נכתב בי' לחדש וכתב בו בה' וכ"כ מהר"ר

ישראל בכתביו סימן י"ג שזהו דעת הרמב"ם וכתב עוד שם דטעמא דאשיר"י דסבר כדברי התוס' בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עב. ד"ה שטר) דבשטר מוקדם לא גבי אפי' מבני חרי משמע דכמו חספא בעלמא הוא ומ"מ אכתי קשה לי דמנ"ל להרא"ש שהעמידו חכמים דבריהם בפיסול זה להחשיבו כחרס גם לענין גט אשה שנמצאו עוקרים דבר תורה שאם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר לא תצטרך גט ועוד דמאחר דלהרמב"ם אינו פסול אלא מדרבנן הוה ליה להרא"ש ז"ל למיחש לדבריו ולא להתירה בפשיטות כשקבלה גט משני וצ"ע ודברי הר"ן בהמגרש משמע שהם דלא כהרא"ש דבגמרא ג' גיטין פסולין כתב דבפסולי דרבנן תצא כל שאין לה בנים וכתב אח"כ וגט מוקדם דקי"ל דפסול איכא מ"ד דאם נישאת לא תצא כגט שאין בו זמן והיינו לדברי רש"י אבל לדברי האומרים דבגט שלא נפל אינה צריכה להביא ראיה אימת מטא גיטא לידה גט מוקדם פסול דאתי למטרף לקוחות שלקחו פירות שלא כדין ואפי' לדברי רש"י יש להחמיר דכיון דמוקדם בשאר שטרות פסול בגט נמי פסול ואפי' נישאת תצא כל שאין לה בנים עכ"ל ומדסתם דבריו משמע דבכל גווני מוקדם קאמר וע"כ לא קאמר דפליגי אלא אי תצא אי לא תצא אבל לכ"ע משמע דלא מיפסל אלא מדרבנן דאל"כ הוה ליה לפרושי וגם הרשב"א סובר דלא כהרא"ש שהרי דעתו להכשיר גט מוקדם אם נתנו לה ע"י שליח וכמו שאכתוב בסמוך בס"ד ואף הר"ן דפליג עליה ופסל ודאי משמע דלא הוי אלא כשאר פסולין דרבנן דליכא למימר דלמר כשר ולמר בטל ובכל גווני מוקדם קמיירי מדסתמו דבריהם:

סעיף קטן ו

השולח גט ממקום למקום וכו' בפ"ב דגיטין (יז.) אהא דאיתמר מפני מה תקנו זמן בגיטין ר' יוחנן אמר משום בת אחותו וכולי אמר ליה רבינא לרב אשי גיטין הבאים ממדינת הים דמיכתבו בניסן ולא מטו עד תשרי מה הועילו חכמים בתקנתן אמר ליה הנהו קלא אית להו ופירש"י קלא אית להו. בין לענין זנות ובין לענין פירות בעיא לאיתויי ראיה אימת מטא גיטא לידה וכתבו התוס' תימה דלענין זנות נהי דידוע שלא בא לידה ביום הכתוב בו מ"מ יכול הוא לחפות ולומר שנתן לה קודם שזינתה כמו קודם שתיקנו הזמן ואור"י קלא אית להו כשרואים שזמן הכתיבה הוא קודם זמן המסירה אית לה קלא למילתא ומסקי אדעתייהו לידע יום המסירה ואם תאמר ובההוא למה תקנו זמן וי"ל ע"י הזמן יש לו קול לפי שרואין על ידי הזמן שבו שהנתינה אינה ביום הכתיבה עכ"ל וכתב הרשב"א על דברי ר"י וק"ל א"כ גט מוקדם אמאי פסול שהרי כיון שזמנו קודם לנתינתו קול יוצא ושמא נאמר דלא סמכו ביציאת קול אלא בגיטין הבאים ממ"ה דא"א בלאו הכי אבל בגיטין דעלמא דאיפשר ליתנו ביום כתיבתו לא הקלו אלא דמשליש גט

לאשתו קשיא דאיפשר בלאו הכי אלא נראה כלשון הראשון שכתבתי לעיל דדוקא בגט המשתלח או הניתן על ידי שליש הוא דאמרינן דיש לו קול אבל בגיטין דעלמא לא ולפי זה אף גט מוקדם אם נתנו לה על ידי שליח כשר עכ"ל וגם הר"ן כתב כדברי הרשב"א ואח"כ כתב וזו קולא יתירה בעיני ולפיכך נ"ל דדוקא בגיטין הבאים ממ"ה סמכינן אקלא משום עיגונא ודכוות' במשליש גט לאשתו והוא הלך לדרכו עכ"ל וזהו שהזקיקו לרש"י לכתוב עלה דההיא דהמשליש גט לאשתו שהוא הלך לדרכו עכ"ל: וכתב הרא"ש בפרק שני דגיטין דהא דכותבין גט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו ולא חיישינן שמא כתב ליתן בניסן ולא נתנו עד תשרי משום דגט צריך למוסרו בעדים וכיון דיש עדים בשעת מסירה וחזו דזמן כתיבה מוקדם ליום המסירה מפקי לקלא שלא נמסר ביום הכתיב' ומסקי אדעתייהו לומר אייתי ראיה אימת מטא גיטא לידך ולקמן דפריך מגיטין הבאים ממ"ה דמה הועילו חכמים בתקנתם ומשני הנהו קלא אית להו הוא הדין לכל גיטין שלא נמסרו ביום הכתיבה אית להו קלא אלא שהקשו לו מבאים ממ"ה תירץ לו ומה שלא הקשה לו מכל גיטין שלא נתנו ביום הכתיבה משום דלא שכיחא כדקאמר דלא מקדים איניש פורענותא לנפשיה א"נ להכי כותבין גט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו משום דלא שכיח דכתב גט קודם הנתינה דלא מקדים פורענותא לנפשיה ואחר הכתיבה נותנו מיד לידה או ליד שליח לקבלה או מוסרו ליד שליח להוליך לה ואז הוי כמו גיטין הבאים ממ"ה דאית להו קלא לפי שיש קול להליכת השליח ולביאתו ומידע ידעי זמן המסירה ולפי טעם זה אי איתרמי הכי שלא נמסר ביום שנכתב תו לא מתכשר האי גיטא אם לא ע"י שליח להולכה דאית ליה קלא דאם היה הבעל נותנו לאשה לית ליה קלא ואתא למטרף לקוחות שלא כדין מיום שנכתב עכ"ל ולפי תירוץ ראשון כל גיטין שנמסרו שלא ביום כתיבתן כשרים אפי' שלא ע"י שליח ולא דמי להקדים זמן הגט דבטל נמי הוי לדעת הרא"ש משום דכי כתב שקרא כתב וכמו שכתבתי למעלה ורבינו תפס תירוץ שני עיקר דלא מכשרינן גט שנמסר שלא ביום כתיבתו אלא ע"י שליח דוקא וכן דעת מה"ר ישראל בכתביו סי' י"ט וגם התוס' בפרק הנזכר גבי הא דאמרינן קסבר ר' יוחנן יש לבעל פירות עד שעת נתינה העלו בסוף דבריהם דלא שייך למימר קלא אית להו אלא כשמגרש ע"י שליח:

סעיף קטן ז

ואין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב בפ"א הרי שאמר לב' לכתוב גט ולחתום וכו' דברי רבינו תמוהים בעיני דמה ענין דברי הרמב"ם דמיירי בשלא נכתב עדיין הגט לענין דברי ר"י דמיירי בנכתב הגט ולא נמסר ביום כתיבתו דכל שלא נכתב עדיין הגט משמע דלכולי

עלמא אין כותבין יום האמירה וכדאשכחן גבי המקום דאין כותבין מקום האמירה וכדאמר להו רב לספרי (קעב.) כי יתביתו בהיני כתובו בהיני אע"ג דמימסרן לכו מילי בשילי ובפ' בתרא דיבמות (קטז.) ההוא גיטא דאשתכח בסורא וכתב ביה הכי בסורא מתא אנא ענן בר חייא פטרית וכולי ואתו סהדי ואמרי דההוא יומא דאיכתיב גיטא ענן בר חייא גבן הוי ואמר רבא אף לדידי הכא חיישינן וכולי א"נ מילי מסר וכדאמר להו רב לספרי וכו' ואם איתא דכותבין יום האמירה כי מסר מילי מאי הוי ניחזי יום הכתוב בגט אי הוה בסורא ולישנא דאתו סהדי ואמרי דההוא יומא דאיכתיב ביה גיטא משמע דאיום שנכתב בו הגט מסהדי אלא ודאי דיום שנכתב בו הגט הוא היום הכתוב בגט וכדברי הרמב"ם והרי הרא"ש דפסק כדברי ר"י וכתב בתשובה כלל מ"ה סימן י"ד כדברי הרמב"ם שכותבין יום הנתינה וגם הרשב"א נראה שסובר כדברי ר"י וכתב בתשובה שכותבין יום הכתיבה לא יום האמירה וראיתי להעתיק פה תשובת הרשב"א שמתוכה יראה שמה שהטעה לרבינו הוא שלא חילק בין קדימה לקדימה כמו שחילק הרשב"א וז"ל שאלת מי שצוה לכתוב ולחתום גט לאשתו ביום פלוני ונתאחר הכותב ולא כתבו באותו יום אם יכתוב זמן קבלת הדברים או זמן הכתיבה תשובה אע"פ שבא הלשון מסופק במה שכתבת במה שצוה לכתוב ביום פלוני ולא נתברר מתוך לשון זה אם הכוונה לומר שצוה להם ביום ר"ח ניסן לכתוב גט לאשתו או שצוה לכתוב לה הגט בר"ח ניסן ואם כלשון זה האחרון ה"ז גט פסול וזה פשוט ואם כלשון הראשון שהצואה היתה בר"ח ניסן ולא היה קובעו להם זמן כתיבה בזה ודאי כשר ומ"מ צריכים הם לכתוב זמן הכתיבה ולא זמן האמירה ואם כתבו זמן האמירה ודאי פסול דה"ל מוקדם ואל תשיבני מגיטין הבאים ממ"ה שאין ההקדמות שוות שהקדמת הכתיבה לחתימה וכל שכן הקדמה גמורה ככותב באייר והקדים וכתב בניסן שזה מוקדם גמור ופסול אבל כשקדמה כתיבתו וחתימתו לנתינתו זו היא שהכשירו ומשום דאית להו קלא ואמרינן לה אייתי ראיה אימת מטא גיטא לידך ודברים אלו ברורים הם בעיני ואיני רואה בהם שום פקפוק עכ"ל:

סעיף קטן ח

סתם גט הבא לפנינו אנו תולין וכו' בפ"ב דגיטין (ד' יז.) אהא דאיתמר מפני מה תקנו זמן בגיטין ר' יוחנן אמר משום בת אחותו ור"ל אמר משום פירות ור' יוחנן מ"ט לא אמר כר"ל קסבר יש לבעל פירות עד שעת נתינה ופירש"י עד שעת נתינה. הילכך זמן כתיבת גט לא מהני מידי דכי אתיא למטרף בעיא לאיתויי סהדי אימת מטא גיטא לידה והקשו עליו התוס' מדאמרינן בספ"ק דב"מ (יט.) מצא גט אשה בשוק בזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה ופריך ניחוש דילמא כתב ליתן בניסן ולא נתן עד תשרי וכו' ומשני כי אתיא

למיטרף אמרינן לה אייתי ראיה אימת מטא גיטא לידך ואמאי קשה ליה ההיא ברייתא טפי מכל גיטין שבעולם אלא משמע דוקא בגט הנמצא דאיתרע בנפילה הוא דאמרינן אייתי ראיה אימת מטא גיטא לידך אבל בכל גיטין אמרינן מסתמא ביום שנכתב נחתם ונמסר וכן העלו הרא"ש והרשב"א והר"ן:

סעיף קטן ט

גט שזמנו מאוחר כשר לגרש בו וכו' בפ"ב דגיטין אהא דאיתמר מפני מה תקנו זמן בגיטין ר"ל אמר משום פירות כתבו התוס' כדי שתדע האשה מתי נכתב ונחתם ולא תפסיד פירות עד שעת נתינה וא"ת גט מאוחר יפסל מהאי טעמא ובפרק גט פשוט (בבא בתרא קס.) מוכח דכשר ואור"י דבמאוחר אין הבעל מפסיד משעת חתימה אלא משעת הזמן דאין ראוי לגרש בו אפי' נתנו לה לאלתר ואין הגירושין חלין עד הזמן ותירוץ זה דר"י הזכירו הרא"ש והרשב"א והר"ן בפרק הנזכר וכתבו הרשב"א והרא"ש עוד שם שהראב"ד כ' דמאוחר לגרש בו כשר לאלתר אלא שיש לבעל פירות עד זמן הכתוב בגט וייישבו הם ז"ל דהיינו דוקא כשנכתב הזמן מאוחר מדעת האשה אז מחלה פירותיה לבעל עד זמן הכתוב בגט והגט כשר כדין שטר מאוחר דכשר ואם נכתב שלא מדעת האשה תראה האשה גיטה בב"ד ויכתבו לה ב"ד שהיום נתגרשה וזכתה האשה בפירותיה עד שיביא הבעל ראיה שמדעתה נכתב הזמן מאוחר בגט ודברי הרשב"א נוטים לדעת הראב"ד אבל הרא"ש כתב ומ"מ מסתבר להחמיר כדברי ר"י דלא תהא מגורשת בגט מאוחר עד זמן הכתוב בו כדאמרינן בעלמא ב"ב (קלו:) זמנו של שטר מוכיח עליו והוי כאילו כתוב בו מהיום ה"נ הוי כאילו אמר לה ה"ז גיטך ולא תתגרשי בו עד אותו זמן עכ"ל וק"ל להראב"ד היכי מכשרינן גט מאוחר משום דליכא למיחש לפירות הא אכתי איכא למיחש לבת אחותו שתוציא את גיטה ותאמר קודם זנות נתגרשתי ואין זמנו של גט מוכיח שהרי ע"כ אנו רואים שהוא מאוחר וה"ל כגט שאין בו זמן וכמ"ש הר"ן ואיפשר דכתוב (ביה זמן) וכשידע אותו זמן א"א לחפות עליה כשר וכדמכשרינן בכתוב בו שבוע שנה חדש משום דאהני לשבוע דלקמיה ולשבוע דלבתריה וכמ"ש רבי' בסמוך ומ"מ אי הוה ביה הפסד פירות עד זמן הכתוב בו הוה מיפסיל אפילו לרבי יוחנן משום דפירות שכיחי טפי מזנות לכולי עלמא והריב"ש בתשובה סימן קי"ז כתב בדין זה והרמב"ם בפ"א פסל גט המאוחר וכן נוטה דעת הר"ן בפ"ב דגיטין וכתב דמאי דמשמע בגט פשוט דגט מאוחר כשר איפשר דהיינו בגט חוב אבל לא בגט אשה וכן מה שאמרו בתוספתא דגט מאוחר כשר היינו גט חוב אבל גט אשה פסול הוא: וכתב עוד שאין לסמוך על מה שפסל נכתב ביום ונחתם בלילה אע"פ שעסוקים באותו ענין כ"כ בפרק ב' דגיטין

(יח.) אמאי דאמרינן התם כתובתיה דחייא בר רב איכתיב ביום ואיחתם בלילה וכו' עסוקין באותו ענין הוו דתניא אמר רבי אליעזר בר צדוק ל"ש אלא בשאין עסוקין באותו ענין אבל עסוקין באותו ענין כשר וסובר הרא"ש דברייתא דרבי אליעזר בר צדוק אמתני' דנכתב ביום ונחתם בלילה פסול איתמר דמיירי בגיטין וגם הרשב"א כתב וגט מוקדם כגון שנכתב ביום ונחתם בלילה אם עסוקין באותו ענין כשר וכדתניא הכא אמר רבי אלעזר וכו' והרמב"ם שכתב שהוא פסול לא נתברר לי טעמו וצ"ע עכ"ל ואיפשר דטעמא דהרמב"ם דס"ל דברייתא דר"א ב"ר צדוק לא קאי אגט אלא אשטרות הנכתבים ביום ונחתמים בלילה וכדפירש"י ושפיר איכא לפלוגי בינייהו דבשטרות דין הוא להכשיר בעסוקין באותו ענין משום דבקלא תליא מילתא כיון דמזומנים לחתום אית ליה קלא כאילו חתמו אבל בגיטין דאיכא למיחש משום בת אחותו חיישינן שמא תחפה על זנות דאותו יום וגם לפירות איכא למיחש דאע"ג דכל שעסוקין באותו ענין קלא אית ליה מ"מ לית להו ללקוחות לאימנועי מלקנות עד שידעו שנתן לה הגט דהא יש לבעל פירות עד שעת נתינה ומש"ה חיישינן שתטרוף מלקוחות שלקחו ביום הכתיבה פירות שלקטן הבעל או שלוחו בליל החתימה קודם שנתן לה הגט כנ"ל כתוב באורחות חיים נכתב ביום ונחתם בלילה פסול אבל אם נכתב ונחתם ביום אפי' לא נתן לה אלא לאחר ימים רבים כשר ואין לחוש בזה משום מוקדם והגיה הר"פ מיהו נהגו העולם להקפיד שינתן בו ביום רק מגט שאדם שולח לאשתו ממקום אחר דהתם לא איפשר עכ"ל וכבר נתבאר בסימן זה בדברי רבי' כתב עוד הרמב"ם בפ"א מה' גירושין חתך ממנו הזמן ונתנו לה יתבאר טעמו בסמוך:

סעיף קטן י

או שלא כ' שם היום אלא בשבת ראשונה וכו' בפ"ב דגיטין (שם) גרסי' דא"ל אביי לרב יוסף כתוב בו שבוע שנה חדש מאי א"ל כשר ומה הועילו חכמים בתקנתן אהני לשבוע דלקמיה ולשבוע דלבתריה דאי לא תימא הכי יומא גופא מי ידעינן אי מצפרא אי מפניא אלא ליומא דלקמיה וליומא דלבתריה ה"נ אהני לשבוע דלקמיה ולשבוע דלבתריה. ופירש"י כתוב בו. זמנו בשבוע פלוני של יובל ולא כתב אי זו שנה או כתב שנה ולא כתב חדש או כתב חדש ולא כתב שבת או כתב שבת ולא כתב יום מאי א"ל כשר לכתחלה: מה הועילו חכמים בתקנתם. הא לא מימנעו מלמיכתביה ניהליה: לשבוע דלקמיה. שאם זינתה תיהרג: ולשבוע דלבתריה. לפירות שאם ימכור בהם תוציא גיטה ותגבם ומשמע מדברי רש"י שכתב מה הועילו חכמים בתקנתם הא לא מימנעי מלמיכתביה ניהליה דרשאין לכתבו לכתחלה מאחר דיש בו זמן אבל בדברי הרמב"ם יש לדון מדכתב כשר

אם הוא כשנכתב כך אבל לכתחילה אין כותבין או דילמא דנקט כי האי לישנא משום דלאו אורחא דמילתא למיכתב הכי:

סעיף קטן יא

וכ"כ בו היום גירשתיך וכו' בס"פ גט פשוט (בבא בתרא קעב.) גמרא ב' אחים אחד עני וא' עשיר גט שיש עליו עדים ואין בו זמן אבא שאול אומר אם כתוב בו גירשתיך היום כשר דהיום ההוא יומא דנפק ביה משמע ולא כדדחו התם בגמרא דחשיב כאין בו זמן ואבא שאול מכשיר משום דס"ל כר' אלעזר דמכשיר באין בו זמן וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות גיטין דכשר דהיום אותו יום שיוצא בו משמע והרי הוא כאילו כתב בו זמן של יום זה והאי גט נמי משמע דלרש"י רשאי לכתבו לכתחלה כיון דחשיב יש בו זמן ובדעת הרמב"ם יש לדון ואיני יודע היאך מכשיר חתך ממנו הזמן וכו' בפ"ב דגיטין א"ל אביי לרב יוסף הא דתנן ג' גיטין פסולין ואם נישאת הולד כשר מה הועילו חכמים בתקנתן כלומר דחד מהני ג' גיטין הוא יש עליו עדים ואין בו זמן וכיון דאם נישאת הולד כשר מה הועילו חכמים בתקנתן משום בת אחותו ומשום פירות אהני דלכתחלה לא תינשא גזייה לזמן ויהביה ניהלה מאי כלומר דלאחר שכתב בו הזמן חתכו ונתנו לה א"ל לרמאי לא חיישינן כלומר לרמאות גדול כזה שהוא ניכר ונגלה לא עבידי אינשי דעבדי ולא חשו רבנן להכי ודעת רש"י לפרש דכי מפרקינן אהני דלכתחלה לא תינשא היינו לומר דכיון שכן לא כתבי ספרי דדייני ולא חתמי ליה ומש"ה פרכינן גזייה לזמן כלומר תינח אי לא כתבי ביה זמן כלל דלא חתמי ביה סהדי אבל היכא דכתבו וחתמו ובתר הכי גזייה לזמן מאי ואהדר דלרמאות כזה לא חשו חכמים אבל לעולם גזייה לזמן דינו כגט שאין בו זמן שהוא פסול אבל דעת הרמב"ם כדעת ר"ח שפי' לרמאי לא חיישינן וכשר וכתבו הרשב"א והר"ן שטעמא דמפרשינן דמשום דמעיקרא אמרינן אהני דלכתחלה לא תינשא פריך גזייה לזמן ונישאת לכתחלה מאי ומהדרינן דלא חשו חכמים לרמאות גדול כזה דאם איתא דכי פריך גזייה לזמן מאי לא פריך אלא מדהולד כשר מאי קשיא ליה הא אהני דלכתחלה לא תינשא כדשני בג' גיטין פסולין ומ"מ כתבו הרשב"א והר"ן שכדברי רש"י הוא הנכון וכבר האריך הרשב"א בטעם הדבר:

סעיף קטן יב

בימי חכמי התלמוד היה דרכן למנות לשנות המלכים וכולי מפורש במשנה וגמרא ס"פ הזורק (גיטין ד' עט: פ:) ונחלקו הפוסקים לענין פסק הלכה וכתב הרא"ש דאין נפקותא האידנא בפסק זה דדוקא בימיהם שהיו העכו"ם מונים בשטרות לשנות המלכים כדאמרינן בפרק גט פשוט תקנו שגם ישראל יעשו כן משום שלום מלכות אבל האידנא לא קפדי וליכא שלום מלכות ונהגו למנות לבריאת עולם וכיוצא בזה כתבו התוס' ואם

בזמן הזה אם מנה לבנין הבית או לחרבנו או לשם מלכות אחרת אף על פי שאין דרך אנשי אותו המקום למנות בו לא משמע מדבריהם דמיפסיל דאע"ג דתנן כתב לשם מלכות שאין הוגנת וכו' כלומר שאם היה במלכות זה וכתב לשם מלכות אחרת פסול היינו בזמנם שהיו המלכיות מקפידות ע"כ אבל בזמן הזה דאין דרכן להקפיד בכך כך לי לשם מלכות אחרת כמו לבריאת עולם אבל מדברי הרמב"ם בפ"א מהלכות גירושין שאחר שכתב וכבר נהגו כל ישראל למנות בגיטין ליצירה או למלכות אלכסנדרוס כתב ואם כ' לשם מלכות אותו זמן במדינה שיש בה רשות אותו מלכות כשר משמע דלשם מלכות אחרת פסול ונראה שטעמו משום דאף ע"פ שאין המלכיות מקפידות עכשיו בכך אולי כשיראו שכותבין לשם מלכות אחרת יקפידו ויאמרו שהם מורדים כיון שמחשיבים למלכות אחרת יותר ממלכותם ולא דמי למה שכתב שנהגו לכתוב למלכות אלכסנדרוס דשאני התם דלא שייך לומר שהם מורדים כיון דכבר עבר מלכותו ולא נשאר לו שורש וענף ועוד דבמקום שנהגו ליכא למיחש וכמ"ש הוא ז"ל שם לשם מלכות שאינה מלכות אותה מדינה או לבנין הבית או לחרבן הבית אם דרך אנשי אותו המקום למנות בו כשר וא"ת אמאי פסק באם כתב בזמן הזה לשם מלכות אחרת משום שלום מלכות הא כיון דאין מלכיות מקפידות עכשיו ה"ל כמו במקום שדרך אנשי המקום למנות לשם מלכות אחרת דאפי' בזמן דקפדי מלכיות מכשרינן משום דכיון דחזינן דלא קפדא מלכות זה כשר י"ל דשאני התם שכיון דדרך אנשי המקום למנות כן ודאי ידעו בני מלכות זה ולא קפדי אבל כשאין דרך אנשי המקום למנות כן וזה בא עכשיו למנות לשם אותה מלכות דלמא כי שמעי בני מלכות זו יקפידו אפי' בזמן הזה להחשיבם כמורדים ואף ע"פ שלדעת הרמב"ם דפסל כתב לשם מלכות אחרת גם בזמן הזה צריכין אנו לידע דיעות הפוסקים בכתב לשם מלכות אחרת לא ראיתי לכתבם משום דמילתא דלא שכיחא היא כלל לכתוב זולתי לבריאת עולם: אם דילג הסופר לבריאת עולם דקדקו התוס' והרא"ש בפ"ק דעכו"ם (י.) דכשר וכ"כ בסה"ת סימן קל"ו: אם דילג הסופר האלפים והמאות רק שכתב בכך וכך לפרט כתבו ג"כ הספרים הנזכרים דכשר וכתבו התוס' שר"ת עשה מעשה שכתב שטר בכך וכך לפרט ודילג האלפים וגם בריאת עולם ואע"פ שלא נזכר בדברי הספרים גט אלא שטר מדברי מהר"ר ישראל בכתביו סי' י"א משמע דה"ה לגט והכי מסתבר: אם כתב הכלל הגדול והפרט הקטן ודילג הפרט האמצעי כגון שכתב ה' אלפים וי"ז ודילג ומאתים כתב מהר"ר ישראל בכתביו סי' י"א דפסול ולא דמי להיכא דלא כתב האלפים או גם המאות משום דרגילות הוא למשבק כלל ולכתוב פרטא כדאמרינן בהדיא בגמרא וליכא למטעי אבל כה"ג אין רגילות למיכתב כלל אלפים ולדלג מאות ולחזור ולכתוב

פרטא יסברו ודאי קודם מאתים שנה נכתב וכתב שאין לדמותו לתשובת הרא"ש שכתב רבי' סימן קכ"ו שמכשיר גט שכתוב בו ברביעי ך' ימים לירח שבט ויום רביעי היה כ"א לשבט דשאני התם שדברי הגט סותרים אלו את אלו וכדמסיים שם להדיא בתשובה ולכך הואיל ומוכח טעות הסופר מיניה וביה מוקמי הטעות שטעה בעיבור החדש אבל כל היכא שאין שום הוכחה מתוך הגט עצמו לא תלינן בטעות הסופר הואיל ומ"ש לפנינו אין בו שום טעות ואי משום דידוע לנו מבחוץ לפי רוב השנים דע"כ דילוג טעות יש כאן נראה דלא דמי למוכח מיניה וביה ובכתביו סימן י"ג כתב דאע"ג דאי חשבינן למפרע לשנה שקודם מאתים שנה לא נתכוון הימים בחדש ליום השבוע לא סלקא לן אליבא דהלכתא דליהוי מש"ה מוכח מתוכו דרובא דרובא לא ידעי חושבנא ובסי' כ' וסימן כ"א כתב שאע"פ שיש כמה צדדים להקל בנדון זה והוא דוחה אותם היינו להחמיר ולתת גט אבל להחמיר כולי האי דנימא תצא לא דכל כהאי גוונא לכולי עלמא לא תצא ובסימן כ"א כתב דאע"פ שיש לה בנים צריכה גט שני ולא חיישינן ללעז ובתשובה אחרת לו ז"ל מצאתי שכתב דין זה וסוף דבריו ע"כ נראה להצריכה גט כשר מבעלה הראשון ותשב תחת בעל השני ודעת הריב"ש בתשובה כדעת מהר"ר ישראל לפסול היכא דכתב כלל קמא ושבק לפרט מציעא והדר כתב לפרט בתרא משום דהוי מוקדם ולא דמי למה שהכשירו התוס' היכא דשבק כולהו כללי ולא כתב אלא פרטא: אם דילג ארבע ולא כתב אלא אלפים כתב המרדכי בפ"ק דעכו"ם בשם ר"י מוינא דכשר בדיעבד דסתם אלפים משמע שפיר ד' אלפים הואיל וליכא יותר מד' אלפים ואע"ג דמיעוט אלפים שנים בהא ליכא למפסל הואיל ולא כתב אלפיים בב' יודי"ן יש לנו לפרש אלפים הכתובים ארבעה ולהכשיר הואיל ולא נפיק מיניה חורבא ובכתבי מהר"ר ישראל סימן כ"ח כתב לחלק בין דין זה להיכא דכתב לכללא קמא ושבק פרטא מציעא והדר כתב לפרט בתרא דפסול כמו שכתבתי בסמוך :

סימן קכח

סעיף קטן א

צריך להזכיר בגט שם המקום שהעדים עומדים שם וכו' בפ' הזורק (גיטין דף עט:) שנינו היה במזרח וכתב במערב במערב וכתב במזרח תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה ובגמרא (דף פ.) היה במזרח וכתב במערב מאן אילימא בעל היינו שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה אלא לאו סופר וכתב הרא"ש דהא דקאמר אלא סופר לאו דוקא אלא משום חששת העדים דצריך לכתוב בשטר שם העיר שהעדים חותמין בו אפילו נכתב בעיר אחרת וגם המרדכי כתב ושמא י"ל דבסופר ליכא קפידא דמאי חששא איכא

אלא פסול הוא משום עדים דרגילות הוא דמקום שהסופר שם שם עדים חותמים ורב נמי דאמר לספריה לא חשש אלא משום עדים וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"א מהלכות גירושין גט שיש עליו עדים ואין בו זמן וכו' או כתב את הגט בירושלים וטעה וכתב בלוד כל אלו פסולין עד שיחתמו בו בזמן כתיבתו ובמקום כתיבתו ומדנקט במקום כתיבתו חתימה לחוד ולא כתב עד שיכתב ויחתם במקום כתיבתו משמע דאמקום חתימת עדים לחוד הוא דקפדינן וכדברי הרא"ש אבל בספר התרומה כתב הסופר שכתב למנין שאנו מונין כאן יש לכתוב מקום שעומד בשעת כתיבת הגט כדתנן היה במזרח וכתב במערב פסול ומוקי לה בסופר וכתב עוד ונראה כ"ש שצריך שיעמדו שם העדים במקום שכתוב הגט בשעה שחותמין בו כי אם לא יהיו העדים שם אתי למימר אחרים חתמו בשמם ומזוייף הוא שהרי לא היו שם וכ"כ בסמ"ג וכ"כ הגה"מ בפ"א מה' גירושין והמרדכי אע"פ שבפרק הזורק כתב כדברי הרא"ש וכמו שכתבתי בסמוך בפרק השולח כתב אבל הסופר שכותב מנין שאנו מונין בו כאן יש לו לכתוב מקום שעומד בשעה שכותב הגט אע"פ שאינו מקום דירתו כדתנן היה במזרח וכו' ומוקי לה בסופר עכ"ל וזהו כדברי בעל התרומה וכן משמע גם כן שהוא דעת התוס' שכתבו בהזורק גבי כי יתביתו בהיני כתובו בהיני וכו' שמא גט מאוחר אינו כשר אם אינו לבסוף באותה העיר ביום שכתוב בגט הסופר והעדים ומשמע מפשט דבריהם דתרוייהו בעינן ואע"ג דבמתני' תנן אהיה במזרח וכתב במערב וכו' תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה לא כתבו הרמב"ם וגם רבינו דהוי אלא פסול וטעם הדבר יתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ב

שינה מקום עמידת העדים כתב ר"ח שאם נשאת וכו' שם בגמ (דף פ.) א"ר אבא אמר ר"ה א"ר זו דברי ר"מ אבל חכמים אומרים הולד כשר ומודים חכמים לר"מ שאם שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה שהולד ממזר וכתבו התוס' שר"ת פירש דלאו אשלום מלכות קאי מאי דאמר רבי אבא זו דברי ר"מ אנא אהיה במזרח וכתב במערב ולפי זה קי"ל כרבנן דאמרי הולד כשר כלומר ולכתחלה לא תינשא וזהו דעת הרמב"ם שכתב בפ"א דפסול ובפ"י כתב דכל מקום שכתב פסול אם נישאת לא תצא וכן דעת הרי"ף לפי דברי הר"ן וכתב רבי' ירוחם בח"ב והר"ן בהמגרש שכן דעת רבינו האי ז"ל וכתב הרא"ש שר"ח כתב דהלכה כר"מ בהיה במזרח וכתב במערב מדחזינן לרב ולרב הונא דחיישו להכי כלומר דאמר לספריה כי יתביתו בהיני כתובי בהיני אף ע"ג דמימסרן לכו מילי בשילי משמע דאיהו מפרש מילתיה דרב אשלום מלכות ומה שפסק כר"מ משום דרב הונא ורב חיישי להכי אין נראה לי ראיה דגם רבנן מודו דלכתחילה איכא למיחש

ורש"י פירש דזו דברי ר"מ אשלום מלכות קאי וכתב הר"ן דלכאורה הכי משמע שהוא דעת הרי"ף וגם הרא"ש והרשב"א כתבו שמדברי הרי"ף נראה שהוא מפרש כפירש"י וכתב הרא"ש דבהיה במזרח וכתב במערב לדברי ר"ת הולד כשר אבל לא תינשא ולר"ח הולד ממזר ולשאר מפרשים רבנן לא מודו לר"מ אלא בשינה שמו אבל היה במזרח וכתב במערב מכשרי רבנן לגמרי עכ"ל משמע מדבריו דלפירש"י הא דאמר זו דר"מ אבל חכמים אומרים הולד כשר לא קאי אלא לשלום מלכות דוקא כלומר דבהא הוא דפליגי רבנן לומר הולד כשר ולכתחלה לא תינשא אבל בשאר בבי דמתני' פליגי עליה לומר דאפי' לכתחלה תינשא דמדאמר בשלום מלכות אמרי רבנן הולד כשר כלומר ולכתחילה לא תינשא ש"מ דבשאר בבי לית להו האי סברא וא"א לומר דס"ל באינך בבי כר"מ דא"כ מאי ומודים שאם שינה שמו ושמה הא בכולהו בבי נמי מודים הילכך ע"כ לומר דבאינך בבי מכשרי לגמרי לומר דתינשא לכתחילה ונשאר לנו לבאר דעת הרמ"ה דלכאורה משמע דסבירא ליה כר"מ וא"כ היאך כתב שהולד כשר מהשני הא לר"מ הולד ממזר מזה ומזה ונראה לי דאע"ג דר"ח והרמ"ה השוו מדותיהם לפסוק כר"מ מ"מ בפירוש דברי ר"מ פליגי דלר"ח כי אמר בגמרא דסבירא ליה לר"מ דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגיטין יוציא והולד ממזר היינו לומר שעשאוהו ממזר גמור כממזר של תורה ומותר בממזרת והרמ"ה סבר דלא עשאוהו כממזר של תורה ולא הוי אלא ממזר דרבנן ואסור בממזרת ולפיכך הולד כשר דקאמר הרמ"ה לאו כשר ממש קאמר אלא לומר שאסור בממזרת ומ"ש אבל מן הראשון הוי ממזר היינו לומר שאם החזירה ראשון בלא קבלת גט משני הולד ממזר שא"א גמורה היא דהא תפסי בה קידושי שני ולפ"ז מ"ש רבי' ולא נהירא לא"א ז"ל קאי למה שפסקו כר"מ שהרי כתב הרא"ש שאין נ"ל ראיה לפסוק כר"מ דמדאמר להו רב לספריה וכולי גם בהמגרש גבי ג' גיטין פסולין כתב בהדיא דלא קי"ל כר"מ ועי"ל דהרמ"ה פוסק כחכמים שאומרים הולד כשר וס"ל דנהי דהולד כשר מ"מ אם נישאת תצא ואם החזירה ראשון בלא קבלת גט משני פשיטא דממזר גמור הוא ולפי זה מ"ש רבי' ולא נהירא לא"א הרא"ש קאי לר"ח ולהרמ"ה ולאו מחד טעמא דלא נהירא ליה דר"ח משום דהרא"ש סבר דלא קיימא לן כר"מ ולא נהירא ליה דהרמ"ה משום דסבר דאם נישאת לא תצא וכמבואר בדבריו בפרק המגרש אמתני' דג' גיטין פסולין:

סעיף קטן ג

וכותבין שם מקום הבעל והאשה כתב הרשב"א בהשולח אמתני' דבראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה פירוש צריכין לכתוב בגט אף שם העיר שהיה הוא והיא

ממנה כלומר בגליל מתא אנא פלוני שמארץ יהודה וכדמשמע בהזורק וביבמות (קטז) וכ"כ הרא"ש ג"כ שם:

סעיף קטן ד
ואם יש לה ב' שמות וכולי זה נלמד משם האיש והאשה יתבאר בסימן שאחר זה:

סעיף קטן ה
וכתב הרמ"ה כשמגרש בעירו וכו' ואם רגיל בשני מקומות וכו' זה נלמד מדתנן בפ"ק דבתרא (ז:) כמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר י"ב חדש וכו':

סעיף קטן ו
ואם קנה בית דירה וכו' ג"ז שם קנה בית דירה הרי הוא כאנשי העיר מיד ולא ידענא אמאי פשיטא ליה טפי דכששהא בעיר י"ב חדש נחשב כאנשי העיר לקרוא מקום דירה טפי משקנה בית דירה דהא בקנה בית דירה נמי תנן דהוי כאנשי העיר מיד ואפשר דאף ע"ג דתנן קנה בית דירה חשיב כאנשי העיר מיד איכא למימר דהיינו לישא בעול עם אנשי העיר מפני שהמס מוטל על הבית אבל לא יחשב מפני כך שזו עיר דירתו לענין גט דהא כמה אנשים יש להם בתים שלא במקום דירתו אבל כששהא שם י"ב חדש ודאי דלכל מילי חשיבא עיר דירתו דהא מקמי הכי חייב בקצת דברים וכששהה י"ב חדש חייב בכולן וכדתניא בספ"ק דבתרא (ח.) ל' יום לתמחוי ג' חדשים לקופה ששה לכסות תשעה לקבורה י"ב לפסי העיר וכיון דכששהה י"ב חדש חייב לשאת בכל עולי העיר אלמא עיר דירתו חשיבא לגמרי ומ"ה פשיטא ליה דבשהה י"ב חדש חשיבא עיר דירתו ובקנה בית דירה מספקא ליה:

סעיף קטן ז
ולכך טוב לכתוב וכל שום אחרן וכו' אתחלת דבריו קאי שכתב ואם יש לה ב' שמות יכתוב שממקום עיר פלוני וכל שום וחניכה דאית לה כלו' דכיון דכשיש לה ב' שמות צריך לכתוב וכל שום לכך אפי' כשאין ידוע שיש לה ב' שמות טוב לכתוב וכל שום משום שמא יהיו לה ב' שמות:

סעיף קטן ח
ומן הדין היה צריך לכתוב שם העיר של הלידה וכו' נ"ל שכל זה הוא מדברי הרמ"ה ומשמע ליה דלא הוזכרה מקום הלידה לא במשנה ולא בגמרא משום דחיישינן שמא יטעה אבל מן הדין היה צריך לכתבו:

סעיף קטן ט
ומ"ש ואם כתב ולא טעה כשר לאו לגופיה איצטריך אלא לדיוקא הא אם טעה בה פסול א"נ לגופיה נמי איצטריך דלא תימא כיון שלא נזכר מקום הלידה בדברי חכמים כשכתבו הוי כמשנה ממטבע שטבעו חכמים וגט פסול מיהא הוי קמ"ל:

סעיף קטן י

וא"א ז"ל כתב שאין צריך לכתוב אלא שם מקום עיקר דירתו וכו' עד סוף הסימן הכל דברי הרא"ש בפסקיו בפרק הזורק וכ"כ שם התוס' והר"ן שאין צריך לכתוב לא מקום הלידה ולא מקום העמידה ושאם טעה ושינה מקום הלידה כשר וכן כתוב בסמ"ג ובהגהות מיימן פ"ב מהלכות גירושין וגם בספר התרומה כתב שאין לכתוב מקום הלידה ולא מקום העמידה וגם במרדכי פרק השולח כתוב כשנכתב מקום הדירה ולא מקום הלידה מעולם לא שמענו קורא תגר ופוצה פה אבל בשינה מקום הלידה כתב המרדכי שם שראבי"ה פוסל ע"פ אביו ומ"מ נראה שדעת המרדכי מסכמת להכשיר שכתב אחר זה ושוב מצאתי שהתוספות פסקו דאפי' שינה מקום הלידה שהוא כשר דיעבד ובסה"ת לא הזכירו שינה מקום הלידה ולא ידעתי למה מאחר שהתוספות כתבו שר"י הכשיר הלכה למעשה אבל הרשב"א כתב בתשובה על אשה שנולדה בנרבונה ונתרבתה במרסיליא וכתב בגט שנולדה במרסיליא שאף את"ל שאין שם עירו ושם עירה מעכב מ"מ במשנה ודאי פסול דהא קתני בהזורק שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה תצא מזה ומזה וכו' וכשתיקן ר"ג שיהא כותב איש פלוני וכל שם שיש לו איפשר שג"כ תיקן במקומותיהן שצריך להזכיר בגט כל המקומות שדרו בהם דירת קבע וכן אנו נוהגים בגט והנדון שלפנינו שינה שם עירה הוא כיון שהזכיר שנולדה במרסיליא ולא זהו מקום שנולדה שם ושיתוף שם לידה אינה ענין לגיטין כי אין אנו משתמשין בשימוש שמות בגיטין אלא בשם אשר הונח בראשונה. וכתב הריב"ש בסימן שי"ד כל אלו הסברות וכתב שלא דברו הראב"ד והרשב"א אלא בשלא כתב כלל שם עירו ושם עירה לא מקום דירתן ולא מקום לידתן אבל בנדון זה שנכתב מקום לידתן פשיטא דכשר דהא ליכא חששא לשני יוסף בן שמעון וניכר מתוך הגט מי הוא המגרש ואחר כך כתב וכבר ראיתי הרבה גיטין הבאים ממרחק שיש מהם שכתוב בהם שם הדירה ויש מקום הלידה ויש מקום העמידה ואיני חושש לדקדק עליהם כל שלא שינה לפי שאני סומך על הסופר והעדים שכתבו הברור להם יותר או כפי מנהג מקומם עכ"ל ובסוף סימן זה אכתוב תשובת הר"ן על דין זה שכתב מקום הלידה ולא כתב מקום הדירה. אם שינה מקום העמידה משמע מדברי הספרים הנזכר שדינו כשינה מקום הלידה וכשר דכל שא"צ לכתבו אם כתוב בשינוי כשר ובדברי סמ"ג מפורש יותר שכתב שלא היה יכול להעמיד מתני' דהיה במזרח וכתב במערב בבעל ולומר ששינה מקום עמידתו ביום כתיבת הגט משום דפשיטא ליה שאין לחוש בענין הבעל כי אם בשינוי עיקר דירתו אבל בספר התרומה נראה דספוקי מספקא ליה ואיפשר שאף על פי שיפסוק בשינה מקום הלידה להכשיר כדברי התוספות מספקא

ליה בשינה מקום העמידה משום דלא דמי למקום לידה דשינוי מקום העמידה הוא ניכר יותר משינוי מקום הלידה וכתב מהרי"ק בשורש ק"ו שבשינוי יש פוסלין אפילו בדבר שאילו חסרו אינו נפסל בכך ונ"ל שעל בעל התרומה נתכוון . והיכא דלא כתב מקום הדירה הנה הרא"ש כתב בהזורק דכשר וכמ"ש רבינו וגם רבינו ירוחם כתב בח"ב להכשיר בשם התוס' וכ"נ שהוא דעת סמ"ג שכתב וכ"כ רבינו יחיאל גם על עיקר הדירה אם אינו ידוע בודאי אל יכתבוהו כלל וכ"כ הגהות מיימון בפרק ב' מהלכות גירושין וכן דעת בעל העיטור אבל הראב"ד פוסל והרשב"א מסתפק בו וכמ"ש הרב המגיד בפ"ג מהלכות גירושין ובתשובה כתב יש מגדולי המורים פוסלים ויש מכשירים ויש לחוש לדברי הפוסלים ובתשובה אחרת בח"א סימן אלף רי"ג כתב אף על פי שבעל העיטור כתב שאין שם עירו ועירה מעכב בגט אנו אין לסמוך אלא על דברי הראב"ד שהוא רב מובהק והמרדכי בפרק השולח כתב בשם ר"י להכשיר והביא ראיות לדבר ואח"כ כתב ואף על גב דאמר לעיל שאם דילג שם העיר כשר וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ודאי לא נעשה מעשה כי ר"ת פוסלו ואם מת חולצת ולא מתייבמת ודעת הכלבו וספר מצות קטן להכשיר שכתבו וז"ל ועכשיו שאין אנו יודעים עיקר דירתם כותבין מקום עמידתן בשעת כתיבת הגט ואם כותבין גט לאיש לשלוח לאשתו שהיא במקום אחר אין כותבין מקום האשה כלל וכתב מהר"ר ישראל בכתביו סי' קמ"ב מקום הדירה שנהגו לכתוב כל הקדמונים אפילו אותם שלא הנהיגו לכתוב מקום הלידה כדאיתא להדיא במרדכי אע"פ כן אנו בכל גבולינו ובדורותינו אין נוהגין כך לכותבו כדכתוב בהג"ה במיימוני בשם ספר המקצועות שאם אין ברור לו לא יכתוב כלום והאידנא אנו גולים ומטולטלים ומקום דירתנו מרופה בידינו ולכך אין כותבין אותו עכ"ל : כתב בתשובת הרשב"א וז"ל ולענין מה ששאלת מפני מה אנו צריכין לכתוב בגט אני פלוני שנולדתי במקום פלוני דע שכ"כ בטופסי גיטין שבחבורי רבותינו הצרפתים וכ"כ מקצת רבותינו וכ"מ מדאמרינן ביבמות (קטו:) בקלניא מתא אנא אנדרנילאי נהרדעא ותנן בהזורק היה במזרח וכתב במערב וכו' מאן אילימא בעל וכו' אלמא מזכירין בגט פלוני שממקום פלוני מלבד מה שכותבין שם מקום הכתיבה ולפי מ"ש בירושלמי משמע שאם נולד במקום אחר ודר במקום אחר ועוד עקר דירתו משם והלך ודר במקום אחר שצריך לכתוב שם שלשתן שהרי השוו במשנתינו שם עירו ושם עירה שמו ושמה ובשמו ושמה גרסינן בירושלמי מתני' בשהיה מיהודה וכתב לגרש בגליל וכולי אמר רב יוסף אם כתב לו מקום אחר צריך להזכיר שלשתן ומכאן נראה שיצא לראשונים מה שאמרו וכתבו בטופסין עכ"ל ובתשובה אחרת ח"א סימן אלף רל"ט כתב מה ששאלת אם הוא בשעת הגירושין בהיני

ובתחלה היה דר בשילי אם הוא צריך להזכיר בגט העיר שהיה דר בה קודם לכן או די במה שהוא מזכיר העיר שהוא דר בה עכשיו תשובה מדברי התוס' והירושלמי נ"ל שהוא צריך להזכיר כולן כמו שצריך כל השמות שיש לו בכל מקום ומקום עכ"ל: והיכא דשינה שם עיר דירתן משנה שלימה שנינו בהזורק שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה ואמרינן בגמרא מודים חכמים לרבי מאיר שאם שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה שהולד ממזר וכתבו התוס' דלא שינה ממש אלא שיש לאותה העיר שני שמות בשני מקומות: וכתב הריב"ש בתשובה סי' נ"ז מ"ש בגט אנת פלונית הדרה במקום תלמסאן והיא לא היתה דרה שם בשעת כתיבת הגט וגם לא עתה חזרתי על כל צדדי ההיתר לבד זה מצאתי שנאמר שהדרה בתלמסאן פירושו שהיתה דרה מקדם ומלת הדרה היא מלעיל כלשון (רות ב':ו') השבה עם נעמי והאריך בזה וכתב שנשא ונתן עם חכמי הדור ורבי דוראן נטה להקל והר"ר יצחק בונשטרוק היה חוכך להחמיר ומפני החומר שיש בשינה שמו ושמה וכו' איני רוצה לסמוך על דעתי אמנם אם יראה בעיניך עם משכילי עירך שאיפשר לסמוך על זה לחוש לעיגון האשה עשו כטוב בעיניכם ואע"פ שכל שיש בגט לשינות מסופקים הגט פסול כבר כתבתי שזהו כשהבעל מערער גם בכאן אם יבא הבעל ויערער לומר שלשינוי שם עירה נתכוון תצא אבל מכל מקום אין מונעין אותה מלהנשא והיא תחוש לעצמה דומיא דהמביא גט בא"י וכו' כתב הר"ש בן הר"ש בר צמח אם כתב שם עירו ועירה בבלבול כגון שבמקום תונ"ס כתב תנס פסול ואם אינו נקרא יפה הרי הוא כמי שאינו כתב המרדכי בפרק השולח ומקום הדירה אין לכתוב אא"כ נתיישב בעיר ל' יום כדמפרש בהשותפין (ח.) ואם יצא ממדינה למדינה אחרת אחר אחרון אני בא כך פסק ראבי"ה עד כאן לשונו ונראה לי שאין זה סותר למה שכתב רבי' בשם הרמ"ה שהרגיל בשני מקומות כותבים מקום עיקר דירתו והוא אותו שדר בו י"ב חדש דשאני התם דרגיל לדור בשני המקומות הילכך לא מקרי עיקר דירתו עד שידור בו י"ב חדש אבל היכא שנעקר ממקומו הראשון ובא לקבוע דירתו במקום זה בל' יום סגי שהוא חשוב כבני העיר לתמחוי כדאיתא בפרק קמא דבתרא: במתא פלונית כן נוהגין לכתוב בין שהוא עיר גדולה בין שהיא עיר קטנה וכ"כ בהלכות גט דמרדכי והביא ראיה ששם מתא שייך בין בכפרים קטנים בין בעיירות גדולות ויש כותבין במגרש פלוני וכתב המרדכי בהמגרש שהשיב ריצב"א כי אשר נהגו לכתוב מגרש אפי' בעיירות גדולות כגון טריו"ש ואף על פי שלשון מגרש הוא קרקע שסביבות העיר כדכתיב מגרשי העיר אשר סביבותיה כדאמר סוטה (קז:) אלף אמה מגרש ממה שנהגו כך אני אומר שכך ר"ל במגרש פלו' אשר אני עומד בה והרי עיר

בכלל תוך המגרש שהרי המגרש מקיפה ונראה שלכך נהגו לכתוב כך לפי שפעמים דר בבתים שבולטים ויוצאין חוץ לעיר ובלשון בני אדם אין שם העיר עליהם ומלשונם שכתב מגרש הכל בכלל ומנהג כשר הוא עכ"ל ויש כותבין במדינה פלוני וכתב בהלכות הגט דמרדכי שכן נמצא בטופס ראבי"ה ואע"פ שי"א שמדינה פירוש מחוז וכן דעת המתרגם שתרגם כ"ז ומאה מדינה קכ"ז פלכין הראב"ע בפי' דניאל על פסוק ודניאל בעא מן מלכא ומני על עבידתא דמדינת בבל לשדרך מישך ועבד נגו כתב י"א כי מדינה שם מחוז א"כ איך היו לאחשורוש קכ"ז מדינה ומלך שיש לו י' הוא מלך גדול וכתוב (קהלת ה':ז') וגזל משפט וצדק תראה במדינה שהטעם עיר המלוכה וכתוב (עזרא ה':ח') ליהוד מדינתא לבית אלהא רבא ועוד (דניאל ח':ב') ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ואם עילם מחוז למה לא אמר במדינת עילם כאשר פירשו במדינת בבל וגם הרד"ק עם שהוא מסכים שפירוש מדינה מחוז מ"מ סובר שג"כ על עיר אחת יפול שם מדינה שכתב בשרשים וז"ל מדינה ומדינה ככתבה ידוע והיא כולל ערים רבים וכן בעילם המדינה או היא פעם כלל פעם פרט עכ"ל ובפי' הגט למהר"ש בר צמח שיש מקומות בספרד ובאשכנז כשהעיר גדולה כותבין במדינה פלונית בגלילות צרפת אינם נוהגים כן דמשמע לשון מדינה ארץ אחת כמו צרפת ע"ד לשון לעז הלועזים מדינה פייש אמנם מביאים ראיה לדבריהם שמצינו עיר גדולה נקראת מדינה והביא כמה ראיות וכתב שאולי ע"כ לא נהגו בגלילי צרפת דלא ידעו שיעור עיר להקרא מדינה אם כביתר או כאנטוכיא או כיוצא באלו וכתבו מתא דמפקא מכרך ומפקא מכפר כמו שאמרו במתא מחסיא בפ"ק דכתובות (ד.) והמנהג הפשוט לכתוב מתא ולא לכתוב לא מגרש ולא מדינה ונכון הוא דלית ביה ספיקא כמו במגרש או מדינה וכן כתוב בטופסי המחברים ולענין להקדים שם העיר למלת מתא כגון שיכתוב בפלוני מתא או להקדים מלת מתא לשם העיר כגון שיכתוב במתא פלוני כתוב בהגהות מרדכי דאין קפידא מדאמרינן בהאשה שלום (קטו: קטז.) בסורא מתא בצד קלניא מתא אם יש לעיר שתי שמות כתב רבינו בשם הרמ"ה שאם שולח הגט למקום אחר צריך לפרט שניהם וכשיכתוב השם הב' יכתוב דמתקרי כך או דמתקריא בלשון נקבה דעיר לשון נקבה היא כמו העיר הזאת כ"כ מהר"ר ישראל בכתביו סימן קפ"ה : נוהגים לכתוב שם נהר שבעיר פלוני מתא דיתבא על נהר פלוני ומן הדין לא היה צריך להזכיר הנהר כדאשכחן בההיא גיטא דאשתכח בנהרדעא והוה כתוב ביה בצד קלניא וכו' והיה בהם נהרות ולא הזכירם וכמו שכתב בהגהות מיימון בתשובה דשייכי לספר נשים ואין כותבין שם הנהר אלא משום סימן שלא לטעות בעיר אחרת ששמה כשמה וכ"כ הר"ן בתשובה שאכתוב בסימן זה וכ"כ המרדכי בהשולח וגם

בהגהות וגם הרא"ש כתב בתשובה בכלל מ"ה סימן כ"א ועוד שאלת גט שבא ממקום אחר ולא היה כתוב בו שם הנהר אם יש שום חשש בדבר דע כי אין חשש בכתיבת שם הנהר וכ"כ בתשובת ה"ר יהודה בנו מה שלא כתבו שם הנהר בגט אין לפוסלו בכך וכמדומה שפה טוליטול' אין כותבין שם הנהר בגט עכ"ל:

סעיף קטן יא

אם יש בעיר ב' או ג' נהרות כתוב בכלבו שצריך לכתוב כולם דיתבא על נהר פלוני ופלוני ופלוני וכן כתב בהגהות מרדכי בפרק מי שאחזו ובהגהות מיימון בפ"ד בשם סמ"ק דיתבא על נהר פלוני בחד יו"ד דתיבה א' היא במקום היושבת כ"כ התוס' והרא"ש בהמגרש (פה:) גבי הא דאמר אביי האי מאן דכתב גיטא לא לכתוב ודין וכו' וכ"כ בהלכות הגט דמרדכי ובכלבו ואם כתב אותו בשני יודי"ן די יתבא נראה דכשר: אם הנהר רחוק מהעיר יותר מהתחום ובני העיר מסתפקין ממנה להוליך שם הסוסים וללבן הבגדים כתב הכלבו שצריך לכתבו כיון שספוק העיר ממנו ומדברי תשובת רשב"א שכתבו הגהות מיימון בתשובות דשייכי לספר נשים נראה שחולק בזה שכ' וז"ל נהר שהוא חוץ לעיבורה של עיר קרוב לתחום שבת אם מספקים מן הנהר לכל תשמישן למשרה ולכביסה ולטחון בריחים כותבין שם הנהר ואם לאו לא יכתבו כלל דיתבא על הנהר פלוני מיהו נראה שנהר שהוא בתוך התחום וכתבוהו בגט אפילו הוא חוץ לעיבורה של עיר לא חשיב בהך שינה שם עיר כדאמרינן בגמרא (ר"ה ל.) קרובה פרט ליושבת חוץ לתחום משמע דיושבת תוך התחום כוותיה חשיב ואפי' חוץ לתחום אם נראה עמה לא חשיב שינה כדמשמע בפ"ק דמגילה (ד:) ובדוכתי אחרינא עכ"ל הרי דכל שהוא חוץ לעיבורה של עיר אם אין מסתפקין ממנו לכל תשמישן אין כותבין אותו לכתחלה ואם היה חוץ לתחום ואינו נראה עמו בדיעבד נמי פסול ומשמע דאפי' במסתפקין ממנו פסול ומהר"ר ישראל בכתביו סי' קמ"ב כתב תשובת רשב"א משמע דהכי ס"ל ודלא כדברי הכלבו ומשמע מדברי מה"ר ישראל דלדעת רשב"א כשהנהר חוץ לעיבורה של עיר אם מסתפקים ממנו לקצת תשמישם אין כותבין אותו עד שיסתפקו ממנו לכל תשמישם וכתב עוד מהר"ר ישראל על תשובת רשב"א וז"ל וסיום דבריו שהראיות שהביא לא הביאם לראיה גמורה אלא לדמיון בעלמא אלא הסברא היה נראה לי כך עכ"ל כלומר דכל שהוא חוץ לעיבורה אפשר שאינו נחשב מהעיר אף על פי שמסתפקין ממנו ובודאי שהראיה שהביא לנהר שהוא חוץ לתחום אלא שהוא נראה עם העיר ליתא לדעת הרמב"ם והטור והר"ן שהם מפרשים דאינה נחשבת עם העיר ואע"פ שנראה עמה אא"כ היא תוך התחום דוקא ובהג"ה מרדכי פרק מי שאחזו כתוב י"מ

שצריך לכתוב כל הנהרות שבתוך תחום העיר דכל תוך תחום העיר הוי בכלל העיר וראייתו מפ' כל הבשר (חולין קי.) אך בפרק הנודר מן הירק (נדרים נו:) לא משמע כן אלא דוקא תוך עיבורה של עיר הוי כתוך העיר ומשמע לי דאפילו במסתפקין ממנו קאמר ונהר שמסתפקין ממנו לצורך כרמים כתב מה"ר ישראל בכתביו סי' קמ"ב דלא מיקרי משום הכי תשמיש העיר דאין בני העיר יוצאים שם בשביל הנהר אלא בשביל הכרמים ואם אגב זה שותים ממנו מיקרי בשביל כך תשמיש העיר דלא דמי לטחינה וכביסה ומשרה שבני העיר הולכים אל הנהר בשביל תשמישין אלו: נהר שהוא חוץ לעיר וסיפוק העיר בתוך העיר כתוב בכלבו דאפ"ה צריך לכתבו ול"נ דאין לכתבו אף הוא חוץ לעיבורה של עיר וכתשובת הרשב"א שכתבתי בסמוך: כתוב בתשובת מהרי"ל עיר שניתוסף בה נהר וקא חייש ללעז גיטין הראשונים נראה דאין לחוש וראיה מדגרסינן בשילהי במה מדליקין (שבת לו:) ופ' לולב הגזול (מד.) בבל בורסיף בורסיף בבל למאי נ"מ לגיטי נשים ופירש"י בחד דוכתא לענין שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה וצריך לכתוב שם של עכשיו אלמא דליכא לעז ועוד דאין כ"כ נפקותא בענין הנהרות כמו שכתב רבינו שמחה בתשובה שבמיימון שאפילו שינה כשר הילכך אם הנהר החדש מסתפקין ממנו ספיקא הוה ותדיר נכון להזכירו ואם נהר קטן הוא וכותבין באותו העיר על מי מעיינות או על מי נהרות הוי האי נהר בכלל כמו פה בעירנו נהר אומב"ך יש כמה וכמה תשמיש עליהם כביסה וצביעה וריחים ואפ"ה כלולה במי מעינות וכן נהר דונאו"י שישנו פה ועוד דכהאי גוונא שמוסיפין לשופרא דשטרא לא שייך לעז עכ"ל וראיתי נוהגים ביושבת על חוף הים לכתוב ועל כיף ימא מותבא ולא ראיתי שנזכר זה בשום ספר ועיר שסיפוקה ממי בארות כותבין על מי בארות ועיר שסיפוקה ממי מעיינות כותבין מי מעינות ובחד יו"ד כ"כ בהל' הגט דמרדכי וגם הכלבו כתב דמעינות בחד יו"ד : ואם יש בעיר בארות נובעים וכתב דיתבא על מי בורות כתבו הגהות פ"ג בשם התוספות דכשר שאע"פ שנובעים מיקרי שפיר בורות כדאיתא גבי בור היחיד בפ' עושין פסין. ואם יש מעיין רחוק מהעיר יותר משני מיליו ואין קרוב יותר מזה וכל העיר מליאה בארות כתב מהרי"ק בשורש ק"ו דדבר פשוט הוא שאין לכתוב בארות ולא מעינות ואם יכתבו מעינות הוי גט פסול לדברי פוסקים גדולים עכ"ל ונ"ל שמ"ש שאין לכתוב טעות סופר הוא ויש להגיה שיש לכתוב בארות ומ"מ בטעם הפיסול סתם דבריו ולא פי' אם הוא מפני שהמעיין רחוק אבל אם היה קרוב היה מכשיר או אם הטעם מפני שרוב סיפוק העיר היה מהבארות וא"כ אפי' היה המעיין בתוך העיר היה פוסלו או אם הטעם מפני שכתב מעינות לשון רבים ואינו אלא מעיין ומצאתי כתוב

בקונט' בשם מהרי"ק וז"ל בענין מי סיפוק העיר אע"פ שיש פוסקים שיש לכתוב כל מימי הסיפוק מהעיר מ"מ הפוסקים האחרונים הסכימו שלא לכתוב כי אם רוב ספוקי העיר אם בארות אם מעינות גם נמצא כתוב בשם ר"פ ור"י מקורויל שלא לכתוב כלל לא בארות ולא מעינות כי אם הנהר אם העיר יושבת על הנהר פן יבא לטעות לכן טוב שלא לכתוב כי אם רוב סיפוקי העיר היכא שהאחד מהם מן הבארות או המעינות הוי רובא דרובא ואידך הוי מיעוטא דמיעוטא כמו אם עשר הידות שותים מי באר והעשירית מי מעיין או בהיפך היה ראוי לכתוב מי בארות ועל מי מעינות כי אם לתפוס רובא דרובא ולהניח מיעוטא דמיעוטא מאחר שכתבו הפוסקים האחרונים שלא לכתבם כלל ולכל הדעות אם לא נכתב כלל כשר ואם היה כותב על מי בארות או על מי מעינות ולפי האמת לא תחשב יושבת על מי בארות או מי מעינות כאשר אין מסתפקין מהם כי אם מיעוטא דמיעוטא איכא למיחש לפסול הגט לדעת מקצת פוסקים דנראה כמזוייף מתוכו שהרי בסיפוק תליא מילתא כמ"ש המרדכי אם כן פשיטא שיש למנוע מלהכניס עצמו באותו ספק אלא יכתוב רוב הסיפוק ויניח המיעוט עכ"ל ודברי הפוסקים האומרים לכתוב כל מימי הסיפוק והמונעים מלכתוב בארות ומעינות בעיר שיש בה נהר הלא הם כתובים בהגהות מרדכי בסוף גיטין : ועיר שאין בה אלא בורות ואגמים כתוב בהגה"מ בפ"ד בשם סמ"ק שלא יזכירם כלל שלא לחלק בין גיטין שנכתבו קודם שנעשו לנכתבו אחר שנעשו כתב בהגהות מרדכי דסוף גיטין עיר שאין בה שום מים כי אם אסיפת מים ולפעמים יבשו ואין שותין כי אם מאותן מים שנאספין יכתוב גם העיר הסמוכה לה למימיה עכ"ל ודבריו סתומים דמרישא דלישנא משמע שאין מסתפקין אלא ממי האסיפה דוקא ואע"פ שיבשו לפעמים מ"מ קצתם נשארים שמהם מסתפקין ואפ"ה אין כותבין אותם כיון שאינו דבר קבוע מאחר דלפעמים יבשו ומסיפא דלישנא שכתב יכתוב גם העיר הסמוכה לה למימיה משמע דכשיבשו הבורות מסתפקין מעיר הסמוכה לה: ולענין ב' נהרות שקודם שיגיעו לעיר הם מתערבים כתב מהרי"ק בשורש ק"ז ולע"ד שא"כ הוא שהנהר מרצאנ"ו כשמתערב באיימוני קרוב לעיר אבד זכרו משם והלאה ואינו נקרא רק איימוני פשוט הוא שאין לכתוב כלל אלא איימוני ואין להזכיר כלל נהר מרצאנ"ו ואם הוא בהיפך שאדרבא אין מזכירין נהר איימוני אלא מרצאנ"ו ממקום התערובות ואילך יש לכתוב שניהן בגט ואם יש ספק בדבר כגון שקצת בני העיר יקראו למי התערובות בשם איימוני והשאר יקראו בשם מרצאנ"ו אז נראה לעניות דעתי שאין להזכיר כי אם שם איימוני שהיא עיקר סיפוק מימיו וטוב ליכנס בספק איסור מבספק שינוי שבחסר כשר לכ"ע בדיעבד ובשינוי יש פוסלין אפי' בדבר שאילו חסרו לא נפסל בכך עכ"ל נ"ל

דמ"ש דבשינוי יש פוסלין אפי' בדבר שאילו חסרו לא נפסל בכך הוא בעל התרומה המסתפק בשינה מקום העמידה אם הוא פסול וכמ"ש בסימן זה: אם העיר או הנהר יש להם ב' שמות כתב רבינו בשם הרמ"ה כשמגרש בעירו שיכתוב שם העיקר בפרט וכולל שם הטפל וכל שום וחניכה ומהרי"ק כתב בשורש ק"ו תשובה לרבי אביגדור דאיזה מהם שיכתוב בלא חבירו כשר כיון שמכירין שם שניהם וכ"כ בהגהות מרדכי דגיטין בשם ר"י ובדיעבד ודאי לכ"ע כשר כדאשכחן בשמו ושמה אבל לכתחילה צריך לכתוב כמ"ש הרמ"ה דומיא דשמו ושמה: ואם שולח הגט למקום אחר כתב רבינו בשם הרמ"ה שצריך לפרט שניהם שם מקום הכתיבה ושם מקום הנתינה ואם לא כתב אלא שם דמקום כתיבה או שם דמקום נתינה נ"ל שדינו שוה לאיש שיש לו ב' שמות שיתבארו דיניו בסימן שאחר זה וכן כתבו התוס' בהשולח (לד:) ובהזורק (פ.) דהא דתנן בהשולח בראשונה היה משנה שמו ושמה ושם עירו ושם עירה ובהזורק תנן שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה שינוי העיר הוי דומיא דשינוי השם וכ"כ הרא"ש והרשב"א והר"ן בהשולח אמתני' דבראשונה היה משנה שמו ושמה ושם עירו ושם עירה שצריך לכתוב שם העיר שהוא והיא ממנה פי' בגליל מתא אנא פלוני דמיהודה ואם לא כתב מיקרי שינה שם עירו תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה מיהו היינו מדרבנן וכמו שאכתוב בסימן שאחר זה אך יש לדקדק דבשלמא בשינה שמו ושמה דמפרש התם דכתב שם מקום הנתינה ולא שם דמקום כתיבה או איפכא איכא למיחש לקלקולא כמ"ש הרא"ש אבל כשכותב בגליל מתא אנא פלוני ולא כתב שם עירו או שכתב אנא פלוני דממקום פלוני ולא כתב בגליל מתא כיון דלא שייך קלקולא אמאי תצא מזה ומזה וכולי איפשר דמשום דדמי לשינה שמו ראו חכמים שלא לחלק ביניהם אי נמי דכשלא יכתבו אלא בגליל מתא משמע שהמגרש הוא מגליל ואינו אותו שמארץ יהודה ואתו לקלקולא ואיפשר לפרש עוד שאם עיר הכתיבה או עיר המגרש היו לה ב' שמות אחד במקום הכתיבה ואחד במקום הנתינה וכתב שם אחד מהם לבד דהשתא הוי שם עירו ושם עירה דומיא דשמו ושמה ממש וכן משמע מדברי הרשב"א: היכא שיש לעיר ב' שמות כתב מהרי"ק שורש ק"ו דאין לומר שיכתוב השם המיוחד לה בל' לטיין אלא יש לכתוב השם המפורסם יותר בין העברים דפירסום העכו"ם לא מעלה ולא מוריד וכיוצא בזה כתב מהר"ר ישראל בכתביו סימן קמ"ב שכתב אע"פ שבכתב כומרים שבאותה העיר כתוב שם העיר בגימ"ל בסוף מ"מ אין כותבין אותה אלא בקו"ף לפי שמוצא הלשון שנון וצח יותר מבגימ"ל ובמדינה שמזכירין לשון אשכנז צח ושנון מדברים כך ואחר שנון לשון אשכנז אנו כותבין בגיטין עכ"ל הרי דאינו חושש על כתב כומרים אלא על

לשון אשכנזי שהוא המפורסם בין העברים שם העיר או הנהר שיש בהם כ"ף רפויה במקומות שמזכירין חי"ת כמו כ"ף רפויה וכן בשמות עיר ונהר שצריך לכתוב טי"ת או תי"ו איזה מהם כותבין עיין בתרומת הדשן סימן רל"א: כתב הר"ן בפרק גט פשוט אהא דאמרינן כל שהוחזק שמו בעיר ל' יום אין חוששין לו כתב הראב"ד דמדלא חיישינן דילמא איכא יוסף בן שמעון אחרינא במתא אחריתא וכתוב האי גיטא הכא וממטי ליה להיא מתא לאנתתיה דהיאך ש"מ דשם עירו ושם עירה מעכבים בגט דתו ליכא למיחש למידי ומדבריו אתה למד שאין מאמינין אותו על שם עירו אלא צריך להביא ראיה אבל הרשב"א כתב שכיון שלא שמענו בשום מקום שהוא צריך להביא ראיה על עירו מסתברא דנאמן ודברי הראב"ד נראין לי יותר עכ"ל : כתב הר"ן בתשובה אע"פ שלא כתבו שם הנהרות בעירו ועירה איני רואה שיהא בו חשש פיסול מחמת כך שאם נחוש לשני שוירי כשלא הוזכרו הנהרות אף כשהוזכרו לא הוציאנו מידי ספק שהרי אנו רואים סימן בההוא גיטא דהוה כתיב ביה בשוירי מתא דעל רכיס נהרא דשקלינן וטרינן אי חיישינן לב' שוירי כלומר ב' שוירי דיתבן על רכיס נהרא אלמא אין הזכרות הנהרות מוציאנו מידי ספק זה והאי דכתיב בההוא גיטא דעל רכיס נהרא איפשר שהיו שם שני שוירי ולא היה הבדל ביניהם כי אם בנהרות ואפ"ה שקלינן וטרינן אי חיישינן לב' שוירי ואסיקנא דלא חיישינן אא"כ שיירות מצויות והוחזקו או בחדא מינייהו וכפי מחלוקתן של ראשונים בזה הלכך בנדון זה שלפנינו אין כתיבת הנהרות מעכבת ואע"פ שמקצת ראשונים ז"ל הזכירום בטופסי גיטין שלהם לרווחא דמילתא תקנו כך מפני קצת מקומות שוין בשמותיהן והנהרות מבדילין אותן אבל בשאר מקומות שאין ידועין בכך אם לא נכתב לא עכב עכ"ל : כתב עוד הר"ן סימן מ"ב שאלת מעשה בא הנה באשה שהיה בעלה בעיר אשביליא ואותו הבעל נולד בעיר מיורקא ודר בה כמה שנים ונשא האשה הזאת פה פירפינא"ן ואח"כ הלך לו לאשביליא והנה הוא היום שם בקביעת דירה עם אשה אחרת אשר לקח לו שם ועתה שלח לו גט לאשתו אשר לו הנה פירפינא"ן וזה טופס הגט בכך בשבת וכו' למנין שאנו מונין כאן במתא אשביליא איך אנא פלוני דממתא מיורקא בר בנבנשה אם נאמר דמאי דכתב דממתא מיורקא הוא שם היחס לא שם עירו ועוד שהעידו רבים שזה האיש גם כשהיה דר הנה היו קורין אותו דוראן דמיורקא: תשובה רואה אני פיסול בגט זה מפני שכתוב בו דממתא מיורקא וזה היה שם עירו אשביליא נמצא ששינה שם עירו שמה שדחקתם לפרש דמאי דכתיב דממתא מיורקא הוא שם היחס לא שם עירו כאשר יתיחסו רבים אל מקום אחד זה אינו מורה הלשון כלל שהמתיחסין אל מקום ידוע כותבין בחתימותיהם פלוני דמיורקא או כשמזכירים ראשונה שם קדשם כותבין

אח"כ המכונה פלוני דמיורקא ואינם כותבין דממתא פלוני שלשון ממתא מורה שאינו נכתב ע"ש היחס אלא ע"ש עירו ואע"פ שנוכל לומר שהמכוון אחד בין שיכתוב דממתא בין שיכתוב פלוני דמיורקא ושגם כשכתב דממתא הוא ע"ד היחס לא ע"ד שם עירו כיון שהורגלו ההדיוטות לכתוב בלא ממתא ע"ד היחס ובממתא ע"ד שם עירו בכמו זה צריך לדרוש שם ההדיוט וכיון שכן נמצא שזה שינה שם עירו ואפי' נדחוק ונאמר שלא נכתב אלא ע"ד היחס נמצא שאין שם עירו כתוב בגט זה ושם עירו ושם עירה מן הדברים המעכבים בגט וכ"כ הראב"ד בפ' גט פשוט וז"ל ומי שאומר שאין שם עירו ושם עירה מעכבין בגט אא"כ שינה שמם כדקתני במתני' שינה שמו ושמה טועה הוא דא"כ ליחוש דילמא איכא יוסף ב"ש הכא ואיכא אחרינא במתא אחרינא ויכתוב היאך גיטא הכא סתם וממטו ליה להיא מתא לאנתתיה דהיאך אלא ש"מ שם עירו ושם עירה מעכבין ע"כ ואעפ"י שהרמב"ן הביא בזה סברא בפרק המביא תנין ולא הכריע בהן על דברי הראב"ד סומכין להחמיר ולדבריו הסכים הרשב"א בתשובה. נמצא שאם נפרש לשון הגט שכתוב בו דממתא מיורקא ע"ד היחס הרי אין כאן שם עירו ופסול ואם הוא ע"ד שם עירו הרי שינה שמו ופסול אלא שיש כאן מקום עיון אחר שאיפשר לפרש שזה שכתב דממתא מיורקא כיון לומר על מקום לידתו שהיה במיורקא כמו שבא בלשון השאלה וכיון שכן איפשר שהוא מספיק שהרשב"א כתב בתשובה שמי שנולד במקום אחד ודר במקום אחר שאם הוא כותב גט במקום שנולד די שיכתוב במקום פלוני שנולדתי בו אף על פי שלא כתב מקום דירתו ולמדה הרב מההיא דתניא בתוספתא גבי מי שהיו לו ב' שמות אם היה במקום אחד וכתב לשם אחד מהם כשר וסבר הרב ז"ל שב' מקומות הרי הן כב' שמות וכיון דבדיעבד שם אחד מספיק אף שם עיר אחת מספיק וכיון שכן שם עיר שנולד בו מספיק לשם עירו אלו דבריו ז"ל ואינן מתבררין אצלי כלל לפי שאין השמות דומין למקומות כלל לפי שמי שיש לו ב' שמות כל אחד מהם הוא שמו ואין אחד מהם נעקר בהנחת חבירו אבל מי שיוצא ממקום למקום כיון שנשתהא שם עד שהוא כאנשי העיר אין אותה עיר ראשונה עירו לשום דבר שבעולם ועוד שעיקר מה שאנו מצריכים שם עירו הוא מפני שני יוסף בן שמעון ובשם עירו אנו יוצאין מידי ספק זה שמן הסתם אם יש ב' יוסף בן שמעון בעיר זה היינו בקיאין בהם ואין מגרשים נשותיהם אלא זה בפני זה ואם אין אנו יודעין אותם אין חוששין להם שכל שמות שוין שהם בעיר א' קול יש להם ובהכי ריהטא סוגיא דפרק גט פשוט וכל זה אם נפרש שם עירו שם עיקר שהוא עיקר דירתו היה לפי שזה מפורסם לעדים אבל אם נאמר שמקום הלידה מספיק חזר חשש התלמוד למקומו ניחוש דלמא אזיל וממטי לאנתתיה דהיאך שהרי כל התינוקות

שנולדו בכאן והלכו להן זה שנים רבות אין להן קול ואין העדים יודעים אותם וליחוש דלמא נולד אחר בכאן ששמו כשם זה המגרש וממטו ליה לאנתתיה ולפיכך אין דברי הרשב"א ז"ל מתחוורן אצלי בזה ומ"מ אף לפי דבריו גט זה פסול שהוא ז"ל לא אמרה אלא במגרש באותו מקום שנולד בו לפי שנראה שסבור הרב ז"ל שהוא עיקר שם עירו באותו מקום ועוד שזה שכתב דממתא אין פירושו על מקום לידתו שכשהסופרים כותבין מלה זו מתכוונין בה על עיקר מקום דירתו והו"ל שינה ופסול שהרי עיקר דירתו של זה היה באשביליא ועוד דאיכא הכא ריעותא אחרינא וכמו שכתבת שנמצא בכתובה בר אלייעזר ובגט כתוב בר בנבנשה נמצא שאפשר ששינה שמו בגט סוף דבר דעתי מסכמת הלכה למעשה שלא תתגרש בגט זה ואם נתגרשה לא תינשא עכ"ל:

סימן קכט

סעיף קטן א

כותבין שם האיש והאשה בגט זה פשוט בגיטין בכמה דוכתי דשמו ושמה הוי מתורף הגט:

סעיף קטן ב

ואם יש לאחד מהם שני שמות וכו' בהשולח (דף לד:) ההוא דהוו קרו לה רובא מרים ופורתא שרה אמרי נהרדעי מרים וכל שום שיש לה ולא שרה וכל שום שיש לה. ופירש"י ופורתא שרה. מיעוט בני עירה היו קוראים את שמה שרה: מרים. צריך לכתוב בגט שהיא עיקר והדר וכל שום דאית לה:

סעיף קטן ג

בד"א לכתחלה אבל בדיעבד אפילו לא נכתב אלא אחד מהם כשר כך כתבו התוס' והרא"ש בפרק הנזכר גבי מומר שגירש דההיא דרובא קרו לה מרים וכו' דמשמע דאפילו בחד מקום צריך שני שמות היינו לכתחלה וכן מפרש בירושלמי וה"ה כתב בפ"ג שזה דעת הרמב"ן ועיקר וגם הרשב"א כתב בפרק השולח דהכי משמע בירושלמי ובתוס' ושכך הסכימה דעת ר"ת אבל הוא ז"ל חלוק בדבר וכתב שנ"ל דהוחזק בב' שמות במקום אחד מגרש לכתחלה באחד מהם ואינו חושש משום דקי"ל חניכה דתנן (שם פז:) כך היו נקיי הדעת שבירושלים כותבין אלמא אפילו לכתחלה מגרש באחד דלא עדיפא חניכה מאחד מעיקרי שמותיו ועוד מדאמר רב אשי גבי תקנתו של ר"ג והוא דאיתחזק בתרי שמי ש"מ דאפי' לכתחלה א"צ אלא בשהוחזק בשני שמות בשני מקומות כגון מקום הכתיבה ומקום נתינה ומשום לעז אבל איתחזק בשני שמות במקום אחד דליכא לעז כותב אי זה שירצה והיינו דרב אשי והיינו חניכה והעלה בסוף דבריו שכך נ"ל עיקר ואע"פ שבירושלמי לא משמע הכי אנו אין לנו אלא כגמרתינו והתוס' תירצו

ההוא דחניכתו וחניכתה דנקיי הדעת שבירושלים היו שמותיהם ידועים וליכא לעז א"נ כשהשמות דומין זה לזה שהכינוי דומה לשם לכתחלה כשר אף בכינוי וגם מה שדייק הרשב"א מדאמר רב אשי והוא דאתחזק בתרי שמי מתורץ לפי שיטתם כמבואר בדבריהם. וז"ל הרשב"א בתשובה (סי' ר"ח) על גט שכתוב בו שם האיש והאשה ולא כתבו בו וכל שום וחניכה וחניכתו וחניכתה אינו מעכב אם אין להם שם וחניכה ידועים ואדרבה ר"ת כתב שאם אין להם שם וחניכה ידועים וכתב וכל שום וחניכה דאית ליה פוסל בגט שהרי נראה שאין זה שמגרש אלא אחר שהרי אין לזה שם וחניכה וכשהתקין ר"ג לכתוב איש פלוני וכל שום דאית ליה לא אתקין אלא בדאתחזק בתרי שמי וכדאמר רב אשי בפרק השולח ואע"פ שבטופסי הראשונים כתוב כן בכל הגיטין מ"מ כל שלא כתב אינו מעכב בדיעבד ואם יש להם ב' וג' שמות יראה מן התוספתא ומגמרא דבני מערבא שצריך לכתוב את כולן גם מגמרין נראה כן קצת מ"מ יראה דבדיעבד אינו מעכב כל שכתב שם שיש לו במקום הנתינה ושבמקום הכתיבה ואם הם במקום אחד די לו באחד מהם עכ"ל :

סעיף קטן ד

והרמב"ם פסל שכתב בפ"ג כתב השם שאינם ידועים בו ביותר וכו' מדברי רבינו שכתב בפשיטות דהרמב"ם והרא"ש פליגי משמע דס"ל דאפי' בכותב שם טפל כשכותב וכל שום עדיף טפי מכשאינו כותבו דכשאינו כותבו גם להרא"ש פסול כדמשמע ממ"ש והא דכשר בדיעבד בשכתב שם הטפל וכל שום וחניכה וכשכותבו מכשר הרא"ש והרמב"ם פוסל אפילו בכה"ג שמ"ש וכתב וכל שום וחניכה לרבותא נקטיה לומר דאפילו כתב וכל שום פסול וכ"ש אם לא כתבו ולפ"ז טעם מחלוקתם במאי דאמרינן ולא שרה וכל שום שיש לה דלהרמב"ם היינו לומר שאם כתב כן פסול ולהרא"ש לא אתא למימר אלא שלכתחלה אין לכתוב שרה וכל שום שיש לה מיהו אם כתב כן בדיעבד כשר ואע"פ שהרמב"ם הכשיר בפרק הנזכר בחניכתו וחניכתה ומשמע דאפילו לא כתב וכל שום כשר וכן פי' ה"ה צ"ל לפי זה דטפי עדיף חניכה משם טפל דבחניכה המפורסמת טובא דוקא הוא דמכשר. ומשמע עוד מדברי רבינו דאפילו כותב שם העיקר כל שלא כתב וכל שום פסול שהרי כתב אבל בדיעבד אפילו לא נכתב אלא אחד מהם כשר ומתוך מ"ש אחר כך והא דכשר בדיעבד כשכתב שם הטפל וכל שום וכולי משמע דמה שהכשיר אפילו לא נכתב אלא אחד היינו בכותב וכל שום דוקא ומדלא חילק בין שם עיקר לטפל לענין זה משמע דשוים הם וכשלא כתב וכל שום פסול ל"ש כתב שם טפל ל"ש כתב שם עיקר. וזה תימה בעיני דבחניכה הניכר כותבים לכתחלה בלא וכל שום וכמ"ש רבינו

עצמו בסמוך ובשם עיקר יפסל כשלא כתב וכל שום. ול"נ דבכותב שם עיקר בלא וכל שום לכ"ע כשר ואפילו בכותב שם הטפל בלא וכל שום מכשר הרמב"ם בדיעבד דלא גרע מחניכתו ותניכתה דמכשר הרמב"ם בדיעבד דוקא כדמשמע מלשונו בפ"ג ולא פסל בכתב שם טפל אלא כשכתב עמו וכל שום משום דטפי עדיף לכתוב שם הטפל לבדו ממה שיכתוב שניהם ויכתוב שם הטפל בעיקר והעיקר בטפל וכמ"ש הרשב"א ומילי דסברא נינהו ובכך מתיישבים דברי הרמב"ם שכתב בפ' הנזכר מי שהיו לו שני שמות וכו' כותב שמו ושמה שהם רגילים בו ויודעין בו ביותר וכותב איש פלוני וכל שם שיש לו וכו' ואם כתב חניכתו וחניכתה כשר כתב השם שאינם ידועים בו ביותר וכתב וכל שם שיש בו ה"ז פסול כי תחלה כתב דלכתחילה בעינן שיכתוב שם העיקר ויכלול שם טפל בוכל שום ואח"כ רצה ללמד שאם כתב שם טפל לבדו בלא וכל שום כשר ולפיכך כתב דין כתב חניכתו דחניכה גרועה משם טפל ואפ"ה כשר בדיעבד כיון שלא כתב וכל שום אבל אם כתב וכל שום אפי' כתבו עם שם מאחר שהוא שם טפל פסול ואצ"ל אם כתב וכל שום עם חניכתו שהוא טפל ביותר דפסול דאם לא נפרש דבריו כן דין חניכתו וחניכתה הוי הפסק בדין מי שיש לו שני שמות בין כותב שם העיקר לכותב שם הטפל ועוד יש להוכיח דמ"ש דבכותב שם טפל כשכתב וכל שום פסול טעמא דפסול הוי משום שכתב וכל שום הא לאו הכי כשר דאל"כ הל"ל אע"פ שכתב וכל שום שיש לו ה"ז פסול כמ"ש בסמוך גבי שינה שמו ושמה אלא ודאי כדפרישית עיקר : והרא"ש דבריו סתומים ואפשר לפרש דס"ל כדפרישית בהרמב"ם דכי אמרי' ולא שרה וכל שום שיש לה כלומר ואם כ' כן פסול היינו דוקא כשכ' וכל שום ומטעמא דפרי' אבל אם כתבו בלשון וכל שום כשר וא"כ כשהכשיר בדיעבד בכותב שם טפל היינו דוקא כשאינו כותב וכל שום אבל בכותב וכל שום פסול הוא ואם נפשך לומר דבין כותב וכל שום בין שאינו כותב וכל שום מכשיר הרא"ש אפי' בשם טפל איפשר הוא אבל לומר דבכתב וכל שום מכשיר אפי' בשם טפל וכשלא כתב וכל שום פסול אפי' כותב שם העיקר וחניכתו כותבין לכתחילה בלא וכל שום וכדמשמע מדברי רבינו זה דבר שאינו מתיישב אצלי כלל: וטעם מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בחניכתו וחניכתה דלהרא"ש כותבין חניכתו לכתחילה וכמ"ש רבינו ולהרמב"ם לא מתכשר אלא בדיעבד וכדמשמע לישנא דואם כתב חניכתו וחניכתה כשר שכתב בפ"ג הוא תלוי לדעתי בחלוקת גירסת המשנה בפרק המגרש דהרא"ש גריס כגירסת ר"ח ור"ת שכתבו שם התוספות (פח.) איש פלוני בן איש פלוני ולא כתב עד כשר כתב חניכתו וחניכתה כשר וכך היו נקיי הדעת שבירושלים כותבין פי' שלא היו כותבין אלא חניכתו וחניכתה לבד הרי דלכתחילה לא היה כותבין

אלא חניכתו וחניכתה לבד והרמב"ם גריס כגירסת רש"י דכתב חניכתו וחניכתה שנוי אחר וכך היו נקיי הדעת וכו' דלא קאי כך היו נקיי הדעת כותבין אלא לכותב איש פלוני ולא כתב עד כשר וקאמר דנקיי הדעת שלשונם קצרה לא היו חותמים עד אלא פלוני בן פלוני ומאחר שמה ששנינו שכך היו נקיי הדעת לא קאי לכתב חניכתו וחניכתה מהי תיתי לן להתיר לכתוב כן לכתחילה דכתב חניכתו וחניכתה כשר בדיעבד משמע: כתוב בתשובת הריב"ש סימן מ"ג אהא דמרים וכל שום שיש לה וכו' פירוש שאינו כותב השם העיקרי בפירוש אלא כותב השם הטפל בפירוש והעיקרי כולל סתם בלשון וכל שום דאית ליה ומש"ה פסול אבל אם הב' שמות כתובים בגט בפירוש אין הפרש בין שכותב זה ראשון או זה דאפי' שרה דמתקריא מרים כשר אפי' לכתחילה ולא פסל אלא כשכולל מרים שהוא השם העיקר בלשון וכל שום וההי"נ אם כתוב בגט שם עכו"ם של הבעל עיקרי ושם של יהודי בל' דמתקרי דכשר אלא דלר"ת בדיעבד ולהרמ"ה והרמב"ן אפי' לכתחילה. ומ"ש ר"ת חלילה מלהזכיר שם עכו"ם בתורת משה היינו לפי שנשאל במומר שגירש את אשתו בשם יהדות ולא נזכר בגט שם של עכו"ם והיו נוהגים על פיו לכתוב גם שם הטפל בפירוש בלשון דמתקרי לז"א דהיינו בשאר שמות אבל שם של עכו"ם א"צ להזכירו דלא גרע שם יהדות מחניכתו ולא אמרו בהיו לו ב' שמות בעיר א' שיהא צריך לכתוב שניהם אלא כשיש לו שם א' ביהודה ושם אחד בגליל ואין מכירים ביהודה בשם דגליל ולא בגליל שם דיהודה ויאמרו שלא גירש אבל כל שהוחזק בב' שמות בעיר הזה די בא' אפי' בחניכה אמנם לכתחילה צריך שניהם בפירוש והיינו ההיא דרובא מרים ופורתא שרה לפי פירושו ולכתחילה איתמר ומי שמפרש ההיא דתנן בהמגרש כך היו נקיי דעת שבירושלים עושים דקאי אחניכה דעלמא דאפילו לכתחילה די בחניכה וא"צ לכתוב עיקר השם י"ל דמיירי בחניכה שמכירים אותו בכל מקום הכל קורין אותו בשם זה אלא כשחותם בשטר או כשקורא בתורה קורין אותו בשם המובהק מש"ה סגי בשם החניכה לחוד ומש"ה מומר א"צ לכתוב אלא שם יהדות בגט שהוא עיקר וכל ישראל קורין אותו בשם הזה ואף אם לא כתב וכל שום וחניכה אלא שנהגו לכתבו בכל הגיטין אמנם כל שכתב שם עכו"ם ברישא ושם יהדות בל' דמתקרי לא גרע עוד היה איפשר לומר דכיון שהשר מקפדת שלא להזכיר המומר בשם יהדות והעדים יראים לנפשם מלכתוב בשטר שם יהדות בעיקר א"כ איפשר לומר דשם עכו"ם עיקר ודי לכלול שם יהדות בלשון וכל שום וכבר מצינו שחשו חכמים למה שהשר מקפדת ותקנו משום שלום מלכות לכתוב זמן בגט למלכות המולך בעיר שנכתב בו הגט כדאיתא בהזורק (פ.) ואצ"ל בזה שמקפידים שהוא כנגד אמונתם ולזה איפשר לומר שיש לכתוב שם עכו"ם

עיקר אפי' לכתחילה מפני אימת שר ולכלול שם יהדות בלשון וכל שום אלא אם נכתב במקום שאין סכנה בדבר וכשהורה ר"ת לדורו ולמקומו הורה ובדברים כאלה אין לך אלא מקומם ושעתם. וע"ל דיש חולקין ע"ז:

סעיף קטן ה

ואם חניכתו ידוע וכו' בהשולח על מה שכתבתי בסמוך דכשיש לו ב' שמות במקום א' בעינן לכתחילה שיכתוב שניהם כתב הרא"ש והא דאמרינן לקמן כתב חניכתו כשר וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושים משמע דאפי' לכתחילה א"צ לכתוב עיקר השם י"ל דמיירי התם בחניכה שמכירים אותה בכל מקום והכל קורין אותו בשם זה אלא כשהוא קורא בתורה או חותם בשטר קורין אותו בשם המובהק להכי סגי בשם חניכה לחודא ומשמע דס"ל להרא"ש שלזה כיונו התוס' במה שכתבו שם צ"ל דנקיי הדעת שבירושלים היו שמותיהם ידועים וליכא לעז כלומר שלחניכה קוראים התוס' שמותיהם והיו ידועים בחניכתן כדפירש הרא"ש ועוד תירצו שם א"נ בשהשמות דומין זה לזה שהכינוי דומה לשם לכתחילה כשר אף בכנוי ותירוץ זה לא הזכירו נראה שלא ישר בעיניו ולכן לא הזכירו רבינו:

סעיף קטן ו

וכן בחניכת שם המשפחה סגי בסוף גיטין (דף פח.) ת"ר חניכת אבות עד י' דורות רשב"א אומר עד ג' דורות כשר מכאן ואילך פסול ופסקו הרי"ף והרא"ש כרשב"א משום דרבי חנינא קאי התם כוותיה וכתבו התוספות והרשב"א והרא"ש שר"ח ור"ת מפרשים דתרי חניכות הוי חדא שהיא שם לווי האיש עצמו וזו היא השנוייה במשנה כתב חניכתו וחניכתה כשר וחניכת אבות דברייתא היא חניכה אחרת שנקראת ע"ש ראש המשפחה ולא מיירי בשם לווי דגופיה ונתבארו הדברים יותר בדברי ר"י ח"ב דלווי של עצמו היינו כגון שקורין לכמה אנשים בכינוי שמכנין לו ואינו חניכת אבותיו הנקרא אלקוניא אבל רש"י פי' במשנה חניכתו שם לווי של משפחה כולהו וא"כ אין כאן אלא חניכה אחת שזו היא חניכת אבות השנויה בברייתא ואפי' לדעת רש"י נראה לי דשם לווי האיש עצמו חשיב שפיר לכתוב בגט דסברא הוא דעדיף מחניכת המשפחה ומש"ה כתב רבינו ב' החניכות סתם משום דלכ"ע באיזה מהם מתכשר גיטא וזה נראה שהיה דעת הרמב"ם שסתם לכתוב כתב חניכתו וחניכתה כשר ולא הזכיר חניכת אבות ולא חניכת לווי אלא שיש לתמוה למה לא הזכיר עד כמה דורות הוא דמתכשר גיטא שכתב בו החניכה. ובעיקר דין חניכה הנזכרת בברייתא לא ידענא למה אחר ג' דורות או עשרה דורות אין כותבין דאדרבא משמע שכל שהוחזקו דורות הרבה להיות נקראים באותה חניכה חשיבא טפי וצ"ע ולכן נראה דבשלא הוזכרו שמותיהן עסחינן וכמו שנכתוב

בסמוך בשם המרדכי דהשתא כיון שאינו כותב אלא שם ראש המשפחה לבד כל שהוא תוך ג' דורות מוכחא מילתא דבן אותו ראש המשפחה הוא אבל כל שמרוחק יותר מג' דורות ליכא הוכחה דבן אותו ראש המשפחה הוא: כתב המרדכי בר"פ כל הגט בשם רבינו יואל הלוי דהא דמפרשי רבוותא דכתב חניכתו וחניכתה היינו אע"פ שלא הוזכרו שמותיהם כ"א ראש המשפחה של שניהם וע"כ אית לן למימר בעידי מסירה דאל"כ מה אנו יודעים אי זו מן המשפחה גירש הואיל ולא הזכיר שמותם: כתב הרשב"א שאלת גט שצריך לכתוב בו שמו ושמה אם כתב בן פלוני ובת פלוני בלבד ולא פירש שם המגרש ממש ולא שם המתגרשת מהו: תשובה אינו כשר דשמו ושמה בעינן וחניכה דקאמרינן היינו דקרו ליה אינשי באותה חניכה הנהוג היום ושקורין אותה לבד באותה חניכה ולא אחרת עמה דבכי הא מינכר לאיזו מגרש כדעת ר"ת שכתב דבעינן שיהא ניכר מתוך הגט אי זו מגרש אבל בת פלוני אינה ניכרת באותו שם עכ"ל :

סעיף קטן ז

אבל אם עומד במקום אחד ומגרש במקום אחר והוחזק בשני המקומות באלו ב' השמות וכו' בהשולח (ד' לד) שנינו בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה התקין ר"ג שיהיו כותבין איש פלוני וכל שם שיש לו אשה פלונית וכל שם שיש לה מפני תיקון העולם ובגמרא א"ר יהודה אמר שמואל שלחו ליה בני מדינת הים לר"ג בני אדם הבאים משם לכאן שמו יוסף וקורין אותו יוחנן יוחנן קורין אותו יוסף היאך מגרשין נשותיהם עמד ר"ג והתקין שיהיו כותבין איש פלוני וכל שום שיש לו אשה פלונית וכל שום שיש לה מפני תיקון העולם א"ר אשי והוא דאיתחזק בתרי שמי תניא כוותיה דרב אשי היו לו ב' נשים אחת ביהודה ואחת בגליל ולו שתי שמות אחד ביהודה ואחד בגליל וגירש אשתו שביהודה בשמו שביהודה ואת אשתו שבגליל בשמו שבגליל אינה מגורשת עד שיגרש אשתו שביהודה בשמו שביהודה ושם דגליל עמו ואת אשתו שבגליל בשמו שבגליל ושם דיהודה עמו יצא למקום אחר וגירש באחד מהם מגורשת והאמרת שם דגליל עמו אלא ש"מ הא דאיתחזק הא דלא איחחזק פירש"י היה משנה שמו ושמה. כשהיו לו ב' שמות אחד כאן ואחד במדינת הים היה מגרשה בשם הנוהג במקום כתיבת הגט ולא היה מקפיד לכתוב שניהם וכדפירש הר"ן והרא"ש וכתב הרא"ש דמש"ה קרי משנה שמו כשמגרש באחד מהשמות שאם מגרש בשם דמקום כתיבה נקרא שינוי לבני מקום נתינה כי יאמרו שאינו מגורשת כי אינם יודעים שיש לבעלה שם זה במקום אחר ואם יגרש בשם שיש לו במקום הנתינה נקרא שינוי לבני מקום הכתיבה ואם תבא האשה לגבות מנכסיו או לינשא באותו מקום יאמרו שאינה מגורשת לפי שאינם מכירים באותו

שם הכתוב בגט לכך התקין ר"ג איש פלוני וכל שום שיש לו פי' שם הנקרא לו במקום הנתינה שהוא עיקר להתיר האשה במקום שהיא עומדת וכן מוכח בגמרא דשם הנתינה עיקר דקאמר עד שיגרש אשתו שביהודה בשמו דיהודה ושם דגליל עמו משמע דשם הנתינה עיקר ושם הכתיבה טפל וכ"כ הרשב"א בהשולח וז"ל ולעולם עושה שם של מקום נתינת הגט עיקר ושם של מקום כתיבה כולל בכלל כל שם שיש לו ואע"פ שבמקום הכתיבה אין מכירין אותו באותו שם כיון שכותב עם כל שם שיש לו בגליל אין מוציאין עליו לעז עכ"ל וכ"כ ה"ה בפ"ג מהלכות גירושין וכ"כ בספר התרומה וסמ"ג שעושה שם דמקום הנתינה עיקר וכ"כ המרדכי בפרק השולח וגם הר"ן כתב כן בפרק הנזכר ואע"פ שבתוספתא עושה מקום כתיבה עיקר כמו שכתבו התוס' בהשולח מ"מ תפסו עיקר הברייתא השנויה בגמרא דידן שעושה מקום נתינה עיקר ואם עושה עיקר שם מקום הכתיבה כתב ר"י בח"ב שי"מ שמגורשת וי"מ שאינה מגורשת וראשון נראה עיקר עכ"ל וכן דעת הר"ן בהשולח שאם עשה מקום כתיבה עיקר כשר בדיעבד: ובמאי דאמר רב אשי והוא דאיתחזק בתרי שמי פירש"י אבל לא איתחזק כאן שיש לו שתי שמות א"צ לכתוב וכל שום שיש לו ואפי' נודע לאחר זמן שיש לו שם אחר הוי גט כשר שאין לנו אלא שם שקרא הוא לעצמו בפנינו והוחזק בו וכן דעת הר"ן וגם הוא דעת הרא"ש שכתב וז"ל והוא דאיתחזק בתרי שמי פי' שהוחזק בב' המקומות באלו שני השמות שידוע הוא שיש לו שני שמות אבל בני מקום זה אינם מכירים בשם שיש לו במקום אחר הילכך צריך לכתוב שניהם דלא ליתי לידי קלקול בין במקום הכתיבה בין במקום הנתינה כדפי' לעיל אבל לא איתחזק בתרי שמי שאינם יודעים במקום הכתיבה שיש לו שם אחר במקום הנתינה וגם במקום הנתינה אין יודעים שיש לו שם אחר במקום הכתיבה א"צ לכתוב וכל שום וחניכה דאית ליה ואפי' אם יודע לנו אח"כ שיש לו שם אחר במקום אחר הגט כשר דאין לנו אלא שם שהחזיק עצמו בו עכ"ל: ומ"ש הרא"ש וגם במקום הנתינה אין יודעין שיש לו שם אחר וכו' נ"ל דלרבותא נקטיה שאע"פ שבמקום הנתינה אינו מוחזק אלא בשם שהם בקיאין בו כשר וכ"ש היכא שבמקום הנתינה יודעים שיש לו שם אחר במקום הכתיבה דליכא למיחש כל כך לקלקולא. ומ"ש פי' שהוחזק בשני המקומות באלו הב' שמות גם ר"י בח"ב כתב בל' הזה והוא דאיתחזק בתרי שמי שיודעין בגליל שיש לו שם אחר ביהודה וכן ביהודה יודעים שיש לו שם אחר בגליל נ"ל דלאו למימרא דאי לא איתחזק בתרי שמי במקום הנתינה אע"ג דאיתחזק במקום הכתיבה בתרי שמי הוו בכלל לא איתחזק בתרי שמי וכדמשמע לכאורה מפשטא דלישנא דכיון דבמקום הכתיבה הוחזק שיש לו שם אחר במקום הנתינה למה לא יצטרך לכתוב ב'

השמות כיון דאיתחזק בתרי שמי וכ"נ מפירש"י וכ"כ בהדיא אבל בתשובה כלל ט"ו סי' ד' כתב וז"ל התקין ר"ג שיהא כותב שמו שקורין לו במקום הנתינה וכל שם אחר שיש לו אבל לא איתחזק בתרי שמי שאינם יודעים במקום הנתינה שיש לו שם אחר במקום הכתיבה א"צ לכתוב וכל שום אוחרן וחניכה דאית ליה דאין לנו אלא שם שהחזיק את עצמו בו עכ"ל משמע מדבריו אלה דכשבמקום הנתינה לא הוחזק אלא בשם א' עדיף טפי מכשהוחזק במקום נתינה שיש לו שם במקום כתיבה וזה תימא דאיפכא מסתברא וכמו שכתבתי ועוד קשה דמשמע מדבריו בתשובה לכאורה שאע"פ שבמקום הכתיבה נקרא בשם אחר מאחר שבמקום הנתינה אין יודעין שיש לו שם אחר כותב שם מקום הנתינה ואינו כותב וכל שום וגם זה תימה דהא אתו לקלקלה במקום הכתיבה לומר לא זהו שגירש וכמ"ש הוא ז"ל בפסקיו וצ"ע: ואם לא כתב כן פסול ואם נישאת בו הולד ממזר וכל י"ג דרכים האלו בה בהזורק (פ.) תנן שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה ואמרי' בגמרא דאע"ג דחכמים פליגי ארבי מאיר באינך מתנייתא דתני בהו וכל הדרכים האלו בה מודים בשינה שמו ושמה וכו' ופי' שם התוספות דהא דקתני שינה שמו ושמה לאו שינוי ממש קאמר אלא כגון שהלך מיהודה לגליל ושמו יוסי וקורין לו יוחנן וכ"כ הר"ן וכ"כ הרא"ש בהשולח דבהכי מיירי שינה שמו וכתבתיו בסמוך וכ"נ מדברי רש"י שם וכ"כ בסמ"ג וכ"כ בספר התרומה דמתני' דשינה שמו ושמה וכו' לא בשינוי השם ממש היא דהא פשיטא שהגט פסול שלא נכתב לשם בעלה כלל אלא בפסולא דרבנן מיירי שלא כתב שם ד'יהודה ושם דגליל עמו ודאי הכי משמע בהדיא בגמרא מדאיצטריך למימר מודים חכמים לרבי מאיר בשינה שמו ושמה וכו' ואמר רב אשי אף אנן נמי תנינא ואם שינה ממש מי צריכה למימר ועוד דדבר הלמד מענינו הוא דאמר בגמ' גבי כ' לשם שר שאין ראוי וכו' ומשום שלום מלכות תצא והולד ממזר אין ר"מ לטעמיה דאמר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בניטין הולד ממזר ובתר הכי אמרי' זו דברי ר"מ אבל חכ"א הולד כשר ומודים חכמים בשינה שמו ושמה וכו' דמשמע דאע"ג דחכמים פליגי ארבי מאיר בשאר משנה ממטבע שטבעו חכמי' בהאי מודו דהולד ממזר וכל הדרכים האלו בה מדרבנן ולפ"ז הא דתניא בהשולח היו לו שתי נשים אחת ביהודה ואחת בגליל וכו' אינה מגורשת היינו מדרבנן וביאור דברי רבי' במה שכתב ואם לא כתב כן פסול היינו לומר שאם לא כתב שם מקום הנתינה בהדיא אלא שכתב שם מקום הכתיבה וכתב וכל שום לרבות שם מקום הנתינה פסול ואין צריך לומר אם לא כתב וכל שום דאפי' במגרש במקום הכתיבה וכתב שם הטפל

פסול ואם לא כתב וכל שום וכמו שנתבאר לעיל בסמוך וכשמקום כתיבה אינה מקום נתינה שם מקום כתיבה הוי טפל לגבי שם דמקום נתינה:

סעיף קטן ח

וכתב הרמ"ה שאין חילוק בין אם מגרש במקומו לשולח הגט במקום אחר לעולם צריך לכתוב שני השמות וכו' לא כתב רבינו דברי הרמ"ה ללמדינו דלעולם צריך לכתוב שני השמות דהא ליכא מאן דפליג בהא אלא משום שאר חילוקים הנזכרים בדבריו ודברי הרמ"ה צ"ל שהם נמשכים עד אע"ג דפליג יקרא דלא חזי ליה לאו שינוי השם הוא:

סעיף קטן ט

ומ"ש ואם כתב שם טפל בפרט וכולל שם העיקר הויא ספק מגורשת בהא פליג אהרמב"ם שכתב בפ"ג דלא הוי אלא פסול. ומה שכתב ואם גירש בשם שלא הוחזק בו כלל וכו' כן כתב ג"כ הרמב"ם בפרק ג' שינה שמו ושמה אע"פ שכתב כל שם שיש לו וכל שם שיש לה אינו גט וכ"כ הרא"ש בתשובה בכלל ט"ו סימן ד':

סעיף קטן י

וכששולח הגט למקום אחר וכו' טעמו משום שיכירו בשמו בני מקום הכתיבה ובני מקום הנתינה שאם לא יפרט אלא שם מקום הנתינה אע"פ שבכלל וכל שום הוי מקום הכתיבה אכתי איכא למיחש דאתו לקילקולא לומר לא בעלה של זו הוא שגירש מאחר ששם שהם בקיאים בו אינו מוזכר בגט:

סעיף קטן יא

ומומר אין לו לגרש אלא בשם ישראל בדין גירושי מומר כתב בהגהות מיימון פ"ג בשם א"א שאם קבל קידושי בתו קטנה בעודו ישראל כתוב בתשובה בעל הערוך דלא בריר לן אם יכול לקבל הגירושין בעודו בדתו ואח"כ כתב בשם א"א וראיתי זה ודאי מומר שנתן גט לאשתו ולא ראיתי שום א' מפקפק וכ"כ ר"ת מומר נותן גט לאשתו גם ה"ה כתב בפ' הנזכר ודאי אפי' קדש בעודו ישראל מגרש לאחר שהמיר וכ"כ כל הגאונים וכ"כ ר"י בח"ב דמומר דינו כישראל לגירושין וכ"כ התוס' בפ"ק דקידושין ומ"ש רבינו שאין לו לגרש אלא בשם ישראל כ"כ התוספות והרא"ש והרשב"א והר"ן בפרק השולח בשם ר"ת וכ"כ ה"ה בפ"ג וכתב ומ"מ יש נוהגים לכתוב שניהם וגם הר"ן כתב ולמכתבינהו לתרווייהו עדיף טפי כלומר לכתוב ב' השמות בפירוש אבל התוס' כתבו בשם ר"ת דחלילה מלהזכיר שם דעכו"ם בתורת משה וישראל וכתבו סמ"ג וסמ"ק וכלבו שאם כתב שם דיהדות וכל שום טוב הדבר מאד כדי לכלול שם דעכו"ם בסתם משמע מדבריהם דר"ת הכשיר אפי' אם לא כתב וכל שום וכן משמע שהוא דעת הרמ"ה וכ"נ שהוא דעת הרשב"א בתשובה (סימן תקנ"ו וסי' אלף קנ"ו) אבל מדברי הר"ן משמע דלא מכשר ר"ת

(אלא) בכותב שם יהדות וכותב וכל שום כדי לכלול שם של עכו"ם. ועיין במה שכתבתי בסימן זה גבי מרים וכל שום שיש לה בשם תשובת הריב"ש: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן אלף קע"ו דה"ה לאבי האשה שהמיר שאין כותבין בגט אלא שם דישראל: ואם נשתקע שם דישראל ממנו כתב מהרי"ק בשורש פ"ו שדינו שוה ללא נשתקע דלעולם מגרש בשם דיהודית ולא להזכיר שם דעכו"ם ותימא שהרי התוס' והרשב"א והרא"ש והר"ן כתבו דטעמא דר"ת משום דשם דיהדות לא גרע מחניכתו וחניכתה דכשר והתם משמע ודאי שאם אינם נכרים בחניכתן כלל פסול הוי ועוד שהרא"ש והרשב"א הביאו ראיה לדברי ר"ת מדלא תנן היו לו ב' שמות ביהודה וכו' אבל כשהוא מוחזק בשני שמות במקום אחד די באחד אפי' בחניכה ע"כ משמע דדוקא כשהוא מוחזק בב' שמות עסקינן ואע"פ שהר"ן כתב גבי מומר שהשם שהיה לו בעודו ישראל כבר נעתק ממנו אע"פ שהוא מוחזק בו מיקרי שפיר נעתק מאחר שיצא מכלל ישראל וקנה שם אחר לעצמו אבל בנשתקע ממנו שם יהדות משמע דלא מכשר ומה שהביא ראיה מהרי"ק מדסתם ר"ת דבריו ולא חילק בין נשתקע ללא נשתקע איכא למידחי דאורחא דמילתא נקט דלעולם המומר נקרא בין היהודים בשם דיהדות וגם אם הלך למקום שלא היו מכירים בשם דיהדות דידיה והחזיק עצמו לומר שהיה נקרא כך איפשר דכותבין על פיו כל שהוחזק בשם זה שלשים יום כדין ישראל שהתבאר בסימן זה אבל אם אירע הדבר שנשתקע שם דיהדות ממנו משמע שאין כותבין שם דיהדות עד שיחזיקו עצמו שלשים יום וצ"ע :

סעיף קטן יב

ואם גירש בשם עכו"ם וכו' אין לפרש טעמו משום דהוי ככותב שם דטפל וכולל שם העיקר בוכל שום דמאי פסקא דשם יהדות הוי שם עיקר ושם דעכו"ם הוי טפל ואדרבא סתמא דמילתא הוי איפכא ועוד דא"כ לא הול"ל פסול דספק מגורשת היא לפי דעתו אלא משמע דטעמא משום דס"ל דאין להזכיר שם עכו"ם בתורת משה וישראל ואם הזכירו שינה ממטבע חכמים ופסול מדרבנן ומדברי הר"ן וה"ה משמע דכשר דהא אינהו לא קפיד על כתיבת שם דעכו"ם בתורת משה וישראל שהרי כתבו דלמכתבינהו לתרווייהו עדיף ומדברי התוספות והרא"ש והרשב"א אין הוכחה לפסול ולדברי הרמ"ה איכא למידק מ"ש מגר ששינה וכתב שם דעכו"ם דכשר ואפשר דמומר הכותב שם דעכו"ם שבא לו אחר שנתחייב במצות לא שייך בתורת משה אבל גר הכותב שם שהיה לו בעכו"ם קודם שיתחייב במצות אין תורת משה מונעו דהא לא חייבה תורה לעכו"ם שיתגיירו: וגר ששינה וכתב שמו של עכו"ם כשר תוספתא בפרק הזורק כתבוה

התוספות ושאר מפרשים בהשולח (לד:) וגם בזה כתב מהרי"ק בשורש הנזכר דאפילו נשתקע שם עכו"ם ממנו כשר ויש לדחות כמה שכתב בסמוך:

סעיף קטן יג
והני ספרי דפלגי יקרא לבעלי זרועות וכו' כל אלו דברי הרמ"ה כמ"ש לעיל וכן כתב ר"י בשמו בח"ב:

סעיף קטן יד
וכן כתב ר"ת במומר המגרש וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן טו
כתב א"א ז"ל בתשובה שאם לא הזכיר שם אבי האשה וכו' בכלל מ"ה סי' כ"ה וכ"ח ומשמע דה"ה לשם אבי הבעל דכשר דמאי שנא וכ"כ הרשב"א בתשוב' סימן תקנ"ה וז"ל אפשר שא"צ לכתוב שם אביהן כלל דשמו ושמה שם עירו ועירה תנן שם אביה ושם אביו לא תנן ובתשובה אחרת כתב על יהודי שבא מארץ אחרת ולא נודע שם אביו אם לא כתב שם אביו בגט כשר והגע עצמך שהיה גר מה שם אביו כי תדע או אם היה שתוקי או אסופי שאינו מכיר את אביו היאך יכתוב בגט או בשטרות וכתובות וזה פשוט עכ"ל ולאפוקי ממאי דמשמע קצת מדברי מה"ר ישראל בכתביו סי' קל"ח שאם לא הזכיר שם אבי הבעל פסול לענין גר המגרש עיין בתשובת הרא"ש שאכתוב בסימן זה:

סעיף קטן טז
וכתב עוד על א' ששמו יוסף בן שמעון וכו' בכלל י"ז סי"ב וכתב מהר"ר ישראל בכתביו סקל"ה דאפי' החזיק עצמו בבן שמואל זה ל' יום פסול דא"א לו לשנות שם אביו וכ"נ מדברי הרא"ש בתשובה הנזכר ועיין בתשובת הר"ן שכתבתי בס"ס קכ"ח וכתב מהר"ר ישראל בסי' הנזכר דבעד אחד המעיד ששם אביו שלא ככתוב בגט פסול. וכתב שם עוד שחכם אחד רצה להתיר משום דשם האב א"צ לכתוב בגט ולכך אין השינוי פוסלו ודחה הוא כמו שדחה ול"נ דלא דמי כלל לשינה מקום הלידה שהכשיר ר"ת שהרי כתב הרא"ש בפרק הזורק דטעמא משום דמקום לידתו אינו ידוע וגם אינו נקרא ע"ש מקום לידתו וליכא חששא שיתחלף באחר ולא דמי לשינה מקום דירתו דפסול דשאני התם דמקום דירתו ידוע לכל שכל אדם נקרא ע"ש מקום דירתו וכשרואים שינוי המקום אומרים לא זהו שגירש אלא אחר וכמ"ש רבינו בסימן קכ"ח ושינה שם אביו לשינה מקום דירה דמי שהרי שם אביו ידוע לכל וכשיראו שינוי יאמרו לא זהו שגירש. ומ"ש ר"ת והרא"ש שכיון שא"צ לכתוב מקום לידה אין השינוי פוסלו לא כתבו טעם זה אלא לומר דלא מיפסלי עדים משום דחתימי אשיקרא דמאחר דא"צ לכתבו לא קיימי עדים עליה אבל לא כתבו כן לומר דכל המשנה בדבר שא"צ לכתבו כשר דלא מכשרינן אלא

היכא דליכא למיחש לקלקולא אבל היכא דאיכא למיחש לקלקולא כמו בשינה מקום דירה או שם אביו או שם אבי האשה פסול וזה נ"ל פשוט בדבריהם ז"ל ובסימן קצ"ז האריך מהר"ר ישראל בדין זה וצידד הדבר להתיר היכא דלא אפשר להביא גט אחר ע"ש ומשמע מדבריהם שם דדוקא כי ההוא עובדא שנאמר לו ששיקר בשם הכתובה ואמר אמת בשם הגט וכמבואר בדבריו סימן קל"ח וסימן קפ"ד: וכתב עוד בסימן קל"ח דאפשר דתשובת הרא"ש באותו שכתב יוסף בן שמואל לא היה בא להחליף שם אביו אלא אבי אביו או אבי אמו היה נקרא שמואל וכתב עצמו בן להם דבני בנים הרי הם כבנים ואפ"ה פסול מפני הטעות ובא"ח כתוב כלשון הזה תשובה שאלה אל הרא"ש ז"ל יוסף ששינה שם אביו בגט שהיה שמו יעקב והוא כתב שמואל לפי שהיה אותו יעקב מומר ומת בדתו אין לקנטר בו מאחר שהחזיק שמו ושם אביו כן במדינה ומתקנת רבן גמליאל נהגו לכתוב בגיטין פב"פ וכל שום אוחרן וחניכה דאית לי ולאבהתי הגט כשר שלא הצריכו חכמים לחזור אחר עדים להחזיק שמו ושם אביו אלא ע"פ עצמו ומפני הרמאים שהיו משנים שמם תיקן ר"ג לכתוב כן נמצא שגירש בכל שם שהיה לו ולאביו ואם לא מפני שנישאת האשה ושלא להוציא לעז על הגט שלא תצטרך להוציא מזה הואיל ונתייחדה עמו הייתי מסכים לרדות הרשע ולכופו עד שיכתוב לה גט בשם שברור לו לאביו אבל עתה אין חשבון בדבר לסמוך על הדין ועל דת משה וישראל שהגט כשר ותהא האשה בהתירה וצורנו יאיר עינינו בתורתו שלמה ב"ר יצחק עכ"ל: אם לא כתב שם האיש והאשה בגט כתוב בהגהת אשיר"י פ"ב בשם א"ז דהגט פסול והבנים ממזרים אבל המרדכי כתב בר"פ כל הגט כתב ר"י הלוי אי לא דמסתפינא מחבריא ה"א אפי' לא הזכיר שם האיש והאשה בגט כשר והביא ראיות לדבר ומדברי התוס' בפ"ב דגיטין (יט:) גבי ההוא גברא דעאל לבי כנישתא שקל ס"ת יהב לדביתהו משמע שאם לא כתב שמו הגט בטל מן התורה כדברי א"ז: תנן בפרק גט פשוט (קס"ז) כותבין גט לאיש אף ע"פ שאין אשתו עמו וכולי ומפרש בגמרא שאין כותבין גט עד שיכירו שם האיש ושם האשה ופריך וליחוש דילמא אזל למתא אחריתי ומחזיק לשמיה ביוסף בן שמעון וכו' ופירשב"ם לתנא דמתניתין דבעי מכירין למה כותבין גט לשום אדם אע"פ שאנו מכירין שמו והלא שמא ראובן בן יעקב זה מעיר אחרת בא לכאן והיה שמו שמעון ועתה הרגיל והחזיק שיקראו לו כאן ראובן לפי שרוצה לגרש אשת ראובן בן יעקב שבמקום פלוני ומשני אמר רב אחא בר חיננא הכי אמר רב כל שהוחזק שמו בעיר ל' יום אין חוששין לו ופירשב"ם אין חוששין לו דכ"כ לא היה מחליף שמו זמן מרובה פן יודע הדבר ואמר תו בגמרא לא איתחזק מאי אמר אביי דקרו ליה ועני רב זביד אמר רמאה

ברמיותיה זהיר ופירשב"ם ברמאותיה ידע ויזהר לענות הלכך אין תקנה עד דליתחזק והרי"ף והרא"ש השמיטו הא דלא איתחזק משום דס"ל כרב זביד דאין תקנה אלא אם כן הוחזק וכן דעת הרמב"ם בפכ"ד מהלכות מלוה: ולענין אם צריך ב' עדים להעיד שזה שם האיש וזה שם האשה או אי סגי בעד א' כתב ה"ה בפכ"ד מהלכות מלוה בשם הרשב"א דלהכרת שם איש ואשה אפי' ע"פ עד א' אפי' ע"פ אשה וקרוב סומכין דמילתא דעבידא לאיגלויי הוא וכ"כ בנ"י בפרק גט פשוט בשם הרשב"א והריטב"א ז"ל ולא הבנתי מ"ש קודם לכן על ובלבד שיכיר שם האיש והאשה כלומר דלא סגי בהכרת פנים ושיסמוך על אחרים בשמות משום דהוי מילתא דעבידא לאיגלויי אלא צריך שיכיר שמותיהם גם כן עד כאן לשונו וצ"ע : לענין שם אביו יש לדקדק מדברי הרמב"ם בפכ"ד מהלכות מלוה שאין כותבין על פיו שכתב אחד השטרות הנכתבים לאחד וכו' צריכים שיהיו העדים מכירים השמות שבשטר שזהו פלוני בן פלוני וכו' ואע"פ שכתב שם בסמוך כל מי שהוחזק שמו בעיר שלשים יום אין חוששין לו וכולי ולא כתב כל מי שהוחזק שמו ושם אביו יש לומר דלישנא דגמרא נקט כמנהגו ובגמרא כי אמרינן כל מי שהוחזק שמו היינו שמו ושם אביו אלא דלישנא קלילא נקט כן נראה לי אבל ראיתי נוהגים לכתוב שם אביו על פיו: לעולם עושים שם מקום הנתינה עיקר ושם מקום הכתיבה טפל אפילו ששם מקום הכתיבה מובהק יותר משל מקום הנתינה או ששם דמקום הכתיבה נשתנה על ידי חולי שהוא עיקר כמו שכתב מהר"פ אפ"ה היכא שבמקום הכתיבה אינו מקום הנתינה לעולם כותב שם מקום הנתינה בעיקר כן כתב מהרי"ק בשורש צ"ח ובתחילת סימן זה כתבתי דברי הרשב"א בתשובה על מי שיש לו ב' שמות בב' מקומות: אם כתב שם דמקום כתיבה לבד והוא שם שכל הרואה יודע שאינו שם שאין דרך לקבוע שם לשום אדם בכינוי זה. וכן אם שם דמקום נתינה הוא כינוי שאין דרך לקבוע שם לשום אדם בכינוי זה נראה מדברי מהרי"ק בשורש פ"ו שהוא כשר דתו ליכא למיחש ללעז שכבר יודעים שיש לו שם אחר זולת הכתוב בגט או זולת שם שקורין לו במקום נתינה וכן משמע מהקונדריסים: מי שיש לו שם אחד בגליל ושם אחד ביהודה והוא ואשתו במדינה שאין מכירין בו אלא בשם אחד בין שהוא אחד מב' שמות בין שהוא שם אחר לכתחילה יש לכתוב כל השמות שיש לו או שיכתוב שם שיש לו כאן ויכתוב וכל שום לכלול שמות דשאר מקומות ואם לא כתב אלא שם שיש לו במקום שהוא ואשתו שם כשר ולא חיישינן ללעז דשאר מקומות כן משמע בירושלמי וכתבוהו התוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן בהשולח וכן כתבו ג"כ סמ"ג ובעל התרומה. אם יש לו ב' שמות והוא ניכר בשני השמות בב' המקומות כלומר במקום הכתיבה ובמקום הנתינה אעפ"י שיש

לו עוד שם אחר בשאר מקומות שאינם מכירין מקום הכתיבה ומקום הנתינה וגם שם של מקום שהוא עומד והיא עומדת הכתוב בגט אינו ניכר בשאר מקומות אפ"ה כשר דאין לחוש בלעז של שאר מקומות אבל לכתחילה צריך לכתוב גם שם של שאר מקומות כיון ששם שקוראים אותו במקום שעומדים אינו ניכר בשאר מקומות והכי איתא בירושלמי וכן הוא בספר התרומות וסמ"ג והמרדכי בפרק השולח וכתוב עוד בספר התרומה אבל אם השם הכתוב בגט קוראים אותו בכל המקומות שמכירין האיש אעפ"י שיש לו עדיין שאר שמות יכול להיות דאף לכתחילה כשר . אם כתב שם שיש לו במקום אחר וכתב וכל שום בשביל מקום כתיבה ונתינה כתב הר"ן דמשמע שאינה מגורשת וה"ה כתב בפ"ג בשם המפרשים שהוא פסול ואיפשר דנקט פסול לומר דלא מיפסל אלא מדרבנן דלאינה מגורשת פסול נמי קרי ליה. אהא דתנן בהשולח בראשונה היה משנה שמו ושמה וכו' התקין ר"ג שיהיו כותבין איש פלוני וכל שום שיש לו כתבו התוס' כתוב בטופסי גיטין של ה"ג שצריך לכתוב בגט שום וחניכה דאית לי ולאבהתי ולאתרי משמע שלשון זה היו כותבין בגט ואין נראה לר"ת דזימנין דאתי לידי תקלה כשאין לו אלא אותו שם הכתוב בגט ואין לו חניכה וכשכותב בגט וכל שם וחניכה נראה לשון זה הגט של אדם אחר שיש לו שם וחניכה לכך נראה לר"ת וכל שם שיש לו דקתני במתניתין היינו כל שמותם בפירוש ותיקן ר"ת לכתוב בגט אני פלוני דמתקרי כך וכך וכתבו התוס' דקצת משמע בגמרא כדברי ר"ת גם המרדכי וסמ"ג והתרומה כתבו דברי ר"ת סתם משמע דהכי ס"ל אבל הר"ן חלק על ר"ת וכתב דלישנא דמתניתין לא מוכח כר"ת דא"כ הול"ל התקין ר"ג שיהא כותב כל שום שיש לו אבל מדקאמר אני פלוני עם כל שם שיש לי משמע שאותו לשון עצמו תיקן אבל מדברי הראב"ד נראה דה"פ התקין ר"ג שיהו כותבין איש פלוני כלומר ב' השמות שיש לו בפירוש שם מקום הכתיבה ושם מקום הנתינה ומפני שחשש ג"כ לשם לווי וחניכות התקין שיהא כותב ג"כ וכל שם שיש לו וכך היה כותב פלוני דמתקרי פלוני וכל שום אוחרן כו' עכ"ל הר"ן ומדברי הרשב"א משמע דס"ל כר"ת אלא שכתב שהעולם נהגו לכתוב וכל שום בכל גיטין משום שם לווי ומ"מ כשיש לו ב' שמות משמע דס"ל שיכתוב פלוני דמתקרי פלוני והרא"ש כתב דמתני' מוכח כר"ת והעולם נהגו כה"ג לפי שנהגו העכו"ם באשכנז שקורין ליהודים בחניכה הקרובים ללשון עברי ואין ראוי לכתוב על אותה חניכה דמתקרי לכך נהגו לכתוב וכל שום וחניכה דאית ליה שמלה זו כוללת הכל עכ"ל ביאור דבריו אעפ"י שידענו בודאי שאין לו שום שם וחניכה אחרת כותב וכל שום וחניכה ואינו נמנע דכיון שנהגו לכתוב כן תו לא חיישינן למיחזי כשיקרא וגם ה"ה כתב בפ"ג וכבר נהגו עכשיו לכתוב בכל

גט וכל שום אוחרן וחניכה דאית ליה וכן כותבין בשם האשה וכן נזכר בנוסחת הגט שכתב רבי' בפ"ד וגם בהגה"מ בפרק ג' כתב שנהגו כה"ג וכן כתוב ר"י בח"ב. ומ"מ היכא שיש לו שני שמות טוב לכתוב דמתקרי פלוני וכל שום שיש לו וכדברי הראב"ד וכ"נ ממ"ש הרשב"א וה"ה בשם הרמב"ן והני ישראל שבח"ל ששמותיהם בשם ישראל ויש להם שמות אחרים בשם העכו"ם וכו' צריך לכתוב אנא פלוני דמתקרי פלוני וכ"כ בקונטרס בשם הר"י והפריז לומר שאין ראוי לגרש בו אם לא כתב השני שמות אעפ"י שכ' וכל שום: מי שיש לו ב' שמות כותבים פלוני דמתקרי פלוני ד"מ ראובן דמתקרי שמעון ואם לא כתב דמתקרי אלא כתב ראובן שמעון כתב מהר"ר ישראל בכתביו סי' ר"ס ובתרומת הדשן סי' רל"ד דלא פסלינן ליה אבל מהרי"ק בשורש ל"ח כתב שהוא פסול לפי שנראה מתוך הגט שקורין אותו ראובן שמעון ואינו כן כי במקום הנתינה אינו נקרא אלא שמעון ובמקום הכתיבה אינו נקרא אלא ראובן עכ"ל ואפשר לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ול"פ דמהר"ר ישראל מיירי כשנקרא בשני השמות במקום אחד ומש"ה מכשיר ומהרי"ק מיירי כשנקרא במקום הנתינה בשם אחד ובמקום הכתיבה בשם אחר וכדמשמע מדבריו ומש"ה פסול : מי שיש לו ב' שמות והשם השני יוצא מהשם הא' בזה יש כמה חילוקים א' אם הוא קיצור השם כגון בילי בולטא שמואל מואל מרגלית מרגליתא צפורה פורה בנימן בונמי יצחק חקין א"צ לכתוב שם שני כלל דאין זה לא כינוי ולא שינוי כ"כ במרדכי בשם ר"ת ובהגה"מ פ"ד קורא שם דנערות ליצחק חקין וכתב דאין כותבין אותו וגם בקונד' קורא שם דנערות ליצחק חקין וכן פרץ פרצין אהרן ארנין וכתב בשם ר"י מקורבי"ל שאין לכותבה מיהו אם יש בעיר איש אחר ששמו כשם זה אלא שזה נקרא גם בשם זה דנערות כתב מהר"ר ישראל בכתביו סי' זה דכותבין שם זה דנערות לסי' וכתוב שם דיעקב יעקל הוי כמו יצחק חקין. ב' אם השם הב' יוצא ממשמעות העברי שקורין ליהודה ליאון או ליאונש ע"ש גור אריה יהודה הא ודאי שכותבין גם השם הב' וכותבין יהודה דמתקרי ליאון ולא יכתוב המכונה וכל הכותב בזה וכיוצא בו המכונה אינו אלא טועה שלשון כינוי בכל התלמוד משמע שאינו השם כלל כ"כ מהרי"ק בשורש קס"ב וכ"כ בקונטרס שאם הכינוי דומה לעברי יכתוב דמתקרי כגון יהודה דמתקרי ליאון ואם אינו דומה קצת לשם העברי יכתוב המכונה . ג' היכא שהשם הב' יוצא ממשמעות שמו העברית אלא שנקרא כן ע"ש משפחתו כתב מהרי"ק בשורש ק"ו שיש לכתוב המכונה ולא יכתוב דמתקרי ומשמע לי דלא שנא לן בין אם שם השני הוא בלשון עברי בין שהוא בלשון לעז אע"פ שיוצא ממשמעות שמו בעברי מאחר שהוא נקרא כן ע"ש משפחתו כותבין המכונה ואע"פ שמדברי מהרי"ק בתשובה זו משמע דמיירי

כששם השני בלשון לעז דוקא גם בכלבו ובסמ"ק כתוב דרגילין לכתוב דמתקריא כששם השני בלשון עברי וכששם השני בלשון לעז כותבין המכונה וכן כתוב בקונד' ובהלכות הגט דמרדכי ובהגה"מ פ"ג בשם סמ"ג נ"ל דלאו דוקא אלא אורחא דמלתא נקט ותדע שהרי תלה מהרי"ק סברא זו בדעת מהר"פ שכתב כן ועל כי קורין אותו פואה ונסתפק ידידי אם הוא יוצא משם רפאל כלומר בקיצור השם ידע ידידי דנקרא כן ע"ש משפחתו וא"כ דבר פשוט שיש לכתבו בגט בלשון המכונה כיון דהוי לשון לעז כמ"ש רבינו פרץ עכ"ל ובשורש צ"ח כתב לשון תוס' מהר"פ כששם השני בלשון לעז כגון חניכה שקורין שוורנום אז כותבין המכונה אבל כששם השני הוא לשון עברית כגון אותם בני אדם שנשתנה שמם מחמת חולי אז כותבין דמתקרי עכ"ל ואם איתא דשאני לן בחניכה בין כשהיא בלשון עברית לכשהיא בלשון לעז למה ליה לפרושי כגון בני אדם שנשתנה שמם מחמת חולי לכתוב סתם אבל כששם השני הוא לשון עברית דהיינו חניכה אלא ודאי כל חניכה כותבין המכונה בין שהיא בלשון עברי בין שהוא לשון לעז ומש"ה לא משכח שיכתבו דמתקרי אלא בנשתנה שמו והא דנקט גבי חניכה לשון לעז אורחא דמילתא נקט כדפרישית דסתם חניכה הוי בלשון לעז. וגם הכלבו ושאר החיבורים שכתבו דין זה נראה דמדברי הרי"ף ילפי לה וכיון שהוכחנו דלשון לעז דנקט הרי"ף לאו דוקא א"כ כך יש לפרש דברי שאר החיבורים כנ"ל . ד' אם שם השני בלשון לעז והכל אחד כגון חיים שקורין ביבנט (ר"ל לעבין) כתוב בקונד' דלא יכתוב ודימה אותו ליצחק שקורין איסק ומשמע דס"ל דדוקא ביהודה שקורין ליאון כותבין משום דאע"ג דנקרא ליאון ע"ש גור אריה יהודה מ"מ לעז יהודה אינו ליאון אבל ביבנ"ט שהוא לעז ממש של חיים לא כותבין מיהו אחר כך כתב ששמע ששמות המשתנים מעברי ללעז אע"פ שהכל אחד כגון אביגיל אביגי כתבינן וגם בהגה"מ פ"ד כתובה סברא זו שהמשתנין מעברי ללעז אעפ"י שהכל אחד כגון אביגיל אביגי כותבין ולדעת זו שכותבין שמות המשתנין מעברי ללעז כותבין דמתקרי ולא המכונה וכדכתב מהרי"ק דמכונה משמע שאינו השם וכ"נ גם מדברי הקונדריס שכתבו לסברא ראשונה דלא יכתוב חיים דמתקרי ביבנט משמע דאם איתא דהוה כתבינן ליה דמתקרי הו"ל למיכתב ולא המכונה. והיינו כשאינו כינוי המשפחה אבל כשהוא כינוי משפחה נ"ל דלכ"ע כתבינן ליה וכותבין המכונה כמ"ש למעלה: מי שנשתנה שמו מחמת חולי כ' המרדכי בהשולח שאע"פ שקורין אותו תמיד בשם הא' מ"מ אותו השם שני לשינוי הוא עיקר וכותבין אותו קודם וכ"כ הגהות בפ"ג מהלכות גירושין בשם סמ"ג וכ"כ בכלבו וסמ"ק וכ"כ בקונדריסין וסיים בה וכותבין שם השני קודם ואחר כך דמתקרי פלונית שם ראשון ודין זה כתבו מהרי"ק בשורש צ"ח

בשם מהר"פ וכתב שצריך לכתוב פלוני דמתקרי פלוני וקרא תגר על גט שכתבו בו ב' השמות בלא דמתקרי ביניהם וגם בת"ה סימן רל"ד כתב שצריך לכתוב דמתקרי אמנם אם בא לחתום בגט דיחתום יעקב משה בן פלוני עד וא"צ לחתום דמתקרי ונתן טעם לחלק בין המגרש לעד בענין זה וכתב עוד שם כמדומה לי שנהגו באושטרייך אפי' בכתיבת שם האיש בגט היו כותבין יעקב משה ולא דמתקרי כלל ואיפשר משום דמנהג במדינה ההוא שעולין כך לקרות בתורה יעקב משה כתבו ג"כ בדרך הזה בגט כדמשמע באשיר"י פרק השולח דאזלינן בכתיבת השמות בגיטין בתר עלייתו לקרות בתורה מ"מ נראה עיקר כדכתיבנא לעיל עכ"ל. ואם לא כתב דמתקרי מצאתי בתשובת האשכנזי איש א' היה שמו יהודה ונשתנה שמו בחליו וקראוהו משה ושלח גט לאשתו וכתב משה יהודה והחזירוהו הגדולים וכתב גט אחר משה דמתקרי יהודה ובתשובה אחרת מצאתי סדרנו גט והיה עמנו מהר"י ברונא והסכמנו כולנו לכתוב משה דמתקרי יהודה מ"מ הכותב ראובן שמעון לא פסלינן ליה ע"כ וכ"ע מהרי"ק בשורש הנזכר שלא דבר הר"פ אלא כשהכתיבה והנתינה במקום א' ושם יודעין ומכירין בשם השני שהוא לשינוי ואיפשר שכן יהיה הדין כשאינם במקום א' אלא שבמקום הנתינה מכירין ויודעין בשם הב' שהוקבע לו מחמת חולי אבל היכא שאין הכתיבה והנתינה במקום א' וגם במקום הנתינה אינן מכירין בשם הב' שהוקבע מחמת חולי דבר פשוט הוא שבזה לא איירי הר"פ אלא צריך לכתוב ב' שמות ושם מקום הנתינה עיקר עכ"ל ודע דהא דשם ב' עיקר אע"פ שקורין אותו תדיר בשם ראשון היינו דוקא כשקורין אותו לפעמים בשם ב' אלא שקורין אותו יותר תדיר בשם ראשון אבל אם אין קורין אותו כלל בשם ב' פשיטא שאין כותבין אותו כלל ואפי' לטפל דהיאך יכתוב דמתקרי והוא אינו נקרא כן וכ"כ בקונטרס גבי אשה ששמה רבקה ונשתנה שמה מחמת חולי ונקראת חנה וכל העולם קורין אותה רבקה שהוא שמה הראשון שאין לכתוב שם חנה בגט כלל ופשיטא דשם רבקה לא גרע מחניכה הניכרת וידועה לכל שכתבו הפוסקים דסגי באותה חניכה לחוד ואפי' לכתחילה וכן מצאתי בתשובה אשכנזית שנשאל גדול אחד שנכתב בגט מרים ואח"כ הוציאה אמה לעז ואמרה שהיתה נקראת לאה עד שהיתה בת שתי שנים ונשתנה שמה מחמת חולי ונקראת מרים ועד עתה קראו אותה מרים כ"ע. והשיב משום שינוי שם אין לפסול הגט ואפי' לכתחילה יש לכתוב שם השינוי לבד כיון דנשתנה שם הראשון לגמרי והכל קורין שם השינוי א"כ בטל שם הראשון וכן השבתי עתה לבינגא כה"ג עכ"ל ומזה נלמוד להיכא דאין קורין בשם שני כלל וכ' עוד בקונטרס מעשה בא לפני מהר"פ בא' שהיה חולה והחליפו שמו בחליו והיו קורין אותו שם אחר לגמרי והצריך הרב שני גיטין

א' בשם הראשון וא' בשם האחרון ונתנן שניהם יחד עכ"ל ומשמע ודאי דהיינו דאיכא בין האי מעשה שבא לפני מהר"פ למה שכתבו החיבורים בשם הר"פ דשם שני עיקר וכותבין אותו קודם אע"פ שקורין אותו תמיד בשם האחר דהתם קורין אותו לפעמים בשם שני אלא שנקרא יותר תדיר בשם ראשון אבל בהאי מעשה לא היו קורין אותו כלל בשם שני ודייקא נמי דקתני והיו קורין אותו שם אחר לגמרי ומש"ה אצרכוה ב' גיטין דכיון דאין קורין אותו כלל בשם ב' א"א לכתוב שם ב' עם שם א' בגט א' ואפי' לטפל וכמו שהאריך בקונטרס גבי הא דאשה ששמה רבקה ונשתנה לחנה ומ"מ משום דשם שני עיקר כל שקורין לו בו קצת אע"פ שקורין לו בשם א' תדיר אפי' השתא דאין קורין לו בו כלל הצריכו גט אחר לחוש לשם שני מיהו היכא דלא כ' אלא גט א' בשם ראשון נ"ל דכשר כיון שאינו נקרא בשם שני כלל וכ"כ בכתבי מה"ר ישראל סי' רי"א עוד אכתוב בסמוך חילוק אחר בין האי עובדא דמהר"פ למה שכתבו החבורים בשמו: וכתוב עוד בקונדריסים אהאי עובדא דשמה רבקה ונשתנה לחנה וכו' ודין זה בנשים לבד אבל באנשים אינו כן ששמם מובהק ע"פ הס"ת או ע"פ חותמו בכתביו ובשטרותיו אלא יכתוב השם שהוא עולה בו לקרות בתורה וחותם בו כתביו ושטרותיו עכ"ל גם מדברי מהרי"ק בשורש פ"ו משמע דבתר שם שהוא עולה בו לקרות בתורה ושהוא חותם בו שטרות ואגרות אזלינן וכן משמע מדברי הרא"ש בהשולח וכי היכי דלא לפלוג אמעשה שבא לפני הר"פ שכתבתי בסמוך שהצריכו ב' גיטין ולא הלך אחר שם שעלה בו לקרות בתורה ושהוא חותם בו נ"ל דהתם מיירי בשלא הוחזק עדיין בקריאת התורה ובחתימת שטרות כגון שבא לגרש מתוך החולי שע"י נשתנה שמו והכי דייק לישנא דנקט שהיה חולה והחליפו שמו בחליו ולא כתב מעשה בא' שנשתנה שמו מחמת חולי ובהכי ניחא נמי מאי דק"ל למה הצריכו ב' גיטין הא בגט אחד סגי שיכתוב פלוני דמתקרי פלוני אלא משום דכל כה"ג כותבין שם שני תחילה וכיון שעדיין לא הוחזק בשם זה בקריאת התורה וחתימת שטרות לא נראה לו לכתוב שם זה תחילה שנראה שהוא עיקר שמו וגם לא רצה לכתוב שם הראשון תחילה דשמא לעולם שם שני עיקר אע"פ שעדיין לא הוחזק ולפיכך הצריך שני גיטין: ומ"מ משמע דמעשה שבא לפני הר"פ פליג אמ"ש בקונטר' בעובדא דאשה ששמה רבקה ונשתנה לחנה וכו' דאין כותבין אלא שם ראשון ולא הצריך לכתוב גט שני ושמא י"ל דשאני הכא במעשה דהר"פ שהיה עתיד לבא לידי בירור אי זה שם עיקר על ידי עלייתו בתורה או חתימתו בשטרות ואגרות: כתוב בתשובה מהר"י ויינא (סי' קפ"א) כשנותנין ב' גיטין לאשה אח' צריך ליתן זה אחר זה דאם יתן לה שתיהן בבת אחת דלמא דעתיה אההוא דלאו גיטא הוא וכדאמר ר' נתן (קידושין

מח.) במקדש במלוה ופרוטה דאינה מקודשת משום דדעתה אמלוה ואע"ג דהלכה כרבי יהודה הנשיא דפליג עליה דילמא הכא מודה ר"י הנשיא דהתם היינו טעמא משום דאדם יודע שאין קידושי מלוה כלום ודעתיה אפרוטה אבל הכא אין יודע אי זה מהם מועיל. מי שנקרא בעת לידתו חיים ואח"כ קורין אותו ביבנ"ט ועולה לס"ת בשם ביבנ"ט וחותם בו שטרות ואגרות נראה דשם ביבנ"ט עיקר וכותבין ביבנ"ט דמתקרי חיים ואם אין קורין אותו כלל בשם חיים אין כותבין אלא ביבנ"ט לחוד ואם כתב ג"כ שם חיים משמע מתוך הקונדריסים גבי אשה ששמה רבקה ונשתנה לחנה דאינה מגורשת אשה שנקרא שמה שמחה בעת הלידה ואח"כ נקראת אליגריא"ה נראה דאזלינן בתר שם דקרו לה רובא ואותו כותבים עיקר ועל האחר כותבין דמתקרי' כההיא דקרו לה רובא מרים ופורתא שרה דכך לי שם שהוא פי' שם העברי כמו שם אחר כנ"ל מי שנשתנה שמו והוקבע לו שם שני ונשתקע ממנו שם ראשון נראה מתוך דברי הקונדריסים דאפ"ה צריך לכתוב שני גיטין אחד בשם ראשון ואחד בשם שני דאמעשה שבא לפני הרי"ף שכתבתי בסמוך כתב מצאתי במדרש ה"ר מנחם מלוניש כי צריך לכתוב שני שמות הראשון והשני כי כן מצינו ביעקב שכתוב בתורה (בראשית ל"ה:י') לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל ושוב נמצא בכמה מקומות יעקב בתורה עכ"ל ומשמע לי דטענה זו לומר שאע"פ שנשתקע ממנו שם ראשון אכתי צריך לגרש בו ג"כ דלעולם חשיב שמיה ואין לומר שיכתוב ב' השמות יחד כמ"ש בקונדריסים גבי אשה ששמה רבקה ונשתנה לחנה הילכך משמע לי שדעתו לומר שיכתוב שני גיטין א' בשם ראשון וא' בשם שני ויתן שניהם יחד ומדברי מהרי"ק בשורש פ"ו נראה קצת שאע"פ שאינו ניכר כלל בשם ראשון כותבים שם ראשון ועל שם שני כותבים דמתקרי ואם אינו שם אלא כינוי כותבים המכונה וע"פ מה שנתבאר למעלה מיהו כל הני מילי לכתחילה אבל בדיעבד אם לא כתב אלא שם המובהק כשר דלא גרע מחניכתו המובהק שכתבו הפוסקים שאם לא כתב אלא היא הגט כשר אם המגרש כהן ולא כתב בגט הכהן כתוב בכתבי מהר"ר ישראל בסימן ז' שאמר מהר"ר אלעזר בשם מהר"ר יעקב מויינא שיש לפוסלו אפי' בימי האמוראי' כדאיתא בפ"ב דכתובות (כד:) אין מעלין משטרות ליוחסין משמע שכתבו בשטרות כהן עכ"ל ול"נ דאין משם ראיה דאע"פ שהיו נוהגין לכתוב בשטרות כהן מהי תיתי שאם לא כתב כהן בגט שיפסל מפני כך ועוד דהא בחניכתו לחוד כשר דיעבד והא ודאי שמו בלא כן לא גרע מחניכתו לחוד ואפי' יש שני יוסף בן שמעון מעיר אחת והא' כהן וגירש את אשתו שלא בפני חבירו ולא כתב בגט הכהן נ"ל דבדיעבד כשר וכ"נ שהוא דעת מהר"ר ישראל להכשיר היכא דלא כתב הכהן שכתב בסי' ו' ועוד אמר הגאון

אם המגרש ישראל והשני כהן או לוי א"צ לכתוב שום הפרש אף על פי שמתוך הגט לא ניכר שום הפרש אם המגרש הוא כהן ויש לו כינוי שהוא קצור השם כתוב בתשובה הנזכר סי' ז' שכיון שנוהגים לכתוב הכהן או הלוי בהכי סגי וא"צ לכתוב הכינוי ואפי' יש בעיר אחר ששמו כשמו כיון שאותו אחר אינו לא כהן ולא לוי ובסימן י' כתב שכן משמע בתוס' פ' כל הגט (גיטין כד: ד"ה בעידי) ואיפשר שה"ה אפי' כשהכינוי שיש לו אינו קיצור השם סובר כן אבל בקונדריסים משמע שכותבין שניהם שכתב כשיש כינוי למגרש כמו ששמו שלמה וקורין אותו שלמן והוא כהן כותב שלמה הכהן המכונה שלמן ואין כותבין שלמה המכונה שלמן הכהן כדי שלא יהא משמע שהכינוי הוא הכהן אבל אינו כהן והריחוק אינו מזיק וראיה מפסוק (בראשית י"ד:י"ב) ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם ולא חש לכתוב לוט בן אחי אברם מאחר שהוא מוכרח אבל כשאינו מוכרח יש לדקדק עכ"ל מצאתי כתוב בתשובות אשכנזית גט שכתוב בו משולם בן אורי המכונה וייפש פסלו מהרי"ל משום דקאי המכונה על אורי הכתוב גביה אלא כך יש לכתוב משולם המכונה וייבש בר אורי ע"כ. והיינו דוקא כשאין אותו כינוי כי אם למגרש ולא לאביו אבל אם הכינוי הוא גם לאביו כמו שאנו נוהגין אם יכתוב שם אביו קודם הכינוי שפיר דמי כינוי אבי הבעל או האשה אין לכתבם כלל בגט כך כתב מהרי"ק בשורש ק"ו: ב"ה ועכשיו לא נהגו לכתוב בגט לא כהן ולא לוי ולא שום כינוי אלא פלוני בן פלוני וכל שום אוחרן וחניכה דאית לי ולאבהתי: בגיטי הגרים כותבין בן אברהם כן כתבו הרא"ש בתשובה כלל ט"ו סי' ד' ובתשובת אשכנזית מצאתי שצריך שיכתוב בלשון דלישתמע מיניה שהוא גר כגון שיכתוב הגר או בן אברהם אבינו אבל אם כתב בן אברהם סתם וגם לא הזכיר שהוא גר מיחזי כשיקרא ומזוייף מתוכו עיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן זה ולענין כתיבת השמות גרשום שם לעצמו וגרשון שם לעצמו כי גרשון בן לוי נכתב בכל התורה בנו"ן וגרשום בן משה נכתב במ"ם כ"כ מהר"ר ישראל בכתביו סי' י"ד ולפיכך השיב שאם ידוע ששמו גרשום וכתב גרשון לא הוי גט כלל ותצא וכל הדרכים האלו בה ואם אין ידוע מה היה שמו וכבר ניתן הגט אם עדיין לא נישאת לכתחילה לא תינשא אפי' לא איפשר אלא ע"י עדות ששמו כמו שכתבו בגט ועל שם אליהו כתב מה"ר ישראל בכתביו ל"ט שאם לא נודע אם שמו אליה או אליהו שיש לכתוב אליהו כי ברוב המקומות נכתב אליהו לבד בה' מקומות וכן כתב בת"ה סימן רל"ג ונראה לי שאם כתב אליה לא פסל כיון שאחרים נקראו כן כדאיתא בת"ה בסימן הנזכר וגם הנביא אליהו עצמו נקרא כן בה' מקומות. ושם שמריה כתוב בסימני הנזכר שאין לכתוב שמריהו בוי"ו והאריך בראיות ואם כתבו בוי"ו יש להסתפק כיון דלא אשכחן שמריהו בו' אלא

חד בדברי הימים. ושם מתתיהו כתוב בסימני הנזכר שיש לכתוב מתתיהו בוי"ו ואע"ג דשם מתתיה אשכחן תרי גברי חד בעזרא וחד בדברי הימים מ"מ במעשה דחנוכה שהוא שגור בפי הכל ומזכירין אותו בכל שנה ח' ימים מתתיהו בוי"ו סברא לומר שעל אותו שם קראו הבנים עכ"ד ולפ"ז לדידן שאנו קורין במעשה דחנוכה מתתיה בלא וי"ו הוי איפכא ממה שהעלה מהר"ר ישראל וכתבינן ליה בגט בלא וי"ו ושם יונתן כתוב בסימני הנזכר שיש לכתוב יונתן ולא יהונתן אם לא שידוע שחתם שמו יהונתן או עלה בו לקרות בתורה והאריך בראיות ובשם דוד כתוב בסימנים הנזכר שאין נראה כלל שום ספיקא אם כותבין דוד מלא או חסר כיון שהוא כתב בכל ספר תהלים בכל מקום בלא יו"ד ואע"ג דבספר דברי הימים יותר מק' פעמים כתב דויד מלא מ"מ כיון דכל ספר תהלים לא נכתב אפילו פעם א' מלא אלא כולם בלא יו"ד ואמרינן בפ"ק דבתרא (יד:) דוד כתב ספרו פי' הוא עצמו כתב ספר תהלים כיון שהוא עצמו כתב שמו כך היאך נכתוב אנו בענין אחר והנהו דדברי הימים אפשר דלשום דרשא נכתבו כך ובשם חזקיה כתוב בתרומת הדשן סימן רל"ג דיש לכתבו בלא יו"ד בראש התיבה ובלא וי"ו בסופה והאריך בדבר ובסוף דבריו כתב דאפי' מי שנקרא יחזקיהו או חזקיהו אם כותבין אותו חזקיה לא הפסיד דהוי כחניכתו אבל איפכא הוי הפסד וק"ל. והלל מצאתי כתוב דיש לכתבו מלא ביו"ד אע"ג דבספר שופטים כתיב עבדון בן הלל המסורת כתב שם לית חסר משמע שמדינא יש להיות מלא ע"כ. ב"ה ואין דברים נראים לי דאדרבה משם ראיה דה"פ לית הלל במקרא כי אם זהו הידוע שהוא חסר וכה משפטו: ושבתי משמע בתוספות גיטין עלה י"א דיש לכתבו בלא אל"ף ובשם בנימן כתוב בתרומות הדשן סימן רל"ג שיש לכותבו חסר יו"ד בתרא והביא ראיות לדבר. בשם ירחמיאל כתב מהר"ר ישראל בכתביו סי' י"ח דע כי שאלתיהו פעמים אם שמו כך ידעתי שלא ימצא בכתובים רק ירחמאל ואמר להדיא ששמו ירחמיאל ודחק בלשונו החיר"ק וכן העידו עליו מיודעיו ששמעו שעלה לקרות בתורה ירחמיאל וכתב אשיר"י פרק השולח דבהא תליא מילתא דאין לנו אלא שם שמחזיק בו לפנינו ומה בכך אם לא נמצא בכתובים רק בלא יו"ד אשכחן נמי איפכא שם נחמני ימצא בכתובים אבל נחמן לא נמצא כלל ואפי' הכי אשכחן כמה אמוראי שנקראו נחמן וכתב בתרומת הדשן סימן רל"ג דכל היכא דידוע היאך חתם שמו או היאך עלה לקרות בתורה הכי כתבינן דבהא תליא מילתא בכל ספיקות שמות דאין לנו אלא שם שהוא מחזיק לעצמו כדאיתא באשיר"י פרק השולח וכל מה שדקדקנו לעיל כמה דקדוקים אין צריך אלא היכא דלא ידעינן היאך חתם הוא או היאך עלה לקרות בתורה כגון באבי האיש או באבי האשה או שהוא עצמו מסופק בשמו עכ"ל וזה כעין מ"ש בכתביו סימן י"ח שכתבתי בסמוך

כתוב עוד בתרומת הדשן בסימן הנזכר אמנם אם יסתפק לא' בשם מן השמות שלא יוכל לברר בדעתו היאך יכתוב איפשר לו לצאת ידי כל חובתו כגון שיכתוב שני גיטין אחד בצורת שם זה ואחד בצורת שם זה כגון אם מסופק ששמו גרשום או גרשון וכן עשה אדם גדול בזמנו ונתן שני גיטין ביד האשה בבת אחת או בזה אחר זה ואז היא מגורשת ממ"נ עכ"ל ולענין להפסיק שם א' לשנים אמרינן בפרק אלו טריפות (חולין סה.) דשם כדרלעומר דפסיק ליה ספרא בתרי תיבי אבל לא בתרי שיטי. וכתב הר"ן ומכאן לענין גט שאין פוסקין שם האיש ולא שם האשה בשני שיטין אבל בשיטה אחת איפשר שפוסקין קצת שמותם שסובלין כן דומיא דכדר לעומר וכיוצא בזה. כתוב בתשובה להרמב"ן סימן קמ"ח בשם הרשב"א וכן כתבו בשמו הקונדריסין ור"י ולענין שם ידידיה ופדהצור ועמינדב כתוב בכתבי מהר"ר ישראל סימן קפ"ח דשם ידידיה אם ירצה יחלוק לשתי תיבות ואם יכתוב תיבה אחת שפיר ופדהצור ועמינדב תיבה אחת עכ"ל. ומ"ש בשם ידידיה דיחלוק לשתי תיבות נ"ל דהיינו דוקא בשיטה אחת אבל לא בשני שיטין דלא עדיף מכדר לעומר דלא פסיק ליה ספרא אלא בשיטה אחת כמ"ש בסמוך ואם הפסיקם בב' שיטות משמע דפסול. ומ"ש בשם פדה צור ועמינדב שיכתבם תיבה אחת לא ידעתי למה לא יכתבם בשתי תיבות אם ירצה דלא גרעי משם ידידיה שחולק לשתים אם ירצה ואפשר דלרבותא נקט תיבה אחת לומר שאעפ"י שנראים כשתי תיבות וכתבם כתיבה א' אם ירצה ולענין שמות הנשים כתב בקונטריסים שיש לכתוב כיל"א בגט באל"ף וכן כל שם שאינו לשון הקדש אבל כשהוא לשון הקודש כותבין בה"א כמו חומה דביתהו דאבייי או זוכה (חובה דביתהו דרב הונא במס' נדה) שהשם הוא לשון הקדש אבל כשאינו לשון הקדש כגון ילתא אבא אדא חסדא כולם באל"ף וראיה רב אדא בר אהבה אדא שאינו לשון הקודש כותבין באל"ף ואהבה שהוא לשון הקודש בה"א עכ"ל ונראה דמכאן נלמוד לכינוי האנשים דכל כינוי שהוא לשון הקודש כותבין בה"א וכל כינוי שאינו לשון הקודש כותבין באל"ף אבל יש לדחות כל זה מדאשכחן שם רבה ורבא ששניהם לשון בבלי ואחד כתוב באל"ף ואחד כתוב בה"א אלמא דכל שאינו לשון הקדש בין אם כותב אל"ף בין אם כותב ה"א שפיר דמי ולענין כינויין שבקצת מקומות קורין חי"ת כמו כ"ף רפויה היאך כותבין בגט וכן כינויין שיש בהם טי"ת אם כותבין בטי"ת או בתי"ו עי' בתה"ד סי' רל"א דין שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת אין מגרשין נשותיהן אלא זה בפני זה עי' בסימן קל"ו:

סימן קל

סעיף קטן א

צריך שיחתמו שני עדים כשרים למטה משיטה התחתונה של גט שצריך לחתום עדים בגט פשוט במשנה פרק המגרש (גיטין דף פו.) ג' גיטין פסולין ואם נישאת הולד כשר כתב בכתב ידו ואין עליו עדים יש עליו עדים וכולי וצריך שיחתמו למטה משיטה אחרונה כלומר ולא יחתמו בראשו או מן הצדדין ג"ז מבואר במשנה דפרק הנזכר וכמו שאכתוב בסמוך בס"ד: וצריך שיהיו עדים כשרים ולא פסולים זה פשוט וכשרותם ופסלותן נתברר בח"מ סימן ל"ג בהל' עדות: כתוב בתשובות הרשב"א סימן אלף וקס"ו המגרש בפסולי עדות דרבנן הגט פסול ואינו בטל כיון דמדאורייתא כשרים הם ועיין בדברי רבינו בטור זה סימן מ"ב כתב הר"ש בר צמח בתשובה מה שנהגו לחתום בכתב אשורית אין קפידא אלא נהגו כן מפני שיהיה הגט ועידיו בכתיבה א' דלמ"ד עידי חתימה כרתי וכתב דקרא אעדים קאי ובעינן כתיבה יפה ואין מכאן הכרע דהא תנן (שם פז:) גט שכתבו עברית ועידיו יונית כשר וגם שתהא הכתיבה נקראת לתינוק דלא חכים ולא טיפש אין צורך דאפילו למ"ד עידי חתימה כרתי לא צריך לפרש שמותיהם בגט מן התורה ומתכשרים כשאר שטרות וכיון שפירשו אע"פ שאינם נקראים אלא לתינוק חריף כשר שהרי אנו יודעים מי הם החתומים ויבואו ויקיימו חתימה מפיהם וכתב עוד גט שחתם בו העד יוסף בן ראובן וטעה וחתם יוסף בן שמעון וחזר אח"כ וחתם יוסף בן ראובן יראה שהגט פסול שחתימת זה העד אינה בעולם ואין לך מי שיקיים אותה וא"כ הו"ל כמזוייף מתוכו וכיון שהחתימה פסולה הגט פסול כיון שהחתימה פסולה היא קודם חתימת שמו האמיתי עכ"ל . אם א' מעידי הגט הוא מומר עיין בתשובת המיי' שבסוף ספר נשים :

סעיף קטן ב

ולא יניחו כדי אויר ב' שיטין וכו' ברייתא בריש פרק גט פשוט (בבא בתרא דף קסב.) הרחיק את העדים מן הכתב שני שיטין פסול ואסיק ר"נ (ב"י) (קסג.) דב' שיטין שאמרו הן ואוירן וגרסינן תו התם וכמה אמר רבי יצחק בן אלעזר משמיה דחזקיה כגון לך לך זה על גב זה אלמא קסבר ב' שיטין וד' אוירין רבי חייא בר אמי אמר כגון למ"ד מלמעלה וכ"ף מלמטה אלמא קסבר שני שיטין וג' אוירין רבי אבהו אמר כגון ברוך בן לוי בשיטה אחת אלמא קסבר שיטה אחת ושני אוירין והרי"ף כתב דברי האמוראים סתם ולא הכריע והרא"ש כתב דהלכה כר' חייא בר אמי דמילתא דמסתבר הוא. וכן פסק הרמב"ם בפכ"ז מהל' מלוה וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ד ח"ג. ודע שבספרי הרי"ף והרא"ש כתוב בדברי ר' חייא בר אמי ב' שיטין ושני אוירין ונ"ל דטעות סופר הוא דהא ע"כ איכא

ג' אוירין וכ"כ רבינו ירוחם וה"ה ג' אוירין. וכתב ה"ה בפכ"ז מה' מלוה שרבינו האי פסק כר' אבהו דאמר ברוך בן לוי בשיטה אחת וזה דעת הרמב"ן וכ"נ מדברי העיטור ודברי הראב"ד מטין לדברי הרמב"ם וכן פסק ה"ר יונה ועיקר עכ"ל והמרדכי התם כתב בשם ר"ח שראו לנהוג כשיעור שפירש ר' אבהו ורבינו לא חש לבאר כאן שיעור השני שיטין לפי שסמך על מ"ש בח"מ סימן מ"ה וכן הרמב"ם כתב הדין סתם בפ"א מהל' גירושין לפי שסמך על מ"ש בפכ"ז מהל' מלוה ואיתא תו התם אמר חזקיה שני שיטין שאמרו בכתב ידי עדים ולא בכתב ידי סופר מ"ט כל דמזייף לאו לגבי ספרא אזיל ומזייף וכתב רבינו ירוחם פי' מה שכתבתי שמשערים בכתב ידי עדים להקל כי כתיבתן יותר גסה מן הסופר ודוקא שחתמו בקולמסו אלא שלא הורגלו לכתוב ונעשית יותר גסה מכתיבת הסופר מעט ולא שתהיה גסה ביותר וה"ה כתב בפכ"ז מה' מלוה פירוש זה בשם הרמב"ן וכתב עליו ואני אומר בדרך כלל דלאו אחר כתב אלו העדים ולא אחר כתב זה הסופר נלך אלא אחר כתב ידי עדים דעלמא שאינם רגילים לאמן ידיהם כמו הסופרים ונעשית כתיבה גסה מן הסופר וכן עיקר עכ"ל וכדברי ה"ה כתב המרדכי בשם ראבי"ה בפרק גט פשוט דלא בכתב ידי עדים החתומים על השטר קאמר דא"כ נתת דבריך לשיעורין אלא בכתב רובא דאינשי שהם עדים עכ"ל. וכתב עוד רבינו ירוחם בשם הירושלמי שאם כתב הסופר יותר גס משל עדים שמשערים בכתב הסופר להקל וזה מוכיח כדברי הרמב"ן דאזלינן בתר כתב האי סופר והני עדים וכתבו התוס' והרא"ש בר"פ גט פשוט שאם השטר מסיים באמצע שיטה והניחו אותה שיטה ועוד אחרת והתחילו לחתום בשיטה שלישית שהוא פסול וכן אם מסיים בסוף שיטה והרחיקו העדים שיטה שלימה והתחילו העדים באמצע שיטה שנייה פסול אם יחתמו זה אחר זה באותה חצי השיטה וכתב כל זה רבינו בטוח"מ סימן מ"ה ורבינו ירוחם בנ"ד ח"ג: כתב הרשב"א בתשובה מה שאמרו שיהא כדת משה וישראל בחצי שיטה והעדים בחצי שיטה הנשארת זה דקדוק נאה מאד וראוי להכשיר בו הגיטין ולא גט אשה בלבד אלא אף גיטי ממון לפי שאנו מוחזקין בלי ספק שלא חתמו העדים בחצי שיטה אם לא היתה חצי השיטה הקודמת כתובה שאלו עשו כן היו עושין שלא כדין שהרי יכול בעל השטר להוסיף מה שירצה באותו חצי שיטה ולחתוך מה שלמעלה והו"ל שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת וכיון שכן חזקה שלא חתמו הם בחצי שיטה אם לא היה כתוב כבר בחצי השיטה מלמעלה מה שאנו מוצאין אותו כתוב עכשיו ולא הניחו חצי השיטה פנויה וכל שאנו רואים העדים חתומים בחצי שיטה וכתוב למעלה מהן בחצי שיטה למדין אפילו מאותה חצי שיטה עכ"ל וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן נ"ד וכתב עוד שם בשם הרשב"א מה שכתבת

שבשיטה אחרונה כתוב אגרת שיבוקין כדת משה וישראל אם חתמו העדים באותה שיטה אין חשש בזה ועוד דכיון שהורגלו עכשיו לכתוב בכל הגיטין כדת משה וישראל באחרונה הרי הוא כמו שריר וקיים שבשאר שטרות שאנו סומכים ללמוד אף משיטה אחרונה שכן נוהגים בכל מקומותינו על סמך דבר זה עכ"ל וכ"כ רבינו בסימן קכ"ו בשם תשובת הרא"ש וכתב הר"ש בר צמח בתשובה גט שנכתב וגט פיטורין בשיטה אחרונה כשר שאפי' תאמר דבכיוצא בזה אין למדין משיטה אחרונה בנדון זה שלא נכתב אלא וגט פיטורין ובשיטה שלמעלה נכתב ודן די יהוי ליכי מנאי ספר תירוכין ואגרת שיבוקין אין עיכוב בגט פיטורין ומ"ש וגט פיטורין בהדי הני היינו משום דכל דברי חכמים משולשים כדאמר במנחות (סה.) מגל זו וכו' וגט עצמו יוכיח שכתוב פטרית ושבקית ותרוכית ובודאי דאי לא כתב כל הני לישני בגיטא לא מיפסל דשופרא דגיטא הוא וליכא עיכובא ועוד היה אומר ר"י שאין לפסול כשכתוב ודן די יהוי בשיטה אחרונה אלא דוקא בגט שהאשה מביאה לב"ד שיתירוה לינשא על ידו שמא הוסיף אבל בגט שהבעל נותן לאשה או לשלוחה ואינה משמרתו אלא לראיה אפילו בעידי מסירה היינו מתירים אותה אפילו עיקר התורף בשיטה אחרונה: ואם הרחיקו העדים שני שיטין ומלאוה בקרובים או פסולים עיין בחשן משפט סי' מ"ה ובמה שכתבתי בהלכות אלו סי' ק"כ כי דין הגט שוה לשאר שטרות כדמשמע בהמגרש (פז:) גמרא שני גיטין שכתבו זה בצד זה דפריך אגט מדאמר חזקיה מילאהו בקרובים כשר:

סעיף קטן ג

והרמב"ם כתב בפ"א מהלכות גירושין שאם מסרו לה בעדים כשר אף על פי שהעדים מרוחקים הרבה ואין נקראין עמו ואע"פ שאין חתום עליו עדים כלל שעיקר הגירושין בעידי מסירה. וגם הרמב"ן והרשב"א מסכימים לדברי הרמב"ם להכשיר על ידי עידי מסירה בכל גט שפיסולו ניכר וכמ"ש ה"ה בשמם בפ"ד מהל' גירושין ואכתוב לשונו בס"ד בסמוך ואף על פי שלא נזכר בלשון הרמב"ם שם הא דהרחיקו עדים ב' שיטין נ"ל דאהא נמי קאמר שפתים ישק דאל"כ הול"ל דבהא דהרחיקו עדים ליתא לדהרמב"ם והא דלא הזכירה לזו היינו משום דלא הזכיר אלא השנויות במשנה ומהאי טעמא לא הזכיר נמי ההיא דשאלו בשלומה וגם הר"ן בהמגרש כתב על דברי הרי"ף שכתב ומהא שמעינן דלא בעינן עידי מסירה היכא דאיכא עידי חתימה וכו' דהא תנן היה כותב טופס לכל אחד וכו' וחתמו עדים בראש הדף וכו' והקיף ראשו של זה וכו' דמשמע דכל הני לרבי אלעזר אם נתנם בעידי מסירה כשרים כדברי הרמב"ם שכיון שפיסולו ניכר ליכא למיחש למזוייף מתוכו:

סעיף קטן ד

והראב"ד השיג עליו כי שמא נתן תנאי בגט וכו' נ"ל דטעות סופר יש כאן ויש להגיה דאתו למסמך במקום דאתו למימר שסומכין וכן מצאתי כתוב בהשגות הראב"ד ואין לפרש דחיישינן שמא נתן הבעל שום תנאי בגט והיה כתוב באותן שני שיטין והיא תמחוק אותו דא"כ לא יניחוה לינשא ע"י חתימה כיון שמרוחקין שני שיטין ועוד דמוכח זיופא כיון שהוא מחוק ואפשר דה"ק שמא תמלא השני שיטין בתנאי אחר שתכתוב בהן כשתוציא גיטה יראו שאין העדים מרוחקים ויתירוה לינשא ע"י עידי חתימה לחודייהו ולפ"ז צריך להגיה שמא תתן במקום שמא נתן וכן מצאתי בספר מוגה: ודעת המרדכי בספ"ק דגיטין שפסול אפילו מסרו לה בעדים משום דלא מכשרינן לר"א בעידי מסירה אלא היכא דלא אתו למסמך על עידי חתימה כגון בשמות מובהקים או בשכתוב בדבר שיכול להזדייף אבל בהרחיק את העדים מן הכתב שני שיטין מודה דפסול משום דמזוייף מתוכו וצריך לדקדק בדבריו דגם בהרחיק שני שיטין לא אתו למסמך עלייהו דהא תניא הרחיק את העדים מן הכתב שני שיטין פסול ושמא דטעמו משום שאינו נרגש כל כך אם מרוחקין שני שיטין או פחות משני שיטין או שמא טעמו כמו שכתבתי להראב"ד דשמא תמלא השני שיטין בתנאי שתכתוב בהם וכשיראו שאינם מרוחקות אתו למסמך עלייהו:

סעיף קטן ה

ויתחילו בראש השיטה שלא ישאר חלק בגליון לפני חתימתן כ"כ התוספות בר"פ גט פשוט והגהות מיי' בפ"א ונתבאר בדברי רבינו בח"מ סי' מ"ה ורבינו ירוחם בנ"ד סי' ג':

סעיף קטן ו

ולא יהיה בין הגט לחתימת העדים כתוב שום דבר אחר שאינו מענין הגט וכו' בפרק המגרש (דף סו:) גמרא חמשה שכתבו כלל בתוך הגט ובסוף בתרא (קעו.) עדים החתומים על שאלת שלום בגט פסול חיישינן שמא על שאלת שלום חתמו א"ר אבהו אר"י לדידי מיפרשה לי משמיה דר' יוחנן שאלו פסול ושאלו כשר וכתב הרמב"ם בפ"ד שאם נמסר לה בעדים בין כך ובין כך כשר וכתב רבינו בסמוך והיכא דלא כתב וי"ו כתב הרמב"ם בפרק הנזכר שכל שמסרו לה שלא בעדים הויא ספק מגורשת וכתב עליו הר"ן בהמגרש ולי איפשר דכיון שאין העדות מתברר ומוכיח הרי הוא כאילו אין כאן עדים כלל והא דאמרינן חיישינן אינו אלא טעם הפיסול ומיהו מנקט לחומרא עדיף עכ"ל:

סעיף קטן ז

חתמו בראש הגט או בצידו וכו' משנה בהמגרש (דף פז:) חתמו העדים בראש הדף מן הצד או מאחריו בגט פשוט פסול:

סעיף קטן ח
ואף כשחותמין למטה צריך שיהא גב החתימה כלפי הגט וכו' ג"ז שם במשנה הקיף ראשו של זה בצד ראשו של זה והעדים באמצע שניהם פסולין:

סעיף קטן ט
ואם כתבו זה תחת זה כסדר וכו' ג"ז במשנה שם ראשו של זה בצד סופו של זה והעדים באמצע את שהעדים נקראים בסופו כשר. ופירש"י נקראים בסופו שגג חתימה כלפי סופו ולא שרגלי חתימה כלפי ראשו:

סעיף קטן י
ואם כתב סופו של זה בצד סופו של זה וכו' ג"ז שם במשנה סופו של זה בצד סופו של זה והעדים באמצע את שהעדים נקראים עמו כשר ופירש"י נקראין עמו שגג חתימת העדים כלפיו כדרך החתומים כשר:

סעיף קטן יא
ובכולן כתב הרמב"ם בפ"ד שאם יש כאן עידי מסירה שהוא כשר משום דלא גרע מאם לא היו שם עידי חתומים כלל וכתב הרב המגיד בפרק הנזכר על חמשה שכתבו גט אחד לה' נשותיהן שכן דעת הרמב"ן שכתב וז"ל והא דתנן ה' שכתבו טופס לכל אחד וב' גיטין וכתבו העדים בראש הדף כתב הרמב"ם דכולם בעידי מסירה כשרים ושפתים ישק משיב דברים נכוחים ודאי מזויפים מתוכו אין כאן דכל שפיסולו ניכר הוא אין לחוש בו דהא ידוע מילתא לכל מי דמטא שטרא לידו ולא אתו למסמך עליה דהא לא עליה חתימו סהדי ואצ"ל בראש הדף ומאחריו ומן הצד דלא הוי אלא כגט שאין עליו עדים ואם נתנו לה בפני עדים כשר וכן דעת הרשב"א עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך דגם הר"ן ס"ל כהרמב"ם:

סעיף קטן יב
שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני וכו' משנה בהמגרש (שם) שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני והעדים מלמטה כשר ופריך בגמרא (שם) וליחוש דילמא הני תרי גיטי הוו ואיתרמו ליה זמן דקמא ועדים דבתרא וגזיה לזמן דבתרא ועדים דקמא ופירש"י ונמצא שמגרשה בשני חצאי גיטין והעדים לא על שלו חתמו א"ר אבא אמר רב בשיש ריוח מלמטה ודילמא זמן דבתרא מיגז גזיה בשיש ריוח מלמעלה ודילמא אימלוכי אימליך וכו' ודילמא אתרמי ליה כולי האי לא חיישינן רב אשי אמר דידע ביה מתחתא דמגילתא ופירש"י רב אשי אמר כולהו קשייתא בהכי מיתרצן כיון דידיע ביה מתחתא דמגילתא שניכר ביה מתיחת הקלף סביב סביב כל הגט שלא היה בו קלף אלא זה לא למעלה ולא למטה וכתבו הרי"ף והרא"ש דברי רב אשי לבד וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מהל' גירושין וכתב

הרמב"ם בפרק הנזכר שאפי' אם מסרו בפני עידי מסירה שהיא ספק מגורשת ופי' ה"ה הטעם לפי שאין עידי מסירה מוציאין אותנו מידי ספק שמא היו שני גיטין וזהו הטעם שכתב רבינו שאנו חוששין שהסופר מעצמו עשה כן כלומר או הבעל צוה לעשות כן ובין כך ובין כך אין עידי מסירה מוציאין אותנו מידי ספק אם היו ב' גיטין וכתב ה"ה עוד ונ"ל שאם היו עדים מעידים שגט א' היה ונמסר לה בעדים כשר וכן נראה מדברי רבינו וברור הוא עכ"ל:

סעיף קטן יג

כתב ב' גיטין בב' דפין וכו' משנה בהמגרש (פז:) ב' גיטין שכתבו זה בצד זה וב' עדים עברים באין מתחת זה לתחת זה וב' עדים יונים באים מתחת זה לתחת זה את שהעדים הראשונים נקראים עמו כשר ופירש"י ב' עברים באים מתחת הראשון לתחת הב' שם העד תחת הראשון ושם אביו תחת הב' וכן עד ב' תחתיו וחזרו וחתמוה תחתיהם ב' ישראלים יונים הדרים בארץ יון ובלשון יוני כדרך הזו אבל חתימת היונים אינה נקראת כחתימת העברים שהיוני כשחותם יוסף ב"ש בידוע ששמו שמעון בן יוסף שכך מתפרשת חתימתן יוסף בן כלומר בנו של יוסף שמעון ונמצא שם העד חתום על גט שני ושם אביו חתום על הראשון הילכך היונים ע"כ תחת השני חתמו. את שהעדים הראשונים נקראים עמו כשר אם העברים חתומין למעלה הימיני כשר ואם היונים חתומים למעלה השמאלי כשר ובגמרא פריך אידך אמאי מיפסל ובגמרא (שם) וליתכשר האי בראובן והאי בבן יעקב עד דתנן בן איש פלוני עד כשר דכתב ראובן בן אקמא ויעקב עד אבתרא וכתבו התוס' דאע"ג דלא מכשרינן באיש פלוני אא"כ כתוב עד בהדיא מ"מ פריך הכא דליתכשר האי בראובן משום דפשיטא ליה דקאי אבן יעקב דבתריה וה"ל כאילו כתב בהדיא דראובן עד וכ' רבינו ירוחם דין זה בח"ב והתימה מרבינו שסתם דבריו ולא פירש דהא דלא מכשרינן אלא חד מינייהו דוקא כדכתב ראובן בן אחד ויעקב עד אאידך אבל אם היה כתוב ראובן אחד ובן יעקב עד אאידך שניהם כשרים. ב"ה וי"ל שסמך על מה שאמר כן לקמן בסי' זה גבי כשחותם העד צריך לפרש שמו ושם אביו:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו כגון שחתמו בשני שיטין קאי בין לסוף דבריו בין לתחלתן לתת מציאות היאך יהיו שמותם תחת גט אחד ושם אביהם תחת השני ולא כתב רבינו דין עדים יונים גם דין אחר דאיתא מעד אחד עברי ועד אחד יוני גם הרמב"ם לא הזכיר דינים הללו לפי שהוא דבר בלתי מצוי לכתוב שני גיטין זה בצד זה ושיחתמו בו העדים בענין כזה. וכתב הרמב"ם בפ"ד שאם נמסר בעדים ליד אותה שאין העדים נקראים עם גיטה מגורשת ולא

חש רבינו לכתבו לפי שהוא פשוט דכיון דהו"ל כאין עדים חתומים עליו כשר בעידי מסירה לכ"ע ואפי' להראב"ד דהא ליכא למיחש לזיופא:

סעיף קטן טו

חמשה שכתבו ה' גיטין לה' נשותיהם אם כתבו בכלל וכו' בפ' המגרש (גיטין ד' פו:) תנן ה' שכתבו כלל בתוך הגט איש פלוני מגרש פלונית ופלוני פלונית והעדים מלמטה כולם כשרים וינתן לכל אחת ואחת היה כותב טופס לכל אחת ואחת והעדים מלמטה את שהעדים נקראים בסופו כשר ובגמרא (שם) ה"ד כלל ה"ד טופס א"ר יוחנן זמן אחד לכולן זהו כלל זמן אחד לכל אחת ואחת זה טופס ור"ל אמר אפי' זמן א' לכולן נמי הוי טופס אלא ה"ד כלל דכתב אנו פלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית ופלונית ופריך לר"ל נמצאו ב' נשים מתגרשות בגט אחד והתורה אמרה וכתב לה ולא לה ולחבירתה ומשני דהדר כתב פלוני גירש פלונית ופלוני גירש פלונית ואוקימנא לר' יוחנן דאמר זמן אחד לכולן זהו כלל היינו דוקא שכתב בגיטין שאחר הראשון ופלוני גירש את פלונית בוי"ו שמוסיף על ענין ראשון אבל אם כתב פלוני גירש את פלונית בלא וי"ו חיישינן שמא לא חתמו אלא על גט אחרון וכן אוקימנא דהא דא"ר יוחנן זמן לכל אחד ואחד זהו טופס היינו בשזמן כולן שוה ביום אחד דאי לאו הכי תיפוק ליה דפסילי משום מוקדמין כולהו בר מבתרא שהרי לא חתמו העדים עד אחר שנחתם התחתון ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבי יוחנן וכן דעת הרמב"ם בפ"ד וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר ה' שכתבו גט לה' נשותיהם אם כתבוהו בכלל כגון שכתבו בכך וכך בשבת גירש פלוני לפלונית ופלוני לפלונית וכן אמר כל אחד מהם לאשתו ליכי די תיהויין וכל טופס הגט והעדים מלמטה ה"ז גט כשר ומפשט דבריו משמע שלא כתבו אלא טופס אחד לכולן דהיינו שכתבו בכך וכך בשבת גירש ראובן את רבקה ויעקב את רחל וכך אמר כל אחד מהם לאשתו ליכי דיתיהויין וכו' אבל רבינו מפרש דכתבו כלל היינו שכתבו ראובן גירש את רבקה וכך אמר לה צביתי ברעות נפשי ופטרית וכו' יתיכי ליכי וכו' עד ודן די יהוי ליכי מינאי וכו' ויעקב גירש את רחל וכך אמר לה צביתי ברעות נפשי ופטרית וכו' עד ודן די יהוי ליכי מינאי וכו' וזהו דעת הרמ"ה כמ"ש רבינו בסמוך ופירוש דברי רבינו כך הם אחר שכתב הראשון גירש פלוני לפלונית מסיים כל ענין הגט שהוא וכך אמר לה ליכי די תיהויין וכן אמר כל א' לאשתו פירוש וכן אחר כל פעם שמזכיר גירש פלוני לפלונית כתב שאמר לאשתו כן ליכי דיתיהויין וכו' וכל טופס הגט וגם דברי הרמב"ם איפשר להתפרש בדרך זה ולענין אוקימתא דר"ל ה"ד כלל דכתב אנו פלוני ופלוני גירשנו פלונית ופלונית והדר כתב פלוני גירש את פלונית ופלוני גירש את פלונית פסק הרמב"ם בפ"ד כוותיה בהא

דכל כה"ג כלל מיקרי וכולם כשרים וכתב ה"ה דטעמו משום דר' יוחנן מודה בהא דכשר דהא לא פליג עליה אלא להקל ולהכשיר זמן א' לכולן וכיוצא בזה כתב הר"ן וכתב עוד אבל ראיתי מי שחולק בזה גם ה"ה כתב והרשב"א חלק בזה ודברי רבינו עיקר עכ"ל וז"ל הרשב"א וריף לא פסק כר"ל משמע דס"ל דר"י נמי פליג אר"ל משום דהו"ל ב' נשים מתגרשות בגט אחד ואע"ג דהדר פסיק להו דאמר פלוני גירש פלונית ופלוני לפלונית גט א' הוי מדכלליהו בחד מעיקרא וכו' ס"ל לר"י דחד הוא ותניא כוותיה אבל הרמב"ם פסק כשניהם לומר דר"ל פליג ארבי יוחנן אבל ר"י כ"ש דמודה לר"ל דזהו כלל וכי הדר פסיק להו ב' גיטי מיקרו ודוקא בשזמנן א' אבל זמן לכל א' וא' ואע"ג דערבינהו מעיקרא כיון דפליג להו בזמנם זמן מפסיקן ואת שהעדים נקראין עמו כשר עכ"ל ולא הבנתי דברי הרשב"א שהכריח דמדלא פסק הריף כר"ל משמע דר"י פליג אר"ל במאי דקרי הוא כלל דדילמא אע"ג דס"ל לר"י כוותיה במאי דקרי איהו כלל משום דלא ס"ל כוותיה במאי דקרי איהו טופס לא פסק כוותיה וצ"ע. ורבינו כתב דברי הרמב"ם וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב. ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם בפ"ד שכשכתבו כלל בגט ינתן לכל אחד מהם בעידי מסירה ואם אין שם עידי מסירה כלל כל מי שתצא מגילה זו מתחת ידה מגורשת ומה שהצריך שינתן לכל אחת מהן בעידי מסירה הוא משום דאע"ג דעדים חתומים על הגט צריך לינתן בפני עידי מסירה לכתחילה מיהא להרמב"ם ואם אין שם עידי מסירה כלל כל מי שתצא מגילה זו מתחת ידה מגורשת כיון דעדים שחתומים בו חוזרין על כל הגיטין הרי יש בידה גט חתום ואע"פ שלא ינתן לה בעידי מסירה כשר בדיעבד לדעת הרמב"ם בפ"א ובודאי שכשכל אחת נותנת לחבירתה כשתצטרך כולן נשאות בו וגובות כתובה ע"י כנ"ל לפרש דברי הרמב"ם אבל מדברי רבינו שכתב ולמאי דבעי למיכתב שכל גט שבא לפנינו חתום וכו' ה"נ א"צ שיהיו עידי מסירה לפנינו נראה שהוא מפרש מ"ש הרמב"ם וינתן לכל אחת מהן בעידי מסירה היינו לומר שצריך שיבואו עידי מסירה לפנינו ויעידו שנמסר לכל אחת ואחת ובאמת דהכי מוכחי סוף דבריו שכתב ואם אין שם עידי מסירה כלל כל מי שתצא מגילה זו מתחת ידה מגורשת משמע דברישא אפילו אותה שאין הגט יוצא מתחת ידה מגורשת וטעמא משום דעידי מסירה מעידים שנמסר ליד כל אחת ואחת. ומ"ש רבינו ולמאי דבעינן למיכתב הוא בסי' קל"ג:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו עוד אבל אם כתב בכך וכך גירש פלוני לפלונית וכו' וכתב ביום זה או בכך וכך גירש פלוני לפלונית האי בכך וכך היינו שזמן כולן ביום אחד דאל"כ הראשונים אינם כשרים אפילו ע"י מסירה משום דדילמא עדים קיימי נמי אגיטין ראשונים דמש"ה

כתב הרמב"ם בפ"ד שאם לא היה שם עידי מסירה והיתה מגילה יוצא מתחת יד אחת מהראשונות ה"ז ספק מגורשת וכיון שלא נחתם עד שכתב גט אחרון ה"ל הנך גיטין מוקדמין והוו כמזוייף מתוכם וכל שמזוייף מתוכו פסול אפילו ע"י עידי מסירה כמבואר בסימן קכ"ז:

סעיף קטן יז

ומ"ש בשם הרמ"ה דה"ה נמי אם כתב פלוני מגרש פלונית וכו' הוי ב' נשים בגט אחד אא"כ סיים וכו' א"א לומר דקאי למאי דסמיך ליה דהיינו דערבינהו והדר פסיק להו דלא שייך למימר בכי הא דה"ה דמשמע כי היכי דבפסקינהו מעיקרא בעינן שיסיים על כל א' עניינו של גט ה"נ בעינן היכא דכלליהו והדר פסקינהו דכ"ש הוא ולא ה"ה וכיון דכ"ש הוא לא איצטריך למימר לכנ"ל דארישא קאי דהיינו היכא שפסקינהו מעיקרא שכתב רבינו לעיל שיסיים על כל א' כל עניינו של גט השתא כתב שהרמ"ה הוא שפירש כן משום דאם לא סיים על כל א' כל עניינו של גט הוו ב' נשים בגט א' דומיא דכתב אנו פלוני ופלוני מגרשים נשותינו ולא הדר פסקינהו ולפי שהרמ"ה כתב דבריו אלה אהא דפסלינן בכתב אנו פלוני ופלוני מגרשים נשותינו ולא הדר פסקינהו משום דהוי ב' נשים בגט א' וכתב הרמ"ה דה"ה נמי דהוי ב' נשים בגט אחד אפי' פסקינהו מעיקרא אם אינו מסיים על כל אחד כל עניינו של גט מפני כך כתבם רבינו בסמוך להא דכלליהו אע"פ שעיקרו בא ללמד על היכא דפסקינהו מעיקרא:

סעיף קטן יח

כשחותם העד צריך לפרש שמו ושם אביו וכו' בהשולח (דף לד:) גמ' העדים חותמים על הגט מפני תיקון העולם בראשונה היה כותב אני פלוני חתמתי עד אם כתב ידו יוצא ממקום אחר כשר ואם לאו פסול אמר ר"ג תקנה גדולה התקינו שיהיו מפרשים שמותיהם בגיטין מפני תיקון העולם ופירש"י מפרשים שמותיהם. ראובן או שמעון מעיקרא לא היו חותמים אלא אני פלוני חתמתי עד ולא היה נוקב שמו וכן פי' הרשב"א וכן נראה מלשון רבינו ירוחם בח"ב ואם לא פירשו שמותם כתב הרשב"א דאיפשר דאפי' לר"מ דכשר וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב דכשר וכתב עוד הרשב"א דלרבי אלעזר אפילו לכתחלה לא מחייבי לפרש שמותיהם דלא גרע מכי לא חתמו סהדי כלל דאפי' לכתחלה מותר וכרבי אלעזר קי"ל ורבינו נראה שמפרש שבתחלה נמי היה חותם שמו אני ראובן או אני שמעון ומתוך שיש הרבה ששמם כן לא היו יודעין מי הוא החתום כדי לחזר אחר יודעיו ומכיריו שיקיימוהו התקינו שיהיו מפרשים שמותיהם כלומר שיכתבו אני ראובן בן יעקב עד דמתוך כך מכירים מי הוא החתום ומחזרין אחר יודעיו ומכיריו

שיקיימוהו והר"ש בר צמח כתב בתשובה על הא דהתקינו שיהיו מפרשים שמותיהם בגיטין דבשטרות אפי' לא חתמו אלא אות אחת משמם כשר אם ניכר החתומים עכ"ל:

סעיף קטן יט

כתב יוסף עד וכו' משנה בהמגרש (דף פז:) איש פלוני עד כשר בן איש פלוני עד כשר איש פלוני בן איש פלוני ולא כתב עד כשר:

סעיף קטן כ

אבל כתב יוסף לבד ולא כתב עד פסול בפרק הנזכר גמרא (שם.) שני גיטין שכתבו זה בצד זה וכו' פריך תלמודא וליתכשר האי ביעקב עד דהא תנן איש פלוני עד כשר ומשני דלא כתוב עד ופירש"י דלא כתוב עד. ומתניתין דוקא נקט איש פלוני עד דהיכא דלא חתם פלוני בן פלוני בעינן עד ורבינו כתב דביוסף בלא עד פסול וכ"ש היכא שלא כתב שמו אלא בן פלוני דאם לא כתב עד פסול. וז"ל הריב"ש בתשובה סי' נ"ו מה שלא כתבו העדים בחתימתן עד אלא כתבו שמם ושם אביהן אין לחוש לזה כלל כי אין צריך עד רק כשאין מזכיר שם אביו בחתימה אלא שמו בלבד או שמזכיר שם אביו ולא שמו ואז אם לא יכתוב עד הוא פסול לפי שנראה שלא חתם לשם עדות אבל כשחתם שמו ושם אביו אף אם לא כתב עד כשר דלהכי כתב שמו ושם אביו לפי שמכוין לעדות ומשנה שלימה שנינו בפרק המגרש איש פלוני עד כשר בן איש פלוני עד כשר איש פלוני בן איש פלוני ולא כתב עד כשר וכך היו נקיי הדעת שבירושלים כותבין ר"ל שהיו מפרשים שמם ושם אביהם אף בלא עד ובוחרים בזה יותר משיכתבו עד עם שמם לבד או עם שם אביהם לבד כדי שהרוצה לקיים חתימתן ידע מי הם וילך אחר קרוביהם ושכיניהם לקיים חתימתן עכ"ל :

סעיף קטן כא

ולא יחתמו אלא זה בפני זה וכו' בפ"ק דגיטין (דף י:) גמרא כל גט שיש עליו עד כותי פסול אמר רב פפא זאת אומרת עידי הגט אין חותמין זה בלא זה מ"ט א"ר אשי גזירה משום כולכם ופירש"י דתנן א"ל כולכם כתבו גט לאשתי אחד כותב וכולן חותמין ואי לא חתמי כולהו הוי פסול לפיכך תקנו אפילו היכא דלא אמר כולכם שיהיו כל העדים נקבצים שמה בשעת חתימה כלומר דכיון שיהיו נקבצים ודאי יחתמו כולם: ואם אמר להו כתבו גט לאשתי ולא אמר כולכם דשנים משום עדים ואינך משום תנאי אם צריכים לחתום זה בפני זה אם לא כתבתי בסי' ק"כ:

סעיף קטן כב

ומיהו כתב ר"ת חתמו שנים זה בפני זה ורוצה להחתים בו שלישי וכו' כ"כ התוס' בס"פ הזורק (גיטין פב. בד"ה צא) בשם רבינו משולם דהא דאמרינן דאין עידי הגט חותמים

זה בלא זה היינו בשנים או שזימן ג' יחד שאין הגט יכול להיות בפחות אבל כשהגט נגמר בשנים ולא היה אז בדעתו להחתים יותר כשחזר והחתים ג' אין נפסל בכך כיון שנגמר על ידי הראשונים ורבינו תם הביא ראיה לדבר מהגמרא וכתבו שרש"י ורבינו אלחנן פוסלין משום דכיון שבא להחתים שלישי גילה בדעתו שלא יהא גט עד שיחתום הג' וחתימתו אינה כלום כיון שלא חתמו זה בפני זה וכתב הר"ן על זה ונראה שזהו ע"ד מי שסובר בההיא דבפרק השולח (גיטין לב:) שאם ביטל הגט בפירוש מבוטל ושוב אינו חוזר ומגרש בו דאלו למאן דס"ל שגט הנכתב בהכשר א"א לבטלו אין גילוי הדעת כלום כיון שהוא חוזר ומגרש בו ורבינו ירוחם כתב בח"ב ויש שכתבו שהוא ספק שהוא כמו בטלו. והרא"ש לא הזכיר אלא דברי ר"ת ורבינו משולם לבד ולכן רבינו לא הזכיר סברא אחרת :

סעיף קטן כג

נכתב הגט בכתב עברי ועידיו חתמו בכתב יונית וכו' משנה בהמגרש (דף פז.) גט שכתבו עברית ועידיו יונית יונית ועידיו עברית עד אחד עברי ועד אחד יוני עד אחד יוני ועד אחד עברי כשר וכתב הרמב"ם בפ"ד והוא שיהיו העדים מכירים וכו' וכתב ה"ה דבירושלמי איתא להא בשהיו יודעין לקרות ולא היו יודעים לחתום או שהיו יודעין שניהם וחתמו באחד מהם שירצו. ואיפשר דהרמב"ם לטעמיה דבעינן שידעו העדים לקרות הגט דאל"כ אין יכולין לחתום על סמך אחר שיקרא לפניהם אבל למי שסובר שיכולין לחתום ע"י שיקרא אחר לפניהם וכמו שכתב רבינו בסמוך לא בעינן שיכירו לשון הגט והכתיבה אע"פ שקשה בעיני היאך איפשר ששום מפרש יכשיר באין מכירין לשון הגט אחר דבירושלמי משמע בהדיא דבעינן שיכירו לשון הגט וכמו שאכתוב בסמוך בס"ד ושמא אשתמיטתיה לרבינו הירושלמי :

סעיף קטן כד

אבל אם היה מקצת הגט בלשון אחד וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"ד אחד מן העדים חתם בכתב והעד השני בכתב לשון אחרת כשר אבל אם היה מקצת הגט כתוב בלשון אחד ומקצתו בלשון אחרת פסול והראב"ד השיג עליו שלא הוזכר פיסול בתוספתא אלא בגט שכתבו בה' לשונות וחתמו עליו עדים בה' לשונות אבל אם חתמו עליו באחד מן הלשונות לא שמענו ואיפשר שחתימה מצרפן וה"ה שם גם הר"ן בהמגרש אמתני' דגט שכתבו עברית ועדיו יונית הליצו בעד הרמב"ם והרשב"א השיג על הרמב"ם למה הכשיר עד אחד בלשון אחד ועד שני בלשון אחר ונ"ל דס"ל דכל חתימה ענין לעצמו וכיון שכל חתימת העד בלשון אחד כשר אבל הגט כולו ענין אחד וצריך שלא יהא כתוב בב' לשונות וכמ"ש הר"ן ז"ל:

סעיף קטן כה

עדים שאין יודעים לקרות וכו' ברייתא בפ"ב דגיטין (דף יט.) גמ' בכל כותבין בדיו בסם וכו' עדים שאין יודעין לחתום מקרעין להם נייר חלק וממלאים את הקרעים דיו ושאין יודעין לקרות קורין לפניהם וחותמין ארשב"ג בד"א בגיטי נשים אבל בשיחרורי עבדים ושאר כל השטרות אם יודעין לקרות ולחתום חותמין ואם לאו אין חותמין א"ר אלעזר מ"ט דרשב"ג כדי שלא יהיו בנות ישראל עגונות אמר רבא הלכה כרשב"ג ורב גמדא משמיה דרבא אמר אין הלכה כרשב"ג ואלא כמאן כרבנן והא ההוא דעבד עובדא בשאר שטרות ונגדיה רב כהנא תרגמא אקריאה ואמרינן בתר הכי דר' אלעזר קרי קמיה וחתים ורב נחמן קרי קמיה ספרי דדייני וחתים ודוקא רב נחמן וספרי דדייני דאית להו אימתא אבל רב נחמן וספרי אחריני ספרי דדייני ואיניש אחרינא לא וכתב הרא"ש והרי"ף לא הביא הא דא"ר גמדא אין הלכה כרשב"ג וכו' תרגמא אקריאה פירש"י תרגמא להא דרב גמדא אקריאה וההוא דנגדיה רב כהנא אחתימה הואי וכן לעיל מייתי לה אחתימה ומייתי עלה דר' אלעזר קרו קמיה וחתים דהיינו כרב גמדא בעינן שיהיו שנים קורין לפניו דאין לסמוך על אחד או כגון רב נחמן וספרי דדייני דדחילי מיניה לשקורי במילתא דעבידא לאיגלויי וכן פירש ר"י והרי"ף שלא הביא ההוא דרב גמדא ס"ל כיון דסתמא דתלמודא קאמר דרבא אמר הלכה כרשב"ג סמכינן עלה יותר מאהא דא"ר גמדא משמיה דרבא הלכך הלכה כרשב"ג בין בקריאה בין בחתימה ולפי דבריו צריך לפרש הא דקאמר ת"ק קורין לפניהם וחותמין אפי' באחד קורא לפניו סגי דכיון דמילתא דעבידא לאיגלויי הוא מירתת דאי בשנים קורין בהא לא הוה פוסל רשב"ג דאפי' בשני עכו"ם מסיחים לפי תומם מכשר רב פפא ורשב"ג פסל בחד אם לא רב נחמן וספרי דדייני ולכך לא הביא הך דר' אלעזר דהוה קרי קמיה חד וחתים עכ"ל: ומ"ש ובעינן שיהיו שנים קורין לפניו וכו' וכן פירש ר"י כן כתבו התוס' בפ"ק (ט: ד"ה קורין) גמרא זו אחת מן הדרכים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים וכו' ויש לדקדק בל' הרא"ש שכתב ולפי דבריו צריך לפרש הא דקאמר ת"ק קורין לפניהם וכו' דמשמע דלמאן דפסק כרב גמדא דאין הלכה כרשב"ג בקריאה אין צ"ל כן ואמאי והרי גם לפוסקים כרב גמדא צריך לפרש כן כי היכי דלא תיקשי לן היכי פסיל רשב"ג בשנים קורין דהא אפי' בשני עכו"ם מסיחים לפי תומם מכשר רב פפא ונראה לי דתרי מילי נינהו ולא תלו חד באידך חדא אי הלכה כרב גמדא או כלישנא קמא דרבא וחדא בפירושא דת"ק אי מכשר בשנים קורין דוקא או אפי' באחד ובתחלה נטה לפסוק כרב גמדא ואח"כ כתב מאי דמשמע לכאורה בפי' דברי ת"ק דלא הכשיר אלא בשנים דוקא וכן פר"י ואח"כ כתב דהרי"ף שלא הביא ההיא דרב

גמדא טעמו משום דטפי עדיף למיסמך אלישנא דתלמודא מאלישנא דרב גמדא ואח"כ כתב ומאחר שלא פירש דעתו בדברי ת"ק צ"ל דלת"ק בחד קורא לפניהם סגי ומש"ה פליג רבן שמעון בן גמליאל ואמר בד"א בגיטי נשים וכו' דאילו לפר"י קשה היכי פסול רשב"ג בשנים הא אפי' בשני עכו"ם מסיחים לפי תומם מכשר רב פפא מיהו ק"ל על פי' זה דלשון לפי דבריו צריך לפרש אינו מדוקדק דהא לא תלי האי פירושא במה שפסק הלכה כרשב"ג לכן נראה לי שבתחלה שנטה הרא"ש לפסוק כרב גמדא וא"כ הלכה כת"ק צריך לדקדק בדברי ת"ק שלא יכשיר בפחות משנים דומיא דרב פפא דמכשיר בב' עכו"ם מסיחים לפי תומם ורשב"ג פליג ופסל בשטרות ולא קי"ל כותיה ומש"ה כתב ובעינן שיהיו שנים קורין לפניו אבל לדברי הרי"ף שפסק כרשב"ג צריך לדקדק דלא ליפלוג ארב פפא דקי"ל כותיה ולפיכך צריך לפרש דת"ק מכשר אפי' בחד ומש"ה פליג רשב"ג ואומר דלא הכשירו בחד אלא בגיטי נשים לבד ומשום עיגונא. ולכאורה משמע מדברי הרא"ש דס"ל דהלכה כרב גמדא וא"כ ס"ל כפר"י דאפי' בגיטין בעינן שנים קורין לפניו או כגון ר"נ וספרי דדייני וכ"כ רבי' ירוחם בח"ב דבעינן שנים קורין לפניו או כגון ר"נ וספרי דדייני ודרכו להמשך אחר סברת הרא"ש מן הסתם משמע דס"ל שדעת הרא"ש הוא כן אבל רבי' משמע ליה דהרא"ש ס"ל דהלכה כרשב"ג כדעת הרי"ף דכיון דסתמא דתלמודא קאמר דרבא אמר דהלכה כרשב"ג סמכינן עליה יותר מאהא דרב גמדא וא"כ בגיטין אפי' בחד קורא לפניהם סגי ולפיכך פסק רבי' כאן וברמזים דבגיטין באחד קורא לפניהם סגי ובחושן המשפט סי' מ"ה כתב דלחתום בשטרות בעינן שנים שיקראו לפניהם. ומדברי הרמב"ם בפרק ראשון מה' גירושין אין הכרע שהוא תפס לשון הברייתא כמנהגו וכתבו התוס' בפרק קמא דגיטין גמרא זו אחת מן הדרכים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים שאע"פ שאין העדים רואים מה שכתב בגט חותמין ע"פ מה שקורין אחרים לפניהם ולא הוי עד מפי עד שאינו מאמין אחרים בעיקר העדות אלא לומר שכך כתוב בשטר וזה אינה עדות אלא גילוי מילתא בעלמא דהא מילתא דעבידא לאיגלויי היא וכן כתבו הרשב"א והר"ן בפרק ב' גבי הא דתניא עדים שאין יודעים לקרות קורין לפניהם וחותמין:

סעיף קטן כו

וכתב הרמב"ם בפרק א' והוא שיכירו לשון הגט ואיפשר שאם תרגמו הקורא לפניהם שפיר דמי אלא דהרמב"ם לא נחת למיתני אלא בשקראו בל' שהוא כתוב וביותר נראה לומר דבדוקא נקט הרמב"ם שיכירו לשון הגט דאז לא הוי אלא כעין גילוי מילתא בעלמא אבל אם אינם מכירים לשון הגט ה"ל כעד מפי עד וכן נראה שפירש דבריו רבינו וג"כ

נראה מדברי הרשב"א שכתב בפרק ב' דגיטין דברי הרמב"ם ומשמע דס"ל דבדוקא קאמר דבעינן שיכיר לשון הגט ואיפשר דיליף לה מדגרסינן בפרק ב' דגיטין (יט.) גמרא בכל כותבין בדיו וכו' אמר אמימר האי שטרא פרסאה דחתימי עליה סהדי ישראל מגבינן ביה ממשעבדי והא לא ידעי למקרייה בדידעי ואם איתא לוקמא בלא ידעי וכגון שקראו אחר לפניהם וקמ"ל שסומכין עליו אע"פ שאינם מכירים הלשון ואחר כך מצאתי דבהדיא איתא להא בירושלמי וכתבו הרשב"א בהמגרש גבי עד אחד עברי ועד אחד יוני א"ר הדיינים חותמים אע"פ שאין יודעין לקרות ואין העדים חותמין אלא א"כ יודעין לקרות מתני' פליגא על רב גט שכתבו עברית ועידיו יונית וכו' פתר לה כשהיו יודעין לקרות ולא היו יודעין לחתום או שהיו יודעין את שניהם וחתמו באי זה מהם שרצו עכ"ל ועל כרחך הא בקורין לפניהם היא דאל"כ היכי קתני הדיינין חותמין אע"פ שאין יודעין לקרות ואפ"ה קתני דאין העדים חותמין אא"כ יודעין לקרות:

סעיף קטן כז

ואם אין העדים יודעים לחתום רושמין להם צורת האותיות וכו' בפ' ב' דגיטין (שם) איתמר עדים שאין יודעין לחתום א"ר מקרעין להם נייר חלק וממלאים את הקרעים דיו ופירש"י מקרעין. מסרטין ושמואל אמר באבר באבר ס"ד והתני ר' חייא כתבו באבר כשר כלומר וכיון דכתב גמור הוא ה"ל כדיו ע"ג סיקרא דאסרינן ליה ל"ק הא באברא הא במיא דאברא ופירש"י באבר. לשפשף בחתיכה של אבר על הקלף ומשחיר אינו כתב: במיא דאברא. מים ששרה בהם שחיקת אבר. ר' אבהו אמר במי מילין כלומר מים ששרה בהם עפצים שחוקים והתני רבי חנינא כתבו במי טריא ואפצא כשר ל"ק הא דאפיץ הא דלא אפיץ כלומר כשהקלפים עפוצים רושמין לעדים במי מילין דלא הוי כתב שהרי מראה הקלפים כמראה הכתב ואינו ניכר ומתניתא בדלא אפיצא רב פפא אמר ברוק וכן אורי ליה רב פפא לפפא תוראה ברוק וה"מ בגיטין אבל בשטרות לא דההוא דעבד עובדא בשאר שטרות ונגדיה רב כהנא תניא כוותיה דרב עדים שאין יודעין לחתום מקרעין להם נייר חלק וממלאים את הקרעים דיו ולכאורה משמע דכיון דתניא כוותיה דרב דוקא במקרעים מכשרינן אבל לא לרשום בשום דבר וכן משמע מדברי הרי"ף שלא הזכיר אלא דברי רב לבד אבל מדברי הרא"ש משמע דה"ה באבר ורוק כשר שהזכיר דברי שמואל וכתב עליהם אבל לא במיא דאברא דקי"ל כתבו במי אבר כשר גם רבינו ירוחם בח"ב כתב שרושמין להם בנייר וחותמין והרשימה צריכה שתהיה בדבר שאינו נקרא כתב גם הרמב"ם בפ"א כתב ואם אינם יודעין לחתום רושמין להם ברוק וכיוצא בו בדבר שאין רישומו מתקיים והן כותבין על הרושם גם רבינו הלך בעקבותיהם

וכתב רושמין להם צורת האותיות על הגט באבר וכו' ויש לדקדק דכיון דתניא כוותיה דרב משמע דדוקא מקרעין אבל לא רושמין וכדמשמע מדברי הרי"ף ואיפשר דס"ל דרב ושמואל מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי והא דמייתי תניא כוותיה לאו לאפוקי מדשמואל מייתי ליה אלא לומר דאשכחן הכי בהדיא בברייתא אי נמי ס"ל דמקרעין עדיף מרושמין ומש"ה לא מכשר שמואל אלא ברושמין אבל לא במקרעין ורב מכשר במקרעין וכ"ש ברושמין ותניא כוותיה דרב אלא שלפי זה ה"ל להרמב"ם לכתוב מקרעין ומדלא כתב אלא רושמין משמע שהוא מפ' דכ"ש מקרעין והרמ"ה שכתב דלכתחלה אין רושמין ובדיעבד כשר אפשר דס"ל דלרב מקרעין ולא רושמין ות"כ והכי קי"ל מיהו כיון דאשכחן דר' אבהו נמי ס"ל דרושמין ורב פפא דבתראה איהו ס"ל הכי ועביד בה נמי עובדא ע"כ אית לן לאוקמי ברייתא בלכתחלה דוקא והא דרב פפא אורי ליה ברוק לאו לכתחלה אורי אלא גט בא לפניו שרשמו לעדים ברוק ואורי להכשיר: ומ"ש רבינו ולא הקילו לעשות כן אלא בגיטי נשים אבל בשאר שטרות וכו' והשטר כשר זה דעת הרשב"א אבל הרמב"ם בפ' כ"ד מהלכות מלוה כתב דפסול נמי הוי ויתבארו דבריהם בח"מ סי' מ"ה בס"ד:

סעיף קטן כח

ומ"ש עוד רבינו אבל ציירו להם במיא דאברא וכו' אינו גט ואם נתגרשה בו פסולה לכהונה מפשט הלשון משמע דאינו גט לשום דבר אלא לענין פיסול כהונה לבד ותימא דהא בפ"ב דגיטין (יט.) משמע דספק מגורשת הויא גבי דבעא ר"ל מר' יוחנן עדים שאינם יודעים לחתום מהו שיכתבו להם בסיקרא ויחתמו ואסיק וכי מפני שאנו מדמים נעשה מעשה ועוד שאם אינו גט כלל מהי תיתי ליה דפסולה לכהונה ואפשר דה"ק אינו גט להתירה לינשא ומיהו מידי ספיקא לא נפקא הילכך פסולה לכהונה וה"ה לכל חומרות ספק מגורשת מיהו הלשון דחוק לפי' זה:

סעיף קטן כט

ופירוש מקרעין הנייר פי' הרמ"ה לא שישרטו להם צורת האותיות וכו' גם הר"ן בפ"ב דגיטין הסכים לפי' זה ודחה פירש"י והעיטור דמקרעין היינו מסרטין גם התוס' בפ"ק דגיטין (ט:) גמרא זו אחת מהדרכים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים הקשו על פירש"י וכתבו פר"ח והרשב"א כתב שם בפ"ק דגיטין שמה שהקשו בתוס' על פירש"י דחקיקה כתיבה הוא אם כן כשממלאין אלו הקרעים הו"ל כתב ע"ג כתב אינו קשה דרושם אינו כתב ואינו כחקיקה וכן מצאתי בירושלמי הרושם על העור כעין כתב פסול אלמא רשימה אינה כתיבה וכתב עוד שגם לפירש"י מרחיבין להם השריטה כדי שלא יהא כתב של ראשונים ויוכל להתקיים בחותמיו כדאמרינן בירושלמי שאכתוב בסמוך ובמרדכי כתוב

שר"י מאורלייני"ש ורבינו יואל פירשו כפר"ח וראבי"ה משמע שמפרש כפירש"י. כתבו התוספות בפ"ק דגיטין גמרא זו אחת מן הדרכים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים וכו' דפריך בירושלמי אהא דמקרעין להם נייר והלא כתב הראשונים הוא כלומר ואין הגט יכול להתקיים בחותמיו ומשני בשהרחיב להם הקרעים והעדים אין ממלאין לגמרי כל רוחב הקרע וכן כתב הרשב"א וגם רבינו ירוחם כתבו בח"ב והמרדכי כתב זה הירושלמי בפ"ב דגיטין וכתב בו שני פירושין כתב הרמב"ם בפרק ראשון העדים שחותמין על הגט צריכין להיות יודעים לקרות ולחתום ואם אינם יודעים קורעים לפניהם וכו' ואם אינם יודעים לחתום רושמין להם הנייר ברוק וכו' ואין עושין כך בשאר שטרות קל הוא שהקלו בגיטין כדי שלא יהיו בנות ישראל עגונות הואיל וחתימת העדים בגט מדבריהם וכמו שביארנו עכ"ל:

סעיף קטן ל

גט שחתמו בו כותיים או שאר פסולין וכו' פיסול הכותיים בפ"ק דגיטין (דף י:) גמרא כל גט שיש עליו עד כותי פסול חוץ מגיטי נשים כתבו הרי"ף והרא"ש והאידנא כל עד כותי פסול בין בגיטי נשים בין בשאר שטרות דגרסינן בפ"ק דחולין (ו.) לא זזו משם עד שעשאום כעכו"ם גמורים וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' עבדים וכתב רבינו ירוחם בח"ב שצדוקים וביתוסים בזמן הזה כמו כותים קודם שגזרו עליהם ואם היה חתום צדוק וביתוס תחלה בגט ואח"כ חתם ישראל הגט כשר דאי לאו דצדוקי חבר הוא לא הוה מחתים ליה ישראל מקמיה כדאמרינן בפ"ק דגיטין גבי כותיים קודם שגזרו עליהם וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות עבדים ולענין גט שחתומים עליו עדים פסולים שהוא פסול אפי' בעידי מסירה בפ' זה בורר (סנהדרין כח:) ההיא מתנתא דהוו חתימי עלה תרי גיסי ואסיקנא דלא קנה כלום ואפי' לר"א דאמר עידי מסירה כרתי דמודה ר"א במזוייף מתוכו ואפי' בעד אחד כשר ועד אחד פסול כתב בנ"י בשם הרי"ף דפסול וכ"כ הרמב"ם בפ"א ובפ"ג מה' גירושין וכתב בפ"ג שי"א שאם היה אחד מעידיו פסול או שהיה בו עד אחד בלבד כשר אע"פ שנמסר בעדים ה"ז גט בטל ולא יראה לי דבר זה אלא כמזוייף ולא מזוייף ודאי והואיל ונמסר בעידי מסירה כשרים ה"ז פסול מדבריהם עכ"ל. ודין גט שחתומים בו שנים כשרים וא' פסול נתבאר בסי' ק"כ:

סעיף קטן לא

חתם בו הסופר שכתבו וכו' בס"פ התקבל (גיטין דף סו:) אמרינן בגמרא דמאן דמכשר באומר אמרו לסופר ויכתוב ולעדים ויחתומו פסול בחתם סופר ועד כלומר שאם הסופר עצמו חותם בעדות הגט עם עד אחר פסול דאי אמרת כשר נפיק מיניה חורבא דזימנין דאמר בעל אמרו לסופר ויכתוב ולפלוני ופלוני ויחתומו משום כיסופא דסופר שלא

יתבייש לומר שאין מקבלין אותו בעד מחתמי ליה כלומר שאומר לו שהבעל אמר כן ובעל לא אמר הכי ונמצא הגט בטל ומאן דפסיל באומר אמרו משום דמילי לא מימסרן לשליח תו ליכא למיחש להך חורבא דלעולם אין השליח רשאי לומר לעדים חתומו ולעולם אין הסופר חותם אא"כ שומע מפי הבעל ופסקו הרי"ף והרא"ש בס"פ התקבל דאומר אמרו פסול ולפי זה משמע דס"ל דחתם סופר ועד כשר וכן כתב בהמגרש מתני' דכתב סופר ועד כשר ומאי דאיתמר עלה א"ר ירמיה חתם סופר שנינו וכתב הר"ן בפרק התקבל שכן דעת בה"ג ור"ח להכשיר חתם סופר ועד וגם הרמב"ם בפ"ט הכשיר בחתם סופר ועד שכתב אמר להם כתבו גט וחתמו ותנו לאשתי אחד מהם כותב ושנים מהן חותמין ואחד מהם נותנו לה ואפי' היה הכותב אחד משני העדים שחתמו בו והוא השליח שנתנו לה ה"ז כשר אבל דעת ר"י לפסול בחתם סופר ועד דהא כל הנך אמוראי דס"פ התקבל דפליגי בכשר ולא תעשה סברי דחתם סופר ועד פסול וכתב הרא"ש בהמגרש אפיסקא דכתב בכתב ידו ואין עליו עדים דעת ר"י וכתב שתמה ר"י על ר"ח שפסק הלכה כרבי יוסי שפוסל באומר אמרו ודלא ככל הנך אמוראי דמכשרי ואיפשר שלא פסק הגאון כוותיה בין לקולא בין לחומרא לפסול אומר אמרו ולהכשיר חתם סופר ועד אלא לחוש לדברי שניהם ככל הני אמוראי לפסול חתם סופר כיון דמכשרי באומר אמרו ולפסול אומר אמרו כההיא דמי שאחזו (עב.) דתניא כותיה דרב אשי עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו ודייק תלמודא ישמעו לאפוקי ממאן דמכשר באומר אמרו ואין זה תרי פיסקי דסתרי אהדדי דכיון דאינו מבורר ראוי להחמיר כדברי שניהם עכ"ל וכ"כ בספר התרומה גם הר"ן בפרק התקבל כתב דעת ר"י שהיא לפסול בשניהם ושכן דעת הרמב"ן ולזה הסכים הר"ן ז"ל וכן דעת סמ"ג וסמ"ק וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סי' אלף רכ"א וז"ל ר"י הזקן בעל התוס' נסתפק בדבר והלכך אזלינן בתרוייהו לחומרא ופסלינן מספק אומר אמרו עד שישמעו מפי הבעל ויאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו וכ"נ דפסלינן מן הספק חתם סופר ועד ואנו צריכין לחוש לדברי ר"י הזקן להחמיר בערוה החמורה ועוד שהוא רב גדול מובהק עכ"ל. והמרדכי בפ' התקבל כתב דברי ר"י ואח"כ כתב ויכול להיות דהרי"ף ור"ח דפסקו כמאן דפסלי באומר אמרו לא לגמרי פסקו כמותן בין לקולא בין לחומרא אלא דיש לחוש לדברי שניהם עכ"ל. ותימא הוא לפרש כן דברי הרי"ף דא"כ היכי כתב מתני' דכתב סופר ועד כשר וא"ר ירמיה חתם סופר שנינו ושמא דעת המרדכי שכתבה להכשיר בדיעבד וכמ"ש רבינו ירוחם שקיבל מרבותיו שלא הכשיר הרי"ף חתם סופר ועד אלא דיעבד דוקא וגם להרא"ש צ"ל כן שהרי כתב דברי ר"י ולא חלק עליהם וכ"פ רבינו ברמזים כדברי ר"י

והרא"ש בעצמו כתב בתשובה כלל מ"ה סי' ח' דחתם סופר ועד פסול כדברי ר"י ובסוף הכלל הנזכר כתב שכל רבותיו היו מורים כדברי ר"י ז"ל א"כ ע"כ לומר דלא כתב המשנה ומאי דאיתמר עלה חתם סופר שנינו אלא להכשיר בדיעבד דגם ר"י עצמו הכשיר הולד בדיעבד בחתם סופר ועד כדאיתא במרדכי ר"פ מי שאחזו וגם דברי הרמב"ם יש לפרש דלא מכשיר בחתם סופר ועד אלא בדיעבד וכ"כ הגהות בפ"ט ומיהו לכתחלה לא יחתום סופר ועד מדאמר רב בהמגרש (פו:) מי דמי התם חתים סופר לכתחלה ולשון המשנה משמע כן כתב הסופר בדיעבד עכ"ל רבינו שמחה. כתב המרדכי ר"פ מי שאחזו על חתם סופר ועד שכתב ר"י בתשובתו כדי הוא ר"ח לסמוך עליו בשעת הדחק על מעשה שהיה ונישאת וילדה והכשיר הולד מיהו לא נתברר אצלי אם גם בלא נישאת או נישאת בלא ילדה מה יאמר רבינו הזקן בהם עכ"ל וכתב הריב"ש בסי' ר"ה שאפי' לדעת האומר חתם סופר ועד פסול אם נישאת לא תצא אלא שהוא פסול אף אם נתגרשה בו ולא תינשא לכתחלה שכן הוא בכל הפסולין דרבנן משום תקנתא או משום גזירה דידהו כמ"ש רבינו האי בתשובה והרמב"ן כתב שנראה לו מסוגיא דפרק המגרש דכל פסולי דרבנן אם נישאת תצא כשאין לה בנים כבר כתב בסוף דבריו שבטל דבריו לדעת הגאון וכן דעת הרמב"ם בפי' ולזה הסכים הרא"ש ז"ל עכ"ל. וכתב בסי' ד"ש על קהל שתיקנו שכל שטר שלא יהיה מכתב ידי הסופר וחתום בחתימתו יהא בטל שאין גט אשה בכלל וכתב עוד שם שהיה כתוב בתקנות שגט אשה צריך הסופר ליטול רשות מהמוקדמים טרם כתיבתו וגם ימתין מלכתבו ט"ו יום ובזה אין עונש מקנס ממון ולא נדוי ולא ביטול גט אלא שהסופר עושה שלא כהוגן שעובר על תקנת הקהל ומ"מ יש נ"מ בשעת הדחק כגון בש"מ או במפרש ויוצא בשיירא ובדומיהן אפשר להקל משום עגונא עכ"ל:

סעיף קטן לב

ואם חתמו בו שנים והסופר כתב א"א ז"ל לכתחלה אין לעשותו וכו' דברי הרא"ש הם בתשובה כלל מ"ה תשובה א' דלכתחלה נכון שלא לעשותו גזירה אטו חתם סופר ועד אחד אבל בדיעבד אין לפסלו דלא שייך ביה חורבה וכ"כ הר"ן בפרק התקבל והביא ראיה מדתנן כולכם כתובו אחד כותב וכולם חותמין אלמא אף על גב דאיכא חתם סופר ועד כיון שהוא מרבה בעדים ליכא למיחש לכיסופא דסופר דמידע ידע דבעל קפיד לרבות וגם המרדכי בפרק התקבל כתב בשם רבינו יואל להכשיר וברי"פ מי שאחזו כתב בשם ר' אביגדור שבא מעשה לידו ורצו להכשירו ולא שמעו להן והוצרכו לכתוב גט אחר כהלכתו מיהו ה"מ היכא דאיפשר כלומר דהוה איפשר להכתיב גט אחר אבל אי לא הוה איפשר להכתיב גט אחר כגון שהלך הבעל למ"ה כשר כרבי' והר"ן והרא"ש ז"ל:

סעיף קטן לג

נעשה בערכאות של עכו"ם ועידי עכו"ם חתומים עליו פסול אפי' כתבו ישראל וכו' אפ"ה פסול והראב"ד מכשירו אפילו לכתחלה ור"ח פוסל לכתחלה כך מצאתי מוגה בדברי רבי' להדיא משנה בפ"ק דגיטין (דף י':) כל שטרות העולין בערכאות של עכו"ם אע"פ שחותמיהם עכו"ם כשרים חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים ר"ש אומר כולם כשרים לא הוזכרו אלא בזמן שנעשו בהדיוט ופריך בגמרא לר"ש הא לאו בני כריתות נינהו ומשני דהא דמכשר ר"ש בעידי מסירה דוקא וכר"א דאמר עידי מסירה כרתי והאמר ר' אבא מודה ר"א במזוייף מתוכו שהוא פסול כלומר כשיש בו עדים פסולים דלמא אתי למיסמך עלייהו הב"ע בשמות מובהקין דעכו"ם דלא שכיחי דמסקי ישראל בהנהו שמהתא וכתבו הרשב"א והרא"ש והר"ן שהראב"ד פוסק כר"ש משום דאיתא בגמרא דבעי ריש לקיש מרבי יוחנן עדים החתומי' על הגט ושמותם כשמות העכו"ם מהו א"ל לא בא לידינו אלא לוקוס ולוס והכשרנום כלומר מפני שהם שמות מובהקים דעכו"ם והא כר"ש אתיא וכתבו עוד שכתב ר"ח יש מי שאומר מדאוקימנא לרבי שמעון כרבי אליעזר דהלכתא כוותיה בגיטין אי מזדמן לן כרבי שמעון לא פסלינן ליה כלומר דנהי לכתחלה בעינן עידי חתימה כשרים בדיעבד מיהא כשר בעידי מסירה וכתב עליו הר"ן אין בזה הכרע דת"ק נמי כרבי אליעזר ס"ל ושמות מובהקים בלחוד הוא דאיכא בינייהו וכתב עוד הר"ן שמדברי הרי"ף שכתב המשנה כפשטה ולא יותר משמע דלא קיימא לן כר"ש וההוא בעיא דר' יוחנן דאתיא כר"ש לא מכרעא דלישנא בתרא איכא בגמ' דלא מכרע כר"ש גם מדברי הרא"ש משמע דס"ל דלא קי"ל כר"ש שהרי פי' האיבעיא בענין דלא אתיא כר"ש כמו שיתבאר בסמוך ובהדיא כתב שאין לקבוע הלכה כיחידאה בלא ראיה ברורה גם מדברי הרשב"א נראה דס"ל דלא קי"ל כר"ש גם ה"ה בפ"ז כתב דהרמב"ם ס"ל כת"ק ודלא כר"ש ולזה הסכים רבינו ירוחם בח"ב וכתב הר"ן הילכך גיטין העולים בערכאות שלהם אפילו בשמות מובהקים ובעידי מסירה פסולים כת"ק וכתב רבינו ירוחם דאפי' כתבו ישראל פסול ופשוט הוא וכתב עוד הר"ן ומיהו קידושין תופסין בהם שגט גמור הוא מן הדין ואין פיסולו אלא משום גזירה ולפיכך דנין כדין הספיקות וכן פירש"י אמאי דאמרינן מודה ר"א במזוייף מתוכו דפסול מדרבנן דלמא אתי למימסריה באפייהו ומיסמך עלייהו וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"א היו עידיו מתוכו פסולים הרי זה פסול שנמצא כמזוייף מתוכו והיינו פסול מדבריהם כמו שביאר בפ"י:

סעיף קטן לד

אבל אשה שמביאה גט לפנינו וכו' שם (דף יא.) בעא ר"ל מר' יוחנן עדים החתומים על הגט ושמותם כשמות עכו"ם מהו א"ל לא בא לידינו אלא לוקוס ולוס והכשרנום

ודוקא לוקוס ולוס דלא שכיחי ישראל דמסקי בשמהתייהו אבל שמהתא אחריני דשכיחי ישראל דמסקי דכוותייהו לא והרא"ש והרשב"א כתבו בשם רשב"ם דה"פ עדים החתומים על הגט וכו' מי חיישינן שמא עכו"ם הם והשליח או הבעל לא דקדקו יפה והיו סבורים שישראל הם או שמא ידעו שעכו"ם הם והחתימום במתכוין וטעו בין גט לשאר שטרות שחותמותיהן עכו"ם כשרים מי אזלינן בתר רוב שמות כאלו שהם עכו"ם ופסלינן להאי גט כרבנן דמתני' דקי"ל כוותייהו או דלמא זיל בתר גיטין דלא שכיח להחתים עליהם עכו"ם ותלינן להו בישראל וכשר א"ל לא בא לידינו אלא גט שהיו חתומים עליו לוקוס ולוס והכשרנוהו דכיון דלא שכיחי ישראל בשמות הללו ודאי לא טעה השליח או הבעל להחתים אנשים כאלה שדומים בשמותם לעכו"ם עד שחקר ופשפש אחריהם ונודע לו שישראל הם והחתימם אבל שמהתא אחריני שדומים קצת לשמות ישראל שיכולים מכתבי הגט לטעות בהם משום דשכיחי ישראל אחד מני אלף דמסקי בשמייהו לא נכשרינהו דחיישינן שמא טעו והחתימום בתורת ישראל עכ"ל. והרא"ש נראה שהוכשר בעיניו פירוש זה אבל הרשב"א כתב עליו וק"ק דהיאך אפשר שיעמדו לפני הבעל והסופר ולא יכירו אם עכו"ם הם או ישראלים ויבואו לסמוך עליהם ולהחתימם בגט ורבינו כתב כמו שפי' הרא"ש בעיא הנזכרת:

סעיף קטן לה

גט שאין עליו עדים אפילו ניכר שהוא כתב יד הבעל וכו' בהמגרש (דף פו.) תנן ג' גיטין פסולים ואם נישאת הולד כשר כתב בכתב ידו ואין עליו עדים יש עליו עדים ואין בו זמן יש בו זמן ואין בו אלא עד אחד ובגמרא (שם) זימנין אמר רב תצא וזימנין אמר רב לא תצא הא כיצד יש לה בנים לא תצא אין לה בנים תצא לוי אמר לעולם לא תצא וכן אמר רבי יוחנן וידוע דרב ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש הכא דלוי מסייע ליה וכן פסקו הרי"ף והרא"ש. ואמרינן תו בגמרא אמר רב כתב ידו שנינו אהייא אילימא אירשא וכולי אלא אסיפא יש בו זמן ואין בו אלא עד אחד ודוקא כתב ידו ועד אבל כתב סופר ועד לא ושמואל אמר אפי' כתב סופר ועד שהרי שנינו כתב סופר ועד כשר ורב מי דמי התם תינשא לכתחלה הכא דיעבד ושמואל לא קשיא הא בספרא מובהק הא בספרא דלא מובהק וכן אמר רבי יוחנן כתב ידו שנינו ופירש"י ודוקא כתב ידו ועד. הוא דאמרו הולד כשר: שהרי שנינו כתב סופר ועד כשר. כלומר כתב סופר וחתום עד א' כשר: ורב. אמר לך מי דמי התם כשר לכתחלה משמע דהתם חתם סופר עם העד שנינו כדמתרץ לה רבי ירמיה לקמן ושמואל לית ליה דרבי ירמיה אלא כתב סופר ולא חתם והיינו טעמא דכשר לכתחלה בספרא דמובהק ובקי בתורת גיטין ולא יכתבנו אא"כ שמע מפי הבעל וכן א"ר

יוחנן כרב דאמר כתב ידו שנינו אבל כתב סופר הולד ממזר ובודאי דלא קי"ל כשמואל לגבי רב ורבי יוחנן וכן כתבו הרי"ף והרא"ש וא"כ כתב סופר לא מהני מידי ואפילו בסופר מובהק וכ"כ הר"ן וגם התוס' כתבו כן לפירש"י וכן דעת הרמב"ם דבכתב הסופר ועד הולד ממזר כרב שכתב בפ"א ומנין שיתננו לה בפני עדים וכו' לפיכך אם נתן לה גט בינה לבינו ואפי' בעד אחד אינו גט כלל בד"א בשהיה הגט בכתב יד הסופר אבל אם כתב הבעל הגט בכתב ידו וחתם עליו עד אחד ה"ז גט פסול פוסל לכהונה וכ"כ הרי"ף בהמגרש גבי מ"ש ומהא נמי שמעינן דלא בעינן עידי מסירה וכולי וכ"כ רבינו ירוחם בח"ב דכתב סופר ויש עליו עד אחד אינו גט כלל ואם נישאת תצא והולד ממזר וא"כ קשה היאך כתב רבינו ניסת לא תצא אהיכא דאין עליו אלא עד אחד אפי' ניכר כתיבת הגט שהיא כתיבת יד סופר ב"ד דהא כל כה"ג תצא והולד ממזר הוא דדוחק לומר דמאי דקאמר ומיהו אם ניסת בו לא תצא לא קאי אהיכא דניכר כתיבת הגט שהיא כתיבת יד סופר ב"ד ואין לומר דרבינו מפרש כאידך פי' דתוספות שכתבו ועי"ל דלרב כתב סופר מובהק ועד כשר לכתחלה אבל בסופר שאינו מובהק ועד פסול אפי' בדיעבד שהרי רבינו לא מפליג בין סופר מובהק לשאינו מובהק דבין כך ובין כך פסול ואם ניסת לא תצא גם אין לומר דס"ל כדעת ר"ח שכתבו התוס' דגריס דוקא כת"י ועד הוא דפסול ואם נישאת הולד כשר אבל כתב סופר ועד תינשא לכתחלה ושמואל אמר אפי' כתב סופר ועד דוקא בדיעבד כשר והתניא כתב סופר ועד כשר ומשני התם בסופר מובהק שהרי הם עצמם העידו דגירסא זו ליתא בשום ספר ועוד דפשיטא דלא אתיא כדברי רבינו דהא לרב כתב סופר ועד תינשא לכתחלה ורבי' כ' דלכתחלה פסול ולשמואל מפלגינן בין סופר מובהק לשאינו מובהק ורבינו לא מפליג בינייהו וצ"ל דס"ל לרבינו דכי פסלו רב ורבי יוחנן כתב סופר ועד וסברי דהולד ממזר ההיא מתניתין דקיימי עלה ר"מ הוא דמכשר בעידי חתימה בלא עידי מסירה ובכתב סופר ועד כיון דליכא עידי חתימה וגם נמסר בלא עדים הולד ממזר ואף ע"ג דבלא עידי מסירה עסקינן כתב בכתב ידו כשר כדפירש"י משום דכתב ידו הוי כק' עדים וכ"כ התוס' בריש גיטין (ג: ד"ה ג') או כדכתב הר"ן דטעמא דמכשרינן בכתב ידו משום דהא איכא חתם שמו שהרי צריך הוא לכתוב שמו בגט ושמואל אמר אפילו כתב סופר ועד כשר וכדאוקימנא בסופר מובהק דכיון דמובהק הוא ה"ל כחתומים עליו כמה עדים דאנן סהדי דלא כתבו אא"כ שמע מפי הבעל ולפיכך אע"ג דליכא עידי מסירה מכשר אבל לר"א דאמר עידי מסירה כרתי ל"ש לן בין כתב ידו לכתב סופר מובהק או שאינו מובהק או אין עליו עדים כלל דבכולהו אם לא נתנו לה בעידי מסירה הולד ממזר לדעת הרא"ש שאע"פ שעדים חתומים על הגט פסול עד שימסרנו לה

בפני עדים וכמו שיתבאר בסימן קל"ג ואם נתנו לה בעידי מסירה לכתחלה פסול מפני שצריך שיהיו עדים חתומים עליו מפני תיקון העולם ורבינו סתם כאן הדברים לדעת הרא"ש דאילו לדעת הרי"ף והרמב"ם דס"ל דבעידי חתימה לחודייהו כשר כמו שכשר בעידי מסירה לחודייהו קי"ל כההיא דרב ור' יוחנן כפשט דבריהם שהיא בדליכא עידי מסירה ואפ"ה בכתב ידו כשר בדיעבד וכתב סופר ועד אפילו סופר מובהק הולד ממזר דה"ל כאין עדים חתומים עליו דלא קי"ל כשמואל וכיון דאין עליו עידי חתימה וגם נתן שלא בעידי מסירה הולד ממזר וכמו שכתבתי שמפרש רבינו כן נראה שהוא דעת הרא"ש שכתב בהמגרש גמרא ג' גיטין פסולים וכולי כתב הרי"ף דשמעינן מהא דלא בעינן עידי מסירה אלא היכא דאין עידי חתימה דהא רב הונא דאמר אם נישאת בעד אחד וכתב ידי סופר שהולד ממזר והוא דאמר הלכה כר"א בגיטין ואי סלקא דעתך בעינן עידי מסירה היכא דאיכא עידי חתימה השתא דליכא עידי חתימה כלל מכשר רב היכא דאיכא עד אחד ועידי מסירה פסול ומשוי לולד ממזר ונ"ל מה שמדקדק מילתיה דרב אמילתיה דרב לאו דקדוק הוא דהא דאמר רב כתב ידו שנינו אבל כתב סופר ועד לא אמתניתין קאי דאתיא כרבי מאיר ושמואל דייק מסתם מתני' דלקמן דר"מ סבר כתב סופר ועד כשר ואין מכאן ראיה אליבא דהלכתא דקי"ל כר"א דאמר עידי מסירה כרתי ואיהו לא דריש וכתב דקרא וחתם הלכך מצריך עידי מסירה והא דפליגי רב ור' יוחנן ולוי אמתני' דג' גיטין אם תצא אם לא תצא אע"ג דאתיא כר"מ וקי"ל כר"א איכא למימר משום דהוי מג' גיטין פסולין אין בו זמן ובהא לא פליג ועוד אני אומר דבכולהו איכא נפקותא גם לר"א דהא דאמרינן לדידיה שהעדים חותמין על הגט מפני תיקון העולם והיכא שהגט חתום ביד האשה כהלכתו אינה צריכה להביא לפנינו עידי מסירה שאנו תולין שכדין נמסר לה הלכך נ"מ בכשרות עידי חתימה לרבי אליעזר כמו לר"מ עכ"ל ולפ"ז רבינו מיירי הכא כשמסרו לה בפני עדים ומש"ה בכתב סופר או אין עליו עדים כלל לא תצא דעידי מסירה כרתי מיהו לכתחלה לא תינשא עד שיהיו עדים חתומים עליו מיהו קשה על זה דא"כ לא היה לרבינו לכלול כתיבת יד הבעל עם גט שאין עליו עדים דהא לרב כתב ידו חשיבא חתימה ונהי דתנן ביה פסול לכתחלה היינו לר"מ ובדליכא עידי מסירה אבל לר"א ובדאיכא עידי מסירה משמע ודאי לכתחלה נמי תינשא ועוד קשה דכ' הרא"ש בפ' השולח דלכתחלה מכשר ר"א בעידי מסירה והא דתנן התקין ר"ג שיהיו העדים חותמין על הגט לא שיהא צריך לעשות כן לכתחלה אלא תיקן ולימד לעשות כן כדי שלא יהא צריך לעידי מסירה אבל אם ירצה לסמוך לכתחילה על עידי מסירה יש לסמוך וכן פירש רש"י בפ"ק (ג:) דרבי אלעזר מכשיר אפילו לכתחלה וכן כתבו שם התוס' גם

כן והיכא פסל רבינו לכתחלה באין עליו עדים ואפילו בניכר שהוא כתב יד הבעל. ואם נפשך לפרש דברי רבינו באשה המביאה גט לפנינו וכל שעדים חתומים בו מחזקינן ליה שניתן לה בעידי מסירה ובכתב ידו ועד אחד לכתחלה לא מחזקינן ליה שנמסר בעידי מסירה ובדיעבד מחזקינן ליה קשה דא"כ באין עליו עדים כלל אמאי כתב אם ניסת לא תצא הא כל שאין עדים חתומים עליו מחזקינן ליה שלא ניתן בעידי מסירה וגט בטל הוא ולכן דברי רבי' צ"ע. כתוב בהל' הגט דמרדכי בשם א"ז שלא יטלו עידי הגט שכר אא"כ שכר בטלה דמוכח כדאיתא פ' שני דייני גזירות (כתובות קה.) גבי קרנא דכי היכי דהנוטל שכר לדון דיניו בטילים ה"ה לעדים וכ"כ בקונדריסים האידנא שנוטל הסופר שכר הרבה יש ליזהר שלא יהיו העדים קרובים לסופר דא"כ אין כאן עדות כלל ואין דבר שבערוה פחות משנים כך כתוב בקונדריסים ואין הוראה זו נראית בעיני דאטו עדים החותמים על הגט על הסופר הם מעידים על מה שציום הבעל הם מעידים ומה ענין זה לענין הסופר אם עידי חתימה מוחזקים בשנים די משום דעידי מסירה כרתי ובשעת מסירה יש כמה עדים גדולים כ"כ בקונדריסים בשם רפ"א וסמ"ק וכלבו בסוף הל' הגט. צריך שייבש הגט טרם יחתמו העדים כ"כ בקונדריסים כתב סמ"ג בסדר הגט וז"ל ויצוה הבעל בפני עדים כשרים שאין קרובים זה לזה ולא לבעל ולא לאשה ויאמר בפניהם לכתוב גט לאשתו עד שיהא טוב לדעתו או לדעת חכם שעומד בעיר ואם הסופר אינו קרוב די בעד אחד עמו וצריך ב' עדים שיכתבו בפניהם לשמה שיודעין שכותבין לשם פלונית אשת פלוני ואח"כ יאמר הבעל לעדים כשרים לחתום הגט ואע"פ שהם ג' כתות עדים שצוה הבעל לכתוב ועידי כתיבה לשמה ועידי חתימה לשמה אין בכך כלום ואין נקרא חצי דבר מאחר שכל כת מעידה על כל מה שצריך לראות בשעת ראיה דומיא (ב"ב נו:) דג' כתות דעידי חזקה כולי ולא כפירוש הרי"ף דמפרש שם דאינו קרוי חצי דבר וכולי אמנם להסתלק מן המחלוקת טוב לעשות הכל בבת אחת שיאמר הבעל בפני עדים כשרים לסופר לכתוב גט לאשתו ואותם העדים יהיו בשעה שכותבו ויאמר להם הסופר שכותבו לשם פלונית אשת פלוני ולאותם עדים יאמר הבעל לחתום בגט ואם אין שם עדות בשעת כתיבה נראה שהוא כשר דמסתמא כיון שהבעל צוה לסופר לכותבו מסתמא כתבו לשמה כהכשר דרוב בקיאים הם ואמרינן נמי (גיטין ב:) דסתם ספרי דדייני מגמר גמירי ולא הצריכו חכמים להיות בשעת כתיבה כי אם לשליח המוליך גט לאשה וכולי ואעפ"כ נהגו העם להצריך עדים בשעת כתיבה ואין לשנות המנהג עכ"ל וכ"כ בהלכות הגט דמרדכי ובספר הגט דספר התרומה ובסי' שאחר זה אבאר יותר. כתוב בקונדריסים ולא ירחיקו משיטה אחרונה יותר משיטה אחת ויש שמשרטטין י"ג שורות

ואותה שורה אחרונה מחלק אותה לב' שורות קצרות אשר בה יחתמו העדים זה תחת זה. כתב עוד בקונדריסים והכתיבה מהעדים ג"כ תהיה תמה ונכרת ושלא יהיו דבוקים האותיות כמו הגט עצמו והיינו לכתחלה דוקא. ישראל מומר שחתם בגט עם ישראל אחר כתבו בהגהות בפרק ג' בשם מר כהן צדק דכשר וכתבו שנראה להם שלדברי הרי"ף פסול ומשמע מדבריהם דלא פסל הרי"ף אלא כשאינו משמר שבתו בשוק (בדק הבית) ודברים תמוהים הם דאפי' משמר שבתו בשוק פסול לעדות ואפי' לרבי אליעזר דאמר עידי מסירה כרתי מודה דמזוייף דגיטין דפסול כדאיתא בפ"ק דגיטין (ד.) גט שלא חתמו העדים בכתב ידן אלא הסופר חתמו כתוב בהגהות אשיר"י פרק ב' דגיטין בשם א"ז שהשיב רבי' שמחה דכשר אפי' לר"מ דלא הוי מזוייף מתוכו דכיון דאמרו לסופר חתום שמינו כשר כיון שחותמין לפניו והבעל נותנו לאשה כשר וכן המביא גט ממ"ה יכול לומר בפ"נ על חתימת הסופר ואין נראה בעיני כלל אלא כל גט שאין חתומים העדים בכתב ידם הרי זה פסול גמור אם בא מעשה לידי אני פוסלו עכ"ל. בעל שמינה סופר ועדים שלא בפניהם כתב הר"ן בס"פ התקבל שהרא"ה מכשיר והרמב"ן פוסל ושדעתו מסכמת לדברי הרא"ה דלא פסל ר' יוסי אלא באומר אמרו מדעתכם משום דמילי לא מימסרן לשליח והרשב"א לא כתב אלא דברי הרמב"ן שכתב דטעמא דר' יוסי דפליג אף באומר אמרו אע"ג דבעלמא עושה שליח שלא בפניו משום דגט שאני דכיון דבעינן לשמה ובעינן וכת' לה כלומר שיכתוב לה הבעל אף הסופר והעדים עומדים במקום בעל אלא אם ישמעו הם מפיו של בעל. אחד מהעדים שחתם אני פלוני סופר ועד והוא לא היה סופר כתוב במרדכי בפרק התקבל שהשיב רבינו יואל דכשר אך ימחקו סופר מתוך הגט כתב המרדכי בפרק התקבל בשם רבי' יואל דכשאין חתומים בגט רק ב' עדים וא' מהם הוא הסופר שיחתום הסופר אני פלוני סופר ועד ונ"ל שרבינו יואל סובר דחתם סופר ועד כשר ואומר אמרו פסול ומצריך שיחתום פלוני סופר ועד כדי שיתנו ב"ד לב לדעת אם חתם במאמר הבעל אם לאו וכבר נתבאר בסי' זה דין חתם סופר ועד גט שכתבו הסופר וחתם עליו עד אחד לבדו אם נתנו לה שלא בעידי מסירה תצא והולד ממזר לכ"ע ואם נתנו לה בעידי מסירה דעת הרי"ף דכשר בדיעבד וכתב דגאון חולק ואומר דהולד ממזר אפי' לרבי אלעזר משום דהוי כמזוייף מתוכו והרמב"ם בפ"א מהל' גירושין כתב שאם נתן לה גט בינו לבינה ואפי' בעד אחד אינו גט כלל משמע שאם נתנו לה בפני ב' הגט כשר כדברי הרי"ף גט שכתבו הבעל וחתום עליו עד אחד ונתנו לה בינו לבינה לדברי המכשירים בעידי חתימה לחוד כמו שיתבאר בסי' קל"ג פסול ואם נישאת הולד כשר דהיינו מתני' דפרק המגרש ג' גיטין פסולין ואם נישאת הולד כשר וחד מינייהו יש בו זמן ואין בו אלא עד אחד ואמר

רבא עלה כתב ידו שנינו אבל כתב סופר ועד לא והרמב"ם פסק כהרי"ף שכתב בפ"א מהלכות גירושין שהרי זה גט פסול ופוסל לכהונה וסמך אמאי דכתב בפ"י שכ"מ שהוא מזכיר פסול אם נישאת לא תצא והולד כשר ופסולה לכהונה מן התורה:

סימן קלא

סעיף קטן א

צריך שתהא כתיבת הגט וחתימתו לשם האיש והאשה ל"ש טופס ל"ש תורף וכולי משנה פרק כל הגט (גיטין כו.) הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן שטרי מלוה צריך שיניח מקום מלוה וכו' ר"י פוסל בכולן ר"א מכשיר בכולן חוץ מגיטי נשים שנא' וכתב לה לשמה ובגמרא (שם) א"ר יהודה אמר שמואל צריך שיניח אף מקום הרי את מותרת לכל אדם ואמרי' בתר הכי א"ר זירא א"ר אבא בר שילא א"ר הלכה כר' אלעזר כלומר דגזר טופס אטו תורף וכתב הר"ן הילכך נקטינן דבגיטי נשים לא התירו לכתוב אפי' טופס ולפיכך השמיט הרי"ף מאי דאמרינן בגמרא דצריך שיניח אף מקום הרי את מותרת לכל אדם משום דלא איתמר אלא אליבא דת"ק שמתיר לכתוב טופס אבל אנן דקי"ל כר' אלעזר אפי' טופס לא שרי אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות גירושין מפני תקנת הסופר התירו חכמים לסופר שיכתוב טופסי גיטין וכו' נראה שהוא סובר דאע"ג דרב פסק הכא כרבי אלעזר לא קי"ל הכי דדחינן לה מקמי דרב יהודה אמר שמואל ורב הונא אמר משמיה דעולא דאוקמוה למתני' דהכל כשרין לכתוב את הגט אפי' חש"ו בדשייר מקום התורף כדאיתא בפרק המביא תניין (גיטין כג.) אלמא סבירא להו דלא גזרינן טופס אטו תורף וכבר כתבתי שם שיש לחלק ביניהם ולקיים שתיהם עכ"ל. וגם הרא"ש השמיט ההיא דצריך שיניח אף מקום הרי את מותרת לכל אדם וכתב הא דאמר רבי זירא אמר רב הלכה כרבי אלעזר וכתב עוד יש מפרשים דדוקא לכתחלה גזר רבי אלעזר טופס אטו תורף אבל בדיעבד אף לכתחלה תינשא כדאמרי' (גיטין כא.) גבי מחובר תלשו וחתמו ונתנו לה כשר והרמב"ן כתב ובדיעבד נמי פסול ולא דמי למחובר דלא שכיח כולי האי אבל כתיבת טופס שלא לשמה גזירה מצויה היא דאם יתירו לסופרים לכתוב טופס שלא לשמה בטרדייהו מנשי וכתוב אף תורף הילכך פסלוהו אף בדיעבד וכ"כ הרמ"ה מדקאמר רבי אלעזר מכשיר בכולן חוץ מגיטי נשים משמע דפוסל בגיטי נשים ולא נהירא מדקא מכשר בכולן חוץ מגיטי נשים משמע דפוסל בגיטי נשים מה שמכשיר בכולן והיינו לכתחלה מ"מ טוב להחמיר ולגרשה בגט אחר אם הבעל לפנינו עכ"ל וגם דעת הרשב"א בספ"ב דגיטין נוטה לפסוק כר' אלעזר דפסל בגיטי נשים וכתב שכן דעת ה"ג וה"נ משמע בירושלמי: ודע דבדברי הרמב"ם פ"ג

יש נוסחאות חלוקות שיש גורסים בו כדגריס ביה הר"ן שמתיר לכתחילה לכתוב טופסי גיטין כת"ק ויש גורסים בו שאם כתב טופסי גיטין פסול וכן נראה מדברי רבינו ירוחם שהיה גורס בדברי הרמב"ם אבל דעת זו שכתב רבינו דלהרמב"ם לא יכתוב טופסי גיטין לכתחלה ואם כתב כשר לגרש בו לא ראיתי מי שיגרוס כן ומצאתי שהוגה בספר רבינו הרמב"ן במקום הרמב"ם (וקשה דהא לעיל כתב בשם הרמב"ן דבדיעבד נמי פסול) ומ"מ הגירסא האמיתית בדברי הרמב"ם נראה שהוא כדגריס ביה הר"ן דהכי משמע ממ"ש בסוף אותו פרק שלא התירו לכתוב טופסי גיטין שלא לשמה לכתחלה אלא מפני תקנת הסופר כמו שביארתי:

סעיף קטן ב

לא נכתב לשמו פסול ריש פ"ג (כד.) כל הגט שנכתב שלא לשם אשה פסול והאי פסול היינו לומר שהוא בטל וכ"כ הרמב"ם בפ"ג ובסמוך יתבאר:

סעיף קטן ג

לכך צריך ליזהר כשהבעל מצווה לסופר לכתוב שיאמר כתוב לשם פלונית אשתי כ"כ סמ"ג וז"ל הבעל הכותב גט לאשתו צריך שיאמר לשם פלונית אשתי אני כותב שתהיה מתגרשת בו ואם אמר לכתבו ע"י אחר צריך שיאמר לסופר כתוב לי גט לשם גרושי פלונית אשתי והסופר יכוין לכתבו לשמה וכ"כ המרדכי בפ"ב דגיטין בשם ספר התרומה והגהות מיימון בשם סמ"ג ומשמע לרבינו שצריך הסופר ג"כ להוציא בפיו לשם מי כותבו ולא סגי במחשבה כדאשכחן בס"ת דבעינן שיוציא בשפתיו שכותבו לשם ס"ת וכ"כ בספרים הנז' וז"ל טוב הדבר לעשות הכל בבת אחת שיאמר הבעל לסופר בפני עדים כשרים לכתוב גט לאשתו ואותם העדים יהיו בשעת כתיבה ויאמר להם הסופר שכותבו לשם פלונית אשת פלוני ולשמו של פלוני וכתבו בקונדריסים שגם כל אחד מהעדים יוציא בפה שהוא חותם לשם פלוני ולשם אשתו פלונית :

סעיף קטן ד

והעדים החותמים צריך שיהיו שם בשעה שהסופר כותבו וכולי כ"כ המרדכי ברפ"ב דגיטין בשם ספר התרומה וז"ל והעדים צריכים שישבו שם כשיכתוב הסופר שידעו שזהו הגט שצוה הבעל לכתוב שנכתב לשמה אמנם אפי' לא היו העדים אלא בשעת כתיבת הגט שיטה ראשונה וידעו שהיתה לשמה והלכו להם למ"ה כשר די"ל כמו שהתחיל לשמה כן גמרו לשמה ורש"י פירש דלאו דוקא שיטה ראשונה ממש אלא שיטה שיש בה שם האיש והאשה והזמן אבל אם היה בסופו של גט ולא בתחלתו פסול כדתנן שם בפ"ג חציו פסול ומוקי לה בחציו אחרון עכ"ל וכ"כ בהגהות פ"ג בשם סמ"ג וכ"כ בסמ"ק וג"כ כתוב בכלבו בטופס רבי יצחק ז"ל ויש לדקדק על זה דהתם בפ"ב דגיטין לא

איירי לענין עדים שחותמין בגט אלא בשליח הצריך לומר בפ"נ ובפ"נ ומנ"ל להשוות דין עדים החתומים על הגט לדין השליח ועוד שהרי פסק הרי"ף בריש גיטין כרב אשי דאמר אפי' לא שמע אלא קן קולמוס יכול לומר בפני נכתב וכולי ודלא כר' אלעזר דמצריך שיכתוב שיטה ראשונה וא"כ אפי' נשוה דין עידי חתימה לדין השליח לא נפקא לן מידי במאי דפירש"י על דברי רבי אלעזר ואיפשר שדעת סמ"ג והתרומה לומר דמדמקשה ברפ"ב מדרבי אלעזר משמע דהכי קי"ל וא"כ צריכין אנו לחוש לפירש"י וגם נראה להם דדין עידי חתימה שוה לדין השליח מיהו היינו לחוש קצת אבל לקושטא דמילתא אין ענין עידי חתימה לענין שליח שכ"כ בסדר הגט דסמ"ג ודספר התרומה ובהל' הגט דמרדכי וז"ל ואם אין שם עדים בשעת כתיבת הגט נראה שהוא כשר דמסתמא כיון שהבעל צוה לסופר לכתבו לשמה בפני עדים מסתמא כותבו כן לשמה ובהכשר אפי' אינו מכיר כתיבת הסופר דרוב בקיאים הם ולא הצריכו חכמים להיות בשעת כתיבת הגט אלא למי שצ"ל בפני נכתב שלא להוציא הבעל לעז על הגט אבל כשהבעל עצמו נתנו אין לחוש שמא לא כתבו לשמה ואעפ"כ טוב הדבר להיות עדים בשעת כתיבת הגט וכן עמא דבר עכ"ל ודקדק רבינו לכתוב והעדים החותמים צריך שיהיו שם בשעה שהסופר כותבו לומר דלכתחלה בפני העדים עצמם שחותמין על הגט צריך לכתוב הגט וכ"כ בסדר הגט דסמ"ק והתרומה והל' הגט דמרדכי כמו שכתבתי בסי' שקודם זה. וכתב רבי' ושיכירוהו שזהו הגט שכתב הסופר לשמה כלומר שאחר שכתבו הסופר לפניהם לא יתחלף להם באחר ולא יתעלם מעיניהם עד שלא ידעו אם הוא זה שכתב הסופר לשמה אם לאו כתוב בהגהת אשיר"י פ"ב דגיטין ז"ל בירושלמי אם כתב כל הגט שלא לשמה ושם האיש והאשה לשמה כשר ומשמע אפי' כתב הרי את מותרת לכל אדם שלא לשמה כשר ופליג אדשמואל דפרק כל הגט דלדידיה גם הרי את מותרת לכל אדם צריך לכתוב לשמה מא"ז. וכבר כתבתי על זה בסי' קכ"ג :

סעיף קטן ה

כיצד שלא לשמה סופר שהיה כותב גיטין להתלמד וכו' משנה רפ"ג דגיטין כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסול כיצד שמע קול סופרים שהיו מקרים איש פלוני מגרש את פלונית ממקום פלוני ואמר זה שמי וזה שם אשתי פסול לגרש בו יתר מכאן כתב לגרש את אשתו ונמלך מצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך פסול לגרש בו יתר מכאן יש לו ב' נשים ושמותיהן שוות כתב לגרש בו את הגדולה לא יגרש בו את הקטנה יתר מכאן אמר ללבלר כתוב ואי זו שארצה אגרש פסול לגרש בו. ומ"ש ואפי' תלה בדעת אחרים שאמר לו כתוב לאי זו שתצא בפתח תחלה וכו' שם (כה.) בעי

מיניה רב הושעיא מרב יהודה אמר ללבלר כתוב לאי זו שתצא בפתח תחילה מהו א"ל תניתוה אמר ללבלר כתוב ואיזו שארצה אגרש פסול לגרש בו אלמא אין ברירה ופירש"י לאי זו שתצא בפתח תחלה יהא הגט לשמה ושמותיהם היו שוין:

סעיף קטן ו

ובכולן לא הוי גט כלל דאפי' לכהונה לא נפסלה וכו' שם על המשנה הנזכרת אמר רב כולן פוסלין בכהונה חוץ מן הראשון ושמואל אמר אף ראשון נמי פוסל וזעירי אמר כולן אין פוסלין חוץ מן האחרון וכן אמר רב אסי ורבי יוחנן אמר אף אחרון נמי אינו פוסל ופסקו הרי"ף והרא"ש כזעירי וכתבו טעם למה הלכה כמותו וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מהלכות גירושין דהלכה כזעירי וכתב רבינו דלאי זו שתצא בפתח תחלה שפוסל לכהונה כמו אמר ללבלר כתוב ואי זו שארצה אגרש משום דכיון דבגמרא פשטוה מההיא אלמא דינם שוים לגמרי: ובהא דאמרינן כולן אין פוסלין חוץ מן האחרון כתב הר"ן נראה לי דאחרון לאו פוסל לכהונה בלחוד הוא אלא אם בא אחר וקדשה חוששין לקידושיו דכיון דקיימא לן דבדרבנן יש ברירה כדאיתא בפרק משילין (ביצה לח.) משמע דמאי דאמרינן דבדאורייתא אין ברירה היינו משום דלחומרא אין ברירה אבל לקולא ודאי לא אמרינן דאין ברירה ולפיכך אמר ללבלר כתוב לאי זו מהם שארצה לגרש וגירש הרי זה ספק גירושין וכ"כ הרמב"ם בפרק ג' מהלכות גירושין עכ"ל. ולפי זה גם באומר לאי זו שתצא בפתח תחלה הוי ספק מגורשת דהא דינן שוה לאומר ללבלר כתוב ואי זו שארצה אגרש וכמו שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ז

ואם נכתב שלא לשמה והעביר עליו קולמוס וכו' בפ"ב דגיטין (דף כ.) גמרא בכל כותבין אמר רב חסדא גט שכתבו שלא לשמה והעביר עליו קולמוס לשמה באנו למחלוקת ר' יהודה ורבנן דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ומתכוון לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דלי"ת מעביר עליו קולמוס ומקדשו דברי רבי יהודה וחכמים אומרים אין השם מן המובחר אמר רב אחא בר יעקב דילמא לא היא ע"כ לא קאמרי רבנן התם דבעינן זה אלי ואנוהו וליכא אבל הכא לא וכתב הרא"ש והלכה כחכמים וגם הר"ן כתב דכרבנן קיימא לן וכן דעת הרמב"ם בפ"ג והרשב"א כתב וז"ל ולענין פסק הלכה כתב רבינו חננאל כיון דלא אמר בהדיא לא כשר ולא פסול חיישינן ליה אבל הרמב"ם כתב דאינו גט לומר דאין חוששין לו ולא פסלה מן הכהונה ונראים דברי רבינו חננאל דהא לדברי רב אחא גט כשר לכולי עלמא ואע"ג דלקולא לא עבדינן כוותיה לחומרא מיהא לחוש חוששין לו ושמא הזקיקו לרב לומר כן מפני שבמקומו בפרק הבונה (שבת קד:) גבי מתני' כתב על גבי כתב פטור אמרינן עלה מתני' דלא כר' יהודה דתניא הרי שהיה צריך

לכתוב את השם וכו' ולא איתמר התם הא פלוגתא דפליג עליה רב אחא דאלמא הא דרב חסדא עיקר ודרב אחא דחייה בעלמא הוא: ואיכא למידק לרב חסדא דאמר דלרבנן לא הוי כתב מאי קאמרי ליה אין זה השם מן המובחר דמשמע מן המובחר אינו הא כתב מיהא מעליא הוי ומצאתי בירושלמי בפרק הבונה שהקשו כן ופריקו בשיטתו השיבוהו כשיטתך שאתה אומר כתב הוא אף הוא אינו מן המובחר עכ"ל:

סעיף קטן ח

ואפילו אם נכתב לשמו אם לא חתמו העדים לשמו פסול בריש גיטין (דף ד.) כי לא בעי רבי אלעזר עידי חתימה היכא דליכא עדים כלל היכא דאיכא עדים בעי דא"ר אבא מודה ר' אלעזר במזוייף מתוכו שהוא פסול ופירש"י היכא דליכא עדים כלל. כלומר כי לא חתימי סהדי עליה כלל שפיר טפי מהשתא דחתימי עליה ושלא לשמה דה"נ מזוייף מתוכו:

סעיף קטן ט

כתב הרמב"ם י"א שהוא בטל לגמרי וכו' בפ"ג מהלכות גירושין ואע"פ שהוא ז"ל מכשיר בגיטין הפסולים בעידי חתימה כגון שהרחיק העדים מן הגט שני שיטין וכיוצא כשנתנה בעידי מסירה שאני התם שפיסול הגט ניכר ע"י עידי חתימה אבל הכא שאין הפיסול ניכר דמנא ידעינן שחתמו שלא לשמה חיישינן שמא אתו למסמך על עידי חתימה ולפיכך פסול מדרבנן:

סימן קלב

סעיף קטן א

אמר לסופר כתוב גט לארוסתי וכו' ביבמות פרק ר"ג (יבמות דף נב.) אמר רמי בר חמא הרי אמרו אמר ללבלר כתוב גט לארוסתי לכשאכנסנה אגרשנה הרי זה גט מפני שבידו לגרשה ולאשה בעלמא אינו גט מפני שאין בידו לגרשה ופירש"י הרי זה גט. ואם נתנו משכנסה מגורשת הואיל ובידו לגרשה משנכתב: לאשה בעלמא. וכנסה וגירשה בו אינו גט שכשנכתב לא היו ראוי לגירושין: בעי רמי בר חמא ליבמתו מהו כיון דאגידא ביה כארוסתו דמיא או דילמא כיון שלא עבד בה מאמר לא תיקו וכתבו התוספות ה"ז גט תימא דבפרק כל הגט (גיטין כו.) אמרינן דאינו גט שלא יאמרו גיטה קודם לבנה ובקונטרס פי' דה"נ לא קאמר דהוי גט אלא בדיעבד שכבר נתגרשה בו ואין נראה דהתם דקאמר אינו גט משמע דלא הוי גט כלל ואור"ת כשכ' בו זמן שאחר נישואין שהוא זמן נתינה דאפילו גט ישן לא הוה שלא נתייחד עמה אחר זמן הכתוב בגט עכ"ל ומ"ש דבההיא דבפרק כל הגט אינו גט כלל לאו למימרא דהוי גט בטל דהא מדרבנן הוא גזירה שמא יאמרו גיטה קודם לבנה אלא לומר דאם נתגרשה לא תינשא בו לכתחילה כדין גט

ישן דפסול הוי מדרבנן וכן משמע מדברי הרא"ש וכתבו שם התוס' והרא"ש דההיא דכל הגט מיירי שכתב בו זמן של יום הכתיבה ופסול שמא יאמרו גיטה קודם לבנה אע"ג דגט ישן כשר בדיעבד שאני גט ישן דליכא אלא ייחוד בעלמא אבל התם דכנסה איכא ודאי ביאה ולפיכך פסלוהו לגמרי וכתב הרשב"א בפרק כל הגט דמדברי הרמב"ם בפ"ג מהלכות גירושין משמע שהוא מפרש לזו אינו גט משום גט ישן כדברי רש"י והרי זה גט דהתם לומר שאם גירשה בו כשר:

סעיף קטן ב

צוה לכתוב גט לגרש בו אשה דעלמא לכשיכנסנה כתב הרמב"ם דאינו גט בפ"ג מה' גירושין כבר כתב בפ"י דכ"מ שכתב אינו גט היינו שהוא בטל לגמרי וכתבו התוס' ולאשה בעלמא אינו גט ואפי' כתב בו זמן דאחר נישואין כיון דאין בידו לגרשה בשעה שעשאו שליח ונראה לר"י דהיינו דוקא למ"ד אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אבל למ"ד מקנה הוי גט כי היכי דמהני לענין שיחרור בלוקח עבד ע"מ לשחררו וכתב לו הרי גופך קנוי לך מעכשיו כדמוכח בהאשה רבה (צג:) ובקידושין פרק האומר (סג.) וגט שיחרור וגט אשה שוים דהא ילפינן לה לה מאשה והרא"ש כתב דברי התוס' ותמהני על הרא"ש ועל רבינו שכתבו דברים הללו שאינן עולין כדין כלל דהא בהאשה רבה ובהאומר אוקימנא בשיטה להנך רבנן דסברי אדם מקנה דבר שלא בא לעולם והתוס' כתבו בהאומר דלא קי"ל כמ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וה"נ משמע בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סו:) דר"נ דקי"ל כוותיה בדיני אמר דמוכר פירות דקל לחבירו אף משבאו לעולם יכול לחזור בו וכ"פ רבינו בח"מ סי' ר"ט דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ואין לומר דכיון דאמרינן באיזהו נשך גבי מוכר פירות דקל דמודה רב נחמן דאי שמיט ואכיל לא מפקינן מיניה דמשמע דמספקא ליה אי קנה אי לא קנה והילכך לענין איסורא נקטינן לחומרא שהרי פירש"י שם דטעמא משום דכל זמן שלא חזר מחל על אכילתו משמע דמטעם מחילה הוא דאמר הכי דאילו מטעם קנין אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ובהדיא פסק הרא"ש בהאומר כסתם מתני' דהאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר לאחר שתתגיירי וכו' אינה מקודשת משום דהוי דבר שלא בא לעולם וא"כ למה לו לכתוב מאי דסבר בדין זה מ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כיון דלא קי"ל כוותיה וצ"ע ורבי' ירוחם כתב דין זה ולא הזכיר דברי התוס' מפני שהם דלא כהלכתא כמו שכתבתי:

סעיף קטן ג

שנים ששמותיהם שוים ושמות נשותיהם שוים ושלחו שני גיטין וכו' משנה בפרק המגרש (גיטין דף פו:) וכתב הר"ן דכי תנן אם אבד אחד מהם הרי השני בטל לא בטל

ממש קאמר אלא דכיון דלא ידעינן דמאן ניהו לא ינתן לא לזו ולא לזו אבל אם ניתן לאחת מהם או לשתיהן ה"ז ספק גירושין וכ"כ הרב המגיד בפ"ג:

סעיף קטן ד

וכתב בעל העיטור וכו' ואיני יודע מה צריך ליתנו ליד אביה וכו' גם ה"ה כתב כן על דברי בעל העיטור בפ"ג מהלכות גירושין ובאמת דברים תמוהים הם. ואיפשר דבעל העיטור סבר דהלכה כרבי יהודה דאמר גבי נערה (בגיטין סד:) אין שתי ידים זוכות כאחד אלא אביה מקבל את גיטה בלבד:

סעיף קטן ה

המביא גט ונפל ממנו במקום שהשיירות מצויות וכו' בפרק כל הגט (גיטין דף כז.) תנן המביא גט ואבד הימנו אם מצאו לאלתר כשר ואם לאו פסול מצאו בחפיסה או בדלוסקמא אם מכירו כשר ובגמרא ורמינהו מצא גיטי נשים ושיחרורי עבדים הרי זה לא יחזיר שאני אומר כתובים היו ונמלך עליהם שלא ליתנם הא אמר תנו נותנים ואפילו לזמן מרובה (אמר רבה) ל"ק כאן במקום שהשיירות מצויות כאן במקום שאין השיירות מצויות ואפילו במקום שהשיירות מצויות והוא שהוחזקו שני יוסף בן שמעון רבי זירא רמי מתני' אברייתא ומשני כאן במקום שהשיירות מצויות כאן במקום שאין השיירות מצויות איכא דאמרי שהוחזקו הוא דלא ליהדר והיינו דרבה ואיכא דאמרי אע"ג דלא הוחזקו לא ליהדר ופליגא דרבה רבי ירמיה אמר כגון דקאמרי עדים מעולם לא חתמנו אלא על גט א' של יוסף ב"ש רב אשי אמר כגון דקאמר נקב יש בו בצד אות פלוני דהוי ליה סימן מובהק אבל נקב בעלמא לא מספקא ליה סימנין אי דאורייתא אי דרבנן. ובשיעור לאלתר איפליגו תנאי בברייתא בגמרא ובתר הכי איתמר רב יהודה אמר שמואל הלכה שלא שהה אדם שם רבה בר בר חנה אמר רבי יצחק בר שמואל הלכה שלא עבר אדם שם: ואמאי דתנן מצאו בחפיסה או בדלוסקמא ומכירו כשר כתב הר"ן מצאו בחפיסה כלי ויש לו בכלי סימן והוא שלו אם מכירו גם לגט כשר אבל בלא חפיסה אפי' מכירו לא דלא סמכינן אטביעת עינא אלא לצורבא מרבנן כתב רש"י וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג מהלכות גירושין ולא מחוור דכיון שיש לו סי' בחפיסה למה צריך שיכיר הגט דהא קי"ל (ב"מ כז.) דחמור בסימני אוכף מהדרינן ועוד דכולהו אינשי ודאי קים להו בטביעות עינא ועדיף טפי מסימנא וכי אמרינן בגמ' ודוקא לצורבא מרבנן לאו משום דע"ה לא קי"ל בטביעות עינא אלא משום דכיון דמצאוהו אחרים והוא בידינו חיישינן שמא משום הפסד שכרו הוא משקר אבל הכא שהוא עצמו מצאו למאי ניחוש לה אלא ודאי תנא תרתי קאמר מצאו בחפיסה ויש לו סימן בה או שמכירו לגט בטביעות עינא כשר וכן כתבו התוס' והרא"ש והרשב"א והמרדכי כדעת הר"ן וגם בפירושי רש"י

שבידינו כתוב כדבריהם וז"ל אם הכירו כשר מילתא באפי נפשה ואו או קתני או שמכירו ואפי' מצאו בכל מקום כשר וזה שלא כפי מה שהעידו עליו הרשב"א והר"ן והרב המגיד ז"ל וכתבו התוס' והרא"ש והרשב"א דהא דסמכינן אהכרתו אע"פ שאינו צורבא מרבנן היינו במגו דאי בעי אמר לא נאבד מעולם ולפי זה אם יש עדים שנאבד גיטו לית ליה מגו ולא סמכינן אטביעות עינא אלא א"כ הוא צורבא מרבנן אבל ה"ה כשכתב שיטה זו בפ"ג תלה הטעם מפני שעד אחד נאמן באיסורין בטביעות עינא ולפ"ז איפשר לדון ולהכשיר אפילו ידעו אחרים או ראו שאבד ממנו כיון שאח"כ מצאו הוא עצמו: ובמצאוהו אחרים דלא מהדרינן ליה בטביעות עינא אלא אם כן צורבא מרבנן שכתב הר"ן הטעם דחיישינן דילמא משקר משום הפסד שכרו כתב הרשב"א עוד טעם אחר והוא דלא ליהוי למרי גיטא תרעומות עליה וטעם זה עולה אפילו כשאינו נוטל שכר: ואמאי דמכשרינן במצאו בחפיסה כתבו התוס' וא"ת וניחוש לשאלה כדאמרינן בפרק בתרא דיבמות (קכ:) וי"ל דקים ליה בנפשיה שלא השאילה לשום אדם א"נ ביודע שבתפיסה אבדו ומ"מ צריך שיהא מכיר חפיסה או דלוסקמא בטביעות עינא דמה שיודע שבחפיסה או דלוסקמא אבדו אין זה סימן: וכתבו עוד התוספות ויש ספרים דגרסי אם מכירו וה"פ מצאו בחפיסה ויודע שלא בתוכה אבדו ואינה שלו ואפי' הכי אם מכירו לגט ויש לו בו טביעות עין כשר וסיים בה הרשב"א דלא חיישינן דלמא אתרמי גט כגט אלא אמרינן איניש אחרינא אשכחיה ואנחיה בחפיסה ונפל ממנו וזה הוא והאי מצאו בחפיסה לרבותא נקט ליה ולא משום דתיהוי חפיסה סימן לגט עכ"ל: ואאוקימתא דר' ירמיה ורב אשי כתב הרשב"א דלאו לאיפלוגי אדרבה ורבי זירא אתי אלא לארווחא למתני' ולמתניתא דאפי' לזמן מרובה ואפי' שכיחי שיירתא והוחזקו בסימנין מובהקים כזה או בעדות כזה מהדרינן ולא חיישינן דילמא אתרמי גט כזה או עדים כעדים ושמא כשמא וכתב ה"ה בפ"ג שכן דעת כל המפרשים ולא משמע הכי מדברי הרי"ף שכתב והלכה כרב אשי דהוא בתרא הילכך לא מהדרינן גט לזמן מרובה וכו' וכן פירש הר"ן לדעת הרי"ף דרבי ירמיה ורב אשי ס"ל כלישנא בתרא דר' זירא: ואמאי דאמר ר' ירמיה כגון דאמרי עדים מעולם לא חתמנו אלא על גט אחד של יוסף ב"ש פירש"י כגון דאמרי עדים החתומים בו: מעולם לא חתמנו אלא על גט אחד. של שם זה ואותו חתמנו לאיש הזה התובעו וכ"כ הר"ן וכתבו התוס' ולפי זה צריך לומר שלא ראו עדים חתימת הגט שאם ראו ואומרים שהוא כתב ידם ולזה חתמו פשיטא שיחזור אבל הם זכרונם לברכה כתבו דמתוך הלשון משמע שיודעים שלא חתמו אלא על אחד אבל אין מכירים מי הוא אותו יוסף בן שמעון וכשהעדים אומרים כן והוא אומר שעל שלו חתמו נאמן דלא

חשדינן ליה שישקר במזיד לומר שהוא שלו לקלקלה אבל כשאין העדים אומרים כלום חיישינן שמא הוא סבור שהוא שלו לפי שאינו יודע שיש יוסף ב"ש אחר או יודע ואין נראה לו לחוש שגם הוא אבד גט ולכך אמר שהוא מכיר אע"פ שאינו מכיר וכ"כ הרא"ש וכן משמע מדברי הרמב"ם בפרק ג' שכתב ז"ל או שאמרו מעולם לא חתמנו אלא על גט אחד שיש בו שמות כשמות אלו הרי זה בחזקתו ותתגרש בו: ואמאי דאמר רב אשי כגון דקאמר נקב יש בצד אות פלוני פירש"י כגון דקאמר. האי שליח שאבדו וכתבו התוספות ואית ספרים דגרסי דקאמרי עדים וי"ל דעדים מהימני אפילו בשראוהו כבר ושליח לא מהימן אלא כשאומר כן קודם שראוהו וכ"כ הרא"ש וגירסת הרי"ף כגון דקאמרי עדים וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ג ומיהו לענין דינא נראה דלא נפקא לן מידי דאם השליח אומר כן קודם שראהו פשיטא דמהני אפילו לגורסים דקאמרי עדים וכמו שכתבו התוס' והרא"ש: ובשיעור לאלתר פירש"י כדי שיהא אדם וכו' כלומר אין הדבר תלוי בשיעור אלא צריך שיהא אדם עומד ורואה שלא עבר אדם שם משעבר השליח הזה שם עד שעת מציאת הגט: ולענין פסק הלכה כתבו הרשב"א והר"ן שדעת בה"ג ור"ח לפסוק כרבה אבל הרי"ף פוסק לחומרא כלישנא בתרא דרבי זירא שכתב בפ"ק דמציעא דכיון דלא איפסקא הלכתא בהא מילתא בהדיא עבדינן בה לחומרא ולא מהדרינן גט לזמן מרובה אלא במקום שאין השיירות מצויות אבל במקום שהשיירות מצויות לא מהדרינן אע"פ שלא הוחזקו שני יוסף ב"ש באותה העיר ובפרק כל הגט כתב וז"ל והלכה כרב אשי דהוא בתרא הילכך לא מהדרינן גט לזמן מרובה במקום שהשיירות מצויות אלא כגון דקאמרי עדים מעולם לא חתמנו אלא על גט אחד של יוסף ב"ש א"נ בדאמרי נקב יש בו בצד אות פלוני וכתב הרא"ש על לשון הרי"ף שכתב דלא מהדרינן גט לזמן מרובה במקום שהשיירות מצויות ואע"ג דלא הוחזקו וכ"ש אם הוחזקו אע"פ שאין השיירות מצויות ונראה מדברי הרא"ש שהוא מסכים לפי' הרי"ף וכ"כ הרמזים בפרק כל הגט ומה שכתוב ברמזים בפרק האשה שלום להכשיר גט שנמצא במקום ששיירות מצויות ולא הוחזקו נ"ל שהוא שלא בדקדוק: ובענין שיעור לאלתר כתב ומסתברא לן דבכי הא מילתא דהיא איסורא לחומרא עבדינן שלא עבר אדם שם אבל אם עבר אדם שם והוחזקו שני יוסף ב"ש חיישינן שמא ממנו נפל וצריכין אלו ליתן סימן מובהק כרב אשי או שיאמרו עדים מעולם לא חתמנו וכו' וכתב הרשב"א שהרז"ה כתב וקשיא דידיה אדידיה דהא איהו פסק בב"מ כלישנא בתרא דרבי זירא אע"ג דלא הוחזק לא נהדר והשיב הראב"ד דרבי זירא גופיה לא אמרה אלא במקום שהשיירות מצויות וכאן אע"פ שעבר אדם שם הואיל וידוע שלא עברה שיירא כמקום שאין השיירות מצויות דמי ואם לא הוחזקו יחזיר ע"כ

נמצא לדברי הרי"ף דבמקום שאין השיירות מצויות והוחזקו ובמקום שהשיירות מצויות ולא הוחזקו שקולין הן ותמה על עצמך רבי זירא מ"ש דנקט כאן במקום שהשיירות מצויות וכו' ליפלוג נמי בין הוחזקו ללא הוחזקו עכ"ל וכיוצא במה שכתב הראב"ד הוא מה שכתב הר"ן לדעת הרי"ף בשיטה שנייה שכתב וז"ל או שמא דעת הרי"ף דהך ברייתא דשיעור לאלתר מיתוקמא אליבא דהלכתא בשאין השיירות מצויות ומש"ה בעינן שהוחזקו שני יוסף ב"ש דס"ל ז"ל דלרבי זירא כי היכי דלא מהדרינן בשיירות מצויות לחודיה ה"נ לא מהדרינן בהוחזקו שני יוסף ב"ש לחודיה וכתב עוד הר"ן יישוב אחר לדעת הרי"ף שאע"פ שהוא ז"ל פסק דבשיירות מצויות בלחוד לא מהדרינן אע"פ שלא הוחזקו לא ראה הרב להחמיר כ"כ למינקט חומרא דרבי זירא וחומרא דמ"ד כל שלא עבר אדם שם דדילמא רבי זירא דפליג אדרבא בשיירות מצויות ולא הוחזקו ס"ל כמאן דפסיק הלכה כל שלא שהה אדם שם ולפיכך לא רצה להחמיר בעבר אדם שם אלא במקום שהשיירות מצויות והוחזקו עכ"ל והרא"ש כתב דברי הרי"ף סתם משמע דלעולם לא הוי שיעורא דלאלתר אלא כל שלא עבר אדם שם: והרמב"ם כתב בפ"ג וז"ל המביא גט ואבד ממנו ומצאו אם אבד במקום שאין השיירות מצויות וכו' ותתגרש בו אבד במקום שהשיירות מצויות אם מצאו מיד ועדיין לא שהה אדם מן העוברים או שמצאו בכלי שהניחו בו ויש לו טביעת עין בארכו ורחבו של גט שהיה כרוך בו הרי הוא בחזקתו ותתגרש בו הוחזק באותו המקום איש אחד ששמו כשמו שבגט חוששין שמא גט זה הנמצא של אותו האיש האחר הוא הואיל ועבר אדם שם אע"פ שלא שהה והרב המגיד מפרש דבריו דכי קתני הוחזק באותו המקום איש אחד ששמו כשמו אשיירות מצויות קאי ומשום דאיכא תרתי לריעותא פסק דבעבר אדם שם אף ע"פ שלא שהה חוששין ומיישב דבריו כמו שיישב הר"ן לדעת הרי"ף דלא ראה לפסוק לחומרא כלישנא בתרא דר' זירא דאע"פ שלא הוחזקו ונפסול בזו גם בעבר אדם שם דדילמא גם ללישנא בתרא דרבי זירא סבירא ליה כמ"ד הלכה כל שלא שהה אדם שם אבל כשאין שיירות מצויות בין הוחזקו בין לא הוחזקו מחזירין אפי' לזמן מרובה אבל הרשב"א מפרש דברי הרמב"ם דכי קתני הוחזק באותו המקום איש אחר ששמו כשמו קאי גם להיכא דאין שיירות מצויות ותמה עליו ויש לתמוה על ה"ה שהזכיר שהרשב"א כתב שלא ידע טעם לדברי הרמב"ם ולא הזכיר איך הרשב"א הפליג דעתו לדעת אחרת. ורבינו בסוף סי' זה כתב דברי הרמב"ם כצורתן ולא ביאר דעתו איך היה מפרשם ומעתה יתבאר דברי רבינו מ"ש המביא גט ואבד ממנו במקום שהשיירות מצויות וכו' הוא כשיטת הרא"ש דבשיירות מצויות אע"ג דלא הוחזקו לא מכשרינן לזמן מרובה וכל שכן אם הוחזקו אע"פ

שאין שיירות מצויות ופירש בהוחזקו ב' יוסף ב"ש שגם שמות נשותיהם שוים דאל"כ ע"פ שם האשה יתברר של מי הוא גט זה והו"ל כלא הוחזקו ובשיעור לאלתר כתב ג"כ כשיטת הרא"ש דהוי שלא עבר אדם שם ולא חילק בין שיירות מצויות לשאינן מצויות ולא בין הוחזקו ללא הוחזקו ובמכיר הגט אע"פ שאינו מכיר הכלי או במכיר הכלי אף ע"פ שאינו מכיר הגט הכשיר אפי' שלא לאלתר כדברי המפרשים מתני' דמצאו בחפיסה וכו' ומכירו דתרתי קתני ודלא כהרמב"ם דסבר דחדא קתני. ואם ההיכר הוא ע"י סימן התנה שיהיה מובהק דאם אינו מובהק לאו כלום הוא כדאמרינן גבי אוקימתא דרב אשי ודוקא נקב בצד אות פלוני דהוי סימן מובהק אבל נקב בעלמא לא מספקא ליה סימנין אי דאורייתא אי דרבנן וכיון דמחמת ספיקא הוא משמע שאם היה מכירו בסי' שאינו מובהק ונתגרשה בו הויא ספק מגורשת :

סעיף קטן ו
ומ"ש ויודע שלא השאילו לאחר הוא כדברי התוספות שכתבתי בסמוך.

סעיף קטן ז
ומ"ש או שמצאו קשור בכיס ובארנקי ובטבעת שלו ברייתא בפרק כל הגט ופירש"י ומכיר את הכיס ואת הארנקי ופשוט הוא והחילוק שיש בין כיס וארנקי וטבעת לשאר כלים הוא דהני לא בעינן בהו שיודע שלא השאילן לאחר דהני כלים לא עבידי אינשי דמושלי כדאיתא בפרק בתרא דיבמות (קכ:) ובפ"ב דבבא מציעא (כז:):

סעיף קטן ח
ומ"ש או שמצאו בביתו בין כליו ברייתא בפ' כל הגט (גיטין דף כז: כח.) מצאו קשור בכיס וכו' או שמצאו בין כליו אפילו לזמן מרובה כשר ופירש"י בין כליו בביתו וגם התוס' כ"כ וכתבו עוד אף על פי דרבים מצויים בביתו ואם היה נמצא בקרקע היה לחוש לשני יוסף ב"ש אבל בין כליו ליכא למיחש שמא הביאו אחר אלא הוא ולא ידעתי למה השמיטו הרי"ף והרא"ש ברייתא זו וגם הרמב"ם לא הזכירה:

סעיף קטן ט
ומה שכתב ואפילו אם עדים מעידים שהאחר שהוחזק בשמו של זה לא היה בעיר וכו' פלוגתא דאביי ורבא בפט"ו דיבמות (קטז.) והלכה כרבא דאמר חיישינן לגמלא פרחא או לקפיצה או שמא מילי מסר:

סעיף קטן י
ומ"ש וכן אם ראה שעבר אדם שם וכו' כבר כתבתי שזה כדעת הרא"ש:

סעיף קטן יא
ומ"ש אפילו היה עכו"ם שעבר שם כן משמע בירושלמי וכתבו הרשב"א פרק כל הגט גבי הא דת"ר אי זהו לאלתר:

סעיף קטן יב
ומ"ש אלא א"כ עידי הגט אומרים מעולם לא חתמנו וכו' היינו אוקימתא דרבי ירמיה ומ"ש אפילו אם אינם מעידים שזה התובעו הוא אותו שחתמו לו הוא כדברי התוס' והרמב"ם והרא"ש ושלא כדברי רש"י והר"ן ומ"ש בשם הרמ"ה הם מילי דסברא.

סעיף קטן יג
ומ"ש או שיאמרו העדים אנו מכירים הגט וכו' היא אוקימתא דרב אשי:

סעיף קטן יד
ומ"ש ואפי' אינו אומר הסימן עד אחר שיראו אותו ואם התובעו אומר הסי' וכו' הם דברי התוס' והרא"ש ומ"ש אבל בטביעות עין אין מחזירין אותו לתובעו כו' הם דברי התוס' והמפרשים אמתני' דמצאו בחפיסה וכו' ואע"ג דבגמרא פרק כל הגט אמרינן דלצורבא מרבנן מהדרינן בטביעות עינא לא כתב כן רבינו וגם הרמב"ם בפרק ג' לא חילק בין איניש דעלמא לצורבא מרבנן וכתב ה"ה שהטעם לפי שאין מצוי צורבא מרבנן בדורות הללו ויבא הדבר לכלל מחלוקת מי הוא צורבא מרבנן ורצה להחמיר באיסור ערוה ומ"ש והיכא שלא הוחזקו שני יוסף ב"ש וכו' היינו ברייתא דרמי רבי זירא אמתני' מצא גט אשה בשוק בזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה ומשמע אפי' לזמן מרובה כדאמרי' בגמרא ואוקמה במקום שאין השיירות מצויות ואליבא דלישנא בתרא דפסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כוותיה בעינן נמי שלא הוחזקו שני יוסף ב"ש:

סעיף קטן טו
בד"א דמחמירין לפסול בצד אחד וכו' בפרק כל הגט אחר שכתב הרא"ש דברי הרי"ף שפסק לחומרא כלישנא בתרא דרבי זירא כתב וגרסינן בפרק האשה שלום (יבמות קטו:) יצחק ר"ג הוה קאזיל מקורטבא לאספמיא ושכיב מי חיישינן לתרי יצחק או לא אביי אמר חיישינן רבא אמר לא חיישי' וע"כ מיירי התם דלא הוחזקו ושכיחי שיירות ופליגי אביי ורבא בפלוגתא דרבה ורבי זירא ורבא סבר כרבה דאמר לא חיישינן עד דאיכא תרתי שיירתא והוחזקו ופסק שם הרי"ף כרבא ואיפשר דהכא פסק הרי"ף לחומרא במילתא דאיסורא ולא מהדרינן גט לבעל לגרש בו כיון דאיפשר שיכתוב גט אחר אבל בעובדא דיצחק ר"ג אי חיישינן לתרי יצחק צריכה להתענן כל ימיה ופסק לקולא כמו שמצינו שהקילו הרבה קולות בעדות אשה ועל חומר שהחמירו בסופה סמכו והקילו בתחילתה משום דאשה דייקא ומינסבא:

סעיף קטן טז
והרמב"ם חילק שבמקום שהשיירות מצויות וכולי כבר נתבארו בסמוך דברי הרמב"ם ובמה שפירש בו ה"ה אין מקום להשגת הראב"ד:

סימן קלג

סעיף קטן א

צריך שיהיו שני עדים כשרים בשעת מסירת הגט שימסרנו לה בפני שניהם כלומר שיהיו שניהם יחד בשעת מסירה לאפוקי אם מסרו לה בפני אחד וחזר ומסרו לה בפני אחר:

סעיף קטן ב

מסרו לה שלא בעדים או אפי' בעד אחד וכו' בפרק המגרש (גיטין דף פו.) תנן רבי אליעזר אומר אף ע"פ שאין עליו עדים אלא שנתנו לה בפני עדים כשר שאין העדים חותמים על הגט אלא מפני תיקון העולם ואמרינן בגמרא (שם) דהלכה כרבי אליעזר בגיטין וכתב הרי"ף דמהא שמעינן דלא בעינן עידי מסירה היכא דאיכא עידי חתימה והיינו דתנן בהשולח שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם דאי ליכא בגט עידי חתימה אלא ניתן בעידי מסירה בלבד זימנין דמייתי עידי מסירה ואתי בעל ומערער ומקלקל לה הילכך תקינו שיהיו העדים חותמין בגט דאי אתי בעל ומערער מפקא ליה לגיטא ומקיימא ליה בעידי חתימה ודחיא ליה ואי ס"ד דלא סגי לן בעידי חתימה אלא עד דאיכא עידי מסירה מאי תיקון העולם איכא וכו' אלא ודאי כל היכא דאיכא עידי חתימה לא בעינן עידי מסירה וכל היכא דאיכא עידי מסירה לא בעינן עידי חתימה דבחד מינייהו סגי אלא מיהו ה"מ בדיעבד אי נמי דאשתכחו עידי מסירה פסולין אבל לכתחלה בעינן עידי מסירה והן העיקר שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם עכ"ל והביא ראיות לדבריו ולפי זה כי א"ר אלעזר עידי מסירה כרתי פירושו אף עידי מסירה כלומר בעידי חתימה לחודייהו סגי וה"ה בעידי מסירה לחוד ולר"מ דוקא עידי חתימה כרתי לחודייהו אבל עידי מסירה לחודייהו לא כרתי והרא"ש דחה ראיותיו וכתב עוד ומדקאמר בכל דוכתא עידי מסירה כרתי משמע שהכריתות תלוי רק בעידי מסירה וזולתם אינו גט כלל והא דקאמרינן שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם לא קאמר שלא יהיו צריכים לעידי מסירה בשעת נתינה אלא ה"ק תיקון העולם הוא שיהיו גם עידי חתימה עם עידי מסירה כדי שלא תצטרך לחזור אחר עידי מסירה היום ולמחר כשתביא הגט לראיה דכיון שהגט בידה ועדים חתומים בו תלינן דמסתמא בהכשר נעשה גט בעידי מסירה דהכל יודעים דאין דבר שבערוה פחות משנים וא"א להתיר אשת איש אם לא נמסר לה הגט בפני שנים להתירה לשוק ואף לרבי מאיר דאמר עידי חתימה כרתי לעולם אינה מותרת לשוק אם לא שנמסר בפני עדים דעידי חתימה אינם מעידים שבא לידה וכן פר"ת וכן משמע בפרק השולח (גיטין לו.) ולדברי הרי"ף ז"ל לא ידענא מאי עיקר וטפל שייך במידי דאורייתא וכו' ועוד תימא הוא וכו' אלא ודאי לכ"ע צריך שיבא הגט לידה בפני עדים אלא דר"מ דריש וכתב דקרא

וחתם ומצריך חתימה לשמה אבל כתיבה לשמה לא בעי' ורבי אלעזר בעי כתיבה לשמה ולא מצריך חתימה כלל אלא הכל תלוי בעידי מסירה ואם נמסר לה בפני עדים פסולים אינה מגורשת אפי' חתומים עליו עדים כשרים עכ"ל ודעת הרא"ש הוא כדברי התוס' בריש גיטין (ג:) וזה דעת רש"י כדמשמע מדבריו בפרק התקבל (גיטין סד.) גמרא האשה שאמרה התקבל לי גיטי צריכה שני כיתי עדים דאמר רבא הא מני ר' אלעזר הוא דאמר עידי מסירה כרתי ופירש"י רבי אלעזר הוא. דאמר אין גט כשר בלא עידי מסירה וכבר כתבו שם התוס' דמיירי כשאין עדים חתומים בו אבל אם עדים חתומים בו כשר אפי' אין עידי מסירה לפנינו דמסתמא נמסר בפני עדים וכתבו הרשב"א והר"ן בהמגרש שרבינו אפרים והרז"ה דחו דברי הרי"ף ומשמע דס"ל כדעת התוספות וכן דעת סמ"ג והתרומה והמרדכי. ומה שמזכירים תוספות והרא"ש עדים חתומים בו היינו לומר שמכירים חתימות ידי העדים דאל"כ לא מחזקינן ליה שנמסר בהכשר כיון דאכתי לא נתקיים בחותמיו וכ"כ רבינו בהדיא בסי' קמ"א גבי הא דכתב הרמב"ם שאם גט יוצא מתחת יד שליח קבלה אין צריך עדים אבל הר"ן מסכים לדעת הרי"ף וכן נראה שהוא דעת הרשב"א מתוך מה שכתב בהמגרש אע"ג דבריש גיטין ובפרק התקבל משמע דס"ל כדעת התוס' וכתבו ג"כ שהרמב"ן השיב להעמיד דברי הרי"ף וכתב הרשב"א שגם הראב"ד פסק דאף עידי חתימה כרתי לרבי אלעזר וגם רבינו ירוחם בח"ב מסכים לדברי הרי"ף וכן דעת הרמב"ם בפ"א מהלכות גירושין וכתב הרשב"א בפרק התקבל שכתב בעל העיטור הא מני רבי אלעזר הוא דאמר עידי מסירה כרתי ואין גט כשר בלא עידי מסירה כסתמא דמתני' ב' שאמרו בפנינו קבל אפילו איכא עידי חתימה לא נראו דבריו כלל ואיפשר שגם הוא לכך נתכוון כמ"ש עכ"ל כלומר דמשמע מפשט דברי בעה"ע שאם לא באו עידי מסירה לפנינו אפילו איכא עידי חתימה לא מתכשר וכתב הרשב"א שאיפשר דה"ק אם לא ניתן הגט בעידי מסירה אפי' איכא עידי חתימה אינו כשר וכדעת התוספות וסייעתם והוי יודע שכתב רש"י בריש גיטין דלרבי אלעזר אפי' לכתוב לכתחלה ולתת לה בעידי מסירה בלא עידי חתימה מכשיר וכתבו שם התוספות והרשב"א שכן נראה מדתנן בפ"ב (כא:) אין כותבין על נייר המחוק ועל הדפתרא מפני שיכול להזדייף וחכמים מכשירים חכמים היינו ר"א דאמר עידי מסירה כרתי כדאמר התם מדאמר ת"ק אין כותבין ואיהו קא מכשר משמע דמכשירים לכתוב וליתן קאמר והא דתנן בהשולח התקין ר"ג שיהיו העדים חותמים על הגט מפני תיקון העולם לאו למימרא שיהא צריכין לכך לכתחלה אלא תיקן ולמד דעת את העם לעשות כן שלא יצטרכו לעידי מסירה אבל אם באים לסמוך לכתחלה אעידי מסירה סומכין וכ"כ גם הרא"ש בהשולח ולפי זה כשכתב רבינו

תיקנו חכמים להחתים עליו ב' עדים לא תיקון ממש קאמר אלא כעין עצה טובה היא מפני תיקון העולם אבל אם רצה לסמוך אעידי מסירה לחודייהו אפילו לכתחלה סומך:

סעיף קטן ג

וכ"כ הרמב"ם חתמו בו ב' וכו' דברי הרמב"ם הם בפ"א מהלכות גירושין וכתב שיש מהגאונים שהורו שהוא פסול כלומר מדרבנן כמ"ש בפי' שכל מקום שכתב פסול היינו מדרבנן וכן פירש הר"ן בהשולח דברי הרמב"ם שהגאונים הורו שהוא פסול מדרבנן ולדברי הרא"ש משמע דבטל נמי הוי ורבינו כתב שהרא"ש סובר כדברי הגאונים כלומר שאינם מכשירים בעידי חתימה לחודייהו ולא נחת רבינו לדיוקי תיבת פסול על מה מורה. צריך שיהיה הגט וגם החתימות יבשים בשעת נתינת הגט כדי שלא יהיה קרוי כתב שיכול להזדייף כ"כ בסמ"ג וסמ"ק וכלבו והלכות גט דמרדכי והמרדכי עצמו בפ"ב דגיטין בשם התוספות והגהות בפ"ד בשם סמ"ג והתרומה רגילות ליתן הגט במנין כ"כ בקונדריסין בשם רפ"א וכתב סמ"ק וצריך ליתן לה בפני עדים כשרים ואפי' יהיו אותם החתומים בגט כשרים וכתוב בקונדרסין ולי הדיוט נראה דטוב ליקח החתומים : (ב"ה)

והרמב"ם כתב בפרק א' נותנו לה בפני שנים בין אותם החתומים בין אחרים אם גירשה בעדים פסולים דאורייתא או דרבנן נתבאר בסי' מ"ב:

סימן קלד

סעיף קטן א

צריך שיבטל כל מודעא קודם שיתן הגט וכו' בערכין פרק האומר משקלי עלי (ערכין דף כא.) תנן בגיטי נשים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ובגמרא א"ר ששת האי מאן דמסר מודעא אגיטא מודעיה מודעא פשיטא לא צריכא דעשייה וארצי מהו דתימא בטולי בטליה קמ"ל דא"כ לימא עד שיתן ומאי עד שיאמר עד דמבטל ליה למודעיה וכתבוה הרי"ף והרא"ש בהשולח:

סעיף קטן ב

ואע"פ שלא לקח בקנין כ"כ הרמב"ם בפ"ו שאין המוסר מודעא ולא המבטלה צריכין קנין וכתב ה"ה פשוט הוא שלא נזכר בהם קנין בכל התלמוד וכ"כ בעיטור בשם גאון וכ"כ רבי' האי ז"ל:

סעיף קטן ג

ואע"פ שאין מכירין את אונסו ואפי' אינו אומר אמת וכו' כ"כ הרא"ש בהשולח וז"ל ובפרק חזקת מפרש בגט ומתנה אין צריכים העדים להכיר אונסו דגלויי מילתא היא ואפילו אם האונס שאמר היה שקר מ"מ הרי אומר שאינו חפץ בגט וכן כתבו הרשב"א והר"ן בהשולח וכ"כ ג"כ ה"ה בשם המפרשים בפ"ז מהלכות גירושין וכ"כ רבינו ירוחם

בח"א בשם רבינו יונה ז"ל וכתב הרמב"ן בפרק חזקת (בבא בתרא מ:) הא דאקשינן בהאי שמעתא אי דגיטא ומתנתא גלויי מילתא בעלמא היא איכא למידק עלה ובגיטא ומתנתא למה לי מודעא דאונס והא קי"ל שאם אמר לשלוחו קודם שיגיע גט לידה גט שנתתי לאשתי בטל הוא בטל כדאמרינן בהשולח והר"ש כתב ודוקא מודעא שיש בה אונס אבל בלא אונס אמר גט שאעשה לא יהא גט אין זה ביטול דכיון דלא נאנס כלל אנן סהדי דגמר בלבו בשעת מעשה ולא מהני ביה ביטול קודם כתיבה אא"כ בטלו אחר כתיבה זה כתב הרב ז"ל ולפי דעתו יפה כיון שהאומר גט שאני כותב לאשתי בטל הוא למה יבטל אם נאמר בטל סופר ועדים והרי כשחזר ואמר להם כתובו חזר ועשאן שלוחים וקי"ל (גיטין לב:) אתי דבור ומבטל דבור וכ"ש דגבי כתיבה דגט לא בעינן שליחות ממש כדמוכח פ"ק דזבחים (ב:) ופ' המביא תנין (כב:) ואם נאמר בטל הגט עצמו שיהא כחרס והלא לאחר כתיבה נמי אינו יכול לבטל גט עצמו שלא יהא מגרש בו לעולם דאמרינן בהשולח נהי דבטליה מתורת שליח גיטא גופיה מי קא בטליה ומ"מ יש להחמיר באומר גט שאכתוב בטל הוא שבא לבטל שליחות סופר ועדים שיהא כאילו כתבוהו שלא כמצותו דלא הוי לשמה ופסול וכשחזר ואמר כתובו מדעתכם משמע עד שיאמר חוזרני בי בבטול ראשון והר"מ הספרדי ז"ל כתב שאם אמר כל גט שאכתוב מכאן ועד כ' שנה בטל הוא בטל וזו היא מסירת מודעא על הגט וזה ודאי איפשר דמסתמא נימא אנוס הוא אבל אם פירש שאינו אנוס ומבטל לפי שיטתו כשר כדברי הר"ש ז"ל ועוד יש לחלק ולומר שאם אמר בטל הוא מבוטל אבל אנוס אני בו אלמלא שנאמן הוא בכך היה הגט כשר שהרי לא בטלו בפיו ואפי' חשבת ליה גלויי מילתא בעלמא הא קי"ל דלאו מילתא היא וכו' הילכך אין פסולו של גט אלא בשביל שהוא נאמן באונסו עכ"ל והר"ן כתב שם וז"ל נקיטינן השתא דבגיטין ומתנתא אע"ג דלא ידעינן באונסיה כתבינן וכן נמי אם תלה מודעתו בדבר שאינו אונס אפ"ה מבטל גיטיה ומתנתיה ואע"פ שנראה מדברי הרמב"ן וז"ל דכל שתלה מודעתו בדבר שאין בו אונס אין בדבריו כלום מה שכתבנו נראה עיקר וכך מכוון דברי הרמב"ם ז"ל וכמ"ש וכן נמי כל היכא דידעינן באונסיה אף ע"ג דלא מסר מודעא גיטו ומתנתו בטלים עכ"ל. והריב"ש בתשובה האריך בדיני מודעא וביטול הגט וכתבתיה בסי' קמ"א:

סעיף קטן ד

כתב א"א ז"ל ואם מסר מודעא ואמר אף אם אבטלנה לא תבטל וכו' דברי הרא"ש הם בפ' השולח וכתב עוד שם על דברי הרמב"ם וז"ל ולדבריו לא הבנתי תקנתו שמא מתחלה מסר מודעא למודעא ואולי שכך פירש דבריו מתחלה כתב אף ע"פ שביטל המודעא

שהגט בטל היינו שביטל המודעא בסתם אז מודעא דמודעי קיימא לפיכך אין ביטולו מועיל אבל כשא"ל אמור בפנינו שכל דברים שמסרת שגורמין כשיתקיימו אותם הדברי' לבטל זה הגט הרי הן בטלים ואמר הן אז ביטל כל מודעי דמודעי ומועיל הביטול עכ"ל ועיין דבריו בתשובה כלל נ"ב בסי' ח' בסוף דיני יבמים ונ"י כתב בפרק חזקת כתב ה"ר יונה אם אנסוהו עד שביטל המודעא שמסר מכרו קיים וכן הדין בגט ומתנה ואם המוכר מוסר מודעא על המכר ועל הביטול שיבטל המודעא באונס כיון שאנסוהו לבטל כל המודעות הרי נתבטלו ביטולו ואגב אונסו גמר וביטלה ואין כח מסירת המודעא על הביטול יתר מכח מסירת מודעא על המכר שאנו דנין בו ואומרים כשמבטל מודעא מתוך האונס גמר בלבו והקנה וכן דעת רבותי ולענין גט יש לחוש בדבר ולהחמיר עכ"ל ודברי תימה הם היאך עלה על דעת לומר כן הדין בגט ומתנה דהא תליוה ויהיב או גירש לאו כלום הוא והרשב"א בהשולח כתב דברי הרמב"ם וכתב עליהם ול"נ שאם מסירת מודעא על ביטול מודעא מבטלת ביטול מודעא גם כשיאמר לשון זה הועיל דדילמא אף הוא מסר מודעא אף על ביטול כזה וא"ת כיון שהוא מבטל עכשיו כל מה שיגרום לבטל גט זה אף הוא מבטל כל מודעא שקדמה לו בלב שלם אף אנו נאמר דאפי' כשיאמר הריני מבטל כל מודעא שמסרתי יועיל שהרי מבטל עכשיו בלב שלם כל מודעא שמסר ואני אומר להוציא מיד כל ספק שיבטל כל מודעא ועוד שיפסול כל עד שיעיד שמסר מודעא לפניו וא"ת מה יועיל לענין איסורא אם יעידו עדים כבר העידו אני אומר כל שהוא פוסל עדיו אף הוא מבטל כל מודעא לגמרי וכאותה שאמרו (גיטין עו:) באומר נאמנת עלי לומר שלא באתי באומר נאמנת עלי לומר שלא פייסתי אלמא כל שהוא מאמינה אינו טורח לבא ולא לפייס וטעמא דמילתא דכיון שאינו יכול לקלקלה בב"ד אינו מצוי לקלקלה בידי שמים וכדאיתא בירושלמי וה"נ כיון שהוא פוסל עדיו אינו יכול לקלקלה בב"ד אף הוא גומר בלבו ומבטל כל המודעות שקדמו לו שאינו מצוי לקלקלה בידי שמים כנ"ל עכ"ל וכתב ה"ה בפ"ו על דברי הרשב"א ודע שקושייתו על דברי רבינו אינה מוכרחת ולא מכרעת לפי שאחר דבריו האחרון אנו הולכים וכיון שהוא כולל כל מה שקדם כל מה שאמר נכלל בדבריו האחרונים והכל בטל גם הר"ן כתב שבמה שהזכיר הרמב"ם נראה שהוא מספיק לכל מודעות שמסר ומ"מ כתב ה"ה נהגו בארצותינו לפסול עדים כמו שכתב הרשב"א וז"ל תיקון הגט להרשב"א שכתוב בסוף גיטין להר"ן וצריך שיבטל הבעל קודם כתיבת הגט כל מודעי שמסר על הגט ויאמר כן הריני מבטל כל מודעא שמסרתי על גט זה וכן אני מבטל כל דבר שגורם כשיתקיימו אותם דברים ביטול לגט זה וכן אני מעיד על עצמי שלא מסרתי שום דבר על הגט שיבטל הגט מחמתו והרי

אני פוסל כל עדים שיעידו שמסרתי או שאמרתי שום דבר שיבוטל מחמתו גט זה או שיורע כחו של גט זה מחמת אותה מודעא או אותו דבר ויכתבו העדים בשטר בפני עצמו להעיד שהוא ביטל בפניהם בענין זה כל מודעא או דיבור שאמר או שמסר על הגט שכתב לאשתו פלונית עכ"ל והר"ן כתב בפרק חזקת על דברי הרשב"א דתקנת ביטול מסירת מודעא לענין מכירה הוא דפוסל עידי ביטול ואני אומר שאם מסר מודעא אף על פיסול עדים זה אכתי לא מהני שאם פיסול זה מחמת אונסו הוא שפוסל וכבר קדם ומסר מודעא עליו לפיכך נראה לי דכל דידעינן באונסיה ומסר מודעא על המכר ועל כל הביטולין שיעשה ואף על פיסול עדים הרי המכר בטל ואין לו תקנה עכ"ל וכן כתב נימוקי יוסף בשמו: והריב"ש בתשובה בסימן תפ"ב כתב על דברי הרמב"ם שהם אמת ונכון ואחר כך כתב דברי הרשב"א ואח"כ כתב ובנדון זה כבר פסל כל עדים שיעידו על מסירת מודעא וא"כ המודעא בטלה אם לא היתה בלשון כולל ואף אם הביטול לא היה בלשון כולל ואם המודעא היתה בלשון כולל אם הביטול היה ג"כ בלשון כולל המודעא בטלה ג"כ והחליצה קיימת וכשרה וכ"ש שפסל עדים שאין כאן בית מיחוש לדברי הכל אמנם אם המודעא היתה בלשון כולל שמוסר מודעא על כל ביטול והביטול אינו במאמר כולל שיכלל בכללו ביטול כל מ"ש קודם אז המודעא קיימת והביטול אינו מועיל ונמשך מזה שהחליצה פסולה וכל זה במי שלא ידענו שהוא אנוס אבל אם ידענו שהוא אנוס חליצתו פסולה ואף ע"פ שביטל המודעא והמודעא כאילו אינה כיון שביטל מ"מ האונס במקומו עומד ופוסל החליצה עכ"ל ועיין עוד בתשובותיו סימן שנ"ח: והר"ן בתשובה סימן מ"ח כתב על דברי הרשב"א שראייתו מדתנן בפרק מי שאחזו ה"ז גיטך כל זמן שאעבור מכנגד פניך ל' יום ואקשינן ליחוש שמא פייס ומתרץ באומר נאמנת עלי שלא פייסתי וזו הראיה אפשר למי שגורס בה כל זמן אבל למי שגורס בה ע"מ והוא גירסת הגאונים יש לדון הרבה אחר ראיה זו וכו' וידעתי שלא הודו לו כל סייעתו ואף חכמי הדור שלפנינו לא סמכו עליו עד כאן לשונו:

סעיף קטן ה

ועל מ"ש הרמב"ם ולא יניחוהו לילך עד שיגיע גט לידה כדי שלא יצאו ויבטלו והזכירו רבינו בסמוך כתב ה"ה והטעם לפי שאם יבטלנו אפי' אחר אמירת דברים אלו בטל הוא שהכל הולך אחר דבריו האחרונים וזה פשוט וה"ה אפי' אם פסל עדים כדברי הרשב"א ואחר כך בטלו בטל הוא ומ"מ לכתחילה טוב הוא שיבטל מודעא ואפי' בהמגרש מרצונו כ"כ ג"כ המרדכי בהשולח וגם ה"ה בספ"ו על מ"ש הרמב"ם שהכותב לאשתו גט ונתנו לה אין אומרים שמא מסר מודעא על גט זה אלא הרי הוא בחזקת כשרות ותינשא בו

כתב ומ"מ נהגו להצריך ביטול כל מודעות לכתחלה מפני קלקול הדור ומפני הרמאין וכן ראוי לעשות ואף מדברי הגאון נראה שהיו נוהגין כן עכ"ל עיין בתשובת הרשב"א סי' תקע"ג:

סעיף קטן ו

והא דאינו גט כשהוא אנוס דוקא כשאנסוהו שלא כדין וכו' בס"פ המגרש (שם) תנן גט המעושה בעכו"ם פסול ובישראל כשר מפרש בגמרא (דף פח:) דהא דבישראל כשר היינו דוקא כשאנסוהו כדין אבל אנסוהו שלא כדין פסול ולשון רבינו שכתב והא דאינו גט כשהוא אנוס אינו מיושב דמשמע דקאי אמאי דקאמר לעיל שאם מסר מודעא ואמר דעו שאני אנוס אינו גט ואהא קאמר דהיינו כשאנסוהו שלא כדין אבל אנסוהו כדין הוי גט אע"פ שלא ביטל המודעא והא ליתא דאפילו אנסוהו כדין צריך שיבטל המודעא בפירוש כדתנן בערכין בגיטי נשים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני והיינו ודאי באותן שכופין כדין ומפרש רב ששת דעד שיאמר רוצה אני היינו שיבטל המודעא בפירוש אלמא דאפילו אנסוהו כדין כל שלא ביטל מודעתו בפי' אינו גט לכן יש לפרש דברי רבינו דלפי שהזכיר לעיל שאם אמר גט זה שאני נותן דעו שאני אנוס בו ולכן אני אומר בפניכם שיהא בטל הרי זה בטל דמשמע שאם נאנס עליו אינו גט כתב דהיינו דוקא באנסוהו שלא כדין ואפי' אמר רוצה אני אבל אנסוהו כדין עד שיאמר רוצה אני ואם מסר מודעא אנסוהו עד שביטל הוי גט אחר כן מצאתי להר"ש בר צמח בסי' א' שכתב בתשובה שלשון זה שכתב רבינו הוא מסודר שלא על נכון דמשמע מדבריו שכל מ"ש למעלה היינו בלא ביטל לא הוי גט ובביטל הוי גט איירי במי שאנסוהו שלא כדין וליתא שאם אנסוהו שלא כדין אפי' ביטל מתוך האונס לא הוי גט כשר דהוי גט מעושה בישראל שלא כדין ועוד דמשמע מדבריו דכדין אפי' לא ביטל הוי גט וזה טעות ג"כ דכדין בעינן דמבטל למודעא ואע"ג דארצי והכי ה"ל למיכתב ה"מ כי מסר מודעא אבל בדלא מסר מודעא אם אנסוהו שלא כדין פסול וכדין כשר ומצוה לכופו וכו' סוף דבר סידור ענינים אלו בזה המקום אינו נכון כלל וטעות סופרים הוא ואין ללמוד ממנו עכ"ל:

סעיף קטן ז

ומצוה על כל בית דין שבכל מקום וכו' בס"פ המגרש (שם) אביי אשכחיה לרב יוסף דהוה מעשה אניטי א"ל והא אנן הדיוטות אנן כלומר שאין מומחין אלא סמוכים דמיקרו אלהים ודיינים ואין סמוכין בח"ל א"ל שליחותייהו דבני א"י עבדינן וכתב הר"ן ואפי' בזמן שאין מומחין בארץ ישראל מסתמא שליחותא דקמאי עבדינן:

סעיף קטן ח

ואם מסר מודעא תחלה כדי לבטלו משמתינן ליה בפ"ק דקידושין (יב:) וביבמות בפרק ר"ג (יבמות דף נב.) דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה וכו' ואמאן דמסר מודעא אגיטא וכתבו התוס' בפרק ר"ג דמסר מודעא אגיטא אפי' היה מבטל כל מודעות מ"מ היה מלקה אותו משום מוציא לעז על הגט דאיכא דשמע במודעא ולא שמע בביטול ורש"י פי' בפרק ר"ג דמסר מודעא כגון גט המעושה בישראל ומוציא לעז על בניה וכתב ה"ה בפ"ו שלא ידע למה הוצרך לכך שהרי מודעא אפי' בלא אונס הוא ונ"ל דלרבותא נקט רש"י גט המעושה דהא ודאי כפוהו עד שביטל המודעא בפירוש דלא הועילו מעשיו ואפ"ה מנגדינן ליה מטעם שכתבו התוס' וכ"ש בגט שאינו מעושה דמסתמא לא א"ל שיבטל המודעא דאהנו מעשיו והגט בטל דפשיטא דמנגדינן ליה א"נ אורחא דמילתא נקט דכל שמגרש מרצונו א"צ למסור מודעא ומהאי טעמא נמי כתב רבינו דין זה גבי גט מעושה אע"ג דבכל ענין שמסר מודעא מנגדינן ליה מיהו תמיהא לי למה כתב רבינו משמתינן ליה ובגמרא לא אמרינן אלא מנגדינן ליה וכ"כ הרמב"ם בפ"ו וידוע דשמתא חמירא מנגידא כדאיתא בפרק מקום שנהגו (פסחים נב.) ועוד שכ' הרא"ש שם דהאידנא נהוג עלמא כנהרדעי דאמרי לא מנגיד רב אלא אמאן דמקדש בביאה ובשל סופרים הלך אחר המיקל ולמה רבינו סתם כאן דבריו דלא כהרא"ש היפך מנהגו וגם על רבינו ירוחם יש לתמוה שכתב בהא שהסכימו כל הפוסקים דמנגדינן ליה כרב ולא כנהרדעי מצאתי בתשובת הרא"ש כלל נ"ג על אחד שנדוהו ב"ד על שמסר מודעא על החליצה והשיב יפה ויפה עשו לו ב"ד שנדוהו על שהוציא לעז על החליצה שלא כדין כדאמרינן דרב מנגיד אמאן דמסר מודעא אגיטא ואם אנסו אדם שלא כדין לתת גט ומסר מודעא בכה"ג לא הוה רב מנגיד ליה כי יפה עשה שמסר מודעא לבטל הגט כיון שאנוס היה אלא מיירי בגט מעושה כדין והלך ומסר מודעא ובשעת נתינת הגט בטל כל מודעא אותו היה רב מנגיד משום דילמא איכא איניש דידע במודעא ומוציא לעז על הגט וכן בנדון זה כיון דידע שהוצרך לבטל כל המודעות שעשה לא ה"ל למסור מודעא תחלה ולא עוד אלא שהוסיף על חטאתו פשע והחביא עצמו ושלח כתב ידו לב"ד וידע שאינה כלום כיון שביטל כל המודעות שעשה אלא שכיון להוציא לעז על החליצה שלא כדין ויפה עשו לו ב"ד בנידוי ובהכרזה ובכל מה שיכלו להחמיר עליו עכ"ל ואולי כי על תשובה זו סמך רבינו ואין משם ראיה דמשמע מינה שדרך קנס וחומרא כתב כן להחזיק ביד הדיינים שנידוהו אבל שורת הדין אינו חייב לרב אלא נגידא ולא שמתא וללישנא דנהרדעי אינו חייב לא זה ולא אותו:

סעיף קטן ט

ואפילו אנסוהו שלא כדין שאינו גט להתירה וכו' בסוף פרק המגרש (גיטין דף פח.) תנן גט המעושה בעכו"ם פסול ובישראל כשר ובעכו"ם חובטים אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך ובגמרא אמר רב נחמן אמר שמואל גט מעושה בישראל כדין כשר שלא כדין פסול ופוסל ובעכו"ם כדין פסול ופוסל שלא כדין אפי' ריח הגט אין בו ופירש"י פסול. להתירה לינשא ופוסל מן הכהונה משום ריח גט: ושלא כדין. בישראל דאמרינן פסול היינו כשאמר רוצה אני וגם שביטל המודעא או לא מסרה דאי מסרה ולא בטל אפילו כדין אינו גט כלל כמו שכתבתי בסמוך וכן בעכו"ם למ"ד פסול מדרבנן כמו שיתבאר בסמוך היינו נמי כשאמר רוצה אני וגם ביטל המודעא או לא מסרה דאי מסרה ולא בטל גט בטל הוא אפי' בישראל. וגרסינן תו בגמרא (שם) מה נפשך אי עכו"ם בני עשוי נינהו ליתכשר אי לאו בני עשוי נינהו מיפסל נמי לא ליפסל אמר רב משרשיא דבר תורה גט מעושה בעכו"ם כשר ומ"ט אמרו פסול שלא תהא כל אחד תולה עצמה בעכו"ם ומפקעת עצמה מיד בעלה אי הכי שלא כדין נמי אפי' ריח הגט אין בו וניהוי שלא כדין דישראל ולפסול אלא הא דרב משרשיא בדותא הוא וטעמא מאי כדין בכדין דישראל מיחלף שלא כדין בכדין דישראל לא מיחלף פירש"י בדותא הוא דודאי לאו בני עשוי נינהו: כדין. דעכו"ם עכו"ם שעישוהו ובדין תורה אע"ג דלאו גיטא הוא גזור ביה רבנן לפסול בכהונה משום דמיחלף בכדין דישראל ואתו למימר ישראל שעישוהו כדין לא פסיל וההוא גיטא מעליא הוא עכ"ל משמע בהדיא דכדין דעכו"ם מדאורייתא נמי מיפסל ולישנא דרב נחמן נמי הכי דייק דקאמר פסול ופוסל דמשמע דלית ביה שום צד גט אלא שפוסל בכהונה ולפיכך יש לתמוה על הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ב דכדין בעכו"ם פסול הוא ולא בטל ואיפשר דס"ל דאע"ג דאמרינן הכא דהא דרב משרשיא בדותא היא כיון דחזינן דבפרק חזקת (בבא בתרא מח:) פריך תלמודא ממתניתין דגט המעושה ומשני הא איתמר עלה אמר רב משרשיא דבר תורה אפי' בעכו"ם כשר וכו' קי"ל כותיה ומ"מ קשה דאמאי דאיתמר הכא בדוכתא דבדותא הוא אית לן למסמך טפי ואפי' איבעיא למיחש להההיא דפרק חזקת הויא לה ספק מגורשת ולמה כתב פסול דהיינו פסול דרבנן ואם נישאת לא תצא כדין פסול הנזכר באותם הלכות כמבואר בדבריו בפ"י ואמאי דתנן ובעכו"ם חובטין ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך כתב הרא"ש פר"ת האי דקאמר ובעכו"ם חובטין אותו קאי אהא דקאמר ובעכו"ם פסול לאשמועינן דאפי' בכהאי גוונא פסול דלאו בני עשוי נינהו ושוב חזר בו ופירש בעכו"ם כיצד יעשו שיהיה כשר חובטין אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך דלפניהם ולא לפני עכו"ם היינו

כשהעישוי ע"פ דייני עכו"ם אבל אם העישוי ע"פ דייני ישראל אפי' אם עכו"ם כפוהו לא מיקרי לפני עכו"ם וכן פי' בה"ג וכן נראה עכ"ל וכ"כ התוס' והרשב"א דכיון שהעכו"ם אינם חובטין אותו אלא ע"פ ישראל כשר וכן משמע בירושלמי וכן פי' רשב"ם בפרק חזקת וכן דעת הרמב"ם בפ"ב מהלכות גירושין. מי הם אותם שכופין להוציא יתבאר בסי' קנ"ד: בענין לשון מסירת מודעא כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' גירושין מי שאמר לשנים גט שאני כותב לאשתי בטל הוא וכתב אחר כן גט ונתנו לה בפני שנים אחרים הרי זה בטלו וזו היא מסירת המודעא על הגט וכן אם אומר להם כל גט שיכתוב לי פלוני בטל או כל גט שאכתוב בב"ד פלוני ה"ז בטל או כל גט שאכתוב מכאן ועד עשרים שנה בטל הרי זה גט בטל עכ"ל: כתב הר"ן בריש הכותב שמה שכותבין בשטרות בביטול כל מודעות אע"ג דכתב עד עולם לא סגי וצריך למיכתב בביטול כל מודעי ומודעי דמודעי עד עולם דאי לא מפרשינן דעד עולם לא קאי אלא אביטול מודעי אבל לא אמודעי דמודעי ואי מסר מודעא על ביטול מודעא עדיין לא נתבטלה עכ"ל ויש ללמוד מכאן לגיטין לדעת הרא"ש אבל לדעת הרמב"ם והרשב"א אע"פ שלא ביטל מודעי דמודעי לית לן בה שכיון שביטל כל הדברים הגורמים לבטל הגט להרמב"ם או פסל עדים להרשב"א שוב אינו צריך להזכיר מודעי דמודעי כנ"ל : כתוב בסמ"ג בהשולח שנינו שהשליח שנטל הגט להוליך לאשה שיכול הבעל לבטל עד שיגיע ליד האשה ואף לאחר שבטלו קי"ל כרב נחמן דאמר חוזר ומגרש בו כשירצה ומפרש שם הטעם נהי דבטליה לשליחותיה דשליח גט גופיה מי בטיל לפי לשון התלמוד שאומר כן משמע שאין כח לבעל לבטל גוף הגט עצמו ובקידושין פרק האומר כתוב שם בכל הספרים בטעמו של ר"ן נהי דבטליה מתורת שליח מתורת גט לא בטליה משמע אבל אם בטל הגט בפירוש מודה רב נחמן שבטל וגירסא זו תפס הרמב"ם עיקר בפ"ו ויש לדקדק לפי זה מה מועיל ביטול מודעא שנוהגין עתה לעשות בשעת נתינה והלא יש לחוש שביטל גוף הגט ומודה רב נחמן שאינו יכול לחזור לגרש בו וכתב הרמב"ם וז"ל שיאמרו לו העדים קודם כתיבת הגט אמור בפנינו שכל הדברים שמסרת וכו' ואח"כ אומר להם לכתוב ולחתום וליתן לה ולא יניחוהו לילך עד שיגיע הגט לידה כדי שלא יצא ויבטלנו ובספר התרומה כתב ר"ב שלאחר שאמר לסופר ולעדים לכתוב ולחתום אינו יכול לבטלו שלא בפניהם כיון שצוה להם לעשות מעשה וכן משמע בהשולח לפיכך אם קודם שנגמר הגט או לאחר שנגמר בטלו הבעל לפניהם אז אין מועיל ביטול מודעא עכ"ל ודבריו מבוארים דלהרמב"ם מש"ה קאמר שלא יניחוהו לילך עד שיגיע הגט לידה כדי שלא יצא ויבטלנו כלומר ואם יבטלנו שוב לא יוכל לגרש בו אפי' אם יבטל המודעות דאיכא למיחש שמא ביטל גוף הגט ושוב

אינו כשר לגרש בו ומטעם זה לא הזכיר הרמב"ם ביטול מודעות בשעת נתינה ובתיקון הגט להרשב"א שבסוף גיטין להר"ן כתוב כדברי הרמב"ם ובספר התרומה כתב דבביטול דשעת נתינה סגי ומ"מ נראה דיותר עיקר הוא מביטול דשעת כתיבה וגם סמ"ג בסדר הגט לא כתב ביטול אלא בשעת נתינה גם בהגהות פ"ב כתוב ולכך ראוי לבטל מודעא בשעת נתינה והתוס' בערכין פרק האומר משקלי עלי (ערכין כא: ד"ה האי) כתבו שנהגו העולם לבטל כל מודעי בשעת כתיבת הגט ובשעת נתינתו וכן כתוב בקונדריסין שהוא הנהיג לבטל מודעות קודם כתיבה וקודם נתינה ונראה לי דאפי' לדבריהם כל שמבטל מודעא קודם כתיבה ולא יצא מלפנינו עד שיגיע לידה אינו צריך לחזור ולבטל בשעת נתינה ואיפשר דאפי' בלא יצא מצרכינן ביטול נמי בשעת נתינה גזירה אטו היכא דיצא והראשון נראה יותר: כתוב בקונדריסין וטוב להשביע הבעל בשבועה ובחרם שלא ביטל הגט בשום ענין ושלא מסר שום מודעא ושלא אמר שום דבר שיגרום שום ביטול בגט וזה יעשה סמוך למסירת הגט בשעת ביטול המודעות עכ"ל ואיני יודע מה תועלת יש בשבועה זו כיון דאפי' יתברר שמסר מודעא כשיבטל עכשיו סגי מיהו לדעת הרמב"ם אם יצא בין כתיבה לנתינה שייך להשביעו שלא ביטל גוף הגט דאם איתא שביטלו אינו יכול לגרש בו וצריך להכתיב גט אחר . אם מסר מודעא על הגט ונתנו לה ואח"כ ביטל המודעא ואמר לה תתגרשי בגט שנתתי לך כתבו רבינו בסימן קל"ח. כתב ה"ר מיימון נואר שנשאל על ראובן שקנס עצמו במאה זהובים לאדון העיר אם יחזיר את אשתו ולא יגרשנה ואח"כ גרשה בביטול כל מודעי והשיב לא אמרינן גט מעושה אלא כשכפוהו שלא מדעתו בדבר שאינו רוצה לעשות וכפוהו עד שעשה או הפחידוהו להפסידו אם לא יגרש אבל בנדון זה שהוא חייב עצמו במה שהוא רוצה לעשות אין זו כפייה שכל זמן שהוא מגרש ברצונו מגרש ואע"פ שאין בידו להחזירה אם לא יפסיד לא הוה ליה אונס שזהו רצונו היה מתחלה לגרש וברצונו הוא מגרש והקנס שעשה ברצונו עשאו לחזק עצמו לגרש ולא ה"ל אונס וגבי מוציא אשתו משום שם רע אמרינן (גיטין מו:) באומר יאסרו כל פירות העולם עלי אם איני מגרשך היעלה על הדעת כשיגרשנה שנאמר שהיה אנוס בעבור הקונם אין לנו לומר כן כיון שברצונו נדר כ"ש בנדון זה שכל זמן שאינו מגרש (מחזירה) לא נתחייב בקנס לא יחזירנה ואם יגרש לא יפרע ואמרינן בפרק מי שאחזו (גיטין עד.) ע"מ שתתני לי ק"ק זוז הרי מגורשת ותתן ופסקו המפרשים אפי' לקח המעות בע"כ אין זה אנוס שכבר נתרצה בזה כ"ש בנדון זה ומ"ש רבותינו הצרפתים שאם נשבע ליתן גט צריך שיתירו לו קודם שלא יהיה דומה לאונס סבירא ליה דמתני' דקונם כיון שתלה נדרו בדבר אחר שאמר כל פירות העולם וכו' אין בזה אונס כלל כשגירש אבל

בנשבע לגרש דומה לאנוס שתלה הגט בשבועתו ובנדון זה נמי תלה גיטו בדבר אחר ואין אונס ועוד אמרינן בפ"ק דכתובות (ב:) דאין אונס בגיטין משמע דכל שיתחייב ברצונו אין כאן אונס עכ"ל . ועיין בתשובת הריטב"א שאכתוב בסוף סי' קנ"ד ועיין ברבינו ירוחם נכ"ד ח"א . בתשובת הרשב"א שאלת ראובן בעל לאה וקרובי לאה היו בהסכמה שיגרש ראובן את לאה אשתו ונאותו זה לזה בקנס אלף דינר ושיגרש לזמן קבוע ואח"כ נתחרט ראובו ומיאן בדבר והללו מתרין בו מצד הקנס עד שהלך לגזבר להתפשר עמו ולא קבל ומחמת יראה זו גירש ראובן זה אלא שלא היה בקי למסור מודעא אם נדון גט זה כגט מעושה. תשובה נ"ל שגט זה מעושה ופסול כל שיודעין באונסו אע"פ שלא מסר מודעא שאין מסירת מודעא אלא היכא דשקל זוזי משום דסתמא דמילתא אגב אונסא וזוזי גמר ומקני כל שלא מסר מודעא אבל תליוה ויהיב לאו כלום הוא וא"צ מודעא כל דידעינן באונסיה ותליוה וגירש אינם גירושין דהא ליכא זוזי ואם נפשך לומר כתליוה וזבין הוא זה דכיון שקיבל על עצמו מדעתו קנס אלף דינרין ובנתינת הגט הרויח ממון זה הוי כמקבל ממון דעלמא לא היא שאין זה כמקבל ממון אלא כניצול מהפסד ממון וגריע טובא דהפקעת שאר וכסות כדמוכח בגמ' בהדיא דהפקעת דברים אלו דמיפטר מינייהו ע"י הגט לא חשבינן להו כקבלת ממון עוד לו שאלת על נתינת הגט שבטלו הבעל קודם שיכתבנו ואחר שכתבו מסר מודעא עליו ועל ביטולו אם יבטל כל מודעא ומסר מודעות אלו בפני עידי הגט והם הלכו עמו ונתנו לה ויש אחרים שמכחישים אותם ואומרים שהם היו שם וראו שבטל כל מודעא והעדים הראשונים שהם עידי הגט מעידים שהם היו שם בשעת מסירה ולא בטל כלל ועוד מעידים שאותן עדים המעידים שבטל לא היו שם. תשובה יראה ודאי דבין כך וכך אינה יכולה לינשא ולא עדיפא משנים אומרים נתגרשה ושנים אומרים לא נתגרשה דקי"ל בפ"ב דכתובות (כב:) לא תינשא ומ"מ אני רואה שערעורה בעדים החתומים על הגט שחתמו והסכימו לעשות עולה ויותר ראוי לענשם מן הבעל שאין להם יתרון בזה כבעל הלשון ובאמת הדבר מכוער כתב הר"ש בר צמח בתשובה בסימן א' נראה ברור שמה שעכבו האב מלצאת מהעיר אינה כפייה לגבי הבן חדא שאפי' היו חובטים לאב עד שיגרש בנו לא מיקרי עשוי שאפי' היה בנו שרחמי האב על הבן לא מיקרי עישוי ועוד שאפי' עכבו המגרש עצמו כדרך שעכבו אביו לא מיקרי עישוי כיון שלא חבשו אותו ולא הכוהו והיה הולך ובא ברצונו בתוך העירונית חוץ לעיר ובלבד שלא יעמיק דירתו ועוד שנראה שדירתו באותו מקום היתה עריבה עליו וכל עיקר לא היה מעתיק דירתו משם אלא כדי לענן אותה אשה והעיכוב לא היה אלא כדי שיעמוד בנו לדין ואין זה אונס כלל וכתב עוד דאונסין שהם אונסא דמנפשיה

אינן פוסלין בגט וראיה מדאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא מז:) גבי תליוה וזבין ודילמא שאני אונסא דנפשיה מאונסא דאחריני וכתב עוד שאם מי שהוא חייב בכבודו הזקיקו לגרש גיטו גט מפני ב' דברים הא' שלא אנסו בהכאות והב' שאפי' אנסוהו אחרים ע"פ אביו וא"ל אל תסתיר דברי אביך הוי גט משום מצוה לשמוע דברי אביו כיון שלא היו דבריו לעבור על ד"ת והיו כדי להסתלק מן המריבה: וכתב עוד שם יש אונס אחר שאע"פ שהוא אנסו בגופו אינו אונסו לגרש אלא שהוא אונסו לעשות דבר א' והוא מעצמו כדי להנצל מאותו אונס מגרש מעצמו וזה אינו קרוי כפייה כיון שלא כפו אותו ממש להוציא וראיה מדאמרינן בירושלמי פרק אלמנה ניזונת אמר שמואל אין מעשין אלא לפסולות וכו' שמענו שמוציא שמענו שכופין פירוש שמענו שכופין בתמיה דיוציא לחוד וכופין לחוד דכופין ר"ל שהכו אותו ממש לגרש ויוציא ור"ל שכופין אותו לפרוע כתובתה ואם מתוך כפייה זו רוצה לגרש יגרש וכן פירש הרמב"ן בפרק אע"פ והא דשמואל דאמר אין מעשין אלא לפסולות היינו עישוי בגופו ממש לגרש דהיינו לישנא דעישוי הגט וכן נמי הא דתנן גט מעושה שלא כדין פסול דכוותה היא שמעשים אותו בגופו לגרש אבל אם עישו אותו בדברים אחרים שהיה הדין לכופו בהן כגון פריעת כתובה דפריעת ב"ח מצוה ומכין אותו עד שיאמר רוצה אני כדאיתא בפרק הכותב (כתובות פו:) להציל עצמו מאותו עישוי נתרצה לגרש לא הוי גט מעושה ומיהו מסתברא דה"מ כשכפוהו כדין באותם דברים אחרים כגון הכא שהדין נותן לפרוע כתובתה ובדין כפוהו בפריעתה אבל אם כפוהו שלא כדין בדבר אחר ומתוך אותה כפייה גירש איפשר דהוי גט מעושה האי דנקטיה בכובסיה דלשבקיה לגלימיה הוי וצ"ע עכ"ל וכתב עוד ויש אונס אחר אע"פ שהוא אונסא דאחריני אינו אונס בגופו כגון שגזלה אשתו ממנו ממון ואינה רוצה להחזירו עד שיגרשנה ואינו יכול לכופה בדין להחזירו אליו או מפחידתו להפסידו ממון ולא מסר מודעא אני מסתפק אי ידיע מילתא דמחמת אותו עישוי גירש הוי גט מעושה וקרוב אני לומר דכיון דלא מסר מודעא לא הוי גט מעושה ואגב אונסיה גמר ומגרש וכ"נ דעת ר"פ שכתב שאם נתן ערבון וגירש שאין זה אונס ואע"ג דאמרי' בפ' חזקת (בבא בתרא מ:) ההוא גברא דאזל לקדושי איתתא וכו' משמע דבמתנה דבגלויי מילתא סגי ומתבטלת המתנה משום הוכחה לבד וא"כ כ"ש בגיטין באונס ממון דהויא הוכחה לבטולי גיטא הא לא מוכחא דהכא משום דמתנה טמירתא קדמה למתנת האשה הוא דסגי הוכחה והוי כמודעא דבמתנה אפי' נאנס מתנתו מתנה כל שלא מסר מודעא א"כ אמאי אמרינן התם דלא קנתה איהי אלא דמתנה טמירתא היכא דמוכחא מילתא דמשום אונס הוא הויא כמודעא אבל אי לא מתנה טמירתא הויא מתנתו מתנה ה"ה באונס ממון

בגט כל שלא מסר מודעה הוי גט זה היה נ"ל אבל קושטא דמילתא דתליוה ויהיב לא הויא מתנה וא"צ מודעא וכתב עוד יש אונס אחר ולא מצינו דומה לו בגמ' והוא שאנסו אחרים או כדין או שלא כדי בגוף או בממון ואומרים בפירוש שאונס זה לא יסלקוהו עד שיגרש פלוני אפילו אותו פלוני לא היה דינו לגרש אני אומר שאין זה בכלל אונסין אפי' הוציאו להריגה בנו שרחמיו עליו אם הוא לא יגרש אשתו וגירשה להציל בנו כיון שלא מסר מודעא אין זה גט מעושה כלל שאין העישוי אלא בגופו ועור בעד עור (איוב ב׳:ד׳) וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. ומעתה נשוב לנדון שלפנינו ותמה על עצמך היאך יקרא זה המגרש אנוס מפני שלא הרשו לאביו לצאת מאותו מקום חדא שלא עכבוהו עד שיגרש בנו אלא עד שיעמוד בנו לדין ועיכוב זה בדין היה שכן הדין נותן למי שרוצה לעגן בנות ישראל או לגרום עיגונן לעכבו עד שיגיעו עצומיהם לפני דיינים ועוד שאפילו היה עיכוב זה שלא כדין לא מיקרי אונס כלל שאין זה חבטה ולא הכאה שתקרא אונס ואפילו אונס ממון לא הוי כ"כ וכבר אמרנו שאין כל זה בכלל האונסין ועוד שאפי' היה אונס כיון שלא עישו אותו בגופו ממש אלא באחרים לא הוי אונס כלל ועוד שאפי' נעשה האונס בגופו ואח"כ נתרצה בזה ע"י פדיון אין לך הוכחה גדולה מזה שאין כאן אונס ועוד שכיון שנבררו הדיינים כבר נסתלק אותו אונס. וכ"ע בתשובה הנזכר שהיה דודו של המגרש בוכה שהיה קשה בעיניו הדבר וא"ל המגרש מה צורך לבכות אני נותן בכח זה הגט ור' יצחק א"ל מה ר"ל בכח שאמרת פרש לי והשיב רצוני לומר כי מאחר שאינה רוצה אותי איני רוצה אותה זה הל' אינו גורם קלקול כלל בגט ולא במסירתו מפני ב' דברים האחד שאפי' אמר בפי' לדודו הריני אנוס בגט זה ואי אפשי בו או שאר לשונות הפוסלים בגט אפ"ה אין גט זה בטל מפני אותם הדברים כיון שלא היו דבריו לעדים כמוסר מודעא אליהם דבמודעא בעינן שימסור ובעינן נמי שיהיו ב' ושלא בפני עדים לא הויא מודעא אע"פ שהלה מודה לו שמסר מודעא בפניו ואפי' מסר מודעא בפניו ובפני עד אחד מפקפק הרמב"ן בפ' חזקת וכיון שכן צריך שתהיה מסירת המודעא כמוסר דבריו לעדים אבל אם אמר דבריו לאחרים שאינם ראוים לעדות מפני קורבה או מפני פסול אחד אע"פ ששמעוהו אחרים מספר אותם דברים לאחרים אין זו מודעא כלל שאם היה רצונו לבטל הגט מפני אותם דברים למה לא מסרן לאותן עדים שהיו שם וספר דרך סיפור וכיון דמודעא בעינן בפני ב' עדים צריך שיהיו דבריו עם הב' וליכא בין מסירה לגט בהא מידי והכי מוכח לישנא דגמרא דאמרינן האי מאן דמסר מודעא אגיטא משמע דבעינן שימסור דבריו לעדים שזהו לשון מסירה דשמא משטה בדודו היה או דוחהו בדברים שאילו לא היתה דעתו מפוייסת עליו במסירת הגט לעדיו היה אומר כן וכיון

שלא מסר כן לעדים השומעים אותם הדברים בודאי דרך שיחה בעלמא היה אומרן ולא דרך מסירת עדות. ועוד שהוא לא אמרן מעצמו אלא אחר שראה דודו בוכה ומצטער על הגירושין ולפייסו אמר כן אדרבא נראה שהיה חפץ בגירושין כיון שהוא היה משתדל לפייסו וכל המחברים כתבו בנוסח מסירת מודעא שצריך שיאמר כן לעדים ונראה דאפי' רבא דס"ל דגילוי דעתא בגיטא מילתא היא מודה הכא דאפי' גילוי דעתא לא הוי דלא אשכחן ליה דאמר גילוי דעתא מילתא היא אלא כשאמר אותן דברים לשליח כי ההיא דגידל בר רעילאי (בגיטין לד.) א"נ כשהוא מבטל הגט בפני עדים והם אינם שומעין אותו אלא שיודעים בודאי מגילוי דעתו שהוא מבטל אותו כגון ההיא (שם) דאותיבו קרי באודנייכו וקא רהיט אבתרייהו וס"ל לרבא דכיון שעם העדים עצמם היה מגלה דעתו בטל גיטא משום גלויי דעתא וכן נמי (שם) ההוא דאמר אי לא נסיבנא ר"ח אדר ליהוי גיטא ואמר אנא ר"ח דניסן אמרי שהרי עם עדיו היה מדבר אבל דברים שאמר לאחרים כגון זה שהיה מדבר עם דודו אע"פ ששומעים הדברים כיון שלא היה דברו עמהם אפי' גילוי דעתא לא הוי וכ"ש לדידן דקי"ל כנחמני דגילוי דעתא לאו מילתא היא שאין כאן בית מיחוש. השני שאפי' אמר כן לעדים לא הוי ביטול גיטא מפני אותן דברים שה"ר יצחק א"ל פרש דבריך מה ר"ל בכח אני נותן זה הגט והשיב ר"ל מאחר שהיא אינה רוצה אותי אני איני רוצה אותה ופי' ענין זה הוא שזה הלשון הוא סתום שאיפשר שיהיה רצונו בכח אני נותן אותו לפי שאני אנוס בו ואין דעתי נכונה בנתינתי ולא נתרציתי כלל אלא בכח ליתנו ולפי זה המשמעות היה הגט בטל ואיפשר ג"כ שיהיה רצונו חובה הוא עלי לצאת ידי שמים מכיון שא"א להתקיים הזיווג בינינו לגרש כי כן ראוי לכל בעל ברית שלא לעגן בנות ישראל א"נ לצאת ידי הבריות שנכנסו מפשרים ופייסוני לגרש וגנאי הדבר אם לא אעמוד בדבורי או כיוצא בזה ולפ"ז המשמעות אין הגט בטל ולפי שהיה הלשון סתום רצה ה"ר יצחק שיפרש לו כוונתו ופירשה לטוב שבלשונות לקיום הגט וכיון שהוא פירש דעתו במה שאמר שאינו רוצה בביטול הגט אלא בקיומו לא נתבטל הגט כלל וכעין ראיה יש לזה דתנן בפ"ב דנדרים (ח:) סתם נדרים להחמיר ופירושן להקל וכו' וכיון שכן הרי הוא נאמן במה שפי' אותו דבור שר"ל שאם היא אינה רוצה אותו שהוא ג"כ אינו רוצה אותה והרי הן כבעל התל ובעל החריץ (עיין מגילה). ועוד שאפי' בלא פירש אין במשמע דבריו מסירת מודעא שלא אמר אלא לשון שמשמעו כעין גילוי הדעת שאינו חפץ בו אבל לא הזכיר בגט שום ביטול אלא שאיפשר שמתוך דבריו יהא נלמד וכיון שלא אמר כן בפי' הוי גילוי דעתא בגיטא ולאו מילתא היא וגדולה מזו אני אומר שאפי' היה במשמע דבריו מסירת מודעא ממש כיון שחזר

בו ופירשה על ענין אחר שאין משמעות מודעא מהני מדין ביטול מודעא והפה שאסר הוא הפה שהתיר אלא שאין אנו צריכים לזה עכ"ל. והריב"ש בתשובה סי' קכ"ז כתב והאריך בדיני מודעא בכמה חילוקים עיין עליו. ומ"ש שאפילו הוציאו בנו להריגה אם לא יגרשנה אין זה גט מעושה תמהני עליו שהיאך יעלה על הדעת שממון יהא חמיר מחיי בנו כתב מהר"י קולין שורש ס"ג על דבר הגט שמתחלה נאסר הבעל ולבסוף הותר וגירש בביטול מודעות לפי דעתי באנו למחלוקת שני גדולי הדור בימים שעברו וכו' והיכא שהאנס מאנס לעשות ד"א ושוב מתיר מאותו אונס ולמחר מבקש ממנו לעשות אותו מעשה עצמו אשר עליו אנס אותו מתחלה מאן לימא לן דלא חשיב אונס כיון שבידו לחזור ולאנס אותו כבתחלה וכל שכן באיסור א"א החמור ואמנם שמעתי שיצא הדבר בהיתר ע"פ רוב חכמי אשכנז אשר היו בימים ההם ובאולי לא היה מעשה כזה ממש כי אני בעניותי לא ראיתי לפום ריהטא ראיה ברורה שיוכלו לסמוך עליה על מעשה כזה להתיר איסור כזה וזה שהתיר בודאי שלבו גס בהוראה מאד: כתב ע"ש אם הוא השליש ממון ביד שליש לכך ואין השליש רוצה ליתן לו המעות עד שיגרש לא מיקרי אונס דלא מיקרי אונס אלא הבא לאדם מחמת אחרים ולא כשהביא הוא האונס עליו: וכתב עוד אשר שאלת היכא שאנסו לאחד ליתן גט ויהיה מאותם שאין כופין להוציא ואח"כ נתפייס ליתן גט אם מחמת ממון אם מחמת יראה ומכירין אנו שמגרש לאונסו במה יודע שנסתלק האונס נ"ל דודאי עומד הוא בחזקתו הראשונה עד שיתברר לנו שנשתנה הענין כלומר שאין ביד האנס לאנסו כבתחלה דאז אין לתלות ולומר מחמת אונס הראשון עשה כיון שנשתנה הענין חשוב כדברים שבלב אם באנו לתלות ולומר שעוד ירא פן יאנסו פעם אחרת כיון שסבה ראשונה הלכה לה ואע"ג דאפשר לומר שעדין יש כח ביד האנס לאנסו מ"מ כיון שתשש כחו בקצת אין לנו לבדות מלבנו אונס אחר כדי לבטל המעשה הנעשה בפנינו דחשיב כדברים שבלב וכתב ע"ש ואשר דקדקת מלשון רבינו משה בעניין כפיית המומרים לגרש לפי הנלע"ד יפה דקדקת ולכאורה אין תקנה לאשת מומר לפי דבריו ואולי דכה"ג סבר רבינו משה דאפקעינהו רבנן לקידושי מיניה ע"י גט זה שנותן המומר בכפייה דמשום עיגונא חשו רבנן טובא עכ"ל ובסוף ה"א כתבו הגהות מיי' בשם הר"מ דעובר על דת ואפילו מומר אין כופין אותו להוציא דטב למיתב טן דו אבל אם עבר על חרם שהוא כלפי דידה כגון שקיבל עליו בחרם שלא להכותה או שלא להקניטה וכה"ג ועבר כופין אותו להוציא וגרסינן בירושלמי אין מעשין אלא לפסולות וכו' משם ראיה שאין כופין אלא במקום שאומרין כופין בהדיא אבל אומרים לו חכמים חייבוך להוציא ואם תעבור יקראוך עבריין סמ"ג עכ"ל: (ב"ה) ובפ"ב מהלכות גירושין כתבו

אותן המומרים ואותן שכופין להוציא בפ' המדיר מותר להכריח ע"י עכו"ם עד שיתרצה ליתן גט כדברי דייני ישראל וצריכים לבסוף שיאמר רוצה אני. ובא"ח כתב מומר מכריחין אותו ע"י עכו"ם לעשות מה שיאמר הישראל : כתב מהרי"ק בשורש ק"כ על יבם המסרב לחלוץ איני רואה שיהא בידינו לכופו אלא ע"ד שכתב בסמ"ק לשום חרם להבדל ממנו עד שיחלוץ דבכהאי גוונא שרי אפילו לדברי האומרים דאין כופין לחלוץ וראיה לדבר שהרי ידוע הוא שר"ת הפליג לדבר ולאסור לכוף הבעל לגרש בטענת מאיס עלי וכתב כל המעשה בטענה זו טועה גמור ומרבה ממזרים בישראל ואפ"ה בתשובה אשר שם האריך לאסור הכפייה בטענה זו כתב וז"ל אך כל רבותי שוו בדבר דגזרו באלה חמורה על כל איש ואשה שלא יהיו רשאים לדבר עמו ולישא וליתן ולהרויחו ולהאכילו ולהשקותו וללוותו ולבקרו בחליו ועוד יוסיפו חומר כרצונם על כל אדם אם לא יגרש אותו האיש ויתיר את הילדה הזאת שבזה אין כפייה עליו שאם ירצה ימצא לו מקום והוא לא ילקה בגופו מתוך נידויו זה אך אנו נתפרש מעליו עכ"ל הרי לך בהדיא דאפילו טוענת מאיס עלי דס"ל אין כופין וחשיב גט המעושה שלא כדין לפי דבריו אפ"ה כתב שיכולין לגזור ולהבדל ממנו ולהרחיקו בכל מיני ריחוק שאין זה קרוי כפייה כ"ש וכ"ש בנדון דידן שהוא מותר לכ"ע אפי' לדברי האומר שאין כופין לחלוץ עכ"ל. כתב הר"ן בתשובה בסי' מ"ג עמדתי על עניני ערעור שעירער ואמר הבעל על שליחות הגט וראיתי שערער ואמר שביטל שליחות הגט במקומות רבים אך לא הוכיח דבריו בעדים ולא בשטר וכיוצא בזה הדבר ברור שאין לחוש לדבריו וערעורו בטל מדאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא מ:) אמרי נהרדעי כל מודעא דלא כתיב בה אנן ידעינן באונסיה דפלניא לאו מודעא הוא ופרכינן מודעא דמאי אלימא דגיטא ומתנה גלויי מילתא בעלמא היא כלומר אנן סהדי דודאי קושטא קאמר שאל"כ מי הכריחו לגרש ולמסור מודעא אי לא ניחא ליה לגרש לא יגרש אלא ודאי קושטא קאמר אלמא דוקא משום דגלויי מילתא בעלמא ואנן סהדי דאנוס משום דמה לו לשקר הא לאו הכי לא מהימנינן ליה והא ודאי לאחר נתינת הגט ליכא למימר גלויי מילתא בעלמא היא שהרי אין הדבר בידו וכיון שכן הדבר ברור שאין לו נאמנות על מודעתו ולא על ביטוליו כל היכא דלא ידעינן בהו ועוד ראיה מדאמר בירושלמי דגיטין וחש לומר שמא חתמו בעדים פסולים אינו עשוי לקלקלה בידי שמים בב"ד הוא חשוד לקלקלה שמתוך שהוא יודע שאם בא וערער ערעורו בטל אף הוא מחתימו בעדים כשרים ואם איתא שלאחר נתינת הגט הבעל יכול לערער כלומר ושיצטרך ליתן לו זמן לברר דבריו היכי אמרינן שמתוך שהוא יודע שאם בא וערער ערעורו בטל אף הוא מחתימו בעדים כשרים אדרבא מתוך שהוא יודע שאם בא וערער ב"ד חוששין

לערעורו ומחמירין הדבר מחתימו בעדים פסולים אלא ש"מ שלאחר נתינת הגט אין חוששין לערעור הבעל כלל ועוד ראיה מדתנן בפרק השולח (גיטין לב:) ואם משהגיע גט לידה אינו יכול לבטל ואמרינן עלה בגמרא פשיטא ומשני לא צריכא דקא מהדר עליה מעיקרא לבטוליה מ"ד איגלי מילתא למפרע דבטולי בטליה קמ"ל וכתב הרשב"א בפרק המביא תנין דודאי משמע דבעל מערער ואמר דבטליה כלומר דבטליה לשליחותיה של שליח שלא בפניו דאי לא מאי קאמר איגלי מילתא למפרע דבטולי בטליה דהא אמר דלא בטליה והיכי אמרינן אנן איגלי מילתא דבטליה אלא ודאי כשערער עסקינן ואפ"ה לא חיישינן ומנסבינן לה והרי זו ראיה מן הנדון שלפנינו ממש ואע"פ שהוא ז"ל הקשה כיון דקא מהדר עליה מעיקרא לבטולי למה אינו נאמן אחר כן כשאומר שביטל השליחות שלא בפנינו כיון דאיכא רגלים לדבר כבר תירץ הוא ז"ל דהיכא דאין כאן ידים מוכיחות שדעתו לבטלו דאיכא למימר כיון דרהיט בתריה דשליח חזקה לא בטליה דא"כ תרתי למה לי לבטוליה דלאו באפיה דשליח והדר למהדר בתריה לבטוליה וכיון שכן ליכא רגלים לדבר ומ"מ הרי אנו רואים דכל היכא דליכא רגלים לדבר אע"ג דאמר בעל אני ביטלתי השליחות אין משגיחין בדבריו כלל דכי חיישינן שמא פייס כדאיתא פרק מי שאחזו ובדוכתי טובא מגיטין ה"מ היכא דאיכא רגלים לדבר כגון באומר כל זמן שאעבור מנגד פניך ל' יום וכן באומר אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש וכן נמי היכא דא"ל לשליח לא תיתביה ניהלה עד ל' יום שבכל כיוצא בזה הדבר מוכיח שלא גמר בדעתו לגרש מש"ה חוששין שמא פייס אבל כל היכא דליכא ידים מוכיחות בכולהו גיטין הבאין ממ"ה לא חיישינן וכ"כ גדולי המפרשים במקומות רבים ולא תימא כי לא חיישינן אלא היכא דאיכא רגלים לדבר ה"מ בסתמא אבל היכא דאתי בעל ומערער אפילו ליכא רגלים לדבר משגיחים ביה דליתא דכי חיישינן היכא דאיכא רגלים לדבר משום דאתי בעל ומערער הוא דחיישינן וכן פירש"י בפרק מי שאחזו שמא פייס כשהיה בא אצלה פייס קטטה שביניהם ונתייחד עמה ולאחר זמן אתי בעל ומערער ואמר פייסתי וכו' ומינה היכא דליכא רגלים אפי' אתי בעל ומערער לא משגחינן ביה והכא ליכא רגלים אדרבה חזקה שלא מעל בחרם ובשבועה ולא ביטל וכי אמר הכי לא משגחינן ביה ולאו כל הימנו לשוויי נפשיה רשע כדברי מורינו הרב הכהן הגדול נר"ו וכמדומה לי שזה אינו צריך לא שאלה ולא תשובה שהדבר ברור שלאחר נתינת הגט אין בדבריו כלום אא"כ יברר אותה בהדיא דהא מכיון שנתגרשה הרי היא בחזקת פנויה ואין דבר שבערוה פחות משנים ואפי' זמן אין נותנין לה לברר דבריו ואפי' יצא קול בעיר דאיכא סהדי במ"ה שיודעים אמיתת הדבר וכדאמרינן בפ"ק דקידושין (יב:) אמרי ליה רבנן לרב חסדא אמרי

איכא סהדי באידית וכו' עידיה בצד אסתן ותאסר ולפיכך הדבר ברור לכל יודעי דת ודין שאשה זו מותרת להנשא וכיוצא בזה ראוי לכל גיבורי כח מחזיקי הדת לרדות במקל וברצועה להדיח הרע בראש כל עושי רשעה ולחוש ולחוס על בנות ישראל שלא יהיו כהפקר עכ"ל. ואח"כ כתב לה"ר פרץ הכהן על זה מה שמיראני ומבהלני הוא כי האיש הזה קל ברגליו ועובר ארחות ימים וירא אנכי מאד פן ילך ויביא שטר מהביטול הן שיהיה בדרך אמת או בשקר כי בעונותינו שכיחי פריצי ורמאי אף כי באיים הרחוקים ואם חס ושלום יעשה כן דעת תלמידכם נוטה שתהא אסורה על בעלה ותצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה ואע"פ שכתב מורינו שאפי' יביא ראיה שבטלו בבית דין אין בדבריו כלום ואין ביטולו ביטול שהרי ביטל כל מודעא שמסר ושעתיד למסור ואם כן ביטל כל הביטולים שיעשה כנגד השליחות וכיון דבשעת נתינת הגט לשליח בטלם בטלים כדרך כל שאר מודעי שנעשו שבטלים בביטול מודעי אע"פ שמסר מודעות כנגד הביטולים בביטול המודעות כולם בטלים והיינו ביטול מודעי דמודעי דכותבין וכמו כן כשמבטל לעתיד כל מודעי או ביטול שימסור נגד הגט ובמבטל כל ביטול שיבטל ביטול המודעי וביטול הגט הרי כולם בטלים והגט קיים ע"כ ואני ידעתי שפה קדוש לא אמר דבר זה אלא כנושא ונותן ולחסום פיהם של פועלי און דכיון דקי"ל אתי דיבור ומבטל דיבור הדיבור האחרון הוא עיקר ומבטל כל הדברים הקודמין אליו ומה שכתב כיון דמהני ביטול האחרון למסור ביטול ומודעא על הביטולים ה"נ ביטול ראשון לכל הביטולים שיעשה לאחר מכאן כולם בטלים והגט קיים אדרבה משם יש ללמוד ההיפך דאם איתא שאדם יכול לבטל כל מה שיאמר לאחר מכאן א"כ מי שימסור מודעא על כל הביטולים שיעשה לאחר מכאן שוב אין לו תקנה בשום ביטול וכיון שאנו סומכין על הביטול האחרון לבטל כל המודעות והביטולים שנעשו בתחלה לפי שאנו אומרים שזה הביטול האחרון מבטל כל מה שאמר בתחלה אע"פ שכבר מסר מודעי עליו וביטל אותו כל שכן שיש לנו להחמיר שביטול השליחות האחרון מבטל כל הדברים הראשונים ועוד שאיני מוצא בשום מקום בשום ענין בעולם שיוכל אדם לבטל בענין שלא יוכל אח"כ לבטל שליחותו שזה הביטול הנעשה מתחלה אין לו ידים ולא רגלים ואינו דומה לביטול המודעות כלל וכו' והיינו דא"ל רב יהודה לסהדי דגיטא דחתניה דרבי ירמיה ביראה דאשקליה בע"כ דלותיבו קרי באודנייהו כדי שלא ישמעו הביטול ואם איתא יבטל כל ביטול שיעשה ולא היו צריכים לאותובי מידי באודנייהו ומה שכתב מורינו שהיה מתיירא פן יחזור בו בתוך כדי דיבור דאמרינן תוך כדי דיבור כדיבור דמי תמהני וכי רב יהודה שהיה מעשהו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו ושיבטל כל מודעא

וכי לא היה יכול לעמוד על גביו שיעור כדי דיבור כדי שלא יהא זקוק להצריך אח"כ לאותובי קרי באודנייהו ועוד שקרוב אני לומר דאם איתא דלאחר כדי דיבור אין ביטולו מועיל אף תוך כדי דיבור אינו יכול לבטל דהא אסיקנא בפ' בתרא דנדרים (פז:) דתוך כדי דיבור כדיבור דמי חוץ ממגדף ועובד כו"ם ומקדש ומגרש ואע"פ שרשב"ם פי' בפ' יש נוחלין (בבא בתרא קל.) שאם קידש את האשה וחזר בו תוך כדי דיבור מקודשת ואינה מקודשת אין לשון הגמרא מוכיח כן ואף דברי הראשונים אינו כן שהרי הרמב"ם כתב בפרק ז' מהלכות אישות המקדש את האשה וחזר בו הוא או היא אע"פ שחזרו תוך כדי דיבור אין חזרתם כלום והרי היא מקודשת אלמא בין לקולא ובין לחומרא אמרו דתוך כדי דיבור דקידושין וגירושין לאו כדיבור דמי ואינו נראה לחלק בין גירושין גמורים לשליחות דגירושין בדין תוך כדי דיבור אלא ודאי אין שום תקנה בעולם שלא יוכל הבעל לבטל לאחר מכאן שליח להולכה שלו ולפיכך כתבו הראשונים להשביעו בכך כמו שכתוב בספר התרומה ולא מצאו תקנה אחרת לדבר עכ"ל :

סימן קלה

סעיף קטן א

העדים שנותנין הגט לפניהם צריכין לקרותו קודם נתינה וכו' בפ"ב דגיטין (דף יט:) גמרא בכל כותבים אמר רבינא אמר לי אמימר הכי אמר מרימר משמיה דרב דימי הני בי תרי דיהיב גיטא קמייהו צריכי למיקרייה מיתיבי הרי זה גיטך ונטלתו וזרקתו לים או לאור או לכל דבר האבד וחזר ואמר שטר פסים הוא שטר אמנה הוא מגורשת ולא כל הימנו לאוסרה ואי אמרת צריכי למקרייה בתר דקריוה מי מצי א"ל הכי לא צריכא דבתר דקריוה עייליה לבי ידיה ואפקיה מהו דתימא חלופי חלפיה קמ"ל וכתבו התוספות צריכי למיקרייה קודם נתינה איירי מדשני בסמוך לא צריכא דלבתר דקריוה עייליה וכו' ואי לא קריוה נראה דלא הוי גט מדלא משני הב"ע דלא קריוה משמע דאי לא קריוה אינה מגורשת ואם תאמר דתנן בהזורק (פז.) כתב גט לאיש ושובר לאשה וטעה ונתן וכו' ולאחר זמן גט יוצא מתחת יד האיש ושובר מיד האשה תצא מזה ומזה ודייק עלה בהאשה רבה (צא.) מאי הוה לה למיעבד ומשני איבעי לה לאקרויי לגט והשתא אי לא קריוה אפי' לא הוחלפה להם אינה מגורשת וי"ל דנהי דאסורה לינשא בדלא קריוה מכל מקום אם נישאת לא תצא אי נמי התם בדקריוה ובתר הכי עייליה לידיה וקנסינן לה משום דאיבעי לה למיהדר לאקרויי מיד או לאחר נתינה מאחר שבאה לידי קלקול ומיהו אינה אסורה לינשא אם לא קראה שנית כדאמרינן הכא לאו כל הימנו לאוסרה והיה רגיל ר"י לקרות קודם הנתינה ואחר הנתינה ומיהו פשיטא דאי לא קראו קודם

הנתינה וקראו לאחר נתינה דמגורשת כן כתבו הרא"ש והר"ן והמרדכי והגהות בפ"ח והעלה הרא"ש הילכך לכתחילה צריך לקרותו קודם נתינה ואחר נתינה ואם קראוהו אחר נתינה ולא קודם נתינה מגורשת ואם לא קראוהו כלל ונאבד צריכה גט אחר ואם קראוהו קודם נתינה ועייליה לבי ידיה ולא קראוהו אח"כ אינה צריכה גט אחר עכ"ל. והיכא דלא קראוהו כלל ונישאת אינו מבורר בדבריו אם תצא כדמשמע מתירוץ שני או אם לא תצא כדברי תירוץ ראשון ורבינו נראה דתפס לו עיקר כתירוץ ראשון דלא תצא וכן דעת רבינו ירוחם בח"ה שכתב שאם לא קראוהו כלל לא תינשא ואם נישאת לא תצא ומכל מקום כתב דה"מ כשגיטה יוצא מתחת ידה אבל אם נשרף או נאבד היא ספק מגורשת אבל הרשב"א כתב דמדלא פרקינן הא לכתחילה הא בדיעבד משמע דאפי' בדיעבד אינה מגורשת עד דקריוה תחלה או סוף וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"א הרי שלא קראו הגט בתחלה ונתן לה הגט בפניהם זרקתו לים או לאור אף ע"פ שהבעל אומר גט כשר היה הרי זו ספק מגורשת וכן נראה שהוא דעת ספר מצות גדול והגהות פרק ראשון שלא כתבו אלא תירוץ שני וכן נראה מדברי הר"ן בפ"ב דגיטין גבי ההוא גברא דזרק גיטא לדביתהו לביני דני ורבינו ירוחם כתב בח"ה ואם לא קראוהו כלל לא תינשא ואם נישאת לא תצא ואם לא קראוהו כלל ונשרף או נאבד צריכה גט אחר כי היא ספק מגורשת פיר' ומ"מ אם גיטה יוצא מתחת ידה הרי זו מגורשת ודאי אף ע"פ שלא קראוהו בשעת נתינה עכ"ל ואין דבריו מובנים לי שתחלה כתב שאם לא קראוהו כלל אם נישאת לא תצא והיינו ודאי כשנשרף או נאבד דאי גיטה יוצא מתחת ידה הרי קורין אותו עכשיו והוי ליה קראוהו לבסוף וכמו שכתב הוא ז"ל בעצמו בסוף דבריו ואח"כ כתב שהיא ספק מגורשת וכל ספק מגורשת אפי' אם נישאת תצא:

סעיף קטן ב

ועל מ"ש ר"י שאם לא קראוהו תחילה וקראוהו לבסוף דפשיטא דמגורשת כתב המרדכי דלא נהירא להר"ם משום דבעינן דבשעת נתינה ידעי סהדי דהוי גט ודעת הרא"ש והר"ן והגהות וסמ"ג כדעת ר"י וכן דעת הר"ם במז"ל בפ"א מהלכות גירושין:

סעיף קטן ג

ודעת הר"ם במז"ל בפ"א דאפי' לכתחלה לא בעי למיקרי אלא קודם נתינה לחוד: כתוב בתשובות ה"ר יהודה בן הרא"ש ז"ל גט שכתוב וחתום ובעוד שהולכים לתתו הוא ביד הבעל והעד האחד מעיד שלא נעלם מעיניו עד שבא לידה והשני אמר שנעלם בדרך אחר שנתנו לבעל וניתן ולא קראוהו קודם נתינה ולא לאחר נתינה יראה דבזמן מועט כזה אין לחוש כיון שקראוהו ונתנוהו לבעל ע"ד ליתנו מיד והלכו עמו וגירשה בפניהם עכ"ל ודברים תמוהים הם דהא דמי קצת לעייליה לבי ידיה ומידי ספיקא מיהא לא

נפקא לכתחלה מיהא כתוב בסמ"ג בסדר הגט ויקראו העדים קודם נתינה ואחר נתינה או יעידו בטוב שזהו גיטה וכן כתוב בהלכות הגט דמרדכי וכתבוהו הקונדרסין וכתב אח"כ ואנן נהיגינן שהחכם קורא אותו אח"כ אחרי קראו ישאל להם וכן ראיתי ששואל תחלה לסופר זהו גט שכתבת אותו בצווי הבעל לשמו ולשם גירושי אשתו פלונית והוא אומר הן ושואל לעדים לכל אחד לבד שמעת שצוה הבעל לסופר לכתוב גט לשמו ולשם גירושי אשתו פלונית אתה מכיר חותמך חתמת בפני חבירך אתה מכיר חתימתו והוא משיב הן על כל שאלה וגם הב' כמשפט הזה יעשה לו עכ"ל :

סעיף קטן ד

נתן לה נייר חלק ואמר לה ה"ז גיטיך וכו' פ"ב דגיטין (שם) גמרא בכל כותבין אמר שמואל נתן לה נייר חלק ואמר לה ה"ז גיטיך מגורשת חיישינן שמא במי מילין כתבו ופירש"י שמא במי מילין כתבו. ונבלעו וסתם נייר של עשבים היא ולא קלף מעובד בעפצים דאי עפיץ הא אמרן לעיל אין מי מילין על גבי מי מילין ואותיבנה לשמואל מברייתא ומשני כי קאמר שמואל דבדקינן ליה במיא דנרא אי פליט פליט ואי לא פליט לאו כלום הוא ופריך וכי פליט מאי הוי השתא הוא דפליט כלומר וכשהיו נבלעות לא היו כתב ומשני שמואל נמי חיישינן קאמר וכתבו התוס' שמואל נמי חיישינן קאמר השתא לא צריכנא לאוקמי בבדקינן דכי לא בדקינן נמי איכא למיחש ומיהו ודאי בדקיניה ולא פליט לאו כלום הוא וכתב הרשב"א על דבריהם ותמיהא לי דא"כ הל"ל אלא שמואל חיישינן קאמר אלא ודאי לכאורה משמע דאשינויא קמא סמכינן ולומר דכיון דליכא כתב אפי' מיחש לא חיישינן עד דבדקינן ליה ופליט וכי פליט נמי אינה מגורשת ודאית אלא ספק מגורשת ופסולה מן הכהונה וכתב רבינו סתם כדברי התוס' וכן נראה שהוא דעת רבינו ירוחם בח"ה וגם נראה מדבריו שכן דעת רש"י גבי מעשה באחד שלקח ס"ת ואמר לאשתו הרי זה גיטיך ודעת הרמ"ה הוא כדעת הרשב"א: וכתב הר"ן שיש מי שפירש דלא מספקינן כלל אי הוה גט או נייר חלק דכיון דאמר הרי זה גיטיך נאמן כדמשמע בפרק י"נ (קלה:) וחששא דשמואל ליתיה אלא שמא בשעת הנתינה נבלעו האותיות ולא היה רישומן ניכר כלל עכ"ל. והרי"ף והרמב"ם השמיטו להא דשמואל ואפשר דמשום דהיא מילתא דלא שכיחא לא חשו לכותבה או שהיו מפרשים כדברי הרשב"א והרמ"ה דלעולם לא חיישינן לה אלא כי בדקיניה ופליט וכל כה"ג פשיטא דחיישינן ולא הוצרכו לכתבו:

סעיף קטן ה

זרק לה כתב בין החביות וכו' בפ"ב דגיטין (שם) ההוא גברא דזרק גיטא לדביתהו ביני דני אשתכח מזוזתא אמר ר"נ מזוזתא ביני דני לא שכיח וה"מ דאישתכח חדא אבל תרי

ותלת מדהא הואי הא נמי הואי וגיטא אימא עכברי' שקלוה כלומר וה"ז ספק מגורשת כ"כ הרמב"ם בפ"א וכן דעת הרשב"א והר"ן וז"ל הרמב"ם בפ' הנזכר העדים שנותנין הגט בפניהם צריכים לקרותו וכו' הרי שלא קראו הגט בתחלה ונתן לה הגט בפניהם וכו' זרק לה הגט לחצירה לבין החביות בפני עדים ובקשו ומצאו מזוזה וכו' ומשמע דזרק לה הגט לחצרה לבין החביות אלא קראו הגט בתחלה דקתני ברישא קאי וכן איפשר לומר שפירש דבריו הר"ן וכן דעת רבינו לפרש דהאי עובדא בדלא קריוה תחלה היא גם הרשב"א כתב שאיפשר דהאי עובדא בלא קראוהו תחלה הויא מיהו בקראוהו תחלה כתב רבינו דהויא ספק מגורשת אבל הרשב"א כתב אבל קראוהו תחלה ועייליה לבי ידיה ואפקיה וזרקו לה מגורשת ודאית אפי' לא אישתכח אלא חדא וכתב עוד הרשב"א ואפשר דאפי' קראוהו נמי ספק מגורשת הויא ואי לא משתכח אלא מזוזה חדא אפי' ריח גט אין בו והכריע הוא ז"ל כפי' ראשון דבלא קראוהו עסקינן שהר"ן כתב שאיפשר דהאי עובדא בדעייליה לבי ידיה ואי לאו דמזוזתא ביני דני לא שכיח לא חיישינן דחלופי חלפיה אבל כיון דלא שכיח אינה מגורשת כלל עכ"ל: (וב"ה) ומ"ש רבינו נמצאו שתים או שלשה מזוזות חוששין וכו' דבר פשוט הוא דארישא קאי בלא קראוהו דאי קראוהו אפי' לא נמצא אלא אחד הוי ספק מגורשת:

סימן קלו

סעיף קטן א

נותן לה גט הוא או שלוחו וכו' ואומר בשעה שנותן לה הרי את מגורשת ממני וכו' בהזורק (דף עח.) תנן אמר לה כנסי שטר חוב זה וכו' אינו גט עד שיאמר לה הא גיטיך וכתבו התוס' ר"י היה מצריך לנותן גט לאשתו לומר הרי זה גיטיך וגם הרי את מגורשת ומותרת לכל אדם כדמשמע בהמגרש שהיו רגילים לומר וכו' ומיהו קשה דבהניזקין משמע שאפילו לא אמר כן כשר גבי מעדותו של ר' יוחנן בן גודגדא נשמע אמר לעדים וכו' וי"ל דהתם נמי אח"כ יגידו לה העדים שהיא מגורשת והמרדכי כתב בר"פ המגרש כשהוא עוסק בנתינת הגט מצריך לנותן גט לומר הרי זה גיטיך והרי את מותרת לכל אדם ומיהו אין צריך לומר כן אלא לרווחא דמילתא כדאמרינן בהניזקין מעדותו של רבי יוחנן בן גודגדא נשמע וכו': (ב"ה) והרמב"ם כתב בפ"א וז"ל המגרש צריך שיאמר לה כשיתן הגט הא גיטך או הוא גיטך וכיוצא בזה שאם נתן בידה ולא אמר כלום ה"ז גט פסול בד"א כשלא היה מדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה וכו': כתב סמ"ג בסדר הגט ויאמר לה בשעת נתינה התקבלי גיטך ותהא מגורשת ממני ומותרת לכל אדם ובקונדריסי' בסוף הסדר כתב בשם הרי"ף

וכה יאמר לה כשיתן הגט ה"ז גיטך והתקבלי גיטך זה והרי את מגורשת ממני ומותרת לכל אדם וי"א מעכשיו :

סעיף קטן ב

וצריך שתדע בשעה שמקבלת גיטה שהוא גיטה וכו' לשון זה אינו מדוקדק שאע"פ שלא ידעה כן בשעה שקבלה הגט כיון שאמר לה אח"כ או שהודיע לעדים תחלה סגי וכך הל"ל וצריך שיתננו לה בתורת גירושין וכן כתב הרמב"ם בפ"א ולמד כן מדכתיב ספר כריתות ונתן בידה שיתן אותו בתורת ספר כריתות והשתא אפי' אמר לה כנסי שטר חוב כיון שהודיע לעדים שהוא נותנו לה בתורת גירושין מיקרי שפיר שהוא נותן בתורת ספר כריתות:

סעיף קטן ג

נתנו לה בשתיקה והיה מדבר עמה על עסקי גיטה כו' תנן במסכת מעשר שני ומייתי לה תלמודא בפ"ק דקידושין (ו.) היה מדבר עם האשה על עסקי גיטה וקידושיה ונתן לה גיטה וקידושיה ולא פירש ר' יוסי אומר דיו רבי יהודה אומר צריך לפרש אמר רב יהודה אמר שמואל והוא שעסוקים וכן א"ר אלעזר א"ר אושעיא ופירש"י והוא שעסוקין כו'. הא דקאמר רבי יוסי אומר דיו הוא שהיו עסוקים בדיבור עסקי קידושין עד שעת נתינה אמר רב הונא אמר שמואל הלכה כרבי יוסי וכתב רבינו והיו עדים עסוקים באותו ענין לומר דלאו דוקא היה מדבר עמה דה"ה אם היה מדבר עם העדים או עם אחרים בפניה וכמ"ש המרדכי בפ"ק דקידושין ויותר נראה להגיה והיו עדיין במקום והיו עדים והוי יודע דהתם בפ"ק דקידושין איפליגו תנאי בעסוקין מענין לענין באותו ענין אי מהני דאמרינן התם כתנאי רבי אומר והוא שעסוקין באותו ענין ר' אליעזר ב"ר שמעון אומר אע"פ שאין עסוקים באותו ענין ואי לאו דעסוקין באותו ענין מנא ידעה מאי קא"ל אמר אביי מענין לענין באותו ענין ופירש רש"י מענין לענין שפסקו לדבר בקידושין ממש והיו מדברים בדברים אחרים ומיהו לדברי צורך זיווגם כמו כמה יש לך נדוניא וכמה שדות יש לך להתפרנס מהם עכ"ל ורש"י נקט לה לענין קידושין וכיוצא בזה יש לפרש לענין גיטין שפסקו מלדבר בגט ממש והיו מדברים בדברים אחרים ומיהו דברים הנוגעים לענין גט הם כגון שמדברים במה תקבל כתובתך או מי ידחה מפני מי ופסק הר"ן דלא מהני דקי"ל כרבי מחבירו וגם דרב יהודה אמר שמואל משמע דכוותיה אתיא וכ"כ רבינו ירוחם בח"א וכך משמע מדברי הרי"ף והרא"ש שם וגם מדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' אישות ובפ"א מהלכות גירושין שכתבו סתם והוא שעסוקים באותו ענין וכתב ה"ה בפ"ג מהלכות אישות שכן דעת העיטור ושהרשב"א חלוק בדבר: והיכא שלא היה מדבר כלל בעסקי גיטה ונתן לה גט ולא פירש כתב רבינו דאינו גט אבל הרמב"ם בפ"א כתב הרי זה

גט פסול ואע"פ שכתב באותו פרק שאחד מי' דברים שהם עיקר גירושין מן התורה הוא שיתננו לה בתורת גירושין משמע דהיינו שלא יאמר דברים שאינם ענין גירושין כגון כנסי' שטר חוב זה וכיוצא בו אבל כל שנתן לה סתם אינו יוצא מתורת גירושין ולפיכך אינו מעכב מן התורה כנ"ל:

סעיף קטן ד

ואם אמר לה איני אישיך וכו' מימרא דשמואל בריש קידושין (דף ה:) איני אישיך איני בעליך איני ארוסיך אין כאן בית מיחוש ופירש"י אין כאן בית מיחוש. אף לפוסלה לכהונה ומפרש טעמא בגמרא משום דכתיב ושלחה ולא שישלח את עצמו וכתב רבינו ירוחם בח"ב נכ"ד איני ארוסיך איני בעליך איני אישיך אינו גט ואם היה מדבר עמה על עסקי גיטה אי הוי מגורשת או בספק כתבתיו בענין קידושין נכ"ב ח"א בדין הריני אישיך כי דינם שוה ושם כתב הריני אישיך אינה מקודשת כלל י"מ דאם היה מדבר עמה על עסקי קידושיה דהוי ספק מקודשת וי"מ דמקודשת ודאי דלא גרע מהיכא דנתן לה בשתיקה וי"מ דלא הוי מקודשת כלל דהני לשונות גרועים יותר מנתן לה בשתיקה ולזה הסכים הרא"ש זכרונו לברכה עד כאן לשונו:

סעיף קטן ה

אמר לה הרי את לעצמך וכו' אבל אמר לה הרי את בת חורין וכולי פשוט בריש קידושין (דף ו.) ובפרק בתרא דגיטין (דף פה.) והרמב"ם בפ"א מפרש כל אלו הלשונות לענין כותב כן בגט וכן פירש"י וכתב הר"ן שכן דעת הרי"ף ורבינו פירש לשון אחר כפשוטו ומשמע דגם הרמב"ם והרי"ף ורש"י מודו דכל שאמר כי הנך לישני אינה מגורשת אלא משום דבהמגרש איתמר הנך לישני אמתני' דגופו של גט הרי את מותרת לכל אדם דמיפרשה בכותב פירשו גם הני לישני בכותב: ודע דבגמרא (שם) איבעיא לן אמר לעבדו אין לי עסק בך מהו וכתב הר"ן דדוקא בעבד בעי אבל באשה לא איסתפק לן משום דלא שייך לישנא דאין לי עסק בך אלא בעבד שגופו קנוי:

סעיף קטן ו

ואם יש אחר בעיר ששמו כשמו וכו' בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קסז.) תנן כותבין גט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו ופריך בגמרא וליחוש לשני יוסף בן שמעון בעיר אחת דילמא כתב גיטא ואזל ממטי לאיתתיה דהיאך אמר להו רב אחא בר הונא הכי א"ר שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת אין מגרשין נשותיהם אלא זה בפני זה וכתב רבינו ירוחם בח"ה פירוש ואינה מגורשת אפי' הוציאה גט עד שתביא ראיה שגירשה בפני האחר ששמו כשמו או יבואו עידי מסירה ויעידו שזהו המגרש וזו היא המגורשת: (ב"ה) כתב הריטב"א בספ"ק דמציעא קשיא לי' כיון שהוחזקו בעיר שני יוסף בן שמעון היאך כותבין גט לאיש

כשאין אשתו עמו דשלחו ביד שליח וי"ל דהתם כשאין מכירין העדים את האשה אבל אם מכירים אותה ודאי יכול לגרשה שלא בפני אשת חבירו אלא שאין העדים כותבים ונותנים לו שיגרשנה בפניהם והכא משום עיגונא אקילו רבנן שאם שליח מכירה לתת לו וסמכו עליו כשנים והיינו דאמרינן התם שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת הא בשאינם דרים בשעת הגירושין אקילו רבנן לגרשה ע"י שליח המכירה או שלא יתנהו לה אלא בפני עדים המכירים אותה כך נראה לי וכן הורה לנו רבינו עכ"ל:

סעיף קטן ז

אין מגרשין בשבת תוספתא בפרק בתרא די"ט והכי איתא בת"כ פרק י"ה:

סעיף קטן ח

ואם השעה צריכה לכך וכו' מעשה בריש הזורק (גיטין דף עז:) בההוא ש"מ דתקיף ליה עלמא טובא ואמר רבא ליקנייה ניהלה להההוא דוכתא דיתיב ביה גיטא ותיזיל איהי ותיחוד ותפתח ותחזיק ביה דתנן נעל גדר ופרץ כל שהוא הרי זו חזקה ואמרינן בגמרא דאע"ג דמה שקנתה אשה קנה בעלה שאני הכא דגיטה וחצירה באין כאחד ופירש"י תקיף ליה עלמא. והיה ירא פן ימות ותיזקק ליבם ואסור לטלטל גט בשבת ולמוסרו לה וכתבו התוס' אע"ג דבתוס' פרק משילין תניא אין מגרשין בשבת בש"מ הקילו דלא תפול קמי יבם ולא הוי כמו טלי גיטיך מעל גבי קרקע דכיון דהגט בא מרשות הבעל לרשותה הוי כאילו נתנו לה וכן כתבו הרא"ש והרשב"א והר"ן שהגט היה אסור לטלטלו וכתב הרא"ש והרשב"ם פירש שהגט היה מותר לטלטל אלא שלא היו יכולים להביאו אצל החולה דרך ר"ה ולא נהירא שהרי היה יכול לעשות שליח וילך שם ויתן לה הגט ואע"פ שאסור לקנות בשבת גבי ש"מ התירו וכתב הר"ן שדעת בעל העיטור כדעת רשב"ם מיהו בזמן הזה שניתנה תורה שבעל פה ליכתב לכ"ע מותר לטלטל גט שהרי אדם יכול ללמוד הימנו כמה הלכות הגט וכן כתבו המרדכי וסמ"ג והגהות: ב"ה ויש לתמוה עליהם שהרי ההוא ש"מ דתקיף ליה עלמא בימי רבא היה ובימיו כבר ניתנה תורה שבע"פ ליכתב: כתבו הרשב"א והר"ן דהא דאורי להו רבא בחזקה ה"ה דאפי' בחליפין שרי אלא כיון דאיפשר אורי להו בהכי דלא מינכרא מילתא דמיחזי כנועל ביתו לשמרו:

סעיף קטן ט

ואם אי איפשר בלא טלטול כגון שאין הגט מונח ברשותו וכו' כן כתבו שם הרא"ש והרשב"א ז"ל: שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת וגירש אחד אשתו בינו לבינה ואינו ניכר מתוך הגט מי הוא מהשנים ועידי הגט אומרים שלא כתבו גט ליוסף בן שמעון אחר היא מגורשת תמצא ברבינו ירוחם ח"ב: גט הניתן בלילה או ביום אחר שהתפללו ערבית פסול כן כתוב בתרומת הדשן סי' רמ"ח ושמעתי הטעם משום דנתינת גט הוי דין ואין דנין בלילה ואינו יודע מה ענין דין לגט ושום אחד מהפוסקים לא חילק להקפיד בכך .

כתבו התוס' בריש פרק כל הגט (גיטין כד:) דאין עידי מסירה צריכין להכיר שזו היא אשתו כיון שמכירין שמו ושמה והם כתובים בגט וכשבאה לפני ב"ד להתירה לינשא שיילי בית דין לעידי מסירה אם היו שם שני יוסף בן שמעון :

סימן קלז

סעיף קטן א

צריך שיתירנה היתר גמור וכולי אבל אם אמר לה הרי את מגורשת ממני ותהא מותרת לכל אדם חוץ מפלוני וכולי ר"פ בתרא דגיטין (דף פג.) המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לאיש פלוני ר"א מתיר וחכמים אוסרים כיצד יעשה יטלנו ממנה ויחזור ויתננו לה ויאמר לה הרי את מותרת לכל אדם ובעי בגמרא לקמן (פד:) מאן תנא כלומר דצריך ליטלו הימנה ולא סגי באמירה בעלמא שיחזור ויאמר לה הרי את מותרת לכל אדם רשב"א הוא דתניא ארשב"א כיצד יעשה יטלנו ממנה ויתננו לה ויאמר לה הרי זה גיטיך כלומר דבאמר לה כנסי ש"ח ס"ל לרבי דבאומר לה בתר הכי הא גיטיך סגי ורשב"א פליג ואמר דלא סגי עד שיטלנו ממנה וכולי כדאיתא בהזורק (עח.) ובההיא קי"ל כרבי דסתם מתניתין התם כוותיה ואמר חזקיה דמתני' דהכא כרשב"א אתיא ולדידיה משמע דלית הילכתא כסתם מתני' דהכא דמדאמר רשב"א הוא משמע דמהילכתא מפיק לה ורבי יוחנן אמר אפי' תימא רבי הוא שאני הכא הואיל וקנאתו בו לפסול בו לכהונה ולענין הלכה כתב הר"ן ופירש"י דרבי יוחנן בחיי חזקיה רבו נחלק עליו ולפ"ז אפשר דלא קי"ל כסתם מתניתין לפי שאין הלכה כתלמיד במקום הרב אבל לדעת ר"י לאחר פטירת חזקיה נחלק עליו ולפי זה הלכה כרבי יוחנן וכן דעת הרשב"א וכתבו הרשב"א והר"ן שכן דעת הרי"ף שכתב משנתינו כצורתה וגם הרא"ש שהלך בדרכו וכתב משנתינו כצורתה משמע דהכי נמי סבירא ליה וכן דעת הרמב"ם בפ"ח מהלכות גירושין וכן דעת רש"י שכתב בהזורק אמתני' דאמר לה כנסי ש"ח זה וכולי אינו גט עד שיאמר לה הא גיטיך ואפי' לאחר שבא לידה אמר לה כן ודיו וכתב עוד הר"ן דמתניתין דוקא קתני שיאמר לה הרי את מותרת לכל אדם ואף ע"ג דבעלמא בהא גיטיך סתמא סגי הכא שאני דכיון דמעיקרא אמר בהדיא אלא לפלוני אי אמר בתר הכי הא גיטיך סתמא לא מבטל מאי דאמר מעיקרא בהדיא ואין כן דעת הרמב"ם שכתב בפרק א' אם נטלו ממנה וחזר ונתנו לה ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם או ה"ז גיטיך ה"ז מגורשת אלמא דס"ל דמתני' לישנא בעלמא נקט ולאו דוקא ובגמרא איבעיא להו האי אלא חוץ הוא ובחוץ הוא דפליגי רבנן עליה דר"א דהא שייר לה בגט אבל בע"מ מודו ליה מידי דהוה אכל תנאי דעלמא או דילמא ע"מ הוא ובע"מ פליג ר"א אדרבנן אבל

בחוץ מודה להו דהא שייר בגט אמר רבינא ת"ש כל הבתים מטמאות וכולי אלא ש"מ חוץ הוא ש"מ וכתבו הרי"ף והרא"ש ופשט רבינא דחוץ הוא אבל בע"מ מודו ליה וכן כתב הרשב"א וכ"נ שהוא דעת התוס' וכן דעת הרמב"ם בפ"ח מהלכות גירושין וכן כתב הר"ן וכתב עוד אבל אחרים אומרים דמדלא מסקינן בפשטא דבעיין ש"מ חוץ אבל ע"מ מודו ליה משמע דאכתי מספקא אי פליגי נמי בע"מ וראיה לדבר דהא בגמרא אמרינן שלאחר פטירתו של ר"א נכנסו ד' זקנים להשיב על דבריו וכולי ולפיכך הדבר נראה להחמיר ולומר דאפי' בע"מ לא מודו רבנן לר"א ומידי ספיקא מיהו לא נפיק עכ"ל והזכיר סברא זו רבינו ירוחם בח"א והרשב"א כתב סברא זו בשם הרמב"ן : וכתבו התוס' אבל בע"מ מודו ליה לכאורה היה נראה דדוקא בעל מנת שלא תנשאי מודו דלא הוי שיור משום דהותרה אצלו בזנות אבל בעל מנת שלא תבעלי ולא תנשאי הוי שיור כמו חוץ ומיהו נראה לר"י דאפי' בעל מנת שלא תנשאי ולא תבעלי מודו רבנן דלא הוי שיורא דכיון דאין אוסרה אלא בלשון תנאי הוי כאילו הותרה לכל וכן דעת הרא"ש והר"ן ז"ל ורש"י כתב אבל בעל מנת מודו ליה דבגט לא שייר שהרי התירה במסירת הגט לכל אדם אלא שהתנה עמה על מנת שלא תנשאי לזה ואין זה אלא כתנאי בעלמא. ורבינו ירוחם תפש דבריו כפשטן שלא הזכיר אלא על מנת שלא תנשאי כלומר אבל על מנת שלא תבעלי הוי שיור שכן כתב בח"א דעל מנת שלא תבעלי לפלוני אינו גט לדעת רש"י אבל הר"ן כתב דרש"י לישנא דברייתא נקט אבל אה"נ דאפי' אומר ע"מ שלא תנשאי ושלא תבעלי אמרינן דמודו לר"א והרמב"ם בפ"ח כתב ג"כ ע"מ שלא תנשאי ואיפשר לומר דלישנא דברייתא נקט אבל ה"ה לע"מ שלא תבעלי וכמ"ש הר"ן לדעת רש"י מיהו כתבו התוס' בריש המגרש גבי הא דתניא שר"א מתיר לכל אדם חוץ מאותו האיש דבע"מ שלא תבעלי לפלוני לא תינשא לכתחלה דחיישינן שמא יבא עליה באונס אבל בע"מ שלא תנשאי ליכא למיחש שישאנה בע"כ דנישואין א"א בעל כרחה וכתבו רבינו בסימן קמ"ג. ומדברי ר"ח שהזכיר הרשב"א משמע דאפי' בע"מ שלא תנשאי לא תינשא עד שימות אותו פלוני שכתב וז"ל ואסיקנא בחוץ פליגי אבל ע"מ תנאה הוי ולכשימות זה שנאסרת עליו הרי היא מותרת לכל אדם שהרי נתקיים התנאי עכ"ל משמע דקודם שימות זה אינה מותרת לכל אדם ע"כ. כתב הרמב"ם בפ"ח דכי אמרינן בע"מ שלא תנשאי לפלוני דכשר היינו בקוצב זמן שאומר ע"מ שלא תנשאי לפלוני עד חמשים שנה אבל אם אמר לה סתם ע"מ שלא תנשאי לפלוני אינו גט וכתב ה"ה שיש חולקים עליו ומתירים אפי' באומר סתם ע"מ שלא תנשאי לפלוני ונתבאר בדברי רבינו סימן קמ"ג:

סעיף קטן ב
היה אותו פלוני שהוציא מכלל הגט אסור לבא עליה וכולי משנה שם (דף פה) הרי את מותרת לכל אדם אלא לאבא ולאביך ולאחי ולאחיך לעבד ולעכו"ם ולכל מי שאין עליו קידושין כשר הרי את מותרת לכל אדם אלא אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכולי ולכל מי שיש עליו קידושין אפי' בעבירה פסול והיינו לומר דאינו גט כיון דהוי שיור ואינו כריתות וכ"כ הרמב"ם בפ"ח:

סעיף קטן ג
התירה לכל חוץ מפלוני וכולי שם בעא מיניה רבא מרב נחמן חוץ מקידושי קטן מהו א"ל תניתוה קטנה מתגרשת בקידושי אביה אמאי והא תניא ויצאה והיתה אלא אתיא לכלל הויה הכי נמי אתיא לכלל הויה כך הוא גירסת הספרים ולפי זה בעיין איפשיטא וכן גירסת הרא"ש וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ח וכתב הרשב"א אבל ר"ח נראה שאינו גורס בהא תניתוה דהאי נמי סלקא בתיקו:

סעיף קטן ד
שייר בעל אחותה וכולי כל הני בעיי דלא איפשיטו שם בהמגרש:

סעיף קטן ה
אמר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון וכולי שם בריש המגרש (גיטין דף פב:) בעי אביי הרי את מותרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון וחזר וא"ל לראובן ושמעון מהו מי אמרינן מאי דאסר שרא או דילמא מאי דאסר שרא ומאי דשרא אסר את"ל מאי דאסר שרא לראובן מהו לראובן וה"ה לשמעון והאי דקאמר לראובן משום דפתח ביה או דילמא לראובן דוקא את"ל לראובן דוקא לשמעון מהו לשמעון וה"ה לראובן והאי דקאמר לשמעון משום דסליק מיניה או דילמא לשמעון דוקא בעי רב אשי אף לשמעון מהו אף אראובן קאי או דילמא אף אעלמא קאי תיקו ופירש"י אף לשמעון מהו. א"ל חוץ מראובן ושמעון וחזר ואמר אף לשמעון מהו אם תמצא לומר היכא דחזר ואמר לשמעון ולא אמר אף דוקא לשמעון קאמר הכא מאי כיון דאמר אף ודאי התירה לשניהם דהאי אף אראובן קאי ואע"פ שלא הזכיר שמו או דילמא לשמעון ולא לראובן והאי אף אעלמא קאי וכתב הר"ן ויש מי שאומר דנקטינן בכל הני בעיי לחומרא ככל תיקו דאיסורא אבל הרמב"ם ז"ל פוסק בפ"ח דמאי דאיתמר ביה אם תמצא לומר כאילו איפשיטא בהדיא וכן דרכו בכל מקום ובתרי בעיי בתראי פוסק שהיא ספק מגורשת וכתבו התוס' דכי היכי דמיבעיא לרב אשי באומר אף לשמעון ה"נ מיבעיא ליה באומר אף לראובן ולא הזכיר שמעון ובדין חזר ואמר לה הרי את מותרת לראובן ושמעון שכתבה רמב"ם הרי זה מגורשת כתב ה"ה פירוש כגון שחזר ונטלו הימנה ונתנו לה וא"ל הרי את מותרת

לראובן ושמעון ויתבאר למטה שכל שהתנה בשעת נתינה צריך לחזור וליטלו הימנה וכבר נתבאר זה בראש סימן זה. והרא"ש בתשובה כלל ל"ה סימן ח' דהא דבעי אביי הרי את מותרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון וחזר ואמר לה לראובן ושמעון מיירי דחזר ואמר קודם מסירת הגט לידה דאי אחר מסירת הגט מאי קאמר או דילמא מאי דשרא אסר כיון דכבר בא הגט לידה לאו כל כמינה לאסרה למי שהתירה כבר עכ"ל:

סעיף קטן ו

אמר הרי זה גיטיך והרי את מגורשת ממני היום וכולי גם זה שם בריש המגרש (גיטין דף פג:) בעיא דרבא ופשט רב נחמן דכיון דפסקה פסקה כלומר כיון דפסקה מיניה היום לגמרי אצל כל אדם פסקה לעולם ושוב אינה אשתו עד שיחזור ויקדשנה הילכך אין תנאי זה כלום והרא"ש כתב בעיא ופשיטותא דידה אבל הרי"ף השמיטה הרמב"ם כתב בהדיא בפ"ח שאינה מגורשת וכתבו הר"ן והרב המגיד שדחאוה מדאמרינן בפרק הנזכר (פה: פו.) גמרא גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם אתקין רב בגיטי מן יומא דנן ולעלם לאפוקי מדבעא רבא מרב נחמן והם מפרשים לאפוקי מדבעא מיניה וכולי לומר שאין אומרים כיון דפסקה פסקה אלא שאינה מגורשת כל זמן שאמר לה בפירוש ולמחר את אשתי הילכך מן התקנה צריך לומר ולעלם ומיהו מדינא סתמו כמפורש לעלם דמי ודעת רש"י כדעת הרא"ש דקיימא לן כפשיטותא דרב נחמן שכתב דאף על גב דפשטינן כיון דפסקה פסקה אפי' הכי תיקן דלא נעביד הכי שלא להוציא לעז על הגט וכן דעת הרשב"א שכתב ז"ל ואיפשר לפרש נמי דהא דאמרינן אתקין רב בגיטין מן יומא דנן ולעלם לאפוקי מדבעא רבא מרב נחמן כלומר לכך הוצרך לתקן כך כדי שלא יוציאו לעז על הגט לומר שאינה מגורשת אלא ליום אחד ומיהו קיימא לן כרב נחמן דכיון דפסקה פסקה ובמקום יבם חולצת ולא מתייבמת ואיפשר נמי דאפי' אם נשאת לא תצא דמשום גזירה לא מפקינן לה כדאמרי' בסמוך והרמב"ם שכתב דאינה מגורשת כלל לא נראו דבריו עכ"ל והר"ן כתב גם כן שאינו מחוור דעת הרי"ף והרמב"ם דמידי ספק מגורשת מיהא לא נפקא דאיבעיא לא מיפשטא לרב דתיקון לעלם לאפוקי מדבעא מיניה רבא מרב נחמן שפיר שייך למימר לאפוקי גם הרב המגיד כתב ויש מי שפסק שהיא מספק מגורשת וכן ראוי להחמיר בכל דבר שבערוה עכ"ל:

סימן קלח

סעיף קטן א

אף ע"ג דכתיב וכתב לה ספר כריתות וכו' אבל קבלה אינה צריכה שתקבלנו בידה ממש אלא לרשותה מדלא כתיב ונתן לה וכולי בר"פ הזורק (גיטין דף עז.) הזורק גט לאשתו

והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה הרי זו מגורשת בעי בגמרא מה"מ דת"ר ונתן בידה אין לי אלא ידה גגה חצרה וקרפיפה מנין ת"ל ונתן בידה מ"מ ופירש"י ת"ל ונתן מ"מ ודרשינן ליה באנפי נפשיה מדלא כתיב ובידה יתננו משמע לן נתינה כל דהו וידה דכתב רחמנא דבעינן דומיא דידה דמשתמרת לדעתה עכ"ל ולפי זה מידה לא מתרבי רשותה דאדרבה משמע דוקא ידה ומונתן מרבינן רשותה ורבינו שכתב דרשותה ילפינן מדלא כתיב ונתן לה אלא בידה דרשינן לרשותה נ"ל דה"ק דאי הוה כתיב ונתן לה לא הוה דרשינן ונתן מ"מ משום דלא משתמע לה ממש ולא משתמע כלל לרשותה אבל השתא דכתיב ידה דרשינן שפיר ונתן מ"מ דידה משתמע נמי רשותה כדכתיב (במדבר כ"א:כ"ו) ויקח את כל ארצו מידו כנ"ל:

סעיף קטן ב

כיצד אמר לה טול גיטך מעל גבי קרקע אינו כלום או אפילו היה מונח על ידו והיא קרובה אליו וכולי בהזורק (דף עח.) תנן אמר לה כנסי שטר חוב זה או שמצאתו מאחריו קוראה והרי הוא גיטה אינו גט עד שיאמר הא גיטך ופריך בגמרא כי א"ל הא גיטך מאי הוי טלי גיטך מעל גבי קרקע הוא ואמר רבא טלי גיטך מע"ג קרקע לא אמר כלום פירש"י משום דבעינן ונתן אימא ששלפתו מאחריו ופירש"י שהיה תחוב בין חגורו למתניו ושלפתו משם ופריך תו ששלפתו נמי הא בעינן ונתן בידה וליכא לא צריכא דעייך לה חרציה ושלפתיה ופירש"י דעייך לה חרציה עקם לה מתניו להקריב לה הגט וכתב הרשב"א דעייך לה חרציה כלומר וכיון שהוא מקרבו לה ומסייעה בלקיחתו ונתן בידה קרינן ביה ומדפרכינן והא בעינן ונתן בידה שמעינן שאם תפס הבעל גט ופתח ידו ולקחתו מתוך ידו לא קרינן ביה ונתן אלא א"כ נתנו הוא לתוך ידה או שיקרבהו לה שהוא מסייע בלקיחתה וכ"כ הר"ן וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"א מהלכות גירושין אבל אם הרכין לה בגופו או הטה ידו עד ששלפה הגט מעליו וא"ל הרי זה גיטך הרי זה גט והרא"ש כתב לא צריכא דעייך לה חרציה פירוש עקם מתניו לקרב אליה הגט והוי כאילו קירב לה את ידו והיא לקחה הגט מתוכה אבל אם היתה ידו פתוחה והגט מונח עליה ולקחתו משם והוא לא קירב ידו אליה אין זו נתינה ואינה מגורשת אבל אם אוחזו בראש האחד והושיטו לה ולקחתו בראש השני הרי זה גט דהוי כשלפתו דהכא ור"ח פירש כגון שהיה הגט דבוק במתניו בדוחק וצמצם מתניו ונתחלחלו ונטלתו והוי כאילו נתנו לה הוא ונראה דגם הוא צריך לומר לפירושו שקירב עצמו אליה דאל"כ אם היה הגט סגור בידו ופתח ידו ונטלתו הוי גיטא ולהך פירושא אם היתה ידו פתוחה וקרבה אליה ונטלתו לא הוי גיטא דבעינן תרתי שיסייענה בנטילתה וגם שיקרב הגט

אליה עכ"ל. ולא ידעתי למה כתב רבינו שהרא"ש כתב כדעת ר"ח שהרי הוא ז"ל כתב שני הפירושים ולא הכריע ביניהם ואע"פ שרבינו סבור דהרא"ש כר"ח ס"ל כתב שאם אחז הגט בראש האחד והושיטו לה והיא לקחה אותו בראש השני הוי גט משמע דלר"ח נמי הוי דאע"ג דלר"ח בעינן תרתי שיסייענה בנטילתה וגם שיקרב הגט אליה ה"מ היכא דצריכה לתרתי אבל אם אינה צריכה סיוע בנטילתה כגון הא כשיקרב הגט אליה סגי ודייקי הכי לישנא דהרא"ש שכתב ולהך פירושא אם היתה ידו פתוחה וקרבה אליה ונטלתו לא הוי גיטא ואם איתא עדיפא מינה הוי ליה לאשמועינן דלההוא פירושא אם אוחזו בראש האחד והושיטו לה ולקחתו בראשו השני אינו גט אלא ודאי כדאמרן דבהא אפילו ר"ח מודה דהוי גט ומהטעם שכתבתי ועוד אכתוב בסמוך דעת התוס' וסמ"ג בדין זה: גרסינן בגמרא תניא נמי הכי א"ל כנסי שטר חוב זה או ששלפתו מאחוריו אינו גט עד שיאמר לה הא גיטך דברי רבי רשב"א אומר לעולם אינו גט עד שיטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה ויאמר לה הא גיטך וכבר כתבתי בתחלת סימן קל"ז שדעת הפוסקים דהלכה כרבי שאינו צריך ליטלו ממנה אלא בעודה בידה אומר לה הא גיטך : וכתב הר"ן אמתני' דאמר לה כנסי שטר חוב זה וכולי דבעסוקין בענין גירושין עסקינן דאי לא מאי איריא א"ל כנסי שטר חוב זה או מצאתו מאחריו אפי' נותנו לה נתינה מעלייתא אלא שלא פירש אינו כלום אלא הכא בעסוקין בענין גירושין מתחלה עסקינן ואילו נתנו לה נתינה מעליא בסתם מהני אבל כשא"ל כנסי שטר חוב זה הרי נתבטל כל מה שהיו עסוקין באותו ענין מתחלה כיון שלא אמר לעדים ראו גט שאני נותן לה וכן נמי כשמצאתו מאחוריו אינו גט שאין עסוקין באותו ענין מועיל כשנתנו סתם אלא היכא דאיכא נתינה מעלייתא אבל כזו שהיא נתינה גרועה כדמוקי לה בגמ' דעייק לה חרציה ושקלתיה לא מהני ומיהו כי א"ל בתר הכי הא גיטיך אפי' אחר שבא לידה מהני דונתן בידה קרינן ביה אע"ג דנתינה ראשונה לאו כלום היא עכ"ל:

סעיף קטן ג

נתן הגט לידה ונשאר החוט שהוא קשור עדיין בידו וכו' שם בהזורק גמרא וכן לענין קידושין אמר רב חסדא גט בידה ומשיחה בידו אם יכול לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת ואם לאו מגורשת מאי טעמא בעינן כריתות וליכא וכתבו התוס' נראה דלא מיירי כשהיתה ידה פתוחה ולאחר שנתן הגט בידה קפצה ידה דא"כ אפילו אינו יכול להביאו אצלו אינה מגורשת כיון דבשעת נתינה היה יכול להביאו אצלו ומה שקופצת ידה אח"כ זה אינו עושה הבעל אלא היא וה"ל כטלי גיטיך מע"ג קרקע ואינו גט אלא נראה לר"י דמיירי שכבר היתה ידה קפוצה ותחב הגט לידה ואם תחב כל כך בחוזק עד

שאינו יכול להביאו אצלו הויא מגורשת ור"ת מפרש דבידה פתוחה איירי שפיר ואם אינו יכול להביאו אצלו היינו כשהגט כבד ואם ימשיך המשיחה אצלו תנתק המשיחה וצריך ליזהר שתהא היד פתוחה עד שיניח כל הגט בידה דאם תקפוץ ידה בעוד שהבעל אוחז ראש הגט בידו לא הוי גט דהוי כמו גט בידה ומשיחה בידו ונראה דכשר דלא גרע מעייך לה חרציה ושלפתו דהוי גט אף על גב דביד הבעל להדק מתניו שלא תטול והמחמיר תבא עליו ברכה עכ"ל ומדברי ספר התרומה נראה שמה שכתבו וצריך ליזהר שתהא ידה פתוחה וכולי הוא בין לפר"י בין לפר"ת ומ"ש ונראה דכשר וכולי הוא דלא כפר"י ולא כפר"ת אלא מקיימים הפי' שדחו תחלה אבל הרשב"א כתב בשם התוס' דלר"ת כל שאילו גט כבד ומשיחה דקה שתפסק במשיכתו מגורשת אבל אם המשיכה חזקה שיכול למשכו ולא תנתק המשיחה אינה מגורשת אפילו קפצה האשה ידה ביותר וכחה יפה משל בעל אינה מגורשת דאין זו נתינה אלא כעין גזילה וכעין זה פירשו משמו של רשב"ם אבל ר"י ז"ל פירש דכיון שנתנו הבעל לידה וקפצה היא ידה מרצון הבעל עד שאין הבעל יכול לנתקו ולהביאו אצלו אע"פ שאם לא קפצה ידה היה יכול להביאו אצלו מחמת המשיחה שבידו הרי זו מגורשת כיון שקפצה ידה מרצון הבעל דלא גרע מעייק לה חרציה ושלפתיה שאין הבעל נתנו ממש לידה ואפ"ה מגורשת ואעפ"כ הורה להחמיר כדברי הראשונים והצריך לתת הגט בידה פתוחה או לתוך חיקה שהבעל גומר נתינת הגט לגמרי דבזה אין לפקפק כלום עכ"ל והר"ן כתב דברי הרשב"א וגם ה"ה כתבם בפ"ה וגם הרא"ש כתב כדברי הרשב"א דלר"י אם קפצה ידה ומחמת זה יפסק החוט כשהוא מושך מידה שפיר נתינה איכא דכיון שהוא התחיל הנתינה קרינן ביה שפיר ונתן אע"פ שהיא גמרה הנתינה והביא ראיות לדבריו ודחה הרא"ש ראיותיו ואע"פ שכתבתי בסמוך דלהרא"ש אוחז הגט בראש האחד והושיטו לה ולקחתו בראשו השני מגורשת אפי' לר"ח שאני התם שהניח הגט בידה אבל הכא שעדיין המשיחה בידו לא גמרה נתינה ואח"כ כתב שאם פסק המשיחה אפי' אחר שקפצה ידה מגורשת דבלאו קפיצת ידה הא איכא נתינה מעלייתא מידו לידה וקצת משמע כן מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ה אם יכול לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת עד שתפסוק המשיחה כנ"ל אך בתוספתא שכתבתי לעיל וגם בספר התרומה משמע שאם הבעל אוחז הגט בראשו ונותנו בידה ואוחזתו בראשו השני וסוגרת ידה בחוזק קודם שיניח הבעל ראש הגט שבידו דמי לגט בידה ומשיחה בידו ופסול אם לא נפרש דגם בגט בידה ומשיחה בידו אם קפצה היא ידה עד שאינו יכול להביאו אצלו מחמת קפיצתה מגורשת ובודאי דאפי' בהניח הגט אחר שסגרה ידה מיירי ואפ"ה קאמר דהיינו גט בידה ומשיחה בידו וא"כ הרא"ש דס"ל דכל

כה"ג בגט בידה ומשיחה בידו אינה מגורשת היאך כתב רבינו בשמו להכשיר כשאוחז הגט בראש האחד והושיטו לה ולקחתו בראשו השני וצריך עיון : וספר מצות גדול וספר התרומה כתבו דגט בידה ומשיחה בידו שאם קפצה ידה ומחמת זה יפסק החוט כשהוא מושך מיקרי שפיר נתינה והמחמיר תבא עליו ברכה וכן כתבו הגהות בפ"ה בשמם:

סעיף קטן ד

נתנו לה כשהיא ישינה וננערת והנה הוא בידה וכו' משנה שם בהזורק נתן בידה והא ישינה נעורה קוראה והרי הוא גיטה אינו גט עד שיאמר לה הא גיטך ובגמרא נתנו בידה והיא ישינה וכו' אינו גט עד שיאמר לה הא גיטך דברי רבי רשב"א אומר עד שיטלנו ממנה ויחזור ויתננו לה ויאמר לה הא גיטיך וכבר כתבתי בתחילת סי' קל"ז דהלכה כרבי שאינו צריך ליטלו ממנה אלא בעודו בידה כשתקיץ משנתה אומר לה הא גיטיך וכתב הרא"ש דטעמא דישינה הוא משום דלית בה דעת כלל וגריעה מחרשת והרשב"א כתב דאין הענין משום דעת אלא לפי שאין לה יד כלל וה"ז כנשתטית או שאינה יודעת לשמור גיטה דאינה יכולה להתגרש וגם הר"ן כתב דאע"ג דלא בעינן דעתא דידה מקום המשתמר מיהא בעינן וכשהיא ישינה לא מינטר:

סעיף קטן ה

אבל לא אמר לה ה"ז גיטיך אפי' אמר לעדים ראו גט שאני נותן לה אינו כלום כיון שהיא היתה ישינה זו היא הגירסא האמיתית בספרי רבינו המדוייקים ודין זה כ"כ הרשב"א ופירש הטעם משום דלאו בת איגרושי היא לפי שאין הגט שמור בידה כדאיתא בגמרא אבל אם לא אמר לעדים ראו גט שאני נותן לה למה לי ישינה דנקט אפי' נתן בידה והיא נעורה אינו גט כדאמרי' בגמרא בפ"ק דקידושין דבזמן שאין עסוקים באותו ענין צריך לפרש וזו אינה עסוקה באותו ענין שהרי ישינה ורבינו ירוחם כתב בח"ה בשם התוס' דמיירי הכא בהיה מדבר עמה תחלה על עסקי גיטה ואילו היתה נעורה היתה מגורשת אבל מפני שהיא ישינה הוא דאינה מגורשת וכיוצא בזה כתב הר"ן ז"ל וכן אם נפל מידה בעודה ישינה וכו' ז"ל הרא"ש שם בהזורק וכתב הרמ"ה ואם אין הגט בידה בשעה שנעורה אינו גט עד שיעלנו מידה ויחזור ויתננו לה ויאמר לה הא גיטך וכן מסתבר דמה שנתן בידה בשעה שהיא ישינה אינה נתינה כיון שנפל מידה בשעה שנעורה עכ"ל:

סעיף קטן ו

כתב הרמ"ה דה"ה אם מסר מודעא על הגט וכו' כלומר כשם שנתן בידה והיא ישינה אינו צריך לחזור וליטלו ממנה כן הדין במוסר מודעא וכו' ודברי הרמ"ה אינם במוסר מודעא קודם כתיבת הגט דאז הגט עצמו בטל ואינו יכול לגרש בו וכמ"ש הרמב"ם בפ"ו אלא כשנכתב הגט בכשרות ואח"כ מסר מודעא על נתינתו ונתנו בהא קאמר הרמ"ה

דכשביטל המודעא אינו צריך ליטלו ממנה אלא באומר לה תתגרשי בו סגי ולא כתב כאן שאומר לה הא גיטיך בלישנא דברייתא משום דהתם דלא נתנו לה בתורת גירושין אלא בתורת שטר חוב או שהיתה ישינה שייך לומר אח"כ הא גיטיך אבל במוסר (מודעא) שכשנתנו לה אמר לה הא גיטיך לא שייך לומר אחר כך הא גיטיך אלא תתגרשי בגט שנתתי לך:

סעיף קטן ז

אמר לעדים ראו גט שאני נותן לאשתי וכו' בהניזקין (דף נה.) תנן העיד ר' יוחנן בן גודגדא על החרשת שהשיאה אביה שהיא יוצאה בגט ובגמרא אמר רבא מעדותו של ר' יוחנן בן גודגדא נלמוד אמר לעדים ראו גט שאני נותן לאשתי וחזר ואמר לה כנסי שטר חוב זה הרי זו מגורשת מי לא א"ר יוחנן לא בעינן דעתה ה"נ לא בעינן דעתה פשיטא מהוי דתימא כיון דאמר כנסי שטר חוב זה בטולי בטליה קמ"ל דאם איתא דבטליה לעדים הוה אמר והאי דקאמר הכי משום כיסופא:

סעיף קטן ח

וכתב הרמ"ה דוקא שלא א"ל לעדים מעיקרא קמה וכו' דברי הרמ"ה כתבם רבינו ירוחם בחלק ה' וכן משמע מדברי רש"י שכתב בפרק הניזקין אמר לעדים ראו גט זה שאני נותן לה והיא לא שמעה ומדברי הרמ"ה שכתב וצריכה ממנו גט שני נראה דס"ל כדברי האומרים שיכול לבטל גט הכתוב שלא יוכל לגרש בו עוד דאל"כ למה לי גט שני יאמר לה הא גיטיך כמו נותן בידה והיא ישינה או בשלפתו מאחריו ואיפשר דלא נחת לפלוגי בהכי וכל שצ"ל לה הא גיטיך גט שני קרי ליה וכפי מ"ש רבינו ירוחם בח"ה משמע דמספקא ליה להרא"ש כשבטל הגט אם יכול לחזור ולגרש בו שכתב וז"ל וכתב הרא"ש בתוס' כי דוקא בשלא בטלו בפירוש וחזר ואמר לה הא גיטך אז מגורשת דהוי הוכחה דלא בטלו מאחר שא"ל אחר כן הא גיטיך אבל אם בטלו בפירוש יש להסתפק אם כשחזר לומר הרי זה גיטיך אם תהיה מגורשת כי נראה דאינה מגורשת עכ"ל:

סעיף קטן ט

אבל אם לא אמר תחילה ראו גט זה שאני נותן לה וא"ל כנסי שטר חוב זה וכו' משנה בהזורק (עח.) אמר לה כנסי שט"ח זה או שמצאתו מאחריו וכו' אינו גט עד שיאמר לה הא גיטיך וכבר כתבתי בראש סימן קל"ז דהלכה כר' דאמר אינו צריך שיטלנו הימנה אלא אומר לה הא גיטיך וכו'. וכתבו הרשב"א והר"ן בעסוקין באותו ענין עסקינן דאל"כ מאי איריא א"ל כנסי שטר חוב זה אפי' נתנו לה סתם נמי אינו גט וכתב הרשב"א דטעמא דאינו גט משום דבטולי בטליה כלומר בטל נתינה זו שלא תהא כנתינת גט אלא רצה לשחק בה שתהא לה כנתינת שטר חוב דאינו מגרש וה"נ משמע מדאמרינן מהו

דתימא בטולי בטליה קמ"ל אם איתא דבטליה לסהדי הוה אמר אלמא כי אמר לסהדי מעיקרא ראו גט שאני נותן לאשתי הוא דאמרינן דלא בטליה דאם איתא כיון דא"ל לסהדי מעיקרא ראו גט שאני נותן לאשתי השתא הוה מודע להו הא לאו הכי כי א"ל כנסי שטר חוב זה בטולי בטליה ומיהו לא בטליה מתורת גט שלא יהא כשר לגרש בו דהא לא אמר כלום בגופו של גט אלא לדידה קאמר שט"ח והילכך כי א"ל הא גיטיך מתגרשת בו והרמב"ם כתב בפ"א מהל' גירושין כלשון הזה ומנין שאינו נותנו לה אלא בתורת גירושין שנאמר ספר כריתות ונתן בידה שיתן אותו בתורת ספר כריתות אבל נתנו לה בתורת שט"ח או מזוזה וכו' אינו גט ובספרי תנא ונתן בידה ושלחה מביתו מכאן אמרו כתב לאשתו ואמר לה כנסי שט"ח זה אינו גט וא"ת ותיפוק לי' משום דילמא בטולי בטליה איכא למימר אם איתא דבטליה לעדים הוה אמר וכדאמרינן בהניזקין ולאו טעמא התם משום דמעיקרא אמר להו ראו גט שאני נותן לאשתי דוקא אלא משום דכיון דאיכא סהדי לסהדי הוה מודע בינו לבינה והא דא"ל הכי משום כיסופא דידה היא לעולם עד דמפרש דמבטל ליה עכ"ל:

סעיף קטן י

וכתב הרמ"ה דוקא דאמר כנסי שט"ח דמשמע לשם פקדון וכו' נראה לי שלמד מדתנן בהמגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לאיש פלוני כיצד יעשה יטלנו ממנה ויחזור ויתננו לה ויאמר לה הרי את מותרת לכל אדם ואוקמוה ר' יוחנן אפי' כרבי דאמר באמר לה כנסי שט"ח זה וכו' אין צריך ליטלו ממנה הכא שאני הואיל וקנאתו ליפסל בו לכהונה ופירש"י דקנאתו בנתינה קמייתא ליפסל בו לכהונה הילכך אי לא הדר שקיל לה מינה לא מהניא אמירה שהרי כבר זכתה בו ע"מ תנאי ראשון אבל ההוא דהזורק לא זכתה בו לכלום: כתב הרשב"א בהזורק אמתני' דנתן בידה והיא ישינה ליישב קצת סוגיות שבגמרא הנראות כחלוקות זו על זו דדעת בעינן אבל דעתה דוקא לא בעינן אלא או דעתה או דעת העדים והיינו אמר לעדים ראו גט שאני נותן לה אע"פ שחזר ואמר לה כנסי שט"ח זה דמגורשת וישינה ואע"פ שיש כאן דעת עדים דאינה מגורשת אין הענין משום דעת אלא לפי שאין לה יד כלל והרי זו כנשתטית או שאינה יודעת לשמור את גיטה דאינה יכולה להתגרש וזרק לה גט בחצירה והיא בטבריא וחצירה בציפורי אע"פ שאינה יודעת בשעת זריקתו דהויא מגורשת לר' אושעיא או לעולא בחצירה הסמוכה לה התם היינו טעמא משום דחצירה משום ידה אתרבאי וכיון שהיא יכולה להתגרש על ידה בכענין זה שאם נתנה בידה סתם היא נעורה ואמר לעדים ראו גט שאני נותן לה מגורשת ה"נ בחצר שהרי יש כאן דעת עדים ודיו אבל מ"ש

הראב"ד ז"ל דאפי' זרקו לה בחצירה והיא ישינה דמגורשת הא ודאי צריך עיון ומסתברא דאינה מגורשת דלא עדיפא חצירה מידה ועד דאתו עדים ואמרי בההיא שעתא נעורה היתה אינה מגורשת ומיהו אף כשתמצא לומר דחצירה כיון שהיה משתמרת לדעתה אע"ג דהיא ישינה בשעת זריקת הגט ה"ז מגורשת דמ"מ בחצר המשתמרת זרקו לה ולא דמי לישינה דאינו משתמר כלל ולשוטה לא דמי דכיון דאין לה יד כלל ולאו סמיה בידן הילכך אין לה חצר אבל ישינה אע"ג דהשתא אין לה יד מ"מ ראויה להיות לה יד דלאו מחוסרת מעשה וסמיה בידן הילכך אפי' השתא יש לה חצר כיון שהיא משתמרת מ"מ אכתי לא תקשה לן דכיון שהיא משתמרת ואיכא דעת עדים ה"ז מגורשת עכ"ל: והר"ן דעתו כמ"ש הרשב"א דמסתברא ליה דבחצירה כיון דבעינן שתהא עומדת בצד ביתה או בצד חצירה כל שהיא ישינה אינה מתגרשת ע"י חצירה: כתב הר"ן בהזורק אמתני' דנתן בידה והיא ישינה דטעמא דלא הוי גט היינו משום דבעינן מקום המשתמר וכשהיא ישינה לא מינטר וכיון דמהאי טעמא הוא אין ספק שאם נתנו לשליח קבלה שלה בשעה שהיא ישינה שמתגרשת דהא מינטר עכ"ל ונראה דגם לדעת הרא"ש שפירש דטעמא משום דישינה לית בה דעת כלל ששלחה שליח קבלה הרי ידו כידה וכיון דיש לו דעת מגורשת ועל כן י"ל כן לדברי הכל שאל"כ לא היה לנו להכשיר שליח קבלה אא"כ ידענו שהיתה נעורה בשעת קבלת הגט ואם אין הבעל במקום האשה דבר שאי אפשר לעמוד עליו וסתם שליח קבלה כשאין הבעל והאשה הוא צריך ובהדיא תנן התקבל לי גיטי במקום פלוני וקבלו לה במקום אחר פסול הרי הוא במקום פלוני וקבלו לה במקום אחר כשר:

סימן קלט

סעיף קטן א

קבלתה כיצד זרק לה הגט בחצרה וכו' בפרק הזורק (גיטין דף עז.) הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה הרי זו מגורשת ופי' רש"י והיא בתוך ביתה של נכסי מלוג וזרקו לה ע"ג קרקע הרי זו מגורשת דקנתה לה חצרה כאילו נתנו בידה ומ"ש רבינו או שאול או מושכר כ"כ הרמב"ם בפרק ה' וטעמא משום דשאלה ושכירות לזמנייהו מכר הוא וכן משמע שם בגמרא גבי ההוא שכיב מרע דתקיף ליה עלמא דאמרינן דליקני ניהליה ההיא דוכתא דיתיב ביה גיטא וגם בעובדא דההוא דזרק גיטא לדביתהו אזל גיטא נפל בפסלא אמרינן לא צריכא דאושלה מקום:

סעיף קטן ב

בד"א שהיא עומדת בחצרה והוא משתמר לדעתה וכו' שם על המשנה שכתבתי בסמוך אמר עולא והוא שעמדה בצד ביתה או בצד חצרה ור' אושעיה אמר אפי' היא בטבריא וחצרה בציפורי כיון דחצר משתמרת לדעתה היא מגורשת. וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא כעולא דהכי אסקה רב אשי בפ' שנים אוחזין (בבא מציעא י:) דחצר אתרבאי מידה ולא גרע משליחות גבי גט דחוב הוא לה ואין חבין לאדם שלא בפניו והילכך בעינן והוא שעומדת בצד ביתה או בצד חצרה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק ה' ופי' הר"ן גבי גט דחוב הוא לה אי אפשר לחצרה שתקנה לה מתורת שליחות אלא מתורת יד ומש"ה אפילו משתמרת בעינן שתהא עומדת בצד חצרה דכיון דמידה גמרינן סמוכה לה בעינן עכ"ל: ומ"ש רבינו והוא משתמר לדעתה פשוט הוא דכיון דמידה גמרינן מה ידה משתמר לדעתה אף חצרה המשתמר לדעתה לאפוקי אם הוא חצר גדול שכשהיא עומדת במזרחו אין מערבו משתמר לדעתה וזרק לה הגט במערבו דאינה מגורשת ובגמרא פריך חצרה מה שקנתה אשה קנה בעלה כלומר וא"כ אכתי לא נפיק גט מידיה דבעל ואסיק רבא דגיטה וחצרה באים כאחד: וכתב הר"ן דבעומדת בצד ביתה וזרק לה גיטה מגורשת אפילו בע"כ אבל אינה עומדת בצד ביתה אפי' זרקו לה מדעתה מסתברא דאינה מגורשת דליכא למימר דכיון שהיתה מחזרת להתגרש זכות הוא לה ומגורשת דהא איכא למימר שמא חזרה בהו כדאמרינן בירושלמי וכ"כ בחידושי הרשב"א:

סעיף קטן ג

כתב הרמ"ה אם נתן הגט בחצרה ואח"כ בא שם ואמר לה ה"ז גיטיך וכו' מ"ש ואי לא סמוכה לה מתחילה ועד סוף לאו דוקא דבתחילה וסוף סגי אף על פי שבאמצע לא היתה שם כמ"ש בסמוך ודברי הרמ"ה הם מסברא והרשב"א והר"ן חלוקים עליו שכתב הר"ן וז"ל וכתוב בחידושי הרשב"א כלשון הזה אבל אם נתנו כבר בחצרה שהיא משתמרת וא"ל הא גיטיך בחצרך ואמרה תזכה לי חצרי בזו נראה דמגורשת ומצאתי בירושלמי דמכילתין פ"ק נתן לה את גיטה ואמרה תזכי לי חצרי שבעכו א"ר חנינא נעשית כמי שהיתה ידה ארוכה אלמא בענין זה זכתה לה חצרה ומגורשת אא"כ תדחה דר' חנינא כר' אושעיא ס"ל והראשון נראה עיקר ולא עוד אלא אפי' לא נתנו שם עדיין אלא שאמרה היא זרוק לי גיטי בחצרי ותזכה לי חצרי משמע לי דמגורשת דהא חצר לא גרע משליחות ובשליח דכוותה מגורשת בממנה שליח לקבלה ע"כ ול"נ ירושלמי דקאמר נעשית כמו שהיתה ידה ארוכה בכה"ג בתרא הוא שאמרה היא מתחילה זרוק לי גיטי ותזכה לי חצרי ואח"כ זרקו לה שם דאילו בההוא גוונא קמא שהרב מחשב יותר דהיינו שנתנו לה כבר בחצרה ואח"כ אמרה תזכי לי חצרי שבעכו לא ידעתי היאך היא מתגרשת דהא בשעה

שזרקו שם חצר לא הוי לא שליח דידיה ולא שליח דידה ואין לך לומר שיהא אלא כאילו נתנה בידה לפקדון ובתר הכי כי אמרה תזכה לי חצרי שבעכו היכי מתגרשת והא בעינן שיאמר לה הרי זה גיטך ואם בשאמר לה כן לאחר שאמרה תזכה לי חצרי ואח"כ זרקו לה (הרי הוא כאומרת מתחילה תזכי לי חצירי ואח"כ זרקו לה) דהיינו האי גוונא בתרא שבדברי הרב ז"ל עכ"ל הר"ן ובהדיא כתב הר"ן (שם) בהזורק אמתני' דא"ל כנסי שט"ח שאם נתנו לה לשם פקדון או שנתנו בחצרה לשם גירושין ואח"כ א"ל הא גיטך ועומדת בצד חצרה מגורשת כיון שמיד הבעל בא לידה או לחצרה ומיהו אם דחאתו הרוח ונתנו בחצרה אע"פ שאמר לה הא גיטיך אינה מגורשת דהוה ליה כטלי גיטיך מע"ג קרקע דאמרינן בגמרא דאינה מגורשת משום דליכא נתינת בעל עכ"ל משמע בין להרשב"א בין להר"ן לא בעינן שתהא סמוכה לחצרה בשעת נתינת הגט לתוכה ושלא כדברי הרמ"ה ז"ל: ודברי הרשב"א כתבם ה"ה בפרק ה' וגם רבינו ירוחם בח"ה וכתב דלא פשיטא ליה להרשב"א אלא ספוקי מספקא ליה בכל הני שהזכיר וכן משמע מדברי הרשב"א שכתב בסוף כל דבריו וכל זה צ"ע. כתב עוד הרשב"א שם בהזורק והיכא דנתנו בחצרה שלא מדעתה ואינה עומדת בצד ביתה במקום יבם מסתברא דהויא ספק מגורשת דהא מספקא לן בפ' האשה שלום (יבמות קיח.) מזכה גט לאשתו אי מהני דדילמא זכות הוא לה והיכא דקיימה בצד ביתה וזרקו לה בתוך ביתה שלא מדעתה איפשר לומר דמגורשת אי זרקו לה בפני עדים ואמר להם ראו גט שאני נותן לאשתי דומיא דידה וכעדות של ר' יוחנן בן גודגדא עכ"ל. וגם זה כתב הר"ן בפרק הזורק וה"ה בפ"ה ורבינו ירוחם בח"ה :

סעיף קטן ד

היתה עומדת על גגה וזרקו לה וכו' בהזורק (דף עט.) תנן היתה עומדת בראש הגג וזרקו לה כיון שהגיע לאויר הגג הרי זו מגורשת הוא למעלה והיא למטה וזרקו לה כיון שיצא מרשות הגג ונמחק או נשרף הרי זו מגורשת ומוקי לה בגמרא רישא בגג דידה וחצר דידיה סיפא בגג דידיה וחצר דידה ופריך בגמרא אריש‍א והא לא מינטר ופירש"י והא לא מינטר אויר הגג דאתי זיקא ושדו ליה מקמי דלינח וכי לא שדייה זיקא ואירע לו דבר אחר שבא כלב וקלטו או גשמים ומחקוהו אמאי קתני מגורשת מן האויר הא בעינן אויר שסופו לנוח אמר רב יהודה אמר שמואל בגג שיש ליה מעקה עסקינן עולא בריה דרב מנשיא אמר הכא בפחות מג' סמוך לגג עסקינן דכל פחות מג' לגג כגג דמי ופירש"י פחות מג' וכו' אויר דמתני' בהכי עסקינן דהוי כמאן דנח והילכך קנאתו בהנחתו דכיון דהגג גבוה עשרה הוא הו"ל כחצר המשתמרת לכל דנייח בגוה ומשמע דרב יהודה ועולא לא פליגי אלא באוקימתא דמתניתין אבל לענין דינא שוין דבין בגג שיש לו מעקה בין

בפחות מג' סמוך לגג מגורשת ולכן כתב הרא"ש דברי שניהם וגם הרמב"ם בפ"ה כתב דבין שיש לו מעקה בין בפחות מג' סמוך לגג מגורשת ונמשך רבינו אחריהם ופריך בגמ' אסיפא נמי והא לא מינטר ופירש"י דקס"ד שהגג גבוה מחומת החצר והיכי קתני כיון שיצא מרשות הגג מגורשת הא אין סופו לנוח אפי' לא באת דליקה דאתי זיקא ושדי ליה חוץ למחיצות א"ר יהודה אמר שמואל כגון שהיו מחיצות התחתונות עודפות על העליונות וכן א"ר אלעזר א"ר אושעיא וכן אמר עולא א"ר יוחנן ופירש"י שהיו מחיצות התחתונות של חצר עודפות על מעקה של גג דכי נפיק מגג מטא לאויר מחיצות חצר ומ"ה בעינן עודפות דהאי דקאי בתוך מחיצת מעקה הגג וזרקו כלפי מעלה כדי שיעבור את המעקה יפול לחצר ואמאי דתנן נמחק אמרינן בגמרא ל"ש אלא שנמחק דרך ירידה אבל נמחק דרך עלייה לא מ"ט מעיקרא לאו למינח קאי ופירש"י דרך ירידה. כשזרקו כלפי מעלה כדי להעבירו את המעקה לא נמחק עד שהגיע לחזור ולירד אבל נמחק דרך עלייה אע"פ שיצא מאויר הגג לאויר חצר ומחיצות התחתונות עודפות אינה מגורשת דדרך סלוקו לא מיקרי נתינה אלא דרך הנחתו לבא לרשותה ואמאי דתנן נשרף אמרינן בגמרא ל"ש אלא שקדם גט לדליקה אבל קדמה דליקה לגט לא מ"ט מעיקרא לשריפה קא אזיל ופירש"י שקדם גט לדליקה שקדמה זריקת הגט בחצר קודם שתהא הדליקה באויר החצר. וכתב ה"ה בפ"ה שדעת הרמב"ן והרשב"א כדעת רש"י דהא דאמרינן ל"ש אלא דרך ירידה וכו' אסיפא דמתניתין קאי ובזה מפליג בין דרך עלייה לדרך ירידה וכולם כתבו דאפילו ברישא דמתניתין אם נמחק או נשרף אחר שהגיע לאויר הגג ה"ז מגורשת וכל שלא קדמה דליקה לגט דומיא דסיפא והא דקתני לה במתני' אסיפא ולא ארישא כתב הרמב"ן דאורחא דמילתא נקט דבחצר שכיח אש ומים וזה דעת הרמ"ך בהשגות עכ"ל אבל הרמב"ם כתב בפ"ה וז"ל היתה עומדת בראש הגג שלה והוא מלמטה בחצירו וזרקו לה למעלה כיון שהגיע לאויר מחיצות המעקה או לפחות מג' טפחים סמוך לגג נתגרשה ובלבד שיהא יורד לנוח אבל אם נמחק או נשרף קודם שיגיע לה אע"פ שנמחק לאחר שהגיע לאויר מחיצות או אחר שהגיע לפחות מג' טפחים סמוך לגג כגון שנשבר הרוח והעלתהו ונמחק או נשרף הואיל ואינו הולך לנוח אינו גט ולא נתגרשה היה הגג שלו והוא מלמעלה בו והיא מלמטה בחצר שלה וזרק לה גיטה כיון שיצא הגט ממחיצות הגג והגיע למחיצות מקומה שהיתה עומדת בו נתגרשה זרקו לרשותה לתוך האש ונשרף או תוך המים ונמחק או נאבד אינו גט אבל הגיע לרשותה ונח ואח"כ בא האש ושרפתהו ה"ז גט עכ"ל וכתב הר"ן שתמה על הרמב"ם על מ"ש אבל אם נמחק או נשרף קודם שיגיע לה וכולי הואיל ואינו הולך לנוח אינו גט שזה א"א שאם כדבריו היכי

תנן מגורשת כיון שנשרף או נמחק אינה מגורשת והר"ן כתב ליישב דברי הרמב"ם שהוא סובר דברישא דמתניתין דהיתה עומדת בראש הגג איכא דרך עלייה ודרך ירידה דדרך עלייה היינו קודם שהגט מתחיל לירד ודרך ירידה היינו משהגט מתחיל לירד ומ"ה לא תנא ברישא דמתני' נמחק או נשרף ה"ז מגורשת משום דאיכא גוונא דלא הויא מגורשת דהיינו נמחק או נשרף דרך עלייה אבל בסיפא דהוא למעלה והיא למטה מסתמא לעולם הוא דרך ירידה וכי אוקימנא כגון שהיו מחיצות תחתונות עודפות לאו משום דאית ביה דרך עלייה אלא לפי שא"א לצמצם אוקימנא בעודפות וכי אמרינן ל"ש אלא שנמחק דרך ירידה אבל דרך עלייה לא הכי מפרש לה ז"ל ל"ש דנמחק או נשרף מגורשת אלא דרך ירידה כסיפא דמתני' אבל דרך עלייה כרישא דמתניתין אינה מגורשת ומ"ה לא תני ברישא נמחק או נשרף ה"ז מגורשת משום דלאו מילתא פסיקתא היא שאילו נמחק קודם שירד לנוח אינה מגורשת ומיהו ודאי אם נמחק לאחר שהיה יורד לנוח מגורשת עכ"ל ולפ"ז מ"ש הרמב"ם אבל אם נמחק או נשרף וכו' אע"פ שנמחק לאחר שהגיע לאויר מחיצות או אחר שהגיע לפחות מג' טפחים סמך לגג וכו' אינו גט כשהגיע לאויר מחיצות או לפחות מג' טפחים סמוך לגג דרך עלייה הוא דאינו גט וזהו שכתב הואיל ואינו הולך לנוח כלומר לפי שהוא בדרך עלייה אבל אם הגיע דרך ירידה לאויר מחיצות וכו' ונמחק או נשרף ה"ז מגורשת. וה"ה מיישב דברי הרמב"ם ע"פ דרך הר"ן דדרך ירידה היינו סיפא דמתניתין אבל בדרך עלייה מפרש דהיינו רישא דמתני' דקתני הוא למטה והיא למעלה אינה מגורשת בכל גוונא בין נמחק בדרך עלייה בין נמחק בדרך ירידה וטעמא משום דכיון שהבעל היה צריך להעלות הגט שלא כדרך תנועתו הטבעית מעיקרא לאו למינח קאי פי' שלא היה כח הבעל דרך הנחתו שהוא בירידה וא"ת א"כ כיון דברישא כל היכא דנמחק או נשרף אינו גט ואפי' נמחק אחר שהגיע לאויר מחיצות וכו' דרך ירידה נמצא שאינו גט עד שינוח וא"כ היכי תנן ה"ז מגורשת כבר יישב ה"ה דנ"מ אם קדשה אחר משהגיע לאויר מחיצות הגג קודם שינוח א"נ אם מת הבעל או בטלו בינתיים והרי"ף לא כתב משנה זו ולא מאי דאיתמר עלה מפני שהם דברים שאינם מצויים כתב הרשב"א בהזורק (עח:) אהא דאמר רב יהודה היתה ידה עשויה קטפרס וכו' ופריך בגמרא ותיגרש מאוירא דד' אמות שיש מפרשים דכל תוך ד' אמות דידה הוה מינטר ומתני' דאוקימנא בגג שיש לו מעקה הא לאו הכי אינה מגורשת משום דלא מינטר איכא למימר דמיירי כגון שלא נכנס לתוך ד' אמות וכ"כ התוס' בחד תירוצא:

סעיף קטן ה

היה לה קנה נעוץ בחצרו וכו' ג"ז שם בהזורק גמרא היתה עומדת בראש הגג וכו' אמר רבא ג' מדות בגיטין וכו' הא דאמר רב חסדא נעץ קנה ברה"י ובראשו טרסקל וזרק ונח ע"ג חייב אפילו גבוה ק' אמה ה"מ לענין שבת אבל הכא משום אינטורי הוא והא לא מינטר ופי' רש"י ה"מ דהוי כמונח לארץ לענין שבת אבל אם היה חצר של אשה וקנה נעוץ גבוה מן המחיצה אינה מגורשת שאין סופו לנוח לארץ דרמי ליה זיקא חוץ למחיצות וטעמא דגיטא משום חצר המשתמרת הוא דומיא דידה והא לא מינטר והקשה הרשב"א דהא משמע בגמרא דכי נח ממש ברשותה אע"ג דלא מינטר מחמת רשותה אלא מחמת דמינטרה ליה מגורשת וא"כ כי נח בטרסקל שלה ממש כי לא מינטר מאי הוי הא נח ממש ברשותה וי"ל דטרסקל שאני שהוא קצר ביותר ואזיל מיניה אפילו ברוח מצויה ולא מינטר כלל וכמאן דלא נח דמי עכ"ל:

סעיף קטן ו

זרקו לה לרשותה ועבר כל רשותה ויצא חוץ לרשותה אינה מגורשת וכו' כך הם דברי הרמב"ם בפ"ה מהל' גירושין וכתב ה"ה דאע"ג דבפ"ק דמציעא (יב:) בעי רבא זרק ארנקי בפתח זה ויצא בפתח אחר מהו אויר שאין סופו לנוח כמונח דמי או לא ולא איפשיטא סבור הרמב"ם דלגבי גט בודאי אויר שאין סופו לנוח לאו כמונח דמי מדאמרינן בגמרא גבי נמחק אבל דרך עלייה לא מ"ט מעיקרא לאו למינח קאי וה"נ איגלאי מילתא דמעיקרא לאו ברשותה קאי וכ"כ הר"ן בהזורק גבי הא דאמר ר"נ ב"י ל"ש אלא שקדם גט לדליקה וכו' שדעת הרמב"ם דבעיין איפשיטא מדאמרינן אבל דרך עלייה לא מאי טעמא מעיקרא לאו למינח קאי וכתבו הר"ן וה"ה שהרמב"ן והרשב"א מחלקים בין ההיא בעיא למאי דאמרינן מעיקרא לאו למינח קאי ולדעתם הויא ספק מגורשת:

סעיף קטן ז

שתי חצירות זו לפנים מזו וכו' (שם:) בהזורק גמרא היתה עומדת בראש הגג וזרקו לה אמר אביי ב' חצירות זו לפנים מזו פנימית שלה וחיצונה שלו ומחיצות החיצונות עודפות על הפנימיות וזרקו לה כיון שהגיע לאויר מחיצות החיצונות הרי זו מגורשת מ"ט פנימית גופא במחיצות החיצונה מינטרא משא"כ בקופות שתי קופות זו בתוך זו פנימית שלה וחיצונה שלו וזרקו לה אפי' הגיע לאויר פנימית אינה מגורשת מ"ט דהא לא נח וכי נח מאי הוי כליו של לוקח ברשות מוכר היא הב"ע בקופה שאין לה שולים ופירש"י דהא לא נח ואין מחיצות כלי עשויין לאוירן לשמור דאין כלי עשוי אלא להניח בתוכו וכתבו התוס' נראה מפירש"י דאויר כלי אינו קונה ואין נראה דבפרק בתרא דעכו"ם (עא.) משמע דאויר כלי קונה אלא נראה דה"פ דהא לא נח באויר כלי

אבל גבי חצירות אע"ג דלא נח תוך מחיצות הפנימיות כיון שהוא תוך מחיצות החיצונות מגורשת כיון דמחיצות החיצונות הם קבועות וגרסינן גבי חצירות כיון שהגיע לאויר מחיצות הפנימית פירוש כנגד הפנימית למעלה ממחיצותיה ותוך מחיצות חיצונה וגבי קופות גרסינן אפי' הגיע לאויר פנימית פי' ולמעלה ממחיצותיה דאי הוי בתוך חלל קופה הפנימית הויא מגורשת כדפרישית ואית ספרים דגרסי גבי חצירות כיון שהגיע לאויר מחיצות חיצונות ולפי גירסא זו כיון דגבי קופות נקט פנימית הוי משמע אפי' מונח בחלל פנימית אינה מגורשת עד שינוח בשוליו כדפירש"י ולא יתכן דאויר כלי קונה כדפרישית עכ"ל. והרשב"א והר"ן כתבו כדברי התוס' וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם נראה שמפרש כרש"י דלישנא דנח הוי דוקא הא לא נח ממש אע"פ שהגיע לאויר הפנימית אינה מגורשת ומ"מ ש"מ רבינו בשם הרמב"ם שאינו גט עד שיניח בשוליה הוא שלא בדקדוק שלשון הרמב"ם בפ"ה כך הוא כיצד שתי קופות זו לפנים מזו וכו' אינה מגורשת עד שיניח על צד הקופה הפנימית בד"א כשהיתה מוטה על צידה ואין לה שולים אבל יש לה שולים אפילו נח בקרקעיתה אינה מגורשת שכלי האשה ברשות הבעל אינו קונה לה גט אא"כ אינו מקפיד על מקומו וכבר ביאר ה"ה שיטת הרמב"ם עיין עליו כי לא רציתי להאריך לפי שהוא בלתי מצוי:

סעיף קטן ח

היתה בחצירו וזרקו לה שם וכו' משנה שם (דף עז.) זרקו לה בתוך ביתו או בתוך חצירו אפילו הוא עמה במטה אינה מגורשת בתוך חיקה או לתוך קלתה ה"ז מגורשת אפי' הוא עמה פי' אפי' הגט עמה במטה אינה מגורשת וקלתה סל שהנשים נותנות בו מחטים וצינורות ובגמרא (דף עח.) לתוך חיקה או לתוך קלתה מגורשת אמאי כליו של לוקח ברשות מוכר הוא אמר רב יהודה כגון שהיתה קלתה תלויה בה וכו' ר' יוחנן אמר מקום חיקה קנוי לה מקום קלתה קנוי לה אמר רבא מ"ט דר' יוחנן לפי שאין אדם מקפיד לא על מקום חיקה ולא על מקום קלתה ותניא נמי הכי זרקו לתוך חיקה וכו': כתב המרדכי נהגו העם שלא לגרש על ידי נתינת גט תוך ביתה או חצירה ואפי' בתוך קלתה או מלבושה והטעם פירש רבינו יחיאל לפי שלפעמים מלבושיה שאולים ואולי הבעלים מקפידים על כך וא"כ לא הוה גיטא כיון דלאו להכי אושלינהו לכך טוב ליתן הגט לידה ממש וידה תהיה פתוחה מתחילת הנתינה עד גמר הנתינה וכ"כ רבינו פרץ בן רבינו אליהו עכ"ל וכ"כ בסמ"ק וכלבו ובהגהות מיימון פ"ה:

סעיף קטן ט

וכן אם נפל למטה שלה שהיא גבוה עשרה טפחים וכו' ג"ז שם אפי' הוא עמה במטה אינה מגורשת אמר רבא ל"ש אלא במטה שלו אבל במטה שלה מגורשת ובמטה שלה

מגורשת כליו של לוקח ברשות מוכר הוא שמעת מינה כליו של לוקח ברשות מוכר קנה לוקח לא צריכא דגביהא עשרה והא איכא מקום כרעי אמקום כרעי לא קפדי אינשי. ומאחר דבעיין דכליו של לוקח ברשות מוכר לא איפשיטא כשאינה גבוה י' הו"ל ספק מגורשת ואפי' לדעת הר"ן שכתב גבי הא דא"ר יוחנן אין אדם מקפיד על מקום חיקה וכו' דאע"ג דבהספינה לא איפשיטא בעיין דכליו של לוקח ברשות מוכר סוגיין דהכא מוכחא דלא קנה מכל מקום כיון דלא איפשיטא בהדיא משום הוכחה בעלמא לא נפקא מידי ספיקא:

סעיף קטן י

השאיל לה הבעל חצרו וכו' היה בחצר מקום חלוק לעצמו וכו' בריש הזורק (גיטין דף עז:) ההוא גברא דזרק גיטא לדביתהו וכו' אזלא גיטא נפל בפיסלא אמר רב יוסף חזינן אי הוי ד' אמות על ד' אמות פלג רשותא לנפשיה ואי לא חדא רשותא היא במאי עסקינן אילימא בחצר דידה כי הוי ד' אמות מאי הוי אלא בחצר דידיה כי לא הוה ד' אמות מאי הוי לא צריכא דאושלה מקום דחד מקום מושלי אינשי תרי לא מושלי אינשי ולא אמרן אלא דלית ליה שם לווי אבל אית ליה שם לווי אע"ג דלא גבוה י' ואע"ג דלא הוי ד' אמות ופירש"י פיסלא. חתיכת עץ: שם לווי. כולהו פיסלא מיקרו ואי הוי להאי שם לעצמו ה"ל חשוב ולא בטל וכתב הרמב"ם בפ"ה דנח על גבי סלע דינו כנח על גבי פיסלא וז"ל הרמב"ם בפ"ה השאילה הבעל מקום בחצירו ולא ייחד לה וזרק לה גט והגיע לד' אמות שלה שהיא עומדת בהן ה"ז מגורשת נתגלגל ונפל ע"ג קורה או ע"ג סלע רחוק ממנה אם המקום שנפל עליו אין בו ד"א על ד"א וכו' ומפשט דבריו נראה שאם הפסל הוא בתוך ד' אמותיה מגורשת דכל תוך ד' אמותיה חד מקום מיקרי וכ"כ הר"ן בהזורק שכן נראה שהוא דעת הרמב"ם ושצ"ע מנין לו זה וכבר השיגו הרמ"ך וה"ה כתב שאיפשר שפירוש דבריו כך ושיותר נראה לי לפרשם בע"א והוא שאם זרקו לה ברחוק ד"א שהיה עומדת בהם לא נתגרשה. ומ"ש שאם המקום שנפל עליו אין בו ד"א על ד"א וכו' הוא בתחילתו נח תוך ד' אמות שהיא עומדת ואח"כ נתגלגל ונח באותו מקום. ומ"ש נתגלגל ונפל וכו' לומר שאם מתחילה נח ברחוק ד' אמות אינה מגורשת ויהיה הטעם מפני שהשאלת מקום בחצירו אין קונה לה אלא בקירוב מקום שהיא עומדת בו שהרי בחצר שלה אינה קונה בגט אלא בעומדת בצדה ואם נפל ברחוק ממנה נמצא שאותו מקום מושאל ושאר החצר אינו מושאל לה ונמצא שאינה בצד המקום המושאל לה והיאך תתגרש בו דלא עדיף ודאי מחצרה שאינה מתגרשת אלא בעומדת בצידה עכ"ל כתב עוד ואי זו שתהיה כוונתו לא ידעתי מאין הוציא מ"ש לד' אמות שלה שהרי לא הזכירו זה כלל:

סעיף קטן יא
אבל אם השאיל לה גגו ונפל הגט על גג אחר וכו' ג"ז שם הזורק גמרא (דף עט.) היתה עומדת בראש הגג וזרקו לה אמר רבא שלש מדות בגיטין הא דא"ר קלוטה כמי שהונחה וכו' והא דא"ר יהודה אמר שמואל לא יעמוד אדם בגג זה ויקלוט מי גשמים מגגו של חבירו וכו' ה"מ לענין שבת אבל לענין גט משום קפידא הוא וכולי האי לא קפדי אינשי ודברי רבי' בה כפירש"י וכן דעת הראב"ד בהשגות אבל הרמב"ם בפ"ה כתב היתה עומדת על גגה וזרקו לה וכו' וטעם דבריו ביאר הרשב"א בהזורק ומכל מקום הוא ז"ל הסכים לפירש"י:

סעיף קטן יב
היתה עומדת בר"ה וזרקו לתוך ד' אמותיה מגורשת בד"א שאין הבעל עומד עמה בתוך ד' אמותיה וכו' ג"ז שם בהזורק (דף עח.) משנה היתה עומדת בר"ה וזרקו לה קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת ובגמרא (שם) ה"ד קרוב לה וה"ד קרוב לו א"ר ד' אמות שלה זהו קרוב לה ד' אמות שלו זהו קרוב לו ה"ד מחצה על מחצה אמר רב שמואל בר רב יצחק כגון שהיו שניהם עומדים בד' אמות וליחזי הי מינייהו קדים רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו הכא בב' כיתי עדים עסקינן אחת אומרת קרוב לו ואחת אומרת קרוב לה רבי יוחנן אמר קרוב לה שנינו אפי' ק' אמה קרוב לו שנינו אפי' מאה אמה היכי דמי מחצה על מחצה אמר רבי שמעון בר אבא לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי יוחנן הוא יכול לשומרו והיא אינה יכולה לשומרו זהו קרוב לו היא יכולה לשומרו והוא אינו יכול לשומרו זהו קרוב לה שניהם יכולים לשומרו או שניהם אין יכולין לשומרו זהו מחצה על מחצה ות"כ דר' יוחנן א"ל שמואל לרב יהודה שיננא כדי שתשוח ותטלנו ואת לא תעביד עובדא עד דמטי גיטא לידה א"ל רב מרדכי לרב אשי הוה עובדא הכי ואצרכוה חליצה ופירש"י כגון שהיו שניהם עומדים בד"א זו מכאן וזה מכאן שכל הגט מונח בתוך ד' אמות שלו ותוך ד"א שלה ובהוא יכול לשומרו והיא אינה יכולה לשומרו פירש"י אע"פ שקרוב לה מלו אם יש הפסקת נהר או גבשושית בינה לגט שאילו היה בא כלב ונטלו אינה יכולה לשומרו הימנו אבל הוא יכול לשומרו אינו מגורשת ובכדי שתשוח ותטלנו פי' כדי שתשוח ותטלנו הוא דהויא קורבה דמתניתין ואפ"ה את לא תעביד עובדא להתירה לינשא עד דמטי גיטא לידה גזירה שמא יאמרו על רחוק שהוא קרוב וכתבו התוס' דלרבי יוחנן בד' אמות שלה אפי' יכול לשמור כמוה מגורשת וחוץ לד' אמות צריך שתהא היא יכולה לשומרו ולא הוא ובשניהם אין יכולים לשומרו פירשו אין יכולים לשומרו כל א' לבדו אלא שניהם יחד אבל אם אין יכולין לשומרו פשיטא דאינה מגורשת כלל וכתב הרשב"א ע"ז וצ"ע דמכל מקום כיון

שהבעל צריך בשמירתו אגיד ביה הוא ועוד דא"כ שניהם יכולים לשומרו היינו שכל אחד מהם יכול לשומרו בלא שמירת חבירו ואם כן בזו אמאי אינה מגורשת כיון שהוא אינו צריך בשמירתו וגם הר"ן כתב קושיא ראשונה בשם הרמב"ן דכיון שהבעל צריך בשמירתו אגיד ביה הוא ותירץ הוא ז"ל דלא שייך למיפרך הכא הא אגיד ביה וכתבו התוס' עוד דרב אשי אית ליה בפ"ק דמציעא (י.) דבר"ה לא תקנו ד' אמות והכא תנן היתה עומדת בר"ה קרוב לה מגורשת וי"ל דהתם באין יכולים לשומרו והכא ביכולה לשומרו א"נ י"ל דהכא לאו דוקא נקט ר"ה אלא בסימטא או בצידי ר"ה וכ"כ הרשב"א וכתב עוד א"נ רב ס"ל כמ"ד התם קונות לו אפי' בר"ה אי נמי גט שאני דתקינו ליה רבנן אפי' בר"ה משום תקנת עגונות: וכתב הרא"ש דרבי יוחנן לא אתא לאיפלוגי אדרב דשפיר אית ליה דאם זרק גט לתוך ד' אמותיה שהיא מגורשת דהא רבי יוחנן גופיה אמר הכי בס"ק דמציעא אלא דלשון דקרוב לה וקרוב לו לא משמע ליה לפרושי בד' אמות דמשמע אפי' רחוק ממנה הרבה וגם מחצה על מחצה אינו מתפרש יפה אליבא דרב לכך נראה לו לפרש קרוב לה אפי' ק' אמה ומשום עיגונא תיקנו חכמים בגיטין וכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ושמואל לאו לפרושי מתני' אתא ומודה הוא שאם זרק לה תוך ד' אמותיה והוא עומד חוץ לד' אמותיה שהיא מגורשת דליכא מאן דפליג אהא דד' אמות קונות לו וגם לא פליג שמואל אדרבי יוחנן אלא שאמר לתלמידיו שראוי להחמיר אם שניהם עומדים בתוך ארבע אמות ואעפ"י שקדמה האשה לתוכן וזכתה בהם שאינו גט אלא קרוב לה כדי שתשוח ותטלנו לפי שפעמים שהאיש יקרב לתוך ארבע אמות וגם אם הוא חוץ לד' אמות אלא שהיא יכולה לשומרו ולא הוא אין לסמוך על זה שלפעמים הוא יכול לשומרו ולא היא או שניהם יכולים לשומרו ובקל יבא לידי קלקול הלכך ראוי להחמיר בכל אלו עד שתשוח ותטלנו ואתה תחמיר יותר עד שיגיע גט לידה והלכה כשמואל דמחמיר בשניהם עומדים תוך ארבע אמות או חוץ לד' אמות אבל אם זרקו לתוך ארבע אמותיה והוא עומד חוץ לד' אמותיה בהא מודה שמואל דמגורשת כך נראה לפרש שיטה זו אבל הרי"ף כתב ה"ד קרוב לה א"ל שמואל לרב יהודה וכו' ולא הביא דברי רב ורבי יוחנן משמע דס"ל דשמואל לפרושי מתניתין קא אתי תימא היכי פסק כשמואל והא קי"ל כרב (באיסורי) וכו' לכך אני אומר שהרי"ף כתב ה"ד קרוב לה וכו' ודילג דברי רב ור"י משום דסבירא ליה הלכה כשמואל שמחמיר ולא בא לפרש המשנה ולא חשש להאריך בדברי האמוראים המפרשים המשנה עכ"ל ולפי שיטה זו כל שהיא יכולה לשומרו אפי' ק' אמה וכן אם קדמה הוא תוך הארבע אמות וזכתה בהם אפי' בא הוא ונכנס בתוך ארבע אמותיה וזרק לה גט בתוכה לא מפסיל אלא מדרבנן אבל אם

קדם הוא בתוך ארבע אמות ואחר כך נכנסה היא בתוכה וזרק לה הגט בתוך אותן ד' אמות משמע דאינה מגורשת כלל. וכ"כ הר"ן שכל שהיא יכולה לשומרו אפי' ק' אמה אם נשאת לא תצא וכתב גם כן דמדאמרינן וליחזי הי מינייהו קדים שמעינן שכל הקודם לבא בד' אמות זכה בהם ואין לחבירו הבא אח"כ זכות בהם כלל והרמב"ם כתב בפ"ה וז"ל זרקו לה בר"ה או ברשות שאינו של שניהם קרוב לו אינה מגורשת היה הגט מחצה על מחצה וממחצה על מחצה עד שיהיה קרוב לה הרי זו ספק מגורשת היה קרוב לה כדי שתשוח ותטלנו ה"ז פסול עד שיגיע גט לידה ואח"כ תנשא בו לכתחילה כיצד הוא קרוב לו הוא היה יכול לשומרו והיא אינה יכולה לשומרו זהו קרוב לו שניהם יכולין לשומרו או שניהם אין יכולין לשומרו זהו מחצה למחצה בא הוא תחלה ועומד ואחר כך עמדה היא כנגדו וזרקו לה אם היה הגט בתוך ד' אמות שלו אינה מגורשת אע"פ שאם תשוח ותטלנו עמדה היא תחילה ובא הוא ועמד כנגדה וזרקו לה אע"פ שהוא מחצה למחצה הואיל והוא בתוך ארבע אמות שלה ה"ז גט פסול עד שיגיע הגט לידה עכ"ל והרשב"א בהזורק תמה עליו שפסק כרבי יהודה דאם היתה עשויה קטפרס אינה מגורשת ואם נח תוך ד' אמות דידה מגורשת דאלמא ס"ל דרבי יהודה למעשה אמרה ואע"ג דלא מטא גיטא לידה ודוקא תוך ארבע אמות וכ"כ הא דאמר רבי יוחנן הוא יכול לשומרו והיא אינה יכולה וכו' וכן כתב הא דא"ל שמואל לרב יהודה כדי שתשוח ותטלנו ואת לא תעביד עובדא עד דמטי גיטא לידה דמשמע שאינה מגורשת לעולם אע"פ שנח בתוך ד' אמות שלה ואפי' בתוך פישוט ידיה עד שיגיע גט לידה ממש ולכאורה דבריו נראים כסותרים זה את זה ופירש הרשב"א דברי הרמב"ם בשיטת סוגיית הגמרא קצת בשיטת הרא"ש וז"ל ונראה שהוא ז"ל מפרש דהא דאמר שמואל לרב יהודה כדי שתשוח ותטלנו לא בא לפרש קרוב לה דמתני' כמו שפירש"י ויפה פי' דאם איתא הו"ל לשמואל למימר וכו' ומסתברא דה"פ לפי שיטתו של רבינו ד' שלה כגון שבאה היא ועמדה זכתה בד' אמותיה ואם עמד הבעל חוץ מד' אמותיה וזרקו לה תוך ד' אמותיה זהו קרוב לה וה"ז מגורשת גמורה לכ"ע דלא גרע גט משאר דברים דד' אמות קונות לו בכל מקום וכי זרק לה אפי' חוץ לד' אמות שלה והיא יכולה לשומרו והוא אינה יכול מגורשת גמורה נמי הויא כרבי יוחנן ורבי יונתן וכדתניא כוותייהו ומשום תקנת עגונות ובהא אפי' שמואל מודה בה ואתא שמואל וחדש בה דאם באה היא תחילה ועמדה אע"פ שזכתה בד' אמותיה אם בא הבעל כנגדה ונכנס בתוך אותן ד' אמות שלה וזרקו לה אם נפל הגט בתוך כדי שתשוח ותטלנו הויא מגורשת אע"פ שהגט בתוך ד' אמות שלו נמי אבל למעבד בה עובדא לא עבדי הואיל והבעל בתוך ד' אמות שלה עד שיגיע גט

לידה אבל אם בא הבעל ועמד זכה בד' אמותיו ואע"פ שבאה היא בתוך ד' אמות וזרקו לה אפי' בתוך כדי שתשוח ותטלנו אינה מגורשת כלל דזהו קרוב לו דכיון שקדם הוא אין לה באותן ד' אמות ולא כלום דכאילו לא יצא הגט מרשות הבעל כלל דמי ואפי' ספק מגורשת לא הויא וה"ה דחה שיטת הרשב"א בדברי הרמב"ם וקצת דחיותיו הם דחיות וקצתם הם מתיישבות מתוך דברי הרשב"א וה"ה כתב שהנ"ל בדעת הרמב"ם שהוא מפרש הא דשמואל דבדין קרוב לה אתא לאיפלוגי שהוא בגיטין כדי שתשוח ותטלנו ומצד החומרא אמרו כן ועוד רצה להחמיר שמואל ואמר שלא לעשות מעשה עד שיגיע גט לידה ממש וקי"ל כרבי יוחנן ורבי יונתן לענין דינא וזהו שכתב רבינו כן בדין הקידושין פ"ד מה"א ומיהו לענין גיטין קי"ל כשמואל שאינה מגורשת ודאית אלא כדי שתשוח ותטלנו ואפ"ה הוי גט פסול עד שיגיע לידה דהא הוה עובדא וחשו לה לדשמואל ואצרכוה חליצה. וכל שהוא אינו יכול לשומרו והיא יכולה לשומרו והוא רחוק מכדי שתשוח ותטלנו הוי ספק מגורשת והטעם דשמואל פירש לה שחכמים החמירו בגט שלא לדונה בודאי מגורשת עד כדי שתשוח ותטלנו מיהו ספק מגורשת הויא דלא גרע משניהם יכולין לשומרו וזו אין יכולים שכתב שהיא ספק מגורשת ולפי שזה שכתבתי דחוק קצת יש לי לומר שאף רבינו סבור בדין קרוב לה בגט מה שכתב בקידושין אלא דבגט חוששין עד שיגיע לידה. ומ"ש היה קרוב לה כדי שתשוח ותטלנו הוא אפי' בששניהם יכולים לשומרו ושמואל אמחצה על מחצה קאי ולא פליג כלל אדרבי יוחנן ורבי יונתן אלא דין חדש קאמר וקי"ל כוותיה וגם זה רחוק ולא נתברר לי כוונת רבינו עכ"ל. והר"ן בהזורק כתב שדברי הרמב"ם ז"ל תמוהים שהוא פוסק כשמואל ואעפ"כ אינו דוחה דברי רבי יוחנן שהרי כתב ששניהם יכולין לשומרו מגורשת ואינו מגורשת ואם הרב סובר דשמואל לא פליג אדרבי יוחנן מדינא אלא דמחומרא בעלמא אמר כדי שתשוח ותטלנו ומחמיר עוד לומר דאפי' בכה"ג אינה נשאת אלא לאחר שיגיע הגט לידה מ"מ הו"ל לכתוב דכל שהיא יכולה לשומרו שהגט פסול מדבריהם ונ"מ שאם נשאת לא תצא ובודאי שהוא כך סבור דשמואל לא פליג אדרבי יוחנן וא"נ פליג כדרבי יוחנן נקטינן שהרי לענין קידושין הוא פוסק כמותו בפ"ד מה"א וכיון שכן למה לא כתוב דכל שהיא יכולה לשומרו והוא אינו יכול שאינו פסול אלא מדבריהם בלבד ונ"ל שהוא סובר דכיון דהא דרבי יוחנן לאו מדינא אלא מתקנתא שהרי אין קנייה תלויה בשום מקום בשמירה הילכך אע"ג דשמואל מודה לרבי יוחנן כיון דעקר לה לתקנתא דמתניתין לחומרא הדר דינא לדוכתיה דביכולה לשומרו אינה מגורשת גמורה דאורייתא ולפיכך כל שהוא מקרוב לו עד קרוב לה דהיינו כדי שתשוח ותטלנו פסק ז"ל דהו"ל

ספק מגורשת ובכלל זה קרוב שיכולה לשומרו והוא אינו יכול ועדיין לפי זה היה ראוי לומר כיון דשמואל עקר לה לתקנתא דקרוב לה מגורשת ביכולה לשומרו משום חומרא דגיטין אף בקידושין הוי ראוי לומר כן שהרי לא אמרו בקידושין אלא משום לתא דגיטין ולמה פסק בקידושין דבהיא יכולה לשמור והוא אינו יכול דמקודשת ודאי אבל נראה שהוא סבור דכיון דשמואל מודה לרבי יוחנן אלא דבגיטין עקר לתקנתא דיכולה לשומרו לענין שאינה מגורשת גמורה דאורייתא בקידושין סמכינן אתקנתא קמייתא וכל שהיא יכולה לשמור מקודשת גמורה משום דלא חזינן דמיעקרא תקנתא בקידושין כלל זה נראה לי לדעת הרב עכ"ל. והדרך היותר מתיישב אצלי לדעת הרמב"ם הוא דרך הר"ן דוק ותשכח: ועל מה שהשוה הרמב"ם ר"ה לרשות שאינה של שניהם כתב ה"ה שכך הם מוקשים בדיני ממונות אבל הר"ן תמה עליו בפרק הזורק שהרי הוא ז"ל כתב בפי"ז מהלכות גזילה שאין ד' אמות קונות בר"ה אלא בסימטא ואם כן כשבאה היא תחילה בתוך ד' אמות למה כתב שהוא פסול דמשמע מדבריהם בלבד והרי כל שאינו בכדי שיעור שתשוח ותטלנו אינו אלא ספק מגורשת מטעם יכולה לשומרו ובודאי דשיעור שתשוח פחות מד' אמות הוא כדמשמע בפ' מי שהוציאוהו (עירובין מח.) וכיון שכן ביתר מכדי שתשוח ואפי' תוך ד' אמות בר"ה מגורשת ואינה מגורשת וצ"ע: והר"ן פי' דרבי יוחנן ושמואל פליגי בפירושא דמתני' כפירש"י ורבי יוחנן לאו מדינא קאמר אלא מפני תקנת עגונות ואפשר ששעת הגזירה היה והיינו דא"ל שמואל לרב יהודה ואת לא תעביד עובדא עד דמטי גיטא לידה ואי לאו דמתניתין בשעת הגזירה נשנית היכי קאמר דלא לעביד בה עובדא וכתב שאפשר לפרש ע"ד פירש"י דשמואל בר"ה ממש מוקי למתניתין וס"ל דמדינא ד' אמות אין קונות בר"ה אלא מפני תקנת עגונות התקינו שכל שהוא קרוב לה בכדי שתשוח ותטלנו שתהא מגורשת והיינו קרוב לה דתנן במתני' ומ"ה א"ל דכיון שאין ד' אמות קונות בר"ה מן הדין דלא לעביד בה עובדא ומיהו במקום שהם קונות מן הדין מסתברא דעבדי בה עובדא ואצ"ל בחצרה שהיא זוכה לה ואשכחן לרבא דהוא בתרא דעבד עובדא ואמר דלקניה להההוא דוכתא ותיזיל איהי ותיחוד ותפתח אלא שראוי לחוש לדברי ר"ח וכו' והרי"ף שכתב בהלכות עובדא דרבא נראה שלהלכה כתבו ולענין הלכה הרי"ף לא הביא בהלכות אלא הא דשמואל ובודאי דלענין דלא נעביד בה עובדא עד שיגיע הגט לידה מסקנא דשמעתין היא דהוה עובדא ואצרכוה חליצה אלא מיהו לענין פלוגתא דשמואל ור' יוחנן לענין קרוב לה נ"ל דקי"ל כרבי יוחנן ונ"מ שכל שהיא יכולה לשומרו ואפי' ק' אמה אם נישאת לא תצא עכ"ל: ורבינו ירוחם בח"ה כתב וז"ל כתב הרמ"ה ובחצר שלה מגורשת אפי' קרוב לו וחוץ לד' אמות שלה ובר"ה דוקא

בד' אמות שלה אבל חוץ לד' אמות לא מיגרשא (ובחצר שאינה של שניהם לא מיגרשא) אפי' תוך ד' אמות שלה פשוט בפ' ד' אחין עכ"ל. ומ"ש בחצר שאינה של שניהם היינו שהיא של איש אחר דאילו אינה של שניהם ולא של איש אחר היינו סימטא והיאך כתב דלא מיגרשא תוך ד' אמותיה דהא עיקר קנין ד' אמות בסימטא הם כדאיתא בפ"ק דמציעא (יב:) ואע"פ שלא הזכיר הרמ"ה סימטא בהדיא אפשר דבכלל ר"ה היא ואיפשר עוד דלסימטא קרי ר"ה אבל ר"ה עצמה אין ד' אמות קונות בה וצ"ע:

סעיף קטן יג

ור"ח כתב אפילו זרק לה גט בחצרה וכו' כ"כ הערוך בשמו בערך גט ותמהו התוספות והרא"ש בפרק הזורק וגם ספר התרומה ודחו ראיותיו ודבריו וכ"כ הג"ה בפ"ד מהלכות גירושין וגם הרשב"א והר"ן תמהו עליו בפרק הזורק ומ"מ כתבו שראוי לחוש לדבריו שהם דברי קבלה: כתב הריב"ש בתשובה סימן ר"ה על מי שזרק גט לאשתו בבית הכנסת תוך ד' אמותיה ולא נתנו לידה שאם נישאת לא תצא שלא נאמרו הדברים אלא דוקא להשיאה לכתחילה שאין זה אלא חומרא בעלמא כדקאמר ואת לא תעביד עובדא עד דמטי גיטא לידה וכ"ש שבשטר המסירה כתוב שנפל על בגדיה וזו הרי הוא כמטא גיטא לידה ואע"פ שהעד לא חתם ברצונו אם לא היה כן לא היה חותם על שקר ובאמת שאם נישאת שלא ברצון דייני העיר היה ראוי להוכיח הנושא והנישאת ולייסר בסילוא דלא מבע דמא לפי שעברו והקלו בספק ערוה החמורה עכ"ל:

סעיף קטן יד

היתה ידה קטפרס וזרקו לתוכה ונפל לארץ וכו' ג"ז שם בהזורק (דף עח:) גמרא וכן לענין קידושין מימרא דרב יהודה ושקלא וטריא בגמרא עלה וכתב הר"ן דהא לא איפשיטא לן אויר ד' אמות אי קני אי לא קני היינו במקום שאינו רשותה דכיון דד' אמות תקנתא דרבנן נינהו כי היכי דלא ליתי לאנצויי אפשר דארעא תיקון אוירא לא תיקון אבל ברשות הקנוייה לאדם פשיטא שיש לו אויר דהא שלו הוא מתהום ארעא עד רום רקיע : כתב עוד דהא דמשמע לן דפשיטא דבתוך ד' אמות מגורשת ה"מ במקום שד' אמות קונות אבל בר"ה לדידן דקי"ל שאינן קונות אלא בסימטא אינה מגורשת דהא אסבריה שמואל רביה לרב יהודה דבר"ה שאינן קונות דוקא כדי שתשוח ותטלנו מפני תקנת עגונות וכמו שכתבתי למעלה והיכי נפרוך אליביה דגמרא והא כי נפל בד' אמות דידה נפיל אלא ודאי כדאמרן עכ"ל:

סעיף קטן טו

נתנו ביד עבדה ורגליו קשורות וכו' גם זה בהזורק (שם.) אמר רבא כתב לה גט ונתנו ביד עבדה ישן ומשמרתו הרי זה גט נעול אינו גט דהוה ליה חצר המשתמרת שלא לדעתה

ופרכינן ישן ומשמרתו הרי זה גט אמאי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכ"ת ישן שאני והאמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד ויושב לא קנה והלכתא בכפות ופירש"י והלכתא בכפות. שאינו ראוי להלך בההוא קאמר רבא דהוי גט כלומר דכי קאמר רבא דישן ומשמרתו הוי גט בכפות קאמר דתרתי בעינן כפות כדי שלא יהא חצר מהלכת וישן כדי שיהא משתמר לדעתה וכן כתבו התוספות בפ"ב דגיטין (כא.) וכ"כ הרא"ש והרשב"א והר"ן כאן בהזורק וגם הוא דעת הרמב"ם לגירסת רבינו דגריס ביה נתן הגט ביד עבדה והוא ניעור אפילו היה כפות אינו גט אבל בספרים דידן ה"ג נתן ביד עבדה והוא ניעור אם היה כפות ה"ז גט וכן גורסים הרשב"א והר"ן וה"ה וגירסתם בדברי הרמב"ם נראה עיקר דבכפות סגי דומיא דנתנו ביד עבדו שכתב בסמוך דסגי בכפות אלא שלגירסא זו יש לדקדק למה חזר וכתב ואם היה כפות הרי זו מגורשת אנתן ביד העבד והוא ישן דהא אפילו בהיה ניעור הכשיר ברישא וצ"ע ודע שעוד חילוק אחר בין דברי המפרשים לדברי הרמב"ם והוא היכא דישן ואינו כפות דלשאר פוסקים אינו גט ולהרמב"ם פסול מדרבנן ומדאורייתא מיהא מגורשת וכבר תמה עליו הר"ן בהזורק וה"ה יישב סוגיית הגמרא לדעתו בפ"ה מה' גירושין: וכתב הרא"ש שאם היו ידיו ורגליו כפותים וקשור בחבל והיא אוחזתו משמע דלא בעינן ישן דעתה משתמר לדעתה וגם אינו מהלך וכן ראיתי כתוב בשם רצב"א ולי נראה דאפ"ה חצר המשתמרת חשיב שלא לדעתה כיון דניעור ויש לו דעת לעצמו:

סעיף קטן טז

נתנו ביד עבדו והוא ישן וכפות וכו' בפ"ב דגיטין (דף כא.) אמר רבא כתב לה גט ונתנו ביד עבדו וכתב לה שטר מתנה עליו קנאתו ומתגרשת בו אמאי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה והלכתא בכפות ודעת הרמב"ם בפ"ה לפרש דבכפות לחוד סגי ואין כן דעת רש"י והתוספות והרא"ש והרשב"א והר"ן אלא דישן נמי בעינן כי היכי דתיהוי משתמרת לדעתה והא דלא מדכרינן הכא ישן כלל משום דלא אקשינן אלא ממהלכת אבל אה"נ דבעינן נמי ישן דהא שמעתתא דרבא הוא בהזורק בהדיא: וכתב עוד הרמב"ם בפ"ה שאם אינו כפות וניעור אינה מגורשת עד שיגיע הגט לידה משמע דס"ל שאם נטלתו מן העבד מגורשת וכתבו ה"ה והר"ן שהרשב"א מסתפק אם צריך שיטלנו הבעל ויתננו לה דכשנטלתו היא דילמא הוה ליה כטלי גיטך מעל גבי קרקע : כבר כתבתי בסמוך גבי נתן ביד עבדה דס"ל להרמב"ם דישן בלא כפות לא מפסיל אלא מדרבנן וה"ה בנתן ביד עבדו:

סעיף קטן יז
ומ"ש וכן אם נתנו בחצרו וכו' של כל אדם והאחר נתן לה החצר או שקנאתו ממנה אינה מגורשת גם זה בפ"ב דגיטין (שם) אמר רבא כתב לה גט ונתנו בחצרו וכתב לה שטר מתנה עליו קנאתו ומתגרשת בו וצריכא דאי אשמועינן עבד ה"א דוקא עבד אבל חצר ליגזר משום חצרה הבאה לאחר מכאן ופירש"י חצרה הבאה לאחר מכאן. כגון נתן גט בחצר חבירו והלך בעל החצר ומכר לה החצר או נתנו לה במתנה והא ודאי אינה מגורשת דמאן מגרש לה כשנתן הבעל הגט בחצר לא שלה היתה דתיקני לה חצרה וכי אתא האי חצר לידה לאו מכח הבעל אתא לה דליהוי נותן החצר והגט ביחד: ולענין אם צריכה לעמוד בצד החצר בעת נתינת הגט נתבאר בתחילת סימן זה:

סימן קמ

סעיף קטן א
האיש עושה שליח להוליך גט וכו' ואינו גט עד שיגיע לידה לפיכך יכול לחזור בו וכו' משנה בריש פרק התקבל (גיטין דף סב:):

סעיף קטן ב
ומ"ש וכל דין האיש עם האשה בענין נתינת הגט וכו' כ"כ בהרמב"ם פ"ז ופשוט הוא:

סעיף קטן ג
כתב בעל העיטור אמר לשליח הולך גט זה לאשתי ובפני עדים ואם יאבד תכתוב גט אחר עד שיבא הגט לידה לית ליה רשותא למימר לספרא למיכתביה דמילי לא ממסרי לשליח ואם כתב הוא בעצמו ונתנו לה בפני עדים כשר ותינשא בו לכתחילה דעידי מסירה כרתי בדיעבד ע"כ כך הוא הנוסחא האמיתי ובסיפרי רבינו יש חסרון הניכר בקצתם ודברים אלו כתבם בעל העיטור במאמר שביעי ודבריו אינם ענין לסימן זה אלא גבי דין אומר אמרו לסופר ויכתוב או גבי דין עידי מסירה כרתי אלא משום דתחילת דבריו מיירי באומר לשליח הולך גט זה כתבו רבינו כאן:

סעיף קטן ד
האשה עושה שליח לקבלה והיא מגורשת בקבלתו מיד וכו' פשוט במשנה פ' התקבל (גיטין דף סו):

סעיף קטן ה
ובהא מספקא לן אם דינו כדין האשה לכל דבר וכולי לא ידענא מהיכא הוה סלקא דעתך לפלוגי בינייהו:

סעיף קטן ו
ובין א"ל תתקבל לי גיטי או טול לי וכו' בפ' התקבל (גיטין סג:) ת"ר טול לי שא לי יהא לי בידך כולם לשון קבלה הן ה"ג רש"י וכ"כ רבינו ירוחם בח"ג וכן גורס הרב המגיד

בפ"ו אבל הרי"ף והרא"ש ל"ג שא לי וגם הרמב"ם בפ"ו לא הזכירו וגם בדברי רבינו לא הוזכר ואיפשר דבכלל טול לו הואי ובמקום יהא לי בידך כתב רבינו ירוחם ח"ג קח לי בידך והכל אחד: וכתב ה"ה רפ"ו וז"ל וכתבו מקצת מפרשים דדוקא שאמרה לי אבל אם לא אמרה לי אלא טול גיטי שא גיטי יהא גיטי בידך אינו מספיק לקבלה ומיהו התקבל גיטי משמע דמהני כך כתבו הרשב"א והרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ז

ויכולה גם כן לעשות שליח להובאה וכו' בפרק התקבל (גיטין ד' סה.) הוזכר כמה פעמים האשה שאמרה הבא לי גיטי ומפרש שם במשנה שאינו גט עד שיגיע גט לידה וכ"כ הרמב"ם בפרק ו' שהאשה יכולה לעשות שליח להובאה וכתב הרב המגיד שכן כתב בה"ג וכן דעת הרשב"א והרמב"ן וי"מ הבא לי גיטי התראה עם בעלי והוא יעשה אותך שליח להולכה ותביא לי גיטי ונ"ל להביא ראייה לדעת רבינו ממה שאמרו במשנה הבא לי גיטי ממקום פלוני והביאו לו ממקום אחר כשר וכו' וכתב הר"ן בריש התקבל שר"ח כתב שאין האשה עושה שליח להולכה (והרמב"ם כתב שהאשה יכולה לעשות שליח להולכה) וכן דעת הרמב"ן ותימא הוא שאם אמרה האשה לשליח שיביא לה גיטה מיד בעלה והלך אצל הבעל ואמר לה הבעל הוליכהו לה בכה"ג ודאי מהני שהרי הבעל עשאו שליח אבל אם א"ל הבעל שאינו רוצה שיהא שלוחו כלל היכי מיגרשא דהא איהי לא קבלה הגט לא מיד הבעל ולא מיד שלוחו ולי אפשר דכיון דשלוחו של אדם כמותו והרי היא כאילו היא קיבלתו אלא שהוא מתנה שאינה רוצה שתתגרש אלא כשיגיע גט לידה ומתניתין דפירקין דייקא לי הכי דאשה עושה שליח להולכה דתנן הבא לי ממקום פלוני והביאו לה ממקום אחר כשר וכו' וה"ר שלמה בר"ש בן צמח ז"ל כתב בתשובה ז"ל ומה שמנתה האשה שליח קבלה יפה כוונה לסמוך על אשלי רברבי כגון הרמב"ם והרמב"ן והרא"ש ז"ל בפרק התקבל מכללם וזה אפי' בשליח הובאה כלומר שמנתה האשה להביא לה גט מיד בעלה וכ"ש בשליח קבלה שמשניות מפורשות שהאשה עושה שליח לקבל גיטה מיד בעלה ואף בענין שליח הובאה סברא הוא להכשירו לפי שזה השליח הולך אצל הבעל ואם אין הבעל חפץ לתת לו גט להוליכו לה אין כאן שליחות ולא הועיל לו כלום מינוי השליח ואם הבעל רצה ונתן גט להוליכו לה הרי נעשה שלוחו אע"פ שמסרו לו סתם ולא א"ל שיהא שלוחו וכן כתבו גאון ז"ל והבעל העיטור בשליחות הגט ואיפשר שלזה כיון הרמב"ן ז"ל שכתב בסוף חידושי גיטין שדברי הרמב"ם המכשיר בין בשליח קבלה בין בשליח הובאה שדבריו נראין מהטעם שכתוב בענין שליח הובאה לפי שאין שם ראיה מהלכה ברורה אלא מסברא ישרה עכ"ל: וז"ל הרמב"ן אחר סיום חידושי

מסכת גיטין ר"ח ור"ש סבורים שאין האשה עושה שליח להביא אלא לקבל וכן נראה מפירושיהם בפרק האומנים (בבא מציעא עו.) וה"ר משה הספרדי ז"ל כתב שהאשה עושה שליח בין בקבלה בין בהבאה ואין בידי להכריע אלא שדבריו נראין בטעם וכן עיקר הסוגיא מוכיח כפשטה ובה"ג כך אמרו באשה ומשויא נמי שליח להולכה עכ"ל:

סעיף קטן ח

אבל האיש אינו יכול לעשות שליח קבלה שם בפרק האומר (דף סב) התקבל גט זה לאשתי או הולך גט זה לאשתי אם רצה לחזור יחזור ופירש"י רצה הבעל לחזור יחזור דגט חוב הוא לה ואין חבין לאדם שלא מדעתו לעשות לו שליח לחובתו:

סעיף קטן ט

ואפילו אם היתה קטטה ביניהם ואמרו לאחר זכי בגט זה וכו' בס"פ האשה שלום (יבמות דף קיח:) א"ל רבינא לרבא המזכה גט לאשתו במקום קטטה מהו כיון דאית לה קטטה בהדיה זכות הוא לה או דילמא נייחא דגופה עדיף ת"ש דאמר ריש לקיש טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו ומשמע דפשיט ליה דאינו יכול לזכות דנייחא דגוף עדיף ואם זיכה אינה מגורשת כלל וכן כתוב בנימוקי יוסף בשם הרשב"א דאפי' אשת מוכה שחין או שהיתה קטטה ביניו לבינה ותבעה להתגרש אין חוששין לה כלל אלא חולצת או מתייבמת וכן מוכח בגמרא דבני מערבא אבל הר"ן כתב בפרק התקבל דבמזכה במקום קטטה איבעיא ולא איפשיטא אפשר שהוא מפרש דכי אמרינן ת"ש דאמר ריש לקיש טב למיתב טן דו היינו לומר דאע"ג דאית לה קטטה אכתי מספקא לן דילמא חוב הוא לה משום דטב למיתב טן דו והילכך אם זיכה לה חולצת ולא מתייבמת וכתב רבי' בסמוך שדעת בעל העיטור שאם היתה רוצה להתגרש וזיכה הבעל לשליח שהוא מגורשת ושלא כדברי הירושלמי :

סעיף קטן י

עשאתו שליח לקבלה וכולי משנה בפרק התקבל (גיטין דף סב:) האשה שאמרה התקבל לי גיטי אם רצה לחזור לא יחזור לפיכך אם אמר הבעל אי איפשי שתקבל לה אלא הולך ותן לה אם רצה לחזור יחזור ובגמרא (דף סג) ת"ר התקבל לי גיטי ואשתך אמרה התקבל לי גיטי כלומר אמר השליח לבעל אשתך אמרה התקבל וכן היה האמת שאמרה לו התקבל אמר לו הן והוא אומר הולך ותן לה זכי לה והתקבל לה רצה לחזור לא יחזור רבי נתן אומר הולך ותן לה רצה לחזור יחזור זכי לה והתקבל לה רצה לחזור לא יחזור ופירש"י הולך ותן לה וכולי. אחד מכל הלשונות הללו אמר לו ר' אומר בכולן רצה לחזור לא יחזור אבל אם אמר אי איפשי שתקבל לה אלא הולך ותן לה אם רצה לחזור יחזור אמרינן תו בגמרא איתמר התקבל לי גיטי ואשתך אמרה התקבל לי גיטי (והוא אומר

הולך ותן לה) אמר רבי אבא בר רב הונא אמר רב נעשה שלוחו ושלוחה וחולצת ופירש"י ואם מת ולא הגיע לידה הגט ומפרשינן טעמא משום דמספקא לן אי הולך כזכי דמי אי לאו כזכי דמי וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכה כרבי נתן דאמר הולך לאו כזכי דמי דגרסינן בהשולח (לב.) אמר אביי נקטינן שליח מתנה כשליח הגט למאי נ"מ להולך לאו כזכי וכן פסק הרמב"ם בפרק ו' וכתב דהוא הדין אם אמר ליה הולך ותן עקר שליחות הקבלה וכתב הרב המגיד שכן כתב הרמב"ן וכן הוא דעתו וגם הר"ן כתב לדעת הרי"ף כיון דקיימא לן כרבי נתן בהולך ובתן נמי קי"ל כותיה ואע"ג דאמרינן בפ"א (יא:) גבי עבד כל האומר תנו כאומר זכו דמי היינו טעמא משום דכיון דהרבה פעמים נותן דמי עצמו ויוצא הו"ל כחוב אבל בגיטי נשים ומתנה תן לאו כזכי אבל הר"ן כתב שיש פוסקים כרב דאמר חולצת ואביי נמי ה"ק שליח מתנה הרי הוא כשליח הגט כלומר דמספקא לן ומספיקא במתנה לאו כזכי ובגט חולצת והוא ז"ל כתב שאין שיטה זו מחוורת ומ"מ דעתו נוטה לומר דמספקא לן כרב וההיא דאביי איכא למידחי דה"ק שליח מתנה יכול משלח לחזור בו כשליח הגט שלא עשאתו האשה שליח משום דהולך לאו כזכי ואה"נ דבגט אפילו הוי כזכי כל שלא עשאתו האשה שליח קבלה יכול הבעל לחזור בו קאמר אביי דמתנה נמי הכי דינה דהולך לאו כזכי וכ"כ הרב המגיד בפ"ו שהרשב"א וקצת מפרשים סוברים כרב דמספקא ליה ורבינו ירוחם כתב שכן דעת התוס'. כתב הריב"ש בתשובה סימן תע"ב דברים פשוטים אני רואה כאן שאף על פי שעשאתו שליח לקבלה בפני הבעל הנה כשמסר הבעל ליד השליח ואמר ליה הולך גט זה לאשתי ותהא ידך כידי ופיך כפי הנה עשאו שליח הולכה ולא רצה שיקבלנו בתורת שליח קבלה ואע"ג דחש לה הרשב"א לדרב דאמר חולצת ולא מתייבמת בנדון זה ליכא לספוקי כלל דכיון שהוסיף ואמר לשליח ותהא ידך כידי ופיך כפי ע"כ שליח להולכה עשאו שהרי כל זמן שהגט ביד השליח הרי הוא כאילו הוא ביד הבעל שכך א"ל שתהא ידו כידי ואם כן הרי הוא כאילו א"ל בפירוש אי איפשי שתקבל לה ועוד שהעדים אומרים מסר לשלוחו וכך אמר לשלוחו ומה שאמר השליח שהיה בדעתו בשעת קבלתו שתהיה מגורשת מיד אין הדבר תלוי בו אלא בשליחות הבעל הדבר תלוי ואיברא שאם היה לנו הוכחה שהשליח לא נתכוון להיות שליח הולכה כי אם שליח קבלה שאז היה הדין שאינה מגורשת כלל ואפילו הגיע גט לידה דומיא דהבא לי גיטי ואשתך אמרה התקבל לי גיטי והוא אומר הולך כמו שאמרה משום דעקריה לשליחותיה אלא שבנדון זה אין לומר כן שהרי אין כאן הוכחה כלל שלא קבל שליחותו של בעל שהרי קבל הגט מידו על פי הדברים ההם שא"ל ואם מפני שאומר שבלבו היה כן הו"ל דברים שבלב ואינם דברים ואפי' להחמיר

ועוד דשאני התם שתלוי דיבורו בדיבורה אבל אם היה אומר הולך ותן לה ולא היה תולה דיבורו בדיבורה כשהגיע גט לידה מגורשת כ"ש בנדון זה שהוא שליח גמור להולכה וכשהגיע לידה מגורשת גמורה וקודם לכן אינה מגורשת כלל ואפי' ריח גט אין בו ואם מת הבעל קודם שהגיע גט לידה או חולצת או מתייבמת: ואסיקנא בגמרא דלרבי נתן אם א"ל הולך הוי כאומר זכי ולא ידעתי למה השמיטו רבינו כי הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ז"ל כתבוהו: ב"ה ואח"כ מצאתי בספר מדוייק מספרי רבינו בלשון הזה אבל אם א"ל הילך גט זה או התקבל והוא עשאתו שליח לקבלה נתגרשת מיד בקבלתו):

סעיף קטן יא

ומדברי בעל העיטור יראה דהיכא דא"ל זכי לה והיא רצתה בו שנתגרשת וכו' וטעמו דלא אמרינן חוב הוא לה אלא כשלא גילתה דעתה אבל כל שגילתה דעתה שרוצה להתגרש זכות הוא לה וזכין לה שלא בפניה ודעת רבינו כדאמרינן בירושלמי שאפילו צווחת להתגרש אני אומר שמא חזרה בה כלומר ואע"פ שבדקנוה עכשיו ואמר רוצה אני אכתי איכא למיחש שמא בשעת קבלת השליח הגט לא היתה רוצה מיהו היכא שבאו עדים שהיתה צווחת להתגרש בשעה פלוני והגט זיכה בו הבעל לאחר באותה שעה ממש איפשר שהיא מגורשת:

סעיף קטן יב

לא עשאתו שליח לקבלה והבעל אומר התקבל לה וכולי בפרק התקבל משנה וגמרא (שם):

סעיף קטן יג

עשאתו שליח להביא לה גיטה ובא לבעל ואמר אשתך עשאתני שליח לקבלה וכו' שם בפרק התקבל (גיטין דף סב:) איתמר הבא לי גיטי ואשתך אמרה התקבל לי גיטי והוא אמר הילך כמו שאמרה א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב אפילו הגיע הגט לידה אינה מגורשת ופירש רב אשי טעמא משום דעקריה שליח לשליחותיה לגמרי דאמר שליח לקבלה הוינא להולכה לא הוינא:

סעיף קטן יד

ודוקא שאמר ליה הילך כמו שאמרה אבל אם אמר ליה הולך או זכי לה וכו' בפרק ו' מהלכות גירושין כתב הרב המגיד שכן דעת הרמב"ם ושכן מבואר בגמרא:

סעיף קטן טו

ואם א"ל התקבל ולא אמר כמו שאמרה כתב ה"ה בפ"ו שבעל העיטור כתב דמכי מטא גיטה לידה איגרשה דשליח הולכה שווייה ואיהו נמי כשפשט ידו וקבלו ע"ד מה שא"ל הבעל קבלו התקבל שא"ל הבעל התקבל והולך קאמר והרשב"א נחלק עליו ודקדק מן

הסוגיא דאפי' א"ל התקבל לה ולא א"ל כמו שאמרה אפילו הגיע גט לידה אינה מגורשת וכ"כ גם כן הר"ן בריש התקבל:

סעיף קטן טז

עשאתו שליח לקבלה ובא לבעל ואמר אשתך עשאתני שליח להובאה וכולי אהא שכתבתי דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב אפי' הגיע גט לידה אינה מגורשת דייקינן בסמוך בגמרא ש"מ אדיבורא דידיה קא סמיך דאי אדיבורא דידה מכי מטא גיטא לידה מיהא תיגרש כלומר ותיפשוט מאי דאיבעיא לן בהאומנים בכה"ג אי אמרינן דסמיך אדיבורא דשליח או אדיבורא דמשלח אמר רב אשי הכי השתא בשלמא אי איתמר איפכא התקבל לי גיטי ואשתך אמרה הבא לי גיטי והוא אומר הילך כמו שאמרה אמר ר"נ כיון שהגיע גט לידו מגורשת אלמא אדיבורה דידה קא סמיך א"נ לידה אדיבורא דידיה קא סמיך אלא הכא משום דעקריה שליח לשליחותיה לגמרי הוא וכו' ומאחר דתלי רב אשי טעמא דעקריה שליח לשליחותיה ממילא משמע דבהתקבל לי גיטי ואשתך אמרה הבא לי גיטי והוא אומר הילך כמו שאמרה דלא עקר לשליחותיה לגמרי דכיון שהגיע גט לידה מגורשת ממ"נ אי אדיבורא דידה קא סמיך מכי מטא ליד שליח איגרשא לה ואי אדיבורא דידיה סמיך כי מטא לידה מיהא נתגרשה וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפרק ו' וכתב הרב המגיד שכן פסק בה"ג וכן פסקו מן האחרונים ז"ל: ומ"מ היכא דלא מטא גיטא לידה כיון דבעיא דהאומנין לא איפשיטא מספקא לן אי אדיבורא דידיה סמיך ואינו גט או דילמא אדיבורא דידה סמיך ומגורשת בקבלתו והלכך ספיקא הוי ואם מת בעל חולצת ולא מתייבמת כן כתב הר"ן בריש פרק התקבל ורבינו ירוחם בח"ג וזהו דעת רבינו שכתב ואם נשרף הגט או אבד קודם שהגיע לידה הרי זו ספק מגורשת: ואם אמרה לו התקבל לי גיטי והוא אומר לבעל אשתך אמרה הבא לי גיטי והבעל א"ל התקבל ולא אמר כמו שאמרה כתב הר"ן בריש פרק התקבל דגם בזו כשהגיע גט לידה מגורשת דהתקבל והולך קאמר: כתב הריב"ש בתשובה סימן שכ"ט שנשאל על ראובן שליח קבלה שיבא אצל הבעל וא"ל אשתך אמרה התקבל לי גיטי והוא כתב לו שטר הולכה ונתנו בידו וחזר ונתן לו שטר קבלה והשיב דברים סתומים אני רואה כאן שאם הבעל בשטר האחרון היה דעתו שיהיה שליח לקבלה למה לו לעשות שטר שליחות והלא שליח קבלה אין על הבעל לעשותו והו"ל לומר לשליח בשעת נתינת הגט התקבל גט זה לאשתי ומיד שהגיע ליד השליח הרי היא מגורשת בכח שליחות האשה ולא בכח שליחות הבעל אם היה דעתו בשטר קבלה לומר התקבל והולך למה לו לכתוב שני שטרי שליחות הולכה ומ"מ אני נוטה שהכל תלוי בשעת נתינת הגט

ליד השליח שאם בשעה שנתן הבעל להשליח שטר שליחות הולכה הראשון מסר לו הגט הרי נתבטלה שליחות הקבלה שעשאתה האשה וכשחזר ונתן לה שטר שליחות קבלה אם היתה כוונתו שתתגרש מעתה צריך שיטלנו מן השליח ויחזור ויתננו לו והנה כבר נתבטל שליחות ההולכה וגם שליחות קבלה שעשתה האשה נתבטל מכיון שמסר הגט הבעל ליד השליח בתורת הולכה ואם כן אפי' הגיע גט לידה אינה מגורשת שכיון שנתבטל שליחות האשה לקבלה וגם שליחות הבעל להולכה מעתה אין שליחות הבעל לקבלה כלום ואף אם רמז הבעל מחמת שליחות האשה לקבלה שהרי מכיון שקבל השליח הגט מיד הבעל להולכה נתבטל שליחות האשה לקבלה כי האשה היה דעתה בשליח שיקבלנו השליח במסירה הראשונה בתורת שליחות קבלה והיה צריך שתעשה האשה שליחות קבלה מחדש אבל אם בשעה שמסר הבעל שטר שליחות הולכה עדיין לא מסר הגט בידו הרי לא נתבטל שליחות האשה לקבלה שאין ביד הבעל לבטל שליחותה אלא שאינה מתגרשת אלא על פי דיבורו שבשעת נתינת הגט אבל שלא בשעת נתינת הגט אין שליחות האשה מתבטל מפני דיבורו של בעל וגם מפני רצון השליחות להיות שליח הולכה לא נתבטל שליחות הקבלה דאי הוי שליח להולכה כ"ש דהוי שליח לקבלה דהא א"א להולכה בלא קבלה וא"כ כשחזר הבעל ועשה שליחות קבלה על דרך שליחות האשה לקבלה עשאו ומכי מטא גיטא לידיה דשליח הויא מגורשת דכיון שהוא יודע שהיא עשאתו שליח לקבלה ולא נתבטל שליחותה א"כ כשאמר התקבל ע"ד שליחות לקבלה אמר עכ"ל: כתב רבינו בסוף סימן קמ"ה ש"מ שנתן גט ליד אחד וא"ל זכה בגט זה לאשתי כדי שלא תפול לפני יבם ומת קודם שהגיע לידה הוי ספק מגורשת וחולצת ולא מתייבמת עכ"ל וטעמו משום דבפרק האשה שלום (יבמות קיח:) איבעיא לה דין זה ולא איפשיטא ומיהו לענין מומר שאמר זכה בגט לאשתי ומת קודם שהגיע גט לידה כתב רבינו ירוחם בח"ג שגדולי האחרונים כתבו דמגורשת דודאי זכות הוא לה וכ"כ בתשובת ה"ר יהודה בן מורי הרא"ש ז"ל דודאי סניא לה כדאמרינן גבי עבד דאין יכול לחזור בו אע"ג דחוזר באשה עכ"ל וכן כתב בהגהות מרדכי דמסכת גיטין וז"ל השיב הר"י מלונדרוש היכא שאנו יודעים בודאי דזכות הוא לאשה שיוכל אדם אחר לקבל גיטה בלא דעתה ומעשה בימי רש"י על אשת מומר שנתרצה לתת גיטה והורה רש"י לאחר לקבל הגט שלא מדעתה עכ"ל ובספר אגודה כתוב פעם אחת אמרתי למומר לזכות גט לאשתו שהיתה במקום רחוק וא"ל אשר יפה עשיתי עכ"ל אלא שמהרי"ק כתב בשורש קמ"א שאיפשר לפרש דברי ספר אגודה משום שהיה ירא פן היה המומר מתחרט ומבטל הגט טרם יגיע ליד האשה ומשום כך אמר ליה לזכות לה על ידי אחר והודו לו

רבותיו אבל לא להתירה בגט זה עד שיגיע לידה דסבירא ליה למהרי"ק דכי איבעיא לן בפרק האשה שלום מהו לזכות גט לאשה במקום יבם ובמקום קטטה לדעת הרי"ף לענין אם יוכל הבעל לחזור הם אבל לא להתירה בגט זה עד שיגיע לידה ובסימן קמ"ה ב"ה אכתוב נגד דבריו ובתרומת הדשן סימן רל"ז כתב כמה תשובות וכמה דקדוקים מהם להקל ולומר שתתגרש מיד בקבלתו של זה ומהם להחמיר ולומר דלא מהני זיכוי זה אלא לענין שלא יוכל לחזור אבל לעולם אינה מתגרשת עד שיגיע הגט לידה ובסוף דבריו העלה שנראה שאם אשת המומר בקשה מכמה בני אדם מי שיוכל לפתות את המומר או לשחדו שיתן לה גט זה עושה לה טובה ורצון ואח"כ אירע שאחד מאותם ששמעו בקשת האשה נזדמן אל המומר ופתה אותו לתת גט לאשתו כה"ג מצינו למיסמך אהנהו גאונים דסבורים דדי בקבלה לחוד דהא חזינן הכא דודאי זכות הוא לה להתגרש וכעין זה כתב אשיר"י בפ"ק דקידושין לענין קידושין ואע"ג דגרסינן בירושלמי דאפי' בצווחת להתגרש אני אומר שמא חזרה בה כלומר ואף על פי שגם עכשיו כשאומרים לה שגירשה שמחה בדבר אכתי איכא למיחש שמא בשעת נתינת הגט חזרה איכא למימר דשאני הכא דכיון דמומר הוא מסתמא לא חזרה בה אי נמי ההיא דירושלמי בצווחת להתגרש ומיהו אינה ממנה שליח כלל אבל זאת שבקשה מבני אדם לפתותו לגרשה הו"ל כאילו אמרה כל השומע דברי יפתה אותו שיגרשני וכאילו מינתה אותם שלוחים לקבל לה גיטה דמיא כנ"ל עכ"ל ומ"מ בסוף דבריו כתב שצ"ע בא"ז. והר"ן בתשובה סימן מ"ג כתב שהר"פ הכהן כתב כלשון הזה יש טעם אחר בזה הגט שאינו יכול לבטלו שכתב בשטר השליחות זכה בגט זה לאשתי והוליכהו לה ואם זכות הוא אינו יכול לחזור ולבטלו שכבר זכתה בו ואע"פ שנאמר שלא נתגרשה עד דמטי גיטא לידה מ"מ יועיל לגבי שלא יוכל לחזור כדאמרינן גבי עבד דזכות הוא לו ואם רצה האדון לחזור לא יחזור נהי דעד דמטי לידיה לא משתחרר לדעת רש"י ואף ע"ג דאיבעיא לן המזכה גט לאשתו במקום קטטה מהו ומסקינן אפי' הכי חוב הוא לה דטב למיתב טן דו מ"מ כבר כתבו הראשונים דהיכא דידוע לכל שהוא זכות כגון בגט דמומר דזכות הוא דבהא לא שייך למימר טב למיתב טן דו שהכל יודעים שלא תרצה לחזור עמו וטוב לה המות ממנו ודאי זכות הוא לה וזכין לה שלא בפניה וכן יש לנו לומר בנדון זה שאנו יודעים ששאלה הגט כמה פעמים ואנו רואים שמחשיבתו לזכות מצי למזכי שליח בשבילה כשיאמר לה הבעל זכי בגט עכ"ד והר"ן חלק עליו וכתב דכיון דאסיקנא בגמרא דאפי' במקום קטטה חוב הוא לה סתמא אמרינן ואפי' תובעת להתגרש והכי איתא בהדיא בירושלמי פרק התקבל וכ"כ בחידושי הרשב"א מפורש שאפילו אשת מוכה שחין או שהיתה קטטה בינו לבינה ותובעת

להתגרש אין חוששין לה כלל אלא חולצת או מתייבמת עכ"ל: ולענין שכיב מרע שיש לו אח מומר וזיכה גט לאשתו כדי שלא תפול לפני המומר איפשר לצרף סברת המתירים לזכות לה מבעל מומר משום דזכות הוא עם סברת המתירים יבמה שנפלה לפני מומר: ושמעתי שחתנו של מה"ר שמואל נגריש ז"ל נטה למות ולא היה לו זרע והיו לו אחים מומרים בפורטוגאל ואשתו היתה בדרך רחוקה והורה מורי הרב הגדול הריב"ר נר"ו לזכות לה ע"י אחר והתירה לשוק ויש לדקדק אי איגלאי מילתא דבשעת זיכוי הגט כבר שבו בתשובה מה היה אמר בה הרי"ב מי אמרינן כיון דשבו חוב הוא לה או דילמא כיון שבאותה שעה לא נודע לה ששבו דעתה היה לה להתגרש וזכות הוא לה וזה נראה יותר ומתוך הוראה זו שמעינן שאע"פ שהמיר באונס כל שמוצא שעת הכושר ולא נמלט מומר מיקרי גם לענין גט דהא בני פורטוגאל הכי הוו וקצת משמע כן מדברי תרומת הדשן שכתב שאין לחלק בין מומר שהמיר בלא שום אונס להמיר מחמת שהמנאפים פיתוהו: אבל אם המיר באונס ולא מצא שעת הכושר להמלט איכא לספוקי אם נאמר שאינו זכות לה דהיום או למחר ימצא שעת הכושר ויצא מבין העכו"ם או דילמא זכות הוא לה דדילמא לא ימצא שעת הכושר לעולם או שמא יטמע בין העכו"ם ועיין בתשובת ריב"ש ואעתיקם פה. אחר זמן באה לידי תשובת מהרי"ל סימן ק"ה והביא בה דברי ספר אגודה ואח"כ כתב כלשון הזה עדיין לבי נוקפי לחלק דפעמים יש ממירים אגב שטות והסתת מנאפת לזאת מתפתים וכשימצאו מקום לחזור ודאי יחזרו דזימנין דרחמו ליה וחוב הוא כי חפצים לצפות אחריהם כמה שנים כי ההיא דיבם קטן דמסיק אבי"ה דרפיא בידיה פרק האשה שלום ושמא עובדא דאגודה ורש"י שהמירו בלי שום אונס ועבדי להכעיס או פקרי טובא דניכר מחשבתם מתוך מעשיהם שכופרים בלב ואין סופם לשוב ואי בכה"ג הוי עובדא דמר נראה דבר פשוט דיש לסמוך אהני רבוותא וכדאי הם דבריהם לסמוך עליהם ואפילו שלא בשעת הדחק כ"ש משום עיגונא אלא דלא בעינא שתסמוך עלי לחוד אלא א"כ שיסכימו אחד או ב' מרבותינו בעלי הוראה שוב מצאתי תשובת מהר"ם דלא כוותיה וז"ל אשה שהמיר בעלה מותר לכל אדם לקבל גיטה שלא מדעתה דאנן סהדי דזכות הוא לה לפי דברי הגאונים דפטרו אשה יבמה שנפלה לפני יבם מומר בלא חליצה משום דאדעתא דהכי לא נתקדשה וכו' אבל רש"י שחולק על הגאונים דכתב שצריכה חליצה א"כ ע"כ צ"ל דגם בזה שייך לומר טן דו וכולי אינו יכול לקבל גיטה דשמא אינה זכות לה וכן נוהגים עכ"ל מהר"ם: כתוב בתרומת הדשן סי' רל"ז שמי שהמירה אשתו ורוצה לישא אחרת מזכה לה גט ע"י אחר משום חשש תקנת ר"ג ואם תחזור בתשובה לאחר זמן מגורשת היתה בקבלה זו ונראה לפי שדעתו שכן הוא המנהג וכתב גם בשם

א"ז דבאשה הנאסרת על בעלה יזכה גט והרי היא מגורשת בקבלתו של זה מיד והיינו ע"כ מטעם זכין לאדם שלא בפניו כדמשמע התם ומהרי"ק בשורש קמ"א כתב דלדעת רש"י והתוס' ודאי מתגרשת בקבלתו של זה אבל לדעת הרי"ף אינה מתגרשת עד שיגיע גט לידה ויתבארו דבריו סימן קמ"ה בס"ד: מומר המגרש את אשתו כתוב בתרומת הדשן סי' רל"ז דמצא כתוב ע"ש אחד מהגדולים שהיה חושש שמא יבטל הגט וה"נ משמע בתשובה קדמוניות וכתב הוא ז"ל תקנה לצאת בה ידי כל החששות הטוב שנוכל והוא שהיה אומר למומר צריך אתה לתת הגט על ב' דרכים הראשון עיקר והשני לרווחא דמילתא וככה תעשה תמסור הגט ליד פלוני שיקבלו ויזכה בו לאשתך ומתגרשת בו מיד בקבלתו של זה ואולי יש קצת גמגום בדבר אם תועיל קבלה ולכך תחזור ותקח הגט ותמסרנה ליד השליח להולכה ובדרך זה מתוקנים כמעט כל הספיקות דממ"נ אם יש בקבלה די כמו שסוברים הרבה גאונים תו לא צריכי למידי אפי' אם אינו די מ"מ המומר אסח דעתיה מלבטל השליחות כי יאמר שנסמוך על הקבלה לחוד בשעת הדחק ומיהו למיעבד איפכא שימסור להולכה בתחילה ואח"כ בקבלה ודאי לא ש"ד שאם אין הקבלה כלום גם ההולכה לא היתה כלום בדרך זה שהרי בטל לפנינו את השליחות במסירתו לקבלה וק"ל עכ"ל: ב"ה וכן ראוי לנהוג:

סימן קמא

סעיף קטן א

האשה יכולה לעשות שליח לקבל גיטה מיד שליח הבעל בד"א שעשה שליח אחר לקבלו ממנו וכו' בפ' התקבל (גיטין סג:) אמר רב אין האשה עושה שליח לקבל גיטה מיד שלוחו של בעלה ור' חנינא אמר אשה עושה שליח לקבל גיטה מיד שלוחו של בעלה וכתב הרי"ף דאיכא מאן דפסק כרב ואיכא מאן דפסק כרבי חנינא והוא ז"ל הסכים לדברי מי שפסק כרבי חנינא וזה דעת רבינו האי ז"ל וכן דעת הרא"ש וכתב הרשב"א שכן דעת ר"ח וכן הסכים גם הוא וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות גירושין וכתב ה"ה שכן עיקר אבל בעל הלכות ורבינו שמואל בן חפני כתב הרשב"א שפסקו כרב וזה דעת בעל התרומה וכ"כ בקונדריסים בשם ר"ת וגם הר"ן כתב חיישי' לדרב אין האשה עושה שליח לקבל גיטה מיד שליח בעלה ואם עשאת' חולצת ולא מתייבמת ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים להכשיר ונלוו אליהם עוד רבינו האי והרשב"א וה"ה הכי נקיטינן. ומיהו היכא דאיפשר ראוי לחוש לדברי הנוטים לסברת רב מפני חומר אשת איש: וכתב הריב"ש בסי' נ"ה אי זה טוב יותר אם למנות אשה שליח שיקבל גיטה מיד שליח בעלה ולסמוך על הפוסקים כרבי חנינא או שישלחנו לה שליח הבעל

על ידי עכו"ם כמו שכתב רבינו בסימן זה בשם הרא"ש שנהגו באשכנז ובצרפת והשיב שיותר ראוי לסמוך על הפוסקים כר' חנינא וכ"ש אם בשטר השליחות מזכיר שיתן הגט לידה או ליד שלוחה שכן נהגו בכל שטרי שליחות ולמאן דאית ליה טעם האיסור משום בזיון דבעל הכא איהו לא קפיד שהרי מזכירין שהיה לו כח מן הבעל במינוי שליח זה ואע"פ ששטר השליחות אינו מקויים כיון דקיום שטרות דרבנן פסקינן לקולא עכ"ל עיין בתשובת הרשב"א שאכתוב בסימן זה בסוף:

סעיף קטן ב

אבל אם אמרה לשליח הבעל לפני עדים תהיה גם שלוחי לקבלה ה"ז ספק מגורשת וכולי שם בפרק התקבל ההוא גברא דשדר גיטא לדביתהו אשכחה דקא ליישא א"ל הא גיטיך א"ל ליהוי בידך ופירש"י ותהיה אתה שליח לקבלה אמר רב נחמן אם איתא לדרבי חנינא עבידנא בה עובדא א"ל רבא ואם איתא לדרבי חנינא עבדת בה עובדא והא לא חזרה שליחות אצל הבעל ופירש"י שליח שחזר ונעשה שליח למי שנשתלח לא ניתק משליחות הראשון עד שלא היה שהות לחזור אצל שלוחו ולומר לו עשיתי שליחותך ושליחות שאינה ראויה לחזור ולהגיד אינה שליחות ואסיקנא דספיקא הויא וחולצת ולא מתייבמת וכתב הר"ן אמר ליהוי פקדון בידך זו היא גירסת הרי"ף אבל בנוסחאות בגמרא כתוב א"ל ליהוי בידך כלומר ותהא את שלוחי לקבלה ובודאי דבהך נוסחא לי גרסי' אבל אמרה ליהוי בידך בלא לי לא מהני דלא משמע דאיהי עבדא ליה שליח קבלה והכי מוכח בירושלמי ובתוספתא וכן משמע במתני' ובריייתא וליהוי פקדון בידך שגורס הרי"ף כיהא לי בידך דמי דבעלה לאו לפקדון יהביה ניהליה וכ"כ הרשב"א וכתב שזה גם כן דעת הרמב"ן וכן יראה מדברי הרמב"ם שכתב בפרק ו' הבעל ששלח גט לאשתו וכולי אמרה לו בפני עדים יהיה גט זה פקדון אצלך או שא"ל הרי את שליח לקבלו לי הרי דביהא פקדון לא כתב לי ובהרי אתה שליח לקבלו כתב לי וכ"ש באומרת יהא בידך שצריכה לומר לי ומ"מ במה שכתב לי בהרי אתה שליח לקבלו נראה שחלוקים עליו הרמב"ן והרשב"א שכתב הרשב"א עוד ומיהו התקבל סתם כתב הרמב"ן דנראה דמשמע לי ולא בעי לי ודבר פשוט שאמירה זו צריכה להיות בפני עדים וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל: נערה המאורסה אע"פ שמתגרשת בקבלת גיטה שנערה המאורסה מתגרשת בקבלת גיטה לידה או ליד אביה מבואר במשנה פרק התקבל (גיטין דף סד:) נערה המאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה רבי יהודה אומר אין שתי ידים זוכות כאחד אלא אביה מקבל את גיטה בלבד וידוע דהלכה כתנא קמא ופירש"י היא ואביה או היא או אביה ופשוט הוא. ומ"ש אינה יכולה לעשות שליח לקבלה פשוט בפרק האיש מקדש (קידושין

מד:) בעא מיניה רבא מרב נחמן נערה מהו שתעשה שליח לקבל גיטה מיד בעלה א"ל אין עושה שליח ופירש"י מהו שתעשה שליח לקבל גיטה בחיי אביה וכ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק התקבל וה"מ בחיי אביה אבל לאחר מיתת אביה כיון שהביאה ב' שערות עושה שליח לקבלה וכן פשוט שם בסוגיא פ' האיש מקדש וממילא משמע דכשנישאת דינה כמי שאין לה אב וכדתנן בפ' נערה (כתובות מח:) משנשאת אין לאביה בה רשות:

סעיף קטן ג

קטנה אפי' אין לה אב או שנישאת אינו יכולה לעשות שליח וכולי ג"ז משנה בפרק התקבל (גיטין סה.) קטנה שאמרה התקבל לי גיטי אינו גט עד שיגיע גט לידה לפיכך אם רצה הבעל לחזור יחזור שאין הקטן עושה שליח אוקימנא בהאיש מקדש בשאין לה אב דאי בשיש לה אב אפי' נערה נמי אינה עושה שליח וכדפשט ליה רב נחמן לרבא וכבר כתבתי בסמוך דנשאת דינה כאין לה אב:

סעיף קטן ד

ומ"ש אבל היא בעצמה מקבלת אותו יתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף קטן ה

בד"א שאין לה אב או שנישאת אבל אם יש לה אב והיא ארוסה בהא איכא פלוגתא וכו' בפרק התקבל (גיטין דף סד:) תנן נערה המאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה ופירש"י או היא או אביה היא יש לה יד דהא גדולה היא ואם היתה יתומה היא מהוה את עצמה והיא מקבלת את גיטה והשתא נמי ל"ש אלמא דסבירא ליה דוקא נערה אבל קטנה אינה מקבלת גיטה וכ"ד הרי"ף בהדיא בפרק התקבל גבי הא דאמר רבא ג' מדות בקטן וכתב הר"ן בהאיש מקדש שזה דעת רבינו האי ז"ל: ב"ה ונראה דבריו שכן דעת הרמב"ן וכתב דהכי משמע בירושלמי: וכן דעת הרמב"ם בפ"ב וכן דעת הראב"ד במסכת קידושין בפרק האיש מקדש (קידושין דף מג:) איתא להא מתני' ופירש"י נערה המאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה ה"ה לקטנה והא דנקט נערה להודיעך כחו דרבי יהודה וכתבו התוס' שכן עיקר דה"ה לקטנה וכתבו בפרק התקבל ראיה לדבר וכתב הר"ן וטעמא דמילתא דכיון דנערה נמי ברשות אביה היא אע"פ כן היא עצמה מקבלת את גיטה אף בקטנה יש לומר כל שיש לה דעת דמצי זכיא לנפשה כן דעת הרז"ה ז"ל וכן דעת בעל העיטור ז"ל (וגם הרא"ש כתב בפרק התקבל שכן עיקר ולפיכך יש לתמוה על רבינו שכתב בשמו וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא ראוי לנו להחמיר וכולי לכך נראה לי שצריך להגיה ולכתוב וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל דהשתא מה שכתב רבינו וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא ראוי להחמיר וכולי דברי עצמו הן ולא דברי הרא"ש) (ב"ה כ"ז צריך למחוק ולכתוב במקומו ומ"ש רבינו בשם הרא"ש כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא ראוי לנו להחמיר כולי בפרק התקבל: ולענין הלכה

כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימין לדעת א' וכמה רבוותא הכי ס"ל נקיטינן כוותייהו ומיהו כל היכא דאיפשר ראוי לחוש לדברי החולקים עליהם ב"ה ע"ז צריך להעביר הקולמוס : כתבו התוספות בפ"ק דקידושין (דף י.) גבי הא דאיבעיא לן ביאה נישואין עושה או אירוסין עושה ונראה לר"י שאין האב יכול לקבל גט לבתו קטנה משנשאת והביא ראיה לדבר מהירושלמי וכן כתב הר"ן בפרק התקבל: כתוב בתשובת הרשב"א (סימן תשפ"ט) מעשה באחד ששידך בתו קטנה וקבל קידושין כשהיא קטנה ולא נישאת ועכשיו רוצה להתגרש מן האירוסין ונסתפקו מי יקבל גיטה לפי שאין אנו יודעים אם היא עדיין קטנה ואביה ולא היא מקבל גיטה או אם נערה ובין היא ובין אביה מקבלין גיטה דהלכה כרבנן או גדולה ויצאה מרשות אביה והיא ולא אביה והעולה בידינו שתעשה היא שליח לקבלת אביה ויקבל גיטה על ענין זה שאם היא גדולה תהא מגורשת מתורת שליחות כדאיתא בירושלמי גבי משנת התקבל לי גיטי צריכה שני כיתי עדים הדא אמרה קרוב נעשה שליח ואם היא קטנה או נערה שאינן יכולות לעשות שליח תהא מגורשת מחמת שהיא ברשותה זאת ועוד אחרת שיאמר הארוס לסופר לכתוב שני גיטין ולעדים ולחתום ויתן אחד לה ואחד לאביה וממה נפשך מגורשת: תשובה כל מה שאמרת פה אמרת שאפשר לאביה לקבל גיטה בשליחותה וממ"נ מתגרשת או לכתוב שני גיטין אילו היה הענין צריך לכך אבל אין צורך לכל מה שאמרת שאני רואה שאתם סוברים כי קטנה שאינה יכולה לקבל גיטה היינו שאין לה יד כלל ואפי' קבלה גיטה מדעת אביה וזה אינו כלל ואינו צריך לפנים אלא אם קבלה גיטה מדעת אביה מתגרשת היא בלא ספק ולא נחלקו רבי יהודה וחכמים אלא בנערה שקבלה גיטה מדעת עצמה שלא מדעת אביה והיינו דאמר רבי יהודה אין שתי ידים זוכות כאחת ואילו לדעת האב אין כאן ב' ידים זוכות אלא יד האב שמדעתו היא מקבלתו ועוד דבפרק האיש מקדש נחלקו ר' יוחנן ור"ל אם כמחלוקת בגירושין כך מחלוקת בקידושין אם לאו ורבי יוחנן סבר מחלוקת בגירושין אבל בקידושין ד"ה אביה ולא היא ואילו במקבלת מדעת אביה אפי' בקידושין ד"ה אפי' קטנה מקודשת וכדאיתא בהדיא בפ"ק דקידושין (יט.) ועוד ראיה דהא קא מפרש התם טעמיה דר"י דמחלק בין קידושין לגירושין ואמר גירושין דמכנסת עצמה לרשות אביה בין היא אביה קידושין דמפקעת עצמה מרשות אביה אביה ולא היא כלומר אינה יכולה להפקיע עצמה מרשות אביה אלא מדעת אביה ואקשינן והרי מאמר דמפקעת עצמה מרשות אביה ותניא קטנה מן האירוסין אין עושין בה מאמר אלא מדעת אביה והנערה בין מדעת אביה בין מדעת עצמה הנה מבואר כי על ידה ועל יד אביה היינו מדעת עצמה בלא דעת אביה ועל דעת אביה שלא מדעתה ומעתה אין צריכים אתם לכל כך אלא נותן

גיטה על ידה מדעת אביה מחשש קטנה ושפיר דמי: (ב"ה) אח"כ מצאתי לה"ר לוי ן' חביב ז"ל שכתב על תשובה זו כלשון הזה ראיתי להודיע למעיין בתשובה זו שלא יסמוך עליה לעשות מעשה לכתחילה שתקבל הקטנה גט ע"י עצמה אפי' מדעת אביה ואע"פ שדברי הרשב"א כתבם ג"כ הרמב"ן פ"ק דקידושין עם כל זה אין לעשות מעשה על פיהם באיסור א"א לכתחילה אפי' להר"ן וכתב שם דדוקא בקידושי כסף אומר אדם לבתו צאי וקבלי קידושיך לא בקידושי שטר והביא ראיה לזה וא"כ לדעתו ה"ה בגט שלא תתגרש הקטנה ע"י קבלת הגט בעצמה אע"פ שיהיה לדעת האב ואפילו במאמרו שאמר לה צאי וקבלי גיטיך וכמו שאינה מתגרשת ע"י עצמה שלא לדעת אביה אם היא קטנה שאינה יודעת לשמור את גיטה לדעת כל הפוסקים או אפי' יודעת לשמור את גיטה לדעת הרי"ף והנמשכים אהריו כמו כן אינה מתגרשת ע"י עצמה אפילו ע"י אביה ואפילו כמאמרו ויותר מזה כתב נ"י בפרק הנזכר בהסכמת הראב"ד והריטב"א שאין קטנה מתגרשת על ידה אע"פ שאמר לה אביה צאי וקבלי גיטך עכ"ל ה"ר לוי ן' חביב ז"ל. כתב הר"ן בפ"ק דקידושין מהא דאמר רבא אמר רב נחמן כתב לו על הנייר או על החרס בתר מקודשת לי וכו' ולפ"ז אף הקטנה המתגרשת ע"י אביה צריך לכתוב בגט בתך פלונית זהו מה שאני חוכך בזה להחמיר עכ"ל ושמעתי כי בפני הרב ה"ר אליהו מזרחי ז"ל נתגרשה קטנה ע"י אביה וצוה להכתיב ב' גיטין א' בנוסח הפשוטה וא' שהנוסח שלו במדבר עם האב ותרוכית ית ברתך פלונית דהות ארוסתי מקדמת דנא וכדו פטרית ותרוכית יתה דתהוי רשאה ושלטאה בנפשאה למהך להתנסבא לכל גבר דתיצביין וכן כל שאר לשונות הגט בלשון נסתר לאשה בלשון נוכח לאב וכ"כ הרב רבי לוי ן' חביב ז"ל ששמע בשם הרב הנזכר וכל זה לכתחילה אבל בדיעבד אם לא כתב אלא נוסח של הגט הפשוט שריא וכ"כ מהר"ר איסרלן ז"ל בכתביו סי' מ"ו וכ"כ מהר"ל ן' חביב ז"ל בתשובה:

סעיף קטן ו

והא דקטנה מתגרשת על ידי עצמה כשיש בה דעת וכו' ג"ז משנה בפ' התקבל (שם) וכל שאינה יכולה לשמור את גיטה אינה יכולה להתגרש ומפרש בגמרא איזו היא קטנה שיודעת לשמור את גיטה כל שמבחנת בין גיטה לדבר אחר ואיתא תו בגמרא שם (דף סה.) אמר רבא שלש מדות בקטן צרור וזורקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר (במטלטלי) וכנגדן בקטנה מתגרשת בקידושי אביה הגיעו לעונת נדרים נדריהם נדר וכו' והרי"ף והרשב"א מחליפין הגירסא דבמדה ראשונה גורסין וכנגדו בקטנה מתגרשת בקידושי אביה ובמדה שנייה גורסים וכנגדו בקטנה מתקדשת למיאון וכתב הרא"ש דטפי מסתבר כגי' רש"י וכן דעת התוספות שכתבו כל שמבחנת בין גיטה לדבר אחר היינו בפעוטות כדאמרי' לקמן וכנגדן בקטנה מתגרשת: וכתב הר"ן שכן גורס הרז"ה והרמב"ם בפ"ב סתם דבריו וכתב אם מבחנת בין גיטה לדבר אחר הרי זו מגורשת משיגיע

הגט לידה ומ"מ נראה שדעתו נוטה לגי' רי"ף ומ"ה כתב דצרור וזורקו אגוז ונוטלו ואינו מבחין בין גיטה לד"א אחר אילו היה גורס כפירוש רש"י הו"ל לפרושי דהיינו כבת שש או בת שבע שהוא עונת הפעוטות וגם בפ' ד' מהלכות אישות גבי קטנה המתקדשת למיאון משמע שנוטה קצת לגרי"ף ואף על פי שגם שם דבריו סתומים ה"ה כתב לדעתו גירסת הרי"ף זכרונו לברכה ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ושיעור הפעוטות מפורש בסוף הניזקין מחוי רב יהודה כבר שית כבר שבע כבר תמני במתניתא תנא כבר ט' כבר עשר ולא פליגי כל חד וחד לפום חורפיה:

סעיף קטן ז

ופירש"י אפי' בקבלת אביה שם בפ' התקבל תנו רבנן קטנה שיודעת לשמור את גיטה מתגרשת ושאינה יודעת לשמור את גיטה אינה מתגרשת ופירש"י אינה מתגרשת דכתיב ושלחה מביתו מי שמשלחה ואינה חוזרת הילכך אפילו בקבלת אביה אינה מתגרשת וכתבו התוס' ור"ת מפרש דעל ידי אביה מתגרשת והורה כך הלכה למעשה דהא לר' ינאי דדריש התם מונתן בידה וכו' וטעמא כיון שיש לה אב הוא שומרה מלחזור ובפרק חרש הסכים הרא"ש לדעת ר"ת וכתב הרשב"א שכן דעת רבינו האי ובה"ג וכן דעת הרמב"ם בפרק ב' מהלכות גירושין שכתב המקדש קטנה על ידי אביה וכולי אביה מקבל גיטה ולא חילק וכשמתגרשה על ידי עצמה חילק בין מבחנת בין גיטה לדבר אחר לאם אינה מבחנת :

סעיף קטן ח

וכל היכא שיש לקטנה יד לקבל גיטה וכו' פשוט בפ"ק דמציעא (דף י):

סעיף קטן ט

כשהיא עושה שליח לקבלה צריכה לעשותו בפני שני עדים כו' גם זה בפרק התקבל (גיטין דף סג:) משנה האשה שאמרה התקבל לי גיטי צריכה שני כיתי עדים שנים שיאמרו בפנינו אמרה ושנים שיאמרו בפנינו קבל וקרע אפי' הם הראשונים והם האחרונים או א' מהראשונים וא' מהאחרונים ואחד מצטרף עמהם: וכתב בעל העיטור לקמן בסמוך גבי גט שליח הולכה משמע מדברי הרא"ש שהוא חולק על בעל העיטור שפירש הירושלמי שאמר ואין השליח משם השנים שהרי הוא בא במקום בעל משמע דכל היכא שבא במקום בעל דבר אינו עולה לעד ואם כן שליח קבלה שבא במקום האשה אינו עולה לעד אבל להרמב"ם דסבירא ליה דשליח הולכה עולה במקום עד אחד איפשר לומר דהוא הדין לשליח קבלה:

סעיף קטן י

כתב הרמב"ם בד"א כשאבד או נקרע וכו' בפ"ז מהלכות גירושין וכתב ה"ה דנפקא ליה ממה שאמרו בפ' התקבל (גיטין סד.)מי נפיק גיטא מתותי ידיה דליהמני' ואע"פ שהסוגיא נאמרה לרב חסדא דאמר גבי בעל אומר לפקדון ושליש אומר לגירושין השליש נאמן ופליג אדרב הונא דאמר בעל נאמן דעת רבינו כדעת ההלכות שפסקו כרב חסדא כמ"ש בפי"ב ואף רב הונא פירשו ז"ל שלא אמרו אלא כשהאיש והאשה בעיר אחת ומ"מ יש מי שפסק כרב הונא ולדבריהם כל שהבעל ואשתו בעיר אחת צריך השליח שיביא עדים שקיבלו ואף ע"פ שהוא קיים בידו ובתשובות להרי"ף מבואר כדברי רבינו עכ"ל וכדברי הרב המגיד משמע מדברי הרשב"א דכי פריך מדתנן האשה שאמרה התקבל לי גיטי צריכה שתי כיתי עדים ואמאי ליהמניה לשליש לא פריך אלא לרב חסדא וא"כ כי שני מי קא נפיק גיטא מתותי ידיה דליהמניה כלומר שכבר הגט קרוע האי שינוייא ליתיה אלא לרב חסדא אבל לרב הונא אפי' בדנפיק גיטא מתותי ידיה צריך שני כיתי עדים אבל הרא"ש כתב דכי פריך וליהמניה לשליש פריך גם לרב הונא דאמר בעל נאמן דמכל מקום מתני' איירי בגט שהוא ביד שליש ואין בעל מכחישו ולפי זה כי שני מי נפיק גיטא מתותי ידיה אפי' לרב הונא איתיה ואיפשר דהרמב"ם מפרש כדברי הרא"ש ודבריו הם כך"ע דכי נפיק גיטא מתותי ידיה שלם כל שאין הבעל מכחישו שליש נאמן אפילו לרב הונא: ודע שמה שכתב הרמב"ם שאם יוצא מתחת יד שליח קבלה אין צריכין עדים היינו דוקא עידי קבלה אבל לעולם צריך עידי אמירה וכן כתבו רש"י והתוספות בפרק התקבל וכן משמעות דברי הרמב"ם דבעידי קבלה דוקא הוא דאמר דאין צריך:

סעיף קטן יא

וכן כתב בשליח הובאה וכו' גם זה בפ"ו בין בשליח קבלה ובין בשליח הובאה אזדא לטעמיה שכתב בפ"א שאם עדים חתומים על הגט אפילו נתנו לה בינו לבינה כשר בדיעבד ושליח קבלה שהוחזק בעדים שא"ל קבל לי גיטי ידו כיד האשה דמי וכל שיוצא מתחת ידו חתום בחותמיו אפילו נודע לנו שנמסר שלא בעדים כשר בדיעבד. ובסימן קל"ג נתבאר דעתו ודעת חולקים עליו וזהו שכתב רבינו. ולמאי דכתוב לעיל דאף באשה עצמה אם לא נמסר לה בפני עדים פסול וכו' ומה שכתב רבינו רק שיאמר השליח שקיבלו בפנינו שיעורו כך רק שיאמר השליח בפנינו שקיבלו: (ב"ה) ומצאתינוסחא שכתוב בה רק שיאמר השליח שקיבלו בפני שנים ומ"ש רבינו ומיהו הא דבעינן שצריך שני עדים שנמסר לה בפניהם מיירי כשאין מכירים חתימת העדים החתומים על הגט אבל אם נתקיים חתימת העדים החתומים על הגט א"צ שתביא עידי מסירה בפנינו יש לתמוה עליו שהרי בסי' קמ"ב גבי האשה עצמה מביאה את גיטה ואומרת בפני נכתב ובפני נחתם וכו' כתב שאם לא התנה עליה כך אינה צריכה לומר

דבר כיון שגיטה יוצא מתחת ידה ועדים חתומים עליו ומתירים אותה להנשא אע"פ שאין מכירים חתימת העדים שעדים החתומים על הגט כמו שנחקרה עדותם בב"ד דמי כל זמן שאין מערער וכ"כ הרמ"ה עכ"ל ואעפ"י שכתבתי שם שהראב"ד והרשב"א חלוקים בדבר מ"מ כיון שרבינו לא כתב שם חילוק לא הוה ליה לכתוב כאן סתם בהיפך ואע"ג דהתם לענין שאינה צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם אתמר והכא לענין להחזיקו שנמסר בעידי מסירה אתמר שטעם כמי שנחקרה עדותן בב"ד דמי עולה לכאן ולכאן. ועוד יש לדקדק עליו שאין לשונו מכוין שכתב ומיהו הא דבעינן שצריך שתביא שני עדים שנמסר לה בפניהם מיירי בשאין מכירים חתימת העדים וכו' והא לא נזכר לעיל שצריך שתביא ב' עדים שנמסר לה בפניהם דהא לא איירי לעיל אלא בידוע שלא נמסר לה בעדים ולדעת החולקים על הרמב"ם פסול כשאין ידוע אם נמסר לה בעדים אם עדים חתומים בו מיחזי שנמסר בעידי מסירה וכיון דלעיל לא הזכיר שצריך שתביא ב' עדים שנמסר לה בפניהם היכי שייך לומר על זה ומיהו הא דבעי שצריך שתביא ב' עדים שנמסר לה בפניהם : ובשליח הולכה והובאה כתב הרמב"ם בפ"ו ואין שליח הולכה והובאה צריך עדים וטעמו דכיון דנפיק גיטא מתותי ידיה בדין הוא שיהא נאמן דהא הימניה בעל וכן כתב הר"ן בקידושין ריש האומר:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו שאין מקום לעדים בשליחות זה וכו' הוא לשון הרמב"ם בפרק שלישי מהלכות אישות לענין קידושין. ועיין בתשובת הריב"ש שאכתוב בסי' זה: ודע דהא דלהרמב"ם אין שליח האיש צריך עדים דוקא כשמסר לו גט שחתומים עליו עדים אבל אין עדים חתומים בו והלך השליח ומסרו לה בפני עדים הרי זו ספק מגורשת וכמבואר בדברי הרמב"ם סוף פ"ט מהלכות גירושין וכתב הגהות מיימונית בפ"ג מהלכות אישות ואם המשלח כופר אחר נתינת הגט והקידושין הו"ל ספיקא ואזלינן לחומרא שהרי יצא ? שליחותו מתחת ידו ולראבי"ה נראה שאינן קידושין כלל כדאמרינן התם מי קא נפיק גיטא מתותי ידיה דליהמניה עכ"ל:

סעיף קטן יג

אבל בירושלמי יש עשה וכו' בפרק השולח והרשב"א בריש השולח פירש שבמקום שצריך להתקיים בחותמיו עסקינן שצריך ליתנו לה בפני שנים והוא כדי שיהיו ב"ד ויתקיים בפניהם ואיצטריך לאשמועי' דאע"ג דבעידי קיום שטרות דעלמא בעינן שנים ובגט השליח עולה משום שנים לענין דייני קיום אינו כן אלא לעניין דייני קיום אין השליח עולה משום שנים אלא שנים מלבד השליח בעי' אבל כל היכא שאינו צריך ליתנו לה אלא בפני שנים לבד אז ודאי שליח עולה משום ב' דהא לכולהו עלמא שליח נעשה עד כדאי' בריש מכילתין (ה:)

סעיף קטן יד

ומ"ש וא"א ז"ל הביאו לפסק הלכה וכו' בריש פ' הנזכר ואע"ג דס"ל להרא"ש דכל שנאמן השליח לומר בפ"נ וכו' נאמן ג"כ לומר שהבעל עשאו שליח ואין צריך לא שטר ולא עדים וכמו"ש בפסקים בריש גיטין ובתשובה כלל מ"ה סימן י' וכתבו רבינו בסימן שלאחר זה וגם בסימן זה כתב כן משם הרי"ף מ"מ ס"ל שצריך לעשותו בעדים ונאמנות השליח הוא לומר שעשאו הבעל שליח בעדים אבל אומר שעשאו הבעל שליח בינו לבינה לאו כלום היא כדאמרי' בירושלמי וכן משמע מדברי רבינו בסימן שאחר זה שכתב וכמו שאין צריך לקיים עידי הגט כשאומר בפ"נ ובפ"נ כך אין צריך לקיים עידי השליחות וכו' אלא נאמן לומר שהבעל עשאו שליח בעדים וכתב עוד שם או אפי' אין לו שם שום עדות בשליחות אלא שאמר שהבעל עשאו שליח כראוי נאמן וכראוי היינו לומר שעשאו שליח בעדים והכי נמי משמע ממה שכתבו הגהות מיימון פ"ה בשם סמ"ק וז"ל דין שליח להולכה בעדים אך אין צריך להביא לא עדים ולא שטר שהבעל עשאו שליח להולכה וכן כתוב בסמ"ג בשם ר"י וז"ל אמת הדבר שאין שליח להולכה המביא גט לאשה צריך לא חתימת ב"ד ולא חתימת עדים להודיע שעשאו הבעל שליח להולכה שהרי גט שבידו מוכיח אבל צריך למנות שליח בפני שני עדים כשרים עכ"ל אבל רבי' ירוחם כתב בח"ג וז"ל וכתבו בתוס' דכמו שנאמן לומר בפ"נ ובפ"נ ואינו מועיל אח"כ ערעור הבעל לומר מזוייף הוא כך נאמן לומר עשאני שליח ואין צריך עדים לשליחות אפי' כופר הבעל שלא עשאו שליח ומ"מ מוכח מן הירושלמי דלכתחילה צריך להחזיקו בפני עדים כלומר לעשותו שליח בפני שנים ואחר כך כתב הירושלמי ופירשו שאין השליח ממנין העדים וכדברי הרא"ש ז"ל ותימה הוא שמפרש לשון צריך שר"ל לכתחילה ודע שבקצת ספרי רבינו יש כאן חסרון הניכר והא לך הגירסא האמיתית ונ"ל שעולה במקום אחד שהירושלמי אינו אומר אלא שאינו במקום שנים אבל עולה במקום עד אחד הלכך נראה שעולה במקום אחד דהא קי"ל אמר לשנים גירשו את אשתי הן הן שלוחיו הן הן עידיו הה"נ אמר לאחד עולה במקום אחד ואחר מצטרף עמו וכן דקדק בעל העיטור לשון הירושלמי וכ"כ הרמב"ם שהשליח הוא עד אחד והשני שחתם עמו על השליחות צריך שיתקיים חתימתו קודם שיתן השליח גט לאשה ע"כ:

סעיף קטן טו

ומ"ש וכן כתב הרמב"ם שהשליח הוא עד אחד דברי תימא הם דלפי זה הרמב"ם דבריו סותרים את דבריו שהרי כתב ששליח הולכה א"צ לעשותו בעדים והיאך יכתוב שהשליח הוא עד אחד דמשמע שצריך עדים וכיון דלפי דעת רבינו דברי הרמב"ם סתורים מיניה וביה לא הו"ל להביא ראיה מהם אדרבה היה לו לתמוה עליו לפום מאי

דסבר איהו ביה אבל לפי האמת דברי הרמב"ם ישרים ונכוחים בלא סתירה כלל דלעולם סבר דשליח הולכה א"צ לעשותו בעדים. ומ"ש שהשליח הוא עד אחד לאו להחזיק השליח בשליחותו הוא אלא לענין עושה שנים שלוחים לקדש או לגרש אשה והלכו וקדשו אותה או גרשוה בינו לבינה ה"ז מקודשת או מגורשת ואינם צריכים לקדשה או לגרשה בפני עדים אחרים דהן הן שלוחיו הן הן עידיו וכן דבריו מפורשים בפ"ג מה' אישות וזו מסקנא דגמרא היא בפרק האיש מקדש וגם הרא"ש כתבה שם ומה ענין דין זה לדין החזקת השליח בשליחותו דהוי כנוגע בדבר שהרי הוא מעיד על עצמו ונראה שלזה נתכוין הרא"ש שכתב שהרי הוא בא במקום הבעל כלו' והו"ל בעל דבר ואינו נאמן על עצמו

סעיף קטן טז

כתב א"א ז"ל בין שליח האיש בין שליח האשה אין צריך שישמעו מפיהם וכו' בס"פ התקבל וכן כתבו הרשב"א והר"ן בפ' הנזכר בשם הרמב"ן ובה"ג ז"ל: (ב"ה) ובגמרא פרק כל הגט (גיטין ל.) פשטינן דמצי משוי שליח שלא בפניו וכתבו הרמב"ם בפ"ו וכתב ה"ה בשם בה"ג דאפי' שליח קבלה מצי משוי שלא בפניו ושכן הוא דעת הרמב"ם :

סעיף קטן יז

בעל שעשה שליח להולכה וכו' או לשון שמשמעו שיגרשנה כמו גרשוה או שלחוה וכו' עד אינו כלום משנה פ' התקבל (גיטין דף סה:) ומשמע מדברי רש"י דכי תנן לא אמר כלום היינו לומר שאין כותבין גט על פי אותם הדברים אבל אם כתבו ונתנו לה ה"ז ספק מגורשת דהנך לישני משמעם נמי לגט כמו לדברי' אחרים אבל הרמב"ם כתב שאם כתבו ונתנו לה הרי זה גט בטל והם הם דברי רבינו ובגמרא מפליג ר' נתן בין פטרוה לפטרוה כלומר בין פ"א בחירק או בפתח א"נ בין פ"א בדגש או ברפי ותנא דידן דבר ארץ ישראל לא מפליג בהכי ואע"ג דאנן בתר בני בבל גרירן השמיטוה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם משום דבלשון קדש ליכא פלוגתא בינייהו ואנן השתא לא משתעינן בלשון ארמי הרי אנו לענין זה כבני ארץ ישראל:

סעיף קטן יח

אמר להם עזבוה הוציאוה וכו' שם בפרק התקבל בעיא ולא איפשיטא:

סעיף קטן יט

אבל אמר כתבו גט לאשתי ולא אמר תנו וכו' בד"א בבריא אבל בחולה וכו' ג"ז שם בפ' התקבל משנה בראשונה היו אומרים היוצא בקולר ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו חזרו לומר אף היוצא בשיירא והמפרש בים ר' שמעון שזורי אומר אף המסוכן וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכה כרבי שמעון שזורי כדאיתא בפרק בהמה המקשה

(חולין עה:) וכן פסק הרמב"ם בפ"ב ופירש"י יכתבו ויתנו דאגב פחדיה עביד ולא פירש וביוצא בקולר כתב הרמב"ם דאפי' ביוצא על עסקי ממון וכתבו הרא"ש והרשב"א דהכי איתא בירושלמי ולא סוף דבר בקולר של סעה אלא אפי' בקולר של ממון שכל קולר בחזקת סכנה ויוצא בשיירא פירש"י למדברות ומשמע מדבריו שאם אינו יוצא למדברות אלא הולך מעיר לעיר שלא בדרך המדבר לא טריד. והמסוכן פירש"י חולה והרמב"ם בפ"ב כתב שהוא אדם שקפץ עליו החולי במהרה והכביד חליו מיד וכתב הר"ן דהכי איתא בירושלמי והרא"ש כתב לשון הירושלמי מה בין חולה למסוכן חולה בדרך ארץ מסוכן כל שקפץ עליו החולי דרך ארץ הקרובים נכנסים לו מיד הרחוקים לאחר ג' ימים ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסים מיד משמע מהכא דחולה אחר ג' ימים ואם קפץ עליו החולי ביום ראשון שוה וזהו שכתב רבינו אבל בחולה לאחר ג' ימים או תוך שלשה ימים ונתחזק עליו החולי :

סעיף קטן כ

בריא שאמר כתבו וכתבו ונתנו לה וכו' ג"ז משנה בפרק התקבל (גיטין דף סו:) בריא שאמר כתבו גט לאשתי רצה לשחק בה מעשה בבריא שאמר כתבו גט לאשתי ועלה לראש הגג ונפל ומת אמר רשב"ג אם מעצמו נפל הרי זה גט ואם דחפו הרוח אינו גט ובגמרא (שם) מעשה לסתור חסורי מיחסרא והכי קתני אם הוכיח סופו על תחלתו ה"ז גט ומעשה בבריא נמי שאמר כתבו גט לאשתי וכו' וכתב הר"ן דרשב"ג לאו לאיפלוגי אתא ופשוט הוא ובתוספתא הבריא שאמר כתבו גט לאשתי ועלה לראש הגג ונפל כותבין ונותנין כל זמן שיש בו נשמה רשב"ג אומר אם מעצמו נפל הרי זה גט וכו' וכתבו הרשב"א והרא"ש והרמב"ם בפ"ב משמע דמפרש למתני' בשכתבו קודם שנפל ואיפשר דמתניתין כללא קתני דכל שנפל מעצמו הו"ל כאומר כתבו ותנו ואם כתבו ונתנו קודם שנפל ה"ז גט ואם לא כתבו עד שנפל כותבין ונותנין אחר נפילה כל זמן שיש בו נשמה:

סעיף קטן כא

ספק אם הרוח דחפו וכו' הרשב"א והר"ן כתבו תוספתא ז"ל ספק מעצמו נפל ספק הרוח דחפו אם לאלתר נפל כותבין ונותנין שאני אומר מעצמו נפל ואם לאחר זמן נפל אין כותבין ונותנין שמא הרוח דחפתו וכתב עוד הרא"ש ירוש' ספק מעצמו נפל ספק הרוח דחפתו מהו נשמעינן לה מן הדא דרשב"ג אומר אם על אתר נפל ה"ז גט ואם לאחר זמן נפל אינו גט וההוא על אתר לאו ספק הוא הדא אמרה ספק מעצמו נפל ספק הרוח דחפתו ה"ז גט והרמב"ם כתב בפ"ב ספק מעצמו נפל ספק דחפתו הרוח ה"ז ספק עד שיודע בודאי שהרוח דחפתו והגיה עליו הראב"ד ואני אומר זה הספק להקל ע"פ הירושלמי שהבאתי עכ"ל ובספרים דידן כתוב בהרמב"ם ה"ז גט וכן היה גורס הרשב"א

ותמה עליו היאך פסק היפך התוספתא ועוד ספק איסורא היא ולחומרא ושמא טעות ידי סופר בחיבורו של רבינו וחסר ממנו אם מיד נפל ה"ז גט כדברי התוספתא אח"כ מצאתי בהגהות הראב"ד שהגיה עליו כך ואמר זה הספק להקל בירושלמי מצאתי אומר אם על אתר נפל ה"ז גט ואם לאחר זמן נפל אינו גט ע"כ וכך הוא לשון הירושלמי ספק מעצמו נפל וכו' נשמעינה מן הדא רשב"ג אומר אם על אתר נפל וכו' ונ"ל דכשמצא הרשב"א דברי הראב"ד נתיישבה דעתו לומר דאין כאן טעות סופר ומה שהגיה עליו הראב"ד הוא לומר דנהי דבירושלמי מיקל ואמר דספק מעצמו נפל וכו' ה"ז גט מיהו ה"מ כשנפל על אתר דוקא וזה כעין השגתו של הרשב"א שתמה עליו שפסק היפך התוס' והרמב"ם כתב סתם ה"ז גט ולא חילק בין נפל על אתר לנפל לאחר זמן ואפשר לומר דהראב"ד לא לחלוק על הרמב"ם בא אלא להחזיק דבריו לומר דאע"ג דספיק' דאורייתא לחומרא הכא שפיר עבד הרמב"ם שפסק להקל דהכי איתא בירושלמי אבל לא משמע כן מדברי הרשב"א שהרי כתב מצאתי בהגהת הראב"ד שהגיה עליו כך ומ"מ בין כך ובין כך נ"ל שהגירסא האמיתית בדברי הרמב"ם ה"ז גט ודוקא לאלתר הוא מכשיר כדברי התוספתא והירושלמי ואהורג עצמו מיד דנקט ברישא קסמיך ואפי' למאן דגריס הרי זה ספק גט יש לפרש ע"ד זו דכי קאמר ה"ז ספק גט היינו כשלא נפל מיד אלא לאחר זמן דמה שאמרו בתוס' ואם לאחר זמן נפל אין כותבין ונותנין היינו משום דמספקא לן וכדקתני סיפא שאני אומר שמא הרוח דחפתו אבל כשנפל מיד בכל גווני הוי גט ונשאר לנו לבאר דברי הירושלמי ונ"ל דה"פ והדין על אתר לאו ספק הוא כלומר ע"כ אית לן למימר דעל אתר דאמרינן היינו בדמספקא לן אי מעצמו נפל דאי בדידעי' שמעצמו נפל מאי איריא על אתר אפי' לאחר זמן הרי זה גט א"כ תפשוט דספק מעצמו נפל ספק דחפתו הרוח ה"ז גט כל שנפל על אתר כנ"ל ואם רבינו היה מפרש הירושלמי כך לא ה"ל לסתום דבריו ולכתוב והראב"ד השיג עליו וכתב שהוא ודאי גט דכיון דהראב"ד לא חילק בין לאלתר לאחר זמן קשה על רבינו שמביא ראיה מהירושלמי והלא הירושלמי מביא ראיה מדפלגינן בין לאלתר לאחר זמן והוא עצמו פליג עליה ומסיק דכל ספק אפי' לאחר זמן הרי זה גט וכן יקשה על הראב"ד למה סתם ולא חילק בין לאלתר ובין לאחר זמן כדמפליג בירושלמי שהוא סומך עליו לכך נראה שכן מפרש הראב"ד הירושלמי ואחריו נמשך רבינו דרשב"ג לחודיה הוא דמפליג בין על אתר ובין לאחר זמן ורבנן לא מפלגי בהכי ומ"מ יליף מדרשב"ג לרבנן דכיון דאפי' נפל על אתר לאו ודאי הוא שמעצמו נפל אלא ספק ואפ"ה קאמר דעל אתר הרי זה גט דכיון דמתוך בוריו אמר כתבו גט לאשתי רגלים לדבר שהיה רוצה להפיל עצמו וכיון דעל אתר נפל הוי גט ודאי מדרשב"ג נשמע לרבנן

דלאחר זמן לרבנן כמו על אתר לרשב"ג דטעמא דכיון דמתוך בוריו אמר כתבו גט לאשתי אלים להו למימר דמעצמו נפל אפילו נפל לאחר זמן והלכתא כוותייהו :

סעיף קטן כב

וכן מי שהושלך בבור וכו' ג"ז משנה בפרק התקבל (גיטין ד' סז.) מי שהיה מושלך לבור ואמר כל השומע קולי יכתוב גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו ובגמרא וליחוש שמא שד הוא א"ר יהודה כשראו לו דמות אדם אינהו נמי אידמויי אידמו בדחזו ליה בבואה דבבואה ודילמא צרה היא כלומר שמתכוונת לקלקלה שתינשא בגט זה ותיאסר על בעלה תנא דבי ר' ישמעאל כותבין ונותנין בשעת הסכנה אע"פ שאין מכירין ופירש"י בשעת הסכנה. כגון זה שמסוכן למות ואם לא עכשיו אימתי ובסוף יבמות (קכב.) אמתני' דמעשה באחד שעמד על ראש ההר וכו' איתא נמי להאי סוגיא דוליחוש שמא שד הוא עד כותבין ונותנין אע"פ שאין מכירין וכתבו הרי"ף והרא"ש שם וליחוש שמא שד הוא אמר רב יהודה אמר שמואל שראו לו דמות אדם וחזו ליה נמי בבואה דבבואה ולא חיישינן דילמא צרה היא דתנא דבי ר' ישמעאל בשעת הסכנה כותבין ונותנין אף על פי שאין מכירין משמע דס"ל דהא דמייתי לתנא דבי ר' ישמעאל לאו למדחייה לדרב יהודה דלעולם לאפוקי מחששת שד בעינן דחזו ליה דמות אדם ובבואה דבבואה אבל לחששת דצרה דלא שכיחא סמכינן אתנא דבי רבי ישמעאל וכ"כ הרשב"א בפרק התקבל וכ"כ גם הר"ן בפרק התקבל בשם ר"ח אבל מדברי הרמב"ם בפ"ב מה' גירושין נראה דבתר דמייתי הא דתנא דבי רבי ישמעאל לא צריכי לבבואה כלל אלא כי היכי דלא חיישינן לצרה ה"נ לא חיישינן לשד וכ"כ בנמ"י בסוף יבמות שכתב הריטב"א בשם רבו וז"ל ורבינו סתם הדברים כדעת הרי"ף והרא"ש וסייעתא ואע"פ שלא כתב דחזו ליה דמות אדם נ"ל שבכלל דחזו ליה בבואה דבבואה הוא דכשרואים בבואה דבבואה תחילה רואים אם יש לו דמות אדם ואיפשר לומר דס"ל דכיון דחזינן בבואה דבבואה תו לא צריכים לדמות אדם אלא שקשה דלא משמע הכי מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו שראו לו דמות אדם וחזו ליה נמי בבואה דבבואה:

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו אף על פי שהעלוהו ולא הכירוהו כן כתב הרמב"ם בפרק שני מהלכות גירושין ונראה דיליף מדתנן בסוף יבמות מעשה בצלמון באחד שאמר אני איש פלוני בן איש פלוני ממקום פלוני נשכני נחש והריני מת והלכו ולא הכירוהו והשיאו את אשתו וכתבו התוספות והרשב"א והר"ן בפרק התקבל דלא חיישינן דילמא שד הוא אלא דוקא בבור או בשדה מפני שהשדים מצויים בשדות ובבורות אבל בעיר שלא בבור לא והכי

איתא בירושלמי וכ"כ הרא"ש בסוף יבמות ולא ידעתי למה השמיטו רבינו: (ב"ה) אח"כ מצאתי בספר מוגה שכתוב בו כן :

סעיף קטן כד

כתב הרמב"ן שאם היו ג' ואמר כל השומע קולי וכו' כ"כ הרשב"א והר"ן בשם הרמב"ן כלומר דאע"ג דאמר כל לא הוה כאומר כולכם כתובו דצריך לכתוב במעמד כולכם כמו שנתבאר בסימן ק"כ:

סעיף קטן כה

היו רבים עומדים ביחד וכו' ברייתא בס"פ התקבל (גיטין דף סז:) ואם אמר שנים מכם יוליכוהו אפילו היו בכללם אב ובנו וכולי בס"פ התקבל ההוא גברא דעאל לבי כנישתא אשכח מקרי ינוקא ובריה דיתבי ויתיב איניש אחרינא גבייהו א"ל בי תרי מינייהו נכתוב גיטך לדביתהו לסוף שכיב מקרי ינוקא מי משוי איניש ברא שליחא במקום אבא או לא ואסיקנא דמשוי איניש שליחא לברא במקום אבא ופירש"י דלא מקפיד בהי מינייהו ומעיקרא להאי ברא נמי שוייה שליח וכיון דאסיקנא דמשוי איניש שליח לברא במקום אבא אפילו לא מת האב יכול הבן להיות שליח מיהו אם עשאם שלוחים לכתוב האב או הבן יצטרפו עם העד האחר דאב ובנו פסולים להעיד ביחד אבל אם עשאם שלוחים להוליך אב ובנו יכולין להוליכו והתימה על רבינו שכתב מעשה זה לענין הולכה ובגמרא כתוב לענין כתיבה : ב"ה ואע"ג דאיפשר לומר דלמד מדין כתיבה לדין הולכה מ"מ לא הו"ל להשמט מלכותבו בדין כתיבה : ועוד שכתב שהאב או הבן יצטרפו עם אחד ואילו לענין הולכה אפילו אב ובנו מצטרפין:

סעיף קטן כו

והאידנא תיקון חכמים שהאומר במקום מעמד רבים הוליכו גט לאשתי וכו' ג"ז בס"פ התקבל ונתבאר בסימן ק"כ:

סעיף קטן כז

מדברי הר"ף מה שכתוב בתיקון שטרות שטר הרשאה בשולח גטממקום למקום נראה דא"צ כן כ' הרא"ש בריש גיטין ובתשובותיו כלל מ"ה סימן י' וכן כתב סמ"ג וסמ"ק והגהות מיימון פ"ה ובפרק ו' והמרדכי בפ' התקבל והגהות מרדכי בסוף גיטין וכן נראה בהדיא מדברי הרשב"א בתשובה וגם בסי' שאחר זה כתב רבי' דברי הרא"ש וכתב שם שהרמ"ה כתב שאף בא"י שאין צ"ל בפ"נ ובפ"נ נאמן על השליחות לומר שהבעל עשאו שליח וק"ל שכתב הרא"ש בתשובה וכתבה רבינו בס"ס זה ראובן עשה לבנו שליח וכו' תשובה אם יש עדים ששמעון בנו היה שליח של הבעל וכו' ולמה לי עדים שהיה שליח הרי נאמן בכך ואיפשר דה"ק אם עשאו שליח בעדים דאם עשאו שליח שלא בעדים

אע"פ שהשליח והמשלח מודים בשליחות לא מהני מידי לדעת הרא"ש וכמו שכתב רבי' לעיל בסימן זה אי נמי דהרא"ש פליג אהרמ"ה וס"ל דכל היכא שאין אנו סומכים על דברי השליח שאומר בפני נכתב ובפני נחתם כגון בא"י או בח"ל ולא נכתב ונחתם בפניו והוא מתקיים בחותמיו אינו נאמן לומר שהוא שליח הגט וקצת הוכחה יש לזה בדברי הרא"ש בריש גיטין ומש"ה כתב באותה תשובה אם יש עדים ששמעון בנה היה שליח של הבעל לומר דאפי' לא נכתב בפניו אלא שמתקיים בחותמיו לא יועיל ביטול הבעל. כל דברי הר"ף שכתב כאן רבי' עד לכך נכון להחמיר שלא לעשות שליח קבלה הכל כתוב בסמ"ק ובכלבו ובהגהות מיימון פ"ה ובפ"ו וקצת דברים אלו הם ג"כ בהל' הגט דמרדכי ודע דבספרי דפוס יש טעיות הרבה בספרי רבי' והגהתים ע"פ ספרים כתובים באצבע וז"ל א"ח הגיה הר"פ רבינו ברוך כתב דלענין שליח קבלה צריך להושיב ג' שיכירו חתימות העדים החתומים בשטר קבלה וכן נראה דהא קיום שטרות בג' ואף ע"ג דאמרינן בפרק התקבל (גיטין סג:) במתני' דלא צריך כי אם ב' שיאמרו בפנינו קיבל ה"מ כשהעדים הראשונים שאמרה בפניהם התקבלי לי גיטי הם עומדים שם בשעת נתינת הגט ליד השליח אבל על ידי שטר צריך קיום ג' הילכך קודם שיקבל הגט השליח קבלה יושיבו ג' שיכירו החתומים וטוב שיהיו האנשים ידועים כי הם יעידו בכתב ידם על נתינת הגט והגירושין לשלוח למקום האשה להודיע לה מכאן נראה שאין לסמוך ע"פ שלוחים דקני לה שרגילים לעשות קיום חותמיו מעיר לעיר לפי שאין רגילות להיות באותו קיום ג' בני אדם ידועים וניכרים במקום הנתינה שיכירו עידי השטר לקבלה כי כן צריך לשלשתן יחד כדפי' וטוב לחזור אחר שליח הניכר שהוא גדול ע"י בנים או ע"י זקן בין לקבלה בין להולכה שאל"כ אפילו מוחזק בשנים היה נראה שצריך לבדקו לכל הפחות ע"י עד א' מכל שכן דחליצה ומיהו בעידי חתימה אין להקפיד כיון שהוא מוחזק בשנים דקי"ל דעידי מסירה כרתי ובשעת נתינת הגט יש כמה עדים גדולים שהרי רגילות ליתנו במנין עכ"ל הר"ף ובהגהות גיטין דמרדכי כתוב בשם רבינו יחיאל נוסח הרשאה שליח הולכה בפנינו ח"מ וכולי א"ל הולך גט זה לאשתי פב"פ ואם עשה תנאי יפרש התנאי יפה ותהא ידך כידי וכו' ונותן אני לך רשות לעשות שליח ושליח שליח אפילו עד ק' אפילו בלא אונס וליתן גט לאשתי ובשעת נתינתו לשליח יקראוהו תחלה לפני עדים ויאמר לו בפניהם הולך גט זה לפלונית אשתי בת פלוני ואם יש תנאי יפרשנו ויאמר תהא מגורשת ממני משעה שיגיע גט זה לידה בתנאי כך וכך ואם לא יהא כך וכך לא תהא מגורשת ותהיה ידך כידי וכו' ושלוחך כשלוחי ואני נותן לך רשות לעשות שליח ושליח שליח עד ק' ואפילו בלא אונס ותהא היא מגורשת ממני וכו' זה הגט מרצון

נפשי אני נותנו לה ואני מבטל כל מודעות על הגט זה והנני מקבל עלי בתוקף חרם שלא אבטל לא את הגט ולא את השליח ויקראוהו ויחזירוהו לשליח והשליח יאמר לאשה ה"ז גיטיך וכו' וגט זה בפ"נ ובפ"נ ויפרש התנאי אם יש תנאי וישבו ג' דיינים לקבל עדות השליח ויקראו הגט קודם נתינתו בידה ואח"כ יתננו לה אחר תשלום כל דבריו עכ"ל וקצת דברים אלו כלולים בדברי רבינו ומ"מ טוב ויפה לפרשה כנוסח רבינו יחיאל בפרט מ"ש ונותן אני לך רשות לעשות שליח וכו' אפילו בלא אונס ודאי שצריך לפרשו שאל"כ לא יכול לעשות שליח כל שלא נאנס וכמ"ש רבינו לקמן בסי' זה וגם רבינו כתב בסמוך בשם הר"ף שאין צריך לכתוב שטר שליחות אלא לפי שכתוב בה שנותן הבעל רשות לשליח לעשות כמה שלוחים ואפי' לא יחלה ולא יאנס ע"כ ואם כן תימא היאך לא כתב כן בנוסח שטר השליחות ואיפשר דכיון דע"י חולי או אונס מצי משוי שליח מן הסתם כל שפירש בשליחות שנותן לו רשות לעשות שליח ושליח שליח עד ק' דרשינן לישנא יתירא לומר דאפילו בלא אונס מרשיהו למנות שליח וכן משמע מדברי ה"ה בפ"ז שהוא דעת הרמב"ם ומ"מ יותר טוב לפרש ולכתוב ואפי' בלא אונס כמו בנוסח רבינו יחיאל: ודע דתמיה לי מילתא טובא שחסר בלשון ושטר שליחות זה וכיון שיגיע גט זה ליד אשתי פב"ב מידך או מיד שלוחך או שליח שלוחך כנזכר תהא מגורשת ממני ומותרת לכל אדם והגט שנעשה עליו פב"ב וכו' ומצאתי למהר"ר ישראל בס"י שתמה עליו חכם אחד על שכתב ממש לשון סמ"ק ולא כ' וכשיגיע גט זה לידה והשיב דאין לומר דכל סמ"ק שנתפשט בגולה נפל בהם טעות ובחיבור הרב הגדול מהרר"י מולן נוסח ההרשאה כסמ"ק ועל דא אני סומך טפי מעל מנהגכם וסדורכם ונראה טעם וסברא דכל מה שנוכל למעט ההרשאה טפי עדיף משום דאיכא למיחש שמא יארע קלקול מרוב הכתיבה ומתבטל השליחות והכי אמרינן בריש גיטין (ג:) אתי למיגזי' ומה בכך אי גזייה ומתבטל השליחות אלא משום עיגונא חשו להכי עכ"ל. ולע"ד נראה הטעם שלא נכתב בסמ"ק הוא לפי שאם נתנה על תנאי צריך להוסיף בו דברים ולכן הניחו חלק כדי שכל אחד יכתוב כפי מה שיזדמן לו אם בתנאו ואם בלא תנאי וראיה מה' גט דמרדכי שכתב ויאמר לו בפניהם הולך גט זה וכו' ואם יש תנאי יפרשנו ויאמר תהא מגורשת ממני משעה שיגיע גט זה לידה וכו' הרי שהבעל צריך שיאמר כן לשליח ושטר שליחות סיפור דברי הבעל הם. ומ"ש שכל מה שנוכל למעט בהרשאה טפי עדיף משום דאיכא למיחש משום שמא יארע קלקול מרוב הכתיבה ומתבטל השליחות אומר אני דלגבי דבר זה שהוא עיקר השליחות לא אמרינן הכי וההיא דריש גיטין אין ענינה לכאן דהתם דתקנת חכמים הוא מה שיאמר השליח ואם חיסר ה"ל משנה ממטבע חכמים והולד ממזר

לפיכך קצרו הדיבור אבל שטר שליחות לא תקנוהו חכמי התלמוד אלא מסרוהו לכל אחד שיסדרנה כפי צחות לשונו וכל שיכתוב עיקר השליחות בין בדרך ארוכה בין בדרך קצרה שפיר דמי ולא נפיק מיניה חורבה כלל ולפיכך נ"ל שצריך לכתוב ונותן אני לך רשות לעשות שליח וכו' עד ק' וליתן גט לאשתי פב"פ וכו' או שליח שלוחך ותיכף שיגיע גט לידה מידך או מיד שלוחך או מיד שליח שלוחך תהא פב"פ מגורשת ממני ומותרת לכל אדם והגט שנעשה עליו פלוני בר פלוני שליח וכו' וכל שלא כתב כן קרוב אני לומר שעיקר השליחות חסר מן הספר: בנוסח שטר שליח קבלה יש בהל' הגט במרדכי נסחאות אחרות ולא ראיתי לכתבם לפי שנוסח זה שכתב רבינו בשם הר"פ עולה על כולם זולתי שצריך להוסיף בו בין בלשון שאומר בשעת נתינה בין בלשון השטר והרי את מגורשת ממני ומותרת לכל אדם גם צריך להוסיף בשטר ונתן גיטה ליד פב"פ שעשאתו אשתו שליח בעדים כי כן כתוב בהגהות מיימון פרק ו' ובא"ח: וכתוב בעיטור אות שי"ן בהרשאת שליח קבלה איך פלונית אמרה לנא הוו עלי סהדי וקנו מינאי וכתובו וחתומו וכו' וקנינא מפלונית לפלוני שליחות ככל מאי דכתוב ומפורש לעיל וכתב עוד שיש מי שכתב בשליחות אגב ד' אמות קרקע כשופרא דשטרא ומסתברא דלא שייך ביה עד כאן לשונו והרמב"ם כתב בפ"ה מהל' מכירה שנהגו להקנות לעושה שליח ונשאר דברים כיוצא בזה להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק וכמהתל אלא שגמר בלבו ואח"כ אמר לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה אינו צריך דבר אחר עכ"ל: כתוב עוד בעיטור בשטר שליח קבלה ויהא ליה רשותא לשויי שליחא ושליחא שליחא אחרינא עד דתתקבל לי גיטי ותיתי ותמטי לידא דפלוני שליחא דידי דאנא פלונית מניתיה וארשיתיה דידיה בהרמנותא דידי וקבילית יתיה עלי כחומר כל שטרי אחלטתא והימנותא דנהיגין בישראל דלא כאסמכתא וכולי משמע מדבריו שיכולה היא להרשות לשליח קבלה שיעשה שליח לקבל הגט מיד הבעל אבל אין האשה מגורשת עד שיגיע הגט ליד שלוחה דידה דשליח זה שהוא יכול לעשות אינו אלא כעין שליח הובאה ועוד אכתוב בדין זה גבי שאלה לגאון שכתב רבינו לקמן בסימן זה: (ב"ה) על מ"ש הר"ף שהב"ד לא יהיה קרוב לשליח אין לו טעם ששליח אינו נוגע בדבר כדי שיפסל ב"ד הקרוב לו ואפשר שהטעם מפני ששליח קבלה הוא במקום האשה חשש בדבר לכתחילה: ועל מ"ש הר"ף כשמגרש על ידי שליח קבלה לא יטיל תנאי בגט תמהני אמאי דמ"ש מכשמגרש לאשה עצמה ואיפשר דחיישינן דילמא איכא עדים דידעי שקבל הגט ולא ידעי בתנאי ואזלי ומסהדי שהגיע גט ליד שלוחה ואזלא ומינסבא אפומייהו ונמצא גט בטל ובניה ממזרים:

סעיף קטן כח

ועל מ"ש בסוף דבריו וצריך לקיים כל ג' בגט דקיום שטרות בג' יש לתמוה שנראה מדבריו שהוא מפרש קיום שטרות בג' שג' עדים החתומים בשטר צריך לקיימם ומעולם לא ראינו מי שפי' כן אלא ה"פ קיום שטרות צריך להיות בפני ג' שהם ב"ד. ועוד שהדין ג"כ אינו כן דג' החתומים בשטר כשיקיים ב' מהם סגי דנהי דעד ודיין אין מצטרפין כדאיתא בפרק ב' דכתובות (כא.) מ"מ בקיום ב' עדים או שני דיינים סגי גם מלת בג' שכתב איני יודע לקשרה עם הענין : כתוב בא"ח זהו לשון שליחות שטר הולכה כשהבעל עצמו מוליך גט לאשתו בעיר אחרת הנה פב"ב מוליך גט לאשתו פב"פ ונכתב ונחתם כהלכתו לדעתנו ואין כותבין בו מקום כלל לפי שלא היתה האשה במקום כתיבת הגט והוא נכתב ונחתם כהלכתו בפני הבעל כדי שיוכל לומר בפ"נ ובפ"נ כיון שהבעל עצמו מביאו כדאמרינן בפ"ק דגיטין הבעל עצמו וכו' כי בעונותינו אין אנו בני תורה כמו הראשונים וזה הל' שיאמר הבעל בשעת הנתינה קודם שיתן הגט לאשתו התקבלי גיטיך זה ממני והרי את מגורשת ממני ומותרת לכל אדם וגט זה בפ"נ ובפ"נ ויתנהו לה בפני ג' ויבטל כל המודעות ויקראוהו קודם נתינה ואחר נתינה ויקבל חרם שלא יוציא לעז על הגט ועל החתימות וכל החתימות שבגט ידועות לנו עכ"ל ומ"ש בסוף דבריו וכל החתימות שבגט ידועות לנו לא ידענא מאי קאמר דכיון שאומר בפ"נ ובפ"נ א"צ שיהיו החתימות ידועות לנו. הר"ש בר צמח בתשובה כתב שהיה נראה לומר דאין דיין יכול לעשות מעשה ב"ד להתיר אשה על פי עדות קרובו שהוא אחד מעידי מסירה אלא שבירושלמי שהביא בעל העיטור והפוסקים אחרים משמע דמצטרף ומ"ש הר"פ שצריך שיהיו העדים רחוקים לשליח קבלה לכתחלה הוא :

סעיף קטן כט

הכל כשרים לשליחות הגט וכו' אחד האיש ואחד האשה כך פשוט בר"פ התקבל (גיטין סב:):

סעיף קטן ל

חוץ מחש"ו עבד ועכו"ם ספ"ב דגיטין (דף כג.) תנן הכל כשרים להביא את הגט חוץ מחש"ו סומא ועכו"ם ורבינו לא הזכיר סומא בסי' זה ופירש דינו בסימן קמ"ב ובגמרא א"ר אסי אמר רבי יוחנן אין העבד נעשה שליח לקבל גט אשה מיד בעלה לפי שאינו בתורת גיטין וקידושין וכן א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ודעת רש"י דדין הולכה והובאה כדין קבלה שאין חילוק טעם ביניהם וא"כ כי היכי דלרבי יוחנן מיפסל לקבלה מיפסל נמי להולכה והובאה כן דעת התוספות והרא"ש וכתב הרשב"א שכן דעת הרי"ף וכן דעת הרמב"ם בפ"ו וכתב הר"ן דהכי מוכח בירושלמי וכתבו הרשב"א והר"ן שהר"י ן' מיגאש

חולק ואומר שלא פסלו עבד אלא לקבלה אבל להובאה כשר כדמוכח דיוקא דמתניתין ומ"מ כתב הרשב"א דלענין פסק הלכה כרש"י והרי"ף עבדינן ולחומרא משמע דספוקי מספקא ליה וא"כ אם עבר והביא והיא אשת כהן נפסלה מן הכהונה מספיקא וכן אם פשטה וקבלה קידושין חוששין לקידושין: ואם הביא הגט אחד מאלו אע"פ שנתקיים הגט בחותמיו אינו כלום דהא פיסולייהו משום דלאו בני שליחות נינהו:

סעיף קטן לא

היה השליח קטן כשניתן לו והגדיל וכו' עד כיון שתחילתו וסופו בכשרות משנה שם:

סעיף קטן לב

כתב הרמב"ם בפ"ו הנשים והקרובים כשרים ואפילו הפסולים מדברי סופרים כשרים לשליחות הגט אבל הפסולים בעבירה מן התורה וכו' ורבינו כתב עדות במקום שליחות אולי היה כן בנוסחתו:

סעיף קטן לג

ואין דעת א"א ז"ל כן שכתב בפ"ב דגיטין וכל הפסולים מדברי סופרים כשרים להביא את הגט ואפילו בח"ל כמו שכשרים לעדות אשה ואם היו פסולים מן התורה פסולים להביא את הגט בח"ל ואם היה מקויים אפי' לא עשו תשובה כשר דבני כריתות נינהו ולשיקרא ליכא למיחש ודלא כמ"ש הרמב"ם ז"ל הפסולים בעבירה מדברי תורה פסולים להביא הגט וכו' והראב"ד השיג עליו בזה עכ"ל כלו' דבמאי דפסל הרמב"ם ז"ל גט שהביאו פסולים מן התורה ונתקיים בחותמיו חלוקים עליו הראב"ד והרא"ש דכיון דאין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם אמאי מיפסיל בהבאתו דהא בר דעה הוא ושייך בגירושין וכך יש לפרש דברי רבינו שמ"ש ואין דעת א"א הרא"ש כן לא קאי אלא אהביאוהו פסולים מן התורה ונתקיים בחותמיו שפסל הרמב"ם וא"א הרא"ש כתב שאין פסולים אלא בחוצה לארץ שצ"ל בפני נכתב ובפני נחתם אבל בארץ ישראל שאין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם וכן בחוצה לארץ אם נתקיים בחותמיו כשר ודעת הרמ"ה נראה שהוא כדעת הרמב"ם ז"ל והיינו דפסל אפי' בארץ כלומר דבארץ אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם ואם יש בו שום ערעור יתקיים בחותמיו והכי קאמר פסולים בין בארץ שאין סומכין עליו אלא על קיום חותמין בין בחוצה לארץ שסומכים על עדותו שמעיד בפני נכתב ובפני נחתם וזו ואצ"ל זו קתני וא"כ יש עירבוב בדברי רבינו דאחר דברי הרמב"ם הוה ליה לכתוב וכ"כ הרמ"ה ומ"מ כוונת דבריו הוא כמו שכתבתי ודע שכשם שהראב"ד והרא"ש חלוקין על הרמב"ם בדין זה כן כתב ה"ה שהרבה מהמפרשים חלוקים עליו ושלא ידע טעם לדבריו וגם הרשב"א תמה עליו בריש גיטין והר"ן תמה עליו בסוף פרק ב' דגיטין. ועל מה שכתב עוד הרמב"ם אבל אם לא נסמוך בו אלא על

דברי פסול בעבירה מן התורה אינו גט. כתב ה"ה שאין סומכין בעדות הגט על דברי פסול בעבירה מן התורה ברור הוא שהרי אפי' בעדות אשה שמת בעלה אינו נאמן וכן נראה מן הגמרא קצת וכ"כ הרשב"א בריש גיטין מיהו תמהו עליו הראב"ד והרשב"א הגט למה יבטל דילמא כשר הוא ויתקיים למחר ע"פ חותמיו וכתב ה"ה דאה"נ שאם נתקיים בחותמיו כשר גם לדעת הרמב"ם ולא כתב שהוא בטל אלא אם אין בגט עדות אחרת:

סעיף קטן לד

ואם היו פסולים כשנתמנו שלוחים וכולי עד ולשיקרא ליכא למיחש הוא לשון הרא"ש בסוף פ"ב דגיטין ודבר פשוט הוא ומה שכתב בסוף דבריו ואם הגט מקויים אפי' לא עשו תשובה כשר הוא דעת הרא"ש ולא דעת הרמ"ה שהרי לעיל בסמוך כתב בשמו שפסולין בין בארץ בין בח"ל ובארץ היינו לומר אפי' נתקיים בחותמיו וכמו שכתבתי לעיל:

סעיף קטן לה

ועוד כתב א"א ז"ל על מה שכתבו הגאונים וכו' ה"ה בפ"ו והרשב"א והר"ן בספ"ב דגיטין כתבוה וז"ל כתוב בה"ג בעי רבנן קמי' מר רב חנינא גאון בבל רבתי דעכו"ם לא הוי שליח לקבל את הגט ולהוליך את הגט מהו למכרכיה לגיטא בחד מנא ומימר לעכו"ם אמטי האי מנא לישראל פלוני וליתביה לאתתי ואמר להו לרבנן לא ונתן בידה או ביד שלוחה ישראל אבל עכו"ם לא דבעינן דכי נפיק גיטא מידא דבעל לידא דאיתתא או לידא דשליח ישראל דקאי במקום בעל או לידא דשליח קבלה דשויתיה אתתא גופה דקאי במקום אתתא גופא אבל ביד עכו"ם לא ורבנן דהשתא אמרי אע"ג דאתיא עכו"ם לגיטא אי יהביה לישראל וההוא ישראל יהביה לאתתא בעידי מסירה לכתחילה לא מנסבינן לה משום דעכו"ם לאו בן ברית הוא ואי אינסיבא לא מפקינן לה משום דר"ש דתנן ר"ש אומר כולם כשרים ואמר ר' זירא ירד ר"ש לשיטתו של רבי אלעזר דאמר עידי מסירה כרתי וקי"ל כרבי אלעזר עכ"ל וכתב הר"ן ולא ידעתי מאי שייטא דר' אלעזר הכא וה"ה אחרי שכתב דברי ה"ג בפ"ו כתב בעיטור כתוב ואנן דכתבינן דרבי אלעזר מכשיר אפי' לכתחלה מסתבר הכא נמי אם נתגרשה תנשא לכתחלה בעידי מסירה עכ"ל. וגם הרא"ש בסוף פ"ב דגיטין כתב דברי ה"ג וכתב עליהם ודבריו תימא דודאי אם עשה הבעל את העכו"ם שליח ואמר ליה שימנה הוא את הישראל במקומו הוי פסול דאין שליחות לעכו"ם וגם אינו בר כריתה אבל הכא כיון דלא עשה העכו"ם אלא מעשה קוף בעלמא ומינה הבעל בכתבו את ישראל שבאותו מקום שליח למה יפסל הגט וכן נוהגים באשכנז וכו':

סעיף קטן לו

השולח גט לאשתו ואין השליח מכירה וכו' כ"כ הרשב"א והרא"ש והמרדכי בסוף פרק כל הגט גבי עובדא שאכתוב בסמוך וכ"כ התוספות והר"ן בסוף פ"ב דגיטין וה"ה פ"ז גבי סומא וכ"כ בסמ"ג ובהגהות מיימון פ"ט ורבינו ירוחם בח"ג והחילוק שבין סומא לפקח בדין זה כתבו רבינו בסי' קמ"ב:

סעיף קטן לז

אמר לשליח הולך גט לאשתי וא"ל איני מכירה וכו' בס"פ כל הגט (גיטין דף כט:) ההוא גברא דשדר גיטא לדביתהו אמר שליח לא ידענא לה אמר ליה זיל יהביה לאבא בר מניומי דאיהו ידע לה וליזיל ליתביה ניהלה אתא ולא אשכח לאבא בר מניומי אשכחיה לרבי אבהו ורבי חנינא בר פפא ור' יצחק נפחא א"ל מסור מילך קמן דכי ייתי אבא בר מניומי ניתביניה ניהליה וליזיל וליתביניה לה ופירש"י מסור מילך קמן אמור דברי שליחותך בפנינו ותן לנו הגט ואמר בפני נכתב ובפני נחתם ואנו נמסרנו לו ויהיה שליח ב"ד א"ר ספרא והא שליח שלא ניתן לגירושין הוא אכסיף ופירש"י השליח הזה לא נעשה שליח לגרשה אלא למוסרו לאבא בר מניומי הילכך לאו במקום בעל קאי למוסרו ביד אחר אמר רבא קפחינהו רב ספרא לג' רבנן סמוכו א"ר אשי במאי קפחינהו מי קא"ל אבא בר מניומי ולא את איכא דאמרי אמר רבא קפחינהו רב ספרא לג' סבי בטעותא א"ר אשי מאי טעותא מאי קאמר ליה אבא בר מניומי ולא את ופירש"י איכא דאמרי דרבא אמר שאינה תשובה אלא בטעות קפחם ואמר ליה רב אשי מאי טעותא שפיר קפחינהו מאי קאמר ליה בעל אבא בר מניומי יגרשנה ולא את מאחר שאינה מכירה הוא יהא שליח מעתה ולא את בלישנא קמא גרסינן מי א"ל בלישנא בתרא גרסינן מאי קאמר ליה ולפי זה קיימא לן כרב אשי וכלישנא בתרא וכן דעת הרי"ף והרא"ש שלא כתבו אלא לישנא בתרא וכן דעת הרמב"ם בפ"ט אבל הרשב"א והר"ן בשם ר"ח והתוס' בשם ר"ת כתבו דבכולהו לישני גרסינן מי קאמר ליה ורב אשי בין ללישנא קמא בין ללישנא בתרא ס"ל בטעותא קפחינהו ושליח שניתן לגירושין הוא דמי קא"ל אבא בר מניומי ולא את ואיכא דאמרי אמימריה דרבא קאי ולא אדרב אשי ורב אשי כיון דקם ליה בכולהו לישני בחדא שיטתא דשליח שניתן לגירושין הוא קיימא לן דיכול למנות שליח והוא עצמו יכול ליתנו לה ומ"מ העלו הרשב"א והר"ן דאנן כחומרי הגירסאות נקטינן הוא עצמו אינו מגרשה וכ"ש שאינו עושה שליח אחר תחתיו ומיהו אם גרשה הוא או שלוחו הוה ליה ספק מגורשת:

סעיף קטן לח

אבל אם עשה שליח ליתן גט לאשתו לאחר ל' יום ואירעו אונס וכו' גם זה בס"פ כל הגט ההוא גברא דשדר גיטא לדביתהו א"ל לשליח לא תיתביה ניהלה עד ל' יום איתניס בגו ל' יום אתא לקמיה דרבא אמר ליה מסור מילך קמן דלבתר ל' יום משוינא שליח ויהיב ליה ניהלה א"ל רבנן לרבא והא שליח שלא ניתן לגירושין הוא ופירש"י שליח שלא ניתן לגירושין. בתוך ל' יום א"ל כיון דלבתר ל' יום מצי מגרש כשליח שניתן לגירושין הוא וליחוש שמא פייס מי לא תנן מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש וכו' והוינא בה וניחוש שמא פייס ואמר רבה בר רב הונא באומר נאמנת עלי שלא פייסתי אכסיף לסוף איגלאי מילתא דארוסה הואי אמר רבא אם אמרו בנשואה יאמרו בארוסה ופי' רש"י וליחוש שמא פייס. שמא בא בעל אצלה בתוך ל' יום ונתייחד עמה ופייסה ובעל והוי גט ישן ופרטי דיני חששא שמא פייס כתבם רבינו בסי' קמ"ד:

סעיף קטן לט

וכתב הרמ"ה דוקא שלא יתן מיד הגט וכו' נ"ל שדקדק כן מדאמר רבא דלבתר ל' יום משוינן שליח ולא אמר ליה דלישוי שליח מיד:

סעיף קטן מ

השולח גט ע"י שליח וא"ל אל יתנהו לה אחר וכו' אלא אפי' א"ל הולך סתם וכו' בפרק כל הגט (גיטין דף כט.) תנן המביא גט בא"י וחלה ה"ז משלחו ביד אחר ותו תנן המביא גט ממ"ה וחלה עושה ב"ד שליח ומשלחו וא"ר כהנא דמתני' דקתני חלה בדוקא קתני הא לאו הכי לא ישלחנו ביד אחר היכי דמי אי דא"ל הולך אע"ג דלא חלה נמי ואי דא"ל את הולך אפי' חלה נמי לא ואי רשב"ג אפי' חלה נמי לא דתניא הולך גט זה לאשתי הרי זה משלחו ביד אחר את הולך גט זה לאשתי ה"ז לא ישלחנו ביד אחר רשב"ג אומר בין כך ובין כך אין השליח עושה שליח אבע"א הולך והוא דחלה ואבע"א את הולך וחלה שאני ואבע"א רשב"ג הוא וחלה שאני וכתב הרי"ף שיש פוסקים כלישנא מציעאה דאתי כרבנן דברייתא ויש פוסקים כלישנא בתרא וכן הדעת נוטה כלומר משום דמתני' סתמא קתני ואיירי בין בהולך בין באת הולך וכן דעת הרא"ש וכן פסק הרמב"ם בפ"ט וכתב ה"ה שכ"ד הרמב"ן והרשב"א ולזה נוטה דעת הר"ן ור"ח פוסק כלישנא מציעא וכתב הר"ן שכך דעת הראב"ד שכתב דהא דבהולך לא בעינן חלה דוקא בארץ ישראל אבל בח"ל אפי' הולך דוקא חלה דכיון דצריך לעשות שליח בב"ד איפשר דבעל קפיד אא"כ חלה:

סעיף קטן מא
והשליח שיעשה שליח יכול ג"כ לעשות שליח אחר וכו' כך פשוט בפרק כל הגט מדתנא אין השליח האחרון צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם מכלל דשליח משוי שליח וכתבו הרי"ף והרא"ש דדוקא חלה הא לאו הכי לא דלא עדיף משליח ראשון שזה בא מכחו וכן דעת הרמב"ם בפ"ז והר"ן כתב דהיה אפשר לומר דבשליח שליח כיון שאין הבעל יודע בהם לא איכפת ליה בין שני לג' וכדברי הרמ"ה אלא שהרי"ף החמיר וכתב דוקא חלה:

סעיף קטן מב
ואצ"ל אם פירש שיעשה שליח אחר וכו' אפילו דמילתיה קאי שכתב והשליח שיעשה שליח יכול לעשות ג"כ שליח אחר ואין צ"ל אם פירש וכו':

סעיף קטן מג
אפי' שלא בפני ב"ד אם הוא בא"י בפ' כל הגט (שם:) אמר רבה שליח בא"י עושה כמה שלוחים כלומר ראשון לשני ושני לשלישי וכן לעולם ופירש"י והרי"ף ואין צריך ב"ד הואיל ואין הראשון צ"ל בפני נכתב ובפני נחתם האחרון נמי אין צ"ל שליח ב"ד אני וכתב הר"ן ומינה נמי דכל שנתקיים בחותמיו כיון שאין צ"ל בפני נכתב ובפני נחתם אינו צריך ב"ד וכ"כ הרמב"ם בפרק ז' וכתב הרב המגיד שכן הסכים הרשב"א וכן כתב הרא"ש בריש גיטין גבי הא דתניא כיצד יעשה יטלנו ממנה ויחזור ויתננו לה וכו' וכן כתב רבינו ירוחם בח"ג. וכתב הרא"ש בפרק כל הגט ובלבד שיעשנו בפני עדים דאין דבר שבערוה פחות משנים (ולכן כתב הטור דיעשו זה לזה בעדים):

סעיף קטן מד
ואפי' מת השליח הראשון וכו' ג"ז בפרק כל הגט אמר רב אשי אם מת ראשון בטלו כולם ונחלק עליו מר בר רב אשי ואמר אילו מת בעל מידי משמא אית בהו כולהו מכח בעל קאתו איתיה לבעל איתנהו לכולהו ליתיה לבעל ליתנהו לכולהו אבל ראשון לא איכפת לן בין מית ללא מית וכתבו הרי"ף והרא"ש דהלכה כמר בר רב אשי וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות גירושין:

סעיף קטן מה
כתב הרמ"ה שאם מת השליח השני לא נתבטל בכך שליחות של ראשון ויכול ליטול מיורשיו של שני וכו': כתב בתשובת הריב"ש סימן נ"ג תקנת אחת היא שכמו שהשליח הראשון נאמן לומר בפני נכתב ובפני נחתם ונתקיים הגט ע"פ ונאמן לומר שליח לגירושין אני בלא עדים ובלא שטר כך השליח הב' שהגט בידו נאמן לומר נתקיים הגט הזה בפני ב"ד ע"י שליח הראשון שאמר בפני נכתב ובפני נחתם ואני שלוחו ושמינה

אותי בפני ב"ד אמנם אין צ"ל ולהאריך רק שליח ב"ד אני וממילא ידעינן שכך הוא ואין צריך לשטר שליחות ולא לעדים וכ"ש כשבידו שטר שליחות לא בעי קיום אלא מדרבנן וכן יראה מפשטא דמתני' דתנן אין השליח האחרון צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם אלא אומר שליח ב"ד אני וכן נראה מדברי הרמב"ם ואם נתקיים הגט בחותמיו אף ע"פ שנתנו שליח לשליח אחר בינם לבין עצמם עד שהגיע גט לידה הרי זה גט כשר ע"כ ומכאן נראה בהדיא שאם שליח ראשון מינה שליח שני ולא נמצא שליח שני בפני ב"ד בשעה שאמר שליח ראשון בפני נכתב ובפני נחתם צריך לקיים שטר שליחותו אף ע"פ שהגט יוצא מתחת ידו אלא א"כ נתקיים הגט בחותמיו :

סעיף קטן מו

שאלה לגאון אשה שעשתה שליח לקבלה וכו' בעיטור אות שי"ן וצ"ל שמה שמתיר העיטור לשליח קבלה למנות שליח אחר היינו שיהא שליח להביאו לידו של שליח ראשון אבל לשתגרש בקבלתו של ב' לא ודייקינן לה מדכתב באות הנזכר בשטר שליח קבלה ויהא עליה רשותא לשוויי שליחא ושליח שליחא אחרינא עד דתתקבל לי גיטא ותיתי ותמטי לידא דפלוני שליחא דידי. ואם איתא ה"ל למימר וכיון דימטי גיטא ליד שלוחיה או שליח שלוחיה אהא מגורשת מפלוני בעלי אלא שאם כן דבריו כאן סתומים ביותר. ומ"ש אם שלחה שני שלוחים או שליח אחר שליח וכו' כיון שהגיע הגט ליד הראשון מגורשת נראה דלרבותא נקט ליד הראשון לומר דלא נתבטל שליחות הראשון מחמת שליחות השני אבל אם הגיע ליד השני פשיטא דמגורשת ואף ע"פ שאין תיבת כיון מכוונת לפי זה ע"כ לפרש כן:

סעיף קטן מז

ומה שכתב רבינו ואין דעת א"א הרא"ש כן כלומר על מה שכתב בסוף דבריו דמסתמא ביטל שליחו' הראשון בעשיית השני הרא"ש חלוק עליו שכתב בתשובה כלל מ"ה סימן ה' :

סעיף קטן מח

וגם מה שכתב שאפי' נתנה רשות לשליח לקבלה לעשות אחר אינו יכול משום דהוה ליה מילי ולא מימסרן לשליח ולא נהירא לי דלא אמרינן מילי לא מימסרן לשליח וכו' ומביא ראיה דאומר לשליח שיוכל לעשות שליח לא הוי מילי מדאמרינן באומר לפלוני ויכתוב וכו' לא הוו מילי: (ב"ה) לשון זה קשה מאוד שהרי רבינו כתב בסי' ק"ד שאפי' אמר להם הבעל אמרו לסופר ויכתוב ולעדים ויחתמו לא יכתוב הסופר ולא יחתמו העדים עד שישמעו מפיו והיאך כתב כאן אבל כשאמר לו בהדיא לומר לאחר לחתמו יכול לעשותו שזה הפך מה שקדם ומה שחתם דבריו כדאמרינן לקמן באומר לשנים אמרו לפלוני וכו' דלא הוו מילי לשון זה לא נמצא כלל

לא לקמן ולא לקמיה דלקמן והרב ה"ר דוד הכהן ז"ל נדחק מאד ליישב זה וחילק בין כתיבה לחתימה לענין אומר אמרו וכתב שכדאמרינן לקמן שכתב רבינו הוא בטור ח"מ סי' רמ"ד האומר לשנים כתבו וחתמו ותנו לפלוני שטר מתנה שאני נותן לו וכו' עד והרמב"ן כתב דלא אמרינן מתנה הרי הוא כגט וכו' אבל באומר אמרו לכתוב ולחתום כשר לכ"ע במתנה והכי מסתברא עכ"ל וה"ר משה אלשקר ז"ל השיגו דאין בדברי רבינו בסימן הנזכר חילוק בין כתיבה לחתימה כלל וגם בעיני יפלא לפרש כדאמרינן לקמן ושירמוז אל טור אחר זולת הטור שהוא עסוק בו ולי נראה שתיבת לקמן צריך למחוק והכי קאמר יד כדאמרינן בגמרא בס"פ התקבל דאע"ג דר"י סבר מילי לא מימסרן לשליח מודה באומר אמרו משמע דאומר אמרו לא הוי מילי: ודעת הרשב"א בתשובה כדעת הרא"ש שכתב וז"ל אם עשתה שליח וחזרה ועשתה שליח ואפי' עשרה זה אחר זה או שעשתה עשרה בבת אחת כל שהגיע הגט ליד אחד מהם מגורשת דלא שייך בכי הא ברירה אבל איפשר שאם אמרה כל מי מכם שירצו הבעל ליתנו לו יהא שלוחו לקבלה שנאמר בזה אין ברירה כענין לאיזו שארצה אגרש בו דאין ברירה עכ"ל. ולענין למנות שליח קבלה שליח אחר דעת הרשב"א בסוף פרק התקבל שאם נתנה לו רשות לעשות שליח אחר שיכול שכתב וז"ל אבל שליח קבלה אינו עושה שליח לקבלה אלא א"כ אמרה בפי' שימנה שליח אחר תחתיו דמילי נינהו ולא מימסרן לשליח אבל הר"ן כתב ג"כ בס"פ התקבל וז"ל ומיהו מסתברא שאין שליח קבלה עושה שליח דה"ל מילי ולא מימסרן לשליח אלא באומר אמרו מנתו היא שליח שלא בפניו דהתם טעמא אחרינא הוא כדפרישית עכ"ל: (ב"ה) וכ"כ ה"ה בפ"ז בשם הרמב"ן: עיין בתשובת הר"ש בן הר"ש בר צמח שאכתוב לקמן בסימן זה:

סעיף קטן מט

השליח ששינה בשליחות וכו' בפרק התקבל (גיטין דף סה.) תנן תן גט זה לאשתי במקום פלוני ונתנו לה במקום אחר פסול האשה שאמרה התקבל לי גיטי במקום פלוני וקבלו לה במקום אחר פסול ובפרק כל הגט (גיטין כט.) גמ' ואם א"ל טול לי הימנה חפץ פלוני לא ישלחנו ביד אחר וכו' אמר ר"ל כאן שנה רבי אין השואל רשאי להשאיל וכו' אלא זימנין דגיטא נמי לא הוי דנעשה כמי שא"ל אל תגרשנה אלא בבית וגירשה בעליה אל תגרשנה אלא בימין וגירשה בשמאל: (ב"ה) כתב הרמ"ה אל תגרשנה אלא בימינך וכו' טעמו משום דסבירא ליה כר"ט דבאתה הולך לא ישלחנו ביד אחר אא"כ חלה ומ"ש רבינו דאפי' חלה לא ישלחנו ביד אחר דברי טעם הם קצת:

סעיף קטן נ

אבל אמר לו תן גט זה לאשתי והרי היא במקום פלוני וכו' משנה בפ' התקבל:

סעיף קטן נא
כתב הרמב"ם אמר ליה תנהו לה ביום פלוני וכו' בפ"ט וכתב הרב המגיד שהיא תוספתא:

סעיף קטן נב
וכך היא שאמרה לשליח קבל גיטי במקום פלוני עד הוי גט משנה בפרק התקבל וכתב הרב המגיד בפ"ט ופשוט הוא שאף באשה אם א"ל הרי הוא במקום פלוני שאינה אלא מראה מקום לו וכן בבעל וכתב עוד בדין הבא לי במשנה ובספרים שלפנינו כתב הבא לי גיטי ממקום פלוני ורבי' גורס למקום פלוני ושני הדברים אמת:

סעיף קטן נג
אמרה לו התקבל לי גיטי במקום פלוני ופעמים תמצאנו במקום אחר וכו' שם בפרק התקבל משנה התקבל לי גיטי במקום פלוני אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לאותו מקום ופריך בגמ' וגיטא מיהא הוי והאמרת רישא לא הוי גיטא לא צריכא דאמרה ליה התקבל לי גיטי במתא מחסיא וזימנין דמשכחת ליה בבבל והכי קאמרה ליה מישקל כל היכא דמשכחת ליה שקיל מיניה גיטא לא הוי עד דמטית למתא מחסיא ופירש"י דהכי קאמר לא תהא שלוחי לקבלה להתגרש אני על ידך עד דמטית התם וכתבו התוס' וא"ת ואם אינה רוצה שיהא גט עד מתא מחסיא גם כשיגיע למתא מחסיא לא יהא גט דהא אינו מקבלו שם מיד הבעל והוי כמו טלי גיטך מע"ג קרקע ואי מיירי כשהבעל עושהו שליח להולכה עד מתא מחסיא ושם הוי שליח לקבלה והא לא חזרה שליחות אצל הבעל וי"ל דמיירי דא"ל הוי שליח להולכה עד דמטית התם וכי מטית התם שוי שליח להולכה וקבליה (כו' אי) נמי מבבל ועד מתא מחסיא הוי הכא שליח לקבלה והוי כאומר לאשה הרי זו גיטיך ולא תתגרשי בו אלא לאחר ל' יום. והר"ן כתב התירוץ הב' לבד וכתב עוד שלדעת האומרים שהאשה עושה שליח להולכה ולקבלה אתי שפיר שמשעה ראשונה נעשה שליח להבאה מחמת האשה וכי מטי מתא מחסיא הוי שליח (קבלה שלה) ורבי' סתם הדברים סתם ולא פי' כדברי תירוץ ראשון אי משום דס"ל כתירוץ ב' שמתיישב יותר ואי משום דסבירא ליה שהאשה עושה שליח להבאה כמבואר בסי' ק"מ:

סעיף קטן נד
אמר הבעל טול ממנה חפץ פלוני אם לא הקפיד שיטול ממנה החפץ תחלה וכו' בפרק כל הגט (גיטין דף כט.) תנן המביא גט וחלה הרי זה משלחו ביד אחר אם אמר ליה טול לי ממנה חפץ פלוני לא ישלחנו ביד אחר שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר ואמרינן בגמרא דכולי עלמא היכא דנפקה לאפיה ויהבה ליה חפץ והדר שקלה מיניה גיטא כ"ע לא פליגי דגיטא מעליא הוא כי פליגי היכא דאמר ליה שקול מינה חפץ והדר הב לה

גיטא ואזל איהו ויהיב לה גיטא והדר שקל חפץ רבי יוחנן פוסל בו וכל שכן בשלוחו וריש לקיש מכשיר בשלוחו וכל שכן בו ופירש רש"י ויהבה ליה חפץ. להההוא שליח שני: דכולי עלמא לא פליגי. דהוי גיטא דאף ע"ג דאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר שליחותא דגיטא לא בטל ככל שלוחי גיטין שיכולין לעשות שליח דאגט לא קפיד בעל לדבר זה דגט אינו תלוי בחפץ דאיפשר שילך ויטול החפץ וישלח הגט ביד אחר הילכך אפי' שינה בחפץ אין זה שינוי בגט שהרי קבל החפץ ואח"כ נתן: ואזל איהו ויהיב לה גיטא ברישא. דכי א"ל שקול חפץ ברישא קפיד איהו שהיה בדעתו לעכב הגט אם לא תתן לו החפץ ולרדותה בעיגונא עד שתתן הילכך הגט תלה בחפץ בדבר זה וזה אם שינה נעשה כמי שא"ל אל תגרשנה אלא בבית וגירשה בעלייה הילכך רבי יוחנן פוסל בו בשליח ראשון וכ"ש בשלוחו הילכך תנא במתני' לא ישלחנו ביד אחר שמא כשימסור ראשון שליחות לשני לא ימסור לו דברים כהוייתן או השני לא יהיה מדקדק בהם ויהא משנה ומיפסל גיטא ור"ל אכשר וכו' קסבר לאו קפידא היא אלא אורחא דמילתא קא"ל עכ"ל גם הרי"ף כן פי' דכ"ע היכא דאמר ליה טול לי ממנה חפץ פלוני ותן לה גט זה ושלח השליח גט ביד אחר והלך אותו האחר ונפק אתתא לאפי' ויהבה ליה חפץ והדר שקלה מיניה גיטא כ"ע לא פליגי דגיטא מעליא הוא וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ט דאין חילוק בינו ובין שלוחו דאף שלוחו אם נטל החפץ תחלה ואח"כ נתן לה הגט כשר והתוס' הקשו על פי' זה והעלו שנראה לריב"א דכשאמר שקול מינה חפץ והדר הב לה גיטא שתולה שליחות הגט בחפץ פוסל רבי יוחנן נמי כשמשלח ביד אחר אפי' אם לא שינה שליח השני מדעת הבעל ונטל ממנה החפץ קודם נתינת הגט דכיון שתולה נתינת הגט בחפץ כל מה שמשנה מדעת הבעל בחפץ נפסל הגט וה"פ ר' יוחנן פוסל בו בשליח ראשון כששינה וכ"ש בשלוחו ואפי' בלא שינוי ולא ישלחנו ביד אחר אפי' לא ישנה דקפיד הבעל שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר פי' ביד השליח השני וגם הרא"ש הקשה על פירש"י והעלה כפי' ריב"א והרחיב ביאור הדברים יותר שכתב וז"ל ופי' ריצב"א היכא דנפקה לאפיה של שליח ראשון ויהבה ליה חפץ והדר שקלה גיטא משליח שני ולכך יצתה לקראת הראשון ונתנה לו החפץ כדי שלא יעכב השני מלתת הגט עד שתתן לו החפץ ואז יבטל הגט דכ"ע לא פליגי דגיטא הוי כי פליגי כלומר בין בו ובין בשלוחו היכא דא"ל שקול מינה חפץ והדר הב לה גיטא אם שינה ונתנה הגט תחלה רבי יוחנן פוסל בו וכ"ש בשלוחו ומתני' איירי כגון דשקיל מינה חפץ והדר יהיב לה גיטא בו כשר ובשלוחו פסול לפי שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר ונמצא שלא נתקיים שליחות החפץ עד שיגיע החפץ ליד השליח הראשון ובההיא שעתא כבר הגט

בידה ואינו גט כיון שלא היתה מגורשת כשהגיע הגט לידה ויקחנו מידה ויחזור ויתננו לה אחר שהגיע החפץ ליד השליח הראשון עכ"ל וכתב עוד הרמב"ם בפ"ט שאפי' א"ל תן לה וקבל ממנה חפץ פלוני לא ישלחנו ביד אחר שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר ורבינו הוסיף בדברי הרמב"ם ואח"כ קבל ממנה החפץ לפי שכיון שהטעם שלא ישלחנו לכתחלה ביד אחר הוא כדי שלא יהא פקדון ביד אחר אפי' באומר בפי' ואח"כ קבל ממנה החפץ היא ופשוט הוא:

סעיף קטן נה

ומ"ש רבינו ואדוני אבי ז"ל כתב כסברא ראשונה חוזר על סברא שכתב תחלה דכי יהבה חפץ לשלוחו אע"פ שלא שינה אינו גט אבל לענין מ"ש בשם הרמב"ם שאפי' א"ל תן לה הגט ואח"כ קבל החפץ שלכתחלה לא ישלחנו ביד אחר אין הוכחה ברורה בדברי הרא"ש שחולק על זה אלא מדלא פי' כן בדבריו אלא כתב ומתני' אייריכגון דשקיל מינה חפץ והדר יהיב לה גיטא משמע ליה דמתני' דקתני לא ישלחנו ביד אחר דוקא בדא"ל שקול חפצא והב גיטא הוא הא אילו אמר ליה הב גיטא ושקול חפצא הרשות בידו לשלחו ביד אחר: ב"ה ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה ה"ה בכל תנאי שהתנה הבעל אם השליח וכו' כן נלמד ממ"ש רש"י : כתב הריב"ש בתשובה סי' ש"ו שנשאל על שטר שליחות שכתוב בו שהבעל צוה לשלוחו שלא יתן הגט לאשה אלא אחר שתמחול לו כל זכות שיש לה אצלו מחיוב כתובתה ולפי פי' הרמ"ה והרא"ש היה איפשר לומר שלא היה יכול שליח הבעל לעשות שליח אחר עם שלפי פירש"י והרי"ף והרמב"ם אין חשש בדבר וגם לדברי הרמ"ה והרא"ש יש לחלק והחילוק נראה לעינים לפי שבנדון זה הרי ביאר ונתן רשות לשלוחו לעשות שליח ושליח שליח עד כמה והשיב יש אתי פרטי דברים דפריט הרמ"ה במסכת גיטין ובביאור כתב דכל שהקפיד הבעל ואמר טול ממנה והדר הב לה גיטא לא ישלחנו ביד אחר שמא ישנה אותו שני ואם שלח ביד אחר ולא שינה השני הוי גיטא והיינו דאמרינן לגמרא היכא דנפקה לאפיה וכולי דכולי עלמא לא פליגי דגיטא מעליא הוא ופי' הוא ז"ל לאפיה דשליח שני כפירש"י וכתב עוד וכן הדין באל תגרשנה אלא בימין דאי שוי שליח ואזל שליח שני ויהיב בימין כקפידיה דבעל הוי גיטא אמנם בנדון זה אין אנו צריכין לזה כיון שהבעל נתן רשות לשליח למנות כמה שלוחים דכיון דאיהו לא קפיד אנן לא קפדינן כמו שכתבתי ואין כאן בית מיחוש ומטעם זה לא היה צורך לחלה ולא לאונס אחר ואפי' עד כמה שלוחים דכולהו מכח בעל קא אתו וכן אף אם השליח הראשון לא צוה לשני בביאור לבלתי תת הגט עד ישיג מחילת הכתובה כמו שצוה הבעל אין בכך כלום שהרי הוא ממנה אותו מכח שטר שליחותו של בעל המזכיר

מחילת הכתובה והרי הוא כאילו הזכיר לו כן השליח הראשון לשני ועוד שכיון שהבעל לא הקפיד להתנות בזה ר"ל שיצוה כן השליח הראשון לשליח השני שימנה תחתיו אלא נתן לו רשות סתם למנות שליח שני גיטא מעליא הוא כל שהשליח הב' קיים קפידתו דבעל ונראה שאף במי שלא נתן רשות בפי' לשליח למנות אחר כדינא דמתני' וא"ל שקול מינה חפץ והב גיטא שאין לו למנות שליח לכתחלה שמא לא יזכור לצוות כן השליח הראשון לב' וכן שמא ישנה השליח הב' מ"מ אם מינה השליח הראשון שליח וא"ל הב לה גיטא ואת דבר החפץ לא הגיד לו או שהגיד לו והחליף וא"ל הב גיטא ושקול חפץ עכ"ז גיטא מעליא הוי כל שהשליח השני נטל החפץ ואח"כ נתן הגט וזהו לשון הגמרא היכא דנפקה לאפיה ויהבה ליה חפץ ה"ל למימר היכא דשקיל מינה חפץ אלא שהכוונה היא שאפי' אם השליח השני לא ידע כלל מענין החפץ לפי שהשליח הראשון לא הגיד לו דבר ממנו או שהחליף והקדים בין מוקדם ומאוחר אלא שהאשה מעצמה נתנה לו החפץ ראשונה מיראתה פן הקפיד הבעל בזה גיטא מעליא הוא שהרי נתקיימה קפידתו של בעל מ"מ עכ"ל: וכתב עוד שם בסי' שי"ז מה ששאלת אם יש בכלל הכתובה מתנה לחוד ואם תקרע הכתובה אם יקיים רצון הבעל תשובה הלא ידע מחלוקת המפרשים במה שאמרו בר"פ אע"פ (כתובות נד.) תנאי כתובה ככתובה דמי ובנדון זה נראה שהנדוניא בכלל אפי' לדעת הרמב"ם אף ע"פ שדעתו שאפי' במוחלת כתובתה אין הנדוניא בכלל אלא התוספת לפי שבנדון זה האריך לומר כל זכות שיש לה אצלו מחמת חיוב כתובתה וכוונת לשון זה כל מה שנתחייב לה בשטר כתובתה אבל מתנתה אינו כלל בענין זה כמו שאין נכסי מלוג בכלל לשון זה ואפי' היה חוב שחייב לה הבעל מנכסי מלוג זה נ"ל ברור בדין שבין האשה והבעל לענין ממון אבל לענין הגט להוציא מידי כל ערעור טוב שתמחול האשה קודם קבלת הגט באותו לשון בעצמו הכתוב בשטר השליחות ושיעשה מזה שטר לראיה ויזכירו כן במעשה ב"ד מהתרת האשה וכן אני נוהג לעולם בתנאי כאלו לקיימם ככתבם וכלשונם ואחר נתינת הגט תוכל האשה לתבוע מתנתה על נכסי בעלה ומה ששאלתם אם יתקיים רצון הבעל בקריעת הכתובה נ"ל דלא נתקיים רצון הבעל מב' טעמים האחד שאף ע"פ שתקרע הכתובה קרע ב"ד כיון שלא מחלה אותו עדיין תוכל לתובעו בגט כדין מלוה ע"פ ואף ע"פ שבמקום שכותבין כתובה לא תגבה בגט ואין עמה כתובה זהו מפני שיכול לטעון פרעתי ובכאן אינו יכול לטעון כן אא"כ ירצה לשקר ועוד שהיא יכולה להשביעו על זה שבועת היסת והב' שאף אם נאמר שנמחלה הכתובה בקריעה מ"מ עדיין ישאר לה זכות עליו מחמת חיוב מזונות מכל אותם שנים שעמד במ"ה אם פסקו לה מזונות ולוותה ואכלה שיש לו לפרוע חובה ומחמת תנאו

שהתנה שתמחול כל זכות שיש לה עליו מחמת חיוב כתובה צריכה למחול הכל שהרי מה שנתחייב לה בכתובה הוא חיוב זה עכ"ל:

סעיף קטן נו

כתב הרמב"ם אפי' לא אמר קח החפץ ואח"כ תן הגט אלא אמר קח החפץ ותן הגט הוי קפידא וכו' ואם שינה אינו גט כך מצאתי בגירסא ישנה ואע"פ שלא כתב הרמב"ם בלשון הזה ממש מ"מ מאחר שכתב דבקח החפץ ותן הגט אם שינה אינו גט תפס רבינו כוונתו כתוב ובגירסאות דידן כתב הרמב"ם אפי' לא אמר קח החפץ ותן הגט הוי קפידא וכו' כלומר אפי' אמר תחלה תן גט וקח החפץ כל שהזכיר לו החפץ דעתו שיקח החפץ תחלה אא"כ א"ל בהדיא ואח"כ טול החפץ דומיא דהב זוזי ושקול שטרא דפרק הכותב (כה.) ולפי זה אין לגרוס הרמב"ם דהא איפכא כתב בפ"ט דכל שהזכיר נתינת הגט תחלה ה"ל כאילו אמר ואחר כך שקול חפצא אלא הרמב"ן בנון גרסינן שסברא זו כתב בשמו הר"ן בפרק כל הגט וה"ה בפ"ט מה' גירושין אף ע"פ שאין דברי הר"ן מבוררים שם וכמדומה שטעות סופר יש שם מ"מ משמע מתוך דבריו שסברת הרמב"ן הוא דאפי' הב לה גיטא ושקול חפצא הויא קפידא אבל דעת התוס' בפרק כל הגט דבאומר הב גיטא ושקול חפצא ליכא קפידא כיון שהזכיר נתינת הגט תחלה וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ט מהלכות גירושין דלא הויא קפידא לעכב אלא דוקא באומר שקול חפצא והב לה גיטא ומדברי הר"ן בפרק כל הגט משמע דאפי' בא"ל שקול חפצא והב לה גיטא לא הוי קפידא עד שיאמר והדר הב לה גיטא ודייק כן מדאמרינן בגמרא והדר הב לה גיטא:

סעיף קטן נז

שליח המביא גט מא"י נותנו לה ומתגרשת בו וכו' משנה פ"ק דגיטין (דף ב.) המביא גט בא"י אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם אם יש עליו עוררים יתקיים בחותמיו ופירש"י אם יש עליו עוררים שהבעל מערער שהוא מזוייף ואם אין עליו עוררים מסתמא כשר ובגמ' ערער כמה אילימא ערער חד והא א"ר יוחנן אין ערער פחות מב' ואלא ערער תרי תרי ותרי נינהו מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני כלומר ואפי' נתקיים בחותמיו מאי הוי הא תרי ותרי נינהו ואוקי אתתא בחזקת נשואה אלא ערער דבעל וכתבו התוספות וה"ה ערער דלקוחות שבאה לטרוף כתובה מהם כדאיתא בירושלמי ומשמע מדברי הרא"ש שאין ערעור דלקוחות האומרים מזוייף הוא מעכבה מלישא שכתב שם בפ"ק דגיטין וז"ל וה"ה ערער דלקוחות אם באת לטרוף כתובה מהם כדאיתא בירושלמי ומיהו בשביל ערעור דלקוחות לא אסרינן לה להנשא אבל בערעור דבעל אסורה לינשא עד שיתקיים בחותמיו אבל בלא ערעור דבעל מותרת לינשא ולא חיישינן לזיופא לפי שהבעל אינו חשוד לקלקלה בידי שמים והיא עצמה לא תזייף לקלקל עצמה אבל

להוציא ממון מיתומים ולקוחות חיישינן לזיופא אבל לענין פרעון כתובה נחתינן לנכסי' דכיון דשרי לינשא גבי נמי כתובתה מבני חרי דמספר כתובתה נלמד לכשתנשאי לאחר תיטלי מ"ש ליכי עכ"ל ומשמע לרבינו דכיון שכתב הרא"ש דלהוציא מעות מיתומים ולקוחות חיישינן לזיופא משמע דאפי' לא ערערו לקוחות אנן טענינן להו וליתמי דילמא מזוייף הוא ולכן סתם רבי' דבריו וכ' אבל לא ממשעבדי וכן דעת הר"ן דאנן טענינן ללקוחות וליתמי אפי' אם אינם עוררים. כתב הרמב"ם בפ"ז בא הבעל ואמר לא גרשתי מעולם וגט שהובא לה מזוייף הוא יתקיים בחותמיו ואם לא נתקיים ולא נודעו עידיו כלל תצא והולד ממזר שהרי אינה מגורשת אבד הגט ה"ז ספק מגורשת וכתב ה"ה משמע דכשלא נתקיים מחזיקה הרב כא"א גמורה והולד ממזר גמור מן התורה ונראה שהוא סבור דאע"ג דקיום שטרות דרבנן הכא שהבעל מערער וטוען בברי מזוייף והיא אינה יודעת בזה דבר וחתימת העדים אינה מצויה העמידנה על חזקתה שהיא א"א אבל כשאבד הויא ספק מגורשת דדילמא אי הוה גט קיים היה מתקיים בחותמיו ויש מי שכתב דבכל גוונא דיינין לה בספק מגורשת עכ"ל ונ"ל דכשלא נתקיים אין דעת הרמב"ם שיהיה בטל לגמרי דא"כ ה"ל לכתוב סתם ה"ז בטל אלא כוונתו לומר שהוא קרוב לודאי בטל כיון שחזרנו על קיומו ולא נודעו עידיו כלל ומ"מ כיון שאיפשר שיתקיימו עידיו אינה ודאי א"א ונ"מ לאם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר דחיישינן לה:

סעיף קטן נח

לפיכך נשים שהם בחזקת ששונאות וכו' בפ"ב דגיטין (כג.) תנן שנשים הללו נאמנות להביא את גיטה ופריך בגמרא והתניא אינן נאמנות ושני אביי כאן בא"י כאן בח"ל בארץ דאי אתי בעל ומערער משגחינן ביה דאיכא למימר לקלקולא קא מיכווני לא מהימני בח"ל דאי אתי בעל לא משגחינן ביה מהימני ואע"ג דרב יוסף פליג התם ואמר איפכא כאביי קי"ל דתניא כוותיה ורב אשי נמי אמר דמתני' כוותיה דיקא וכן פסקו הפוסקים: כתב הרמב"ם בפ"ז וצרתה אפי' היתה צרתה נשואה לאחר וכתב ה"ה שכן נלמד ממתני' דהאשה שלום וכתב עוד הרמב"ם ויבמתה אפי' היתה אחותה וכתב ה"ה דהכי איתא בירושלמי:

סעיף קטן נט

וכתב הרמ"ה ואם אומרת בפני נכתב ובפני נחתם וכו' הר"ן בספ"ג כתב שדעת הרמב"ן כדעת הרמ"ה ושהרשב"א חלוק עליו דאיהי לאו דינא גמירא וכיון דכולהו כי אתו בארץ לא קפדינן בין אמר ללא אמר וכי אתי בעל משגחינן ביה אף זו סבורה שאע"פ שאמרה בפני נכתב וכו' אין בכך כלום ואי אתי בעל ומערער אכתי משגחינן ביה וסבורה

לקלקולא הילכך בין כך ובין כך לא מהימנא וה"ה כתב ג"כ שתי הסברות בפ"ז ולא הכריע:

סעיף קטן ס

עשתה שליח לקבלה בעדים והגט יוצא מתחת ידו וכו' כך כתב הרמב"ם בפי"ב וכתב ה"ה שכן נמצא להרי"ף בתשובה שאין השליח נאמן אלא כשמודה הבעל שכתבו אלא שבתורת פקדון נתנו לה אבל כפר בגט ואמר לא כתבתיו אין מתקיים אלא בעידי חתימה שהקבלן ידו כיד האשה וכשם שהאשה אינה נאמנת בלא עידי חתימה ומסירה אם טען הבעל מזוייף הוא כך שליח אינו נאמן וכ"כ הרשב"א ג"כ בפרק התקבל:

סעיף קטן סא

ואם הוא מודה שכתבו אלא שאומר שלא נתנו לו בתורת גירושין וכו' בפרק התקבל (גיטין סד.) איתמר בעל אומר לפקדון ושליש אומר לגירושין מי נאמן רב הונא אמר בעל נאמן ורב חסדא אמר שליש נאמן רב הונא אמר בעל נאמן דאם איתא דלגירושין יהביה לדידה הוה יהיב ליה ורב חסדא אמר שליש נאמן דהא הימניה ומודה רב הונא דאי אמרה קמי דידי יהביה ניהליה לגירושין מהימנא מגו דאי בעיא אמרה לדידה יהביה ניהלה בעל ופירש"י בעל אומר לפקדון. גט שנתון ביד שליש ובעל אומר לפקדון הפקדתי בידך ושליש אומר לגירושין נתתו לי שהייתי שלוחה לקבלה ונתגרשה בקבלתי כתב הרשב"א ואין כוונת הרב לומר שהוא נאמן לומר שליח קבלה אני דע"כ שנים שיאמרו בפנינו אמרה צריכא אלא כוונת הרב לומר דרב הונא ורב חסדא בשהגט יוצא מתחת ידו ובשליח קבלה ושליח אומר שליח קבלה אני ואלו עידי ולגירושין קבלתי והר"ן נראה שתפס דברי רש"י כפשטן דבאין עדים שהוא שליח קבלה מיירי ולפיכך כתב שהקשו עליו ופירשו דאפי' רב חסדא לא קאמר אלא בדאיכא סהדי שהוא שליח קבלה וכ"כ התוספות והרא"ש דמיירי בשיש שנים שמעידים דשויתיה האשה שליח קבלה וכן משמע מדברי רבינו דביש עדים שהוא שליח קבלה עסקינן שמ"ש ואם הוא מודה שכתבו וכו' אירשא דמילתא קאי דהיינו עשתה שליח לקבלה בעדים וכ"כ רבינו ירוחם בפ"ג ונסתפק הר"ן לרב חסדא דאמר שליש נאמן דהא הימניה אם הוא לומר שתהא מגורשת בקבלתו משעה שידענו שהאשה היתה עמו מתוך שבידו ליתנו לה אבל לענין שתתגרש משעה ראשונה ואע"פ שאין האשה עמו ודאי לא דהא לא הימניה אלא מה שבידו או שמא אין הבעל מדקדק בשעות אלא כיון שהוא יודע שבידו ליתנו לה כשימצאנה אף מעכשיו גומר ונותן שאם הוא שליח קבלה שתתגרש מעתה וכתב עוד וכן לדברי רש"י יש לי לומר שכיון שבשעה שבאו לב"ד קודם שאמר הבעל לפקדון היה יכול ליתנהו לאשה והאישה היתה מקבלתו מידו נאמן לומר שליח קבלה הייתי

ולקבלה נתתו לי ונאמן בכך להתגרש משעה זו אבל משעה ראשונה ודאי לא עכ"ל ופירש"י דהב"ע כשהאיש והאשה יחד בעיר וכ"כ התוספות והרא"ש והרשב"א משום דאי לא תימא הכי לרב הונא דאמר בעל נאמן א"כ מה הועילו חכמים בתקנתן במביא גט ממ"ה דצ"ל בפני נכתב ובפני נחתם משום דאי אתי בעל ומערער לא משגחינן ביה אכתי יערער שיאמר לפקדון נתתיו אלא ודאי הכא בשהאיש והאשה יחד בעיר ומ"ה אמר רב הונא בעל נאמן דאם איתא דלגירושין יהביה ניהליה לדידה הוה יהיב לה ואפי' בכי הא אמר רב חסדא דשליש נאמן וכתבו עוד דרבא ורב ששת דמצרכי לומר בפני נכתב ובפני נתתם מערסא לערסא או משכונא לשכונא ס"ל כרב חסדא דאמר שליש נאמן אפי' בעיר אחת א"נ התם איירי כשהבעל אומר כתבו ותנו והלך לדרכו דליכא למימר דלדידה הוה יהיב לה והר"ן ג"כ כתב כדבריהם דכשהאיש והאשה בעיר אחת עסקינן וכתב עוד א"נ דכי אמר רב הונא בעל נאמן דוקא בשליח קבלה דאיכא ריעותא דכיון שידו כידה לדידה הוה מסר אבל בשליח הולכה ליכא ריעותא שלא רצה למסור לה שתתגרש מיד א"נ דכי קאמר רב הונא בעל נאמן דוקא שהוא עדיין ביד שליח אבל משהגיע הגט לידה שוב אין הבעל נאמן אע"פ שאינה טוענת ברי עכ"ל וחילוק אחרון שכתב הר"ן לחלק בין כשהוא עדיין ביד שליש לכשהגיע לידה הזכירו הרשב"א וכתב שאינו מחוור בעיניו ולפי דבריו משמע דפלוגתא דרב הונא ורב חסדא בין בטוען שליש שהוא שליח קבלה בין בטוען שהוא שליח הולכה הוא וק"ל שכתב הר"ן אבל נמצא להרי"ף בתשובה שפירש שמועתינו בשליח הולכה ובשהגט יוצא מתחת יד האשה ואפ"ה לרב הונא בעל נאמן ומאי קמ"ל הר"ן לדעת הרי"ף הא כל שאר מפרשים נמי הכי ס"ל ואיפשר דלהרי"ף בתשובה פלוגתייהו בשליח הולכה אבל בשליח קבלה לכ"ע שליש נאמן ולשאר מפרשים פליגי בתרוייהו וכ"כ רבי' ירוחם דאיפשר דלדברי הרי"ף בתשובה בשליח קבלה מודה רב הונא ועי"ל דמשום דהר"ן מתרץ באחד מהתירוצים דרב הונא לא פליג עליה אלא בשליח קבלה אבל בשליח הולכה מודה לרב חסדא וכמו שכתבתי בסמוך מש"ה כתב דהרי"ף בתשובה כתב דבשליח הולכה פליגי ואמאי דאמר רב חסדא שליש נאמן דהא הימניה פירש"י דנאמן משום דאי בעי עביד ביה מאי דקאמר שיכול למוסרו לאשה והתוס' והרא"ש חלקו עליו וכתבו דאפי' בדליכא מגו הימנו רבנן לשליח ואפי' אומר הבעל שנתנו לו בפני עדים מ"מ סמך עליו דזימנין דמייתי עדים או אזלי למדינת הים ומשמע מדברי הרשב"א שלדברי התוס' אפי' עדים מעידים דלפקדון יהביה ניהליה שליש נאמן דכיון שהיה יכול שליש למסרו לה ותלך ותנשא בו הוא מאמינו אפי' במקום עדים וכאילו אמר נאמן עלי באומר לגירושין מסרתיו יותר מק'

עדים ופסל העדים לגבי דידיה כל זמן שאמר הוא לגירושין קודם שבאו העדים וכ"כ הוא ז"ל בהדיא בתשובה דשליש נאמן אפי' במקום עדים דהא הימניה וגם רבינו ירוחם בח"ג כתב בשם התוספות דאפי' יש עדים דלפקדון נתנו לו נאמן שליש וכ"כ בתוס' והרא"ש ומיהו כתב דמילתא דתמיה הוא אי מהימן אפי' במקום עדים ואמאי דאמרינן בעל אומר לפקדון כתבוה התוספות הא דלא נקט בעל אומר להולכה ושליש אומר לקבלה משום דלא שייך האי טעמא דקאמר דאם איתא דלגירושין לדידה הוה יהיב לה אלא כשאומר הבעל לפקדון משמע מדבריהם דבהא אפי' רב הונא מודה דשליש נאמן כיון דלא שייך טעמא דאם איתא דלגירושין יהביה לדידה הוה יהיב לה וזהו שכתב רבינו ודוקא כשטוען דלפקדון נתנו לה אבל אם טוען שעשאו שליח להולכה ורצה לחזור בו וכו' ובעיקר מחלוקת רב חסדא ורב הונא פסק הרי"ף כרב חסדא וכן דעת הרמב"ם בפרק י"ב (דבעל) [דהשליש] נאמן בין גט יוצא מיד שליש בין שהוא יוצא מיד האשה וכתב הרא"ש שאין נ"ל ראיית הרי"ף ושכך הקשה עליו רבינו אפרים ומשמע לרבינו דהרא"ש ורבינו אפרים ס"ל דהלכה כרב הונא ועוד שכתבו הרשב"א והרא"ש שהרמב"ן העיד שראה בנוסחא ראשון של הרי"ף מכתיבת ידו שהלכה כרב הונא שכיון שלא נתגלה לנו טעמו של הרי"ף ראוי להחמיר כדבריו הראשונים וכמו שפסק ר"ת ולפיכך סתם רבינו הדברים כדעת רב הונא: ב"ה ומ"ש רבינו שלכן טוב ליזהר שלא לגרש ע"י שליח כשהבעל והאשה שניהם בעיר וכו' מתבאר מדברי התוס' והרא"ש והרשב"א שכתבתי דבשליח הולכה נמי טוב ליזהר :

סעיף קטן סב

ומ"ש רבינו דלהרמב"ם שליח נאמן אפי' אין הגט בידו לא מצאתי לו שכתב כן בהדיא ואעפ"י שכתב בפי"ב שליח קבלה שקבל הגט לאשה ושלחו לה בפני עדים וכו' בא הבעל וערער שלא נתנו יתקיים בחותמיו שהרי עדים מעידים שהגט שנתנו לה יוצא מתחת יד שלוחה וכו' וכתבו רבינו בסמוך איפשר דשאני התם שהוא טוען מזוייף הוא או שלא נתנו אבל אם היה טוען לפקדון נתתיו מנ"ל דסבר הרמב"ם דשליח נאמן אע"פ שה"ה כתב על לשון זה דהיינו כרב חסדא וכיון שיש עדים שהיה הגט בידו אין בו חשש כלום אבל לרב הונא איכא למיחש שלא יאמר הבעל לפקדון מסרתי בידו מ"מ אינו מוכרח ולפי האמת לדעתי לא היה צריך רבינו לכתוב דלהרמב"ם שליח נאמן אפי' אין הגט בידו רק שיש עדים שראוהו בידו כיון דשליח נאמן כך לי גט יוצא מתחת ידו כמו עדים שראוהו: ומ"ש עוד רבינו וי"א דוקא שהגט ביד האשה וכו' כ"כ הרא"ש שם בפרק התקבל וטעמא משום דאם אינו בידה ליכא מגו ואי משום שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת כיון דאיכא שליש דמסייע לה מעיזה והקשה הרא"ש על פירוש זה וכתב ואיפשר

דאפי' הגט ביד שליש מהימנא דכיון דלא מסייע לה אלא שליש לחודיה אינה מעיזה והאי דקאמר מגו דאי בעיא אמרה לדידי יהביה ניהלי ה"ק נתנו לי והפקדתיו ביד שליש ואע"פ שהרא"ש כתב פי' שני בלשון איפשר מאחר שראה רבינו שהקשה על פי' ראשון משמע ליה דסבר דפי' שני עיקר אבל רבינו ירוחם בח"ג כתב דפי' ראשון עיקר:

סעיף קטן סג

נאבד הגט והיא אומרת שקבלתו מיד השליח כראוי וכו' גז"ש בפרק התקבל בעל אומר לגירושין ושליש אומר לגירושין והיא אומרת נתן לי ואבד הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות מב' אמאי וליהמניה לשליש מי קא נפיק גיטא מתותי ידיה דליהמניה וליהמניה לבעל דא"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן בעל שאמר גירשתי את אשתי נאמן מי קאמר גירשתי ולימא חזקה שליח עושה שליחותו כי אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו לחומרא אבל לקולא לא וליהמנה מדרב המנונא דאמר האשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת ה"מ היכא דליכא דמסייע לה אבל היכא דמסייע לה מעיזה ומעיזה ופירש"י דבשליח להולכה עסקינן וע"כ צ"ל כן דאי בשליח קבלה מאי משני מי קאמר גירשתי הא כיון דאמר דמסרו לשליח קבלה הרי הוא אומר גרשתי ועוד מאי פריך ולימא חזקה שליח עושה שליחותו ורבינו ירוחם שכתב בח"ג פי' ויש עדים ששליח הוא השליח לקבלה לא דק ואע"פ שקבלתו מיד השליח כראוי הוא כעידי מסירה לדעת התוס' והרא"ש כמבואר בסי' קל"ג צ"ל לדעתם שעידי מסירה הלכו למ"ה או מתו שאם לא כן ובאו ויעידו: ב"ה ומ"ש רבינו כיון שאין עדים שראו הגט ביד האשה כלומר דא"כ כי אבד מאי הוי כיון שיש עדים שראו אותו בידו

סעיף קטן סד

ומ"ש עוד רבינו דהוי ספק מגורשת ואם בעלה כהן אסורה לו וכו' כ"כ שם הרי"ף והרא"ש מדאמרינן דחזקה שליח עושה שליחותו לחומרא וכתב הרמב"ם אפי' אמרה בפני נתנו לשליח לגירושין וכו' בפרק י"ב ופשוט הוא: ב"ה והוא נלמד מדאמרינן וליהימנה מדרב המנונא ובו' ה"מ היכא דליכא דמסייע לה:

סעיף קטן סה

כתב הרמב"ם שליח קבלה שקבל הגט לאשה ושלחו לה וכו' ג"ז בפי"ב ומדברי ה"ה נראה דהרמב"ם לטעמיה דפסק כרב חסדא דאילו לדברי הפוסקים כרב הונא אם שלשתן בעיר אחת איכא למיחש שמא יאמר הבעל לפקדון נתתיו לו בתשובות הרשב"א סי' אלף רכ"ח שאלתם באשה שעשתה שליח קבלה והגיע לידה ע"י אחר שהעיד שבפניו נכתב ונחתם לשמה ובא ליד אותו שליח קבלה והביא שטר חתום בב' עדים שבא הגט ליד שליח קבלה ושהשליח קבלה מסרו לזה להגיעו לידה אבל אין אנו מכירין עידי

השטר אבל הגט נתקיים בפנינו על פי שליח זה ועד א' שעמו שהעיד על חתימת עידי הגט תשובה מסתברא שהגט כשר ומותרת לינשא בו דלשמא לא נתנו הבעל לגירושין לא חיישינן דכל שמסור ליד זה והוא אומר לגירושין ניתן לי הוא נאמן לכ"ע ולא עוד אלא אפי' בא הבעל וערער ואמר לא מסרתיו אלא לפקדון זה שהגט בידו נאמן דקי"ל כרב חסדא דאמר שליש נאמן ולשמא לא נכתב ונחתם לשמה לא חיישינן דאין אדם עשוי לקלקל את אשתו בידי שמים וכדאיתא בירושלמי פ"ק דגיטין וכיון שכן למה נחוש לקיום לא חיישינן דהא איכא תרי דמקיימי ליה בחותמיו לשמה לא חיישינן לפקדון לא חיישינן ואילו הביאו שליח קבלה היה נאמן לומר לגירושין נתנו לי כמו שאמרה היא ואע"פ שלא הביאו השליח קבלה זה נאמן דלא גרע משליח הולכה שאילו רוצה לומר שליח הולכה אני נאמן להתירה השתא נמי נאמן לומר השליח קבלה נתנו לי להביאו לידה ועוד שמעיד ואומר בפני נכתב ובפני נחתם ונמסר ליד השליח קבלה שהוא נאמן משום האי מגו וכענין שאמרו בריש גיטין (ה.) בעא שמואל מרב הונא ב' שהביאו גט וכו' א"ל אין צריכין מה אלו אמרו בפנינו גירשה מי לא מהימני וה"פ אף אנו נאמר כן אילו רצה זה לומר הבעל מסרו לי ובפני נכתב ונחתם מי לא מהימנא ואע"פ שאינו אומר שהבעל מסרו לו שליח הקבלה כאן לענין זה כבעל שהרי זה מעיד שנמסר לידו מיד מי שהיה בידו להחזיקה גרושה עכ"ל כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח ז"ל בתשובה על אשה שמינתה שליח לקבל גיטה מיד בעלה בארץ רחוקה והשליח עשה שליח וקבל וקרע ושלח שטר עדות ליד האשה וחתימו ביה דייני איך קבל וקרע אלא שלא נתקיים השטר לנו בחותמיו דעתי שאין הקיום מעכב בשטר זה משום דקיום שטרות דרבנן הוא ומחלוקת ראשונים היא אי מעשה ב"ד צריך קיום וכיון שבמחלוקת היא תלויה והירושלמי אומר דמעשה ב"ד לא צריך קיום אע"פ שקצתם דחו ירושלמי זה מפני שהוא חולק על גמרתינו מההיא דעד ודיין אין מצטרפין כיון שהרי"ף והרמב"ם מפרשים אותה באופן שלא תקשה על הירושלמי על פי דרכם למדנו שאין מעשה ב"ד צריך קיום ונוספו עליהם רבוותא אחרים שסוברים כמותם ומחזרים לתרץ הירושלמי וגמרתינו כמו שתמצא בתשובות להרשב"א בחדושי קצת תלמידיו בפ"ב דכתובות אע"פ שמגדולי הראשונים סוברים דמעשה ב"ד צריך קיום כגון ר"ח והרמב"ן והרשב"א תלמידו בשעת הדחק כזו כדאי הם הרי"ף והרמב"ם ז"ל ובפרק קמא דנדה כתבו רוב המפרשים דכל בדרבנן ואיכא פלוגתא דרבוותא אמרי' מעשה ב"ד אין צריך קיום ומקילין עלה משום עיגונא ואע"פ שבחשן משפט כתוב שקיום ב"ד צריך קיום ההוא לענין ממונא איתמר דה"ל קולא לנתבע ואע"פ שהר"ף כתב שבשליחות שהאשה עושה לקבל גיטה מיד

בעלה שצריך לקיים השטר והפליג להחמיר אף אנו נודה שלכתחלה ולרווחא דמילתא טוב הוא להתקיים אם איפשר אבל היכא דלא איפשר לא מעגנינן אשה מש"ה ובזה איפשר לקיים מה שכתב א"א ז"ל אלא שלפי זה שכתבתי דוקא במעשה ב"ד ולפי מה שכתב אדוני אבי ז"ל אף בשטר שאין בו מעשה ב"ד ולענין מעשה הייתי מניח סברתי וסומך על סברתו שכבר הורה זקן ומה שהשליח מינה שליח כתב הגאון שאין השליח יכול לעשות שליח אלא אם כן ניתן לו רשות כן כתבו תלמידי הרשב"א בפ"ב דקידושין עוד הוסיף הגאון דבשליח קבלה אפי' נתנה לו רשות אינו ממנה שליח וכ"כ הרמ"ה דשליח קבלה אינו יכול למנות שליח ואפי' נתנה לו רשות דמילי נינהו ומילי לא מימסרן לשליח אבל הרמב"ם כתב בפ"ז מהלכות גירושין דשליח ממנה שליח ולא פירש ולא חילק כלל בין שליח האשה לשליח האיש והרב העיטור באות שי"ן ג"כ חולק על הגאון וכתב דכמו דשליח הבעל ממנה שליח אף שליח האשה ממנה שליח אפי' עד כמה ואף גדולי האחרונים חלקו על טעמו של הרמ"ה וכתבו דלא אמרינן מילי נינהו ומילי לא מימסרן לשליח אלא כגון שא"ל לחתום בגט שאינו יכול לומר לאחר לחתום אבל למנות השליח שליח אחר לא אמרינן הכי ולע"ד אני אומר דלא גרע אשה שאמרה התקבל לי גיטי מאשה שאמרה התקבל לי קידושי מיד פלוני וכשם שהיא יכולה למנות שליח לקבל קדושיה והשליח שליח מדרשת ושלח ושלחה כדאיתא בפ"ב דקידושין (מא:) הכי נמי יכולה למנות שליח לקבל גיטה והשליח שליח דכולהו מדרשת דחד קרא נפקי ואיתקש הויה ליציאה כדאיתא התם ומאחר שהרמב"ם והעיטור והאחרונים מסכימים להתיר ראוי לסמוך עליהם אפי' לא היתה לנו ראיה כל שכן שראיה מבוארת היא לסמוך עליה. ואע"פ שכתוב בשטר שנמסר הגט ביד השליח והוא לא נמסר אלא ביד שליח השליח אין לפוסלו בזה כדאיתא בפר' כל הגט (גיטין כט:) כולהו מכח בעל קא אתו ה"נ אמרינן כולהו מכח אשה קא אתו שאילו בטלה האשה שליחות משליח הראשון אין שליחותו של שני כלום והא דמצרכינן בשליח דשליח הבעל שיתמנה בב"ד מהשליח הראשון התם היינו טעמא משום דצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם אבל בנדון שלפנינו שאינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם אין צריך למנותו בב"ד ואע"ג דבשליח דבעל תנן דאינו ממנה שליח אא"כ חלה בנדון זה אע"ג דלא חלה היה יכול למנות שליח דבשליח דבעל הוא דמצרכינן הכי משום דחיישינן לקפידא דבעל משום דאיכא אינשי דקפדי ואי שמעי מבטלינן שליחותייהו אבל הכא אנן סהדי דניחא לה שיקבלהו כל מי שירצה ובכל מילי דבעל חיישינן לקפידא משום דאמרינן בעי לצערה וכדאמרינן בפרק מי שאחזו (גיטין עד:) גבי מעשה דצידון אבל באשה כזו שהיא עגונה

ומבקשת לימלט כצפור מפח אין לחוש לקפידתה בזה והרשב"א כתב בפרק התקבל דבענין שליחות האשה היכא דקי"ל שהיא רוצה בדבר לא בעינן שמיעת קולה והביא ראיה לדבריו ואע"פ שכתוב בשטר הלשון בלשון עדים וחתמו דיינין לא מיחזי כשיקרא שהרי בפ' השולח (גיטין לה:) גבי בפני כמה מבטלו אמרינן לא שנא כתוב בלשון דיינים וחתמי עדים ל"ש כתוב בלשון עדים וחתמי דיינים וא"א ז"ל כתב בתשובה דאף בדיינים שייך לשון עדות מההוא דאמרינן בפ"ב דכתובות (כא:) מאי דמסהיד סהדא לא מסהיד דיינא עוד ראיתי אחד מהגדולים נסתפק בגט כזה שכתב הב"ד שנמסר ביד שליח האשה שמא העדים עצמם שחתמו בגט צרפו ג' עמהם וחתמו במעשה ב"ד וחשש לזה שאין עד נעשה דיין ושאל על זה את פי הר"ן ולא זכינו לתשובתו אבל לע"ד נראה דלא שייך בזה עד נעשה דיין לפי שבמעשה הזה א"צ ב"ד ולא אמרינן הכי אלא בקידוש החדש דבעי ב"ד אבל בנדון זה א"צ ב"ד כלל אלא הודעת עדים שקבל ונקרע וכל היכא דלא צריכי לב"ד לא חיישינן לעד נעשה דיין ואחר כך מצאתי א"א שהאריך בתשובה להראות פנים שאפי' במקום שצריך ב"ד אין חוששין בנדון כזה לעד נעשה דיין ועוד אני אומר שאפי' היה בדבר חשש כל עוד שלא יודע לנו בפירוש שכן עשו אין בודקין אחריהם דב"ד בתר בי דינא לא דייקי והריב"ש כתב בתשובה סי' שפ"ח שפ"ט ש"ץ על מעשה ב"ד שהובא לפניו על שליח קבלה שקבל הגט בפניהם וקרעוהו והתירוה לינשא ויש בשטר טעיות מדקדוק הלשון מודה שאין הב"ד יודעים בטיב גיטין וקידושין ונסתפק שמא הדיינים היו עידי מסירת הגט כנראה מפשט לשונו ואין עד נעשה דיין ושטר מעשה ב"ד זה כאילו אינו ואין למדין ממנו כלל וכתב ע"ז להר"ן ז"ל והשיב לו דבכי הא אפי' לדברי המחמירים יכולים להיות דיינים דהא אמרינן בפי"נ (קיג:) ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו עושים דין ולמ"ד דבדיני ממונות בעינן הגדה הכא ע"כ היינו טעמא דכיון שהבעל דין מזכה בפניהם מעשה הבעל דין עצמו חשוב כהגדה ואף כאן כיון שהבעל גירש בפניהם הגדה מיקרי ויכולין הב"ד מעצמם לדון עליה ומה שאמרת שאע"פי כן יש לחוש שמא נמסר בלילה שהוא שעה שאינו ראוי לדון ואם אינם נעשים דיינים לב"ד טועין לא חיישינן אבל דעתו שהביא לחוש מפני שאיפשר שהדיינין מוחזקים שאינן יודעין בטיב גיטין וקידושין כראוי וכמו שכתבתי שלשונם מוכיח עליהם ובכגון זה יפה חששת שלא לראותו בלילה בלבד יש לחוש אלא לכמה פיסולים שאיפשר להזדמן בגט ואני לא אתיר אשה ע"פ מעשה ב"ד כזה שהיאך אסמוך על בני אדם שאינן יודעין בטיב גיטין מפני שהם כותבין שנתברר להם שכל עניני הגירושין נעשו כהוגן וכתיקון חכמים

להתיר אשה העומדת בחזקת איסור ואנחנו היודעים ועדים שאינם כדאי שהיו הענינים הצריכים בגט מתבררים להן ע"כ:

סעיף קטן סו
בעל שכתב גט לאשתו ואח"כ נתיחדה עמו וכו' כדלקמן סי' קמ"ח:

סעיף קטן סז
אבל אם שלחו לה על ידי שליח ונתייחד עמה וכו':

סעיף קטן סח
כיון שהשולח גט ע"י שליח וכו' הוא חייב במזונותיה וכו' כן כתב הרמב"ם בסוף פ"ו ופשוט הוא בפ' אלמנה ניזונית (כתובות צז:) ומי שאחזו (עד.):

סעיף קטן סט
ואם מת קודם שיגיע לידה לא יתנהו לה זה פשוט בכמה מקומות דאין גט לאחר מיתה ואחד מהם בס"פ מי שאחזו (גיטין דף עו.) בטלו קודם שיגיע לידה הוי בטל פשוט במשנה בפרק השולח (גיטין דף לב.) נוסח ביטול שליחות גט כתב רבינו ירוחם בנכ"ד ח"ג:

סעיף קטן ע
ומשבא לידה אינו יכול לבטלו ג"ז משנה שם ומ"ש אפי' חזר בו תוך כדי דיבור הוא ממאי דאסיקנא בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכט:) דבכל התורה כולה תוך כדי דיבור כדיבור דמי בר ממגדף ומקדש ומגרש וכ"כ הרשב"א בריש השולח והרמב"ם בפ"ו:

סעיף קטן עא
ולכתחלה אין לו לבטלו אלא בפני שליח וכו' משנה בפרק השולח בראשונה היה עושה בית דין במקום אחר ומבטלו התקין ר"ג הזקן שלא יהיו עושים כן מפני תיקון העולם כלומר שהשליח שאינו יודע בביטולו מוליכו והיא ניסת בו:

סעיף קטן עב
אבל בדיעבד אפי' בטלו בפני שנים אחרים הוא בטל ג"ז שם בברייתא (לג:) פלוגתא דרבי ורשב"ג ואמר רבא אמר ר"נ דהלכה כרבי ואסיקנא דהלכתא כרב נחמן:

סעיף קטן עג
וא"צ לבטלו בפני ג' ג"ז שם בפני כמה מבטלו רב נחמן אמר בפני שנים ורב ששת אמר בפני ג' וכתבו התוס' והרשב"א והר"ן דנ"מ לדידן דקי"ל כרבי דאם בטלו מבוטל וכתבו הרי"ף והרא"ש דקי"ל כרב נחמן וכ"פ הרמב"ם בפ"ו וכן דעת הרשב"א ז"ל. ומשמע מהכא שאם בטלו בפני א' שאינו מבוטל וכן כתבו התוס' והרשב"א וכן משמע גם מדברי הרמב"ם בפ"ו מיהו ה"מ במבטל בפני אחרים אבל במבטל בפני השליח בין על ידי עצמו בין ע"י שליח או במבטל בפני האשה מבוטל הוא אפי' אין שם שום עד כן משמע

מדברי הרמב"ם בפ"ו וכ"כ רבינו בסמוך וכ"כ התוס' שם לחד תירוצא גבי רבי סבר עדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה וצ"ל דהיינו כשהשליח או האשה מודים שבטלו הא לאו הכי פשיטא דאין בעל נאמן אבל רבינו ירוחם כתב בח"ג שאם הלך השליח לבטל שליחות הגט צריך לבטל בפני ב' אחרים כי השליח הוא במקום בעל משמע דס"ל דבין כשמבטל בפני השליח בין כשמבטל שלא בפניו לעולם צריך לבטל בפני שנים וביורושלמי בריש השולח הלך השליח לבטל הגט צריך לבטלו בפני ב' והשליח עולה משם השנים וזה שלא כדמשמע מדברי הרמב"ם ודוחק לפרש דבשהלך השליח לבטל וביטלו שלא בפני האשה ושלא בפני שליח הגט:

סעיף קטן עד

שלחו ע"י עשרה יכול לכתחלה לבטל זה שלא בפני זה וכו' ג"ז שם בפרק השולח (שם) ת"ר אמר ליה כתבו גט לאשתי יכול לבטל זה שלא בפני זה דברי רבי רשב"ג אומר אינו יכול לבטל אלא זה בפני זה. ואיתא תו התם ברייתא אחריתא אמר לשנים תנו גט לאשתי יכול לבטל זה שלא בפני זה דברי רבי רשב"ג אומר אינו יכול ואוקמה רב אשי בעידי הולכה ואמר רבא א"ר נחמן הלכה כרבי בשתיהן ואסיקנא דהלכה כרב נחמן ופירש"י יכול. מותר לבטל ולומר לשנים מהם אל תכתבוהו ואינו עובר על תקנת ר"ג משום דכיון דלא אמר כולכם אחד כותב ושנים חותמים וכשאותם שלא בטלם יכתבו ויתנו גט שפיר דמי ואמרינן בגמרא במאי קא מיפלגי בעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה רבי סבר לא בטלה כולה ואי אזלי הנך כתבי ויהבי לה ליכתבו וליתבו ורשב"ג סבר עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה והנך לא ידעי וכתבי ויהבי ושרו א"א לעלמא וכ"כ התוס' והרשב"א והר"ן והרא"ש דיכול לבטל זה שלא בפני זה אפי' לכתחלה ואינו עובר על תקנת ר"ג כי לא נמנה לתקן על זה לפי שאין הדבר יכול לבא לידי קלקול אבל להרמב"ם בפ"ו שכתב אמר ליה כתבו גט ותנו לאשתי יכול לבטל גט זה שלא בפני זה ואפי' בפני שנים אחרים צ"ל דלאו לכתחלה קאמר אלא לומר שאם בטלו מבוטל מדכתב ואפי' בפני ב' אחרים והא ודאי אינו מותר לבטלו בפני שנים אחרים ופלא בפני השליח: ב"ה ומיהו הרמב"ם כתב עוד שם שלח הגט ביד שנים ה"ז יכול לבטל זה שלא בפני זה ופשט לשון זה משמע דלכתחלה יכול לבטלו וכתב עוד הרמב"ם אפי' י' היו משביטלו בפני אחד מהם בטל הגט: **ופירש"י** דברייתא דאמר לשנים תנו גט לאשתי פליגי נמי בשליחות שבטלה מקצתה אם בטלה כולה וכ"כ הר"ן:

סעיף קטן עה

ואפי' לא בטל כל אחד ואחד בפני שנים מן השוק אלא שבטלו בפני שליח לבדו מותר לכתחלה כבר כתבתי בסמוך שכך הוא דעת התוס' לחד תירוצא ושכן נראה מדברי

הרמב"ם בפ"ו ושרבינו ירוחם חולק על זה וסובר דאפי' בטלו בפני השליח עצמו אינו יכול לבטלו לכתחלה אלא בפני שנים אחרים:

סעיף קטן עו
אותן שבטל שליחותן בטל וכו' פשוט הוא:

סעיף קטן עז
ודוקא שלא יבטל שליחות כולן זה שלא בפני זה וכו' נפיק מיניה חורבא דזמנין דבטיל לכולהו שלא בפניהן וכו' לשון זה קשה בעיני דמאי איריא לבטל את כולן שלא בפניהם אפי' אחד מהם שלא בפניו אסור לכתחלה משום דנפיק מיניה חורבא ואין לפרש דהב"ע בשא"ל כולכם כתובו ומאי שלא יבטל שליחות כולם דקאמר שלא יבטל שליחות דכולכם דא"כ מאי דכיון דאפי' אם בטל לכולן כו' וזימנין דבטל לכולהו כו' ומיהו אם עבר וביטל כולן דקאמר למה לי ביטול כולן הא בביטול אחד מהם נתבטלו כולם:

סעיף קטן עח
ול"ש עשאן שלוחים לכתוב וליתן הגט וכו' כבר כתבתי בסמוך דאיפסקא הלכתא בגמ' בהדיא כר' בא"נ כתבו גט לאשתי דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה וס"ל לרבי' דה"ה לפלוגתא דשליחות שבטלה מקצתה דמאי שנא וזה דעת הראב"ד בהשגות ודעת הרמב"ם שכתב דכיון שבטלה שליחות קצתם נתבטלו כולם הוא לומר דאע"ג דבעדות שבטלה מקצתם קי"לכרבי בשליחות שבטלה מקצתה לא קי"ל כוותיה דכיון דאפשר לאיפלוגי בין עדות לשליחות כיון שהוצרכו רבי ורשב"ג לחלוק בשניהם לא נקטינן כר' במקום רשב"ג אלא היכא דאיתמר כך כתב הר"ן:

סעיף קטן עט
ומ"ש רבינו אפילו עשאם כולם שלוחים ביחד מפורש שם בברייתא דכשעשאם שלוחים זה אחר זה אפי' לרשב"ג יכול לבטל זה שלא בפני זה וא"כ לא פליגי אלא בעשאן שלוחין ביחד וקי"ל כר':

סעיף קטן פ
וא"א ז"ל כתב כסברא ראשונה לא כ"כ בהדיא שהרי לא כתב פלוגתא דרבי ורשב"ג באומר לשנים תנו גט לאשתי וגם לא כתב פלוגתא דעדות שבטלה מקצתה אלא רבינו דייק מדשתק דאם איתא דשאני ליה בין עדות שבטלה מקצתה לשליחות שבטלה ה"ל לפרושי בהדיא:

סעיף קטן פא
בד"א שהוא בטל כשבטלו בפירוש אבל גילה דעתו שחפץ בביטולו וכו' שם בפרק השולח (גיטין דף לד.) פלוגתא דאביי ורבא ואסיקנא דהלכתא כאביי דאמר גילוי דעתא בגיטא לאו כלום הוא:

סעיף קטן פב
ומ"ש ולא עוד אלא אפי' היה מחזר לרוץ אחר השליח וכו' פשוט שם בראש הפרק (לב.) דתנן אם משהגיע גט לידה אינו יכול לבטלו פריך בגמרא פשיטא ומשני לא צריכא דמהדר עליה מעיקרא לבטולי מהו דתימא איגלאי מילתא למפרע דבטולי בטליה קמ"ל. כתב הר"ן בתשובה סי' מ"ג על בעל המגרש ע"י שליח ושלח כתב לאביו שלא יתן הגט והיה בלשון הכתב שלא תצא לצמיתות ושזה הכתב ראה אותו קרישקאש שלמא וברורי העבירות ושהיה מחלה פני קרישקאש שלמא שלא יתן רשות שינתן הגט וכדומה לפי דברי כתבו שר"ל שזה הכתב נראה לנזכר קודם נתינת הגט וא"כ הוא יש לחוש בגט זה דודאי ביטול השליחות מתוך הכתב מהני והאריך בדבר ובסוף דבריו כתב וכיון שכן זה הלשון שבא בכתבו שלא תהא לצמיתות לא ידעתי במה נקשר כי קרוב הדבר לפרשו ולומר דה"ק שאם תהא אשתי מגורשת שלא תהא מגורשת לעולם וה"ל כהיום אי את אשתי ולמחר את אשתי דאע"ג דאסיקנא בפרק המגרש (גיטין פד.) כיון דפסקא פסקא הא אמרינן בתר הכי (פה:) אתקין רב בגיטין מן יומא דנן ולעלם לאפוקי מהאי בעיא ונחלקו בה המפרשים שהרמב"ם כתב שאינה מגורשת כלל ויש מי שכתב שחולצת ולא מתייבמת עכ"ל:

סעיף קטן פג
ובאיזה לשון מבטלו אמר בטל הוא וכו' הכל פשוט שם בר"פ השולח (גיטין דף לב.) וכלל הדברים הם שלבטל הגט צריך שיאמר לשון שמשמעו להבא וגם שמשמעו שהוא מבטלו ולא לישתמע שהוא מעצמו פסול או כחרס או אינו מועיל:

סעיף קטן פד
ואם אמר בטל ולא אמר הוא ג"ז שם בטל מהו תיקו ופירש"י דמי אמרינן כיון שלא אמר הוא לשעבר משמע ואינו מבוטל והרמב"ם כתב בפ"ו אמר גט זה בטל שמשמעו פועל שעבר כגון (ש"ה ה) חמק עבר ה"ז ספק. כתב הרא"ש שאם אמר גט זה חרס לא אמר כלום:

סעיף קטן פה
והא דאמרינן פסול שאינו מועיל פירש"י שאינו מועיל לבטל הגט וכו' גבי אינו מועיל כתב כן ואפשר דה"ה לאומר פסול הוא ורבינו משמע ליה דה"ה לכל אינך לישני:

סעיף קטן פו
השולח גט ובטלו יכול לחזור ולגרש בו וכולי שם בריש השולח (גיטין לב:) אסיקנא דהלכתא כרב נחמן דאמר דאע"פ שביטל הגט חוזר ומגרש בו ואקשינן דהא קי"ל כוותיה דרבי יוחנן דאמר גבי קידושין חוזר ומשני הכי השתא התם אתי דיבור ומבטל דיבור

הכא דבטליה לשליחותא גיטא גופיה מי קא בטיל וכתבו התוס' דמתוך הלשון משמע שאפי' ביטלו בפירוש אינו מבוטל אבל בקידושין בריש האומר (נט:) כתוב בכל הספרים נהי דבטליה מתורת שליחות מתורת גט לא בטליה משמע דאם בטלו בפירוש מודה רב נחמן דבטל וכן נ"ל דגט לא חשיב מעשה כל זמן שלא הגיע ליד האשה דאי לאו הכי תקשי לרב ששת כדפירשנו לעיל ובריש האומר כתבו שצ"ל מתורת גט לא בטליה דה"ק אתה סבור שהגט יכול ליפסל בביטול ולא היא דמאחר שהגט כתב כהלכתו אינו יכול לבטלו ודעת הר"ן והרשב"א שאינו יכול לבטלו וכתב הרשב"א וכן דעת רבותינו הצרפתים אלא שחשו ואמרו דלמעשה אין להקל בדבר אלא חוששין לו ולכתחלה לא יגרש בו. גם הרא"ש כתב בפרק השולח ויש להשוות פי' השתי גירסאות דה"ק מתורת גט מי בטליה כלומר אין בו כח לבטלו מתורת גט דכתיבת הגט לשמה חשיב מעשה מיהו אין לסמוך על זה לעשות הלכה למעשה אלא אזלינן ביה לחומרא וכתב ה"ה בפ"ו שגם הרמב"ן סבור שאינו יכול לבטלו ושמ"מ יש לחוש בדבר והרמב"ם בפ"ו כתב וז"ל השולח גט ביד השליח וביטל הגט הרי זה חוזר ומגרש בו כשירצה שלא בטלו מתורת גט אלא מתורת שליחות לפיכך אם היה הגט ביד הבעל ובטלו כגון אמר גט זה בטל הוא אינו מגרש בו לעולם והרי הוא כחרס ואם גירש בו אינה מגורשת וכן אם פירש בעת שבטלו והוא ביד השליח ואמר גט ששלחתי הרי הוא בטל מלהיות גט אינו מגרש בו לעולם עכ"ל וכיון דפלוגתא הוא דלשאר מפרשים חוזר ומגרש בו אלא שחשו לה להחמיר אם נתגרשה בו ה"ל ספק מגורשת והריב"ש כתב בדינים אלו בתשובה סי' תפ"ב וכתב עוד בסי' רל"ב על מי שקדש במרמה ותפשוהו על שעבר על הסכמת הקהל שלא לקדש אלא בעשרה והסכים לגרש ולא ביטל מודעות ונמצא שאמר בפני שנים זה שלא בפני זה קודם נתינת הגט תהיה עד שאני מוכרח בתפיסה עד שאגרש ואני מבטלו מעכשיו והשיב מודעא זו מורכבת משני דברים האחד מ"ש שהוא אנוס ומוכרח בתפיסה עד שיגרש וזו היא מסירת מודעא על הגט דאע"ג דלא ידעינן באנסיה הרי הוא נאמן שנאנס על זה כדאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא מט.) והשני הוא מה שאמר שהיא מבטל מעכשיו שאף אם אינו אנוס מ"מ כיון שביטלו בפירוש אינה מגורשת אלא שבזה הדרך השני רבו הסברות כי יש מי שאומר שאינו יכול לבטלו קודם הכתיבה דאין ביטול בדבר העתיד אלא בטענת אונס משום דאי מבטל שליחות סופר ועדים הרי כשחזר אח"כ ואמר להם כתובו חזר ועשאן שלוחים וקי"ל דאתי דיבור ומבטל דיבור אבל לאחר כתיבה יכול לבטל הגט שנכתב דאע"ג דקי"ל כרב נחמן דאמר חוזר ומגרש בו היינו בההיא דהתם שהגט ביד השליח דאמרי' דלא ביטל אלא שליחות השליח אבל אם

הגט בידה ובטלו דהשתא על כרחו דעתו על הגט עצמו או אף אם הוא ביד שליח וביטלו בפירוש מתורת גט אינו מגרש בו לעולם וגרסינן התם נהי דבטליה לשליחותא דשליח גיטא גופיה לא בטליה והרמב"ם סובר שאף קודם כתיבה יכול לבטל ואם אמר כל גט שאכתוב מכאן ועד עשרים שנה בטל הוא הרי זה בטל וזו היא מסירת מודעא על הגט נראה שדעת הרב ז"ל שכל דיבור הבא לבטל הדבר העתיד קרוי מסירת מודעא ואפי' בלא טענת אונס והרמב"ן והרשב"א סוברים דאחר כתיבה אינו יכול לבטל הגט עצמו וגרסינן התם גיטא מי קא בטיל וכ"ש קודם כתיבה שאינו יכול לבטל שלא בטענת אונס משום דשליחות סופר ועדים אין יכול לבטל קודם כתיבה דכשחזר ועשאן שלוחים אתי דיבור ומבטל דיבור ואם נאמר שמבטל הגט עצמו מעכשיו ולאחר שיכתוב והלא אפי' אחר שיכתוב אין יכול לבטל לפי סברתם וכן נמי אין יכול לבטל נתינת הגט העתידה משום דכשנותן אח"כ הרי הנתינה מבטלת הדיבור אא"כ תלה באונס אמנם גם הרמב"ן והרשב"א כתבו שיש לחוש בדבר למעשה בביטול הגט עצמו אחר כתיבה מלגרש בו לעולם לכתחלה וכן כתב חכמי הצרפתים וכן חזר והודה הרמב"ן בפרק השולח לסברת הרמב"ם דכל המבטל בעתיד מודעא היא עד דמבטל למודעיה וא"כ בנדון זה שיש שני דברים ר"ל שני מיני מודעא שאמר שהוא אנוס וכן שאמר קודם כתיבה שהוא מבטלו אם באנו לדון עליו מכח הביטול לבד היה אפשר לומר שאין כאן ביטול כיון שלא ביטל בפני שנים זה בפני זה מדתנן בפרק השולח היה עושה ב"ד ומבטלו ואע"ג דקיימא לן כרב נחמן דאמר בפני שנים מ"מ כיון דקרי להו ב"ד משמע דבעינן זה בפני זה דלא שייך לאכשורי זה שלא בפני זה אלא גבי עדות וכרבי יהושע בן קרחה אבל אם נדון עליו מכח מה שאמר שהוא אנוס ומוכרח בתפיסה אין צריך כלל ב"ד אלא כל שיש עדות שאמר כן סגי וא"כ לא בעינן זה בפני זה דהא קי"ל כרבי יהושע בן קרחה דלא בעינן שיראו שניהם כא' כדאיתא בפ' זה בורר (סנהדרין ל.) ובפ' השולח (גיטין לג:) מדמי גיטין לדיני ממונות לגבי הא דר' יהושע בן קרחה דמאן דאית ליה הא דר' יהושע מכשר בעידי כתיבה לומר לזה בפני עצמו ולזה בפני עצמו שיחתמו בגט וא"כ המודעא שעשה בטענת אונס אפי' זה שלא בפני זה מהניא וכ"ת הרי האונס שתלה בו מודעתו אינו אמת שהרי הרב אומר שלא צוה לתפסו כי אם על שפרץ הגדר וכיון דטעמא דמודעא דגיטא אע"ג דלא ידעינן באונסיה משום דמהימנינן ליה השתא דידעינן דלאו קושטא הוא ליכא להימניה יש להשיב שאף אם הדין יהיה שלא להאמינו היכא שאנו יודעים בבירור שאינו אנוס מ"מ בנידון זה שא"א לדעת זה אלא מפי הרב מה היתה כוונתו הנה הבעל נאמן יותר כיון שהאמינוהו חכמים ועוד שהרי זה היה תפוס לעינינו ויודע שכשיגרש יתירוהו

ממאסרו א"כ הרי הוא כאילו נאנס לגרש כיון שמסר מודעה קודם לכן מחמת זה האונס ואע"פ שאין אונס זה מספיק לבד לבטל הגט מדין גט מעושה היכא שלא מסר מודעא מתחלה כיון שלא נתפס עד שיגרש מכל מקום כשמסר מודעא מתחלה אף אם נאמר שאין מסירת מודעה מועלת אלא ע"י אונס אפ"ה קצת אונס מועיל להחשיב המודעא אע"פ שאינו אונס גמור מצד עצמו וראיה לדבר מדאמרינן בפ' חזקת (בבא בתרא מ:) גבי מתנה טמירתא וכו' אצ"ל שהרבה מהמחברים כתבו דאפי' נמצא האונס שתלה בו מודעתו אינו אמת אפ"ה המודעא קיימת דגלויי מילתא בעלמא הוא כיון שיכול לבטלו אפי' בלא אונס כדעת הר"ם דכל המבטל לעתיד בגט ומתנה די לו כשיגלה דעתו שאינו חפץ בדבר ההוא וכ"נ לבעל העיטור ובספר אבן העזר. ואפי' מצד הביטול יש לומר דלא בעינן שנים זה בפני זה דע"כ לא אדכרו ב"ד במתני' דהשולח אלא דמי שבטל שליחות השליח שנעשה כבר ומבטל שלא בפניו אבל דמי שמבטל הגט קודם כתיבה או אחר כתיבה שמבטל מלגרש בו לעתיד הרי זה כמוסר מודעא כמו שכתב הרמב"ם ולא מצינו במודעא לשון ב"ד כי אם לשון עדות דבעינן בפני ב' דומיא דקנין וכיון שכן אפי' זה שלא בפני זה מצטרפים עכ"ל:

סעיף קטן פז

כתב הרמב"ם השולח גט ומבטלו בפני שנים אחרים וכו' בפ"ו והיינו דאמרינן בפ"ק דקידושין (דף יב:) דרב מנגיד אמאן דמבטל גיטא ואמאן דמסר מודעא אגיטא ופירש"י אפי' למי שמבטלו בפני השליח מנגיד דשמא יתנו לה השליח אחר שבטלו והקשו התוס' דאטו ברשיעי עסקינן אלא במבטל שלא בפניו הוא דמנגיד וכדברי הרמב"ם והרא"ש כתב דהאידנא נהוג עלמא כלישנא דנהרדעי דאמרי דלא מנגיד רב אלא אמאן דמקדש בביאה:

סעיף קטן פח

השולח גט לאשתו נותנין אותו בחזקת שלא בטלו כן כתב הרמב"ם בפ"ו ופשוט הוא דאל"כ א"א ליתן שום גט על ידי שליח דניחוש שמא ביטלו:

סעיף קטן פט

ומ"ש ובחזקת שהוא קיים משנה פ' כל הגט (גיטין דף כח.) המביא גט והניחו זקן או חולה נותנו לה בחזקת שהוא קיים ובגמרא (שם) אמר רבה לא שנו אלא זקן שלא הגיע לגבורות וחולה שרוב חולים לחיים אבל זקן שהגיע לגבורות וגוסס שרוב גוססין למיתה לא ופירש"י לגבורות פ' שנה איתיביה אביי המביא גט והניחו זקן אפי' בן ק' שנה נותן לה בחזקת שהוא קיים תיובתא ואי בעית אימא כיון דאיפליג איפליג ופירש"י כיון דאיפליג משאר דרך כל הארץ שהאריך שנים עד ק' שנה איפליג ואינו כשאר האדם להיות קרוב

למות אבל בן פ' ואחד או יותר עד צ' קרוב למות הוא וכתב הרשב"א וקי"ל כאביי וכסתמא דמתניתין ומתניתא ואע"ג דאמרינן ואי בעית אימא כיון דפליג פליג שינוייא הוא ולא סמכינן עלה וכן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש שלא הביאו מדברי רבה אלא ל"ש אלא חולה אבל גוסס לא ושיירו להגיע לגבורות וכתב הרשב"א שכן נראה מהירושלמי וכן דעת הרמב"ם בפ"ז והרמ"ה רצה לחוש לכתחלה למימרא דרבה וכשינוייא דאיבעית אימא ומפרש בן פ' ובן ק' כפשטא ושלא כדברי רש"י והגהות בפ"ה כתבו שראב"ד כתב להחמיר כרבה אבל כל זמן שהוא חי יכול לגרש כדפי' לעיל סי' קכ"א ואם נתנו לה הוי ספק מגורשת כ"כ הרמב"ם פ"ו:

סעיף קטן צ

וכן עיר שהקיפוה חיל מאותו מלכות וכו' משנה בפרק כל הגט (שם) ג' דברים אמר רבי אלעזר בן פרטא לפני חכמים וקיימו את דבריו על עיר שהקיפוה כרקום ועל ספינה המטורפת בים ועל היוצא לדון שהם בחזקת קיימים אבל עיר שכבשוה כרקום וספינה שאבדה בים והיוצא ליהרג נותנין עליהם חומרי חיים וחומרי מתים ומה שחילק רבינו בין כרקום של אותה מלכות לשל מלכות אחרת הוא מהירושלמי שכתבו הרשב"א והרא"ש אמתני' ובלבד כרקום של אותה מלכות אבל של מלכות אחרת כליסטים הם ונ"ל דה"פ דבכרקום של אותה מלכות כ"ז שלא בכבשה יושביה בחזקת קיימים דאין לחוש שמא עשו תחבולות כדי להשחית העיר ויושביה כגון להפיל עליהם פתאום החומה וכיוצא בעניינים אלו לפי שהם חסים על העיר שהיא שלהם אבל כשהכרקום של מלכות אחרת הרי הם כליסטים שאינם באים אלא לבוז בז ולהחריב העיר וחומותיה דכיון שאינם שלהם אינם חסים על חומותיה ומש"ה חיישינן שמא יפלו החומה פתאום על יושבי העיר לפיכך אף ע"פ שלא נכבשה נותנין עליהם חומרי מתים ותמהני על הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו הירושלמי הזה: ומ"ש ומי שגררתו חיה וכו' ירושל' כתבוהו הרשב"א והרא"ש על המשנה הנזכר הוסיפו עליהם את שגררתו חיה וששטפו נהר ואת שנפלה עליו מפולת וכתבו הרמב"ם בפ"ז וחסר בלשון רבי' מי שנפל עליו מפולת אולי ט"ס הוא:

סעיף קטן צא

ועל היוצא ליהרג איתא בגמרא (שם) אמר רב יוסף ל"ש אלא בב"ד של ישראל אבל בב"ד של עכו"ם כיון דגמרי דינא לקטלא מיקטל קטלי ליה כלומר ואין נותנין עליו חומרי חיים א"ל אביי והא מקבלי שוחדא א"ל בתר דחתום פורסי שמנג לא שקלי ופירש"י פורסי שמנג פסק דין ור"ח פי' דיין גדול שלהם איכא דאמרי אמר רב יוסף ל"ש אלא בב"ד של עכו"ם אבל בב"ד של ישראל כיון דנפק ליה דינא לקטלא קטלי ליה והרי"ף לא כתב שום

מימרא וכתב ברייתא דתני בה שמע מב"ד של ישראל איש פלוני מת איש פלוני נהרג ישיאו את אשתו וכתב עליו הרא"ש ויראה דס"ל דבב"ד של ישראל הלכה כלישנא קמא לחומרא דנותנים עליו חומרי חיים וחומרי מתים דברייתא מסייע ליה דמשמע שהיו אומרים איש פלוני מת איש פלוני נהרג אבל יוצא ליהרג לא הילכך פסיק כלישנא קמא ובב"ד של עכו"ם איפשר דלא פליגי הני תרי לישני לישנא בתרא בדלא חתים פורסי שמנג ואף אם פליגי הלכה כלישנא קמא לקולא כיון דתניא כוותיה בבית דין של ישראל ובלבד שיהא ישראל מעיד שיוצא ליהרג עד כאן לשונו ומה שהצריך שיהא ישראל מעיד עליו אף על גב דעכו"ם נאמן לעדות אשה במסיח לפי תומו הוא מדתניא שם בפרק כל הגט (גיטין כח.) שמע מקומנטריסים של עכו"ם איש פלוני נהרג לא ישיאו את אשתו ופריך ואמאי לא הא קיימא לן מסיח לפי תומו מהימני ומשני ה"מ במילתא דלא שייכי בה אבל במילתא דשייכי בה עבידי לאחזוקי שקרייהו ופירש"י דשייכי בה. כי הכא שמתפארים שהרגו כדין עבידי לשקר ולומר נהרג אע"פ שלא ראוהו אלא יוצא לידון אבל הרשב"א כתב דכיון דלא איפסיקא הלכתא נקטינן לחומרא ובין בב"ד של ישראל ובין בב"ד של עכו"ם נותנין עליו חומרי חיים וחומרי מתים ואפי' חתום פורסי שמנג דהא ללישנא בתרא לא שאני לן בין חתים פורסי שמנג ללא חתים והרמב"ם נראה שפסק כלישנא בתרא דדוקא בב"ד של עכו"ם אבל בב"ד של ישראל לא דכיון דנגמר הדין לא חיישינן דילמא חזו ליה זכותא דמילתא דלא שכיחא היא שכ"כ בפ"ו והיוצא ליהרג מב"ד של עכו"ם נותנין עליו חומרי חיים וחומרי מתים ודעת הרמ"ה כדעת הרשב"א:

סעיף קטן צב

ששאלת ראובן מינה שליח וכו' עד וגילוי דעתא לאו מילתא היא כלל מ"ה:

סעיף קטן צג

וששאלת בענין השליח וכו' כלל ל"ב וכתב עוד בסוף דבריו המתירים לא יפה כיונו דאף אם יאמר לא עברתי על התראת ב"ד לאו כל כמיניה חדא שהדבר ידוע שאין באישביליא ובכל פרובינצא אדם שיוכל [לחלוק] על הוראתם אף כי היית אתה מיקל והם מחמירים היה לו לשמוע להם כ"ש שהם מקילים לא היה לו לזלזל בהוראותם וראוי לנזיפה ומוציאין אותה ממנו עכ"ל ועיין בירושלמי שכתבתי בסוף סי' י"ח בשם תשובת הרשב"א ודברי ה"ה שכתבתי בס"ס י':

סעיף קטן צד

לשון מינוי שליחות וכו' עד סוף הסימן כלל מ"ה כתב הר"ש בן הר"ש בר צמח שליחות גט שנכתב בלשון צוואה כשר מצאתי כתוב מעשה באחד שבא עם גט בידו ואמר שהוא שליח להולכה והשטר שהוציא מידו לאמת דבריו היה שטר מעשה ב"ד שהיה כתוב בו

אנו ב"ד ח"מ במותב תלתא הוינא יתבי ובא פלוני וגירש לאשתו פלונית וא"ל התקבל גט זה לאשתו פלוני וה"ה מותרת לכל אדם ובא זה השליח לפני הה"ר אליהו מזרחי וכשראה דבריו שהיה אומר שהוא שליח להולכה והשטר של מעשה ב"ד מוכיח שהיה שליח לקבלה שעשאו הבעל מעצמו בלי רשות האשה רצה בתחילה להתיר מאותה תשובה שהביא הטור בסוף סימן קמ"א שמתחלה לשום מינוי שליחות קנינא מרבי יונה וכו' וכך היה נראה לומר בנדון זה שאותו ב"ד עמי הארץ היו וחשבו שיש בידו של בעל למנות שליח לקבלה וליפות כח האשה נתכוונו אם תועיל שליחות הקבלה שתתגרש בו מיד ואם לאו ישאר שליחות ההולכה במקומו אחר כן התבונן בענין וראה שאין הנדון דומה לראיה מכמה אנפי חדא שאותו השטר של ר' יונה היה כתוב בו ויתר על זה ר' יונה זה מינה וכו' והלשון הזה מוכיח שרבי יונה זה לתוס' נתכוין ולא לבטל ועוד ששם באותו שטר עצמו שהיה כתוב שליחות ההולכה היה כתוב גם הלשון המורה על שליחות הקבלה וכדי שלא יסתור קצתו לקצתו יש לנו לדחוק ולפרש הדברים שלא יסתרו זה לזה אבל בנדון דידן שדברי מביא הגט סותרים דברי השטר שהביא נהי שהוא נאמן על שליחותו היכא שאין עדים מכחישים אותו היכא שהעדים מכחישים אותו מי מהימן אחר כך אמר שאם השליח הזה יקיים גם דברי השטר כשיאמר שעשו המעשה הכתוב בשטר שבידו וגם אמר ליה הבעל אחר המעשה ההוא תהיה שליח להולכה להוליך גט זה לאשתי יש לנו לומר שליפוי כח האשה נתכוונה שתתגרש ממה נפשך שאם לא יועיל המעשה ההוא יועיל השליחות להולכה כמו באותו מעשה של ר' יונה אז קרא לשליח ושאל לו מזה וא"ל שלהד"מ רק מסר לו הבעל הגט שיהיה שליח להולכה ואז הרב הנזכר פסל שליחותו מטעם שהעדים מכחישים אותו גם פסל הגט עצמו מכיון שהיו עמי הארצות שלא ידעו אם יכול הבעל למנות שליח לקבלה אם לאו דכל כה"ג אין לסמוך על גיטיהם ויש לחוש דכמה מיני פיסולים שנעשו בו כדכתב הר"ן והריב"ש שפסלו גט מפני שראה לשון השטר ב"ד שהיה לשון הדיוטות כ"ש בכה"ג שטעו בהדיא בדין השליחות ואין זה צריך לפנים עכ"ל כתב הרשב"א בתשובה על אחד ששלח גט לאשתו וביטל השליחות שלא בפניו ואח"כ נמלך לבטל הביטול ושיהיה שליח לגרש כמו שהיה איפשר לומר שאם הגיע הגט מיד שליח זה ליד שליח האשה ה"ז מגורשת שכל מקום שצריך שליח לדעת המשלח אינו יכול לייחד שליח אלא כל שאמר סתם כל מי שישמע קולי יכתוב ויתן כל מי שכתב ונתן הרי זה מגורשת וכיון שכן זה שעשאו שליח לחבירו אע"פ שביטל שליחותו זה אילו אמר כל הרוצה יטול ויתן לה ועמד אחר ונתנו לה ה"ז גט א"כ אף זה בשעת נתינתו כבר חזר בו המשלח ונתרצה שיתנו לה ואם

נפשך לומר שאינו גט שצריך שישמעו מפיו הא לא אמרינן אלא בכתיבת הגט וחתימתו וזה קרוב בעיני אלא שראוי להחמיר עכ"ל . עוד השיב וז"ל עוד כתבת אם הבעל מסר מודעא בשליח קבלה ואמר כל גט שאתן ביד שליח קבלה יהא בטל וכשצוה לכתוב ביטל כל מודעי בסתם וכל הדברים הגורמים לבטל ואח"כ נתן הגט ליד שליח קבלה אם יועיל אותו הביטול למסירת מודעא על השליח. תשובה אילו מסר זה מודעא על השליחות ואמר כל שאמסור ליד שליח קבלה הריני מבטל אותו שליחות או אותה נתינה בבירור לא יועיל ביטול מודעא זו שהרי הוא מוסר מודעא על השליחות ולא על הגט וכשביטל לא ביטל אלא מודעא שמסר לביטולו של גט לא על השליחות אבל זה שמסר מודעא לבטל הגט כל שימסרנו ליד שליח כל שמבטל כל מודעא שמסר לבטל הגט הכל בטל שהרי ביטל כל מודעא שמסר בביטולו של גט וביטול הגט תלה בשליחות כתב הרשב"א בסי' אלף ור"ז שאלת האשה שעשתה שליח לקבל גיטה מיד בעלה ואמר הבעל לסופר כתוב ולעדים חתומו ואחר שנכתב אמר הבעל לעדים תנוהו לשליח קבלה זה מה ספק במסירה זו מפני שראינו חוששין שמא האשה עשאתו שליח לקבלו מיד הבעל ממש ולא מיד שלוחו וקפידא הוי תשובה רואה אני את דברי החושש באומרת התקבל לי גיטי מיד בעלי שמא מקפדת בדבר זה ודוקא באומרת התקבל לי גיטי מיד בעלי אבל לא באומרת התקבל לי גיטי מבעלי וכן האיש שעשה שליח הולכה ואמר תן גט זה לאשתי ואפי' לרבי חנינא ולא נחלקו הם אלא בהולך גט זה לאשתי ואע"פ שלא פירשו כן בשום מקום שמא לפי שאינו צריך דלא כרוכלא לימני וליזול דהא תנן הקפדה בין בגיטין בין בקידושין ומתנה דכל שאומר בין הוא בין היא מיד בעלה או ליד אשתי דילמא בהקפדה אמרי ועוד דלכשת"ל דהלכה כרב ומשום ביזיון דבעל דילמא אף כאן משום ביזיון דידה כאילו הבעל מבזה אותה שלא ליתנו אלא ע"י שליח ולא ע"י עצמו וא"ת אחר שאני חושש לדבר זה מפני מה חילקתי בין התקבל לי מבעלי להתקבל לי מיד בעלי וכן בבעל בין תן גט זה לאשתי להולך גט זה לאשתי לפי שע"כ יש לנו לומר דבהולך גט זה לאשתי לאו בהקפדה אמר דהא לרבי חנינא הועיל ולרב נמי לא הוי טעמא לחד מלישניה אלא משום גזירת חצרה הבאה לאחר מכאן ואם קדמה איהי ושוייה שליח אפי' לרב הועיל אלא שאני אומר דהתם בשלא אמר תן גט זה ליד אשתי אלא הולך גט זה לאשתי וקרוב אני בעיני שאם אמר תן גט זה ליד אשתי דהוי קפידא ודאי וה"ה לאשה שאמרה התקבל לי מיד בעלי אבל אם אמרה התקבל לי לא הוי קפידא לכשת"ל הלכה כר' חנינא או אפי' כרב ללישנא דגזירה משום חצרה הבאה לאחר מכאן מ"מ איפשר לומר בנדון שאמרה שהיה הבעל במעמד וצוה לסופר לכתוב ולעדים לחתום והיה שם

שליח קבלה ואמר לעדים אחר שחתמו תנו לו שזה כאילו קבלו מיד הבעל ועם כל זה טוב ליזהר עכ"ל:

סימן קמב

סעיף קטן א

המביא גט ממדינת הים והבעל עשאהו שליח וכו' משנה בריש גיטין (דף ב.) המביא גט ממ"ה צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם ובגמרא (שם) מ"ט רבה אמר לפי שאין בקיאין לשמה רבא אמר לפי שאין עדים מצויים לקיימו ובגמרא מפרש כמה מילי דאיכא בינייהו וכתב הר"ן שהראב"ד פסק כרבה אבל הרי"ף והרא"ש כתבו דסוגיין כרבא דהיכא דאיכא עדים מצויין לקיימו לא צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם וכן דעת הרמב"ם בפ"ז ואמרינן בגמרא ולרבא דאמר לפי שאין עדים מצויים לקיימו ליבעי תרי מידי דהוה אקיום שטרות דעלמא בדין הוא דבקיום שטרות נמי לא ליבעי כדר"ל דאמר עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין ורבנן הוא דאצרוך והכא משום עיגונא אקילו בה רבנן ובהדיא אמרו בגמרא (ג:) ובפ"ב דגיטין (כג:) דכל היכא דאמר השליח בפני נכתב ובפני נחתם לא מהני ערעור הבעל וכ"כ רש"י והרשב"א בריש גיטין וכתב שם הרשב"א דהכי איתא נמי בירושלמי וכ"כ הרמב"ם בפ"ז וכתבתי כל זה לפי שמצאתי שעלה על דעתו של הרשב"א בריש גיטין לגמגם קצת בדבר ומייתי לה מדיוקא דמתניתין ולא היה צריך דבהדיא אמרינן הכי בספ"ב דגיטין דכל היכא דאמר השליח בפני נכתב ובפני נחתם אי אתי בעל ומערער לא משגחינן ביה:

סעיף קטן ב

אבל בא"י שתוכל לקיימו תינשא בו אע"פ שלא אמר בפני נכתב ובפני נחתם כלומר ומתירין אותה לינשא אע"פ שלא נתקיים דאל"כ מאי רבותא דא"י ממ"ה וכ"כ הרשב"א בתשובה ופשוט הוא:

סעיף קטן ג

ומטעם זה אפי' ה' נשים שאינן נאמנות להביא גט וכו' משנה וגמרא ספ"ב דגיטין (ד' כג.) וכבר כתבתיה בסי' הקודם לזה:

סעיף קטן ד

בד"א כשמערער בלא ראיה ואפי' מביא עד אחד זה פשוט מדאמרינן בכמה דוכתי בפ"ק דגיטין דהימנו רבנן לשליח האומר בפני נכתב ובפני נחתם כבי תרי ופשיטא דאין דבריו של אחד במקום שנים:

סעיף קטן ה

אבל אם מביא שני עדים שהוא מזוייף הרי הוא בטל שלא האמינו לשליח וכו' וכ"כ הרמב"ם בפ"ז וכתב ה"ה דהכי אמרינן בפרק קמא דגיטין (ט.) אמילתא אחריתי אלא ערער תרי תרי ותרי נינהו מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני כלומר ואפי' נתקיים בחותמיו אמאי כשר וכל שכן במקום שליח דלא יפה כחו יותר מקיום גמור:

סעיף קטן ו

ובארץ ישראל נמי אם אומר בפני נכתב וכו' גם זה בריש גיטין (דף י.) דרב כהנא אייתי גיטא וא"ל לא צריכת למימר בפני נכתב ובפני נחתם ואי אמרת אהני דאי אתי בעל ומערער לא משגחינן ביה: וכמו שאין צריך לקיים עידי הגט כשאומר בפני נכתב ובפני נחתם כך אין צריך לקיים עידי השליחות כו' או אפי' אין שום עדות בשליחות וכו' כ"כ הרא"ש בריש גיטין וגם בתשובותיו כלל מ"ה סי' י' וכ"כ סמ"ג וסמ"ק ומרדכי ר"פ התקבל והגהות מרדכי דגיטין והגהות מיימון בפ"ה ופרק ו' וכ"כ רבי' בסי' שקודם זה בשם הר"פ ז"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה בח"א סי' תקס"א וכתב דשכיר נמי נאמן וכתב רבי' בסימן שלפני זה דאיתא בירושלמי עשה שליח להוליך לה גט צריך להחזיקו בעדים ושהרא"ש כתבו לפסק הלכה וכבר כתבתי שם דאע"ג דסבירא ליה להרא"ש שאינו צריך עדים על שליחותו מכל מקום בעת שימנה אותו הבעל לשליח צריך שימנה אותו בפני עדים אבל אם הוא אומר שמינהו בינו לבין עצמו או אפי' בפני עד אחד אין בשליחותו ממש ודייקתי כן מלשון רבי' שכתב כאן ושכן משמע מהגהות פ"ה ושכן כתב סמ"ג וכתבתי שם דעת רבינו ירוחם והרשב"א בפי' הירושלמי וכבר כתב שם רבינו דעת הרמב"ם דשליח הולכה ושליח הובאה אין צריך למנותו בעדים. עיין בתשובת הריב"ש סי' נ"ג וכתבתי בסימן שקודם זה אצל דיני שליח שממנה שליח:

סעיף קטן ז

וכשנותנו ליד האשה כשמביאו ממ"ה צריך שיתננו לה בפני ג' אלא שאם הוא ראוי לדון וכו' גם זה בריש גיטין (דף ה:) איתמר בפני כמה נותנו לה רבי יוחנן ורבי חנינא חד אמר בפני ב' וחד אמר בפני ג' ואסיקנא דבהא קא מיפלגי דמר סבר כיון דאשה כשרה להביא גט זימנין דמייתי ליה אתתא וסמכי עלה ופירש"י וסמכי עלה. לאכשורי נמי בשנים ואשה לא חזיא לאיצטרופי בהדייהו לתלתא ומר סבר אשה מידע ידעי ולא סמכי עלה ותניא כמ"ד בפני שנים וכתב הר"ן דה"ה לקרוב המביא גט שצריך ליתנו בפני ג' וי"א דדוקא אשה דלאו בת דין היא כלל אבל הקרובים מצטרפין לג' שהקילו להכשירן כאן: וכתב עוד שם הר"ן שאם מביאו בא"י אינו צריך ליתנו בפני ג' ופשוט הוא והכי

דייק לשון רבינו שכתב כשמביאו ממ"ה מיהו בפני שנים לעולם צריך לכ"ע לכתחילה ולדעת הרבה פוסקים אם עבר ומסרו שלא בעדים אינה מגורשת וכמ"ש בסי' קל"ג :

סעיף קטן ח

והר"ף מחמיר וכתב אע"ג דקי"ל כרבי יוחנן וכו' עד אבל בדיעבד אין לחוש אם עמדו כן כתבו הגהות בפרק ו' בשם סמ"ק:

סעיף קטן ט

ויאמר בפני נכתב ובפני נחתם בשעה שנותנו ליד האשה וכו' בריש גיטין (שם) תניא המביא גט ממ"ה ונתנו לה ולא אמר לה בפני נכתב ובפני נחתם יוציא והולד ממזר דברי ר"מ וחכמים אומרים אין הולד ממזר כיצד יעשה יטלנו ממנה ויחזור ויתננו לה בפני שנים ויאמר לה בפני נכתב ובפני נחתם וכתבו התוס' מכאן משמע דצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם בשעת נתינה מדקאמר יטלנו ממנה וה"ה לאחר נתינה תוך כדי דיבור מהני מדקאמר לעיל שנתנו לה כשהיה פיקח וכו' אבל לאחר כדי דיבור מספקא לר"י אי מהני כל זמן שעסוקים באותו ענין או לא וקודם נתינה מספקא לר"י נמי אי מהני ודברי התוס' כתבוה הרא"ש והרשב"א והר"ן והמרדכי בריש גיטין והגהות בפ"ז בשם ספר התרומה והמצות וכתב הרמב"ם בפ"ז דאפי' לאחר שנישאת יטלנו ממנה ויחזור ויתננו לה ויאמר לה בפני נכתב ובפני נחתם וכתב שאם נתנו לה בינו לבינה דינו שוה לנתנו לה בלא שאמר בפני נכתב ובפני נחתם ופשוט הוא דכיון דאין עדים שאמר לה בפני נכתב ובפני נחתם אע"פ שאמר כלא אמרו דמי וכתב הרא"ש הילכך טוב ליזהר שיאמר בשעה שרוצה ליתן גט לאשה : ומ"ש לפיכך נתנו לה ולא הספיק לומר בפני נכתב ובפני נחתם וכו' בפ"ק דגיטין (דף ט.) תנן המביא גט ממדינת הים ואינו יכול לומר בפני נכתב ובפני נחתם אם יש עליו עדים יתקיים בחותמיו ואמרינן בגמרא הב"ע כגון שנתנו לה כשהוא פיקח ולא הספיק לומר בפני נכתב ובפני נחתם עד שנתחרש וכתב הר"ן (דף תקנ"ז ע"א) וא"ת ולוקמה באלם י"ל דאלם יכול הוא להגיד מתוך הכתב שהרי האמינו בעדות אשה מתוך הכתב כדאיתא במי שאחזו (עא.) וכ"ש הכא דכתב הגט מוכיח כדאיתא בשילהי פרק ב' (כד.) אבל התוספות כתבו בריש גיטין (ה.) דמ"ה לא אוקמה באלם דא"כ הל"ל ולא אמר משמע דס"ל דאלם נמי פסול וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ז שכתב נשתתק וכן כתב רבינו וצ"ל לדעתם דדוקא בעדות אשה שמת בעלה אקילו בה משום חשש עיגונא אקילו מפני שאינו מצוי כל כך שיבואו עדים שמת בעלה ולפיכך סמכו על קרוב ואשה ועל אלם המעיד בכתב אבל בגט שאיפשר להתקיים בחותמיו או שאיפשר לשליח לומר לבעל שישלח גט אחר ע"י שליח שיאמר בפני נכתב לא רצו להקל בו לסמוך על כתב ידו של זה טפי מבשאר עדיות ולא דמי למאי דאמרינן בשילהי פ"ב דעדיף גט ממיתה

מפני שהכתב מוכיח דהתם לענין נאמנות נשים המעידות איתמר ובודאי דטפי איכא להימונינהו בגט מפני שהכתב מוכיח אבל הכא לא משום נאמנות הוא באלם שכתב בכתב ידו אלא כדי שלא לחלק בין עדות זה לשאר עדיות כנ"ל:

סעיף קטן י

והרמ"ה כתב אי איתנהו לעידי מסירה קמן וכו' המרדכי בריש גיטין כתב שם בשם הר"ם מקוצי דאף לאחר זמן מרובה אם ימצא עידי המסירה יכול לומר בפני נכתב ובפני נחתם אבל לא בפני עדים שלא מן המסירה דה"ל חצי עדות והכא שמצריך ליטלו וכו' לפי שלא מצא עידי מסירה וקצת משמע כן בירושלמי וכיוצא בזה כתב הרא"ש גם בריש גיטין בשם הר"י מקינון וכתב עליו ולא נהירא דלישנא דברייתא בסתמא קתני דמשמע שאין תקנה אחרת ומ"ש הרמ"ה או לפני עדים שיודעים שהוא מסרו לה בעדים נ"ל דהיינו שהיו הם שם כשנמסר לה דאל"כ מנא ידעי ואי מפני ששמעו מעידי מסירה שנמסר בפניהם ה"ל עד מפי עד ולאו מידי הוא ומ"ש שצריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם בפני האשה לא ידעתי מנ"ל אם לא מדקתני יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה ויאמר בפני נכתב ובפני נחתם ואי משום הא אין הכרע דאיכא למימר דאורחא דמילתא נקט אבל אה"נ דכשיאמר לעדים סגי דומיא דאומר לעדים ראו גט שאני נותן לאשתי וא"ל כנסי שטר חוב דמגורשת דאלמא אמירה דעדים כאמירה לאשה אבל מ"מ ע"כ צריך שיאמר בפני האשה בפ"נ ובפני נחתם שהרי בשעת נתינה צריך לאומרו כמו שנתבאר בסמוך וא"כ קשה מאי האי דקאמר הרמ"ה דאי אמר להו לסהדי ולא אמר לדילה ונ"ל דה"פ שאף ע"פ שכשאמר בפניה בפני נכתב ובפני נחתם לא אמרו כמדבר עמה אלא כמדבר עם העדים ומיהו תמיהא לי מאחר שאמר בפניה בפני נכתב ובפני נחתם מנ"ל להצריך לכתחלה מיהא שיאמר לה. כתב הריב"ש בתשובה סי' מ"ג על שליח שנתן גט לאשה ולא אמר בפני נכתב ובפני נחתם ומת הבעל אין תקנה בשיטלנו ממנה ויחזור ויתננו לה ויאמר לה בפני נכתב ובפני נחתם דכיון שמת הבעל בטל השליחות ומעתה אין השליח נאמן לומר בפני נכתב ובפני נחתם אלא צריך שיתקיים בחותמיו כתוב בא"ח צ"ל בפני נכתב ובפני נחתם אפי' מבית לעלייה כדפי' ר"ת מידי דהוה אבני מחוזא דניידי ופי' ר"ת דאנו כבני מחוזא דניידי ודמינן להו דאין אנו קבועים והא דבפרק התקבל פירשו בתוס' כשהבעל והאשה בעיר שיגרשנה הבעל בעצמו ולא ע"י שליח בין בהולכה בין בקבלה משום דאי עביד ע"י שליח מהימן הבעל לומר לפקדון נתתיו לשליח כדאמר רב הונא בפ' התקבל דפסק ר"ח כמותו ואע"ג דלבני מחוזא דהכשיר ר"ת ע"י שליח אע"ג דשניהם בעיר משום דניידי כדפירשו התוס' פרק התקבל מ"מ אנן לא ניידינן כ"כ

ואע"ג דפי' ר"ת דהאידנא כולהו ניידי אין לסמוך ע"ז להקל דאיהו להחמיר אמרה ויש ליזהר שלא לעשות שום שליח כששניהם בעיר אחת וכן עיקר ע"כ ואפי' מבית לעלייה וצריך לקרותו:

סעיף קטן יא

אם עושה השליח שליח וכו' יעשנו בפני ב"ד פרק כל הגט (גיטין דף כט.) פשטינן מדתנן אין השליח האחרון צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם אלא אומר שליח ב"ד אני דשום שליח אינו מתמנה אלא בב"ד ואפי' שליח דשליח מיהו ה"מ בגט שצ"ל בפני נכתב ובפני נחתם אבל אם הוא גט מקויים או אם הוא בא"י שכיון שאין השליח הראשון צריך ב"ד לפי שאינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם גם השליח האחרון אין צריך לומר שליח ב"ד אני ולפיכך כששליח עושה שליח א"צ לעשותו בפני ג' מיהו בפני שנים צריך וכמ"ש בסי' שקודם זה וכבר נתבאר בסי' שקודם זה אם יכול למנות שליח אפי' לא חלה ולא נאנס:

סעיף קטן יב

אין צריך ג' אלא ב' והוא מצטרף עמהם כבר כתב רבינו זה לעיל בסימן זה שהשליח הוא מכלל הג' שהם ב"ד והוא שלא יהא קרוב או פסול ולא ידעתי למה חזר רבינו לכתבו כאן וכן אם אמר האחרון כשנותנו לידה כלומר שיאמר שליח ב"ד אני וזה פשוט במשנה פרק כל הגט (גיטין כט.) אין השליח האחרון צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם אלא אומר שליח ב"ד אני כתב הריב"ש בתשובה סימן שי"ח ומה שחששת מפני שהשליח הג' אין מזכיר בשטר שליחותו שנתמנה בב"ד איברא בגמרא מבואר דשליח שליח משוי נמי שליח ודוקא בב"ד אבל לכאורה היה נראה לומר דהיינו דוקא בשליח שנתמנה סתם ולא נתן לו הבעל רשות מפורש למנות שליח ושליח שליח דבכה"ג מיירי מתניתין ומ"ה בעינן חלה ואז צריך למנות שליח בב"ד אבל כשנתן לו הבעל רשות מפורש לעשות שליח ושליח שליח עד כמה שלוחין כולם ממנין אפי' שלא בב"ד זולת הראשון שצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם אבל א"א לומר כן שאם כן אף שליח המביא גט בארץ ישראל דלא משוי שליח ולא שליח שליח אלא בחלה ה"ל למימר דליבעי ב"ד ובמתני' לא תנן הכי אלא הרי זה משלחו ביד אחר דכל שאין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם כגון בארץ ישראל או בחוץ לארץ גט מקויים אין צריך ב"ד במינוי שליח אחר וכבר פירשו הרמ"ה והרשב"א טעם צריכות הב"ד שמא טעה השליח הראשון ולא אמר בפני נכתב ובפני נחתם וכל שהשליח השני אומר שליח ב"ד אני ודאי עשו ב"ד הדבר כתקנו וכן בשליח הג' כשנתמנה בב"ד ודאי חקרו שהשני נתמנה גם כן בב"ד והם עשו הדבר כתקנו שאמר בפניהם שליח הבעל בפני נכתב ובפני נחתם וכן לעולם מב"ד לב"ד ולזה

בנדון זה כיון שהוצרכנו לשליח ראשון לומר בפני נכתב ובפני נחתם צריך שהשליח האחרון יתמנה בב"ד כדי שיאמר שליח ב"ד אני ומקבלין ממנו שהרי שטר שליחותו לא מעלה ולא מוריד דכיון שהגט בידו נאמן הוא על השליחות ואם לא נתמנה בפני ב"ד היה נראה לכאורה שהיה צריך שיחזיר הגט שליח זה לשליח הב' שמינה אותו ויחזור למסרו ולמנותו שליח בפני ב"ד כדי שיוכל לומר שליח ב"ד אני אבל נראה שאינו צריך לזה בנדון זה דכיון שנתמנה בפני ב' כמו שנראה משטר השליחות הרי השליח עצמו מצטרף עמהם להיות ב"ד דהא קי"ל דשליח נעשה עד ועד נעשה דיין בדרבנן ויכול זה עתה לומר שליח ב"ד אני וכן נראה מלשון הרמב"ם בפ"ז ואע"פ שמזכיר בשטר השליחות שהם עדים ואין מזכיר שהיו ב"ד אין חשש בזה לפי שכבר נראה מתוך לשונם שהיו ג' עם השליח וכבר הם ב"ד בצירופו אלא שהם חותמין עתה עדים על מה שנעשה בפניהם בהיותם ג' בצירוף השליח ואע"פ שנראה מעדותם של אלו הוא שמינה את זה ולא הם וזה צריך שיאמר שליח ב"ד אני נראה דלאו דוקא שליח ב"ד אני אלא שליח הנעשה בפני ב"ד אני וכן נראה מלשון הגמרא דאמרינן כי משוי שליח בפני ב"ד משמע שאין ב"ד ממנין אותו אלא השליח עצמו ממנה אותו בפניהם ובזה יוכל לומר שליח ב"ד אני וכן נראה מלשון הרמב"ם ועוד איפשר לומר דכיון שכבר נראר משטר השליחות שביד זה שכבר אמר השליח הראשון בפני נכתב ובפני נחתם א"צ שליח זה שיתמנה בפני ב"ד ולא לומר שליח ב"ד אני דהא אין צריך לזה אלא משום חששא אם אמר הראשון בפני נכתב ובפני נחתם כפי מה שכתבו המחברים וכיון שנודע כבר זה מצד אחר די בזה ואע"פ שכתבתי למעלה שאיפשר שאין הגט מתקיים במה שכתבו בשטר שליחות הבעל שמסר בידו גט כשר ועידיו פלוני ופלוני דעדיין איפשר שזה גט אחר הוא יש לומר דהיינו לענין צריכות לומר בפני נכתב ובפני נחתם שהוא קיום הגט עצמו אבל לענין מינוי השליח האחרון בב"ד כיון שאינו אלא משום חששא אם אמר הראשון בפני נכתב ובפני נחתם אם לאו יש להקל משום עיגונא עד כאן לשונו:

סעיף קטן יג

וכשבא לעשות שליח אחר א"צ שיהיה בפניו וכו' וכן יכול למסור לב"ד לעשות שלוחים בסוף פרק כל הגט (גיטין דף כט: ל.) אמר רבא הא ודאי קא מיבעיא לי כי משוי ב"ד שליח בפניו או שלא בפניו הדר פשטה בין בפניו בין שלא בפניו ופירש"י כי משוי ב"ד שליח מי בעי בפניו דשליח קמא או אפי' שלא בפניו כגון זה שהוא אנוס ואינו יכול לעכב כאן וילך לדרכו וכתב הר"ן ומינה ודאי שהבעל יכול למנות שליח שלא בפניו והרי"ף גורס כי משוי שליח בב"ד בפניו או שלא בפניו וה"פ שליח כי משוי שליח בב"ד מי בעינן

שיהא שליח שני שהוא ממונה באותו מעמד או אפי' שלא בפניו יכול למנותו ופשט דאפי' שלא בפניו וכן פירשה הרמב"ם בפ"ז וכתב רבינו ירוחם בח"ג שנהגו לעשות כקולי שתי הגירסאות למנות שליח ראשון שליח שני בפני ב"ד שלא בפניו ולעשות ב"ד שליח שני שלא בפני שליח ראשון וכן נראה שהוא דעת רבינו שכתב שני הדינים לקולא ונ"ל הטעם משום דחדא משתמע מחבירתה וכמו שכתב הר"ן לגי' רש"י דמדפשטיה שבית דין יכולין למנות שליח שלא בפניו שמעינן שהבעל יכול למנות שליח שלא בפניו גם לגי' הרי"ף מדפשטינן דאין שליח הממונה צריך להיות במעמד נשמע דאין שליח ראשון צריך להיות במעמד כשהב"ד ממנים שליח אחר כתב הר"ש בר צמח בתשובה על אשה שנתגרשה בגט ששלח לה בעלה ע"י איש שיתנהו ביד שלוחו ולא היו שם עדים מצויים לקיימו אלא המביא שאמר בפני נכתב ובפני נחתם אינו דומה לאשה עצמה המביאה גיטה דכיון דא"ל שוי שליח שתרצה הרי היא שלוחו של בעל משא"כ באיש זה שאינו עושה אלא מעשה קוף בעלמא ובודאי אם היה אומר לו עשה שליח שתרצה היה הנדון דומה וכיון דשליח זה שליח שלא ניתן לגירושין הוא אינו נאמן לומר בפני נכתב ובפני נחתם דאינו שליח כלל והאריך בדבר:

סעיף קטן יד

לא אמר השליח בפני נכתב ובפני נחתם ונתנו לה לא תינשא בו וכו' ברייתא בריש גיטין (דף ה:) המביא גט ממדינת הים ונתנו לה ולא אמר לה בפני נכתב ובפני נחתם יוציא והולד ממזר דברי ר"מ וחכמים אומרים אין הולד ממזר כיצד יעשה יטלנו ממנה ויחזור ויתננו לה בפני שנים ויאמר לה בפני נכתב ובפני נחתם וכתבו התוספות כיצד יעשה פירוש לרבנן שתינשא לכתחלה או אם נישאת שלא תצא אבל לולד אין צריך תקנה שבלא תקנה לא הוי ממזר דלית להו דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגיטין הולד ממזר וכתב הרשב"א שבירושלמי משמע דהלכה כר"מ מיהו דעתו מסכמת דהלכה כחכמים וכן דעת הר"ן וכן דעת הרמב"ם בפ"ז והגהות בפ"ז כתבו בשם סמ"ג והתרומה שר"י כתב צ"ע אם הלכה כר"מ בגזירותיו. וכתב עוד הרא"ש שם בריש גיטין ואם נתקיים בחותמיו תו לא צריך מידי ואם אבד הגט כ' הרמב"ם בפ"ז הרי זו ספק מגורשת ואם בא הבעל וערער ה"ז ספק ממזר עכ"ל וגירסת לשון הרמב"ם בנוסחאותינו הכי איתא ואם בא הבעל וערער ולא נתקיים אינה מגורשת אבד הגט ה"ז ספק מגורשת. והרא"ש איפשר שהיה גורס כמו שכתב ואיפשר שהיה גורס כנוסחאות דידן אלא דמשמע ליה שא"א לומר דכשאבד הגט וערער הבעל שתהא אינה מגורשת בודאי דשמא אם היה בפנינו היה מתקיים ולפיכך במקום אינה מגורשת כתב ה"ז ספק ממזר כלומר שהיא

קרובה להיות אינה מגורשת אבל מ"מ מידי ספיקא לא נפקא לענין אם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר או לענין שהולד אסור בממזרת כדין ספק ממזר כנ"ל ומ"ש רבי' ולא תינשא לכתחלה ואפי' אם נישאת תצא כן מבואר בדברי התוספות שכתבתי אבל הרמב"ם כתב בפ"ז שהוא פסול עד שיתקיים בחותמיו ובפ"י כתב שכל מקום שהזכיר פסול אם נישאת לא תצא:

סעיף קטן טו

סומא פסול להביא גט בח"ל שאינו יכול לומר בפ"נ ובפ"נ וכו' בסוף פ"ב דגיטין (דף כג.) תנן הכל כשרים להביא את הגט חוץ מחש"ו וסומא ובגמרא סומא אמאי לא אמר רב ששת לפי שאינו יודע ממי נוטלו ולמי נותנו מתקיף לה רב יוסף היאך סומא מותר באשתו היאך בני אדם מותרין בנשותיהן בלילה אלא בטביעת עינא דקלא הכא נמי בטביעת עינא דקלא אלא אמר רב יוסף הכא בח"ל עסקינן דבעי למימר בפ"נ ולא מצי אמר א"ל אביי אלא מעתה פיקח ונסתמא דמצי אמר ה"נ דכשר והא קתני פיקח ונסתמא וחזר ונתפתח כשר הא לא חזר ונתפתח לא ה"ה דאפילו לא חזר ונתפתח ואיידי דקתני שפוי ונשתטה וכו' א"ר אשי דיקא נמי דקתני כל שתחלתו וסופו בדעת וכו' וכן פסקו הרי"ף והרא"ש דפתוח ונסתמא כיון דמצי אמר בפ"נ ובפ"נ כשר להביא גט וכ"כ הרמב"ם בפ"ז:

סעיף קטן טז

ומ"ש רבינו והוא שיכיר האשה בטביעת קול הוא מדאמרינן בטביעת עינא דקלא וההיכר הזה הוא שיכיר שזאת אשת המגרש וכתבו התוספות לפי שאינו יודע ממי נוטלו וכו' מכאן משמע שצריך שיכיר השליח שזהו הבעל וזו היא אשתו ושמא יש לחלק דדוקא סומא שיכול להטעותו ויש לחוש יותר שמא יטעוהו וכתב הר"ן ובודאי שכן עיקר דדוקא בסומא אמרינן הכי לפי שא"א לו ליתן אלא ע"י אחרים שיאמרו לו זה פלוני אבל שאר בני אדם כיון שאיפשר אחרים מלמדים אותם וכן כתב הרי"ף והרא"ש והמרדכי בסוף פרק כל הגט וה"ה בפ"ז והגהות פ"ט וכן כתוב בסמ"ג:

סעיף קטן יז

וכתב הרמ"ה אם יש עדים שהבעל מסר לו זה הגט וכו':

סעיף קטן יח

האשה עצמה מביאה גיטה ואומרת בפ"נ ובפ"נ כגון דא"ל הוי שליח להולכה וכו' בסוף פ"ב דגיטין (שם) תנן האשה עצמה מביאה את גיטה ובלבד שהיא צריכה לומר בפ"נ ובפ"נ ובגמרא (דף כד.) אשה מכי מטי גיטא לידה איגרשה לה א"ר הונא באומר לא תתגרשי בו אלא בפני בית דין פלוני ואת הוי שליח להולכה עד דמטית התם וכי מטית

התם שוי שליח להולכה וקבלי גיטך מיניה ואבע"א דא"ל הוי שליח עד דמטית התם וכי מטית התם אימא קמי ב"ד בפ"נ ובפ"נ ונישוו ב"ד שליח וליתביה ניהליה ואע"פ שגמגמו התוספות וכתבו דשמא ללישנא קמא אינה אומרת בפ"נ ובפ"נ אלא בשעה שתקבלנו אף ע"ג דבפרק כל הגט ובכל דוכתא משמע שצ"ל בשעה שהגט יוצא מיד השליח שמא הכא שיכול לומר בשעת גירושין עדיף טפי כבר האריך בזה הרשב"א והעלה שצ"ל דלישנא קמא אלישנא בתרא סמיך והאי אימא קמי ב"ד אכולהו לישני קאי אלא דנטר עד מסקנא דכולהו ולעולם אף ללישנא קמא צריכה שתאמר בפ"נ ובפ"נ בשעה שיוצא מתחת ידה ואין הפרש בין ב' הלשונות אלא דללישנא קמא אומר לה שהיא עצמה תעשה שליח וללישנא בתרא אמר לה שלא תעשה שליח אלא נותנתו לב"ד וב"ד עושין לו שליח עכ"ל וכן נראה שהוא דעת הרא"ש שכתב ל' הגמ' סתם ולא כתב דברי התוס' משמע דס"ל דשליח זה שוה לשאר שלוחים דעלמא וכולם בשעה שהגט יוצא מידו צ"ל בפ"נ ובפ"נ ולכן רבינו לא כתב דברי התוס': ומ"ש רבינו ומתירין אותה לינשא אף ע"פ שאין מכירין חתימת העדים כן כתב הרמב"ם בפ"ז והראב"ד השיג עליו לומר שאף ע"פ שלא קרא עליו ערער יתקיים בחותמיו והרב המגיד כתב ליישב דעת הרמב"ם וגם הר"ן בריש גיטין גבי הא דתניא נתנו לה ולא אמר בפני נכתב ובפני נחתם כתב כדברי הרמב"ם לפי שכל שהוא נתנו לידה או ליד שליח קבלה הרי בשעה שהגט יוצא מתחת ידו גומר ומגרש כיון שאין לחוש שמא יבא בעל ויערער הרי האשה מותרת לינשא אע"פ שלא נתקיים הגט דכל היכא דליכא למיחש לערעור דבעל אין האשה צריכה לקיומו של גט מיהו אם בא בעל וערער יתקיים בחותמיו אבל הרשב"א בס"פ כל הגט תמה על הרמב"ם מדתנן בפ' שני דכתובות (כב.) האשה שאמרה א"א הייתי וגרושה אני נאמנת ואם יש עדים שהיא א"א אינה נאמנת:

סעיף קטן יט

וכ"כ הרמ"ה שאשה המביאה גיטה וכו' ואף ע"פ שאין מכירין החתימות זה כדעת הרמב"ם והר"ן שכתבתי בסמוך וכ' הריב"ש בתשובה סי' שפ"ה מ"ש כבודו להתיר גט אשה בלא קיום לינשא לכתחילה כיון שאין עליו עוררין זו דברי הרמב"ם ויליף לה מההוא דספ"ב דגיטין אשה מכי מטיא גיטא לידה איגרשא לה אבל הראב"ד שמשוה האשה לדין השליח יפרשה בדרך אחרת וכו' ומעולם לא שמענו מי שנהג קולא זו למעשה להתיר אשה שהיא בחזקת א"א בגט שבידה בלא קיום ומה במקום שאין מצויין לקיימו ולא ראיתי להרמב"ן שיחלק בין אשה לשליח כי מ"ש בחידושיו וכו' ועוד תינח לאשה עצמה שטוענת בבריא שלא נמחה בידה אבל הבא לימלך אשה זו אסורה או

מותרת והיא אצלנו בחזקת איסור וגם הוא אינו יודע בהיתרה איך נוציאנה מחזקה ונתיר לו לישאנה עכ"ל. כתב הר"ש בר צמח בתשובה על גט שליחות שנמסר ונקרע קרע ב"ד ואח"כ ערערו שלא נתקיים בחותמיו והשליח לא נכתב ונחתם בפניו ולא נמצא אלא עד א' מכיר חתימת ב' הדיינים ועד א' מכיר חתימת העדים נראה מב' התלמודים שקיום ב"ד צריך קיום ואילו העידו ב' על חתימת ב' הדיינים היה מספיק אבל כיון שאין מעיד על הקיום אלא עד אחד אינו מועיל ומה שאיפשר לומר בהיתר אשה זו דכיון דקי"ל דלא חיישינן לשמה ולא הצריכו לומר בפ"נ ובפ"נ אלא לפי שאין עדים מצויין לקיימו ואם עדים מצויין לקיימו מתירין אותה מעתה גט זה שבא מקויים כשר הוא אע"פ שקיום ב"ד צריך קיום וראיה ממ"ש שאם נשתתקו ב"ד של קיום ורמזו שהגט מקויים כשר וא"כ עכשיו שהם חתומים בו ומן התורה כשר דנעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד ורבנן הוא דאצרוך קיום ומשום עיגונא נקל להתירה ועדיף טפי גט מקויים שלא נתקיים הקיום מעד א' אומר בפ"נ ובפ"נ והביא עוד ראיה אחרת וכתב שאחי אשת הרב שלח גט לאשתו והיה מקויים כי השליח שנכתב בפניו נאנס ולא יכול לבא ושכרו שליח אחר ונמסר בידה בלי קיום אחר ומה שדבר בזה הריב"ש הוא שאין דרך לקיים גט אשה אלא לאחר מסירה שאם נפל הגט הזה ביד שליח קודם מסירה ובא ליד האשה היינו מתירין אותה ולא דבר בזה בענין אחר והתירה לינשא והוא גם נשאה אח"כ ונשאר לו ממנה בת נשואה : ב"ה והנוסחא הנכונה בדברי רבינו אפי' אמר לה אל תתגרשי בו אלא בב"ד פלוני תנאה הוי כאילו אמר לה אל תתגרשי בו אלא עד ל' יום וכשתבא לב"ד פלוני מתגרשת בקבלה ראשונה ואינה צריכה לומר בפ"נ ובפ"נ ומ"ש משם נלמד וכו' עד לב"ד פלוני צריך להעביר עליו הקולמוס:

סעיף קטן כ

ומ"ש ואפי' אמר לה אל תתגרשי בו אלא עד בית דין פלוני תנאה הוי פשוט בגמ' שם פ"ב דגיטין (ומשם נלמד מ"ש עוד וגם אם אמר לה אל תתגרשי בו אלא עד ל' יום או לבית דין פלוני וכו'):

סעיף קטן כא

כתב הרמב"ם נכתב בארץ ישראל ונחתם בח"ל וכו' בפ"ז כתב כן וכתב שם ה"ה שהוא ירושלמי בפ"ק וכתב עוד שכל זאת הבבא היא בשנתנו בארץ בהכרח החלק הראשון מפני שאם בנתנו בח"ל מאי איריא בשחתמו בח"ל אפי' כתבו וחתמו בארץ כיון שנתנו בח"ל צ"ל כן והחלק הב' ג"כ משום דנתנו בארץ אינו צ"ל בפני נכתב ובפני נחתם אבל אם נתנו בח"ל אע"פ שנכתב ונחתם בארץ צ"ל בפ"נ ובפ"נ:

סעיף קטן כב

ור"ת כ' האידנא בכל המקומות חשיבי וכו' בריש גיטין אמרינן דבבל כא"י לגיטין ואמרינן בתר הכי דרבה בר אבוה מצריך מערסא לערסא רב ששת מצריך משכונה לשכונה ופירש"י מערסא לערסא משורת הבתים שבצד ר"ה לשורה שכנגדה משכונה לשכונה סתם שכונה ג' בתים ורבא הצריך באותה שכונה והא רבא הוא דאמר לפי שאין עדים מצויין לקיימו שאני בני מחוזא דניידי ופירש"י דניידי. אינם משתהים בבתיהם שטרודים בסחורה ואין מכירין חתימה שביניהם וכתבו התוס' פוסק ר"ת דהשתא בזמן הזה צ"ל בכל מקום בפני נכתב ובפני נחתם דהשתא בכל מקומות ניידי כבני מחוזא וכ"כ הרשב"א והרא"ש והר"ן והמרדכי בריש גיטין (דף תקנ"א ע"א) והגהות בפ"ז בשם סמ"ג וגם ה"ה בפ"ז כתב שכן דעת הרשב"א וכתב הוא ז"ל שאין כן דעת הרמב"ם אלא דוקא ממקום למקום אבל באותו מקום לאו כ"ע כבני מחוזא וימצאו עדים לקיימו עכ"ל ומ"ש רבינו דין דמגרש ע"י שליח במקום שנכתב הגט היינו כשמסר גט לשליח להוליכו לאשתו בשכונה אחרת והבעל הלך לדרכו מיד הא לאו הכי יש ליזהר מלגרש ע"י שליח כששניהם הבעל והאשה בעיר וכמ"ש רבינו בסימן הקודם לזה:ב"ה ונ"ל דהאידנא גם בא"י צ"ל בפ"נ ובפ"נ דכולהו ניידי כבני מחוזאי:

סעיף קטן כג

אין צריך שיעמוד על כל כתיבתו רק שיתחיל הסופר וכו' בריש גיטין (ה:) רבה בר בר חנה אייתי גיטא פלגא איכתיב קמיה אתא לקמיה דרבי אלעזר א"ל אפי' לא כתב אלא שיטה אחת לשמה שוב אינו צריך וכתבו התוס' פי' שלא ראה אלא שיטה ראשונה דמסתמא סיימו לשמה רב אשי אמר אפי' קן קולמוס וקן מגילתא תניא כוותיה דרב אשי ופירש"י תיקון הקולמוס והקלף שמע כשתקנוהו לשמה כשחותכין ומחליקין אותו וכתב הרא"ש על פירש"י ולא שיהא צריך תיקון הקלף והקולמוס לשמה דדוקא כתיבה וחתימה הוא דבעינן לשמה ולא מכשיריהם אלא שמע כשתקנו הקולמוס והקלף שאמרו כדי לכתוב בו גט לשמה ומסתמא כן עשו והוא שראה הקלף אחר שתיקנוהו ואחר שנכתב מכירו בטביעות עין הלכך אין להכשיר סומא על ידי קן קולמוסא וקן מגילתא אבל התוס' כתבו שאין להכשיר סומא ע"י קן קולמוסא משום דמיחזי כשיקרא אם יאמר בפ"נ ואם יאמר שמעתי קן קולמוסא אינו מועיל דבעינן שיאמר בלשון שתיקנו חכמים מדבריהם למדנו שאינו צריך שיכיר הקלף ויכירהו כי מסתמא כיון שאמרו לכתוב בשעה שתיקנו הקלף לשמה כן עשו מ"ל בקלף זה מ"ל בקלף אחר ומיהו אם שמע שאמרו לכתוב גט לשמה ולא שמע קן קולמוסא או קן מגילתא לא מהני דשמא לא כתבו מיד אלא לאחר זמן וכתבוהו לשם אחר ששמו כשמו עכ"ל הרא"ש וכתב עוד רש"י ולי

נרא' קן קולמוסא קול הקולמוס כשהוא כותב וקול היריעה שהוא נשמע כמו שאומר קן קן וכתבו הרא"ש בסוף דבריו וכ"כ הרמב"ם בפ"ז ובהגהת אשיר"י בריש גיטין כתוב בשם א"ז שר"ח פי' ששמע שאמר הבעל כתוב גט לאשתי פלונית שאני מגרשה וראה שלקח הסופר הקולמוס והמגילה לכתוב בה הגט לשמה דיו ורבינו האי פי' שמע חיתוך הקולמוס והמגילה שחתך הסופר לכתוב בה הגט עכ"ל ושם בריש גיטין גבי בר הדיא בעא לאיתויי גיטא א"ל לא צריכת פי' רש"י לא צריכת אלא בשיטה ראשונה ולטעמיה אזיל דקן קולמוסא היינו שישמע הקולמוס כשהוא כותב ובשיטה ראשונה בעינן כמו שיתבאר בסמוך: (ב"ה)

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו אבל בחתימתו כ"מ וכו' עד מתחלה ועד סוף משנה ריש פ"ב דגיטין : תנן ברפ"ב דגיטין שאם אמר השליח בפני נכתבחציו פסול ופריך בגמרא הי חציו אילימא חציו ראשון והא א"ר אלעזר אפי' לא כתב בו אלא שיטה אחת שוב אינו צריך ופירש"י שיטה אחת. שיטה ראשונה שבו שם האיש והאשה והזמן אלא אמר רב אשי חציו אחרון וכתב הרשב"א ואפי' לרב אשי דאמר דאפי' בקן מגילתא וקן קולמוסא סגי מ"מ בעינן קן קולמוסא וקן מגילתא בחציו ראשון דהוא עיקרו של גט שבו שם האיש והאשה והזמן וכן כתב ר"ח וכן דעת הרמב"ם והרב המגיד בפ"ז ומשמע שאין צריך לעמוד על כתיבת כל השיטה אלא כיון שעמד על קצתו די בכך ורבינו מאחר שכתב רק שיתחיל הסופר לא חש לבאר יותר דהא בהדיא משמע דבכתיבת התחלה הוא צריך לעמוד עליו. ולפי' הראשון שכתב רש"י צריך לומר דטפי עדיף שיראה תיקון קלף לשם הגט משיעמוד על כתיבת חציו אחרון משום דבתיקון קלף לשמו יש הוכחה שהוא כותב עיקר הגט לשמו אבל מחציו אחרון אין הוכחה לחציו ראשון שכתב שהיה לשמו. ויש לדקדק אמאי מצריכין לשליח שיראה שכותב הגט לשמה והא קי"ל כרבא דאמר דטעמא דצ"ל בפ"נ ובפ"נ הוא לפי שאין עדים מצויין לקיימו ודלא כרבה דאמר לפי שאין בקיאין לשמה וכמ"ש בריש סימן זה וי"ל דבריש גיטין אקשינן לרבא דאמר לפי שאין עדים מצויין לקיימו אמאי צ"ל בפני נכתב כשיאמר בפני נחתם סגי ותירצו משום דאתי לאיחלופי בקיום שטרות דעלמא בעד א' ופירש"י אתי לאיחלופי בקיום שטרות דעלמא. לקיומינהו בעד א' וכתבו התוספות וא"ת כיון דאצ"ל בפני נכתב אלא משום איחלופי אמאי פסול ברפ"ב בפני נכתב חציו האחרון טפי מחציו ראשון ויש לומר דבחציו ראשון יש בו שם האיש והאשה והזמן שהוא עיקר הגט מינכר מילתא ולא אתי לאיחלופי עכ"ל וא"כ אנו

נאמר גם כן דכשיראו שצריך שיראה שכותב לשמה מינכר מילתא דדין גט לחוד ולא אתי לקיומי שאר שטרות בעד אחד:

סעיף קטן כה

וכן אם היה בבית כשהתחיל הסופר הגט וכו' ברייתא וגמרא בריש גיטין (ד' ו.) ואם בא להחמיר ולכוין על כתיבת כולו וכו' גם זה שם בריש גיטין (שם) בר הדיא בעי לאיתויי גיטא אתא לקמיה דרבי אחי דהוה ממונה אגיטי וכו' וכ"ת אעביד לחומרא נמצא אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים:

סעיף קטן כו

אמר בפני נכתב ולא אמר בפני נחתם וכו' עד אינו כלום משנה ברפ"ב דגיטין (דף טו.). ומ"ש אפילו הוא בעצמו העד השני שם מסקנא דרב אשי וטעמא דפסול הוא משום דבעינן או כולו בקיום הגט או כולו בתקנת חכמים ופירש"י אני הוא עד ב' היינו קיום הגט בשאר שטרות שאדם מעיד זה כתב ידי:

סעיף קטן כז

אבל אם הוא ואחר עמו מעידים על חתימת העד הב' וכו' גם זה שם מסקנא דרב אשי:

סעיף קטן כח

ואצ"ל אם שנים אחרים מעידים עליו גם זה שם מסקנא דרבא: ואם היו ג' מעידים עליו וחתמו שנים בפניו וכולי כתב הרא"ש בתשובה שהוא כשר בכלל מ"ו:

סעיף קטן כט

ואם שנים שלוחים להביאו אצ"ל בפני נכתב ובפני נחתם גם זה שם ברפ"ב דגיטין (טז.) אחד אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול ואמר רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא שאין הגט יוצא מתחת ידי שניהם אבל גט יוצא מתחת ידי שניהם כשר אלמא קסבר שנים שהביאו גט ממ"ה אין צריכין שיאמרו בפנינו נכתב ובפנינו נחתם ואע"ג דאיכא לישנא אחרינא בגמרא כל זה פסקו הרי"ף והרא"ש וגם הרמב"ם בפ"ז ופירש"י מתחת ידי שניהם ששניהם אדוקים בו ושניהם שלוחים וכתבו התוספות מה שפירש"י שניהם אדוקים בו לאו דוקא אדוקים ואוחזים בגט אלא ששניהם אומרים שהבעל עשאם שלוחים על כך א"ל שניכם הוליכו גט לאשתי ונתנו הא' במעמד חבירו כדאמרינן בס"פ התקבל (גיטין סז:) הוליכו כולכם א' מוליך במעמד כולם וכ"כ הרשב"א והרא"ש והר"ן. וכתבו עוד שם התוס' ואם אחד שליח והשני מעיד שבפניו נתן הבעל את הגט לחבירו להוליך לאשתו לרבא כשר דמה אם יאמרו בפנינו גירשה מי לא מהימני וכ"כ הרא"ש והרשב"א והר"ן וז"ל הרמב"ם בפ"ז שנים שהביאו גט בח"ל אע"פ שלא נכתב ונחתם בפניהם הואיל ונתנו להם הבעל ליתנו לאשתו הרי אלו נותנים לה ותהיה

מגורשת שהרי אין הבעל יכול לערער בגט זה אע"פ שאינו מקויים שהרי שלוחיו הם עדיו שאלו אמרו השנים בפנינו נתגרשה מי לא מהימני אע"פ שאין שם גט בד"א בזמן שהגט יוצא מתחת ידי שניהם אבל אם אין הגט יוצא מתחת ידי שניהם צריכין לומר בפני נכתב ובפני נחתם עכ"ל וכתב הרשב"א אבל הרמב"ם כתב בפ"ז שנים שהביאו את הגט אין צריכין לומר בפני נכתב ובפני נחתם ובלבד שיהא הגט יוצא מתחת ידי שניהם וכ"כ הרב בעל ההלכות ז"ל ואיפשר שאף הם ז"ל לא נתכוונו אלא להוציא שליח אחר שבא בחבורתו שאז צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם אע"פ שיש כאן ב' לא קרי ליה מצויים לקיימו אבל יוצא מתחת ידי שניהם ואחד שליח ואחד מעיד שבפניו עשאהו הבעל שליח חד דינא וחד טעמא אית להו עכ"ל וכתב דבריו ה"ה ז"ל ומיהו הרמ"ה חולק בדין זה ב"ה להצריכו נמי שימסר לו בפני עידי השליחות עצמם וכמ"ש רבינו בסמוך וכתב רבינו ירוחם בח"ג דהא דשנים שהביאו גט ממ"ה אינן צריכין לומר בפני נכתב ובפני נחתם דוקא כשהם רחוקים אבל אם הם קרובים זה לזה או לבעל או לאשה צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם דמ"ט אמרי' שאינם צריכים לומר בפני נכתב ובפני נחתם משום שאם יאמרו בפנינו גירשה מי לא מהימני וכיון שהם קרובים ליכא האי טעמא: ומ"ש רבינו ומ"מ כשיבוא הבעל יכול לערער ולומר מזוייף הוא תמיהא לי שהרא"ש כתב שם דכיון שיש ב' עדים לא יוכל לומר לא שלחתיו ומזוייף הוא ואין לומר דס"ל לרבינו דהא דקאמר לא יוכל לומר לא שלחתיו ומזוייף הוא לא קאי אלא אהיכא שהאחד שליח והשני מעיד שבפניו עשאו שליח ולא אהיכא דשניהם שלוחים דהא כל שכן הוא ואעפ"י שמדברי הר"ן איפשר לדקדק קצת שאם בא הבעל וערער ערעורו ערעור אלא דמילתא דלא שכיחא היא שיהא מזוייף כיון ששנים מעידים עליו מ"מ דברי רבינו תמוהים למה סתם דבריו היפך דעת הרא"ש ומדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך נראה בהדיא שסובר כדעת הרא"ש שכתב שהרי אין הבעל יכול לערער בגט זה:

סעיף קטן ל

וכתב עוד היכא ששניהם שלוחים וכו': (ב"ה) נראה דהכי פירוש היכא ששניהם שלוחים פשיטא ששניהם ימסרוהו דלא סגי בלא"ה דא"כ לא עשו שליחותן אבל היכא שהאחד לבדו שליח ואחד או אחרים מעידים על שליחותו דהשתא מטעם שליחות כשמסרו בפני אחרים עשה שליחותו מ"מ משום דבר ולא חצי דבר צריך למוסרו בפני עידי שליחות ומ"מ דבריו צריכים תלמוד דכשמסרו בפני עדים אחרים אמאי קרי ליה חצי דבר הרי עידי שליחות לחוד ועידי מסירה לחוד:

סעיף קטן לא

לפיכך שנים שמביאים גט ואחד אומר בפני נכתב וכו' כבר נתבאר בסמוך וכן אם שנים אומרים בפנינו נכתב וכו' גם זה משנה ופירש"י בריש פרק שני דגיטין (טו.) דטעמא

דפסול משום דכיון דעד אחד מעיד על החתימה ולא על הכתיבה אתי לאחלופי בקיום שטרות דעלמא להכשיר בעד אחד: ומ"ש ואם שניהם שלוחים ינתן ג"ז שם אלא מעתה רישא דקתני ב' אומרים בפ"נ ואחד אומר בפ"נ פסול טעמא דאין הגט יוצא מתחת ידי שניהם הא הגט יוצא מתחת ידי שניהם כשר א"ל אין ואע"ג דאיכא לישנא אחרינא לשון זה עיקר כדמשמע בגמרא וגם רבה בר בר חנה הכי ס"ל כדאיתא בגמרא ויוצא מתחת ידי שניהם היינו ששניהם שלוחים וכמו שנתבאר בסמוך:

סעיף קטן לב

אחד אומר בפני נכתב ושנים אומרים בפנינו נחתם וכו' ברפ"ב דגיטין תנן ב' אומרים בפנינו נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול ורבי יהודה מכשיר א' אומר בפני נכתב וב' אומרים בפנינו נחתם כשר ובגמרא אחד אומר בפני נכתב וב' אומרים בפנינו נחתם כשר א"ר אמי א"ר יוחנן לא שנו אלא שהגט יוצא מתחת ידי עידי כתיבה דנעשו כשנים על זה ושנים על זה ופירש"י דהשליח נאמן כשנים אבל מתחת ידי עידי חתימה פסול אלמא קסבר שנים שהביאו גט ממ"ה צריכין לומר בפני נכתב ובפני נחתם ובתר הכי הדר ביה ואמר דאפי' גט יוצא מתחת ידי עדי חתימה כשר אלמא קסבר שנים שהביאו גט ממ"ה אין צריכין לומר בפני נכתב ובפני נחתם ודברי רבינו צריכין יישוב שכתב אם האומר בפני נכתב הוא שליח וכו' דמשמע הא אינו שליח אלא שעדי חתימה הם שלוחים פסול כלישנא קמא ובגמרא אמרינן בהדיא דלית הלכתא אלא כלישנא בתרא ורבינו בעצמו פסק בסמוך כלישנא בתרא דשנים שהביאו גט ממ"ה אין צריכין שיאמרו בפני נכתב ובפני נחתם ונ"ל דה"פ דהיכא דב' שלוחים לא איצטריך השתא לרבינו לאשמועינן דכשר דכבר אשמועינן בסמוך אלא מאי דאתא לאשמועינן הוא כשהאחד לבדו הוא שליח שאם הוא האומר בפני נכתב כשר שחשוב כשני עדים לגבי הכתיבה מאחר שהוא שליח ועל החתימה כבר יש ב' עדים אבל אם השליח הוא א' מהאומרים בפנינו נחתם פסול משום דלא מסהיד אכתיבה אלא עד אחד וזה נלמד מתוך הסוגיא שכתבתי בסמוך דאמרינן אפי' גט יוצא מתחת ידי עדי חתימה כשר דאל"כ הל"ל אפי' גט יוצא מתחת ידי עדי חתימה כשר ולפי זה צריך להגיה בלשון רבינו אבל אם אחד מהאומרים בפנינו נחתם הוא שליח לבדו לא ינתן עד שיהא אחר עמו וכן מצאתי בגירסא ישינה אבל ק"ל דכיון דאיכא ב' שאומרים בפנינו נחתם בכל גוונא כשר משום דמתקיים בחותמיו הוא ואפילו אינו יוצא אלא מתחת יד עד אחד מהאומרים בפנינו נחתם וגם אין מי שיעיד בפני נכתב וכבר כתבו התוספות דלא איצטריך למיתני אחד אומר בפני נכתב אלא אגב רישא דתני אחד וכי אמרינן אפי' גט יוצא מתחת ידי עדי חתימה כשר מתחת יד א' מעדי

חתימה קאמר הילכך נ"ל דגירסא דידן שהוא עיקר אבל אם אחד אומר בפני נחתם והוא לבדו שליח לא ינתן עד שיהא אחר עמו וה"פ כשאחד אומר בפני נכתב וב' אומרים בפנינו נחתם אפילו אם האומר בפני נכתב הוא לבדו שליח כשר ויתקיים בחותמיו אבל אם אחד אומר בפני נחתם ושנים אומרים בפנינו נכתב והאומר בפני נחתם הוא לבדו שליח פסול וכדתנן ב' אומרים בפנינו נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול ואוקימנא בגמ' בשאין גט יוצא מתחת ידי שניהם כלומר לא מתחת יד אחד מהם ולפי זה כשכתב רבינו אבל אם אחד אומר בפני נחתם היינו בששנים אומרים בפנינו נכתב ומיהו קשה לפי זה אמאי נקט ברישא אם האומר בפני נכתב הוא שליח דטפי רבותא הויא כי מכשרינן כשהאומר בפני נחתם הוא השליח כדמשמע בגמרא אחר זמן רב שכתבתי זה באו לידי קונדריסים ה"ה כמה"ר יעקב חביב והר"ר לוי בנו ז"ל וכתוב שם על לשון זה שהנוסחא האמיתית ומסכמת עם מ"ש ברמזים היא אבל אם אחד מהאומרים בפנינו נחתם הוא לבדו שליח לא ינתן עד שיהא אחר עמו וכתב על זה ודבריו תמוהין איך אמר כן והלא כיון ששנים אומרים בפנינו נחתם כבר נתקיים הגט והלכתא כרבא דאמר טעמא לפי שאין עדים מצויים לקיימו הא אם מצויים אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם א"כ כיון ששנים אומרים בפנינו נחתם אע"פ שלא יהיה שליח רק האחד כשר שאפי' אם נחשוב דברי השליח האומר בפני נכתב כמאן דליתא מפני שלא השלים לומר בפני נכתב ובפני נחתם כתקנת חכמים אפ"ה הגט כשר כיון שנתקיים מפי ב' שראו חתימתו ועלינו לעמוד על שורש דין זה בפסקי הרי"ף והרא"ש ז"ל ולראות מאין למד דין זה וימצא כתוב שם על משנתינו שנים אומרים בפנינו נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול ב' אומרים בפנינו נחתם וא' אומר בפני נכתב כשר רב אשכחיה לרב אמי דיתיב וקאמר אמר רבי יוחנן אפילו גט יוצא מתחת ידי עדי חתימה כשר אלמא קסבר שנים שהביאו גט ממדינת הים אין צריכין שיאמרו בפני נכתב ובפני נחתם וכן הלכתא ע"כ ולא חששו ללישנא קמא דאמרינן בגמרא א"ר אמי אר"י ל"ש אלא שהגט יוצא מתחת יד עד כתיבה דנעשו כשנים על זה וכשנים על זה אבל מתחת ידי עדי חתימה פסול. פירש"י עד כתיבה דהשליח נאמן כב' פסול ואע"פ ששניהם הביאוהו ע"כ ואיתמר בגמרא על זה המאמר לרבי יוחנן אלמא קסבר שנים שהביאו גט ממ"ה צריכין שיאמרו בפני נכתב ובפני נחתם והלשון הזה נדחה בגמרא מפי ר' אמי עצמו שהשיב לרבי אסי על מה שא"ל והא זמנין לא אמרת לן הכי א"ל יתד היא שלא תמוט ופירש"י ולשון אחרון אמת ע"כ לא כתבוה הרי"ף והרא"ש ואע"ג דלענין דינא אין אנו צריכין ללישנא קמא עכ"ז אני צריכין אליו להבנת לישנא בתרא דהלכתא כוותיה וכיון שרש"י כתב בפירוש לישנא קמא פסול

ואע"פ ששניהם הביאוהו מינה משתמע דבלישנא בתרא דאמר אלמא קסבר ב' שהביאו גט אין צריכים שיאמרו בפני נכתב ובפני נחתם הוא בתנאי ששניהם יהיו שלוחים וכן יתקיים זה ממ"ש רש"י בתחלת הסוגיא על רישא דמתני' ב' אומרים בפנינו נכתב ואחד אומר בפני נחתם וכו' ב' שהביאו גט אין צ"ל וכו' דטעמא משום דאין עדים מצויים לקיימו והרי עדים מצויים לקיימו ואי קשיא כיון דסוף סוף ב' הם מ"ל שניהם שלוחים מ"ל אחד מהם הרי עדים מצויים לקיימו לא פלוג רבנן בין בא עם חבורת אנשים לבא יחידי דאין מבחין ובודק באלה דלא מוכחא מילתא ואם באת להכשיר את זה יכשירו את זה אבל כששנים הביאוהו מילתא דמוכחא ולא שכיחא היא ולא אחמור בה רבנן עכ"ל רש"י ולפי זאת השיטה לכ"ע צדקו דברי רבינו יעקב באומרו ואם אחד מהאומרים בפני נחתם הוא לבדו שליח פסול עד שיהא שליח אחר עמו אך אמנם כאשר נעמוד על כוונת הרי"ף והרא"ש יראה שאין זה מספיק שהרי שניהם כתבו בתחלה הסוגיא בפ"ק וסוגיין כרבא דהיכא דאיכא עדים דמקיימי ליה לא מצריך למימר בפני נכתב ובפני נחתם ע"כ וימשך מזה בהכרח כי ב' אומרים בפנינו נחתם אין צריכין להיות שלוחים כי די בזה לקיים הגט ולפי זה עדיין הקושיא במקומה כנגד רבינו יעקב וא"ת והלא מן ההכרח אצלנו לומר כדברי רבינו יעקב כפי הסוגיא שכתבתי לעיל על סיפא דמתני' ב' אומרים בפנינו נחתם וכו' ועלה קאמר אלמא קסבר ב' שהביאו גט אין צ"ל וכו' הנה הר"ן תיקן זה בפירושו לזאת הסוגיא וז"ל אפי' גט יוצא מתחת ידי עידי חתימה כלומר אפי' מתחת יד אחד מהם ואע"ג דמ"ד בפ"נ כיון שאינו שליח כמאן דליתיה דמי שהרי נתקיים הגט ע"פ שנים ולרבא בהכי סגי וקא דייק דכיון דלקיום הגט סגי ש"מ נמי דשנים שהביאו גט אינם צריכים לומר בפ"נ ובפ"נ שכיון שהם מעידים שהבעל מסרו להם תו ליכא למיחש לזיוף ומהני כעידי קיום עכ"ל והפי' הזה העתיקו מדברי הרמב"ן בחידושיו וז"ל והא דאמר ר"י אפי' גט יוצא מתחת ידי עדי חתימה כשר ודייקי קסבר ב' שהביאו גט ממ"ה אין צריכין וכו' לאו דמתניתין בשהביאוהו ב' הוא דאי הכי ברישא נמי בשנים אומרים בפנינו נכתב ואחד אומר בפני נחתם משכחת לה דכשר ביוצא מתחת ידי השנים אלא ביוצא מתחת יד אחד מעדי חתימה קאמר וקא דייק כיון דבקיום הגט סגי ש"מ נמי דב' שהביאו אין צריכין דכעדי קיום הוא כדפרישית בפ"ק עכ"ל הרמב"ן והפי' הזה הוא היפך דברי רבינו יעקב וראוי לכל מעיין להשתדל לתת מציאות לדבריו ולחוות דעי בזה אומר ראשונה כי קשה לי בדברי הרמב"ן מה שאמר לאו דמתני' בשהביאו שנים הוא דאי הכי ברישא נמי בשנים אומרים בפנינו נכתב וכו' משכחת לה דכשר ביוצא מתחת ידי השנים כפי קוצר דעתי אין ממש בזאת הקושיא ותשובתה בצדה בשנא' ההפרש שיש

בין רישא לסיפא הוא דברישא כל זמן שהשליח יחידי הגט פסול אבל בסיפא פעמים שהגט כשר אפי' בשליח יחידי והוא כשיהיה השליח האומר בפני נכתב שלא נחשבהו כאילו יש שנים עדים על הכתיבה דשליח מהימן כבי תרי נשארו שנים מעידין על קיום הגט שאומרים בפ"נ והגט כשר מטעם שכבר נתקיים הגט בחותמיו והאמת יורה דרכו כי זאת היא כוונת המשנה בכלל. הניח יסוד ראשון ואמר ר"ל שהמביא הוא יחידי ועל זה היסוד יבואו כמה חלוקות אמר בפני נכתב ולא נחתם או נחתם ולא נכתב וכו' או בפני נכתב חציו וכן אחד אומר בפני נכתב וא' אומר בפני נחתם ואפי' ששנים אומרים בפנינו נכתב אם אחד אומר בפני נחתם הגט פסול בין שיהיה השליח האומר בפני נכתב בין שיהא האומר בפני נחתם כיון שלא אמר כתקנת חכמים בפ"נ ובפ"נ הרי הגט פסול אבל בשנים אומרים בפנינו נחתם ואחד אומר בפ"נ אם זה האומר בפ"נ הוא לבדו שליח הגט כשר שהרי יש ב' עדים מקיימי הגט באמרם בפנינו נחתם ואף על פי שהדברים האלה לא יועילו מטעם שהשנים אנשים הללו אומרים כתיקון חכמים אע"פ כן יועילו מטעם קיום כי כל גט שנתקיים בחותמיו אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נתתם עכ"ל. כתב הרשב"א כתבת כיון דקיימא לן דעדי הגט אין חותמין זה שלא בפני זה אם נתקיים עד אחד מהם בשנים עדים והב' לא נתקיים אלא בעד אחד על פה הנאמר שנצרף חתימת העד שנתקיים לעד שמעיד על פה שהרי הוא כאילו מעיד עליו שהרי יודע שאם לא חתם בפניו שלא היה הוא חותם וכענין שאמרו (גיטין י:) בכותי דאי לאו כותי כשר הוא לא הוי מחתים ליה קמיה: תשובה אין הנדון דומה לראיה דהתם אינו אלא לדעת שהוא כשר ומדוקדק ובקי במה שכתוב ושהחזיקו בו הכותים ואליבא דר"א ומשום הכי מכשירין ליה אפילו בעד אחד ישראל שהחתימו בענין אבל בקיום חתימה לא מתכשר אלא בקיום על פה שמעידין בפי' על חתימתו או בשנתקיימה חתימתו מתוך כתיבת שטרות אחרים עכ"ל: כתב הריב"ש בתשובה סי' שי"ח מה שאתה חושב דכל שיש עדים בשליחות ה"ל כאתיוה בי תרי אינו מוסכם מן הכל שהרי מבואר בפ"ב דגיטין דמסקנא ששנים שהביאו גט ממ"ה שאין צריכין לומר בפני נכתב ובפני נחתם זהו כשהגט יוצא מתחת ידי שניהם וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם ורש"י פי' ששניהם אדוקים בו ושניהם שלוחים בהבאתו ואע"פ שבודאי שאדוקים בו לאו דוקא אלא ששניהם אומרים שהבעל עשאם שלוחים ונתנו האחד במעמד שניהם אבל מ"מ צריך לפי פירושו ששניהם יהיו שלוחים ויש קצת הוכחה לדבריו וכו' ואיפשר שטעמו שכל שהם עצמם שלוחי הגט מסתמא חתמו העדים בפניהם או ידעו בחתימתן אבל עדי השליחות אין להחזיק הגט בעדים מצויים לקיימו מחמתם ואף אם נאמר לדעתו שאם באו עדי השליחות או א'

מהם עם השליח מהני דחשבינן ליה מצויים לקיימו דמסתמא גם עדי השליחות מכירים חתימתם של עדי הגט וכן לרבה נמי הוי מילתא דלא שכיחא חד דמייתי גיטא ויבואו עמו עדי שליחותו או אחד מהם מ"מ בנידון זה שעדי השליחות נשארו במקום הבעל אין כאן במקום האשה מצויין לקיימו וגם למה שכתבו הרשב"א והתוס' דאפי' באחד שליח ואחד שמצטרף עם השליח להעיד על השליחות לרבא דקי"ל כוותיה ואינו צריך לומר בפ"נ ובפ"נ דהוי כאתיוה בי תרי דכיון שיש שני עדים שהוא שליח גט זה לגרשה שוב אין הבעל יכול לערער ולומר מזויף הוא מ"מ אפשר דהיינו דוקא כשהעד המצטרף עם השליח הוא בכאן עתה עם השליח ומכיר הגט בטביעות עינא או בסימן מובהק ומעיד שעל גט זה נעשה שליח ואז הוי כאילו נתקיים גט זה בחותמיו כיון שמיד הבעל בא לו וכן נזכר תמיד בלשונם גט זה אבל בנדון זה אע"פ שיש שטר שליחות ביד השליח שהבעל מינה אותו שליח ומסר בידו גט כשר ועידיו פלוני ופלוני מ"מ אין זה קיום על זה הגט שלפנינו ואף אם עידיו הם אותם הנזכרים בשליחות שהרי איפשר שאותו גט נאבד או נשרף וזה מזוייף הוא ואף ע"פ שאין חוששין לזה מ"מ אין גט זה מקויים לא בקיום הגט ולא בתקנת חכמים והרמ"ה שהוא מבעלי סברא זו דכל שיש עדים על השליחות הוי כאתיוה בי תרי אמנם הוסיף להחמיר והצריך שיהו עדי השליחות עצמם עידי מסירת הגט מיד השליח ליד האשה ואז הוי כאילו אמרו בפנינו גירשה כיון שהם מעידין על מסירת הגט מיד הבעל ליד השליח ומיד השליח ליד האשה אבל אם עדי מסירת הגט ליד האשה אינם עדי השליחות לא מהני סהדותייהו וצריך שיאמר השליח בפני נכתב ובפ"נ משום דכל כת וכת מעידה על חצי דבר ולא דמי לשליחות קבלה דלא בעינן שיהו עדי השליחות הם עדי מסירת הגט כדתנן בפ' התקבל ולא חשבינן ליה חצי דבר דהתם כיון שהיא עשתה יד השליח כידה וכו' ואחרי ראותי את כל אלה הצרכתי לומר בפ"נ ובפ"נ. ועוד אחרת היתה ולא רציתי לסמוך עליה והוא שהיה איפשר לקיים הגט בחותמיו מתוך שטר השליחות שהיה מקויים ועידיו היו העדים עצמם החתומים על הגט אלא שחששתי לסברת הרמ"ה בפ"ב דכתובות (כא:) דאפי' הוחזק בב"ד דוקא בשקרא עליו ערער דאז דקדקו בקיומו אבל לא קרא עליו ערער לא וכן נראה דעת הרמב"ם וכ"ש ששניהם יוצאין מתחת ידי השליח:

סימן קמג

סעיף קטן א

המגרש על תנאי הרי זה כשאר כל מעשה שנעשה על תנאי וכו' זה כדעת הרמב"ם בפ"ו מהלכות אישות ובפ"ח מה' גירושין שפסק כר"מ דאמר בקידושין פרק האומר (סא.)

כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי וכן דעת הרא"ש בפרק מי שאחזו גבי הא דאתקין שמואל בגיטא דש"מ אם לא מתי יהא גט וכו' והאריך בזה בתשובה כלל מ"ו סי' ג' אבל הר"ן כתב בקידושין פרק האומר שלדעת הרי"ף בתשובה לא ק"ל כר"מ ומיהו בגיטין וקידושין חיישינן להו לחומרא וגם ה"ה כתב בפ"ו מהלכות אישות שדעת הרי"ף וקצת מן האחרונים דמדינא לא בעינן תנאי כפול אלא דלהחמיר חיישינן ליה בגיטין וקידושין והיכא דלא כפל התנאי ולא נתקיים חוששין לה ואין מחזיקין אותה לא במגורשת ולא באינה מגורשת ולא במקודשת ולא באינה מקודשת והולכין בה להחמיר מדברי חכמים וכן נראה שהוא דעת הרמב"ן והרשב"ם: עוד דקדק הרמב"ן אי בעינן בדיני ממונות הן קודם ללאו ותנאי קודם למעשה ושיהיה בדבר שאיפשר לקיימו והעלה ז"ל דלא בעינן הן קודם ללאו אלא הרי הוא כדין הכפל בין בממון בין בגיטין וקידושין על הדרך הנזכר למעלה אבל תנאי קודם למעשה ודאי בעינן בכל דוכתא שהרי משנה סתומה הוא בפרק הפועלים (בבא מציעא צד.) גבי הלכתא פסיקתא ושיהיה דבר שאיפשר לקיימו בדוק מוסכם מן הפוסקים בכל דבר ודעת רבינו שהלכה כר"מ גם בתנאי כפול ובהן קודם ללאו וזהו דעת הגאונים הראשונים ולזה הסכים בעל העיטור ע"כ ורבינו כתב דיני התנאי בסי' ל"ח ושם כתבתי עליו ב"ה ומ"ש רבינו ואם לא יתקיים התנאי אין כאן גט כלל ואפי' אם הוא כהן מותרת לו משנה בפרק הזורק (גיטין פא.) וכב"ה ובאומר מעכשיו או ע"מ דהוי כמעכשיו דעת הרמב"ם בפ"ז מה"א שאין צריך תנאי כפול ולא להקדים התנאי למעשה אלא אעפ"י שהקדים המעשה תנאי קיים אבל צריך להתנות בדבר שאיפשר לקיימו וכ"כ הרי"ף בפרק מי שאחזו גבי הא דת"ר ה"ז גיטיך ע"מ שתשמשי את אבא שני שנים וכו' ז"ל ואע"ג דבעינן תנאי כפול ה"מ באם תשמשי אם לא תשמשי כענין שנאמר אם יעברו בני גד ובני ראובן ואם לא יעברו וכדאתקין שמואל בגיטא דש"מ אבל בע"מ לא וקי"ל דכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי. וכתב כן הרא"ש בשם רבינו האי והראב"ד ז"ל בפרק הנזכר אבל הוא ז"ל חולק על סברא זו והעלה שלדעת ר"ת גם במעכשיו בעינן כל תנאי התנאי ושכן הסכימו חכמי ארצות ושכן עמא דבר וכ"כ גם בתשובה כלל מ"ו סי"ג וכן דעת התוס' בפרק מי שאחזו (גיטין עה.) גבי הא דת"ר ה"ז גיטיך והנייר שלי וכו' ואמרינן עלה לאפוקי הכא דמעשה קודם לתנאי וכתב עוד הרא"ש בכלל פ"א ג"כ אע"פ שפסק הרי"ף דלא בעינן תנאי כפול בע"מ משום דכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי הרי נחלקו עליו ר"ת ור"י וראיותיהם נכוחות למבין וכתב רבינו תשובה זו בטור ח"מ סי' רמ"א וגם הר"ן בפ' הנזכר כתב שאין שיטת הרי"ף והרמב"ם מחוורת והאריך בדבר ה"ה כתב על דברי הרמב"ם זה דעת

כל הגאונים והכריחם לזה לשון המשניות שהם בעל מנת שהוא כמעכשיו ולא הזכירו כפילת התנאי ובעלי התוס' חלוקים בזה והרמב"ן והרשב"א הניחו הדבר בצ"ע וקבלת הגאונים תכריע עכ"ל:

סעיף קטן ב

וכשיתקיים התנאי מתקיים הגט למפרע לפיכך מת הבעל וכו' בד"א שאומר מעכשיו או ע"מ דהוי כמעכשיו וכו' בפרק מי שאחזו (גיטין עד.) תנן ה"ז גיטך על מנת שתתני לי ר' זוז ה"ז מגורשת ותתן ובגמרא מאי ותתן רב הונא אמר והיא תתן רב יהודה אמר לכשתתן מאי בינייהו א"ב שנתקרע הגט או שאבד רב הונא אמר והיא תתן אינה צריכה ממנו גט שני רב יהודה אמר לכשתתן צריכה ממנו גט שני ופירש"י שנתקרע הגט קודם מתן מעות והיא תתן תנאי בעלמא הוא וכי מקיימא ליה איגלאי מילתא דמשעת נתינה גיטא הוי דכל ע"מ מעכשיו הוא וכן מתבאר שם בסוגיא דלא א"ר הונא אלא באומר ע"מ דהוי כאומר מעכשיו וכתבו הרי"ף והרא"ש דהלכה כרב הונא וכ"פ הרמב"ם בפ"ח מהלכות גירושין. והרמב"ם כתב שיכולה לינשא מיד וכו' כ"כ בפ"ח מהלכות גירושין כבר הליץ בעדו שם ה"ה וגם כתב סברות אחרות בדין זה והר"ן ג"כ האריך בדין זה בפרק מי שאחזו (דף תקנ"ז ע"א) אהא דאמר רב הונא והיא תתן ות"ר הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי ר' זוז וכו' לאלתר לא תינשא עד שתתן ובסוף דבריו העלה והמחוור שבדברים אלו דבתנאי שבידה והוא בשב ואל תעשה לא חיישינן שמא תעבור עליו אבל אם הוא בקום עשה חוששין שמא לא תקיימנו וכל תנאי שהוא תלוי באחרים בין שיש בו קום עשה בין שהוא שב ואל תעשה חוששין שמא לא יתקיים וכן כתב הר"ש בר צמח בתשובה: (ב"ה ועיין במ"ש רבינו לקמן בסימן זה גבי ע"מ שלא תבעלי לפלוני: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שאם נשאת יוציא לא יוציא בגט קאמר דא"כ הא אחר כך אמר אם קיימה יקיים לא הוה ליה למימר אלא ואם קיימה התנאי יחזיר הלכך על כרחין לפרש דמאי יוציא דקאמר יפריש וזו היא הנכונה והמחוורות שבסברות :

סעיף קטן ג

ואם לא נתנה לו בחייו שוב לא תוכל לקיים התנאי וכולי ברייתא בפרק מי שאחזו גמרא ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי ר' זוז וכו' פלוגתא דת"ח ורשב"ג ופסק הרמב"ם בפ"ח כת"ק דאמר לי ולא ליורשי משמע שכך כתב א"ל ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי ר' זוז ולא קבע זמן ומת קודם שתתן אינה יכולה ליתן ליורשיו ורבינו שכתב דלהרמב"ם חולצת ולא מתייבמת נראה מדבריו שהוא סובר כדעת הרמב"ם שהיא ספק מגורשת ומ"ה כתב דלא נהירא ולפי האמת גם להרמב"ם אינו גט ולא כתב תינשא לזר עד שתחלוץ אלא מפני שלא קבע לה זמן ובין נתנה ליורשים בין לא נתנה חולצת ולא מתייבמת דנתינה ליורשים אינה מועלת כלום וזה ברור בדברי הרמב"ם שם וכבר נתן ה"ה טעם לדבריו:

סעיף קטן ד

אבל לא אמר לה על מנת אלא הרי זה גיטיך אם תתני ק"ק זוז וכו' זה דעת הרמב"ם בפ"ח וכתבו רבינו בס"ס זה ובסי' קמ"ד כתב שאם מת תוך הזמן להרמב"ם אינו גט כלל ומתייבמת ולהראב"ד הוי גט ומותרת לשוק והרמ"ה חילק על פה שלא נכתב התנאי בגט אינו גט כלל ומתייבמת ואם כתב התנאי בגט הוי ספק וחולצת ולא מתייבמת וכן דעת התוספות שחולצת עכ"ל ושם בסימן הנזכר אבאר דעותיהם בס"ד:

סעיף קטן ה

א"ל ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי ק"ק זוז ולא רצה לקבלם וכו' בפרק מי שאחזו (גיטין עד:) תנן התם בראשונה היה נטמן יום י"ב חדש וכו' אמר רבא מתקנתו של הלל נשמע ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי ק"ק זוז ונתנה לו מדעתו מגורשת בע"כ אינה מגורשת איכא דאמרי אמר רבא מתקנתו של הלל נשמע ה"ז גיטך על מנת שתתני לי ר' זוז ונתנה לו בין מדעתו ובין בע"כ הויא נתינה וכתבו הרא"ש והר"ן שהבעל העיטור כתב בשם רבינו האי דהלכה כלישנא בתרא דרבא וכתב עוד הרא"ש ז"ל והרמב"ם כתב דספק מגורשת הוי וטוב להחמיר עכ"ל והם הם דברי רבינו ואפשר שכך היו גורסים בספרי הרמב"ם אבל בנוסחאות שלנו כתוב בפ"ח ה"ז גט פסול עד שתתן מדעתו והיינו מדרבנן כמבואר בדבריו פי' דכל מקום שכתב פסול היינו מדרבנן וכן הוא גירסת ה"ה וגם הר"ן כתב בפ' מי שאחזו בשם הרמב"ם כדברי ה"ה וכתבו הם ז"ל שדעתו כדעת רבינו האי אלא שרצה להחמיר בערוה החמורה והרשב"א כתב דהויא ספק מגורשת וכתב הרשב"א נראה לי דאפי' למ"ד נתינה בע"כ שמה נתינה היינו דוקא שהנותן נפטר בנתינתו וזכה במה שבידו בקיום תנאו והיינו טעמא דגט והיינו טעמא דבית בבתי ערי חומה זכתה האשה בגט שבידה וזכה הלה בבית בקיום תנאה וה"ה לנשבע ליתן לחבירו ונותן לו בע"כ ונפטר אבל שתהא נתינה לגבי מי שנתן להם בע"כ לא שא"א לזכות לאדם בע"כ והיינו טעמא דמתני' וה"ה והוא הטעם לאומרת תן לי מנה ואתקדש אני לך ונשבע הלה ליתן לה ונתן לה בע"כ יצא הלה ידי שבועה והיא אינה מקודשת עכ"ל והוי יודע שמורי הרב הגדול הריב"ר נר"ו כתב בתשובה דלמ"ד נתינה בע"כ הויא נתינה אפי' שלא קיבל אין חשש בזה שאין החיוב אלא על הנותן ליתן וכן משמע מלשון התוספות שהקשו וז"ל מכלל דבעלמא נתינה בע"כ לא הויא נתינה וא"ת דהשתא לא מפליג בין בפניו וכו' עד וגם אם היה בפניו יעשוהו ב"ד לקבלם בע"כ עד כאן לשונו ואם איתא דלמ"ד נתינה בע"כ לא הוי נתינה עד שיקבלם מדעתו מה תירצו יעשוהו בית דין לקבלם בע"כ והרי סובר דלא שמה נתינה אם כפוהו לקבל אלא ודאי לכולי עלמא אם קבלם המקבל אפילו על ידי כפייה שמה נתינה והטעם כמו שכתבו התוספות לקמן דיש חילוק בין מתנה

דעלמא לנדון שלפנינו שבמתנה צריך דעת הנותן ודעת המקבל אבל בנדון שלפנינו שאמר ע"מ שתתני לי תלה הדבר בדעת הנותן וכן נראה בפירוש מלשון הרמב"ם שכתב בפ"ח מהלכות גירושין וז"ל הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי ר' זוז מכאן ועד שלשים יום וכו' נתנה לו בע"כ והוא אינו רוצה לקבל הרי זה גט פסול עד שתהא מדעתו הרי בפירוש שהגט הוא גט גמור מד"ת אלא שהוא פסול מד"ס שרצה להחמיר בערוה החמורה ואפי' שלא קבלם שכ"כ והוא אינו רוצה לקבל וכו' וראיתי מי שהשיג עליו וז"ל הכלל העולה מדבריו דליתא בין לישנא קמא ללישנא בתרא אלא דללישנא קמא אם לא קיבל המעות בידו בפועל לא הויא נתינה ואם קיבל בידו אפי' ע"כ הויא נתינה וללישנא בתרא אפי' לא קיבל המעות בידו אלא כל שאמרה שקול זוזא אפילו שלא רצה לקבל בפועל הויא נתינה ודברים הללו קשה לשמעם ומה שרצה לדקדק מדברי התוס' ליתיה דמה ענין עשוי ב"ד שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני ומחזיר הבית לבעלים לנתינה בע"כ אי הויא נתינה קיבל בפועל או לא קיבל בפועל דאפי' אי הוי דינא דנתינה בע"כ לא הויא נתינה קיבל או לא קיבל ב"ד יכול לכוף אותו לכך וכמ"ש הרשב"א כשהביא דבר זה בשם התוספות ז"ל וא"ת לרבא מפני מה היה נטמן כיון דנתינה בע"כ הויא נתינה י"ל שאם לא היה נטמן היו ב"ד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני כיון שיש עליו מן הדין לקבלם ע"כ הלכך כיון שיש עליו לקבלם מן הדין דין הוא לכוף אותו כ"ש דסוף סוף כשאמר רוצה אני נמצא שקבלן מדעתו והוי תחלתו באונס וסופו ברצון ומיהו הראיה על שאין צריך לקבל בפועל למ"ד הויא נתינה היא כתובה באותו דיבור עצמו של תוס' וז"ל וכן בהזהב כי א"ל שקול זוזך לא הוי אפי' כש"ח וע"כ דמיירי בשלא רצה האחר לקבל ונשארו בידו דהיכי שייך למיהוי עלייהו כש"ח אם קבלם האחר בעל כרחו בפועל והכי נמי מוכח בתוספות דפרק הגוזל (בבא קמא קד. ד"ה הכי) ומהמרדכי פרק מי שאחזו עוד רצה להוכיח דבר זה מדברי הרמב"ם שכתב נתנה לו בע"כ והוא אינו רוצה לקבל ה"ז פסול עד שתתן מדעתו וכו' עד שכך כתב והוא אינו רוצה לקבל עכ"ל. ואין משם ראיה דמ"ש הרמב"ם והוא אינו רוצה לקבל לאו למימרא שהוא אינו רוצה לקבל ונשארו ביד האשה דלאו להכי נחית אלא לומר דלא הוי פסול עד שתהיה הנתינה בעל כרחו וגם הקבלה אבל אם נתנו לו המעות בעל כרחו כגון שזרקו אותם לתוך חיקו או שהכניסו אותם בידו בעל כרחו ואחר כך נתרצה דוגמת תחלתו באונס וסופו ברצון בכהאי גוונא לא הוי פסול ודיקא נמי דקאמר נתנה לו בע"כ והוא אינו רוצה לקבל ולא קאמר נתנה לו והוא אינו רוצה לקבל משמע שהיה שם בפועל ועוד דאי בשלא קיבל המעות מיירי נמצאו דבריו כסותרים זה את זה דמשמע מהכא מאומרו והוא אינו רוצה לקבל וכו' דלא

הוי פסול אלא בכה"ג דלא רצה לקבל המעות ולא באו לידו אבל אם באו לידו הוי נתינה ומאומרו בחתימת דבריו עד שתתן מדעתו או עד שיקבל מדעתו כפי גירסת הספרים המוגהים מכתיבת ידו נראה להיפך שאפי' קבלן בפועל לא הויא נתינה אם לא יהיה מדעתו ולפי דברי הרב המשיג הכי הל"ל נתנה לו בע"כ והוא אינו רוצה לקבל הרי זה פסול עד שיקבל בידו והוי לישנא דייקא ורבותא טפי עכ"ל החכם המשיג ואיני יורד לסוף דעתו שבתחלה כתב דדברים אלו קשה לשמעם ואח"כ דקדק מדברי התוספות שכתבו וכן בהזהב כי אמר ליה שקול זוזך דלמ"ד נתינה בע"כ הוי נתינה אפי' לא קבלם נמי הוה נתינה ומ"מ נ"ל דאיפשר להכריע סברת התוספות בזה ממ"ש לקמן אמתני' דקתני כלל ארשב"ג כל עכבה שאינה הימנה הרי זה גט הקשה ה"ר אלחנן א"כ אמאי אמר רבא לעיל דנתינה בע"כ לא הויא נתינה ולא הוי גט והא העכבה אינה ממנה והלכה כרשב"ג דמשנתינו וי"ל דהכא ודאי להרווחא בעלמא עשה כן וכיון שמת ולא איצטריך הוי כאילו נתקיים התנאי אבל התם ע"מ שתתני לי ר' זוז בדעתו שיקבלם ולבסוף כשאינו רוצה לקבלם לא נתקיים התנאי עכ"ל משמע דבשאינו מקבלם לבסוף מיירי וכמ"ש מורי נר"ו דאל"כ הכי הל"ל ולבסוף כשמקבלם ע"כ לא נתקיים התנאי: א"ל ע"מ שתתני לי ר' זוז ומחל לה עליהם וכו' ג"ז בפ' מי שאחזו (גיטין עד:) בעיא דאיפשיטא וטעמו משום דלצעורה איכוון והא לא ציערה וכתב הרשב"א דהכא בדלא אמר לה אלא מחולין לך לבד היא אבל אם א"ל ליהוי גיטך בלא תנאי ה"ז גט ואינו צריך ליטול ממנה דבהאי אמירה לחוד סגי וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ח וכ"כ שם ה"ה:

סעיף קטן ו

ע"מ שתתני לי איצטליתי ואבדה וכו' גז"ש במי שאחזו משנה וגמרא פלוגתא דרשב"ג ורבנן ולא קי"ל כרשב"ג לפי שזה אחד מהמקומות שאין הלכה כמותו כדאמרינן (עה.) כ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה וכ"כ שם הרי"ף והרא"ש וכן פסק הרמב"ם בספ"ח וכתב הרא"ש וז"ל הילכך איצטלית דוקא בעי למיתן ליה ואי אבדה אע ג דיהיב ליה דמי דידה לא הוי גיטא ויראה דמדעתו הוי גט ואע"ג דמחולין לך לא הוי גיטא שאני התם דלא ציערה אבל הכא דיהבה דמי' וציערה על גוף הטלית יכול למחול ורבינו ירוחם בח"א כתב על דברי הרא"ש וכ"כ הרמב"ם ונ"ל שאין ענין זה לזה שדברי הרמב"ם בפ"ח כך הם ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי כלי פלוני וכו' אינו גט עד שתתן אותו כלי או אותו בגד בעצמו או עד שיבטל התנאי עכ"ל כלומר שיאמר ליהוי גיטא בלא שום תנאי וכן פי' ה"ה וכל שאומר כן אפילו במחולים לך מהני

וכמ"ש שם ה"ה אבל דברי הרא"ש הם ברוצה בקיום התנאי אלא שהוא נוטל דמים תמורת האיצטלית ובכי הא לא שמעינן ליה להרמב"ם דאמר:

סעיף קטן ז
על מנת שתתני לי ר' זוז וכו' גם זה משנה בפרק מי שאחזו:

סעיף קטן ח
כתב הרמב"ם זכרונו לברכה מת בתוך שלשים יום וכו' בפ' ח' ובמ"ש רבינו שאינו מבין דבריו כבר הליץ בעדו שם ה"ה:

סעיף קטן ט
התנה עמה שתעשה דברים ולא פירש כמה וכו' גז"ש בפרק מי שאחזו משנה (דף עה:) הרי זה גיטך ע"מ שתשמשי את אבא ע"מ שתניקי את בני כמה היא מניקתו ב' שנים ופירש"י שיהיה לולד שתי שנים שכך הוא זמן הנקתו ולענין לשמש את אביו כל ימי חייו ותנן תו מת הבן או שמת האב הרי זה גט ופירש"י מת הבן. קודם הזמן או מת האב הרי זה גט דכיון דלא פירש מידי ולא איכוון אלא להרווחה כל ימים שהוא צריך ומכאן ואילך אינו צריך ותנן תו ע"מ שתשמשי את אבא שתי שנים ע"מ שתניקי את בני ב' שנים מת הבן או שאמר האב אי איפשי שתשמשיני שלא בהקפדה אינו גט רשב"ג אומר כזה גט כלל אמר רשב"ג כל עכבה שאינה הימנה ה"ז גט ופירש"י שלא בהקפדה. היא לא הכעיסתו ואפ"ה שאין העכבה הימנה אינו גט ובגמרא עד כמה היא מניקתו שתי שנים ומי בעינן כולי האי ורמינהו שמשתו יום אחד הניקתו יום א' הרי זה גט אמר רב חסדא ברייתא רשב"ג מתני' רבנן כלומר ברייתא רשב"ג דמיקל בתנאי ואמר התם גבי אצטלית תתן לו את דמיה וקאמר נמי כל עכבה שאינה הימנה הרי זה גט רבא אמר לא קשיא כאן בסתם כאן במפרש ופירש"י מתני' דאמר ב' שנים תניקי בסתם ובריייתא במפרש יום אחד רב אשי אמר כל סתם נמי כמפרש יום אחד דמי ואוקימנא לרב אשי רישא דמתני' דקתני כמה היא מניקתו שתי שנים דה"ק יום א' מב' שנים לאפוקי לאחר ב' שנים ופירש"י יום אחד מב' שנים של תינוק לאפוקי שאם הניקתו לאחר שעברו ב' שנים של תינוק דלא דאין זו הנקה ואותבינן על רב אשי מדתנן הרי זה גיטך ע"מ שתשמשי את אבא ב' שנים ע"מ שתניקי את בני שתי שנים מת הבן או שאמר האב שלא בהקפדה אי איפשי בשימושך אינו גט בשלמא לרבא רישא בדלא פירש סיפא בדפירש אלא לרב אשי מ"ש רישא ומ"ש סיפא קשיא ופירש"י בשלמא לרבא. דאוקי רישא דמתניתין ב' שנים ממש ואף ע"ג דסתם רישא דקאמר מת הבן בתוך ב' שנים ה"ז גט בדלא פריש ב' שנים והרי הניקתו כל צרכו: סיפא דפריש. ע"כ דוקא קאמר דהא לא איצטריך לפרושי ופריך אלא לרב אשי דאמר רישא דמתני' יום אחד קאמר ע"כ מת הבן או האב דקתני

כגון שמת ולא הניקתו כלל ואמאי ה"ז גט הרי לא נתקיים כלום מהתנאי והתוס' כתבו דאין נראה דלכ"ע מת הבן היינו שלא הניקתו כלל ונראה לר"י לפרש בשלמא לרבא וכולי וסיפא בדפריש דהואיל ופירש שתי שנים ודאי לצעורה קא מכוין ואפילו מת אינו גט אלא לרב אשי כיון דרישא נמי הוי במפרש יום א' הכי נמי נתכוין לצעורה כיון דפירש ואפילו מת לא ליהוי גט כמו בסיפא והרשב"א כתב תחלה כדעת התוס' דמת הבן אפילו קודם שהתחילה להניקו הוי גט לפי שלא נתכוין זה אלא שתניק את הבן כל זמן שיצטרך להניק והא לא איצטריך וחזר ונסתפק בדבר מפני שמצא שהוא מחלוקת בירושלמי ומ"מ כתב שדעת התוס' נ"ל עיקר ומיהו במפרש יום אחד גם התוספות מודים שאם לא מת ולא הניקתו ולא שמשתו כלל דאינו גט וכן כתבו בהדיא והרא"ש כתב כפי' רש"י דמת הבן או האב היינו דוקא אחר הנקה ושימוש ושכן מפרש בירושלמי וכן דעת הרמב"ם בפ"ח ודעת הרי"ף לפסוק כרב אשי אע"ג דאסיקנא בקשיא כיון דלא אסיקנא בתיובתא וכן פסק הרמב"ם בפ"ח והרא"ש כתב דראוי לפסוק כרבא לחומרא משמע דספוקי מספקא ליה ובמאי דאיכא בין רבא לרב אשי הוי ספק מגורשת ומ"ש הרא"ש דהרמב"ם פסק כרבא נ"ל דטעות סופר הוא וצריך להגיה הרמב"ן בנו"ן דאילו הרמב"ם בהדיא פסק כרב אשי וכתב הר"ן ונמצינו למדין לפי שיטת רש"י שלדברי מי שפוסק כרבא מת הבן קודם שהתחילה להניק אינו גט לרב אשי ה"ז גט אבל ר"י סובר דאפילו לרבא מת קודם שהתחיל להניק ה"ז גט והכי קאמר בשלמא לרבא וכולי ונמצא לפי שיטה זו דבין לרבא בין לרב אשי מת קודם שהתחילה להניקו הרי זה גט והרמב"ם פסק בפ"ח מהלכות גירושין כרב אשי אלא שכתב מת האב או הבן קודם שתניק או תשמש אינו גט והוא מן התימא דמשמע דלרב אשי אע"פ שלא התחילה להניקו כלל כיון שמת הרי זה גט על הדרך שפירשנו ונראה שהוא ז"ל היה מפרש כך בין לרבא בין לרב אשי בעינן שיתקיים התנאי בהנקה ומ"ה בשלמא לרבא רישא כיון דלא פריש והתחילה להניקו הרי נתקיים וסיפא דפריש כיון שמתו האב והבן בתוך הזמן לא נתקיים אלא לרב אשי ע"כ רישא בהניקתו יום אחד עסקינן דאי לא הניקתו כלל אפילו ברישא לא הוי גט שהרי לא נתקיים וכיון שכן מ"ש רישא ומ"ש סיפא כלומר כיון דברישא לא הוי גט אלא כשנתקיים בסיפא נמי אילו נתקיים הוי גט ואמאי תנא ברישא הרי זה גט ובסיפא אינו גט דכאן וכאן נתקיים התנאי הרי זה גט לא נתקיים אינו גט רב אשי אמר לך אה"נ וכי תנן מת הבן או מת האב הרי זה גט אתא לאשמועינן דסתם כמפרש יום אחד דמי והכי קאמר כל שהתחילה להניקו מת הרי זה גט וה"ה נמי לא מת אלא דתנא הכי אגב סיפא ונמצא לפי שיטה זו בין לרבא בין לרב אשי כל שלא התחילה להניקו ומת אינו גט עכ"ל.

וכדברי הר"ן פירש גם ה"ה דברי הרמב"ם. וכתב עוד הר"ן ומ"מ לדברי כולם יום א' לאו דוקא אלא אפילו שעה אחת ותוכל ללמוד זה ממה שפירש"י במאי דפרכינן אלא לרב אשי מ"ש רישא ומאי שנא סיפא דאיום א' לא הוה פריך לפי שיטתו וכן נראה מדברי הרשב"א ואפילו לדעת הרמ"ה שהזכיר רבינו שצריך שתניק ותשמש יום א' כליל שבת ויומו התם שאני שפירש יום א' ובפלוגתא דת"ק ורשב"ג בעכבה שאינה הימנה פסק הרי"ף דאין הלכה כרשב"ג וכ"ד הרמב"ם בפ"ח והרא"ש כתב שר"ת ור"י פוסקים בכ"מ כרשב"ג וכתב הרשב"א דמשמע ליה דע"כ לא אמרו רבנן דאינו גט אלא כשאומר על מנת שתשמשי את אבא ב' שנים וכדקתני סיפא הא באומר ע"מ שתשמשי את אבא סתם ולא קבע לה זמן דומיא דרישא אם אמר אי איפשי שתשמשני שלא בהקפדה מגורשת דמשום הרווחה הוא והא לא איצטריך מדלא התנה עליה זמן ידוע ויש לבעל דין לחלוק ובתוספתא שנויה במחלוקת וצ"ע עכ"ל. ומה שכתב רבינו על דברי הרמב"ם וכן הוא דעת ר"י נ"ל שצריך להגיה רי"ף ומ"ש עוד ותוך הזמן אינה רשאי לינשא הרמב"ם חולק בזה אם הוא תנאי במעכשיו או על מנת כמ"ש בס"ס זה ומ"ש על דברי הרמ"ה ולא נהירא לא"א ז"ל אלא אפילו לא הניקתו אלא שעה אחת וכו':

סעיף קטן י

ומ"ש עוד ונ"ל שאם אמר לה ע"מ שתניק וכו' אין דבריו מוכרחים:

סעיף קטן יא

א"ל לפני ב' כשאמסור וכו' בפ' מי שאחזו (גיטין עו.) ת"ר אמר לה בפני ב' הרי זה גיטך על מנת שתשמשי את אבא ב' שנים וחזר וא"ל בפני ב' על מנת שתתני לי ר' זוז לא בטל דבריו האחרונים את הראשונים רצתה משמשתו רצתה נותנת לו ר' זוז אבל אמר לה בפני שנים הרי זה גיטך על מנת שתתני לי ר' זוז וחזר וא"ל בפני ב' על מנת שתתני לי ש' זוז בטל דבריו האחרונים את הראשונים ואין אחד מהאחרונים ואחד מהראשונים מצטרפין אהייא אילימא אסיפא הרי ביטל אלא ארישא פשיטא מהו דתימא כל לקיומיה תנאה מצטרפין קמ"ל ופירש"י אמר לה בפני שנים הרי זה גיטך ולא מסרו לה בפניהם דאי מסרו איגרשא לה בהאי תנאה ותו לא מצי לאתנויי תנאה אחרינא אלא כך אמר לה בפניהם כשאמסרנו לה לא אמסרנו אלא על מנת כן וחזר וא"ל בפני ב' וכו' ומסרו לה לא ביטל וכו' שלא בא זה להוסיף מדלא אמר לה שתתני לי ר' זוז תוספת על תנאי הראשון ולעקור נמי לא בא מדלא ביטל דבריו הראשונים בפני אלו אלא הכי קאמר לה או תנאי הראשון או ר' זוז ש' זוז ודאי עקר לתנאיה קמא וכתב הר"ן (פרק מי שאחזו דף תקצ"ב) שע"ד זו שנויה בתוס' אמר לשנים תנו גט זה לאשתי על מנת שתמתין לי ג' שנים וכו' ונראה ממנו דלאו בשנתן לה גיטא בתנאו הראשון עסקינן ועוד נראה ממנו

דאפילו בשעה שאמר תנאי שני לא מסרו אלא לאחר מכאן שלא כדברי רש"י שכתב וחזר ואמר לה בפני שנים ומסרו לה ואיפשר דבכה"ג תנאי דבשעת מעשה מבטל דבריו הראשונים ולפיכך לפי דרכו של רש"י כך יש לאומרו שאמר בפני ב' הראשונים ע"מ כן אתן לה ולא מסר לה וכן בפני האחרונים ולא מסר לה וכשמסר לה אחר כך מסרו לה בפני כולם סתם ועל תנאים הראשונים מסר והא דקתני הרי זה גיטך על מנת לאו דאמר הכי בפירוש אלא דהוא כמאן דפריש וכן העמידה רב אחא משבחא בדלא מטא גיטא לידה מתנאי קמא אבל אחרים פירשו דהכא כשנתן לה גיטא וא"ל ע"מ שתשמשי את אבא ב' שנים ואח"כ אמר ע"מ שתתני לי ר' זוז וכה"ג לא ביטל אלא רצתה משמשתו רצתה נותנת לו ר' זוז שכיון שלא קיימה תנאי ראשון נמצא הגט לא בטל ומתגרשת בתנאי שני מאמירה שנייה וסיפא דקתני בטלו דבריו האחרונים את הראשונים ה"נ הוא דכיון דאמר הרי זה גיטך על מנת שתתני לי ש' זוז וקבלה עליהם הרי בטלו שניהם תנאי ראשון וכיון שהסכימו שניהם לבטלו אפילו נתקיים אינו כלום ומתגרשת מנתינה זו על תנאי זה השני ובודאי שזה מן התימה שכיון שנתנו לה בע"מ שהוא כאומר מעכשיו היאך הוא ביד שניהן לבטלו עכ"ל. והרמב"ם בפ"ח כתב הנותן גט לאשתו ע"מ שתתן לו ר' זוז וחזר והתנה עליה תנאי אחר בפני עדים וכו' וכתב ה"ה מדברי רבינו נראה בבירור שדבריו הם בשמסר לה גט בשעת תנאי הראשון ואח"כ התנה עליה תנאי שני וא"כ דבריו הן בהכרח באחד מב' פנים או שהתנאי הוא באם ולא בע"מ ולא במעכשיו שבתנאי כזה יכול לבטל ולהוסיף על התנאי כמ"ש בראש הפרק או אם בתנאי שבע"מ או במעכשיו הוא בשהתנאי הב' הוא מדעתה ורצונה וע"ד זו פירש הרמב"ן שכיון שהיא מתרצה בתנאי הב' קודם שנתקיים התנאי הראשון שוב אינה יכולה לחזור בה אבל א"ח שיהיה דברי רבינו בתנאי שבע"מ ושיתנה עליה תנאי אחר נתינת הגט לידה שלא מדעתה שכבר ביאר רבינו זה שאינו יכול לבטל הגט ולהוסיף על תנאו בתנאי שבע"מ כיון שהגיע גט לידה וזה ברור והקרוב אלי בכוונת רבינו הוא שהתנאי הוא באם ואע"פ שהברייתא הוא בע"מ סבר ז"ל שהוא כמ"ד כל האומר על מנת לאו כאומר מעכשיו דמי ולא קי"ל הכי אלא ע"מ כמעכשיו הוא ומיהו נפקא לן מדינא דברייתא במתנה באם ויש בפי' הברייתא שיטה אחרת שרש"י פירש כגון שלא מסרו וכו' וי"א שאם התנאי השני היה בשעת מסירה בכל גווני ביטל את הראשון וכשאמרו לא ביטל כגון שלא מסרו בשעת התנאי הב' אלא שאמר לה כשאמסרנו לה ע"ת כך אמסרנו אחר זמן מסרו לה סתם בפני ב' כיתי עדים וזה דעת הרמב"ן לענין הדין עכ"ל:

סעיף קטן יב
וכתב הרמ"ה ה"ה איפכא וכו' לא ידענא מאי אתא לאשמועינן דכל כה"ג אפילו נימא דלא בטלו דבריו האחרונים את הראשונים אלא שאיזה מהם שתרצה תעשה כשתתן לו ר' זוז סגי:

סעיף קטן יג
ה"ז גיטך ע"מ שתחזיר לי את הנייר וכו' בפ"ב דגיטין גמרא בכל כותבין (כ:) ת"ר הרי זה גיטך והנייר שלי אינה מגורשת ע"מ שתחזיר לי את הנייר ה"ז מגורשת בעי רב פפא בין שיטה לשיטה ובין תיבה לתיבה מאי תיקו ותיפוק ליה דספר א' אמר רחמנא ולא ב' וג' ספרים לא צריכא דמעורה ופירש"י אינה מגורשת. דכיון שהנייר שלו לא נתן לה כלום דנמצאו אותיות פורחות באויר: ה"ז מגורשת. ותחזיר דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה: נייר שבין שיטה לשיטה שלי מהו: דמעורה. מעורה במקצת שהיו בו אותיות ארוכות המגיעים משיטה לשיטה בראשי כל תיבה ותיבה. וכתב הר"ן ותיפוק לי דספר אחד אמר רחמנא ולא ב' וג' ספרים כלומר דכיון דלקציצה קאי כקצוץ דמי ולא הוי גיטא ומפרקינן ל"צ דמעורה כלומר שמעורה במקצת שהיו בו אותיות ארוכים המגיעים משיטה לחבירתה והוי ספר אחד: ב"ה ומה שכתב רבינו בכולם אינה מגורשת אינו מכוון דה"ל לומר על הנייר שבין השיטות שאם היו אותיות הגט מעורות זו בזו שהיא ספק מגורשת דהא סלקא בתיקו :

סעיף קטן יד
התנה על דבר שא"א לה לקיימו וכו' בפ' המגרש (גיטין פד.) פלוגתא דיהודה בן תימא ורבנן ואמר ר"נ א"ר הלכה כיהודה בן תימא וסתם מתני' בס"פ הפועלים (בבא מציעא צד.) כיהודה בן תימא:

סעיף קטן טו
אבל דבר שאיפשר לה לקיימו אפי' באיסור וכו' ג"ז שם פלוגתא דאביי ורבא וידוע דהלכה כרבא דאמר הכי. ומ"ש שאין זה מתנה על מ"ש בתורה שם בגמרא:

סעיף קטן טז
אבל אם תלוי באחרים שא"ל ע"מ שתבעלי לאבא וכו' גם זה שם דבהא מודה רבא:

סעיף קטן יז
א"ל ע"מ שלא תבעלי לאבא וכו' ג"ז ברייתא שם ע"מ שתבעלי לפלוני נתקיים התנאי ה"ז גט ואם לאו אינו גט ע"מ שלא תבעלי לאבא ולאביך אין חוששין שמא נבעלה להם ופי' רש"י כלומר מותרת לינשא מיד ואין חוששין שמא תבעל להם ויבטל הגט אבל א"ל ע"מ שלא תבעלי לפלוני אינו גט שמא תבעל לו וכתב הר"ן (פרק מי שאחזו דף תקצ"א) ואין לשון אין חוששין שמא נבעלה להם נוח בכך והרמב"ן פירש דברים כפשטן רישא

קתני נתקיים התנאי בפני עדים מגורשת ואם לאו אינה מגורשת שכל תנאי שהיא בקום עשה עליה להביא ראיה שקיימתו וסיפא קתני אין חוששין שמא נבעלה להם ואע"פ שהבעל מכחישה ואמר לה בברי שעברה נאמנת היא לומר לא עברתי שכל תנאי שבידה והוא בשב ואל תעשה עליו להביא ראיה שבטלתו וגם הרשב"א כ"כ בשם הרמב"ן אלא שיש בדבריו תוספת דברים דבע"מ שתבעל לפלוני אם לא ראוה שנבעלה אע"פ שראוהו שנתייחדה עמו אינו גט ובעל מנת שלא תבעלי לאבא ולאביך אע"פ שנתייחדה עמהם אין חוששין שמא נבעלה להם ורבינו כתב כפירש"י ז"ל:

סעיף קטן יח

א"ל על מנת שלא תינשא לאבא ונישאת לו וכו' תוספתא כתבוה התוס' בריש המגרש (גיטין פג.) א"ל ע"מ שתנשאי לפלוני ונישאת לו וכו' עד נישאת לאחר קודם שתינשא לאותו פלוני תצא שם בהמגרש ברייתא ומסקנא דרבא וכתב הר"ן לאחר תצא משום דבעיא לקיומי תנאי ומ"מ צריכה גט גמור מדאורייתא מאחר זה דשמא תקיים התנאי ותינשא לאותו פלוני שהתנה עמה שתינשא לו ונמצא הגט קיים ובניה מאותו אחר כשרים אבל הרמב"ם בפ"ח כתב נישאת לאחר קודם שתינשא לו בטל הגט ותצא והולד ממזר וצריכה גט משני כלומר מדבריהם ודבריו תמוהין למה בטל כיון שהתנאי יכול להתקיים וכבר השיגו הראב"ד וה"ה כתב דממה שלא סיימו בגמרא לאחר תצא ותינשא לאותו פלוני כדי שלא יהיה גיטה בטל למפרע דקדק הרמב"ם שכל שנישאת לאחר תחלה עברה על תנאה ובטל הגט דעל מנת שתינשאי לפלוני תחלה משמע דאי לא הוה ליה למיתני תקנתא ומ"מ כתב שהרשב"א הסכים לדעת הראב"ד זכרונו לברכה:

סעיף קטן יט

כתב הרמ"ה דתצא ולא יחזיר עולמית וכו':

סעיף קטן כ

א"ל על מנת שלא תינשאי לפלוני ה"ז גט ומותרת לינשא מיד וכו' בריש פרק המגרש תנן המגרש את אשתו וא"ל הרי את מותרת לכל אדם אלא לאיש פלוני ר' אלעזר מתיר וחכמים אוסרים ובגמרא איבעיא להו האי אלא חוץ הוא או ע"מ הוא חוץ הוא ובחוץ הוא דפליגי רבנן עליה דרבי אלעזר דהא שייר ליה בגט אבל בע"מ מודו ליה מידי דהוה אכל תנאים דעלמא או דילמא ע"מ הוא ובע"מ הוא דפליג רבי אלעזר אדרבנן אבל בחוץ מודה דהא שייר בגיטא ואסיק רבינא ת"ש כל הבתים מטמאין וכו' אלא ש"מ חוץ הוא ש"מ וכתבו הרי"ף והרא"ש ופשט רבינא דחוץ הוא אבל בעל מנת מודו ליה וכ"כ הרשב"א בחידושיו וגם בתשובה הסכים לכך שכתב וז"ל אלמא לכאורה אין ע"מ פוסל ואפי' על מנת שלא תינשאי לפלוני ואף ע"פ שיש מקצת מגדולי האחרונים שכתבו דבתרתי

פליגי ויש לדבריהם קצת ראיות לראשונים שומעים שיש לדבריהם ראיות חזקות ועוד שקבלת הגאונים תורה הוא עכ"ל וכן נראה שהוא דעת התוס' וכן דעת הרמב"ם בפ"ח אלא שהוא סובר דהיינו דוקא באומר לה ע"מ שלא תינשאי לפלוני עד נ' שנה אבל אם אמר סתם ע"מ שלא תינשאי לפלוני אינו גט כיון שכל ימיה אגידא ביה ויתבאר בסי' זה דעתו ודעת החולקים עליו וכבר כתבתי בסימן קל"ז שיש חולקים בזה לומר דאכתי מספקא לן אי פליגי בע"מ מ"מ רבינו סתם הדברים לדעת הרא"ש ואינך רבוותא דס"ל דבע"מ מודו. וכתב הר"ש בר צמח בתשובה שמה שכתב הרמב"ם חמשים שנה לאו דוקא אלא שתפס לרבותא היותר זמן רחוק שאיפשר שהם ימי שנותינו בהם שבעים שנה והאשה המתגרשת ע"י עצמה יש לה יותר מי"ב שנה קרובה לעשרים ואי איפשר לחיות אחר זה לפי מנהגו של עולם סכום שלם יותר מנ' שנה ומ"ש ומותרת לינשא מיד וכו' כ"כ התוספות שם (פב:) ד"ה שרבי גבי הא דתניא שרבי אליעזר מתיר לכל אדם חוץ מאותו האיש אבל מדברי ר"ח שכתב שם הרשב"א משמע דלא תינשא עד שימות אותו פלוני: ומ"ש ואין תקנה להתירה לו אא"כ יקדשנה המגרש וכו' בתשובת הרא"ש כלל מ"ה סי' כ"ו: ומ"ש ואם נישאת לאחר וגירשה האחר אפי' סתם לא הותרה עדיין לאותו פלוני ואם נישאת לו גט בטל ובניה ממזרים מן הראשון כ"כ הרא"ש בתשובה הנזכר ודברים פשוטים הם ודע שכתבו התוס' בפ' המגרש (גיטין פג:) ד"ה ועמדה גבי ד' זקנים שנכנסו להשיב על דבריו של ר"א דאומר ע"מ שלא תינשאי לפלוני ועברה ונישאת לו דאמרינן דגט בטל ובניה ממזרים היינו דוקא בעברה ונישאת לו אחר מיתת המגרש אבל אם עברה ונישאת לו בחיי המגרש לא נתבטל הגט בכך דאין נישואין חלין שהרי אסורה עליו משום אשת איש אבל הרב המגיד כתב בפרק שמיני שיש מי שהקשה כן דהיכא דנישאת לו בחיי המגרש היאך גט בעל הרי נשואים עמו אינם נשואים ותירץ הרמב"ן שכל שנישאת לו דרך נישואין בטל דהכי אתני עלה וכן נראה מדברי הרא"ש בתשובה כלל מ"ה סימן י"ז דאפילו עברה ונישאת לו בחיי המגרש גט בטל ובניה ממזרים (ועיין בהר"ן ד' תקצ"ט ע"א) וכתב הר"ש בר צמח בתשובה מי שגירש אשתו ואסרה על שמעון ונישאת ללוי והיו לה בנים ממנו ונתאלמנה ומת המגרש ונישאת אח"כ לשמעון שנאסרה עליו לדעת התוס' גט בטל ובניה ממזרים אבל בה"ג כתב גבי על מנת שלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני ופליגי רבנן ואמרו כיון דבחייו לא עברה עלויה תנאיה ולאחר מיתה הוא דעברה כיון דמית ליה בטיל ליה תנאה ולא בטיל ליה גט למפרע עכ"ל ואם לא נישאת לשום אדם עד שמת המגרש פשיטא דמותרת לשמעון אבל יש דקדוק בזה שאם נתאלמנה משמעון שנאסרת עליו אם מותרת לכהונה כיון שנתבטל הגט או אסורה

דתנאי נתבטל גט לא נתבטל והכי משמע עכ"ל ולענין הדין הראשון דהיינו שנישאת לשמעון לאחר מיתת המגרש עיין במגיד משנה פרק ח': ב"ה כתב הרשב"א בתשובה כל מי שכופין אותו לגרש מן הדין אינו רשאי להתנות על מנת שלא תנשאי לפלוני:

סעיף קטן כא

זנתה עמו הולד כשר וכו' שם בריש המגרש אמרינן בגמרא בעל מנת שלא תנשאי לפלוני הרי הותרה אצלו בזנות:

סעיף קטן כב

ע"מ שתבעלי לפלוני וכו' ג"ז שם ברייתא בריש המגרש הרי זה גיטך על מנת שתבעלי לפלוני נתקיים התנאי הרי זה גט ואם לאו אינו גט ומה שכתב נתקיים התנאי שנבעלה לו בין בזנות בין בנישואין ה"ז גט כן כתב הרשב"א בריש המגרש. והרשב"א כתב כיון דקי"ל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי וכו' תמהני על רבינו שכתב דפשיטא ליה להרשב"א דמותר שהרי הרשב"א בריש המגרש בדרך שמא קאמר לה והניח הדבר בצ"ע:

סעיף קטן כג

על מנת שלא תבעלי לפלוני וכו' כן כתב רש"י בריש המגרש גבי הא דתניא על מנת שלא תבעלי לאבא ולאביך אין חוששין שמא נבעלה להם אבל א"ל על מנת שלא תבעלי לפלוני אינו גט שמא תבעל לו וכתב הרא"ש שם בריש המגרש דהכי תניא בהדיא בתוספתא על מנת שלא תבעל לפלוני חוששין שמא תבעל לו וכן כתבו גם זה שם התוספות גבי הא דתניא שרבי אליעזר מתיר לכל אדם חוץ מאותו האיש ופירשו הטעם דחיישינן שמא תבעל לו באונס וכתבו עוד דהא אמרינן במי שאחזו גבי ה"ז גיטך על מנת שתתני לי ק"ק זוז ולאחר לא תינשא עד שתתן הוי טעמא משום דחיישינן שמא תפסיד את אשר לה ולא תוכל לקיים תנאה וכתב רבינו ירוחם בח"א ואם נישאת לא תצא ואסורה ליבעל עד שתתקיים התנאי (וע"ל סי' זה די"א דתצא):

סעיף קטן כד

וצריך שלא יתנה עליה תנאי שעומדת בו כל ימי חייה וכו' ברייתא בריש המגרש הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם אין זה כריתות ל' יום ה"ז כריתות וגרסינן תו התם אמר רבא ה"ז גיטך ע"מ שלא תשתי יין כל ימי חייכי אין זה כריתות כל ימי חיי פלוני ה"ז כריתות ופירש"י אין זה כריתות שאין מפרידין אלא המות ועד יום מותה קשורה בו: ומ"ש ותינשא מיד שהרי בידה לקיימו כ"כ שם הרא"ש וכן הוא דעת התוספות גבי הא דתניא שר' אליעזר מתיר לכל אדם חוץ מאותו האיש: ומ"ש ואפילו הרחיב הזמן יותר מכדי חיי האדם וכו' נ"ל שלמד כן ממ"ש הרשב"א גבי הא דאמר רבא כל ימי חיי פלוני הרי זה כריתות וכתבו הר"ן וה"ה ואע"פ שהוא ילד

והיא זקנה ואפילו היא זקנה ואמר לה על מנת שלא תשתי יין מכאן ועד נ' שנה הרי זה כריתות דכיון דאיפשר שתחיה היא יותר מכן כריתות קרינן ליה עד כאן לשונו ודברי הרשב"א מגומגמים אצלי דמשמע דלא מכשרינן אלא דוקא באומר נ' שנה שאע"פ שהיא זקנה איפשר שתחיה יותר מכאן אבל אילו אמר ק"ק שנה וכיוצא מאחר שלא נמצא כלל מי שיחיה כל כך זמן ה"ל ככל ימי חייכי ואילו לדברי רבינו שתלה הענין בדבר פסוק איפשר דמשמע ליה דאפילו באומר ק"ק שנה ה"ז מגורשת וכ"נ שאל"כ אפילו באומר נ' שנה נמי אם היא בת פ' או בת צ' שנה שלא נמצא מי שיחיה כ"כ זמן מי נימא דאין זה כריתות וא"כ נתת דבריך לשיעורין מצאתי בס"ה דינים שכתבם בסוף ספר חזה התנופה אע"פ שנותן גט לאשתו ע"מ שלא תלכי לבית אביך שהגט כשר והתנאי קיים אין לשום אדם להשתדל בגט שינתן בתנאי כזה כי אין ספק שלא יתקיים התנאי זה שא"א שתעמוד על נפשה מלכת לבית אביה ונמצא הגט בטל ובניה ממזרים למפרע. אם המגרש הזה מאלו שכופין לגרשה ולא רצה לגרש רק בתנאי זה אין שומעין לו וכופין לגרש בלא תנאי זה עכ"ל כתב הרמב"ם בפ"ח על מנת שלא תינשאי לפלוני אינו גט הא למה זה דומה לאומר לה על מנת שלא תשתי יין לעולם או שלא תלכי לבית אביך לעולם או כל ימי חייכי אבל אם א"ל על מנת שלא תינשאי לפלוני עד נ' שנה הרי זה גט וכבר כתב הר"ן בריש המגרש שדבריו תמוהין דהא משמע דלדברי האומרים דבע"מ שלא תינשאי מודו רבנן לר' אליעזר אפילו א"ל ע"מ שלא תינשאי לו לעולם מגורשת שכיון שאין התנאי נמשך אלא כל ימי חייו הוי ליה כע"מ שלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני ונראה שדעתו ז"ל דהתם שאני מפני שהיא רשאה לשתות יין אחר מיתתו ונמצא שלא נאסרה ביין לעולם אבל זו נאסרה בנישואין לעולם שהרי כל ימי חייו לא תינשא לו ונישואין לאחר מיתה א"א ולמדה מדאמרינן בגמרא דע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם אין זה כריתות ואמאי והא אמרינן בנדרים (מו:) ביתך שאיני נכנס מת או שמכרו לאחר מותר והכא נמי רשאה ליילך לבית אביה לאחר מיתתו ונמצא שאין תנאי זה אלא ככל ימי חיי פלוני אלא ודאי היינו טעמא שאע"פ שלאחר מיתת האב א"א לה לעבור על תנאה אפ"ה בבית אביה שנאסרה לא תהא מותרת לעולם דלאחר מיתת אביה לאו בית אביה הוא ה"נ במתנה שלא תינשאי לפלוני אע"פ שלאחר מיתתו א"א לה לעבור על תנאה מ"מ לא תהא מותרת בנישואי אותו פלוני לעולם עכ"ל וכיוצא בזה כתב ה"ה בפ"ח. וכתב עוד הר"ן (פרק המגרש דף תקצ"ט ע"א) ואחרים דוחים דלבית אביך לאו דוקא אלא שא"ל לבית זה שהוא של אביך שהיתה אסורה בו אפי' מת או מכרו לאחר כדאיתא התם ובתוספות תירצו דכל יוצאי יריכו קרויים בית אביו אע"פ שמת ולבי מפקפק בזה אמאי לא הוו כל

יוצאי יריכו נמי ככל חיי פלוני דהא איפשר דמיתו כולהו והתירוץ הראשון הוא עיקר עכ"ל כתב הרשב"א בתשובת וז"ל ואני תמה על הרמב"ם שכתב דע"מ שלא תינשאי לפלוני מכאן ועד נ' שנה הרי זה גט ע"מ שלא תינשא לפלוני לעולם אין זו כריתות הואיל והיא אסורה מחמתו באיש זה לעולם הנה שהוא מודה בפסקן של ראשונים דבחוץ פליגי אבל בעל מנת מודו ליה רבנן אלא שבירר לו דרך אחרת שכל שהוא אוסרה בתנאי זה לעולם אין זה כריתות כמו שתמצא לו בפ"ח מהלכות גירושין וסמך לו על אותו שאמרו ע"מ שלא תשתי יין לעולם ע"מ שלא תלכי לבית אביך אין זה כריתות ולפי דעתו ה"ה באומר לה ע"מ שלא תשתי יין זה לעולם וכבוד הרב במקומו מונח שאין דבריו נוחים במקום זה כלל חדא דאם כן לישמועינן תנא דברייתא יין זה וכ"ש יין סתם ועוד דא"כ הא דאמרינן בריש המגרש בחוץ הוא דפליגי אבל בעל מנת מודו ליה רבנן דוקא בעל מנת שלא תינשאי מכאן ועד ל' יום קאמר וא"א לומר כן למי שמעיין אפי' עיון מועט באותה סוגיא דכולה ע"מ דומיא דחוץ נסבה ועוד שמצאתי בתוספתא דקתני על מנת שלא תעלי באילן זה על מנת שלא תעלי בכותל זה נקצץ האילן ונסתר הכותל הרי זה גט וזה מבואר שלא כדבריו עד כאן לשונו:

סעיף קטן כה

וכתב עוד הרמב"ם על מנת שלא תשתי יין זה לעולם ונשפך היין וכו' לא כתב כן הרמב"ם אבל נלמד הוא מתוך דבריו כמו שכתב הרשב"א בתשובה שכתבתי בסמוך וכן כתב עוד בפ' המגרש וכן כתב ה"ה בפ"ח שכך הוא דעתו של הרמב"ם ובתוספתא איתא בהדיא בהיפך זה כ"כ הרשב"א בפ' המגרש והאריך בדבר וכבר כתבתי בסמוך דבריו בזה בתשובה:

סעיף קטן כו

כתב הרמב"ם בפ"ח כל תנאי שאינו במעכשיו או בע"מ וכו' ומה שתמה עליו רבינו במה שהתיר לינשא מיד בתנאי דמעכשיו כבר כתב בזה ה"ה בפ"ח והליץ בעד הרמב"ם וכתב שיש סברות אחרות בדין זה שי"א שאפילו בתנאי שבשב ואל תעשה כגון ע"מ שלא תעשה כך עד זמן פלוני לא תינשא לכתחלה עד שיעבור הזמן ויש מי שמכריע ואומר דבכל תנאי שהוא בשב ואל תעשה והוא בידה לקיימו אין חוששין שמא תעבור עליו ותקלקל עצמה אבל כל תנאי שהוא בקום עשה לא תינשא לכתחלה עד שיהיה מקיים שמא לא יתקיים מחמת אי זו סיבה וכן הדין בתנאי שהוא תלוי ביד אחרים אע"פ שהוא מתקיים בלא מעשה לא תינשא שמא יתבטל וכן הכריעו הרמב"ן והרשב"א ודע שאף רבינו מודה בתנאי שהוא תלוי ביד אחרים שדבריו אינם אלא בתנאי שהוא בידה עכ"ל והר"ן בפרק מי שאחזו כתב כל אלו הסברות וכתב טעם לדברי הרמב"ם

והעלה שהמחוור בדברים אלו הוא כמו שהכריעו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ועל מה שאמר הרמב"ם בתנאי דאם שאם מת הבעל או נאבד הגט קודם שיתקיים התנאי אינה מגורשת בסי' שאחר זה כתב רבינו דעת החולקים עליו שיש מי שסובר דזמנו של שטר מוכיח עליו והוי כאילו התנה תנאי דמעכשיו ואיכא מאן דמספקא ליה ושם אבאר דבריהם ועל מ"ש עוד הרמב"ם בתנאי דאם שלא תצא אם נישאת תמה עליו ה"ה וגם הר"ן בפרק מי שאחזו תמה עליו וכתב שמאחר שאין הגט חל אלא בשעה שהתנאי מתקיים ואם נתקרע קודם לכן אינה מגורשת אמאי אם נישאת לא תצא וכבר השיגו הרמ"ך ויש לתמוה איך לא הרגיש רבינו בזה והר"ש בר צמח בתשובה תמה ג"כ על דברי הרמב"ם ואחר כך כתב נראה שסובר הרמב"ם שאם נישאת קודם קיום התנאי לא מפקינן לה מיניה אלא אמרינן לה שתקיים תנאה ותעמוד בבית בעלה אם תקיים ואם לא קיימתו ודאי תצא מיד ואין דבריו מחוורין דהא כי אינסיבא א"א הואי ובזנות בא עליה ואם נישאת תצא דקי"ל כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל ועל מ"ש עוד הרמב"ם דכשנותן לה הגט בתנאי דמעכשיו או ע"מ אינו יכול לבטל הגט ולא להוסיף על הגט משהגיע הגט לידה כתב הר"ן בפרק מי שאחזו גבי הא דפריך וליחוש שמא פייס שכן דעת הרי"ף והשאלתות וגם ה"ה בפרק הנזכר כתב שכך הוא מוסכם מכל הפוסקים חוץ מבעל העיטור שכתב דאפילו בע"מ יכול לבטל תנאו ולהתנות עליה תנאי אחר ורבינו בסמוך הזכיר דעת העיטור וכתב שהוא כדעת הרא"ש בתשובה כלל מ"ו ומ"מ דעת הרא"ש לא נתבאר כל הצורך בדברי רבינו שהוא ז"ל ביאר דבריו בתשובה הנזכרת דדוקא בכה"ג שהתנאי לא היה לצערה כמו בתנאי זה שאדרבה הוא לטובתה שאם יבא תוך הזמן שישוב אליה אי אמרינן דמחילת התנאי הוא בקיומה שהרי נתן לה גט מעכשיו ע"ת זה והגט הוא לאלתר ויקיים התנאי אבל אם מחל וביטל התנאי הרי הגט למפרע גט משעת נתינה אבל בתנאי שהוא לצערה ודאי אינו יכול לבטלו ואם בטלו אין בדבריו כלום דלעולם צריכה לקיימו וכל שלא קיימתו אינה מגורשת וכדאסיקנא בפירקין א"ל ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי ר' זוז וחזר ואמר מחולין לך אינה מגורשת משום דלצעורה איכוון והא לא צערה והוי יודע שכתב הר"ן במי שאחזו גבי הא דפריך וליחוש שמא פייס שכתב הרמב"ן שכפי' הגירסאות שגורסים שם ע"מ שאעבור מכנגד פניך ל' יום אפי' כתב לה גט במעכשיו על תנאי אם בטלוהו שניהם הגט בטל ולפיכך האומר לאשה ע"מ שתתני לי ר' זוז אם רצו שניהם ובטלו התנאי הגט בטל ואע"פ שנתנה לו אח"כ כל זמן שלא קיימתו לתנאי אפשר לבטלו מדעת שניהם וכשמתקיים התנאי אח"כ כאילו לא נתקיים ומיהו דוקא כשהסכימה היא בביטולו הא לאו הכי לא ומיהו דוקא בתנאי שהוא בידם

שלא יתקיים שמתוך שבידם לא נתקיים יכולים הם לומר שאף על פי שלא יתקיים יהא כאילו נתקיים אבל בתנאי שהוא מתקיים בע"כ אין בידם לומר שיהא כאילו נתקיים ולפיכך כתב הרמב"ן על מנת שתתני לי ר' זוז אם קבלה עליה שלא תקיים התנאי ולא תתגרש באותה נתינה בטל הגט מעתה ואצ"ל שאם לא נתנה לשם תנאי ונתנה לו לשם מתנה דגט בטל אלא אפילו אח"כ אמרה נותנת אני ומקיימת התנאי כבר נתבטל שכיון שבידה לבטל התנאי שלא תתן מכיון שבטלוהו בטל לגמרי והוא אין לו קיום עכ"ל וכל הדברים הללו כתב גם ה"ה בפ"ט וכתב בשם הרמב"ן שזה דעת הרמב"ם וז"ל הר"ש בר צמח בתשובת הרמב"ן פרק מי שאחזו פי' דלפי גירסת הספרים דגרסי ע"ת שאעבור מכנגד פניך ל' יום וכו' למדנו בפי' שהנותן גט לאשתו ע"ת אפילו אמר לה מעכשיו אם ביטלו שניהם התנאי בטל הגט ואפילו קיימתו אח"כ וכתב שאין כן דעת הרמ"ה הספרדי ובלשון הזה כתב הריטב"א בחידושיו אבל בטור א"ה כתב תשובה להרא"ש שנראה ממנה שאם נתקיים התנאי נתקיים הגט מיד לדעתו אפילו ביטל הגט בפירוש אינו בטל כיון שמסרו מעכשיו ואפילו לדעת הרמב"ם היינו בע"מ שתתני לי ר' זוז אבל בע"מ אם מתי לא אמרינן שכשנתפייסו שניהם לבטל התנאי ויתבטל הגט אף על פי שמת לפי שהתנאי מתקיים על כרחך והיאך יבטלו אותו וכ"כ הרב בחידושיו עכ"ל ודע שהר"ן כתב דברי הרמב"ן וז"ל ואני תמה אם איתא שהיא יכולה לבטל התנאי לומר שאע"פ שנתקיים יהא כאילו לא נתקיים ולבטל הגט בכך היכי אסיקנא לעיל כי אמר מחולין לך דאינה מגורשת נהי דמעיקרא לצעורה איכוון למה לא יהא בידו לומר שיהא כאילו לא נתקיים ולפיכך אני אומר שבכל גט הניתן במעכשיו או בע"מ אין ביד שניהם לבטל התנאי אלא דוקא במתנה להנאתה של אשה כי הכא אבל במתנה עמה ע"מ שתתני לי מאתים זוז ונתגרשה במעכשיו ודאי לא כל הימנה לומר שאפי' קיימה תנאה שלא תהא מגורשת עכ"ל ואלה דברי הר"ן האחרונים קרובים לדברי הרא"ש בתשובה כתב הרשב"א בתשובה וז"ל ומה שנסתפק לך בגט שכתב לאחר כתיבת כל התורף אם לא מתי מחולי זה לא יהא גט כיון שלא הזכיר מחולי זה באם מתי אם יש חשש בדבר לא ידעתי אי זה ספק יש בזה כיון שמת מאותו חולי שאם באת להסתפק כיון שלא אמר מחולי זה באם מתי ולומר שלא נכפל התנאי במחולי זה כ"ש שהתנאי בטל מחמת שלא נכפל ואין בדבריו כלום דאנן קושטא דמילתא לא קי"ל כר"מ דבעי תנאי כפול ולאפוקי מספיקת ב"ד טועים אתקין ולא עוד אלא לר"מ נמי מסתברא דתנאי כפול יש כאן דכיון דפתח בחולי באם לא מתי ועוד חזר לבסוף והזכיר אותו תנאי בודאי מה שאמר באמצע אם מתי מוכח מילתא דנגרר הוא אחר לשון התנאי שלפניו ושל אחריו עכ"ל כתב הרא"ש

בתשובה כלל ל"ה סי' מ"א הא דגרסינן בהמדיר (עב:) גבי פלוגתא דרב ושמואל בקדשה ע"ת וכנסה סתם לא תימא טעמיה דרב כיון דכנסה סתם אחולי אחליה לתנאיה כלומר ותלמד מכאן דכל המתנה בתחלת המעשה ובשעת גמר המעשה לא הזכיר תנאו שמחל התנאי ובטלו כגון אמר בפני ב' עדים גט זה אני רוצה ליתן לאשתי זאת ע"ת זה בפניכם והתנה וכפל תנאו ואח"כ נתנו לה בפניהם סתם ולא הזכיר התנאי שמחל התנאי ודאי לא אמרינן הכי אלא על דעת הראשונה הוא עושה ואינו מוחל לתנאי אלא היינו משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות:

סימן קמד

סעיף קטן א

כשם שקיום הגט תלוי בתנאי שתולה באשה כן הדין בתנאי שמתנה עליו וכו' כיצד א"ל ה"ז גיטך אם לא אבא בתוך ל' יום וכו' זה פשוט ומתבאר מתוך המשניות שבפ' מי שאחזו (מו.):

סעיף קטן ב

אע"פ שנאנס ולא יכול לבא כגון שחלה וכו' בריש כתובות (ב:) אמר רבא ולענין גיטין אינו כן אלמא קסבר רבא אין טענת אונס בגיטין כלומר לא מהני טענת אונס בגיטין דאפילו אם לא הניח מלקיים תנאו אלא מפני האונס הגט גט וא"ד אמר רבא וכן לענין גיטין אלמא קסבר יש אונס בגיטין וכתבו שם התוס' והרא"ש שר"ח פסק כלישנא קמא והכריחו מהכרח השמועות דג' עניני אונס הא' אונס דלא שכיח כלל כגון נשכו נחש או אכלו ארי אפי' ללישנא קמא יש אונס ולא הוי גט ואונס דשכיח כגון שהפסיקו נהר אפי' לא"ד אין אונס דאיבעי ליה לאתנויי ובאונס דשכיח ולא שכיח כגון שחלה בהא פליגי הני תרי לישני והלכתא כלישנא קמא וכ"פ הרי"ף בס"פ כל הגט דאין אונס בגיטין וכ"פ הרמב"ם בפ"ט וכתב שם ה"ה הג' חילוקים שכתבו התוס' וגם הר"ן כתב בפרק כל הגט (גיטין ל.) והגהות מיימון כתבו בפרק הנזכר דאפילו בידי שמים אין אונס בגיטין. וכתבו עוד שבספר המקצועות כתוב דבידי אדם אין אונס אבל בידי שמים יש אונס וכ"נ לגאונים וכ"כ המרדכי בפ' כל הגט ואכלו ארי או נשכו נחש הוי בידי שמים וכי אמר רבא אין אונס היינו באונס דבידי אדם ולפי זה צ"ל דפסקיה מברא הוי אונס דבידי אדם שלא נזדמן לו ספינה לעבור כמו שהיו נוהגים ומ"ה אמרינן בס"פ כל הגט (גיטין ל.) דאינו אונס אבל אם לא היו רגילין לעבור בספינה אלא בנהר ועברו ברגל ועכשיו גדל הנהר דאינו יכול לעבור נראה דמיקרי עכבה בידי שמים וכתוב עוד במרדכי אבל בתשובת הגאון ראיתי לחומרא דיש אונס כלישנא בתרא ודבריו צל"ע דהא משמע מדבריו דלבעל

המקצועות הלכה כלישנא קמא וק"ל דהא כי אמר רבא בלישנא קמא דאין אונס אחלה אמרה וחלה היינו אונס דבידי שמים ובעל המקצועות כתב דבידי שמים יש אונס וא"כ ע"כ ס"ל דהלכה כלישנא בתרא. ומ"ש רבינו וכן אם אמר ה"ז גיטך ע"מ שאם לא אפייסך וכו' פשוט בס"פ כל הגט דאמרינן למ"ד אין אונס בגיטין מי יהב לה תרקבא דדינרי ולא איפייסא וכתבו התוס' אע"ג דלית ליה אין טענת אונס בגיטין והוי גט וא"ת וכי יהיב לה נמי תרקבא דדינרי אמאי לא הוי גיטא הא לא איפייסה ואור"י דאי לא פייסנא לה משמע אם לא אטרח לפייסה בדבר גדול ואי יהב לה הרי טרח לפייסה וקיים תנאו אע"פ שלא נתפייסה:

סעיף קטן ג

וכן הכישו נחש או אכלו ארי וכו' כתב רבינו סוף סי' קמ"ה ושם יתבאר בס"ד:

סעיף קטן ד

ואם לא אמר מעכשיו אלא אם לא באתי וכו' בס"פ מי שאחזו (גיטין עו.) תנן ה"ז גיטיך אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש ומת בתוך יב"ח אינו גט ופירש"י דכיון דלא אמר מעכשיו משמע לאחר יב"ח יהא גט והרי מת בתוך הזמן ואמרינן בגמרא דר' יהודה נשיאה התירה לינשא משום דס"ל כר' יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו כלומר שמאחר שכתוב זמן בשטר הוה ליה כאילו א"ל ה"ז גיטך מהיום ודעת הרמב"ם דלא קיי"ל בגיטין כר' יוסי ולפיכך כתב בריש פ"ח שהמגרש על תנאי כשיתקיים התנאי תהיה מגורשת בשעה שיתקיים לא בשעת נתינת הגט לידה ואם מת הבעל או אבד הגט או נשרף קודם שיתקיים התנאי אינה מגורשת והראב"ד כפי מה שמעידים עליו רבינו וגם הרשב"א הוא פוסק כר' יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו ומדברי התוס' בפרק מי שאחזו (ד"ה ולא) ובפ"ב דעכו"ם (לז.) משמע קצת דמספקא להו אם הלכה כרבי יוסי וגם מספקא להו אי פליגי רבנן עליה בין בתנאים דבע"פ בין בתנאים בשטר או אי לא פליגי עליה אלא דוקא בתנאי דבע"פ אבל בתנאים דבשטר מודו ליה והילכך בכל גווני חולצת וזהו שכתב רבינו וכ"ד התוס' שחולצת כלומר כן דעתם כדעת הרמ"ה במ"ש הוא חולצת אך במ"ש הוא ז"ל מתייבמת אין כן דעתם דגם בזו ס"ל דחולצת והר"ן בפ' מי שאחזו כתב שהתוס' פוסקים כר"י ואפילו בתנאים דבע"פ והרשב"א סוף פרק מי שאחזו כתב שר"ת פוסק לר"י אבל ר"י ספוקי מספקא ליה ובהגהת אשר"י פ' יש נוחלין כתוב שר"י פוסק כר' יוסי בין באיסור בין בממון והלכה למעשה כר' יוסי וה"מ בתנאי הכתוב בשטר אבל בתנאי דבע"פ מספקא ליה והרי"ף כתב בס"פ מי שאחזו והלכה כרבנן דפליגי אר' יוסי וביש נוחלין כתב דהלכה כר' יוסי ואע"ג דאתקין רב בגיטין מן יומא דנן ולעלם לאפוקי מדר' יוסי הכא ממונא והתם איסורא וטעמא דמסתברא הוא

ורב נחשון פסק גם בממון דלא כר' יוסי וכתבו הרשב"א והר"ן בפרק מי שאחזו שלפי מה שסמך עליו הרי"ף בפרק י"נ נהי דמחמרינן בגיטין שלא לסמוך על דברי ר"י אפ"ה לא מקילינן בהכי שתתייבם כיון דבממונא נקטינן כוותיה ומה שכתוב כאן והילכתא כרבנן היינו להצריכה חליצה אבל לא שתתייבם והעלה הר"ן דבכל גווני הויא ספיקא וחולצת ולא מתייבמת וכ"כ הרשב"א בשם הרמב"ן:

סעיף קטן ה

ובמעכשיו אם לא אבא תוך י"ב חדש וכו' לא תינשא עד סוף י"ב חדש וכו' סוף פרק מי שאחזו (גיטין עו.) בעיא דלא איפשיטא הילכך נקטינן בה לחומרא וכ"כ הרי"ף והרא"ש ומ"מ כתב הרא"ש שאם נישאת לא מפקינן לה:

סעיף קטן ו

נתן לה גט בלילה וא"ל ע"מ שיזרח השמש וכו' בסוף פרק מי שאחזו אמר אביי הכל מודים היכא דאמר לכשתצא חמה מנרתקה לכי נפקא קאמר לה ואי מאית בלילה הוי גט לאחר מיתה ואין גט לאחר מיתה ע"מ שתצא חמה מנרתקה מעכשיו קאמר לה דכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי לא נחלקו אלא באם תצא מר סבר כר' יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו והו"ל כמהיום אם מתי ומר סבר לא קי"ל כר' יוסי והי"ל כאם מתי גרידא ופירש"י הכל מודים. האומר לאשתו בלילה ה"ז גיטיך לכשתצא חמה מנרתקה לכי נפקא קאמר לה ואי מיית בלילה לא הוי גט וגבי מתני' נמי הרי זה גיטך לכשלא אבא לאחר יב"ח לא הוי גט וליכא למיסמך אזמנו של שטר מוכיח דהא בהדיא אמר לכשלא אבא לאחר י"ב חדש יהא גט אבל לא מעכשיו עכ"ל נראה מדבריו דאפי' ר' יוסי מודה דבכה"ג אינו גט כלל וע"פ פי' זה כתב רבינו ואם אמר לכשתזרח השמש ומת בלילה לכ"ע לא הוי גט אבל התוס' כתבו הכל מודים לכשתצא לכי נפקא קאמר ולר' יוסי גט ואינו גט כדאמר לעיל בלאחר מיתה וכן פירש"י בפ"ב דעכו"ם (שם) ולפי זה הול"ל דלדברי הפוסקים כר"י הוי ספק מגורשת: (ב"ה) וגם בעל מנת הול"ל דלדברי האומרים דעל מנת לאו כמעכשיו דמי אומר ע"מ דינו כאומר אם עד שיאמר מעכשיו :

סעיף קטן ז

אמר לעדים אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש כתבו גט ותנו לאשתי וכו' עד הוי ספק איזה קודם וחולצת ולא מתייבמת הכל פשוט במשנה סוף פרק מי שאחזו (גיטין דף עו: עז י):

סעיף קטן ח

כתבו גט ותנו לאשתי אם לא באתי לאחר השבוע וכו' בס"פ מי שאחזו ת"ר לאחר שבוע שנה וכו' ודברי הרא"ש הם שם ג"כ ודברי הרמב"ם הם בפ"ט מהל' גירושין ונראה לי

שנוסחא משובשת נזדמנה להרא"ש בדברי הרמב"ם שהיה כתוב בה אין כותבין עד לאחר שבוע שנייה וכן היה כתוב בכולן אין כותבין עד לאחר חדש אין כותבין עד לאחר שבת כי כן כתוב בפסקים גבי שנה ולפיכך פי' בו מה שפי' אבל הנוסחא האמיתית הוא כמ"ש רבינו ופירושו בה ברור וכן פי' הרב המגיד וגם הר"ן בפרק מי שאחזו אלא שתמה עליו על שכתב שאם אחרו לאחר הזמן שאמר ואח"כ כתב שהגט פסול כלומר מד"ס ואם נישאת לא תצא ואמאי והא מידי ספיקא לא נפיק ואפילו נשאת תצא: (ב"ה) ואפשר לומר שטעמו של הרמב"ם דכל שהוא אומר שבוע אפילו מופלג לא נפיק מכלל אחר השבוע וכן באחר שנה ובאחר חדש אלא שחכמים חששו להזהיר מלכתוב אלא בזמן דלישתמע שהוא אחר ממש סמוך לו והילכך לית בה אלא פסולא דרבנן ויש בדברי רבינו בדעת הרמב"ם מטעות סופר חסרון תיבות אלא אצל ובשנה צ"ל אין כותבים ונותנים אלא אחר חדש שלאחר השנה :

סעיף קטן ט

ומ"ש אם לא אבוא אחר הרגל בס"פ מי שאחזו לא איפשיטא כמה הוי ולפיכך לא הזכירו הרמב"ם והרא"ש והרשב"א והר"ן כתבו בשם ר"ח דאפי' לא עברו אלא ט"ו יום דיו וכתבו דלא ידעו מנין לו וכתב הר"ן בשם הרמ"ה דכי היכי דלאחר השבת הוי מחצית הזמן שבין שבת לשבת ה"נ לאחר הרגל מחצית הזמן שבין רגל לרגל וכ"כ הרי"ף בתשובה וכתבו הרשב"א והר"ן ולפני שנה חדש ושבוע לא איתפריש ולכאורה מדמה דלפני שלו כלאחריו כדאמרינן לגבי שבת אבל בירושלמי לא משמע הכי הנותן גט לשליח ליתנו לאשתו ע"מ שאם לא יבא מאותו יום עד ב' שנים יהא גט ואם יבא תוך ב' שנים לא יהא גט והאשה לא רצתה לקבלו עד שעברו יותר מו' חדשים אחר השתי שנים עשה מעשה בזה ה"ר יהודה ן' בולאט ז"ל וצוה ליתנו לה והתירה מיד וכתב ע"ז פסק וגם על ידינו היה מעשה פה צפת תוב"ב והתרנו בכנופיא:

סעיף קטן י

א"ל ה"ז גיטיך כל זמן שאעבור מכנגד פניך שלשים יום וכו' גז"ש בסוף פרק מי שאחזו משנה ה"ז גיטיך כל זמן שאעבור מכנגד פניך ל' יום היה הולך ובא הולך ובא הואיל ולא נתייחד עמה ה"ז גט ופריך בגמרא והא לא עבר שהרי היה הולך ובא תוך ל' יום ושני ר"י מי קתני ה"ז מגורשת ה"ז גט קתני דלא הוי גט ישן ולכי מלו ל' יום הוי גיטא ופי' רש"י ה"ז גט קתני דאין הגט נפסל משום גט ישן הואיל ולא נתייחד עמה ולכי מקיים תנאיה הוי גיטא תניא כוותיה דרבי יוחנן ה"ז גיטך כל זמן שאעבור מכנגד פניך ל' יום וכו' ולגט ישן אין חוששין שהרי לא נתייחד עמה ופריך וליחוש שמא פייס ופי' רש"י שמא פייס ונתייחדה עמו ובעל והו"ל גט ישן ואע"ג דקי"ל שאם נתגרשה בו תינשא לכתחילה ה"ק היכי אמרת הרי זה גט דמשמע גט שראוי להתגרש בו לכתחילה ליחוש

שמא יבא בעל ויערער ויאמר שפייסה והו"ל גט ישן אמר רבא באומר נאמנת עלי שלא פייסתי ופי' רש"י באומר. בשעת התנאי ע"מ כן אני מוסר לה שתהא נאמנת עלי כק' עדים כ"ז שתאמר שלא באתי ונתייחדתי ופייסתי ואמרינן תו בגמרא ואיכא דמתני לה אמתניתין מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש ומת בתוך י"ב חדש הרי זה גט וליחוש שמא בא אמר רבה באומר נאמנת עלי לומר שלא באתי מאן דמתני לה אמתניתין כ"ש אברייתא ומאן דמתני לה אברייתא אבל אמתניתין לא אם לא באתי קאמר והא לא אתא ופירש"י כ"ש אברייתא. שהיה הולך ובא אבל אמתני' דאמר בתוך יב"ח ולא ראינו שבא בעיר משיצא לא חיישינן שמא בא ואפי' לא הימניה עליה מעיקרא הוי גט דהא לא אתא וכתב הר"ן הרי"ף כתב לשונות הללו סתם ונראה שהוא פוסק כלישנא בתרא ואפי' אמתני' בעינן נאמנת עלי וה"נ מוכח בפרק כל הגט וכן דעת ר"ח והראב"ד בהשגות אבל הרמב"ם כתב בפ"ט מהל' גירושין הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש אין חוששין שמא בא בסתם וטעמו לפי שהוא סובר דחשש דשמא פייס ובא מדרבנן בעלמא הוא שכך כתב בפרק זה ומפני חשש זה יהא הגט פסול וכבר ביאר בפ"י שכל זמן שהוא מזכיר פסול אין פסול אלא מד"ס ולפיכך הוא פוסק בלשונות הללו להקל והרא"ש כתב ג"כ שדעת ר"ח והרי"ף לפסול כלישנא בתרא לחומרא ותמה על הרמב"ם ז"ל למה פסק לקולא באיסור תורה ובמה שכתב הר"ן אין מקום לתמיהתו. וחילוק שבין ארוסה לנשואה מפורש בגמרא ס"פ כל הגט דאמרו בגמרא אם אמרו בנשואה יאמרו בארוסה ודברי הרא"ש הם בתשובה כלל מ"ה:

סעיף קטן יא

ומ"ש הרמ"ה ודוקא שאמר כל זמן שאעבור וכו' אבל אמר לה מעכשיו אם לא אעבור וכולי ואינו יכול לבטל תנאו וכו' כבר נתבאר בסימן קמ"ג שזה דעת הרמב"ם ושכתב הרב המגיד שזה דעת כל הפוסקים חוץ מבעל העיטור ונתבאר שם שדעת הרא"ש כדעת בעל העיטור ושדברי הר"ן נוטים לדברי בעל העיטור ג"כ: ודע שדברי רבינו בוליחוש שמא פייס הם כדברי רש"י אבל הרשב"א והר"ן כתבו שאין נראה להם אלא כמו שפירש הרי"ף בתשובה דה"ק ליחוש שמא פייס בדברים ומחלה התנאי וכן כתב הרמב"ם בפ"ט חוששין שמא פייסה כשהיה הולך ובא ומחלה לו וחזר וביטל הגט כשפייסה ומפני חשש זה יהיה הגט פסול לאחר ל' יום וכתב עוד וכן כל התנאים שהם תלוים ברצונה אם רצתה ומחלה אותם לבעלה בטל הגט חוששין לה שמא פייס עד שיאמר נאמנת עלי עכ"ל: כתב הר"ש בר צמח בתשובה איכא גווני דלא חיישינן בהו לפיוס כההיא דפ"ב דגיטין (יח.) דהמשליש גט לאשתו ולא חיישינן דליכא רגלים לדבר דבעי לפייסה

אלא משום הבחנת זרע קאמר הכי כמו שכתבו המפרשים ומהא נלמוד למהיום אם מתי שאין לחוש לפיוס דמה מועיל ביטול הגט לענין שיחזור עתה אם ימות נתפרדה חבילה ואי קאי דידיה היא וא"כ אינו צ"ל נאמנת עלי שלא פייסתי אלא שמזהירים אותה שלא יתייחדו שמא יבא עליה עכ"ל: כתב ה"ר יוסף בן זמרון שקבל מרבו הר"ש בן הר"ש בר צמח במי שמקניט אשתו שנותן לה גט לזמן והוא בא בתוך הזמן וחזר והולך ומעגנה שיש לגדור בדבר זה שמכריחין האיש עד שיצווה לסופר ולב' עדים שכל זמן שיתעכב ל' יום או יותר מזה ולא יבא שהסופר יכתוב גט כשר לאשתו ויחתמוהו העדים וימסרוהו לה ושיהיו העדים נאמנים שלא בא בתוך הזמן וכל מי שיעיד בביטול השליחות של הסופר והעדים עדותו תהיה בטלה מעכשיו ושתהיה היא נאמנת שלא פייסה לבטל השליחות כשנתייחד עמה ובדרך זו אפי' יצא ק' פעמים ויתייחד עמה וילך כל זמן שלא יתעכב הזמן שקבע היא אשתו ואם יתעכב יותר יכתבוהו ויתנוהו לה הסופר והעדים בעצמם ואם יבטל השליחות בפני הסופר והעדים יחזרו ויכריחו אותו כבראשונה עכ"ל: כתב הרשב"א שאלת ראובן כתב גט זמן לאשתו והפקיד הגט ביד שליש וא"ל אל תתנהו לה עד שנה תמימה והלך לו ראובן לעיר אחרת ולאחר ב' חדשים שלח משם כתב חתום בעדים לשליש שיתן הגט לאשתו מיד שיראה כתב זה ונתקיים הכתב הזה ונודע בבירור שראובן שלחו מהו שיתננו לה כיון דליכא למיחש לשמא פייס ובטל הגט כיון שבטל כל מודעא שמסר ושימסור וכ"ש לשמא פייס ובא עליה תשובה כזה גט ואין כאן חשש דאע"ג דמסרו ליד שליש ואמר שלא ליתנו עד י"ב חדש ואילו לא צוה עכשיו ליתנו לה היינו חוששין לשמא פייס וביטל אלא א"כ כתב נאמנת עלי שלא באתי או שלא פייסתי כדאמרינן בפרק כל הגט וס"פ מי שאחזו אבל כאן ששולח ליתנו לה מיד אין חוששין שהרי הודה שלא פייס ושלא ביטל וה"ז כגיטין הבאים ממ"ה שאין חוששין להם וכן ההוא דאמר ברוך הטוב והמטיב (גיטין לד.) דלא חיישינן שמא ביטל מפני שהוא מודה שלא ביטל בפירוש אלא שאמר ברוך הטוב והמטיב עכ"ל. כתב הריב"ש בתשובה סי' שנ"ח שנשאל על הא דאמרינן תהא במאמינה לומר שלא באתי אם היא אומרת לא בא ויש עדים שבא מה דינה והשיב נ"ל דאם לא אמר בפירוש תהא נאמנת כבי תרי לומר שלא באתי אינה נאמנת כל שיש עדים כנגדה דהא לא האמינה אלא עליו אבל לא כנגד עדים אבל אי הימנה בפירוש כנגד עדים נאמנת היא אפי' באו עדים דהא הימנה והרי הוא כאילו אמר יהא גט אפילו אם באתי כל שתאמר היא שלא באתי והלשון הכתוב בסמ"ג מתרץ באומר נאמנת עלי שלא באתי שאפילו באתי א"ת היא שלא באתי יהיה הגט גט ע"כ ואין נראה שתהיה כוונתו שאף באומר נאמנת עלי לבד תהיה נאמנת כנגד

עדים אלא דוקא בלא עדים ומאי שאפי' באתי ר"ל שאפי' אני אומר שבאתי. ואם ר"ל שתהיה נאמנת אפילו כנגד עדים צריך שיאמר כל הלשון ההוא בעצמו שכתוב בספר והכל מלשון תנאי הבעל וכן נראה ממה שאומר שאף אם באתי שאם היה מלשון המחבר הול"ל שאף אם בא והגמרא שאמרה באומר נאמנת עלי ר"ל שיאמר לה הבעל לשון מבואר שיהיה משמעו שהיא תהיה נאמנת לעולם אבל אין ספק אצלי שבאומר נאמנת עלי לבד לא האמינה אלא עליו ולא כנגד עדים שכן משמעות הלשון:

סימן קמה

סעיף קטן א

שכיב מרע שאמר לאשתו ה"ז גיטך וכו' עד ה"ז גט משנה בפרק מי שאחזו (גיטין דף עב.) ולדברי הפוסקים כר"י דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו כשאמר ה"ז גיטך אם מתי מחולי זה או לאחר מיתה הוי כאומר מהיום וחולצת ולא מתייבמת והיינו לפי' התוס' בפרק מי שאחזו גבי הא דאמר אביי הכל מודים היכא דא"ל לכשתצא חמה מנרתקה וכו' וכן לפירש"י בפ"ב דעכו"ם על האי מימרא דאביי אבל לפירש"י בס"פ מי שאחזו כתב הר"ן שאפי' ניחוש לדברי רבי יוסי ה"ז גיטך לאחר מיתה לא אמר כלום ובאם מתי ודאי לדעת הפוסקים כר"י היינו באומר מהיום אם מתי והוי גט ומ"מ לא איתברר לן אם הלכה כר"י אם לאו שיש פוסקים כר"י ויש פוסקים כרבנן וכמ"ש בסימן קמ"ב והילכך מידי ספיקא לא נפקא וחולצת ולא מתייבמת:

סעיף קטן ב

וטוב לעשות שיאמר מעכשיו וכו' בפרק מי שאחזו אמתניתין דה"ז גיטיך אם מתי זה גיטיך מחולי זה וכו' כתבו התוס' בשם ר"ת מהיום אם מתי אם מת בו ביום לא ידענא מאי אדון בה ולרבינו אלחנן נראה דמהיום הוי כמו מעכשיו ומ"מ נכון להחמיר עכ"ל והרא"ש לא כתב אלא דברי ר"ת לבד. והר"ן כתב שהרמב"ן הקשה על דברי ר"ת ורבינו ירוחם בח"ד כתב שכמה פסקנים כתבו כדברי הרמב"ן ז"ל:

סעיף קטן ג

ודוקא שיש עדים שהגיע הגט לידה בחייו וכו' דברים הללו מכלל דברי הרמ"ה הם:

סעיף קטן ד

אמר מהיום או מעכשיו ולאחר מיתה וכו' משנה וגמרא בפרק מי שאחזו:

סעיף קטן ה

והיכא דאמר מעכשיו דהוי גט אפי' לא מת בחוליו אלא עמד הוי גט וכו' שם במי שאחזו א"ר הונא גיטו כמתנתו מה מתנתו אם עמד חוזר אף גיטו אם עמד חוזר ופירש"י ור"ח מה מתנת ש"מ בלא שום תנאי חוזר אף גיטו נמי אם עמד חוזר ממילא בלא שום תנאי

ואסיקנא דרבה ורבא לא ס"ל הא דרב הונא אלא אם עמד אינו חוזר ופירש"י לא ס"ל הא דרב הונא דהיכא דלא אמר לה אם מתי סבירא ליה דאם עמד אינו חוזר: (ב"ה) וביאור לשון רבינו היכא דגירש ש"מ סתם בלא תנאי שמשמעו שתהיה מגורשת מיד כשאר המגרשים סתם לא תימא כיון שהוא ש"מ סתמו בפירושו שאינו מגרש אלא אם ימות ואם יעמוד חוזר כמו שהוא כן במתנת ש"מ שאם נתן סתם בלא תנאי חוזר שאין דין הגט כדין המתנה שבגט אם עמד אינו חוזר :

סעיף קטן ו

ומ"ש לכן צריך לומר בשעת מסירת הגט אם לא מתי לא יהא גט וכו' גז"ש (עה:) אתקין שמואל בגיטא דש"מ אם לא מתי לא יהא גט וכו' אם לא מתי לא יהא גט לא מקדים אינש פורענותא לנפשיה כלומר ומש"ה מתחיל באם לא וכו' אם מתי יהא גט ואם לא מתי לא יהא גט בעינן הן קודם ללאו:

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו ואז הוא בטל כשיעמוד כלומר מיד כשיעמוד בטל הגט אעפ"י שלא יאמר חוזרני בי וכן כתב הרא"ש במי שאחזו: כתוב בתשובות הרשב"א סימן אלף ורמ"ח שנסתפקת בגט שכתוב בו לאחר כתיבת כל התורף אם לא מתי מחולי זה לא יהא גט כיון שלא הזכיר מחולי זה אם מתי אי זה ספק יש בזה כיון שמת מאותו חולי שאם באת להסתפק כיון שלא אמר מחולי זה אם מתי ולומר שלא נכפל התנאי במחולי זה כ"ש שהתנאי בטל לדעת ר"מ והגט קיים אלא אם מת מחולי אחר והיא באת לפטור עצמה מהיבם אומרת שהתנאי בטל מחמת שלא נכפל אין בדבריה כלום דאנן בקושטא דמילתא לא קי"ל כר"מ דבעי תנאי כפול ושמואל לאפוקי מספק ב"ד טועין אתקין כן ולא עוד אלא לר"מ נמי מסתברא דתנאי כפול יש כאן כיון שפתח בתנאי דחולי זה באם לא מתי ועוד חזר לבסוף והזכיר אותו תנאי בודאי מה שאמר באמצע אם מתי מוכחא מילתא דנגרר הוא אחר התנאי שלפניו ושל אחריו עכ"ל: כתב הר"ש בר צמח בתשובה שאע"פ שכתוב בספר עיטור סופרים דהא דלא אדכר שמואל בגיטא דש"מ מהיום משום דהא כתיב בגיטא מן יומא דנן ולעלם לא נמצא זה לאחד מן האחרונים והאריך לתת טעם למה לא נסמוך על דברי עיטור סופרים בזה ובסוף דבריו כתב שאם לא אמר מהיום לא הוי גט בטל ואם מת חולצת ולא מתייבמת מאחר שכתוב בגט מן יומא דנן :

סעיף קטן ח

עמד מחליו והלך בשוק בלא משענת וכו' ג"ז בפרק מי שאחזו אהא דאמר רב הונא גיטו כמתנתו פריך מדתנן ה"ז גיטיך מהיום אם מתי מחולי זה ועמד והלך בשוק וחלה ומת אומדין אותו אם מחמת חולי הראשון מת הרי זה גט ואם לאו אינו גט ואי אמרת אם עמד חוזר למה לי אומדנא הרי חזר אמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא שניתק מחולי

לחולי והא עמד קתני עמד מחולי זה ונפל בחולי אחר והא הלך בשוק קתני הלך על משענתו והא קא משמע לן דהלך על משענתו הוא דבעי אומדנא אידך אומדנא נמי לא בעי ופירש"י שניתק מחולי לחולי. ואין זה עמידה אא"כ בא לכלל רפואה שעה אחת: על משענתו. נשען על מקלו ולעולם חולה הוא והא דנקט הלך לאו משום דעמידה היא דתילף מינה אם עמד אינו חוזר אלא הא קמ"ל טעמא דהלך הוא דבעי אומדנא אם מחמת חולי הראשון מת דאיכא למיחש הואיל והלך ניצל מאותו החולי ומת מחולי אחר והוא אמר מחולי זה: אידך. מי שלא הלך בשוק מסתמא אע"פ שניתק לחולי אחר יש בו מחולי ראשון ולא בעי אומדנא ואע"פ שדברים הללו נאמרו לדעת רב הונא דלא קי"ל כוותיה סובר רבינו דגם לדעת רבה ורבא צ"ל כן על פי פירש"י דרבה ורבא לא פליגי ארב הונא אלא במגרש סתם אבל באומר אם מתי מודו דאם עמד חוזר וא"כ אף לדידהו קשיא מתני' דקתני הרי זה גיטיך אם מתי מחולי זה וכו' אומדין אותו וכו' ולמה לי אומדנא הא באם מתי מחולי זה מודו דאם עמד חוזר וע"כ צריכי לאוקמוה בשניתק מחולי לחולי וכו' וכדאמר מר בריה דרב יוסף ותדע דהא מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא דפליג ארב הונא קאמר לה אלא ודאי רבא אמר הכי לשנויי מתני' אליביה וכי פריך תלמודא לרב הונא המ"ל וליטעמיך ולא חש לאמרו בהדיא דכיון דשני ליה כשינוייא דרבא הו"ל כאילו אמר האי פירכא לכ"ע איתא דהא רבא אע"ג דלית ליה דרב הונא שני מתניתין בשניתק מחולי לחולי ובההוא שינוייא אתי מתניתין שפיר נמי לרב הונא ומעתה כל החילוקים שהזכיר רבינו מפורשים בגמרא דמדאוקימנא מתניתין דקתני עמד והלך אומדים בניתק מחולי זה לחולי אחר וגם הלך על משענתו משמע הא אם לא ניתק מחולי לחולי כיון שלא הלך בשוק אלא על משענתו לא בעי אומד וכן נמי משמע הא אם לא הלך בשוק כלל אע"פ שניתק לחולי אחר ודאי יש בו מהחולי הראשון ולא בעי אומדנא וכפירש"י על אידך אומדנא נמי לא בעי: והליכה בבית אפי' בלא משענתו ודאי לא חשיבא כלל ואפי' אומדנא לא בעי דאל"כ אדתני והלך בשוק דהיינו במשענתו ליתני הלך בבית בלא משענת. ומדאקשינן ואי אמרת אם עמד חוזר למה לי אומדנא וקס"ד דעמד לגמרי מחליו והלך בשוק בלא משענת ומתמה דלמה לי אומד שמעינן בהדיא דכל כה"ג אפי' חזר וחלה חולי הראשון ומת בטל הגט כנ"ל לדעת רבינו ודרך ישרה היא בעיני ואע"ג שהרא"ש לא כתב האי שינוייא דמר בריה דרב יוסף דילפי מיניה כל הני הלכתא איפשר שסמך על שהם מפורשים בגמרא וכיון שהרי"ף לא כתבו לא חש גם הוא לכתבו ודוחק. ועיין בתשובות הריב"ש סי' של"ח ודע שעל מה שפירש"י ואידך שלא הלך בשוק על משענתו אע"פ שניתק מחולי לחולי לא בעי אומדנא דמסתמא יש

בו מחולי הראשון כתב הרשב"א שאינו מחוור והקשה עליו כמה קושיות והעלה דנראה לו דטעמא דניתק מחולי זה משום דיש חולי שמפיל לחולי אחר וכל שמת מאותו חולי השני רואין אותו כאילו הראשון הפיל לזה שהמיתו ולפיכך אף ניתק מחולי לחולי בעי אומדנא לנבי גט שהתנה בחולי זה לידע אם מחמת הראשון או לא דשמא אף בשניתק מחמת הראשון מת ואינו חוזר ושמא לא מחמת הראשון וחוזר ואומדין אותו דקתני במתניתין בין אעמד בין אהלך קאי שאילו ניתק מחולי לחולי אחר ואמדוהו שלא נפל מחולי הראשון לשני זה שהמיתו אינו גט דבחולי זה התנה ולא במתוך חולי זה והא דקאמרינן הא קמ"ל דהלך הוא דבעיא אומדנא כלומר אף כשהלך על משענתו הוא דבעיא אומדנא אבל אידך כלומר אידך שהלך בלא משענת לא בעיא אומדנא כרב הונא ומיהו לשון אידך משמע טפי כפירש"י ובתשובותיו סי' אלף ורמ"ב כתב אף לפי שיטתו מ"מ אם החולי הראשון כבד כמו שאמרת ולא סר ולא הקל וראוי להמיתו בלא זה שניתק לו בזה יראה שא"צ אומדנא שהרי לא ניתק מן הראשון ולא עמד ממנו ואנן עמד מחולי זה ונפל לחולי אחר אמרינן עכ"ל וכתב בסי' תשל"א ש"מ שכתב גט לאשה מהיום אם מת ועמד והלך בלא משענת ומת ואמרו הרופאים שמת מהחולי הראשון הרי אשתו מותרת לינשא ואינה זקוקה ליבם וכן נראה פשוט מדעת ר"ת בפרק מי שאחזו וכן נראה ממ"ש הרמב"ן בסוף גיטין כן הסכים מורי הרשב"א עכ"ל: ומ"מ צריך לעמוד על דעת הרי"ף שלא כתב אלא משנתינו כצורתה ומימרא דרב הונא לבד ושרבה ורבא לא ס"ל דרב הונא והשמיט מאי דאקשינן לרב הונא ממתניתין ושינוייא דמר בריה דרב יוסף משמע דס"ל דלדידן דלא קי"ל כרב הונא כל שמת מחולי הראשון אפי' הלך בשוק בלא משענת הרי זה גט דמתניתין דקתני אומדין אותו אם מחמת חולי הראשון מת הרי זה גט אעמד והלך בשוק קאי וסתם הלך בלא משענת משמע וכן כתב רבי' ירוחם בח"ד שכן נראה דעת הרי"ף דאומר הרי זה גיטיך מהיום אם מתי מחולי זה ועמד והלך בשוק בין במשענת בין בלא משענת וחזר וחלה ומת אומדים אותו אם מחמת חולי הראשון מת וכו' וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ט הרי זה גיטיך מעכשיו אם מתי מחולי זה ועמד והלך בשוק וחלה ומת אומדין אותו אם מחמת חולי הראשון מת וכו' ולא חילק בין הלך במשענת להלך בלא משענת ולפי' זה צ"ל דס"ל להרי"ף והרמב"ם דההוא שינוייא דשני מר בריה דרב יוסף ליתיה אלא אליבא דרב הונא דאמר דש"מ המגרש סתם כיון שעמד חוזר משום דאמדינן דעתיה דמסתמא ש"מ המגרש אינו מגרש אלא מפני אימת מות א"כ כשאומר אם מתי מחולי זה ודאי אינו מגרש אלא מפני שהוא ירא למות מאותו חולי והילכך מכיון שהוא סבור שנתרפא דהיינו שעמד והלך בשוק בלא משענת

הא ודאי דמיד חזר בו ואע"ג דאיגלאי מילתא למפרע שכשהלך בשוק עדיין לא נרפא לגמרי אנן בתר אומדן דעתיה אזלינן וכל שהלך בשוק בלא משענת אנן סהדי שהוא סבור שנתרפא לגמרי ומ"ה קשיא ליה מתניתין דהלך בשוק למה לי אומדנא ואליביה איצטריכינן לאוקומי מתניתין בניתק מחולי לחולי ובהלך בשוק על משענתו אבל לרבה ורבא דקי"ל כוותייהו אתיא מתני' כפשטא דכל שהלך בשוק בין במשענת בין בלא משענת אומדין אותו אם מחמת חולי הראשון מת הרי זה גט משום דההיא הליכה לאו כלום היא ודאי לא נתרפא לגמרי כיון שמת מאותו חולי ואיפשר לומר דאומדין אותו דקתני היינו לדעת אם נרפא לגמרי אם לאו דכל שנרפא לגמרי אע"פ שאח"כ חלה חולי הראשון ומת אינו גט דהא לא מת מחמת אותו חולי עצמו וכל שלא נרפא לגמרי מת מחמת חולי הראשון הוא ודיקא נמי דקתני אם מחמת חולי הראשון מת ולא קתני אם מחולי הראשון מת דהוי משמע אע"פ שנרפא לגמרי מאחר שחולי זה כחולי הראשון ה"ז גט וכיוצא בזה כתב הר"ן שם בשם הרמב"ן ז"ל דרב הונא אזיל בתר אומדנא בגט כדאזלינן אנן גבי מתנה ולגבי מתנה כל שעמד והלך בשוק בלא משענת חזרה מתנתו אע"פ שמת מאותו חולי לפי שכיון שנתחזק סבור הוא שכבר ניצל מאותה מיתה של אותו חולי וכן בגט לרב הונא בין בסתם אם מתי בין במפרש אם מתי מחולי זה בכולן כיון שהלך בלא משענתן בטל גיטו אבל לדידן אפי' באומר אם מתי אין הגט בטל עד שיתרפא מאותו חולי לגמרי לפיכך האומר הרי זה גיטך אם מתי והלך בשוק וחלה ומת אע"פ שלא מת מראשון הרי זה גט עד שיבריא מאותו חולי ראשון לגמרי כמו שהיה קודם שחלה ונפל ממנו למשכב הילכך כשאמר מחולי זה אע"פ שעמד אומדין אותו אם מת מאותו חולי ראשון מפני תנאי אע"פ שאינה נקראת עמידה עד שיתרפא ממנו לגמרי כמתחילה וגם פירש דברי רש"י ע"פ דרך זו וכתב הר"ן ולפי שיטה זו ג"כ באומר אם מתי אפי' שהלך בלא משענת כל שמת אח"כ קודם שנתרפא לגמרי גיטו גט ואינו אומר כן אלא רבה ורבא באם מתי מודו ודברי רש"י מדוקדקים דנהי דכי פרכינן עליה דרב הונא ממתני' הכי בעיא למימר דאפי' באם מתי עמד אינו חוזר ומ"ה לא פריך וליטעמיך אפ"ה רבה ורבא לא פליגי אלא בסתם משום דבכה"ג איכא למיחש לשמא יאמרו יש גט לאחר מיתה וכו' אבל באומר מהיום אם מתי או מהיום אם מתי מחולי זה מודה לרב הונא שכל שהלך בלא משענת בטל הגט שלא יאמרו כשמת שיש גט לאחר מיתה שהרי הזכיר בפירוש מהיום ואע"פ שלא אסמוך על סברתי להקל מ"מ אין הדבר יוצא מידי ספק באומר מהיום אם מתי או אם מתי מחולי זה להצריכה גט שני כל שהלך בלא משענת עכ"ל. ומיהו להרי"ף והרמב"ם אם ניתק מחולי לחולי ולא עמד בשוק הוי גט ואינו צריך

אומד וכ"כ הרמב"ם בפרק ט' וגם הרי"ף כתב במי שאחזו אמר ר' אלעזר משמיה דרב ש"מ שניתק מחולי לחולי מתנתו מתנה כלומר ולענין גט נמי הוי גט ולא בעי אומדנא. והתוס' פירשו דרב הונא נמי לא אמר אלא במפרש מהיום אם מתי דאז אם עמד חוזר אבל במגרש סתם אפילו רב הונא מודה דאם עמד אינו חוזר והא דאסיקנא רבה ורבא לא ס"ל דרב הונא היינו לומר דלא ס"ל דמתני' דוקא בהלך על משענתו אבל הלך בלא משענת שיהא הגט בטל ואע"פ שמת מאותו חולי אלא ס"ל דמתניתין אפילו הלך בלא משענת גזירה שמא יאמרו יש גט לאחר מיתה וכו' וכמפורש בדבריהם ובדברי הרשב"א והר"ן ז"ל. נמצא דלהרי"ף והרמב"ם והתוספות והרמב"ן לא מפלגינן בהלך בשוק בין במשענת בין שלא במשענת ולזה נוטים דברי הרא"ש שהשמיט מה שהשמיט הרי"ף וגם דברי רש"י ועל דרך זו פירש הרמב"ן ולא יש מי שיחלוק ע"ז אלא רבינו בפשיטות והר"ן כמסתפק וכמו שכתבתי למעלה בתשובת המיימוני דשייכי לספר נשים בסי' ל' תשובת מהר"מ ארוכה דשייכא לסי' זה: כתב רבינו ירוחם בח"ד שאם אמר אם מתי אע"פ שעמד והלך בלא משענת ואמדו אותו שמת מחמת חולי אחר הרי זה גט מאחר שלא חזר לבריאתו ואם חזר לבריאתו נתבטל הגט אע"פ שחלה אחר כך ומת עכ"ל ונ"ל שטעמו לפי שלא הזכיר מחולי זה א"צ אומד דמסתמא דעתו כל שלא יחזור לבריאתו ואפי' עמד והלך בלא משענת ומ"מ לא ידענא מהיכא יליף הכי מתוך הגמרא: וכתב הר"ן שם במי שאחזו דמשמע דהאי אם מתי שאתרפא מחולי זה קאמר ולאו תנאה דלעולם הוא ומיהו ה"מ בש"מ שאומר כן לפי שדעתו בכך אבל בריא שהתנה ואמר אם מתי תנאה דלעולם הוא ואע"פ שסוף התנאי להתקיים שסוף אדם למות מצינו תנאים כיוצא בהם כדאמרינן לקמן ע"מ שתצא חמה מנרתקה עכ"ל: ב"ה וכ"כ ה"ה בפ"ט בשם הרשב"א :

סעיף קטן ט

לא עמד מחליו וגם לא מת מחמת החולי אלא נשכו נחש וכו' ג"ז בפרק מי שאחזו (גיטין עג:) ת"ר זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה ונפל הבית עליו או הכישו נחש אינו גט אם לא אעמוד מחולי זה ונפל עליו בית או הכישו נחש הרי זה גט מ"ש רישא ומ"ש סיפא שלחו מתם אכלו ארי אין לנו ופירש"י אינו גט דאונסא דלא שכיח הוא ולא מסיק אדעתיה ולא אמר אלא דימות על ידי החולי. ומ"ש רישא וכו'. אי אונסא דלא שכיח הוא מסיק אדעתיה רישא נמי ליהוי גיטא דהא מתוך אותו חולי מת דמחולי זה לא משמע אלא מתוך חולי זה: שלחו מתם. ע"י מעשה שאירע באחד שאמר אם לא אעמוד מחולי זה ואכלו ארי ושלחו הדבר לא"י והשיבו אין לנו שיהא גט דאונס דלא שכיח לא אסיק אדעתיה עכ"ל וגם הרא"ש הסכים לדעת רש"י דאם מתי מחולי זה מתוך החולי קאמר

ואפי' מת מחמת ד"א ובתר הכי בעינן לאותוביה מינה למ"ד אונסא דלא שכיח לא אסיק אדעתיה ואסיקנא דכיון דקשיא רישא אסיפא משבשתא היא זיל בתר סברא ופירש"י זיל בתר סברא. ומסתברא דאונסא דלא שכיח לא אסיק אדעתיה וכתב הרא"ש ולפום סוגיא דשמעתין בתרווייהו לא הוי גט אבל בתוספתא קתני זה גיטיך אם מתי מחולי זה ונפל הבית עליו או נשכו נחש הרי זה גט שלא עמד מאותו חולי והכי איתא נמי בירושלמי וכן פר"ח ז"ל דשלחו מתם אכלו ארי אין לנו אתנאה דרישא קאי כיון שאמר אם מתי מחולי זה אע"פ שבא ארי ואכלו לא נתקיים התנאי שהרי לא מת מאותו חולי וה"ה שנפל עליו בית או נשכו נחש אבל אם התנה אם לא יעמוד מחליו ונשכו נחש הרי נתקיים התנאי ולפיכך זה גט וזה אינו גט ותמהני על ר"ח דשבק גמרא דידן ופי' ע"פ התוספתא והירושלמי דלכאורה פליגי אהדדי והרמב"ם כתב דברישא אינו גט ובסיפא ספק מגורשת משום דפליגי אהדדי הצריך גט מספק עכ"ל וכתב הר"ן שהרמב"ן מפרש דכי אמרינן מ"ש רישא ומ"ש סיפא סיפא הוא דקשיא לן אבל רישא לא קשיא מידי דאפי' נימא דאונסא דלא שכיח מסיק איניש אדעתיה הכא שאני דבהדיא אמר מחולי זה וכיון שנשכו נחש הרי לא מת מאותו חולי אבל סיפא הוא דקשיא לן משום דאם לא אעמוד מחולי זה משמע שלא יעמוד מחמת אותו חולי וכשנשכו נחש הרי לא מנעו אותו חולי מלעמוד ואמאי קתני הרי זה גט ושלחו מתם דאכלו ארי אין לנו דמשמעות אם לא יעמוד מחולי זה מחמת אותו חולי משמע והרי לא מת מאותו חולי ולא מיבעיא כי מת באונסא דלא שכיח דלא הוי גט אלא אפילו מת באונסא דשכיחא כיון שלא מת מאותו חולי ממש אינו גט וכתב הרב המגיד בפ"ט שהרשב"א ז"ל ס"ל כהרמב"ן וכתב שטעם הרמב"ם שכתב באם לא אעמוד הרי זו ספק מגורשת מדשלחו מתם אכלו ארי אין לנו ולא אמרו אין זה גט פירוש אין לנו שיהיה גט גמור והעלה שכן ראוי להחמיר וחולצת ולא מתיבמת שכיב מרע שנתן גט ליד אחד וא"ל זכה בגט זה לאשתי וכו' בעיא דלא איפשיטא בפרק האשה שלום (יבמות ד' קיח:) ועיין במה שכתבתי בסוף סי' ק"מ: וכתב בתשובת הרשב"א עצה טובה ע"פ גדולי עולם לחוש לרמאין שיאמרו בגט ש"מ אם מתי מעכשיו ועד יום פלוני והוא בכלל יהא גט ולא יאמר אם אמות מחולי זה שיהא התנאי תלוי בחולי שמא יבא אדם שאינו מהוגן וישתדל עם הרופא לומר שלא מת מאותו חולי אלא מחולי אחר שנעתק אליו ויוציא לעז על הגט וכתב עוד בתשובה ח"א סימן אלף רמ"ו מה ששאלת אם אין התנאי כתוב בשטר ונתרפא והיא מכחשת ואומרת שנתנו לה בלא תנאי שעידי הגט בעצמן אינם נאמנין כשכתב ידן יוצא ממקום אחר דאין חוזרין ומגידין ועדים אחרים אינם נאמנים כיון שכתב ידן של עידי הגט יוצא

ממקום אחר תשובה אע"פ שכתב ידן של עדים יוצא ממקום אחר אילו היו באים עדים אחרים שיעידו שהבעל הכתיבו על תנאי האשה אסורה לעלמא משום דה"ל תרי ותרי כב' אומרים נתגרשה וב' אומרים לא נתגרשה הבא עליה באשם תלוי כדאיתא כתובות (כב:) ואפי' למ"ד תרי ותרי ספיקא דאורייתא ומפקינן לה מחזקתה כ"ש למ"ד ספיקא דרבנן אוקי אתתא אחזקתה והבא עליה בחטאת קאי וגדולי ההוראה פסקו כן דספיקא דרבנן הוא ואוקי אתתא אחזקתה ואם אשת כהן אסורה לו וכן אם קבלה קידושין מאחר אסורה לשניהם ומ"מ מסתברא שאם נתנו לה בפני עדים בתנאים אלו ודאי נאמנים שהרי אין עדים אלו מכחישים את עידי הגט ולא עידי הגט מכחישין את אלו שאלו החתומים כמעידים שנכתב ונחתם בלא תנאי ואלו מעידים שבשעה שנתנו לה בפניהם נתנו לה בתנאי ואין זה דומה לתנאי היו דברינו (כתובות יט:) ולא לב' החתומים על השטר ובאו ב' אחרים ואמרו פסולי עדות היו אנוסים היו (שם יח:) ואם רצה ליזהר עוד יותר יתננו לה ע"י השליח בתנאי בפני ב"ד עכ"ל. ואני תמה למה לא יהיו עידי הגט נאמנים לומר שנתנו לה על תנאי אע"פ שכתב ידן יוצא ממקום אחר דב' עדיות הם אחד שנכתב בלא תנאי ועדות אחר הוא שנתנו לה על תנאי :

סימן קמו

סעיף קטן א

כתב הרמב"ם יש דבר שדומה לתנאי ואינו תנאי וכו' עד שאין כאן גט לא ע"ת ולא גט התלוי במעשה הכל בפ"ט מהלכות גירושין וקצת דבריו פי' ה"ה

סעיף קטן ב

מי שנתגרשה על תנאי וקדשה אחר וכו' גם אלה דברי הרמב"ם בספ"ט מהלכות גירושין וה"ה כתב שם על השגת הראב"ד שאם היה מעיין הראב"ד בדברי הרמב"ם עיון שלם לא היה משיגו שהרי כתב אם לא נתקיים התנאי ובטל הגט שדבר פשוט הוא שכל שבידה לקיימו עדיין ואיפשר שיתקיים שאין הגט בטל וזה פשוט בדבריו. ומ"ש כאן הוא כשהגט בטל כגון תנאי שהוא בלאו ועשתה מעשה בביטולו או בתנאי שהוא במעשה תוך זמן קצוב כשעבר הזמן ולא נעשה או באיזה דרך שהיה התנאי מבוטל בפועל הגט בטל אבל בתנאי שבידה לקיימו הרי הדבר תלוי ואם נתקיים התנאי מגורשת היא למפרע כמו שנכתב בתנאי שבע"מ ולא יאמר בזה הרמב"ם שאינה צריכה גט כשנתקדשה לו ואלו נראים דברים ברורים וחילוק אמיתי עכ"ל:

סימן קמז

סעיף קטן א

המטיל תנאי בגט צריך שלא יכתבו בגט וכו' בר"פ בתרא דגיטין (דף פב:) תנן המגרש את אשתו וא"ל הרי את מותרת לכל אדם אלא לאיש פלוני ר' אליעזר מתיר וחכמים אוסרין כיצד יעשה יטלנו ממנה ויאמר לה הרי את מותרת לכל אדם ואם כתבו בתוכו אע"פ שחזר ומחקו פסול ובגמ' (דף פד.) אמר רב ספרא כתבו בתוכו תנן פשיטא כתבו בתוכו תנן מהו דתימא ה"מ לאחר התורף אבל לפני התורף אפי' ע"פ נמי פסול קמ"ל ורבא אמר ל"ש אלא לאחר התורף אבל לפני התורף אפילו ע"פ נמי פסול ואזדא רבא לטעמיה דאמר להו רבא להנהו דכתבי גיטי שתקו שתוקי לבעל עד דכתביתו לתורף דגיטא ופסקו הפוסקים כרבא וכי כתבו בתוכו דפסול אפילו חזר ומחקו הוי טעמא משום שנכתב שלא לשם כריתות כיון דאגידא ביה ליאסר לאותו פלוני מחמתו ומאי דאמר רבא לפני התורף אפי' ע"פ נמי פסול כלומר שאם קודם כתיבת התורף אמר לסופר לכתבו על דעת כן אפי' לא נכתב בתוך הגט פסול ולא יגרש בו אפי' סתם ואפילו אם בטלו כיון שאינו כורת בשעת כתיבה וגרסינן תו בגמרא כל התנאים פוסלים בגט דברי רבי וחכ"א כל שפוסל ע"פ פוסל בכתב וכל שאינו פוסל ע"פ אינו פוסל בכתב חוץ שפוסל ע"פ פוסל בכתב ע"מ שאינו פוסל ע"פ אינו פוסל בכתב א"ר זירא מחלוקת לפני התורף דרבי סבר גזרינן ע"מ אטו חוץ ורבנן סברי לא גזרינן אבל לאחר התורף ד"ה כשר ורבא אמר מחלוקת לאחר התורף דרב סבר גזרינן אטו לפני התורף ורבנן סברי לא גזרינן אבל לפני התורף ד"ה פסול ופסקו כרבא ופירש"י כל התנאים פוסלים בגט אם כתבו בתוכו ואפילו נתקיים התנאי וכתבו התוספות שאין נראה לר"י דמה שייך לגזור בע"מ שתתני לי ק"ק זוז וכיוצא בו אטו חוץ כיון שאין שם שיור כמו בחוץ ולא היה שייך בשאר תנאים לגזור אטו חוץ אם לא ע"מ שלא תנשאי לפלוני גרידא דהוי שיור ולכן פריך דהך ברייתא קיימא אמתני' דקתני אם כתבו לתוכו אע"פ שחזר ומחקו פסול וקתני עלה בברייתא כל התנאים נמי שכתבו בגט וחזר ומחקן וביטל התנאי פסול הגט אם לא נתקיים התנאי כאילו לא נמחק דאין מחיקה מועלת בתנאי לבטל ולעשות כאילו לא נכתב דגזרו ע"מ אטו חוץ ובחוץ לא מהניא מחיקה דלא נכתב לשם כריתות ורבנן לא גזרי ואכשרי בע"מ אם חזר ומחקו אבל אם נכתב ולא נמחק כשר לכ"ע ומ"ש רבינו שקודם והרי את מותרת מיקרי לפני התורף כ"כ הרא"ש בתשובה שהזכיר רבינו בסמוך אבל הרשב"א כתב בתשובה סימן אלף רמ"ה דלא מיקרי תורף מדאמרי' בפ' ב' דגיטין (כ.) גבי ההוא גברא דשקל ס"ת ויהיב לדביתהו והא בעינן שמו ושמה וכו' ולא קאמרי

והרי את מותרת לכל אדם ואף על פי שיש לדחות ולומר דחדא מינייהו נקט דהא לא אמר נמי זמן ובטופס גיטין דראשונים לא נמצא והרי את מותרת לכל אדם ומיהו כתב מ"מ אף לכשת"ל שצריך יהא מכלל תורפו של גט עכ"ל:

סעיף קטן ב
כתב א"א ז"ל בתשובה כלל מ"ו סי' נ"א:

סעיף קטן ג
ומ"ש כי ראיתי שהחמיר בו הרמב"ם שכתב כיצד מגרש אדם וכו' דברי הרמב"ם הם בפ"ח ומ"ש שאם התנה שום תנאי קודם כתיבת התורף שהוא ספק מגורשת הוא ממה שאמרו בריש המגרש ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא להנהו דכתבי גיטין שתקוה שתוקו לבעל עד דכתביתו לתורף דגיטא ופי' רש"י שתקוה שתוקו. נזפי בו שלא יזכיר שום תנאי וכן דעת התוספות שכתבו וז"ל שתקוה שתוקו לבעל וכו' בכל שאר תנאים איירי כדפירש בקונטרס ורבא לטעמיה דלפני התורף גזר ע"מ אטו חוץ לרבנן דרבי ומ"מ אין מכאן הכרע דאפשר לפרש דכי אמר שתקוה לבעל הוא מפני שלא יזכיר דבר הפוסל בגט כתנאי דחוץ או שלא יצווה להם לכתוב התנאי בגט אבל בע"מ אפי' לפני התורף כשר הוא וזה דעת הראב"ד והרמב"ן והרז"ה וכמ"ש בשמם ה"ה בפ"ח וזהו ג"כ דעת הר"ן בהמגרש (דף תקצ"ט) והרשב"א כתב שזה ג"כ דעת העיטור והרמ"ה ודבריו נוטים לסברא זו וכ"כ בתשובה ח"א סימן אלף רמ"ד שדעת כל הגאונים דאין ע"מ בע"פ פוסל אפי' לפני התורף דכולי האי לא גזרינן ונ"ל ראיה ממה ששנינו בתוספתא פרק מי שאחזו אמר לשנים תנו גט לאשתי ע"מ שתמתין לי שתי שנים וחזר ואמר לב' תנו גט לאשתי ע"מ שתתן לי ק"ק זוז לא בטלו דבריו האחרונים את הראשונים רוצה תתן רוצה ממתנת אלמא אע"פ שאמר להם לכתוב ליתן גט לאשתו על תנאי כשר דתנו דקאמר היינו לכתוב וליתן וכאותה ששנינו בפרק התקבל אמר לשנים תנו גט לאשתי וכאותה שאמרו בפ"ק דגיטין (יא:) האומר תן גט זה לאשתי ועוד מדקאמר וחזר ואמר לשנים ולא שלקחו מיד הראשונים ונתנו לאחרונים שא"כ כבר ביטל שליחות הראשונים אלא ודאי משמע דלעדים הוא שאמר לכתוב וליתן על תנאי וש"מ דע"מ בע"פ אפי' לפני התורף אינו פוסל עכ"ל ור"י ודאי דמכשר דהא אפי' בנכתב נמי מכשר אם נתקיים מיהו לכתחילה אין כותבין על שום תנאי כלל ואפי' בע"פ שכ"כ הר"ן בהמגרש שעכשיו נהגו ליזהר שלא לכתוב שום תנאי בגט לא להזכירו בשעת כתיבת הגט וכשר הדבר לפי שאין הכל בקיאין לחלק בין תנאי לתנאי ובין אחר התורף ללפני התורף גם ה"ה כתב שראוי שלא להזכיר שום תנאי וכדברי הרמב"ם ולענין גט הנכתב על תנאי בע"פ ראיתי הלכה למעשה שהובא לפני מה"ר אליהו מזרחי ז"ל גט שהיה כתוב סתם כהלכתו אלא שבשטר

שליחות היה כתוב והגט הנזכר נכתב על תנאי כך וכך וכו' ופסלו הרב הנ"ל ואעפ"י שהבעל הלך למ"ה ולא היה אפשר להביא גט אחר אף על פי שרבו הפוסקים המתירים אמר הרב ז"ל שלא היה רוצה לסמוך עליהם להקל ונ"ל שהפריז על מדותיו שמאחר שרבו המתירין כדאי הם לסמוך עליהם בדיעבד מיהא וכ"ש בשעת הדחק ואפילו אם היה במידי דאורייתא כ"ש בדבר זה שהוא דרבנן לדעת רוב המפרשים כמו שיתבאר בסמוך. ולענין מ"ש הרמב"ם דהויא ספק מגורשת כתב ה"ה שיוצא לו מהירושלמי שבפ' כל הגט שפיסול תנאים הוי מפני שאין אומרים יש ברירה דאע"פ שנתקיימו מ"מ בשעה שנכתב הגט לא היה ספר כריתות והוא ז"ל סבור דגמרא דידן לא פליגא בהא דלא אדכריה בגמרא גזירה בדינים אלו אלא לדברי רבי אבל לרבנן דקי"ל כוותייהו לא הזכירו כלל וכולהו פיסולי דרבנן דינא נינהו מחשש ברירה והו"ל ספק מגורשת זהו דעתו ז"ל אבל דעת הרבה מהמפרשים הוא דליכא מאן דפסול מדינא אלא חוץ בכתב ולפני התורף ושאר הפסולים הם משום גזירה אטו האי וכל מה שנזכר כאן כולן כשנתקיימו התנאים או שחוזר ומבטלן בשעת נתינה אין בהם מי שפוסל מן הדין ויש מוסיפין לפסול מן הדין חוץ לפני התורף אפילו ע"פ והשאר מן הגזירה עכ"ל ודעת הרשב"א והר"ן בהמגרש שלא כדברי הרמב"ם שסובר דגמרא דידן לא פליג אירושלמי בטעם פיסול התנאים:

סעיף קטן ד

ויותר מזה מחמיר הרי"ף שכתב בתשובה הנותן ע"ת וכו' אבל לכתוב התנאי בתוך הגט או מאחריו אינו רשאי ואפילו לאחר התורף נמי פסול מטעמא דקאמר דאית לבעל זכותא בגוויה. ומ"ש בשם הרמב"ם כל המגרש ע"ת שמבטל הגט כגון חוץ מפלוני וכו' או שהתנה עליה שאר התנאים קודם כתיבת התורף וכו' קודם כתיבת התורף דקאמר לא קאי אלא אשאר תנאים אבל תנאי דחוץ אפילו כתבו אחר כתיבת התורף נמי פסול ואפילו מחקן אח"כ וכדתנן ואם כתבו לתוכו אף על פי שחזר ומחקו פסול ואמר רבא ל"ש אלא לאחר התורף וכו' ומ"ש ואם היה התנאי על פה לא אשעת כתיבה קאי דכל כה"ג כיון שנכתב ע"ת א"א לגרש בו ואפילו בשאר תנאים וכמבואר בדבריו והא ודאי דאפילו ביטל התנאי ונתנו לה סתם לא מהני דכיון דגט זה נכתב שלא לשם כריתות שוב א"א לגרש בו אלא אשעת נתינה קאי כלומר שנכתב הגט סתם ובשעת נתינה נתנו לה בתנאי המבטל הגט כגון חוץ מפלוני או שלא תשתה יין כל ימי חייה ובכי הא קאמר ה"ז נוטל הגט ממנה וחוזר ונותנו לה וכולי וכדתנן המגרש את אשתו וא"ל הרי את מותרת לכל אדם אלא לאיש פלוני וכו' כיצד יעשה יטלנו ממנה ויחזור ויתננו לה וכו' ופירוש זה מוכרח בדברי הרמב"ם וכ"כ ה"ה ודע שתנאים המבטלים הגט הם שלא תשתה יין

כל ימי חייה וכיוצא בזה כמו שנתבארו בסימן קמ"ג. כתב הרשב"א בהמגרש וז"ל וחוץ או על מנת שאמרנו שפוסלים בגט דוקא כשאומר חוץ מן הכשרים לה או שיש להם קידושין בה אבל חוץ מאבא ואביך וכל מי שאין עליה קידושין אינו שיור ואע"פ שלא מחקו כמו שהם מפורשים במשנתינו ובגמ' שעליה וכן אם התנה עליה בין בכתב בין בע"פ ואפילו לפני התורף בתנאי שא"א לקיימו אינו פוסל דתנאי זה כמי שאינו וכדתניא בתוספתא על מנת שתעלי לרקיע וכולי ואפי' לפני התורף כשר דלאו תנאי הוא כלל וליכא למיגזר אטו חוץ עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"מ הורה א"א ז"ל הלכה למעשה בגט שהיה כתוב מעכשיו אם מתי וכולי בתשובה כלל מ"ו סימן ג' וא"ת מאחר שבתחלת התשובה כתב שלא מלאו לבו לחלוק על הרמב"ם בענין נכתב התנאי בתוך הגט היאך מלאו לבו לחלוק על הרי"ף והרמב"ם והראב"ד במה שאמרו דתנאי מעכשיו לא בעי כפילא יש לומר דשאני הכא דכל חכמי אשכנז וצרפת עושים מעשה להצריך תנאי כפול אפילו בתנאי דמעכשיו וכמ"ש בהדיא בתשובה ועוד שלא על טענה זו בלבד סמך שדעתו לומר שאין זה תנאי אלא קביעות זמן מתי יחול הגט ומשום חשש שמא יחלוק שום אדם ויאמר דהוי תנאי בא עליו מצד אחר בטענה שלא נכפל וכל כה"ג אפילו שיהיה נגד גדולי הפוסקים שפיר דמי לאסתיועי מסברת החולקים עליה ואע"פ שמה שפירש דאומר מעכשיו הוי כאומר מעת שאני בעולם לא קי"ל הכי לדעת הרי"ף והרמב"ם וכמ"ש בסימן קמ"ח דלא אמרינן הכי אלא לרבי יהודה ורבי יוסי אבל לחכמים דסברי דהוי מגורשת לכל דבר אתיא מתני' כפשטא דמשעת נתינת הגט היא מגורשת ובלבד שימות והלכה כחכמים ומ"מ כיון שגם בטענה זו מסייעי ליה ר"י ור"ת וגם גירסת הספרים ועוד שהוא מכריע מן הגמרא שהיא הגירסא הנכונה לא נמנע מלסמוך עליהם נגד הרי"ף והרמב"ם ז"ל. ומ"ש הרא"ש דלא חשיב תנאי מה שכתב מעכשיו אם מתי מחולי זה אלא הוי כאומר מעכשיו ושעה א' קודם למיתתו דהכי מפרש ליה תלמודא וכולי כתב המרדכי פרק מי שאחזו בתשובה המתחלת ידגה לרוב ע"פ הארץ מורי הר"פ דבמעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש לא שייך לפרש כן:

סימן קמח

סעיף קטן א

לא יפטור אדם את אשתו בגט ישן וכולי משנה בהזורק (דף עט.) ב"ש אומרים פוטר אדם את אשתו בגט ישן וב"ה אוסרין איזהו גט ישן כל שנתייחד עמה אחר שכתבו לה ובגמרא שם במאי קא מיפלגי ב"ש סברי לא גזרינן שמא יאמרו גיטה קודם לבנה וב"ה

סברי גזרינן ופירש"י גיטה קודם לבנה. שמא ישהה הגט שנתיים בין כתיבה לנתינה ויהיו לה בנים ממנו תוך הזמן הזה ואח"כ יגרשנה בו ולימים כשישתכח הדבר יראו זמן הגט קודם ללידת הבן ויהיו סבורים שניתן לה משעת כתיבה ויאמרו מהפנויה נולד משגירשה והוי פגם:

סעיף קטן ב

ואם נתגרשה בו תינשא לכתחלה שם בגמרא איכא תרי לישני וכתב הרא"ש והלכתא כלישנא בתרא דאם נתגרשה תינשא לכתחלה כן פסק הרמב"ם בפ"ג מהלכות גירושין ומצאתי לרש"י שפי' אם נתגרשה בגט ישן והלך בעלה למ"ה תינשא לכתחלה משמע מדבריו דהיכא דאיפשר מצריכין גט אחר ולא משמע הכי מדברי הרמב"ם:

סעיף קטן ג

והוא שנתן הגט מידו לידה כדפרישית לעיל כלומר שכתב בסי' קמ"א בעל שכתב גט לאשתו ואח"כ נתייחדה עמו וכו' היינו כשהגט ביד הבעל וכו' אבל אם שלח לה ע"י שליח ונתייחד עמה אחר שנתנו ליד השליח ונתנו לה השליח לא תינשא בו ואם נישאת לא תצא והוא דעת הרמ"ה כתבו הרא"ש בהזורק וטעמו משום דכשנתנו לה הבעל אחר הייחוד י"ל דאם איתא דבא עליה הוה חייש לפגמא דבריה וכתב לה גיטא אחרינא ומשום הכי תינשא לכתחלה אבל היכא דיצא הגט מתחת ידו קודם הייחוד ונתנו לה השליח לאחר ייחוד לא תינשא לכתחלה דאי הוה ממליך ביה שליח היה מצווה לכתוב גט אחר והביא ראיה לדבריו מהגמ':

סעיף קטן ד

לפיכך שכ"מ שכתב גט לאשתו מעכשיו אם מתי לא יתייחד עמה אלא בעדים וכו' משנה בפ' מי שאחזו (גיטין דף עג.) לא תתייחד עמו אלא בפני עדים אפי' עבד ואפי' שפחה חוץ משפחתה מפני שלבה גס בה מה היא באותן הימים רבי יהודה אומר כא"א לכל דבר רבי יוסי אומר מגורשת ואינה מגורשת ופריך בגמ' (שם:) ולכי מיית הוי גיטא והא קי"ל דאין גט לאחר מיתה ופירש"י בין לר' יוסי בין לר' יהודה ודאי לכי מיית הוי גיטא הא לדידהו לא הוי גט למפרע משעת מסירה א"כ לא הוי גט עד לאחר מיתה ומשני אמר רבא באומר מעת שאני בעולם ופירש"י מתני' לאו באומר מהיום אם מתי דההיא ודאי לכי מיית איגלאי מילתא דהוי גט משעת נתינה והבא עליה פטור אלא באומר מעת שאני בעולם ליהוי גיטא הלכך לר' יהודה סמוך למיתה חייל גיטא ומעיקרא א"א היא ור' יוסי סבר משעת נתינה מספקא לן דילמא זו היא שעה הסמוכה למיתה והוי גט ספק ואע"ג דחיי טפי אין ברירה והתוס' הקשו על זה דלישנא דמה היא באותם הימים משמע דקאי אמאי דאירי לעיל ולא לדבר שלא הוזכר כלל ועוד דבתוספתא משמע דקאי אמהיום אם

מתי לפיכך כתבו דנראה כמ"ש בפר"ח נעשה כאומר מעת שאני בעולם כלומר מהיום דקאמר היינו מחיים שדעתו לאחר הגט כל מה שיוכל רק שיחול מחיים שעה אחת סמוך למיתתו הילכך סבר ר' יהודה שהיא כא"א לכל דבריה שהרי הגט אינו חל אלא סמוך למיתתו ור' יוסי מספקא ליה אי מהיום ממש קאמר והרי היא כפנויה או מעת שאני בעולם והויא א"א עד שעה אחת סמוך למיתתו הילכך ה"ל מגורשת ואינה מגורשת והרשב"א והרא"ש הסכימו לדברי התוס' דמה היא באותן הימים וכו' קאי אמאי דתנן לעיל מהיום אם מתי וכו' וכתב הרא"ש בתשובה שכ"כ הרי"ף בהלכותיו וגרסינן תו בגמ' ת"ר ימים שבנתיים בעלה זכאי במציאתה וכו' דברי ר"י ר"מ אומר בעילתה תלויה ר' יוסי אומר בעילתה ספק וחכמים אומרים מגורשת ואינה מגורשת ובלבד שימות ופריך חכמים היינו ר' יוסי איכא בינייהו דר' זירא דאמר מגורשת ואינה מגורשת בעלה חייב במזונותיה כך הוא גירסת ספרים שלנו והוא גירסת הרא"ש ופירש"י כלומר איכא בינייהו מזוני וכדר"ז ולא דפליגי בדר"ז דתרוייהו אית להו דר"ז ומש"ה לא קרי לה ר' יוסי מגורשת ואינה מגורשת דקסבר לית לה מזוני ואע"ג דר"י דמתני' תנא מגורשת ואינה מגורשת תרי תנאי אליבא דר' יוסי והיינו חכמים דברייתא והרא"ש פי' דלרבנן אית לה מזוני ולר' יוסי לית לה ולפ"ז הלכה כחכמים והיינו ר' יוסי דמתני' ועל פי זה כתב הרא"ש בתשובה דלרבי יוסי הייחוד אסור מתרי טעמי אם חל הגט משעת נתינה אסור משום חשש קידושין ואם אינו עד שעת מיתה אסור משום גט ישן ודברי רבינו הם כדברי הרא"ש אבל הרי"ף גורס וחכ"א מגורשת לכל דבר ובלבד שימות והלכה כחכמים ולפי זה מאחר שמשעת קבלת הגט היא מגורשת אם ימות טעמא דלא תתייחד עמו הוא משום דבעל לשם קידושין וצריכה גט שני וכן פירש"י וכ"כ הרמב"ם בפ"ח וכתב עוד רש"י ולמאן דלא חייש שמא בעל מכל מקום פנויה היא ואסור להתייחד עם הפנויה וכתב ה"ה בפ"ח דממ"ש פנויה היא משמע שאפילו אין שם עידי ייחוד אסור להתייחד עמה ושזה דעת הרמב"ם:

סעיף קטן ה

ודוקא מן הנישואין וכו' פשוט במשנה פרק הזורק (גיטין דף פא:) והוא שראו ב' עדים ביחד וכו' תוספתא כתבה הרי"ף בפרק מי שאחזו והרמב"ם בפרק י' מהלכות גירושין וכתב שם ה"ה בשם הרשב"א מסתברא כגון שראה הוא את העדים אבל אם ראו אותו שנים מן החלון והם רואים ואינם נראים לו אינה צריכה ממנו גט שני לפי שאדם יודע שהמקדש בינו לבין עצמו אינה מקודשת ואע"פ ששניהם מודים הילכך כשבעל זה לא לשם קידושין בעל אלא לזנות בעלמא וכ"כ גם הר"ן בפ' מי שאחזו (דף ק' וס"פ הזורק)

ונראה שגם היא צריכה לראות את העדים שאם לא כן אמרינן דמשום דידעה דקידושין בלא עדים לאו כלום נינהו ונתייחדה עמו לשם זנות וכן מצאתי בתשובת הרשב"א ז"ל (סי' אלף רמ"ג) נ"ל שאפילו היו כמה עדים מבחוץ כל שלא ידעו הם שיש עדים וכגון שנתייחד ואח"כ באו עדים אין חוששין להם שאדם יודע שאין קידושין בלא עדים ואפי' שניהם מודים ונ"ל עוד שאם ראו הוא והיא את העדים בשעה שנתייחדה אע"פ שלא ראוה אח"כ בשעת בעילה חיישינן לקידושין דאשעת ייחוד הוא דאמרינן דחיישינן וכדאמר בס"פ הזורק (שם:) בשלא ראוה שנבעלה מחלוקת אי אמרינן הן הן עידי ייחוד הן הן עידי ביאה כלומר ולב"ה הן הן עידי ייחוד הן הן עידי ביאה וכיון שראוה שנתייחדו ה"ל עידי ייחוד וסגי בהכי:

סעיף קטן ו

ואם פירש בפי' שלא יחול הגט עד שעת מיתה וכו' זה פשוט דה"ל כמו באומר מהיום לר' יהודה דאמר הרי היא כא"א לכל דבר וכתבו התוספות דלא שייך אליביה חשש קידושין כיון שעדיין אינה מגורשת אלא טעמא דלא תתייחד הוי משום גט ישן:

סעיף קטן ז

ומ"ש או שנתן לה גט ע"ת וכו' א"א לפרש דבתנאי דמעכשיו קאמר דכל כה"ג גיטא חייל מיד ומקיימא תנאה ואזלא כדאיתא בפ' מי שאחזו גבי ה"ז גיטך על מנת שתתני לי ר' זוז מכאן ועד ל' יום וכתבו רבינו בסי' קמ"ג אבל בתנאי דאם איפשר לומר דס"ל דכיון דאין הגט חל עד שעת קיום התנאי ליכא למיחש לקידושין כשנתייחד וזה שלא כדברי הרמב"ם שכתב בפרק ח' דבין בתנאי דמעכשיו בין בתנאי דאם כל שלא נתקיים התנאי אם נתייחד עמה חיישינן שמא בעל לשם קידושין ואזדא לטעמיה דס"ל דגם בתנאי דאם שייך למימר דמיד חייל גיטא שהרי כתב שם שאם נישאת עד שלא נתקיים התנאי לא תצא וכבר כתבתי בס"ס קמ"ג שתמהו עליו מיהו מה שכתב רבינו ומ"מ לא תתגרש בו לכתחלה וכו' קשה בעיני דכיון דכבר קבלה גיטה ואינו מחוסר אלא קיום התנאי ליכא למימר לא תתגרש בו אלא שהוא ז"ל סבר דכיון דלא חל הגט עד שעת קיום התנאי ה"ל כאילו היא מתגרשת בשעת קיום התנאי ושפיר שייך לומר לא תתגרש בו:

סעיף קטן ח

ויכול להתייחד עמה וכו' משנה בפרק מי שאחזו (גיטין דף עג.) לא תתייחד עמו אלא בפני עדים ואפי' עבד ואפי' שפחה חוץ משפחתה מפני שלבה גס בה וע"כ בפני עדים לאו דוקא דבעד א' סגי וכדקתני סיפא ואפי' עבד ואפי' שפחה ומאי עדים עדים דעלמא וכ"כ הרמב"ם בפ"ח ה"ז לא נתייחד וכו' אלא בפני עד ואפילו עבד ואפילו שפחה וכו':

ב"ה וכתב עוד שם הרמב"ם דבנה קטן דינא כשפחתה שאינה בושה מלשמש בפניהם והיא תוספתא

כתבה הרב אלפסי בפרק מי שאחזו : כתב הרשב"א סימן אלף רמ"ג וז"ל עוד שאלת אם אחר נתינת הגט נשארה האשה עם הבעל והוא מסוכן וכמעט שאינו שולט באיבריו ושנטרפה דעתו ורבים נכנסים ויוצאים לפניו לשמשו אלא שלא העמידו שם עדים בינו לבינה במתכוין מה דינו: תשובה אפי' משום חשש קידושין היה נראה דליכא הכא חדא דלמי שהוא גוסס היה נראה דאין לחוש וכמו שאמרת דאפי' לבעול אין פנאי אלא שבירושלמי פרק מי שאחזו אמרו תני אף המסוכן אמר רבי יעקב בר אחא מעשה היה כיון שבעל מת ועוד דאפי' בש"מ דעלמא אין לחוש בכי הא שאין צריכין עדים מזומנים להיות אצלם כל זמן שתכנס היא אצלו אלא כל שיש עמהם מי שאין לבה גס בהם אין חוששין לה משום קידושין וכמו ששנינו בפרק מי שאחזו וכל שזה נכנס וזה יוצא אין לחוש בדבר:

סימן קמט

סעיף קטן א

המגרש אשתו בין מן האירוסין בין מן הנישואין וכו' משנה וגמ' בס"פ הזורק (גיטין דף פא.) ואיכא מ"ד התם דר' יוחנן סבירא ליה כי האי תנא דאמר לא נחלקו ב"ש וב"ה על שלא ראוה שנבעלה שאינה צריכה ממנו גט שני כלומר ואף ע"פ שראוה שנתייחדה על מה נחלקו על שראוה שנבעלה שב"ש אומרים אדם עושה בעילתו בעילת זנות ובה"א אינו עושה וכתב הר"ן (דף תקפ"ז) שיש שפסקו כי האי תנא אבל הרי"ף והרא"ש פסקו כמתני' דבלא ראוה שנבעלה מחלוקת אבל בראוה שנבעלה ד"ה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וקי"ל כבית הלל דאמרי הן הן עידי ייחוד הן הן עידי ביאה כלומר דאנן סהדי דמאחר דגייסי אהדדי ודאי בא עליה וכן דעת הרמב"ן בפ"י מהלכות גירושין וכתב הר"ן בשם הרשב"א דמן האירוסין אף ע"ג דאיכא עידי ייחוד לא חיישינן להו מפני שאין לבו גס בה מיהו היכא דחזינן להו דגייסי אהדדי צריכה ממנו גט שני והביא ראיה מפ"ב דכתובות (כח.) ומהירושלמי: ב"ה וכ"כ ה"ה פ"י מה' גירושין בשם הרשב"א ז"ל . והא ודאי פשיטא דלא חיישינן לעידי ייחוד אלא בשראו שניהם כאחד ושהוא והיא רואים אותם הא לאו הכי לא חיישינן להו ואפי' ראוה שנבעלה וכמ"ש בסימן קמ"ח:

סעיף קטן ב

כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ל"ה סימן י':

סעיף קטן ג

כתב הרמב"ם בפ"י מהלכות גירושין:

סעיף קטן ד

וכ"כ א"א ז"ל בס"פ הזורק וכ"כ שם הר"ן בשם הרשב"א שלא אמרו חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אלא באשתו אבל בשאר נשים מן הסתם בעילתו בעילת זנות עד שיפרש שהוא לשם קידושין. וכ"כ הריב"ש בסימן ו' וכתב ואם יאמר אומר אפי' הרמב"ם לא אמרה אלא בפנוי הבא על הפנויה בדרך מקרה אבל זה שנשאה בחקי העכו"ם והתנה עמה להיות אשתו ה"ל כמדבר עמה על עסקי קידושיה בשעה שנתייחד עמה וה"ל כמי שפירש ואמר לעדי ייחוד שדעתו לבעול לשם קידושין יש להשיב ולומר דאדרבא איפכא מסתברא דאפי' לדעת אותם הגאונים שסוברים דבסתם אמרינן דלשם קידושין בעל בנדון זה לא בעל לשם קידושין דכיון שהתחילה בנישואין כחקות העכו"ם הרי הוא כאילו פירשו שאין דעתם לשם קידושין כדת משה ויהודית אלא כדרכי העכו"ם שאינם בתורת גיטין וקידושין ואם כן אינה כנשואה אלא שהיא אצלו כמו פלגש בלי כתובה וקידושין עכ"ל. כ"כ בתרומת הדשן סימן ר"ט וגם ה"ר דוד הכהן בתשובה בית כ"ד כתב להתירו וכתב עוד שם ריב"ש והראב"ד כתב שדברי אותם הגאונים קיימים במוחזקים בכשרות אבל בחשודים לפריצותא דעריות אין חוששין לקידושין וכיוצא בזה כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות נחלות גבי מי שהוליד בן משפחתו ואמר זה בני ומשוחררת היא ובנדון זה ודאי אין לך פרוצים יותר מאלו ההולכים לפני עכו"ם להשתחוות שם ומעשיהם מוכיחים בפריצות ועוד שזו לא טבלה לנדתה שהרי לא היה להנשים אחר הגזירה מקום טהרה ואם לאיסור כרת התיר עצמו בביאתו איך יחוש לאיסור קל של פנויה וכתב ובר מן דין לפי מה שנראה מן השאלה לא היה כאן אפילו עדי ייחוד ולכ"ע אין חוששין לקידושין וגם צריך שיראה הוא את העדים ואף ע"פ שבקטנה שלא מיאנה והגדילה ונישאת לאחר דאמר רב אינה צריכה גט משני ואמרו בשם הרא"ה דאפי' עידי ייחוד אינה צריכה כיון שאשתו היא ועומדת תחתיו כ"ע ידעי שנתייחד עמה ובא עליה זהו דעת יחיד שכל הראשונים כתבו שצריכה לעידי ייחוד ועוד דליכא למינקט כל חומרי הסברות לעגן את זו עכ"ל. ובתרומת הדשן סימן ר"ט על איש שמוליך עמו אשה ממקום למקום ונתעברה ואמרה שממנו נתעברה כתב דאפי' הוא מודה לא חיישינן לקידושין והאריך בדבר וכ"נ מדברי תשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן כ"ו כתוב בתשובה להרמב"ן סימן קל"ה על משודך שהיה נכנס לבית חמיו להתייחד עם משודכתו ולאכול יחד ונתייחד עמה יומם ולילה ויוצא קול בעיר פלונית נישאת לפלוני מה שאמרת שמתייחדים לילה ויומם לא ידעתי אם הכוונה לומר שלנה עמו בלילה בייחוד שאם אין הכוונה לומר אלא שאכלו יחד ולא לנה עמו אין כאן חשש אבל אם לנה עמו ונתייחדה בלילה בפני עדים כיון דגייסי

אהדדי ועכ"ז כל שלא ראוה שנבעלה אין חוששין לקידושין אלא ככל המתייחד עם אשה דעלמא ואת"ל שהבעל לא נתכוין אלא לזנות שלא אמרו אלא באשה שנתגרשה א"נ באשה שקידשה בפחות משוה פרוטה או קידשה קידושי טעות שכבר יש ביניהם עסק קידושין אבל באשה בעלמא שאינה אפי' ארוסה ואפי' ראוה שנבעלה כפי מ"ש הרמב"ם ואם מפני הקול שיצא בעיר שהיא נשואה אין כאן חשש נישואין כי מה שהוציאו קול אינו אלא מחמת אותו שייכות שראו ביניהם בלבד ועוד שאילו עשו נישואין אין דרכן של בני אדם לזלזל ולעשות נישואין בענין שלא יקראו בני אדם ביום חתונתם וביום שמחת לבם ועוד דאמרינן בהמגרש (פט:) יצא קול בעיר מקודשת ואינה מקודשת אא"כ הוחזק בב"ד עכ"ל ועיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן ל"ז כתוב בס"ס קמ"א בשם תשובת הרא"ש על אחד שבטל הגט ונתייחד עמה ואח"כ נתברר שכבר הגיע לידה קודם ביטולו שאינה צריכה ממנו גט שני דודאי לא בעל לשם קידושין כי היה סבור שהגט היה בטל ולא בעל אלא אדעתא דקידושין הראשונים ולפ"ז אפי' ראוה שנבעלה לא חיישינן לה כתב הר"ן בגיטין בס"פ הזורק וז"ל כתב הרמב"ם בפ"ט מהלכות גירושין נתייחד עמה אחר שאמר לכתוב ולחתום וליתן לה גט הרי אלו לא יכתבו וק"ו הדברים אם הגט שנתן לידה כשנתייחד עמה נפסל הגט שמא בעל ק"ו לזה שלא נכתב ואם כתבו ונתנו לה אחר שנתייחד עמה אינו גט ע"כ ודבריו תמוהין שאין זה ק"ו של כלום דבשמעתין איכא למיחש לקידושין ובנדון שלו ליכא למיחש להכי ועוד היאך פסק בפירוש דאינו גט דהא בשמעתין ספוקי בעלמא מספקי להצריכה גט שני ובודאי לשמא פייס וביטל השליחות הוא דאיכא למיחש להכי אבל אין מקום לומר שיהא הגט בטל לגמרי וכן דעת הרמב"ן ז"ל עכ"ל:

סימן קנ

סעיף קטן א

כתב הרמב"ם כל גט שפסול מדברי תורה וכולי כל זה הוא בפ"י מהלכות גירושין וה"ה ביאר דבריו כמנהגו ועיין עליו כי אין צורך לכפול הדברים וזה לבד ראיתי לכתוב על דבריו שפירש דברי הרמב"ם שכתב דבגט פסול או ספק א"צ לחדש הנישואין דהיינו ז' ברכות אבל קידושין מיהא בעיא ונתן טעם לדבריו וגם הרא"ש כתב בתשובה כלל מ"ג סימן י' דבספק גירושין אם היה בא להחזירה היתה צריכה להתקדש (מ"מ) ב"ה תיבה זו צריך למחוק ולכתוב במקומה אף ע"פ שהיה איפשר לומר דאפי' קידושין נמי לא בעינן דכל כה"ג סמכינן על שנאמר דמסתמא יבעל לשם קידושין. ב"ה כבר הורו זקנים ז"ל : כתוב בכתבי מה"ר איסרלן סימן ר"ן מקום שאמרו אם נשאת לא תצא היינו אפי' לא נבעלה

ורי"ף כתב דאפי' גט פסול דרבנן הולד ספק ממזר וכו' הר"ן והרא"ש כתבו בהמגרש שכן כתוב בתשובה ושהרמב"ן כתב שאיפשר שלא אמר הרי"ף כן אלא כהני דפ"ק אם לא אמר בפני נכתב ובפני נחתם דאיכא למיחש לזיופא בזה רצה להחמיר ודברי רבינו האי הזכירם גם הר"ן והרא"ש (שם) והסכימו להם: וכתב ה"ה בפ"י שהרמב"ן כתב שהוא מבטל דעתו לדעת רבינו האי גאון ז"ל מיהא כתב הר"ן שם דבגט מוקדם דקי"ל דפסול איכא מ"ד אם נישאת לא תצא בגט שאין בו זמן מיהו לדברי האומרים דכל דלא נפל אינה צריכה להביא ראיה אימת מטא גיטא לידה גט מוקדם פסול דהא אתיא למטרף לקוחות שלקחו פירות שלא כדין ואפי' למ"ד דאע"ג דלא נפל צריכה להביא ראיה יש להחמיר ולומר דכיון דמוקדם בשאר שטרות פסול בגט נמי פסול ואפי' נישאת תצא כל שאין לה בנים :

סימן קנא

סעיף קטן א

כתב הסופר השובר והגט ונתן השובר לאיש וכו' משנה בפרק הזורק (גיטין דף פ.) כתב הסופר וטעה ונתן גט לאשה ושובר לאיש ונתנו זה לזה לאחר זמן הרי הגט יוצא מתחת ידי האיש והשובר מתחת ידי האשה תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה ר"א אומר אם לאלתר יצא אינו גט אם לאחר זמן ה"ז גט דלאו כל הימנו מן הראשון לאבד זכותו של שני ובגמ' (שם:) היכי דמי לאלתר והיכי דמי לאחר זמן א"ר יהודה אמר שמואל כל זמן שיושבין זהו לאלתר עמדו זהו לאחר זמן ורב אדא בר אהבה אמר לא נישאת זהו לאלתר נישאת זהו לאחר זמן וכתבו הרי"ף והרא"ש מדקא מפרשינן דברי ר"א ש"מ הלכתא כוותיה ומסתברא כדקא פירש רב אדא בר אהבה דדיקא מתניתין כוותיה וכ"פ הרמב"ם בפרק י' מהלכות גירושין:

סימן קנב

סעיף קטן א

הבעל שאומר גירשתי את אשתי אינו נאמן אפילו מכאן ולהבא וכו' מסקנא דגמרא פרק יש נוחלין (בבא בתרא ד' קלד:) גמרא האומר זה בני נאמן ופי' אפי' מכאן ולהבא דל"מ כשאומר זה ל' יום גירשתי את אשתי שאינו נאמן להחזיקה כמגורשת למפרע שאם יבואו עדים אח"כ ויעידו שזינתה היום ט"ו יום דהאי ודאי תידון בחנק אלא אפי' אם אמר גירשתי את אשתי סתם א"נ עכשיו גירשתי שאין נפקותא בדבריו אלא מכאן ולהבא לא אמרינן דנהמניה משום דמה לו לשקר הא אי בעי מגרש לה השתא אלא ספיקא הויא

וחולצת ולא מתייבמת בין היכא דאמר זה כמה ימים גירשתיה ובין היכא דאמר עכשיו גירשתיה וכתב הרמב"ם אפי' הודית לו שגירשה אינו נאמן וכו' בפי"ב מה' גירושין:

סעיף קטן ב

ואם היא אומרת לו גרשתני והוא מכחישה נאמנת וכו' מימרא דרב המנונא הובאה בכמה מקומות בתלמוד מהם בסוף גיטין (פט:) ובפרק האשה שלום (יבמות קטז:) ובפרק התקבל (גיטין סד:) ובפ"ב דכתובות (כב:) ובסוף נדרים (צא.) וכתבו התוס' והרא"ש בפ' האשה שלום דהלכה כרב המנונא וכ"כ הר"ן בסוף נדרים וכ' הר"ן בפ"ב דכתובות דף תע"ט ע"א ובפ' התקבל דף תקפ"ה ע"א דמשמע דאפילו לינשא לכתחלה א"ר המנונא דנאמנת ושלא כדברי המפרשים דאינה נאמנת להתירה לינשא לכתחלה אלא לענין שאם נישאת לא תצא וגם שלא כדברי הראב"ד בפ"ד מה"א שכתב אני אומר אינה נאמנת אלא שתופסין בה קידושין אבל לא לינשא ולא ליטול כתובה וגם ה"ה כתב בפרק הנזכר נגד הראב"ד ושכבר הכריחו הרמב"ן והרשב"א בראיות שנאמנת לינשא וכן דעת הרמב"ם בפי"ב מהל' גירושין שנאמנת לינשא לכתחלה ומשמע בס"פ המגרש (גיטין פט:) שהארוסה והנשואה דין אחד להם לענין זה וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' תקס"ח ועיין במ"ש שם בדינים אלו בתשובה להרמב"ן סי' קמ"ח ועיין במ"ש בסי' י"ז וכתב הרמב"ן בפ"ב דכתובות דהואיל ומהימנינן לה לינשא לכתחלה ה"ה דמהימנינן לה ליטול כתובה שמספר כתובה נלמוד שכותב לה לכשתנשאי תטלי מה שכתוב ליכי ומיהו דוקא בעיקר כתובה כדמוכח בהכותב ובפ"ד מה"א כתב ה"ה שזה ג"כ דעת הרמב"ן שנוטלת כתובה ולא תוספת ועיין במהרי"ק שורש ע"ב: ומ"ש רבינו אבל שלא בפניו מעיזה וכו' אפילו אם נישאת וכו' ואינה צריכה גט משני הכי אמרינן בסוף גיטין (דף פח) לדעת שמואל ואע"ג דרב הונא פליג עליה התם פסקו הרי"ף והרא"ש כשמואל ובסי' י"ז נתבאר כל זה באורך וכתב הרשב"א בתשובה סי' אלף ורנ"ג אע"פ שהתחילה לומר שלא בפני הבעל אין אומרים מתחילתה לא היתה נאמנת השתא עבידא לאחזוקי שקרא וכדמוכח בפ"ב דכתובות (כב:) גבי הא דת"ר ב' אומרים מת וב' אומרים לא מת וכו' ומי מחצפא כולי האי והא א"ר המנונא האשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת וכו' כלומר אף על פי שהתחילה להעיז פניה שלא בפני בעלה אינה עשויה להחזיק שקרא דהשתא בפני בעלה :

סעיף קטן ג

ואפילו אם היא בפניו אם היה קטטה ביניהם או שתובעת כתובתה וכו' בס"פ האשה שלום כתב הרא"ש אהא דרב המנונא וא"ת והא אמרינן בשילהי הכותב גבי הוציאה גט אמר רבא הב"ע בשאין שם עידי גירושין דמגו דיכול לומר גרשתיה יכול לומר גרשתי

ונתתי לה כתובתה והיאך יכול לומר כן כיון דמעיזה פניה לומר גרשתני מהימנא וי"ל כגון דהוה קטטה בינייהו דאז לא מהימנא א"נ מאחר שתובעת כתובתה אינה נאמנת דשמא מחמת חימוד ממון היא אומרת כן כדאמרינן לקמן באה לב"ד ואמרה מת בעלי התירוני לינשא מתירים ונותנין לה כתובה תנו לי כתובתי אף לינשא אין מתירים אותה וכ"כ התוס':

סעיף קטן ד

ואם ב' עדים אומרים שנתגרשה וכו' בפ"ב דכתובות (דף כב:) א"ר יוחנן ב' אומרים מת וכו' ב' אומרים נתגרשה וב' אומרים לא נתגרשה ה"ז לא תינשא ואם נישאת תצא ופריש רבא טעמא משום דגרושיה יכולה מכחישתו כלומר אם יבא ויאמר לא גירשתיך תאמר היא גירשתני הילכך אי שרית לה סמכא אהכחשה ומינסבא ע"פ עדים הללו מספק ולא מרתתה למידק שפיר ומקשי תלמודא ומי חציפא כולי האי והאמר רב המנונא האשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת ה"מ היכא דליכא דמסייעי לה אבל היכא דאיכא עדים דמסייעי לה מעיזה ומעיזה ובפ' התקבל (גיטין דף סד.) גם כן אמרו דאפילו לרב המנונא היכא דאיכא עדים דמסייעי לה מעיזה ומעיזה: ומ"ש רבינו ואצ"ל אם זינתה תחילה וכו' כלומר דמשום שלא תחזיק עצמה שזינתה תחת בעלה מעיזה ומעיזה ודוגמת זה כתב הרא"ש בתשובה כתבתיה בסי' י"ז:

סעיף קטן ה

ומ"מ אם נישאת לא תצא אפילו נישאת אחר שבאו אותם שאומרים לא נתגרשה וכו' שם (דף כב:) ת"ר ב' אומרים מת וב' אומרים לא מת ב' אומרים נתגרשה וב' אומרים לא נתגרשה ה"ז לא תינשא ואם נישאת לא תצא ר' מנחם ב"ר יוסי אומר תצא א"ר מנחם ב"ר יוסי אימתי אני אומר תצא בזמן שבאו עדים ואח"כ נישאת אבל נישאת ואח"כ באו עדים לא תצא וידוע דהלכה כת"ק ופריך בגמ' מכדי תרי ותרי נינהו הבא עליה באשם תלוי קאי אמר רב ששת כגון שנישאת לאחד מעידיה היא גופה באשם תלוי קאי באומרת ברי לי וגרסינן תו התם (שם) א"ר יוחנן ב' אומרים מת וכו' ב' אומרים נתגרשה וב' אומרים לא נתגרשה ה"ז לא תינשא ואם נישאת תצא מ"ש רישא ומ"ש סיפא אמר אביי תרגמא בעד א' וכו' רב אשי אומר כגון דאמרו עדים עכשיו מת עכשיו גירשה מיתה ליכא לברורי גירושין איכא לברורי דאמרינן לה אם איתא דהכי הוי אחוי לן גיטך ופירש"י דבשעתא פורתא לא מהימנא לומר אירכס לי וכתבו הרי"ף והרא"ש ושמעינן מהא דרב אשי דהיכא דמסהדי לאחר זמן היכא דמכחשי אהדדי לא תינשא ואם נישאת לא תצא. וכ' ה"ה בפ' י"ב מהלכות גירושין בשם הרשב"א כל היכא דליכא הכחשה אלא תרי אומרים נתגרשה עכשיו ואמרינן לה אחוי גיטך ואמרה נאבד או נקרע לא חיישינן לה :

סעיף קטן ו
ב' אומרים ראינו שנתגרשה וכו' ברייתא וגמ' שם (ד' כו):

סעיף קטן ז
אחד אומר נתגרשה ואחד אומר לא נתגרשה וכו' גם זה שם פ"ב דכתובות ת"ר ב' אומרים נתקדשה וב' אומרים לא נתקדשה הרי זו לא תינשא ואם נישאת לא תצא ב' אומרים נתגרשה וב' אומרים לא נתגרשה הרי זו לא תינשא ואם נישאת תצא מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא אמר אביי תרגומא בעד אחד עד אחד אומר נתקדשה ועד אחד אומר לא נתקדשה תרוייהו בפנויה קמסהדי והאי דקאמר נתקדשה ה"ל חד ואין דבריו של א' במקום ב' סיפא ע"א אומר נתגרשה וע"א אומר לא נתגרשה תרוייהו בא"א קא מסהדי והאי דקאמר נתגרשה ה"ל חד ואין דבריו של אחד במקום ב' ומדאמר אביי תרוייהו בא"א קא מסהדי משמע דלא ידעינן שהיא א"א אלא על פיהם ואפ"ה אם נישאת תצא וכתבו התוס' תרוייהו בפנויה קא מסהדי לא הוה צריך לה דאפילו ליכא אלא ההוא דאמר נתקדשה לא תצא דאין דבר שבערוה פחות מב' אבל תימה אמאי לא תינשא לכתחלה דהוה לן לאוקמוה אחזקתה וי"ל כגון שאנו יודעין שזרק לה קידושין ומספקא לן אי קרוב לו אי קרוב לה והני תרי סהדי חד אמר קרוב לו וחד אמר קרוב לה דכיון דודאי זרק לה הקידושין לית לן למימר אוקמה אחזקתה להתירה לכתחלה ולמד משם רבי' דסיפא דקתני שנים אומרים נתגרשה וכו' היינו שהם מעידים שזרק לה גיטה אלא שזה אומר קרוב לו וזה אומר קרוב לה ומ"ה תצא דתרוייהו בא"א קא מסהדי אבל אם אחד מהם אומר לא נתגרשה כלל תינשא לכתחלה דמוקמינן לה אחזקתה: ב"ה וכיוצא בזה כתב הרמב"ם פ"ב מהלכות גירושין: והיכא שהיא מוחזקת לנו בא"א פשיטא דבכל גווני תצא דהא איכא כמה סהדי דמסהדי שהיא א"א ואין דבריו של אחד במקומם. דברים דשייכי לסימן זה עיין ברבי' ירוחם נכ"ג ח"ג:

סעיף קטן ח
לא היתה בחזקת א"א ובאה לפנינו ואמרה אשת איש הייתי וכו' משנה בפ"ב דכתובות (ד' כב.) האשה שאמרה א"א הייתי וגרושה אני נאמנת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר וע"ש במרדכי:

סעיף קטן ט
כתב ה"ר יונה דוקא תוך כדי דיבור וכו' ה"ה בפי"ב מהלכות גירושין כתב שהרמ"ך הגיה על הרמב"ם שה"ל לפרש והוא שאומר בתוך כדי דיבור וג"כ ראיתי לקצת מפרשים שכתבו דרך פשיטות דמשנתינו בתוך כדי דיבור הוא:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו ונ"ל שא"צ לא לזה ולא לזה כיון שאינה עוקרת וכו' התוספות כתבו בפ"ב דכתובות גבי הפה שאסר הוא הפה שהתיר שאומר רבי' יצחק דבענין זה שאינו סותר דבריו הראשונים ולא בא אלא לפרש דבריו הראשונים מהימן אף על גב דליכא מיגו ואיפשר שמשם למד רבינו זה שכתב דכל שאינה סותרת דבריה הראשונים אפילו אחר כדי דיבור נאמנת ונראה לי דשאני התם שדבריו האחרונים הם פי' לדבריו הראשונים דברישא קאמר את בתי נתתי ואחר כך מפרש למי נתנה אבל הכא שאין דבריה האחרונים פירוש לדבריה הראשונים אלא תוספת איפשר דבעינן שתאמר כן תוך כדי דיבור ומ"מ דעת ה"ה כדברי רבי' שהרי כתב בפי"ב מה' גירושין שקצת מפרשים כתבו דמתני' תוך כדי דיבור הוא ולולי שהם אמרו כן ולא מצאתי מי שכתב בביאור שאפילו לאחר כדי דיבור הוא הייתי אומר דודאי משנתינו בכל גווני היא והאריך בטעמו וטעמם ובסוף דבריו כתב ומצאתיו בשם ה"ר יחיאל שהאומרת א"א הייתי ולאחר זמן אמרה פנויה אני א"צ אמתלאה ונאמנת דא"א הייתי משמע דעכשיו פנויה היא וזה מסכים לדברי שאין דין המשנה דוקא תוך כדי דיבור עכ"ל. אשה שבאה לעיר וייעצוה שתאמר שהיא א"א כדי שלא יתעללו בה ואח"כ באו עדים שמכירים אותה ואמרו ששמעו שהיתה מגורשת וגם היא אומרת כן עיין בתשובת הריב"ש סימן קמ"ה:

סעיף קטן יא

ואם יש עדים שהיתה א"א אינה נאמנת וכולי בפ"ב דכתובות שם סוף המשנה שכתבתי בסמוך ובגמרא איכא מ"ד דמאי דתנן בסיפא דמתני' אם משנישאת באו עדים לא תצא קאי נמי אירישא דאם יש עדים שהיתה א"א והיא אומרת גרושה אני ואיכא מאן דאמר דלא קאי אלא אאם יש עדים שנשבית והיא אומרת טהורה אני אבל ביש עדים שהיתה א"א אפילו אם נישאת תצא ואמרינן בגמרא דלכ"ע אית להו דרב המנונא והכא בהא קמיפלגי דמר סבר כי איתמר דרב המנונא בפניו אבל שלא בפניו מעיזה ומ"ס שלא בפניו נמי אינה מעיזה וכתבו הרא"ש והר"ן שנראה מדברי הרי"ף דס"ל כמאן דאמר דלא קאי אלא אשבויה אבל בדין א"א תצא וגם ה"ה כתב בפי"ב מה' גירושין דהכי משמע מדברי הרי"ף והרמב"ם וכן פסק ר"ת ולזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכתב הר"ן עוד ומיהו לחומרא איכא למימר דחיישינן למאן דסבירא ליה בשמעתין דהא דרב המנונא אפי' שלא בפניו הוא להצריכה גט משני וכדאמרינן בסוף גיטין דס"ל לרב המנונא שלא בפניו נמי אינה מעיזה ומ"ה אמרינן א"א שפשטה ידה וקבלה קידושין מאחר אפילו שלא בפני בעלה מקודשת להצריכה גט ומ"ד הכא לא תצא ס"ל נמי דאפי' שלא בפניו

אינה מעיזה הילכך חיישינן להו לחומרא וזה דעת הרמב"ן ז"ל ובתשובת ה"ר דוד הכהן בית ח' האריך בדינים אלו:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו אבל פסולה לכהונה על פיה לעולם וכו' כך כתב הרמב"ם בפי"ב מהלכות גירושין וכתב ה"ה שהוא פשוט דהא שויא נפשה חתיכה דאיסורא:

סעיף קטן יג

יש לה ב' עדים שנתגרשה מתירין אותה לינשא על פיהם אפי' אינה מוציאה גיטה וכן אם מוציאה גיטה מתירין אותה לינשא על ידו וכו' עד אבל פסולה לכהונה על פיה הם דברי הרמב"ם בפי"ב מהלכות גירושין וביאר דבריו ה"ה ונתן להם טעם ובפרק הנזכר וגם בפ"ז דחה דברי הראב"ד שכתב שהאשה המוציאה גט יתקיים בחותמיו אף על פי שלא קרא עליו ערער ודעת הרשב"א בספ"ב דגיטין כדעת הראב"ד וכתב עוד ה"ה בפי"ב דהא ודאי כשקרא עליו ערער ואמר מזוייף הוא יתקיים בחותמיו:

סעיף קטן יד

כתב בעל העיטור אפי' אם יתקיים בחותמיו וכו' וכתב רבינו ואיני יודע מה בירור יש אחר הקיום וכו' והא פשיטא דלענין טענת מזוייף הדין עם רבינו אבל דברי העיטור יש ליישבם שהם על טענת פקדון ותנאי דבכה"ג קיום אינה מוציאנו מידי ספק עד שתביא עדים שנתנו לה לשם גירושין בלא שום תנאי כתב הר"ש בר צמח בתשובה אשה שיש בידה מעשה ב"ד ב"ה עיין במ"ש סי' קמ"ב אינה יכולה להנשא בו עד שיוכרו חתימת ידי הב"ד:

סעיף קטן טו

שאלה להרא"ש כלל מ"ה סי' ג': ב"ה ומ"ש שנאמן העד לומר לא צוני לחתום דבר תימה הוא היאך יהיה על עצמו נאמן לומר שחתם שקר וי"ל שמאחר שבפניו צוה לכותבו לא משמע להו לאינשי דליהוי חתימת שקר א"נ שאני הכא שגם הסופר מעיד כך :

סימן קנג

סעיף קטן א

המוצא גט אשה בשוק אם האשה נותנת סי' וכו' בפ' אלו מציאות (בבא מציעא ד' כח.) הוא אומר סימני הגט והיא אומרת סימני הגט ינתן לה במאי אילימא במדת ארכו ורחבו דילמא בהדי דנקיט ליה חזיתיה אלא נקב יש בו בצד אות פלוני ופירש"י ינתן לה. שהוא נתנו ויודע סימנין אבל היא אם לא נתן לה מהיכן ידעה וגרסי' תו התם (שם) הוא אומר סימני החוט כלומר חוט שהגט קשור בו והיא אומרת סימני החוט ינתן לה במאי אילימא בחיורא וסומקא ודילמא בהדי דנקיט ליה חזיתיה אלא במדת ארכו הוא אומר בחפיסה

והיא אומרת בחפיסה ונתן לו מ"ט מידע ידעה דכל דאית ליה בחפיסה מנח ליה וכתב הרא"ש וז"ל כתב הרי"ף דוקא בנקב יש בו בצד אות פלוני ונראה לי דלא בעינן הכא סי' מובהק דודאי להחזירו לבעל לגרש בו הוא דבעינן סי' מובהק שלא יגרשנה בגט שנכתב לשם אשה אחרת אבל להחזירו לאשה כשהיא אומרת שהבעל נתנו לה וממנה נפל לא בעינן סי' מובהק דליכא כאן חשש שמא נכתב לשם אשה אחרת כיון שבא לידה קודם נפילה אלא דלא ידעינן הי מינייהו קושטא קאמר וכיון דעדיפי סימנין דידה מסימנין דידיה יהבינן לדידה ואי משום דמינסבא בגט זה ואיכא איסורא דאורייתא אפי' בלא גט נמי האשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת חזקה אין האשה מעיזה פניה בפני בעלה ולא אמרינן הכא כיון דאיכא גיטא מעיזה כיון דסימנים מסייע לה הילכך אפי' בסי' שאינו מובהק מהדרינן לה ומ"ש בספרים אילימא דאריך וגוץ הא אמר אין מעידין דאמרה נקב יש בו בצד אות פלוני לאו דוקא נקב יש בו בצד אות פלוני דה"ה נמי כך וכך אצבעות אורך הגט או כך וכך רחבו הוי סימן דהא אמרינן דמדת אורך החוט הוי סימן וה"ה כי אמרה בצמצום אורך מדת הגט או רחבו והאי דקאמר דאריך וגוץ לא הוי סימן היינו בשלא צמצמה מדת רחבו או ארכו אלא אמרה הגט הוא ארוך או קצר דומיא דההוא דקאמר אין מעידין (יבמות קכ:) דהיינו גופו ארוך וגוץ שלא צמצמה מדת ארכו וכן חפיסה אי לאו משום דידעה דכל מאי דאית ליה מנח בחפיסה היו נותנים אותה לה והיתה מתגרשת אע"ג דלא הוי סי' מובהק דדרך להניח חפצים בכלים והאי דקאמר ינתן לו לא שיוכל לגרש בו אלא לאפוקי שלא ינתן לה עכ"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבי' ואם אינה נותנת בו סי' וכו' בספ"ק דמציעא (דף יח.) ת"ר מצא גט אשה בשוק בזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה אין הבעל מודה לא יחזיר לא לזה ולא לזה וכתבו הרי"ף והרא"ש וה"מ היכא דלא נתנה האשה סימני הגט אבל היכא דנתנה סימני הגט אע"פ שאין הבעל מודה יחזיר לאשה כדאמרינן לקמן הוא אומר סימני הגט והיא אומרת סימני הגט ינתן לה. ומ"ש עוד רבינו ואם הבעל מודה שכתבו ואומר שיתנהו לה להתגרש וכו' ג"ז בספ"ק דמציעא (שם) ר' זירא רמי מתני' אברייתא תנן המביא גט ואבד הימנו מצאו לאלתר כשר ואם לאו פסול ורמינהו מצא גט אשה בשוק בזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה אין הבעל מודה לא יחזיר לא לזה ולא לזה קתני מיהת בזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה ואפי' לזמן מרובה ומשני כאן במקום שהשיירות מצויות כאן במקום שאין השיירות מצויות איכא דאמרי והוא שהוחזקו שני יוסף בן שמעון הוא דלא נהדר והיינו דרבה איכא דאמרי אף על גב דלא הוחזקו לא נהדר ופליגא דרבה וכבר נתבארו דינים

הללו בסי' קל"ב: ואם היא אומרת שנתגרשה בו וכו' אפי' אינה אומרת נקב יש בו בצד אות פלוני וכו' עד סוף הסי' הכל מפורש במ"ש בראש סימן זה בשם הרא"ש ז"ל: ב"ה כתב הריטב"א בספ"ק דמציעא אע"ג דבאיסורים כל אחד נאמן על עצמו בטביעת עינא ובזה כל אדם מותר באשתו בלילה כדאיתא פ' ג"ה זהו בדבר שלו וברשותו אבל במה שבידינו אין לנו להאמין אלא לצורבא מרבנן דוקא הא אילו הבעל עצמו או האשה או השליח מצאו ומכירו בטביעת עינא ונטלו ה"ז כשר:

סימן קנד

סעיף קטן א

אלו שכופין אותם בשוטים וכו' משנה בסוף פ' המדיר (כתובות עז.) אלו שכופין אותם להוציא מוכה שחין ובעל פוליפוס והמקמץ והמצרף נחשת והבורסקי בין שהיו עד שלא נישאו בין משנישאו: ב"ה וכתב הרמב"ם מוכה שחין מצורע : ובגמרא למדו שם מאי בעל פוליפוס א"ר יהודה אמר שמואל ריח החוטם במתניתא תנא ריח הפה ומשמע דמתניתא ורב יהודה לא איפליגו אלא בפי' מלת פוליפוס אבל לענין דינא על איזה מהם כופין להוציא לכ"ע ומתני' תנא חדא וה"ה לאידך וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בסוף הלכות אישות שכתב דבין ריח החוטם בין על ריח הפה כופין להוציא וכך הם דברי רבי' וגרסי' תו בגמרא מאי מקמץ א"ר יהודה זה המקבץ צואת כלבים ותו בעי מאי מצרף נחשת ואמר רבה בר בר חנה זה המחתך נחשת מעיקרו פירש"י טעמא דהני מפני שאומנותם מסרחת ומפרש שם בגמרא דהאי כפייה הוא בשוטים וכתב הרא"ש בתשובה כלל מ"ג סי' ד' דהכי קי"ל דכפי' בשוטים הוא וע"ש בסי' י"א ועיין בתשובות הריב"ש סי' קס"ב וסי' קכ"ז ועיין בדברי רבי' בסוף סי' זה כתב המרדכי אמתני' ואלו שכופין אותם להוציא נראה לר"י דיוציא ויתן כתובה אע"פ שמגרשה בעל כרחה :

סעיף קטן ב

בד"א שניסת לו סתם אבל אם התנה עמה תחלה צריכה לעמוד בתנאי וכו' ג"ז שם במשנה ועל כולם אמר ר' מאיר אע"פ שהתנה עמהם יכולה היא שתאמר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל ועכשיו איני יכולה לקבל וחכ"א מקבלת היא בע"כ חוץ ממוכה שחין מפני שהיא ממקתו ולכאורה משמע דכי אמרו חכמים מקבלת היא בע"כ אהיכא דהתנה עמה קיימי אבל לא התנה עמה אע"פ שראתה וידעה בהם יכולה לומר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל ועכשיו אינה יכולה וכתב הר"ן (ד' תק"ז) שיש שפי' כן ואחרים אומרים דכיון דבהתנה עמה לא יכולה למימר הכי כי ראתה נמי מקבלת היא בע"כ וכ"נ דעת הרמב"ם בס"פ כ"ה מה' אישות וזה דעת הרמ"ה ז"ל שהזכיר רבינו :

סעיף קטן ג
ואם היו בו אחד מאלו הדברים ומת וכו' משנה שם:

סעיף קטן ד
וכל הני אם אמרה חפצה אני בו שומעין לה חוץ ממוכה שחין וכו' פשוט בגמרא שם סוף פרק המדיר: כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש בתשובה שנשאל על מי שאסר על עצמו הנאת תשמיש אשתו אם ישחוק גם נשבע שאם ישחוק שיגרשנה בגט כשר מוסף (והוסיף) על איסורו והלך ושחק והשיב הרי הוא מושבע ועומד לגרשה וב"ד כופין אותו לקיים שבועתו והגט הניתן בכפי' זה גט הוא שכל דבר המוטל על האדם לעשות כופין אותו לעשותו והמעשה קיים עכ"ל:

סעיף קטן ה
האומר איני זן ואיני מפרנס וכו'. ג"ז שם אמר רב האומר איני זן ואיני מפרנס יוציא ויתן כתובה אזל ר"א אמר לשמעתא קמיה דשמואל אמר אכסוה שערי לאלעזר עד שכופין אותו להוציא יכפוהו לזון ופסק הרי"ף כשמואל וכתב הר"ן שכן פסק ר"ח והרא"ש כתב פסק הרי"ף ואח"כ כתב ובה"ג פוסקים כרב וכן מסתבר דאשה בושה לבא לב"ד כל פעם ותמות ברעב וכתב הר"ן בשם הרשב"א דאפילו לדברי הפוסקים כשמואל איפשר לומר שאם אין ב"ד יכולין לכופו לזון כגון שהוא עני ואינו רוצה להשתכר להרויח ולזון כופין אותו להוציא דהא שמואל לא דחי להא דרב אלא מטעמא דעד שכופין אותו להוציא יכפוהו לזון הא אם אינם יכולין לכופו לזון יכפוהו להוציא וכ"כ הרמב"ם בפי"ב מהלכות אישות וז"ל ואם היה עני ביותר ואינו יכול ליתן לה אפי' לחם שהיא צריכה לו כופין אותו להוציא ותהיה כתובתה חוב עליו עד שתמצא ידו ויתן ובפרק אע"פ גבי דין מורדת על אשתו כתב הרא"ש דלשמואל נמי הואיל ואינו רוצה לזונה אלא בכפייה נקרא מורד ומוסיפין לה על כתובתה ואף ע"ג דאמר רב הונא דמורדת ממלאכה לא הוי מורדת משום דמציא למימר איני ניזונת ואיני עושה אבל איש דלא מצי למימר איני זן ואיני מפרנס ואיני מקבל מלאכתיך נקרא מורד אם אינו זן אם אינה מספקת במעשה ידיה מוסיפים לה על כתובתה אע"פ שכופין אותו לזון ולרב משמע ודאי דפשיטא שמוסיפין לה על כתובתה כיון שאינו זן וכתב שם הרא"ש דלמסקנא דאמרינן דלאו לאימלוכי בה בעי שאם היא רוצה כופין לאלתר ואם היא רוצה ימתינו שמא יחזיר בו ובינתיים מוסיפין על כתובתה וכן לשמואל אע"פ שכופין אותו לזון מוסיפין על כתובתה כדפרישית. וכתב בתשובת הרשב"א סימן תרצ"ג על מי שהורגל לכעוס ולהוציא אשתו תמיד איפשר שכופין אותו להוציא וליתן כתובתה דע"כ לא פליג שמואל אלא באומר איני זן ואיני מפרנס משום דעד שכופין אותו להוציא יכפוהו לזון הא במי שמורגל לשלחה תמיד

שלא לזונה איפשר דאפילו שמואל מודה דבהא לא תיקום בהדיה בדינא ודיינא ותמות ברעב בינתיים ועוד דכל שמשלחה מביתו הרי הוא כמורד מתשמיש ואם רצתה מוסיף לה ג' דינרים בשבת ואם רוצה יוציא ויתן כתובה כל שפירש ממנה מתוך הכעס יותר מן הזמנים שנאמרו בפרק אע"פ כל אחד ואחד לפי מה שהוא אדם עכ"ל. מומר אם כופין אותו להוציא כתבתי בסי' קל"ד:

סעיף קטן ו

אבל מפני מומין שבו אין כופין אותו להוציא משנה בס"פ המדיר (שם) האיש שנולדו בו מומין אין כופין אותו להוציא אמר רשב"ג בד"א במומין קטנים אבל במומין גדולים כופין אותו להוציא ובגמרא (שם) רב יהודה תני נולדו חייא בר רב תני היו ופירש"י נולדו משנשאה מאן דתני נולדו כ"ש היו דסברה וקבילה מאן דאמר היו אבל נולדו לא ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב יהודה וכן דעת הרמב"ם בפכ"ה מה' אישות וגרסי' תו בגמרא ואלו הם מומין גדולים פי' רשב"ג נסמית עינו נקטעה ידו נשברה רגלו ופסקו הרי"ף והרא"ש כחכמים וכן דעת הרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף קטן ז

בד"א בעין אחת או יד אחת וכו' אבל נסמו שתי עיניו וכו' כך כתב הרא"ש בסוף פרק המדיר וז"ל וי"א דוקא עינו אחת אבל שתי עיניו או שתי ידיו או שתי רגליו מודו רבנן וכן מסתבר שהרי הוא כעבר ובטל מן העולם ודע שבתשובה כלל מ"ב השיב דלרבנן דקיי"ל כוותייהו אפילו נסתמו שתי עיניו ונשברו שתי רגליו ונקטעו שתי ידיו אין כופין להוציא וכתוב שם ומיהו בפסקים כתב אחר כך שכופין אותו להוציא עכ"ל: ב"ה וכדבריו בפסקים נראה מדקדוק דברי הרמב"ם סוף הלכות אישות : כתב המרדכי בפרק המדיר אף ע"ג דנכפה לגבי אשה מום הוי אין משם ראיה להחשיבו גבי אשה מום דאשה בכל דהו ניחא לה ואין בידינו לכפות בלא ראיה ברורה וגם לא נכוף אותה להיות עמו כיון שבאה מחמת טענה עכ"ל :

סעיף קטן ח

שאלה לא"א ז"ל באיש המשתטה מידי יום יום וכו' בכלל מ"ג סימן ג': כתב מהרי"ק בשורש קל"ה בשם הרשב"א על המקדש קידושין שלא נמסרו לביאה והיא באה מחמת טענת חוטרא לידה ומרא לקבורה כופין אותו להוציא והוא בתשובת הרשב"א סי' אלף ורל"ו ומשמע מדבריו שם שאפילו כשאינה באה מחמת טענה נמי כל שהיא אסורה להנשא מחמתו בין לו בין לאחר כופין אותו להוציא ועיין בתשובה ל"ו ז"ל שאכתוב בסמוך וכן דעת הר"ן והתוס' בסוף נדרים גבי השמים בינו לבינה אפילו לא אתיא מחמת

טענת חוטרא לידה יוציא ויתן כתובה והביאו ראיה לדבר אף ע"פ שאין נראה כן מדברי הרא"ש שם :

סעיף קטן ט
מי ששואלת גט בטענה שאינה ראויה ליבנות ממנו וכו' ואם באה בטענה שחפצה לילד וכו' פשוט בגמרא פרק הבא על יבמתו (יבמות דף סה:) וכתב ר"י שאם יש לה בנים אפילו מאיש אחר אין שומעין לה:

סעיף קטן י
ומ"ש אפילו יש לו בנים וכו' כ"כ הרא"ש שם:

סעיף קטן יא
ומ"ש ויתן מנה ומאתים אבל לא תוספת כן כתבו הרי"ף והרא"ש שם וכן כתבו שם התוספות בשם ר"ח וכן דעת הרמב"ם בפט"ו מהלכות אישות וטעמא משום דאדעתא דלמשקל ולמיפק לא כתב לה ודברי ר"י במישרים נכ"ג ח"ח בשם הרי"ף והרמב"ם אינם מכוונים:

סעיף קטן יב
בד"א כשאין לחוש שמא עיניה נתנה באחר וכו': ב"ה כ"ב הרמב"ם בפ' ט"ו והרא"ש בפ' הבע"י :

סעיף קטן יג
ואם ידוע שהוא עקר והיא באה בטענה וכו' גם זה מדברי הרא"ש בסוף פרק הבא על יבמתו ובתשובה כלל מ"ג ועי' בתשובת מהרי"ק שורש ע"ב:

סעיף קטן יד
ואפילו שהתה עשר שנים ואם תובעת כתובתה וכו' וכ"כ בתשובת הרא"ש כלל מ"ג: כתוב בתשובת הרשב"א סי' אלף קצ"ב דמשמע בגמרא דאפילו באה מחמת טענה אין כופין אותו בשוטים לגרש אלא כותבין עליו אגרת מרד ומוסיף לה על כתובה ג' דינרים בשבת ואין כופין אותו אלא בגביית כתובתה כלומר שכופין אותו ליתן לה כתובתה עכשיו ואם לא רצה והוא מורד מוסיף והולך וע"ל ס"ס זה מדין כפיית שוטים: כתב המרדכי בסוף פרק הבע"י דה"ה אי תרווייהו לא קים להו אי יורה כחץ אם היא באה מחמת טענה כייפינן ליה להוציא וליתן כתובה:

סעיף קטן טו
ואם טוענת שאין לו גבורת אנשים וכו' התוס' כתבו בס"פ הבע"י שם בד"ה כי הא שאם לא היתה תובעת כתובה היא מהימנא מדרב המנונא וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל מ"ג ועיין עוד בתוס' שם כי האריכו בדבר וגם בתשובה שבסוף ספר נשים. ומרדכי פרק י' יוחסין. כתב הרשב"א בתשובה והוא בתשובה להרמב"ן סימן קמ"א על האומרת על

בעלה שאינו יכול נ"ל דהכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה וע"ד כן נישאת לו הלכך אפילו טוענת סתם כיון שאינו יכול יוציאני בגט שומעין לה וכ"ש בבאה מחמת טענה דאמרה בעינא חוטרא לידא וכו' ועיין בתשובה להרמב"ן סי' קל"ט ובתשובה אחרת כתב בטוענת אינו יכול בעניותינו אין בידינו ראיה מכרחת אם כופין אותו להוציא למשנה אחרונה אם לאו לפי שמשנה ששנינו בה השמים ביני לבינך פי' בירושלמי בטוענת שאינו יכול וכ"נ מן ההגדה שאמרה שרה לאברהם השמים ביני לבינך ר"ל שרחקה מחמת הגר לפי זה למשנה אחרונה אין כופין אבל למקצת מפרשים ומכללם ר"י השמים ביני לבינך ר"ל שאינו יורה כחץ שאין מכיר בו אלא שמים ובהא אין כופין אבל באינו יכול כופין להוציא ואפי' באה בלא טענה שזה מעיקר הזיווג שלא ע"ד כן נכנסה ועוד שהוא עובר על מ"ע ואפילו באומר הוא בבגדו והיא בבגדה כופין אותו להוציא כ"ש מי שאינו נזקק לה כלל ובדברים אלו וכיוצא באלו אין לדיין אלא מה שעיניו רואות והוא שיהיה ב"ד חשוב וראוי לסמוך על הכרעתו עכ"ל ועיין בתשובותיו סי' תרצ"ג כתב הרשב"ץ בתשובה דכל שלא באו איש ואשתו יחד לדין ולא העיזה כן בפניו אף על פי שאמרה כן שלא בפניו ונתפרסמו הדברים אינה נאמנת בכך דכל שלא בפניו מעיזה ומעיזה דאפילו בפניו קשה הדבר להאמינה אלא שהר"י כ"כ בתשובה והסכימו עמו האחרונים ז"ל אף על פי שהרמב"ן נראה שמפקפק בדבר בחידושי יבמות שלו אבל מ"מ צריכין אנו קודם שנאמין אותו שנשמע שתאמר כן בפני בעלה אבל שלא בפניו באיזה ענין שיהיו לא והבו דלא נוסיף עלה ועוד אפילו העיזה בפניו אי נמי הודה מעצמו כן אפ"ה לא היה הדין נותן לכופו לאלתר אי טעין איזיל ואבדוק נפשאי כשאכנס עמה לסתר זמן אחר או אם טען שזה מום עובר ע"י רפואות קרובות להועיל וכמה טענות אחרות וכיון שכן אם כפוהו קודם טענותיהם בב"ד ועמדו זה אצל זה הוי גט מעושה שלא כדין עכ"ל. וכ"כ הריב"ש בסי' קכ"ז והאריך הרבה בדינים דשייכי לענין זה ועיין עליו. תנן בסוף נדרים השמים ביני לבינו יעשו דרך בקשה ואמרינן בגמרא דהיינו שטוענת שאינו יורה כחץ ובירושלמי משמע שטוענת שאינו משמש עמה לפי שאינו יכול או לפי שאינו רוצה וע"ש בדברי התוס' והר"ן ובדברי התוס' בס"פ הבע"י ובתשובת הרשב"א סי' תרכ"ח ובדברי הרמב"ם וה"ה בפי"ד מה"א. ובתשובת אחרות כתב הרשב"א וז"ל הטוענת על בעלה שאינו יכול והיא רוצה להתגרש ממנו מחמת כך שואלין ממנה ב"ד ואומרים לה תפרש מה שאמרת שאינו יכול אם אומרת שהוא משמש אבל אינו יורה כחץ אינה נאמנת אבל אם אמרה שאינו יכול כלל נאמנת ומכל מקום ב"ד באין עליה דרך בקשה ואומרים לה תני דעתיך על בעליך שמא מתוך איבה אין אתם נכנסים לחדר

ועושים להם סעודה שמא מתוך כך יתנו דעתם זה על זה ואם אינה רוצה ואינה שומעת להם אלא שרוצה להתגרש מפני טענה זו מבקשים מן הבעל לגרש ואם לא רצה כופין אותו ליתן כתובה אבל אין כופין אותו לגרש אלא יכולים ב"ד לאיים עליו בדברים ובלבד שלא ינדוהו ולא יבזוהו ולא יצערו אותו בגופו ויש מגדולי רבינו צרפת שאומרים שזה שאנו אומרים שאם לא רצה לגרש כופין ליתן כתובה היינו דוקא כשאינה מזכרת פרעון כתובה אבל אם אמרה אינו יכול לשמש ע"כ יגרשני ויתן לי כתובתי אינה נאמנת ולענין כתובה אמרו שאינו נותן לה תוספת אפילו תפסה מוציאין מידה עכ"ל עיין בתשובות להרמב"ן סימן קל"ט. כתוב בא"ח אשה שלא יכול הבעל לבעול אותה ויצאה ממנו אפילו יכול לבעול אחרות גובה כתובתה שאומרת מסרתי לך עצמי ומה אעשה לך יותר:

סעיף קטן טז
ומ"ש ואם מגרשה מעצמו בלא כפייה וכו' הוא בתשובת הרא"ש כלל מ"ג סי' י"א:

סעיף קטן יז
ומ"ש בד"א שאינה תובעת כתובתה בתוס' ס"פ הבע"י ובתשובת הרא"ש כלל מ"ג סי' ב' וסי' י"א:

סעיף קטן יח
שאלה להרא"ש אשה שתובעת שאין הבעל שוכב עמה וכו' ואיני יודע למה הוצרך לפרש דבריה ישאלוה והיא בעצמה תפרשם כלל מ"ג סי' ד' ועיין בכלל ל"ג סי' ב' וג':

סעיף קטן יט
שאלה ראובן שהה עם אשתו כ' שנים ולא ילדה וכו' כלל ח' ס"ז:

סעיף קטן כ
שאלה על התשובה הראשונה וכו' שם:

סעיף קטן כא
ובטענת מאיס עלי אם כופין אותו להוציא כתב א"א ז"ל בתשובה כלל מ"ג סימן ו' וכבר כתבתי בסימן ע"ז דעת הפוסקים בדין זה ועיין בתשובת הרא"ש כלל מ"ג סימן י"ב וכתוב בתשובת הרא"ש כלל נ"ה סימן א' על אלמנת ת"ח ובת גדולים שהיה מלמד תינוקת דר בביתה וקדשה ואין זה כבוד בעלה הראשון והיא אומרת שמואסת בו אם יראה לרבותי הקרובים בדבר שהמקדש אינו אדם ראוי והגון לידבק בבת טובים ובנכל ובתרמית פתוה קרוב הדבר לדמותו לעובדא דגרסינן בפרק ב"ש (יבמות קי.) משום שעשה שלא כהוגן הפקיעו הקידושין ג"ז שעשה שלא כהוגן נהי דקידושין לא נפקיע מ"מ יש לסמוך בנדון זה על דברי קצת רבותינו שפסקו בדינא דמורד דכופין אותו לגרשה אמנם יש לנסות אם יוכלו לפייסו במנה כסף ואם לא יאות אני נגרר אחריכם לכופו לגרשה עכ"ל:

סעיף קטן כב
ואם היא ארוסה ואינה רוצה לינשא בטענת מאיס עלי וכו':

סעיף קטן כג
וששאלת אשה שיראה מבעלה שילך לארץ אחרת וכו' כלל מ"ג סימן י"ג ובסימן ח' כ' וז"ל ואם דעתו לעגנה ראוי הוא שתסמוך על מנהגיכ' בעת הזאת לכופו ליתן גט לזמן:

סעיף קטן כד
וששאלת מי שטוענת שיכפוהו לבעל שיגרשנה וכו':

סעיף קטן כה
נשא אשה ושהה עמה וכו' משנה ובריייתא בס"פ הבע"י (יבמות ד' סד):

סעיף קטן כו
מ"ש או ישא אחרת וכו' אפילו אמרה דיירנא בהדיה בסהדי וכו' פשוט בגמרא ס"פ המדיר (כתובות דף עז:) כתב הריב"ש בתשובה סי' ט"ו דעת קצת מפרשים דדוקא קתני מתני' שהתה י' שנים ולא ילדה הא אם ילדה ולד של קיימא אף ע"פ שעדיין לא קיים מצות פריה ורביה אין כופין להוציא מיהו היינו בזו שלא הוחזקה עקרה עדיין ואיפשר שתלד לו עוד שהרי כבר זכה ליבנות ממנה אבל בזקנה שאין לה תקנה אף ע"פ שילדה לו כיון שאין לו בנים כשיעור הצריך לקיום המצוה כופין אותו להוציא ואצ"ל לדעת מי שאומר דשהתה עשר שנים ולא ילדה ארישא קאי כלומר שלא ילדה ולד קיימא השיעור הצריך עד כאן לשונו ועיין בתשובות הרשב"א שאכתוב בסי' זה: ב"ה כתב ה"ה בפט"ז שכתב הרשב"א בשם הירושלמי היו לו בנים ומתו מונה משעה שמתו. כתוב במישרים נכ"ג ח"ח וז"ל כתב הרא"ש יש מחלוקת במי ששהא עם אשתו י' שנים ולא ילדה אם כופין אותו בשוטים וכיון שנחלקו בו הגדולים ראוי להחמיר שלא לכוף בשוטים דלא ליהוי גט מעושה עכ"ל:

סעיף קטן כז
הפילה תוך י' שנים וכו' משנה בס"פ הבא על יבמתו (יבמות דף סה:) הוא אומר הפילה תוך י' שנים וכו' ג"ז שם מימרא דרבי אמי (דף סה:) הפילה ג"פ יוציא מיד וכו' ג"ז שם: הפילה וחזרה והפילה הוחזקה לנפלים וכתב הרא"ש ואם הפילה ג' פעמים תצא שלא בכתובה ואם הפילה ב' פעמים אליבא דרב תצא בכתובה ולא תינשא אלא למי שיש לו בנים ואם נישאת למי שאין לו בנים תצא שלא בכתובה אם לא הכיר בה כך הוה מסתבר לי לפרושי דחזקה זו שהוחזקה להיות מפלת אתרעי גופה שלעולם לא יגמור הריונה וה"ל כמו אשה שהוחזקה אצל ב' אנשים שאנו מחזיקים אותה עקרה ורש"י ז"ל לא פירש כן וכן הרי"ף אלא יוציא ויתן כתובה ואין לו להמתין עד י' שנים דכיון שהוחזקה

אצלו בנפלים שמא לא זכה ליבנות הימנה ומותרת לינשא לאחר דאין תולין בה אלא בעונש הבעל ודברי אף ע"פ שדברי טעם הם בטלים הם כנגד דברי רבותינו עכ"ל:

סעיף קטן כח
ואם הוא אומר שלא הפילה אלא ב"פ וכו' פשוט בס"פ הבע"י שם:

סעיף קטן כט
וכתב הרמב"ם ועל כל זה משביעה שבועת היסת וכו' בפט"ו:

סעיף קטן ל
יש דבר לתלות בו מה שאינה יולדת כגון שהיה הוא או היא חולים וכו' פשוט בס"פ הבע"י (יבמות דף סד.):

סעיף קטן לא
אין ישיבת ח"ל עולה ממנין י' שנים בס"פ הבע"י שם:

סעיף קטן לב
כתב א"א ז"ל י"א שבח"ל אין כופין להוציא וכו' ג"ז בס"פ הבע"י ועיין בפירוש התורה להרמב"ן פרשת לך לך ובמהרי"ק שורש ע"ב ובמרדכי ס"פ הבע"י ובהג' מיימון פט"ו מה' אישות (וכ"כ נ"י דף ת"ה):

סעיף קטן לג
בא להוציא תוך י' שנים וכו' מימרא בס"פ הבע"י (יבמות ד' סה.):

סעיף קטן לד
וכתב הרמב"ם ויש לו להחרים וכו' בפט"ו:

סעיף קטן לה
ואם הוא אומר אשא אשה אחרת כו' בס"פ הבע"י (שם) פלוגתא דרב אמי ורבא ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבה:

סעיף קטן לו
ומ"ש ואם ילדה האחרת יוציא הראשונה בלא כתובה ואם גם האחרת אומרת שאינו יורה כחץ וכו' עיין בנ"י:

סעיף קטן לז
ומ"ש רבי' בשם הרמ"ה כ"כ במישרים בשמו:

סעיף קטן לח
גירשה הראשון יכולה לינשא לשני משנה שם (דף סד:):

סעיף קטן לט
נישאת לשני ושהתה עמו י' שנים וכו' ולאחר שתצא ממנו לא תינשא לג' וכו' ג"ז בס"פ הבא על יבמתו שם סתם מתני' כר' דאמר בתרי זימני הויא חזקה:

סעיף קטן מ
עברה ונישאת לו וכו' ג"ז שם ת"ר נישאת לאח' ולא היו לה בנים לב' ולא היו לה בנים לג' לא תינשא אלא למי שיש לו בנים נישאת למי שאין לו בנים תצא בלא כתובה וכתבו התוספות והרא"ש שכתוב בה"ג דבלא הכיר בה איירי אבל הכיר בה יש לה כתובה:

סעיף קטן מא
ואם שהתה עם הג' י' שנים ולא ילדה וכו' גם זה שם בעיא דאיפשיטא:

סעיף קטן מב
ומ"ש ומ"מ אם עדיין לא גבתה וכו' כ"כ הרא"ש שם:

סעיף קטן מג
ואם נישאת לד' וילדה וכו' גם זה שם בעיא דאיפשיטא:

סעיף קטן מד
כתב הרמב"ם אשה שבאה לב"ד וכו' בפט"ו דין מתנה עם אשתו שלא ישא אחרת עליה אם הוא כמתנה ע"מ שכתוב בתורה כתוב בתשובת הרא"ש ורבי' בסי' קי"ח כתב הריב"ש בסט"ו על אדם שאין לו בנים ורצה לישא זקנה בת צ' שנה לשם ממון שורת הדין שב"ד מונעים אותו מלישאנה אבל מה נעשה שלא ראינו מימינו ולא שמענו מכמה דורות בית דין שנזקק לזה לכוף ולהוציא באשה ששהתה עם בעלה י' שנים ולא ילדה או שהיא זקנה ואף אם אין לו בנים וכן לא ראינו ב"ד שנזקקו למחות במי שנושא קטנה ואע"פ שדינם שוה לזקנה כמ"ש הרמב"ם ואפילו מי שיש לו בנים אין לו לישא קטנה כמו שאמרו בפרק כל היד (נדה יג:) הני דנסבי קטנות מעכבים את המשיח וכן אחז"ל (קידושין מא.) אסור לאדם שיקדש את בתו קטנה ומימינו לא ראינו במי שמיחה בזה וכן בבת כהן ובת ת"ח לע"ה ולזה אם היו ב"ד נזקקין לדקדק בשורת הדין הגמור בעניני הזיוגים ובאו לכפותם היו צריכים לכפות את כולם ורוב הנשים הבאות בימים היו יוצאות ונוטלות כתובה וליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא ותרבה הקטטה והמריבה ולזה העלימו חכמי דורות עיניהם בעניני הזיווגים שלא למנעם ואצ"ל שלא להפרידם כל ששניהם רוצים ואין בנישואי ההם משום ערוה ולא משום איסור מצוה ולא משום קדושה עכ"ל והאריך עוד בדבר:

סעיף קטן מה
כל הנושא בעבירה וכו' בס"פ המדיר (כתובות דף עז) אמר שמואל אין מעשין אלא לפסולות כגון אלמנה לכ"ג וכו' אבל נשא אשה ושהה עמה י' שנים ולא ילדה אין כופין אותו ורב תחליפא אמר אפילו נשא ושהה עמה י' שנים ולא ילדה כופין אותו להוציא:

סעיף קטן מו

וכתב הרי"ף דה"ה בכל הנך וכו' בס"פ הבע"י כתב דהיכא דנשא אשה ושהה עמה י' שנים שכופין אותו להוציא בשוטים וכן פירש רש"י שם ומ"מ מ"ש רבינו בשם רב אלפס דה"ה לכל הנך דקתני בהו יוציא לא מצאתי לרב אלפס שכתב כך ונ"ל שיש להגיה ולכתוב ר"י במקום רב אלפס שסברא זו בשם ר"י כתבו התוספות והמרדכי בר"פ המדיר ושם כתבו ג"כ סברת ר"ח ומ"מ אפשר לקיים גירסת הספרים דגרסי כתב הרי"ף דה"ה בכל הנך כו' ממ"ש הרא"ש בפרק הבע"י ומיהו בתוס' תני מקמץ ומצרף נחושת ובורסי יוציא ויתן כתובה והיינו על כרחו כופין כדתנן בפרק המדיר ושרש"י כתב בשמעתין שכופין אותו ב"ד וכ"כ רב אלפס עכ"ל:

סעיף קטן מז

ור"ח כתב כל היכא דאמור רבנן יוציא ויתן כתובה וכולי דברי ר"ח טעמו ב"ה צריך להגיה ולכתוב כלשון הזה כתבו התוס' בפרק המדיר והרא"ש בסוף פרק הבא על יבמתו כתב הרא"ש והתוס' בס"פ הבא על יבמתו:

סעיף קטן מח

כתב א"א ז"ל גם זה שם וכן כתבו התוס' בר"פ המדיר וכתבו המרדכי בר"פ המדיר בשם הר"מ כל היכא דתני יוציא ויתן כתובה נהי דאין כופין אלא בראיה ברורה מ"מ נפיק ממונא מידיה ויהיבנא לה מנה מאתים ונדוניא דהנעלת ליה אבל תוס' איכא פלוגתא דרבוותא ודין מוכה שחין לענין ממון עיין בתוספות פרק הבא על יבמתו כתב המרדכי בפרק המדיר בכל הני דקתני כופין שיוציא ויתן כתובה לא כפינן אלא בדברים בעלמא ולא בשמתא דחמירא מנגידא ואמרינן בפ' שבועת הדיינין (שבועות מא.) גבי שמתא האי לינקוט בכובסיה הוא אבל הר"ם הכהן בשם ר"ת כתב דנוכל לעשות שנקבל גזירה שלא לישא וליתן עמו עד שיקבל ליתן גט אבל לנדות לא וכן עשה ר"ת מעשה באחד שלא היה מאותם שכופין להוציא ונידוהו עד שנתן ופסל אותו גט וצוה לעשות לו גט אחר עכ"ל: ב"ה סדר הגט ונתינתו לא"א הרא"ש ז"ל וכו' בפסקיו בסוף גיטין: כתב הרשב"א (ח"ג סי' ש"מ) בתשוב' דהא דאמרינן הפילה וחזרה והפילה הוחזקה לנפלים לא אמרו אלא במי שלא ילדה בן קיימא הא ילדה ראויה היתה זו אלא שלאחר מכן נתקלקלה ושדהו הוא דנסתחפה והגע עצמך אם ילדה ועמדה מלדת הנאמר שיגרש הא ודאי לא יגרש דשדהו הוא דנסתחפה ולא אמרו במשנתינו אלא שלא יבטל אדם מפריה ורביה אלא א"כ יש לו בנים אלא יתעסק עד שיהיו לו ובאשה זו אם ירצה יקח אשה אחרת על אשתו אם עמדה מלדת אבל לגרש לא אמרו אלא כששהה עמה עשר שנים ולא ילדה ומשמע שלא ילדה כלל הא ילדה לא וטעמא כדפרישית דאיהו הוא דנסתחפה שדהו: וכתב עוד

כל שילדה ודאי נראה דקלקול חולי הוא שנתקלקלה בית ולד שלה וכל מחמת חולי אין זמן עשרה שנים עולה לו כדאיתא בפרק הבא על יבמתו וכל שהוא מחמת חולי סופו להבריא ועוד תדע דלא אמרו בששהה י' שנים אלא שבזמן שניכר שהיא עקרה שהרי שנינו אם הפילה מונה משעה שהפילה והטעם בזה דמ"מ כיון שנתעברה ניכר שאינה עקרה אלא שוהה עמה עוד י' שנים דשמא כיון שאינה עקרה עוד תלד ולד של קיימא אבל אם לאחר שהפילה לא ילדה חוששין שבית ולדה שלה מקולקל שלא לגמור ולד של קיימא או שלא לקבל הזרע ומ"מ לא אמרתי אלא שלא לכוף בשוטי' להוציא כמו שכופין למי ששהה עמה עשרה שנים ולא ילדה אבל הוא מצוה שלא יתבטל מפ"ו ואם לא מזו ישא אחרת ותדע דבאותה שלא ילדה קאמרינן דהא כששהא עמה עשרה שנים אפי' אמרה דיירנא בהדיה בסהדי לא שבקינן לה כדאמרינן בהמדיר מפני שהיא מוחזקת בעקרה שלא תלד אבל זו שילדה יצתה מכלל עקרה ולמה לא תשב עמו הרבה נשים עמדו מלדת אחר שילדו מחמת מקרה שקיבל בית הולד שלהן ואחר ילדו ע"י רופא ושמא זו אם תשב אצלו עוד תלד לו והילכך יקח אשה על זו ותשב זו עוד תחתיו ולא בעדים אלא אדרבא תזקק לו ועוד אילו היה לו בנים ומתו דקי"ל כר' יוחנן (יבמות סג.) דלא קיים פ"ו הנאמר שאלו אשר מתו אחר אשר זקנה אמם שנכוף אותו בשוטים לגרש אם הבנים ויקח אשה אחרת ומי שילדה לו בנים ונמצא אחד מהם סריס שלא קיים פ"ו נאמר שיגרש את אשתו הזקנה ואם לא רצה הנאמר שישא אשה אחרת ויוציא זו אשר ילדה לו זה אין השכל מקבלו אלא שחייב לישא אשה על אשתו ותלד לו עכ"ל ועיין בתשובות הריב"ש שכתבתי בסימן זה: מ"כ בשם ספר אגודה בפרק הבע"י פעם אחת בא מעשה לידי לאה טוענת על ראובן שהיה רועה זונות והוא כופר ופסקתי שאם תביא עדים שהוא כן יוציא ויתן כתובה אי בעית אימא קרא ואבע"א סברא ואבע"א גמרא קרא דכתיב (בראשית ל"א:נ') אם תקח נשים על בנותי גמרא דאמרינן הכא הא דאיפשר בסיפוקייהו ובנדון זה יאבד הון דגרע מכל הנהו דפרק המדיר ודוקא שיש עדים שראו אותו עם המנאפים אבל אם הביאו לו הזרים בנים עבור זה לא כפינן ליה שראינו כמה נתפסים בעלילות ודוקא שיכולה האשה לבקש עדים שיעידו מעצמם אבל לא פסקתי להחרים על ככה דכל ישראל בחזקת כשרות עד שיודע פיסולו גם אמרתי שיעידו עדים זה שלא בפני זה ויחקרו אותם בדרישה וחקירה כמו על דיני נפשות ואחרי שפסקתי הפסק שלחו קרובי האשה תשובת הרמב"ם ז"ל והאריך בו מאד וכתב כל הני טעמי שכתבתי וסוף דבריו היכא דאיכא עדות או כשהודה מעצמו כייפינן ליה להוציא עכ"ל כתב המרדכי בפרק אע"פ אף אם זה האיש שוחק ומאבד ממונו בשחוק לא מצינו

שתוכל אשתו למרוד בו לא מתשמיש ולא ממלאכה כיון שלא החציף להעבירה על דת לשמש באיסור עכ"ל מצאתי בתשובת רבינו שמחה המכה את אשתו מקובלני שיש יותר להחמיר מבמכה את חבירו דבחבירו אינו חייב בכבודו ואשתו חייב לכבדה יותר מגופו והעושה כן יש להחרימו ולנדותו ולהלקותו ולענשו בכל מיני רדוי ואף לקוץ ידו אם רגיל בכך ואם הוא רוצה לגרש יוציא ויתן כתובה ואחר כך כתב תטילו שלום ביניהם ואם לא יעמוד הבעל בקיום השלום שאם יוסיף להכותה ולבזותה אנו מסכימים להיות מנודה ויעשוהו ע"י עכו"ם לתת גט או עשה מה שישראל אומרין לך ואפי' לשמואל שאמר בפרק המדיר עד שיכופוהו להוציא יכפוהו לזון ה"מ מזונות שיש תקנה בידינו לירד לנכסיו ולזון אותה אבל להכותה ולבזותה שעניה זו מסורה בידו ואין בידינו לעשות תקנה לדבר אפי' שמואל מודה ואפי' בההוא גופא דזן ומפרנס כרב קי"ל ואפי' קבלה עליה יכולה לומר איני יכולה לקבל שהן הכאות שאין להם קצבה וכן כתב בהגהות אשיר"י פרק המניח את הכד בשם א"ז וז"ל אסור לאדם להכות את אשתו וגם חייב בנזקיה אם הזיקה הוא ואם רגיל תמיד להכותה ולבזותה ברבים כופין אותו להוציא וליתן כתובתה וכן השיב רבינו שמחה שיעשוהו ע"י עכו"ם עשה מה שישראל אומרין לך עכ"ל ועיין בתשובה להרמב"ן סימן ק"ב וכתבתי בסוף סימן ע"ד ומ"מ נ"ל דאין לסמוך על דברי ספר אגודה ורבינו שמחה וא"ז לכפות להוציא על דברים כיון שלא נזכרו בדברי שום אחד מהפוסקים המפורסמים ועי' בתא"ו נכ"ג ח"ה: מ"כ בשם רבינו ברוך נ"ל דכל היכא דקתני יוציא ויתן כתובה נהי דאין כופין אותו אלא בראיה ברורה מ"מ נפיק ממונא מיניה דכיון דחייבוהו חכמים בממון זה לתת הילכך מפקינן מיניה כתובה ויהבינן לה מנה ומאתים ונדוניא דהנעלת ליה אבל תוספת איכא פלוגתא דרבוותא ר"ת כתב בר"פ אע"פ (כתובות נד:) דתוספת נמי אית לה דלכל מילי תנאי כתובה ככתובה דמי ור"ח כתב דוקא להני מילי דמייתינן בפרק אע"פ אמרינן תנאי כתובה ככתובה דמי למידי אחרינא לא ומספיקא לא מפקינן מיניה התוס' כיון דאיפליגו ביה רבוותא ז"ל עכ"ל: מ"כ ראובן תלה ונתן גט לאשתו מהיום אם מתי מעכשיו ונפטר ולא הניחו לאששתו ליגע אליו ואפי' לבכותו ולא לצאת אחר מטתו כי אמרו שאם תעשה אחד מהן תבטל הגט ונראה שאין ממש בדבריהם דלא מיבעיא הספד ובכיה דלא מבטלי גיטא אלא אפי' היתה היא מבטלת הגט לא ביטל דאין בטל אלא באיש שהאשה מתגרשת שלא לדעתה משא"כ באיש וכ"ש דלאחר מיתה ליכא למימנע על זה ועל זה ועל כיוצא בזה אמרו חכמים כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק בהם: כתב הריטב"א בתשובה על איש שנשבע לגרש את אשתו וגירשה קודם שיתירו לו ואח"כ היה מערער

לפסול הגט מפני כך והשיב זו אינה טענה לפסול הגט בדיעבד שלא מצינו שיהא חשוב אונס בגט אלא באונס שבא לו שלא מעצמו אבל שבועה זו הוא הביאה על עצמו שהרי מרצון עצמו חייב עצמו בשבועה לגרש לפי שגמר דעתו לגרש עכ"פ לזרוזי נפשיה ואם נתחרט אחר שבועה ואינו מגרש אלא מחמתה ה"ל לבקש צד להיות נקי משבועתו או לגלות דעתו למסור מודעא בכך:

סעיף קטן מט

ומ"ש ה"ר פרץ שצריך שיתירו לו וכו' לפי דעתי לא כתב אלא שצריך כן לכתחלה לעשות גירושין ברורים לא שיהא פוסל הגט בזה בדיעבד וכמו שכתב שם בהלכות ההם דברים הרבה דרך חומרא ולמעשה מובחר וכ"נ מלשונו שכתב כאן כדי שלא יהא דומה לאונס הרי שלא כתב רבי' שיהא זה אונס וזה נראה ברור וכמדומה לי שכך דן הרב ז"ל וכן הסכים עכ"ל ב"ה וכ"כ בתשובת הריב"ש והרא"ש שכתבתי בתחלת סימן זה. וה"ר לוי ן' חביב ז"ל עשה מעשה במי שנדר נזירות שמשון לגרש את אשתו וגירשה בבית דינו וכתב על זה פסק ארוך והביא כמה ראיות לדבריו וכתב בסוף דבריו על ה"ר משה קשטרו ז"ל ואנהרינהו לעייניו מפרק השולח (גיטין מה:) המוציא את אשתו משום נדר לא יחזיר וכו' א"ר יוסי מעשה בצידן באחד שאמר לאשתו קונם אם איני מגרשיך וגירשה וכו':

סימן קנה

סעיף קטן א

קטנה שאין לה אב או שיש לה אב והשיאה אביה ונתאלמנה או נתגרשה שאין לו עוד רשות בה והשיאוה אחיה או אמה לדעתה כיון שקידושיה דרבנן אם אינה חפצה בבעלה אינה צריכה גט אלא יוצאת ממנו במיאון דין יתומה קטנה שיוצאה במיאון מבואר בכמה מקומות מהן פ' ב"ש (יבמות דף קז קח) ומה שכתב או שיש לה אב והשיאוה אביה ונתאלמנה או נתגרשה וכו' כ"כ הרמב"ם וכתב ה"ה שהוא מבואר בפ' האיש מקדש (קידושין מד.) ורבינו ירוחם כתב שכן פשוט בירושלמי וכ"כ הרמ"ה ומ"ש אבל השיאוה שלא לדעתה או אפי' לדעתה ואינה יודעת לשמור קידושיה אפי' מיאון אינה צריכה כך הוא הגירסא הנכונה בספרי רבינו ודברים אלו מבוארים במשנה פרק ב"ש (שם) דתנן התם אי זו היא קטנה שצריכה למאן כל שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה השיאוה שלא לדעתה אינה צריכה למאן רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה צריכה למאן ובגמרא א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר' חנינא בן אנטיגנוס וכתב ה"ה דקאמר בירושלמי אי זו היא לדעתה עבדין לה גננא ומלבישין לה קוזמרין ומדכרין לה גבר איזו היא שלא לדעתה עבדין לה גננא ומלבישין לה קוזמרין

ולא מדכרין לה גבר ע"כ וכתבו הרשב"א ז"ל. ונ"י כתב הירושלמי הזה וכתב אח"כ שיש מי שפירש לדעתה כבת עשר כבת י"א ושלא לדעתה כבת ה' כבת ו' וכ' עוד אינה צריכה למאן ופירש הרמב"ם בפירוש המשנה אינה צריכה מיאון בפני ב' אבל תלך ותינשא ותעשה מה שתרצה וכתבו עליו שאין פירושו מחוור דנישואין הן מיאוניה כדאמרינן בגמרא. ור"ח פירש מדקאמר רבי חנינא בן אנטיגנוס כל שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה צריכה למאן ש"מ דבפנויה היא ואם לא נבעלה כלל שריא לעלמא ואפי' גדלה דאי לא תימא הכי מאי איכא בין רבי חנינא בן אנטיגנוס לרבי יהודה בן בתירא וכתב עליו הרשב"א איני רואה הכרח בדבר זה לפי שי"ל דאינה צריכה למאן דקאמר לומר שאם מתה אינו יורשה ואינו מטמא לה ואינו זכאי במציאתה ובהפרת נדריה ואפשר דלר' חנינא בן אנטיגנוס אף הקטנה שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה יוצאת בכדי אלא במיאון דאינה צריכה למאן דקאמר אינו אלא לדברים אלו עכ"ל וכתב שם עוד כתב תשובת ה"ר יהודה בר ברזילי לרי"ף דקידושי קטנה אינן כלום ואין קידושין מועילים אלא לאחר הנישואין ואז צריכה למאן אבל בקידושין לחודייהו אינה צריכה למאן והקשו עליו דהא תנן וב"ה אומרים ארוסות ונשואות ואמרינן בפרק התקבל (ניטין סה.) וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון ואמרינן לקמן (קח.) איזהו מיאון כל שאמרה אי איפשי בקידושין שקדשני אמי ואחי וכן אמר לקמן גבי קטנה שעמדה ונתקדשה לאחר דנישואין הם מיאוניה דאיקדישא מעיקרא או דאינסיבא מעיקרא אלמא כיון דאיקדישא מעיקרא בלחוד צריכה מיאון והרמב"ן ז"ל הראה פנים להעמיד דברי הרב ז"ל דכל הני דמוכחן דארוסה צריכה למאן דוקא כשקבלה היא קידושיה אבל כשקדשוה אמה ואחיה אפי' לדעתה אינה מקודשת כלל ואינה צריכה מיאון לפי שלא מצינו שתקנו חכמים שליחות לקטן אבל כשהכניסוה לחופה לדעתה אף ע"פ שקבלו הם הקידושין צריכה למאן והיינו דקתני מתני' שהשיאתה אמה או אחיה ולא קתני שקדשתה והיינו נמי דאמר רבי חנינא בן אנטיגנוס כל שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה צריכה למאן דמשמע שהיא מקבלת אותם וכשהיא מקבלת אותם ויודעת לשמור צריכה מיאון בפירוש בקידושין שקדשוני אמי ואחי כלומר הם פתוני לקבל הקידושין וכן כתבו בשמו הרשב"א והריטב"א ז"ל:

סעיף קטן ב

ומ"ש ולעיל בהלכות קידושין פירשנו דין קטנה שנישאת שלא לדעת אביה אם צריכה מיאון בסימן ל"ז: כתב הרמב"ם בפי"א מהלכות גירושין אי זו היא קטנה שנישאת שצריכה למאן מבת ו' עד בת י' בודקין אותה לפי יופי דעתה אם יודעת לשמור

קידושיה ושהן קידושין לא שתשמור אותן כדרך שמשמרת האגוז ותמרה וכיוצא בהם הרי זו צריכה מיאון ואם אינה יודעת לשמור קידושיה אינה צריכה למאן אלא הולכת לבית אמה כאילו לא נתקדשה לעולם ופחותה מבת ו' אפי' יודעת לשמור אינה צריכה מיאון ויתירה על בת עשרה אפילו סכלה ביותר צריכה מיאון וכל מי שהשיאוה אחיה או אמה או קרוביה שלא לדעתה אינה צריכה למאן עכ"ל ובסימן מ"ג נתבאר טעמו ושם נתבאר שיש חולקין עליו בקצת דברים אלו וכתב נ"י בפרק ב"ש אהא דתנן רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה צריכה למאן פירש"י שאינה מבחנת בין קידושין לדבר אחר והקשו עליו מדאמר רבא בפרק התקבל (גיטין סה.) הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלטלין וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון אלמא דקודם לכן אינה מתקדשת למיאון לכך פירש הכא שיכולה לשמור קידושיה היינו שיכולה לשמרם במקחה וממכרה שלא תתאנה והיינו שהגיעה לעונת הפעוטות והריטב"א תירץ לפי פירוש הראשון דהכא קאי אריש שנתקדשה ע"י אחיה ולהכי סגי לה בשהגיעה שיודעת להבחין בין קידושין לדבר אחר וההוא דהתם בשנתקדשה ע"י עצמה ובעיא שתהי' כפעוטות עכ"ל. כתב הרשב"א בתשובה חייא סי' אלף ר"ג דקטנה והיא חרשת נמי ממאנת דלא פלוג רבנן בין פקחת לחרשת לענין מיאון:

סעיף קטן ג

והמיאון הוא שתאמר אי אפשי בפלוני בעלי ואי אפשי בקידושין שקדשוני אמי ואחי ברייתא שם (דף קח.) ונראה דאו או קתני דבין שאמרה אי אפשי בפלוני בעלי בין שאמרה אי אפשי בקידושין שקדשוני אמי ואחי באיזה מהם שתאמר הוי מיאון וכן משמע לישנא דברייתא וכך מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואפילו לא מיאנה אלא שנתקדשה לאחר אינה צריכה מיאון אחר ומבטלת מעשה הראשון אפילו אם היתה נישאת כבר ברייתא שם קטנה שלא מיאנה ועמדה ונתקדשה משום ר"י בן בתירא אמרו הן הן מיאוניה ואסיקנא דהלכה כר"י בן בתירה ואפי' בנישואין דקמא:

סעיף קטן ה

וממאנת בין מן האירוסין בין מן הנישואין אפי' שלא בפני הבעל ושלא בפני ב"ד שם פלוגתא דב"ש וב"ה במתני' (קז.) והלכה כב"ה דאמרי דבכל גווני הוי מיאון:

סעיף קטן ו

ומ"ש רק שיהיה בפני שנים שיעידו על הדבר שם בברייתא ב"ש אומרים בפני ב"ד ובה"א בפני ב"ד ושלא בפני ב"ד ואלו ואלו מודים שצריך ג' ר"י ב"ר יהודה ור"א בר"ש מכשירים

בשנים אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן הלכה כאותו הזוג וכתבו התוס' מכשירין בב' ה"ה בחד אלא שצריך לעדות שמיאנה: ומ"ש בשם ר"ח כן כתבו התוס' בשמו משום דמכשירין דיעבד משמע וז"ל ה"ה יש מי שכתב דלכתחילה בעינן ג' ואין כן דעת רש"י ודעת רבינו ועיקר וכתב נ"י שכתב הרשב"א על דברי ר"ח נראה מדבריו דאפילו דיעבד דוקא בשנים אבל בפני אחד אפילו דיעבד לא ואין נראה כן מדברי רש"י שפי' לקמן אפילו שגרה בעלה אצל החנוני אין לך מיאון גדול מזה כלומר דאלמא אפילו בפני אחד מיאונה מיאון עכ"ל:

סעיף קטן ז

וממאנת כל זמן שהיא קטנה אפילו ד' וה' פעמים וכו' וכשם שממאנת נבעל כך ממאנת ביבם אם מת הבעל ולא מיאנה בו שם במשנה פלוגתא דב"ש וב"ה והלכה כב"ה דאמרי הכי:

סעיף קטן ח

והשנים שמיאנה בפניהם נותנין לה גט מיאון וחותמין לה ואינו כגט גירושין להיות נתינתו מגרשת לפיכך א"צ לא כתיבה לשמה ולא מסירה ולא דבר ממשפטי הגט ואין כותבין בו טופס הגט שלא יראה כגט גמור ואתי לאיחלופי בגט כל זה מדברי הרמב"ם בפי"א מה' גירושין וטעמו מדאמר בפרק ב"ש (שם:) בראשונה היו כותבין גט מיאון לא רעינא ביה ולא צבינא ביה ולית אנא בעיא להתנסבא ליה כיון דחזי דנפיש דיבורא אמרי אתו לאיחלופי בגיטא תקינו הכי ביום פלוני מיאנה פב"פ באנפנא ופירש"י אתי לאיחלופי בגיטא. שיכתבנו סופר בו בגט גירושין לגרש בו אשה וה"ה כתב דילמא אתי לאחלופי בגיטא ויבואו לאסור קרובות:

סעיף קטן ט

וזהו נוסחו בכך וכך בשבת וכו' נוסח זה כתב הרמב"ם בפרק הנזכר שהוא מנהג ישראל וכתב ה"ה ראיתי בעיטור מוסיף ויהיבנא לה למהך להתנסבא לכל גבר דתצבי ואיניש לא ימחה בידה מן יומא דנן ולעלם ע"כ ונוסח רבינו עיקר לפי שנוסח זה הוא בגט ואתי לאיחלופי דהשתא כנפיש דיבורא אמרו בגמרא דאתי לאיחלופי כ"ש לכתוב בו לשונות הגט עכ"ל:

סעיף קטן י

ואלו שממאנת בפניהם צריכין שיכירו אותה ואת בעלה לפיכך כל מי שיראה שמיאנה בפני שנים יכול לכתוב לה גט מיאון להתירה אע"פ שאינו מכירה וכו' פלוגתא דאמוראי בס"פ מצות חליצה (קז.) ופסקו הפוסקים הלכה כרבא דאמר אין ממאנין אא"כ מכירין לפיכך כותבין אע"פ שאין מכירין ומפרש רבינו שצריך שיכירו אותה ואת בעלה וכך

הם דברי הרמב"ם וה"ה כתב אבל הרשב"א כתב אא"כ מכירין את האשה אע"פ שאין מכירין הבעל ודאי ממאנין דמאי איכפת לן בבעל אפילו אין זה בעלה הרי יכולה למאן שלא בפניו ומה לה לשקר שלא בפניו תמאן עכשיו בכל מקום שהוא אלא ההקפדה בהכרת האשה דלמא מסקה שמה כשם אותה קטנה עכ"ל ומסתברא לי דשמא יש לחוש דילמא איכא קטנה דשמה כשמה ואיהי מסקה שם בעלה כשם בעלה של אותה קטנה ואע"ג דלרב יוסף לא חיישינן אא"כ הוחזקו ה"מ בגברי גדולים דשמם נפיק להו ואם איתא דהוי קלא אית להו אבל בנשי קטנות איכא למיחש אבל לשם בעלה בשם בעלה ושמה כשמה לכולי האי לא חיישינן ומכירין שהזכירו במיאון משמע דומיא דמכירין דחליצה מה בחליצה צריך שיכירו שניהם אף במיאון כן כנ"ל לדעתו ז"ל עכ"ל וכך הם דברי הר"ן בתשובה סימן ו' וסיים בה וכ"ת בהיא גופא מאי איכפת לן נ"ל בהאי חששי טובא איכא דשמא יש קטנה בעיר שהשיאוה אמה ואחיה ותגדל וגדלי קדושיה בהדה ורמאי אחד פתה קטנה שאין אנו מכירין יחליף שמה בקטנה הראשונה ואם יהיה ביד הקטנה השנייה גט מיאון ילך הרמאי ויפתה הקטנה הראשונה אחר שגדלה אצל הראשון שתנשא לו שיתן לה אותו גט מיאון ותאמר כבר מיאנתי בבעלי קודם שגדלתי אצלו אי נמי דילמא מתה לה ההיא קטנה ומדינא בעל ירית לה ומפקי האי גיטה דכבר מיאנה וקרובים ירתי לה כל אלו החששות הן כשאין מכירין הקטנה אבל כשמכירין אותה אע"פ שאין מכירין הבעל מאי איכפת לן הא קי"ל בפרק ב"ש דממאנת בפניו ושלא בפניו הילכך כיון שאמרה הריני ממאנת בפלוני בעלי אין כאן בית מיחוש ואע"פ שהרמב"ם הצריך שיהו מכירין אותה ואת בעלה שמיאנה בו יש להעמידה כגון שבאה ואמרה הריני ממאנת באיש זה שאין לכתוב שמיאנה בבעלה סתם אא"כ מכירין אבל אמרה הריני ממאנת בראובן למאי ניחוש לה ואפשר ג"כ שהרב ז"ל החמיר בבעלה לכתחילה אבל דיעבד כיון שהכירו האשה כשר עכ"ל: ב"ה ובעיקר הדין אני תמיה למה אנו מחזיקים שאותה שמיאנה בפניהם מכירים אותה שהרי אפשר שתמאן בפני אורחים כדאיתא בגמרא וכדברי הרמב"ם ואינם מכירה ותו אטו דכ"ע דיני גמירי שאין ממאנין אא"כ המכירים אותה ואפשר דאורחא דמילתא מסתמא שאינה ממאנת אלא בפני המכירים אותה: קטנה שבאה למאן ועדים המעידים שהיא קטנה אינם מצויים כאן ואמה או קרוביה אומרים לב"ד תמאן עכשיו בפניכם ותכתבו לה באיזה יום מיאנה ותתנו לה ואם תביא אח"כ עדים שביום שמיאנה היתה קטנה תתירוה להינשא למי שתרצה ואם לא תביא עדים הנזכר תשאר בחזקת נשואה נראה שאין ב"ד רשאין לעשות כן ואפילו להעיד שתמאן בפניהם אינם רשאים ואפילו לא יכתבו לה וראיה מדאמרינן אין ממאנין אא"כ מכירין וכו' לפיכך כל

מי שיראה שמיאנה בפני שנים יכול לכתוב לה גט מיאון להתירה אע"פ שאינו מכירה וכו' משמע דאין אחר מיאון שבפני שנים כלום וכן יש ללמוד ממה שכתב רבינו בטוח"מ בסימן ר"ה בשם רבינו יונה בענין מסירת מודעה:

סעיף קטן יא
קטנה שממאנת אין לה כתובה מנה או מאתים אבל יש לה תוספת ואין לה מזונות ופירות וכו' משנה וגמרא ס"פ אלמנה ניזונת (כתובות דף ק: קא.):

סעיף קטן יב
ומ"ש כגון שהלך בעלה למדינת הים ולוותה ואכלה וכו' אבל בעודה תחתיו חייב לזונה ולפדותה ברייתא בפרק שני דייני גזירות (כתובות דף קז:) לענין מזונות וכתב הרא"ש בס"ת אלמנה ניזונת דה"ה לפירות:

סעיף קטן יג
ומ"ש וכן אם יוצאה במיאון והוא ליקט פירות אפי' הם מונחים בעין הוא נוטלן כ"כ התוס' והרא"ש ז"ל בס"פ אלמנה ניזונת וכבר נתבאר כל זה בסימן מ"ג ובסימן קט"ו:

סעיף קטן יד
ומ"ש ונכסים שהכניסה לו וכו' זה פשוט ומיהו מ"ש שאם אינם בעין צריך לשלם בנכסי מלוג היינו דוקא כשאבד הוא הא לאו הכי לא דהא תנן יבמות (סו.) בעבדי מלוג אם מתו מתו לה :

סעיף קטן טו
ומ"ש ומותרת בקרוביו וכשרה לכהונה משנה בפרק ב"ש (יבמות דף קח.):

סעיף קטן טז
ומ"ש ואינה צריכה להמתין שלשה חדשים מלהנשא מימרא דשמואל סוף פרק ד' אחין (יבמות דף לה.) וסוף פרק אלמנה ניזונת (דף ק"ז:):

סעיף קטן יז
ומ"ש ואם נישאת לאחר וגירשה או מת מותרת לחזור לראשון וכו' משנה בפרק ב"ש (יבמות דף קח.):

סעיף קטן יח
ומ"ש וקטנה שנתגרשה יש לה כתובה בס"פ אלמנה ניזונת (דף קח:) פלוגתא דרב ושמואל ופסקו הפוסקים הלכה כשמואל דאמר ממאנת אין לה כתובה אבל יוצאה בגט יש לה כתובה. ומ"ש ואסורה לקרוביו ואסורה לכהונה וכן מ"ש אבל גירשה והחזירה בעודה קטנה ומיאנה בו ונישאת לאחר אחר שמיאנה בזה וגירשה השני מותרת לחזור לראשון וכו' אבל אם מיאנה בראשון ואחר כך החזירה וכו' הכל במשנה פ' ב"ש (יבמות ד' קח):

סעיף קטן יט

ומ"ש אע"פ שיוצאה מן השני במיאון וכו' שם פלוגתא דאמוראי ופסקו הפוסקים כרב דאסר:

סעיף קטן כ

הממאנת ביבם אסורה לאביו מפני שנראית לו ככלתו בשעה שמת בנו אבל מותרת בשאר קרוביו (שם ד' קו:) תני רמי בר יחזקאל מיאנה בבעל מותרת לאביו ביבם אסורה לאביו ומפרש טעמא משום דבשעת נפילה נראית ככלתו. ומ"ש לפיכך אם מיאנה באחד מהיבמים מותרת לשאר האחים שם אמר רב מיאנה בזה אסורה לזה מידי דהוה אבעלת הגט בעלת הגט כיון דאיתסר לה לחד לא איתסר לה לכולהו ה"נ ל"ש שמואל אמר מיאנה בזה מותרת לזה ולא דמיא לבעלת הגט בעלת הגט הוא דקא עביד בה הכא היא עבדה ביה דאמרה ליה לא רעינא בך ולא צבינא בך בך הוא דלא רעינא הא בחברך רעינא ופירש"י בעלת הגט אם נתן לה האחד גט פסלה על כולם וכתבו הרי"ף והרא"ש הילכתא כשמואל דקאי ר' יוחנן כוותיה וכן פסק הרמב"ם בפי"א מהל' גירושין ול' רבינו שכתב לפיכך אינו מכוון יפה דהא הני תרי דיני לא תלוי הא בהא: (ב"ה) והרי הרמב"ן והרשב"א שאוסרים בשאר קרובים כמו באב ומתירים בשאר האחים. וכתב נ"י בשם הריטב"א דכיון דמהאי טעמא הוא שנראית בשעת נפילה כאשתו של ראשון דוקא לקרובי המת היא נאסרה אבל לא לקרובי היבם דהא פקעה מיניה בלא כלום אבל הרב רבינו משה מיימון ז"ל כתב שמותרת לשאר קרובים כמו שהיא מותרת לשאר האחים כשמיאנה באחד מהיבמים וכתבו עליו דאינו מחוור דטעמא דשריא לשאר האחין היינו משום דלא דחייה נפשה מכולה בית אלא מזיקתו של זה ועדיין נראית כאשת המת הילכך שריא לאחים משום ייבום אבל לשאר הקרובים ודאי אסורה כשם שהיא אסורה לאב וגדולה מזו כתב הרי"ף לקמן שהממאנת באחי אמו אסורה לו משום שנראית בשעת מיתה כאשת אחי אמו ואע"פ שאינה לזה אלא שנייה של דבריהם וכ"ש לשאר הקרובים שהיא ערוה להם דבר תורה וכ"כ בעל הלכות כדברי הרי"ף אע"פ שיש מי שנ"ל שאין ראיה מאשת אחי אמו עכ"ל וגם ה"ה כתב שהרמב"ן והרשב"א חלקו על הרמב"ם וכתבו דכי היכי דאסורה לאביו ה"נ אסורה לקרובים אחרים וכתב עוד ודע שאפילו לדעת רבינו אם לא נשאר שם יבם אחר מיתה אינה יכולה למאן והרי היא אסורה בקרוביו וכתב עוד שם אמרו שאם היתה אשת אחי אמו שהיא שנייה לו ונשאה אחיו מאביו אינה ממאנת עכשיו לעקור נישואין הראשונים כדי שתתייבם וכן פסקו בהלכות ופירשו דאע"ג דקי"ל דיש מיאון אחר מיתה כמו שנתבאר שהיא ממאנת ביבם הכא בשנייה לא לפי שבשעת

מיתת אחי אמו נראית כאשת אחי אמו. ולמדנו שיש שניות ג"כ בנישואי קטנה תמהני למה לא כתב דין זה באשת אחי אמו בהלכו' ייבום עכ"ל:

סעיף קטן כא

עד מתי הבת ממאנת עד שתביא ב' שערות משנה בפרק בא סימן (נדה דף נב:) ואע"ג דפליג התם ר' יהודה ואמר עד שירבה השחור ואיכא אמוראי בגמרא דסברי דהלכתא כוותיה כתבו הרי"ף והרא"ש דלא קיי"ל כוותיה דגרסי' בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קנו.) למיאונין לאפוקי מדר' יהודה דאמר עד שירבה השחור:

סעיף קטן כב

ומ"ש או עד שתלד שאם ילדה חשובה כגדולה בפ"ק דיבמות (דף יב) תני רבה בר שמואל דאי אתה יכול לומר בחמותו שהיא ממאנת וקאמר רב ספרא בגמרא דבנים הרי הם כסימנים ופירש"י הילכך אין לך יולדת ממאנת אפילו היא קטנה וכתב רבינו ירוחם שכן פסק הרמ"ה וכתב שי"מ שלפעמים תלד בלא סימנים והוי לפי זה אם ילדה ולא נמצאו לה סימנים הוי ספק גדולה וכן פירשו בתוספות ואינה יכולה למאן מכל מקום לענין קידושין ועונשין הוי ספק גדולה עכ"ל ועיין בדברי הרמב"ם וה"ה בפ"ב מה"א :

סעיף קטן כג

ומ"ש אבל כל זמן שלא ילדה ולא הביאה ב' שערות יכולה למאן עד שתהא בת כ' שנה שכל זמן שאינה בת כ' ולא הביאה ב' שערות חשובה כקטנה אפילו נולדו בה סימני איילונית וכו' בס"פ יוצא דופן (נדה דף מז:) תנן בת כ' שנה שלא הביאה ב' שערות תביא ראיה שהיא בת כ' והיא איילונית לא חולצת ולא מתייבמת וכן בן כ' שנה שלא הביא ב' שערות יביא ראיה שהוא בן כ' והוא הסריס לא חולץ ולא מייבם ובגמרא שם ורמינהו אחד לי בן ט' שנים ויום אחד ואחד לי בן כ' שנה שלא הביא ב' שערות אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב והוא שנולדו בו סימני סריס עד כמה תני ר' חייא עד רוב שנותיו ואיתא נמי להא בס"פ האשה רבה (יבמות דף צז.) ופי' רש"י והוא שנולדו בו וכו' הא דקתני דחשבינן ליה כגדול כגון שנולדו לו סימני סריס דמוכחא מילתא דהאי דלא מייתי משום דסריס הוא אבל כל כמה דלא חזינן ביה סימני סריס תלינן בקטנות עד כמה נדון כקטן ואע"ג דגבי סריס הוא דאיתמר הכי משמע דה"ה לאיילונית וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ב מה"א וז"ל הגיעה לי"ב ויום א' ולא הביאה ב' שערות אע"פ שנראו בה סימני איילונית עדיין קטנה היא עד כ' שנה וכשהביאה ב' שטרות אפי' בשנת כ' תהיה נערה ו' חדשים ואח"כ תקרא בוגרת היתה בת כ' שנה פחות ל' יום ולא הביאה ב' שערות ונראו בה סימני איילונית הרי היא איילונית ואם לא נראו בה סימני איילונית עדיין קטנה היא עד שתביא ב' שערות או עד שתהיה בת ל"ה שנה ויום אחד הגיעה לזמן

הזה ולא הביאה ב' שערות הרי זו נקראת איילונית אע"פ שלא נראה בה סימן מסימני איילונית עכ"ל. ומ"ש עד ל"ה שנה מבואר שהוא מדתני ר' חייא עד רוב שנותיו ומשום דימי שנותינו שבעים שנה כל שהוא יותר על ל"ה אפילו יום אחד מיקרי רוב שנותיו: כתב ריב"ש בסימן ק"ט הנה נתבאר שאף בן כ' שלא הביא ב' שערות שעדיין קטן הוא עד שיביאם או שיולדו לו סימני סריס אמנם יש הפרש בין הבאת ב' שערות לסימני סריס דבהבאת ב' שערות אינו נעשה גדול למפרע אלא משעה שיביאם ואילך ובסימני סריס אם בן כ' נעשה גדול למפרע מבן י"ג שנה ויום אחד לפי שעתה נתברר שהיא סריס ממעי אמו ומה שלא הביא ב' שערות היה בסבת זה והא דבעיא שתי שערות זהו במי שעתיד להביאם אבל זה שהוא סריס ממעי אמו ואינו עתיד להביאם הרי הוא גדול מי"ג שנה ויום אחד כי כ"כ רמ"ה ז"ל עכ"ל ורבינו כתב דברים אלו בטוח"מ סימן רל"ו:

סעיף קטן כד

ומ"ש בשם הרמב"ם היתה בת כ' פחות ל' יום וכו' הוא בפ"ב מהל' אישות וטעמא מדתניא בס"פ יוצא דופן (נדה דף מז:) שנת עשרים שיצאו ממנה ל' יום הרי הוא כשנת כ' לכל דבריו ומפרש ז"ל דהיינו לומר שעתידים לצאת ממנה ל' יום דכיון דאינה חסרה אלא ל' יום הרי הוא כאילו נשלמה ומ"ש עליו רבינו דט"ס הוא טעמו משום דלישנא דיצאו ממנה שלשים יום משמע ודאי דלא עברו ממנה אלא ל' יום שנמצאת שהיא בת י"ט שנה ול' יום חשובה כבת כ' דל' יום בשנה חשובים שנה ולא לומר שלא נשאר משנת עשרים אלא ל' יום כדמפרש הרמב"ם דההוא לאו שיצאו מיקרי דהא הנהו ל' יום עדיין לא יצאו וה"ה ג"כ כתב שכל המפרשים פירשו דהיינו לומר שאע"פ שלא נכנסה בשנת כ' אלא ל' יום חשובה כבת כ' וכמו שפי' רבינו ושכן נראה עיקר וכן הוא דעת הראב"ד בהשגות:

סעיף קטן כה

ומ"ש וסימני איילונית יתבאר לקמן בהלכות ייבום הוא בסימן קע"ב:

סעיף קטן כו

אין שתי שערות סימן גדלות אא"כ באו מי"ב שנה ואילך אבל אם באו קודם לכן אפי' תוך שנת י"ב חשיבי כשומא ואינה נחשבת גדולה על ידם וכו' בפרק יוצא דופן (נדה מז:) איפליגו אמוראי תוך זמן אי הוי כלפני זמן או כלאחר זמן ואסיק רבא הילכתא תוך זמן כלפני זמן וכתב הרא"ש ע"ז ואינה גדולה עד שתביא ב' סימנים מי"ב שנה ואילך ואם נראו בה שערות קודם י"ב שנה אינה גדולה עד שתביא ב' שערות אחרות משתהא בת י"ב ונראה שטעמו מדאמרינן בפרק בא סימן (עח:) בשלמא לפני הפרק בעיא בדיקה דאי משתכחי לאחר הפרק שומא נינהו ומשמע מדברי רבינו דלגמרי קאמר דשומא

נינהו ואפי' לענין מיאון שאם אחר י"ב לא הביאה שערות אחרות אלא אותם שהביאה בתוך י"ב אע"פ שעודם עליה ממאנת דשומא נינהו אבל רש"י פירש דאי משתכחי לאחר הפרק שומא נינהו ולא חלצה וכתבו התוספות שהדין עמו דליכא לפרושי שומא נינהו ותמאן דהא קתני בסיפא דאינה נאמנת לומר קטנה היא ותמאן ומדברי הרמב"ם נראה כדברי רבינו שסתם וכתב בפ"ב מה' אישות הבת שהביאה ב' שערות בתוך י"ב שנה וכן הבן שהביא בתוך י"ג שנה שניהם שומא אע"פ שאותם שערות במקומן הן עומדות לאחר י"ג לזכר ואחר י"ב לנקבה אינו סימן וכתב ה"ה שם בשם הרמב"ן דקטנה שלא נודעה אם הגיעה לכלל שנותיה והביאה סימנים לא מצינו בגמרא דינה מפורש וי"א שמטילין אותה לחומרא כדין כל שאר הספיקות עכ"ל ומה שכתב ומיהא כשמוצאין לה שערות אחר הזמן מחזיקין לה לגדולה ואפי' לחליצה ולא חיישינן שמא באו קודם הזמן כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכן משמע מהא דפרק בא סימן שכתבתי בסמוך דקאמר לפני הפרק בעיא בדיקה דאי משתכחי לאחר הפרק שומא נינהו משמע בהדיא דהיכא דלא בדקוה לפני הפרק כי משתכחי אחר הפרק לא חיישינן שמא לפני הפרק באו דאל"כ אמאי בעיא בדיקה לפני הפרק משום דאי משתכחי לפני הפרק אמרינן שומא נינהו הא בלא נבדקה נמי אמרינן שומא נינהו אלא ודאי כדאמרן וכ"כ התוס' שם. ומ"ש ואפי' נשים נאמנות לומר שהביאה ב' שערות אחר י"ב פלוגתא דתנאי ר"פ בא סימן (נדה דף מח:) ופסק הרא"ש הלכה כמ"ד דנבדקת ע"פ נשים בין להקל בין להחמיר וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה' אישות וז"ל כשבודקין הבת בין בתוך זמן שהוא כל שנת י"ב בין קודם זמן זה בין לאחר זמן בודקין ע"פ נשים כשרות ונאמנות ואפי' אשה אחת בודקת ושומעין לה אם הביאה ואם לא הביאה וכתב ה"ה שכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל כתב המרדכי בפרק מצות חליצה מ"כ שהשיבו לרבינו משולם כיון דנשים אינן ראויות להעיד והכא מהימני מה לי קרובות מה לי רחוקות ורפיא בידי שוב מצאתי בספר אבי"ה ור"ת פסק אפי' הנשים שאין נאמנות לומר מת בעלה נאמנות בבדיקה דאין לך כתב מוכיח גדול מזה דעביד לאיגלויי וכ"פ ראבי"ה דאנשים קרובים בודקין את החולץ ונשים קרובות בודקים אותה ע"כ אם נשים נאמנות לומר שהממאנת היא בת י"א וכן אם אמה נאמנת במספר שנותיה בתשובת המיי' דשייכי לספר נשים ובמרדכי פרק אלמנה לכה"ג ומתחיל מצות חליצה ואכתוב בזה בסימן קס"ט. ומ"ש בשם ר"ת שאם הביאה ב' שערות ביום האחרון של שנת י"ב חשיב שפיר גדולה בפרק בא סימן אהא דתניא ר' יהודה אומר לפני הפרק ולאחר הפרק נשים בודקות אותן תוך הפרק אין נשים בודקות אותן שאין משיאין ספיקות ע"פ נשים רש"א אף תוך הפרק נשים בודקות

אותן ונאמנות נשים להחמיר אבל לא להקל כתבו התוס' והרא"ש קשה לר"ת על כל הני דמפרשי דתוך הפרק ותוך זמן חדא מילתא נינהו חדא אמאי קרי ליה לעיל תוך זמן והכא קרי ליה תוך הפרק ועוד דפרק משמע סמוך לגדלות ממש ופי' ר"ת דפליגי ביום אחרון של שנת י"ב לנקיבה וי"ג לזכר ואותו יום קרוי תוך הפרק לר' יהודה הוי זמן הבאת ב' שערות מתחלת היום ולר"ש בסוף היום והלכה כר' יהודה ע"כ ואין כן דעת הרמב"ם ז"ל שבהדיא כתב בפ"ב מהל' אישות אם הביאה ב' שערות והיא מבת י"ב שנה ויום אחד ולמעלה נקראת נערה ובתשובות הרשב"א סי' אלף ורי"ו כתוב על אשה שנסתפקו במספר שנותיה ונתקדשה ונבדקה ולא מצאו לה סימנים איפשר שגם בזו אנו חוששים שמא נשרו אלא שיש להתישב בזה לפי שיש לומר בזה ב' ספיקות ספק הגיעה לכלל שנותיה ספק לא הגיעה ואפי' ת"ל הגיעה ספק הביאה סימנים ונשרו ספק לא הביאה וכל ספק ספיקא אפי' בשל תורה לקולא ואפ"ה איני רואה בזה להקל כי יש עוד להתיישב בדבר עכ"ל :

סעיף קטן כז

ושתי שערות אין צריך שיהיה לכל אחד גומא וכו' וכן ג"כ אם יש לה שתי גומות אפי' בלא שערות חשובה גדולה בפרק בא סימן (נדה דף נב:) אמר רב הונא שתי שערות שאמרו צריך שיהיה בעיקרן גומות רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה גומות אע"פ שאין שערות אמר רב אשי אמר לי מר זוטרא קשה בה רב חנינא מסורא לא לישתמיט תנא לאשמועינן גומות אי אשמועינן גומות ה"א עד שיהיו ב' שערות בב' גומות קמ"ל דאפילו ב' שערות בגומא אחתוז"ל הרמב"ם בפ"ב מה' אישות ב' שערות צריך שיהא בעיקרן גומות ואפילו שתיהן בגומא אחת הרי אלו סימן נמצאו ב' גומות זו בצד זו ואין בהם שיער הרי אלו סימן חזקה אין גומא בלא שיער שערות היו בהם ונשרו וכתב ה"ה דעת רבינו דרב הונא ורב מלכיו לא פליגי אהדדי וכן נראה שם ע"כ: ב"ה כתב רבינו בסימן קס"ט אם יש להם ריבוי שערות או שהן ארוכות חזקה שבאו לכלל שנים וע"ז סומכים שא"צ לבדוק אם יש בהם גומות דאע"ג דקי"ל שצריך שיהיו בעיקר גומות אם יש ריבוי שערות או שהן ארוכות א"צ לבדוק על הגומות: וקאמרי חכמים שצריך שיהיו ב' שערות במקום אחד ור' ישמעאל אומר אפי' אחד בגבה ואחד בכריסה וכו' שם א"ר יהודה אמר שמואל ב' שערות שאמרו אפי' אחד על הכף ואחד על הביצים תנ"ה שתי שערות שאמרו אפי' אחד בגבה וא' בכריסה אחד ע"ג קשרי אצבעותיה של יד וא' ע"ג קשרי אצבעותיה של רגל דברי רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו שאמר משום ר"ש ורבנן אמר רב חסדא עד שיהא ב' שערות במקום א' ופירש"י על הכף. גובה שעל האבר למטה מן הכרס: אפי' אחד על הכף וכו'. ואע"ג

דאינן במקום אחד: אחת בגבה. תחת אותו מקום: בין קשר אצבע אינה מביאה שיער עד שתגדיל והרי"ף הביא סוגיא זו בס"פ ב"ש ופסק שם הלכה כרבנן וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה"א וכתב ה"ה מפרש רבינו שמקום אחד הוא בית הערוה בדוקא אבל קצת המפרשים פירשו דרבנן לא נחלקו אלא שיהיו במקום אחד אבל כיון שהם במקום אחד אפי' בקשר אצבעות יד או רגל הן סימן אבל ודאי גבה וכריסה הכל הוא בערוה וגבה מקום תפוח שעל הערוה וכריסה שפתי הערוה אבל גבה וכריסה ממש ודאי אין מועילין אלו דבריהם ז"ל ולזה השכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל עכ"ל: ב"ה וזה לשון הרמב"ם בפ"ג מהל' אישות ב' שערות צריכות שיהיו במקום הערוה וכולי וצריכות להיות במקום אחד דקאסר שאם וכו' וכתוב שם בכסף משנה :

סעיף קטן כח

ומ"ש רבינו ור"י פסק כדברי שניהם להחמיר וכו' כ"כ שם הרא"ש בשם ר"י והתוס' כתבו כן בשם ר"ת ונראה מדבריהם דטעמא משום דגבי שיעור ב' שערות אסיקנא הלכה כדברי כולם להחמיר וכדבסמוך משמע להו ז"ל דבהאי פלוגתא נמי הוי דינא הכי וכתבו עוד שם התוס' בשם ר"ת דמשהגיעה לכלל שנותיה לא תמאן בזמה"ז דאע"ג דהיכא דלא בעל פסקינן בפרק יוצא דופן דלא חיישינן שמא נשרו אין אנו בקיאין לבדוק בכל גופה שלא יהא לה שערות דאפי' א' בגבה ואחת בכריסה ובקשרי אצבעותיה מצטרפין או גומות גרידא עכ"ל וכבר הזכיר רבינו סברא זו לקמן בסמוך בשם ספר התרומות ומ"ש רבינו שמסקנת הרא"ש ז"ל כדברי ר"י איני רואה הכרע בדברי הרא"ש לכך:

סעיף קטן כט

ולענין שיעור אורך השערות פליגי בהו תנאי וכו' במשנה בפרק הנזכר (שם) ואיפסיקא בגמרא הלכה כדברי כולם להחמיר ומ"ש רבינו משיהיו נקרצות בציפורן לא תמאן וכו' כן פי' רש"י והרא"ש ז"ל ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ב מה"א:

סעיף קטן ל

ומ"ש ויראה מדבריו שהוא קודם קריצתן בציפורן כלומר שנראה מדברי הרמב"ם ז"ל שסובר שניטלות בזוג הוא השיעור המועט שבכולן וכן כתב ה"ה ופשוט הוא:

סעיף קטן לא

במה דברים אמורים שיכולה למאן אחר י"ב שנה שבדקו אותה ולא הביאה שערות אבל סתמא משיש לה י"ב שנה אינה יכולה למאן וכו' ובד"א שיכולה למאן כשבודקין אותה ולא הביאה כשלא בעל אחר היות לה י"א שנה ויום אחד וכו' בפ' יוצא דופן (נדה דף מ"ו.) אמר רבא קטנה כל י"ב שנה ממאנת והולכת מכאן ואילך אינה ממאנת ואינה חולצת הא גופא קשיא אמרת ממאנת אלמא גדולה היא אי גדולה היא תחלוץ וכ"ת

מספקא ליה והאמר רבא קטנה שהגיע לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה חזקה הביאה סימנים הני מילי בסתמא אבל היכא דבדקו ולא אשכחו לא א"ה תמאן חוששין שמא נשרו הניחא למ"ד חוששין אלא למ"ד אין חוששין מאי איכא למימר ה"מ לענין חליצה אבל לענין מיאון חוששין מכלל דמ"ד חוששין חולצת והא חוששין בעלמא קאמר אלא לעולם דלא בדקה ולענין חליצה חיישינן וכי קאמר רבא חזקה למיאון אבל לחליצה בעיא בדיקה אמר רב דימי מנהרדעא הלכתא חוששין שמא נשרו וה"מ דקדשה בתוך זמן ובעל לאחר זמן דליכא ספיקא דאורייתא אבל מעיקרא לא ופירש"י אלא לעולם אינה ממאנת. דרבא בדלא בדקנוה הילכך מסתמא אמרינן כיון שהגיעה לכלל שנותיה ודאי אית לה ואינה צריכה בדיקה ובעיא גט ולענין חליצה חיישינן כלומר ולענין חליצה מ"ה אינה חולצת דחיישינן שמא לא הביאה סימנין ודקא קשיא לך הא אמר רבא חזקה הביאה סימנים ל"ק כי אמר רבא חזקה למיאון דלא ממאנת מסתמא אבל לחליצה בעיא בדיקה חוששין שמא נשרו ואם הגיעה לכלל שנותיה ובדקו ולא אשכחו לא ממאנת: דקדיש תוך זמן. יתומה מדעת אמה ואחיה לדעת': ובעל לאחר זמן. דאיכא ספיקא דאשת איש דאורייתא דבשעת בעילה דלאחר זמן שמא הביאה והו"ל ביאה זו קידושין גמורים דהא גדלה ושוב אינה יוצאה במיאון: אבל מעיקרא. דמכי עברה שתא די"ב ולא בעל לא חיישינן שמא נשרו דהא דלא הוו בה קידושין גמורים דאין מעשה קטנה כלום אא"כ קיבל אביה קידושין הלכך מספיקא לא מחמרי עלה היכא דלא אשכחן אבל הביאה ודאי סימנים אף על גב דקידושין קמאי לא הוי קדושין אלא מדרבנן לא תיקנו רבנן מיאון בגדולה דילמא אתי למאן הנבעלת לאחר שגדלה דההוא הויא א"א דביאה שבא עליה משגדלה מקדשה לה עכ"ל: ומ"ש שאם היה ידוע שהיה לה שערות קודם שבא עליה הוו קידושין גמורין שודאי בעל לשם קידושין ואם קדשה אחר אינה צריכה ממנו גט וכו' בפ' ב"ש (יבמות דף קט.) איתמר קטנה שלא מיאנה והגדילה ועמדה ונשאת רב אמר אינה צריכה גט משני ושמואל אמר צריכה גט משני ואוקימנא להא דאמר רב אינה צריכה גט משני בשבעלה הראשון אחר שגדלה אצלו אבל אם לא בעלה אחר שגדלה אצלו קידושי קטנה לאו כלום הוא וצריכה גט משני ושמואל סבר אע"ג דבעלה אחר שגדלה צריכה גט משני שכל הבועל על דעת קידושין הראשונים הוא בועל ואותבינן עליה דרב מהא דתניא המקדש את הקטנה קידושיה תלויין מאי קידושיה תלויין לאו דכי גדלה גדלי בהדה ואע"ג דלא בעל ופריק לא מילתא דקטנה מיתלא תליא וקיימא אי בעל אין ואי לא בעל לא וכתב הרי"ף ולא איפסיקא הכא הלכתא בהדיא וחזינן מאן דכתב דהא מילתא ספיקא היא ועבדינן בה לחומרא דהא תניא המקדש את הקטנה קידושיה תלויים ואף

ע"ג דשניין לה אשינויי לא סמכינן ואי לא בעל וגדלה ונתקדשה לאחר צריכה גט מזה ומזה והאי סברא מעליא היא דגרסינן בהדיא בפרק יוצא דופן (נדה מו.) אמר רב דימי מנהרדעא הלכתא חוששין שמא נשרו וה"מ דקדיש תוך זמן ובעל לאחר זמן דהויא ספיקא דאורייתא אבל מעיקרא לא כגון דקידשה ובעל תוך זמן ולא בעל אחר זמן לא חיישינן שמא נשרו אלא בדקינן לה אי אייתא ב' שערות אמרינן גדולה היא ולא ממאנת ואי לא אשכחן ב' שערות אמרינן עדיין קטנה היא ותצא במיאון משום דנישואי קטנה דרבנן נינהו והו"ל ספיקא דרבנן ולקולא וש"מ דקטנה שלא מיאנה אף על פי שלא נבעלה לאחר שגדלה אינה יוצאה במיאון אלא צריכה גט מדרבנן וכיון דמדרבנן הוא דצריכה גט תפסי בה קדושי שני וצריכה ממנו גט ומסתברא לן שאם רצה השני לכנסה שמגרש ראשון ונושא שני אבל מגרש שני ונושא ראשון לא גזירה דילמא אתי למימר מחזיר גרושתו מן האירוסין כדגזרינן בפ' המגרש (גיטין פט:) בההיא דלא מצאו דבר על בוריו ודוקא היכא דלא בא עליה קודם גירושי ראשון אבל בא עליה קודם גירושי ראשון אסורה לתרווייהו וצריכה גט מתרווייהו דהו"ל כאשה שהלך בעלה למ"ה שהיא אסורה לזה ולזה וצריכה גט מזה ומזה אבל ממזר לית בה דנישואי דרבנן נינהו ולא נישואי תורה. והיכא דבעל לאחר שגדלה קנאה קנין גמור מדאורייתא ואינה צריכה גט משני כרב וליתא לדשמואל דאמר כל הבועל על דעת הקידושין הראשונים הוא בועל דהא דתניא המקדש את הקטנה קדושיה תלויים מ"מ הויא תיובתא דשמואל עכ"ל והשתא מה שאמר רבינו שאם היה ידוע שהיה לה שערות קודם שבא עליה הוי קידושין גמורים שודאי בעל לשם קידושין ואם קידשה אחר אינה צריכה גט ממנו היינו כדפסק הרי"ף הלכתא כרב וכן פסק הרמב"ם ז"ל. ומ"ש וכיון שהוא ספק דאורייתא חיישינן שמא הביאה סימנים קודם שבעל וצריכה גט מספק היינו מאי דאסיקנא בפרק יוצא דופן (נדה דף מו.) הלכתא חיישינן שמא נשרו והני מילי דקדיש תוך זמן ובעל לאחר זמן דאיכא ספיקא דאורייתא:

סעיף קטן לב

ומ"ש ואם מיאנה בו אחר שנבעלה ולא נמצא לה כלומר שנבעלה אחר שגדלה ואחר שנבעלה בדקוה ולא נמצא לה סימנים ומיאנה בו והלכה ונתקדשה לאחר צריכה ממנו גט מספק ואסורה לחזור לו ואם ניסת תצא מזה ומזה והולד ספק ממזר הטעם בכל זה משום דהו"ל ספק א"א דאורייתא:

סעיף קטן לג

ומ"ש רבינו שבספר התרומה החמיר וכו' כבר כתבתי בסמוך שהוא מדברי התוס'. ומ"ש עוד רבינו הביאה סימנים אחר י"ב ולא בעל אח"כ הוי ספק קידושין ואם בא להוציאה

צריכה גט מדרבנן כבר נתבאר כן בסמוך מההיא דפרק יוצא דופן. ומ"ש ומיהו אם לא גירשה ועמדה ונתקדשה לאחר צריכה גט משניהם ואם ירצו מגרש ראשון ונושא שני אבל לא יגרש שני ונושא ראשון שמא יאמרו מחזיר ראשון גרושתו משנתארסה כבר נתבאר כן בסמוך מדברי הרי"ף:

סעיף קטן לד

ומ"ש בשם הרמב"ם דדוקא היכא שלא בעל אחר שגדלה ונתקדשה צריכה גט מהשני ואסורה לחזור לראשון אבל בעל אחר שגדלה ונתקדשה לאחר אפילו גט אינה צריכה מהשני ומותר לחזור לראשון איני יודע מה מלמדנו רבינו בכאן שהרי נתבאר כן בדבריו שכתב לעיל בסמוך כלשון הזה שאם היה ידוע שהיה לה שערות קודם שבא עליה הוו קידושין גמורים שודאי בעל לשם קידושין ואם קדשה אחר אינה צריכה ממנו גט ואע"פ שי"ל ששם לא כתבו אלא להוכיח שאם בא עליה אחר שהגיעה לכלל שנותיה אינה יכולה למאן לפי שהוא ספיקא דאורייתא ולפיכך חזר וכתבו כאן במקומו מכל מקום קשה למה כתבו בשם הרמב"ם דמשמע שהוא לבדו סובר כן והרי רבינו כתב כן סתם לעיל בלי חולק וכך הוא האמת כי מדברי הרי"ף הוא והרא"ש העתיק דבריו וא"כ הוה ליה לרבינו לכתבו סתם ולא לכתבו בשם הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן לה

ומ"ש ואפילו לא בעל אחר שגדלה ונתקדשה שצריכה גט מהשני ואסורה לחזור לראשון אם חטפה אחר דרך אונס וקדשה בביאה אינה צריכה גט מהשני ומותרת לחזור לראשון נראה שכתב כן מדגרסי' בפ' ב"ש (יבמות דף קי) אהא דאמרינן קטנה שלא מיאנה והגדילה ועמדה ונשאת רב אמר אינה צריכה גט משני ומי אמר רב אי בעל אין אי לא בעל לא והא ההיא עובדא דהוה בנרש ואיקדישה כשהיתה קטנה וגדלה ואותבוה אבי כורסייא ואתא אחרינא וחטפה מיניה ורב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו התם ולא אצרכוה גיטא מבתרא אמר רב פפא בנרש מינסב נסיבי והדר מותבי אבי כורסייא רב אשי אמר הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו בו שלא כהוגן אפקעינהו רבנן לקידושי מיניה א"ל רבינא לרב אשי תינח קדיש בכספא קדיש בביאה מאי שויוה רבנן לבעילתו בעילת זנות משמע ליה דכהא דאמר רב אשי קי"ל דבתרא הוא אבל הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו זה משמע דס"ל דכיון דלשינויא דרב פפא לא מפלגי בין חטפה ללא חטפה ה"ל ספיקא ומספיקא לא מפקעינן לקידושי מיניה ואע"ג דרב אשי דהוא בתרא אמר הכי איפשר דטעמייהו דרב ברונא ורב חננאל קאמר וליה לא ס"ל : ומ"ש בשם הרי"ף דוקא שלא בא עליה שני קודם גירושי ראשון אבל אם בא עליה שני קודם גירושי ראשון אסורה לשניהם וכו' דבר פשוט הוא דלא קאי אמאי דסמיך ליה אלא למה שכתב

לא בעל ראשון אחר שגדלה ונתקדשה לאחר מגרש ראשון ונושא שני וכבר העתקתי בסמוך דברי הרי"ף ומ"ש שסיים הרמב"ם אבל אם בא עליה ראשון קודם גירושי שני הולד ממזר פשוט הוא דכיון דנישואי ראשון אינה אלא מדרבנן כשקדשה שני לאחר שגדלה תפסי קידושין מדאורייתא והו"ל א"א דאורייתא והלכך אם בא עליה ראשון הוי כאילו בא עליה אחר. ומ"ש וא"א ז"ל התיר אפי' בא עליה שני קודם גירושי ראשון וכתב על דברי רב אלפס כדאי הוא הרב לסמוך עליו וכו' ט"ס יש כאן וצריך להגיה ולכתוב והראב"ד ז"ל התיר במקום וא"א ז"ל התיר וכך הוא בפסקי הרא"ש פ' ב"ש:

סעיף קטן לו

ומ"ש וכן הוא מסקנת א"א ז"ל בפרק הנזכר כתב אחר דברי הראב"ד והרמב"ן לחזק דברי רב אלפס והביא ראיה מכל פסולי גיטין של דבריהם כגון כתב שם שר שאין ראוי היה במזרח וכתב במערב וכן כנסה בגט קרח שבכל אלו לא עשתה לא איסור ערוה ולא איסור לאו דבר תורה ואין בהם אלא פסולי תקנות של דבריהם משום שלום מלכות ומשום דמיחזי כשקרא ואעפ"כ תצא מזה ומזה וכל הדברים האלו בה כ"ש בזו שיש כאן קידושין שלימים מדבריהם שהיא יוצאה מזה ומזה ואינו ענין לכאן כלום דהתם טבעו חכמים מטבע בגיטין וקנסו כל המשנה מטבע שלהם אבל בנדון זה שאין תקנה לחכמים בדבר זה אלא לפי שבא עליה באיסור יש לקונסו אין לחדש קנס זה מדעתינו אם לא שנמצא שקנסו כיוצא בזה עכ"ל ועיין ברבי' ירוחם כתב נמוקי יוסף בפרק בית שמאי אהא דאמרי' דהיכא שלא בעל משגדלה ונתקדשה לאחר צריכה גט מזה ומזה יש אומרים דדוקא כשנתקדשה שלא בפני הראשון אבל אם קבלה קדושין בפני הראשון אינה צריכה גט מהראשון משום דהו"ל כאומרת לו גרשתני שהיא נאמנת וכדרב המנונא ויש מחלקים דשאני הכא שהיא סבורה שאין קידושי ראשון כלום כתב הריב"ש בסימן ו' על הא דקטנה שלא מיאנה והגדילה ונשאת לאחר אמר רב אינה צריכה גט משני דכיון שהגדילה עם הראשון מסתמא בעל לשם קידושין ואמרו בשם הרא"ה דאפילו עדי יחוד אינה צריכה כיון שאשתו היא ועומדת תחתיו ע"כ ידעי שנתייחד עמה ובא עליה זהו דעת יחיד שכל הראשונים כתבו שצריכה לעידי ייחוד עכ"ל:

סימן קנו

סעיף קטן א

כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם וכו' מ"ע היא מי שמת אחיו מאביו בלא זרע אפילו היה לו זרע ומת שייבם את אשתו או יחלוץ לה לקמן יתבאר איזה מהם קודם:

סעיף קטן ב

ומ"ש לא שנא אשת אחיו מן האירוסין או אשתו מן הנשואין פשוט בכמה מקומות:

סעיף קטן ג
ומ"ש ובלבד שהיה להם ישיבה אחת בעולם בריש פ"ב דיבמות (דף יו) ומייתי לה בגמרא מדכתיב כי ישבו אחים יחדיו שהיתה להם ישיבה אחת בעולם:

סעיף קטן ד
ומ"ש שלא תהיה היבמה ערוה עליו וכו' בריש יבמות (דף ב.) ומייתי לה בגמרא מקרא:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם הניח אחיו זרע ל"ש בן או בת או זרע הבן או זרע הבת עד סוף כל הדורות אשתו פטורה מן החליצה ומן היבום בפ"ב דיבמות מייתי לה התוס' והרא"ש מקראי:

סעיף קטן ו
ומ"ש ואפילו הניח זרע עובר עבירה או ממזר פוטר נשיו מן החליצה ומן היבום חוץ ממה שיש לו מן השפחה ומן הכותית שאינו נקרא זרע ואינו פוטר משנה פ"ב דיבמות (ד' כב.) מי שיש לו בן מ"מ פוטר את אשת אביו מן החליצה ומן היבום חוץ ממה שיש לו מן השפחה ומן הכותית ובגמרא שם מ"מ לאתויי מאי אמר רב יהודה לאתויי ממזר מ"ט דאמר קרא ובן אין לו עיין עליו וכתב הרמב"ם דאפילו היה עובד כו"ם פוטר את אשת אביו. דין המזנה עם אשה ונתעברה ממנו אם פוטר את אשתו כתב רבינו לקמן בסימן זה דעת הרמב"ם ודעת הרא"ש. ובנו מן השפחה ומן הכותית ממעט להו התם מקראי דלא מיקרו בניו וז"ל הרמב"ם בפרק א' מהלכות יבום בנו מן השפחה ומן הכותית אינו פוטר את אשתו שזרע הבא מן השפחה עבדים והבא מן הכותית עכו"ם וכאילו אינם הרי הוא אומר בשפחה האשה וילדיה תהיה לאדוניה מלמד שולדה כמותה ובכותית הוא אומר כי יסיר את בנך מאחרי מסיר אותו מלחשב בקהל אע"פ שנשתחרר בנו מן השפחה או נתגייר בנו מן הכותית הרי הן כשאר הגרים והמשוחררים ואינם פוטרים את אשתו עכ"ל :

סעיף קטן ז
ומ"ש רבי' בשם רב נטרונאי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפי"ב דיבמות ומה שחילק בין שפחתו לשפחת חבירו הטעם משום דמסתמא אמרינן שחררה קודם שבא עליה דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות:

סעיף קטן ח
ומ"ש דגאון אחד מספקא ליה בהאי מילתא ואזלינן ביה לחומרא וכו' גם זה כתבו שם הרי"ף והרא"ש:

סעיף קטן ט
ומ"ש שהרמב"ם לא חילק בין שפחתו לאחרת שכתב שאפילו יש לו בן משפחתו אשתו מתייבמת ז"ל בפ' הנזכר הרי שהיה לו בן מן השפחה שלו ושחררו ושחררה ונשאה ומת

בלא זרע הרי זה תתייבם לאחיו ואע"פ שבנה ממנה קיים שכבר שחררו עכ"ל ובפרק י' מהלכות גירושין הביא דברי הגאונים וחלק עליהם ובפ"ד מהלכות נחלות חילק בין אדם שהוא מוחזק בכשרות לאדם אחר וכתב שם ה"ה שלא חילק בכך אלא לענין ירושה בלבד ולא לענין שאר דברים ונתן טעם לדבר. ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדברי רב נטרונאי בפ"ב דיבמות אם היבם בן שפחה ונסתפקו אם היתה הורתו ולידתו בקדושה עיין בתשובות הרשב"א סימן אלף ור"מ. ומ"ש ואפי' היה הזרע גוסס או פצוע מכות שא"א לו לחיות פוטר מן החליצה ומן היבום משנה פ"ק דאהלות:

סעיף קטן י

ומ"ש ואפילו זרע שיולד אחר מותו כגון שמת והניח אשתו מעוברת פוטר ודוקא לאחר שיולד ויהיה בר קיימא משנה בפ' החולץ (יבמות דף לה):

סעיף קטן יא

ומ"ש כגון שידוע שנולד לט' חדשים ולא משכחת לה אלא כשפירש ממנה אחר טבילתה ולא קרב אליה אח"כ הוא.

סעיף קטן יב

ומ"ש ואפי' אין ידוע וחיה ל' יום אח"כ וגמרו ציפורניו ושערו וכו' פשוט בר"פ החולץ (יבמות דף לו:) גרסי' התם תנן רשב"ג אומר כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספיקא הוי פירש"י ספיקא הוי וחולצת ולא מתייבמת ודוקא אי מספקא לן אי כלו לו חדשיו או לא אבל אי קים לן דכלו לו חדשיו תנן בפ' יוצא דופן (נדה מג:) תינוק בן יומו פוטר מן היבום ובפ' הערל (יבמות פ:) תניא איזהו בן ח' כל שלא כלו לו חדשיו רבי אומר סימנים מוכיחים עליו שערו וצפורניו אף על פי שלא כלו חדשיו טעמא דלא גמרו הא גמרו אמרי' האי בר ז' הוא ואשתהויי הוא דאשתהי וסובר רבינו דרשב"ג ורבי לא פליגי וכל היכא דלא ידעינן דכלו לו חדשיו בעינן תרתי חדא שגמרו שערו וציפורניו ושישהה ל' יום ואיני יודע מאין לו זה דאין לומר דמשמע ליה האי מדברי התוספות שכתבו בפרק ר"א דמילה (שבת קלו.) דליכא למימר דלא קאמר הלכה כר' משום דבעי הוכחת סימנים שערו וצפורניו אבל רשב"ג לא בעי דהא פשיטא דבן ח' שלא גמרו שערו וצפורניו לכ"ע לא חיי עכ"ל דאין זו ראיה דהתם בבן ח' ודאי איירי אבל בשאינו ידוע אם הוא בן ח' או בן ט' משמע דלא בעי רשב"ג שגמרו שערו וצפורניו ואפי' בבן ח' נמי איכא למימר דלא בעי רשב"ג גמרו שערו וצפרניו אלא בדלא אשתהי אבל כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל ואפילו לא גמרו שערו וצפרניו וגם אין לומר דמשמע ליה הכי מדכתב הרא"ש בפרק הערל טעמא דלא גמרו סימנים הא גמרו אמרי' בר ז' הוא ואשתהויי אשתהי ויוצא מידי נפל בל' יום אליבא דר' כמו לרשב"ג ע"כ דאיכא למימר רבי אית ליה

דרשב"ג אבל רשב"ג לית ליה דר' דנהי דלר' אע"פ שגמרו שערו וצפרניו אינו יוצא מידי נפל עד ששהה ל' יום לרשב"ג גמרו שערו וצפרניו אינם מעלים ולא מורידים ואין הדבר תלוי אלא בשהה ל' יום באדם בלבד וגם הרמב"ם בפ"א מה' ייבום לא הצריך אלא שיכלו חדשיו ויחיה ל' יום ולא הזכיר שם גמר שערו וצפרניו ולכן דברי רבינו צ"ע: ומ"ש אבל אם ילדה ולא חיה ל' יום אחר שנולד אפילו מת ביום ל' בר"פ החולץ ובפ' ר"א דמילה איתמר מת ביום ל' ועמדה ונתקדשה רבינא משמיה דרבא אמר אם אשת ישראל היא חולצת ואם אשת כהן היא אינה חולצת. ומ"ש לא שנא מת מחמת חולי לא שנא נפל מן הגג או אכלו ארי ומת בפרק ר"א דמילה שם אהא דתניא רשב"ג אומר כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל איבעיא להו מי פליגי רבנן עליה ואת"ל פליגי עליה הלכה כמותו או לא ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרשב"ג הלכה מכלל דפליגי ש"מ אמר אביי פיהק ומת ד"ה מת הוא כי פליגי בנפל מן הגג או אכלו ארי מר סבר מת הוא ומ"ס חי הוא ופירש הר"ן כי פליגי בנפל מן הגג או אכלו ארי כלו' שמת מחמת מיתה הבאה לו ממקום אחר מר סבר היינו רבנן חי הוא ומ"ס היינו רשב"ג מת הוא ופי' ה"ר יונה דלאו דוקא פיהק אלא ה"ה חלה ומת מדקא מסיים אביי למילתיה כי פליגי בנפל מן הגג או אכלו ארי ולא קאמר כי פליגי בחלה ומת וכן נראה דעת הרי"ף שהשמיט הא דאביי ונראה שהוא דוחה אותה מהא דאמר רבא מת בתוך ל' יום ועמדה ונתקדשה אם אשת כהן היא אינה חולצת וטעמא משום דסמכינן ארבנן דאמרי לאו נפל הוא אלמא אפי' בשלא אכלו ארי פליגי רבנן אבל ה"ר יונה כתב דלא פליגי אביי ורבא דהא דרבא מיתוקמא בנפל מן הגג או אכלו ארי והרז"ה פירש דאביי בפיהק ומת דוקא הוא דקאמר דלא פליגי משום דכיון דאיכא ריעותא מוכחא מילתא דנפל הוא אבל חלה ומת הרי הוא כאכלו ארי דליכא ריעותא דאפילו בן קיימא נמי חלה ומת ולפי זה הא דרבא מיתוקמא בחלה ומת והוי כאכלו ארי ולא פליגי אדאביי כלל עכ"ל ורבינו סובר דהלכה כרשב"ג ולפיכך פסק דל"ש מת מחמת חולה ל"ש נפל מן הגג או אכלו ארי ומת הוי ספק נפל וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות ייבום וז"ל אם מת בתוך הל' אפילו ביום הל' בין שמת מחולי בין שנפל מן הגג או אכלו ארי הרי זה ספק נפל ספק בן קיימא וצריכה חליצה מד"ס אבל לא תתייבם ע"כ כתוב בהגהות מרדכי דכתובות שאם מת הולד תוך ל' יום נוטלת כתובתה לאלתר אע"פ שהיבם קטן: ומ"ש ואם אינו ידוע שכלו לו חדשיו אלא על פיה אינה נאמנת להיות מותרת לזר אם מת תוך ל' יום כ"כ הרא"ש בתשובה כלל נ"ב וז"ל הא דמספקא לך אם האשה נאמנת על עצמה לומר שכלו חדשי העובר שילדה אחרי מות בעלה כשלא שהה ל' יום כדי שלא תצטרך חליצה לא ידענא במה נסתפקת למה

תהיה נאמנת אפי' לאחר אתתא לא מהימנא כ"ש לעצמה להתיר יבמה לשוק ולא מצינו נאמנות לאשה אלא ההיא די' יוחסין (עד.) דקאמר התם ג' נאמנים על הבכור חיה אביו ואמו והתם גופיה לא אמרינן הכי אלא משום דגלי קרא יכיר יכירנו לאחרים ובשביל שהאמינה תורה לאב אע"פ שהוא קרוב ויחיד וטעמא שאין אחר יכול להכירו עכ"ל :

סעיף קטן יג

ומ"ש ואם הפילה נפל אחר מותו מתייבמת כ"כ רבינו ירוחם אם לא יצא לאויר העולם קיים או חולצת או מתייבמת וכך מבואר בדברי הרמב"ם פ"א מה' יבום ור"פ החולץ (יבמות לה:) אמרינן אם יבא אליהו ויאמר דהא דאיעברא אפולי מפלה בת חליצה ויבום היא: ב"ה ובהדיא תנן בפ' החולץ הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת וילדה אם אין הולד של קימא יקיים :

סעיף קטן יד

ומ"ש בשם הר"ף היכא דאיכא לאסתפוקי שמא כלו לו חדשיו או אפילו ילדתו מת אסור להתייבם וחולצת כדמוכח בנזיר (יג.) כו' יש לתמוה עליו דמאן מייתי מר"ש דמשמע דלא קי"ל כר"ש דיחידאה הוא וי"ל דע"כ לא פליגי אלא בספק נזירות דרבנן סברי להקל ור"ש סבר להחמיר אבל גבי ספק זיקה כ"ע להחמיר (ועוד יש) (ב"ה) צריך להעביר הקולמוס ע"ז ולכתוב במקומו ואין לומר דמשמע ליה ז"ל דהלכה כר"ש מדאמר בגמרא אמילתא דת"ק מאן תנא ר' יהודה משמע דלא אתא אלא לאשמועינן דלא פליג אר"ש אלא יחידאה (ב"ה) דאינן טענה כלום דאף ע"ג דתיהוי מתני' כיחידאי הא קיימא לן דהלכה כסתם משנה וכן הלכה כר' יהודה לגבי ר' שמעון. ומ"מ איני יודע למה הניח תלמוד ערוך שבר"פ החולץ מפורש בענין יבום וחליצה ואהדר למילף מנזיר: כתוב בתשובת הרב שלמה בן הר"ש בר צמח שמכלוף נפטר בח' לאלול והניח אשתו מעוברת ובאחד לאייר ילדה בן שלם בשערו וצפרניו ולבסוף ח' ימים מת והיה למכלוף הנזכר אח במ"ה והתיר את אשתו מפני שביום ט' באב היה חולה כשבא לביתו כי כשהלך מביתו היה כ"ו לתמוז ויש עד אחד מעיד שאז אמר שהיה חושש שאשתו מעוברת ולא אמר זה אלא על שהגיעה זמנה לראות ולא ראתה כשיצא הוא הניחה בחזקת טהורה אפי' שנאמר שמיד כשיצא הוא ראתה נחשוב י"ד ימים על כ"ו לתמוז ובא לי"א יום לאב והרי הוא היה חולה ובני אדם נכנסים לבקרו והנשים אומרות שאמו ביום ובלילה עמו מיום שחלה עד שמת מסתמא לא טבלה אשתו א"כ ע"כ לומר שמקודם נתעברה כמו שאמר הוא וסומכין עליו דאיהו קים ליה בגווה ונאמן הוא לומר יש לי בן ומטעם שני מפני שגמרו שערו וצפרנייו ומטעם שלישי משום דהוי כבעל ופירש כיון דבכ"ו לתמוז יצא ומיד כשבא חלה ולא היה שהות לטבילה אם היה אמת שראתה אחר שיצא הוא מביתו ואפי' לפי דברי אמו שטבלה בכ"ב לאב נשארו

מאב ט' ימים עד ר"ח אייר הם ח' חדשים וט' ימים נסיר ה' ימים לתשלום החדשים החסרים לפי שחדשי ההריון הם מל' יום נשארו ד' ימים יותר מח' חדשים וכיון שנכנס בחדש הט' ואפי' יום אחד חוץ מיום שנתעברה בו אע"פ שלא גמרו סימניו ולא שהה ל' יום הוי ולד גמור ואע"פ שאמרו פ' בנות כותים (נדה לח:) יולדת לט' יולדת לשלמים כבר תמהו על זה רבים שהחוש מכזיב זה והתוס' כתבו שעתה נשתנו העינים כמו שאמרו פ"ג דבכורות (כ.) פרה וחמורה אינן יולדות אלא לג' שנים ועתה יולדות לב' שנים וכן תמצא בהרבה דברים והאריך בתשובה זו: ובתשובות הריב"ש סי' תמ"ו כתוב שנשאל על אשה כבת כ' שנישאת ושהתה עם בעלה ל"ה יום ולסוף אלו הימים חזרה וטבלה לנדתה ונתייחדה עם בעלה ותוך ג' ימים מת בעלה ומיד נסתפקה בהריון ולבסוף ילדה בת ויתברר שמיום מיתת בעלה עד יום לידתה יש ט' חדשים וכ"ב יום והבת גמרו שערותיה וצפרניה ומתה לכ"ט יום והשיב אם מה שנולדה הבת באמצע חדש תשיעי אינו קרוי כלו לו חדשיו מה שגמרו סימניה אינו מוציאה מידי ספק נפל כיון שמתה תוך ל' יום דקי"ל כרשב"ג דכל ששהה ל' יום באדם אינו נפל דמשמע הא לא שהה הוי ספק נפל כדאיתא בפ' החולץ ואיתמר התם מת בתוך ל' יום ונתקדשה רבינא משמיה דרבא אמר אם אשת ישראל היא חולצת אם אשת כהן היא אינה חולצת ואסיק התם דבאשת ישראל חולצת כר"ש בן גמליאל דקיימא לן כוותיה ובאשת כהן סמכינן ארבנן דאמרי אע"ג דלא שהה ולד מעליא הוי וההיא ודאי לא בידעי' שכלו לו חדשיו כגון שבעל ופירש הוא דבכה"ג אפי' רשב"ג מודה דולד מעליא הוי אפי' לא שהה כדאיתא בפרק יוצא דופן ולא בבן ח' ודאי כגון שבעל ופירש הוא נמי דבכה"ג לא אמרי רבנן דאע"ג דלא שהה ולד מעליא הויא אדרבא אמרי דאע"ג דשהה נפל ודאי הוי ואע"ג דגמרו סימניו ואפי' שהה ל' יום אלא ודאי ההיא דפרק החולץ בסתם ולדות היא שבעל ולא פירש והם בספק בן ח' או בן ט' וגמרו סימניו ואף הרמב"ם שפסק כר' דכל שגמרו סימניו הוי ולד מעליא אפי' בן יום א' כמ"ש בפ"א מהל' מילה כבר כתב בפ"א מה' יבום שזהו בדין תורה אבל חכמים החמירו להצריכה חליצה כל שלא שהה ל' וא"כ בנדון זה אם נחשוב אותה כסתם ולדות שהם ספק ב' ח' ספק בן ט' אף ע"פ שגמרו סימני הבת כיון שלא שהתה ל' יום צריכה חליצה ובדיעבד נמי באשת ישראל אלא שאם נתקדשה לכהן אינה צריכה חליצה ועוד איפשר לומר דבנדון זה אפי' נתקדשה לכהן צריכה חליצה משום דהוי ספק נפל אפילו לרבנן מדאמר אביי פיהק ומת דברי הכל מת הוא וכו' ופירש"י דלאו דוקא פיהק ומת אלא ה"ה לחלה ומת וכ"כ ה"ר יונה והרא"ש ולדבריהם הא דאמר רבא בפרק החולץ דבאשת כהן אינה חולצת משום דסמכינן ארבנן בנפל מן הגג או

אכלו ארי הוא אבל חלה ומת בנדון זה אפי' רבנן מודו וא"כ אפילו אשת כהן חולצת אלא שהרי"ף השמיט להא דאביי משמע דס"ל דפליג אדרבא דהא דרבא סתמא הוא בכל ענין וגם הרז"ה סובר דאביי בפיהק ומת דוקא אבל חלה ומת הרי הוא כנפל מן הגג או אכלו ארי ולפי דברי שניהם אף בנדון זה שהוא חלה ומת פליגי רבנן אבל מה שראוי להסתפק בנדון זה הוא אם מה שנתברר שילדה לאחר מיתת הבעל ח' חדשים וכ"ב יום הוי קים לן בגויה שכלו לו חדשיו או לא דאי הוי ככלו לו חדשים הדבר ברור שאפילו לא שהה ל' יצא מכלל נפל אפילו לרשב"ג כדאמרינן בפרק יוצא דופן ומדברי הרמב"ם נראה דבעינן ט' שלימים שכך כ' בפ"א מהלכות יבום ונולד לט' חדשים גמורים וכ"כ בסמ"ק וכן נראה מפירש"י בפרק רבי אליעזר דמילה וכו' ונראה שסמכו על ההיא דאמר שמואל בפרק בנות כותיים (נדה לח.) וכן משמע בהדיא בפרק החולץ וכו' אבל מצאתי להרמב"ן בת"ה דנולד לט' חדשים אפילו מקוטעים מתאבל עליו וא"כ בנדון זה לפי סברת הרמב"ן הרי כלו חדשיו ואינה צריכה חליצה כלל ודבר זה כיון שלא מצאנוה מבואר בתלמוד והראשונים זה אומר בכה וזה אומר בכה ובנדון זה אף אם נאמר דלא הוי כלו חדשיו אינה צריכה חליצה משום ספק גמור אלא משום חומרא דרבנן דהא באשת כהן אינה חולצת מעתה הרוצה להקל ולהתירה בלא חליצה הנה יש לו עמוד נכון להשען עליו הרמב"ן שהוא כדאי לסמוך עליו וכ"ש אם הוא שעת הדחק שהיבם קטן או שהוא במדינת הים והמחמיר להצריכה לכתחלה חליצה תבא עליו ברכה עכ"ל:

סעיף קטן טו

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל על יבמה שנישאת לשוק בחזקת שהיה לה ולד של קיימא וכו' בכלל נ"ב וז"ל התשובה הנה ב' עדים כשרים מעידים שחיה יותר מל' יום אבי היבם שהוא כשר לכלתו כיון שמת בנו ונתרחק ממנו וגם שאלתי השמש ואמר שנתאבל עליו ואלו מוציאי הדיבה לא כתבת שהעידו בפני ב"ד עדות ברורה שידוע להם שמת הולד תוך ל' יום אלא שהוציאו קול לעז בעלמא וכל זמן שלא העידו בעדות אפילו אי ליכא עדות שחיה בן ל' יום לא אסרי' לה בקלא דבתר נישואין ואם יבואו ויעידו בפני ב"ד בתורת עדות שיהא ידוע להם לידת הולד וגם היו בשעת פטירתו ולא חיה ל' יום הרי יש כאן עדות מוכחשת שנים מעידים שחיה ל' יום וב' מעידים שלא חיה ל' יום ?וקי"ל כמ"ש ?ר"י י"ל דתרי ותרי ספיקא דרבנן הוא ולא אמרינן אוקמה אחזקתה ועוד דאזלינן בתר רוב נולדים שהם של קיימא ולכן הקלו חכמים ואמרו אם אשת כהן היא אינה חולצת אע"פ דספק חלוצה מותרת לכהן חשו חכמים מאחר שהצריכה חליצה אחר שנישאת יאמרו העולם חכמים עמדו על הדבר דודאי נפל היה והצריכוה חליצה ואתי

למשרי חלוצה וכ"ש בנדון זה שנישאת האשה במקומה והדבר ידוע אילו לא היה הדבר ברור להם שהיה הולד של קיימא לא היו מניחין אותה לינשא ועוד שיש כאן עדות מוכחשת והוי ספיקא דרבנן ועוד אם היתה חולצת מספק היינו מוציאים לעז על בניה כי ר"י פסק כי ולד יבמה לשוק היינו דרבנן הילכך נ"ל דהך אתתא שריא לבעלה ואינה צריכה חליצה עכ"ל :

סעיף קטן טז

האומר זה בני או יש לי בנים נאמן וכו' בפרק י"נ (דף קלד.) תנן האומר זה בני נאמן ובגמרא למאי הילכתא לפטור אשתו מן היבום תנינא מי שאמר בשעת מיתתו יש לי בנים נאמן התם דלא מוחזק לנו באח הכא אף ע"ג דמוחזק לן באח ופי' הר"ן כלומר אי מהתם ה"א דוקא בדלא מוחזק לן דאית ליה אחי הוא דנאמן אבל במוחזק לן לא מ"ה תנא הכי לאשמועינן דאפילו היכא דמוחזק לן דאית ליה אחי נאמן וכתוב בקצת ספרי רבינו ואפילו באו אחר כך עדים שיש לו אחים מותרת וטעמא דמסתבר הוא דכיון שהאמינהו לומר יש לי בנים כי אתי בתר הכי סהדי דאית ליה אחי מאי הוי הרי כיון שהאמינו אותו שיש לו בנים מותרת היא:

סעיף קטן יז

ומ"ש אבל אם יש עדים שיש לו אחים אינו נאמן לומר יש לי בנים להתירה כן משמע מדברי רשב"ם שכתב שם הכא אתי לאשמעינן דאף ע"ג דבמוחזק לן בגויה חזקה בעלמא בלא עדים אי אמר זה בני נאמן לפוטרה מייבום ע"כ משמע בהדיא דדוקא משום דלא הוה אלא חזקה בעלמא הא אי הוו עדים לא הוה מהימן לומר זה בני והטעם דכיון שקדמו עדים דאית ליה אחי ולא הוה מוחזק דאית ליה בנים הרי היתה בחזקת איסור ותו לא אתיא אמירתו דאית ליה בנים ושריא לה וכן כתב רבינו ירוחם וז"ל אם ידוע לנו בודאי בעדים שיש לו אחים אע"ג דאמר בשעת קידושין שיש לו בנים אינו נאמן דלא אמרינן מה לו לשקר כיון שיש לו עדים שיש לו אחים עכ"ל אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם שסתם וכתב רפ"ג האומר זה בני או שאמר יש לי בנים ה"ז נאמן ופוטר את אשתו מן החליצה ומן היבום:

סעיף קטן יח

אמר בשעת קידושין יש לי בנים וחזר ואמר בשעת מיתה אין לי בנים נאמן לאוסרה כך הוא הגירסא בספרי רבי' ויש ספרים שכתוב בהם אינו נאמן לאוסרה ונראה שזו היא הגירסא הנכונה דתניא בקידושין פ' האומר (דף סד.) בשעת קידושין אמר יש לי בנים ובשעת מיתה אמר אין לי בנים נאמן להתיר ואין נאמן לאסור כלומר נאמן במ"ש בשעת קידושין ואינו נאמן במ"ש בשעת מיתה דברי ר' רבי נתן אומר אף נאמן לאסור ומשמע

דהלכה כרבי מחבירו וכן פסק ברמזים וכתב הר"ן דרבותא קמ"ל דאע"ג דאיכא למימר דמאי דאמר בשעת קידושין לא אמר אלא כדי שתתרצה אשתו בקידושיו ובשעת מיתה דלא איכפת ליה במידי קושטא קאמר אפ"ה נאמן להתיר משום דאיכא למימר מה לו לשקר כדאמרינן לקמן ואינו נאמן לחזור בו מדיבורו הראשון ולאסור עכ"ל ועוד יתבאר בדינים אלו בסימן שאחר זה:

סעיף קטן יט

יש קצת ספרי רבי' שכתוב בהם והרמ"ה כתב שחולצת ולא מתיבמת ואיפשר שטעמו משום דמספקא ליה אי הלכה כר' או כרבי נתן ופסק לחומרא ורבי' ירוחם כתב שהרמ"ה פסק כר' נתן ונראה שטעמו מדמתמה תלמודא בפרק האומר לימא מתני' דלא כר' נתן ודחיק לאוקמה כר' נתן ואין זה הכרע דהכי אורחא דתלמודא למהדר לאוקמי מתני' ככ"ע:

סעיף קטן כ

כתב הרמב"ם עד אחד נאמן להעיד שנולד בן לבעלה להתירה זה לשונו בפרק ג' נאמן עד אחד להעיד ליבמה שמת בעלה ומתיבמת על פיו או שמת יבמה או שניתן לבעלה בן להתירה לזר אפי' עבד או אשה או עכו"ם מסיח לפי תומו מעיד במיתת היבם כמו שמעיד בא"א להתיר כמו שבארנו בהל' גירושין ע"כ והרב רבי' אברהם בר דוד השיג על הרמב"ם במה שכתב שעד אחד נאמן להעיד שנולד בן לבעלה והרב המגיד כתב שהרב בעל המאור סובר כדברי הרמב"ם ז"ל וכן הכריע הרשב"א ז"ל ע"כ ודברי הרא"ש שכתבתי גבי שאין האשה נאמנת לומר שכלו חדשיו נוטים לדברי הראב"ד ז"ל :

סעיף קטן כא

וכתב עוד מי שזינה עם פנויה או עם א"א ונתעברה וכו' בפ' הנזכר וכן כתב רבי' ירוחם בשם ספר המצות וכתב ה"ה זה ברור בא"א שרוב בעילות אחר הבעל אבל בפנויה היה נראה לחלק בין אם חשודה ממנו או אם חשודה מאחרים שאם אינה חשודה מאחרים אלא ממנו בלבד הא אמרי' פרק אלמנה לכ"ג (יבמות סט.) כהן שבא על בת ישראל וילדה תאכל בתרומה ואיכא לישני בגמרא לישנא קמא דוקא דלא דיימא מעלמא ולישנא בתרא אע"ג דדיימא מעלמא ודעת רבינו פ"ז מהלכות תרומות כלישנא קמא וכיון דלענין תרומה דאיכא ג"כ איסורא דאורייתא שדינן הולד בתר דידיה גבי יבום נמי אמאי לא נהמניה וכ"ש ללישנא בתרא והרשב"א ז"ל כתב בתשובה דכל שראינו שבא עליה או שהוא מודה שבא עליה בתר דידיה שדינן ליה והוא שלא ידענו שבא עליה אחר אבל אם ידענו שבא עליה אחר בכי הא לא אמרינן לישדייה בתר קמא דהוה ליה כספק בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון דמספקא מילתא ולא שדינן ליה בתר קמא עכ"ד

ונראה בדעתו ז"ל שהוא פוסק כלישנא בתרא דכל דלא ידעי' בבירור שבא עליה אחר אע"ג דדיימא מעליא בתר דידיה שדינן ליה ובזה נראה להחמיר דה"ל ספיקא דאוריית' ונקטינן חומרי דלישני כבל בדלא דיימא מעלמא איני מוצא טעם נכון לחלק בין דין זה לדין התרומה ואפי' בדדיימא איפשר שהלכה כלישנא בתרא דסוגיין בפ"ק דכתובות (יג:) אתיא כי ההוא לישנא עכ"ל ונמוקי יוסף בס"פ אלמנה לכ"ג כתב דפנויה שילדה ואמרה מפלוני הוא אף ע"פ שנאמנת עליו להכשירו אינה נאמנת עליו לירושה ואפי' בפלגש המיוחדת לו אינה נאמנת עליו :

סעיף קטן כב

וא"א ז"ל כתב בתשובה על אחד שהיה לו משרתת בביתו והיתה מיוחדת לו וילדה ואמר שהוא בנו שפוטר את אשתו מן היבום וכו' כלל פ"ב סימן ח' ועיין בתשובות הרשב"א סי' תר"י ועיין בנימוקי יוסף בס"פ אלמנה לכ"ג במ"ש שם בשם הריטב"א:

סעיף קטן כג

האשה שהלך בעלה ובנה למ"ה ובאו ואמרו לה מת בעליך מותרת לינשא וכו' הלכה היא ובעלה ובנה ובאה ואמרה מת בעלי ואח"כ מת בני נאמנת ומותרת לזר מת בני ואח"כ בעלי אינה נאמנת שתתייבם אלא חולצת ולא מתייבמת ויש בקצת ספרי רבי' חסרון הניכר וכאשר כתבתי כך הוא הגירסא הנכונה וכך מבואר במשנה פרק האשה שלום (יבמות קיח.) והטעם מבואר דכיון שבשעה שהלכה היתה בחזקת היתר לזר כי אמרה מת בעלי ואח"כ מת בני הרי היא מעמדת עצמה על חזקתה ולפיכך נאמנת אבל כי אמרה מת בני ואח"כ מת בעלי שמוציאה עצמה מחזקתה נאמנת להחמיר ואינה נאמנת להקל ולפיכך חולצת ולא מתייבמת ומ"ש הלכה היא ובעלה לבד ובאה ואמרה ניתן לי בן במ"ה ומת בני ואח"כ מת בעלי נאמנת ומתייבמת מת בעלי ואח"כ מת בני אינה נאמנת וחולצת ולא מתייבמת גם זה משנה שם והטעם מבואר כמו שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן כד

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ג והוא מבואר בגמ' פרק האשה בתרא (יבמות דף קיט:) דאמרינן התם אמתני' אחריתי דאינה חולצת גזירה שמא ימצא הדבר שאינה צריכה חליצה ונמצאת מצריכה כרוז לכהונה ואיכא דהוי בחליצה ולא הוי בהכרזה ואמרי הא שרו חלוצה לכהן ומותיב מהאי מתני' דאמרינן בה חוששין לדבריה וחולצת ולא מתייבמת וליחוש דילמא אתו עדים ואמרי כדקא אמרה ונמצא אתה מצריך כרוז לכהונה אמר רב פפא בגרושה רב חייא בריה דר"ה אמר באומרת אני והוא נחבאנו במערה ופירש"י בגרושה שהיתה גרושה כבר מאיש אחר שפסולה לכהונה אני ובעלי נחבאנו במערה ואין איש עמנו לבא ולהעיד הילכך ליכא למיחש דילמא אתו סהדי עכ"ל ולפי

שראה רבינו שבפרק האשה שלום שהוא מקום משניות אלו לא איתמר עלייהו בגמרא מידי ולא נזכר שבמקום אחר העמידום באוקימתות אלו לכך כתב אלה הדברים בשם הרמב"ם ויש בלשון רבינו בדברי הרמב"ם חסרון וכך הוא לשון הרמב"ם ז"ל שמא תחלוץ ויבואו עדים ויעידו שהדבר כמו שאמרו והבעל מת תחלה נמצאת חליצה זו אינה כלום ותינשא לכהן ויראה הרואה אותה שחלצה ונשאת לכהן וידמה שהחלוצה מותרת לכהונה ואינו יודע בעדים שבאו לפיכך לא תחלוץ ולא תתייבם וכו':

סעיף קטן כה

האשה שהלך בעלה וצרתה למ"ה ואין לה בנים ובאו עדים שמת בעלה לא תתייבם ולא תינשא עד שתדע אם ילדה צרתה או לא ילדה משנה פ' בתרא דיבמות (שם) ומ"ש ולא אמרינן שתחלוץ אחר ט' חדשים למיתת הבעל ותינשא ממ"נ וכולי שם פלוגתא דאמוראי ופסקו הפוסקים כמ"ד הכי כתוב בספר רבי' ירוחם נסתפק לר"ש אם יש לדבר פתח היתר כשתדור אשה זו ע"ד רבים שלא תינשא לכהן שכל עצמנו לא חששנו אלא מטעם דהצרכת כרוז ואחר שתדור נסתלקה חששא זו והאריך שם בזה ומ"ש לפיכך אם היתה גרושה או חללה תחלוץ אחר תשעה חדשים מבואר שם כתוב בספר רבינו ירוחם:

סעיף קטן כו

ומ"ש אבל לא תחלוץ בתוך ט' ותינשא אפי' אחר ט' דשמא מעוברת היתה צרתה והפילה וכיון שהיתה צרתה מעוברת לא היתה חליצה זו חליצה הכי איפסקא הלכתא בר"פ החולץ (יבמות דף לה:) כר"ל דאמר חליצת מעוברת לאו שמה חליצה וכתב הרמב"ם בספ"ג אבל זו הצרה שהיתה עם בעלה כשמת תמתין צ' יום כשאר היבמות ותחלוץ או תתייבם ולא תחוש לצרתה שבמדינה אחרת הואיל ולא היה בעלה עמה ופשוט הוא דין אשם שהלך בעלה למ"ה ומת שם ונשארה זקוקה ליבם ויצא קול שהיה לבעלה אשה אחרת לשם אם מתירים אותה לחלוץ כתב הריב"ש בתשובה סימן תק"ט:

סימן קנז

סעיף קטן א

מי שיש לו אח מ"מ אפילו אם הוא ממזר זוקק את אשת אחיו לייבום משנה וגמרא פ"ב דיבמות (דף כב):

סעיף קטן ב

ומ"ש בין קטן בין גדול משנה פרק יוצא דופן (נדה דף מג: מד.) תינוק בן יום אחד זוקק ליבום:

סעיף קטן ג
ומ"ש אפי' הוא גוסס או פצוע מכות שאינו יכול לחיות וכולי משנה פרק קמא דאהלות אפילו גוסס ואפילו מגוייד זוקק ליבום: ומ"ש ובלבד שנולד בחייו כלומר שנולד יבם זה בחיי אחיו דאל"כ אינו זוקק ליבום דהוה ליה אשת אחיו שלא היה בעולמו ואינה זקוקה ליבום דכי ישבו אחים יחדו כתיב שהיתה להם ישיבה אחת בעולם כדאיתא ברפ"ב דיבמות (דף יז:) ובפ' יוצא דופן (נדה מד.):

סעיף קטן ד
ומ"ש אפי' לא יצא אלא ראשו ורובו לאויר העולם קודם שימות אחיו כ"כ הרמב"ם בפ"א:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואפי' עבד ואפילו שפחה כאמנין להעיד עליו שהוא אחיו מאביו כ"כ הרמב"ם בפ"ד והוא מדאמרינן בפרק החולץ (יבמות ד' לט:) דאפי' קרוב ואשה נאמנים בזה משום דגלויי מילתא בעלמא הוא ומשמע דה"ה לעבד ושפחה דמ"ש וכתב הרמב"ם דה"ה לקטן שהוא מכיר ונבון כתב הרי"ף דה"מ דקרוב ואשה נאמנים היכא דליכא חשדא אבל היכא דאיכא חשדא לא וכתב הריב"ש בסימן קפ"ב שנראה לו לפי לשון הרי"ף שאין אשה וקרוב נאמנים לומר זה אחיו של פלוני כשמעידין כן בשעת מעשה אלא שאם אמרו כן קודם מעשה שאין מעידין לא על ממון ולא על איסור הוחזק על פיהם ע"כ ואין נראה כן מדברי הפוסקים אלא אפי' לא אמרו כן אלא בשעת מעשה סומכים עליהם וגם בהגמ"י פ"ד כתוב דמשמע מדברי הרי"ף דלא סמכינן אהני אא"כ הם מסיחים לפי תומם וכתבו דאין נראה לראבי"ה אלא אפי' כמתכוונים להעיד נאמנים וכ"כ במרדכי פרק מצות חליצה:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל אם נולד אחר מותו כבר נתבאר. ומ"ש או שהוא אחיו מאמו ברפ"ב דיבמות מייתי' מקראי דאינו זוקק ליבום אלא אחיו מאביו אבל אחיו מאמו ולא מאביו לא:

סעיף קטן ז
גרים שנתגיירו ועבדים שנשתחררו הרי הם כזרים ואין להם זה ע"ז יבום אפילו אחד מהם הורתו שלא בקדושה והשני הורתו ולידתו בקדושה משנה בפרק נושאין (דף צז:) ומ"ש ואפילו הם תאומים ונולדו בקדושה כלומר אבל הורתם היתה שלא בקדושה הרי הם כזרים ואין להם אחוה עד שיהיו שניהם הורתם ולידתם בקדושה בריית שם:

סעיף קטן ח
כתב רב שרירא גאון נפלה לפני מומר וכולי ורב יהודאי כתב אי כד נסבה בעלה הוי יבם מומר לא בעי חליצה מיניה ואם היה הבעל מומר ויושבת תחתיו וכולי עד ואינה זקוקה לחליצה כל זה כתוב במרדכי פרק החולץ שהעתיק מספר העיטור אלא שבמקום

שכתוב בספרי רבינו ורב יהודאי כתב שנראה שבא לחלוק על דברי רב שרירא כתוב שם וכתב רב יהודאי שנראה שאינו חולק על דברי רב שרירא אלא מפרש דבריו וה"א בפ"א מהלכות יבום העתיק דברי רב שרירא ודברי רב יהודאי כמו שכתבם המרדכי וכתב שהרשב"א תמה על כל דברי רב יהודאי ושמדברי הרמב"ם נראה שלא כדברי רב יהודאי שכתב מי שיש לו אח מ"מ אפילו ממזר או עובד כו"ם הרי זה זוקק את אשתו לייבום ולא חילק בין אם היה עובד כו"ם בשעת הנישואין בין המיר אח"כ וכ"ש בבעל מומר ואח כשר שאם מת שהיא זקוקה לחליצה וליבום וכמ"ש הרשב"א ז"ל עכ"ל :

סעיף קטן ט

ומ"ש רבינו ולא ידענא למה לא תהיה אשת מומר זקוקה ליבום ודאי קושטא דמילתא הכי דאשת מומר זקוקה לייבום ואפילו קדשה אחר שהמיר ואפי' בנו או בן בנו עד כמה דורות אע"פ שנשארו בהמרתם כ"ז שהם בני ישראליות או מומרות קידושיהן קידושין ונשותיהם הישראליות או המומרות זקוקות ליבום כדמשמע בספ"ק דיבמות אהא דאמר רב אסי עכו"ם שקידש בזמן הזה חוששין לקידושיו חיישינן שמא מי' השבטים הוא ואסיקנא דלא היא משום דגמירי דבנתי דההוא דרא אצטרויי אצטרו משמע הא לאו הכי הוה חיישינן לקידושיו וזה דבר פשוט כביעתא דכותחא וכבר כתב כן מהר"י קולין ז"ל בשורש פ"ה ויש לתמוה על מי שעלה על דעתו היתר זה ועל רב יהודאי שנכתב בשמו איני תמה משום דגמירי דמאור עינים הוה ולפעמים היו תלמידיו כותבין בשמו מה שלא עלה על דעתו וכמבואר אך על תלמידיו הכותבים כן יש לתמוה ועל בעל העיטור שהעתיק דבריהם יש לתמוה למה לא רדפם וכתתם עד החרמה דדבר פשוט הוא דאין לדברים אלו שורש וענף ולא שום צד סמך כלל ואוי לו למי שמיקל בזה ודבר פשוט הוא שאין דברים הללו אמורים אלא בבן ישראלית או מומרת אבל בן עכו"ם או שפחה אפילו מישראל שלא המיר כבר נתבאר דינו בסימן שקודם זה:

סעיף קטן י

ומ"ש רבינו דלא ידע מה חילוק יש בין אם היה יבם מומר כשנשאת או לא זה נתבאר בהגהות מרדכי פרק החולץ דטעמא משום דס"ל דנישואין מפילין וכיון דבשעת נישואי אחיו היה מומר היה אסור לה באותה שעה ושוב אינה נופלת לפניו וכתוב שם שיש סוברים דאפי' לא היה מומר בשעת נישואי אחיו כיון שהיה מומר בשעת מיתה אינה זקוקה דס"ל דמיתה מפלת וכתוב בת"ה סי' רכ"ג דהיכא שהיבם נאנס בקטנותו ונטמע בין העכו"ם ונתגדל ביניהם עד שנעשה גדול בשנים ואע"פ כן לא חזר לדת האמת אם בעודו בקטנותו בין העכו"ם נתקדשה יבמתו לאחיו ודאי זקוקה היא אפי' לדברי האומרים דנישואין מפילין דהוי כמו נתקדשה בעודו יהודי ואח"כ המיר דכל מעשה

קטן עד שיהא בן שלש עשרה שנה ויום אחד לא חשיב וכשגדל ועמד בהמרותו הוי כהמיר אז וכיון דנישואין מפילים הרי היא זקוקה לו וז"ל המרדכי בפרק החולץ כתוב בתשובת הגאונים יבמה שנפלה לפני מומר פטורה מן החליצה ומן היבום היכא דליכא יבם אחר אלא הוא ולא הביאו שום ראיה לדבריהם וכתב רש"י בתשובה דלא סמכינן עלייהו כלל ואע"פ שחטא ישראל הוא ואם קדש קידושיו קידושין וחולץ ולא מייבם ונראה לה"ר מאיר להביא ראיה לדברי הגאונים מדפריך פ' הגוזל (בבא קמא קי:) וכו' וכתב הר"ם אע"פ שהבאתי ראיה לדברי הגאונים לא מלאני לבי לעבור על דברי רש"י כאשר בא מעשה לידי ושאלו להר"מ על יבמה שהיו לה שני יבמים הגדול מומר והקטן הלך למדינת הים אם הגדול המומר יכול לחלוץ מפני תקנת העיגון והשיב שלא לעשות מפני שיש לה יבם ישראל ואזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא עכ"ל ובת"ה כתב שאחד מהחכמים שהיו בימיו כתב שיש לסמוך על דברי המתירים וחכם אחד כתב דלית לן לאסוקי אדעתא להקל נגד דברי רש"י שהרי מהר"ם אף ע"פ שהביא ראיה לדברי הגאונים כתב דעבדינן הכא לחומרא והכא לחומרא ונראה מדברי ת"ה שכך הוא דעתו לאסור כדברי רש"י ומהר"ם ז"ל והאריך הרבה בדבר עיין עליו ועיין בהגהות מדרכי פרק החולץ ומהרי"ק ז"ל כתב בשורש קע"ז על יבמה שנפלה לפני יבם מומר ועד אחד מעיד שמת אותו מומר שהיא מותרת כיון שרוב הפוסקים מתירין יבמה ע"פ עד אחד ואפי' אם היה המנהג כדברי האוסרים מ"מ פשיטא שבזיקת יבם מומר שרבו הפוסקים המתירים אותה בלא חליצה ואע"ג דפשיטא שאין לסמוך על דבריהם וחלילה להקל בשל ערוה שלא כדעת רש"י אשר כל ישראל שותים מימיו הנאמנים וכמ"ש הר"מ עצמו שלא מלאו לבו לעבור על דברי רש"י מ"מ איכא תרי רובי להתיר אשה זו על דא אמינא דאתתא דא שריא עכ"ל הרי כל האחרונים מסכימים לאסור יבמה שנפלה לפני מומר. אשה שנפלה לפני יבם מומר ונישאת לזר כתבתי משפטה בסימן קנ"ט: כתוב בת"ה סי' רכ"ג יש נוהגים להתנות בשעת קידושין שלא תיזקק ליבם אם תפול לפניו וצ"ע בדבר דבמרדכי פרק הפועלים מייתי ירושלמי דהמתנה על מ"ש בתורה תנאו בטל כמו אם מתנה שלא תיזקק ליבום אמנם בתלמודא דידן לא משמע הכי מדפריך בפ' הגוזל אלא מעתה יבמה שנפלה לפני מוכה שחין תיפוק בלא חליצה דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה וכו' מ"מ גילוי דעת הוא דאין בדעתו לחול הזיקה שתתייבם מחמת הנישואין כמו שמחלקין התוס' דדוקא מן האירוסין אמרינן דאדעתא דהכי לא נתקדשה ולא מן הנישואין והאידנא רגילין לעשות קידושין ונישואין יחד בשעת חופה וכיון דבההיא שעתא מתנה אנישואין נמי מתנה ועיין בפ' המגרש (גיטין פד:) בגמרא ובתוס' פ' אע"פ (כתובות נו:) דהתם מפרש

כמה חילוקין במתנה על מ"ש בתורה עכ"ל. ואני תמה ע"ז מאחר שאין ההיתר מבואר בתלמודא דידן ובתלמוד ירושלמי מבואר לאיסור היאך אפשר להקל בדבר וע"כ נשתקע הדבר ולא ראינו ולא שמענו מי שהתנה כן :

סעיף קטן יא

לא היה מוחזק באחין ואמר יש לי אחין אינו נאמן בא אחד ואמר אני אחיו אינו נאמן וכו' בקידושין פרק האומר (סד.) תנן מי שאמר בשעת מיתתו יש לי בנים נאמן יש לי אחים אינו נאמן ובגמרא (שם) אלמא נאמן להתיר ואין נאמן לאסור נימא מתניתין דלא כר' נתן דתניא בשעת קידושין אמר יש לי בנים בשעת מיתה אמר אין לי בנים בשעת קידושין אמר אין לי אחים בשעת מיתה אמר יש לי אחים נאמן להתיר ואין נאמן לאסור דברי רבי ר' נתן אומר אף נאמן לאסור אמר אביי מתני' דלא מוחזק לן באחי ולא מוחזק לן בבני אמר יש לי בנים נאמן יש לי אחים אינו נאמן לאו כל כמיניה לאסור לה אכולי עלמא ברייתא דמוחזק לן באחי ולא מוחזק לן בבני דאמרינן מה ליה לשקר מאי קאמר מיפטרא מיבם מצי אמר פטרנא לך בגיטא רבי סבר מה לי לשקר כי עדים דמי ואתו עדים עקרי חזקה ור' נתן סבר מה לי לשקר כי חזקה דמי לא אתי חזקה ועקרא חזקה ופירש"י דלא מוחזק לן האי גברא לא באחי ולא בבני וקיימא הך אתתא בחזקת שאינה זקוקה ליבם הילכך אמר יש לי בנים בחזקה קמייתא הוא דקא מוקים לה הילכך נאמן ואי אתי אח לאחר מכן ואמר אחוה דמיתנא אנא לאו כל כמיניה דאהני דיבורא לחזקה אמר יש לי אחים ואין לי בנים לאו כל כמיניה דמפיק לה מחזקה. ברייתא דקאמר ר' נתן נאמן לאסור עליו דמוחזק לן האי גברא באחי וכו' עד ואילו ה"ל אחי הוה הדר ביה בשעת מיתה וכתב רבינו ירוחם אם יש לו עדים בודאי שיש לי אחים אינו נאמן כשאמר יש לי בנים אפילו לדברי ר' דע"כ לא קאמר ר' אלא במקום חזקה אבל במקום עדים לא וכ"כ מורי ה"ר אברהם בן אסמעאל עכ"ל וכתב הרא"ש בתשובה (כלל נ"ב סי' ה') שנשאל על אשה שנישאת לבעל ומעולם לא נשמע ולא נודע שהיה לו אח אמנם אחי האשה אמר שהיה באשכנז וראה שם אחד שאמר שהיה אחיו ועתה מת בעלה והיא רוצה לינשא והשיב הא מילתא דפשיטא כיון שהאשה זאת עומדת בחזקת שאין אחים לבעלה אינה נאסרת לשוק על מאמר אחיה דתנן בפרק האומר מי שאמר בשעת מיתתו יש לי אחים אינו נאמן ואמרינן עלה בגמרא לימא מתני' דלא כר' נתן וכו' הרי אנו רואים שהבעל אינו נאמן לומר יש לי אחים היכא דלא מוחזק לן באחי אפילו לר' נתן דלאו כל כמיניה דבעל להוציאה מחזקתה ולאסרה לעלמא ואע"פ דאליבא דרבי דהלכתא כוותיה דנאמן להוציאה מחזקתה (ולהתירה לשוק אפ"ה לאוסרה אין נאמן היכא דלא מוחוק לן

באחי אליבא דכ"ע וכ"ש אחיה שאינו נאמן להוציאה מחזקתה) ולאסרה לעלמא ואפילו עד כשר לא היינו חוששין לעדותו דכל היכא דאיתחזק היתרא ואמר עד אחד שהיא אסורה אינו נאמן כדאיתא בפרק הניזקין (גיטין נד:) ת"ר היה עושה עמו בטהרות וא"ל טהרות שעשיתי עמך נטמאו וכו' היה עושה עמו בזבחים וכו' שעשיתי עמך ביום פלוני נתפגלו אינו נאמן מ"ש רישא ומ"ש סיפא אמר אביי כל שבידו נאמן רבא אמר כגון דאשכחיה ולא אמר ליה ובתר הכי אשכחיה וא"ל ועוד בנדון זה אין זה אומר שהוא יודע שהוא אחיו אלא שא"ל הלה שהוא אחיו של מת ואילו היה עומד בפנינו ואומר אני אחיו של מת לא היינו משגיחים על דבריו אא"כ מביא עדים שהוא אחיו כדתנן בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלד.) האומר זה אחי אינו נאמן וכן עובדא דמרי בר איסק (כתובות כד:) דאתא ליה אחא מבי חוזאה והיינו לענין ממון והוא הדין לענין איסור שאינו נאמן להוציאה מחזקת היתר וכל שכן זה שאינו מעיד אלא מפיו ולא דמי להא דאמרינן בפרק י"נ (קלה) ההוא דהוה מוחזק דלית ליה אחין ואמר בשעת מיתתו דלית ליה אחין אמר רב יוסף למאי ניחוש לה חדא דהא מוחזק לן דלית ליה אחי ועוד הא אמר בשעת מיתתו דלית ליה אחי אמר אביי והא אמרי דאיכא עדים במ"ה דידעי דאית ליה אחי ומסיק התם דא"ל רבא לרב נתן בר אמי זיל חוש לה דשאני התם שיש קול שיש עדים במ"ה הילכך ראוי לחוש לקול ולהמתין עד שיחקרו אם יש עדים אבל בנדון זה אפילו אם הוא אמת מ"ש אחיה אינו קול כלל הילכך אין לחוש כלל ומותרת לשוק עכ"ל ואחר כך (כתב) הבנתי מתוך השאלה שלא היה אחי האשה מכיר לאחי בעלה אלא על פיו שא"ל שהיה אחיו ולכך כתבתי בתשובה ועוד בנדון זה אין אחיה אומר שהוא יודע שהוא אחיו אלא שא"ל אחר שהוא אחיו ומתוך כתבך הבנתי שאחי האשה הכירו שהיה אחי בעל אחותו ומעתה ידעו ועוד שכתבתי לחזק הדבר בטל מ"מ האשה מותרת משאר טעמים שכתבתי עכ"ל:

סעיף קטן יב

היה מוחזק באחים ואמר אין לי אחים או שאמר על מי שהוא מוחזק שהוא אחיו אינו אחי כ' הרז"ה שהוא נאמן להתירה וכו' בקידושין פרק האומר על סוגיא זו שכתבתי בסמוך ריי"ף לא הביא כלל זה וכתב הרא"ש וז"ל הרז"ה כ' מהלכו' הרב נראה דהלכה כרבי ואין נאמן לעולם לאסור דקיימא לן הלכה כרבי מחבירו ולפיכך לא הזכיר זאת הברייתא מחלוקת דרבי ורבי נתן והקשה עליו הרמב"ן דאדרבה היה צריך להביאה כדי שנדע דרבי קאמר אפילו היכא דמוחזק לן באחי ובשעת מיתה קא הדר ביה ומרע לדיבוריה אפ"ה נאמן להתיר ואין נאמן לאסור דלא שמעינן ליה ממתניתין ופירש הוא

דלהכי השמיט רב אלפס דהך שינוייא דשני אביי לאו דסמכא היא דודאי היכא דמוחזק לן באחי לא מהימן למימר אין לי אחים להתירה לשוק ושינוייא דחיקא הוא דשני אביי לאוקומי מתני' כר' נתן וליתיה להך שינויא אלא ברייתא נמי בדלא מוחזק לן באחי ואפי' הכי לר' נתן נאמן אף לאסור לחומרא דמילתא דעבידא לאיגלויי חיישינן לדברי הבעל כדקס"ד מעיקרא וכן מוכח הסוגיא דיש נוחלין דהיכא דמוחזק לן דאית ליה אחי דלא מהימן למימר דלית ליה אחי דתנן התם זה בני נאמן ואוקמוה דצריכא למימר דאע"ג דמוחזק לן דאית ליה אחי נאמן לומר זה בני ומשמע דוקא זה בני הוא נאמן לומר שאינו סותר לגמרי החזקה אבל לסתור לגמרי החזקה ולומר אין לי אחים אינו נאמן ועוד אמרי' התם ההוא דהוה מוחזק לן דלית ליה אחי וכו' א"ל אביי והא אמרי דאיכא עדים במ"ה דידעי דאית ליה ומסיק אמר ליה רבא לרב נתן בר אמי חוש לה והשתא לקלא בעלמא חיישינן ועקרינן לחזקה וגם את דיבורו שאמר דלית ליה אחי כל שכן היכא דמוחזק לן דאית ליה אחי ואמר אין לי אחים שאינו נאמן להכחיש החזקה לגמרי אף על פי שנאמן להוציאה מחזקת יבום ולומר זה בני להתירה לשוק מ"מ אינו נאמן לעקור חזקת אח דמגו להכחיש את החזקה לגמרי לא אמרינן ועוד דקי"ל בפ"ק דבתרא (ו.) לא אתי מה לי לשקר ועקרא החזקה ובפ' האשה (קטו.) מיבעיא לן הילכך לא סמך הרי"ף אהך שינוייא להקל ולכך השמיטה עכ"ל: והר"ן ז"ל כתב ולענין הלכה משמע דקי"ל כרבי דאינו נאמן לאסור דקיי"ל הלכה כר' מחבירו ויש לדקדק דאי קיימא לן כר' נקטינן דאפילו כדמוחזק לן דאית ליה אחי נאמן לומר אין לי אחים ואילו בפרק י"נ אמרינן ההוא דהוה מוחזק לן דלית ליה אחים כו' ומסקנא א"ל רבא לרב נתן בר אמי זיל חוש לה אלמא כל היכא דמוחזק לן דאית ליה אחין לא מהימן איהו למימר דלית ליה וניחא לי דהתם שאני דאיכא קלא דאיכא סהדי במ"ה וכל היכא דאיפשר למיקם עלה דמילתא אפומיה דסהדי נטרינן להו ולא מקילינן באיסור א"א אבל בחזקה שאין אנו יודעים שיש עדים בדבר שיהא איפשר להתברר על פיהם נאמן משום מה לי לשקר והרי"ף השמיט כל זה וכתב הרמב"ן בספר המלחמות שסמך לו על מה שהביא משנתינו דאמר ויש לי בנים נאמן שמשם יש ללמוד ג"כ לאומר אין לי אחים שהוא נאמן דליכא למימר דלא דמי משום דאומר יש לי בנים לא מרע לחזקה דאחים ואומר אין לי אחים מרע לחזקה דליתא שהרי איפשר שהיו לו ומתו שאילו אומר לא היו לו אחים מעולם ודאי לא מהימן והיינו ההיא דבפרק י"נ דאמרינן והאיכא עדים במ"ה דאלמא משום מגו לא מהימן לאכחושי קלא וחזקה אלו דבריו ז"ל ומ"מ לפי זה מי שהיה מוחזק שיש לו אחים ואמר בשעת מיתה שאין לו אחים נאמן אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות יבום שאינו נאמן ונראה שסמך לו על

אותה סוגיא שבפרק י"נ דאביי גופיה דאוקי הא אוקימתא הכא אמר התם הא איכא עדים במ"ה וכולי ורבא נמי אסיק זיל חוש לה ולא הסכימה דעתו באלו החילוקים שכתבנו עכ"ל: וכתב רבינו ירוחם רוב הפוסקים פסקו כרבי. והרמ"ה פסק כרבי נתן דאף על גב דהלכה כרבי מחבירו שאני רבי נתן דרביה דרבי ודאבוה הוה עכ"ל ולענין הלכה נקטינן הלכה כדברי רוב הפוסקים שפסקו כרבי ובפ"ג מהלכות יבום על מ"ש הרמב"ם נאמן ע"א להעיד ליבמה שמת בעלה ומתייבמת על פיו או שמת יבמה או שניתן לבעלה בן להתירה לזר וכתב עליו הראב"ד זה הדמיון אינו מחוור אם אמרו בעדות מיתה דנאמן עד אחד אפילו בדבר שהיא אינה נאמנת משום דמילתא דעבידא לאיגלויי ולא משקר יאמרו בניתן לבעלה בן דאיפשר דמשקר אפי' בעל עצמו דאמר יש לי בנים והיה מוחזק באחים ובלא בנים אינו נאמן להתירה בלא חליצה עכ"ל כתב ה"ה הרב בעל המאור סבור כדעת רבינו וכן הכריע הרשב"א ז"ל וכתב דאין ראיה מבעל דשאני עד דאף היא דייקא ומינסבא משא"כ בבעל דסמכא עליה לגמרי ע"כ ואני אומר שאף בבעל אין הדין פשוט כן שכבר נתבאר למעלה שאם אמר יש לי בנים אף על פי שמוחזק באחים נאמן כדאיתא בהדיא בפרק י"נ וסתמא קתני לה אע"ג דמוחזק דלית ליה בני נאמן ואיפשר דכיון דמסקינן במוחזק באחים ואמר אין לי אחים אינו נאמן בדבוריה נגד חזקה וה"ה נמי במוחזק דל"ל בנים ואמר יש לי בנים אינו נאמן דכאן וכאן להתיר הוא בא וכי אמרינן דנאמן ה"מ דלא ידעי אי איתי ליה בני או לא אבל במוחזק דלית ליה בני לא ויש לחלק ביניהם ולומר דשאני אחים דלא תליא מילתא בדידיה ואיפשר דאית ליה אחים והוא לא ידע שהרי לא ראינו אינו ראיה נגד חזקה אבל באומר יש לי בנים דמילתא תליא בדידיה ואיהו אמר דאית ליה בכל גווני נאמן כנ"ל עכ"ל:

סעיף קטן יג

לא היה מוחזק באחין ויצא קול שיש עדים במ"ה שיש לו אחים הרי זו חוששת ותמתין עד שיבואו עדים ויעידו היינו ההיא עובדא דבפרק י"נ (דף קלה.) שכתבתי בסמוך ההוא דהוה מוחזק לן דלית ליה אחי ובשעת מיתה נמי אמר לית לי אחי א"ר יוסף למאי ניחוש לה א"ל אביי והא אמרי דאיכא עדים במ"ה דידעי דאית ליה אחי ומסיק דא"ל רבא לרב נתן בר אמי זיל חוש לה וז"ל הרמב"ם בפ"ג לא היה מוחזק באחים ויצא עליה קול שיש שם עדים שיעידו שיש לבעלה אחים והעדים במדינה אחרת אפילו אמר הוא בשעת מיתתו אין לי אח הרי זו חוששת ותמתין עד שיבואו העדים שאמרו וישאלו וכתב ה"ה בפרק יש נוחלין ההוא דהוה מוחזק דלית ליה אחי וכו' וכתב הרמב"ן דלאו בקול בעלמא

אסרוה אלא בדאמרי דאיכא עדים כלומר שהוחזקו קול בב"ד וכן נראה דעת הרשב"א ויש מהמפרשים אומרים דלא בעינן קול מוחזק בב"ד וזה דעת רבינו עד כאן לשונו :

סעיף קטן יד
אשה שאין לה בן ולא אח לבעלה וחמותה וחמיה במ"ה ומת בעלה בכאן מותרת לינשא וכו' משנה ר"פ בתרא דיבמות (קיט.) וטעמא משום דכולי האי לא חיישינן שמא נתעברה וילדה וזכר היה:

סעיף קטן טו
ומ"ש רבינו ומת בעלה בכאן לאו דוקא בכאן אלא איידי דאמר דחמיה וחמותה במדינת הים אמר דבבעלה לא צריכין למימר שהיה במ"ה דאפילו מת בכאן נמי הוי דינא הכי:

סעיף קטן טז
ומ"ש יצתה חמותה מכאן מעוברת חוששין שמא ילדה זכר שם במשנה פלוגתא דתנאי והלכה כת"ק דאמר הכי וכן פסק הרמב"ם ודלא כדכתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה והלכה כרבי יהושע :

סימן קנח

סעיף קטן א
כשם שהאשה נאמנת לומר מת בעלה שתינשא כך נאמנת לומר מת בעלה שתתייבם משנה ריש פרק האשה שלום (יבמות דף קיד:):

סעיף קטן ב
ומ"ש והיבם נכנס לנחלה על פיה מימרא דרב חסדא שם (דף קיז) ומ"ש אבל אינה נאמנת לומר מת יבמה שתינשא לשוק ואין האיש נאמן לומר מת אחי ואייבם את אשתו לפיכך הלכה היא ובעלה ויבמה למ"ה וכולי משנה שם (דף קיח:) ז"ל הרמב"ם בפ"ג מהלכות יבום אף על פי שהאשה נאמנת לומר מת בעלי ותינשא או תתייבם אין היבמה נאמנת לומר מת יבמי שתינשא לזר הואיל והוא איסור לאו שמא יהא קל בעיניה וכן אין היבם נאמן לומר מת אחי שייבם את אשתו שמא עיניו נתן בה שלא האמינו ע"א אלא משום התרת עיגונא:

סעיף קטן ג
ומ"ש הלכה היא ובעלה לבד ובאה ואמרה ניתן לי יבם ומת וכו' גם זה שם במשנה ופירש"י נאמנת ומותרת לשוק בחזקתה הראשונה דהפה שאסר הוא הפה שהתיר כתב הרמב"ם שע"א נאמן ביבמה להעיד שמת בעלה שתתייבם וכולי עד כדין עדים המכחישין זה את זה במיתת הבעל בפ"ג כ"כ וכתב ה"ה בפרק האשה רבה (יבמות צג:)

בהל' בשם הגאון שנאמן ע"א להעיד שמת בעלה כדי שתתייבם או שיאמר שמת יבמה כדי שתינשא לשוק:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואפילו עבד ואפילו שפחה פשוט הוא שכיון שע"א נאמן הרי הוא כעדות מיתת הבעל וכ"נ מן הסוגיא ע"כ וז"ל הרי"ף בפ' הנזכר בעו מיניה מרב ששת ע"א ביבמה מהו מי אמרינן טעמא דע"א (משום מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקר ה"נ לא משקר או דלמא טעמא דע"א) משום דהיא גופא דייקא ומינסבא והכא זימנין (דסניא) (דרחמי) ליה לא דייקא ומינסבא מאי ופשיט רב ששת דע"א נאמן א"ד הא לא תיבעי לך דאפי' היא נמי מהימנא דתנן האשה שאמרה מת בעלי תינשא מת בעלי תתייבם אלא כי קא מיבעיא לי למשרי יבמה לעלמא ופשט רב ששת דמהימן ורבא נמי פשט דע"א נמי נאמן ביבמה מק"ו לאיסור כרת התרת לאיסור לאו לא כ"ש וקאמרי רבוותא אע"ג דדחינן להא דרב ששת ולהא דרבא הנך דחייתא לאו דסמכא נינהו אלא קי"ל דע"א נאמן ביבמה כדפשט רב ששת וכדפשט רבא וכן הלכתא עכ"ל:

סעיף קטן ה

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ז"ל שם כתב על לישנא בתרא וא"ת ביבמה ליבם אכתי מצי למיבעי במת בנך ואח"כ מת בעליך דומיא דמתניתין דאם יהיה העד נאמן במקום שהיא אינה נאמנת וי"ל דאה"נ אלא דהכי הוי מעשה דעל יבמה לעלמא בעו מיניה מרב ששת א"נ הא לא קא מיבעיא להו דכיון דנאמנת היא עצמה לומר מת בעלי ואתייבם ולא חיישינן שתשקר משום דרחמא ליה כ"ש שיהיה ע"א נאמן אפילו במקום שהיא אינה נאמנת דע"א ודאי עדיף מינה ולא כדהוה קס"ד מעיקרא דע"א גרוע מינה להעיד שמת בעלה ותתייבם אלא כיון דהיא מהימנא לומר מת בעלי ואתייבם אע"פ שהיא בעלת דבר כ"ש ע"א ולא חיישינן דילמא רחמא ליה ליבם וסמכא על העד ולא דייקא וכיון דלא חיישינן להכי א"כ אפי' מת בנך ואח"כ מת בעליך דהיא לא מהימנא ע"א מהימן כי תיבעי לך יבמה לעלמא פירש"י כגון שא"ל ע"א מת יבמך או מת בעלך ואח"כ מת בנך וקשה לפי' מה קא מיבעיא ליה במת בנך ואח"כ בעלך הא איהי גופה מהימנא וכ"ש עד אחד כדקאמר הא לא תיבעי לך דהיא נמי מהימנא ועוד למאי דפרישית כיון דפשיטא ליה דע"א מהני ביבמה ליבם משום דהיא גופא מהימנא לומר מת בעלי ואתייבם וכ"ש ע"א הילכך מהימן נמי העד לומר מת בנך ואחר כך מת בעלך אע"ג דהיא גופה לא מהימנא יבמה לעלמא נמי תיפשוט ליה שע"א נאמן לומר מת בעליך ואח"כ מת בנך כמו שהיא עצמה נאמנת לומר מת בעלי ואח"כ מת בני וכיון שנאמן בזה כמו שהיא עצמה נאמנת לומר מת בעלי ה"ה נמי שיהא נאמן במת יבמיך שתינשא לשוק במה שהיא

אינה נאמנת הילכך נראה דלא מיבעיא ליה אלא במת יבמיך אבל במת בעליך ואחר כך מת בנך פשיטא ליה דעד אחד אינו נאמן אף ע"ג דהיא מהימנא לומר מת בעלי ואחר כך מת בני משום דלדידה יש להאמין במגו דאי בעיא אמרה מת בעלי ושתקה ממיתת הבן והיתה מותרת לשוק משום שהיינו מעמידין הבן בחזקת קיים אבל בע"א ליכא מיגו (דאיכא) למיחש שמא שכרוהו שונאיה או הוא בעצמו רוצה לקלקלה וסבר אי מסהידנא אבעל לחודיה כי שמעה שמת גם הבן תחקור ותדע איזה מת תחילה ולא יוכל לקלקלה אבל אי מסהידנא אתרוייהו אבן ואבעל סמכה עלי ומיקלקלת וכתב רב אלפס דפשט רב ששת דמהימן ורבא נמי פשט דע"א נאמן ביבמה כו' ונ"ל דברי תימה איך פסקו להקל דע"כ דחייה דרבא טובה וחזקה היא דחיישינן שמא תעיד שקר במזיד משום דסניא ליה כ"ש שתסמוך על העד ולא דייקא ואף ע"ג דפשיטא להו דמשום דרחמא ליה לא שבקה מלמידק איכא טעמא לחלק כמו שכתוב בתוספתא שגדולה שנאת השנואות מאהבת האהובות ושכיח נמי (טפי) דסניא ליה מדרחם ליה כדמוכח בסוף האשה שהלכה (יבמות קיח:) ועוד יותר קשה לה שאם תפול לפניו כשהיא (שונאה אותו ממה שנוח לה שתפול לפניו כשאוהבתו דאף אם תפול לפניו כשהיא) אוהבתו שמא יחלוץ לה ואפילו אם יכניסנה אינה מרווחת כ"כ כי תוכל למצוא כיוצא בו או יותר טוב ממנו אבל אם תפול לפני מי ששונאתו ע"כ צריכה היא לינשא לסנויי לה או תתעגן כל ימיה אם אינה רוצה לחלוץ וכן הא דמוקי רב אחא בר מניומי מתניתין בעידי הזמה בהא אידחו מילתא דרב ששת שפיר והא דלא דחי פשיטותא קמייתא דרב ששת ביבמה ליבם ומוקי לה בעידי הזמה לא חשש בעל התלמוד להאריך משום לישנא אחרינא דפשיטא להו דמהימן אבל פשיטותא בתרייתא דחי תלמודא משום דמסתבר דלא מהימן ע"א כי היכי דאיהי לא מהימנא לכך קשה הדבר להקל וכן במת בעליך ואח"כ מת בנך אף על גב דאיהי מהימנא ע"א לא מהימן כדפרישית לעיל אבל מת בנך ואחר כך מת בעליך הוה פשיטא להו דע"א נאמן אף על גב דאיהי לא מהימנא כדפרישית עכ"ל. ומתוך זה יתבאר לך שהגירסא הנכונה היה בדברי רבינו אבל להתירה לעלמא לא מהימן בין אם אומר מת יבמיך בין אם אומר מת בעליך ואחר כך מת בנך ולא כספרים דגרסי מת בעליך ואחר כך יבמיך והגירסא בעצמה מוכחת דמשובשת היא דהא במת יבמה אטו מי שאני לן בין מת קודם מיתת הבעל או אחריו ודברים פשוטים הם ורבינו ירוחם כתב אמר ע"א מת היבם אינו נאמן כך פשוט בפ' האשה רבה וכך הסכימו רוב הפוסקים וכ"כ הרמ"ה אבל הרי"ף כתב בשם הגדולים דקי"ל כרב ששת וכרבא ותמהו עליו עכ"ל נראה מבין ריסי עיניו דהרי"ף יחיד הוא בדבר זה ואין הדבר כן שהרי הרמב"ם פסק כמותו

ומדברי הראב"ד שכתבתי בסימן שקודם זה על מ"ש הרמב"ם להתיר בע"א מעיד שניתן לבעלה בן משמע שסובר דע"א נאמן לומר מת יבמה להתירה לשוק וכ"ש שהרשב"א ובעל המאור מתירים בזו דהא בעדיפא מינה שרו ומעתה יש לתמוה מ"ש רבינו ירוחם שרוב הפוסקים הסכימו דאינו נאמן דאדרבה רוב בנין ורוב מנין הסכימו דנאמן שגם הרא"ש לא גזר אומר לאסור בהדיא ולא כתב אלא שקשה הדבר להקל הילכך כהנך רבוותא דשרו נקטי' עיין בתשובת הרשב"א סי' אלף ורנ"ב כי שם כתב דברים דשייכי לסי' זה וכתב בסי' הנזכר שכל שהאמינו בו ע"א אפי' עד מפי עד וכל אותם שנאמנים במת בעלה נאמנים כאן וכך הם דברי הרמב"ם בפרק ג'.

סעיף קטן ו

חמש נשים שאינן נאמנות להעיד לאשה שמת בעלה אינן נאמנות ג"כ להעיד לה שמת יבמה כן משמע בפשיטות במשנה פ' האשה שלום (יבמות דף קיז) דבתר דקתני האשה שהלכה היא ובעלה למ"ה ובאה ואמרה מת בעלי תינשא מת בעלי תתייבם קתני הכל נאמנים להעידה חוץ מחמותה ובת חמותה ויבמתה ובת בעלה ומ"ש כדפרישית לעיל הוא בסי' י"ז:

סעיף קטן ז

ומ"ש לפיכך נשי שני אחים שבאות וכל אחת אומרת מת בעלי ואין להם בנים כל אחת אסורה מפני בעלה של חבירתה כו' משנה פ' בתרא דיבמות (קיט:)

סעיף קטן ח

ומ"ש היו להן כאן יבמין ונתייבמו כו' שם במשנה נתייבמו ומתו היבמים אסורות לינשא ר' אליעזר אומר הואיל והותרו ליבמים הותרו לכל אדם וידוע דהלכה כת"ק ודבר פשוט הוא דהיינו דוקא כשמתו היבמים האלו בלא בנים אבל אם היו להם בנים מותרות לינשא לעלמא שהרי עכשיו אין שום אחת מהן זקוקה לעדות חבירתה שאפי' היה בעל חבירתא קיים היתה אסורה להתייבם לו כיון שיש לה בנים מאחיו וכן משמע מפירש"י וכ"כ ה"ה בפ"ג ומ"ש נתייבמו ונתגרשו הרי אלו מותרות לזר כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג ופשוט הוא מהטעם שכתבתי בסמוך דשוב אין שום אחת מהן זקוקה לעדות חבירתה שאפילו אם היה בעל חבירתה קיים היתה אסורה לו מפני שהיא גרושת אחיו:

סימן קנט

סעיף קטן א

אע"פ שהיבמה אסורה לזר קודם שתתייבם או תחלוץ אם קדשה זר תפסי בה קידושין וצריכה גט בפרק האשה רבה (יבמות דף צב.) אמר ר"י אמר רב מנין שאין קידושין תופסין ביבמה שנאמר לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר לא תהא בה הויה לזר

ושמואל אמר בעניותינו צריכה גט מספקא לשמואל האי לא תהיה אשת המת אי ללאו הוא דאתא דלא תפסי בה קידושין הוא דאתא א"ל רב מרי בר רחל לרב אשי הכי אמר אמימר הלכתא כוותיה דשמואל ודייק רבינו לכתוב תפסי בה קידושין וצריכה גט לומר דלא תפסי בה קידושין אלא לענין שצריכה גט אבל לא לענין שיהיו קידושין גמורים שהרי אין קידושין תופסין בה אלא מספק:

סעיף קטן ב

ומ"ש ואם קדשה במזיד קנסינן ליה לאוסרה עליו וכו' שם אמר שמואל אם היה יבמה כהן חולץ לה ושריא ליה איתגורי אתגר אם כן מצינו חוטא נשכר אלא אם היה יבמה ישראל נותן לה שני גט והותרה לו וכתבו התוס' ודוקא היכא דבעי יבם ליבומי הוא דאסורה לשני אבל אי לא בעי ליבומי חולץ לה ושריא ליה להאי שקדשה דבקידושין לא קנסינן אפילו בא"א אלא דוקא בשנשאה וכן הורה ר"ת הלכה למעשה באשה שלא ידעה שהיה לה יבם ונתקדשה והתירה למקדש אחר חליצת היבם והא דפריך הכא אתגורי איתגר היינו משום דקאמר חולץ לה יבם ושריא לבעלה דמשמע חולץ בע"כ שכופין אותו ואע"פ שברצוני היה מייבם אלו לא קדשה ומ"ה פריך אתגורי איתגר אבל אם מדעתו היה חולץ היתה מותרת לו ואין זה אתגורי איתגר והא לא איצטריך ליה לרב אשי לאשמועינן וא"ת והשתא נמי מאי קמשמע לן דקאמר נותן שני גט דלאשמועינן דבעיא גט לא איצטריך דכבר פסק אמימר בהדיא הלכה כשמואל ואומר ר"ת דקמ"ל דכופין אותו ליתן גט כדי שלא יהיה חוטא נשכר עכ"ל וכתב הרא"ש שבעל הלכות כתב שומרת יבם שנתקדשה נותן לה גט ומותרת ליבם אבל למקדש אסורה עולמית שלא יהא חוטא נשכר ושכן כתב ר"ח מיהו דברי רבינו תם ז"ל עיקר דהיכא דלא ידעה שהיה לה יבם ונתקדשה בשוגג דמותרת למקדש שאף לדברי בעל הלכות מוכח כך שלא אסרה למקדש אלא משום שלא יהא חוטא נשכר והיינו דוקא במזיד ע"כ וכתב יש לפסוק הלכה למעשה: ב"ה וכ"כ הריב"ש סי' תפ"ב על יבמה שחלצה והלכה ונתקדשה לאחר ואח"כ נודע שהיבם מסר מודעה והשיב שכופין ליבם לחלוץ ותינשא לשני. ועיין ברבי' ירוחם. וז"ל ה"ה בפ' כ"ה אהא דאסיקנא אם היה יבמה ישראל נותן לה שני גט והותרה לו פירשו הגאונים למקדש ודאי בכל גווני אסורה כדי שלא יהא חוטא נשכר ואפילו חלץ לה היבם מדעת אסורה וכתב הרמב"ן ז"ל וזה תימה בעיני שנחמיר בזו יותר מן האשה שהלך בעלה למד"ה ונתקדשה שמותרת לחזור לבעלה ואם נתגרשה מותרת נמי למקדש ושמא י"ל התם הוא דנתקדשה ברשות הכא שלא ברשות נתקדשה ע"כ וכ"כ הרשב"א שהטעם הוא מפני שהוא במזיד עכ"ל. וגם נמ"י כתב בשם הרשב"א שהסכמתו והסכמת כל רבותיו שאם

נתקדשה בשוגג מותרת לשניהם למקדש או ליבם אם רצה היבם חולץ ומותרת למקדש וכן אם היה היבם כהן חולץ לה ומותרת למקדש דליכא למקנסיה וגם ליכא למקנסה כיון שעשתה בשוגג והיא אינה אשת איש אלא יבמה עכ"ל וכן הם דברי רבינו וכתב בת"ה סי' רכ"ב על אשה שהיתה סבורה שמת יבמה כי כן יצא הקול ונתקדשה לאחד מן השוק ואח"כ בא היבם וחלץ לה ונשאת למקדש ודקדק להחמיר לאסרה לבעלה אפי' לדעת ר"ת ואין דבריו נראים בעיני וכתב עוד דלדעת בה"ג דשומרת יבם שנתקדשה אסורה למקדש אפילו נשאת אחר שחלץ לה היבם תצא ודייק לה מדכתב אסורה למקדש עולמית ואין הכרע גמור:

סעיף קטן ג

ומ"ש וצריך לקדשה פעם אחרת אחר שתחלוץ פשוט הוא דכיון דאינה מקודשת אלא מספק צריך לחזור ולקדשה קידושי ודאי: וכתב עוד נ"י דהא דאמרינן אם היה יבמה כהן כו' שפירש"י שנשאת לשוק בעד אחד או בשני עדים שאמרו לה מת בעלך ואחר כך מת בנך הגאונים ז"ל לא פירשו כן אלא כשנתקדשה ובמזידה גמורה שנתקדשה בלא שום עדים ואפ"ה קס"ד שאם היה יבמה כהן חילץ לה ושריא למקדש כיון דלא עבד איסור ביאה ולא כניסה לחופה ופרכינן דא"כ מצינו חוטא נשכר דכיון דבלא שום עדות קדשה חוטא הוא אלא ה"ק אם היה יבמה ישראל נותן לה גט והותרה לו כלומר שחוזרת ליבם ואע"פ שנתקדשה במזיד דלמקדש הוא דקנסינן אבל ליבם לא קנסינן כיון דליכא אלא קידושין וכן פירש הראב"ד ז"ל דהא קמ"ל דאע"פ דנתקדשה במזיד הותרה ליבם אבל למקדש לא שריא ליה לעולם וכדברי הגאונים ז"ל וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן ד

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל אם חזר המקדש וקדש אחר שחלץ לה יבמה אין מוציאין אותה ממנו בפ"ט ומדסתם ולא חילק משמע לרבינו דבכל גווני מיירי אפילו קדשה תחילה במזיד: וכתב הרשב"א בתשובות סי' תת"ב על יבמה זקוקה לכהן שהלכה ונתקדשה לאחר לענין אם נידונת כמורדת איפשר לדעת הרי"ף גבי נודרת הנאה מיבמה אחר מיתת בעלה שהיא נדונת כמורדת וכן דעת הרמב"ם אבל אין נראה כן לדעת מקצת שאר הגדולים ולדברי האחרונים דעתי נוטה ועל מה שהיא טוענת שיחלוץ לה כיון שאינה ראויה לו אין נ"ל לכופו לחלוץ אע"פ שנאסרה לו שהיא נתנה אצבע בין שיניה. ואם טוענת שהיא מעוברת אם הוא אחר ג' חדשים בודקין אותה ואם אין העובר ניכר דבריה שוא שא"א שלא יהא ניכר אחר ג' חדשים ואם עוברה ניכר והיבם אומר שאינה מעוברת מאחיו אלא מאותו שנתקדשה לו ולנה עמו בתצרה תולין את הולד בראשון ולא בארוס ואפי' לנה עמו בבית אחד ונכנסה עמו לבית הסתר דקי"ל רוב בעילות אחר

הבעל ועל מה שתפסה מנכסי בעלה אע"פ שהיא מעוברת ממנו כיון שנתקדשה לאחר הפסידה מזונותיה ומקבלת כל שתפסה בחשבון כתובתה עכ"ל:

סעיף קטן ה

ואם נשאת לזר בין במזיד בין בשוגג בין שיש לו בנים ממנה בין שאין לו בנים ממנה תצא בפרק האשה רבה (שם) אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב יבמה קידושין אין בה נישואין יש בה משום דמחלפא באשה שהלד בעלה למד"ה וכתב הרי"ף פי' קידושין אין בה אם נתקדשה לאחר קודם שיחלוץ לה יבמה אינה נאסרת על יבמה אלא אם נשאת נאסרה על יבמה משום דמחלפא באשה שהלך בעלה למד"ה וכתב דאיתמר משמיה דרב יהודה גאון שאם נשאת לישראל ויש לה בנים ממנו חולץ לה היבם ויושבת תחת בעלה כדי שלא להוציא לעז על בניה והוא ז"ל חלק עליו ופסק דאפי' היו לה בנים תצא ואסורה לחזור לו לעולם והכריע כן מהירושלמי וכ"פ הרא"ש שם וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ב:

סעיף קטן ו

ומ"ש רבינו בין בשוגג בין במזיד כ"כ הרא"ש שם וכתב הרמב"ם בפרק הנזכר ונשאת לאחר ובעל לוקה הוא והיא ומוציאה בגט ואפי' היו לו כמה בנים ממנה ונאסרה עליו ועל יבמה ומשמע דוקא בשבעל אבל אם לא בעל אע"פ שנשאה לא נאסרה עליהם ויש לדחות דלא נקט בעל אלא משום מלקות :

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו בשם בעל העיטור ואפי' מת היבם פשוט הוא דכיון שנאסרה על זה וע"ז כדין האשה שהלך בעלה למד"ה כי מת יבם מאי הוי:

סעיף קטן ח

ומ"ש רבי' ואפילו חזר ונשאה אחר שחלץ לה היבם תצא ג"ז פשוט מהטעם הנזכר וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב:

סעיף קטן ט

ומ"ש ודינה כדין האשה שהלך בעלה למד"ה וניסת ואח"כ בא בעלה שתצא מזה ומזה וכל י"ג דרכים בה אריש דמילתא קאי דקאמר ואם נישאת לזר כו' תצא ומסיים השתא וקאמר דדינה כדין אשה שהלך בעלה למד"ה וניסת ואח"כ בא בעלה שתצא מזה ומזה וכל י"ג דרכים השנויות בפרק האשה רבה (יבמות דף פז:) גבי אשה שהלך בעלה למד"ה ונשאת כך הם באשה זו. והכי סתם לן תנא בפרק הזורק אע"ג דבפרק האשה רבה (יבמות דף צב.) אהא דתנן דיבמה לשוק ולדה הוי ממזר אמרינן זו דברי ר"ע שהיה אומר אין קידושין בחייבי לאוין אבל חכ"א אין ממזר מיבמה כתבו התוס' בשם ר"י דאפי' לרבנן

הוי ממזר מדרבנן משום דמחלפא באשה שהלך בעלה למד"ה וכ"כ הרא"ש פרק האשה רבה הלכה למעשה דיבמה שנישאת לשוק תצא וכל הדרכים האלו בה כסוגיא דפרק הזורק וכתרי לישני כתנאי דרב גידל וי"ג דרכים הללו נתבארו בדברי רבינו סי' י"ז:

סעיף קטן י

ומ"ש וי"א אע"פ שדינה שתצא אין הולד ממזר לפי שאחד מי"ג דרכים הנזכר הוא שהולד ממזר מזה ומזה כתב שי"א דבזו אין הולד ממזר וכ"כ הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ג האשה שהלך בעלה ובנה למד"ה ואע"ג דסתם מתני' בפרק האשה רבה בההיא דהאשה שהלך בעלה ובנה למד"ה וכו' דהולד ממזר הא איתמר עלה בגמרא זו דברי ר"ע אבל חכ"א אין הולד ממזר ומשמע להרמב"ם דאין הולד ממזר כלל ואפי' מדרבנן דא"כ לא הוה סתים לה תלמודא סתומי וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ז"ל:

סעיף קטן יא

ומ"ש רבינו וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל מתוך מ"ש בסמוך בשם הרא"ש יתבאר לך שט"ס יש כאן וצריך להגיה וכאשר כתבתי תחילה כן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל. מצאתי כתוב אשה שנפלה לפני יבם מומר והתירוה בית דין להנשא על פי עדות שהעידו שהיבם מת ואח"כ נודע שהיבם חי כתבו גדולי' להתירה כיון שנשאת לא תצא כתב מהר"י ווייללא (סי' נ"ד) על אשה שנפלה לפני יבם מומר והיתה סבורה שמת ואח"כ בא המומר וחלצה לו הא דאמרו חכמים היכא דנשאת בלא חליצה מוציאין אותה מבעלה אינו אלא קנסא מדרבנן והכא לא קנסינן לה כיון דלגאוני' ומהר"ם אפי' לכתחילה יכולה להנשא אנן בדיעבד נסמוך עלייהו כיון דליכא איסורא אלא מדרבנן ועוד דבפ"ב דיבמות (כד:) אהא דתנן ב' שקדשו ב' אחיות וכו' ספק חלוצה לא גזרו רבנן ובפ' החולץ (יבמות לו:) מת בתוך ל' ועמדה ונתקדשה אם אשת כהן היא אינה חולצת אלמא כיון דלא הוי אלא איסור דרבנן לא מפקינא לה מבעלה כהן ואין לומר שאני הכא דאליבא דרש"י הוי איסורא ודאי דהא בפרק החולץ גבי מעוברת חבירו דאינסיבא לכהן בשלמא התם כיון דאיכא רבנן דפליגי ארשב"ג גבי הא דלא איפשר עבדינן אבל הכא כמאן נעביד וכו' אלמא אי אשכחן שום תנא דסבר דמותר עבדינן כוותיה היכא דלא איפשר אע"ג דאיכא ודאי איסורא לאידך תנא כיון דלא הוי אלא איסורא דרבנן ולא איפשר עכ"ל ואני ראיתי אשה נשואה ונודע שהיה לה יבם מומר והורה מורי הה"ר יעקב בי רב ז"ל שאין מוציאין אותה מבעלה כתב בתשובות המיי' דשייכי לספר נשים מעשה בא לפני ר"ת ביבמה שמת בעלה ולא ידעה שהיה לה יבם והלכה ונתקדשה לשוק ולא היה יודע המקדש שהיא זקוקה ליבם ובעודה ארוסה נודע ולא נשאה המקדש שהיא זקוקה ליבם ושאלו את פי ר"ת אי קנסינן למקדש להוציא והשיב כי לא מצינו קנס בשומרת יבם שנתקדשה

לשוק אא"כ נשאה ונמצאו הצרות עריות ואיילונית עכ"ל ובמרדכי פרק האשה רבה (עיין בגיטין פ:) מסיים בה שאם היבם רוצה לחלוץ מותרת למקדש ואם לא ירצה לחלוץ לא יחלוץ ואף השני לא יכנוס: כתב ר"י בשם הרמ"ה הא דתנן האשה שהלך בעלה למד"ה ואמרו לה מת בעליך ואח"כ מת בנך ונשאת ואח"כ אמרו לה שהבן מת תחילה והיתה זקוקה ליבם תצא דוקא שהזימום עדים אחרונים לראשונים אבל אם הכחישום לא תצא וכן מוכח מסוגיית הגמרא וכתב עוד אהא דתנן אמרו לה מת בנך ואח"כ מת בעליך ונתייבמה ואח"כ א"ל חילוף היו הדברים תצא והולד ממזר מוכח שם דדוקא שבא עד אחד תחילה ואח"כ באו שנים וכו' וע"ש:

סעיף קטן יב

זינתה מותרת ליבם ספ"ב דסוטה (דף יח.) אמרי במערבא לית הילכתא כרב המנונא דאמר שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה וכתב רבינו ירוחם דהיינו דוקא אם היבם ישראל אבל אם היבם כהן אסורה לו מאחר שנבעלה לפסול לה ודבר פשוט הוא :

סעיף קטן יג

נתייבמה בטעות כגון ששמעה שמת בעלה ונתייבמה ואח"כ בא אם היתה נשואת אחיו אינה צריכה גט מהיבם ומותרת לחזור לבעלה וכו' בפ' האשה רבה (יבמות ד' צד:) תנן אמרו לו מתה אשתך ונשא את אחותה ואח"כ באת אשתו מותרת לחזור לו בגמרא ואע"ג דאזיל אשתו וגיסו למד"ה דאהני הני נשואין דקא מיתסרא אשת גיסו אגיסו אפ"ה אשת גיסו אסורה אשתו שריא ולא אמרינן מתוך שנאסרה אשת גיסו אגיסו תיאסר אשתו עליו לימא מתני' דלא כר"ע דאי ר"ע הו"ל אחות גרושתו דתניא כל עריות שאמרו אין צריכות ממנו גט חוץ מא"א שנשאת ע"פ ב"ד ור"ע מוסיף אף אשת אח ואחות אשה וכיון דאמר ר"ע בעיא גט ממילא איתסרא עליה דהו"ל אחות גרושתו ולאו איתמר עלה א"ר גידל א"ר חייא בר יוסף אמר רב האי אשת אח ה"ד כגון שקדש אחיו את האשה והלך למד"ה ושמע שמת אחיו ועמד ונשא את אשתו דאמרי אינשי הך קמא תנאה הו"ל בקידושין והא שפיר נסיב והאי אחות אשה נמי ה"ד כגון שקדש אשה והלכה למד"ה אלא נישואין מי איכא למימר תנאה הו"ל בנישואין ופירש"י מי איכא למימר תנאה ה"ל בנישואין הא כ"ע ידעי דאין אדם משים בעילתו בעילת זנות וכתב הרי"ף ז"ל הילכך הו"ל מתני' כוותיה וכיון דמתני' כוותיה הילכתא כוותיה וכתב הרא"ש עמקו ממני דברי רב אלפס שפסק כר"ע נגד רבים משום דדחיק לאוקומי מתני' כוותיה דכ"ש דאתיא כרבנן הן בקידושין הן בנישואין ואי משום דתלמודא שקיל וטרי לאוקומי מתני' כוותיה אורחא דתלמודא בכל דוכתא דמהדר לאוקומי המשניות אליבא דכלהו תנאי אע"ג דלית הילכתא כוותיהו ונ"ל להביא ראיה דהלכה כר"ע מהא דאמר לקמן יבמה רב אמר הרי היא כא"א ושמואל אמר

אינה כא"א ומוקי רב הונא פלוגתייהו כגון שחדש אחיו את האשה והלך למד"ה ושמע שמת אחיו ועמד ויבם את אשתו רב אמר הרי היא כא"א ואסורה ליבם משום דבעיא גט דאמרי אינשי תנאי היה לו לאחיו בקידושין והאי אוקימתא דרב הונא עיקר אע"ג דפריך תלמודא דילמא ליתיה לדרב הונא ובדרב המנונא קא מיפלגי לא מסתבר דפליגי בדרב המנונא דהא בסוטה פסיק תלמודא דליתא לדרב המנונא וגם לא מסתבר דפליגי בקידושין תופסין ביבמה דהא איפליגו בה כבר חדא זימנא והילכתא כרב באיסורי אלמא חיישינן לתנאי קידושין כר"ע עכ"ל וכ"ה ברמב"ם ז"ל שכתב בפ"י מהל' גירושין האשה שנשאה ונמצא הגט בטל או בא בעלה אחר ששמעה שמת אין הבעל הראשון והאחרון זכאין לא במציאתה ולא במעשה ידיה וכו' וכן הדין באחיו שקדש אשה והלך ושמע בו שמת וייבם את אשתו ואח"כ בא תצא מזה ומזה וצריכה גט מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה: ב"ה

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו שאם היתה נשואת אחיו מותרת לחזור לבעלה דהיינו מההיא שכתבתי בסמוך יבמה רב אמר הרי היא כא"א ואוקמה רב הונא דקדש אחיו את האשה וכו' ופירש"י שאלמלא נשאה ראשון תרווייהו מודו דמותרת לחזור לו דליכא למימר מחזיר גרושתו הוא דהא הכל יודעים שטעות היתה שאם גירשה לא היתה נשאת לאחיו עכ"ל. נראה מדבריו שהטעם שאמרו בהלך בעלה למד"ה ואמרו לה מת בעליך ונשאת שנאסר על בעלה הראשון לא מן התורה נאסרה עליו שהרי היא כמו אנוסה אלא משום דכיון דצריכה גט משני חיישינן שמא יאמרו שהוא מחזיר גרושתו משנשאת וכיון דבנשואת אחיו ליכא למימר הכי לא אסרוה על הראשון ואע"פ שבדברי רש"י בראש הפרק גבי תצא מזה ומזה אינם בדרך זה מ"מ לימדנו הרב שם דלא נאסרה על הראשון אלא מדרבנן ומעתה יש לנו לעיין ולכוון דבריו אלה עם אלה ומ"מ לענין מעשה יש להתיישב בדבר לראות אם הפוסקים שם מסכימים בדבר שהרי"ף השמיט הא דרב והרמב"ם שכתבה אפשר דלא כתבה לענין נשואת אחיו אלא לענין שצריכה גט כשקידשה אחיו אבל לענין ליאסר עליו דא ודא אחת היא דאי הוה סבירא לן כפירש"י לא הוי שתיק מלאגמורן :

סעיף קטן טו

אחר מיתת הבעל נזקקה אשתו לאחיו וזו היא שנקראת שומרת יבם ומחמת אותה הזיקה חשובה כארוסתו ליאסר בקרובותיה אפי' מת קודם שיחלוץ או ייבם ואפילו נפלה לפני ב' אחים שאין ידוע איזה מהם ייבם או יחלוץ לה אפ"ה שניהם אסורים בקרובותיה לפיכך אם קדש אחד מהם אחות זקוקתו אסור לו לכונסה שהיא כאחות ארוסתו עד שייבם אחיו או יחלוץ לזקוקה ותפקע הזיקה ברפ"ב דיבמות (דף יז:) א"ר הונא א"ר

שומרת יבם שמתה מותר באמה אלמא קסבר אין זיקה ורב יהודה אמר שומרת יבם שמתה אסור באמה אלמא קסבר יש זיקה א"ל אביי לרב יוסף הא דרב יהודה דשמואל הוא דתנן שומרת יבם שקדש אחיו את אחותה משום ר' יהודה בן בתירא אמרו אומרים לו המתן עד שיעשה אחיך הגדול מעשה ואמר שמואל הלכה כר' יהודה בן בתירא ופירש"י עד שיעשה אחיך מעשה. עד שייבם אחיך את היבמה ותפקע זיקתה ממך ופסקו הפוסקים הלכה כשמואל ורב יהודה וכתב הרא"ש אע"ג דהילכתא כרב באיסורי בהא קי"ל כשמואל דאמוראי בתראי שקלי וטרו לתרוצי אליבא דמ"ד יש זיקה:

סעיף קטן טז

ומ"ש בשם ר"י דוקא כשקדש אחותה כו' אבל אם כנסה לחופה א"צ להמתין מלבעול כו' ודוקא קדשה לאחר שנזקקה לו כו' אבל אם קדשה קודם לכן וכו' לא גזרו רבנן כ"כ התוס' בפרק הנזכר בשם ר"י והביאו הרא"ש בפסקיו פרק החולץ :

סעיף קטן יז

מת אחיו שלא נשארה זקוקה מוציא את הארוסה בגט וכו' ט"ס יש כאן וצריך להגיה שלא נשארה זקוקה אלא לו והדין הוא מבואר במשנה פרק החולץ (יבמות דף מח.) שומרת יבם שקדש אחיו את אחותה משום ר' יהודה בן בתורא אמרו המתן עד שיעשה אחיך מעשה מת היבם מוציא את אשתו בגט ואת אשת אחיו בחליצה ופי' רש"י מת היבם ולא נותר לו אח אלא זה ואת אשת אחיו בחליצה אבל ייבומי לא דאחות גרושתו היא:

סעיף קטן יח

ומ"ש מתה ארוסתו חוזרת היבמה להיתרה הראשון וכו' שם פלוגתא דאמוראי ופסקו הפוסקים כאמוראי דשרו. מעשה שנהרג יהודי אחד והניח אשה ובן קיימא וביום שנהרג מת הולד וספק איזה מת תחילה ועמד האח וחלץ לאשה מספק והנה אותו אח רוצה ליקח אחות זקוקתו וספק אחות חלוצתו מדרבנן כתב המרדכי פרק החולץ שהשיב רבינו ברוך אע"פ שיש למנות ולהתיר אינו רשאי לעשות מעשה לכתחילה :

סימן קס

סעיף קטן א

היבמה ג' חדשים ניזונת משל בעלה מכאן ואילך אינה ניזונת לא משל בעלה ולא משל יבם ברייתא בפרק החולץ (יבמות דף מא:) ופירש"י ג' חדשים הראשונים שאינה יכולה להינשא מחמת בעלה ניזונת משל בעלה שכך כתב לה את תהא יתבא בביתי ומיתזנא מנכסי כל ימי מיגר אלמנותיך מכאן ואילך אינה ניזונת לא משל בעלה ולא משל יבם ואינה דומה לשאר אלמנה דהתם כ"ז שלא נשאת לאחר ואומרת מחמת פלוני שכבודו גדול עלי יש לה מזונות אבל הך אגידא ביבם לפיכך אין לה על נכסי בעלה מזונות ולא

משל יבם עד שתכנס לחופה. כתב הרא"ש בתשובה כלל נ' סי' ד' באותם ג' חדשים שהיא ניזונת מעשה ידיה ליבם בכל מה שתרויח בין במלאכה ובסרסרות ובכל דבר ואינה יכולה לקנות חפצים ומלבושים במעשה ידיה בלא רשות היבם ואם קנתה ונשתמשה בהם הבלאות של היבם עכ"ל. ועיין במה שאכתוב בסמוך אצל עמד בדין וברח:

סעיף קטן ב

עמדה בדין ותבעתו לייבם או לחלוץ ונתרצה לייבם ואירעו אונס שחלה כו' שם בברייתא עמד בדין וברח ניזונת משל יבם וכתבו התוס' והרא"ש לאו בברח בשבילה איירי שרוצה לעגנה ואין רוצה לא לייבם ולא לחלוץ דהא בפרק בתרא דכתובות (קז:) פריך מינה לשמואל דחייש לצררי ואם בשבילה ברח אמאי אית לן למיחש לצררי אלא דברח מחמת מרדין או מחמת ממון איירי ולאו דוקא ברח דה"ה חלה דכיון דלא בשבילה ברח אלא מחמת אונס שאירע לו מה לי ברח מה לי חלה ובהדיא אמרו בירושלמי פרק אע"פ דה"ה חלה ולא כמו שפירש"י דדוקא ברח אבל לא חלה והא דבעי בריש כתובות (ב.) חלה מאי היינו שחלה מיד בהגעת זמן אבל הכא שחלה אחר שעמד בדין דהוי"ל לכונסה לאלתר קודם שאירע לו אונס כתב הריב"ש בתשובה סימן ק"ד בנדון זה אין כאן העמדה בדין כי מה שתבעה לייבם או לחלוץ תוך ג' חדשים אינו כלום גם תביעתה להגבות לה הכתובה אינה כלום. בסימן שס"ג כתב בנדון שלפנינו שנראה שלא עמד בדין אלא ששאלה בינה לבינו ולא בב"ד דבר ברור הוא שאין לה. וכתב עוד דאפי' להרמב"ם דסבר דאלמנה משביעין אותה בתחילה ובסוף יבמה אינה צריכה שבועה וכ"כ הוא ז"ל בפי"ח מה' אישות :

סעיף קטן ג

וכתב א"א הרא"ש ז"ל דוקא ברח יש לה מזונות אבל לא ברח אפי' אירע הדבר שנתאחר זמן מועט מלייבם לא תיקנו לה מזונות כו' וכתבו בספרי רבינו אבל לא נתרצה לייבם ולא לחלוץ וכ"כ בספר א"ח ונראה שהוא טעות סופר וצ"ל אלא לחלוץ וכ"כ המרדכי בפרק הנזכר בשם ר"י וכן הוא בתוס':

סעיף קטן ד

והרמב"ם אינו מחלק בין לייבם או לחלוץ ומחייב אפי' בלא נתרצה כלומר אינו מחלק בין נתרצה לייבם לנתרצה לחלוץ ולא עוד אלא אפילו לא בירר עדיין אם רוצה לייבם או אם רוצה לחלוץ כיון שברח או חלה אחר שתבעתו בדין חייב במזונותיה שהרי סתם וכתב בפי"ח מה' אישות תבעתו לדין וברח או חלה כו' ה"ז ניזונת משל יבם ונראה שהטעם משום דכל שתבעתו לדין אם אינו פוטרה לאלתר הרי אינה מעוכבת מלינשא אלא מחמתו ולפיכך חייבוהו חכמים במזונותיה:

סעיף קטן ה
ומ"ש הרמב"ם או שהיה היבם במדינה אחרת אין לפרש כדמשמע לכאורה שהיה כבר היבם במדינה אחרת דהא לא מחויב אלא דוקא כשברח אחר שהעמידתו בדין אלא היינו לומר שאחר שעמד בדין הלך לו למדינה אחרת וכ"כ ה"ה דבר פשוט ומבואר הוא בדברי רבינו שדין חלה והלך למד"ה אינו אלא כשחלה והלך למד"ה אחר העמידה בדין אבל חלה או הלך ולא עמד בדין קודם לכן אינה ניזונת משל יבם וכן מתבאר בירושלמי וכ"כ ז"ל עכ"ל וז"ל הירושלמי חלה כמי שברח הלך למדינת הים כמי שברת ע"כ ומיהו אפשר לומר דמדשני הרמב"ם לכתוב או שהיה היבם במדינה אחרת נתכוון לומר דהא דלא מיחייב במזונותיה אחר העמידה בדין אא"כ ברח או חלה היינו דוקא כשהיה דר עמה במדינה אבל אם היה דר במדינה אחרת והעמידתו שם בדין היא או שלוחה מיד הוא חייב במזונותיה דכיון שאינו דר עמה במדינה דינו כברח או חלה:

סעיף קטן ו
ומ"ש הרי זו ניזונת משל יבם בלא שבועה פשוט הוא: ומ"ש הניחה מעוברת ה"ז ניזונת עד שתלד כתב ה"ה הטעם מפני שכל ימי עבורה בג' חדשים הראשונים ככל יבמה שבעולם שכשם שאינה יכולה להתייבם ולא לחלוץ תוך ג' חדשים כך כל ימי עיבורה אינה יכולה לא להתייבם ולא לחלוץ וא"צ לומר לינשא לאחר לפיכך ניזונת משל בעלה ודבר פשוט הוא:

סעיף קטן ז
ומ"ש נפלה לפני יבם קטן אין לה מזונות עד שיגדיל בפרק החולץ נפלה לפני יבם קטן מיבם לית לה מבעל מאי פליגי בה רב אחא ורבינא ח"א אית לה וחד אמר לית לה והילכתא לית לה משמיא קנסוה: כתוב בהגהות מרדכי דכתובות יבמה שנפלה לפני יבם קטן והיתה מעוברת וילדה ומת הולד בתוך ל' יום גובה כתובתה לאלתר : כתוב בתשובת רב שמואל בן חפני יבמה שנפלה לפני יבם קטן נותנים לה כלי תשמישי הבית לפי כבודה וכבוד בעלה ונדוניא וכל מה שכתב לה בכתובתה ולא עשה לה או כלים שעשה לה ובלו אם קבל אחריותן עליו וקנו מידו גובה מן הקרקע שלו עכ"ל. ואיני מוצא מקום לתחילת תשובה זו דהיאך יתנו לה כלי תשמישי הבית כיון דאין לה מזונות כתב המרדכי בפרק החולץ יבמה שתפסה כל הממון ואומרת שאינה רוצה לחלוץ מוציאין מידה:

סעיף קטן ח
ומ"ש מעשה ידיה שלה לעולם אפי' היא ניזונת שם אהא דתניא עמד בדין וברח ניזונת משל יבם כתבו התוס' והרא"ש דאע"פ שניזונת משלו אין מעשה ידיה שלו כדאמרינן

פרק בתרא דכתובות (קז:) אי משום מעשה ידיה לא משעבדא ליה וכתב עוד הרא"ש שכן נראה דקי"ל מזוני עיקר ותקינו רבנן שיהא מעשה ידיה שלו משום איבה וכל זמן שאינה יושבת תחת בעלה אין לחוש לאיבה עכ"ל ולעניות דעתי נראה דאי מהא לא איריא שהרי אלמנה דעלמא תוכיח שניזונת משל יתומים ומעשה ידיה שלהם. ויש לתמוה על הרא"ש שבתשובה שכתבתי בראש סימן זה כתב שבג' חדשים שהיא ניזונת מעשה ידיה של יבם ושמא י"ל דשאני ג' חדשים מדין עמד בדין וברח:

סעיף קטן ט

נפלו לה נכסים בעודה שומרת יבם מוכרת ונותנת וקיים שאין ליבם בהם כלום עד שיכנוס משנה בפרק החולץ (יבמות דף לח.) ופרק האשה שנפלו (כתובות דף פ:):

סעיף קטן י

ומ"ש ואפי' עשה בה מאמר כ"כ הר"ן בפרק האשה שנפלו נ"מ שנפלו לה כשהוא שומרת יבם מוכרת ונותנת וקיים ואפי' עשה בה מאמר דמאמר לב"ה אינו עושה ספק נשואין וכדאמר עולא בריש סוגיא דפרק החולץ ולא אשכחן מאן דפליג וכ"נ מדברי הרמב"ם בפכ"א מה"א: ב"ה וכתב הה"מ ה"ח אם נשארה אלמנ' מהאירוסין שאפילו נפלו לה בעודה ארוסה שמוכרת דלא עדיף יבם מבעל:

סעיף קטן יא

ומ"ש בד"א בנכסי מלוג אבל נכצ"ב לא תמכור שיש ליבם זכות בהם דברים תמוהים הם דבנכסי שומרת יבם מאי מלוג ומאי צ"ב שייך בהו ודוחק לומר דבעודה שומרת יבם הכניסתם לו בנ"מ או בנכצ"ב ואין לפרש דבנכסים שהכניסה לבעלה הראשון במלוג או בצ"ב מיירי דא"כ מאי בד"א דקאמר דמשמע דאנפלו לה בעודה שומרת יבם קאי ועוד דאי בנכסים שהכניסה לבעלה הראשון מיירי הכא כתב דמוכרת ונותנת וקיים ולקמן בסימן זה כתב דאפי' בנ"מ נמי לא תמכור וצ"ע:

סעיף קטן יב

ואם מתה כתובתה בחזקת יורשי הבעל בנ"מ בחזקת יורשי האשה ובנכסי צ"ב איכא פלוגתא דרבוותא כולי בפרק החולץ שם ובפרק האשה שנפלו תנן גבי שומרת יבם מתה מה יעשה בכתובתה ובנכסים הנכנסים והיוצאים עמה ב"ש אומרים יחלוקו יורשי האב עם יורשי הבעל וב"ה אומרים נכסים בחזקתן כתובה בחזקת יורשי הבעל נכסים הנכנסים והיוצאין עמה בחזקת יורשי האב ופי' רש"י בכתובתה בנדוניא שהכניסה לו ושמאתן לו בכתובתה וקבל עליו אחריותן: ובנכסים הנכנסים והיוצאים עמה. הן נ"מ שאין שמין אותן עליו ואינו רשאי להוציאן אלא כשנכנסה לרשותו נכנסין עמה וכשהיא יוצאה יוצאין עמה: יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב. בנ"מ אבל יורשי האב לא יחלוקו

בכתובת הבעל ואע"ג דנקט רישא מה יעשה בכתובתה תניא ושבקה: ובה"א נכסים. דצ"ב בחזקתן ובפרק מי שמת מפרש בחזקת מי הם: כתובתה בחזקת יורשי הבעל. ק"ק ותוספת הראויים לבא לה משל בעלה בחזקת יורשי הבעל וכתב הרא"ש בפרק החולץ וז"ל בפרק מי שמת תנן כי הא מתני' גבי מי שנפל הבית עליו ועל אשתו ופליגי בגמרא בחזקת מי ר' אלעזר אמר בחזקת יורשי האשה ר' יוחנן אמר בחזקת יורשי הבעל בר קפרא אומר יחלוקו ופירש"י בפ' האשה שנפלו דכי היכי דפליגי התם פליגי הכא ובפרק מי שמת פסק רב אלפס כבר קפרא דהוה רביה דר' יוחנן ועוד דהויא מסקנא דשמעתא. ור"ת אומר דלא דמיא ההוא דהתם לדהכא דהכא לא פליגי ב"ש וב"ה אלא בנ"מ דוקא כדקאמר בגמרא דכתובתה שיירא ודייק מדתנן יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב אבל התם קתני סתמא יחלוקו ומשמע דבכתובתה נמי איירי והיינו טעמא דהתם אם הבעל מת תחילה הויא האשה כאילו גבתה כתובתה אבל הכא שהיא זקוקה ליבם אין לה כלום עד אחר חליצה ועוד את"ל דפליגי הכא בנצ"ב כי התם א"כ למ"ד בחזקת יורשי האשה הוי נצ"ב בחזקת יורשי האשה לב"ש טפי מנ"מ דבנכסי מלוג יחלוקו ובנכסי צ"ב מודו ב"ש לב"ה ולקמן בפרק אלמנה ובכמה דוכתי מוכח איפכא אלא הכא כ"ע מודו שהם בחזקת יורשי הבעל ורבינו מאיר נדחק ליישב פירש"י ומ"מ לפי' ר"ת רווחא שמעתתא הוא עיקר עכ"ל: ומ"ש רבי' שהרמב"ם פסק כרש"י הוא בפכ"ב מה"א וכתב ה"ה שהרשב"א כתב דלשיטת רש"י הא דנ"מ בחזקת יורשי האב דוקא בשנפלו לה ועודה שומרת יבם אבל בנפלו לה בחיי בעלה ונתאלמנה מן הנישואין דינם כנצ"ב וחולקין בהן ורבינו אינו מחלק בנ"מ בין נפלו לה בעודה שומרת יבם לנפלו לה מחיים דבעל אלא בכל גווני הם דוורשים ויש בזה שיטה אחרת לקצת גאונים ז"ל והם גורסים במשנה כתובה בחזקת יורשי הבעל ואינם גורסים וכתובה וזהו פירושם נכסים בחזקתן כיצד הכתובה ר"ל העיקר ותוספת ונכסי צ"ב בחזקת יורשי הבעל ונכסים הנכנסים והיוצאים ר"ל נ"מ בחזקת יורשי האב ודוקא נפלו לה בעודה שומרת יבם אבל נפלו לה בחיי בעלה ונתאלמנה מן הנישואין דינן כנצ"ב ואם מתה יורשי הבעל יורשים אותה וזה דעת קצת מפרשי אחרונים ולר"א שיטה אחרת בהשגות שהוא סבור שנצ"ב כולם ליבם ונכ"מ שנפלו תחתיו דבעל יחלוקו ושנפלו לה בעודה שומרת יבם כולם שלה ולברר דעות אלו מן הגמרא יארכו הדברים וכבר פי' הרמב"ן הסוגיא ביבמות לדעת רבינו ונראה שהוא מסכים לדעתו ודע שאין המאמר מועיל בזה כלום וכ"כ רבינו בפ"ג מה' נחלות עכ"ל. והר"ן כתב שיטות אלו בארוכה בפרק האשה שנפלו ודקדק מדברי הרי"ף בפרק הכותב שהוא מפרש משנה זו כפי' הגאונים שכתבתי בסמוך וכתב הר"ן בתשובה סי' מ"ו אחר

דברי רש"י ודברי הגאונים ואנו בעניותינו שאין לנו להכריע כך אני דן שנצ"ב שהאשה באה להוציא מיד יורשי הבעל לא כל הימנה שאין עושין מעשה להוציא כנגד הגאונים אבל נ"מ אפי' נפלו לה תחת הבעל כל שהם קיימים בזה נותנים מקצתה ליורשיה כדברי רש"י כיון שאותם נכסים ממש הוחזקו למשפחת בית אביה עכ"ל ובסימן נ"ט כתב על ענין תנאי השיור אינו אנא אם תמות אשתו בחייו אבל בחיי יבם אין לנו (וע"ל סי' קי"ח):

סעיף קטן יג

ומ"ש וכי היכי דאיכא פלוגתא לאחר מיתה ה"נ איכא פלוגתא בחייה ובפירות לרש"י חולקין בהן היא ויבם ולר"ת הוא נוטל הכל והרמב"ם ז"ל כתב בפרק כ"ב מה"א אין ליבם פירות אפילו בנצ"ב שהכניסה לאחיו אין לו פירות עד שיכנוס וכתב ה"ה מ"ש ואין ליבם פירות כולי בנ"מ הוא מפני שאין היבם חייב לפדותה כנזכר פרק י"ח וכבר נתבאר פרק י"ב שפדייתה כנגד אכילת פירות נכסיה ועוד שאם מתה יורשי אביה יורשים נ"מ שלה כנזכר בסמוך אבל מ"ש שאפילו בנצ"ב אין לו פירות הוא תמוה למה לא יזכה במחציתן כמבואר בסמוך ואולי שהוא סובר שאין לו זכות אלא בגוף הקרקע ליורשה אם תמות אבל לא בפירות ולא ידעתי מאין הוציא זה והרבה מן המפרשים חלוקים עליו בזה ודעת הרמב"ן ז"ל ביבמות שבפירות יש לו המחצית עכ"ל והר"ן ג"כ בפרק האשה שנפלו כתב על דברי הרמב"ם ז"ל שהרמב"ם ז"ל חולק על מה שכתב שאפי' בנצ"ב שהכניסה לאחיו אין לו פירות עד שיכניס וזה ודאי תימא למה לא יזכה במחצית כיון שאם מתה יורש מחציתן עכ"ל וז"ל ריב"ש בתשובה סימן ק"ד אע"פ שהרמב"ם כתב שאין ליבם פירות כבר דחו דבריו וגם מגיד משנה לא מצא לו זכות בפירות נצ"ב ובתשובה אחרת סימן שפ"ה כתב אין בכל הפוסקים שראיתי דבריהם שיהיה דעתו שאין לו פירות כלל זולתי הרמב"ם שכתב כן ונדחו דבריו מההיא דאמרינן בפרק החולץ אדמיפלגי בגופה לאחר מיתה ליפלגו בחייה ולפירות ואף הרב בעל מ"מ המהפך בזכותו של הרמב"ם בכל מה שאפשר לא מצא לו זכות בנצ"ב כי אם בנ"מ ואמר כי היה דעת הרמב"ם בנ"מ מפני שפרקונה תחת פירות נ"מ וכיון שאין היבם חייב לפדותה אין לו פירות ולי נראה שמפני טעם זה אין לנו לדחות אותה סוגיא שבפרק החולץ דמה שתקנו פרקונה תחת פירות היינו תחת כל פירות ר"ל נ"מ שנפלו לה קודם שנשאת ושנפלו בעודה תחתיו אבל יבם אין לו פירות בנכסי מלוג שנפלו לה בעודה זקוקה אלא בפירות נכסים שנפלו לה בעודה תחתיו דבעל משום דיבם במקום בעל קאי עכ"ל. כתב רב סעדיה בתשובה שאין היבם חייב ברפואתה בק"ו מפרקונה ולענין קבורתה הא איפשיטא בר"פ אלמנה ניזונת שאין

ב"ה טעות סופר יש כאן וצריך להעביר הקולמוס על תיבת שאין וכך צריך לכתיב הא איפשטא בפרק

האשה שנפלו שהיבם חייב בקבורתה היבם חייב בה דינים דשייכים לסימן זה עיין במישרי' נכ"ג חי"ב: וכתב עוד הר"ן ז"ל בפרק הנזכר כתב הרשב"א דבנ"מ שנפלו לה תחתיו דבעל דאמרי' בהו יחלוקו אם רצתה למכור מחציתן מוכרת ונותנת דהא אין ליבם במחציתן כלום והרי זה במחציתן כמי שנפלו לאחר שנעשית שומר' יבם אבל המחצית האחר לא תמכור שהרי הוא יורשה אם מתה ואין היבם מוציא מיד הלקוחות עד שתמות לפי שאין היבם אוכל פירות קודם כניסה כלל דבגופו של קרקע הוא שיש לו זכות שאם מתה יירשנה אבל פירות בחייה לית ליה כלל דהא לא תקינו פירות ליבם ואפילו לבעל לא תיקנו אלא משום פרקונה ויבם אינו פודה וכדתניא בפרק נערה שנתפתתה ונראה היה לומר דאין היבם אוכל פירות נ"מ שלה ואפילו לאחר שכנס שהרי אין לה כתובה עליו וכיון דאין לה כתובה עליו תנאי כתובה נמי אין לה עליו דמההיא דפרק החולץ משמע דאית ליה כדאמרינן התם אדמיפלגי בגופה של קרקע ולאחר מיתה ליפלגו מחיים ולפירות. והר"ן ז"ל כתב דודאי ההיא דהחולץ מוכחא בהדיא דאותו זכות עצמו שיש ליבם בגופה של קרקע יש לו באכילת פירות ויישב מה שהוקשה להרשב"א ז"ל על זה:

סעיף קטן יד

נפלו לה נכסים בעודה תחת בעלה ומת ונפלה לפני יבם אצ"ל שלא תמכור בנצ"ב שהרי היבם אוכל כל פירותיה אלא אפי' נ"מ נמי לא תמכור שגם בהם יש חלק בפירותיהן שחציים שלו והחצי שלה דברי רבינו בכאן תמוהים שכ' שנ"מ נמי לא תמכור שגם בהם יש חלק ליבם בפירותיהן שחציין שלו ולפי טעם זה חציין מיהא יש לה רשות למכור וכמו שכתבתי בסמוך בשם הרשב"א: ב"ה והיאך כתב שלא תמכור דמשמע שלא תוכל למכור כלל : והר"ן ז"ל וגם מ"ש בסתם ואם מתה יחלקו בהן יורשיה ויורשי הבעל וכתובה ונצ"ב הם בחזקת יורשי הבעל והרי בסמוך במחלוקת שנאה שרש"י והרמב"ם חולקים ואומרים דנצ"ב נמי יחלוקו ואם נתכוון לסתום דבריו כר"ת ללמדינו דהלכה כוותיה כבר כתב בסמוך שהרא"ש הסכים לדעת ר"ת וכבר נודע שדעת רבינו מסכמת לדעת הרא"ש אביו ורבו ז"ל וכן יקשה על מ"ש בסתם אין צ"ל שלא תמכור בנצ"ב שהרי היבם אוכל כל פירותיה והיינו לדעת ר"ת אבל לדעת רש"י והרמב"ם אינו אוכל אלא חציים ואין לומר דלעיל מיירי בנכסים שנפלו לה בעודה שומרת יבם וקודם שיכנוס הכניסתם לו בתורת נ"מ או נצ"ב והתם הוא דאיפלגו רבוותא אבל בנפלו לה בעודה תחת בעלה ומת ונפלה לפני יבם לד"ה נצ"ב כולם לבעל דא"כ תחלה ה"ל להשמיענו זה ואח"כ הוה ליה להשמיענו דין המכירה:

סעיף קטן טו
ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל כבר נתבאר בסמוך כתב הרשב"א בתשובה סי' תפ"ו על ראובן שמת ולו שתי נשים ונשארו זקוק ת ליבם ומתה אחת מהן אין ליבם שום טענה בנכסים לפי שהשנייה בפניו ואם יבם סילק זיקת יבום מעל זו ואינו יורשה וכן אם חלץ סילק זיקת יבום מעל כל הבית ואם עדיין לא ייבם ולא חלץ מ"מ כיון שזו לפניו ומצוה עליו לחלוץ או לייבם לזו שהראשונה כבר מתה וכבר נסתלקה זיקתו מהראשונה ועמדה על זו מה שאין כן בשומרת יבם אחת שמתה שכיון שהיתה זקוקה לו ואין אחרת שיחול זיקתו עליה ה"ה יורשה כפי הדינים שנאמרו בגמרא כתב הר"ש בן הר"ש בר צמח על ראובן שייבם יבמתו ולו בנים במ"ה ומתו הוא ובניו ואין ידוע אם האב מת תחלה או הבנים ואח"כ מתה האשה ולוי אחי ראובן רוצה לירש והשיב כיון שהוא ספק אם מת ראובן קודם בניו או אח"כ יורשי האשה הם ודאי בירושה ולוי היבם הוא ספק ואין לספק במקום ודאי כדאיתא בפרק החולץ. ומה שצוה ראובן שימכרו הספרים ויקנו ס"ת וגם הניח הקדשות אחרות ופרעה האשה מקצתן ועכשיו יורשיה אינם רוצים למכור הספרים לקנות ספר תורה מן הדין היה שכיון שהנכסים מטלטלים ותפסתם האשה לאחר מיתת בעלה הרי הם בחזקת יורשיה בפרעון כתובתה ואם יש קרקעות כיון שלא נשבעה האלמנה ימכרו הקרקעות ויקנו ס"ת וישלימו ההקדשות אבל אם הדבר ברור שכשהתחילה לפרוע ההקדשות היה בדעתה להשלים צוואת בעלה אלא שקפצה עליה מיתה הרי היא כמו שהודית בשעת מיתה שנשארו בנכסי בעלה לקיים מצותו וחייבים היורשים לקיימה אפילו ממטלטלי ואם אין הדבר ברור אין מוציאין מיורשים :

סימן קסא

סעיף קטן א
מי שהיו לו נשים רבות ומת ולו אח ביאתה או חליצתה של אחת מהן פוטרת את כולן משנה בפרק החולץ (יבמות דף מג מד.) ובגמרא מייתי לה מקרא:

סעיף קטן ב
ומ"ש ואין היבם יכול לייבם אלא אחת מהן פשוט הוא דכיון דבביאת או חליצת אחת מהן נפטרו כולן אם היה בא אח"כ על צרתה הו"ל אשת אח שלא במקום מצוה ובפרק הנזכר מייתי לה מדכתיב אשר לא יבנה את בית אחיו בית אחד הוא בונה ואינו בונה ב' בתים.

סעיף קטן ג
ומ"ש ולא חולץ אלא אחת מהן כלומר א"צ לחלוץ אלא אחת מהן וכדי נסבה שלא היה צריך לכתוב זה שכבר כתב שחליצתה של אחת מהן פוטרת את כולן:

סעיף קטן ד
היו בהן כשרות לכהונה ופסולות כו' בא לייבם מיובם לאיזו שירצה בא לחלוץ חולץ לפסולה ולא לכשרה שם במשנה וכתב ר"י בשם הרמ"ה כופין אותו לחלוץ לפסולה ואם עבר על דברי המזהירים על כך מנדין אותו ואם התרו בו למלקות מלקין אותו עכ"ל:

סעיף קטן ה
היו לו אחים רבים ונפלו נשותיו לפניהם א' מייבם או חולץ לא' מהיבמות והותרו שאר הצרות ומצוה על הגדול לייבם או לחלוץ לא רצה חוזרין על כל האחין כו' כך הוא הגירסא הנכונה בספרי רבינו המדוייקים ובקצתם יש חסרון הניכר. ומ"ש היו לו אחים רבים ונפלו נשותיו לפניהם אחד מהם מייבם או חולץ לאחד מהיבמות והותרו שאר הצרות מתבאר במקומות הרבה ממסכת יבמות.

סעיף קטן ו
ומ"ש מצוה על הגדול לייבם או לחלוץ לא רצה חוזרין על כל האחין וכו' משנה בפרק החולץ (יבמות ד' לט) מצוה בגדול לייבם לא רצה מהלכין על כל האחין לא רצו חוזרין אצל הגדול אומרים לו עליך מצוה או חלוץ או יבם. ומ"ש רבי' מצוה על הגדול לייבם או לחלוץ נ"ל דהיינו דוקא כשאין הקטן רוצה לייבם אלא לחלוץ אבל אם הקטן רוצה לייבם ביאת קטן עדיפא מחליצת גדול כמ"ש לקמן בסמוך. והא דמצוה בגדול מייתי לה מקרא בפרק כיצד (ד' כד):

סעיף קטן ז
ומ"ש חוזרין על כל האחין דרך גדילתן זה אחר זה: ב"ה יתבאר בדברי ה"ה שכתבתי בסימן קס"ה:

סעיף קטן ח
ומ"ש וכופין אותו לחלוץ ואין כופין אותו לייבם כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב ועיין עוד שם ובתשובת הרשב"א סי' אלף וקס"ה כ' הר"ש בן הר"ש בר צמח אם האח הגדול במ"ה וכתב שאינו רוצה לייבם הרי הוא כמי שאינו ואם האח הגדול השני אינו רוצה לייבם ולא לחלוץ חוזרת המצוה אצל הקטן ואם רוצה לייבם אין כופין אותו לחלוץ. ומ"ש הרמב"ם והטור כופין אותו לחלוץ ואין כופין אותו לייבם אינו אלא במי שלא רצה לא לחלוץ ולא לייבם כי איך יכופו אותו לייבם ואין אדם דר עם נחש עכ"ל: ומ"ש אמר הגדול המתינו עד שיגדיל הקטן או שהיה אחיו חרש ואמר המתינו עד שיבריא אין שומעין לו כו' וכן אם היה הגדול במדינה אחרת אין הקטן ממנו בשנים שהוא כאן יכול לומר על אחי הגדול המצוה המתינו לו עד שיבא כו' משנה בפרק החולץ (יבמות דף לט.) ומפרש טעמא בגמרא (שם) משום דשהויי מצוה לא משהינן ודבר פשוט הוא שמ"ש וכן אם

היה הגדול במדינה אחרת אין הקטן ממנו בשנים שהוא כאן יכול לומר וכו' היינו לומר דקטן זה אינו קטן ממש דא"כ לאו בר חליצה ויבום הוא וע"כ לומר דגדול הוא מבן י"ג ומעלה והביא ב' שערות אלא שהוא קטן בשנים מאחיו הגדול:

סעיף קטן ט

לא רצה הגדול לייבם אלא לחלוץ והקטן ממנו רוצה לייבם ביאת קטן עדיפא אבל אם שניהם אינם רוצים לייבם אלא לחלוץ חליצת גדול עדיפא מהקטן שם איתמר ביאת קטן וחליצת גדול פליגי בה רבי יוחנן וריב"ל חד אמר ביאת קטן עדיפא וח"א חליצת גדול עדיפא איכא דאמרי בביאה דכ"ע לא פליגי דביאת קטן עדיפא כי פליגי בחציצת קטן והכי איתמר חליצת קטן וחליצת גדול פליגי בה רבי יוחנן וריב"ל חד אמר חליצת גדול עדיפא וח"א כי הדדי נינהו ופסק רבינו כלישנא בתרא דאמר דכ"ע ל"פ דביאת קטן עדיפא ובפלוגתא דחליצת קטן וחליצת גדול פסק כמ"ד חליצת גדול עדיפא וז"ל ר"י כתב הרמ"ה כיון דלא איפסיקא הלכתא עבדינן לחומרא וכל היכא דאיפשר בגדול עושין ואם לא ירצה הגדול אין כופין אותו כיון דאיכא קטן שרוצה לחלוץ ודבר פשוט הוא דהאי קטן היינו לומר שהוא צעיר מאחיו אבל הביא שתי שערות והוא בן י"ג שנה ויום אחד דאל"כ לאו בר חליצה ויבום הוא: אע"ג שמצוה בגדול לייבם קידם הקטן ויבם זכה משנה בפרק החולץ (דף כד):

סעיף קטן י

היו לו אחים רבים ומתו ונפלו נשותיהם לפניו אם איפשר לו לייבם את כולם מייבם וכו' משנה וגמרא בפרק החולץ (יבמות דף מג:) ומ"ש אם איפשר לו כלומר אם עשיר היא ויכול לזונן וכן פירש"י כתב הריב"ש בתשובה סימן א' שנשאל על יבמה שנשארה זקוקה לב' אחים והגדול הוא מאנוסי הזמן והשני יהודי מי קודם לחלוץ וכן אם קדם הגדול וחלץ אם צריכה לחזור גם על השני לחלוץ ממנו. והשיב היהודי קודם לחלוץ שלעולם יש לחזר אחר חליצה מעולה וכיון שיהודי יכול לחלוץ או לייבם חליצתו מעולה אמנם אם הגדול קדם וחלץ ודאי הותרה לשוק ואינה צריכה חליצה מן השני שהרי אין כאן חליצה פסולה דישראל הוא לענין גיטין וקידושין ואם בא עליה קנאה ויוצאה בגט ואינה צריכה חליצה ובסימן קנ"ט כתב שנשאל על יבמה שנפלה לפני ב' יבמין וקפץ הגדול ונשבע שלא ייבם ולא יחלוץ והשני אומר עליך המצוה כי אתה הגדול והשיב שמנדי' אותו עד שיפטור אותה לכל הפחות בחליצה אם לא ירצה ביבום ואם ירצה ביבום יהיה נשאל על שבועתו וייבם או יחלוץ וטוב לו זה להסיר כל ספק ולא יחשדוהו כעובר על שבועת דלאו כ"ע דינא גמירי ואין כופין כלל את הקטן כיון שהגדול הוא בעיר ונתבאר

בתשובה זו שאם היו ג' יבמים והגדול אסור בה מפני שהוא נשוי אחותה הו"ל כמאן דליתיה והשני נכנס תחתיו והוא הגדול :

סימן קסב

סעיף קטן א

הכונס את יבמתו נאסרו צרותיהן עליו ועל כל שאר האחין פשוט הוא בפ"ק דיבמות (י:) ואם בא הוא או א' משאר האחין על הצרה אין עוברין אלא בעשה לפיכך תפסו בה קידושין ואין הולד ממנה ממזר שם :

סעיף קטן ב

החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה היא וצרותיה עליו ועל שאר האחין ואינה אלא בעשה לפיכך תפסי בהו קידושין ואין הולד ממזר בפרק החולץ (יבמות דף מ:) אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל הבא על צרת חלוצתו הולד ממזר מאי טעמא באיסורא קיימא וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל וליתא להא דשמואל דגרסינן בפרק קמא איתמר החולץ ליבמתו וחזר וקדשה אר"ל הוא אינו חייב על חלוצתו כרת והאחין חייבים על חלוצתו כרת בין הוא ובין אחין חייבין על צרתה כרת ור"י אמר בין הוא בין האחין אין חייבין לא על החלוצה כרת ולא על הצרה כרת ואמרי' מ"ט דר"ל אמר קרא אשר לא יבנה כיון שלא בנה שוב אינו בונה איהו הוא דקאי בלא יבנה הא אחין באיסור אשת אח כדקיימי קיימי ועלה דידה הוא דקאי בלא יבנה הא צרה כדקיימי קיימי ור"י מי איכא מידי דמעיקרא איבעי האי חליץ ואי בעי האי חליץ ואי בעי להאי מייבם ואי בעי להאי מייבם והשתא קאי עלה בכרת אלא איהו שליחותא דאחין קא עביד איהי נמי שליחותא דצרה קא עבדת ואמרינן תו איתמר הבא על יבמתו וחזר ובא הוא או אחד מן האחין על צרתה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר בעשה וחד אמר בכרת מ"ד בעשה כר"י ומ"ד בכרת כר"ל וקי"ל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל וכ"ש הכא דקאי ר"י כוותיה ופירש"י בעשה דכתיב אשר לא יבנה את בית אחיו בית אחד הוא בונה ואינו בונה ב' בתים ולאו הבא מכלל עשה עשה והרמב"ם כ' בפ"א דעשה היינו מדכתיב יבמה יבא עליה ולא על צרתה ולאו הבא מכלל עשה עשה ודע שהרמב"ם כתב בפ' הנזכר גבי חולץ ליבמתו נאסרה היא וכל צרותיה עליו ועל שאר האחין וכולן אסורות עליהן מד"ס כשניות שמאחר שמת אחיו נסתלק איסור ערוה מעל כל נשיו וה"ה תמה עליו דהא משמע בגמרא דלר"י בלאו קיימא ושהרבה מפרשים כתבו כן שהרמב"ם השיג על הרמב"ם בזה:

סעיף קטן ג

וכשם שהחולץ אסור בחלוצה כך אסור בכל קרובותיה כגון באמה ובבתה והיא אסורה בבנו ובאביו משנה בפרק החולץ (שם). ומ"ש ואפילו באיסור שניות כגון אם אמה

ובת בן בנו כמו בגרושתו שם בעיא דאיפשיטא. ומ"ש לפיכך מתה מותר באחותה משנה שם יבמתו שמתה מותר באחותה וכבר אמרו בגמרא דמשנה דאינה צריכה היא דזיל קרי בי רב הוא דאפילו אשתו גמורה לא נאסרה אחותה עליו אלא בחייה ולשון לפיכך שכתב רבינו אינו מכוון וצריך לדחוק ולפרש דה"ק לפיכך כיון שהוא אסור בקרובותיה אינו מותר באחותה אא"כ מתה. ומ"ש והאחין מותרין בכל קרובות החלוצה משנה שם:

סעיף קטן ד

החולץ מותרת באחות צרת החלוצה ובשאר קרובותיה ואסור בצרת אחות החלוצה משנה שם מותר אדם בקרובת צרת חלוצתו ואסור בצרת קרובת חלוצתו ובגמרא (שם) מאי שנא האי ומ"ש האי הך דאזלא בהדה לב"ד גזרו בה רבנן הך דלא אזלא בהדה לב"ד לא גזרו בה רבנן ופירש"י מ"ש. רישא קרובת צרת חלוצה דשריא. ומ"ש סיפא צרת קרובת חלוצתו ששתיהן נכריות היא וצרתה ונשואות לנכרי וקתני אסור: הא דאזלא בהדה לבית דין. כשלאה חולצת מוליכה אחותה עמה לב"ד וכ"ע לא ידעי הי מינייהו יבמתו ואיכא דסבר דלרחל חלץ וכי נסיב צרת רחל דהיינו צרת קרובת חלוצתו אמרי צרת חלוצתו נסיב ואינהו סברי שרחל וצרת נשי אחיו הוו שהרי לרחל חלץ: הא דלא אזלא בהדה לב"ד. כשהיבמה חולצת אין צרתה הולכת עמה הילכך כי נסיב אחות הצרה לא אמרי אחות חלוצתו נסיב עכ"ל והתוס' תמהו על פירושו והקשו עליו כמה קושיות ונראה לר"י דגרסי' הא דאזלא בהדה לב"ד פי' שהולכת לחלוץ וכיון דחלצה דמיא לגרושה טפי ואסרו גם צרת קרובתה כשנשואה לאחיו דדמיא לצרת ערוה אבל כשחולצת צרת לאה ולא לאה לא דמיא לאה לגרושה הילכך קרובתה שריא: ומ"ש וכן הוא מסקנת א"א ז"ל שם:

סימן קסג

סעיף קטן א

המייבם זוכה בנכסי המת בפרק החולץ (יבמות דף מ:) ומייתי לה בגמרא מדכתיב יקום על שם אחיו.

סעיף קטן ב

ומה שכתב ודוקא במוחזק כו' ואפילו במוחזק לא יטול אלא בגוף הנכסים כו' בפרק יש בכור (בכורות דף נא: נב.) תנן דיבם אינו נוטל בשבח ולא בראוי כבמוחזק ויהיב טעמא בגמרא משום דבכור קרייה רחמנא דכתיב והיה הבכור ובכור מייתי התם מקראי דאינו נוטל בשבח ולא בראוי כבמוחזק. ומ"ש אפילו אם שבחו אחרי יבום קודם חלוקה שם פלוגתא דאביי ורבא והלכה כרבא דאמר הכי. כתב הריב"ש בתשובה סימן ת"ע על מי שמת והניח ג' בנים וציוה שתהא אשתו רשאה ושלטאה בכל נכסיו ומת אחד

מהם וייבם השני את אשתו שהוא נוטל חלק אחיו המת כולה ולא נגרע כחו מפני מ"ש לאשתו שתהא רשאה ושלטאה בנכסים ומיהו בשטרות אינו נוטל חלק המת יתר על החי משום דמלוה הוי ראוי ואינו נוטל בראוי כדבסמוך עיין במישרים נכ"ג חי"ב לענין שבחו נכסים אחרי יבום קודם חליצה: תחולץ הרי הוא כאחד מן האחים לנחלה ואם האב קיים הוא יורש הכל משנה בפרק החולץ (שם) ובגמרא הרי הוא כאחד מן האחין פשיטא סד"א הואיל ואפסדה מיבום ליקנסיה קמ"ל. אם יש אב נכסים של אב דאמר מר האב קודם לכל יוצאי יריכו לנחלה:

סעיף קטן ג

ומ"ש אם מת יחלוקו האחים ביניהם פשוט הוא:

סעיף קטן ד

ייבם היבם לסוף ב' חדשים למיתת אחיו וילדה לסוף ט' חדשים ספק אם הוא בן ט' חדשים לראשון או בן שבעה לשני ותובע הספק נכסי המת שאומר שהוא בנו והיבם אומר אני יורשו כי אתה בני כו' בפרק החולץ (יבמות דף לז:) ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי מיתנא ספק אמר אנא בר מיתנא ונכסי דידי הוא ויבם אמר את בראי דידי את ולית לך ולא מידי בנכסי' הוי ממון המוטל בספק וממון המוטל בספק חולקין וכתב הרא"ש ואפילו רבנן דפליגי עליה דסומכוס מודי הכא שאין שייך כאן המע"ה שאין זה מוחזק יותר מזה והוי כמו הללו באים לירש והללו באים לירש דאמרי' במי שמת (קנא:) יחלוקו ואפילו אחד מהם מוחזק בנכסים אינה חזקה כיון דנכסי בחזקת מיתנא הוו ותרווייהו אתו בטענת ספק ואם הוא כדברי אחד מהם אין לשני זכייה בהם הילכך הוי ספק וחולקין ותימה ולימא היבם דל מהכא היבום שזכיתי בנכסים מכח היבום מ"מ אני יורש דמיתנא ואתה ספק ותנן (יבמות ק:) הוא אינו יורש אותו אלא הקרוב קרוב יורש כי הוחזקה הנחלה לאותו השבט והוא לא יוציא הנחלה מחזקתה מספק וצ"ל דמיירי שהסבא קיים הילכך מכח קורבה אין היבם זוכה בנכסים כי האב קודם והוא צריך לזכות מכח טענה דאת ברי דידי וזו טענת ספק הוא ומ"מ הסבא נסתלק מן הנכסים בין שהוא בר מיתנא בין שהוא בן היבם הילכך חולקין הנכסים ביניהם ואם מת ספק מקמי חלוקה וסבא אמר בר מיתנא היה ונכסי דידי נינהו חולקין עכ"ל:

סעיף קטן ה

ה"ג ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי המת ספק אומר אני בן המת ואטול הכל ובני היבם אומרים אחינו אתה ואין לך בנכסים אלא חלק אחד כאחד ממנו החלק שהם מודים יטול הכל והשאר יחלוקו ביניהם ויטול הוא החצי ובין כולם החצי ובקצת ספרי רבינו חסר בבא זו וטעות סופר הוא שדילג הבבא הזאת והתחיל הבבא שאחריה המתחלת

ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי יבם לאחר שחלק יבם בנכסי המת וכו' ודין זה שם בפרק החולץ ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי מיתנא ספק אמר ההוא גברא בר מיתנא ונכסי דידי הוו ובני יבם אמרי את אחונא את ומנתא אית לך בהדן סבור רבנן קמיה דרב משרשיא למימר מתניתין היא דתנן הוא אינו יורש אותם והם יורשים אותו והכא איפכא התם אמרו ליה הבא ראיה ושקול הכא אמר להו הביאו ראיה ושקולו א"ל רב משרשיא מי דמי התם אינהו ודאי והוא ספק הכא אידי ואידי ספק אלא אי דמיא למתני' להא דמיא ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי יבם גופיה דהתם אמרי ליה אייתי ראיה דאחונא את ושקול וכתב הרא"ש ז"ל א"ל רב משרשיא מי דמי התם אינהו ודאי ואיהו ספק הכא אידי ואידי ספיקי נינהו שגם הספק אינו טוען טענת ודאי שאינו יודע מכח מי בא לירש ובשביל שיש לו זכייה במקצת הנכסים לא חשיב כמוחזק בשאר הנכסים שהוא בא עליהם בטענת ספק אלא הכי הוי דינא מנתא דקא מודו ליה שקיל ואידך הוי ממון המוטל בספק וחולקין הוא נוטל החצי ובין כולם החצי עכ"ל:

סעיף קטן ו

ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי יבם לאחר שחלק היבם בנכסי המת כו' שם ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי יבם לבתר דפליג יבם בנכסי מיתנא בני יבם אמרי אייתי ראיה דאחונא את ושקול א"ל ספק מה נפשייכו אי אחוכון אנא הבו לי מנתא בהדייכו ואי בר מיתנא אנא הבו לי פלגא דפליג אבוכון בהדאי רבי אבא אמר קם דינא רבי ירמיה אמר הדר דינא ופירש"י אי אחוכון אנא הבו לי מנתא בהדייכו אי משום דשקלי אנא פלגא בנכסי מיתנא מהדרנא לכו ההוא פלגא ונחלוק עתה הכל בשוה בין נכסי הראשון בין נכסי האחרון וכגון שהיו נכסי היבם מרובים ואחיו מועטים. קם דינא. אחר שנעשה דין בנכסי המת אין זה יכול לחזור ולערער ומה שהוא שואל בנכסי היבם אמרינן ליה אייתי ראיה: הדר דינא. ומהדרי ליה פלגא דנכסי מיתנא או פלג כולהו נכסי בשוה וכתב רב אלפס כתבו רבוותא דהלכתא כרבי אבא משום דקים ליה כרבנן: ב"ה וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מה' נחלות וכתב הרא"ש הראב"ד כתב ליתא להאי טעמא דהא א"ר ירמיה אנא דאמרי אפי' לרבנן וכו' ומ"מ הלכתא כרבי אבא משום דר' אבא דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא והרמב"ן השיב דכיון דלכאורה נראה לבני הישיבה דרבי אבא כרבנן ורבי ירמיה כאדמון סברתם עיקר ולא סמכינן אשינוייא דשני מילתייהו כתרווייהו כי דרך התלמוד לדחותה בסברא מועטת ועוד דלא תהא אלא ספיקא והיבם תופס ברשות והנכסים ביד בניו ועל הספק להביא ראיה כדין כל ספיקא ותיקו שבדיני ממונות והר"ז הלוי כתב ממאי דאיפסקא הלכתא בפ"ק דבתרא (ד:) כרבי יוסי דאמר מגלגלין עליו

את הכל מטעם הדר דינא ובפרק בית כור (בבא בתרא קו:) איפסקא הלכתא כרב דאמר בטלה מחלוקת וא"ל רב נחמן אלמא הדר דינא מכל זה הדעת מכרעת כרבי ירמיה דאמר הדר דינא וכיון דאיפליגו בה רבוותא לא מפקינן מבני יבם עכ"ל: ב"ה עיין במ"מ פ"ה מהלכות נחלות: ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי סבא כו' פשוט שם (לח.) בגמרא משום דהוי יבם ודאי וספק ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי:

סעיף קטן ז

ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי סבא כולי גם זה שם בגמרא פלגא דקא מודה להו שקלי תילתא דקא מודו ליה שקיל פש להו דנקא הוי ממון המוטל בספק וחולקין:

סעיף קטן ח

סבא ויבם בנכסי ספק או ספק וסבא בנכסי יבם חולקין גם זה שם בגמרא משום דהוי ממון המוטל בספק כתב בתשובות הרשב"א סימן אלף ור"מ אחד מן האחים שהיה בן שפחה ונסתפקו אם היתה הורתו ולידתו בקדושה אפילו ייבם את אשת אחיו אינו זוכה בנחלת אחיו המת בידם. ב"ה כתב נ"י בפרק הנזכר הכונס את יבמתו זכה בנכסי אחיו ואפילו גרשה למחר דכתיב יקום על שם אחיו והרי קם ומיהו אמרו בירושלמי שאם היא אסורה שאינו רשאי לקיימה אפילו מדרבנן כגון שתי יבמות שעשה מאמר בזו וכנסה לזו לא זכה בנכסים כלל עכ"ל :

סימן קסד

סעיף קטן א

היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיהיו לה תשעים יום ממיתת הבעל כו' משנה בפרק החולץ (יבמות דף מא) היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיהיו לה ג' חדשים וכן שאר כל הנשים לא יתארסו עד שיהיו להן שלשה חדשים ומסיק בגמרא צריכה להמתין ג' חדשים חוץ מיום שמת בו וחוץ מיום שנתארסה בו:

סעיף קטן ב

חלצה או נתייבמה תוך ג' חדשים ולא נמצאת מעוברת הרי זו פטורה ואינה צריכה כלום אבל לא תינשא לאחר אף ע"פ שחלצה עד שיהיו לה ג' חדשים ומיהו כשישלמו ג' חדשים למיתת הבעל תינשא ואף ע"פ שאין לה ג' חדשים אחר החליצה בפ' החולץ (שם) ת"ר יבמה שחלצו לה אחין בתוך ג' צריכה להמתין ג' חדשים לאחר ג' אין צריכה להמתין ג' חדשים הני ג' חדשים שאמרו משעת מיתת הבעל ולא משעת חליצת היבם: אם חלצה תוך ג' חדשים למיתת בעלה אם צריכה לחזור על כל האחים עיין בהגהות מרדכי דסוף גיטין :

סעיף קטן ג
ומ"ש אבל אם מת היבם תוך ג' חדשים או אפי' אחר ג' צריכה להמתין ג' חדשים אחר מיתתו כ"כ שם התוס' ז"ל והרא"ש והמרדכי בשם ר"ת דדוקא חלץ שהחליצה מוכחת שלא בא עליה מידי דהוה אממאנת לפי שמיאונה מוכיח עליה שהיא קטנה אבל אם מת היבם אחר ג' חדשים צריכה להמתין שלשה חדשים דיותר קרובה היבמה לביאה מארוסה דגזרינן אטו נשואה וכתוב בת"ה סימן רכ"ד דהיינו דוקא היכא שאין שם אלא יבם אחד אבל אם היו ב' יבמים ומת אחד מהם מותרת להתייבם לשני תוך ג' חדשים למיתתו של ראשון:

סעיף קטן ד
חלצה ונמצאת מעוברת וילדה אם הולד של קיימא אין החליצה כלום ומותרת לכהונה ומותר בקרובותיה משנה ר"פ החולץ (יבמות דף לה.):

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם הפילה או ילדה ולא חיה שלשים יום צריכה חליצה אחרת שחליצת מעוברת לא שמה חליצה שם איתמר החולץ למעוברת והפילה ר"י אמר אינה צריכה חליצה אחרת מן האחין דחליצת מעוברת שמה חליצה ור"ל אמר צריכה חליצה מן האחין דחליצת מעוברת לא שמה חליצה ואיפסיקא בגמ' בהא הלכה כר"ל:

סעיף קטן ו
ומ"ש או ילדה ולא חיה ל' יום הוא ע"פ שנתבאר בסימן קנ"ו שכל שלא חיה באדם ל' יום דינו כנפל אא"כ ידוע שכלו לו חדשיו:

סעיף קטן ז
וכתב הרמב"ם וחולץ לה הוא או אחד משאר האחין בפ"א וכ"כ התוס' בר"פ החולץ:

סעיף קטן ח
וא"א ז"ל כתב שלא יחלוץ לה הוא וכו' ז"ל בר"פ החולץ אהא דאמר ר"ל צריכה חליצה מן האחין לאו דוקא דאיהו נמי מצי חליץ לה דחליצה קמייתא לאו כלום הוא ולא פקע זיקתו א"נ אחין של מת קאמר א"נ אע"ג דחליצה קמייתא לאו שמה חליצה מ"מ הורעה זיקתו והוי כאילו נתן גט ולא מצי תו חליץ חליצה כשרה עכ"ל ומשמע לרבינו דלשון אחרון עיקר וכ"כ ר"י בשם הרמ"ה וכתב עוד שאם כנס אין מוציאין מידו וכל זה מיירי שיצא לאויר העולם קיים דאם לא יצא לאויר העולם קיים או חולצת או מתייבמת :

סעיף קטן ט
וכן ביאת מעוברת לא שמה ביאה שם פלוגתא דר"י ור"ל והא איפסיקא בגמ' הלכתא כר"ל דלאו שמה ביאה:

סעיף קטן י
ומ"ש לפיכך הכונס או חולץ ליבמתו תוך ג' חדשים ולה צרה לא תינשא עד שתלד זו דשמא תפיל ולא היתה ביאה והחליצה כלום והולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם ברייתא שם:

סעיף קטן יא
היבמה לא תתייבם בעת נדותה אבל חולצת היא ואם עבר ויבם ובא עליה בעת נדותה קנאה ז"ל הרא"ש בריש יבמות יש שואלים אשה שהיתה נדה כשמת בעלה תאסר להתייבם אפילו טבלה כמו אחות אשה שאינה מתייבמת אף ע"פ שמתה אשתו תשובה לדבריהם דלא שייך למילף מאחות אשה דלא דמיא לעריות שאסורות ליבם משום קורבא ומותרת לשאר העולם אבל נדה אסורה לכל ואף על גב דלאו בת ייבום היא חליצתה חליצה בעת נדתה ולא דמי לחליצת מעוברת דלא שמה חליצה לר"ל משום דאינה עולה לייבום דשאני נדה שהיא עומדת לטבול ולטהר כדרך כל הנשים אבל מעוברת שמא תלד ועוד דאף אם בא עליה בעת נדתה קנאה כדמוכח בפסחים פרק אלו דברים (פסחים עב:):

סעיף קטן יב
הכונס יבמתו ונמצאת מעוברת מפרישין אותה ממנו ואם הפילה יחזור ויקיים כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א וכתב ה"ה מ"ש רבינו מפרישים אותה פשוט הוא שהרי ספק אשת אח שלא במקום מצוה הוא ומ"ש אם הפילה הוא כשילדה ולד שלא נגמרו סימניו ולא כלו לו חדשיו שהוא קרוי נפל כנזכר למעלה בדעתו ז"ל וכתב ר"י יקיים ויחזור ויבעול דביאה ראשונה שהיתה מעוברת לא שמה ביאה וכתב הרמ"ה ואם רוצה לחלוץ אינו די לה בחליצה אלא צריכה נמי גט כדי שלא יאמרו יבמה כנוסה יוצאה בחליצה:

סעיף קטן יג
ומ"ש רבינו ואם ילדה ולא שהה הולד שלשים יום הרי זו ספק וצריכה גט וחליצה ז"ל הרמב"ם שם ואם ילדה אפי' מת ביום שנולד ה"ז מוציאה בגט וחולץ לה ואח"כ תהיה מותרת לאחרים וכתב ה"ה מ"ש ואם ילדה הוא בשלא נודע בבירור שכלו לו חדשיו אלא שנגמרו סימניו ולפיכך אינה צריכה חליצה בהכרח שכבר נתבאר למעלה שולד כזה פוטר מן התורה ואינו פוטר מדבריהם ולפי שאינו פוטר מדבריהם צריכה חליצה לזיקתו שאין ביאת המעוברת ביאה לפטור מן הייבום כנזכר למעלה וסבור ג"כ רבינו שא"כ צריכה גט לביאתו דדמיא לכנוסה וכן דעת קצת המפרשים וכ"נ שהסכים הרא"ה ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן יד
ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה כיון דספק הוא אין מוציאין אותה ממנו. ואם שהה ל' יום ה"ז של קיימא ויוציא ואינה צריכה כלום זה פשוט דכיון שהיא ערוה עליו אינה צריכה לא גט ולא חליצה. וכתב ה"ה בפ"א דה"ה אם נודע בבירור שכלו לו חדשיו שיוציא ואינה צריכה כלום (וע"ל סימן קנ"ו):

סעיף קטן טו
ומ"ש ואם יש לספקו בראשון כגון שכנסה לסוף ב' חדשים וכו' יוציא בגט והולד כשר דמספיקא צריכה גט והולד כשר ממ"נ והכי איתא במתני' פ' החולץ (יבמות ד' לה:):

סעיף קטן טז
ומ"ש ואם בא עליה אח"כ וילדה הוי ספק ממזר כלומר הבנים שהוליד ממנה הוו ספק ממזרים דהו"ל ספק אשת אח והכי איתא בברייתא בפרק הנזכר:

סעיף קטן יז
יבמה שילדה אחר מיתת הבעל ומת הולד בתוך ל' יום או ביום ל' חולצת ולא מתייבמת ואם עמדה ונתקדשה לשוק אם לישראל נתקדשה חולצת ואם לכהן נתקדשה שתיאסר עליו אם תחלוץ לא תחלוץ בפרק החולץ (יבמות דף לו:) ובפרק ר"א דמילה (שבת קלה.) אמר רבינא משמיה דרבא אם אשת ישראל היא חולצת ואם אשת כהן היא אינה חולצת ורב שרביא אמר אחד זו ואחד זו חולצת וכתב הרי"ף בפרק החולץ וקי"ל כרבינא דכיון דאיכא רבנן דפליגי עליה דרשב"ג דאמרי אע"ג דלא שהה ולד מעליא הוא גבי אשת כהן דלא איפשר דאי חליץ לה איתסרא על בעלה עבדינן כרבנן ולא מצרכינן לה חליצה ולגבי ישראל דלית בה פסידא עבדינן כרשב"ג הילכך חליץ לה ועיילא לה לגבי גברא ואי כשנתקדשה מותבינן לה תותי גברא כ"ש אם נישאת דלא מפקינן לה מתותי גברא והך דאמרינן התם לענין שומרת יבם שנישאת בלא חליצה לא שייך בהא מילתא דהתם ודאי בעיא חליצה אבל הכא כיון שמת תוך ל' יום ספיקא הוי ומספיקא לא מפקינן איתתא מתותי גברא וכ"כ שם הרא"ש ז"ל: (ב"ה וכן פי' הרמב"ם בס"פ שני ועיין עוד שם:) וכתב עוד אהא דאמר גבי אשת כהן דאי חלצה מיתסרא על בעלה עבדינן כרבנן ולא מצרכינן לה חליצה ואע"ג דהשתא נשארת תחת בעלה בספק יבמה לשוק דאורייתא ואם היתה חולצת ונשארת תחת בעלה היתה עומדת בספק חלוצה דרבנן מ"מ הא עדיפא טפי דאי חלצה אמרי קמו רבנן בולד דנפל הוא ולהכי הצריכוה חליצה ואתי למשרי חלוצה לכהן אבל כי לא מצרכת לה חליצה אמרי קמו רבנן בולד דולד מעליא הוי ולהכי לא אצרכוה רבנן חליצה ולא אתי למשרי יבמה לשוק עכ"ל:.

סעיף קטן יח

ואם נתייבמה כתב הרמ"ה כיון דספיקא הוא אין מוציאין אותה ממנו ולא נהירא דהא טעם דשרינן לה לכהן מספק משום דסמכינן אדרבנן וכו' וא"כ אדרבא מהאי טעמא נמי תצא מיבם וכו' דברי רבינו ברורים בטעם שכבר נתבאר בסמוך דטעמא דשרינן לה לכהן מספיקא משום דסמכינן אדרבנן כולי ולהרמ"ה צ"ל שהוא סובר דלא הוי טעמא משום הכי דכיון דקי"ל דהלכה כרשב"ג לא חיישינן לרבנן אלא טעמא הוי משום דלא מפקינן לה מיניה מספיקא ולטעמיה אזיל שכתב גבי הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת וילדה ולא שהה ל' יום כיון דספק הוא אין מוציאין אותה ממנו ומיהו יש לתמוה עליו דכיון דספיקא דאורייתא ה"ל למיזל הכא והכא לחומרא (וצ"ע): ב"ה צריך להעביר הקולמוס על וצ"ע ולכתוב במקומו וי"ל דמשמע ליה שזו ספיקא דרבנן היא כמו שכתב הרמב"ם בסוף פרק שני:

סימן קסה

סעיף קטן א

רב אלפס פסק שמצות יבום קודמת למצות חליצה בפרק החולץ (יבמות דף לט:) גרסינן תנן התם מצות יבום קודמת למצות חליצה בראשונה שהיו מתכוונים לשם מצוה עכשיו שאינם מתכוונים לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום אמר רב אין כופין כי אתו לקמיה דרב א"ל אי בעית חלוץ אי בעית יבם בדידך תלה רחמנא אם לא יחפוץ הא אם חפץ אי בעי חולץ אי בעי יבם ואף רב יהודה סבר אין כופין ואמרינן תו התם (שם) אהא דתנן בראשונה שהיו מתכוונים לשם מצוה מצות יבום קודמת עכשיו שאין מתכוונים לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת אמר רמי בר חמא חזרו לומר מצות יבום קודמת א"ל רב נחמן בר יצחק אכשור דרי מעיקרא סברי לה כאבא שאול ולבסוף סברי לה כרבנן דתניא אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי לשם אישות לשם דבר אחר כאילו פוגע בערוה וקרוב אני בעיני להיות הולד ממזר וחכ"א יבמה יבא עליה מכל מקום ופסק הרי"ף הלכה כחכמים וכ"פ הרמב"ם בפ"א ורש"י כתב אהא דא"ר אין כופין אי ניחא לתרוייהו לייבומי אין כופין אותו לחלוץ דנימא לא למצוה מכווני ופגע באיסור אשת אח אלא אי בעי מייבם ומיהו היכא דאיהו צבי ייבומי ואיהי אמרה לא בעינא ליה ואמרה דברים הניכרים אי מצינא לאטעויי ולומר לו חלוץ לה ע"מ שתתן לך מאתים זוז מטעינן ליה ואי לא כפינן ליה וחליץ דא"ר ששת מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה ולא תימא מוכה שחין דוקא אלא כל אמתלאה שתתן לדבריה דאמרינן בהמדיר (עז.) מעשה בציידן בבורסי שמת ולו אח בורסי ואמרו חכמים יכולה שתאמר לאחיך הייתי רוצה לקבל ולך איני יכולה לקבל ועוד פסקינן הילכתא

בפרק אף ע"פ (כתובות סד.) אין כותבין אגרת מרד על שומרת יבם ומכל הלין טעמי כפינן ליה דחליץ ושקלה כתובה וכל הני אין כופין דהכא היכא דתרוייהו ניחא להו וכתבו התוספות והרא"ש דאין דבריו נראין במה שפירש דבשאר אמתלאה כופין דלא דמי למוכה שחין ובורסי דאפי' מתחת בעלה כופין להוציא ועוד דבפ' מצות חליצה (יבמות קו.) מייתי כמה מעשים שהיתה נותנת אמתלאה לדבריה והיו טורחים הרבה כדי להטעותו וטורח זה למה יכפוהו לחלוץ הלכך נראה דבשאר אמתלאות מטעין ואין כופין ומה שהביא ראיה מאגרת מרד זו אינה ראיה דא"כ אפילו בלא אמתלאה נמי והתם היינו טעמא משום דסבר דמצות חליצה קודמת כדמסיק התם ור"ת מפרש התם דקאי אריש בראשונה שהיו מתכוונים וגרסי' הכי מצות יבום קודמת למצות חליצה אמר רב אין כופין כלומר אע"פ דמצות יבום קודמת אין כופין אותו לקיים המצוה וכי אתאן לקמיה דרב באותם שהיו מתכוונים לשם מצוה אייריר ורב יהודה נמי דאתקין אי צבית לייבומי מסתמא אייריר באותם שהיו באים לפניו לחלוץ והיה אומר להם אי בעית לייבומי שאם היו מייבמים הא ודאי מתכוונים לשם מצוה כיון דמעיקרא באו לחלוץ אבל אחריני אין מניחין אותם לייבם אלא אדרבא כופין אותם לחלוץ דהלכתא כמתני' דפ"ק דבכורות (יג.) דעכשיו מצות חליצה קודמת דקי"ל כאבא שאול ולעיל נמי בריש מכילתין סתמא דמתניתין כאבא שאול ודלא כרמי בר חמא דאמר חזרו לומר מצות יבום קודמת ובפרק מצות חליצה תני בר קפרא לעולם ידבק אדם בחליצה כאבא שאול וסתמא דתלמודא כאבא שאול בפרק אע"פ וכולה שמעתין דלעיל דמשמע דביאה עדיפא במתכוין לשם מצוה אייריר ור"ח פסק כאן דמצות יבום קודמת ולקמן בפרק מצות חליצה חזר בו עכ"ל. ודע שבפ' אע"פ כתבו התוספות דנראה לר"י דבכל ענין אין כופין ואפי' לפי' ר"ת דמפרש דא"ר אין כופין קאי למשנה ראשונה דאין כופין לייבם אע"פ שמצות יבום קודמת ונ"מ דבזמן הזה היכא שמתכוונים לשם מצוה כגון שבאים לחלוץ דאותם ודאי אין מתכוונים לשם נוי וכו' אבל היכא דלא ברור לן שמתכוונים למצוה כופין במילי ומרחיקין אותם מן הייבום כמו שפירשתי ביבמות וגם לפירושו אם אם תבע לייבם לא כייפינן ליה לחלוץ אלא מטעינן ליה אם אינה חפצה אבל אם אינו רוצה לא לייבם ולא לחלוץ נראה דכופין עכ"ל והוכרחו לפרש דברי ר"ת כן משום דאל"כ יקשה ג"כ על ר"ת מה שהקשו לפירש"י מהנהו עובדי דפרק מצות חליצה ומפני כך צ"ל דמאי דמשמע מדברי רבינו כאן ולקמן בסימן זה דלר"ת כופין כשאינו מכוין לשם מצוה כפיית מילי הוא :

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו אחר דברי ר"ת וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל איכא למידק עליה שאע"פ שאחר שכתב סתירת דברי רש"י כתב דברי ר"ת אין להוכיח משם שסובר כר"ת דאפשר דאינו סובר כמותו ואעפ"כ כ' דבריו וליה לא ס"ל אלא מצות יבום קודמת כרבנן שהרי כתב שם לקמן בסמוך גבי פלוגתא דאבא שאול ורבנן פסק הרי"ף כרבנן ולא חלק עליו אבל טעמו של רבינו מדכתב בפ' אע"פ גבי ההיא דאמר שמואל אין כותבין אגרת מרד על שומרת יבם כתב הרי"ף דליתא למשנה אחרונה הילכך ליתא נמי להא דשמואל ואני כתבתי בפ' החולץ בשם ר"ת דהלכה כמשנה אחרונה איתא נמי להא דשמואל וכן עמא דבר עכ"ל. והריב"ש כתב בתשובה סימן תק"ט הרי"ף והרמב"ם וכל האחרונים פסקו דמצות יבום קודמת והוא הפסק הנכון עכ"ל ועיין עוד בדבריו סימן ר"ט וכתב בסימן ש"ב שאפי' לדברי הפוסקים דמצות יבום קודמת אם היבם נשוי לכ"ע מצות חליצה קודמת והביא ראיה לדבר . ובסימן א' כ' על יבמה שנשארת זקוקה לשני יבמים והגדול הוא מאנוסי הזמן והשני הוא יהודי והיהודי רוצה לייבם והיא אינה רוצה ואומרת באחיו הגדול הייתי רוצה ואם הוא אינו יכול אנא הא קאמינא אם דנין אותה כדין מורדת ודאי לדידן דאית לן מצות יבום קודמת לעולם חוזרין לייבום על כל האחים אלא שכל שנסתלק הגדול האחרים שוים ביבום ויכולה היא שתאמר לשני בג' אני חפצה יותר ממך כיון שאין לך דין קדימה שהרי נסתלק הגדול ואין דנין אותה בדין מורדת עד שנדע אם השלישי חפץ בה ואם אין השלישי חפץ בה אומרים לה הרי אין כאן מי שחפץ ביבום אלא זה או תתייבם לו או תצא בלא כתובה כדין כל מורדת כמו שביאר זה הרמב"ם בפ"ב מה' יבום וחליצה ובנדון זה ג"כ שאין כאן מי שיוכל לייבם אלא זה אם תבע אותה לייבם והיא לא רצתה דנין אותה כדין מורדת אלא שיש לב"ד לעיין בדבר הרבה אם זה השני נשוי אשה אחרת אם אפשר לו לפרנס שתיהן לפי כבודו וכבודן שאל"כ לא שבקינן ליה אלא משיאין לו עצה ההוגנת לו כדאיתא בפרק החולץ גבי מתני' דד' אחים נשואים ד' נשים ומתו וכו' עכ"ל ועיין במהרי"ק שורש צ"א וק"ב

סעיף קטן ג

וכתב עוד בתשובה על יבמה שנפלה לפני יבם נער וכו' בכלל נ"ב וכתב שם שהיבם לא היה רוצה לחלוץ עד שיתנו לו דבר קצוב והיבמה היתה עניה ואינה חפצה להתייבם לו והשיב שאם יכולים להטעותו שידרו לו ממון ע"מ שיחלוץ הרי טוב ולא יתנו לו כי חליצה מוטעת כשירה ואם אינם יכולים להטעותו יראה כי בנדון זה שאינו מכוין לשם מצות יבום אלא תובע ממון כדי לחלוץ כופין אותו כדי לקיים מצות חליצה בלי ממון ואם היה תובע לייבם נראה דאמתלאה גדולה נותנת לדבריה שאינה רוצה להתייבם לו

כיון שהוא נער ובער ואין לו במה לפרנסה ורש"י כתב דלאו דוקא מוכה שחין אלא בכל אמתלאה שתתן לדבריה וכו' ור"ת פסק הלכה כסתם משנה דפ"ק דבכורות (יג.) ולפי פסק שלו אף בלא אמתלאה אמנם בפסק זה רבו החולקים ובירושלמי דמצות חליצה גרסינן הוא רוצה פי' לייבם והיא אינה רוצה שומעין לה היא רוצה והוא אינו רוצה שומעין לו ובנדון זה כופין אותו לחלוץ בלא ממון דמצות לאו ליהנות ניתנו ואין נוטלין שכר עליהם ע"כ. ובספר המצות כתב שאם יש לו אשה אחרת שכופין אותו וכו' בסמ"ק אם יש לו אחרת מנדין אותו בהדיא עד שיחלוץ אך בהגהות מרדכי פרק החולץ כתוב בלשון הזה כתב רבינו אביגדור הכהן מי שנפלה לפני יבמה ויש לו אשה אחרת קבלתי ממורי רבי' שמריה שבזמן הזה כופין אותו לחלוץ לה וראייתו מפרק ב"ש (יבמות קיא:) הנודרת הנאה מיבמה בחיי בעלה כופין אותו שיחלוץ לה ואע"פ שהיא גרמה הואיל ולא נתכוונה לכך כ"ש הכא שלא גרמה היא כלל אלא גזירת הגאון ר"ג מ"ה היא מבדלת ביניהם עכ"ל : יבמה שיש לה ג' יבמין והיא אינה רוצה לחלוץ ולא לייבם ולא לחלוק בנכסים אלא רוצה לישב עגונה ואם חלץ אחד מהם ולקח חצי הנכסים אם צריך לחלוק אותם נכסים עם אחיו ואם יש ליבמה נכסים יתר על כתובתה איך יתנהגו בו הכל בת"ה ובכתביו סימן רס"ב ורס"ג ורס"ד: מצאתי כתוב יבם שדוחה את יבמתו מלחלוץ ולייבם יטעוהו בכל מה שיוכלו להטעותו שיחלוץ כגון שתמחול לו כל ממון שיש בידו משל אחיו אפילו בקנין ותמסור מודעא מקודם ואחר שיחלוץ יגבו ממנו הממון דכיון דניתן רשות להכותו כ"ש דיש לנו רשות להפקיע ממון ממנו מה שאנו נותנים לו כדי שיקיים המצוה דהפקר ב"ד הפקר במיגדר מילתא כ"ש כשעוברים על ד"ת ואם אין יכולין להטעותו כופין אותו בשוטים ובמילי דאמרינן בגמרא הולכין אצל הגדול למכפייה וכל היכא דאיכא כפייה פר"י אפי' בשוטים ועוד דמצוה הוא על היבם לחלוץ או לייבם ומ"ש משאר מצות דאמרינן בפרק הזרוע (חולין קלב:) דמכין אותו עד שתצא נפשו ע"כ ועיין בהגהות מרדכי פרק החולץ : כתב הריטב"א שאלת על יבם שנשבע לחלוץ ליבמתו ליום ידוע אם כופין אותו לחלוץ. תשובה הא ודאי למאן דסבר דחליצה מעושית שלא כדין פסולה ואפילו למ"ד מצות חליצה קודמת אף לזה אין כופין כי אף ע"פ שעל השבועה אתה בא לכופו כיון שמחמת אותה כפייה הוא חולץ החליצה מעושית היא ממילא ולדידיה הכי ס"ל דאין כופין אלא באותם שכופין להוציא בגט וכדמשמע בפרק מ"ח שהשוו גט וחליצה בענין זה ומה שאמרת שיש לו אשה ובנים מ"מ אינו מאותם שכופין להוציא אלא דכל שיש יבם אחר שאין לו אשה בו המצוה יותר ובו משיאין עצה ומבקשים אף ע"פ שאינו גדול לדעת מורי הרא"ה אבל לכופן בכך לא מצינו ומ"מ זה

שלא קיים שבועתו מעצמו עונשין אותו על עבריינותו השבועה מדין שבועת ביטוי או מדין שבועת שוא ממ"נ דאת"ל שזה נשבע לקיים את המצוה למ"ד מצות חליצה קודמת מ"מ הא קי"ל שנשבעין לקיים את המצוה ושבועה חלה כדאיתא בפ"ק דנדרים (ח.) ואת"ל דמצות יבום קודמת ונשבע לבטל את המצוה הוא א"כ הו"ל שבועת שוא אף ע"ג דלדידיה לא חשיב נשבע לבטל את המצוה כיון דבדידיה תלא רחמנא עכ"ל :

סעיף קטן ד

מתוך שפסק רב אלפס שמצות יבום קודם משמע שיבמה שאינה רוצה להתייבם שדינה כדין מורדת לא היה צריך רבינו ללמוד זה בדרך ילפותא שמבואר הוא בדבריו פרק אף ע"פ דליתא לדשמואל דאמר אין כותבין אגרת מרד על שומרת יבם משום דאתיא כמשנה אחרונה וליתא למשנה אחרונה מדקאמרינן בפרק החולץ חזרו לומר מצות יבום קודמת משום דסברוה כרבנן וכיון דלבסוף סברוה כרבנן נפקא לה משנה אחרונה מהלכתא ובטיל לה מימרא דשמואל מהלכתא וכ"כ עוד בס"פ ב"ש:

סעיף קטן ה

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ב וז"ל יבמה הראויה להתייבם ולא רצתה להתייבם דינה כדין מורדת על בעלה וכופין אותו לחלוץ ותצא בלא כתובה:

סעיף קטן ו

הניח אחיו נשים רבות כל מי שתובע היבם לייבם ולא רצתה היא המורדת וחולץ לה ותצא בלא כתובה ושאר צרותיה שלא נתבעו נוטלות כתובתן כשאר האלמנות היו היבמים רבים ותבע אותה הגדול לייבם וכי' ובקצת ספרי רבינו חסר בבת הניח אחיו נשים רבות וכו' וט"ס הוא שדילגו מתצא בלא כתובה הכתוב בבבא ראשונה עד תצא בלא כתובה בבבא שנייה ועוד יש ט"ס בספרי רבינו שכתוב בהם הואיל והיא רוצה באחד מהם והוא לא רוצה בה הרי לא מרדה וצריך למחוק תיבת לא וכבר כתב ה"ה שבקצת ספרי הרמב"ם כתוב תיבת לא והוכיח שהוא גירסא משובשת: וכתב ה"ה מ"ש הרמב"ם ז"ל יבמה הראוייה לייבום שלא רצתה להתייבם דינה כדין מורדת על בעלה כך העלו בהלכות פרק אע"פ וכן דעת המפרשים האחרונים ז"ל וכתב רבינו וכופין את היבמה זהו כפי דעתו ז"ל שכתב בה' אישות פי"ד שכופין את הבעל לגרש את אשתו כשהיא מורדת ואומרת מאיס עלי וכ"ש יבמה שכופין את היבם לחלוץ לה ומה שאמרו מבקשים בקצת מקומות הוא בנתינת הכתובה אבל אם היא מפסדת כתובתה כופין הבעל לגרש והיבם לחלוץ וזה דעתו ז"ל וכבר הארכתי שם בדעות החולקים עליו וכתבתי שאין לסמוך ע"ז ומקצת מפרשים כתבו שאם היה היבם שאינו הגון שאין כותבין אגרת

מרד וכ"נ עיקר שלא על זה אמרו מצות יבום קודמת ומ"ש הניח נשים רבות וכו' דינים אלו לא נתבארו בפרט בגמ' אבל הם יוצאים מהיקש סברא כמו שאבאר בכל א' מהם:

סעיף קטן ז

ומ"ש שאותה שהיבם תובע לייבם היא המורדת הוא ברור שכיון שא"א לייבם אלא א' והרשות בידו לייבם איזו שירצה כמו שנתבאר אותה שהוא רוצה היא המורדת שהרי הדבר תלוי בו:

סעיף קטן ח

ומ"ש יחלוץ לה ר"ל שכופין אותה לחליצה והוא כפי דעתו שכתבתי בסמוך:

סעיף קטן ט

ומ"ש היו היבמים רבים תבע וכו' זה מתבאר ממ"ש למעלה מצוה בגדול לייבם וכיון שהיא אינה רוצה להתייבם למי שהמצוה בו ה"ז מורדת:

סעיף קטן י

ומ"ש אמר הגדול איני רוצה וכו' ג"ז מהיקש סברא כיון שמצוה בגדול והוא אינו רוצה לייבמה אין כאן בחירה לאחד משאר האחים שהרי היתה מזומנת למי שהמצוה בו והעיכוב בא מחמתו לא מחמתה וכתב רבינו מאחר שנסתלק הגדול שמצוה בו כולם שוין וע"ז כתוב בהשגות א"א ואיך יאמר שכולן שוין ואני רואה בגמרא דתני אביי קשישא מצוה בגדול אלמא לא רצה הולכין אחר גדול כל הגדול מחבירו הוא קודם למצוה ע"כ. והא דתני אביי קשישא הוא בפרק כיצד (כד.) ויש שם גירסאות חלוקות וגירסת רבי' היתה מצוה בגדול לייבם לא רצה הולכין על כל האחים לא רצו הולכין אצל הגדול וכ"נ שהיתה גירסת ההלכות שלא הביאוה כלל וסמכו לפי שכתבו המשנה שבפרק החולץ הנזכר למעלה אבל רש"י גורס כגירסת הראב"ד ואמר דאל"כ מתניתין דפ' החולץ היא ולמה לן אביי קשישא ולגירסא זו הסכים הרשב"א ז"ל וז"ל הרשב"א בתשובה ח"א סימן אלף קס"ה יבמה שנפלה לפני ב' או ג' יבמין והיא רוצה באחד מהם והוא אינו רוצה בה איפשר שאין דנין אותה כמורדת מאחר שהיא רוצה באחד מהם מיהו אם הגדול רוצה לייבם והיא אינה רוצה הרי היא כמורדת:

סעיף קטן יא

ומ"ש בא אותו שתלתה בו וכו' יש לזה סמך בגמרא ממה שאמרו בגמרא ביאת קטן וחליצת קטן ביאת קטן עדיפא וכיון שכן כיון שיש כאן מי שרוצה לייבם ושאר האחים אינם רוצים בין שיהיה גדול או קטן ה"ז מורדת שהרי מצות יבום קודמת עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א סימן אלף וקס"ה:

סעיף קטן יב

ומ"ש רבינו אבל לר"ת שמצות חליצה קודמת אין לה דין מורדת אלא כופין אותו לחלוץ אם הוא מאותן שכופין וכו' פשוט הוא וכתב הרא"ש בפרק אע"פ אהא דכתב רב אלפס דליתא למשנה אחרונה הילכך ליתא נמי לדשמואל דאמר אין כותבין אגרת מרד על שומרת יבם אני כתבתי בפרק החולץ בשם ר"ת דהלכה כמשנה אחרונה ואיתא נמי להא דשמואל וכן עמא דבר עכ"ל. וז"ל הריב"ש אם היבם תובע אותה בבית דין והיא אינה רוצה כותבין עליה אגרת מרד דהא קי"ל דמצות יבום קודמת כפסק הרי"ף והרמב"ם וכל האחרונים כמו שהוכיחו זה בראיות ברורות עכ"ל וכ"כ עוד בתשובה אחרת וכתב עוד שם דבין שאומרת בעינא ליה ומצערנא ליה בין שאומרת מאיס עלי כותבין עליה אגרת מרד וכתב עוד דאפילו שמואל דאמר אין כותבין לאו בדאמרא בעינא ליה ומצערנא ליה כלומר שאינה רוצה לא ביבום ולא בחליצה דאם כן אמאי אין כותבין שתבא לייבם ואפילו למשנה אחרונה דאף ע"ג דמצות חליצה קודמת מיהו גם ביבום יש מצוה שהרי אמרו קודמת למצות יבום וכיון שהוא רוצה בייבום שיש בו מצוה והיא אינה רוצה לא בייבום ולא בחליצה כותבין ושם האריך וכתב בדין יבמה המורדת מה הפסידה בסימן שס"א ושס"ב וז"ל הר"ן בתשובות סימן פ"ט על יבמה שאינה רוצה לחלוץ ולא להתייבם הרי זה כדין המורדת שמכריזין עליה ד' שבתות ואחר כך אם לא רצתה להתייבם הפסידה כתובתה אלא שמשהין אותה י"ב חדש דאי בעיא למיהדר תיהדר ולאחר זמן זה אף על פי שהפסידה כתובתה נראין הדברים שכופין אותה בנידוי וגם בכפיות אחרות עד שתתרצה לחלוץ או להתייבם לפי שהיבם מעוכב ליקח אשה מחמתה כדאמרינן בפרק אף על פי (נא.) כמה דאגידא ביה לא יהבו ליה אחריתא וכך נראה דברי הרמב"ם ז"ל עכ"ל וכתוב בת"ה סימן ר"כ דאפי' נשוי נמי אית ליה האי טענה דכל כמה דאגידא ביה אפי' איתתא דידיה מרגלת ביה קטטה ודילמא אימרדא ביה מי ששידך אשה וקודם שכנס נפלה לו יבמה בהגהות מרדכי דכתובות:

סעיף קטן יג

יבמה שנדרה הנאה מיבמה בחיי בעלה שיש הוכחה שלא כיונה לאסור עצמה על היבם או שנדרה הנאה מן העולם בחיי בעלה כופין אותו לחלוץ ונותן לה כתובה נדרה הנאה מהיבם אחר מיתת הבעל וכו' כך הוא הגירסא הנכונה בדברי רבינו ובקצת ספרים יש חסרון הניכר ודינים אלו משנה ס"פ ב"ש (יבמות ד' קיא:) הנודרת הנאה מיבמה בחיי בעלה כופין שיחלוץ לה לאחר מיתת בעלה מבקשין ממנו שיחלוץ לה ואם נתכוונה לכך אפילו בחיי בעלה מבקשין ממנו שיחלוץ לה. ופירש"י בחיי בעלה. ולא נתכוונה לפטור עצמה הימנו לאחר מיתת בעלה אלא שהיה להם כעס זה עם זה וכתב ה"ה בפ"ב פירוש

לפירושו שכל שהיה שם כעס חוששין שמא נתכוונה לכך ואין כופין אותו לחלוץ שמה ששנינו במשנה ואם נתכוונה לכך אינו ר"ל כשידוע בבירור שלכך נתכוונה אבל כל שיש לומר שלכך נתכוונה ורישא דקתני כופין אותו משום דאמרינן דלא מסקא אדעתה דמיית בעלה וכדאיתא בגמרא ע"כ:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו או שנדרה הנאה מן העולם שם (דף קיב.) איבעיא להו נטולה אני מן היהודים ליבם מהו מי מסקא אדעתה דמיית בעלה ונפלה קמי יבם או לא רב אמר יבם אינו כבעל ושמואל אמר יבם הרי הוא כבעל ומסקנא דגמרא כרב ופירש רש"י ליבם מהו. מי אסירא ליבם מפני נדר זה שנדרה בחיי בעלה ומדברי הרי"ף נראה שהוא מפרש דלא משום איסור נדר קאמר אלא לענין אי הויא כנדרה הנאה מיבמה בחיי בעלה שכופין אותו לחלוץ לה שכתב יבם אינו כבעל וכופין אותו לחלוץ ונ"מ דלא הויא מורדת וטעמא דנדרה בחיי הבעל [חבל] לאחר מיתת בעלה הויא מורדת ושמע מינה דליתא לדשמואל דאמר אין כותבין אגרת מרד על שומרת יבם ע"כ וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפרק שני יבמה שנדרה הנאה מיבמה בחיי בעלה או שנדרה הנאה מכל היהודים כופין אותו שיחלוץ לה ותיטול כתובתה ואם נדרה לאחר מיתת בעלה מבקשין ממנו שיחלוץ לה ואם לא רצה הרי זו מורדת וכן אם נתכוונה בנדרה אפי' בחיי בעלה כדי שלא ייבם אותה אין כופין אותו לחלוץ אלא א"כ מרדה ותצא בלא כתובה ע"כ. כתב הר"ש בן הר"ש בר צמח בתשובה מה שאמרו בנודרת הנאה מיבמה מבקשין ממנו וכופין אינו אלא כשהנדר קיים אבל אם מצאה פתח לנדרה מתייבמת ולא אמרינן בה כל יבמה שאין אני קורא בה יבמה יבא עליה בשעת מיתה הרי היא כאשת אח שיש לו בנים והביא ראיה לדבר וה"ה אם היה בעל מום בשעת נפילה ונתרפא שהוא מייבם. וכתב עוד שם ביבם שהיה נכפה בחיי אחיו וטוען שנתרפא עליו להביא ראיה וכיון דנכפה הוי מומין שבסתר וא"א להביא ראיה הרי הוא בחזקת בעל מום ואין חוסמין אותה: כתב הרשב"א סימן אלף ר"ב שאלת העושה מאמר ביבמתו וחזרה וקבלה מאמר מאחיו ואסרה עצמה על שניהם או שרקקה וקי"ל דנאסרה איבמה מי דיינינן לה כמורדת כמי שנדרה הנאה מיבמה אחר מיתת בעלה. תשובה כל כה"ג לא מצינו שכותבים עליה אגרת מרד אלא כדי שתחזור בה ותתייבם לו אבל זו שנאסרה על האחים לעולם למה כותבין עליה והא א"א לה להתייבם מעתה ותדע שאין לך גורמת לאסור על בעל יותר מן המזנה ואפי' הכי אין דנין אותה כמורדת שהרי לא הפסידה בלאותיה ועוד דההיא דנודרת שאמרת באמת כי הרי"ף למד ממנה למורדת ואין הכל מודים לו שהר"א תלמידו

חלוק עליו ואמר דכופין ומבקשין שאמרו שם בשילהי בית שמאי בפלוגתא דרב ושמואל לא שייך במורדת כלל דאם כן קשיא דשמואל אדשמואל אלא לא שמענו ממנה אלא לאחר מיתת בעלה אין כופין לחלוץ כפשטא דמתניתין ועוד שרש"י פירש אותה שמועה בע"א והוא הנכון לפי דעתי וכל שכן כשרקקה דהא אפילו לא נתכוונה אסורה עליו ואם אתה מפסידה כתובתה לקתה מדת הדין בכך ע"כ וכתב הרב המגיד מ"ש רבינו או שנדרה הנאה מכל היהודים הוא ממה שאמרה נטולה אני מן היהודים מאי וכו' ויש לזה פירוש אחר ולזה הסכים הרמב"ן ז"ל וכן עיקר: ומ"ש אא"כ מרדה ותצא בלא כתובה הוא לפי דעתו שנתבאר למעלה שהיבמה מורדת כופין יבמה לחלוץ לה ומפסדת כתובתה ומה שאמרו כאן מבקשין הוא כשאינה רוצה להפסיד כתובה אבל בהפסד כתובה כופין על החליצה וכבר כתבתי למעלה שאין לסמוך על דברי רבינו בזה והראב"ד ז"ל נראה שמודה לו בדין המורדת בין ביבם בין בבעל אבל כתב שאין זו כדין המורדת וז"ל א"א אין הדעת מודה בזה שאמרו או כופין או מבקשין לחלוץ נראה שאינה מורדת שהמורדת אין חוששין להתירה אלא לאחר כמה שנים אבל כאן כופין מיד או מבקשים מיד לפי שאין מורדת לכתחילה ע"כ ולא נתבררו לי דבריו שהרי לפי שיטה זו ג"כ יש מורדת שכופין לאלתר והוא באומרת מאיס עלי ונזכר פרק י"ח מהלכות אישות וזו הנודרת מיבמה אין לך אומרת מאיס עלי גדול מזה ומ"מ עיקר הדין שאין כאן כפייה לא לאלתר ולא לאחר כמה שנים שלא כדעתם ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן טו

ומ"ש רבי' בשם הראב"ד כבר נתבאר בסמוך וכ"כ הרא"ש בשמו סוף פרק ב"ש:

סעיף קטן טז

ומ"ש וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל דאפילו למאן דאית ליה מצות יבום קודמת אין לה דין מורדת שתפסיד כתובה איפשר שכתב כן רבינו ממה שכתב הרא"ש ס"פ ב"ש בשם ה"ר אפרים ז"ל אע"פ שאין זה מבואר כ"כ בדבריו. כתב הרשב"א בתשובות סי' אלף ורמ"ז על ש"מ שגירש ויש ספק בגט והיבם רוצה לעגנה כל שיש ספק בגט ונאסרה עליו כופין אותו מן הדין לחלוץ כדי שלא לעגנה וכ"ש בבאה מחמת טענה דבעיא חוטרא לידא ומרא לקבורה ואפילו במותרת לייבם ואינו רוצה לחלוץ ולא לייבם וכדאיתא בפרק אף על פי (כתובות סד.) דאפילו תבעה היא ובאה מחמת טענה כותבין לה אגרת מרד על היבם ובאסורה לו כופין אותו לחלוץ כדאיתא בפרק מצות חליצה (יבמות קו.) גבי עובדא דבתי עמודי:

סעיף קטן יז
כתב הרמב"ם יבמה שתבעה היבם לחלוץ וכולי עד סוף הסימן הכל בפ"ב וכתב הרב המגיד יבמה שתבעה היבם וכולי בסוגיא פרק אף ע"פ (כתובות סד.) ודעת רבינו דאפי' למסקנא דקי"ל כמשנה ראשונה דמצות יבום קודמת כשהוא תובע לחלוץ נזקקין לו וההיא סוגיא קושטא היא אפילו למסקנא דגמרא והרשות בידו אם רצה לייבם מייבם ואם רצה לחלוץ חולץ ויש מן המפרשים חולקים בזה ואומרים דכיון דמצות יבום קודמת אם תבע הוא לחלוץ והיא רוצה להתייבם אין כופין אותה לחלוץ והיא סוגיא דלא כמשנה ראשונה היא ויש מי שסובר כדעת רבינו עכ"ל: ועל מה שכתב הרמב"ם כל יבמה שדינה שתחלוץ ולא תתייבם הרי זו נוטלת כתובתה אם יש לה כתובה וכו' כתב ה"ה זה מתבאר בפרק יש מותרות (יבמות פה.) כמו שאכתוב בפרק זה:

סעיף קטן יח
ומ"ש וכן אם היה יבמה מוכה שחין מימרא פרק א' דיבמות (ד:) מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה וכו' ומתבאר בפרק המדיר במשנה שכל המומין כן ונזכר שם שאפילו היו המומים ההם בבעל יכולה היא לומר לאחיך הייתי יכולה לקבל ולך איני יכולה לקבל וכבר נתבאר זה בפרק כ"ה מהלכות אישות ושם נזכרו פרטי המומין שהיא יכולה לטעון בהם:

סעיף קטן יט
ומ"ש נולדו בה מומין זה פשוט ונלמד מדין האשה שנולדו בה מומין אחר שנתארסה כנזכר שם עכ"ל:

סימן קסו

סעיף קטן א
מצות יבום וחליצה כך היא שתלך היבמה אחר היבם למקום שהוא שם אפילו מבית דין הגדול לקטן ממנו בסוף פרק זה בורר (סנהדרין ד' לא:) היבמה הולכת אחר היבם להתירה עד כמה אמר רבי אמי אפי' מטברי' לצפורי אמר רב כהנא מאי קרא וקראו לו זקני עירו ולא זקני עירה ומשמע לרבי' דאפי' מטבריא לצפורי היינו לומר דאפי' מטבריא שהיו שם כמה בתי דינים חשובים לצפורי שלא היו הבתי דינים שבה חשובים כמו אותם שבטבריא אפילו הכי היבמה הולכת שם וכן פירש בנמוקי יוסף והרמב"ם בפ"ב סתם דבריו וכתב היבמה הולכת אחר היבם במקום שהוא שם ויש בכלל דבריו דברי רבינו: וכתוב בנמוקי יוסף כתבו בשם הרא"ה דדוקא שמקום דירתו בצפורי אבל אם הלך לעיר אחרת אין היבמה הולכת אחריו אלא כופין אותו לבא אחריה דלא מיקרי זקני עירו אלא במקום דירתו ובירושלמי נמי משמע הכי וכדכתיבנא בפרק החולץ עכ"ל :

סעיף קטן ב
ומ"ש ובאה לדיינים והם קוראים לו והם נותנים עצה ההוגנת לשניה' אם הוא עצה לייבם שייבם ואם הוא עצה לחלוץ כגון שהוא זקן והיא ילדה וכו' משנה בסוף פרק מצות חליצה (יבמות דף קו:) ואיתא נמי בריש ההיא פירקא (דף קא:):

סעיף קטן ג
בא לייבם א"צ לקדש שמן השמים הקנוה לו אלא בא עליה מבואר פרק ר"ג (יבמות ד' נב.):

סעיף קטן ד
ומ"ש וכתובתה על נכסי בעלה הראשון משנה בפרק החולץ (יבמות ד' לח.) ומפרש בגמרא (דף לט.) מ"ט אשה הקנו לו מן השמים ופי' רש"י אשה הקנו לו ליבם מן השמים ולא שיעבד נכסיו לכתובתה ויכול למוכרם בכל עת שירצה:

סעיף קטן ה
ומ"ש ואם אין לראשון נכסים כתובתה על נכסי היבם שם בגמרא ויהיב טעמא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה:

סעיף קטן ו
ומ"ש וחכמים תקנו שלא יבא עליה עד שיקדשה קידושין גמורים בפני עדים ובשוה פרוטה וזהו הנקרא מאמר ברייתא וגמרא בפרק ר"ג (יבמות דף נב.) ומתבאר שם בגמרא שהמאמר ג"כ איפשר בשטר כדין קידושי אשה וכתבו ה"ה בפ"א:

סעיף קטן ז
ומ"ש ואין עושין בה מאמר אלא מדעתה וכו' בפרק האיש מקדש (קידושין ד' מד.) תניא העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה רבי אומר קנה וחכמים אומרים לא קנה וידוע שהלכה כחכמים והכי תניא בפרק כיצד (ד' יט:) כרבנן ודלא כרבי וכתב הריב"ש בתשובה סי' א' שיכול לעשות בה מאמר ע"י שליח דומיא דקידושי אשה. ובסימן קס"ב כתב שאם בא על יבמתו ולא עשה בה מאמר קנה קנין גמור ואינו צריך לקדשה אחר הבעילה אלא שמכין אותו מכת מרדות משום דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה וכתב עוד שם על יבם שעשה מאמר ביבמתו ובלשון הקידושין אמר לה הרי את מקודשת לי בקידושי אחי ובטבעת זו נהי שאם לא נתן לה טבעת אלא שקידשה בקידושי אחיו לבד לא עשה כלום ואפילו היה בעין הדבר שקידשה אחיו בו מ"מ כיון שקידשה גם בטבעת הרי אלו קידושין דדעתה אטבעת דומיא דמלוה ופרוטה דדעתה אפרוטה:

סעיף קטן ח
ומ"ש וקטנה שנתאלמנה מן האירוסין אין עושין בה מאמר אלא מדעת אביה ברייתא שם ופירש"י מן האירוסין דעדיין רשות אביה עליה כל זמן שלא השיאה:

סעיף קטן ט
ומ"ש וכותב לה כתובה כדין כל נושא אלמנה דעלמא בפרק ר"ג (יבמות ד' נב.) תניא שטר כתובת יבמין כיצד כותב לה אנא פלוני בר פלוני קבילת ית פלוני' יבמתי עלי לזון ולפרנסה כראוי וכו':

סעיף קטן י
ומ"ש ואם בא עליה בלא מאמר קונה קנין גמור וא"צ לחזור ולקדש ומכין אותו מכת מרדות וכו' בפרק ר"ג (שם):

סעיף קטן יא
ומ"ש ואם נולד לו בן ממנה א"צ לקרותו על שם אחיו המת ברייתא בפ"ב דיבמות (ד' כד.) יקום על שם אחיו לנחלה אתה אומר לנחלה או אינו אלא לשם יוסף קורין אותו יוסף יוחנן קורין אותו יוחנן נאמר כאן יקום על שם אחיו ונאמר להלן על שם אחיהם יקראו בנחלתם מה שם האמור להלן לנחלה אף שם האמור כאן לנחלה:

סעיף קטן יב
מדברי בעל העיטור כתב הרב המחבר הכונס את יבמתו מצוה רבה היא ומברך אקב"ו על בעילת יבמה וכו':

סעיף קטן יג
טופס כתובת יבמין ביום פלוני כך וכד וכו' זה הטופס שכתב רבינו יש בו תוספת דברים והטופס המכוון כתבוהו הרי"ף והרא"ש ז"ל סוף פרק מצות חליצה והרמב"ם בפ"ד מה' יבום:

סעיף קטן יד
ומ"ש וצריך לשרטט אותה בשביל הפסוקים שכותבין בתוכה הכי אמרינן בסוף פ' מצות חליצה (יבמות דף קו:) וכתבו הרמב"ם בפ"ד:

סעיף קטן טו
והבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד וכו' ברפ"ו דיבמות (דף נג:) תנן הבא על יבמתו בין באונס בין ברצון בין בשוגג בין במזיד אפילו הוא שוגג והיא מזידה הוא מזיד והיא שוגגת הוא אנוס והיא לא אנוסה היא אנוסה והוא לא אנוס קנה ולא חלק בין ביאה לביאה ופירש"י שוגג. כסבור שהיא אשתו או אשה אחרת: מזיד. לשם זנות ולא לשם מצוה: קנה. וזכה בנחלה ומוציאה בגט אם בא להוציא ובגמרא תני רבי חייא שניהם שוגגים שניהם מזידים שניהם אנוסים אנוס דמתני' ה"ד אילימא דאנסוהו עכו"ם ובא עליה והא אמר רבא אין אונס לערוה לפי שאין קשוי אלא לדעת אלא בישן והא אמר רב יהודה ישן לא קנה ביבמתו אלא בנתקע והא אמר רבא נפל מן הגג ונתקע ביבמתו לא קנה אלא שנתכוין באשתו ותקפתו יבמתו ובא עליה. שניהן אנוסים דבי רבי חייא

היכי דמי כגון שנתכוין לאשתו ותקפוהו עכו"ם ודבקום זה בזה ובא עליה תניא יבמה יבא עליה כדרכה ולקחה שלא כדרכה גופא אמר רב יהודה ישן לא קנה ביבמתו דאמר קרא יבא עליה עד דמכוין לשם ביאה והא תניא בין ער בין ישן בין ערה בין ישנה הב"ע במתנמנם מתנמנם ה"ד אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר כגון דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי אדכרו ליה מדכר אמר רבא נתכוין להטיח בכותל והטיח ביבמתו לא קנה להטיח בבהמה הטיח ביבמתו קנה דהא קמכוין לשם ביאה בעולם:

סעיף קטן טז

ודע שהנוסחא האמיתית בספרי רבינו כך היא או שנתקשה לאשתו ונפל מן הגג ונתקע ביבמתו לא קנה וכן אם הדביקוהו ביבמתו בלא קישוי באבר מת לא קנה ודין זה כתבו התוספות והרא"ש שם אהא דאקשינן והא אמר רבא אין אונס בערוה שאין קישוי אלא לדעת יש לדקדק מכאן דאין יבמה נקנית אלא בקישוי מדלא משני כגון שהדביקוהו עכו"ם על יבמתו בלא קישוי ואיכא למימר דאתיא הך סוגיא כמ"ד [המשמש] מת בעריות פטור ולכך אינה נקנית אלא בקישוי דילפינן קיחה קיחה מעריות א"נ אפילו למ"ד [חייב] בעינן ביאת יבום דרך הקמת שם וגרע מהעראה ושלא כדרכה דאין דרך ביאה בכך ע"כ:

סעיף קטן יז

ומ"ש דשכיר שאינו מכיר כלום לא קנה כ"כ הרמב"ם בפ"ב וכתב ה"ה השוה רבינו שכור לנפל מן הגג ונתקע וישן והוא שיגיע לשכרותו של לוט וזהו שכתב שאינו מכיר כלום ובפ"ד מה"א כתב דאין קידושיו קידושין ומתיישבין בדבר זה עכ"ל:

סעיף קטן יח

והא דביאת שוגג קונה ביבמתו בכל דרך דוקא כשנפלה לו מן הנישואין אבל אם נפלה לו מן האירוסין אינו קונה בביאה שוגג אלא לירש בנכסי אחיו וכו' שם בגמרא אהא דתנן אחד המערה ואחד הגומר קנה מאי קנה רב אמר קנה לכל ושמואל אמר לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשה לירש בנכסי אחיו ולפוטרה מן היבום מן הנישואין ד"ה אכלה דהא הות אכלה מעיקרא כי פליגי מן האירוסין רב אמר אוכלת דהא רבי רחמנא ביאת שוגג כמזיד ושמואל אמר כי רבי רחמנא לאוקומי במקום בעל לאלומי מבעל לא ואיכא דאמרי מן האירוסין ד"ה לא אכלה דהא לא אכלה בחיי בעל כי פליגי מן הנישואין רב אמר אוכלת דהא הות אכלה מעיקרא ושמואל אמר אינה אוכלת כי רבי רחמנא ביאת שוגג כמזיד לדברים האמורים בפרשה אבל לכל מילי לא ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כרב אליבא דלישנא בתרא וכתבו התוספות והרא"ש לענין תרומה לאו דוקא דה"ה ליורשה וליטמא לה ולהפר נדריה ובביאת שוגג פליגי דוקא אבל בהעראה לא פליגי דביאה היא לכל דבר וקני נמי בעלמא אבל בשוגג דרבי רחמנא דוקא הכא פליגי ואע"ג דקבעו

מחלוקתם על אחד המערה ואחד הגומר לאו משום דקאי עלה אלא משום דמסיים בה קנה וקאי נמי אשוגג ומזיד ובירושלמי משמע דפליגי בהעראה עכ"ל ומשמע לרבינו ממה שכתבו דבהעראה לא פליגי דביאה היא לכל דבר דאף מן האירוסין קנה לכל ומכל מקום יש לתמוה עליו דכיון שכתבו בירושלמי משמע דפליגי בהעראה מידי ספיקא מיהא לא נפקא ולא ה"ל לפסוק סתם דקונה לכל דבר אף כי נפלה לו מן האירוסין והרמב"ם לא הזכיר דבר מזה בהלכות יבום משמע דסבירא ליה דלענין תרומה דוקא הוא דאיפליגו אבל לשאר דברים אפילו מן האירוסין קנה:

סימן קסז

סעיף קטן א

קטן פחות מבן ט' שנים אין ביאתו כלום ומבן ט' שנים ואילך ביאתו ביאה וקונה וכו' משנה פרק יוצא דופן (נדה דף מה.) בן ט' שנים ויום א' שבא על יבמתו קנאה ואינו נותן גט עד שיגדיל:

סעיף קטן ב

ומ"ש ודוקא ביבמתו ביאתו ביאה אבל באשה דעלמא לא לפיכך נשא אשה ולו את אשתו פטורה מן החליצה ומן היבום משנה בסוף פרק האשה רבה (יבמות דף צו.):

סעיף קטן ג

ומ"ש ואפילו ביבמתו אין ביאתו קונה בה קנין גמור אלא כמאמר לפיכך בן ט' שנים ויום א' שבא על יבמתו קנאה אבל אינו יכול לפוטרה בגט עד שיגדיל יבא עליה אח"כ ואם לא בא עליה אח"כ ובא להוציאה צריכה גט וחליצה בפרק יוצא דופן (נדה דף מה) אמתני' שכתבתי בסמוך דקתני בן ט' שנים שבא על יבמתו קנאה ואינו נותן גט עד שיגדיל פריך בגמרא ולכשיגדיל בגט סגי לה והתניא עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול מה מאמר בגדול צריך גט למאמרו וחליצה לזיקתו אף ביאת בן ט' צריך גט לביאתו וחליצה לזיקתו א"ר ה"ק לכשיגדיל יבעול ויתן גט ופירש"י קנאה. וזכה בנכסי אחיו ואע"פ שאין קנין לקטן הרי קנויה לו ועומדת: אינו נותן גט עד שיגדיל. אם בא לגרשה דקידושי אחיו קידושין גמורים וגירושין של זה אינם גירושין דאינו בן דעת: וחליצה לזיקתו. דאין קידושין גומרין ביבמה לקנות כאשתו לצאת בגט בלא חליצה אבל ביאה גומרת בה דכתיב יבמה יבא עליה: לכשיגדיל יבעול. והך ביאה הוי קנין גמור ואם בא לגרשה אינה צריכה חליצה דכתיב ולקחה לו לאשה כיון שלקחה נעשית כאשתו לכל דבר:

סעיף קטן ד

ומ"ש ואם בא עליה כשהוא קטן ומת קודם שהגדיל או מת אחר שהגדיל ונא בא עליה משהגדיל ולו אח חולצת ולא מתייבמת ואם משהגדיל נשא אשה אחרת ולא בא על

היבמה משהגדיל ומת שתיהן חולצות ולא מתייבמות משנה ס"פ האשה רבה (יבמות דף צו.) בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו ומת חולצת ולא מתייבמת נשא אשה ומת ה"ז פטורה בן ט' שנים ויום אחד שבא על יבמתו ומשהגדיל נשא אשה אחרת אם לא ידע הראשונה משהגדיל הראשונה חולצת ולא מתייבמת השנייה או חולצת או מתייבמת ופירש"י בן ט' שנים ויום אחד שבא על יבמתו ומת חולצת ולא מתייבמת שיש עליה זיקת שני יבמים שבמאמר זה לא יצתה מידי זיקת נפילה ראשונה וחלה עליה זיקת נפילה שנייה ותנן בפ' ד' אחין מי שיש עליה זיקת יבם אחד ולא שעליה זיקת שני יבמים. נשא אשה שאינה יבמתו ולו אחים ה"ז פטורה. אע"ג דביאתו ביאה קידושיו אינן קידושין ואין קנין קטן כלום עד שיביא ב' שערות אבל יבמה הואיל וזקוקה לו שויוה רבנן כמאמר אם לא ידע את הראשונה משהגדיל ראשונה חולצת ולא מתייבמת דזיקת שני יבמים עלה הואיל ולא ידעה משהגדיל ולא יצאה מידי נפילה ראשונה ובגמרא (שם) פריך אהא דקתני השנייה או חולצת או מתייבמת ויעשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול ותדחה צרה מיבום ופירש"י ויעשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול לדחות אשתו גמורה מיבום כי ההיא דפ' ד' אחין דקתני הרי אלו חולצות ואפי' אשתו גמורה נדחית מפני שהיא צרת זיקת ב' יבמים ואמאי קתני מתני' שנייה או חולצת או מתייבמת א"ר לא עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול ושמואל אמר עשו ועשו וכן אר"י עשו ועשו תנאי היא הך תנא דפרק ד' אחין גזר משום צרה ואשמועינן בגדול והוא הדין בקטן וכו' והאי תנא דהכא סבירא ליה לא גזר משום צרה וכו' וכתב הרא"ש נראה דהלכה כר' יוחנן וכתנא דפרק ד' אחין דהא רבא מפרש אליביה דקאמר בשמעתין הא דקאמרי רבנן זיקת יבמין חלוצי מחלצה יבומי לא מייבמה לא תימא ה"מ היכא דאיכא צרה וכו' וכן לעיל פרק ד' אחין אמר רבא נתן גט למאמר והיתר צרתה עכ"ל וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שהשמיט משנה זו בסוף פרק האשה רבה ובפרק ד' אחין כתב הא דאמרי רבנן זיקת יבמין חלצה מיחלץ יבומי לא מייבמה לא תימא ה"מ היכא דאיכא צרה כו' וכ"נ מדברי הרמב"ם בסוף פרק ו':

סעיף קטן ה

קטן אינו חולץ עד שיגדיל ויבדקוהו שהביא ב' שערות אחר שהגדיל אבל אם היה לו שערות קודם שהגדיל אינו נחשב גדול על ידו אא"כ יביא אחרות אחר שהגדיל ומ"מ אם מוצאין לו ב' שערות אחר שהגדיל לא חיישינן שמא היו לו קודם לכן בפרק מצות חליצה (יבמות דף קה:) אמרינן דבין לר"מ בין לחכמים איש כתוב בפרשה:

סעיף קטן ו

ומ"ש אבל אם היו לו שערות קודם שהגדיל וכו' ומ"מ אם מוצאין אחר שהגדיל וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ב מה"א והוא מבואר פרק בא סימן (נדה מח:) וכתבתיו בסימן קנ"ה

ושם נתבאר דין קטנה שלא נודעה שהגיעה לכלל שנותיה והביאה סימנין שמטילין אותה לחומרא:

סעיף קטן ז
קטנה מבת שלשה שנים ויום אחד ביאתה ביאה לכל דבר ואם בא עליה יבם קנאה משנה בפרק יוצא דופן (נדה דף מד:) ופירש"י קנאה וזכה בנכסי אחיו ליורשה וליטמא לה:

סעיף קטן ח
ומ"ש שיכול להוציאה בגט אבל אינה חולצת עד שתגדיל ויבדקוה אם הביאה שתי שערות מסקנא דגמרא בפרק מצות חליצה (יבמות דף קה:) והלכתא עד שתביא שתי שערות כתב הרב המגיד בפרק י"א פירוש ואפי' בדיעבד אין חליצת קטנה חליצה:

סעיף קטן ט
יבם קטן שבא על יבמה קטנה יגדלו זה עם זו משנה בסוף פרק ב"ש (יבמות דף קיא:) ופירש רש"י יגדלו זה עם זו ואם בא לגרשה אינו יכול עד שיגדיל דגט קטן אינו גט:

סעיף קטן י
היבמה שנתייבמה ובא להוציאה ואמר שעדיין לא בעל וצריכה חליצה והיא אומרת שנבעלה ודי לה בגט וכו' משנה בסוף פ' ב"ש (שם) יבמה שאמרה בתוך שלשים יום לא נבעלתי כופין אותו שיחלוץ לה לאחר ל' יום מבקשים ממנו שיחלוץ לה ובזמן שהוא מודה אפילו לאחר י"ב חדש כופין אותו שיחלוץ לה ובגמרא (דף קיב.) עד שכופין אותו לחלוץ נכפנו לייבם א"ר בשגיטה יוצא מתחת ידה כלומר שכיון שנתן לה גט קודם בעילה פוסלת ע"י עצמו מיתיבי יבמה שאמרה בתוך ל' יום לא נבעלתי בין שהוא אומר בעלתי בין שהוא אומר לא בעלתי כופין אותו שיחלוץ לה לאחר ל' יום מבקשין ממנו שיחלוץ לה היא אומרת נבעלתי והוא אומר לא בעלתי הרי זו יוצאה בגט הוא אומר בעלתי והיא אומרת לא נבעלתי אף על פי שחזר ואמר לא בעלתי צריכה גט וחליצה א"ר אמי צריכה חליצה עם גיטה רב אשי אמר התם גט לזיקתו הכא גט לביאתו הנהו שניהם מודים דאתו לקמיה דרבא א"ל רבא חלוצו ושרו לה תיגרא א"ל רב שרביא לרבא והתניא צריכה גט וחליצה א"ל אי תניא תניא. ופירש"י היבמה שאמרה בתוך ל' יום. שכנסה היבם לא נבעלתי לו ליבם וגט יבמין יוצא מתחת ידה כדמפרש בגמרא והוא אומר בעלתיך ודייך בגט כופין אותו לחלוץ דהיא נאמנת דעד ל' יום מוקי איניש נפשיה מלבעול [לאחר ל' יום הוא נאמן דלא מוקים איניש אנפשיה מלבעול] ומיהו איהי לא משתריא דשויתה [לנפשה] חתיכה דאיסורא ובעיא חליצה ומבקשין הימנו אבל כופין לא דהא בעל ובגמרא פירש"י היא אומרת נבעלתי. לאחר ל' יום האי: יוציאה בגט. אם בא להוציאה דיה בגט דהיא נאמנת דכולי האי לא מוקים נפשיה מלבעול: צריכה גט

לביאתו. משום דאמר בעלתי ולאחר שלשים יום איהו מהימן: וחליצה. משום דאיהי שויתה לנפשה חתיכה דאיסורא ומדקאמר צריכה גט מכלל דבאין לה גט עסקינן ואמאי קתני רישא כופין לחלוץ נכפינהו לייבם א"ר אמי לעולם בשגיטה בידה והכי קאמר צריכה חליצה עם גיטה ואף על גב דקתני אמבקשין קאי והכי קאמר אף על פי שחזר ואמר לא בעלתי דאיכא למימר כופין הואיל ומודה אפי' הכי אין כופין אלא צריכה חליצה ואי לא בעי למיחלץ לא כייפינן דסמכינן אדיבוריה [קמא] הואיל ולאחר ל' יום הוא: רב אשי אמר. לעולם צריכה גט אחר לבד גט הראשון דהתם גט לזיקתו ונפסלה עליו לפיכך לא נכפנו לייבם וכיון דאמר בעלתי צריכה גט לביאתו דיש ביאה אחר הגט והשתא מסתברא אף על פי דקתני והכי קאמר אף על פי שחזר ואמר לא בעלתי ואיכא למימר לא תיבעי גט אלא חליצה אפ"ה בעי גט: שניהם מודים. שלא נבעלה מעיקרא אמר בעלתי עכ"ל: והשתא מ"ש רבינו היבמה שנתייבמה ובא להוציאה ואומר שעדיין לא בעל וכו' והיא אומרת שנבעלה ודי לה בגט בתוך ל' יום נאמן וכו' היינו מדתניא היא אומרת נבעלתי והוא אומר לא בעלתי הרי זו יוצאת בגט ופירש רש"י דלאחר שלשים יום קאי ומ"ה דיה בגט וכו' משמע הא בתוך ל' יום דליכא למימר כולי האי לא מוקים אנפשיה אין די בגט וצריכה נמי חליצה:

סעיף קטן יא

ומ"ש ומבקשין אותו שיתן גט אבל אין כופין אותו הטעם דכיון דלפי דברי אינה צריכה גט אין כופין אותו:

סעיף קטן יב

ומ"ש ואם היא אומרת לא כבעלתי והוא אומר בעלתי שנאמנת וכופין איתו לבעול או לחלוץ ואם גט יוצא מתחת ידה והוא אומר שבעל קודם הגט וכו' כופין אותו לחלוץ היינו מתניתין דקתני יבמה שאמרה בתוך ל' יום לא נבעלתי כופין אותו שיחלוץ לה ואוקימנא כשגיטה יוצא מתחת ידה הא לאו הכי כופין אותו לייבם או לחלוץ:

סעיף קטן יג

ומ"ש ואם אחר ל' יום אומר לא בעלתי וצריכה חליצה והיא אומרת כבעלתי נאמנת ודיה בגט היינו דתניא היא אומרת נבעלתי והוא אומר לא בעלתי הרי זה יוציא בגט ופירש"י דבתוך ל' יום מיירי:

סעיף קטן יד

ומ"ש ואם היא אומרת לא נבעלתי והוא אומר שבעל נאמן ואין כופין אותו שיחלוץ לה וכולי ומבקשין אותו שיחלוץ לה היינו מתני' דקתני לאחר ל' יום מבקשים ממנו שיחלוץ לה: ודי אפי' חזר והודה לדבריה שלא בעל ודי לה בחליצה אין שומעין לו וצריכה גט

וחליצה היינו דתניא הוא אומר בעלתי והיא אומרת לא נבעלתי אף ע"פ שחזר ואמר לא בעלתי צריכה גט וחליצה:

סעיף קטן טו

ומ"ש ואפי' יש לה גט ממנו והוא אומר שנתנו לה קודם שבעל צריכה גט שני וחליצה היינו מאי דא"ר אשי התם גט לזיקתו והכא גט לביאתו. ויש לתמוה על רבי' למה השמיט סיפא דמתני' דקתני ובזמן שהוא מודה אפי' לאחר י"ב חדש כופין אותו שיחלוץ: והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ב בלשון הזה יבמה שנתייבמה ואמרה בתוך ל' יום לא נבעלתי ואף על פי שהוא אומר בעלתי וגירשה כופין אותו שיחלוץ לה הואיל וקדם וגירשה בגט ואם עדיין לא גרש כופין אותו שיבעול או יחלוץ ויוציא בגט גירשה לאחר שלשים יום והיא אומרת לא נבעלתי מבקשין ממנו שיחלוץ לה ואם היה מודה שלא בעל כופין אותו לחלוץ היא אומרת נבעלתי והוא אומר לא בעלתי אינה צריכה חליצה שאין זה נאמן לאוסרה על כל אדם אחר שכנסה עכ"ל. וכ' ה"ה דעת רבינו מ"ש יבמה שנתייבמה וכו' דין המשנה שהעמידוה כשהגט יוצא מתחת ידה ופירשו ז"ל דהגט הזה נתן עכשיו דאי קודם כניסה אפי' לאחר ל' יום היתה היא נאמנת לומר לא נבעלתי דכיון דאיכא איסורא מוקי נפשיה מלבעול וכתב רבינו ואם עדיין לא גירש שיכופו אותו לבעול או שיחלוץ ויוציא בגט כך הוא עיקר הנוסחא ויש ספרים שכתוב בהן או יוציא בגט וט"ס הוא דודאי דגט בלבד אינו פוטר כיון שאומרת לא נבעלתי אלא תרתי בעינן והטעם לזה דכיון דאיהו אמר בעלתי חיישינן לה וצריכה גט וכיון דאיהי אומרת לא נבעלתי צריכה חליצה דלענין איסורא ספיקא הוא לדידן וזהו דין הברייתא דקתני הוא אומר בעלתי והיא אומרת לא נבעלתי אף על פי שחזר ואמר לא בעלתי צריכה גט וחליצה וי"מ אותה לאחר ל' יום ונראה מדבריהם דתוך ל' יום אינה צריכה אלא חליצה אבל לאחר ל' יום צריכה גט לפי שהוא נאמן לומר בעלתי וחליצה משום דאיהי שוייה אנפשה חתיכה דאיסורא ואין נראה מדברי רבינו כן אלא תרי בבי דסיפא [דברייתא] בכל זמן הן בין בתוך ל' בין לאחר ל' ועוד י"ל שמה שאמר הנהו שניהם מודים וכו' שהוא אפי' תוך ל' יום ואף על פי שלא אמר מעיקרא בעלתי [שלא] כדברי רש"י ז"ל שפירש ומעיקרא אמר בעלתי והטעם דכל שכנסה אינה יוצאה אלא בגט אף על פי ששניהם מודים שלא בעל משום דכיון שכנס מסתמא בעל שמא יאמרו יבמה שנתייבמה יוצאה בחליצה ונ"ל ראיה לזה ממה שאמרו שם בעא מיניה הון בריה דרב נחמן מרב נחמן צרתה מהו א"ל וכי מפני שאנו כופין ומבקשים נאסור צרה ופירש"י דאף על גב דאמרה יבמה לא נבעלתי צרתה ודאי לא מיתסרא דחזקה כונס את האשה בועל לאלתר [אלמא אפי' לקולא אמרינן

שנבעלה] ואם כן האיך תהיה מותרת לאלתר בלא גט וזה נראה דעת רבינו שכתב או יחלוץ ויוצאה בגט ומשמע דבכל גווני צריכה גט שאם דוקא כשהוא אומר בעלתי ה"ל לכתוב אף על פי שחזר ואמר בעלתי וכן נראה מן ההלכות שאם כפירוש רש"י לא היו צריכין להביא ההוא דהנהו שניהם מודים כיון שכבר כתבו הברייתא כן נראה לי: ומ"ש רבינו גירשה לאחר ל' הוא מבואר במשנה והטעם דאיהי שוייה אנפשה חתיכה דאיסורא ולפיכך צריך חליצה: ומ"ש היא אומרת נבעלתי הוא בברייתא ונראה שרבי' מפרשה אפי' תוך שלשים יום וזהו שכתב שאין זה נאמן לאוסרה על כל אדם אחר שכנסה ולא כתב אחר ששהה שלשים יום אבל רש"י פירשה דוקא לאחר ל' ודברי רבינו נראין לי עיקר דחזקת כנוסה בעולה וכיון שהיא אומרת נבעלתי נאמנת ולא גרעה מצרה שאמרנו שהיא מותרת בחזקה לא נתבאר לי למה לא נזכר דין הצרה בהלכה ובדברי רבינו עכ"ל:

סעיף קטן טז

ולענין איסור הצרה לדעת ר"י אינו נאמן לאוסרה וכו' שם בעא מיניה הון בריה דר"נ מרב נחמן צרתה מהו א"ל וכי מפני שאנו כופין ומבקשים תיאסר הצרה ופירש"י צרתה מהו. יבמה שכנסה היבם ונפטרה צרתה ואמרה יבמה לאחר זמן לא נבעלתי מהו ליאסר צרתה מפני דיבורה של זאת: מפני שאנו כופין ומבקשין. לצרתה דאיהי שויתה לנפשה חתיכה דאיסורא נאסרה צרתה ודאי לא מיתסרא דחזקה כונס את האשה בועל לאלתר וכתב הרא"ש משמע מתוך פירושו אף על פי שהיא אומרת לא נבעלתי וגם הוא אומר לא בעלתי לא מהימני לאסור הצרה מדפירש שאחר הסתירה הרי היא בחזקת בעולה מיד והותרה צרתה ודוקא לגבי דידה אהני דיבורה דשויתה לנפשה חתיכה דאיסורא אבל לא לגבי צרה ונ"ל לדקדק מתוך פירש"י דאם אמר בתוך ל' יום לא בעלתי דהצרה אסורה שהרי פירש שהיא אומרת נבעלתי והוא אומר לא בעלתי דיוצאה בגט דלאחר ל' יום איירי ולכך לא בעיא חליצה דהיא נאמנת דכולי האי לא מוקים נפשיה אבל תוך ל' יום דהוא נאמן ובעיא חליצה ומדנאמן לאוסרה אף על פי שהיא מכחישתו כ"ש שהוא נאמן לאסור הצרה ומה שפירש"י דכיון שנסתרה הרי היא בחזקת בעולה אכופין בתוך ל' ומבקשין אחר ל' קאי דמיירי כשהוא אומר בעלתי ואהא קאמר שהיא נאמנת לשוייה אנפשה חתיכה דאיסורא אבל לא אצרה אבל לאחר ל' אפילו שניהם מודים צרה מותרת דלא מוקים אנפשיה כולי האי עכ"ל. ומתוך לשון זה יתבאר לך שמה שכתוב בספרי רבינו בדעת הרא"ש נאמן לאסור הצרה ואפי' אם אומר שבעל ט"ס הוא וצריך להגיה ואפילו אם היא אומרת שבעל:

סעיף קטן יז

ומ"ש רבינו דלדעת הרא"ש אינו נאמן לאוסרה וכו' מדברי התוס' נראה שתופסים דברי רש"י כפשוטה דצרה שריא בכל גווני וכתבו שכן פר"ת ובחד לישנא מפרש ר"י כוותייהו בענין צרה ופליג עליה רש"י במה שפירש דברייתא דקתני היא אומרת נבעלתי והוא אומר לא בעלתי דאחר ל' קאי ובאידך לישנא פליג עלייהו בענין צרה וקאמר דלא שריא צרה אלא לאחר ל' דוקא ובסוף דבריהם כתבו ומחמת ב' הלשונות שפר"י נראה לאסור הצרה עד לאחר ל' אף אם יודו שניהם שבעל ולהצריך גט לכונסה אפי' תוך ל' אפי' שניהם מודים שלא בעל עכ"ל (וכ"ד המ"מ) ורבי' כתב בשם ר"י כלישנא דשרי ולא היה ראוי לכתוב כן בשמו כיון דאיהו גופיה ספוקי מספקא ליה. והרי"ף והרמב"ם ז"ל השמיטו דין זה דצרה וצריך טעם למה והרא"ש תמה על הרי"ף למה השמיטו והניח הדבר בתימה ולע"ד נראה שהם ז"ל מפרשים כפר"ח וכדמשמע מפשטא דפירש"י דצרה בכל גווני שריא ומפני כך לא הזכירוה דכיון שלא נזכר מהי תיתי לן לאוסרה: (ב"ה) וכיון דמהרי"ף והרמב"ם משמע דשרי ורבי' חננאל סבר הכי ודברי רש"י כפשטן הכי מוכח ומה שרצה הרא"ש לפרש דבריו לאסור אינו מוכרח כדבריו ויש לדחות ונקטינן להתיר ואע"ג דר"י משמע דמספקא ליה לא שבקינן פשיטותא דכל הני דכוותא משום ספיקא דידיה:

סימן קסח

סעיף קטן א

משייבם היבם היבמה הרי היא כאשתו לכל דבר שיכול להוציאה בגט ולהחזירה ולא אמרינן דכיון שכבר קיים מצות יבום חזר איסור אשת אח למקומו בפרק החולץ (יבמות דף לט.) ובס"פ האשה שנפלו (כתובות דף פב:) ומייתי לה מדכתיב ולקחה לו לאשה כיון שלקחה הרי היא כאשתו לכל דבר: ומ"ש וכתובתה על נכסי בעלה הראשון ואם אין נכסים לראשון יש לה כתובה מנה משני וכו' שם (לח.) במשנה כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר ובלבד שתהא כתובתה על נכסי בעלה הראשון ובגמ' (לט:) מ"ט אשה הקנו לו מן השמים ואי לית לה מראשון תקינו לה משני כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ופירש"י אשה הקנו לו מן השמים. ולא שיעבד נכסיו לכתובה ויכול למוכרם בכל עת שירצה: ואי לית לה מראשון. דלית ליה נכסי:

סעיף קטן ב

ומ"ש רבינו יש לה כתובה מנה משני פשוט הוא וכ"כ הרמב"ם בפ' כ"ב מהל' אישות:

סעיף קטן ג

ומ"ש אבל כל זמן שיש לראשון אפי' הן ביד לקוחות אין לה מנכסי שני כלום התוס' הקשו אהא דאמרינן מאי טעמא אשה הקנו לו מן השמים וא"ת מה מרויח בכך היבם

כיון דאי לית לה מראשון תקינו לה משני וכי תימא שאם מכר הראשון נכסיו טרפה מלקוחות אע"פ שיש בני חורין לשני א"כ תהא קלה בעיניו להוציאה ואומר ר"י דנפקא מינה שיכול היבם למכור שדותיו ואפי' אשתדוף שדותיו של מת לא טרפה ממשעבדי אי נמי נפקא מינה אם גירשה ואח"כ אשתדוף שדותיו של מת דלא גבי מבני חרי לשני והר"ן כתב אי נמי נפקא מינה לענין נדוניא דאפי' ליכא נכסים משני אין לה על השני אלא עיקר כתובה אף ע"פ שהוציא נכסים משל אחיו שהיו מספיקים לנדוניתא ע"כ ורבינו כתב כתירוצא קמא דתוס' ולא חש לחששא דתהא קלה בעיניו להוציאה ולא ידעתי למה ועיין בר"י:

סעיף קטן ד

גירשה והחזירה קודם שפרע לה כתובה דינה כדין אשה אחרת שגירשה והחזירה שאין לה אלא כתובה אחת כו' משנה וגמרא בסוף פרק האשה שנפלו (כתובות דף פ:) אם תפסה האלמנה מנכסי בעלה נתבאר בסימן צ"ג:

סעיף קטן ה

וכיון שכתובתה על נכסי המת אין היבם רשאי למכור כלום מנכסי אחיו וכו' שם (דף פא) תניא רבי אבא אומר שאלתי את סומכוס הרוצה שימכור בנכסי אחיו כיצד הוא עושה אם הוא כהן יעשה סעודה ויפייס אם ישראל הוא מגרש בגט ויחזור ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בפומבדיתא בעא אחוה למיפסלה בגיטא מיניה א"ל מאי דעתיך משום נכסי בנכסי פליגנא לך אמר רב יוסף כיון דאמור רבנן לא ליזבון איניש אף ע"ג דזבין לא הוי זביניה זביני ופירש"י ומה שעשה זה שהתנה עמו לחלוק לו וקנו מידו הרי הוא כמוכר ומסיק התם דבין יבם ואחר כך חלק בין חלק ואחר כך יבם לא עשה כלום וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' אישות. וכתבו התוס' הרוצה שימכור בנכסי אחיו לפי שאינו יכול למכור ומכר בטל לאלתר אפי' קודם שתבא לידי גבייה דהחמירו חכמים ביבמה לפי שלא כתב לה כל נכסי אחראין לכתובתה לכך תיקנו שאינו יכול למכור כלל שלא תצטרך לחזור ולטרוח מהלקוחות ואפי' ישאיר לה כנגד כתובתה אינו רשאי למכור השאר דחיישינן שמא יאבדו או ישתדפו השדות שישאר עכ"ל:

סעיף קטן ו

ומ"ש ואפי' אם הניח מטלטלין כגון מעות או פירות תלושים ימכרו וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות וכו' משנה שם (דף פ.) ופירש"י דקסבר מטלטלי משתעבדי לכתובה:

סעיף קטן ז

ומ"ש ואפי' אם הוא חייב לאחיו מנה לא יאמר הואיל ואני יורשו אחזיק במה שבידי אלא מוציאין אותו מידו וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות ברייתא שם (דף פא.) ואמר

ר"נ עלה זו אינה משנה מאי טעמא אילימא משום דהוה ליה מטלטלי ומטלטלי לכתובה לא משתעבדי דילמא ר"מ הוא דאמר מטלטלי משתעבדי לכתובה ואלא משום דא"ל לאו בעל דברים דידי את דילמא רבי נתן הוא דאמר מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו מנין שמוציאין מזה ונותנין לזה שנאמר ונתן לאשר אשם לו לא אשכחן תנא דמחמיר תרי חומרי בכתובה והרי"ף הביא ברייתא זו וכתב עליה הא מתניתא ר"מ הוא דאמר מטלטלי משתעבדי לכתובה ואף ע"ג דלית הלכתא כוותיה וכיון דתקינו רבנן השתא למגבי כתובה ממטלטלי עבדינן כוותיה וכתב הרא"ש תמה הראב"ד איך הביא הרי"ף ז"ל ברייתא זו לפסק הלכה הא אמרינן דזו אינה משנה ולא עבדינן תרי חומרי בכתובה ואי משום דתיקנו רבנן בתראי דכתובה גבי ממטלטלי מי עדיפא תקנתא דבתראי ממילתא דר"מ דאמר מטלטלי משתעבדי לכתובה ואפ"ה אמרינן דדוקא במטלטלי דאיתנהו בעין ברשות היורשים אבל מלוה דאיתא ברשות אחרים לא מפקינן מלוה בע"כ ויהבינן לאשה בכתובתה מדר' נתן דלא מחמירין תרי חומרי בכתובה וכ"ש שהיורש גופיה הוא הלוה דלא כייפינן ליה למפרע הנהו זוזי ולא ידענא מאי קשיא ליה דהא דחשיב תלמודא להא מתניתין טעות לפי שודאי מעצמו שנאה התנא ומשבשתא היא לפי שא"א לקיימה אם לא שנעשה המחלוקת תרי זוגי תנאי ר"מ ובר פלוגתיה ורבי נתן ובר פלוגתיה אפי' אי ס"ל הלכה כר"מ וכרבי נתן תרי חומרי בכתובה לא מחמרינן אף כי ר"מ סבר כרבי נתן ור"נ כרבי מאיר מודו תרוייהו דלא עבדינן כהך ברייתא אבל השתא דתיקנו רבנן כתובה דגביא ממטלטלי יחזרו המטלטלין להיות כמקרקעי ואין כאן אלא חומרא אחת כרבי נתן עכ"ל וגם הר"ן כתב כדברי הרא"ש ז"ל ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל הוא בפ' כ"ב מהל' אישות וכתב ה"ה שהרמב"ן והרשב"א ז"ל כתבו כדעת הרי"ף ובעיטור כתב בשם גאון כדעת הרמב"ם ז"ל וכתב עוד הרב המגיד דאפי' לדעת רבינו אם כתב בכתובה מטלטלי אגב מקרקעי שלוקחין קרקע מן המטלטלין שהניח האח שהרי הן משועבדים לה מן הדין ולא מן התקנה כנזכר פי"ו עכ"ל וכ"כ הריב"ש דעכשיו שכותבים בכתובות שיעבוד מטלטלין הדין עמה שיוציאו כל הנכסים מידן וילקח בהם קרקע שיהיה קיים לשיעבוד כתובתה והיבם אוכל פירות ואפי' כתובתה אינה אלא מנה והנכסים הם ק' מנה הדין כן כמו שמפורש בברייתא עכ"ל. וכתב עוד הנכסים שביד היבמה מבואר שהדין הוא להוציאם מידה שהרי אין לה עליהם אלא שיעבוד כתובה והיבם אוכל פירות אבל לאחריות כתובתה ילקח בהם קרקע וכתב הרשב"א בתשובה הטעם לשומרת יבם שהוא מעכב ביד היבם לרדת לנכסים ולאכול ולמכור ולהתעסק בהם לפי שאינה יכולה לכוף את היבם לפרוע לה כתובתה עכשיו לפי שהיא שומרת

יבם ועוד שאין לה אחריות על נכסי היבם ואפי' לאחר שנשאה אלא נכסי הבעל הראשון. וכתב עוד שומרת יבם הדין הוא שיעמדו הנכסים המטלטלים מחמתה ומחמת היבם ביד ב"ד או אפוטרופין עד שילקח בהם קרקע ויאכל היבם אז הפירות אבל הקרקעות שנשארו מן המת לא תרד בהם האלמנה וגם לא האפוטרופא בשבילה וגם לא תאכל היא הפירות אלא היורש לפי שאין מזונות לשומרת יבם אלא ג' חדשים הראשונים בלבד או אם עמד בדין וברח עכ"ל. ובקצת ספרי רבינו כתב קודם סברת הרמב"ם כלשון הזה והראב"ד כתב בזה שאין מוציאין אותו מידו:

סעיף קטן ח

ואפילו גירשה וכנסה אח"כ סתם אינו יכול למכור דכיון שכנסה סתם לא נתחייב לה בכתובה אא"כ יתנה בשעה שמחזיר שכתובתה על נכסיו ואז יכתוב לה כתובה באחריות על כל נכסיו ושקנה ושיקנה ואז יכול למכור כ"כ התוספות והרא"ש ז"ל בפ' האשה שנפלו "ב"ה ומפורש הוא בברייתא הנזכרת אם נתן הוא יעשה סעודה ויפייס על הברייתא שכתבתיה בסמוך הרוצה שימכור בנכסי אחיו כיצד יעשה וכו' ומ"ש וה"ה נמי בלא גירושין אם מתרצה לו שימכור על מנת שיתחייב לה באחריות כתובה וכו' ג"ז כתבו שם התוס' והרא"ש ז"ל: כתב הרמב"ם יבמה שלא היה לה כתובה או שמחלה כתובתה זכה בנכסי אחיו ויכול למכור וליתן כחפצו וכשיכנוס יבמתו יכתוב לה מנה וכו' בפרק כ"ב מהלכות אישות וכתב הרב המגיד דהיינו מדתנן פרק החולץ ופרק האשה שנפלו כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר ובלבד שתהא כתובתה על נכסי בעלה הראשון ובגמרא אי לית לה מראשון תקינו לה משני כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה ע"כ וכבר כתב רבינו זה בסי' זה ולא חזר לכתבו אלא כדי לסמוך דברי הרמב"ם ז"ל שכתב לקמן בסמוך לדברים אלו וכתב עוד יבמה שלא היה לה על בעלה כתובה מפני שהיבמה אסורה עליו והרי היא מותרת לאחיו אם רצה היבם כונס ואין לה כתובה (ב"ה בפ"ב מיבום וע"ש בדברי ה"ה):

סימן קסט

סעיף קטן א

בא לחלוץ יועדו ג' דיינים:

סעיף קטן ב

ומ"ש יועדו יתבאר בסמוך: ומ"ש ג' דיינים שמצות חליצה בג' דיינים משנה בר"פ י"ב דיבמות (דף קא.)

סעיף קטן ג

מ"ש ישראלים הוא לאפוקי עכו"ם כדבסמוך:

סעיף קטן ד
מ"ש כשרים שלא יהיו קרובים זה לזה ולא ליבם וליבמה נראה דתרתי קתני חדא שיהיו כשרים דהיינו שלא יהא בהם שום פסול ועוד שלא יהיו קרובים זה לזה והטעם משום דחליצה היא דין כמו שיתבאר בס"ד וכתוב בת"ה סי' רכ"ו דאפי' אם נשואים ב' בנות אחים או ב' בנות אחיות או אשה ובת אחותה יש להקפיד מפני מראית העין ורבותא זו היא לדעת הרא"ש דסבר דלא אמרינן תרי בעל כאשתו אבל להרי"ף דסבר דאמרינן תרי בעל כאשתו מדינא נמי פסולים וכתב בכתבי מה"ר איסרלן בסי' רט"ז דשני ושלישי שפיר דמי :

סעיף קטן ה
ומ"ש ואפילו הם הדיוטות משנה ר"פ י"ב דיבמות (שם) מצות חליצה בג' דיינים אפילו שלשתן הדיוטות:

סעיף קטן ו
ומ"ש רק שידעו להקרות את היבם ואת היבמה שם מצית חליצה בג' שיודעין להקרות כעין דיינים ופירש"י שיודעין להקרות לא חפצתי לקחתה מאן יבמי ככה יעשה לאיש וכו' וכתבו התוספות שאפילו אינם בקיאים בשאר דברים שרי מאחר שבקיאים בקריאה וטעמא מפני שאר דברים אם לא עשו בטוב יוכלו לשאול לבקיאים ונראה מדבריהם דכי תנן הדיוטות הדיוטות ממש קאמר אבל בנ"י כתוב בשם המפרשים דלא קרי להו הדיוטות אלא משום דלא בעינן סמוכים אבל צריך שידעו הלכות חליצה דכי קאמר בגמרא שיודעים להקרות כעין דיינים בכלל זה הלכות קריאה וחליצה שיודעים הדיינים ע"כ. ודברי רבינו נראה שהן כדברי התוספות:

סעיף קטן ז
נמצא אחד מהן קרוב או פסול או גר ואפי' היה אביו גר ואמו מישראל פסול עד שיהא אביו ואמו מישראל פרק מצות חליצה (יבמות דף קב.) אמר רבא גר דן את חבירו דבר תורה ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל שנאמר ונקרא שמו בישראל ופירש"י בישראל משמע שיהא ישראל מכל צדדין. וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ד אם אחד מהג' גר פסול ואפי' היה אביו גר ואמו ישראלית לא תחלוץ עד שיהא אביו ואמו מישראל:

סעיף קטן ח
ומ"ש רבי' בשם ספר המצות להכשיר אמו מגרים רק שיהא אביו מישראל כ"כ התוס' שם משום דאפי' לענין יחס כהונה סגי באביו מישראל כדאמרי' בפ' י' יוחסין (קידושין

עז:) וסמ"ק והכל בו כתבו דאפילו היתה אמו לבדה מישראל כשר ע"כ וט"ס הוא וצריך להגיה אביו במקום אמו:

סעיף קטן ט

ומיהו חליצה פסולה מיהא הוי לפוסלה על האחין אפילו ביחיד אפילו בינו לבינה נמצאו עמי הארץ שאין יודעים אפי' להקרות החליצה כשרה כ"כ הרמב"ם בפ"ד ויש לתמוה ע"ז דכיון דאינם יודעים להקרות א"כ לא קראו היבם והיבמה והיאך תהיה כשרה החליצה ואיפשר דהב"ע כשהיבם והיבמה יודעים לקרות בעצמם מבלי שיקרא להם אחר א"נ אפילו לא קראו כלל החליצה כשרה דיעבד כל שאינם חרשים או אלמים כמו שיתבאר:

סעיף קטן י

ולכתחילה מצוה שיוסיפו שנים על הג' לפרסומי מילתא הכי איתא בפרק מצות חליצה שיחלצו בה' לפרסומי מילתא כלומר דאלו מדינא בג' סגי ואפילו לכתחלה חולצת בג' כדאמרינן התם בסוף פירקין ורבי' שכתב חלצו בג' חליצתן כשרה דמשמע דוקא בדיעבד איני יודע לו טעם ועוד שכבר כתב מצות חליצה בג' דיינים ופירש"י לפרסומי מילתא דחלוצה היא ולא לינסבא לכהן א"נ דליתי אינשי וליקפצו עלה. ומ"ש ואפילו הן עמי הארץ כ"כ הרמב"ם ז"ל ופשוט הוא וכתב נ"י בשם הריטב"א שאם הזמינו ג' לב"ד בפירוש וקראו האחרים למילי בעלמא אפילו גרים ואפילו פסולים נמי ומיהו דייק מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב אפי' עמי הארץ דפסולים לא וכ"כ בהגהות וכן יש לדקדק מלשון רבינו וכן דעת ת"ה ודחק דברי א"ז שמכשיר פסולים בשנים ונ"ל דהיינו לכתחלה אבל בדיעבד כיון שהג' המיוחדים לדיינים כשרים לא נפסלה החליצה מפני פסול השנים שהוסיפו וכתוב בת"ה דקרובים קורבא שאינה פוסלת מן הדין מותר בשנים הנוספים. כתב ב"ה צריכי למיתב ה' בההוא ב"ד וכדכתבי גיטא לכתבו במותב תלתא כחדא הוינא וכן אמר רב צמח גאון זה פשוט דכיון דלכתחלה נמי חולצת בג' אין לכתוב אלא במותב תלתא הוינא שהשנים הנוספים אינם אלא לפרסומי מילתא:

סעיף קטן יא

ויקבעו מקום תחלה לומר נחלוץ במקום פלוני בפרק מצות חליצה (יבמות דף קא:) אמר רבא צריכי דיינים למקבע דוכתא שנאמר ועלתה יבמתו השערה ופירש"י השערה מקום מזומן לכך משמע: וכתוב בת"ה סי' רכ"ו דשנים הנוספים לא צריכי למקבע דוכתא אבל בהגהות מרדכי כתוב ויאמרו הג' דיינים אל השנים נלך ונשב במקום פלוני וכ"נ מדברי רבינו שכ' תוספת השנים קודם קביעות מקום ומצאתי כתוב בשם מה"ר ישראל דיברונא דאע"ג דכתב אשירי יקבעו דוכתא ויאמרו נלך במקום פלוני לחלוץ אין צריכים כולם

לומר כן אלא החכם שבהם וכן משמע בגמרא דא"ל רבא לרב פפא תא לזירזא דקני וכו' לא אשכחן שהם אמרו כלום אע"ג דנקט לשון רבים ה"נ נקט לקמן מקרין ליבמה אע"ג דלא מקרי לה אלא אחד עכ"ל ובהגהות מרדכי שכתבתי נראה שכל הג' צריכים לומר כן . ועוד מצאתי בשם מה"ר ישראל דיברונא משמע דלקביעות מקום א"צ לישב שם כלל אבל ראיתי רבותי שהלכו שם ואמרו בכאן נשב לחלוץ למחר אמנם בא"ז משמע דאפילו הליכה כלל לא צריך רק אמירה בעלמא אכן נכון לעשות מעשה שתהא מוכח לשם מצוה עכ"ל. וכתב אבי"ה רבותי אומרים בההיא יומא ואני ראיתי לאבא מרי שקבע מקום בערב ביום שלפניו כך כתבו המרדכי ובהגהות מיימוניות ומשמע קצת מדברי בעל תרומת הדשן סימן רכ"א דלא אמרינן דדוקא ערב יום שלפניו לאפוקי שחרית יום שלפניו דכל שקובעים ביום שלפניו ואפילו בשחרית שפיר דמי ומיהו דבריו נוטים דנכון לקבוע בערב דוקא ולי נראה דאין קפידא בדבר ואם באנו להקפיד בדבר איפשר דטפי עדיף קביעות בו ביום מקביעות יום שלפניו ואבי"ה איפשר דה"ק רבותי אומרים בההוא יומא כלומר דוקא בההוא יומא דמוכחי טפי וראיתי לאבא מרי שלא הקפיד בכך וקבע מקום מערב יום שלפניו . עוד מצאתי כתוב בשם מה"ר ישראל מווירנא שאם אירע עיכוב שלא יוכלו לחלוץ באותו יום בטל קביעות הלילה וצריך לקבוע פעם שנית וכן שלישית ורביעית והן ראיתי רבותי עושים כן עכ"ל עוד כתוב שם דנ"ל דאפילו בלילה יכולים לזמן המקום דאין כאן משום תחילת דין אלא כאילו בונה מקום להיות מזומן לב"ד. וכתוב בת"ה סימן רכ"א שאם החליצה ביום ראשון אין קובעין מקום ביום השבת משום דמחזי כבונה ומתקן אלא מע"ש קובעים. ומ"ש שאם קובעים מקום בשבת מיחזי כבונה ומתקן אין לו טעם כתוב בספר התרומה ובהגהות מרדכי בשם סיפרי שהמקום שיקבעו לחלוץ שם צריך שיהיה בגובה של עיר ויליף לה מדכתיב ועלתה ובהגהות מרדכי פי' בגובה של עיר כלומר מקום מפורסם:

סעיף קטן יב

כתב הרמב"ם ז"ל צריכים הדיינים לקבוע מקום וכולי לא נועדו ולא קבעו מקום חליצתה כשרה בפ"ד אין חליצה כשרה אלא ביום חלצה בלילה חליצתה פסולה אע"ג דתנן בפרק מצות חליצה (יבמות דף קד.) חלצה בלילה חליצתה כשרה רבי אליעזר פוסל בההוא עובדא דמייתי התם (שם) דחלץ במוק ביחיד ובלילה אמרינן בשינוייא בתרא דכולהו נמי יחידאה קתני להו ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כההוא שינוייא למימרא דחליצה בלילה פסולה וכ"פ הרמב"ם ז"ל וטעמא מפרש בגמרא משום דחליצה הוי כתחלת דין זה ואין דנין בלילה ופי' נמוקי יוסף דחליצה דיני ממונות היא שגובה כתובתה בפ' משילין

(ביצה לו:) תנן אין חולצין בשבתות ולא בימים טובים ומיהו בחול המועד שפיר דמי דהא תניא בפ' א"מ (יד:) דנין דיני נפשות ודיני ממונות במועד כתוב בתרומת הדשן סימן רכ"ז שאין חולצין בערבי שבתות וימים טובים ונ"ל שאין לדבר זה עיקר:

סעיף קטן יג

וצריך שיכירו אותו שאומר שהוא היבם שהוא אחי המת ושהי' בעולמו וזאת היא אשת המת בפ' החולץ (יבמות דף לח:) אמרי' ואשתמודענוהו דאחוה דמיתנא הוא ובס"פ מצות חליצה (יבמות דף קו) אסקינן אין חולצין אא"כ מכירין ורבינו ירוחם כתב שה"ר אברהם בן אשמעאל השיב שא"צ שיכירו שזאת הא אשת המת והוא הסכים לדעת האומרים שצריך וכ"כ הרמ"ה וכ"כ הרמב"ם ז"ל וכ"כ הרא"ש בסדר חליצה שלו וכן נראה מדברי הרי"ף:

סעיף קטן יד

ומ"ש ואפילו אין כאן אלא ע"א שמעיד עליהם שפיר דמי ואפי' עבד או שפחה בפרק החולץ אסיקנא דאפילו אשה או קרוב מהימני משום דלא אמילתא דאיסורא ולא אממונא קא מסהדי אלא גילוי מילתא בעלמא הוא דהאי גברא הוא פלוני והא איתתא איהי פלוניתא וכמו שכתבו שם הרי"ף והרא"ה ז"ל והרמב"ם ז"ל כתב דה"ה עבד או קטן שהוא מכיר ונבון נאמן בכך ועי' במה שאכתוב לקמן בסימן זה ובמה שכתבתי בסימן קנ"ז ונראה שגם להעיד שהיה להם ישיבה אחת בעולם סגי בחד מהני דהא נמי גילוי מילתא הוא וכן משמע מדברי רבינו ומדברי סמ"ק:

סעיף קטן טו

וצריך שידעו הדיינים שיש שלשה חדשים ממיתת הבעל כ"כ ספר התרומה וסמ"ק וטעמא משום דתנן בפרק החולץ (יבמות דף מא.) היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיהיו לה ג' חדשים כלומר דתוך ג' חדשים איכא למיחש שמא מעוברת היא ואסיקנא בר"פ החולץ (יבמות לה:) דהלכה כר"ל דאמר חליצת מעוברת לא שמה חליצה וכמו שנתבאר בסימן קס"ד ונראה דגם בזה מהני עדות אשה או קרוב דגילוי מילתא בעלמא הוא:

סעיף קטן טז

ויבדקו היבם והיבמה אם הביאו ב' שערות ואם הוא בן י"ג שנים ויום אחד טעמא משום דחליצת קטן או קטנה פסולים כדתנן בפרק מצות חליצה (יבמות דף קד.) החולצת לקטן חליצתה פסולה קטנה שחלצה תחלוץ משתגדיל ואם לא חלצה חליצתה פסולה ואסיקנא דאינה חולצת עד שתביא שתי שערות ויש קיצור בדברי רבינו דהוה ליה

למיכתב שצריך גם כן שידעו אם היבמה בת י"ב שנה ויום אחד משפט ב' שערות נתבאר יפה בסימן קנ"ה ובסימן קס"ז:

סעיף קטן יז

ומ"ש והיא נבדקת ע"פ נשים נתבאר ג"כ בסי' קנ"ה כתבו התוס' בפרק בא סימן (נדה מט.) ד"ה ואבע"א יבם קטן או קטנה שבאו לחלוץ טוב לכתחלה לבדקם לפני הפרק אם יש להם שתי שערות וכן לאחר הפרק ואם הן אותן שהביאו קודם נמתין עד שיביאו שערות אחרות אבל יבם גדול ויבמה גדולה דלא איפשר עוד לברר חלצה שפיר אם יש להם שערות ולא חיישינן שמא לפני הפרק באו עכ"ל וכן נתבאר בדברי רבי' בסי' קנ"ה וסימן קס"ז:

סעיף קטן יח

ומ"ש ואם רואים שגדלו דדיה ושנתמלא זקנו אין צריך לבדוק יותר כ"כ הרא"ש ז"ל בסדר החליצה שכתב בס"פ מצות חליצה גם הרשב"א כתב בתשו' אפי' בסי' העליון די כלומר אם יש לה דדים וז"ל ספר התרומה אם ירצה יבדוק האשה בדדין אם הטו הדדין גדולה היא ומסתמא יש לה שערות כדתנן בפ' בא סי' שזהו סי' העליון וא"א לבא העליון עד שיבא התחתון ע"כ וכך כתבו התוס' בפרק בא סימן וז"ל ואם יש ליבמה דדים גדולים א"צ לבדוק אחר השערות דהא אמרי' לעיל אי אפשר שיבא העליון עד שיבא התחתון:

סעיף קטן יט

ומ"ש שאם רואים שנתמלא זקנו א"צ לבדוק יותר בס"פ הערל (יבמות דף פ) כתבו התוס' אומר ר"י דאין חשוב בהבאת ב' שערות לבד יש לו זקן אא"כ נתמלא זקנו:

סעיף קטן כ

כתב הרמב"ם ז"ל אין סומכין במנין השנים לא ע"פ קרובים וכו' בפ"ב מהלכות אישות וכתב ה"ה ז"ל זה נלמד מהסוגיא שבפרק האומר בקידושין (סג.) דמשמע מיניה דעדות בעינן יתבאר בסמוך שאפילו האב אינו נאמן לכל דבר עכ"ל וכ"כ המרדכי בפרק מצות חליצה בשם כמה גדולים וכתב דאין להביא ראיה מאשתמודענוהו דפרק החולץ דהתם גילוי מילתא בעלמא הוא דבלאו הכי תופסים אותו בחזקת אחיו מן האב אבל אם לא היינו מוחזקים בו שהוא אחיו מן האב והביא קרובים לעדות הא לא הוי גילוי מילתא וכל שכן הכא שהיינו מוחזקים בו בחזקת קטן אין הקרובים נאמנים להוציאו מאותה חזקה ומ"ש ר"ת כל אשה שהגיעה לכלל שנותיה והוחזקה לסי' ע"פ שכנותיה לא צריכה בדיקה י"ל דוקא גבי אשה אבל גבי איש לא משום שיש בני אדם שנוהגים לקרות בניהם לס"ת כשנכנסים לתוך י"ג וגם כשהקטן עושה מעצמו אין מוחים בו ונותנים לו לברך ויורד לפני התיבה ומתפלל ואין חוששין הלכך כל הני לא הוי חזקה וע"כ צריך עדות

ברורה על מספר שניו להחזיקו בגדול וגם צריך לבדקו וגם היתר יבמה לשוק היא ערוה כדאמר בפרק האשה רבה (יבמות צב:) בעניותינו צריכה גט מספק והולד ספק ממזר ואין דבר שבערוה פחות משנים ורבינו יואל כתב אב שמעיד על בנו שהוא בן י"ג שנים ויום אחד כדי שיהא ראוי לחליצה ולהתיר יבמה לשוק אינו נאמן אם לא יצטרף אחר עמו כמו שאר עריות וכגון שאין קרוב ליבמה ואח"כ כתב ומיהו בספר התרומה פסק דאם יש להם ריבוי שערות או ארוכות כמו שיש לאיש ולאשה גדולים מותרת לחלוץ דמסתמא הגיע לכלל שנות הגדולות או אם יש קול [בדבר] שהחזיקו השכנים (בבגרות) שלא ע"פ האב שיש לאיש י"ג שנים ויום אחד ולאשה י"ב שנים ויום אחד סגי בכך להחזיקם בגדולים על השערות שאנו רואים וא"צ עדות על הלידה וראבי"ה כתב נראים הדברים כשיש לו הכרת זקן סגי עכ"ל:

סעיף קטן כא

ובסה"ת כתב אם אין השנים ידועות אלא ע"פ האב וכו' אינו נאמן להחזיקו בגדול אבל במקום שהוא דר והוחזק בעיני השכנים שלא ע"פ האב שבא לכלל שנים או שיצא עליו קול שבא לכלל שנים נאמנים להחזיקו בגדול וכולי ז"ל סה"ת אומר מורי ריב"ש דאין האב והאם נאמנים כדתניא פרק האומר בקידושין (סג:) נאמן האב לומר על בנו בני זה יש לו י"ג שנים ויום אחד ובתי זו בת שנים עשר שנים ויום אחד לנדרים ולערכין ולהקדשות אבל לא למכות ולעונשין ומסתמא כמו שאין נאמן למכות ועונשים ה"ה לחליצה דהוי דבר שבערוה אינו נאמן ואפי' ראינו שעמד להתפלל והשלים לי' בב"ה אין בכך כלום דשמא על פי האב עשו שנאמנים לנדרים והקדשות מיהו ברייתא מיתוקמא במקום שלא הוחזקו ע"י שכנים שלא נולדו באותו מקום שאין אנו יודעים כי אם ע"פ האב אבל אם הוחזקו שהגיעו לכלל שנים אז יועילו השערות שהרי הוחזקה נדה בשכנותיה (כתובות עב.) בעלה לוקה עליה עכ"ל ומ"ש ואפילו בלא חזקת השכנים אם יש להם ריבוי שערות או שהן ארוכות חזקה שבאו לכלל שנים ג"ז בסה"ת וז"ל הילכך אם יש להם ריביי שערות ארוכות הרבה או ריבוי שערות כמו שרגילות לאיש גדול ולאשה גדולה אז מותרת לחלוץ דמסתמא הגיעו לכלל שנת גדלות עכ"ל. וז"ל התוס' בקידושין פרק האומר אהא דתניא דאין האב נאמן לומר בני זה בן י"ג שנה ויום אחד למכות ולעונשין פירש רש"י דמיירי שהביא שתי שערות ואפ"ה צריכין אנו לידע שנותיו וקשה דא"כ כל הנשים הבאות לפנינו לחלוץ היאך יחלוצו אע"פ שיש להם סימנים כיון שאין אנו יודעים שנותיהם לא מהני ואומר ר"י דאי איכא ריבוי שערות סמכינן אריבוי שערות דאין דרכם לבא קודם י"ג שנה אי נמי אם הם גדולים בקומה יש לסמוך על

הסימנים והקומה ואפ' אין לו כ"א ב' שערות אבל הכא מירי שלא הביא רק ב' שערות ולא הגדיל בקומה עכ"ל :

סעיף קטן כב
ומ"ש ועל זה סומכין שא"צ לבדוק אם יש בו גומות וכו':

סעיף קטן כג
ומ"ש וישבו הדיינים כמו שצריכין לישב בדין כ"כ הרא"ש בסדר החליצה וכ"כ בסה"ת ויעמדו לפניהם היבם והיבמה שמצות חליצה מעומד לא עמדו אלא חלצו מוטים אין יושבים חליצתם כשרה ובפרק מצות חליצה (יבמות דף קג:) תניא דחליצה כשרה בין עומד בין יושב בין מוטה וכתבו התוס' והרא"ש ואע"ג דכתיב ועמד ואמר אין עמידה מעכבת מדלא כתיב ויעמוד ויאמר אבל ועמד ואמר סיפור דברים בעלמא הוא והכי מפרש במ"ק (כא.) גבי קריעה והא דדריש בסיפרי ועמד ואמר אין דברים הללו אלא בעמידה אסמכתא בעלמא היא ולכתחלה בעי' עמידה משום דדמיא לגמר דין כדאמרינן לקמן עכ"ל וכן כתב בסה"ת וסמ"ג והרמב"ם כתב יושבת וחולצת המנעל וכו' ועומדת ורוקקת בארץ כנגד פניו וכו' שמצות חליצה שיהיו עומדים בשעת קריאה ובשעת רקיקה כתב ה"ה מ"ש רבינו שמצוה שיהיו עומדים בשעת רקיקה ובשעת קריאה הוא מן הברייתא השנויה בספרי ועמד ואמר מלמד שאין אומרים דברים אלו אלא בעמידה ורקיקה סובר רבינו דכיון דאמר רבא דצריכי דייני למיחזי רוקא כי נפיק מפומה דכתיב לעיני וירקה הרי הוא כדין וצריכים לעמוד לכתחלה אבל החליצה אפילו לכתחלה מיושב כמ"ש רבינו וכתב הרשב"א שכן מוכיח בגמרא דאפי' לכתחלה מיושב ואף רקיקה מסתפק הוא וז"ל למה הצריכה רבינו מעומד ויש מן המפרשים סוברים שהכל לכתחלה מעומד וכן נהגו עכ"ל וכתוב בכתבי מה"ר איסרלן סימן ק"צ דחולה שלא היה לה כח לעמוד וחלצה מיושבת פשיטא דכשרה לכתחלה וראיה מבתי עמודי לחד פירש"י ועוד דכל דבר שאין לו תקנה חשיב דיעבד כפר"י פ' כ"ש (ל. ד"ה לשהינהו) אההיא דקדרות בפסח:

סעיף קטן כד
וישאלוהו אם ירצה לייבם או לחלוץ כ"כ בסה"ת יאמרו לו אי ניחא לך יבם אי ניחא לך לחלוץ וכ"כ הרא"ש בסדר חליצה וטעמם מדאמרי' בפרק החולץ דכי אתו לקמיה דרב יהודה אמר להו הכי וסמ"ג כתב דלכל הפירושים אין אומרים אי ניחא לך יבם אא"כ חפצה ולא כמו שכתוב בסה"ת שלעולם אומרים אותו :

סעיף קטן כה

ואם יאמר שרוצה לחלוץ יאמרו לו לבטל כל מודעות שמסר (כמו) גבי גט שאם מסר מודעא תחלה החליצה פסולה כן כתב הרמב"ם וסמ"ג והרא"ש בסדר החליצה וכתב ה"ה שטעמו מדאמרינן ס"פ מצות חליצה חליצה מעושית וגט מעושה זימנין כשר וזימנין פסול הא דאמר רוצה אני הא דלא אמר רוצה אני והביאו שם מתני' דערכין (כא.) דקתני וכן אתה אומר בגיטי נשים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ועל זו המשנה אמר רב ששת האי מאן דמסר מודעא אגיטא מודעיה מודעא וממה שהשוו החליצה לגט כתב רבי' שאף בחליצה נכון הוא למסור מודעא וכתב דין העשוי כדין ושלא כדין והחילוק שיש בין ישראל לעכו"ם על הדרך שכתב פרק ב' מה' גירושין כדין הגט עכ"ל ובסימן זה לקמן כתב רבי' דין חליצה מעושית:

סעיף קטן כו

מי שכופין אותו לחלוץ בדין ומסר מודעא תחלה ולא בטלה משמתינן ליה לטעמיה אזיל שכ' בסימן קל"ד מי שכופין אותו לגרש בדין אם מסר מודעא תחלה כדי לבטלו משמתינן ליה וכבר כתבתי שם שיש לתמוה עליו:

סעיף קטן כז

ויתנו לו מנעל החליצה במתנה שצריך שיהיה שלו כ"כ סה"ת והרא"ש ז"ל בסדר החליצה וטעמם מדאמרינן בפ' מצות חליצה (יבמות דף קא) במתני' דחלצה בסנדל שאינו שלו חליצתה כשרה ובגמ' (קג:) אביי הוה יתיב קמי' דרב יוסף א"ל הב לי סנדלך יהיב ליה סנדלא דשמאלא א"ל אימור דאמור רבנן בדיעבד לכתחלה מי אמור א"ל אי הכי סנדל שאינו שלו נמי אימור דאמור רבנן דיעבד לכתחלה מי אמור א"ל הכי קאמינא לך הב ליה ואקני ליה ופירש"י הב ליה ואקני ליה שיהא שלו במתנה ע"כ כלומר שיאמר לו בהדיא אני נותן לך במתנה ואע"פ שכתוב בהגהות מרדכי דהיינו דוקא במנעל שאינו מיוחד לכך אבל אם הוא מיוחד לכך א"צ להקנותו שאר פוסקים לא חלקו בכך ומ"ש אע"פ שמחזירו אח"כ קרינן ביה שפיר שלו כלומר אע"ג דמסתמא אין נותנים המנעל ליבם אלא על דעת שיחזירנו אח"כ חשיב שפיר שלו דמתנה ע"מ להחויר שמה מתנה.

סעיף קטן כח

ומ"ש שי"א שצריך שיהלך בו מעט כדי שיהא נראה כשלו כ"כ בהגמ"ר סוף פרק החולץ ובמרדכי פרק מ"ח כתוב שיהלך בו שעה אחת ומ"ש ואם לא נתנוהו לו כשר כבר כתבתי דמתני' היא חלצה בסנדל שאינו שלו חליצתה כשרה כתוב בא"ח צריך שיעבור החולץ בפני הדיינים מרוח לרוח עד שיראו באיזה רגל יפסיע תחלה לפי שהרגל המפסיע תחלה הוא של ימין ובו חולץ וגם מצריך לבדוק באשה אם היא אטרת עכ"ל:

סעיף קטן כט

והמעל צריך שיהיה כולו עור לפיכך צריך לתופרו בפמ"ח (דף קב:) א"ר יהודה א"ר סנדל התפור בפשתן אין חולצין בו שנאמר ואנעלך תחש ופירש"י התפור בפשתן שתפור בתוכו בגד פשתן ל"א התפור בפשתן שתפרו במשיחה כעין שלנו וכתב הרא"ש ז"ל דלשון שני עיקר דהיינו דתפרו במשיחה כעין שלנו דבעי' כוליה עור וכתב נראה דאין חולצין בו לכתחלה קאמר דדרשא דתחש אסמכתא בעלמא היא. ורבינו כתב לקמן בסמוך דהרמ"ה פוסל אפי' בדיעבד :

סעיף קטן ל

ומ"ש אבל רצועותיו אין צריך שיהיו מעור שם בעא מיניה ר"א מרב הוא של עור ותרסיותיו של שער מהו א"ל מי לא קרית ביה ואנעלך תחש אי הכי אפי' כולו שער נמי ההוא קורקא מיקרי ופירש"י תרסיותיו רצועותיו ולכאורה משמע דדוקא בתרסיות של שער הוא דקרינן ביה ואנעלך תחש משום דדבר הבא מן העור הוא אבל אם הם מדבר שאינו בא מן העור לא וזה דעת נ"י שכתב מיתנא של עור או של שער אבל לא של דבר אחר כדאיתא לקמן עכ"ל אבל רבינו נראה שאינו סובר הכי אלא מכל דבר נמי כשרות ולפיכך סתם וכת' רצועותיו א"צ שיהיו מעור ולפ"ז צ"ל דשל שער לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט:

סעיף קטן לא

וכתוב בספר המצות צריך שיהיה העור קשה קצת שיהיה דומה קצת לסנדל שמן הדין לא היה ראוי לחלוץ אלא בסנדל אלא שאינו מצוי לכך צריך שיהיה דומה קצת לסנדל בפ' מצות חליצה (שם) אמר רבא א"ר כהנא א"ר אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל ורב יוסף א"ר כהנא א"ר אם יבא אליהו ויאמר אין חולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל מאי בינייהו א"ב מנעל לכתחלה ופירש"י דלישנא קמא אין חולצין במנעל לכתחלה דמדקאמר אם יבא אליהו וכו' משמע דכל כמה דלא אתי אליהו ואמר לא חולצין אלמא מנעל לכתחלה לא והרי"ף והרא"ש ז"ל כתבו כי האי לישנא וגם שאר פוסקים נראה שתופסים לשון זה עיקר זולתי הרמב"ם ז"ל לאחת מהדרכים שאכתוב בו בס"ד וטעם הפוסקים שתפסו האי לישנא עיקר אע"ג דלישנא קמא הוא היינו משום דמתני' דקתני חלצה במנעל חליצתה כשרה אתיא שפיר לדידיה דמשמע דיעבד אין לכתחלה לא ואידך לישנא צריך לשנויי בדוחק כדאיתא בגמרא א"נ משום דאמרינן בגמרא (שם) דמנעל לכתחלה תנאי היא דר' יוסי אמר מה ראה ר"מ לומר חלצה במנעל חליצתה כשרה ורבי יעקב אומר משמו של רבי מאיר חולצין במנעל לכתחלה

והלכה כר' יוסי דאמר דר"מ לא מכשיר במנעל אלא דיעבד ואין לומר א"כ אפי' בדיעבד תהא פסולה דהכי משמע דס"ל לר' יוסי כדמוכח מדקאמר מה ראה ר"מ לומר חליצתה כשרה דכיון דלא חלק רבי יוסי בהדיא אלא מתמה ואמר מה ראה ר"מ לומר וכו' לא שבקינן מאי דפשיטא ליה לר"מ משום מאי דמתמה רבי יוסי ותלמודא נמי משמע דהכי ס"ל דקאמר תנאי היא דלר"מ אליבא דר' יוסי חליצה כשרה היא בדיעבד דוקא ואליבא דרבי יעקב לכתחלה נמי ולא אשכחן אמורא דס"ל דאפי' דיעבד חליצתה פסולה אלמא דר"י ודאי לא חלק על ר"מ ולית לן לספוקי אלא אי ס"ל לר"מ חליצתה כשרה או אי ס"ל חולצין לכתחלה וכר' יוסי נקטינן לר"מ דיעבד כשרה אבל לא לכתחלה ולענין חילוק שבין מנעל לסנדל רש"י פי' במתני' קמייתא דפרק מ"ח (קא.) דסנדל הוא של עור קשה ומבושל ונ"י כתב בשם הרבה מהמפרשים דסנדל כולו מחתיכה אחת מה שעל גבי הרגל והשואיל"ה תחת הרגל וכתב הריטב"א וראוי לחוש לשניהם עוד מצינו חילוק אחר בין מנעל לסנדל דאמרינן בפרק במה אשה (שבת ס:) שאם תפרו מבפנים הוי מנעל ולא סנדל ופירש"י דהיינו שנתן העור לפנים מן הסנדל ותפרו ומדברי סמ"ג וסמ"ק נראה דתפרו מבפנים היינו שאם תפירותיו לצד פנים הוי מנעל ואם תפירותיו לצד חוץ הוי סנדל וטעמא דאין חולצין לכתחלה במנעל מפרש בגמרא (קב.) גזירה משום מנעל המרופט אי נמי משום חצי מנעל. ופירש"י מרופט מבוקע קרוע מלמעלה דכיון דרכיך אף ע"ג דקרוע מייתב אכרעיה אבל סנדל שהוא קשה אין יכול ליישבו על רגלו משנפחת וליכא למיגזר מידי עכ"ל. ועפ"ז יתפרש משום חצי מנעל דאם נתאכל חצי המנעל יכול לישבו ברגלו ואם נתאכל חצי הסנדל א"א לישבו ברגלו ולדברי המפרשים דסנדל היא מחתיכה אחת יש לפרש דמרופט קרוע והילכך מנעל שהוא מב' וג' חתיכות איכא למיחש שמא יקרע ולאו אדעתיה ונמצא שאינו חופה את רוב רגלו ופסולה אבל סנדל שכולו חתיכה אחת ליכא למיחש להכי וכעין זה יש לפרש בחצי מנעל דחיישינן שמא תינטל חתיכה אחת ולאו אדעתיה או לא יקפיד עליה אבל בסנדל שכולו חתיכה אחת ליכא למיחש להכי והיכא דלא שכיח סנדל כתבו העיטור והרא"ש ז"ל דחולצין במנעל והביאו ראיה מהירושלמי וכ"כ נ"י בשם התוס' וכ"כ סמ"ג ור"י ז"ל. ואיפשר שזה היה דעת הרמב"ם ז"ל שכתב כיצד חולצין מביאין לו מנעל של עור וכו' ולא הזכיר חליצת סנדל לפי שאינו מצוי בינינו אי נמי דס"ל דהילכתא כלישנא בתרא דחולצין לכתחלה אי משום דבכל דוכתא קי"ל כלישנא בתרא ואי משום דרבי יוסי פליג ארבי יעקב ליכא לאכרועי מידי דכיון דר"י לא קאמר סברא דנפשיה אלא משמיה דר"מ קאמר לה בטיל ליה כללא דהלכה כרבי יוסי דאיכא למימר דרבי אף ע"ג דלא חשיב כוותיה

הוה דייק טפי אי נמי הוה בחזרה וכיון דלישנא בתרא כרבי יעקב הכי נקטינן. ואף על פי שכתב נ"י שהרמב"ן ז"ל דחה ראיית הירושלמי וכתב דאדרבא משם ראיה דאפי' לא היה מצוי סנדל אין חולצין במנעל לכתחלה כבר נתבאר שדעת כל הפוסקים אינו כן אלא דכיון דאין סנדל מצוי בינינו חולצין במנעל לכתחלה והרמב"ן נמי אפשר דלהלכה אמרה ולא למעשה ואף על פי שעכשיו אנו חולצין במנעל לכתחלה לפי שאין סנדל מצוי בינינו כתבו קצת מהפוסקים שצריך לעשות המנעל שידמה לסנדל בכל מאי דאיפשר וזהו שכתב רבי' בשם סמ"ק שיהא העור קשה קצת שיהא דומה קצת לסנדל וכ"פ הגה"מ והגהות מרדכי בשם סמ"ק ונ"י בשם הריטב"א ז"ל וגם לתנאי השני של סנדל דהיינו שלא יתפרנו מבפנים חששו קצת מהפוסקים שכתבו סמ"ג וסמ"ק וכתבו הגה"מ והמרדכי בשמם שהתפירה תהיה מבחוץ ולא מבפנים כדי שיהא דומה לסנדל וגם רבינו כתב כן בסמוך. וגם לתנאי הראשון של סנדל לפי דעת קצת מפרשים חששו קצת שכתב נ"י בשם הריטב"א ז"ל שצריך לעשותו מחתיכה אחת וכן נמצא בתשובת הרשב"א ז"ל שהעתיקו הקונדרס צורת המנעל כצורת בית רגל שעושין מן הבגד לבתי שוקים אלא שהעקב הוא עור שלם והכל הוא עור אחד ותפירתו מן הצד במקום אחד וכן הוא תפור למטה בצד הרגלים ואין למנעל צורת כף רגל שקורין שול"א אלא כעין בית רגל שעושים לבתי שוקים שלנו עכ"ל ונראה שביאור דבריו הוא שלא יהיו בו אלא ב' תפירות אחת בגב המנעל מן הצד והיא קצרה כי אינה רק משפת המנעל ועד השואיל"ה ויש לו תפירה שנית ארכה לאורך המנעל מראשו לסופו אלא שתפירה זו איפשר לעשותו בא' מב' פנים האחד שמגב המנעל ירד העור שלם ויכפל תחת המנעל לשואיל"ה עד קצת השני של גב המנעל ויתפור שם לאורך המנעל שנמצא לפי זה השואיל"ה שלימה ואינה תפורה אלא מן הצד וגם קצת תפירות בצד החד של המנעל וכן לצד אחוריו. הדרך השני שהתפירה הארוכה הזאת תהיה באמצע השואיל"ה כעין קצת בתי רגלים שקורין פיאלי"ש ואם כוונתו ז"ל לדרך הראשון מ"ש שהעקב הוא עור שלם עקב הוא השואיל"ה: ומ"ש וכן הוא תפור למטה בצד הרגלים היינו לומר שהוא תפור למטה ברגלים מן הצד ולא באמצע: ומ"ש ואין למנעל צורת כף רגל היינו לומר שמתוך שבצדו אחד אינו תפור אלא שהוא יורד ונכפל למטה נמצא שאין לו צורת כף רגל ואם כוונתו לדרך השני מה שכתב שהעקב הוא עור שלם האי עקב לאו היינו שואיל"ה אלא עקב שקורין טאלי"ן: ומ"ש והוא תפור למטה בצד הרגלים היינו לומר שהוא תפור באמצע השואיל"ה אע"פ שמלת בצד אינו מכוון כל כך לדרך זה מה שכתבו ואין למנעל צורת כף רגל אתי שפיר טפי לדרך זה שמתוך שהוא תפור באמצע אין לו צורת כף רגל והעידו לפני שפעם אחד הובא לב"ד

הרב מה"ר אליהו המזרחי ז"ל כמה מנעלי חליצה וכולם היו תפורים באמצע השואיל"ה וכתב בתשובות הרשב"א לענין סנדל חליצה שאמרו לך משמי שאם היה החלק תחתון הדבוק לארץ חלח בפני עצמו שהוא פסול אני לא כך אמרתי אלא מכלל מה שנהגתי אמר כן מי שאמרה בשמי שאני הנהגתי לרווחא דמילתא בסנדל דטייעי כדאמר רב (שם) אי לאו דחזיתה לחביבי כו' ופי' הרי"ף כגון האי דקרו ליה ישמעאלים תאסומא וכו' וחכם אחד מזקני צרפת אמר לנו צורת אותו סנדל שכתב הרב ז"ל וקורין אותו תאסומ"א ועל פיו עשינו אותו והנהגתי לחלוץ ולא לפסול סנדל אחר שהנהגתם בו אתם עכ"ל. וגם רבינו ירוחם כתב שראה שרוב העולם נוהגין לעשותו מחתיכה א' ושאין חשש בזה ע"כ. ויש שהפריזו על מדותיהם שגם הרצועות התלויות בו והרצועה שתפרו בו הכל חתיכה אחת שכתב נ"י בשם הריטב"א שמעתי מפי מורי הר"ם כי הסנדל שהיו נוהגים חכמי נרבונא הובאה לפני רבינו רבו ז"ל לצורך חליצה והיו הרצועות מגוף המנעל ואינם תפורות שם וגם הרצועה שתפרוהו בו היתה מקוצה ממנו כדי שתהא כל הסנדל עור אחד ונראה שכל זה חומרא יתירה דעד כאן לא אסתפק לן לקמן אלא בתרסיותיו של שער והנהו מסתמא אינם מגופו אלמא דכוותה של עור כשרים בלא ספק ובשל שער נמי איפשיטא לן בתפירה נמי דוקא בחוט של פשתן אסרו הא של עור דומיא דפשתן שאינו מעצמו שרי וארי"ך ואין בזה בית מיחוש ומיהו ראוי לחוש לדבר למעשה כל מאי דאפשר עכ"ל ועוד נראה לי דבהדיא אשכחן שלא היו נוהגים בימי חכמי התלמוד שיהיו הרצועות מגוף הסנדל דהא אסיקנא בפרק מצות חליצה והאי דידן אף על גב דאית בה חומרתא קטרינן ביה מיתנא וקטרינן היינו קושרים אלמא דלכתחלה קושרין בו רצועה שאינה מגוף הסנדל ואם כן אנן מהי תיתי לן לחומרא כיון שאין לה על מה לסמוך :

סעיף קטן לב

ומאיזה עור שיהיה הסנדל שפיר דמי ולא כדברי ר"ת שכתב שצריך שיהיה עור בהמה טהורה דוקא התוס' כתבו בפרק מ"ח (קב: ד"ה ואנעלך) שטעמו של ר"ת מדאמרינן בההוא פירקא דסנדל התפור בפשתן אין חולצין בו שנאמר ואנעלך תחש ובפרק במה מדליקין (שבת כח:) אמרינן דתחש טהור הוא וכתבו עליו שאין נראה כי אין להקפיד אם חלץ במנעל בהמה טמאה והרא"ש ג"כ חלק על רבינו תם וכתב עליו ונראה דאין להקפיד דנעל נעל ריבה וכן נראה שהוא דעת רבינו ירוחם ז"ל גם סמ"ג וסה"ת תמהו על ר"ת ומ"מ כתב סמ"ג דרגילות הוא להחמיר כדבריו וסה"ת כתב כיון דנפק מפומיה דר"ת יעשו לחומרא כדבריו וסמ"ק והעיטור וכלבו בשם מהרי"ף והמרדכי בשם הגהות סמ"ק כתבו כדברי ר"ת וכיון דכל הני רבוותא חששו לדברי ר"ת לא ידעתי למה דחה רבי'

דבריו בב' ידים וה"ל לחוש להא לכתחילה מיהא וכתבו עוד סמ"ק והכלבו בשם מהרי"ף שגם רצועות המנעל והקרסים והלולאות ורצועות התפירה הכל מעור בהמה טהורה :

סעיף קטן לג

ויהיה לו רצועות לקשרו בהן ולהדקו על הרגל וגם כמין קשר באזנו האחד שיכניסוהו בנקב שיהיה לו באזנו כדי להדקו יפה בר"פ מצות חליצה שם אמר רב אי לאו דחמיתיה לחביבי דחלץ בסנדל שיש לו שנצי אנא לא הוה חליצנא אלא בסנדלא דטייעי דמיהדק טפי והאי דידן אף ע"ג דאית ביה חומרתאק טרינן ביה מיתנא. ופירש"י שנצי אשטר"ל ונוח לחלצו: אף ע"ג דאית ביה חומרתא. קשר קשור על שפתו ומעמידו שלא יצא מן הרגל אפ"ה בשעת חליצה קטרינן ביה מיתנא כי היכי דתיתי היא ותשרי והדר תחלוץ ותיהוי חליצה מעלייתא עכ"ל ומשמע דה"ק סנדל דאית ביה שנצי רחב והוא נוח לחלצו ואפ"ה חלץ ביה כיון דאית ביה שנצי שמהדקו בהן וסנדל דטייעי עדיף דמיהדק טפי וכ"כ הגהות מרדכי בשמו וחומרתא פי' הערוך הוא כעין טבעת כמו לולאות ורבינו ירוחם פירש שהוא קשר עגול שנקרא לאז"ו ונכנס בעקב הרצועה שבצד האחת וכך הם דברי רבינו וסמ"ק וכלבו בשם הרי"ף והמרדכי בשם הגהת סמ"ק כתבו שצריך קרסים וכן נראה מדברי סה"ת וקרסים הם חומרתא וכל הני רבוותא כתבו שצריך שיהיו במנעל רצועות לקשרו בהם וסמ"ק וכלבו בשם מהר"ף כתבו שהרצועה האחת באזן מכאן והאחת באזן מכאן ונראה שדעת כל הני רבוותא לפרש דכי אמרינן והאי דידן אע"ג דאית ביה חומרתא קטרינן ביה מיתנא ה"ה נמי מיתנא בלא חומרתא לא סגי דתרווייהו צריכי להדוקי ליה שפיר ואין כן דעת הרשב"א בתשובה שכתבו הקונ' שלא הזכיר חומרתא כלל אלא רצועה משמע דס"ל דכי אמרינן אע"ג דאית ביה חומרתא קטרינן ביה מיתנא היינו לומר דבלא מיתנא לא סגי אבל חומרתא זו לא מעלה ולא מורדת וזה דעת הרמב"ם ז"ל שלא הזכיר קרסי' כלל אלא רצועות וכן דעת סמ"ג שכתב ומשמע הלשון שהרצועות עיקר ואיפשר דהנך רבוותא נמי הכי ס"ל אלא דלרווחא דמילתא הצריכו לשום בו קרסים ורצועות כעין חכמי התלמוד כי היכי דליהדק טפי. ואם לא היו בו לא חומרתא ולא מיתנא ואית ביה שנצי שפיר דמי דהא ר' חייא הוה חלץ ביה ובסידור החליצה של הרי"ף כתוב ועבדין סנדלא דאית ליה עקב ושנצי ולא הזכיר חומרתא ולא מיתנא ומש"ה גם לדעת ראבי"ה שכתב המרדכי אי אית ביה שנצי עדיף מחומרתא ומיתנא מיהו שאר פוסקים שכתבתי לא כתבו אלא חומרתא ומיתנא והרמב"ם והרשב"א ז"ל לא כתבו אלא מיתנא וכ' הרא"ש גבי מאן דמסגי אלוחת' דכרעיה דסנדל שלהם נראה שלא היה יכול לעמוד ברגל בלא קשירה אבל מנעל שיכול לעמוד ברגל להלוך בו בלא

קשירה לא ידענא למה תפסל החליצה אפילו אם חולץ בלא קשירה שלא נאמרה קשירה בתורה ולא נאמרה הל"מ עכ"ל ובענין מיתנא זו לא נתבאר בתלמוד אם היא רצועה אחת או ב' והרשב"א בתשובה לא הזכיר כי אם רצועה אחת אבל הרמב"ם ז"ל כתב וקושר רצועותיו וכן בדברי רי"ף גבי האי מאן דמסגי אלוחתא דכרעיה לא חליץ הוזכרו רצועות לשון רבים וגם בירושלמי הוזכרו בלשון רבים ואפשר דלאו לעיכובא קאמר אלא אורחא דמילתא נקט וסמ"ג וסה"ת כתבו וצריך שיהיו במעל ב' רצועות וכ"כ הרא"ש בסידור החליצה וכ"כ רבינו ירוחם ז"ל. ובענין החומרתא מלישנא דגמרא משמע דלא צריך אלא אחת לבד וכן נראה מדברי רבינו ורבינו ירוחם ז"ל אבל סמ"ק וסמ"ג וסה"ת הזכירו קרסים לשון רבים והמרדכי בשם הגהות סמ"ק והכלבו בשם מהרי"ף כתבו וצריך ג' קרסים או לכל הפחות ב' וכתב עוד וטוב שלא יהיו הלולאות מהאזן עצמה כ"א רצועה קטנה מחוברת בראש האזנים וכתבו עוד שצריך שיהו אזניו קצרות שלא יגעו זה בזה כדי שיהיו הקרסים והלולאות שבהם תחובים על שוקו ממש ולא על האזנים ממש משום מעל דמעל וכ"ש דבעינן שיהיו האזנים על שוקו ולא על סנדל דאז הוא ממש מעל דמעל ע"כ ובסמוך יתבאר בס"ד:

סעיף קטן לד

וכתב בספר המצות צריך שיהיו הרצועות לבנות כ"כ בהגהות סמ"ק וז"ל הרצועות יהיו לבנות כי כן היו בימיהם כדמפרש בתוס' (סנהדרין עד:) בההוא דאפי' ערקא דמסאנא אסור לשנויי וכו' וכן מההוא דהוה מסיים מסאני אוכמי בפרק הכונס (בבא קמא נט:) עכ"ל. ומ"ש ושלא יהיה לו לשון כמו שרגילין לעשות במנעלים כדי שלא יהיה מעל דמעל גם כן בסמ"ק: וכתב עוד בשם מהר"פ וז"ל לא יהיה שום לשון תחת הקרסים ולא יהיה לשון בין האזנים דאם כן הוי מעל דמעל והפותין שקורין אינפיל"א לא תגיע רק עד האזנים ולא תחת האזנים ויש לתמוה על זה מדגרסינן בר"פ מ"ח (קב.) ומ"ד מנעל לכתחילה לא מ"ט משום דהויא פנתא מעל וערקתא מעל דמעל אי הכי דיעבד נמי לא גזירה משום מנעל המרופט ופירש"י ערקתא שרוך הנעל שכופלים רצועות על אזניו והו"ל כשני נעלים זה על גב זה אבל סנדל אין קושרין רצועות על אזניו שהרי קשה הוא ואין הרצועות דוחקתו אבל בשפת פיו יש כמו קשר לקצר את פיו אי הכי אפי' דיעבד נמי אלא מדאמרינן חליצה כשרה ש"מ גלוי כרעיה בעינן ואפילו שני מנעלים זה על גב זה וכי שלפא לתרווייהו ש"ד כדאמרינן לקמן שני מנעלים כו' ועד כאן לא איבעיא לן אלא דקרעתיה לעילאי ושלפתיה לתתאי אבל שלפתינהו לתרווייהו ש"ד עכ"ל וכ"כ הרא"ש וכ"כ רבינו ירוחם בשם המפרשים ובשם הרמ"ה ז"ל הרי בהדיא דלא אמר בכי הא ולא

מעל דמעל ואיפשר דסובר סמ"ק דע"כ לא מכשר רש"י אלא דיעבד אבל לכתחילה מודה דחיישינן כיון דאיפשר לפרושי קרא הכי ובענין צורת מנעל חליצה כתוב בכתבי מה"ר איסרלן סימן ר"מ וברבינו ירוחם בשם הרמ"ה:

סעיף קטן לה

ומ"ש רבינו ושיהיה התפירה מבחוץ כבר נתבאר בסימן זה. ומ"ש שיהיה עשוי לצורת רגל נראה דמילתא באנפי נפשה היא ואינו מקושר עם מה שלמעלה ממנו כי אינו ענין לו ומ"מ איני יודע מה מלמדה ומצאתי ספר מוגה ומצאתי כתוב שיהיה עשוי לצורת רגל הימנית וגירסא נכונה היא וכן נראה ממ"ש לקמן או שהוא עשוי במדת רגל שמאל. ומ"ש וינעלנו ברגלו הימנית משום דתנן בפרק מ"ח (דף קד) חלצה בשמאל חליצתה פסולה:

סעיף קטן לו

ומ"ש ויהיה למדת רגל שלא יהיה גדול עד שאין ראוי להלוך בו ולא קטן עד שאינו מכסה רוב הרגל דתנן בפ' הנזכר (דף קא.) חלצה בגדול שאינו יכול להלוך בו ובקטן שאינו חופה רוב רגלו חליצתה פסולה. ומ"ש ולא יהיה קרוע עד שאינו יכול להלוך בו מדאמרינן גבי אין חולצין גזירה משום מנעל המרופט וכתבו התוספות והרא"ש והא דתניא בס"פ תולין לא תצא אשה במנעל המרופט ולא תחלוץ בו ואם חלצה חליצתה כשרה התם מיירי שאינו מרופט כ"כ דעדיין יכול להלך בו:

סעיף קטן לז

ומ"ש היה בגד פשתן תפור בו מבפנים או שתפירותיו בפשתן כבר כתבתי שב' פירושים אלו פירש"י אהא דאמר רב יהודה אמר רב סנדל התפור בפשתן אין חולצין בו שנאמר ואנעלך תחש. וכתב הרא"ש רש"י פירש בלשון אחר שיש תחתיו בגד כמו שנותנין לבד בתוך המנעל בימות החורף ולא נ"ל דלא גרע מסנדל של עץ דתני מתניתין דחליצתה כשרה. ואוקמוה אבוה דשמואל במחופה עור וד"ה ואביי נמי אוקי הך ברייתא דקב הקיטע כרבנן ובמחופה עור ונראה כפירוש שני שתפרו במשיחה כעין שלנו דבעינן כוליה עור גם נראה דאין חולצין בו לכתחילה קאמר דדרשא דתחש אסמכתא בעלמא היא עכ"ל. ומ"ש או שהוא של עץ או של סיב או שעם ומחופה עור נתבאר בסמוך ומשמע דהא דמכשירין במחופה עור היינו דוקא במחופה מכל צד דומיא דואנעלך תחש וכן נראה קצת מדברי נ"י שכתב שהסוקו"ש של עץ שנותנים עור בראשם שנכנס בו הרגל אינו חשוב חפוי:

סעיף קטן לח

ומ"ש או שהוא גדול ממדת רגלו ויכול להלוך בו או שהוא קטן ממדת רגלו מכסה רוב הרגל ויכול להלוך בו כך היא הגירסא הנכונה בדברי רבינו ודברים אלו מבוארים

מהמשנה שכתבתי בסמוך דלא פסלה אלא בחלצה בגדול אינו יכול להלוך בו ובקטן שאינו חופה רוב רגלו: ומ"ש או שלא היה שלו או שהיה עשוי בצורת רגל שמאלו ונועלו בימין שם במשנה חלצה בסנדל שאינו שלו או בשל שמאל בימין חליצתה כשר וקאמר בגמרא דאינה כשרה אלא דיעבד אבל לכתחילה לא אלא צריך שיהא שלו או שיקנוהו לו בעליו וגם צריך שיהא של ימין: ומ"ש או שחלץ באנפיליא של עור או בסמיכת הרגלים או במוק החליצה כשרה דיעבד שם בברייתא (דף קב:) בקב הקיטע במוק בסמיכת הרגלים באנקיליא של עור חליצתה כשרה ופירש"י במוק. קילצון של לבד קשה ומגין: בסמיכת הרגלים. מי שמהלך בידיו שגורר את רגליו עושה להם סמיכה של עץ או של עור שמכניסן לתוכו עכ"ל ואיכא למידק אנפיליא של עור אמאי אינה כשרה אלא דיעבד וצ"ל דצורת אנפיליא משונה מצורת מנעל וסנדל ומש"ה לכתחילה אנפיליא לא אע"פ שהיא של עור ורבינו ירוחם כתב דאנפיליא הוא מנעל החופה עד למעלה מן הפרק ויש לתמוה על רבינו שכתב סתם במוק חליצתה כשירה דיעבד ולא פירש שהוא של לבד דרבותא רבה היא שאע"פ שאינו של עור חליצתה כשרה וכן יש לתמוה עליו אמאי השמיט דין קב הקיטע ומצאתי לרבינו ירוחם שכתב מוק הוא מנעל גבוה שחופה את הרגל ואת השוק עד הארכובה אלא שהוא גורם במוק פסולה ועל מה שאמרו בסמיכת הרגלים כשרה כתב רבינו ירוחם כל אלו שאמרו שכשרה דוקא שיש להם עקב ויש להן רצועות וכ"כ הרמ"ה. ומ"ש בשם הרמ"ה דבמנעל התפור בפשתן פסול אפילו דיעבד דבר פשוט שהוא ז"ל מפרש הא דסנדל התפור בפשתן כפי' שני דרש"י וסובר דדיעבד נמי פסול ליה כדמשמע דמייתי לי' מקרא דואנעלך תחש ומ"ש אבל חלצה בשל עץ או של שעם שאינו מחופה עור ברגל שמאל או שהיה המנעל גדול שאינו יכול להלוך בו או שהוא קטן שאינו מכסה רוב רגלו או קרוע שאינו יכול להלוך בו או בסנדל שאין לו עקב או באנפיליא של בגד חליצתה פסולה הכל מבואר שם במשנה ובגמרא:

סעיף קטן לט

ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל שאם חלצה במנעל של בגד אינה חליצה כלל אפילו לפסול על האחין כתב ה"ה ז"ל שטעמו משום שהוא סבור דכיון דאסיקנא בפרק מצות חליצה דלר"מ דסבר דשל שעם ושל סיב אע"פ שאינם מחופים עור חליצתן כשרה מודה דבשל בגד דחליצתה פסולה משום דלא מגין לדידן דקי"ל כרבנן דבשל שעם ושל סיב שאינם מחופים עור חליצתן פסולה אע"פ שמגינים בשל בגד נמי כיון דלא מגין מעלין ליה דרגא ואמרינן דאינה חליצה ומתני' דקתני באנפיליא חליצתה פסולה ר"מ הוא דסתם מתניתין ר"מ הוא ולא קי"ל כוותיה זה נראה בדעתו ז"ל ואינם דברים מוכרחים אבל הרשב"א

ז"ל כתב שכולם שוים ובשל בגד נמי חליצה פסולה הויא דכולהו לרבנן ממעטינן להי מדכתיב בהו ואנעלך תחש אלמא עור בעינן הילכך כולן שוין ור"מ הוא דהוה מפליג בינייהו דלית ליה האי דרשא אלו דבריו ז"ל ולמטה בפ' זה מתבאר החילוק שיש בין חליצה פסולה לאינה חליצה עכ"ל:

סעיף קטן מ

מנעל של עכו"ם שמניחין אותו ברגלי הדמות כו"ם לא תחלוץ בו ואם חלץ בו חליצתה כשרה אבל סנדל של תקרובת עכו"ם או של עיר הנדחת או שנעשה למת שנקבר בו אם חלצה בו חליצתה פסולה כולו בפרק מ"ח (דף קג:) אמר רבא הלכתא סנדל של עכ"ם לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה כשרה של תקרובת כו"ם ושל עיר הנדחת ושל זקן העשוי לכבודו ולא תחלוץ ואם חלצה חליצתה פסולה ופירש"י של עכו"ם. הואיל ולהילוכא עבידא ומשמשי עכו"ם לאו לשריפה קיימי דאית ליה תקנתא בביטול ואי משום הנאת חליצה לאו הנאה היא דמצות לאו ליהנות ניתנו: של תקרובת כו"ם. שהקריב ומסרו לפניו לשם דורון וקי"ל (ע"ז כ) תקרובת עכו"ם אין לה ביטול עולמית דאיתקש למת הילכך לית לה תקנתא וכתותי מכתת שיעוריה: של זקן העשוי לכבודו. לתכריכי מיתה הואיל ולאו להילוכא עבדי לאו נעל הוא וכתבו התוספות סנדל של עכו"ם פירש רש"י דמיירי בשל עכו"ם וקודם ביטול דכיון דראוי לבטל לא מכתת שיעוריה וא"ת והא מכי אגבהה הו"ל דישראל ויש לומר כגון שהגביהו על מנת שלא לקנותו דהא תנן במנעל שאינו שלו חליצתה כשרה ורבינו תם מפרש דאחר ביטול מיירי ולכתחילה לא תחלוץ דמאיס לענין מצוה לפי שהיה עליו שם עכו"ם ואמרינן בגמרא אהאי מימרא דרבא אמר ליה רבינא לרב אשי מ"ש זקן העשוי לכבודו דלאו להילוכא עביד דבי דינא נמי לאו להילוכא עביד אמר ליה אילו מסגי ביה שליחא דבי דינא מי קפיד עליה דיינא:

סעיף קטן מא

כתב בספר המצות אפי' אטר חולץ בימין של כל אדם אע"פ שהוא שמאלו ז"ל סמ"ק צריך ליתנו ברגל ימין אבל בשל שמאל פסול ואפי' אטר ע"כ וז"ל סמ"ג תנן חלצה ברגל שמאל חליצתה פסולה שאנו למדים רגל רגל ממצורע שכתוב בו רגלו הימנית כתב מורי אפי' הוא אטר חשוב כימין מאחר שהצריכה תורת ימין בפי' תדע שהרי באזן אזן לרציעה (יבמות קד.) שאנו למדין ימין שם אין שייך לחלק שהרי אין כח בזו יותר מבזו ע"כ:

סעיף קטן מב

ומ"ש רבינו וי"א שהוא חולץ בשתיהן במנעל של ימין בימין ובמנעל של שמאל בשמאל כ"כ במרדכי שי"א כן ובסמוך אכתוב דברי הר"ן בדין זה.

סעיף קטן מג

ומ"ש אבל אם שולט בשתי רגליו וכן היא בב' ידיה אז יעשו בשל ימין כ"כ המר' בשם אבי"ה והוא פשוט דהכי אמרינן (מנחות לז:) גבי תפילין דשולט בב' ידיו דינו ככל אדם: ומ"ש רבינו וי"א שאיטר חולץ בימין שלו שהוא שמאל של כל אדם והר"ן כתב בר"פ גיד הנשה איכא לספוקי ביבם איטר אי חולץ בשמאלו שהוא ימינו וניזיל בתר דידיה או בימינו שהיא שמאלו וניזיל בתר מיניה ולפ"ז חולץ בשתיהן וסגי בהכי אלא דאיכא ספיקא אחרינא במילתא מדתנן בס"פ מומין אלו (בכורות מה.) ת"ר איטר בין ביד בין ברגל פסול ופירש"י משום דבעי ימין כדגמר יד יד לקמיצה ממצורע וזה אין לו ימין וכ"ת תינח איטר ביד אבל איטר ברגל למה הוא פסול כבר פירש"י שם מדכתיב לעמוד לשרת בעינן שיעמוד כדרך שאר עמידות שעיקרן בימין כיון דאיטר אין לו ימין יבם איטר אין לו תקנה וכן דעת הרמב"ן ז"ל אבל אחרים אומרים דאיטר משום מום הוא נפסל ולא מפני שאין לו ימין ולפ"ז חולץ בשניהם משום ספיקא אי אזלינן בתר דידיה או בתר מיניה עכ"ל ובנימוקי יוסף פמ"ח הביא סברות אלו וכתב שהרשב"א ז"ל הניח הדבר בצ"ע :

סעיף קטן מד

וינעול המנעל על רגלו כשהוא יחף ולא על בתי שוקים שלא יהא מעל דמעל כ"כ המרדכי בפרק מ"ח וכתב ואע"ג דסנדל של עץ כשר ומוקי לה בגמרא במחופה עור וכן אנפילאות של בגד היינו לפי שתפורי' יחד והוי מנעל א' אבל מנעל על בתי שוקים איקרו מעל דמעל עכ"ל וכ"כ בסה"ת. ומ"ש ומטעם זה יש מדקדקים שלא יהיה טיט דבוק במנעל מבפנים שלא יהא מעל דמעל כ"כ שם המרדכי בשם אבי"ה ומטעם זה כתב עוד וצריך לרחוץ רגלו הימיני יפה יפה וכתוב בהגהות מרדכי שהיבם קושר כנף המכנסים למעלה משוקו כדי שתהא ראיית הדיינים היטב שלא יהא חציצה בין רגלו ובין המנעל:

סעיף קטן מה

ויקשרנו קשר גמור ולא בעניבה וי"א שצריך ב' קשרים זה על זה ז"ל סמ"ג יכרוך הרצועות סביב למנעל ברגלו ויקשור שניהם יחד שני קשרים ומפרש בירושלמי כיצד היה עושה כדי שיוכל להלוך בו ואח"כ קאמר רבי חנינא בריה דרבי הכל עונבו כדי שתוכל להתיר באחת מידיה כיצד הוא עושה מתירתו בימין ותופסתו בשמאל ושומטת עקב בימין וגוררתו בימין כדי שתהיה חליצה והתרה בימין ויש שעושים קשר ועניבה על הקשר לקיים דברי הירושלמי עכ"ל והתוספות והרא"ש ז"ל כתבו בריש פרק מ"ח אהא דאמרינן והאי דידן אע"ג דאית ביה חומרתא קטרינן ביה מיתנא כי היכי דתיהוי חליצה מעלייתא ירושלמי כיצד הוא עושה קושרו כדי שיהא יכול להלוך בו מאליו רבי חנינא בריה דרבי הלל אומר עונבו כדי שתהא יכולה להתירו באחת מידיה וכו' ונהגו האידנא לקשרו

בקשר גמור עכ"ל וסיים בה הרא"ש דקי"ל דעניבה לאו קשירה היא לענין שבת ע"כ. והמרדכי כתב זה הירושלמי וכתב עליו נראה דרבי חנינא עיקר א"כ לא יהדק הקשר השני ע"כ וסמ"ק כתב שם בשם ר"פ כשקושר צריך שני קשרים זה על גב זה ע"כ. וז"ל סה"ת ויש שעושין קשר ועניבה על הקשר לקיים דברי הירושלמי וטוב יותר לעשות ב' קשרים זה ע"ג זה שמה שאומר בירושלמי עניבה היינו כדי שתוכל להתיר בקל בידה אחת בימין וכתוב בספר המצות צריך שיהא הקשר על בשר שוקו ולא על אזני המנעל כן כתוב בסמ"ק ונראה שהטעם כי היכי דלא ליהוי מעל דמעל ובהגהת מרדכי כתוב כורכין הרצועות סביב למנעל ה' קשרים סביב השוק ואויר גדול בין כרך וכרך ומיהו אין קפידא בכרכים אם הם זה ע"ז וגם על המנעל דלאו היינו מעל דמעל ע"כ ולכתחילה ודאי יש לעשות כדברי הסמ"ק ורבינו והגהות הנזכרים כתבו אח"כ וז"ל וב' הרצועות יסבבם פעמים סביב לשוק עד שישובו ראשי הרצועות על השוק לפנים ממעל לאזני המעל דהיינו על שוקו ערום עכ"ל. ומ"ש לכך כתב בספר המצות שצריך שיחתוך לפניו ולאחריו כמו פגימה כו' דבר זה לא מצאתי לא בסמ"ג ולא בסמ"ק אלא במרדכי פרק מ"ח בשם אבי"ה כתוב בלשון הזה יחתיך ממנו מעט לפניו ולאחריו כדי שתהא הרצועה החוזרת דבוקה ממש על רגלו יחף וכן בצדיו ויכוין הקשר של הרצועה שיהיה מלפניו ומלאחריו ממש על בשרו עכ"ל. ומ"ש רבינו ויכניס הקשר שבאזנו בנקב שבאזנו השנית פשוט הוא: וכתב בקונדריסים יהיו הקשרים על צידי השוק החיצונות על פני השוק ולא מאחוריו:

סעיף קטן מו

וצריך שיקראו אותו בעמידה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי כבר נתבאר בסימן זה שמצות חליצה לכתחילה מעומד:

סעיף קטן מז

ומ"ש ואפילו היא מאותן שחולצות ולא מתייבמות שלא התירו להתייבמה אפ"ה צריכה קריאה כ"כ בתשובת הרא"ש כלל נ"ב סימן ב' ז"ל וששאלתם נשים שחולצות ולא מתייבמות אם צריכות קריאה משום דלא חפצתי לקחתה משמע דאי בעי יבם והא לא מצי לייבומי פשיטא שצריכות קריאה אע"ג דקריאה לא מעכבא מ"מ לכתחילה כל דין חליצה בעינן וכל החולצות ולא מתייבמות כגון איסור מצוה ואיסור קדושה מדאורייתא עולה לייבום אלא משום גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה וכן ערות שיש בהן ספק קידושין הצרה עומדת בחזקת היתר ליבם הילכך כולם עולים ליבום מדאורייתא ולא פלוג חכמים בכל החולצות וצריכות קריאה עכ"ל וגם בתשובה להרמב"ן ז"ל כתוב שאלה יבמה שאינה רוצה ביבם והוא רוצה בה איך אפשר שתאמר מאן יבמי תשובה

אחר שנותנים לו עצה ההוגנת אם הוא ילד והיא זקנה או הוא זקן והיא ילדה שאומרים לו כלך אצל הראוייה לך ואל תכניס קטטה בתוך ביתך וכיוצא בזה והוא שומע לכך ומתרצה שכבר גמר בדעתו למאן ושלא ייבם כלל א"כ יכול הוא שיאמר לא חפצתי לקחתה והיא יכולה לומר מאן יבמי דמ"מ מתבטלים הן היבומים וחולצין הם וגזירת הכתוב שכל חולצת תקרא מאן יבמי ושיקרא הוא לא חפצתי לקחתה עכ"ל:

סעיף קטן מח

ויקראו אותה מלה במלה זו אחר זו בלשון הקדש רק לא אבה צריך שיקראו בנשימה אחת בלא הפסק מ"ש שהקריאה תהיה בלשון הקדש מבואר במשנה בסוטה פ' אלו נאמרים (סוטה לב.) ומ"ש רק לא אבה צריך שיקראוהו בנשימה אחת בלא הפסק ס"פ מ"ח (דף קו:) אמר אביי האי מאן דמקרי גט חליצה לא ליקרי לדידה לא לחודיה ואבה יבמי לחודיה דמשמע אבה יבמי אלא לא אבה יבמי ולא ליקרי לדידיה לא לחודיה חפצתי לחודיה דמשמע חפצתי לקחתה אלא לא חפצתי לקחתה רבא אמר אסוקי מילתא היא ואסוקי מילתא לית לן בה רב אשי אשכחיה לרב כהנא דקמצטער ומקרי לה לא אבה יבמי א"ל לא ס"ל למר להא דרבא א"ל מודה רבא בלא אבה יבמי ופירש"י דמקרי. גט חליצה המקרא את האשה בשעת חליצה. מודה רבא בלא אבה יבמי. דבעינן שלא יפסיק דאי מפסיק משמע דהאי לא ארישא קאי דאמר מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא כלומר לא מאן אלא אבה יבמי אבל בלא חפצתי לקחתה שהיא פתיחת קריאתו ליכא למימר הכי לא לעיל קאי ואי מפסיק לית לן בה עכ"ל והרי"ף גורם א"ל מודה רבא בלא אבה יבמי כרבי זירא דאמר (קד:) כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו הכא נמי אם ראוייה למיקריא בבת אחת אין קריאתה מעכבתה ואי לא מעכבא ופירש נמוקי יוסף מודה רבא בלא אבה ה"ה בלא חפצתי מטעמיה דרבי זירא והא דנקט בלא אבה משום שאין דרכן של נשים לידע לקרות וכולן אינן ראויות לבילה חשיבי עד שילמדם אבל סתמן של אנשים יודעים הם וראויים לבילה מיקרו עכ"ל וז"ל הרמב"ם ומלמדין אותה ואת היבם לקרות עד שהוא והיא יהיו רגילין ותהיה יכולה לקרות לא אבה בנשימה אחת ואח"כ תאמר יבמי כדי שלא יהא משמע דברים אבה יבמי ומאחר שתהיה רגילה אע"פ שלא קראה בנשימה אחת אין מקפידין ע"ז אבל אם אינה יכולה מרגילין אותה עד שתדע וכתב ה"ה ומלמדין אותה כולי אמר אביי האי מאן דמקרי גט חליצה לא לקרי לא לחודיה אבה לחודיה וכולי עד א"ל מודה רבא בלא אבה יבמי כדר' זירא דאמר כל הראוי לבילה בילה מעכבת בו ופי' זה מבואר בהלכות כדברי רבי' וכתב הרשב"א ז"ל וכפי דבריהם אפי' בלא חפצתי לקחתה צריך שידע לומר לא

חפצתי בבת אחת והא דנקט בלא אבה משום דאין דרכן של נשים לקרות ואינן ראויות עד שילמדו' ראוים הם לקרות והוא ז"ל הקשה עליהם וכתב שיש גירסא אחרת בזה והראשונה נוסחת הגאונים והספרים וכן הוא בעיטור עכ"ל והרא"ש כתב א"ל מודה רבא בלא אבה יבמי פירש"י משום דאיכא לפרושי לא אדלעיל מיניה קאי אבל לא חפצתי תחלת דבור הוא וגירסת רב אלפס ז"ל אינה נכונה דמה ענין רבי זירא לכאן מ"מ יש לטעות בפירוש דבריהם עכ"ל ויש בדברי הרמב"ם שכתב רבינו חסרון הניכר והוא ט"ס כי בקצת ספרי רבינו המדוייקים כתיב כתקנה:

סעיף קטן מט

ומ"ש רבינו וכן יראה מדברי רי"ף אם אינה יודעת לקרות כאחת אינו מעכב עכ"ל צ"ל דה"ק אם בשעת קריאה לא קראה כאחת אבל מ"מ צריכה שתהיה רגילה לקרותו כאחת דתיהוי ראויה לבילה וכמו שנתבאר ומ"מ לשון אינו מעכב אינו מדוקדק דהא אפילו לא קראה כלל חליצתה כשרה כמו שיתבאר בסימן זה: ומ"ש וא"א ז"ל כתב שצריך שתקרא אותו בלי הפסק כבר נתבאר:

סעיף קטן נ

ומ"ש קראוהו מעומד לא חפצתי לקחתה כבר נתבאר בסימן זה דלכתחילה בעי' מעומד:

סעיף קטן נא

ומ"ש ואין לחוש אם יפסיק בין לא לחפצתי כבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן נב

ומ"ש וידחוק רגליו בקרקע בפמ"ח (ד' קג:) אמר אמימר האי מאן דחליץ צריך למדחקיה לכרעיה ופירש"י לדחוף רגלו בקרקע וכתב הרא"ש ז"ל למדחקיה לכרעיה כדי שיהא ניכר שטורח לחלוץ מנעלו דלפעמים מנעל ב"ד גדול ממדת רגלו ונראה כיוצא מאיליו אם לא שידחוק רגלו מעט ולקמן בסמוך יתבאר אי לא דחקיה לכרעיה אי הוי חליצה פסולה או לא:

סעיף קטן נג

ומ"ש ותגביה היא בידיה רגלו מעל הקרקע ותחלוץ המנעל:

סעיף קטן נד

ומ"ש ויעמוד היבם אצל הכותל או אצל עמוד וישען עליו כדי שיוכל לדחוק רגליו בקרקע כ"כ הרא"ש ז"ל בסדר החליצה שכתב בס"פ מ"ח וכתבו רבינו בסוף סימן זה:

סעיף קטן נה

וכיצד היא חליצת המנעל שתתיר היא קשירת המנעל בידה הימנית כולי בפמ"ח אהא דאמרינן והאי דידן אע"ג דאית ביה חומרתא קטרינן ביה מיתנא כתבו התוספות בירושלמי דפירקין גרסינן כיצד הוא עושה קושרו עד שיהא יכול להלוך בו מאליו וכו'

כיצד הוא עושה מתירתו בימין ותופסת בשמאל ושומטת עקב בימין וגוררתו בשמאל עד שתהא התרה וחליצה בימין ע"כ ירושלמי ומיהו נהגו לקשור היטב בקשר גמור וגם צריך שתתירנו בידה הימנית לפי הירושלמי ואע"פ שלא מצינו שפוסל בשמאל אלא ברגל אבל ביד כשר לחלוץ אפי' בשמאל ואמרינן נמי לקמן בסוף פירקין גדמת חולצת בשיניה משמע דלא מיפסלא אם לא חלצה בידה הימנית עכ"ל וגם הרא"ש כתב ובגמרא דידן לא אשכחן שצריך התרה ביד ימין דלא אשכחן שמצריך ימין אלא ברגל ולקמן נמי אמרינן דגדמת חולצת בשיניה ומיהו נהגו העולם כן על פי הירושלמי עכ"ל וכ"כ נ"י וסה"ת והמרדכי גורסים בירושלמי ושומטת עקב בימין וגוררתו בימין וכן גורס ה"ה ז"ל: ומ"ש רבינו בשם ר"ת שולפתו בימין ושמאל מסייעתה כ"כ המרדכי וסה"ת בשמו וכתבו שאין נראה:

סעיף קטן נו

ומ"ש רבינו בשם ספר המצות כ"כ בסמ"ק וסה"ת וז"ל תתיר האשה קשר הרצועות והקרסים מן הלולאות הכל בידה הימנית ולא תהא שמאל מסייעתה כדאיתא בירושלמי וכתב עוד בסמ"ק תתיר האשה קשר הרצועות קודם ואח"כ הקרסים הכל בידה הימנית ותגביה רגל היבם מן הארץ ותשמוט המנעל מן העקב בימין בלא סיוע השמאל ותחלוץ כל המנעל חוץ מן הרגל בימין:

סעיף קטן נז

ומ"ש וגדמת חולצת בשיניה לכתחילה כבר נתבאר דהכי איתא בגמרא ס"פ מ"ח (דף קה.) וכן כתבו הפוסקים ז"ל והרמב"ם ז"ל לא הזכיר יד ימין לענין חליצה וכתב הרב המגיד דאע"ג דבירושלמי קאמר שהיא ביד ימנית לא סמך עליו הרמב"ם משום דבגמרא דידן לא הוזכרה יד ימין לענין חליצה כלל וגבי יבמה גדמת אמרו מי כתיב וחלצה ביד ורגל ימיני נמי אי לאו דגמרי ליה ממצורע היו מכשירין אפילו של שמאל ויד דלא כתיב מנ"ל ואפי' לכתחילה וכ"כ הרשב"א ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן נח

התיר הוא הקשר ושמטה היא המנעל מרגלו בר"פ מ"ח (דף קב.). א"ר ינאי בין שהתיר הוא ושמטה היא בין שהתירה היא ושמט הוא חליצתה פסולה עד שתתיר היא ותשמוט היא: ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ז"ל הא דפסול בשהתיר הוא דוקא שהוא בענין שלא יכול להלוך בו אם לא שהוא קשור כו' כן נראה ממ"ש בפסקיו בפרק הנזכר אהא דאמר אמימר האי מאן דמסיק אלוחתא דכרעיה לא חליץ:

סעיף קטן נט

לשון הרמב"ם ינעוץ בארץ רגלו והיא יושבת ופושטת ידיה בב"ד ומתרת רצועות המנעל וחולצת המנעל ומשלכת המנעל לארץ ע"כ ואיני יודע למה כתב ויושבת והלא מצות חליצה מעומד ועיקר החליצה התרת המנעל וחליצתו ועוד למה הצריכה להשליך אותו לארץ כך היא הנוסחא האמיתית בספרי רבינו המדוייקים ויש ספרים שכתוב בהם חסרון הניכר וט"ס הוא ומה שתמה על הרמב"ם ז"ל למה כתב ויושבת כבר נתן טעם ה"ה לדבר וכתב שכן דעת הרב הרשב"א דאפילו לכתחילה מיושב וכתבתיו בסי' זה. ומ"מ שאר הפוסקים כתבו דלכתחילה חולצת מעומד וראוי לחוש לדבריהם וכן נוהגים וז"ל סה"ת ותהא שומטת על המנעל מן העקב ותחלוץ כל המנעל והכל מעומד או מוטה ולא יושב וכ"כ סמ"ג וז"ל סמ"ק ונגשה יבמתו מעומד או תכוף עצמה ולא מיושב ולא על ברכיה ע"כ ומה שתמה רבינו על הרמב"ם למה הצריכה להשליך המנעל לארץ י"ל דהרמב"ם אורחא דמילתא נקט ולא משום דבעינן השלכה לארץ:

סעיף קטן ס

אמר אמימר מאן דחליץ צריך למדחפיה לכרעיה בפ' מ"ח (דף קג):

סעיף קטן סא

ומ"ש ופי' רב אלפס שאם לא עשה כן החליצה פסולה שהוא מדמה אותו לאידך דאמימר דאמר דמאן דמסגי אלוחתא דכרעיה וחלץ חליצתו פסולה שפי' טעמא דלא חלץ מאן דמסגי אלוחתא משום דבעי למדחפיה לכרעיה אארעא כולי אין דברי הרי"ף מבוארים שאם לא עשה כן החליצה פסולה דהא איכא למימר דהא דכתב דמאן דמסגי אלוחתא דכרעיה חליצתו פסולה משום דבעי למדחפיה לכרעיה אארעא היינו משום דאינו ראוי למדחפיה אבל מי שהוא ראוי למדחפיה אע"ג דלא דחיף חליצתו כשירה וכמ"ש ה"ה ז"ל וכ"נ מדקדוק לשון הרמב"ם ז"ל שכתב היתה רגלו עקומה לאחור וכולי שהחולץ צריך לנעוץ עקבו בארץ וזה אינו יכול ואם חלצה למי שרגלו כך הרי חליצתה פסולה דמשמע בהדיא דלא פסל אלא דוקא בחלצה למי שרגלו כך לפי שאינו יכול לנעוץ עקבו הא אם חלצה למי שאין רגלו כך אע"פ שלא נעץ עקבו חליצתו כשירה כיון שהוא יכול לנעוץ עקבו דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבתו ומ"מ מדכתב הרא"ש שהראב"ד כתב על דברי הרי"ף הני תרתי שמעתתא דאמימר לאו חד טעמא נינהו דהא דאמר צריך למדחפיה כרעיה אארעא אי לא דחיף לא מיפסלא חליצה בכך והא דקאמר האי מאן דמסגי אלוחתא דכרעיה לא חליץ ואי חליץ חליצתה פסולה והרמב"ן השיב על דבריו לקיים דברי רב אלפס ז"ל וכתב לפסול את שתיהן ועדיין נראין דברי הראב"ד דלא קאמר אמימר אלא צריך למדחפיה לכרעיה משמע בהדיא דמשמע להו להני רבוותא

ז"ל דלהרי"ף כל דלא דחפיה לכרעיה חליצתו פסולה אע"פ שהוא ראוי למדחפיה וכ"נ דברי רבינו ירוחם וכתב שדעת הרמ"ה כדעת הרי"ף:

סעיף קטן סב

ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם ז"ל היתה רגלו עקומה לאחור או הפוכה על צדה או שמהלך על אצבעות רגליו אינו חולץ שהחולץ צריך לנעוץ עקבו בקרקע וזה אינו יכול חלצה למי שהולך כך חליצתה פסולה והראב"ד כתב שאין טעם שתי מימרות דאמימר אחד דטעמא דמאן דמסגי אלוחתא דכרעיה פסול לפי שנעלו נחלצת מעל כף רגלו ולא מעל רגלו וגם כשהוא הולך ראש נעלו הולך למטה מרגלו אבל אי לא דחיף לכרעיה לא מיפסל החליצה בהכי וכ"כ א"א ז"ל טעם שצריך לדחוק רגלו אינו אלא כדי שתהא טורחת לחלוץ רגלו וכו' כך היא הנוסחא האמתית בספרי רבינו המדוייקים ויש קצת ספרים שטעה הסופר והשמיט קצת לשון וחסרון הניכר הוא ולענין מה שהשוה רבינו דעת הרמב"ם ז"ל לדעת הרי"ף לפסול בלא דחיף כרעיה אע"פ שהוא ראוי כבר כתבתי שאין נראה כן מדקדוק לשונו:

סעיף קטן סג

ומ"ש בסברת הראב"ד וגם כשהוא הולך נעלו הולך למטה מרגלו נראה שהוא ט"ס כי בפסקי הרא"ש כתוב בסברת הראב"ד ז"ל כל' הזה וגם כשהוא חולץ נעלו חולץ למטה מרגלו והתורה אמרה נעלו מעל רגלו:

סעיף קטן סד

ומ"ש וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל טעם שצריך לדחוק רגלו אינו אלא כדי שתהיה טורחת לחלוץ רגלו כו' כלומר וא"כ אינו ענין לאידך מימרא דמאן דמסגי אלוחתא דכרעיה לא חליץ:

סעיף קטן סה

חלצה מן הארכובה ולמטה חליצתה כשירה מן הארכובה ולמעלה חליצתה פסולה משנה בפרק מ"ח (דף קא) ואהא דאמר אמימר האי מאן דמסגי אלוחתא דכרעיה לא חליץ פירש"י ואע"ג דתנן מן הארכובה ולמטה כשירה התם הוא דכי נחתך רגלו קם ליה שוקו במקום רגלו ורחמנא אמר מעל רגלו דהיינו שוקו אבל האי לאו רגלו הוא וכתב הרא"ש ור"ח פי' בשם גאון דכיון דמסגי אלוחתא לא יכיל למיתרץ כרעיה דעל גבי ההוא לתחת ולתחת דידיה היא לעיל וכיון דאיתיה לכרעיה ולא תריצא הו"ל כמו (שאינו ראוי לבילה שבילה מעכבת בו אבל היכא דהוי תריץ כרעיה מעיקרא ואי לא פסיק היה יכול למתרציה אע"ג דאיפסיק חליץ למטה מן הארכובה דהו"ל ראוי) לבילה שבילה אין מעכבת בו. לכל הפירושים האלו משמע דקטע חליץ אבל בירושלמי לא

משמע הכי דאמרינן בירושלמי אמתני' דמן הארכובה ולמטה כיני מתני' בקושר מן הארכובה ולמטה כשירה מן הארכובה ולמעלה פסולה ומשמע דלא איירי בקטע אלא במי שרגלו שלם וקושר את הרצועות מן הארכובה ולמעלה וכן פי' רבינו ניסים ז"ל במגילת סתרים וכן פי' רב אלפס ומיהו תימה לומר לפסול חליצה אם לקשרו רצועות הסנדל מן הארכובה ולמעלה דמה נפקא מינה היכי דנתקשרו הרצועות רק שחלצה נעלו מעל רגלו והא דקאמר בירושלמי דעיקר חליצה הסרת רצועות נראה שהסנדל שלהם לא היה יכול לעמוד ברגל בלא קשירה וכן משמע מתוך לשון הירושלמי דאמר קושרו עד שיכול להלוך בו אלמא דעיקר הקשירה כדי שיעמוד על רגליו ויכול להלוך בו וכיון שאין יכול לעמוד ברגל בלא קשירה אם התיר הרצועות הו"ל כאילו שמט הסנדל כיון דסופו ליפול מעצמו וכן אם קשרו למעלה מן הארכובה שעיקר עמידת הסנדל ע"י הקשירה ולא קרינן ביה וחלצה נעלו מעל רגלו אבל מנעל שיכול לעמוד ברגל (להלוך בו) בלא קשירה לא ידענא למה תפסל החליצה אם קשר למעלה מן הארכובה או אפי' אם חולץ בלא קשירה שלא נרמזה קשירה בתורה ולא נאמרה הלכה למשה מסיני והא דקאמר בירושלמי כיני מתני' בקושר מן הארכובה ולמטה כשירה מן הארכובה ולמעלה פסולה לא בא למעוטי קטע אלא לאשמועינן דבעינן שתהא אף הקשירה מן הארכובה ולמטה בסנדל שלהם שאינו יכול לעמוד ברגל בלא קשירה אי נמי בקטע איירי ואתא לאשמועינן דבעינן שישאר כל כך בשוקו שיוכל להכניס הסנדל בשוקו ולהוציא למטה מן הארכובה אבל אם נחתך שוקו בסמוך לארכובה שאינו יכול לקשור הסנדל אלא בשוקו למעלה מן הארכובה פסולה עכ"ל:

סעיף קטן סו

ומ"ש שדעת הרמב"ם ז"ל כדעת רב אלפס מבואר בדבריו שכתב שאם היה המנעל קשור למעלה מן הארכובה חליצתה פסולה וכתב עוד יבם שרגלו הימנית חתוכה אינו חולץ בשמאל ואם חלצה מנעל שמאלו חליצתה פסולה וכתב ה"ה שכן דעת בעל העיטור ושדעת בעל המאור כפירש"י דכל שנחתך רגלו מן הארכובה ולמטה חולץ וכן דעת הרשב"א ז"ל וכתב הוא ז"ל והוא דדחיס מה דאשתאר על ארעא כדאמר אמימר האי מאן דחליץ צריך למדחסיה לכרעיה אארעא ע"כ כתב בא"ח כתב הרמב"ם יבם שרגלו הימנית חתוכה אינו חולץ בשמאל ואם חלצה בשמאל חליצתה פסולה מכאן דקדק מורינו ז"ל שדעת הרמב"ם שאם חלצה בימין חליצתה כשירה שאל"כ הול"ל ואם חלץ חליצתו פסולה ואע"פ שכתב בפירושיו בלשון ערב שהוא פסולה ולא יתכן בו חליצה אני אומר שחזר בו [וכן דעת רש"י שאם נחתך רגלו מן הארכובה ולמטה חולצת בשוקו

דמעל רגלו קרינן ביה וכ"כ הר"ן וכ"כ העיטור והראב"ד וכ"פ הרשב"א בחידושיו וז"ל הילכך אם נקטעה רגלו חולץ בשוקו כל שהוא מן הארכובה עכ"ל ומ"ש הרמב"ם ספר מוטעה נזדמן לו שהיה כתוב בו ואם חלצה בשמאל חליצתה פסולה אבל בנוסחי דידן בספרי הרמב"ם אין כתוב תיבת בשמאל ואפילו לפי נוסחתו אין דקדוקו דקדוק דאיכא למימר דה"ק בימין לא שייך חליצה כיון שרגלו חתוכה ואם חלצה בשמאל דשייך ביה חליצתה פסולה מפני שהוא בשמאל ועי"ל לפי נסחו דמ"ה כתב בשמאל לומר דמ"ה חליצתה פסולה ולא בטלה אבל אם חולץ בימנית החתוכה אינה חליצה כלל וכבר ביאר בסוף אותו הפרק מה בין אמרו חליצתה פסולה לאמרו אינה [חליצה] ואף לפי נוסחתינו הדין הזה דין אמת שאם חלצה בשמאל חליצתה פסולה ואם חלצה בימנית החתוכה אינה חליצה:

סעיף קטן סז

קרעה המנעל מעל רגלו או ששרפתו פסולה שם (דף קב.) בעי רבי ינאי קרעתו מהו שרפתו מהו גלויי כרעא בעינן והא איכא או דילמא חליצה בעינן והא ליכא תיקו וספיקא דאורייתא לחומרא וכ"כ הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן סח

ומ"ש היה לבוש שתי מנעלים זה ע"ג זה וחלצה שניהם כשירה קרעה העליון בענין שחלצה התחתון וכו' שם בעא מיניה רבי נחמיה מרבה ב' מנעלים זה ע"ג זה ה"ד אילימא דשלפתיה לעילאי וקאי תתאי מעל אמר רחמנא ולא מעל דמעל לא צריכא דקרעתיה לעילאי ושלפתיה לתתאי וקאי עילאי מאי חליצה בעיא והא איכא או דילמא גלויי כרעא בעינן וליכא וכתב הרא"ש ז"ל ולא איפשיטא אבל אם חלצה שניהם כשירה ואין בו משום מעל דמעל והרמב"ם ז"ל נראה שהיה לו גירסא אחרת בגמרא שכתב היה לבוש ב' מנעלים וחלצה העליון אע"פ שקרעה התחתון עד שנגלית רגלו חליצתה פסולה:

סעיף קטן סט

ותרוק בארץ כנגד פניו רוק הנראה לדיינים כשיצא מפיה בס"פ מ"ח (ד' קי:) תנן וירקה בפניו רוק הנראה לדיינים ובגמרא שם אמר רבא צריכי דייני למיחזי רוקה היכא דנפיק מן פומא דיבמה דכתיב לעיני וירקה ומשמע דיליף רבא הכי מדלא כתיב וירקה לעיני דאז הוה משמע שאחר שיצא הרוק מפיה יראוהו דמהאי טעמא לא בעינן דליחזי בעלה כי נפיק רוק מפומה דכתיב וירקה בפניו אבל גבי דיינים דכתיב לעיני וירקה בעי' דליחזי כי נפיק רוק מפומה: כתב סמ"ק רוקקת רוק גדול הנראה להדיינים משעה שיצא הרוק מפיה עד שיגיע לפני היבם:

סעיף קטן ע

כתב הרמב"ם לא ראו הדיינים הרוק כשיצא מפיה כשירה כתב ה"ה שלמד כן מדאמר רבא צריכי דייני למיחזי רוקא ולא אמר אי לא חזי דייני רוקא לאו חליצה היא כחו שאמרו בההיא דאכלה תומא הסמוכה לה:

סעיף קטן עא

רקקה וקלעתו הרוח קודם שהגיע נגד פניו כגון שהיא ארוכה ממנו צריכה לרוק פעם אחרת אבל לאחר שהגיע הרוק נגד פניו אפילו לא הגיע לארץ כשירה לפיכך אם הוא ארוך והיא קצרה קרינן ביה שפיר בפניו כך היא הגירסא הנכונה בספרי רבינו המדוייקים ואיתא שם בס"פ מ"ח (קו:) אמר אביי רקקה וקלטתו הרוח לא עשה ולא כלום מ"ט וירקה בפניו בעי' וליכא הילכך הוא ארוך והיא גוצא וקלטתו הרוח הא איכא בפניו היא ארוכה והוא גוץ בעינן עד דמטי רוק לאפי דידיה והדר אזיל וכתבו התוס' והא דאמרינן בהחולץ ורקתה קדמנא רוקא בב"ד דמתחזי על ארעא ובכל הספרים איתיה וכן בסנהדרין בירושלמי שמא למצוה מן המובחר בעינן הכי: כתב ב"י בשם הרמ"ה דהא דאמרינן דקלטתו הרוח אינו כלום וצריכה לחזור ולרוק בפניו דוקא לכתחילה אם עומדת שם אבל אם נתפזרו והלכו להם כשירה:

סעיף קטן עב

יבמה שרקקה דם אינה צריכה לרוק פעם אחרת וכתב רב אלפס דוקא במוצצת כו' (שם דף קה.) שלחו ליה לאבוה דשמואל יבמה שרקקה דם תחלוץ לפי שא"א לדם בלא צחצוח רוק מיתיבי יכול יהא דם היוצא מפיו ומפי האמה טמא ת"ל זובו טמא הוא טמא ואין הדם היוצא מפיו טמא אלא טהור לא קשיא כאן במוצצת כאן בשותת ופירש"י מוצצת א"א בלא צחצוח רוק ופסקו כן הרי"ף והרמב"ם ז"ל וכתב ה"ה ז"ל בשם הרשב"א אם רקקה ואינה שותתת ואינה מוצצת איכא למימר דאף היא אפשר שתרוק דם בלא צחצוחי הרוק עכ"ל ועיין בר"י: ודע דמקמי הכי אמרי' בגמרא דלוו שאיל בי מדרשא יבמה שרקקה דם מהו א"ל מי כתיב וירקה רוק ואהא דשלחו ליה לאבוה דשמואל יבמה שרקקה דם תחלוץ ואוקימנא במוצצת כתב הרא"ם ז"ל ואני כתבתי כדפירשתי דהנהו דבי מדרשא דאמרי מי כתיב וירקה רוק סברי דאפילו שותתת דלא בעינן צחצוחי הרוק וכ"כ הראב"ד ז"ל דטעמא דמסתברא הוא דהא רוק לא כתיב באורייתא וגבי זב נמי דכתיב וכי ירוק הזב אי לאו זובו טמא ה"א דם היוצא מפיו טמא וכתב דלא פליגי אהדדי דלעיל דלא בעי לצחצוחי הרוק כשרקקה במקום חליצה דסגי לה בהכי והך ברייתא דבעי צחצוחי הרוק כשרקקה שלא במקום חליצה דלפוסלה מן הייבום אי איכא צחצוחי הרוק הוא דפסלה דגזרינן משום רקיקה דבתר חליצה אבל לית בה צחצוחי הרוק לא

גזרינן עכ"ל ורבינו סתם וכתב יבמה שרקקה דם אינה צריכה לרוק פעם אחרת ולא חילק בין מוצצת לשותתת וזהו כדעת הרא"ש ז"ל ואח"כ כתב שרב אלפס כתב דוקא במוצצת כו' לומר שרב אלפס חולק על זה והוא מחלק בין מוצצת לשותתת.

סעיף קטן עג

אמר רבה יבמה שאכלה שום או גרגישתא וירקה לאו כלום הוא בס"פ מ"ח שם ומפרש טעמא משום דבעינן וירקה מעצמה וליכא:

סעיף קטן עד

ומ"ש ורב אלפס לא הביא דברי רבה אולי ר"ל מפני שא"א בלא צחצוחי רוק וכו' ז"ל הרא"ש שם רב אלפס לא הביא הא מילתא דרבה אולי ס"ל דלא גרע מרקקה דם ולא דמי להא דהא אפילו צחצוחי הרוק מעצמה אין כאן אם לא נאמר א"א בלא לחלוחית רוק ואותו מעט יצא עם רוק זה ונהגו העם למונעה מכל מאכל קודם חליצה עכ"ל ונראה שיש חסרון לשון בדברי רבינו וצריך להגיה וא"א הרא"ש ז"ל כתב רב אלפס לא הביא דברי רבה אולי ר"ל כולי:

סעיף קטן עה

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם וכיוצא בו מדברים המזיבים הרוק נראה דט"ס הוא וצריך להגיה המרבים במקום המזיבים.

סעיף קטן עו

ומ"ש בשם סה"ת ז"ל יזהרו ב"ד שלא תאכל האשה עדיין באותו יום דשמא אכלה דברים הגורמי' רוק לבא דאמר רבה אכלה תומא או גרגישתא לא חולצת דכתיב וירקה מעצמה וה"ה רימונים כדאיתא בפרק אע"פ ושאר דברים שאין עולין על לב אדם עכ"ל. וכבר כתבתי בסמוך שגם הרא"ש כתב שנהגו למונעה מלאכול כלום וכ"כ סמ"ג וסמ"ק: כבר נתבאר בסמוך בסימן זה שמצות קריאה ורקיקה לכתחילה מעומד וז"ל סמ"ק ובשעת הרקיקה תעמוד היבמה נגד היבם עכ"ל והטעם שצריכה לעמוד נגד היבם כדי שתרוק נגד פניו:

סעיף קטן עז

ואח"כ מקרין אותה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל משנה ס"פ מ"ח (שם) וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ע"כ היו מקרין וכשהקרא רבי הורקנוס תחת האלה בכפר. עיטם וגמר את כל הפרשה הוחזקו להיות גומרין כל הפרשה:

סעיף קטן עח

ומ"ש ומצוה לכל העומדים שם לומר חלוץ הנעל ג"פ שם במשנה ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל מצוה בדיינים ולא מצוה בתלמידים ר' יהודה אומר מצוה לכל העומדים

שם לומר חלוץ הנעל ג"פ וגמרא שם תניא א"ר יהודה פעם אחת היינו יושבים לפני ר' טרפון ובאת יבמה לחלוץ ואמר לנו ענו כולכם חלוץ הנעל חלוץ הנעל חלוץ הנעל וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל להוא ברייתא משמע דס"ל דהכי הילכתא כיון דמייתי לה הלכה למעשה וכן פסקו שאר הפוסקים ז"ל. וכתב בהג"מ בשם ר"י גאון שגם היבמה אומרת ג"פ חלוץ הנעל וכ"כ המרדכי:

סעיף קטן עט

נמצא סדר חליצה קוראה מאן וכו' עד או שקראה ואח"כ רקקה חליצתה כשירה מימרא ובריייתא שם:

סעיף קטן פ

ומ"ש ולא עוד אלא אפי' לא קראה ולא רקקה אלא שחלצה בלבד החליצה כשירה משנה שם (דף קד י) חלצה ורקקה אבל לא קראה חליצתה כשירה קראה ורקקה אבל לא חלצה חליצתה פסולה חלצה וקראה אבל לא רקקה ר"א אומר חליצתה פסולה ר' עקיבא אומר חליצתה כשירה א"ל ר"א ככה יעשה כל דבר שהוא מעשה מעכב א"ל ר' עקיבא משם ראיה ככה יעשה לאיש כל דבר שהוא מעשה באיש ופירש"י דכתיב ככה יעשה דבר שהוא מעשה מעכב דכי כתיב ככה דמשמע עיכוב אמעשה כתיב וקריאה דיבור בעלמא הוא: מעשה באיש. חליצה שהאשה עושה מעשה בגופו של איש לאפוקי רקיקה דלאו מעשה באיש הוא ובגמרא (דף קה.) תניא חלצה ולא רקקה ולא קראה חליצתה כשירה ואוקימנא כר"ע וידוע דהלכה כמותו: וכתב הרמב"ם אהא דאמרינן דקריאה לא מעכבא בד"א כשהיו יכולים לדבר שהרי הן ראויים לקרות אבל אלמת או אלם אינם חולצין ואם חלצו חליצתן פסולה ואינן כחרש וחרשת שחלצו שלא עשו כלום לפי שהחרש או החרשת אינן בני דעת עכ"ל:

סעיף קטן פא

צריך שיכוונו היבם והיבמה שתהא מותרת לזר בחליצה זו נתכוין הוא ולא נתכוונה היא או נתכוונה היא ולא נתכוין הוא לא הותרה ומיהו חליצה היא לפוסלה על האחין בסוף פרק מ"ח (דף קו.) א"ר יוחנן אני שונה בין שנתכוין היא ולא נתכוונה היא בין שנתכוונה היא ולא נתכוין הוא חליצתה פסולה עד שיתכוונו שניהם כאחת:

סעיף קטן פב

ומ"ש לפיכך יבמה שגדלה בין האחים וראינו שחלצה נעלו של אחד מהן אסורה להתייבם שמא כיוונו לשם חליצה אבל כל זמן שלא ראינו שחלצה לאחד מהם מותרת להתייבם שמא וכו' בריש פרק מ"ח (דף קב:) אמר רב יבמה שהגדילה בין האחין מותרת לינשא לאחד מן האחין ואין חוששין שמא חלצה סנדל לאחד מהם טעמא דלא חזינא

הא חזינא חיישינן והא תניא בין שנתכוין הוא ולא נתכוונה היא בין שנתכוונה היא ולא נתכוין הוא חליצתה פסולה עד שיתכוונו שניהם כאחד ה"ק אע"ג דחזינא אין חוששין שמא כיונו וא"ד טעמא דלא חזינא הא חזינא חוששין ודקאמר תנא בעי כוונה ה"מ לאישתרייא לעלמא אבל לאחין מיפסלא וידוע דהלכה כלישנא בתרא: ב"ה ויש לתמוה על הרמב"ם ורבינו גבי יבמה שגדלה בין האחים שמא כיוונו לשם חליצה מאי אירא שכיונו אפילו לא כיונו נמי מיפסלא על האחים ונ"ל דלרווחא דמילתא נקטו הכי אבל אין ה"נ דאפי' לא כיונו נמי מיפסלא על האחים ועי"ל דהא דמיפסלא היינו משום דחיישינן שמא נתכוונה היא אבל אם היה ידוע לנו שגם היא לא נתכוונה לא מיפסלא:

סעיף קטן פג

ומ"ש וכן אם רקקה לפני היבם בפני בית דין אסורה להתייבם שם (ד' קד.) שלחו ליה לאבוה דשמואל יבמה שרקקה תחלוץ מכלל דאיפסלא לה מן האחין ואוקימנא כר"ע דאמר רקקה ולא חלצה ולא קראה חליצתה פסולה קראה ולא חלצה אין כאן בית מיחוש. ופירש"י חליצתה פסולה. ופוסלת על האחין אין כאן בית מיחוש ואפילו מייבום לא פסלה: ומאי שנא רקיקה ומ"ט קריאה קריאה דאיתא בין בתחילה בין בסוף לא מיחלפא ליה רקיקה דבתחילה ליתא ולבסוף איתא מחלפא ליה ואתי למישרי חלוצה לאחין ופי' רש"י קריאה. בין קודם חליצה מאן יבמי בין לאחר חליצה ככה יעשה א"נ אמרינן תתייבם לא מיחלפא לאינשי בחלוצה דליכא למימר הך בתר חליצה אתייבם דאמרי הך קריאה דמקמי חליצה הואי אבל רקיקה דליתא אלא בתר חליצה מיחלפא לאינשי ויאמרו הך מדרקקה ודאי חלצה לה ברישא ואפ"ה הדרא ומתייבמה ואתי למישרי חלוצה לאחין:

סעיף קטן פד

ומ"ש רבינו דדוקא ברקקה בפני ב"ד הוא דאסורה להתייבם מתבאר ממה שכתבתי בסמוך דטעמא משום דמיחלפא להו לאינשי ואתו למשרי יבמה לאחין והאי טעמא לא שייך אלא ברקקה בפני ב"ד ובפני היבם. וכ"כ ה"ה בפ"ד על ההיא דיבמה שגדלה בין האחין אין חוששין שמא חלצה לאחד מהן מכאן כתבו קצת מן המפרשים שמה שנזכר למעלה רקקה בלבד ה"ז חליצה פסולה אינו אלא כשרקקה בב"ד אבל רקקה בינו לבינה או בפני שנים אינה פוסלת וזה דעת הרמב"ן והרמב"ם ז"ל וכ"כ נמק"י אההיא דיבמה שגדלה בין האחין אין חוששין שמא חלצה לאחד מהם דאסיקנא טעמא דלא חזינא הא חזינא חיישינן ש"מ דאפי' שלא בב"ד חיישינן שמא כיונו ופסולה על האחין ומיהו כיון דלא פסלי' להו מדינא אלא מפני מראית העין מסתברא דהיינו דוקא במעשה כי האי דלאו אורח ארעא בהכי אבל רקיקה דלא איפשר בלאו הכי לא חיישינן

לה למיפסלא בהכי דאלת"ה כל יבמה סנדלה בין אחין תאסר להם דהא א"א שלא רקקה בפניהם ולקמן פסלינן רקיקה בב"ד אלא לאו ש"מ כדאמרן וכ"נ מדברי הרמב"ן ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן פה

ומ"ש ומיהו דוקא כשרקקה רוק אבל רקקה דם לפניו אינה נפסלת בכך אא"כ יהא רוק מעורב בו כ"כ הרא"ש בפסקיו בפרק מ"ח בשם הראב"ד ז"ל וכתבתיו לעיל בסימן זה גבי דין יבמה שרקקה דם: וכתב הרא"ש ק"ל כיון דאמרינן יבמה שרקקה תחלוץ אמאי אדחיקו הנך אמוראי לקמן להטעותו כיון שעמדו היבם והיבמה לפניהם יאמרו לה שתרוק בפנינו ונפסלה לו ואח"כ יכפוהו לחלוץ ואי לית להו להנהו אמוראי הא דשלחו לאבוה דשמואל א"כ לאו דהלכתא היא ורב אלפס הביאה לפסק הלכה ונ"ל דשפיר אית [להו] להנהו אמוראי והא דלא אמרו לה לרוק בפנינו משום דלא מהניא רקיקה הכא לפסול כדאמרינן לעיל יבמה שגדלה בין האחין מותרת לינשא לאחד מהן ואין חוששין שמא חלצה סנדל לאחד מהם ופריך טעמא דלא חזינא הא חזינא חיישינן שמא כיונה והא תניא בין שנתכוין הוא ולא נתכוונה היא וכולי חליצתה פסולה עד שיתכוונו שניהם ומסיק דכי [חזינן] חיישינן שמא כיוונו אלמא אף חליצת הסנדל לא מהניא לפסול בלא כיונה כ"ש רקיקה והני עובדי דלקמן דידעי ביה שלא היה רוצה לחלוץ רקיקה לא פסלה ידוע הוא שלא כיון עכ"ל: כתבו הגהות מיי' צריכה היבמה להזהר שלא תרוק לפני היבם שהרקיקה פוסלת לייבום וא"כ תהיה החליצה פסולה כיון שאינה ראויה ליבום ותצטרך לחזור על כל האחים וכ"כ במרדכי מקבלת אבי"ה וכתב ואע"פ שיש להשיב טוב הדבר ליזהר בכך:

סעיף קטן פו

ומ"ש רבינו ואם קראה לבד לא נפסלה בכך מלהתייבם כבר נתבאר:

סעיף קטן פז

הסומא לכתחילה לא יחלוץ ואם חלצה מהסומא חליצתה כשירה בפ' מ"ח (דף קג:) תניא חולצת מן הסומא חליצתה כשירה וכתבו התוס' וא"ת מהיכן ס"ד למעוטי סומא וי"ל מדכתיב לעיני הזקנים ס"ה לעיני יבם א"נ משום דכתיב וירקה בפניו דהוי כמו לעיניו קמ"ל דלא עכ"ל: והרמב"ם ז"ל כתב בלשון הזה סומא אינו חולץ שנאמר וירקה בפניו ואין זה רואה הרוק וכתב ה"ה ממ"ש בברייתא החולצת מן הסומא חליצתה כשירה למד רבינו שאין חולץ לכתחילה ונתן טעם לדבר משום דכתיב וירקה בפניו אבל בדיעבד כשירה שהרי אין הרקיקה מעכבת ובהשגות א"א והוא שיש שם מי שיחלוץ ע"כ סבור הוא ז"ל דכל היכא דליכא אחרינא אפי' לכתחילה חולץ ובריייתא דמשמע

דוקא דיעבד הוא בשיש שם אחר ואיני יודע הכרח בזה עכ"ל ואני מצאתי כתוב בשם גדולי אשכנז דטעמא דהראב"ד משום דאין לך דיעבד גדול מזה שלא תתעגן ומצאתי עוד דלענין הלכה למעשה יש לחוש דדילמא הראב"ד ס"ל כמ"ד מצות חליצה קודמת ולהכי חשיב כדיעבד משום עיגונא אבל לפוסקים כמ"ד מצות יבום קודמת מנא לן דחשיב דיעבד ע"כ :

סעיף קטן פח

חליצת חרש ואלם ואלמת פסולה ופוסלת אבל שוטה וקטן אין חליצתן כשירה בפרק מ"ח (דף קד:) תנן החרש שנחלץ והחרשת שחלצה והחולצת לקטן חליצתה פסולה ובגמרא (שם) אמר רבי ינאי דטעמא דחרש וחרשת לפי שאינן בואמר ואמרה אמר רבא השתא דאמרת קריאה מעכבא לפיכך אלם ואלמת שחלצו חליצתן פסולה ומתניתין דקתני לא קראה חליצתה כשירה כר' זירא דאמר כל הראוי לבילה ואמאי דתנן דחולצת לקטן חליצתה פסולה א"ר יהודה אמר רב זו דברי ר' מאיר אבל חכמים אומרים אין חליצת קטן כלום כלומר ואינה נפסלת לאחין ויכולה להתייבם להם ולו. והרמב"ם ז"ל כתב בלשון הזה אלם או אלמת אינם חולצין ואם חלצו חליצתן פסולה ואינן כחרש וחרשת שלא עשו כלום מפני שהחרש והחרשת אינן בני דעת וכתב ה"ה מ"ש שחליצת חרש או חרשת אינה כלום נראה שסמך לו על התוספתא ששנינו שם חרש שנחלץ וחרשת שחלצה והחולצת מן השוטה וכן שוטה שחלצה והחולצת מן הקטן כו' תצא וי"ג דברים בה הרי השוו דין חרש שוטה וקטן ויתבאר בגמרא שאין חליצת קטן כלום וכן השוום חכמים בכל מקום לכל דבר שצריך דעת ויש מי שהקשה על רבינו מדאמר בגמרא אבל חכמים אומרים אין חליצת קטן כלום ולא אמר אין חליצתן כלום אלמא מודו חכמים בחליצת חרש וחרשת דחליצה פסולה היא ועוד ממ"ש שם בגמרא דטעמא דמתניתין לפי שאינן באמר ואמרה ואמר רבא השתא דאמרת קריאה מעכבא וכו' אלמא טעמא דמתני' אינו משום דלאו בני דיעה נינהו אלא לפי שאינם ראויים לקריאה והרי הם כאלם ואלמת ויש לדחוק בזה לדעת רבינו דלהכי מפרשים טעמא דמתניתין משום קריאה לאשמועינן דאפילו אלם ואלמת חליצתן פסולה ומיהו אינן שוין בדינן אלא הא כדאיתא והא כדאיתא ושמואל דאמר אין חליצת קטן כלום ולא קאמר אין חליצתן כלום משום דמשמע ליה דמשום קטן בלחוד תני במתני' חליצה פסולה אבל בחרש וחרשת אפילו תנא דמתניתין מודה דאינו כלום ואגב גררא דקטן נקט בהו פסולה הילכך לא איצטריך ליה אלא קטן א"נ דפלוגתא דר"מ וחכמים בקטן שמיע ליה באינך לא שמיע ליה ומש"ה לא כייל להו ומיהו אנן סמכינן על התוספתא שהיא משוה אותן וזה התירוץ

יותר נכון כנ"ל לדעת רבינו אבל הרמב"ן והרשב"א ז"ל סוברים שהחרש והחרשת הרי הם כאלם ואלמת ואינן כשוטה לכל דבר וכ"נ מן ההלכות עכ"ל :

סעיף קטן פט

קטנה שחלצה לגדול נפסלה על האחין בפרק מצות חליצה (שם) תנן קטנה שחלצה תחלוץ משתגדיל ואם לא חלצה חליצתה פסולה ובגמרא (דף קה:) אמר רב יהודה אמר רב זו דברי ר"מ אבל חכמים אומרים איש כתיב בפרשה אבל אשה בין קטנה ובין גדולה רבא אמר עד שתגיע לעונת הנדרים והלכתא עד שתביא ב' שערות וכיון דאסיקנא דעד שתביא שתי שערות משמע דכל שחלצה קודם לכן הויא פסולה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן צ

ומ"ש רבינו וא"א הרא"ש ז"ל השוה חליצת קטנה לחליצת קטן לא מצאתי כן בדברי הרא"ש אלא בדברי התוס' שכתבו וא"ת כיון דתנא פסולה אמאי תני שתחלוץ משתגדיל ועוד דלא תני ליה גבי קטן וי"ל דאי לא הוה תני גבי קטנה ה"א דחליצתה פסולה דהא מקשינן אשה לאיש מן התורה להכי תני תחלוץ משתגדיל ייתור לשון לאשמועינן דחליצת קטנה אינה כלום כמו חליצת קטן ע"כ ומ"מ יש לתמוה היאך כתב רבינו כן בשם הרא"ש כיון שלא נמצא כן בדבריו ועוד שגם התוספות לא כתבו כן לקושטא דמילתא שהרי כתבו אח"כ ומיהו בירושלמי גרסינן בסדר המשנה תחלוץ משתגדיל ואם לא חלצה חליצתה כשרה ע"כ וכיון שהם מסופקים אי גרסינן חליצתה כשרה היאך אפשר לכתוב בשמם דחליצת קטנה אינה כלום כמו חליצת קטן ודע שגירסת רב אלפס כגירסת הירושלמי ומ"מ כיון דאסיקנא דהלכתא עד שתביא שתי שערות משמע דקודם לכן חליצתה פסולה :

סעיף קטן צא

חליצה מוטעת כשרה ה"ד חליצה מוטעת שאומרים לו חלוץ לה ע"מ שתתן לך כך וכך ברייתא בפרק מ"ח (דף קו.).

סעיף קטן צב

ומ"ש אפילו אינה נותנת לו כלום כך פירש"י ונתן טעם כדמפרש בפרק המדיר (כתובות עד.) דכל תנאי מתנאי בני גד ובני ראובן ילפינן ליה שהיה איפשר לעשות ע"י שליח וכל שא"א לעשות על ידי שליח כגון חליצה אין תנאי מועיל בה ואע"פ שלא נתקיים התנאי המעשה קיים וכ"כ הרא"ש ז"ל וכ"פ הרמב"ם ז"ל שאע"פ שלא נתנה ולא נתקיים התנאי חליצתה כשרה: וכתב ר"י ואפי' התנה בתנאי כפול ופשוט הוא וכן כתב הרא"ש בתשובה שאכתוב בסמוך:

סעיף קטן צג

ומ"ש רבינו דמ"מ היא חייבת ליתן לו מה שהתנה כשאר שוכר כו' אבל אם יש טענה שאינה חפצה בו והוא חייב לחלוץ אלא באינו רוצה יכולה לומר משטה אני בך ואינה צריכה ליתן לו כלום שם בת חמוה דרב פפא נפלה לפני יבם שאינו הגון לה אתא לקמיה דאביי אמר ליה חלוץ לה על מנת שתתן לך ק"ק זוג לבתר דחלץ לה אמר לה זיל הב ליה אמרה ליה משטה אני בך עבדא ליה וכתב הרא"ש ז"ל ופירש"י זיל הב ליה דהא קבילת עלך ואף על גב דחליצה בהכי לא מיפסלא מיהו מיחייב לקיומי תנאי מדינא כשאר שכירות דעלמא ולהכי פירש מטעם שכירות ולא מתנאי שהתנה מתחלה ליתן לו משום דהאומר ע"מ אין מחייבין אותו לקיים התנאי אלא אם ירצה לקיים התנאי יתקיים המעשה מעכשיו ואם ירצה לא יקיים התנאי ויתבטל המעשה למפרע הילכך בנדון זה משום תנאי לא מיחייבה למיתב ליה אלא הכי קאמר ליה כיון דאי איפשר לה לחליצה להתבטל ה"ל כשכירות דעלמא א"ל משטה אני בך עבדא ליה דכיון דלא הוה הגון לה ולא בעיא ליה מה שקצבה ליתן לו דמי יתירי כעין אנוסה היא וגם איהו לא פסיד מה מידי עכ"ל. וכן כתב עוד הרא"ש בתשובות ודברי ר"י שכתב בשם הרמ"ה והתוספות נראה בחולקים על זה כתוב בתשובות הרשב"א סימן אלף ור"מ אם הקדימה ונתנה לו אין השטאה אחר נתינה וקרוב בעיני בכל שחלץ קודם שנטל מעות באין מוציא מיד האשה ואפילו חייבה עצמה לו בשטר ואפילו בקנין ועיין במרדכי בפרק החולץ:

סעיף קטן צד

אמרו לו חלוץ לה ובכך אתה כונסה אינה חליצה להתירה ומ"מ נפסלה בכך להתייבם וכופין אותו לחלוץ חליצה כשרה בסוף פ' מ"ח (שם) ת"ר חליצה מוטעת כשרה אי זו היא חליצה מוטעת אמר ר"ל כל שאומר לו חלוץ לה ובכך אתה כונסה א"ל ר"י שונה אני בין שנתכוין הוא ולא נתכוונה היא בין שנתכוונה היא ולא נתכוין הוא אני שונה חליצתה פסולה עד שיתכוונו שניהם כאחד ואת אמרת חליצתה כשרה אלא כל שאומרים לו חלוץ לה על מנת שתתן לך ק"ק זוז וברי"פ (קב:) גבי הא דא"ר יהודה אמר רב יבמה שהגדילה בין האחים מותרת לינשא לאחד מהם ואין חוששין שמא חלצה סנדל לאחד מהם אסיקנא דטעמא דלא חזינא הא חזינא חיישינן דהא דתניא דבעינן כוונה ה"מ לאשתרויי לעלמא אבל לאחין מיפסלא ובסוף הפרק הנזכר (דף קו.) מייתי עובדא ביבמה שאמרה לרבי חייא בר אבא שאינה רוצה להתייבם מפני בלא היה רוצה היבם ליבמה אלא משום דחזאי לה ממונא ורוצה לאכלו ולכלותו ולגרשה וכתב הרא"ש שהיתה כעורה ומפני כך האמינה ר' חייא בר אבא א"ל חלוץ לה ובכך אתה כונסה א"ל השתא מינך איפסלא לה חלוץ לה חליצה מעלייא כי היכי דתשתרי לעלמא וכתב

ה"ה על מעשה זה שכתב הרשב"א ז"ל מסתברא שכופין אותו בכך עד שיאמר רוצה אני ואפילו בשוטים דכיון דאסירא ליה מעתה ה"ז חייב להוציאה והכי איתא בירושלמי וטעמא דמילתא דכיון דאסור ליה מדרבנן לא מעגנין לה עכ"ל כתב הרא"ש בתשובה כלל נ"ב ס"ו חלוץ ע"מ שתתן לך ר' זוז אפילו אם כפל התנאי ואמר אם לא תתני לי ק"ק זוז לא תהיה החליצה חליצה אפ"ה החליצה כשרה דאין תנאי מועיל בחליצה משום דלא איפשר למעבד ע"י שליח כתנאי בני גד ובני ראובן שיהושע היה שלוחו של משה ליתן להם את הארץ וכתב עוד שם שאפילו אמר בשעת חליצה אני חולץ ע"מ שלא תנשאי לשום אדם ואם תנשאי לשום אדם לא תהיה החליצה חליצה מותרת לינשא עכ"ל: ב"ה ואני תמה על זה דאע"ג דמדין תנאי לא הוי תנאי כדבסמוך מ"מ כיון שהוא סובר שתנאו קיים שלא תינשא לשום אדם נמצא שלא נתכוין להתירה בחליצה זו וכל שלא נתכוין להתירה בחליצה זו לזר לא הותרה כמו שנתבאר בסימן זה ושמא יש לחלק דשאני הכא שהוא סובר חליצה זו מתירה להנשא לזר ולכך מתכוון ואינה נאסרת לפי דעתו אלא מצד התנאי ועיין ברבינו ירוחם: כתב הרמב"ם ז"ל חליצה מוטעת פסולה כיצד כגון שאמרו לו חלוץ לה ובכך אתה כונסה או שאמרו לו חלוץ לה שזו מצוה היא ואינה מפסדת עליך כלום ואם תרצה אחר כך לייבם תייבם וכיוצא בדברים אלו פסולה וכתב ה"ה מ"ש רבינו או שאמרו לו חלוץ לה שזו מצוה היא וכו' נראה שהוציאו ממה שאמרו בירושלמי רשב"ל אומר כל שאומר לו חלוץ לה והיא ניתרת לך לאחר זמן ונחלק עליו רבי יוחנן עוד שם בירושלמי אתא עובדא קמיה דר' חייא בר אבא א"ל האשה הזאת אינה רוצה לך דרך יבום אלא חלוץ לה ועקור זיקתה הימנה והיא נישאת לך דרך נישואין מדחלץ לה א"ל אי אתי משה ושמואל לא שרו לה: וכתב הרשב"א ז"ל שהמעשה הזה הלכה הוא ואפילו רבי יוחנן מודה בזה דכיון שהוא מתכוין לחלוץ להתירה באותה חליצה אף על פי שטועה שיועיל לו מצד אחר כשרה ואין נראה כן מדברי רבינו אלא המעשה אתא כר"ל ואינו כהלכה ומה בין זה למה שאמר ר"ל שם חלוץ לה והיא ניתרת לך לאחר זמן ואיפשר שכיון שפירשו לו בכאן שהוא עוקר זיקתה הימנה חליצתה כשרה היא עכ"ל:

סעיף קטן צה

חליצה מעושת שלא כדין על ידי דייני ישראל שכפו לחלוץ וכו' עד כפוהו דייני ישראל ע"י דיוני עכו"כ. סככוהו עכו"ם לעשות מה שישראל אומרים לו כשרה כל זה נתבאר בסי' קל"ד לענין גט ובפמ"ח שם ת"ר חליצה מוטעת כשרה גט מוטעה פסול חליצה מעושית פסולה גט מעושה כשר ה"ד אי דאמר רוצה אני אפי' חליצה נמי ואי לא אמר רוצה אני גט נמי לא ה"ק חליצה מעושית וגט מעושה זימנין כשר וזימנין פסול הא דאמר

רוצה אני הא דלא אמר רוצה אני ומדהשוו חליצה מעושית לגט מעושה משמע דשוים הם לכל דיניהם וכן פסק הרמב"ם ז"ל ומ"ש רבינו שהרמב"ם חילק בדין כפו עכו"ם מעצמם והדין נותן שיחלוץ נוסחא משובשת נזדמנה לו בדברי הרמב"ם: כתב בתשובות הרשב"א בסי' אלף ור"מ מדברי בעל הלכות נראה דכל שהיבמה אינה רוצה להתייבם וב"ד רואים שיכניס קטטה לתוך ביתו כאותה שאמרו ב"ד קורין אותו ונותנים לו עצה ההוגנת לו וכו' שאם לא יקבל מהם כופין אותו שיאמר רוצה אני אלא שדברים אלו אינם ברורים בעיני עכ"ל. והרא"ש בתשובה חולק על זה : דין מי שחלץ ואח"כ הראה מודעא שמסר קודם לכן כתב הרא"ש בתשובות סוף כלל נ"ב עיין בתשובת הריטב"א שכתבתי בסימן קס"ה:

סעיף קטן צו

חליצה פסולה אע"פ שהיא פסולה פוסלת על האחין ופוסלת לכהונה ואוסרת עליו קרובותיה ואינה נישאת לזר עד שתחלוץ חליצה כשרה עברה ונישאת לזר קודם שיחלוץ חולץ לה חליצה כשרה והיא תחת בעלה ואין מוציאין אותה ממנו כך היא הנוסחא האמתית בספרי רבינו המדוייקים וכך הוא לשון הרמב"ם ז"ל ומ"ש דחליצה פסולה פוסלת על האחים ופוסלת לכהונה ואוסרת עליו קרובותיה ואינה נישאת לזר עד שתחלוץ בפרק כל הגט (גיטין דף כד:) א"ר נחמן אמר שמואל כל מקום ששנו חכמים גט פסול פסול ופוסל חליצה פסולה פסולה ופוסלת ופירש"י פסולה. להתירה לשוק אבל פוסלת מן האחים שלא תתייבם להם עוד ואע"ג דבגט לא קי"ל כשמואל דאמוראי טובא פליגי עליה התם בחליצה משמע דהלכתא כוותיה ואף אם נאמר דהלכה כרבי אלעזר דפליג עליה התם הא לא פליג אלא בקטן ואנפליא בלבד ואע"ג דנקט במילתיה שמאל ולילה פסולים ופוסלים לאו דוקא הני ולדוגמא נקטינהו ולפי' כתב הרמב"ם בכולם חליצה פסולה פסולה ופוסלת ובקטן ואנפליא כתב שאינה חליצה כלל. וכתב הריב"ש בתשובה בסימן תפ"ב על המוסר מודעא על החליצה אפילו נאמר שהמודעא קיימת אין החליצה בטלה לגמרי אלא שהיא חליצה פסולה דומיא דחליצה מעושית וחליצה מוטעת ואף על פי שהרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות גירושין דמוסר מודעא על הגט הגט בטל וכל מקום שכתב בטל ר"ל בטל לגמרי ואפילו ריח גט אין בו כמו שכתב בפרק י' כבר כתב בפ"ד מה' יבום שהמוסר מודעא על החליצה חליצתה פסולה ושחליצה מעושית על ידי ישראל שלא כדין או ע"י עכו"ם שאנסוהו מעצמם כדין פסולה וע"י עכו"ם שלא כדין אינה חליצה וכתב בסמוך כל מקום שאמרנו אינה חליצה לא נאסרו עליו קרובותיה ולא נפסדה מן הכהונה ומותרת להתייבם הנה שאינו משוה דין החליצה

לדין הגט בזה שאע"פ שהמוסר מודעא על הגט רוצה שיבטל בטל הוא ואינו כלום אין כן בחליצה אלא חליצה פסולה היא ומועלת לפוסלה מן האחים ולאוסרה בקרובותיה ופסול מן הכהונה ונראה לי שטעם החילוק הזה לדעתו הוא וכו' עכ"ל וכתב עוד שם חליצה אינה יכול לבטלה קודם חליצה בלא אונס שהרי כשאומר אני רוצה שכל חליצה שאחלוץ תהיה בטלה וידענו שאינו אנוס או שהוא מודה בזה אין בדבריו כלום דהא אתיא מעשה החליצה ומבטל דבריו הראשונים ואם נאמר שדעתו לומר שהוא מבטלה מעתה לאחר שתחלץ הרי לאחר החליצה אינו יכול לבטלה שכבר הותרה לשוק אבל מודעת החליצה הוא שיאמר שהוא אנוס ואנו מאמינים אותו בזה משום דגלויי מילתא בעלמא הוא דומיא דגט או מתנה או אף אם לא יאמר שהוא אנוס אלא שהוא מבטלה סתם נאמר שאומר כן מפני שהוא אנוס על החליצה שאם לא כן מה לו לחלוץ ושיצטרך לבטל קודם לא יחלוץ ולא יבטל וכיון שאין מודעת החליצה אלא מחמת אונס אין החליצה בטלה מחמתה אלא שהיא חליצה פסולה ופוסלת כמו בחליצה מעושית עכ"ל ועיין עוד שם. וכתב הרב המגיד מ"ש שאם עברה ונישאת בחליצה פסולה שאין מוציאין אותה מידו נראה ודאי שמפריש אותה עד שיחלוץ לה חליצה כשרה ואם לא כן כוונת רבינו קי"ל שהרי משמע בגמרא במקצת מקומות שהזכירו חליצה פסולה שמן התורה אינה כלום ואם כן היאך תעמוד עם בעלה בלא חליצה וצריך עיון עד כאן לשונו ודברים פשוטים הם בעיני שהרי לא בא הרמב"ם ז"ל אלא ללמדנו שאין אוסרים אותה עליו אף על פי שעברה ונישאת בלא חליצה כשרה אבל דבר פשוט הוא דכיון שהיא צריכה לחלוץ שמפרישין אותה עד שתחלוץ חליצה כשרה:

סעיף קטן צז

לאחר שתחלוץ כותבים לה בית דין שחלצה בפניהם גט חליצה להתירה לינשא ואם לא כתבוהו לה כל שנים שראו החליצה יכולים לכתבו אע"פ שאינם מכירים וכו' מימרא דרבא בסוף פרק מצות חליצה (יבמות דף קו:):

סעיף קטן צח

וצריך לשרטטו מפני מקראות שבו שם מר זוטרא משרטט וכתב לה לכולה פרשתא:

סעיף קטן צט

לשון א"א ז"ל סדור חליצה מצות חליצה בשלשה שיודעים להקרות וכו' עד סוף הסימן הכל בפסקים ס"פ מצות חליצה:

סעיף קטן ק

ומ"ש ואחר החליצה יתנהו לדיינים היינו לומר שחוזר ונותנו להם במתנה כדי שיוכלו להקנותו לאחרים אי נמי מפני שמתחלה לא נתנוהו לו אלא על מנת שיחזירהו להם ואם לא יחזירהו להם נמצא שלא זכה במתנה והוי ליה חולץ במנעל שאינו שלו.

סעיף קטן קא

ומה שאמרו חותמין עליה תלתא כתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה ואם לא יחתמו אלא שנים עדות הוא וכשר: וכתב הרשב"א בתשובה יחתמו הג' שנעשו ב"ד ולא השנים שניתוספו :

סעיף קטן קב

ומ"ש ולא בעיא לאמתוני לבתר חליצה ג' ירחי כ"כ ר"י והטעם מפני שאינה חולצת עד שיעברו ג' חדשים ממיתת הבעל כמבואר בראש סי' זה. כתב הריב"ש סי' שפ"ב על גט חליצה שזמנו מוקדם שהיה זמנו שנת ה' אלפים וקל"ד וחסר ממנו ל' וכתב וק"ד ורצה לפסלו והאריך בדבר וכתב על זה להר"ן בתשובות הר"ן סי' י' כתוב שהשיב להתיר ומיהו כתב בסוף דבריו ומ"מ אם הדבר מזדמן שיתוקן המעשה ב"ד קודם שתינשא הנה מה טוב ואם אין אין ראוי לעגנה בשביל זה והריב"ש סי' שפ"ה כתב לחכם אחד ע"ז וז"ל ואתה האדון הפרזת על מדותיך והכשרת מוקדם בגט חליצה אפי' הקדימוהו לדעת לפי שלדעתך אין בהקדמתו תועלת והפסד ואפי' בעל הריב לא אמר להתיר אלא מפני שתולה שנעשה בשכחת הסופר אבל להתיר מוקדם לדעת ראה זה חדש הוא ומה שכתבת שיש לחוש שגט חליצה זה נעשה בזמנו לאשה אחרת ששמה כשמה ושם היבם ובעלה כשם אלו זה ודאי אמת ויציב אין ספק בו וגם אני הרגשתי בטענה זו ובספק הזה כתב לי החכם אחי כי הוא ודון חסדאי עוררהו לרבינו הר"ן והודה בו להצריך בדיקה אם ימצא שם מי ששמה כשמה ושמו כשמו מן היום ההוא והלאה והתנצל על התירה סתם בתשובתו לשואל ולא אמר להצריכה בדיקה זו באמרו כי לרוב פשיטותו לא היה צריך לבאר זה ואין בזה די התנצלות כבודו במקומו מונח עכ"ל וכתב עוד שם דגט חליצה לעולם צריך קיום אף בלא ערער אפי' יוצא מתחת ידה אף למי שאינו מצריך בגט אשה משום דליכא טעמא להאמינה משום חומר שהחמרת בסופה וא"כ בנדון זה שהוא יבמה ובמקום שאין עדים מצויים לקיימו דהא ממדינה למדינה הוא צריכה היא קיום וכ"ש למ"ש הרשב"א בשם ר"ת דהאידנא כל שבא מחוץ לעיר הוי כמו ממדינה למדינה דדיינינן להו כבני מחוזא דניידי עכ"ל:

סימן קע

סעיף קטן א

אע"פ שמן התורה גט לא מעלה ולא מוריד ביבמה תקנו חכמים שכל גט שפוסל באשתו לכהונה כיוצא בו ביבמתו מועיל כולי וכן המאמר שתקנו בה חכמים אינו קונה בה קנין גמור כו' כל זה פשוט בפרק ר"ג (יבמות דף נ:) ואמרו שם מ"ט אמור רבנן גט ביבמה מהני משום דמהני בעלמא דאי אמרת לא מהני אמרי גט להוציאה וחליצה להוציאה ומדגט לא מהני חליצה נמי לא מהני ואתי למיבעל אחר חליצה ומ"ט אמור רבנן מאמר ביבמה מהני משום דמהני בעלמא דאי אמרת לא מהני אמרי מאמר לקנות וביאה לקנות ומדמאמר לא מהני ביאה נמי לא מהני ואתי למיבעל אחר ביאה ופירש"י מ"ט אמור רבנן מאמר ביבמה מהני לאסור חבירתה עליו ואתו למיבעל אחר ביאה וה"ל בונה ב' בתים דאיסורא דאורייתא ומה שתלה רבינו הדבר בגט שפוסל באשתו לכהונה שם (דף נב:) בעא מיניה אביי מרבה נתן לה גט וא"ל הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם מהו גט יבמה דרבנן הוא גט שמהני בא"א מהני ביבמה גט דלא מהני בא"א לא מהני ביבמה או דילמא אתי לאיחלופי בגיטא מתקיף לה רבה בר חנן אלא מעתה יהיב לה ניירא בעלמא הכי נמי דפסלה א"ל התם לא פסיל בכהונה הכא קפסיל בכהונה דתניא אשה גרושה מאישה לא יקחו אפי' לא נתגרשה אלא מאישה לא יקחו היינו ריח הגט שפוסל בכהונה ומשמע דלמיפשט בעיא אמר רבא הכי וכן כתב הרא"ש וז"ל א"ל חיישינן דילמא אתי לאיחלופי בגיטא דגט ביבמה אינו אלא לפסול וגט זה הואיל ופוסל בכהונה אי לא פסיל הכא אתי למימר דגט מעליא נמי לא פסיל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה:

סעיף קטן ב

וכיון שאין מאמר קונה קנין גמור ולא גט דוחה דחייה גמורה לפיכך מועיל המעשה שנעשה אח"כ בין גט אחר גט או מאמר אחר מאמר או גט חליצה וביאה אחר המאמר או מאמר וביאה וחליצה אחר גט בין ביבם אחד וב' יבמות בין ביבמה אחת וב' יבמין בין בב' יבמין וב' יבמות כיצד יבם שנתן גט ליבמתו וחזר ונתן גט לצרה נאסר בקרובות שתיהן או ב' יבמים שנתנו גט ליבמה אחת זה אחר זה שניהם נאסרו בקרובותיה או ב' יבמין וב' יבמות כל אחת נתן גט לאחת כל אחד נאסר בקרובות של אותה שנתן לה גט כך היא הגירסא האמיתית בספרי רבינו המדוייקים ודברים אלו מבוארים בפרק ר"ג (יבמות דף נ: נא.) אליבא דחכמים דסברי יש גט אחר גט ויש מאמר אחר מאמר והלכתא כותייהו:

סעיף קטן ג
וכשבאים להוציא' למ"ד חליצה פסולה צריך לחזור על כל האחין בשני יבמים ויבמה אחת צריכה חליצה מכל א' וא' וכתב הרמב"ן וה"הנמי ביבם א' וב' יבמות וכו' ולמ"ד חליצה פסולה אינה צריכה לחזור על כל האחין כולי וכן הוא דעת א"א ז"ל הא דחליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחין או לא איתיה בריש פרק ד' אחין (יבמות כז:) ויתבאר בסוף סי' זה:

סעיף קטן ד
וכן יש מאמר אחר מאמר שאם עשה מאמר בזו ואח"כ בזו או אחין בה או בחבירתה כל אחת צריכה גט למאמרה וחליצה לאחת מהן לפטור את שתיהן מבואר בפרק ר"ג שם:

סעיף קטן ה
וכן אם עשה מאמר בזו ואח"כ נתן גט או חלץ לה או לצרתה או שבא על צרתה או שאחר המאמר שלו נתן לה אחיו גט או חלץ לה או לצרתה או שבא עליה או על צרתה מועיל מה שנעשה אחר מאמר לאסור בעלת המאמר וליאסר בקרובות במעשה שנעשה אחר המאמר ולהצריך גט למאמר וביאה שנעשה אחריו כך הוא הנוסחא האמיתית בספרי רבי' המדוייקים ודברים אלו מתבארים והולכים בסמוך ומ"ש וזה תקנתם עשה בה מאמר ונתן לה גט צריכה חליצה עשה בה מאמר וחלץ צריכה גט עשה מאמר בזו ונתן גט לזו נותן גט לבעלת המאמר והוא או אחיו חולצין לאחת מהן שם במשנה ופירש"י צריכה הימנו חליצה ואם רצה לכנוס לא יכנוס דכיון דהתחיל בגירושי' קיימא עליה בלא יבנה: צריכה הימנו גט. דחליצה אפקעתא לזיקה ובעיא גט לאפקועי קידושין דיליה דחליצה לא מפקעא קידושין:

סעיף קטן ו
מאמר בזו וגט לזו פסל גט של אחרונה את הראשונה דקם ליה בלא יבנה וצריכה גט למאמרו וחליצה לזיקתו דחליצה לא מפקעא קידושין וגט לא מפקע זיקה:

סעיף קטן ז
ומ"ש והוא או אחיו חולצין לאחת מהן לאיזו שירצה ותפטר האחרת דקי"ל בעלת הגט ובעלת המאמר כי הדדי נינהו בר"פ ד' אחין (יבמות כז:) איבעיא להו בעלת הגט ובעלת מאמר איזו מהן קודמת ופירש"י אחיו שמת ולו ב' נשים ועשה זה מאמר לזו וגט לזו ושוב אסור לייבם דקם ליה בלא יבנה כיון שהתחיל לגרש אי זו מהן הגונה לחלוץ ולפטור צרתה ואסיקנא דכי הדדי נינהו:

סעיף קטן ח
ומ"ש ופירש"י דכי הדדי נינהו וחולץ לאי זו שירצה ותפטר צרתה: ומ"ש והריב"ם פירש ששתיהן צריכות חליצה וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לפירש"י שם עשה מאמר בזו ובעל

הוא או אחיו לזו בעלת המאמר צריכה גט שם במשנה מאמר בזו ובעל את זו צריכות ב' גיטין וחליצה ופירש"י מאמר לזו ובעל את זו אסור לקיימה דהואיל וקמייתא אגידא ביה ה"ל ב' בתים וצריכות שני גיטין זו גט למאמר וזו גט לביאתו וחליצה לאחת מהן ופוטרת צרתה אבל בגט לחודיה לא נפקא בעלת ביאה הואיל דביאה פסולה היא ע"כ ויש לתמוה על רבינו למה לא כתב כן:

סעיף קטן ט

וכן אם נתן לה גט ואח"כ בא עליה או עשה בה מאמר או בחבירתה או שחלץ לחבירתה או שאחר הגט שלו עשה בה אחיו מאמר או בא עליה או חלץ לה או לחבירתה מועיל מה שנעשה אחר הגט ליאסר בקרובותיה ולהצריך גט למאמר שנעשה אחריו מתבאר והולך בסמוך:

סעיף קטן י

וזה תקנתא נתן לה גט ואח"כ בא עליה או עשה בה מאמר צריכה גט וחליצה נתן לה גט ואח"כ בא הוא או אחיו על צרתה או שעשו בה מאמר זו שבא עליה או שעשו בה מאמר צריכה גט וחליצה לאחד מהן לפטור שתיהן כך הוא הנוסחא האמיתית בספרי רבי' המדוייקים ודברים אלו מבוארים במשנה פרק ר"ג ופירש"י נתן גט ועשה מאמר. באותה יבמה עצמה אפי' ר"ג מודה דיש מאמר אחר הגט דמספקא ליה אי גט דחי או לא ודילמא גט לא דחי ואהני מאמר יבמין בה וכ"ש לרבנן דאמרי גט דוחה קצת ומשייר קצת אהני מאמר למיקני שיורא דגט וצריך גט למאמרו וחליצה לזיקתו וייבומי לא דמגט קמא קיימא עליה בלא יבנה נתן גט ובעל אסור לקיימה דקמה עליה בלא יבנה וצריכה גט לביאתו וחליצה לזיקתו ובגט לחודיה לא מיפטרא כשאר כונס את יבמתו שיכול לפוטרה בגט משום דהא ביאה פסולה משום גט קמא ולא קניא לגמרי: גט לזו ובעל את זו צריכה גט וחליצה. ואסור לקיימה דקמה עליה בלא יבנה משום גט דראשונה ובגט לחודיה לא נפקא משום דביאה פסולה היא:

סעיף קטן יא

הבעילה קונה קנין גמור וכן החליצה דוחה דחייה גמורה לפיכך אין המעשה שנעשה אחריהם מועיל לא לפסול את זו ולא לאסור בקרובות כיצד בא על יבמתו וחזר הוא או אחיו וחלץ לה או לצרתה אין אותה החליצה כלום וכן אם אחיו חזר ונתן לה גט או לצרתה אינו כלום וכן אם חזר ועשה בה מאמר או בעל אינו כלום שכבר היא אשתו של אחיו ואין הקידושין תופסין בא"א הכל מבואר במשנה פ' רבן גמליאל שם:

סעיף קטן יב
ומ"ש אבל אם בא הוא או אחיו על צרתה או עשו בה מאמר צריכה גט יתבאר בסמוך וכן אם חלץ ליבמתו וחזר הוא או אחיו וחלצו לצרתה אין אותה החליצה כלום ליאסר בקרובותיה או ב' יבמים שחלצו ליבמה אחת זה אחר זה אין חליצת האחרונה כלום ומותר בקרובותיה מבואר במשנה פ' ר"ג שם:

סעיף קטן יג
ומ"ש אבל אם אחר שחלץ ליבמתו בעל או קדש הוא או אחיו אותה או צרתה תפסי להו בהן קידושין וצריכה גט במשנה פרק ר"ג קתני בהני אין אחר חליצה כלום ואיתמר עלה בגמרא אמר רב יהודה א"ר זו דברי ר"ע דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין אבל חכמים אומרים יש אחר חליצה כלום וידוע הוא דהלכה כחכמים וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל והא נמי דתנן אבל לא אחר בעילה כלום ותנן נמי הבעילה בזמן שהיא בתחלה אין אחריה כלום אליבא דהאי תנא הוא אבל לרבנן הבעילה נמי יש אחריה כגון שני יבמות הבאות מבית אחד שנפלו לפני ב' אחים ובא אחד מהן על אחת וחזר הוא או אחיו וקדש צרתה צריכה הימנו גט דקי"ל דחייבי עשה הוא כדאמרינן בפ"ק (יא.) איתמר הבא על יבמתו וחזר הוא או אחד מן האחין ובא על צרתה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר בעשה וחד אמר בכרת וקי"ל (פסחים עד:) היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל עכ"ל וזהו שכתב רבינו לעיל בסמוך אבל אם בא הוא או אחיו על צרתה או עשו בה מאמר צריכה גט וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה:

סעיף קטן יד
ומ"ש רבינו בין קדשה לשם אישות כגון שקדשה סתם בין לשם יבמות כגון שאמר לה הרי את מקודשת לי לזיקת יבמין בפרק ר"ג (יבמות דף נב:) תנ"ה א"ר אין הדברים הללו אלא לדברי רבי עקיבא שהיה עושה חלוצה כערוה אבל חכמים אומרים יש אחר חליצה כלום ואני אומר אימתי בזמן שקדשה לשם אישות אבל קדשה לשם יבמות אין אחר חליצה כלום תניא אידך החולץ ליבמתו וחזר וקדשה רבי אומר אם קדשה לשם אישות צריכה הימנו גט אבל קדשה לשם יבמות אינה צריכה הימנו גט וחכ"א בין שקדשה לשם אישות בין שקדשה לשם יבמות צריכה הימנו גט אמר רב יוסף מ"ט דרבי עשאוהו כעודר בנכסי הגר וכסבור שלו הן דלא קני א"ל אביי מי דמי התם לא קא מכוין למיקני הכא קא מכוין למיקני הא לא דמיא אלא לעודר בנכסי גר זה וכסבור של גר אחר הוא דקני אלא אמר אביי הב"ע כגון דא"ל התקדשי לי במאמר יבמין רבי סבר מאמר עילוי זיקה קא רמי ואתיא חליצה אפקעתא לזיקה ורבנן סברי האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי מעיקרא אילו א"ל התקדשי לי במאמר יבמין מי לא מהני השתא נמי מהני רבא אמר אי

דאמר לה במאמר יבמין כ"ע ל"פ דמהני הב"ע כגון דאמר לה התקדשי לו בזיקת יבמים רבי סבר יש זיקה ואהני חליצה אפקעתיה לזיקה ורבנן סברי אין זיקה מעיקרא אילו א"ל התקדשי לי בזיקת יבמין מי לא מהני השתא נמי מהני. רב שרביא אמר בחליצה כשרה אי דא"ל התקדשי לי בזיקת יבמין כ"ע ל"פ דלא מהני והכא בחליצה פסולה קמיפלגי מר סבר חליצה פסולה פוטרת ומ"ס אינה פוטרת רב אשי אמר דכ"ע חליצה פסולה אינה פוטרת והכא ביש תנאי בחליצה קמיפלגי מ"ס יש תנאי בחליצה ומ"ס אין תנאי בחליצה רבינא אמר דכ"ע יש תנאי בחליצה והכא בתנאי כפול קמיפלגי מ"ס בעינן תנאי כפול ומ"ס לא בעינן תנאי כפול ופירש"י אימתי. יש אחר חליצה תפיסת קידושין: בזמן שקדשה לשם אישות. בקידושין גמורין ולא במאמר יבמים דודאי קידושין תופסין בחייבי לאוין: אבל קדשה לשם יבמות אינם קידושין. שהרי אין כאן צד ייבום וה"ל קידושי טעות: יש זיקה. האי דתפיס מאמר בעלמא בכי האי לישנא משום דיש זיקה והשתא אתאי חליצתה פקעתה וליכא למימר הכי: אין זיקה. אין כח לזיקה ואפ"ה הוי מעיקרא מאמר: רב שרביא אמר אי דא"ל בזיקת יבמין כ"ע ל"פ דלא מהני. דיש זיקה ואתאי חליצתה ואפקעתה: והכא בחליצה פסולה. כגון שחלץ אחר הגט קמיפלגי רבנן סברי לא אפקעתה שפיר ויש אחריה כלום הילכך קני מאמר וכתב הרי"ף בהך פלוגתא דרבי ורבנן קא שקלי וטרו טובא לפרושי פלוגתייהו וכולהו טעמי דאיתאמרו בהאי פלוגתא לא סמכינן עלייהו דלאו אליבא דהילכתא נינהו אלא אוקימתא בעלמא נינהו וליתא לדרבי דקי"ל הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו הילכך בין שקדשה לשם אישות בין שקדשה לשם יבמות צריכה הימנו גט כרבנן עכ"ל:

סעיף קטן טו

וכתב הרא"ש ע"ז כתב הראב"ד ז"ל האי פיסקא לא מחוורתא שפיר דהני אוקימתות איכא מינייהו דהילכתא כרבי דהכא ודאי לכולהו דא"ל התקדשי לי בזיקת יבמין עסקינן ופליגי רבי ורבנן אי אית בה זיקה אחר חליצה אי לאו הילכך לרבא דאמר דפליגי ביש זיקה או לא הא קי"ל דיש זיקה ובתר חליצה ודאי אין זיקה וכי א"ל התקדשי בזיקת יבמים לאו כלום הוא ולדברי רב שרביא נמי הא קי"ל דהאי חליצה פסולה פוטרת כשמואל הלכך בתר חליצה אין כאן זיקה כלל ולדברי רב אשי נמי דאמר ביש תנאי בחליצה פליגי הא קי"ל דאין תנאי בחליצה ל"ש כפול ולא שנא שאינו כפול וחליצה מעלייתא היא ואין כאן זיקת יבמין הילכך קידושין לאו כלום הוא עכ"ל. והרמב"ן הודה לדבריו ואני אומר שהדין עם הרי"ף ז"ל ומה שהקשה עליו דלרבא דאמר דפליגי ביש זיקה הא קי"ל דיש זיקה ובתר חליצה ודאי אין זיקה אני אומר דהך פלוגתא אי יש זיקה

או אין זיקה לא בפלוגתא דיש זיקה ואין זיקה דאיפליגו בה תנאי ואמוראי לעיל אלא ה"פ רבי סבר יש זיקה כלומר כיון דלא הזכיר מאמר אלא אמר התקדשי לי בזיקת יבמין לא הוי קידושין אי לא דיש זיקה ואתאי חליצה ואפקעיה לזיקה הילכך אי איפשר לקידושין שיחולו אחר שפקעה הזיקה ורבנן סברי אין זיקה אף ע"פ שלא הזכיר מאמר אלא זיקת יבמין אפילו אין זיקה התקינו רבנן קידושין ביבמה דהא זקוקה ועומדת היא לו ומעיקרא אילו אמר לה התקדשי לי בזיקת יבמין מי לא אהני אף ע"פ שאין הזיקה גורמת לו שיחול השתא נמי מהני אף ע"ג דפקעה הזיקה וגרסינן רב שרביא אומר אי א"ל התקדשי לי בזיקת יבמין כ"ע ל"פ דמהני וכן כל האוקימתות על דרך זה לכ"ע מהני והשתא אין נפקותא בכולהו אליבא דרבנן ומה שהקשה דק"ל לדברי רב שרביא דהא חליצה פסולה פוטרת כשמואל לא קשה מידי דתיקשי לך רב אשי דאמר דכ"ע חליצה פסולה אינה פוטרת אמאי קאמר דהני תנאי סברי דלא כהילכתא דכיון דמצי למימר דכולהו סברי דפוטרת והכא לא מיירי בחליצה פסולה אלא ביש תנאי בחליצה קא מיפלגי וכן רבינא דאמר דכולהו סברי יש תנאי בחליצה ופליגי בתנאי כפול אמאי דחיק לאוקומי פלוגתייהו דלא כהלכתא דקי"ל דאין תנאי בחליצה אלא נראה להני אמוראי דבסברא מועטת אמרינן דלרבנן מהני מאמר יבמין או זיקת יבמין ואף אחר החליצה הילכך לרבא אף ע"ג דרבנן סברי יש זיקה הכא אין הקידושין תופסין מכח הזיקה כדפרישית הילכך מהני אף אחר חליצה ורב שרביא אמר דבזיקת יבמין אף רבי מודה ופליגי בחליצה פסולה דרבנן סברי דאינה פוטרת לענין זה שלא יועילו בה קידושין לשם יבמות אחריה דבקל אמרינן דמהני קידושין לשם יבמות אחר חליצה ורב אשי אמר דבחליצה פסולה אף רבי מודה ופליגי ביש תנאי בחליצה דרבנן סברי דיש תנאי בחליצה לענין זה שנשאר אחריה זיקה לתפוס בה קידושין לשם יבמות ורבינא אמר דאף בזה מודה רבי ופליגי בתנאי כפול עד כאן לשונו וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה דבין שקדשה לשם אישות בין קדשה לשם יבמות תפסו בה קידושין כרבנן ועיין בר"י:

סעיף קטן טז

והא דאין מעשה מועיל אחר ביאה דוקא בביאה כשרה שלא קדם לה מעשה אחר אבל ביאה פסולה כגון שנתן גט לזו ובעל לזו או עשה מאמר בזו ובעל את זו מועיל מעשה שיעשה אחריה שאם יחלוץ הוא או אחיו לשלישית יאסרו בקרובותיה וגם היא לא סגי לה בגט ואכתי נשאר בה זיקה אבל חליצה אפי' היא פסולה שקדם לה מעשה אחר כגון שנתן גט בזו או מאמר בזו ואחר כך חלץ לה או לצרתה אפי' הכי אין מועיל אחריה כלום בפרק ר"ג (יבמות דף נ:) תנן אין אחר חליצה כלום בין בתחלה בין באמצע בין בסוף

והבעילה בזמן שהיא בתחילה אין אחריה כלום באמצע ובסוף יש אחריהן כלום נחמיה אומר אחת חליצה ואחת ביאה בין בתחלה בין באמצע בין בסוף אין אחריהם כלום וידוע דהלכה כת"ק ופירש רש"י בין בתחלה בין באמצע. בין מאמר לגט כגון גט לזו וחלץ לזו וחזר ועשה בה מאמר או בבעלת הגט לא מהני מאמר ולא בעיא גט למאמרו: בסוף. אחר גט ומאמר חלץ אין אחריה כלום וחליצה גמורה היא ואי הדר עביד מאמר לא בעיא גט דחליצה גירושין גמורים היא וקמה עליה בלאו גמור ואף ע"ג דחליצה פסולה הואי: הביאה באמצע. כגון גט לזו ובעל לזו וחזר ועשה מאמר בשלישית אסור בקרובותיה: בסוף. גט לזו ומאמר לזו וחזר ובא על האחת יש אחר ביאה זו זיקת יבמין וכי מפיק לה בעיא חליצה ולא סגי לה בגט: וה"ז דפירש"י דאחר חליצה לא מהני מאמר כבר נתבאר דהיינו לר"ע דסבר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין אבל לרבנן דפליגי עליה מהני מאמר אחר חליצה ולפיכך סתם רבינו דבריו וכתב אבל חליצה אפי' היא פסולה כו' אפ"ה אין מועיל אחריה כלום וסמך על מ"ש קודם לכן דהיינו דוקא בחזר הוא או אחיו וחלץ לה או לצרתה אבל אם בעל או קידש תפסי בה קידושין אחר חליצה כשרה וכ"ש אחר חליצה פסולה:

סעיף קטן יז

עשה מאמר ביבמתו ואחר כך נתן לה גט לזיקתה פסלה עליו ועל כל האחים וצריכה גט למאמרה וחליצה לזיקתה נתן גט למאמרה ולא לזיקתה נשארה זקוקה כמו שהיתה ופירש"י שאינה מותרת אלא לשאר האחין וכו' בפרק ד' אחין (יבמות דף לב.) אמר רבא נתן גט למאמרה הותרה צרתה אבל היא אסורה דמיחלפא בבעלת הגט איכא דאמרי אמר רבא נתן גט למאמרה הותרה אפי' היא מ"ט מאי דעבד בה שקליה ופירש"י מאי דעביד שקליה. ודוקא שפי' למאמרו ולא לזיקתו אבל סתמא קיימא בלא יבנה אכולהו אחים. וכתב הרא"ש ז"ל ואזלינן לקולא בשל סופרים כלישנא בתרא והוא שפירש למאמרו ולא לזיקתו ובפרק ר"ג (יבמות דף נב:) גרסינן בעי רב חנניא כתב גט למאמרו ולא לזיקתו לזיקתו ולא למאמרו מהו מאמר עילוי זיקה רמי וה"ל כמגרש חצי אשה ולא עשה כלום או דילמא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ותפשוט ליה מדרבא דאמר נתן גט למאמרו הותרה צרתה לרבא פשיטא ליה לרב חנניא מיבעיא ליה וכתב הרא"ש ז"ל ומדפשיטא ליה לרבא עבדינן כוותיה ומהני אם נתן גט למאמרו ולא לזיקתו לזיקתו ולא למאמרו דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. ורש"י פי' אם נתן גט למאמרו. ולא לזיקתו אסור. לו ומותרת לאחיו דמאמר דעבדיה שקליה ופש לה זיקה כדמעיקרא והתוספות כתבו דאין חילוק בין לו ובין אחיו דמם"נ להאי לישנא דאמר רבא הותרה אפי' היא

אם כן ה"נ שריא אפילו לדידיה ולהך לישנא דאמר רבא דהיא אסורה משום דמחלפא בבעלת הגט א"כ ה"נ אסורה אפילו לאחיו דהא אם נתן גט ליבמתו אסרה על כל האחין ולא דמי להא דשרי רבא צרתה כשנתן גט למאמרו דהתם בב' יבמות הבאות מב' בתים איירי שאפילו היה נותן גט אף לזיקתה היתה האחרת מותרת לו ומיהו בזה יש חילוק אם נתן גט למאמרו חולץ לה ושריא ואם נתן לזיקתו צריכה עוד גט שני למאמרו כי הגט הראשון לא הפקיע המאמר עכ"ל:

סעיף קטן יח

ומ"ש רבינו שהרמב"ם כתב כפירש"י ז"ל הרמב"ם בפ"ה נתן מאמר ליבמתו וחזר ונתן גט למאמרו מה שעשה הרי בטלו והותרה ויראה לי שלא הותרה אלא לאחיו אבל זה שנתן הגט אסורה היא לו נתן גט לזיקתו ולא למאמרו פסלה עליו ועל שאר האחין כמו שביארנו וצריכה גט למאמרו וחליצה להתירה לזר עכ"ל: וכתב ה"ה נתן מאמר ליבמתו כו' בפ' ד' אחין אמר רבא נתן גט למאמרו כו' ופסק כלישנא בתרא להקל בשל דבריהם ופירש"י הותרה אפילו היא לאחין אבל לא לדידיה וזהו כדעת רבינו ובהשגות א"א בגמרא בלישנא בתרא אמרינן הותרה לו אפילו היא ע"כ סובר הרב ז"ל שכיון שאמרו סתם הותרה לו אפילו היא משמע אפילו לדידיה וכבר דחו טעם זה ואמרו דהתם קאי אמתני' דג' אחין נשואין ג' נשים נכריות ומת א' מהן ועשה בה הב' מאמר ומת הרי אלו חולצות ולא מתייבמות לפי שיש אחת מהן שיש עליה זיקת ב' יבמין ועלה קאמר רבא שאם נתן גט למאמרו הותרה אפילו היא לאח הנשאר ויכול לייבמה אם ירצה ומ"ה לא איצטריך לפרושי דלדידיה אסורה וזה דעת הרשב"א ז"ל וכ"נ מדברי הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין בר"י:

סעיף קטן יט

ביאת בן ט' כמאמר בגדול ברייתא סוף פרק האשה רבה (יבמות דף צו.) ומ"ש לפיכך בא על היבמה פסלה על כל האחין ואם אחר שבא עליה חזר אחיו הגדול ובא על צרתה או שנתן לה גט או חלץ לה או לצרתה פסלה על הקטן וכן אם חזר הקטן ובא על צרתה או שאחיו בן ט' בא עליה או על צרתה פסלה עליו כדין מאמר אחר מאמר וכן אם עשה הגדול מאמר ביבמה וחזר אחיו בן ט' ובא עליה או על צרתה פסלה עליו כדין מאמר אחר מאמר ומאמרו של בן ט' אינו חשוב כמאמר בגדול ואינו מועיל אלא בתחלה אבל לבסוף לא כיצד עשה קטן מאמר מועיל לפוסלה על האחין אבל אם עשה הגדול מאמר וחזר בן ט' ועשה בה מאמר או בצרתה אינו מועיל לפסלה על האח הגדול אבל מאמרו של בן ט' אחר מאמר בן ט' איכא למימר שמועיל כיון שמאמר הראשון מבן ט' וגט וחליצה אין לקטן כלל אלא בתחלה ולא בסוף בסוף פרק האשה רבה (שם) תנן בן ט' שנים ויום

אחד הוא פוסל ע"י אחין והאחין פוסלין על ידו אלא שהוא פוסל תחלה והאחין פוסלין תחלה וסוף כיצד בן ט' שנים ויום אחד שבא על יבמתו פסל ע"י אחין באו עליה אחין עשו בה מאמר נתנו גט או חליצה פסלו ע"י בן ט' שנים ויום אחד שבא על יבמתו ואח"כ בא עליה אחיו שהוא בן ט' שנים ויום אחד פוסל על ידו ר"ש אומר לא פוסל בן ט' שנים ויום אחד שבא על יבמתו ואח"כ בא על צרתה פוסל ע"י עצמו ר"ש אומר לא פוסל וידוע דהלכה כת"ק ופירש"י פוסלין על ידו דביאתה לא קניא לגמרי אלא כמאמר בעלמא והא קי"ל דיש מאמר וגט וביאה וחליצה אחר מאמר: פוסל על ידו. דה"ל כמאמר אחר מאמר דשניהם תופסין בה וכיון דבעיא גט משני קם כוליה ביתא עליה בכיון שלא בנה שוב לא יבנה ובכגון דבביאת שני שגגה דאי במזיד הא קי"ל ביאתו ביאה ונהרגת עליו: פסלה. לראשונה על עצמו כ"ש לשנייה דבית אחד הוא בונה ואינו בונה ב' בתים וכיון דאין ביאתו בראשונה קנין גמור מהניא ביאת שנייה להצריכה גט וכיון דצריכה גט קם כוליה ביתא בלא יבנה ובגמרא (שם) בן ט' שנים ויום אחד תחלה פסיל בסוף לא פסיל והא תני רב זביד בר אושעיא העושה מאמר ביבמתו ואח"כ בא אחיו בן ט' שנים ויום אחד עליה פסלה אמרי ביאה פסיל אפילו בסוף מאמר תחלה פסיל בסוף לא פסיל וביאה אפי' בסוף פסיל והא קתני אלא שהוא פוסל תחלה והן תחלה וסוף כיצד בן ט' שנים ויום א' שבא על יבמתו כו' חסורי מחסרא וה"ק בן ט' שנים ויום א' הוא פוסל תחלה והם פוסלים תחלה וסוף בד"א במאמר אבל ביאה פוסלת אפי' בסוף כיצד בן ט' שנים ויום אחד הבע"י פסל ע"י אחין ומי אית ליה מאמר כלל ע"י אחין והתניא בן ט' שנים ויום אחד הוא פוסל בדבר אחד והאחין פוסלין על ידו בד' דברים הוא פוסל ע"י אחים בביאה והאחין פוסלין על ידו בביאה במאמר בגט ובחליצה ביאה דפסלה בין בתחלה בין בסוף פסיקא ליה מאמר דבתחלה פסיל בסוף לא פסיל לא פסיקא ליה איתמר נמי א"ר יהודה אמר שמואל יש לו גט וכן א"ר תחליפא בר אבימי יש לו מאמר תנ"ה יש לו גט ויש לו מאמר דברי ר"מ וסבר ר"מ יש לו גט והתניא עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול ר"מ אומר עשו חליצת בן ט' כגט בגדול ואם איתא ליתני כגיטו א"ר הונא בריה דרב יהושע אית ליה וזוטר לר"ג דאמר אין גט אחר גט ה"מ בגדול אחר גדול וקטן אחר קטן אבל קטן אחר גדול מהני לרבנן דאמרי יש גט אחר גט ה"מ בגדול אחר גדול וקטן אחר קטן אבל קטן אחר גדול לא מהני וכ' הרא"ש נראה דלר"מ דאמר יש לו חליצה כ"ש ביאה אבל לרבנן דוקא ביאה יש לו אבל חליצה אין לו כלל ומתני' ובריייתא דלעיל דקתני בן ט' פוסל ע"י אחין בדרך אחד והאחין פוסלין על ידו בד' דרכים רבנן הוא דלר"מ חליצה פוסלת תחלה וסוף כגט של גדול והשתא לר"מ יש לו גט וכ"ש מאמר אבל לרבנן

מאמר יש לו כדמוכח לעיל דמאמר בתחלה פוסל אבל בגט שהוא במקום חליצה לא והא דקאמרי רבנן כמאמר בגדול ולא אמרו עשו ביאתו כמאמרו י"ל דאית ליה מאמר וזוטר כדשני בגט לר"מ ונראה דהלכה כרבנן וביאתו פוסלת תחלה וסוף ומאמרו דוקא תחלה ומהאי טעמא נמי לא אמרו חכמים ביאתו כמאמרו וחליצה וגט אין לו והא דאמר שמואל גט יש לו אליבא דר"מ קאמר דלא תימא מדקאמר כגט בגדול אלמא קטן אין לו גט וכן הא דאמר יש לו מאמר אליבא דרבנן קאמר דלא תימא מדקאמר כמאמר בגדול אלמא קטן אין לו מאמר דאי אליבא דחד תנא קאמר שמואל כיון דאמר דיש לו גט כ"ש מאמר עכ"ל וגם הרמב"ם בפ"ה פסק כת"ק דברייתא דפליג על ר"מ וכתב ה"ה שכן נראה מן ההלכות וגם בעל המאור כ' שכן הדברים מוכיחים דע"כ לא קאמר בגמרא יש לו גט אלא לטעמיה דר"מ דאמר יש לו חליצה אבל לרבנן דאמרי אין חליצת קטן כלום ה"ה לגיטו ע"כ ונתבארו דברי רבינו ור"י כתב סברא אחרת בשם הרמ"ה ואיכא למידק במ"ש רבינו ואם אחר שבא עליה חזר אחיו הגדול ובא על צרתה או שנתן לה גט כו' למה לא כתב חזר אחיו הגדול ובא עליה או על צרתה ואפשר כיון דכתב שאם חזר אחיו הגדול ובא על צרתה פסלה על הקטן כ"ש אם בא עליה בעצמה ומיהו אכתי איכא למידק למה השמיט שאם עשה בה אחיו הגדול מאמר פסלה על הקטן כדתנן בהדיא וגם הרמב"ם ז"ל בפ"ה השמיט זה ויש לתמוה עליהם:

סעיף קטן כ

גדול שעשה מאמר ביבמה או נתן לה גט ולה צרה כשבא לחלוץ אחד מהם ולהתירן אין חליצת בעלת הגט או בעלת המאמר פוטרת הצרה אבל חליצת הצרה פוטרת לבעלת הגט לגמרי ולבעלת המאמר מחליצה וצריכה עוד גט למאמרה בר"פ ד' אחין (יבמות דף כז.) אמר שמואל חלץ לבעלת הגט לא נפטרה צרה לצרה נפטרה בעלת הגט חלץ לבעלת המאמר לא נפטרה צרה לצרה נפטרה בעלת המאמר ופירש"י לבעלת הגט. ב' יבמות מאח א' ונתן יבם גט לא' מהן שוב אין חליצתה הוגנת כ"כ דקלישא זיקתה ואם חלץ לה לא נפטרה צרה: חלץ לבעלת מאמר. עשה מאמר באחד מנשי המת ואח"כ חלץ לה לא נפטרה צרה שחליצה זו אינה פוטרת לגמרי שעדיין צריכה גט למאמרו כדתנן בפרק ר"ג ואע"ג דיהיב לה גט אחר דחליץ לה הוא דמהניא אבל צרתה צריכה חליצה אבל חלץ לצרה נפטרה בעלת המאמר מחליצה ואינה צריכה אלא גט למאמרו: ומ"ש ואם עשה מאמר בזו ונתן גט לזו חולץ לאיזו שירצה ופוטר השנייה שם בעיא ואיפשיטא דכי הדדי נינהו ור"י פירש דהיינו לומר ששתיהן צריכות חליצה אבל רש"י פירש דהיינו לומר

שחולץ לאי זו שירצה ותפטר צרתה. וכבר כתב רבינו כן בראש סימן זה ולפי שהרא"ש הסכים לפירש"י סתם רבינו הדברים כפירש"י:

סעיף קטן כא

וכתב הרמב"ם ז"ל וכן אם נפלו לפניו איסור לאו או איסור עשה וצרתה כו' בפ"ז כתב כן גבי חלץ לאחיות ולא נפטרו צרות כו' וז"ל יראה לי שכך הדין בשתי יבמות הבאות מבית אחד והאחת מהן אסורה על יבמה משום שנייה או מחייבי לאוין או מחייבי עשה שאם חלץ לאסורה לא הותרה צרתה חלץ לצרה הותרה האסורה: וכתב ה"ה סברת רבינו בזה נראית נכונה שהרי חליצה פסולה הנזכרת בסמוך היא מפני שאין האחיות מתייבמות משום דהויא כל חדא אחות אשה בזיקה ואין זה אלא מדרבנן ואעפ"כ אין חליצתה פוטרת צרתה וא"כ מ"ש שנייה או חייבי עשה וחייבי לאוין שכולן אינן עולות ליבום ולמה תפטור חליצתן צרותיהן אלא משמע דכולן שוות אבל בה"ג ז"ל כתב מי שהיה נשוי ב' נשים שנייה ליבם ואחרת כשהוא מייבם מייבם לאחרת כשהוא חולץ חולץ לשנייה ע"כ וזה היפך מדברי רבינו ויש מן המפרשים סוברים כן ואומרים שלא אמרו חליצה פסולה אינה פוטרת אלא כגון שנאסרה עליו בזיקה כגון זו דאחיות או שעשה בה מאמר או נתן לה גט או חליצת מעוברת או האשה שהלך בעלה למ"ה ושמע שמת ולא מת כמו שאכתוב בפ"ט אבל בשנייה וכיוצא באלו שהן אסורות מתחלתה חליצה כשרה הוא ופוטרת צרתה אלו דבריהם ואין בחילוק זה טעם נכון אלא שסמכו על התוס' דקתני היתה הא' אסורה על א' מן האחין איסור ערוה וחלץ לה לא עשה כלום ולא פטר צרתה אלא או היא או צרתה מתייבמת לשאר אחין פי' אפי' מתייבמת היתה איסור מצוה ואיסור קדושה פי' שניות וחייבי לאוין חלץ לה או בא עליה נפטרה צרתה ע"כ ואיפשר שדעת רבינו דהך ברייתא אתיא דלא כשמואל וכיון שלא הקשו ממנה בגמר' לשמואל לא סמכי' עלה דאם איתא ה"ל לאתויי בגמרא וא"ת שיש חילוק ביניהן ושמואל מודה בזו ה"ל לפרושי והברייתא הנזכרת פרק כיצד איסור מצוה ואיסור קדושה בא עליה או שחלץ לה נפטרה צרתה י"ל דצרתה שהיא [כיוצא בה] קאמר אלא שאין זה מספיק לתרץ דברי רבי' לפי דעתו שהוא סובר דחליצה פסולה אינה פוטרת כיוצא בה כמ"ש בפ"ה ובברייתא זו צריכה תלמוד לפי דבריו ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן כב

ג' אחיות יבמות שנפלו לפני ב' אחים יבמים נפלו כאחת שלא הספיקה ראשונה לחלוץ עד שכפלה שנייה ושלישית כו' בר"פ ד' אחין (יבמות דף כו.) אמר רבה בר רב הונא אמר רב ג' אחיות יבמות שנפלו לפני ב' אחין יבמין זה חולץ לאחת וזה חולץ לאחת ואמצעית צריכה חליצה משניהם א"ל רבא מדקאמרת אמצעית צריכה חליצה משניהם

קסברת יש זיקה וה"ל חליצה פסולה וחליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחין אי הכי קמייתא נמי אי דנפול בבת אחת הכי נמי לא צריכא דנפול בזו אחר זו נפלה חדא חלץ לה ראובן נפלה אידך חלץ לה שמעון נפלה אידך חלץ לה האי מפקע זיקתו חלץ לה האי מפקע זיקתו והאמר רב אין זיקה לדברי האומר יש זיקה קאמר ושמואל אמר אחד חולץ לכולן מכדי שמעינן לשמואל דאמר חליצה מעליא בעינן דאמר שמואל חלץ לאחיות לא נפטרו צרות הכא דקיימא חליצה דשמעון כשרה חלץ לה ראובן חליצה פסולה מאי אחד חולץ לכולן נמי דקאמר אאמצעית והא כולן קאמר כיון דרובא גביה קרי ליה כולן ואב"א כי קאמר שמואל חליצה מעליא בעינן ה"מ למיפטר צרתה אבל מיפטר נפשה פטרה ופירש"י מדקאמר צריכה חליצה קסבר יש זיקה וה"ל חליצה פסולה וחליצה פסולה צריכה לחזור וכו' כלומר מדקאמרת צריכה חליצה משניהם קסברת אלימא מצות זיקת יבמין למרמי אתרוייהו והך חליצה ע"כ חליצה פסולה היא כלומר גרועה שאם רצה לייבם אינו יכול דאחות חלוצתו היא הילכך לא מעלייתא היא וצריכה לחזר על כולן דלא מפקעא זיקה דתרוייהו בחליצה דחד משום דאלימא זיקה ורמי אתרוייהו: קמייתא. ב' ראשונות נמי ליבעו חליצה משניהם דחליצתו נמי לא מעלייתא היא דאי בעי ליבומי לא מצי הואיל ויש זיקה: בבת אחת. כלומר אם באו לחלוץ כאחת שלא הספיקה הראשונה לחלוץ עד שכפלה גם השנייה והשלישית ה"נ דכולן צריכות לחזר אחר כל האחין הכא דנפלו זו אחר זו נפילתה של זו אחר חליצתה של זו נפלה לה חדא חלץ לה ראובן וחליצה כשרה היתה שאם רצה יכול לייבם נפלה אידך חלץ לה שמעון וגם זו כשרה שאם רצה מייבם ואין כאן אחות זקוקה שכבר חלצה אחותה קודם נפילה זו נפלה שלישית אי בעי ליבומי לא מצי דאחות חלוצת שניהם היא ובולא כלום נמי לא נפקא דאחות חלוצה אינה אלא מד"ס הילכך חלץ האי חליצה כל דהו ולאו מעלייתא היא שאם חפץ לא ייבם ומיהו חליצתו וזיקתו שוות שתיהן לגרוע ופקעה זיקתו בחליצתו וחלץ האי מפקע זיקה: היכא דקיימא חליצה דשמעון חליצה כשרה. לחלוץ לשנייה שהוא לא חלץ לראשונה חלץ לה ראובן חליצה פסולה בתמיה ראובן שחלץ לראשונה והויא הך אחות חלוצתו ולא חליצה מעליא היא כדשמעון דזיקה גרידתא היא: אאמצעית. כלומר השלישית לאחר שחלץ שמעון לשנייה שהיא על שניהם אחות חלוצה ושניהם שוין בה וקסבר חליצה פסולה אין צריכה לחזור על כל האחין: כיון דרובא גביה. שהחולץ לשלישית חלץ לשתים: למפטר צרה. כדקאמרי' לא נפטרו צרות: אבל נפשה פטרה. בחליצה כל דהו הילכך א' חולץ לג' היכא דליכא צרות בהדייהו: וכתב נמוקי יוסף והכי הלכתא כשמואל ואע"ג דבעלמא הלכתא כרב באיסורי שאני הכא דלרב אליבא דנפשיה כשרה דאיהו סבר אין זיקה ולא

אמרה למילתיה אלא אליבא דשמואל דסבר יש זיקה וכיון דלשמואל שרי ניחא וכתב הרא"ש רב אלפס לא הביא שינוייא קמא מאי אחד חולץ לכולן אאמצעית משום דחשיב לשינוייא בתרא עיקר ופטרה נפשה בחליצה גרועה ואינה צריכה לחלוץ משניהם ונראה דשינוייא קמא עיקר כי הוא אליבא דרב אשי כמו שהקשה ר"י וכו' הילכך האי שינוייא עיקר ודוקא אמצעית חולצת מאחד אבל שתים הראשונות אי נפול בבת אחת זה חולץ לאחת וזה חולץ לאחת עכ"ל ובתר הכי אהא דאמר שמואל חלץ לאחיות לא נפטרו צרות כו' וכתב הרי"ף עלה פסקו רבוותא הלכתא כשמואל כתב הרא"ש וז"ל כתב הראב"ד ז"ל האי פיסקא כשמואל לא הוה צריכא אהא מילתא דהא ליכא פלוגתא עילויה אלא אפלוגתא דלעיל קאי דפליג בהדי רב בחליצה פסולה דא"ר צריכה לחזר על כל האחין ופסקו כוותיה דשמואל מיהו ה"מ גבי אמצעית אבל בתרתי קמייתא כיון דאיכא ב' יבמין זה חולץ לאחת וזה חולץ לאחת דכל מאי דאיפשר לאהדורי בתר חליצה כשרה מהדרינן ואפי' למפטר נפשה ואם עבר וחלץ נמי חד לכולהו מאי דעבד עבד ושריין לעלמא עכ"ל הראב"ד ז"ל והרמב"ן ז"ל כתב דלדברי רב אלפס הלכה כרב דחליצה פסולה צריכה לחזר על כל האחין דהכי קיימא לן הלכתא כרב באיסורי והוצרכו לפסוק במימרא בתרייתא דשמואל במאי דאמר חלץ לצרות נפטרו אחיות דלא תימא כל חליצה פסולה צריכה לחזר ואלו שתיהן חלוצות פסולות נינהו קמ"ל דכי אמרינן חליצה פסולה מחזרת ה"מ כששתי החליצות שוות אז צריכות לחזר על כל האחין וכ"ש על כל שאר הצרות אבל אם אחת מהן מעולה מחבירתה אע"פ שהיא נמי פסולה כגון חליצות צרות במקום אחיות המעולה שבהם פוטרת והגרועה אינה פוטרת וזה דבר צריך ונכון הוא וכ"פ הרמ"ה ז"ל דחליצה פסולה צריכה לחזר ויראה מתוך דברי התוס' דאין הלכה כרב כי הקשו אהא דאמר רבי יוחנן לקמן מתה שנייה מותר בראשונה כו' ותירצו משום דרב ס"ל חליצה פסולה צריכה לחזר על כל האחין כו' ומה שלא דקדק התלמוד דלרבי יוחנן לישני הכי משום דמוכחא מילתא דסבר ר"י אין צריכה לחזר והאי שינוייא דסמכא הוא כי א"א לתרץ קושיא זו בע"א וכיון דר"י סבר כשמואל הלכתא כשמואל עכ"ל: ואיכא למידק היאך כתב רבינו שהראב"ד פסק כשמואל וכשינוייא בתרא ושלזה הסכים הרא"ש שהרי נתבאר בדברי הרא"ש שהוא סובר דשינוייא קמא עיקר ואיפשר לומר דלא כתב ולזה הסכים הרא"ש אלא לענין דהלכה כשמואל ולאפוקי מהרמ"ה והרמב"ן ז"ל שפסקו כרב אבל לענין לישנא קמא ולישנא בתרא לא אמר אבל מ"מ קשה היאך כתב שהראב"ד פסק כשינוייא בתרא דאפילו לפטור נפשה א"א בחליצה כשרה לא תחלוץ גרועה דהא ללישנא קמא הוא דמשמע הכי וכמו שכתב בו רבינו דכל דמצי למחלץ חליצה כשרה

לא תחלוץ חליצה גרועה דאילו ללישנא בתרא הרי כתב דלפטר נפשה פטרה בחליצה גרועה לכן נ"ל שט"ס יש כאן וצריך להגיה וכשינוייא קמא במקום שינוייא בתרא והשתא אתי שפיר ומ"ש ולזה הסכים הרא"ש על ומ"ש וכשינוייא קמא:

סעיף קטן כג

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל בקצת ספרים יש חסרון הניכר וט"ס הוא והילך לשון הרמב"ם ז"ל יבמות רבות הבאות מבית אחד כיון שנבעלה אחת מהן בעילה ראויה או שנחלצה חליצה מעולה הותרה הכל ונסתלקה זיקת היבם מעליהן ואם נבעלה אחת מהן בעילה פסולה או נתן לה מאמר פסול נאסרו כולן ליבם וצריכה זו שנבעלה או שנתן לה מאמר גט וצריכה אחת מהן חליצה להתירן לזרים שאין זיקת היבום מסתלקת בבעילה פחותה נחלצה אחת מהן חליצה פחותה הותרה להנשא לזר אותה שנחלצה אבל צרתה אסורה עד שתחלוץ גם היא או עד שיחלצו כל האחין לראשונה שנחלצה החליצה הפחותה שאין חליצה פחותה מסלקת זיקת יבום מבית זה עד שתחזור על כל האחין או עד שתחלוץ כל אחת מהן עכ"ל: וכתב ה"ה כיון שנבעלה א' מהן וכו' עיקר הנוסחא בדברי רבינו בכאן צריכה חליצה כל אחת מהן להתירן לזר שהוא סובר שחליצת אחת מהן אינה פוטרת צרתה וכמו שביאר בסמוך במ"ש נחלצה אחת מהן חליצה פחותה כו' ודעתו בזה צל"ע שהוא ז"ל סבור שאם נתן האחד מאמר לאחת או נתן לה גט ואח"כ בא עליה אחיו ואחד מהן חלץ לאחרת שלא נעשה בה מעשה שאין חליצתה של זו פוטרת זיקת היבום של שנייה וצריכה השנייה גט וחליצה והטעם לפי שזו חליצה פסולה ואינה פוטרת חבירתה ואע"פ שיותר היא פסולה זו שנעשה בה מעשים אלו מ"מ אין חליצתה של שנייה אע"פ שמעולה פוטרתה ונמצא שהוא ז"ל פוסק דלא כשמואל דאמר חלץ לבעלת הגט לא נפטרה צרתה לצרה נפטרה בעלת הגט חלץ לבעלת מאמר לא נפטרה צרתה לצרה נפטרה בעלת המאמר והוא ז"ל סבור שאין חליצת אחת מהן פוטרת צרתה וסבור דלפטור עצמה פוטרת וכן הוא ז"ל סבור שאם נחלצה האחת מהן מכל האחין נפטרה הצרה ואיני יודע מהיכן יצא לו זה ואיני יכול להלום הסוגיות לפי שיטתו וכבר נחלקו עליו הרמב"ן והרשב"א ז"ל בדין זה ודעת הרשב"א שכל שהן שוות כגון שיש לפניהם מאמר או גיטין שחליצת אחת מהן פוטרת צרתה ואם הא' בעלת גט או מאמר חליצת האחרות פוטרתה אבל חליצה של זו אינה פוטרת האחרות ואפילו חלצו לה כל האחין עכ"ל:

סעיף קטן כד

ומ"ש רבינו יראה שפוסק כשמואל אע"פ שלכאורה נראה שפוסק כרב דאמר חליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחין שהרי כתב שאין חליצה פסולה מסלקת היבום עד

שתחזור על כל האחין לא משמע לרבינו הכי משום דא"כ אמאי כתב שאם נחלצה אחת מהן חליצה פחותה הותרה לזר הא לרב לא הותרה אפילו היא עד שיחלצו לה כל האחין אלא ודאי כשמואל ס"ל ומה שאמר שאין חליצה פסולה מסלקת היבום עד שתחזור על כל האחין היינו דוקא למפטר צרתה אבל למפטר נפשה אינה צריכה לחזור וכדשמואל ועל מה שאמר רבינו וכשינוייא קמא דלפטור נפשה פטורה בחליצה גרועה יש לתמוה דהאי לשינוייא בתרא הוא דאילו לשינוייא קמא כל היכא דמצי למיחלץ חליצה כשירה לא תחלוץ חליצה גרועה נ"ל דט"ס יש כאן וצריך להגיה וכשינוייא בתרא במקום וכשינוייא קמא. וההי"ר דוד הכהן ז"ל בתשובה בית ל"ג כתב ע"ז ופלפל מאד והאריך ליישב גירסת הספרים דגבי הרמב"ם כתב כשינויא קמא וגבי הראב"ד כתב כשינויא בתרא כתב הריב"ש בתשובת סימן קצ"ט שנשאל על מי שמת בלא בנים והניח ב' אחים וב' נשים והקטן שבהם עשה מאמר באחת מהן והשנייה הוציאה גט ואומרת שנתגרשה בו אך ניכרים הדברים שלא נתגרשה בו אם צריך לחלוץ לשתיהן או אם מספיק בחליצת אחת מהם והאריך שם בתשובה עיין עליו כתוב בת"ה סימן רכ"ה על יבמה שחלצה ואח"כ נמצא שהיתה קטנה דאפי' למ"ד חליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחין הכא אינה צריכה לחזור וכיון שחלצה לאחד מהיבמים משתגדיל הותרה:

סעיף קטן כה

כתב הרמב"ם ב' יבמים שייבמו ב" יבמות הבאות מבית אחד ולא נודע מי ייבם תחלה שניהם יוציאו בגט כו' עד סוף הסימן הכל בפ"ה: ב"ה על מ"ש הרמב"ם שאם רצה אחד מהם לחלוץ קודם שידע מה עשה אחיו אין מונעים אותו יש לתמוה מ"ש מהאשה שהלך בעלה וצרתה למ"ה ואמרו לה מת בעלך לא תחלוץ דחיישינן שמא צרתה מעוברת ותלד ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה: ובתשובת הגאונים כתב שצריך ג"כ לחלוץ לאחת מהן ואע"ג דאין לאחר בעילה כלום ה"מ היכא דאיתא בתחלה דלא הוה קמה מאמר באחרת והכא אילו הוה ידעינן דחדא מינייהו איבעלה קמי כל [דלא] איתעביד מאמר באידך בודאי הות ביאה פוטרת צרתה השתא דאיכא למימר דילמא ההיא דאיבעלה קמי צרתה הוה איתעביד מאמר בצרתה קמי דתבעיל וה"ל ביאה בתר מאמר ולא ידעינן הי מינייהו היא צריכה ב' גיטין וחליצה כדפרישית דעבדינן לחומרא ולא תסתבר לך דכיון דבא האח נמי על השנייה ליכא חליצה אלא איפשר דתרוייהו ביאות פסולות חדא ביאה אחר מאמר וחדא ביאה אחר ביאה וכי הא ביאה יש אחריה כלום עכ"ל:

סימן קעא

סעיף קטן א

קטנה יתומה שהשיאוה קידושיה דרבנן כדפירשתי לעיל בסי' מ"ג וכן חרשת קידושיה דרבנן מ"מ אין קידושי שתיהן שוות אלא קידושי הקטנה הם בספק אם הם קונים קנין גמור או אם אין קונין כלל וקידושי החרשת קונין במקצתה ומשיירין במקצתה לפיכך מי שהיה נשוי יתומה וחרשת ומת ונפלו לפני אחיו ליבום אין ביאת אחת מהן פוטרת צרתה וכיצד תקנתן כו' בפרק ב"ש (יבמות דף קי:) תנן קטנה וחרשת אין ביאת אחת מהן פוטרת צרתה ובגמרא כיצד תקנתן א"ר חסדא א"ר כונס החרשת ומוציאה בגט וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ אמר רב תסדא ש"מ קסבר רב חרשת קנויה ומשויירת קטנה קנויה ואינה קנויה דאי ס"ד חרשת קנויה ואינה קנויה קטנה קנויה ומשויירת חרשת אמאי כונס ומוציאה בגט תיתיב גביה ממ"נ אי קנויה היא הא קנויה היא ואי לא קנויה היא אמאי נכרית בעלמא היא. וכ"ת קטנה אמאי תמתין תיתיב גביה אי קנויה היא הא קנויה היא אי לאו קנויה היא נוכריתא בעלמא היא א"כ חרשת במאי תיפוק ופירש"י כיצד תקנתן. דקטנה וחרשת הואיל ואין הא' פוטרת צרתה וחרשת לאו בת חליצה היא דניפוק תרוייהו בחליצה ואי מייבם לה וחליץ לקטנה כשתגדיל מיפסיל קמייתא דקם ליה בלא יבנה דהא ביאה דחרשת לא דחיא זיקה דנימא אין אחריה כלום: כונס את החרשת ומוציאה בגט. דחליצת קטנה פסל לה: חרשת קנויה במקצת ומשויירת קטנה. ספק קנויה כולה ספק אינה קנויה דבשתיהן קנויות ומשויירת ליכא למימר דממתני' שמעינן לה דא"כ תפטר חדא בביאת חבירתה ושתיהן ספק נמי ליכא למימר מדקתני סיפא דמתני' בא היבם על הקטנה וחזר ובא על החרשת פסל את הקטנה בא יבם על החרשת וחזר ובא על הקטנה פסל את החרשת ואם שתיהן ספק קמייתא תיתיב גביה ממ"נ דהא אחרונה לא פסלה לבא עליה דאם שתיהן קנויות אין האחרונה פוסלת הראשונה דאין אחר ביאה כלום ואם זו קנויה וזו אינה קנוייה אינן צרות זו לזו אלא חדא קנויה ומשויירת וחדא ספק ומדרב שמעינן דחרשת היא הקנויה והמשויירת וקטנה ספק מ"ה תצא החרשת בגט דילמא קטנה קנויה היא לגמרי ועדיפא מחרשת ופסלה תליצה עליה: הא קנויה היא. ותו ליכא זיקא אבתרייתא: נכרית בעלמא היא. ולא פסלה לה חליצת קטנה וכי תימא אמאי תמתין ותחלוץ ישאנה מתחלה ותשב אצלו ממ"נ: חרשת במאי תיפוק. הא לאו בת חליצה היא ורב תקנתא לתרוייהו קתני ואי קשיא מתני' דקתני בא על הקטנה וחזר ובא על החרשת פסל קטנה אמאי פסל הואיל ונסבה ברישא תיפוק חרשת בגט וקטנה תיתיב גביה ממ"נ כדאמרן ואיכא תקנתא לתרוייהו תריץ

משום גזירה דילמא אתי למיבעל חרשת ברישא תחלה וה"נ מתרץ לה בברייתא לקמן עכ"ל. ורב אלפס כתב על הא דא"ר חסדא אמר רב ולר"א מלמדין את הקטנה שתמאן בו ומייבם לחרשת וכן הלכה עכ"ל. כלומר דר"א אמר התם במתני' הכי וכתב הרא"ש על פסק הרי"ף כתב הראב"ד ז"ל זו אינה מחוורת דלא אר"א מלמדין את הקטנה למאן אלא כדי לקיים בחבירתה מצות יבום דאורייתא אבל הכא יבום דחרשת דרבנן הא והא קיים לה בביאה ראשונה הלכך אין מלמדין אותה למאן מטעמא דאמרינן לעיל ובנוסחא דילן ל"ג בדברי ר"א בכולן מלמדין את הקטנה למאן ור"א אבתרייתא לחוד קאי דאיכא גדולה וקטנה בהדדי וסוגיא דשמעתין (קיא:) נמי הכי משמע דקאמרת ואי אשמעינן בהא משום דגדולה רמיא קמיה מעיקרא וכו' ע"כ והרמב"ן ז"ל כתב למה לא תמאן הא טעמיה דבר קפרא משום דילמא גדלה ומיחרטא בה וזו יוצאת עכ"פ למה תתעגן עד שתגדיל ותחלוץ ותפסל מן הכהונה שופך מי בורו ואחרים צריכים לו ותאסר חרשת על בעלה שכנסה בהיתר וע"כ לא הוצרכו לומר בגמרא ואי אשמעינן אלא בסיפא דמתני' דבא על הקטנה וחזר ובא על הגדולה דאיקיים מצות יבום והוא פוסלן על עצמו בפשיעה לפיכך היה ראוי שלא לחזור ולהתירו לו כלום וכן ברישא משום דגדולה לא רמיא קמיה דמעיקרא כאחות אשה דמיא ומוטב שתצא משתתייבם אבל הכא שאין תקנה אלא להוציא שתיהן למה לא ילמדוה למאן לתקנתה ולתקנת חבירתה וכ"ש שנמצא בנוסחאות בכולן מלמדין את הקטנה והכי איתא בתוספתא ונראין דבריו עכ"ל. וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מלמדין את הקטנה שתמאן וכונס את החרשת ואם רצה לגרשה כותב לה גט אחר שיבוא עליה ותותר לזה וכתב ה"ה בהשגות א"א זה המחבר גמר ועשה מדעת עצמו כי בגמרא אמרו תמתין עד שתגדיל ותחלוץ ולא התירו למאן ביבם ולא אפילו בעל אלא כדי לקיים מצות יבום של תורה ע"כ סובר הרב ז"ל שלא אר"א שם בכולן מלמדין את הקטנה שתמאן בו אלא באחת גדולה ואחת קטנה שיבום הגדולה מן התורה ועל זה נפסקה ההלכה כמותו אבל כאן ששניהם מדבריהן לא אמרו בקטנה שתמאן ודעת רבינו כדעת ההלכות דרב דאמר כונס את החרשת לא אמרה אליבא דר"א דלר"א בכל גווני מלמדין את הקטנה והדבר צריך לי הכרע עכ"ל ואני אומר שכבר כתבתי שהרמב"ן ז"ל הכריע כדברי הרי"ף וכיון שהרי"ף והרמב"ם ז"ל והרא"ש והרמב"ן ז"ל הסכימו שמלמדין את הקטנה שתמאן וייבם לחרשת הכי נקטינן ואין לפקפק בדבר:

סעיף קטן ב

היו שתיהן חרשות או קטנות ביאת אחת מהן פוטרת צרתה אחת גדולה ואחת קטנה ביאת גדולה או חליצתה פוטרת הקטנה ואין ביאת הקטנה פוטרת את הגדולה אחת

פקחת ואחת חרשת ביאת הפקחת או חליצתה פוטרת את החרשת ואין ביאת החרשת פוטרת הפקחת משנה בפ' ב"ש (שם):

סעיף קטן ג

ואם שתיהן קטנות ובא יבם על אחת מהן וחזר ובא הוא או אחיו על השנייה לא פסל הראשונה עליו אבל אסור לו לקיים את השנייה אלא מלמדים אותה שתמאן ויקיים הראשונה וכן אם שתיהם חרשות אין ביאת השנייה פוסל את הראשונה והשנייה אסורה לו ויוציאנה בגט ג"ז משנה שם (דף קיא) מי שהיה נשוי שתי יתומות קטנות ומת בא היבם על הראשונה וחזר ובא על השנייה או שבא אחיו על השנייה לא פסל את הראשונה וכן ב' חרשות ופירש"י לא פסל את הראשונה. שהרי ביאתם שוה ואי ראשונה קנויה היא הרי היא אשתו ואחרונה ביאת זנות ואי לאו קנויה היא הרי שתיהן נכריות אצלו שלא היתה קנויה לאחיו: ומקיים את הראשונה. שלא נפסלה עליו אבל אחרונה לא דילמא קנויות הוי ומשבא על הראשונה קמה הך עליה באיסור שתי בתים:

סעיף קטן ד

אחת קטנה ואחת חרשת בא על הקטנה וחזר ובא הוא או אחיו על החרשת לרש"י פסל הקטנה עליו וכן פי' הראב"ד ולפי זה מוציא שתיהן בגט והקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ אבל לגירסת רב אלפס לא פסל הקטנה עליו וכן הוא גירסת א"א הרא"ש ז"ל וכ"כ הרמב"ם ויוציא החרשת בגט שם במשנה קטנה וחרשת בא היבם על הקטנה וחזר ובא על החרשת או שבא אחיו על החרשת פסל את הקטנה ופירש"י פסל את הקטנה. משום גזירה דילמא קדם ובעיל חרשת ברישא וכדאמרינן בגמרא ואע"ג דממ"נ היא שריא ליה הואיל וראשונה היא אי קנויה היא הא קנויה היא אי לא קנויה היא נכרית בעלמא היא עד כאן לשונו אבל הרא"ש גורס במשנה לא פסל את הקטנה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה וז"ל קטנה וחרשת שבא היבם תחלה על הקטנה וחזר ובא הוא או אחיו על החרשת לא פסל את הקטנה והחרשת צריכה גט שביאת הקטנה מעולה מביאת החרשת שהקטנה ראויה היא לאחר זמן לפיכך יקיים הקטנה שנבעלה תחלה עכ"ל. וכתב נ"י שכן אמרו הגאונים וכן הרי"ף ז"ל בהלכותיו וגם ה"ה כתב על דברי הרמב"ם ז"ל שם קטנה וחרשת בא היבם על הקטנה וחזר ובא על החרשת או שבא אחיו על החרשת לא פסל את הקטנה כך הוא הגירסא בספרים ובהלכות והן הן דברי רבינו אבל רש"י ז"ל גורס פסל את הקטנה והביאו לזה הברייתא שהזכירו שם בא היבם על הקטנה וחזר ובא על החרשת או שבא אחיו על החרשת נאסרו שתיהן עליו ואמרו שהטעם דלמא קדים ובעיל חרשת ברישא וזהו דעת הראב"ד בהשגות שכתב א"א טעות הוא זה שהרי נאסרו שתיהן עליו דילמא קדים ובעיל חרשת ברישא עד כאן ואיפשר שרבי' וההלכות סוברים

דהך ברייתא פליגא אמתני' וה"ל הלכה כסתם מתני' והרשב"א ז"ל הכריע כדברי רש"י והרא"ה ז"ל עכ"ל. ואני אומר דמאחר שהגאונים והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל מסכימים דלא פסל את הקטנה הכי נקטינן הלכה למעשה:

סעיף קטן ה

בא על החרשת וחזר ובא הוא או אחיו על הקטנה כתב הרמב"ם דפסל החרשת עליו ומלמדין את הקטנה שתמאן ויוציא החרשת בגט בפ"ה ואין לשון רבינו מכוין דמשמע מיניה דהרמב"ם הוא שחידש וכתב דפסל את החרשת והא ליתא דמשנה שלימה היא בסוף המשנה הנזכר ופירש"י פסל את החרשת שמא קטנה קנויה כולה וקנין החרשת משויירת עכ"ל. ומה שחידש הרמב"ם אינו אלא שמלמדין את הקטנה שתמאן בו וכך ה"ל לרבינו לסדר לשונו בא על החרשת וחזר ובא הוא או אחיו על הקטנה פסל את החרשת וכתב הרמב"ם ומלמדין את הקטנה שתמאן ויוציא החרשת בגט.

סעיף קטן ו

ומ"ש שהשיג עליו הראב"ד ז"ל בהשגות א"א לא אמרו זהו אלא כדי שתתקיים מצות יבום שהוא מן התורה ולעולם יתרחק אדם מן המיאונים עוד דהא איכא מ"ד ממאנת למאמרו ואינה ממאנת לזיקתו עכ"ל וז"ל ה"ה כתב רבי' מלמדין את הקטנה שתמאן והוא כדברי ההלכה שכתבתי למעלה דלר"א בכל גווני מלמדין שתמאן והר"א חולק בזה בהשגה ולדבריו תמתין עד שתגדיל ותצא בגט וחליצה: ומ"ש בכאן דהא איכא מ"ד ממאנת למאמרו ואינה ממאנת לזיקתו אינה קושיא שכבר פסקו בהלכות כעולא דאמר ממאנת אף לזיקתו כמו שנתבאר פי"א מהלכות גירושין עכ"ל: ומ"ש על דברי הראב"ד ולדבריו תמתין עד שתגדיל ותצא בגט ובחליצה אפשר דהיינו לומר דקטנה תשאר אצלו וכמ"ש רבי' שנראה מדבריו וקאמר שאם בא להוציאה משתגדיל צריכה גט וחליצה או אפשר שהוא מפרש דברי הראב"ד שאינו רשאי לקיימה ושלא כדברי רבי':

סעיף קטן ז

ומ"ש רבינו וכן יראה מדברי הרא"ש ז"ל איני יודע מהיכן למד כן מדברי הרא"ש שהרי לא כתב אלא המשנה סתם ולא פירש בה דבר ולא עוד אלא דמשמע דהוא סובר כדברי הרמב"ם שהרי כתב ה"ה שטעמו של הרמב"ם משום דס"ל דלר"א בכל גווני מלמדין שתמאן וכדברי הרי"ף ז"ל כבר נתבאר בסימן זה שגם דעת הרא"ש כן וכתב נ"י על המשנה הנזכר וז"ל כתב הרשב"א ז"ל למ"ד ממאנת אף לזיקתו בא היבם על החרשת וחזר ובא בין הוא בין אחיו על הקטנה מלמדין את הקטנה שתמאן בו ותשאר החרשת עמו שהרי עוקר הזיקה במיאוניה לגמרי וכמו שלא היתה צרתה כלל וקי"ל ממאנת אף לזיקתו וקי"ל כר"א דאמר בכולן מלמדין את הקטנה שתמאן בו אבל הרמב"ם ז"ל

כתב בא היבם על החרשת וחזר ובא על הקטנה מלמדין הקטנה למאן והחרשת יוצאה בגט וזה תימה שהרי עקרה זיקתה לגמרי אחר שמיאנה בביאה ובזיקה ועוד שהוא ז"ל כתב גבי גדולה וקטנה בא על הקטנה וחזר ובא על הגדולה מלמדין את הקטנה שתמאן ויקיים את הגדולה שבעילה זו קונה קנין גמור ע"כ ואם איתא דחרשת יוצאה בגט מפני שנפסלה תחלה בביאה דקטנה ואין יציאתה בקטנה התירה מ"ש והלא אפילו הגדולה נפסלה בביאת הקטנה תחלה ואם מיאונה מתירה אף בחרשת כן וצ"ע עכ"ל הרשב"א ז"ל בשילהי ב"ש:

סעיף קטן ח

אחת פקחת ואחת חרשת בא על הפקחת וחזר הוא או אחיו ובאו על החרשת לא פסלו את הפקחת משנה שם פקחת וחרשת בא היבם על הפקחת וחזר ובא על החרשת או שבא אחיו על החרשת לא פסל את הפקחת בא היבם על החרשת וחזר ובא על הפקחת או שבא אחיו על הפקחת פסל את החרשת והנך רואה שבבא שנייה חסרה בלשון רבינו ואין ספק שט"ס הוא:

סעיף קטן ט

ומ"ש והחרשת תצא בגט והפקחת בגט וחליצה הוא מקושר עם בבא שנייה דאילו בבא ראשונה פקחת אמאי צריכה חליצה הא כיון דנבעלה תחלה ביאה כשירה היא כבר נסתלק משם זיקת יבום וכי נבעלה אח"כ החרשת מאי הוי וכך צריך לגרוס אחת פקחת ואחת חרשת בא על הפקחת וחזר ובא הוא או אחיו על החרשת לא פסל הפקחת והחרשת צריכה גט בא היבם על החרשת וחזר הוא או אחיו ובא על הפקחת פסל את החרשת והחרשת יוצאה בגט והפקחת בגט וחליצה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בספ"ה וכתב ה"ה כתב רבינו שהחרשת צריכה גט והטעם שאע"פ שביאת הפקחת פוטרתה מן הזיקה כמו שנזכר למעלה מ"מ כבר נתבאר שיש ביאה אחר ביאה אפילו בשתי פקחות להצריכה גט והוא שבא עליה לשם אישות או לשם יבמות בא היבם על החרשת וחזר ובא הוא או אחיו על הפקחת כו' פירש רבינו שהחרשת יוצאה בגט ופשוט הוא שביאתה ביאה כשירה היתה ומספיק לה בגט וכן פירש שהפקחת צריכה גט וחליצה והטעם מפני שביאתה היתה ביאה פסולה עכ"ל:

סעיף קטן י

אחת גדולה ואחת קטנה כו' וחזר ובא הוא או אחיו על הקטנה לא פסל את הגדולה וכולי ג"ז שם במשנה גדולה וקטנה בא יבם על הגדולה וחזר ובא על הקטנה או שבא אחיו על הקטנה לא פסל את הגדולה בא יבם על הקטנה וחזר ובא על הגדולה או שבא אחיו על הגדולה פסל את הקטנה ר"א אומר מלמדין את הקטנה שתמאן בו ופירש"י מלמדין את

הקטנה שתמאן בו. ותעקור נישואיה ויקיים את הגדולה עכ"ל ואיפסק בגמרא הלכה כר"א וטעמו של ר"א מבואר דברישא כיון שבא על הגדולה תחלה קיים מצות יבום וכשחזר ובא על הקטנה קנאה כמו שנתבאר דיש ביאה אחר ביאה ואסור לקיים את השנייה ולפיכך מלמדין אותה שתמאן ובסיפא אע"פ שבא על הקטנה תחלה כיון שלא קיים מצות יבום מן התורה כשבא אח"כ על הגדולה קנאה קנין גמור מן התורה ונדחית הקטנה מפניה ואסור לקיימה ולפיכך מלמדין את הקטנה שתמאן:

סימן קעב

סעיף קטן א

יש יבם ויבמה שאינן בני חליצה ויבום מפני שינוי שבגופם ומהם מפני איסור שעליהם ובאותם ששינוי בגופם מהם לא מייבמין ולא חולצין ומהם מייבמין ולא חולצין ומהם חולצין ולא מייבמין ובאותם שהאיסור עליהם מהם מייבמין ולא חולצין ומהם חולצים ולא מייבמים כל זה מתבאר והולך בסימן זה ומה שלא כתב גבי מפני איסור שעליהן שיש שמייבמין ולא חולצין כמו שכתב גבי שינוי שבגופם הטעם מבואר דכיון שיש איסור עליהם א"א להתייבם:

סעיף קטן ב

ומ"ש כיצד הסריס והאיילונית אינם בני חליצה ויבום לפיכך איילונית שחלצה לא נפסלה בכך לכהונה וכן הסריס שחלץ או שחלצו לאשתו אינו כלום כלומר לא נפסלה בכך לכהונה וכל זה מבואר במשנה פרק הערל (יבמות דף עט.) וטעמא דסריס פירש"י מדכתיב ולא ימחה שמו מישראל פרט לסריס ששמו מחוי ואיילונית אמרינן בגמרא בפ"ק (יב.) דטעמא משום דכתיב והיה הבכור אשר תלד פרט לאיילונית שאינה יולדת. ומ"ש היה לאיילונית צרה מותרת להתייבם בפ"ק דיבמות (דף יב.) אמר רב אסי צרת איילונית אסורה ואסיקנא הלכתא צרת איילונית מותרת ואפילו הכיר בה ואפילו צרת בתו איילונית ופירש"י ואע"ג דהכיר בה. אחיו וקיימה והויא אשתו לא מיתסרא צרתה משום צרת הבת דכי אסר רחמנא צרת ערוה במקום מצוה הוא דאסרה והא כיון דאיילונית היא דבלאו ערוה נמי לא חזיא ליבום הויא צרתה צרת ערוה שלא במקום מצוה וכך מפרש בה"ג עכ"ל ודוקא איילונית ודאית שיש בה סימני איילונית אבל ספק איילונית חולצת ולא מתייבמת פשוט הוא:

סעיף קטן ג

ודוקא סריס חמה שלקה ממעי אמו אבל סריס אדם שהיה לו שעת הכושר חולצין לאשתו או מייבמין במשנה פרק הערל (דף מט:) איפליגו ר"ע ור"א במילתא ופסקו הפוסקים כר"ע דאמר סריס אדם חולץ וחולצין לאשתו שהיתה לו שעת הכושר סריס חמה לא

חולץ ולא חולצים לאשתו שלא היתה לו שעת הכושר ומשמע דאפי' סריס אדם מייבמין את אשתו אם ירצו ואיידי דנקט בדידיה חולץ דלא הוה מצי למיתני ביה מייבם משום דפסלו לבא בקהל נקט נמי בדידהו חולצין וכך הם דברי רבינו. ומ"ש ואם עבר ובא עליה קנאה ומוציא' בגט שם בברייתא קתני דאם בעל קנה ואסור לקיימה מפני שהוא אסור לבא בקהל ודבר פשוט דכיון שהוא קונה אותה קנין גמור שהוא מוציאה בגט וא"צ חליצה ואמרי' בגמרא פרק הערל שם ה"ד סריס חמה כל שלא ראה מעולם שעה אחת בכשרות מנא ידעינן כלומר שהרי אין סימני סירוס ניכרים בקטנותו אמר אביי כל שמטיל מים ואינו עושה כיפה כלומר וסימן זה ניכר בקטנותו ואע"ג דבהביא שתי שערות בזקן מודה רבי יוחנן דבעינן כולהו כיון שסימן זה ניכר מיד ושאר הסימנים ניכרים כל אחד בזמנו הראשון הוכיח על האחרים שממעי אמו היה לקוי אלא שלא היו האחרים ראויים להכיר סמוך ללידתו ומקשים בתר הכי וליחוש שמא הבריא כלומר והרי היתה לו שעת הכושר ומשני כיון שתחלתו וסופו לקוי לא חיישינן וכתב הריב"ש בתשובה סימן תע"ד נראה מסוגיא זו דלא דיינין ליה בודאי סריס ממעי אמו אלא א"כ היה לו זה הסימן מתחלת לידתו אבל אם מתחלת לידתו לא היה בו סימן זה שלא נבדק בו איכא למיחש שמא אינו לקוי ממעי אמו ואע"פ שנולדו בו אחר כך סימני סריס ומ"מ ספק סריס הוא דכיון שנולדו בו סימני סריס אח"כ הרי איפשר וקרוב שלקוי היה ממעי אמו וכי אמרינן מנא ידעינן היינו לשוויי' סריס ודאי אבל בלאו הכי הוי ספק וכ"כ הרא"ש וז"ל הא דבעינן לעיל שיהא בו סימני סריס משנולד היינו ליחשב כודאי סריס אבל ספק סריס הוי אע"פ שלא ניכרו בו סימנים בקטנות ולא נתבררו עד שהגדיל ע"כ:

סעיף קטן ד

ואלו הן סימני איילונית כל שאין לה דדים וכו' שם בפ' הערל (יבמות פב:) בברייתא אלו הן סימני איילונית כל שאין לה דדים ומתקשה בשעת תשמיש רשב"ג אומר כל שאין לה שיפולי מעים כנשים רשב"א אומר כל שקולה עבה ואינה ניכרת בין אשה לאיש ופירש"י מתקשה בשעת תשמיש. תשמיש קשה לה: שיפולי מעים. כמין כף למעלה מאותו מקום כדאמר בפרק יוצא דופן עכ"ל וכתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות אישות בסימני איילונית ד' סימנים אלו וכתב ה"ה פסק רבינו כדברי כולם וסובר שכל אחד מוסיף על דברי חבירו ומ"ש ובאחת מאלו חשובה כאיילונית איפשר שלמד כן מדין סימני סריס שיתבאר בסמוך אבל הרמב"ם בפ"ב מהלכות אישות אע"פ שבזכר כתב אם נראה בו אחד מסימני סריס הרי הוא סריס ואם לא נראה בו סימן מסימני סריס עדיין קטן הוא גבי איילונית כתב נראה בה סימני איילונית הרי היא איילונית ואם לא נראו בה סימני

איילונית עדיין קטנה היא וכתב ה"ה כתוב בקצת ספרי רבינו יש כל סימני איילונית ואף על פי שיש באיש חילוק סובר רבינו דבאיילונית בעינן כולהו עכ"ל ול"נ דאף לספרים דלא גרסינן כל נמי כיון דלא כתב באיילונית כדכתב בסריס משמע דבאיילונית כולהו סימנים בעינן:

סעיף קטן ה

ואלו הן סימני סריס כל שאין לו זקן ושערו לקוי ורך או שמחליק בשרו ורך כבשר האשה או כשמטיל מים בגומא אינו מעלה קצף או שאינן מחמיצין כששוהים לעמוד מעט בכלי או שאינו עושה כיפה פירוש שאין קילוח השתן הולך ועושה כיפה כשמטיל מים כלפי מעלה אלא יורדין מיד או שאין בשרו מעלה הבל כשיוצא בימות הגשמים מן המרחץ או שקולו לקוי ואינו ניכר בין איש לאשה שם בברייתא אלו הן סימני סריס חמה כל שאין לו זקן ושערו לקוי ובשרו מחליק רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי יהודה בן יאיר כל שאין מימיו מעלין רתיחות ויש אומרים כל המטיל מים ואינו עושה כיפה וי"א כל שאין שכבת זרעו דוחה וי"א כל שאין מימי רגליו מחמיצין אחרים אומרים כל שרוחץ בימות הגשמים ואין בשרו מעלה הבל רשב"א אומר כל שקולו לקוי ואינו ניכר בין אשה לאיש ופירש"י לקוי. רך: מחליק. חלק כבשר האשה דרך בשר האיש להיות שעיר: רתיחות. אשקומא: כיפה. קילוח ארוך למרחוק: דוחה. שאינו קשור אלא צלול כמים: מחמיצין. מסריחין כששוהין בכלי: הבל. חמימות כעין עשן וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' אישות כל סימנים אלו משמע דס"ל דהני תנאי לא פליגי אלא כל אחד מוסיף על דברי חבירו כמו שפירש גבי סימני איילונית: ומ"ש עוד רבינו או שלא נתמלא זקנו אפי' הביא ב' שערות בערוה ואין לו בזקנו כלל אפי' אין בו אלא א' מאלו הסימנים חשוב סריס אבל אם יש לו ב' שערות בזקנו לא חשיב סריס עד שיהיו בו כל הסימנים אבל אם יש בו כל הסימנים חשיב סריס אע"פ שיש לו ב' שערות בזקן אע"פ שאם יש לו ב' שערות בכל הגוף במקום א' מצילין אותו מחזקת סריס היינו טעמא לפי שבמקום הזקן רגיל להיות שם שער לכך אינו יוצא על ידם מכלל סריס שאם יש לו כל סימני סריס נדון כסריס ואע"פ שהביא ב' שערות בזקן חשוב אין לו זקן כיון שלא נתמלא זקנו כך הוא הגירסא בספרי רבינו המדוייקים ובקצת ספרים יש בהם קצת חסרון ודברים אלו שם בפרק הערל שם איתמר סימני סריס רב הונא אמר עד שיהיו כולם רבי יוחנן אמר אפי' בא' מהם היכא דהביא ב' שערות בזקן כ"ע ל"פ דעד שיהיו כולן כי פליגי בשלא הביא אלא הא דא"ל רבה בר אבוה לרבנן עיינו ביה ברב נחמן אי בשרו מעלה הבל איתיב ליה ברתאי כמאן כר"ה לא רב נחמן סיכי דיקני הוו ליה וידוע דהלכה כר' יוחנן ופירש"י

איתיב ליה ברתאי. אלמא כיון דליתנהו כולהו סימני סריס דבצר ליה האי מחזקינן ליה כסריס: סיכי דיקנא. יתדות הזקן כלומר [בכמה] מקומות ה"ל שער בזקנו וכתבו התוספות דהיכא דהביא ב' שערות בזקן כ"ע ל"פ עד שיהא בכולן וא"ת והא אמרת לעיל בן כ' שנה ולא הביא ב' שערות וכו' הא הביא ב' שערות קודם כ' לא חשיב ודאי סריס אע"פ שיש בו סימני סריס וא"כ מאי קאמר עד שיהא בכולן אפי' כולן אין מועילין דהא הביא ב' שערות בזקן ואור"י דשערות דזקן אין מועילין לדין הבאת ב' שערות אע"ג דבכל שאר מקומות בגוף מועילין וא"ת כיון דהביא ב' שערות בזקן מאי קאמר עד שיהא בכולן והלא אחד מן הסימנים הוא שאין לו זקן והרי יש לו זקן ואור"י דאין חשוב בהבאת ב' שערות לבד יש לו זקן אא"כ נתמלא זקנו עכ"ל וכ"כ הרא"ש ז"ל היכא דהביא ב' שערות [בזקן] כ"ע ל"פ דעד שיהיו כולן וב' שערות בזקן לא חשיבי שערות לגדלות לאפוקי מידי סריס אף על גב דבשאר מקומות בגוף מועילים לפי שמקומות הזקן רגיל להביא שערות לכך אינו חשוב גדול על ידם ואם הביא כל סימני סריס חשבינן ליה סריס ואף על פי שהביא ב' שערות בזקן חשיב אין לו זקן כיון שלא נתמלא זקנו עכ"ל. והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ב מה"א וז"ל הגיע לזמן הזה ולא הביא ב' שערות למטה ולא הביא ב' שערות בזקן אם נראה בו א' מסימני סריס הרי הוא סריס ודינו כדין הגדול לכל דבר ואם לא נראה בו סימן מסימני סריס עדיין קטן הוא עד שיביא ב' שערות למטה במקום הראוי להן או עד שיהיה בן ל"ה שנה ויום אחד וכתב ה"ה חילוק זה שכתב רבינו שאם הביא ב' שערות בזקן בעי כל סימני סריס ואם לא הביא א"צ אלא א' הוא כר"י פרק הערל וא"ת והלא שאין לו זקן הוא אחד מסימני סריס וא"כ זה שהביא ב' שערות בזקן היאך אפשר שיהיו כל סימני סריס בו והלא חסר זה מהם [כבר] תירצו בתוס' דאין לו זקן [ר"ל לא] נתמלא זקנו ומ"מ הלשון שכתב רבינו ולא הביא ב' שערות בזקן אם נראה בו אחד מסימני סריס השיג עליו הרא"ש ז"ל ואמר דכיון דלא הביא ב' שערות בזקן הרי יש לו סימן אחד מסימני סריס וא"צ יותר וי"ל לדעת רבינו שאע"פ שלא הביא ב' שערות בזקן אכתי בעי סימן אחר ולשון הגמרא מוכיח כן דקאמר דפלוגתייהו בלא הביא וקאמר ר"י באחד מהם ואם לא היה צריך לסימן אחר הל"ל הרי הוא כסריס ולדעת הרא"ש ז"ל לא משכחת לה ששאר סימני סריס יועילו כלל אלא הכל תלוי בהבאת ב' שערות בזקן כמו שיתבאר בסמוך בדעתו ז"ל וזה תימה שא"כ למה הוזכרו שאר סימנים עכ"ל:

סעיף קטן ו

בד"א שע"י הסימנים נדונים כסריס ואיילונית כשיהיו בהם הסימנים אחר שהם בני כ' שנה אבל קודם לכן לא אפי' יש בהם סימני סריס ואיילונית ולא הביא ב' שערות אין

נידונים כסריס ואיילונית אלא תולין הדבר במה שהם קטנים ודינן כקטן בפחות מבן כ' אבל מבן כ' ואילך אם יש בהם סימני סריס ואיילונית נידונין כסריס ואיילונית אפי' הביא אח"כ שערות ואם אין בהם סימנין וגם לא הביאו ב' שערות אין נידונים כסריס ואיילונית אלא חשובים כקטנים עד רוב שנותיהם ומרוב שנותיהם נידונין כסריס ואיילונית אפי' אין להם סימנים כך הוא הגירסא הנכונה בספרי רבינו המדוייקים ובקצת ספרים יש חסרון הניכר ודינים אלו בס"פ יוצא דופן (נדה דף מז.) דתנן התם בת עשרים שלא הביאה ב' שערות תביא ראיה שהיא בת עשרים והיא איילונית לא חולצת ולא מתייבמת בן עשרים שלא הביא ב' שערות יביאו ראיה שהוא בן כ' והוא סריס לא חולץ ולא מייבם אלו דברי בית הלל בית שמאי אומרים זה וזה בני י"ח וידוע דהלכה כבית הלל. ובגמרא ורמינהו אחד לי בן ט' ויום אחד ואחד לי בן עשרים שלא הביא ב' שערות אמר רב שמואל בר יצחק אמר רב והוא שנולדו בו סימני סריס ואם לא נולדו בו סימני סריס עד כמה תני רבי חייא עד רוב שנותיו ופירש"י ורמינהו אחד לי בן ט' שנים וכו'. שניהם דין אחד להם וביאתו כמאמר בגדול כדאמרי' לעיל אלמא קטן הוא ובעיא אמתוני: אמר רב שמואל. מתני' כגון שנולדו בו סימני סריס המפורשים בפ' הערל עכ"ל. וז"ל הריב"ש בתשובה סי' תע"ד ידוע שסימני סריס צריך שיהיו בו והוא בן כ' שנה אבל קודם לזמן הזה אין נקרא סריס אפי' יש בו כל סימני סריס ולא הביא שתי שערות כדאמר רבי אבהו בפ' הערל (יבמות פ.) סימני סריס וסימני איילונית אין עושין בהם מעשה עד שיהיו בן כ' ותנן נמי בפרק יוצא דופן בן עשרים שנה שלא הביא שתי שערות יביאו ראיה שהוא בן עשרים והוא סריס לא חולץ ולא מייבם ואיתמר עלה והוא שנולדו בו סימני סריס וכן אמרינן עלה נמי בפרק הבא על יבמתו ובפרק האשה רבה (יבמות דף צז) ואיכא למידק מינה הא פחות מבן עשרים שלא הביא שתי שערות אע"פ שנולדו בו סימני סירוס לא דיינינן ליה כסריס אלא אמרינן עדיין קטן הוא וכן אם הוא בן עשרים ולא הביא שתי שערות לא דיינינן ליה כסריס אע"פ שנולדו בו סימני סירוס אח"כ אלא אמרינן דכיון שהגיע לעשרים ולא נולדו בו סימני סירוס לאו סריס הוא ומה שלא הביא שתי שערות עד עתה לפי שעדיין קטן הוא ומשעת הבאת סימנים ואילך הוא גדול ואם אח"כ נולדו בו סימני סירוס חולי הוא ואין זה סריס חמה שהוא לקוי ממעי אמו ואם הוא בן עשרים ולא הביא שתי שערות ונולדו בו סימני סריס אע"פ שהביא שתי שערות לאחר מכאן הרי הוא כסריס לכל דבריו כדאיתא בברייתא בפרק הערל דכיון שהוא בן כ' וקדמו סימני סירוס להבאת ב' שערות כסריס דיינינן ליה ואם הגיע לרוב שנותיו שהם ל"ו שנים ולא הביא ב' שערות אע"פ שלא נולדו בו סימני סירוס הוי סריס ואפי' הביא ב' שערות לאחר

מכאן שכיון שנתאחרו כ"כ ודאי סריס הוא כדאמרינן בפ' יוצא דופן וכי לא נולדו בו סימני סירוס עד כמה עד רוב שנותיו ובנדון זה אם ראובן הגיע לרוב שנותיו וידוע שלא הביא ב' שערות במקום הערוה שהוא מקום הבאת ב' שערות וכמ"ש הרמב"ם אף אם לא היו בו סימני סירוס כלל הרי הוא סריס ואין אשתו חולצת ולא מתייבמת אלא שא"א לנו לידע זה בבירור ואפי' בבדיקה שאפי' אם נבדק ולא נמצאו בו ב' שערות קי"ל בפרק יוצא דופן דחוששין שמא נשרו ובפ' בא סימן אמרינן גומות אע"פ שאין שערות והביאוה הרי"ף והרמב"ם ומי יוכל לבדוק במקום הבאת שערות שלא יהא שם לא שער ולא גומא וע"כ צריכה חליצה מספק שמא הביא ב' שערות ולאו סריס הוא ואינה מתייבמת דדלמא לא הביא ונמצא פוגע באשת את שלא במקום מצוה דכיון שנבדק לאחר רוב שנותיו ולא נמצאו לו שערות איתרע ליה רובא ואיכא למיחש לסריס וכ"ש בזה שנמצאו בו קצת מסימני סריס אבל אם לא נבדקו כלל ולא ידענו אם הביא שתי שערות ולא הביא סימני סירוס בזה ודאי אשתו מתייבמת דכיון דע"כ גדול הוא בין הביא ב' שערות בין לא הביא לא דיינינן ליה כסריס דרובא דאינשי לאו סריסים נינהו אלא אמרינן כיון שהגיע לרוב שנותיו ודאי הביא שתי שערות וכתב עוד ואם ראובן זה לא הביא ב' שערות והביא ב' שערות בזקן אלא שלא נתמלא זקנו אם אין בו כל סימני סריס אינו סריס אבל מ"מ כיון שלא הביא ב' שערות ואינו סריס הרי הוא קטן עדיין ואשתו פטורה מן החליצה ומן היבום כדתניא בפ' חרש (קיב:) ואם לא נבדק בהבאת שתי שערות אם לא היו בו סימני סריס היתה אשתו חולצת ולא מתייבמת דאם הביא שתי שערות בהן מתייבמת שהרי גדול היה ואם לא הביא קטן היה ואינה אסורה עליו משום אשת אח ומספק צריכה חליצה שמא הביא ב' שערות דכיון שהגיע לכלל שנותיו חזקה הביא סימנים ולהצריכה חליצה לחומרא אזלינן בתר הך חזחה דהא אמרי' לה במיאון לחומרא לענין שלא תוכל למאן עכ"ל ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם דמשהגיע לכ' שנה פחות ל' יום ולא הביא ב' שערות ויש בו הסימנים חשיב כסריס ז"ל בפ"ב מה"א היתה בת כ' פחות ל' יום ולא הביאה ב' שערות ונראו בה סימני איילונית הרי היא איילונית ואם לא נראו בה סימני איילונית עדיין היא קטנה עד שתביא ב' שערות או עד שתהיה בת ל"ה שנה ויום אחד הגיעה לזמן הזה ולא הביאה שתי שערות הרי זו נקראת איילונית אע"פ שלא נראה בה סימן מסימני איילונית ואצל הזכר כתב הביא ב' שערות למטה במקומות הידועים לשער והוא מבן י"ג שנים ויום אחד ומעלה נקרא גדול והוא נקרא איש הגיע לזמן הזה ולא הביא ב' שערות אע"פ שנראו בו סימני סריס הרי הוא קטן עד שיהיה בן עשרים שנה פחות ל' יום הגיע לזמן הזה ולא הביא שתי שערות למטה ולא ג"כ בזקן אם נראה

בו סימן אחד מסימני סריס הרי הוא סריס ודינו כדין הגדול לכל דבר ואם לא נראה בו סימן מסימני סריס עדיין קטן הוא עד שיביא ב' שערות למטה במקומות הראוי להן או עד שיהיה בן ל"ה שנה ויום א' הגיע לזמן הזה ולא הביא הרי זה סריס אע"פ שלא נראה בו אחד מסימני סריס הגיע לשנת עשרים פחות ל' יום ולא הביא ב' שערות למטה והביא ב' שערות בזקן אע"פ שנולד לו אחד מסימני סריס אינו סריס אלא הרי הוא בקטנותו עד שנולדו בו כל סימני סריס או עד שיהיה בן ל"ה שנה ויום אחד וכ' ה"ה היתה בת כ' פחות ל' יום כו' כך נמצא בספרי רבי' ולפי זה הוא מפרש שמה שאמרו בסוף פ' יוצא דופן שבת עשרים שיצאו ממנה שלשים יום הרי היא כבת עשרים לכל דבריה ומסקנא דגמרא (עתידין) שיצאו שעתידין לצאת עדיין דכיון דאינה חסרה אלא שלשים יום הרי היא כאילו נשלמה וקורא שיצאו אבל כל שאר המפרשים ראיתי שפירשו שיצאו כבר דכיון דהיא בת י"ט ושלשים יום משנת עשרים הרי הם חשובים שנה וכאלו נשלמה לה עשרים וכ"כ בהשגות וכ"נ עיקר הגיע לזמן זה כו' שם מבואר ומה שאמר בן עשרים שנה פחות שלשים יום הוא כפי דעתו הנזכר למעלה בדין הבת וכבר כתבתי שחלקו עליו עכ"ל ורבינו כ' בסי' קנ"ה על מ"ש הרמב"ם גבי איילונית היתה בת עשרים שנה פחות ל' יום שט"ס הוא וכך יש לו להיות אם היתה בת י"ט שנה ושלשים יום ויש לתמוה עליו למה כאן גבי סריס הביא דברי הרמב"ם ולא כתב עליו שהוא ט"ס ועוד יש לתמוה עליו למה כתב כאן שהם בני כ' שנה ולא כתב בני י"ט ול' יום וצ"ל שסמך על מה שכתב בסי' קנ"ה:

סעיף קטן ז

וכתב עוד בד"א בסריס חמה אבל מי שנחתכו או ניתקו גידיו או ביציו הוא הנקרא סריס אדם כשיהיה בן י"ג שנה ויום אחד נקרא גדול שאינו מביא סימנים לעולם פשוט הוא. גרסי' בסוף פרק יוצא דופן (נדה מז:) כי אתו לקמיה דר' חייא אי כחוש אמר להו אבריוה אי בריא אמר להו אכחשוה דהני סימנים זימנין דאתו מחמת כחשותא זימנין דאתו מחמת בריאותא ופירש"י כי אתו לקמיה דרבי חייא. בני כ' שנה שלא הביאו ולא ידעתי למה השמיטו הפוסקים דבר זה דהא ליכא מאן דפליג ביה :

סעיף קטן ח

אנדרוגינוס כתב הרמב"ם שדינו כסריס חמה שאינו בר חליצה ויבום בפ"ו מהלכות יבום ואלו שאין להן זיקה כלל סריס חמה ואנדרוגינוס מפני שאינן ראויין לילד ולא היה להם שעת הכושר והוא מבואר בברייתא שכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל בספ"ק דיבמות עריות שאמרו לא חולצות ולא מתייבמות מוסיף עליהם אשת סריס חמה ואשת אנדרוגינוס ומשמע דכי היכי דאשת אנדרוגינוס אינה זקוקה ליבום הכי נמי אנדרוגינוס שמת אחיו

אין אשתו זקוקה לו גבי סריס חמה נמי אף על גב דלא קתני אלא אשת סריס חמה ה"ה דסריס חמה שמת אחיו אין אשתו זקוקה לו:

סעיף קטן ט

ומ"ש אבל לדעת ר"י דינו כזכר גמור לכל דבר וכן הוא מסקנת אדוני אבי הרא"ש ז"ל בסוף פרק הערל (יבמות דף פא.) תנן רבי יוסי ור"ש אומרים אנדרוגינוס כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה ובגמרא (דף פג:) אמר רב ליתא למתני' מקמי ברייתא דתניא רבי יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא ולא יכלו חכמים להכריע בו אם הוא זכר או נקבה אמרי בי רב משמיה דרב הלכה כרבי יוסי באנדרוגינוס כתב הרי"ף וכן הלכה וכתב הרא"ש מתוך דבריו משמע דהא דפסיק משמיה דרב הלכה כר' יוסי אר' יוסי דברייתא קאי כדאמר רב ליתא למתני' מקמי ברייתא ורש"י פירש דארבי יוסי דמתני' קאי ואמרי בי רב היינו רב הונא כדאמר לקמן ופליג אהא דאמרן לעיל אליבא דרב ליתא למתני' מקמי ברייתא וכן פר"י דאמרינן כי הוינן בי רב הונא כו' ש"מ דפליגי אמוראי בהא מילתא אליבא דרב וכיון דפליגי אליביה דרב מסתבר דהלכה כדאמרי בי רב דשמואל סבר כוותיה דאמר ליתא לברייתא מקמי מתני' ולהאי פיסקא חייבים עליו סקילה מב' מקומות כרבי יוסי דמתניתין עכ"ל ומשמע לפי דבריהם דהוי דינו כזכר גמור לכל דבר ומשמע לרבינו ז"ל דמסקנת הרא"ש כפי' רש"י ור"י מדהביא דבריהם לבסוף ויש לתמוה על זה דא"כ היאך כתב בסוף בפ"ק דיבמות סתם ברייתא דקתני אשת אנדרוגינוס לא חולצת ולא מתייבמת וצ"ל דס"ל לרבינו שאותה הברייתא אתיא דלא כהלכתא בענין אנדרוגינוס לדעת הרא"ש ז"ל ולא כתבה אלא משום דברים אחרים שנשנו בה דהלכתא נינהו וסמך על מ"ש בפרק הערל וקשה לן דא"כ לא הוה שתיק הרא"ש מלכתוב על אותה הברייתא דקתני דאשת אנדרוגינוס לא חולצת ולא מתייבמת אתיא דלא כהלכתא כמו שאכתוב בסוף פ' הערל ומדלא כתב כן משמע דסבירא ליה דהאי ברייתא הלכתא היא ופי' רש"י ור"י שכתב בסוף פרק הערל לאו משום דסבירא ליה כוותייהו כתב כן אלא להודיענו דעתם ועוד יש לומר דאפילו אם תמצא לומר דסבירא ליה כפירוש רש"י ור"י שדינו כזכר להאכיל בתרומה ולחייב עליו סקילה מכל מקום לענין יבום וחליצה דינו כסריס חמה כדקתני בברייתא וטעמא משום דאינו ראוי להוליד וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל ואיפשר דרש"י ור"י נמי הכי סבירא להו כתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה אנדרוגינוס חולץ וחולצים לאשתו אבל אינה פסולה לכהונה דספק חלוצה לא גזרו בה רבנן ואם קדמו וכנסו אין מוציאין מידם:

סעיף קטן י

וטומטום כתב הרמב"ם חולץ ולא מייבם מפני שהוא ספק ואם נקרע ונמצא זכר רצה חולץ רצה מייבם בפרק ו' כתב הרב המגיד דין הטומטום פשוט הוא שהרי הוא בספק ואם נקרע ונמצא זכר הרי הוא זכר גמור הנזכר בפרק ב' מהלכות אישות ודלא כרבי יהודה דאמר בהערל טומטום שנקרע ונמצא זכר לא יחלוץ מפני שהוא כסריס עכ"ל. ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ז"ל שם סוף פרק הערל אהא דתנן רבי יהודה אומר טומטום שנקרע ונמצא זכר לא יחלוץ מפני שהוא כסריס אמרי' בגמרא אמר רבי אמי מאי עביד רבי יהודה לטומטום דבירי דאותבוה אכורסיה ואיקרע ואוליד ז' בנין ורבי יהודה חזור על בניו מאין הם תניא ר"י ברבי יהודה אומר טומטום לא יחלוץ שמא יקרע ונמצא נקבה ואפילו ימצא זכר שמא ימצא סריס חמה מאי בינייהו אמר רבא לפסול במקום אחין ולחלוץ שלא במקום אחין איכא בינייהו ופי' רש"י מאי בינייהו. מאי איכא בין ר"י ברבי יהודה לאבוה וכתב הרא"ש א"ר אמי מאי עביד רבי יהודה לטומטום דבירי כו' משמע דרבנן פליגי עליה וסברי דלאו סריס הוא וחולץ ומייבם ור"י ברבי יהודה פליג אאבוה ועביד ליה ספק סריס ופסיל במקום אחין וחולץ שלא במקום אחין ואינו מייבם והכי עבדינן לחומרא עכ"ל ויש לתמוה עליו כיון דמשמע ליה מדרבי אמי דרבנן פליגי עליה דרב יהודה אמאי לא פסק כוותייהו וכמו שפסק הרמב"ם וכן נראה שהוא דעת הרי"ף שהשמיט הא דאמר ר"י טומטום שנקרע ונמצא זכר לא יחלוץ למימרא דלית הלכתא כוותיה ושמא י"ל דטעמא דהרא"ש משום דכיון דלא מפרש בהדיא לא במשנה ולא בברייתא ולא בגמרא דאיפליגו רבנן עליה דר' יהודה לא סמכינן אמשמעותא דמשמע לן להקל וכיון דר' יהודה ור"י בריה פליגי ולא איפסיקא הלכתא כחד מינייהו נקטינן כמאן דמחמיר ואע"ג דר"י בר' יהודה מסתמא תלמידא דאבוה הוא וקי"ל דאין הלכה כתלמיד במקום הרב כבר כתבו דלא אמרינן הכי אלא מאביי ורבא ואילך אבל קודם לכן איפשר דהלכה כתלמיד במקום הרב:

סעיף קטן יא

אחים מן האם וגר ועבד משוחרר כו' לא חולצין ולא מייבמין אחים מן האם מבואר רפ"ב דיבמו' (דף יז.) ואיכא מאן דיליף לה מדכתיב כי ישבו אחים יחדיו המיוחדים בנתלה פרט לאחים מן האם ואיכא מאן דיליף לה אחוה אחוה מבני יעקב:

סעיף קטן יב

ומ"ש וגר ועבד משוחרר אפי' הם תאומים והורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה אינם לא חולצים ולא מייבמים ברייתא בר"פ נושאין (דף צז:) ב' אחים תאומים גרים

וכן משוחררים לא חולצין ולא מייבמין ואין חייבין משום אשת אח היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה לא חולצין ולא מייבמין אבל חייבים משום אשת אח:

סעיף קטן יג

פצוע דכא וכרות שפכה וסריס אדם והזקן לאו בני יבום נינהו אבל חולצין לפיכך מתו ולהם אחים מייבמים או חולצין לנשותיהם מתו אחיהם הם חולצים ולא מייבמים ואם בעלו קנו ופצוע דכא וכרות שפכה וסריס אדם יוציאו בגט ברייתא כתבוהו הרי"ף והרא"ש ז"ל בספ"ק דיבמות פצוע דכא וכרות שפכה וסריס אדם והזקן חולצים ולא מייבמים ואם בעלו קנו ואסור לקיימן משום שנאמר לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה' וכתב נ"י פצוע דכא כו' לא מייבמים דחייבי לאוין נינהו ומ"מ כיון שהיתה להם שעת הכושר רמיא קמייהו לחליצה והאי זקן מיירי שתשש כחו וכשל הוא דומיא דסריס דלאו בר ביאה והקמת שם הוא ואם בעלו קנו ומגרשין בגט בלא חליצה עכ"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ו וז"ל ואלו חולצים ולא מייבמים פצוע דכא וכרות שפכה וכיוצא בהן ממיני הסריס והזקן ביותר שתשש כחו וכשל ואם בעל סריס אדם קנה שהרי היתה לו שער הכושר ומוציא בגט מפני שהוא אסור לבא בקהל ובפ"ב דיבמות (דף כ:) תניא פצוע דכה וכרות שפכה סריס אדם והזקן או חולצין או מייבמין כיצד מתו ולהם אחים ולהם נשים ועמדו אחים ועשו מאמר בנשותיהם ונתנו גט או שחלצו מה שעשו עשו ואם בעלו קנו מתו אחים ועמדו הם ועשו מאמר בנשותיהם ונתנו גט או שחלצו מה שעשו עשו ואם בעלו קנו ואסור לקיימן משום שנאמר לא יבא פצוע דכא כו' ופירש"י סריס אדם שסירסו אדם ולא מחמת חולי נסתרס מאליו הוי בלאו דבלאו לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה הוא ואסור לישא ישראלית דכתיב לא יבא פצוע דכא: או מייבמין. לאו לכתחלה קאמר אלא ייבומיה יבום: שאם בעלו קנו. כדקתני ואזיל והזקן שפסק מלידה והאי לאו מחייבי לאוין הוא אלא קמ"ל אע"ג דלאו בר אולודי הוא ביאתו ביאה לקנות יבמתו ויוציאנה ממנו בגט: ונתנו גט. כלומר או נתנו גט או חלצו וגט ביבמה מהני למפסל עליו ועל כל האחים דאי בעי ליבומי תו לא מצי דקם ליה בשוב לא יבנה: ואם בעלו קנו. ויוצאות בגט בלא חליצה: ואסור לקיימה. אסיפא קאי מתו אחין ובעלו הן את יבמתו ואפצוע דכא וכיוצא בו ולא אזקן ע"כ וכתבו התוס' פצוע דכא וכרות שפכה וסריס אדם פי' שהם סרים אדם לאפוקי בידי שמים שלא היה להם שעת הכושר אם בעלו קנו ה"ה דנמי לכתחלה שרי כדמוכח לקמן אלא איידי דנקט בסיפא לשון דיעבד נקט נמי ברישא לשון דיעבד עכ"ל:

סעיף קטן יד
חרשת קטנה ושוטה לאו בני חליצה הן אבל מתייבמות לפיכך אחת מאלו שנפלו לפני יבם אינו יכול לחלוץ אבל כונס ומוציא בגט אם ירצה זה מבואר במשנה פרקי חרש בדין יבמה חרשת ודבר פשוט הוא דה"ה לשוטה וקטנה לענין שמתייבמות ואינן חולצות שהרי קטנה נתבאר בפרק מצות חליצה שאינה חולצת ושוטה דינה כחרשת כמבואר בברייתא שכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל בספ"ק דיבמות:

סעיף קטן טו
ומ"ש רבינו כונס ומוציא בגט אם ירצה דבריו סתומים דמשמע דקאי אשוטה וקטנה נמי והא ליתא שאין דברים אלו אמורים אלא לחרשת לא לשוטה וקטנה דהא שוטה אינה מתגרשת כמבואר בר"פ חרש (קיב:) וקטנה נמי בעודה קטנה נמי לאו בת גירושי הוא כמבואר בפרק התקבל (גיטין סד:) ודברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו הם מכוונים שהרי כתב וזה לשונו אלו שמתייבמות ולא חולצות החרשת והשוטה והקטנה לפי שאין בהן דעת לקרות ולהבין ואם רצה הייבם לגרש החרשת בגט אחר שיבעול אותה ה"ז מגרש עכ"ל. וכן חש"ו לאו בני חליצה נינהו אבל מייבמין בברייתא שכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל בספ"ק דיבמות החרש והשוטה מייבמין ולא חולצין ובמשנה פרק חרש מבואר דחרש מייבם ואינו חולץ ומשמע דה"ה לשוטה כדאיתא בברייתא:

סעיף קטן טז
ומ"ש והחרש אינו יכול להוציא לעולם שאין גירושיו גירושין מבואר במשנה פרק חרש גבי יבם חרש כונס ואינו מוציא לעולם ופירש"י ואינו מוציא לעולם דלא אתי גט דידיה ומפקע זיקת יבומי אחיו הראשון:

סעיף קטן יז
ומ"ש כשנפלה לו מאחיו פיקח אבל נפלה לו מאחיו חרש כשם שכנס אחיו ברמיזה כך יוציא הוא ברמיזה נראה שטעמו מדתנן בר"פ חרש חרש שנשא פקחת ופיקח שנשא חרשת אם רצה יוציא ואם רצה יקיים כשם שהוא כונס ברמיזה כך מוציא ברמיזה ומשמע לרבינו דה"ה ביבמה שנפלה לו מאחיו שנשאה כשהיה חרש כיון שנישואיה לא היה אלא ברמיזה וגם יבומיה לא היה אלא ברמיזה אם ירצה יוציא ברמיזה אבל הרמב"ם כתב פ"ו כלשון הזה ולכשייבם החרש אינו מוציא לעולם שבעילתו עושה אותה א"א גמורה ואין גירושיו גירושין גמורים ולא חילק בין נפלה לו מאחיו פקח לנפלה לו מאחיו חרש ויש לתמוה עליו מההיא דתנן כשם שהוא כונס ברמיזה כך הוא מוציא ברמיזה והוא עצמו ז"ל כתבה לפסק הלכה בפ"ב מהל' גירושין וז"ל אם נשא אשה כשהוא חרש ברמיזה שאין קידושיו קידושין גמורים מן התורה כשם שהוא כונס ברמיזה כך מוציא

ברמיזה ובפ"ד מה' אישות כתב חרש שנשא פקחת וכן חרשת שנישאת לפיקח אין קידושיהן גמורין מן התורה אלא מד"ס ע"כ והשתא כיון שחרש שנשא פקחת אם רצה מגרש ברמיזה כשם שכנסה כשנפלה לפני אחיו החרש וכנסה אמאי לא יגרשנה ברמיזה אם ירצה כמו שכנסה אחיו והוא ברמיזה וכן יש לתמוה על מ"ש שבעילתו עושה אותה א"א גמורה והרי הוא כתב גבי חרש שנשא פקחת שאין קידושי חרש מן התורה אלא מד"ס ואין לומר דהא דאין קידושי חרש מן התורה ה"מ במקדש אשה אבל בא על יבמתו אפי' נפלה לו מאחיו חרש ה"ל קידושי תורה דכיון שקידושי הראשון אינם מן התורה לא נפלה לפני אחיו מן התורה ומן התורה ה"ל כנושא אשה בעלמא שלא היתה אשת אחיו והיאך איפשר לומר שקידושי ב' יהיו קידושין גמורין מפני שהיתה מתחלה אשת אחיו לכן נ"ל דלא איירי הרבמ"ם ז"ל אלא כשנפלה לו מאחיו פיקח אבל אם נפלה לו מאחיו חרש ודאי אם רצה יגרש ברמיזה כמו שכנסה אחיו והוא וכמו שכתב רבינו אחר שכתבתי כל זה מצאתי בפרק מי שאחזו (גיטין עא:) א"ר כהנא אמר רב חרש שיכול לדבר מתוך הכתב כותבין ונותנין גט לאשתו מיתיבי חרש לא הלכו בו אחר רמיזותיו ואחר קפיצותיו ואחר כתב ידו אלא במטלטלין אבל לא לגיטין תנאי היא דתניא ארשב"ג בד"א בחרש מעיקרו אבל פקח ונתחרש הוא כותב והן חותמין וחרש מעיקרו לא כשם שכנסה ברמיזה כך מוציא ברמיזה אי באשתו הכי נמי הב"ע ביבמתו יבמתו ממאי אילימא דנפלה מאחיו חרש כשם שכניסתה ברמיזה כך יציאתה ברמיזה אלא דנפלה ליה מאחיו פיקח ואי בעית אימא לעולם דנפלה ליה מאחיו חרש וגזרה אחיו חרש אטו אחיו פיקח אי הכי אשתו נמי יבמתו ביבמתו מיחלפא אשתו באשתו לא מיחלפא ומי גזרינן חרש אטו פיקח והתנן ב' אחים חרשים נשואים ב' אחיות פקחות כו' ואם היו נכריות יכנסו ואם רצו להוציא יוציאו אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא ופירש"י יכנסו ואם רצו אחר כך להוציא יוציאו דאתי גט חרש ומפקע זיקת קידושי חרש אלמא היכא דנפלה ליה מאחיו חרש מפיק ולא גזרינן אטו אחיו פיקח ע"כ וכיון דאסיקנא דמחוורתא כדשנינן מעיקרא דשאני לן בין נפלה ליה מאחיו חרש לנפלה לו מאחיו פיקח ע"כ צ"ל דהרמב"ם נמי מפליג בינייהו וכמו שכתבתי בסמוך על מ"ש שבעילתו עושה אותה א"א גמורה דע"כ בנפלה ליה מאחיו פיקח דוקא הוא וכמו שנתבאר:

סעיף קטן יח

ומ"ש והקטן אם רצה יוציאה בגט אם בא עליה לאחר שהגדיל בפרח יוצא דופן(מה.) תנן בן ט' שנים ויום אחד שבא על יבמתו קנאה ואינו נותן גט עד שיגדיל ובגמרא ולכשיגדיל בגט סגי לה והא תניא עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול מה מאמר בגדול צריך גט למאמרו

וחליצה לזיקתו אף ביאת בן ט' צריך גט לביאתו וחליצה לזיקתו אמר רב ה"ק לכשיגדיל יבעול ויתן גט ופירש"י לכשיגדיל ויבעול והך ביאה הוי קנין גמור ואם בא לגרשה אינה צריכה חליצה דכתיב ולקחה לו לאשה כיון שלקחה נעשית כאשתו לכל דבר:

סעיף קטן יט

שני אחין אחד פיקח ואחד חרש נשואים לב' נשים נכריות פקחות וכו' ב' אחים פקחים נשואים ב' נשים נכריות אחת פקחת ואחת חרשת וכו' ב' אחין אחד פיקח ואחד חרש נשואים לב' נשים אחת פקחת ואחת חרשת וכו' עד כונס ואינו מוציא לעולם הכל משנה שם בפרק חרש והם דברים מבוארים בהקדמה מה שנתבאר בסימן זה בדין החרש והחרשת:

סעיף קטן כ

הסומא מייבם ואינו חולץ ואם חלץ חליצתו כשרה כבר נתבאר בסימן קס"ט דמדתניא בפרק מ"ח (קג.) חולצת מן הסומא חליצתה כשרה למד הרמב"ם דלכתחלה לא יחלוץ ונתן טעם לדבר משום דכתיב וירקה בפניו ואין זה רואה הרוק ומשם יש ללמוד דשפיר מייבם ואפי' לכתחלה דהא ליכא טעמא למעוטי כלל:

סעיף קטן כא

אשת הקטן והשוטה פטורות מן החליצ' ומן היבום בסוף האשה רבה (יבמות צו:) תנן גבי ט' שנים ויום אחד נשא אשה ומת ה"ז פטורה ופירש"י נשא אשה שאינה יבמתו ולו אחין הרי זו פטורה ואף ע"ג דביאתו ביאה קידושיו אינם קידושין ואין קנין כלום עד שיביא ב' שערות ובגמ' תנינא להא דת"ר שוטה וקטן שנשאו ומתו נשותיהן פטורות מן החליצה ומן היבום וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ז דטעמא משום דכתיב לא תהיה אשת המת פרט לאשת שוטה וקטן שאין להם אישות כלל:

סעיף קטן כב

ומ"ש אבל אשת החרש והזקנה והעקרה הרי הן כשאר כל הנשים וחולצות ומתייבמות דין אשת החרש מבואר במשנה פרק חרש ודין זקנה ועקרה מבואר בברייתא שכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל בספ"ק דיבמות וכתב בנ"י דטעמא משום דהא כמה עקרות וזקנות מצינו. שנפקדו וראויות להקים שם משא"כ באיילונית והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ו דטעמא דזקנה ועקרה מפני שהיתה להם שעת הכושר:

סימן קעג

סעיף קטן א

היבמה שהיא אסורה ליבם והיא מחייבי כריתו' או מיתות ב"ד אינה זקוקה ליבם ומותרת לזר בלא חליצה כיצד הרי שאחיו מאביו היה נשוי בתו או בת בתו כו' וכשם

שהיא פטורה כך צרתה פטורה וכו' וכן צרת צרתה כגון שמת ולו ב' נשים ואחת מהן היא ערוה על שמעון אחיו וכו' וכן עד עולם שאם נישאת צרת הצרה לאח רביעי ומת וכו' הכל מבואר במשנה בריש יבמות ומייתינן לה בגמרא (ג:) מקראי וסוף לשון רבינו ישבו קצת קיצור ומ"מ המכוון מדבריו הוא מבואר:

סעיף קטן ב

אבל אחת מכל העריות שהיא נשואה לנכרי שאינו אחיו מאביו ומת מותר לישא צרתה גם זה מבואר שם במשנה שש עריות חמורות מאלו מפני שהן נשואות לאחרים צרותיהן מותרות אמו ואשת אביו כו':

סעיף קטן ג

היבמה שהיא ספק ערוה ליבם כגון שקדש אשה בספק קידושין ואחותה נשואה לאחיו ומת אחיו כו' קצת דין זה מתבאר מהא דתניא בברייתא שכתבו הרי"ף והרא"ש ספ"ק דיבמות הספיקות כגון שקדש אחד מב' אחיות ואינו יודע אי זה קדש חולץ ולא מייבם ותנן בפ"ב מי שקדש אחד מב' אחיות ואינו יודע אי זו קדש מת ולו אח אחד חולץ לשתיהם וכן מתבאר בפ"ד אחין וכולן שהיו להן קידושין או גירושין בספק חולצות ולא מתייבמות וז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"ו יבמה שהיא ספק ערוה על היבם או ספק ערוה על בעלה ה"ז חולצת ולא מתייבמת לפיכך מי שקדש אשה בספק קידושין ואח"כ מת אחיו שהיה נושא אחותה ונפלה לו ליבום שהיא ספק אחות אשתו ה"ז חולצת ולא מתייבמת ומוציא את אשתו בגט מספק ושתיהן אסורות עליו יבמתו מפני שהיא ספק ערוה וארוסתו מפני שהיא ספק קרובת חלוצתו שהיא בשנייה כמו שביארנו עכ"ל וכתב ה"ה זה פשוט שספק ערוה ליבם חולצת ולא מתייבמת: ומ"ש שאשתו אסורה עליו ג"כ פשוט כפי מה שנתבאר והכל מתבאר בפ"ד אחין ונלמד כיוצא בזה ממשנת שומרת יבם שקדש אחיו את אחותה שבפרק החולץ (יבמות מא.) שאמרו בסוף המשנה יוציא את אשתו בגט ואת אשת אחיו בחליצה עכ"ל:

סעיף קטן ד

היתה היבמה באיסור ערוה על הבעל כגון שעבר או טעה ונשא בתו או חמותו ומת ונפלה לפני אחיו אין זו אשתו שאין קידושין תופסין לו בה ולא שייך בה לא חליצה ולא יבום ואם היה לה צרה חולצת או מתייבמת וזו שהיתה לבעל באיסור ערוה היא ליבם כמו אשה נכריה ומותר בה בפ"ק דיבמות (י.) תני לוי אמו פעמים פוטרת צרתה ופעמים שאין פוטרת צרתה כיצד היתה אמו נשואת אביו ונישאת לאחיו מאביו ומת זו היא אמו שאין פוטרת צרתה ופירש"י היתה אמו נשואת אביו. ונישאת לאחיו מאביו ומת לא

תפסי בה קידושין שהרי אשת אב בכרת ואין קידושין תופסין בחייבי כריתות דברי הכל הילכך כשמת רשע זה לא נפלה זו לפני בנה דלאו אשת אח היא ואין פוטרת צרתה:

סעיף קטן ה

ומ"ש ראיתי בדברי הרמב"ם שאם היתה היבמה בספק ערוה שחולצת ולא מתייבמת הוא הלשון שכתבתי בסמוך יבמה שהיא ספק ערוה על היבם או ערוה על בעלה הרי זה חולצת ולא מתייבמת ומ"ש רבינו ויראה שהוא ט"ס דממ"נ תתייבם כו' מבואר דקאי למ"ש או ספק ערוה על בעלה דכיון שהיא מותרת ליבם תתייבם ממה נפשך ואפשר לדחוק ולפרש דברי הרמב"ם דה"ק או שהיתה ג"כ ספק ערוה על בעלה כמו שהיא ספק ערוה על יבמה שנמצא שהיא ספק ערוה לשניהם והכי מוכח מדמסיים בה לפיכך מי שקדש אשה בספק קידושין ואח"כ מת אחיו שהיה נושא אחותה וכו' והיינו ספק ערוה על היבם ואילו ספק ערוה על הבעל שבקה אלא ודאי כדאמרן שכשכתב שהיא ספק ערוה על הבעל כשהיא גם כן ספק ערוה על היבם מיירי וכן מה שכתב גבי היתה היבמה ערוה על בעלה ואם היה לה צרה חולצת ולא מתייבמת כשהיתה ערוה גם על היבם היתה וכדמוכח בהדיא מדמסיים בה ואם היתה זו שהיא ערוה על הבעל מותרת ליבם ורצה היבם לישא אותה ולייבם צרתה הרשות בידו משמע דעד השתא כשהיתה ערוה גם על היבם מיירי: ב"ה ומיהו בזו מצאתי מוגה ואם היה לה צרה חולצת או מתייבמת:

סעיף קטן ו

היה לאחיו בערוה ספק קידושין או ספק גירושין כגון שזרק לה קידושין או גיטא ספק קרוב לה ספק קרוב לו כו' משנה ס"פ ד' אחין (יבמות ל:) וכולן שהיו להן קידושין או גירושין מספק הרי אלו צרות חולצות ולא מתייבמות כיצד ספק קידושין זרק לה קידושיה ספק קרוב לו ספק קרוב לה זהו ספק קידושין כיצד ספק גירושין כתב בכתב ידו ואין עליו עדים יש עליו עדים ואין בו זמן יש בו זמן ואין בו אלא עד אחד זהו ספק גירושין ופירש"י וכולן ט"ו עריות שהיה לאחיו המת ספק חידושין או ספק גירושין הויא צרתה ספק צרת ערוה דילמא איגרשא ערוה ולגבי קידושין דילמא לא מיקדשא הרי אלו הצרות חולצות ולא מיפטרן בלא כלום דלמא לאו צרת ערוה היא ולא מתייבמות דילמא צרת ערוה היא עכ"ל ודבר פשוט הוא שמה שכתב היה לאחיו בערוה ספק קידושין או ספק גירושין היינו לומר שהיא מותרת לבעלה וערוה על היבם וכתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה לא תימא דוקא בב' כיתי עדים ואחת אומרת קרוב לה ואחת אומרת קרוב לו דהוי ספק דאורייתא אלא אפילו בכת אחת דספק דרבנן היא בעיא חליצה מתה הערוה בחיי אחיו או גירשה או שהיתה הערוה קטנה ומיאנה באחיו ומת צרתה מותרת להתייבם ואפי' כנס הצרה קודם שגירש הערוה כיון שלא היתה צרת ערוה בשעה שנפלה ליבום

משנה בריש יבמות ט"ו נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהם ומן החליצה ומן היבום עד סוף העולם ואלו הן בתו ובת בתו כו' וכולן אם מתו או מיאנו או נתגרשו צרותיהן מותרות כו' כיצד פוטרות צרותיהן כו' כיצד אם מתו הן צרותיהן מותרות היתה בתו או אחת מכל העריות האלו נשואה לאחיו ולו אשה אחרת ומתה בתו או נתגרשה ואח"כ מת הוא צרתה מותרת ובגמרא כיצד אם מתו הן כו' ואפי' כנס ולבסוף גירש ורמינהו ג' אחים שנים מהם נשואים לשתי אחיות ואחד נשוי נכרית גירש אחד מבעלי אחיות אשתו ומת נשוי נכרית וכנסה המגרש זהו שאמרו אם מתה או מיאנו או נתגרשו צרותיהן מותרות טעמא דגירש ואח"כ כנס אבל כנס ואח"כ גירש לא א"ר ירמיה תברא מי ששנה זו לא שנה זו האי תנא סבר מיתה מפלת והאי תנא סבר נישואין הראשונים מפילים רבא אמר לעולם חד תנא הוא וזו ואצ"ל זו קתני ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כרבא וכן פסק הרמב"ם בפ"ו:

סעיף קטן ז

ומ"ש אבל אם לא מיאנה בו בחייו ומיאנה בו לאחר מותו צרתה חולצת ולא מתייבמת שם במשנה וכל שיכולה למאן ולא מיאנה צרתה חולצת ולא מתייבמת פירש"י וכל שיכולה למאן. שהיא קטנה הערוה ויכולה למאן ולא מיאנה ומת אחיו הואיל וקידושיה אינם אלא מדרבנן (ספק) וזיקת נפילתה ספק (מדרבנן) אינה פוטרת צרתה מן החליצה ולהתייבם אסורה כדמפרש טעמא בגמרא שנראית צרת ערוה עד כאן ובגמרא ותמאן השתא ותתייבם לימא מסייע ליה לרבי אושעיא דאמר ממאנת למאמרו ואינה ממאנת לזיקתו לא צרת ערוה שאני משום דמשעת נפילה נראית כצרת בתו ופירש"י ותמאן. הערוה השתא ותאמר אי איפשי בקידושין שקדשני אמי ואחי לבעלי המת תעקור קידושין הראשונים: ותתייבם. צרתה: משעת נפילה. שנזקקה הבת ליבם למאן בו מחמת קידושי ראשון נראים נישואים גמורים למיהוי אשת המת וצרתה צרת הבת ואי שרית ליה אתי למשרי צרת הבת דעלמא:

סעיף קטן ח

ספק אם הערוה מתה בחייו אם לא כגון שאחיו היו נשוי בתו ונפל הבית על שניהם ואין ידוע איזה מהם מת תחילה ולו אשה אחרת חולצת ולא מתייבמת משנה בפרק אלמנה לכ"ג (יבמות דף סז.) נפל הבית עליו ועל בת אחיו ואין ידוע איזהו מהם מת תחילה צרתה חולצת ולא מתייבמת ופירש"י נפל הבית עליו ועל בת אחיו. שהיא אשתו ספק הוא מת תחילה ונפלו שתיהן לפני אחיו ופוטרת צרתה משום צרת הבת ספק בת אחיו מתה ראשונה ובשעת נפילה ליבום לא הוי צרתה צרת ערוה דתנן ופולן אם מתו או מיאנו צרותיהן מותרות צרתה חולצת ולא מתייבמת:

סעיף קטן ט
היתה הערוה איילונית צרתה מתייבמת ולא מיבעיא אם לא הכיר בה דהוי מקח טעות שנמצא שלא היתה אשתו מעולם ואינה צרת ערוה אלא אפילו הכיר בה מתייבמת הצרה דכיון דאיילונית לאו בת ייבום היא הרי היא כמי שאינה ולא נפלה הזיקה אלא על הצרה לבד בריש יבמות גבי ט"ו נשים שפוטרות צרותיהן תנן וכולן אם מתו או מיאנו או שנתגרשו או שנמצאו איילונית צרותיהן מותרות ובגמרא אמר רבה צרת איילונית אפילו הכיר בה ואפילו צרת בתו איילונית ואלא הא דקתני שנמצאו תני שהיו ופירש"י הלכתא צרת איילונית מותרת ואע"ג דהכיר בה אחיו וקיימא והוי אשתו לא מיתסרא צרתה משום צרת הבת דכי אסר רחמנא צרת ערוה במקום מצוה הוא דאסרי והא כיון דאיילונית היא דבלאו ערוה נמי לא חזיא לייבום הויא צרתה צרת ערוה שלא במקום מצוה:

סעיף קטן י
יבם הצרה שהיה סבור שהערוה איילונית ואח"כ נמצאת שאינה איילונית תצא מיבמה בלא גט והולד ממזר כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ו וכתב ה"ה זה פשוט דכיון שהיא צרת ערוה הוי ליה אשת אח שלא במקום מצוה:

סעיף קטן יא
ניסת הצרה לזר שהיתה סבורה שאין הערוה איילונית ואחר כך נמצאת איילונית תצא מהבעל ומהיבם וצריכה גט מהבעל וחליצה מהיבם להתירה לזר משנה פרק הזורק (גיטין דף פ'.)

סעיף קטן יב
ומ"ש ואם נתקדשה לזר מותרת ליבם כדפרישית לעיל ביבמה שנתקדשה לזר:

סעיף קטן יג
מי שזנתה אשתו תחתיו בעדים וברצון ומת בלא זרע ונפלה לפני אחיו דינה כדין הערוה והיא וצרתה פטורות מן החליצה ומן היבום בפ"ק דיבמות (דף יא) א"ר יהודה א"ר צרת סוטה אסורה טומאה כתיב בה כעריות ופירש"י צרת סוטה אסורה. היה נשוי ב' נשים וזינתה האחת תחתיו ויש עדים ומת בלא בנים היא וצרתה פטורות אף מן החליצה מאי טעמא טומאה כתיב בה ונסתרה והיא נטמאה: כעריות. דכתיב אל תטמאו בכל אלה:

סעיף קטן יד
ומ"ש בד"א שזינתה בודאי אבל ספק אם זינתה אם לאו היא חולצת וצרתה חולצת או מתייבמת שם מתיב רב אשי נכנסה עמו לסתר ושהתה כדי טומאה אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה ואם מת חולצת ולא מתייבמת וכל דינים אלו מבוארים בדברי הרמב"ם ז"ל פ"ו וכך הם דברי הרי"ף ואע"פ שהראב"ד פסק דסוטה ודאית בעיא חליצה

או היא או צרתה משום דאילו איתיה לבעל לא בעיא גיטא השתא נמי בעיא חליצה וצרתה כמוה כבר סתר הרא"ש דבריו וכתב דדוקא גבי ספק הוא דאיתמר הכי בפ"ק דסוטה (ה:) והראב"ד לא עלה בלבו לחלק בין סוטה ודאי לסוטה ספק ולסברתו פליגי סוגיא דסוטה אסוגיא דשמעתק ופסק הלכה כסוגיא דסוטה לחומרא אבל לפי מה שחלקת בין סוטה ודאי ובין סוטה ספק אין אנו צריכים לכל זה ולא פליגי אהדדי עכ"ל:

סעיף קטן טו

ראובן שהמירה אשתו ונישאת לעכו"ם והלך ראובן ונשא אחרת ולא גירש את המומרת ומת בלא בנים אם פטורה רחל מהחליצה ומהיבום משום צרת סוטה עיין בת"ה סימן רי"ט ובמרדכי ריש יבמות :

סעיף קטן טז

אשת אחיו שלא היה בעולמו אינה בת יבום דכתיב כי ישבו אחים יחדיו שהיה להם ישיבה אחת בעולם וכיון שאינה בת יבום הרי היא כאשת אחיו שלא במקום מצוה ופוטרת צרתה כיצד ראובן שמת ונפלה אשתו לפני שמעון אחיו ואח"כ נולד לוי אחיו וכו' משנה ביבמות רפ"ק (ב:) ורפ"ב (יז:) ומ"ש בין אם נולד קודם שייבם וכו' בין אם נולד לאחר שייבמה שמעון וכו' משנה ר"פ ב' ואע"ג דפליג התם ר"ש ידוע דהלכה כת"ק: כתב הרמב"ם עשה שמעון מאמר באשת ראובן ומת קודם שכנסה הרי לוי חולץ לצרתה ולא מייבם בפ"ו והוא מבואר במשנה ר"פ ב': כיצד אשת אחיו שלא היה בעולמו ב' אחין ומת אחד מהן נולד להם אח ואח"כ ייבם הב' את אשת אחיו ומת הראשונה יוצאה משום אשת אחיו שלא היה בעולמו והשנייה משום צרתה עשה בה מאמר ומת שנייה חולצת ולא מתייבמת ופירש"י עשה בה זה שמת מאמר ולא הספיק לכונסה עד שמת שנייה חולצת ולא מיפטרא משום צרת ערוה דלאו צרתה ממש היא ולא מתייבמת דמאמר קונה במקצת והויא צרת ערוה במקצת מדרבנן.

סעיף קטן יז

ומ"ש בשם הרא"ש דאפי' מת בלא מאמר צרתה חולצת ולא מתייבמת וכו' שם א"ר יהודה אמר שמואל שומרת יבם שמתה אסור באמה אלמא קסבר יש זיקה וכ' הרא"ש וכן הלכתא ואע"ג דרב פליג עליה ואמר שומרת יבם שמתה מותר באמה דאין זיקה וקי"ל הלכתא כרב באיסורי בהא קי"ל כשמואל דאמוראי בתראי שקלי וטרי לתרוצי אליבא דמאן דאמר יש זיקה דפריך בשמעתין ממתניתין עשה בה מאמר ומת שנייה חולצת ולא מתייבמת טעמא דעבד בה מאמר הא לא עבד בה מאמר שנייה יבומי נמי מייבמה ואי אמרת יש זיקה ה"ל צרת אשת אחיו שלא היה בעולמו בזיקה אמר רבה ה"ה אע"ג דלא עבד בה מאמר מיחלץ חלצה יבומי לא מייבמה והא דקתני מאמר לאפוקי

מדבית שמאי דאמרי מאמר קונה קנין גמור ע"כ וה"ה כתב בפ"ו בבבת היתה היבמה אסורה על יבמה איסור לאו או איסור עשה כולי יש לדקדק למה לא ביאר רבינו שאפי' בלא מאמר צרתה חולצת ולא מתייבמת דמאמר דקתני מתניתין לאפוקי מדבית שמאי [מדר"ש] היא וכדאיתא בגמרא ואנן קי"ל יש זיקה ואפילו בלא מאמר ולא נזכר זה בהל' וגם רבינו לא כתב זה אבל הרשב"א ז"ל כ"כ ומבואר הוא בגמרא עכ"ל. ודברים אלו אינם ענין לבבא זו שנכתבו עליה בספרים שלנו אלא ודאי על מ"ש הרמב"ם בבית דין אשת אחיו שלא היה בעולמו עשה שמעון מאמר באשת ראובן ומת קודם שכנסה הרי לוי חולץ לצרתה ולא מייבם כתב ה"ה דברים אלו ומה שהעיד ה"ה שלא נזכר זה בהלכות אני אומר דאשתמיטתיה להרב המגיד דברי ההלכות בפרק ד' אחין אמתני' דג' אחים ב' מהם נשואים ב' אחיות ואחד נשוי נכרית וכו' עשה בה מאמר ומת נכרית חולצת ולא מתייבמת שכתב עליה וה"ה אע"ג דלא עשה בה מאמר ומת נכרית מיחלץ חלצה יבומי לא מייבמה דהויא אחות אשה בזיקה והא דקתני מאמר לאפוקי מדבית שמאי דאמרי מאמר קונה קנין גמור ואפילו חליצה נמי לא תיבעי קמ"ל דצריכה חליצה עכ"ל ומשם נלמוד לכחן לדעת הרי"ף וכן נ"ל שהרמב"ם העתיק פה לישנא דמתני' דקתני עשה בה מאמר כו' ואין ה"נ דבלא מאמר נמי חולצת משום דהוה ליה צרת ערוה בזיקה ולא חשש לבאר זה כאן לפי שסמך על מ"ש גבי ג' אחים ב' מהם נשואים שתי אחיות ואחד מהם נשוי נכרית כו' ולא עוד אלא אפילו גירש אחד מבעלי אחיות את אשתו אחר שמת הנשוי נכרית ומת המגרש הרי נכרית חולצת ולא מתייבמת הואיל ונעשית צרת אחות אשתו בזיקה שעה אחת כו' שהרי ביאר שם דצרת ערוה בזיקה אסורה ומינה נשמע לכל אינך:

סעיף קטן יח

קטנה שהיתה נשואה לאחיו מאמו או לאחי אמו ומת ונשאה אחיו מאביו ומת ונפלה לפניו לייבום כו' בפרק ב"ש (יבמות דף קח:) הרי שהיתה אשת אחי אמו שהיא שנייה לו ונשאה אחיו מאביו ומת מהו שתמאן השתא ותעקרינהו לנישואין קמאי ותתייבם צרתה יש מיאון לאחר מיתה במקום מצוה או לא שכרו ב' בני אדם בת' זוז ובאו ושאלו את ר"ע בבית האסורין ואסר את רבי יהודה בנציבין ואסר וכתב הרא"ש פירוש אע"ג דקי"ל דיש מיאון לאחר מיתה הכא בשנייה לא דהא בתו לא ממאנת לאחר מיתה ותתייבם צרתה משום דרמי בר יחזקאל דאמר כיון דבשעת נפילה נראית כצרת ערוה אסורה ה"נ אי שרית להאי שנייה למאן לאחר מיתה אתי למשרי צרת בתו עכ"ל:

סעיף קטן יט

ומ"ש וצרתה חולצת ולא מתייבמת שאפילו היא חולצת פשוט הוא:

סעיף קטן כ
היה אחיו נשוי קטנה שאינה ערוה עליו ומת ומיאנה הקטנה ביבם אסורה לו כו' בר"פ ב"ש (יבמות דף קז:) א"ר מיאנה בזה אסורה לזה מידי דהוה אבעלת גט בעלת גט כיון דאיתסרא לחד לא איתסרא לכולהו ושמואל אמר מיאנה בזה מותרת לזה ולא דמיא לבעלת הגט בעלת גט הוא דקעביד בה הכא איהי קעבדא ביה דאמרה לא רעינא בך ולא צבינא בך בך הוא דלא רעינא הא בחברך רעינא: ופירש"י מיאנה בזה אסורה לזה. מיאנה יבמה באחד מן האחין יבמין אסורה לכולם ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כשמואל משום דקאי רבי יוחנן כוותיה: ומ"ש רבי' אסורה לו טעמא משום דמדמי לה לבעלת הגט לגבי ההוא דמיאנה ביה. ומ"ש ומותרת לזר בלא חליצה היינו בדליכא אחין אחריני דאילו איכא אחריני אע"ג דמיאנה בזיקתו של זה הרי לא מיאנה בזיקת דאחרים:

סעיף קטן כא
ומ"ש ודוקא היא אבל צרתה מותרת לו זה פשוט דהא אפילו נתן גט לזו לא נאסר צרתה:

סעיף קטן כב
ומ"ש ואפילו היא מותרת לשאר האחין שלא מיאנה בהן כבר נתבאר דפלוגתא דרב ושמואל הוא והילכתא כשמואל וז"ל הרא"ש והרי"ף ז"ל בפ"ח אהא דכי אתא רבין א"ר יוחנן אחת צרת ממאנת פי' ממאנת ביבם ואחת צרת איילונית ואחת צרת מחזיר גרושתו משנישאת כולן מותרות ודוקא צרותיהן אבל אינהו גופייהו בדליכא בהדייהו צרות כל חדא מינייהו אית לה דינא באנפי נפשי וכו' כמו שאכתוב בסי' קע"ד:

סעיף קטן כג
היה לאחיו באשתו ספק גירושין ומת ונפלה לפניו ליבום חולצת ולא מתייבמת דשמא הוו גירושין וכו' אבל אם היו לאחיו בה ספק קידושין מתייבמת כו'.

סעיף קטן כד
המגרש אשתו גדולה או קטנה שהשיאה אחיה והחזירה ומת ונפלה לפני יבם מותרת לו משנה בפרק ב"ש (יבמות ד' קח:) המגרש את האשה והחזירה מותרת ליבם ר"א אוסר המגרש את היתומה והחזירה מותרת ליבם ר"א אוסר וידוע דהלכה כת"ק. ומ"ש אבל קטנה שהשיאה אביה ונתגרשה בקטנותה ע"י אביה והחזירה ומת בעודה קטנה אסורה ליבם כו' שם משנה קטנה שהשיאה אביה ונתגרשה כיתומה בחיי האב והחזירה דברי הכל שאסורה ליבם ופירש"י והחזירה בקטנותה אסורה ליבם אם מת בקטנותה ואפי' לרבנן דגירושיה גירושין גמורים ואין חזרתה חזרה גמורי דקידושי קטנה אינה כלום הואיל ופקע זכות אב והיא אין לה יד והו"ל כגרושה ועומדת:

סעיף קטן כה
ומ"ש וכן הדין במגרש הפקחת ונתחרשה והחזירה ומת והיא חרשת כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ז וכתב ה"ה זה פשוט לפי מה שנתבאר שנישואי החרשת שוין לנישואי הקטנה וכולן מדבריהם ויש סמך לזה בירוש' פרק חרש פשוט הוא עכ"ל:

סעיף קטן כו
ומ"ש ולענין צרתה וכתב הראב"ד שהיא כמותה כו' שם (דף קט:) בעא מיניה רבא מרב נחמן צרתה מהו ומסקנא צרתה או חולצת או מתייבמת וכתב הרא"ש תמוה לי למה כתב רב אלפס בעיא זו שהיא אליבא דר"א דלא כהלכתא ויש הלכות רב אלפס שכתוב בהן וה"ה לצרתה של יתומה בחיי האב לרבנן והשיב עליו הראב"ד ז"ל הא מילתא לא מיחוורא שפיר משום דלר"א גופיה הא לא שרית לצרה אלא משום דהיא גופיה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה אבל יתומה בחיי האב בין לר' אליעזר בין לרבנן ערוה היא מן התורה הילכך צרתה נמי צרת ערוה הן ושתיהן חולצות ולא מתייבמות ולכאורה היה נראה כדבריו דהיינו דתנן בפ"ק וכל שיכולה למאן ולא מיאנה צרתה חולצת ולא מתייבמת ה"נ צרתה של ערוה קטנה היא ומיהו נוכל לקיים דברי רב אלפס ז"ל דשאני ערוה זו שיש לה היתר לעצמה אם גדלה אצלו הילכך לר"א דגזר אפילו בגדולה דעלמא אטו יתומה בחיי האב שמא יטעה אדם לומר דקידושי קטנה כלום כ"ש דגזר בצרה דידיה אבל לרבנן דלא גזרו אפילו בדידה אם גדלה אצלו כ"ש דבצרתה לא גזרו ומתייבמת וכ"כ הרמב"ן ז"ל ופלוגתא היא בירושלמי עכ"ל:

סעיף קטן כז
ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל שמתייבמת בפ"ז וכתב ה"ה בהלכות הביאו בעיא דצרתה ומאי דאסיקו בה או חולצת או מתייבמת לומר דכי היכי דלרבי אליעזר בגדולה צרתה מתייבמת ה"ה קטנה לרבנן וזהו דעת רבינו ויש חולקין בזה וכבר הכריע הרמב"ן כדברי ההלכות וזהו דעת הרשב"א ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן כח
החזירה כשהיא קטנה או חרשת ונתגדלה או נתפקחה אצלו ואח"כ מת מותרת להתייבם שם בברייתא בגמרא מודים חכמים לרבי אליעזר בקטנה שהשיאה אביה ונתגרשה הרי היא כיתומה בחיי האב והחזירה שאסורה לייבם מפני שגירושיה גירושין גמורים ואין חזרתה חזרה גמורה בד"א שגירשה כשהיא קטנה והחזירה כשהיא קטנה אבל גירשה כשהיא קטנה והחזירה כשהיא גדולה א"נ החזירה כשהיא קטנה וגדלה אצלו ומת או חולצת או מתייבמת ומה שהשוה דין החרשת לדין החטנה כ"כ הרמב"ם בפ"ז וכבר נתבאר בסמוך:

סעיף קטן כט
אחות גרושתו היא אסורה לו מן התורה כאחות אשתו לפיכך נפלה לפניו לייבום פטורה היא וצרתה מן החליצה ומן הייבום משנה בפרק החולץ (יבמות מא.) המגרש את אשתו ונשא אחיו את אחותה ומת הרי זו פטורה ופירש"י פטורה. אף מן החליצה משום אחות אשה הואיל ואשתו קיימת ואחות גרושה מד"ת דכתיב עליה בחייה כל שבחייה:

סימן קעד

סעיף קטן א
יבמה שהיא אסורה ליבם בלאו או בעשה או באיסור שניות דרבנן היא חולצת כו' משנה בפ"ב דיבמות (דף כ.) כלל אמרו ביבמה כל שאיסורה איסור ערוה לא חולצת ולא מתייבמת איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ולא מתייבמת איסור מצוה שניות מדברי סופרים. איסור קדושה אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר ופירש"י שניות שניות לעריות שגזרו סופרים עליהם: אלמנה לכ"ג. שמת אחיו ההדיוט ונפלה אלמנתו לפניו: גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. שעבר אחיו המת ונשא חלוצה וגרושה וכשמת צריכה חליצה שהרי קידושין תופסין לו בה דקידושין תופסין בחייבי לאוין אבל יבומי לא שהרי אסורה לו לזה שהוא כהן ואפטורי בלא כלום לא דלא אלים לאו למיפטרה דילפינן מאחות אשה בפ"ק עכ"ל:

סעיף קטן ב
ומ"ש רבינו וצרתה או חולצת או מתייבמת כ"כ נ"י אמתני' וז"ל איסור מצוה ואיסור קדושה כו' דוקא היא אבל צרתה מתייבמת שאין צרה פטורה אלא מערוה וכדנפקא לן בפ"ק (ג:) מאחות אשה דכתיב בה לצרור וכן איתא בירושלמי להדיא עכ"ל:

סעיף קטן ג
ומ"ש ואין חליצתה פוטרת צרתה אבל חליצת צרתה פוטרת אותה כדפרישית לעיל בסימן ק"ע כ"כ בשם הרמב"ם ז"ל ושם נתבאר. ומ"ש ואם עבר ובא עליה קנאה ונפטרה צרתה ומוציאה בגט בפ"ב דיבמות (דף כ:) תניא פצוע דכא וכרות שפכה שמתו אחיהם ועמדו הם ובעלו קנו ואסור לקיימן משום שנאמר לא יבא פצוע דכא פירש"י אם בעלו קנו ויוצאת בגט בלא חליצה.

סעיף קטן ד
ומ"ש רבי' שנפטרה צרתה פשוט הוא דכיון שאם בעלו קנו ויוצאת בגט בלא חליצה א"כ בביאה זו נעקרה זיקה לגמרי מבית זה ופשיטא דנפטרה צרתה וכך מפורש שם בברייתא איסור מצוה ואיסור קדושה בא עליה או חלץ לה נפטרה צרתה והא דקתני דאם חלץ לה שפוטרת צרתה ורבינו כתב בסמוך שאם חלץ לה לא נפטרה צרתה כבר נתבאר בדברי

ה"ה שכתבתי בסימן ק"ע ז"ל הרמב"ם בפ"ג היתה היבמה אסורה על יבמה איסור לאו או איסור עשה או שהיתה שנייה הרי זו חולצת ולא מתייבמת ומפני מה צריכה חליצה מפני שיש בה לקוחין הואיל וקידושין תופסין בהן הרי הן זקוקות לייבם ומן הדין היה שיתייבמו שהייבום מצות עשה וכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה יבא עשה וידחה את לא תעשה אבל חכמים גזרו שלא יתייבמו חייבי לאווין ולא שניות גזירה שמא יבא עליה פעם שנייה והרי ביאתה אסורה ואין שם מצוה שאין מ"ע אלא ביאה ראשונה בלבד לפיכך אם עבר ובעל יבמתו האסורה לו משום לאו או משום עשה ואצ"ל שנייה ה"ז קנה קנין גמור ומוציאה בגט והיא וכל צרותיה מותרות לזר שהרי נפטרו עכ"ל וטעם זה שכתב שהוא גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה הוא מסקנא דרבא בפרק כיצד (שם) היתה אסורה לבעלה באיסור לאו או עשה או איסור דרבנן ומותרת לייבם הרי היא זקוקה לו דכיון שלא היתה אסורה לבעלה אלא בלאו תפסי בה קידושין וכיון שמותרת ליבם יכול לייבם אותה מבואר במשנה פרק יש מותרות (יבמות דף פד.):

סעיף קטן ה

ומ"ש חוץ ממחזיר גרושתו משניסת שאם החזיר אחיו גרושתו משניסת ומת חולצת ולא מתייבמת בפ"ק דיבמות (דף יא:) בעי ר"י המחזיר גרושתו משניסת צרתה מהו ת"ש המחזיר גרושתו משניסת היא וצרתה חולצת היא וצרתה ס"ד אלא או היא או צרתה ולאו תירוצי קא מתרצת לה תריץ הכי הוא חולצת צרתה או חולצת או מתייבמת וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל ומסקנא כי האי תירוצא בתרא דאמרי' כי אתא רבין א"ר יוחנן אחת צרת ממאנת פי' ממאנת ביבם ואחת צרת איילונית ואחת צרת מחזיר גרושתו משנישאת כולן מותרות ודוקא צרותיהן אבל אינהו גופייהו בדליכא בהדייהו צרות כל חדא מינייהו אית לה דינא באפי נפשה ממאנת ביבם אע"ג דלגבי יבם דמיאנה בו לאו בת חליצה ויבום היא לגבי אחיו של יבם שריא וחולצת או מתייבמת דאמר שמואל מיאנה בזה מותרת בזה ואיילונית לא חולצת ולא מתייבמת ומחזיר גרושתו משנישאת ומת חולצת ולא מתייבמת וכתב ה"ה בפ"ו מפורש בפ"ק ומסקנא שהיא חולצת ולא מתייבמת וצרתה או חולצת או מתייבמת פירוש והיא נפטרת בחליצתה או בביאתה וצרתה נפטרת בחליצתה של זו אבל לא בביאתה אם עבר ובא עליה כדין אלמנה מן הנישואין לכ"ג וכ"כ הרשב"א ז"ל דממעטי לה מההיא דרב גידל דלעיל וזהו שלא הזכיר רבינו איסור בצרתה עכ"ל: ומ"ש מההוא דרב גידל היינו דבפרק כיצד (כ.) אהא דתנא שאם היתה היבמה אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט חולצת ולא מתייבמת הקשו בגמרא קא פסיק ותנא ל"ש אלמנה מן הנישואין ול"ש מן האירוסין בשלמא מן הנישואין אין עשה דייבום דוחה

את לא תעשה דאלמנה לא יקח ועשה דוהוא אשה בבתוליה בתולה ולא בעולה ולאו הבא מכלל עשה עשה אלא אלמנה מן האירוסין אמאי יבא עשה וידחה את לא תעשה ותירץ רב גידל בשם רב דאמר קרא ואם לא יחפוץ האיש לקחת יבמתו ועלתה יבמתו כו' שאין ת"ל יבמתו מה ת"ל יבמתו יש לך יבמה אחת שעולה לחליצה ואינה עולה ליבום ואי זו זו חייבי לאוין והקשו ע"ז מן הברייתא דקתני גבי חייבי לאוין ואם בעלו קנו ואסור לקיימה ואי ס"ד מדאורייתא חייבי לאוין לחליצה רמייה לייבום לא רמייה אמאי אם בעלו קנו ואסיקו דלאו מדאוריי' אלא מדרבנן אמרו שאינן עולות לייבום גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה ולפיכך אם בעלו קנו וכתב ה"ה שם כל זה על דברי הרמב"ם ז"ל וכתב עוד וז"ל וכתב בה"ג והא דרב גידל א"ר מיקיימא באלמנה מן הנישואין דאע"ג דמדאורייתא לאו בת ייבום היא רבייה רחמנא לחליצה עכ"ל. ונרא' מדברי ה"ה דמחזיר גרושתו עובר בעשה ול"ת מדמדמי לה לאלמנה לכ"ג מן הנישואין ומייתי לה מדרב גידל ואיני יודע מנין לו שאיני מוצא בה אלא לאו בלבד ועוד יש לתמוה עליו שכתב וצרתה של זו נפטרת בחליצה של זו אבל לא בביאתה שהרי כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ז יראה לי שכך הדין בב' יבמות הבאות מבית אחד והאחת מהן אסורה על יבמה משום שנייה או מחייבי לאוין או מחייבי עשה שאם חלץ לאסורה לא הותרה צרתה וצ"ע:

סעיף קטן ו

אחות חלוצה אסורה מדרבנן לפיכך נפלה לפני יבם חולצת ולא מתייבמת וכן צרתה אסורה מדרבנן וחולצת ולא מתייבמת כך כתוב בספרי רבינו המדוייקים ובקצת ספרים חסר כל בבא זו והוא ט"ס שהרי דין זה הוא מבואר בפרק החולץ (יבמות דף מא.) דתנן התם החולץ ליבמתו ונשא אחיו את אחותה ומת חולצת ולא מתייבמת ובגמרא (שם) אמר ר"ל כאן שנה רבי אחות חלוצה מד"ס ומשמע נמי התם במתני' דאסור אדם בצרת קרובת חלוצתו דגם צרת חלוצה אסורה מד"ס:

סעיף קטן ז

מי שיש עליה זיקת ב' יבמין היא וצרתה חולצות ולא מתייבמות כיצד ג' אחים נשואים לג' נשים נכריות ומת אחד מהם ועשה אחד מהנשארים מאמר ביבמתו ומת קודם שכנסה כו' משנה פ' ד' אחין (יבמות דף לא:) ג' אחים נשואים ג' נשים נכריות ומת אחד מהם ועשה בה השני מאמר ומת הרי אלו חולצות ולא מתייבמות שנאמר ומת אחד מהם יבמה יבא עליה שעליה זיקת יבם אחד ולא שעליה זיקת ב' יבמים ובגמרא (שם) ואי זיקת ב' יבמים דאורייתא חליצה נמי לא תיבעי אלא מדרבנן וגזירה שמא יאמרו ב' יבמות הבאות מבית אחד מתייבמות ולייבם לחדא ונחלוץ לחדא גזירה שמא יאמרו בית אחד מקצתו בנוי ומקצתו חלוץ ויאמרו אי דמייבם והדר חליץ ה"נ אלא גזירה דילמא

חליץ והדר מייבם וקם ליה באשר לא יבנה ורחמנא אמר כיון שלא בנה שוב לא יבנה ופירש"י מקצתו חלוץ. ואתו למימר בשתי יבמות הבאות מבית אחד חדא מתייבמת ואחרת חלצה. וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל הא דאמרינן בזיקת ב' יבמין מיחלץ חלצה יבומי לא מייבמה לא תימא ה"מ היכא דאיכא צרה דאיכא למיגזר משום צרה אלא אפילו היכא דליכא אלא חדא יבמה ואיכא עלה זיקת שני יבמין מיחלץ חלצה יבומי לא מייבמה כדתנן בפרק האשה רבה (יבמות צו:) בן ט' שנים ויום אחד שבא על יבמתו ומת חולצת ולא מתייבמת ואמר רבא עלה הא דאמרי רבנן זיקת שני יבמין מיחלץ חלצה יבומי לא מייבמה לא תימא ה"מ היכא דאיכא צרה דאיכא למיגזר משום צרה דהא הכא דליכא צרה מיחלץ חלצה יבומי לא מייבמה:

סעיף קטן ח

נתן לה גט ופירש שהוא למאמרו הרי ביטל המאמר שעשה כו' שם (ד' לב.) אמר רבא נתן גט למאמרו הותרה צרתה אבל היא אסורה משום דמיחלפא בבעלת הגט איכא דאמרי אמר רבא נתן גט למאמרו הותרה אפילו היא מאי טעמא מאי דעביד בה שקליה ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ו כלישנא בתרא וכ"פ הרא"ש ז"ל ופירש"י הותרה אפילו היא. לשלישי כשימות שני: מאי דעבד שקליה. והוה ליה כמי שלא עשה בה מאמר ואתיא ומתייבמת לשלישי מחמת זיקת אחיו הראשון ודוקא שפירט למאמרו ולא לזיקתו קאמר אבל סתמא קאי בלא יבנה אכולהו אחים והכי מוכחא מילתא דרבא בפרק ר"ג (יבמות נב:) דלמאמרו ולא לזיקתו קאמר וכ"כ הרא"ש ז"ל והכי דייק לישנא דהרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן ט

קטן שבא על יבמתו ומת חולצת ולא מתייבמת שאין ביאתו קונה קנין גמור ויש עליה זיקת ב' יבמים משנה וגמרא בס"פ האשה רבה (יבמות דף צו:) וכתבתיו בסמוך:

סעיף קטן י

מי שחציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה לראובן ונשתחררה וקדשה שמעון אחיו ומתו שניהם ונפלה לפני לוי אחיהם מתייבמת לו שאינה אשת ב' מתים וכו' מימרא דרב חסדא בפ' השולח (גיטין מג.):

סימן קעה

סעיף קטן א

יבמה שאינה ראויה להתייבם בשעת נפילה משום איסור ערוה אסורה עולמית אפילו אם יפקע האיסור כגון ב' אחים שנשואים ב' אחיות ומת אחד מהם ונפלה אשתו לפני השני שנשוי אחותה אפי' אם תמות אשתו אח"כ שפקע איסור אחות אשה אפ"ה אסורה משנה פ' ד' אחין (יבמות לב:):

סעיף קטן ב
ומ"ש ואפי' נפלה לפניו פעם אחרת אחרי מות אשתו כגון שהיה להם אח שלישי שלא היתה ערוה עליו כו' ג"ז משנה שם (ל.) ג' אחים ב' מהם נשואים ב' אחיות ואחד נשוי נכרית מת אחד מבעלי אחיות וכנס נשוי נכרית את אשתו ומתה אשתו של שני ואח"כ מת נשוי נכרית ה"ז אסורה עליו עולמית הואיל ונאסרה עליו שעה אחת:

סעיף קטן ג
ומ"ש ל"ש מתה אשתו קודם שכנס השלישי ל"ש מתה אחר שכנס אע"פ שלא היתה אסורה עליו בנפילה אחרונה אפ"ה אסורה לו (שם) אמר רב יהודה א"ר כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה מאי קמ"ל תנינא ה"ז אסורה עליו עולמית הואיל ונאסרה עליו שעה אחת מהו דתימא ה"מ היכא דלא איחזיא לה בנפילה ראשונה אבל היכא דאיחזיא לה בנפילה ראשונה אימא תשתרי קמ"ל ופירש"י שעה אחת. בנפילה ראשונה כשנפלה מאחיו הראשון: הרי היא כאשת אח כו'. ואע"ג דהדר איחזיא: בנפילה ראשונה. כל זמן נפילה ראשונה היתה אשתו קיימת שהיא אחותה: אבל היכא דאיתחזי בנפילה ראשונה. כגון שמתה אשתו אחר מיתת אחיו ולא כנסה נשוי נכרית עכ"ל:

סעיף קטן ד
ומ"ש רבינו אע"פ שלא היתה אסורה עליו בנפילה אחרונה כו' כלומר שלא היתה אסורה עליו בשעת נפילה אחרונה שמתה אשתו קודם שכנס נשוי נכרית את היבמה אפילו הכי אסורה לו כיון שהיתה אסורה לו בשעת נפילה ראשונה:

סעיף קטן ה
ומ"ש אסורה לו היא וצרתה כגון שהיה אשה אחרת לאח הג' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ז ודבר פשוט הוא דכיון דהיא אסורה משום אשת אח הו"ל צרתה צרת ערוה וכתב ה"ה הדבר פשוט דל"ש בנכרית אם היה נשוי אותה האח השני בשעה שכנס יבמתו ל"ש נשאה אח"כ דכל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לו בני' ואסורה כדאיתא התם וצרתה הו"ל צרת ערוה עכ"ל:

סעיף קטן ו
ומ"ש אבל אם מותרת לו בשעת נפילה אפילו אם תיאסר אח"כ אם פקע האיסור חוזרת להיתירה כיצד ג' אחים ב' מהם נשואים ב' אחיות ומת אחד מהם כו' בר"פ ד' אחין (יבמות כז:) אמר ר"ה אמר רב ב' אחיות יבמות שנפלו לפני יבם א' חלץ לראשונה הותרה לשנייה הותרה מתה הראשונה מותר בשנייה ואצ"ל מתה שנייה שמותר בראשונה משום דהויא יבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה תחזור להיתירה הראשון ר' יוחנן

אמר מתה שנייה מותר בראשונה אבל מתה הראשונה אסור בשנייה מ"ט שכל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה ה"ז כאשת אח שיש לה בנים ואסורה ורב ה"מ היכא דקאי באפה איסור אחות אשה דאורייתא אבל הכא זיקה דרבנן היא ופירש"י ור' יוחנן אמר מתה שנייה מותר בראשונה. הואיל ובשעת נפילה היתה ראויה לו וידוע דרב ור' יוחנן הלכה כר"י ודע שיש בקצת ספרי רבינו חסרון הניכר והגירסא הנכונה בספרים המדוייקים כך הוא מתה האחרונה חזרה הראשונה להיתירה הראשון כיון שהיתה מותרת בשעת נפילה אף על פי שנאסרה בנתיים אבל אם מתה הראשונה לא הותרה האחרונה כיון שהיתה אסורה עליו בשעת נפילה:

סעיף קטן ז

וכן אם היו שם עוד אחין וקדם א' מהם וחלץ לאחרונה שם איתיביה ר' יוסי בר חנינא לר' יוחנן ד' אחין ב' מהם נשואים ב' אחיות ומתו הנשואין את האחיות הרי אלו חולצות ולא מתייבמות ואמאי ליקום חד מינייהו ולחלוץ לשנייה ותיהוי הראשונה לגבי אידך כיבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה תחזור להיתירה הראשון א"ל אחיות איני יודע מי שנאן ופירש"י כלומר זו אינה משנה ודקדק רבינו לכתוב וקדם אחד מהם וחלץ לאחרונה דמשמע דלכתחילה לא אמרי' להו לחלוץ השנייה ולייבם הראשונה דגזרי' דילמא אתי למעבד איפכא באלו הצרות עצמן וכ"כ שם התוספות אהא דפריך על מאן דאמר אחיות איני יודע מי שנאן ולימא ליה גזירה דילמא קדים וחליץ לראשונה ברישא וגם הרמב"ם ז"ל בפ"ז כ"כ אם קדם אחד מן האחין וחלץ לאחרונה הותרה הראשונה לשאר אחין דמשמע דדוקא בדיעבד וחלץ קאמר דהותרה ראשונה אבל לכתחילה לא מורינן להו לחלוץ לאחרונה כדי שתותר הראשונה:

סעיף קטן ח

ומ"ש או שהיתה הראשונה אסורה לאחד מן האחין וייבם האחרונה שהרי היא מותרת לו הותרה הראשונה לשאר אחין שהרי האחרונה שאסרה אותה עליהם נחלצה או נתייבמה למותר לה אבל אם האחרונה אסורה לאחד מהם משום ערוה הרי הוא מותר לייבם הראשונה ושאר האחין אסורים בשתיהן וחולצות ולא מתייבמות שם (דף כח.) תנן היה א' מהן אסורה על האחד איסור ערוה אסור בה ומותר באחותה והשני אסור בשתיהן ס"ד דנפלה חמותה ברישא וכו' ותיהוי חמותה לגבי אידך כיבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה תחזור להיתירה הראשון אמר רב פפא כגון דנפלה הך דאין חמותה ברישא ומתוך דברים הללו יתבאר לך שמ"ש או שהיתה הראשונה אסורה לא' מן האחין הייינו לומר שהיא אסורה לו משום ערוה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ז ואהא דכתב רבינו ושאר האחים אסורין בשתיהן וחולצות ולא מתייבמות סיים הרמב"ם ז"ל

ואם קדמו וכנסו כל אחד אחת מן האחיות מוציאין אותן מהם. כתב עוד הרמב"ם ז"ל בפ"ז ב' מן האחים נשואין לב' אחיות ומתו שניהם ולא נודע איזה מהם מת ראשון הואיל ואי אפשר לייבם שתיהן והרי זיקה נפלה על שתיהן שתיהן חולצות ולא מתייבמות ואפי' היתה אחת מהן אסורה על היבם משום שנייה או מחייבי עשה או מחייבי לאוין הרי אלו חולצות ולא מתייבמות אבל אם היתה אחת מהם ערוה עליו כגון שהיתה אם אשתו או בתה הרי אחותה מותרת לו רצה חולץ רצה מייבם שהרי לא נפלה זיקתו על שתיהן שאין זיקה על הערוה וכ"כ מדאמרינן בגמרא אהא דאמר רבי יוחנן אחיות איני יודע מי שנאן ולימא ליה דלא ידעינן הי נפיל ברישא אי הכי היינו דקתני קדמו וכנסו יוציאו בשלמא ראשון אמרי' ליה מאן שרי לך אלא שני יאמר חבראי שנייה ייבם אלא ראשונה מייבם היינו דקא"ל אחיות איני יודע מי שנאן משמע בהדיא דכל היכא דלא ידעינן הי נפיל ברישא חולצות ולא מתייבמות:

סעיף קטן ט

ד' אחין ב' מהם נשואים ב' אחיות ומתו הנשואים את האחיות הרי אלו חולצות ולא מתייבמות:

סעיף קטן י

ומ"ש דבת אחת או בזה אחר זה קודם שהספיקו לייבם לראשונה פשוט הוא שכל שלא הספיקו לייבם לראשונה עד שנפלה שניה כנפלו שתיהן בבת אחת דמי:

סעיף קטן יא

ומ"ש קדמו וכנסו אין מוציאין אותם מידם שם במשנה הנזכר ואם קדמו וכנסו ר"א אומר ב"ש אומרים יקיימו וב"ה אומרים יוציאו וכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה העיקר אצלנו ב"ש במקום ב"ה אינו משנה ר"ל כל זמן שתמצא ב"ש מקילין וב"ה מחמירין וזה היפך המפורסם מסברתם לפיכך תדע שהמשנה מוטעת ושדבר המיוחד לב"ש הוא אמנם הוא חוץ מן המקומות המנויים שהם מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ולפיכך פסק הלכה בכאן יקיימו עכ"ל וקשה לן על דבריו דהא כיון דב"ש מקילין וב"ה מחמירין ר"א הוא דקאמר לה ואילו סתם מתני' קתני לה סתמא אם קדמו וכנסו יוציאו הכי איבעי לן למפסק הלכה. ואפשר שזה היה דעת הרמב"ם ז"ל בחיבורו שכתב אם קדמו וכנסו כל אחד אחת מן האחיות מוציאין אותן מהם. ורבינו איפשר טעמו מדתניא בגמרא ר"א אומר ב"ש אומרים יקיימו ובה"א יוציאו ר"ש אומר יקיימו אבא שאול אומר קל היה להם לב"ה בדבר זה שב"ש אומרים יוציאו ובה"א יקיימו ר"ש כמאן אי כב"ש היינו ר"א אי כב"ה היינו אבא שאול ה"ק לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה והשתא כיון דאבא שאול סבר דלב"ה יקיימו ור"ש סבר דלדברי הכל יקיימו הכי נקטינן.

סעיף קטן יב
היתה א' מהן אסורה לאחד מהיבמים משום איסור ערוה כגון שהיתה בתו או אחת מהעריות מותר בשנייה שהרי אין הערוה זקוקה לו ונמצא שאין זקוקה לו אלא אחת והשני אסור בשתיהן היתה אחת מהן אסורה לזה משום ערוה והשנייה אסורה לשני משום ערוה האסורה לזה מותרת לזה שכל אחד אין זקוקה לו אלא אחת אבל אם אין אסורה עליהם אלא באיסור לאו או עשה לא נדחית הזיקה מהם כיון שמן התורה הם בני חליצה וייבום וחולצות ולא מתייבמות הכל שם במשנה:

סעיף קטן יג
ג' אחים ב' מהם נשואים ב' אחיות ומת אחד מבעלי האחיות ועשה השלישי מאמר ביבמתו כו' משנה שם ג' אחים ב' מהם נשואים ב' אחיות ואחד מופנה מת אחד מבעלי האחיות ועשה בה מופנה מאמר ואח"כ מת אחיו השני בש"א אשתו עמו והלה תצא משום אחות אשה ובה"א מוציא את אשתו בגט וחליצה ואשת אחיו בחליצה:

סעיף קטן יד
וכתב הרמב"ם ז"ל מת זה שעשה מאמר והיה לו אשה אחרת ונפלו שתיהן לפני בעל האחות השנייה בעלת המאמר פטורה וכו' בפ"ז והוא מבואר במשנה פרק ד' אחין (יבמות ל:) ג' אחין ב' מהם נשואין ב' אחיות ואחד נשוי נכרית מת נשוי נכרית וכנס אחד מבעלי אחיות את אשתו ומת הראשונה יוצאת משום אחות אשה והשנייה משום צרתה עשה בה מאמר ומת נכרית חולצת ולא מתייבמת:

סעיף קטן טו
ומ"ש רבינו בשם הרא"ש אפי' לא עשה השלישי מאמר בא' מן האחיות כו' חולצת ולא מתייבמת כיון שהיא צרת אחות אשה בזיקה על המשנה הנזכרת אהא דקתני עשה בה מאמר ומת נכרית חולצת ולא מתייבמת כ' וה"ה אע"ג דלא עבד בה מאמר ומת נכרית מחלץ חלצה יבומי לא מייבמה דהו"ל צרת אחות אשה בזיקה והאי דקתני מאמר לאפוקי מב"ש דאמרו מאמר קונה קנין גמור ואפילו חליצה נמי לא תיבעי קמ"ל דצרתה חולצת עכ"ל וכ"כ הרי"ף ז"ל והם דברי הגמרא בפרק הנזכר על מתניתין דג' אחים ב' מהם נשואין ב' אחיות ואחד נשוי נכרית גירש אחד מבעלי אחיות את אשתו כו' ובסימן קע"ג גבי אשת אחיו שלא היה בעולמו כתבתי בזה לדעת הרמב"ם ז"ל:

סעיף קטן טז
ג' אחים ב' מהם נשואין ב אחיות ואחד נשוי נכרית כו' שם (ל.) ב' מהם נשואין ב' אחיות ואחד נשוי נכרית גירש אחד מבעלי האחיות את אשתו ומת נשוי נכרית וכנסה המגרש ומת זו היא שאמרו וכולן שמתו או נתגרשו צרותיהן מותרות ופירש"י כנסה המגרש

ומת. מותרת זו להתייבם שהרי עד שלא כנסה גירש את הראשונה שהיא ערוה ולא היתה צרתה מעולם וזהו שאמרו בפרק ראשון נתגרשו העריות צרותיהן מותרות.

סעיף קטן יז

ומ"ש אבל אם מת נשוי נכרית קודם שגירש אחד מבעלי האחיות את אשתו אפילו אם לא כנס הנכרית ומת שנמצא שהיתה צרת ערוה בזיקה אסורה לאח הנשאר אפי' גרשה הערוה קודם שמת שם בגמרא אמתני' טעמא דגירש ואח"כ מת אבל מת ואח"כ גירש אסורה אמר רבי אשי זאת אומרת יש זיקה אפי' בתרי אחי

סעיף קטן יח

ומ"ש וכ"ש אם לא גירש הערוה ומת פשוט הוא:

סעיף קטן יט

ומ"ש אבל אם כנס בעל האחות את הנכרית וגירש הערוה ומת ל"ש גירש קודם שכנס הערוה (הנכרית) ל"ש אח"כ מותרת הנכרית לאח הנשאר שם אהא דאמר רב אשי זאת אומרת יש זיקה אפילו בתרי אחי כתב הרא"ש וקודם שגירשה היתה זקוקה לב' אחים נשואין ב' אחיות והו"ל צרת אחות אשה בזיקה הילכך אסורה עליו עולמית וא"ת היאך כנסה המגרש הא הויא לכל אחד ואחד צרת אחות אשה בזיקה וי"ל דלא שייך למיקרי צרת ערוה אלא כשהיא והערוה נופלים בבת אחת כשמת המגרש היתה היא צרת אשתו ונפלו שתיהם בבת אחת לפני האח הג' אבל כשהוא חי לא:

סעיף קטן כ

ומ"ש בה"ג אם מת ולא גירש אסורה לתרוייהו לא שתאסר להם בחייהם אלא לכל אחד כשימות אחיו תהיה אסורה לו דהויא צרת אחות אשה בזיקה וכ"כ הרי"ף ז"ל דלא אסורה נכרית אלא אחר שמת המגרש עכ"ל ובפ"ק אהא דתנן כיצד אם מתו הן צרותיהן מותרות היתה בתה או אחת מכל העריות האלו נשואה לאחיו ולו אשה אחרת ומתה בתו או שנתגרשה ואח"כ מת אחיו צרתה מותרת אמרינן בגמרא אליבא דרבה דל"ש גירש ולבסוף כנס ל"ש כנס ולבסוף גירש צרת מותרת וכן פסקו הפוסקים ז"ל:

סעיף קטן כא

שני אחים פקחין נשואין ב' אחיות קטנות או חרשות ומת אחד מהם תצא משום אחות אשה שהרי נשואי שתיהן שוות: אחת פקחת ואחת חרשת מת בעל החרשת תצא משום אחות אשה מת בעל הפקחת בעל חרשת מוציא את אשתו בגט לפי שקידושי הפקחת לפיקח שהן דאורייתא אוסרת את אשתו עליו משום אחות זקוקה שאין כח בקידושי אשתו לדחות הפקחת משום אחות אשה לפיכך מוציא את אשתו בגט ואת אשת אחיו בחליצה כך היא הגירסא הנכונה בספרי רבינו המדוייקים ויש קצת ספרים שיש בהם

חסרון הניכר והבבא הראשונה היא משנה בפרק ב"ש (יבמות דף קט.) והבבא השנייה היא משנה בפרק חרש (דף קיב:):

סעיף קטן כב

ומ"ש היתה אחת גדולה ואחת קטנה מת בעל הקטנה תצא משום אחות אשה מת בעל הגדולה היא אוסרת הקטנה עליו כדפרישית גבי פיקח וחרשת. ומלמדים את הקטנה שתמאן בבעלה וייבם הגדולה משנה בפרק ב"ש (יבמות דף קט.) ב' אחים נשואין ב' אחיות גדולה וקטנה מת בעלה של קטנה תצא משום אחות אשה מת בעלה של גדולה ר"א אומר מלמדין את הקטנה שתמאן בו ר"ג אומר אם מיאנה מיאנה ואם לאו תמתין עד שתגדיל ותצא הלה משום אחות אשה ר' יהושע אומר אי לו על אשתו ואי לו על אשת אחיו מוציא את אשתו בגט ואשת אחיו בחליצה ומסיק בגמ' הלכה כר"א ופירש"י תצא משום אחות אשה. ופטורה מחליצה ומיבום: מת בעלה של גדולה. ונפלה לפני בעל הקטנה זיקתה של גדולה שהיא מן התורה אוסרת הקטנה עליה דנישואיה מדרבנן ולא אלימי לאפקועי זיקה דאורייתא והו"ל אחות זקוקתו: ר' אליעזר אומר מלמדין את הקטנה שתמאן בו. ותעקור נישואיה ויהא מייבם את הגדולה וכתב ר"י בשם הרמ"ה ואם לא מיאנה הקטנה והגדילה ל"ש בא עליה לאחר שהגדילה ל"ש לא בא עליה מוציא את אשתו בגט ואת אשת אחיו בחליצה דקי"ל יש זיקה:

סעיף קטן כג

שני אחים אחד פיקח ואחד חרש נשואין לב' אחיות פקחות או אחת פקחת ואחת חרשת כו' עד דכמו שכנס אחיו ברמיזה כך יוציא גם הוא ברמיזה הכל מבואר במשנה (פרק חרש קי"ב):

סעיף קטן כד

שני אחים אחד פיקח ואחד חרש והחרש נשוי ב' נשים פקחות ואחת מהן ערוה על הפיקח כו' עד סוף הסימן ירושלמי בפרק חרש וכתבו הרמב"ם ז"ל בס' פ"ז ואיתא תו בירושלמי בתו חרשת נשואה לאחיו חרש צרתה פטורה מן החליצה ומן היבום וכתב ה"ה שהשמיטו הרמב"ם ז"ל לפי שהוא מתבאר במ"ש:

סימן קעו

סעיף קטן א

מי שקידש אחת מב' אחיות ואינו יודע איזו קידש כו' משנה בפ"ב דיבמות (כג:) מי שקידש אחת מב' אחיות ואינו יודע איזו קידש נותן גט לזו וגט לזו מת ולו אח אחד חולץ לשתיהן היו לו ב' אחד חולץ ואחד מייבם קדמו וכנסו אין מוציאין מידם ובגמרא שם ש"מ קידושין שאינם מסורין לביאה הוו קידושין הב"ע כשהוכרו ולבסוף נתערבו וכתבו

הרי"ף והרא"ש ז"ל האי קושיא והאי פירוקא אליבא דרבא הוא דסבר קידושין שאינם מסורה לביאה לא הוו קידושין ולית הילכתא כוותיה דקי"ל כאביי ביע"ל קג"ם והא חדא מינייהו הילכך בין הוכרו ולבסוף נתערבו בין לא הוכרו כלל נותן גט לזו וגט לזו כפשטא דמתניתין עכ"ל ומ"ש רבי' בשם הרא"ש דוקא בשכל אחד וא' אומר כנסתי הזקוקה כו' שם אהא דתנן קדמו וכנסו אין מוציאין מידם מתיב בגמרא ומ"ש מהא דתנן ד' אחים ב' מהם נשואים ב' אחיות ומתו הנשואים את האחיות הרי אלו חולצות ולא מתייבמות התם משום זיקה הכא כל חד וחד אימור דידיה קא מתרמיא ליה וכתב הרא"ש מזה יכול לדקדק דוקא משום דאימור דידיה קא מתרמי ליה אבל המייבם אחות זקוקתו יוציא ונ"ל שיש עוד לדקדק דוקא קדמו וכנסו שלא נמלכו בב"ד אבל אם נמלכו בב"ד ואמר להם שיחלוץ הא' וייבם הא' והלכו שניהם וייבמו מוציאין מידן ואף ע"ג דאימר כל חד וחד דידיה מתרמי ליה כיון שעברו על דברי ב"ד מוציאין וכך משמע מתוך פירש"י ז"ל עכ"ל:

סעיף קטן ב

שנים שקידשו ב' אחיות זה אינו יודע איזו קידש וזה אינו יודע איזו קידש ומתו ולזה אח ולזה אח וכו' עד וקדמו השנים האחרונים וכנסו אחר שחלצו שנים הראשונים אין מוציאין מידם משנה וגמ' שם:

סעיף קטן ג

מי שהלך למ"ה ושמעו שמת וניסת ואח"כ בא בעלה ומתו שניהם ולזה אח ולזה אח אחיו של זה ואחיו של זה חולצין ולא מייבמין משנה פרק האשה רבה (דף פו) ובגמרא (דף צא:) אחיו של ראשון חולץ מדאורייתא ולא מייבם מדרבנן אחיו של שני חולץ מדרבנן ולא מייבם לא מדאורייתא ולא מדרבנן ופירש"י ולא מייבם מדרבנן. רבנן קנסוה: אחיו של שני חולץ. דמדאורייתא לא קא רמיא עליה ורבנן הוא דאצרכוה חליצה משום גזירה שמא יאמרו גירש זה ונשא זה כדאמרינן לגבי גט:

סעיף קטן ד

האשה שהיו לה בנים ולכלתה בנים וילדה היא וכלתה שני זכרים במחבא ונתערבו הבנים וגדלו התערובות ונשאו נשים ומתו וכו' עד א"כ הספק השני הוא בן הכלה והרי הוא מייבם את אשת אחיו משנה שם בפרק נושאין (דף צט):

סעיף קטן ה

מי שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים וניסת וילדה ואין ידוע אם הוא בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון והיו לה בנים מן הראשון ומן השני וכו' עד וכבר נחלצה מן האח האחר שהוא יבמה ג"ז משנה שם (דף ק.):

סעיף קטן ו
חמש נשים שהיה לכל אחת בן ידוע ונתערבו חמשתן וילדו כאחת במחבואה וכו' עד סוף הסימן גם זה משנה שם:

סימן קעז

סעיף קטן א
המפתה או מאנס בתולת ישראל קונסין אותו נ' סלעים כסף מפורש בכתוב:

סעיף קטן ב
ומ"ש בין אם היא בת גדול שבישראל או בת קטן שבישראל משנה בפרק יש בערכין (ערכין דף יד:):

סעיף קטן ג
ואיזהו מפתה ואיזהו מאנס מפתה לרצונה מאנס שלא לרצונה פשוט הוא:

סעיף קטן ד
כתב הרמב"ם כל הנבעלת בשדה היא בחזקת אנוסה כו' וכל הנבעלת בעיר היא בחזקת מפותה וכולי בתחילת הלכות נערה בתולה:

סעיף קטן ה
ומ"ש בשם הראב"ד חזקה זו איני יודע מה תועלת יש בה וכו' שם בהשגות וכבר תירץ בעל מגדל עוז דהב"ע שיש עדים שראו נבעלת ממקום רחוק אבל לא ידעו ולא ראו אם ברצון אם באונס היא אומרת אנוסה הייתי ויש לי צער והוא אומר מפותה היית ואין ליך צער סמכינן אחזקה בשדה אנוסה וכפשטיה דקרא צעקה ואין מושיע לה ובעיר מפותה ומעניינא דקרא על דבר אשר לא צעקה בעיר אם כדבריה כן הוא ע"כ:

סעיף קטן ו
דין נ' סלעים הם קנס על המעשה הרע שעשה אבל מלבד זה צריך ליתן לה במפותה בושת ופגם אבל לא צער שאין למפותה צער ובאנוסה שיש לה צער ובושת ופגם נותן לה צער ובושת ופגם כך הוא הגירסא הנכונה לאפוקי ממקצת ספרים שיש בהם חסרון הניכר ודברים אלו הם מבוארים במשנה פ' אלו נערות (כתובות דף לט):

סעיף קטן ז
ומ"ש ואלו אינן שוין בכל אדם אלא הכל לפי מה שהוא בושת הכל לפי המבייש והמתבייש כו' שם במשנה (דף מ.) איזהו בושת הכל לפי המבייש והמתבייש פגם רואין אותה כאילו היא שפחה נמכרת בשוק כמה היתה יפה וכמה היא יפה ובגמרא (שם) פגם רואין אותה כאילו היא שפחה כו' היכי שיימינן לה ואסיקנא אומדים כמה אדם רוצה ליתן בין שפחה בתולה לשפחה בעולה להשיאה לעבדו שיש לו קורת רוח ממנו וכתבו התוספות תימה דמה שומא היא זו וכי אשה חשובה ממשפחה גדולה אינה נפסדת

בפגמה אלא שוה שפחה הניסת לעבד וי"ל דכל אשה שמין לפי מה שהיא בענין זה כמה רוצה ליתן בין בתולה לבעולה להשיא לעבדו אשה כזאת הנפגמת והא דנקט שפחה אורחא דמילתא נקט דאין דרך להשיא לעבדו אשה בת מלכים עכ"ל:

סעיף קטן ח

ומ"ש צער רואין לפי קטנו וקטנותה ולפי בריאותה כמה נצטערה וכן יתן על נ' של קנס פשוט הוא וז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"ב צער לפי קטנותה ובנין גופה ולפי שניו וגופו אומדין כמה האב רוצה ליתן ולא תצטער זו מזה ויתן עכ"ל:

סעיף קטן ט

וקונסין המאנס שצריך לישא אותה מפורש בתורה (דברים כ"ב:י"ט) ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו:

סעיף קטן י

ומ"ש אפי' היא חגרת או סומא משנה בפ' אלו נערות (כתובות דף לט:):

סעיף קטן יא

ומ"ש ואינו רשאי להוציאה לעולם מפורש בתורה ולא יוכל לשלחה כל ימיו:

סעיף קטן יב

ומ"ש אלא לרצונה דמשמע דלרצונה מיהא מפיק לה וכן מ"ש לפיכך א"צ לכתוב לה כתובה בפרק אלו נערות (שם) תניא אע"פ שאמרו אונס כשיוציא הוא אין לה עליו כלום. כשיוציא מי מצי מפיק לה אימא כשתוציא היא אין לה עליו כלום מת יצא כסף קנסה בכתובתה ר' יוסי ב"ר יהודה אומר יש לה כתובה מנה במאי קמיפלגי רבנן סברי טעמא מאי תקינו רבנן כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה והא לא מצי מפיק לה ור"י ב"ר יהודה סבר הוא נמי מצי מצער לה עד דאמרה היא לא בעינא לך וידוע דהלכה כת"ק:

סעיף קטן יג

ואם עבר והוציאה כיפין אותו להחזירה דהוה ליה לאו הניתק לעשה דכתיב ולו תהיה לאשה אע"ג דכתיב קודם לא יוכל לשלחה כל ימיו הכי פירושו לא יוכל לשלחה שילוחין שתהיה בה כל ימיו אלא יחזירנה לפיכך אם עבר וגירש כופין אותה להחזירה ואינו לוקה בסוף חולין (דף קמא.) ובפ' בתרא דמכות (דף יז.) תנן זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין לוקין עליה ובפ' בתרא דמכות (דף יד:) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו ואקשינן עליה מדתניא אונס שגירש אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אמאי ל"ת שקדמו עשה הוא ואסיקנא אלא אמר רבא כל ימיו בעמוד והחזיר קאי וכן כי אתא רבין אמר ר' יוחנן כל ימיו בעמוד והחזיר קאי ופירש"י

אם ישראל הוא. שיכול לקיים העשה ויחזירנה מחזיר ואינו לוקה: ואם כהן הוא. שאסור בגרושה לוקה ואינו מחזיר: אלא אמר רבא. הא דתניא באונס מחזיר ואינו לוקה טעמא משום דע"כ לאו שניתק לעשה הוא דאמר קרא כל ימיו לא ה"ל למכתב אלא לא יוכל לשלחה מאי כל ימיו ה"ק לא תהא בשילוחיה כל ימיו אלא יחזירנה ע"כ עמוד והחזיר קאמר והכי קאמר ולו תהיה לאשה אם שלחה שלא יהיו שילוחיה לכל ימיו הרי העשה אחר העברת הלאו:

סעיף קטן יד

ומ"ש רבינו מתה גרושתו קודם שיחזירנה או שנתקדשה לאחר או שהוא כהן שאסור בגרושה ה"ז לוקה כבר נתבאר דבפרק בתרא דמכות שם תניא אם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר ואיתא נמי בפ"ק דתמורה (דף ה) והא דמתה גרושתו או שנתקדשה לאתר מדברי רש"י משמע דאינו לוקה דבפ"ב דמכות אהא דא"ר יוחנן כל ל"ת שקדמו עשה לוקין עליו ואמרינן הניחא למ"ד בטלו ולא בטלו אלא למ"ד קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר מידי הוא טעמא אלא לרבי יוחנן הא א"ל ר"י לתנא תני בטלו חייב לא בטלו פטור דתני תנא קמיה דר"י כל מל"ת שיש בה קום עשה קיים עשה שבה פטור בטל עשה שבה חייב א"ל מאי קאמרת קיים פטור לא קיים חייב ביטל חייב לא ביטל פטור תני בטלו ולא בטלו ור"ל אמר קיימו ולא קיימו ופירש"י הניחא למאן. דתני לקמן בלאו הניתק לעשה ביטל את העשה חייב על הלאו לא ביטל את העשה פטור שהלאו תלוי בביטול העשה ואינו נגמר עד שיבטל העשה בידים ביטול עולם שלא יוכל להתקיים עוד איכא למימר כל ימיו יש לו תקנה בחזרה שאין מבטל את העשה אא"כ מדירה שלא תיהנה ממנו נדר שאין לו הפרה כדלקמן: אלא למאן דתני. קיים את העשה פטור לא קיימו חייב שהעשה תיקונו של לאו הוא ואין הלאו תלוי בביטול העשה שמשעה שעבר הלאו נגמר אבל העשה ניתן לעקור המלקות ולכשיבא לב"ד או יקיים העשה ויפטר או ילקה ליכא למימר בעמוד והחזיר קאי כדקאמרת שאם לא יחזירנה מיד כשיבא לבית דין ילקוהו דהא ליכא למימר קיים לאחר זמן דאל"כ לא קיים ה"ד לעולם הוא יכול לומר אני מקיים: מידי הוא טעמא אלא לר"י. מי הוצרך לדרוש כל ימיו בעמוד והחזיר ר"י שאמר לא תעשה שקדמו עשה לוקים עליו וקשיא ליה אונס שגירש דקתני אינו לוקה והוצרך לעשותו לאו שניתק לעשה: הא א"ל ר"י לתנא. לקמן תני בטלו חייב לא בטלו פטור אבל ר"ל דתני קיימו ולא קיימו לא דריש ליה לעמוד והחזר אלא לפני הגירושין לומר כל ימיו תהיה לו לאשה ולא ישלחנה ולדידיה לאו שקדמו עשה ולאו שניתק לעשה שוין ואין לוקין עליהם אלא יקיים העשה מיד כשהזהירו ב"ד להחזיר: א"ל מאי קאמרת אי בקיים תתני פטור בלא

קיים תתני חייב ואע"פ שלא ביטל ואי בביטל תתני חיובא ע"כ תתני פטורא בלא ביטל אף ע"פ שלא קיים ה"ג תני בטלו ולא בטלו בטל עשה שבה חייב לא בטל עשה שבה פטור קיימו ולא קיימו קיימו פטור לא קיימו כשאומרים לו קיים מלקין אותו ור"י מוקים לה למתניתין בלאו הניתק לעשה דאילו בלאו שקדמו עשה ס"ל דלוקין ולר"ל בין ניתק בין קדמו עשה שוין עכ"ל והשתא כיון דר"י דהלכתא כוותיה סבר בטלו חייב לא בטלו פטור דהיינו לומר שהלאו תלוי בביטול העשה ואינו נגמר עד שיבטל העשה בידים ביטול עולם שלא יוכל להתקיים עוד ומתה גרושתו או נתקדשה לאחר כיון שהוא לא ביטל העשה בידים אינו לוקה אבל הרמב"ם ז"ל פסק בפ"א מהלכות נערה בתולה דמתה גרושתו או נתקדשה לאחר לוקה וטעמו משום שהוא גורס כגירסת רי"ף דגריס תני תנא קמיה דר"י כל מל"ת שיש בה קום עשה קיים עשה שבה פטור בטל עשה שבה חייב א"ל ר"י מאי קאמרת קיים פטור לא קיים חייב בטל חייב לא בטל פטור תני קיימו ולא קיימו כלומר אף על פי שלא בטלו לעשה כיון שלא קיימו לוקה אלא תעשה ופי' נ"י כלומר תפוס רישא דוקא דאם לא קיימו חייב דמיד כשהתרו בו ב"ד לתקן הלאו ולא תיקן שוב אין לו תקנה לתקן אותו ולוקה ואע"פ שכתב הרא"ש על דברי הרי"ף רש"י גורס תני בטלו ולא בטלו וכל הסוגיא מתפרשת ומתיישבת לפי גירסתו והוא עיקר עכ"ל משום דלא נפקא לן בזמן הזה דאין לנו דיינים להלקות העתיק דברי הרמב"ם ז"ל לבד ולא חשש לכתוב דעת הרא"ה ז"ל:

סעיף קטן טו

ומיהו אם היא אסורה לו אפי' אינה אלא חייבי לאוין ועשה וכו' וכן אם נשאה ומצא בה ערות דבר יכול לגרשה משנה בפרק אלו נערות (כתובות דף לט.) נמצא בה דבר זמה או שאינה ראויה לבא בקהל אינו רשאי לקיימה שנאמר ולו תהיה לאשה אשה שהיא ראויה לו:

סעיף קטן טז

ומ"ש דחייבי עשה או אפי' שנייה דרבנן א"צ לישא אותה כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א וחייבי עשה איכא למימר דבכלל אינה ראויה לבא בקהל הם ותניא בפרק א"נ (כט:) ולו תהיה לאשה שמעון התימני אומר אשה שיש בה הויה רש"א אשה הראויה לקיימה מאי בינייהו ממזרת ונתינה איכא בינייהו ומסקינן דאפי' חייבי עשה אין ראוי לקיימן אבל שנייה קשה כיון דמדאורייתא שריא אשה שהיא ראויה לו היא ואפשר דכיון דמדכתיב ושמרתם את משמרתי מצאו חכמים מקום לאסור שניות שפיר איכא למימר דשנייה אימעיטא מולו תהיה לאשה ובלא"ה כיון דכל מילי דרבנן אסמכינהו אלאו דלא תסור שפיר איכא למימר דשנייה אימעיטא מולו תהיה לאשה:

סעיף קטן יז
ואם היא או אביה אינם חפצים שישא אותה יכולין לעכב אבל הוא אינו יכול לעכב בד"א באונס אבל במפתה בין הוא או היא או אביה יכולין לעכב הנישואין מבואר בפרק אלו נערות (כתובות לט:) בברייתא ובגמרא:

סעיף קטן יח
ומ"ש שהמפתה יכול לעכב (שם.) במשנה:

סעיף קטן יט
ואם כנס המפתה אינו נותן נ' כסף אלא נותן לאביה בושת ופגם וכותב לה כתובה כמו לשאר הבתולות אבל לאונס אע"פ שכונסה צריך ליתן מיד הקנס ובושת וצער ופגם משנה ובברייתא שם:

סעיף קטן כ
ומ"ש אם מת או מוציאה לרצונה א"צ ליתן לה כתובה שכסף קנסה יוציא בכתובתה שם פלוגתא דתנאי בברייתא והלכה כת"ק דאמר הכי וכבר נתבאר לעיל בסי' זה:

סעיף קטן כא
כתב הרמב"ם ז"ל אין האונס והמפתה חייב בקנסה עד שיבא עליה כדרכה כו' בפ"א וכתבו הגהות דהכי איתא בפ' א"נ (מ:) דאמרינן אלו באו עליה שנים א' כדרכה וא' שלא כדרכה יאמרו בעל שלימה נותן נ' בעל פגומה נותן נ' וה"פ בעל שלימה דעלמא נותן נ' בעל פגומה כגון זה שבא עליה כדרכה והיא כבר נבעלת שלא כדרכה וכן משמע מתוך פירש"י ומיהו אח"כ כתבו ע"כ מחייב קנס אביאה שלא כדרכה כדאמר בהדיא פ"ק דקידושין (ט:) באו עליה י' ב"א שלא כדרכה ועדיין היא בתולה וכו' וקאמר דמודה ר' לענין קנס שכולם חייבין וכן מוכיח בפרק הבע"י (כט.):

סעיף קטן כב
ומ"ש דצריך עדים פשוט הוא דאין לחייבו קנס אלא על פי עדים:

סעיף קטן כג
ומ"ש שא"צ התראה פשוט הוא דלא צריך התראה אלא למיתה או למלקות:

סעיף קטן כד
ומ"ש באו עליה שנים אחד כדרכה ואחד שלא כדרכה וכו' בפ"ב:

סעיף קטן כה
ומ"ש את שבא עליה שלא כדרכה חייב בבושת ופגם ולא בקנס פשוט הוא שחייב בבושת ופגם:

סעיף קטן כו
ומ"ש שאינו חייב בקנס כבר נתבאר טעמו:

סעיף קטן כז
ומ"ש ואם הוא האחרון אינו חייב אלא בבושת שכבר נפגמה פשוט הוא:

סעיף קטן כח
ומ"ש וזה שבא עליה כדרכה בין הוא ראשון או אחרון חייב בקנס ובשאר דברים ג"ז פשוט:

סעיף קטן כט
ומ"ש אבל אין בושת ופגם של בת שלא נבעלה כלל כבושת ופגם של זו שנבעלה שלא כדרכה ג"ז פשוט הוא:

סעיף קטן ל
ומ"ש בשם הרא"ש שחייב בקנס אפי' שלא כדרכה כ"כ בפ' א"נ מההיא דפ"ק דקידושין ודפרק הבע"י:

סעיף קטן לא
ומ"ש בשם הראב"ד ז"ל בהשגות בפ"ה מהלכות נערה בתולה:

סעיף קטן לב
מאימתי יש לבת קנס משתהיה בת ג' שנים ויום אחד עד שתבגר בפרק א"נ (כט.) תניא קטנה מבת יום אחד ועד שתביא ב' שערות יש לה מכר ואין לה קנס משתביא ב' שערות עד שתבגר יש לה קנס ואין לה מכר דר"מ וחכ"א קטנה מבת ג' שנים ויום אחד יש לה קנס ואע"פ שר"ח והראב"ד פסקו כר"מ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל פסקו כחכמים ובריש פרק נערה אמרינן בהדיא דבוגרת בושת ופגם וצער אית לה קנס לית לה. וז"ל הרמב"ם בפ"א מאימתי יהיה לבת קנס מאחר ג' שנים גמורות עד שתבגר נבעלה בתוך ג' שנים אין ביאתה ביאה בא עליה משבגרה אין לה קנס שנא' נערה בתולה לא הבוגרת עכ"ל:

סעיף קטן לג
ומ"ש בין אם יש לה אב או אין לה אב כך כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א והיא ברייתא בפרק הנזכר (מד:) אם מאן ימאן אביה לרבות יתומה לקנס דברי ר"י הגלילי ואע"ג דדחי לה בגמרא האי דרשא לדעת ר"י הגלילי דחייה בעלמא הוא:

סעיף קטן לד
גיורת ושבוייה ושפחה שנתגיירו ונפדו ונשתחררו בת ג' שנים או פחות יש להן קנס ואם נפדו או נתגיירו או נשתחררו מבת ג' שנים ומעלה אין להן קנס משנה בפרק א"נ (דף כט. ל:):

סעיף קטן לה
נתארסה ונתגרשה מן האירוסין יש לה קנס שם (לח.) במשנה פלוגתא דתנאי ופסקו הפוסקים כר"ע דאמר הכי:

סעיף קטן לו
נתגרשה מן הנישואין אע"פ שהיא בתולה כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה אין לה קנס נלמד ממה שנתבאר דכיון דנכנסה לחופה אע"פ שלא נבעלה דינה כבעולה:

סעיף קטן לז
מי שיצא עליה ש"ר כגון שבאו ב' והעידו עליה שתבעתם לזנות אין לה קנס אבל בשביל קול בעלמא על ש"ר שיצא עליה אינה מפסדת קנס ברייתא וגמ' פ' א"נ (דף לה:):

סעיף קטן לח
הבא על אסורה לו באיסור לאו כגון ממזרת נתינה כותית או באיסור כרת כגון אחותו ואחות אביו ואחות אמו כולי אם התרו בו לוקה ואינו משלם שאין אדם לוקה ומשלם ואם לא התרו בו משלם כיון שאינו חייב מלקות בר"פ א"נ (דף כט.) תנן דהבא על חייבי לאוין וחייבי כריתות משלם קנס ובגמרא (דף לא:) רמי עלה מדתנן אלו הן הלוקין הבא על אחותו כו' וקי"ל דאין אדם לוקה ומשלם ושני רבי יוחנן כאן שהתרו בו כאן שלא התרו בו דקסבר ר"י כל היכא דאיכא ממון ומלקות ואתרו ביה מילקא לקי ממונא לא משלם:

סעיף קטן לט
ואם בא על חייבי עשה או שנייה משלם לעולם כיון שאין בהם מלקות כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א ופשוט הוא:

סעיף קטן מ
אם בא על חייבי מיתות ב"ד כגון בתו ובת בתו כו' אע"פ שלא התרו בו פטור מן הקנס שם במשנה (דף לו:) אלו נערות שאין להם קנס הבא על בתו ועל בת בתו כו' ובההוא פירקא (לה.) אסיקנא כי אתא רבין אמר חייבי מיתות שוגגין כ"ע ל"פ דפטירי ופירש"י שוגגין שלא התרו בהן וז"ל הרמב"ם בפ"א היתה מחייבי מיתות ב"ד כגון בתו ואשת בנו וכיוצא בהן בין התרו בו בין לא התרו בו פטור מן הקנס שנאמר ולא יהיה אסון ענוש יענש הא אם היה שם אסון אין כאן עונש ואע"פ שהריגת האשה בשגגה שהרי לא נתכוונו לה שהרי כתיב כי ינצו אנשים יחדיו ונגפו אשה הרה הא למדת שלא חלק הכתוב באסון בין שוגג למזיד לפוטרו מתשלומין והרי הוא אומר מכה נפש בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת מה מכה בהמה לא חלק הכתוב בין שוגג למזיד לחייבו בתשלומין אף מכה אדם לא חלק הכתוב בין שוגג למזיד לפוטרו מן התשלומין וכן הדין לכל עבירה שיש בה מיתת ב"ד שאין בה תשלומין עכ"ל. ודרשא דלא יהיה אסון שם במשנה ודרשא דמכה נפש בהמה וכו' הוא דתני דבי רבי חייא ב"ה צריך להעביר הקולמוס על רבי חייא ולכתוב במקומו חזקיה: בפרק הנזכר:

סעיף קטן מא

וכתב הרמב"ם הממאנת ואיילונית והחרשת והשוטה והבוגרת אין להן קנס בפ"א והוא מדתניא בפרק אלו נערות (כתובות לה:) הממאנת והאיילונית אין להן לא קנס ולא פתוי ופירש"י הממאנת בבעלה כגון יתומה שהשיאה אמה או אחיה ומיאנה בבעלה אין לה קנס שאינה בחזקת בתולה הואיל וניסת: איילונית. אין לה קנס לפי שאין קנס אלא לנערה וזו שלא תביא ב' שערות לעולם כל כ' שנה היא בחזקת קטנה ומשם ואילך היא בוגרת ואמרינן תו בגמרא (לו.) איילונית אין לה קנס ולא פתוי ורמינהו החרשת והשוטה והאיילונית יש להן קנס ויש להן טענת בתולים והא מאי רומיא הא ר"מ והא רבנן ודקארי לה מאי קארי לה משום דאיכא למירמה אחריתי עליה החרשת והשוטה והבוגרת ומוכת עץ אין להן טענת בתולים א"ר ששת ל"ק הא ר"ג הא ר' יהושע ופירש"י הא ר"ג. בפ"ק היא אומרת משארסתני נאנסתי נאמנת הכא נמי אין להן טענת בתולים להפסידה כתובתה דאמרינן אי הות פקחת לטעון הוה טענה משארסתני ומהימנא: הא ר' יהושע. דאמר לא מפיה אנו חיין הכא יש לה טענת בתולים דא"נ הות טענה קמן לא מהימנינן לה עכ"ל וכיון דברייתא וחרשת ושוטה אין לה טענת בתולים אתיא כר"ג דקי"ל כוותיה ממילא משמע דאין להן קנס דאין קנס אלא לבתולה ומ"ש רבינו ול"נ שהרי הוא פסק כרבנן שהקטנה יש לה קנס והאיילונית דינה כקטנה עד שתהיה בת כ' שנה ומשם ואילך דינה כבוגרת שמקטנות יוצאה לבוגרת הראב"ד והגהות מיימון השיגו עליו כן ואיפשר לדחות ולומר דסבר הרמב"ם ז"ל דכיון דגבי קנס נערה כתיב אף ע"ג דלחכמים קטנה בכלל כיון דכתיב נערה חסר ה"א מפקינן לה כדאיתא בגמרא איכא למימר דהיינו דוקא קטנה דאתיא לידי נערות אבל איילונית דלא אתיא לידי נערות לא והיינו פשטא דברייתא דהממאנת והאיילונית אין להן קנס ואע"ג דתלמודא שני לה בגווני אחריני היינו למאי דס"ד דמקשה דאיילונית לחכמים יש לה קנס אבל לפום קושטא לחכמים נמי לית לה קנס ומהרר"י קולון בשורש קל"ח כתב שי"ל שהרמב"ם ז"ל מפרש הא דקאמר פרק אלו נערות (שם) האי תנא סבר לה כר"מ בחדא ופליג עליה בחדא היינו לומר דסבר לה כר"מ באיילונית ופליג עליה בחדא בקטנה שיש לה קנס:

סעיף קטן מב

וכן בחרשת ושוטה השיב עליו הראב"ד וכתב יש לה קנס ז"ל הראב"ד השוטה והחרשת כו' א"א אף זו טעות דלהדיא לרבנן יש לה קנס ופתוי עכ"ל טעמו מדאמרינן בגמרא שכתבתי בסמוך איילונית אין לה לא קנס ולא פתוי ורמינהו החרשת והשוטה והאיילונית יש להן קנס ויש להן טענת בתולים והאי מאי רומיא הא ר"מ והא רבנן כלומר דברייתא דאיילונית אין לה קנס כר"מ ובריתא דאיילונית יש לה קנס כרבנן וכיון

דבההיא ברייתא דאתיא כרבנן קתני דחרשת ושוטה יש להן קנס הכי נקטינן זה נראה שהוא טעמו של הראב"ד וכבר כתבתי בסמוך טעמו של הרמב"ם ז"ל דבגמרא בסמוך מוקי ההיא ברייתא כרבי יהושע אבל לר"ג דקי"ל כוותיה חרשת ושוטה אין להן טענת בתולים וממילא שמעי' דלית להו קנס:

סעיף קטן מג

וכן כתב הרמ"ה ואפילו במוכת עץ איפשר שטעמו משום דכיון דברייתא דאוקימנא כרבנן קתני החרשת והשוטה והאיילונית יש להן קנס ויש להן טענת בתולים משמע דלא תלי קנס בבתולים דאל"כ הוה ליה למיתני יש להן טענת בתולים ברישא ונהי דבדרוסת איש אין לה קנס במוכת עץ מיהא יש לה קנס:

סעיף קטן מד

ומדברי ר"י יראה שאין קנס לחרשת ושוטה ולא למוכת עץ:

סעיף קטן מה

כתב הרמב"ם כל בת שיש לה קנס יש לה בשת ופגם ואם היתה אנוסה יש לה צער וכל בת שאין לה קנס אין לה בשת ופגם אם נתפתתה וכו' בפ"ב ומ"ש רבינו ואיני מבין דבריו דמה תלוי צער ובשת ופגם בקנס דאע"פ שאין להם קנס למה לא יהא להן שאר דברים גם בעיני יפלא וצ"ע ולענין בוגרת מפותה דאין לה בושת ופגם טעמא משום דמחלה וכ"כ מהרי"ק בשורש קס"ח: ב"ה וכן מפורש בגמרא נערה שנתפתתה (מב.) וכ"כ הרא"ש והרי"ף:

סעיף קטן מו

בא עליה ומתה קודם שהעמידו האב בדין פטור בפרק אלו נערות (כתובות דף כט.) אמר אביי בא עליה ומתה פטור שנאמר ונתן לאבי הנערה ולא לאבי המתה ואע"ג דאמרינן התם מילתא דפשיטא לאביי מיבעיא ליה לרבא כתב הרא"ש דכיון דלאביי פשיטא ליה אזלינן בתר פשיטותיה:

סעיף קטן מז

כתב הרמב"ם ז"ל ג' דברים של מפתה וארבע של אונס הם של אב בפרק ב' ונתן טעם שכל שבח נעוריה לאביה ואם אין לה אב הרי הן של עצמה והוא משנה בפ' נערה שנתפתתה בושתה ופגמה וקנסה לאביה והצער בתפוסה:

סעיף קטן מח

ומ"ש נתארסה אחר שנתפתית אין האירוסין מוציאין מרשות האב והן שלו ג"ז בפ"ב:

סעיף קטן מט

ומ"ש בשם הראב"ד דצער לעצמה וכו': ב"ה יש לתמוה עליו דהא תנן נערה שנתפתתה בושתה ופגמה וקנסה לאביה והצער בתפוסה ומשמע דצער נמי לאביה דקתני ברישא הוא וכן פירש"י:

סעיף קטן נ

ואם לא הספיק האב להעמידו בדין עד שבגרה או ניסת או מת הכל לעצמה אבל אם העמידו בדין ואח"כ בגרה או ניסת כבר זכה בו משעת העמדה בדין והוא שלו ומורישו לבניו אם מת משנה בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מא:) עמדה בדין עד שלא מת האב הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחין לא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב הרי הן של עצמה עמדה בדין עד שלא בגרה הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחין לא הספיקה לעמוד בדין עד שבגרה הרי הן של עצמה ופירש"י ולא הספיק לעמוד בדין וכו'. כיון דלא עמד בדין לאו ממון הוא להורישו ואמרינן לקמן אין אדם מוריש לבניו זכות שזכתה לו תורה בבתו ויליף לה מקרא:

סעיף קטן נא

מת האב משעמדה בדין בנערותה בין בגרה קודם מיתה בין לא בגרה הרי הן של אחים דכיון שעמד בדין זכה בהן האב ע"כ וניסת ידוע שדינה כדין בגרה שכך יוצאת מרשות האב בזה כמו בזה:

סעיף קטן נב

נערה שנתארסה ונתגרשה קנסה לעצמה לפיכך המאנס אותה חייב והמפתה אותה פטור משנה בפרק אלו נערות (כתובות דף לח.) נערה שנתארסה ונתגרשה רבי יוסי הגלילי אומר אין לה קנס ר"ע אומר יש לה קנס וקנסה לעצמה וכבר נתבאר בסימן זה שפסקו הפוסקים כר"ע ותנן תו התם (דף מ.) יתומה שנתארסה ונתגרשה ר"א אומר האונס חייב והמפתה פטור ובגמרא שם אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ר"א בשיטת ר"ע רבו אמרה דאמר יש לה קנס וקנסה לעצמה ממאי מדקתני יתומה פשיטא אלא למאן אלא הא קמ"ל דנערה שנתארסה ונתגרשה כיתומה מה יתומה לעצמה אף נערה שנתארסה ונתגרשה לעצמה א"ר זירא אמר רב הלכה כר"א ופירש"י בשיטת ר"ע רבו אמרה. דאמר במתני' נערה שנתארסה ונתגרשה קנסה לעצמה והך נתארסה ונתגרשה דר"א כשאביה קיים וקרי לה יתומה משום דפקע זכות אב מינה לגבי קנסה ממאי דכר"ע ס"ל מדקתני אונס חייב ומפתה פטור אלמא יש לה קנס ולעצמה הילכך מפתה פטור דמדעתה עבד ואונס חייב ואפילו אביה קיים דאי יתומה כדקתני פשיטא דמפתה פטור אלא הא קמ"ל וכו':

סעיף קטן נג

וכתב הרמב"ם ז"ל שהקנס לבד היא לעצמה וכו' בפ"ב וכתב הרא"ש בפרק אלו נערות איפשר דטעמיה מהא דאמרינן לקמן על בושת ופגם ואימא לדידה ומסיק דבושת ופגם לאביה משום דאי בעי מסר לה למנוול ומוכה שחין והאי טעמא שייך נמי כשנתארסה ונתגרשה וקרא דלא אורסה לא קאי אלא אקנסא דכתיב בקרא אבל בשת ופגם יליף

מדכתיב ונתן האיש השוכב וכו' הנאת שכיבה חמשים מכלל דאיכא בשת ופגם כמו בשאר חבלות אבל בהאי קרא לא כתיבי ומיהו נראה דגם בשתה ופגמה לעצמה מדקאמר ר"א ביתומה שנתארסה ונתגרשה המפתה פטור ואם איתא דבשתה ופגמה לאביה לא ה"ל למיתני דמפתה פטור בסתם כיון דחייב בבשת ופגם והיינו טעמו משום דלענין גביית האב יש לבשת ופגם דין קנס משום דאיתקש לקנס דכתיב ונתן לאבי הנערה נ' כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה ודרשינן מהאי קרא מכלל דאיכא בשת ופגם ולענין גביית האב אתקיש דבמקום שהקנס לאב גם הוא לאב ומהאי טעמא תנן לקמן בפרק נערה לא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב הרי הן של עצמה ואבשת ופגם נמי קאי מדקתני הרי הן אלמא בשת ופגם אע"ג דממונא הן אין מורישין לבניו משום דאיתקש לקנס לענין גביית האב הילכך נתארסה ונתגרשה כיון שנתמעט האב מלא אורסה מדין קנס נתמעט נמי מדין בושת ופגם והכל לעצמה עכ"ל:

סעיף קטן נד

אין אדם משלם קנס על פי עצמו אלא על פי עדים לפיכך האומר אנסתי או פתיתי בתו של פלוני אינו משלם קנס אבל משלם צער ובשת ופגם משנה ס"פ א"נ (ד' מא.). דין אשה שתחלתה באונס וסופה ברצון בביאה אחת או בשתי ביאות עיין במהרי"ק שורש קנ"ט ושם כתב דין אשה טוענת שאיש בא עליה בעת עילופה והבטיח אותה שישאנה והוא כופר:

סעיף קטן נה

כתב הרמב"ם אם הבת תובעתו ואומרת אנסת או פתית אותי והוא אומר להד"מ הרי זה נשבע שבועת היסת וכו' אמרה לו אנסת אותי והוא אומר לא כי אלא פתיתך הרי זה נשבע שבועת התורה על דמי הצער וכו' בפ"ב והראב"ד כתב שהצער לעצמה וכו' הילכך אינו מודה במקצת דהנך ג' דברים דאביה נינהו ומה שהודה לאביה הודה ומה שכפר לה כפר אין זו השגה על הרמב"ם ז"ל דלטעמיה אזיל שכבר נתבאר בסימן זה שהוא סובר שהצער ג"כ לאביה: ב"ה וכך היא פשטא דמתניתין ומ"ש ועוד אם טען אביה טענת שמא הוא י"ל דאפי' לפי מה שהוא ז"ל סובר שהצער לעצמה לא קשיא דכיון דהני ג' דברים דידה אלא דרחמנא זכינהו לאב שפיר מיקרי איהו בעלת דבר: ועוד אם טען אביה טענת שמא הוא:

סעיף קטן נו

אונס ומפתה דנין אותו בג' לפיכך דנין אותו בכל זמן אפילו שלא בזמן הבית אבל צריך מומחין לפיכך אין דנין אותו בבבל אין לשון זה מקושר יפה ונראה בעיני שט"ס יש כאן:

סעיף קטן נז
ומ"ש שדנין אותו בג' משנה בריש סנהדרין (ב.): ומ"ש דנין אותו בכל זמן ואפילו שלא בזמן הבית פשוט הוא: ומ"ש אבל צריך מומחין שם בגמרא:

סעיף קטן נח
ומ"ש לפיכך אין דנין אותו בבבל נראה דהיינו לומר דייני בבל כיון שאינם סמוכים אין דנין אותו אבל דייני סמוכים אף בח"ל דנין דיני קנסות וכן משמע בהדיא בפ"ק דסנהדרין (יד.) דגרסינן התם אמר ריב"ל אין סמיכה בחוץ לארץ מאי אין סמיכה אילימא דלא דיינין דיני קנסות בח"ל והא תנן סנהדרין נוהגות בין בארץ בין בח"ל אלא דלא סמכי בח"ל:

סעיף קטן נט
ומ"ש ולא עבדינן בהו שליחותייהו בר"פ החובל (בבא קמא דף פד:) אסיקנא דלא עבדי' שליחותייהו אלא בממונ' ובמלתא דשכיחא ואית בהו חסרון כיס כמו הודאות והלואות אבל מילתא דלית בה חסרון כיס אע"ג דשכיח א"נ לא שכיח אף על גב דאית בה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו ומהכא משמע בהדיא דבין בקנס ובין בבשת ופגם לא עבדינן שליחותייהו והכי אמרינן בגמרא בהדיא:

סעיף קטן ס
ומ"ש אבל מתקנת הגאונים מנדין אותו עד שיפייס חבירו וכ"כ הרי"ף מנהג ב' ישיבות אע"פ שאין גובין קנס בבבל מנדין אותו עד שיפייס את חבירו וכד יהיב שיעור מאי דחזי למיתב שרינן ליה כו' כך הוא הנוסחא הנכונה בדברי רבינו ודברי הרי"ף הם בפ' החובל וכך הם דברי הרמב"ם זכרונו לברכה בפ' ה' מהלכות סנהדרין:

סעיף קטן סא
ומ"ש וכן נשאל מרב צמח גאון אלו נערות שיש להם קנס מהו להגבותו כדי שלא יהא חוטא נשכר וכו' הרא"ש הביאו בר"פ החובל ועוד כתב שם הרא"ש דעת רב שרירא גאון בזה וכתבו רבינו בטור ח"מ סימן א' כתב הריב"ש בתשובה סי' מ"א אם תובעה ממנו הפנויה שכשבא עליה נדר לה איזה דבר באתננה חייב שבועת היסת על תביעה זו:

סעיף קטן סב
כתב א"א ז"ל הנטען על הפנויה יש דעות חלוקות י"א שלא לכנוס כו' עד אין להחזיק הקול לפגום שניהם בפ"ב דיבמות כתב כן וכתב מהר"י קולון בשורש קנ"ט גם מתוך לשון המרדכי משמע קצת היותו נוטה שלא לכדברי ר"י ומ"מ בנדון זה יש להכריע כדברי האומר לכנוס כו' עד מ"מ פשיטא דאין לכופו אפי' לפי' דברי רבי' יצחק כדפי' לעיל ועיין עוד במהרי"ק סימן קכ"ט וסימן קל"ה:

סעיף קטן סג
כתב הרמב"ם ז"ל אני אומר זה שאמרה תורה אל תחלל את בתך להזנותה שלא יאמר אדם הואיל ולא חייבה תורה אונס ומפתה אלא שיתן ממון לאב הריני שוכר בתי הבתולה כו' עד שהרי זו בחזקה שהפקירה עצמה לדבר זה לרצונה הכל בפ"ב מהלכות נערה בתולה:

סעיף קטן סד
המוציא ש"ר על בתולת ישראל ונמצא הדבר שקר לוקה ומשלם ק' סלעים כסף לאביה בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מו.) ת"ר וענשו אותו זה ממון ויסרו זה מלקות:

סעיף קטן סה
ומ"ש ואם היא יתומה הרי היא של עצמה שם (דף מד:) א"ר יוסי בר חנינא המוציא ש"ר על היתומה פטור שנאמר ונתן לאבי הנערה פרט לזו שאין לה אב רבא אמר חייב מדתני אמי בתולת ישראל ולא בתולת גרים אא"ב בכה"ג בישראל מיחייב איצטריך קרא למעוטי גרים אלא אי אמרת בישראל פטור השתא בישראל פטור בגרים מיבעיא ומשמע דהלכה כרבא וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפרק ג' מהלכות נערה בתולה:

סעיף קטן סו
והמוציא שם רע על הקטנה ועל הבוגרת פטור מהקנס שם אמר ר"ל המוציא ש"ר על הקטנה פטור שנאמר ונתן לאבי הנערה נערה מלא דיבר הכתוב ופירש"י נערה מלא דיבר הכתוב בכ"מ דיבר הכתוב נער וכאן כתב נערה מלא להוציא את הקטנה ע"כ: ומ"ש רבינו דעל הבוגרת נמי פטור כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות נערה בתולה ונראה מדבריו דמשמע ליה מדכתיב נערה למעט את הבוגרת ובפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מה:) תניא נערה בתולה המאורסה שזינתה ומשבגרה הוציא עליה ש"ר הוא אינו לוקה ואינו נותן ק' סלעים ופירש"י הוציא עליה ש"ר שכנסה משבגרה ולא מצא לה בתולים ובא לב"ד הוא אינו לוקה אם כיחש ואינו נותן ק' סלעים דכי כתיב ויסרו אותו מלקות וענשו אותו ממון בנערה כתיב וזה עקימת שפתיו גורמין לו ליעשה ועקימת שפתיו בבוגרת הואי:

סעיף קטן סז
כיצד הוא הוצאת ש"ר בא לב"ד ואומר בעלתי כדרכה ולא מצאתי לה בתולים ומביא עדים שזינתה אם זינתה קודם אירוסין פטורה ואין לה כתובה ואם לאחר אירוסין זינתה סוקלין אותה בפרק נערה שנתפתתה (כתובות מו.) כיצד הוצאת ש"ר בא לב"ד ואמר פלוני לא מצאתי לבתך בתולים אם יש עדים שזינתה תחתיו בסקילה זינתה מעיקרא כתובתה מנה ויש לתמוה על רבינו שכתב אין לה כתובה ואפשר דאין לה כתובה מאתים קאמר:

סעיף קטן סח
הוזמו עדיו לוקה ומשלם ק' כסף כבר נתבאר ומ"ש אבל אם לא הביא עדים אלא שהעידו מעצמן והוזמו הן נהרגין והוא פטור כ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות נערה בתולה ופשוט הוא:

סעיף קטן סט
וכן אם הוציא עליה ש"ר שזינתה שלא כדרכה והוזמו פטור לא בעל ואפילו אם בעל אלא שלא בעל כדרכה והוציא עליה ש"ר אפי' שנבעלה כדרכה והוזמו עדיו אינו חייב אלא מכת מרדות מדרבנן בפרק נערה שנתפתתה (שם) איפליגו תנאי אי בעינן שיוציא ש"ר אחר שבעל או אפילו קודם שבעל נמי ובמסקנא אמרינן שלח רב כהנא משמיה דרבי יוחנן אינו חייב עד שיבעול כדרכה ויוציא ש"ר כדרכה:

סעיף קטן ע
ועוד יש בו דינים וכו' שאין דנים אותו אלא בב"ד של כ"ג במשנה ריש סנהדרין:

סימן קעח

סעיף קטן א
המקנא לאשתו ונסתרה ואינו יודע אם נטמאה בזמן שב"ה קיים משקה אותה מי המרים ונבדקת על ידן אם נמצאת טהורה מותרת אבל אסורה לעולם עד שתבדק וכו' דברים פשוטים הם:

סעיף קטן ב
ומ"ש ובלבד שיהא הסתירה והקינוי כראוי כיצד הקינוי אומר לה בפני ב' אל תסתרי עם איש פלוני אפי' הוא אביה או אחיה או עכו"ם או שחוף פי' שאינו מתקשה ואינו מוליד והוא שיהיה גדול אבל אם אמר לה אל תסתרי עם פלוני והוא קטן או עם בהמה לא הוי קינוי בפרק ארוסה (סוטה כד.) תנן ע"י כל העריות מקנאין. חוץ מן הקטן וממי שאינו איש ופירש"י ע"י כל העריות מקנאין אם קינא לה מאביה או מאחיה ומאחד מכל העריות שבתורה ונסתרה הוי קינויו קינוי ונאסרה עליו ושותה ובגמ' (דף כו:) חוץ מן הקטן איש אמר רחמנא ולא קטן ושאינו איש למעוטי מאי אילימא למעוטי שחוף והאמר שמואל שחוף מקנאין על ידו ואלא למעוטי עכו"ם והאמר רב המנונא עכו"ם מקנאין על ידו אמר רב פפא למעוטי בהמה שאין זנות בבהמה:

סעיף קטן ג
ומקנא לה בין אם היא ארוסה או נשואה או זקוקה ליבם ר"פ ארוסה (סוטה דף כג:) ושומרת יבם לא שותה ולא נוטלת כתובה שנאמר אשר תשטה אשה תחת אישה פרט לארוסה ושומרת יבם ובגמרא (דף כד:) מישתא הוא דלא שתיא הא קינוי מקני לה מה"מ

דבר אל בני ישראל ואמרת לרבות ארוסה ושומרת יבם לקינוי פירש"י ארוסה שקינא לה ארוס ושומרת יבם שקינא לה יבם:

סעיף קטן ד

כתב הרמב"ם קטנה שהשיאה אביה אם זינתה לרצונה אסורה לבעלה לפיכך מקנאין לה ולא להשקותה אלא להפסידה כתובתה אבל קטנה בת מיאון אין מקנאין לה וכו' בפ"ב מה' סוטה:

סעיף קטן ה

והראב"ד השיג עליו וכתב והלא אמרי' פתוי קטנה אונס הוא ועוד התראה לקטנה אינו התראה וכו' כבר כתב ה"ה בזה פ"ג מה' א"ב ומהרי"ק בשורש קס"ח:

סעיף קטן ו

וכיצד היא הסתירה שנסתרה בפני עדים ושהתה כדי טומאה שהוא שיעור כדי לצלות ביצה ולגמעה במשנה בריש סוטה (דף ב) כיצד הוא מקנא לה אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני וכו' נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה עמו כדי טומאה אסורה לביתה ותנן תו התם (דף לא.) בפרק מי שקנא לאשתו ונסתרה אפי' שמע מן העוף הפורח באויר יוציא יתן כתובה דברי ר"א ר' יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. ופירש רש"י מי שקינא לה ונסתרה אם מאחר שקינא לה נסתרה אפי' שמע מהעוף הפורח שנסתרה יוציא ויתן כתובה ר"א לטעמיה דאמר בפ"ק סתירה לא בעיא עדות ואפי' עבד ואפי' שפחה נאמנים דהיינו נמי כעוף הפורח דאיתקש לטומאה דכולהו מהימני הלכך נאסרה עליו ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובה רבי יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה כלומר משום סתירה שאין בה ב' עדים אינה נאסרת עליו רבי יהושע לטעמיה דאמר משקה ע"פ שנים מיהו כשישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה בפריצות מכוער הדבר ותצא דהא אפי' מיא תו לא בדקי לה תניא בפ"ק (ו:) וטהורה היא ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה וידוע דהלכה כר' יהושע דלא סגי ליה בשמע מן העוף הפורח ולפיכך כתב רבינו שנסתרה בעדים הא דישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה כתבו רבינו לקמן שמע העם מרננים אחר הסתירה והקינוי עד שהנשים נותנות ונושאות בה וכו' וכך פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב וז"ל אם שמע העם מרננים אחריה אחר הקינוי וסתירה עד ששמע מהנשים הטוות לאור הלבנה נושאות ונותנות בה שזינתה עם האיש שקינא לה עליו ה"ז אסורה לקיימה ויוציא ויתן כתובה:

סעיף קטן ז
ומ"ש שכדי טומאה הוא שיעור כדי לצלות ביצה ולגמעה בריש סוטה (דף ד.) איפליגו תנאי בשיעור טומאה ומסיק תלמודא דר"ע אמר כדי לצלות ביצה וכל חד מהנך תנאי דאיפליגו עליה הוי יחידי לגביה וידוע דהלכה כר"ע מחבירו וכ"פ הרמב"ם בפ"א:

סעיף קטן ח
קינא לה משנים שאמר לה אל תסתרי עם פלוני ופלוני ונסתרה עם שניהם כאחד ושהתה כדי טומאה אפי' הם שני אחים או אביה ואחיה אסורה עד שתשתה כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א: ב"ה והוא ירושלמי בריש סוטה ופסק כמ"ד הכי וצריך להעביר הקולמוס על מדתנן בפ"ק דכריתות עד ושותה שנית: והוא מדתנן בפ"ק דכריתות (דף ט) המקנא לאשתו ע"י אנשים הרבה ובגמרא מנ"ל דכתיב זאת תורת הקנאות תורה אחת לקנויין הרבה ובפ"ב דסוטה (דף יח:) ת"ר זאת תורת הקנאות מלמד שהאשה שותה ושונה וכו' עד ב' אנשים וב' בועלים ופירש"י וכו' והקשו בתוס' וא"ת הא דרשינן ליה בפ"ב דכריתות שאדם מביא קרבן א' אפילו קינא לאשתו ע"י אנשים הרבה וכו' עד ושותה שנית:

סעיף קטן ט
אמר לה בפני שנים אל תדברי עם פלוני אין זה קינוי ואפי' נסתרה עמו ושהתה עמו כדי טומאה מותרת או אמר לה אל תסתרי עם פלוני ודברה עמו בפני עדים מותרת שאין זו סתירה בריש סוטה (דף ב.) תנן כיצד מקנא לה אמר לה בפני ב' אל תדברי עם איש פלוני ודברה עמו עדיין הוא מותרת לביתה ומסיק בגמרא דה"ק אל תדברי ודברה אל תדברי ונסתרה ולא כלום אל תסתרי ודברה עמו עדיין מותרת לביתה. וכן אם נסתרה בפני עדים ושהתה כדי טומאה ולא קינא לה בפני עדים מותרת שאין אוסרים על הייחוד אפי' נסתרו יחד על דעת ערוה אלא א"כ קינא לה תחלה בפני ב' הכי משמע בריש סוטה ובפרק ארוסה (סוטה כה.) דאין סתירה אוסרת אא"כ קודם קינוי וז"ל הרא"ש בפ"ב דיבמות נראה דבסתירה לחודה בלא קינוי אע"ג דאדעתא דניאוף אסתתרת כי הנהו עובדי דשילהי נדרים (צא:) שריא לבעלה אפילו כי ליכא טעמא כי התם למשרי דהא קי"ל אין אוסרין על הייחוד וסתירה נמי לא אשכחן בה דאיתסרא בה בלא קינוי אפי' בעדים והא דאיצטריך למימר התם טעמא דאיתתא שריא אי איתא דעבד אסורא אירכוסי הוה מירכס ואם איתא דעבד איסורא ניחא ליה דליכול ולימות משום דהתם מיירי באומרת טמאה אני כי מתני' דהתם דעלה קאי או בשותקת ומודה ומ"ה איצטריך למימר טעמא דאיתתא שריא אבל לאומרת טהורה אני שריא אפי' בלא הני טעמי דהתם:

סעיף קטן י
ומ"ש ומ"מ לא תתייחד אשה עם אנשים כדפרישית לעיל בסי' כ"ב:

סעיף קטן יא
כתב בספר המצות לא יאמר אדם לאשתו בזמן הזה אל תסתרי עם פלוני דשמא הלכה כר"י דאמר קינא לה בינה לבין עצמו שלא בפני עדים הוי קינוי וכו' הא דר"י בר יהודה בריש סוטה (דף ב:) וקאמר התם בגמרא א"ר חנינא מסורא לא לימא איניש לאינשי ביתיה בזמן הזה אל תסתרי בהדי פלוני דדילמא קי"ל כר"י בר יהודה דאמר קינוי ע"פ עצמו ומסתתרת וליכא האידנא מי סוטה למיבדקה וקא אסר לה עילויה איסור עולם ופירש"י לא לימא איניש. אפי' בינו לבינה: וז"ל הרשב"א בתשובה סי' תקנ"ז קרוב אני בעיני לומר דמי שאמר לאשתו לא תסתרי עם איש פלוני בלא עדים ונסתרה בפניו בלא עדים אף ע"פ שמדין תורה אינה מתגרשת מ"מ מצוה לגרשה :

סעיף קטן יב
בא עד אחד והעיד לו שנסתרה עם אותו שקינא לה עליו ושהתה כדי טומאה אם הוא נאמן בעיניו ודעתו סומכת עליו יוציא ויתן כתובה ואם לאו מותרת לו כן כתב הרמב"ם בפ"א וז"ל בא עד אחד והעיד לו שנסתרה עמו אחר קינוי ושהתה עמו כדי טומאה אם הוא נאמן לו ודעתו סומכת עליו יוציא ויתן כתובה ואם לאו הרי אשתו מותרת לו וטעמו מדגרסינן בקידושין פרק האומר (דף סו) ההוא סמיא דהוה מסדר מתנייתא קמיה דמר שמואל שדר שמואל שליחא אבתריה א"ל שליח אשתו זינתה אתא לקמיה דמר שמואל א"ל אי מהימן לך זיל אפקה ואי לא לא תפיק ופריש רבא דה"ק אי מהימן כבי תרי זיל אפקה ואי לא לא תפקה ומשמע דאשתו זינתה לאו דוקא דה"ה לאומר לו אשתו נסתרה עם פלוני אחר שקינא לה עמו שהרי אילו היו שני עדים בסתירה זו היתה אסורה לבעלה כאילו ראה שזינתה ממש ואם הוא בעצמו ראה שנסתרה עמו ושהתה כדי טומאה ה"ז אסורה עליו ויוציא ויתן כתובה שאינו יכול להשקותה ע"פ עצמו כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א ופשוט הוא:

סעיף קטן יג
לא קינא לה ובא עד א' וא"ל זינתה והוא שותק אם הוא נאמן בעיניו ודעתו סומכת עליו כשנים יוציא ויתן כתובה ואם לאו מותרת לו היינו עובדא דההוא סמיא שכתבתי בסמוך ועיין במה שכתבתי בסימן קט"ו:

סעיף קטן יד
כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה על אחד שהוציא קול על אשתו שזינתה וכו' בכלל ל"ב סי' י"ב והביא ראיה לדבר מדאמר בפ"ב דכתובות (כב.) אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת הרשב"א בתשו' סי' אלף ורל"ז כתב דינים דשייכי לסי' זה. ועיין בדברי רבינו בסימן י"א:

סעיף קטן טו
שמע העם מרננים אחר הקינוי והסתירה עד שהנשים נושאות ונותנות בה שזינתה מהאיש שקינא לה עליו אסורה לו ויוציאנה ויתן כתובה כבר נתבאר בסימן זה:

סעיף קטן טז
בעל שמחל על קינויו קודם סתירה קינויו מחול וכו' מסקנא דגמרא פרק ארוסה (סוטה כה.) ומ"ש גירשה ה"ז כאילו מחל לה ואם החזירה צריך לקנאות לה פעם אחרת כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א והוא ירושל' כתבוהו התוספות פ' היה מביא (סוטה יח:) ואלו שב"ד מקנאין להן מי שנתחרש בעלה או נשתטה או היה במדינה אחרת או שהיה חבוש בבית האסורים ולא להשקותה אלא להפסידה כתובתה משנה בפ' ארוסה:

סעיף קטן יז
ומ"ש כיצד שמעו שהעם מרננים אחריה קוראין לה וכו' הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' סוטה ומבואר שהם פירוש למשנה הנזכר:

סעיף קטן יח
בא ע"א והעיד שנטמאה מאותו שקינא לה אינה שותה ותצא בלא כתובה משנה בפ' מי שקינא לה (דף לא.) אמר עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה ולא עוד אלא אפי' עבד אפי' שפחה הרי אלו נאמנים אף לפוסלה מכתובתה ופירש"י לא היתה שותה. דעד א' נאמן להפסיד שרגלים לדבר ומקראי ילפינן לה לקמן במתני' עכ"ל:

סעיף קטן יט
ומ"ש רבינו מאותו שקינא לה כ"כ הרמב"ם בפ"א וכ"נ מדברי רש"י שם וטעמא דמסתבר הוא דלא היה לנו להאמין עד אחד להפסידה כתובתה אם לא שיהיה רגלים לדבר היינו שקינא לה תחלה עם האיש שמעיד עד זה שזינתה עמו ועוד דמקרא דמייתי לה במתני' משמע דבמעיד עד זה שנטמאה מאותו שקינא לה הוא:

סעיף קטן כ
ומ"ש אפי' עד הטומאה הוא עד א' מעידי הסתירה כ"כ הרמב"ם בפ"ח ומייתי לה מדכתיב ועד אין בה והרי עד ומ"ש ואפילו עבד או אשה או שפחה או קרוב כשר לעדות זו משנה כתבתי בסמוך אמר עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה ולא עוד אלא אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנים אף לפוסלה מכתובתה:

סעיף קטן כא
ומ"ש ואפי' נשים ששונאות זו את זו מעידות זו לזו לומר שנטמאת ונאמנות עליה לאוסרה על בעלה וכו' שם במשנה חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה הרי אלו נאמנות לא לפוסלה מכתובתה אמרו אלא שלא תשתה ופירש"י הרי אלו נאמנות

לה לעדות זו שהתורה האמינה כל עדות שיש בה ומיהו לא לפוסלה מכתובתה הואיל ושונאות אותה אלא שלא תשתה:

סעיף קטן כב

בא עד אחד ואמר שנטמאת ואח"כ בא עד אחד ואמר שלא נטמאת אין שומעין לאחרון שעד אחד בטומאת סוטה כשנים ואין דברי האחרון דוחין דברי הראשון שהוא כשנים באו שנים כאחד זה אומר נטמאת וזה אומר לא נטמאת או שבא אחד ואמר נטמאת ואח"כ באו שנים ואמרו לא נטמאת הרי זו שותה כך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ח והוא מדתנן בפרק מי שקינא (שם:) עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת אשה אומרת נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת היתה שותה עד אחד אומר נטמאת וב' אומרים לא נטמאת היתה שותה ב' אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה ופירש"י עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת. אוקי חד בהדי חד והרי היא בספיקא ושותה: וב' אומרים לא נטמאת. כלומר לא נטמאת בפניך שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אנו היינו עמך ובפנינו לא נטמאת הרי נסתלק העד הזה ובטלו דבריו מפני השנים והרי היא בספיקא אם נטמאה קודם שבא אלו ומצאום והיתה שותה: ובגמרא (שם) עד אומר נטמאת טעמא דקא מכחיש ליה הא לא קא מכחיש ליה עד אחד מהימן מה"מ דתנו רבנן ועד אין בה וכו' כיון דמדאורייתא עד אחד מהימן אידך היכי מצי מכחיש ליה והאמר עולא כ"מ שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים אלא אמר עולא לא היתה שותה וכן א"ר יצחק לא היתה שותה ורבי חייא אומר שותה לר' חייא קשיא לעולא ל"ק כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה תנן עד אומר נטמאת וב' אומרים לא נטמאת היתה שותה הא חד וחד לא הוה שותה תיובתא דר"ח אמר לך ר"ח ולטעמיך אימא סיפא ב' אומרים נטמאת וא' אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה אלא כולה בפסולי עדות ור' נחמיה היא דתניא ר' נחמיה אומר כ"מ שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו ב' נשים באשה א' כב' אנשים באיש אחד ואיכא דאמרי כל היכא דאתא ע"א כשר מעיקרא אפילו מאה נשים כע"א דמיין הב"ע כיון דאתאי אשה מעיקרא ותרצה לדרבי נחמיה הכי רבי נחמיה אומר כ"מ שהאמינה תורה ע"א הלך אחר רוב דעות ועשו ב' נשים באשה אחת כב' אנשים באיש א' אבל ב' נשים באיש א' כי פלגא ופלגא דמו. ופירש"י הרי כאן ב'. הרי הוא כב': קשיא דעולא. דכיון שהאמינה תורה הרי העמידתו במקום ב': כאן בבת אחת. מתני' כשהעידו שניהם בתוך כדי דיבור דבטלו דבריו מיד דלא נתקיימו עדותן בב"ד והיכא האמינתו תורה כשנים כגון אם העיד עדותו ויצא דתו לא מצי חד לאכחושיה: כ"מ שהאמינה

תורה. הוציאתו לעדות זה מכלל כל עדיות שבתורה לפיכך פסולים וכשרים שוים בה והלך אחר רוב דעות המעידין בדבר: ואיכא דאמרי כל היכא דאתא עד כשר מעיקרא. ואמר נטמאת ונתקבלה עדותו ואח"כ באו ק' נשים כע"א דמיין וה"ל קמא שנים ואין דבריו של א' במקום ב' ואינה שותה: והב"ע. דקתני עד א' אומר נטמאת וב' אומר לא נטמאת היתה שותה ואוקימנא בפסולי עדות ובין בבת א' בין בזה אחר זה וכר' נחמיה וע"כ דבזה אחר זה איצטריך עיקר לאשמועינן דאי בב"א מאי הלך אחר רוב דעות איכא בחד וחד נמי היתה שותה אלא בהכי עסקינן דההוא דאתא מעיקרא ואמר נטמאת אשה הוי הלכך אפי' בזה אחר זה אתו תרתי ומבטיל להם: ותרצה לר' נחמיה הכי וכו'. דהא דאמרן לעיל ועשו ב' נשים באשה אחת וכו' לאו סיפיה דמילתיה דר' נחמיה הוא אלא פי' דמילתיה הוא דאנן מפרשינן לה הכי: כי פלגא ופלגא. כלומר כי חד וחד ואי בב"א אתי אוקי תרי לבהדי חד ואוקמיה אספיקא ואי בזה אחר זה וההוא דהאמינה תורה קדים ואתא ברישא ה"ל כב' והנך כחד ואין דבריהם במקומו והיכא דשתים אומרות נטמאת ועד אומר לא נטמאת היתה שותה דכי חד וחד נינהו ומתני' דקתני לא היתה שותה כגון דההוא חד הוה פסול עכ"ל ומשמע דהלכה כרבי חייא דמוקי למתני' כדקתני היתה שותה ולא כעולא דמשבש לה ומתני לא היתה שותה ולפיכך כתבו הרמב"ם ורבינו בא עד אחד ואמר שנטמאת ובא עד אחד ואמר לא נטמאת אין שומעין לאחרון כו' באו שנים כא' זה אומר נטמאת וזה אומר לא נטמאת וכו' ה"ז שותה דהיינו מה שחלק ר' חייא בין בבת א' לזה אחר זה ומ"ש או שבא אחד ואמר נטמאת ואח"כ באו ב' ואמרו לא נטמאת ה"ז שותה פשוט הוא דאע"ג דכ"מ שהאמינה תורה עד א' הרי כאן ב' מ"מ כי אתו תרי ומכחשי ליה ה"ל כתרי ותרי והדרא לספיקה והיתה שותה: ומ"ש בא עד א' ונשים רבות כאחד העד הכשר אומר נטמאת והנשים אומרות לא נטמאת ה"ז שותה וכו' היינו כלישנא בתרא דאמרי כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא אפילו מאה נשים כעד אחד דמיין והכא במאי עסקינן וכו' אבל שני נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי:

סעיף קטן כג

ומ"ש היו כולם פסולים הולכים אחר רוב דעות היינו דרבי נחמיה דאמר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו ב' נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד:

סעיף קטן כד

ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם כיצד שתים אומרות נטמאת וג' אומרות לא נטמאת וכולי דברים פשוטים הם ויש לתמוה למה הוצרך לתלות בשם הרמב"ם ואפשר לומר דמשום דהוה אפשר למטעי בדר' נחמיה ולומר דלא קאמר אלא שעשו שני אנשים באשה אחת

כשני אנשים באיש אחד אבל ג' נשים בשתי נשים כי פלגא ופלגא דמי לכך הוצרך לכתוב בשם הרמב"ם דליתא מצאתי כתוב בקצת ספרי רבינו אצל מ"ש לפיכך שותה שנתבטלו דברי האחד הגיהו וכתבו חמש נשים ששונאות זו את זו מעידות זו את זו ונ"ל דהגה"ה בטעות היא שהרי דין חמש נשים הללו כבר נתבאר למעלה ולמה לו לחזור ולשנותן ועוד שאין כאן מקומן ואין להם קשר עם מה שלמעלה ולא עם מה שלמטה דוק ותשכח:

סעיף קטן כה

כל שאינה שותה מפני עדי טומאה אסורה לעולם ותצא בלא כתובה כן כתב הרמב"ם בפ"א ודבר פשוט הוא:

סעיף קטן כו

כתב בה"ג שאין מוציאין ע"י עדי טומאה עד שיראו כמכחול בשפופרת ור"ח כתב שא"צ וכו' ז"ל הרא"ש בפ"ב דיבמות כתב בה"ג דאין מוציאין מהבעל עד שיראו העדים כמכחול בשפופרת והא ליתא דהא לענין חיוב מיתה סגי אם ראוהו העדים כדרך המנאפים כדאיתא בפ' הפועלים (בבא מציעא דף צא) ובספ"ק דמכות (דף ז.) במנאפים עד שיראו כדרך המנאפים ובכלאים עד שיכניס כמכחול בשפופרת וכיון דבדיני נפשות כתיב והצילו העדה סגי בהכי כ"ש לאוסרה על בעלה וכ"פ ר"ח מראיה זו עכ"ל וכ"פ הרי"ף ז"ל ג"כ על איזה דברים מוציאים אשה מבעלה נתבאר בסימן י"א ואימתי כופין אותו להוציא ואימתי אין כופין עיין בר"י נכ"ג ח"ב:

סעיף קטן כז

אשה שקינא לה בעלה ונסתרה ומת אינה נוטלת כתובה משנה בפ' הארוסה (דף כד.) מתו בעליהן עד שלא שתו ב"ש אומר נוטלות כתובה ולא שותות וב"ה אומרי' שותות או לא נוטלות כתובה ופירש"י מתו בעליהן. של כל סוטות הנסתרות וראויות לשתות ולא הספיקה לשתות וכו' דבעינן והביא האיש את אשתו וגו' ובגמרא במאי קמיפלגי ב"ש סברי שטר העומד לגבות כגבוי דמי וב"ה סברי לאו כגבוי דמי ופירש"י לאו כגבוי דמי. וה"ל היא תובעת מספק דדילמא זנאי הלכך אינהו ודאי ואיהי ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ועליה להביא ראיה שלא זינתה:

סעיף קטן כח

כל שאסורה לבעל משום קינוי אסורה לבועל לפיכך האידנא שאסורה לעולם אחר קינוי וסתירה אסורה ג"כ לבועל ואם ניסת תצא משנה בפרק כשם שהמים וכו' כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל ומ"ש ואם ניסת תצא כן משמע בפ"ב דיבמות. וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' סוטה אם עבר ונשאה מוציאין אותה מתחתיו בגט אפי' היו לה כמה בנים

ממנו וכן משמע קצת בפרק הנזכר ואם אין עדי טומאה אלא עדי כיעור פירשתי למעלה בסי' י"א ושם כתבתי גם אני וביארתי כל הצורך:

סעיף קטן כט

כתב ר"ת ישראלית שהמירה ונישאת לעכו"ם ושוב חזרה בתשובה וכו' שמותרת לגר שנתגייר עמה כ"כ התוס' בריש כתובות (ג:) אהא דמקשה התם ולדרוש להו דאונס שרי וא"ת והא אמרינן בפ' בן סורר ומורה על כל עבירות שבתורה יעבור ואל יהרג חוץ מעכו"ם ג"ע וש"ד ותירץ ר"ת דאין חייבין מיתה על בעילת עכו"ם דרחמנא אפקריה לזרעיה דכתיב וזרמת סוסים זרמתם ומייתי ראיה דפריך בפרק בן סורר ומורה והא אסתר פרהסיא הואי ולא פריך והא אסתר ג"ע הואי משמע דמשום ערות לא הוה מחוייבת ומתוך כך התיר ר"ת לבת ישראל שהמירה ובא עליה עכו"ם לקיימה לאותו עכו"ם כשנתגייר דלא שייך למימר אחד לבועל בביאת עכו"ם דהויא כביאת בהמה ואין נראה לריב"ם דהא ע"י ביאת עכו"ם באסרה לבעלה כדאמרינן הכא דאיכא פרוצות ובפרק האשה שנתארמלה דברצון אסורה לבעלה אלמא לגבי בעלה ביאת עכו"ם לא חשיבא כביאת בהמה וה"ה לבועל והאריכו בדבר והרא"ש כתב ע"ז בפסקיו ונ"ל לקיים פסק ר"ת ולא מטעמיה אלא משום הא דאמרן ונטמאה ונטמאה אחד לבעל ואחד לבועל היינו היכא שלא היתה אסורה לבועל אלא ע"י ביאה זו אבל בביאת עכו"ם דבלאו הכי היתה אסורה לו לא קרינן ביה ונטמאה אחד לבועל ונהי דנאסרה לבעל מ"מ לא ניתוסף בה איסור לבועל בביאתו כיון דבלאו הכי היתה אסורה לו וכן מוכח בסוטה פ' ארוסה (סוטה כו:) גבי מקנאין ע"י עכו"ם עכ"ל ובא"ח כתוב דאין לסמוך על ר"ת שכל חכמי דורו נחלקו עליו :

סעיף קטן ל

כתב הרמב"ם מצות חכמים על בני ישראל לקנאות לנשותיהם כו' עד סוף הסימן הכל בסוף הל' סוטה:

סעיף קטן לא

ומ"ש כל המקנא את אשתו נכנסה בו רוח טהרה מסקנא דגמרא בריש סוטה (דף ג'.) אין אדם מקנא לאשתו אא"כ נכנסה בו רוח טהרה: כתב הריב"ש בתשובה סימן ע"ט על א"א שטענה על איש אחד שהוא רודף אחריה והוא מכחישה שאין לאמינה כדי לייסרו ולהענישו אבל כדי להפרישו מאיסור יגזרו עליו נידוי לבל ידבר עמה מטוב עד רע וכן שלא ידורו בשכונה א' ואם הוא מוחזק בעיניהם לחשוד על העריות ראוי לגעור בו בנזיפה ולאיים עליו שאם לא יתנהג כשורה יבדילוהו מביניהם לרעה וידחוהו בב' ידים כמו שארז"ל (קידושין פא) מלקין על לא טובה השמועה וכמו שכתב הרמב"ם

בפ' כ"ד מהלכות סנהדרין יש לב"ד בכ"מ ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה וכולי וכיוצא בזה כתב מהרי"ק בשורש קכ"ט לענין הטוענת על איש שבא עליה בשעת עילופה והבטיח אותה שישאנה וכתב בשורש קפ"ט אפי' היכא שעד אחד מעיד ובעל דבר מכחישו כתבתי כל זה בסימן צ"ב. גרסינן בפרק הערל (יבמות ע:) עבד רבה תוספאה עובדא באשה שהלך בעלה למדינת הים ואישתהי עד י"ב ירחי שתא ואכשרה וכתב מהרי"ק בשורש ק"ג שכן דעת הפוסקים שהולד כשר והאשה מותרת לבעלה והרא"ש כתב בפרק עשרה יוחסין בשם ה"ג דאפי' שהה טובא נמי כשר דאמרינן שמא בא בעלה בצינעא ושימש וההיא דפ' הערל דמשמע דבשהה יותר מי"ב חדש הוי ממזר מיירי שהבעל והאשה מודים שלא בא וכתב רבינו סברות אלו בסימן ד': מצאתי כתוב ראובן בא לעירו בתחלת חדש כסליו אחר שעמד חוץ לביתו קרוב לשנה ונתעברה אשתו ובסוף אדר הפילה נפל כבן ז' באיבריו ובכה מעט וחיה קרוב לי"ב שעות והיה קול בעיר שא"א שבפחות מה' חדשים שלימים ישמיע קולו וחששו שמא היתה הרה לזנונים ובדקוהו אם יש לה שפע חלב ולא נמצא לה והשיב ה"ר דוראן מה שהסכמתם שאין לחוש לה כיון שהבעל מחזיקה בכשרות יפה הסכמתם שאפי' בא"ל עד אחד שזינתה אמרינן אי לא מהימן לך לא תפקה וכ"ש בזו שלא נשמע עליה כלום אלא שחשש גדלות הנפל גרם לקול ולהראותכם כי אין כל חדש אכתוב לכם ענין יותר קשה מזה והתירוה לבעלה אם אינו חושש לה לזנות שראובן שהה חוץ מעירו זמן וחזר בו' בתמוז ואמר כי שמעון הוציא עליה קול שזינתה קודם בוא הבעל ובחדשי כסליו ישלמו לה ט' חדשים ותלד וילדה בטבת י' ימים אחר שקבע שמעון וקודם לידתה כ' ימים ראה הבעל בה סימנים שהיה רואה לשהיתה מגעת לחדש הט' ודרך האשה ללדת לסוף הט' ולפעמים שוהה עד הי' ועכשיו ילדה לו' חדשים לביאת הבעל ואפ"ה השיב הרשב"א שאם חושש הבעל לדברי שמעון אסורה וכדאמרי' בההוא סמיא אי מהימן לך כבי תרי ע"כ. ואיני רואה ק"ו בנדון זה אלא שאם הדבר ברור שנפל בן ה' חדשים אינו בוכה ה"ז כאילו הפילה בעודו חוץ לביתו והרמב"ם כתב בפט"ו מהא"ב שהולד ממזר אם הוא בן קיימא ואם הוא ממזר היה נראה שתאסר לבעלה ואינו נאמן להכשירה עליו והרי היא כאילו זינתה בעדים וכ"נ ממאי דאמרינן בפרק עשרה יוחסין (קידושין עג:) גבי אסופי משום דליכא אלא מיעוט שהלכו בעליהן למדינת הים וכו' ולפי זה אם הדבר ברי שאין נפל של חמש חדשים נגמר באיבריו ובהשמעת קול אין מועיל חזקה דכשרות לבעלה שלא לאסרה עליו זהו לפי דעת הרמב"ם שכתבתי אבל בה"ג כתב בסוף הלכות גירושין אשה שהלך בעלה למדינת הים וילדה דלא חיישינן לממזרות דילמא אתא בעל בצינעא ושימש כי

עובדא דאבוה דשמואל וזה נראה כסותר דעתו של הרמב"ם אלא שאיפשר לומר שהגאון לא אמר כן אלא כשאין הבעל בפנינו אבל אם הבעל לפנינו הולד ממזר כדעת הרמב"ם לפי זה חזרה הדין כנדון זה אם איפשר לנפל בן חמשה חדשים להשמיע קול ושיהיה נגמר באיבריו כבן ז' וזהו מה שאני אומר בזה ידוע שהיולדת לז' יולדת למקוטעין ויולדת לט' אינה יולדת (אלא) למקוטעין כדאיתא בהמפלת א"כ הרי חדש חמישי לבן ז' כחדש שמיני לבן ט' ואין ספק שנפל בן ח' בוכה ויונק עד קרוב לל' יום דכל שלא שהה ל' יום הרי הוא נפל כדאיתא בנדה (מד:) ובפרק רבי אליעזר דמילה (קצה:) ור"פ הערל (יבמות פ:) וכיון שבן ה' ליולדת לז' הוא כבן ח' ליולדת לט' א"כ כשם שבן ח' יכול להתקיים ולבכות הכי נמי בן ה' יכול להתקיים ולבכות דאמרינן בן ז' היה ונגמר מהרה ואף ע"פ שלענין שיהיה נגמר באיבריו ידוע שהנולדים לז' הם הדבר חלושי היצירה אבל כבר אמרתם בזה טעם נכון לפי שאביו ואמו רמי הקומה וא"כ נכון הדבר להחזיקה בכשרה ומותרת לבעלה עכ"ל:

חושן משפט

סימן א

סעיף א

רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם קיים וכו' סוף פרק קמא דאבות: פי' ה"ר יונה ז"ל אין פירושו שבשביל ג' דברים אלו נברא העולם וכו' וא"ת והלא בג' שנברא העולם יספיק לקיימו שמי שהוא סבה להיות הדבר כ"ש שיקיימנו. וי"ל ששמעון הצדיק דבר כפי זמנו שהיה ב"ה קיים ורשב"ג שהיה בזמן החורבן בא לומר שאע"פ שאין ב"ה קיים ואין לנו עבודה וגם אין אנו יכולים לעסוק בתורה ובג"ח כראוי מפני עול הגלות מ"מ מתקיים העולם בג' אחרים שדומים להם כי יש הפרש בין שמירת הנמצא להתהוות העובר ברחם שהדברי' שקבלו חומם באש חזק ישמרו חומם באש שאינו חזק ואילו לא היו חמים לא יקבלו החום באותו האש. וכן בענין זה א"א להבראות העולם בעבור הג' שהזכיר רשב"ג אבל אחר שנברא בג' שהזכיר שמעון הצדיק הוא קיים בג' דרשב"ג שהדין סבת קיום התורה שהעובר התורה יענישוהו בדין. והאמת תיקון לעבודה שע"י העבודה היתה השכינה שורה בינינו והיינו מושגחים ובשמירת האמת שהוא חותמו של הקב"ה נכיר ונתפלל אליו שהיא במקום עבודת הקרבנות. ועל השלום כנגד ג"ח שמצד ג"ח יהיה שלום שאל"כ העני יגזול ועל דרך זו יתפרש (ישעיה כ"ז) או יחזק במעוזו יעשה שלום לו שהנותן צדקה לעני גורם שלום שאם לא כן היה העני גוזל והיה הנגזל

משים דמי מלחמה בשלום ואפשר לפרש שכל ג' דברים שהזכיר רשב"ג הם בענין הדין כי מה שאמר על הדין הוא תלוי בדיין לדונו לאמתו ועל האמת תלוי בעדים שלא יעידו שקר ועל השלום תלוי בבעלי הדין לסלק מריבה מביניהם ולקבל עליהם את הדין בסבר פנים יפות:

סעיף ב

וזהו כוונת רז"ל באמרם כל הדן דין אמת לאמתו וכו' בפ"ק דשבת (י.) וכתבו התוספות דין אמת לאמיתו לאפוקי דין מרומה עכ"ל ונראה דבתיבת אמת הוי סגי להאי ומאי לאמתו וי"ל דאע"פ שידון הדיין דין אמת אם מצטרף לזה אהבת הדיין לזכאי או שנאתו לחייב לא הוי לאמתו: (ב"ה) כתב הר"מ מרקנ"ט בתחלת פרשת משפטים בשם מדרש רות וז"ל פתח ההוא סבא ואמר ויהי בימי שפוט השופטים בזמן שהקב"ה דן את העולם למי דן תחילה לאותם שהם דנים את העולם ומי דן להם הקב"ה מפני קלקול הדין רעב אינו בא לעולם אלא בעוון ראשי העם אמר רבי יודן מאי דכתיב רב אוכל ניר ראשים ויש נספה בלא משפט כשאין אוכל בעולם יש נספה בלא משפט יש מי שעומד בשלוה ונספה מן העולם על איזה עון על עון שמקלקל את הדין ומעוותין אותו ובספר הזוהר קוב"ה שנייא כורסייא דדינא בשעתא דדייני יתבי הדא הוא דכתיב כונן למשפט כסאו דמתמן איתקן כורסיא דקודשא בריך הוא ומאן איהו כורסייא צדק ומשפט הה"ד צדק ומשפט מכון כסאך ומאן דדאין דינא בעי למיתב בכורסייא דמלכא ואי פגים חד מינייהו כאילו פגים כורסייא דמלכא וכדין קב"ה אסתלק מבינייהו ולא קאים בדינייהו אמר עתה אקום יאמר ה' ורוחא דקודשא אמר רומה על השמים אלהים עכ"ד: כמו שמצינו בדור המבול שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל כו' בפ' חלק (סנהדרין ד' קח.): ואחז"ל #ד שבדרך שהלך שנה זו לא הלך שנה זו: ואחז"ל בזכות משפט וצדקה שעשה דוד יחיה יואב את שאר העיר בפרק נגמר הדין (סנהדרין מט.) אלא דלא מייתי לה מיואב יחיה את שאר העיר אלא מדכתיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב על הצבא מה טעם יואב על הצבא משום דדוד עושה משפט וצדקה ורבינו לא דק דקרא דיואב יחיה את שאר העיר אינו ענין לקרא דויהי דוד עושה משפט וצדקה דבדברי הימים (א' י"א) איתיה גבי כשלכד דוד את מצודת ציון: ואמרו חז"ל שכל דין שדן עד שהיה בן י"ח שנה החזיר לבעליו בפרק במה בהמה (שבת נו:) ומייתי לה רבינו הכא לומר שהיה מתעסק בדבר המשפט: וכפי גודל משכורתו כן עונש המבטלו והמעוותו כדתנן חרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין בפ"ה דמסכת אבות:

סעיף ג

ואמר רבי ירמיה אשר תשים לפניהם אשר תלמדם מיבעי ליה. אלא אלו כלי הדיינים בפ"ק דסנהדרין (ז.) וקאמר עלה רב הונא כי הוה נפיק לדינא אמר הכי אפיקו לי מאני חנותאי מקל ורצועה ושופרא וסנדלא. ופי' רש"י כלי הדיינים. דשייכא בהו שימה דבר המיטלטל: מקל. למכת מרדות: רצועה. למלקות: שופר. לשמתא ונידוי: סנדל. לחליצה: וספר תורה נמי צריך שיהא מזומן בבית דין כדאמרינן בתקנת עזרא שיהו בתי דינים קבועים בב' וה' ואמרינן מאי טעמא משום דשכיחי בהו רבים אי בעית אימא משום טירחא לאפוקי ס"ת. תקנת עזרא היא בס"פ מרובה (בבא קמא ד' פב.) אבל אין כתוב בנוסחאות שלנו כמ"ש רבינו אלא הכי איתא ודנין בב' ובה' דשכיחי דאתו למקרי בספרא ולפי נוסחא זו אין משם ראיה שצריך שיהא ס"ת מצוי בבית דין: ותנן בפ"ק דמכות סנהדרין נוהגת בארץ ובח"ל ומסקינן בגמרא שאין ח"ל שוה לארץ כו' התם מייתי לה מקרא: ודוקא בזמן שיש סמיכה אבל האידנא דליכא סמיכה כל הדיינים בטלים מן התורה כולי ודרשינן לפניהם ולא לפני הדיוטות ואנן הדיוטות אנן לפיכך אין הדיינים מן התורה אלא דשליחותייהו דקמאי עבדינן בסוף גיטין (דף פח:) אבייי אשכחיה לרב יוסף דהוה מעשה אגיטי א"ל והא אנן הדיוטות אנן ותניא לפניהם ולא לפני הדיוטות א"ל אנן שליחותייהו קא עבדינן מידי דהוה אהודאות והלואות: ופרש"י שליחותייהו. דבני א"י: עבדינן. הם נתנו לנו רשות: מידי דהוה. אדיני ממונות דהלואה דעבדינן שליחותייהו כדאמרינן בפרק קמא דסנהדרין (ב:) וכתבו התוס' וא"ת היכי עבדינן שליחותייהו והא עכשיו אין מומחין בא"י ומי יתן לנו רשות וי"ל דשליחותייהו דקמאי עבדינן:

סעיף ד

ומסקינן דלא עבדינן שליחותייהו אלא במידי דשכיחא ואית ביה חסרון כיס וכו'. בר"פ החובל (בבא קמא פד:) אסיקנא כי עבדינן שליחותייהו במילתא דשכיחא ואית ביה חסרון כיס אבל מילתא דשכיחא ולית ביה חסרון כיס אי נמי מילתא דלא שכיחא ואית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו ופי' רש"י חסרון כיס ושכיח הודאה והלואה ואף ע"ג דבההוא עובדא דסוף גיטין דאשכחיה אבייי לרב יוסף דהוה מעשה אגיטי אמרינן דכי עבדינן שליחותייהו במידי דשכיח ולא מדכר התם חסרון כיס. י"ל דדיני גיטין משום עגונא עדיפי מהיכא דאיכא חסרון כיס והכי נמי תירץ הר"נ ז"ל דהיינו טעמא דמקבלים גרים בזה"ז אף ע"ג דלא שכיח דלהכניס אדם תחת כנפי השכינה עדיף מממונא דשכיח ורב יוסף לפום מאי דאקשי ליה אבייי שני ליה כי עבדינן שליחותייהו במילתא דשכיח כו' אבל אה"נ דבעינן אית ביה חסרון כיס וכדאיתא בר"פ החובל דהוא דוכתא דהאי דינא: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל אבל שבת ורפוי דנין אותו וכן הורו הגאונים וכו'

בפרק ה' מהלכות סנהדרין כתב כן. וז"ל כל הנישום כעבד אין דנין אותו דייני ח"ל לפיכך אדם שחבל בחבירו אין גובין הנזק והצער והבושת שהוא חייב בהם דייני ח"ל אבל שבת ורפוי גובין מפני שיש בהם חסרון כיס וכן הורו הגאונים ואמרו שמעשים בכל יום לגבות שבת ורפוי בבבל עכ"ל. ויש לתמוה דהא אמרינן דאדם באדם אע"ג דאית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו ואפשר לומר דאין הכי נמי דדינא הכי הוי ולא כתב שגובים אותם אלא מפני תיקון העולם אבל לא משמע כן מדבריו שכתב קודם לכן אבל דברים שאינן מצויין אף ע"פ שיש בהם חסרון כיס כגון בהמה שחבלה בחברתה או דברים המצויים אבל אין בהם חסרון כיס כגון תשלומי כפל אין דנין אותו דייני ח"ל ומדלא כתב גבי דברים שאין מצויים ויש בהן חסרון כיס אדם שחבל באדם משמע דס"ל דמדינא אדם באדם כי אית ביה חסרון כיס דנין אותו דייני חוצה לארץ לכן נ"ל שהוא מפרש דהא דאמרי' דאדם באדם אע"ג דאית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו לא אמרו אלא לענין נזק דאית ביה חסרון כיס ואפ"ה לא דיינינן ליה בבבל וכ"ש לצער ובשת דלית בהו חסרון כיס אבל רפוי ושבת כיון דאית בהו חסרון כיס דיינינן להו בבבל וטעמא משום דאמר רבא כל הנישום כעבד אין גובין אותו בבבל ואין לך נישום כעבד אלא נזק בלבד וכדתנן בר"פ החובל משמע עם שאר דברים שאינן נישומים כעבד נגבין בבבל דאל"כ הו"ל למסתם סתומי ולמימר אדם שחבל באדם אין גובין אותו בבבל ומ"מ צער ובשת אינם נגבין בבבל משום דלית בהו חסרון כיס ומפני כך כשכתב דברים שאינם מצויין אע"פ שיש בהם חסרון כיס אין דנין דייני מ"ל לא רצה לכתוב כגון אדם שחבל באדם דא"כ הוה משמע דאף שבת ורפוי אינן נגבין בבבל וכתב כגון בהמה שחבלה בחברתה ואח"כ כתב משפט אדם שחבל באדם וחלק בין נזק וצער ובשת לשבת ורפוי: ומ"ש ומדברי א"א הרא"ש יראה שאין דנין אותו כן משמע מדסתם וכתב אדם באדם אף ע"ג דאית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו דאל"כ לא שתיק מלפרושי וכ"נ שהוא דעת הרי"ף וההיא דכל הנישום כעבד אין מגבין אותו בבבל יפרשו דהיינו לומר דכל שצריך שומא אין מגבין בבבל וכדפרש"י וא"כ אף שבת ורפוי בכלל ומ"מ לענין הלכה כיון שהרי"ף והרא"ש לא ביארו דעתם והרמב"ם ביאר דבריו וכתב שכן הורו הגאונים ואמרו שמעשים בכל יום לגבות שבת ורפוי בבבל הכי נקטינן : ומ"ש וכן שור שהזיק אדם אינו מצוי ואין דנין אותו אבל אדם שהזיק שור ושור שהזיק שור מצוי הוא ודנין אותו ודוקא שהזיק בשן ורגל וכו' אבל אם הזיקה בקרן או בתולדותיו אין דנין אותו שאם תם הוא פלגא נזקא קנסא הוא ואין דנין אותו ואם במועד אין מועד בבבל אפילו הועד בא"י ובא לבבל אין דנין אותו דמילתא דלא שכיחא הוא בר"פ החובל (שם) ההוא

תורא דאלס ידיה דינוקא אתא לקמיה דרבא כו' רבא לטעמיה דאמר נזקי שור בשור ונזקי שור באדם גובין אותו בבבל נזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור אין גובין אותו בבבל מאי שנא נזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור דלא אלהים בעינן וליכא נזקי שור בשור ושור באדם נמי אלהים בעינן וליכא אלא מאי שנא שור בשור ושור באדם דשליחותייהו קא עבדינן אדם באדם ואדם בשור נמי שליחותייהו קא עבדינן ואסיקנא כי עבדינן שליחותייהו במילתא דשכיחא ואית ביה חסרון כיס אבל מילתא דשכיחא ולית ביה חסרון כיס א"נ מילתא דלא שכיחא ואית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו הילכך אדם באדם אע"ג דאית ביה חסרון כיס כיון דלא שכיחא לא עבדינן שליחותייהו בשת אע"ג דשכיחא כיון דלית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו ושור בשור גובין בבבל והאמר רבא שור שהזיק אין גובין אותו בבבל דאזיק מאן אילימא דאזיק אדם מאי איריא שור דאזיק אדם אפי' אדם דאזיק אדם נמי אין גובין אותו בבבל אלא פשיטא דאזיק שור וקתני אין גובין בבבל ואמרינן התם בתם הכא במועד והאמר רבא אין מועד בבבל אמרי דאייעד התם ואייתוה להכא והא מילתא דלא שכיחא היא ואת אמרת מילתא דלא שכיחא לא עבדינן שליחותייהו אלא כי קאמר רבא בשן ורגל דמועדין מתחלתן נינהו. ופרש"י נזקי שור בשור. נזקי שור שבאו לו ע"י השור: נזקי שור באדם. נזקים שבאו לשור ע"י אדם: נזקי אדם בשור. אדם שהוזק ע"י שור דבעי לשיימיה כעבדא: בתם אין גובין. דקי"ל פלגא נזקא קנסא: אין מועד בבבל. דכיון דמנגיחות דתמות לא מייתינן ליה לבי דינא היכי מייעד ליה והא לא שכיח הוא לבא שור מועד מא"י לבבל: אלא כי קאמר רבא. דשור בשור גובין בבבל בשן ורגל קאמר כגון שנתחכך בחבירו להנאתו (והפילו על שור אחר) דהיינו תולדה דשן או שהזיק את שור חבירו בגופו דרך הלוכו שדחפו ולא כיון דהוי תולדה דרגל: כתובת אשה וירושות ומתנות דינן כהלואות ודנין אותן כדי לנעול דלת בפני עושה עולה כו' כ"כ התוספות והרא"ש ז"ל בריש סנהדרין. ומ"ש וכן גזילות דנין אותם שם כ"כ הרא"ש אבל חבלות בעינן מומחין ובפרק החובל מסיק דכל מידי דשכיח עבדינן שליחותייהו וגובין אותו בבבל מידי דהוי אהודאות והלואות וקאמר התם דחבלות לא שכיח משמע דכל שאר מילי שכיח אפילו גזילות הילכך כל מידי בר מחבלות עבדינן שליחותייהו ולא בעינן מומחין וגם התוס' בר"פ החובל כתבו מעשים בכל יום שאנו דנין דיני גזילות: ומ"ש אבל כל קנס אין דנין בפרק המניח (בבא קמא כז:) ובר"פ החובל דשלח ליה רב נחמן לרב חסדא ואמר ליה חסדא חסדא קנסא מגבית בבבל: ומ"ש וכן כתב הרמב"ם כל הקנסות שקנסו חכמים כו' אין גובין אותם כו' בפ"ה מהלכות סנהדרין וכבר נתבאר טעמן בסמוך: ומ"ש הרמב"ם חוץ

מח"נ צרורות שהוא ממון ואינו קנס בסוף פ"ק דב"ק (טו:) ובפ' אלו נערות (כתובות מא:) אמרינן דפלגא נזקא קנסא בר מח"נ צרורות דהלכתא גמירי ליה דממונא הוא וכיון דממונא הוא פשיטא דדנין אותו בבבל. ומ"ש מי שגנב או גזל גובין ממנו הקרן בח"ל ולא התוספת כבר נתבאר שדיני גזילות דנין בח"ל והיינו דוקא קרן כדי לנעול דלת בפני עושי עולה אבל התוס' כגון גנב שמתחייב תשלומי כפל או ארבעה וחמשה דקנסא נינהו ודאי לא ובהדיא אמרינן בריש פרק החובל דבתשלומי כפל ותשלומי ד' וה' לא עבדינן שליחותייהו: ומ"ש ולא כל המשלם ע"פ עצמו גובין אותו בח"ל שהרי הפגם והבשת והכופר משלם אדם על פי עצמו כו' שאדם משלם בשת ופגם ע"פ עצמו מבואר במשנה פ' אלו נערות (שם:) ופ' שבועת הפקדון (שבועות לו.) ומייתי לה בפרק נערה שנתפתתה (כתובות מב.) ודין הכופר מבואר במשנה ס"פ אלו נערות והוצרך הרמב"ם ז"ל לכתוב זה משום דכיון דלישנא דגמרא בפ"ק דסנהדרין גבי מומחין תלי ליה בדיני קנסות וקי"ל דאין אדם משלם קנס ע"פ עצמו סד"א דבהכי תליא מילתא וכל מידי דאדם משלם ע"פ עצמו לא נבעי מומחין קמ"ל דלא שהרי בשת ופגם וכופר אדם משלם ע"פ עצמו ואין גובין אותו בדייני ח"ל:

סעיף ה

ומ"ש דיני גרמות אינם כקנסות וגובין אותן בח"ל הכי משמע בגמרא שבבבל היו גובים דינא דגרמי דאמרינן בפרק הגוזל עצים (בבא קמא צח:) אכפייה רפרם לרב אשי ואגבי מיניה כי כשורא לצלמא: ומ"ש וכן דין המסור כו' מדאשכחן בפרק בתרא דב"ק (קטז: קיז.) כמה אמוראי דהוו דייני דיני מסורות בבבל: ומ"ש אע"פ שלא היה עושה מעשה היינו לומר שאע"פ שלא נשא ונתן ביד ממון חבירו לעכו"ם אלא שהלשין בפיו וכההוא דאחוי כריא דתיבנא דחבריה (ב"ק שם) וסלקא דעתך אמינא דכיון שמחייבים אותו אע"פ שלא עשה מעשה ביד דמי לקנס ולא יגבוהו בח"ל קמ"ל דמגבין אותו בח"ל וכהנהו עובדי דפרק בתרא דב"ק:

סעיף ו

וכל אלו שאין דנין אותן אם תפס הניזק שיעור מה שראוי לו ליטול אין מוציאין מידו בספ"ק דב"ק (טו:) ובפרק אלו נערות (כתובות מא:) והשתא דאמרת פלגא ניזקא קנסא האי כלבא דאכל אימרא ושונרא דאכל תרנגולת משונה הוא ולא מגבינן בבבל וה"מ ברברבי אבל בזוטרי אורחיה הוא ואי תפש לא מפקינן מיניה: ומ"ש בשם רבינו תם דוקא שתפש דבר המזיק עצמו וכשתפסו בשעת הנזק כו' כ"כ התוס' בשמו וכתבו הגהות מיימונית בפרק ה' מהלכות סנהדרין דהא דקאמר ר"ת דדוקא כשתפסו בשעת הנזק היינו לומר דדוקא כשתפסו מיד לאחר שהזיק קודם שיבוא ליד בעלים אבל לאחר שבא

ליד בעלים לא וראיה מפרק הכותב (כתובות פד:) דלר"ט מהניא תפיסה דלאחר מיתה ומפרש לה רב ושמואל בצבורים ומונחים בר"ה: ומ"ש בשם הרא"ש בסוף פ"ק דב"ק כ' על דברי ר"ת לא יכולתי לעמוד על דבריו דאם לקח יותר מכדי נזקיו יכולים ב"ד לדון כדי שיחזור לו המותר ולא מקרי דיני קנסות בבבל שהרי כבר נפרע מנזקו כתקנת חכמים שאמרו לא מפקינן מיניה ואי תפש יותר מכדי נזקו שמין לו ב"ד דמי נזקו ומוציאין מידו המותר:

סעיף ז

ומ"ש ומלשון רב אלפס יראה שאם יאמר הניזק תשומו לי הנזק מיד כדי שאדע כמה יש לי לתפוש שומעין לו וא"א כתב דל"נ שאין שמין כלל לגבות הנזק כו' בריש פרק החובל אהא דגרסינן התם (פד.) ההוא תורא דאלס ידא דינוקא אתא לקמיה דרבא א"ל זילו שיימוהו כעבדא א"ל רבנן כל הנישום כעבד אין גובין אותו בבבל א"ל נ"מ דאי תפסי כתב הרא"ש ה"ג רב אלפס והלשון משמע שצוה לשום מיד ונ"מ שאם יתפוס שידע כמה יש לו לתפוס ול"נ דאין שמין כלל לגבות הנזק אלא אם תפס הניזק שמין ואומרים לניזק כך וכך תחזור לו וראיתי בספרים אמר להו אי תפס כלומר מה שאמרתי לשום היינו אם תפס לידע כמה יחזיר:

סעיף ח

ובספ"ק דב"ק כתב יראה לי שאם בא הניזק לפני ב"ד קבלו עדותי שאם אתפוס ממונו היום או מחר שלא יוציאנו מידי שאין ב"ד נזקקין לקבל עדותו דכיון דאין דנין דיני קנסות בבבל גם אין נזקקין לקבל עדותו לזכותו כדאמרינן דאין מועד בבבל דאין בית דין נזקקין לקבל העדאה אע"פ שאין בו עתה הוצאת ממון אבל אם תפש הניזק ותבעו המזיק לדין אמרינן לניזק שיביא עדים ואם יראה לדיינים שכדין תפס אומרים למזיק אין אנו אומרים ודנים לחייבך קנס אבל אם תרצה לפדות מה שתפש ממך תן לו כך וכך ממון דהכי אמרי רבנן אי תפס לא מפקינן מיניה ואם תפס יותר אמרינן לו להחזיר המותר ואם לא הביא עדים שראוי לזכות בהם אומרים לו שיחזיר מה שתפס עכ"ל. כתב נ"י בריש סנהדרין טוען טענת גנב בפקדון הקרן דנין ג' הדיוטות או יחיד מומחה אבל הכפל שהוא קנס אין דנין בו אלא מומחין:

סעיף ט

כתב הראב"ד ז"ל שאם הודה ואחר כך באו עדים קי"ל כרב כו' והרמב"ן הקשה לדבריו דלא הויא הודאה אלא בב"ד כו'. עד בין תפש מקמי הודאה או אחר הודאה כל זה כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו סוף פרק קמא דב"ק ועוד כתב הרא"ש בפר' הנזכר בדיני קנסות וכתבו רבינו בס"ס שמ"ט:

סעיף י

כתב רב אלפס מנהג ב' ישיבות אף ע"פ שאין גובין קנס מנדינן ליה עד שיפייס לחבירו כו'. עד או לא איפייס בריש פרק החובל כ"כ וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' סנהדרין: ומ"ש וכ"כ הראב"ד והוסיף לומר שאם יש לקנס קצבה כו' מנדינן ליה עד שיתן אותו קצבה ול"נ לא"א ז"ל שאין לך גוביינא גדולה מזו כו' כ"ז כתב בפסקיו סוף פרק דב"ק: ומ"ש שאין לך גוביינא גדולה מזו וכו' לא למה שהוסיף הראב"ד בלבד קאי אלא גם למה שכתב רב אלפס שהרי בריש פרק החובל כתב על דברי רב אלפס ואיפשר שתקנת הגאונים היא אבל מדינא דתלמודא לא משמע הכי דאם כן אין לך גוביינא גדולה מזו וכו':

סעיף יא

ורב שרירא גאון כתב לא מצינו בתלמוד לנדותו אלא עד דמסלק היזיקו וסמכו חכמים האחרונים וראשי ישיבות כי ראו נזק גדול משום דאין דנין דיני קנסות ועשו תקנה לנדות החובל כו'. עד אין מתירין עד שיקרבו לאותו שיעור הכל בפסקי הרא"ש פרק החובל עיין במה שכתבתי בסימן כ"ו בשם בעל התרומות ובדברי המרדכי ס"פ המניח:

סעיף יב

וכן על המבייש בדברים דקי"ל שהוא פטור כתב רב שרירא גאון שמנדין אותו עד שיפייסנו כראוי לפי כבודו כן כתב הרא"ש בשמו בפרק החובל אהא דקאמר התם (צא:) זאת אומרת ביישו בדברים פטור ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ומסתברא דיותר הוא בושת דברים מבושת של חבלה כו' שם ועיין במה שכתב רבינו בסוף סימן כ"ז והוא מדברי הרמב"ם בסוף הלכות סנהדרין והמרדכי כתב בפ' הזהב שהמאנה את חבירו בדברים מלקין אותו מפני שעבר על לאו דלא תונו איש את עמיתו ותמהני עליו דהא קיימא לן (שבועות כא:) כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם ואיפשר דמכת מרדות מדרבנן קאמר:

סעיף יג

ירושלמי המבייש את הזקן נותן לו בושתו שלם חד בר נש איפקר לר' יודא בר חנינא וכו' כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק החובל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ' מהל' ת"ת וכבר נתבאר בטור י"ד סי' רמ"ג:

סימן ב

סעיף א

אע"פ שאין דנין בחוץ לארץ דיני נפשות ודיני מכות ולא קנסות אם רואים ב"ד שצורך שעה שהעם פרוצים בעבירות דנין בין מיתה בין ממון בין כל מיני עונש בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז) ובפרק האשה רבה תניא א"ר אליעזר בן יעקב שמעתי שב"ד מכין

ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על הסוס בימי יונים בשבת והביאוהו לב"ד וסקלוהו לא מפני שהדין כך אלא שהשעה צריכה לכך ושוב מעשה באחד שהטיח את אשתו תחת התאנה והביאוהו לב"ד והלקוהו לא מפני שהדין כך אלא שהשעה צריכה לכך. ופירש"י שמעתי. מרבותי שב"ד מותרין להיות מכין מלקות ועונשין עונש מיתה שלא מן התורה ולא שיתכוונו לעבור על ד"ת לבוד מלבם חיוב מיתה למי שאינו חייב אלא מפני צורך השעה לעשות סייג וגדר: לא מפני שראוי לכך. דשבות בעלמא הוא מדרבנן אלא שהשעה צריכה לכך מפני שהיו פרוצים בעבירות שהיו רואין לחצן של ישראל שהיונים הם גוזרים עליהם גזירות והיו מצות בזויות בעיניהם: הטיח. בא עליה: תחת התאנה. מקום גלוי: וכתב נ"י בפרק ד' מיתות אהא דגרסינן התם אימרתא בת טלי בת כהן שזינתה הוה אקפה חמא בר טוביה חבילי זמורות ושרפה אמר רב יוסף בתרתי טעה. טעה בדרב מתנא וטעה בדתניא ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט. כתבו המפרשים ה"ה דהו"מ למימר דטעה באחריתי דסמוך בעינן ואיהו לא סמיך ואי קשיא והא קי"ל דב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין כו' י"ל דהתם סנהדרין גדולה היו ורב גובריהו אבל ב"ד דעלמא לא. ואע"ג דאמרי' ברפ"ב דנדה (יג:) רב הונא קץ ידא מאדם אחד שהיה רגיל להכות את חבירו ואמרינן בפרק זה בורר אי קטל נפשא ליכהיוה לעיניה היינו לעונשו בקצת מה שחייבה עליו תורה כגון שיכהו עיני ההורג שנתחייב מיתה וכיוצא בזו אבל לחייבין לגמרי כדין תורה לא עכ"ל : וכתב הרשב"א בתשובה רואה אני שאם העדים נאמנים אצל הברורים רשאים הם לקנוס ממון או לענוש עונש הגוף כפי אשר יראה להם וזה מקיום העולם שאם אתם מעמידים הכל על הדינים הקצובים בתורה ושלא לעשות אלא במה שענשה תורה בחבלות וכיוצא בהם נמצא העולם חרב שהיינו צריכים עדים והתראה וכמ"ש ז"ל לא תרבה ירושלים אלא על שהעמידו דיניהם על דין תורה. וכ"ש בח"ל שאין דנין דיני קנסות ונמצאו קלי דעת פורצין גדרו של עולם ונמצא העולם שמם וכבר קנסו ז"ל קנסות במכה את חבירו ביד או בארכובה כדאיתא ר"פ המניח ואע"פ שאלו דיני קנסות ואין דנין אותו בבבל מכל מקום בכל מקום ומקום דנין לעתים לכיוצא בהן לגדור את הדור וגדולה מזו אמרו בפרק נגמר הדין שמעון בן שטת שתלה פ' נשים באשקלון ביום אחד ואע"פ שאין תולין אשה ואין דנין ב' ביום אחד ושם אמרו טעמא שלא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה. וכן אמרו בפרק האשה רבה באחד שרכב על הסוס בשבת וסקלוהו. ובאחד שהטיח את אשתו תחת התאנה והלקוהו וכל זה שהשעה היתה צריכה לכך וכן עושין בכל דור

ודור ובכל מקום ומקום שרואין שהשעה צריכה לכך ולייסר השוטים והנערים המטים עקלקלותם והנה אמרו דרב הונא שהיה מבבל קץ ידא. ובפרק זה בורר דאמר ריש גלותא אי ודאי קטל נפשא לכהיוה לעיניה ואע"פ שאין קציצת אבר בדיני התורה אלא הכל לגדר ולצורך השעה ולפיכך ברורים אלו אם עשו וראו שצורך שעה היא לענוש גוף ולקנוס ממון לתיקון המדינה ולצורך השעה כדין עשו וכ"ש בדאיכא הרמנא דמלכא וכענין רבי אלעזר ברבי שמעון בר"פ הפועלים (בבא מציעא פג:) ומ"מ הברורים צריכים להתיישב בדברים ולעשות מעשיהם אחר המלכה ולהיות כוונתם בכל עת לשמים עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב ולדיני נפשות צריך שיהיו מוזהרים לעשות בהסכמת זקני עירכם כדי שיעשו אחר הצורך הגדול ובמתון. עיין בתשובות להרמב"ן סימן ר"מ כי שם כתב הא דמכין ועונשין שלא מן הדין ואי זה קנסות גובין בבבל וכתב עוד שם סימן רע"ט על קהל שמינו ברורים לבער העבירות וכתב בתיקוני ההסכמה שיוכלו לייסר ולענוש ממון לפי ראות עיניהם ויש להם עדים קרובים או עד מפי עד וכיוצא בהם שנראה להם שהענין אמת שיכולים לדון ולקנוס שלא הצריכו עדים גמורים אלא בדיני תורה אבל מי שעובר על תיקוני המדינה צריך לעשות כפי צורך השעה שאם אין אתה אומר כן אף הם לא יקנסו דיני קנסות ולא בדברים שאינם מצויים שאין אנו שלוחייהו כגון גזילות וחבלות וכן יצטרך התראה והרי אמרו מכין ועונשין לא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג עכ"ל: וגם הרא"ש כתב בתשובה כלל י"ח על אלמנה שנתעברה מעכו"ם מפני שהענין היה מפורסם היה בדעת השואל לחתוך חוטמה כדי לשחת תואר פניה שקשטה בפני הבועל ושתפרע לאדוני העיר קצת ממון ושאלו את פיו אם היה מסכים בזה והשיב יפה דנתם יחתכו חוטמה כדי לשחת תואר פניה כדי שתתגנה על מנאפיה ודבר זה יעשוהו פתאום כדי שלא תצא לתרבות רעה ולפי עושרה טוב לקונסה בממון עכ"ל: (ב"ה) כתב הר"מ מרקנ"ט ראש פרשת משפטים בשם מדרש רות הנעלם אמר ר' יודן כל דיין שלא מחמיר מסתלק מן העולם קודם זמנו הדא הוא דכתיב ויש נספה בלא משפט יש מי שדן דין אמת לאמתו ומקבל עליו שכר מהקב"ה. דן דין אמת לאמתו ונתפש כגון דיין מדקדק דקדוקין לזכות לרשע דתנן ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה כדי לעשות סייג לתורה או מפני שהזמן גורם והדיין מסתלק עצמו מלהענישו ומדקדק בענין הדין למצוא פתח לזכות אותו מן הדין ממש וה"ה כשהקב"ה דן את העולם אותו דיין נתפש עליו ונסתלק עליו קודם זמנו ואם לאו עליו נאמר לא נין לו ולא נכד בעמו כשעצמו אינו נתפש יש מי שאין דן את הדין ומקבל עליו שכר כגון אבא שראה אחד מחבק לאשת איש ומנשק אפיק לון לקונפיה וקטיל לון לאו דבני הריגה נינהו אלא לעשות סייג לתורה דלא תימא דיינאא

אפיק ליה בדין תורה וסגי לו אלא דיינא דלא עביד סייג לתורה אין לו סייג לא בעוה"ז ולא לעוה"ב סייג שלא נין ונכד עצור ועזוב הוא בעוה"ז ובעוה"ב מעבירים ממנו אותם מעשים טובים שהם סייג לעוה"ב לאדם כי הא דאמר עשו סייג לתורה בדיל דתורכון חיים בהאי עלמא ובעלמא דאתי: ומ"ש רבינו ואם הוא אלם חובטין אותו ע"י עכו"ם ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך בסוף גיטין (פח:) במשנה גט מעושה בעכו"ם פסול ובישראל כשר ובעכו"ם חובטין אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך ומשם יש ללמוד לכל מה שב"ד רוצים לעשות שאם הוא אלם כופין אותו על ידי עכו"ם. וז"ל הרא"ש בתשובה כלל ז' סי'ב ל"ב רשאין בני העיר להסיע על קיצתן לפי צורך השעה למיגדר מילתא ואם הוא עני ואין יכולין לעונשו בממון רשאין לעונשו ולקנסו במלקות ובכל מיני הרדפות עד שיהא ציית לדינא ולעשות כשאר הקהלות כדאיתא בפ' אלו מגלחין (מועד קטן טז.) מנ"ל דנצינן ולייטינן וכו' אלמא רשאין ב"ד בכל עיר ועיר לרדות ולייסר בכל מיני רידויין ונדויין המסרב על תקנתם ואם הוא אלם ופרוץ חובטין אותו ע"י עכו"ם ואומרים עשה מה שישראל אומרים לך עכ"ל: וכתב רב אלפס בפרק הגוזל עצים בהא דקנסיה רב נחמן להההוא גברא כו' הכי איתא התם (דף צו) ההוא גברא דגזל תורא מחבריה אזל כרב בהו כרבא וזרע זרעא לסוף אהדרינהו למרייהו אתא לקמיה דרב נחמן א"ל זילו שומו שבחא דאשבח א"ל רבא גזילה הוא והדרא בעיניה דתנן כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה א"ל האי אינש גזלנא עתיקא הוא ובעינא דאקנסיה וכתב רב אלפס על זה מהא שמעינן דקנסינן בכה"ג ואפילו בח"ל דהא רב נחמן בבבל הוה וקא קניס ועוד דגרסינן בפרק נגמר הדין א"ר אליעזר בן יעקב שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה כו' וכתב הרא"ש ע"ז ודוקא גדול הדור כגון רב נחמן דהוא חתנא דבי נשיאה וממונה לדון ע"פ הנשיא או טובי העיר שהמחום רבים עליהם אבל דייני דעלמא לא וכתב מהרי"ק בשורשד קפ"ט כן בשם רב אלפס וכתב שיש חולקים ואומרים דה"ה לב"ד של ג' הדיוטות ועיין שם ובמרדכי פ"ב דמציעא : כתב הריב"ש בסימן שפ"ז על אדם שייסרוהו על שעבר עבירה האמת יותר טוב היה לעונשו בדייני ישראל אי הוה צייתא דינא כי יש לחוש ולפחד מלהשים אדם מישראל ביד שופטי העכו"ם וכ"ש על מצות תורתינו כי ידוע יש מהם רבים חומדים ממון ישראל ולא טוב לפתוח להם פתח לפשפש במעשנו כי יש מצות שאדם דש בעקביו וענשם גדול אמנם אחר אשר האלהים אינה לידו ומעשיו קרבוהו והגישוהו אל המשפט לפני עכו"ם ותעט כמעיל קנאת ה' צבאות לבלתי הנקותו אחרי נפלו וקיימת בו מאמרם ז"ל הוא עשה שלא כהוגן הנה על זה נאוו לך תהלות עכ"ל: ונראה שאפי' אין בדבר עדות גמורה שהיה מתחייב על פיהם

בדין בשעה שהיו דנין דיני נפשות אלא שיש רגלים לדבר וקלא דלא פסיק אם נראה לדיין שיש צורך השעה לדונו בכך הרשות בידו כן יש ללמוד מדברי תשובת הרשב"א והרא"ש ז"ל שכתבתי בסמוך: עיין בהריב"ש סי' רנ"א כי שם האריך בענין דיני נפשות בזמן הזה: וכ"כ רבינו ירוחם אההיא דב"ד מכים ועונשים וכל זה אפילו בח"ל ואפילו בלא התראה ודוקא גדול הדור או טובי העיר שהמחום רבים עליהם ואפילו דליכא עדות ברורה כל שנראה לדיין לעשות סייג עושה וכתב עוד מי שהרג דייני ח"ל יכולים לקטוע לו אבר או לסמות עינו אפילו בלא התראה או דאתכחוש בבדיקות בפ' זה בורר (סנהדרין כט.):

סעיף ב

וכן יראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב יש לב"ד להלקות למי שאינו חייב מלקות כו' עד סוף הסימן הכל בפכ"ד מה' סנהדרין (יז:): ומ"ש להלקות למי שאינו חייב מלקות ולהרוג למי שאינו חייב מיתה ולא לעבור על דברי תורה כולי כבר נתבאר דהכי איתא בפרק נגמר הדין ובפרק האשה רבה: ומ"ש וכן יש להם להלקות למי ששמועתו רעה והעם מרננים אחריו שהוא עובר על העריות כולי בסוף קידושין (דף פא) אמר רב מלקין על לא טובה השמועה שנא' אל בני כי לא טובה השמועה ופי' רש"י משיצא עליו קול שהוא עובר עבירות מלקין אותו דלאו הוא לא טובה השמועה דכתיב בבני עלי אל בני לאו יש כאן על כי לא טובה השמועה: ומ"ש והוא שיהיה קול שאינו פוסק ולא יהיו לו אויבים שמוציאים עליו דבה רעה זה נלמד ממה שאמרו בגמ' פ"ב דיבמות (ד' כה) בדין נטען על האשה וכמו שנתבאר בטוא"ח בסי' י"א: ומ"ש וכן מבזין את מי ששמועתו רעה ומבזין את יולדיו בסוף מגילה (ד' מג). האי מאן דסנו שומעניה שרי לבזויי בגימ"ל ושי"ן פי' בן גויה בן שפחה וכתב הר"י ז"ל דה"מ באיניש דעלמא אבל צורבא מרבנן לא אלא כסהו כלילה: ומ"ש וכן יש להם להפקיר ממון שיש לו בעלים ולאבדו כפי מה שרואים לגדור פרצות הדור ולקנוס אלם ולנדות ולהחרים ולקללו ולהכותו ולתלוש שערו ולאוסרו בבית האסורים ולהשביעו בשם ע"כ שלא יעשה ושלא עשה כו' בר"פ אלו מגלחין (מועד קטן טז.): וכ' הרא"ש שם על הא דאמרן דכפתינן ואסרינן ועבדינן הרדפה גירסת הגאונים מאי הרדפה א"ר פפא נצבי דקני פי' גאון שקושרים קנים זו לזו וחובשים אותו ביניהם כדי שלא יעמיד בבית האסורים בריוח ולא ילך לכאן ולכאן וגם יוכל לחכך כעין קסדא שעושין לחבושים: ומ"ש ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ואל יהא כבוד הבריות קל בעיניו שהרי דוחה ל"ת של דבריהם וכל שכן כבוד בני אברהם יצחק ויעקב וכולי דברים פשוטים הם: ומ"ש שכבוד הבריות דוחה ל"ת של דבריהם הוא בפרק מי שמתו (ברכות ד' יט) כתב הרשב"א סי' תשכ"ט על תקנת הקהל כל צבור וצבור במקומם כגאונים לכל

ישראל שתקנו כמה תקנות וקיימות לכל ישראל: ובתשובה אחרת כתב על אחד שהיה חייב לחבירו מנה והקנה נכסיו לקטן כדי להבריחם מב"ח ראוי לצבור לגדור בפני בעל פרצים כדי שלא ילמדו לעשות כן ורשאין דהפקר ב"ד הפקר ואפילו בערוה החמורה עשו כן כדאיתא בהרבה מקומות בתלמוד עכ"ל. וכתב בתשובות להרמב"ן סימן נ"ט על שתקנו שכל מי שלא יביא זכיותיו תוך ימי ההכרזה שיאבד זכותו שורת הדין שכל מי שיאמר שלא היה בעיר ולא שמע בהכרזה אינו בדין שיפסיד אבל בהסכמת הקהל אם הסכימו בפירוש שכל מי שלא יבא תוך זמן בין שמע בין לא שמע בין יורש בין אחר ותקנו כן לפי שראו שיש בזה תיקון המדינה להרחיק תרעומות מבעלי ערמות כל מה שתקנו והסכימו והנהיגו בהנהגות כולם מה שעשו עשו ותקנו בין בדין בין שלא בדין רשאים הם והפקרם הפקר וכההיא דבפ"ק דבתרא (ח:) רשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ולהסיע על קיצתן ויותר מזה בתוס' בפרק בתרא דמציעא עכ"ל. ועוד האריך בזה בתשובות הנזכר בסימן ס"ה עיין עליו:

סימן ג

סעיף א

אין ב"ד בפחות מג' וכל ג' נקראים ב"ד ואפילו הדיוטות בריש סנהדרין (ב.) תנן דיני ממונות בג' גזילות וחבלות בג' ומפרש בגמרא דיני ממונות בג' הדיוטות גזילות וחבלות בג' מומחין ובדין הוא דאפילו בדיני ממונות בעינן ג' מומחין אלא כדי שלא תנעול דלת בפני לוין: וכתב #א הרמ"ה דוקא דגמירי דיני אע"ג דלא סמיכי: אבל א"א הרא"ש ז"ל כתב בג' א"א דלית בהו חד דגמיר ששמע או קרא בספרים ויודע סברות בדינין אבל אי לית בהו חד דגמיר פסילי לדינא בריש סנהדרין כ"כ והביא ראיה מדתנן בפרק זה בורר (סנהדרין כג.) זה פוסל דייני ופריך בגמר' כל כמיניה ומשני בערכאות שבסוריא ופרש"י שהיו יושבי קרנות ואע"ג דפליגי רבנן עליה ואמרי אימתי שמביא ראיה שהן פסולים הא לאו הכי לא היינו דוקא גבי ערכאות שנתמנו להיות דיינים עכ"ל:

סעיף ב

ואלו הג' דנין לאדם בעל כרחו בד"א שהנתבע מסרב לירד לדין כו' שם אהא דת"ר דיני ממונות בג' ואם היה מומחה לרבים דן ואפילו יחידי כתבו התוספות והרא"ש דן ואפילו יחידי ויכול לדון את האדם בעל כרחו דאי בדקבלוה עלייהו אפילו שאין מומחה נמי ומכאן יש ללמוד דכל שלשה הדיוטות דנין את האדם בעל כרחו כשאין רוצה לבא לבית דין דהא שלשה במקום מומחה קיימי והא דתנן זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד דמשמע מדעתו אין בע"כ לא היינו כשאומר לא אדון בפניהם אלא בבית דין אחר אבל

אם הוא אומר שאין רוצה לבוא עמו לדין או כשאומר הלוה באינו רוצה לדון עמו בעירו דנין אותו בע"כ: וז"ל ספר התרומות בשער ג' בתוס' הצרפתים אם האחד סרבן ואינו רוצה לעמוד בדין יכול יחיד מומחה או שלשה הדיוטות לכופו עד שיתרצה לדון עם חבירו בבית דין ואם לא יתרצה יכפוהו בשוטים או בחרם סתם או בשמתא לדון עמהם בפניהם אם אין בעיר אלא הם ואם יש בעיר אחרים יכפוהו לדון ולברור מי שירצה מהם עד כאן לשונו:

סעיף ג

ד ופחות מג' אין דיניהם דין ואפילו לא טעו והודאה שמודים לפניהם כמי שמודה חוץ לב"ד ולא הוי הודאה אא"כ אמר אתם עדים ויכולים להחליף טענותיהם שטענו בפניהם ולטעון טענות אחרות בד"א בשאינם מומחים ולא קבלום עליהן כו' שם (ה:) אמר שמואל שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקרא ב"ד חצוף וכתב הרא"ש ז"ל ולאו דוקא ב' אלא אפילו אחד נמי תדע דלקמן פריך ממתני' דן את הדין לרבי אבהו דאמר שנים שדנו אין דיניהם דין אבל לשמואל ניחא והא דנקט ב' משום דאפי' ב' מקרי ב"ד חצוף והיכי מיירי אי קבלוהו עלייהו אמאי מקרי ב"ד חצוף ואי בדלא קבלוהו עלייהו אלא דנין אותם בע"כ אמאי דיניהם דין הא אפילו שמואל מודה דבעינן ג' או יחיד מומחה כדפרישית לעיל וי"ל דמיירי כגון שאמרו דונו לנו כמו שנקראים דיינים מן התורה אשמועינן שמואל דדיניהם דין אלא שנקראו בית דין חצוף ור' אבהו אמר אין דיניהם דין ופסק בה"ג כשמואל ורב אלפס פסק בפרק אחד דיני ממונות כרבי אבהו וכן מסתבר דסוגיא דשמעתין כוותיה דקאמר דכ"ע דין בג' ועוד דקי"ל דמאביי ורבא ואילך הלכתא כאמוראי בתראי ואמרינן בגמרא דרבה לית ליה דשמואל ואליבא דרבי אבהו ב' שדנו היכא דלא קבלו עלייהו אין דיניהם דין ואפי' לא טעו ואי מודי קמייהו כמאן דמודי חוץ לב"ד ואי לא אמר אתם עדי לאו הודאה היא וגם מצו לחלופינהו לטענתייהו לטעון טענות אחרות עכ"ל וקודם לכן אהא דת"ר דיני ממונות בג'.

סעיף ה

ו ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי כתב הרא"ש דמאן דאית ליה עירוב פרשיות מדאורייתא בעינן ג' מומחין וחכמים תקנו דסגי בג' הדיוטות או ביחוד מומחה ויחיד שאינו מומחה או אפילו שנים שאין מומחין אפילו בדיעבד דינייהו לאו דינא עכ"ל. והרמב"ם ז"ל בפ"ב פסק גם כן כרבי אבהו וז"ל רב אלפס ברישׁ סנהדרין ושנים שדנו דקאמר רשב"ג בעלי דינים יכולים לחזור בהם אלמא אין דיניהם דין ה"מ בשאינן מומחין ולא קבילונון עליהון בעלי דינין אבל אי הוו מומחין או קבילונון בעלי דינין עלייהו הוי דיניהם דין ואפי' חד מומחה דיניה דין כדכתיבנא לעיל: ואי נקט רשותא מריש גלותא

אפי' אינו מומחה יכול לכוף האדם לדון לפניו (שם.) אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעי ליפטר לשקול רשותא מבי ריש גלותא וכן אמר שמואל וכתב הרא"ש משמע אפילו ביחיד שאין מומחה ואפילו לא קבלוהו עליהם עכ"ל. ומשמע לרבינו דהוא הדין שיכול לכוף האדם לפניו: ומ"ש ודוקא דגמיר אפילו אי לא סביר וכולי בפרק א' דיני ממונות מייתי האי מימרא דהאי מאן דבעי למידן דינא ואי טעי ליפטר לשקול רשותא מבי ריש גלותא וכתב משמע לא שנא מומחה ולא שנא אינו מומחה דכיון דיהבי ליה רשותא כמומחה הוי ודוקא דגמיר ולא סביר אבל לא גמיר ולא סביר פסול לדינא כדאמרינן בפרק זה בורר (סנהדרין כה:) מאי איריא שלשה רועי בקר אפילו כל בי תלתא דלא גמירי דינא נמי פסילי וכיון דאפסיל לא מהני ליה רשותא דריש גלותא דלאו כל כמיניהו לאכשורי פסולי והכי אמרי' בפ"ק (ז:) דבי נשיאה אוקומו דיינא דלא גמיר ומסיק דעתיד הקב"ה ליפרע ממעמידו עכ"ל: ומה שאמר ולקמן יתבאר בע"ה באיזה ענין ישלם אם טעה בסימן כ"ה:

סעיף ח

וכתב הרמב"ם אע"פ שיחיד מומחה או מי שנטל רשות מבית דין הגדול מותר לדון יחידי מ"מ אינו חשוב ב"ד להיות הודאה שבפניו כמודה בפני ב"ד חשוב אפילו הוא סמוך אבל ג' הדיוטות ההודאה לפניהם חשובה כלפני ב"ד וכו' ז"ל בפ"ה מהלכות סנהדרין יחיד שהוא מומחה לרבים אף ע"פ שהוא דן דיני ממונות יחידי אין ההודאה בפניו הודא' בב"ד ואפילו היה סמוך אבל הג' אף על פי שאינם סמוכים והרי הן הדיוטות ואין אני קורא בהם אלהים הרי ההודאה בפניהם הודאה בב"ד וכן הכופר בפניהם ואח"כ באו עדים הוחזק כפרן ואינו יכול לחזור ולטעון כמו שביארנו כללו של דבר הרי הן לענין הודאות והלואות וכיוצא בהן כב"ד הסמוך לכל הדברים עכ"ל: ומדברי א"א ז"ל יראה שאין חילוק בין יחיד מומחה לג' הדיוטות לכל דבר כן משמע מפשט דבריו בריש סנהדרין שכתבתי בסימן זה:

סעיף ט

וכתב עוד הרמב"ם ז"ל אף על פי שיחיד שנטל רשות מותר לו לדון מצות חכמים היא שיושיב אחר עמו וכו' עד ולא עם ב"ד הכל בפ"ב מהל' סנהדרין ומ"ש מצות חכמים היא שיושיב אחר עמו שאמרו אל תהי דן יחידי משנה בפ"ד דמסכת אבות:

סעיף י

ומ"ש כל שהם רבים ה"ז משובח ומוטב שיחתך הדין בי"א מבעשר בפרק קמא דסנהדרין (ז:) רב הונא כי הוי אתי דינא קמיה מכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דנמטייה שיבא מכשורא פי' שיגיעו נסורת קטנה מן הקורה כלומר שאם נטעה ישתלם

העונש בין כלנו ויקלו מעלי: ומ"ש וצריך שיהיו כל היושבים שם בב"ד ת"ח וראויים בפרק שבועת העדות (שבועות ל.) תניא מנין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו פירוש לישא וליתן עמו שלא יטעהו ת"ל מדבר שקר תרחק:

סעיף יא

ומ"ש שאסור לאדם חכם שישב בדין עד שידע מי ישב עמו וכו' ברייתא בפרק זה בורר (סנהדרין כג.) כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין אין יושבין בדין עד שיודעין עם מי יושבים:

סעיף יב

והאידנא שאין לנו נטילת רשות שאין נטילת רשות אלא מבית דין סמוך בא"י או מר"ג בבבל בפ"ק דסנהדרין (ה.) אהא דאמר רב האי מאן דבעי למידן דינא וטעה ובעי למיפטר לישקול רשותא מבי ר"ג פשיטא מהכא להכא ומהתם להתם מהני דהכא שבט והתם מחוקק כדתניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים מהתם להכא מאי ואסיקנא מהתם להכא לא מהני ופרש"י שבט. לשון שררה ויש להם רשות להפקיר דהפקר בית דין הפקר: מחוקק. שררה מועטת: שרודים את העם. שיש להן כח ורשות מאת מלכי פרס: ומ"ש רבינו ואין לנו לא זה ולא זה לפיכך יראה דרשות שנותן המלך אינו כלו' דהא דמהני נטילת רשות ילפינן מקרא דלא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליו' שבבבל אבל רשות שנותן המלך אינו כלום מפשט דברי רבינו לכאורה נראה דבא"י ובבל תליא מילתא והא ודאי ליתא דהא קרא לא תלה מילתא בבבל יותר משאר ח"ל אלא בזרע יהודה תליא מילתא וכדכתיב לא יסור שבט מיהודה ונשיא שבא"י ור"ג שבבבל מזרע בית דוד היו נשיאים שבא"י מהנקבות ור"ג שבבבל מהזכרים ומש"ה מהתם להכא לא מהני וכמו שכתבו התוס' בשם הירושלמי ושניהם המלך היה נותן להם רשות לדון ואלמלא כן לא היו רשאים לדון מפני המלך שהיו משועבדים תחת ידו ואפשר דרבינו נמי ה"ק ואין לנו לא זה ולא זה כלומר אין לנו שום אדם מזרע בית דוד שיהא לו שום שררה. רשות שנותן המלך למי שאינו משבט יהודה אינו כלום דהא דמהני נטילת רשות ילפינן מקרא דלא יסור שבט מיהודה וכו' אלמא בזרע משבט יהודה תליא אבל רשות שנותן המלך למי שאינו מאותו השבט אינו כלום:

סעיף יג

ומ"ש וגדולה מזאת כתב הרמב"ם שאפי' רשות מר"ג אינו מועיל למי שאינו מומחה שכתב מי שאינו מומחה ולא קבלו אותו בעלי דינין עליהם אע"פ שנטל רשות הרי זה בכלל בעלי זרוע וכו' דברי הרמב"ם ז"ל הם בפרק ו' מה' סנהדרין ומביא רבינו ראיה

מדבריו למי שאינו מומחה ונתן לו המלך רשות לדון שאין לו דין ריש גלותא אע"פ שהוא מזרע דוד: ומ"ש מיהו אע"פ שאין מועיל רשות המלך כיון שמקבלין אותו הקהל על פי כתב המלך יכולין לדון כלומר דכיון דקבלום עליהם היינו ערכאות שבסוריא שהן כשרים לדון כדאיתא בפרק זה בורר ונתבאר בתחלת סימן זה: עיין בהריב"ש סי' רע"א כי שם האריך בדינים דשייכי לסימן זה וגם בענין הסמיכה שנוהגים האשכנזים וכתב שם וז"ל ומ"ש בטור חשן משפט שעתה בזמן הזה שאין לנו ר"ג ולא נשיא אין נטילת רשות מן המלך מועיל דדוקא הנהו דנפקי לן מקרא דלא יסור שבט אפשר דהיינו למי שאינו מומחה דהיינו דגמיר ולא סביר דר"ג או הנשיא יכולין לתת לו רשות כיון דגמיר כמו שכתוב שם ולא המלך כיון דלא סביר אבל במומחה דגמיר וסביר שמן הדין יכול לדון ביחידי בלא רשות כדאסיקנא בריש מכילתין רשות המלך מועיל לו להפטר מן הטעות דלא גרע מר"ג דאתא מחמתיה עכ"ל : וכתב עוד שם שאין לאדם ליטול רשות מהמלך שלא ברצון הקהלות ומי שעושה כן הוא מצער את הציבור ועתיד ליתן את הדין:

סימן ד

סעיף א

אע"פ שיחיד אינו יכול לדון עושה דין לעצמו כו'. בר"פ המניח (בבא קמא כז:) איתמר רב יהודה אמר לא עביד איניש דינא לנפשיה רב נחמן אמר עביד איניש דינא לנפשיה היכא דאיכא פסידא כולי עלמא לא פליגי דעביד אינש דינא לנפשיה כי פליגי היכא דליכא פסידא. ופרש"י במקום דאיכא פסידא. כי אזיל לבי דינא דאדאזיל לב"ד ואתי קא דלי האי ולא ידע מה דלי או שמא יכלו המים מן הבריכה ואין לו פרעון לזה דקא מפסיד. וכתב הרא"ש ז"ל לא פליגי הני אמוראי בראובן שבא לגזול חפץ משמעון ועמד שמעון נגדו והכהו או שראה שמעון חפץ שלו ביד ראובן ובא שמעון לקחתו ובא ראובן ומיחה בו ובא שמעון והכה לראובן עד שהציל לו את שלו אי איכא פסידא כההיא עובדא דגרגותא דבי תרי דשמא יכלו המים ונתקלקל השדה. או אשה המצלת את בעלה כשאין יכולה להציל ע"י ד"א עביד איניש דינא לנפשיה ופטור במה שחבל בחבירו אם לא היה יכול להציל את שלו אם לא שיכנו ובדבר דלית ליה פסידא אלא הצלת טורח שלא יצטרך להוציא ממונו בדין בהא פליגי. דרב יהודה סבר בשביל הצלת טורח אין לו רשות לחבל בו ורב נחמן סבר כיון דדינא קא עביד ויכול לברר דבדין היה יכול להוציא ממנו יש לו רשות להציל את שלו אפילו בהכאה אם אינו יכול להוציא בע"א אבל אם אין יכול לברר שבדין יכול להוציאו ממנו לאו כל כמיניה לומר שלי הוא ולהציל ממוני עשיתי ודוקא אם בא לגזול ממנו או שראה חפץ שלו בידו הוא דאמרינן הכי אבל למשכנו בשביל חוב

שחייב לו לית ליה רשותא דתנן בפרק המקבל (בבא מציעא קי"ג.) המלוה את חבירו לא ימשכננו אלא בב"ד ואמר שמואל התם דאפילו שליח ב"ד מנתח נתוחי בשוק דוקא אבל לא יכנס בביתו והמלוה עצמו אפילו בשוק לא וכיון דאין לו רשות אם חבל בו או אם הזיק ממונו חייב כמו על אחר והלכתא כרב נחמן בדיני ועוד דטובא פירכות פריך לרב יהודה ושנינהו בדוחק עכ"ל ופסק הרי"ף כרב נחמן וכן הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות סנהדרין ועיין במהר"י קולין סימן קס"ג וסימן קס"א ובהריב"ש סימן שצ"ו כתב המרדכי קי"ל כר"נ דעביד איניש דינא לנפשיה פסק ר"מ דה"מ בחפץ המבורר שהוא שלו ומחזיק בו ומסרב להחזיר לו אבל בשאר מילי לא וראיה מפ"ק דברכות (ה.) בתר גנבא גנוב וטעמא טעים והקשה ה"ר קלונימוס הלא מן הדין לקח דקי"ל עביד איניש דינא לנפשיה. וי"ל דהיינו דוקא אותו דבר עצמו שנלקח לו לאריס מותר לו ליקח בכל מקום שיכול להשיגו דומיא דבן בג בג דאמר שלו הוא נוטל אבל הכא לקח זמורות אחרים שלא גנב לו האריס. תפיסה קודם שנולד הספק מהני אפילו אין לו טענה ברורה אלא שאומר קים לי כרש"י וכיוצא בזה ולא דמי לתקפו כהן מהרי"ק שורש קס"א וכתב בשרש ב' יחיד המדיין עם הרבים דינם להיות מוחזקים ותופסים תובעים ולא נתבעים:

סימן ה

סעיף א

מעשר תקנות שתקן עזרא שיהיו ב"ד יושבים בשני ובחמישי בסוף פרק מרובה (בבא קמא פב.) והטעם שנתייחדו שני וחמישי יותר משאר ימים נתבאר בסימן א': ומ"ש והאידנא קביעות כל הימים שוים בריש כתובות (ג.) אמר רב שמואל בר יצחק לא שנו אלא מתקנת עזרא ואילך שאין בתי דינים קבועים אלא בשני וחמישי אבל קודם תקנת עזרא שבתי דינים קבועים בכל יום אשה נשאת בכל יום קודם תקנת עזרא מאי דהוה הוה ה"ק אי איכא בתי דינים קבועים האידנא כקודם תקנת עזרא אשה נשאת בכל יום ופרש"י שבתי דינין קבועים בכל יום כלומר שקביעות כל הימים שוה וכ"כ הר"ר יהודה אלברצלוני אע"פ שעיקר קביעות של בתי דינין בב' וה' אם יש שום עיר שצורך לישב בה ב"ד בכל יום מושיבין בה ב"ד בכל יום ודבר פשוט הוא:

סעיף ב

ד"ת כל הימים ראויום לדון אבל חכמים אסרו לדון בשבת וי"ט גזירה שמא יכתוב משנה וגמרא בפרק משילין (ביצה לו: לז.): ומ"ש ואם עבר ודן בהם בין בשוגג בין במזיד דינו דין. ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש ז"ל בפ' הנזכר:

סעיף ג

וכן בע"ש וי"ט אין דנין לפי שטרודין להכין צורכי שבת ירושל' פרק משילין ופ' אחד דיני ממונות רב אחא ור' חזקיה בשם ר' אבהו אסור לדון בע"ש והא מתניתין פליגא לפיכך אין דנין לא בע"ש ולא בערב י"ט דיני נפשות הא דיני ממונות דנין ותני ר' חייא כן דנין דיני ממונות בע"ש אבל לא דיני נפשות בע"ש אמר כאן להלכ' וכאן לד"ת וכתבוהו הרי"ף והרא"ש ז"ל בפרק אחד דיני ממונות וכתב סמ"ג פי' שבמשנתינו מדבר מדבר תורה שדנין אבל מדברי סופרים אין דנין. וכתב הר"ן בריש כתובות ולישא בחמישי איכא למימר דשרי אע"ג דאמרי' בירושלמי בפירקין אסור לדון דיני ממונות בע"ש איכא למימר שלא אסרו אלא למיקבע זימנא וכדאמרינן בפ' הגוזל (בבא קמא קי"ג.) לא קבעינן זימנא לא במעלי שבתא ולא במעלי יומא טבא. אבל אי אתו מנפשייהו צייתינן להו ומקבלים טענותיהם וטעמא דמלתא משום דלמקבע זימנא ולדון בלחוד אסרו לפי שהדין צריך מתון ועיון ואתי לאמנועי מצורכי שבת ויו"ט אבל לקבל טענותיהם אי אתו מנפשייהו שרי הילכך אפילו בששי מכנפי ב"ד ויתבי לקבל טענות עד כאן לשונו : ואם הזמינו לבעל דין לב"ד אין צריך לבא ואפילו אם הזמינו בע"ש ויו"ט לבא אח"כ ולא בא אין קונסין אותו:

סעיף ד

ה וכן אין קובעין זמן לבא לדין בניסן ותשרי מפני טרדות המועדות אבל אם הזמינו בניסן ותשרי לבא אח"כ ולא בא קונסין אותו בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיג.) אמר רב יהודה לא יהבינן זימנא לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי לא במעלי י"ט ולא במעלי שבת אבל מניסן לבתר יומי ניסן ומתשרי לבתר תשרי קבעינן ממעלי שבתא לבתר שבתא לא קבעינן מ"ט בעבידתיה דשבת טריד ופירש רש"י לא יהבינן זימנא ביומי ניסן אין מזמנין אדם לדין לא בניסן ותשרי שהם זמן קציר ובציר והרמב"ם ז"ל כתב בפרק כ"ה מהלכות סנהדרין שהטעם שאין קובעין זמן לא ביומי ניסן ולא בתשרי הוא מפני שהעם טרודים במועדות: ובנוסחת הרי"ף שבידינו כתוב לא קבעינן זמן לא ביומי ניסן ותשרי ולא ביומי סיון וזה כפי טעמו של הרמב"ם ז"ל שהוא מפני טרדת המועדות דאילו לטעמו של רש"י אינו ענין לסיון והרמב"ם דלא גריס ליה היינו משום דחג השבועות שאינו אלא יום או ב' ימים אין טרודים בשבילו ואהא דאמרינן ממעלי שבתא לבתר שבתא לא קבעינן וכו' כתב הרא"ש משום דטריד בשבתא וישכח שהזמינוהו: וכתב הרמ"ה הא דאין קובעין זמן בניסן ותשרי ה"מ לבא מעיר לעיר אבל מי שהוא בעיר קובעין לו זמן ודנין אותו כ"כ רבינו ירוחם בשמו. ונראה דע"כ צ"ל כן מדתניא בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יד:) דנין דיני נפשות ודיני ממונות ודיני מכות בחול המועד ופסקוה הפוסקים: כתוב

בהגהות מיימון ובמרדכי פרק הגוזל ומאכיל נהגו קדמונים שאין קובלין בבית הכנסת בניסן ובימים הנוראים ואם הם בני הכפרים הבאים למנין קובעין להם זמן לאחר הרגל לדון ואם יש בו חשש דחייה ורמאות דנין לאלתר עד כאן לשונו :

סעיף ו

אין דנין בלילה במה דברים אמורים בתחלת דין אבל אם התחילו לדון ביום גומרין בלילה משנה פ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לב.) ומבואר שם דהיינו דוקא דיני ממונות אבל דיני נפשות צריך לגמור נמי ביום ובגמרא יליף כל הני מילי מקרא. ומתוך שאין דיני נפשות נוהגים בזמן הזה סתם רבינו דבריו וכתב אבל אם התחילו לדון ביום גומרין בלילה. ובר"פ י"נ כתב הרא"ש רשב"ם כתב שאם קבלו עדות בלילה יש לדון אותה על פי אותה הקבלה והכי נמי איתא בירושלמי אם טעו ודנו בלילה דיניהם דין. והרמב"ן כתב דגמרא דידן פליגא מדאמרינן בסנהדרין פ"ק (יא:) אין מקדשין את החודש אלא ביום ואם קדשוהו בלילה אינו מקודש ויליף לה ממשפט מה משפט ביום אף קדוש החדש ביום ש"מ שאם עשו תחלת דין בלילה אינו כלום וה"ה קבלת עדות דאמרי' בפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כה:) דקבלת עדות בתחלת דין ועוד אמרינן ביבמות חלצה בלילה חליצתה כשרה ור"א פוסל ומפרשינן עלה בגמרא מר סבר חליצה בתחלת דין ומ"ס חליצה בגמר דין עכ"ל. ודעת הר"ן נראה שהיא כדעת הרמב"ן ז"ל וכן סתם רבינו דבריו בסימן רנ"ג:

סעיף ז

זמן ישיבת הדיינים מהבקר עד חצי היום כו' בפ"ק דשבת (י.) עד אימתי יושבין בדין אמר רב ששת עד זמן סעודה ושם בסמוך אמרו ששעה ששית היא זמן סעודת ת"ח וכ"כ הרי"ף והרא"ש ז"ל בפ"ק דסנהדרין עד מתי יושבין בדין אמר רב ששת עד זמן סעודה והיא שעה ששית שהיא זמן סעודת ת"ח. ויש לתמוה על רבינו למה כתב עד חצי היום דמשמע עד סוף שעה ששית ולא הוה ליה לכתוב אלא עד תחלת שעה ששית כדי שיסעדו בששית. וכן יש לתמוה על הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ג מהלכות סנהדרין שיושבין בדין עד סוף שש שעות ביום:

סעיף ח

אין יושבין בדין סמוך למנחה גדולה כו' בפ"ק דשבת (ט.) תנן לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין. ופירש רש"י טעמא דכלהו משום שמא ימשך עד שיעבור זמן תפלה ובגמרא הי סמוך למנחה אילימא סמוך למנחה גדולה אמאי לא הא איכא שהות ביום טובא אלא סמוך למנחה קטנה אם התחילו אין מפסיקין נימא תיהוי תיובתא דריב"ל לעולם סמוך למנחה גדולה ובתספורת דבן אלעשה כו' ולא לדון בתחילת דין רב אחא בר

יעקב אמר לעולם בתספורת דידן לכתחלה אמאי לא גזירה שמא ישבר הזוג ולא לדין בגמר הדין לכתחלה אמאי לא דילמא חזא טעמא וחזר וסתר דינא ופרש"י וסתר דינא. יסתור מה שפסק ויחזור בדין וחוזר להיות תחלת דין. ופסקו התוס' כלישנא קמא וכתב הרא"ש שזה דעת ר"ת ור"י אבל רב אלפס פסק כרב אחא בר יעקב וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ב מהל' תפלה ומ"ש רבינו שכן מסקנת א"א הרא"ש ז"ל הוא ממה שכתב דעת ר"ת ור"י תחלה ואח"כ כתב דעת רב אלפס ושכן נראה לה"ר יונה ז"ל ומאחר שהביא דעת רב אלפס לבסוף משמע ליה שכך הוא מסקנתו: ומ"ש ואם התחילו אפילו תחילת דין סמוך למנחה גדולה כו' אין מפסיקין שם אהא דתנן ואם התחילו אין מפסיקין כתבו התוס' והרא"ש והר"ן ז"ל והמרדכי ז"ל דמוכח בגמרא שם ופרק לולב הגזול (לח) דאפילו בהתחילו באיסור נמי אין מפסיקין ומ"ש ובלבד שיהיה להם שהות להתפלל אחר שיגמרו הדין כן כתבו שם המפרשים הנזכרים דהתם משמע הכי ובפרק לולב הגזול ומוקי בהדיא מתני' בדאיכא שהות וכן משמע מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות תפלה: ומ"ש אבל אם התחילו סמוך למנחה קטנה דהיינו מתחלת שעה עשירית מפסיקין כ"כ שם הרא"ש דלר"ת ור"י אם התחיל לאכול סמוך למנחה קטנה מפסיק כשיגיע זמן תפלת המנחה ומשמע דה"ה להתחילו בדין ומשמע לי דאפי' בגמר דין אם התחיל לגמור הדין סמוך למנחה קטנה מפסיקין דהא אפילו התחיל לאכול סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה מפסיקין כמבואר שם בדברי הרא"ש וגם בדברי רבינו בטוא"ח סי' רל"ב ודין גמר דין שוה לדין סעודה קטנה: ומ"ש כגון שהתחילו בעלי הדינין לטעון או שנתעטפו הדיינים שם (י.) מאימתי התחלת דין ר' ירמיה ורבי יונה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיפתחו בעלי דינים ולא פליגי הא דעסקי ואתו בדינא הא דלא עסקי ואתו בדינא ופרש"י דיינים מתעטפים בטליתן כשפותחין בדין מאימת שכינה שלא יפנו לכאן ולכאן ותהא דעתן מיושבת עליהם: עסיקי ואתו. בדין אחר וכבר מעוטפין הם וכשנגמר אותו דין באים לפניהם דין אחר סמוך למנחה הויא התחלתן משיפתחו בעלי דינים בטענותיהם דהכא ליכא למימר משיתעטפו:

סימן ו

סעיף א

אין הדיינים יושבין לדון על פחות משוה פרוטה וכתב הרמב"ם ואם הוזקקו לדון (אפילו) על שוה פרוטה כולי ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב דאפילו אם הוזקקו לשוה פרוטה כו' בפרק הזהב (בבא מציעא נה:) תנן חמש פרוטות הן ההודאה שוה פרוטה כו' ובגמרא תני לוי חמש פרוטות הן האונאה פרוטה וכו' וישיבת הדיינים בפרוטה ותנא דידן מ"ט

לא קתני ישיבת הדיינים תנא ליה גזל ולוי מ"ט לא תני אבידה בפרוטה תנא ליה גזל ומי לא קתני גזל וקתני ישיבת הדיינים ישיבת הדיינים איצטריכא ליה לאפוקי מדרב קטינא דאמר ב"ד נזקקין אפילו על פחות משוה פרוטה גופא אמר רב קטינא בית דין נזקקין אפילו לפחות משוה פרוטה מתיב רבא ואת אשר חטא מן הקדש ישלם לרבות פחות משוה פרוטה לחשבון לקדש אבל להדיוט לא אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב קטינא אם הוזקקו לשוה פרוטה גומרין אפילו לפחות משוה פרוטה תחלת הדין בעינן פרוטה גמר דין לא בעינן פרוטה ופירש רש"י שם אם הוזקקו. בית דין לשוה פרוטה בין תובע לנתבע גומרין אפילו בפחות אם חזר שני ותבעו פחות משוה פרוטה קודם שעמדו בית דין משם נזקקין לו. וכתב הרא"ש ישיבת הדיינים איצטריכא ליה לאפוקי מדרב קטינא דאמר בית דין נזקקין לפחות משוה פרוטה ואסיקנא דרב קטינא איירי כשנזקקין בית דין לשוה פרוטה אחר כך גומרים לשוה פרוטה ולית הילכתא כרב קטינא דהא לוי תנא ישיבת הדיינים לאפוקי מדרב קטינא ומתני' דלא קתני ישיבת הדיינים אמרינן משום דאיתיה בכלל גזל וכי היכי דגזל ליתיה כלל בפחות משוה פרוטה הה"נ ישיבת הדיינים אפילו בגמר התביעה ע"כ לשונו. והרמב"ם שפסק בפרק עשרים מהל' סנהדרין כרב קטינא נראה דטעמו משום דאם כדברי הרא"ש הו"ל לתלמודא למימר ישיבת הדיינים איצטריכא ליה לאפוקי מדרב קטינא דאמר אם הוזקקו ב"ד לש"פ גומרים אפילו לפחות מש"פ ומדלא אמר אלא לאפוקי מדרב קטינא דאמר בית דין נזקקין לפחות מש"פ משמע דה"ק לאפוקי ממאי דהוה ס"ד דהוה אמר רב קטינא דב"ד נזקקין אפילו לפחות מש"פ ואפילו בתחלת דין ולמאי דאסיקנא דרב קטינא נמי לא אמר אלא בגמר דין לוי ורב קטינא לא פליגי אלא מר איירי בתחלת דין ומר איירי בגמר דין ולישנא דברייתא הכי דייקא דלא איירי אלא בתחלת דין דקתני ישיבת הדיינים בפרוטה דמשמע בשעה שיושבים הדיינים דהיינו תחלת דין הוא דבעינן פרוטה הא בתר הכי לא בעינן פרוטה וזה ברור:

סימן ז

סעיף א

כל ישראל כשרים לדון אפילו ממזר וגר פסול לדון את ישראל אפילו בדיני ממונות כו': אבל יכול לדון את גר חבירו וכו' בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לב.) תנן הכל כשרים לדון דיני ממונות ובגמרא (לו:) הכל לאתויי מאי אמר רב יהודה לאתויי ממזר הא תנינא חדא זימנא כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות ויש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון ד"נ והוינן בה לאתויי מאי וא"מ לאתויי ממזר חדא לאתויי גר וחדא לאתויי ממזר:

סעיף ב

וכתבו הרי"ף והרא"ש דהאי גר דקאמר כשר לדון דיני ממונות דוקא דאמו מישראל דגרסינן בפרק מצות חליצה (יבמות קב.) אמר רבא גר דן את חבירו דבר תורה שנאמר שום תשום עליך מלך עליך הוא דבעינן מקרב אחיך אבל גר דן את חבירו ואם היתה אמו מישראל דן את ישראל ולענין חליצה עד שיהיה אביו ואמו מישראל מ"ט תרי בישראל כתיבי וגרסינן נמי בפרק החולץ (יבמות מה.) רב אשי אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפריסי בבבל ואע"ג דאמר מר כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך כיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה. וגרסינן נמי בפרק עשרה יוחסין (קידושין עו:) אושפיזכניה דרב אדא בר אהבה גיורא הוה וכו' אתו לקמיה דרב יוסף א"ל שום תשים עליך מלך מקרב אחיך כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך א"ל רב אדא בר אהבה ואפילו אמו מישראל א"ל אמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה הילכך לא מיתוקמא הא דאמרינן הכא לאתויי גר אלא כשאמו מישראל עכ"ל. וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' סנהדרין וז"ש ב"ד של ג' שהיה אחד מהם גר הרי זה פסול עד שתהא אמו מישראל היה אחד מהם ממזר אפילו שלשתם ממזרים הרי אלו כשרים לדון ומשמע דה"ה לשלשתן גרים שאמם מישראל כשרים לדון ובפירוש אחר כתב הכל כשרים לדון דיני ממונות אפילו גר והוא שתהיה אמו מישראל וגר דן את חבירו הגר אף ע"פ שאין אמו מישראל וכתבו התוספות בפרק מצות חליצה אהא דאמרינן ולענין חליצה עד שיהיה אביו ואמו מישראל פי' באמו לא סגי עד שיהא גם אביו מישראל אבל באביו לחוד סגי דהא לענין יחס כהונה סגי באביו מישראל כדאמרינן בפרק עשרה יוחסין ומשמע מדבריהם דהא דאמרינן כיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה רבותא נקט אמו מישראל וכ"ש לאביו מישראל ואף ע"ג דאין אמו מישראל:

סעיף ג

קטן פסול לדון וכו' וי"א שאינו ראוי לדון עד שיהיה בן י"ח שנים והביא ב' שערות מהא דאמר שמואל כל דין שדן יאשיהו מבן ח' ועד י"ח החזיר לבעליו הא דשמואל איתא בס"פ במה בהמה (שבת נו:) ומ"ש אבל בירושלמי מוכח דמן י"ג שנה ומעלה ראוי לדון וכו' כל זה כתב רבינו ירוחם וכתב שכדברי הירושלמי עיקר:

סעיף ד

סומא בא' מעיניו כשר לדון אבל הסומא בשתי עיניו פסול בפ' א' דיני ממונות (סנהדרין לד:) ובפ' בא סימן (נדה מט:) ההוא סמיא דהוה בשבבותיה דרבי יוחנן דהוה דאין דינא ולא א"ל ר"י מידי היכי עביד הכי והאמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן כל הכשר לדון כשר להעיד ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון ואמר רבי יוחנן לאתויי סומא בא'

מעיניו רבי יוחנן סתמא אחרינא אשכח דיני ממונות דנים ביום וגומרים בלילה מאי אולמיה דהאי סתמא מהאי סתמא אי בעית אימא סתמא דרבים עדיף ואי בעית אימא משום דקתני לה גבי הלכתא דדינא ופרש"י בפרק בא סימן סתמא דרבים עדיף. ההיא. דלעיל אוקימנא כר"מ דיחיד הוא: דקתני לה גבי הלכתא דדיני. דסנהדרין דקא מיירי כולה מסכתא בדינין הילכך עיקר הוא וז"ל הרא"ש והרי"ף בפרק א' דיני ממונות וסומא בא' מעיניו כשר לדון דיני ממונות דאמרינן ההוא סומא באחד מעיניו דהוה בשבבותיה דר' יוחנן דהוה דאין דינא ולא הוה א"ל מידי והיכי עביד הכי והא"ר יוחנן הלכה כסתם משנה וכו' ר"י סתמא אחרינא אשכח דתנן ד"מ דנין ביום וגומרין בלילה דהא כולהו אינשי לא מצי למיחזי בליליא כדחזי סומא באחד מעיניו ביום וקתני דגומרים בלילה וכיון דגומרים בלילה דין הוא לסומא באחד מעיניו שידון ביום לכתחלה עכ"ל. וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהלכות סנהדרין והכי נקיטינן דדוקא בסומא באחד מעיניו הוא דמכשירי אבל בסומא בשתי עיניו פסול ולאפוקי ממה שכתב רבינו ירוחם ומרדכי בשם קצת פוסקים להכשיר: כתבו התוספות בס"פ היו בודקין (סנהדרין מב.) דשתויי יין מותרין לדון דיני ממונות והא דאמרינן שתה רביעית יין אל יורה הייינו הוראה דאיסור והיתר וכתב הרשב"א בתשובה סי' רמ"ז שאם שתה רביעית אסור להורות כל היום ואינו נ"ל אלא כשירגיש שסר יינו מעליו מותר: אם יש חילוק בין יינות שלהם ליינות שלנו עיין בתרומת הדשן סימן מ"ב: כתב הריב"ש בסימן רנ"א על דיין שהעיז פניו לומר שהוא צוה להכות יהודי אחד מכת מות בלבד מה שתייסרהו לדיין הרשע הזה ראוי להורידו מגדולתו ושלא יתמנה בשום שררה על הציבור:

סעיף ה

אשה פסולה לדון ודבורה לא היתה דנה וכו' בסוף פרק קמא דב"ק (טו.) כתבו התוס' אשה פסולה לדון דתנן בפרק בא סימן כל הכשר לדון כשר להעיד ואשה פסולה להעיד כדאמרינן בהחובל (פח.) ובפרק שבועת העדות (שבועות ל.) ומדכתיב והיא שפטה את ישראל בדבורה אין להביא ראיה דאשה כשרה לדון דשמא היו מקבלים אותה עליהם משום שכינה ובפרק החולץ (יבמות מה:) כתבו אשה אינה ראוייה לדון כדתנן כל הכשר לדון כשר להעיד ובהדיא איתא בירושלמי דיומא מעתה שאין אשה מעידה אינה דנה ודבורה לא היתה דנה אלא מלמדת להם שידונו אי נמי על פי הדיבור שאני וכיוצא בזה כתבו בספ"ג דשבועות (ל.):

סעיף ו

אין עד נעשה דיין ודוקא עד שמעיד וכו' בפ"ב דכתובות (כא:) מסיק גבי קיום שטר ש"מ עד נעשה דיין ומותיב עליה מדתנן גבי עדות החודש ראוהו ג' והם בית דין יעמדו ב'

ויושיבו מחבריהם בצד היחיד ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש החדש מקודש שאין היחיד נאמן ע"י עצמו ואי ס"ד דעד נעשה דיין למה לי כולי האי ליתבו בדוכתייהו וליקדשו ומסיק הנח לעדות החדש דאורייתא וקיום שטרות דרבנן ופי' רש"י יעמדו השנים. להיות עדים והתם פרכינן לא תהא שמיעה גדולה מראיה ומוקמינן לה בשראוהו בלילה לפיכך אם לא יעידו בבקר על מה יאמרו מקודש וכתבו התוס' הנח לעדות החדש דאורייתא ובדאורייתא אין עד נעשה דיין וטעמא דאין עד נעשה דיין משום דבעינן שיעידו לפני הדיינים כמו שמפרש רשב"ם דכתיב ועמדו שני האנשים לפני ה' אלו הדיינים וי"מ משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה ואם העדים נעשים דיינים עדות שאי אתה יכול להזימה הוא שלא יקבלו הזמה על עצמן ודוקא בעד המעיד אמרינן דאין עד נעשה דיין דשייכא הני טעמי אבל עד שאינו צריך להעיד כגון שיש אחרים שיעידו או כגון שראוהו ביום שא"צ להעיד דלא תהא שמיעה גדולה מראיה נעשה דיין ודוקא בדאורייתא אבל בדרבנן אפילו עד המעיד נעשה דיין עכ"ל וכ"כ שם הר"ן ז"ל וכתב שי"א דדוקא בקידוש החדש הוא דמקשינן התם לא תהא שמיעה גדולה מראיה משום דגבי עדות החדש לא כתיבא הגדה אבל בדיני ממונות דכתיבא הגדת עדות בעדים לא ודחה הוא ז"ל דבריהם ובפרק יש נוחלין (בבא בתרא קיד:) גרסינן אמר רב יהודה ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושים דין שנים כותבין ואין עושים דין אמר רב חסדא ל"ש אלא ביום אבל בלילה אפי' ג' כותבין ואין עושין דין מאי טעמא דהו"ל עדים ואין עד נעשה דיין. וכתב הרא"ש אבל בלילה אפי' ג' כותבין ואין עושין דין מ"ט דהו"ל עדים ואין עד נעשה דיין ודוקא עד המעיד אבל עד הרואה נעשה דיין כדמוכח בפ"ק דגיטין (ו.) ובפ"ב דכתובות גבי קיום שטרות עכ"ל. וז"ל רשב"ם אבל אם נכנסו לבקר את החולה בלילה שבאותה שעה לא היו ראויים להיות דיינים ועדות שהועד בפניהם מפי החולה בלילה לא בפני ב"ד הוא דבההיא שעתא אינם יכולים להיות דיינים וההיא ראייה דידהו אינה כשמיעת ב"ד ששומעין העדות מפי העדים אלא הן עצמן הם עדים במה ששומעים מפי החולה אפילו הן ג' כותבין ואין עושין דין למחר אפילו לא כתבו אא"כ יבואו אחרים ויעידו בפניהם כדאמרינן בר"ה ראוהו ג' והם ב"ד יושיבו מחבריהם אצל היחיד אחד מהג' ויעידו הב' בפניהם ויאמרו הג' מקודש ופרכינן התם וליתבו בדוכתייהו וליקדשו ומוקמינן כשראוהו בלילה הילכך הן עצמן אינם יכולים לקדש למחר שהרי בלילה עדים היו ולא דיינים למחר אין עד הרואה בדבר נעשה דיין ע"פ עצמו אא"כ יעיד אחר בפניו דהשתא אינו עושה הדין ע"פ עדות עצמו והילכך אחד מהג' שראו החדש כשמושיבין שנים אצלו להיות דיינים ושנים הרואים מעידים בפניהם יכול הוא להיות דיין אע"פ

שראהו בלילה עמהם שהרי ע"פ עדות אחרים שמעידין לפניו הוא דן את הדין ולא ע"פ ראיית עצמו דאין לנו לפסול דיינים בשביל שראו בדבר כל זמן שלא העידו בפניהם אלא שהוא עצמו לא ידון את הדין ע"פ ראיית עצמו דאין עד נעשה דיין וכגון שראה בשעה דאינו יכול להיות דיין אבל אם ביום ראה דבההיא שעתא מצי לדון את הדין דלא תהא שמיעה גדולה מראיה מה לי אם ידון עכשיו מה לי אם ידון למחר וה"נ מ"ט משום דהו"ל עדים בראיית הלילה דלא מצי למימר דלא תהא שמיעה גדולה מראיה דההיא ראייה לא חשבינן ליה כעדות שהועד בפניהם אלא היכא דראו בשעה שיכולים לעשות הדין אבל היכא דראו בשעה דאין יכולין להיות דיינים כגון בלילה ההיא ראייה ראיית עדים הוא שרואים בדבר ולא ראיית דיינים הוא והילכך ע"פ ראייתן דהיינו כאילו הם עדים אין יכולים הם עצמם להיות דיינים על פי ראיית עצמן דאין עד נעשה דיין. ומיהו ב"ד שהעידו לפניהם בלילה עדות גמורה היא ויכולים לדון למחר ביום אבל ראיה דידהו שרואים בלילה לא חשבינן כאילו הועד לפניהם בלילה דכיון דלא חזו בההיא שעתא לדינא ראיה אינה כשמיעה ממש ששמעו מפי העדים בלילה אלא הן עצמן נעשו עדים ושוב לא יהו דיינים בעדות עצמן אא"כ יעידו אחרים בפניהם והכי הלכתא וכי הא סוגיא אשכחן בפ' החובל גבי התוקע לחבירו עכ"ל: ומ"ש רבינו אבל אם אינו מעיד וכו' אפילו אם כיונו ראייתן בתורת עדות כ"כ התוספות בפ"ק דסנהדרין (ט.) וז"ל וכן לעניין אין עד נעשה דיין נראה לר"י דדוקא בעד המעיד אין עד נעשה דיין אבל במתכוין להעיד לא דהא דטעמא דאין עד נעשה דיין או משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה או משום דכתיב ועמדו שני האנשים וכו' דבעינן שיעידו העדים לפני הדיינים ולא שיהיו בעצמן דיינים והנך טעמי לא שייכי אלא בעד המעיד בפיו ולא במתכוין להעיד ולא כפי' רשב"ם שפירש שנתכוון להעיד אמרינן נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטלה וכן לענין שאינו נעשה דיין ודקדק מדאמר בפרק א' דיני ממונות ג' שנכנסו לבקר את החולה וכו' משמע דווקא שנכנסו לבקר ולא נתכוונו להעיד אמרינן רצו עושין דין אבל נתכוונו להעיד אין עושין דין וגם בפרק יש נוחלין דחו דברי רשב"ם והרא"ש ז"ל ג"כ דחה שם דברי רשב"ם והסכים לדברי התוספות וכך הם דברי רבינו וז"ל הר"ן בפרק יש נוחלין נמצאו כללי השמועה לדעת רשב"ם שכל שנתכוון להעיד נעשה עד ואם פסול הוא פוסל את חבירו לדידן דקי"ל כרבא דאמר התם שיילינן למיחזי אתיתו או לאסהודי ואם כשר הוא שוב אינו נעשה דיין ואפילו בשאחרים מעידים לפניו שכיון שנעשה מתחלה עד אין נעשה דיין אבל כשראה בלילה אינו כן לפי שלא נעשה עד בידוע והדבר תלוי הוא אם צריך הוא לעדות עצמו אינו יכול לדון לפי שנעשה עד ואין עד

נעשה דיין ואם יש כאן עדות אחרים לא נעשה עד מעולם ודן על פי עדותם זו היא שיטת הרב ז"ל אבל אינה מחוורת שאין הדעת נותנת שמשעה שנתכוון להעיד יהא נעשה עד ואם אתה אומר כן פסלתינהו לכולהו כתובות וקידושין שמעשים בכל יום שמקדשים בפני קרובים ורחוקים ואינם חוששים שמא הקרובים נתכוונו להעיד ותהא אף העדות הרחוקים בטלה וההיא נמי דבפ"ק דמכות לא מוכחא הכי דלישנא למיחזי אתיתון או לאסהודי מוכח שלא על דעת המעשה אנו שואלין אותם דא"כ מאי אתיתו שמא היו שם מתחלה אלא ודאי כשבאו לפני ב"ד קאמר ששואלין אותם אם באו לשם כדי להעיד שאם לכך באו מצטרפין עם הכשרים ופוסלים אותם ואם אמרו שלא באו אלא לראות אין מצטרפין ואין פוסלין את הכשרים ויש מי שהוסיף עוד ואומר שלאחר שהעידו הוא ששואלין אותם שכל שאמרו שמתחלה לא נתכוונו להעיד אע"פ שהעידו אינן פוסלין וכ"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל אבל מ"מ מחשבה בלבד אינו עושה אותם עדים ומיהו כל שזימנום להעיד הדברים מראים דהו"ל עד ואם פסול הוא פוסל את האחרים ואם הוא כשר אינו נעשה דיין ואף בשהזמינו להעיד יש ב' דעות שיש מי שאומר הוזמנו להעיד וראוהו בלילה דינן שוה שבשניהם אין דנין ע"פ עצמן אבל בעדות אחרים דנין ואחרים אומרים דדוקא ראוהו בלילה הוא שדנין בעדות אחרים לפי שכל שאינו צריך לעדות עצמו לא נעשה עד מעולם וכמו שנתפרש למעלה אבל כל שהוזמן להעיד מיד נעשה עד ושוב אינו נעשה דיין לעולם ע"פ עדות אחרים וכן דעת הרמב"ן וכן ראוי נהורות הלכה למעשה אע"פ שהרשב"א ז"ל לא כתב כן ונמצאו כללי השמועה שמחשבה בלבד אינה עושה אותו עד לא לפסול את הכשרים ולא לפסול את עצמו בדיין הוזמן להעיד נעשה עד לפסול את חבירו אם הוא פסול ולפסול את עצמו לדין אפילו בעדות אחרים. ראה בלילה ע"פ עצמו אינו דן אבל על פי עדות אחרים נעשה דיין עכ"ל. ועיין בתשובת הריב"ש סימן קס"ח ובנ"י פרק החובל ופרק אחד דיני ממונות ומדברי הרמב"ם בפ"ה מה' עדות ונראה דדוקא עד שהעיד הוא דאינו נעשה דיין אבל אם לא העיד נעשה דיין. כתב רבינו ירוחם שעד החתום בשטר אינו דן באותו שטר וכ"כ בעל העיטור בשם רב אלפס והרשב"א כתב בתשובה ח"א סימן כ"ה שיש לדון ולהכשיר אפילו עד החתום בשטר להיות דיין והוא בתשובות להרמב"ן ז"ל סימן ק"ב: כתב הריב"ש בסימן תי"ג מה שטוען שאין עד נעשה דיין ולכן התפסת המתנה פסולה מפני שחתם בדיין אחד מעידי המתנה אינו אמת דבענין זה עד נעשה דיין אפילו בדאורייתא שהרי זה העד למה שנעשה דיין שזהו התפסת המתנה לא העיד על זה כלל בפניהם שהרי כולם ראו המתנה בעיניהם והכירו חתימת העדים ועושין דין ע"פ ראייתם בלא הגדה כלל כל שלא ראו

בלילה שאינה שעת דין דלא בעינן הגדה בדיני ממונות כמו שהסכים הרמב"ן בפ"ב דכתובות והרשב"א בפרק החובל והתוס' בפרק ראוהו ב"ד ויש בידי תשובה ממורינו הר"ן שהשיב לי להכשיר מעשה ב"ד של גט שראו שנמסר הגט בפניהם ואמר שיכולים לעשות מעשה ב"ד על פי ראייתם לפי שרוב המפרשים והגדולים הסכימו דלא בעינן הגדה בדיני ממונות או אפשר בנדון זה שאחרים העידו בפניהם על חתימת עדי המתנה דהיא היא גופה ואם כן מה לנו אם זה הדיין היה עד במתנה וכו' כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן ק"ל שנשאל על צואת ש"מ שכתוב בסופה כל צואה זו ומשפטיה ביד פלוני ואותו פלוני הוא אחד מעדי הצואה החתומים והיורשים טוענים שכיון שכתב שהצואה ומשפטיה יהיה ביד אחד מאותם העדים ואין עד נעשה דיין טענו בעלי המתנות מכמה טעמים וכו' ועוד שאפילו אמר בפי' פלוני ופלוני יהיו עידי הצואה וכל דיניה יהיו ע"פ פלוני שאפילו כן יכול הוא להעיד אלא לאחר שיעיד אינו רשאי להיות דיין ואע"פ שאמר הש"מ שיהיה דיין הוא סבר שיכול להעיד ולדון ורחמנא אמר לא ידון אחר שיעיד עכ"ל (נ):

סעיף ז

מי שתובעים אותו לדין לפני דיין שקטן ממנו כתב רב האי גאון אין הדיין יכול לכופו לילך לפניו אלא שמכנפים מאן דאיכא התם מחכימי ומעיינים ביניהו:

סעיף ח

אין הדיין יכול לדון את אוהבו ואת שונאו ואי זהו שונא שאינו יכול לדונו וכו' בפרק זה בורר (סנהדרין דף כז:) תנן דלר' יהודה האוהב והשונא פסולים לעדות אי זהו האוהב זה שושבינו שונא כל שלא דבר עמו ג' ימים באיבה ובגמרא (כט.) ת"ר והוא לא אויב לו יעידנו ולא מבקש רעתו ידוננו אשכחן שונא אוהב מנא לן סברא הוא אויב מ"ט משום דמרחקא דעתיה אוהב נמי מקרבא דעתיה ורבנן האי לא אויב לו ולא מבקש רעתו מאי דרשי ביה חד לדיין אידך כדתניא אמר רבי יוסי בר יהודה והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו מכאן לב' ת"ח ששונאים זה את זה שאין יושבין בדין כאחד ופרש"י חד לדיין. דבדיין מודו רבנן דשונא לא ידון דלא מצי חזי ליה זכותא וידוע דהלכתא כרבנן וכן פסקו הפוסקים ז"ל וכתב הרא"ש והא דדיין פסול לדון את שונאו היינו שלא דבר עמו ג' ימים משום איבה דומיא דעדות לרבי יהודה וכן נמי אוהב שושבינו ומיהו אפי' אין שונאו כ"כ או אין אוהבו כ"כ לכתחילה לא לידייניה כדאמרינן בפרק בתרא דכתובות (קח.) לא לידון איניש לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה דרחים ליה לא חזי ליה חובתא ודסני ליה לא חזי ליה זכותא כי עניין הזכות והחובה מבצבצת באדם בלא כיוון רשע

לפיכך באהבה מועטת לבו נוטה לזכות ובשנאה מועטת הלב נוטה לחובה עכ"ל: וכ"כ המרדכי בספ"ק דסנהדרין:

סעיף ט

וכ"כ הרא"ש ז"ל בתשובה בכלל הדיינים כלל נ"ז דין ט' סימן י"א וסיים וכתב שאם הדיין רוצה לדון את שונאו אין בעל הדין יכול לפסלו כל שאינו מברר בעדים שלא דבר עמו ג' ימים באיבה אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפרק כ"ג מה' סנהדרין אסור לדיין לדון למי שהוא אוהבו אע"פ שאינו שושבינו ולא ריעו אשר כנפשו ולא למי ששונאו אע"פ שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו אלא צריך שיהיו שני בעלי דינים שוין בעיני הדיינים ובלבם ואם לא היה מכיר את א' מהם ולא מעשיו אין לך דין צדק כמוהו עכ"ל. נראה שהוא ז"ל סובר דכיון דאמרינן בפרק זה בורר שאינו יכול לדון לאוהבו ולשונאו ואשכחן בפ"ב דכתובות (קח.) אמר סתם לא לידון איניש לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה ולא חילקו בדבר אית לן למימר דכי פסלי רבנן אוהב ושונא לדון לאו בגוונא דרבי יהודה בלחוד הוא דפסלי אלא בכל גווני דרחים או סני ליה מיפסל ומשמע לי מדבריו ז"ל דהיינו דוקא לכתחילה אבל בדיעבד אם דנו אפילו לשונא שלא דבר עמו ג' ימים באיבה ולשושבינו דיניהם דין ולאפוקי ממ"ש רבינו ובאלו אין דיניהם דין שהרי לא כתב אלא שאסור לדון לאוהבו ולשונאו ולא כתב שאם דנו אין דיניהם דין וכבר נתבאר דאיהו ז"ל אינו מחלק בין אוהב לאוהב ובין שונא לשונא ולישנא דלא לידון איניש וכו' הכי דייק לכתחילה הוא דאסור מדלא קאמר פסיל אינש למידן לא למאן דסני ליה ולא למאן דרחים ליה וכ"כ בהג"א בריש סנהדרין בשם א"ז אוהב ושונא מיפסלי לכתחילה אבל לא בדיעבד ויש לתמוה על רבינו שכתב בסמוך לקמן לשון הרמב"ם כאילו אינו חולק עליו וכבר נתבאר דבתרתי פליג עליה ולפחות באחת ומ"ש ואם הבעל דין אומר שהדיין שונאו ואין הדיין מודה לו אין הבעל דין יכול לפסלו מלדונו אלא יביא עדים שלא דבר עמו ג' ימים באיבה כבר כתבתי בסמוך שכן כתב הרא"ש בתשובה ומה שכתב ובאלו אין דיניהם דין וכו' וכן מ"ש ואם אינו אוהבו ושונאו כ"כ אין לדונו לכתחלה דאמר רבא לא לידון אינש וכו' וכן מה שכתב ואפילו אם אין מכוין להטות הדין וכו':

סעיף יא

וכן מ"ש ב' ת"ח השונאים זה את זה וכו' וכן מ"ש לשון הרמב"ם אסור לדון למי שהוא אוהבו וכו' הכל נתבא' בסמוך:

סעיף יב

כל הפסולי' להעיד מחמת קורבה ומחמ' עבירה וכו' פסולים לדון כן משמע מדתנן בפרק בא סימן (נדה מט.) כל הכשר לדון כשר להעיד ויש שהוא כשר להעיד ואינו כשר לדון:

סעיף יג

ומ"ש וצריך שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ' זה בורר וכתב הר"ן בפ"ב דכתובות דייני' שדנין על תנאי' וענינים שבמלוה צריכים להיות רחוקים מעידי השטר: כ' מהרי"ק בשורש נ"א דמחותן דהיינו אבי חתן ואבי כלה כשרים לדון זה את זה כמו שכשרים להעיד זה את זה אבל בהגהות מרדכי דסנהדרין כתב בשם גאון דאבי חתן ואבי כלה מעידין זה לזה ואין כשרים לדון ואפילו הוא דיין קבוע יכול בעל דינו לומר אינו מקובל לי עכ"ל והוא מדברי העיטור באות קוף קבלת עדות: וכתב מהרי"ק עוד בשם המרדכי ראובן אינו יכול לפסול את שמעון לפי שהוא אושפיזכנו של לוי כי מה שאמרו בפ' בתרא דכתובות (קה.) אושפיזכני את פסילנא לך לדינא פר"י שהיה מחמיר על עצמו אבל אינו פסול ונראה דה"ה לכל פסילנא לך שבתלמוד כן הוא עכ"ל וכתב עוד שם כל המעשים הנזכר בפרק שני דייני גזירות דפסילי לדון כגון אוהב ושונא ושאר דברים הנזכרים שם אינם אלא מדת חסידות שהחמירו על עצמן אבל במקום שהחומרא גורם שום הפסד לתובע או לנתבע חלילה שיחמיר עליו שלא לדונם: וכתב עוד אפי' המחמירי' על עצמם שלא לדון באותם דברים מחמת חסידות יכולים הם לברר להם דיינים וכן פשוט שם בגמרא : וכתב בשורש י"ו הרב כשר להעיד ולדון לתלמידו או לאביו של תלמידו אע"פ שמקבל מהם שכר למודו. וכתב עוד שם דכל הנך עובדי דפרק שני דייני גזירות דאמרו פסילנא לך לדינא וכל המעשים הנזכרים שם לא שייכי כשזה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד דאם זה יברור ברחים ליה גם זה יברור כן ועיקר הדין תלוי בשלישי המכריע ביניהם ועיין עוד שם :

סעיף יד

דיין שהוא יודע בחבירו שהוא גזלן או רשע אין לו להצטרף עמו ברייתא בפרק שבועת העדות (שבועות ל:) ומייתי לה מדכתיב מדבר שקר תרחק ומ"ש וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין וכו' ברייתא בפ' זה בורר (סנהדרין כג.):

סעיף טו

כתב הרמב"ם ז"ל אף על פי שאין מדקדקין בב"ד של ג' בכל הדברים שמדקדקין בסנהדרין צריך שיהיו בהם ז' דברים אלו וכו' בפ"ב מהל' סנהדרין ויש בדברי הרמב"ם אלה שהעתיק רבינו חסרון והפוך דברים וכן הוא הגירסא בספרי הרמב"ם ז"ל צריך שיהא בכל אחד מהם ז' דברים ואלו הן חכמה ענוה יראה שנאת ממון אהבת האמת אהבת הבריות להן בעלי שם טוב וכל אלו הדברים מפורשים הם בתורה הרי הוא אומר חכמים ונבונים הרי חכמה אמור וידועים לשבטיכם אלו שרוח הבריות נוחה מהם ובמה יהיו אהובים לבריות בזמן שיהו בעלי עין טובה ונפש שפלה וחברתן טובה ומשאן ומתנן

בנחת עם הבריו' ולהלן הוא אומר אנשי חיל אלו שהם גבורים במצות ומדקדקים על עצמן וכובשים את יצרם עד שלא יהא להם שום גנאי ולא שם רע ויהא פרקן נאה ובכלל אנשי חיל שיהיה להם לב אמיץ להציל עשוק מיד גוזלו כענין שנאמר ויקם משה ויושיען ומה משה רבינו עליו השלום עניו אף כל דיין צריך להיות עניו יראי אלהים כמשמעו שונאי בצע כמשמעו אף ממון שלהם אינם נבהלים עליו ולא רודפין לקבץ ממון שכל מי שהוא נבהל להון חסר יבואנו אנשי אמת שיהיו רודפין הצדק מחמת עצמן בדעתן אוהבים את האמת ושונאים את החמס ובורחים מכל מיני העול:

סעיף טז

יז כל דבר שיש לדיין בו צד הנאה אינו יכול לדון עליו כדתני' בני העיר שנגנב להם ס"ת אין דנין אותו בדייני אותה העיר והאומר תנו מנה לעניי העיר אין דנין אותו בדייני אותה העיר ברייתא בפרק חזקת (בבא בתרא מג.) ומ"ש ואפילו בעניים שיש להם קצבה אין מועיל להם סילוק וכו' שם אהא דקתני האומר תנו מנה לעניי עירי אין דנין אותו בדייני אותה העיר אמרינן ואמאי ליסתלקו בי תרי מינייהו ולדיינו בעניי דרמו עלייהו ה"ד אי דקיץ להו ליתבו בי תרי מינייהו מאי דקיץ להו ולדיינו הב"ע דלא קיץ להו ואי בעית אימא לעולם דקיץ להו וניחא להו דכיון דרווח רווח ופירש רשב"ם ליסתלקו. יכתבו דין ודברים אין לי על זה ויקנו מידם: אי דקיץ להו. דבר קצוב כמה יתן לעניי העיר משלו בכל שנה ושנה ומשני דלא קיץ להו אלא הכל לפי הצורך ולפי מחסורן של עניים נותנים וכל זמן שיש מן המנה בעין לא יתנו הדיינים כלום. לעולם דקיץ להו. ואפ"ה ניחא להו לדיינים שינתן המנה לעניים דכיון דרווח שיש להם מעות רווח כלומר הרי יש להם מעות ולמה יתנו כלום כל זמן שאין צריכים עכ"ל. אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפרק ט"ו מהלכות עדות האומר תנו מנה לעניי עירי אין דנין בדייני אותה העיר ואין מביאין ראייה מאנשי אותה העיר בד"א כשהיו העניים סמוכים עליהם ופוסקים עליהם צדקה אפי' אמרו שנים מאותה העיר אנו ניתן דבר הקצוב עלינו ונעיד אין שומעין להם שהנאה הוא להם שיתעשרו עניים אלו הואיל והן סמוכין עליהם ורבינו כתב בפי' כיון דרווח רווח כדברי הרמב"ם ובפי' ליתבו בי תרי מינייהו ולדיינו פירש בע"א: וז"ל הרא"ש בתשובה סוף כלל ו' ששאלת אם יכולים הקהל להעיד בדבר שאין הקהל נהנים בו כגון תכריכי מתים או מאור ב"ה או ספרים של ב"ה דבר גדול הוא להוציא ממון מיד המוחזק בו אם לא בראיה ברורה דגרסינן בפ' חזקת האומר תנו מנה לעניי עירי אין דנין אותו בדייני אותה העיר וכו' ואי בעית אימא לעולם דקיץ להו וכיון דרווח רווח אלמא חזינן אע"ג דקיץ להו רק בשביל שיהיו העניים בריווח פוסל לכן גם באור של ב"ה נהנין ממנו כל

בני העיר כשיש מאור יפה בב"ה וגם בספרי הקהל שילמדו בהם ענייי עירם כי גנאי גדול היה להם שילכו בני עירם בטלים מחסרון ספרים וכ"ש מחסרון תכריכי מתים דהיינו מידי דרמי על בני העיר לקבור מת מצוה עכ"ל. ועיין במה שאכתוב בסי' ל"ז: ומ"ש רבינו לפיכך כל עסקי המס אין דנין אותו בדייני אותה העיר לפי שיש להם חלק בו אלא יסתלקו הם וקרוביהם שלא יהנו מן הדבר שבאין לדון עליו דבר פשוט הוא כתב רבינו ירוחם היכא דמהני סילוק צריך קנין וכן מבואר שם בגמרא ומ"ש ועל ס"ת אין מועיל סילוק כי א"א להם להסתלק שלא ישמעו קריאת הספר פשוט בפרק חזקת. ומה שאמר אא"כ יש להם ספר אחר כן כתב הרא"ש בתשובה כלל ג' סימן י"ג בפרק חזקת הבתים מיירי שאין ס"ת בעיר אלא זה בלבד אבל אם יש ס"ת אחר בעיר אפשר להם להסתלק שלא יקראו באותו ס"ת בעודו בב"ה ואפי' אם יקראו בו בעודו בב"ה לא מיקרי הנאה כיון שאפשר שיקראו בספר אחר. ורבינו ירוחם כתב בשם הרא"ש ודוקא שיש ס"ת אחר באותו ב"ה שהם רגילים להתפלל בו: כתב רבינו ירוחם דין ב"ה לדון עליו דינו כס"ת שכולם נכנסים בתוכו להתפלל ואם יש בעיר ב"ה אחר יכולים להסתלק ולדון כמו בס"ת: וא"א הרא"ש ז"ל כ' בתשובה על ענין סילוק להכשיר בענין המס איני רואה שום סילוק שיועיל בענין זה כי פריעת מס נוהג לעולם כו' בכלל ששי סימן י"ח ואע"פ שבכלל נ"ט כתב שבני העיר יכולים להעיד במס שלהם אחר שסלקו עצמם והסילוק הוא שיתן ממון לקהל בלי ערמה כפי החלק המגיע לו באותו ממון י"ל שבכלל נ"ט מיירי במס פרטי של אותה שנה ובכלל ששי מיירי להעיד על אדם אם הוא מפורעי המס במקום ההוא שהוא דבר שאין לו קצבה שמי יודע כמה שנים יחיה אותו פורע מס וכמה מס יהיה בכל שנה כדי שהעדים והדיינים יתנו לקהל הנוגע לחלקם ממסי האיש ההוא הילכך א"א להסתלק ורבינו סתם הדברים וקיצר במקום שהיה לו להאריך:

סעיף יח

ואם עשו תקנה או שיש מנהג בעיר שדייני העיר ידונו אף על ענייני המסים דיניהם דין כמו מי שקבל עליו קרוב או פסול לדון שדיניו דין כן נראה מדבריו בתשובה כלל י"ג סימן כ' ועיין במה שכתבתי בסוף סימן ל"ז לענין עדות בשם הרא"ש ורבינו ירוחם בשם הרשב"א ובתשובות הרשב"א סי' תתי"א:

סימן ח

סעיף א

אין למנות דיין שאינו הגון וכל מי שממנה מי שאינו הגון ואינו חכם בתורה אפילו יש לו מדות אחרות טובות הרי זה עובר בל"ת כ"כ הרמב"ם בפ"ג מה' סנהדרין וז"ל כל סנהדרין

או מלך או ראש גולה שהעמידו להם לישראל דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה וראוי להיות דיין אפילו שהוא כולו מחמדים ויש בו מדות טובות אחרות ה"ז שהעמידו עובר במצות לא תעשה שנאמר לא תכירו פנים במשפט מפי השמועה למדו שזה מדבר כנגד הממונה להושיב דיינים אמרו חכמים שמא תאמר איש פלוני נאה אושיבנו דיין איש פלוני גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין או איש פלוני יודע בכל לשון אושיבנו דיין נמצא מזכה את החייב ומחייב את הזכאי לא מפני שהוא רשע אלא מפני שאינו יודע לכך נאמר לא תכירו פנים במשפט עכ"ל: וכתב סמ"ג במל"ת סימן קצ"ד דאיתיה במכילתא : ואמרו חכמים כל הממנה דיין שאינו הגון כאילו מקים מצבה ובמקום ת"ח כאילו נוטע אשירה ז"ל הרמב"ם בפ"ג מה' סנהדרין עוד אמרו כל המעמיד לישראל דיין שאינו הגון כאילו הקים מצבה שנאמר ולא תקים לך מצבה אשר שנא ה' אלהיך ובמקום ת"ח כאילו נטע אשרה שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך. ובגמרא פ"ק דסנהדרין (ד' ז:) ובע"ז פרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נב.) הכי איתיה אמר ר"ל כל המעמיד דיין על הצבור שאינו הגון כאילו נוטע אשרה בישראל שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך וסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ ואמר רב אשי ובמקום שיש תלמיד חכם כאילו נטעה אצל המזבח שנאמר אצל מזבח ה' אלהיך. ויש לתמוה על הרמב"ם אמאי כתב כאילו הקים מצבה שנאמר ולא תקים לך מצבה ותלמודא לא מייתי אלא מלא תטע לך אשרה. ומהר"י קולין בסימן קי"ז נתן טעם לדבר ואין דבריו נוחין לי: ועוד דרשו חכמים לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב זה הבא בשביל כסף וזהב כו' מימרא דרב אשי פרק קמא דסנהדרין (ז:):

סעיף ב

וכל דיין המתמנה בשביל כסף וזהב אסור לעמוד לפניו ולא עוד אלא שמצוה להקל ולזלזל בו: ירושלמי בסוף בכורים רבי מנא מיקל לאלין דמתמנין בכסף רבי אמי קרי עליהון אלהי כסף וכו' אמר רבי יאשיה וטלית שעליו כמרדעת של חמור א"ר דיין זה שהוא מתמנה בכסף אין עומדין מפניו ואין קורין אותו רבי והטלית שעליו כמרדעת של חמור וכתב כל זה הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' סנהדרין: כתב הרשב"א בספר תולדות אדם לרשב"א סימן ר"צ שנשאל על עיירות שאין בהם מי שיודע אפילו אות אחת ואנו צריכים להעמיד להם דיינים לדון ולפשר על כרחן של בעלי דבר ואם לא נעמיד נמצאו הולכים בערכאות של עכו"ם ורבו האונסים והשיב שורת הדין א"א להעמיד דיינים שאינם מומחים שלא מדעת בעלי דינים אלא שהמומחין לב"ד שבעיר יכולים לכוף בעלי הדין לדון לפניהם כל שאין גדולים מהם בחכמה בעיר והוא שבקיאין בדינים ע"כ אתם

צריכים למנותם לדעת אנשי העיר ואע"פ שאינם בקיאים שהכל לפי צורך השעה וכל מעשיך יהיו לשם שמים. ואם קבלום עליהם אנשי העיר מותר ואין אחד מהם יכול לפסלם דהיינו ערכאות דאיתא בר"פ זה בורר (סנהדרין כג.) ומ"מ צריך לבדוק אחר אנשים כשרים יראי אלהים שונאי בצע ואנשים מביני מדע עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב הצבור יכולים למנות עליהם בית דין אף על פי שאינו ראוי מדין תורה כערכאות שבסוריא עד כאן לשונו: גרסינן בפרק תולין (שבת קלט.) שבר ה' מטה רשעים שבט מושלים אמר מר זוטרא אלו ת"ח שמלמדים הלכות צבור לדייני בור ופרש"י שבהבטחת אותם ת"ח מעמידין דייני בור לדון את כל הבא והרבה דינים שאין נמלכין בהם ומטין אותם. עוד בפרק הנזכר הרבה דברים שצריכים הדיינים ליזהר בהם:

סעיף ג

וכל ב"ד מישראל שהוא הגון שכינה עמהם לפיכך צריכים הדיינים לישב באימה וביראה בפ"ק דסנהדרין (ז:) יראה הדיין כאילו חרב מונחת לו בין יריכותיו וידע למי דן ולפני מי הוא דן וכו' וכתבה רבינו לקמן בסמוך והא דיראה הדיין כאילו חרב מונחת לו בין יריכיו וכו' איתיה נמי ביבמות פרק ב"ש (יבמות קט:): ומ"ש ובעטיפה כ"כ הרמב"ם בפ"ג מה' סנהדרין ואיתיה בגמרא פ"ק דשבת (י.) מאימתי התחלת הדין משיתעטפו הדיינים ופרש"י דיינים מתעטפין בטליתן כשפותחין בדין מאימת שכינה ושלא יפנו ראשן לכאן ולכאן ותהא דעתן מיושבת עליהם:

סעיף ד

ומ"ש ואסור להקל ראשו ולישב לספר בדברי בטלה בב"ד אלא בדברי תורה וחכמה כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות סנהדרין:

סעיף ה

ויראה הדיין כאילו חרב מונחת לו על צוארו וכאילו גיהנם פחותה לו מתחתיו מימרא פ"ק דסנהדרין (ז.) אלא שבגמרא כתב כאילו מונחת לו בין ירכותיו ורבינו כתב על צווארו וכך היא גירסת הרמב"ם בפכ"ג מהלכות סנהדרין ומ"ש וידע את מי הוא דן ולפני מי הוא דן ומי הוא עתיד ליפרע ממנו וכו' ברייתא בפ"ק דסנהדרין (ז.):

סעיף ו

וכל דיין שאינו דן דין לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל וכל דין שנוטל ממון מזה ונותנו לזה שלא כדין כו' מימרא בפ"ק דסנהדרין (ז:):

סעיף ז

ומ"ש וכל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת כו' בפ"ק דשבת (י.) כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית: ומ"ש

וגורם לשכינה שתשרה בישראל מימרא בפ"ק דסנהדרין: ומ"ש ושמא יאמר הדיין מה לי ולצרה הזאת כו' ברייתא פ"ק דסנהדרין. ופרש"י מה לי ולצער הזה. שאם אטעה אענש ת"ל ביהושפט ועמכם בדבר המשפט לפי מה שעם לבבכם שלבבכם נוטה בדבר כלומר בטענותיהם עמכם במשפט לפי אותן דברים תשפטו ולא תענשו דאין לו לדיין לירא ולמנוע עצמו מן הדין אלא לפי מה שעיניו רואות ידון ויתכוין עצמו להוציאה לצדקו ולאמתו ושוב לא יענש:

סעיף ח

כתב הרמב"ם ז"ל כך היה דרך החכמים הראשונים בורחים מלהתמנות כו' בפ"ג מה' סנהדרין והוא מדאמרי' בפ"ק דסנהדרין (ד' יד.) ובירוש' סוף בכורים ר' זירא הוה מיטמר מלסמוכי:

סעיף ט

ואסור לדיין להתנהג בשררה וגסות הרוח על הצבור אלא בענוה ויראה כן כ' הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ה מהלכות סנהדרין:

סעיף י

מה שאמר וכל פרנס המטיל אימה יתירה על הציבור כו' מימרא פ"ק דראש השנה (יז.):

סעיף יא

ומ"ש וכן אסור לנהוג בהם קלות ראש כו' עד סוף הסי' הכל דברי הרמב"ם ז"ל בפכ"ה מהל' סנהדרין: ומ"ש לא יפסיע על ראשי עם קדוש מימרא דר"א בפ"ק דסנהדרין (ז:) ויליף לה מקרא ופרש"י על ראשי עם קדוש. כשהיה המתורגמן דורש היו הציבור יושבים לארץ והמפסיע לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן:

סעיף יב

ומה שאמר וצריך שיסבול טורח הציבור ומשאן מימרא פ"ק דסנהדרין (ח.) ומ"ש כמו שדרשו ויצום אל בני ישראל וכו' במדרש רבה פרשה וארא:

סעיף יג

ומ"ש וכשם שנצטוה הדיין לנהוג במדה זו כך מצוה לציבור לנהוג כבוד בדיין כו' ויהיה אימתו עליהם מימרא פ"ק דסנהדרין (ז.):

סעיף יד

טו ומ"ש שכיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור לו לעשות מלאכה בפני ג' מימרא פרק עשרה יוחסין (קידושין ע.) גבי עובדא דרב יהודה בר יחזקאל: וכתוב בהגהות מיימון דאיתא בירושלמי רבי חמא בר חנינא חמא בר סיסי דהוה מפצע קיסין א"ל לית דין כבודך א"ל ומה נעביד דלית מאן דישמשני א"ל אי לית דישמשינך לא היה מתקבל לך מתמנוי:

סעיף טז

ומ"ש ואף בשליח ב"ד אסור לנהוג בו קלות ראש והמצערו יש לו לב"ד רשות להכותו מכת מרדות בפ"ק דקידושין (יב.) ופ' ר"ג (יבמות נב.) רב מנגיד אמאן דמקדש בשוקא כו' ואמאן דמצער שליחא דרבנן ופרש"י שליח שמזמינו לדין מפי הדיינים וקם עליו והכהו וכתב הר"ן ז"ל ולשון מצער לא משמע ליה כולי האי אלא אפילו מבזה אותו בפני אחרים ומביישו: ומ"ש והשליח נאמן כשנים כו' בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא דף קיב.) אמר רבא שליחא דב"ד מהימן כבי תרי וה"מ לשמתא אבל לפתיחא לא מ"ט ממונא הוא דמחסר ליה דבעי מיתב זוזא לספרא ופרש"י פתיחא. שטר שמתא וכי שרו ליה שמתא לא שרו ליה עד דיהיב זוזא דפתיחא לספרא וז"ל הרמב"ם בפרק כ"ה מהלכות סנהדרין אסור לנהוג קלות בשליח ב"ד והרי השליח נאמן כשנים לענין הנדוי שאם אמר פלוני הקלני או הקלה הדיין או לא רצה לבא לדין משמתין אותו על פיו אבל אין כותבין פתיחא עליו עד שיבואו שנים ויעידו שנמנע ולא רצה לבא עכ"ל: ויש לתמוה דכיון דאומר פ' הקלני משמתין אותו על פיו מאי רבותיה דרב דמנגיד מאן דמצער שליחא דבי דינא הא שמתא דחמירא מנגידא מיחייב ושמא י"ל דמלבד השמתא הוה מנגיד ליה ואפשר לדייק כן מלשון הרמב"ם ז"ל שאחר שכתב שאם אמר פלוני הקלני או הקלה הדיין וכו' היו משמתין אותו על פיו כתב וכל המצער שליח בית דין מכין אותו מכת מרדות משמע דה"ק אם אמר פלוני הקלני וכו' דינו שמשמתין אותו ואם רצו ב"ד להחמיר עליו ולהכותו מכת מרדות מלבד השמתא הרשות בידן. ועי"ל שפלוני הקלני לא נקט ליה בהדי הנך לענין השמתא ולא לענין שהוא נאמן כשנים: כתב עוד הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ה מהלכות סנהדרין אין שליח ב"ד חייב באמירת דברים משום לשון הרע והוא מבואר בפרק אלו מגלחין (מועד קטן טז.) ומנ"ל דאי מתפקר בשליח ב"ד ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר ופירש"י ואי לא דשליחא א"ל למשה לא הוה ידע: כתוב במישרים נתיב נ"א ח"ב שליח ב"ד יכול להכותו אם מסרב בו כשמשכנו בזרוע בשוק וכן בכל מקום שמסרב לשליח ב"ד אם הכהו או הזיק ממונו פטור אפילו יכול להצילו בדבר אחר עכ"ל ונ"י כתב ר"פ המניח אהא דאמר (שם כז.) מאה פנדי בפנדי למחייה ממילא שמעינן דשליח ב"ד נמי הכי דיניה בהדי מאן דלא ציית דינא:

סימן ט

סעיף א

מאד מאד צריך הדיין ליזהר שלא ליקח שוחד אפילו לזכות הזכאי בפרק בתרא דכתובות (קה.) ושוחד לא תקח מה ת"ל אם ללמד שלא לזכות את החייב ושלא לחייב הזכאי

הרי נאמר לא תטה משפט אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב החייב לכך נאמר לא תקח שוחד:

סעיף ב
ומ"ש ואם לקח צריך להחזירו כשיתבענו הנותן כ"כ הרמב"ם בפרק כ"ג מהלכות סנהדרין:

סעיף ג
ומ"ש וכשם שהלוקח עובר בלא תעשה כך הנותנו עובר בלפני עור לא תתן מכשול כן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר ופשוט הוא:

סעיף ד
ומ"ש ולא שוחד ממון בלבד אלא אפי' שוחד דברים כההיא עובדא דאמימר דיתיב ודן דינא כו' ותו מר עוקבא הוה יתיב ושדי רוקא קמיה וכו' בפרק בתרא דכתובות (שם) וכתבו התוס' שם אהא דאמר רב פפא לא לידון איניש לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה לא באוהב ושונא דאיירי ביה רבי יהודה ורבנן גבי עדות אירי דא"כ הו"ל לאתויי הכא קרא דהתם אלא התם באוהב כמו שושבינו ושונא שלא דבר עמו שלשה ימים. אבל הכא באוהב כי הך דפרח גדפא אריש אתא ההוא גברא שקלה דאינו אלא חומרא בעלמא שהיו מחמירין על עצמם כדאשכחן גבי כמה דברים אבל פסולים לא היו עכ"ל וכן נראה מתשובת דברי הגאון שכתב רבינו בסמוך אבל מדברי הרמב"ם ז"ל בפכ"ג מהלכות סנהדרין נראה דמדינא נמי מפסלי :

סעיף ה
ומ"ש רבינו לכן כל דיין שצריך לשאול כלי משכניו פסול להם אבל אם גם הוא משאילם כשר כו' מימרא בר"פ בתרא דכתובות (שם) ועיין בתשובת מהרי"ק שורש י"ו:

סעיף ו
תשובה לגאון ומ"ש ואי דמי לרבא דהוה שאיל מדבי בר מוריון וכולי מבואר בר"פ בתרא דכתובות:

סעיף ז
וכתב הרב יהודה אלברצלוני נהגו ברוב מקומות לעשות לב"ד קופה כולי דברים ברורים הם. ומ"ש ומיהו במקום שמגבין אותו בתחלה אין צריכים הדיינים לטרוח לכך וכו' נראה דה"ק נהגו ברוב מקומות וכו' ומגבין אותו בתחלת השנה או בסופה והשתא דקאמר דטפי עדיף להגבותם בתחלת השנה מבסופה משום דאם אין מגבין להם אלא בסופה אפשר שיתעצלו הקהל מלהגבותם שיצטרכו הדיינים לטרוח בכך לבקש מהם שיגבום ונמצאו שצריכים להחזיק טובה למשתדלים בדבר:

סעיף ח

כתב הרמב"ם כל דיין שיושב ומגדל שכר לחזנים ולסופרים ה"ז בכלל הנוטים אחר הבצע וכו' בפ' כ"ג מה' סנהדרין ואיתיה בפרק במה בהמה יוצאה (שבת נו.) מה אני מקיים ויטו אחרי הבצע שלא עשו כמעשה אביהם שהיה שמואל הצדיק מחזר בשל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם והם לא עשו כן כדי להרבות שכר לסופריהם ולחזניהם כלומר לשלוחים המזמנים אותם לדין:

סעיף ט

הנוטל שכר לדון דיניו בטלים משנה בפרק עד כמה (בכורות כט.) וכתב הר"ן בסוף פרק האיש מקדש דמדתנא דיניו בטלים ולא תנן דינו בטל משמע דלא אותו דין שידוע שנטל בו שכרו הוא בלבד שבטל אלא כל דינים שדן פסולים אלא אם כן ידוע שלא נטל בהם שכר:

סעיף י

ומ"ש ואם אינו נוטל אלא שכר בטלתו מותר במה דברים אמורים שניכר לכל שאינו נוטל אלא שכר בטלתו וכולי כגון שקיבל משניהם בשוה וכו' בריש פרק בתרא דכתובות (דף קה.) קרנא הוה שקיל איסתירא מזכאי ואיסתירא מחייב ודאין להו דינא. והיכי עביד הכי והא כתיב ושוחד לא תקח וכ"ת ה"מ היכא דלא שקיל מתרוייהו דלמא אתי לאצלויי דינא והא תניא ושוחד לא תקח מה תלמוד לומר אם ללמד שלא לזכות את החייב הרי כבר נאמר לא תטה משפט אלא אפי' לזכות את הזכאי ולחייב את החייב. הני מילי היכא דשקיל בתורת שוחד קרנא בתורת אגרא הוה שקיל והתנן הנוטל שכר לדון דיניו בטלים הני מילי דמי אגר דינא קרנא שכר בטלה הוה שקיל והתניא מכוער הדיין שנוטל שכרו לדון אלא שדינו דין היכי דמי אילימא אגר דינא והתנן הנוטל שכר לדון דיניו בטלים אלא אגר בטלה וקתני מכוער הדיין ה"מ בטלה דלא מוכח קרנא בטלה דמוכח הוה שקיל דהוה תהי באמברא דחמרא ויהבי ליה זוזא כי הא דרב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה אמר ליה הבו לי גברא דדלו לי בחריקאי ואידון לכו דינא. ופרש"י אגר בטלה. שהיה בטל ממלאכתו שהיה מריח באוצרות יין אי זה ראוי להתקיים ושכר זה היה מצוי לו בכל יום כי הא דבטלה דמוכח שרי: הבו לי גברא דדלי מיא. משקה שדות: בחריקאי. במקומי: וכ' הרא"ש ז"ל בתשובה כלל נ"ו סימן ז' הלשון משמע שהיו באים לפניו בשעה שהיה משקה שדותיו מדקאמר דדלי בחריקאי פי' במקומי שהיה נכנס להשקות השדה וכמו קרנא דהוי תהי באמברא דחמרא ודבר זה היה מצוי ליה תדיר והוא בטלה דמוכח אבל לא שיאמר אדם שמא יזדמן ליה ריוח בקניית סחורה או בסרסרות בדבר שאינו ידוע ומצוי לו תדע לך שהוא כן שהרי אסור לדיין ליקח יותר ממה

שיתבטל ממלאכתו דהכי משמע לשון בטלה דאם היה נוטל יותר מכדי בטול מלאכתו היה זה שכר דינא ותנן הנוטל שכר לדון דיניו בטילים וא"כ ע"כ צ"ל דלא מיקרי שכר בטילה אם לא שעסוק במלאכה ומתבטל ממנה אבל לא שיאמר אדם שמא יזדמן לי סחורה או ריוח ואם יטול שכר על זה הדין בטל ונמצא שנוטל ממון מזה ונותן לזה בלא דין וגזלן הוא עכ"ל :

סעיף יא
אין לדיין להניח תלמיד בור לישב לפניו וכו' ברייתא פרק שבועת העדות (שבועות ל.):

סעיף יב
ותלמיד היושב לפני רבו ורואה זכות לעני וכו' עד סוף הסימן הכל שם בברייתא:

סימן י

סעיף א
צריך הדיין להיות מתון בדין שלא יפסיקנו עד שיחמיצנו כולי בריש מסכת אבות תנן הוו מתונים בדין ובפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לה.) אשרו חמוץ אשרי דיין שמחמיץ את דינו ופי' רש"י שמשהא את דינו ומלינו כדי להוציאו לאמתו ומ"ש ויהיה ברור לו כשמש בפרק קמא דסנהדרין (ז.) דרש רבי יאשיה מאי דכתיב דינו לבקר משפט וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין אלא אם ברור לך כבקר אמרהו ואם לאו אל תאמרהו. ומ"ש כמ"ש אסף כי יתחמץ לבבי וכו' (תהילים ע"ג:כ"א):

סעיף ב
והגס לבו בהוראה וקופץ ופוסק הדין קודם שיחקרנו היטב וכו' הרי זה שוטה רשע וגס רוח משנה פ"ד דמסכת אבות:

סעיף ג
וכל מי שבא לידו דין ומדמהו לדין אחר שבא לידו כבר ופסקו וכו' ביבמות פרק ב"ש (יבמות קט.) רעה אחר רעה תבא לתוקע עצמו לדבר הלכה ומפ' דהיינו דיינא דאתי דינא קמיה וגמר הלכה ומדמי מילתא למילתא ואית ליה רבה ולא אתי משאיל ליה ופרש"י תוקע. שסומך ונשען על מה שהוא יודע ומשמע לרבינו דהאי רבה לאו רבו ממש דוקא אלא כל שגדול ממנו בחכמה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' סנהדרין:

סעיף ד
ודרשו חכמים כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה:

סעיף ה
ועצומים כל הרוגיה זה שהגיע להוראה ואינו מורה בספ"ק דע"ז (דף יט:) ופי' רש"י הפילה לשון נפל שלא מלאו ימיו רבים חללים. ועצומים המתעצמים והמחרישים ומתאפקים מלהורות הורגין את בני דורן ועצומים מלשון ועוצם עיניו: ומ"ש והוא שיהיה

הדור צריך לו אבל אם יודע שיש אחר ראוי להוראה ומונע עצמו מן ההוראה ה"ז משובח כן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק כ' ונראה שטעמו מדתנן רבי ישמעאל אומר החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא וע"כ לאו בשאינו ראוי להוראה מיירי דאם כן מאי פורק ממנו דקאמר דמשמע שאם היה מורה לא הוה ריעותא אחריתי במילתא והא אסור להורות הוא אלא בראוי להוראה מיירי ואי בשאין שם אחר ראוי להוראה הרי אסור לו לחשוך עצמו מן הדין שהרי אמרו ועצומים כל הרוגיה אלא ודאי בשיש שם אחר ראוי להוראה:

סעיף ו

וכל המונע עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא משנה בפרק ד' ממסכת אבות:

סעיף ז

ואל ישים חילוק בין דין קטן לגדול וכו' פשוט בפ"ק דסנהדרין (ח.):

סימן יא

סעיף א

וכיצד מזמנין לבעלי הדינין לדון שולחים כו בית דין שלוחים שיבא ליום המזומן לדין וכו' עד מנדין אותו למחרתו בהגוזל בתרא (קיב.) אמר רב חסדא קובעין זמן בה"ב זימנא וזימנא בתר זימנא ולמחר כתבינן ופירש"י קובעין זמן. ליום ב' בשבת אם לא יבא מזמנין אותו ליום ה' ואם לא יבא מזמנין אותו ליום ב' עד למחר לא כתבינן שטר פתיחא שכל היום ממתינין שמא יבא ומ"ש ואשה שהזמינוה לדין ולא באה בפעם הראשון מנדין אותה מיד שם (קיג). רב אסי איקלע בי רב כהנא חזא להההיא איתתא דאזמנוה לדינא בפניא ובצפרא כתב עלה פתיחא א"ל לא ס"ל מר להא דאמר רב חסדא קובעין זמן בה"ב א"ל ה"מ גברא דאנוס וליתיה במתא אבל הכא כיון דאיתה במתא ולא אתי מורדת היא: גרסינן בפרק בתרא דר"ה (לא:) ההיא איתתא דאזמנוה לדינא קמיה דאמימר בנהרדעא אזל אמימר למחוזא ולא אזלא בתריה כתב פתיחא עילוה. א"ל רב אשי לאמימר והא תנן שאפילו ראש ב"ד בכל מקום שלא יהו העדים הולכים אלא למקום הועד א"ל ה"מ לעדות החדש דא"כ נמצאת מכשילן לעתיד לבא אבל הכא עבד לוה לאיש מלוה: כתב בעל התרומות בשער ג' אם שלחו הב"ד שלוחם שיבא לדון לפניהם עם בעל דינו והוא מרד במצותם אם אותם דיינים לא המחום רבים עליהם יכול לומר אין רצוני לבא לפניכם אלא לפני אחרים שהם בעיר הזאת שהם דיינים מומחים כמותכ' או יותר מכם וכדאמרינן בפרק הגוזל (בבא קמא קיב:) אבל לא פתחו ליה בדינא מצי א"ל לב"ד הגדול קא אזילנא. אבל אם המחום רבים עליהם ואין באותה העיר אחרים כמותם או גדולים מהם בחכמה

אין יכול לומר אלך לב"ד שבעיר אחרת ואדון עמו כדאיתא בפרק זה בורר (סנהדרין לא:) אחד אומר נדון כאן ואחד אומר נלך לבית הועד כופין אותו ודן בעירו הילכך אם לא בא לפניהם כלל או שבא לפניהם וטען שלא ידון לפניהם בכל אלה נקרא מורד בב"ד ע"כ ועיין בסימן י"ד: כתב הרמב"ם שגם לאיש המצוי בעיר בפעם הראשון מנדין אותו וכו' בפרק כ"ה מהל' סנהדרין ולמד כן ממ"ש בסמוך אמר ליה ה"מ גברא דאנוס וליתיה במתא וכו' ומשמע ליה דכיון דתלי טעמא בליתיה במתא ואיתיה במתא לא שאני לן בין איש לאשה דאי איתיה במתא לאיש נמי מנדין אותו בפעם הראשון ואי ליתיה במתא אפילו לאשה נמי קבעינן זימנא ג' פעמים והא דקאמר ה"מ גברא וכו' אורחא דמילתא נקט דאורחיה דגברא דליתיה במתא ואיפשר דמש"ה סיים ואמר אבל הכא כיון דאיתי' במתא וכו' ולא אמר אבל איתתא כיון דאיתא במתא. ול' רבינו בהעתקת דברי הרמב"ם אינו מכוון שכתב שגם לאיש המצוי בעיר וכו' שנראה מדברים אלו שהרמב"ם כתב דלאשה מנדין בפעם הראשון ואינו כן שהרי הרמב"ם לא הזכיר אשה כלל ולא חילק אלא בין היה במדינה ומרד ולא בא להיה בכפרים ויוצא ונכנס וטעמו כדפרישית דל"ש איש ל"ש אשה כל שהיה במדינה ומרד ולא בא מנדין אותו בפעם הראשון וכל שהיה בכפרים ויוצא ונכנס אין מנדין אותו עד שיקבעו לו זמן ג"פ ולא בא:

סעיף ב

והשליח נאמן לומר לא רצה לבא או ביזה לב"ד ומנדין אותו על פיו אבל אין כותבין את הנדוי על פיו מימרא דרבינא שם וכבר נתבאר בסוף סימן ח':

סעיף ג

ואם הזמינו השליח ולא הזמינו על שם שלשתן אין מנדין אותו וכו' עד שהכל יודעים שהדיינים מקובצים מימרא דרבא בפ"ק דסנהדרין (ח.) ולשון רבינו שכתב ליום הידוע לישיבת הדיינים אינו מכוון יפה שבשביל שהזמינוהו ליום הקבוע אינו הוכחה שהיו כולם מזומנים כשצוו להזמינו כדברי הרמב"ם שכתב בד"א שהלך השליח ביום שאינו ידוע לישיבת הדיינים אבל ביום הידוע שהדיינים יושבים בו לדון הכל יודעים שכל הדיינים מקובצים ואע"פ שבא השליח בשם אחד כאילו בא בשם שלשתן: כתוב בתשובות מהרי"ק שורש י"ח רב היושב בעיר אחת ונסתלק מן הדין הוי כמאן דליתיה ורב אחר יכול להזמינו ואם לא בא תוך ל' כותב עליו סרבנות וכתב עוד שם אין לכתוב סרבנות על הספק (א): כתב הרשב"א בתשובה שמי שקיבל עליו ב"ד של שנים בקנין ואח"כ יסרב על דבריהם ולא יבא במצותם יש להם כח לכתוב שטר פתיחא ולנדות ולהחרים כדין ב"ד גמור:

סעיף ד

מזמינים ע"פ אשה ושכנים וכו' בפרק הגוזל בתרא קי"ב ודף קי"ג.) אמר רבינא יהבינן זימנא אפומא דאיתתא ואפומא דשיבבי ולא אמרן אלא דליתיה במתא אבל איתיה במתא אמרי אשכחיה ואמר ליה ולא אמרן אלא דלא חליף אבבא דב"ד אבל חליף אבבא דב"ד לא אמרי אשכחיה ב"ד ואמרי ליה ולא אמרן אלא דאתי ביומיה אבל לא אתי ביומיה אימור אשתלויי אשתלי ופרש"י יהבינן זימנא. מזמנין בעל דין ליום פלוני לדין על פי אשה ההולכת אצלו לפי דרכה או על פי שכניו וסמכינן עלייהו דעבדי שליחותייהו ואי לא אתי מחזקינן באפקירותא ומשמתינן ליה: אלא דליתיה במתא. שאין אותו פלוני עכשיו בעיר שבית דין בה ואמר לשכניו כשישוב פלוני אמרו לו לבא: אבל איתיה במתא. לא משמתינן ליה דהנהו איתתא ושיבבי לא עבדי שליחותייהו: דאמרי שליחא דבית דין אשכחיה ואמר ליה. אלא שדרנא ליה עוד שליחות אחרינא בתריה. ולא אמרן אלא דלא חליף אבבא דבית דין כי אתי ההוא פלוני לביתיה לית ליה אורחא לבבא דב"ד אבל חליף אבבא דב"ד לא סמכינן אשיבבי דאמרי ב"ד אמריה ליה. אשתלי שכחו שליחותן קודם ששב אותו פלוני לביתו וכתב הרא"ש סמכינן עלייהו דעבדי מאי דאמרי להו ב"ד ואע"פ שאינם שלוחים בדבר וכ"ש שליח ב"ד ואפילו לא חזר לב"ד וז"ל הרמב"ם בפכ"ה מהלכות סנהדרין היה בכפר חוץ למדינה אם דרכו לבא באותו היום אומר השליח אפילו לאחד מן השכנים אפי' לאשה אם יבא פלוני הודיעוהו שב"ד קבעו לו זמן שיבא היום לב"ד ואם לא בא מנדין אותו לערב בד"א בשאין הדרך שדרכו לילך בה על מקום ב"ד וכו':

סעיף ה

מי שכתבו עליו נדוי על שלא בא אפי' אמר אבא אין קורעין הנדוי עד שיבא וכו' עד ב"ד קורעין הנדוי מימרא בפרק הגוזל בתרא ופי' רש"י כיון דאמר צייתנא קרענא לאלתר דדילמא לית ליה זוזי השתא וטרח אבל באתינא לדינא כל כמה דלא אתי אפקירותא היא: ומ"ש והוא נותן שכר הסופר הכי אמרינן בהגוזל בתרא גבי שליחא דב"ד מהימן כבי תרי כמו שנתבאר בסוף סימן ח': וכתב הרא"ש בפ' שבועת העדות בשם הר"י הלוי דנשים יקרות דאית להו דינא לא מזלזלינן בהו לבא לב"ד אלא משדרינן להו ע"י שליח ב"ד ואמר שכך היה דן רבו של הרי"ף: וכתב עוד בשם הרמב"ן שי"א דאי איכא איניש דלא בעי למיתי בדינא מצי למנויי בשבילו שליח בעדים ואית ליה ראיה מהירושלמי וכ"כ הערוך וכ"כ ר"ח ואיכא דפליג ואמר דאין רשאי שלא יהו ב"ד שומעין מפי התורגמן טענות של שקר וכ"כ הרי"ף בתשובה וכ"כ רב סעדיה וכן נשים אפי' יקרות לא ויתר להו רב אלפס אלא לשגר להן סופרי הדיינים ולטעון לפניהם אבל למסור טענותם לאחרים לא וכ"נ בת"ח שתורתו אומנתו וזילא ביה מילתא למיזל לב"ד ולערער בהדי ע"ה שרשאין

ב"ד לשגר לו הדברים ע"י שלוחי ב"ד עכ"ל וע' בסי' קכ"ד וצ"ו: אמרינן בפרק המגרש (גיטין פח.) שאע"פ שעדים שחתמן מן הצד פסול הדיין יכול לחתום בשטר הזמנה מן הצד: ראובן תובע לשמעון שהזמינו לדין ולא בא ושיפרע קנס ההזמנה ושמעון כופר שלא הזמינו וראובן אומר אני אביא עדים ואז הודה שמעון שהזמינו ושיביא עדים שבא מיד להזמנתו ה"ז כאותה שאמרו (כתובות פח:) האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי ואינו נאמן אפי' יביא עדים כדבריו וכן כתב הרא"ש בתשובה :

סימן יב

סעיף א

דיין שבאו לפניו שני בעלי דינין אחד רך ואחד קשה כל זמן שלא שמע דבריהם וכו' עד לא תגורו מפני איש מימרא דר"ל בפ"ק דסנהדרין (ו:) ופרש"י קשה בעל מריבה ומטריח דיינים. שמא יתחייב חזק ונמצא רודפו. רודף את הדיין להפך הדין. והתוספות כתבו ונמצא חזק רודפו פירוש לדיין והא דנקט אחד רך שאם היו שניהם חזקים השני היה מסייעו וכתב הרמב"ם שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם איני נזקק לכם וכו' ואם היה ממונה לרבים חייב להזקק להם: כתוב בהג"א ריש סנהדרין אם שניהם חזקים אינו רשאי לומר איני נזקק לכם וכן נראה מדברי התוס' : כתב הרשב"א בתשובה על אחד שאיים לב"ד שלא יטפלו בדינו אלא שיבא לעירו ויעמוד עמו לדין לפני ב"ד שבעירו אין זה מציל את הב"ד להזדקק לתובע שאם הוא הפחידם לעשות עמהם שלא כדין שמא אין בידו כח ומפחידם בדברי הבאי ועוד שא"כ יהו כל אדם עושין כן שאין לך אחד שלא יוכל להזיק וא"כ אין הגדולים נידונים לעולם והתורה אמרה לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא ע"כ ונראה שטעמו מפני שהיו ב"ד ממונה לרבים וכל שהוא כן חייב להזקק אפי' לבעל דין קשה וכדברי הרמב"ם ז"ל : מדברי הגהות אשירי בפ"ק דסנהדרין נראה דשלשה שישבו לדין ואחד מהם רוצה להסתלק אינו רשאי אלא קודם שידע להיכן הדין נוטה :

סעיף ב

ומצוה לדיין להתחיל להם בפשרה שיאמר להם במה אתם רוצים יותר בפשרה או בדין בפ' קמא דסנהדרין אמר רב הלכה כר"י בן קרחה דאמר מצוה לבצוע איני והא רב הונא מתלמידי דרב הוה כי הוו אתו לקמיה דרב הונא אמר להו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו מאי מצוה נמי דקאמר ר"י בן קרחה מצוה למימרא להו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו ופי' רש"י מצוה למימרא להו. ברישא אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו

דפתחינן להו בפשרה ומשמע שאע"פ שמזכיר הדין בתחלה שאומר אי דינא בעיתו כיון שתיכף אומר אי פשרה בעיתו מתחיל בפשרה מיקרי וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפכ"ב מה' סנהדרין מצוה לומר לבעלי דינין בתחלה בדין אתם רוצים או בפשרה אם רצו בפשרה עושים ביניהם פשרה אבל מדברי רבינו נראה שצריך להזכיר פשרה תחלה ולומר להם במה אתם רוצים יותר בפשרה או בדין וקשה דא"כ למה בגמרא הזכירו דין תחלה שאמרו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו וצ"ל שהוא ז"ל סובר שלכך נתכוון רש"י שכתב דפתחינן להו בפשרה לומר דאף ע"ג דתלמודא נקט ברישא אי דינא בעיתו לאו דוקא אלא ברישא צ"ל אי פשרה בעיתו וטעמו דכיון דמצוה למימר להו אי בעו לבצוע מסתמא בפשרה בעי למפתח ולמימר להו ברישא אי פשרה בעיתו ואפשר דגם רבינו סובר דאי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו מיקרי שפיר מתחיל בפשרה והא דנקט ברישא בפשרה לאו למימרא דבהכי תליא מילתא:

סעיף ג

ומ"ש אפילו אם שמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה כל זמן שלא גמר הדין וכו'. שם נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע ה"ד גמר דין אמר רב יהידה אמר רב איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי וכתבו התוספות נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע כגון שכבר דקדקו בדין היטיב וכמו גמרו את הדין דלא מיחסר אלא איש פלוני אתה חייב דכיון דנתברר כ"כ אין להטעותו לעשות פשרה שאלמלא היה יודע שנתברר דינו לזכות לא היה מתרצה בפשרה בשום ענין. ופירש בקונטרס שכבר אמרו איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי ולשון התלמוד מוכח כן בודאי אבל קשה מאי ביצוע שייך השתא אחר שנפסק הדין לגמרי. וי"ל בדוחק שלא יטעו אותו לומר לו יראים אנו שמא טעינו בדין ומיהו כשמתחייבים שבועה זה או זה שרי למימר לעשות הביצוע כדי ליפטר מעונש שבועה עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בפכ"ה מה' סנהדרין וכל ב"ד שעושה פשרה תמיד ה"ז משובח בד"א קודם גמר דין אע"פ ששמע דבריהם וידע להיכן הדין נוטה מצוה לבצוע אבל אחר שגמר הדין ואמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם אלא יקוב הדין את ההר עכ"ל וזה מבואר כדברי רש"י וכך הם דברי רבינו ועיקר: כתוב בתשובות הרא"ש כלל פ"ה סימן ה' למה ששאלתם לפסוק פעם אחרת דין שנפסק כבר בית דין בתר ב"ד לא דייקי ומה שטען שפסק הדיינים בטל לפי שלא ביררום בעלי דינים אלא שבקש השר דון יהודה לישב בדיניהם דברי הבאי הם כי כיון שבאו בעלי הדין לטעון בפניהם הרי קבלום עליהם לדיינים ולא יתכן לי לכתוב פסק אחר על דין שפסקו כבר אנשים גדולים ונכבדים אמנם אם יש בו דבר סתום שצריך

פירוש או הוסיפו בטענות אחרות מה שלא טענו לפני הדיינים שלח לי פסק הדיינים והחזירו הטענות ואבאר הדין כל הצורך עכ"ל: מצאתי כתוב בשם ספר אגודה דאדם שאינו דיין יכול לעשות פשרה אפילו לאחר גמר דין. ובתשובות הרשב"א סימן אלף קי"ג כתוב בשם רבינו האי שאם אחר שפסקו הדין הלך החייב ונתלה בשלטון כדי שלא לפרוע עומדים אחרים ופושרים ביניהם שלא במושב דין הקבוע למשפט:

סעיף ד

וכל דיין שעושה פשרה תמיד הרי זה משובח ועליו נאמר אמת ומשפט שלום וכו' איזהו משפט שיש בו שלום זו פשרה ברייתא בפ' קמא דסנהדרין (שם) ר"י בן קרחה אומר מצוה לבצוע שנאמר אמת ומשפט שלום כו' וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה וכו' אי זהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע:

סעיף ה

וכשם שמוזהר שלא להטות דין כך יהא מוזהר שלא יהא נוטה בפשרה לאחד יותר מחבירו בר"פ אחד דיני ממונות (סנהדרין לב:) צדק צדק תרדוף אחד לדין ואחד לפשרה ופרש"י צדק דין שלך וצדק פשרה שלך לפי ראות עיניך ולא תרדוף את האחד יותר מחבירו:

סעיף ו

כתוב בספר המצות צריכים להתרחק בכל היכולת שלא יקבלו עליהם לדון ד"ת וכו': כתוב בכתבי מהר"ר איסרלן סי' קס"ב שרי לבית דין לוותר בממון היתומים חוץ מן הדין כדי להשקיט מריבות וקטטה מההיא דאמר רב נחמן (ב"ק כא:) להנהו דבנו אפדנא אקילקלי דיתמי זילו פייסו ליתמי ולא אשגחו ביה ואגבי רב נחמן לאפדנא מינייהו ופירש שם אשיר"י דמן הדין היו חייבים ליתומים כל הנאתם לפי שחסרו אותם מעט ואפי' הכי אמר בתחלה שיפייסו היתומים במאי דיתפייסו וכתב עוד מה שהסכמתם לגזור ולהחרים שתתקיים הפשרה ושלא יוכלו היתומים לחלוק ולמחות כשיגדלו דינא הכי הוא. דיש כח ביד ב"ד על היתומים על זה דקי"ל כרב נחמן דא"כ מה כח ב"ד יפה עכ"ל. ועיין בתשובת הר"ן שכתבתי בסימן ק"ח ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסוף הסימן הנזכר: כתב הרא"ש בתשובות כלל ק"ז סימן ו' שניתן לדיין כח לעשות דין כעין פשרה בפרק המפקיד (בבא מציעא מב:) ההוא אפוטרופא דיתמי דזבן תורא ומסריה לבקרא וכו' וכתב אין כח ורשות להוציא הדין חלוק מתחת ידו שצריך לגמור ולשלם הדין כדי להטיל שלום בעולם ולכך נתנו חכמים רשות לדיין לפסוק לפי ראות עיניו במקום שאין הדבר יכול להתברר בראיות ובעדויות פעמים באומד הדעת ופעמים כמו שיראה הדיין בלא טעם ובלא ראיה ובלא אומד הדעת היינו שודא לפי' תוספות ופעמים

על דרך פשרה: כתב רבינו ירוחם בשם הרא"ש אין כופין על לפנים משורת הדין ופשוט הוא בעיני. ותמהני על מ"ש המרדכי בפ"ב דמציעא דכייפינן למיעבד לפנים משורת הדין דמהנך עובדי דמייתי ראיה מינייהו לא נזכר בהם כפיה. עיין במהרי"ק שורש ט"ו. שנים שקבלו עליהם פשרנים בקנין ובקנס חמשים דינרים ואחר שהטילו הפשרה אמר אחד מהבעלי דינים אשלם הקנס ולא אקיים הפשרה כתב הרשב"א בח"ג סימן ר"ב שאין בדבריו כלום שהרי הוא חייב לקיים הפשרה מכח הקנין: וכתב עוד שאם טוען הבעל דין שלא קבעו לו זמן הפשרנים לעשות אותו דבר שגזרו עליו שיעשה אותו כשיזדמן לו שאין בטענתו כלום אלא חייב לעשותו מיד והביא ראיה לדבר: וכתב עוד שנשאל בית לראובן ועליה לשמעון ופשרו ביניהם פשרנים שיעשה ראובן בנין כך וכך בעליה ושמעון יעשה בנין כך וכך בבית והתחיל שמעון בבנין ועשה מקצת וכן ראובן עשה מקצת בנין כדברי הפשרנים ועכשיו טוען ראובן אי אפשי בפשרה כיון שאין בה קנין והשיב כיון שקבלו עליהם והלך זה והחזיק והלך זה והחזיק אין אחר חזקה כלום: וכתב עוד ח"ג סי' רי"ז שנשאל על ראובן שנתן לשמעון שטרי חוב שחייבים לו ועשה לו מתנה כהוגן ונשבע לו שלא יגבה לעצמו מכל אותם חובות כלום ואח"כ נתגלגלו תרעומות ותביעות בין ראובן ושמעון וקבלו עליהם פשרן אחד שכל מה שיגזור ביניהם תוך זמן פלוני יהיה קיים ופשר ביניהם שימחול זה לזה בשטר חוץ משטרי המתנה הנזכרת שישארו בתקפן כמו שהם היום לימים נתגלה שראובן לקח מעות מאותם שטרות ושמעון תובע ממנו מה שלקח וראובן השיב שהוא פטור לפי שהפשרן פסק שימחלו זה לזה וקודם המחילה לקח ואע"פ שהוציא מכלל הפשרה השטרות שנתן לו שישארו בחזקתן מ"מ שם כתוב פמו שהם היום לומר במה שחייבים היום ונשאל הפשרן על זה ואמר שכך היתה כוונתו ושמעון אומר לא כי כל השטרות נשארו בחזקתן ובתקפן. והשיב מסתברא שהדין עם שמעון שהרי בשעה ששמו תביעותיהם ביד הפשרן לא נודע שלקח ראובן מאותם שטרות כלום ואדרבה בחזקת שלא נטל כלום הוא כיון שנשבע שלא יטול כלום א"כ היאך אפשר שהכניס הפשרן זה בכלל המחילה ומה שהפשרן אומר עכשיו אין בדבריו כלום כיון שלא אמר בשעה שבעלי הדין עומדים לפניו וכאותה ששנינו (קידושין עד.) נאמן הדיין לומר לזה זכיתי לזה חייבתי אימתי בזמן שבעלי הדין עומדים לפניו ואפי' אמר תוך הזמן אין משגיחין בו שאין הזמן אלא ליתן לו זמן שיפסוק מה שיפסוק תוך אותו זמן אבל אחר שפסק וכתב ונתן שוב אין לו רשות להוסיף ולגרוע אפי' תוך אותו זמן עכ"ל (ג): וכתב עוד שנשאל על ראובן ושמעון שהיה להם תביעה על לוי תבעו ראובן ועשה עמו פשרה ואח"כ מת שמעון ותבעו יורשיו את לוי אמר להם איני חייב

לכם כלום אמרו לו ולמה נתת לראובן אמר להם טעיתי ואינו חייב לו ולא לכם והשיב אע"פ שנתפשר עם ראובן ואמר שטעה שהיה חושב שהיה חייב לו ועכשיו נתן על דעתו וידע או שהודיעוהו אחרים שאינו חייב כדין טען ומקבלין ממנו עכ"ל: הטוען שנתפשר עם התובע מחמת פחד בכלל פ' סי' י"א וי"ב: כתוב בתשובה שבסוף ספר חזה התנופה ראובן ושמעון שבאו לדין ויצא אחד מהם זכאי ושוב חזר בעל דינו ותבעו בפני בית דין אחר אינו זקוק לו לירד עמו לדין ולא להשיב על טענותיו וגם אין ב"ד רשאי לשמוע דבריו כלל אחר שכבר יצא זכאי מבית דין הראשון וכן כתב בכלל פ"ה: וכתב ע"ש ראובן שאמר לשמעון שותפו טעיתי עמך בחשבון כך וכך ושמעון אומר כבר תבעתני ורציתי אותך בכך וכך ופטרתני שמעון זה נאמן בשבועתו שריצהו ואם היפך השבועה על ראובן שישבע שלא ריצהו יכול התובע לומר לו תן בבית דין על מה שאשבע ואם לא יתן ישבע שמעון שריצהו: וכתב עוד ששאלת ראובן הפחיד את שמעון בעדים שאם לא יתן לו ממון שהיו דנים עליו שאין לו בו זכות כפי הדין ימסור אותו ונכנס אחד ביניהם ועשה פשרה בקנין וביטול מודעא תשובה הדין עם שמעון לפי שאנוס היה דהו"ל כתלויה ויהיב (ב"ב מ"ח.) והקנין וביטול מודעא הכל היה מחמת אונסו: מי שתובעים אותו ממון שהוא מוחזק בו אסור לבקש צדדים ותואנות להשמט כדי שיתרצה הלה לעשות עמו פשרה וימחול לו על השאר תרומת הדשן סי' ש"ו:

סעיף ז

ח אע"פ שנתרצו בעלי הדינין בפשרה יכולים לחזור בהם כל זמן שלא קנו מידם. אבל אם קנו מידם אינם יכולים לחזור בהם אפילו ביחיד אבל מחילה אינה צריכה קנין בפ"ק דסנהדרין (ו.) תניא בצוע בג' דר"מ וחכמים אומרים פשרה ביחיד ומסיק עלה בגמרא והלכתא פשרה צריכה קנין. ופרש"י אפילו נעשית בג'. וז"ל הרא"ש והלכתא כחכמים וכדרשב"ג דאמר לעיל פשרה בשנים וה"ה באחד כדמפרש תלמודא והלכתא פשרה צריכה קנין ואפילו בג' אין מועיל בלא קנין ואע"ג דפשרה בעי קנין מחילה לא בעי קנין כדאמרינן בפרק המקבל (בבא מציעא קיב.) עכ"ל. וכתבו התוס' והלכתא פשרה צריכה קנין אם נפרש דקנין של פשרה עושים קודם הפשרה וקונים זה מזה לעשות כמו שיאמרו הדיינים הן לשלם הן למחול אין לדקדק מכאן דבעלמא מחילה צריכה קנין דמה שצריך הכא קנין על המחילה משום דאי לא הוי קנין הוי כמו מחילה בטעות שלא היה יודע שיאמרו לו למחול כ"כ ואף על גב דהשתא דאיכא קנין הוי כמו קנין בטעות מיהו אלימא מילתא טפי בקנין מבלא קנין ואפילו אם נפרש שהקנין הוא לאחר הפשרה אין ראיה מכאן דמצינו למימר דהקנין על אותו שיש לו לאחר לפרוע אבל להאי דמחיל א"צ קנין

ומיהו בה"ג פירש דצריך קנין על המחילה אע"פ שעושים הקנין אחר הפשרה ומ"מ אין ללמוד מכאן על שאר מחילה שתהא צריכה קנין דמחילה שע"י פשרה אע"פ שיודע מה מוחל דומה למחילה בטעות לפי שמוחל ע"פ עצתם של דיינים שהשיאו אותו למחול לפיכך צריך לאלם הדבר ע"י קנין ונראה להביא ראיה דמחילה א"צ קנין מהא דאמרינן בפרק המקבל גבי שכיר המחהו אצל החנוני או אצל השולחני אינו עובר עליו וכו' וכ"כ עוד התוס' בפרק המקבל (שם בד"ה חוזר) וז"ל הגהות מיימונית בפ"ב מה' סנהדרין כתב ראבי"ה דמה שצריכה קנין ה"מ כדי שלא יוכל לחזור בו הנותן דהיינו הנתבע אבל התובע אין יכול לחזור בו אפילו בלא קנין דמחילה א"צ קנין וכ"כ זקני הראב"ן וכן קבלתי מאבא מרי אבל רב צמח וה"ג פסקו שאפילו המוחל צריך קנין ואמר לי אבא מרי דטעמייהו משום דאינו יודע היאך יפשרו וכמה ימחול ומיהו אם שמעו הפשרה כבר ושתקו ושוב בא לתבוע המותר לא מצי תבע ורב צמח כתב דמצי תבע כיון שלא מחל עכ"ל . וכל זה כתב המרדכי שם ואצל מה שכתב שהמוחל צריך קנין כתב והחפץ צריך לקנות כדי שלא יהא קנין דברים בעלמא ועיין עוד שם במרדכי ובתשובת מהרי"ק שורש י' ובתשובת מיימון דספר שופטים סי' ט' ענין מחילה בטעות אימתי הויא מחילה במהרי"ק שורש כ' ופ"ט. דיני מחילה עיין במה שכתבתי בסי' רמ"א: כתב הריטב"א שאלת פשרה שאין בה קנין אבל אחר שגזרו הפשרנים ביניהם קבל הנתבע גזירתם וקבל בשטר בעדים בלא קנין אם הוא יכול לחזור בו: תשובה זה נראה לי פשוט שאם השטר שקיים הנתבע הוא עשוי כראוי הן בלשון הודאה הן בלשון חיוב כאותה שבריש פרק הנושא (כתובות קא:) דשוב אינו יכול לחזור בו כי אין אחר החיוב כלום ועדיפא דא מקנין: ומ"ש בעל העיטורא פרעון לאו דוקא ואין זה צריך לפנים עכ"ל:

סעיף ט

ומ"ש רבינו בשם ה"ר ישעיה דמה שצריכה קנין דוקא במידי דמצי למיהדר ביה וכו' אבל במחול לך ולא תפיש שטרא א"צ קנין זהו מה שכתבתי בסמוך בשם התוס' ואפי' אם נפרש שהקנין היא לאחר הפשרה אין ראיה מכאן דמצי למימר דהקנין על אותו שיש לו לאחר לפרוע אבל להאי דמחיל אין צריך קנין: ומ"ש וא"א ז"ל לא חילק בפרק קמא דסנהדרין סתם וכתב דפשרה צריכה קנין ובפרק המקבל כתב ומכאן ראיה דמחילה לא בעי קנין והא דאמרינן בפ"ק דסנהדרין דפשרה צריכה קנין דשניהם צריכים להקנות זה שימחול לו חצי וזה שיפרע לו חצי שאני התם דדמי למחילה בטעות כשידע אחד מהם שהדין עמו ואמר אילו הייתי יודע זה לא הייתי מוחל או אם הייתי יודע שיאמרו לי למחול כ"כ לא הייתי מתרצה ועוד י"ל דהא דבעי קנין משום דלא יסרבו לקיים הפשרה

ולא מטעם המחילה עכ"ל. ורבינו ירוחם כתב בנט"ו ח"ג פשרה צריכה קנין אפי' במחול לך ואפי' הודיעוהו הפשרה שרגילים הפשרנים לאיים על הכתות כדי לפשר עכ"ל: והגהות מיימונית כתבו בפכ"ב מה' סנהדרין פירש בה"ג פשרה צריכה קנין שלא בבית דין איירי דאיכא למימר דילמא טעה כיון שלא הוזקקו לדין אלא לפשרה לא אלימא לאפקועי ממונא מיניה בלא קנין אבל כשהוזקקו מתחילה לדין ליכא למימר דבעי קנין לשום אדם דודאי אלימי ולדברי רב יהודאי גאון מדלא הפליג בפירוש דפשרה בין היכא דאיתעבידא בשלשה או בשנים ש"מ דס"ל דהא דפסיק תלמודא דפשרה צריכה קנין אכולהו קאי בין איתעביד בתרי בין בשלשה אבל רבינו יוסף חלק בתשובתו וקאמר דבג' לא בעי קנין עכ"ל: אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפרק כ"ב מהלכות סנהדרין אף ע"פ שרצו בעלי הדין בפשרה בב"ד יש להם לחזור ולתבוע את הדין עד שיקנו מיד שניהם יפה כח פשרה מכח הדין ששני הדיוטות שדנו אין דיניהם דין ויש לבעלי דינין לחזור בהם ואם עשו פשרה וקנו מידם אין יכולין לחזור בהם עכ"ל. והיינו מדתניא בפ"ק דסנהדרין רשב"ג אומר הדין בשלשה ופשרה בשנים יפה כח פשרה מכח הדין ששנים שדנו בעלי דינים יכולים לחזור בהם ושנים שעשו פשרה אין בעלי דינים יכולים לחזור. וכתב הרשב"א שאלת דקשיא לך ע"כ פשרה בשקנו מידו וכיון שכן אף כח הדין יפה בשקנו מידן ואם בשלא קנו מידן אף בפשרה יכולין לחזור בהם. תשובה כבר ידעת שעיקר הדין אינו צריך קנין אלא שלשה יכולים לכוף את הנתבע לדון בפניהם כל שאין שם ב"ד יפה מהם וכן אפילו יחיד מומחה וכל שיכולין לכוף לדין אין בין קנו ללא קנו אין קנין בדין אלא במקבלים עליהם מי שאינו ראוי לדון כקרובים א"נ שנים או אחד שאינם מומחים אבל הפשרה בעיקרה צריכה קנין ואפילו בשלשה ומומחין אינה מתקיימת אלא בקנין וכדאיתא התם והלכך הכי קאמר יפה כח הפשרה מכח הדין ששנים שדנו מעצמם בלא קבלת בעלי הדין אין דיניהם דין אפילו לאחר גמר דין משא"כ בשלשה דאלמא בדין יש הפרש בין ב' לג' דאילו בשלשה אין בעלי הדין יכולים לחזור בהם משא"כ בפשרה שאין הפרש בין ב' לג' דבין שנים בין שלשה אם לא קנו מידן יכולים לחזור בהם ואם קנו מידם אפילו שנים אין יכולים לחזור בהם נמצא שיפה כח עיקר הפשרה מכח עיקר הדין וה"ה דהומ"ל ויפה כח הדין מכח הפשרה ששלשה שקנו בלא קנין אין בעלי הדין יכולים לחזור בהם. ושלשה שעשו פשרה בלא קנין יכולים בעלי הדין לחזור בהם עכ"ל. ומיהו איכא למידק דאהא דתניא תו התם ביצוע בשלשה דברי ר"מ וחכ"א פשרה ביחיד דקאמר לימא תלתא תנאי בפשרה דמ"ס בשלשה ומ"ש בשנים ומ"ס ביחיד אמר רב אחא בריה דרב איקא מאן דאמר תרי אפילו חד נמי והא דקאמר תרי כי היכי דליהוו

עליה סהדי וכיון דתלמודא מסיק דלרשב"ג נמי פשרה ביחיד ס"ל אמאי פסק הרמב"ם ז"ל דפשרה בשנים. וי"ל דסבר הרמב"ם דלא איתמר הכי אלא למידחי דלא נימא דתלתא בפשרה. אבל פשטא דמילתא דרשב"ג היא דפשרה בשנים דוקא ולא ביחיד וכן נראה מדברי הרי"ף בריש סנהדרין שכתב דברי רשב"ג התם אלא דאכתי איכא למידק אמאי פסקו כרשב"ג דאמר בב' כחכמים דאמרי ביחיד הו"ל למיפסק וצריך עיון: כתב המרדכי בריש סנהדרין מעשה בא לפני ראב"ן באחד שנתחייב שבועה לחבירו ופייסו התובע למחול ואמר יהי כדבריך ושוב תפס התובע משכונו ואמר מחילתי אינה מחילה כי לא אמרתי מחול לך גם לא היה קנין בדבר ופסק ראב"ן דכשאמר יהי כדבריך הוי כאילו פירש בהדיא מחול לך: ולענין מחילה דלאו דפשרה כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות מכירה יש דברים הרבה שאינם צריכים קנין ואין לקנין בהם טעם. כגון המשחרר את עבדו וכו' או המוחל את חבירו חוב או פקדון שיש לו בידו וכל כיוצא בדברים אלו נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים ואומרים וקנינן מפלוני שעשה פלוני שליח או שמחל לפלוני חוב שיש לו אצלו קנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים אינו מועיל כלום אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל אלא שגמר בלבו ואח"כ אמר לפיכך אם אמר בלב שלם אני גמרתי ואמרתי לעשות דבר זה א"צ ד"א עכ"ל. פשרה בטעות אימתי חוזרת עיין במישרים נט"ו ח"ג: כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף ול' בפשרה כל שלא קנו מידו יכול לחזור בו ואע"פ שנתנו המשכון ביד הפשרנים ואמרו להם אם לא נשלים מה שתטילו בינינו זכו בהם למי משנינו שיעמוד על פשרתכם אפילו הכי לא עשו כלום לפי שזו אסמכתא הוא ואסמכתא לא קניא' אלא אם אמרו בפירוש דלא כאסמכתא וא"נ במעכשיו וכ"ש כאן שלא מסר אלא שטרי חוב ושטר אינו נקנה אלא בכתיבה ובמסירה עכ"ל ועיין במרדכי ריש סנהדרין: וכתב בתשובה אחרת שנשאל על ראובן שהיה תופס קרקע של שמעון באלמות ולא היה יכול להוציאו מידו עד שאמר ראובן לשמעון מחול לי הקרקע ועשה לי שטר מחילה ואתן לך מאה דינרים ותסתלק מן הקרקע ועשה שמעון כן ואחר זמן בא שמעון וטען בשטר כזה לא קנית דהו"ל כידי מסולקת ממנה דלא קנה והמעות איני חייב להתזיר שלא קבלתי המעות אלא בשביל שאעשה לך שטר מחילה וכבר עשיתי והשיב הדין עם ראובן כיון דלא קנו מידו כדאיתא בריש פרק הכותב (כתובות פג.) ובפרק חזקת (בבא בתרא מג.) ולענין המעות חייב להחזיר דאומדן דעתא הוא שלא נתן לו אלא על מנת שיהא הקרקע שלו במחילה זו עכ"ל: וכתב עוד שנשאל על שמעון שחייב לראובן מנה וכפר בכל ובשום פנים לא רצה להודות לו בשום דבר אבל אמר לו עשה לי מחילת שמים ומחילת בריות ואתן לך חמשים

זוז וראובן כדי שלא יאבד הכל נתרצה ועשה לו מחילת שמים ובריות אם נפטר שמעון בכך. והשיב דברים ברורים אני רואה שאין שמעון יוצא ידי שמים בכך שלא כתב לו ראובן אלא מתוך האונס ואף מה שמחל לו מחילת בריות אילו ימצא עכשיו עדים או ראיה שהיה חייב לו יותר ממה שהשיב לו מוציאין מידו ונותנים לזה דמחילה באונס היתה והרי זה כמי שאנסוהו ליתן שאע"פ שקיבל קצת מעות לא אמרי בכי האי אגב אונסיה וזוזי גמר ומקני שלא אמרו אלא בזוזי של דמי המכירה אבל כאן קצת הגזילה הוא דהשיב ולא דמי הגזילה הגע עצמך הרי שגזל שדה מחבירו ואנסו למכור לו מחציתו ובמחיר שיחזיר לו מחציתו האחר הנאמר בזה אגב אונסיה וחצי שדהו שהוא מחזיר לו גמר ומקנה החצי האחר והא נמי דכוותא היא. ועוד דאף לכשתמצא לומר גבי תלויה וזבין שאמרו אגב אונסיה וזוזי גמר ומקנה דאפילו בנותן זוזי כל דהו קאמר כדעת מקצת גדולים בכל כי הא מודו דלא גמר ומקנה דלא אמרו אלא בקרקע שאין לו אונאה ונקנה אפילו בפרוטה דומיא דאשה הא במטלטלין שיש להם אונאה לא. ועוד תדע שהנדון שלפנינו פשרה היא זו ופשרה בטעות אינה פשרה סבור היה שלא ימצא ראיה והרי מצא ולגבי מחילת שמים הנה בשמים עדו וסהדו שלא מחל אלא באונס ואפילו לא נאנס כלל וסבור שאין לו בידו יותר ונמצא שיש לו מחילתו בטלה דכל דלא ידע לא מצי מחיל ואע"פ שהוא כותב לו הריני מוחל לך בדלא שגג בדלא אנוס כדרך שנהגו כותבי טופסי שטרות לכתוב אין בדבריו כלום עד שיאמר מרצוני בלא שום אונס יודע אני שיש לי בידך יותר וכדתניא מוכר שאמר ללוקח חפץ זה שאני מוכר לך בק"ק יודע אני שאינו שוה אלא מנה ע"מ שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה עכ"ל אדם שיש לו חפץ ביד חבירו וא"ל אני מוחלו לך אינו כלום אלא צריך שיאמר לו אני נותנו לך ולא שייך לשון מחילה אלא למי שחייב מעות. תשובת הרא"ש כתבה רבינו בסי' ע"ג: כתבו נ"י והמרדכי בריש סנהדרין יש חילוק בין פשרה לדין דבדין אזלינן בתר הרוב ובפשרה אם רבים הם הפשרנים צריך שיסכימו כולם כדאיתא בפ' בתרא דע"ז (עב.) כדשיימי בי תלתא אפי' תרי מגו תלתא כדאמרי בי תלתא עד דאמרי בי תלתא: וכתב עוד נ"י דמהא דאמרינן והא דקאמר תרי כי היכי דליהוו עליה סהדי שמעינן שהפשרנים יכולים להיות עדים וה"ה לדיינים: וכתב עוד בשם בעל העיטור דבתר קנין פשרה לא מצי טעין חד לחבריה משום קנין בטעות אבל פשרה שעושים מפני שאין לו ראייה או שטר ואח"כ מצא הראיה ההיא ודאי קנין בטעות הוא וחוזר וכן כתב הרשב"א בתשובה ועיין במה שכתבתי בסוף סימן כ"ה בשם הרמב"ם ובשם בעל העיטור:

סימן יג

סעיף א

ב לא נתרצו בפשרה אלא בדין ורצו לדון כאן אלא שאין מסכימים שניהם לפני איזה שלשה ידונו כל אחד מבעלי הדינין בורר לו דיין אחד וכו' ריש פרק ג' דסנהדרין (דף כג.) דיני ממונות בג' זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהם בוררים להם עוד אחד דר"מ וחכמים אומרים שני הדיינים בוררים להם עוד אחד והל' כחכמים וז"ל הרמב"ם בפ"ז מהל' סנהדרין אחד מבעלי דינין שאמר איש פלוני ידון לי ואמר בעל דינו פלוני ידון לי הרי אלו ב' הדיינים שבירר זה אחד וזה אחד והם בוררים להם דיין שלישי כך כתוב בנוסחאות שלנו ולפי זה פסק כר' מאיר משום דשקלי וטרו אמוראי לפרושי מילתיה ויותר נ"ל דט"ס הוא וצריך למחוק וא"ו דוהם וכן מצאתי בספר ישן שלא היה כתוב בו תיבות והם וכן גורס סמ"ג: כתבו בהגהות אשירי בשם א"ז היכא שבררו את שני הדיינים וטענו לפניהם אין בעלי דינים יכולים לומר לדיינים אל תשאלו דיני לפני פלוני ת"ח אלא בפני פלוני דהא הלכה כחכמים דלא בעו דעת בעלי דינים: וכתב ע"ש ואוקמה רבי יוחנן בערכאות שבסוריא דהיינו יושבי קרנות שיש לכל אחד לומר לא אדון אלא בפני מומחה ורבנן סברי דהואיל שזה בירר לו אחד מיושבי קרנות גם הוא יכול לברר לו אחר וקי"ל כרבנן הילכך לא שנא בירר לו מומחה לא שנא בירר לו אחד מיושבי קרנות לא מצי למימר לא אדון בפניו עד שיביא ראיה שהוא קרוב או פסול: וכתב עוד ודוקא ערכאות שבסוריא פירוש שנתמנו להיות דיינים אבל יושבי קרנות שלא נתמנו להיות דיינים אפילו לרבנן פסולים כן פר"י בריש מכילתין וכתב עוד ומדקאמר זה פוסל וזה פוסל משמע דאפילו לוה כה"ג מצי מעכב:

סעיף ג

ומ"ש וכותבים פלוני בירר לפלוני ופלוני לפלוני שכ"ז שלא כתבו יכולים לחזור בהם ומשכתבו אין יכולים לחזור בהם בספ"ק דמציעא (כ:) תנן מצא אגרות שום ואגרות מזון שטרי חליצה ומיאונין ושטרי בירורין וכל מעשה בית דין הרי זה יחזיר ובגמרא מאי שטרי בירורין הכא תרגימו שטרי טענתא רבי ירמיה אמר זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ופירש רש"י כשבוררים להם דיינים כותבים להם זה בירר לו את פלוני וזה בירר לו את פלוני שלא יוכלו לחזור בהם. וכתב הרא"ש זה בורר לו אחד כו' שבעוד שלא נכתב יכול כל אחד מהם לחזור בעוד שלא התחילו לטעון ולומר אני רוצה לברר אחר ושמא נתכוין לדחות הדין לכך כותבין פלוני בירר לפלוני ופלוני לפלוני ושוב אין יכולין לחזור בהם עכ"ל. ונ"ל נ"י זה בורר לו וכו' פרש"י שהיו כותבין כן כדי שלא יוכלו לחזור בהם משמע דקודם כתיבה אע"פ שביררו יכולים לחזור ואפשר שדעת הרי"ף שכתב

בתשובה שיכול לחזור בו עד שיגמר הדין מיירי בשלא נכתב אבל אם נכתב לא ואיכא מ"ד דאע"פ שלא נכתב משטענו בפניהם אינם יכולים לחזור בהם ואע"פ שלא קבלו ולא כתבו וכן משמע בירושלמי דגרסינן התם בפרק דיני ממונות בתרא קיבל עליו בפני שנים יכול לחזור בו בפני שלשה אין יכול לחזור בו ומשמע דקבלה מיקרי משהתחילו לטעון בפניהם כן כתב הרשב"א והר"ן ומיהו כל הני מילי בשלא קנו מידם אבל קנו מידם אינם יכולים לחזור ואפילו בפני שנים ואפילו קיבל עליו קרוב או פסול דאין לאחר קנין כלום כדאיתא פרק זה בורר עכ"ל (ב):

סעיף ד

ומ"ש הילכך אין כותבין אלא מדעת שניהם ושניהם נותנין שכר הסופר בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסז:) תנן אין כותבין שטרי בירורין אלא מדעת שניהם ושניהם נותנין את השכר ולישנא דהילכך שכתב רבינו כלומר כיון שמשכתבו אין יכולים לחזור בהם אין כותבים אלא מדעת שניהם דאם לא כן נמצאו חבין להם שלא מדעתם:

סעיף ה

ומ"ש באו לכתוב טענותיהם לא יכתבו אלא מדעת שניהם ושניהם נותנים את השכר של הסופר היינו מתניתין שכתבתי בסמוך אין כותבין שטרי בירורין אלא מדעת שניהם ושניהם נותנים את השכר וכדתרגימו הכא מאי שטרי בירורין שטרי טענתא: כתב נמוקי יוסף בפרק גט פשוט אמתני' דאין כותבין שטרי בירורין אלא מדעת שניהם למדו מכאן שאין כופין לשום אדם שיתן טענתו כתובה אפילו לבית דין וכ"ש לבעל דינו דדמי עליה כאריא ארבא עכ"ל. ובתשובת הרשב"א מצאתי כלשון הזה אין מחייבין את התובע ליתן נוסח שטרו לנתבע וגדולה מזו אמר רשב"ג בפרק גט פשוט גבי שטרי בירורין דהיינו שטרי טענתא שאין כותבין טענות שניהם בשטר א' אלא כותבין לזה בפ"ע ולזה בפני עצמו משום דא"ל לא בעינא דתהא זכותי גבי זכותך דדמית עלי כאריא ארבא ואע"פ שאין הלכה בההיא כרבן שמעון בן גמליאל התם הוא דאינה אלא שטרי טענות בלבד שטענו עכשיו בפני ב"ד ואין כ"כ הפסד בדבר ועוד שיש בו משום מדת סדום שצריך זה לרבות בשכר אבל שימסור שטרו ליד הנתבע שיחזיר אחר דקדוקין להעליל עליו בטענות הדין עמו שלא ימסור לו דדמי עליה כאריא ארבא עכ"ל ודין מסירת השטר לנתבע יתבאר בסוף סי' ס': כתוב בתשובות הריב"ש בסימן רצ"ח שאלת שתי כתות באו לדין האחד מורשה הבא בהרשאה ומסדר טענותיו בכתב ומבקש לפניהם לעשות לו דין באותם הטענות והכת האחרת משיבה ואמרה שאין לדיינים לקבל שום טענה בכתב תשובה בדין משיבה הכת האומרת שאין לדיין לקבל שום טענות בכתב שאין להטריח לנתבע לקחת טופס מטענות התובע ולהשיב עליהם מתוך הכתב ולעשות הוצאות חנם

וגם שיש לדיינים לשמוע טענות הכתוב מפיהם שמא מתוך דבריהם ילמדו ויבינו מי מהם טוען באמת ולא שיבואו בטענות מסודרות מפי אחר כאשר בודה מלבו ליפות טענות של שקר בתיקון הלשון אלא ישמעו הדיינים טענות התובע והנתבע מפיהם ויצוו לסופר הדיינים שישים טענותיהם בכתב כפי אשר סדרו אותם מפיהם לפניהם וזה למען לא יוכלו הכתות לחזור בהם ממה שטענו בפנים עכ"ל: (ב"ה) כתב הריטב"א בפ"ק דמכות (ו:) גבי הנהו לעוזאי יש אומרים דהוא הדין לטענות בעלי דינין דבעינן מפיהם ולא מפי כתבם אלא שסופרי הדיינין כותבים טענותיהם. וכ"כ ב"ח שאם אמר שיכתבו טענותיהם וישלחו לב"ד דמצי חבריה לעכב עליה ואף לזו הדעה אינו אלא בשולחים לב"ד אבל בכותבים כתבי טענותיהם לב"ד ואומרים שהם טוענים כמו שכתוב שם אין בכך כלום וכמו שנהגו דמפיהם קרינן ביה אבל דעת רבותינו שכיון שלא שנינו זה אלא בעדים בהם הקפיד הכתוב ולא בעלי דינים והנהו לעוזאי עדים הוו ומיהו מ"ש בהל' אמת משום דבעינן ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' ודרשינן אשר להם הריב אלו בעלי דינים לפני ה' אלו הדיינים עכ"ל: כתב נמוקי יוסף בסוף פרק זה בורר אהא דתניא ואם הוצרך לשאול דבר מב"ד הגדול כותבין ושולחין אותו בית דין הגדול מודיעים דעתם לאלו והם דנין אותם דליכא למימר שאותו בית דין יפסקו עליהם את הדין דהא בעינן שיהו בעלי דינים עומדין לפני הדיינים עכ"ל: כתב הרשב"א שנשאל על ראובן שתבע לשמעון בב"ד ושמעון הנתבע השיב תנו לי זמן ואשיבנו על טענותיו שיתן לי בכתב אם יש לב"ד ליתן לו זמן. והשיב לא שמעתי בזה זמן אבל נראה שזה תלוי בדעת הב"ד אם יראו בעיניהם שאומר כן ברמאות לדחות את התובע אין נותנין לו זמן ויזקיקוהו להשיב מיד אבל אם יראו בעיניהם שאינו מתכוין לכך אלא שיש ענינים שצריך אדם לחשוב ולשום הדברים על לבו לזכור מה היה בינו ובין חבירו ולבדוק מה היה בחשבונותיו וכיוצא בזה לזה ודאי מרויחין קצת זמן כמו שיראו בעיניהם והכל לפי מה שהוא ענין שכל זה מדרך האמת הוא וע"י כן יצא הדין יותר לאמיתו עכ"ל:

סעיף ו

וכתב הרמב"ם אפילו היה האחד שבירר הבעל דין חכם וסמוך אינו יכול לכוף לבעל דינו שידון אצל זה וכו' בפרק ז' מהלכות סנהדרין בריש פרק זה בורר אמרינן הכי קאמר כשזה בורר לו בית דין אחד וזה בורר לו בית דין אחד שניהם בוררים להם עוד אחד ואפילו לוה מצי מעכב והאמר רבי אלעזר לא שנו אלא מלוה אבל לוה כופין אותו ודן בעירו בערכאות שבסוריא שנו אבל מומחין לא רב פפא אמר אפילו תימא מומחין כגון ב"ד דרב הונא ודרב חסדא דקאמר ליה מי קא מטרחנא לך. ופירש"י דר"ה ודרב חסדא.

בית דין דרב הונא ודרב חסדא דתרוייהו בחד מקום. ומ"ש רבינו ואני כתבתי שהמומחה דן את האדם בעל כרחו ואפשר לומר דעת הרמב"ם אינו אלא דוקא כשבירר כבר אחד וכו' דברים נכונים הם:

סעיף ז

ואם בא לפסול דיין שבירר חבירו אין שומעין לו וכו' בריש פרק זה בורר תנן זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה דר"מ וחכמים אומרים אימתי בזמן שהוא מביא עליהם ראיה שהם קרובים או פסולים אבל אם הם כשרים או מומחים אינו יכול לפוסלם וכתב הרא"ש מוקי רבי אלעזר לפלוגתייהו בבא הוא ואחר לפסול את העד שמעיד עליו וקמו וקראו על המשפחה ערער לפוסל ר"מ סבר הני אמשפחה קא מסהדי ואיהו ממילא איפסל ורבנן סברי סוף סוף נוגע בעדותו הוא וקי"ל כרבנן ואף על גב דאיכא אוקימתא אחריתי הא נמי הלכתא היא עכ"ל ואע"ג דהא מילתא גבי פוסל עדות של חבירו איתמר דבר פשוט הוא דה"ה לפוסל דיינו:

סעיף ח

איתמר בגמר' מתוך שזה בורר לו אחד וזה בורר לו א' ושנים בוררים להם עוד שלישי יצא הדין לאמתו בפרק הנזכר: ומ"ש ופרש"י דצייתי בעלי דינין וסברי וכו' ואדוני אבי ז"ל כת' וז"ל לפי שיש חסרי דעת טועים בדברי רש"י וכו' דברי הרא"ש ברורים ונכונים הם ואין לפקפק בהם וגם דברי הרמ"ה שכתב רבינו כך יש לפרשם:

סעיף ט

ומ"ש ואם לא יוכלו להשוות דעתם לברור להם שלישי זקני העיר ומנהיגם יתנו להם שלישי וכו' עד סוף הסי' דברי הרא"ש ז"ל בפר' הנזכר: כתוב במישרים נ"א חי"ג מוכח שם דאם המחום רבים עליהם אין האחד יכול לעכב חבירו שלא יברור אותו אבל לא המחום יכול לעכב עליו שלא יברור דיין דלא גמיר וכן אם יש בעיר שתי בתי דינים יכול לעכב עליו עכ"ל : וכתב ע"ש בנט"ו ח"ג שטר בירורין שכל אחד בורר לו אחד יכול לחזור בו עד שיכתבוהו כ"כ רב אלפס בתשובה: והרמב"ן כתב דקודם שכתבו יכולים להוסיף דיינים משכתבו אין יכוכין להוסיף דיינים בפרק ה' דבתרא עכ"ל: בפרק גט פשוט אהא דקאמר מאי שטרי בירורין הכא תרגימו שטרי טענתא רב ירמיה בר אבא אמר זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד כתב נמוקי יוסף שטרי טענתא ולאחר כתיבה אינו יכול לחזור ולטעון ואפי' בנותן אמתלאה ואפילו לא הוכחש בעדים וכן זה בורר וכו' עד שלא כתבו יכולים לחזור בהם ולברור אחרים ומשכתבו אין יכולים לחזור בהם וכן פי' רש"י בפ"ק דמציעא ומיהו בירושלמי אמרו שאם טענו בפניהם אין יכולים לחזור בהם עכ"ל: כתב מהרי"ק בשורש ע"ט אלם שאינו רוצה לבא לפני דיינים המבוררי' כבר

באמרו שאינם עוד ממוצעי' לו ודיינים הסמוכים אינם רוצים לדון ביניהם מפני אלמותו מחוייב הוא לחזור ולבא לפני מבוררים ראשונים אשר דנו כבר ביניהם: כתב הג"מ פכ"ד מהלכות סנהדרין בשם הר"ם אם בירר הנתבע דיין היודע עדות לתובע דוחקין אותו לברור דיין אחר כדי שיוכל להעיד הוא והביא ראיה מהירושלמי: כתב נמ"י בפרק אחד דיני ממונות אהא דקאמר אם הוצרך לשאול דבר מבית דין הגדול כותבים ושולחים אותו וב"ד מודיעים דעתם לאלו והם דנים אותם דליכא למימר שיפסקו אותו הבית דין עליהם את הדין דהא בעינן שיהו הבעלי דין עומדים לפני הדיינים עכ"ל: כתב הרשב"א בתולדות אדם לרשב"א סימן ק"ד שאלת ראובן ושמעון שבררו להם י' אנשים לראות בדינם הן בדין הן בפשרה ונשבעו שניהם לקיים עליהם כל אשר יגזרו אותם הי' ואם לא יסכימו לדעה אחת שילכו אחר הרוב ובין כך ובין כך נסתלק אחד מהם ולא רצה להיות עמהם באותה ברירה ולא אומר דעתו באותו ענין תודיעני אם ראובן חייב לקבל מה שאמרו הט' הנותרים או רובם תשובה דבר ברור הוא שכיון שנסתלק אחד מהם נתפרדה חבילה ולא עוד אלא אפי' אמר איני יודע אינם יכולים לגמור הדין על פי ט' הנותרים שאין הולכים אחר הרוב אלא כשרבו המזכים על המחייבים או המחייבים על המזכים מתוך משא ומתן של כולם אבל כשהמיעוט איננו לא שאילו היה שם אותו האחד שמא היה מראה טעם הפך מה שהסכימו הרוב ויודו הרוב בכך וכן כשהיחיד אומר איני יודע דתנן אפי' ב' מחייבים או מזכין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינים. וכן אם נסתלק האחד אינם יכולים השנים לחתוך הדין. וכמ"ש בפ' זה בורר (סנהדרין ל.) גמרו את הדבר מכתב היכי כתבינן רבי יוחנן אמר איש פלוני זכאי וכולי מאי בינייהו וכו' עד ולמאן דאמר זכאי משלמי ולימרו ליה אי לאו את בהדן לא סליק דינא ודברים אלו פשוטים הם לענין הדין והוא הדין לפשרה דמאי שנא ואין רוב בכל מקום אלא רוב הבא מתוך הכלל ומתוך משא ומתן אבל רוב הנפרד מן הכלל ודנין או בוצעין לעצמן שלא מתוך מו"מ עם הכלל או שלא במעמדן לא עשה כלום ע"כ ודוגמת זה כתבתי בסי' י"ח בשם הגהות אשיר"י: כתב הרשב"א בתשובה דעו כי כל שקבלו עליהם הקהל דעת אנשים ד' או ה' או יותר אין הולכים אחר הרוב שאין הרוב אלא בבית דין ואם לא הושוו כולם לדעה אחת הרי הנתבע פטור שמעמידים האדם וממונו על חזקתו עד שיודע שהוא חייב וזה דבר ברור ולא עוד אפי' אמרו הקהל שילך אחר הרוב אם הם שקולים הרי הוא פטור ואין אומרים בכיוצא בזה יבואו אחרי' ויכריעום שהקהל לא קבלו עליהם דעת המכריעים אלא לדעת ברורים אלו ירדו ולא לדעת אחרים אמנם אם יראה כת אחת דברי המכריעים ויאמנו דבריהם בעיניהם וראו עכשיו בדעתם מה שלא ראו בתחלה

בזה ובכיוצא בזה באמת יכולים לעשות כי אין זה דעת המכריעים אלא דעת הברורים שהסכימו עליו עכשיו עכ"ל: וכתב עוד כל שיש ספק במשמעות התקנה הולכים להקל לנתבע חדא שכל שהוא חוץ מגדר הדין אי אתה יכול להכניסו עד שיהיה ברור וכל שאינו ברור העמידנו על דין התלמוד ועוד שכל המע"ה עכ"ל:

סימן יד

סעיף א

לא נתרצו לדון בעירם אלא בבית הוועד וכולי בסוף פרק זה בורר (סנהדרין לא.) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן התוקף את חבירו אחד אומר נדון כאן ואחד אומר נלך למקום הוועד כופין אותו וילך לבית הוועד אמר לפניו רבי אלעזר הנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה אלא כופין אותו ודן בעירו איתמר נמי א"ר ספרא א"ר יוחנן שנים שנתעצמו בדין אחד אומר נדון בכאן ואחד אומר נלך למקום הוועד כופין חותו ודן בעירו ואם הוצרך דבר לשאול כותבים ושולחין ואם אמר כתבו ותנו לי מאי זה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו. אמר אמימר הלכתא כופין אותו וילך למקום הוועד. א"ל רב אשי לאמימר והא א"ר אלעזר כופין אותו ודן בעירו ה"מ היכא דקאמר ליה לוה למלוה אבל מלוה עבד לוה לאיש מלוה וכתב הרא"ש ולאו דוקא לוה ומלוה אלא אפילו גזילות מקח וממכר ומתנות וירושות וכל דבר שיש בו תובע ונתבע דהאי טעמא דרבי אלעזר שלא יוציא מנה על מנה שייך בכל תובע וגם ר"י איירי בכל תביעות שתקף את חבירו לדין וקשה דבפ' הגוזל בתרא (בבא קמא קיב.) משמע דאפילו לוה מצי כייף לילך למקום הוועד גבי אין מקבלין עדות אלא בפני בעל דין וקאמר אפי' פתחו ליה בדינא מצי נתבע למימר לבית דין הגדול קא אזילנא וי"ל דהתם בששניהם תובעים זה את זה אי נמי הא דאמר אבל לוה כופין אותו ודן בעירו היינו דוקא בידוע שזה לוה וזה מלוה כגון שמודה מקצת אי נמי טוען פרעתי אבל אם אמר לא היו דברים מעולם לא שייך כאן עבד לוה לאיש מלוה ועוד נראה שב"ד הגדול ומקום הוועד תרי מילי נינהו דמקום הוועד מקום קיבוץ חכמים והכא בשמעתין משמע מתוך פר"ת דב"ד הגדול היינו נשיא שבארץ ישראל הילכך למקום הוועד שאינו אלא מקום קיבוץ חכמים עבד לוה לאיש מלוה וכופין אותו והולך למקום הוועד אבל נתבע לא מצי כייף לתובע לילך למקום הוועד והוא דידיע דאית ליה תביעה גביה כגון דמודה במקצת או טוען פרעתי אבל לב"ד הגדול אפילו נתבע מצי טעין ובזמן הזה מסתבר שהחשוב שבדור נקרא בית דין הגדול וכן היה אומר ר"ת שתמיד היו ממנים הגדול שבדור לנשיא כמו (פסחים סו.) שבני בתירא ירדו מנשיאותם ומנו את הלל נשיא לפי שהיה גדול מהם לכך נקרא ב"ד הגדול ואמרינן בריש פרק אחד דיני

ממונות (סנהדרין לב.) צדק צדק תרדוף אחר ר' אליעזר ללוד וכן אחר רבי מתיא בן חרש לרומי אלמא דאפילו רומי נקרא ב"ד הגדול כשאין למעלה ממנו עכ"ל. וכ"כ עוד התוס' והרא"ש ז"ל בפרק הגוזל בתרא והמרדכי בפרק זה בורר וסמ"ג: ומ"ש רבינו וי"א לב"ד הגדול אין שומעין אלא לנתבע וכו' ג"ז מדברי הרא"ש שם וז"ל ויש שהיו רוצים לומר דב"ד הגדול דוקא נתבע מצי טעין ולא תובע וכו' אבל ר"ת דקדק מלשון ה"ג דאפי' תובע מצי טעין וכו':

סעיף ב

ומ"ש וא"א ז"ל כתב אם עני יזמין עשיר לב"ד הגדול יסדר טענותיו לפני דייני עירו וכולי בפרק הגוזל בתרא כתב כן עיין במישרים נ"א חלק י"ג ובמהרי"ק שורש כ"א ושורש א' כתב הרא"ש בתשובות סוף כלל ס' שני הבעלי דינים יפרעו שכר השליח: כתוב בנ"י ספ"ק דב"ק על כלבא דאכל אימרא דמזמינין ליה לא"י אף ע"ג דקי"ל דאין מוציאין מנה על מנה ה"מ היכא דאיכא דיינים באתרא אבל כשאין כאן דיינים שיוכלו לדון דין זה כי הכא מזמנינן ליה לאתרא דמצי למדייניה. כתב הר"ש בר צמח להוציא למקום אחר לדון אינו דין אלא יסדרו טענותיהם במקומם וישלחו לב"ד וכדאמרינן בירושלמי תרין גוברין הוה להו דין כו'. בפרק הגוזל בתרא דהיכא דפתחו ליה בדיניה לא מצי למימר לב"ד הגדול אזלינא ועיין בתשובת הריב"ש שכתבתי בסימן ע"ט. כתב הרשב"א בתשובה אהא דאמרינן דאם לוה אומר נלך לבית הוועד כופין אותו ודן בעירו אכילו אמר הלוה נלך לבית הוועד ואני אעשה כל ההוצאות הדרך משלי אין שומעין לו דיכול לומר לו מלוה איני רוצה לטרוח. וכתב עוד בתשובה מיהו אילו היה ב"ד יפה סמוך לעירם תוך ג' פרסאות אי נמי שאין בעירם יודע הדין אף ללוה שומעין לומר נלך לב"ד היפה סמוך לנו וכדמוכח בר"פ זה בורר דאקשינן ואפילו לוה מצי מעכב וכו' כדאמר ר' יוחנן בערכאות שבסוריא שנו וכו' רב פפא אמר אפילו תימא מומחין כגון ב"ד דרב הונא ורב חסדא דא"ל מי קא מטרחנא לך והדבר ידוע דרב חסדא תלמיד רב הונא היה ואסור לתלמיד להורות תוך ג' פרסאות דרבו אלמא תוך ג' פרסאות אף הלוה יכול לעכב ולומר לב"ד הגדול אני הולך דעכשיו אין המלוה צריך להוציא הוצאות ואין לו טירחא כ"כ וכן אילו נזדמן למלוה דרך למקום הב"ד יפה יכול הלוה לעכב ולומר הרי אתה הולך למקום ב"ד יפה ואינך צריך על דיני לא טורח ולא הוצאה שומעין לו עכ"ל וכל זה בתשובה להרמב"ן סימן מ"ז. עיין בנמוקי יוסף ר"פ זה בורר כי הוא כתב כמה חילוקים בדינים אלו: ועל זה הדרך כתב הרמב"ם בזמן שאין ב"ד הגדול וכו' דברי הרמב"ם ז"ל הם בסוף פ"ו מהלכות סנהדרין ועיין בתשובת מהרי"ק שורש צ' ובמה שאכתוב לקמן בשם

המרדכי ואור זרוע: (ב"ה) ומ"מ מ"ש מהרי"ק שכימי א"ז יודה הרמב"ם דברים תמוהים הם וכמ"ש בביאורי להרמב"ם. ומה שכתב רבינו ועל זה הדרך כתב הרמב"ם נראה דקאי למה שכתב בשם ר"ת דתפילו התובע מצי טעין לב"ד הגדול קא אזלינא שהרי כתב אם אמר התובע נלך למקום פלוני לפני פלוני הגדול ואף ע"ג דלר"ת בין תובע בין נתבע מצי טעני הכי ולהרמב"ם דוקא תובע הוא דמצי טעין הכי ולא נתבע מ"מ בענין התובע הם שוים ולאפוקי מסברת י"א שהיו רוצים לומר דאין שומעין לתובע ומשום דהיכא דנתבע טעין הכי איכא פלוגתא בין הרמב"ם ור"ת לא כתב רבינו וכ"כ הרמב"ם אלא ועל דרך זה כתב הרמב"ם ואפשר לומר עוד שהביא רבינו דברי הרמב"ם להחזיק מ"ש ב"ד הגדול פי' ב"ד חשוב ומומחה שבדורו כל דור ודור לפי מה שהוא עיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן ס"ג וס"ד וס"ה וס"ו: זה לשון הרמב"ם בדינין הללו שבסי' זה פרק הנזכר שנים שנתעצמו בדין א' אומר כאן וא' אומר נעלה לב"ד הגדול שמא יטעו אלו הדיינים ויוציאו ממון שלא כדין כופין אותו ודן בעירו ואם אמר כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני שמא טעיתם כותבים ונותנין לו ואח"כ מוציאין ואם הוצרך לשאול דבר מב"ד הגדול שבירושלים כותבים ושולחים ושואלין ודנין להם בעירם כפי מה שיבוא בכתב ב"ד הגדול בד"א בשאר הדינים שזה טוען וזה טוען או כשאמר המלוה נדון כאן והלוה אומר נלך לב"ד הגדול אבל אם המלוה אומר נלך לב"ד הגדול כופין את הלוה ועולה עמו שנאמר עבד לוה לאיש מלוה וכן אם טען זה שהזיקו או גזלו ורצה הטוען לעלות כופין ב"ד שבעירו את הנטען לעלות עמו וכן כל כיוצא בזה בד"א בשיהיו שם עדים או ראיה לנגזל או לניזק או למלוה אבל טענה רקנית אין מחייבין את הנטען לצאת כלל אלא נשבע במקומו ונפטר עכ"ל (ג): כתוב בתשובת מהרי"ק סי' י"ד על דבר הרב שרוצה לכוף לדון בעירו הנה מנהג פשוט הוא בין האשכנזים כשמוצא בעל דינו במקום שיש שם ב"ד שמכריחו לדון שם: כתב הרשב"א בסימן אלף קמ"ט ולענין מה ששאלת אם יכולים הב"ד שיצאה משם לכוף אותה לדון שם כיון שהקרקעות שם יכולים הם לכופה לדון כאן וב"ד שולחים ומודיעים אותה אם באה או שפייסה אותם מוטב ואם לאו ב"ד מגבין להם מאותם קרקעות שעשתה להם אפותיקי וכדאמרינן בפרק הכותב (כתובות פו.) כדי שלא יהא כל אחד נוטל מעותיו של חבירו והולך וישב לו במדינת הים ואמרו בירוש' ששולחין לו מב"ד ג' אגרות אחד תוך ל' וא' תוך ל' ואחד תוך ל' אם בא מוטב ואם לאו מחליטין נכסיו עכ"ל ועיין בתשובת הרא"ש שכתבתי בסימן ק"ו: ובתשובה אחרת כ' על ראובן שהלוה לשמעון מנה ושניהם דרים במונטסון ועכשיו יצא שמעון לדור במקום אחר ובא ראובן לפני ב"ד קהל מונטסון ושלחו לשמעון לעמוד

בדין וסירב ואמר שלא ידון לפניהם אלא שיבא ראובן במקום שהוא דר שם ושם ידין עמו שורת הדין כל שיש נכסים לשמעון במונטסון צריכים ב"ד להזקק לראובן לכוף לשמעון לבא לדון שם עם בעל דינו בפניהם אם לא יבא לפניהם כותבין עליו פתיחא וכתבי אדרכתא אנכסי דאית ליה במונטסון לפי שאין המלוה כפוף ללכת אחר הלוה לדון עמו באי זה מקום שירצה ואדרבה הלוה חייב ללכת עם המלוה כדאיתא בס"פ זה בורר וכ"ש שיש במונטסון ב"ד יפה יותר ממקום שהוא דר שם עכ"ל הרשב"א וע' בסי' תתק"ס : ובתשובה אחרת ח"א סימן תשכ"ד כתב על תובע שהלך מפרובינסיא לצרפת לכוף לנתבע לילך שם לדין אם היו גדולים יותר בדינים בצרפת מפרובינסיא כופין את הנתבע ללכת אחר התובע למקום החכמים בדינים יותר ועיין בתשובת הריב"ש שבסימן שכ"ג ושנ"ד וכתבתי בסי' ע"ט וק"ו: כתב המרדכי בפרק זה בורר אם אמר הלוה כתבו לי דבריו וישאר בביתו לאו כל כמיניה כי יתברר דבריו אל הדיין פה אל פה יותר מעל פי הכתב ועיין בהג"א בפ' הנזכר :

סעיף ג

כתב בספר המצות אם יש שני ת"ח בעיר אחת ואחד גדול מחבירו יכול אחד מבעלי הדינין לומר לא אדון בפני זה אלא בפני זה ואע"פ שהוא קטן ממנו כיון ששניהם בעיר אחת בסמ"ג מסיים בה הכי כדמוכח בר"פ זה בורר גבי ב"ד דרב הונא ורב חסדא דא"ל מי קא מטרחנא לך נלך ונדון בפני רב חסדא אע"פ שאינו גדול כרב הונא אע"פ שזאת הסוגיא אינה במסקנא מ"מ הסברא אמת וגם ר"ח לא סתרה בפירושיו אחר המסקנא עכ"ל וכ"כ המרדכי בפרק זה בורר וגם הג"א בפרק הנזכר וע"ש: ומ"ש רבינו ול"נ ונראה שאינו יכול להסתלק מאחד לחבירו וכו' יש לתמוה עליו שמאחר שסמ"ג הביא ראיה לדבריו היאך חלק עליו בסברא בעלמא בלי סתירת ראייתו. ומ"מ יש לדקדק בדברי סמ"ג שאם יכול אחד מבעלי הדין לומר לא אדון בפני זה אלא בפני זה כשבעל דין זה יאמר כך גם חבירו יאמר לא אדון בפני זה שאת אומר אלא בפני האחר וא"כ מי ידון ביניהם וצ"ל דאה"נ שזה יכול לעכב על בית דינו של זה וזה יכול לעכב על בית דינו של זה וצריכין לברור ב"ד השוה לשניהם: כתב המרדכי בפרק זה בורר השיב רבינו מאיר כך ראיתי בתקנת הקהלות שאם אחד מבעלי דינים טוען לשלוח למרחקים ויש חכם סמוך להם ורואים הדיינים שהוא מתכוין להפסיד חבירו בשכירות השליח אין שומעין לו ואם הדיינים אומרין נשלח לחכם שבסמוך וחבירו אומר נשלח למרחוק יש לשלוח בסמוך דלאו כל הימנו לגרום הפסד לבעל דין אם יש בית דין בקי סמוך לעירם וכ"ש בתוך עירם דלא שבקת חיי לכל בריה שאם התביעה מה' דינרים אין נכון שישלחו למרחוק וישכיר

שלוח בי' דינרין אע"פ שאותו חכם רחוק חכם יותר מן החכם שבסמוך: : וכתב עוד שם בשם א"ז כל היכא שיש בעיר מומחה ויודע דין תורה לאמתו הרי זה דן בעירו בעל כרחו לא שנא תובע לא שנא נתבע לא מצי למימר נלך לבית הוועד או לבית דין הגדול אלא דן בעירו מפני הרמאין שלא ידחו עצמן מן הדין ותו דליתא מקום הוועד קיבוץ חכמים שיתבייש מהם עכ"ל ועיין עוד שם מה היה מנהגם במזמין את חבירו לדין : (ב"ה) כתוב בתשב"ץ נשאלתי על אחד שהזמינוהו לדין גדולי העיר ופרנסיה אשוי כל דברי העיר נחתך על פיהם והנדון אומר איך אדון בעיר הזאת והלא אימתכם מוטלת על הדיינים וגם טענותי יסתתמו לפניכם אמרתי כי טוב הדבר על הדיינים ועל הנידונים לילך במקום הסמוך וכיוצא בזה ראיתי את ר"י זקני שהתיר לנדיב ר"א שלא לבא לדין עם הנדיב רבי אברהם די טריוש מפני שהיה ראש העיר וכולם נשמעים אליו ורשב"א התיר לחתנו הדר בטריוש שלא לבא בדין בטריוש מפני כיוצא בזה וגם רבינו יהודה מפרי"ז עשה כן להדיוט בן הנדיב ה"ר אליעזר ואמרתי מזקנים אתבונן ומהם אלמוד כי טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים ויבררו דרך ישרה במקום הגון לנידונים כדי שיצא דין אמת לאמתו ואיש על מקומו יבא בשלום שמואל בן הרב ה"ר אלחנן ז"ל עכ"ל:

סעיף ד

ואף במקום שאין שומעין לנתבע להסתלק מן הדין אם אמר לדיין כתוב לי מאי זה טעם דנתני כותבין ונותנין לו כבר כתבתיו בסמוך דהכי איתא בס"פ זה בורר. וכתב רבינו ירוחם בין אם דנוהו בכפיה בין לא דנוהו בכפיה מ"מ כותבים ונותנים וכתב עוד בשם הרמ"ה כי מי שאומר כתבו לי מאי זה טעם דנתוני או אלך לב"ד הגדול או לבית הועד לסתור הדין גובין ממנו בתוך כך עד שיתברר ואין ממתינין לו וראיה מפרק חזקת (בבא בתרא מא.) רב כהנא שקל בידקא בארעיה אזל אהדר גודא וכו' א"ל לכי תיתי וכ"כ מהרי"ק בשורש א' וכ"כ בהגהות מיימון פ"י מהלכות סנהדרין וכן נראה מדברי הרמב"ם שם. ומ"ש אם יראה לדיין שבעל הדין חושדו שמטה הדין כנגדו צריך להודיעו מאיזה טעם דנו אפילו אם לא ישאל כדי שיהיה נקי מה' ומישראל בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סט.) גבי עובדא דהנהו תרי כותאי דעבוד עסקא בהדי הדדי אזל חד מינייהו פלג בלא דעתא דחבריה אתו לקמיה דרב פפא א"ל מאי נפקא לך מינה הכי א"ר נחמן זוזי כמאן דפליגי דמו לשנה זבון חמרא בהדי הדדי קם אידך פלג בלא דעתא דחבריה אתו לקמיה דרב פפא אמר ליה מאן פלג לך אמר ליה חזינא דבתר דידי אתי מר א"ל רב פפא כי הא ודאי צריך לאודועי זוזי מי הוו הני טבי והני חסרי חמרא כ"ע ידעו דאיכא דבסים ואיכא דלא בסים כתב הרא"ש ז"ל משמע בכה"ג שיש פתחון פה לחשוד הדיין צריך

להודיעו טעם הדין משום והייתם נקיים מה' ומישראל אבל בעלמא לא מכאן דקדק ר"ת הא דאמר בס"פ זה בורר שנים שנתעצמו בדין כופין אותו ודן בעירו ואם אמר כתבו לי מאי זה טעם דנתוני כותבין לו היינו דוקא היכא שדנוהו תחלה ע"י כפייה אבל אם מדעתו דנוהו מתחלה אין כותבין לו וי"מ דהא דאמר רב פפא כה"ג צריך להודיע לא להודיע טעם הדין קאמר אלא ה"ק כה"ג היה לך להודיעו תחלה כשחלקת ואפי' לאידך פירושא אין ראיה מכאן דה"פ כהאי גוונא צריך לאודועי אפילו לא ישאל לכתוב מאי זה טעם כי הכא שלא שאל שיודיעוהו אלא קאמר חזינא דבתר דידי אתי מר אבל בעלמא אם שאל כותבין לו עכ"ל. וכתב המרדכי פרק זה בורר והג"מ בפ"ו מהלכות סנהדרין בשם הר"מ דלא קבעו חכמים זמן לדבר אלא כל זמן שאומר לדיינים כתבו לי מאי זה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו: ודעת הרשב"א בתשובה כר"ת שכתב על ראובן שתבע מהדיינים לכתוב לו מאי זה טעם דנוהו שכך קנו מידו על תנאי זה אם לא היו דבריהם תנאי אפשר שלא יתחייב ב"ד לכתוב מאיזה טעם דנוהו שלא נאמרו הדברים אלא במי שכפוהו בית דין שבעירו ודעת הר"ן בפרק איזהו נשך כדעת ר"ת וכתב שכן דעת הראב"ד וכ"כ נ"י שכן דעת הראב"ד והר"י והרשב"א והר"ן וכ"נ מדקדוק לשון הרמב"ם בפ"ו מהלכות סנהדרין וכ"פ בסמ"ג וכן דעת הרמב"ן שהרשב"א בחידושיו אחר שכתב דאין כותבין ונותנין אלא דוקא כשנתעצמו כתב וז"ל ועוד אומר הרמב"ן שאפילו להההוא שכפאוהו לדון בעירו לא אמרו שיהיו חייבים לכתוב לו טעמו של דין אלא שיכתבו הטענות שטען שעליהם חייבוהו והם טעם הדין כי מה צריך לכתוב ראיית הדין שלהם להוליך לבי' הוועד והלא הם יראו מעצמם אם הדין כראוי אם לאו הילכך כל שלא כפאוהו לדון לפניהם אינם חייבים לכתוב לו כלום ואם כפאוהו לדון בפניהם כותבין לו הטענות והדין שפסקו עליהם בלבד ובכיוצא מעשה דרב פפא שיש לזות שפתים יש לו לדיין להודיעם על פה טעמו של דין וכן עיקר וכן כתבו משמו שלי ר"ת עכ"ל וגם בתשובה כתב הרשב"א וכשהוא כותב א"צ לכתוב טעם החיוב והפטור שלא מצינו אלא במקום חשד וכמעשה דרב פפא כגון דא ודאי צריך לאודועי הא בעלמא א"צ לכתוב אלא פלוני טען כן ופלוני טען כן ומתוך טענותיהם דננו כן וכן עכ"ל וכ"כ נמוקי יוסף בשם המפרשים ונראה מדברי הרמב"ם דאפילו בשנתעצמו לא אמרו שכותבין ונותנים אלא כשדן אותן ב"ד קטן משום דחיישינן שמא טעו אבל אם דן אותם ב"ד הגדול אין כותבין ונותנין לו דלא חיישינן בהו לטעותא דאם באנו לחוש לכך אין לדבר סוף ונתבאר בדברי הרמב"ם בפרק הנזכר בזמן הזה מקום שיש בו חכמים גדולים ומומחים לרבים דין ב"ד הגדול יש להם. כתב נ"י אהא דאמר רב פפא כגון דא צריך לאודועי אבל בעלמא היכא

דליכא חשדא אם היה מלגלג על הדין לא מודיעים ליה טעמא דדינא אדרבה משמתינן ליה כגברא דמפקר בב"ד עכ"ל:

סעיף ה

אע"פ שהאחד מבעלי דינין נסתלק מב"ד שבעירו וכו' א"צ לפרוע לשכנגדו יציאותיו וכו' בסוף פרק זה בורר אהא דאמר ר' יוחנן התוקף את חבירו לדין כופין אותו והולך למקום הוועד אמר לפניו ר' אלעזר מי שנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה כתבו המרדכי והרא"ש ז"ל מכאן ראיה מי שיתחייב בדין אינו משלם לשכנגדו יציאותיו אף ע"פ שהזקיקו לדון בעיר אחרת וה"מ דלא מסרב למיקם בדינא אלא שרצה לדון בעיר אחרת אבל אם היה מסרב לבא לב"ד והוצרך התובע להוציא הוצאות לכופו לירד עמו לדין היה רבינו מאיר מחייבו לפרוע כל יציאותיו והביא ראיה מפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיב.) דאמר שליחא דרבנן מהימן כבי תרי וה"מ לשמתא אבל למיכתב עליה פתיחא לא מהימן דממונא קא מחסר ליה פירוש קודם שיקרעו כתב הפתיחא עליו לתת שכר הסופר שכתב הפתיחא וה"ה לכל שאר הוצאות שיוציא עכ"ל. וכל זה כתב גם בתשובותיו סוף כלל ק"ז וכתב בכלל ע"ג שמשעה שנעשה סרבן חייב לפרוע יציאות שכנגדו אפילו קודם שנכתב הסרבנות והביא ראיה לדבר. וכן כתב מהרי"ק בסימן י"א בשם הר"ם ורבינו ירוחם נ"ג ח"א ונ"י פרק הגוזל בתרא דעל הנתבע לפרוע כל ההוצאות שעשה התובע כשהנתבע מסרב לעשות צווי ב"ד. וכל זה ג"כ כתב הרשב"א בתשוב' והריב"ש כתב בסי' תע"ה וז"ל אם הנתבע מסרב מלבא לדין והוצרך התובע לעשות הוצאות כדי לכופו לבא לדין ויצא הנתבע מחוייב בענין זה חייב לפרוע ההוצאות ההם עכ"ל. וכ"ע הרשב"א בתשובה ח"א סי' תתק"מ אם תבעו בערכאות של עכו"ם והוצרך להוציא הוצאות בדיינין וטוענין היאך ישלם ואדרבה הוא עושה שלא כהוגן ועובר על לפניהם ולא לפני עכו"ם ואפילו סירב הנתבע ומתוך סירובו הוצרך להעמידו בערכאות ולהוציא הוצאות גם בזה יראה לי שאינו חייב דאינו אלא גרמא בנזקין בעלמא ואינו דומה לדינא דגרמי שעושה מעשה בגוף הדבר שהוא מזיקו כשורף שטרותיו של חבירו והדומין לו וכן אינו דומה להוצאות דפתיחא משום דב"ד מחייבין אותו על שסירב לבא לפניהם ליום שקבעו עכ"ל ומדברי תשובת הרא"ש כלל ע"ג סימן ג' נראה שאם מתוך סירובו הוצרך להעמידו בערכאות ולהוציא הוצאות חייב לפרוע לו כל יציאותיו והכי מסתבר: כתב הריב"ש בסימן תע"ה הוצאות הסופר לכתוב הטענות על שניהם לפרעם כמו ששנינו בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסח.) אין כותבין שטרי בירורין ומעשה ב"ד אלא מדעת שניהם ושניהם נותנים את השכר מפרש בגמרא מאי שטרי בירורין שטרי טענתא ומעשה ב"ד היינו פסקי דינים

וקתני נמי בהו שניהם נותנים שכר ובכלל זה הוצאות שצריכים הדיינים לעשות בפסק דינם כגון אם הוצרכו לשאול עכ"ל: מי שנתעכבו מעותיו ע"פ התובע על ידי בית דין ושלחו ציר להודיעו התובע משלם שכר הציר מהרי"ק וכתבתיו בסימן ע"ג: כתב רבינו ירוחם בנ"ג ח"א שטר אדרכתא ואחלטתא נראה שיפרע אותם התובע שהם לתועלתו לגבות חובו זולתי אם התנה לפרוע כל ההוצאות כתב הרא"ש בתשובה בסוף כלל ק"ז וההוצאה שחייבתי לרבי ישראל שיפרע לר' שלמה אחר שיברר ר' שלמה בעדים שתבע לרבי ישראל שיבא עמו לדין על התביעה זאת וסירב לבא עמו לדין לא תהיה פרעון הוצאתו בשבועת רבי שלמה שישבע כמה הוציא ויטול אלא יברר ר' שלמה כל הדרך שהוצרך לילך לכוף את ר' ישראל שיעשה לו והשלוחים ששלח וכיוצא בזה ושכר הסופר וב"ד ישומו כמה היה ראוי שיוציא ר' שלמה בדרכים הללו ובהוצאות השלוחים והסופרים וע"פ שומת ב"ד יפרע רבי ישראל לרבי שלמה כל ההוצאות שהוציא עד שהביאו לבית דין ונפסק הדין עכ"ל: כתב המרדכי בפרק זה בורר אם ראובן אמר לשמעון נלך לב"ד הגדול ואמר שמעון ואני אבוא אחריך לאותו ב"ד הגדול אם יחזור ראובן ויטעון על שמעון ויאמר אני פזרתי מעותי על שהלכתי לב"ד נגדך ולא באת אני שואל ממך יציאתי רבינו מאיר מחייב לשלם לראובן כל יציאותיו: כתוב בהגהת מרדכי דקידושין אם האחד ת"ח ויודע לכתוב ראיותיו ושכנגדו ע"ה אין לת"ח לכתוב בעצמו אלא הדיינים יעתיקו אחר שיכתוב הוא דבריו כדי שלא יהא נחשד המורה ששולחין אליו פן ישא פני ת"ח ודמי לשלוחו פוזמקייכו ואתו לדינא מהר"ם. מי שיש לו דין על חבירו ומבקש מב"ד שיעכבו ממונו שביד אחר עיין במה שכתבתי בסימן ע"ג: אם יכולין לעכב הפקדון של ראובן בעיר אחרת שיש בה ב"ד כשאומר ראובן שרוצה לדון בעירו ולא בעיר הפקדון בתרומת הדשן סימן ש"ה:

סימן טו

סעיף א

צריך הדיין שיקדים לדון הדין שבא לפניו תחלה וכו' בפרק קמא דסנהדרין (ח.) כקטן כגדול תשמעון אר"ל שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה למאי אילימא לעיוני ביה ומפסקי' פשיטא אלא לאקדומי ופרש"י לאקדומי. אם בא לפניך דין של פרוטה וחזר ובא דין אחר של מנה הקודם לפניך הקדם לחתוך: ומ"ש אבל צריך להקדים דין של ת"ח וכולי ברישׁ פרק שבועת העדות (שבועות ל.) רב עילאי בריה דרב עולא הו"ל דינא קמיה דרב נחמן שלח ליה רב יוסף עולא חברינו עמית בתורה ובמצות אמר מאי שלח לי לחנופי ליה הדר אמר למישרי בתגריה ופרש"י למישרי בתגריה. אם בא

דין אחר לפני אפסוק את זה תחלה וכתבו התוספות והרא"ש היינו כשבאים שניהם כאחד דאם בא אחד תחלה צריך להודיעו ולהקדימו אי נמי עשה דכבוד התורה עדיף ורבינו כתב כתירוצא בתרא ובפרק שני דייני גזירות (כתובות קה:) גבי עובדא דרב ענן דשלח לר"נ לדייניה מר להאי גברא דאנא פסילנא ליה לדינא אמר מדשלח לי הכי ש"מ קריביה הוא הוה קאי דינא דיתמי קמיה אמר האי עשה והאי עשה עשה דכבוד תורה עדיף סלקיה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה כיון דחזי בעל דיניה יקרא דקא עביד ליה איסתתם טענתיה כתב הריטב"א ק"ל הא דאמרינן בפרק שבועת העדות דשלח ליה רב יוסף לרב נחמן עולא חברינו עמית בתורה ובמצות הוא ואמר למאי שלח ליה למישרי תגריה ברישא ולא חש לאסתתומי טענתיה דאידך ויש לומר דבחבר עצמו שבא לדין ליכא משום אסתתומי טענתיה דהא ידוע דחזי להכי ובעל דיניה נמי ניחא ליה דלישרי ליה תגרא לאלתר אבל הכא דלא חבר ולא קרובו של חבר סבר דמחניף ליה ואסתתם טענתיה וזה ברור ודעת מורינו ז"ל דהכא עדיין לא פתחו בדינא דיתמי כד אתא האי דינא קמיה דרב נחמן דבשלמא בחבר עצמו שרינן תיגרא ברישא ואע"ג דפתחו בדינא דאחריני כדי שלא יתבטל מלמודו ומשום כבוד דידיה דאע"ג דאיכא מצוה לדון הבא ראשון מדכתיב כקטן כגדול תשמעון עשה דכבוד תורה עדיף והיינו דאמר בפרק כל כתבי (שבת קיט.) אמר רבא תיתי לי דכי אתא צורבא מרבנן קמאי וכולי אבל כבוד קרובו של חכם אינו אלא מדרבנן אבל הכא עדיין לא פתחו באידך דינא ובכל חד מינייהו איכא מצוה לדון וכיון דכן האי עשה דקרובו של חכם עדיף דאיכא בהדיה עשה דרבנן דכבודו של חכם ע"כ לשונו:

סעיף ב

ומ"ש וכן מצוה עליו להפך בזכותו בכל מה שיכול בפרק כל כתבי (שבת קיט.) אמר רבא תיתי לי דכי אתא צורבא מרבנן לדינא קמאי לא מזיגנא רישא אבי סדיא עד דמהפיכנא בזכותיה: כתב הרמב"ם היו לפני הדיינים דינים הרבה מקדימין דין היתום וכו' בפרק כ"א מהלכות סנהדרין: ומ"ש ודין האשה קודם לדין האיש מימרא דרבא בפ' נושאין (ק.): כתב הרשב"א השוכר את הקטן ומעכב שכירות אם מוציאין ממנו בדיינים שהרי אין בגוזל מציאותו אלא משום דרכי שלום. תשובה דבר ברור הוא שמוציאין ממנו בב"ד שלא אמרו במציאה אלא מפני שאין לו יד לזכות במה שאינו שלו ואין דעת אחרת מקנה לו אבל בדעת אחרת מקנה יש לו יד כדאיתא בפ' המקבל וכן אינו בדין השומרי' לפי שאיש כתוב בפרשה אבל במה שהוא שלו בין שהיה שלו בין שהרויח בשל אחרים בשכירתו הרי הוא שלו גמור עכ"ל:

סעיף ג

הדיין שבא לפניו דין מרומה לא יאמר אחתכנו ויהיה העון תלוי על העדים וכו' עד והכתוב אומר כי המשפט לאלהים הוא. כ"ז מדברי הרמב"ם בפכ"ד מהל' סנהדרין ובמקום מ"ש בספרי רבינו וידון אותו מלכו של עולם כתוב בדברי הרמב"ם וידון אותו מי שלבו שלם בדבר והיא הגירסא הנכונה וכתוב בספרי רבינו או שנברא לו וט"ס הוא וצריך להגיה או שנראה לו ודברים אלו וגם מ"ש וזה דוקא כשהתובע רמאי וכו' בריש פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לב.) תנן אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה ובגמרא דיני ממונות מי בעי דרישה וחקירה ורמינהי שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה וכו' אמר רב פפא כאן בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה וכתב הרא"ש והא דאמרינן פרק שבועת העדות דדין מרומה אין לדונו כלל משום דכתיב מדבר שקר תרחק תירץ ר"מ דהיינו כשהתובע טוען ברמאות אז יסתלק הדיין ולא ישמע טענתו והכא מיירי שהנתבע טוען ברמאות ואין יכול הדיין להסתלק שלא ישתכר הרמאי ברמאותו אלא ידרוש ויחקור הדיין יפה לבטל רמאותו עכ"ל. וכ"כ בתשובה סוף כלל ק"ז וסיים בה אנא מה יעשו הדיינים יחקרו וידרשו בכל מיני דרישות וחקירות להוציא הדין לאמתו וצריך הנתבע להשיב על כל מה שישאל הדיין ואם אינו רוצה להשיב ומכסה ומעלים דבריו ומשיב תשובות גנובות כדי שלא יוכל הדיין לעמוד על אמתת הדין מה יעשה הדיין לזכותו א"א מאחר שנראה לו דין מרומה ואם יסתלק מן הדין היינו זכות כי בזה יפטר אם שום דיין לא יזהר לדונו ועל זה נאמר אין לדיין אלא מה שעיניו רואות וכיון שנראה לדיין שאם היה זה משיב על שאלתו היה הדבר מתברר ומחמת שלא יתברר הוא כובש את דבריו יעשה הדיין כאילו השיב ונתברר שקרו ויחייבנו באומד הדעת אע"פ שאינו יכול לברר שקרו בביאור מאחר שהעדר הביאור בא מחמת רמאותו שאינו רוצה להשיב על חקירות ודרישות אומדנא דמוכח הוא ורשאי דיין מומחה לדון באומדנא דמוכח כזה כההיא דפרק חזקת (בבא בתרא נח.) דאמר רבי בנאה זילו חבוטו לקברא דאבוכון וכו' אלמא כל דינא דלא אפשר לנא לברורי לא אמרינן יהא מונח עד שיבא אליהו אלא ידין לפי מה שעיניו רואות אומד דעתו בסברא מועטת שנראה לו שאותו שהיה בנו היתה יראתו תקועה בלבו וחלק כבוד לאביו ונתן לו כל הנכסים כ"ש בנדון זה שיש כמה ידים מוכיחות ור' בנאה למד דין זה מאב החכמים שלמה ע"ה במעשה דשתי נשים זונות (מלכים ג') וכן חכמי התלמוד בכמה מקומות פסקו דבריהם באומד דעתן גבי ש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים וכו' (ב"ב קו.) וכן הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא (שם קלא) וכן במי שהלך למדינת הים ושמע שמת בנו וכתב כל נכסיו

לאחרים (שם קלב.) וכן שטר מברחת (כתובות עט.) וכן שודא דדייני (שם נד.) והיינו טעמא דכיון שבא הדין לפני הדיין והוא אינו יכול לברר הדבר אינו רשאי למשוך ידו מן הדין ויריבו הבעלי דינין זע"ז וכתיב אמת ומשפט שלום וכו' וע"י המשפט יש שלום בעולם ולכך נתנו כח לדיין לשפוט ולעשות מה שירצה אף בלא טעם וראיה כדי לתת שלום בעולם וכן מצינו שניתן כח לדיין לעשות דין כעין פשרה בפרק המפקיד (בבא מציעא מב:) גבי ההוא אפוטרופא דיתמי דזבין להההוא תורא ולא הוה ליה ככי ושני ומית וכו' וכתב עוד שם הדיינים חקרו ודרשו להוציא הדין לאמתו והיה צריך להשיב על כל חקירות ודרישות שלהם כי היה נראה להם שהיה טוען ברמאות כיון שלא השיב להם היה להם לחייבו לאלתר כי היכי דעדים שלא השיבו על החקירות ודרישות עדותן בטלה וכיוצא בזה כתב במרדכי ריש מציעא בשם הר"מ : כתב מהרי"ק בשורש ס"ז אם יראה לדוין שהדין מרומה צריך דרישה וחקירה לעדים החתומים על השטר ועיין שם: וכתב עוד הרא"ש בכלל ס"ח סימן כ' אני רואה באומדנא דמוכח דהדין מרומה ושקר אני אומר שאין לשום דיין מישראל להשתדל בדין זה וזה אני כותב וחותם ונותן ביד הנתבע עיין בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן ש"ה ובתשובה שכתב סימן ע"א ועיין עוד בתשובה הנזכר ראש כלל פ"ז וכתבם רבינו בסי' צ"א ועיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן ר"ס ורס"א : כתב הריב"ש בסי' ק"ח על אשה שטענה שלא נשאר מבעלה כלום ויש אומדנות מוכיחות שהיה לו ממון הרבה והיא לקחה אותו תאיימו עליה להפחידה בכל מיני איומים והפחדות כדי שתודה להתפשר עם היורשים אחרי שמפורסם ביניכם ההערמות והאונאות שעשתה כמו שאמרו בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כד:) מר זוטרא חסידא איגניב ליה כסא דכספא מאושפיזיה וכו' ובאמת כי אותו הנפח שעשה לה השתי מפתחות במסתר פנים מהבעל ולקח ממנה כפולה בערכם ראוי ליענש על בלי הגיד לבעל וכן אותם שקנו סחורה ממנה בזול פחות משליש בערכם והיתה אומרת להם להעלים מבעלה גם אלה עשו איסור ואף על פי שהיתה נושאת ונותנת בתוך הבית: כתב הרשב"א ח"ג סימן ע"ג שאלת ראובן ושמעון אחים ויעקב אביהם נתחייב לראובן מנה נפטר יעקב והוציא ראובן השטר הנזכר של המנה ועשה אדרכתא בנכסי שמעון מפני החוב הנזכר כיון שהוא היה יורש יעקב אביו לימים הוציא שמעון השטר חוב קרוע ואמר שגבהו ראובן כולו ממנו והביא ראיה לדבריו שראובן מכר לו חלקו מירושת אביו במנה וכן כתוב בשטר המכר והוציא שמעון שטר אחר קרוע שהחזיק לראובן עליו ק"ק ואמר שהמנה הא' היה מקנין חלקו הנזכר והמנה השניה מחמת החוב הנזכר שנתחייב לו יעקב אביהם עכשיו תובע שמעון מראובן מחצית המנה הנזכר לפי שהוציאו ממנו

שלא כדין מפני שראובן גם כן יורש בנכסי יעקב ועליו מוטל מחצית החוב לפרוע וראובן אומר שלא נטל ממנו אלא נ' זוז. תשובה כל שטוען ראובן שלא קבל ממנו אלא נ' כדינו הרי הוא כופר בכל מה שטען שמעון והרי נשבע לו עליו שבועת היסת ככל כופר בכל ונפטר אלא שיש לב"ד לחקור היטב מפני שאע"פ שאין שטר הק"ק דבר ברור שהמנה האחד היה שלו מחמת החוב איפשר שלא רצה לקבל ממנו ראובן שמא מתחלה לא היה יודע הדין ואח"כ ידעו או שידעו וחזר בו כדי שלא יעשה רשע ליקח מה שאינו שלו מ"מ קצת אמתלא יש וב"ד יפה יוציא דבר לאמתו: וכתב עוד ח"ג סימן ע"ד שאלתם במה שאמרתי בדין ראובן ושמעון וב"ד יפה יוציא דבר לאמתו הודיענו היאך יוציאנו לאמתו תשובה דבר זה אין בו ענין פרטי שיוכל שום חכם לומר בדבר פלוני ובדבר פלוני אלא לפי מה שהוא ענין במקומו ושעתו בחקירות הענין אם היו שם עדים איש או אפילו אשה ובאיזה ענין היה ולפי דעת הב"ד וחכמתו וחריכותו יכיר הענין מתוך הדברים וזהו שהיו בודקין ומרבים בחקירות ובבדיקות והוא רמזו במה שאמרו (שבת יוד.) דן דין אמת לאמתו ואם הוא דן דין אמת מאי לאמתו אלא שרמזו לזה שיוסיפו לדבר ולשאול ואע"פ שמן הדין היה כן וכן בתחילת הדבר אפילו כן יעיינו היטב כדי שיצא לאמתו אם יראה בעיניהם קצת רמאות והערמות בדבר בטענותיהם עכ"ל עיין בתשובת הרשב"א בסימן קמ"ט:

סעיף ד

כתב הרמב"ם יש לדיין לדון בדיני ממונות ע"פ הדברים שדעתו בהן שהן אמת וכו' עד או יסתלק מן הדין הכל פרק כ"ד מהלכות סנהדרין ויש חסרון לשון בדברים אלו שאצל מ"ש ודעתו נסמכת עליו כתוב בדברי הרמב"ם וכן אין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה לא בדעת הדיין ולא באומדן דעת המת או הטוען דינים הללו מבוארים בפרק הכותב (כתובות פה.) דגרסינן התם ההיא איתתא דאיחייבה שבועה בי דינא דרבא אמרה ליה בת רב חסדא ידענא בה דחשודה אשבועתא [&ה ו ז] אפכה רבא לשבועה אשכנגדה זימנין הוו יתבי קמיה רב פפא ורב אדא בר מתנה אייתי ההוא שטרא גביה א"ר פפא ידענא ביה דשטרא פרוע הוא א"ל איכא אינש אחרינא בהדי דמר א"ל לא אע"ג דאיכא מר ע"א לאו כלום הוא א"ל רב אדא בר מתנה ולא יהא רב פפא כבת רב חסדא בת רב חסדא קי"ל בגוה מר לא קי"ל בגויה אמר רב פפא השתא דאמר מר קי"ל בגויה מילתא היא כגון אבא מר ברי דקי"ל בגויה קרענא שטרא אפומיה קרענא ס"ד אלא מרענא שטרא אפומיה ההוא גברא דאפקיד שב מרגניתא דציירי בסדינא בי רבי מיאשא בר בריה דריב"ל שכיב רבי מיאשא ולא פקיד אתו לקמיה דר' אמי א"ל חדא

דידענא ברבי מיאשא דלא אמיד ועוד הא קא יהיב סימנא ולא אמרן אלא דלא הוה רגיל דעייל ונפיק להתם אבל רגיל דעייל ונפיק להתם אימור איניש אחרינא אפקיד ואיהו מחזא חזא ההוא גברא דאפקיד כסא דכספא בי חסא שכיב חסא ולא פקיד אתו לקמיה דרב נחמן דן להו פהאי דינא דר' אמי ותו ההוא גברא דאפקיד מטכסא בי רב דימי אחוה דרבן ספרא שכיב רב דימי ולא פקיד אתו לקמיה דר' אבא ודן להו כר' אמי ורב נחמן וכ' הרי"ף למימרא דהלכה רווחת ולית בה פלוגתא ואהא דאמרינן אפכה רבא אשכנגדה ואהא דאמר רב פפא כגון אבא מר ברי דקי"ל בגויה מרענא שטרי אפומיה כתב הרי"ף חזינן לגאון דקאמר דהאידנא לא איפשר לדיין למימר קי"ל בגויה דלא בריר לן קי"ל בגויה היכי הוא. הילכך לית לן לאורועי שטרא או לאפוכי שבועה אלא בעדות ברורה ואעפ"כ בעדות אדם נאמן מחמיצין את הדין ודורשין וחוקרין עד שיתברר הדבר ויצא הדין לאמתו וגם הרא"ש כתב כן וכתבו רבינו בסמוך ומ"מ איכא למידק דמשמע דלא אמר הכי גאון אלא לענין לאורועי שטרא או לאפוכי שבועתא אבל לענין להוציא מן היתומים באומדן דעת המת או הטוען מש"מ דבהא לא איירי גאון וכן משמע בהדיא ממה שכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל על הנהו עובדי למימרא דהלכה רווחת היא ולית בה פלוגתא ולא כתבו על זה שום דבר משמע דעוד היום דינא הוי הכי ואיפשר שמטעם זה השמיט רבינו מדברי הרמב"ם הא דאין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה. והרמב"ם שכתב דהאידנא אין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה משמע דס"ל ז"ל שכיון שטעמו של גאון משום דהאידנא לא בריר לן קי"ל בגויה היכי הוא דהיינו לומר שראו ב"ד שאינם הגונים במעשיהם ואם הם הגונים במעשיהם אינם חכמים כראוי מההיא טעמא אית לן למימר דאין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה לא בדעת הדיין ולא באומדן דעת המת או הטוען ואע"פ שבפ"ו מה' שאלה פסק שמי שבא ואמר כך וכך הפקדתי אצל אביכם ונתן סימנים מובהקים ונמצא הפקדון כמו שאמר והיה יודע הדיין שלא היה המת אמוד שזה הפקדון שלו יש לו לדיין לתת הפקדון לזה שנתן סימניו והוא שלא יהא המפקיד רגיל ליכנס אצל זה שמת וכיוצא בזה כתב בפי"א מה' נחלות שם כתב דין התלמוד וסמך על מ"ש בה' סנהדרין כל אלו הדברים מעיקר הדין אבל משרבו בתי דינים שאינם הגונים במעשיהם וכו' הסכימו רוב בתי דיני ישראל וכו' וכן אין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה לא בדעת הדיין ולא באומד דעת המת או הטוען וכן הביא א"א הרא"ש ז"ל דברי גאון על ההיא כגון מר ברי דקים לי בגויה מרענא שטרא אפומיה והאידנא לית ליה לדיין לומר קים לי בגויה וכו' כבר כתבתי בסמוך דגם הרי"ף ז"ל כתב כן וגם הריב"ש בסימן שצ"ב הביא דברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות

מלוה כללו של דבר כל שיעשה הדיין מדברים אלו וכוונתו לרדוף הצדק וכו' ה"ז מורשה לעשות ומקבל שכר והוא שיהיו מעשיו לש"ש וכתב עליהם אבל כתבו האחרונים שאין לכל ב"ד כח בזה אא"כ הוא ב"ד חשוב ומוחזק בחכמה ובחסידות ומשרבו הדיינים שאינם מומחים יש לחוש שלא יהא כל אחד פורץ לעשות לו דרך לרצונו עכ"ל: וכתב מהרי"ק שורש י"ד על אשר לא רצה ליתן לו זמן מבלתי ערבות מה אוכל להשיב בזה הלא אין לתפוס על הדיין אם לא בראיה ברורה כי ידעתם שביד הדיין לפעמים לעשות דבר יראה כנגד היושר אם יראה לו שהבעל דין דוחה או מרמה דבר זה תלוי בראות עיני הדיין רק שיעשה לשם שמים עכ"ל: וכתב בסימן ק"ח ואשר שאלת אם יש לדיין לדון ע"פ טענה כאשר בקש ממנו שמעון. או אם יש לדון ע"פ מה שנתבאר לו מפי שמעון ואם כי לא רצה לבאר בתוך הטענות נראה דבר פשוט שעל הדיין מוטל לדון ע"פ האמת שנתאמת אצלו ולא ע"פ הטענות אם הם מכחישות האמת עיין בירושלמי שכתבתי בתחילת סי' שי"ב בשם תשובת הרשב"א : דיין הנברר לדון הן דין הן פשרה הן נגד הדין יש לו להשביע אפילו אם אינו חייב שבועה בדין כדי לברר הדבר לאמתו עכ"ל מהרי"ק שורש קפ"ז: דיני אומדנא ובאיזה דבר אזלינן בתר אומדנא במהרי"ק שורש קכ"ט: ב"ד ידוע ומוחזק בכשרות שיצא שטר לפניו וידוע אצלו שהוא מזוייף אם רשאי הבית דין לקרעו עיין בתשובת הרשב"א סימן אלף וקמ"ו: כתב הרשב"א שנשאל הנה שכתבו בני העיר בתקנותיהם שיהא נדון כל ענין התקנה וכל לשון מסופק שבה כאשר אדון להם אם אני יש לי רשות לדון באומד כפי מה שיראה לי בתיקון הענין או דוקא במשמעו' הלשון והשיב אילו כתבו כל ענין מחודש וכל לשון מסופק יהא נדון על פי פלוני היה לך לדון הענין המחודש לפי מה שיראה לך שיהא בו תיקון לענין התקנה אבל אלו שכתבו כל ענין התקנה וכל לשון יהא נדון ע"פ פלוני וא"א לדונו כרצונך אלא כפי מה שיראה בדעתך לדונו מתוך הלשון שהם לא שמו בידך לדון אלא מה שהוא נמצא בספר התקנה ועוד שלא אמרו שיהא נדון כאשר תאמר אלא כאשר תדון עד כאן לשונו:

סימן טז

סעיף א

אמר אחד מבעלי הדין יש לי עדים ושאל זמן להביא נותנין לו זמן ל' יום ולא יותר ולאחר ל' יום פוסקין את הדין בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא קיב:) אמר רבא הלכתא מקיימים את השטר שלא בפני בעל דין אפילו עומד וצווח ואי אמר נקיטו לי זימנא עד דמייתינא סהדי ומרענא לשטרא נקטינן ליה וכתב הרא"ש ומדלא פי' התלמוד שיעור זה הזמן בסתמא ל' יום כשיעור זמן ב"ד: ומ"ש ואם מביא אח"כ יסתור הדין בסוף פרק זה בורר

(סנהדרין לא.) תנן כל זמן שהוא מביא ראיה סותר את הדין אמרו לו כל ראיות שיש לך הבא מכאן עד ל' יום הביא תוך ל' סותר לאחר ל' יום אינו סותר אמר ר' שמעון בן גמליאל מה יעשה זה שלא מצא תוך ל' ומצא לאחר ל' יום ואיפסיקא הלכתא בגמרא כרשב"ג: כתב הריב"ש בסימן קכ"ט על מי שטען שכבר נשבעה אמו בבית דין ואבד שטר השבועה באונס הגזירה ולריחוק המקום א"א לו להביא עדים זו אינה טענה שעליו להביא ראיה ואם לא הביא הפסיד ונסתחפה שדהו: כתב הרשב"א שאלת ראובן תבע את שמעון בב"ד והשיב שמעון תנו לי זמן ואשיב על כל טענותיו שיתן לי בכתב יש לבית דין לתת לו זמן או לאו תשובה לא שמעתי בזה זמן אבל נראה שזה תלוי בדעת ב"ד אם יראה בעיניהם שאומר כן לרמות לדחות את התובע אין נותנין לו זמן שזו דחיית הרמאות היא ויזקיקוהו להשיב מיד אבל אם יראה בעיניהם שאינו מתכוין בכך אלא שיש ענינים שצריך אדם לחשוב ולשום הדברים על לבו לזכור מה היה בינו ובין חבירו ולבדוק בחשבונותיו וכיוצא בזה לזה ודאי מרויחין קצת זמן כמו שיראה בעיניהם והכל לפי מה שהוא ענין שכל זה מדרך האמת הוא וע"י כן יצא הדין לאמתו וכבר כתבתי תשובה זו בסימן י"ג וכתב עוד בתשובה לא ידעתי זמן קצוב לב"ד להבאת עדים וראיותיו יותר מל' יום כמ"ש בפרק זה בורר כל ראיות שיש לך הבא מכאן עד ל' יום ובפרק הבית והעליה (בבא מציעא קיח.) וכמה זמן ב"ד ל' יום וכן מדברי התוספות בב"ק (מו:) גבי נזקקין לתובע תחלה ומיהו אם התובע גברא אלמא שאם יביא עדים הנתבע לאחר ל' יום לא יוכל להוציא מהתובע מסתברא שמאריכין הזמן ואפילו עד י"ב חדש כדאמרינן בפרק הגוזל (בבא קמא קיב:) רבינא שהייה למרי אחא י"ב חדש משום דגברא אלמא הוה ואם הלה טוען שיפרש מי הם אותם העדים וזה אומר שאין לו לפרש כי ירא שמא ידבר עמהם שהוא גברא אלמא ויחדלו מלהעיד לו אם לזמן מועט כל' יום איפשר שאינו צריך לפרש אם ראוי להאריך הזמן מפני שהתובע גברא אלמא צריך לפרש שלא ידחנו במתכוין עד י"ב חדש עכ"ל : כתב הריטב"א כפי שנראה משאלתכם שאין כתוב בשטר החוב מה שאנו נוהגים לכתוב בשטרות שלנו לזמן הקצוב בלי השמטה ובלי תביעת שום זמן ב"ד שאילו היה כתוב בו כן לא היה ספק לפניכם שזה היה תנאי ממון וקיים ואחר שאין התנאי הזה כתוב בשטר נשוב לעיקר הדין ונאמר שאפילו היה טוען שמעון טענותיו בברי אין לכם לקבוע לו זמן שהרי הדברים מראים כי להשמט מן הדין אומר כן: וכתב עוד לא אמרו הגאונים לקבוע זמן אלא כשטוען בברי ומסיים המקום והעדים אבל כשטוען ספק אין לחוש לדבריו כלל ועיין בהרמב"ם פכ"ב ממלוה ובדברי רבינו סימן צ"ח: וכתב עוד נ"ל שאפילו לא יתברר לכם אם זמן ל' יום שתובעים בני ראובן

הוא להשמטה אם אמת הוא שיורשי שמעון קבעו להם זמן בחצר להראות שטר המתנה ליום נועד אין לכם לקבוע זמן ליורשי ראובן אלא תוך הזמן הקבוע לבני שמעון כדי שלא יפסידו זכותם אצל העכו"ם בנתיים: וכתב כל שאיפשר להביא ראיה בזמן מועט אין מעכבין את הדין לבטלה לתת לו זמן מרובה אפי' בדבר שאין בו פסידא עכ"ל: כתב הרב ישעיה הא דיהבינן זמן שלשים יום דוקא כשתבעוהו תחלה בלא ראיה כולי אבל אם טען תחלה יש לי ראיה ואינה מצויה עתה בידי מה צורך ליתן לו זמן וכו' דברים ברורים הם ומ"ש ואינו נאמן עוד להביא ראיה כיון שאמר אין לי ראיה משנה בסוף פרק זה בורר אמר לו הבא עדים אמר לו אין לי עדים הבא ראיה אמר אין לי ראיה לאחר זמן מצא עדים ומצא ראיה ה"ז אינה כלום אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא היה יודע שהיה לו ראיה או עדים ומצא ראיה או עדים ואיפסיקא בגמרא הלכתא כת"ק. ומ"מ יש לדחות דשאני הכא דמתחלה טען שיש לו ראיה אלא שאינה מצוייה וכשראה שב"ד פטרו בעל דינו מלהשיב לו אמר אין לי ראיה ישיב לי בלא ראיה כלומר תעשו חשבון שאין לי ראיה ישיב לי ואין זו הוראה שאין לו ראיה כמו שהוא במשנה: ומ"ש ואם גלוי וידוע לב"ד שפלוני ופלוני הם עדים בדבר והרחיקו נדוד נותנין לו זמן עד זמן שיוכל להביא. בתשובת הרא"ש ז"ל כלל פ' סימן ב': כתב הרשב"א על נתבע שקבעו לו זמן להביא ראיותיו ועבר הזמן ולא הביא וכשרצו ב"ד לפסוק הדין טען שנתן זכותו ללוי ואין לפסוק הדין שלא בפניו מסתברא שכל זמן שלוי במקום קרוב שולחין אם בא וטען והביא ראיה מיד שומעין לו ואם לא בא או שבא ואמר תנו לי זמן שאביא אין שומעין לו דלא עדיף מגברא דאתי מחמתיה ואף על גב דבפרק שור שנגח (בבא קמא מה.) אמרינן דאין פוסקין דינו של שור אלא בפניו התם גזירת הכתוב הוא אבל בממונא דעלמא מה איכפת לן הא כל זמן שמביא ראיה סותר הדין עכ"ל: וכתב עוד בח"א סימן תתנ"ט על ב"ד שקבעו זמן לב' בעלי דינים לכתוב טענותיהם ולהשיב ואחד מהם לא השיב לזמן הקבוע אין לב"ד כח לקבוע זמן שלא יוכל לחזור ולטעון שאפילו במתפיש זכותיה בב"ד אמרו דלא מהני אא"כ קנו ממנו בב"ד חשוב:

סעיף ב

כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה טען אחד מבעלי דינין יש לי זכות בעדים או בראיה ואיני יודע ביד מי הוא חייב הדיין להטיל חרם וכו' כלל ו' סימן י"ו:

סעיף ג

עוד שאלה לו ששאלת האומר לחבירו שטר שבידך זכות יש לי בו כו' תשובה זו הוראה של הגאונים לא פשטה בארצנו וכו' כלל ס"ח סימן כ"ז. וז"ל הרשב"א בתשוב אם שמעון מודה שיש בידו שטר של זכות לראובן בשטר צואה שהש"מ מחלק נכסיו לזה ולזה

וכיוצא בזה חייב הוא להוציא אותו שטר בב"ד כדי שיזכה בו ראובן שיש לו זכות וב"ד מתפיסין לו מה שכתוב בו מזכותו אבל אם שמעון טוען שאין בידו שטר שהיה בו שום זכות לראובן אין מחייבין אותו להוציא שטרותיו בפני בית דין שאין אדם רוצה שיעמדו ב"ד ולא שום אדם על זכיותיו ועל שטרותיו ואע"פ שראובן טוען ברי שיש לי זכות בשטר שביד שמעון אין מחייבין אותו להוציא שטרותיו אבל אם ירצה ראובן להחרים חרם סתם כל מי שיש בידו שטר שיש לו בו זכות הרשות בידו עכ"ל ועיין במ"ש רבינו בס"ס ס' בשם הרמב"ם ובמה שכתבתי עליו ובמה שכתבתי שם בדין הטוען לחבירו שיתן לו טופס משטרו שמוציא עליו: טען בב"ד ב' טענות המכחישות זו את זו עי' במה שכתב רבינו בסי' קמ"ו בשם תשוב' הרא"ש: באיזה ענין טוען וחוזר וטוען בסי' ע"ט ובסימן ע':

סימן יז

סעיף א

צריכין הדיינים ליזהר שישוו ב' בעלי הדינים ולא יסבירו פנים לאחד יותר מלחבירו ולא יאמר לאחד דבר כל דבריך ולאחר יאמר קצר דבריך בפרק שבועת העדות (דף צ.) ת"ר בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד יושב ואחד עומד אחד מדבר כל צרכו ואחד אומרים לו קצר דבריך ופרש"י שלא יהא אחד יושב ואחד עומד. שלא יראה חבירו שמכבדים אותו יותר ממנו ויסתתמו דבריו: ומה שכתב ואם האחד לבוש בגדים נאים והשני בגדים פחותים ובזויים וכולי ברייתא שם (לא.) מנין לב' שבאו אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת ק' מנה שאומרים לו לבוש כמותו או הלבישהו כמותך ת"ל מדבר שקר תרחק ופרש"י לבוש כמותו. שלא תגרום לנו לישא לך פנים או יסתתמו דברי שכנגדך מפני חשיבותך ויאמר איך יאמינו בי ב"ד על אדם חשוב כזה. מדבר שקר תרחק וכיון שאיש מריבו מסותם מעמיד זה את שקרו: (ב"ה) כתוב בהגהת מרדכי פי"א דכתובות נ"ל דב' אחים או ג' שיש להם דין עם א' אין יחיד יכול לומר יבא אחד מכם וידון בשביל כלכם כי טורח עלי לדון עם כולם ותביא ראיה לדבר ונראה דהיינו לענין שלא ידון אחד בשביל כולם אבל מ"מ ידון כל א' לעצמו זה אחר זה מן הטעם שנתבאר בסמוך: כתוב במרדכי פרק שבועת העדות שנשאל הר"מ אם הנתבע אומר אני חפץ שישבו אוהבי וקרובי אצלי כשאני טוען עמכם כדי שלא יסתתמו טענותי כי אתם הרבים או דילמא מצו השותפים למימר לא נגלה טענותינו בפני קרוביך דילמא מרמזי לך רמוזי לטעון והשיב דאף השותפין אין לישב שמה אלא אותו שטוען דוקא דטענתיה דנתבע טענה שמסתתמין טענותיו וכו' ולא גרע מאחד לבוש איצטלא ואחד לבוש סמרטוט שאומרין לו או לבוש כמותו וכו' הילכך השותפים יבררו להם א' מהם

לטעון בשביל כולם או יטעון כל אחד לעצמו זה אחר זה וגם הנתבע לא יקח אוהביו אצלו מטעמא דפרישית ועיין בתשובת הרשב"א סימן אלף וק"ה וק"ו :

סעיף ב

ומ"ש רבינו ולא יהא האחד עומד והשני יושב אלא שניהם עומדים ואם רצו להושיב שניהם מושיבים שם ת"ר ועמדו שני האנשים מצוה לבעלי דינין שיעמדו אמר רבי יהודה שמעתי שאם רצו להושיב את שניהם מושיבין אי זהו אסור שלא יהא אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו ואחד אומרים לו קצר דבריך. ומשמע התם דהלכה כרבי יהודה וכמו שכתב הר"ן וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' כ"א מהלכות סנהדרין: ומה שכתב ולא יהא אחד יושב למעלה והשני למטה כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר ומה שכתב בד"א בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין צריכים להיות שניהם בעמידה מימרא דרב הונא (שם.) ומה שכתב ואיזהו גמר דין פלוני זכאי ופלוני חייב בפ"ק דסנהדרין (דף ו:) ומה שכתב והעדים לעולם בעמידה מימרא דרב הונא בריש פרק שבועת העדות (שבועות ל:):

סעיף ג

ומ"ש ודוקא לכתחילה אבל בדיעבד אם ישבו אף בשעת גמר דין או שהעידו העדים בישיבה הדין דין שם כתב הרא"ש יש שרוצים לומר דאם בישיבה אין עדותן עדות מדאמרינן בפ"ב דזבחים (טז:) מה ליושב שכן פסול לעדות ומדאמרינן פסול משמע אפילו בדיעבד. וכן הדיינים שקבלו העדות כשהם עומדים וליתא מדאמרינן בירושלמי דפרק ד' מיתות ר"ש בן לקיש אומר מכאן לדיינים שקבלו עדותן כשהן עומדין על רגליהם שדינן דין וכן דעת הר"ן ז"ל והביא ראיה מדמוכח בפרק שבועת העדות דת"ח מעיד מיושב ובשלמא אי אמרת דבכולהו אינשי בדיעבד עדותן עדות אלא דלכתחלה מצוה בעמידה מדכתיב ועמדו בת"ח אפילו לכתחילה מיושב דכבוד תורה עדיף אבל אי בעלמא אפילו בדיעבד עדותן בטלה ת"ח היאך מושיבין אותו וכי מכשירים עדות פסול מפני כבוד תורה הו"ל למימר דלא לסהיד כלל וכדאמרינן (סנהדרין יח.) במלך אלא לאו ש"מ דבדיעבד כשר והרשב"א הביא ראיה לדין זה ממאי דאמרינן בפרק מי שאחזו (גיטין עא.) בודקין אותו למשאות ולמתנות ולעדיות וגרסי' בירושלמי אמר ר"ל זאת אומרת מעידין מיושב אלמא בדיעבד כשר וכיון שכן בבעלי דינין יושבין בשעת ג"ד בדיעבד נמי כשר דהא עדים כגמר דין דמי כדאיתא בגמרא וכן נמי דיינים שקבלו עדותן כשהם עומדין מה שעשו עשוי והכי איתא בירושלמי פרק ד' מיתות דתנן (סנהדרין נו.) גבי מגדף הדיינים עומדין על רגליהם וקורעין ולא מאחין וגרסינן עלה בירושלמי ר"ל אמר מכאן לדיינים שקבלו עדותן כשהן עומדים דיניהם דין וכיון שכן ה"ה לדיינים שגמרו דינן כשהן עומדים שדינן דין דעדות כגמר דין דמי עכ"ל. וכ"כ עוד הרשב"א בתשובה

דהא דעדים בעמידה ה"מ לכתחלה אבל בדיעבד אפילו בישיבה עדותן קיימת והא דאמרינן מה ליושב שכן פסול לעדות דוקא לכתחילה קאמר וכן הסכימו גדולי הגאונים וה"ה במה שאמרו ב"ד בישיבה לא אמרו אלא לכתחילה עכ"ל וכן נראה דעת הרמב"ם שכתב שנהגו בכל בתי דינים של ישראל שלאחר התלמוד שמושיבין בעלי דינין והעדים כדי להסיר המחלוקת ואי אפילו בדיעבד היו פסולים וכי לסלק המחלוקת הכשירו עדות פסול וקבעוהו מנהג אלא ודאי בדיעבד כשר וכדי לסלק המחלוקת הכשירוה אפילו לכתחילה. וכן כתב המרדכי בפרק שבועת העדות דישיבת הדיינים אינה מעכבת וה"ה עדים שהעידו מיושב עדותן עדות וה"נ עמידת הבעלי דינים אינה מעכבת ורבי אליעזר ברבי שמשון כתב דעמידה דוקא במומחין הוא דכתיב ועמדו ב' האנשים לפני ה' והאידנא ליכא מומחים ומשום הכי נהגו בישיבה בין בעדים בין בעלי דינים אפילו בגמר דין :

סעיף ד

ומ"ש ות"ח וע"ה שבאין לדין מושיבין לת"ח ואומרים גם לע"ה לישב ואם לא ישב אין מקפידין בכך מימרא דרבה בר רב הונא בר"פ שבועת העדות (שם) וגרסינן תו התם רב בר שרביא הו"ל דינא קמיה דרב פפא אותביה ואותיב נמי לבעל דיניה אתא שליחא דבי דינא בטש ביה ואוקמיה לע"ה ולא א"ל רב פפא תיב היכי עביד הכי והא מסתתמין טענתיה אמר רב פפא מימר אמר איהו הא אותבן שליחא הוא דלא מיפייס מינאי ופרש"י בטש. בעט: דלא איפייס מינאי. לא עשיתי לו טובה ואינו אוהבי :

סעיף ה

וכתב הרמב"ם וכבר נהגו בכל בתי דיני ישראל שלאחר התלמוד שמושיבים בעלי דינים וכו' בפרק כ"א מהלכות סנהדרין: כתב רבינו ירוחם בני"א ח"ב הא דאמרינן טוענין ללוקח או ליורש דוקא בטענת ספק שאינו טוען הוא אבל בטענה שהוא עצמו טוען אין טוענין לו לבטל טענתו ולפיכך אין טוענין לו עד שנשאל את פיו מהו טענתו שמא יטעון ברי ועליה דנין כך כתבו המפרשים בפרק חזקת וכ"כ הרשב"א בתשובה עכ"ל ועיין במה שכתבתי בסימן ר"ץ: (ו ז) אסור לדיין לשמוע בעל דין האחד קודם שיבא חבירו וכו' וכן הבעל דין מוזהר שלא ישמיע דבריו לדיין קודם שבא חבירו בריית פרק שבועת העדות (שבועות לא.) מניין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בע"ד חבירו ת"ל מדבר שקר תרחק ובפ"ק דסנהדרין (ו:) מייתי לה מדכתיב שמוע בין אחיכם ומ"ש רבינו או שלא בפני חבירו הם דברי הרמב"ם ז"ל בפכ"א מה' סנהדרין ונראה שכתב כן משום דלא תיסק אדעתין דלא מיתסר אלא קודם שיבא חבירו משום דצדיק הראשון

בריבו אבל אם בא חבירו לב"ד ויצא שרי קמ"ל שכל שהוא שלא בפניו אסור משום דכל שמשמיע דבריו שלא בפני בעל דינו אינו בוש מדברי שקר:

סעיף ח

ומ"ש לפיכך תלמיד שיש לו דין לפני רבו לא יקדים לבא לפניו וכו' שם (ל:) אמר רבה בר ר"ה האי צורבא מרבנן וע"ה דאית להו דינא בהדי הדדי לא ליקדום צורבא מרבנן וליתיב משום דמיחזי כמאן דסדר לדיניה ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עדניה אבל קביע ליה עדניה ל"ל בה מימר אמר בעדניה טריד ופרש"י לא ליקדום. ליתיב לפני הדיין קודם שיבא בעל דינו ואפילו יושב ושותק דמיחזי כמאן דמסדר ליה טענתיה וגורם שיחשדוהו במטעים דבריו: קבע עדניה. שהדיין רבו ויש לו קביעות ללמוד ומ"ש רבינו לפני רבו כ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק כ"א מהל' סנהדרין ומשמע שהוא מפרש דלפני רבו הוא דלא יקדים משום דכיון שיש לו קירוב דעת עמו אתי למימר ע"ה שהוא מסדר טענותיו לפניו אבל לפני דיין אחר שאינו רבו לא אתי למימר הכי:

סעיף ט

לשון הרמב"ם לא יהא הדיין שומע מפי התורגמן אא"כ היה מכיר לשון בעלי הדין וכו' עד שלא יהא כעורכי הדיינים הכל פכ"ח מהל' סנהדרין ותחלת דבריו משנה ספ"ק דמכות (ו:) ע"פ שנים עדים שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן ובגמרא הנהו לעוזאי דאתו לקמיה דרבא אוקי רבא תורגמן ביניהם והיכי עביד הכי והא תנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן רבא מידע הוה ידע מאי דהוו אמרי אהדורי הוא דלא הוה ידע:

סעיף י

ומ"ש וצריך הדיין לשמוע דברי בעלי הדינין ולשנות אותם וכו' ירושלמי בפרק זה בורר: ומ"ש ומצדיק את הדין בלבו ואח"כ חותכו בפ"ק דסנהדרין (ז:) ושפטתם צדק אמר ר"ל צדק את הדין ואחר כך חתכהו:

סעיף יא

ומ"ש ומניין לדיין שלא יעשה מליץ לדבריו של בעל דין שנאמר מדבר שקר תרחק אלא יאמר מה שנראה לו וישתוק כך הוא הנוסחא האמיתית מדברי הרמב"ם ז"ל והוא פי' מאי דתניא בפרק שבועת העדות (לא) מניין לדיין שלא יעשה סניגרון לדבריו ת"ל מדבר שקר תרחק ופי' רש"י לא יעשה סניגרון. אם דן דין ולבו נוקפו לומר שהוא טועה לא יחזיק דבריו להביא ראיות להעמיד שהוא בוש לחזור אלא לכל צדדים יחזור להוציא דין לאמתו:

סעיף יב

יג ומ"ש ולא ילמד אחד מבעלי דינין כלל אפי' הביא א' מבעלי דינין עד אחד לא יאמר לו אין מקבלין עד אחד וכו' ירושלמי פרק זה בורר רב הונא מיקל לדיינא דאמר מקבלין אתון חד סהיד אלא אינון יימרון את לא תימא והביאו הרי"ף שם ומשמע דה"פ רב הונא היה מזלזל לדיין כשהבעל דין היה אומר יש לי ע"א שיעיד כדברי היה הוא אומר להם מקבלים אתם עליכם עדות ע"א כאילו הוא של ב' עדים שאם אין אתם מקבלים עליכם כן עדות ע"א לאו כלום הוא. כתב הרשב"א בתשובה מה שטען א' שהשטר אינו עכשיו ברשותו כיון שהודה שהיה בידו צריך הוא לברר היכן הוא ומה יעשה באותו שטר ולפי טענתו דנין הדיינים ואיני רוצה לכתוב כאן במה יתחייב ובמה יפטר שמא מתוך מה שאכתוב ילמדו לשקר עכ"ל:

סעיף יד

ומ"ש ראה הדיין זכות לאחד מהם ובעל הדין מבקש לאומרו וכו' ה"ז מותר לסעדו ולהבינו תחלת הדבר משום פתח פיך לאלם וכו' ירושלמי בפרק זה בורר רב הונא כד הוה חזי זכו לבר נש ולא הוה ידע ליה הוה פתח ליה משום פתח פיך לאלם וכתבוהו הרי"ף והרא"ש וסובר הרמב"ם ז"ל דלא אמרו כן אלא כשבעל דין מבקש לומר זכותו ואינו יודע לחבר הדברים וכו' או שנסתלקו ממנו טענת האמת מפני החמה והכעס או נשתבש מפני הסכלות הא לאו הכי לא דנראה כעורכי הדיינים ומה שאמר רבינו ואינו משמע כן בירושלמי דגרסינן התם רב הונא כי הוה חזי זכו לחד בר נש וכו' נראה שדעתו לומר דכיון דירושלמי סתמא קאמר דכי הוה חזי זכו לבר נש והוא לא ידע ליה פתח ליה משמע בכל גוונא אפילו לא הוה ידע הבעל דין להההוא זכו כלל: (ב"ה) ואין זה הכרע דאיכא למימר דלא חש לפרש דמילתא דפשיטא הוא: כיצד טענינן ליתמי בתשובת הרא"ש כלל פ"ז סימן א' וכלל ק"ה סי"ח:

סעיף טו

טז (יז) (יח) ואין לו לרחם על דל שלא יאמר עני הוא זה ובעל דינו עשיר וכו' עד סוף הסימן הם דברי הרמב"ם בפ"כ מהלכות סנהדרין זולת מה שכתב אלא לעולם יהיו שני בעלי הדינין בעיניו כרשעים וכו' עד וידון כל אחד לכף זכות שהוא בפכ"ג: גרסינן בסוף פרק מציאת האשה (כתובות סט.) אמר רב מניומי בריה דרב ניחומי הוה קאימנא קמיה דאמימר ואתאי האי איתתא קמיה דהוה בעיא עישור נכסי וחזיתי לדעתיה דאי בעי לסלוקה בזוזי הוה מסלק לה דשמע מאחי דהוה אמרי לה אילו הוו לן זוזי סליקנא בזוזי ואישתיק ולא אמר להו ולא מידי. וכתבו התוספות על זה מכאן רגיל ר"ת כשהיה יושב בדין ואחד מבעלי דינין מגזים לחבירו ואומר כך וכך תתחייב לי בדין רגיל היה ר"ת לומר

שקר אתה דובר כי לא יתחייב שאם אין לו לדיין לומר כן מה היה מוכיח רב מניומי מדאשתיק אמימר עכ"ל :

סימן יח

סעיף א

הביא אחד מבעלי הדינים עדים לדבריו מכניסין העדים ומקבלין עדות כראוי כאשר יתבאר בהלכות עדות בסי' כ"ח: ומ"ש ולאחר שמקבלין עדותן יוציאו כל אדם לחוץ וישאו ויתנו בדבר בפרק זה בורר (סנהדרין דף ל'.) תניא רבי נחמיה אומר כך היו מנהגן של נקיי הדעת שבירושלים מכניסין לבעלי דינין שומעין דבריהם ומכניסים את העדים ושומעין דבריהם ומוציאין אותם לחוץ ונושאים ונותנים בדבר: ומ"ש שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי ב' אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב משנה (שם כט.): ומ"ש אמר אחד זכאי ואחד אומר חייב ואחד אומר איני יודע או אפילו שנים מזכים וכולי יוסיפו שני דיינים שם במשנה תנן אחד אומר זכאי וכו' ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינים והרמב"ם בפרק ח' מהלכות סנהדרין כתב מוסיפין שנים ונראה שלמד כן מדתנן בפרק היו בודקין (סנהדרין מ.) גבי דיני נפשות היכא דאחד אומר איני יודע מוסיפין שנים: ומ"ש נמצאו שהם ה' נושאים ונותנים בדבר כ"כ הרמב"ם בפ"ח מהלכות סנהדרין וכתב עליו הראב"ד אני רואה בגמרא שאותו שאמר איני יודע אינו מן המנין ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה נמצא לאחר שהוסיפו אינם אלא ד' ונראה דהרמב"ם סובר דהא דאמרינן בספ"ק דסנהדרין (יז.) דההוא דאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי היינו בדיני נפשות אבל בדיני ממונות כמאן דאיתיה דאי ואי אמר טענתא שמעינן ליה והראב"ד חולק עליו ודעת הרשב"א בתשובה כדברי הראב"ד: כתוב בהג"א פרק קמא דסנהדרין ג' שישבו לדין וסילק האחד עצמו אין השנים יכולים לגמור הדין כיון דמעיקרא אדעתא דתלתא יתבי ודוגמא זה כתבתי בסוף סי' י"ג בשם תשובת הרשב"א: ומ"ש בשם הרמב"ם אבל ד' אומרים זכאי או חייב ואחד אומר איני יודע או שאומרים ג' זכאי ואחד חייב ואמר אחד איני יודע וכולי הולכין אחר הרוב בפ"ח מהלכות סנהדרין וכן משמע ממתניתין דהא לא קתני דיוסיפו הדיינים אלא היכא שהמזכים כמנין המחייבים וא' אומר איני יודע אבל אם המזכים רבו על המחייבים או המחייבים רבו על המזכים הולכים אחר הרוב: ומ"ש היו מחצה על מחצה ואחד אומר איני יודע הרי אלו מוסיפים ב' אחרים וכן אם נסתפק הדבר מוסיפין והולכים עד שמגיעין לע"א וכו' עד ונמצאו ל"ו מזכין או מחייבין הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות סנהדרין. ולמד זה ממה ששנינו לענין דיני נפשות בפרק היו בודקין (סנהדרין מ.) ומ"ש לא חזר בו לא הוא ולא אחד מהם נמצא

הדבר ספק ומעמידין הממון בחזקת בעליו כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ' הנזכר ופשוט הוא: ומ"ש כל מי שאמר איני יודע אין צריך ליתן טעם לדבריו וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר: כתב המרדכי בס"פ אחד דיני ממונות דהא דאמרינן (לו.) הרב ותלמידו אין מונין להם אלא אחד היינו דוקא כדאמר רב שונה אדם לתלמיד ודן עמו שעתה מלמדו הדין על פיו סומך ואפילו כי האי גוונא אם הוא תלמיד כרב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי ולסבריה לא הוו צריכי יכול ללמדו בשעת הדין ודן עמו. אבל אם אין מלמדו עתה הדין בשעת הדין אף ע"פ שהוא תלמידו נראה שיכול לישב עמו בדין רק שיהא לו קצת סברא להבין קצת לישא וליתן כדי שלא יסמוך עליו לגמרי עכ"ל. היכי אמרינן שודא דדיינא עיין בסימן ר"מ: כתוב בנמוקי יוסף בר"פ המוכר את הבית כתב ה"ר יונה בשם ר"י היכא דלא אשכחן סוגיין דעלמא דמכרעת כחד יש לדיין לדון כפי מה שדעתו נוטה:

סימן יט

סעיף א

אחר שנשאו ונתנו בדבר מכניסים בעלי הדינין והגדול שבדיינים אומר איש פלוני אתה זכאי וכו' בפרק זה בורר (סנהדרין כט.) תנן נושאין ונותנים בדבר וכו' גמרו את הדבר מכניסין אותם הגדול שבדיינים אומר להם איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ואמרינן בגמרא דמאי מכניסין אותם לבעלי דינין: ומ"ש כדי שלא ידע אחד מבעלי הדינין אי זה דיין חייב ואי זה דיין זיכה הוא נתינת טעם למה מוציאין את הבעלי דינין לחוץ שהוצרכו להכניסם:

סעיף ב

ואסור לדיין לומר כשיצא מב"ד אני הייתי מזכה וכולי משנה שם:

סעיף ג

שאל אחד מבעלי הדינין שיכתבו לו הפסק דין אין מזכירין שם המזכין ולא שם המחייבין וכו' בס"פ ז"ב (ל.) מיכתב היכי כתבינן ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל ר"ל אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני ופלוני מחייבין משום דמיחזי כשיקרא אי כתבי סתמא זכאי משמע דכולם זיכו כאחד ר' אלעזר אמר מדבריהם נזדכה פלוני דמשמע דיש מחלק ביניהם ומתוך דבריהם נזדכה והשתא ליכא משום מיחזי כשקרא ולא משום הולך רכיל וכתב הרא"ש והלכתא כרבי אלעזר דאית ליה כתרוייהו ומסתבר טעמיה. וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ב מה' סנהדרין: כתוב בתשובות הרשב"א סימן אלף וקי"ח ב"ד פוסקין בדיני ממונות אפילו שלא בפני בעל דין:

סעיף ד

ואחר שקבלו הדין ואמרו לו לך ושלם הלך ולא שילם ממתינין לו שני וחמישי ושני בריש פרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיב.) אמר רבא הלכתא מקיימין את השטר שלא בפני בעל דין ואפילו עומד וצווח. ואי אמר נקטי לי זימנא עד דמייתינא סהדי ומרענא לשטרא נקטינן ליה. אי אתא אתא ואי לא אתא נטרינן ליה ב' וה' וב' אי לא אתא כתבינן פתיחא עליה ופרש"י פתיחא. שטר שמתא על שאינו פורע החוב ומ"ש ואחר שקבל הדין וא"ל לך ושלם כו' ממתינין לו ב' וה' וב' לא בא לשלם מנדין אותו עד שיתן מה שחייבוהו. עמד בנדוי ל' יום ולא תבע להתיר נדויו מחרימין אותו ואלה דברי הרמב"ם בפרק כ"ה מהל' סנהדרין אלא שבמקום מ"ש רבינו ממתינין לו ב' וה' וב' כתוב בספרי הרמב"ם אין מנדין אותו עד שיתרו בו ב' וה' וב' ודברים אלו בפרק אלו מגלחין (מועד קטן טז.) מנדין לאלתר ושונין לאחר שלשים ומחרימי' לאחר ששים ואמרינן עלה משמיה דרב חסדא מתרין ביה ב' וה' וב' וה"ה לממונא אבל לאפקירותא מנדין לאלתר ונראה שהרמב"ם לא היה גורס אלא מנדין לאלתר ומחרימין לאחר ל' יום ואם נפשך לומר שהיה גורס כגרסת ספרינו י"ל שהוא מפרש דלרב חסדא כיון דמתריס ביה ברישא אח"כ מנדין אותו כי משהי שלשים יומין מחרימין אותו דהתראת ב' וה' וב' במקום משהי עצמו בנידוי ל' יומין פעם ראשונה קאי. ודייק הרמב"ם לכתוב שקבל הדין לומר דבהאי דוקא הוא מתרינן ליה אבל אם לא קבל עליו הדין היינו אפקירותא ומנדין אותו לאלתר ויש קצת הוכחה לזה בפרק הגוזל בתרא : כתב הרשב"א שנשאל על מי שהתנה בפני בית דין שאם לא ישלים ליום פלוני שיתנו השטרות לשכנגדו ועבר היום ולא השלים והוא בענין שאין בו משום אסמכתא וזה תובע שיתנו לו השטרות והלה טוען שיש לב"ד ליתן לו זמן והשיב דלא שייך בהא נתינת זמן אלא מיד יתנו השטרות לשכנגדו: בפ"ק דמציעא (יז.) אמרינן שבין אמרו לו צא תן לו בין א"ל חייב אתה ליתן לו אם בא מלוה לב"ד שיכתבו לו פסק דין אין כותבין ונותנים לו ומשמע שאם הודיעו לנתבע שכותבין עליו פסק דין רשאים לכתבו: מי שיש לו פסק דין על חבירו והלה טוען פרעתי כתב המרדכי פ' קמא דמציעא ראבי"ה בשם אביו שקבל מריב"א דנאמן לומר פרעתי ובשבוע' אבל מהר"מ פליג וכתב מהרי"ק בשורש קי"ח דאפילו לדעת מהר"מ אם מקבל טענות כתבו לדיין אחר חוץ לעירם ושלח הדיין דבריו בכתב נאמן לומר פרעתי ועי' בסי' ע"ט: אמרינן בפ"ב דגיטין מעשה בית דין נכתב ביום ונחתם בלילה כשר דמשעת פסק דין משתעבדי ואינו מוקדם וכתבו רבינו ירוחם בנ"ד ח"ג:

סימן כ

סעיף א

מי שנתחייב בדין ומצא אחר כך עדים או ראיה לזכותו מביא וסותר הדין וכו' משנה בסוף פרק זה בורר (סנהדרין דף לא:) כל זמן שהוא מביא ראיה סותר את הדין ומ"ש אפילו א"ל הדיין כל זכות שיש לך הבא תוך שלשים יום ולא הביאו אלא לאחר ל' יום סותר הדין שם במשנה אמרו לו כל ראיות שיש לך הבא מכאן עד ל' יום הביא תוך ל' יום סותר לאחר ל' יום אינו סותר אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא מצא בתוך ל' יום ומצא אחר ל' יום ואיפסיקא הלכתא בגמ' כרשב"ג. ומ"ש אבל אם אמרו לו להביא עדים או ראיה ואמר אין לי וכו' גם זה שם במשנה אמרו לו הבא עדים אין לי עדים הבא ראיה אין לי ראיה לאחר זמן מצא עדים או הביא ראיה ה"ז אינו כלום אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא היה יודע שהיה לו עדים ומצא עדים לא היה יודע שהיה לו ראיה ומצא ראיה ואיפסיקא בגמרא בהא הלכתא כת"ק: ומ"ש ואצ"ל אם לאחר שאמר אין לי וכשרואה שמתחייב אמר לפלוני ופלוני קרבו והעידוני או שהוציא ראייתו מכיסו שאינו כלום שם במשנה מוסכם לדברי הכל: ומ"ש בד"א שהיה הראיה אצלו והעדי' עמו במדינה וכו' שם כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן לעולם מביא ראיה וסותר עד שיסתתם טענותיו ויאמרו לו הבא עדים ואומר אין לי עדים הבא ראיה ואמר אין לי ראיה. אבל באו עדים ממ"ה או שהיתה דסקיא של אביו מופקדת ביד אחר ה"ז מביא ראיה וסותר. ופרש"י דסקיא שק של עור שהיו שטרות של אביו מונחין בו: ומ"ש שמה שאמר אין לי עדים וראיה רצה לומר אין לי עדים וראיה מצויים בידי לפיכך אם פירש דבריו אין לי עדים וראיה כלל לא כאן ולא במדינה אחרת וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהל' סנהדרין ופשוט הוא: ומ"ש ודוקא בגדול הוא שאינו יכול לסתור הדין אחר שאמרו לו הבא ראיה ואמר אין לי. אבל קטן אפי' בכה"ג יכול לסתור וכו' בס"פ זה בורר (שם) ההוא ינוקא דתבעוה לדינא קמיה דרב נחמן א"ל אית לך סהדי א"ל לא אית לך ראיה א"ל לא חייבו רב נחמן הוה קא בכי ואזיל שמעוה הנך אינשי א"ל אנן ידעינן במילי דאבוך אמר רב נחמן בהא אפילו רבנן מודו דינוקא במילי דאבוה לא ידע: ומ"ש בשם הר"מ ז"ל אפילו הוא גדול בשעת העמדתו בדין וכו' כ"כ הרא"ש בפסקיו בשמו וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות סנהדרין: ומ"ש שהרא"ש חלק עליהם וכתב דדוקא בבא לב"ד כשהוא קטן וכו' שם כתב וז"ל ונראה דאין לנו אלא כי האי עובדא דר"נ שבא קטן לב"ד אבל גדול בשעת העמדה בדין אי ידע קודם בואו לדין או חקר אחר שתבעוהו לדין כיון דבר דעת הוא דינו כאחר כדמשמע בשמעתין שאין סותר אלא א"כ יודע שדסקיא היתה מופקדת

ביד אחרים עכ"ל ואני אומר שאין בזה כדי לסתור דברי הר"מ והרמב"ם דכיון דבשעת מיתת אביו לא היה יודע במילי דאבוה משום דקטן הוה אפילו תבעוהו לדין משהגדיל אינו מכיר האנשים היודעים זכותו לשיחקור מהם: (ב"ה) ואדרבה יש לתמוה על הרא"ש ז"ל היאך עלה בדעתי דההוא דרב נחמן קטן היה ודנו ר"נ וכי קטן בר מקים בדינא ודיינא הוא לחייבו והא אין חבין לאדם אלא בפניו וקטן כשלא בפניו דמי אלא ודאי גדול היה והא דקרי לו ינוקא משום דבשעת מיתת אביו הוה ינוקא א"נ משום דאע"ג דהוי בן י"ג שנה ויום אחד מיקרי ינוקא כל שאינו בן כ' אח"כ מצאתי בתוספות שישבו תמיהתי זאת על הרא"ש: כתב הרשב"א שנשאל על ראובן שתבע משמעון שיחלוק עמו קרקע שהיה לאביהם והוא מוחזק עכשיו ביד שמעון וטען שמעון שהוא שלו ועוד תובע ראובן מב"ד זמן להביא עוד ראיה ונתנו לו וחייבוהו להביא כל ראיות שיש לו עד אותו זמן ואם לא יביא שבטלו זכיותיו ועבר הזמן ולא הביא וכשרצו ב"ד לפסוק על פי טענותיהם וראיותיהם הראשונות טען ראובן שנתן זכותו ללוי ואין להם לפסוק הדין שלא בפניו והשיב אף ע"פ שב"ד קובעים זמן להביא כל ראיות שלו אם לא מצא בתוך הזמן ומצא לאחר זמן כל זמן שמביא ראיה סותר הדין ואפילו התפיס בב"ד ואמר אי לא אתינא עד זמן פ' ליבטלן זכיותי הא אסיקנא בפרק ד' נדרים והוא דקנו בב"ד חשוב כלומר דאלימי לאפקועי ממונא הא לאו הכי לא קנה ואף ע"ג דאמר מעכשיו ולפיכך בין ראובן בין לוי זה מקבל מתנתו כל זמן שמביאין ראיה סותרים את הדין ולפסוק הדין ע"פ טענות הראשונות שלא בפני לוי מסתברא שכל זמן שלוי במקום קרוב שולחין לו אם לא בא או שבא ואמר תנו לי זמן שאביא ראיה אין שומעין לו דלא עדיף מגברא דאתי מחמתיה אלא פוסקין את הדין ואפילו שלא בפניו ואע"פ שנחלקו רבנן ורבי יעקב בסוף פרק ד' וה' דרבנן סברי אין גומרין דינו של שור שלא בפניו ה"מ בדינו של שור ומשום דכתיב וגם בעליו יומת כמיתת הבעלים כך מיתת השור דגזירת הכתוב הוא אבל בממונא בעלמא מה איכפת לן הא כל זמן שמביא ראיה סותר הדין הילכך חותכין דינו ושומעין דבריו למחר אם יביא ראיות יסתור הדין וכן דעת בעל העיטור עכ"ל ועיין במהרי"ק שורש פ"ט: וכתב בתשובת מיימון דספר משפטים סימן נ' על אחד שהודה שהכותל של שכנגדו ועכשיו טוען שאמרו לו שהוא של מורישו נ"ל הואיל והודה כק' עדים דמי ולא מצי למהדר ביה כיון דגדול היה כשמת מורישו וכ"כ במרדכי פרק זה בורר. וכתב עוד המרדכי שם אהא דהיתה דסקיא של אביו מופקדת ביד אחר ומצא ראיה סותר ובלבד שיעידו עדים שמצא זה בדסקיא: וכתב עוד גבי קטן דאמרינן דבמילי דאבוה לא ידע מצינו למימר דאם היו שטרות של אביו ברשותו דליכא למימר הכי כיון דאמר אין לי

ראיה שוב אינו מביא וסותר: וכתב עוד בשם ספר חפץ שאם הביא הגדול עדים שלא ידע מתחלה באותם עדים דינו כקטן: כתוב בתשובת הרא"ש כלל ז' סימן ט"ו על מה שהשיב ר' מנחם שאותם תנאים שאומרים הקהל שעשו עמו כיון שלא הראום לדיינים שפסקו ביניהם ופטרום אינם יכולים להראותם עתה כי נתבטלו כי אין לאחר גמר דין כלום אין טענתו טענה כיון שלא שאלום הדיינים יש לכם עדים יש לכם ראיה ואמרו אין לנו ראיה יכולים להביא לעולם ראיה וכל זמן שאין הדיינים אומרים ששאלו להם ואמרו לא ממילא יכולים להביא עכ"ל. וכ"כ בכלל י"ג סימן כ' וז"ל בטענות אחרות יכולים לבא כיון שלא שאלום הדיינים ואם יש להם טענות אחרות לחייב ראובן בודאי אם שאלו ואמרו אין לנו זכות וראיה יותר לחייבו אז לא היו יכולים להביא ומה שטענו הקהל שזכות שלהם הוא ביד אחד מהקהל שהיה במדינת הים ורצו לדמותו לההיא דסקיא של אביו מופקדת ביד אחרים לא דמי דהתם מיירי ביורש שאינו יודע במילי דאבוה ואין יודע מה זכות היה לאביו באותה דסקיא אבל בנדון זה בענין הקהל דבר גלוי ומפורסם הוא וא"א שלא ידעו הקהל באותם הדברים שהם טוענים עתה והיה להם להזכיר הדברים באותה שעה ולומר יש לנו זכות וראיה ואין עתה בידינו עכ"ל:

סימן כא

סעיף א

כתב הרמב"ם ז"ל מי שקנו מידו שאם לא יבא ליום פלוני וישבע שיהיה חבירו נאמן בטענותיו וכו' עד סוף הסימן בפ"ו מהל' סנהדרין. וכתב סמ"ג על זה כן הורו הגאונים וכן ראיתי בירושלמי דקידושין אם לא אעשה כך ביום פלוני יהא כך וארעו אונס רבי יוחנן אמר אונסא במה דלא עבר ר"ל אמר אונסא במה דעבר והלכה כר' יוחנן:

סימן כב

סעיף א

מי שקיבל עליו קרוב או פסול בין אם קבלו התובע וכו' בד"א קודם גמר דין וכו' בפרק זה בורר (סנהדרין כד.) תנן א"ל נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנים עלי ג' רועי בקר ר"מ אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אינו יכול לחזור בו. ופי' רש"י נאמן עלי להיות דיין. ובגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל מחלוקת במחול לך אבל באתן לך ד"ה יכול לחזור בו. ורבי יוחנן אמר מחלוקת באתן לך. אמר ר"ל מחלוקת לפני גמר דין אבל לאחר גמר דין ד"ה אינו יכול לחזור בו ור' יוחנן אמר לאחר גמר דין מחלוקת שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו לאחר גמר דין מחלוקת או לפני גמר דין מחלוקת הלכה כדברי מי שלח ליה לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים.

רב אשי אמר הכי שלח ליה באתן לך מחלוקת או במחול לך מחלוקת והלכה כדברי מי. שלח ליה באתן לך מחלוקת והלכה כדברי חכמים: שלחו מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו לפני גמר דין וקנו מידו מהו שלח להו אין לאחר קנין כלום ופרש"י במחול לך. אי תובע אמר לנתבע נאמן עלי אבא או אביך אם יזכוך יהא מחול לך התם קאמרי אינו יכול לחזור בו דהא זכה זה במה שבידו מכיון שיצא זכאי אבל באתן לך דנתבע אמר לתובע אם יחייבוני אבא או אביך אתן לך ד"ה יכול לחזור בו דהואיל והממון בידו אין בו כח לתובע להוציאו אלא בדיינים כשרים: לפני גמר דין. לאחר שטענו בפניהם וקודם גמר דין בא זה לחזור וקנו מידו מתחלה שלא יחזור. וכתב הרי"ף וקי"ל כי הני תרי לישני דרב נחמן בר יעקב וכ"כ הרא"ש ז"ל וז"ל וקי"ל כהני תרי לישני דרב נחמן בר יעקב דבאתן לך ולאחר גמר דין מחלוקת אבל במחול לך ולפני גמר דין גם לרבנן יכול לחזור בו אע"ג דראוי היה שיהיה מחול לך לפני גמר דין כמו אתן לך לאחר גמר דין מ"מ משמע באותו ענין שנחלק באתן לך דהיינו לאחר גמר דין הוא דאמר אבל במחול לך ד"ה אינו יכול לחזור בו ולא פליגי ר"מ ורבנן אלא באתן לך לאחר גמר דין אבל במחול ולפני גמר לא פליגי עיין במישרים נ"א חי"ג: ב"ה וכן דעת הרמב"ם בפ"ז מסנהדרין: אם קבלו בפני ג' אם צריך קנין עיין בהגהות ראשונות דמרדכי דמציעא: לשון הרמב"ם ז"ל נגמר הדין והוציא הממון בדין הפסול הזה אינו יכול לחוור בו יראה מדבריו שיכול לחזור בו כל זמן שלא הוציא ממון על ידו ונראה אפילו לא הוציא ממון כו' נראה דגם הרמב"ם הכי ס"ל ומ"ש נגמר הדין והוציא הממון בדין זה הפסול היינו לומר דכיון שנגמר הדין הוה ליה כאילו הוציא הממון כבר ואינו יכול לחזור בו ואי אפשר לפרש דבריו דכל זמן שלא הוציא ממון על ידו יכול לחזור בו דהא אפילו בדור לי בחיי ראשך כתב הרמב"ם נגמר הדין ונשבע כמו שאמר לו אינו יכול לחזור וחייב לשלם ואפילו לא אמרו בית דין איש פלוני זכאי וכו' כמו שנתבאר בסמוך כ"ש הכא שנגמר הדין באומר פלוני זכאי וכו'. שאינו יכול לחזור בו. ובנמ"י ר"פ מרובה כתוב דלאו דוקא נקט הוציא :

סעיף ב

ואם כפר ואמר לא קבלתי עלי לדון ואין עדים בדבר ישבע שלא קבלו עליו וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה כלל נ"ו סימן א' ופשוט הוא: כתב בתשובות דשייכי להלכות סנהדרין נאמנים עלי ג' רועי בקר וכו' ה"ה לשנים שקבלו עליהם מה שיפסקו עליהם ראשי הקהל ועשה אחד על פיהם שאין לשני עליו כלום ואף על גב דנראה דהא דנאמנים עלי ג' רועי בקר שאם נודע שטעו שיכול לחזור בו אפילו לאחר גמר דין דלא עדיף מפשרה בלא קנין שיכול לחזור בו כ"ש הכא דקבלינהו עלייהו לעשות דין דכל דין של טעות אינו דין

אפ"ה בנדון זה שהניחו על טובי העיר ועל ראשי הקהל מנהג הוא בכל מלכותינו דכל מה שאדם מקבל בפני ראשי הקהל שנבררו מדעת הקהל שאין יכול לחזור בו. וכ"כ ר"ת בתשובה ועיין עוד שם. וגם במרדכי פרק זה בורר כתב בשם הר"מ דהא דנאמנים עלי ג' רועי בקר ה"מ דלא נודע שטעו אבל אם נודע שטעו יכול לחזור בו:

סעיף ג

והא דמהני קבלת פסול דוקא שקבלו במקום אחד דליכא אלא חדא לריעותא וכו' אבל קבל עליו פסול אחד במקום ב' כשרים דאיכא תרתי לריעותא אפילו נגמר הדין על פיו יכול לחזור בו שם אמתני' דא"ל נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך אמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף כגון דקבליה עליו בחד ופרש"י דקבליה בחד דיינא ואע"ג דאיכא תרי אחריני בהדיה אמר ר"מ יכול לחזור בו וכתבו התוס' ול"נ דכיון דלרבותא נקטיה הול"ל לא צריכא וכו' ומדקאמר כגון משמע דדוקא קאמר דקבליה עליה בחד ע"כ נראה דאמילתייהו דרבנן קאי דדוקא כגון דקבליה עליה בחד דחדא לריעותא הוא דאיכא קאמרי רבנן דאינו יכול לחזור בו אבל אי קבליה עליה כבי תרי יכול לחזור בו אף לרבנן כיון דאיכא תרתי לריעותא עכ"ל וכ"כ המרדכי וכ"כ הרא"ש וכ"נ שהוא דעת הרי"ף שכתב הא דאמר רב דימי כגון דקבליה עליה בחד ואם היה מפרש כפרש"י כיון דלא נפקא לן מינה מידי אלא לר"מ דלית הלכתא כוותיה למה לו לכותבו אבל הרמב"ם כתב בפ"ז מה' סנהדרין אפילו קבל עליו א' מהפסולים בעבירה בג' ב"ד מומחין לדון לו מהני דאם נגמר הדין על פיו אינו יכול לחזור בו: ומ"ש רבינו וה"ה נמי אם קבל עליו כשר אחד במקום שנים כ"כ שם הרא"ש ז"ל: וכתב הריב"ש בסימן שי"א הרמב"ן הוכיח בראיות ברורות בפרק יש נוחלין דאפילו חד קרוב או פסול דקביל עליה כתרי או כתלתא אף בלא קנין אינו יכול לחזור בו לאחר גמר דין שלא כדעת הרי"ף וההיא דרב דימי לר"מ איצטריכא כמו שפי' רש"י ולזה הסכימו האחרונים עכ"ל :

סעיף ד

ומ"ש ואם קנו מידו אינו יכול לחזור בו אפילו אם קבל עליו הפסול במקום שנים שם כתב הרי"ף והיכא דקביל עליו קרוב או פסול כבי תרי חזינן לגאון דקאמר אפילו קנו מיניה בב"ד מצי הדר ביה דקנין בטעות הוא דרחמנא אמר ע"פ שנים עדים ורבוותא אחריני אמרי אי קביל עליו חד קרוב או פסול כבי תרי וקנו מיניה לא מצי הדר ביה דקי"ל אין לאחר קנין כלום ומסתברא כוותייהו דהא אפילו קביל לבעל דינו כבי תרי וקנו מיניה אינו יכול לחזור בו כדגרסינן בפרק שבועת הדיינים ההוא דאמר ליה לחבריה מהימנת לי כבי תרי כל אימת דאמרת לא פרענא וכו' וכתב הרא"ש על זה הראיה שהביא רב אלפס אינה ראיה לפי הטעם שתלה הטעם בקנין טעות וההיא דשבועות אפילו חנין

לא בעי אלא כיון שקבל עליו הלוה שיהא המלוה נאמן עליו שלא נפרע ואפילו עדים מעידים שפרעו הרי האמינו עליו ופסל כל העדים המכחישים דבריו וכל תנאי שבממון קיים כאדם האומר לחבירו אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני שאין צריך קנין אלא קבלה ומיהו עיקר דבריו אינם כלום דאי חשיב קנין טעות משום דרחמנא אמר על פי שנים עדים א"כ קבליה עליה בחד נמי קנין טעות הוא דרחמנא אמר לא יומתו אבות על בנים וכולי אל תשת רשע עד אלא ודאי אין אחר קנין כלום ולא שייך להזכיר הכא קנין טעות עכ"ל ומתוך דברי רבינו משמע שדעת הרמ"ה הוא כדעת הרי"ף דההיא דשבועות בדקנו מיניה היא אלא שהוסיף לומר שאם התנה כן בשעת הלואה בלא קנו מיניה נמי מהני וכל זה נזכר בדברי נמוקי יוסף ודעת הרמב"ם כבר נתבאר בסמוך דאפילו קבל עליה קרוב או פסול כג' מומחין ונגמר הדין על פיו אפילו לא קנו מידו אינו יכול לחזור בו ואם קנו מידו מבואר בדבריו בפרק הנזכר דאפילו קודם גמר דין א"י לחזור בו דאין לאחר קנין כלום: כתב הריב"ש בסימן שי"ח נראה שמסירת המעות ביד לוי הדיין קרוב בעל דינו לא הוי כאילו קבלו עליו לדיין שאם האמינו לקבל המעות ההם לא האמינו שידון ביניהם ועוד שאין כאן קבלה בב"ד ולכ"ע אף על גב דלא בעינן קנין מ"מ בעינן קבלה בבית דין יפה גם מה שאמר מפני שקבלוהו הקהל עליהם מעולם לא שמענו כזאת שיקבלו הקהל עליהם דיין שיוכל לדון לקרוביו והרשב"א לא כתב אלא בעניינים הכוללים לומר דלא בעינן סילוק משום דלא איפשר: כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף וקכ"ו על שנים שקבלו עליהם חכם אחד לדיין ועשו שטרי בירורין וקנו מידם וטענו בפניו ואח"כ רצה אחד מהם לחזור בו והשיב שאינו יכול לחזור ועיין במה שכתבתי בסוף סימן מ"ג : וכתב עוד שאם יעמוד בבית דין אחר הרי הוא דן על פי הטענות וההודאות שנאמרו בפני בית דין הראשון: כתב המרדכי פרק זה בורר בא מעשה לפני רבינו מאיר באחד שאמר נאמן עלי אותו עכו"ם וקנו מיניה וכשהרגיש שהיה מטה דבריו וקבל שוחד רצה לחזור בו ופסק דלא מצי הדר ביה: (ב"ה) והיינו במקבלו עליו לעד אבל אם קבלו לדיין אינו רשאי לדון בפניו כמו שיתבאר בסי' כ"ו עיין בתשובת הריב"ש ובתשובת הרשב"א שכתבתי בסוף סי' זה: כתב הרא"ש בתשובה סימן י' כלל הדיינים מי שקבל עליו דיין אחד ונגמר הדין יכולים לחזור בהם אף על פי ששניהם מתרצים בכך עד כאן לשונו ודבר תימה הוא אם שני הבעלי דינים מתרצים מי יעכב על ידם ואיפשר דאדיינים קאי כלומר שאף ע"פ ששני הדיינים מתרצים בכך בעל דין אחר מעכב על חבירו ואף על פי שכתב בתחלה דיין אחד לאו דוקא דכל פחות משלשה דיין אחד קרי ליה ועי"ל דאבעלי דינים קאי ואינן יכולים לחזור בהם ולעמוד בפני בית דין אחר מפני כבוד הדיין הראשון וזה נראה יותר:

סעיף ה

וכן מי שנתחייב לחבירו שבועה בב"ד בין שאמר תובע לנתבע השבע לי בחיי ראשך שם במשנה ר' מאיר אומר יכול לחזור בו וחכ"א אינו יכול לחזור בו ופירש רש"י דור לי לשון שבועה ומאי דאיתמר בגמרא על פלוגתא דר"מ ורבנן מי שקבל עליו קרוב או פסול קאי נמי אהא פלוגתא דדור לי בחיי ראשך וכבר נתבאר דלאחר גמר דין מחלוקת ובאתן לך מחלוקת והלכה כחכמים ולפני גמר דין וקנו מידו אין לאחר קנין כלום. וכתב הרא"ש והא דדור לי בחיי ראשך אחר גמר דין היינו אחר שנשבע אבל קודם שנשבע יכול לחזור בו והא דאמרינן בפרק יש נוחלין (קכז) עבדי גנבת והוא אומר לא גנבתי מה טיבו אצלך אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה רצונך השבע וטול נשבע ואין יכול לחזור בו גרסינן ונשבע אין יכול לחזור בו אבל בעוד שלא נשבע יכול לחזור בו דמידי דלא שייך ביה פסק דין בעוד שלא נעשה המעשה הוי כלפני גמר דין. והא דאמרינן בפרק שבועת הדיינים (שבועות לט.) אמר איני נשבע פוטרין אותו מיד פי' ממהרין אותו לפרוע דאע"ג דאמר איני נשבע יכול לחזור בו בעוד שלא פרע ומתוך פירוש רש"י דהתם משמע דאחר שיצא מלפני ב"ד אין יכול לחזור בו ומה שקבל עליו בפני ב"ד ונפטר מלפניהם בלא חזרה הוי כגמר דין ומסתבר הכי עד כאן לשונו ובפ' המפקיד כתב דמסתבר דכיון שקבל עליו בפני בית דין לשלם שוב אינו יכול לחזור בו עכ"ל. וצ"ל דנפטר מלפניהם בלא חזרה קאמר וכמו שנתבאר בדבריו בפרק זה בורר והתוספות כתבו בפרק זה בורר (סנהדרין כד: ד"ה שלח) בשם רבינו תם דקודם שנשבע יכול לחזור בו ואע"פ דבהמפקיד (לד: ד"ה וחזר) כתבו שבתשובה א' חזר בו ופירש דכיון שקבל עליו לשלם אם ישבע שכנגדו הוי כמו לאחר גמר דין כדבריו הראשונים עיקר דאתו כדעת הרא"ש ז"ל וכן דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ז דסנהדרין (הל"ג) מי שנתחייב לחבירו שבועה בב"ד ואמר לו השבע לי בחיי ראשך והפטר או השבע לי בחיי ראשך ואתן לך כל מה שתטעון אם קנו מידו אינו יכול לחזור בו ואם לא קנו מידו יכול לחזור בו עד שיגמר הדין נגמר הדין ונשבע כמו שאמר לו אינו יכול (לטעון) לחזור וחייב לשלם והוא הדין למי שנתחייב שבועת היסת והפכה אם קנו מידו או נשבע זה שנהפכה עליו אינו יכיל לחזור בו וה"ה במי שלא היה חייב שבועה ואמר אשבע (לך) שבועה אם קנו מידו א"י לחזור בו ואם לא קנו מידו אע"פ שקבל בב"ד חוזר עד שיגמר הדין וישבע עכ"ל. ונמק"י כתב בפרק זה בורר דמשמע לאחרונים שהרי"ף סובר דקבלה בב"ד מהניא וכיון שאמר לו דור לי בחיי ראשך שוב אינו יכול לחזור בו מיהו הני מילי כשקבל עליו הלה אבל לא קבל עליו יכול לחזור בו דכיון שלא קבל עליו לא הוי גמר דין. ובריש פרק המפקיד כתבו הר"ן ונמק"י כל

אמר דשמעתין הוא דאמר בבית דין ומש"ה א"ר יוחנן לעיל דבדיבורא בעלמא גמר ומקני ליה כפילא משום דכיון דאמר כן בב"ד שוב אינו יכול לחזור בו וסמכה דעתיה והכי מוכח (נמי) בפרק יש נוחלין (קנח:) גבי שורי גנבת וכו' וכגירסת רב אלפס המחוורת בעיני רוב המפרשים ונראה למפרשים ז"ל דכיון שהודה בפני ב"ד שיש להם לעסוק תיכף בדברים אחרים כדי שלא יהיו עסוקים באותו ענין ולא יוכל לחזור בו וראיה מפרק שבועת הדיינים (שבועות לט.) דאמרינן התם אם אמר איני נשבע פוטרין אותו (מיד) כלומר כי היכי דלא ליהדר ביה עכ"ל נמק"י. ובפרק שבועת הדיינים כתב הר"ן אהא דקאמר התם אי אמר איני נשבע פוטרין אותו מיד פי' רש"י ואין משהין אותו כאן שלא יחזור בו וע"כ ישלם מי שקבל עליו בב"ד נראה שהוא סובר דכל זמן שעסוקים באותו ענין יכול לחזור בו אבל בתר הכי לא שהמקבל עליו בבית דין שוב אינו חוזר ולפי זה התם בפרק יש נוחלין דאמרינן שורי הרגת השבע וטול נשבע ואינו יכול לחזור בו גרסינן בלא וי"ו לומר דכיון שגמר דינו וקבל עליו הלה שוב אינו יכול לחזור בו וכאילו גמרו את דינו בב"ד ואמרו כן ומיהו דוקא כשאמר כן בפני בית דין אבל רבינו תם גורס ונשבע אינו יכול לחזור בו אבל קודם לכן אע"פ שקבל עליו בבית דין יכול לחזור בו ולפי זה מש"ה אמרינן הכא פוטרין אותו מיד כדי שלא יחזור בו אבל רצה לחזור בו חוזר עכ"ל. ורבינו ירוחם בנתיב ג' ח"ג לא חילק בין עסוקין באותו ענין לשאינם עסוקין וכתב שאין בין רש"י והרי"ף חילוק זולתי לפירוש רש"י יכול לחזור כל זמן שלא יצא מבית דין ולהרי"ף א"י לחזור בו אפילו לא יצא מבית דין שאחר שאמרו לו ב"ד ישבע כמו שאמרת הוי גמר דין עכ"ל: וכתוב בהגהות אשירי פרק זה בורר כולה מתניתין מיירי שקבל עליו אבא ואביך ודור לי בחיי ראשך וגם שקבל עליו קרוב או פסול היינו כשקבל עליו בבית דין דאי חוץ לבית דין ולא קנו מיניה אפילו לאחר גמר דין חוזר לכ"ע עכ"ל. אבל רבינו ירוחם כתב שאפילו אמר כן חוץ לבית דין אינו יכול לחזור בו מאחר שנשבע וכן כתב נמוקי יוסף בפרק יש נוחלין בשם האחרונים ז"ל והריב"ש כתב בסימן ת"צ כשהאמין בעל דבר עצמו אפי' קודם שנשבע אינו יכול לחזור בו שמיד שאמר לו בפני בית דין רצונך השבע וטול וקבל עליו זה להשבע הוי כגמר דין שיטול זה בשבועה כמו שהסכימו גדולי האחרוני' הרמב"ן והרשב"א וגרסינן שם נשבע ואינו יכול לחזור בו שלא כדברי הרמב"ם עכ"ל ואני כתבתי לעיל בסמוך דכדברי הרמב"ם עיקר דהרא"ש נמי הכי ס"ל: ומעשה באחד שהיה מודה לחבירו מקצת הטענה ואמר הנתבע לחבירו שלא בפני בית דין אם תשבע אני אשלם לך וקפץ הלה ונשבע באלהי ישראל והנתבע אומר לא אמרתי שאם תשבע אשלם לך אלא אם תשבע בב"ד ולא שתשבע שלא בפני בית דין והוה ליה

כאילו לא נשבעת וחוזרני בי ואני אשבע ואפטר ופסקתי דאף על גב דשלא בבית דין הוה אינו יכול לחזור בו מאחר שנשבע וכדברי רבינו ירוחם ונימוקי יוסף. ואם תאמר כיון שהשבועה שהיה חייב הנתבע היתה שבועה דאורייתא דבעיא נקיטת חפץ כדאמר רבא בפרק שבועת הדיינים האי דיינא דאשבע באלהי ישראל ולא אנקטיה חפץ בידיה נעשה כטועה בדבר משנה וחוזר מסתמא כי אמר ליה אם תשבע אני אשלם היינו שישבע כעין אותה שבועה שהוא חייב וכיון שלא נשבע כעין שבועת התורה דהיינו בנקיטת חפץ הוה ליה כאילו לא נשבע ויכול לחזור בו. יש לומר דכיון דקי"ל דבדאורייתא לא מהפכינן הא ודאי לא נתכוין להפך אלא לומר לו אם תשבע אני מאמינך וכיון שלא נתכוון להפך כיון שנשבע שוב אין הלוה יכול לחזור בו ואפילו נתכוון להפך כבר כתב רבינו בסימן פ"ז שלדעת רבי שמעון בן חפני אין בידם להפך ואפילו לדברי הרי"ף שיש בידם להפך מכל מקום כיון שנשבע אע"ג דלא נקט חפצא בידיה אין הלה יכול לחזור בו שהרי כתב הר"ן בפרק שבועת הדיינים שפירשו המפרשים שלא בתורה הוא נשבע אלא שאוחז ספר תורה בזרועו כדי לאיים עליו וכיון דאנקוטי חפצא לאו מעיקר שבועה הוא אלא משום איום אע"ג דדיינא דאשבע חוזר לענין זה שהאמינו בשבועתו נראה דאינו יכול לחזור בו כיון שנשבע עיקר שבועה אף ע"ג שחסר האיום וחוזר ונשבע בנקיטת חפץ ונוטל. ואם תאמר כיון שצריך לחזור ולישבע אכתי לא הוי גמר דין ויכול לחזור. י"ל דלאו מתורת גמר דין אתינן עליה אלא משום דהימניה בשבועתיה וכן כתב בנימוקי יוסף דאמר לו שלא בפני בית דין השבע וטול אחר שנשבע אינו יכול לחזור בו דהוה ליה כאילו אמר לו אני מאמין לך שהדין עמך אם תשבע וכיון שהאמינו שוב אינו חוזר ואם כופר ואומר לא אמרתי לך אם תשבע אני אשלם ישבע שלא אמר לו כן וכמו שכתב רבינו בסימן זה בכופר לא קבלתיו עלי לדון : ומ"ש רבינו אפילו לפי זה נראה מי שנתחייב בבית דין שבועה דרבנן ושתק ולא אמר שירצה להפכה על שכנגדו ויצא מבית דין ואחר כך אמר שירצה להפכה על שכנגדו הרשות בידו טעמו משום דלא דמי לאומר איני רוצה לישבע אלא לשלם בהאי הוא דאמרי אם יצא חוץ לבית דין אינו יכול לחזור בו משום דהוי כגמר דין אבל זה ששתק ולא אמר כלום אף על פי שיצא אח"כ מבית דין יכול לחזור ולהפכה דשתיקה דידיה לא חשיבא כגמר דין. ומ"ש וכן בשבועת היסת אם נתחייב בה והפכה וכו' וכן מי שלא היה חייב שבועה ואמר אני אשבע שבועה חמורה וכו' פשוט דאירשא דמילתא קאי דאמר אם קנו מידו אינו יכול לחזור בו. (ולא אדסמיך ליה אדברי רש"י ז"ל דמיירי ביציאה מב"ד וכו'): כתב המרדכי פרק קמא דסנהדרין מה שאמרת שקבע לו זמן להזמינה לדין וקבל עליו שאם לא יזמינה עד אותו זמן שלא יהא רשאי

להזמינה עוד והעביר המועד מאחר שלא קבל עליו בקנין יכול לחזור בו: וכתב עוד שם מי שנתחייב שבועה לחבירו ופייסו התובע למחול ואמר יהי כדברך ושוב תפס התובע משכונו של זה ואמר מחילתי אינה מחילה כי לא אמרתי מחול לך הדין עם הנתבע: כתב הרשב"א שנשאל על נפתלי שתבע מראובן בב"ד פקדונו ומסר לאחד מהדיינים שטר הפקדון והשיב ראובן לתביעתו וחשש נפתלי שמא יחייבוהו בית דין ורצה להסתלק מן התביעה ותבע שטר הפקדון מהדיין שמסרו לו שיחזירנו לידו ובית דין משיבין שאין להן להחזירו לו מפני שכבר מסרו לאחד מהן לפסוק עליו הדין ונפתלי טוען שלא מסרו אלא דרך פקדון ורוצה שיחזירנו לו ויסתלק עכשיו מתביעתו והבית דין טוען שאין יכול להסתלק מחמת שראובן טוען שרוצה לצאת מדינו משום דזילי נכסי ובכי הא נזקקין לנתבע והשיב הדין עם נפתלי כי כל מוסר שטרותיו לב"ד סתם אינו מזכה אותם לבעל דינו ואינו מוסר שיתבטלו זכיותיו לכשיגמרו הבית דין את הדין אלא אם כן מסרם ביד בית דין כן בפירוש כההוא דפרק ארבעה נדרים דאתפיס זכוותיה בבית דין ואמר אי לא אתינא עד תלתין יומין ליבטלן זכוותא אבל מוסר שטרו ביד בית דין כזה שמסרו שיראו את דינו מתוך שטרו אין לבית דין לעכב שטרו אלא יחזירוהו לו ואם ירצה להסתלק מדינו עד שלא נגמר הדין רשאי ואף על פי שקבלו עליהם בית דין בקנין שלא אמרו אין לאחר קנין כלום אלא שאם ויתר האחד על דינו ואמר נאמן עלי אבא או אביך וקנו מידו אינו יכול לחזור בו אבל אם רצה להסתלק מדינו לגמרי ושלא לתבוע עכשיו הרשות בידו אף ע"פ שתובע הנתבע שיגמרו לו את דינו לפי שאין נזקקין לנתבע תחלה ומ"מ אם ראובן טוען דזילי נכסי ורואים ב"ד שהוא טוען כך באמת ושלא יהא הערמה במה שהוא טוען נזקקין לו כדעת מקצת גדולי המורים שפירשו כן בההיא דפעמים שנזקקין לנתבע תחלה אבל אם ראו ב"ד שאינו טוען כן באמת ושלא יזולו נכסיו ע"י זה אין נזקקין לו עד כאן לשונו:

סימן כג

סעיף א

כל זמן שבעלי הדיינין עומדין לפני הדיין נאמן הדיין לומר לזה חייבתי ולזה זכיתי וכו' בפרק עשרה יוחסין (קידושין דף עד.) נאמן דיק לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי במה דברים אמורים כשבעלי דינין עומדין לפניו אבל אם אין בעלי דינין עומדין לפניו אינו נאמן וניחזי זכותא מאן נקיט לא צריכא דקריע זכוותייהו וניהדר ונדיינינהו בשודא דדייני. ופרש"י בזמן שבעלי דינין עומדין לפניו רמיא עליה למדכר שעדיין לא יצאו משם משגמרו דינם ואמרו איש פלוני חייב איש פלוני זכאי שאין בעלי דינין עומדין לפניו

תו לא רמיא עליה למידכר: וליחזי זכותא מאן נקיט. ביד איזה מהן פסק דין של זכות: ונהדר ונדייניהו. למה לי כולי האי למימר אינו נאמן נהדר הוא עצמו או אחר וידונם לפי טענותם:

סעיף ב

ומ"ש וכל זה דוקא בדיין אחד כמו מומחה או יחיד וקבלו עליהם וכו' כן כתב הרא"ש בתשובה כלל ו' סימן י"ד על אחד שהביא אחד מן הדיינים ועד אחד עמו שנפסק הדין כך והשיב מה שהשיבו מורשי הקהל שהדיין אינו יכול להעיד לאו טענה היא דהא דתניא נאמן דיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי במה דברים אמורים בזמן שבעלי דינין עומדין לפניו וכו' היינו דוקא בדיין אחד כגון יחיד מומחה שדן את האדם בעל כרחו או אינו מומחה וקבלוהו עליהם אותו אינו נאמן לאחר שיצאו בעלי דינים מלפניו וכל הברייתא איירי ביחיד דקתני רישא נאמנת חיה לומר זה בכור נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי אבל ב' דיינים נאמנים לעולם שאינם נוגעים בדבר ע"כ לשונו : וכן כתב הריב"ש בתשובה סימן ש' וסימן ת"ר ומ"ש רבינו ואפילו יש שני עדים שמכחישים אותם הם נאמנים יותר מהעדים בתשובת הרא"ש בכלל הדיינים סימן ח':

סימן כד

סעיף א

אין נזקקין אלא לתובע תחלה ואי זיילי נכסיה דנתבע נזקקין לו בריש פרק הפרה (מו.): ומ"ש ומיירי כגון ששמעון הנתבע אמר שיש לו עדים פלוני ופלוני וכו' וכן כתבו התוס' והרא"ש ז"ל: ומ"ש ועוד כתב א"א הרא"ש ז"ל דנ"מ אפי' אם אמר להביא העדים תוך ל' יום נזקקין לתובע תחלה וכו' עד סוף הסימן הכל שם בפסקי הרא"ש ז"ל וכתב על דברי ריב"א ולישנא דשמעתא דקא זילי נכסי לא שייך לפרושי על קבלת עדות. וכתב עוד וי"מ כגון שתובע שחבל בו ושמעון משיב שיש לו תביעות אחרות עליו מגבין לראובן דמי חבלתו אפילו שמעון אומר שיביא עדים היום או למחר אין ממתינין לו כלל דקיי"ל בפרק החובל (בבא קמא צא.) דאין נותנין זמן לחבלות וכתבו התוספות על זה ויותר משמע לפרש לענין חבלה מלענין מלוה מדמייתי עליה קרא דאשרו חמוץ בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין לה.) עיין במרדכי ריש מציעא ובתשובת מיימון דספר משפטים סימן נ"ז : (ב"ה) ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בס"ס ב"ב: מצאתי כתוב מ"ש זימלן שהם מעלו בחרם לא מעלו כאשר הועד שהם בטלו עליו התפלה בתחלה וכיון דהכי הוא שפיר עבדו שלא רצו להשיב על דבריו עד שיעמוד הוא למשפט על תביעתם כמו שהיו הם התובעים הראשונים: (והוא בתשובת מהרי"ו סימן קט"ז): כתב הרשב"א ז"ל

ראובן נתחייב לשמעון בק"ק ושמעון לראובן מנה ושמעון עמד כבר בדין עם ראובן על המנה ונתחייב בבית דין אמר שמעון אתה חייב לי מאתים תחסר מהם מאה השיב ראובן אני לא עמדתי עמך בב"ד על המאתים וכמדומה שיש לי ראיות שאני פטור השיב שמעון שאין בדבריו כלום שיביא אותם הראיות תשובה אם שטרו של שמעון מקוים הדין עמו שלא יפרע לו ואח"כ יחזיר אחריו ובכי הא מסתברא שנזקקין לנתבע תחלה שאם האמת כמו שטוען שמעון שראובן חייב לו המאתים והגיע זמנן יכול הוא לומר לו יש לי בידך כנגדן ואפי' היו בידו כסות או כלים כדאיתא בתוספתא וכ"ש שטענתו של ראובן מסופקת ומראה בעצמה שאינה אלא דחייה בעלמא עכ"ל: כתב הר"ש בר צמח האומר שיש לו תביעות הרבה על חבירו אלא שאינו רוצה לתבעם עתה והאחד אומר טעון מה שיש לך לטעון כי מפני דבריך אלה יש לי הפסד גדול אע"ג דאין נזקקין אלא לתובע אי זילי נכסיה נזקקין לנתבע וכופין את התובע לסדר טענותיו עכ"ל : כתוב בתשובת הרשב"א סימן אלף וע"ז מי שיש לו זכות על קרקע חבירו והראה לבית דין ושתק אינו יכול להסתלק אלא לדון כי יאמר הנתבע יגמור טענתו דזילי נכסיה עכ"ל:

סימן כה

סעיף א

ב (ג) דיין שדן דין וטעה אם הטעות בשיקול הדעת וכו' בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לב.) תנן דיני ממונות מחזירין. ובגמרא (לג.) ורמינהי דן את הדין זיכה את החייב חייב את הזכאי מה שעשה עשוי וישלם מביתו אמר רב יוסף לא קשיא כאן במומחה כאן בשאינו מומחה במומחה מחזירין והא קתני אם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם אמר רב נחמן כאן שיש גדול הימנו בחכמה ובמנין כאן שאין גדול הימנו בחכמה ובמנין רב ששת אמר כאן שטעה בדבר משנה כאן שטעה בשיקול הדעת דאמר רב ששת אמר רב אסי אם טעה בדבר משנה חוזר טעה בשיקול הדעת אינו חוזר אמר ליה רבינא לרב אשי אפילו טעה ברבי חייא ורב אושעיא א"ל אין (אפילו) בדרב ושמואל אמר ליה אין אפילו בדידי ודידך אמר ליה אטו אנן קטלי קני באגמא אנן היכי דמי שיקול הדעת אמר רב פפא כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהדדי ולא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר ואיקרי ועבד כחד מינייהו וסוגיין דעלמא כאידך היינו שיקול הדעת: רב חסדא אמר כאן שנטל ונתן ביד כאן שלא נטל ונתן ביד וכתב הרי"ף וקיימא לן כרב חסדא חדא דהוא מסקנא דשמעתא ועוד דהא אוקימנא להא מתני' בדוכתא אחרינא בבכורות (דף כח:) בשנשא ונתן ביד כדאוקמה רב חסדא הכא וקיימא לן נמי כרב ששת דאמר טעה בדבר משנה חוזר דאמרינן בכמה דוכתי (כתובות ק.) נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר

אלא מיהו אע"ג דקיי"ל דטעה בדבר משנה חוזר פירוקא דהני מתנייתא לא כדפריק רב ששת הוא אלא כדפריק רב חסדא הוא דסבירא ליה דתרתי מתנייתא בשטעה בשיקול הדעת נינהו והאי דקתני מחזירין בשלא נשא ונתן ביד הוא והא דקתני מה שעשה עשוי הוא בשנשא ונתן ביד וטעמא דהא מילתא משום הפסד ממונו של ב"ד דהיכא דלית ליה פסידא לבעל דין כגון שנשא הדיין ונתן ביד דחייב לשלם מביתו אמרינן מה שעשה עשוי והיכא דאית ליה לבעל דין פסידא כגון שלא נשא הדיין ביד ונתן ביד דאינו חייב לשלם לא אמרינן מה שעשה עשוי אלא מחזירין בין לזכות בין לחובה הדין הוא טעמא דרב חסדא והכין הילכתא וכיון דקיימא לן דטעה בדבר משנה חוזר וקיי"ל כרב חסדא דאוקי להני תרתי מתנייתא בשטעה בשיקול הדעת אידחא ליה פירוקא דרב יוסף ודרב נחמן ושמעינן השתא דהיכא דטעה בדבר משנה לא שנא מומחה ל"ש שאינו מומחה ל"ש נשא ונתן ביד לא שנא לא נשא ונתן ביד בכולהו חוזר דרב חסדא לא פליג בין נשא ונתן ביד לבין לא נשא ונתן ביד אלא היכא דטעה בשיקול הדעת אבל היכא דטעה בדבר משנה אפילו לרב חסדא חוזר ל"ש נשא ונתן ביד ול"ש לא נשא ונתן ביד וזו אינה צריכה לפנים. אבל היכא דטעה בשיקול הדעת הא מילתא ודאי צריכה עיונא ודקדוקא כבר עייניגן אנן ודייקינן להא מילתא ואשכחנא לה ה' בבי. בבא קדמאה כד הוי דיינא מומחה ונקט רשותא מריש גלותא וטעה בשיקול הדעת לא שנא נשא ונתן ביד ולא שנא לא נשא ונתן ביד פטור מלשלם כדאמרינן (ה.) אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא וכי טעי ליפטר ולא לישלם לינקוט רשותא מבי ריש גלותא וכיון דהוא פטור מלשלם הדר דינא כדפרשינן בטעמא דרב חסדא דכל היכא דאיכא פסידא למארי דינא הדר דינא. ובבא תנינא מומחה דלא נקיט רשותא מבי ריש גלותא אבל קבלוהו עלייהו בעלי דינא דיניה נמי כמאן דנקיט רשותא מריש גלותא ואי טעי חוזר ואינו משלם לא שנא נשא ונתן ביד לא שנא לא נשא ונתן ביד כדאמרינן רבה בר רב הונא דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב א"ל אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלם. ואמרינן נמי מר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף אמר ליה אי את קרית להו זיל שלם ואי אינהו קרו לך לא תשלם והני תרווייהו מומחין נינהו וממתניתין דדן את הדין נמי שמע מינה הכי דהא אוקימנא בשנשא ונתן ביד ואוקימנא בפרק קמא כשקבלוהו בעלי דינא וקתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור אלמא מומחה דקבלוהו בעלי דינא פטור ואע"פ שנשא ונתן ביד פטור. ובבא תליתאה מומחה דלא נקיט רשותא ולא קבלוהו עלייהו בעלי דינא ודן וטעה בשיקול הדעת אם נשא ונתן ביד משלם ואינו חוזר כדאמרינן בההיא מעשה דרבה בר רב הונא אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואם לא זיל

שלם ואי לא נשא ונתן ביד הדר דינא ואינו משלם כי טעמיה דרב חסדא. ובבא רביעאה דליתיה מומחה וקבלוהו עלייהו בעלי דינים וטעה בשיקול הדעת ונשא ונתן ביד מה שעשה עשוי וישלם מביתו כדתנן דן את הדין חייב את הזכאי וזיכה את החייב מה שעשה עשוי וישלם מביתו ואוקמה רב חסדא בשנשא ונתן ביד ומדאמרינן בסיפא אם היה מומחה לרבים פטור שמעינן דרישא דקתני ישלם מביתו בדליתיה מומחה והאי מתניתין אוקימנא בפרק קמא בדקבלוהו בעלי דינין דאמרינן אמר רבי אבהו שנים שדנו אין דיניהם דין איתיביה ר' אבא לר' אבהו דן את הדין זיכה את החייב חייב את הזכאי מה שעשה עשוי וישלם מביתו אמר ליה הכא במאי עסקינן כגון דקבלוהו עילווייהו אי הכי אמאי ישלם מביתו דאמרי ליה כי קבילנא לך עילוון אדעתא דדיינת לן דינא דאורייתא וקיימא לן כרבי אבהו ואם לא נשא ונתן ביד פטור מלשלם והדר דינא כי טעמא דרב חסדא וכדאוקמה למתניתין דדיני ממונות מחזירין בשלא נשא ונתן ביד ובבא חמישאה דליתיה מומחה: (ב"ה) וכתב וזה לשון הרב כתב בהלכות חמשה בכי והוה ליה לכתוב בבא ששית שלשה הדיוטות שטעו ונראה לי שדינם כדין יחיד מומחה דאי נקטי רשותא מבי ריש גלותא אי נמי קבילונון בעלי הדין הדר דינא ולא משלמי ואי לא נקטי רשותא ולא קבילונון עלייהו אם לא נשאו ונתנו ביד לא משלמי ואם נשאו ונתנו ביד קם דינא ומשלמי מיהו הא מילתא מיבעיא ליה היכא דאזלינן בתר רובא כגון שנים אומרים חייב וא' אומר זכאי וטעו השנים כיצד משלמים ונ"ל מההיא פיסקא רפ"ג (ל.) דאח"כ מכניסין את השני דמאן דאמר זכאי לא משלם מנתא בהדייהו דאמר ליה אי לדידי צייתיתו אתון נמי לא שלמתון ואינהו נמי לא משלמי מנתא דיליה דלימרו לי' אי לא הות בהדן לא הוה סליק דינא אלא השנים שטעו משלמים מנתייהו בלחוד וגבי חלק השלישי אמרינן דהדר דינא דכל היכא דאית לבעל דין פסידא לא אמרינן מה שעשה עשוי ומחזירין הדין עד כאן לשונו: ולא קבלוהו בעלי דינין הא ודאי דיניה לאו דין הוא בין טעה בין לא טעה כר' אבהו דאמר ר' אבהו שנים שדנו אין דיניהם דין וכל שכן יחיד הילכך אע"ג דלא טעה ובעי חד מינייהו למהדר למידן קמי דיינא דמומחה מצי הדר ביה ולית ליה להיאך לעכובי עלויה ואי טעה וקא אניס לבעל דין ואפיק מיניה ממונא ונשא ונתן ביד מיחייב לשלומי מדיליה והדר הוא שקיל מהיאך משום דדינא לאו דינא ואם לא נשא ונתן ביד הדר מארי דינא לחבריה ושקיל מיניה מאי דיהיב ליה ואי ליתיה דלשקול מיניה משלם ליה מדיליה דכיון דלאו דיינא הוא הוה ליה כגורם לאבד ממון חבירו וקיימא לן דדיינינן דינא דגרמי עד כאן לשונו. והרא"ש הקשה על דברי הרי"ף שפסק הלכה כרב חסדא וכתב הלכך נראה כמפרשים דאין הלכה כרב חסדא דהא אוקימתא דרב חסדא

איתא בבכורות אליבא דרבנן ולית הלכתא כותייהו אלא כר' מאיר דאמרינן בבכורות אהא מתניתין לימא תנן סתמא כרבי מאיר וכו' אלמא דהך אוקימתא דרב חסדא דלא כהלכתא וכן כתב רב האי גאון והלכתא כדאוקמה רב נחמן ורב ששת לפירוקא דהני מתני' ורב נחמן איירי בטעה בשיקול הדעת כמו שפירשו התוספות דטעה בדבר משנה חוזר ומתניתין דבכורות כדאוקמה רב יוסף בשאינו מומחה ואף על פי שיש גדול ממנו להחזירו וכיון שנשתדל מתחלה לדון והוא אינו מומחה ראוי הוא שיתקיים הדין וישלם מביתו ואע"ג דקבלו עלייהו כדאוקמה ר' אבהו בפ"ק מ"מ לא הוה ליה לדון יחידי כיון שאינו מומחה הילכך משלם מביתו אע"פ שלא נשא ונתן ביד ומתניתין דהכא במומחה הלכך אינו משלם והדין חוזר אם יש גדול ממנו להחזירו כדשני רב נחמן לאוקימתא דרב יוסף וסיפא דמתניתין דבכורות כשאין גדול ממנו להחזירו הילכך כיון דמומחה הוא וקבלוהו עילוייהו קם דינא דאין מי שיחזירנו דאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו (עדיות פ"ק) אלא אם כן יהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין ופטור מלשלם כיון דמומחה הוא ולא היה ראוי לטעות אלא דמזליה דההוא גברא גרם כדתנן כל המומחה לבית דין פטור מלשלם וכן בטבח אומן שקלקל ומראה דינר לשולחני ונמצא רע מומחים פטורים ואפילו יש גדול ממנו להחזירו אם א"א בחזרה פטור מלשלם כההוא עובדא דר' טרפון דר"ע גדול ממנו דקיימא לן ר' עקיבא ור' טרפון הלכה כר' עקיבא אפי' הכי קאמר ליה פטור אתה שמומחה לבית דין אתה ולענין חזרת הדין דוקא הוא דמפלגינן בין יש גדול ממנו לאין גדול ממנו ורב ששת אמר לא קשיא וכו' רב ששת לא פליג אדרב נחמן אלא שינויא אחרינא קאמר ומוקי תרוייהו בשאין גדול ממנו להחזירו אבל אם יש גדול מודה שמחזירין. כללא דמלתא טעה בדבר משנה לעולם חוזר ואפילו שלשתן מומחין כדקתני מתניתין דיני ממונות בשלשה מחזירין בין לזכות בין לחובה ואוקמה רב יוסף במומחה ואפילו קבלו עליהם ואפילו נקטי רשותא מבי ריש גלותא דכיון דטעו בדבר משנה אין דין זה ראוי להתקיים כלל ואם טעו בשיקול הדעת יחיד שאינו מומחה או שנים שאינם מומחים וקבלום עליהם מה שעשה עשוי וישלם מביתו ואפילו לא נשאו ונתנו ביד ממתני' דבכורות דן את הדין ואוקמה רבי אבהו לעיל בדקבלו עלייהו ואוקמה רב ששת בטעה בשיקול הדעת ואפילו לא נשאו ונתנו ביד אבל אם קבלו בעלי דינין עליהן יחיד שאינו מומחה בפירוש בין לדין בין לטעות דיניה דינא אי טעה בשיקול הדעת ופטור מדאמרינן בפרק קמא אהא מתניתין דדן את הדין הכא במאי עסקינן דקבלו עלייהו אי הכי אמאי משלם מביתו דאמרי ליה כי קבלנו לך אדעתא דדיינת לן דין תורה מכלל דאי קבלוהו עלייהו לכל מילי דיניה דינא ופטור ויחיד הדיוט או שנים הדיוטות

ונקיט רשותא מבי ריש גלותא אף על פי דלא קבלוהו עלייהו אם טעה בשיקול הדעת פטור ואפילו נשא ונתן ביד כדאמרינן בפ"ק אמר שמואל האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעי ליפטר לנקוט רשותא מבי ריש גלותא ומשמע לא שנא מומחה ולא שנא אינו מומחה דכיון דיהבו ליה רשותא כמומחה הוי ודוקא דגמיר ולא סביר אבל לא גמיר ולא סביר פסול לדון כדאמרינן בפרק זה בורר (סנהדרין כה:) מאי איריא שלשה רועי בקר אפילו כל בי תלתא דלא גמירי דינא נמי פסולי וכיון דאיפסיל לא מהני רשותא מריש גלותא דלאו כל כמיניהו לאכשורי פסולים והכי אמרינן בפ"ק (ז:) דבי נשיאה אוקמוה דיינא דלא גמיר ומסיק דעתיד הקב"ה ליפרע ממעמידו ויחיד הדיוט או שני הדיוטות ולא קבלו עלייהו ולא נקטו רשותא מבי ריש גלותא אפילו לא טעו אין דיניהם דין כרבי אבהו דאמר שנים שדנו אין דיניהם דין משמע בכל ענין אין דיניהם דין אפילו לא טעו וכן מוכח מההיא אודיתא (סנהדרין ל.) דלא הוה כתוב בו במותב תלתא כחדא הוינא ואף על גב דהני תרי דנו דין תורה לא הויא הודאה. ושלשה הדיוטות דלא נקטו רשותא ולא קבילו עלייהו וטעו בשיקול הדעת לא שנא נשאו ונתנו ביד לא שנא לא נשאו ונתנו ביד מה שעשה עשוי דכיון דתלתא אינון אית להו רשותא לדון את האדם בעל כרחו הילכך קם דינא ומשלמין מביתם דלמפטר אי טעו לית להו רשותא והכי אמרי' בריש מכילתין (ג.) גבי שלשה הדיוטות אלא מעתה טעו לא ישלמו כל שכן שאתה נועל דלת בפני לוין ואמרינן נמי בפרק זה בורר (סנהדרין ל.) מיכתב היכי כתבינן וכו' ואם הסכימו כאחד וטעו משלשין ביניהם ואי גמיר דינא בתר תרי מינייהו וטעו משלמי תרי תילתי ואידך תילתא מפסיד בעל דין כדפירשתי לעיל דאינהו לא משלמי מנתא דיליה דאמרי אי לאו את בהדן לא הוה סליק דינא. ואי הוו ארבע או חמשה וגמר דינא בתלתא וטעו מסתברא דהנך משלמי כולה דלא מצי למימר אי לאו אתון לא הוה סליק דינא בדידן דשלשה דנין את האדם בעל כרחו וכן נמי בתלתא וגמר דינא בתרי וחד מהני תרי מומחה משלמי הני תרי כולה דמצי דינא למיגמר בהני תרי כיון דחד מינייהו מומחה מצי למידן בע"כ. וג' הדיוטות דקבלינהו עלייהו וטעו בשיקול הדע' דינייהו דינא ואהני הקבלה דפטירי דכיון דאי לא קבלוהו עלייהו נמי דינייהו דינא אהני הקבלה למיפטרם ודינם כיחיד מומחה שדן את האדם בע"כ וכי קבלוהו עלייהו פטור כסיפא דמתניתין דדן את הדין. ויחיד מומחה או ב' מומחין דקבלוהו עלייהו אף על גב דלא נקיט רשותא מריש גלותא וטעו בשיקול הדעת אם יש גדול ממנו מחזירין ואם אין גדול ממנו קם דינא ופטור מלשלם כסיפא דמתניתין דדן את הדין ואוקמה ר' אבהו בדקבלו עלייהו והכי אמרינן בפרק קמא מר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף א"ל אי קבלוך עלייהו

לא תשלם והתם לא נקיט רשותא ופטריה אי קבלוהו עלייהו אפילו נשא ונתן ביד דלרב ששת אין חילוק. והראב"ד ז"ל כתב דאפילו גדול ממנו אין מחזירין אלא קם דינא ולא משלם דהא רב יוסף גדול ממר זוטרא הוה ולא החזירו וכן נראה ואי לא קבלוהו עלייהו ולא נקיט רשותא מריש גלותא וטעה בשיקול הדעת מה שעשה עשוי וישלם מביתו ואפילו לא נשא ונתן ביד כדאמר ליה רב יוסף למר זוטרא ואי לא קבלוך עלייהו זיל שלים. וכל היכא דקם דינא וחייב הדיין לשלם לא מצי דיין למימר לבעל דין החזר מה שנתן לך כי טעיתי דאי יחיד שאין מומחה הוא חייבוהו חכמים לשלם כיון שנשתדל לדון יחיד והוא אינו מומחה ואין הדין חוזר אפילו ע"י גדול הדור וקנסוהו לקיים הדין וישלם מביתו. ושלשה הדיוטות ויחיד מומחה ולא קבלינהו עלייהו דינייהו דינא ומשלמי ולא מצו למימר לבעל דין זיל אהדר ולא כבעל העיטור שכתב בשם רב האי גאון דיחיד שאינו מומחה וקבלוהו עלייהו ואפילו נשא ונתן ביד אם ישנו לבעל דין שנטל מה שלא היה לו ליטול יש לו להחזיר מן הדין ולהוציא ממנו. ואם איננו או שישנו ואין לו כח להחזיר משלם הוא מביתו דלישנא דמה שעשה עשוי לא משמע כלל הכי והיכא דטעה בדבר משנה דאמרינן חוזר וליתיה לבעל דין אי נמי איתיה ולית ליה לשלומי משלם הדיין מביתו אף ע"פ שלא נשא ונתן ביד דקיימא לן כר' מאיר דדאין דינא דגרמי ואע"ג דאמר לו רב ששת לרב הונא אלא אי אמרת טועה בדבר משנה חוזר לימא ליה כיון דאי הות הוה הדר דינא דינו לאו דינא ולאו כלום עבדת השתא נמי כי ליתאי לאו כלום עבדת ואם כן הכי נמי כיון דאילו איתיה לבעל דין הוה ליה לשלומי לאו כלום עבד השתא נמי לאו כלום עבד ולא היא דהך סוגיא אליבא דרבנן כמו שפירשו התוס' דאי אפשר לומר דאתיא כר"מ דאם כן טיהר את הטמא אמאי חייב לר"מ כשעירבו ב"ה וכו' אלא ודאי כל היכא דקם דינא אפילו בדיבור כמעשה חשיב ולא כגרמא וחייב אפילו לרבנן אבל היכא דאילו הוה קמן הוה הדר כגון טועה בדבר משנה לר"מ חייב ולרבנן פטור דהא דינא דגרמי הוא מה שהאכילן אחר כך על פיו או מה שעירבן עם פירותיו והא דאמרינן בפרק עד כמה לימא תנן סתמא כרבי מאיר משום טיהר את הטמא וחייב את הזכאי דמיחייב במה שעירבו בע"ה על פיו עם פירותיו ובמה דשילם הזכאי אחר כך אבל טימא את הטהור וזיכה את החייב על פי דבורו של חכם מה שעשה עשוי וא"א בחזרה ניחא דחייב לשלם אפילו לרבנן דלא דייני דינא דגרמי והא דמפרש התם טימא את הטהור דאגע בהו שרץ וזיכה את החייב שהיה משכון בידו ונטלו הימנו אגב אחריני מפרש להו אי נמי האמת מפרש סוגיא דהתם אליבא דרב חסדא עכ"ל הרא"ש ז"ל ועל פיו הם דברי רבינו: ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל הוא בפרק ו' מהל' סנהדרין ודבריו כדברי הרי"ף ז"ל

זולת מה שכתב בסוף דבריו ואם אי אפשר להחזיר ישלם מביתו שזהו דעת גאון אחד שהביא הרי"ף והוא ז"ל חלק עליו וסתר את דבריו ואין לומר שהרמב"ם ז"ל סובר כדעת הגאון ההוא שהרי טענת הגאון היא דכי אסיקנא כשנשא ונתן ביד דלא כר"מ דדאין דינא דגרמי אבל אנן דקיי"ל כותיה מי שאינו מומחה שטעה בשיקול הדעת אם איפשר להחזיר ישלם מביתו והרי"ף דחה דבריו דאפילו לרבי מאיר פטור שאע"פ שגרם להזיק לא נתכוין להזיק וע"כ לא חייב רבי מאיר אלא בגורם המתכוין אבל לא בגורם שאינו מכוין כי האי והרמב"ם ז"ל כתב בריש פרק ו' שאף ע"פ שגרם להזיק לא נתכוין וצ"ל שסובר הרמב"ם ז"ל דבדין זה הלכה כדברי הגאון ולא מטעמיה אלא משום דסבירא ליה שבעל דין אין לו להפסיד אם לא ע"פ הפקר ב"ד במומחה דנקיט רשותא או ע"פ קבלת עצמו דהיינו שקבלוהו בעלי דינין עליהן אבל בדלא נקיט רשותא ולא קבלוהו אף על פי שהוא מומחה וכן מי שאינו מומחה אע"פ שקבלוהו עליהם לא מהני דאדעתא דדין תורה קבלוהו וכיון דאינו מומחה לא הוה אפשר ליה למידן דין תורה אם נשאו ונתנו הוה ליה מזיקים ממש וכיון שהחזיקו דבריהם כ"כ דינם דין ומשלמי וכשלא נשאו ונתנו יחזיר ואם אי איפשר ישלם מביתו כי היכי דלא ליפסיד מאריה דינא ואע"ג דבראש הפרק גבי טועה בדבר משנה כתב שאם א"א להחזיר פטור שאני התם דגלי לן תלמודא גבי ר' טרפון דטעה בדבר משנה ואמרינן כיון דאילו איתא לפרה דינך לאו דינא ולאו כלום עבדת השתא נמי לאו כלום עבדת אבל בטעה בשיקול הדעת דלא גלי לן תלמודא הכי אית לן למינקט דינא בגוונא דלא ליפסיד בעל דין ועוד דבשלמא א"א מי שאינו מומחה אע"פ שלא נשא ונתן ביד אם אי אפשר לחזור ישלם מביתו היינו דטעי רבי טרפון דסבירא ליה דאפילו נקיט רשותא כל היכא דלא אפשר ישלם ואמר ליה ר' עקיבא דמאן דטעה בדבר משנה אפילו לא נקיט רשותא אי נמי טועה בשיקול הדעת ונקיט רשותא פטור ואי לא נקיט רשותא חייב אלא אי אמרת דאפילו מאן דלא נקיט רשותא פטור אם כן רבי טרפון דמומחה וסמוך הוה במאי טעי דהא אפילו אינו מומחה פטור אלא ודאי כדאמרן. ועוד דמדברי ר' עקיבא נלמוד דאמר ליה מומחה אתה וכל המומחה לרבים פטור ואם איתא דאפילו אינו מומחה אם קבלוהו עליהם פטור לימא ליה כיון דקבלוך עליהם פטור אתה דמסתמא דין זה שאלו מלפניו דלאו דינא דממון הוא דנימא שכפה אותם לדון לפניו וכיון דלא אמר ליה הכי ש"מ. דאפילו קבלוהו עלייהו כיון שאינו מומחה חייב וה"ה למומחה ולא קבילו עלייהו דתרווייהו בחד טעמא שייכי וחד דינא אית להו וליכא למימר דחדא ועוד קאמר כדקאמר תלמודא דאם כן הוה ליה תרי ועוד וחדא ועוד אמרינן בדוחק תרי ועוד לא אמרינן כנ"ל. ומה שאמר רבינו וסוגיא דעלמא אזלא כאידך

כגון שסתמא דתלמודא פריך ממלתיה כך הם דברי הרי"ף בפרק שבועת הדיינים גבי פלוגתא דראב"י ורבנן. והרמב"ם כתב בפרק ו' מהלכות סנהדרין דסוגיין דעלמא כאידך היינו שפשט המעשה בכל העולם כדברי האחד ומשמע לי דכולהו פירושי איתנהו ובחד מהני גווני או בגוונא דכתב רש"י מיקרי טועה בשיקול הדעת: כתב בנמוקי יוסף בריש סנהדרין אהא דא"ל אי קבלוך עלייהו לא תשלם הרבה מהאחרונים הסכימו למקצת מפרשים שפירשו אי קבלוך עלייהו שהם באו לפניך לדין לא תשלם. ואם לא קבלוך עליהם כלל אלא שאתה כפיית אותם לדין זיל שלם ומיהו אפילו קבלוהו אם אמרו לו בפירוש שידון להם דין תורה וטעה אינו משלם דהא אין דינו דין כלל ואין דעת רש"י כן אלא היכא דאמרו דיינת לן דין תורה וטעה דינו דין ומשלם. ובעל העיטור הביא ירושלמי הנ"ל שמסייע קצת לפירוש רש"י ומשמע מתוך פירוש זה דכל היכא דקבילו עלייהו גמיר וסביר לא מצו למימר ליה כי קבלוך אדעתא למידן דין תורה דלא אמרינן הכי לקמן אלא להדיוט דגמיר ולא סביר וי"א דהוא הדין שאם קבלו עליהם יושבי קרנות שדינם דין ואפי' טעו אינם חייבים לשלם דהא לא מצו אמרי להו דאדעתא דלידיינו להו ד"ת קבלום דהא מידע ידעי שאינם יודעים דין תורה עכ"ל: עיין בנ"י פ' אחד דיני ממונות כי שם כתב בדינים דשייכי לסימן זה: ואם הטעות בדבר הפשוט כגון דבר הפשוט המפורש במשנה בכל ענין חוזר אפילו שלשה מומחין אפילו קבלום עליהם שאין כאן דין כלל כיון שהטעות בדבר הפשוט זה מבואר בדאוקימנא מתניתין דתנן דיני ממונות מחזירין בטעה בדבר משנה ומתני' סתמא מתניא אפילו בשלשה ממוחים וקבלום עליהם וכן כתב רבינו ירוחם: ומ"ש ואם אי איפשר להחזיר כגון שהלך זה שנטל הממון למדינת הים וכו' בפ"ו מהלכות סנהדרין ונראה שטעמו מדתנן בפרק עד כמה (בכורות כח:) ומייתי לה בפ' אחד דיני ממונות מעשה בפרה שניטל האם שלה והאכילה רבי טרפון לכלבים וטועה בדבר משנה הוה דהא סתם מתני' בפרק אלו טריפות (חולין דף נד.) ניטל האם כלה כשרה ואמרי' עלה כיון דאילו הואי פרה דינך לאו דינא ולאו כלום עבדת השתא נמי לא כלום עבדת ונראה מדברי רבינו שהוא סובר כדברי הרמב"ם ז"ל שאפי' נשא ונתן ביד פטור. ולי נראה דלא פטר הרמב"ם ז"ל לטועה בדבר משנה אלא ממה שנעשה על פיו ולא ממה שעשה בידים והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב אע"פ שגרם להזיק ואילו נשא ונתן ביד אינו גורם בלבד אלא מזיק בידים ופשיטא דחייב לשלם. וכן כתבו התוס' גבי ההוא דהאכילה רבי טרפון לכלבים ואמר ליה רבי עקיבא לאו כלום עבדת בלא נשא ונתן ביד איירי דאי האכיל רבי טרפון לכלבים טובא עבד ע"כ לשונם. ואע"פ שמומחה שנטל רשות פטור אפי' נשא ונתן ביד התם שאני דכיון שנטל רשות מריש

גלותא הפקר ב"ד הפקר ועל דרך כן נתנו לו רשות שמה שידון בשיקול דעתו אפילו ישא ויתן ביד יפטר וכן אע"ג דלא נקיט רשותא אי קבלוהו עלייהו כיון דמומחה הוא איכא למימר דאדעתא דהכי קבלוהו עלייהו שאם יטעה בשיקול הדעת יפטר אפילו ישא ויתן ביד. ומכל מקום הרשב"א בתשובה כתב כל טועה בדבר משנה אפילו נשא ונתן ביד ואפילו אי איפשר להחזיר פטור מלשלם לא שנא מומחה לא שנא שאינו מומחה והביא ראיה לדבר וכתב עוד וטעמא דטועה בדבר משנה אפילו בשהאכילה לכלבים פטור ואפילו בשאינו מומחה ואפילו למאן דדאין דינא דגרמי כתב בעל המאור דמשום פשיעותא דבעל דין נגעו בה דכל טועה בדבר משנה דבר ברור והוה ליה לשיולי ולגלויי טעותא ולא הוה ליה למיסמך עליה וכשנטלה דיין בזרועו והאכיל לכלבים חייב דדיינינן ליה כגזלן ומטעמו של הרב משמע נמי דאי נטל שלא בפני הבעלים והאכילה לכלבים חייב דהא הכא לא פשעו בעלים בכלום והו"ל דיין זה מזיק כיון דדיניה לאו דינא וחייב אבל כל שבפניו ולא מיחה פטור מי שאינו מומחה כמומחה עכ"ל: כתב המרדכי ריש סנהדרין נשאל לרבינו מאיר אם יכול לערער על הדיינים ולהזמינם לדין והשיב נראה לי שיכול דאי משום דאמרינן הב"ע דקבילו עלייהו אי הכי אמאי משלם דאמרו ליה דון לנו דין תורה משמע הא כל היכא דקבילו עליה בסתם לא ישלמו אין להביא ראיה משם חדא דמצינו לפרושי מסתמא על דעת כן קבלוהו שידון דין תורה והיינו דקא מסיק דאמרו ליה דון לנו דין תורה ועוד דהתם מיירי דליכא אלא חד דיין וכו' אבל היכא דאיכא דיינים ובמשפט ובדין תורה אם טעו ישלמו ואפילו אם באו לחלוק ולומר דן את הדין מה שעשה עשוי וישלם מביתו זהו דוקא בימיהם כשהיו דנים ומכריחים את העולם לדון בפניהם אבל בזמן הזה שמכריחים את הדיינים לישב בדין על פי חרם הקהלות על כן אם טעו לא ישלמו ומה יש להם לעשות מכל מקום יש להם לחזור כשדנו שלא כדין ואם אינם רוצים ישלמו. ומה שאמרתם שקבעתם לו זמן להזמינם לדין וקבל עליו שאם לא יזמינם עד אותו זמן שלא יהא רשאי להזמינם עוד והעביר המועד נראה לי שמאחר שלא קבל עליו בקנין שיכול לחזור בו עכ"ל: ואדוני אבי הרא"ש כתב דבכל ענין חייב אפילו מומחין ואפי' לא נשאו ונתנו ביד:

סעיף ד

כתב הראב"ד שאין אדם עתה בזמנינו רשאי לחלוק על דברי גאון וכו' לפיכך החולק על דברי גאון הוי כטועה בדבר משנה וכו' בפרק אחד דיני ממונות כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו דברי בעל המאור ועליהם כתב דברי הראב"ד וז"ל כתב בעל המאור שמעתי משם חכם גדול מחכמי דורנו שלפנינו דהאידנא לית לן טועה בשיקול הדעת שהרי כל ההלכות

פסוקות בידינו או מן התלמוד או מן הגאונים שאחר התלמוד הילכך לא משכחת האידנא טועה בשיקול הדעת אלא כל הטועים בדבר משנה הם טועים. ואני אין נראה לי דברים הללו אלא כל מי שאין טעותו מתברר מן המשנה או מן התלמוד מפורש בלי ספק לאו טועה בדבר משנה הוא אלא בשיקול הדעת כעין ההיא עובדא (סנהדרין כט:) דהוו קרי עכברא דשכיב אדינרי דאיפלגו ביה רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבי חייא אף כל כיוצא בו שאין לברר טעותו ממשנתנו ומתלמודנו מפורש טועה בשיקול הדעת הוא ומה שפסקו הגאונים אתר סתימת התלמוד מדעת מכרעת ולא מהלכה ברורה ופסוקה מהתלמוד כסוגיין דעלמא הוי מאן דטעי ביה טעי בשיקול הדעת ולא בדבר משנה והראב"ד כתב על דעת המאור דאמת אמר החכם שאם טעה בפסקי הגאונים שלא שמע דבריהם ואילו שמע היה חוזר בו באמת ובבירור זהו טועה בדבר משנה וקרוב אני לומר שאפי' אם היה חולק על פסק הגאון מטעם שנראה לו לפי דעתו שלא כדעת הגאון ולא כפירושו גם זה טועה בדבר משנה שאין לנו עתה לחלוק על דברי גאון מראיות דעתינו לפרש הענין בדרך אחרת עד שישתנה הדין מדברי הגאון אם לא בקושיא מפורסמת וזהו דבר שאין נמצא עכ"ל:

סעיף ה

וא"א הרא"ש ז"ל כתב ודאי מי שטועה בדברי הגאונים שלא שמע דבריהם וכו' עד אין כאן טעות ומה שפסק פסק הכל שם ואצל מה שכתב יכול לסתור ולבנות אפילו לחלוק על דברי הגאונים כתוב שם בפסקים והיינו דא"ל רב הונא לרב ששת אפילו בדידך ודידי ואמר ליה אטו קטלי קני באגמא אנן כלומר אם חדשנו דבר מדעתנו שלא נמצא לא במשנה ולא בגמ' ודיין שלא ידע דברינו ופסק בענין אחר וכששמע הדברים ישרו בעיניו כטועה בדבר משנה הוא וחוזר אבל הדיין ההוא פשיטא שיש לחלוק על דבריהם דאמוראים אחרונים פעמים חולקים על הראשונים ואדרבה אנו תופסים דברי האחרונים עיקר כיון שידעו סברת הראשוני' וסברתם והכריעו בין אלו הסברות ועמדו על עיקרו של דבר וכיוצא בזה אין למדין הלכה מפי תלמוד אלא מדברי האמוראים אנו למדים פסקי הלכות אע"פ שהתנאים היו יותר גדולים מהאמוראים עכ"ל. ואצל מה שכתב ואי לאו בר הכי הוא לא יוציא ממון מספק כתוב שם בפסקים כדאמרינן פרק חזקת (בבא בתרא לב.) הלכתא כרבה בארעא וכרב יוסף בזוזי היכא דקיימא ארעא תיקום והיכא דקיימי זוזי קיימי אלמא כל ספיקא דדינא אין מוציאין מיד המוחזק עכ"ל: (ב"ה) ואני אומר שבזמן הזה פשט הדבר בכל גלילותינו לפסוק כהרמב"ם זולת בקצת מקומות שהוקשה להם דבריו ולא ירדו לסוף דעתו:

סעיף ו

כתב הרמ"ה דיינא דטעה ולא הספיק תובע להוציא מיד הנתבע עד שנתברר שטעה וכו' דחזינן בההוא דקרו ליה עכברא דשכיב אדינרי וכו' האי עובדא איתיה בפרק זה בורר (סנהדרין כט:): ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ולא הוה רבי ישמעאל טועה בשיקול הדעת וכו' שם בפסקים וכך הם דברי הרי"ף בפרק אחד דיני ממונות: ומה שכתב רבינו ויראה מדבריו שאם היה הטעות בשיקול הדעת מיד כשפסק הדין אף על פי שעדיין לא הוציא מיד המתחייב קם דינא ומה שעשה עשוי וכו' אין לומר דאיפכא הוא דאיכא למידק שאם הטעות היה בשיקול הדעת אף על פי ששלמו על פי ר' ישמעאל היה מוציא רבי חייא מידם שאם היה הרא"ש סובר כדברי הרי"ף והרמב"ם הוה איפשר למימר הכי אבל מאחר שהוא ז"ל סובר דמומחה הטועה בשיקול הדעת אי קבלוהו עלייהו קם דינא ורבי ישמעאל ברבי יוסי מומחה הוי ופשטא דעובדא משמע דקבלוהו עלייהו הילכך ליכא למידק אלא כדדייק רבינו: כתב מהרי"ק בשורש י' על זה שכתב הרא"ש ז"ל לא הוה רבי ישמעאל טועה בשיקול הדעת וכו' משמע בהדיא שאין חולק אלא היכא דטעה בשיקול הדעת אבל טעה בדבר משנה מודה לדברי הרמ"ה דהדר דינא: כתב הריב"ש בסימן רכ"ז ראוי יג לסתור דינם מפני שלא עיינו בתביעת ראובן ונתנו לו יותר ממה שתבע שהוא בתביעתו נתן לשמעון הבחירה אם בחלוקת השכירות וכו' ולזה אף אם יהיה הדין דחלוקת שכירות עדיפא כיון שהוא ויתר לשמעון בפני בית דין ונתן לו הבחירה היה ראוי לדיינים לפסוק הדין כפי תביעתו ואע"פ שנחלקו המפרשים אם יכול לחזור בו קודם שנגמר הדין מ"מ ראובן לא חזר בו לפני הדיינים ואע"פ ששמעון לא קבל דבריו מ"מ כיון ששמעון עמד בתביעתו לא היה להם לחייב את שמעון ביותר מתביעתו של ראובן שנתן לשמעון הבחירה באחד משני הדרכים עד כאן לשונו: וכתוב בהגהות מיימוני פרק ה' מה' סנהדרין היכי דמי שיקול הדעת אמר רב פפא כגון תרי תנאי וכו' אמר הר"ר יהודה הלכה למעשה דדוקא כי האי גוונא הוי שיקול הדעת אבל היכא דתרי תנאי או תרי אמוראי פליגי והדיין לא ידע כי אם דברי האחד ולא ידע שהשני חולק והורה ודן לא הוי שיקול הדעת ולא ישלם מביתו והוא הדין אם טעה בדבר שרש"י פירש כך ובאר הגאונים בענין אחר ולא ידע כי אם האחד והורה ודן כאותו פירוש כי האי גוונא לא הוי שיקול הדעת אלא מה שעשה עשוי ולא ישלם מביתו וראיה מעובדא דעכברא דשכיב אדינרא אמר ליה כבר הורה זקן אלמא אע"ג דרבי חייא פליג עליה מכל מקום כיון שלא ידע שהיה חולק עליו מה שעשה עשוי ולא ישלם מביתו עכ"ל. וכן כתב המרדכי בפ' א' דיני ממונות וכן כתב הגהות אשירי בריש סנהדרין ומיהו כתב שיש מי שדחה ראיותיו :

סעיף ז

כתב הרמב"ם דיין שטעה וחייב שבועה למי שאינו חייב בה ועשה זה פשרה עם בעל דינו כדי שלא ישבע וכו' בפרק ו' מהלכות סנהדרין: וכתב בעל העיטור שהרי"ף כתב בתשובה שמי שחייבוהו בית דין שבועה חמורה ועשו ביניהם פשרה ואח"כ ראו שלא היה עליו אלא חרם סתם יכול הוא לחזור שיש לו לומר אילו היה יודע שאין עליו שבועה לא היה עושה הפשרה והוה ליה קנין בטעות ומי שנתחייב שבועה ונתן מעות לפטרו משבועה ואחר כך מצא ראיה שנתחייב בממון הפשרה בטלה דכיון שנתחייב בממון אין כאן שבועה אבל עשה פשרה ולא הזכירו שבועה הפשרה קיימת עכ"ל (ה) וכתב נמוקי יוסף בריש סנהדרין ומשם יש ללמוד לדיין שטעה וחייב שבועה וכו' ונראה דהיינו דוקא בשטעה בדבר משנה או בשיקול הדעת ואיכא לברורי טעותא אבל אי ליכא לברורי טעותא המוציא מחבירו עליו כמו שנתבאר לדעת הרי"ף והרא"ף מההוא עובדא דעכברא דשכיב אדינרי: כתב נמוקי יוסף בריש פרק אחד דיני ממונות על מאי דמחייבינן לטועה שישלם היינו לענין דין אבל לענין הוראה אפילו אינו סמוך אם הוא מומחה להוראה פטור מלשלם שהרי הוא חייב להורות מן התורה עד כאן לשונו וצ"ע: אם רשאי חכם גדול יחיד בדורו להוציא כתב מהמלך שלא ידון שום אדם זולתו ולתת לו רשות לקנוס ליטרא זהב למאן דלא צייית ליה עיין תשובות הר"ש בר צמח סימן קס"א: כתוב במישרים נתיב א' חלק י"א פסק דין אין רשאין לקרעו אפילו שיראו התלמידים שהוא שלא מן הדין עד שיבא הרב שעשאו שיודע יותר מהם בתרא פ"ח: וכתב עוד שם דיין שטעה והוריד מלוה לנכסי ערב קודם שיתבע הלוה מסלקין אותו בתרא פרק עשירי :

סימן כו

סעיף א

אסור לדון בפני דייני עכו"ם אפילו בדין שדנין אותו כדיני ישראל ברייתא בסוף גיטין (פ"ח): ומ"ש וכל הדן בדיניהם הרי זה רשע וכאילו חירף והרים ידו בתורת מרע"ה כן כתב הרמב"ן [צ"ל הרמב"ם] בסוף הל' סנהדרין (והוא) ורש"י כתב בפרשת משפטים וכתב הרמב"ן פרשה הנזכר שאפילו נתרצו שני בעלי דינים לילך לפני דייני עכו"ם אסור אפילו בדין שדינם כדיננו: (ב"ה) וכ"כ הרשב"א בתשובה שאכתוב בסוף סימן זה: כתוב במישרים נ"א חלק י"ג אחד מבעלי דינים שרוצה לדון בערכאות של עכו"ם אין שומעין לו וכתב רב אלפס בתשובה שצריך לנדותו: וכתב הריב"ש בסימן ק"ב להחרים ולנדות המחזיק ביד ההולך לדון בדיני עכו"ם:

סעיף ב

ומ"ש ואם היה בעל דינו אלם ואינו יכול להוציא ממנו בדייני ישראל יתבענו תחלה בדייני ישראל ואם אינו רוצה לבא נוטל רשות מב"ד ומציל את שלו מבעל דינו בדייני עכו"ם בסוף פרק החובל (בבא קמא צב:) אמרינן אמר ליה רבא לרבא בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי קרית חברך ולא ענך רמיא גודא רבא שדי עלויה אמר ליה יען טהרתיך ולא טהרת מטומאתך לא תטהרי עוד: וכתב הרא"ש על זה פסק רב פלטוי ז"ל ראובן שיש לו תביעה על שמעון ומסרב לבא עמו לבית דין שרשאי להביאו לערכאות של עכו"ם כדי להוציא את שלו מתחת ידו. ועיין במהרי"ק סימן קנ"ד וזה לשון ספר התרומות בשער ס"ב והא דאמרינן דאין המלוה רשאי לכוף בפני עכו"ם דוקא דליתיה אלם ורוצה לקבל דינו לפי מה שידונו עליו דייני ישראל ואפי' אם היה אלם ולא רצה לבא לבית דין אסור להביאו לדייני עכו"ם אלא לאחר סירוב ובית דין של ישראל כותבין אדרכתא על נכסיו ואם הוצרך לכך יבא לפני עכו"ם והם מכריחים אותו למה שדנו לו דייני ישראל דכה"ג ליכא משום לפניהם ולא לפני עכו"ם כדאמרינן (גיטין דף פח:) בעישוי דגט אבל אם היה אנס או אלם ובית דין של ישראל מתיראים ממנו מלכתוב עליו אדרכתא זה בכלל רשעי ישראל הוא ומתרעם ממנו ואינו חושש וכן פסק הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות סנהדרין וז"ל היתה יד העכו"ם תקיפה ובעל דינו אלם ואינו יכול להוציא ממנו בדיני ישראל יתבענו בדיני ישראל תחלה ואם לא רצה לבא נוטל רשות מבית דין ומציל מבעל דינו עד כאן לשונו וז"ל רבינו שרירא גאון במה שכתב בזה מי שחייבוהו בחוב או פקדון ואינם יכולים להוציא ממנו ויש ביניהם מקום בי דואר של עכו"ם שאינו לוקח שוחד ומקבל עדות מישראל על חבירו יש רשות לזקנים ותלמידים שילכו לפני השופט ויעידו שזה חייב לזה ומצוה לעשות כן דאפי' אם נגזל עכו"ם וגזלן ישראל עדים מעידים אצל השופט שאינו חומס ושופטו כדאמרינן (ב"ק קיג:) מכריז רבא האי בר ישראל דידע סהדותא וכו' וכל המורד בדין מתרים בו תחלה התראה מפורסמת ואם אינו מקבל מעידין עליו וגובין ממנו בדיני עכו"ם. ומנהג שלנו לעכב ג' פעמים בבית הכנסת ואחר כך מתירין לו עד כאן לשונו. כתב המרדכי בפרק מרובה מצאתי בספר הר"מ דאין מותר להכריח בידי עכו"ם אלא א"כ יתירו לו בית דין או ראשי הקהל וכ"כ המיימוני בסוף הלכות סנהדרין: וכתב עוד בעל התרומות בשער הנזכר אפילו דיני חבלות שאינם מסורים לנו בזמן הזה אסור למסור בידי עכו"ם ומכל מקום אע"פ שאין דנין דיני קנסות בבבל יש לדיינים לענוש ולקנוס האדם כפי צורך שעתם ולנדותם אם שנו ושלשו עד כאן לשונו:

סעיף ג

ד כתב בעל התרומות לוה שחייב עצמו בקנין בכך וכך לילך עם המלוה לדון בדייני עכו"ם וכולי ז"ל בעל התרומות בשער ס"ב ויש לברר לוה שקיבל על עצמו לדון עם המלוה בפני עכו"ם אם מועיל לו תנאו וכן נמי אם חייב עצמו בממון אם לא ילך עמו לפניהם מה דינו ע"ז. השיב הרב אלפסי ז"ל כך וזהו טופסו מה ששאלתם המקבל על עצמו בקנין לילך לדון עם בע"ד לשופט של ישמעאל יכול לחזור בו או לא ועוד אם קיבל על עצמו בעדים שאם לא ילך לפניהם לדון עם בעל דינו שיהא עליו לעניים או לבהכ"נ או לישיבות או לכמות אלו וחזר בו ואמר לא אלך לדיני עכו"ם יש לו רשות להוציא ממנו מה שפסק על עצמו כך ראינו כי זה יכול לחזור ואינו חייב ואף אינו רשאי לילך עם בעל דינו אל העכו"ם. ול"מ כה"ג דקא עקר מצוה וכדאמר ר' טרפון אלא אפי' לדבר הרשות מאן דקנו מיניה במילתא דעביד קנין דברי' הוא ואית ליה למיהדר אבל אי מקבל עילויה סהדות' דעכו"ם וקנו מיני' לאו דברי' בעלמא נינהו כדאמרי' (סנהדרין כד.) נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך אינו יכול לחזור בו שאין לאחר קנין כלום ולענין ששאלתם שאם לא ילך שיהיה עליו להקדש כך וכך ראינו מן הדין שיש לו לומר כן ויש על ב"ד ולזקני המקום למנוע בעל דינו מלתבעו בכך שדבר אסור הוא ואם נמנע כבר בטל הנדר שהדבר מוכיח שלא קיבל על עצמו לילך לפני העכו"ם אלא עם התובע ואם לא נמנע התובע והנתבע לא הלך עמו לעכו"ם אין ב"ד מוציאין ממנו לא לעניים ולא להקדש אלא מודיעין אותו כי חל הנדר עליו שעליך לתת מדעתך מה שפסקת על עצמך כי זה נדר הוא ונמצא כנודר שאם לא יחלל שבת שיתן מנה לעניים שהוא חייב לשומרו ולקיים נדרו ודבר זה שנוי במשנתינו (נדרים טז) חומר בנדרים מבשבועות אמר סוכה שאיני עושה לולב שאיני נוטל בנדרים אסור ובשבועות מותר וכו' וזה ששנינו בנדרי' אסור זה ר"ל כמו זה שאמרנו שאם נדר בצדקה לקיים מצוה חייב באותה צדקה אבל ב"ד אין מוציאין ממנו עכ"ל. ונראה שרבינו מפרש מ"ש אבל אי מקבל עילויה סהדותא דעכו"ם וקנו מיניה וכו' דהיינו לומר דמקבל עליו דיני עכו"ם הוי כמקבל סהדותא דעכו"ם דבין בזה ובין בזה אם קנו מידו אין לאחר קנין כלום: ב"ה ואינו מוכרה ומ"מ מ"ש שאין ב"ד מוציאין ממנו מה שקיבל עליו לתת לצדקה אם לא ילך לדון עמו לפני עכו"ם גם מה שפירש במתניתין דחומר בגדרים לא משמע לי האי פירושא בפשטא דמתניתין:

סעיף ה

ומ"ש ומכאן אני אומר הואיל וכותבין בש"ח שיכול לגבות חובו בין בדיני ישראל בין בדיני עכו"ם רשאי להביאו לפני דיינים עכו"ם בזמן שאינו יכול לכופו בדיני ישראל כגון שעברה עליו שמטה וכו' לא מצאתיו בספר התרומות ולכן נראה שדברי רבינו הם

שלמד מדברי בעל התרומות: ומ"ש והקנין אינו כלום שאינו אלא קנין דברים וכו' לא יקשה על מ"ש אין הלוה יכול לחזור בו שאין מועיל אחר קנין כלום דהתם כיון שיכול לזכות בדיניהם ולא בדיני ישראל כשהוא נוטל קנין הו"ל כמשעבד נכסיו לפרוע אותו זכות שזוכה בדיניהם ולפיכך מועיל הקנין אבל היכא שיכול לכופו בדיני ישראל כמו בדיני עכו"ם נמצא שהקנין אינו מעלה ולא מוריד לענין ממון אלא לענין שמחייב עצמו לילך לפני דייני עכו"ם ואין זה אלא קנין דברים ואינו כלום:

סעיף ו

אבל אדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב אע"פ שכתוב בשטר לדון בדיני העכו"ם וכו' שאין הכוונה בזה אלא שאם הוא אלם ולא ציית דינא שיכריחוהו בדיני עכו"ם וכו' בתשובה כלל י"ח סימן ד' כתב כן וכיוצא בזה כתב בתשובה אחרת כלל ס"ח סי' י"ג וכתבו רבינו בסימן ס"א ואע"פ שלא נזכר בתשובות אלו שאין בכלל זה שלא ישמט ממילא משמע וכדברי הרא"ש כתב הר"ן בתשובה סימן פ"א:

סעיף ז

וכתב עוד בתשובה אחרת אע"פ שכתוב בשטר לדון בדיני העכו"ם אינו יכול לתובעו שם וכו' בכלל י"ח סימן ה' כתב על שטרות שכתב בהם שמקבלים על עצמם לדון ולהתחייב בדיני העכו"ם ודין המלכות לענוש נכסין בכפל ולאסרו עד זמן הפרעון אין התובע רשאי להביאו אלא לפני דיין ישראל וגם הם לא ידונו אלא דין תורה ובכלל הנזכר סימן ה' כתוב שאלה ראובן היה לו שטר על שמעון וכתוב בו שיכול לתובעו בין בדיני ישראל בין בדיני העכו"ם והיה על ראובן ש"ח שנתחייב עכו"ם ונתן ראובן לעכו"ם שטרו שהיה לו על שמעון בפרעון שטרו יראה אע"פ שנהגו הסופרים לכתוב בשטרות בין בדיני ישראל בין בדיני העכו"ם כל כה"ג לא דרשינן ל' הדיוט לומר שיכול לתובעו בערכאות משום דעבירה היא וכו' ואם הוא ימסור שטר לעכו"ם צריך לקבל עליו כל אונסא דמתיליד ללוה אם יעבור עליו העכו"ם את הדרך ויוציא ממנו יותר ממה שהיה הישראל יכול להוציא ממנו בכח אותו השטר וכו' עד סוף הסימן והאריך עוד בזה בכלל ס"ח סימן י"ג ועיין במהרי"ק שורש קפ"ח ישראל שהוליך את חבירו לפני הערכאות וחייבו לאותו שהוליך את חבירו וכשראה כן חזר ותבעו בדיני ישראל היה ראוי לומר שאין נזקקין לו אם זוכה בדיני ישראל וגדולה מזו משמע במהרי"ק שורש קפ"ח בשם ר"י בר פרץ אבל לא משמע הכי בההוא עובדא שהביא המרדכי בסוף קמא ותשובות מיימונית בספר נזיקין סימן י"ד מרבי יואל ורבי אפרים : עכו"ם שיש לו שטר חוב על ישראל ומסרו העכו"ם לישראל אחר אינו יכול לתובעו בדיניהם וכיצד דנין אותו עיין בתשובות הרא"ש כלל י"ח סי"א: כתב הרשב"א שנשאל על אחד שמתה בתו ותבע את חתנו בערכאות

העכו"ם שיחזיר לו כל הנדוניא בטענה אע"פ שבדיני ישראל הבעל יורש את אשתו כיון שהכל יודעים שהם הולכים בדיני העכו"ם הרי כל הנושא אשה שם כאילו התנה כן וכמו שאמרו (כתובות סז) גמלי דערביא אשה גובה פורנא מהם לפי שסומכת עליהם והשיב כל דבר שבממון תנאו קיים ובאמת אמרו שמתנין בכענין זה אבל לנהוג כן מפני שהוא משפט העכו"ם באמת נ"ל דאסור לפי שהוא מחקה את העכו"ם וזהו שהזהירה התורה. לפניהם ולא לפני העכו"ם ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו חוקות העכו"ם ודיניהם ולא אפילו לעמוד לפניהם לדין אפילו בדבר שדיניהם כדיני ישראל והמביא ראיה לזה מגמלי דערביא טועה דכתובה מן הדין היה לגבות ממטלטלי דמיניה ואפי' מגלימא דאכתפיה אלא ששמו רבנן שאין סמיכת האשה עליהם משום שגבייתם לזמן מרובה ובערביא שכל עסקיהם בגמלים סמיכתם עליהם אבל ללמוד מזה לילך בדרכי העכו"ם ומשפטיהם ח"ו לעם קדוש לנהוג ככה וכ"ש אם עתה יוסיפו לחטוא לעקור נחלה הסומך על משענת קנה הרצוץ הזה ועושה אלה מפיל חומות התורה ועוקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ואומר אני שכל הסומך בזה לומר שמותר משום דינא דמלכותא טועה וגזלן הוא ואפילו גזילה ישיב רשע מיקרי כדאיתא בפרק הכונס (בבא קמא ס:) ובכלל עוקר כל דיני התורה השלימה ומה לנו לספרי הקודש המוקדשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ילמדו את בניהם דיני העכו"ם ויבנו להם במות טלואות בבית מדרשי העכו"ם חלילה לא תהא כזאת בישראל חס ושלום שמא תחגור התורה שק עליהם עכ"ל ועיין בתשובת מהרי"ק שורש קפ"ח ושורש א' ושורש ט' ובהריב"ש סי' קע"ט: כתב הרשב"א בתשובה לענין דינא דמלכות' דינא דע שלא אמרו אלא במאי דאיכא הורמנא דמלכא ובדברים שהם מדיני המלכות כי כמו שיש לנו משפטי מלוכה כמו שאמר שמואל לישראל (שמואל א ח) כך בשאר העכו"ם דינים ידועים יש למלכות ועליהם אמרו דדיניהם דין אבל דינים שדנים בערכאות אין אלו ממשפטי המלוכה אלא הערכאות דנין לעצמם כמו שימצאו בספרי הדיינים שאם אי אתה אומר כן בטלת ח"ו דיני ישראל עכ"ל. עיין במהרי"ק סי' ס"ו וקפ"א וקצ"ה בענין דינא דמלכותא ועיין בדברי רבינו סימן שס"ט:

סימן כז

סעיף א

אסור לקלל הדיין והמקללו עובר בלאו שנאמר אלהים לא תקלל בפרק ד' מיתות (סנהדרין סו.) דאמר ר' ישמעאל האי אלהים היינו הדיין וכתרגומו של אונקלוס ואפילו

לר"ע דאמר האי אלהים קדש הוא והוא אזהרה למברך את השם יליף נמי דיין מהכא ומדכתיב לא תקלל ולא כתיב לא תקל: כל המקלל אחד מישראל עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש בס"פ שבועת העדות (שבועות לו.): ומ"ש ופרט לך בחרש להשמיענו כו' כ"כ הרמב"ם בפכ"ו מהלכות סנהדרין: כתב הרמב"ם המקלל את הישן חייב כו' בפרק הנזכר ובנסחי דידן כתב המקלל את הקטן ובקצת כתוב את הנכלם כלומר קטן הנכלם ויש ללמוד כן מדין בשת כדאיתא בהחובל (פו:) וגירסת רבינו יותר נכונה מדמדמי ליה לחרש:

סעיף ב

המקלל את המת פטור כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר ונראה שטעמו מדאיצטריך למילף בפרק הנחנקין (סנהדרין פה.) דחייב על קללת אביו ואמו לאחר מיתה אלמא דבשאר כל אדם פטור ובסמ"ג כתוב דאיתא בת"כ מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המקלל את המת שהוא פטור:

סעיף ג

אפילו המקלל עצמו חייב שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד משנה בס"פ שבועת העדות (שבועות לה.):

סעיף ד

ואינו חייב בכל אלו עד שיקלל בשם או באחד מן הכנויים כ"כ הרמב"ם בפרק כ"ו מהל' סנהדרין וטעמו מדתנן בס"פ שבועת העדות המקלל עצמו וחבירו בכולן פי' בכל הכנויים עובר בלא תעשה ומשמע דכל שאינו בשם או בכינוי אינו עובר בל"ת ומינה ילפינן לדיין: והראב"ד כתב על דברי הרמב"ם א"א אינו לוקה אלא בשם המיוחד:

סעיף ה

ומ"ש וכיון שמקלל בכנוי חייב א"כ המקלל בכל לשון חייב שהשמות שהעכו"ם קורעים בהם להקב"ה הם בכלל הכנויים כ"כ הרמב"ם בפכ"ו מהלכות סנהדרין:

סעיף ו

ואם אמר ארור יהא הוי קללה כי ארור בו נדוי בו קללה בו שבועה ברייתא בס"פ שבועת העדות (שם) ופרש"י כל לשונות הללו הוא משמש וצריך לפרוש ממנו אם אמר חכם ארור בלשון נדוי ואם אמר אדם לחבירו בלשון שבועה וקבלו עליו שבועה היא והמקלל את חבירו בלשון ארור הוא לה' קללה היא וחייב המקלל ובכל אלו אין חייב מלקות עד שיתרו בו בפני עדים וכו' עד וכיוצא באלו אינו לוקה כ"ש הרמב"ם בפרק כ"ו מהלכות סנהדרין: ומ"ש עד שיתרו בו בפני עדים נראה דאיצטריך משום דסד"א דכיון דמלקות במקלל חבירו חידוש הוא דהא לאו שאין בו מעשה הוא התראה נמי לא ניבעי קמ"ל א"נ

כיון דאורחא דקללה בכעס ובריהטא היא לא איבעי התראה קמ"ל ומ"ש או שקילל בלא שם ובלא כינוי כבר נתבאר: או שהקללה באה מכלל הדברים וכו' פלוגתא דר"מ ורבנן במתניתין סוף פרק שבועת העדות (שם) ופסק כרבנן ומ"ש רבינו אבל איסורא מיהא איכא אע"פ שאינו לוקה: (ב"ה) כן משמע דלא איפליגו רבנן ארבי מאיר אלא לפטרו ממלקות אבל איסורא מיהא איכא:

סעיף ז

אם חירף ת"ח מנדין אותו עד סוף הסימן הכל הם דברי הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות סנהדרין:

סעיף ח

לשון הרמב"ם אבל מ"ש אע"פ שמחל החכם כו' כך הוא אע"פ שיש לו לדיין או לנשיא למחול על כבודו אינו יכול למחול על קללתו וכן שאר העם אף ע"פ שמחל המקולל מלקין את המקלל שכבר חטא ונתחייב אבל מי שנתחייב נדוי מפני שהפקיר בבית דין וכו':

סימן כח

סעיף א

כל מי שיודע עדות לחבירו וכו' בב"ק ריש הכונס (בבא קמא דף נו.) תניא היודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ופריך תלמודא במאי עסקינן אילימא בבי תרי פשיטא דאורייתא הוא אם לא יגיד ונשא עונו אלא בחד פרש"י פשיטא דאורייתא הוא חייב בדיני שמים. אם לא יגיד בתרי קמשתעי דקפיד אהגדה משמע שאילו מגידים מחחייב זה ממון ועוד דקי"ל כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד כדכתיב לא יקום עד אחד באיש אלא בחד שמחייבו שבועה בדיני שמים מיחייב דאי הוה מסהיד מחייב ליה שבועה ודילמא לא היה מישתבע לשיקרא ומשלם עכ"ל: וכתבו התוס' פשיטא אם לא יגיד וכו' וא"ת ה"מ כשעבר על שבועתו כדכתיב ושמעה קול אלה וי"ל דה"ק קרא כשעובר בדבר שאם לא יגיד היה נושא עון אז יביא קרבן שבועה אבל בלא שבועה נמי איכא נשיאות עון כדמוכח במתני' דאחד דיני ממונות (לז:) כלומר דתנן התם שהיו אומרי' לעדים שמא תאמרו מה לנו ולצרה הזאת והלא כבר נאמר והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד וכו' והרי שם לא היו משביעים אותם ואפ"ה איכא נשיאות עון אם לא יגיד וכתבו התוס' עוד דוקא בב"ד דכשאומרים אין אנו יודעים להעיד שוב אינם יכולים להעיד דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והיינו אם לא יגיד דקרא אבל חוץ לב"ד אין לחוש כיון שיכול לחזור ולהגיד ול"נ דילפינן הכי מדכתיב אם לא יגיד ונשא עונו במקום שאילו היה מגיד היה מחייב

ממון לאפוקי אם כבש עדותו חוץ לב"ד דאפילו היה מגיד שם לא היה מחייב ממון והכי אמר אביי בפ' שבועת העדות (שבועות לב.) לגבי קרבן שבועה. וכתב נ"י ומיהו הא דמחייבינן הכא בכובש עדותו היינו בדיני שמים אבל בדיני אדם לא ואפי' למאן דדאין דינא דגרמי לפי שאין אדם חייב להעיד לחבירו אלא ממדת גמילות חסדים כ"כ הרא"ה ז"ל עכ"ל. ומשמע דהיינו אפילו איכא תרי סהדי וכן משמע ממ"ש רבינו בסמוך ואם כבש עדותו וכו' ומשמע דקאי להיכא דאיכא תרי סהדי ויש לדקדק בדבריו אם זה כובש עדותו היאך היה אפשר לדונו בדיני אדם וי"ל כגון שאחר שאמר בב"ד שאינו יודע לו עדות ששוב אינו חוזר ומגיד חזר ואמר יודע אני ושוב אינו נאמן על העדות דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. ואילו היה מתחייב ממון היה נאמן על עצמו כשאומר יודע הייתי העדות וכבשתיו: וכתב רבי' כל מי שיודע עדות לחבירו לאפוקי יודע עדות לעכו"ם וכמ"ש בסמוך וראוי להעידו לאפוקי אם הוא קרוב או פסול דכיון דאפילו יגיד אינו מחייב ממון אינו בכלל נשיאות עון: ויש לחבירו תועלת בעדותו לאפוקי שאם אפילו שיעיד לא יחייבו ממון לזה כגון שלא הודה החוב בפניו וגם לא אמר אתם עדי אלא אמר בפניו אני חייב לזה מנה שאין מחייבין אותו לשלם ע"פ עדות זו כמו שיתבאר בסי' ל"ב וכיון דאפי' יגיד לא מחייב ממון ליכא נשיאות עון: כתב הרשב"א ח"א סימן תרנ"ז שאלת ראובן שרצה להחרים בב"ה שכל מי שיודע לו עדות שפרע לשמעון ש"ח פלוני מהו שיאמרו לו קרובי שמעון שיוציאם מן החרם כיון שאינם ראויים להעיד תשובה מחרים סתם ומה בכך שהרי אין הקרובים בכלל החרם מן הסתם דעדות אינה בקרובים וכיון שאינם בכלל למה יוציאם בפירוש עכ"ל וכך הם דברי הרא"ש בתשובה כלל ו' סימן כ"ו שכתב וז"ל שמעון אינו עבריין שהרי כשמטילין חרם להעיד על הכשרים חל החרם ולא על בעלי דבר אבל המרדכי כתב בפרק שבועת העדות בשם ראב"ן ובשם ריב"א הלוי שכשגוזרין החרם סתם על כל בר ישראל להעיד שהחרם חל אף על שאינם ראויים להעיד דלב ב"ד מתנה עליהם כדי לחקור האמת ולהתרחק מעונש שבועת שקר ונהי דלא מפקינן ממון על פי פסולים מכל מקום הם מחמיצים את הדין עכ"ל : כתב הרא"ש בתשובה כלל ז' סימן ז' ראובן שנתחייב לשמעון שבועה ושאל שמעון לדיינים שיחרימו בב"ה אם שום אדם יודע שעבר ראובן שבועה כדי שיפסילהו חלילה וחס לא תהא כזאת בישראל לבייש בן ברית ברבים ואף התובע החרם ראוי לנזיפה שמוציא קול ולעז עליו שהזכיר עליו שזה פיסול אלא אם יש לו עדים יביא ויעידו אבל לא נצוה להחרים לו עכ"ל וכתבה רבינו בסי' צ"ב: והרשב"א כתב שאלה מי שהוא חייב שבועת התורה לחבירו והתובע אומר שאין לב"ד לקבל שבועתו שחשוד הוא על השבועה ואמרו

לו ב"ד שיביא עדים על כך ומצא עדים שיודעים ואינם רוצים להעיד אא"כ יחרימו סתם בב"ה כל מי שיודע עדות שהוא חשוד יבא ויעיד. תשובה החשוד על השבועה שכנגדו נשבע ונוטל ועדים אלו שאינן רוצים להעיד גורמין איסור שימסרו ב"ד שבועה לחשוד ומפסידין ממונו של זה בכבישת עדותן ואם אינם מעידים לו חייבין בדיני שמים ואם אינם רוצים יכול התובע להשביע בב"ה כל מי שיודע עדות בכך יבא ויעידני עכ"ל: ב"ה ועיין מ"ש בסימן צ"ב ליישב תשובת הרא"ש עם תשובת הרשב"א: כתב הרשב"א ח"א סימן תרנ"ח שאלה אחר שהחרים בב"ה בפני העדים אם יוכל להשביעם תשובה לא מצינו שיוכל אדם להשביע עדיו אם יודעים לו עדות אלא שאם השביען וכפרו חייבים קרבן ומי שיודע עדות לחבירו אף ע"פ שלא השביעו חייב הוא להעידו אבל לקבל שבועה בע"כ זו לא שמענו אבל מ"מ הוי הם חייבים להגיד מחמת שהחרים זה כל מי שיודע לו שיבא ויעיד ולפיכך אם החרים פעם אחד ורצה להחרים פעם אחרת ולייחד עדיו אם רצו העדים לומר כבר החרמת כל מי שיודע לך עדות שיבא ויעיד אע"פ שלא ייחדתנו כיון ששמענו אין לך להחרים יותר שמכח החרם הראשון אנו חייבים להגיד לך אם ידענו לך עדות הרשות בידם עכ"ל: ומדברי כולם נלמד שאדם רשאי להחרים בבית הכנסת על כל מי שיודע לו עדות שיבא ויעיד ולאפוקי ממה שכתוב בתוך תשובת הרשב"א סימן תת"ק אם רצה להשביעם בב"ה יאמר משביע אני עליכם פלוני ופלוני אבל שיחרימו בב"ד זה לא שמענו עכ"ל. ואפשר דהתם מדין תורה קאמר שלא שמענו אבל מפני תיקון העולם נוהגים להחרים: כתב הרשב"א בתשובה מי שתבע לתת לו רשות להחרים על כל מי שיודע לו עדות שיש לו להזים מקצת הראשונים גם לברר שלא היה שם תנאי הרי החרימו על מי שנודע לו עדות מן המכירה שיעיד ליום נועד ושוב אין להחרים שנית דחרם עדות זו אינו תורה כי על בעל העדים להטפל ולהביא עדיו כדאיתא במציעא אלא מנהג בעלמא ודי בחרם אחד עכ"ל: כתב ה"ר שלמה בר"ש בר צמח בתשובה ח"ג סימן ה' מה שנוהגים בארצות אדום להשביע העדים גם בעיני יפלא ואם ראיתי רבים ונכבדים נוהגים כן וגם אני מעיד כמוך שהריב"ש היה נוהג כן במקום הזה וא"ל שעל עדות שנמסרה בברצלונ"א היה אומר הר"ן אני רוצה שבועה בעדות זו ובאמת שאין זו שבועת העדות שנזכר בתורה ובדברי חז"ל דהתם בנשבע שאינו יודע עדות והוא יודע ונראה שאע"פ שאינם חייבים לישבע כשנשבעים להעיד אמת אינה שבועה שאינה צריכה דהא קי"ל דנשבעים לקיים את המצוה כדאיתא בנדרים (דף ח.) ותמורה (ג:) ועוד אני מוסיף שיכולין להשביע אם רואים שהעם מקילין בעדות שקר ואינם מקילין בשבועה (ג) ואני איני משביע העדים אא"כ תבע התובע ושתק העד כי

הגדלים בארץ הזאת קשה להם במנהג האומה הזאת ובארץ אדום נהגו להשביע העדים כמנהג האומה ההיא לא שמותר ללכת בחוקותיהם אלא לפי מחשבת העדים שגדלו ביניהם וחשבוהו תורה עכ"ל ועיין בתשובת הריב"ש סימן ק"ע וקע"ו:

סעיף ב

בד"א בדין שבין ישראל וכו' פרק בתרא דקמא (דף קיג) מכריז רבא ואיתימא רב הונא האי בר ישראל דידע סהדותא דעכו"ם ואזיל ומסהיד ליה בדינא דעכו"ם על ישראל חבריה משמתינן ליה מ"ט כיון דאינהו מפקי ממונא אפומא דחד ולא אמרן אלא חד אבל תרי לא: ופרש"י אפומא דחד. ונמצא שהפסידו שלא כדין ואי בתי דינין דעכו"ם לא מפקי ממונא אפומא דחד סהדא אלא שדו ליה אמומתא שרי לאסהודי ואיבעי לן אדם חשוב דסמכי עליה כבי תרי מפקי ממונא אפומיה ולא איבעי ליה לאסהודי או דילמא כיון דאדם חשוב הוא לא מצי משתמיט להו ומצי לאסהודי תיקו. וכתב הרא"ש זכרונו לברכה וכיון דלא איפשיטא אזיל ומסהיד נראה שסובר שתיקו זה כשאר תיקו דממון דהוי קולא לנתבע והעד הוא הנתבע וכיון דבשעה דקא מסהיד לא ברי לן דליסמך עליה כבי תרי מצי לאסהודי ודעת רבינו כדעת הרא"ש ז"ל ולכך סתם דבריו ולא חילק בין חשוב לשאינו חשוב וכתוב בהגהות מרדכי פרק ח' דקמא דמשמע מהאי סוגיא שאם העיד עד אחד באתרא דמפקי ממונא אפומא דחד סהדא לא קנסינן ליה לשלם ממון אלא משמתינן ליה בשביל דחציף (ה): כתב עוד שם ובפרק בתרא דקמא במרדכי נ"ל דתרי קרובים לא חשיבי אלא כחד דהא בדיניהם מוציאין ע"פ קרובים: וישראל התובע לעכו"ם וכולי כתב הרא"ש בפרק בתרא דקמא אבל ישראל התובע מעות מן העכו"ם ואמר פרעתי או כופר הכל יכול להעיד שהרי גם בדין ישראל היה פוטר עצמו בטענת פרעתי וכיון דבדיני ישראל יכול לפטור עצמו שרי לאסהודי מידי דהוה אתרי שיכולין להעיד וקרוב ללשון זה כתוב במרדכי במקומות הנזכר לעיל בשם ר"ת. ורבינו שכתב שגם בדיני ישראל העד המסייעו פוטרו נראה שנתכוון להוסיף אפילו שהעכו"ם מודה במקצת ועד אחד מסייעו דאע"ג דמודה במקצת בדיננו הוי מחוייב לישבע ועכו"ם אינו יכול משום דלא מהימני ליה ומשלם אפ"ה אם יש עד אחד המסייעו פוטרו משבועה בדיננו כמבואר בסימן ע"ה וסימן פ"ד והילכך שרי לאסהודי: וכתב אדוני אבי הרא"ש זכרונו לברכה וכו' כן כתב בפסקיו בפרק הנזכר:

סעיף ג

ואינו חייב להעיד כלומר שאף על פי שחייב להעיד לישראל חבירו ה"מ כשתבעו אבל אם לא תבעו אינו חייב להעיד לו. ולמד כן רבינו מדתנן בפרק שבועת העדות (שבועות לה:) דכל שלא שמעו מפיו שאמר להם בואו והעידוני אינם חייבים קרבן וכיון דקי"ל

דכל היכא דאיכא נשיאות עון בלא שבועה אז מתחייב קרבן שבועה מכלל דכל היכא דבנשבע לא מחייב קרבן שבועה כי לא נשבע ליכא נשיאות עון:

סעיף ד
ואם כבש עדותו וכו' נתבאר:

סעיף ה
ואם העד ת"ח וכו' בפרק שבועת העדות (שבועות ל:) אמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן דידע בסהדותא וזילא ביה מילתא למיזל לבי דינא דזוטר מיניה לאסהודי קמיה לא ליזיל ה"מ בממונא אבל באיסורא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כ"מ שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב ופרש"י כגון אשה הבאה לפני חכם להתירה לינשא ותלמיד זה יודע שבעלה חי אין חכמה חשובה לנגד ה' כלומר דהא דאמרינן אבל באיסורא אין הכוונה שאם יודע בדבר עדות איסור בין שהעדות להתיר או לאסור אלא באיסור פירושו כשהעדו' לאסור והוכרח לפרשכן מדאמרי' כל מקום שיש בו חילול השם ואם הב"ד רוצים לאסור וזה יודע עדות להתיר אף על פי שיאסרו ליכא חילול השם וז"ש רבינו אבל בעדות שיש בו צד אפרושי מאיסורא וכתב רבינו ירוחם נ"ב ח"ב דבעדות דליכא איסורא אינו בא לב"ד הקטן ממנו אלא שולחין לו ומעיד בפני הב"ד או בפני שלוחם:

סעיף ו
ואם הבעל דין אלם וכו' פרק המפקיד (בבא מציעא לט:) ופ"ב דכתובות (דף כז.) מרי בר איסק אתא ליה אחא מבי חוזאה אמר ליה פלוג לי בנכסי דאבא אמר ליה לא ידענא לך אתו לקמיה דרב חסדא א"ל זיל אייתי סהדי דאחוה את אמר ליה אית לי סהדי ומסתפו מיניה דגברא אלמא הוא א"ל לאידך זיל את אייתינהו א"ל דינא הכי המע"ה א"ל הכי דאיננא לך ולכל אלמי חברך השתא נמי אתו ומשקרי כלומר מפני יראתן של זה תרתי לא עבדי. וכתבו התוספות בהמפקיד וא"ת וכי כל אדם עשיר אלם יצטרך להביא עדים שאין התובעו אחיו כלומר דאם כן לא שבקת לוה חיי וי"ל דשאני הכא שאותו אמר שיש לו עדים ויראים להגיד א"ל רב חסדא שיעשה עמהם שיעידו. ומרי בר איסק א"ל סוף סוף השתא יעידו שקר מיראתי ויאמרו שאינו אחי או יאמרו שאינם יודעים אע"פ שיודעים ומשני תרתי לא עבדי חדא שישתקו וחדא שישקרו ויאמרו אין אנו יודעים או שיאמרו אינו אחיו ובפ"ב דכתובות כתבו נראה לר"י דמירי שהביא עדים ואומרים אותו עדות שאתה שואל לא נאמר לך כלום עליו דרגלים לדבר שהוא אלם דאל"כ כל אדם יאמר לחברו שהוא גברא אלמא עכ"ל התוספות וכ"כ בהגהות מרדכי וכ"כ הרא"ש ז"ל אבל רש"י כתב זיל אנת אייתי סהדי דלאו אחיך הוא אותם עדים שיש לו לזה שבאו

משם ומכירים מי הוא הביאם אתה ויעידו שאינו בן אביך או בקש עדים אחרים נראה מדבריו שלא היה נפטר עד שיעידו העדים כדבריו ולא סגי בשיאמרו אין אנו יודעין וכך כתוב בפי' נמוקי יוסף לפי זה אפשר לומר דאע"ג דאין רגלים לדבר כל היכא דאמר דמסתפו סהדי מיניה דגברא אלמא הוא אמרינן ליה זיל אייתינהו את וליכא למימר לא שבקת חיי שאין זה מוסר לבעל דין לבד אלא גם לבית דין אם מחזקו ליה באלמא ואיפשר שזה דעת הרמב"ם שכתב בספ"ג מהלכות עדות ואם ידעו בית דין שבעל דינו אלם וטען התובע שהעדים מתפחדים מבעל דינו שיבואו ויעידו לו הרי בית דין כופין את בעל דינו שיביא העדים לומר דתרתי בעינן שידעו בית דין שהוא אלם ושיטעון התובע שהעדים מתפחדים וליכא למימר א"כ לא שבקת חיין לאלמי דהכי דאיננא להו עד ישובו מדרכם ונמוקי יוסף כתב דליכא למימר לא שבקת חיין דשאני הכא שניכרים הדברים שזה טוען אמת וזה שקר שלא מצינו איש שיקרא למי שאינו אחיו אחי אתה והא רחוק הוא שלא ידע שיש לו אח ומש"ה בגברא אלמא בכה"ג הוה דאין ליה הכי ונראה מדבריו דדוקא היכא שיש רגלים לדבר שהאלם טוען שקר הוא דאמרינן ליה אייתי סהדי ואע"פ שלא אמרו העדים מה לנו ולצרה וכולי אבל היכא דאין רגלים שטוען שקר אע"פ שהעדים אמרו מה לנו ולצרה או כיוצא בזה אין מחייבין אותו להביא עדים ורבינו כתב דעת התוספות מאחר דהרא"ש סבר כן :

סעיף ז

וצריך שיעידו העדים מעומד וכו' פרק שבועת העדות (שבועות ל:) אמר עולא עדים ד"ה בעמידה דכתיב ועמדו שני האנשים וכתבו התוספות דכתיב ועמדו שסמכו לב' אנשים ולא כתבו וב' אנשים אשר להם הריב יעמדו ושם כתב הרא"ש סברת י"א וסברתו וכתב הר"ן דאיכא מ"ד דאפי' בדיעבד אם העידו בישיבה אין עדותן עדות מדאמרינן בזבחים פ"ב (טז:) מה ליושב שכן פסול לעדות ומדקאמר פסול משמע אף דיעבד ולא מיחוור דהא אמרינן לקמן דת"ח מעיד מיושב ובשלמא אי כולהו אינשי בדיעבד עדותן עדות אלא דלכתחלה מצוה בעמידה מדכתיב ועמדו בתלמיד חכם אפילו לכתחלה מיושב דעשה דכבוד תורה עדיף אלא אי אמרת דבעלמא אפי' בדיעבד עדותן בטלה ת"ח היאך מושיבין אותו וכי מכשירין עדות פסול מפני כבוד תורה והרשב"א הביא ראיה לדין זה מדאמרינן במי שאחזו (עא.) בודקין אותו למשאות ולמתנות ולעדיות וגרסינן בירושלמי אר"ל זאת אומרת מעידין מיושב אלמא בדיעבד כשר. וכן כתבו ההגהות פכ"א מהלכות סנהדרין. והמרדכי כתב שרבינו מאיר וריב"א פסקו כן דבדיעבד עדותן עדות וכן הסכים במישרים נ"ב ח"ב וכתב רבינו אליעזר ברבי שמעון דעמידה דוקא לפני מומחין הוא

משום דכתיב ועמדו שני האנשים וגו' לפני ה' והאידנא ליכא מומחין ומ"מ נהגו בישיבה בין עדים בין בעלי דין אפילו בגמר דין ע"כ במרדכי. ובמרדכי ישן מצאתי כתוב עוד ונראה דהא דאמרינן מצוה בבעלי דינין שיעמדו פי' כשעומדין אין רשאין לישב אבל ישבו קודם אין צריכין לעמוד דלא כתיב ויעמוד כדאמרינא בפרק אלו מגלחין (מועד קטן יט:) וההיא דשמעון בן שטח דאמר לבעל דין עמוד על רגליך ויעידו בךב פירוש אל תשה והיינו דקאמר עמוד על רגליך ולא אמר עמוד סתם כ"כ וה"ה לעדיסג דעדים כגמר דין דמו כדאמרינן בגמ': והרמב"ם ז"ל פכ"א מה' סנהדרין כתב וז"ל כבר נהגו כל בתי דיני ישראל שאחר התלמוד בכל הישיבות מושיבין בעלי דינין ומושיבין העדים כדי לסלק המחלוקת שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם עד כאן לשונו ומ"מ כתב רבינו ירוחם בשם סמ"ג דבגט אשה וכיוצא בו צריך ליזהר שיהיה מעומד והגהות כתבו דהיינו דוקא לכתחלה:

סעיף ח

ומ"ש ואם העד ת"ח וכו' בפרק שבועת העדות (שבועות ל.) רב יימר הוה ידע ליה סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר אותבינהו לכולהו אמר ליה רב אשי לאמימר והאמר עולא עדים ד"ה בעמידה א"ל האי עשה והאי עשה עשה דכבוד תורה עדיף ופירש רש"י האי עשה ועמדו והאי עשה את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח: כתוב במישרים נ"ב ח"ב נחלקו הפוסקים על הדיינים שקבלו עדות כשהם עומדים והעיקר שכשרה בפ"ב דשבועות עכ"ל:

סעיף ט

וצריך שיבינו הדיינים וכו' משנה ספ"ק דמכות (ו:) על פי שנים עדים שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן ובגמרא הנהו לעוזאי דאתו לקמיה דרבא אוקי רבא תורגמן בינייהו והיכי הוה עביד הכי והתנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן רבא מידע הוה ידע מאי דהוו אמרי אהדורי הוא דלא הוה ידע כלומר והעמיד מליץ להשיב להם מה שרבא חוקר אותם ופירש רש"י לעוזאי בעלי לשון אחרת שאין הדיינים מכירים בה :

סעיף י

ומאיימין על העדים וכו' משנה פרק זה בורר (סנהדרין כט.) כיצד בודקין את העדים היו מכניסים אותם ומאיימין עליהם ובגמרא היכי אמרינן להו אמר רב יהודה נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. א"ל רבא יכלי למימר שב שני הוה כפנא ואבב אומנא לא חליף אלא אמר רבא אמר להו מפץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר אמר ליה רב אשי יכלי למימר שב שני הוה מותנא ואיניש בלא שניה לא שכיב אלא אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא סהדי שקרי אאוגרייהו זילי דכתיב והושיבו שני

אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו לאמר ברך נבות אלהים ומלך ופי' רש"י נשיאים ורוח וגשם אין. בשביל מתהלל במתת שקר דהיינו מעידי שקר גשמים נעצרים. אמר רבא מאי איכפת להו אם לא ירדו אמרי בלבם משל הדיוט שב שני הוה כפנא ואבבא דמי שיודע האומנות לא עבר הרעב: מפץ וחרב וכו'. בעון עדות שקר דבר בא ויתייראו שלא ימותו: אאוגרייהו זילי. השוכרים אותם מבזים אותם וקלים הם בעיניהם: והושיבו שני אנשים בני בליעל. גבי נבות היזרעאלי כתיב שיועצי המלך היו יועצים לשוכרם והיו קורין אותם בני בליעל ומשמע דלא היה אומר להם אלא סהדי שקרי אאוגרייהו זילי. אבל רבינו כתב ומודיעין להם עונשו של מעיד שקר. גם במישרים נ"ב ח"ב כתב ומאיימין עליהם ואומרים להם סהדי שקרי אאוגרייהו זילי עכ"ל. נראה דתרתי בעינן שיאיימו עליהם ושיודיעום דסהדי שקרי אאוגרייהו זילי. גם הרמב"ם פי"ז מהלכות עדות כתב ומודיעים אותם כח עדות שקר ובושת המעיד בה בעולם הזה ובעולם הבא נראה דס"ל דלא אידחו מימרא דרב יהודה ורבא אלא לענין שלא יאיימו אותם ברע כללי כי יחשבו שינצלו אבל ברע פרטי שיגיע להם באותו עון מאיימין עליהם והיינו דאמר רב אשי סהדי שקרי אאוגרייהו זילי שהוא רע נוגע להם בפרט וה"ה לשאר רעות פרטיות שמאיימין עליהם:

סעיף יא

יב ובודקין כל אחד לבדו וכו' משנה שם כיצד בודקין את העדים מכניסים אותם ומאיימין עליהם ומוציאים כל אדם לחוץ ומשיירין את הגדול שבהם ואומרים לו היאך אתה יודע שזה חייב לזה כלום אם אמר הוא אמר לי שחייב לו או איש פלוני אמר לי שחייב לו אינו כלום עד שיאמר בפנינו הודה שהוא חייב לו ואח"כ מכניסין את השני ובודקין אותו פרש"י הוא אמר לי. הלוה א"ל: לא אמר כלום. דעביד איניש דאמר פלוני נושה בי כדי שלא יחזיקוהו עשיר:

סעיף יג

ואפילו ת"ח וכו' עד לא ישמע לו ברייתא פרק שבועת העדות (שבועות דף לא.) ומפורש שם שהחלוקה הראשונה אסור מפני שמעיד שקר והחלוקה שנייה אסורה משום מדבר שקר תרחק שגורם לפסוק דין ע"פ שנים ואין כאן אלא עד אחד: ומ"ש ואפילו תלמיד כו' לפי שאמר בסמוך שכל שלא ראה שהלוה לו או שהודה בפניו לאו עדות הוא וא"כ אינו יכול להעיד אמר לא מיבעיא זה שאסור להעיד אלא אפילו תלמיד וכו' אסור: ומ"ש ואחר שבדקו וכו' סוף המשנה שכתבתי בסמוך:

סעיף יד

ירושלמי רב כד הוה חזי מכוונין היה חקר הירושלמי הזה איתיה בפרק זה בורר ופירשו הרא"ש ז"ל בפסקיו בפרק הנזכר כמ"ש רבינו:

סעיף טו

כתב רש"י שאין העדים יכולין וכולי בפרק מי שאחזו (גיטין ד' עא.) תניא אם לא יגיד פרט לאלם שאינו יכול להגיד ואמאי הא יכול להגיד מתוך הכתב ומתרצים שאני עדות דרחמנא אמר ע"פ שנים עדים מפיהם ולא מפי כתבם ואיתא נמי בספרי ע"פ שנים עדים מפיהם ולא מפי כתבם ובפרק ד' אחין נמי אמרינן ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם וכתבו התוס' בפרק שני דכתובות (כ.) ובפ"ג דבתרא ובפ"ג דיבמות (מ.) שרש"י כתב בפירוש החומש על פי שנים עדים פרט שלא ישלחו כתבם לב"ד. ור"י אומר ששמע מר"ת שנוהגים העדים לשלוח עדות בכתב ידם לב"ד והוי עדות והא דאמרינן מפיהם ולא מפי כתבם היינו דוקא באלם דלאו בר הגדה הוא אבל אדם שראוי להגדה מועיל כתב ידו כשזוכר העדות דכל הראוי לבילה וכו' והא דאמרינן פ"ב דכתובות כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה והוא שזוכרה מעצמו אבל אינו זוכרה לא ואי כר"ת יוציא כתב ידו בב"ד וי"ל דהב"ע בשאינו מוציא כתב ידו בב"ד ועיין בפסקי הרא"ש פ' ד' אחים: ומה שכתב רבינו וכן יראה מדברי הרמב"ם שכתב דין תורה שאין מקבלין עדות אלא מפי העדים וכו' דברי הרמב"ם הם בפ"ג מהלכות עדות ואפרשם בסמוך בע"ה. ודע דבפ"ט מהלכות עדות להרמב"ם כתוב בנוסחאותינו החרש כשוטה וכו' צריך להעיד בב"ד בפיו או שיהיה ראוי להעיד בפיו וא"כ ס"ל דשולחין עדותן לב"ד אבל רבינו סימן ל"ה כתב לשון הרמב"ם ולא כתב אלא צריך להעיד בב"ד בפיו וא"כ הרי מפורש דס"ל דאין שולחין עדותן לבית דין והיא הגירסא הנכונה שהיא מסכמת עם מה שכתב בפ"ג: אע"ג דעד אחד היכא שאחר מכחישו לאו כלום הוא אם הוא דבר שיכול להתברר נאמן מהרי"ק שורש א' ותוספות קידושין פרק האומר (סו: ד"ה שלח):

סעיף טז

וכל זמן וכו' כך כתב הרא"ש פ"ב דכתובות ולמד כן מדאמרינן התם (ב:) א"ר חסדא ש"מ מדתנן גבי תלוליות אי זו היא ישנה ששים שנה וטעמא משום דאין אדם זוכרה האי סהדותא עד שתין שנין מידכר טפי לא מידכר ואסיקנא ולא היא התם הוא דלא רמיא עליה אבל הכא כיון דרמי עליה אפילו טובא נמי ופרש"י אבל הכא שעשאוהו עד בדבר אפילו טובא נמי סמכינן אסהדותיה אי מסהיד עכ"ל. נראה מדבריו דדוקא היכא שעשאוהו עד בדבר הוא דרמי עליה ומדכר אחר כמה שנים אבל אם לא עשאוהו עד בדבר לא רמיא עליה טפי מתלוליות ועד שתין שנין מידכר טפי לא מידכר וטעמא דמסתבר הוא אלא שלא ראיתי מי שכתב כן ואיפשר לומר דלענין דינא לא סליק הכי משום דהתם הכי תנן אי זו היא ישנה ס' שנה דר"מ ר' יהודה אומר ישנה שאין אדם זוכרה הרי דלרבי יהודה אפילו מילתא דלא רמיא עליה אפילו אחר כמה שני מידכר

ור"מ ורבי יהודה הלכה כר"י ורב חסדא הוא דבעי לאסוקי אליבא דר"מ דעד שתין שנין מידכר וכו' ודחינן דאפילו לר"מ שאני ליה בין מילתא דרמיא עליה למילתא דלא רמיא עליה אבל לדידן דקי"ל כרבי יהודה בין רמיא עליה בין לא רמיא לעולם מידכר: ומ"ש ואפילו אינו נזכר וכו' שם ת"ר כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה אפילו אחר כמה שנים ופרש"י והרי"ף והרא"ש ז"ל כמו שכתב רבינו ורבינו האי פירש פירוש אחר תבאר בסימן (לט) כי אע"פ שחלקו על פירושו הדין דין אמת והרמב"ם ספ"ח מהל' עדות כתב אחד הכותב עדותו על השטר או שנמצא כתוב על פנקסו בכתב פלוני העיד אותי עליו וכו' אם זכר מעצמו וכו' והוא מפרש כפירוש רבינו אלא דס"ל ז"ל שאם אין העדים זוכרים עדותם ואין כתב ידם יוצא ממקום אחר ואין שם עידי קיום אין דנין ע"פ השטר ולדידיה לישנא דברייתא דייקא דקתני כותב אדם עדותו על השטר דהיינו שטר ממש ובשאין כתב ידו יוצא ממקום אחר ואין עדים מצויים לקיימו וה"ה אם נמצא כתוב בפנקסו ונזכר שמעיד אפילו אחר כמה שנים וכו' והרי"ף בפרק ד' אחין כתב דהא ברייתא בדאיתא לסהדותא תחות ידי עדים ומש"ה בעינן שיזכור דכמי שלא העידו עד השתא דמיא דהא אי בעו כבשיה לשטרא ולא מסהדי ומהאי טעמא נמי אמרינן בפרק ד' אחין (יבמות לא:) דמש"ה לא תקנו זמן בקידושין דאי מנחיה ליה גבי עדים דילמא חזו בכתבא ואתו ומסהדי ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם כלומר משום דעדיין העדות תחת ידי העדים אבל אם אין העדות תחת ידם נעשה כמו שנחקרה עדותן בב"ד ומהאי טעמא מקיימין לשטרא מחתימות ידי סהדי ולא איכפת לן אי מידכרי לסהדותא או לא מידכרי: וכתב נמוקי יוסף שהקשה על הרי"ף אמאי לא מקרעינן כמה שטרי שהעדים חתומים ואינם מספיקים ליתנו לבעל דבר עד ששוכחים עיקר הדבר וי"ל דשאני הכא דכיון דשטר קידושין לא חזי למיתביה לבעל דבר להיות בידו לראיה לא חשיב שטר ראיה כלל אלא דהוי שטר הקנאה בעלמא להתקדש בו וכן כתב הרמב"ן ז"ל בספר הזכות עד כאן לשונו ותמיהא לי מילתא דמשמע דאין חילוק בין שטר לשטרא כלל שהרי כתב ומהאי טעמא מקיימין לשטרא בחתימות ידי סהדי וכולי אלמא דאי הוה תחות ידי סהדי לא הוה מקיימינן ליה אי לא דכירי וצ"ע. והרא"ש דחה דברי הרי"ף כמו שאכתוב בסמוך: ומיהו דוקא כשיוכר הדברים וכולי שם על ברייתא שכתבו בסמוך אמר רב הונא והוא שזוכרה מעצמו ורבי יוחנן אמר אף על פי שאין זוכרה מעצמו ופרש"י שזוכרה מעצמו. בלא ראיית השטר נזכר קצת עדות מאליו. אע"פ שאין זוכרה מעצמו אלא לאחר שראה השטר נתן בלבו ונזכר שלא נשתכח ממנו כל כך שכשמזכירין לו נזכר אבל אינו נזכר לגמרי לא דרחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם והתוספות כתבו אף ע"פ שאין זוכרה

מעצמו אבל על ידי השטר זוכרה אבל אם אין זוכרה כלל לא דמפיהם ולא מפי כתבם כדאמרינן בפרק ד' אחין גבי מפני מה לא תקנו זמן בקידושין דקאמר לינחיה גבי עדים אי דכירי ליתו וליסהדו ואי לא זימנין דחזו מכתבא ואתו ומסהדי ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם וא"ת ה"נ אמאי לא אסרינן לכתוב עדות על השטר שמא ישכח לגמרי ואתי ומסהיד מכתבא כדחיישינן התם. וי"ל דהתם ודאי חשו חכמים לפי שב"ד מוסרין לו השטר ויסבור שלכך מסרוהו לו שיעיד אפילו לא יזכור אבל הכא שמעצמו כותב עדותו על השטר לא חשו חכמים לכך וא"ת ואמאי לא מצי חזו בכתבא ולאסהודי הא תנן בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קסח.) מי שנמחק שטר חובו מעמיד עליו (עדים) ובא לבית דין ועושין לו קיומו וכן בהגוזל קמא (דף צח:) גבי שורף שטרותיו של חבירו פטור מדיני אדם וכו' ה"ד אי דאיכא סהדי דידעי מאי הוה כתוב בשטרא ניכתוב ליה שטרא אחרינא אלמא לא חשבינן ליה מפיהם ולא מפי כתבם. וי"ל דבפרק ד' אחין חיישינן דילמא אתו ומסהדי בסתם כאילו זוכרים העדות אבל ודאי אם היו מעידים שכך ראו בחתימתן הא לא חשיב מפיהם ולא מפי כתבם דעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד והוי כאילו מעידין ראינו עדות שנחקרה בב"ד עכ"ל התוספות ומדברי הרמב"ם שכתב פ"ג מהלכות עדות דין תורה שאינן מקבלין עדות וכו' וכתבו רבינו בסמוך למדתי תירוץ אחר בקושיא אחרונה שהקשו בתוספות והא דההיא דפרק ד' אחין שהוא דיני נפשות אוקמוה אדין תורה דמפיהם ולא מפי כתבם וה"ה לדיני מכות קנסות וגזילות דלא שייך בהו נעילת דלת אבל ההיא דגט פשוט והגוזל דדיני ממונות נינהו אקילו בהו רבנן כדי שלא תנעול דלת בפני לווין אבל ק"ל עליו דאמרינן בכמה דוכתי דקיום שטרות דרבנן אלא דמדאורייתא עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד ולא בעי קיום וצ"ע. וכבר כתבתי בסמוך שדעת הרי"ף דההיא דפ' ד' אחין בדנפיק מתותי ידי סהדי מש"ה לא הוי כמי שנחקרה עדותן בב"ד א"כ ההיא דגט פשוט ודהגוזל דכבר נפק מתותי ידי סהדי הו"ל כאילו נחקרה עדותן בב"ד ויכולין להעיד ראינו עדות שנחקרה בב"ד והרא"ש בפרק ד' אחין כתב ורי"ף ז"ל כתב בסגנון אחר ומה שכתבתי דברי התוספות עיקר ואין להשיב עד כאן לשונו. והקשו עוד בתוספות דאפי' אינו זוכרה מה בכך יביא שטרו בב"ד ותירץ ר"י דלא חשיב שטר אלא כשעשוי מדעת שניהם אבל הכא שכותב עדותו שלא מדעת הלוה לא חשיב שטר א"נ אפילו לא בעינן דעת שניהם הב"ע בשאינו כתוב כסדר השטר אלא זכרון דברים בעלמא . ובענין פלוגתא דרב הונא ורבי יוחנן קיימא לן כרבי יוחנן דהא אפילו לגבי רב דרביה דרב הונא הוא קי"ל כרבי יוחנן ועוד מדמסיק רבא דינא אליביה וכמו שאכתוב

בסמוך אלמא ס"ל דכוותיה קי"ל וזהו שכתב רבינו ושאר הפוסקים דבזוכר ע"י הכתב סגי: וכתבו התוס' דבירושלמי מפרש סוגיא זו בע"א דקאמר התם רב הונא כרבי ורבי יוחנן כרבנן פי' כשהעדים באים לקיים חתימתן אם זוכרים המלוה בלא שטר אפילו לרבי אין צריך לצרף עמהם אחד (מן השוק) דעל מנה שבשטר הם מעידים. וכשאין זוכרין המלוה (אפילו) על ידי השטר אפי' רבנן מודו דצריכין לצרף דע"כ אין מעידין אלא על כתב ידן וכי פליגי היינו כשזוכרים המלוה על ידי השטר דלרבנן חשיב זכירה ועל מנה הם מעידים ולרבי לא חשיב זכירה ומדמשמע הכא דלכ"ע כל שלא נזכר ע"י השטר אינו יכול להעיד למד הרמב"ם מה שכתב בפ"ח מהלכות עדות מי שחתם על השטר ובא להעיד על כתב ידו וכו' עד אבל אם לא נזכר לא יעיד הואיל והדבר כן וכו' עד הואיל ואפשר לקיימו שלא מפיהם. ורבינו ירוחם כתב פירוש זה של תוספות נ"ב ח"ב וגם רבינו כתב דין זה בשם הרמב"ם סימן מ"ו:

סעיף יז

וכן אם נזכר לדבר על ידי אחר וכו' שם אמר רבא ש"מ מדרבי יוחנן כלומר דאמר דעל ידי זכירת הכתב יכול להעיד הני בי תרי דידעי סהדותא ואנשי חד מינייהו חד מידכר לחבריה. איבעיא להו עצמו מאי רב חביבא אמר אפילו עצמו רב אשי אמר עצמו לא והלכתא עצמו לא ואי צורבא מרבנן הוא אפילו עצמו כי הא דרב אשי הוה ידע ליה סהדותא לרב כהנא אמר ליה מי דכיר מר א"ל לא ולאו הכי והכי הוה עובדא א"ל לא ידענא לסוף אידכר רב אשי אזל אסהיד ליה חזייה (לר"כ) דהוה מחסם א"ל מי סברת דעלך קא סמיכנא אנא הוא דרמאי אנפשאי ואדכראי. ופירש"י לעצמו מאי. אם בעל דין עצמו מזכירו עד שנזכר מאי. ואם צורבא מרבנן הוא העד אפילו עצמו של בעל דין דצורבא מרבנן אי לאו דכי רמי אנפשיה מידכר שפיר לא היה סמיך אספיקא למיקם ואסהודי. מחסם מגמגם תמה על רב אשי שהעיד בדבר. והרמב"ם כתב אם הבעל דין ת"ח וכו'. בפ"ח מהל' עדות ובנוסחאות שלנו כתוב בהרמב"ם ז"ל לפיכך אם היה התובע ת"ח והזכיר התובע הזה את העד וכו' ורבינו איפשר ששינה וכתב בע"ד לומר דה"ה ביודע עדות לנתבע דמ"ש. והרמב"ם מפרש ואי צורבא מרבנן הוא הבעל דין כתבו ההגהות דלהרמב"ם יש לפרש שהיה רב כהנא מגמגם אם כך היה המעשה כלומר שלא יסמוך על שהזכירו וכן השיב לו שלא סמך על הזכרתו אבל אם לא היה מגמגם בדבר מאחר שהיה רב כהנא ת"ח היה רב אשי יכול להעיד אף ע"פ שלא נזכר מעצמו ומסיק מי סברת דעלך קא סמיכנא וכו' ואיני יכול ליישב דבריהם דכיון דרב כהנא היה ת"ח למה היה מגמגם שלא יסמוך על שהזכירו הא להרמב"ם צורבא מרבנן יודע שאילו לא זכר את

הדבר לא היה מעיד והיאך היה חושש לרב אשי ועל דעת הרמב"ם ק"ל דבשלמא לרש"י כיון שהעד ת"ח יודע שאם אינו נזכר אינו יכול להעיד אבל אם העד אינו ת"ח אע"פ שהתובע ת"ח מאן לימא לן דרמא אנפשיה ואידכר דילמא על דברי התובע סמך ומ"מ נ"ל דלהרמב"ם ז"ל כ"ש אם העד ת"ח שיכול להעיד. וכתבו עוד ההגהות שרבי אבי"ה פי' כרש"י וכתב דה"ה אדם ירא שמים וכשר עכ"ל. ול"נ לי שאם אמרו בת"ח דגמר דינא לא אמרו בירא שמים וכשר שלא גמר דינא וסבר דאע"ג דלא מידכר מצי לאסהודי ול"נ דע"כ לא שקלינן וטרינן בגמרא לעצמו מאי אלא בליתיה לעד קמן דנישייליה א"נ איתיה ולא ידע אי אידכר או סמיך אמאי דאדכריה תובע אבל אי איתיה קמן ואמר אנא רמאי לנפשאי ואידכראי מהימן דכיון דכשר לעדות הוא בהא נמי מהימנינן ליה:

סעיף יח

יט אין מקבלין את העדות אלא בפני בע"ד וכו' פ' בתרא דב"ק (דף קי"ב.) בר חמוה דרבי ירמיה טרק גלא באפיה דר' ירמיה אתא לקמיה דר' אבין אמר שלו הוא תובע (א"ל) יהא מייתינא סהדי דאחזקי בה בחיי אבוה א"ל וכי מקבלין עדים שלא בפני בע"ד ופרש"י בר חמוה דר' ירמיה. קטן הוה: טרק גלא. דלת פתוחה בבית אביו סגר ולא הניחו ליכנס לפי שהיה רוצה רבי ירמיה להחזיק בה: דאחזקי בה בחיי אבוה. והיה טוען שאביו מכרה או נתנה לו: שלא בפני בע"ד. והאי קטן כמאן דליתיה דמי עכ"ל. ואותביה אהא מדאמר רב יוסף בר חמא אמר רבי אושעיא תינוק שתקף בעבדיו וירד לתוך שדה חבירו ואמר שלי הוא מוציאין אותו מידו מיד ואסיקנא דה"מ היכא דלית לית חזקה דאבוה אבל היכא דאית ליה חזקה דאבוה אין מוציאין אותו מידו וכתבו התוספות דמשמע דהיינו אפילו היה רבי ירמיה מוחזק בבית מדלא מפליג התם בעל השדה מוחזק בשדה הכא רבי ירמיה לא היה מוחזק משמע דלא תלי בהכי מידי אלא במה דאית ליה חזקה מאבוה אפילו היה ר' ירמיה מוחזק בבית ובהגהות מרדכי כתב סברא זו וכתב עוד אמנם ריב"א פירש דוקא טרק גלא שהחזיק התינוק בעצמו ולא הניחו מעכשיו אינו יכול רבי ירמיה להוציאו מידו אלא בעידי חזקה ואין מקבלין עדות שלא בפניו אבל אם היה ר' ירמיה דר באותו בית וזה היה תבעו בב"ד שיצא מביתו לא היינו מוציאין ר' ירמיה ע"י תביעתו של זה אע"ג דקי"ל מעולם דבית זה (היה) בחזקת אבוה משום דר' ירמיה עכשיו א"צ להביא עדים שהרי הוא אינו מערער אלא מוחזק בבית וזה מערער עליו ולכשיהיה גדול ויתבענו לדין אז יביא עדים שהחזיק בחיי אביו מחבור מורי ה"ר אפרים עכ"ל: (ב"ה) ולזה הסכים הרשב"א בחידושיו וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות מלוה: ודברי רש"י נוטים לזה שכתב לפי שהיה רוצה ר' ירמיה להחזיק בה משמע דאילו כבר

החזיק רבי ירמיה לא הוה מפקינן לה מיניה ולפי זה הא דקאמר מייתינא סהדי דאחזקי בה בחיי אבוה היינו בכסף או בשטר או בחזקה אבל השתא אינו מוחזק בה ובהג"ה אשירי כתוב בשם ר"ת כדעת ריב"א וכתב דבהכי אתי שפיר הא דמשמע בפרק חזקת (בבא בתרא לב:) גבי רבא בר שרשום דמשמע התם דאי הוה טען לקוחה היא בידי הוה מהימן אע"פ שהיה צריך להביא עדים על כך ויתומים קטנים היו אלמא כיון דמוחזק בה באותה שעה מקבלין עדים להחזיקה בידו. ונ"ל שבזה חלוק על ריב"א דלריב"א אילו היה ר' ירמיה מוחזק בה השתא לא היה צריך רבי ירמיה להביא עדים עד שיגדיל ויתבענו לדין. ולר"ת צריך מיד להביא עדים ולדעת התוספות הא דמשמע בפרק חזקת דאי טעין לקוחה בידי מהימן לגבי קטנים היינו היכא דבחיי אביהם אכלה שני חזקה וכן פי' רשב"ם: כתב בעל התרומות בשער י"ד ח"א אם גזל אביו חייבים לשלם וגובים אף מיתומים קטנים דקי"ל כרבנן דפליגי אסומכוס בהגוזל (קיב.) ואמרו בין גדולים בין קטנים חייבים דבגזילה מקבלים עדים שלא בפני בעל דין עכ"ל: מצאתי כתוב בשטה אחת דצואת אביהם מקבלי' עדותן על הקטנים משום דאלמוה רבנן כדי שלא תטרף דעתו עליו וכתב נ"י שכתב הריטב"א בשם רבו הא דאמרינן דאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין וקטן כשלא בפניו דמי היינו בדבר שאינו ברור ויש בו חשש אבל בדבר ברור שאין בו חשש כגון דצוה אבי הקטן ואמר תנו מנה לפלוני מקבלים עדים שצוה כך ונזקקין דליכא למיחש למידי וכן לכל כיוצא בזה שהוא ברור על פי העדים בלא שום חשש מקבלים עדים שלא בפני בעל דין עכ"ל. ובפרק אלמנה ניזונית כתב הרי"ף אמר רבא אין נזקקין לנכסי יתומים ואם אמר תנו נזקקין וכתב הר"ן בשם הרמב"ן דמדאמרינן אמר תנו נזקקין מקבלין עדים הללו בפני אפטרופא דכל עדי צואה מילי דיתומים נינהו וליכא בהו משום אין מקבלים עדים שלא בפני בעל דין אבל הראב"ד העמידן במוסר דבריו לבית דין או שכתבו עדותן בשטר ואינו במשמע ועוד היאך כתבו עדות צואה בשטר מחיים ואם כתבו לאחר מיתה אף בשטר אין מקבלים עדות דבשעת חתימה הוי כמי שנחקרה עדותן בב"ד וזו בב"ד נמי אין מקבלין אותה וכן מה שאומר בשחייב מודה פי' הרב ז"ל בשהודה בבית דין ומודה אני בזה משום דמילתא דאבוהון הוא וכן לכתובת אשה משום חינא מקבלים עדים שלא בפני בעל דין עכ"ל גבי מוכרת שלא בב"ד כתב דאלמנה מקבלים עדים אפילו על יתומים קטנים תשלום דינים אלו כתבן רבינו בסימן ק"י:

סעיף כ

ואם קבלו העדות שלא בפני בעל דין וכו' בפ"ב דכתובות ובפ"ב דב"ק כתב המרדכי דמדאמרינן בפ"ב דכתובות (כ.) בהזמה שלא בפני העדים נהי דהזמה לא הוי הכחשה מיהא הוי אומר ראבי"ה שאם קבלו הדיינים עדות שלא בפני בעל דין בדיעבד הוי עדות כדאמרינן דהכחשה מיהא הויא וריב"א כתב דלא הוי עדות לדון על פיהם דהא אפילו בדיעבד אמרינן דלא הויא הזמה שלא בפני העדים משום דהזמה חובת העדים היא והכחשה שאני שאינה חובת עדים אלא חובת בעל דין והרי הוא שם ויש דוחין דכל ענייני הזמה חידוש הוא ולא גמרינן מיניה. וראב"ן כתב דמדמכשרינן קבלת אונס שלא בפני בע"ד כמו שיתבאר בסמוך ש"מ דבלא אונס כשר בדיעבד דאי פסול ע"י אונס נמי מיפסל ע"כ וכן כתוב במישרים נ"ב ח"ה בשם גדולי האחרונים ונ"י כתב בפרק בתרא דב"ק וכיון דקי"ל דאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין אם עברו וקבלו לא עשו (ולא) כלום דהו"ל טועים בדבר משנה דקי"ל דחוזר עכ"ל והרא"ש בפסקיו וגם בתשובה סוף כלל מ"א לא כתב אלא סברת ריב"א דאפילו בדיעבד פסול ואחריו נמשך רבינו וטענת ראב"ן אינה טענה דהא מדרבנן היא וקרא אסמכתא בעלמא והם אמרו דהיכא דאיכא אונס מקבלין והיכא דליכא אונס וקבלו אפילו דיעבד לאו כלום הוא וכ"כ ה"ר דוראן בשם הרשב"א וכן כתב הריב"ש בתשובה סימן ק"ח אם קבלו עדים שלא בפני בעל דין אין דנין על פיהם וכן הוא בירושלמי וכן כתב הרשב"א והרמ"ה עד כאן לשונו (ט): (ב"ה וכ"נ מדקדוק דברי הרמב"ם שכתב בפ"ג גם בדיני ממונות אין מקבלין אלא בפני בעל דין ומדקתני גם בדיני ממונות משמע שדיני ממונות שוין לדיני נפשות וכשם שבדיני נפשות אם קבלו עדות שלא בפניו אין דנין על פיו ה"ה לדיני ממונות ולענין הלכה מאחר שהירושלמי סובר שלא בפני בעל דין אין דנין על פיו אין להרהר בדבר דבסתם לא משוינן פלוגתא בין הירושלמי לתלמודא דידן וכ"ש במקום דכל הני רבוותא סברי הכי: כתב הרשב"א בתשובה אפילו במקום שצריך בפניו אפוטרופוס שלא כמוהו וכתבתיה בסימן שפ"ח:

סעיף כא

היו העדים חולים וכו' פרק בתרא דב"ק (שם) א"ר אסי אמר רבי שבתאי מקבלין עדים שלא בפני בעל דין תהי בה ר"י וכי מקבלין עדים שלא בפני בע"ד קיבלה מיניה ר"י בריבי חנינא כגון שהיה חולה או עדיו חולים או שהיו עדיו מבקשים ללך למדינת הים ושלחו לו ולא בא אמר רב יהודה אמר שמואל מקבלין עדים שלא בפני בעל דין אמר מר עוקבא לדידי מיפרשא לי מיניה דמר שמואל כגון דפתחו ליה בדיניה ושלחו ליה ולא אתא אבל לא פתחו ליה בדיניה מצי אמר (אנא) לב"ד הגדול אזלינא. ופרש"י חולים.

מסוכנים למות ואם לא עכשיו אימתי. ובתוספות ושלחו לו ולא בא אומר ר"י דמשמע דבעינן שלחו לו ולא בא בהדי שהיו עדיו חולים או שמבקשים לילך למ"ה מדלא קאמר או שלחו כדקאמר או שהיו עדיו חולים או שהיו וכו' ומיהו בסמוך משמע דבעי למימר או ושלחו לו דקאמר כגון דפתחו ליה בדיניה ושלחו ליה ולא אתא משמע דמשום האי מילתא לחודא דשלחו ליה ולא אתא מקבלין עדים שלא בפני בעל דין ויש לדחות דשאני התם דפתחו ליה בדיניה ודין גדול הוא זה וצ"ע בספרים ישנים ובפר"ח ובספר ישן נמצא כתוב ושלחו לו עכ"ל: והמרדכי כתב כגון שהיה הוא חולה וכו' בכולהו גרסינן או אבל גבי ושלחו לו ל"ג או ופר"י מכאן משמע מדלא גרסינן או דבשלחו ליה גרידא אין מקבלין ובפי' ר"ח משמע שאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין עד שיהא הוא חולה או עדיו חולים ופתחו ליה בדינא ושלחו לו ולא בא דכל שלשתן בעינן עכ"ל ונראה דסובר המרדכי דשמואל מוסיף אדרבי יוסי בר חנינא דלרבי יוסי בר חנינא אע"ג דלא פתחו בדיניה בהוא חולה וכו' סגי ורב יהודה אמר שמואל בא להוסיף דבעינן נמי פתחו ליה בדיניה בהדי עדיו חולים וס"ל דהלכה כשמואל לגבי רבי יוסי בר חנינא. ובעל העיטור כתב ומסתברא הא דשמואל אשלחו לו ולא בא קאי ולא פליגי אהדדי ומודה שמואל כשהיה הוא חולה או עדיו חולים או שהיו מבקשים וכו' וה"ה לעדים שאין יודעים לחתום או שזה במקום רחוק וזה במקום רחוק וצריך לצרף עדותן וכן דעת הגאונים ורבי' יעקב אבל כולן בעיר אחת אין מקבלין עדותן אלא בפני בעל דין ואיכא מ"ד דוקא עדות בלא קנין אבל בקנין מקבלין ולא מסתברא (עכ"ל): והרא"ש כתב מדלא קאמר או שלחו לו כדקאמר באידך או מכלל דשלחו לו קאי אכולהו דאין מקבלין לעולם אלא אם כן הודיעוהו. ויש מפרשים דקאי דוקא אבקשו עדיו לילך למ"ה שיש שהות לשלוח לו ולהודיעו אבל אם היה חולה או עדיו חולים אין אדם שליט ברוחו ואין צריך להודיעו עכ"ל ונ"י כתב פירוש זה בלשון אחר וז"ל מדלא קאמר או שלחו לו דקדקו התוספות דקאי אדסליק מיניה שאם היו עדיו מבקשים לילך צריך להודיע לו שיבא קודם שיקבלו כיון שיש שהות ואם לא בא מקבלין עדותן שלא בפניו ואין סברא לומר דקאי נמי אהוא חולה או עדיו חולים דכיון שהדבר נחוץ ודאי מקבלין העדים ואין צריך לשלוח לו דאם לא עכשיו אימתי דסתם חולים לסכנה חיישינן להו עכ"ל ולפי פי' זה איפשר לומר דה"ה אם היה במקום רחוק והיו עדיו מבקשים לילך למ"ה דא"א להמתין עד שישלחו לו דבין כך ובין כך ילכו העדים וכן כתב המרדכי בשם ראב"ן שאם אינו בעיר ואין שהות לשלוח אחריו מקבלין עכ"ל. גם רבינו ירוחם נ"ב ח"א כתב כן לפי פי' זה. וכתב רבינו שהרא"ש הסכים לשיטת התוספות שכך כתב וכן אם הוא חולה וכו' אין מקבלין אא"כ שלחו לו

ולא בא דאז הוא פושע אבל אם אינו פושע אין מקבלין בשום ענין דמזל דידיה גרם וכן מסתבר דמדקאמר ושלחו לו משמע דאכולהו קאי גם בתשובותיו כלל מ"א סי"ו כתב אבל אם היה חולה או עדיו חולים ושלחו לו ולא בא כיון דאיכא הפסד לתובע והתרו בנתבע ולא בא הפקיע ממונו ושויוה להאי עדות שלא בפניו עדות עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם נ"ב ח"א ומשמע שאם אינו בעיר אע"פ שאין שהות לשלוח אחריו לא מקבלין דהא תרי בעינן הפסד התובע והתרו בנתבע והכא הרי לא התרו בנתבע: והרשב"א כתב בתשובה דכל כי הא שאין בעל דין בעיר למה נמתין ומ"ש היה חולה שמקבלין שלא בפניו וכן כשהיו העדים רדופין ללכת למדינת הים שמקבלין ואע"ג דלא שלחו ליה וכדפריש הראב"ד והוא הנכון לפי דעתי עכ"ל (י) וכתב במישרים נ"ב ח"א כתב הרמב"ם בהלכות עדות פ"ג אם היה בעל דין חולה או עדיו רוצים לילך למ"ה ושלחו לבעל דין ולא בא נראה מלשונו שחלה תובע וגם נראה שצריך בכולן שלחו לו וכו' עכ"ל ולא ידענא מהיכא דייק שהרי הרמב"ם תפס לשון הגמרא דקתני ושלחו לו ואין בדבריו הכרע גם בע"ד הוא שם משותף לתובע ונתבע וא"כ אין להכריע שחלה תובע טפי מנתבע. (ב"ה) ואדרבה איכא למימר דטפי משמע דבנתבע חולה מיירי שיש לחוש שמא ימות ויפלו נכסיו לפני קטנים שאינם יכולים לקבל עדות אפי' בפניהם דכיון שהעיכוב בא מחמת הנתבע מקבלים עדות שלא בפניו אבל אם התובע חולה מאי איכפת לן אם ימות אחר מיתתו יקבלו עד בפני הנתבע: וכתב ריב"א אבל אם היה הנתבע חולה וכו' עד כי מזל רע שלו גרם וכו' שם במרדכי ובפסקי הרא"ש:

סעיף כב

וכתב הראב"ד ואפילו אומר התובע וכולי כך כתב הרא"ש שם בפסקיו וכתב שכן משמע מתוך פירוש ריב"א: וכן אם פתחו לו בדינא וכולי כבר כתבתי בסמוך דאיתא בפרק בתרא דבבא קמא אמר רב יהודה אמר שמואל מקבלין עדים שלא בפני בעל דין אמר מר עוקבא לדידי מיפרשא לי מיניה דשמואל כגון דפתחו ליה בדיניה ושלחו לו ולא אתא אבל לא פתחו ליה בדינא מצי אמר אנא לב"ד הגדול קאזלינא אי הכי כי פתחו ליה נמי מצי אמר לבית דין הגדול אזלינא אמר רבינא כגון דנקט דיסקא מבית דין הגדול ופרש"י כגון דנקיט בעל דין חבירו דיסקא אגרת מבית דין הגדול ששלחו לבית דין (של כאן) לכופו וכתב הרא"ש בפסקיו כגון דפתחו ליה בדיניה פירוש שכבר טענו לפני הדיינים ואחר כך הביא התובע עידיו ושלחו בית דין לנתבע שיבא וישמע עידי התובע ולא בא דמילתא דפשיטא שמקבלין כיון שהודיעוהו הדיינים (ולא בא) דברצונו לא יבא לשמוע העדות ולא פליג שמואל בהא ארבי יוחנן דרבי יוחנן קמיירי בדלא פתחו בדיניה אלא

שהיה הוא חולה וכולי אבל לא פתחו ליה בדיניה מצי אמר לבית דין הגדול קא אתינא פירוש יאמר איני רוצה שתקבלו עדות עד שאבא לדין א"ה כי פתחו ליה בדיניה (כו') עכ"ל והשמיט הרא"ש הא דאמר רבינא כגון דנקיט דיסקא והרי"ף והרמב"ם השמיטו מימרא זו דפתחו ליה בדיניה ונ"ל דטעמא משום דס"ל דפליג ארבי יוחנן דאמר לעיל שאם היה הוא חולה או עדיו חולים או מבקשים לילך למ"ה ומשמע דוקא בהנך אבל בפתחו לו לא והלכה כרבי יוחנן לגבי שמואל. (ב"ה) (וכ"ש הכא דר"י בר חנינא פליג אדשמואל) ודעת רבינו כהרא"ש דס"ל דלא פליג שמואל ארבי יוחנן ורבינו ירוחם כתב נ"ב ח"א ואם התחילו לטעון לפני הדיינים והביא עדים התובע ולא בא כששלחו בעבורו לקבל עדות מקבלין עדות שלא בפניו ואי לא פתחו בדיניה אין מקבלין אלא אם היה הוא חולה או עידיו חולים ומצי למימר איני רוצה שתקבלו עדותו עד שאבא לדין ואין מקבלי אלא בפניו ואפילו פתחו בדיניה ואם בית דין לקחו שטרו מבית דין הגדול שיכופו אותו לדין שוב אינו יכול לומר לבית דין הגדול אזילנא ומקבלין שלא בפניו ומוכח משם שאם לקחו שטר מקבלין שלא בפניו אפילו לא פתחו ליה בדיניה מאחר ששלחו לו ולא בא עד כאן לשונו: עוד כתב אם ירצה ראובן יתבענו לשמעון לדין ויאמרו בית דין לשמעון אם חפץ ללכת למקום העדים ויעידו בפניו אם יחפוץ ואם לא יקבלו שלא בפניו וישלחו הב"ד כי קבלו העדות ולא יאכל הלה וחדי עד כאן לשונו: (%כא וכן כתב ריו"ו). וכתב הרשב"א בתשובה וז"ל בכהאי גוונא ודאי נראה שמקבלין עדים שלא בפני בעל דין אפילו בממון דהוה ליה כההיא דהגוזל כגון שהיה הוא חולה וכולי ופירש הראב"ד או שלחו לו אלמא כל שיש לחוש מקבלין ומשם הגאונים אמרו דהוא הדין כשהעדים אינם במקום א' אלא זה במקום אחד וזה במקום אחר וצריך לצרף עדותן וכן דעת ר"ת ובעל העיטור וכ"ש זה שהוצרך לטרוח ולחזור אחר העדים ולא גרע מהיו רדופים ללכת למדינת הים ועוד שמא עד שלא יעידו בפני האשה ילכו להם ולא ימצאם ועוד שהרי העדים אלו שאינם במקום האשה הרי הם כרדופים ללכת למ"ה ועוד שאלו העדים יראים להראות עם האשה וקרוביה אולי יעשו להם כמו שעשו לאחרים וסיים וכתב ולא עוד אלא שנראה שכל שאין בעל דין מצוי כאן משמע דמקבלין שלא אמרו אין מקבלין אלא בזמן שהבעל דין כאן וכן כ"כ מהירושלמי דגרסינן התם רבי ירמיה הוה ליה דין עם חד בר נש קבלון סהדי שלא באנפוי דרבי ירמיה וכו' דחק רב הונא ואשכח רבי ירמיה יתיב ומצטער איפשר מקבלין עדות שלא בפני בעל דין ואפילו עמהם באותה שעה ע"כ אלמא לא היה תמה רבי ירמיה אילו לא היה מצוי כאן דבכי הא מודה שמקבלין וכתב הראב"ד י"מ או שלחו לו ולא בא כגון שהוזקקו לו ב"ד וכשהביא זה

עדים שלחו לו ולא בא והיינו דשמואל דפתחו ליה בדיניה ולא אתא וי"מ דאכולהו נמי בעינן שלחו לו ולא בא ופליג אדשמואל ומסתברא כפירוש קמא דאי הוי חולה וכו' אין ממתינין עד שילך השליח וכו' ואם איתא להא מילתא לא משכחת לה אלא כשהוא בעיר אבל אם אינו בעיר אין ממתינין לו ואין שולחין בשבילו והרי"ף לא הביא דברי שמואל ולא נדע אם הוא סובר כפירוש ראשון ודברי שמואל ור"י בר חנינא אחד הם וע"כ סמך על דברי רבי יוסי בר חנינא או שמא כפי' האחרון ודחה דברי שמואל מפני ר"י בר חנינא ולא ידעתי על מה דרבינא דהוא בתרא מפרש דברי שמואל ואף אם הרב סובר כפירוש הראשון הוה ליה להביא דברי שמואל ולהפריש בין פתחו בדיניה ללא פתחו בדיניה אבל דומה שהוא דוחה אותם מאיזה טעם עכ"ל וכתב הרשב"א בחידושים א"ת שלא אמרו בכל אלה שמקבלין אלא דוקא במי ששלחו לו ולא בא לא היא דבכל חדא מינייהו מקבלין וכ"כ הראב"ד ז"ל ונראין דבריו ע"כ וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן קע"ו וז"ל אין מקבלים עדים בדיני ממונות וכו' אלא כגון שהיו העדים חולים וכו' או כגון ששלחו לו ולא בא נראה שכשהעדים הולכים למ"ה א"צ וכ"ש אם הם בעיר אחרת וכ"כ בא"ז ז"ל והיכא שמצא עידיו בעיר אחרת ואין בעל דינו שם ה"ז מביא עדים בפני חכמי העיר ומקבלים עדותם וכותבין שכך העידו פלוני ופלוני ושפיר דמי עד כאן לשונו:

(ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת דלא בעינן פתחו ליה בדיניה הכי נקטינן. ובענין שלחו לו ולא בא פשטא דמילתא משמע כדברי המפרשים דבשלחו לחוד לא סגי ומיהו נראים דברי המפרשים דלא בעיני ושלחו אלא בהיו עדים מבקשים לילך למ"ה שיש שהות לשלוח ולהודיע אבל בהיה הוא חולה או עידיו חולים א"צ להודיעו ואפילו בהיו עדיו מבקשים לילך למ"ה מסתברא דלא בעינן ושלחו לו ולא בא אלא כשהוא מצוי בעיר אבל אם אינו מצוי בעיר לא בעינן שלחו לו אלא כיון שעדיו מבקשים לילך למ"ה מקבלים: כתב הר"ן בפרק אלמנה ניזונת גבי מוכרת שלא בב"ד צריכה שבועה (כו' ול"נ) אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין דהכא ביתומים קטנים עסקינן וליתא דגבי אלמנה ודאי מקבלין דאי לא אלמנה דגביא בעידי מיתה מיתומים קטנים היכי משכחת לה ועוד דאפילו באחר לא שייך אין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין אלא בתובע שמביא עדים על תביעתו אבל זו שבאה לפטור עצמו מקבלין : אם מקבלים עדים שלא בפני המערער על מי שהוא מחזיק בקרקע עיין במישרים ני"א ח"ב ובתשובות הרשב"א סימן אלף וכ"א: כתב ה"ר מנחם הארוך בתשובה עדים שנתקבלה עדותן שלא בפני בעל דין אפילו השביעם ב"ד חוזרין ומקבלין עדותן ואם כוונו עדותן עם הראשונה עדותן קיימת ולא אמרינן נוגעים בעדותן הם כיון שנשבעו בעדות ראשונה דלא

מחזיקי נפשייהו ברשיעי והביא ראיה מדאמרינן בפרק שבועת העדות (שבועות לא:) השביע עליהם חוץ לב"ד ובאו לב"ד והודו פטורים: וכתב עוד שבאותו הנדון שנשאל עליו כיון שהיה הבעל דין מצוי בעיר הואיל ונשבעו שלא בפני בעל דין הוי כנשבעו חוץ לב"ד ומקבלין עדות שנית וכתב עוד דכיון שהיו נוהגים להשביע העדים אם לא כיוונו עדות הראשונה והאחרונה בטלה ממ"נ עברו על השבועה ואי לא דמסתפינא בעינן למימר דעדות האחרונה קיימת והביא ראיה מההיא דפ' שבועת העדות דבסמיך וטעמא הואיל והעידו חוץ לבית דין לא דייקו עדותן ודקדק כן מדברי הרשב"א ז"ל וז"ל הריב"ש בתשובה סימן ק"ח על אשה שחשדוה שלקחה רוב עזבון בעלה והיה לה בן מאיש אחר והיו אומרים שגם הבן לקח מעזבון בעל אמו והחרימו בב"ה שכל מי שיודע עדות יבא ויעיד ובאו והעידו שלא בפניה אם יש עדים כנגדם מחי בין אותה אלא שהעדים שהעידו כנגד זו בכח חרם שהחרימו הקהל נראה שנתקבל שלא בפניה וידעת שאין מקבלין עדים אלא בפני בעל דין ואם קבלום אין דנין על פיהם וכן הוא בירושלמי וכ"כ הרשב"א והרמ"ה ז"ל ולכן צריך שיקובל העדות בפניה כי מעתה לא יחזרו בהם אחרי שכבר העידו בכח חרם עכ"ל: כתב מהרי"ק בשורש פ"ח מה שאדם מעיד לסבת יסורין ויראה אין בו ממש: כתב המרדכי בפרק בתרא דבבא קמא דכל קבלת עדות בפני ג' שלא יהא עד מפי עד עכ"ל ונ"י כתב בפרק הנזכר כתב הרב בעל העיטור תשובה לרי"ף אם בא לפני ב"ד שטר קבלת עדות ועדים באותה העיר רואים אם אותם מקבלי עדות בקיאים בדקדוק עדים ובחקירות הולכים אחר השטר ואין חוששים לעדות העדים ואם לאו אין סומכין על קבלת העדות וכתיבתן אלא סומכין על העדים. והלכתא קבלת עדות צריך ג' ומומחין יודעין הלכות עדות כשר ופסול זהירין בקבלתן לכוין עדות כל אחד ואחד כדתנן והוה זהיר בדבריך שמא מתוכן ילמדו לשקר משום דב"ד בתר ב"ד לא דייקו ומחדש התחילו הדיוטות לקבל עדים ומטים עקלקלותם וכל המקבל עדות ואינו ראוי לדון כאילו קבל עדות שקר ואינו ראוי לדון ע"פ אותו שטר עכ"ל וכ"כ. במישרים נ"ב ח"א וגם אני מצאתי בבעל העיטור עצמו גם בתשובת הרשב"א סי' תשמ"ט כתב אין שנים ראויים לקבל עדות ואם קבלו לא עשו כלום ששנים אין להם תורת ב"ד אלא תורת עדים וקי"ל ששנים שדנו אין דיניהם דין עכ"ל. וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן קי"ג וכן בתשובת הרא"ש כלל נ"ט: כתוב במישרים נ"ב ח"ט שנוהגים שהשני סופרים מקבלים עדות ומגבין על פיהם יכולים הציבור לנהוג המנהג שיראה בעיניהם שיהא בו תקנה לציבור כמו יחידים שקבלו עליהם בקנין קרוב או פסול עכ"ל וכן כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן תשכ"ט על קהל שתקנו שאם יפטר העד שהוזמן לחתום עם הסופר

שתעלה חתימת הסופר כשני עדים שתקנתם קיימת: כתוב בתשובה להרמב"ן סימן קי"ד שנכון למקבלי העדות שיפרסמו בשטר מי הם עדים ואיפשר שכך היו נוהגים בימי חז"ל כמו שאמרו מדאתא פלוני וחד דעמיה ומנו פלוני ומי שדקדק נשכר ומי שלא דקדק וכתב סתם לא הפסיד: כתוב במישרים נתיב ב' חלק ב' מי שטוען שיש לו שני כיתי עדים ואמר הכת האחד שאינו יודע כלום לא הפסיד בזה זכותו ומביא כת שניה פרק זה בורר: וכתב עוד שם עדים המעידים על שטר שנשרף ואינם עידי השטר וראו השטר והכירו חתימת העדים די ואם הם עידי השטר צריכים לזכור ענין השטר ועיין בתוספות החובל (צח:) ובפסקי תוספות פ"ב דכתובות: וכתוב עוד שם הרואה דבר עבירה חייב להעיד לקיים ובערת הרע מקרבך דין הנוטל שכר להעיד עדותו בטלה עיין במישרים נתיב ב' ח"ז ובסוף פרק ב' דקידושין בהר"ן: כתב הרשב"א בתשובה על ההוא דהנוטל שכרו להעיד עדותו בטלה נ"ל שלא אמרו אלא בעדים שנעשו עדים כבר שהם מצווים להעיד ולא רצו להעיד עד שנטלו שכר ודומיא דנוטל שכרו לדון מצוה על ב"ד לדון בין איש לרעהו אבל מי שאינו מחוייב להעיד ונוטל שכר לילך ולהיות עד אינו בדין זה לפי דעתי עכ"ל: ובפרק ד' מיתות (סנהדרין ס:) אמר ר"ל אם העיד עד אחד ואמר השני אף אני כמוהו כשר אפילו לדיני נפשות אלא דרבנן עבוד מעלה דאפילו בדיני ממונות צריכים העדים לפרש עדותן: וכתוב במישרים נ"ב ח"ב דהיכא דלא איפשר לחזור ולקבל עדותו בפירוש כגון שהלך למדינת הים באף אני כמוהו שאמר כבר סגי וכ"כ במרדכי פ' נגמר הדין מיהו כתב שם שראב"ן חולק בדבר: אין מקבלין עדות אלא ביום ואם קבלום בלילה כתב רבינו ירוחם נ"ב ח"א שאין דנין על פיו וכ"כ הרשב"א בתשובה (%כד וכן כתב רי"ו): וכתב עוד הרשב"א בתשובה שאפילו היו עידיו רדופים לילך למדינת הים אין מקבלין עדות בלילה ואם קבלו אין דנין על פי אותה קבלה ודלא כרשב"ם שכתב שדנין על פיו. וכתב עוד הרשב"א בתשובה אם קבלו עליהם בעלי הדין שיקבלו עדים בלילה מהני דלא גרע מנאמן עלי אביך ועיין בסמ"ג: מקבלי עדות מעדים שהעידו שזה לוה מזה מנה בלא קנין אם כותבין קבלת העדות בשטר אכתוב בסימן ל"ט: כתב הריב"ש בסימן רל"ה אין ספק שבדיני ממונות אין מקבלין את העדים אלא אחר שהשיב הנתבע לתביעת התובע לפי שאולי יודה הנתבע ולא יהא צריך עדים ואטרוחי ב"ד לא טרחינן: כתב הריב"ש בסימן קכ"ז אפשר שאף הרמב"ם יודה דעד אחד בשטר יכול לחזור בו ולא הוי כמו שנחקרה עדותו בב"ד דדוקא בשנים אמרו כן: כתב הריב"ש בסימן רס"ו הסכימו האחרונים שאם קבלו עדות מעומד מה שעשה עשוי ואם היו נסמכין על העמוד

אפי' לכתחלה מותר דסמיכה כישיבה עיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן תי"ז כי שם נתבארו קצת דיני עדות:

סימן כט

סעיף א

אחר שנחקר עדותן בב"ד וכו' ירושלמי פ"ב דכתובות ובתוספתא דסנהדרין תנן וכן העדים שהעידו בין לטמא בין לטהר בין לרחק בין לקרב בין לאסור בין להתיר בין לפטור בין לחייב אם עד שלא נחקר עדותן בב"ד אמרו מבודין היינו הרי אלו נאמנין משנחקרה עדותן בב"ד אמרו מבודין היינו אינן נאמנין ובכמה דוכתי אמרינן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ובפרק שבועת העדות (שבועות לא:) תנן השביע עליהם ה' פעמים בפני ב"ד וכפרו אינם חייבים אלא אחת אר"ש מה טעם מפני שאינם יכולים לחזור ולהודות: ומ"ש אפי' אם נותן טעם וכו' מפורש בפ' נגמר הדין (סנהדרין מד:) דאי הדרי בהו סהדי אף ע"ג דקא יהבי טעמא למלתייהו קרינן בהו כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד וכתב הרמב"ם פ"ג מהלכות עדות שה"ה אם אמרו לפחדו עשינו לא מהימני ופשוט הוא ועיין במה שכתבתי לקמן בסימן זה: אבל בדבר שמוכח שטעה וכו' פרק ב' דמציעא (כח:) אבוה דרב פפא איתבד (בס"א אירכס פירוש אבד) ליה חמרא ואשכחוה אתא לקמיה דרבה בר רב הונא אמר זיל אייתי סהדי דלאו רמאי את וטול אזל אייתי סהדי אמר להו ידעיתון ביה דרמאי הוא אמרו ליה אין אמר להו אנא רמאי אנא אמרו לו אנן לאו רמאי את קאמרינן אמר רבה בר רב הונא מסתבר לא מייתי איניש חובתא לנפשיה ע"כ בגמרא והרי"ף והרא"ש סיימו בה והני ודאי מיטעא טעו ולא אמרינן בכי הא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד עד כאן לשונו. ב"ה כתב הריטב"א ק"ל אפילו חוזרים ומגידים מאי הוי כיון דתוך כדי דיבור הדרי בהו. וי"ל התם שחזרו מעצמם אבל הכא שחזרו מחמת אימתו של זה שאמר להם רמאי אנא יש לנו לומר שאין חוזרים ומגידים כלומר אי לאו מסתבר דלא מייתי אינש חובה לנפשיה: כתב המרדכי פרק אחד דיני ממונות שנשאל לר"י על אחד שהטעה להעיד שקר על ידי שהשביע את העדים בטעות להעיד מה שיאמר ואמר להם להעיד שקידש אשה אחת ולבסוף חזר בו אחד מן העדים והשיב ר"י להצריך גט להתיר הלעז ולולי כן לא היתה נזקקת לכך כי מן הדין יש לפוטרה בלא גט כי עדים שבאים לאוסרה צריכים דרישה וחקירה הואיל והיא מכחישתן וכל זמן שלא נחקרה עדותן יכולין לומר מבודין היינו ועוד דהוי כדין מרומה ובעו דרישה וחקירה ע"כ. ונ"ל שמה שכתב הואיל והיא מכחישתן לאו למימרא דבדיני נפשות הודאות בעל דין מילתא היא אלא לומר דאילו לא הכחישתן הא שויא נפשה חתיכה דאיסורא ובעיא גט. וצ"ע

אם העידו בדיני ממונות שא"צ דרישה וחקירה אם יכולין לחזור בהם כיון שעדיין לא נחקרה עדותן או דילמא כיון דבד"מ לא בעינן דרישה וחקירה הגדתן בפני ב"ד הויא כחקירה בדיני נפשות ומתוך לשון ר"י שכתב כי עדים הבאים לאוסרה צריך דרישה וחקירה וכל זמן שלא נחקרה עדותן יכולין לומר מבודין היינו אלמא דוקא משום דבעו דרישה הוא דכשלא נחקרה עדותן יכולין לומר מבודין היינו הא אי לא הוו בעו דרישה וחקירה ואף ע"פ שלא נחקרה עדותן היו יכולין לומר מבודין הייינו משום דהגדתן בב"ד הויא כחקירה בדיני נפשות כנ"ל ולקמן בסימן זה גבי אם אמרו תנאי היו דברינו משמע הכי וכמו שאכתוב שם וכן כתב הר"ן בתשובה סי' ל"ד אל תחשוב שכשתפסו זה הלשון אם עד שלא נחקרה עדותן ומשנחקר שבא מדקדוק גמור ותלמוד ממנו שאף בדיני ממונות דלא בעי חקירה ודרישה אחר שנתקבל עדותן יכולין לחזור בהם כיון שלא נחקרה עדותן שזה בודאי אינו שכיון שנגמר עדותו ואין אנו צריכים עוד לדבריו הרי הגיד ושוב אינו חוזר ומגיד: וכתב עוד שם שנשאל היכא שאינו סותר עיקר דבריו הראשונים כגון שהדברים סתומים וסובלים ביאור אחד משני עניינים משמעות אחד קרוב ואחד רחוק אם העדים יכולים לחזור ולהגיד לבאר משמעות לשון עדותם אחר שנחקר עדותם בבית דין או לא רק שנקבל עדותם בסתם משמעות לשון הקרוב והשיב כל שאנו יכולים לכוין דברי העד כדי שלא תהא עדותו מוכחשת יש לנו לכוין דבריו כשם שיש לנו לתרץ דברי שני עדים הנראים מכחישים זה את זה כדי שתהא עדותן מכוונת תולין זה בכל מה שאיפשר וזה הוא ששנינו בפרק היו בודקין (סנהדרין דף מ.) זה אומר בשנים בחדש וזה אומר בג' עדותן קיימת: ועיין בתשובת הרא"ש כלל נ"ט סימן א' ועיין בתשובת הרשב"א סימן אלף וי"ב: ועיין במה שכתבתי בסימן שקודם זה בשם ה"ר מנחם הארוך: עדים שאחר שהעידו אמרו שקר העדנו חייבים לשלם לו ההפסד שגרמו להפסיד למי שאומרים שהעידו עליו שקר. כך כתב הרא"ש כלל נ"ט סי' ו' וכתבו רבינו בסימן מ"ו ועיין במה שכתב בסי' ל"ח בשם ר"ח: וכתב עוד המרדכי בהגהות סנהדרין בשם בעל העיטור דאף ע"ג דתנן פ"ב דעדיות לא ראינו אינה ראייה היינו היכא דאיכא למימר זה ראה וזה לא ראה אבל היכא דתרוייהו כי הדדי נינהו כי אמר הא' לא ראיתי הוה ליה כאומר לחבירו לא ראית והו"ל הכחשה והכי תנן בפרק עגלה ערופה (סוטה מז.) דעד אחד אומר ראיתי ועד אומר לא ראיתי הו"ל הכחשה. ונראה לי דהיינו כדאמרינן בכמה דוכתי כשאמרו עדים לא זזה ידינו מתוך ידו: וכתב שם עוד ובתשובות עדים שהעידו בב"ד וחזרו והעידו בחילוף מלקין אותם ועדותם הראשונה קיימת והאחרונה בטלה עכ"ל: גרסינן בפרק גט פשוט (קמז: קסח.) ההוא תברא דהוה חתים עלה רבא

בר חנין אתא לקמיה אמרה להו לאו אנא הואי אמר אנא נמי אמרי לאו איהי היא וא"ל מיקש הוא דקשה לה ובגר לה קלא אמר אביי אף ע"ג דאמור רבנן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק. ההוא תברא דהה חתים עלה רבי ירמיה בר אבא אמרה ליה לאו אנא הואי אמר לה איברא אנת הות אמר אביי אע"ג דצורבא מרבנן לאו אורחיה למידק כיון דדק דק פי' ההוא תברא. שובר אשה מכתובתה שהוציא הבעל על אשתו והיא כופרת: לאו אנא הואי. מעולם לא חתמת על שוברי שמא אשה אחרת היתה ששמה כשמי: א"ל. רבא בר חנן אני כך אמרתי לתלמידים אלא שאמרו לי מיקש הוא דקשה כלומר בשביל שהזקינה נחלשה קולה מכמות שהיתה בימי בחורתה ומש"ה אין אתה מכיר אותה: כיון דדק דק. שאומר דקדקתי ואני מכירה נאמן: ומהני עובדי כתב במישרים נ"ב ח"ב צורבא מרבנן אע"פ שהגיד חוזר ומגיד דלאו אורחיה למידק עכ"ל ונראה מדבריו שבכל העניינים לאו אורחיה למידק ולא משמע הכי מרשב"ם שכתב לאו אורחיה למידק להסתכל באשה כדי שיכירה יפה ויכול לסמוך על אחרים שהכירום אלמא דבעדות היכר אשה דוקא הוא דאמרינן דחוזר ומגיד אבל לא בשאר עדיות והכי מסתבר. וגם רבינו ירוחם איפשר דה"ק אף ע"פ שהגיד חוזר ומגיד במילתא דלאו אורחיה למידק כלומר כי עדות היכר אשה וכן נראה מדברי רבינו שכתב דברים אלו בטור אבן העזר סימן ק"י ובפ"ק דר"ה כתב הר"ן בשם הרז"ה שכל טעות שהעדים מצויים לטעות בו נאמנים הם בעצמם ואין בזה משום חוזר ומגיד וצריך בזה בית דין הגדול ולהחמיץ הדין והביא ראיה מהירושלמי ומהא דגט פשוט. ומלשון הירושלמי שכתב העדים שהעידו גם מלשון רבינו ולשון הרמב"ם פ"ג מהלכות עדות שכתבו שאינו יכול העד לחזור ולומר דבר שסותר עדותו משמע ליה דוקא כשהעיד כבר בב"ד אינו יכול לחזור בו אבל אם שאלוהו על עדותו ואמר שאינו יודע יכול לחזור ולהעיד אם נתן טעם לדבריו ולישנא דכיון שהגיד אינו חוזר ומגיד משמע דהיכא דהעיד בתחלה אינו חוזר ומגיד אבל כל שאמר שאינו יודע לא מיקרי מגיד וכיון שנתן טעם לדבר למה בתחלה אמר אינו יודע נאמן ועוד דכשהעיד אינו יכול לחזור בו משום דמשוי נפשיה רשיעא משום דלא דק מלהעיד עדות שקר אבל כי אמר אינו יודע מפני פחד או מפני טענה אחרת לא משוי נפשיה רשיעא שהרי לא עבר שום עבירה ואף ע"פ שנושא עון דאם לא יגיד מ"מ שב ואל תעשה הוא וכן משמע מפי' רש"י פרק המפקיד (בבא מציעא לח:) ופ"ב דכתובות (כז.) גבי הא דמרי בר איסק אתא ליה אחא מבי חוזאה דאמרינן התם דמשום דאלמא הוא חדא עבדי תרתי לא עבדי. ומשמע מדבריו דה"ק חדא דשתקי מלהעיד האמת וחדא דמסהדי שיקרא לא עבדי הרי מפורש דאע"ג דלא חשדינן

להו באסהודי שיקרא חשדינן להו שישתקו מלהעיד האמת מפני פחדו של זה וטעמא כדפרישית ועוד דאל"כ למה ליה למיתני השביע עליה ה' פעמים בפני ב"ד וכפרו אינם חייבים אלא אחד ליתני תבעם בפני ב"ד כלומר בלא שבועה וכפרו וחוזר ותבעם ה' פעמים והשביעם פטורים לפי שכשהשביעם שבועה ראשונה כבר לא היו יכולין לחזור ולהודות. גם הר"ן בפ' שבועת העדות כתב שקרוב הדבר דמאין אנו יודעים ליודעים אנו לא מיקרי חוזר ומגיד אלא בראשונה לא הגידו כלום ועכשיו מגידים וכי אמרינן שאין יכולין לחזור ולהודות לאו מטעם חוזר ומגיד אלא משום דלא מצי משוו נפשייהו רשיעי שהרי כפרו בתחלה אחר שהשביעם עכ"ל. ולפי דעתו נראה דאפילו לא נתן טעם לדבריו למה אמר בתחלה איני יודע מקבלין עדותו אבל במרדכי פרק שבועת העדות כתוב נשאלתי על מעשה שאירע הקהל נתנו חרם בב"ה על כל מי שיודע עדות שיעיד קודם שיצאו מחצר ב"ה ויצאו ולא העידו ולאחר זמן באו עדים שהיו בב"ה ואמרו לא שמנו לבנו אז להעיד ועתה זכרנו ובאנו להעיד והשיב נ"ל דמקבלין עדותן דהא אמרינן בפ"ב דכתובות (כ.) רב אשי הוה ידע ליה סהדותא לרב כהנא א"ל לאו הכי הוא א"ל לא ידענא לסוף אידכר רב אשי אזיל וסהיד ליה וכולי ולא דמי להא דאמרינן השביע עליו חמשה פעמים בב"ד וכפר אינו חייב אלא אחד אמר ר"ש מה טעם מפני שאינם יכילין לחזור ולהודות דילמא דשאני התם דכפרו לגמרי וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד עכ"ל. גם התוספות פרק הכונס (בבא קמא נו. ד"ה פשיטא) כתבו דכשאומרים בב"ד אין אנו יודעין שוב אינם יכולין להעיד דאינו חוזר ומגיד והיינו אם לא יגיד דקרא אלמא דס"ל ז"ל דטעמא דאינו יכול לחזור ולהודות משום שאינו חוזר ומגיד הוא ודלא כהר"ן ומ"מ כבר אפשר שיחלקו בין נותן טעם למה אמר שאינו יודע לאינו נותן וכמו שכתבתי בסמוך: ובהגהות אשירי פרק שבועת העדות כתוב כשנותנים חרם בב"ה בעבור עדות לא מיבעיא אם אמר אינו יודע שאינו יכול לחזור בו ולומר שכחתי ועתה נזכרתי אלא אפילו שתק ולא אמר כלום ולאחר זמן רוצה להעיד לא נוציא ממון על פיו מספק דדילמא שתיקתו הויא כפירה והו"ל כפירה בב"ד דשוב אינו יכול לחזור ולהודות כיון שאותו שביקש שיתנו לו חרם בב"ה וגם העדים שיודעים עדות הם בב"ה וכגון שאמר תנו לי חרם על כל אותם שבב"ה שאם לא אמר כך אין החרם חל על העדים עד כאן לשונו : כתב רבינו בסימן ע"א שטר שיש בו נאמנות וטוען הלוה שלא נכתב בציוויו כי דרך הסופרים לכתוב מעצמם שופרא דשטרא אם העדים בפנינו ומעידים שלא כתבוהו בציווי הלוה אף ע"ג דכתיב וקנינא מיניה על כל מאי דכתיב לעיל אין סומכין על הנאמנות ואין כאן משום חוזר ומגיד דאיכא למימר אשאר מילי דשטרא חתמי כדאיתא בירושלמי נאמנים

העדים לומר על זה חתמנו ועל זה לא חתמנו אבל אם מפורש בו שקנו ממנו על הנאמנות אינם נאמנים:

סעיף ב

וכתב הרמב"ם בפ"ג מהל' עדות וכן אינו יכול להוסיף וכו' דעת הרמב"ם שכיון שנחקרה עדותם וגמרו דבריהם ובתנאי זה שאומרים מתבטל עדותן כל שלא נתקיים התנאי הו"ל חוזרים ומגידים ולא מהימני ואע"ג דאפי' בע"א אומר תנאי וע"א אומר אינו תנאי אמרי' בפ"ב דכתובות (יט) ששומעין לעד שאמר תנאי היה הא אוקמה הרמב"ם וסיעתו דוקא בשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר ומשום דהו"ל כאילו מסהדי השתא ולא גמרו עדותן וכיון שדבריהם האחרונים אינם סותרים לגמרי לראשונים מהימני אבל אם כתב ידם יוצא מ"א הרי נחקרה עדותן ושוב אינם יכולין לחזור ולהגיד וה"ה בעדות ע"פ אחר שנחקר' עדותן דלא מהימני לומר תנאי היו דברינו ומשמע לי דבין באומרים דבר שסותר עדותם או שאמרו תנאי היו דברינו אם בתוך כדי דיבור לגמר עדותם אמרו כן נאמנים ואם לאו אינם נאמנים דבפרק שבועת העדות אמרינן שאם השביעום וכפרו וחזר והודה אחד מהם תוך כדי דיבור והא קמ"ל דתוך כדי דיבור כדיבור דמי: וכתב הרי"ף וקדם אחד מהם והודה בתוך כדי דיבור של חבירו וכתב הר"ן והכא קא משמע לן כגון שכפרו שניהם בזה אחר זה וחזר הראשון והודה תוך כדי דיבור שלכפירת השני וקא משמע לן דכפירה והודאה אפילו בב' עדים חדא מילתא היא ולזה נתכוין הרי"ף שכתב תוך כדי דיבור של חבירו עד כאן לשונו: ועיין ברבינו ירוחם נ"ב ח"ב ומשמע לו דחוזר ומגיד ושבועת העדות דינם שוה אף על פי שדעת הר"ן דהא דאין יכולין לחזור ולהודות לאו מטעם חוזר ומגיד כמו שנתבאר בסמוך מ"מ כיון דמהני לפוטרם מקרבן משמע דהוי טעמא משום דמהניא חזרתן ונ"ל שאם גמר עדותו וקודם שיזכור התנאי ערערו עליו בעלי דינין והפסיקו וחזר ואמר שהוא היה רוצה להשלים דבריו אלא שהפסיקוהו ועכשיו משלימין נאמן אבל לומר דבר שסותר עדותו לגמרי לא מהימן כיון שעבר יותר מתוך כדי דיבור כנ"ל והריב"ש בסימן רס"ו הרחיב הדיבור בדין חוזר בו תוך כדי דיבור של חבירו עיין עליו: ומה שכתב וא"א הרא"ש ז"ל כתב דבתנאי שומעין לו ואפילו אחד אמר תנאי וכולי שומעין לזה שאומר תנאי כבר כתבתי בסמוך דהכי איתא בפרק ב' דכתובות ומדהביא הרא"ש דברי הגמרא סתם ולא חילק בין כתב ידם יוצא ממקום אחר לאינו יוצא משמע לרבינו דבכל גוונא מיירי וכתב הר"ן בפרק הנזכר הא דתנאי היו דברינו נאמנים נחלקו בה אבות העולם שרבינו האי וכת א' של ראשונים פירשוה אפילו בשכתב ידן יוצא ממקום אחר. וכת מן האחרונים פירשוה בשאין כתב ידן יוצא ממקום

אחר. והרמב"ן הכריע כדברי האחרונים מהא דאמרינן עלה וכולי ולדידי לא מחוורא הך סברא וכולי ואין הכרעת הרמב"ן מכרעת אצלי כלל והרמב"ם סובר כדברי האחרונים בפ"ג מהלכות עדות עד כאן לשונו וכן כתב הרשב"א בתשובה דההיא דתנאי היו דברינו נאמנים בשאין כתב ידן יוצא ממקום אחר דוקא היא ובתשובה אחרת כתב על ראובן שכ' משכונא ת"ק דינרין על חצירו לשמעון אחיו ומתו ראובן ושמעון חמיו ויורשי ראובן טוענים שלא היתה משכונא זו אלא לתנאי שיקנה ראובן זה קרקע לאשתו וכבר קיים תנאו ונתבטל כח שטר משכונא זו ויורשי שמעון אינם מודים בתנאי זה ויש ליורשי ראובן עדים בתנאי זה והשיב שנאמנים העדים ואפילו כתב ידן של עידי שטר המשכונא יוצא ממקום אחר לפי שאין אלה העדים מכחישים עידי השטר אלא בירור בעיקר העדות הוא עד כאן לשונו ואין זה חולק על דברי התשובה הראשונה דשאני הכא שעדים אחרים הם המעידים על התנאי: עיין בתשובת הרשב"א דפוס ווינעציא סימן אלף י"ב: כתב עוד הרשב"א על ראובן שהוציא שטר על שמעון שמכר לו כרם אחד והלה טוען כי לא מכרו לו אלא על תנאי שאם יפרע לו ש' דינרין שהלוהו לזמן פלוני יחזור לו השטר ויבטל המכר והביא עדים מעידים כדבריו ופסקו הברורים שאפילו העידו עידי השטר בפירוש שלא היה שום תנאי במכירה כיון שיש עדים שהיה שם תנאי אוקי תרי לבהדי תרי ואוקי נכסי בחזקת המוכר וכתב הוא ז"ל על זה אני רואה שדימו דין זה לאותה שאמרו בפ"ב דכתובות אין נאמנים ומגבינן ביה תרי ותרי נינהו ואוקי ממונא בחזקת מריה אין דמיונם עולה יפה דשאני הכא שלדברי כולם לוקח זה כדין ירד לכרם זה שהמוכר החזיקו בכסף בשטר ובחזקה וכמו שכתוב בשטר המכירה אלא שהתנה לפי דבריו שאם יתן לו מעותיו תוך זמן פלוני שיתבטל המכירה וכיון שהחזיק זה כדין לדברי כולם אלא שזה טוען שיש לו להסתלק מחמת תנאי ומביא עדים וזה טוען שאין מכירתו מתבטלת ומביא עדים העמד הכרם בחזקת זה שהיה מוחזק בה עכשיו ועיין בתשובותיו דפוס וינעציא סימן תתקע"ב: כתב בתשובה אחרת על שטר שכתב בו שלא יוכל לפדות משכונא זו והעדים אומרים שלא היה תנאי זה אלא לזמן פלוני וכתבתיה בסימן מ"ט ועיין בתשובת הרא"ש שכתבתי בסימן ס"א: ורב מתתיה וכו' כ"כ בעל התרומות בשמו בשער כ"א וטעמו משום דס"ל כשם שעד אחד מחייב שבועה כך פוטר משבועה והכא אוקי חד סהדא להדי חד סהדא וליכא שבועה דאורייתא והו"ל כאילו הוא תביעה על פה וישבע הנתבע היסת ויפטר ורבינו סימן מ"ו כתב בשם הרמ"ה שאם הם מטלטלין נשבע הנתבע שבועה דאורייתא וטעמו משום דס"ל דאין ע"א המסייעו פוטר משבועה ורבינו לא חש לכתוב כאן אלא דברי רב מתתיה שהם כסברתו ודע שדעת רבינו שפטור

אף משבועת היסת כמבואר בסימן פ"ד ובעל התרומות כתב בשער כ"א דכיון שהעדים מכחישין זה את זה לא אלימא ההוא סהדותא לחיובי עלה שבועת ע"א וכתבו רבינו בסימן פ"ב: כתב נמוקי יוסף בפרק מי שמת גבי ההוא דהוה כתוב בה כד קציר ורמי בערסיה וכו' מכאן נ"ל דעדים שלא העידו כל עדותם אלא כתבו סתם לאו שיקרא הוא וטעמא משום דמה שחוזרים ופורשים דבריהם כי הכא אינו עקירת השטר כלל דהא סתמא נכתב והם יכולין לברר הענין אם היה בריא או ש"מ ואף על פי שכתב ידן יוצא ממקום אחר ועיין בתשובות הריב"ש סי' קס"ז ורפ"ו: שטר שכתוב בו נשבע פלוני ואינו אמור בשטר אם בהזכרת הש"י אם בתורה כתב רבינו ירוחם בנ"ב ח"ב ששואלים לעדים : וכתב עוד שם דבר שאינו צורך בענין אם שינו אינו עדות שקר ודנין על פיו כגון שינוי מקום הכתיבה וכדומה בפ"ח דגיטין (פ.): כתב בהגהות מרדכי דקידושין דבמילי דמסירה אין לכוין עדות ברורה:

סימן ל

סעיף א

אין צריך לדרוש עדי ממונות וכו' משנה בסנהדרין (דף לב.) אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם ורמינן עלה מדתניא דדיני ממונות לא בעו דרישה וחקירה. ואמר רבי חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה ומ"ט אמרו דיני ממונות לא בעו דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין. ומתניתין דאורייתא ובריית דרבנן ורבא אמר תרוייהו בתר תקנתא דרבנן ומתניתין בדיני קנסות דליכא למיחש לנעילת דלת ובריית בהודאות והלואות ורב פפא אמר הא והא בהודאות והלואות כאן בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה והני תלתא אמוראי מר אמר חדא ומר אמר חדא ובענין דינא לא פליגי וכדמשמע מתוך מה שפירשתי והוא פרש"י וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מהלכות עדות והוא דעת רבינו כמו שיתבאר בסמוך והרא"ש שלא כתב בפסקיו שם אלא תירוצא דרב פפא היינו משום דבריש סנהדרין (ד' ב:) מייתי הא דרבי חנינא וכתב הרא"ש שם בפסקיו דה"ה דכתובת אשה ירושות ומתנות לא בעי דרישה וחקירה כדי שתנעול דלת בפני עושה עולה שלא יסמוך זה על שמא לא יכוונו עדים עדות אבל גזילות וחבלות בעו דרישה וחקירה והא דבפרק א' דיני ממונות אוקי רבא מתניתין דמצרכא דרישה וחקירה בדיני קנסות לאו דוקא דיני קנסות דכל מאי דצריך מומחין דרך התלמוד לכוללו עם דיני קנסות ובפרק החובל מסיק דבכל מידי דשכיח עבדינן שליחותייהו וגובין אותו בבבל מידי דהוה אהודאות והלואות וקאמר התם דחבלות לא שכיח משמע דכל שאר מילי שכיח אפילו

גזילות הלכך כל מידו בר מחבלות עבדינן שליחותייהו ולא בעי מומתין וגם דרישה וחקירה נמי לא בעי עכ"ל. וכיון ששם הזכיר דעת ר' חנינא ורבא לא חש להזכירם בפרק אחד דיני ממונות ואף על פי שבתוספות שם ובפרק החובל נשאו ונתנו להשוות גזילות לחבלות מ"מ דעת הרא"ש לחלק ביניהם וג"כ אחד מדעות שכתבו התוספות הוא שגזילות שע"י חבלות כגון דמינצו בי תרי ומתו אהדדי עד שתוקף א' וגוזל את חבירו דכה"ג לא שכיח לא עבדינן שליחותייהו אבל שאר גזילות עבדינן שליחותייהו ולא בעי דרישה וחקירה ובהחובל סתמו דבריהם ומעשים בכל יום שאנו דנין דיני זלות משמע דס"ל דדוקא חבלות או גזילות שע"י חבלות הוא דבעינן מומחין ודרישה וחקירה ולכן פסקו כן הרא"ש ורבינו והרמב"ם בפרק הנזכר כתב אין עידי ממון צריכין דרישה בד"א בהודאות והלואות מתנות ומכירות וכיוצא בהם אבל בדיני קנסות צריכין דרישה וחקירה ואין בדבריו הכרע לומר מה סובר: ומשמע מהכא דדיני גיטין וקידושין ודיני זנות אשה לאסרה על בעלה צריך דרישה וחקירה דהא לא שייך בהו טעמא דשלא תנעול דלת וכ"כ בהגהות מיימון פכ"ד מהל' אישות ובסמ"ג מ"ע סימן מ"ח דלאסרה על בעלה צריכים העדים דרישה וחקירה. וכן כתבו בתוספות סנהדרין (ח: ד"ה והביא) וגם המרדכי רוש פרק אחד דיני ממונות כתב דעדים הבאים לאסרה ע"י שאומרים שנתקדשה צריכים דרישה וחקירה הואיל והיא מכחישתן כלומר דאי הודית הא שויתה נפשה חתיכה דאיסורא אך בסוף יבמות (קכב:) תניא אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה דברי רבי טרפון ור"ע אומר בודקין וקמיפלגי בדרבי חנינא דאמר מ"ט אמרו דיני ממונות אין צריכין דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין מר סבר כיון דאיכא למישקל כתובה כדיני ממונות דמיא ומר סבר כיון דשרינן אשת איש לעלמא כדיני נפשות דמיא וכתבו התוס' דהלכה כר' טרפון וכ"כ בעל נ"י בשם הגאונים ואע"ג דיהיב טעמא משום דכיון דאיכא למישקל כתובה כדיני ממונות דמי בעידי זנות הא נ"מ נמי לענין אי מפסדא כתובה וכן לענין גיטין אם היא מגורשת תגבה כתובה ואפי' אם היא ארוסה כבר כתב שם נ"י בשם הרמב"ן דכיון דדיני נפשות ליתנהו בזמן הזה טפי דמיא לדיני ממונות ולא מפלגינן בארוסה ועיין שם אך בעידי קידושין כיון דקי"ל דארוסה לית לה כתובה היה נראה שצריך לבודקו בדרישה וחקירה ומ"מ אע"פ שלא נבדקו בדרישה וחקירה צריכה גט מפני הלעז כמו שכתב המרדכי ריש אחד דיני ממונות. ב"ה כתב ריב"ש סימן רס"ו פסקו הגאונים בשלהי יבמות דאין בודקין עדי נשים בדרישה וחקירה דלדיני ממונות מדמינן להו כל שכן לכל דיני קידושין וגרושין דהא טעמא דשלא תנעול דלת בפני לווין איתיה נמי בגיטין וקידושין כדאמרינן לענין ב"ד של הדיוטות דטעמא

דלא בעינן מומחין משום דלא תנעול דלת כדאיתא פ"ק דסנהדרין ואמרינן בפרק המגרש אביי אשכחיה לרב יוסף דמעשי אגיטי א"ל שליחותייהו עבדינן מידי דהוה אהודאות והלואות עכ"ל. וז"ל הרשב"א בתשובה לעיקר הדין ולהלכה למעשה עדי קידושין אין צריכין דרישה וחקירה עכ"ל ועיין כמ"ש בטור אבן העזר בסימן י"א וסימן מ"ב: אבל אם נראה לדיין שהדין מרומה וכולי היינו מימרא דרב פפא שכתבתי בסמוך דבדין מרומה אפילו בהודאות והלואות בעי דרישה וחקירה וחילוקים הנופלים בדין מרומה נתבארו בדברי רבינו סימן ט"ו: וכתב הריב"ש בסימן רס"ז נראה דבהודאות והלואות אפילו בדין מרומה לא בעיא דרישה וחקירה כדיני נפשות ממש אלא שצריך דיין לחקור כל מה שאיפשר לא שאם אמר באחד מהחקירות איני יודע שתהא עדותו בטל כדיני נפשות וכן אם אומר אמש הלוהו שיהא צריך שיכוונו באי זה שבוע באיזה שנה באי זו חדש וכל שאר החקירות אע"פ שבדיני נפשות צריך כן אלא שיש לדיין לחקור ולדרוש בדין מרומה כל מה שאפשר כההיא דרבי טרפון בשלהי יבמות לא כך אמרת לי יוחנן וכולי וכן פי' הרא"ה וכן נראה מדברי הר"מ מקוצי עד כאן לשונו :

סעיף ב

ג ומ"ש רבינו ואע"פ שאין צריך דרישה וחקירה אם הכחישו זה את זה בדרישות וכולי פרק זה בורר (סנהדרין ל:) אמר רב יהודה עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשרה בדיני ממונות משמע הא אם הוכחשו בתקירות ודרישות פסולה ודרישות וחקירות הן שבע והן מפורשות בפרק היו בודקין (סנהדרין מ.) ובדברי הרמב"ם פ"ב מהלכות עדות באיזו שבוע באי זו שנה באיזה חדש ובכמה בחדש באי זה יום באיזו שעה ובאיזו מקום כלומר כגון שא' אומר בא' בחדש ואחד אומר בג' או אחד אומר בשעה אחת ביום ואחד אומר בג' אבל אחד אמר בשעה אחת ביום ואחד אומר בשתים עדותן קיימת דעבידי אינשי דטעו בהכי וכן אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת שזה ידע בעיבורו של חדש וזה לא ידע והוא שכיוונו יום מימי השבת וזה עד חצות החדש אבל אחר חצות החדש כגון זה אומר בי"ו וזה בי"ז אף על פי שכיוונו שניהם יום אחד מימי השבת עדותן בטלה שכיון שבא חצות החדש אי אפשר שלא ידעו העולם אימתי היה ר"ח ואם עד אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר בהנץ החמה עדותן בטלה אף ע"פ שהוא שעה אחת שהדבר ניכר לכל וכן אם נחלקו בשקיעתה. ועיין בתשובת הריב"ש סימן רס"ז :

סעיף ד

וכן אחד אומר חבית של יין וכולי בפרק זה בורר (סנהדרין לא.) אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן הוה עובדא וחייביה רבי אמי לשלומי ליה חביתא דחמרא

מגו חביתא דמשחא כמאן כרשב"א אימור דאמר רשב"א היכא דיש בכלל מאתים מנה כה"ג מי אמר אלא לדמי ופרש"י כה"ג. דתרי מילי נינהו וכולי האי מכחשו אהדדי מי אמר ונ"ל דמכחשי דנקט רש"י לאו דוקא שאין זו מכלל החקירות והדרישות אבל עדותן בטלה לפי שאין על כל חבית אלא עד אחד ולכן עדותן בטלה מלחייבו לשלם אבל חייב לישבע שבועת התורה שעד א' מחייבו שבועה וכפי דעת הרמב"ם פ' ג' מהלכות עדות מכחשי דוקא הוא שכן כתב וכן אם אמר האחד חבית של יין הלוהו וכו' עדותן בטלה שהרי הכחישו בדרישה ומה שקשה על דברי הרמב"ם כתבתי בביאורי פרק ב' מהלכות עדות: ומה שכתב רבינו אפילו תבע את שניהם יתבאר בסמוך: כתב בעל התרומות בשער נ"ט שי"א דעדים המכחישים זה את זה בחקירות כשר בדיני ממונות והאי דנקט בדיקות משום דקיימא לן דהודאות והלואות אין דנין אותן בדרישה וחקירה והרמב"ם חולק והכריעו חכמי לוני"ל כהרמב"ם ולא מטעמיה: דין שני כיתי עדים המכחישים זה את זה עי' בסי' שאחר זה: אבל אם אחד אמר מנה שחור וכולי שם אמר רב יהודה עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשרה בדיני ממונות. ואיפליגי התם רבא ורב יהודה ונהרדעי אמרי אפילו אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן מצטרפי ופרש"י מנה שחור. סלע ישנה כלומר שהמעות הושחרו מחמת יושנם. ואמרינן נהרדעי דאמרי כרשב"א דאמר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על שני כיתי עדים שהאחת אומרת מאתים ואחת אומרת מנה שיש בכלל מאתים מנה לא נחלקו אלא על כת אחת שב"ש אומרים נחלקה עדותן ובה"א יש בכלל מאתים מנה ובפרק חזקת (בבא בתרא מא:) אמרינן דעבד רב יהודה עובדא כרשב"א אליבא דב"ה אלמא הכי ס"ל וכן פסקו הפוסקים וטעמא משום דמנה שחור ומנה לבן תרוייהו כמין אחד הם ולא דמי לאחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן וכן כתב נימוקי יוסף: ומה שכתב אתד אומר בבית וכולי ג"ז שם אחד אומר בדיוטא העליונה ואחד אומר בדיוטא התחתונה א"ר חנינא בא מעשה לפני רבי וצירף עדותן ופרש"י בדיוטא עליונה הלוהו מנה. דיוטא עליה הבולטת לרשות הרבים על פני רוחב הבית ובני ר"ה עוברין תחתיה וכתב נימוקי יוסף ואף על גב דמקום חקירות הוא ועדות המוכחשת בחקירות אפילו בדיני ממונות פסולה י"ל דבין דיוטא העליונה לדיוטא תחתונה כיון דבחד מקום הוא כבדיקות חשיבי לגבי דיני ממונות אבל דיני נפשות לא עד כאן לשונו. ודבריו סתומים ודברי רבינו מבוארים יותר דהב"ע בשאפשר לראות מזה לזה. וכיון שכן ליכא הכחשה בחקירות דטעמא דבדיני נפשות אמר אחד איני יודע בחקירות עדותן בטלה משום דהו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה שאם עד אחד אומר שאינו יודע באיזה מקום היה כשהרג פלוני את הנפש היאך

יזימוהו בעמנו הייתם באותה שעה במקום פלוני שא"א לראות משם את העומד באותו מקום שאתה אומר וכיון דבאחד אומר איני יודע עדותן בטלה כ"ש באחד אומר במקום פלוני ואחד אומר במקום פלוני שהם מכחישים זה את זה אבל כשאפשר לראות מזה לזה אין זו הכחשה בחקירות אלא בבדיקות ועדותן כשרה בדיני ממונות כרב יהודה וכ"כ במישרים נ"ב ח"ב כדברי רבינו והריב"ש כתב בסי' רס"ו דטעמא משום דכיון דתרוייהו אמרי בדיוטא בין עליונה לתחתונה לא דכירי אינשי: ועיין עוד בתשובות הנזכר סי' קצ"ג: ומ"ש רבינו ונותן לו הפחות דבר פשוט הוא דלא קאי לאחד אומר בבית דהתם לא שייך לומר נותן לו הפחות אלא לאחד אומר מנה שחור קאי: כתב בעל התרומות בשער ס"ו. וכתב ה"ר אפרים אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן והנתבע אומר להד"מ ואוקימנא לדמי כלומר לא חבית ממש חייבוהו אלא לדמי צירף עדותן הוה ליה כאחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן דקאמר מכחיש מלוה לאידך דהא אמר להו אנא לא אוזיפתיה מנה שחור מעולם דבודאי לא סגי דלא אמר תובע כחד מינייהו ואפ"ה כיון דמדברי שניהם אית ליה גביה כלום מפקינן מיניה ה"נ מדברי שניהם אית ליה גביה ולא בציר מחמשין זוז דחשיב דמי משחא מאה זוזי ודמי חמרא נ' זוזי ומפקינן מיניה חמשים זוזי ולא תקשי לך טענו חטים והודה לו בשעורים דפטור לגמרי דהתם לא אמר לא לויתי ולא מכחיש סהדי הכא לא לויתי קאמר. ואיכא מאן דפריש עיקר טענה בדמי הוא וצ"ע ע"כ:

סעיף ה

אמר אחד ק' וכולי כבר כתבתי בסמוך פלוגתא דב"ש וב"ה ובפרק חזקת עבד רב יהודה עובדא כרשב"א ואליבא דב"ה דהלכתא כוותיה דיש בכלל מאתים מנה: ומה שכתב וכן אמר דמי חבית של יין וכולי גם כן כתבתי בסמוך ואסיקנא אלא לדמי ופרש"י זה אומר בפני הודה לו דמי חבית של יין וזה חומר בפני הודה לו דמי חבית של שמן דתרוייהו מסהדי אדמי חבית יין: ומ"ש רבינו כאן וגבי אחד אומר מנה שחור כולי והוא תבעו שניהם הוא מ"ש רבינו להלן בסימן זה בשם הרמ"ה ושם יתבאר: שאלה ראובן תבע וכו' עד שהמוציא מחבירו עליו הראיה הם דברי בע"ה בשער ס"ו בשם הרמב"ן וכל דברי התשובה מבוארים ואינם צריכים פירוש: כתב הרא"ש בתשובה כלל נ"ט סי' א' עד המעיד ראיתי דבר זה ופלוני היה עמי ואותו פלוני אומר לא ראיתי ולא הייתי עמך אין זה הכחשה כי בגוף העדות לא אתכחוש כלל כי לא רמיא עליה דסהדא למידכר מי היה עמו בעדות: כתב הריב"ש בסימן תע"ו עיינתי בשטר העדיות שהעידו העדים האחרים ואיני רואה בהם מי שיכחיש עדותו של רבי שם טוב לפי שכולם אומרים שהדברים

שהיו שם על פה אינם נזכרים מהם ואין זה הכחשה ואף על פי שאומרים בעדותם שכל התנאים נכתבו ונחתמו איפשר שהם אינם מחשיבים לתנאי הדברים שנאמרו על פה כמו שבא זה בטענת הברורים וחושבים שזולת מה שנכתב ונחתם שהכל יהיה דברים בעלמא ולא תנאי קיים ויש לנו לומר כן כדי שלא נאמר שהם מכחישים זה את זה כדתנן בפרק היו בודקין אחד אומר בשני בחדש ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת שזה ידע בעיבורו של חדש וזה לא ידע כיון שאין אחד מהם מכחיש עדות רבי שם טוב המעיד על הדברים שהיו על פה בין החזן והברורים בשעת שכירות והקיום אם כן נתחייבו ברורי השנה ראשונה שבועה להכחיש עדות רבי שם טוב ואיני רואה שיכחישוהו בדבריהם אך אמרו בשבועתם שזולת כל העניינים הכתובים וחתומים לא נזכר להן שום דבר ואין זו הכחשה לעדות רבי שם טוב וא"כ תרי הברורים מחוייבים שבועה להכחיש העד ואינם יכולים לישבע להכחישו כיון שאינם זוכרים ומחוייב שבועה שאינו יכול לישבע משלם ומה שאמרו כי כל תנאי שהתנו עמו כתבו וחתמו אין דיבורם זה מספיק להכחיש העד כי חשבו שזה לא היה תנאי כיון שלא חשו לכתבו ולחתמו עם שאר התנאים כמו שאמרו כן בטענותיהם ועוד שאין זה תנאי שהתנו הם עמו אלא הוא התנה והם לא התנו ולא פטרו אותו אלא שאמרו לו שלא ייירא שלא יתחדש בעדו דבר והוא נשען על דיבורם והשכיר עצמו ע"ד כן וסמכו דעתו על דבריהם כאת ונוולא אחי וכיון שכן הו"ל כאילו התנה כן בפי' וצריכים הם לישבע בפירוש שמה שאומר העד שאמר לברורים בשעה שהשכירו אותו ושהשיבו הברורים הכל שקר ולא היו דברים מעולם ושיאמר כן בברי ולא שיאמרו שאינם זכורים אלא במה שנחתם אמנם אם ישובו הברורים הראשונים לישבע בברי להכחיש העד שאותם הדברים שאומר העד שנאמרו שם בשעה ששכרו אותו הם שקר ושהם זכורים זה בבירור ושכך היה דעתם בשבועתם הראשונה כיון שאין בדבר כי אם עד אחד אינו קם לממון כי אם לשבועה ואם לא ישובו לישבע כך נשאר החזן פטור עכ"ל: וכתב עוד הרא"ש בסוף כלל צ"ד על מי שתבע לחבירו שיש לו בידו ק"ק בפיקדון להשביחם לו והלה כפר בכל ועד אחד מעיד ששמע מפיו שהיו נ' ועד אחד מעיד ששמע מפיו שהיו ק"ן והשיב לדברי שניהם יש בידו נ' והוא כפר בכל הרי הוחזק כפרן לאותו ממון והוא חייב שבועה דאורייתא כההיא דרבי חייא דפרק קמא דמציעא (ג.) הילכך הוא חייב שבועה דאורייתא ואינו יכול לישבע שהרי שנים מעידים שיש בידו חמישים והוחזק כפרן לאותו ממון הילכך משלם ק"ק ואף ע"ג דההיא דכופר בפקדון פסול אוקימנא דוקא בדאסהידו סהדי דההיא שעתא דכפריה הוה איתיה לפקדון

בביתיה דאי לאו הכי אמרינן דאשתמוטי קא מישתמיט עד דבחיש ומשכח ליה הכא לא שייך למימר עד דבחישנא שלא היה חפץ מבורר אלא מעות או שוה כסף:

סעיף ז

אין צריך בדיני ממונות וכו' בפרק זה בורר (סנהדרין דף ל.) אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד רבי יהושע בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה ואסיקנא הלכה כרבי יהושע בן קרחה ואיפליגו אמוראי במאי הוי הלכה כרבי יהושע בן קרחה ואסיקנא נהרדעי אמרי בין הודאה אחר הודאה בין הודאה אחר הלואה בין הלואה אחר הלואה בין הלואה אחר הודאה מצטרפות וכן פסקו הרי"ף הרמב"ם והרא"ש ז"ל אבל כ' סמ"ג (מ"ע ק"ט) אמנם בפ' השולח (גיטין דף לג.) משמע דרב אשי סובר כרבנן שמקשה מדבריהם על מחלוקת רבי ורשב"ג עכ"ל ואיפשר שזה דעת ההגהות שכתבו בפרק ד' מהל' עדות וגם המרדכי פרק זה בורר בשם רבינו חננאל ורשב"ם דאפילו הודאה אחר הודאה אינה כשירה. ואני אומר שרב אשי לא אמר כן אלא בני הישיבה אמרו על דברי רב אשי הכי נמי מסתברא ואידחו דדילמא כר' יהושע בן קרחה ס"ל וא"כ לא משמע מהכא דרב אשי סבר כרבנן ואפילו אי הוה משמע דסבר כרבנן לא הוה שבקינן פסק מפורש דאיתמר בדוכתיה משום דיוקא דדוכתא אחרינא הילכך כר' יהושע בן קרחה אליבא דנהרדעי קיימא לן ורבינו כתב הג' חלוקות והד' שהוא הודאה אחר הודאה לא חש לכותבה דכ"ש הוא כמו שיתבאר בסמוך עיין בתשובת הריב"ש סי' תע"ט: ובספ"ק דמכות (ו:) אמרינן דעדות מיוחדת פסולה בדיני נפשות ופרש"י מיוחדת א' רואה אותו מחלון זה ואחד רואה אותו מחלון זה ואין העדים רואים זה את זה ע"כ: ולענין כשמקבלין עדות דאילו הוה דיינינן דיני נפשות הו"ל דיני נפשות יש לדקדק אי דיינינן ליה כדיני נפשות ואין מצרכין אותם או אי דיינינן ליה כדיני ממונות ומצרפין אותם ומצאתי דבפרק מי שאחזו (גיטין עג.) גמרא לא תתייחד עמו אלא בפני עדים כתב הרי"ף ראוה ב' שנתיחדה עמו צריכה הימנו גט שני אחד בשחרית ואחד בין הערבים זה היה מעשה ואמרו אין מצטרפין עכ"ל והוא לשון הירושלמי וכתבו גם הרא"ש וכתב הר"ן אין מצטרפין דאף על גב דלגבי ממון קי"ל דמצטרפין לגבי אישות דשייך בדיני נפשות בבת אחת בעינן להו עכ"ל אבל המרדכי כתב בפרק ב' דיבמות ואף אם אין עידי כיעור שראו בבת אחת אלא אפילו בזה אחר זה כמאן דחזו בבת אחת דמו ואע"ג דכיעור דחזא האי לא חזא האי קי"ל בהלואה אחר הלואה דמצטרפין ואף על גב דאמנה דמסהיד האי לא מסהיד האי מיהו אחד מנה מסהדי תרוייהו ה"נ תרוויהו אדבר כיעור מסהדי וכן משמע בירושלמי פ"ק דסוטה נסתרה בעד אחד שחרית וע"א בין הערבים זה היה מעשה ושאל ר"א לחכמים

ואמרו אין זה ייחוד או יבא כדא אין מקבלין העדים אא"כ ראו שניהם כאחד ריב"ק אומר אפילו שניהם זה אחר זה אלמא דריב"ק אפילו בכה"ג אומר דמצטרפין וקי"ל כוותיה עכ"ל ובגמרא דידן פ"ב דכתובות (כו.) משמע קצת כדברי המרדכי דכי היכי דמצטרפי לעדות ממון מצטרפי לענין איסור דמוקי התם דפליגי רשב"ג ור"א אי מצטרפין ב' העדים להאכילו תרומה על פיהם וקאמר דפליגי בפלוגתא דריב"ק ורבנן והרי אכילת תרומה דאיסורא הוא ואמרינן דלר"י בן קרחה מצטרפין ובהשולח נמי אמרינן דריב"ק אי אמר לעד אחד לחתום גט לאשתו ואח"כ אמר לחבירו מצטרפין ואע"ג שלא צוה לשניהם כאחד והרי גט דנ"מ לדיני נפשות כיון דלאו למידן דיני נפשות הוא דאתא האי סהדותא מצטרפין והירושלמי דכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל במי שאחזו בראה שנתיחדה עד אחד שחרית ועד אחד בין הערבים אין מצטרפין איפשר לפרש דטעמא משום דכיון שהבעל והאשה ראו שאין שם אלא ע"א לא נתכוונו לשם קידושין אלא לשם זנות וכמו שכתב הרשב"א בפרק הזורק אבל בשאר דברים דלא שייך למימר הכי אה"נ דמצטרפין כך היה נ"ל אבל בירושלמי פ"ק דסוטה נראה שמשוה דין נתיחדה עמו לשאר דברים ולפיכך הדבר ספק ומשמע דהירושלמי דפ'"ק דסוטה נמי מספקא ליה שכך כתוב שם נסתרה בע"א שחרית וע"א בין הערבים יבא כהדא נתיחדה עמו בפני שנים צריכה גט שני ממנו אחד בשחרית וא' בין הערבים זה היה מעשה ושאל ר"א לחכמים כן ואמרו אין זה ייחוד קינא לה בע"א שחרית וא' בין הערבים מאחר שהוא איש והיא אשה אין קינויין קינוי או יבא כהדא אין מקבלין מן העד אא"כ ראו שניהם כאחד ריב"ק אומר אפילו ראו זה אחר זה עכ"ל הירושלמי ומשמע לי דה"ק נסתרה בע"א שחרית ואחד בין הערבים יבא כהדא כלומר נאמר דאתיא כההיא דנתיחדה וכולי ואמרו אין זה ייחוד וה"נ אין זו סתירה או יבא כהדא כלומר או נאמר דאתיא כהדא דתניא אין מקבלין וכו' ריב"ק אומר אפילו ראו זה אחר זה וקי"ל כריב"ק וטעמא דמספקא לירושלמי הוא אם נאמר דייחוד וסתירה דינם שוה כו' וכי היכי דאין זה ייחוד ה"נ אין זה סתירה ואף ע"ג דקי"ל כריב"ק היינו בדיני ממונות אבל במידי דאיסורא אמרינן דאין מצטרפין א"ד דמצטרפין וההיא דייחוד שאני מטעמא דפרישית דאנן סהדי דכיון דהאיש והאשה אינם רואים אלא ע"א לא לשם קידושין נתכוונו אלא לשם זנות הילכך אין מצטרפין אבל בסתירה וקינוי אה"נ דמצטרפין ונ"ל שיש בלשון הירושלמי טעות שבמקום אפילו כתבו מאחר וה"ק אף ע"פ שעל האיש שקינא שחרית קינא ערבית ולאשה שקינא שחרית קינא ערבית אין מצטרפין ויישוב המשך לשונם כך הוא נסתרה בע"א שחרית וכו' יבא כהדא וכי ואמרו אין זה ייחוד כלום וה"נ אין זו סתירה וה"ה לקינא לה בעד א' שחרית כו' דאין

זה קינוי או יבא כהדא וכו' וקי"ל כריב"ק וה"ל סתירה וכן נמי הו"ל קינוי כנ"ל. והרי"ף והרא"ש כתבו דין ייחוד דבין מהאי טעמא ובין מהאי טעמא דינא הכי הוא דאין זה ייחוד ולענין נדון שלפנינו נ"ל דכיון דירושלמי מספקא ליה ומתלמודא דידן משמע דכל דאינו דיני נפשות ממש אף ע"ג דנ"מ לד"נ מצטרפין הכי נקטינן: אם עד אחד מעיד על חמשים וע"א מעיד על ק"ן עיין בתשובות הרא"ש סוף כלל נ"ד: וכתב הרמ"ה דוקא וכו' דברי הרמ"ה כתבם הרא"ש בפסקיו פרק זה בורר וז"ל כתב הרמ"ה ז"ל הא דהלואה אחר הלואה מצטרפין דוקא היכא דלא מכחיש לוה לחד מינייהו וכו'. גם נימוקי יוסף בפרק הנזכר כתב אבל בהלואה אחר הלואה איכא למידק היאך אתה מצרף שתי עדיות הללו והלא התובע מכחיש את אחד מהם שהוא אינו תובע אלא מנה א' והם מעידים על שני מנים ועל כרחך אחד מהם שקר לפי דברי התובע והוא נאמן על עצמו ואם כן בהדי סהדי שקרי למה לי ויש בזה דברים הרבה בספר הריבות להראב"ד ולהרז"ה ז"ל ומסתבר דהכא במאי עסקינן כגון שזה תובע ב' מנין אחד מניסן וא' מתשרי ויש לו עד על כל אחד מהמנים שאין הכחשה ביניהם כלל לפיכך אנו מגבין לו המנה האחד מתוך דברי שניהם אבל היכא שהוא עצמו מכחישן שאינו תובע אלא מנה אין נאמנין כלל שהוא נאמן על עצמו לחובתו עכ"ל הא קמן דבין לפי מ"ש הרא"ש בין למ"ש נמוקי יוסף לא בעינן דליתבע מלוה שני מנים אלא דוקא בהלואה אחר הלואה אבל בהודאה אחר הודאה דלאו על עיקר ההלואה הם מעידים וכבר איפשר שלא הלוהו אלא מנה והודה לו בפני זה וחזר והודה לו בפני זה וליכא הכחשה ואפילו אינו תובע אלא מנה עדים קושטא קא מסהדי וכן בהודאה אחר הלואה שכבר איפשר שאותו מנה שהלוהו לפני זה הוא שהודה לו בפני זה וליכא הכחשה וכן בהלואה אחר הודאה שכבר אפשר שהיה מחזר ללות ממנו והודה לו בפני זה קודם שהלוה לו ולא נזדמן ללוותו בו ביום או יותר הלוה לו בפני זה אותו מנה שהודה לו בפני הא' וליכא הכחשה אבל בהלואה אחר הלואה דתרוייהו על עיקר הלואה הם מעידים מאחר שהתובע מודה שלא הלוהו אלא מנה הא ודאי עד אחד מהם שקר כנ"ל. אכן רבינו ורבינו ירוחם כתבו חילוק זה סתם נראה דמשמע להו דהרמ"ה לכל החלוקות קאי והא דנקט הלואה אחר הלואה ככתוב בפסקי הרא"ש לאו דוקא אלא חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך ולא עוד אלא אפילו בא' אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן סובר רבינו דבעינן שיתבענו ב' מנים כמ"ש בפירוש לעיל בסימן זה אך ר' ירוחם נ"ב ח"ב כתב ומה שאמרנו דמנה שחור ומנה לבן מצטרפי מיירי שהתובע אומר שאין בידו אלא מנה והעדים מכחישים זה לזה בבדיקות ומצטרפין עכ"ל דס"ל דכיון דתרווייהו אחד מנה קא מסהדי אף על גב דהאי קאמר שחור

והאי קאמר לבן אין דרך לדקדק בכך והו"ל הכחשה בבדיקה וכשרה והכי אמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא נו:) זה אומר אכלה חטים וזה אומר אכלה שעורים מצטרפי דבשעתא דמסהיד האי מסהיד האי מאי איכא בין חטי לשערי לא דייקי וה"ה במנה שחור ומנה לבן לא דייקי אינשי וכן כתב נמ"י וע"כ לא פליגי על רבינו ירוחם אלא במנה שחור ולבן אבל בשאר החלוקות כולם מודו דבעינן שיתבענו שני מנים ולכן ק"ל עליו ועל רבינו מה שהוכחתי לעיל דבשום חלוקה לא שייך קושיא דבהדי סהדי שקרי למה לי אלא בהלואה אחר הלואה דוקא וא"כ אין אנו צריכין לומר שתובע ב' מנים אלא בהלואה אחר הלואה לחוד וכבר אפשר ליישב דרבינו ירוחם סבר דלא קאי הרמ"ה אלא אהלואה אחר הלואה ומשום דבמנה שחור ומנה לבן הוו עידי הלואה דהא דאמרינן בין מנה שחור ללבן עבידי אינשי דטעו היינו כשראו ההלואה דאילו בעידי הודאה אינו מצוי לטעות בין אם הודה לו מנה שחור ללבן לכך איצטריך לפלוגי ביה דאפילו אינו תובע אלא מנה וגם רבינו סבר דקאי להלואה אחר הלואה ואפילו למנה שחור ומנה לבן אבל לשאר חלוקות לא קאי: ומ"ש בדמי חבית והוא תבעו שניהם היינו דוקא בעידי הלואה ודוחק: ודע שעכ"פ יש טעות בדברי נמוקי יוסף שכתב גבי נהרדעי אמרי אפי' מנה שחור וכו' ולא מיבעיא שני כיתי עדים אלא אפילו בכת אחד אמרו ב"ה דכשרים ואפילו כשאין המלוה תובע אלא מנה תלינן בטעותא ואין זו הכחשה בין התובע והעדים עכ"ל וב"ה לא איירי אלא באחד אומר מנה שחור וא' אומר מנה לבן ונמוקי יוסף בעצמו כתב לעיל דבהלואה אחר הלואה בעינן שיתבענו שני מנים: כתב במישרים נ"ב ח"ב א' אומר מאה ואחד אומר ק"ק מצטרפים למאה וכ"ש שני כיתי עדים עכ"ל ונראה לי דהא דשני כיתי עדים מיירי באינו תובע אלא מכה. א"נ בששתי כיתי עדים מכחישות זו את זו בבדיקות הלכך אינו משלם אלא מכה אבל אם הוא תובע ק"ק ואין הכחשה בין העדים אלא שאלו אומרים ק"ק הודה לו ביום פלוני ואלו אומרים מאה הודה לו ביום פלוני משלם ק"ק ע"פ שני העדים ואם תבעו ש' נראה דאפילו הכי אינו משלם אלא ק"ק שהרי אפשר שהמאה מכלל הק"ק שמעידים אלו הם : ומ"ש הרמ"ה דאיכא למימר דתרוייהו אחד יומא מסהדי וטעי בעיבורא דירחא מצטרפי כבר כתבתי לעיל דהיינו עד חצות החדש אבל אם אחד אומר בי"ו בחדש וא' אומר בי"ז לא מצטרפי. ועל מ"ש הרמ"ה דמשתבע שבועה דאורייתא כתב הרא"ש דאין זו עדות מוכחשת שיבטל כל העדות ולא ישבע שבועה דאורייתא דהתם ששניהם מעידים על דבר א' כגון שזה אומר הרג וזה אמר לא הרג ומכחיש הא' את חבירו אבל כאן הם שני דברים ואין א' מכחיש את חבירו ולדברי המלוה אחד מהם אומר אמת ומחייב שבועה: כתב במישרים נט"ו ח"ב כתב א' מן

החכמים בתשובה כי אם ע"א אומר בפני ובפני ע"א שמת נתן פלוני לפלוני בניסן ועד א' העיד בפני ובפני עד שמת נתן פלוני לפלוני בתשרי אין מצטרפין דלא דמי להלואה אחר הלואה אלא לשני שטרות של מתנה על ענין א' שביטל שני לראשון ומשני ליכא אלא ע"א ואינו כלום והפסיד מקבל המתנה ע"כ ודברים תמוהים הם :

סעיף ח

ומ"ש רבינו וכתב בעל התרומות בשער ס"ו דה"ה לענין פרעון וכו' דבר פשוט הוא: ומ"ש ואם נעשה השטר קודם ניסן כלומר דאילו כעשה בתר ניסן זה שאומר בניסן פרעו מנה לאו אהאי שטרא קא מסהיד דהא אכתי שטרא לא הוה וה"ה אם נעשה השטר בט"ו בניסן וזה מודה שפרע מנה ביום שאחריו או בו ביום דעדותו כשרה לא נתמעט אלא היכא שמעיד שפרע מנה קודם עשיית השטר: ומ"ש ולא יכול המלוה לומר סטראי נינהו וכו' היינו לפי שזה מביא עידי פרעון נגד שטרו של זה והאי דקאמר סטראי נינהו היא טענה על פה ולא מהימן:

סעיף ט

וכן א"צ שיעידו וכו' כשם שאין צריך שיראו המעשה כא' כך א"צ שיעידו שנים כא' דין זה איתא בפרק זה בורר (שם) אין עדותן מתקיימת בב"ד עד שיעידו שניהם כאחד רבי נתן אומר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כר"י נתן מדאמרינן בגמרא דמודה רבי יהושע בן קרחה לרבי נתן וכיון דקי"ל כריב"ק ממילא קי"ל כרבי נתן ועוד דדחקינן התם לאוקומי מתני' כוותיה ועוד דר"נ דיינא הוא. ועוד רשב"ג דמתניתין דפ"ב דכתובות (כו.) כרבי נתן ס"ל:

סעיף י

וכן אם העיד א' בכתב ואחד בעל פה וכו' פרק גט פשוט (בבא בתרא קסה:) אמימר אכשר בעד אחד בכתב ועד אחד ע"פ ופסקו הרי"ף והרא"ש כאמימר וכן פסק הרמב"ם פרק ד' מהלכות עדות: מצאתי במרדכי ישן פרק גט פשוט כתב רבינו אברהם דדוקא בית דין אצל ב"ד מצטרף אבל שנים שהעיד אחד בבית דין זה ויש עדים ששמעו הגדת השני וחקירה בבית דין אחר וגם שמעו הגדת זה כאן ובאים לפני בית דין אחר להעיד ששמעו חקירת אותם שני עדים בפני בית דין לאו מידי הוא דהוו כעד מפי עד והביא ראיות על זה: ומ"ש רבינו להיות מלוה ע"פ הוא ממ"ש הרא"ש שם אמימר אכשר וכו' פירש רשב"ם למיגבי ביה ממשעבדי והרמב"ן ורבינו יונה כתבו דלא מסתבר כלל האי חידושא דאין זה מלוה בשטר דלית ליה קלא כיון דבשטר ליכא תרי סהדי שלקוחות לא נשמע להם עדות של העד שמעיד ע"פ ובשביל השטר שחתם עליו אחד לא ימנעו מליקח ועוד דלא עדיף קלא דעד אחד מקלא דכתב ידו דגובה מבני חרי ועוד האריך בראיות: וכתב

הרמב"ם ואם אמר זה שלא כתב עדותו אני קניתי מידו על דבר זה ולא בא המלוה הזה ולא שאל ממני לכתוב שניהם מצטרפין לעשות המלוה בשטר ואינו יכול לומר פרעתי ומתוך דברי רבינו סימן נ"א משמע דהכי ס"ל וטעמא דהא סתם קנין לכתיבה עומד ומ"מ אפילו לדעת הרמב"ם יש להסתפק אם מצטרפין לעשות המלוה בשטר לגמרי אפילו לגבות מן היורשים או מן הלקוחות או דוקא לענין שאינו יכול לומר פרעתי הוא דמצטרפין לעשותו מלוה בשטר לא לדבר אחר דהא כיון שלא נכתב בשני עדים לית ליה קלא לשיפרע מן הלקוחות והכי דייק לשון הרמב"ם שכתב מצטרפים לעשות המלוה בשטר ואינו יכול לומר פרעתי דמשמע לעשות המלוה בשטר לענין שאינו יכול לומר פרעתי דוקא לא לע"א. ורבנו סי' נ"א כתב דעת הרמב"ם ולא סיים בלשונו ואינו יכול לומר פרעתי אלמא דס"ל דלהרמב"ם כיון דקי"ל סתם קנין לכתיבה עומד הו"ל כאילן יש שני עדים בשטר וגבי מן היורשים ומן הלקוחות וא"כ דברי הרא"ש בשם הרמב"ן ורבינו יונה כשלא קנו מידו הוא דהא משמע שרבינו פוסק כהרא"ש גם פוסק כהרמב"ם ויש עוד חילוף דינים בעד אחד ושם כתבם רבינו וכאן לא חש רק להעיד דעד אחד בכתב ועד אחד על פה מצטרפין: וכתב עוד נמוקי יוסף דדעת הגאונים והרמב"ן והרשב"א דכי היכי שהכשירו לצרף ה"ה לחיוב שבועה לומר שעד אחד בכתב מחייב שבועה כמו עד אחד על פה שהרי בגמרא דילן לא חלקו בדבר עכ"ל. וביאור דבריו דבירושלמי פ"ב דכתובות אמרי' דעד אחד לבדו חתום בכתב ועד על פה לאו כלום הואא לא לחייב ממון ולא לחייב שבועה וסובר דלא חיישינן לאותו ירושלמי כיון דבגמרא דילן לא חילקו בכך כתלמודא דידן נקטינן וכן כתב הרא"ש שם דלא קי"ל כירושלמי אך בא"ז נראה שמסכים הירושלמי עם תלמודא דידן כמ"ש בסמוך וק"ל מאי טעמא דכשר לחייב שבועה הא קי"ל מפיהם ולא מפי כתבם לרש"י והרמב"ם כמ"ש בסימן כ"ח. וי"ל דכשם ששני עדים החתומים על השטר מחייבים אותו ממון כך עד אחד חתום על השטר מחייבו שבועה:

סעיף יא

העיד א' בב"ד זה וכו' ג"ז שם ששאלו לרבי ירמיה אליבא דרבי נתן ושלח להו דמצטרפין וענין צירוף זה שיבא ב"ד אצל ב"ד וידונו ע"פ מה שהעידו בפניהם שני העדים:

סעיף יב

ומ"ש וכן אם העידו בב"ד זה וכו' ג"ז שם שלחו ליה לר' ירמיה שנים שהעידו בב"ד זה וחזרו והעידו בב"ד זה מהו שיבא א' מכל ב"ד ויצטרפו ופרשב"ם שנים שהעידו בב"ד על חתימת יד שני העדים והלכו להם שנים מאותן ג' ב"ד למ"ה דהשתא לא מצי הוי חד ב"ד וחזרו והעידו בב"ד אחר והלכו להם שנים מהם וחזרו העדים והעידו בב"ד אחר והלכו להם שנים ונשתייר א' מכל ב"ד וב"ד מהו שיבא אותו א' שנשתייר מכל ב"ד

וב"ד דהויין ג' בית דין ויצטרפו לקיים השטר בעדותן עכ"ל והא דנקט רשב"ם שהעידו על חתימת יד שני עדים לדוגמא נקט וה"ה לכל עדות וכן נראה מדברי רבינו והרמב"ם שסתמו דבריהם ודקדק רשב"ם במ"ש והלכו להם וכו' שאל"כ לא היינו צריכים לשאול אם מצטרף שכל ב"ד מהם יכול לדונו כיון שהעדים העידו בפניהם וכ"כ במישרים ח"ב מנ"ב ודע דדוקא משום שהעידו שני העדים בכל ב"ד אבל אם העיד עד אחד בב"ד זה ועד אחד בב"ד זה אין א' מב"ד זה וא' מב"ד זה מצטרפין וכ"כ בהג"א. ודע דלדידן דקי"ל כר' נתן לא היה צריך לפוסקים לכתוב דין זה דהא אמרינן בגמרא דלא איבעיא לן אלא אליבא דת"ק דר' נתן דאילו לר' נתן כיון דאמר העדים מצטרפין כ"ש דיינים דהשתא עדים דלא בקיאי מצטרפי דייני דבקיאי מיבעיא ולא כתבוה אלא לומר החלוקה

סעיף יג

דאבל דיין שהעידו שנים לפניו וכו' כדאסיקנא פ"ב דכתובות דעד ודיין לא מצטרפי וטעמא משום דמאי דאסהיד סהדא לא מסהיד דיינא ומאי דמסהיד דיינא לא מסהיד סהדא ופרש"י עידי השטר מעידים על מנה שבשטר והדיינים מעידים בפנינו נתקיים עכ"ל וה"ה בשאר עדיות שהעד מעיד על ההודאה או הלואה והדיין מעיד שהעידו בפניו שחוב זה אמת והיאך ידונו זה ע"פ ראייתו ההלואה או שמיעתו ההודאה מפי הלוה וזה ע"פ מה שהעידו העדים בפניו ופרטי דיני אין עד נעשה דיין עיין בסימן ז': כתב בנ"י פרק חזקת שנים שמעידים ששמעו מפי עדים לאו כלום הוא אבל כשהם ג' הוא ב"ד ודומה לפסק דין: (ב"ה) וצריך להעמיד דבריו כשישבו הג' לדיינים לקבל אותו עדות דאל"כ בשמיעה בעלמא ששמע היאך תעלה לקבלת עדות אם יש עדות שמתקיימת בידיעה בלא ראיה עיין בס"ס צ':

סעיף יד

צריך שיעיד כל אחד על דבר שלם וכו' בב"ק פרק מרובה (בבא קמא ע:) ובבתרא פרק חזקת (בבא בתרא נו:) אמרינן דרבנן דרשי דבר ולא חצי דבר למעוטי ב' אומרים שערה אחד בגבה ושנים אומרים שערה אחד בכריסה ומפרש רבינו גבה וכריסה צד ימין וצד שמאל וכן דעת הרמב"ם פ"ד מהל' עדות ואמרינן נמי התם דא' אומר א' בגבה וא' אומר א' בכריסה הוי חצי דבר וחצי עדות וה"ה לא' מעיד שאכלה שנה א' וא' מעיד שאכלה שנה שנייה וא' מעיד שאכלה שנה ג' אבל אם היו שנים מעידים על שנה ראשונה ושנים מעידים על שנה שנייה ושנים על שנה ג' בהדיא תנן בפרק חזקת דמצטרפין. וא"ת מ"ש משנים אומרים אחד בגבה וב' אומרים אחד בכריסה ותירץ הרי"ף פרק חזקת משום דגבי חזקה מגו דמהני סהדותייהו לענין פירות שאכל בשנה ראשונה שחייב לשלם אם לא ימצא עדים יותר מהני היכא דמצא עדי' יותר והויא חזקה. והתוספות תירצו במרובה

דחזקה שאני שראה כל מה שהיו יכולים לראות באותה שנה. ונ"ל דהכא דמכשירים אם העיד אחד שראה שתי שערות בימינו וכו' היינו דוקא לענין דיני ממונות כגון לענין אם עדותו עדות בדיני ממונות או לענין מקח וממכר דהא קי"ל דעדותן מצטרפת אע"ג דאמנה דמסהיד האי לא מסהיד האי אבל בגיטין וקידושין בד"נ שייכי ואין דנין ע"פ עדותן דהו"ל עדות המיוחדת ואמרינן בפ"ק דמכות דפסולה בדיני נפשות וכן נראה מדברי הרמב"ם פרק ד' מה' עדות דבדיני ממונות דוקא עסקינן : (ב"ה) ומיהו לפי מ"ש לעיל בסי' זה דיני גיטין וקידושין כד"מ: העושה דבר אחד בפני עדים על תנאי שיעשה דבר פלוני וחזר והתנה בפני עדים אחרים תנאי אחר והוא בענין שביד חבירו לברור אי זה תנאי מהם שירצה אם מצטרפים עד אחד מהעדים הראשונים ואחד מהאחרונים לומר שהיה תנאי בענין זה עי' בפרק מי שאחזו (גיטין דף עו:) גמרא על מנת שתשמשי את אבא :

סימן לא

סעיף א

ב שתי כיתי עדים וכו' פרק כל הנשבעין (שבועות מז:) איתמר שתי כיתי עדים המכחישים זו את זו אמר רב הונא זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה ורב חסדא אמר בהדי סהדי שקרי למה לי שני מלוין ושני לווין ושני שטרות היינו פלוגתייהו ופרש"י זו באה בפני עצמה ומעידה. בעדות אחרת וכן זו ואף ע"פ שהאחד פסולה אין לך לפסול לא זו ולא זו הואיל ואינך יודע איזו מהם פסולה אבל אחד מכת זו ואחד מכת זו אין נאמנין בעדות אח' דממה נפשך א' פסול והיינו דנקט האי לישנא באה בפני עצמה ומעידה. שני מלוין ושני לווין ושני שטרות ואחת משתי כתות הללו חתומה על זה ואחת חתומה על זה לרב הונא שני השטרות כשרים ולרב חסדא שניהם פסולים. וכתבו הרי"ף והתום' דהלכה כרב הונא דרביה דרב חסדא הוא כדאמרינן בפרק הדר (עירובין סב:) ועוד דבפרק חזקת (בבא בתרא לא:) אוקימנא לרב נחמן ורבא כרב הונא וכן הסכימו הרמב"ם בפכ"ב מהלכות עדות והרא"ש ז"ל בפסקיו. ומ"ש רבינו כגון א' אומרת לוה פלוני מפלוני מנה ביום פלוני ואחת אומרת לא לוה כלומר שאומרים לא זזה ידינו מתוך ידו כל אותו יום וראינו שלא הלוה לו. ושם רבינו משל זה דלא נימא מכחישות היינו שאומרים להם עמנו הייתם במקום פלוני וליתא דהיינו זוממין ולבתראי מהימנין כמו שיתבאר בס"ד וכן לאפוקי אחת אומרת ק"ק ואחת אומרת מנה או אחת אומרת מנה שחור ואחת אומרת מנה לבן דכה"ג ליכא הכחשה ומ"ש רבינו שדברי שניהם בטלים באותה עדות הוא מדאמרינן בכמה דוכתי מהם בפרק ב' דכתובות

(כ.) אוקי תרי לבהדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מריה: כתוב במישרים נתיב ב' חלק ז' ואם אינם מכחישים זו את זו אלא בקצת העדות ובקצת אינם מכחישים נתקיים אותו הקצת: דין כת אחת שהעדים מכחישים זה את זה עי' בסי' שקודם זה. מלוה שיש לו על לוה אחד שני שטרות וכולי (פרק כל הנשבעין) מלוה ולוה ושני שטרות יד בעל השטר על התחתונה כלומר שיש לאדם אחד שני שטרות של שני הלואות על חבירו וכת אחת חתומה על זה וכת אחת חתומה על זה יד בעל השטר על התחתונה בין לרב הונא בין לרב חסדא אין חולקין בזו שהרי זה בא עליו מכח שני כתות אחת כשרה ואחת פסולה אין אתה יכול לפסול את שתיהם ולא להכשיר את שתיהם. הילכך שטר קטן שבהם גובה ממנו והגדול יפסיד לפי שאומר לו זו היא הפסולה דמספיקא לא מפקינן ממונא אבל ממה נפשך מקטן גובה דיש בכלל מאתים מנה: וכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו דהא דאמרינן יד בעל השטר על התחתונה מיירי שהוציא שניהם כאחד בפני ב"ד אז מגבין לו הקטן ומוציאין מידו הגדול ושורפין אותו אבל לרב הונא יכול הוא להוציא השטר הגדול ולומר אין לי שטר אחר ובפני ב"ד אחר יוציא השטר האחר ויגבה בו ובהאי איכא לאסתפוקי אם יוכל להשביעו שאין בידי שטר אחר שחתום בו כת אחרת מאותן שתי כתות ואפילו ללשון שני דרב נחמן דשמא לא חשיב הכא דררא דממונא או אם כבר גבה באחד מן השטרות ובא לגבות גם בשני אם יכול להשביעו שלא גבה כבר באחד מן הכתות וממה נפשך אם רוצה לשרוף את הקטן קודם שיבא לב"ד גובה את (הכל) (הגדול) עכ"ל ותימא למה לא יחרים חרם סתם אם שרף שטר אחר שחתומים עליו אחד משתי כתות : ומ"ש דשמא לא חשיב כלל דררא דממונא הוא משום דהו"ל כאומר זכות יש לי בשטר והלה אומר אין בידי שום שטר שאינו יכול להשביע וקשה שהרי ב"ד כופין אותו להראות לב"ד שטר שיש לחבירו זכות בו כמבואר בסי' י"ו. ואף ע"פ שהרא"ש נסתפק אם יוכל להשביעו שאין בידו שטר אחד שחתום בו כת אחת מאותן שתי כתות כתב רבינו שמשביעו משום דהמע"ה: (ב"ה) אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב בפרק כ"ב מהלכות עדות במה דברים אמורים כשבאו שתי הכתות להעיד כאחד אבל כל המוציא שטר שיש בו עדות כת א' משתיהן ה"ז גובה בו ואם הוציא אח"כ בין הוא בין אחר שטר שיש בו עדות הכת השנייה ה"ז גובה בו בין ממלוה הראשון בין מאחר שהרי כל אחת משתיהן באה בפני עצמה ומעידה עכ"ל הרי שלא חייבו להשביע שאין בידו שטר אחר שחתומים בו אחת מאלו הכתות ומשמע עוד מדבריו שא"צ להוציא השטר השני בב"ד אחר אלא אפילו הוציאו באותו ב"ד עצמו גובה מאחר שלא הוציא השטרות כאחת ויש לתמוה על רבינו שכתב לקמן בסמוך גבי מלוה אחד ושני לווין

כלשון הרמב"ם כאן שכל א' באה בפני עצמה ומעידה לא שנא על לוה א' ל"ש על שני לווין ומה לו להזכיר שם על לוה אחד שאינו ענין לשם וכאן שהיה לו להזכירו סתם דבריו: ומ"ש ומוציאין אותו של ק"ק מידו ושורפין אותו כ"כ בעל התרומות בשער נ"ט וז"ל ומסתברא דכוון דמשבע ליה אאידך שטרא ומפטר הלוה ושטרא רעאי הוי אמרינן ליה דלקרעיה או דלהדריה ללוה ואיכא דפליג ולא נהירא עכ"ל: ומ"ש וישבע על השני ויפטר כך כתב הרי"ף שם: ומ"ש בשם הרמב"ם שצריך לישבע בנקיטת חפץ הוא בפ"ב מהלכות עדות והר"ן חלק עליו וכתב דשבועת היסת היא גם הראב"ד השיגו ובביאורי להרמב"ם הלצתי בעדו: ב' מלוין שהוציאו וכו' ג"ז שם ב' מלוין ולוה אחד וב' שטרות היינו מתניתין כלומר דקתני דינא דחנוני על פנקסו דכל אחד נשבע ונוטל וה"נ כל אחד נשבע ונוטל וכתב הר"ן דלפי דברי רש"י שכתב היינו מתניתין דתני שניהם נשבעים ונוטלים מב"ה ואע"פ שא' מהם טוען שקר אין יכולים להפסיד אחד מהם נזקקין להם ב"ד להגבותם. וה"נ לרב הונא דאית ליה גבי שני מלוין ושני לווין זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה ה"ה לשני מלוין ולוה אחד ואף ע"פ שממה נפשך הלוה העני הזה לוקה באחד משני שטרות הללו ע"י עדות פסולה אין אתה יכול להפסיד אחד מן המלוין שאינו יודע איזה פסול עכ"ל נראה שלא למדנו שישבע אלא א"כ א"ל אישתבע לי כשאר שטרות דלא אמרינן היינו מתניתין אלא לענין שאף על פי שבידוע שלוה נפסד שלא כדין נזקקין להם כמתני' דבע"ה נפסד שלא כדין אבל הרי"ף ז"ל פירש דהיינו מתני' לגמרי דנשבעין מלוין ונוטלין ולפ"ז אפילו כתוב בשטר נאמנות אינו גובה אלא בשבועה עכ"ל הר"ן והרא"ש כתב כהרי"ף והכי משמע מלשון הרמב"ם בפרק כ"ב וכ"כ רבינו ואף ע"פ שכתב בעל התרומות בשער כ"ט שרבינו אפרים חולק וסובר דאינו גובה כלל דכל חד מדחי ליה ולא מפקינן מינייהו. ולפיכך קרעיה לחד מינייהו מצי א"ל ההוא דקרעת הוה קושטא והאי דאשתאר בידך שקרא לא שבקינן כל הנך רבוותא

מקמיה: ב"ה ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שאפילו בא כל א' לגבות לבדו צריכים שבועה: מלוה א' שהוציא על שני לווין וכו' ג"ז שם ב' לווין ומלוה א' ושני שטרות מאי תיקו. וכתב הרי"ף הלכך הו"ל ספק ממונא ולית ליה לתובע ולא מידי אלא משתבע כל חד מינייהו דליכא גביה מהאי שטרא כלום ומיפטר ולא שייך הכא למימר ממון המוטל בספק הוא וחולקין דכיון דאיתיה לממונא בידא דחד מינייהו המע"ה ומסתברא לן ה"מ היכא דאתו כולהו לב"ד בהדי הדדי אבל היכא דאתי מלוה בהדי חד מינייהו גבי מיניה דהיינו דרב הונא דאמר זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה וכ"כ הרא"ש וכ"כ הרמב"ם פכ"ב מהל' עדות (ואע"פ שכתב בה"ת בשער כ"ט שר' אפרים חולק וסובר דאינה גובה כלל דכל חד מדחי ליה ולא מפקינן מינייהו ואפילו קרעיה לחד מינייהו מצי א"ל ההוא דקרעי' הוה קושטא והאי דאשתאר בידך שקרא לא שבקינן כל הנך רבוותא מקמיה) ומ"ש רבינו ואי

מודה חד מינייהו יגבה ממנו מבני חרי פשוט הוא דהא שטר אין כאן דלגבי ממשעבדי דהא דילמא שטרות פסולים שאם זה מכחיש אינו גובה בהם כלום:

סעיף ג

מי שהביא עדים וכו' כ"ק דמכות (ה:) עובדא דאתא לקמיה דר' יוחנן ופסק כן משום דאם הוא הוחזק לחזר אחר עידי שקר וכל ישראל מי הוחזקו לשמוע לו להעיד שקר דסתם ישראל בחזקת כשרים הם: (ב"ה) וכתבו הרמב"ם בסוף הלכות עדות וסיים בה אבל שטר שקרא עליו ערעור והוא שיבואו עדים ויאמרו ממנו שאל לזייף לו שטר זה אף ע"פ שנתקיים שטר בחותמיו אין גובה בו לעולם והוא מימרא דרב פפא פרק אלו נערות (כתובות לו.) וכתב עוד הרמב"ם ויראה לי שאם באו עידי השטר והעידו הם בעצמם על כתב ידם גובין בו וע"ש בהר"ן ז"ל: (ב) הטוען שיש לו שני כיתי עדים ואמר הכת האחת שאינו יודע כלום לא הפסיד בזה זכותו ומביא כת שניה פרק זה בורר ובמישרים נ"ב ח"ב: לשון הרמב"ם פרק י"ז מי שהעידו לו אנשים רבים וגדולים בחכמה וביראה שהם ראו פלוני בעבר עבירה פלונית או שלוה מפלוני אע"פ שהוא מאמת הדבר בלבו כאילו ראהו לא יעיד עד שיראה הדבר בעיניו או יודה לו הלוה מפיו ויאמר לו היה עלי עד שפלוני הלוה לי מנה שנאמר והוא עד או ראה או ידע ואין לך עדות שמתקיימת בראייה או בידיעה אלא עדות ממון וכל המעיד מפי אחרים ה"ז עד שקר ועובר בלא תעשה שנאמר לא תענה ברעך עד שקר: הטוען שיש לו שני כיתי עדים והביא כת אחת ואמרו שאינם יודעין כלום עיין במישרים נ"ב ח"ב ובהגהות אשורי פרק זה בורר:

סימן לב

סעיף א

ב ראובן שתבע משמעון מנה וכו' משנה פרק זה בורר(סנהדרין כט.) אינו חייב עד שיאמרו בפנינו הודה שחייב לו ק"ק זוז ואמרינן בגמרא מסייע ליה לרב יהודה דאמר רב יהודה אמר רב צריך שיאמר אתם עידי איתמר נמי אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מנה לי בידך א"ל הן למחר א"ל תנהו לי אמר משטה אני בך פטור ותניא נמי הכי ופרש"י משטה אני בך. שוחק הייתי בך ומסיים בברייתא ואם לא טען אין טוענין לו ופרש"י ואם לא טען. משטה הייתי בך כשהודיתי אלא אמר לא אתן לך הבא עדים שהלוית לי אין טוענין בשבילו אלא אומרים לו הואיל והודית לך שלם. וכתב נ"י שכן כתב ר"ח אבל רי"ף והרמב"ם פירשו דהא דאמרי' דקא טעין איהו אף בדלא אהדר משטה אני בך מיירי אלא אפילו א"ל להד"מ פטור והא דאמרינן אבל אנן לא טענינן ליה היינו לומר שאם מודה בהודה לו אלא שכופר בעיקר החוב חייב דכיון שהוא מודה בהודאה צריך ליתן

טעם לדבריו למה הודה ואם לא טען אין טוענין לו עכ"ל נ"י. ולי נראה שאין חילוק בין שני הפירושים דלדברי שניהם אם מודה שהודה צריך ליתן טעם לדבריו ואם אינו מודה שהודה גמרא ערוכה היא דפטור כדאיתא נמי התם אחר אביי ל"ש אלא דאמר משטה אני בך אבל אמר להד"מ הוחזק כפרן א"ר פפא בריה דרב אחא בר אדא הכי אמרינן משמיה דרבא כל מילתא דכדי לא דכירי אינשי ופרש"י כלומר ואותה הודאה דברי רוח היו שהשטה בו. לא דכירי אינשי ושכח אותה הודאה וידוע דאביי ורבא הלכה כרבא:

סעיף ג

וכתב הרא"ש ושמעתי בשם רב סעדיה גאון שצריך לישבע שמה שהודה לו לא כיון אלא להשטות בו ולא לשם הודאה ומסתברא שכיון שתקנו שבועת היסת לכפירה ה"ה לכל טענה שטוען לפטור את עצמו וכן כתב המרדכי בשם רב סעדיה וכן כתבו הגהות פ"ו מטוען ונטען ובספר התרומות שער מ"ב כתוב וישבע היסת שאין בידו כלום ונפטר וכתב המרדכי פסק ר"י דאי לא טען טענינן ליה ע"כ לשונו כלומר דאי לא טען שישבע לו שנתכוין להשטות טענינן ליה והרמב"ם כתב בפ"ו מטוען ונטען שאם טען משטה הייתי בך ואין לך בידי כלום פטור ונשבע הוסת שאין בידו כלום. וכתב עוד במרדכי ובהגהות בפרק הנזכר פסק רבינו מאיר דלא אמרינן משטה אני בך אלא בנתבע אבל בתובע לא וראיה מפרק יש נוחלין דלא אמרינן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו אלא בנתבע אבל בתובע לא עכ"ל. וכ"כ במישרים נ"ג ח"ג ופי' דבריו כגון שאחד הלוה לחבירו מאתים ואמרו לו יש לך ק"ק ביד פלוני והשיב אין לי בידו אלא ק' או שהוא בעצמו אמר כלום יש לי אלא מנה שביד פלוני ואח"כ תבעו מאתים והביא זה עדים שהודה בפניהם שאינו חייב לו אלא מנה אינו משלם אלא מנה ונשבע על השאר שבועת מודה במקצת: וכיוצא בזה כתוב בספר התרומות שער מ"ב המודה לחבירו בפני עדים קבלתי מהחוב שיש לי אצלך כך וכך אע"פ שהחוב בשטר א"צ לומר אתם עידי: וכן הודאה שהיה פוטר בה את חבירו אין צריך לומר אתם עידי לפי שאינו מחוסר כלום עכ"ל וכתבו רבינו בסימן פ"א:

סעיף ו

ז והא דנאמן לומר משטה הייתי כו' בסוף בתרא (קעה.) בעי רבא ש"מ שהודה מהו צריך לומר אתם עידי או אין צריך אדם משטה בשעת מיתה או לא בתר דבעיא הדר פשטה אין אדם משטה בשעת מיתה והיינו דוקא בשתבעוהו והודה כמו שיתבאר לקמן. וכתבו התוס' בפרק זה בורר דמדאמרינן אין אדם משטה בשעת מיתה הא אם אינו שעת מיתה משמע דטענת משטה אע"ג דלא טענינן ליה טענינן לבניו. וכ"כ הרא"ש וכ"ע ומילתא דפשיטא היא דאי הוה אבוהון קיים דילמא הוה טעין משטה אני בך ע"כ לשונו וכן כתוב במרדכי ונ"ל שכל שהוא חולה מושכב על מטתו מיקרי שעת מיתה שהרי בשכיב מרע

איתמר האי דינא. וכל שהוא חולה מושכב על מטתו מיקרי שכ"מ וכן אם הוא מסוכן אע"פ שהולך על רגליו. ונ"ל עוד שאם הודה בשעת מיתה אפילו קם על רגליו ותבעו חייב לשלם לו דהא אין אדם משטה בשעת מיתה ודבר פשוט הוא שהרי אם היה הוא יכול לטעון כן היינו אנו טוענים ליורשים. וכתב הריב"ש בסי' תע"ו דטענת השטאה לא נאמרה אלא ביחיד. ולא ברוב צבור המודים שאין דרך הצבור להשטות:

סעיף ח

ומ"ש רבינו דלא שייך משטה הייתי בך אלא כשאדם תובעו וכו' כך כתב הרא"ש וגם נמוקי יוסף כתב בשם המפרשים דהני מילי כשמודה לו על ידי תביעה אבל אם הודה לו מעצמו ליכא למימר טעמא דהשטאה דמה לו להשטות בהם מאחר שאין אדם תובע לו כלום. וכן דעת רש"י שכתב משטה אני בך שוחק הייתי בך בשביל שהיית שואל מה שלא היה דכשם ששחקת בי לתבעני מה שאיני חייב לך גם אני השטיתי בך והודיתי עכ"ל:

סעיף ט

מ"מ יכול לומר שלא להשביע את עצמי הודיתי פרק זה בורר (סנהדרין דף כט.) ההוא דהוו קרי ליה קב רשו אמר מאן מסיק בי אלא פלוני ופלוני תבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן א"ל אדם עשוי שלא להשביע את עצמו. ופי' רש"י קב רשו. מלא קב שטרות יש עליו: מאן מסיק בי. למי אני חייב כלום: אדם עשוי. לומר לבריות חייב אני מעות לפלוני להתרחק מעין הרע: שלא להשביע. שלא ליראות שבע ממון עכ"ל: וכתב נ"י ואפי' בהא שהיה מכוין להשביע את עצמו דהא קאמר מאן מסיק בי אפ"ה אמרינן דמה שהודה כדי שלא להשביע את עצמו עשה שהוא רוצה שלא יחזיקו אותו בעני וגם אינו רוצה שיחזיקו אותו בעשיר שיש דעות באדם אפי' הודה בפני האחד וכו': כתב נמוקי יוסף ואיכא מ"ד דכל היכא שהודה לבעל דבר עצמו שלא ע"י תביעה לא בעינן שיאמר אתם עידי דלא אמרינן טעמא דאדם עשוי שלא להשביע את עצמו אלא בעדים אבל בבעל דבר עצמו לא שאין אדם עשוי להודות לחבירו שהוא חייב לו אם אינו אמת משום טעמא דשלא להשביע ומיהו לישנא דמתניתין לא דייק הכי דקתני לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו ומתניתין כללא כייל דלעולם לא מהני אפילו במודה לבעל דבר עד שיאמר בפנינו הודה דהיינו אתם עידי וכן כתבו התוספות עד כאן וכן כתבו הרא"ש והמרדכי זה לשונו וכן כתב הגהות בפרק ו' מהלכות טוען וכתב המרדכי בשם ר"י דהודה מעצמו אפילו אמר אתם עידי יכול לחזור בו והני מילי שלא בפני מלוה א"נ בפניו ושותק אבל אמר מלוה אתם עידי ולוה שתק היינו טענו וכן כתב רבינו סימן פ"א בשם הראב"ד ורבינו חלק עליו: ומ"ש אפילו אי לא טעין אנן טענינן ליה כן כתבו הרא"ש והמרדכי והגהות פרק ו' מהלכות טוען שהרי רב נחמן אמר אדם עשוי שלא להשביע את עצמו אף

על פי שהנתבע לא טען כן ונמוקי יוסף כתב הסכימו המפרשים דהך טענה דאדם עשוי שלא להשביע אי לא טעין איהו אנן לא טענינן ליה וכדכתיבנא בטענת משטה אני בך והא דאמר רב נחמן אדם עשוי וכו' איפשר לומר שהבעל דין טען כן אלא שהתלמוד לא חשש להזכיר זה שלא בא אלא לומר שרב נחמן פסק כן וכן נראה מדברי הר"מ ז"ל בפ' ו' מהלכות טוען ונטען שאף בטענת שלא להשביע בעינן דטעין איהו ואף על פי שדעת בעל המאור דטענינן ליה עכ"ל ועיין במ"ש רבינו בסימן פ"א בשם הראב"ד והרא"ש וע' בהריב"ש סימן שצ"ב:

סעיף יא

יב אפילו הודה בשעת מיתה אמרינן כיון שלא להשביע את בניו וכו' עובדא פ' זה בורר (שם) דההוא דשכיב ואמר פלוני ופלוני מסקי בי זוזי ואסיק רבי חייא דכשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך עשוי שלא להשביע את בניו וכתבו התוס' והא דאמרינן בפרק גט פשוט ש"מ שהודה אצ"ל אתם עידי משום דאין אדם משטה בשעת מיתה ואמאי לא אמרינן דאמר הכי שלא להשביע את בניו וי"ל דהתם שתבעו והודה לו דלא שייך טענת שלא להשביע אלא טענת משטה ודעת הרמב"ם שאם הודה בפני התובע אינו יכול לטעון שלא להשביע עצמי הודיתי והרא"ש והתוס' חולקים עליו כמבואר בדברי רבינו סימן פ"א: ולענין שבועה אם טוען וכו' ז"ל הרא"ש בפסקיו בפרק זה בורר וטעם הדבר לפי שבחלוקה ראשונה זה תובע לו מנה שחייב לו ולכן חייב לישבע לו היסת אבל בחלוקה שניה אינו תובע לו מנה שחייב לו אלא מנה שהודה לו בפני עדים ואותה הודאה אינה כלום ולכן אינו צריך לישבע:

סעיף יד

ואינם יכולים להעיד וכו' משנה בפרק זה בורר (שם) אינו חייב עד שיאמרו בפנינו הודה שחייב לו ק"ק זוז. ובגמרא מסייע ליה לרב יהודה דאמר רב יהודה אמר רב צריך שיאמר אתם עידי כלומר דמדקתני בפנינו הודה לו ולא קתני שמענו שהודה לו בפנינו משמע שייחד אותנו לעדים. ואמרינן תו התם אמר רבינא ואיתימא רב פפא הא דאמר רב יהודה צריך שיאמר אתם עידי ל"ש כי אמר לוה ול"ש כי אמר מלוה ושתיק לוה:

סעיף טז

ומ"ש ודוקא בפני המלוה וכו' כן כתב המרדכי בשם ר"י:

סעיף יז

והרמב"ם כתב המודה בפני עדים וכו' דברי הרמב"ם הם בפ"ז מהלכות טוען ונטען ומ"ש חייב היינו לומר שאינו יכול לטעון טענת משטה. אבל טענת שלא להשביע יכול לטעון אלא א"כ הודה כן בפני התובע וכך מבואר שם בדברי הרמב"ם וכבר השתדל המגיד

למצוא מהיכן למד הרמב"ם לכתוב כן ואני אומר שלמד כן מדגרסינן בירוש' פ' זה בורר אהא דתנן שאם אמרו העדים הוא אמר לנו שהוא חייב לו אינו כלום עד שיאמרו בפנינו הודה שהוא חייב לו ק"ק זוז ר' יוסא בשם רבי יוחנן אמר אם היה מתכוין למסור לו עדות עדותו מתקיימת והוא ז"ל מפרש אם כמוסר דבריו דהיינו שאומר כן דרך הודייה לא דרך שיחה ודלא כדפירש הרא"ש בפרק חזקת דאם כמוסר דבריו היינו אם א"ל אתה עד ולדברי הרמב"ם הסכים בעל התרומות בשער מ"ב: ב"ה וכתב רבינו סימן פ"א שדעת הרמ"ה כדעת הרמב"ם: וכתב נמוקי יוסף על זה הירושלמי משמע דאפילו על ידי תביעה מהני כמוסר שכיון שמסר להם עדות אין זו השטאה (ומיהו ה"מ מוסר דבריו לעדים וכו' ועי' בנ"י) אבל שלא על ידי תביעה דליכא למיחש להשטות אלא משום שאין אדם עשוי להשביע את עצמו וכל שהוא כמוסר דבריו בין לבעל דין בין לעדים מהני עד כאן לשונו: ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה כן משמע ממה שכתב אהא דאמר רבי יוחנן צריך שיאמר אתם עידי וכן משמע לישנא דמתניתין בפנינו הודה לו משמע שייחד לנו לעדים שאמר לנו הלוה מודה אני בפניכם ואתם העידו עלי או שאמר המלוה אתם עידי ואמר הלוה כן תהיו עדים או ששתק הלוה אבל בענין אחר לאעכ"ל. וכן משמע ממה שכתב בתשובה כלל ס"ד: ב"ה ומ"מ לענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דדיינא הוא ומסתבר טעמיה ועוד דבעל התרומות והרמ"ה סברי כוותיה:

סעיף יט

כתב בעל המאור שאם הודה בפני אחד אין בהודאתו כלום וכו' בספר התרומות שער מ"ב כתב כן בשמו וכתב שכן פסק הר"א ושהדבר מחלוקת בין הגאונים שגאון אחד כתב דמחוייב שבועה ע"י עד אחד אי כפר בו וגאון אחר כתב דלא מהני ואפילו מודה וכ"ש אם כופר ורבינו יצחק סבר כמאן דאמר מהני וחייב שבועה על כפירתו וקשי לן טובא ולא איתברר טעמא דידיהו ואסיקנא דכל קנין וכל הודאה בעד אחד לא מהני ומ"ד מהני טועה הוא ודייקינן לה מדתנן אם אמר הוא אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו. ונקט רישא לישנא דחד וסיפא לישנא דתרי ש"מ דהודאת עד אחד לאו כלום הוא ומההיא דפרק חזקת הודאה בפני שנים ולולי כי דעתם רחבה מדעתינו יש קושיא על סברתם דמשנתינו לאו דוקא שנים דודאי כל מקום ששנים מחייבין אותו ממון א' מחייבו שבועה וכללא הוא בכולי תלמודא ותו דגרסינן בפרק זה בורר (סנהדרין ל:) אמר רבא הודאה אחר הודאה והודאה אחר הלואה מצטרפין אלמא דהודאה בע"א עדות הוא ואם יש שנים מצטרפים ואי לא מייתי ליה לידי שבועה דאורייתא והכי מסתברא כדכתיבנא עכ"ל. וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות טוען ואם היה

עד אחד נשבע הואיל ואמר דרך הודייה עכ"ל. כלומר שנשבע שלא הודה כך בפניו שאם מודה שהודה בפניו חייב לשלם דהו"ל כאילו הודה שלוה בפני אותו עד. אבל אין לפרש שנשבע אם לוה שאין העד מעיד שלוה לשישבע זה להכחישו כלל וגם הרמב"ן והרא"ש והר"ן בפרק חזקת חלקו על הראב"ד והעלו דע"א מהני. וכן כתב הריב"ש בסימן תע"ו וז"ל וכבר הכריע הרשב"א כדברי האומרים דהודאה בפני עד אחד מהניא משום הודאה ומחייבו שבועה ומצטרף עם אחר לחייבו ממון וכן כתב נמוקי יוסף בפרק זה בורר גבי הודה בפני שנים וקנו מידו שהסכמת מפרשים שלא כדברי בעל המאור וכתב רבינו בסימן פ"א שדעת הרי"ף כדעת הרמב"ם ושכן דעת הרא"ש בתשובה ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא חולקים על בעל המאור נקיטינן כוותייהו: כתב בעל התרומות בשער מ"ב האומר לחבירו מנה לך בידי הילך מהם חמשים ולא אמר אתם עידי יכול לומר משטה אני בך לגבי החמשים שעדיין לא נתן לו אבל מה שנתן לו נתון. ומדברי הראב"ד שכתב שם בעל התרומות נראה שהוא חולק על זה וסובר שאף מה שנתן אינו נתון וסברא ראשונה היא דעת בעל העיטור וכן נראה שהוא דעת בעל התרומות: וכתב עוד בעל התרומות בשער הנזכר אמר מנה לפלוני בידי ונשבע על כך הוי כאומר אתם עדי: משמע מדברי המרדכי שאם הודה מעצמו לפני ש"מ שחיוב לו מנה אינו יכול לטעון טענת שלא להשביע: ב"ה ונ"ל דה"ה אם תבעו הש"מ שחייב לו מנה והודה לו שאינו יכול לטעון משטה אני בך שאין דרך להשטות עם הנוטה למות: תשלום דינים דשייכי לסי' זה כתב רבינו בסימן פ"א: כתוב בתשובת הרא"ש כלל ס"ה הודה בפני עדים בלא קנין אף ע"פ שאמר להם כתבו שטר אם לא אמר אתם עדי לאו הודאה היא: כתב רבינו בסימן מ' המוסר לחבירו שטר שכתוב בו שהוא חייב לו מנה אע"פ שלא אמר אתם עדי הויא הודאה: וכתב עוד שם המודה לחבירו בחזקת שהוא חייב לו או מסר לו שטר בעדים ועדים חתומים עליו ואח"כ נתברר הדבר שטעה לאו הודאה היא: וכתב בסימן קכ"ו הודה במעמד שלשתן או חייב עצמו בשטר או קנו מידו אינו יכול לומר משטה הייתי: וכתב בסימן ס"ה מי שמת ונמצא כתוב באחד משטרותיו שטר זה חציו לפלוני לא זכה אותו פלוני בחצי השטר: כתב רשב"ם דהא דצריך לומר אתם עדי דוקא בדיבור כנגד דיבור בלא קנין דבדיבור בעלמא יכול לומר משטה אני בך ולא במעשה וראיה מדאמרינן בפ"ב דקידושין (מג.) אלא מעתה קידש אשה בפני שנים ה"נ דצריך לומר אתם עדי ומכאן פסק רש"י דכל תנאי שבני אדם מתנין ומקיימין ביניהם אין שייך לומר משטה אני בך אבל דברים בעלמא כגון שאומר לחבירו מנה לי בידך והלוה אומר הן דהוי דיבור כנגד

דיבור בלא קנין התם מצי למימר משטה אני בך עד שיאמר אתם עדי כך כתוב במרדכי בהגהת אשירי פרק זה בורר ובהגהות פ"ו מטוען ונטען ועיין לקמן סימן פ"א :

סעיף כג

ולא עוד אלא אפילו המטמין וכו' ברייתא פרק זה בורר (סנהדרין כט:) וקשר הדברים לא מיבעיא כשהודה בפני עדים שיכול לומר משטה הייתי אלא אפילו אמר ירא אני שמא תכפני וכו' אפ"ה יכול לומר משטה הייתי:

סעיף כד

ומ"ש ואם לאחר שא"ל רצונך שתודה לי וכו' ודוקא כהאי גוונא וכו' שם ההוא דאכמין סהדי לחבריה בכילתא א"ל מנה לי בידך א"ל הן עירי ושכיבי ליהוו עלך סהדי א"ל לא א"ר כהנא הא אמר לא משמע דאי הוה שתק הוה מיחייב ומפרש רבינו שהחילוק שבין דין זה לאומר מתיירא אני שמא תכפני וכו' דהתם לא הו"ל לאסוקי אדעתיה שיש שם עדים אבל הכא דא"ל עירי ושכיבי ליהוו עלך סהדי הו"ל לאסוקי אדעתיה שיש שם עדים וכיון ששתק נתכוון להודות ונ"ל שעירי ושכבי ליהוו עלך סהדי א"ל בניחותא דאילו בתמיה אף ע"פ ששתק הלוה אין זו הודאה שזה שאל את פיו וזה לא השיב לו דבר ואמרי' נמי בגמרא ההוא דאכמין עדים בקיברא לחבריה א"ל מנה לי בידך א"ל הן א"ל חיי ומיתי ליהוו עלך סהדי א"ל לא אמר ר"ש הא אמר לא וה"נ כיון דאמר חיי ומיתי ליהוו עלך סהדי הו"ל לאסוקי אדעתיה שהיו שם עדים וכיון שכן אם שתק הודה וז"ש רבינו וכן כל כיוצא בזה: כתוב בספר התרומות בשער מ"ב המטמין עדים ושמעו שהודה לו מנה או מודה מעצמו ועדים שומעין אותו או שתבעו בפני עדים והודה לו אבל לא אמר אתם עידי בכל אלו אם טען משטה הייתי בך או שלא להשביע עצמי נתכוונתי או להד"מ או פרעתיך אח"כ נאמן ובהיסת ואם לא טעין אין טוענין לו חוץ מהמודה מעצמו וכדלעיל עכ"ל: כתב הריב"ש כל שראו ההלואה אפילו בהכמנה מעידין עליה דדוקא בהודאה לא מהני משום דמצי אמר משטה הייתי בך אבל בהלואה מהני משום דבהלואה אפילו בלא עדים כלל הוא חייב דלא איברי סהדי אלא לשקרי עכ"ל: כתב רבינו ירוחם בסוף נתיב ג' אם תקע לו כפו באמונתו חייב ליתן לו כל מה שחייב עצמו שיש בידו בתקיעת כף ודוקא שיש עדים שתקע לו כפו או שמודה אבל אין עדים והוא כופר או שאמר ע"מ כן תקעתי נאמן וכל זה שאמר לו באמונתו כי הוא חמור כמו שבועה וע"כ נאמן בלא שבועה כדאמרינן (ב"מ יז.) במחוייב שבועה לחבירו ואמר נשבעתי עכ"ל:

סעיף כו

השוכר עידי שקר וכו' ברייתא ריש הכונס (בבא קמא נו.) ובגמרא ה"ד אי לנפשיה ממונא בעי שלומי אלא לחבריה ופרש"י ממונא בעי שלומי. אותו ממון שהוציא חייב

להחזיר לחבריה שכר עידי שקר להוציא מנה מראובן לשמעון ובתוס' אלא לחבריה כגון שאין לחבריה מה לשלם או שהלך למ"ה: ודווקא שוכר אבל אמר פטור מדיני שמים דסבור שלא ישמעו לו עכ"ל: וכתב רבינו כל זה לומר שצריך לצאת ידי שמים אע"פ שאין ב"ד מחייבין אותו: וכתב נ"י בשם הרא"ה דלא מחייבינן אלא להאי דשכר עדי' על ממון שאין חייב לו אבל אם היה מחוייב אלא שלא היו עדים בדבר אינו חייב אלא שעובר על מדבר שקר תרחק: וכתב עוד בשם הרא"ה דהא דאמרינן פטור מדיני אדם היינו כשאין העדים מודים שהעידו שקר אבל אם היו עדים מודים חייבים אף בדיני אדם דהא גרמא הוא וקי"ל כמאן דדאין דינא דגרמי עכ"ל ונ"ל שדברי הרא"ה הם כשאין לחבריה מה לשלם לו או הלך למ"ה ואז העדים חייבים לשלם אבל אי איתיה קמן מוציאין הגזילה מידו : ומ"ש שאין העדים וכו' כלומר וכן אין עדים מעידין עליהם (אבל אם עדים מעידין עליהם) אפי' מכחישים הן חייבים לשלם עיין בתשובת הרא"ש כלל ל"ה סי' ג': כתב הרשב"א מה ששאלתם ראובן שתובע בב"ד לבטל מעליו עדות שמעון מפני שיש מריבה ביניהם ומתירא שמא יעיד עליו דבר שאינו אם יש לב"ד לעשות כן אם לאו. תשובה דברי ראובן דברי שחוק והתול הם ומי ישמע לו לבטל עדות הכשרים להעיד ואין עדות פסולה אלא באחד מד' פנים האחד עדות הקרובים והשנית עדות החשודים בעבירה והשלישית בפיסול משפחה כגון העבדים והד' נוגע בעדות אבל משום חשש שנאה לא שלא נחשדו ישראל על כך עכ"ל:

סימן לג

סעיף א

ב כל הפסולים לדון וכו' משנה בנדה פ' בא סימן (נדה מט:) כל הכשר לדון כשר להעיד ויש שהוא כשר להעיד ואינו כשר לדון ומשמע בהדיא דכל שפסול לדון פסול להעיד ודין האוהב והשונא פרק זה בורר (סנהדרין דף כז:) פלוגתא דרבי יהודה ורבנן ופסק כרבנן דפסלי לדון ומכשרי להעיד: כתב הריב"ש בסימן ת"ץ דהא דתנן בפרק זה בורר אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנים עלי שלשה רועי בקר ר"מ אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אינו יכול לחזור בו ואיפסיקא הלכתא כחכמים ופירשו המפרשים דהא מתניתין בין לעדות בין לדין קאמר ואע"פ שאמרו בגמרא לאחר גמר דין מחלוקת אבל קודם גמר דין יכול לחזור בו כיון שלא קנו מידו כבר הסכימו הרבה מהאחרונים שראוי לסמוך עליהם דלגבי עדות הוי גמר דין כל שנתקבל עדותן בב"ד ומזה הטעם ראוי לדון ע"פ עדות הישמעאלים אם קבלם עליו כיון שנתקבל עדותן בב"ד עכ"ל: וכ"כ

הרשב"א בתשובה סימן תתצ"ה שאם קיבל עליו שני עדים שהם נוגעים בעדות והעידו בב"ד אינו יכול לחזור בו:

סעיף ג

האב פסול לבנו והוא חשוב ראשון בראשון. בתרא פרק יש נוחלין (בבא בתרא קכח.) שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא הלכה שלישי בשני כשר רבא אמר אפי' בראשון מר בר רב אשי אכשר באבא דאבא ולית הלכתא ופרשב"ם ולית הלכתא. כמר בר רב אשי דבני בנים עד אלף דורות לא יעידו לאבותיהם דבן ירך אביו הוא אבל הרי"ף כתב פי' קסבר מר בר רב אשי דאבא דאבא שלישי בראשון הוא ומש"ה קא מכשר ביה ולית הלכתא כותיה דאב ובנו ראשון בראשון הוא כמו אח ואחיו שהוא ראשון בראשון והו"ל אבא דאבא שני בראשון ע"כ לשונו . ומכלל דבריו אתה למד דדור רביעי הוי שלישי בראשון וכשר גם התוספות חלקו על הרשב"ם גם הרא"ש והרמב"ם ז"ל הסכימו לדברי הרי"ף ולהיות דליכא דמסייעי ליה לרשב"ם לא חשש רבינו לכתוב סברתו ובענין פלוגתא דרבי אבא ורבא כתבו התוס' דר"ת פסק כר' אבא מדאמרינן התם דרש מר זוטרא הלכתא ככל הני שמעתתא דשלח ר' אבא וקאמר הלכתא לאפוקי ממאי אי לאפוקי מדרבא מוסיף הוא ופר"ת מוסיף הוא ולא פליג אלא אדיוקא דר' אבא שלישי בשני כשר הא בראשון פסול ואתא רבא לאוסופי דאף בראשון כשר והול"ל אין הלכה כרבא ובפרק זה בורר (סנהדרין כח.) כתבו שהביא ראיה מדגרסינן בירושלמי משה מהו שיעיד באשת פנחס א"ר יוחנן מותר לכתחלה ומדמיבעיא ליה באשת פנחס משמע דלפנחס פסול והיינו ג' בראשון והא דלא אמרינן אשה כבעלה כדאמרינן באשת חורגו משום דאפליג דרא וכתבו ג הפוסקים שכן פסקו בה"ג דג' בראשון פסול מדרבנן. וכתב הר"מ מקוצי ונראה דהאי מדרבנן טעות סופר הוא אלא כתוב היה שם מדרב שדורש זה מייתורא די"ו דובנים כדאיתא בגמרא עכ"ל. ול"נ דאין כאן ט"ס שהרי כתב המרדכי בפרק ז"ב בשם רב שמואל בן חפני דקרובים הם ד' מעלות זו למעלה מזו שלשה מעלות מן התורה ואחד מדרבנן מעלה ראשונה וכו' מעלה ד' היא מדרבנן והוא ג' בראשון ושלשה מעלות ראשונות דאורייתא אם קידש אשה אחת בעידי אחת מהן אינה מקודשת ואינה צריכה גט ומותרת לעלמא. ומעלה ד' מדרבנן מקודשת וצריכה גט משום ספיקא וכ"פ שכל טוב וה"ג ורבינו שמחה אבל בעל העיטור כתב כל הני פסולי דרבנן כגון הרועים והגבאים והמוכסים קידש אשה בפניהם אפילו שניהם מודים לא תפסי הקידושין ואינו גט דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעוה רבנן לקידושי מיניה עכ"ל. ודברים אלו הנוגעים לדיני קידושין נתבאר משפטן בטור אבן העזר והרי"ף והרמב"ם פי"ג מהלכות עדות

פסקו כרבא ומה שהביא ר"ת ראיה מדאמרינן אי לאפוקי מדרבא מוסיף הוא יתכן לפרש כמו שפרשב"ם שכתב אי לאפוקי מדרבא דאמר אף בראשון והלא מוסיף הוא על דברי ר' אבא דאמר שלישי בשני כשר ואתא איהו למימר דאף בראשון ואיכא למימר דאפילו רבי אבא מודה והיא גופא איצטריך לר' אבא לאשמועינן דשלישי בשני כשר דאיכא למ"ד בפרק זה בורר פסול ולאו למידק מינה הא ג' בראשון פסול דדילמא עובדא הוה בשני ושלח ליה דכשר ועוד דרבא בתרא הוא וכוותיה נקטינן ואע"פ שהירושלמי מוכיח כדבריו אנן בתר גמרא דידן אזלינן. ובמרדכי ישן כתוב עוד הכרע מדלא פסל במתני' אלא שני בראשון ושני בשני ותו לא. וכתב סמ"ג שאין להקל בדבר מאחר שחולק בו ר"ת וה"ג והירושלמי והרא"ש כתב בפרק זה בורר סברת ר"ת וסברת החולקים עליו ולא הכריע ביניהם: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת נקטינן כוותייהו:

סעיף ד

ומ"ש רבינו לפיכך שנים נשואים וכו' דאמרינן בעל כאשתו פרק זה בורר (סנהדרין דף כח.) רב איקלע למזבן גויליא ובעו מיניה מהו שיעיד אדם באשת חורגו בסוריא אמרו בעל כאשתו בפומבדיתא אמרו אשה כבעלה והני תרי לישני לא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא וכן כתב נמוקי יוסף והכי משמע בירושלמי וכ"פ הרמב"ם בפי"ג ודעת המרדכי בזה יתבאר לקמן בסימן זה: ומ"ש דבראשון בראשון אמרינן תרי בעל כאשתו כך כתב הרא"ש פרק זה בורר והרמב"ם פי"ג מהלכות עדות ועוד אבאר זה בסמוך:

סעיף ה

ומ"ש לפיכך שנים שנשואים זה האם וכו' לדעת א"א הרא"ש ז"ל. כלומר דס"ל דאפילו ראשון בשני לא אמרינן תרי בעל כאשתו ולאפוקי מהרי"ף והרמב"ם דסברי דאמרינן כמו שיתבאר בסמוך:

סעיף ו

ומ"ש אבל לבי בן בנו כבר נתבאר מתוך דבריו ושיעור לשון רבינו כך הוא האב פסול לבנו אבל לבן בן בנו דהוי שלישי בראשון מכשר רי"ף והרמב"ם ור"ת שפוסל שלישי בראשון ה"ה לבן בן בנו דהא שלישי בראשון הוא:

סעיף ז

וכשם שקרובי האב פסולים וכו' הכי דרשינן בפרק זה בורר (שם) מיתורא דקראי וכמו שכתבתי בסמוך והרמב"ם כתב פי"ג מהלכות עדות דקרובי אם פסולין מדרבנן בביאורי להלכותיו נתתי טעם לדבריו: כיצד הוא פסול לאמו כלומר דבמקום אביו היא ולבעלה דתנן פרק זה בורר (סנהדרין כז: כח.) אלו הם הקרובים וכו' וחרגו ומדחרגו פסול לו

הוא נמי פסול לחרגו: ולאם אמו זה לא מצאתי מפורש אבל רבינו כתב דינא בטעמא דכיון דאבי אמו פסול לו דהו"ל במקום אבא דאבא ה"ה דפסול לאם אמו:

סעיף ח

אבל בעל אם אמו כשר לו דחרגו לבדו תנן כלומר ולא בן חרגו ולא חתנו וזה לבעל אם אמו הוא בן חרגתו. ולר"ת דפסל ג' בראשון ה"ה נמי דפסל אבי אבי אמו או אם אם אמו ולא ידעתי למה לא כתב כן רבינו :

סעיף ט

י (יא) אחים פסולים זה לזה בפרק זה בורר דריש מדכתיב לא יומתו אבות על בנים מה ת"ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו. אלא לא יומתו אבות בעדות בנים ובנים לא יומתו בעדות אבות אשכחן אבות לבנים ובנים לאבות וכ"ש אבות להדדי בנים לבנים מנ"ל כלומר דבן ראובן ובן שמעון פסולים לאביו ולאחי אביו וכ"ש שאבותיהם שהם ב' אחים פסולים זה לזה דהא בנים מכח דידהו אתו בנים לבנים מנ"ל א"כ לכתוב קרא לא יומתו אבות על בן מאי בנים דאפילו בנים להדדי אשכחן בנים להדדי בנים לעלמא מנ"ל כלומר שיהו שני קרובים פסולים להעיד על אדם מן השוק א"כ ליכתוב קרא ובן על אבות א"נ הם על אבות מאי בנים אפילו בנים לעלמא אשכחן קרובי האב קרובי האם מנ"ל אמר קרא אבות אבות תרי זמני אם אינו ענין לקרובי האב תנהו ענין לקרובי האם אשכחן לחובה לזכות מנ"ל א"ק יומתו יומתו תרי זימני אם אינו ענין לחובה תנהו ענין לזכות אשכחן דיני נפשות בדיני ממונות מנ"ל אמר קרא משפט אחד יהיה לכם משפט השוה לכם וכבר כתבתי לעיל דאמר בעל כאשתו:

סעיף יב

ומ"ש אף ע"פ שאינו דודו אלא מן האם ענינו אע"פ שאינו אחי אביו אלא מן האם:

סעיף יג

ומ"ש וכן חתן ראובן וכו' הוא מדתנן בפרק זה בורר אלו הם הקרובים אחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו וחמיו וגיסו הן ובניהן וחתניהם וחתן ראובן לשמעון הוא חתן אחיו ולבן שמעון מפסיל מטעם חתן אחי אביו:

סעיף יד

טו אבל הנשואין ב' בנות אחין כו' פרק ז"ב ת"ר חרגו לבדו ר' יוסי אומר גיסו כלומר פסול לעדות ואסיקנא דה"ק חרגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו וכ"ש חרגו. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי ואיכא למידק היכי קתני גיסו אי פירוש גיסו היינו אחי אשתו הא בנו הוי פסול להאי דהא בעל אחות

אביו הוא ואי פירוש גיסו שהם בעלי שתי אחיות הא הוי לבנו דגיסו בעל אחות אמו ותירצו רש"י ותוספות דבן גיסו פסול לו משום דגם הוא פסול לבן גיסו שהוא בעל אחות אמו לפיכך גם בן גיסו פסול לו ולא מטעם קורבת גיסו להיות חתן גיסו אסור לו דודאי גיסו לבדו כיון דקורבת שניהם על ידי בעל כאשתו לא הוה פסלינן בן גיסו אי לא הוה שהוא פסול מחמת שהוא בעל אחות אמו כלומר גיסו לבדו דקאמר לאפוקי חתן גיסו מאחות אשתו וכ"כ הרא"ש וכתב עוד וכיון דאיפסיקא הלכתא כר"י א"כ אחד נשוי רחל ואחד נשוי דינה בת לאה כשרים להעיד וכ"ש נשואים שתי בני אחים או בני אחיות דלא אמרינן תרי זימני בעל כאשתו אלא ראשון בראשון כגון הנשואים שתי אחיות אבל שני בשני וכן ראשון בשני לא אבל חד זימנא בעל כאשתו אמרינן בכל הפסולים לבד משלישי בראשון לפי הירושלמי וכן עיקר ודלא כהרי"ף שכתב דהא דקאמר רבי יוסי וגיסו לבדו היינו בבן גיסו וחתן גיסו שיש לגיסו מאשה אחרת כלומר אבל חתן גיסו מאחות אשתו פסול. והירושלמי שהביא הרי"ף דמפליג בגיסו בין בנים שיש לו מאחות אשתו ובין בנים שיש לו מאשה אחרת אפשר דפליג אגמרא דידן עד כאן לשונו וכן כתב בתשובה כלל נ"ז הלכה א' דתרי בעל כאשתו לא אמרינן בשני בראשון כי הא דפרק זה בורר לא קתני אחי חמיו וחתנו אלא בן אחי חמיו ועוד דפסיק התם דגיסו לבדו ולא חתנו דחתן גיסו לא דנשותיהם שני בראשון וכתב שההכרעה שהכריעו נגד הרי"ף היא הכרעה מוכרחת שאין להשיב עליה וכתב שכן דנין כל חכמי אשכנז וצרפת. וכדבריו כתבו התוס' דלא אמרינן תרי זימני בעל כאשתו אלא ראשון בראשון דוקא: ויש לתמוה על רבינו שכתב שפסל הרי"ף בנשואין שתי בנות אחים דאע"ג דפסל בחתן גיסו לא ילפינן מיניה דשאני התם דהוא ראשון וחתן גיסו הוי שני וראשון בשני אמרינן תרי זימני בעל כאשתו אבל לא לשני בשני וכן דעת הרמב"ם בפרק ג' מהלכות עדות שכתב כל שתי נשים שהן זו עם זו שני בשני בעליהן מעידין זה לזה אבל אם היה ראשון בראשון כגון שלקח זה אשה וזה בתה אין מעידין זה לזה. וכן בעלי אחיות פסולים זה לזה והרי הם ראשון בראשון וכן לא יעיד לבן אחות אשתו ולא לבעל בת אחות אשתו אבל מעיד הוא לבן בעל אחות אשתו שיש לו מאשה אחרת עכ"ל. וטעמו מדאמרינן בירושלמי דחתן גיסו מאחות אשתו פסול והרי הוא וחתן אחות אשתו נשותיהן ראשון בשני ואפ"ה פסול וממילא שמעינן דלא מיפסיל אלא דוקא בההוא גונא אבל בששתי הנשים שני בשני מיהא כשר כיון שלא מצינו מי שאמר תרי זימני בעל כאשתו בשני בשני ומתחילה איבעיא לן אי אמרינן בעל כאשתו אפילו חד די לנו שנפסול היכא דאיתמר בהדיא אבל היכא דלא איתמר הא ודאי כשר. ומשמע דהרמב"ם בשיטת הרי"ף רביה

אמרה וסיוע לדברי מצאתי בתשובת הרשב"א (סימן תת"צ) שכתב לא אמרינן תרי בעל כאשתו אלא בבעלי אשה ובתה. ובבעלי שתי אחיות. וכן כתב הרי"ף בתשובה וז"ל כך ראינו שאין בעלי בנות דודו פסולים להדדי אלא בבעל האם עם בעל הבת שאמרו בהם בעל כאשתו לפי שבעל האם פסול לחורגו וחורגתו. ובעלי אחיות נמי פסולים אהדדי כדאמרינן והשאר קרובות כשרין להדדי שאילו היו פסולים היה ההלכה זו להזכיר כמו שהזכירה אלו וליכא למימר שהזכירה אלו והוא הדין לאחרים לפי שאלו קרובים יותר ואין למדין לרחוק מן הקרוב ואין צריך ראיה לכשרותם יותר מזו עכ"ל הרז"ה בספר המאור שאין אומרים תרי בעל כאשתו אלא באלו שאמרנו עכ"ל: ובתשובה אחרת כתב בלשון הזה רבי יוסי אומר גיסו לבדו כלומר שאין לו חתנים והשוו כל הגדולים שאפילו כל חתנים מאותה אשה כשרים ולזה הסכים רבינו האי ורש"י והראב"ד ובעל המאור ואף הרי"ף נראה באמת שהוא מודה בחתנים אף על פי שהוא חולק עם הגאון בבנים עכ"ל. יש לתמוה על מה שכתב שהרי"ף מודה בחתנים שהרי הירושלמי שממנו הביא ראיה לדבריו משוה חתנים לבנים:

סעיף טז

יז שלישי בראשון וכו' עד כיון שהוא מופלג כבר נתבאר בסמוך נקט רבינו כגון ראובן לבן בן שמעון לאשמועינן דאפילו הכי פסל רבינו תם אבל הרי"ף דמכשיר אפילו ראובן לבן בן בנו עצמו מכשיר כמו שכתבתי בסמוך וז"ל הרא"ש בתשובה שלישי בראשון אפילו חד בעל כאשתו לא אמרינן דגרסינן בירושלמי משה מהו שיעיד באשת פינחס אמר רבי יוחנן מותר לכתחילה:

סעיף יח

כל אשה שפסול להעיד וכו' כבר כתבתי דבפרק זה בורר פשטינן דבעל כאשתו וכלל זה שכלל רבינו דכל אשה שפסול להעיד לה פסול להעיד לבעלה סמך בו על מה שכתב בסמוך אימתי אמרינן בעל כאשתו דהא בראשון בשני להרא"ש ושני בשני להרמב"ם ולדידי לכ"ע לא יצדק כלל זה דכל אשה שפסול להעיד לה פסול לבעלה וכן כוונתו בכלל שאחר זה כל איש שפסול להעיד לו כך פסול להעיד לאשתו ולא כתב רבינו בכללים אלו אשת בנו ובעל בתו משום שיש חילוק בין הפוסקים דלר"ת פסול ולאינך כשר: ומ"ש אבל מעיד הוא לשאר קרוביו נלמד מאחי האח שהם כשרים כמו שאכתוב בסמוך: לפיכך פסול לבעל אחותו וכו' משנה פרק זה בורר כתבתיה לעיל אלו הן הקרובים ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו הן ובניהן וחתניהם ומ"ש ואפילו לחתן בנו ובתו קאי לבעל אמו. וכל שכן דפסול לבן בנו ובן בתו דבעל אמו וטעמא משום דבנו ובתו דבעל אמו מאמו הם אחיו ושנינו אלו הן הקרובים אחיו וכו' הן ובניהם וחתניהם:

סעיף יט

ומ"ש אבל מותר לבניהם ולחתניהם שיש להם מנשים אחרות קאי לכל מה שהזכיר וזה פשוט ונלמד מאחי האח שאכתוב בסמוך ואפילו לפי דברי הירושלמי דמוקי פלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי ביש לו בנים מאשה אחרת הרי איפסיקא הילכתא כרבי יוסי דאמר גיסו לבדו ומ"ש רבינו פסול לבעל אחותו ולבנו ולחתנו שיש לו ממנה לא היה צריך לכתוב כאן שיש לו ממנה אלא כך היה לו לכתוב בסוף כולם וה"מ בבניהם וחתניהם שיש להם מאותם נשים שהן קרובותיהם אבל מותר לבניהם ולחתניהם שיש להם מנשים אחרות:

סעיף כ

כל איש שפסול להעיד וכולי כבר כתבתי דבפרק זה בורר פשטינא דאשה כבעלה. ומ"ש אבל כשר לשאר קרובים נלמד ג"כ מאחי האח. ומ"ש ולפיכך פסול לאשת אחיו וכו' היינו מדתנן אלו הם הקרובים אחיו ואחי אביו ואחי אמו הם ובניהם וחתניהם. ומ"ש ולאשת אביו ולכלתו משום דאשה כבעלה: ומ"ש ואפילו לכלת בנו ובתו משמע דכלת בנו ובתו של עצמו קאמר משום דכי היכי דפסול לבת בנו ובת בתו הכי נמי פסול לבעליהן ואע"ג דלרבינו תם דפסל בן בנו הכי נמי פסל בכלת בן בנו וכלת בן בתו וכלת בת בנו ובת בתו לא כתב רבינו אלא מה שהוא פסול לדברי הכל ואפשר לפרש שמ"ש רבינו ואפילו לכלת בנו ובתו קאי למאי דסמיך ליה ולאשת אביו ולכלתו כלומר ל"מ לכלתו דאביו שלא מאמו אלא אפילו כלת בנו ובתו דאביו דהיינו כלת אחיו ואחותו שלא מאמו פסול להם וישר בעיני פירוש זה משום דדמי למ"ש בבבא שקודם זו ולבעל אמו וחתנו ואפילו לחתן בנו ובתו:

סעיף כא

ומ"ש כשר לבניהם וחתניהם וכו' כבר נתבאר בסמוך: כתב המרדכי בשם ריב"ן דהקרוב לבעל פסול לאשה. אבל הפסול לאשה כשר לבעל וטעמא משום דבכ"מ אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה אבל מה שקנה בעל לא קנתה אשתו ועוד דנפיק מקרא דאשה כבעלה אבל לא מפיק דבעל כאשה והא דאמרינן בסורא אמרו בעל כאשתו בפומבדיתא אמרו אשה כבעלה ס"ל דתרי לישני פליגי אהדדי וקי"ל כלישנא דאמר אשה כבעלה ואין דעת הפוסקים כן:

סעיף כב

חמיו ובנו ובן בנו וחתנו פסולי' בפ' זה בורר במשנה אלו הן הקרובים וכולי וחמיו הם ובניהם וחתניהם וכיון דבעל כאשתו הו"ל בן חמיו כאילו הוא אחיו והוא ראשון בראשון ולגבי בן בנו הוה ליה שני בראשון ולגבי בת חמיו הוה ליה ראשון בראשון ואמרינן בהו

תרי בעל כאשתו והלכך פסול לחתן חמיו אבל לבת בן חמיו הוה ליה ראשון בשני והלכך (כשר) לבעלה דלא אמרינן בהו תרי בעל כאשתו מיהו היינו להרא"ש אבל להרמב"ם ורי"ף הכי נמי פסול לחתן בן חמיו דראשון בשני אמרינן תרי בעל כאשתו כמ"ש בסמוך ורבינו סתם הדברים כדעת הרא"ש שלא פסל אלא בחתן חמיו:

סעיף כג

ומ"ש אבל אבי חמיו כשר לו ק"ל דהא ראשון בשני הוא וחד בעל כאשתו ולכ"ע פסול הוא ואפשר שהגירסא הוא אבל אחי אבי חמיו כשר לו אע"פ שהוא פסול לאשתו לדעת ר"ת שפוסל שלישי בראשון אפ"ה לא אמרינן ביה אפילו חד בעל כאשתו כיון שהוא רחוק כדאמרינן בירושלמי דמשה מותר להעיד לאשת פנחס ואפשר עוד לומר שהגירסא הוא אבל חתן אחי חמיו כשר לו אע"פ שהיא פסול לאשתו דלגבי חתן אחי חמיו הוה ליה נשואים שתי בנות אחים שהם כשרים כמו שנתבאר בסמוך והוא פסול לאשתו כמו שנתבאר בסמוך שחתן ראובן פסול לבן שמעון:

סעיף כד

כה (כו) אחי חמיו ובנו וכו' בפרק זה בורר (סנהדרין כח.) אמר רב אשי כי הוינן בי עולא איבעיא לן אחי חמיו מהו בן אחי חמיו מהו בן אחות חמיו מהו אמר ליה תניתוה אחיו ואחי אביו ואחי אמו הן ובניהם וחתניהם ופירש רש"י מחתניהם דקתני מתני' יליף דאחיו ואחי אביו ואחי אמו שפסולים לו והוא להן הוי איהו לגבייהו אחי חמיו ובן אחי חמיו ובן אחות חמיו: ומ"ש אבל לא חתנו פשוט הוא שהרי לא הוזכר במשנה לפיסול ושני בשני הוא בתרי בעל כאשתו לא אמרינן זולתי לדעת הרי"ף אליבא דרבינו:

סעיף כז

אחי חמותו וכו' ג"ז שם אמר רב נחמן אחי חמותי לא יעיד לי בן אחי חמותי לא יעיד לי בן אחות חמותי לא יעיד לי ותנא תונא בעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו הן ובניהם וחתניהם ופרש"י מחתניהם דקתני מתני' יליף דחתן בעל אחותי פסול לי ואני לו שאני אחי חמותו ולחתן בעל אחות אבי בן אחי חמותו אני ולחתן בעל אחות אמי בן אחות חמותו אני: ומ"ש ולא חתניהם פשוט שהרי לא הוזכר במשנה לפיסול ושני בשני הוא בתרי בעל כאשתו לא אמרינן ביה זולתי להרי"ף אליבא דרבינו וכתב ר"י וקמ"ל ר"נ דכשם שהחתן פסול לאחי החמות כך אחי חמות פסול לחתן:

סעיף כח

חורגו פסול לו וכו' שם (כ"ז:) במשנה אלו הן הפסולים וכו' הן ובניהם וחתניהם וחרגו לבדו:

סעיף כט
אבי חתן וכו' שם (כח:) מימרא דרב חסדא:

סעיף ל
אחי האח וכו' גם זה שם מימרא דרב חסדא ואע"ג דאיכא דפליג כותיה פסקו הפוסקים:

סעיף לא
הארוס פסול להעיד וכו' שם מימרא דרבה בר בר חנה ואסיקנא דל"ש לחובתה ל"ש לזכותה אינו מעיד וכתב הרא"ש אבל לקרוביה כשר עד שתינשא והרמב"ם פי"ג מהלכות עדות כתב אבל אם העיד לקרוב ארוסתו כגון בעל אחותה או בנה או בתה וכיוצא בהם אין פוסלים אותם עד שישאנה וטעמא משום דלגבי דידה איקרבא דעתיה אבל לא לגבי קרוביה ומ"מ נראה שלהרא"ש לכתחלה מקבלים עדותו על קרובים ולהרמב"ם לכתחלה אין מקבלין והעיטור בשם תשובת הרי"ף כתב כדברי הרמב"ם וכתבו המרדכי בהגהות סנהדרין והמרדכי כתב דדוקא דהעיד לעצמה אבל בשאר קרובות שהן מחמת האשה נראה שיכול להעיד וי"מ דה"ה לכל קרובות הבאות מחמת ארוסתו עכ"ל וכתב בהגהות אשיר"י ונ"ל דהיינו דוקא שקדשה אבל אם עשו קנין בלא קידושין יכול להעיד לה ומיהו דוקא לאפוקי מינה אבל לעיולי לה שמא לא מהימן ע"כ:

סעיף לב
כתב הרמב"ם בפי"ג מהלכות עדות האיש עם אשתו ראשון בראשון כלומר דאילו הוה שני בשני לא היה פסול להעיד לבעלי קרובותיה כמו שנתבאר לפיכך אינו מעיד לה וכו' כבר נתבאר דחורגו פסול וגם נתבאר דבעל כאשתו ואשה כבעלה וראשון בשני לדידיה ולהרי"ף אמרי' תרי בעל כאשתו ולפיכך פסול לאשת בנה ולבעל בתה אך לדעת הרא"ש והתוס' כבר נתבאר דלא אמרי' תרי בעל כאשתו אלא בראשון בראשון דוקא: ולא לאביה וכו' חמיו הוא א' מהשנויים במשנת הקרובים והרי נתבאר דבעל כאשתו ואשה כבעלה ולכן יתחייב שבעל חמותו ואשת חמיו פסולים:

סעיף לג
מה שפסלה וכו' כך אמרו בב"ב ס"פ מי שמת (בבא בתרא קנט.): ומ"ש לפיכך האוהב והשונא וכו' כבר ביארתי בתחלת סימן זה:

סעיף לד
הגרים אין להם קורבה וכו' פרק ב' דיבמות (כב.) אמר ר"נ גרים הואיל ואתו לידן נימא בהו מלתא אחים מן האם לא יעידו ואם העידו עדותן עדות אחין מן האב מעידין לכתחלה אמימר אמר אפילו אחין מן האם נמי מעידין לכתחלה ומ"ש מערוה דאמר התם יוציא ערוה לכל מסורה עדות לב"ד מסור. וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ופרש"י ערוה לכל מסורה. הכל נושאין נשים ואי שרית לקיומה אתי למשרי ערוה מישראל דכ"ע לא ידעי

דטעמא דגר משום דכקטן שנולד דמי: עדות לב"ד מסורה. ואי נמי מכשרת עדות אחין גרים לא אתי לאכשורי עדות אחין דישראל דב"ד ידעי דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי עד כאן לשונו. ובפרק נושאין על האנוסה (יבמות ד' צח.) אמר רבא הא דאמור רבנן אין אב לעכו"ם לאו משום דשטופי בזמה דלא ידיע. אבל ידיע חיישינן אלא אף ידיע נמי לא חיישינן דהא שני אחין תאומים דטפה אחת היא ונחלקה לשתים וקתני לא חולצין ולא מייבמים וה"ה לענין עדות דלא חשיב קורבא דידהו ונ"ל דהיינו דוקא כשהיתה הורתם ולידתם שלא בקדושה או לפחות לידת א' מהן והורתו שלא בקדושה ולישנא הכי דייק דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי אלמא הורתו ולידתו שלא בקדושה אבל אם לידת שניהם בקדושה אע"פ שהורתם שלא בקדושה הרי הן אחים מן האם ופסולים מדרבנן ואפשר דכיון דעדות לב"ד מסורה דכל שאין הורת שניהם ולידתם בקדושה כשרים הם ולישנא דנתגייר שייך אפילו נתגיירה אמו כשהיתה מעוברת וצ"ע :

סעיף לה

כל קורבה שעל ידי הנשואין וכו' משנה פ' ז"ב היה קרוב ונתרחק כשר רבי יהודה אומר אפי' מתה בתו ויש לו בנים ממנה ה"ז קרוב ובגמ' אמר רבא א"ר נחמן אין הלכה כר' יהודה:

סעיף לו

היה יודע לו בעדות וכו' ברייתא פ' י"נ (קכא.) היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו פסול אבל היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו ומתה בתו כשר זה הכלל כל שתחלתו וסופו בכשרות כשר ופרשב"ם דמדכתיב והוא עד או ראה שמעינן שיהא ראוי להעיד בשעת ראיה ובשעת הגדה ועיין בסימן מ"ו וכתב בהגהת אשירי פ' שבועת העדות אהא דתנן היו ב' כיתי עדים כפרה ראשונה ואח"כ כפרה שנייה שתיהן חייבות ומוקי לה בגמרא כגון שהיתה שניה בשעת כפירת ראשונה קרובים בנשותיהם ונשותיהם גוססות שמעינן מינה דגיסין הנשואין שתי אחיות והאחיות גוססות ונעשו הגיסין עדים כשהיו גוססות אע"פ שהאחיות מתו אין יכולים להעיד דבעי' תחלתו וסופו בכשרות: כתב המרדכי שנשאל רבינו מאיר על העד שנעשה עתה קרוב והשיב שהשטר פסול דאיכא למיחש שמא לאחר שנעשה קרובו כתב וזייף והקדים הזמן והא דתניא בתוספתא חתם על השטר ונעשה חתנו אח"כ אחרים מעידין עליו ולא הוא ה"פ אחרים מעידים שראו חתימתו בשטר קודם שנעשה חתנו וגם מעידים על חתימתו דהשתא ליכא למיחש שאחר שנעשה חתנו זייף ואע"ג דכתיב הנפק אין להכשירו בשביל זה דהדיינים חותמים על השטר אף ע"פ שלא קראוהו ע"כ כלומר וכבר אפשר שאחר שנעשה חתנו נכתב והטעם שכשר כשנכתב קודם שנעשה חתנו משום דעדים החתומים

על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד וכיון דאחרים מעידים על כתב ידם הרי הוא כאילו העיד קודם שנעשה חתנו ומ"מ ק"ל למה פסל ר"מ שטר זה משום שמא זייף דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן ופיסול הקרובים גזירת מלך הוא וא"כ כיון דעדים מעידים על כתב ידו הו"ל כאילו העיד קודם שנעשה חתנו וכשר וכן משמע בגמרא פ' מי שמת וכן נראה מדברי התוספות. וכ"כ הרמב"ם פי"ד מהל' עדות וכ"כ ג"כ בהגהת אשירי ס"פ מי שמת. וכ"כ רבינו בסימן מ"ו והכי נקטינן וכן כתב בעיטור דאיתא בפרק מי שמת אבל היה לו עדות ע"פ בקנין עד שלא נעשה חתנו אינו חותם והיכא דאתו בי תרי לדינא ואייתי סהדא ואשתכח דקרוב ואיפסיל ופסקוה לדינא ובתר כמה יומי נתרחק דאי הוה מסהיד האידנא כשר הוא מסתבר כיון דאיפסיק ההוא דינא איפסיק ולא סתר דינא:

סעיף לז

לפיכך ש"מ וכו' כך העלה הרא"ש בפרק זה בורר ושלא כדברי הגאון שהכשיר:

סעיף לח

אבל הכשר בתחלתו וכו' כבר נתבאר בבריית' שכתבתי בסמוך:

סעיף לט

והא דבעינן תחלתו וסופו בכשרות וכו' בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא ד' מג.) דפריך וליסלקו בי תרי מינייהו ולידיינו כתבו התוספות וא"ת הא בעינן תחלתו וסופו בכשרות ואר"י דלא שייך תחלתו בפסלות הכא כיון שאין פסולו תלוי בגוף אלא בממון. וכ"כ שם הרא"ש אף על גב דבעינן תחלתו וסופו בכשרות ה"מ בפיסול בגוף אבל בפיסול ממון לא בעינן רק סופו בכשרות וכ"כ שם כ"י בשם הרמב"ן וכ"כ בעיטור בשם ן' מיגאש וכ"כ המרדכי בשם ר"י בפרק ז"ב וכתב נ"י בפרק חזקת שמי שהיה יודע עדות לקרובו ונסתלק אותו קרוב מאותו ממון כשר ובנדה פרק בא סימן (נדה מט.) מתני' דכל הכשר לדון כשר להעיד כתבו התוס' (נ. בד"ה ור"מ) וא"ת בפרק חזקת דפריך וליסלקו בי תרי מינייהו ולידיינו והא בפרק יש נוחלין פוסל תחלתו בפסלות וסופו בכשרות וכ"ת לדון כשר טפי והתנן כל הכשר לדון כשר להעיד ויש לומר דמתני' מיירי בלהבא כל הכשר לדון להבא כשר להעיד מה שיראה מכאן ולהבא עכ"ל כלומר אבל נוגע בדבר ונסתלק דהוי מידי דעבר כשר לדון ופסול (ס"א וכשר) להעיד וכתבו הגהות בפט"ו מהלכות עדות שרבינו ברוך סבר דפסול להעיד ונראין דבריו להר"מ מדפריך כמה זימני וליסלקו בי תרי מינייהו ולידיינו ולא אישתמיט חדא זימנא למימר וליסלקו בי תרי וליסהדו. ועוד היה אומר דלענין אפוקי ממונא אפילו לא היו נראין דברי רבינו ברוך מ"מ לא היו פוסקין דלא כותיה להוציא ממון כיון דפלוגתא דרבוותא היא כ"ש עתה שנראין דברי

רבינו ברוך ותמהני על הכרעת הר"מ דהא אמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא מג.) בשותף שנסתלק מהשדה מעיד. אח"כ מצאתי להרא"ש בתשובה כלל נ"ח שסתר דברי ר"מ מטעם הכרע זה שכתבתי והרמב"ם בפרק הנזכר כתב כדברי הרא"ש ורבינו ובמרדכי פרק חזקת שרבינו ברוך הקשה מההיא דבא סימן להא דחזקת ותירץ כמה תירוצין וכולם מסכימים לדעת הרא"ש ורבינו והרמב"ם והכי נקטינן:

סעיף מ

כתב א"א הרא"ש בתשובה כלל ששי סימן י"ט ועיין בכלל ס' סימן ד' ועיין במישרים נתיב ב' חלק שמיני: קרוב שיודע בעדות שדה של קרובו ומכרה קרובו או נתנה ומקבל אחריות דמחמתיה לא דמעלמא וערערו על אותה שדה כשר להעיד פרק חזקת הבתים מישרים נ"ב חלק ו':

סעיף מא

עדים הקרובים לערב וכו' בספ"ק דמכות (ז.) אילעא וטוביה קריביה דערבא הוו סבר רב פפא למימר גבי לוה ומלוה רחיקו הוו א"ל רב הונא בריה דרב יהושע אי ליתיה ללוה לאו בתר ערבא אזיל ופירש"י דעידי הלואה הוו וכתב הרא"ש ודמיא להא דירושלמי כתב נכסיו לשני בני אדם והעדים כשרים לזה ופסולין לזה וכתבו רבינו בסימן נ"א והראב"ד כתב שטענותיהם על עסקי פרעון כגון שאמר לוה למלוה פרעתיך ובטענה זו נפטר הערב והביא עדים שהודה לו היום בפניהם שלא פרעו ונמצא הערב מתחייב ולא אמרינן דליפלוג דיבורא ויהו עדים נאמנים לגבי לוה ולא לגבי ערב דלא דמי לדידי אוזיף ברביתא (סנהדרין כה.) דפלגינן דיבורא דהתם הם שני דיבורים לדידי ואוזיף אבל הכא ליכא אלא חד דיבורא ולא אמרינן ביה דלהימין ביה לגבי האי וליפסול לגבי האי. והוא ז"ל כתב בתשובה דעדות שבטלה מקצתה מחמת קורבה בטלה כולה ולא פלגינן דיבורא וכו' וא"כ לא שייך למיפרך דניפלוג דיבורא ע"כ בפסקי הרא"ש והאריך ביישוב דין זה שכתב הראב"ד דעדות שבטלה מקצתה מחמת קורבה בטלה כולה ובמישרים נ"ב ח"ג כתב וי"מ דלא מיירי בעידי הלואה אלא שהשטר ביד המלוה והלוה מביא עדים שפרעו והם קרובים לערב עכ"ל ורבינו כתב כדברי כולם דבין שמעידים שלוה או שלא פרעו פסולים: כתב הריטב"א בתשובה לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה אלא כשכל העדות היה לתועלת אחרים אלא שהם פסולים לזה וכשרים לזה כההיא דירושלמי דהא חשיבא הכל עדות אבל בכאן שהדבר שאינם נאמנים עליו הוא עדות שאמרו לעצמם אינו בדין זה לפי שכל אדם המעיד לעצמו בין לזכות בין לחובה אין עליו שם עדות אלא כבעל דבר עצמו ומזכה או מחייב לעצמו דעדים חלוקים הם לעצמן לבר מבעלי הדין וכדאמרינן בפ"ק דמכות (ו.) במקיימי דבר הכתוב מדבר: כתבו המרדכי

והגהות אשירי פרק זה בורר דקרובי הנרצח יכולין להעיד על הרוצח ומסיים בה בהגהות הנזכר בקרובי המוכה מעידים על המכה לגרשו מבית הכנסת: וכתוב עוד במרדכי אפילו הנרצח עצמו כל זמן שהוא חי ואינו טריפה יכול להעיד כדמשמע (סנהדרין דף ט:) מפלוני רבעני לאונסי וסבר הוא דנאמנים להעיד כיון דכבר מת אחיו ונ"מ ליורשיו וכן נמצא בספר החכמה דקרובי הנרצח יכולין להעיד עכ"ל: משמע מהכא דטריפה אינו כשר להעיד : דין קרוב שהעיד עם רחוק אם נפסל גם עדות הרחוק עיין בסימן ל"ו: כתבו הרי"ף והרא"ש ירושלמי בפרק זה בורר ופירשו הר"ן בספ"ב דכתובות שהעדים לא יהיו קרובים זה לזה ולא קרובים לדיינים ועיין בתוס' ס"פ החובל (בבא קמא צ:): כתב הרשב"א בתשובה דב"ד שקבלו עדות והיה העד קרוב לדיינים אפי' בדיעבד לא עשו כלום שאין כאן קבלת עדות: וכתוב במישרים כ"ב ח"ג שכתב הרא"ש בתשובה דבדיעבד אין לפסול שטר שהעדים קרובים לדיינים: אם קרובים עד מפי עד כשרים להעיד על אודות היישוב ואם נחלקו בעדותן הכל בהגהות בתשובות דשייכי להלכות עדות: שטר שכתוב לשנים והעדים קרובים לא' ורחוקים לאחד עיין בסי' נ"א: כתב הרא"ש בכלל ס' סימן ג' שטר הצואה הוא בטל מאחר שהאחד מהעדים החתומים בו הוא קרוב. אבל אם העד שאינו קרוב זכור לעדותו יבא לפני ב"ד ויעיד והעד האחר ששמע הצואה מבחוץ מצטרף עמו להעיד אף על פי שלא יחדוהו להעיד ובסימן ה' כתב על שטר שחתום בו קרוב או פסול אם העדים הכשרים החתומים בו קיימים וזוכרים העדות אפילו ע"י ראיית אותו שטר יכולים להעיד על פה ובית דין יכתבו עדותם וחשוב כשטר:

סימן לד

סעיף א

רשע פסול להעיד וכו' בפרק זה בורר (סנהדרין כז.) ובפ' מרובה (בבא קמא עב:) אמרינן עד זומם רשע הוא והתורה אמרה אל תשת ידך עם רשע אל תשת רשע עד כלומר מה שאמרה תורה אל תשת ידך עם רשע להיות עד ענינו אל תשת רשע עד:

סעיף ב

ואפילו עד כשר וכו' בפרק שבועת העדות (שבועות ל:) מנין לעד שיודע בחבירו שהוא גזלן שלא יצטרף עמו ת"ל מדבר שקר תרחק כלומר אפילו שהעדות אמת משום שגורם לפסוק הדין ע"פ שנים ואין כאן אלא עד אחד שהפסול הרי הוא כמי שאינו ותמהני על רבינו אמאי לא מפיק לה ממדבר שקר תרחק כדמפיק לה תלמודא ולשון רבינו כלשון הרמב"ם פ"י מהלכות עדות וצ"ע: וכתב הרמב"ם ואצ"ל עד כשר שהוא יודע בעדות

לחבירו ויודע שהעד השני עמו עד שקר שאסור להעיד שנאמר אל תשת ידך עם רשע ופשוט הוא מהטעם שכתבתי בסמוך שגורם לפסוק הדין ע"פ ע"א:

סעיף ג

איזהו רשע וכו' לשון הרמב"ם פ"י מהל' עדות איזהו רשע כל שעבר עבירה שחייבין עליה מלקות זהו רשע ופסול שהרי התורה קראה למחוייב מלקות רשע שנאמר והיה אם בן הכות הרשע ואצ"ל מחוייב מיתת ב"ד שהוא פסול שנאמר אשר הוא רשע למות עכ"ל וחייבי כריתות בכלל חייבי מלקות הם: ומ"ש ל"ש אם עובר עבירות לתיאבון וכו' בפ' זה בורר (סנהדרין כז.) מומר אוכל נבילות לתיאבון דברי הכל פסול כלומר דכיון דמשום ממון קא עביד דהא שכיח בזול טפי מדהיתרא הו"ל כרשע דחמס ופסול לעדות להכעיס אביי אמר פסול דהו"ל רשע ורחמנא אמר אל תשת רשע עד ורבא אמר כשר רשע דחמס בעינן כלומר דכתיב להיות עד חמס רשע בדבר ממון בעינן ואסיקנא והלכתא כאביי וזו אחד מיע"ל קג"ם דהלכתא כותיה:

סעיף ד

היתה העבירה שעבר עליה וכו' בפרק זה בורר (שם) ובספ"ק דר"ה (כב.) מוכח בהדיא דאיכא פסולי עדות דאורייתא ופסולי עדות דרבנן וכתוב במישרים נ"ב ח"ד ויש מן הגאונים שכתבו שאם עבר עבירה של דבריהם שאינו פסול כלל כיון דליתא חימוד ממון ואם היא מן התורה ואין בה מלקות אינו פסול אלא מדרבנן עכ"ל ולשונם תמוה בעיני שאמרו כיון דליכא חימוד ממון דהא איפסיקא הלכתא כאביי דאמר לא בעינן רשע דחמס ועוד דאיזה חימוד איכא טפי באיסורי תורה מבאיסורי דרבנן ושוב מצאתי דבפרק איזהו נשך (בבא מציעא עב.) אהא דתניא שטר שיש בו רבית גובה את הקרן הקשו התוספות שהיאך זה יגבה בשטר שהעדים פסולים כיון שעוברים על לא תשימון עליו נשך. ואחד מהתירוצים שתירצו הוא דאירי הכא ברבית דרבנן ולא מיפסלו באיסור דרבנן כיון שאין מרויחין כלום אע"פ שבעבירה דאורייתא היו נפסלים. ובמרדכי פרק זה בורר ופרק הגוזל קמא כתב גבי פסולי דרבנן בעו הכרזה דמי שהגביה ידו על חבירו נקרא רשע ופסול לעדות. ואם המגביה יד על חבירו אינו לוקה צ"ל דהעובר על לא תעשה שאין בו מלקות פסול מדרבנן ואף על פי שמדברי הרמב"ם ורבינו נראה שאינו פסול מדרבנן אלא העובר על דברי רבנן משמע דכ"ש הוא לעובר על ד"ת שאין בהם מלקות ומצאתי בספר העיטור שהעובר על דבר שאיסורו מדרבנן כגון גבינות עכו"ם או חילול י"ט שני וכיוצא אינו פסול לעדות אפילו מדבריהם ואיכא מ"ד פסול מדרבנן. ולא נ"ל דלא אשכחן פסולים דרבנן אלא בחשד ממון:

סעיף ה

קוברי המת וכו' בפרק זה בורר (סנהדרין כו:) הנהו קבוראי דקבור מיתא בי"ט ראשון שמתינהו רב פפא ופסלינהו סבר רב הונא בריה דרב יהושע לאכשרינהו א"ל רב פפא והא רשעים אינון סברי מצוה קעבדי והא משמתינן להו ועבדי זימנא אחריתי אלמא במזיד קא עבדי סברי כפרה עבדי לן רבנן במה שמנדין אותן לכפר להם על מה שעשו מלאכה בי"ט ולעולם מצוה היא זו היא גירסת רי"ף וגירסת הספרים שמתינהו רב פפא ופסלינהו ואכשרינהו רב הונא בריה דרב יהושע ולהך גירסא הילכתא כרב הונא דעבד עובדא ואכשרינהו אבל לרי"ף דגריס סבר רב הונא הלכתא כרב פפא ומסתברא כגירסת הספרים דאין לפוסלו כיון שיכול למצוא להם טענה של זכות עכ"ל הרא"ש. כתוב במישרים נ"ב ח"ד קוברי מת בי"ט ראשון פסולים לעדות מדרבנן וי"א שכשרים וראשון עיקר עכ"ל. ויש לתמוה עליו למה פסק הפך דעת הרא"ש ועוד שכתב פסולים מדרבנן ואי פסולי מדאורייתא הוא דפסילי לדידן דבקיאינן בקיבועא דירחא. ובענין דעת הרי"ף איפשר לומר דאיהו נמי סבר דהלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע דאף ע"ג דרב פפא עבד עובדא כיון דאותביה רב הונא ואוקמיה הלכתא כרב הונא והא דקאמר סבר רב הונא לאו למימרא דס"ל הכי והדר ביה דאדרבא חזינן דאיהו אותביה לרב פפא ואוקמיה הילכך ע"כ לפרושי דה"ק סבר רב הונא לאכשורינהו וקי"ל הכי דדוגמת זה אשכחן בתלמודא דקאמר סברוה וקי"ל הכי וכן נראה מדברי הגהות מרדכי דסוף כתובות שכתבו דאין אדם נעשה גזלן ליפסל לעדות ולשבועה אלא בממון שאין לו טענה כלל. ודברי הרמב"ם פי"ב מהלכות עדות נוטים לומר שהם כשרים כמו שכתבתי בביאורי וכן מוכיח ממה שכתב בפרק ב' מהלכות טוען אם אמר איני חייב לך אפילו הוציא עליו שטר בעדים שלוה אינו חשוד שמה שאמר איני חייב לך כלומר פרעתיך. וכן כתב הריב"ש בסימן י"א שכך הוא דעת הרמב"ם לפסוק כרב הונא ברוה דרב יהושע: כתב הריב"ש בסימן שי"א על ראובן שנשבע לפרוע לפלוני כך וכך דינרים ליום פלוני ובהגיע זמן הפרעון מסרם ראובן ביד דיין העיר וטענו בעדו שאינו עבריין דלביה אנסיה דסבר דנתינה ליד הדיין הוי נתינה כהנהו שכתב הרמב"ם בפי"ב מהלכות עדות יש לבעל דין לחלוק ולומר דלא דמי להנהו שאין לתלות בלביה אנסיה אלא במה שרוב העולם טועים כהא דאמרינן בפ'"ק דמציעא (ה:) לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו ומיהו ההוא דהנהו קבוראי בפרק ז"ב אין נראה שרוב העולם יטעו בזה אלא שכיון שאיפשר לתלות תולין כמו שכתב גם הרמב"ם שאם עשה מעשה בשבת צריך להודיעו שהיום שבת שמא שוכח הוא ואע"פ שאין רוב העולם טועים בזה אבל כיון שהשכחה מצויה איפשר שזה

שוכח הוא ומההיא דהנהו קבוראי וכן מההיא דלא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו יצא להרמב"ם הדין ההוא שכתב בראש הפרק ההוא עכ"ל: בתשובת הרשב"א נמצא שחשוד על השבועה ואפילו שבועת שוא אין מוסרין לו שבועה לעולם ושכנגדו נשבע ונוטל ואם חשוד על שבועת ממון אף לעדות פסול דתניא בפרק זה בורר אל תשת חמס עד אלו הגזלנין ומועלין בשבועות ואוקימנא בשבועות ממון דהוי רשע דחמס עכ"ל ויש לתמוה על מ"ש דלפוסלו לעדות בעינן שיהא רשע דחמס דהיינו לרבא אבל לאביי כל רשע פסול אפילו דלאו חמס וקי"ל כאביי כמו שנתבאר בסמוך: וכתב עוד שם ואם יצא עליו קלא דלא פסיק אין חוששין לו ואין מוסרין לו שבועה ואין מוציאין ממון בעדותו דאין מוציאין ממון אלא בעדות ברורה ואע"פ שבחזקת כשר היה ואין פוסלין אותו בקלא דעלמא מ"מ מיחש חיישינן ליה ואפילו איתתא מפקינן מנטען בדבר מכוער וקלא דלא פסיק כ"ש זה שאין מוסרין לו שבועה וכ"ש דלא מפקינן ממונא אפומיה דהא תניא שנים שהיו חתומים על השטר ומתו ובאו ב' ואמרו אנוסים היו וכו' ואקשינן עלה ומגבינן ביה תרי ותרי נינהו אלמא לאפוקי ממונא אפומייהו לא אמרינן אוקי גברא אחזקתיה ולא אמרינן קלא דלא פסיק וכו' אלא בדליכא אויבים וכו' כדאיתא בפ"ב דיבמות (כה.) : ומי שהיה עובר על החרם שאמרת כבר הורגלו שאומרים בכלל החרם משביעין אנו ומחרימים וכיון שכן ה"ז כחרם ושבוע' ולפיכך העובר על גזירת צבור שגוזרין בחרם חשוד כעובר על השבועה ועוד שהם מסיימין בו וכל העובר ארור הוא וארור בו שבועה כדאיתא בשלהי שבועת העדות (שבועות לו.): מי שמסרב ליכנס לתקנת הקהל כדי שלא לפרוע הקנס אין זה כמו עד דחמס שיהא פסול לעדות אף ע"ג דחשוב רשע דחמס עכ"ל מהרי"ק שורש קכ"ו:

סעיף ו

העובר על השבועה וכו' ברייתא פרק זה בורר (סנהדרין כז.) אל תשת רשע עד אלו הגזלנין ומועלין בשבועות וכתב רבינו אחד שבועת שוא וכו' משום דתנן בפרק כל הנשבעין (שבועות מד:) גבי שכנגדו חשוד על השבועה אחד שבועת העדות ואחד שבועת הפקדון ואפי' שבועת שוא ופריך (שם מו:) וניתני נמי שבועת ביטוי ומשני כי קתני שבועה דכי קמישתבע לשיקרא קמישתבע אבל שבועת ביטוי דאיכא למימר בקושטא קמישתבע לא קתני ופרש"י אבל שבועת ביטוי. דלהבא כי מישתבע איכא למימר בקושטא קמישתבע שבדעתו לקיימה ואפי' עבר עליה שכפאו יצרו אינו חשוד בכך על השבועה שעבר להוציא שקר מפיו וכתב הר"ן שזה דעת ר"ח וכ"כ הרא"ש בפרק השולח והמרדכי בהנשבעים בשם ר"י וגם המרדכי בפ' השולח כתב כן בשם התוס'

וכתבו התוס' בפ' כל הנשבעים אבל שבועת ביטוי דאיכא למימר בקושטא קמישתבע לא קתני מכאן רצו לדקדק דמי שעבר על החרם לא יפסל לשבועה כיון דבשעת קבלת החרם איכא למימר בקושטא קמישתבע. ואמר ר"ת דפסול הוא והכא לא קאמר אלא דלא קתני כלומר דלא קמיירי במידי דקושטא קמישתבע וראיה מפרק הכותב (כתובות פה.) דאמר ההיא איתתא דאיחייבא שבועה בבי דינא דרבא א"ל בת רב חסדא ידענא בההיא איתתא דחשודה אשבועה ובה"ג גרס ידענא בההיא איתתא דמפקא שם שמים לבטלה. ופירשו שנשבעת ואינה מקיימת כגון שלא תאכל ואוכלת הפכה רבא אשכנגדה אע"ג דאיכא למימר בקושטא מישתבע חשיב לה חשודה עד כאן לשון התוס'. והמרדכי כתב פרק כל הנשבעין שראבי"ה וריב"א ס"ל כרש"י. ושוב מצאתי בתוס' מור"ם שפסק כר"ת. ותמהני על הגהות ובפרק הנזכר שכתבו לפיכך אדם שעבר על חרמות שלנו חשוד על השבועה וכן פר"י וזה הפך מה שכתבו הפוסקים בשם ר"י ובמישרים ח"ד נ"ב כתב שדעת הרי"ף כרש"י וכן כתב רבינו סימן צ"ב והרא"ש פרק הנשבעין שכן דעת הרי"ף ולא ידעתי היכן כתב כן וכתב רבינו בסימן הנזכר שדעת הרמב"ם כדעת רש"י ובפ"ב מהלכות טוען נראה מדברי הרמב"ם להפך אלא שדעתו כדעת ר"ת וכן כתב הריב"ש בסימן שד"מ שדעת הרמב"ם כר"ת ונראים דבריהם עכ"ל וכתב שם הרב המגיד שכן דעת רבינו האי ושדעת הרמב"ן והרשב"א כדעת רש"י ז"ל מ"מ רבינו סתם דבריו כדעת ר"ת ורבינו האי לפי שהרא"ש סובר כן כמבואר בדברי רבינו סי' צ"ב: כתב הריב"ש סי' שי"א שהרמב"ן והרבה מן האחרונים מסכימין לדעת רש"י. ול"נ להכריע דנשבע שלא לאכול ואכל הרי הוא חייב מלקות ורשע הוא ופסול לעדות ולשבועה אבל נשבע לאכול או לפרוע ולא עשה כיון דאינו חייב מלקות דלא עביד מעשה אינו פסול לעדות ולשבועה והא דלא קתני שבועת ביטוי במתני' להבא בשלא אכל ואכל משום דלא פסיקא ליה בכל שבועת ביטוי להבא וכ"נ דעת הרמב"ם שכ' בפ"ב מהל' טוען שכל הפסול לעדות משום עבירה הרי הוא חשוד על השבועה ובפ"י מהלכות עדות כתב איזהו רשע כל שעבר עבירה שחייבין עליה מלקות זהו רשע ופסול לעדות שהרי התורה קראה למחוייב מלקות רשע שנאמר והיה אם בן הכות הרשע עכ"ל: עיין בתשובת הריב"ש שכתבתי בסוף סי' ע"ה: כתב הריב"ש בסי' ק"ח על שהטילו חרם הקהל על מי שיודע מממון פלוני שיבא ויגיד ואשה אחת עברה עליו וז"ל והחרם שהחרימו הקהל הרי הוא כשבועה להבא וגרע מיניה שהרי לא יצא שבועה מפיה כלל עכ"ל: וכתב עוד בסי' תקט"ו אפילו לדעת האומר דהוי חשוד משום שבועת ביטוי להבא י"ל כי מי שלא פרע החוב שנשבע לפרעו לא הוי חשוד דשמא לא היו בידו המעות בזמן הפרעון והוי אנוס אא"כ אתו סהדי

דההיא שעתא הוו זוזי ברשותיה דהכי אמרינן בפ"ק דמציעא (ה.) גבי כופר בפקדון אלא היכא דאתו סהדי דההיא שעתא הוו גביה וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סי' אלף י"ח ודבר זה אין ראוי לאומרו בפני עמי הארץ עכ"ל: כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש בתשובה אם היתה השבועה כתובה בשטר ולא היה כתוב בו שלא יוכל לטעון שפרע והיה אומר שקיים שבועתו ופרע אע"פ שלא היינו יכולים לפסלו מחמת השבועה דשמא פרע מ"מ צריך לפרוע השטר: כתב הריב"ש בסימן רס"ו על מי שהשביעוהו עובדי כוכבים אם היה בידו דבר מהגניבה ההוא ונשבע שלא היה בידו דבר ואחר כך יצאו מתחת ידו תכשיטים מהגניבה ההיא אין זה מספיק לפסלו כ"א נשבע לשקר היה מתוך האונס ומאימתם פן יענישוהו בחוקותיהם שהמסכים והיועץ נענש כמו העושה ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה על אחד שהעידו עליו שעבר על שבועתו וטוען שוגג הייתי אינו נאמן להכשיר עצמו למסור לו שבועה שאם כן אין לך חשוד אפילו בשבועת העדות דיכול הוא לטעון שכחתי וסבור שכן היה וכדאמרינן בפרק אלו נערות (כתובות לג:) עדים זוממים ממונא משלמי מילקא לא לקו משום דלאו בני התראה נינהו אמר רבא תדע ניתרי בהו מעיקרא אמרי אשתליין עכ"ל: כתוב בתשובת הר"מ אם העידו עליו שעבר על החרם נפסל אפילו לדברי המפרשים שבועת ביטוי לא קתני דמיפסל בהכי מ"מ איפסיל לכיוצא בה לשאר חרמות דלהבא ואפילו אם יאמר אשבע לשעבר לא שבקינן ליה דסמכינן אה"ג ור"ח ור"ת ואפילו לעדות מיפסל מההיא שעתא ואף ע"ג דלא אסהידו עליה לפסלו אלא השתא כאביי דאמר (ב"ק עב.) למפרע הוא נפסל עכ"ל: הכופר בפקדון או במלוה ובאו עדים והכחישוהו אם הוא פסול לעדות כתב רבינו בסי' צ"ב: דין מי שהיה עובר על חרם הקהל אם הוא פסול לעדות עיין בתשובת הריב"ש סי' רס"ו: אם נשבע לאחד או לשנים אם יכולים להעיד עליו שנשבע להעיד לשקר ולפוסלו לעדות ולשבועה נתבאר בסוף סי' זה:

סעיף ח

הבא על ערוה וכו' פ' ז"ב (כו:) אמר רב נחמן החשוד על העריות כשר לעדות אמר רב ששת מ' בכתפיה וכשר וכתב הרא"ש פר"ת שבא על הערוה וכן מוכח מתוך רש"י שפי' ארבעין בכתפיה וכשר חייב מלקות הוא אע"פ שאין בו התראה דאמר מר מלקין על לא טובה השמועה ולא דמי לאוכל נבלות שפסול דהתם אין יצרו תוקפו כמו בערוה והא דאמר בפ"ק (ט:) פלוני רבעו לרצונו רשע ופסול לעדות התם אין יצרו תוקפו כ"כ א"נ להוא מילתא דוקא מיפסיל כדאמרינן (בכורות ל.) החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו אבל לעדות אחרת כשר וכן משמע מתוך דברי רי"ף דגריס אמר רב ששת מ' בכתפיה

וכשר א"ל התם יצרו תוקפו ולישנא דחשוד לא משמע לפרושי הכי דהול"ל הבא על הערוה ועוד דדוחק הוא לחלק בעריות ולומר דבמשכב זכור אין יצרו תוקפו כ"כ וגם לישנא דרשע משמע שפסול לכל עדות ונראה לפרש החשוד על העריות שהוא רגיל וגס בעריות ומתייחד עמהם וסנו שומעניה ומ' בכתפיה דמלקין על הייחוד של כל העריות חוץ מא"א ומלקין על לא טובה השמועה קלא דלא פסיק כשהמון עם מעבירין עליו קול עכ"ל הרא"ש: וכ' נ"י שדעת הר"ז כדעת הרא"ש ובמישרים נ"ב ח"ב הסכים לדברי הרא"ש אפי' חשוד בקלא דלא פסיק כשר לעדות חוץ מלעדות אשה ואמרינן תו בגמרא אמר רבא ומודה רב נחמן לעדות אשה שפסול אמר רבינא ואיתימא רב פפא לא אמרן אלא לאפוקה אבל לעיולה לית לן בה פשיטא מהו דתימא הא עדיפא ליה דכתיב מים גנובים ימתקו קמ"ל דבכמה דקיימא הכי שכיחא ליה ופרש"י לאפוקה. לומר מת בעלה או גירשה דניחא ליה לשווייה פנויה דתיהוי שכיחא ליה: לעיולה. לומר פלוני קידשה: הא עדיפא ליה. דתיהוי אסיר' עליה ולא תיהוי שכיחא ליה: דכתיב מים גנובים ימתקו. ושקורי משקר. אבל הרי"ף גורס אמר רבא ומודה רב נחמן לעדות אשה שפסול בין לאפוקה בין לעיולה וכן היא גי' הרא"ש. ולענין פסק הלכה כתב הרי"ף בשם גאון דהלכה כרב ששת דהלכתא כוותיה באיסורי ונראה שזה היה דעת הרמב"ם שסתם דבריו פי"ב מהלכות עדות כל הנפסל בעבירה וכולי ולא חילק בין חשוד על העריות לשאר פסולין:

(ב"ה) ומשמע דמפרש כפי' ר"ת דחשוד על העריות היינו שבא על הערוה ולאכפירוש הרא"ש ז"ל ע"ש:

אבל הרא"ש כתב דהלכה כרב נחמן דלא נחלק רב ששת עליו בהדיא אלא כמתמיה על דבריו מ' בכתפיה וכשר מכשרת ליה ואין תימה כל כך דלא מלקין ליה אלא על לא טובה השמועה וגם מדשקלו וטרו רבא ורבינא ורב פפא במילתא דרב נחמן סברי כוותיה ועוד פסול לעדות טפי דמי לדינא מלאיסורא עכ"ל הרא"ש ולענין דינא לכ"ע אם העידו עליו ב' עדים שבא על הערוה אע"פ שלא התרו בו פסול לכל עדות דאי להרי"ף שפי' החשוד על העריות הבא על הערוה הרי פסק בהדיא כרב ששת דפסל ואי לרש"י הרי הוא ז"ל כתב כשר לעדות דבעינן רשע דחמס וכיון דקי"ל דלא בעינן רשע דחמס כמו שנתבאר בסימן זה ממילא אידחי רב נחמן וקי"ל כרב ששת דפסל וברגיל בעריות וקול יוצא עליו וכו' להרי"ף ורש"י כשר הוא לשאר עדיות שהרי לא הזכירוהו בגמ' ולהרא"ש כיון דפסק כרב נחמן נמי כשר הוא ולענין עדות אשה לכ"ע נמי מיפסיל למאן דפסק כרבי מאיר דסבר שהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו אבל בהא איכא לספוקי אי מיפסיל דוקא לאפוקי או אפילו לעיולי כפי חילוף הגירסאות שכתבתי. וכתב המרדכי בשם הגאונים דבועל ארוסתו בלא כתובה ובועלי עכו"ם או נדות פסולין להעיד עכ"ל ובועל ארוסתו

נראה דמדרבנן הוא דמפסיל אא"כ היא נדה : כתב הרשב"א כל שהכיר שמעון בנזק שעושה לו ראובן בפתיחת אותו פתח ובא וסייע עמו בודאי מחלו ואע"ג דבירושלמי משמע דאפילו דמושיט לו צרורות מצי א"ל משטה הוינא בך אנו אין לנו אלא כגמרתינו ואם שמא עבר שמעון ונשבע שלא רצה בפתיחתו לא טוב עשה אבל לחייבו על השבועה כעבריין אינו נראה שאלו הדברים הם מסורין ללב שאפשר שהאמת אמר שלא סייעו ע"ד מחילה אלא רצה לשחק בו שיבנה בימים ויפתח ויחזור ויסתום:

סעיף י

טבח שנמצא אחריו נבילה וכו' בפרק ז"ב (כה.) ההוא טבחא דנפק טריפה מתותי ידיה שמתיה רב נחמן ועבריה:

סעיף יא

ל' הרמב"ם טבח שבודק וכו' יראה מלשונו שהבודק לאחר אינו נפסל אם יצאה טריפה מתחת ידו מאחר שרבינו מפרש כן בדברי הרמב"ם לא ידעתי למה לא כתב כן בשם הרא"ש שגם הוא ס"ל דההוא טבחא דנפק טריפה מתותי ידיה ביש לו בה הנאת ממין היא שכך כתב בפרק זה בורר ובשאר כל ממון אם בא לידו באיסור ורוצה לעשות תשובה צריך להוציא הממון מתחת ידו כדחזינן לעיל גבי חשוד על הטריפה דאין מקבלין תשובתו עד שיתברר ע"י ממון אחר ששב בתשובה שלימה כ"ש שאותו ממון של איסור צריך להוציא מתחת ידו עכ"ל הרי בהדיא דס"ל דחשוד על הטריפה ביש לו בה הנאת ממון עסקינן אבל דעת הרמב"ם נראה שאינו כמו שחשב רבינו אלא כל מי שיצא טריפה מתחת ידו ל"ש בודק לעצמו ל"ש בודק לאחרים נפסל הוא ולא נשתנה דינא אלא שהבודק לעצמו כיון שיש לו בה הנאת ממון אע"פ שעשה תשובה לא מתכשר עד שילך למקום שאין מכירין אותו וכו' כמבואר בסוף סימן זה והבודק לאחרים כיון שאין לו בה הנאת ממון לא בעי כולי האי אלא בתשובה מתכשר אבל תשובה מיהא בעי וחילוק בין עובר במידי דאית ביה דרא דממונא לעובר במידי דלית ביה דרא דממונא כתבו רבי' בסוף סימן זה בשם הרמב"ם ובביאורי להרמב"ם הארכתי יותר ומיהו אפשר דטבח שיצא טריפה מתחת ידו אם אין לו בה הנאת ממון לא מיפסל דכיון דאין לו בה הנאה לא חשדינן ליה במזיד אלא בשוגג: (ב"ה) אבל כתב דאי אמר שוגג הייתי אינה טענה דא"כ פושע הוא:

סעיף יב

גנב וגזלן וכו' פ' זה בורר (שם) תאנא הוסיפו עליהם הגזלנין ופריך גזלן דאורייתא הוא ומוקי לה בגזלן דרבנן וכתב רבינו והיינו רשע דקרא כלומר שאף ע"פ שאין חייבין מלקות משום דבני תשלומין נינהו כיון דחשוד אממונא אתי לאסהודי שיקרא וגנב וגזלן

חדא מילתא הוא שלוקחים ממון חביריהם שלא כדין וז"ש הרמב"ם ועוד יש שם רשעים שהם פסולים לעדות אף ע"פ שהם בני תשלומין ואינן בני מלקות הואיל ולוקחים ממון שאינו שלהם בחמס פסולים שנאמר כי יקום עד חמס באיש כגון הגנבים וכו': כתב הריב"ש בסימן רס"ו ולא נפסל אלא הגנב עצמו לא המקבל ממנו ולא אפילו החולק עמו:

(ב"ה) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות גזילה החוטף משכון מיד הלוה שלא ברשות ב"ד ה"ז גזלן אף על פי שהוא חייב לו ואצ"ל אם נכנס בתוך בית חבירו שהוא גזלן עכ"ל ומשמע לי שאינו נפסל לעדות בכך משום דלא משמע לאינשי דהוי גזלן בהכי וכדאמרינן בריש מציעא (ה:) לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו:

סעיף יג

עד זומם וכו' שם ובפרק מרובה (בבא קמא עב:) עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל דבעידנא דאסהיד רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד ורבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל ואסיקנא והלכתא כאביי וזו היא עי"ן דיע"ל קג"ם:

סעיף יד

ומ"ש ואם הוא עדות בשטר וכו' עד משעה שהוחזק השטר בב"ד כך כתב הרי"ף פרק מרובה והרמב"ם פי"ט מהל' עדות. ועיין במישרים נ"ב ח"ז וכתב הר"ן בספ"ב דכתובות שהר"ז חולק על זה שכתב דבעדות ע"פ איכא הזמה אבל לא בעדות בשטר לעולם: וכתב רבינו בסימן מ"ג שאם אמרו בזמנו כתבנוהו והוזמו אם יש עדים שיודעים באיזה יום חתמוהו או שראו השטר ביום פלוני חתום בחתימת ידם כיון שהוזמו נפסלו למפרע מיום שנודע שחתמו: עדים שכתבו שטר מוקדם אם הם פסולין עיין בתוס' והרא"ש פ' איזהו נשך (בבא מציעא עב:) ובהר"ן פ"ב דכתובות. ומגיד משנה פכ"ג מה' מלוה: כתב הריב"ש בסימן רס"ו איני רואה מעדותן של אלו העדים שום הוכחה שעבר בונפיל על החרם קודם שהעיד בעדות הקידושין אלא שאמרו סתם שעבר על החרם ולא ביארו באיזה זמן ואם כן אינו נפסל אלא משעה שהעידו עליו בב"ד דמוקמינן גברא אחזקתיה עכ"ל :

סעיף טו

כתב הרמב"ם אע"פ שהחזירו וכו' דברי הרמב"ם פ"י מהלכות עדות ואפשר שר"ל וכו' דבר זה פשוט ולא היה צריך הרמב"ם להזכירו אבל נ"ל דאפילו החזיר ברצונו קאמר ונפקא ליה מדאמר מאימתי חזרת מלוי ברבית וכמו שיתבאר בסימן זה ומשמע דכשהחזיר ממון האיסור ברצונו עסקינן ואפ"ה לא מתכשרי כיון שחטאו במילתא דממון עד שיעשו תשובה :

סעיף טז

המלוה ברבית וכו' פרק זה בורר (סנהדרין כה.) אמר רבא לוה ברבית פסול לעדות והא אנן תנן המלוה ברבית מלוה הבאה ברבית כלומר ואחד מלוה ואחד לוה שגם הלוה מחמת חימוד ממון שהוא צריך למעות לעשות בהם צרכיו הוא עובר על לאו דלא תשיך: וכתב הרא"ש והערב והעדים נסתפק בהן ר"י וכו' וגם המרדכי בשם רבי יואל הלוי הכשיר העדים ובפרק המניח (בבא קמא ל.) אהא דאמר שטר שיש בו רבית גובה את הקרן כתבו התוס' וק' לר"י למה השטר כשר כיון שהעדים עוברין על לא תשימון וי"ל דלא תשימון עליו נשך לאינשי במלוה ולוה וערב משמע להו ובפרק איזהו נשך (בבא מציעא עב.) הקשו כן ותירצו דשמא לא תשימון לאינשי במלוה משמע להו ולא בעדים ולא הזכירו ערב א"נ כגון שיש עדים שהיו אנוסים מחמת נפשות א"נ הב"ע ברבית דרבנן ולא מיפסלו ברבית דרבנן כיון שאין מרויחין אע"ג דבעבירה דאורייתא היו נפסלין והרא"ש בפרק המניח אחר שכתב תירוץ ראשון וג' כתב מצאתי בשם הגאונים וכו' והיינו סייעתא לתירוץ דלא תשימון לאינשי למלוה ולוה משמע להו ולא לערב ועדים ורבינו בסימן נ"ב כתב דשטר שיש בו רבית מפורש גובה בו קרן אפילו ממשעבדי משמע דס"ל דעדים כשרים הם וכתב במישרים נ"ב ח"ד שכתב הרמב"ם פ"ד מהלכות מלוה ולוה שהערב והעדים והסופר עוברים על לא תשימון עליו נשך ונראה מדבריו שפסולין עכ"ל ואני אומר שזה לשון המשנה בפרק איזהו נשך ועוד מונה שם לאוין אחרים שעוברין עליהן ומה מדייק מלשון הרמב"ם יותר מלשון המשנה ועכ"ז אין משם ראיה שהן פסולין שאף על פי שעוברין בלא תשימון כיון דלאו בני מלקות נינהו וג"כ לא נטלו ממון כדי להעיד לא מיפסלי וכן כתב הרמב"ם בפירוש שמי שעבר עבירה שחייב עליה מלקות או מיתת בית דין הוא שנקרא רשע הא לאו הכי לא אא"כ הוא עד דחמס כמ"ש באותו פרק ועוד יש שם רשעים וכו' וכמ"ש בסמוך ודין שטר שיש בו רבית כתבו רבינו סימן נ"ב. ונ"י כתב שיטה אחרת בדין זה שהוא מפרש מלוה הבאה ברבית קתני ומשום לוה איצטריכא ליה למיתני דלא מיפסל אלא מדרבנן דאף ע"ג דעבר אדאורייתא לא פסול מדאורייתא דלא משמע לאינשי איסורא אלא למלוה דאית ליה רווחא אבל ללוה דמפסיד לא ומלוה ברבית דרבנן פסול אבל לא לוה דאבק רבית ליכא איסורא אלא למאן דשקיל ליה לא למאן דיהיב כדמשמע באיזהו נשך גבי בני רב עיליש עכ"ד ומכלל דבריו למדנו שדעתו דערב ועדים כיון שלא נהנו כלום לא מיפסלי: כתב המרדכי פרק קמא דמציעא שפסק ר' מאיר שהאפוטרופוס שהלוה ברבית קצוצה מעות של יתומים אם יש עדים בדבר האפוטרופוס פסול לעדות ולשבועה עד שיחזור חזרה גמורה

דאפילו לעכו"ם לא יוזיף ברבית כדאיתא בפ' זה בורר אף לפי מה דפירש ר"י בשמעתין והשטר שיש בו רבית העדים כשרים דלא תשימון לאינשי בלוה ומלוה משמע להו אבל האפוטרופוס אין להכשירו דהא איהו אוזפיה ועיקר שימה הוא איהו דקא עבד אמנם אם אין עדים אלא שהודה מפי עצמו כשר דאין אדם משים עצמו רשע עכ"ל ומ"ש ברבית קצוצה הוא משום דס"ל כתוס' דפרק המניח שכתבתי דכל היכא שאינו מרויח הוא כלום לא מיפסיל ברבית דרבנן. ואיפשר דמשום דמעות יתומים מותר להלוותן באבק רבית וזו נ"ל עיקר: ובתשובת מהרי"ל סימן ל"ז מצאתי שעכשיו שנתפשט המנהג להלוות מעות יתומים אפילו ברבית קצוצה אף על פי דשלא כדין עבדי מ"מ אין לפסול האפוטרופוס שהלוה מעות היתומים ברבית משום דכיון דקא עביד כמנהג וקא סבר מצוה עבידנא להרויח היתום לא מיפסיל וכעובדא דהנהו קבוראי: (ב"ה) ונ"ל דאפי' לדידן שלא נתפשט המנהג הזה לא נפסל משום דסבר מצוה קא עבידנא: והרשב"א כתב בתשובה כל שהוא מלוה מעות של עכו"ם ברבית קצוצה אינו נפסל בכך וכן אפילו היה אפוטרופוס על היתומים והלוה מעות היתומים ברבית קצוצה אינו נפסל בכך וכתב עוד שאפילו עד החתום בשטר שמת והעידו עליו שהלוה לישראל ברבית קצוצה כל שהדבר מפורסם שהוא אפוטרופוס או סנטר של עכו"ם תולין דשל עכו"ם הלוה ברבית וכן כשהוא אפוטרופא ליתומים תולין בשל יתומים והשטר שהוא חתום בו כשר אבל באינו מפורסם אין תולין מעשה גזילה או ריבית שנעשה בעדים בהיתר עד שיתברר וכההוא דאמרינן (סנהדרין שם) לדידי אוזיף ברביתא ולא תליא ריבית בעכו"ם או יתומים וכן בגזילה כשקרא עליו ערעור דגזלנות אין תולין אותו במלוה ישנה או דילמא דידיה חטף ע"כ לשונו: והריב"ש כתב בתשובה סי' תי"ג שאם העידו על אדם מוחזק בכשרות שהלוה בריבית שתולים לומר שהלוה בדרך שאין בו איסור או שהיה טועה וסבור שאין איסור בדרך ההוא וע"ש:

סעיף יח

יט והעובר על גזל של דבריהם וכו' בפרק זה בורר (שם) תאנא הוסיפו עליהם הגזלנין והחמסנין ופריך גזלן דאורייתא הוא ומוקי לה בגזלן דרבנן ומדפרכינן הכי בגזלן ולא בחמסן משמע דמדרבנן הוא דמיפסיל ואע"ג דבפ"ק דמציעא (ה:) אמרינן לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו דמשמע דלאינשי משמע אבל קושטא לאו הכי הוי כתבו התוספות די"ל דמשמע להו דקאמר ר"ל נמי דכן הוא האמת. ומ"ש רבינו דחמסן יהיב דמי הכי משמע שם בפרק זה בורר ובהדיא אמרינן (ב"ק סב.) חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי וכתב במישרים נ"ב ח"ד ויש מי שכתב דחמסן פסול דאורייתא כיון שלוקח באונס וראשון עיקר עכ"ל ולא ידעתי היאך יוכל ליישב בעל סברא זו הא דתאנא הוסיפו

עליהם החמסנין והגזלנין דהא משמע בהדיא דמדרבנן מיפסיל וכתבו התוספות בריש מציע' דחמסן מיפסל מדרבנן וה"מ כשחצוף לחטוף מיד ליד בידיעת הבעלים אבל היכא דלא מחציף אלא מעלים חמסנותו ואומר שנאבדה לו לא פסול ודע שדעת הרמב"ם כדעת רבינו כדמשמע בסוף דבריו בפ"י מה' עדות ואע"פ שבתחל' גבי פסולי דאורייתא כתב כגון הגנבים והחמסנין הרצון בו הגזלנין אלא דנקיט לישנא דקרא או שהנסחא משובשת וצריך לגרוס כגון הגנבים והגזלנין וסוף לשונו מוכיח שכתב אע"פ שהחזיר פסול לעדות מעות שגנב או גזל: (ב"ה) ומ"ש כגון גוזלי מציאות חרש ושוטה וקטן בפרק הניזקין: מי שמשכנו אצלו משכון ספר ונשתמש בו אם נפסל לעדות ולשבועה עיין במרדכי פ"ב דמציעא:

סעיף כ

אריס שגונב וכו' שם (כו.) אמר ר"נ גנב ניסן וגנב תשרי לא שמיה גנב ה"מ באריסא ודבר מועט ובדבר שנגמרה מלאכתו איכריה דרב זביד חד גנב קבא דשערי ופסליה וחד גנב קיבורא דאהיני ופסליה ופרש"י ניסן. זמן קציר: תשרי. זמן בציר ואסיף: באריסא דטרח בה. מורה היתר לעצמו ליטול דבר מועט יותר על חלקו מפני טרחו: ודבר שנגמרה מלאכתו. דמשוי נפשיה כפועל ומורה בה היתרא וסבר לא קפיד. איכר לאו היינו אריס ואינו חולק בפירות עכ"ל זו היא גירסת ספרינו והיא גירסת הרא"ש וכן גירסת העיטור וגירסת סמ"ג אבל הרי"ף גורס ובדבר שלא נגמרה מלאכתו וכ"כ הרמב"ם פ"י מהלכות עדות נראה דס"ל דכל זמן שלא נגמרה מלאכתו מורה ואמר כיון שאני עושה במלאכה מותר אני ליקח דבר מועט אבל כל שנגמר' מלאכתו אינו מורה אלא דרך גניבה הוא נוטל:

סעיף כב

כג (כד) הרועים אחד רועה וכו' ג"ז שם הוסיפו עליהם הרועים והגבאים והמוכסים רועים מעיקרא סבור אקראי בעלמא כיון דחזו דקא מכווני ושדו לכתחלה גזרו בהו רבנן הגבאין והמוכסים מעיקרא סבור מאי דקיץ להו קא שקלי כיון דחזו דקא שקלי יתירא פסלינהו אמר רבא רועה שאמרו אחד רועה בהמה גסה ואחד רועה בהמה דקה אמר רב יהודה סתם רועה פסול סתם גבאי כשר ובפ"ק דמציעא (ה.) אוקימנא להא דאמר רב יהודה סתם רועה פסול ברועה בהמות דידיה אבל ברועה בהמות דעלמא סתמיה כשר דאי לא תימא הכי אנן חיותא לרעיא היכי מסרינן והכתיב ולפני עור לא תתן מכשול אלא חזקה אין אדם חוטא ולא לו וכן כתבו הרי"ף והרא"ש ובמישרים נ"ב ח"ד ופירש רש"י גבאין. ממונים שהעמידו מלך העכו"ם לגבות מס ומנת המלך וכרגא וארנונא מישראל חביריהם: סתם רועה. דאכתי לא חזינן דעיילי בהמותיו בשדות אחרות: סתם גבאי כשר. עד דשמעינן ביה דשקיל יתירתא. וכתבו התוס' סתם גבאי כשר פירש הקונדריס והא

דהוסיפו הגבאין והמוכסנין כדחזינן דשקלי יתירא. וקא אתי לאשמועינן דאע"ג שהחזירו הגבאי והמוכס פסול דלא ידע למאן נהדר ועוד דכיון דעדיין הם עוסקין בגבאות חשודים לחזור לקלקולם עכ"ל וכתוב בהגהת אשירי ופר"ח דהני מוכסין לאו משום דשקלי טפי ממאי דקיץ להו פסילי דאם כן היינו גבאין אלא משום דבזמן שהמלכות מטיל מס כך וכך ליקח מן היהודים כפי ממונם ורוב מוכסים שנושאין פנים למקצתם ומקילים ומכבידים על מקצתם יותר מן הראוי נמצאו גזלנין לפיכך פסלינהו רבנן. הילכך צריכין ליזהר ראשי הקהל כשמשימים מס מאומד הדעת על כל אחד ואחד לפי ממונו שלא יחניפו לאוהב ולא יכבידו לשונא כדי שלא יפסלו לעדות ולשבועה מא"ז ע"כ ומשמע לי דגבאי היינו גובה מנת המלך ושכרו קצוב וידוע ולפיכך סתמו כשר עד שיודע שלוקח יותר ומוכס היינו שקונה מנת המלך בכך וכך לשנה והוא גובה לעצמו חשוד ליקח יותר ממה שצוה המלך ליטול וה"נ אמרינן בפרק שבועת הדיינין (שבועות לט.) אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסים ואילו משפחה שיש בה גבאי לא קתני ולפיכך כשאמר רב יהודה סתם גבאי כשר לא אמרינן דה"ה למוכס אלא דוקא גבאי אבל מוכס סתמו פסול כנ"ל להעמיד דברי רבינו והרמב"ם בפ"י מהלכות עדות ובמישרים נ"ב ח"ד שכתבו דסתם מוכס פסול דע דבגמרא פרכינן אהא דאמר רבא רועה שאמרו אחד רועה בהמה גסה ואחד רועה בהמה דקה והאמר רבא רועה בהמה דקה בארץ ישראל פסולים בח"ל כשרים רועה בהמה גסה אפילו בא"י כשרים ומתרץ ההיא במגדלי איתמר ופרש"י בא"י חמיר טפי משום יישוב א"י: מגדלי איתמר. שמגדלים אותם בבתיהם ואפ"ה בא"י פסולים מגדלי בהמה דקה דעבידא דמשמטא ורהטא לתוך השדות אבל גסה לא משתמטא ואיפשר לנטרה אבל רועה שמרעו בחוץ באפר של יישוב אפילו בהמה גסה פסול שנכנסה בשדה של אחרים עכ"ל הרי דמגדלי בהמה דקה בא"י פסולים וכן פסק הרמב"ם בפ"י ותמהני על הרי"ף והרא"ש ורבינו במה שלא הזכירוהו ואיפשר שמפני שהיו רחוקים מא"י היה אצלם כדבר בלתי נוהג ומטעם זה השמוטו: (ב"ה) האידנא דליכא לישראל עדות בא"י נ"ל דמגדלי בהמה דקה בא"י נמי כשירים: פיסול סוחרי שביעית ותשובתם הוזכר בגמרא פרק זה בורר (סנהדרין כה.) והרמב"ם בפי"ב מהל' עדות:

סעיף כה

כו משחקים בקוביא וכו' משנה שם (כד:) אלו הם הפסולים המשחקים בקוביא ומלוי ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית א"ר יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל יש לו אומנות שלא הוא כשר וסוברים הרמב"ם ורבינו דלא קאי רבי יהודה אלא אארישא דהיינו משחקים בקוביא ובכללו הוי מפריחי יונים דקאי נמי עלייהו וטעמא

דאינך מיתסרי משום גזל או משום פירות שביעית אבל הני דלא מיתסרי אלא מפני שאין עוסקים ביישובו של עולם בעינן שלא יהא להם אומנות אלא הוא אבל אם יש לו אומנות אחרת אין כל עסקו שלא ביישובו של עולם ואמרינן בגמרא משחק בקוביא מאי קא עביד אמר רמי בר חמא משום דהוי אסמכתא ואסמכתא לא קניא רב ששת אמר כה"ג לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עסוקים ביישובו של עולם מאי בינייהו איכא בינייהו דגמר אומנות אחריתי והרי"ף לא כתב אלא דברי רב ששת אלמא כוותיה ס"ל ואיפשר דטעמיה מדאמרינן דרמי בר חמא ס"ל דלא כריב"ל ודלא כרבי יוחנן ואע"ג דבגמרא אמרינן אמר רבי אבהו א"ר אלעזר הלכה כרבי יהודה מדאמרינן הלכה מכלל דפליגי מ"מ כיון דהלכה כר' יהודה דדוקא באין לו אומנות אלא הוא מיפסל ממילא הוי טעמא משום יישובו של עולם ובמפריחי יונים אמרו בגמרא הכא תרגימו אי תקדמיה יונך ליון רבי חמא בר אושעיא אמר ארא ופרש"י אי תקדמיה יונך ליון. אתן לך כך וכך: ארא. מלומד להביא יונים ממקומן לבית בעלים על כרחם ויש בהם גזל מפני דרכי שלום וסובר רבינו כמ"ד אי תקדמיה יונך ליון דהוא דומיא דמשחק בקוביא וכ"ש דארא נמי פסול שהרי יש בו משום גזל: ומ"ש ולאו דוקא קוביא וכו' וכן מ"ש וה"ה העושים כן בכל מיני בהמה וכו' ברייתא שם: כתב הרמב"ם מפריחי יונים וכו' טעם דברי הרמב"ם כתבתי בארוכה בביאורי פרק י' מהלכות עדות עיין עליו. ומ"ש רבינו ולפי זה אם יש לו ממון וכו' כלומר אם ברי לנו בודאי שיש לו ממון אחד מיוחד לאכול ממנו ומה שמרויח בקוביא אינו אוכלו אלא חוזר ומשחק אותו או מצניעו אינו פסול: דין משחק בקוביא אימתי אסור ואימתי מותר אבאר בדיני אסמכתא בס"ד: דין עדים שהיו אנוסים ביום הרג עיין בתשובת הרא"ש בתחלת כלל נ"ד ובתשובת הריב"ש סימן ד' י"א וסימן י"ב:

סעיף כז

כל שאינו וכו' ספ"ק דקידושין (ד' מ:) אמתניתין דכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אין זה מן היישוב א"ר יוחנן ופסול לעדות ונתן הרמב"ם טעם לדבר שכל שירד לכך חזקתו שעובר על רוב עבירות שיבואו לידו לפיכך אין מוסרין עדות לעם הארץ וכו' עד על פי רשעים. כל אלה דברי הרמב"ם בפי"א מהלכות עדות: ומ"ש לפיכך אין מוסרין עדות לע"ה למד כן הרמב"ם מדתניא בפסחים ס"פ אלו עוברין (פסחים מט:) ע"ה אין מוסרין לו עדות ואין מקבלין ממנו עדות כלומ' אין מזמנין אותו להעיד לשמוע ואין מקבלין ממנו עדות שאינו יודע לכוין והקשה הרי"ף על זה מדאמר רב פפא בפ"ג דחגיגה (דף כב.) כמאן מקבלין האידנא סהדותא מע"ה כרבי יוסי דאמר התם מפני מה הכל נאמנין על טהרת יין ושמן כל ימות השנה כדי שלא יהא כל אחד ואחד בונה במה לעצמו

ותירץ דע"ה דחגיגה איתיה בדרך ארץ וע"ה דפסחים ליתיה בדרך ארץ ולפי דבריו צ"ל דכי קתני אין מקבלין ממנו עדות דמשמע דקבולי לא מקבלינן אבל בדיעבד עדותו עדות לאו דוקא דהא ע"ה כי האי פסול לעדות דהא אינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אבל רש"י פירשה בחגיגה דפליגא אדפסחים ותרוייהו בע"ה דליתיה במקרא ובמשנה ואיתיה בד"א ומצות וכל כי האי נהי דכשר לעדות מ"מ ס"ל לרבנן דלכתחלה לא מקבלין והאידנא דמקבלין סמכינן אדרבי יוסי. וכתב הר"ן שדברי רש"י יותר נכונים והרא"ש כתב על דברי הרי"ף ולא ידענא מה היה קשה לו לרי"ף מההיא דחגיגה דקאמר כמאן מקבלין סהדותא מע"ה דאדרבא מהתם מוכח דפסול לעדות כדאמר הכא שאין מקבלין ממנו אלא שצריכין אנו להכשירם ולקבל מהם עדות שאם היינו מרחקים אותן ביותר היו עושים דת לעצמם וממנים להם דיינים מתוכם כדקאמר ר"י התם מפני מה אמרו הכל נאמנים על טהרת יין ושמן וכו' ואהא קאמר רב פפא כמאן מקבלין האידנא סהדותא מע"ה וכו' משמע אע"פ שמן הדין לא היה לנו לקבל עדות מע"ה צריכין אנו למיחש למאי דחייש רבי יוסי ואי מיירי התם בע"ה שאין בו שום פסול כמו שכתב הרי"ף למה יהא פסול לעדות אלא ודאי פסול הוא וצריכין להכשירו משום דר"י עכ"ל הרא"ש והרמב"ם איפשר דס"ל כהרי"ף וס"ל דסתם ע"ה ליתיה במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ ואם כן ההיא דפסחים מיירי בסתם ע"ה וההיא דחגיגה מיירי בע"ה דאיתיה בדרך ארץ ומצות וכיון דליתיה במקרא ובמשנה לא היה ראוי לקבלו אלא משום דרבי יוסי ומפשט דברי הרא"ש משמע דע"ה דליתיה בתורה ובדרך ארץ אף ע"פ שהוא פסול מקבלין סהדותיה מדרבי יוסי וזה הפך סברת הרמב"ם ולפי זה יש לתמוה על רבינו שתפס סברת הרמב"ם והניח סברת הרא"ש ולא עוד אלא שלא הזכיר סברת אביו כלל ולכך אני אומר דס"ל לרבינו שהרא"ש פוסק דלא כרבי יוסי ורב פפא דאמר כמאן מקבלין וכו' לא לפסוק הלכה כרבי יוסי נתכוון ולא ללמדנו שבימים ההם היו מקבלין עדות מע"ה אלא לא היו מקבלין ולא בא אלא לומר שצריך להתיישב בדבר והכי קאמר לרבי יוסי יש לחוש לעידי עמי הארץ ולהכשירם אבל אנן לא קי"ל הכי אלא כברייתא דפסחים דאין מוסרים להם עדות וכו' וסתם ע"ה ליתיה בתורה ובדרך ארץ כדברי הרמב"ם ובמישרים כתב נ"ב ח"ד כמה סברות נראות כמעורבבות ולא ראיתי להאריך בהם. וז"ל המרדכי בהגהות סנהדרין בשם העיטור כתבו הגאונים מי שאינו זריז בתפלה ובמצות ואין בו דרך ארץ פסול לעדות וע"ה דפסחים שעוסק בתורה ובמצות ובדרך ארץ ואינו בן תורה עד כאן לשונו:

סעיף כט

האוכל בשוק וכו' ספ"ק דקידושין (שם) ת"ר האוכל בשוק ה"ז דומה לכלב וי"א פסול לעדות אמר רב אידי בר אבין הלכה כי"א ופרש"י האוכל בשוק. הואיל ואינו מקפיד על כבודו אינו בוש לזלזל בעצמו וליפסל והקשו בתוספות מדאמרינן בירושלמי אין שבח לת"ח לאכול בשוק משמע דלאחר אין קפידא ופר"ח דהב"ע בשחוטף ואוכל וא"ת פשיטא דגזלן הוא וי"ל שחוטף פחות משוה פרוטה א"נ שגזל דבר שאינו מקפיד עליו וה"ר אליהו מפרש כגון שהלך אצל החנונים וטועם משל כולם מעט מעט כאילו רוצה לקנות מהם ור"ת פי' היינו שאוכל בשוק סעודת פת דגנאי יותר והרא"ש כתב סברת ר"ת ולא הזכיר בה פת אלא כך כתב ור"ת פירש דהאי אוכל בשוק היינו כשאוכל שם סעודתו. והרא"ש והתוספות דרך אחר להם בסברת ר"ת דאוכל בשוק היינו קובע סעודתו בשוק:

סעיף ל

והרמב"ם פי"א מהל' עדות כתב וכן הבזויים פסולים לעדות מדבריהם והם האנשים שהולכים ואוכלין בשוק בפני כל העם. וכתב במישרים נ"ב ח"ד שדעתו כדעת ר"ת ולא ראיתי בדברי הרמב"ם הכרע לכך ויותר נראה לומר דס"ל דהא דאמרינן פסול לעדות היינו כשאוכל בשוק בפני כל העם אבל אם אוכל בשוק שאין בו רוב העם אלא קצת עוברים ושבים לא מיפסיל והיינו ההיא דירושלמי: וכגון אלו שהולכים ערומים וכו' פי"א מהלכות עדות:

סעיף לא

מקבלי צדקה מהעכו"ם וכו' פרק זה בורר (סנהדרין כו:) אמר רב נחמן אוכלי ד"א פסולים לעדות ה"מ בפרהסיא אבל בצנעה לא ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאפשר ליה לאיתזוני בצנעה ומבזי נפשיה בפרהסיא אבל לא אפשר ליה חיותיה הוא. ופי' המפרשים ד"א צדקה של עכו"ם:

סעיף לב

כתב הרמב"ם האפיקורסין וכו' דבריו אלה הם פי"א מהלכות עדות וכתוב בהגהות אשירי פרק זה בורר דאיניש דסני לחבריה וא"ל בפני רבים אזילנא ומסרנא לך (בשקר) רשע הוא ופסול לעדות. נ"ל דהיינו במוחזק שעושה מעשה כי עובדא דרב שילא פרק הרואה (ברכות נח.) או שהתרו בו כי ההוא דרב כהנא דהגוזל בתרא (קיז.) הא לאו הכי לא דעביד איניש דגזים ולא עביד ואפשר דמש"ה נקט סני לחבריה וגם א"ל בפני רבים לומר דכיון דסני ליה וגם א"ל בפני רבים אע"פ שלא התרו בו כיון שהעיז פניו כ"כ חזקתו שימסור (בשקר) והרי פסול ומיהו לענין להענישו ע"י כך לא ברירא לי מילתא: (ב"ה) ובפרט בזמן הזה שאף המוחזקים בכשרות אומרים כן ולא משמע להו דאיכא איסורא באמירה:

ובסוף ספר הכלבו כתוב אמר רב פלטוי מוסר (מלשין בשקר) פסול לעדות ול"מ מוסר גמור אלא אפילו אדם מפורסם ומריב עם חבירו ואומר לו אלך ואמסור ממונך הואיל ומעיז פניו בפרהסיא נחשב רשע ופסול לעדות וה"ה לשבועה עכ"ל ועיין במהרי"ק סימן קכ"ו: מצאתי כתוב על זימלין שמסר ליוסף מה שטען שבעי"ה מחלו זה לזה אני יוסף מחל לו דין שמים לא נמחל לו ולא ישוב לחזקת כשרות עד שישוב בתשובה וכ"כ הרמב"ם בפי"ב הגנבים והגזלנים אף ע"פ ששלמו פסולים עד שיחזרו בתשובה וכן משמע באשר"י פרק זה בורר עכ"ל: כתוב בהגהות אשיר"י פ"ק דגיטין שרבינו יקר היה אומר דעכו"ם המוחזקים שאינם שקרנים כשרים לעדות. ולא נ"ל להכשיר עכו"ם לעדות כיון שאינו בכלל אחיו ולא עדיף מעבד עכ"ל כ"כ במרדכי וכן כתב רבינו בסימן ל"ה וכ"כ הרמב"ם בפ"ט. וכן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו בפ"ק דגיטין דכותי פסול לעדות וכן פשוט בפי כל העולם ודברי רבינו יקר דברים תמוהים הם ומתני' היא בפ"ק דב"ק (יד:) ע"פ עדים בני חורין ובני ברית ואמרינן בגמרא בני חורין למעוטי עבדים ובני ברית למעוטי עכו"ם ובפרק החובל כתבו התוס' (פח.) דעכו"ם פסול לעדות מדכתיב עד שקר העד שקר ענה באחיו ועכו"ם לאו אחיו הוא ועבד דפסול לעדות יליף לה התם בגמרא וכתב הרמב"ם בפרק הנזכר מי שחציו עבד וחציו בן חורין פסול כל מי שנשתחרר והרי הוא מחוסר גט שיחרור פסול עד שיגיע גט לידו עכ"ל: כתבו התוס' בפרק החובל (בבא קמא פח. ד"ה אלא) ממזר ופצוע דכא וכרות שפכה כשרי' לעדות: כתוב בהגהת אשירי פ"ק דב"ק ערל שמתו אחיו מחמת מילה כשר להעיד :

סעיף לג

כל הנפסל וכו' פרק זה בורר (סנהדרין כז:) אמר רבי אלעזר כולן פי' כל הפסולים לעדות צריכין הכרזה בב"ד ואסיקנא דה"מ פסולין דרבנן אבל פסולין דאורייתא לא בעו הכרזה וכתב הרמב"ם פי"א שהטעם כדי שלא לאבד זכות העם שהרי לא ידעו שהוא פסול ואין פסולו אלא מדרבנן עכ"ל:

סעיף לד

ומ"ש רבינו וסתם רועה מכריזין עליו הוא מדאמרינן התם רועה פליגי ביה רב אחא ורבינא חד אמר בעי הכרזה וחד אמר לא בעי הכרזה בשלמא למ"ד לא בעי הכרזה היינו דאמר רב יהודה אמר רב סתם רועה פסול אלא למ"ד בעי הכרזה מאי סתם רועה פסול דבסתמא מכרזינן ליה ופרש"י לא בעי הכרזה. שעבירה שלו מפורסמת לכל: דבסתמא מכרזינן עליה. אע"פ שלא באו עדים שהכניס עדרו לשדה אחר ורבינו פסק דבעי הכרזה דהכי קי"ל כל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל. ולפיכך כתב וסתם רועה מכריזין עליו כלומר כל מ"ש סתם רועה פסול לאו למימרא דלא בעי הכרזה אלא

לומר דבסתם שלא באו עדים שהכניס עדרו לשדה אחר מכריזין עליו: וכתב נ"י פרק זה בורר בשם הרא"ה גבי בר בניתוס דלא בעינן הכרזה אלא לשאר עדיות. אבל לאותו עדות שנפסל בשבילו אפילו בלא הכרזה פסול. וכתב המרדכי בפרק זה בורר כתב ראב"ן מי שהוציאוהו הקהל מב"ה מפני ששחק בקוביא אין לך הכרזה גדולה מזו :

סעיף לה

כתב הרמב"ם כל הנפסל בעבירה וכולי נראה שלמד כן מעובדא דהנהו קבוראי שכתבתי בסימן זה שלא התרו בהם דאילו התרו בהם לא הוה שייך למימר מצוה עבדינן ואפ"ה פסלינהו רב פפא ולא אכשרינהו רב הונא בריה דרב יהושע אלא משום דסברי מצוה עבדינן הא לאו הכי אף ע"ג דלא התרו בהו פסולי ומשמע נמי מהתם דכל היכא שאנו יכולים למצוא להם טענה של זכות לא נפסול אותם וכ"כ הרא"ש שם בההוא עובדא וכתב דהכי חזינן בגזלנין וחמסנין דמתחלה לא פסלום כל זמן שיוכלו למצוא להם צד זכות:

סעיף לו

אין אדם נפסל בעבירה ע"פ עצמו וכו' מימרא דרבא פ"ח דסנהדרין (דף ט) גבי פלוני רבעו לאונסו וכתב הרמב"ם בפ"ב מטוען שאין עושין אותו עד לכתחילה וכתבו רבינו סימן צ"ב וכתב בעל התרומות בשער כ"ה דהא דאין אדם משים עצמו רשע דוקא לענין עדות אבל אם טוען על חבירו ענין שהוא משים עצמו רשע טענתיה טענה ולא מבטלינן ליה משום אין אדם משים עצמו רשע :

סעיף לז

לוה שהעיד על המלוה וכו' פרק ז"ב (כה.) בר בניתוס אסהידו ביה תרי סהדי חד אמר קמי דידי אוזיף ברביתא וחד אמר לדידי אוזפן ברביתא פסלוה רבא לבר בניתוס משום דאדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע ופלגינן דיבוריה ומהימנינן ליה דאידך אוזיף ברביתא ולא מהימן למימר האי דלדידיה אוזיף ברביתא. וכתב המרדכי פי' ראב"י העזרי כגון שאין מעידין כלל על הרבית אלא אוזיף ברביתא ולא שקל מידי השתא לאו נוגע בעדות הוא כלל ע"כ ועיין במה שאכתוב בסמוך ובתשובות הריב"ש סי' של"ט:

סעיף לח

כתב ה"ר יקר הנשבע להכחיש העד וכו' כך כתבו הרא"ש והמרדכי שדקדק כן מהא דבר בניתוס שכתבתי בסמוך: וכתב עוד במרדכי שה"ה אם תבעוהו שנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה ונשבע להם דיכולים להעיד ולפוסלו וכן פסק רבינו ברוך בספר החכמה: וכתב עוד במרדכי שמצא בשם ריב"א דנשבע להכחיש העד אע"פ שפטר עצמו מיהו לאלתר נפסל מכאן ולהבא ודוקא בפקדון אבל לא במלוה עכ"ל. ונ"ל טעם ריב"א דלגבי

מלוה דרך להשביע אם חייב לו ושמא אותו היה חייב לו ממקום אחר ונשבע באמת אבל גבי פקדון דרך להשביע אם הפקיד אצלו וכיון שאלו מעידים שהפקיד אצלו הרי מעידים שנשבע לשקר : וכתב הרא"ש בתשובות כלל י"א סימן ב' ובכלל ל"ח סימן ג' ששאלת על הנשבע להכחיש העד שאמרו רבותינו שהעד ובעל דין מצטרפין לפסלו אם הוא נפסל מיד ממילא או עד שיעידו עליו בפני ב"ד יראה שצריך להעיד עליו דכל זמן שלא העיד עליו הבע"ד מאן לימא לן שתביעתו היתה אמת שמא שקר תבע ממנו נמצא שהיה פסול ע"פ העד לבדו אבל כשיעידו שניהם בפני ב"ד ויאמרו אנו מעידים על זה שעבר על שבועתו מאז והלאה הוא נפסל עכ"ל: (ב"ה) ויש לתמוה על זה דכיון דקי"ל כאביי דאמר למפרע הוא נפסל כשהעידו עכשיו שבזמן עבר נשבע לשקר הרי הוא נפסל למפרע משעה שנשבע לשקר: ומדברי רבינו שכתב בס"ס פ"ז נראה שהוא חולק על דברי ה"ר יקר ויש לתמוה עליו שכאן כתב דבריו סתם בלא חולק משמע דהכי ס"ל: ועיין בתשובות הריב"ש סימן של"ט וכתב במישרים נ"ב ח"ד שהרשב"א כתב בחידושיו כרבינו יקר: (ב"ה) ובתשובות כתב להיפך ותמה עליו: אבל אני מצאתי להרשב"א שכתב בתשובה והיא כתובה בתשובה להרמב"ן סימן ק"ט שנשאל על זה שאמר משמו של הרמ"ה דלא אמרו אלא בחד בעל דבר ועד אחד שמצטרפים כדאמרינן חד אמר קמי דידי אוזיף וחד אמר לדידי אוזפן אבל שני בעלי דבר שנשבע להם אין מצטרפין לפסלו אם דעתו מסכים בזה או חולק עליו והשיב דכיון שהאמינתו תורה להכחיש עד אחד שוב אין אותו העד נאמן לפוסלו מחמת אותה שבועה ושכל שהעידו עליו בין עד גזילה בין נגזל אם העידו עליו לפסלו כל שלא נשבע נאמנין ואפילו שני נגזלים נאמנין דפלגינן דיבורא וההיא דבר בניתוס כשבא להעיד עליו עכשיו עד שלא העמידו בדין על השבת הרבית וכן העד שהעיד ואמר קמי דידי אוזיף ברביתא והביא כמה ראיות לדבריו וכתב שמדברי הראב"ד והר"י ן' מיגאש נראה כדבריו ושה"ר משה בר יהודה הסכים לדבריו ומ"מ חתם דבריו ועכ"פ חקור אחר דברי הרמ"ה וכתוב לי מ"ש באותו מעשה דבר בניתוס ומ"ש למעלה בשם אבי העזרי נוטה קצת לסברא זו: כתב הרשב"א שנשאל על הנשבע לפרוע לחבירו מנה לזמן פלוני ועבר הזמן ולא פרעו והמלוה טוען שעבר על שבועתו והלוה טוען שהוא האריכו אי הוי חשוד. והשיב אין אדם נפסל ע"פ עד אחד ולא עוד אלא אפילו המלוים שנים אינו נפסל על פיהם דנוגעים בעדותם הם והכופר במלוה אפילו במלוה שיש לשנים עליו אינו נפסל. ולא עוד אלא אפילו העידו העדים שלא האריכו המלוה וכגון שלא זזה ידם מתוך ידו אפ"ה אינו נפסל די"ל אנוס היה ולא אתרמו ליה זוזי וכטעמא דאמור בגמרא בכופר במלוה וא"נ בפקדון יח אי לא אמרי סהדי בעידנא דכפריה בידיה הוה קאי עכ"ל:

ובתשובה אחרת כתב ששאלוהו אם עדים מעידים שפלוני חשוד מפני שחייב להם מנה בשטר ובשבועה לזמן קצוב ועבר על שבועתו והוציאו השטר בב"ד והלה טוען שהם האריכו לו ולפיכך אין נאמנים דנוגעים בעדות הם. והשיב אין אלו נוגעים בעדות דמה יש להם בעדות זו והרי שטר השבועה בידם והזמן עבר ואפילו יטעון הוא שהם האריכו אינו נאמן לגבי פריעת הממון אלא או יפרע או יביא ראיה שהם האריכוהו כמו שטוען ואם לפסלו לעדות מה הנאה יש להם לפסלו הילכך אין אני רואה כאן נגיעת עדות לאלו אבל מ"מ לעיקר פיסולו על שלא קיים שבועתו לפרוע בזמנו חלוקים גדולי המורים שיש מגדולי החכמים אומרים שאינו נעשה חשוד אלא כשבשעה שנשבע יצתה שבועה מפיו לשקר עכ"ל: והרא"ש כתב בתשובה כלל י' על ראובן שנשבע לאשתו שלא יצא ממנה בלי רשותה ויצא ממנה וטוען שהיא נתנה לו רשות והיא מכחישתו והשיב שהוא נאמן ואינה נאמנת לפסלו וזה נראה כסותר למה שכתבתי בסמוך בשם הרשב"א שבעלי השטר נאמנים לפסלו ואינו נאמן לומר שהם האריכו לו הזמן. ושמא י"ל דשאני התם שהיו ב' עדים:

סעיף לט

וכן מי שהעיד וכו' פרק קמא דסנהדרין (ט:) אמר רבי יוסי פלוני רבעו לאונסו הוא ואחר מצטרפין להורגו. לרצונו רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד רבא אמר אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע כלומר על עדות עצמו אינו נעשה רשע שהרי התורה פסלה קרוב לעדות ואדם קרוב לעצמו ופלגינן דיבורא ונהרג הרובע על פיו והוא אינו פסול לעדות והלכה כרבא דבתרא הוא:

סעיף מ

וכן אם העיד פלוני בא על אשתי וכו' ג"ז מימרא דרבא שם וטעמא משום דאדם קרוב אצל אשתו ולא מהימן לגבי דידה:

סעיף מא

פלוני רבע שורי וכו' ג"ז שם בעיא דרבא ופשט דאדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו. ופרש"י דכיון דאין אדם קרוב אצל ממונו לא פלגינן דיבורא והשור יסקל וכן דעת הרמב"ם פרק י"ב מהלכות עדות אבל יש מפרשים דכיון דאין אדם קרוב אצל ממונו גם על השור נתכוון להעיד ומתוך שאינו נאמן על השור שהוא ממונו אינו נאמן על הרובע דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה וזהו דעת הראב"ד בהשגות ואע"פ שאין דיני נפשות נוהגים בזמן הזה כתב רבינו דינים אלו שמהם נלמד שהוא נאמן לפסלו: כתב הריב"ש בסי' רס"ו כל שאין העד נאמן מצד עדותו לבד גם בשבועה אינו נאמן דהא

נפיק ליה מתורת העד וכמו שכתבו המפרשים בפרק האיש מקדש בשמעתא דשליח נעשה עד :

סעיף מב

כתב הרמב"ם ב' שהעידו וכו' דברי הרמב"ם הם בפי"ב מהל' עדות ולמד כן מדאמרינן פ"ב דכתובות אמר רבי אבהו אמר רב הונא אמר רב שלשה שישבו לקיים השטר וקרא ערער על אחד מהם פירוש לומר שהוא פסול עד שלא חתמו מעידין עליו וחותם משחתמו אין מעידין עליו וחותם ערער דמאי אי ערער דגזלנות' תרי ותרי נינהו לעולם ערער דגזלנותא כגון דקאמרי הני ידענא ביה דעבד תשובה ופי' רש"י דכי אמרינן ערער דמאי אעד שלא חתמו וכולי קאי אמאי מעידין עליו וחותם דהא איכא למימר אוקי תרי בהדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מריה ואע"ג דאיכא למימר אוקי גברא אחזקתיה חזקת ממון אלימא טפי וכן דעת הרי"ף והביא שם הרי"ף ראיה לדבריו והר"ן ז"ל האריך בדבר וכתב שר"ח מפרש דאמאי דאמרינן משחתמו אין מעידין עליו קאי וה"ק ואמאי תרי ותרי נינהו ואוקי גברא אחזקתיה ודעת הרא"ש כדעת הרמב"ם והרי"ף ז"ל וכן דעת רבינו ירוחם נ"ב ח"ד וכן הסכים הר"ן ז"ל והכי נקיטי': כל מי שנתחייב וכו' (ב"ה) עד סוף הסימן הכל דברי הרמב"ם פ' י"ב ומה שכתב כיון שלקה בב"ד חזר לכשרותו: בסוף מכות (כג.)

ונקלה אחיך לעיניך משלקה הרי הוא כאחיך ומ"ש אבל שאר פסולי עדות שהם מחמת ממון וכו' מתבאר ממה שיכתוב רבי' בסמוך ומש"ה מספקא לי אם עבר ולא התרו בו שאין הדין נותן להלקותו או שהוא מפסולי דרבנן שהרי אינו לוקה במה יחזור לכשרותו ומצאתי במישרים נ"ב ח"ד אחר שכתב סברת הרמב"ם כתב ויש מן הגדולים שכתבו כי בודאי בחשוד על השבועה דוקא צריך בחזרה כמו שכתוב בירושלמי אבל בשאר עבירות די שילך לב"ד שבעירו ויקבל עליו שלא לעשות עוד וכתבו בתוספות כי כל אלו חזרתן במקומן ואין צריך לילך למקום שאין מכירין אותו זולתי הטבח כמו שיתבאר דחיישינן שמא הערים כדי שיחזירוהו לאומנותו עכ"ל ונראה שטעם הטבח מפני שכיון שהעבירוהו מאומנותו בשביל אותה עבירה חמיר טפי ומכאן נלמוד שכל מי שהעבירוהו מאומנותו בשביל איזו עבירה דהוי דינו כטבח ונ"ל שכשיבוא לב"ד שבעירו לקבל עליו שלא יחזיר לאותו חטא צריך שיקבל עליו שום גדר לאסור עצמו במותר לו בדבר הנוגע לאותו ענין כדאשכחן במלוה ברבית ומפריחי יונים וכו' כמו שיתבאר בסמוך ואפשר דדוקא בפסולי ממון הוא דבעי לפנים מן השורה אבל לא באינך ומ"מ הרמב"ם נראה דלא ס"ל שטעם חומרת הטבח הוא מפני שהעבירוהו מאומנותו בשביל עבירה שהרי בפי' י"ב מהלכות עדות הצריך לעד זומם שילך למקום שאין מכירין אותו ולדבריו צריך

טעם מ"ש הני דבעו מקום שאין מכירין טפי מאינך ונ"ל לחלק דבהלואה ברבית ואינך דשייך בהו להכנס לפנים משורת הדין כיון שקיבל כך בפני בית דין שבעירו הוכשר אבל בטבח אי אמרינן ליה אל תאכל בשר אפילו כשר א"כ נראה דעדיין פסול הוא והאי טעמא שייך בחשוד על השבועה ובעד זומם ועוד יש טעם אחר בעד זומם דמאי אמרינן ליה אל תעיד עוד אפילו באמת הא עבירה קא עביד דכתיב והוא עד וכו' לפיכך צריך בהני שילכו למקום שאין מכירין וכו' ועוד טעם אחר כתבתי לקמן ולדברי התוס' ק"ל מההיא שכתב רבינו בסמוך ואיתא בירושלמי דחשוד על השבועה צריך לילך למקום שאין מכירין וכו' והתם ליכא טעמא דשמא יעבירוהו מאומנותו וצ"ע: כתב הרמב"ם פי' הגנבים והחמסנין אע"פ שהחזירו פסולים לעדות וכ"כ ג"כ פי"ב וכתבו רבינו לעיל בסימן זה:

סעיף מג

מאימתי חזרת מלוה ברבית וכו' ברייתא פרק זה בורר (סנהדרין כה:) מאימתי חזרת מלוה ברבית משיקרעו שטרותיהם ויחזרו בהם חזרה גמורה דאפילו לעכו"ם לא מוזפי ופרש"י דאפילו לעכו"ם. שישתכח שם רבית מפיהם דתו ודאי לא הדרי לקלקולייהו עכ"ל: וכתב הרא"ש ומה שלא פירש חזרת הרבית דמילתא דפשיטא דצריך להוציא גזילה מתחת ידו ואף אם אין יודע ממי נטל צריך לעשות בהם צרכי רבים אם רוצה לעשות תשובה מעלייתא כי ההיא דפ"ב דמסכת י"ט (כט.) שכינס ממון בבירורי מדות אלא אפילו שטר שיש בו רבית צריך לקורעו ויגבה הקרן בע"פ לרבנן דאמרי אין קונסין אותו ובשאר כל ממון אם בא לידו באיסור ורוצה לעשות תשובה צריך להוציא הממון מידו כדחזינן לעיל בחשוד על הטריפה דאין מקבלין תשובתו ע"י ממון אחר שהוא שב בתשובה שלימה כ"ש שאותו ממון של איסור צריך להוציאו מתחת ידו. ואף על פי שכתב ואם אינו יודע ממי נטל וכו' אם רוצה לעשות תשובה מעלייתא דמשמע הא לאו הכי תשובה הוי אבל לא מעלייתא נ"ל דלאו דוקא דאה"נ שאם לא עשה כן עדיין פסול הוא שהיאך אפשר להכשירו ועדיין שרץ מעות האיסור בידו ומ"מ נראה שאם הוציאם מידו ונתנם ביד ב"ד לעשות מהם כפי הנראה בעיניהם בהכי מתכשר וכתב במישרים נ"ב ח"ד שחזרת לוה ברבית משיקבל עליו דאפילו מעכו"ם לא יזיף ופשוט הוא שכך נלמד מדין המלוה: מאימתי חזרת משחקים ברייתא שם: וכתוב במישרים נ"ב ח"ד שצריך להחזיר מעות שהרויח בקוביא דאסמכתא הם וי"א דלא וזה עיקר: וכן חזרת מפריחי יונים וכו' ג"ז ברייתא שם אלא שמסיים בה ויחזרו חזרה גמורה דאפילו במדבר לא עבדי וכ"כ הרמב"ם פרק י"ב וסובר רבינו דברייתא כמ"ד דמפריחי יונים

היינו ארא אבל למ"ד היינו אי תקדמיה יונך ליון צריך לקבל עליו שלא לעשות אפילו בחנם ומאחר שרבינו סובר כמ"ד אי תקדמיה יונך ליון וכמו שכתבתי למעלה שינה הלשון כאן וכתב ולא יעשו עוד אפילו בחנם וכפי לשון הרא"ש שכתבתי בסמוך גבי משחקי בקוביא ומפריחי יונים צריכין להחזיר כל ממון שהרויחו בכך ורבינו כתב הדין במלוה ברבית ומשם נלמוד לכל היכא דאיכא דררא דממונא: כתוב בעיטור לרי"ף חשוד על הגניבה אם החזירה בתשובה ולא על יראה ופחד וקיבל שלא לגנוב לישראל ועכו"ם מקבלין עדותו והרא"ש כתב כלל נ"ט כי צריכין כל עיקרי התשובה שיהו מעצמו של אדם ומעין העבירה שעשה ועל טבח אחד שפסלוהו על שהעיד שקר ולקה והתענה כתב שאפשר שהוא תשובה של רמאות כההיא דזה בורר ההוא טבחא דנפיק טריפה מתותי ידיה וכו' וכמו שאכתוב לקמן: ומאימתי חזרת המועלים בשבועה וכולי ירושלמי וכתבו סמ"ג בל"ת סימן רי"ד וכתוב במישרים נ"ב ח"ד ומועלים בשבועות כתב הירושלמי כי תשובתו שילך למקום שאין מכירין אותו ויאמר בפני ב"ד חשוד אני ושכנגדו נשבע ונוטל וכתוב בהגהת אשירי פרק זה בורר בא"ז כתב מועלי שבועות צריך שיחזור מה שהרויח בשבועת שקר אבל אין יודע מתי חוזר להכשיר שהרי פירש בהנהו דלעיל אע"פ שהחזירו ממון אכתי צריך תשובה כגון משחקי בקוביא ומלוה ברבית וכן כולהו שמא ה"נ לא מתכשר עד שתזדמן לו שבועה אחרת וימנע ולא ישבע והא דאמרינן בירושלמי החשוד בשבועה מאימתי מקבלין אותו וכו' שמא זה איירי בשבועת ביטוי שלא היה בה ריוח ממון וכן גבי גזלן ומסור צריך לדקדק עכ"ל ומדברי הרמב"ם ורבינו נראה דס"ל דירושלמי מיירי אפי' בשבועה שיש בה ריוח ממון וכבר כתבתי לעיל בשם מישרים דבשאר עבירות כשיבא לבית דין שבעירו ויקבל עליו שלא לחזור עוד לאותו ענין די: או יתחייב שבועה וכו' כך כתב הרמב"ם פי"ב מהלכות עדות ואיפשר שלמד כן מעובדא דטבחא שיבא בסמוך: וחזרת טבח וכו' פרק זה בורר (שם.) ההוא טבחא דנפקא טריפה מתותי ידיה פסליה רב נחמן ועבריה אזל רבי מזייה וטופריה סבר רב נחמן לאכשוריה א"ל רבא האי איערומי קא מערים ולית ליה תקנתא עד שילבש שחורים ויתכסה שחורי' וילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבידה בדבר חשוב או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו ופרש"י למקום שאין מכירין אותו. דתשובה דהתם לאו איערומי הוא: ויחזיר אבדה. אם ימצא אבידת חבירו דכיון דמחזיר אבדה הוא ודאי הדר ביה מחמדת ממון עכ"ל. וכתב נ"י יש שפירשו דתרתי בעינן ילך למקום שאין מכירין וכו' ויחזיר אבדה או יוציא טריפה. וכן משמע מלשון הספרים דלא אמרינן או אלא גבי יוציא טריפה ובהרבה נסחי כתוב א"נ יוציא טריפה והא דאמרינן שיוציא טריפה בדבר חשוב

כששחטה לעצמו מיירי דלאחרים א"א דהא עברינן ליה והוא הלך לשם לשוב בתשובה ואיך יעבור גזירתם עכ"ל. ועוד נ"ל הכרע אחר דאי לאחרים מאי איכפת ליה אי הוי דבר חשוב אי לא וכבר כתבתי לעיל דלהרמב"ם והרא"ש דוקא בטבח שבודק לעצמו ומוכר לאחרים שיש לו הנאת ממון הוא דאמר דבעינן כל הני מילי אבל אם לא היה בודק לעצמו אלא לאחרים לא בעי כל הנך מילי אלא בתשובה לחוד סגי ליה וכבר כתבתי לעיל התשובה הצריכה לעבירות שאין בהם מלקות בשם ספר מישרים ומיהו כפי אותו לשון שכתבתי שכתב בשם התוספות דבטבח חיישינ' דלמא איערומי מערים כדי שיחזירוהו לאומנותו ל"ש בודק לעצמו או לאחרים מעבירין אותו מאומנותו ולא מתכשר עד שילך למקום וכו' ויחזיר אבידה או יוציא טריפה וכו' וזה בשנטל שכר על כך שהוא פסול בממון א"נ אפילו לא נטל שכר על כך כיון דעדות שקר העיד לא מתכשר לעדות עד שילך למקום וכו' כחמור שבפסולים והאי טעמא שייך לנשבע לשקר במידי דממון ועוד טעם אחר כתבתי לעיל: ומ"ש וחזרת עד זומם וכו' כך כתב הרמב"ם פי"ב מהלכות עדות ונראה שלמד כן מדין הטבח המוזכר בסמוך ולפי דעת התוס' שכתבתי לעיל בשם ב"מ דטעמא דטבח משום דילמא מערים כדי שיחזירוהו לאומנותו לא ילמדו משם דין עד זומם ולדעתם דינו כשאר הפסולים בשיקבל בפני דייני עירו שלא יעשה עוד סגי ובלבד שאם נטל שכר שיחזיר המעות כנ"ל : כתב הר"ן ז"ל פ"ב דכתובות דלר"ח והרי"ף גזלן לא מתכשר אלא משעה שהעידו עליו בב"ד שעשה תשובה וכל שטרות שחתם בנתים פסולים דהא ההיא שעתא פסול היה והר"ן ז"ל כתב שהדברים מתמיהים דכיון שהעידו עליו דכשר היה בשעה שחתם איגלאי מילתא שראוי היה להעיד באותה שעה:

סימן לה

סעיף א

קטן פסול להעיד וכו' בבתרא פ' מי שמת (בבא בתרא קנה:) אמרינן דפחות מבן י"ג אף על פי שהוא פקח עד שמקחו מקח וממכרו ממכר במטלטלין אין עדותו עדות משום דבעינן ועמדו שני האנשים וליכא עד שיביא ב' שערות אחר שיהיה בן י"ג כלומר שאם הביאם קודם י"ג וגדל ולא נשרו לא הוו סימנים כדאמרינן בפרק יוצא דופן (נדה מו.) ובר"פ בא סימן (נדה מח.):

סעיף ב

אפילו הגיע לכלל שנים וכו' בפרק יוצא דופן (שם) אמרינן בהדיא שאף על פי שהוא בן שלשה עשר ויום אחד ולא הביא ב' שערות אכתי קטן הוא:

סעיף ג

ומ"ש שאין מקבלין עדותו עד שיבדקוהו ואם משהין לבודקו וכולי כתב א"א הרא"ש זכרונו לברכה בתשובה שהוא בחזקת גדול וכו' בכלל ל"ג סימן ה':

סעיף ד

ואם צמח זקנו למעלה אינו צריך בדיקה נראה שלמד כן ממה שכתבו התוס' בס"פ הערל (יבמות דף פ:) דנתמלא זקנו חשוב גדול. וכתבו רבינו בטור אבן העזר סימן קס"ט וצמח זקנו דנקט היינו נתמלא זקנו אלא שקשה לי למה שינה הלשון מכאן לשם ושמא י"ל דדוקא התם לענין חליצה הצריך נתמלא זקנו לחומרא אבל לענין עדות בצמח זקנו סגי להחשיבו גדול אלא שצריך תלמוד מנין לו לחלק כך. והרמב"ם כתב בפ"ט קטן שהגיע לכלל שנותיו שנראו בו סימני בגרות מלמעלה אינו צריך בדיקה ואם לאו אין מקבלים עדותו עד שיבדק ולטעמיה אזיל שהוא סבור שיש באיש סימנין מלמעלה כמו שכתב בפ"ב מה"א והראב"ד השיגו שם וה"ה הניח הדבר בצ"ע:

סעיף ה

ואם הגיע לכ' שנה וכו' משנה פרק יוצא דופן (נדה מז:) בן כ' שנה שלא הביא שתי שערות יביא ראיה שהוא בן כ' שנה והוא סריס לא חולץ ולא מייבם ואוקימנא בגמרא דמתניתין בשנולדו בו סימני סריס וכי לא נולדו בו סימני סריס עד כמה תני רבי חייא עד רוב שנותיו. ופרש"י שנולדו בו סימני סריס. המפורשים בפרק הערל (יבמות פ:) שאין בשרו מוציא הבל כשהוא רוחץ ושערו לקוי ובשרו מחליק והתוספות כתבו עד רוב שנותיו ומכאן ואילך גדול הוא והוי ודאי סריס עכ"ל הרי שכל זמן שאינו חולץ ואינו מייבם לא חשיב גדול והכי נמי אמרינן בפרק הערל אמר רבי אבהו סימני סריס ואילונית אין עושין בהם מעשה עד שיהיו בן כ' שנה ופרש"י אין עושין בהם מעשה. להחזיקם בגדולים ודע דאסיקנא התם הלכה כרבי יוסי בן כיפר דאמר שנת עשרים שיצאו ממנה ל' יום הרי היא שנת עשרים לכל דבריה ופירש הרמב"ם פ"ב מהלכות אישות שיצאו שעתידין לצאת עדיין דכיון דאינה חסרה אלא שלשים יום הרי היא כאילו נשלמה אבל שאר כל המפרשים פירשו שיצאו כבר דכיון שהוא בן י"ט שנה ול' יום משנת כ' הרי הן חשובים שנה וכאילו נשלמו לעשרים. וזה דעת רבינו שכתב ואם הגיע לכ' שנה כלומר כיון שהגיע לכ' ונכנס בה ל' יום ולאפוקי מהרמב"ם. ויש חסרון בקצת נסחאות מספרי רבינו וכך ראוי להגיה ואם הגיע לכ' שנים ונולדו בו סימני סריס הרי הוא כגדול ויעיד ואם לא נולדו בו סימני סריס לא יעיד עד רוב שנותיו וכן מצאתי בספרים ישנים:

סעיף ו

בן י"ג שנה ויום אחד וכו' פרק מי שמת (שם) אמר רב הונא בריה דרב יהושע ולעדות עדותו עדות. וכתב הרי"ף כלומר בן י"ג שנה ויום אחד שהביא ב' שערות ואינו יודע בטיב מקח וממכר אע"פ שאין מקחו מקח ואין ממכרו ממכר לענין עדות עדותו עדות. אמר מר זוטרא לא אמרן אלא למטלטלי אבל למקרקעי לא והרמב"ם ?פ"ט מהל' עדות פירש האי מימרא כפשטא דלעדות קרקע אין עדותו עדות דכיון דאינו בקי בטיב משא ומתן לא דייק בעדות קרקע כולי האי ומ"מ בעדות מטלטלין דייק אף על פי שאינו בקי בהם אבל התוספות כתבו אין לפרש לעדות קרקע דמ"ש ממטלטלי ועוד דהכא לא שייך שום שטות אלא נראה לפרש דהיינו עדות שיאמרו כך וכך היתה שוה זו הקרקע דכיון דמקרבא דעתיה לגבי זוזי ישום אותה יותר משויי'. אבל מטלטלין לא ישום אותה יותר משוייה דמקרבא דעתיה נמי לגבי מטלטלין וכ"כ המרדכי ורבינו אילו היה מפרש כדברי התוס' הו"ל לכתוב דין זה בדיני שומא ולא בדיני עדות אלא ודאי כהרמב"ם ס"ל כנ"ל:

סעיף ז

ואפילו לאחר שהגדיל הקטן כו' משנה ספ"ב דכתובות (כח.) ואלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי וזה כתב ידו של אחי זכור הייתי באשת פלוני שיצאה בהינומא וראשה פרוע ועד כאן היינו באים בשבת אבל אינו נאמן לומר דרך היה לאיש פלוני במקום הזה מעמד ומושב למספד היה לאיש פלוני במקום הזה ומונה עוד דברים שנאמן עליהם שם במשנה ולא כתבם רבינו לפי שאינם נהוגים ובגמרא אמר רב הונא בריה דרב יהושע והוא שיש גדול עמו זה כתב ידו וכו' כיון דקיום שטרות מדרבנן הימנוהו רבנן בדרבנן זכור הייתי באשת פלוני וכו' מ"ט כיון דרוב נשים בתולות נישואות גלויי מילתא בעלמא הוא ועד כאן היינו באים בשבת קסבר תחומין דרבנן ואינו נאמן לומר דרך היה לפלוני וכו' מ"ט אפוקי ממונא הוא ולא מהימן וכתב הרא"ש דדוקא באביו ואחיו ורבו הוא דמהימן משום דשכיח גבייהו אבל על אחר לא והא דאמר רב הונא והוא שהיה גדול מעיד עמו כתב הר"ן דלאו אכולה מתניתין קאי אלא אזה כתב ידו של אבא ויציאה בהינומא וזה דעת רבינו שאחר שכתב שנאמן לומר שיצאה בהינומא כתב וכן נאמן לומר אפי' הוא לבדו וכ"נ מדברי הרא"ש אבל המגיד כתב פי"ז מה"א שדעת הרמב"ם דלא קאי אלא אזה כתב ידו של אבא: ושאמר לו אביו וכו' ברייתא (שם:) ת"ר נאמן התינוק לומר כך א"ל אבא משפחה זו כשירה ומשפחה זו פסולה ושאכלנו בקצצה של בת פלוני לפלוני כיצד קצצה אחד מן האחים שנשא אשה שאינה הוגנת לו באים בני משפחה ומביאים חבית מלאה פירות ושוברים אותה באמצע רחבה ואומרים אחינו כל בית ישראל שמעו אחינו

פלוני נשא אשה שאינה הוגנת לו ומתייראים אנו שמא יתערב זרעו בזרענו בואו וקחו לכם דוגמא לדורות שלא יתערב זרעו בזרענו וכתב הר"ן ז"ל שהראב"ד ז"ל החמיר בכאן הרבה וכתב הנך דברים אפילו כשהוא קטן ואף על פי שאין גדול עמו משום דאית להו קלא יתירא ומפרסמא ליה מילתא ולא מחלפא ליה ומשפחה זו פסולה אי הוו תרי פסלי לה אפומייהו ואי חד הוא חיישינן ליה ולא מכריזין עלה ומשפחה זו כשרה אי תרי נינהו מכשרינן לה אפומייהו ואע"ג דהוות קיימא בחזקת פסלות וכן שאכלנו בקצצה של בת פלוני דאי תרי נינהו פסלינן לזרעה אפומייהו ואי חד הוא חיישינן לה ע"כ ולפי דעתי שזו חומרא יתירא ונ"ל דכי אמר נאמן תינוק לומר כך א"ל אבא משפחה זו פסולה או משפחה זו כשירה מיירי במשפחת כהנים שיצא עליה חשש פיסול כהונה ואותה משפחה נחלקה לבתי אבות וקאמר שנאמן התינוק להכשיר משפחת בית אב שיעיד ויאמר אותו חשש על משפחת בית אב פלוני הוא ולא על משפחת בית אב פלוני ולא נקט באומר משפחה זו כשירה לבד לפי שאם היינו מוחזקים באיסור משפחה אין התינוק נאמן להכשירה אפילו לתרומה דרבנן. אבל כשאנו מוחזקים בכלל שיש פיסול באותה משפחה סתם ואין אנו יודעים אם על כולה אם על מקצתה נאמן התינוק לבד בשם אביו ולומר אותו פיסול על משפחת בית אב פלוני היא ולא על משפחת בית אב פלוני וסומכין על עדות זו להאכיל אותו שהוא מכשיר תרומה דרבנן אבל ודאי אין התינוק נאמן לפסול וזה לא שמענו בשום מקום והיאך יהא נאמן במה שאומר בשם אביו והלא לא היה אביו נאמן דהא קי"ל אין ערער פחות משנים אלא ודאי כדאמרן ומשפחה זו פסולה דקתני בשביל הכשר האחר נקטה ודברי הרמב"ם מטים כדברי אע"פ שסתם וכך כתב פ' י"ב מהלכות עדות וא"ל אבא משפחה זו פסולה ומשפחה זו כשירה ואכלנו בקצצה של פלוני שהאכילוני אחיו כדי להודיע שאחיהם פלוני נשא אשה שאינה הוגנת לו שכל אלו הדברים להחזיק זה הכהן לאכול בתרומה של דבריהם או לדחותו ממנה ע"כ ונראה שר"ל שאין תלוי אם נאמינהו בעדות זו או לא נאמינהו אלא להאכילו בתרומה של דבריהם או לדחותו ממנה שאילו היה סובר הרב ז"ל שהתינוק היה נאמן לדחות את הכהן המוחזק בכשרות מתרומה של דבריהם כ"ש שהיה נאמן לדחותו משל תורה ואעפ"כ סתם הדברים יותר מדאי עכ"ל הר"ן ז"ל ורבינו כיון שאין דרכו לכתוב דבר בלתי נוהג או הוה ס"ל דלענין תרומה מיתניא לא היה כותבה אלא ודאי ס"ל דלענין כשרות משפחה ופיסולה מיתניא דכשהגדיל נאמן להעיד שאמר ליה אביו שמשפחה זו עמדה בדין והוכשרה או פסלוה ב"ד ואי הוה תרי מכשרינן או פסלינן לה אפומייהו ואי חד הוא

חיישינן לפיסולייהו משום דמילתא דמפרסמא היא וכגלוי מילתא בעלמא הוא וקציצה נמי כהעמדה בדין הוא כנ"ל לדעת רבינו:

סעיף ח

ובכל אלו שמעיד בהן הגדול וכו' ברייתא שם פלוגתא דר"י בן ברוקא ות"ק ופסק כת"ק ומפרש טעמא בגמרא דאף על גב דהוה דעתיה לאגיורי כיון דעכו"ם הוה בההיא שעתא לא הוה דייק ובעבד הוה טעמא דכיון דאין בידו להשתחרר לא דייק ואפילו אי הוה בידיה להשתחרר כיון דאינו חייב בכל המצות כישראל דינו כעכו"ם:

סעיף ט

שוטה פסול להעיד וכו' זה פשוט דכיון דלאו בר דעת הוא לא סמכינן אסהדותיה: ומ"ש וזהו שוטה וכו' בפ"ק דחגיגה (דף ג.) אמרינן אי זהו שוטה היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות. וא"ר הונא עד שיהא כולן בבת אחת ורבי יוחנן אמר אפילו באחת מהן וכר"י קי"ל דהלכתא כוותיה לגבי דרב דרביה דרב הונא הוא וכ"ש לגבי רב הונא וכן פסק הרא"ש בריש חולין ונתבאר שם דדוקא בדעבד לה דרך שטות ונראה לי שאין הכוונה שבפעם אחד שיעשה אחד מאלו דרך שטות מיקרי שוטה אלא כשדרכו בכך וזהו שכתב הרמב"ם ז"ל ונמצאת דעתו משובשת תמיד כנ"ל: והרמב"ם כתב ולא שוטה שהולך ערום ומשבר כליו וכו' פ"ט מהל' עדות פי' דבריו כתבתי בטור אבן העזר סימן קנ"ט:

סעיף י

ומ"ש הנכפה בעת כפייתו וכו' ברייתא בר"ה פרק ראוהו ב"ד (ראש השנה כח.) עתים חלים עתים שוטה כשהוא שוטה כשוטה לכל דבריו וכשהוא פקח כפקח לכל דבריו וה"נ משמע בפ"ב דכתובות (כ.) גבי עובדא דבר שטיא זבין נכסי:

סעיף יא

ומ"ש הפתאים ביותר וכו' כן כתוב בעיטור הפתאים והנחפזים ואנשים שאינם יודעים להבין עיקר דבריהם צריכין דרישה וחקירה לב"ד שאף הם בכלל שוטים דלאו בני דעת נינהו:

סעיף יב

חרש פסול וכו' זה מבואר דבכל דוכתא חרש בהדי שוטה וקטן שייך וטעם פיסול החרש כתב הרמב"ם שהוא כשוטה לפי שאין דעתו נכונה ואינו בן מצות ועוד נתבאר בסמוך בדברי הרמב"ם: וחרש שאמרו חכמים וכו' משנה בתרומות פ"ק: ולכאורה נראה וכו' לא הזכיר רבינו שומע ואינו מדבר לפי שזה דין מי שנשתתק כמו שיתבאר בסמוך אבל הרמב"ם כתב אחד חרש המדבר וכו' בפ"ט וטעמו מדתניא בריש מי שאחזו (ניטין עא.) אם לא יגיד פרט לאלם שאינו יכול להגיד ואמרינן התם שאע"פ שיכול להגיד מתוך

הכתב פסול דרחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם ואפשר דמשמע להרמב"ם דה"ה למדבר ואינו שומע משום דכתיב ושמעה קול אלה פרט למי שאינו יכול לשמוע:

סעיף יג

ומ"ש וכן אם נשתתק וכו' גם זה שם כשם שבודקין אותו לגיטין כך בודקין לעדיות ואסיקנא דדוקא בעדות אשה להשיאה דאקילו בה רבנן בעד אחד קרוב ושפחה אבל בשאר עדיות לא וחרש הוא מתחלת ברייתו ונשתתק אינו כן ולהכי פלגינהו הרמב"ם בתרתי בבי ומשמע שדין נתחרש על ידי חולי הוו כדין נשתתק ובגמרא הזכירו נשתתק ומיניה ילפינן לנתחרש:

סעיף יד

סומא פסול הכי אמרינן בפ"ב דגיטין (כג.) דאע"ג דידעי בטביעות עינא דקלא הם פסולים והראיה מאו ראה כתבה רש"י פרק בא סימן (נדה מט.) גמרא יש שכשר להעיד: אבל סומא באחד מעיניו וכו' זה פשוט דכיון דכשר לדון כמבואר בדברי רבינו סימן ז' כ"ש שכשר להעיד דאמרינן בפ' בא סימן (נדה נ.) דאפילו כרבי מאיר דאמר פסול לדון מודה דכשר להעיד:

סעיף טו

וכל אלו בין שהיה חש"ו וכולי ברייתא פרק יש נוחלין (בבא בתרא קכח.) ועיין בסימן ל"ג: אשה תנן בפ"ק דר"ה (כב.) שהיא פסולה לעדות והכי אמרינן בפרק החובל ובפ' שבועת העדות (שבועות ל.) ומייתי לה מדכתיב ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר ורבינו לא חשש לכתוב פיסול אשה לעדות מפני שסמך על מה שכתב בראש סימן ל"ג כל הפסולים לדון פסולים להעיד ובסימן ז' כתב אשה פסולה לדון הרמב"ם בפ"ט מהלכות עדות נשים פסולות לעדות מן התורה שנאמר ע"פ שנים לשון זכר ולא לשון נקבה וכן הטומטום ואנדרוגינוס פסולים מפני שהם ספק אשה וכל מי שהוא ספק כשר ספק פסול הרי הוא פסול שאין העד בא אלא להוציא ממון על פיו או לחייב על פיו מוציאין ממון מספק ואין עונשין מספק דין תורה עכ"ל וז"ל הרשב"א בתשובה אני רואה מתוך הקונדריס שכתבתם שאתם תוקעים עצמכם על עדות הנשים ואולי מצאתם כן לאחד מן הראשונים במקומות שהנשים יושבות שם מפני שאין האנשים נכנסים שם ואנחנו לא נדע דברים אלו ולא שמענום מעולם ואין ראוי לסמוך עליהם עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות נזקי ממון ולאפוקי מדברי מהרי"ק סימן ק"פ ובתרומת הדשן סימן שנ"ג האריך בזה ואין דבריו נראים בעיני :

סימן לו

סעיף א

עדים רבים שהעידו וכו' משנה ספ"ק דמכות (ה.) מה שנים נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה מנין אפילו ק' ת"ל עדים אמר רבי יוסי בד"א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות ובגמרא היכי אמרינן להו כלומר היכי אמרינן לקרוב ופסול למבדקינהו אם מתחלה לעדות נתכוונו אמר רבא הכי אמרינן להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתינן נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה. אי אמרי למיחזי אתינן תתקיים העדות בשאר איתמר אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי ור"נ אמר הלכה כרבי ופסקו הפוסקים כרב נחמן דהלכתא כוותיה בדיני ואע"ג דשמואל רביה הוה מ"מ הלכה כרב נחמן דהא רבינא דבתרא הוא מוקי פ"ק דסנהדרין ר"מ כרבי יוסי ורבנן כרבי אלמא הלכה כר' ס"ל וכתב רשב"ם בפרק י"נ (קיג.) גבי שלשה שנכנסו לבקר את החולה דה"פ כשבאתם אז בתחלה לראות המעשה לאי זה דעת באתם לראות או להעיד וכ"נ מפרש"י פ"ק דמכות שכתב היכי אמרינן להו לקרוב או פסול למבדקינהו אם מתחלה לעדות נתכוונו וכן דעת הרמב"ם בפ"ה מהלכות עדות. וכתבו התוספות בפרק י"נ ובפ"ק דמכות דבכוונה לחודא שנתכוונו להעיד בשעת ראיה לא היתה עדותן בטלה אלא כשהעידו אח"כ בב"ד דאי לא תימא הכי אין לך גט כשר או קידושין כשרים כשנותנים לפני קרובים אם נתכוונו להעיד וזה דעת הרא"ש בפסקיו פ"ק דמכות וכתבו רבינו בסמוך וכתבו התוס' שאם נתכוונו להעיד בשעת ראיה ולא ידע זה בזה והעיד האחד אחר שכבר העיד אחיו בב"ד ואפילו לאחר כדי דבור עדותן בטלה : ומ"ש והרמ"ה הוסיף וכו': ומ"ש הרמב"ם אבל אם כולם כשרים בין אותם שכיוונו להעיד וכו' וכן דעת הרא"ש בתשובה וכתבה רבינו סימן נ"א. ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל וכו' כבר כתבתי בסמוך שכך כתב פ"ק דמכות ושהוא דעת התוס': וממ"ש רבינו סימן ל"ח בשם רבינו ישעיה נראה עוד סברא אחרת שאם אמרו להם ב"ד לאסהודי אתיתו או למיחזי ואמרו לאסהודי כבר נעשו כולם אגודה אחת ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה ובלבד שיראו כולם כאחד ומשמע מדבריו הא אם לא ראו כולם כאחד אע"פ שאמרו לאסהודי אתינן אין מצטרפין ודלא כהרמ"ה שפסל. ושם כתבתי דלדעת רש"י אם העידו ולאחר תוך כדי דיבור העידו האחרים הרי הם כשתי כתות לכל דבר ואם נמצא באחת מהכתות קרוב או פסול עדות הכת האחרת כשירה ולדברי התוספות כולם פסולים. עיין בתשובת הריב"ש סימן קצ"ה:

סעיף ג

ד ואם הזמין התובע עדים וכו' עד אלא בראוי להעיד כך כתב הרא"ש פ"ק דמכות: וכתוב במישרים נ"ב ח"ב ואפילו הזמין בערבוביא דאין כוונתו אלא בכשרים: וכתב הר"ש חכים ז"ל על זה לכאורה נראה שהוא טעות שנפל בספרים שהרי מיד כתב ודוקא שהזמין עדים מיוחדים ואם יחוד אין ערבוביא ואם ערבוביא אין יחוד ואפשר ליישב דיחוד כעין ערבוביא קאמר שאומר לרוב עם שנים מכם יעידו על מעשה זה. וזו תוספת מרבינו ירוחם כי הרא"ש והר"י בנו לא אמר אלא במפרט בשם שנים והם כשרים והוסיף הוא ז"ל דה"ה באומר שנים מכם אף על פי שלא פרט אותם בשם דמסתמא לכשרים מכוין ולהוציא פסולים דאם לא כן לישתוק או לימא סתמא אתם עידי עכ"ל: כתוב בתשובת הרשב"א סימן אלף וע"ג אין עדים צריכים להיות מזומנים אבל מ"מ אין יכולים לכתוב אלו את השטר כשהזמין אחרים בקנינו דכי אמרינן סתם קנין לכתיבה עומד ה"מ אלו דמייחדי ועשאן שלוחים שלעולם אין כותבין אלא המזומנין שנעשו שלוחים אבל אם העידו בעל פה מקבלין אותם ועדותם עדות שאם כפר זה בעיקר הדבר הוחזק כפרן ע"פ עדות אלו אבל באומר פרעתי נאמן ואף ע"פ שראו שקנו ממנו ולא עוד אלא שאפילו תוך זמנו נאמן לומר פרעתי משום דריע טענתו של מלוה בשלא הוציא שטר ודמיא למצא שטר חוב בשוק דאפילו כתיב ביה הנפק ואפילו תוך זמנו לא יחזיר דכל שנפל הורע כחו והכי נמי כל דליתיה לשטריה הורע טענתיה. אבל אם אין שם קנין ושטר והעידו שהוא תוך זמן גובה על פי עדים אלו דחזקה לא פרע דאין אדם עשוי לפרוע תוך זמן עכ"ל:

סעיף ה

כתב הרי"ף שאם העיד קרוב וכו' כתב הרא"ש בפ"ק דמכות ונ"י פרק זה בורר שכך כתב הרי"ף בתשובה. ותשובה זו דהרי"ף היא אפילו בעדים החתומים על השטר ובאים לפנינו להעיד יאומר לא הכרתי בזה שהוא קרוב או פסול: ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם ז"ל נ"ל דלא גרסי' הרמב"ם במ"ם אלא הרמב"ן בנו"ן כי לא מצאתי להרמב"ם שכתב כן ובדקתי בספרים ישינים ומצאתי כדברי דגרסינן הרמב"ן ובספ"ק דמכות אחר שכתב הרא"ש תשובת הרי"ף ז"ל שאם העיד קרוב כו' כתב שהביא הרמב"ן ראיה לדבריו מהתוספת' וכי היכי דתליא בדעת הפסולים כו' ולא מסתבר לי כלל וכו' ואין תלוי במה שלא הכיר הכשר בחורבתו כי לא נמצא זה בתלמוד דאם איתא שתלוי בהכרת העדים הוה ליה לתלמודא למימר דשיילינן להו לכשרים אם הכירו בפיסולם של אלו ותוספתא שהביא הרמב"ן ראיה ממנה פירשה הרא"ש בע"א וכתב שם הרא"ש שכן נראה מתוך לשון ה"ג וכ"כ בעל העיטור בשם בעל מתיבות. ולענין עדים החתומים על השטר ונמצא אחד מהם קרוב או פסול עיין בסימן מ"ה: כתב הרשב"א בתשובה מה שנסתפק לך

בעדות שנמצא אחד מהם קרוב או פסול דאמרו דבטל כולה אם בטלה ואפילו כמלוה ע"פ אינה ואפילו אין משביעין על הכשרים או לא נ"ל דודאי בטלה לגמרי קאמר דכל שבאו להעיד ונצטרפו מדעת נפסלה ונתבטלה אותם עדות לגמרי אבל במה שאמרת אם אמרו הכשרים לא הרגישו בפיסולם אם הם נאמנין אם לאו להיות כעדות ע"פ נראה לי שהם נאמנים שאין פוסלין עדות העדים עד שנדע בפיסולם וע"כ הכשיר הרי"ף כל שחתומים בשטר דשמא לא חתמו זה בפני זה ואפילו לגבות ממשעבדי: כתב מורי הרב הגדול הריב"ר ז"ל עדים שלא באו להעיד אלא מצד הכרזה אפילו באו להעיד כשרים ופסולים תתקיים העדות בכשרים ואפילו מי שזימן עדים בערבוביא נאמר שלא כיון אלא לעדות הכשרים ואף ע"פ שבאו גם כן פסולים להעיד אין בכך כלום אף על פי שמלשון הטור נראה דדוקא כשהזמין הכשרים ?ור?צוח הפסולים אבל אם זימן בערבוביא לא א"א לומר כך דא"כ קשיא דידיה אדידיה שכתב אח"כ מי שצוה להכריז כל מי שיודע לו עדות שיבא ויעיד והעידו כשרים ופסולים לא נתבטלו הכשרים וכולי וז"ל הר"י ואם הזמין התובע עדים כשרים וכו' עד שלא היתה כוונתו אלא בראויים להעיד וכך הם דברי רבינו ירוחם וכ"כ בנ"י וכתב עוד כי לדעת הרי"ף ובעל העיטור והרמב"ן והמרדכי והר"ן אם העד אינו מכיר בפיסול חבירו עדות הכשר קיימת ואף אם הרא"ש חולק עליהם. וכתב על זה הר"ש חכים במחילה אין פירוש דברי הטור כן שאינו מדבר אלא בהזמנת העדים בשעת המעשה לראותו להעיד עליו אחר כך וזה פשוט ומדוקדק בדברי הרא"ש ורבינו ירוחם ונמוקי יוסף: (ב"ה) אח"כ מצאתי כתוב על זה מי שהכחיש לו זה והרי הרב הביא לשון הר"י ולא פי' בו שום דבר ועם הפירוש הזה הפשוט בדברי הר"י הביא ראיה שאם זימן עדים בערבוביא שלא כיון אלא לכשרים מהם מי מצוה להחרים וכו' אם העידו כשרים ופסולים לא נתבטלו הכשרים כי גם שהכרזה זו היתה אחר מעשה אפילו הכי הרי הם באים בערבוביא להעיד ולא ביטלו פסולים את הכשרים וכן בתשובת הרב ז"ל ממקום שהובא לשון זה יותר בארוכה כי לשון זה הוא בשעת מעשה שכתב שם ומה שכתבו כל הפוסקים הרא"ש ורבינו ירוחם ודאי שמדברים בשעת מעשה חוץ מבענין מצוה להחרים וכו' וכתב אח"כ ומה שכתב הרא"ש והר"י ז"ל שאם הזמין התובע עדים וכו' מתחלה הוא כותב מציאת הדין שמי שייחד עדים בשעת מעשה אעפ"י שנתכוונו הפסולים להעיד לאו כל כמיניהו ליפסול את הכשרים ואחר זה כתב הדין שמי שמצוה להחרים שכיון שכתבנו למעלה שהמייחד כשרים אין הכשרים נפסלים בעדות הפסולים שמי שמצוה להחרים אין כוונתו אלא לכשרים וכו' ומכאן שאפילו הזמין בשעת מעשה בערבוביא לא כיון אלא לכשרים ובזה יובן לשון ר' ירוחם שמקודם כתב מציאת הדין שהמזמין את הכשרים אין עדות הפסולים פוסלים אותם ואח"כ כתב שאפילו הזמין בערבוביא לא היה דעתו אלא לכשרים דומה למי שמצוה לאחרים עכ"ל הרב. הרי שידע הרב שפי' דברי הר"י הם בשעת מעשה ואפ"ה מביא ראיה נכונה לדבריו עכ"ל:

סימן לז

סעיף א

ב (ג) כל שיש לאדם הנאה וכו' פרק חזקת (בבא בתרא מב:) אמר שמואל השותפין מעידין זה על זה. ופריך (מג.) אמאי נוגעין בעדותן הן הב"ע דכתב ליה דין ודברים אין לי על שדה זו וכי כתב ליה הכי מאי הוי והתניא האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו ואין לי עסק בה וידי מסולקת ממנה לא אמר כלום הב"ע בשקנו מידו וכי קנו מידו מאי הוי הרי מעמידה בפני בעל חובו הב"ע דקביל עליה אחריות. אחריות דמאן אילימא אחריות דעלמא כ"ש דניחא ליה אלא אחריות דאתיא ליה מחמתיה ופרשב"ם נוגעין בעדותן הן. דכל זמן שלא חלקו לגמרי אם יטול מערער מן השדה יפסידו שניהם: דכתב ליה. מעיד לחבירו: דין ודברים אין לי בשדה זו. בכולה: בשקנו מידו. בקנין סודר דהשתא דאיכא קנין על תנאי זה אמרינן מגופה סליק נפשיה דקנין בכדי לא עבדי אינשי: בפני בעל חובו. הקודם להקנאה זו ויגבה מחצית שלו ולא יהיה לוה רשע אבל אם יתקיימו דברי המערער ואומר שלי היא אינו יכול להעמידה בפניו: אחריות דעלמא. המערער ואומר של אבותי היא: כ"ש דניחא ליה. דכי מפיק מיניה עליה דידיה הדר: דאתי ליה מחמתיה. כגון בעל חובו הילכך מעיד לו עליה גבי ערער דעלמא דמאי איכפת ליה אי להעמיד בפני בעל חובו הא לגבי לוקח נמי כיון דקביל עליה אחריות מיקרי רשע ע"כ ונתבארו דברי רבינו: ומ"ש אפילו יש לו שדה אחרת וכו' יתבאר בסמוך: ומ"ש אבל אם אין המערער טוען וכו' זה דבר פשוט דהא אינו נוגע בעדות וכו' לשון רשב"ם משמע דהב"ע בשלא חלקו לגמרי אבל כל אחד משתמש בחצי השדה דאילו חלקו משם ואילך כ"א מפסיד לעצמו והילכך מעיד לו עליה וזהו שכתב רבי' אבל אם אין המערער טוען אלא על חלק השיתוף וכו': וכתב בהג"א לפרש"י ורשב"ם מהני בשקנו מידם אפילו אם כתב לו בזה הלשון דין ודברים אין לי על שדה זו אבל לפר"ח ורי"ף ור"י בר שמואל ור"י וריב"ם לא מהני בזה הלשון עד שיקנו מידו בפירוש מגופה של קרקע אבל אם לא קנו מידו מצי אמר מדין ודברים סליק נפשיה ולא סליק נפשיה משדה ההיא ע"כ הה"ג: וכתב נ"י דקמ"ל שמואל שותפין מעידין זה על זה דלא חיישינן לקנוניא שיעיד לו ואח"כ יחזרו לשותפותן אע"פ שלא נתן לו אלא עכשיו כשבא מערער דלעולם לא חיישינן להכי כשמסתלק מממון אלא דוקא כשמקבל איזו הנאה כגון אם קיבל עליו אחריות דעלמא והוא פטרו דאז ודאי לא יעיד לו כיון דאיכא סרך הנאה חיישינן לומר דבשביל זה מעיד לו עכ"ל. והא דמהני סילוק להעיד בדבר שיש לו בו הנאה נתבאר לעיל סימן ל"ג: כתוב בתשובות שבסוף חזה התנופה עדים שהודו שיש להם חלק

באותו חוב שהם מעידים עליו אם קודם שהעידו הודו כן אין עדותן עדות. אבל אם לאחר שהעידו הודו כן אין בהודאה זו ממש דאחר שכבר העידו אין בידם להפסיד זכותו של זה: כתוב במישרים נ"ב ח"ה מי שבאו עדים לחייבו ובא הוא ואחד מן השוק לפסול אחד מהעדים אפילו בפגם משפחה שמעידים שהוא ממשפחת עבדים ונראה שמעידים על המשפחה וממילא העד נפסל אפילו הכי הוי נוגע בעדות ואין יכול לפסלו בשום ענין בפ"ג דסנהדרין (כג:) ואפילו אמר מתחלה שיש לו שני כיתי עדים והביא כת ראשונה אין הנתבע יכול להעיד לפסלה ע"כ: אמרינן בספ"ב דיבמות (כה.) עדים החתומים על מקח שדה יכולים ליקח אותה וכתב רבינו ירוחם בנ"ב ח"ה ובר"פ אלו טריפות (חולין מד:) אמרו דעל זה אמרו חכמים הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור: ולענין דיין שדן על השדה אם יכול ליקחנה עיין בתוס' פרק אלו טריפות (ד"ה וכן): מצאתי בתשובות רבני צרפת ראובן תבע לשנים שהלוה להם וכפר אחד והודה השני שהוא וחבירו חייבים אם אותו ממון לקחו בשיתוף נעשו אחראין זה לזה וזה שהודה יתחייב בכל ואין מקבלין עדותו על חבירו מפני שהוא נוגע בדבר: עוד שם ראובן הוציא שטר חוב על ג' אנשים וטענו כולם ואמרו פרענו אם כל אחד מהם חייב י' זהובים לעצמו ואין לחבירו בהם שותפות עדותו כשרה על חבירו ולא חיישינן לגומלין: מורשה אם הוא או קרוביו כשרים להעיד בענין אותה תביעה עיין בסימן קכ"ג ובתה"ד סימן שנ"ד עם היות כי אין דבריו נראין לי: מצאתי כתוב אי טעין חד מהשותפין דבר שהוא חוב לו ולחבריו נאמן כעד אחד לחייב שבועה את חבירו ולפטור משבועה את ראובן ואי טעני תרי שותפי חובתם מהימני לחייב חביריהם דקי"ל בפרק חזקת (בבא בתרא מב:) דשותפין מעידין זה את זה היכא דלא נוגע בעדות נינהו עכ"ל. וכיוצא בזה בהגהת מרדכי פי"א דכתובות ועיין בדברי רבינו סימן ע"ז: שלשה שישבו לקיים את השטר וחתמו הב' ואח"כ קרא ערער דגזל על א' מהם אין השנים יכולין להעיד עליו ששב בתשובה מפני שהן נוגעים בעדות בדברי רבינו סימן מ"ו: המוכר שטר חוב לאחד מעדים החתומים בו או לשניהם אי חשיבי נוגעים בעדות בדברי רבינו סימן ט"ז: פשרנים או דיינים יכולים להיות עדים נ"י בריש סנהדרין ועיין בדברי רבינו סימן כ"ג: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן תרמ"ב הגזברים כ"ז שאין להם ולא לקרוביהם שום חלק ושום זכות בנכסי ההקדש ולא בפירותיהם הרי הם כאחרים דעלמא ונאמנים להעיד כל היכא דהשתא אין נוגע בעדות משום דלית ליה אף ע"פ שאם יתעשר יהנה בעדותו כשר להעיד הג"א פרק חזקת: שליח אם נעשה עד רי"ף פ"ב דקידושין: ראובן שיש לו שטר על שמעון ונתנו ללוי בכתיבה ומסירה והיה שמעון אחד מעידי המתנה חשיב שמעון נוגע בעדות

סימן ס"ו: ראובן חייב מנה לשמעון ועידי השטר חתמו בטופס שבספר הסופר וקודם שיוציאו השטר מטופס הסופר הקנהו שמעון המלוה ליהודה שהוא אחד מעידי השטר אי חשיב יהודה נוגע בעדותו בתשובת הריב"ש סימן ר"י: כתב הריטב"א בתשובה מה שאמרת שהאלמנה טוענת שהקדש שצוה הש"מ בטל לפי שהעד האחד אחיו של ר' יעקב הגזבר טעם נגיעת עדות אין כאן שאין כאן הנאה הניכרת לעד עצמו בשעת העדות ואף ע"פ שאח"כ נתן רבי יעקב לבת אחיו הסמוכה עליו מההקדש ההוא אין פוסלין העדות למפרע וכדתניא עדים החתומים על גט אשה ועל שדה מקח לא חשו חכמים לדבר זה כדאיתא בפרק התקבל (גיטין סז.) ובפרק אלו טריפות (חולין מד:) אבל יש לבעל דין לחלוק ולומר נהי דנגיעת עדות אין כאן עדות קורבה יש כאן לפי שיש בהקדש לפי עדות זו הנאה גדולה לר"י ופסקו ר"ח והרמב"ן דטובת הנאה ממון ובכאן יש לו הנאה לאחיו לחלק ההקדש למי שירצה ואפילו לבניו ולבנותיו הסמוכים על שלחנו ומ"מ אומר אני שאין ההקדש מפסיד זכותו בכך שאפי' תאמר שבטלה עדות העד לגבי אחיו לא בטלה לגבי העניים ואין אומרים עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה דהא קי"ל (ב"ב קלד:) בתרי גופים פלגינן דיבורא. ואע"פ שאמרו בירושלמי כתב כל נכסיו לב' בני אדם והעדים קרובים לזה ורחוקים לזה רבי יוחנן אמר מתוך שפסולים לזה פסולים לזה התם בעדות בשטר שכל החתום כעדות אח' אבל בעדות על פה אינו כן וכמ"ש התוס' ועוד דכיון שבעדות הראשון שהעידו בב"ד העידו על ההקדש סתם כשחזרו ואמרו במעמד השני על ענין זה של ר"י זו סתירה היא לעדות הראשון שהרי בעדות הראשון זכו העניים וא"א להפקיע זכותם ועכשיו הם מעידים שיוכל ר"י לחלק כמו שירצה ושיוכל להפקיע ההקדש מעיקרו אין לך ביטול עדות וסתירה גדולה מזו וכיון שכן אין מקבלין עדותן דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד כיון שלא העידו תוך כדי דיבור הילכך עדות העדים קיימת לזכות ההקדש והעניים אבל עדותן של רבי יעקב בטלה עכ"ל:

סעיף ד

אריס אינו מעיד וכו' שם (מו:) שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב אריס מעיד או אינו מעיד הוה יתיב רב יוסף קמיה א"ל הכי אמר שמואל אריס מעיד והתניא אינו מעיד ל"ק הא דאיכא פירא בארעא הא דליכא פירא בארעא ופרשב"ם אריס מעיד. להעמיד שדה ביד הבעלים אם יצאו עליה עסיקים או לא דנוגע בעדות שהבעלים הורידוהו על אותה שדה והוא נהנה מהפירות: דאיכא פירי בארעא. שלא הספיק לנוטלם ואם תעמוד ביד העסיקים פסיד אותם: דליכא פירי. וגם לא טרח בה שנה זו לעשות בה צרכי זריעה דתו ליכא למיחש למידי שהרבה שדות ימצא להיות בהם אריס: וכתב נ"י

ופי' רשב"ם ואי משום דבעל השדה מורידו אריס כך ימצא במקום אחר וגם בידו לסלקו כשירצה משמע דאריס בתי אבות לעולם אינו מעיד עכ"ל. וכתבו התוס' הא דאית ליה פירא בארעא לא יעיד דנוגע בעדות הוא לפי שהיה נותן לו למחצה לשליש ולרביע ואם יזכה המערער הרי שלא ברשותו ירד וידו על התחתונה אבל לית ליה פירא בארעא לא חייש אם יסלקוהו דכמה שדות ימצא באריסות עכ"ל ומ"ש בשם ה"ר יונה ור"י והרמ"ה והרא"ש צ"ע היכא איתיה:

סעיף ה

השוכר אם לקח בידו השכירות וכו' שם בראש הפרק (נט.) לענין ג' שנים דבעינן רצופים ובתים בלילה לא ידעי כלומר ואין יכולין להעיד שראוהו שדר שם בלילה ואפ"ה הויא חזקה ואמר רבה כגון דאתי בי תרי ואמרי אכן אגרינן מיניה ודרינן ביה תלת שנין ביממא ובלילי'א אמר ליה רב יימר לרב אשי הני נוגעין בעדותן הן דאי לא אמרי הכי אמרינן להו זילו הבו ליה אגר ביתא להאי. א"ל דייני דשפילי פירוש דיינים שפלים שאינן בקיאין בדין הכי דייני מי לא עסקינן כגון דנקיטי אגר ביתא ואמרי למאן ליתבה: וכתב המרדכי מיהו אם יש בני אדם יודעים שיצאו מן הבית ומעידים שאנו דרים בו מכחו ונותנין לזה שכירות נאמנין כיון שאין ידוע שדר בתוכו כי אם על פיהם אינם נוגעים בעדות הוי דאי בעו הוו שתקי עכ"ל וא"ת אמאי פסולי הא לאו נוגעים בעדות נינהו אפילו אם נתנו כבר השכירות למשכיר שאם תצא השדה למערער יתבעו אלו דמי השכירות שנתנו למשכיר שלא היה קרקע שלו ואפשר לומר דלא ניחא להו למיקם בדינא ודיינא כדאמרינן גבי ערב בסמוך:

סעיף ו

לוה שבא לערער עליו וכו' ג"ז שם (דף מו:) ת"ר ערב מעיד ללוה והוא דאית ליה ארעא אחריתי מלוה מעיד ללוה והוא דאית ליה ארעא אחריתי קבלן אמרי לה מעיד וא"ל אינו מעיד. א"ל מעיד כערב דמי וא"ל אינו מעיד דניחא ליה דנוקמיה בידיה תרוייהו כי אתי ב"ח מאי דבעי שקיל ופירשב"ם ערב מעיד ללוה אם יצאו עסיקין על שדותיו של לוה והוא דאית ליה ללוה ארעא אחריתי שוה כנגד חוב שנתערב דאי לא הוי נוגע בעדות דבעל חוב יגבה הימנו והא קמ"ל דלא חיישינן שמא יחוש הערב לב"ח הקודם לו ויגבה קודם הימנו דאין לחוש אלא על מה שהוא יודע כך כתב נ"י וכן יש לפרש גבי מלוה ולוה. קבלן ערב קבלן דקי"ל ממי שירצה יפרע והוא דאית ליה ארעא אחריתי ללוה דניחא ליה לקבלן דליקום תרוייהו ארעתא בידיה דלוה ומאי זו שירצה יפרע שאם לא יהא ללוה בינונית ילך לו אצל קבלן כדין ב"ח שדינו בבינונית: וכתב הרא"ש והוא דאית ליה ארעא כנגד חובו ואפי' אי האי ארעא אחריתי זיבורית והאי של ערער בינונית לא

חשדינן ליה להעיד שקר משום חילוף דבין בינונית לזיבורית אחרי שמוצא לגבות כל חובו. וכן כתבו התוספות וכתבו עוד דלשמא יבא ב"ח אחר ויוציאה ממנו לא חיישינן דמה הוא יודע אם יש לו שום ב"ח ללוה דאי חיישינן לב"ח אפי' אית ליה ארעא אחריתי ניחוש לב"ח גדול דדוקא גבי מוכר שדהו שלא באחריות אין מעיד לו עליה דחיישינן שמא דעתו להעמידה בפני בעל חוב כי המוכר יודע שיש לו בעל חוב הלכך אפילו אי אית ליה ארעא אחריתי אין מעיד דחיישי' לב"ח גדול ולקמן גבי לוקח ראשון מעיד ללוקח שני אכתוב בזה עוד: ובדין קבלן נראה שהרמב"ם פרק ט"ו מהלכות עדות פסק כלישנא קמא שלא חילק בין קבלן לאינו קבלן אבל רבינו פוסק כלישנא בתרא. וכתבו התוספות קבלן אמרי לה אינו מעיד אע"ג דאית ליה ארעא אחריתי תימא דמאי נפקא מינה דאי אתי מלוה וטריף את של קבלן אתי קבלן וטריף של לוה כיון דאית ליה ארעא אחריתי והעלו דהיינו טעמא משום דטריחא ליה מילתא למיקם בדינא ודיינא וכשיהיו ללוה קרקעות הרבה לא יגבה המלוה מן הקבלן הואיל ויכול לגבות מן הלוה בהרוחהא א"נ ארעא אחריתי דכולה שמעתין כיוצא בו קאמר עכ"ל התוספות. ובהגהת אשירי כתב תירוץ ראשון ולא חשש לתירוץ שני וזה דעת רבינו וכתב נמוקי יוסף בשם הריטב"א דאפי' אם השדה שקבלן מעיד עליה היא זבורית לא יעיד דשמא ירצה מלוה בזיבורית טובא טפי מבינונית פורתא כדאיתא פ"ק דב"ק (ז.) ומש"ה ניחא ליה דתיקום בידיה ואפי' בעידית שאין דינו של בעל חוב לגבות ממנו לא יעיד דשמא יפייס את הלוה שיתן לו מן העידית כדי שלא יגבה ממנו או יתפשר עמו המלוה לגבות ממנו מעט מעט כדי שיקח מן העידית ולא יצטרך קבלן לפרוע והכי הלכתא דאינו מעיד. ומיהו נראה דאם יש ללוה קרקעות עידית בינונית וזיבורית דאפי' קבלן מצי להעיד עכ"ל:

סעיף ז

לוקח ראשון מעיד ללוקח שני וכולי ברייתא שם (שם) לוקח ראשון מעיד ללוקח שני והוא דאית ליה ארעא אחריתי ופירש רשב"ם כגון ראובן שמכר שדה אחת ללוי ואחר כך מכר שדה אחרת ליהודה ואתא איניש דעלמא ומערער על של יהודה לומר גזלה ראובן ממנו מעיד לו לוי ליהודה דהיינו לוקח ראשון ללוקח שני שהיא שלו ולא של מערער והוא דאית ליה ליהודה עוד קרקע אחרת שלקח מראובן שיוכל בעל חוב דראובן לגבות חובו הימנה בדין ב"ח שלוקח מלוקח אחרון ואם אין לו גובה משלפניו והילכך כיון דאית ליהודה עוד קרקע אחרת המשועבדת לב"ח דראובן א"נ יש לראובן קרקע אחרת בת חורין דלהדר עלה ב"ח דידיה מצי לוי לאסהודי ליהודה אהך קרקע דלאו נוגע בעדותו הוא דהא אפילו מפיק ליה מערער מיהודה לא אתי ב"ח דראובן וטריף מלוי

אלא מהקרקע שיש לו ליהודה מראובן או מקרקע אחרת שיש לראובן עוד אבל אי ליכא קרקע אחרת לא מסהיד לוי ליהודה מפני שמעמידה לוי בפני ב"ח דראובן פן יבא ויטרוף ממנו ודוקא לוקח ראשון מעיד ללוקח שני. אבל לוקח שני מעיד ללוקח ראשון אפילו היכא דלית למוכר קרקע אחרת דהא ב"ח דמוכר לעולם אלוקח שני הדר בין שיש קרקע ללוקח ראשון ובין אין לו והילכך לא מרויח מידי מעדותו וכגון שמכר המוכר ללוקח ראשון שלא באחריות אבל אם מכר לו באחריות לא מסהיד לו שני לראשון אלא א"כ יש לו קרקע למוכר דלהדר לוקח אחר עילווה דנוגע בעדותו הוא דחייש דאי מפקי ליה מלוקח ראשון הדר לוקח ראשון עילואי שקניתי אחריו קרקע המשועבדת לו כן נראה בעיני עכ"ל ור"י הקשה עליו דא"כ אפילו אית להו ארעא אחריתי נמי דכי היכי דחייש לב"ח קטן ה"נ יחוש לב"ח גדול שיהא חובו כנגד שני קרקעות אלא נראה לר"י דאע"ג דגבי מוכר שדה שלא באחריות אמרינן שאין מעיד לו עליה מפני שמעמידה בפני בעל חובו התם ודאי חיישינן לבעל חוב לפי שאדם יודע אם יש לו בעלי חובין אם לאו וכשאנו רואים שבא להעיד אנו חוששין שלכך מעיד לפי שרוצה להעמידה בפני בעל חוב והתם אפילו אית ליה ארעא אחריתי לא יעיד דחיישינן שמא יש לו בעל חוב גדול אבל אין לחוש שהלוקח מעיד לפי שיהיה לב"ח של מוכר ממה לגבות דאין הלוקח יודע אם יש למוכר שום בעל חוב אלא היינו טעמא דאין לוקח ראשון מעיד ללוקח שני אף ע"ג דלא חייש לב"ח מיהו חייש שמא קרקע גזולה היא והיום או למחר יבא הנגזל ויקחנה ולא יהיה לו ממה לחזור על המוכר היכא דלית ליה ארעא אחריתי למוכר. וא"ת ומלוה וערב אמאי מעידין ללוה אף ע"ג דאית ליה ארעא אחריתי ניחוש שמא היא גזולה וכשיבא נגזל ויקחנה לא יהיה לו ממה לגבות כדחיישינן לגזולה גבי לוקח ה"נ ניחוש גבי ערב ומלוה וי"ל דבשום מקום אין המלוה והערב והלוקח חוששין כל זמן שאחריות שלהם קיים עכ"ל והרא"ש כתב כדברי התוספות דטעמא משום שמא תמצא קרקע שלו גזולה ויטרפוה מידו ולא יהיה לו ממה לחזור על המוכר. ורבינו כתב וכן לוקח שני וכולי ולא חילק בין מכר לו באחריות לשלא באחריות מפני שסמך על מה שכתב אח"כ שתשאר ביד מוכר קרקע כדי חובו של לוקח ראשון ולא שייך למימר חובו של לוקח ראשון אלא אם כן שקבל עליו אחריות:

סעיף ח

ראובן שמכר שדה לשמעון וכו' ג"ז שם (מד:) אמר רבין בר שמואל משמיה דשמואל המוכר שדה לחבירו שלא באחריות אין מעיד לו עליה מפני שמעמידה בפני ב"ח ה"ד אי דאית ליה ארעא אחריתי עליה דידיה הדר אי דלית ליה ארעא אחריתי מאי נפקא

לה מינה לעולם דלית ליה ארעא אחריתי ודאמר לא ניחא לי דליהוי לוה רשע ולא ישלם סוף סוף לגבי אידך נמי לוה רשע לא ישלם הוא דאמר להכי זביני לך שלא באחריות: ומ"ש רבינו אע"פ שמכרה לו שלא באחריות ושמעון מכיר שזו השדה היתה של ראובן וכו' הוא משום דקשיא ליה מאי פריך אי דאית ליה ארעא וכולי הא נ"מ דלא ניחא ליה דליהוי ליה תרעומות עילויה כדאמרינן פרק קמא דבבא קמא (ח:) ופ"ק דב"מ (יד.) ולכך מוקי לה רבינו במכיר בה שמעון שהיא שלו דליכא תרעומות: ומה שכתב ונמצא שאפילו אם יוציאנה לוי מידו וכו' אינו מטעם ששמעון מכיר שזו השדה של ראובן אלא מטעם שמכרה לו שלא באחריות ובתוספות פרק חזקת הרגישו קושיא זו ותירצו וי"ל דלעדות אין לפסול משום כך א"נ הכא איירי אפילו הכיר בה שהיא שלו דליכא תרעומת עד כאן לשונו ורבינו תפס לו תירוץ שני עיקר: ומ"ש רבינו ואפילו אם קנה השדה וכו' שם בגמרא תניא שאם מכר לו פרה וטלית מעיד לו עליה משום דאפילו עשאו אפותיקי ומכרו אין בעל חוב גובה הימנו ופריך וליחוש דילמא אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי הב"ע בשלקח ומכר לאלתר וליחוש דילמא דאיקני הוא כלומר ששיעבד לבעל חובו אגב קרקע מטלטלין שקנה ומה שעתיד לקנות לא צריכא דקאמרי עדים ידענא בהאי גברא דלא הות ליה ארעא מעולם ומשם למד רבינו לדין הקרקע דאפי' לקח ומכר מיד חיישינן דלמא דאקני הוא: ומה שכתב עוד רבינו ואפילו אין אנו יודעין לו שום ב"ח או שאנו יודעין וכו' כבר כתבתי לעיל שכך כתב הרא"ש: ומ"ש או שמא עשה זה השדה וכו' כך כתבו שם התוס' אהא דאמר אי דאית ליה ארעא אחריתי עליה הדר הו"מ לשנויי כגון שעשאו אפותיקי דאז לא הדר אארעא אחריתי דאית ליה ואם תפול ביד המערער יפרע לו אחרת ומש"ה אינו מעיד עליה דנוגע בעדות הוא: ומ"ש ואם אין המערער בא מכח המוכר וכו' פשוט הוא ואהא דפריך מאי נ"מ כתבו התוס' תימה דנ"מ שיפטר אם יתעשר ושמא בשביל כן אין לפסלו לעדות כיון דהשתא לא מרווח מידי:

סעיף ט

מכר לו ראובן פרה וכו' ג"ז שם (מג:) ת"ר מכר לו בית מכר לו שדה אין מעיד לו עליה מפני שאחריותו עליו מכר לו פרה מכר לו טלית מעיד לו עליה מפני שאין אחריותו עליו מ"ש רישא ומ"ש סיפא ואסיקנא דרישא כדרבין דאמר המוכר שדה לחבירו שלא באחריות אין מעיד לו עליה מפני שמעמידה בפני בעל חובו ודוקא בית או שדה אבל פרה וטלית אפי' עשאן אפותיקי אין ב"ח גובה מהן כלום ורישא דמכר לו קרקע אפילו שלא באחריות אין מעיד לו מפני שאחריותו של ב"ח על שדה זו אבל מכר לו פרה וטלית שלא באחריות מעיד לו עליה מפני שאין אחריותו של ב"ח עליהם אפי' עשאן

אפותיקי ופריך וליחוש דלמא אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי כלומר וסוף סוף נוגע בעדות הוא שהרי מעמידן בפני ב"ח הב"ע כגון שלקח הפרה או הטלית ומכר לאלתר ולא לוה בינתים וליחוש דלמא דאיקני הוא כלומר ששיעבד לבעל חובו אגב קרקע מטלטלין שקנה ושעתיד לקנות וא"כ אע"פ שלא לוה בינתים ב"ח גובה מהם לא צריכא דקאמרי עדים ידעינן בהאי גברא דלא הות ליה ארעא מעולם וכתב בהג"א ונ"ל דבזמן הזה אפי' איכא עדים דלא הו"ל מקרקעי מעולם חיישינן דלמא אודי כמו שרגילין בזמן הזה לכתוב והקניתי לו ד' אמות קרקע בחצרי אע"ג דקים לן דלית ליה שום חצר ובימי חכמי התלמוד דלא הורגלו לכתוב אם אין לו לכך לא הוו חיישינן ע"כ הג"ה ואקשי' תו בגמרא והאמר רב פפא אע"ג דאמור רבנן המוכר שדה לחבירו שלא באחריות ובא ב"ח וטרפה אינו חוזר עליו נמצאת שאינה שלו חוזר עליו כלומר וא"כ נוגע בעדות הוא שאם יזכה המערער יחזור זה ויגבה ממנו מעותיו הב"ע במכיר בה שהיא בת חמורו כלומר שמודה הלוקח בפני עדים שהפרה בת פרתו של מוכר ולא גזלה מעולם וכן הטלית נארג בביתו והודאת בעל דין כק' עדים דמי דהשתא אפי' יזכה המערער אין הלוקח חוזר על המוכר ורב זביד אמר אפילו נמצאת שאינה שלו אינו חוזר עליו דא"ל להכי זבני לך שלא באחריות: וכתב הרמב"ם פי"ז מהלכות עדות שאין מעיד לו עליה אלא א"כ הודה שמעון וכו' וחשב רבינו שהוא פוסק דלא כרב זביד וכן משמע פשט לשון הרמב"ם וא"א לומר כן שהרי הרמב"ם בפי"ט מהלכות מכירה כתב המוכר קרקע וכולי אפולו נודע בודאי שזו הארץ גזולה ויצאה מיד הלוקח אין המוכר חייב כלום והיינו כרב זביד ולכן נ"ל דהרמב"ם משמע ליה דבמוכר סתם אפילו לרב זביד בעינן שיכיר בה שהיא בת חמורו דע"כ לא פליג ארב פפא אלא כשהתנה בפירוש שאין לו עליו אחריות והיינו דקאמר דא"ל להכי זבני לך שלא באחריות וע"כ היינו שהתנה כן בפי' שאל"כ הא קי"ל אחריות ט"ס הוא וא"כ במכר לו פרה וטלית או שאר מטלטלין סתם אפילו לרב זביד בעינן שיכיר שהיא בת חמורו לשיוכל להעיד לו עליה משום דאם אינו מכיר ונמצאת שאינה שלו חוזר עליו כיון שקנה סתם כנ"ל לקיים דברי הרמב"ם וכתב נ"י בשם המפרשים דה"מ כשהודה שהיא בת חמורו מעיקרא אבל אם הודה לו עכשיו כשבא מערער עליה לא דאיכא למיחש דמש"ה מודה לו כדי שיעיד לו ומש"ה נמי לא מוקי לה שהלוקח פוטר המוכר מאחריות דהשתא לא הוי נוגע בעדות משום דהיינו חוששין דבשביל אותה הנאה מעיד עד כאן לשונו ואף ע"ג דלדעת רבינו והרא"ש לא נפקא לן מידי דהא פסקו דבכל גוונא אינו חוזר עליה מ"מ נ"מ לדעת הרמב"ם שכתב דבעינן שיכיר שהיא בת חמורו: ומ"ש בשם ה"ר יונה שאין צריכין להעיד שלא נפרד ממנו מעולם וכו' כ"כ רבינו ירוחם

נ"ב ח"ה ועיין בנ"י: וא"א הרא"ש פסק וכו' בפרק חזקת כתב והלכתא כרב זביד וכן פסק הרי"ף: והרמב"ן כתב הא דמעיד דוקא בהנך עניינים דלית בהו תקנת השוק והם אם גנב ופרע בחובו גנב ופרע בהיקפו כדאסיקנא בסוף קמא (קטו.) דאז לאו נוגע בעדות הוא שאם יזכה המערער נוטלו ואינו נותן כלום ללוקח דהא לא עשו בו תקנת השוק והלוקח אינו יכול לתובעו כרב זביד ואם לוקח זוכה אינו נהנה שאפילו היה מתחייב לא היה משלם לו כלום: (ב"ה והאידנא שפשט המנהג שאין ב"ח טורף ממטלטלים שמכר הלוה אפילו שיעבד לו מטלטלי אגב מקרקעי דקנאי ודאקני ע"פ תשובת הרא"ש שכתב רבינו בסי' ס' אפי' ידענו שיש לו קרקע וששיעבד לו מטלטלין אגבו דקנאי ודאקני כיון שמכרם לו שלא באחריות מעיד לו עליהם:

סעיף י

ראובן שגזל שדה או טלית וכו' בפרק חזקת (בבא בתרא דף מג:) ת"ר מכר לו בית מכר לו שדה אין מעיד לו עליה מפני שאחריותו עליו מכר לו פרה מכר לו טלית מעיד לו עליה מפני שאין אחריותו עליו מ"ש רישא ומ"ש סיפא אמר רב ששת רישא בראובן שגזל שדה משמעון ומכרה ללוי ואתא יהודה וקא מערער דלא ליזיל שמעון לאסהודי ללוי דניחא ליה דהדרא ופרכינן עליה כיון דאסהיד דלוי היא היכי מצי מפיק לה מיניה. ומשני דאמר ידענא בהאי ארעא דלאו דיהודה היא ובההיא זכותא דמפיק לה מלוי ליפקה מיהודה דאמר השני נוח לי והראשון קשה ממנו ופרשב"ם דאתא יהודה וקא מערער עילויה שהיא שלו בעדים או בשטר: ליסהיד ליה ללוי. להצטרף עם אחר לפסול שטרו של יהודה או להזים עידיו להעמידה ביד לוי: דניחא ליה דהדרא ליה. כלומר ניחא ליה דקיימא ביד לוי דהיום או למחר הדרא ליה שיש לו עדים שהיא שלו: כיון דאזיל שמעון וכו'. קס"ד דשמעון יעיד דשל לוי היא הקרקע: דאמר השני נוח לי. לאו דוקא נקט האי לישנא דראשון נוח לי הול"ל אלא לישנא דמתני' דכתובות נקט עכ"ל ופריך תו ולוקמה בגזלן כלו' אם איתא דה"פ דמתני' למה ליה לתנא למיתני מכר ליתני גזלן גזל לו בית גזל לו שדה אין מעיד לו עליה מפני שאחריותו של נגזל על הגזלן ומשני משום דקא בעי למיתנא סיפא מכר לו פרה מכר לו טלית דוקא מכר דהו"ל יאוש ושינוי רשות אבל לא מכר דהדר ליה לא תנא רישא נמי מכר והדר פריך וסיפא נהי דמייאש מגוף הפרה וטלית מדמיה מי מייאש כלומר והלכך נוגע בעדות הוא שאילו היה נוטלה המערער בעדים נמצא שלא היה לשמעון חלק בפרה וטלית ולא היה גובה מראובן כלום ומשני לא צריכא דמית גזלן דקי"ל פטורין מלשלם וכמו שאבאר בסמוך בס"ד ואהא דאמר דוקא מכר דהו"ל יאוש ושינוי רשות פרשב"ם דיאוש ושינוי רשות לא מהני בקרקע דקרקע אינה

נגזלת אבל התוס' כתבו דיאוש ושינוי רשות מהני נמי בקרקע והב"ע בשלא נתייאש ומילתא דשכיח נקט דבקרקע אין רגילין להתייאש ורבינו סובר כפרשב"ם שכ"כ:

סעיף יא

וכן הדין אם מכר ראובן וכו' שכשם שמוציאה מיד הגזלן כך מוציאה מיד הלוקח אפי' נתייאש קודם שמכרה כלומר דהוי יאוש ואח"כ שינוי רשות ואפ"ה לא מהני ותמהני היאך תפס רבינו דברי רשב"ם עיקר שהרא"ש לא כתב אלא דברי התוס' הרי דבין שהשדה עדיין ביד הגזלן בין שמכרה כבר אין הנגזל יכול להעיד עליה להעמידה ביד הגזלן או ביד הלוקח מהגזלן וה"מ כשבא לפסול עידי המערער משום דאח"כ יביא עדים ויוציאנה מיד הגזלן או מיד הלוקח מיד הגזלן אבל אם מעיד שהיא של גזלן או של לוקח מגזלן שהרי שוב אינו יכול להוציאה מידם שהרי הודה שאינה שלו והודאת בעל דין כק' עדים דמי אז יכול להעיד וכשעדיין לא מכר הגזלן את הגזילה שוין קרקעות ומטלטלי דאינו מעיד עליהן שהרי יכול להוציאה מידו אבל כשמכר הגזילה ומת בקרקעות אינו יכול להעיד דהא נוגע בעדות הוא דקרקע אינה נגזלת ואפילו נתייאש לעולם הדרא אבל במטלטלין כיון שנתייאש ומת הגזלן אין בניו משלמין לו וכיון דאינו נוגע בעדות מעיד לו עליה ורבינו הקדים דין המערער על הגזלן לדין המערער על הלוקח מגזלן ואף על פי שבגמרא הם בהיפך עשה כן רבינו מתלת טעמי חדא לפי שדין המערער על הגזלן כולל בין לקרקע בין למטלטלי. ודין מערער על הלוקח מגזלן אינו פסול אלא בעדות קרקע אבל לא בעדות מטלטלין ועוד שלפי שהיה צריך להאריך בחילוקי ודיני המערער על לוקח מגזלן איחרו ועוד דסידרא הכי הוא דברישא גוזל ואח"כ מוכר ומ"ש רבינו ושמעי' ליה לנגזל דאייאש קודם שנמכר אזדא לטעמיה דסבר כהרא"ש דדוקא יאוש ואח"כ שינוי רשות קני אבל שינוי רשות ואח"כ יאוש לא קני אבל לדעת הרמב"ם דס"ל דאפי' שינוי רשות ואח"כ יאוש קני כמבואר בדברי רבינו סי' שס"א ה"נ ל"ש וכיון שמת גזלן אין צריכין להחזיר וא"כ הנגזל יכול להעיד דלאו נוגע בעדות הוא: ומ"ש רבי' ואפי' מת וכו' הוא ממאי דאיתא בפרק הגוזל (בתרא קיא:) ונתבאר בדברי רבינו סי' שס"א דכשהניח אחריות נכסים דהיינו קרקעות חייבין לשלם: ומ"ש וכתב הרמ"ה וכו' כ"כ רבינו בסי' הנזכר ופשוט הוא: ומ"ש רבינו ואם לא מכרו הגזלן כו' כך נתבאר בפרק הגוזל ומאכיל (שם) ובסי' הנזכר כתב רבינו דרשות יורש לאו כרשות לוקח דמי כי היכי דנימא דאיכא שינוי רשות ואם קדם לו יאוש יפטרו היורשים מלהחזיר לדינא דגמרא אם לא הניח אחריות נכסים אלא לאו כרשות לוקח דמי ואפי' אם לא הניח אחריות נכסים חייבין לשלם אפי' לדינא דגמרא: כתב במישרים נ"ב ח"ד אפילו מת גזלן ובא מערער

בטענת שאלה ושכירות ולא שמעינן דאייאש אינו מעיד שטוב בעיניו להעמידה ביד לוקח כדי שיוציאנה אחר כך ממנו בעדים שיש לו עכ"ל:

סעיף יב

בני העיר שבא אדם לערער וכו' פרק חזקת (בבא בתרא ד' מג:) אמר שמואל שותפין מעידין זה לזה אם סילק עצמו מאותה שדה ופריך והתניא בני העיר שנגנב ס"ת שלהן אין דנין בדייני אותה העיר ואין מביאין ראיה מאנשי אותה העיר ואמאי ליסלקו בי תרי מינייהו ולידיינו שאני ספר תורה דלשמיעה קאי ופי' רשב"ם והוי נוגע בעדות עד דאזיל לעיר אחרת לדור ת"ש האומר תנו מנה לבני עירי אין דנין בדייני אותה העיר ואין מביאין ראיה מאנשי אותה העיר אמאי ליסלקו בי תרי נפשייהו ולידיינו ה"נ בס"ת ופרשב"ם לבני עיר לצרכיהם כגון לחומת העיר ומגדלותיה ומפשטא דגמרא משמע לכאורה דדוקא בס"ת הוא דתניא דאין מביאין ראיה מאנשי אותה העיר משום דא"א להם להסתלק משום דלשמיעה קאי אבל כל שאר צרכי העיר מביאין ראיה מאנשי אותה העיר אם נסתלקו וכ"נ לכאורה מדברי הרא"ש בתשובה כלל נ"ח סי' ה' וא"כ יש לתמוה על רבינו שכתב דלכל דבר שהוא צרכי העיר א"א להסתלק ונ"ל שרבינו מפרש דכי אוקמה בס"ת דלאו דוקא דה"ה לשאר צרכי העיר דא"א לו להסתלק מלרחוץ במרחץ ומלילך ברחוב וכל כיוצא בזה וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב בפט"ו מהלכות עדות בני העיר שנגנב ס"ת שלהם הואיל ולשמיעה היא עשוי' שא"א לאדם לסלק עצמו אין דנין בדייני אותה העיר ואין מביאין ראיה מאנשי אותה העיר וכן כל כיוצא בזה עכ"ל ומדנקט וכן כל כיוצא בזה משמע בהדיא דס"ת לאו דוקא דה"ה לשאר צרכי העיר וכ"נ שהוא דעת הרא"ש בתשובה שהביא ראיה לעדות במס מההיא דבני העיר שנגנב ס"ת שלהן וכן מבואר עוד בדבריו בכלל ג' סי' י"ד וע"כ צ"ל דכי היכי דא"א להסתלק משמיעת ס"ת כך א"א להסתלק משאר צרכי העיר דהא א"א לו שלא ירחץ במרחץ ושלא ילך ברחוב ושלא יהנה מתועלת חומת העיר ומגדלותיה ומשאר צרכי העיר ולפ"ז הא דנקט ס"ת באוקימתא לא למעט שאר צרכי העיר אלא לאפוקי דלא נימא דתנו מנה לבני עירי היינו שיחלקו להן מנה דא"כ יכולין העדים להסתלק מליטול חלק מאותו מנה אלא הב"ע בשאמר תנו מנה לבני עירי שיקנו בו ס"ת או שאר צרכי העיר דהשתא א"א להם להסתלק מהס"ת או משאר צרכי העיר ובדין הוא דהל"ל הב"ע בצרכי העיר אלא איידי דבברייתא קמייתא קתני בני העיר שנגנב ס"ת שלהם נקט באוקימתא דאידך ברייתא ס"ת ולפ"ז הא דקאמר שאני ס"ת דלשמיעה קאי לאו למימרא דמשום דלשמיעה קאי א"א להסתלק אבל בשאר צרכי העיר שאינן עשויים לשמיעה אפשר להסתלק דהא כיון

דצרכי העיר הם אע"פ שאינם עשויים לשמיעה היאך אפשר להם להסתלק מהם אלא משום דברייתא איירי בס"ת יהיב טעמא משום דלשמיעה קאי א"א להם להסתלק ממנו ומינה נילף לשאר צרכי העיר שא"א להם להסתלק מהם משא"כ בשותפין שאפשר לו להסתלק מאותה שדה: ועדיין נשאר לדקדק בדברי רבינו שאחר שכתב דמרחץ ורחוב וכל דבר שהוא צרכי העיר אי אפשר להסתלק כתב ואם באים להעיד על ספר תורה לא מהני בה נמי סילוק דלשמיעה עבידא וכו' ותרתי איכא למידק ביה חדא דכתב דלשמיעה עבידא דמשמע דעיקר טעמא משום דמידי דתלי בשמיעה הוא ותו דקאמר לא מהני בה נמי סילוק דמשמע דס"ת אתי בתורת סילוק נמי וליתא דאדרבה בגמ' לא אידכר אלא ס"ת ואנן מייתינן שאר צרכי העיר בתורת סילוק נמי: ונראה לי דמשמע לרבינו דהיינו טעמא דקתני בברייתא בני העיר שנגנב ס"ת שלהם ולא קתני בני העיר שדנין על מרחץ או רחוב או שאר צרכי העיר משום דהוי ס"ד למימר דבס"ת יכולים להביא ראיה מבני העיר דלאו מידי דהנאת הגוף הוא ומצות לאו ליהנות ניתנו ותו דלאו עשיית מצוה ממש היא אלא שמיעה בעלמא ומש"ה קאמר דאפ"ה נוגעים בעדותם הם ולפי זה הא דקאמר שאני ס"ת דלשמיעה קאי ה"ק שאני ס"ת דאע"ג דלא קאי אלא לשמיעה בעלמא נוגעים בעדותם הם וא"א להם להסתלק וכל שכן לשאר צרכי העיר שיש בהם הנאה ממש לגוף וא"א להסתלק דנוגעים בעדותם הם: ועל מ"ש אא"כ יש להם ס"ת אחרת בעיר יש לדקדק למה לא חילק גבי מרחץ ורחוב ושאר צרכי העיר וי"ל משום דחילוק זה כתבו הרא"ש בתשובה כתבו ג"כ רבינו בס"ת ומשם נלמוד לשאר צרכי העיר:

סעיף יג

ומ"ש דלא בעינן תחלתו וסופו בכשרות וכו'. כבר נתבאר לעיל סימן ל"ג וכתב הרא"ש בתשובה כלל ג' סימן י"ג שאם יש ס"ת אחרת בעיר איפשר להסתלק שלא יקראו באותו ספר כשהם בב"ה ואפילו אם יקראו בו בעודם בב"ה לא מיקרי הנאה כיון שאפשר בספר אחר והאריך עוד שם ועיין במ"ש בסי' ז':

סעיף יד

מי שחייב מנה לעניי העיר וכו' שם ת"ש האומר תנו מנה לעניי עירי אין דנין בדייני אותה העיר ואין מביאין ראיה מאנשי אותה העיר הב"ע בעניי דרמו עלייהו וה"ד אי דקיץ להם ליתבו בי תרי מינייהו מאי דקיץ להו ולידיינו דלא קיץ. ואיבעית אימא לעולם דקיץ להו וניחא להו דכיון דרווח רוח ופרשב"ם אי דקיץ להו. כמה יש לתת לכל אחד מבני העיר לצורך עניי העיר לכל שנה. דלא קיץ להו אלא לפי מחסורם ולכשיכלה המנה הן צריכין לתת אשר יחסר להם. דכיון דרווח. במנה זו רווח ואפילו אם יתנו עתה לסוף נהנין הן ורבינו פסק כלישנא בתרא לחומרא. ומ"ש ורגילין לפסוק להם צדקה

בכל עת אין הכוונה לומר דלא קיץ להו שא"כ היאך כתב אפילו אמרו שנים אנו ניתן הדבר הקצוב הא אוקמה בדלא קיץ להו אלא הוא פי' למה שאמרו בעניי דרמו עלייהו וכ' נ"י דעניי דרמו עלייהו היינו דקבילו אנפשייהו למיזן ולפרנס עניי דידהו אי נמי היכא דנהג למיכף על הצדקה אע"ג דלא קבילו אנפשייהו למיזן ולפרנוסי להו אבל היכא דלא קבילו עלייהו למיזן ולפרנוסי להו ולא כייפי אצדקה כלל ולא ברירא מילתא דאינהו קדימי במזונייהו וכסותייהו ומאן דיהיב מידי בדרך צדקה יהיב להו ואי לא בעי למיתן כלל לא כייפינן להו הני ודאי לאו נוגעין בעדותן הן ומקבלים סהדותייהו. וז"ל הרא"ש בתשובה כלל ה' סי' ד' מנהג פשוט בכל ישראל שאין מביאין עדים מחוץ לעיר להעיד על תקנתם והסכמתם אלא מקבלין עליהם עידי העיר על כל ענייניהם וכשרים אפילו לקרוביהם כיון שקבלום עליהם אנשי העיר. ולענין היאך כשרים בני העיר להעיד בענייני המס עיין בסימן ז' וכתב רבינו ירוחם נל"ב ח"א והיא בתשובת הרשב"א ח"א סי' תתי"א ועידי הקהל שהם מעידים על התקנות וההקדשות והן נוגעין בעדות כן נהגו בכל קהילות הקדש שאין מביאין עדים ממדינה למדינה כי יש תקנות במקצת מקומות שכל ישראל נכללין בה וא"כ בטלת אותם וכל כיוצא בזה אמרינן בירושלמי כל הלכה שהיא רופפת בידיך צא וראה מה הציבור נוהג ונהוג כן ע"כ מדברי הרשב"א: ובתשובה אחרת כתב דפסולי קורבה כשרים להעיד בדברי צרכי ציבור ובתשובה אחרת ח"א סי' תש"ד כתב על שטר שעשו הברורים ליחידים ואחד מן העדים קרוב לאחד מן הברורים ורצו לפסול השטר מפני כך כמה פעמים עמדנו על דבר זה וראינו שלא יהא תיקון לעולם לצרכי ציבור אם נאמר כן וכן אנו נוהגין לעולם בכל ענייני הציבור ואפילו בהקדשות שאם אי אתה אומר כן מי מעיד על אותו הקדש של שני ספרים שהקדיש פלוני ובס"ת הכל פסולים אצלו ואפילו סילוק אינו מועיל אלא שכך נהגו בכל מקום עכשיו להכשיר פסולי הקורבה בכלל דברים אלו והרי זה כמי שאמר נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך. ועיין בהגהות מיימונית דשייכי להלכות עדות ובתשובת הריב"ש סימן קס"א וקצ"ה :

סעיף טו

כתב הרמב"ם כל כיוצא בזה וכולי כ"כ פרק ט"ז מהלכות עדות: דין הנוטל שכר להעיד כתבתי בסוף סי' כ"ח כתוב בעיטור אפוטרופוס מעיד וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל פ"ז סי' ג' בשם התוספות וכתבו רבינו בסי' ר"ן: מי שהוא טוען לא' מהבעלי דינים וא"ל אין רצוני לקצוץ לי שום שכר ממך אם תזכה יעמיד בך אם תרצה לתת לי שום דבר אי הוי נוגע בעדות עיין בסוף ת"ה ולי נראה דפשיטא דנוגע בעדות הוי שהדבר ודאי שישלם

לו: הבא להעיד בדבר שיש לאחד מהבעלי דינים תרעומות עליו הוי נוגע בעדות כדברי רבינו סימן נ"ה:

סימן לח

סעיף א

שני עדים שהעידו באחד וכולי דברי שניהם בטלים פרק כל הנשבעים (שבועות מז:) וכבר נתבאר זה סימן ל"א: אבל אם באו האחרונים והזימום וכו' מתבאר והולך:

סעיף ב

ואם לחייבו ממון באו משלמין הממון בין שניהם משנה פ"ק דמכות (ה.) משלשין בממון ואין משלשין במכות כיצד העידוהו שהוא חייב לחבירו ק"ק זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהם אבל אם העידוהו שחייב מלקות מ' נמצאו זוממין כל א' וא' לוקה מ': ואין לוקין כיון שמשלמין וכו' שם במשנה (ד.) פלוגתא דר"מ ורבנן ופסק כרבנן דאמרי כל המשלם אינו לוקה ובפ"ג דכתובות (לב.) פריך ונימא כל הלוקה אינו משלם כלומר ולדייניה במלקות ולא ישלם ומשני בפירוש ריבתה תורה עדים זוממים לתשלומין מכדי כתיב ועשיתם לו כאשר זמם יד ביד למה לי דבר הניתן מיד ליד. ור"א יהיב טעמא משום דלאו בני התראה נינהו ולא ידעתי למה לא הזכיר רבינו דין המלקות מאחר שבא לכתוב כל החילוקים:

סעיף ג

חוץ מאם העידו על כהן שהוא בן גרושה וכו' שם בראש הפרק (ב.) מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה א"א יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו אלא לוקה מ' ובגמרא מה"מ אריב"ל ארשב"ל דא"ק ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו ואם תעשהו חלל והוא כהן פסלת את זרעו לעולם וליפסלוהו לדידיה ולא ליפסלו לזרעיה בעינן כאשר זמם לעשות וליכא: וכן אם העידו באחד שהרג וכו' ג"ז שם במשנה מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב גלות א"א יגלה זה תחתיו אלא לוקה מ' ובגמרא מה"מ ארשב"ל דאמר קרא הוא ינוס אל אחת הערים הוא ולא זוממין: וכן אם העידו באחד בשור המועד ג"ז (שם:) ת"ר ד' דברים נאמרו בעדים זוממין אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה כדאמרן ואין גולין לערי מקלט כדאמרן ואין משלמין את הכופר קסבר כופרא כפרה והני לאו בני כפרה נינהו ואין נמכרים בע"ע ונמכר בגניבתו אמר רחמנא בגניבתו ולא בזממו ופרש"י ואין משלמין את הכופר אם העידו בשור המועד שהרג את האדם והוזמו והיו מחייבין את הבעלים כופר ואין נמכרין אם העידוהו שגנב ואין לו מה לשלם ונגמר דינו לימכר:

סעיף ד

ה ומה שמתחייבין הניזמין אינו אלא קנס וכו' ג"ז שם באותה בריי' שכתבתי בסמוך משום ר"ע אמרו אף אין משלמין ע"פ עצמן מ"ט דר"ע קנסא הוא וקנסא אין משלם ע"פ עצמו אמר רב יהודה אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו ופירשה רבא באומר עדות שקר העדתי ואקשינן עליה כל כמיניה כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ופרש"י כל כמיניה. וכי יכול הוא לחזור בו ויפטר הנדון מלשלם אלא באומר העדנו והוזמנו בב"ד של פלוני כמאן דלא כר"ע דאי כר"ע הא אמר אף אינו משלם ע"פ עצמו אלא באומר העדנו והוזמנו בב"ד של פלוני וחייבנו ממון סד"א כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה איהו נמי לא ליחייב קמ"ל ופרש"י כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה. שאינו נאמן על חבירו. ומדמתמהי כמאן דלא כר"ע אלמא הלכתא כר"ע ועוד דהתם יהבי אמוראי טעמא למלתיה אלמא הכי ס"ל: וכתב במישרים נ"ב ח"ו והא דאמר אין משלמין ע"פ עצמן דוקא כשאמרו העדנו בב"ד והוזמנו ולא נגמר הדין לחייבנו ממון והאמת העדנו אבל אמרו העדנו שקר משלמין ע"פ עצמן למאן דדאין דינא דגרמי שאין זה קנס וכ"כ הרא"ש בתשובה בכלל הפסולין לדון ולהעיד על עדים שהודו שחתמו שקר מחמת שכרותן נאמנים לגבי עצמן לשלם כל מה שהפסידוהו משום דינא דגרמי אבל אם אמרו עדות שקר העדנו וכו' כבר נתבאר בסמוך ולא ידעתי למה כתב רבי' זה בשם ר"ח דהא גמרא ערוכה היא ואפשר שגירסא אחרת נזדמנה לו שלא היה הדבר כ"כ מפורש :

סעיף ו

ומה יש בין הכחשה להזמה וכו' הכחשה שאינה אלא בגוף העדות וכו' דבר פשוט הוא ורש"י בפר' כל הנשבעין (שבועות ד' מז.) גבי ב' כיתי עדים המכחישות זו את זו כתב ב' אומרים הרג וב' אומרים לא הרג ובפ' מרובה (בבא קמא עג:) דאמר רבא עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו פי' רש"י הוכחשו ושנים אומרים הרג ושנים אומרים לא הרג ולבסוף הוזמו שבאה כת ג' ואמרה עמנו הייתם והזמה שאינה אלא בגוף העדים משנה פ"ק דמכות (ה.) אין העדים נעשים זוממים עד שיזומו את עצמם כלומר שיזומו אותן בעסקי גופן של עדים ולא בעסקי ההרוג וההורג כדמפרש ואזיל כיצד אמרו מעידים אנו באיש פלוני שהרג את הנפש אמרו להם היאך אתם מעידים שזה הרג את זה שהרי נהרג זה או ההורג היה עמנו אותו היום במקום פלוני אין אלו זוממין אבל אמרו להם היאך אתם מעידים שהרי אתם הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהם:

סעיף ז
ומ"ש רבינו ומפני זה האחרונים נאמנין טעם נכון הוא ודע שכל מ"ש בדין זה בגוף העדות הוא שיבוש וצריך לגרוס בגוף העדים:

סעיף ח
ומ"ש ואפילו היו הראשונים ק' וכו' ג"ז משנה שם ע"פ ב' עדים או ג' עדים יומת המת אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בג' אלא להקיש ג' לשנים מה ג' מזימין את השנים אף שנים יזומו את הג' מנין אפילו ק' ת"ל עדים: ומ"ש בין אם העידו בזה אחר זה ג"ז משנה שם באו אחרים והזימום באו אחרים והזימום אפילו מאה כולם יהרגו ורבי יהודה אומר איסטטית היא זאת ואינה נהרגת אלא כת הראשונה בלבד ופרש"י באו אחרים. שהעידו עליו בעדות הראשונים והזימו אלו הב' שהזימו את הראשונה אפילו הן ק' כיתות זו אחר זו וכת אחת הזימתן כולם יהרגו: איסטטית היא זאת. הכת הזאת כת של עדות סרה וסטיא היא כך נטלו עצה ביניהם להזים את כל הבא להעיד עליו וידוע דהלכה כתנא קמא:

סעיף ט
עדים זוממין אין צריכין התראה כתובות פרק אלו נערות (כתובות לג.) ר"א אמר עדים זוממין ממונא משלמין מילקא לא לקו משום דלאו בני התראה נינהו ואביי נמי אע"ג דמעיקרא פליג עליה לבסוף הדר ביה:

סעיף י
ואין מזימין אותם אלא בפניהם וכו' פ"ב דכתובות (דף יט. וכ) אמר רבי אבהו אין מזימין את העדים אלא בפניהם ומכחישין את העדים שלא בפניהם והזמה שלא בפניהם נהי דהזמה לא הויא הכחשה מיהא הוי וטעמא דאין מזימין את העדים אלא בפניהם פירש רש"י שהרי באין לעונשן או נפש או ממון והתורה אמרה והועד בבעליו יבא בעל השור ויעמוד על שורו: וכתב הריב"ש בסימן רס"ו דכי אמרינן דהכחשה הויא היינו לומר שהמוזמת היא המוכחשת בודאי אבל לא לומר שיהיה זה כב' כיתי עדים המכחישים זו את זו דקי"ל זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפ"ע ומעידה אלא כיון שהוזמו בגופן אפי' שלא בפניהם הכת המוזמת היא המוכחשת לבדה והאחרונה המזימה כשרה ודאית והרי היא כההיא דתנן שאין העדים נעשין זוממין עד שיזומו כולם. וכן עד שיגמר הדין דהיינו לענין עונש העדים אבל עדותן בטלה ופסולים הם לכל עדות שבתורה וכמו שכתב הרמב"ם פ"ב מהל' עדות וכן הדין נמי בעדים שהוזמו שלא בפניהם וכן נראה מלשון רש"י עכ"ל:

סעיף יב

ואם הוכחשו ואח"כ הוזמו וכו' פרק מרובה (בבא קמא דף ע"ג:) אמר רבא עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו נהרגין דהכחשה תחלת הזמה היא אלא שלא נגמרה ופי' רש"י שהוכחשו ב' אומרים הרג וב' אומרים לא הרג ולבסוף הוזמו שבאת כת ג' ואמרו עמנו הייתם נהרגין ואע"ג דפליג עליה אביי הא קי"ל דהלכה כרבא לגבי אביי:

סעיף יג

ומ"ש הזמה שלא בפניהם וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף יד

אין העדים זוממין לוקין וכו' עד שיהיו כולם כשרים כלומר דאם אין כולם כשרים עדותן בטלה כדתנן פרק קמא דמכות (ה:) נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה מנין אפילו ק' ת"ל עדים וכיון דעדותן בטלה פשיטא שאין הדין נגמר על פיהם ואפי' אם נגמר שלא כדין הו"ל כאילו לא נגמר ותנן בההוא פירקא אין העדים נעשים זוממין עד שיגמר הדין: ומ"ש ויוזמו כולם משנה שם רש"א מה ב' אין נהרגין עד שיהיו שניהם זוממין אף ג' אינן נהרגין עד שיהיו שלשתן זוממין מנין אפילו ק' ת"ל עדים והלכתא כותיה כיון דשקלי וטרי אמוראי אליביה (ובגמרא ו.) אמר רבא והוא שהעידו כל אחד בתוך כדי דיבור של חבירו ופרש"י אבל אם העידו הב' ולאחר זמן האחרים הרי הן כב' כתות לכל דבר אבל התוס' כתבו דדוקא לענין דין זוממין קאמר דלענין נמצא אחד מהם קרוב או פסול אף אם נמצא מהני שהעידו לאחר כדי דיבור קרוב או פסול עדותן בטלה וכן דעת הרמב"ם פ"ב מהל' עדות וטעמייהו דלהזמה בהגדה תליא מילתא וכיון שלא הגידו תוך כדי דיבור הרי הן כב' כתות אבל בענין אחר כיון דמעת ראיית העדות היה בפיסול אפי' שלא בתוך כדי דיבור חשיבי כבת אחת כנ"ל. ומ"ש או שאמר אחר עדות חבירו ואני כמותך הוא מדאמר בפ' ד' מיתות (סנהדרין ד' ס.) אר"ל אף אני כמוהו כשר בד"מ ובד"נ ומעלה הוא דעבוד רבנן כלומר שהצריכו לכל העדים לפרש עדותם וכיון שאם אמר אף אני כמוהו הו"ל כאלו נחקר והעיד כמו שהעיד חבירו מדינא לא היה צ"ל עוד ה"ל מעיד תוך כדי דיבור של חבירו וכ' הרמב"ם פ"ב מהלכות עדות דתוך כדי דיבור היינו כדי שאלת שלום תלמיד לרב שהוא שלום עליך רבי ומורי:

סעיף טו

העידו שנים פלוני לוה מפלוני וכולי עד כפי דרך העולם ולא יותר מימרא דרבא בפ"ק דמכות (ה.):

סעיף טז

שנים שהעידו באחד שגירש את אשתו וכו' משנה שם (ג.) מעידים אנו באיש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובה והלא בין היום או למחר סופו ליתן לה כתובתה אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה יירשנה בעלה ובגמרא כיצד שמין אמר רב חסדא בבעל רב נתן בר אושעיא אמר באשה אמר רב פפא באשה ובכתובתה פירש הרא"ש שמין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שחייבוהו ליתן מיד שתהא בידו עד זמן שתתאלמן או תתגרש או שמא לא יצטרך לפרעה לעולם כי שמא תמות בחייו ויירשנה בין נכסי מלוג בין נכסי צ"ב ותוספת כתובתה כל מה שבאו להפסידו ובעי עלה כיצד שמין היאך ישומו זמן מיתה וגרושין וקאמר רב חסדא דשמין בבעל אם הוא ילד או זקן או בריא או חלש דבזה נותן הלוקח עיניו וכן לענין גירושין אם הוא קפדן או וותרן שאם תקניטנו יגרשנה או סבלן וחס לממונו ולא יגרשנה ורב נתן סבר דבאשה הלוקח נותן עיניו אם יולדת בצער דבר מיתה מצוי בה וגם אם היא קנתרנית אין הבעל יכול לסובלה ורב פפא סבר כרב נתן דשמין באשה וגם בקרקע המיוחדת לכתובתה אם היא עידית או זיבורית דבזה נותן הלוקח עיניו ורש"י פי' בע"א ועיין מ"ש רבינו ירוחם לדעת רש"י בנ"ב ח"ז ורבינו כתב פי' הרא"ש ולא חשבתי לכתוב כל הפירוש לפי שהוא דבר בלתי נוהג:

סעיף יז

העידו בא' שחייב לחבירו מנה וכו' משנה שם (ג.):

סעיף יח

יט שנים שהעידו לאחר שהחזיק בשדה של חבירו וכו' עד והן כעדות א' לענין הזמה משנה פרק חזקת (בבא בתרא נו:)) ופירשב"ם הרי אלו ג' עדיות ולהכי כשר עדותן דאשתא דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי ואין כאן ב' עדים קרובים בעדות אחד והן עדות אחד להזמה שאם הוזמו משלשין ביניהם וגם אין ניזומין עד שיזומו כולן. וכבר כתבתי בסי' ל' אמאי מכשירין בב' מעידים שאכלה שנה ראשונה וב' מעידים שאכלה שנה שניה וב' מעידים שאכלה שנה ג' מ"ש משנים אומר א' בגבה וב' אומר א' בכריסה וא"ת כיון דלא מגבינן קנסא בבבל למה כתב רבינו כל דינים אלו של עדים זוממין וי"ל דנ"מ דאי תפס לא מפקינן מיניה:

סימן לט

סעיף א

ב המלוה את חבירו בעדים וכו' משנה בסוף בתרא (ד' קעה.) המלוה את חבירו בשטר גובה מנכסים משועבדים ע"י עדים גובה מנכסים בני חורין הוציא עליו כתב ידו שחייב

לו גובה מנכסים ב"ח ונכסים משועבדים היינו אם הלוה מכר קרקעותיו לאחרים אחר שלוה מזה ונקראו משועבדים לפי שאע"פ שהם ברשות הקונה הם משועבדים לב"ח ונכסיה בני חורין הם נכסי הלוה וקרקעותיו שלא מכרם ואמר בגמרא דדבר תורה אחד מלוה בשטר ואחד מלוה ע"פ גובה מנכסי' משועבדים מאי טעמא שיעבודא דאורייתא כלומר מדאורייתא משתעבדי נכסי הלוה למלוה שנאמר יוציא אליך את העבוט וה"ה למקרקעי ומ"ט אמרו מלוה ע"פ אינו גובה אלא מנכסים בני חורין משום פסידא דלקוחות שלא ידעו שזה המוכר היה חייב כלום אבל כשהיא מלוה בשטר כיון דאיכא תרתי שטר ועדים מפקי לקלא ולקוחות אפסידו אנפשייהו כיון שידעו שהיה חייב והלכו וקנו ממנו וכשהוציא עליו כתב ידו כיון דליכא עדים לית ליה קלא שהוא חייב הלכך לא גבי ממשעבדי משום פסידא דלקוחות: וכתב הרמב"ם בפי"א מהל' מלוה ולוה והביאו רבינו בס"ס שאחר זה וכן אם כתב שטר אע"פ שאין בו עדים ונתנו למלוה בפני עדים הרי זו מלוה בשטר והוא שיהיה כתב שאינו יכול להזדייף ויקראו אותו העדים שנמסר בפניהם ויש מן הגאונים שהורו שצ"ל לעדים שמסרו בפניהם חתמו והעידו שנמסר בפניכם עכ"ל ועיין בסי' נ"א: ואם כתב לו בכתב ידו ונתנו לו בפני עדים אם יש לו דין שטר גמור עיין בדברי רבינו ס"ס ס"ט:

סעיף ג

אפי' לא כתב בו אחריות וכו' בפרק שנים אוחזין (בבא מציעא דף יד.) אסיקנא דאחריות טעות סופר הוא ופירוש אחריות שכותב לו שמשעבד לו קרקעותיו ואף על פי שאינו כתוב כן בשטר אנו אומרים שהסופר הוא שטעה ולא כתב כן אבל זה לא לוה מעותיו בלא אחריות נכסים דלא שדי אינש זוזי בכדי: כתב הרשב"א שאע"פ שאין לשון השטר מוכיח על זה אם הוא מודה שאף על זה קיבל אחריות חייב וכתב עוד בתשובה בסי' של"ח שכל שכתבו וחתמו במקום שלא היה להם לכתוב ולחתום אין לו דין מלוה בשטר אלא כמלוה ע"פ לכל דבריה דחתימה שלא כדין לית ליה קלא ועיין בתשובותיו סי' אלף ור"ט ורי"א ובמישרים נט"ו ח"ב:

סעיף ד

ה לפיכך אע"פ שראו העדים וכו' פרק חזקת (בבא בתרא מ.) הודאה בפני שנים צ"ל כתובו קנין בפני שנים אינו צ"ל כתובו דסתם קנין לכתיבה עומד ופרשב"ם דכיון שהקנהו אין לך יפוי כח גדול מזה ומסתמא רוצה שיכתבו לו ומדברי תשובת הרא"ש בכלל ס"ה סימן ג' משמע דדוקא שטר הוא שאין כותבין אבל זכרון הדברים שהודה בפניהם יכולין לכתוב ולחתום רק שלא יכתבו שהעידו על עצמו כמו שכותבין בשטרות וכ' עוד שם דהא דאמר הודאה בפני שנים וצ"ל להם כתובו היינו דקאמר אתם עידי

ובלא זה אינה הודאה כלל ועיין סי' ל"ב וסי' פ"א: כתב הרשב"א רסי' אלף ור"ט אם כתבו שטר בלי שיאמר להן כתובו וחתומו והבו ליה אינו אלא כפנקס בעלמא ודין שטר שלא היה כתוב בו כתובו וחתומו ליה ע"ש: וכתב רבינו סימן רל"ח גבי הא דתנן אין כותבין שטר ללוקח עד שיהא המוכר עמו וכתב הרמב"ן האי מלתא דפשיטא אלא מיירי שהמוכר הקנה לפלוני שלא בפני הלוקח ובא הלוקח שיכתבו לו השטר אין כותבין לו דלא אמרינן סתם קנין לכתיבה עומד אלא בפניו עד כאן לשונו ומשמע שה"ה לענין הלואה: (ב"ה) וכ"כ נ"י בפ' גט פשוט דה"ה להלואה: ויש לתמוה למה לא הזכירו רבינו כאן ובפרק זה בורר (סנהדרין כט:) אמרינן הודה בפני ב' וקנו מידו כותבין לא קנו מידו אין כותבין ומשמע התם דבעי למימר כתבו וחתמו והבו ליה דאמר ההיא אודיתא דלא הוה כתיב בה אמר לנא כתובו וחתומו והבו ליה ודאמרינן בפרק חזקת צריך לומר כתובו פירושו כתובו וחתומו והבו ליה אלא שקיצר בלשונו: וכתב רבינו ירוחם בנכ"ד ש"מ שהודה כשתבעוהו אני חייב לפלוני אין צ"ל אתם עידי ולא כתובו פירש הראב"ד דעדים כותבין שטר אפילו לא א"ל כתובו ולפי דבריו אחר שכתבו הו"ל כמו מלוה בשטר ואין נאמנין לומר פרענו עד כאן לשונו. כתב נ"י בפרק ג"פ בשם הרמב"ן שאם קנו מיד הלוה או מיד המוכר שלא בפני לוקח ומלוה ובאו לוקח ומלוה ותבעו שיכתבו ויתנו להם אין כותבין ונותנין להם כלל שלא אמרו סתם קנין לכתיבה עומד אלא כשהוא לפניהם א"נ דלא ניחא ליה שיתנו לו עד שיקבל מעותיו ודעת הרשב"א והרא"ה דכל שקנו מיד הלוה או מיד המוכר סתם כותבין ונותנין למלוה וללוקח עד כאן לשונו וכ"ע בפרק הנזכר אע"ג דסתם קנין לכתיבה עומד אינו עומד לכתוב בו אחריות ושאר יפויין עד שיתנו עמו בשעת קנין ואף על גב דס"ל אחריות טעות סופר הוא היינו כשהתנה ולא כ' עד כאן לשונו ועיין במה שכתבתי על זה בסימן קכ"ט: כתב רבינו בסי' פ"א המודה לחבירו בפני עדים קבלתי ממך כך וכך מחוב שיש לי עליך או שפורע חובו או מוחל חובו בפני עדים אין צ"ל כתובו שאין צ"ל כתובו אלא כשהוא מחייב עצמו בהודאתו שלא תהא עליו כמלוה בשטר אבל בענין מחילה ופיטור א"צ והם דברי בעה"ת בשער מ"ב וכן יש ללמוד ממ"ש הרא"ש בספ"ק דמציעא:

סעיף ו

ומ"ש ואפילו לא ראו ההלואה הוא מבואר שבגמרא הזכירו הודאה וכתב בפ' זה בורר בהגהת אשיר"י הודה בפני שנים וקנו מידו כותבין פירש ריב"ן שקנו מידו שיתן לו חובו עד זמן פלוני אבל אם אמר בסתם הנני מודה לך בקנין בפני עדים שאני חייב לא ידעתי על מה יחול הואיל ואין מקנה לו עתה שום דבר עכ"ל: (ב"ה) אין דבריו נ"ל שכיון שהוא

מודה שחייב לחבירו מנה נכסיו משועבדים ונוטל קנין על שיעבוד נכסיו שמקנה לו נכסיו לשעבדם:
וכתב הרמב"ם פי"א ממלוה ולוה דהודה בפני שנים ולא קנו מידו אף ע"פ שאמר להם כתבו וחתמו והבו ליה צריכין להמלך בו אחר שחתמו בשטר ואח"כ נותנין השטר ביד המלוה וטעמו מדאמרינן בפרק אף ע"פ (כתובות נה:) אמר כתובו וחתומו והבו ליה קנו מידיה לא צריך לאמלוכי ביה לא קנו מידיה צריך לאמלוכי ביה ומפרש הרמב"ם אפילו בשטרי הודאות והלואות וכתב עליו הראב"ד אני קבלתי שלא נאמר כן בגמרא אלא בכותב כתובה לאשתו ומוסיף לה אבל בהודאות והלואות לא צריך לאמלוכי ביה וכתב הר"ן שלפיכך לא הזכירו דין זה פרק זה בורר והוזכר פרק אע"פ ואע"פ שברוב הנוסחאות כתוב הבו ליה ולא הבו ליה היינו לפי שדין זה נוהג ג"כ בנותן מתנה לאחר וכ"כ הה"מ וכתב עוד שבעל העיטור ומפרשים אחרים סוברים כדברי הראב"ד ושאני בין ההוא דאף ע"פ לשטרי הודאות דבשלמא בשטר מתנה כיון דבההוא שטרא מקנה חיישינן דלמא הדר ביה אבל בהלואות שטרא גלויי מילתא בעלמא הוא וכיון דאמר כתבו כותבין ונותנין ואע"ג דבהאי שטרא גבי ממשעבדי הא שעביד נפשיה ע"כ ודע דהא דאמר באף ע"פ אמר לעדים כתבו וחתמו והבו ליה קנו מיניה לא צריך לאימלוכי ביה לאו דוקא דה"ה אפילו לא אמר כתבו וחתמו והבו ליה כיון דקנו מידו דסתם קנין לכתיבה עומד ולא נקט כתבו וחתמו והבו ליה אלא משום סיפא דאפ"ה צריך לאימלוכי ביה וכ"כ התוספות ובתשובות כלל נ"ח נראה מדברי הרא"ש דס"ל דהא דאמר צריך לאימלוכי ביה בכל שטר איירי וכדברי הרמב"ם ולא ידעתי למה לא הזכירו רבינו: כתב במישרים נ"ד ח"א דהא דאמרינן הודאה בפני שנים לאו דוקא שניהם יחד אלא אפילו זה אחר זה וכ"כ הרשב"א בתשובה: כתב בעל התרומות בשער נ"ז ומסתברא מקבלי עדות שקבלו עדות מעדים שהעידו שזה לוה בפניהם מנה אם בלא קנין ולא אמר כתבו אין לב"ד לכתוב עדות בשטר דכמעשה ב"ד דמי ותו לא מצי למיטען פרעתי ולפיכך אין לחתמו להם שלא לעשות ממלוה ע"פ מלוה בשטר עכ"ל: כתב הריב"ש בסימן קס"א וז"ל שטר הודאות קרקע זה אפילו לא היה בו קנין כיון שהודה כבר בפני עדים שהקרקע הוא של ראובן הרי העדים כותבים שטר לראובן מהודאת יעקב אף ע"ג דלא אמר להם כתובו וחתומו והבו ליה אע"ג דלא אמרינן הכי בהודאת הלואה דהכי אמרינן בפרק זה בורר דבהודאת מקרקעי אצ"ל כתובו וכותבין בלא רשותו וכתב רש"י קרקע שהיה מוחזק לראובן והודה לשמעון שהוא שלו כותבין דהא כיון דאודי ליה דידיה היא ולא מחסר גובינא דבשלמא מטלטלי מלוה להוצאה ניתנה וחוב בעלמא ומלוה ע"פ ריעא ממלוה דשטר ולא ניחא ליה לאלומא אבל הכא גלוייא מילתא בעלמא הוא

עכ"ל. וא"כ העדים שהעידו על שטר הודאת קרקע זה יכולין לחזור ולכתוב לראובן שטר אחר מהודאת יעקב ואין לומר שכיון שכתבו כתב א' כבר עשו עדים שליחותן שהרי כיון שכותבין בלא רשותו אין כאן שליחות עכ"ל: אפילו שנשתהא זמן מרובה וכו' בפ"ב דכתובות (כ.) ת"ר כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה אפילו אחר כמה שנים: וכתבו הרי"ף והרא"ש פי' רבינו האי גאון ז"ל כגון שיש בידו עדות בקנין ושהתה לזמן מרובה ואח"כ תבעו מלוה לכתוב לו אותה עדות בשטר או שתבעו להעיד לו בב"ד דהרי זה כותב לו עדותו על השטר או מעיד לו בה בב"ד ואפילו לאחר כמה שנים ואינו חושש שמא נפרע לו אותו החוב או שמא נמחל ודחו פי' זה ופירשו בע"א. וכתב הרא"ש ומ"מ יראה דיש לסמוך על דברי הגאון שיוכל אדם לחתום עדות הנמסר לו ולהעיד עליו אחר כמה שנים ואין לחוש לפרעון או למחילה דאית ליה למימר דאם איתא דפרע איבעי ליה לאודועי לסהדי שלא יחתמו או שלא יעידו ואיהו דאפסיד אנפשיה וכ"כ הר"ן בשם הרשב"א וטעמא דכיון דידע דעדים כתבו ליה לשטרא כל זמן שירצה איבעי ליה למכתב תברא ואי לא עבד איהו אפסיד אנפשיה וכתב הר"ן שהרמב"ן סובר כדברי קצת גאונים שכתבו ל"ש שכיב מלוה ל"ש שכיב לוה כל דסמוך לקנין כותב אבל ודאי משך מילתא ולא תבעיה ליה למיכתב איכא למיחש דילמא פרע ומ"מ כתבו הם ז"ל דכל סתם הלואה מקמי דלשהי ל' יום כותבין ונותנין עכ"ל הר"ן ז"ל: ובספר התרומות שער כ"ה ב' שקנו משמעון שחייב לראובן ולא הספיקו לכתוב השטר עד שמת יכולין לכתוב שטר לאחר מיתת שמעון ע"כ בשאלתות וכתב בעה"ת שלמדנו מכולן שאע"פ שקבע לו זמן והוא אחר הזמן בין קיים לוה בין מת העדים שקנו מידו כותבין החוב מזמן הקנין ואין חוששין לפרעון כלל דאי פרע איהו דאפסיד אנפשיה כשלא ביטל המלוה בעדים או לא כתב שובר דעדות של קנין אע"פ שלא נכתב הרי הוא כשטר לכל דבר וכן הכריע ה"ר יהודה אלברצילוני ז"ל עכ"ל: ואפילו מת הלוה וכו' נראה שלמד כן מדברי הגאונים שכתבו ל"ש שכיב מלוה ל"ש שכיב לוה כל דסמוך לקנין כותבין וכמ"ש בסמוך וה"ה דלדברי האומרים דלעולם כותבין ל"ש שכיב מלוה ל"ש שכיב לוה כותבין דלעולם לדעת הרא"ש כתוך ל' יום לדעת הגאונים דמי: וכתב נ"י פ' גט פשוט (בבא בתרא קעב.) גבי הא דאמרינן אי ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו: וכתב בעל העיטור דבשטרי הלואה אין כותבין אלא כשעומדין עדיין תוך זמן הפרעון אבל לאחר זמנו אין כותבין שמא פרע וכן דעת הרא"ה והרשב"א סובר דכתבינן כל היכא שלא מיחה בהן עכ"ל. ואכתוב בזה בסימן מ"ה. ונראה דאפילו לדברי האומרים דלעולם כותבין השטר ה"מ בדידעי יומא דקנו מיניה א"נ דכתבי ביה שטרא דנן איחרנוהו וכתבנוהו הא לאו הכי אין כותבין כמ"ש

בסי' מ"ג ופשוט הוא: כתב בעל התרומות בשער נ"ו שהרי"ף פסק בתשובה שהקנין יש לו קול וטורף וכן פסקו הרמב"ם והראב"ד ודלא כרשב"ם שסובר דיכול למחות מלכותבו וכל זמן שלא נכתב אישתכח דהוי מלוה ע"פ עד שיכתוב: כתוב בתשובת הרשב"א סימן אלף וע"ג העדים אינן צריכים להיות מזומנים אבל מ"מ אין יכולין לכתוב לו שטר כשהזמין אחרים בקנינו דכי אמרינן סתם קנין לכתיבה עומד ה"מ אלו דמיחדי ועשאן שלוחים ואפילו אלו אם כתבו אינם יכולין לכתוב פעם שניה כי העדים שעשו שליחותן אינם חוזרין ועושין שליחות אחרת וכ"ש השאר שראו הקנין ולא נעשו שלוחים בכתיבת השטר והדין נותן שא"כ אם היו שם הרבה בני אדם כל שנים מהן יכתבו לו שטר וגובה וחוזר וגובה אלא לעולם אין כותבין אלא המזומנים שעשאן שלוחים אבל אם העידו בע"פ מקבלים אותן ועדותן עדות שאם כפר זה בעיקר הדבר הוחזק כפרן ע"פ עדות אלו אבל באומר פרעתי נאמן ואף ע"פ שראו שקנו ממנו ולא עוד אלא שאפילו תוך זמנו נאמן לומר פרעתי משום דריע טענתו של מלוה כשלא הוציא שטר אבל אם אין שם קנין ושטר והעידו שהוא תוך זמן גובה ע"פ עדים אלו דאין אדם עשוי לפרוע תוך זמן עכ"ל וכבר כתבתי זה בסימן ל"ז:

סעיף ז

אבל אם הלוה מוחה בעדים וכו' פרק המוכר את הספינה (בבא בתרא דף עז.) אמר רבה בר יצחק אמר רב אמר זכו בשדה זו לפלוני וכתבו לו את השטר חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה וכתב הרא"ש ואע"ג דסתם קנין לכתיבה בשטר עומד וזכו בשדה זו משמע בקנין סודר אפ"ה מצי למיהדר ביה דהא דסתם קנין לכתיבה עומד היינו דכל כמה דלא הדר ביה לא בעי לאימלוכי ביה ואף ע"ג דלא אמר כתובו אבל אם מיחה בידם שלא לכתוב לא יכתבו חובתו בע"כ וטעמא משום דאית ליה קלא לשטר יותר מלקנין ולא ניחא ליה דליפשו שטרי עליה משום דזיילי נכסיה ואע"פ שגם הלוקח יכול לחזור בו ולומר אדעתא דלא כתבת לי שטרא לא זבני מיהו גם המוכר יכול לחזור בשטר או יקבלנו בלא שטר עכ"ל והן דברי התוס' בפרק זה בורר (סנהדרין כט:) וכ"כ עוד הרא"ש פרק חזקת וכתב שי"מ שאפי' עומד וצווח אל תכתבו כותבין בע"כ ולא מסתבר עכ"ל ואע"פ שלענין מקח וממכר הוא שכתב הרא"ש כן למד משם רבינו לענין הלואה דכי איתמר סתם קנין לכתיבה עומד בין לענין הלואה בין לענין מקח וממכר איתמר ומה שהרא"ש מפרש בו לענין מקח וממכר ה"ה והוא הטעם לענין הלואה ובפרק זה בורר גבי הא דאמרינן הודה בפני שני' וקנו מידו כותבין שהוא ענין הלואה כתב הרא"ש משום דסתם קנין לכתיבה עומד מיהו אם מיחה שלא לכתוב לא יכתבו כדאיתא פרק המוכר את הספינה אלמא

ס"ל להרא"ש שמקח והלואה דינם שוה ובתשובות כלל נ"ז השוה בפירוש הלואה למקח וממכר בדין זה ובכלל ס"ו סימן ב' כתב דכ"ש הוא ועל מה שכתב מיהו אם מיחה שלא לכתוב וכו' כתוב בהגה"א ופי' ריב"ם שאם העדים רוצים לילך למ"ה הולך לפני ב"ד וכותב לו אבל עדים מיהא אין רשאין לכתוב עכ"ל: וכתוב במישרים נט"ז ח"ב ואם מיחה שלא יכתבו השטר וכתבוהו יש מי שכתב דיש לו דין שטר לגבות ממשעבדי ויש מי שכתב דאין לו דין שטר כלל בפרק ה' דבתרא (עז.) ודעת הרא"ש בתשובה כלל ל"ד סימן ג' שאין לו דין שטר: (ב"ה) וכ"נ מתשובות הרשב"א שכתבתי בסימן זה: והרשב"א כתב בתשובה מלוה שכבר קיבל המעות ורוצה לקיים ההלואה אלא שמונע העדים מלכתוב השטר אע"פ שקנו מידו מחלוקת ישנה בין גדולי חכמי ישראל יש מי שאומר דסתם קנין לכתיבה עומד אמרו לומר שאין צריכין לימלך אבל כל שהוא מונעו מלכתוב שומעין לו וי"א שאין שומעין לו ולזה הדעת נוטה עד כאן לשונו. ועיין בתשובת הרשב"א דפוס ווינעציא סימן אלף ול"ד: (ב"ה) ורבינו כתב בסימן מ"ג בשם תשובת הרא"ש על ראובן שהלוה מנה לשמעון לפורעו לזמן פלוני וקנו מידו ושיעבד נכסיו ואח"כ מיחה שלא יכתבו שטר ראובן גובה חובו מיד: וכתב רבינו בסימן רמ"ג שכתב הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ס"ח סי' א' שאע"פ שכתבו העדים זכירה על ראובן שנתן בית לשמעון וחתמו בכתב הזכירה ומיחה הנותן מלכתוב שטר שנראה שיכול למחות ואי משום שכתבו הזכירה רשב"ם פי' אפי' נכתב שטר גמור ונחתם יכול לחזור בו עד שלא בא ליד המקבל מתנה עכ"ל: וכתב עוד שם שאפי' קנו מידו על שטר מכר שלא יוכל למחות בהם יכול לחזור ולמחות משום דאין כאן שיעבוד נכסים שכבר נשתעבדו נכסיו משעת מכירה ומשמע דה"ה לשטרי הלואה שכבר נשתעבדו נכסיו משעת הלואה. ומסיים בתשובה ההיא הלכך נ"ל שאין תקנה שלא יוכל לחזור בו עד שיבא השטר ליד הלוקח או ליד המקבל מתנה: וכתב הרא"ש בכלל ס"ו סי' ה' ראובן שנטל קנין והתנה ע"מ שיכתב ויחתם ומיחה בטרם נכתב כל תנאי שבממון קיים ויכול לחזור הלוה בו: עיין בכלל הנזכר סימן ו' ובדברי רבינו סימן רמ"ג ועיין בכלל ל"ד סימן ג':

סעיף ח

לא לקח בקנין וכו' פרק זה בורר (סנהדרין כט:) הודה בפני ג' ולא קנו מידו רב אמר כותבין ורב אסי אמר אין כותבין הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי אמר רב אדא בר אהבה האי אודיתא זימנין כתבינן וזימנין לא כתבינן כניפי ויתיבי לא כתבינן כנפינהו איהו כתבינן רבא אמר אפילו כנפינהו איהו לא כתבינן עד דאמר להו הוו עלי דייני מר בר רב אשי אמר אפילו אמר הוו עלי דייני לא כתבינן עד דקבעי דוכתא ושלחו ומזמני

להו לבי דינא ופרש"י אודיתא. שטר הודאה בפני שלשה שלא קנו מידו: כניפי ויתבי. ג' שהיו יושבים ובא והודה לפניהם הואיל ולא זמנום ולא קבעום לכך לא כעשו ב"ד אלא עדים דדלמא אי לא הוו אלא תרי הוי מודי ליה קמייהו ולא הוי מהדר אחר ב"ד: כנפינהו איהו כתבינן. דמדכניף תלתא דעתיה אבי דינא: דקבעי דוכתא. כדרך הדיינין: ושלחו שליחא בשמייהו. ללוה למיתי קמייהו לדינא ואודויי והואיל ועומד בדין נעשית כמלוה בשטר שגלויה לכל הילכך כתבינן עכ"ל: (ב"ה) ומפשטא דשמעתא משמע דבעינן שיקבעו הדיינים מקום כדי לדון דין זה אבל אם היו מקובצים מעצמם לא כתבינן וכן נראה מדברי תשובת הרשב"א שאכתוב בסימן זה אבל הרמב"ם כתב בפ"ז מהל' טוען ונטען ב"ד של ג' שהיו יושבין מעצמם במקום הקבוע להם ובא התובע וקבל לפניהם ושלח שליח אצל הנתבע ובא והודה בפניהם הרי אלו כותבים ונותנין לבעל דינו אבל אם לא היו קבועים ולא שלח לו אפי' קבץ אותם והושיב הג' והודה בפניהם ואמר להם הוו עלי דיינים ובא אח"כ התובע ואמר כתבו לי הודייתו אין כותבין שמא יתן לו ונמצא תובע אותו בשטר עכ"ל נראה מדבריו דכי אמרינן עד דקבעי דוכתא לאו למימרא שיקבעו מקום לדון דין זה אלא היינו לומר שיהא יושבין מקובצים במקום הקבוע להם ואפילו היו יושבים מעצמם: וכתבו הרי"ף והרא"ש דאיכא פלוגתא בין רבוותא איכא מאן דאמר הלכתא כמר בר רב אשי והיא סברא דרבינו האי ומכאן הכריע נמ"י דהכי ס"ל להרי"ף כיון שהזכיר בעל הסברא ההיא מ"מ כיון דפלוגתא הוא הבא לכתוב שטר עליו הראיה דלית הלכתא כמר בר רב אשי ולא כתבינן שטרא עד דקבעי דוכתא וכו' וכן דעת הרמב"ם פ"ז מטוען ונטען. וכתב נמ"י שכתבו מן המפרשים דהא דמר בר רב אשי היינו במודה מעצמו בלא תביעת בעל דבר הילכך אין שם דיינים עליהם אבל במודה ע"י תביעה בפני שלשה ואומר הוו עלי דיינים ה"ז ב"ד גמור ויכולין לחייבו וכל שהם יכולין לחייבו כותבין לו שטר ודע דכל הודאה דקמי בי דינא בין דאודי ע"י תביעה בין דאודי מנפשיה א"צ לאתם עדי ולא למסור עדות דלעולם הויא הודאה עכ"ל ובמישרים נ"א ח"ז כתב שפירש הרמב"ן אפילו אם קבצם הוא והושיבם ואמר הוו עלי דיינים אין כותבין מאחר שאינם קבועים אבל אם הם קבועים מעצמם לדון ותבעום התובע ושלחו לו והודה בפניהם כותבין וכ"נ עיקר עכ"ל ודע שעכ"פ יש באותו חלוקה שיבוש בדברי בעל מישרים שכתב ואם הם מקובצים ועומדים כותבים שאינו מסכים עם לשון הגמרא וגם דבריו סותרים את דבריו לכן צריך לגרוס אין כותבין . ועיין בתשובות הרשב"א סימן אלף וקמ"ט: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם והוא שיכירו ב"ד את שניהם כך כתב בפרק הנזכר ויתבאר בסימן מ"ט: בד"א שאין כותבין וכו' הכי אסיקנא בפ' זה בורר (שם) דהודה במקרקעי ולא קנו מידו כותבין ופרש"י קרקע שהיה ראובן מוחזק בו והודה לשמעון שהיא שלו כותבין כיון

דאודי ליה דדידיה היא ולא מיחסרא גוביינא גלויי מילתא בעלמא הוא והרמב"ם כתב פ"ז מטוען ונטען שאין כאן לחוש שמא יתן לו ויתבענו פעם שניה ואיבעיא לן מטלטלי בעינייהו אי דמו לקרקע וכתבינן או לא רבינא אמר כותבין ורב אשי אמר אין כותבין ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כרב אשי וטעמיה משום דמיחסרא גוביינא כלומר דכיון דמלוה להוצאה ניתנה שמא יוציאה ולא ניחא ליה למיהוי שטרא עילויה וכתב נ"י ואפילו מטלטלי דפקדון לאו כמקרקעי דמי משום דפסידא אית ליה דמעיקרא מהימן למימר החזרתי והשתא דאיכא שטר לא מהימן אלא (ס"א אפילו) בשבועה והם כדברי הרמב"ם בפ"ז מטוען ולפיכך סתם רבינו ולא חילק אלא בכל מיני מטלטלים לא כתבינן בלא קנין:

סעיף ט

י (יא) (יב) (יג) ומ"ש ובמטלטלי נמי וכו' ופי' התוספות וכו' וכן כתב הרמב"ם כו' דברי הרמב"ם הם פ"ז מטוען ונטען ותחילת דבריו כבר ביארנו שההודאות בבית דין או עדות בב"ד כמלוה הכתובה בשטר דמי ולפיכך כותבין ונותנים לבעל דינו בד"א בשלא קבל את הדין עד ששלחו והביאו כמו שביארנו אבל שנים שבאו לדין וכו' הם דברי הרי"ף פ"ק דמציעא שפסק כרב זביד משמיה דר"נ דבין אמרו ב"ד לחייב צא תן לו או חייב אתה ליתן לו בא ואמר פרעתי נאמן בא מלוה לכתוב אין כותבין ונותנין לו ואע"ג דאמרינן לעיל דעדות בב"ד או הודאה בב"ד כמלוה הכתובה בשטר דמיא ה"מ היכא דלא ציית דינא א"נ ציית לדינא ונתברר דלא פרע אבל היכא דציית לדינא ונפיק ליה מבי דינא אדעתא דקבלה עליה לדינא ואמר פרעתי נאמן ואם בא מלוה לכתוב אין כותבין ונותנין לו דחיישינן דילמא פרע ליה: (ב"ה) וכתבו רבינו בסוף סימן ע"ט: ומשמע מדבריהם שאם יש פסק דין בידו אינו נאמן לומר פרעתי וכיון שכן לא ידענא למה כתב רבינוב ואפילו אם כתבו לו פסק דין וכו' וכ"כ הרמב"ם דהא הרמב"ם אינו נאמן קאמר וכ"כ בהגהותא בפ' הנזכר בשם מהר"מ והכריח כן מדאמרי' בא לכתוב אין כותבין ונותנין לו ואמאי יכתבו לו ואם יתבעהו יאמר פרעתי ומיהו אם זה איחר כמה ימים הפסק דין בידו ולא תבעו סברא הוא דנפרע מדשתק כולי האי והדיינים יש להם לומר לנתבע שנתנו פסק דין לתובע ואם אמרו הדיינים שלא א"ל נאמן לומר פרעתי ואם בכחו אם א"ל אם לאו חזקה שהם עשו כדין ואמרו לו שנתנו הפסק דין לתובע עכ"ל אבל רש"י פי' בא מלוה לפנינו לכתוב לו שטר אדרכתא על נכסיו אין כותבין ונותנין לו ולפ"ז אע"פ שפסק דין בידו נאמן לומר פרעתי דאל"כ ניפלוג בין כשהפסק דין בידו לאינו בידו והרא"ש בפ"ק דמציעא לא חילק בין ציית דינא ללא ציית שכך כתב בא מלוה לכתוב אין כותבין לו

דאע"ג דאמרינן לעיל דעמד בדין כמלוה בשטר דמי היינו לטרוף מן הלקוחות משום דאית ליה קלא אבל מצי למימר פרעתי והיכא שידוע שלא פרע או שהוא מודה גובה מן הלקוחות עכ"ל. ונ"י כתב בפ' זה בורר גבי ההיא דמר בר רב אשי שכתבתי לעיל ודוקא קודם שיצא מלפני ב"ד אבל לאחר שיצא אין כותבין דחיישינן שמא נתן לו ובהכי מיתוקמא ההיא דפ"ק דמציעא (יז:) דבא מלוה לכתוב אין כותבים ונותנין לו. וסברת אבי העזרי כתובה במרדכי בפ' הנזכר וז"ל בא מלוה לכתוב אין כותבין ונותנין לו כתב ראבי"ה וז"ל ה"ה אם כתבו לו פסק דין וחייבוהו נאמן לומר פרעתי בשבועה שאין זה דומה לשטר העומד לעדות ולראיה אבל פסק דין כותבין מפני שאין הדיינים נאמנין לומר לזה זכינו ולזה חייבנו אלא בזמן שבעלי דינים עומדין לפניהם וכשפרע איפשר שלא חש ליטול מידו וכן קבלתי מאבא מארי שקבל מריב"א כן הלכה למעשה עכ"ל:

(ב"ה) עיין במ"ש בס"ס זה ועיין בסימן ע"ט ונ"ל שאין דברי ראבי"ה מכוונים דהא דאין הדיין יכול לומר לזה זכיתי וכו' היינו דוקא כשהוא א' אבל אם הם שנים נאמנים הם ולענין הלכה נקטי' כהרמב"ם שהרי"ף ז"ל מסכים עמו:

סעיף יד

שטר הודאה שחתמו בו ב' וכו' פ' זה בורר (שם) ההיא אודיתא כלומר שלא היו חתומין עליה אלא שנים דלא הוה כתיב בה אמר לנא כתבו וחתמו והבו ליה אביי ורבא דאמרי תרוייהו ודאי לא כתבי אא"כ אמר להם כתבו וחתמו והבו ליה מתקיף לה רב פפא ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע מי איכא מידי דאנן לא ידעינן כלומר שיש דיינים הרבה שאין יודעים דתרי ולא קנו מידיה לא כתבינן וספרי דבי רב ידעי שאילתינהו לספרי דאביי וידעי לספרי דרבא ולא ידעי כך הוא הגירסא בנוסחא שלנו אבל הרי"ף והרא"ש גורסי' בשנים וידעי וא"כ לא קמא לה אתקפתא והלכה כאביי ורבא וזה דעת רבי' וכן כתב הרמב"ם פ"ז מטוען ונטען אך בהג"א כתב מיהו לבי אומר לי דהאידנא שנתמעטה התורה דאפילו הלומדים לא בקיאי בדיני ולית לן סופרים מיוחדים לשטרות כמו שהיה בימי החכמים אי אתיא אודיתא לקמן אפילו בשלשה חתומים לא מכשרינן לה כלל אא"כ כתוב בה ואמר לנא כתבו וחתמו והבו ליה וה"מ לענין לקוחות למיגבא ממשעבדי אבל מיניה שלא יוכל לכפור כשרה דשיקרא לא כתבי ולא חתמי עכ"ל גם רבינו ירוחם נ"ד ח"א כתב דמוכח בגמרא דדוקא סופרים הבקיאים שלא יכתבו זולתי אם יאמר להם המודה תנו אבל סופרים סתם שלנו נראה שאינה מועלת זולתי אם כתבו בה כתבו וחתמו ותנו לפלוני עכ"ל : (ב"ה) וכך הם דברי רשב"א בתשובה שאכתוב בסימן זה:

בד"א שהיה כתוב וכו' שם ההיא אודיתא דהוה כתיב בה דוכרן פתגמייא כלומר לא

היה כתוב בה זכרון עדות בלשון עדים אלא בלשון זכרון דברים והוא לשון דיינים וכן כל דברים היו כתובים בלשון ב"ד ולא היו חתומים אלא ב' ולא הוה כתוב בה במותב תלתא כחדא הוינא וחד ליתוהי כמו שצריך לכתוב כשישבו ג' לקיים השטר ומת אחד מהם סבר רבינא למימר חזקה אין בית דין כותבין שטר אלא כדת והני ג' הוו א"ל רב נתן בר אמי הכי אמרי' משמיה דרבא כל כה"ג חיישינן לב"ד טועים כלומר שהם סבורים שב' כשרים לדון א"ר נחמן בר יצחק אי כתיב ביה בי דינא תו לא צריך שהכל יודעים שאין ב' קרואים ב"ד ודילמא ב"ד חצוף הוא דאמר שמואל ב' שדנו דיניהם דין אלא שנקראו ב"ד חצוף דכתב ביה בי דינא דרבנא אשי כלומר דאינהו ודאי ידעי שאין ב' קרויים ב"ד ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל ס"ל דכתיב ביה ואמרנא לרבנא אשי ואמר לנא רבנא אשי כלומר אמר לנא רבנא אשי לכתוב לו דכיון דהוא היה שם מסתמא לא צוה לפחות מג' לכתוב והאי דנקט רבנא אשי לפי שבית דינו היה ראש בימי רבינא וה"ה אם מוזכר ואמר לנא פלוני ע"ש שום חכם דקי"ל בגויה דידע דלא סגי בתרי ובפ"ב דכתובות (כב.) מביא דין אחר כיוצא בזה ופי' שם רש"י כמו שכתבתי וכ' עוד וי"מ ואמר לנא רבנא אשי תלתא נינהו ולא נהירא לי דאי רב אשי חד מנהון מאי ואמר לנא דכתבו ביה עכ"ל. ורבינו לא חשש לקושיא ולא נהירא די"ל דה"ק אמר לנא רבנא אשי שנכתוב לו אנחנו כלומר שהוא לא היה יכול להתאפק מעסקיו לחתום בו ולכן כתב ב' הפירושים גם במישרים נ"א ח"ז כתב שאם כתוב א"ל פלוני שמשמע שהם ג' וכן אם מוכח שעשו אותה במצות גדול כשירה דס"ל דבאיזה מהם סגי. ודברי הרמב"ם בפ"ז מהל' טוען כדברי הפירוש השני: כתב עוד רבינו ירוחם בנ"א ח"ז הודה בפני ג' ולא קנו מידו וכו' ואם כתבו הדיינים ההודאה ולא כתבו ביה א"ל פלוני לא חיישינן לב"ד טועים כי בודאי לא היו כותבים אם לא אמר הוא לכתוב: וכתב הרשב"א בתשובה כן בודאי באלו הדיינים של זה הזמן חיישינן שטעו וכתבו בלא רשותו ודינא כמו בפני שנים עכ"ל וז"ל הרשב"א ח"א סי' אלף שנשאל על שטר שכתב כך במותב תלתא כחדא הוינא כשהודית פלונית שיש עליה חוב לראובן והיה ש' זהובים ע"מ אם תינשא עד תשלום כ' שנה וכו' ונטלה בקנין חיזוק לתנאים הנזכרים והשיב לשון שטר זה סתום מאד שיש במשמעו שהיא הודית בפני אותם הג' כשהיו מקובצים ויושבים כאחד שהיא חייבה עצמה כבר לראובן ושנטלה בקנין כבר וכל זה לא עשתה בפני אלו הג' אלא שהודית בפניהם מה שעשתה קודם וא"כ היה נראה שאין לזה דין שטר לפי שההודאה אפילו בפני ג' אם לא קנו מידו פעמים שאין כותבין כדאמרינן בפ' זה בורר האי אודיתא זימנין כתבינן וזימנין לא כתבינן כו' אלמא כל זמן שהיו אלו השלשה מקובצים מעצמם אע"פ שהודית בכך לא היה להם לכתוב

אלא א"כ קנו מידה או שאמרה להם כתובו ואפי' קבצו הם ואמרו להם הוו עלינו דיינים כדברי מר בר רב אשי עד שיקבעו מקום ויזמינום לדין ומתוך לשון השטר נראה שהיו אלו מקובצים מעצמם שאילו קבצום הם הו"ל לומר ואמרה לנא פלונית קבעו לי דוכתא והוו עלי דייני ואנחנא קבענא דוכתא ושדרנא לה מבי דינא ואזימנא יתה לדינא וכיון שאין כתוב כן באותו שטר וכן אין כתוב בו וקנינא מפלונית וכן אין כתוב בו ואמרה לנא כתובו נראה שמקובצים היו כבר מעצמם ולא הזמינום לדין ושלא קנו מידה ולא אמרה להם כתובו וכיון שכן לא הו"ל לכתוב ואע"פ שכתבו אין לו דין שטר והו"ל מלוה ע"פ ואינה גובה מהלקוחות דמלוה ע"פ בפני שנים אם עמדו העדים וכתבו שלא מדעת הלוה פסול ואינו גובה מהלקוחות ואין לומר מסתמא כל שכתבו הדיינים בודאי היא אמרה להם כתובו דאנן סהדי שרוב הדיינים שיושבים עכשיו בדין אינם בקיאים בכך וכדאמרינן בפרק זה בורר גבי ההיא אודיתא דלא היה כתוב בה כתובו וחתומו והבו לה שיילי לספרי דאביי וידעי וכו' הלכך יש לחוש ולשאול אותם אם יודעין אם לאו ובכל כי הא חוששין וחוקרין ובודקין להוציא הדין לאמתו. ומ"מ מה שאמרתי שמשמעות הלשון הוא שהיא מודה שכבר חייבת עצמה ושנטלה בקנין איני גוזר שלא יהא כמשמעו של לשון שנטלה עכשיו בקנין בפני אלו השלשה אלא שהלשון סובל כן ועוד דע"כ התחלת השטר על מה שעבר שכך כתוב בו במותב תלתא כחדא הוינא כשהודית פלונית שיש עליה חוב ואילו נתחייבה עכשיו הו"ל לומר וחייבה עצמה בפנינו וכיון שכן לכאורה אף מה שכתוב שם ונטלה בקנין נגרר הוא אחר התחלת הלשון כלומר הודית שיש עליה חוב ושנטלה בקנין וכל כיוצא בזה יד בעל השטר על התחתונה עכ"ל: וכתב עוד שם איני רואה בו זמן ברור שהרי כתוב בו אם תינשא עד תשלום כ' שנה ולא נתברר בו לאי זה מנין הם מונים אם לתשלום כ' שנה מיום שנתאלמנה או ללידתה או למקרה שקרה לה או מיום זה וכל שלא נתברר יד בעל השטר על התחתונה שמא כשנשאת זו כבר נשלמו אותם כ' שנה עכ"ל:

סעיף טז

כותבין שטר ללוה וכו' משנה פרק גט פשוט (בבא בתרא קסז:) ומ"ש רבינו ובלבד שיכירו הלוה ולא הזכיר המלוה נראה שסובר כדברי ה"ה שכתבתי בסימן מ"ט אך ק' שבסימן הנזכר כתב שצריך שם הלוה והמלוה: ומה שכתב רבינו ואינם רשאים ליתנו למלוה וכו' בפ"ב דכתובות (יט.) אמרינן דעדים שאמרו אמנה היו דברינו אינם נאמנים משום דעולה הוא ואעולה לא חתימי הלו' ואם מארו שחתמו אינם נאמנים וכתבו התוס'

אעולה לא חתמי והא דכותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו היינו למוסרו ללוה ולא למלוה וכ"כ בהג"א:

סעיף יז

יח כיצד אמר קנו וכו' ולא יזכה בו המלוה כלום' אפילו אם בא לידו אינו זוכה בו כיון שלא בא לידו מיד הלוה: ומ"ש או אפי' כתבו סתם כלומר שאמר קנו ממני שאני חייב לפלוני כך וכך וכתבו שטר אע"פ שלא פי' כתבו לו הרי אלו כותבין ונותנין למלוה דלעולם אין נותנין ללוה אא"כ אמר להם בשעת קנין שלא יתנהו אלא בידו. וטעמא משום דסתם קנין לכתיבה ונתינה ביד המלוה עומד: ומ"ש רבינו או אפי' כתבו סתם לאו דוקא דה"ה אפילו לא אמר כתבו כיון שקנו ממנו כותבין ונותנין ביד המלוה: (ב"ה)

והכא אע"פ שקנו מידו כיון שאמר ותנו אותו בידי אינם רשאים ליתנו למלוה שלא גמר להשתעבד לו עד שילוהו ואם נתנוהו הם למלוה קודם שילוהו הוה ליה עולה:

סעיף יט

כתב הרמב"ן ראובן שהתנדב וכו' כתב בעל התרומות בשער מ"ח שכן השיב לו הרמב"ן בשם ן' מיגא"ש ושכך נ"ל להרמב"ן גם הה"מ פכ"ג ממלוה ולוה כתב שכך כתב הרמב"ן בתשובה בשם רא"ם ושכך נ"ל להרמב"ן וטעמו שכיון שנשתעבדו לו נכסי לוה בחליפין מעכשיו אף הוא חיוב ליתן דמים כלומר שחייב להלוותו עד זמן שקבע לו ויקנה נכסיו לשיעבודן אבל הרשב"א כתב דלעולם מלוה יכול לחזור בו והביא ראיה מפרק האיש מקדש (קידושין מז:) שאמרו שם במלוה ברשות בעלים לחזרה קמיפלגי דמשמע מהתם דכל שלא נתנה לכ"ע יכול לחזור בו עכ"ל ואע"פ שמי יכניס ראשו בין ההרים הדעת נוטה לדברי הרשב"א ועוד שהביא ראיות לדבריו שכתב וז"ל שאלתם ראובן שהסכים עם שמעון שילוה לו מנה בשטר ועשה שמעון השטר מדעת ראובן יכול ראובן לחזור בו או לא. תשובה יכול ראובן לחזור בו ולומר רוצה הייתי ועכשיו איני רוצה כי לא נתחייב לשמעון בכלום וע"ז שנינו כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו ואילו היה המלוה חייב להלוות אחר שנמצא השטר נמצא אלו שכותבין השטר ללוה שלא מדעת המלוה מחייבין את המלוה להלוות ולא עוד אלא אפי' שנתן לו מעות כל שעדיין המעות בעין ביד הלוה נחלקו בו בפרק האיש מקדש אם יכול המלוה לחזור בו אם לאו ולולי שאמרו דמלוה משעה שניתנה להוצאה ניתנה היינו אומרים שניתנה לחזרה אלמא לכ"ע מיהא קודם שנתן המעות יכול לחזור בו וה"ה והוא הטעם למוכר והוא ששנינו כותבין שטר למוכר אע"פ שאין לוקח עמו ואילו היתה כתיבת השטר מחייב את הלוקח ליקח היאך כותבין את השטר שלא מדעת הלוקח עכ"ל: ובתשובות דפוס ווינעציא סימן אלף נ"ד כתוב כן על האומר כתבו שטר לפלוני מחמת שאני ממשכן לו בית בכך וכך וקנו מידו

ועד שלא נתן המלוה ללוה המעות רצה לחזור בו המלוה שהרשות בידו ואע"פ שנכתב השטר ומיהו אם מלוה זה ירד למשכונתו וזכה בקרקע לא היה יכול לחזור בו שהרי כבר נתחייב במעות עם ירידתו בתוך המשכונא אבל כשלא זכה עדיין בקרקע לא נתחייב בכלום דאי מחמת שטר המשכן קרקע אינו נקנה בשטר לבד אלא בכסף ושטר ואם מפני הקנין שיש בשטר המשכונא י"א שאפילו בשטר וקנין אינו קונה בלא כסף עכ"ל: ובתשובה אחרת כתב מי שקנו מידו לחבירו וחזר ואמר לעדים איני רוצה שתכתבו לו השטר אם הוא קודם שקבל מעות ההלואה וקודם שהחזיק הלוקח בקרקע שומעין לו שהרי יכול הוא לחזור בו שלא ללוות ושלא למכור ובשטר מתנה שקנו מידו י"א שאם מנעם מלכתוב שומעין לו וי"א שאין שומעין לו ולזה הדעת נוטה עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב על ראובן שאמר לעדים קנו ממני וכתבו וחתמו עלי שאני חייב לשמעון מנה תנו לו השטר ועד שלא כתבו השטר בא ראובן ואמר להם שלא יכתבוהו ולא יחתמוהו ופסק שאינם רשאים לכתבו (י):

סעיף כ

חייב עצמו לשנים וכו' בעל התרומות בשער נ"ב כתב שנשאל ה"ר יצחק על כיוצא בזה והשיב שלא קנה השני ותמה בעל התרומות על המשיב ושאל את ה"ר נתן בר מאיר והשיב דכיון שכתבו העדים ונתנו השטר לאחד מהם במצות המחייב עצמו ודאי תימה גדול איך לא זכה האחר דהא נפיק שטרא מתותי ידיה ואין לסמוך על זה עכ"ל כלומר דאין לסמוך על תשובת ה"ר יצחק ולכך כתב רבינו כדעת ה"ר נתן:

סעיף כא

כב) ואין כותבין שטר למלוה וכו' משנה פרק גט פשוט (בבא בתרא קסז:) ופריך בגמ' (קסח.) הלוה נותן את השכר פשיטא כלומר דהא כל הנאה שלו היא ומשני לא צריכא בעיסקא כלומר מלוה למחצית שכר שהרי יש הנאה למלוה ג"כ ואפ"ה לוה נותן את השכר וכתב הה"מ פרק כ"ג ממלוה ולוה ויש שהקשו פשיטא ותירצו דאיידי דתנא רישא כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו תנא סיפא אין כותבין למלוה וכו' ולי נראה שכך פי' שאם בא מלוה לעדים ואמר להם אני מלוה לפלוני מנה כתבו שטר ויהיה בידכם ואם יבא הלוה היום ויאמר לכם כי כן הוא האמת תקנו ממנו ותתנוהו לי ואם אין תקרעוהו אף על פי כן אין כותבין לפי שבשעת כתיבה הוא שקר ויש לחוש אולי מערים הוא עכ"ל וק"ל דהא משמע בפרק כל הגט דלמיחזי כשיקרא לא חיישינן ואפילו נחתם השטר קודם שילוה בו וכ"כ הרי"ף וכדאמר רב אשי שטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר ולוה בו אפילו בו ביום שכבר נמחל שיעבודו טעמא דנמחל שיעבודו אבל למיחזי כשיקרא לא חיישינן וי"ל דשאני התם שבשעה שנחתם לא הוי מיחזי כשיקרא אבל

הכא בשעה שנחתם מיחזי כשיקרא חיישינן ליה דהכא בשנחתם קודם שיבא הלוה עסקינן כמו שאמר תקנו ממנו ותתנוהו לי ולא כתב תקנו ממנו ותחתמו בו ותתנוהו לי מיחזי כשיקרא ואיכא למיחש שהוא מערים דשמא יפול מידם או יגנבו קודם שיבא הלוה ויגבה בשטר מזוייף כתב בנ"י אם אבד המלוה את השטר וצריך לכתוב אחר הוא נותן שכר:

סעיף כג

כתב הרמב"ם בפכ"ג ממלוה ולוה בד"א בשטר וכו' פ"ק דמציעא (יב:) פריך אלא הא דתנן כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו היכי כתבי ניחוש שמא כתב ללות בניסן ולא לוה עד תשרי ואתי למטרף לקוחות שלא כדין אמר רב אשי בשטרי הקנאה דהא שעביד נפשיה אבייי אמר עדיו בחיתומיו זכין לו ושטרי הקנאה פי' הרי"ף שטר שיש בו קנין שמשעה שקנו מידו של לוה שיש בידו למלוה כך וכך שעביד ליה נפשיה והשתא דטריף כדין טריף אבל שטר שאין בו קנין דלא שעביד ליה נפשיה עדיין אין כותבין ללוה עד שיהיה המלוה עמו דכיון דשקיל ליה מלוה לשטרא אישתעביד ליה לוה מההיא שעתא. ואבייי דאמר עדיו בחיתומיו זכין לו לומר דמשתעבד ליה משעת חתימה לית הלכתא כוותיה דהא רבא פליג עליה וזה דעת הרמב"ם וכמ"ש רבינו והרא"ש כתב ומ"ש הרי"ף שטרי הקנאה שטר שיש בו קנין לא ברירא לי מה חילוק יש בין יש בו קנין לאין בו קנין כיון שכתב בשטר פלוני לוה מפלוני מנה נשתעבדו נכסי לוה למלוה דשיעבודא דאורייתא שכל מה שאדם חייב נכסיו משועבדים לפרוע ואי משום קלא שיוכלו לקוחות ליזהר עדיו החתומים על השטר מפקי לקלא ולא הקנין אלא היינו טעמא דרב אשי דאית ליה שלא זכה משעת החתימה לגבות מן הלקוחות משום דלא נפיק קלא עד שימסור השטר ביד המלוה א"נ אע"פ שצוה הלוה לכתוב השטר אין דעתו שיחול השיעבוד עד שיבואו המעות לידו הילכך נראה כפי' רש"י שפי' שטר הקנאה שמקנה לו נכסיו בין ילוה בין לא ילוה יגבה מהם מאותו היום ודבר תימה הוא שאדם ישתעבד נכסיו קודם הלואה ומחמת זה הקול יוצא משעת כתיבה עכ"ל הרא"ש בפ"ק דמציעא וכתב נמ"י שדעת גדולי הראשונים כהרי"ף. וכתוב במישרים נ"ד ח"א שיש מי שפירש דברי רש"י כמו הרי"ף דלאו דוקא שכתב לו כך אלא שסתם הקנין כך שמשעבד עצמו כך וכ"כ הריב"ש בסי' קס"א בשם המפרשים. וכתב נמ"י בפרק הנזכר בשם הראב"ד דאפי' לרי"ף והרמב"ם אפילו בשטרי דלאו אקנייתא כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו ובלבד שיזכו עדים למלוה ושיעמוד השטר בידם מאותה שעה ואילך בשביל המלוה דבכה"ג הרי מלוה עמו דזכין לאדם שלא בפניו ולא באנו למעט בשטרי דלאו אקנייתא אלא

שלא יכתבו שטר ללוה ויתנוהו לו או שיעמוד בידן של עדים בעדו עכ"ל. והרא"ש ספ"ק דמציעא הכריע כדברי התוספות שפסקו הלכה כאביי דאמר עידיו בחיתומיו זכין לו כלומר מיום שחתמו לו השטר זכין לו השיעבוד ואפילו לא הלוה לו מעות עד לאחר זמן ואמרינן בגמרא דה"מ היכא דמטא שטר לידיה ואפילו אחר זמן זכו לו חותמיו לגבות מזמן הכתוב בו אבל לא מטא שטרא לידיה לא אמרינן עידיו בחתומיו זכין לו וכתב הרא"ש בפרק הנזכר דמשמע מדברי הרי"ף דהא דאמרינן בגמרא דלאביי בעינן דלימטי שטרא לידיה בסוף היינו דוקא דבר שצריך מקבל השטר לזכות ע"י השטר דבר שאין בידו כגון שטר הלואה שזוכה המלוה בשיעבוד נכסי הלוה ע"י השטר אבל כשזוכה בדבר שהוא כבר תחת ידו זכה משעת חתימה אפילו לא יבא השטר לידו לעולם. ועוד שמעינן מדבריו דבשטר מתנה או מכר אם מכר המוכר או הנותן את הקרקע לאחר בין חתימת השטר למסירתו (הוי מכירתו מכירה) דלא אמרינן עדיו בחיתומיו זכין לו משעת החתימה ואין במכירתו כלום שמכר בין חתימה למסירה אלא לענין שיעבוד דוקא דלא ליהוי שטר מוקדם אז עדיו בחיתומיו זכין לו אבל לענין מתנה או מכר אם מכר או נתן אותה קרקע לאחר בין חתימה למסירה נתבטלה זיכוי החתימה כיון שנתנו לאחר קודם שיבא השטר ליד הראשון: (ב"ה) וסיים הרא"ש דרש"י לא פי' כן לפיכך כתב הטור דלא כדברי הרי"ף לדעת הרא"ש וק"ל: וכתב עוד והאי דאמרינן עדיו בחיתומיו זכין היינו דוקא כשניכר בזמן הכתוב שקדם למעשה שנעשה אחריו אבל שני שטרות שנכתבו ביום אחד ומסר האחרון תחילה זכה דהא בסוף מי שהיה נשוי (כתובות צד.) משמע דלמ"ד עדי מסירה כרתי כתב לזה ומסר לזה קנה ואביי ס"ל כר' אליעזר דאמר עדי מסירה כרתי כדאיתא בפרק זה בורר (סנהדרין דף כח:) גבי ההיא מתנתא דהוו חתימי עלה תרי גיסי אלא ודאי כשאין הקדימה ניכרת מתוך השטר לא אמרינן עדיו בחיתומיו זכין לו עכ"ל: וכתב הריב"ש בסימן קס"א אע"פ שרבינו חננאל כתב דכי אמרינן בשטרי הקנאה דמשעת קנין שיעבד נפשיה ה"מ היכא דמטא שטרא לידיה אבל אי לא מטא שטרא לידיה לא וגם הרי"ף כתב כן בתשובה כבר דחו האחרונים דבריהם והוכיחו כדברי רש"י ומ"ש הרמב"ם בפ"ט מהל' זכיה ומתנה מי שמת ונמצאת דייתיקי קשורה על יריכו אע"פ שהיה בעדים וקנו מידו ה"ז אינה כלום וכו' כבר ביאר מגיד משנה שזה הוא במתנת כל הנכסים הא במקצתן ודאי זכה בהם כיון שיש בהם קנין ואע"ג דלא מטא שטרא לידיה וכ"כ הרב ן' מיגא"ש וכ"כ עוד מגיד משנה בפי"ח מהל' גזילה שדעת הרמב"ן והרשב"א כדעת רש"י ון' מיגא"ש וכ"כ הריטב"א גם מדברי הרמב"ם נראה שכן דעתו שכתב בפ"ח מהל' זכיה אל תטעה בש"מ שכתב כל נכסיו ופירש שנתן הכל מעכשיו

והקנה מחיים שאין זה מתנת ש"מ אלא כשאר כל מתנות הבריאים שאם הגיע השטר ליד המקבל או שקנו מיד הנותן קנה הכל ואין יכול לחזור בו עכ"ל נראה מלשון זה שאם קנו מידו א"צ שיגיע השטר ליד המקבל עכ"ל ומעתה מ"ש נ"י שדעת הרמב"ם כדעת ר"ח ורי"ף באותו לשון של פ"ט מה' זכיה ונחלה כבר נתבאר שאינו כן אלא שדעתו כדעת רש"י ון' מיגא"ש והרמב"ן והרשב"א ז"ל וז"ל הרשב"א בתשובה דברי רש"י מוכרעין הם ומוכרחים ואין לזוז מהם וכמה ראיות יש שאין תשובה עליהם עכ"ל וכדבריהם סתם דבריו רבינו בסימן ס"ה והכי נקטינן דהו"ל ר"ח ורי"ף יחידאי לגבי כל הני רבוותא: כתב נמ"י בפ"ק דמציעא גבי שאני אומר כתובים היו בשם הר"ן דכותבין לכתחילה שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו אפילו בשטרי דלאו אקנייתא וז"ל הר"ן בפ"ב דכתובות כל שמפרש לוה לכשילוה ישתעבד מעכשיו אפילו בשטרי דלאו אקנייתא ואפי' אין מלוה עמו: כתב בעה"ת בשער מ"ח בשם הר"י ן' מיגא"ש דהא דכותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו היינו דוקא כשהעיד על עצמו שכבר קיבל המעות אבל אם לא העיד על עצמו אין העדים רשאים לכתוב ולחתום אלא מדעת שניהם וכתב שהרמב"ן חלק עליו וכתב שאין דבריו נכונים אע"פ שלא העיד על עצמו בקיבול הדמים כותבין לפי שאין הפסד ללוקח או למלוה בכך שאין השטר ראיה בחיוב נתינת הדמים עד שיגיע לידם כללו של דבר בשטרי אקנייתא כתבינן בין במקח בין בהלואה אע"פ שלא הודה שקיבל המעות ובשטרי דלאו אקנייתא אפי' מסר מעות ללוה בפנינו אין כותבין אא"כ מלוה עמו וימסור לו השטר מיד בפנינו בשטרי דלאו אקנייתא דשמא כתב למסור בניסן ולא מסר עד תשרי ולא משתעבדי לקוחות עד שעת מסירה דשטרא לא קניא ליה אלא או משעתא דמטיא לידיה דמלוה או משעת קנין בשטרא דאקנייתא: וכתב עוד ואע"פ שתמצא לקצת מחברים שאמרו אין כותבין אא"כ ראו נתינת המעות אל תחוש להם דשלא בעיון כתבו כן ודברי הרמב"ם יפין ומדוקדקין עכ"ל ולפ"ז אפילו אם ראו עדים שהלוה לו ואמר הלוה כתבו וחתמו השטר ותנו ביד המלוה ולא היה שם קנין כותבין בשטר יום שנמסר בו השטר ואין כותבין יום שהלוה לו דכל שכתבו בשטר יום אחד ומסרוהו יום אחר נמצא טורף לקוחות שלא כדין דלא משתעבדי לקוחות עד שעת מסירה: מי שחייב עצמו לחבירו בשטר בקנין והפקידו חייב ביד אחר בסתם ולא פי' לו באיזה ענין מוסרו לידו ומת המפקיד לא יתננו לא למלוה ולא ליורשי לוה כ"כ רבינו בסימן נ"ה: עדים שראו שמסר שטר חוב לחבירו ומכרו לו וא"ל קני לך איהו וכל שיעבודא דאית ביה וקנו מידו אין כותבין שטר מכר בסי' ס"ו: עדים שראו קטן שקנו מידו לא יכתבו עליו שטר בסי' צ"ו: עדים שראו דבר אחד לזכות ראובן ואין זכותן נגמר עד שיביא עדים שראו עוד

דבר אחד אם כותבים העדים מה שראו ויתנו בידו בסימן ר"ה: דיני שטרות מכר ומתנת שדה בסי' רל"ז ורל"ח ורל"ט ור"מ ורע"ג: כתב הרשב"א בתשובה שטר שביד הסופר והוא יודע שנפרע מחזירו ללוה אא"כ נקיט ליה משום פשיטי דספרא:

סימן מ

סעיף א

ב (ג) (ד) האומר לחבירו אני חייב לך וכו' פרק הנושא (כתובות קא:) איתמר האומר לחבירו חייב אני לך מנה רבי יוחנן אמר חייב ור"ל אמר פטור ה"ד אי דאמר להו אתם עדי מ"ט דר"ל דפטור ואי דלא אמר אתם עדי מ"ט דר"י דמחייב לעולם דלא א"ל אתם עדי והב"ע באומר לחבירו חייב אני לך מנה בשטר ר"י אמר חייב אלימא מילתא דשטרא כמאן דאמר להו אתם עדי ור"ל אמר פטור לא אלימא מילתא דשטרא ופי' רש"י דחייב אני לך מנה בשטר בהודאה איירי שכתב לו ולא חתם בו דאילו חתם בו היינו כתב ידו ולית ביה פלוגתא דהא תנן הוציא עליו כתב ידו גובה מנכסים משועבדים [ס"א בני חורין] ולזה נתכוין רבינו שכתב ואינו כתב ידו כלומר שאינו חתום בו וס"ל לר"י שאע"פ שאילו נתן לו שטר זה שלא בפני עדים או שהודה לו בפני עדים שהוא חייב ולא אמר להו אתם עדי מצי למימר משטה אני בך כיון שמסרו לו בפני עדים אלימא מילתא דשטרא כאילו אמר אתם עדי וחייב לשלם ונראה דהיינו כל זמן שהמלוה טוען שהוא חייב לו באמת אבל אם מודה שלא היה חייב לו דבר אלא שבמסירת אותו שטר הוא מתחייב אין בדבריו ממש. וכן אם נתברר בעדים שלא היה חייב לו מקודם אינו מתחייב במסירת השטר. והרא"ש כתב בשם רבינו תם דלא איירי בהודאה וכו' וקרוב לפי' זה הוא מ"ש ה"ה פרק י"א מהל' מכירה בשם הרמב"ן והרשב"א וכתב שפירשו דרישא לאו במי שבא להתחייב בלא כלום היא. וה"פ קס"ד מעיקרא דפליגי במי שהודה שהוא חייב מחמת הלואה או מחמת טענה אחרת ואסיקנא כגון דאמר חייב אני לך מנה בשטר פי' שאם כתב לו שטר ולאו במודה שהוא חייב מחמת הלואה כדס"ד עד השתא אלא שהוא מתחייב לו בלא כלום וכותב לו שטר חיוב על המנה ושטר זה כשאר שטרי חוב ופירשו כמאן דאמר אתם עדי דמי כמי שהודה שהוא חייב לו כבר ואמר אתם עדי כן הוא דינו של זה המתחייב בשטר. וכתב הרא"ש ואין לתמוה היאך מתחייב בשטר זה הא אין מטלטלין נקנין בשטר דהואיל וטרח למיכתב בלישנא דחיובא גמר ומשעבד נפשיה שהרי יש דברים שנקנין אפילו באמירה כדאמרינן גבי כמה אתה נותן לבנך וה"נ מתוך שטרח ליתן לו בשטר גמר ומקני. מטלטלים המיוחדים אינם נקנין אלא במשיכה אבל שיעבוד וחוב מהני בשטר. והרמב"ם מפרש דכי אמרינן האומר חייב

אני לך מנה פי' שבא להתחייב בלא הלואה והקשו אי דאמר להו אתם עידי מ"ט דר"ל פירוש פשיטא ליה לבעל הגמרא דכי היכי דאתם עידי מהני בהודאה ה"נ מהני בבא להתחייב ואי דלא אמר אתם עידי מ"ט דר"י דמחייב דזה לאו כלום הוא וכיון דלא אמר אתם עידי ובהודאה נמי יכול לומר משטה הייתי בך ותירצו הב"ע כגון דאמר חייב אני לך מנה בשטר בבא להתחייב כדאמר ואומר בפני עדים הריני חייב לזה מנה בשטר וכיון שהזכיר מלת שטר ה"ז כמי שבא להתחייב ואמר אתם עידי וממילא שאם כתב לו בשטר הריני חייב לך מנה ואע"פ שאין עדים בשטר שהוא חייב וכ"ש הוא וכתב ה"ה ומ"מ אין זה אלא במסרו לו בעדים וכמ"ד עידי מסירה קונים א"נ שהיה השטר בכתב יד המתחייב ונתנו לו בינו לבינו ולגבות מנכסים בני חורין אבל אם היה כתב ידי אחר ונתנו בינו לבינו ודאי לאו כלום הוא דלא עדיף זה שנתחייב מלוה ממש עכ"ל והרי"ף דעת הר"ן וה"ה שדבריו נוטים לדברי הרמב"ם והרא"ש כתב שדעתו כדעת ר"ת וכן כתב הר"ן בשם הרמב"ן וטעם מחלוקתם הוא לפי שכתב דשמעינן משמעתין דפלוגתא דר"י ור"ל במאן דקביל על נפשיה מילתא דלא הוה מיחייב בה והלכתא כר"י דאמר חייב אני לך מנה בשטר חייב ואפילו לא אמר אתם עידי וכל שכן אם אמר אתם עידי דבהא אפי' ר"ל מודה וכל שכן אם קנו מיניה וכיון שכתב כל שכן אי אמר אתם עידי סוברים הר"ן וה"ה דס"ל דבאומר בפיו חייב אני לך בשטר עסקינן וכדברי הרמב"ם שאילו לדברי הרמב"ן והרשב"א דדוקא בכותב כן בשטר עסקינן אתם עידי אינו ענין לכאן אלא ודאי ה"ק דפלוגתא דידהו הוי כשבא להתחייב ע"י השטר ומש"ה פליג ר"ל דלא אלימא ליה מילתא דשטרא להתחייב במסירתו והלכה כר"י שהוא מתחייב במסירת השטר וכ"ש אם אמר כן בפיו בלא שטר ואמר אתם עידי דאפילו ר"ל מודה בהא וכדמקשינן אי דאמר להו אתם עידי מ"ט דר"ל דפטר והרמב"ן כתב הרי"ף רצה להכריח דבמסקנא לאו במודה עסקינן אלא במחייב עצמו לכתחילה ומ"ש בסמוך כ"ש אם אמר אתם עידי וכו' לאו במחייב עצמו קאמר אלא כל שכן אם אמר אתם עידי כמודה והרא"ש דילג כ"ש אם אמר אתם עידי שכך כתב וכן פירש הרי"ף וכו' והילכתא כר"י דאמר חייב אני לך מנה בשטר חייב וכ"ש אם קנו מיניה ע"כ אולי היה כן בנוסחתו. מ"מ לדברי רש"י דוקא בהודאה הוא דמהני חייב אני לך מנה בשטר ולדעתו ולדעת ר"ת והרמב"ן והרשב"א צריך שיכתוב בשטר חייב אני לך מנה הא לאו הכי לרש"י לא מיקריא הודאה כיון דלא אמר אתם עדי ולר"ת לא מיחייב כיון דליכא שטרא אבל לדעת הרמב"ן בין שכתב כן בשטר בין שלא כתב אלא שאמר בפיו חייב אני לך מנה בשטר או שאמר הוו עלי עדים שאני חייב לפלוני מנה אע"פ שלא הזכיר מלת שטר כיון דאמר אתם עידי הוא חייב

וכ"כ הוא ז"ל בפירוש וזה דעת הרמ"ה וגם הוא דעת הרי"ף לדברי הר"ן וה"ה ומ"ש בספרי רבינו פי' רש"י וכו' או אני חייב לך מנה בשטר נ"ל שאין לגרוס בשטר וטעות סופר הוא: (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם שהרי כתב שכזה הורו רוב הגאונים ועוד שהרי"ף סובר כן לדעת הר"ן והרב המגיד:

סעיף ה

וכתב עוד לוה וכו' כך כתב פי"א ממלוה ולוה ונתבאר טעמו בדברי ה"ה. ועל מ"ש שצריך לומר לעדים שמסרו בפניהם חתמו והעידו שנמסר בפניכם כתב הר"ש בן הר"ש בר צמח נראה לפרש חתמו או העידו דכיון שא"ל חתמו למה צ"ל העידו אלא חתמו או העידו בפני ב"ד שמסרתיו בפניכם שהכוונה שאם יודעים לחתום יחתמו ואם לאו יעידו בפני ב"ד והב"ד יכתבו עדותם של עדים ויגבו בו עכ"ל ול"נ דחתמו דקתני לא שיחתמו על השטר כדרך שחותמים בשאר שטרות אלא היינו לומר שיכתבו בו שטר זה מסרו בפנינו הלוה למלוה ויחתמו על זה וה"ק חתמו על עדותכם שנמסר בפניכם שטר זה. ונראה שגם הרמב"ם יודה בדין שכתב רבינו בשם ר"ת שאם כתב בכתב ידו אני פלוני חייב לך מנה ומסר לו השטר בפני עדים חשיב מלוה בשטר דמשום דהוי כתב ידו לא גרע ואע"ג דלא הוי בלשון שטר כיון שכתוב בו ההודאה ומסרו בפני עדים סגי: ומ"ש רבינו לעיל אבל המודה לחבירו בחזקת שטעה שהוא חייב לו ואח"כ נודע שטעה וכו' כ"כ בעל התרומות בסי' ס"ד וקי"ל כר"י דאמר אי אמר חייב אני לך ק' בשטר חייב ואע"ג דלא אמר אתם עידי ואי קביל על נפשיה לאיחיובי במידי דלא מיחייב בקנין ואי בחזקת שהוא חייב לו ונמצא שהיה מטעה אינו חייב דהוה ליה כעובדא דגינאי דאיתיה בגיטין (יד:) והוא דאתברר בסהדי וכמו שכתב הרב בהלכותיו עכ"ל: כתב הרשב"א שנשאל על שטר שזה לשונו העידנו על עצמו בקנין ראובן מחמת שנתחייב בקנין גמור בתורת הלואה בנאמנות לתת לפלוני מנה לזמן פלוני והשיב שדין שטר גמור יש לו:

סימן מא

סעיף א

מי שנמחק שטר חובו וכו' משנה פרק ג"פ (דף קסח.) מי שנמחק שטר חובו מעמיד עליו עדים ובא לפני ב"ד ועושים לו קיום איש פלוני נמחק שטרו שזמנו ביום פלוני ופלוני ופלוני עידיו ופירשב"ם מי שנמחק שטר חובו. מעצמו שנטשטש או שנפלו עליו מים: מעמיד עליו עדים. היודעים מאימתי נכתב ומה כתוב בו והם עושים לו קיום בפני ב"ד וכותבין לו מה שהיה כתוב באותו השטר הזמן והמעות: נמחק שטרו. שהיה כתוב בו ביום פלוני ופ' ופלוני היו עדים שהיו חתומים בו כל זה כותבין אלו המקיימים ואח"כ

חותמים את שמותם בסוף והרמב"ם בפכ"ג ממלוה ולוה כתב מי שבלה שטר חובו והרי הוא הולך לימחק מעמיד עליו עדים ופירש ה"ה מעמיד עליו עדים שיראוהו בטרם הראותו אותו לב"ד פן ימחק וכ"כ במישרים נ"ד ח"ד כפי' הרמב"ם והוא הפירוש שכתב רבינו בשם ר"י וגם הרא"ש כתב כן ונ"ל שלשון מעמיד עליו עדים הביאם לפרש כן ובעיקר הדין לא פליגי דלכ"ע אם יודעים העדים מאימתי נכתב ומה כתוב בו עושין לו קיום וכן נראה מדברי נמוקי יוסף שכתב אמר המחבר מורי נר"ו אומר דבעדים שהכירו החתימות סגי נראה דעדיף טפי מכיר מאימתי נכתב ומה כתוב בו מעדים שמכירים החתימות וק"ל דאם אינם יודעים מאימתי נכתב ומה כתוב בו כי מכירים החתימות מאי הוי ומצאתי לבעל מישרי' בנתיב הנזכר שכ' וצריך שיאמרו העדים שראו הכתב וחתימות העדים הכירו או אם הם בעצמם היו מעידין על חתימתן צריך שיזכרו מענין השטר פי' שיאמרו פלוני ופלוני העידו בפנינו שהשטר היה מקויים וזהו נמצאת עדות מכוונת וגם יאמרו העדים על שם המלוה והלוה והזמן והמעות עכ"ל ובעל התרומות בשער נ"ז כתב כפירוש הרמב"ם ואח"כ כתב והר"א בר יצחק כתב פי' שנמחק שטר חובו כגון שנפלו מים על הטופס ולא על חתימת העדים מעמיד עליו עדים קודם שלא יהא רשומו ניכר שיראו מה שכתוב בו ויעידו לפני ב"ד וב"ד יראו חתימת העדים ויקיימוה עכ"ל וה"ה כתב פירוש זה בשם הראב"ד וכתב שפי' הרמב"ם עיקר ואכתוב זה לקמן בסמוך. וכתבו התוס' שצריך להזכיר ג"כ עדים שהעידו על מחיקת השטר שאם ירצה הלוה יכול לפסלם ותימא שלא הוזכרו במשנה. וכתב הרא"ש ושמא פלוני ופלוני עידיו הכל בכלל כל העדים הצריכין לדבר:

סעיף ב

ומ"ש עדים בלא בית דין וכו' נלמד כן מדתנן ובא לפני ב"ד משמע דלית ליה תקנתא בלא ב"ד ואפי' לכתוב שנמחק וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר אבל עידי השטר עצמן אין כותבין לו שטר אחר אע"פ שנמחק בפניהם ובמישרים בנתיב הנזכר כתב שהטעם שכבר עשו שליחותן פעם אחת וכן כתב בעל התרומות בשער נ"ז בשם הראב"ד ז"ל וזה שלא כדברי הרא"ש שכתב כלל ס"ח סימן כ"ז דהא דאמרינן דאין כותבין בשטרי הלואה היינו בשאין ידוע לעדים אבל בשידוע לעדים שאבד ולא נפרע כותבין לו שטר אחר כמו בשטרי מקח וממכר ולא אמרינן עשו עדים שליחותן עי' במ"ש בסי' מ"ט בשם הרשב"א ובשם הר"ן: דין שטר היוצא לפני ב"ד קרוע או מחוק או מטושטש כתב רבי' בסי' נ"ב: כתב בעל התרומות בסי' נ"ז ויש לברר לזה שטוען על אותו שטר שני שעשו ב"ד פרעתי מה דינו אחר שאין בידו שטר חובו הראשון על זה פסק הראב"ד שאין יכול לומר פרעתי

כדגרסי' (ב"מ יז.) הטוען אחר מעשה ב"ד לא עשה כלום והעמידה הרב כגון מי שנמחק שטר חובו והעמיד עליו עדים ובאו לב"ד דכל מעשה ב"ד כמאן דנקט שטרא בידיה דמי וכן הטוען אחר מעשה ב"ד כגון (ב"ב ק.) מי שפרע מקצת חובו וכותבין לו ב"ד מזמן ראשון ואע"פ שגוף השטר שעשה לו הלואה אינו קיים אעפ"כ אינו יכול לטעון פרעתי ולא עוד אלא שדינו כדין שטר שכתב על עצמו הלוה אף לענין שיעבוד קרקעות:

סעיף ג

ואם כתבו ב"ד וכו' שם ת"ר איזהו קיומו במותב תלתא הוינא אנו פלוני ופלוני הוציא פלוני בן פלוני שטר מחוק לפנינו ביום פלוני ופלוני ופלוני עדיו ואם כתוב בו הוזקקנו לעדותן של עדים ונמצאת עדותן מכוונת גובה וא"צ להביא ראיה ואם לאו צריך להביא ראיה. ופירשב"ם אם כתוב בו הוזקקנו וכו' שעמדו אלו ב"ד המקיימים וחקרו העדים החתומים בו להעיד על חתימתן ונמצאו דבריהם מכוונים גובה מזמן ראשון הכתוב בשטר ואין צריך ראיה אחרת ואם לאו צריך להביא ראיה אחרת על הזמן ועל סכום המעות ועל כל מה שהיה כתוב בשטר ודברי הרמב"ם מוכיחים כדברי ה"ה בפרק הנזכר שכתב ב"ד עושין לו קיום שמזכירים הדברים שהיו בשטר עם הזכרת עדיו ובכל זה אין אנו צריכים לעדי השטר כלל ולפיכך אם כתבו ב"ד שעדי השטר באו לפניהם וחקרום ונמצאת עדותן מכוונת גובה ואינו צריך להביא ראיה כלל והרי שטר זה אליו כשטר הראשון אם היו מקיימים ואם לאו צריך להביא ראיה שהרי זה כשטר ראשון שלא היה מקוים ויכול הלוה לטעון להד"מ בטענת מזויף עכ"ל וכתב עוד שם שלהראב"ד ז"ל שיטה אחרת שפירש שלא נמחקו עדי השטר ויכולין להתקיים ופירש לעדותן של עדים אותם שראו השטר בעוד שהיה רישומו ניכר ואם לאו צריך להביא ראיה דחיישינן לב"ד טועים שקיימו השטר בלא חקירת העדים וכבר השיגו על הפי' הזה דודאי לב"ד טועין אין לחוש ועוד שהוא צריך לפרש שנמחק השטר ולא נמחקו העדים וזה דוחק ובתוספתא נראה כפירוש שאר המפרשים ועיקר ובעל התרומות בשער נ"ו כתב בשם בן מיגא"ש כשיטה ראשונה שכתב ה"ה וסיים בה דהיכא דלא כתבו הוזקקנו לעדותן של עדים כל טענה שיטעון הלוה שאינה מועלת בשאין שם שטר שומעים לו עד שיביא המלוה ראיה על עדים הראשונים שהיתה עדותן והם חתמוה: וכתב הרמ"ה שצריך לכתוב וכו' גם בעל התרומות בשער נ"ז כתב ומסתברא דהיכא דכתבו ב"ד והוזקקנו לעדותן של עדים וכו' צריך שיכתבו בו וקרענוהו להההוא שטרא דנטשטש וכדאמרי' (ב"ב קסט.) גבי טירפא כל טירפא דלא כתיב בה קרענוהו לשטרא לאו טירפא היא והא נמי דכוותה היא דכיון דכשר וגובה בו יש לחוש דילמא טריף והדר טריף עכ"ל. וממה

שחילק הרמ"ה בין שטר מתנה שאין בה אחריות ליש בה וכן בין שטרי מקח וממכר לשטרי הלואה כן משמע מדברי בעל התרומות בשער נ"ז ולמדו כן מדתניא בגט פשוט (קסח:) אבל בשטרי מקח וממכר כותבין חוץ מן האחריות שבו וכו' וא"ת אע"פ שיכתבו בקיום שקרעו השטר הראשון מי ימנעהו שלא יעמיד שנים או ג' כתות עדים על מחיקת שטרו וילך עם כל כת לפני ב"ד אחד ויעשו לו כל ב"ד קיום אחד וי"ל דליכא למיחש להכי שאין ב"ד עושין לו קיום עד שיראה שטר ראשון ויקרעו ומאחר שמפעם ראשונה קרעוהו שוב אין לו שטר להראות לב"ד וא"כ אין לחוש שיעשו לו קיום עוד. ובמישרים נ"ד ח"ד כתב שאם אבד או נשרף בודאי כותבים שני שטרות של מכר אפילו באחריות או של הלואה דאין לחוש שיטרוף ב' פעמים וכותבין אותה ב"ד כאשר כתבתי עכ"ל: כתב הרשב"א מהו להטפיס שטר שיש בו אחריות מי חיישינן שמא יגבה ויחזור ויגבה בשטר זה או לא. תשובה מעשים ומטפיסים כל שיש צורך להטפסתו ואין חוששין שאין גובין ואין טורפין בשטר הטפסה והדיינין כותבין בראשו של הטפסה למה הוצרכו להטפיסו ואומרים בסוף זה טופסו של שטר שהטפסנו לא לגבות בו אלא כדי שיהא ראיה לפלוני לכך וכך עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב שטר אפוטרופסות אינו עומד לגוביינא אלא לראיה שהש"מ עשה את זה אפוטרופוס וכל כיוצא בזה ב"ד יכולין להטפיסו ושטר ההטפסה כגופו של שטר ראשון. ובתשובה אחרת כתב שאלת מהו להטפיס בב"ד ש"ח של יתומים שיש להם על אחרים והם במקום אחר וחוששין שמא יאבד בדרך התועיל הטפסה זו כמו השטר עצמו הואיל ומעשה ב"ד הוא. תשובה אין מטפיסים ש"ח לעולם שאם כן גובה וחוזר וגובה ולא שטר מכר אלא בלא אחריות מפורש וש"ח שנמחק והעמיד עליו עדים עכ"ל. ובסימן תתקע"ח כתב שנשאל על ש"מ שחילק נכסיו לבני אדם והשאר הניח ליורשיו והניח להם אפטרופסים והעדים כתבו וחתמו הכל ונתנו ביד האפוטרופסים ועכשיו בא אחד ממקבלי המתנה ואמר כתבו לי לבדי שטר להיות לי לראיה והשיב דכל כי הא כותבים וחוזרין וכותבין כיון דנאמנים היתומים לומר פרענו משום דצוואה אינה אלא דוכרני פתגמי ומ"מ אין מחייבין את העדים לכתוב אא"כ רצו או מעידים כן בב"ד ואם רצו האפוטרופסים מוציאין שטר הצוואה להטפיס זכותו בב"ד ומיהו אם יש שם הודאת חוב שהוא חייב היינו דאיבעיא ליה לרבא בשילהי גט פשוט (בבא בתרא קעה.) ש"מ שהודה אם צ"ל כתובו עכ"ל והיא בתשובות להרמב"ן סימן פ"ג: אבל שטר מתנה וכו' שם תנו רבנן הרי שבא ואמר אבד שטר חובו אע"פ שאמרו עדים אנו כתבנו וחתמנו ונתננו לו כלומר דליכא למימר כתב ללוות ולא לוה אין כותבין לו את השטר במה דברים אמורים בשטרי הלואה אבל בשטרי מקח וממכר אם אמרו העדים כתבנו וחתמנו ונתננו

לו כותבין חוץ מן האחריות שבו ואמרינן בגמרא היכי כתבינן חוץ מן האחריות שבו אמר רב נחמן דכתבי הכי שטרא דנן דלא למיגבא ביה לא ממשעבדי ולא מבני חרי אלא כי היכי דתיקום ארעא בידא דלוקח ונתבאר ג"כ בגמרא שהטעם שאין כותבין שטר מקח שיש בו אחריות לפי שאין כותבין שני שטרי מכר על שדה א' שמא יעשה הלוקח קנוניא עם מי שהיתה שדה זו של אבותיו קודם שיקחנה זה או יגזלנה ויטרוף שלא כדין כיצד יבא זה ויטרוף שדה זו בעדות שהעידו לו מחמת אביו ויחזור הלוקח ויטרוף בשטר המכר שבידו מן הלקוחות שלקחו אחריו ויקרעו ב"ד שטר המכר שבידו שכן הדין כשכותבין טירפא ויחזור בקנוניא ויעמוד בשדה שנטרפה ממנו ויבא הוא שטרפה בעצמו ויטרוף אותה פעם אחרת בעדות עדיו ויוציא הלה שטר המכר השני ויטרוף בו לקוחות אחרים שלא כדין והקשו על זה אמאי אין כותבין ב' שטרי מכר על שדה א' הרי יש תקנה דלכתוב תברא למוכר כל שטרי דיפקון על ארעא דא פסולין לבד מן דיפוק בזמנא דא ופירשב"ם כלומר חוץ מזה השטר שכתב לו בזמן פלוני תחת הראשון שאמר שנאבד ממנו ותירצו דילמא אזיל ב"ח טריף לקוחות ושובר גבי לקוחות ליכא ואע"פ שמיד הולכים הלקוחות אצל המוכר לצעוק על שדותיהם ואז יראה להם השובר ויחזיר קרקעותיהם מיהו בין כך ובין כך שמיט ואכיל פירי וקשה גזל הנאכל אי נמי אם יטרוף ממי שלקח בפירוש שלא באחריות שהלוקח לא יחוש לילך אצל המוכר שיודע שאין לו אחריות עליו ויפסיד קרקעו שלא כדין. וכתבו התוספות דהא דכותבין שטר מכר שלא באחריות היינו שכותבין אותו מזמן ראשון דאי מזימנא דהאידנא שמא חזר ומכרה למוכר ומוציא אחר כך שטר עליה ויאמר האידנא הוא דזבינתה מינך והדר טריף שלא כדין עכ"ל והרמ"ה למד דין המתנה מדין המכר ומילתא דסברא הוא ובברייתא בגמרא נמי מוכח שדינם שוה:

סעיף ה

ו ודוקא שיש עדים שנמחק באונס וכו' אבל מי שהיה לו שטר כלומר שטר הלואה וכבר נתבאר בסמוך:

סעיף ז

וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה ע"כ אין לב"ד לכתוב העתקת שום שטר וכו' ואם כתבו לאדם טופס שטר ובא לפני ב"ד אין ב"ד גובין בו וכו' בכלל ס"ט סי' י"ח וכתב עוד בכלל ס"ח סי' כ"א דהא דתניא דבשטרי מקח וממכר כותבין חוץ מן האחריות שבו דוקא כה"ג שבא בעל השטר לפני העדים עצמם ואמר אבד שטרי אבל ב"ד שיכתבו טופס לשטר שלם הבא לפניהם טועים הם דלא ניחא ליה לאינש דליפשו שטרי עליה דמי ששומע או רואה שכותבין שטר על פלוני אינו יודע מה שטר הוא וזילי נכסיה ודוקא להצלת

ממון המלוה התירו אם נמחק שטר חובו או אבד שטר מקחו יכתבו עדים הראשונים אבל שיכתבו ב"ד טופס ויניחו השטר והטופס בידו לא יתכן ואני לא הייתי דן בטופס הבא לפני עד שיביאו גוף השטר וכ"ש בנדון זה שיש לומר שבשטר הראשון שעשה ראובן לרחל בתו היה בו זכות לראובן שנשאר לו כח למכור או למשכן הבית ולכן צוו לעשות טופס לשטר ויהיה האחד ביד ראובן והאחד ביד רחל בתו עכ"ל ועוד האריך פה הרחיב לשון על הדבר בכלל הנזכר סי' כ"ג ובשטר הלואה בלאו ההיא טענה אין לכתוב טופס דאיכא למיחש שמא יגבה בו פעמים דאין לומר שכיון שנעתק משטר הראשון כשיגבו הב"ד יאמרו למלוה שיכתוב שובר דהא קיי"ל דכותבים שובר ושוב לא יוכל לגבות בשטר שבידו דחיישינן שימצא שטר הראשון ויתבענו בו תחילה ולא יכריחוהו ב"ד לכתוב שובר כיון שנותן לו שטרו ואח"כ בב"ד אחר יוציא טופס השטר ויגבה בו:

סעיף ח

ומ"ש ובתשובה אחרת כתב אפילו נאבד בעדים אין כותבין לו וכו' ואפי' לפי זה כתב אם היה ביד אחר ונאבד משם בעדים כותבין לו אחר וכו' הכל בכלל צ"ד סי' ה' על סופר שנתנו ב"ד השטר בידו בנאמנות ונאבד מידו כיון דליכא תרי סהדי לא מצי ב"ד למיכתב שטרא אחרינא דההיא דתניא בפ' גט פשוט מי שבא ואמר אבד שטר חובי אע"פ שאמרו אנו כתבנו לו את השטר אין כותבין בשטרי הלואה פירשב"ם דבאין לו עדים מיירי הא אם יש לו עדים שאבד ממנו כותבין וקשה עליו מדאמרינן בפ"ב דכתובות (דף טז:) דדוקא בנשרפה כתובתה הוא דגביא אבל באבדה לא ומשמע דאפילו אבדה בעדים נמי משום דחיישינן שמא תמצאנה ותגבה בה פעם שנית ומיהו בנדון זה יש לחלק דודאי כשנאבד השטר ממנו הוא מכיר ונזכר באיזה מקום נאבד ממנו ויכול לחזר אחריו ואיכא למיחש שמא ימצאנו אבל הכא שנפל מיד אחר לא חיישינן שמא ימצאנו זה ואי הוי תרי סהדי הוה כתבינן ליה שטרא אחרינא ע"כ: והריב"ש בסימן תי"ג כתב שלא נאמר דאין כותבין אלא חוץ מהאחריות שבו אלא כשהעדים עצמם כותבין שטר אחר כמו הראשון או שהב"ד עושים לו מעשה ב"ד מהקרקע שהוא שלו אבל בהטפסה ודאי כותבין אות באות תיבה בתיבה ואין לחוש דילמא טריף והדר טריף שהרי מוכיח ממנו שהטפיסוהו מאחר ולא יגבו לו ב"ד אחריות ועוד דאף אם לא ניתן ליכתב האחריות אם כתבו לא נפסל בכך אלא שאין גובין בו אחריות. ועוד שבהטפסה כזו גובין בה אף האחריות וניתן ליכתב שהרי המתנה מוכיח מתוכה שקיימוה על דעת להטפיסה לאשה שהרי כתוב בה דבר שהוא זכות לה ואם לא יטפיסוה אליה מה תועלת יש לה אם אינה בידה. ועוד שהרי מנהג המדינה להטפיס מתנה לאשה בכגון זה וא"כ ע"ד מנהג המדינה קיימוה. וכתב

עוד די"ל דשטר הטפסה כזה א"צ ב"ד אלא כל שני עדים שראו אותו והכירו החתימות מטפיסין אותו והאריך בזה: וכתב עוד שאפילו שנים מהחתומים בהטפסה קרובים זה לזה כשרים: כתב הרשב"א בתולדות אדם לרשב"א סימן שס"ב שנשאל על מי שבא לב"ד ואמר אבד שטר מקחי או קרקע פלוני בחרבן העיר כתבו לי שטר והרי עידי מקחי אם מקבלים עדותן שלא בפני בעל דין. והשיב כיון שהלוקח מוחזק במקחו אין אנו חוששין מן הסתם למערער וההיא דמי שאבד שטר חוב מוכחת כל אותה סוגיא דלא בעינן בפני בע"ד ובנדון שלפנינו דבר ברור הוא לפי דעתי שאין העדים צריכים להעיד על כך בפני ב"ד אלא הם בעצמם כותבים לו שטר אחר מזמן ראשון בלא אחריות מפורש כדאיתא בפרק גט פשוט עכ"ל:

סעיף ט

י כתב הרמב"ם הורו רבותי וכו' דברי הרמב"ם הם פי"ד ממלוה ולוה והראב"ד חולק עליהם וה"ה דחה דבריו והעמיד דברי הרמב"ם ומ"ש שכיון שאין השטר ביד המלוה אין כאן חזקה כלומר חזקה דלא עביד איניש דפרע בגו זמניה: אבל אם הפקידו המלוה וכו' הם דברי רבי' לבאר דברי הרמב"ם ודברי סברא הם:

סעיף יא

אבד שטרו כו' בפ"ק דמציעא (יז:) שבתי בריה דרבי מרינוס כתב איצטלא דמילתא לכלתיה בכתובתה וקיבלה עלויה. אירכסה כתובתה אמר לה להד"מ אתו סהדי אסהידו דכתב לה א"ל רבי חייא זיל הב לה הדר אמר פרעתי א"ל ר' חייא הוחזקת כפרן לאותה איצטלא זיל שלם ופשוט הוא שדין הכתובה ודין שאר השטרות שוין בדין זה:

סעיף יב

כתב בעה"ת יש מהמורים שהורו אם הלוה במדינת הים וכו' בשער נ"ז: כתב הר"ן בריש מציעא גבי מחלוקת בשניהם אדוקים בטופס וכו' ומפרקינן לדמי וכו' ומיהו במ"ש רש"י איכא למידק וכו' אלא כך ראוי לומר שאע"פ שאין עדים בתורף כיון שהדבר ברור לפנינו שהוא של שטר גמור ואינו מזוייף הרי אנו עליו כעידי מסירה או כב"ד שנמחק חתימת שטר לפניהם והרי אנו קיומיו וגובה בו בתורף שבידו מן הדין עכ"ל: כתב הריטב"א שאלת מי שנתן לחבירו או נתחייב לו בשטר ובקנין מהיום ולאחר מיתה והלוה בחיים ועדיין לא חל שיעבודו של מלוה עד לאחר פטירתו של לוה ובחיי הלוה נקרע השטר והלוה אומר שכבר נמחל שיעבודו והמלוה אומר שעדיין לא חל שיעבודו ולא אבד זכותו ורוצה שיקבלו ב"ד עדות העדים והשיב הפרש גדול יש בין מתנה לחיוב דאילו מתנה דלאו בת פרעון ומחילה היא אף על פי שנקרע השטר קרע ב"ד לא בטלה המתנה ואפילו החזיר לו השטר לא בטלה מתנתו כדאיתא בפרק גט פשוט וכיון שכן העדים יעידו בב"ד

ויעשו לו מעשה ב"ד כדין מי שנמחק שטרו אבל המתחייב בחיוב מלוה דהוי בר פרעון ומחילה אם הלוה מודה שלא פרע ולא נמחל לו פשיטא שהוא חייב מחמת הודאתו בתורת מלוה ע"פ אבל מעשה ב"ד אין עושים לו לגבות בו מנכסים משועבדים דדילמא נמחל או נפרע ועביד קנוניא על הלקוחות וכמו שאמרו (ב"מ יג.) גבי מצא שטר חוב בשוק ואם אמר שנמחל או נתפרע ולכך נקרע קרע ב"ד הרי זה פטור עכ"ל:

סימן מב

סעיף א

ב אין כותבין שטר חוב וכו' בפ"ב דגיטין (כא:) תנן אין כותבין לא על הנייר המחוק ולא על הדיפתרא מפני שהוא יכול להזדייף וחכמים מכשירין ובגמרא (כב:) מאן חכמים אמר ר"א רבי אליעזר הוא דאמר עידי מסירה כרתי. ואמר רבי אלעזר לא הכשיר רבי אליעזר אלא לאלתר אבל מכאן ועד עשרה ימים לא דילמא הוה ביה תנאה וזייפיה ורבי יוחנן אמר אפילו מכאן ועד עשרה ימים אם איתא דהוה ביה תנאה מידכר דכירי אינשי וכ' הרא"ש והלכה כר' יוחנן דהוה רביה דרבי אלעזר ואמר רבי אלעזר לא הכשיר רבי אליעזר אלא בניטין אבל בשטרות לא ואפילו לאלתר דכתיב ונתתם בכלי חרס למען יעמדו ימים רבים דגזירת הכתוב הוא דבעינן בשטרות דבר הראוי לעמוד ימים רבים ולא מכשרינן אפילו לאלתר בדבר הראוי להזדייף ורבי יוחנן אמר אפי' בשטרות והא כתיב למען יעמדו ימים רבים התם עצה טובה קמ"ל וכתב הרא"ש ובהא לית הלכתא כרבי יוחנן משום דפריך סתם תלמודא לעיל גבי שטרות והא בעינן כתב שאינו יכול להזדייף וכן גבי דפתרא קאמר לעיל כדי לכתוב גיטי נשים משמע אבל לא שטרות וכן פסק הרי"ף ור"ח פסק הלכה כרבי יוחנן אף בשטרות ולא מסתבר וגם הרמב"ם בפכ"ז מהלכות מלוה פסק כדעת הרי"ף והרא"ש :

סעיף ג

ד (ה) מה שאמר ונכתב בכל לשון וכו' גם זה שם (יט:) מימרא דאמימר: ומ"ש ואם בא לפני דיין וכו' פרק גט פשוט (בבא בתרא קסז.) מביא ב' מעשים שהכיר הדיין הזייוף על ידי דוחק ב' אותיות או על ידי הרווחתן וכפתיה לבעל השטר ואודי וסבור הרמ"ה דהיינו שכפאו ע"י יסורין ולפיכך כתב ואם צריך לכוף לבעל השטר ולהכותו יעשה וסבור עוד הרמ"ה שלא עמדו דברים אלו בגמרא אלא היכא דאתי לאפוקי מיורשים וכו': כתב נ"י בפרק גט פשוט כפתיה ואודי ש"מ דאי לאו דאודי לא פסלינן שטרא ומיירי שלא היה המחק ניכר דאי לא כל מה שאתה יכול לתלות במחק תלה וש"מ דאותיות רווחות או

דחוקות שאינן מקויימות כשרות ומיהו מוטב לקיימם כדי שלא יהא נראה כהערמה ויצטרכו ב"ד לכוף עליהם עכ"ל:

סעיף ו

וצריך ליזהר וכולי שם מימרא דאביי וכתבו התוס' פי' אי כתב לשון נקבה דכתב תלת ולא כתב תלתא:

סעיף ז

ומ"ש וכן יזהר שלא יכתוב וכו' ה"ה לשאר אותיות שהרי יכול הוא לזייף מוי"ו לזיי"ן ומה"א לחי"ת: וכתוב בנ"י מתלת ועד עשר אי כתב הכי ולא אהדריה באמצע שטרו הו"ל שטר שיכול להזדייף ופסול וכן כל שמניח ריוח חלק בסוף שיטה במקום שיכול לזייף בו כלום ואי אשכח תלתין וחמשין בסוף שיטה כשר השטר ולא אמרינן שמא תלת וחמש היה דחזקה על העדים שעושים כהוגן וכן דנתי לפני רבותי עכ"ל:

סעיף ח

כתוב בו וכו' משנה שם (קסה:) כתוב בו מלמעלה מנה ומלמטה מאתים מלמעלה מאתים ומלמטה מנה הכל הולך אחר התחתון כלומר משום דאיכא למימר חזר בו מן העליון: וממ"ש רבינו וסותרים זה את זה משמע דס"ל כמ"ש הגהות בסוף ה' מלוה ולוה דהא דהכל הולך אחר התחתון היינו היכא דא"א לקיים שתי הלשונות שלא יהו סותרים זה את זה. אבל היכא דאיפשר לקיימן אפילו היכא דשני הלשונות מרוחקים זה מזה מקיימין אותן וכ"ש היכא דסמיכי אהדדי דלאו אורחא הוא לסתור דבריו תוך כדי דיבור: ומ"ש ובלבד שלא יהא בשיטה אחרונה שם (קסב:) מימרא דרב עמרם שאין למדין משיטה אחרונה והטעם דחיישינן שמא אחר שנחתם נכתב וזיוף הוא ועוד יתבאר סימן מ"ד וכתב נימוקי יוסף בשם הריטב"א והרא"ה ז"ל דהיינו אם כתוב מלמעלה מנה ולמטה מאתים אבל אי הוי איפכא שכתוב למעלה מאתים ולמטה מנה למדין מהתחתון אפילו שהוא בשיטה אחרונה כיון שבא להוציא מידו או מיד יורשיו וכתוב בהגה"א ואם נמחק סכום של מטה כל השטר פסול דאיכא למיחש שמא לא היה כתוב כי אם דינר אחד:

סעיף ט

ואם נמחק וכו' (קסה:) סוף המשנה שכתבתי בסמוך אם כן למה כותבין את העליון שאם תמחק אות אחת מן התחתון ילמד מן העליון (קסו:) תנו רבנן ילמד התחתון מן העליון באות אחת אבל לא בשתי אותיות כגון חנן מחנני וענן מעננ מ"ש שני אותיות דלא דילמא מתרמי שם בן ד' אותיות והו"ל פלגא דשמא א"ה אות אחת נמי דילמא מתרמי שם בן שתי אותיות והו"ל פלגא דשמא אלא ב' אותיות היינו טעמא דילמא מתרמי שם

בן ג' אותיות והו"ל רובא דשמא וכתבו התוספות אבל לא משתי אותיות פרשב"ם אלא יתן למי ששמו כך ששתי אותיות לא חסר הסופר ומשמע שלא היה מעמידו בנמחק האות ואתי שפיר לספרים דגרסי במתני' שאם לא כתב אות אחת וכולי אבל לספרים דגרסי במתניתין שאם תמחק אין לפרש כן דמשמע דקאי אמתניתין דקתני שאם תמחק אות אחת וכן כתוב בהג"א ויש ספרים שכתוב בהם שאם לא כתב אות אחת מלמעלה ולפי זה הוי פירוש בגמרא דקאמר אין למדין תחתון מעליון אלא באות אחת אבל לא בשתי אותיות כגון חנן מחנני וענן מעננ אלא ינתן למי ששמו כך דשתי אותיות לא חסר הסופר כדפרשב"ם אבל לפי הספרים דגרסי שאם נמחק אין לפרש כן דמשמע דאמתני' קאי אלא ר"ל דבנמחק שתי אותיות מירי דכיון שנמחק תו לא מגבינן ביה ואף ע"ג דאי לא הדר לדיבוריה לא הוה פסלינן ליה מ"מ היכא דנמחק גרוע טפי כיון דשתי אותיות אינן ניכרות בו איכא למימר שלא החזיר דבריו אלא לשנות השם עכ"ל הגה"ה ומשמע דהני לישני לענין ישוב הברייתא והמשנה הוא דפליגי דלענין דינא לכ"ע היכא דאין שם מחק אין דרך הסופר לחסר שתי אותיות וינתן למי ששמו חן ואם נמחקו שתי אותיות לכ"ע פסול ולא מגבינן ביה כנ"ל: ומ"ש רבינו ודאי חזרה היא וכו' וינתן לחן נ"ל דהב"ע במי שנתחייב במתנה או בהלואה או במכר ונתן השטר ליד שליש והשליש מצא כתוב בו חנני וחן ואינו יודע למי יתננו ינתן לחן דהא ודאי שתי אותיות לא חסר הסופר אלא שהוא צוה לכתוב חן וחזר בו מהשטר שהתחיל לכתוב לחנני והרי לא הספיקו לגמרו וכ"ש שלא הספיקו לחתמו עד שחזר בו ולכן לא זכה בו חנני וינתן לחן וה"ה אם איש אחד הוציא שטר חוב וכתוב בו מלמעלה חנני ומלמטה חנן שיגבה מחנני ולא מחנן ואם כתוב למטה חן יגבה מחן ולא מחנני דאיכא למימר אחר שהתחיל לכתוב השטר ללוות מחנני חזר בו ולא הלוהו והלוה לחן וגמר השטר ולא נזכר מחנני הכתוב למעלה כנ"ל : וכתב ה"ה בסוף הלכות מלוה ולוה ובירושלמי ר' יצחק שאיל מלמעלה כתב חנן למטה כתב נני מהו שילמד התחתון מן העליון דחנן והעליון מן התחתון נני ולא איפשיטא עכ"ל ונ"ל דלא יגבה בשטר זה משום אחד מהם ואם הוא שטר מתנה לא ינתן לשום אחד דהמע"ה :

סעיף י

ואם איפשר לתלות וכו' שם אמר רב פפא פשיטא לי ספל מלמעלה וקפל מלמטה הכל הולך אחר התחתון בעי רב פפא קפל מלמעלה וספל מלמטה מי חיישינן לזבוב או לא תיקו וכל תיקו דממונא חומרא לתובע וקולא לנתבע ותלינן בזבוב ולא גבה אלא ספל ונראה שאם הוא שטר מחילה לא תלינן בזבוב דהמע"ה וספל וקפל כתבו התוס' בשם

ר"ת שהם שמות של כלים ועוד פי' ל"א ספל סאה ופלגא קפל קב ופלגא: כתב הרשב"א שאלת מי שמשכן בתים לחבירו ויש בהם עליות ע"ג עליות וכתוב בשטר המשכונא איך ראובן משכן ביתו מתחתית המשכונא עד סוף עליית' ושמעון אומר שכל הבתים והעליות משכן לו וראובן טען שלא משכן לו אלא התחתית והעליה שעל גבה והסופר אומר שכוונתו לסוף כל העליות ושכן דרכו לכתוב והראה שטרי משכונא כתוב בהם לשון זה (ר"ל כלשון השטר הנ"ל) והמלוה משתמש ומחזיק בכולן ואף הוא א' מעידי השטר: תשובה מסתברא כדברי שמעון שאילו לא משכן לו ראובן אלא העליה שע"ג התחתית מאי עד סוף העליה שעל גבה דקאמר לא הו"ל לכתוב אלא תחתית והעליה שעל גבה וכ"ש אם נהג הסופר לכתוב כן במשכונות ומכירות ואכלו בעליהן כל העליות בשופי בשטרות אלו ועוד יש סעד במה שהוא עד אחד מעידי השטר ומברר עדותו ואע"פ שאינו אלא יחיד מ"מ עושים אותו סניף אל האמת. וכ"ש אם כתוב בשטר משכנתי לו כל הבתים מן התחתית עד סוף כמו שאמרתי:

סעיף יב

היה כתוב בו לשון שמשתמע כך וכך כו' משנה (קסה:):

סעיף יג

ומ"ש ואי תפיס מטלטלי וכו' קאי לכל מה שכתב לעיל דיד בעל השטר על התחתונה ודין זה דאי תפיס לא מפקינן מיניה כ"כ הרי"ף בסוף פרק השואל וכתב בעל התרומות בשער ס"ח שכתב הרמב"ן על מ"ש הרי"ף פירוש לפירושו ואם נתן לו מאה מעי ברשותו או שנתן לו זה המטלטלין כיון דברשותיה יהב ברשותו קיימי והמע"ה עכ"ל. וטעם הדבר פירשו הגמ"יי בסוף ה' מלוה משום דהא דאמרינן יד בעל השטר על התחתונה היינו משום דהמע"ה השתא דבעל השטר תפיס הוי אידך המע"ה. וכתב ה"ה סוף ה' מלוה ולוה דאפי' תפס בעדים לא מפקינן מיניה מדאמרינן (כתובות כ.) אוקי תרי בהדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מאריה ואי תפיס לא מפקינן מיניה ופירשו דאפי' תפס בעדים משמע דה"ה לכל ספק שטר ומ"מ שטר שכתוב בו דינרים סתם שאין גובה בו אלא שנים אם תפס יותר בעדים מוציאין מידו כנ"ל עכ"ל כלומר דאילו שלא בעדים נאמן במגו דאי בעי למימר לא נטלתי ונראה שדעת רבינו כדעת ה"ה שכתב דין הא דאם תפס קודם שכתב דין שטר שכתוב בו דינרים סתם לומר דלא קאי הא דאם תפס אלא אדלעיל. ודקדק רבינו לכתוב מטלטלי דאילו קרקעות לא שייכא בהו תפיסה דקרקע בחזקת בעליה עומדת וכ"כ רבינו סימן מ"ו בשם רבינו יונה ומהרי"ק כתב בשורש ז' כשהלשון תלוי ומסופק יד בעל השטר על התחתונה ואפילו כשהלשון משמע קצת כדברי בעל

השטר ואפי' כשהוא מוחזק אם בא להפקיע בשטר מה שהוא מחוייב בדין אומרים יד בעל השטר על התחתונה (ב"ה) אני תמה אם ראה דברי הני רבוותא איך חלק עליהם:

סעיף יד

טו כתב א"א הרא"ש ז"ל וכו' כ"כ בכלל ס"ח סימן י"ד ומכלל דבריו נלמוד דהיכא שאם נפרש משמעות אחד בשטר נתבטל השטר לא אמרינן בכי הא יד בעל השטר על התחתונה וכן כתב נ"י בפרק גט פשוט גבי שטר שזמנו בשבת. וכן כתב ה"ה בפכ"ג מהלכות מלוה ולוה בשם ר"ח ור"ש והרמב"ן והרשב"א. וכ"כ הריב"ש בסימן תי"ג בשמם וכ"כ בעל התרומות בשער נ"ו בשם ר"ח ובעל העיטור. וכן כתב עוד הריב"ש בסי' שמ"ה ובסימן ת"פ ועיין במהרי"ק שורש צ"ד. והרשב"א כתב בתשובה דפסח ראשון קאמר מטעם אחר שהביא ראיות מכל הנהו דנדרים דלא תני בחד מינייהו ראשון דתנן (נז. ס.) קונם שאת נהנית לי עד הפסח אם תלכי לבית אביך עד החג קונם שאני שותה יין עד הפסח אסור עד שיגיע ולא אמרו שיהא אסור עד שיגיע פסח אחרון כלומר עד עולם ואפילו למ"ד מעייל אינישׁ נפשיה בספיקא לפי שאין במשמע אלא פסח ראשון והביא עוד ראיות לדבר ודע דבשטרות שלנו שנהגו לכתוב דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי בכל לשון מסופק יד בעל השטר על העליונה כך כתב רבינו ירוחם בנ"ד ח"ד בשם רבינו סעדיה וכן כתב הרמב"ן בפ' חזקת בשם אחד מרבותיו שאמר כן בשם רבינו סעדיה וכן כתבו הר"ן ונמוקי יוסף שם וכך כתב הריב"ש בסימן שמ"ה. ובריש פרק הנושא כתב הר"ן בשם הרשב"א שאם פסקה עמו לזון את בתה ה' שנים חייב לזונה ה' שנים הראשונות וכן מפורש בירושלמי. וכתב הריטב"א שמעינן מהירושלמי הזה שהמתחייב לעשות דבר שום זמן ולא פירש אימתי חייב לעשות כן בזמן הבא ראשון: דין הנשבע לחבירו לפרעו אחר הפסח או אחר הסוכות ע' בהר"ן ס"פ מי שאחזו:

סעיף טז

כתוב בו מטבע פלוני וכו' משנה שם כסף זוזין דאינון ונמחק אין פחות משנים כסף סלעים דאינון ונמחק אין פחות משנים דרכמונות דאינון ונמחק אין פחות משנים ופרשב"ם ואי כתב בו כסף זוזי דאינון כך וכך חייב פלוני לפלוני ונמחק אותו סכום ואין ניכר ודאי אין זוזי דאינון פחות משנים:

סעיף יז

כתב סלעין וכו' פרק קמא דמציעא (ד' ד:) איפליגו רשב"א ור"ע היכא דלוה אמר שלש ומלוה אומר חמש ואסיקנא דלכולי עלמא היכא דלוה אומר שתים פטור משבועת התורה משום שמן השטר לא משמע אלא שנים ושטר הוי שיעבוד קרקעות וכשם שאין

נשבעין על כפירת קרקעות כך הודאותן אינה מביאה לידי שבועה וע"כ לא פטרינן לקרקעות אלא משבועה דאורייתא אבל לא משבועת היסת:

סעיף יח

כתוב בו פלוני לוה מפלוני כסף וכו' עד ואם כתוב בו זהב בדינרין נותן לו שוה שני דינרין כסף הכל מברייתות ומשא ומתן שעליהם בפרק גט פשוט (קסה קסו) והכל מפורש שם: ודע שיש בספרי רבינו טעות סופר וחסרון הניכר שאצל מה שכתב כסף בדינרין זהב צריך למחוק תיבת זהב. ואצל מה שכתב ואם כתוב בו זהב בדינרין נותן לו שוה שני דינרין כסף צריך להוסיף תיבת זהב ולכתוב נותן לו זהב שוה שני דינרין. ואצל מה שכתב כסף בדינרין צריך למחוק אות נו"ן שכך מבואר בגמרא דדינרי משמע של זהב ודינרין משמע של כסף וצריך להוסיף ולכתוב בבא אחת וז"ל ואם כתוב בו זהב בדינרי נותן לו דהבא פריכא שוה ב' דינרין זהב וכך מצאתי בספר מוגה וכך מבואר בגמרא והרמב"ם בסוף הלכות מלוה השמיט הא דמפלגינן בין דינרי לדינרין וגם הרי"ף השמיטו וכתב ה"ה שהטעם לפי שאין אנו עכשיו מדקדקים בלשון כל כך. ועיין ברבינו ירוחם נ"ו ח"ה: כתב בעל התרומות שער ס"ח וזה שפסקנו שפעמים הולך אחר התחתון פעמים אחר הפחות שבלשונות בזה ברור טעמו של דברי הר"י ן' מיגאש דלא דמיין אהדדי דההיא דזוזין ק' דאינון סלעין ל' אין לו אלא מנה שאני התם דדיבור אחד הוא וא"א לחלק ביניהם וכיון דדבריו סותרין זה את זה אמרי' דבעל השטר על התחתונה וכי אמרינן הלך אחר התחתון היכא דהוי שני דיבורים מחולקים וכל אחד מהם דיבור בפני עצמו ואין צריך לחבירו וכיון שהתחתון סותר את העליון אמרינן מיהדר קא הדר ביה מעליון ולפיכך הלך אחר תחתון וכן ההיא דהשואל (קב:) דאמר רב נחמן דאע"ג דאפיך מיפך ואמר מדינרי זהב לחדש בי"ב זהובים לשנה כולן למשכיר ודאמרינן נמי (ב"ב קה:) בענין איסתרא ק' מעי הלך אחר הפחות שבלשונות ולא אמרי' בהו תפוס לשון אחרון התם נמי משום דדיבור אחד הוא זה אחר זה ולא הפריש ביניהם בענין אחר אבל אילו הפריש ביניהם בענין אחר שנעשה שני דיבורים בכי הא אמרינן הלך אחר לשון תחתון וכן כתב נמוקי יוסף בס"פ השואל בשם הריטב"א: ז"ל תשוב' הרשב"א בספר תולדות אדם לרשב"א סי' רס"ט כלל גדול אמרו המע"ה ולפיכך כל מוציא שטר ידו על התחתונה ופעמים שיד בעל השטר על העליונה בזמן שהלשון שאמר כולל לפי דעת השומעים ולפיכך מי שכתב סתם על דעת משמעות השומעים הוא בוטח שאילולי כן הו"ל לפרושי כיון שהוא יודע שסתמן של דברים משמע בהפך כוונתו וכאותה שאמרו בפ' חזקת (בבא בתרא ל.) ההוא דא"ל לחבריה כל נכסי דבר סיסין מזביננא לך הואי

ההיא ארעא דמיקריא בר סיסין וכו' ואסיקנא כיון דכולי עלמא קרו לה בר סיסין עליה רמיא לגלויי דלאו בר סיסין היא והני מילי בדא"ל נכסי דפלניא שהוא ל' כולל אבל א"ל ארעא דבר סיסין חדא ארעא בלחוד יהבינן ליה ואפילו א"ל ארעתא לא יהבינן ליה אלא מיעוט ארעתא דהיינו שתים בלחוד וכדאמרי' בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא ס"א:) גבי ההוא דא"ל לחבריה ארעא דבי חייא מזביננא לך ואי אמר ליה ארעתא מיעוט ארעתא שתים ותנן בפרק גט פשוט זוזין דאינון ונמחק אין פחות משנים וכו' עד באתרא דלא מסגי ביה פריטי דכספא והילכך מי שמחייב עצמו לחבירו במאה דינרים ויוצאין באותו מקום מטבעות הרבה אינו נותן לו אלא פחות שבהם ואלא מיהו מהמטבע שהוא יוצא שם הוא נותן לו ואף ע"פ שלא פירש לו דסתמא דמילתא דאותו מטבע שהוא יוצא שם הוא מחייב עצמו ואין אומרין בכי הא דיד בעל השטר על התחתונה וכדאמרינן באתרא דלא מסגי פריטי דכספא ואפילו היכא דאיכא תרי לישני בשטרא סמוכים זה לזה לעולם דנין יד בעל השטר על התחתונה אפילו היה הלשון האחרון לתועלת בעל השטר והיינו דאיסתרא מאה מעי ומאה מעי איסתרא ומדה בחבל הן חסר הן יתר ומדינר זהב לחדש בי"ב דינרים לשנה בכולן הולכים אחר פחות שבלשונות וכדאמרינן בפרק בית כור (בבא בתרא ד' קה:) אבל חכמים אומרים הלך אחר פחות שבלשונות ומיהו אי מטלטלין נינהו ותפס מדעת הבעלים קננהו וכדאמרינן בפרק בית כור והיכא דאיכא תרי לישני ואנו רואים שטעו בחשבון לכ"ע אומרין בזה יד בעל השטר על התחתונה וזו היא ששנינו כתוב בו זוזין מאה דאינון סלעין עשרים וכו' ומיהו אם יש בשטר ב' ענינים מופרדים זה מזה בשני מקומות שבשטר לעולם הולכים אחר התנאי או אחר החיוב המאוחר דחזרה היא זו בבירור והוא ששנינו כתב בו מלמעלה מנה ומלמטה מאתים וכו' הכל הולך אחר התחתון עכ"ל. ובתשובה אחרת שם בסי' ש"ה כתב כל שמשמעותו ניכר לב"ד מתוך הכתב שהוא כן דנין אותו ואפילו ליפוי כח של בעל השטר וכן אם דרכן של בני אדם לכתוב כן בענין שיהא בו יפוי כח לבעל השטר דנין אותו ואף על פי שאיפשר לדונו למשמעות אחר שיהא לגרעון בעל השטר וכדאמרינן בפרק גט פשוט פריטי דל מהכא דלא כתבי פריטי בשטרא עכ"ל: ובתשובה אחרת כתוב וז"ל כל היכא דאפשר לקיים לשון השטר כולו מפרשים ומקיימין ואפילו לעשות בעל השטר על העליונה ולפיכך אני אומר שיש לפ' בזה כלשון עד הכתוב בשנים אם הרוב הוא מלמטה למעלה ועד הכתוב בכולם הוא מלמעלה למטה והביא ראיה לדבר: וז"ל מהרי"ק בשורש י' דכי אמרינן תחתון עיקר דוקא היכא דמכחישים זה את זה דאיכא למימר הדר ביה וכמו שכתב הרשב"א שם אבל היכא דליכא חזרה כגון דאפשר לקיים שניהם לא עדיף

תחתון מעליון ואדרבא סברא לומר שלא חש להאריך בתחתון לפי שסמך על מה שכבר כתב למעלה: וכתב בשורש הנזכר דכל לישנא יתירא בשטר לטפויי אתא אף ע"פ שלא היה הל' מוכיח כן ועיין בשורש י"ב: וכתב בשורש י' על פיטור שעשה יעקב לרחל הן ממה שהיה תובע ממנה לדור עמו הן ממה שהיה תובע ממנה לקבל גט מכל אלה ומכל תביעות וערעורים אי קאי דוקא לתביעות וערעורים דשייכי למה שכתב קודם או אפילו לשאר תביעות מעניינים אחרים ועיין שם:

סעיף יט

ואם אין שום מטבע מפורש וכו' עד במקום שיוציא אותו ברייתא בסוף כתובות (קי:) וכתב הר"ן הוציאו בבבל מגבהו ממעות בבל משמע ליה דהיינו טעמא דכיון שלא פירש מקום מסתמא נשתעבד הלוה לפורעו במטבע של מקום גוביינא אם לפחות ואם להוסיף אבל הרמב"ם כתב פי"ז ממלוה ולוה שאם טען הלוה שהמעות שאני חייב לו מכסף שהוא פחות מזה המטבע ישבע המלוה ויטול ולפי זה משמע דהיינו טעמא משום דמסתמא אמרינן דבמקום גוביינא היה דר מעיקרא ולפיכך כל שאינו יכול להתברר אם טען הלוה שאותו כסף היה פחות ישבע המלוה ולפי זה אם הביא ראיה המלוה או הלוה שהיו דרים בשעת הלואה במקום אחר נוטל במקום הלואה ואין כל זה במשמע עכ"ל הר"ן ובעל התרומות בשער נ"ד כתב דטעמא דמילתא משום דתלינן דמאותו מקום שנכתב השטר משם היו הדינרים וכשאין בו מקום תלינן שבמקום שהוציאו היה דר בשעת הלואה ומסתבר שאם יכול להתברר שבשעת ההלואה היה דר במקום שהמטבע גרוע ממקום שדר בו עכשיו מגבהו מאותו מטבע של מקום שהיה דר בו בשעת ההלואה ע"כ. וכתב עוד כתב הרמב"ם אם טען הלוה המעות שאני חייב לו מכסף שהוא פחות מזה המטבע ישבע המלוה ויטול ולא בריר לן עכ"ל ולא ידעתי למה לא בריר ליה דהא מסתמא דיינינן שנותן לו מטבע אותו מקום וכיון שזה טוען שאינו חייב לו אלא גרוע הו"ל כמי שטוען פרעתי שנשבע בעל השטר ונוטל: וכתב ה"ה פי' כל הדינים האמורים הם כשכתוב בו דינרים או סכום מטבע אחר אבל אם כתוב בו ק' כסף ולא פירש אם סלעים אם דינרים אם פונדיונים מה שירצה לוה מגבהו כל מטבע שהוא מכסף עכ"ל:

(ב"ה) ולפ"ז אם אין שם שום מטבע מפורש שכתב רבינו לאו למימרא שאינו מפורש כלל דע"כ כתוב סלעים או דינרין אלא היינו לומר שאינו מפורש ממטבע איזה מקום הם: כתב נ"י בפ' גט פשוט בשם הרשב"א שמי שכתב מטבע סתם במקום שיוצאין ב' או ג' מטבעות אי כולהו מסגי כחדא נותן לו מן הגרוע שבהן אבל אם האחד יוצא להדיא ולא האחרים מאותו שיוצא להדיא נותן לו ואפילו הוא יותר חשוב וכדאמרינן הכא באתרא דלא מסגי פריטי. וכתב

הריטב"א תלמידו דלא חשיב סגי אלא כשנושאין ונותנין בהן במיני מאכל וסחורה ולא משום שמתחלפין בשולחנות ומ"ש הרב להדיא לאו דוקא דלא מסגי פריטי כלל משמע וכן דעת הריטב"א ורבו הרא"ה ז"ל עכ"ל: וכתב עוד נ"י שובר שיצא והיה כתוב בו שנתפרע ממנו דינרים י"א דגבי השובר נדון הלשון על העליונה והמע"ה ודייניו הכא דטובא קאמר ולזה נוטה דעת הרא"ה אע"פ שאינו נראה בעיני הריטב"א עכ"ל:

סעיף כ

היה כתוב בו חשבון סתם וכו' פרק גט פשוט (קסו) עובדא ההוא דהוה כתוב בי' שית ק' וזוזא ואמרו דליכא לפרושי שית מאה פריטי וזוזא משום דפריטי לא כתבי להו בשטרא אלא מצרפין אותם בסכום חשבון וכותבין כך זוזים אלא איכא לספוקי אי קאמר שית ק' זוזי וחד זוזא או שית ק' איסתרא וזוזא ויד בעל השטר על התחתונה ופרשב"ם והר"י ן' מיגאש דאיסתרא היינו סלעים וזוזא היינו דינר וא"כ יתן לו שית ק' זוזי וחד זוזא ורבינו מפרש להיפך שהאיסתרא פלגא דזוזא בשיווי וחשיבות וכן פר"ח והרמב"ם וכולם שוים שאינו נוטל אלא הפחות: וכתב נ"י מכאן אתה למד כי שטר שכתוב בו ק' וה' דינרים וכיוצא בו שאף הק' דינרים ואין אומרים שהם מעות דאם כן אסוכי מסכי להו וזה ברור הריטב"א ז"ל עכ"ל: וכתב רבינו ירוחם בנ"ו ח"ה דאי תפס לא מפקינן אלא בראיה ברורה אם תפס מטלטלין אבל קרקע בחזקת בעליה עומדת ודוקא בדבר דלא עבידא לאיגלויי כך כתבו התוס' והרא"ש ויש מי שכתב דאי תפס מפקינן מיניה בשטר שכתוב בו וראשון עיקר וכ"כ רב אלפס עכ"ל:

סעיף כא

כל הלשונות וכו' פרק המקבל (בבא מציעא קד:) אמרינן דתנאי טובא היו דורשין לשון הדיוט ופרש"י ל' שהרגילו הדיוטות לכתוב שלא כתקנת חכמים היה דורש הלשון לפסוק הדין אחריו וכתבו התוס' והרא"ש שאפי' לא נכתב כמאן דנכתב דמי דאי דוקא בשנכתב מה היה דורש פשיטא שיש לו לקיים מה שהתנה דהא לאו אסמכתא היא וכן יש לדקדק מדברי רש"י שכתב לשון הדיוט שהרגילו הדיוטות לכתוב דמשמע מדקדוק לשונו שהרגילו הדיוטות וזה אף ע"פ שלא כתבו כאילו נכתב דמי וכ"כ הרשב"א בתשובה וכ"כ נ"י בשם רבינו האי ור"ח ז"ל וכתב עוד בשם הרנב"ר הילכך שמעינן משמעתין שכל שההדיוטות רגילין לכתוב אף ע"פ שלא נכתב כמי שנכתב דמי ואם הוא מנהג שהוא נהוג ברוב המקומות דנין בכל מקום בסתם ואם אינו נוהג אלא במקצת מקומות אין דנין בהם אלא באותן מקומות בלבד והוכיח כן מהגמרא וכ"כ ג"כ תלמידי הרשב"א וכתבו שהר"י ברצילוני פי' פירוש אחר בדרישת לשון הדיוט ודחה פירושו וכבר נזכר זה בדברי נ"י והרמב"ם כתב בפי"ו מהלכות אישות תקנו הגאונים שתהא

האשה גובה כתובתה אחרי מות בעלה אף מן המטלטלין וכו' כבר נהגו בכל המקומות שידענו וששמענו שמעם שיכתבו בכתובה בין מקרקעי בין מטלטלי וכו' הרי שלא כתב כך אלא נשא סתם אם היה יודע בתקנה זו של גאונים גובה ואם לאו או שנסתפק לנו הדבר מתיישבין בדבר הרבה שאין כח בתקנה לדון בה אף על פי שלא נתפרשה כדין תנאי כתובה עכ"ל ומדבריו אלה נראה שחולק על דין זה דהא התם כיון שנהגו לכתוב שתגבה מטלטלי נימא אף על פי שלא נכתב כמי שנכתב דמי. וי"א דלשון שנהגו בו ההדיוטות מעצמם מבלי תקנה כיון שמעצמם נהגו כך הו"ל כתנאי כתובה אע"פ שלא נכתבו כמי שנכתבו דמי אבל כשנהגו כך על פי תקנת אחרונים לא חשיב כ"כ פשוט דנימא דאף ע"פ שלא נכתב ככתוב דמי וקשה על זה מתשובת הרשב"א דטפי עדיפא הסכמת הקהל ממנהג הדיוטות ושמא יש לחלק בין הסכמת הקהל שכולם ידעו בעשייתה לתקנת הגאונים שלא הסכימו הקהל בכך אלא שסמכו על תקנת הגאונים דדבר זה אינו מתפשט כ"כ ולא אמרו ביה אף ע"פ שלא נכתב ככתוב דמי ודוחק. ול"נ דאפשר לפרש דכי קאמר הרמב"ם הרי שלא כתב כך וכו' במקומות שלא נהגו לכתוב מטלטלי הוא דהיינו מקומות שלא שמענו שמעם דאילו במקום שנהגו אף ע"פ שלא נכתב כמי שנכתב דמי א"נ במקום שאין אותה תקנה פשוטה בכל המדינה כתב כן הרמב"ם שאילו היתה פשוטה בכל המדינה ודאי סבר דאף על פי שלא נכתבה ככתובה דמיא וכך מבואר בדבריו פרק כ"ג מהלכות אישות שכתב מנהגות רבות יש בנדוניא יש מקומות שנהגו שיכתבו בכתובות יתר על דמיה בשליש או בחומש וכו' הנושא סתם ונוהג כמנהג המדינה וכן היא שפסקה להכניס וכו' מגבין לה מה שבכתובתה הכל כמנהג המדינה ובכל הדברים האלו וכיוצא בהם מנהג המדינה עיקר גדול הוא ועל פיו דנין והוא שיהא אותו מנהג פשוט בכל המדינה עכ"ל: שיש דברים שאף ע"פ שמן הדין לא קנה באותו לשון הכתוב בשטר קנה מחמת המנהג שנהגו להגבות בשטר כיוצא בזה בהריב"ש סימן שמ"ה:

סימן מג

סעיף א

ב כותבין בשטר זמן וכו' ומיהו אפילו אין כתוב בו זמן וכו' בפ"ק דמציעא (ז:) גבי ב' אדוקים בשטר אמרינן בשטרא דאית ביה זמן גבי ממשעבדי ואידך לא גבי ממשעבדי כלומר אלא מבני חרי וכתב במישרים נ"ד ח"ב שאף ע"פ שאין בו זמן שאם קנה אחר שראו עדים השטר כתוב וחתום גבי מאותם נכסים אפילו הם ממשעבדי:

סעיף ג

ד וכתב ר"י אם כתב הסופר וכו' פ"ק דע"ז (דף ט: י.) ההוא שטרא דהוה כתיב ביה שית שנין יתירתא כגון שהיו עומדים בשנת ת"ק למלכות יון וכתב בשנת תק"ו ולא היה כתוב בו שום מלכות סבור רבנן למימר האי שטר מאוחר הוא ולא טריף עד דמטא זמניה כלומר אינו יכול לטרוף לקוחות אלא אותם שיקנה משנת תק"ו ואילך אמר רב נחמן האי ספרא דוקנא כתביה כלומר מדקדק בחשבונות ואינו הולך אחרינו והנך שית שנין דמלכו בעילם דאנן לא חשבינן להו קחשיב דא"ר יוסי שית שנין מלכו בעילם ואח"כ נתפשטה מלכותן בכל העולם וא"כ שנת ת"ק שלנו הם שנת תק"ו דספרי מתקיף לה רב אחא בר יעקב ממאי דלמלכות יון מנינן דילמא ליציאת מצרים מנינן ושבקינה לאלפא קמא ונקטיה לתחילת אלפא בתרא והיא שנה ראשונה ליון שפשטה מלכותן בכל העולם והאי מאוחר הוא אמר רב נחמן בגולה אין מונין אלא למלכי יון בלבד וכתבו התוס' ספרא דוקנא כתבו מכאן יש להכשיר שטר שדילג בו הסופר לבריאת עולם ואפילו דילג האלפים והמאות רק שכתב בכך וכך לפרט שהרי בימיהם היו כותבין למלכות יון והסופר דילגו דאי הוה כתב בשטר בהדיא למלכות יון מאי הוה קאמר דילמא ליציאת מצרים וכו' ואפילו הכי לא אמרינן למניינא אחרינא כתביה ועד דמטא זמניה לא טריף כיון שבגולה אין מונין אלא למלכות יון אף כאן אם דילג לבריאת עולם כיון שאין אנו מונין עתה כי אם לבריאת עולם אין לחוש וגם אם דילג האלפים נמי אין לחוש מדקאמר בסמוך שבקיה לאלפא קמא ונקטיה לאלפא בתרא וי"ס שגורסין שבקיה לכללי ונקטיה לפרטא ור"ת עשה מעשה שכתב שטר בכך וכך לפרט ודילג האלפים וגם לבריאת עולם עכ"ל וכ"כ הרא"ש ז"ל:

סעיף ה

וכתב רבינו וה"ה נמי שבק וכו' כלומר שה"ה אם דילג האלפים וגם דילג מאתים ולא כתב אלא הפרט הקטן כגון שכתב בשנת פ"ד שכשר והוא לשון הרא"ש וכן כתבו הגהות בשם בעל התרומות פי"ז ממלוה ולוה וה"ה אם לא כתב התת"ק אלא שנת ס' לפרט שהשטר כשר עכ"ל. ומפ' מהר"ר ישראל בכתביו סי' י"א שלא כתב התת"ק ולא האלפים כלל רק שנת ס' ושכן מבואר בספר התרומות ומספקא לי היכא שלא כתב שנת פ"ד אלא שנת ד' לפרט אי כשר או לא ודעתי נוטה להכשיר: והריב"ש בסי' שפ"ב על שטר שהיה זמנו שנת ה' קל"ד וחיסר ממנו ל' וכתב הק"ד האריך להוכיח דפסול ועוד כתב בזה בסי' רס"ד. ודע שלשון זה שכתב רבינו הוא ל' הרא"ש ואע"ג שמפשטיה נראה דלא מכשיר ר"י היכא שדילג לבריאת עולם אלא כשכתב הכלל והפרט אין הדבר כן אלא אפילו דילג לבריאת עולם וגם דילג הכלל מכשיר ר"י כדמשמע בתוספות ותדע דע"כ

הכי הוא שהרי אותו שטר לא היה כתוב בו שום מלכות כמו שהוכיחו בתוס' ואפ"ה אמרינן דלמא שבקיה לאלפא קמא הרי שדילג שניהם ואפ"ה מכשיר: וכתב המרדכי דכתובה שטעה הסופר וכתב אלפים ודילג ארבעה והכשיר ר"י מווינא דליכא למימר דמיעוט אלפים שנים מדלא כתב אלפיים בשני יודי"ן. ובכתבי מהר"ר ישראל סי' י"א פסל גט אחד שהיה כתוב בו שנת חמשת אלפים וי"ח ודילג ומאתים ונראה מדבריו שם דמשום חומרא דעריות פסלו אע"פ שיש צדדין להקל ולענין שטרות צ"ע מה תהא עליו: ובתשובת הרא"ש כלל מ"ה סימן כ"ה הכשיר הרא"ש גט שכתוב בו למנין אנו מונין ודילג השי"ן וכתוב ברביעי עשרים יום לירח שבט ודילג בשבת וגם יום ד' היה כ"א יום לשבט והוא כתב כ' וכיון שבגט הכשיר כ"ש לענין שטרות מיהו כתב מהר"ר ישראל בכתביו סימן י"א דלא מכשיר הרא"ש אלא כשהטעות מוכח מיניה וביה הא לאו הכי לא ואע"ג דכשכתב ה' אלפים וי"ח אי חשבינן למפרע לשנה שקודם מאתים לא נתכוון הימים בחדש ליום השבוע כתב מהר"ר ישראל סי' י"ג דמש"ה לא הוי מוכח מתוכו דרובא דרובא לא ידעי חושבנא והילכך גבי גט פסול וגבי שטרות יש להסתפק כמו שכתבתי לעיל: במרדכי ריש מסכת ר"ה שנשאל רבינו אליעזר על שטר שהיה כתוב ברביעי לשבת כ"ב לתשרי ונמצא שאינו מכוון בימים לפי שראש השנה של אותה שנה היה ביום ב' וד' בשבת לאו היינו כ"ב בחדש אלא כ"ד ועוד שכ"ב היה יום שמיני עצרת שאין ישראל כותבין שטרות והשיב נ"ל שאינו נפסל בכך עכ"ל : כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן ד' על שטר מתנה שהו"ל לכתוב בשנת נ"ח וטעה וכ' בשנת נ"ז ומוכיח מתוכה שהוא טעות סופר שכתוב בו ותנו לפלוני חתני ובשנת נ"ז לא היה עדיין חתנו וחתום בשטר גברא רבא בתורה ובחסידות שאין כל זה מציל מלפסול השטר. ומ"מ אם העדים קיימים ואין כתב ידן יוצא ממקום אחר יכולים לחתום שטר אחר מזמן שני דאלו לא עשו שליחותן שהוא אמר להן לכתוב בשנת נ"ח והם כתבו בשנת נ"ז והוי כההיא דנפתא וטפתא (גיטין סג:) ואם כתב ידן יוצא ממקום אחר והוחזק השטר בב"ד שוב אין נאמנים מ"מ ראובן הקונה נאמן לומר טעות היה מגו דאי בעי אמר אין ודאי שטרא מעליא הוא ובשנת נ"ז קנו מידו ואע"פ שהעדים אומרים עכשיו שלא קנו מידו אלא בשנת נ"ח אינם נאמנים דכיון שהגידו אינם חוזרין ומגידים ואפילו יש עדים שמעידים שבפניהם חתמו שטר זה בשנת נ"ח דעכשיו אין לקונה מגו דאי בעי אמר בשנת נ"ז חתמו מ"מ עדיין יש לו מגו בשנת נ"ז קנו מידו ובשנת נ"ח חתמו ואם יש עדים אחרים כשרים שראו כשקנו מידו בשנת נ"ח יכולים לכתוב לו שטר המתנה משנת נ"ח דעדי מתנה אין צריך שיהיו

מזומנין לעדות כדמוכח בפ' יש נוחלין גבי שלשה שנכנסו לבקר את החולה א"נ יעידו בפני ב"ד והם יכתבו לו שטר מעשה בית דין בקבלת עדות עדים אלו עכ"ל:

סעיף ו

ואם הקדים זמן השטר וכו' בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עב.) תנן התם כלומר בסוף שביעית שטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרין כשרים מוקדמין אמאי פסולים נהי דלא גבי מזמן ראשון נגבי מזמן שני א"ר יוחנן גזירה שמא יגבו מזמן ראשון ופרש"י המוקדמין. למלוה פסולים דבעי למטרף לקוחות מזמן הכתוב בו ועדיין לא הלוה ושטר הלקוחות קדם למלוה וזה מוציא שטרו שהוא קודם והוא שקר: פסולים. ואינו טורף מן המשועבדים: שמא יגבה מזמן ראשון. דאיכא דלא מסיק אדעתיה לדקדק כ"כ בזמן ההלואה ולומר למלוה שטרך מוקדם ומקחי קדם להלואתך הילכך כמלוה ע"פ הוא דלא גבי ממשעבדי כלום ואפילו מהמאוחרין לזמן ההלואה וכ"כ הרמב"ם פכ"ג ממלוה ולוה והתוס' ד"ה שטר שיש בו ריבית כתבו דפסולים לגמרי. והרא"ש כתב תחלה דכמלוה ע"פ דמי ואח"כ כתב התוספות כתבו דאין גובה אפילו מבני חרי בשטר ודקדקו מלשון פסולים דמשמע דהוי כשטר פסול ואין גובה בו כלל עכ"ל ולא הכריע אבל רבינו כתב שדעתו כדעת התוספות מדהביאו לבסוף: (ב"ה) ואינו מוכרח ולענין הלכה כיון שהרי"ף ורמב"ם ורש"י מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: כתב הריב"ש בסימן רס"ד דע"כ לא אמרו דגובה מבני חרי אלא כשלא הקדימו העדים זמנו בכוונה אבל אם הקדימוהו בכוונה ודאי אפילו מבני חורין אין גובין בו שהרי העדים פסולים שחתמו שקר: כתב רבינו בסימן מ"ה בשם רבינו יונה גבי הרחיקו העדים שני שיטין דאע"ג דפסלינן לשטרא היינו דוקא למגבי ממשעבדי א"נ מבני חרי וכו' אבל אינו יכול לטעון להד"מ וכו' ואפילו בשטרי חוב המוקדמין נ"ל לדון כן עכ"ל: ומ"ש רבינו ואינו יכול לומר פרעתי וכו' עד הוחזק כפרן הם דברי בעל התרומות בשער נ"ו: (ב"ה) ומ"ש ונשבע ונוטל נ"ל שהוא כדין שאר שטרות שיתבאר בסמוך: וכתבו ההגהות פכ"ג ממלוה ולוה ופ"א דגירושין בשם העיטור ואי כתב ביה מקמי חתימת סהדי שטרא דנן איכתב ביום פלן ולא איחתים עד יום פלן כשר:

סעיף ח

ובמה יודע כלומר דלא פסל רבי יוחנן להני שטרי אלא משום גזירה ותיפוק ליה דמדינא מיפסלי הני שטרי דהא עדים החתומים עליו פסולים הם שהקדימו השטר אם יודע לנו בבירור שהוא מוקדם ואם לא נודע אלא ע"פ עדים עצמם הא לא מהימני דאין אדם משים עצמו רשע והשטרות כשרים: יש אומרים וכו' בריש ר"ה כתב הר"ן גרסינן בירושלמי מי מודיע כלומר שהשטרות מוקדמין ר"ש בר אבא בשם רבי יוחנן הן הן עידיו והאמר ר"ל עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד תמן כשאומרים לא חתמנו

ברם הכא יכלי למימר על זה חתמנו ועל זה לא חתמנו. וכתב עליו ר"ז ומכאן אנו למדין שכל טעות שהעדים מצויין לטעות בו נאמנין הם בעצמם ואין בזה משום חוזר ומגיד נראה מדבריו שהעדים נאמנים בכך אפילו כתב ידן יוצא ממקום אחר אבל הרמב"ן ז"ל כתב בפרק איזהו נשך דהאי ירושלמי כשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר ומש"ה נאמנין עכ"ל. ודעת י"א שכתב רבינו הוא כדעת הר"ז שכתבתי. וכתב הריב"ש בתשובה שסיים הר"ז וצריך ב"ד הגדול ולהחמיץ הדין : ונ"י בפרק א"נ כתב דמשכחת לה שהם כשרים כגון שלא הקדימו הזמן אלא שכתבו שטר ללוה ואין מלוה עמו ולא לוה עד אחר זמן ואע"ג דלית להו למיעבד הכי אלא בשטרי אקנייתא וכדרב אשי מ"מ כל מאן דלא גמר לדרב אשי לאו רשע גמור הוא עכ"ל: וה"ה פכ"ג ממלוה ולוה כתב תירוץ בשם הרמב"ן והרשב"א וחתם דבריו אבל ודאי אם כתבו בניסן והקדימו הזמן מתשרי שעבר בלא אונס נפשות פסולין הן ואין לזה תורת שטר כלל ואין כאן עדות עכ"ל והריב"ש כתב בתשובה שם בסימן שפ"ב דמשכחת לה במוקדם ממש שהקדימו זמנו לכתיבתו כגון דטעו בעיבורא דירחא ותלמידי הרשב"א כתבו בפרק איזהו נשך בשם הרא"ה כגון שבשעה שחתמו חשבו שכבר נעשה המלוה ואחר זמן ראו שהיה מלוה לו מעות דמי אותו שטר ובאו והעידו כן: אבל לדעת ר"י וכו' התוס' בפרק א"נ דיבור [המתחיל] שטר שיש בו רבית כתבו דהב"ע שיש עדים שמעידין עליהן שהיו אנוסים מחמת נפשות או כגון שאומרים טעינו בשנת המלך או בעיבור בין מלא לחסר ולא הזכירו בשטר בכמה בשבת ולא בכמה בחדש עכ"ל וכ"כ הרא"ש והא ודאי דאם כתב ידם יוצא ממקום אחר דלא מהימני למימר טעינו אלא ודאי בשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר עסקינן הא לאו הכי לא מהימני. וה"ה נמי שאם אין כתב ידם יוצא שהן עצמן נאמנין לומר אנוסים היינו מחמת נפשות וכ"כ הה"מ וברור הוא אלא דנקט רבינו בעדים אחרים מעידין לאשמועינן דאפילו בשכתב ידם יוצא ממקום אחר נאמנין: כתב הריב"ש בתשובה ג"ז שם שיש ראיה לדעת ר"י מדאקשינן בפ"ק דמציעא (יז.) גבי שטר שלוה בו ופרעו וכו' תיפוק ליה דהו"ל מוקדם וכו' ומאי קושיא הא טעמא דנמחל שיעבודו עדיף דלא גבי אפילו מבני חרי אלא ודאי מוקדם פסול לגמרי: (ב"ה) בס"ס ל"ט כתבתי שאפילו באו עדים שהלוה לו ואמר הלוה כתבו וחתמו השטר ותנו ביד המלוה אם לא היה שם קנין כותבין בשטר יום שנמסר בו ולא יום שהלוה לו:

סעיף ט

אבל המאוחרים כשרים וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא קנז:) ת"ש שטרי חוב המאוחרים כשרים ואי ס"ד דאיקני קנה ומכר לא משתעבד מאוחרים אמאי כשרים

כלומר דלמא בשעת הלואה לא היה ללוה אותה שדה ואח"כ קנאו קודם זמן הכתוב בשטר ומכרם אח"כ ונמצא מלוה טורף משדה זו שלא כדין וא"כ ע"כ אי כתב דאקני קנה ומכר משתעבד ומשמע הא אי לא כתב דאיקני לא משתעבד וממילא שאם הוא שטר מאוחר ואין כתוב בו דאיקני שהוא פסול דכיון דשדה שקנה אח"כ לא משתעבד אתי למיטרף לקוחות שלא כדין וכתב הה"מ פכ"ג ממלוה ולוה שזה דעת ן' מיגאש והרמב"ן. ותמה על הרמב"ם שבפי"ח פסק שאם לא כתב בשטר דאקנה שאינו משתעבדים לו ובפכ"ג לא כתב שאין מאוחרין כשרים אלא כשכתב דאקנה אבל הרשב"א סובר שדאקנה סתמו כפי' ודחק עצמו בישוב הסוגיא שבפרק חזקת (בבא בתרא מד:) שסותרת זה וא"כ מאוחרין כשרים אפילו לא כתב בהן דאקנה ודעת בעל התרומה בשער נ"ז כדעת ן' מיגאש והרמב"ן: (ב"ה) ול"נ שגם הרמב"ם סבר כן ומה שתמה עליו ה"ה למה לא ביאר שיש חילוק בין כתב דאקני ללא כתב דאקני י"ל שלא הוצרך לבאר כן שמאחר שכתב שכשרות המאוחרים הוא מפני שהורע כחו של בעל השטר שאינו טורף מזמן הכתוב בשטר ממילא משמע שאם הוא בענין שייפה כחו שלא כדין דהיינו אם לא כתב דאקני שהם פסולים: וכתב נ"י בשם הריטב"א ורבותיו דכשלא כתב אחריות כלל דאקנה טעות סופר הוא אבל כשכתב אחריות שקנה ולא כתב דאקנה אין לנו אלא מה שפירש עכ"ל לפ"ז מאוחרים לעולם כשרים אלא כשכתב אחריות שקנה ולא כתב דאקנה ואיפשר דהרשב"א נמי מודה בהא וממאי דאמרינן אי ס"ד דאקנה קנה ומכר לא משתעבד מאוחרים אמאי כשרים למד רבינו שאפילו אין מפורש בו שהוא מאוחר כשר דאי מפורש בו שהוא מאוחר מאי פריך אמאי כשרים הא לא טרף מזמן הכתוב בו אלא ודאי אע"פ שאין מפורש בו שהוא מאוחר כשר והכי מוכח בכמה דוכתי בגמרא וכ"כ הרמב"ם בפכ"ג ממלוה ולוה ומאוחרים פרשב"ם בין שכתבו בשעת הלואה ואיחרו הזמן בין שלא כתבו עד לאחר הזמן כולן בכלל מאוחרין הם וכשרים וכ"כ ה"ה בשם הרמב"ן פכ"ג מהל' הנזכר וכתב הר"ן פ"ב דגיטין דלדעת הסוברים שאינה מתגרשת בגט מאוחר אלא מזמנו של גט ואילך איפשר לומר דה"ה לכל שטר הקנאה כלומר שאינו לראיה בעלמא אלא על השטר עצמו מקנה שאם היה מאוחר שלא קנה עד זמן השטר דהו"ל כאילו התנה נותן בכך ודעת ר"י והרא"ש שאינה מתגרשת בגט מאוחר אלא מזמנו של גט ואילך ודעת הראב"ד שמשעת כתיבה מתגרשת כמבואר באבן העזר סי' קכ"ז ומדברי בעל התרומה בשער נ"ו משמע שהמוציא על חבירו שטר מאוחר עד דמטא זימנא לא טריף:

סעיף י

וכל שטר וכו' הכי מוכח פ"ק דמציעא (יב:) וכ"כ התוס' והרא"ש פ"ב דגיטין אע"פ שמפרש"י לא משמע כן ונראה דהיינו דוקא בשטר שאין בו קנין לדעת מי שפסק דלא כאביי דאמר עידיו בחתומיו זכין לו דאם יש בו קנין מעת הקנין נשתעבדו הנכסים ואליבא דאביי מכי מטא שטרא לידיה נשתעבדו הנכסים למפרע משעת כתיבה: שטרי חוב המאוחרים כשרים כדתנן בפ' בתרא דשביעית ובמקח וממכר אפי' מאוחרים פסולי' אא"כ כתב האיחור בפירוש בפ' ג"פ (קעא:):

סעיף יא

ואם נכתב בלילה וכו' משנה פ"ב דגיטין (יז.): בד"א כשאין עסוקים וכו' (יח.) מימרא דר"א בר צדוק וטעמא משום דהו"ל כאילו חתמו כיון שהם מזומנין לחתום וכתב הר"ן ונ"ל דכי אמרינן דעסוקים באותו ענין כשר היינו דוקא בשטרי הלואה דזוזי משעבדי ליה וכיון שהם מזומנים לחתום איכא קלא אבל בשטרי חיוב שהוא מתחייב בקנין או בשטר במה נתחייב ביום ואע"ג דאיכא קלא במילי ודאי לא משתעבד ולפיכך תמהני על הרמב"ם שכתב בפרק כ"ג ממלוה ולוה ואם היו עסוקין בענין עד שנכנס הלילה וחתמוהו אע"פ שקנו מידו בלילה כשר ומשמע אפילו בשטרי חיוב עד כאן לשונו:

סעיף יב

ודוקא כשלא לקח וכו' כך כתבו הרא"ש והר"ן ז"ל ופשוט הוא מדאמרינן בג"פ (קעב.) דאמר להו רבא בר שילא לסופרים כי כתביתו שטרי אקנייתא אי ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו ואי לא כתובו יומא דקיימיתו ביה ואי לא מתחזי כשיקרא וכתב רשב"ם דה"מ בשטרי מתנה או מכר אבל שטרי הלואה שיש בהם אחריות לא יכתוב אלא יום שעומד בו עכשיו דאין לקוחות משתעבדים לטרוף מהם אלא משעת כתיבת השטר נמצא אם יכתבו יום הקנין יטרפו מהם משעת הלואה קודם נתינת השטר וזהו שלא כדין ור"ח פי' שמשעת הקנין משתעבד עכ"ל וכ"נ דעת הרמב"ם שסתם ולא חילק בפרק הנזכר וכתב ה"ה שזה דעת הרמב"ן והרשב"א והרא"ש כתב אי ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו ומוקדם לא הוי כשכותבין יום הקנין דכיון דנכתב השטר עדים מפקי לקלא משעת הקנין דסתם קנין לכתיבה עומד ואע"ג דכי יזיף איניש בצינעא יזיף מ"מ כיון דבעין יפה שיעבד יש קול לקנין וכיוצא בזה נראה דעת התוס' וכיוצא בלשון הרא"ש כתב נמוקי יוסף בשם ר"י ומסיים בה אבל כשלא נכתב הקנין אינו גובה מנכסים משועבדים דהא בטיל קליה:

סעיף יג

וכתב הרשב"א וכו' דברים אלו נכוחים וישרים כי נמוקם עמם וכתבם ה"ה בפכ"ג מה' מלוה:

סעיף יד

ואם אינם נזכרים וכולי כך כתב בעל התרומה בשער נ"ז ופי' דהיינו מאי דאמר רבא בר שילא להנהו דכתבי שטרי אקנייתא וכולי ואי לא מיחזי כשיקרא. ונ"ל שאנו מוכרחים לפרש כן שאם לומר שלא יכתבו יום שאינם זכורים כלל ההוא לאו משום מיחזי כשיקרא הו"ל למימר דלא יכתבו אלא משום ספק פסול נמי דדילמא מוקדם הוא אלא ודאי כדאמרן: וראיתי למורי הרב הגדול ה"ר יעקב בי רב ז"ל כשהעדים לא היו זוכרים היום שקנו בו היה שואל להם אם היו זוכרים באי זה חודש ואם היה בתחלת החדש או בסופו או באמצעו וכך היה מצוה לכתוב בשליש ראשון של חדש פלוני או בשליש אמצעי או בשליש אחרון דהשתא כיון שמזכיר שם החדש שקנו בו ושם החלק מהחדש שקנו בו לא מיחזי כשיקרא. ומדברי בעל התרומה נראה לכאורה דאפילו כה"ג לא מכשר: כתב בעל התרומה בשער הנזכר רשב"ם כתב בפירושו אי ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו ההוא יומא דוקא בשטרי מתנה ומכר והלואה שאין בו אחריות אבל בשטר מתנה ומכר והלואה שיש בהם אחריות נכסים לא יכתוב אלא באותו יום שעומד בו עכשיו ואע"ג דקנו מיניה בההוא זמן אין קול לזמן עד שעת כתיבתו אם כתבוהו מיום שקנו ממנו הו"ל שטר מוקדם ופסול ומסתבר דאיהו אזיל לטעמיה שכתב דאף ע"ג דסתם קנין לכתיבה יכול לחזור בו כל זמן שלא נכתב ואישתכח דאיתיה מלוה ע"פ ולא חייל שיעבודיה עד שיכתבוהו. אבל הרי"ף כתב בתשובה שהקנין יש לו קול וטורף וכ"כ הראב"ד וכן פסק הרמב"ם זל עכ"ל:

סעיף טו

ראו הקנין וכו' פרק גט פשוט (שם) א"ל רב ספרא ורב הונא לספרייהו כי יתביתו בשילי כתובו בשילי ואף ע"ג דמימסרן לכו מילי בהיני וכי יתביתו בהיני כתובו בהיני אע"ג דמימסרן לכו מילי בשילי. ובמרדכי כתב ראבי"ה משום שידע ע"י מקום כתיבת השטר לחקור אחר עדים המכירין חתימת עידי מקומן. וי"מ משום דמיחזי כשיקרא וכ"כ האלפסי ופסק ראבי"ה וריב"ם דעבדינן כר' אבא בין בגיטין בין בשטרות ואם שינה השטר פסול וראיה מפרק המגרש ואין הדבר תלוי אלא בחתימת העדים שידעו כדי לקיים חתימתן וכן פיר"ת ר"י הצריך להזכיר מקום החתימה והסופר דהקנין (ס"א דנקט) לאו דוקא אלא בחתימה תלוי העיקר ובזה סמכו לכתוב הכתובה במדינה וכותבין שם הכפר ומקום הנישואין ומוליכין אותה עמהם וחותמין במקום הנישואין ואפילו אי טעמא משום דמיחזי כשיקרא צריך לכתוב מקום הנישואין ויום כניסת החופה דהיינו יומא דקנין עכ"ל. ועוד כתב בסה"מ קשה בעיני ר"י לעשות מעשה משום דא"ל רבא בר שילא לספרי כי יתביתו בהיני וכו' כתב ראבי"ה הא דאמר ואי לא מתחזי כשיקרא

צריך ליזהר בכך ומיהו שטר לא מיפסל בהכי דקי"ל פרק הכותב (כתובות פה:) דלמיחזי כשיקרא לא חיישינן אבל הא דר' אבא פסול לגמרי דהוי ממש שקר. וריש פרק אחד דיני ממונות גבי שמא איחרוהו וכתבוהו פרש"י דכי כתבי בהיני לא מיפסיל אלא עצה טובה קמ"ל שלא יביאוהו לידי הזמה בעמנו הייתם בשילי רבי יהודה מגרגיש העיד שעשה מעשה ע"פ רבינו שמחה וכתב הכי זכרון עדות שהיה בפנינו בהיני כך וכך למנין שאנו מונין כאן בשילי. וכגון זה פי' רשב"ם במקום פלוני כתבנו כך מה שראינו במקום אחר עכ"ל. וכן כתב נ"י וז"ל כי היכי דלא ליתחזי כשיקרא צריך להזכיר מקום שנמסרו בו הדברים ומקום שנכתב בו שאם לא יכתוב אלא אחד מהם מיחזי כשיקרא ומיפסיל שיאמרו לו איך אמרת בהיני ולא נכתב בהיני או והלא בשילי אמרו לכם עכ"ל ועיין עוד בנ"י ר"פ אחד דיני ממונות: וכתב הריב"ש בתשובה סי' שפ"ב בשם האחרונים על הא דכי יתביתו בשילי וכו' דמפסיל שטרא אי לא עבדי הכי משום דמיחזי כשיקרא וכ"כ הרמב"ן ואע"ג דאמרינן בעלמא דלמיחזי כשיקרא לא חיישינן הכא אי לא כתבי דוכתא דקיימי ביה שיקרא הוא אע"פ שרש"י לא כתב כן בפרק אחד דיני ממונות ורבינו ירוחם כתב בנ"ד ח"ב שאם שינה מקום כתיבה או חתימה כשר : וכתב עוד בתשובה הנזכרת בשם רמב"ן דכי כתבי יומא דקנו ביה כתבי דוכתא דקנו ביה דאי כתבי דוכתא דקיימי ביה מיחזי כשיקרא וכשאמרו כתובו בשילי אע"ג דמימסרן לכו מילי בהיני בכותבים יום הכתיבה אמרו: בסוף כתובות (דף קי:) משמע דשטר שאין כתוב בו מקום שנכתב בו כשר וכן כתב הרמב"ם בפי"ז מהלכות מלוה וכן כתב רבינו בסימן ס"א בשם הרא"ש וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ד ח"ב: ודוקא כשאין זוכרין וכו' כ"כ בעל התרומה בשער נ"ו וכתב שכך השיב לו הרמב"ן וכבר איפשר שאפילו זוכרין זמן הקנין וכותבין אותו יכתבו שם המקום שנעשה בו רק שיסמוך הכתיבה אל המקום וכמ"ש ה"ה פכ"ג ממלוה ולוה בשם הרשב"א דכשכותב מקום הכתיבה ולא מקום שנמסרו להם הדברים כותבין כך אמר לנו פלוני וכתבנו במקום פלוני אבל כשכותבין מקום שנחסרו להם הדברים כותבין אמר לנו פלוני או קנינו מפלוני במקום פלוני וכתבנו וחתמנו לפלוני עכ"ל ורבינו ירוחם כתב בנתיב ד' ח"ב בשם הרמ"ה אע"פ שכתבו סתם במקום פלוני קנינו מפלוני לא מיחזי כשיקרא אפילו נמסר במקום אחר דמסתמא אכתיבה בלחוד משמע : וממ"ש רבינו ודוקא כשאין זוכרין וכו' גם מדברי הרמ"ה שבסמוך משמע דלא ס"ל כפרשב"ם על הא דקאמר כי קיימיתו בשילי כתובו בשילי ואף ע"ג דמימסרן לכו מילי בהיני דהיינו לומר שכותבין כך במקום פלוני כתבנו כך מה שראינו במקום פלוני דא"כ ליכא למיחש למידי: כתב הרמ"ה וכו' דברי הרמ"ה ברורים בטעמם ואפילו למה שתיקן הרשב"א שסומך

הכתיבה אל המקום נהי דלא מיחזי כשיקרא מ"מ ממטבע היוצא במקום הכתוב בשטר הוא גובה כנ"ל:

סעיף טז

שטר שזמנו בשבת וכו' ברייתא בפרק ג"פ (קצא.) שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי שטר מאוחר הוא וכשר: ורבינו כתב שבת וה"ה לי"ה ולכל יום שאין ישראל כותבין בו:

סעיף יז

יח לפיכך אין עדי השטר וכולי כלומר כיון דקיי"ל דתלינן במאוחר א"כ א"א להזים עדי השטר עד שיאמרו בב"ד וכו' וכל זה מלפיכך עד והן שקרו ואמרו בזמנו כתבנו הם דברי הרי"ף פרק מרובה ודברי הרמב"ם פי"ט מהלכות עדות וכתבו רבינו בסי' ל"ד והר"ן כתב פ"ב דכתובות שהר"ז חולק על זה שכתב דבעדות ע"פ הוא דאיכא הזמה אבל לא בעדות בשטר לעולם משמע דס"ל אפילו כתוב בשטר שבזמנו כתבוהו משום דהזמה חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו דסתם עדות ע"פ הוא עכ"ל הר"ן: כתב רבינו ירוחם בנ"ד חלק ד' בשם הרשב"א מ"מ אין לאחרו לכתחלה דמיחזי כשיקרא. ונ"י כתב בר"פ אחד דיני ממונות כתבו ז"ל דש"מ שאם היה כתוב בשטר בסוף שמטה והוזמו השטר פסול ולא אמרינן איחרוהו וכתבוהו:

סעיף יט

ראובן ושמעון וכולי דין זה מפורש ס"פ מי שהיה נשוי (כתובות צד:) אלא שבגמרא כתוב הנהו תרי שטרי פרש"י שטרי מכר ורבינו מפ' כהרמב"ם פרק ב' ממלוה ולוה שפירשה בשטרי הלואה ואם נתחייב בשטר לפרוע לו אחר הפסח כתב הרא"ש בכלל ס"ח תשובה י"ד שמגבינן בו אחר פסח הבא ראשון והביא ראיות לדבריו וכתבו רבינו בסימן שקודם זה: כתב הרא"ש בתשובה ראש כלל ע"ו השובר כשר אע"פ שלא הוזכר בו לא עדי השטר ולא זמנו כיון שסכום המעות של השטר והשובר שוים ממילא אמרינן שהשובר נכתב על אותו שטר דיד בעל השטר על התחתונה כיון שהוא בא להוציא ממון עכ"ל: וכתב עוד שם על מי שהחזיק על עצמו שטר חוב בניסן סתם והוציא מחילה שזמנה בי"ח בניסן יש כח במחילה זו לבטל החוב דיד בעהש"ט עה"ת ואנו אומרים שהשטר היה קודם י"ח בניסן והמחילה היתה אח"כ: וכתב עוד שם ראובן שהוציא שובר שכתוב ששמעון מחל לו כל תביעות ממון שהיה לו עליו עד היום הזה ושוב הוציא שמעון שטר שראובן חייב לו מנה וזמן השטר והשובר ביום א' יראה לי דיד בעל השטר על התחתונה. וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"ג סימן ט' על שמעון שתבע חובו מלוי ולוי הוציא שטר מחילה שמחל לו שמעון וזמן המחילה ביום אחד עם השטר חוב וטען שמעון

שהמחילה נעשית לדברים אחרים שהיה ביניהם שאין הדעת סובלת שמיד שנשתעבד מחל לו והשיב הדין עם לוי ואף ע"ג דלא שכיח שהחיוב והפיטור נעשו ביום אחד מ"מ אינו נמנע להיות כן כי מקרי בני האדם רבים וברגע יקרה מקרה כנגד מה שהיה קודם רגע זה ושטר מחילה הכוללת הכל הוא יגיד שקרה אותו מקרה ובכיוצא בזה חיישינן לפריעה בת יומא כדאיתא בפ"ק דמציעא (יז.) עכ"ל. ועיין בתשובת הריב"ש סי' ת"ר: וכתב עוד שם בתשובת הרא"ש כלל ע"ז ראובן הוציא שטר חוב על שמעון שזמנו ה' בניסן ושמעון הוציא שובר שנכתב ה' בניסן כתוב בו שמחל ראובן לשמעון כל תביעות שהיו עליו עד אותו היום ראובן גובה שטרו דכיון שכתוב בשובר שמחל לו כל תביעות עד אותו היום אין אותו היום בכלל המחילה דבלשון העולם עד ולא עד בכלל כדתנן בפרק קונם יין (נדרים סא:) כל שזמנו קבוע ואמר עד אינו אסור אלא עד שיגיע. אבל אם היה כתוב בשובר שמחל לו כל תביעות שיש לו עליו עד עכשיו אז מספקא לן אי הוי בתחלת היום או בסופו וכן השטר מספקא לן באיזה שעה היה ביום ומספיקא לא מפקינן ממונא עכ"ל: הריב"ש האריך בדין שנים שביררו ביניהם פשרנים ופסקו שיעשה זה לזה מחילה ושיתחייב שמעון להשיב לראובן אלף דינרים וישתעבד לו בחוב לפרעם לששה חדשים. ונכתבו שטרי המחילה ושטר השיעבוד ביום אחד ועיין שם בסימן ת"ד ובתשובת הרא"ש והרשב"א דבסמוך: ובסימן תע"ח האריך בדין מי שהוציא שני שוברות על חבירו מחוב ידוע ותובע ממנו שנפרע פעמים. עיין במה שכתבתי בסימן נ"ד: כתב הרשב"א בפרק המגרש (גיטין פו.) משנת ג' גיטין פסולים דכתב ידו אין צריך לכתוב בו זמן:

סעיף כ

שני שטרות וכו' ברייתא ס"פ קונם (סג.) ואיתא בשקלים לענין שטרא מאי תניתוה אדר ראשון כותב אדר ראשון אדר שני כותב סתם ד"ר מאיר רבי יהודה אומר אדר ראשון כותב סתם אדר שני כותב תנין. וכתב הרא"ש ובעל התרומה דהלכה כר' יהודה. וכ"כ במישרים נ"ד ח"ד ומ"ש נותנים למי שכ' בו אדר סתם וכו' פשוט הוא וכ"כ בספר התרומה שער נ"ה: כתוב במישרים נ"ד ח"ד כל זמן הכתוב בשטר כגון עד הפסח או עד הקציר דנין אותו כמו בנדרים (ס'. ס"א:): וכתב עוד שם אם כתב בשטר עד אחר הפסח היינו עד שיעברו רוב הימים שבין פסח לעצרת. נוסח כתיבת ימי החדש בטור אבן העזר סימן קנ"ו: ומ"ש ואם שניהם נכתב וכו' פשוט הוא.

סימן מד

סעיף א

ב צריך להחזיר וכו' פרק גט פשוט (בבא בתרא קסא:) מימרא דרב הונא ורב עמרם ופי' נ"י כמו מה שאנו כותבין ומה שהיה בפנינו וקנינו מפלוני וכו' ועיין במה שאכתוב בסמוך בשם תשוב' הרשב"א ובשם ההגהות ובשם רבינו: ואפי' אם יש אויר וכו' כ"כ הרא"ש שם:

סעיף ג

והרמב"ן כתב וכו' כתב ה"ה בסוף ה"מ שדעת הרשב"א כדעת הרמב"ן ושדברי הרמב"ם מורין כן. וכ"כ הר"ן פ"ק דגיטין וכ"כ נ"י בשם ר"י הזקן והריטב"א: וא"א הרא"ש ז"ל פוסל כולו שהביא ראיה דאפי' כי ליכא למיחש לזיופא בעי חזרה וה"ה נמי הרחיק שיטה אחת דליכא למיחש לזיופא בעי חזרה משום דגזרינן הרחיקו אטו לא הרחיקו דכיון דתקנו רבנן חזרה לא פלוג וכ"כ רשב"ם גבי הרחיק שני שיטין וכן מוכח בכולי שמעתא דכל שטר שיכול לבא לידי זיוף אע"פ שלא נזדייף פסול מפני שלא נעשה כתיקון חז"ל עכ"ל הרא"ש ועיין במרדכי: כתב הריב"ש בסימן שפ"ב שאם יש העברת קולמוס על אי זו תיבה דינה כתלויה ואין למדין הימנה ושאר השטר כשר ונראה דהיינו כשהתיבה נקראת גם עתה דאל"כ היינו מחקים:

סעיף ד

ואם יש מחקים וכו' שם אמר רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן כל המחקין צריך לכתוב קיומיהן וכתבו התוספות ר"ח לא גריס ודין ואפילו לספרים דגרסי ודין ל"ק מידי אם אין כותבין ודין דלא הוי אלא שופרא דשטרא ועוד שאנו כותבין שריר וקיים עכ"ל: מצאתי כתוב בליקוטי מהרי"ו סי' ס"ט אהא דאמרינן בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסב:) שיטה א' למאי חזי כתבו התוס' אי מזייף ביה וכתב שני שיטין דקות יהא ניכר וכו' וכן פי' רשב"ם נראה לי שאין לקיים המחקים אלא בכתב שהוא כתב השטר ולא בכתיבה דקה יותר מכתיבת השטר. כתב הר"ש בר צמח וז"ל כתב הרמ"ה פרק אע"פ גבי כותבין שובר דכל שנמצא גרר בין השיטין חיישינן דילמא תברא הוה כתוב ביה וכ"כ הרא"ש אבל הרשב"א כתב שאין לחוש לו ומ"מ כתב שיש לאיים על בעל השטר עכ"ל. וע' לקמן בדין מחודש ו': כתב הרשב"א בתשובה בח"ג סימן נ"ה הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו אם השטר כולו מכתיבת ידו של מי שנתחייב לו בוודאי למדין משיטה אחרונה שהרי נודע שהכל מכתיבת ידו ולא זייף ולא הוסיף בה"ש כלום אבל אם היה השטר מיד אחר והוא חתום למטה מסתברא שגם בזה אין למדין משיטה אחרונה . גבי אין למדין משיטה אחרונה כתבו הגהות בסוף הלכות מלוה ולוה כתב הר"מ דה"מ דבר חדש או דבר

שסותר מה שלמעלה לגמרי אבל דבר שאינו סותר לגמרי מה שלמעלה כגון קנו ממני בכל לשון של זכות וכו' דלא ידעי אם נעשה הקנין דילמוד סתום מן המפורש ואדרבה שיטה אחרונה עיקר דהא היכא דעליון ותחתון סתרי אהדדי אזלינן בתר תחתון אפילו בשיטה אחרונה והביא ראיות על זה ואזיל בשיטת הרמב"ן דסבר דאם לא החזיר לא מיפסל שטרא בהכי: דע שאם סיים השטר בסוף שיטה והרחיקו העדים שיטה שלימה וחתמו העדים באמצע שיטה שניה שאין למדין מחצי שיטה אחרונה ומשיטה שלימה שלפניה וכן כתב רבינו בסימן שאחר זה:

סעיף ה

ואם לא קיים התלוי וכו' בנ"י בר"פ גט פשוט כתב בשם המפרשים כסברא זו שכתב רבינו וכתב ה"ה בסוף ה' מלוה ולוה כתב הרשב"א כתבו מקצת רבותי דמש"ה לא אמרינן כל המחקי' וכל התלויות לפי שהתלויה שאינה מקוימת אינה פוסלת את השטר אלא שאין למדין ממנה אבל המחק שאינו מקוים פוסל כל השטר שאני אומר תנאי היה בו ומחקו וכאן צריך שיכתוב קיומיהון דאי לא כל השטר פסול ואינו נראה בעיני שאין המחקין פוסלין אלא שאין למדין מהם והא דלא קאמר כל התלויות חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך. ועוד האריך וכדבריו נראה מלשון רבינו שאמר כל המחקים וכל התלויות עמהם נראה שדין א' להם עכ"ל. וכתב בתשובה שאם נמצא גרר בין שיטה לשיטה או מאחריו אין חוששין שמא שובר כתוב בו ובהדיא תניא בתוספתא שטר שיש בו מחק או תלוי מגופו פסול שלא מגופו כשר ש"מ דמחק שלא מגופו אינו פוסל את השטר לומר שמא תנאי היה כתוב בו ופירוש מגופו הוא שם הלוה והמלוה והזמן והמעות עכ"ל בסימן אלף ול"ה: וכתב בתשובה אחרת דשטר שיש מחקים וקדם וגרר אותם וכתב אותם אותיות לא פסל אלא שנהג בו מנהג רמאות ובתשו' להרמב"ן סי' ק' כתב על שטר שיש בו גרר בין שיטה לשיטה או מאחריו לא מרעינן לשטרא בשביל זה והאריך בראיה ובסוף דבריו כתב ומ"מ ואף על פי שמעיקר הדין אין אני רואה לחוש לזה אע"פ כן יש לאיים על בעל השטר מאחר שהורגלו שם לכתוב שובר בין השיטות דרגלים לדבר עכ"ל. ועיין בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסוף סי' מ"ה :

סעיף ז

ואם המחק בסוף השטר וכו' שם (קס:) וליחוש דילמא מחיק ליה לשריר וקיים וכתב מאי דבעי והדר כתב שריר וקיים הא אמר רבי יוחנן תלויה מקויימת כשירה מחק פסול ואף ע"פ שמקויים ולא אמרו מחק פסול אלא במקום שריר וקיים וכשיעור שריר וקיים וכתב הה"מ בסוף ה' מלוה ופירוש במקום שריר וקיים שיטה אחת סמוך לאחרונה: וכתבו התוספות וכשיעור שריר וקיים וכ"ש יותר שימחוק שני שיטין או שלש כדי להערים

וכתב מאי דבעי והדר כתב שריר וקיים לכך פסול שנוכל לומר בכאן היה יכול להיות כתוב שריר וקיים אבל בפחות משריר וקיים ליכא למיחש למידי עכ"ל: ומ"ש ונראה שאין לפוסלו וכו' הם דברי רבינו ישרים ונכוחים דחזקה על העדים שעושין כל דבריהם כהוגן ומסתמא לא הרחיקו שני שיטין וכיון דהשתא איכא שיטה ריוח תו לא חיישי' למידי: (ב"ה) ומיהו צריך שיהיו העדים מוחזקים ביודעים הא לאו הכי חיישי': כתב נימוקי יוסף מחק במקום שריר וקיים ושיעור שריר וקיים אם הוא מקויים כשר בפשוט הריטב"א אלא שאנו נהגנו בו פיסול אפי' בפשוט: כתב הר"ש בר צמח היכא דכתיב ביה שריר וקיים למדין משיטה אחרונה ומעשים בכל יום לכתוב מחיקות בשטר ולמדין ממנה כיון דכתיב והכל שריר וקיים עד כאן לשונו:

סעיף ח

כתב ר"ת צריך לכתוב וכולי עד ויקיימנו בשיטה אחרונה הם דברי הרא"ש פרק גט פשוט וכתב שם עוד ומה שנהגו לכתוב שריר וקיים משום דלפעמים צריכין למחוק ולתלות אחר שנגמר כל השטר וכבר כתבו וקנינא ומקיימין המחקין והתלויות בסוף השטר וכותבין שריר וקיים וכ"כ הה"מ בסוף הל' מלוה ולוה: וכתב עוד הרא"ש ז"ל שם מיהו קשה על מנהג שלנו כיון דשטר כשר בלא שריר וקיים כדמוכח הכא א"כ ליחוש שמא בא ליד בעליו בלא שריר וקיים ומחק למעלה חובתו וכתב על המחק מאי דבעי ומקיים בשיטה אחרונה וי"ל כיון שהורגלו לכתוב שריר וקיים יהיה השטר פסול אם לא נכתב בו ואח"כ לא יחתמו העדים עד שיראו שכתוב שריר וקיים עכ"ל. ועיין בדברי הרמב"ן ובדברי נ"י ומרדכי ר"פ גט פשוט:

סעיף יב

ולפי זה היה נראה לפסול אם כתב בו שני פעמים שריר וקיים וכו' אבל הר"י ברצילוני כתב בגט פשוט כיון שעדיו מתוכו כתבינן שפיר שריר וקיים טובא כלומר אף ע"ג דבר"פ גט פשוט (בבא בתרא קס:) אמרינן תרי שריר וקיים לא כתבינן ה"מ בגט מקושר אבל בפשוט כתבינן וכן דעת הרמב"ן שם וז"ל נ"י וכן המנהג לכתוב שתים שלש פעמים שריר וקיים ומדברי הרא"ש כלל ס"ח סימן י"ת משמע דבפשוט נמי לא כתבינן תרי שריר וקיים. וכתב הר"ש בר צמח בתשובה שדעת הרשב"א כדעת הר"י ברצילוני אלא שכתב דלא מכשרינן אלא אם אינן בשיטה אחרונה אבל אם הם בשיטה אחרונה חיישינן שמא זייף וכתב מאי דבעי וכתב שריר וקיים אחרינא. ואם החזיר מענייננו של שטר בשיטה אחרונה אף ע"פ שכתב תרי שריר וקיים בשיטות של מעלה אין כאן חשש שאין חוששין שהעדים הרחיקו שני שיטין ובא זה וזייף עד כאן לשונו: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהר"י ברצילוני והרמב"ן והרשב"א מכשירים הכי נקטינן: ובתשובות להרמב"ן סימן צ"ד כתב הרב ר'

יהודה אלברצלוני שכותבין תרי שריר וקיים וכתב ומ"מ לאו בכל מקום מכשירין תרי שריר וקיים דבזה נמי פסול שאני אומר מחק או הוסיף ביני שיטי מאי דבעי והדר מקיים וכתב שריר וקיים אבל אם חזר מעניינו של שטר בשיטה אתרונה אף ע"פ שכתוב תרי שריר וקיים בשיטה שלמעלה אין לחוש שאלמלי לא נכתב קודם שיחתמו העדים נמצאת אומר שהעדים הרחיקו שני שיטין ומחק או הוסיף וקיים בשיטה שנייה שבאחרית השטר והחזיר עליה מעניינו של שטר בשיטה אחרונה ואנו אין לחוש שהרחיקו העדים שני שיטין וכמו שאמרנו עכ"ל. וכיוצא בזה כתב רבינו ירוחם בנ"ד ח"ב בשם הרשב"א וז"ל אם כתב בשיטה אחרונה תרי שריר וקיים פסול דשמא הרחיקו העדים חתימתן שיטה אחת ובאותה שיטה קיים מה שזייף למעלה אבל אם החזיר מעניינו של שטר בשיטה אחרונה אע"פ שכתוב ב' או ג' שריר וקיים בשיטות שלמעלה ממנה אין כאן חשש דלא יכול לזייף אם לא הרחיקו העדים חתימתן מגוף השטר שני שיטין עכ"ל: כתב הרשב"א בתולדות אדם סי' נ"ו שאלת שטר שנמצא כתוב בקיומו נ"ו על הגרר ובדקנו וחפשנו השטר אות באות ולא ולא נמצאו אותן שתי אותיות למאי ניחוש ליה דכיון שנתקיים השטר בחותמיו כבר העידו העדים על כל מ"ש בו שהוא כן ואולי שנגרר כ"כ בדקות שלא ניכר מקומו עכשיו: כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש שאלת ראובן הביא לי שטר לגבותו וראיתי בו כחצי שיטה חלק קודם שיטה אחרונה ואחר זמן הביאו וכתוב שם והכל מקויים ושריר ושאלתי לסופר ואמר שכן דרכם להניח זה שמא יש בשטר גרר או ביני שיטי וכשראה שלא היה כן כתב במקום החלק הכל שריר וקיים. תשובה כיון שנראה לפניך לגבותו והיה בו חצי שיטה חלק אין לך לגבותו אחר שכתוב בו אח"כ שריר וקיים עכ"ל. ותמיהני למה לא גער בסופר וגזר עליו שלא יוציא מידו שטר כיוצא בזה: וכתב עוד הרשב"א ח"ג סי' ב' שאלת שטר שיש בו מחקים ושכחו העדים ולא קיימום בסוף השטר וכתבו שריר וקיים וחתם העד האחד וקודם שיחתום השני מצאו שלא קיימו המחקים: תשובה תקנתו של שטר זה הלכה למעשה אם יצטרכו לכך אנחנא סהדי לבתר דחתים חד מיננא עד שלא קיימנו כך וכך מחקים דאית ביה קיימנום כדחזי והכל שריר וקיים ויחזרו ויחתמו שניהם אבל מה ששמעתם שאף ע"פ שלא חזר הראשון לחתום כשר והוא שיכתבו כן בין סהדא לסהדא אמרתי על מעשה שחתם האחד ונמצא שלא קיימו הגררים וביני שיטי דאית ביה ובעל השטר על הדרך ולא יכול להתמהמה עד שיכתבו שטר אחר אמרתי אני שיכולין לכתוב ולקיים הכל ושיחתמו העדים אח"כ ושיזכירו קודם חתימתן מה שאירע והגררים וביני שיטי שיש בשיטה פלונית ובשיטה פלונית ואח"כ יחתמו שניהם וכמו שאמרתי לכם למעלה עוד אמרתי שאפילו לא יחתום

הראשון שנית כשר וכיצד יעשו יכתבו בין סהדא לסהדא חתמנא על שטרא דנא דאית ביה גרר כך וכך בשיטה פלונית וביני שיטי כך וכך בשיטה פלונית ויחתום השני אח"כ ודייקנא לה מדגרסינן בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסד.) הוא על הנייר ועדיו על המחק כשר ואמאי וליחוש דילמא מחיק ליה לעילאי וכו' זו היא שאמרתי להלכה אבל לא למעשה וכבר נחלקו עלי קצת מחכמי הדור בזה בדברים ובלא נתינת טעם וראיה רק שהיה הדבר חדש בעיניהם עכ"ל ומתוך דברים אלו נתבאר שמה שכתב בתשובה אחרת והיא כתובה בתשובות להרמב"ן סי' צ"ד על שטר שכתוב בו מנה והיו ראוי לכתוב בו ק"ק ומת העד האחד עד שלא נתקן ובעלים רדופים ללכת וא"א להתעכב עד שיחלפו השטר אמרתי ימחוק ויכתוב ק"ק ויקיים בין סהדא לסהדא ויכתוב כך אנחנא סהדי חתימנא על שטרא דנא דכתיב ביה מחקא וסמכי בהא אהדא דאקשינן בר"פ גט פשוט הוא על הנייר ועדיו על המחק כשר אמאי ניחוש דילמא מחיק ליה לעילאי וכו' שאין לסמוך עליה למעשה. ועיין בהריב"ש סי' מ"ט : שטר שכתוב ביני שיטי ח' זהובים פרעון והוא כתוב על הגרר אכתוב בסימן פ"ד תשובת הרא"ש בזה: כתב הרשב"א בסימן אלף וקנ"ד שבמקום שרגילין לכתוב וכתבנו וחתמנו ונתננו ביד פלוני אפי' ינתן ביד שליש או ביד שליח יכולים לכתוב כן דידו של זה היינו רשותו:

סימן מה

סעיף ג

העדים חותמין למטה כלומר ולא מן הצדדין ולא מלמעלה כדתנן בסוף גיטין (דף פז:): וצריך שיקראוהו וכו' ברייתא פ"ב דגיטין (יט:) שאין יודעים לחתום מקרעין להם נייר חלק וממלאים את הקרעים דיו ושאין יודעין לקרות קורין לפניהם וחותמין אמר רשב"ג בד"א בגיטי נשים אבל בשיחרורי עבדים ושאר כל השטרות אם יודעים לקרות ולחתום חותמין ואם לאו אין חותמין. אמר רבא הלכה כרשב"ג ורב גמדא משמיה דרבא אמר אין הלכה כרשב"ג והא ההוא דעבד עובדא בשאר שטרות ונגדיה רב כהנא תרגמה אקריאה רב נחמן קרו קמיה ספרי דדייני וחתים ודוקא רב נחמן וספרי דדייני דאית להו אימתא אבל רב נחמן וספרי אחרינא ספרי דדייני ואינש אחרינא לא. ופרש"י תרגמה. להא דרב גמדא אקריאה שאם יודעים לחתום אע"פ שאין יודעים לקרות קרו קמייהו אחריני כרבנן ודרב כהנא בשאין יודעים לחתום: רב נחמן. ממונה היה דיין מפי ריש גלותא וספרי הדיינים יראים ממנו ולא משקרי ולאו כעד מפי עד דמי שהרי הוא בעצמו ראה אותו העדות ואינו מאמין אחרים בה אלא לומר שכך כתוב בשטר זה וזו אינה עדות אלא מילתא דעבידא לאיגלויי היא וכיון דאית להו אימתא דידיה מהימני ומפרש הרא"ש

דפלוגתא דת"ק ורבנן בששני עדים קורין לפניו ואפ"ה פסל רשב"ג בשאר שטרות. וקיי"ל כרב גמדא דאמר אין הלכה כרשב"ג וכתב והרי"ף לא הביא הא דאמר רב גמדא אין הלכה כר"ש בן גמליאל משום דכיון דסתמא דתלמודא קאמר דרבא אמר הלכה כרבן שמעון ב"ג סמכינן עלה יותר מאהא דא"ר גמדא משמיה דרבא הילכך הלכה כרשב"ג בין בקריאה בין בחתימה ולפי דבריו צ"ל הא דקאמר ת"ק קורין לפניהם וחותמים אפילו באחד קורא לפניו סגי דכיון דמילתא דעבידא לאיגלויי היא מירתת דאי בב' קורין לפניו בהא לא הוה פסיל רשב"ג דאפילו בב' עכו"ם מסיחים לפי תומם מכשיר רב פפא ורשב"ג פסל בחד אם לא רב נחמן וספרי דדייני עכ"ל וכן כתבו ההגהות בפכ"ד ממלוה ולוה בשם ר"י דאם קראוהו שנים יכול לחתום אבל הר"ן בפירושו להרי"ף לא הזכיר חילוק בין קראוהו שנים לקראוהו אחד. גם הרמב"ם והרב המגיד בפכ"ד ממלוה ולוה לא הזכירוהו ובפ"א דגירושין כתב דבגט אע"פ שאין יודעין לקרות קורין לפניהם וחותמים וכן מקרעין להם נייר וחותמים ואין עושין כן בשאר שטרות ומשמע דקאי לתרוייהו והיינו כרשב"ג דסתמא דתלמודא אמר משמיה דרבא דהלכה כוותיה ומשמע נמי דהרמב"ם בשיטת הרי"ף רבו אמרה כך נ"ל ומה שהביא הרא"ש ראיה מדאכשר רב פפא בשני עכו"ם שאני התם שהם מסיחים לפי תומם וכתב הרא"ש בשם בעל העיטור מסתברא כשאר שטרות דאי מקרי להו תרי דידעי למקרי במסל"ת חותם כדאמרינן (שם:) בשטרא פרסאה ולא נהירא דלא בעינן מסל"ת אלא בעכו"ם דאי ידע דסמכינן עליה הוה משקר אבל בי תרי ישראל לא חשידי לשקר עכ"ל והא ודאי בעה"ע כהרמב"ם ס"ל אלא דהוה ק"ל מדאכשר רב פפא בב' עכו"ם ותירצה דהתם במסל"ת ואפשר דלהרמב"ם בשני ישראלים אפילו מסל"ת לא שרינן דהתם א"א בלאו הכי דלא שכיח מי שיודע לקרות כתב העכו"ם ואם לא נאמין לשני עכו"ם מסיחים לפי תומם למי נאמין ובהגהות בפרק הנזכר שר"ח וראבי"ה פסקו כרשב"ג: כתב במרדכי וספרי דדייני דאית להו אימתא ע"ז סמכו חכמי הקהל לחתום הכתובה קודם הברכה דאיכא אימתא דציבורא לשקר וגם העדים חותמים קודם הברכה וליכא משום מיחזי כשיקרא כיון דעסוקים באותו ענין. ויש מקומות שאין חותמין עד אחר הברכה שכבר הקנין נעשה בפניהם עכ"ל. ובהגה"א ובכתובות שלנו חותמין העדים אע"פ שלא קראוה וטעמא משום שקראוה לפני חכמי הקהל ואיכא אימתא דציבורא לשקר ולחזור בקנין וגם לקרות שקר טפי מדרב נחמן דקרו קמיה וחתים משום אימתא עכ"ל: וכתוב עוד בהג"א על מ"ש הרא"ש שאם קראו שנים לפניו שיכול לחתום וכן פסק בא"ז והוא שיודעים בלשון הקודש שמבינים מה שקורין לפניהם שאם לא כן מה מועיל מה שקורין לפניהם עד כאן לשונו ונראה דה"ה

אם תרגמו להם השטר בלשון שהם מבינים ולא נתמעט אלא שאם קראוהו להם בלשון הקודש והם אינם מבינים דלא מהני וכ"כ רבינו באה"ע סימן ק"ל על דברי הרמב"ם וכתב ה"ה בפרק הנזכר ובהשגות א"א שטר מעשה ב"ד ע"כ לומר שלא הכשירו אלא בשטר מעשה ב"ד ואין הלשון מוכיח כן שאמרו א"נ ספרי דדייני ואינש אחרינא לא ולא אמרו ודיינא אחרינא עכ"ל: כתב בתשובה להרמב"ן סימן ע"ז על הודאה בחתם ידו והשטר בגופן של עכו"ם והדבר ברור שאינו יודע לקרות ויש עדים שחתם עד שלא קראו מ"מ מתחייב הוא בקל מה שכתוב בו כיון שלא חשש לקרותו וסמך על הסופר שכל הסומך על נאמנות של אחרים הוא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שיאמר מי שהאמין על עצמו והיינו טעמא דשליש וגדולה מזו אמרו (גיטין סד.) בעל אומר לפקדון ושליש אומר לגירושין שליש נאמן וטעמא דכיון שהוא יודע בשעה שהשליש הגט שהשליש יכול ליתנו לאשה אף הוא גמר בדעתו וכתבו לשמה ונתנו לגירושין אם יאמר הנפקד לגירושין הוא וכ"ש הכא שסומך על אחרים אע"פ שאינו יודע מה שכתבו עליו ולא חשש לקרותו וחתם בחותם ידו שהוא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שכתוב בו והרי הוא חייב בכל אותו חיוב אע"פ שלא לוה מדרבי יוחנן דאמר (כתובות קא:) חייב אני לך מנה בשטר כלומר אע"פ שלא היה חייב לו וקיי"ל כוותיה עכ"ל: כתב המרדכי בר"פ ג"פ אין נראה לפסול אם שום דבר כתוב מהעדים ולמטה ושוב חתומים עדים על אותו דבר: וכתב ע"ש אם אין העד כותב אלא בן איש פלוני עד כשר אבל איש פלוני לחוד ולא כתב עד אינו כלום אם לא אדם שרגיל לכתוב לסימן כרב (גיטין לו.) דהוה מצייר כוורא: כתובה שהחתן חתום תחלה והעדים תחתיו ע"ש:

סעיף ד

ואם אינם יודעים וכו' היינו מקרעים להם נייר חלק שכתבתי בסמוך והא אסיקנא דרב כהנא נגדיה להוא דעבד עובדא בשאר שטרות וכתב הרמב"ם פכ"ד ממלוה ולוה שהשטר פסול וכתב ה"ה והרשב"א כתב דעת זו וכתב עוד ואיכא מ"ד מדאמר נגדיה רב כהנא ולא קאמר נגדיה ופסיל לשטרא ש"מ דשטר כשר הוא וכדאמרינן בעלמא (יבמות נב.) רב מנגיד אמאן דמקדש בביאה נגודי מנגיד ליה וקידושיו קידושין וכן הדעת נוטה דכיון דבגיטין שרינן להו חתימתן חתימה היא וכיון שכן בדיעבד בשאר שטרות אמאי פסלינן לשטרא עכ"ל ואני אומר שאם היה השטר כשר אמאי נגדיה רב כהנא וכי כל מי שעבר על ל"ת של דבריהם מכין אותו מכת מרדות אלא ודאי השטר פסול ומתוך כך הוא בן מרדות לפי שהיה אפשר שתארע תקלה על ידו כי ברוב הימים יגבה המלוה עם השטר ההוא ואין זיוף זה ניכר מתוך השטר ונמצא גובה בשטר פסול וגיטין שאני דמשו'

עיגונא הקילו עכ"ל ה"ה . ולמאן דמכשיר צריכין אנו לפרש כאן מהו מקרעין להם נייר חלק רש"י פירש (גיטין ט.) מסרטין להם סריטות כעין אותיות והם משימין על הסריטות דיו וכתב עליו הר"ן ולא נהירא דסריטה הרי היא ככתיבה כדמוכח בגמרא (שם ך.) וכשמשימין על הסריטות דיו הו"ל כתב על גבי כתב ופסול ואיפשר שלא מסרטין אלא מקצת כל אות ואות ומיהו לשון מקרעין לא משמע הכי לפיכך נראה כפר"ח שלוקחין נייר אחר ומקרעין בו שמות העדים מעבר אל עבר ומשימין אותו על קלף שהגט כתוב בו ובאים עדים וממלאים את הקרעים דיו וניכרת הכתיבה ע"ג הקריעה והרמב"ם כתב בפ"א מהלכות גירושין רושמין להם הנייר ברוק וכיוצא בו מדבר שאינו מתקיים והן כותבין על הרושם. ונ"ל דה"ה לשטרות אם רשמו להם שמם בדבר שרישומו ניכר והם נתנו דיו על הרישומים הו"ל כתב על גבי כתב ופסול ודברים שרישומם ניכר ושאין רישומם ניכר מתבאר בגמ' באותו פרק שם (יט.): כתב הרשב"א מקום שנהגו שהסופר חותם ע"פ העד שכותב פלוני בן פלוני חתם במסירת קולמוס אם קבלו בני העיר עליהם לעשות עדותו כעדות העד כשר דהו"ל כנאמן עלי אבא וכו' רבינו ירוחם בשמו בנ"ד ח"ד: ובתשובה אחרת כתב על שטר שהיה חתום בו כלשון הזה פלוני צוה לחתום וז"ל עדים שאינם יודעים לחתום וצוו לאחר לחתום אין זה כלום לפי שורת הדין וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה משום דהעד כשהוא חותם הוי כמעיד בב"ד דעדים החתומים. על השטר כמי שנחקרה עדותן בב"ד וא"כ שטר שחתם בו ראובן במצות שמעון פסול הוא שאם בא ראובן בב"ד והעיד במצות שמעון לא מקבלים סהדותיה ואפי' עומד בפני ב"ד ואין ב"ד מכירים לשונו אלא ע"י תורגמן עדותו פסול ה"ה אי חתום חד במצות העד וכ"כ הרשב"א בתשובה שאין עדות החותם במצות העד כלום אלא שלפעמים החתן אינו יודע לחתום וחותם אחר במצותו וקרוב לומר שאם לא נמצא קיום אלא לחתימת עד אחד שבכתובה וחתימת החותם במצות החתן דמכשירים להיא כתובה אם חתם אני פב"פ חתמתי במצות החתן פב"פ דודאי כיון שהוא חתם במצותו הרי הוא עד בדבר אלא שלענין מעשה הוא מכוער משום דאיפשר למיפק מיניה חורבה אם החותם הוא קרוב לחתן או לכלה או לאחד מהעדים דאפילו לדעת הגאון שכתב הרי"ף בפ"ק דמכות שמכשיר בעד קרוב חתום אם יש שנים רחוקים אפשר לפסול כאן דליכא למימר רווחא שבק דאיכא למימר דמסתמא החתן הוא חותם תחלה או החותם במצותו. וראה תשובה לרש"י על כתובה שאחר שחתם העד האחד חזר וחתם בשביל העד השני שהכתובה פסולה וצריך למחוק אותה חתימה עכ"ל. מ"מ שטר שנתאחר מלחותמו ועבר זמן פרעונו י"א שאין על העדים לחתמו דאמרינן כבר פרעו ואחרונים אמרו דיכולין העדים לחתמו מן הדין

דהגע עצמך שבעל השטר הפקיד שטר ביד שליש ועבר זמן השטר ואעפ"כ יש לנפקד להחזיר פקדונו בלא שום עיכוב ועוד אם איתא דפרעו הלוה היה לו להודיע לעדים או להציל שטרו מיד המלוה ואם לא עשה כן איהו דאפסיד אנפשיה בשם הרשב"א שקיים סברת האומרים כן ע"כ וכבר כתבתי בזה בסי' ל"ט:

סעיף ה

ו כל שטר הבא לפנינו וכו' כתבו הגאונים וכו' כ"כ רבינו ירוחם בנ"ד ח"ג ובכמה דוכתי (כתובות יט.) אמרינן חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה בגדול כלומר שהלוקח והמוכר היו גדולים וה"ה לשאר דברים שהשטר נפסל בהם שחזקה על העדים שעשו אותם כהוגן כך כתב הרא"ש בפ"ב דגיטין בשם בעל העיטור: ומ"ש אי מכווני אשטרא מקיימינן להו ואי אמרי אקרינן ליה וכו' עניינו שאם באו לפנינו ושאלו את פיהם וכיונו לשטר השטר כשר ואם קודם שנשאל להם דבר אמרו אקרינן ליה וכו' שוב אין אנו צריכים לשאלם דבר והכי משמע מדברי הרא"ש:

סעיף ז

וידקדקו העדים וכו' ברייתא בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסב:) הרחיק את העדים מן הכתב שני שיטין: ואם הרחיקו וכו' כך דעת הרא"ש שם וכמו שכתבתי בסימן שלפני זה גבי אם לא החזיר מעניינו של שטר בשיטה אחרונה ונראה דאפילו לדברי המכשירים שם הכא מודו דפסול לפי שאע"פ שכתב שריר וקיים שניכר שהוא סיום השטר איכא למיחש שמא יגוז הכל ויכתוב בשני השיטין שטר אחר וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן אלף ל"ו . וכתב ה"ה בסוף ה' מלוה ולוה שכתבו המפרשים שאפילו באו העדים והעידו על מה שנכתב למעלה ולא נוסף בו כלום שפסול לפי שכל שלא נעשה כתיקון חכמים אינו שטר עכ"ל והוא האומר שלהרמב"ם אם לא החזיר מעניינו של שטר בשיטה אחרונה שהשטר כשר ואין למדין ממנו משום דהתם אין אנו צריכים לעדים אחרים שהשטר בעצמו כשר דהא ליכא למיחש ביה לדלמא זייף אלא שאין למדין משיטה אחרונה אבל הכא השטר בעצמו עשוי בפיסול עד שיבואו ויעידו עליו להכשירו וא"כ אע"פ שהעידו עליו הרי השטר עשוי שלא כתיקון חכמים ואינו שטר: כתב הריב"ש בסימן מ"ט שאם חתמו העדים רחוקים זה מזה בצד שיוכל אדם לכתוב מה שירצה בין עד לעד שהוא כשר ואף ע"פ שמדברי הר"ש בן דוראן בספר תיקון סופרים נראה שלא הכשיר הריב"ש אלא בשאין אויר בין עד לעד אלא כדי חתימת עד אחד המעיין בתשובה הנזכרת יראה שאפילו יש ביניהם הרבה או יותר הוא מכשיר: ואפילו טייטוהו וכו' ג"ז שם בגמרא (קסג.) ופירש נמ"י דעדים אטיוטא הוא דחתימי כלומר בפנינו נמחק בדיו כדי שלא יחשדו על בעל השטר שמחק לאיזה דבר חיוב שהיה כתוב בו ונמצא שלא

באו להעידו על עיקרו של שטר או אפי' היה מלא נקודות שאין בו מחוק כלל והלובן נראה בין נקודה לנקודה חיישינן שמא מעידין בו הילכך פסול עכ"ל:

סעיף ח

פחות מכאן וכו' מבואר שם הדין והטעם וכתב ה"ה בסוף הל' מלוה ולוה ופי' בכתב ידי עדים לא שחתמו העדים גם ביותר אלא לומר לך שאם חתמו בקולמוסו של סופר ומפני שלא הורגלו בכתיבה חתמו יותר גם מן הסופר משערין בהם עכ"ל הרמב"ן ואני אומר בדרך כלל דלאו אחר כתב אלו העדים ולא אחר כתב זה הסופר נלך אלא אחר כתב ידי עדים דעלמא שאינן רגילין לאמן ידיהם כמו הסופרים ועושין כתיבה גסה מן הסופר וכן עיקר עכ"ל וכ"כ הריב"ש בסימן שפ"ב וכ"כ המרדכי בשם ראבי"ה. ורבינו ירוחם בנ"ד ח"ג כתב דברי הרמב"ן וכתב עוד בשם הירושלמי שאם כתב הסופר יותר גס משל עדים שמשערינן בכתב הסופר להקל: ואינו פסול וכו' שם איבעיא לן אי הן ואוירן או הן ולא אוירן ואמר ר"נ הן ואוירן ורבי יצחק אמר שני שיטין וד' אוירין כגון לך לך זה על גבי זה ור' אבהו אמר שיטה אחת ושני אוירין כגון ברוך בן לוי בשיטה אחת ור' חייא בר אמי אמר כגון ל וך בשני שיטין אלמא קסבר שני שיטין וג' אוירין והרי"ף כתב דברי האמוראים סתם ולא הכריע ופסק הרא"ש כר' חייא בר אמי משום דמילתא דמסתבר היא וכן דעת הרמב"ם בסוף הלכות מלוה ולוה וכתב ה"ה שפסק כן שלא לחלוק על ר"נ שאמר הן ואוירן ורבינו האיי פסק כמ"ד ברוך בן לוי בשיטה אחת וזה דעת הרמב"ן וכ"נ מדברי בעל העיטור ודברי הראב"ד מטין לדברי הרמב"ם וכן פסק ה"ר יונה ועיקר עכ"ל ולא דקדק במ"ש שפסק כן שלא לחלוק על רב נחמן שאמר הן ואוירן דכולהו אמוראי נמי הוי הן ואוירן דהא ליכא מאן דפליג אדרב נחמן: ומ"ש רבינו ששיעור זה הוא ב' שיטין וג' אוירין כן הוא בגמרא לר' חייא בר אמי וכ"כ ה"ה בסוף הל' מלוה ולוה ור"י בנ"ד ח"ג אכן הרי"ף והרא"ש כתבו שהוא ב' שיטין וב' אוירין ונראה שט"ס הוא בספרי הרי"ף והרא"ש: כתוב בספר תיקון סופרים להר"ר שלמה בן דוראן הרמב"ם פסק כרבי חייא בר אמי כגון ל למעלה וך למטה בב' שיטין הוו ב' שיטין וב' אוירין ונראה דפסק הכי משום דהויא מילתא מציעתא ועוד דהוי שני שיטין ואילו לר' אבהו לא הויא אלא שיטה אחת:

סעיף ט

י ואם השטר מסיים באמצע השיטה וכו' שם בגמרא (קסב:) איבעיא להו שיטה ומחצה מאי ופשטינן דכשר וכתב הר"ש ב"ד בספר תיקון סופרים מדברי הרי"ף והרמב"ם משמע שפסקו דשיטה ומחצה כשר וכ"כ בעל העיטור וכן דעת הרב הנשיא אלברצלוני אלא שחילק בין מחצה ושיטה לשיטה ומחצה וכו'. והאי דאמרינן שיטה ומחצה ואיפשיטא

דכשר לאו דוקא שיטה ומחצה אלא הכי קאמר מחצה ושיטה מאי אבל ספר החשן משפט פסל בין שיטה ומחצה בין מחצה ושיטה ואני תמה מהרב ז"ל איך פסק דשיטה ומחצה פסול והא איפשיטא בעיין דשיטה ומחצה כשר עכ"ל ומדבריו נראה שלא ראה פסקי הרא"ש שאילו ראה חותם לא הוה קשה ליה מידי שהרי דברי רבינו מועתקים מדברי הרא"ש שכתב על האי בעיא לא קא מיבעיא ליה אם סיים השטר באמצע השיטה והניח אותה חצי שיטה ועוד שיטה אחרת דפשיטא דפסול שיכול לכתוב באותה חצי שיטה מה שירצה ויחזור מעניינו של שטר בשיטה אחרונה וגם נמי אם סיים השטר באותה השיטה והרחיק שיטה שלימה וחתמו העדים באמצע שיטה שניה לא מיבעיא ליה דהא ודאי אם העדים בזה אחר זה באותה חצי שיטה פסול שיכתוב בחצי שיטה החלק פלוני לוה מפלוני מנה ויהיה שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת ויחתוך כל השטר העליון ואם חתמו זה תחת זה כשר אם שני עדים בשני שטרות אין מצטרפין אלא הכי קא מיבעיא ליה כגון שסיים השטר בסוף השיטה והרחיקו העדים מן הכתיבה ברוחב שיטה ומחצה וקא מיבעיא ליה אי חיישינן שמא יכתוב שם שני שיטין בדוחק עכ"ל: כתב בתשובות הר"ש בר צמח אם העדים חתומים באמצע שיטה למדין אפילו בלא שריד וקיים משיטה אחרונה אפילו אותה שיטה שהם חתומים בה וכ"ש אותם שלמעלה ממנה היפך מ"ש בשם בעל ארחות חיים לפי שאין דרכן של עדים לחתום באמצע שיטה כדי שלא יפסל השטר משום הנחת הגליון ומה שאין למדין משיטה אחרונה אינו אלא מפני חשש זה דשמא אחר שחתמו' הוסיפו אותה שיטה שרוב החותמים דרכם להתרחק מעט כשיעור שיטה מהכתב וכיון שחתמו באמצע שיטה אין לחוש שאחר שחתמו העדים הוסיפו שיטה זו כאן שאין דרכן של עדים לחתום באמצע שיטה א"כ למדים משיטה אחרונה אפילו אותה שהם חתומים בה וכ"ש אותה שלמעלה ממנה עכ"ל: ומ"ש ואם חתמו זה תחת זה כשר אם נאמר ב' עדים בשני שטרות אין מצטרפין כלומר דאי מצטרפין איכא למיחש שיכתוב שפלוני חייב לו מנה בחלק שלפני עד ראשון ויחתכנו ובחלק שלפני עד שני יכתוב עוד פעם אחרת שאותו פלוני חייב לו מנה והרי כאן שני עדים על איש אחד אלא שהם בשני שטרות ואי מצטרפי אפי' חתמו זה אחר זה פסול שהרי יכול לזייף כמו שכתבתי ואי לא מצטרפי כיון שחתמו זה תחת זה כשר דתו ליכא למיחש לזייופא והרא"מ מצא במישרים דגרס אם נאמר דב' עדים בשני שיטות אין מצטרפין כלומר שטר הבא הוא ועד אחד בשיטה אחת ועד שני בשיטה שניה ולא נהירא דבכה"ג משמע דליכא לספוקי ביה דפסול הוא דע"כ לא מכשרינן אלא כשהשני עדיו עם השטר בשיטה אחת: ומ"ש ואין למדין מחצי שיטה אחרונה וכו' הרי לך לשון

הרא"ש אבל הא ליכא למיחש דילמא כתב מאי דבעי בשיטה השלימה ויחזור מענין של שטר בחצי שיטה דפשיטא דגם מן השלימה אנו למדין כיון דליכא אלא חצי שיטה בין כתיבת שטר לחתימת עדים משום דאיכא למיחש שמא התחילו העדים לחתום באמצע שיטה והרחיקו שיטה אחת מן הכתיבה עכ"ל וא"ת אפי' אי שני עדים בשני שטרות אין מצטרפין מ"מ ליפסול שהרי יכול לכתוב לפני חתימת כל עד אני החתום חייב לפלוני מנה וי"ל שאין לפסול השטר אלא כשיכול לזייף ולעשות שטר שיש עליו ב' עדים להוציא ממון מאחרים אבל משום שיכול לעשות שטר שהעד עצמו חייב לו לא פסלינן ליה לשטרא דאיהו אפסיד אנפשיה שחתם במקום שיכולין לעשות שטר עליו כך כתבו התוס' בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסג: ד"ה שיטה) ונמ"י בשם הריטב"א ורבותיו: ומ"ש וכן יש ליזהר כשחותמים ויש חלק לפני חתימתן שלא יחתמו זה אחר זה וכו' כ"כ התוס' ר"פ ג"פ (שם) ועיין עוד שם בחידושי הרמב"ן והר"ן ודין זה כתב בהגה"מ פ"א מהל' גירושין ועיין בה"ה פכ"ז מהלכות מלוה: כתוב בתשובה להרמב"ן סי' צ"ד אני מלמד הסופרים לסיים השטר בחצי השיטה ולחתום הם בחצי השיטה הנשארת כי מכאן יש לנו הכשר גמור ונאמר כי בודאי כתובה היתה אותה חצי שיטה וכל שלמעלה הימנו כשחתמו העדים שאילולי כן אסור היה לחתום בחצי שיטה מחשש שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת עכ"ל: כתבו התוס' בפרק ג"פ עלה קס"ג שאפשר לומר שאפילו יש גליון מרובה בראש השטר והעדים חתומים זה אצל זה בראש שיטה של שטר כשר דלא פסלינן שטר אלא כשיכול לזייף בחלק שהוא צורך השטר שאינו יכול לחתכו ואם היה חותכו היה השטר פסול עכ"ל : כתב הרשב"א בתשובה אחרת שטען שמעון שהשטר פסול לפי שהרחיק הסופר חותם ידו יותר משיטה אחת הדין עם ראובן חדא שכבר האמינו ופרעו ועוד שהבא מכח עכו"ם הרי הוא כעכו"ם ואילו בא ראובן לגבות חובו מהעכו"ם ומאותו קרקע שקנה ממנו שמעון היה גובה באותו שטר שכן נהגו אף הוא גובה מאותו קרקע משמעון הבא מחמת העכו"ם עכ"ל: כתב עוד ומה ששאלת אם העדים נאמנים לומר שהרחיקו שיטה אחת מפני שלא ידעו לאמן ידיהם לא ירדתי לסוף שאלה זו דבין אמרו בין לא אמרו אין למדין משיטה אחרונה ואדרבה איפכא היה לך לשאול אם אמרו העדים לא הרחקנו אם למדים משיטה אחרונה ואם זו שאלה אין נאמנים להכשיר שיטה אחרונה לעשותה כשטר אלא כעדות ע"פ שכל שאין מוכיח מתוך השטר אין לו דין שטר:

סעיף יב

ומ"ש וכיצד יעשו יטייטנו בדיו ולא אמרינן דאטיוטא חתימי וכו' כ"כ הרא"ש שם:

סעיף יג

ומ"ש ואם התחילו לחתום באמצע השטר וחתכו החלק שלפני חתימתן פסול וכו' עד והיה חלק מלמעלה וכתב עליו שטר זה הכל דברי הרא"ש שם:

סעיף יד

עד (יט) הרחיקו העדים שני שיטין וכולי גם זה שם (קס"ב) הרחיק את העדים שני שיטין מהכתב פסול היה ארבעה וה' עדים חתומים על השטר ונמצא אחד מהם קרוב או פסול תתקיים העדות בשאר מסייע ליה לחזקיה דאמר מלאוהו בקרובים כשר כלומר שטר שעדיו מרוחקים שני שיטין מהכתב ומילא אותן שני שיטין בקרובים כשר ואל תתמה שהרי אויר סוכה פוסל בשלשה סכך פסול פוסל בארבעה ומשמע דאיירי בשחתם קרוב בין בתחילה בין באמצע בין בסוף מדלא קבע ליה דוכתא וכתבו התוספות שר"י גורס ונמצאו שנים הראשונים קרובים וכו' וכן גורס ר"ח ודוקא בשנים הראשוני' הוא דאמרינן תתקיים העדות בשאר דתלינן דלמילוי חתמו ולכבוד אבל אי חתמו בסוף ודאי לשם עדות חתמו והעדות בטלה וכן פי' בה"ג ורשב"ם וכ"נ דעת הרשב"א בפ"ב דגיטין ולפ"ז אין מקיימין את השטר אלא מעדים שלמטה הילכך נמצאו קרובים בסוף פסול ואם נמצאו בתחילה תתקיים בעדות שלמטה. ור"ת היה מפרש גירסת ר"י דשנים הראשונים דנקט לרבותא נקטינהו אע"פ שנראה שהם עיקר העדות וכ"ש אם נמצאו אמצעיים או אחרונים קרובים או פסולים שתתקיים העדות בשאר והקשה עליו ר"י וחזר בו ר"ת ואין מכשיר כי אם בתחלה ולא בסוף מפני שקיום השטר בסוף כך כתבו בפרק ג"פ (שם ד"ה נמצא) ובפ"ב דגיטין (יח: ד"ה אמרי) כתבו וחזר בו וכולי אבל אם נמצא מן האמצעיים או מן האחרונים קרוב או פסול עדותן בטלה וכ"כ הר"ן בפרק הנזכר שאם חתם פסול באמצע או בסוף פסול וכן נראה שהוא דעת הרשב"א והמרדכי והעיטור והרא"ש בפרק ג"פ הסכים לגי' ר"ח אבל כתב שאע"פ שחתמו פסולים באמצע כיון דחתימי כשרים למטה מהם כשר ואפשר לומר דלא פליג הרא"ש אהנך רבוותא דפסלי בחתם פסול באמצע דהנך רבוותא מיירי בשטר שיוצא לפנינו סתם ואין אנו יודעים באיזה סדר נחתם והרא"ש מיירי בשנודע לנו שסדר חתימתן היה כמו שהם חתומים בשטר ובהא דוקא מכשיר הרא"ש דפסול חתום באמצע וכתב המרדכי פ"ק דמכות שכתב ר"ת דאם יש להסתפק שום דבר בשטר כגון שחתום קרוב בתחלה אין לומר דלעדות חתם ופסול אלא אמרינן למילוי חתם וכשר כיון שהעדים כשרים נחתמו הרי כבר הגידו דעדים החתומים נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד והפסולין למילוי חתמו ובספר חפץ נמצא דלא מכשרינן אלא היכא דאיכא עדים דלמילוי חתמו וכתב דהכי משמע בירושלמי שצריך שיכתבו אני פלוני חתמתי במילוי וכ"פ ראב"ן מחיבור מורי

ה"ר אפרים עכ"ל. ונראה לדברי ר"ת שאפילו הכשרים עצמם אומרים שלא חתמו הפסולים למילוי אם כתב ידם יוצא ממקום אחר אינן נאמנין דהו"ל חוזרים ומגידים וכ"כ ג"כ בפרק גט פשוט בשם ראבי"ה וכתב דכשחותמין השושבינין משמע דלמילוי חותמים שהרי כותבין שושבין וכתוב בעיטור באות ק' דהא דאמרינן שאם היו הפסולין חתומים באמצע או בסוף השטר פסול דוקא בשאר שטרות אבל בכתובה נהגו להחתים קרובים וקטנים בכ"מ לפי שכתובה דבר פומבי הוא ופעמים שהשושבינין קרובי החתן והכלה חותמין לשם כשר ואין עדות הכשרים נפסלת בכך עכ"ל והביא דבריו הריב"ש סי' תט"ו. וגם בעל נמ"י כתב בפרק ג"פ ובשטר כתובות בכ"מ כשרים ותתקיים העדות בשנים הכשרים כי הדבר ידוע ומפורסם שחותמים הרבה בערבוביא לכבוד ואפילו אין השנים הכשרים רצופים וכה"ג מידק דייקי ב"ד ולא מקיימי ליה אלא בכשרים עכ"ל וכ"נ ממישרים נ"ב ח"ב וכ"כ גם הר"ן וכתב המרדכי בפרק גט פשוט ואומר ר"ת דאפילו חתם קרוב או פסול באמצע יש לתלות ולומר דלתנאי חתם כדאיתא פ"ב דגיטין (שם) אך דפסלינן משום דילמא אתי לקיומי בחד מהם וא"ת דהאמר חזקיה מלאוהו בקרובים כשר משמע אפי' חתומים שנים או ג' קרובים כשר כיון שאח"כ חתומים שנים כשרים והרי שפסול חתם באמצע ואפ"ה כשר. וי"ל שכל זמן שהפסולים כולם רצופים כשר בב' האחרונים אבל כשחתם א' כשר ואח"כ א' פסול אע"פ שאח"כ חתומים שנים כשרים פסול דחיישינן דכיון שהעד שקודם הפסול הוא כשר דילמא יחשבו שגם עד שחתום אחריו כשר ואתי לקיומי השטר בתרווייהו ולפיכך פסול ולפי שיטה זו היה נראה בעיני שאם היו ד' או ה' עדים חתומים כולם בשיטה אחת והראשון פסול והשאר כשרים דינם כאילו חתומים זה תחת זה ויתקיים השטר בב' האחרונים הכשרים אבל מצאתי שכתב בעל נמ"י בגט פשוט שאם חתמו כולם יחד בשיטה א' ודאי אמרינן לשם עדות גמור נתכוונו: וכתב הרא"ש והא דאמרינן בפ"ב דגיטין אי חתים בתחלה קרוב או פסול אמרי לה פסול וא"ל כשר מ"ד פסול דאתי לאיחלופי בשטרות דעלמא ה"נ כשנמצאו האחרונים (ס"א הראשונים) קרובים או פסולים אמאי לא חיישינן דלמא אתי לאיחלופי בקיום שטרות דעלמא ותירץ ר"ת דהתם מיירי כגון שאנו רואים שחתם ראשון דאז אתי לאיחלופי שיאמרו מדחתם ראשון לשם עדות חתם ואתי למימר קרוב כשר להעיד אבל אם בא לפנינו שטר שחתומים עליו קרובים בתחלה אמרינן עדים החתומים על השטר כמו שנחקרה עדותן בב"ד דמו ובודאי אחר שחתמו העדים למטה באו הקרובים וחתמו למעלה לשם מילוי או תנאי או כבוד עכ"ל ונראה מדבריו דלר"ת אם חתם הקרוב תחלה וחתמו אח"כ שנים כשרים למטה פסול גם הר"ן והמרדכי והרשב"א

בפ"ב דגיטין כתבו כן וכן משמע מדברי העיטור באות ק' ולכן צ"ל שמה שכתב רבינו ודוקא בדיעבד מכשרינן וכו' דה"פ כשאנו מכשרינן השטר בשביל עדים החתומים למטה שהם כשרים היינו בשטר היוצא לפנינו דתלינן להכשיר אבל לא תלמוד מכאן כשתרצה להחתים כשרים ופסולים להחתימם על הסדר פסולים תחלה והדר כשרים דכה"ג פסול הוא דילמא אתי לאיחלופי שיאמרו מדחתם ראשון לשם עדות חתם ואתו לאכשורי קרוב ופסול: כתב העיטור באות ק' דשטר שנמצאו עדים הראשונים פסולים ספיקא דרבוותא היא ולא עבדינן בה עובדא עד דאיתברר דלאו לאסהודי אתו כיון דמרע שטרא לא טען רווחא שבק אבל גבי יורש כשר דקי"ל (גיטין נח.) טוענין ליורש עכ"ל: והגאונים וכו' סברת הגאונים כתבוה הרי"ף והרא"ש בפ"ק דמכות ודעת הרמב"ם בפ"ה מהלכות עדות כדברי הגאונים ורבינו ירוחם כתב סברא זו נ"ב ח"ב עיין עליו. ונראה שהגאונים לא גרסי גירסת ר"ח ור"י אלא הגירסא הראשונה שכתבתי ואפילו אי גרסי גירסת ר"ח ור"י מפרשים אותה כמו שהיה מפרש אותה ר"ת מקודם ומשמע עוד מדברי הרמב"ן שכששטר זה יוצא לפנינו אם העדים קיימים צריך לשאול אותם. ונראה לכאורה שמה שהם נאמנים לומר שכולם ישבו לחתום דוקא כשאין כתב ידן יוצא ממקום אחר ואפשר שאפי' כשכתב ידן יוצא ממקום אחר נמי נאמנים לומר שכולם ישבו לחתום דכיון דחתימי עליה פסולים איתרע ומהימנינן להו ולזה הדעת נוטה ואם הן אומרים שלא ישבו כולם לחתום ועדים אחרים מעידים עליהם שישבו כולם לחתום אוקי תרי בהדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מריה: ולענין הלכתא כתב הרשב"א בתשובה חי"א סימן אלף צ"ב על מ"ש הרי"ף בזה בשם גאון הנה שהגאון והרב ז"ל הסכימו בדבר להכשיר וראוי לסמוך עליהן דגדולי ישראל הן ומובהקים הן עכ"ל ועיין בתשובות הריב"ש סימן תי"ג ותט"ו כי שם הסכים לפסוק כן וכתב עוד בסי' תט"ו כן דעת הרמב"ן ושהוסיף וכתב בפ"ב דגיטין שאף כשחתמו יחד הכשרים והפסולים זה בפני זה לא הוי כמו אתו לאסהודי לפסול השטר אלא כשהפסולים חתמו ראשונים אבל אם הכשרים חתמו ראשונה אפילו חתמו הפסולים בפניהם השטר כשר: ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב כסברא ראשונה בפרק ג"פ ובתשובה כלל ס':

סעיף יט

וכתב בתשובה וכו' בסוף כלל ס':

סעיף כ

כא (כב) כתב ה"ר יונה וכו' עד ומלתא בלא טעמא הוא כ"כ בפסקי הרא"ש פרק ג"פ וסיים נ"ל דסברא מעלייתא היא דחכמים פסלי שטר זה לעשותו מעיקרא משום חשש זיוף ואם בא לפני ב"ד ולא נעשה בו זיוף היה ראוי להכשיר אלא דאלמוה חכמים

לתקנתם ואמרו כיון דלא נעשה כתיקון חכמים חספא בעלמא הוא. ומ"מ הכשירוהו אם מילאהו בקרובים ואם הובא לפני ב"ד בלא מילוי קרובים צריכין ב"ד לפוסלו לחזק תקנתן אבל אם הוכשר בקרובים קודם שבאת ליד ב"ד אפי' עשאו מלוה מדעתו כשר עכ"ל. וכתבו נמ"י וה"ה בסוף מלוה ולוה בשם הראב"ד שאם היה פקח ממלא אותו קודם שיבא לב"ד וכדברי הרא"ש ז"ל. וכ"כ הרשב"א בתשובה שאם קדם בעל השטר עד שלא הוחזק בב"ד ומלאו בחזרת דברים או קרובים ה"ז זריז ונשכר ואע"פ שכתב ה"ה שדברי רבינו יונה נראה עיקר נ"ל למיסמך על כל הני רבוותא דפליגי עליה (דלא כבעל המאור) ועל מ"ש ה"ר יונה ודוקא שמילאהו בקרובים ביום שנכתב ונחתם כתב ה"ה בפרק הנזכר פי' בשטרי דלאו אקנייתא ופשוט הוא דאי בשטר שיש בו קנין הרי משעת הקנין הוא משתעבד ואפי' לא נכתב השטר אלא אחר כמה ימים כשר וגובה מיום הקנין כמו שנתבאר: כתב הרמב"ן פרק גט פשוט ומה שנהגו לחתום בכתובה קרובים ושושבינים ומרחיקים מחתימת העדים או מכתיבת השטר הרבה הם טועים וראוי לגעור בהם ולמחות בידם אבל השטר משמע שאינו נפסל בכך שהם לא לעדות הם באים כדי שיפסל בחתימתן אבל העדים יזהרו בזה יותר שמא יפסל השטר כדברי רבותינו הצרפתים וכן נראה שהן צריכין שלא להניח גליון בראשו של שטר ואם עשו כן נראה שפסול השטר עכ"ל:

סעיף כג

כד (כה) שטר הבא כולו בשיטה אחת וכו' עד אלא בעדים שבשיטה ראשונה הכל מתבאר פרק גט פשוט במימרא דר' יוחנן (קסג. וקסד. שם תמצא כל הסימן עד סופו):

(ב"ה) וכתב הרמב"ם בסוף מלוה כתב הרשב"א בתשובה מה שטען שמעון שהשטר היה פסול לפי שהרחיק הסופר חותם ידו יותר משיטה אחת הדין עם ראובן חדא שכבר האמינו ופרעו ועוד שהוא מכח עכו"ם והרי הוא כמוהו לגבות שטר כזה שכן נהגו:

סעיף כו

כה (כח) (כט) שטר הבא הוא ועדיו על המחק וכו' עד להבחין בין זה לזה מתבאר בפרק גט פשוט במימרא דרב נחמן וא"ת אמאי לא חיישינן בשטר הבא הוא ועדיו על המחק שמא ימחוק השטר וכתב עליה כפלים מהחוב ותירצו שיהא ניכר הזיוף שיש חילוק בין חתימת העדים לשטר שמקום העדים מחוק פעם אחת ומקום השטר מחוק ב"פ. והקשו אפ"ה שטר על המחק ועדיו על הנייר ליתכשר דליכא למיחש שיחזור וימחוק השטר וכתב עליה מאי דבעי שב"ד יכירו הזיוף דהא אמרת אינו דומה נמחק פ"א לנמחק ב"פ ותירצו ה"מ היכא דעדים על המחק דמדמי מחק דשטר למחק דעדים שהם זה אצל זה אבל היכא דעדים על הנייר א"א לדמויי והקשו עוד וליתי מגילתא אחריתי ולמחוק

ולידמי ותירצו לא דמי מחקא דהא מגילתא למחקא דהא מגילתא כלומר משום דעבי טפי או קליש טפי והקשו עוד שיביאו עדים ויעידו שזו חתימת ידי עדים הללו והדר נמחק מקום חתימת העדים ונדמו ותירצו אינו דומה נמחק בן יומא לנמחק בן שני ימים וי"ג עוד ולשהייה א"ר ירמיה חיישינן לב"ד טועים ופי' רשב"ם ולשהייה לשטר ג' ימים אחר מחיקת העדים דהשתא אידי ואידי כמה ימים ונדמייה א"ר ירמיה חיישינן לב"ד טועים כלומר להכי פסול משום דחיישינן לב"ד טועים שלא יבדקוהו אלא גבו מיניה לאלתר וכתבו התוספות ולשהייה ומאן דלא גריס ליה דכמו כן אינו דומה נמחק בן שני ימים לנמחק בן ג' ימים. ונ"ל דלא גרסי' ליה דאי גרסינן ליה הא קיי"ל בסוף י"נ (ד' קלח:) דלא חיישינן לב"ד טועים. וא"כ תירוצא דרבי ירמיה לא קאי אלא בדקינן ליה על ידי שיהוי וכשר והפוסקים פסקו דפסול ואפילו אי גרסינן ליה אין לפרשו כרשב"ם אלא ה"ק חיישינן שב"ד יטעו ולא ידמו יפה יפה על ידו שאע"פ ששהו ג' ימים אולי היה צריך להשהותו יותר ואלו דברים שאין להם שיעור וא"כ צריכים העדים ליזהר כשיש דיו על הקלף ומוחקין אותו לכתוב עליו השטר שימחקו כולו לפניהם בו ביום ולא שימחקו היום חציו ומחר חציו דאינו דומה נמחק בן יום א' לנמחק בן שני ימים. ועיין במה שכתבתי בס"ס שקודם זה: כתב הה"מ סוף הל' מלוה ולוה דמדאמרינן שאם כתבו העדים בין חתימת ע"א לעד שני אנחנא סהדי וכו' למד הרשב"א בתשובה לשטר שטעה הסופר שהיה לו לכתוב ק"ק וכתב ק' וחתם העד הא' ולא הספיק לחתום הב' עד שהרגישו בטעות ותקנוהו וכתבו בין עד לעד אנחנו העדים חתמנו על השטר זה שכתוב בו ק"ק על המחק שכשר עכ"ד והאריך להוכיח כן מן הסוגיא עכ"ל ותמצאנו בתשובה להרמב"ן סימן צ"ד ונתבארו דברים אלו בסוף סימן מ"ד:

סעיף ל

לא כתב א"א הרא"ש בתשובה כלל ס"ח סי' י"ז ועיין בתשובת הרשב"א ולהרמב"ן שכתבתי בסימן מ"ד:

סימן מו

סעיף א

ב תקנת חכמים וכו' בכמה דוכתי מהם פ"ב דכתובות (כא:) אמרינן קיום שטרות דרבנן: ומ"ש ל"מ וכו' הוא מדגרסינן בפ"ב דכתובות (יט.) אמר רב הונא אמר רב מודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו כלומר שאם הלוה מודה ששטר זה על פיו נכתב ונחתם שוב אינו נאמן לומר פרעתיו ואין המלוה צריך להביא עדים לקיימו ורב נחמן פליג עליה ואמר כי אתו לקמן אמרינן להו קיימו שטרייכו וחותו לדינא כלומר אני אומר למלוים שיקיימו

שטרותיהם שאע"פ שהלוים מודים שעל פיהם נכתב ונחתם יכולין לומר פרענו כל עוד שאין השטר מקויים אלא מפי הלוה דהפה שאסר הוא הפה שהתיר וידוע דהלכה כרב נחמן בדיני וכתב ה"ה פי"ד ממלוה ולוה דבפ' מי שמת (בבא בתרא ד' קנד.) פסקו רוב המפרשים כמ"ד מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו וכדעת הרמב"ם וכ"ד הרמב"ן וההלכות עכ"ל ודברי ההלכות בדין זה הם בפ"ק דמציעא גבי שנים אדוקים בשטר:

סעיף ג

וכתב בעל העיטור דוקא כשאין בו נאמנות כלומר שאם יש בו נאמנות אין הלוה יכול לומר אמנה הוא או פרוע הוא שהרי האמין את המלוה עליו ואע"ג דאיכא מגו כיון שבטענה שטוען אינו נאמן הו"ל כאילו יש עדים שמעידים כדברי המלוה ומגו במקום עדים לא אמרינן. ובעה"ת סובר דכיון דהו"מ למיטען מזוייף הוא והיה נאמן השתא נמי מהימן דלאו מגו במקום עדים הוא דלא אלים נאמנות כעדים ופי' שטר אמנה הוא שלא לוה כלום אלא כתבו ומסרו למלוה שאם יצטרך ללוה ילוה והאמינו שלא יתבענו אא"כ הלוהו:

סעיף ד

ה וכיצד הוא הקיום וכו' מעידין לפני ג' כך מפורש בפ"ב דכתובות (כב.) דג' דוקא בעינן. וכתב נמ"י בפרק חזקת שאם אינם אלא שנים דומה לשנים שמעידים ששמעו מפי עדים דהא ודאי אינו כלום דעד מפי עד הוא אבל כשהם ג' הוא ב"ד ודומה לפסק דין: וכתב הריב"ש בסימן תי"ג דנתי לפני מורי הר"ן דאע"ג דקיום ב"ד בג' כיון דלא בעינן רשות בעל דבר ומקיימין אפילו עומד וצווח ב' עדים כותבין עדותן שמכירים החתימות אלא שצריך עוד ב"ד לקבל עדותן מתוך כתב זה וחותמין הב"ד ונתקיים השטר עכ"ל: כתוב בתה"ד סימן של"ב רב היושב בישיבה שקיים שטר ביחידי אי אתי בעל דין ומערער יכול להיות דלא מהני אמנם מנהג פשוט הוא לתופשי ישיבה שחותמין ביחיד לקיים שטרות ואיפשר דכה"ג מנהג מבטל הלכה בדבר שבממון עכ"ל ואנו לא ראינו ולא שמענו מי שנהג כן : ומ"ש אפילו הן הדיוטות בגמרא דסנהדרין (ג:) וכמבואר לעיל סי' ג' דבדיני ממונות סגי בג' הדיוטות:

סעיף ו

ומ"ש וחותמין למטה לאפוקי שלא יחתמו למעלה או מן הצד כמו שנתבאר לגבי עדים בסימן שלפני זה פשוט בהמגרש (פז:) שאם מכירין חתימת עד אחד ומכירין כתב סופר השטר ואינם מכירין חתימת העד הב' אינו קיום ומ"מ גבי מבני חרי כפי' רי"ו שפי' עד א' בכתב ועד א' בע"פ נ"ב ח"ח יש מחלוקת בירושלמי אם העדים אומרים כתב ידינו הוא זה ואחרים אומרים אין זה כתב ידם אם נעשה כשטר שקרא עליו ערעור ויתקיים

בב"ד או נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד וא"צ קיום אחר ולא איפסיקא הלכתא כמאן נ"ב ח"ח:

סעיף ז

ח ואין מקיימין אותו בלילה ומקיימין אותו אפי' שלא בפני בעל דין וכו' פרק הגוזל ומאכיל אמר רבא הלכתא מקיימין את השטר שלא בפני בעל דין ואפילו עומד וצווח ופירש"י מקיימין את השטר שלא בפני בעל דין כגון שהיו העדים החתומים בו מבקשים לילך למד"ה ואע"פ שעומד בעל דין וצווח מזוייף הוא אין חוששין וכתבו התוס' דאין נראה לר"י דא"כ אמאי נקט קיום שטר הא אפי' קבלת עדות אמרינן לעיל דבכה"ג מקבלין ונראה לר"י דבכל ענין קאמר דמקיימין דקיום שטרות דרבנן דעדים החתומים על השטר כמו שנחקרה עדותן דמי וא"צ קיום ומדרבנן הוא דצריך הלכך מקיימים שלא בפני בעל דין עכ"ל. ומה שהקשו על רש"י י"ל דלענין קבלת עדות בעינן דשלחו לו ולא בא בהדי עדיו רוצים לילך למד"ה כדמפורש בדברי התוס' שם ובקיום שטרות בעדיו רוצים סגי אע"ג דלא שלחו לו. אבל התוס' לא פירשו כן בדברי רש"י משום דמאן פליג ליה לחלקו מקבל עדות לחצאין או נדמייה לגמרי או נחלקו לגמרי לפיכך פירשו דבריו דמדמי קיום לקבלת עדות וכתב כגון שהיו עדיו רוצים כלומר ועם התנאי הנזכר דהיינו שלחו לו או שרש"י סובר דאפילו לענין קבלת עדות לא בעינן שלחו לו אלא בעדיו רוצים לחוד סגי ולכך הקשו עליו ופי' דבכל ענין קאמר וכ"כ הרא"ש והם דברי רבינו ואפשר דגם רש"י יודה לדברי התוס' אלא דלדוגמא נקט כגון שהיו עדים החתומים וכו' לומר דלפיכך באים לקיימו שלא בפני בעל דין אבל בלא טענה אע"פ שיכולין לקיימו שלא בפני בעל דין מ"מ אין ראוי ומה שקשה על תשובת הרא"ש שכתב רבינו בסי' ק"י שאין מקיימין שטר שלא בפני בעל דין יתבאר שם: וכתב הרשב"א בתולדות אדם סי' שע"ו דטעמא דמקיימין שטר שלא בפני בעל דין מפני שהמקיימים לא על מנה שבשטר הם מעידים אלא על חתימת העדים:

סעיף ט

ומ"מ אע"פ שהוא מקויים וכו' בפ"ב דכתובות (כא:) ואסיקנא דעד ודיין אין מצטרפין וכתבו התוספות והר"ן דשמעינן משמעתין דאפילו בשטר מקויים צריך קיום ואי לא חיישינן שמא מזוייף הוא וקיום ב"ד לא מהני אלא דזמנין לא משכח קיום לעדים ומשכח לדיינים וכ"מ בירושלמי דגיטין ובפרק בן סורר ומורה ובסוף פרק דיני ממונות והא דתניא בתוספתא דשביעית אין מעשה ב"ד צריך קיום לא אמרו אלא בפרוזבול דעליה שקלו וטרו התם משום דכיון דתקינו רבנן למיעבד פרוזבול ליכא למיחש דמזוייף הוא דלא שביק היתירא ואכיל איסורא אבל שאר מעשה ב"ד לכ"ע צריך קיום וכ"כ בהג"א

בשם המרדכי: בתשובות הרשב"א כתוב שאלת שטר שכתוב בו הנפק אם גובה בו אע"פ שאין מכירין חתימת הדיינין. תשובה בגמרא מפורש שאינו גובה בו עד שיכירו חתימת שני עדיו או משני הדיינים רא"מ בפ"ב דכתובות אמר רב יהודה אמר שמואל עד ודיין מצטרפין ואקשינן וכו' ואסיקנא דאין מצטרפין אלא שבירושלמי משמע שאין צריך קיום ועליו סמך מי שאומר שגובין בו ואנו אין לנו לסמוך אלא על הגמרא שלנו וי"מ אותה שבירושלמי כגון שאותו ב"ד הוא מומחה לרבים וב"ד קבוע שאין אדם חצוף לזייף חתימת דיינים קבועים שמן הסתם חתימתן ניכרת לרבים ועכ"ז אין אנו סומכין עליו עכ"ל. וגם הר"ש בר צמח כתב שר"ח והרמב"ן ותלמידיו סוברים דמעשה ב"ד צריך קיום וכן הסכים הוא ז"ל:

סעיף י

ואם אין עדי השטר בפנינו וכו' כך פשוט פ"ב דכתובות בכמה דוכתי מהם (כא.) אמר רב יהודה אמר רב שנים החתומים על השטר ומת אחד מהם צריכין שנים מן השוק להעיד ודע שאפי' עדי השטר במדינה יכולין לקיים השטר ע"פ עדים המעידים על חתימת ידם והא דאמרינן בגמרא ומת א' מהם וכן רבינו כתב ואם אין העדים בפנינו לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט שאם הם היו בפנינו הם עצמם היו מעידים וראיה מדתנן (יח:) שאם כתב ידם יוצא ממקום אחר ואמרו אנוסים או קטנים היינו אינם נאמנים וכמ"ש בסימן זה אלמא שאע"פ שהם במדינה ואמרו אנוסים או קטנים היינו יכולים לקיים השטר ע"פ עדים אחרים וכ"ש היכא דלא אמרו מידי:

סעיף יא

ומ"ש ודוקא ששנים מכירים וכו' עד נתקיים פשוט שם (כא.) ונלמד מהדין המוזכר להלן מת א' מהעדים והחי הנשאר וכו':

סעיף יב

ואם אין כאן לא העדים וכו' (שם:) ש"מ דיינים המכירים חתימות ידי עדים אין צריכין להעיד בפניהם ואע"ג דדחי רב אשי דילמא לעולם אימא לך צריכא לא שבקינן מאי דפשיטא ליה לתלמודא משום דחייה דרב אשי וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וגם הרמב"ם פ"ו מה' עדות: ומ"ש שעד הרואה נעשה דיין בקיום שטרות וכו' הוא מדמקשינן בגמרא אהא דקאמר ש"מ עד נעשה דיין מקידוש החודש ותירצו הנח לעדות החדש דאורייתא וקיום שטרות דרבנן ופירשו התוס' והר"ן דהיינו העד המעיד אינו נעשה דיין אפי' בדיני ממונות אלא בקיום שטרות דרבנן וצ"ע בדברי רבינו למה כתב דעד הרואה דמשמע אבל עד המעיד לא ובגמרא משמע דעד המעיד נמי נעשה דיין בקיום שטרות:

סעיף יג

כשעדי השטר וכו' משנה שם (כ:) פלוגתא דר' ורבנן ופסק כרבנן ומפרשי' התם דטעמא דרבי משום דס"ל דעל כתב ידם הם באים להעיד כשמקיימין השטר בב"ד ולפיכך צריך ב' להעיד על כל חתימה וחתימה וטעמא דרבנן משום דס"ל דכשהעדים עצמם מקיימין חתימותיהן הרי הם כאילו אומרים אנו ראינו המלוה וחתמנו הילכך בתרי סגי. וכתבו התוס' דלרבי אפילו אומרים בהדיא שעל מנה שבשטר הם מעידים לית לן בה ולרבנן אפילו אומרים בהדיא שעל כתב ידם הם מעידים לית לן בה אלא לעולם אנו חושבים אותם כמעידים על מנה שבשטר וכ"כ הרא"ש:

סעיף יד

בד"א כשזוכרין ההלואה וכו' ירושלמי על מתניתין שכתבתי בסמוך תני כותב אדם עדותו אפילו לאחר כמה שנים רב הונא אמר והוא שיהא זוכר עדותו ורבי יוחנן אמר אע"פ שאין זוכר עדותו ומוקי הא דרב הונא כר' ור' יוחנן כרבנן. וכתבו התוס' גבי הא דתניא פרק ב' דכתובות כותב אדם עדותו על השטר וכו' פירוש כשהעדים באים לקיים חתימתן אם זוכרין המלוה בלא שטר אפי' לרבי א"צ לצרף עמהם אחר מן השוק דעל מנה שבשטר הם מעידים וכשאין זוכרים המלוה אפילו ע"י השטר אפילו רבנן מודו דצריכין לצרף דע"כ אין מעידין אלא על הכתב ידם וכי פליגי היינו כשזוכרין המלוה ע"י השטר דלרבנן חשיב זכירה ועל מנה הם מעידים ולרבי לא חשיב זכירה וכ"כ הרא"ש ועוד יתבאר זה בדברי הרמב"ם שכתב רבינו בסוף סימן זה:

סעיף טו

אמר הראשון זה כתב ידי וכולי כיון דקיי"ל על מנה שבשטר הם מעידים א"כ כשזה אומר זה כתב ידי יוצא על פיו חצי הממון וכשמצטרף עם האחד להעיד על חתימת ידי השני חוזר ויוצא רביע הממון על פיו נמצאו שלשת רבעי הממון יוצאים על פי עד אחד ואנן על פי שנים עדים בעינן חצי דבר ע"פ של זה וחצי על פיו של זה וכיוצא בזה אמרי' גבי מת א' מהעדים דבסמוך: וכן אם העיד אחיו וכולי פרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף נז.) דאתא עובדא קמיה רב אשי ופסק הכי ועי' בנמ"י:

סעיף טז

מת אחד מהעדים וכולי פ"ב דכתובו' (כא.) מימרא דרב יהודה אמר רב: ואם לא נמצא אלא א' וכו' גם זה שם ואי ליכא אלא חד אמר אביי ליכתוב חתימת ידיה אחספא ושדי לי' בי דינא ויטלום הדיינים ויקיפוה אצל חתימתו שבשטר ומחזקי ליה בי דינא לחתימה דשטרא מהך דחספא ודוקא אחספא אבל אמגילתא לא דילמא משכח לה אינש דלא מעלי ויכתוב למעלה מהחתימה שזה החתום מודה שלוה הימנו מנה ותנן הוציא

עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין וכתבו התוספות ודוקא אחספא וה"ה ארישא דמגילתא דתו ליכא למיחש למידי וכ"כ הריטב"א וכתב עוד וההי"נ דאפי' בסופא דמגילתא יכול למיכתב תשר"ק צפע"ס או אלפא ביתא דליכא למיחש למידי ובהא מחזקי כתב ידיה בשטרא וכדאמרינן בירושלמי דלמדין מספר מוגה עכ"ל: וכתב הרמב"ם פרק ז' מהל' עדות כותב חתימת ידו בפני עדים והדין עמו שאל"כ האיך יכירו שזו חתימת ידו היא לשיקיימו השטר ממנה וכתב הריטב"א אהא דאמרינן ליכתוב חתימת ידיה אחספא מכאן אני אומר שישראל שהיה חתום בשטר והמיר ואין לנו מי שיעיד על כתב ידו ההוא מומר מיחזי חתימת ידיה בב"ד ומדמי לה דהא לא חשיבא עדות וממ"ש רבינו בס"ס זה גבי היה יודע לו עדות עד שלא נעשה גזלן יתבאר שאם לא ראו חתימתו באותו שטר קודם שהמיר פסול :

סעיף יז

יח (יט) עד ודיין וכו' שם מימרא דשמואל דמצטרפי ופרכה רב משום דמאי דמסהיד סהדא לא מסהיד דיינא ומאי דמסהיד דיינא לא מסהיד סהדא וכתב רבינו פירוש אם אין מכירין וכו' למדנו דבעדות חתימת הדיין צריך שני עדים אפילו הוא עצמו מעיד על חתימת ידו וצריך שיצטרף אחר עמו דלעולם הדיין על כתב ידו הוא מעיד כל שאין דיין אחר מעיד על חתימת ידו וכך הם דברי הרא"ש שכתב אההיא דאמר שמואל עד ודיין מצטרפין אם עד אחד החתום בשטר מעיד על כתב ידו ושני עדים מעידים על כתב יד אחד מהדיינים או הדיין עצמו ואחר עמו מעיד על כתב ידו אבל הדיין לבדו לא אפילו לרבנן דאין מעיד על מנה שבשטר וכן העד אינו מצטרף עם הדיין להעיד על כתב ידו דא"כ נפיק כוליה ממונא נכי ריבעא על ידו עכ"ל. וכתב הרא"ש הילכך כיון שאין השטר מתקיים על פי עד ודיין אין אנו חוששין אם הדיינים קרובים לעדים ואע"פ דגרסינן בירושלמי פרק שבועת העדות שלא יהו העדים קרובים לדיינים היינו בעדים המעידים לפני הדיינים לפי שלא יקבלו עליהם הזמה וטעמא דהזמה לא שייך הכא והר"י כתב אם שני דייני הקיום כל אחד מעיד על כתב ידו השטר מקוים ולא אמרינן על כתב ידן הן מעידים אלא כל אחד מהם מעיד על קיום השטר שהוא כשר והרי הם כשני עדים שמקיימין השטר ודברים של טעם הם עכ"ל ומ"ש הרא"ש שאין אנו חוששין אם הדיינים קרובים לעדים משמע דהיינו לומר שאין חוששין אם דייני הקיום קרובים לעדי השטר. וכתוב בספרי רבינו לפ"ז אין לחוש אם העדים קרובים לעדי הקיום ונראה שט"ס הוא וצריך להגיה ולכתוב לדייני הקיום במקום לעדי הקיום והר"ן כתב בספ"ב דכתובות דכיון שהעד הקרוב לדיין פסול מסתברא דבקיום שטרות נמי צריך שלא יהו

עדי קיום קרובים לדייני קיום כשם שצריך שלא יהו העדים קרובים זה לזה ועוד כתב שם הר"ן שעידי הקיום יכולין להיות קרובים לעדי השטר ומשנתינו היא זו [כתובות כח.] זה כתב ידו של אבא ונ"ל דה"ה דעדים המעידים על חתימת ידי דייני הקיום יכולים להיות קרובים לעדי הקיום אבל ראייתו בשם הרשב"א דיכולין עדי קיום להיות קרובים לדייני קיום דכיון שאין הזמה מצויה בהם אלא היכא דאמרי בפנינו חתמו עדי השטר ביום פלוני וזה דבר רחוק לא חיישינן להכי בקיום שטרות הואיל ואינו אלא מדרבנן והביא ראיה ע"ז וכך הם דברי רבינו ירוחם בנ"ב ח"ג ובח"ה כתב ב' הסברות ומ"מ העלה הר"ן שצריך שעדי קיום יהיו רחוקים מדייני קיום וכ"ע דלענין דיינין שדנין על תנאים ועניינים שבמלוה עצמה הדבר ברור שצריך שיהו רחוקים מעדי השטר עצמו: ובענין דייני קיום א"צ שיהו רחוקים מדיינים שדנין על המלוה עצמה או לא כתב הרא"ה שא"צ שיהיו רחוקים כל שאין צריכים דייני קיום עצמן להעיד על חתימתן בפניהם: וכתב הר"ן ולפ"ז הדבר ברור שה"ה שעידי קיום יכולים להיות קרובים לדייני מלוה כל שלא בפניהם. והר"ן העלה אבל לא נ"ל כן וכו' ומ"מ כתב שיכולין עדי קיום להיות קרובים לעדי השטר ולדייני מלוה כל שנתקיים השטר על פי אחרים: כתב הריב"ש סימן שפ"ב ששום אחד מדייני הקיום לא יהא קרוב לבעל דין שאם היה קרוב פסול ובסמוך אכתוב דברי הרשב"א והריב"ש בתשובותיהם בדינים אלו: כתב הריב"ש שאע"פ שכתב העיטור עד ודיין מצטרפים וכו' דעת חיצוני הוא גם בעל העיטור עצמו כתב לקמן דהלכתא אין מצטרפין וא"כ דבריו סותרין את דבריו ותפס לשון אחרון ואפשר שמ"ש למעלה הוא ללמדנו היאך כותבין למ"ד מצטרפין ונ"מ לדידן אם עד שבשוק מעיד על חתימת עדי השטר ומצאו לקיים כתב ידו של דיין דבענין זה מצטרפין לכ"ע דאמאי דמסהיד סהדא מסהיד דיינא וכ"כ הר"ן בפ"ב דכתובות בשם הרא"ה דמשכחת לה דעד ודיין מצטרפין כגון שיש עד מן השוק שהעיד על חתימות שני העדים ודיין אחד שמעיד על חתימתו שהרי יש לנו ע"י העד מחצית הקיום וע"י הדיין מחצית הקיום אחר וכן הדין כשאין הדיין מעיד על חתימתו אלא ששנים מן השוק מעידין על העד ועל הדיין דהשתא כולה סהדותא חד הוא עכ"ל: (ב"ה) ויש לתמוה שהרי על העד השני אין כאן אלא עדות הדיין בלבד ולכן נראה למחוק תיבות העד ועל ולגרוס אלא ששנים מן השוק מעידים על הדיין הרי זה כמו שכתבתי בסמוך בשם הריב"ש: כתב המרדכי בספ"ב דכתובות שיש מי שסובר דכיון דקיום שטרות דרבנן יכול לקיימו בקרובים והביא ראיה מדתנן נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וכו' והר"ש דחה ראייתו דשאני התם שהוא בא להעיד על חתימת אביו ואין קרוב לא לזה ולא לזה אבל קרוב לבעל דין לא:

סעיף כ

שלשה שישבו לקיים השטר וכו' ג"ז שם א"ר הונא אמר רב ג' שישבו לקיים השטר שנים מהם מכירין חתימת ידי עדים ואחד אינו מכיר עד שלא חתמו מעידין בפניו וחותם משחתמו אין מעידין בפניו וחותם ודייק בגמרא עד שלא חתמו הא מיכתב כתבינן והאמר רב פפי האי אשרתא דדייני דכתיבא מקמי דנחוי סהדי אחתימת ידייהו פסולה דמתחזי כשיקרא ה"נ מיתחזי כשיקרא אלא אימא עד שלא כתבו מעידים בפניו וחוחם משכתבו אין מעידין בפניו [וחותם] וכתב הרי"ף דלא קיי"ל כרב פפי מדאמרינן בפרק הכותב (כתובות פה:) ובפרק כל הגט (גיטין כו:) דליתא לדרב פפי וכן דעת הרמב"ם פ"ז מהל' עדות שכתב עד שלא חתמו מעידין וכו' משחתמו אין מעידין והרא"ש הקשה על דברי הרי"ף ולפיכך כתב דהא דקאמר ליתא לדרב פפי היינו דוקא בשאר שטרות שאינם מעשה ב"ד כי ההיא דכל הגט ופ' הכותב וה"ש ליתא להאי פירכא דפריך מדרב פפי לרב ביבי בר אביי דלא חייש למיחזי כשיקרא בשאר שטרות אבל דרב פפי איתא בקיום שטרות והכא פריך מקיום שטרות לקיום שטרות דרב מודי דחיישינן למיחזי כשיקרא בקיום שטרות ודלא כהרי"ף שפסק דליתא לדרב פפי כלל ורבינו נמשך אחרי דעת הרא"ש: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: וכתב עד שלא כתבו מעידין וכו'. וכתב הר"ן עד שלא חתמו מעידין לפני השלישי שזהו כתב ידן החתומים על השטר וחותם עמהם על מה שכותבין אשרנוהו וקיימנוהו לשטרא דנן דאשתמודענא לחתימות ידא דסהדי. וכ"ת היכי מהני האי עדות שמעידין אלו השנים בפני הג' דהא בקבלת עדות ג' בעינן תירץ הרשב"א דכיון דקיום שטרות דרבנן אפילו השנים בשעה שמעידים נעשים דיינים ומצטרפין הג' לקבל עדות עצמן וכה"ג אומרים פ"ק דגיטין (ה:) משחתמו אין מעידין בפניו וחותם לא הם ולא אחרים משום דחתימה קמייתא כשיקרא הוי דלא הוי ידעי שלשתן החתימות: ומ"ש רבינו שדיינין שאין מכירין וכו' הכי אמרינן התם אהאי מימרא ש"מ דיינים שאין מכירין חתימת ידי עדים צריך להעיד בפני כל אחד ואחד:

סעיף כא

ומ"ש אבל אם ידעו כולם קודם שכתבו וכו' כתב הרא"ש על מימרא זו ויש לדקדק מכאן שא"צ להעיד על חתימת העדים בפני כל שלשתן יחד אלא די שיעידו בפני כל אחד ואחד בפני עצמו דלא פסלינן הכא אלא משום שכתבו שקר וק"ל איך יכתבו במותב תלתא הוינא ואתו פלוני ופלוני ואסהידו דהא לא העידו בפניהם כשהיו במותב תלתא ונ"ל שיכתבו במותב תלתא הוינא כד נפק שטרא דנא קדמנא ומדאיתבריר לנא דדא היא חתימת ידייהו אישרנוהו וקיימנוהו כדחזי שאע"פ שא"צ להעיד בפני כל שלשתן

יחד מכל מקום צריכים להמצא שלשתן יחד להודיע זה לזה ששלשתן יודעים שהוא חתימת ידי עדים אלו. אבל בתשובות להרמב"ן סימן צ"א כתוב אם באו עדים והעידו שבשעה שנתקיים בפניהם לא היו במעמד אחד אלא כל אחד קבל עדות בפני עצמו ודאי פסול הקיום ואין בו ממש לפי שקבלת העדות צריכה להיות בב"ד ומ"מ בחתימה אין צריכים להיות ביחד אלא אפילו חתם כל אחד בפני עצמו כשר: וכתב עוד שדייני הקיום אינם נאמנים לומר לא היינו ביחד כשהעידו העדים דא"כ היה עולה ואעולה לא חתמי:

כתב הרשב"א בתשוב' ח"א סימן תתקס"ט דעתי נוטה. (ב"ה) ואע"פ שמדברי הרמב"ם פ"ז מהל' עדות יש לדקדק שסבר כדברי הרא"ש שאין צריך להעיד על החתימות בפני שלשתם יחד שכתב אין מקיימין השטר אלא עד שיהו שלשתן מכירים או יעידו העדים בפני כל אחד ואחד עכ"ל מ"מ אינו מוכרח לפרשו כן שזהו לישנא דגמ'. וכמו שיתפרש לישנא דגמ' יתפרש זה. ומההיא דשלשה שישבו לקיים השטר ומת אחד מהם צריכים לכתוב במותב שלשה היינו והאחד איננו שמא יאמר בשנים קיימוהו משמע שצריך שיהיו שלשתם יחד. ומה שדקדק הרא"ש יש לדחות שכיון שמעידים השנים בפני השלישי שהם מכירים חתימות העדים ועד נעשה דיין הוי כאילו הועד בפני שלשתם יחד וכמו שכתבתי בסמוך שכ' הר"ן בשם הרשב"א: להלכה אבל לא למעשה דעדי קיום הקרובים לדייני קיום כשרים אפילו עדי קיום הקרובים למלוה ולוה כשרים מדאמרינן [כתובות קט.] אין העדים חותמין על השטר אם לא קראוהו אבל הדוינין חותמין אע"פ שלא קראוהו ואם איתא ליחוש שמא עדי הקיום קרובים למלוה או ללוה עכ"ל. ובתשובות להרמב"ן סימן קנ"ב האריך בדבר. והר"ן כתב בפרק שני דייני על זה דהדיינים חותמים אע"פ שלא קראוהו ודוקא מה שיש בגוף השטר אין צריכין לקרות אבל מ"מ צריכין הם לראות מי הם המלוה והלוה כדי שלא יהיו קרובים לדיינים ולא לעדים המעידים בפניהם עכ"ל וכן כתב הריטב"א וכן כתב עוד א"נ שלא קראוהו כלל והוא שכתבו באשרתא בפירוש שמות המעידים על כתב העדים עכ"ל וכ"כ נ"י בס"פ י"נ וז"ל הריב"ש בתשובה סימן שפ"ב בין עדי קיום בין דייני קיום אם קרובים לבעלי דינים פסולים ואין זה צריך לפנים והביא ראיה לדבר ולא תיקשי הא דאמרינן הדיינים חותמים על השטר אע"פ שלא קראוהו דהתם לא קאמר אלא שאין צריכין לקרות מיהו אם נודע שהם קרובים ודאי פסולים ועוד דהאי אע"פ שלא קראוהו לא בעי למימר אלא שאין צריך שיקראו כל השטר מה שאין כן בעדים שאין חותמין אא"כ קראו כל השטר ומיהו אף הדיינים יש להם לראות מי הם הבעלי דינים כדי שלא יחתמו על שטר קרוביהם וכמדומה לי שכן כתבו התוספות בפרק שני דייני וכ"כ העיטור גם הרשב"א כתב כן בפ"ק דגיטין ע"כ:

(ב"ה) ואע"פ שמדברי הרמב"ם שכתב בסוף פ"ו מהל' עדות מקיימים אותו מעידיו אע"פ שלא ידעו מה כתוב בו משמע שא"צ לקרות כלל כיון דהנך רבוותא מספקים אותה עלינו יש לחוש לדבריהם

לכתחלה מיהא: כתב הרשב"א בתשובה סי' תתקס"ט יש לדון ולהכשיר אפילו עד החתום בשטר להיות דיין בקיום שטרות בלבד וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן קי"ב: וכתבו התוספות אהא דדיינים חותמים אף על פי שלא קראוהו קשה מהא דאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא דף נב.) אחד מן האחין שהיה נושא ונותן בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאין על שמו עליו להביא ראיה ומסיק ראיה בקיום השטר אלמא דע"י חתימת העדים אנו יודעים שהשטרות הם שלו אלמא אכולה מילתא קמסהדי. וי"ל דהתם ודאי אית לן למימר דדיינים רמו אנפשייהו לאסהודי לגמרי שהרי היו יודעים שהיה נושא ונותן בתוך הבית אי לאו דידעי דשלו היו לא היו מקיימין אלא בשם היתומים עד כאן לשונו:

סעיף כב

שלשה שישבו לקיים השטר וכו' גם זה שם א"ר אבא א"ר הונא שלשה שישבו לקיים את השטר וקרא ערעור על אחד מהם עד שלא חתמו מעידים עליו וחותם משחתמו אין מעידין עליו וחותם ערעור דמאי אי ערעור דגזלנותא תרי ותרי נינהו אי ערעור דפגם משפחה גלוי מילתא בעלמא הוא לעולם אימא לך ערעור דגזלנותא וקאמרו הני ידעינן ביה דעבד תשובה ופירוש רש"י וקרא ערעור על האחד. שהוא פסול: עד שלא חתמו. השני דיינים על האשרתא: מעידין על זה שהוא כשר: משחתמו. הוה ליה נוגעים בעדות שגנאי להם שישבו עם פסול בדין: תרי ותרי נינהו. כי אמרי לא גזל הו"ל תרי ותרי ולא מתכשר בהכי דקיי"ל אין ערעור פחות משנים: דפגם משפחה. שהעידו עליו שהוא עבד ועבד פסול לדין ולעדות: גלוי מילתא בעלמא הוא. משחתמו אמאי אין מעידין עליו מאי חשד נוגע בעדות איכא הכא דבר זה צריכין הן לברר ודבר העשוי ליגלות הוא שיבדקו אחריו עד שיבורר הדבר ואין עדותן של אלו תלוי בהגדתו ואינו אלא מגלי דבר בעלמא דעבד תשובה והשיב את הגזילה עכ"ל והתוספות הקשו על פרש"י וכתבו ע"כ נראה כפר"ח דלא איירי בעדות דיינים אלא בעדות אחרים וה"פ אם עד שלא חתמו קרא ערעור על אחד מהם מעידים שנים מן השוק עליו וחותם דהוי כאילו ישבו בית דין אחר שהכשירוהו ולא בטל וועד המושב וחותמים משחתמו השנים ולא הספיק לחתום עד שקרא עליו ערעור בא ערעור וביטל וועד המושב של אותו בית דין אף ע"פ שאח"כ העידו אחרים שהוא כשר כיון שבטל ההוא מושב בטל וצריך לחזור ולהושיב ב"ד על כך וכך הם דברי הרי"ף וכן הם דברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות עדות והכי נקטינן ומתוך מ"ש יתבאר לך שמ"ש רבינו בסוף דברי רש"י ולפי זה שנים מן השוק יכולים להעיד עליו אפילו משחתמו אריש דמילתא קאי שיצא עליו ערעור שהוא גזלן ושנים מן השוק מעידין שעשה תשובה: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם וכל הני רבוותא מסכימים

לדעת אחת הכי נקטינן: כתב הריב"ש בסימן שפ"ב שבא לפניו קיום לקיום גט חליצה והיו חתומים בו ה' ולא כתבו בקיום במותב תלתא ולא במותב ה' ולא אנחנא בי דינא אלא כתבו אתברר קדמנא אנחנא סהדי דחתומים לתתא דחתימות ידיהן דפלוני ופלוני אבל עבר הקולמוס על סהדי ולא הזכירו למטה העברת הקולמוס וכתב דהו"ל כאילו לא העבירו הקולמוס ויש לו דין התלויין שאין למדין מהם כיון שלא קיימוהו למטה ואם כן כיון שכתבו בהדיא סהדי הקיום פסול ואף ע"פ שכתבו אח"כ ומדאיתבריר לנא חתימות ידייהו וכו' שהוא לשון ב"ד אין זה כדי לבטל מה שכתבו סהדי כדמשמע בפ"ב דכתובות (כב.) גבי ג' שישבו לקיים השטר ומת אחד מהם שאין לשון קיום הרגיל מוכיח שהם ב"ד וכן בפרק זה בורר (סנהדרין כט:) ההוא אודיתא דהוה כתוב ביה דוכרן פתגמייא וכו' ולא דמי למאי דאמרינן בהשולח (לג.) גבי פרוזבול ל"ש כתוב בלשון דיינים וחתימי סהדי וכו' דהתם כיון שמסרו דבריו לדיינים גמר מעשה הפרוזבול ומה שחותמין אינו אלא לראיה בעלמא אבל בקיום זה משעת ישיבתן עד שעת חתימתן היו עדים ולא דיינין ואח"כ כתב ויש לדון ולומר דהני ה' לא העיד אחר בפניהם אלא הם בעצמן היו מכירין החתימות ונעשו עדים ודיינין בבת אחת דבדרבנן עד נעשה דיין בבת אחת כדאמרינן בפ"ק דגיטין (ג.) גבי בפני כמה נותנו לה ועי"ל דכיון שהם עצמם עדים אף אם לא יהיו דיינים יכולין לכתוב עדותם על השטר והוי כמי שנחקרה עדותן בב"ד וכל שנמצא לקיים חתימתן של אלו בהכי סגי ויקבלו ב"ד עדותן מפי כתב זה כיון דקיום שטרות דרבנן והם חתמו עדותם ונתנוהו לבעל דין נעשה כמי שנחקרה עדותן ולא אמרינן קיום שטרות בג' אלא כשהעדים או אחרים מעידין בפניהם וחזר להתספק בזה דאפשר דלעולם בעינן ג' והם ב"ד וב' המכירין חתימות העדים אין כותבין עדותן בשטר דהו"ל מפי כתבם אלא שי"ל כמו שכתבתי למעלה שהם דיינין ועדים כאחד אלא שא"כ לא הו"ל לכתוב איתבריר קדמנא אלא אשתמודענא או איתבריר לנא עכ"ל: כתוב הרא"ש בתשובה כלל ס' דין ד' שטר שחתומים בו ב' עדים ואח"כ כתוב אנו מקבלי עדות קבלנו עדות אלו העדים הנזכר בשטר זה וקיימו וחתמו על זה ארבעה ונמצא שהשלישי הוא קרוב אם מנהגכם שאין שום שטר כשר עד שיחתמו בו גם מקבלי העדות א"כ הוו עדים ומקבלי עדות כולם נחשבים כעדים ויש כאן ששה עדים חתומים על שטר זה וכיון שקרוב חתום בעדים אחרונים השטר פסול לגירסת ר"ח ור"ת וה"ג ואילו למנהג שאר מקומות שאע"פ שאין חתומים בשטר כי אם ב' עדים כשר אם מכירים חתימת ידם או שהם עצמם מעידים עליה אם כתבו קיום ונמצא א' מדייני קיום פסול יחתכו אותו קיום והשטר נשאר בכשרות. וכ"כ בתשובות להרמב"ן סי' צ"א והריב"ש כתב בסי' ש"ח לגבי שליחות

דגט וז"ל אע"פ שמזכיר בשטר השליחות שהם עדים ואין מזכיר שהיו ב"ד אין חשש בזה לפי שכבר נראה מתוך לשונו שהיו שלשה עם השליח וכבר הם ב"ד בצירופו אלא שהם חתומים עתה עדים על מה שנעשה בפניהם עכ"ל:

סעיף כג

שלשה שישבו לקיים וכו' ג"ז שם מימרא דרבי זירא: ומ"ש שלא יטעו לומר קיום שטרות בשנים ענייננו שהרואה שאין חותמין בו אלא שנים יאמר שבשנים קיימוהו ויבא לקיים שטרות בשנים וכן נראה מדברי רש"י. וכתב הר"ן בשם הרא"ה דעיקר חדושיה דרבי זירא הוא דכיון דלא חתימי ביה אלא תרי צריך למיכתב במותב תלתא דאילו חתימי ביה תלתא לא היה צריך למיכתב במותב תלתא כחדא הוינא דכיון דכולהו חתימי לא חיישינן דלאו במותב חד הוו אבל כי לא חתימי אלא תרי חיישינן דילמא לא הוי טפי ולפיכך צריך למיכתב במותב תלתא אבל חד ליתוהי לא מעלה ולא מוריד עכ"ל וכ"כ נ"י בפרק ג"פ שכתב הריטב"א בשם הרא"ה דכיון דכתב במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי לא מעכב ולרווחא לומר קושטא דמילתא נקט לה וכ"כ הריב"ש בסימן תי"ג בשמם ובשם העיטור והרא"ש כתב צריך למיכתב במותב תלתא וכו' שאם לא יכתבו במותב תלתא הוינא אתו למימר דקיום שטרות בשנים הילכך כיון שאין חותמין עליו אלא שנים צריך לכתוב שהיה מתחלה ג' וכיון שכותבין שהיו ג' טוב הוא שגם יכתבו וחד ליתוהי שאם לא יכתבוהו אתי למיטעי ולומר שאין צריך ב"ד בקיום השטר. ומ"ש במותב תלתא לא לשם ב"ד כתבו אלא שהיו בדעתם לרבות ולא נזדמן להם אלא שנים שחתמו אבל כשכתבו וחד ליתוהי תו ליכא למיטעי אבל כשלא כתבו וחד ליתוהי לא מיפסל בהכי תדע מדקאמר ואי כתב בי דינא תו לא צריך ומיירי דלא כתב ביה וחד ליתוהי מדפריך ודילמא ב"ד חצוף הוא כלומר ולא גרע במותב תלתא מבי דינא עכ"ד והם כדברי התוס'. משמע מדבריהם שכל שחתומים בו ג' א"צ לכתוב במותב תלתא וכ"כ הרשב"א בסימן אלף קנ"ג וכ"כ הריב"ש בסימן שי"ח בשם הרא"ה וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן צ"א שאפילו לא כתבו אלא נתקיים שטר זה בפנינו כראוי די בכך : אבל אם כתבו בי דינא הוינא וכו' שם אמר רב נחמן בר יצחק ואי כתיב ביה שטרא דנן נפק לקדמנא בי דינא תו לא צריך ודילמא ב"ד חצוף הוא וכדשמואל דאמר שנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראו ב"ד חצוף דכתיב בי' בי דינא דרבנא אשי ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל ס"ל דכתיב ביה אמר לנא רבנא אשי ופרש"י תו לא צריך דלא מיקרי בי דינא בציר מתלתא: בי דינא דרבנא אשי. אורחא דמילתא נקט שהוא היה ראש ישיבה בימי ר"נ דהוא מרא דשמעתא דודאי רבנן דבי רב אשי לא עבדין בתרין: ואמר לנא רבנא אשי. לאיזדקוקי ליה ולקיומי

דכיון דרב אשי הזקיקן איהו ודאי לתלתא אמר וי"מ ואמר לנא רבנא אשי תלתא נינהו ולא נהירא לי דאי רב אשי חד מנהון מאי ואמר לנא דכתבי ביה עכ"ל ורבינו תופס הפירוש הראשון והרמב"ם תופס הפירוש השני ורבינו בסימן ל"ט כתב ב' הפירושים בסתם גבי שטר הודאה שחתמו בו שנים וכו': כתב הריב"ש בסימן תי"ג נראה דהשתא כבר מפורסם לכל דאין ב"ד פחות מג' וכל דכתוב בי דינא תו לא צריך: וכתב עוד ורמ"ה כתב דהיכא דכתיב במותב תלתא ולא כתב בי דינא צריך למיכתב וחד ליתוהי משום דלא ניחוש שהיו ג' אלא שהאחד מהם היה פסול או קרוב ומפני זה לא חתם עמהם כדי שלא יתברר ויתגלה פיסולו אבל אי כתבו בי דינא לא צריך וחד ליתוהי דבי דינא כשרים משמע אלא דאיכא למיחש אי ס"ל כשמואל אבל אי כתוב ביה בי דינא ובמותב תלתא אז לא צריך וחד ליתוהי ובתוס' כתבו דוחד ליתוהי טוב לכתבו ואם לא נכתב כשר מ"מ לכולי עלמא אי כתיב בי דינא ובמותב תלתא תו לא צריך וחותמין שנים מהם ודי עכ"ל. וכ"כ נ"י בפרק גט פשוט בשם הרא"ה והריטב"א: והיכא שלא מת אחד מהם אלא אינו נמצא ורוצים לשלוח הקיום והשיירא הולכת נראה דהו"ל כמת אחד מהם וראיתי לרבותי דלכתחילה מקבלים העדות בג' ואחר יום או יומים כותבין הקיום וכותבין בו במותב תלתא וכו' וחתימנא ביה תרי מגו תלתא ולא היו כותבין בו כי אם שנים והיו עושין כן להקל הטורח אם לא ימצא הג' כל כך במהרה וכתב נ"י בפרק גט פשוט שכתב הריטב"א בשם רבו שמה שנהגו לכתוב וחתימנא ביה תרי מגו תלתא אינו אלא לברר אבל א"צ ואינו מעכב כלל עכ"ל : כתב הריב"ש בסימן תי"ג הדבר מבואר ששטר הטפסה זו אף אם נאמר שצריכה ב"ד של שלשה כשר ואינו נפסל בקורבת שנים מהחתומים לפי שכיון שיש לנו לתלות בכל מה שאפשר כדי להעמיד השטר בחזקת כשרות א"כ נאמר ששטר זה אף ע"פ שיוצא לפנינו בג' החתומים ושנים מהם קרובים האחד מהקרובים חתם מעצמו ובשטר זה לא חתמו תחלה כי אם ב' דיינים וזה חתם בסוף או שהניחו ריוח וחתם למעלה ונשאר השטר כשר בחתימת שני דיינין המעידים שהיו ב"ד של שלשה ונאמר שאחד מהשוק כשר נצטרף עמהם ולא זה הפסול אלא שלא חתם או שמת שהרי בשטר הטפסה זו יש בה בי דינא ובמותב תלתא אם בראשה אם בסופה וכל שכתוב בה כן לכ"ע כשרה בחתימת שנים כמו שהתבאר וכ"ש שיש לנו לומר כן לפי מה שכתבתי בשם רמ"ה דבי דינא כשרים משמע שיש לנו לומר שלא נצטרפו עם הקרוב ועוד דאמרינן בפ"ב דכתובות (יח:) מלוה מידק דייק וחתים הכא נמי אין בעל דבר מחתים דיינים קרובים בהטפסה ובודאי לא חתמו אלא שנים הכשרים הרחוק ואחד מהקרובים שנעשו ב"ד עם אחד כשר מן השוק ולא חתם השלישי ההוא

לסבת מה ובא זה הקרוב וחתם מעצמו ואף אם כתוב בלשון ההטפסה אנו ב"ד החתומים למטה אין ראיה לומר ששלשה הדיינים חתמו אלא השנים חתמו וקראו עצמם ב"ד שהרי ב"ד הם עם השלישי שנצטרף עמהם במעשה ב"ד אע"פ שלא חתם הוא עמהם ואפשר וקרוב לומר שהסופר שכל ההטפסה כתובה מידו הוא היה הדיין הג' עם השנים אלא שלא חתם עמהם לאיזו סבה או שלא חשש כיון שכבר כל ההטפסה כתובה מידו וגם המתנה שבה עם חתימתו וחתימת חבירו הכל מידו וקרוב עוד לומר שכיון שהוא סופר מובהק הרי כתיבת ההטפסה מידו כאילו חתם בה. ואע"ג דקי"ל בפרק המגרש (גיטין פח.) חתם סופר שנינו אבל כתב סופר לא התם הוא שאין כלל בטופס הסופר חתימתו אבל בהטפסה זו שכתוב בה המתנה בחתימת הסופר עדיף מכתיבת סופר והוי כחתם סופר ואצ"ל לדעת בעל העיטור ור"ח דכתב סופר מובהק ועד אף על גב דאינו כשר לכתחילה לרב דקיי"ל כוותיה מ"מ לא גרע מכתב ידו דתנן במתני' (גיטין פז.) דהולד כשר וא"כ בדיני ממונות כשר לבני חרי כדינא דג' גיטין פסולין דמתני' עוד נמצא להראב"ד בהשגות פי"א מהל' סנהדרין דאב ובנו שמונין להם אחד בדיני ממונות אפילו בשעת גמר דין הוא דכיון דאחד מן המנין הוי כאילו אתי למיחזי ומדבריו נראה שכל שהיו הדיינים ג' כשרים אפילו נצטרף רביעי קרוב לאחד מהם כשרים שב' הקרובים מונין להם אחד ולדבריו בנדון זה הרי הוא כאילו אין כאן חתומים כי אם שנים לפי שהקרובים אין מונים להם אלא אחד ומה שכתבו במותב תלתא לפי שאין מונין לאלו כי אם אחד והיה שם אחד כשר עמהם דבי דינא כשרים משמע וזה הקרוב חתם אחר כך מעצמו ואינו מעיד שקר שהרי עמהם היה בשעת גמר הדין עכ"ל:

סעיף כד

שטר שאין כאן וכו' ג"ז שם (כ.) א"ר אסי אין מקיימין את השטר משטר שקרא עליו ערעור אלא א"כ הוחזק בב"ד אמרי נהרדעי אין מקיימין את השטר אלא משטר שתי שדות או שתי כתובות והוא שאכלום בעליהם ג' שנים בשופי כלומר בהשקט ולא בערעור זו היא גירסת רי"ף וכתב הרא"ש שאינה נכונה דמילתא דפשיטא היא דמאחר שמערערין עליו לומר שהוא מזוייף היאך יקיימו מתוכו מאי אולמיה מזה שרוצים לקיים ממנו והר"ן תירץ דסד"א כיון דשתק המערער מקיימין ממנו קמ"ל דלא ולפי גירסא זו משמע דטעמא שקרא עליו ערעור אבל לא קרא עליו ערעור מקיימין ממנו ואף על פי שלא הוחזק בב"ד ואתו נהרדעי לפרושי דכי אמר דמשטר שלא קרא עליו ערעור מקיימין ואע"פ שלא הוחזק בב"ד דוקא משתי שדות וכו' אבל משטר אחד אין מקיימין אא"כ נתקיים בב"ד ומדברי רש"י נראה שגורס אין מקיימין אלא משטר שקרא

עליו ערעור והוחזק בב"ד שכך כתב אין מקיימין את השטר מתוך שטר אחר אלא אם כן קרא ערעור על אותו שטר והוחזק בב"ד ע"י עדיו דאי לא קרא עליו ערעור חיישינן דילמא ההוא גופיה מזוייף הוא עכ"ל. והרמב"ם פ"ז מהל' עדות כתב אין מקיימין השטר משטרות אחרות אלא משתי שטרות של שתי שדות וכו' וכן מקיימין השטר משטר שקרא עליו ערעור והוחזק בב"ד מקיימין ממנו לבדו כמו שמקיימין משטר שתי שדות או משתי כתובות וכתב הר"ן שדעת הרמב"ם כדעת הרי"ף וכ"כ במישרים נ"ב ח"ח. ולי נראה שהרמב"ם גורס כרש"י והראיה דלגי' רי"ף רבי אסי אמר בלשון שלילה אין מקיימין משטר שקרא עליו ערעור וכו' דמשמע הא לא קרא מקיימין אף על גב דלא הוחזק והרמב"ם כתב מקיימין השטר משטר שקרא עליו ערעור והוחזק דמשמע דוקא משום שקרא עליו ערעור והוחזק הוא דמקיימין הא לאו הכי לא ועוד שהראב"ד כתב וכן מקיימין השטר וכו' א"א אין הגירסא שלו כגירסא שלנו והר"ן אחר שכתב גירסת הרי"ף קודם שיכתוב גירסת רש"י כתב אבל הראב"ד כתב דלעולם אין מקיימין את השטר משטר אחר ואפילו הוחזק אלא משנים ושני שדות שאכלום בעליהם בשופי שלש שנים כהוחזק בב"ד דמי הילכך אין מקיימין אלא משנים או שהוחזק כל אחד מהם בב"ד או שאכלום בעליהן לכל אחד ג' שנים עכ"ל נראה מדברי הר"ן דהראב"ד גריס כהרי"ף דאלת"ה הו"ל לכתוב סברת הראב"ד אחר גי' רש"י ועוד שמדברי הראב"ד נלמוד דלא קפיד אקרא עליו ערעור כדקפיד רש"י וכיון שהר"ן כותב שגירסת רמב"ם כגי' רי"ף א"כ מאי קאמר הראב"ד אין הגירסא שלו כגירסא שלנו אלא ודאי הראב"ד סובר דהרמב"ם גריס כרש"י והראב"ד גופיה גריס כהרי"ף וה"פ אליבא דהראב"ד אין מקיימין משטר שקרא עליו ערעור אא"כ הוחזק אבל כי לא קרא עליו ערעור אע"פ שלא הוחזק מקיימין ממנו ואתו נהרדעי לפרושי ברבי אסי שני דברים חדא שכל מה שמזכיר רבי אסי שטר אין כונתו שטר אחד לבד אלא שני שטרות. שנית דהא דמשמע מדבריו דכי לא קרא ערעור אע"פ שלא הוחזק מקיימין היינו דוקא כשהן שטרי שדות או כתובות ואכלום בעליהם בשופי ג' שנים דהוי"ל כאילו הוחזקו אבל משטרות אחרות לא כמו שיתבאר בס"ד והרא"ש גריס כרש"י ומ"ש רבינו בשמו שמפרש דערעור לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט כן כתב שם אהא דת"ר שנים שהיו חתומים על השטר ומתו וכו' אם יש עדים שהוא כתב ידן או שהיה כתב ידן יוצא ממקום אחר משטר שקרא עליו ערעור והוחזק בב"ד אין נאמנין ואפשר לומר עוד דלרבותא נקט קרא עליו ערעור דהא איתרע טפי ממי שלא ערערו עליו דאיכא למימר טרח וכיון וזייף אפ"ה כיון דמקוים הוא מקיימין ממנו ומיהו כיון דרש"י והרמב"ם סברי דבקרא עליו ערעור דוקא הוא דמקיימין

מיניה אבל אי לא קרא עליו ערעור אע"ג דמקוים הוא אין מקיימין ממנו וגם הרמ"ה סבור כן כמ"ש רבינו בשמו הכי נקטינן: ואם אין כאן שטר מקוים שיהא דומה לו אם יש כאן ב' שטרי שדות או כתובות חתומות באותם עדים וזה דומה להם מקיימין אותם מתוכם אבל אחר לא וכגון שאכלום בעליהם ג' שנים בשופי בלא ערעור היינו מימרא דנהרדעי שכתבתי בסמוך: ומ"ש והוא שיצאו שני השטרות מתחת יד אחר וכו' שם אהא דנהרדעי אמר רב שימי בר אשי וביוצא מתחת יד אחר אבל מיד עצמו לא מ"ש מתחת עצמו דלא דילמא זיופי זייף מתחת יד אחר נמי דילמא אזל וחזא אתא וזייף כולי האי לא מצי דמכוין ופרש"י אימור דזיופי זייף הסתכל בכתב של אותן שטרות וכיון וחתם הוא עצמו את השלישי דוגמת אותה חתימה אבל הרמב"ם פ"ו מהל' עדות כתב דביוצא מתחת ידו היינו טעמא משום דחיישינן שמא הוא זייף את הכל וכתב הר"ן דלפי דעת הרמב"ם אם אותם שטרות שהוא מוציא מקוימות בבית דין מקיימין מהן אפילו משטר אחד עכ"ל ואפילו לפי מה שכתבתי דהרמב"ם גורס כרש"י דאין מקיימין משטר מקוים אלא אם כן קרא עליו ערעור הכא כיון שאכלום בעליהם בשופי עדיף מקרא עליו ערעור: ומ"ש ודוקא בכה"ג וכו' הם דברי התוספות והרא"ש שכתבו בשם רבינו תם ובמרדכי ביאר טעם הדברים באורך וכתב הרא"ש ומדבריו נלמוד דמי שיש לו שתי שטרות בחתימות ב' עדים שאין לקיימן אלא בטביעת עין ולא בדמוי עכ"ל: וכתב סמ"ג על דברי ר"ת וק"ל שהרי רבא טעה בחתימתו בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קסז.) ולאו קושיא היא דאנן הכי אמרינן דלא שכיחא למיטעי כשמקיים החתימה בטביעת עין כי היכי דשכיח למיטעי כשמקיימין על ידי דימוי חתימה לחתימה וכיון דלא שכיח למיטעי בטביעת עין לא חיישינן לזיופא. והקשה הרא"ש דכיון דחיישינן דלמא זייף א"כ אם העד סופר אפילו ביוצא מתחת ידי אחר היאך נקיים אפילו משתי שדות ניחוש שמא זייף מספרו ותירץ דליכא למיחש לזיוף אלא מחתימת יד העדים אבל מתוך ספר אין אדם יכול ללקט האותיות יחד ולזייף והביא הוכחה לזה ונ"ל ראיה מהירושלמי שכתבתי בסמוך דמשמע דוקא מאילין ספרי דאסי שהוא חתימת שמו הוא דמקיימים אבל לא משאר הספר וטעמא לפי שדרך בני אדם לחתום שמם בשינוי מכתיבתם והמרדכי האריך בזה עיין עליו: ופי' הרמ"ה דדוקא ב' שטרי שדות וכו' כ"כ ג"כ הר"ן וטעמא דמסתבר הוא: וכתב עוד דהנך שני שטרות וכו' נ"ל פי' דברי הרמ"ה דכי היכי דאיכא למיתלי בחד שטרא שהוא ג"כ מזוייף ולפיכך אין מקיימין משטר אחד ה"נ כשהשני שטרות יוצאין מיד לוקח אחד איכא למיתלי שאותו לוקח זייף שניהם ואין מקיימין אלא משני שטרות היוצאין מיד ב' לקוחות. ורבינו הבין בדבריו דה"ק דכי

היכי דאיכא למיתלי בחד שמא בעל השטר הזה שאנו באים לקיימו ראה אותו שטר וכיון וזייף ה"נ איכא למיחש שכיון לחתום כחתימת שני השטרות אבל כששני שטרות יוצאים מיד שני לקוחות כולי האי ליכא למיחש שראה שני השטרות ביד שני הלקוחות וכיון לחתום כחתימת שני השטרות ולפיכך כתב ולא נהירא לי וכו' שאין הטעם משום שמא כיון וזייף אלא שמא השטר שביד הלוקח מזוייף הוא ובתרי לא חיישינן: כתב הריב"ש בסי' קל"ו ירושל' בפרק ב' דכתובות למדין מספר מוגה כגון דאמרי אילין ספרי דאסי וכאילין אגרתא צריכה ופירש דה"ק למדין ומקיימין שטר מספר ידוע לאיזה סופר מומחה מקיימין חתימתו מהספר ההוא אבל באגרת יש לספק אם סומכין עליה לקיים חתימתו לפי שאין אדם נזהר בתיקון הכתיבה והיא משתנית לפי הקולמוס והנחץ עכ"ל והר"ן פירש כגון אילין ספרי דאסי כלומר שכתוב בו ספר זה כתב אסי והרי שמו חתום שם:

סעיף כה

כו (כז) כתב הרמב"ם ב"ד שכתבו וכולי נ"ל שלמד כן מדאמרינן בפ"ב דכתובות (כא.) ההוא שטרא דאתקיים בי דינא דמר שמואל והוה כתיב מדאתא רב ענן ואסהיד אחתימת ידיה וכו' ואסיקנא דההוא שטרא דיתמי הוה וחש שמואל לב"ד טועין וסבר שמואל דילמא איכא דס"ל כרבי סבר אעביד רווחא כי היכי דלא מפסדי יתמי ונראה שהרמב"ם מפרש שמן הדין לא היה צריך לכתוב הדרך שנתקיים בה אלא שחש שמואל שמא הב"ד שיבא לפניו שטר זה יאמר דילמא ב"ד שקיימוהו טועין היו ולא אחזיקנו כמקויים אחר שלא נתבאר בו הדרך שבו נתקיים וסבר אם אכתוב כרבנן דילמא איכא דס"ל הלכה כר' וכו' וסובר הרב ז"ל מדאמרינן וחש שמואל חששא בעלמא היתה אבל מן הדין לא היה צריך לכתוב הדרך שבה נתקיים השטר: ומ"ש ולעולם אין ב"ד בודקין וכו' בסוף יש נוחלין (בבא בתרא קלח:) אסיקנא בי דינא בתר בי דינא לא דייקי ודברי הרמב"ם שם בפ"ו מה' עדות:

סעיף כח

צריך שיהיה הקיום סמוך לחתימת העדים וכו' פרק ג"פ (קסג.) אמר רב לא שנו (דהרחיק העדים ב' שיטין מן הכתב פסול) אלא בין עדים לכתב אבל בין עדים לקיום אפילו טובא נמי כשר מ"ש בין עדים לכתב דילמא מזייף וכתב מאי דבעי וחתימי סהדי בין עדים לקיום נמי מזייף וכתב מאי דבעי וחתימי סהדי דמטייט ליה א"ה בין עדים לשטר נמי מטייט ליה אמרי עדים אטיוטא חתימי בין עדים לקיום נמי אמרי אטיוטא חתימי בי דינא אטיוטא לא חתמי וליחוש דילמא גייז לעילא ומחק ליה לטיוטא וכתב מאי דבעי ומחתים סהדי ואמר רב שטר הבא הוא ועדיו על המחק כשר קסבר כל כה"ג אין מקיימין

אותו מן הקיום שבו אלא מן העדים שבו ורבי יוחנן אמר לא שנו שאם הרחיק פחות משני שיטין כשר אלא בין עדים לכתב אבל בין עדים לקיום אפילו שיטה אחת פסול דילמא גייז לעילאי וכתב הוא ועדיו בשיטה אחת וקסבר דשטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת כשר. וכלל בידינו רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן. ושיטה זו ודאי היא ואוירא קאמר כדאמר בגמרא הרחיק העדים מהכתב שיטה אחת כשרה שיטה אחת בלא אוירא למאי חזיא כלומר הא לא מצי לזיופי דניכר הוא אבל איכא לספוקי אי בעינן שיטה ושני אויריו או סגי באויר אחד ונ"ל דכיון דרוב הפוסקים פסקו דבהרחקת עדים מן הכתב בעינן לשני שיטין ג' אויריו ה"נ לשיטה אחת בעינן ב' אויריו דבשיטה אחת נמי צריך אויר למעלה ולמטה כמו בשני שיטין אלא דבשני שיטין צריך עוד אויר שלישי בין שיטה לשיטה. ודע שהרי"ף והרא"ש לא הזכירו כלל המשא ומתן הנאמר על דברי רב דס"ל דר"י אכל מאי דאיתמר אליבא דרב פליג וא"כ אפילו בי דינא אמרינן דחתמי אטיוטא. וכן כתבו התוס' לאחד מהתירוצין וכן כתבו בהג"א בשם ר"י. אבל הרמב"ם סובר דלא פליג רב ורבי יוחנן אלא בשטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת דלרב אם הרחיק שיטה אחת כשר בלא טיוטא דליכא למיחש דילמא גייז לעילאי וכתב הוא ועדיו בשיטה אחת דשטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת פסול ולר"י כשר הילכך הרחיק שיטה אחת בלא שריטות פסול אבל בהרחיק הקיום שני שיטין לכ"ע אי מטייט ליה כשר אי נמי ס"ל כתירוץ שני שכתבו התוס' דלא פליגי אלא רב מיירי בטיוטא ורבי יוחנן מיירי בלא טיוטא ולפיכך כתב בפ' כ"ז ממלוה ולוה שאם טייטו כשר דבי דינא לא חתמי אטיוטא וכתבו התוס' בשם ר"ת דהאי טיוטא היינו שימלא כל הריוח שריטות דיו דאין לפרש שימלא החלק דיו שא"כ יש לחוש שמא היה שם שטר אחר וקיימוהו והוא כתב שטר זה בגליון של מעלה וחתם העדים והרי הקיום מקיים אותו וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר: וכתב א"א וכו' כ"כ ה"ה בפרק הנזכר בשם המפרשים וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן צ"א ונכון הוא:

סעיף כט

כתב הרמב"ם בפרק הנזכר שטר הבא הוא ועדיו על המחק וכו' אזדא לטעמיה דלא פליגי רב ורבי יוחנן אלא בשטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת אבל בשאר דברים מודי ליה לרב וא"כ הא דאמרינן כה"ג אין מקיימין אותו מן העדים שבו וכו' לכ"ע איתיה ויש לתמוה על רבינו למה כתב זה בשם הרמב"ם דהא בגמרא איתיה ואי משום דמדברי הרי"ף והרא"ש משמע דלא ס"ל הכי לא כתבה בסתם גם ההיא דבסמוך ובי דינא אטיוטא לא חתמי לא הו"ל למיכתבה סתם אלא בשם הרמב"ם: ואם אין הנייר החלק מספיק לכתוב הקיום

כתב הרמב"ם בפרק הנזכר שיכתבוהו סמוך לצד השטר או מאחוריו כנגד הכתב וכתב ה"ה שיכתבו בקיום שהשטר כתוב מאחורי הקיום וכנגדו ואז אין לחוש לכלום וכתב עוד שכתוב בעיטור בשם גאון והיכא דליכא בנייר כדי לכתוב בו קיום מלפף ביה ניירא אחרינא וכתיב בקיום וקיומיה מלכף בגויה וכתיב ביה סימן מובהק ע"כ וכ"כ בהגהות מרדכי בסוף בתרא ואיני יודע איזה סימן מובהק יועיל אא"כ יכתבו הדיינים מחתימת ידיהם איזה דבר בגוף השטר ואם זייף נדמה כתיבה לכתיבה ולא תדמה אבל כל שאר הסימנין הרי הן יכולין להזדייף ודברי הרמב"ם עיקר עכ"ל: כמה דרכים בקיום השטר הרמב"ם כתב בפרק מהלכות עדות ה' ובהגהות מרדכי דסוף בתרא כתוב בשם העיטור שבעה וכתב עוד ואי לא כתב אלא במותב תלתא הוינא ואתקיים שטרא דנן קדמנא הרי הוא מקויים עכ"ל וכיוצא בזה כתב הרמב"ם וכתב דמ"מ טוב לכתוב הדרך שבו נתקיים השטר וראיתי קיום שטר מספרד ואין כתוב בו אלא אתקיים שטרא דנן קדמנא:

סעיף ל

חתם בכתב עד שלא נעשה גזלן וכו' ברייתא בסוף מי שמת (בבא בתרא קנט.) הובאה בהלכות ובפסקי הרא"ש פרק ז"ב היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה גזלן ונעשה גזלן הוא אינו מעיד על כתב ידו אבל אחרים מעידים על כתב ידו והקשו איהו לא מהימן אחריני מהימני ופרשב"ם והלא שמא הוא עצמו חתם קיום שקר ואוקימנא בשהוחזק כתב ידו בב"ד ופי' רשב"ם כגון שהוחזק בהנפק בב"ד בטרם היותו גזלן דהשתא אלו מעידין שחתמו בהנפק זה וקיימו השטר מקמי דהוי הא גברא גזלן וההיא שעתא היה הוא נאמן לומר זה כתב ידי והשתא ליכא למיפרך איהי לא מהימן אחריני מהימני דהני אחריני אכתב ידן הם מעידים ולא אכתב ידו ושטרא מיקיימי וקאי ממילא והתוס' כתבו כגון שהוחזק כתב ידו בב"ד פרשב"ם שכתוב בו הנפק ואין נראה לר"י אלא ה"פ הוחזק כתב ידו בב"ד שראו ב"ד כתב ידו קודם שנעשה גזלן דליכא למימר שאח"כ חתם וגם הרי"ף כתב וקא פרשי רבנן כגון שהוחזק אותו הכתב עצמו בב"ד קודם שנעשה גזלן וכ"כ הרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפי"ד מהלכות עדות משמע דב"ד לאו דוקא דה"ה לראוהו עדים קודם שנעשה גזלן מהני ותו ליכא למיחש לזיופא וכ"נ מדברי רבינו שסתם וכתב וראוהו קודם שנעשה גזלן: וכתב במישרים ח"ו וכן הדין בעד זומם. וכתבו התוס' יש להסתפק אם נפסל בשאר עבירות שאינו חמס אם נפסל בכך עכ"ל: חתם בכתב עד שלא נעשה חתנו וכו' ג"ז שם סוף הברייתא דאמר רב יוסף בר מניומי שאע"פ שלא הוחזק כתב ידו בב"ד אחרים מעידים על כתב ידו לפי שפסלות הקרובים אינו לפי שאינם נאמנים כי היכי דתיקשי לן אינהו לא מהימני אחריני מהימני אלא פיסולא הוא משום גזרת מלך

שגזר שעדות הקרובים אינה כלום וכיון שכן ליכא למיחש שמא עתה זייף וחתם וכבר כתבתי בסימן ל"ג שכן כתב הרמב"ם והכי נקטינן ודלא כרבינו מאיר שכתב המרדכי שהצריך שיראו חתימתו קודם שנעשה חתנו וכמו שכתבתי כן נראה מדברי התוספות שכתבו שמכאן יש ללמוד שאם היו ב' מעידים ואח"כ נעשו קרובים שאחרים מעידים על כתב ידן שמכירין אותו ולא חיישינן שמא היום חתם עכ"ל. ודע דהא דמכשרינן חתימת קרוב אף על פי שהשטר יוצא לפני ב"ד בזמן שהם פסולים לפי שהעדים החתומים על השטר כמי שנחקרה עדותן דמי וכיון שבשעה שחתמו כשרים היו הו"ל כאילו קבלו בית דין עדותן באותה שעה ועדים המעידים על חתימתן כאילו הם מעידים שראו שבית דין קבלו עדות אלו בשעה שחתמו וגמרו הדין על פיהם ולפי דעת הרי"ף בפרק ד' אחין שאכתוב בסוף סימן זה נ"ל דהיינו דוקא כשהשטר יוצא מתחת יד אחר אבל ביוצא מיד העדים לא הו"ל כמי שנחקרה עדותן ואם בעת שמוציאין השטר הם קרובים השטר פסול : חתם כשהיה בריא וכו' כך כתב הרא"ש ריש מי שאחזו:

סעיף לא

לב עדות זה שמעידים על חתימת ידי העדים וכו' פשוט בכמה מקומות דקיום שטרות דרבנן מהם פ"ב דכתובות (כח.) תנן ואלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי וזה כתב ידו של אחי ובגמרא אמר רב הונא בריה דרב יהושע והוא שיהיה גדול עומד על גביו כלומר מעיד עמו ואמרינן בגמרא דהיינו טעמא דמהימני הכא דכיון דקיום שטרות דרבנן הימנוהו רבנן בדרבנן ופרש"י דכיון דקיום שטרות מדרבנן. דמדאורייתא לא בעי קיום דאמר ר"ל עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד: הימנוהו רבנן בדרבנן. בדבר שהוא מדבריהם האמינו ואין זה עוקר דבר מן התורה שהם אמרו והם אמרו הם הצריכו קיום העדות והם הכשירו בו את אלו וכתב הר"ן ומיהו כי איצטריך להאי טעמא היינו משום פסול קטנות אבל משום פסול קורבא לא והכי מוכח בגמרא דאמרינן ואי אשמועינן רביה משום דאית ליה אימתא וכו' ולא אמרינן מפני שהוא רחוק הילכך האי גדול דבעינן בהדיה אף ע"פ שהוא קרוב נאמן דעדי קיום אף ע"פ שהם קרובים לעדי השטר כשרים: ומ"ש רבינו ודוקא אלו שרגיל עמהם וכו' כך כתב הרא"ש בפרק הנזכר וה"נ אמרינן בירושלמי תני ובלבד דברים שרגילים בהם כלומר דאלו הג' שהוא תמיד מצוי ורגיל אצלם אבל באינש דעלמא אפילו אם היה רגיל אצלו אינו חשוב רגילות עד כאן לשון הרא"ש ז"ל:

(ב"ה) והפוסקים השמיטו זה הירושלמי משום דבתלמודא לא חיילק בכך אלמא לא ס"ל הכי או שהם מפרשים זה הירושלמי בענין אחר:

סעיף לג

שנים חתומים על השטר ומתו וכו' שם (יט:) ת"ר עדים שהיו חתומים על השטר ומתו ובאו שנים ואמרו כתב ידם הוא זה אבל אנוסים היו קטנים היו פסולי עדות היו הרי אלו נאמנין ואם יש עדים שהוא כתב ידם או שהיה כתב ידם יוצא ממקום אחר משטר שקרא עליו ערעור והוחזק בב"ד אינם נאמנים. אינם נאמנין ומגבינן ביה אמאי תרי ותרי נינהו א"ר נחמן אוקי תרי להדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מאריה וכתב הר"ן דהא דאמרינן דכשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר הרי אלו נאמנים מסתברא דקרעינן ליה לשטרא דנאמנין לגמרי משמע ומיהו אי טעין דנקבע ליה זימנא לקיומי שטרא יהבינן ליה ואי מקיים ליה לא קרעינן ליה אבל כל היכא דלא טעין קרעינן ליה ולא חיישינן דילמא משכח סהדי למחר וליומא אוחרי ומקיים ליה כיון דאפילו משכח הוה ליה תרי ותרי הרשב"א ז"ל עכ"ל: וכתב בהג"א ורשב"א כתב נ"ל להעמיד הברייתא בעדי שובר פי' כגון שנים שחתמו על שובר ומתו ושנים אחרים אומרים קטנים היו וכו' ואנו מחזיקין עדי השובר בחזקת כשרים ונוקי ממונא בחזקת הלוה שיש לו השובר ולהכי קתני אין נאמנים דאוקי תרי בהדי תרי ואוקי עדי השובר על חזקתם והממון בחזקת הלוה עכ"ל: ומ"ש רבינו משטר מקוים בב"ד אף ע"פ שלא קרא עליו ערעור כ"כ הרא"ש שם יראה דקרא עליו ערעור לאו דוקא דהוא הדין נמי אם הוחזק בלא ערעור דכיון דמקויים בב"ד הוא בתר בי דינא לא דייקינן דודאי לא קיימוהו עד שנתברר להם שהוא חתימתן אלא שבימיהם לא היו נוהגים לקיים חתימת העדים בבית דין בלא ערעור וכבר נתבאר בסימן זה שאין כן דעת הפוסקים: ומ"ש רבינו ופירשו התוס' הא דאין נאמנים וכו' שם והרא"ש כתב ולי נראה דאפילו אי אמרי פסולי עדות הם גם עכשיו לא מהימני לפסול השטר שהרי מן הדין אף ע"פ שכתב ידם יוצא ממקום אחר היה לנו להאמין לאחרונים שהרי אינם באים לזייף חתימתם אלא מגרעין השטר בפיסול אחר והאי דלא מהימני היינו טעמא דאנן סהדי דכל שטר שנכתב ונחתם בלא שום פיסול נחתם הילכך אפילו אי אמרינן פסולי עדות הם עכשיו לא מהימני לפסול השטר כיון דכתב ידן יוצא ממקום אחר עכ"ל. והר"ן כתב והאי פסולי עדות ליכא לפרושי גזלנין דאי הכי אפילו בשכתב ידם יוצא ממקום אחר מהימני דאגופייהו דסהדי מסהדי אלא כי אמרי פסולי עדות היו היינו קרובים בנשותיהם כלומר שאינם מעידים על גוף העדים שהם פסולים ואיכא מאן דאמר דהכא בדאמרי גזלנין היו עסקינן ומשום דכיון שמתו לא על גופן של עדים הם מעידים אלא על מנה שבשטר והיינו דנקט בברייתא ומתו: ופירש"י הא דקאמר אין נאמנין שם אהא דת"ר שאם היה כתב ידן יוצא ממקום אחר אינם נאמנים פריך

תלמודא ומגבינן ביה כבשטרא מעליא ואמאי תרי ותרי נינהו ואסיקנא אוקי תרי להדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מאריה ופרש"י אוקי ממונא בחזקת מאריה. בחזקת הלוה ואם קרקע היא תעמוד בחזקת המוכר ודקתני בברייתא אין נאמנין לא דליהוי שטרא מעליא למיגבי ביה אלא דלא קרעינן ליה ואי תפיס מידי והדר אתא האי תבע מיניה לא מפקינן מיניה דאמרינן אוקי תרי להדי תרי וממונא בחזקת היכא דקאי. וכתב הרא"ש והא דמהני תפיסה מספק כתבתיו בפ"ק דב"מ גבי תקפו כהן אין מוציאין מידו ומיירי בדתפס קודם שנולד הספק אי נמי שאני הכא שטוען ברי ומצאתי כתוב בשם ה"ר יונה דתפיסה לא מהניא מדאמרינן בפרק אלמנה גבי אלמנה שתפסה דאמרינן לה מאן שם לך ולא מהניא תפיסה אלא מיירי הכא כשהתפיסוהו ב"ד או שהתפיס המלוה קודם שבאו עדים והרמ"ה כתב דאף תפיסת ב"ד לא מהניא דאף אם התפיסוהו ב"ד קודם הספק כשיבואו עדים האחרונים מוציאין מידו כדאמרינן בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא לב.) אנן אחתינן ליה ואנן מסקינן ליה ואפילו במטלטלין אמר בב"ק (קיב:) דאינה מועלת התפסת ב"ד דאמרינן התם ל"ש הכי ול"ש הכי אדרכתא במטלטלין לא כתבינן דילמא משתדפי קרקעי דמלוה ומייתי הך סהדי ומרע לשטרא וליכא לאשתלומי מיניה משמע הא איכא לאישתלומי אע"פ שכבר הורידוהו ב"ד חוזרים ומוציאין ממנו אפילו במטלטלין ואין בהם ממש בכל אלו הדברים דההיא דאלמנה ששמה לעצמה איירי ששמה לעצמה נכסי היתומים בכתובתה ואח"כ הוקרו הנכסים דאמרינן אין שומתה כלום ולא יצאו הנכסים מרשות היתומים וברשותם הוקרו וההיא דאדרכתא דקאמר אי מרע לשטרא ואיכא לאשתלומי מיניה מפקינן מיניה מיירי דמרע לשטרא בעדי פרעון אבל אם היה מביא עדים להכחיש השטר כיון שתפס לא מפקינן מיניה כיון שטען ברי דלא אשכחן דלא מהני תפיסה אלא בספק בכור וכן בבא בסוף החדש (ב"מ קב:) דכולו למשכיר דבהני אין לתופס טענת ברי אבל כל היכא שמוחזק במטלטלין טוען ברי אין כח ביד ב"ד להוציא מידו עכ"ל: וכתב הר"ן ואיכא מאן דאמר דדוקא בתפס שלא בעדים אבל בתפס בעדים מוציאין מידו כדאמרינן בריש מציעא (דף ו'.) דתקפה אחד בפנינו מוציאין אותה מידו ואי תימא אפ"ה תיפוק ליה משום מיגו דאי בעי אמר לא תפיסנא י"ל דאי קאמר ידענא בהני סהדי דמהימני אה"נ אבל הכא במאי עסקינן כגון שמצא שטר בין שטרותיו ואינו יודע מה טיבו ברישא מפקינן מיניה אפילו שלא בעדים דכיון דמודה דבהאי שטרא הוא דתפיס האי שטרא חספא בעלמא הוא עכ"ל:

סעיף לד

העדים שאין כתב ידם וכו' משנה שם (יא:) העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו קטנים היינו פסולי עדות היינו הרי אלו נאמנין וכו' ובגמ' אמר רמי בר חמא ל"ש אלא שאמרו אנוסים היינו מחמת נפשות אבל אנוסים היינו מחמת ממון אינם נאמנין מ"ט לפי שאין אדם משים עצמו רשע. וכתוב ברמזים שאע"פ שאומרים שחוזרים בתשובה אינן נאמנין וכתב הר"ן דהא דנאמנין דוקא כשמיד תכ"ד אמרו אנוסים היינו אבל אחר תכ"ד לא מהימני דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד וכן נראה מדברי התוס' ועוד כתב דהא דאמרי פסולים היינו היינו כשאומרים שהיו קרובים בנשותיהם ונתרחקו אבל אי אמרי פסולים היינו בפיסולא דגזלנותא לא מהימני דהא משוי נפשייהו רשעים והו"ל כאנוסים היינו מחמת ממון עכ"ל. ונ"ל שמ"ש ונתרחקו היינו לדיוקי לשון קרובים היינו דמשמע ועכשיו אין אנו קרובים וכן מ"ש שהיו קרובים בנשותיהם היינו נמי לדיוקי לישנא דקרובים היינו דמשמע ועכשיו אין אנו קרובים ואם הם קרובים מחמת עצמם א"א להתרחק: ומ"ש רבינו בשם הרא"ש מ"מ לגבי דידהו נאמנין וכו' וחייבין לשלם וכו' כן משמע בתשובת הרא"ש כלל נ"ח סימן ו': ומ"ש רבינו או מסר מודעא בפנינו ג"ז שם (יט:) אמר רב נחמן עדים שאמרו אמנה היו דברינו אין נאמנין מודעא היו דברינו אינן נאמנין מר בר רב אשי אמר אמנה היו דברינו אין נאמנין מודעא היו דברינו הרי אלו נאמנין מ"ט האי ניתן ליכתב והאי לא ניתן ליכתב. ופסקו הרי"ף והרא"ש כמר בר רב אשי וכן פסק הרמב"ם פ"ג מהלכות עדות ופרש"י מודעא היו דברינו. אם שטר מכר הוא ואמרו עדים החתומים בו המוכר מסר מודעא בפנינו והראנו אונסו והכרנו בו. מודעא ניתן לעדים לכתוב את השטר כדי להציל האנוס מיד אונסו וכתב הר"ן ולפי זה נ"ל דכי מהימני להציל דוקא בשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר אבל בשכתב ידם יוצא ממקום אחר לא דאע"ג דניתן ליכתב מהאי טעמא דהא כי אמרו אנוסים היינו מחמת נפשות כ"ש דניתן ליכתב ואפ"ה בשכתב ידם יוצא ממקום אחר אינן נאמנין משום דעקרי לסהדותייהו דהו"ל חוזרין ומגידין אבל אם נפרש דניתן ליכתב שטר מיהא מהני דכי מבטלי זביני מחמת מודעא צריך המוכר להחזיר הדמים שקיבל כמו שכתוב בשטר אפשר לומר דאפילו בשכתב ידם יוצא ממקום אחר דלא עקרי סהדותייהו לגמרי דאכתי מהני לאהדורי זוזי אפומיה דההוא שטרא וכן נמי אם נפרש דהאי ניתן ליכתב קאי אמודעא שבידם לכותבה ולכתוב זמנה קודם שטר המכר או באותו יום עצמו אפשר ג"כ לומר דאפילו בכתב ידם יוצא ממקום אחר נאמנין שאין אלו חוזרין ומגידין שעדיין לא הגידו כיון שבידם לפסול הגדת המכר משעה ראשונה

ולא דמי לאנוסים היינו מחמת נפשות עכ"ל ואיבעיא לן בגמרא (שם) אי אמרי תנאי היו דברינו אי מהימני או לא ואסיקנא דמהימני. וכתב הר"ן דהיינו טעמא דמהימני טפי כי אמרי תנאי היו דברינו מכי אמרי אמנה היו דברינו משום דבאמנה אכתי לא משתעבד לוה למלוה אבל ע"מ שידבר עליו לשלטון וכיוצא בו חייל שיעבודא מהשתא בע"כ דלוה שהרי ביד המלוה לקיים תנאו: כתב בעל נ"י בפרק חזקת גבי תלא לפפי דכינרא ומיהו מעשים בכל יום שנוטלין קנין סתם ומאמינו מן המעות אע"פ ששיעבד נפשיה שהאיסור אינו אלא לעשות השטר הריטב"א ז"ל בשם רבותיו ומצאתי כתוב בשם הריטב"א דכל היכא שמעידים שלא ידעו בדבר עד אחר שחתמו נאמנין הם לעולם הרי הם כמעידים על השטר שהוא פרוע או מחול ועל זה אמרו בירושל' ברם הכא יכולין לומר על זה חתמנו ועל זה לא חתמנו עכ"ל וכך כתב רבינו ירוחם בנ"ב ח"ב: (ב"ה) וזה הוא שכתב רבינו ואם אומרים שבשעה שחתמו לא ידעו שהיה אמנה וזה בכלל מ"ש הרמב"ם שנאמנים לומר מוטעים היינו אח"כ באה לידי שיטת הריטב"א וכתוב בה בלשון הזה כל שאומרים שיודעים שלא ידעו בשום דבר מכל זה אלא לאחר שחתמו ונתנו השטר הרי אלו נאמנים אפילו כתב ידם יוצא ממקום אחר וכן כל שהשטר יוצא מתחת יד העדים נאמנים לא מדין עדות אלא מדין שליש בעלמא עכ"ל: והא דאמרינן שאם כתב ידם יוצא ממקום אחר אינם נאמנין דוקא אותם עדים החתומים בשטר אבל שנים אחרים שהעידו על המלוה שהעיד על עצמו שיש בו תנאי נאמנין וכן כתבו הגאונים עכ"ל מישרים נ"ב חלק שני וכ"כ בספר התרומות שער כ"א וכתבו רבינו בס"ס פ"ב (יד): כתב הריטב"א בתשובה על מה שלאה טוענת שאין שטר הראיה שמוציא ראובן כלום לפי שהוא בעדים החתומים על השטר וכיון שלא כתבו תנאי זה בשטר המכירה שוב אינם חוזרין ומגידים להכחיש עדותן שהעידו בשטר המכר וזה בודאי היתה טענה אילו נחתם שטר התנאי אחר שנחתם שטר המכירה או שבאים בעל פה עתה להעיד על התנאי אע"פ שאמרו שהעדים שבאו ואמרו תנאי היו דברינו נאמנים זהו בשאין כתב ידן בשטר המכר יוצא ממקום אחר אבל כל ששטר המכר מתקיים ממקום אחר אינם נאמנין אבל הנדון שלפנינו אינו מהצורה הזאת שהרי שני השטרות יוצאים ביום אחד ואין מוכיח מתוך לשונם איזה נחתם תחלה והעדים אינם נאמנים לומר איזה מהם חתמו תחלה דלא אתי על פה ומרע לשטרא ולא שייך בהא דין שני שטרות היוצאים ביום אחד (כתובות דף צ"ד.) דהכא לא שייך שודא ולא חלוקה אלא דשמא כיון שיש כאן שתי עדויות המכחישות זו את זו דנימא אוקי סהדותא לגבי סהדותא ואוקי ממונא בחזקת מאריה והנה המכר בחלון הזה שני השטרות מודים בו אלא שזה טוען שיש לו עליו זכות לסתמו מפני תנאו ואם כן הרי המכירה ודאית והתנאי

ספק והבא לסתמו עליו הראיה דליכא למימר הכא אוקי סהדותא לגבי סהדותא ואוקי ממונא בחזקת מאריה קמא כדאמרינן (שבועות מז.) גבי שתי כיתי עדים המכחישות זו את זו וכעובדא דבר שטיא (כתובות דף כ.) דהתם הוא שמכחישו בדבר המכור שזו אומרת מכר וזו אומרת לא מכר אבל הכא שהכל מודים במכר סתימת החלון כשירצה זה לסתמו מילתא אחריתא היא ודמיא להההיא דאמרינן (שם יט:) תרוייהו בשטרא מעליא מסהדי וכו' וכל זה אם החלון שעוררין עליו ראוי ליקרא בשם החלון או אורה אבל אם הוא עשוי בדרך ארובה ואין קורים אותו בשם חלון ולא שם אורה ויש ממנו היזק ראיה לביתו של ראובן אין שטר ראיה עדות שטר המכירה דאע"ג דקי"ל שהמוכר סתם בעין יפה מוכר ואין יכול לערער בדבר המכור כלום ה"מ בדבר שאין בו היזק ראיה אבל דבר שיש בו היזק ראיה אינו מכור מן הסתם עד שיקבל עליו בפירוש דחזקה הוא שאין אדם מוכר לחבירו דבר שיזיקנו בראיה ולא עוד אלא דהיזק ראיה חיסורא הוא ומסתמא אין שניהם מסכימים על האיסור וזה דעת מורי הרא"ה וזה נראה לי (%טו). ולענין מה שטוענת לאה שאין שטר הראיה כלום לפי שאינו מדבר אלא מראובן בלבד ולא מאשתו אין טענה זו כלום דשני שותפים שמכרו ואחד מכר בתנאי והאחר מכר שלא בתנאי אפילו תימא דלא מהני תנאה דחד לחבריה דלא נימא שליחותיה עבד מכל מקום לו ולבאי כחו תנאו קיים וה"ז כשותפים שמכר אחד מהם וחבירו לא מכר וזה פשוט עכ"ל: ומ"ש ואפילו עד אחד אומר לא היה תנאי וכו' שם אמר רב פפא דהאומר תנאי היה אינו נאמן ואתקיף ליה רב הונא בריה דרב יהושע דכי היכי דכששנים אומרים תנאי היו דברינו נאמנים ולא אמרינן שהם חוזרים ומגידים משום דתנאי מילתא אחריתא היא שאומרים לא חתמנו אלא על מנת שיתקיים התנאי הכי נמי כי אמר חד תנאי היה עוקר חתימת ידו לומר לא חתמתי אלא על מנת כן וכיון דאית לן דמילתא אחריתי היא ושטרא ממילא מיעקר אשתכח דאין בשטר חתום אלא עד אחד ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב הונא בריה דרב יהושע וכן פסק הרמב"ם בפרק הנזכר ופירוש שטר אמנה כתבתיו לעיל: (ב"ה) וכתב הריטב"א עד אחד אומר תנאי וכו' פי' שהיו ב' עדים חתומים בשטר ואחד אומר כתב ידי הוא אבל תנאי היה בו ולא ראיתי שנתקיים והב' אומר זה כתב ידי ולא שמעתי בו תנאי אבל ליכא לפרושי בודאי לא היה בו תנאי ומכחיש את העד דא"כ חד מינייהו משקר והו"ל עד אחד בהכחשה ואינו כלום עכ"ל וכ"כ הרמב"ן וז"ל צריכים אנו לפרש שמועתינו בשאינם מכחישים זה את זה כגון שזה שמע וזה לא שמע הא אילו הכחישו זה את זה ממש לא נתקיים כלל השטר על פיהם שהרי אחד מהם פסול לעדות כדאמרינן התם בענין ב' כיתי עדים המכחישות זו את זו עכ"ל: כתב הריב"ש בסימן תצ"ז אפי' חתמו שטר יכולין הם להעיד ולברר ענין השטר אם יש ספק

בו ולומר על זה חתמנו ועל זה לא חתמנו וכ"ש בזכרון דברים שכותבים העדים לעצמם ראשי פרקים שהכל תלוי בעדותן ובמה שיחתמו בשער ואף אם אמרו כנגד התנאים הכתובים אצלם בכתיבת ידם ואומרים מוטעים היינו נאמנים שהרי אין לאותה כתיבה תורת שטר כלל עכ"ל: ומ"ש רבינו ואם כתב ידם יוצא ממקום אחר וכו' נתבאר בסמוך טעם מחלוקתם במודעא: ומ"ש והרמב"ם וא"א כתבו כסברא ראשונה הוא טעות סופר שבפ"ג מהלכות עדות כתב דבמודעא אפילו כתב ידם יוצא ממקום אחר נאמנין וא"כ יש להגיה בדברי רבינו וכ"כ הרמב"ם וא"א כסברא ראשונה וכן מצאתי בנוסחת כתיבת יד : וכתב הר"ן והא דתנאי היו דברינו ועד אחד אומר תנאי נחלקו בה אבות העולם שרבינו האי וכת אחת של ראשונים פירשוה אפי' בשכתב ידם יוצא ממקום אחר וכת מן האחרונים פירשוה בשאין כתב ידם יוצא דוקא והרמב"ן הכריע כדברי האחרונים דוקא ודחה הר"ן ראייתו והרמב"ם בפרק הנזכר כתב כדברי האחרונים:

סעיף לה

ואם כתוב בשטר וכו' כ"כ במישרים נ"ב ח"ב וכ"כ הרשב"א בתשובה בתולדות אדם סי' כ' ועיין בתשו' הרא"ש שכתבתי בסי' ס"א ובתשו' הרשב"א שכתבתי בסי' נ"ח: שטר שכתוב בו נשבע פלוני ואינו אמור בשטר אם בהזכרת השם או בתורה שואלין לעדים דעדים שאמרו תנאי היו דברינו נאמנין כך כתב הרא"ש בתשובה עכ"ל מישרים שם : כתב הרשב"א בתשובה בתולדות אדם סימן קצ"ו דעדים החתומים על השטר שאמרו שהלוה היה קטן באותה שעה אינם נאמנים דכיון דקי"ל (כתובות יט.) חזקה אין העדים חותמין אלא אם כן נעשה בגדול צריכים הם לבדוק אם הוא גדול וכל שלא בדקו משוי נפשייהו רשיעי ואין אדם משים עצמו רשע:

סעיף לו

כתב הרמ"ה בעד אומר היה תנאי וכו' נ"ל שהרמ"ה סובר שעד א' המסייעו אינו פוטרו משבועה וכיון שכן הרי הוא חייב שבועה על פי העד המכחישו ואותו העד הו"ל כב' ואין דבריו של אחד במקום שנים ולפיכך נשבע שבועה דאורייתא כאילו אין שם עד המסייעו. ורב מתתיה סובר דכשם שעד המכחישו מחייבו שבועה כך עד המסייעו פוטרו משבועה דאורייתא ומ"מ נשבע היסת מדרב נחמן ודעת רבינו כרב מתתיה שבסימן ע"ה כתב שעד אחד המסייעו פוטרו משבועה ולכן לעיל סימן כ"ט לא כתב אלא דברי רב מתתיה גם בסי' פ"ד כתב שדעתו שעד אחד המסייעו פוטרו משבועה ושבעל התרומות חולק עליו ובסי' פ"ז כתב שדעת הרא"ש דפוטרו משבועה והוא דעת התוס' בריש מציעא (ב: ד"ה וליחזי): כתב הרא"ש בתשובה כלל צ"א סימן ד' על שטר משכנתא שלא היו כתובים בו המחיצות אם איתא שלא היו בכלל המשכנתא הי' צריך

להוציאם בפירוש ואף אם העדים החתומים על השטר יעידו על פה שהוציאו המחיצות מכלל המשכנתא אין בעדותן כלום מאחר שסותרי' מ"ש בשטר עכ"ל: כתב הרשב"א בתולדות אדם סימן רכ"ט שנשאל על מי שהוציא שטר קניית כרם מחבירו והמוכר טוען שהמכירה היתה על תנאי כך וכך והביא עדים שהעידו כדבריו וכתב רואה אני שהב"ד דימו דין זה לאותה שאמרו בפרק ב' דכתובות שנים החתומים על השטר ובאו ב' ואמרו ידענו שכתב ידם הוא אבל אנוסים היו וכו' ופריך ומגבינן ביה תרי ותרי נינהו ואוקי ממונא בחזקת מאריה וע"כ אמרו שהקרקע בחזקת המוכר ואין דמיונם עולה יפה ושאני הכא דלדברי כולם לוקח זה כדין ירד לכרמו והחזיק בו כמו שכתוב בשטר המכירה אלא שהתנה עמו לפי דבריו שאם יתן לו מעותיו תוך זמן שתתבטל המכירה וכיון שהחזיק בו זה בדין כדברי כולם אלא שזה טוען שיש לו להסתלק מחמת תנאי ומביא עדים וזה טוען שאין מכירתו מתבטלת ומביא עדים העמד בחזקת זה שהיה מוחזק עכשיו וכדין וא"א בכיוצא בזה אוקי בחזקת מאריה קמא כמו שאמרו (ב"מ ק.) במוכר שפחה וילדה דהתם הוחזק המוכר בשפחה מעוברת והלוקח לא נתברר שהוחזק בה בעודה מעוברת ובולד שנחלקו לא הוחזק וכ"ש לדעת ר"ת שפסק דהלכה כמ"ד בפרק ד' אחין (יבמות לא.) תרי ותרי ספיקא דאורייתא ולא אמרינן אוקי מלתא בחזקתיה ויש לו ראיות הרבה על מה שיסמוך ונ"מ למי שתפס ואפילו בעדים וכדמשמע בההיא דפ"ב דכתובות ואף ע"פ שאין הקרקע נתפס מ"מ נ"מ לזה שירד לתוכו ברשות הבעלים מעיקרא וכ"ש שאין דינם עולה יפה במה שפסקו שיחזיר השטר דכיון שכתב ידם של עדים יוצא ממקום אחר לא קרעינן ליה ולא מהדרינן ליה עכ"ל:

סעיף לז

כתב הרמב"ם עדים שאמרו וכו' כ"כ פ"כ מהל' עדות וכתב מהרי"ק בשורש ע"ד שכן כתב בה"ג ונ"ל שהרמב"ם למד כן מירושלמי דפ"ב דכתובות כתבתיו לעיל בסימן זה גבי בבא המתחלת כשעדי השטר מעידין בפני דייני הקיום על חתימתן וכו' בד"א כשזוכרין ההלואה ואפילו שאין זוכרין אותה אלא ע"י ראיית השטר וכו' דמשמע מהתם דכשאין זוכרין העדות ע"י ראיית השטר לכ"ע אין עדותן עדות וטעמא משום דכי אמרינן נאמן כל אחד לומר זה כתב ידי היינו משום שעל מנה שבשטר הם מעידים אבל כשאינם זוכרים העדות הרי ע"כ על כתב ידם הם מעידין וצריך ב' עדים לכל חתימה וה"ה אם יצטרף אחר עמהם שמעיד על שני החתימות שמתקיים השטר על פיהם. ומ"ש הרמב"ם והרי הם כחרשים היינו כל עוד שלא נצטרף עמהם אחר וזה הירושלמי כתבו הרא"ש בפרק הנזכר אלמא דהכי ס"ל וכ"כ במישרים בנ"ב ח"ח דהרא"ש ס"ל כהרמב"ם אבל מדברי

הרי"ף בפרק ד' אחים נראה דבשטר יוצא מתחת יד הבעל דין אף ע"פ שאין העדים נזכרים לעדות אין צריכין שיצטרף עמהם אחר אלא נאמן כל אחד לומר זה כתב ידי דמעת שחתמו ונתנו השטר לבעליו לא יכלו למהדר בהו העדים דכמו שנחקרה עדותן בב"ד דמי אבל כשהשטר יוצא מתחת יד העדים כמה דלא מסהדי בה עד השתא דמי דהא אי בעו כבשי לשטרא ולא מסהדי הלכך אי מדכרי לסהדותא ומסהדי בה על פה הויא עדות ואי לא לא הוי עדות וכתב במישרים נ"ב ח"ח שכן נראה עיקר ולא תיקשי להרמב"ם מההוא עובדא דרבא בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסז.) דאמר אין חתימת ידי הוא ומיהו קמיה דרב אחא לא חתמי וכפתיה ואודי והא פסול הוה בלא הודאתו כיון שלא היה זוכר העדות ולמה ליה למכפתיה די"ל שהרי יכול לקיימו ע"י צירוף ע"א שיכיר ב' החתימות א"נ כתב ידו היה יוצא ממקום אחר ועוד י"ל דלא כפתיה כדי לפסול השטר דפסול הוה אלא לדעת קושטא דמלתא היכי הוה: ומ"ש ונראה שאפילו אם אין זוכרין וכו' הוא ממ"ש לעיל בסי' זה בשם התוס' דאפילו אומר על כתב ידינו אנו מעידים אינם צריכין לצרף עמהם אחר ולעולם על מנה שבשטר הם מעידים וה"נ כשהם אומרים שאין זוכרין הו"ל כאומרים על כתב ידינו אנו מעידים ולא חיישינן לדבריהם אלא על מנה שבשטר הם מעידין ואינם צריכין לצרף עמהם אחר ומטעם זה כתב מהרי"ק בשורש ע"ד דלא נראו לו דברי בה"ג והרמב"ם וכתב הראב"ד בפרק הנזכר שאם אמרו דומה חתימה זו לכתב ידינו אבל מזוייפת היא כי מעולם לא חתמנו בשטר זה ודאי יכולין לפוסלו עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א סימן אלף ור"י:

סימן מז

סעיף א

מלוה שאמר על שטר שבידו וכו' פ"ב דכתובות (דף יט.) אמר רב יהודה א"ר האומר שטר אמנה הוא זה אינו נאמן דקאמר מאן אילימא דקאמר מלוה תע"ב אמר אביי לעולם דקאמר מלוה וכגון שחב לאחרים וכדרבי נתן דאמר שהנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו מוציאין מזה ונותנין לזה וכתב הרא"ש וכגון שחב לאחרים כלומר שחב לאחרים בדיבורו כגון שחייב לאחרים ואין לו נכסים לפרוע אלא מחוב זה. ומה שהשוה רבינו אומר פרוע לאומר אמנה כך כ' הרא"ש וכן כתב בעל התרומות בשער נ"א בשם הראב"ד אבל ה"ר אברהם בר יצחק ובעל העיטור כתבו דדוקא אמנה דמבטל ליה לשטרא אבל פרוע הוא נאמן כיון דשטרא לגוביינא קאי מהימן והקשה הרא"ש דלהימניה במגו דאי בעי מחיל ליה וי"ל שאין דעתו למחול ולהפסיד חובו. וא"ת אכתי נהימניה במגו דאי בעי מצנע ליה ולא מפיק ליה וי"ל דכבר אתחזק בבית דין ותו ליכא מגו כדאמרינן בפרק

ז"ב (לא.) אי נמי מיירי שהשטר ביד שליש: ומ"ש ואפי' לא נודע בשעת הודאתו וכו' כך כתב הרא"ש בפרק הנזכר: אפילו אם הוא מפסיד גם לעצמו וכו' כתב בעל התרומות בשער נ"א שי"א דהיכא דמפסיד גם לעצמו נאמן ומסתברא דליתא להאי סברא משום דחיישינן לקנוניא עכ"ל: אם אומר המלוה זה השטר אמת הוא שהעדים כדין חתמוהו שהב"ח צוה להם בכך שיכתבו בשטר אלף דינר והוא האמין בי שלא אתבע ממנו כי אם ת"ק דינרים כשר וזהו פוחת שטרו שיתבאר בסי' פ"ד אבל אם אומר שטעו העדים שכתבו אלף דינרים הרי השטר כחרס ואע"פ שיש נאמנות בשטר נשבע הלוה היסת ונפטר כך כתב בעל התרומות בשער נ"א: בד"א כשיש נאמנות בשטר. וכו' כתב בעל התרומות בשער נ"א וסיים בדבר ומחרים המלוה סתם על הלוה שלו האומר שטר אמנה הוא שכן האמת כדבריו וי"א דמשתבע שבועה חמורה בנקיטת חפץ כדין הטוען אין לי במה לפרוע שטר חובי ודעת רבינו נראה שהוא כדעת יש אומרים שסתם דבריו ונשארו כדין שאר האדם הטוען אין במה לפרוע שנשבע כמו שיתבאר: ואם לא הוחזק השטר בבית דין וכו' כבר נתבאר בסמוך: כתב הרא"ש בכלל ע"ט סימן י"א על ראובן שהיה חייב מעות לשמעון ואין לו לפרוע כי אם שטרות ואומר כי הם מיוחדים ללוי שהלוה לו מעות שאין בדבריו כלום שהייחוד שייחד אינו כלום דמלוה להוצאה ניתנה אפילו יש לו מעות מוכנים אינו יכול לומר של פלוני הם כל זמן שלא באו לידו ודאי אם היה לו עיסקא בידו נאמן לומר אלו מעסק של פלוני הם במגו שנתנם לו בפרעון חובו עכ"ל :

סעיף ב

ואם לאחר שאמר אמנה וכו' כתב הרא"ש פ"ב דכתובות והיכא דפרע לב"ח לאחר שאמר שטר אמנה הוא זה ובא לגבות מן הלוה כתב הראב"ד דגבי ליה מיניה כיון דמעיקרא לא הימניה לגבי אחרים דאמרינן לאשתמוטי מינייהו הוא דקאמר לגבי לוה נמי לא תפסינן ליה בהכי דהא אי לא פרע לאחרים מדידיה הוה מפקינן מיניה דלוה ויהיבנא ליה השתא דפרע להו מדידיה גבי מיניה דלוה דלא גרע מאחרים וה"ר יונה ז"ל היה אומר דאם תבע ב"ח בב"ד לגבות שטר זה ובא המלוה ואמר שטר אמנה הוא יש לדון בזה כדברי הרב שלא אמר זה אלא לדחות את בעל חובו אבל אם אמר בלא תביעת ב"ח נראה דלגבי עצמו מהימן דהודאת בעל דין כק' עדים דמי ולגבי ב"ח אינו נאמן וכן מסתבר עכ"ל ודברי רבינו כה"ר יונה והרא"ש ובעל התרומות בשער נ"א כתב שראב"ד חילק בין אם אמר כן בפני הלוה או שלא בפני הלוה שאם אמר כן בפני הלוה ודאי הודאתו הודאה ואינו יכול לתובעו עוד אבל אם אמר כן שלא בפני הלוה הודאתו לאו הודאה אחר שהוא חב לאחרים דיכול הוא לומר ללוה לאישתמוטי מב"ח הוא דאמרי או שלא להשביע

את עצמי אבל הרמב"ם לא חילק בין בפניו לשלא בפניו עכ"ל: כתב הרשב"א בת"א סי' קנ"א שנשאל על ראובן שהודה בכתב ידו לנמואל בן שמעון אחיו שכל מה שיש לו בין קרקע בין טלטל היה משותף בינו ובין שמעון אחיו הנזכר ואח"כ נשא ראובן אשה ושיעבד לה כל נכסיו ואח"כ נפטר ראובן הנזכר ונמואל בא בכתב ידו לחלוק בנכסים ואלמנת ראובן טוענת שאינה מאמינה שנכתב כתב הודאה זה קודם שנשאה ואף על פי שכתוב בו זמן מוקדם לנישואיה שמא לגרע כח שיעבודה נתכוין ולאו כל כמיניה. והשיב לענין הקרקעות של ראובן הדין עם האלמנה לפי שלא היה יכול ראובן למכרם ולא ליתנם להוציאם משיעבודה וכיון שכן אף הודאתו אינה הודאה וה"ה לכל מטלטלי אם כתב לה מטלטלי אגב מקרקעי אבל אם לא כתב לה אגב אף על פי שכתב מטלטלי ומקרקעי נאמן על המטלטלין שאילו רצה זה להוציאם משיעבוד אשתו למה לו לשקר הרי יכול ליתנם לזה עכשיו או למכרם לו. וכתב עוד בתולדות אדם שם שאלת אם עמד ראובן אחר שנשא אשה זו ובנה חורבה אחת שהיא משותפת בינו ובין נמואל זה ונמואל זה טוען שמאותו ממון שהיה משותף ביניהם בנאה והאלמנה טוענת שאינה מאמינה אותו. תשובה דין זה מתברר ממה שכתבנו שאם כתב לה מטלטלי אגב מקרקעי הדין עם האלמנה ואם לא כתב לה כן הדין עם נמואל שאפילו הוציא ראובן הוצאת הבנין לעצמו הרי זה כאילו מכר עצים ואבנים אלו לנמואל דכיון שהוא קרקע משותף אינו יכול לומר עצי ואבני אני נוטל וכן אין נמואל יכול לומר לה טול עציך ואבניך דשותף כיורד ברשות דמי והלכך יצאו משיעבוד האלמנה במכירה זו וחזרה ההוצאה על נמואל כמלוה על פה ואילו רצה נמואל לומר שחזר ופרע לראובן בחייו היה נאמן ואין עליו אפילו שבועת היסת לפי שהאלמנה אינה יודעת בכך ואין נשבעין שבועת היסת על הספק וכיון שכן אף הוא נאמן לומר מן הממון המשותף בינו לבינו הוציא הוצאה זו עכ"ל:

סימן מח

סעיף א

סופר שבא לכתוב וכו' משנה פרק כל הגט (גיטין כו.) הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן שטרי מלוה צריך שיניח מקום המלוה ומקום הלוה ומקום המעות ומקום הזמן מפני תקנה כלומר מפני תקנת הסופר שיהו מזומנים לו ר"א מכשיר בכולן חוץ מגיטי נשים א"ר אדא בר אהבה אמר רב הלכה כרבי אלעזר ופי' רש"י רבי אלעזר מכשיר בכולן ובלבד שיניח מקומות הללו והתוס' הקשו על פרש"י ודחו אותו ופירשו הם דברי רבי אלעזר מכשיר בשטרות אפילו תורף והרא"ש הסכים לדברי התוס': ומ"ש רבינו רק שיניח מקום הזמן פשוט הוא:

סעיף ב

אבל שטר שנכתב על הלואה אחת פ"ק דמציעא (יז.) מימרא דרב אסי ואי פרע מקצת חובו אינו חוזר ולוה באותו שטר אותו מקצת דהוי נמחל שיעבודו לאותו מקצת כך כתב רבינו בסי' נ"ד: וכתב המרדכי פרק הכותב פר"י שאם היו עדי המסירה היה יכול לחזור וללוות בו שהרי עיקר שיעבודו במסירתו והילכך חוזרים ומשתעבדים נכסי הלוה הואיל והוי יום החתימה. ונראה דס"ל דעדי מסירה כרתי אף בשטרות עכ"ל: עידי מסירה כרתי יתבאר בסימן נ"א בס"ד :

סימן מט

סעיף א

כשכותבין שטר וכו' בעה"ת בשער ל"ג כתב דהא דאמרינן בהשולח (לד:) שצריך לכתוב מרים וכל שום שיש לה ולא שרה וכל שום שיש לה היינו דוקא בגיטי נשים אבל בגיטי ממון אינו כן אלא כותבין שם העיקר בלבד ואין מזכירין הטפל שאין תקנת ר"ג בכל שום אלא בגיטי נשים ולא עוד אלא אפילו כתבו הטפל כיון שהוחזק לו אותו שם הטפל גובין הימנו וגובין לו והוא שאין שם מקום לחוש לשני יוסף בן שמעון וכן אם היה כהן או לוי או שיש לו חניכא אין צריך להזכיר בשטרו דדוקא כששני יוסף בן שמעון דרין בעיר אחת הוא שהצריכו שאם היה שמם משולשין ומסומנין יכתבו כהן הא לאו הכי לא צריך והכי מוכחא סוגיא דגט פשוט (קעב.) עכ"ל: וכן אין צריך לכתוב החניכא וכו' למד כן רבינו מדתנן בסוף בתרא (קעב.) דשני יוסף בן שמעון כשכותבין להם שטר אם היה אחד מהם כהן יכתוב כהן אלמא דאי לאו ששמותיהן שוין לא היה צריך לכתוב כהן וה"ה לשאר חניכא:

סעיף ב

וצריך שיכירו העדים וכו' מפורש במשנה שם (קסז:) גבי גט ושובר ובלבד שיהיו מכירין ואמרינן בגמרא שצריך שיכירו שם האיש ושם האשה בין בגט בין בשובר ואינו די בהכרת מי שכותבין לו בלא חבירו שמא יש ששמו כשמו ואין שם אשתו כשם אשתו והוא מזייף שם אשתו בגט ומעלה לה שם אשת חבירו וכן הדין בשובר שיש לחוש לכך שיש אשה ששמה כשמה ואין שם בעלה כשם בעלה ומכאן למד רבינו לכל השטרות שצריך הכרת שניהם וכן כתב הרמב"ם פכ"ד ממלוה ולוה. וה"ה מחלק בין גט ושובר לשאר שטרות דבגט ושובר כיון שבאים להפקיע ולא להתחייב צריך הכרת שניהם אבל במכר והלואה כיון שהמוכר מודה שמכר שדהו לזה ואנו מכירין את המוכר מה צורך להכיר את הלוקח וכן אם אנו מכירין את הלוה שמודה שלוה מזה מה צורך להכיר את המלוה וכתב שדברי הרמב"ם תמוהים ושאפשר שלא אמר הרמב"ם כן אלא בשטרות

שאין בהם קנין שאין כותבין אותם ללוה ולמוכר בלא מלוה ולוקח והלכך צריך שיכירו שהם אלו שאל"כ שמא אינן אלו ונמצאו כותבין ללוה ולמוכר בלא מלוה ולוקח אבל בשטרות שיש בהם קנין כיון שכותבין אותם בלא ראיית מלוה ולוקח מודה הרמב"ם שא"צ הכרת שמותם אלא שיש לתמוה שלא הצריך הרמב"ם קנין בשטר מכר עכ"ד וכתב בשם בעל העיטור דאפי' שם הלוה והמוכר א"צ להכיר דלא חציף אינש לשנות שמו ודברי תימה כתב עכ"ל:

סעיף ג

וכל שהוחזק שמו וכו' שם מימרא דרב הונא בר חנינא אמר רב: וכתב נ"י הלכך לא כתבינן שטר לשום אדם עד שיהא מוחזק בשם זה ל' יום:

סעיף ד

ומיהו אין צריך עדות וכו' כך כתבו הרא"ש ונ"י שם על מעשה אחד דרבא בר חנן וכ"כ בעל התרומות בשער ל"ג בשם הראב"ד וכ"כ הה"מ בשם הרשב"א פכ"ד מהלכה הנזכרת: וכתב עוד שם בעל התרומות שדקדק הראב"ד מההוא עובדא דהיכא דסמיך אאיתתא או קרוב ואשתכח טעותא לצורבא מרבנן מקבלינן לגברא אחרינא דאורחיה למידק לא מקבלינן דודאי מידק דק והשתא הדר וקא משקר עכ"ל וכבר נתבאר כיוצא בזה בטור אבן העזר סי' ק"י וכתבתיו בטור זה סימן כ"ט : כתב הרשב"א בתשובה בתולדות אדם סימן קצ"ו אם אמרו עידי השטר שכתבו לבדוק אם היה גדול לא מהימני דהא קיי"ל חזקה אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן נעשה בגדול וכל מי שלא עשה כן רשע מקרי ואין אדם משים עצמו רשע:

סעיף ו

ז וכל שטר שבא לפנינו וכו' כך כתב בעל התרומות בשער ל"ג וכן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב הה"מ זה פשוט וכן כתבו המפרשים ומבואר סוף י"נ (קלח:) כל שאין כותבין אא"כ מכירין אין צריך ראיה אחרת והקשה הרמב"ן ושטרי הלואה ניחוש שמא יכתוב שטר ששמו כשמו יוסף בן שמעון ויש בעיר אחרת אדם אחר ששמו כך ונותן למלוה שבשטר ועושין קנוניא על זה דהא ודאי בשטרי הלואה לא בעינן שם עירו יש לומר שאם אתה חושש לקנוניא כזו אין לדבר סוף אפילו תאמר שאין כותבין ללוה אא"כ מלוה עמו ששניהם עושים קנוניא על יוסף בן שמעון שבעיר אחרת אלא לכל זה אין חוששין וכן כתב הרשב"א ז"ל בשמו עכ"ל:

סעיף ח

וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה מי שהוחזק שם כינויו בעיר וכתבו עליו שטר באותו כינוי ואח"כ נודע שהיה לו כינוי אחר יכולין העדים לעשות שטר אחר בשם השני ולא

אמרינן עשו עדים שליחותן כן מצאתי בספר חזה התנופה וכן מבואר בפרק התקבל (גיטין סג:) גבי ההיא דהוו קרו לה נפתא:

סעיף ט

ומ"ש וכן אם טעו בשם הלוה או המלוה וכו' בשתי תשובות שבסוף כלל ס"ח ובכלל ו' סימן ח' כתב שנשאל על ציבור שהסכימו להוציא ראובן בן יעקב מהמס ונמצא כתוב בכתב ההסכמה ראובן בן יצחק. והשיב אם אין ספק בדבר והכל מודים שהסכימו להוציא ראובן בן יעקב אם שגג הסופר בזה לא הפסיד ראובן בן יעקב ואם הקהל חלוקין יעמדו למנין וילכו אחר הרוב עד כאן לשונו. וכיוצא בזה כתב ה"ה לדעת הרמב"ם וכמו שאכתוב בסמוך גבי אלא א"כ שבאו עדי השטר בעצמן. וכתב עוד הרא"ש בסוף כלל ס"ח גבי שטר שטעו וכתבו רחל במקום לאה אפילו אם לא היו כותבים שטר אחר והיה השטר בא לפני והיה מתברר שהיה בו טעות סופר הייתי מכשירו: כתב נ"י בפרק ג"פ שטר חוב או מכר באחריות שחתם בו אחד מהעדים בלבד ואבד או נמחק יכולים לחזור ולכתבו ולחתום בו שניהם דכל זמן שלא עשו שניהם מעשה שטר אף הראשון לא עשה שליחותו: וז"ל הרשב"א בתשובה ח"ג סי' י"ב כל שאמר לעדים כתבו לי הרשאה מעליא קאמר ואם היו סבורים שהיא עשויה כתקנה ומצאו שאינה כתקנה חוזרין וכותבין אפילו מאה פעמים שהרי כותבין י' שטרות על שדה אחת ובשטרי מתנה ואפי' בשטר מכר חוץ מן האחריות שבו כדאיתא בפרק ג"פ (קסח.) ולא אמרו עשו עדים שליחותן אלא גבי גט משום דכתיב וכתב לומר דבעינן גט שיכתוב ע"פ הבעל ועד שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו וכן נמי בשטר מכר כל שחוזרים וכותבים האחריות עכשיו משתעבדים נכסיו בשטר זה והם כבר עשו שליחותן עכ"ל ולענין לחזור ולכתוב שטר מכר עיין בסימן רל"ט: ובתשובה אחרת ח"ג סימן י' כתב עדים אלו כיון שהם זכורים שטעו כותבין לו שטר אחר כתקונו דכל שטעו אע"פ שמסרו אותו למלוה לא עשו שליחותם וכההוא דנפתא ואפילו היה הלוה כאן ויצא שטר זה בב"ד והלוה מכחיש את העדים קרוב אני לומר שהעדים נאמנים ואף ע"פ שכתב ידן יוצא ממקום אחר בב"ד מפני שאין מפורש בו שלא יהא רשאי המלוה לכוף את הלוה לפדות משכונא זו לעולם אלא סתם אמרו שלא יהא רשאי לכופו ואלו העדים אינם עוקרים השטר ולא חוזרין בעדותן אלא שמבררים שמה שאמרו שלא יוכל לכופו תוך זמן פלוני היה התנאי ומ"מ אפילו לכשתמצא לומר דאילו היה הלוה כאן ומכחישן שאינם נאמנים ה"מ בשיצא השטר והוחזק בב"ד אבל עד שלא יצא השטר והוחזק בב"ד העדים שמכירים בטעותם חוזרין וכותבים ומתקנים טעותם ועושים עכשיו שליחותן עכ"ל: והר"ן כתב בפרק התקבל גבי ההיא דהוו קרי לה נפתא

שבשטרות שמחוסרים נתינה שאין המקבל זוכה בהם עד שיגיעו לידו אף ע"פ שכתבו וחתמו השטר כהוגן כל שלא נתנוהו לידו לא עשו שליחותן וחוזרים וכותבים אפילו מאה פעמים אבל בשטרות שאין מחוסרים נתינה כגון שטר שכתוב בו קנין דמשעת קנין שעביד נפשיה כיון שנעשה השטר ונחתם כהוגן עשו עדים שליחותן ושוב אין כותבין ונותנין עכ"ל ואפילו בשטרות המחוסרים נתינה אם אמר כתבו ותנו לשליח או כתבו ותנו לשליח ויוליך לו וכתבו וחתמו ונתנו לשליח ונאבד איכא לספוקי אם חוזרים וכותבים דהא גבי גט אסיקנא התם בתיקו :

סעיף יא

היו שנים בעיר וכו' משנה פרק ג"פ (קעב.): וכתב רבינו ישעיה וכו' כבר כתבתי בסמוך בשם הרמב"ן דכולי האי לא חיישינן ולפיכך אין צריך לכתוב שם העיר בשטרי הלואה וסובר רבינו ישעיה דנהי דשטר שלא כתב בו שם העיר כשר הוא מ"מ אי טעין לאו אנא הוא אלא יוסף בן שמעון שבמקום פלוני טענתיה טענה:

סעיף יב

ומ"ש שצריך לכתוב היינו כדי שלא יטעון זה כן אבל אם לא כתב שם העיר וגם זה לא טען כן השטר כשר ואין לומר שדעת רבינו ישעיה דשטר שלא נכתב בו שם המקום פסול דהא תניא בסוף כתובות (קי:) המוציא ש"ח על חבירו ולא היה בשטר שם מקום דגובה ממטבע מקום שיצא בו השטר וכמ"ש בדברי רבינו סימן מ"ב: ולמד הרמב"ם בפרק י"ז מהלכות מלוה מאותה ברייתא דשטר שאין בו מקום שנכתב בו כשר וכן כתב רבינו בשם הרא"ש סימן ס"א: ומ"ש ואין חילוק בין שטרות לגיטין היינו לומר דלכתחלה צריך לכתוב גם בשטרות שם המקום של כתב אבל בדיעבד כשר: ומה שאמר רבינו ולא אחר יכול וכו' סוף המשנה הנזכר ותניא בגמרא (קעג.) כשם שמוציאין שטר חוב על אחרים כך מוציאין זה על זה ואמרינן דפליגי בכותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו דתנא דמתניתין סבר כותבין ותנא דברייתא סבר אין כותבים ופי' רשב"ם ומסתמא שניהם היו במעמד במקום שנכתב וכיון דאינהו ידעי ואין מקפידין זה על זה לא חיישינן לשום רמאות כיון דלנפילה לא חיישינן: וכתב ה"ה בפרק הנזכר שכתב הרשב"א שמעינן מהא דבשטרי דלאו אקנייתא לכ"ע מוציאין זה על זה דהא אוקימנא מתניתין דכותבין שטר ללוה אף על פי וכו' דוקא בשטרי אקנייתא הא בשטרי דלאו אקנייתא כי ליכא מלוה בהדיה לא כתבינן הילכך אפי' לתנא דמתניתין כל כי הא כיון דאין כותבין מוציאין כנ"ל עכ"ל: וכתב נ"י בשם הריטב"א שאם אחד מהם היה קטן בזמן הכתוב בשטר גובין מן האחר שהיה גדול כלומר משום דאמרינן בפרק מי שמת (בבא בתרא קנה.) חזקה אין העדים חותמין אא"כ נעשה בגדול: ומ"ש אא"כ שבאו עדי השטר

וכו' ז"ל הרמב"ם בפכ"ד ממלוה ולוה וכתב ה"ה יש מן המפרשים אומרים שאפילו באו עדי השטר והעידו כן אין לזה דין מלוה בשטר לפי שאין מוכיח מתוכו אלא דין מלוה על פה ומדברי הרמב"ם נראה שאם באו עדים אחרים דינו כדין מלוה ע"פ אבל עדי השטר עצמו דינו כדין שטר והטעם מפני שהרי אלו יכולין לשלש השמות שהרי לא עשו גמר שליחותן עכ"ל. וכ"כ הריב"ש בסימן שכ"ג וכן דעת הרשב"א בתשובות וכתב בחידושי גיטין שלו ברישׁ פ"ק (ב:) וברישׁ פרק כל הגט (גיטין כד:) גבי כתב לגרש בו את הגדולה וכו' קטנה הוא דלא מצי מגרש ביה וכו' דאלמא לר"מ כל שאינו מוכיח מתוכו אינו כלום לדעת ר"י אבל רש"י ור"ת סבורים דאף לר"מ כשר כל שהוא מתברר ע"י עדים וראיה מדתנן בהמגרש (פו:) שנים ששלחו שני גיטין שוים ונתערבו וכו' וכן מסתבר לי עוד איפשר לומר דאפילו לר"י בכל כיוצא בזה גובה ע"פ העדים מפני שהיה להם לשלש והילכך אלו שלא שלשו קרוב הדבר שלא עשו שליחותן ויכולים היו לקרוע אותו שטר ולכתוב אחר ולשלש כדאמרינן בגיטין גבי נפתא וכל שיכולין לחזור ולכתוב ולגבות ע"פ כתבם גובין על פיהם. וז"ל בסימן אלף וס"ד שני יוסף בן שמעון הדרין בעיר אחת ויצא שטר חוב על אחד מהם ועדי השטר מעידים שזה הוא הלוה איפשר לומר שאינו גובה ממשעבדי דכל שאינו מוכיח מתוך השטר אלא מפי העדים עדות בע"פ הוא וכן דעת ר"י אבל רש"י ור"ת חולקין. ובתשובות כתיבת יד מסיים בה בחידושי רפ"ק דגיטין ור"פ כל הגט תמצאנו ואיפשר לומר דבכל כיוצא בזה אפילו לר"י טריף ממשעבדי מפני שאיפשר שעדיין לא עשו עדים שליחותן שהרי היה להם לשלש ויכולים היו לקרוע שטר זה ולכתוב אחר ולשלש וכל שיכולים לחזור ולכתוב ולגבות ע"פ כתבם גובין על פיהם עכ"ל: ומה תקנתו וכו' ג"ז סוף המשנה הנזכר ופירוש יכתבו שום סימן שיכתוב יוסף בן שמעון שהוא גוץ או לבן לוה מיוסף בן שמעון שהיה ארוך או שחור ומסיים במתני' ואם היו מסומנין יכתוב יוסי בן שמעון כהן לוה מיוסי בן שמעון ישראל ובגמרא תנא אם היו שניהם כהנים יכתבו דורות כלומר שם אבי זקנם דכולי האי לא יהיו שמותיהם שוים ורבינו כלל כל זה במה שכתב יכתבו שום סימן: כתב הרשב"א בתולדות אדם סימן שנ"ב שנשאל על שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת ויצא שטר חוב על יוסף בן שמעון ואביו של אחד מהם כבר מת בשעת הלואה וכתוב בשטר אני יוסף בן שמעון נ"ר לויתי מפלוני מנה והשיב שכל שהוא כותב כן יש לחוש שמא הערים לכתוב כן כדי לפטור את עצמו ולחייב את חבירו שעדיין אביו חי ואפילו עדים חתומים בו לא אמרינן בכי הא אכולה מילתא מסהדי כדאמרינן בפ"ב דכתובות (כד:) אבל אם היה כתוב בשטר אמר לנו יוסף בן שמעון נ"ר לויתי מפלוני מנה נראה דהוי סימן כי היכי

דאי כתבו יוסף הכהן בן שמעון הוי סי' ע"כ ול"נ דלא הוי סימן דהא אפשר דנ"ר לא קאי אלא ליוסף לא לאביו :

סעיף יג

אבל הם מוציאים שטרות וכו' זה פשוט בברייתא שכתבתי בסמוך שמוציאין שטר חוב על אחר ונלמד עוד מהדין שבסימן נ' ועוד יתבאר בס"ד: ואם יש בידו שובר וכולי שם משנה וגמרא: ומיהו אם יכתבו הרשאה וכו' עד ולא יועיל הרשאה הם דברי רשב"ם וכ"כ הרא"ש וכתב המ"מ בפרק הנזכר שכך הסכים הרשב"א ז"ל:

סעיף יד

וכתב הרמ"ה וכו' דבר פשוט הוא שעל מה שכתב ואם יש בידו שובר מאחד מהם וכו' קאי: ודוקא כשאין משולשים וכו' ואיני מבין וכו' לא ידעתי למה לא הבין רבינו דברי הרמ"ה שהרי בדין שכתב רבינו לקמן אשכחן שמועיל שילוש השטר לענין השובר ה"נ מועיל שילוש השטרות לענין שבעל השטר מוכיח מתוך השטר שזה חייב לו ובעל השובר אינו מוכיח מתוך שוברו שפרע לזה הילכך יד בעל השובר על התחתונה: ומ"ש ועוד מה צורך וכו' אה"נ דאילו לא לוה זה מיוסף בן שמעון אחר לכשיכתוב לו שובר שא"צ בשילוש השטר שיכולים להוציא ש"ח על אחר אבל נ"מ אם ילוה זה מיוסף בן שמעון אחר ויפרענו ויכתוב לו שובר ולא ישלש: מלוה אחד שהלוה וכו' משנה שם נמצא לאחד בין שטרותיו שטרו של יוסף בן שמעון פרוע שטרות שניהם פרועים ופריך בגמרא טעמא דנמצא הא לא נמצא מצי מפיק והאנן ולא אחר יכול להוציא עליהם ש"ח תנן אמר רבי ירמיה במשולשין וניחזי תברא בשמא דמאן כתיב א"ר הושעיא במשולשין בשטר ואין משולשין בשובר אביי אמר ה"ק נמצא ללוה בין שטרותיו שטרו של יב"ש פרוע שניהם פרועים וסובר רבינו דרבי ירמיה ואביי לא פליגי אלא מר מתרץ הכי ומר מתרץ הכי. ומ"ש למעלה ואם יש בידו שובר וכו' הם דברי אביי ומ"ש כאן הם דברי רבי ירמיה אבל תמיהא לי מילתא שרבינו נמשך לסברת הרא"ש והרא"ש והרי"ף לא כתבו תירוצא דרבי ירמיה אלמא ס"ל דפליגי וכאביי דהוא בתרא קיי"ל וצ"ע: (ב"ה) ונ"ל שסובר רבינו דלא משום דלא ס"ל כרבי ירמיה השמיטוה דכיון דאפשר דמר אמר חדא ומר אמר חדא אמאי נשוה פלוגתא אלא לפי שהוא דבר שאינו מצוי קצרו בדבר ועוד דההיא דרבי ירמיה לא הוצרכו לכתבה משום דמלתא דפשיטא היא: ומ"ש רבינו בין שטרות של מלוה הקרועים הכי אוקימנא בפ' שנים אוחזים (בבא מציעא כ:):

סעיף טו

שני יוסף בן שמעון שלוה אחד מהם וכו' פרק יש בכור לנחלה (מח.):

סימן נ

סעיף א

שטר שכתוב בו אני פלוני ?וכו' בפרק גט פשוט (בבא בתרא קעב.) ההוא שטרא דנפק בב"ד דרב הונא דהוה כתוב ביה אני פלוני בן פלו' לויתי ממך מנה. ופסקו הרא"ש והרי"ף והרמב"ם כרבא דאמר שכל המוציאו גובה בו. ועיין בתשובת הרא"ש שכתבתי בסימן ס"א. וז"ל רבינו ירוחם בנ"ו ח"ה ואם כתוב בו נשתעבד לפלוני ולכל המוציאו צריך שיבא מכח המלוה ואי לא לא כמו משתעבדנא לך ולכל דאתי מחמתך ולכך מועיל לפלוני ולכל מוציא שטר זה כך כתב הרשב"א ונראה מדבריו שאם התנה ולכל מוציא בין בטענתו בין שלא בטענתו שאין צריך לבא מכח המלוה אלא כל המוציאו יגבהו עד כאן לשונו: : ודוקא בשטר גמור וכו' כך כתב בעל התרומות בשער י"ג בשם הרמב"ן שפירש בתשובה דההוא שטרא דהוה כתוב ביה מינך הודאה בעדים הוית תדע דאל"כ מגו דיכול למימר פרעתיך הוה מהימן לומר דההוא מינך מר"ג הוא ולא מיניה. וכ"כ עוד בעל התרומות בשער ל"ג. ומ"ש רבינו בשטר גמור חתום בעדים אין הכוונה שצריך שיהיה כתוב בלשון שטר בפנינו עדים חתומי מטה וכו' דאפילו אינו כתוב בלשון זה כיון שחתום בעדים כשר כמו שיתבאר בסי' ס"ט וכן ההוא שטרא דנפק בב"ד דרב הונא לא היה כתוב אלא בלשון כתב ידו אני פלוני לויתי ממך מנה דאל"כ הכי הול"ל והוה כתוב ביה מעידים אנו שפב"פ לוה מינך מנה ואפ"ה גבי המוציאו כיון שחתומים עליו עדים: וכתב נ"י ומיהו כל שהוציא אחד שטר זה ופרעו לו ועשה ממנו שובר נמחל שיעבודו לכל אדם שיוציאנו מכאן ואילך שלא נתחייב אלא במנה בלבד:

סימן נא

סעיף א

שטר שאין בו אלא עד אחד וכו' עד כמלוה בשטר גמורה בפרק ג"פ (קס.) תנן שטר שכתוב בו עד אחד לבד פסול ופריך בגמרא (קסה.) פשיטא אמר אביי לא נצרכה אלא לעד אחד בכתב ועד אחד על פה אמימר אכשר בעד אחד בכתב ועד אחד על פה ופסקו הרי"ף והרא"ש כאמימר וכן פסק הרמב"ם פ"ד מה' עדות . וכתב הרא"ש פרשב"ם לא נצרכה אלא לעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה דפסול למיגבא ביה ממשעבדי אבל מבני חרי גבי אמימר אכשר בעד אחד בכתב ועד אחד על פה למיגבא ביה ממשעבדי והרמב"ן ורבינו יונה כתבו דלא מסתבר האי פירושא דאין זה מלוה בשטר דלית ליה קלא כיון שבשטר ליכא תרי סהדי הלקוחות לא נשמע להם עדות של עד שמעיד על פה ובשביל השטר שחתום עליו עד אחד לא ימנעו מליקח ועוד דלא עדיף קלא דעד אחד מקלא

דכתב ידו דתנן (שם קעה:) הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין ועוד דאמרינן בגמרא (קסה:) דשלחו ליה לרבי ירמיה עד אחד בכתב ועד אחד על פה אליבא דר"י בן קרחה דאמר עדותן מצטרפת אע"פ שלא ראו שניהם כאחד מהו שיצטרפו משמע דמספקא להו אי מודה בהא ר"י לת"ק ואין מצטרפין כלל ועדותן בטלה והשיב להם דעדותן עדות ולגבות מבני חרי אבל לא להיות כמלוה בשטר ובהא פליגי נמי אביי ואמימר דלאביי אין מצטרפין ועדותן בטלה ולאמימר עדותן עדות וגבי מבני חרי אבל אם העד מעיד שנמסר השטר בפניו גבי ממשעבדי דחשיב כאילו יש שני עדי מסירה שהעד שהוא חתום על השטר אמרי' שגם בפניו נמסר ואפשר דה"פ דשמעתין עד אחד בכתב ועד אחד בעל פה שמעיד על הכתב שחתום בו העד שנמסר בפניו ואפ"ה לאביי לא מצטרפי למיגבא ממשעבדי ועד אחד בכתב זה ועד אחד בכתב זה איפשר אפילו לאמימר לא גבי ממשעבדי דדוקא עד אחד בכתב ועד אחד ע"פ דאיכא תרי סהדי אחד שטר שנמסר בפניהם אית ליה קלא אבל תרי שטרי וכל חד מינייהו נמסר באפיה חד סהדא לית ליה קלא לא לזה ולא לזה שאין הלקוחות נמנעים בשביל שטר שיש בו עד אחד ירושלמי פרק האשה שנתארמלה רבי חגי אמר זעירי בעי עד אחד בע"פ ועד אחד בכתב מהו שיצטרפו ועד אחד בכתב כלום הוא לכך צריכא כשהיו שנים ומצאו לקיים כתב ידו של ראשון ולא מצאו לקיים כתב ידו של שני וגמרא דידן פליג על הירושלמי כיון דקאמר עד אחד בכתב סתם משמע שאין חתום בו אלא עד אחד והאריך בראיות וגם בעל התרומות בשער ט' כתב בשם הריב"ן מיגאש דמצטרפין ואינו יכול לומר פרעתי ולא גבי אלא מבני חרי עכ"ל. והרמב"ם בפרק הנזכר כתב וכן אם היה עד אחד בכתב ועד אחד על פה מצטרפין ואם אמר זה שלא כתב עדותו אני קניתי מידו על ההלואה וכו' ומשמע דמפרש להא דאמימר דלא גבי אלא מבני חרי והו"ל רשב"ם יחידאה ואע"פ שהרא"ש לא הכריע בין ב' הפירושים מ"מ כיון שכתב מה שהקשו על רשב"ם ולא תירצם משמע דלא ס"ל כוותיה וגם לפי מ"ש ואפשר דה"פ דשמעתין וכו' ע"כ לא קאמר אמימר דגבי ממשעבדי אלא משום שנמסר בפני עד שבע"פ הא לאו הכי מודה דלא גבי ממשעבדי ולפיכך פסק רבינו דלא גבי אלא מבני חרי ומתוך דברי הרא"ש נתבאר לך שעיקר הפי' בעד אחד בכתב ועד אחד בע"פ שאין חתום בשטר אלא עד אחד ועד אחד מעיד על פה ואינו חתום בשטר. ובמישרים נתיב ו' ח"ו כתב שכך כתב הרשב"א וכן עיקר וכתב עוד פירוש אחר שעד אחד בשטר היינו שמעיד שהיה בו קנין והיה בו אחריות נכסים ועד אחד על פה כלומר כמו מלוה על פה בלא אחריות ובלא קנין ועיין בהריב"ש סימן קצ"ג: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ואם אמר אותו שלא כתב עדותו קניתי

מידו על ההלואה וכו' בפרק הנזכר ונראה שדעת רבי' דבהא כ"ע מודו משום דסתם קנין לכתיבה עומד ולפיכך לא כתב אבל הרמב"ם כתב דלישתמע דפליג אלא כתב הדברים בשם אומרם וכולי עלמא מודו בהם ומ"מ בנוסחאות הרמב"ם כתוב שניהם מצטרפין לעשות המלוה בשטר ואינו יכול לומר פרעתי ומשמע דה"פ שניהם מצטרפין לעשות המלוה בשטר לענין שלא יוכל לומר פרעתי דוקא אבל לא לטרוף מלקוחות דאף ע"ג דסתם קנין לכתיבה עומד כל שלא נכתב כלל לא גבי ממשעבדי אבל כשנכתב לבסוף גובה למפרע מיום הקנין וכיון שקנין זה לא נחתם מהעד השני הו"ל כאילו לא נכתב ולא גבי ממשעבדי ולא הוי כמלוה בשטר אלא לענין שלא יוכל לומר פרעתי ובכלל זה שגובה מהיורשים אבל רבינו כתב נעשה מלוה בשטר גמורה נראה דס"ל דכיון דסתם קנין לכתיבה עומד קלא אית ליה וגבי ממשעבדי אף ע"פ שלא נחתם מהעד השני לעולם ואולי כך היתה גירסתו בהרמב"ם ואפילו לפי גירסא שלנו אפשר לפרש דואינו יכול לומר פרעתי דנקט לאו למימר דדוקא לענין זה הויא מלוה בשטר אלא אחד מהענייניים דמהני בהו מלוה בשטר נקט וה"ה לאינך: וכתב בהג"א ובא"ז כתב עד אחד בכתב וכתב ידו יוצא ממקום אחר בעדים ועד אחד בעל פה נמי מסהיד על אותה מלוה אין מצטרפין לטרוף מלקוחות ומבני חרי גבי וגם הלוה יכול לטעון פרעתי אבל אם אין כתב ידו יוצא ממקום אחר אלא הוא אומר זה כתב ידי אפילו מבני חרי לא גבי עכ"ל: ומ"ש ואם אותו שמעיד על פה וכו' כבר נתבאר בדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך ואיפשר היה לתת טעם לדבר שכיון שבעדי חתימה או בעדי מסירה השטר כשר ה"ה נמי כי איכא חד עד דכתיבה וחד עד דמסירה אבל הרא"ש כתב שהטעם דחשיב כאילו יש שני עדי מסירה שהעד שהוא חתום על השטר אמרינן שגם בפניו הוא נמסר עכ"ל ונראה מדבריו באם העד החתום הוא בפנינו ואומר לא נמסר בפני דלא טריף ממשעבדי דהא ודאי נאמן הוא לומר לא נמסר בפני שאינו מכחיש עדותו בכך:

סעיף ב

ומ"ש אבל ב' שטרות וכולי היינו מה שנתבאר בסמוך בדברי הרא"ש אבל תרי שטרי וכל חד מינייהו נמסר באפי חד סהדא וכו' ומ"מ יש תימה גדול בדבר דכיון ששטר שחתום עליו ע"א ונמסר בפני אחר גבי ממשעבדי כי איכא שני שטרות שחתומים על כל אחד ע"א ונמסר בפני עד אחר מי גרע: והחכם ה"ר אהרן מטראני ז"ל תירץ דכי אמרינן דבעד אחד בכתב ועד אחד ע"פ דגבי ממשעבדי היינו כשהעד שבע"פ מעיד על ההלואה וכמבואר בתחלת דברי רבינו אבל כשאינו מעיד אלא על המסירה לא גבי ממשעבדי וק"ל דא"כ ליפלוג בשטר אחד ועד אחד בכתב ועד אחד בע"פ מעידין על

ההלואה לכשאין העד מעיד על ההלואה אלא על המסירה ועוד דמנ"ל לרבינו לפלוגי בהכי ואפשר היה לפרש דברי הרא"ש דה"ק שני שטרות שאין שום עד חתום עליהם אלא כל אחד נמסר לפני עד אחד דסד"א דכיון ששניהם על הלואה אחת הו"ל כשטר אח' שנמסר בפני שנים קמ"ל דלא שאין הלקוחות נמנעין בשביל שטר שאין עליו אלא עד אחד של מסירה א"נ דה"ק כל אחד אין חתום בו אלא עד אחד ונמסר בפני אותו עד עצמו החתום בו א"נ דה"ק בין שאין חתום על כל שטר אלא עד אחד ומסרו בינו לבינו או שנמסר כל שטר בפני עד אחד ואין חתומים עליהם שום עד לא מצטרפי הנך שני עדים וזה היה דרך נכון אילו היה כותב רבינו או נמסר בעד אחד אבל כיון שכתב ונמסר משמע דאפילו דאיכא עד אחד חתום ועד אחד שנמסר בפניו לא מצטרפי ודוחק לומר שכתב רבינו וי"ו המדבקת במקום או המחלקת ואפשר ליישב דה"ק שעד אחד חתום עכ"א וידענו שלא נמסר בפניו אלא בפני עד אחר דעד דחתימה שלא נמסר בפניו לא מצטרף בהדי עד דמסירה כמו שדייקתי לעיל מדברי הרא"ש ושני עדי המסירה או החתימה לא מצטרפי אף ע"פ שהכל על הלואה אחת דכיון שאין על כל שטר אלא ע"א לית ליה קלא :

סעיף ג

שטר שאין חתום בו אלא עד אחד וכו' כתב הרא"ש פרק גט פשוט ירושלמי פ"ב דכתובות רבי מנא בעי ע"א בכתב מהו לזוקקו שבועה וע"א בכתב כלום הוא לכך צריכא כשהיו שנים ומצאו לקיים כתב ידו של זה ולא מצאו לקיים כתב ידו של זה וכתב הרא"ש דכיון דאמרינן בגמרא דידן ע"א בכתב וע"א בע"פ מצטרפין סתמא משמע שאין חתום בו אלא ע"א והביא ראיות לזה והשאלתות מפרש ע"א בכתב דגמרא דידן כירושלמי דהיינו כשהיו שנים ומצאו לקיים כתב ידו של אחד ולא מצאו לקיים כתב ידו של שני אבל ע"א לבדו בכתב אינו זוקק לשבועה ולפיכך כתב יכול לכפור בו שאל"כ לא הול"ל יכול לכפור שהרי מחויב שבועה הוא: וכתב הרא"ש בשם רבינו יונה דטעמא דירושלמי משום דקרינן ביה מפיהם ולא מפי כתבם אבל שטר שחתומים עליו שני עדים במצות המוכר והלוה גלי ביה קרא דכשר דכתיב (ירמיהו ל"ב:י"א) ואקח את ספר המקנה עכ"ל:

סעיף ד

ומ"ש רבינו בשם הראב"ד שאפילו אחד חתום וכו' כתוב בס' התרומות שער ט' שכ"כ בתשובה אבל הרמב"ם פי"ד ממלוה ולוה כתב הוציא עליו שטר בע"א וכו' וכיוצא בזה כתב בפרק ד' מהלכות טוען וכתב ה"ה דעת קצת המפרשים שעד אחד בשטר אינו כלום והא דאמרינן בגט פשוט דעד א' בכתב מצטרף עם אחד ע"פ מפרשי לה בשני עדים חתומים על השטר ומצאו לקיים כתב ידו של אחד ולא מצאו לקיים כתב ידו של שני

אבל דעת הגאונים שעד אחד בכתב זוקק לשבועה כדרך שב' מחייבין אותו ממון וכן דעת בה"ג בשם רבנן קמאי וזה דעת הרשב"א בתשובה סימן אלף והרמב"ם סובר כן ובודאי אם אמר להד"מ היה נשבע להכחיש העד ונפטר אבל עכשיו שמודה שלוה אלא שטוען שפרע הרי זה מחויב שבועה שאינו יכול לישבע דימה הרב ז"ל דין זה לנסכא דרבי אבא (ב"ב לג.) דאמר אין חטפי ודידי חטפי ונתבאר פ"ד מהלכות גזילה וטעם זה כתב בעל התרומות בשער ט' וכתב עוד פי"א שלא דיבר הרמב"ם כי אם בשטר שכתבו לשון שנים יודעים אנו חתומי מטה ומודים הלוה והמלוה ששני עדים היו בהלואתן ולא חתם מהם אלא אחד ונפק ליה מתורת פנקסו ולא מפי כתבו הוא אבל הירושלמי מיירי שאין כתוב בו אלא לשון אחד כגון בפני אני חתום מטה לוה פלוני מפלוני כך וכך והו"ל מפי כתבו ופסול ובכל זה לא נחה דעתי עכ"ל וכתב עוד ה"ה ואף שכן נראה מדברי קצת מפרשים שכל מי שבא לפטור עצמו מדברי עד אחד בטענה אחרת שאינו מכחיש בה העד נקרא מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע ומשלם ואצלי הוא דבר תימה היאך יפה כח עד א' בשטר משני עדים ע"פ שאם לוה בפני עדים נאמן לומר פרעתי ואיך לא יהיה נאמן בעד א' בכתב וא"ת שאני הכא דמצי א"ל שטרך בידי מאי בעי א"כ אף בהוציא עליו כתב ידו לא יהא נאמן לומר אלא מאי אית לך למימר כיון דאי מודה לא גבי אלא מבני חרי לא חשש להניחו בידו דהא אי בעי יהיב ומזבין לכולהו נכסי ולא טריף מידי ה"נ בעד אחד ודאי אפילו מודה לא טריף ממשעבדי ולמה לא יהא נאמן לומר פרעתי ובהדיא מוכח בהמגרש (פו.) דלענין גט עדיף טפי כתב ידו מחתימת עד אחד בלא כתב ידו עכ"ל ולי נראה דאה"נ דעדיף עד אחד בשטר משני עדים ע"פ משום דא"ל שטרך בידי מאי בעי ולא דמי להוציא עליו כתב ידו דכתב ידו כיון שאין שם עד חתום בו לא משמע לאינשי דליהוי שטרא להתחייב בו אלא שלזכרון דברים בעלמא פן ישכח אחד מהם סך המעות הוא שכותבין כן הילכך לא חשש להניחו בידו אבל שטר שחתום עליו עד אחד כיון שרואה שמחתימין עליו מן השוק סובר שדין שטר יש לו ולפיכך כשפורע אינו מניחו בידו הילכך יכול למימר ליה שטרך בידי מאי בעי וההיא דפרק המגרש איכא למימר דשאני התם דכתיב וכתב דמשמע שהוא עצמו יכתוב ומשום הכי כתיבת ידו עדיף מחתימת עד אחד בלא כתב ידו. דין עד אחד שמעיד שלוה ממנו וזה טוען פרעתי יתבאר בסימן ע"ה:

סעיף ה

ומ"ש וכן כתב בעל ה"ג וכולי כך כתב הרא"ש פרק גט פשוט: (ב"ה) ואיכא למידק שהרי הרמב"ם כתב בפי' מהלכות עדות שטר שיש בו שנים עדים ואחד מהם פסול הרי הוא כתרס ומפשט

דבריו משמע שאפילו על הכשר אין לסמוך בעד אחד אם לא שיבא ויעיד בפיו וזה היפך בעל ה"ג וי"ל שלענין שעד אחד בשטר מהני שוים הם ולאפוקי משאלתות והראב"ד ולענין זה שייך לומר וכ"כ בה"ג אע"פ שיהיה חילוף ביניהם בענין אי מיפסל בצירוף הפסול ועי"ל שמ"ש הרמב"ם ה"ה כחרס הוא לענין שאינו חשוב שטר לגבות בו מבני חרי אע"פ שיש שם עדי מסירה אבל להשביעו כדין שטר שיש בו ע"א אין הכי נמי שמשביעין אותו וזה יראה דעת הרמב"ם דאמרינן רווחא שבק למאן דקשיש מיניה כמה שכתב בפ"ה מה"ע ואכתוב לשונו בסמוך: וכתב עוד בתשובה כלל ס' סימן ג' וסימן ה': וכתב נ"י פרק זה בורר כתב בעל מתיבות שטר שנמצא אחד מעדיו קרוב או פסול נהי דלא מגבינן ביה אבל משביעינן ליה אפומא דכשרים דאתו לאסהודי ע"פ ומסתברא דלא משביעינן ליה אפומא דכשר דכי קתני נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה לגמרי קאמר דאלת"ה אף ג' דקתני עדותם בטלה למאי הא איכא תרי אבל בתשובה לרי"ף כ' עדים החתומים על השטר ונמצא אחד מהם קרוב או פסול ואמר אחד מהם לא הייתי יודע שהוא פסול רואין אם אינו רגיל עמו עדותו כשרה ומשביעין אותו ע"פ העד הכשר ונאמן הוא לומר לא ידעתי שהוא פסול כי היכי דמקבלינן ליה כי אמר למיחזי אתינא ולא לאסהודי אבל אם היה רגיל עמו אינו נאמן אם היו שני עדים עם הפסול ואמרו לא היינו יודעים שהוא פסול הרי השטר מקוים דמספיקא לא מבטלינן לשטרא ומסתברא היכא דליתנהו לסהדי מכשירינן ליה דאמרינן דילמא לא הוו ידעי ביה ואפילו נודע שישבו שלשתן להעיד עכ"ל וכל זה כתב רבינו ירוחם בנתיב ג' ח"ב. ובפ"ק דמכות כתב נ"י שהרמב"ן הביא ראיה לתשובה זו מהתוספתא ואע"פ שמדברי הרי"ף עצמו בפ"ק דמכות משמע שאם נודע שישבו שלשתן להעיד שפסול י"ל דהתם בשאנו יודעים שרגילין עמו ומכירין אותו כנ"ל וז"ל הרמב"ם בפרק י"ד מהלכות עדות שטר שיש בו שני עדים בלבד ושניהם קרובים זה לזה או אחד מהם פסול בעבירה אע"פ שמסר לו השטר בשני עדים הרי הוא כחרס מפני שהוא מזוייף מתוכו עכ"ל ודין זה מבואר בפרק זה בורר (סנהדרין כח:) גבי ההוא מתנתא דהוו חתימי בה תרי גיסי וכתבוהו רב אלפס והרא"ש בפ"ק דמכות ודקדק הרמב"ם לכתוב שטר שיש בו שני עדים בלבד לומר שאם היו חתומים בו יותר מב' מן הסתם יש להחזיק שטר זה דכשר וכמו שכתב בפ"ה מהלכות הנזכר וז"ל שטר שהיו עדיו מרובים ונמצא אחד מהם קרוב או פסול או שהיו בהם שנים קרובים זה לזה והרי אין העדים קיימין לשאול אותם אם יש שם עדות ברורה שכולם ישבו לחתום שהרי נתכוונו להעיד ה"ז בטל ואם לאו תתקיים העדות בשאר ולמה מקיימים העדות בשאר שהרי איפשר שחתמו הכשרים והניחו מקום לגדול לחתום ובא זה הקרוב או הפסול וחתם שלא מדעתם אף על פי שהעד שחתם

מתחלה בשטר הוא הפסול הרי השטר כשר עכ"ל והם דברי הרי"ף בפ"ק דמכות בשם גאון ועיין בתשובות הריב"ש בסימן תי"ג ותי"ד ותט"ו ושם ביאר דברי בעל מתיבות שכתבתי בסמוך:

סעיף ו

והלכתא עדי מסירה כרתי וכו' בפרק בתרא דגיטין (פו:) א"ר אלעזר עדי מסירה כרתי ובגמרא אמר רב יהודה אמר רב הלכה כרבי אלעזר בגיטין אבל לא בשטרות ושמואל אמר אפילו בשטרות וכן א"ר יעקב בר אידי הלכה כרבי אלעזר בגיטין וכן אר"ל הלכה כר"א בגיטין ורי"ף כתב והלכתא כר"א בגיטין משמע דס"ל דוקא בגיטין ולא בשטרות וכתב הר"ן שנמצאת הגהה ממקצת נוסחאות והלכתא כר"א אף בשטרות והרמב"ן העיד שמצא נוסחא ישנה מוגהת בכתיבת ידי המחבר וכן היה כתוב בתחלה והלכתא כר"א בגיטין ולא בשטרות וחזר ומחק ולא בשטרות והניח הדבר בסתם כר"א בגיטין והרמב"ן פוסק דלא כר"א בשטרות וטרח ליישב כל הסוגיות החולקות על זה. והרא"ש כתב והלכתא כר"א בגיטין משמע שהרי"ף פוסק כר' אלעזר בגיטין אבל לא בשטרות אבל ר"י פוסק כוותיה אף בשטרות מדגרסינן בפרק זה בורר ההיא מתנתא דהוו חתימי עלה תרי גיסי אתא לקמיה דרב יוסף א"ל זיל קנייה בעדי מסירה א"ל אביי והא"ר אבא מודה ר"א במזוייף מתוכו אלמא דרב יוסף ואביי סברי דהלכה כר"א אף בשטרות ועוד ראיה מדאמרינן פ"ב דגיטין (יא.) דרבא מגבי מבני חרי בשטרא פרסאה דמסריה ניהליה באפי תרי ישראל ומשמע התם דאי לאו דלית ליה קלא משום דשטרא פרסאה הוא הוה מגבי ביה אפילו ממשעבדי וכן במי שהיה נשוי (צד:) עבד רב נחמן עובדא כר"א בשטרות וכן הלכתא בין בשטרי מכר ומתנה בין בשטרי הלואות ובפ"ט דגיטין גבי הא דאמר רבא שטרא פרסאה דמסריה ניהליה באפי ישראל וכולי גבי מבני חרי ופריך אפילו ממשעבדי נמי לית ליה קלא כתב הרא"ש מכאן מוכח דלר' אלעזר דאמר עדי מסירה כרתי ואע"ג דליכא עדי חתימה כלל גבי ממשעבדי דדוקא הכא לית ליה קלא לפי שנעשה בפני עכו"ם אבל בשטרי ישראל גבי ממשעבדי בלא חתימה אבל מתוך לשון רש"י משמע דבעדי מסירה בלא עדי חתימה לא גבי בשום שטר ממשעבדי דעדי חתימה דוקא הוא דמפקי לקלא עכ"ל ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ועוד כתב בפרק הנזכר דלא מצריך ר' אלעזר עדי מסירה אלא בשטר קנין או בגיטי נשים אבל שטרות שאינן אלא לראיה בעלמא לא בעי עדי מסירה והרמב"ם פי"א ממלוה ולוה כתב אם כתב שטר אע"פ שאין בו עדים ונתנו למלוה בפני עדים הרי זו מלוה בשטר והוא שיהיה כתב שאינו יכול להזדייף ויקראו אותו העדים שנמסר בפניהם ויש מן הגאונים שהורו

שצ"ל לעדים שמסרו בפניהם חתמו והעידו שנמסר בפניכם וכתבו רבינו לעיל סימן מ' וכתב הה"מ והוא שיהיה כתב שאינו יכול להזדייף כן מוכיח עובדא דשטרא פרסאה פ"ק דגיטין וכרבי אלעזר דאמר דבשאר שטרות בעינן כתב שאינו יכול להזדייף ויש מן הגאונים וכו' נראה טעם סברא זו כדי שיהיה לזה קול שהרי אם העדים ירצו יעשו שטר שזה הכתב נמסר בפניהם ואם לא אמר כן להם לא היו כותבין ולא היה לו קול ורבינו לא הכריע סברא זו והיא סברת רבינו האי ורבינו שרירא ז"ל כתובה בעיטור עכ"ל:

סעיף ח

ומ"ש רבינו ומ"מ אם נמצאו עדי חתימתו פסולין וכו' נלמד מההיא מתנתא דחתימי עלה תרי גיסי שכתבתי בסמוך: (ב"ה) וכתבה הרמב"ם פי"ד מה"ע:

סימן נב

סעיף א

שטר שיש בו ריבית וכו' פרק המניח (בבא קמא ל:) ופרק איזהו נשך (בבא מציעא עב.) שטר שיש בו ריבית קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הריבית דברי רבי מאיר וחכמים אומרים גובה את הקרן ולא את הרבית. וכתבו התוס' והרא"ש משמע שגובה ע"פ השטר אפי' ממשעבדי וקשה לר"י למה השטר כשר כיון שהעדים עוברים על לא תשימון וא"ל דמיירי באין ניכר הריבית בשטר אלא כתוב סתמא פלוני חייב לפלוני מנה וסברו העדים שהכל קרן ואח"כ נודע שהוא ריבית דבפרק איזהו נשך מתרץ ר"י על ההיא דש"ח המוקדמין פסולין אפילו תימא רבנן שמא יגבה מזמן ראשון ואי אין ניכר בשטר שיש בו ריבית ליגזור נמי שמא יגבה ריבית במקום קרן וי"ל דלא תשימון עליו נשך לאינשי במלוה ולוה וערב משמע להו ולהכי לא מיפסלי בהכי כדאמרינן (ב"מ ה:) לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו אי נמי הכא איירי בריבית דרבנן ולא מיפסלי בריבית דרבנן כיון שאין מרויחין כלום. וכתב הרא"ש דבתשובות הגאונים משמע כתירוצא קמא דלא שנא לן בין ריבית דרבנן לדאורייתא דלא תשימון לא משמע לאינשי בעדים ולכן כתב רבינו אפילו אם הוא ריבית דאורייתא. וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מה' מלוה: ומ"ש ודוקא שהריבית מפורש וכולי נלמד מתוך מ"ש בשם התוספות ואם אין ניכר בשטר שיש בו ריבית ליגזור נמי שמא יגבה ריבית במקום קרן וכן פירש"י שטר שיש בו רבית שכתוב בו פלוני לוה מפלוני מנה לזמן פלוני בכך רבית וכתבו עוד התוס' והרא"ש דאע"ג דקיי"ל בפרק אע"פ (כתובות דף ס:) דהלכה כר"מ בגזירותיו הכא הלכה כרבנן דבקנסותיו לא קיי"ל כוותיה וכ"פ בה"ג ונ"י כתב בפרק איזהו נשך בשם הרמב"ן דדוקא כשאין הריבית מפורש בתוכו אבל אם הריבית מפורש אפי' קרן לא גבי

אא"כ חייב מודה או עדים אחרים מעידים על ההלואה שאותם עדים פסולים הם: כתב מהרי"ק בשורש י"ז שטר שזקף בו קרן וריבית יחד גובה הקרן לכ"ע כשהעדים מעידים על הקרן כמה הוא או כשחייב מודה אע"ג דמתוך השטר אינו ניכר מהו קרן ומהו רבית: כתב בתשובת מיימון דספר משפטים סימן נ"ט אע"פ שגובה את הקרן מ"מ המוצאו יקרענו ואם יבא לב"ד יקרעוהו עכ"ל : בפרק איזהו נשך אמרינן שמי שמסר מודעא וביטל המכר מחמתה אין לשטר המכר דין שטר לגבות בו ממשעבדי:

סעיף ב

ג שטר שבא לפנינו כו' פרק ג"פ (קסח:) נקרע פסול נתקרע כשר ה"ד נקרע ה"ד נתקרע אמר רב יהודה נקרע קרע של ב"ד נתקרע קרע שאינו של ב"ד ה"ד קרע של ב"ד אמר רב יהודה מקום עדים ומקום הזמן ומקום התורף אביי אמר שתי וערב וכתבו הרי"ף והרא"ש דברי רב יהודה ודברי אביי ולא הכריעו ביניהם משמע דס"ל שלא בא אביי לחלוק על דברי רב יהודה אלא להוסיף עליו דשתי וערב נמי מקרי קרע ב"ד אע"פ שאינו במקום העדים והזמן וכן פי' הרשב"א בתשובה ולפיכך כתב רבינו דברי שניהם אבל בהג"א כתב בשם ריב"ם דאביי לאיפלוגי אתא שאע"פ שקרוע במקום עדים וזמן ותורף לא מיקרי קרע ב"ד עד שיהיה קרוע שתי וערב. ונראה דהלכה כאביי דבתרא הוא. וכ"נ מדברי הרמב"ם פכ"ג ממלוה ולוה וכתב הה"מ ויש מי שכתב שאביי מוסיף על דברי רב יהודה ושמעתי שכן כתב ר"מ וכן השיב רבינו האי דתפסי לחומרא כאביי וכרב יהודה דבין כך ובין כך פסול וזה נראה עיקר עכ"ל וכן כתב בעל התרומות בשער הנ"ז בשם רבינו האי אם יש בקריעתו שתי וערב אע"פ שאינם מכוונין חיישינן ולא מגבינן ביה אבל אם נתקרע לצד אחד שלא במקום מהמקומות שאמר רב יהודה ואף אינו נקרע שתי וערב ראיה שנקרע ליכא ולא חיישינן ומגבינן ביה ואם אפשר שהיה קרע ב"ד והוסיף על קריעתו והבדיל כדי לעמעם הדבר חוששין ואין מגבין בו כלום עכ"ל רבינו האי : וכתב עוד בעל התרומות ומסתברא דהיכא דמתברר בסהדי דבאונס נקרע ביד המלוה עד שלא נפרע ממנו כלום לא גרע מנמחק שטרו שמעמיד עליו עדים וב"ד כותבין לו שטר אחר במקומו מאותו זמן וכדאיתא בהגוזל קמא (צח.) גבי שורף שטרותיו של חבירו עכ"ל . עיין בהריב"ש סימן שפ"ג ובתשובת הר"ן סימן ע"ו:

סעיף ד

וא"א כתב בתשובה כלל ס"ח סימן ל' תשובה כו'. וכתב בעה"ת הא דכשר וכו' בשער הנזכר:

סעיף ה

נמחק או נטשטש וכו' גם זה פרק ג"פ [שם]: שטר שאכלו עש ואינו ניכר שם הלוה בתחלת השטר וגם קצת סכום המעות אינו ניכר בתשובת הרא"ש כלל ס"ח סי' ל"א. עיין בתשובת הרשב"א סי' תש"ח. שטר שאכלוהו עכברים וחסרו בו עי' בתשובת מיי' דספר משפטים סי' ס"ב:

סימן נג

סעיף א

מי שיש לו על חבירו שטר של מנה וכו' פרק גט פשוט (בבא בתרא קעב.) מימרא דרבא ובגמרא יהיב טעמא בדין הראשון לפי שזכות הוא ללוה שיהיה הכל בשטר אחד שאם יפרענו מקצת נמצא שטרו פגום ולא יפרע אלא בשבועה ובדין השני נתנו טעם שזכות הוא ללוה להיות שנים שלא יכוף לפורעו. וכתב הרמב"ם בפכ"ג ממלוה דהיינו שלא יכוף אותו בדין בפעם אחת לגבות הכל. ורשב"ם פי' דכשהוא בשטר אחד כשיפרע לוה חצי חובו יכופנו מלוה לפרוע השאר כי ידאג הלוה פן יפסיד שוברו ויתבענו המלוה כל החוב וכשהם שני שטרות כיון שפורע חצי החוב קורעין השטר האחד ואינו ממהר לפרעו שאין ביד ב"ח שטר יותר על מה שחייב לו הילכך אין משנין מכמות שהיה אלא ברצון הלוה וכתב הה"מ פ"ג ממלוה ולוה דהני טעמי איצטריכי להיכא דנודע שלא נפרע ולוה מודה כן דאי לא תיפוק ליה דלא גרע מהדין הנזכר בסמוך דחיישינן דילמא פרעיה וכו' וה"נ דכוותה וכן כתבו התוס'. כתב רבי' ירוחם שאם הוא מדעת שניהם כותבין ופשוט הוא: **ואפילו יש לו אחד של מאה וכו'** ג"ז שם מימרא דרב אשי הדין והטעם:

סימן נד

סעיף א

מי שפרע מקצת חובו וכו' פ' ג"פ (קע:) פלוגתא דר' יהודה ור' יוסי ובגמרא אמר רב הונא אמר רב אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי אלא ב"ד מקרעין את השטר וכותבין לו שטר אחר מזמן ראשון: וכתב בעל התרומות בשער ל"א מכאן למדנו שכותבין שובר בין כשפורע מקצת שטרו בין כשפורע כולו עכ"ל ואסיקנא דדוקא ב"ד דאלימי לאפקועי ממונא אבל עדות שעשו שליחותן אין חוזרין ועושין ופי' רשב"ם דב"ד אלימי לאפקועי ממונא לטרוף מזמן ראשון שלא כדין ובהגהות כתוב בשם ר"י דעדים אין כותבין מזמן ראשון אפי' הלוה אומר להם לכתוב דהו"ל מוקדם ופסול והיינו כרשב"ם ומשמע מדבריהם שאפילו אין הלוה אומר להם לכתוב כותבין מזמן שני ועוד כתבו פי' אחר

ג"כ בשם ר"י דעדים אפי' מזמן שני אין כותבין בלא ציווי הלוה דכיון שעשו שליחותן אין חוזרין ועושין :

סעיף ב

ומ"ש רצה לכתוב לו שובר ג"ז שם פלוגתא דתנאי ואסיקנא דכותבין שובר בין היכא דפרעיה כוליה או מקצתו ואינו יכול לומר לו לא אפרעך עד שתחזיר לי השטר אלא פורעו והלה כותב לו שובר וביאור לשון רבינו מי שפרע מקצת חובו רצה המלוה ב"ד יעשו לו שטר וכו' רצה כותב לו שובר: ומ"ש אבל אם אמר המלוה וכו' וכ"כ בעל התרומות בשער ל"א וכתב שכן דעת הראב"ד: וכתוב בתשובת הרשב"א סי' אלף ק"י אם השטר בידו ואינו רוצה להחזירו נראה לרבינו להלכה אבל לא למעשה שזה פטור עד שיחזיר לו שטרו ואינו צריך לתת המעות אפילו ביד ב"ד ואפי' חייב לו בשטר ובשבועה פטור מהשבועה עד שיחזיר לו השטר ואפשר נמי דאפילו השטר בידו ואומר לו פרעני ואהדר לך שטרך יכול הלוה לומר החזר לי שטרי והדר אפרע וראיה מפרק הכותב (כתובות פה.) : ובסימן תתק"ל כתב על ראובן שהפקיד סחורה שיעריכו אותה במנה ושימכור אותה מעבר לים וכשחזר אמר שלא נמכרה אלא בחצי מנה אמר לו ראובן תן לי אותו חצי מנה ואכתוב לך שובר עליו ועל השאר אביא ראיה שמכרת ביותר ממנה ושמעון טוען החזר לי השטר שאיני רוצה לשמור שוברי מן העכברים פעמים שהדין עם התובע פעמים עם הנתבע כל שהתובע יכול לגמור דינו עכשיו כגון שיש לו עדים בעיר ויכול להביאם עכשיו הדין עם הנתבע אבל אם הדבר תלוי בעדים שאינם כאן ורואים ב"ד שאינו מערים או בענין שנשאר תלוי בדין שיש לישא וליתן בו הרבה מפני עומקו של דין או שאין משוין בו בזה הדעת נוטה שיתן לו מה שהוא מודה ויכתוב שובר: ובסי' תתקנ"ה כתב על מי שעשה שובר לחבירו ונמצא טעות בחשבונם דאין השובר מועיל כלום ואפי' קנו מידו כדאיתא בספ"ק דגיטין (יד.) בעובדא דגינאי וכן הדין בקהל שעשו שובר מן המס ליחיד הבא להעתיק דירתו מן העיר ומצאו טעות בחשבונם אבל כופר ואומר בבירור שפרע הכל נאמן מפני שהשובר בידו וכיון שהמוקדמים הראשונים הודו לו שפרע הכל ועשו שובר אע"פ שהשנים מצאו טעות אפשר פרע ליד הראשונים ושכחו מלכתוב תשלום פרעונו שהשובר מוכיח והשנים אינם יכולים לטעון בבירור ולפיכך הוא פטור עכ"ל: כתב מהרי"ק בשורש פ"ט שהפיטור מועיל אע"פ שכתוב בשטר כל זמן שיצא השטר קיים בדלא קרוע קרע ב"ד או בדלא כתיב עליה תברא: וכתב עוד בשורש הנזכר על ראובן שנשתעבד לשמעון בסך מה בתנאי שלא יחול שיעבוד תביעת החוב כ"א שעה אחת לפני מיתתו ומת שמעון ופטרו יורשיו את ראובן מכל החוב אח"כ מת

ראובן ואמרו יורשי שמעון הפיטור שפטרנו את שמעון אין בו ממש כי עדיין לא חל החוב בשעה שפטרנו אותו והוי דשלב"ל והשיב שאין בדברי היורשים כלום: וכתב עוד בשורש הנזכר אם הבנים בני י"ג בשעת עשיית הפיטורים אע"פ שבשעת מיתת אביהם לא היו בני י"ג אינם יכולין לטעון מחילה בטעות היתה מאחר שהשטרות בידם: כתב נ"י בסוף פרק השואל בשם הריטב"א הא דאמרינן איבעי לך למכתב תברא אגביה אפילו בכתב ידי הלוה מהני כיון דכתוב בגופא דשטרא:

סעיף ד

וכשכותבין שובר וכו' בפרק ג"פ (קעא:) אמרינן דהכי אמר ליה רב ספרא לספריה.

סעיף ו

ז ומ"ש ושובר שנכתב סתם פלוני פרע לפלוני מבטל כל שטר שיש לו עליו וכו' נלמד מהא דאמר ליה רב ספרא לספריה וכן כתב בסה"ת בשער נ"ג בשם הרמב"ן וכתב בעה"ת שער צ"א גם צריך ליזהר בכתיבת השובר אם יודה בעדים או מכתיבת ידי המלוה אחר שיש בשטר חוב נאמנות בשני עדים כשרים עכ"ל וזה יתבאר בסימן ע"א: ומ"ש רבינו וכ"כ א"א הרא"ש אם זמן השטר והשובר יוצאים ביום אחד פסול בתשובה כלל ע"ו סי' ג': ובתשובה שאח"ז כתב שאם כתוב בשובר שמחל לו כל תביעות שהיו לו עליו עד אותו היום אין אותו היום בכלל דבלשון בני אדם עד ולא עד בכלל כדתנן בפ' קונם (סא:) אבל אם כתב בשובר שמחל לו כל תביעות שיש לו עליו עד עכשיו אז עכשיו מספקא לן אם היה בתחלת היום או בסופו וכן השטר מספקא לן באיזו שעה ביום היה ומספיקא לא מפקינן ממונא ותלינן ששטר קודם ואחר כך פשר עמו ומחל לו כל תביעות. ובתשובה אחרת בכלל ע"ו סי' ב' כתב שאם בשטר כתב ניסן סתמא ובשובר כתב י"ח לניסן השטר בטל: בסוף סימן מ"ג כתבתי תשובות אלו ועוד כתבתי שם כמה תשובות להרא"ש בדינים אלו וכתבתי שהריב"ש האריך בדין שטר מחילה ושטר שיעבוד שנעשו ביום אחד בסי' ת"ד: ועוד כתב בסימן תע"ח בדין מי שהוציא שני שוברות על חבירו מחוב ידוע ותובע ממנו שנפרע פעמים:

סעיף ח

ט ואם כתוב בו דינרים סתם וכו' כך כתב בעה"ת בשער נ"ג והביא כמה ראיות וכתב שכן השיב לו הרמב"ן דשובר שכתוב בו דינרים סתם מבטל כל חוב שיש לו עליו ואע"ג דבפ"ק דמציעא (ה:) גבי שטר שכתוב בו סילעין דינרין משמע דסתם דינרין לא הוי אלא שנים ההוא בשטרי הלואה איתמר דאמרינן כיון דידעי עדים דיד בעל השטר על התחתונה אילו היו יותר משנים היו כותבין בפירוש אבל בשובר אדרבה אמרינן איפכא דילמא לא ידעי סכום ממון השטר וכתבו סתם דכל מאי דמפיק לזרעיה אבל שובר שהיה

כתוב בו כך וכך דינרים ונמחק הסכום ונשאר דינרים או שכתוב במקום הסכום תיבה שלא נתקיימה למטה אומר אני שאותו שובר פסול ויד מוציא על התחתונה והביא ראיה מפרק ד' אחין (יבמות לא:) וגם מדאמרינן בירושלמי כל מה שאתה יכול לתלות במחק תלינן גם הה"מ בפט"ז מהלכות מלוה כתב תשובת הרמב"ן שכתבתי וסיים בה כלשון הזה אבל אם היה כתוב סך ונמחק או שכתוב בין תיבה שלא נתקיימה אין דנין בו אלא בפחות שבלשונות כדי שלא יבואו להערים ואין דנין נמחק אלא להורע כחו של מוציא כך השיב הרמב"ן עכ"ל וזהו פירוש אותו שובר פסול שכתב בעל התרומות ובדין זה דכתב דינרים סתם מבטל כל שטר שיש לו עליו כתב הריב"ש בסימן של"ו עיין עליו וכתב הרשב"א בתולדות אדם סי' שנ"ה שנשאל על ראובן שהוציא שטר חוב על שמעון ושמעון טוען שפרעו כולו ומוציא שובר וכתוב בו כי ראובן מודה שפרע לו דינרים וטען ראובן שלא פרע לו כי אם שני דינרים והאריך בתשובה ובסוף העלה יש לב"ד לחקור הדבר הרבה ואם לא יוכלו להעמיד הדבר על בוריו ליקום שטרא ביד מלוה ומעות היכא דקיימי לוקמי עד שיתגלה הדבר ואי תפס לא מפקינן מיניה :

סעיף י

כתב הרמב"ם יכול הלוה וכו' פכ"ג ממלוה ולוה ופשוט הוא שעל טענת ברי נשבע שבועת היסת ולא על טענת שמא אלא מחרימים סתם מתקנת הגאונים:

סימן נה

סעיף א

יב מי שפרע מקצת חובו וכו' משנה פרק גט פשוט (בבא בתרא קסח.) מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר לו אם לא נתתי לך מכאן עד יום פלוני תן לו שטרו כו' הגיע הזמן ולא נתן רבי יוסי אומר יתן רבי יהודה אומר לא יתן ואסיקנא בגמרא דאין הלכה כרבי יוסי וגרסינן בפרק ד' נדרים (נדרים דף כז.) ההוא גברא דאתפיס זכוותיה בב"ד ואמר אי לא אתינא מכאן עד ל' יום ליבטלן זכוותיה איתניס ולא אתא אמר רב הונא בטלה זכוותיה א"ל רבא והא אונסא דאורייתא הוא דכתיב ולנערה לא תעשה דבר ואמרינן ולרב הונא מכדי אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא שאני הכא דמיתפסן זכוותיה והתנן מי שפרע מקצת חובו וכו' ואמר רב נחמן אין הלכה כרבי יוסי שאני הכא דאמר ליבטלן זכוותיה כלומר שמחל והוציא הממון מתחת ידו ונתנו ביד ב"ד ותיכף זכו בו ב"ד בעד חבירו. והלכתא אסמכתא קניא והוא דלא אניס פירוש חולה וכיוצא בו והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב וכתב הרי"ף פרק גט פשוט וקאמר גאון דהאי דינא ליתיה אלא במתפיס זכוותיה בלחוד ומסתברא כוותיה. וכתב הרא"ש והתוספות פסקו דאפילו

בלא מתפיס קניא אסמכתא בב"ד חשוב והכי נהיגי עלמא ובית דין חשוב היה אומר רבינו מאיר שהיו בקיאין בדיני אסמכתא עכ"ל ובתשובות כתב בכלל ע"ב סימן ד' על ראובן שהיה חייב לשמעון אלף זהובים בשני שטרות כל אחד ת"ק ופרע לו אחד מהם ונתפשרו שימתין לו מהשני עד זמן ידוע והניחו השטרות ביד נאמן על מנת שאם לא יפרע בזמן שקבע לו שיחזיר לו הנאמן השני שטרות ועבר הזמן ולא פרעם וז"ל ופירש הר"מ דבית דין חשוב היינו ג' בקיאים בדיני אסמכתא מה נקרא אסמכתא ומה אינו נקרא כמו שמחלקים בין היכא דגזים להיכא דלא גזים ובין היכא שבידו לעשות מה שקיים עליו או שאין בידו לעשות דכיון דג' הם הבקיאים בדיני אסמכתא והקנו דלא כאסמכתא הפקר ב"ד הפקר וקניא ובנדון זה נראה שלא היה שם קנין ואף אם היה קנין לא היה ב"ד חשוב הילכך לא יחזיר הנאמן השטרות לשמעון כי אינו חייב לו ראובן אלא ת"ק זהובים עכ"ל: והרשב"א כתב בתשובות בח"ג סימן ס' ב"ד חשוב היינו ב"ד אלם הראוי להפקיר ממון וכ"כ ה"ה בפי"א מהל' מכירה ב"ד חשוב פי' הרשב"א אע"פ שאין סמוך אלא חשוב להפקיר ממון כגון מומחה לרבים ונמ"י כתוב ב"ד חשוב ראויים לדון ד"מ ביחיד כדאיתא התם עלה דהא בנדרים: ומ"ש ודוקא שפירש וכו' כ"כ הרמב"ן פרק ג"פ והר"ן פ' הזהב גבי הנותן ערבון לחבירו ובפרק ד' נדרים גבי ההוא דאתפיס זכוותיה והיכא דמיתפסן לאו אסמכתא היא והתנן מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו וכו' כתב הרא"ש רבי יוסי אומר יתן דס"ל אסמכתא קניא ויגבה כל חובו מבני חרי אבל ממשעבדי לא שכבר נמחל שיעבוד חצי החוב ושטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר ולוה בו שכבר נמחל שיעבודו ואפי' חצי החוב שלא פרע אינו גובה בשטר זה ממשעבדי דחיישינן שמא יגבה בו חצי האחר שנפרע כדאמרינן (ב"מ ע"ב:) בש"ח מוקדם דאפי' מזמן שני לא גבי דילמא אתי למגבי מזמן ראשון ומבני חרי גבי ביה דקני ליה במסירה א"נ גבי ממשעבדי כל החוב שכך התנה מתחלה שאם לא אתן לו לזמן פלוני שיהיו המעות שנתן לו מתנה וישאר השטר כבתחלה והאי פירושא ניחא טפי דבקניית אותיות בעי כתיבה ומסירה עכ"ל. וכן דעת הרמב"ן שם וכ"כ הרשב"א בתשובה והר"ן בפ' הזהב דבאומר אם לא פרעתי ביום פלוני יהיו המעות מתנה וישאר החוב כמו שהיה מתחלה מיירי דאילו באומר תן שטרו שאני רוצה להתחייב לו בדמי כל השטר אע"פ שפרעתי מקצתו לא הוה א"ר יוסי יתן דהא נמחל שיעבודו: ומ"ש רבינו בשם הרי"ף כתבתיו בסמוך וטעמו משום דמשמע ליה דהא דאסיק תלמודא והילכתא אסמכתא קניא קאי אההיא דרב הונא דאתפיס זכוותיה ודוקא בהאי גוונא אסיק דקניא אבל אי לא אתפיס זכוותיה לא: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה אע"פ דאתפיס שטריה לא מהני עד דאתפיס בב"ד ואמר ליבטלו זכוותיה וקנו ממנו בב"ד

חשוב טעמו משום דמשמע ליה דלא אסיק תלמודא דאסמכתא קניא אלא בהנהו גווני דקאמר מקמי הכי ומדברי רבינו נראה דמשמע ליה דלהרי"ף במתפיס זכוותיה ואפילו שלא בב"ד סגי ואפי' לא אמר ליבטלן זכוותיה וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ע"ב סימן ז' וז"ל רב אלפס כתב בשם גאון דלא בעינן ב"ד חשוב ולא כתב לא טעם ולא ראיה עכ"ל ואין נראה לי כן אלא דעת רי"ף שוה לדעת הרמ"ה דכיון דס"ל להרי"ף דלא קאי מסקנא דאסמכתא קניא אלא אההיא דרב הונא ה"ה דקאי לכל הנך מילי דאיתמרו על ההיא מימרא: ומ"ש בשם הרא"ש כתבתיו בסמוך וכ"כ עוד בפרק ד' נדרים ונתן טעם לדבר ודברי הרמב"ם בפרק י"א מהל' מכירה כדברי הרי"ף לפי מה שפירשתי דבריו ובסימן ר"ז אכתוב דיני אסמכתא באורך ושם יתבארו דברי הרי"ף ודברי הרמב"ם: וזה לשון תשובת הרשב"א ח"ג סימן ס' כל שחייב עצמו במעכשיו אין כאן אסמכתא כדאיתא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סו:) גבי מתניתין דהלוהו על שדהו ואפילו לא אמר בפירוש מעכשיו כל שקנו מידו הרי הוא כמעכשיו כדאיתא בנדרים פרק השותפין (נדרים מח:) וכ"כ ר"ת אלא שאני מסופק במה שכתבת שקנו מידו קנין גמור כשאר שטרות בב"ד ואיני יודע ב"ד מה טיבו בכאן אם קנס עצמו בפני ב"ד שלא בהכרח ב"ד או אם הכריחוהו ב"ד לעשות קנס זה ולפיכך אני אומר אם קנס עצמו מדעתא דנפשיה אין כאן דין אסמכתא וכמו שאמרתי אבל אם הכריחוהו ב"ד לעשות כן לא נסתלק מכאן דין אסמכתא כי זה מוכרח הוא ולא הועיל הקנין כלום אא"כ היה הב"ד ב"ד חשוב שיש בידו כח להפקיע ממון וזו היא שאמרו בפרק ד' נדרים והילכתא אסמכתא קניא והוא דלא אניס והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב אלמא אע"פ שקנו מידו וכל קנין כמעכשיו הוא אינו מועיל אלא בב"ד חשוב וא"ת תיקשי הא על ההיא דפ' איזהו נשך שכתבתי י"ל דשאני הכא שהיא אסמכתא דב"ד שהצריכוהו לעשות כן עכ"ל: ובתשובה אחרת כתב שאני הכא דהויא אסמכתא דבית דין שב"ד מכריחין אותו לבטל זכיותיו אם לא הביא עד זמן ידוע וכל שאינו מתנה מדעתו לא ביטל אא"כ קנו מידו בב"ד חשוב עכ"ל: וכתב עוד ח"ג סימן ס"ג ששאלת ראובן ושמעון היו מתעצמים בדין על ענין בנין אחד והסכימו ביניהם כמו שיגזרו עליהם אומני העיר וחייבו עצמם בזה בשטר העשוי בגופן של עכו"ם ומי שימרה מאמרם יענש בכ' דינרים מחציתם לבנין העיר ומחציתם לחבירו ונתנו משכונות ביד האומנים ופסקו ביניהם אומני העיר וחייבו לשמעון לעשות בנין תוך זמן ידוע ועבר הזמן ולא עשה שמעון הבנין וראובן שואל הי' דינרין של הקנס ושמעון טוען דאסמכתא היא תשובה אין כאן משום אסמכתא מכמה טעמים חדא משום דתלה בדעת האומנים ומקצת רבותי אמרו שאין אסמכתא אלא בתולה בדעת עצמו. ועוד דכאן שנתן משכון ביד האומנים וידוע

באמת שיפרע חלק בנין העיר ולא יתנצל מצד האסמכתא א"כ בדוקא התנה ואין לומר שבמחצית התנה בדוקא ובמחצית באסמכתא שבדיבור אחד נאמרו ואין דיבור מתחלק לשנים. ועוד שכל שאומר מעכשיו אין בו משום אסמכתא וכיון שיש כאן שטר הרי הוא כמעכשיו דקי"ל כר' יוסי דאמר ב"ב (דף קלו.) זמנו של שטר מוכיח עליו. וא"ת במה נתחייב זה ובמה קנה חבירו דאי משום משכון שמסר ביד האומנים והם זוכים לו הא קי"ל דאין שליחות לעכו"ם וקנין ג"כ אין כאן אין זה כלום שהרי נתקיימו תנאיהם וחיובם בשטר אע"פ שהוא נעשה בגופן של עכו"ם דקי"ל כשמואל דאמר דינא דמלכותא דינא עכ"ל. וז"ל הריב"ש סימן של"ה מה שכתבת שאם קנה בב"ד חשוב מהני שיטה אחרת יש בזה לגדולי הראשונים והאחרונים שאין ב"ד חשוב מעלה ומוריד בתנאים שבין אדם לחבירו והא דאמרינן בפ' ד' נדרים והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב היינו דוקא בההוא גברא דאתפיס זכוותיה דשלא מדעתו ורצונו אומר דאי לא אתו ליבטלן זכוותיה אלא ב"ד הזקיקוהו לכך שהם קובעים לו זמן וכדי לכפותו דלא לשתמיט קונין מידו ומש"ה בעינן ב"ד חשוב דאלימי לאפקועי ממונא ומהני התם אפי' בלא מעכשיו אבל בתנאים שבין אדם לחבירו אפי' קנין ב"ד חשוב לא מהני אלא דוקא בקנין ובמעכשיו דכל מעכשיו מסלק אסמכתא כדאמרינן בפ' איזהו נשך ואע"ג דכל קנין סודר הוי כמעכשיו זהו במי שמקנה סתם אבל מי שמתנה אם לא באתי או אם לא אעשה דבר פלוני וקנו מידו לא משמע מעכשיו אלא לבתר ההוא יומא אלא אם פירש ואומר מעכשיו אי נמי בבית דין חשוב במתפיס זכיותיו ומשום אפקועי ממונא וזהו שכתב הרי"ף בפרק ג"פ וקאמר גאון דהאי פיסקא ליתא אלא במתפיס זכיותיו בלחוד ומסתברא כוותיה וכן כתב הרמב"ן וכן כתב הרמב"ם בפי"א מהלכות מכירה וזה דעת רוב האחרונים וא"כ בנדון זה אפילו קנו מיניה בב"ד חשוב הוי אסמכתא אבל אם קנו מיניה במעכשיו כמו שדרך הסופרים לכתוב בשטרי אקנייתא וקנין גמור במעכשיו אפילו בלא בית דין חשוב קני ולא הוי אסמכתא וכל זה שלא כדברי ר"ת שכתב שאין מעכשיו מסלק אסמכתא אלא בההוא דמשכן לו בית משכן לו שדה שמסר לו שדהו אבל היכא שלא מסר ליד מי שהתנה עמו בכולהו אסמכתות דעלמא אין מעכשיו מועיל בהם אלא קנין ובית דין חשוב ונראה דמר אזיל לשיטתיה דר"ת ואנו אין לנו אלא כדברי הגאונים והאחרונים ז"ל הילכך בנדון זה אי איכא מעכשיו מהני ואי ליכא מעכשיו לא ומה שאמרת דמה שנשבע להשלים הוי כמו קנין בבית דין חשוב דומיא דהקדש דאין בו דין אסמכתא איפשר שהוא כן לפי שיטתך כר"ת דסגי בב"ד חשוב אבל לפי שיטת הגאונים דבעינן מעכשיו אף אם נאמר דבהקדש אין בו דין אסמכתא אמירתו הוי כמעכשיו כיון דהוי כמסירה אין השבועה

שנשבע להשלים כמעכשיו אלא שאף אם מדין הקנין אינו חייב להשלים תנאו מ"מ כדי לקיים שבועתו חייב להשלים וב"ד כופין להשלים ונ"מ שאם מת ולא השלים אין בניו חייבים להשלים וכן נ"מ שאפילו בחייו אין ב"ד יורדין לנכסיו אלא שב"ד משמתין אותו אם הוא מתרשל מלקיים שבועתו ואע"פ שאין זמן בקיום שבועתו וכל שיקיים בחייו הוא נפטר בכך משבועתו מ"מ מיד חל עליו חיוב שבועתו ומיד הוא חייב לקיימה שמא ימות כדאמרי' בריש נדרים (ג.) גבי נזיר וכן נ"מ שאם נשאל על שבועתו והתירוהו לדעת ר"ת שאם התירוהו בדיעבד אין עליו להשלים מעתה עכ"ל: וכתב בעה"ת בשער ס"ג שכתב רא"ם דהיכא דלא הוי שלישות בלשון אסמכתא דכ"ע דיתן השליש וגבי מיניה כוליה שטרא ואע"פ שנוטל יותר מהלואתו לית ביה משום חשש ריבית משום דליכא אגר נטר דהא אילו פרע ליה לוה למלוה במשלם זימנא דקצב ליה מאי דאשתייר ליה גביה מהאי שטרא הוה שקיל ליה בלא תוס' וכי לא פרע ליה במישלם זמניה ההוא מידי דאשתייר הוי שקיל ליה מלוה כל תוספת אשתכח דלא מטיא ליה הנאה למלוה מחמת האי זימנא דארווח ליה כי היכי דליהוי אגר נטר ליה וכי מטא זימנא ולא יהיב ליה מידי דמהדר ליה שליש שטרו למלוה וגבה ליה כולו אילו היה מרווח ליה זימנא אחרינא הו"ל ההוא תוספת אגר נטר דההוא זימנא דקא מרווח ליה השתא דלא קא מרווח ליה זימנא אחרינא אלא קא שקיל מיניה כוליה שטרא במישלם זמניה אשתכח דליכא השתא אגר נטר ליה ומש"ה שרי וליכא חשש ריבית עכ"ל ועוד האריך בדבר: ועוד יתבארו דיני שלישות בסימן שאחר זה: כתב הרשב"א ח"ג סימן ר"ט שאלת מלוה ולוה שהסכימו לשום דרך דין או פשרה ביד שליש שבררו להם ושם המלוה ש"ח ביד שליש שיפסוק ביניהם עד זמן פלוני והמכריע לא פסק כלום ביניהם בתוך הזמן שקבע לו. תשובה זה פשוט שכיון שקבעו לו זמן לפסקו או לפשרתו ולא אמר כלום בתוך הזמן כבר נתבטל דעת השלישי ויחזיר השטר למלוה: כתב הרשב"א בתשובה סי' אלף נ"ב מי שפרע מקצת חובו והשליש השטר עד שיפרע השאר והלך השליש והחזירו למלוה וחזר וגבה בו כל החוב פטור מדיני אדם שאין זה אלא גרמא בניזקין ואם עדיין לא גבה משמתינן לשליש עד דמקבל עליה כל אונסא דאתי ללוה מחמת אותו שטר דכל גרמא בניזקין מחייבין את הגורם לסלקו עכ"ל: דין שטר שהוציאו יתומים ויצא עליו שובר עיין בגמרא ריש בתרא:

סעיף ב

ראובן לוה משמעון מנה וכו' נ"ל הטעם לפי שכשהגיע השטר ליד שמעון זכה בשדה למפרע משעה שנכתב כדאיתא בסימן ל"ט אח"כ מצאתי שדין זה תשובת שאלה

להראב"ד כתבה בעה"ת בשער ס"ג ויהיב טעמא לפי שנעשה המכר מעכשיו בלי שום תנאי ושיור ובקנין אינה אלא כמי שאמר לכשיהיו לך מעות ביום פלוני אחזירה לך שאסור הלוקח לאכול פירות תוך זמן אלא מאותו יום ואילך וכבר עמד המכר קיים מיום ראשון שעושה שדהו מכר אלא שמחוסר השלמת התנאי כאילו אמר שדה זו מכורה מעכשיו ע"מ שתתן לי ק"ק זוז מכאן ועד יום פלוני ואם השלים תנאו לאותו יום אע"פ שמכר לוקח תוך זמן לאחר מקחו קיים והמדמה זאת השלישות לאסמכתא טועה כי אם אבד שטר המכר אינו בטל שכבר קנאו במעותיו משעת מתן מעות אבל שלישות דמתני' דמי שפרע מקצת חובו מחייב עצמו במה שאינו חייב באסמכתא ולא קניא:

סימן נו

סעיף א

שליש בזמן ששלישותו בידו נאמן וכו' פרק התקבל (גיטין סד.) ובתוספתא דפרק עשרה יוחסין וכתבוה הרי"ף והרא"ש ברישׁ מציעא הודאת בעל דין כמאה עדים ושליש נאמן משניהם כיצד זה אומר כך וזה אומר כך שליש נאמן. ומ"ש ואפילו הוא קרוב כ"כ בספר התרומות בשער נ"ב ויהיב טעמא דהא הימניה ותנן [סנהדרין כד.] נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך אינו יכול לחזור בו: ומ"ש וא"צ לישבע וכו' כ"כ בעל התרומות בשער נ"ב בשם רבינו האי וכ"כ המרדכי ברישׁ מציעא ובפרק זה בורר ובפ' התקבל בשם הר"מ ובתשובות מיימון דספר משפטים סי' מ"ד וכתבו דאפי' אין שלישותו בידו נמי נאמן אמאי דעבד כבר בעוד שלישותו בידו : ומ"ש ואפי' אם נראה כבר בבית דין וכו' בפרק זה בורר (סנהדרין לא.) ההיא איתתא דנפקא שטרא מתותי ידה אמרה ידענא בהאי שטרא דפרוע הימנה רב נחמן משום מגו שאם היתה רוצה היתה שורפתו איכא דאמרי לא הימנה רב נחמן משום דכיון דאתחזק בב"ד לא אמרינן מגו ואיתותב האי לישנא בתרא ופירש רש"י דנפקא שטרא מתותי ידה שהאמינוה המלוה והלוה לשמרו. דאתחזק בב"ד שכתוב בו הנפק והתוס' פירשו דאיתחזק בבית דין שראוהו בידה ע"כ וכיון דאיתותב לישנא בתרא נאמן בכל גוונא וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וכ"פ הרמב"ם בפי"ו מהל' מלוה וכ"פ בספר התרומות וכן הרשב"א סימן אלף וקי"א וכתב נמ"י בסוף פ"ק דמציעא דשליש מהימן לעולם אע"ג דליכא מגו וכתב הריב"ש בתשובה סימן נ"ב שאע"פ שהבעל דין כופר שלא נעשה אלא בפקדון בא לידו שליש נאמן וכדאיתא פרק התקבל (גיטין דף סד.) ועיין במרדכי ריש מציעא: ומיהו כתב הרא"ש בתשובה כלל ס"ח סי' כ"ב אם לוי עומד בפנינו ובידו שטר שיש לראובן על שמעון ואומר ע"מ כן נתנו לי שאחזירנו לשמעון כי מחל לו ראובן וראובן אומר שקר הוא אלא ממני נפל

ומצאו צריך לוי להחזירו לראובן ולא דמי להההיא דפ' ז"ב דאמרה ידענא ביה דפריע הוא והימנה רב נחמן דסתם הושלש השטר בידה אבל הכא אין ראובן מודה שהשליש ביד לוי כלום עכ"ל וזה לשון רבינו ירוחם בנתיב ו' ח"ה שטר היוצא מתחת יד שליש ואמר פרוע הוא נאמן השליש אפי' כתוב בו הנפק אבל אם מצאו אחר ברשות שליש ונטלו לא קרעינן על פיו אי איתחזק בבי דינא אלא יהא מונח עד שיבא אליהו ואי לא איתחזק בבי דינא נאמן אפילו אחר מגו דאי בעי קלתיה עכ"ל. שטר שטוען השליש פרוע הוא ע"כ שרפתיו ואתה אמרת לי לשרפו והמלוה כופר עיין במרדכי פרק החובל (ב): אין שלישותו בידו וכו' בתוס' הנזכרת וכתב הריב"ש בתשובה סי' תצ"ב אין שלישותו בידו שהוציא הממון או השטרות מידו. ועיין במ"ש בסמוך בשם הר"מ: ומ"ש ומתחייב שבועת התורה לשכנגדו פשוט הוא וכ"כ בעה"ת בשער נ"ב בשם רבוותא: ומ"ש רבינו אם אינו קרוב פשוט הוא: כתב בעל העיטור [וכו'] באות שי"ן: ומ"ש אם יש להם עליו שום תרעומת היינו שהוא אומר לא השלשתם בידי אלא כך והם או אחד מהם אומר שיותר השלישו בידו דכיון דמיחייב להו שבועה נוגע בעדות מיקרי ותו לא מהימן דבעל דבר הדר ביניהון ותו לא מיקרי שליש וכדאמרינן בקידושין (מב.) גבי הן הן שלוחיו הן הן עדיו דכיון דתקון רבנן שבועת היסת הו"ל נוגעין בעדותן כ"כ בעה"ת בשער נ"ב:

סעיף ב

הכחיש אחד מהם את השליש וכו' סברת י"א כתבה בעה"ת בשער נ"ב ודחאה מדאמרינן בהתקבל (סד.) גבי בעל אומר לפקדון שאני ממון כלומר דאתייהיב למחילה ומודה ביה רב הונא דשליש נאמן וכתב שכן השיב לו הרמב"ן ושכן קבלה בידו מסברת הראשונים וכ"כ הריב"ש ועי' בתשו' מיי' דספר משפטים סי' מ"ד (ג). וכתב עוד בעה"ת בשם הרמב"ן דל"ש תרווייהו אשלישו גביה ל"ש מלוה בלחוד בכולהו שליש מיקרי ונאמן מכולם:

סעיף ג

הכחישוהו עדים ואומרי' לו לא על תנאי זה היית שליש וכו' הם דברי בעל התרומות בשער נ"ב ששאל את הרמב"ן והשיב לו. וכ"כ בתשובות מיי' דספר משפטים סימן מ"ד. אבל הרשב"א כתב בתשובה בההיא דבעל אומר לפקדון ושליש אומר לגירושין דשליש נאמן אפילו יש עדים שאומרים לפקדון וכ"כ עוד בתשובה שאכתוב עוד בסמוך:

סעיף ד

שליש שמת וכו' כך כתב בעה"ת בשער נ"ב בשם הרמב"ן וכן כתב הרשב"א בתשובה ח"א סי' תתקל"ב וכ' עוד שאפי' לא הוציא היורש בפנינו מזכרת השלישות הוא נאמן

לומר מצאתי בין שטרותיו של אבא שלישות זה היאך בא לידו: וכתב עוד כתב ידי השליש אם נתקיים ונודע שהוא הרי הוא כמוהו ועיין במ"ש בסימן ס"ה בשם הרמב"ם:

סעיף ה

כתב בעל העיטור אמרי רבוותא אפי' עבר הזמן וכו' עד ויחתמו הענין באות שי"ן וכתבו בעה"ת בשמו בשער נ"ב. והמרדכי בסוף הגהות סנהדרין:

סעיף ו

ומ"ש ועבר הזמן אין ליתן השלישות אלא לפני ב"ד וכו' לא עבר זמן ממש אלא אפילו בסוף הזמן לא יתן השלישות אלא לפני ב"ד וכו': כתב הרשב"א בתולדות אדם סי' שי"ז דאפילו כתבו לשון השלישות ונתנו ביד השליש לא נאמר שלא סמכו על דברי השליש אלא גם בדבר זה נאמן כל זמן ששלישותו יוצא מתחת ידו ושמא אף במקום עדים נאמן וכדומה שכן דעת התוס' בפרק התקבל : ובתשובה אחרת ח"ג סימן קצ"ט כתב כבר השבתי על מה ששאלת בענין השליש ואמרתי כי הוא נאמן אפי' במקום עדים ותן לחכם ויחכם עוד כי חקרת ודרשת היטב והנה נכון מצאת בעיטור ומשם הרב בעל הלכות גם חקרת ודרשת בשמועות בעל אומר לפקדון שלמדו ממנה כן התוס' ומה ששאלת אם יש הפרש בין שליש לנפקד זה נ"ל ברור דהיינו שליש היינו נפקד והטעם שכל המפקיד על אמונתו של נפקד הוא מפקיד והיינו דקאמר בעל אומר לפקדון ומייתי רב חסדא משליש נאמן משניהם עכ"ל: וכתב עוד בסימן התקט"ז אין לומר שאין סומכין על חזרת השליש דחוששין שמא השליש אינו בקי בדיני אסמכתא ואינו יודע שאינו רשאי להחזירו דלהכי ליכא למיחש אלא במקום דאתי לידי ריעותא: כתוב בהגהות מרדכי דסוף סנהדרין רש"י מחייב לתובע לשלם שכר השליש:

סעיף ז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן שהיה לו שטר על שמעון וכו' כלל ק"ה סי' ז':

סעיף ח

שטר שיוצא מתחת יד שליש והלוה טוען כי הוא מזוייף או פרוע וכו'. (ט) שליש שהושלש שטר בידו לזמן ידוע וכו' עד ושכח להודיעו לשליש הם דברי בעל התרומות בשער נ"ב. וכתב שכן השיב הרי"ף: ובמ"ש שאם מת הלוה לא יפרע המלוה אלא בשבועה סיים והוא שאין נאמנות בשטרו ונאמנות זה אם צריך שיפרע שמאמינו על יורשיו או אם סגי בנאמנות סתם יתבאר בדברי רבינו בסימן ע"א: התובע לשליש שמסר השטר לשכנגדו והשליש טוען שהשליש שלישותו כמו שנמסר בידו אם צריך לברר דבריו ולפרש על איזה תנאי נמסר בידו ואם צריך לישבע ואם אינו זוכר התנאי בתשובות הרא"ש כלל ק"ה סימן ג': שליש שהושלש שטר בידו ע"מ שלא יתננו כ"ז שהנותן

קיים ומתו המקבל והנותן ותבע בן המקבל השטר ונמצא מחק באחורי השטר בכלל הנזכר סימן ד': חברים שהשלישו שטרי חובות ביד שליש וטען אחד מהם שאין לחבירו עליו מכל חשבונות שביניהם אלא אותו שטר בלבד והלוה מכחישו בכלל הנזכר סימן ה' : מצאתי כתוב אשר שאלת שעשו אותך נאמן משטרי ראובן ושמעון שאם יעבור הזמן שלא יתן זקוק שתמסור השטר לשכנגדו ואינך יודע אם ראובן קוים נראה שאתה חייב ליתן השטר ליד שמעון דאם איתא דפרעיה לדידך הוי מודע כדי לקרוע השטר או למיכתב שובר עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה מסתברא שהשליש נאמן שאין שטר השלישות מכחיש את דברי השליש שלא כלל לשון השלישות תנאי נישואי לאה אלא שלא נכתב בשטר השלישות אלא מקצת התנאים והוא אם יגיע הזמן ולא ישלימו זה לזה התנאים שיהא על השליש להחזיר שטרי המסרב לחבירו ואע"פ שלא תינשא לאה לבעל ואינו מוציא מכלל זה תנאי הנשואים ואילו היינו אומרים ובאים מצד תנאי השלישות לבד וכגון שלא אמר השליש כלום באמת לא היינו מחייבים את השליש לעשות יותר ממה שכתוב בשטר השלישות אבל אם השליש טוען ברי שעל ידי תנאי זה נמסר בידו נאמן לפי שאין שטר השלישות כלל תנאי נישואי לאה אלא אפשר שישנו מוסיף על מה שנכתב ושליש נאמן ומ"מ אם לא נזכר בשלישות מעכשיו בשעה שנמסר בידו מסתברא לי שיש כאן משום אסמכתא בהחזרת השטרות לפי שמעכשיו הכתוב בשטר אינו מועיל להחזרת השטר ותדע לך שהרי מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו דקי"ל כמ"ד לא יחזיר ומשום אסמכתא ואע"פ שיש בשטר החוב מעכשיו וזכורני שדנתי כן זה זמן רב לפני הרמב"ן עכ"ל:

סעיף ט

מי שחייב עצמו בשטר זה וכו' כך כתב בעל התרומות בשער נ"ב וכתב דה"ה אם נמצא ביד המחייב עצמו ומת וכן ה"ה עדים שקנו משמעון בסתם שחייב עצמו לראובן במנה ולא פירש להם למי מסרו השטר ולמד כן מדתנן בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלה:) מי שמת ונמצאת דיאתיקי קשורה על יריכו הרי זה אינו כלום ופירשה הרמב"ם במתנה בעדים וקנין שכתב בפ"ט מהל' זכיה מי שמת ונמצאת דיאתיקי קשורה על יריכו וכו' וכן מי שכתב שטר חוב על עצמו בשם אחד מבניו וכו' ונתן השטר ביד שליש וכו' הרי זה אינו כלום נמצא לפי דבריו שכל שטרי חוב אפילו בקנין אחר שהיה אצל הלוה או ביד שליש שמחזיק בו עד שלא פירש לו רצונו ה"ז השטר אינו כלום. גם מצאתי שנשאל ה"ר יצחק על ראובן שכתב ש"ח על עצמו לאחיו באלף זוז ונתן השטר ביד לוי בתורת פקדון שלא בפני אחיו ומת ראובן והשיב כיון שלא אמר ראובן ללוי תן שטר זה לאחי

הרי הוא כאילו לא יצא מרשותו ודומה למה שאמרו רבותינו מי שמת ונמצא דיאתיקי קשורה על יריכו אינה כלום וע"ש עוד:

סעיף י

שליש הנעשה ע"י שליח וכו' עד סוף הסימן כתב בעל התרומות בשער נ"ב שכן השיב לו הרמב"ן: כתוב בתשובות מהרי"ל דלמהר"ם מהימן שליש בלא שבועה ואפילו המחייבים שליש שבועה היינו דוקא בחד והני תרי נינהו והוו סהדי דאפוטרופוס נאמן להעיד: כתב בעל התרומה בשער נ"ב שיש פוסקים כלישנא בתרא ולדבריהם אם מתחילה הוציאו השליש לזכות הלוה מהימן אפילו איתחזק שטר בב"ד וההיא דרב נחמן דלא הימנה מיירי בשהוציאו השטר לתביעת המלוה וכיון ששתק עד שנתקיים הו"ל כמ"ד ידענא דלאו פרוע הוא והשתא מיהדר קא הדר ביה ומש"ה לא הימנה אבל אם מיד כשהביאתו לפני ב"ד היתה אומרת פרוע הוא היתה נאמנת אע"פ שהוציאתו לתביעת המלוה וכ"ז שהוצרכתי לדחוק מפני שיש פוסקים כלישנא בתרא אבל אנן לא פסקינן כההיא לישנא דהא איתותב וכיון דאיתותב בכל ענין נאמן השליש ואף ע"ג דאפקיה בב"ד ואיתחזק בב"ד וכ"פ הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפי"ו מה' מלוה: כתב הרא"ש בתשובה בתחלת כלל ס"ח אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית ואפוטרופוס הממונה על נכסי בעל הבית ומת בעל הבית ויודעים שהיו לבעל הבית נכסים של אחרים והממון נשאר בידם ומושלים עליהם ויודעים של מי הם חייבים להחזיר לכל אחד מהם שלו ואם לא החזירו ובאו לב"ד מהימני במיגו שאם היו רוצים היו מחזירים. והביא ראיה לדבר ואם הוא ירא שאם יאמר הדבר ליורשים לא יחזירו הממון לבעליו חייב הוא להחזירו כדי לקיים מצות השבה ובנדון זה שהאשה היתה שולטת בכל אשר לו וכל הממון היה תחת ידה אחר מותו ויודעת כל עסק של מי הוא והיתום הוא קטן יונק שדים וגם רגלים לדבר ומקצת בני הבית מכירים של מי העסק חייבת האלמנה להחזיר לכל אחד שלו לקיים מצות השבה ולמנוע היתום מאיסור גדול ואם יצא הממון מידה ובא ליד האפוטרופוס או ליד ב"ד יעשו ב"ד ככל אשר תאמר האלמנה במיגו דמיד אחר מות בעלה היתה מחזרת לכל אחד שלו עכ"ל ועיין עוד בתשובת הרא"ש כלל נ' סימן ז' ובכלל ס"ד סימן ה': כתב הרשב"א בתולדות אדם סימן שמ"ט שכשאל אם כתב השליש בחתם ידו מקצת תנאי השלישות ומסר ביד אחד מבעלי הדין וכתוב בכתב השלישות וע"פ תנאי זה נמסר דבר פלוני ביד השליש וטען השליש שיש בו תנאים אחרים שלא נכתבו והשיב אילו כתב הוא שעל תנאי זה בלבד הושלש בידו היה בדין שנאמר כבר הגיד על ממון המושלש ואינו יכול להוסיף על תנאים שכתב וכן אם אמר בשטר זה שכחתי

שתנאי כך וכך היה לי עוד לכתוב בו דומיא דעדים שאמרו תנאי היו דברינו אבל זה לא כתב אלא שעל תנאי כך נמסר בידו כדי שלא יוכל לומר היפך מזה אבל אם בא לקיים תנאי זה ועוד מוסיף תנאי אחר נאמן ועוד אני אומר שאפילו כתב על תנאי זה בלבד נמסר בידי שלישות זה איפשר לומר שהוא נאמן על התנאי דשליש כיד בעלים ממש הוא כל שהשלישות יוצא מתחת ידו: וכתב עוד בתשובה על ראובן ששדך בתו לשמעון ונתחייבו זה לזה בסך ידוע בחוב גמור ומעכשיו והשלישו השטרות ביד אחר ואמרו שכל המעכב מהם לזמן שקבעו שיתן השטרות לחבירו המתרצה בנישואין ותוך הזמן קלקל המשודך מעשיו בענין שאינו ראוי שתינשא לו מסתברא לי שהדין עם אבי הבת מכמה טעמים חדא שאפילו שיש בשטר החוב מעכשיו אם לא אמרו בשלישות מעכשיו לאו כלום הוא משום דהחזרת השטר אסמכתא היא. ועוד דאומדן דעתא הוא שאם היה זה מקלקל מעשיו כל כך שלא היה נותן לו זה בתו. ומה ששאלת אם החזיר השליש לבחור מהו אני אומר שהשליש עשה שלא כדין ומה שעשה אינו כלום: ובתשובה אחרת בת"א סימי צ"ט כתב שהרמב"ן סבור שכל שטר שיש בו זמן שהושלש ביד שליש על תנאי כך וכך אע"פ שבשלישות לא הזכיר מעכשיו אין כאן אסמכתא והרשב"א חולק עליו וע' בתשובה להרמב"ן סימן כ"ה: וכתב עוד בסימן אלף ונ"ב מי שפרע מקצת חובו והשליש השטר עד שיפרע השאר והלך השליש והחזירו למלוה וחזר וגבה כל החוב והשליש מודה בכך פטור מדיני אדם שאין זה אלא גרמא בניזקין ואם עדיין לא גבה החוב משמתינן לשליש עד דמקבל עליה כל אונסא דאתי ללוה מחמת אותו שטר דכל גרמא בניזקין מחייבים את הגורם לסלקה עכ"ל ונ"ל שאם המלוה מצוי לפנינו והוא מודה בדבר כופין אותו שיחזיר השטר לשליש או שיכתוב לו שובר או פרעון על גביו: וכתב עוד ראובן ושמעון שותפין שחלקו ונפל לחלק שמעון שטר חוב שהיה לשניהם על עכו"ם אחד ומסר שמעון שטר חוב זה ליהודה להוליכו ליד שליש שבירורו להם והתנו שאם לא יקיים שמעון תנאי פלוני לזמן פלוני יחזיר השטר לראובן ולא רצה השליש לקבלו ועבר הזמן ולא קיים שמעון התנאי לא יחזיר יהודה השטר לראובן שהוא לא נעשה שליש ולא יחזירנו אלא לשמעון שמסרו לו. ועוד שאפילו היה שליש לא יחזירנו לראובן משום דאסמכתא היא והרי זה כאותה ששנינו בפרק גט פשוט מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו וכו' וקי"ל כרבי יוסי : וכתב עוד ח"א סימן תתקל"ב הושלש בידו שלישות ונפטר והשלישות יוצא מיד היורשין נאמן היורש לומר כך מצאתי בין שטרותיו של אבא שלישות זה היאך בא לידו הולכים אחריו שהשליש נאמן משניהם ואפילו בלא מיגו כעובדא דההיא סבתא שמזכרת זו היא כסמפון ואפילו לא הוציא

היום בפנינו מזכרת השלישות הוא נאמן משום דאי בעי מהדר להאי עכ"ל: וכתב עוד בתולדות אדם סימן צ"ט בתשובה מה שאמרת בשליש כזוכה לשניהם ואין אחד מהם יכול לחזור בו אין זה ברור אצלנו אלא א"כ אמרו לו בפירוש זכה בשביל שנינו מעכשיו על תנאי כך וכך אבל שיהא השלישות מן הסתם כאומר זכה לא שמענו אלא אינו זוכה להם כלל ויכולים הם לחזור בהם עכ"ל:

סימן נז

סעיף א

אסור להשהות שטר פרוע וכו' מימרא דריב"ל פרק שני דכתובות (יט:) וכתב הר"ש בר צמח שאם אינו רוצה להחזיר ללוה שטר פרוע ראוי לנדותו עד שיחזירנו: וכתב הר"ן דאין לו לעכב השטר בשביל פשיטי דספרא: (ב"ה) אבל התוס' והרא"ש והריטב"א כתבו דיכול לעכב בשביל פשיטי דספרא: וכתב עוד שמותר להשהות שטר של מנה אף ע"פ שאינו חייב בו אלא נ':

סעיף ב

שטר שלוה בו ופרעו וכו' מימרא בהרבה מקומות מהם פרק שנים אוחזין (בבא מציעא יז.) ושם מבואר שאפילו פרעו ביום שנעשה השטר אינו חוזר ולוה בו אפילו בו ביום וכבר כתבתי דעת המרדכי בזה סימן מ"ח: ואם א"ל הלוה פרעתיו וכו' מפורש ריש חזקת (בבא בתרא לב:) בעובדא דערבא ול' הגמרא הדרתינהו ניהלך מחמת דהוו שייפי וסומקי אכתי איתיה לשיעבודא דשטרא ופי' רשב"ם שייפי וסומקי נשתפה צורתן והאדים נחושתן שאין יוצאין בהוצאה אבל ה"ה פי"ד ממלוה ולוה כתב בשם רבינו יונה שאפילו היו המעות יוצאין ע"י הדחק אין שיעבוד השטר בטל כיון שאילו היה מכיר בהם לא היה מקבלם ועיקר עכ"ל ע' בתשובות הרא"ש כלל ס"ד סי' ד':

סימן נח

סעיף א

מי שהוציא שטר וכו' מעשה פרק שבועת הדיינין (שבועות מב.) ופרק הכותב (כתובות פה.): ומ"ש וגובה בלא שבועה אם יש בו נאמנות ואם אח"כ יתבענו וכו' נלמד ממ"ש בעל התרומות. לדעת ר"י הלוי בשיש עדים וכתבתיו בסוף סימן זה:

סעיף ב

ומ"ש ואם לא נתן לו המעות וכו' בפרק הכותב: ומ"ש בד"א שא"ל בפירוש ליקח השטר וכולי כך כתבו התוספות והרי"ף והרא"ש שם וכ"כ בתשוב' להרמב"ן סימן נ"ה: ומ"ש וגם לא אמר לו תן בפני עדים כך כתב שם הרי"ף והרא"ש. וכתב בעה"ת אע"פ

שהודיעוהו שחוב בשטר היה לו עליו כל זמן שלא אמר לו שקול שטרא פטור דמצי למימר סבור הייתי שהיית סומך על אמונתו עיין במהרי"ק שורש ק"ב:

סעיף ג

ואם נתנם לו בפני עדים וכו' פרק שבועת הדיינין (שם:) וכתב הרא"ש בתשובה סוף כלל פ"ו דהא דאמרינן שאם פרעו בפני עדים אינו נאמן היינו דוקא היכא שב' תביעות היו שלו אבל אם על חוב שבשטר הוא בא בהרשאה ועל הממון שהודה שקיבל הוא בא מכח עצמו לא משום דאי בעי מהדר הרשאה למריה ולא נשאר אצלו אלא תביעות הממון שקיבל ועל אותו ממון שהודה שקיבל נאמן בשבועתו לומר קבלתי בשביל ממון שהיה חייב לי עכ"ל וע"ש: כתב הר"ן בפרק הכותב דמהא שמעינן שמי שנושה בחבירו ב' חובות ופרע לו הלוה סתם הרשות ביד המלוה לומר מחוב פלוני לקחתי ולא עוד אלא אפילו אמר ליה לוה בשעת פרעון הא לך מעות אלו בשביל חוב פלוני ומלוה קיבל ושתק יכול לומר אחר כך המלוה בשביל מלוה על פה או בשביל חוב אחר תפסם והאי דשתיק לאו משום דאודויי אודי ליה אלא פקח היה כדי לתפוס ואחר שתפס בירר דעתו בשתיקתו עכ"ל. וכ"כ הרשב"א בתשובה והביא ראיה לדבר דהתופס לב"ח שלא לדעתו מה שתפס תפס ועוד מדתניא בפ"ק דקידושין (יג.) אמר לה כנסי סלע זה שאני חייב ליכי וחזר ואמר התקדשי לי בו בשעת מתן מעות רצתה מקודשת וכו' עד מ"ש דאמרה אין שקלי ודידי שקלי ועל פי כן פסק בראובן שהיה חייב לשמעון ב' חובות הא' בשבועה והאחר שלא בשבועה ופרע לו סך מעות וטוען שמחמת אותו חוב שיש לו עליו שבועה פרעו והלה אומר לא כי אלא מחמת החוב האחר קבלתים והחוב שיש עליו שבועה נשאר עליך הדין עם שמעון: ובתשובה אחרת כתב על ראובן שהיה חייב לשמעון מנה ונתן לו מנה ליתנו ליהודה בעל חובו וקבל שמעון דרך שתיקה ועיכב לעצמו וכשתבעו יהודה אמר לא זכיתי מחמתך אלא מחמת חובי שהדין עם שמעון והביא ראיה מההיא דאין שקלי ודידי שקלי דבסמוך ומדמוקי בפ"ק דמציעא (י.) מתני' דהיה רוכב ע"ג בהמה וראה את המציאה כדאמר תחלה: ראובן שחייב לשמעון מנה ואמר שמעון לראובן חפץ פלוני או קרקע פלוני אמכור לך במנה ונתן לו ראובן מנה אם יכול שמעון לומר מנה אני נוטל בחובי עיין במרדכי סוף כתובות: תשלום דיני הטוען סטראי נינהו כתב רבינו בסימן פ"ג: וכתב הרמב"ן דלא איתרע שטרא וכו' נ"ל שדעת הרמב"ן אין חולק עליה דלישנא דגמרא הכי דייקא והני מילי דפרעי' באפי סהדי דמשמע ב' עדים וכן נראה ממ"ש רבינו בסימן ל' בשם בעל התרומות שאפילו לא פרעו בפני שניהם כאחד אלא פרעו בפני זה והודה בפני חבירו שפרעו או הודה בפני זה וחזר והודה בפני זה

מצטרפין ותו לא מהימן לומר סטראי נינהו משמע דכל שלא בפני ב' יכול לומר סטראי נינהו אע"פ שפרעו בפני עד אחד אחר כך מצאתי שכתב בעה"ת שער י"ט ויש לעיין אי אתי חד סהדא ומסהיד דפרעיה לוה למלוה זוזי באפיה בתורת פרעון ולא אדכר ליה דמההוא שטר פרעיה ואיהו טעין סטראי נינהו מהו מי אמרינן מתרי סהדי איתרע אבל מחד סהדא לא איתרע ומשתבע דסטראי נינהו ושקיל או דילמא הו"ל כנסכא דר' אבא (שבועות לב:) דאמר לישלם וכו' ה"נ אמרינן ליתרע לשטריה ליכא תרי סהדי לא איתרע איכא חד סהדא לישתבע דסיטראי נינהו הא קא מודה ושאלתי את פי הרמב"ן והשיב לי בודאי זה הדין אינו דומה לנסכא דרבי אבא משום דנסכא דרבי אבא כיון דמסהיד דנסכא ממש אית ליה גביה לשבועה קא אתי ושבועה מחייב ליה וכי לא מכחיש ליה הוה מחויב שבועה ואינו יכול לישבע אבל האי כי אתי מעיקרא להעיד על שטרו שהוא פרוע קא אתי ועד אחד מעיד שהוא פרוע לא מחייב שבועה דאורייתא אלא שבועת תקנה דקיי"ל גבי שבועה דרבנן דהיכא דלא מצי לאשתבועי שקיל בלא שבועה דהא איפסיק בגמרא (שבועות מח:) הבו דלא לוסיף עלה דרב ושמואל וכ"ש הכא דמצי משתבע דאף ע"ג דלא מצי למיעבד בטכסיס דידיה הא מצי משתבע דלא פרע הלכך דבר ברור הוא דליכא בהאי דינא דין נסכא דרבי אבא כלל אלא כי מחמרת בה משתבע ושקיל הוא ומסתבר לן דליכא עליה ריעות שטרא ולא מיחייב שבועה ע"פ העד כלל דכי תקינו רבנן ע"א מעיד ששטר שבידו פרוע נשבע כדי להפיס דעתו של ב"ה הא היכא דאין העד מעיד בפי' שהשטר הוא פרוע מפויס ועומד הוא ולא מסייע ליה עד כלל וכל דלאו דינא הוא אלא תקנתא אין דנין בה להחמיר אלא להקל עכ"ל: ור"ח כתב דלא איתרע שטרא אלא לענין שצריך לישבע וכו' הרי"ף כתב בפרק שבועת הדיינים סברת ר"ח וסברת רב האי ורב שרירא והכריע כרב האי ורב שרירא והביא ראיות לדבריהם ודחאם הר"ן והעלה מחוורתא דהאי דינא דהאי שטרא לא אגבויי מגבינן ביה ולא מיקרע קרעינן ליה כדאמרינן בשטרא ריעא פרק אלו נערות (כתובות לו:) ובפרק הכותב (כתובות פה.) נמי אמרינן כגון אבא מר ברי קרענא שטרא אפומיה קרענא ס"ד אלא אימא מרענא ומהני משמע דכל היכא דדיינינן בשערא ריעא לא מגבינן ביה ולא קרעינן ליה וכיון דלא קרעינן ליה לא אמרינן ללוה דלישתבע היסת כמו שכתב הרי"ף שאינו בדין שנשביע אותו ואכתי לנקוט מלוה שטרא עילויה אלא אם רצה מלוה שישבע לוה היסת יחזיר לו שטרו ומשביעינן ליה והרא"ש ג"כ דחה ראיות הרי"ף והעלה דהאי שטרא לא מיגבא גבינן ביה ולא מיקרע קרעינן ליה והתוס' כתבו שר"ת סובר כר"ת והקשו עליו והעלו דלא מיגבא גבינן ביה ולא מיקרע קרעינן ליה ומ"ש רבינו ואי תפס לא מפקינן מיניה הוא

הנפקותא היוצאת מהדין הנזכר דלא גבינן ביה ולא קרעינן ליה ודברי הרמב"ם בפי"ד מהלכות מלוה כדברי הרי"ף והכי נקטינן : כתב ה"ר יוסף הלוי הא דאיתרע וכו' כ"כ בעל התרומות בשמו בשער י"ט וגם הרא"ש כתב כן בשמו פרק שבועת הדיינים וכתב שלמד כן מדאמר בפרק שבועת העדות (שבועות לד.) מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני ועדים רואים אותו מבחוץ ואמרינן והלה מה טוען אי דקאמר במתנה נתנם לי כי עדים רואים אותו מאי הוי אלמא אף ע"ג דאיכא עדים דיהיב קמייהו כיון דלא ידעי לשם מה נתנם לו מהימן לומר לשם מתנה נתנם לי ואין לומר דהתם להחזיק והכא להוציא דה"נ לאו להוציא הוא דהני סהדי לאו אגופא דשטרא מסהדי דפרוע הוא אלא השטר במקומו עומד ואדמי בעלמא דיהיב באנפייהו קא מסהדי ולא ידעי לשם מה יהבינהו ניהליה הלכך השטר במקומו עומד לגבות ועל המעות מהימן במיגו והרמב"ן לא הודה לו דמנ"ל דמהימן לומר במתנה נתנם לו עד דמהימנינן ליה לומר סיטראי נינהו במיגו מתנה נתנם לי אדרבה גריעא טענת מתנה מטענת סיטראי דאדם יותר ברצון פורע חובותיו ממה שיתן שלו במתנה ולא דמי להיא דשבועת העדות דהתם לא היה חייב לו תחלה כלום ועל המעות שנתן לו חלוקין המע"ה אבל הכא שהיה חייב לו מעות ויהיב לו מעות בסתם בפני עדים כיון דלא מהימן לומר סיטראי כל שכן דלא מהימן לומר במתנה נתנם לי דודאי לשם פרעון השטר נתנם ונראין דבריו דמתנה לא שכיחא וגריעא טענת מתנה מטענת סיטראי וכתב בעל התרומות בשער י"ט דלדעת ר"י הלוי כי פרעו בעדים וטעין במתנה יהבם ניהליה או סיטראי נינהו נאמן ויטול בלא שבועה אם יש נאמנות בשטרו ומשתבע היסת בתר דפרעיה אי קא תבע ליה לוה דממונא שקל מיניה שלא כדין ואם אין נאמנות בשטרו ישבע עליו ויטול עכ"ל וה"ה כתב פי"ד ממלוה ולוה שר"מ סובר כדברי ר"י הלוי שלשון הגמרא מסייע דפרעיה באפי סהדי אלמא דבעדי פרעון מיירי והר"ן כתב שהרי"ף כתב כדברי ר"י הלוי ושאין דבריהם מכוונין והעתיק רבינו לשון הרמב"ן אף ע"פ שהם בכלל דברי ר"י הלוי להשמיענו שאם אמר לא היו דברים מעולם הוחזק כפרן ואף ע"פ שהוא פשוט וכתב בעה"ת בשער י"ט כשהוחזק המלוה כפרן נשבע הלוה היסת ונפטר ואיכא מ"ד שכיון שהוחזק כפרן אין על הלוה שום שבועה כלל:

סעיף ד

ומ"ש ואם אמר הלוה (וכו') והלא מעות אלו מדמי שור שלקחתי ממך [וכו'] הם דברי הגמרא פרק שבועת הדיינים (שם) וכתב בעה"ת שער י"ט דטעמא משום דמסתמא בפרעון אותו שטר נטלם דהכי אורחא דמילתא: וכתב הרמב"ם אפילו אין עליו עדים שפרעו מדמיו וכו' פ' י"ד ממלוה ולוה. כתב בעל התרומות בשער י"ט שלא ירד לסוף

דעת הרמב"ם וכתב עוד שם שפי' רי"ף שאף ע"פ שיש נאמנות בשטרו ישבע הלוה ויפטר: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: כתב בעל התרומות בשער ס"ו ויש לעיין אי לא אמר סטראי נינהו אלא אמר המלוה ממה שפרעני בפניכם החזרתי לו את השטר בזה נראה דכיון דליכא מיגו כיון דאיכא סהדי דפרעיה באפייהו לא מצי טעין החזרתי לך את השטר אע"פ שדברי ר"י הלוי סותרין זו הסברא שהרי כתב דאע"ג דאיכא עדים מצי למימר לשם מתנה יהבינהו ה"נ כשמעידין שבתורת פרעון נתנם לו יכול לומר שבתורת פרעון חוב אחר שהיה לו עליו הוא שנתנם לו עכ"ל:

סימן נט

סעיף א

מלוה שהוציא שטר חוב וכולי כתב בעל התרומות בשער נ"ג שה"ר יהודה אלברצלוני כתב בזה ב' סברות שי"א שהשטר בחזקתו וגובה בו ויש אומרים דכיון דלוה טעין ברי ומלוה טעין שמא אוקי ממונא בחזקת מריה וכתב בעה"ת דמסתברא כסברא בתרא דדמי לחשוד דמפיק שטרא אחבריה וא"ל אידך שטרא פריעא הוא דפקע שטריה ואף על גב דהתם לוה נשבע היסת הכא אינו נשבע מכיון דמלוה לא טעין ברי אלא מקבל חרם סתם ומחזיר לו שטרו עכ"ל וכתב בעל נ"י בפרק ג"פ ומצאתי לר"מ הלוי הנשיא ז"ל שכתב כי מלוה שהוציא ש"ח וטענו עליו שהוא פרוע ואומר איני יודע אינו גובה בו אבל אם חזר ואמר עיינתי בחשבוני וזכור אני בברי שאינו פרוע חוזר וגובה דמשום דאמר מעיקרא איני יודע לא נפסל שטר לגמרי אלא שלא היה ראוי לגבותו בספר הריטב"א ז"ל עכ"ל:

סימן ס

סעיף א

ב (ג) לוה שכתב למלוה וכו' עד כל מה שקנה ושיקנה הכל פשוט בסוף מי שמת בגמרא (קנז:): כתוב בתשובה שבסוף חזה התנופה לא שייך דין קדימה בדבר שאינו בעולם עתה ועתיד לבא אח"כ ויד המוקדם והמאוחר שוה בהם ויחלוקו אם קודם שבא זה הכח בעולם נשבע לתת אותו לבעל חוב המאוחר צריך לקיים שבועתו ולתתו לו כי מאותה שעה שנשבע לתת לו קדם וזכה בכח ההוא ומעכשיו ולכשיבא עכ"ל:

סעיף ד

ה (ו) ואם שיעבד לו מטלטלי אגב מקרקעי כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ע"ט סימן ד' ודבר פשוט הוא שאין דברי הרא"ש אמורים אלא במכר או משכן הלוה דהתם הוא דאיכא משום תקנת השוק אבל לענין בעל חוב מאוחר שקדם וגבה מאי תקנת השוק איכא הילכך דייניו ליה כדיניה שנתבאר בסימן ק"ד. וזה דבר פשוט ומבואר וכל דיינא

דלא דיין הכי לאו דיינא הוא וטועה בדבר משנה הוא וחוזר ונ"ל שראוי לסלקו מדיין והוצרכתי לכתוב לפי שראיתי מי שטעה בזה והחזיק בטעותו לעשות מעשה כדברי טעותו אחר שחלקו עליו כל בעלי הוראה: (ב"ה כאשר ראה הדיין הטועה הנזכר זה שכתבתי כתב וז"ל מה שכתב הבעל חוב מאוחר שקם וגבה מאי תקנת השוק איכא ותקשי ליה מאי תקנת השוק איכא במתנה שהרי כתב הדא עצמו בסמוך לזה דמשמע דס"ל להרא"ש דבמתנה נמי איכא תקנת השוק ושאין כן דעת והרשב"א ושסוגיין דעלמא כהרא"ש וכו' וכדאי היא הרא"ש לסמוך עליו ועוד שחכמי דורו הכי סבירי להו. ועוד דלהרא"ש מוקמינן ממונא בדוכתיה ע"כ. וכיון שכן הוא כדברי הרא"ש מהני טעמי טובא כ"ש בבעל חוב מאוחר שקדם וגבה שיסבור הרא"ש דאית ביה משום תקנת השוק דאם במקבל מתנה דלאו במידי חסריה מוקמינן ממונא בדוכתיה וכ"ש בב"ח מאוחר דתפס אי מפקינן מיניה דפשיטא דאית ביה תקנת השוק להרא"ש עכ"ל ואני אומר דאישתמיטתיה בפ' בני העיר (מגילה כז:) גבי מתנה אי לאו דהוה ליה הנאה מיניה לא הוי יהיב ליה מתנה הדר הוה ליה מתנה כזבינא הרי בהדיא דמתנה כמכר הוא ומה ענין זה לבעל חוב מאוחר שקדם וגבה ותמה על עצמך שהרי תקנת השוק להפקיע כח כל השטרי חובות לא נזכר בגמרא ולא בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים זולת הרא"ש שאמרו מאומד הדעת שאין לך אדם שקונה חפץ מחבירו והבו דלא לוסיף עלה הוא דדוקא במכר או במתנה שהיא כמכר אמרה מהטעם הנזכר ולא במקום אחר:

סעיף ז

ומ"ש רבינו וביאר עוד בתשובה אחרת וכולי בכלל הנזכר סי' ה' וכתבה עוד רבינו בסוף סי' קי"א: וממ"ש הרא"ש בתשובה זו כבר נהגו בכל הארץ הזאת שאין מגבין לבעל חוב ממטלטלי שמכר או שנתן הלוה מפני תקנת השוק משמע דס"ל דבמתנה נמי איכא משום תקנת השוק ואין כן דעת הרשב"א כמו שכתבתי בסימן שנ"ו. ומ"מ סוגיין דעלמא בהא כהרא"ש ואע"פ שאיפשר שטעמו מפני שלא ראו חולק עליו מ"מ כדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו ועוד דמשמע שחכמי דורו הכי ס"ל ועוד דלהרא"ש מוקמינן ממונא בדוכתיה ובסימן צ"ט כתב רבינו ענין אחר שאין בו משום תקנת השוק (ב): גרסינן בפרק חזקת אמר רבא אי אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי גבי מקרקעי וגבי מטלטלי אמר רב חסדא והוא דכתיב ביה דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי וכתבם רבינו בסי' קי"ג ועיין שם [אימתי מהני כתיבת אגב במטלטלי] וכתב הרא"ש בתשובה בסוף כלל ע"ב דטעמא משום דדמי קצת לאסמכתא האי דמשעבד ליה מטלטלי לחובו ואע"ג דאקני ליה אגב מקרקעי צריך למיכתב ביה דלא כאסמכת' אבל אי שיעבד ליה מטלטלי בלא

מקרקעי אף ע"ג דכתב ביה דלא כאסמכתא לא גבי מטלטלי והאריך שם בטעם הדבר: ומ"ש רבינו וביאר עוד בתשובה אחרת בכלל הנזכר:

סעיף ח

ומה שכתב חזר השואל ואמר שאי אפשר לו לברר המנהג כיצד נהגו גם זה בכלל הנזכר:

סעיף ט

כתב הרמב"ם פי"א מהל' מכירה חייב עצמו בדבר שאינו קצוב כגון שאמר הריני חייב לזון אותך או לכסות ה' שנים אע"פ שקנו מידו לא נשתעבד שזה כמו מתנה הוא ואין כאן דבר ידוע ומצוי שנתנו במתנה וכזה הורו רבותי והראב"ד כתב שלא ידע מאין הורו כן דהא בגמרא משמע איפכא וה"ה דחה ראייתו ומ"מ כתב שאינו יודע ראיה לדין זה ול"נ שלמדו כן מדאמרינן בפ' הנושא (כתובות קב:) דכיון דבנות לא היו בשעת קנין אע"פ שקנו מידו לא טרפה ממשעבדי ובעי לאכוחי דליהוו בנות בשעת קנין וקאמר מי לא עסקינן דהואי בשעת קנין וה"ד כגון שגירשה ואהדרה כלומר שילדה לו בת וגירשה ואהדרה ופסקה עמו לזון בתו ואם איתא דקנין מהני בדבר שאינו קצוב למה ליה לאוקמה בגירשה לוקמה בילדה והתנה עמה לזונה וקנו מידו אלא ודאי משמע דקנין לא מהני שלא בשעת קידושין מפני שהוא דבר שאינו קצוב וכתב ה"ה שדעת הרמב"ן והרשב"א בתשובותיהם כדברי הראב"ד וז"ל הרשב"א בתשובה מעשים בכל יום שאדם מחייב עצמו בקנין במה שיאמר פלוני במקח וממכר ובנדוניאות הבנות בין בדבר שיש לו קצבה בין בדבר שאין לו קצבה שאין לאחר קנין כלום ושלא כדברי הרמב"ם ז"ל עכ"ל: ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ן המחייב עצמו בדבר וכו' מפשטן של דברים שזהו לשון הרמב"ן וא"כ הוא קשה שנראה מדבריו שאפשר לאדם להתחייב שלא בשטר בדבר שאינו חייב בו וה"ה פי"א מהלכות מכירה כתב שלדעת הרמב"ן אי אפשר להתחייב שלא בשטר בדבר שאינו חייב בו וכתבתי סימן מ' ולכן צ"ל דה"ק וכ"כ הרמב"ן כהראב"ד והמחייב עצמו הם דברי רבינו: כתב הרשב"א בתולדות אדם סימן פ"ט שנשאל על מי שחייב עצמו לחבירו בקנין לתת לו מנה בכל שנה כל ימי היותו סופר או חזן אי הוי כדבר שאינו קצוב לדעת הרמב"ם כיון שאין השנים קצובות והשיב שנקרא קצוב שהרי קצץ עיקר מה שהוא מתחייב והוא המנה ואף ע"פ שאין קצבה להמשכת השנים ולא עוד אלא אפילו לא קצץ סך ידוע אלא שאמר הריני מחייב עצמי בקנין לתת לך בכל שנה מעשר פירות היוצאים בשדה זו כל שנה וכיוצא בזה ה"ז כקוצץ וחייב והביא ראיה לדבר ומיהו כתב בעיקר דברי הרמב"ם אינם תפוסים בידינו בעיקר ומעשים בכל יום אנו עושין בהפכן עכ"ל עיין בהריב"ש סי' שמ"ה: ומצאתי בספר התרומה שער ס"ד שהשיב הרמב"ן ומה ששאלת על דעת הרמב"ם אם קיבל עליו לזון ה' שנים אם הוא דבר קצוב אף על פי

שהוא שלא כדעתינו ודאי לאו קצובין הם כדאמרינן באף על פי (נט.) לאפוקי מזונות דלא קיצי ש"מ מזונות של כל יום ויום לא קיצי דהתם לאו במזונות דלעולם קאמר דא"כ אפילו מעשה ידיה לא קיצי שלא כפירוש רש"י בהניזקין (נ"א ד"ה ניזונית) שכתב מיקץ קיצי שהרי פסק לזונה ה' שנים וכן האומר מדות כך וכך של חטים אני נותן לכל שנה ושנה מכאן ועד ה' שנים כדבר שאינו קצוב הוא שמא יוקרו החטים הרבה עכ"ל (ג): וכתב בעל התרומות בשער הנזכר גרסינן בהניזקין (דף מח:) אין מוציאין לאכילת פירות מנכסים משועבדים וטעמא לפי שאינן קצובים ומכאן ראיה שהמתחייב עצמו בדבר שאינו קצוב לגבי דידיה מהני ומתחייב ביה גם הרמב"ם בפרק כ"ג מהלכות אישות כתב הנושא את האשה ופסק עמה וכו' אלמא שפשוט הוא שהקנין מועיל אפילו בדבר שאין לו קצבה זהו הנראה לנו וע"ז היו סומכים כל בני דורינו כמנהגם להתחייב כל אחד ואחד במזונות לחבירו ובדבר שאין לו קצבה אך מצאנו להרמב"ם עצמו שכתב בפרק י"א מהלכות מכירה המחייב עצמו בדבר שאינו קצוב וכו' לא נתבררו דבריו מפני שהן כסותרים זו את זו ועוד שגלה דעתו שאף המפרש ה' שנים נקרא דבר שאינו קצוב עכ"ל ובביאוריא להרמב"ם פכ"ג מהלכות אישות כתבתי בזה: כתב הריטב"א בתשובה כך דעתי ודעת רבותי שכל המחייב עצמו בקנין לזון את חבירו זמן ידוע חייב לזונו הזמן ההוא ואף ע"פ שלא נתן קצבה למזונות ואע"פ שהרמב"ם חולק בזה לא הסכימו עמו גדולי בעלי הוראה ז"ל וכך רבותי עושים מעשה בכל יום לפי שהדבר מוכרח להם מכמה מקומות ואם החייב היה בשטר גובה מנכסים משועבדים כדתנן בפרק הנושא (כתובות קא:) על הפוסק לזון את בת אשתו ואם חייב עצמו לזוני סתם חייב לתת לו דמי מזונות בכל מקום שהוא וכדמוכח להדיא מההיא דקתני (שם) לא יאמר הראשון לכשתבא אצלי אזונה וגרסינן בירושלמי המקבל עליו לזון את כלתו היא אומרת מעות והוא אומר פירות הדין עמה ואם התנה בפירוש לזון אותה על שולחנו והיא אינה רוצה לאכול עמו יכול הוא לומר אם אין את אצלי אין לך מזונות וכדרך שאמרו בפרק הנושא (כתובות קג.) על אלמנה שאמרה אי איפשי לזוז מבית אנא ומ"מ נותן לפי ברכת הבית כדאמרינן התם בהדיא גבי אלמנה ואף בזה אם העיכוב אינו מחמת הניזון אלא מחמת המתחייב לזונו כגון שאינו רוצה לזונו ודאי חייב לתת לו דמי מזונות וכדרך שעושים לאלמנה שאין היתומים רוצים לזונה עמהסב שתקבלה מזונותיה היא על שלחן בעלה או על שולחנם ומזה הטעם אני אומר שאם מת המתחייב חייבים היורשים לזונו מנכסים לפי ברכת הבית או לתת לו דמי מזונות כי אע"פ שמת המתחייב לא נפטר מחיובו לפי שהתנה לזונו על שולחנו שלא התנה לזונו על שלחנו אלא כדי שלא יתחייב לתת לו

דמי מזונות שלמים בכל מקום שהוא שם אם לא ירצה לאכול שם כדרך שהיה חייב אם נתחייב לזונו סתם וב' שנתחייבו לזון לאחד דינו כדין שנים שלוו מאחד שכל אחד חייב בחלקו וחייב בחלק חבירו עכ"ל: עיין בטור אבן העזר סימן קי"ד ושם חמצא דין המקבל עליו לזון את חבירו ועי' עוד בטור זה סימן ר"ז :

סעיף י

והמחייב עצמו בדבר שלא בא לעולם וכו' עד דגרע ממשכין הם דברי בעל התרומות בשער ס"ד ולמד דמחייב עצמו בדבר שלא בא לעולם מדאשכחן דמשעבד לחובו מה שיקנה כדקי"ל דאקני משתעבד לב"ח: ומ"ש לא מיבעיא כתב לו מודה אני לך וכו' למד כן מדאמרינן בהשולח (מ:) האומר נתתי שדה פלונית לפלוני והוא אומר לא כתב ולא נתן הודאת בעל דין כק' עדים דמי: ומ"ש אלא אפילו אמר הוו עלי עדים וכו' כ"כ משום דלא גרע מערב דלא מקבל מידי ומשעבד נפשיה בקנין אפילו לאחר מתן מעות:

סעיף יא

ומ"ש אבל הנותן מתנה וכו' דברים ברורים הם וכתב שם שכ"כ הרי"ף בתשובה: (ב"ה) ונלמד מדאמרינן בפ"ק דקידושין מנה אין כאן משכון אין כאן ועי' שם בסוף עלה ח': ע' בסימן כ"ט: כתב בעל התרומות בשער מ"ג ח"ד הנותן מתנה לחבירו ממה שקנה וממה שיקנה לא זכה במה שיקנה כדאיתא בתוס' ואם קיבל אחריות להעמיד מתנת מה שיקנה בידו לא מהני ליה מידי דכיון דלא חלה המתנה לא יחול השיעבוד והאחריות כדאמרינן בקידושין (ח:) פריטי אין כאן ונסכא אין כאן וכן מצא בתשובה לרב יצחק ז"ל אבל אם נתן לו קרקע באחריות ובאותו אחריות שיעבד לו נכסיו שקנה ושיקנה לסלק מעליו כל עורר וטוען שיבא על שדה זו שנתן לו בזה הושוו המורים דלכל שיעבוד מהני דאקנה ומוציאין מיד הלקוחות וזה מה שהשיב הרמב"ן נ"ל שהמוכר או הנותן מה שעתיד לקנות ושיעבד נכסיו וקיבל אחריות להעמידה בידו חייב להעמידה בידו ואם לאו גובה מהם מדין אחריות והוא שכתב דאקנה באחריות וליכא למימר מתנה אין כאן שיעבוד אין כאן שיכול אדם שיחייב עצמו באחריות שאינו חייב בו ע"ד חייב אני לך מנה בשטר וזהו אחריות כל המתנות וכ"ש בקנין ודאקנה בכל דין חיוב ממון משתעבד הוא מ"מ יש לדון אם מכר אותה לאחר שלא יגבה מהם מפני שאינם קצובים ומיהו אם קנו מידו לא בעינן קצבה דהכי אסיקנא בהניזקין (נא.) אבל מיניה גובה בכל ענין אלא שיש לחוש לדעת האומר שאין אדם מחייב עצמו בדבר שאינו קצוב עכ"ל ועיין בהגהת מרדכי סוף בתרא: כתב הרשב"א ח"ג סימן ס"ה שאלת מי שחייב עצמו ליתן לחבירו כל מה שירויח מכאן עד ל' יום ושיעבד לו בקנין גמור כל נכסיו שקנה ושיקנה אי אמרינן דלא אמר כלום לפי שאין אדם מקנה דבר שלב"ל. תשובה דבר ברור הוא שחייב דלא אמרו בדשלב"ל

אלא כגון פירות דקל אבל המחייב עצמו ליתן מה שיוציא הדקל דבריו קיימים שזה אינו מקנה הפירות אלא מחייב עצמו ליתן עד כאן לשונו:

סעיף יב

ראובן הוציא שטר על שמעון וכו' תשובת הרי"ף כתובה בעיטור ובעל העיטור חולק עליה והאריך בראיות ובספר התרומות שער ס"ד כתב ג"כ תשובת הרי"ף והשגת הראב"ד עליה וחתם הראב"ד דבריו ואני איני כדאי להשיב על דברי הרי"ף אך הדיין יחוש ועיין בתשובת מיימון דספר משפטים סי' ס"ו ובמרדכי פ"ק דקידושין: (ב"ה) ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן ר"ן: והרמב"ם כתב בפכ"ב מה' מכירה מי שנתן קרקע מתנה לחבירו ונתן לו על גבה ק' דינרים אם היו הדינרים מצויים ברשותו כיון שזכה בשדה זכה בדינרים ואם אין לו דינרים אין מחייבין את הנותן ליתן לו מאה דינרים עד שיביא הזוכה ראיה שהיו לזה דינרים בעת המתנה וה"ה לשאר מטלטלין שמקנה אדם אותן על קרקע אם אינם ברשות המוכר או הנותן לא קנה שאין אדם מקנה דבר שאינו ברשותו עכ"ל וזה מבואר כדברי תשובת הרי"ף ז"ל: (ב"ה) וכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: וכתב עוד הרי"ף בתשובה הנזכרת ואם טען ראובן כבר נתתים לו ושמעון מכחיש ואומר אם כן שטרך בידי מאי בעי אם ראובן יכול לומר שלא היה ברשותו באותו שעה כי אמר ליה נתתים לך מהימן ואם יש עדים שהיה בידו באותה שעה אינו יכול לומר נתתים לך דאמר ליה שטרך בידי מאי בעי וגמרינן הכי מהמפקיד אצל חבירו בשטר וא"ל החזרתים לך אלא דההיא שבועה דאורייתא ושבועת המתנה דרבנן בהיסת ע"כ ונתבאר עוד בתשובה הנזכרת אם הניח לו משכון עליה אינו כלום וכתבוה הגהות בפרק כ"ג מהלכות מלוה והרשב"א בתשובה הסכים לדברי הרי"ף דאם לא היו לו באותה שעה לא עשה כלום חדא דפלוגתא דרב ושמואל היא בפ' שבועת הדיינים (שבועות לט:) דשמואל ס"ל דדוקא קאמר והלכתא כוותיה ועוד נ"ל דאפילו רב לא אמר דשוה קאמר אלא בתובע ונתבע שדרכן לשום אבל נותן או מודה בעצמו כך וכך זהובים יש לפלוני בידי אפילו רב מודה דדוקא קאמר אבל אם כתב לה כך וכך זהובים מנכסי בהא ודאי שכיון שאמר מנכסי או שוה קאמר או שימכור מנכסיו ויתן לה אותם הזהובים ע"כ: ובתשובה אחרת כתב אפילו לדברי שמואל אם אמר אני נותן או מקנה מנכסי ת"ק זהובים שוה קאמר וזה נ"ל ברור והכי משמע בספ"ק דגיטין (יג.) גבי תנו מנה לפלוני ומת וכיון שכן בכאן שאמר נתתי לה משלי ת"ק זהובים לכאורה משמע דלשון משלי כאומר מנכסי עכ"ל: ובתשובה אחרת ח"א סימן תתקנ"ב ובתולדות אדם סימן ק"ך כתב שהרמב"ן כתב כדברי הרי"ף וכתב עליו דברי הרב נכונים דמה שכתב

שאין אדם יכול לתת מעות אגב קרקע או בקניה אחרת אא"כ הם בעין ולפיכך צריכה לאה הנזכרת לברר שהיו בעין בשעת המתנה ואם לא בררה והיא טוענת שהיו בעין והניחתם אצלו בפקדון והוא טוען שלא היו בעין הבעל נאמן בשבועת היסת ואם נתברר שהיו בעין אלא שטוען שנגנבו או אבדו אפי' אם פשע בהם פטור לפי שאשתו עמו במלאכתו אבל משביעין אותו שתי שבועות אחת שאינם ברשותו ואחת שלא שלח בהם יד שלא מדעתה עכ"ל: ובתשובה אחרת כתב אם הבעל טוען שכבר קבלה אותם נאמן מפני שכך כתוב בשטר המתנה מעכשיו תלך ותחזיק בזהובים שלי ועיין עוד בתשובות הרשב"א סימן תתקל"ד: כתוב בתרומות בשער הנזכר שהשיב הרי"ף ואין הולכין אחר האומד שיש עשיר שאין לו זהובים והרשב"א כתב בתשובה אחרת שאין דברי התשובה ברורים כל הצורך ואף בעל העיטור נראה שאין מודה לו: כתב בעה"ת בשער ס"ד שכתב הראב"ד בסוף התשובה שהשיג על הרי"ף ששטר מתנה שכתב בו הקניתי לפלוני אגב קרקעי ק"ק דינרים אלו הרי שזיכם לו עתה ע"י העדים שקנו מידו בזכיית הקרקע וזכות המעות הרי הודה על עצמו שהקנהו הקרקע והמעות ונשארו בידו שלא יגבהו אותם עד יום פלוני וכתב לו אחריות עליהם חוץ מזה שהרי כתוב בה ק"ק דינרים אלו הרי שהם בעין וקנו אותם מיד ונשארו בידו ונעשה עליהן ב"ח וכתב עליהן אחריות שיגבה אותו לזמן פלוני והממון נקנה והאחריות קיים ואני איני כדאי להשיב על דברי הרי"ף כו' עיין בדברי הרמב"ם ובדברי מגיד משנה בפרק כ"ב מהלכות מכירה: (ב"ה) וכדברי הרמב"ם כתב הרשב"א בתשובה ועיין בדברי רבינו סימן קי"ב: ובהריב"ש סימן שמ"ה כי שם האריך בדין זה:

סעיף טו

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב בריש פרק אע"פ שאדם יכול לשעבד עצמו להתחייב בדבר שאינו חייב בו עתה וכו' נראה מדברי רבינו שהוא סובר שהרא"ש חולק על תשובת הרי"ף ולי נראה דאינם ענין זו לזו שהרי"ף מודה בההיא דהרא"ש שאדם יכול להתחייב בדבר שאינו חייב אע"פ שאין לו נכסים לפי שגופו ועצמו הוא מחייב ומשעבד אבל בההיא דהרי"ף לא חייב עצמו ליתן אלא הודה שנתן לו במתנה כך זהובים ואם לא היו מצויים בידו באותה שעה אין כאן מתנה כלל וכי שיעבד נכסיו לגבותם מאי הוי דכיון דמתנה אין כאן שיעבוד לאו כלום הוא וכיוצא בזה כתב הרשב"א בתשובה וכן מצאתי להרא"ש ז"ל שכתב בתשובה סוף כלל ל"ו צריך לדקדק בלשון שרגילין לכתוב אם כותבין אני נותן לפלוני כך וכך מעות אגב קרקע קונה ואם בקנין חליפין בלא אגב אין מטבע נקנה בחליפין ואם כותבין חייב אני לך מנה בשטר חייב כדאיתא בריש פרק

הנושא אבל רואה אני בשאלתך שנותן לה אגב ארבע אמות וא"כ אז הוא קונה אפילו לא היה לו המטבע באותה שעה הרי הודה שיש לו והודאת בעל דין כק' עדים דמי עכ"ל הרי שחלק בין מחייב לנותן ואם כן אין ראיה ממה שכתב בר"פ אף על פי אבל מתשובה זו יש להוכיח שהוא חולק על דברי הרי"ף שכתב בסוף דבריו דנותן נמי חייב אף על פי שלא היה לו כיון שהודה שיש לו: וא"א הרא"ש ז"ל כתב בפרק אף על פי וכו' כ"כ שם התוס' (נד:) ויהבי טעמא דכיון שמשעבד גופו לזה החוב מעתה ולכשיהיו לו נכסים חל שעבודו מעתה וי"מ דכיון שכותב סתמא שיהיו כל נכסיו אחראין לכל מה שנתחייב הרי הודה שיש לו נכסים ואף על פי שאנו יודעין שאין לו הודאת בעל דין כמאה עדים דמי: ז"ל הריטב"א בתשובה כיון שהודה ראובן שהיו המעות ברשותו הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ולא אמרו שאין הודאתו הודאה אלא במקום שחב לאחרים כגון לקוחות שלקחו ממנו או ב"ח שלו או מקבל מתנה שלו אבל לגבי דידיה הודאתו הודאה והוא הדין לגבי יורשיו ואפילו במקום שחב ללקוחות וחביריו לא אמרו אלא כשהודה אחר שנתחייב להם דוקא אבל אם אחר שמכר צריך להביא ראיה. ודוקא לגבי מוכר ובעל חוב אבל לגבי יורש לא שנא הכי ולא שנא הכי הודאתו הודאה (ז) וכתב דבההיא דפרק שני דכתובות (יט.) האומר שטר אמנה הוא זה וכו' דעת המפרשים שאפילו היתה ההודאה אחר שמכר או נתן היא ושאינו מודה להם וכתב עוד גם מה שטען שאין במשמעות לשון ונתתי אלא שנתנם כבר בודאי כי לשון ונתתי שתי לשונות משמע לשעבר ולהבא שהרי אמרו בפרק השולח האומר נתתי שדה פלונית לפלוני וכו' הרי היא שלו א"ר יוחנן וכולן בשטר מפני שאינו לשון הודאה שאילו בהודאה בלא שטר נמי קני אלא מפני שהוא לשון מתנה להבא צריך שטר וכן פירשוה הרמב"ן והרמ"ה והשתא לשון השטר מוכיח שהוא להבא שהרי הודה בשעת כתיבה שהיו המעות בידו ואם כבר נתנם לה היאך הוא אומר כן עכ"ל: ובתשובה אחרת כתב וז"ל לענין המתנה לחוד שנתן לו בק"ג ק' בשטנטיש ולא סיים בשטנטיש ידועים גם לא אמר שהיו ברשותו באותה שעה דעת רבותי ודעתי שלא קנתה שאין המתנה חלה אלא בדבר מיוחד כנותן דבר מסויים לגמרי כאומר בית בביתי מנה בנכסי אבל אין מתנה חלה בלשון כללי שאומר נתתי לך כך וכך מטלטלין ובשלמא אלו נתברר שהיו ברשותו בשעת המתנה אולי היינו אומרים שעליהם נתכוין וחל המתנה וכדמשמע קצת בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סט:) גבי ההיא דארעא ודיקלי אבל כשלא נתברר היאך קנתה שהרי אינו נותן דבר שאינו ברשותו ועל מקבל מתנה להביא ראיה וכן השיב הרמ"ה והסכים עמו הרמב"ן כי אלו שנותנים לנשותיהם מתנת מעות צריך שלא תהא בלשון מתנה גרידתא אלא שיכתוב לה

לשון חיוב שנתחייב לה בסך ההוא בתורת חוב הא לאו הכי אע"פ שכתב לה אחריות לא קנתה וכן נראים הדברים. זאת ועוד כי אם הבשטנטיש הם מטבע שיש עליו צורה אינו נקנה בחליפין עכ"ל:

סעיף טז

ראובן הלוה לשמעון מנה וכו' זכה במשכונא כלומר ואם ימכור הלוה שדה המשכונא יוציאנה המלוה מיד הלוקח ולא אמרינן כיון דמלוה להוצאה ניתנה וכו' כלומר דהוה סד"א שכיון שמלוה להוצאה ניתנה כשנותן לו המשכונא במה זוכה בה הילכך אם מכרה הלוה מכרו קיים ואין המלוה יכול להוציאה מיד הלוקח דמלוה ע"פ היא ולא טרפה ממשעבדי קמ"ל דלא אמרינן הכי משום שאפילו לא היה חייב לו כלום היה מתחייב לו בהודאתו ועוד שאפילו לא היה משתעבד לו מצד הודאתו בשלמא אם היה משתעבד לו הקרקע לענין שיפרע מגופו הוה שייך למימר זה בא לקנותו בכסף שהלוה והא מתאכלי זוזי דמלוה להוצאה ניתנה ולא קני אבל זה לא משכן לו לשיפרע מגוף הקרקע אלא להחזיק בו ולאכול פירותיו עד שיפרע מחובו ודין זה כתב בספר התרומות שער ס"ד ומסיים ביה ומסתברא שאילו לא היה כאן לא שטר ולא קנין באמת היה דינו שכשם שאין הקרקע נקנה במלוה כדאית' בקידושין כך אין המשכונא נקנית במלוה אבל עכשיו בדין זה שהיה בקנין ובשטר נסתלק מכאן כל ספק שיש לנו לומר דל זוזי מהכא וליקני בקנין ובשטר ועוד שאין לנו לדקדק אם קנה המשכונא אם לאו שהרי מ"מ שיעבוד חובו קיים ואין קנין המשכונא מועיל אלא לאכילת פירות בלבד עכ"ל ואם באנו להסכים דברי רבינו עם דברי בעה"ת צ"ל מ"ש רבינו שהרי נשתעבד לו בחובו בשביל הודאה שהודה שלוה ממנו מנה לא בשביל הודאה גרידא קאמר אלא משום דהקנה בקנין ושטר ואם נפשך לומר דבשביל הודאה גרידתא קאמר אסיפא דלישנא סמיך שאין קנין המשכונא לגוף הקרקע וכו':

סעיף יז

ראובן הוציא שטר שכתוב בו וכו' כתב בעה"ת בשער נ"א סי"א שאם הודאת לוי לראובן לא היתה במעמד שלשתן אלא שהודה לוי כן בפני עדים לא נכוף הלוה לפרוע ליה עד שיכתוב וימסור והוא ז"ל חלק עליהם וכתב דכיון דאודי לוי לראובן ששלוחו היה איגנאי מילתא דמשעת הלואה הוי ההוא ממונא דראובן ואינו צריך כתיבה ומסירה אלא למי שבא לזכות ממונו לאחר שלא היה לו עד עתה שום זכות אבל זה שממונו הוא אינו צריך שום הקנאה ולא עוד אלא שאם בא לוי למחול החוב לשמעון אינו יכול דכיון שהשטר ביד ראובן והודה לוי דשלוחו היה נמצא שראובן היה הלוה ולא לוי ורבינו סתם הדברים כדעת בעל התרומות: אם ראובן מוציא שטר שיש ללוי על שמעון וטוען

שלוי הקנהו לו בכתיבה ומסירה ואבד שטר המכירה או שהממון היה שלו ולוי שלוחו היה ולוי מכחישו או שטוען ראובן לוי נתנו לי במתנת ש"מ והיורשים מכחישים אותו עיין בסימן ס"ב וסימן ס"ו:

סעיף יח

ראובן הלוה מעות ללוי וכו' עד מחייבין אותו לכתוב שטר אחר על שמו הם דברי בעל התרומות בשער נ"א. למדה הרב מדגרסינן בהגוזל קמא (קב: קג.) ת"ר הלוקח שדה לשם חבירו אין כופין אותו למכרו וכו' ועיין בהרא"ש בתשובה כלל צ"ו סימן ה': ומ"ש אלא אפילו עשה עניינו בסתר ושמעון מערער וכו' גם זה שם וכתב דל"מ לדעת הרמב"ם שסובר שנאמן לומר שטר מכר היה לי ואבד וכמ"ש סס"ב וסימן ס"ו שנאמן ראובן בכל טענותיו במגו דשטר מכר היה לי ואבד אלא אפילו לדברי החולקים עליו כיון שמודה שמעון שלא היה ממונו אין זה לשון זכיה וכן השיב הרמב"ן: ומ"ש ולא עוד אלא אפילו הודיעו לשמעון וכו' ג"ז שם וכתב שכן פי' הראב"ד בפירושיו: כתב הרא"ש בכלל ששי סט"ו על שטר שהיה כתוב על שם ראובן וכתוב בסופו ואלו המעות הם מחכירות הקהל וטוען ראובן שכיון שכתובים על שמו שלו הם ועוד אומר שהקהל נתנו לו שטר זה לגבות ממנו מעות שהיה לו אצל הקהל והקהל מכחישים אותו ופסק שהדין עם הקהל: כתב הרשב"א בסימן תתקכ"ז שנשאל על שמעון שהיה חייב מנה לראובן ונתפשרו ביניהם שיעשה שמעון שטר חוב ללוי מכ' דינרים ואח"כ נתרצה ראובן לשמעון ועשה לו שטר מחילה גמורה מכל תביעת ממון ועכשיו טוען שמעון כי כיון שלוי לא הלוהו שום ממון אלא ראובן הוא שהלוהו וכיון שמחל לו כל תביעת ממון גם זה בכלל והשיב שהדין עם שמעון: המלוה את חבירו משכונת קרקע וצוה לכתוב את הקרקע בשם בנו הקטן ועכשיו טוען הלוה למלוה לאו בעל דברים דידי את לכשיגדל בנך אדע מה אשיב לו כתב הרא"ש בתשובה כלל צ"ו סימן ב' שאין בדבריו כלום וצריך הוא לפרוע למלוה שהלוה לו בשם בנו: מי שקנה קרקעות וכתב שטרי הקנין בשם בניו וכן המלוה לבני אדם וכתב השטרות בשם בניו והפקיד השטרות ביד נאמן וא"ל אם אמות יהיו לבני אחרי אבל כל זמן שאני קיים יהיו שני ואח"כ נשא אשה אחרת והוליד ממנה בן אחר ונפטר ונשארו השטרות ביד הנפקד עיין בתשובת הרא"ש כלל צ"ו סימן ג' : וכתב עוד שם סימן ד' על אשה שטוענת על קצת קרקעות שהניח בעלה שחציים שלה ממעות שנפלו לה מבית אביה והשטר כתוב בשם שניהם יראה שכל הקרקעות שקנה בעלה והשטרות כתובים גם בשם האשה שחציים שלה ואם כתובים בשמה לבד כולם שלה: וכתב עוד בכלל ס"ה סי' ב' שנשאל על ראובן שתבע את שמעון לדין וא"ל אתה הודית

בפני עדים שאתה חייב לי מנה בשטר וקנין ועתה גנבו השטר ונתנוהו לך תן לי ממוני השיב שמעון אתה לא מכרת לי כלום ולא הלויתני לוי נתן לי משכון ושאל ממני לכתוב עלי שטר חוב בשמך והוא החזיר לי השטר והחזרתי לו משכונו. והשיב דשמעון נאמן בשבועה במגו שהיה יכול לומר פרעתי לראובן והיה נאמן בשבועה כיון שאין השטר ביד ראובן: הקונה קרקע ע"ש בנו קטן ונתנו לאחר ונתחייב לכוף את בנו כשיגדל לכתוב לו שטר על שמו וכשגדל הבן לא נתרצה לכתוב השטר בהריב"ש סי' ק"ן ובתשובות הרשב"א סימן אלף ול"ג:

סעיף כ

כתב הרמב"ם האומר לחבירו שטר שבידך זכות יש לי בו וכו' בהל' טוען פ"ה ויש לתמוה על רבי' שכתב כאן דברי הרמב"ם סתם כאילו אין חולק עליהם ובסי' י"ו כתב שהרא"ש חולק בדבר וכתבתי שם שדעת הרשב"א כדעת הרא"ש: ודע שכתוב בתשובות הרא"ש כלל ס"ח סימן ק"ד ששאלו חכם אחד שהיה מנהגו כשאחד מהבעלי דינים תובע הטפסת השטר היה מצוה ליתן לו לפי שהיה סומך על תשובת הרמב"ם ושהראהו לו כתוב בשם הרשב"א שכתב שטוען ליתן לו הטפסת השטר אין שומעין לו דמצי למימר דמית עלי כאריא ארבא ואיני רוצה שיהיה טופס שטר מונח אצלך כדי שלא תתחכם להערים ולמצוא עילה לפסול את שטרי והביא ראיה מדאמרינן פרק גט פשוט (בבא בתרא קסח.) דלרשב"ג שטרי טענתא כותבין לכל אחד בפני עצמו משום דאמר אידך לא בעינא דתיהוי טענתי גבי טענתך דדמית עלי כאריא ארבא וע"כ לא פליגי רבנן עליה אלא דמשום פסידא דאידך שלא יצטרך לתת שכר אחר דעדיפא להו טענת מדת סדום מטענת דמית עלי כאריא אבל בעלמא ליכא מאן דפליג והיה ממתין הכרעת הרא"ש והשיב לו שמנהג פשוט הוא בכל דייני אשכנז לתת לנתבע הטפסת השטר לדקדק בו אולי ימצא זיוף או מחק או גרר וההיא דגט פשוט אינה ענין לדהכא דאמר לא בעינא דתיהוי טענתי גבי טענתך דהתם אדם פקח ובעל תחבולות מתוך שטענות חבירו מצויות אצלו ורואה אותן בכל שעה מחפש תחבולות לשנות את הידוע ולבטל דברי אמת של חבירו ולהטעים דברי שקרו הלכך בשביל הוצאות שיוציא חבירו לכתוב טענותיו אמור רבנן דהדין עמו ולא שייך הכא כופין על מדת סדום אבל בנדון זה יש לחוש שמא שטר מזויף הוא וכשיהיה הטופס בידו ישים אל לבו לזכור באיזו תחבולה נעשה השטר ויברר הדבר על בוריו ואם השטר כשר לא יוכל לפסלו כלל ע"י הטופס שבידו לכך החזק במנהגך ואל תרף ידך כי מנהג הגון הוא ודין צדק הוא עכ"ל וז"ל תשובה להרמב"ם שכתובה שם שטר שביד ראובן המלוה אע"פ שכתוב בו בלא טפיסת טופס מזה השטר

אין טענה לראובן להמנע מכתיבת הטופס ממנו ואפילו התנה זו על טופסו בביאור מפני שזה הענין אינו מחייב השהיית הפרעון אלא לאחר בירור ההפסד והזיוף שבשטרו א"כ כל זמן שירא מן הדין לפי טענת בעלי דינין שיתן לו הטופס בלא זה התנאי שלא יועיל זה התנאי לעכב נתינת זה הטופס עכ"ל ודברי הרשב"א שכתב השואל הם בתשובות הרשב"א סימן תתפ"ט ונראה מדברי הרא"ש דדוקא כשזה טוען מזוייף הוא נותנין לו הטפסת השטר אבל בטענה אחרת כיון שמודה שהשטר אינו מזוף נראה שאין נותנין הטפסת השטר שאינו נוטל אותו אלא להתחכם לשנות את הידוע ולבטל דברי אמת הכתובים בשטר ולהטעים דברי שקרו דומיא דלא בעינא דתיהוי טענתי גבי טענתך וכך מטין דברי הרמב"ם שכתב אלא לאחר בירור דברי ההפסד וזיוף שבשטר וגם כתב כל זמן שיראה מן הדין לפי טענת בעלי דינין שיתן לו הטופס ומשמע דה"ק אם זה טוען מזוייף הוא הדין נותן שיתנו לו טופס השטר ואם זה מודה שהשטר כשר אלא שטוען טענה אחרת אין נותנין לו כנ"ל וכתב נ"י בפרק גט פשוט כתב הריטב"א דעת מורי הרב ומורי הרשב"א שהטוען לחבירו שיתן לו טופס משטרו שמוציא עליו כ"ע מודו שיכול לומר בעל השטר אתה רוצה לבקש עקיפין של שקר על שטר שלי כדי שתפסידני וזו טענה גדולה היא אבל מראהו לו בב"ד לקרותו ולראותו וכן דנתי לפני רבותי פעמים הרבה עכ"ל ולענין הלכה נקיטינן כהכרעת הרא"ש ז"ל ותשובח הרמב"ם ז"ל:

סימן סא

סעיף א

ששאלת על שתקנו הקהלות וכו':

סעיף ג

ששאלת שטר שכתוב בו נתחייב פלוני וכו' כלל ס"ח. תשובה נ' (סי' ה') ודעת הריב"ש בסימן ר"י שאין גובין בטופס שביד הסופר עיין עליו וכן נראה מדברי הרשב"א בתשובה שאין גובין בו אא"כ מנהג בעיר לגבות בו:

סעיף ד

ומ"ש על המקום אין קפידא נתבאר בסימן מ"ג ומ"ש ועל המטבע הפחות הנקרא זהובים יתן לו נתבאר בסימן מ"ב:

סעיף ה

וששאלת אשה שיצא עליה שטר חוב וכו' כלל ל"ט סימן ה' וע"ש סימן ד' והוא בטור זה סימן צ"ו:

סעיף ו

ששאלת שטר שיש לראובן וכו' כלל ס"ח תשובה ח' ויש בדברי שאלה זו שכתב רבינו חסרון שכך כתוב בלשון השאלה כי אין כותבין זה אלא לחיזוק בעלמא גם בלא צוואת הלוה אמנם הואיל ונהגו לכתוב בכל השטרות כן אמרינן כי אמר סתמא כפי המנהג קאמר וגם נאמנות רגילין לכתוב עכשיו בכל השטרות אף כי אמר ליה סתמא א"כ ג"כ לא יועיל מה שאין אנו יודעים שאמר לו כן בפירוש גם הקנס שרגילים לכתוב בשטרות שיפרע כל ההוצאות עם הכפל וכולי ומשמע מדבריו בתשובה זו וגם מתשובה אחרת שכתב רבינו בסימן זה דדוקא בטוליטולא שנהגו כך הוא דאין גובה המוציאו אם אין כתוב בו ואף בלא הרשאה אבל בסתם מקומות כיון שכתוב בו לכל מוציא שטר זה גובה בלא הרשאה וכן כתב בתשובה אחרת בכלל הנזכר וגם בכלל פ"ז סימן ג' ונראה מדבריו שם שאפילו כתוב בו לכל מוציאו בין יהודי בין עכו"ם גובה בו ישראל המוציאו מיהא ואע"פ שבכלל ס"ח כתב דמסתבר מדכוללן יחד יהודי ועכו"ם דבר פשוט הוא שאינו יכול לגבות בו ומדהא ליתא הא נמי ליתא לא כתב כן אלא לתת סברא למנהג טוליטולא וכמבואר בדבריו שם אבל במקום שלא נהגו כן אין ספק שגובה בו ישראל המוציאו בלא הרשאה ואפילו כתוב בו בין ישראל בין עכו"ם ועיין ברבינו ירוחם נתיב ו' ח"ה וכתבתיו בסימן נ': והנה השיב לשאלה ראשונה שכך נהגו בטוליטולא כלומר דאילו מדינא תנאה קיים וכך פירש דבריו בת"ה סימן של"א ולשנית השיב לכל דבר שנהגו לכתוב א"צ שיאמר לו כן בפירוש דמסתמא דעתו שיכתבוהו כמנהג המדינה כל אותם דברים הם שקיימים ועושים על פיהם ובסימן ע"א אכתוב אם יש מי שחולק בזה ועי' במ"ש בס"ס קי"א בשם תשובת הרשב"א. ולשלישית שהיא ההוצאה השיב שלא היה פוסק לגבותה משום דאסמכתא היא ולא קניא אא"כ קנו מיניה בב"ד חשוב: ובענין השאלה הראשונה שהיא אם כתוב בשטר שהוא מתחייב לפרוע לכל מוציא שטר זה כתב הרשב"א בסימן תתקנ"א שהוא דבר ברור שהוא חייב לפרוע לכל מוציאו אף בלא הרשאה וזהו כמו שכתבתי בדעת הרא"ש דדוקא למנהג טוליטולא כתב כן אבל בשאר מקומות גובה בלא הרשאה וכתב הרשב"א בתשובה הנזכרת מיהו דוקא כשהמוציא היה ילוד כבר בשעת הלואה אבל אם נולד לאחר מכאן לא דלא היה יכול להשתעבד למי שלא בא לעולם וכך מפורש בסוף פ"ק דגיטין (יג:): כתב ר"י בנ"ד חלק א' בשם רבינו האי מאן דמקבל למיכתב שטרא בכל לישנא דזכותא אף ע"ג דלא ידע ספרא לאחזוקי כראוי כיון דכתיב ביה ואחריות שטרא דנן קבילית עלי כחומר כל שטרות דנהיגי בישראל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי קאי לכל כללי בתחלת ענינא אבל תנאים כגון נאמנות בהלואה או

ביטול מודעא במתנה לא מחשבינן עד דמפרשי עד כאן לשונו : וכתב הר"ן בפ' האשה שנפלו וז"ל אמרו בשם הרא"ה דדינא דמברחת דוקא בשלא כתבה לו מתנה גמורה מתנה חלוטה מתנת עולמית אבל אם כתבה לו כן קנה לגמרי וכתב הרשב"א שיש לדקדק לפי דבריו עכשיו שהכל כותבים כן אם נדון אותו לשופרא דשטרא עד שיכתבו וכך אמרה לנו בפירוש כדרך שעושין בתנאי נאמנות ועל נאמנות בפירוש ואני למד מדברי מורי הרב שכתב בב"ב (ד' מ:) גבי כתבוה בשוקא דכיון שהכל מורגלין לכתוב כן בזמנינו זה א"צ לומר כן בפירוש דאילו רצה לכסותה היה מצוה שלא לכתבה בפרהסיא ושלא לכתוב בשטר כן שהרי הוא יודע שכך הם כותבים וכאילו צוה בפירוש כתבוה בשוקא הוא ואיפשר לדון כאן כן ונראין הדברים שהכל לפי ראות הדיינים שא"א לומר באשה שתדע בנוסח השטרות שכותבי השטרות רגילין לכתוב ועד שיעידו שכך אמרה להם בפירוש לא קנה עכ"ל ועיין במה שאכתוב בסימן ע"א וכתב עוד הרשב"א שנשאל על שטר שכתוב בו שאם לא יפרענו לזמן פלוני קיבל עליו ליתן לו כל הוצאה והפסד שיבא לו ויעשה מחמת חוב זה ותובע המלוה שהיתה לו סחורה מזומנת לקנות שהיה בה ריוח ובשביל שלא פרעו הפסיד אותו ריוח ורוצה שיפרענו לו והשיב שאינו חייב : (ב"ה) בסי' ק"ג כתב רבי' תשובת הרא"ש שאף ע"פ שכותבין בשטרות שיוכל לגבות חוב בלא שומא והכרזה כיון שנוהגים במקום ההוא שלא לגבות אלא בשומא והכרזה אינו יכול לגבות זולתם:

סעיף ט
ששאלת מלוה שירד מעצמו וכולי בכלל הנזכר תשובה י"ג:

סעיף יד
וששאלת שמעון שכתב שטר לראובן וכו' כלל ס"ז תשובה ג':

סעיף טו
וששאלת ראובן תבע משמעון כו' כלל ס"ה סימן ב':

סעיף טז
שאלה ילמדנו רבינו וכו' כלל ס"ח תשובה כ' ובכלל פ' סי"ח ועיין בכלל פ"ה ס"ט ובמהרי"ק סימן קצ"א:

סעיף יח
שאלה ראובן שיצא עליו שטר שזה נוסחו וכו' כלל ס"ה סימן ג': כתב בתשובות הרא"ש כלל ס"ח סימן א' על מקום שתקנו שיחתמו על כל שטר ג' עדים לכתחלה ויצאו על אחד שני שטרות אחד חתום עליו הלוה וב' עדים מקיימים והאחד אין חתומים בו אלא ב' עדים מקיימים איזה מהם גובה: וכתוב עוד שם שאם מסופקים אם נהגו לגבות בו גובה בו ולא שייך למימר בכי הא יד בעל השטר על התחתונה: וכתוב עוד בכלל ס"ח

על מי שנתן ביתו מהיום ולאחר פטירתו לד' לכל אחד חלקו וכתב להם ד' שטרות ובכל אחד כתוב זכות שלשת האחרים ג"כ אבל כתוב בו שלא ידונו בשום ענין מעניני השטר כי אם לבעל אותו שטר בלבד ואבדו ג' שטרות מהם אם דנים על פי הרביעי לזכות כולם וכן אם יש עדים מעידים על המתנה אם הם מועילים ואם נמצאו השטרות הנזכר בביתו של נותן שלמים או קרועים הכל ע"ש: וכתוב עוד בכלל הנזכר על מי שחייב עצמו בשטר לפלוני או לפלוני והאמין לכל מוציא אותו שטר ואח"כ תבע אחד מאלו עם השטר והלוה טוען שפרע לאחד מאלו והוא מודה לו שנפרע: וכתוב עוד שם על ראובן שנתחייב בקנין סכום מעות לאשתו או לכל מי שיוציא שטר זה ומתו ראובן ואשתו ועכשיו יוצא השטר מיד שמעון ורוצה לגבות שטר זה והיורש טוען שהשטר חוב זה הוא שלו שהוא עומד במקום אמו שהוא יורשה: וכתוב עוד שם על שטר שלא נכתב בו שם המלוה אלא ששיעבד עצמו הלוה לכל מי שמוציא עליו שטר זה שיגבה ממנו כל המוציאו יגבה בו אע"פ שידוע שהוא לא הלוה זה הממון ואע"פ שהעדים שזכו בשעת הקנין בשביל מוציא שטר החוב לא ידעו מי יהיה מוציא השטר אעפ"כ מועיל ועיין בדברי רבינו סימן נ': וכתוב עוד שם על הנותן קרקע לשני' או לשלשה בשטר וצוה שלא ידונו במתנה זו רק בגוף השטר לא בנסחו ולא בעדים מה תהיה תקנתם: וכתוב בכלל צ"א סימן ד' על ראובן שמשכן ביתו לשמעון ואחר כך לא מצא המחיצות שהניח שהיו מחלקים בינו ובין שותפו וטוען שמעון שיביא עדים החתומים על השטר ויעידו שלא רצה לקבל אותם המחיצות במשכנתא והשיב מחיצות אלו הם מעיקר הבית ואם איתא שלא היו בכלל המשכנתא היה צריך להוציאם בפירוש ואף אם העדים החתומים על השטר יעידו ע"פ שהוציאו המחיצות מכלל המשכנתא אין בעדותם כלום מאחר שסותרין מ"ש בשטר: וכתב בכלל שביעי סי"א על מי שנשתעבד בשטר בקנין לחבירו בסך קצוב ואח"כ טען שמחמת אונס נשתעבד: לשון שבשטר המורה על הודאה ושאינו מורה עליה כלל צ"א סימן א': כתוב בתשובות הרא"ש כלל ע"ח בשם הרמב"ן דשטר שנפרע או נמחל שיעבודו צריך המלוה להחזיר השטר ללוה שגופו של נייר שלו הוא עיין בתשובת הרשב"א שאכתוב בסמוך: המחייב עצמו בשטר לכוף לאחר לעשות דבר פלוני והלה אינו רוצה לעשותו בתשובת הרא"ש ראש כלל ע"ד ומישרים נ"ט ח"ג ובמהרי"ק ובהריב"ש סימן ר"ן ותצ"ו: פירוש מה שכותבין בשטרות ואפילו מגלימא דאכתפיה בתשובות הרשב"א סתת"א: קהל שתקנו שאם יפטר אחד מהעדים קודם שיחתום השטר תהא חתימת הסופר קיימת כב' עדים תקנתם קיימת תשובת הרשב"א סי' תשכ"ט: כתב הרשב"א בתולדות אדם סק"ז שנשאל על שטר חוב שיוצא על לוי

וכתוב בו שהיו עידי אותה מלוה דן ונפתלי ואין אותם עדים חתומים בשטר אלא גד ואשר וכן כתבו בו דן ונפתלי עדים ואנו סופרי קהל בורגו"ש קבלנו עדות זו והכל שריר וקיים גד בן יעקב אשר בן יצחק וטען לוי שאין לו לפרוע כלום מפני שלא קבלו ב"ד עדות השני עדים שהם דן ונפתלי אלא שני אדם בעלמא שהם סופרי הקהל והעדים בעצמם לא חתמו בשטר והשיב שאם קבלו עליהם קהל בורגו"ש להיות נוהגים כן וכל שטר כזה שיהא נגבה בב"ד הרי אלו גובין בו: וכתב עוד בתשובה ח"א סימן תרכ"ט על מי שטען על כתובת אשתו שהוא עם הארץ ולא הבין כשקרא החזן הכתובה והתנאים וששאלו להרמ"ה והשיב ששומעין לו והוא ז"ל השיב שאין שומעין לו: וכתב עוד ח"ג סצ"ח שנשאל על התובע את חבירו שטר משכונא שיוצא על שם זקנתך שירשתה יש לי בו חמשים דינרים שאותה משכונא משותפת ביני ובינה עשה לי הקנאה באותו שטר מחמשים דינרים שיש לי בו והשיב הלה האמת כדבריך אבל איני רוצה לכתוב לך שטר הקנאה מפני טענה שיש לי עליו והשיב אינו חייב לעשות שטר הקנאה ולא שטר הודאה אלא שב"ד יכולין לכתוב שהודה בפניהם כן והוא שקבלם לב"ד כלומר דכנפינהו איהו הא מיכנפי ויתבי אין כותבין עד שיאמר להם כתובו כדאיתא בפ' זה בורר (סנהדרין כט.) ומה שטען אינו עכשיו ברשותי כיון שהודה שהיה בידו צריך לברר היכן הוא ומה נעשה ואם הוא ברשותו חייב להוציאו בב"ד כל שירצה הלה לתבוע לממשכן ואם רצה להחרים חרם סתם על כל מי שיש בידו שום שטר שיש לו בו זכות שיוציאנו רשאי עכ"ל: וכתב עוד על מי שהוציא שטר על חבירו והדין שלא יגבה בו והלה טוען שיכופו אותו להחזיר השטר והשיב דאינו חייב להחזיר דהתם המלוה נותן שכר לפיכך הנייר שלו לצור על פי צלוחיתו ועוד שמקבל מתנה הוא זה וההנאה שלו והוא נותן את השכר: כתב הר"ש בר צמח בתשובה לוה שפרע למלוה ואין המלוה רוצה להחזיר לו שטרו יש לנדותו עד שיחזירנו לפי שעובר על לאו של דברי קבלה: כתב הריב"ש בסק"ה אם לשון השטר אינו מספיק מן הדין כל שנהגו לגבות בכיוצא בו הולכים אחר המנהג והאריך בזה עוד בסשמ"ה: כתב הריב"ש בסי' ת"פ שמדקדקין לשון השטר ודנין על פי אותו דקדוק ולא אמרי' האי גברא לא גמיר כולי האי והיה סבור שהדין היה בענין כך ומפני כן כתב אותו לשון והביא ראיות לדבר (ו): כתב מהרי"ק בשורש ס"ז תשובת הרא"ש על ראובן שנתחזק לו שטר על שמעון לזמן ונפטר ראובן תוך הזמן ותובעין יורשיו לשמעון לפרוע לו השטר וטען שמעון שכבר פרע לראובן לפני מותו ומראה כתב מפרעון ועדים חתומים עליו ויורשי ראובן אומרים שהעדים עידי שקר ונותנין אמתלאה לדבר והשיב שאלו העדים צריכים דרישה וחקירה וכתבם רבי' בסי' ע"א: כל עניני שטרות הולכי'

בהם אחר לשון ב"א ואימתי הולכים בהם אחר ל' תורה בהריב"ש סי' ר"ז: פי' לשונות שטרות בסימן הנזכר. שיש מקומות שא"א בהם יד בעל השטר על התחתונה בסי' הנזכר: פירוש לשונות שטרות מהרי"ק קפ"ג הריב"ש ר"נ: כתב הרשב"א שנשאל על שטר פקדון שחייבו בית דין את הנפקדים מחמת האחריות שאינן נאמנין לומר פרענו שאין כאן מגו דנאנסו והשיב המקבל עליו אחריות סתם אין לחייבו אלא בקל שבחלקי האחריות וא"כ חזר למקומו מגו דנאנסו כ"ש שאיני רואה שקבלו עליהם אחריות כלל אפילו מגניבה ואבידה שכך כתוב בשטר שחייבו עצמם להחזיר לשמעון כל זמן שירצה בלי שאלת זמן ב"ד ובלא נוסח שטר ואח"כ כתוב וקבלו אחריות בכל זה עליהם ולפיכך יש לומר שלא קבלו אחריות עליהם אלא בכל זה שנזכר לומר שכל אחד מהם אחראי על חבירו בטענות אלו שאם יעכב אחד מהם ויסרב השני אחראי לו אבל אחריות הממון אם נגנב או נאבד איני רואה שישנו בכלל האחריות הזה שאם האחריות על הממון מאי בכל זה דקאמר אלא מסתברא ודאי שלא קבלו אחריות אלא על אותם תנאים כמו שכתבתי וכ"ש להוציא ממון שהמוציא מחבירו עליו הראיה: וכתב עוד שנשאל על שמעון שתבע את ראובן ואמר לו שטר משכונא שיוצא על שם זקנתך מק"ן דינרים על בתי יהודה יש לי בהם חמשים דינרים באותה משכונא עשה לי שטר הקנאה באותו שטר מחמשים דינרים שיש לי בו כדי שאוכל לתבוע את יהודה והודה לו ראובן אלא שטען טענות אחרות והשיב אינו חייב לעשות שטר הקנאה וגם לא שטר הודאה וכדאמרינן (ב"ב מ.) הודאה בפני שנים וצריך לומר כתובו אלא שבית דין יכולים לכתוב שראובן הודה בפניהם לשמעון שיש בידו שטר כך וכך שיש בו לשמעון כך וכך בו והוא שקבלם לב"ד כלומר דכנפינהו איהו הא מיכנפי ויתבי אין כותבין עד שיאמר להם כתובו כדאיתא בפרק זה בורר והטענה שטען שאינו חייב אלא בחלקו המגיע באותם חמשים דינרי' כדין טוען שהודאתו אינה מחייבת את אחיו וזה פשוט ואם השטר ישנו ברשותו חייב להוציאו בב"ד כל שירצה שמעון לתבוע את יהודה הממשכן ואם רצה שמעון להחרים חרם סתם כל מי שיש לו שום שטר שיש לו בו זכות שיוציאנו רשאי עד כאן לשונו: וכתב עוד ח"ג סמ"ב שאלת ראובן נתחייב לשמעון מנה בשטר אבל אין חתום בו אלא עד אחד לאחר זמן נפטר שמעון וראה הרואה השטר וקרע בו באמצעיתו קרע העובר על קצת שיטי שטר והאפוטרופא על נכסי שמעון תובע מראובן המנה הנזכר וראובן טוען שאין בשטר ממש חדא מפני שהוא קרוע ועוד שאין בו אלא עד אחד והאפוטרופא טוען שאין זה קרע ב"ד שאינו שתי וערב ומה שטען שאין בו אלא עד אחד עדיין העד השני קיים וזוכר העדות תשובה לפי דברי הרמב"ם הדין עם האפוטרופ' התובע שהוא ז"ל

כתב שהמוציא שטר חוב שאין בו אלא עד א' והלה טוען פרעתי הו"ל מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם והילכך חייב לפרוע אלא שאין אני מודה לרב בעיקר הדין אלא שיש לחקור בדין זה מצד אחר דאמרינן בריש פרק גט פשוט ע"א בכתב ועד אחד בעל פה דעתי נוטה שיצטרפו וכיון שכן אילו הכחיש את העד שבכתב ואמר לא היו דברים מעולם היה מתחייב שבועה עכשיו שאומר שפרע איפשר שהוא נאמן וישבע היסת ואף על פי שיש כאן שטר אינו אומר שטרך בידי מאי בעי כיון שאינו גובה בו ממשעבדי: כתב מהרי"ק בשורש קפ"ג הא דקי"ל אחריות טעות סופר הוא איפשר לומר דאף לענין גביית מטלטלין נאמר כן מאחר שאין לנו קרקעות בזמן הזה וכתב בשורש ר"ג על אשר ה"ר שמואל כתב יד מהר"י מוכיח שנכתב שטר אחר איך ה"ר ברוך הו"ל לייחד ר' דוקאטי לאם היתומות והוא נתתו ליתומות דבר פשוט הוא שמאחר שאין השטר יוצא מתחת ידה ולא מתחת יד בנותיה ואין השטר נמצא דודאי ה"ר ברוך נאמן במה שטען שהוא פרוע כיון דליכא למימר שטרך בידי מאי בעי: ענין מי שטען טענות לבעל שטר שהוציאו עליו בתנאים עיין בכתבי מה"ר איסרלן סע"ג. עיין בתשובות הרשב"א שכתבתי בסוף סימן ע"ב ותמצא דלא אמרינן שלא נכתב לשון נוסף שבשטר אלא לשופרא דשטרא בלבד אלא היכא דליכא למילף מיניה אבל היכא דאיכא למילף ילפינן: על ענין מגו דאי בעי כביש לשטריה או מגו דאי בעי קלתיה בהריב"ש סימן של"ו ושמ"ג. ש"ח שהיה לעכו"ם על לוי ומסרו העכו"ם לראובן וראובן מסרו לשמעון ובא שמעון לטרוף מיהודה קרקע שקנה מלוי או שקנאו מראובן עיין בתשובת הרא"ש ריש כלל י"ח: כתב רבינו ירוחם נתיב ו' ח"א שני שטרות של סכום אחד ביום אחד או בשני ימים ומלוה ולוה אחד גובה שניהם ולא אמרינן ביטל שני את הראשון בשם הרמ"ה והתוספות וכתבו רבינו בסימן ק"ד: פירוש מה שרגילין לכתוב בשטרות דלא כטופסי דשטרי למה מועיל בהריב"ש סימן שמ"א ובמשרים נ"ב ח"ד ובספר התרומות וכתבתיו בסימן קי"ג: כלל גדול בידינו בכל תנאי שאדם מתנה עם חבירו אין להלך אחר לשון הכתוב אלא אחר הכוונה מישרים נכ"ג ח"י: כתב הרשב"א שנשאל באי זה ענין ראוי להשתמש במימרא דכל מילתא דלא צריך לטפויי מילתא אתא והשיב בזה אין כח בידינו לדון בדמיונות אלא מקום שאמרו אמרו במקום שלא אמרו לא ידענו מה ואין כח בידינו לדון בו והביא ראיה לדבר: כתב הר"ן בתשובה סימן כ"ג שנשאל ראובן שנתן לחנוך בנו כל נכסיו בעת שהשיאו אשה וחנוך נדר לאביו סך ידוע ואחר כך כתב ראובן לחנוך מחילה כללית מכל שטר שנעשה או יעשה שיהיה נגד המתנה והמחילה הנזכר ואחר כך עשה חנוך לאביו שטר חיוב מסך הממון שנדר לו ומשכן לאביו כל הבתים שנתן לו אביו בעד החיוב

הזה ובא ראובן לתבוע הסך מבנו ודוחה אותו מכח המחילה והשיב נראה לי שהדין עם ראובן דהא קי"ל אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ואם כן אינו יכול למחול דבר שלא בא לעולם הלכך בנדון זה כיון שבתחלה לא נתחייב לו דבר שתחול מחילה עליו שהרי כתוב בלשון השאלה שחנוך נדר ולפי הנראה זה היה בדיבור בעלמא ואחר כך נתחייב מחמת לפי שרצה לעמוד בדיבורו נמצא שעכשיו מתחיל ואין המחילה הקודמת מפקיעתו כלל:

סימן סב

סעיף א

אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית וכו' פרק חזקת (בבא בתרא נב.) איתמר אחד מן האחין שהיה נושא ונותן בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאים על שמו ואמר שלי הם שנפלו לי מבית אבי אמי אמר רב עליו להביא ראיה ושמואל אמר על האחין להביא ראיה אמר שמואל מודה לי אבא שאם מת על האחין להביא ראיה מתקיף לה רב פפא כלום טענינן להו ליתמי מידי דלא מצי טעין אבוהון קשיא ראיה במאי רבה אמר בעדים רב ששת אמר בקיום השטר א"ל רבא לרב נחמן מר כמאן ס"ל אמר ליה אנא מתניתא ידענא דתניא אחד מן האחין שהיה נושא ונותן בתוך הבית וכו' עליו להביא ראיה וכן האשה שהיתה נושאת ונותנת בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאת על שמה ואמרה שלי הם שנפלו לי מבית אבי אבא או מבית אבי אמי עליה להביא ראיה ופירש רשב"ם אונות שטרי מכירות ושטרות של הלואה עליו להביא ראיה שהוא כדבריו ואם לאו הכל בחזקת תפוסת הבית ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב משום דרב נחמן דהלכתא כוותיה בדיני קאי כרב ועוד דתניא כוותיה וכן פסק הרמב"ם פרק ט' מהלכות נחלות ופסקו גם כן כדרבה דאמר ראיה בעדים וכן פסקו גם כן כדשמואל דאמר ומודה לי אבא שאם מת על האחים להביא ראיה ואע"ג דאתקפיה רב פפא ואסיקנא בקשיא הרי כתב ר"ח בשם הגאונים דלא דחינן מימרא בקשי אלא בתיובתא דקשיא פירושו קשיא לן דלא ידעינן לתרוצי האי מימרא אבל המימרא מימרא תריצא היא וכתב הריב"ש בסימן קס"ט שכן הסכים הרשב"א וטעמא משום דאע"ג דבעלמא לא טענינן ליתמי מאי דלא מצי טעין אבוהון הכא כיון דאפשר דאילו אבוהון הוה קיים הוי מייתי ראיה אלא דהני לא ידעי מאן ידע במילתא דאבוהון וגם השטר יוצא בשמו מש"ה על האחים להביא ראיה עכ"ל. וכיוצא בזה הם דברי התוספות שכתבו דהכא דוקא קאמר רב על האחין להביא ראיה דכיון דיוצאים על שמו מוכחא מילתא דשלו הן ובחייו דוקא קאמר רב דעליו להביא ראיה דאם איתא דנפלו לו מבית אבי אמו היו לו עדים בדבר אבל בבנו דליכא למימר

הכי סמכינן אמאי דיוצאין על שמו ויש ט"ס בספרי רבינו שכתוב ואם מת והניח יתומים אין צריכין האחין וכו' ויש להגיה אז צריכין האחין: כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ו ח"ב יש מי שכתב דאם מת המטלטלים בחזקת האחים דלא דמו לשטרות שיוצאות בשמו אבל בחייו דין אחד להם : (ב"ה) ועיין במ"ש בס"ס קע"ז בשם העיטור: כתב בעל התרומות בשער נ"א אין תפיסת השטר מועילה אפילו לעניין הנייר כל היכא שאינה מועילה לענין הממון: כתב בעל התרומות בשער נ"א בשם הראב"ד כשאחד מן האחים או אחד מן השותפין מוציא שטר חוב בדבר הידוע בשיתוף וטען לאחיו או לשותפו כי שטר זה היוצא על שם אחיו או על שם שותפו שלי הוא כולו כי אתם שהם שותפים שלי נתתם אותו בדרך קניית שטר או אבי הקנה אותו כשהיה ש"מ אם אינו מביא ראיה בעדים אינו נאמן וכדתניא בפ' ג"פ (קעג.) אחד מן האחין ששט"ח יוצא מתחת ידו וכו' ולא דמיא להיא דחזקת הבתים דקתני א' מן האחין שהיה אונות ושטרות יוצאות על שמו דהתם מיירי שיוצאות על שמו הכא על שם אביו עכ"ל: ודע דלא שנא לן בין אם טען שנפלו לו בירושה או שמצא מציאה או שניתנה לו במתנה וכ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר וכ"כ בהג"א בשם ריב"ם : ומ"ש רבינו וא"צ שיעידו על אלו השטרות וכו' כ"כ בעה"ת בשטר נ"א וכך נראה מלשון רשב"ם שכתב בעדים שמאבי אמו ירש ממון או ממון אחר הוא ובהגהות בפרק הנזכר כתבו בשם ראב"ן ראיה בעדים שיודעים שהיו נכסים מאבי אמו אבל לא ידעו זה השטר אם מאותם נכסים אם לאו וזה הפירוש רחוק בעיני. ולפי האמת נ"ל ראיה בעדים שידעו שממון זה הכתוב בשטר היה ממון של אבי אמו והר"מ כהן הביא ראיה לפירוש ראב"ן מדאמרינן אימור מעיסתו קמץ משמע דמספק תלינן להעמיד הממון בידו וכ"נ מדברי הרמב"ם שכתב עליה להביא ראיה שנפלו לה בירושה ובהג"א כתב שריב"ם פי' כראב"ן ורבינו ברוך כתב דצריך ראיה שנפלו לו ירושה כשיעור ההיא וכריב"ם מסתבר עכ"ל: ואם חלוקין בשום דבר אז על האחין להביא ראיה שם אמר רב חסדא לא שנו אלא שאין חלוקין בעיסתן אבל חלוקין בעיסתן אימור מעיסתו קמץ וכתבו התוספות אע"ג דלא טעין הכי אלא אומר מבית אבי אמו מ"מ נאמן במגו דאי בעי אמר מעיסתי קמצתי וכ"כ ה"ה בפרק הנזכר שכתב הרשב"א שמדברי ר"ח נראה שמא מעיסתו קמץ ובלבד אם ראו ב"ד שהיה יכול לקמץ מעיסתו כאותו סך ע"כ ואין נראה כן מדברי שאר המפרשים אלא י"ל שמן המועט שקמץ אסף הרבה ולמה לא וכמה פעמים נראה כן עכ"ל כלומר שאפשר שמאותו מעט שקמץ נשא ונתן עד שאסף הון רב. וכ"נ מדקדוק דברי רשב"ם. גם בעה"ת בשער נ"א כתב תשובה לקמאי שאף לא יעלה הקומץ כפי אומד ממון השטרות אמרינן מההוא פורתא נזדמן ביה רווחא דזמנין

דקובץ על יד הרבה ואיכא מאן דפליג ואומר שצריך להיות מאומד הקיבוץ כמו ממון השטרות עכ"ל ורבינו תפס כסברא ראשונה שמשמע מלשון בעה"ת שהיא נראית בעיניו עיקר וגם שהיא סברת המפרשים: ומ"ש רבינו והוא שזמן השטרות אחר זמן החלוקה כלומר שאם בתחלה היו שותפין ולא היו חלוקין בעיסתן ואח"כ חלקו עיסתם ועודם שותפים ואם זמן שטרות אלו הוא מאחר שחלקו עיסתן אמרינן שמא מעיסתו קמץ אבל אם זמן השטרות הוא מקודם שחלקו עיסתן אע"פ שעתה חלוקים בעיסתן עליו להביא ראיה שנפלו לו בירושה דהא ליכא למיתלי במעיסתו קמץ וכ"כ בעה"ת בשער נ"א בשם תשובות קמאי ועיין בהריב"ש סימן קס"ט:

סעיף ג

וכתב הרמב"ם דוקא באחים דשמטי אהדדי וכו' פ"ט מהלכות נחלות אחד מן האחין ששטר חוב יוצא מתחת ידו עליו להביא ראיה שאביו נתנה לו בכתיבה ומסירה או שצוה לו בו כשהוא ש"מ ואם לא הביא ראיה הרי הוא לאמצע בד"א באחים מפני שחזקתן שומטין זה מזה אבל אחר שטען שנתן לו או שקנאו מבעליו גובה בו וא"צ להביא ראיה וכתב ה"ה בפ' ג"פ נחלקו אביי ורבא באותיות אם צריך להביא ראיה על המסירה דרבא אמר אינו צריך ואייתי ראיה מדתניא אחד מן האחין שהיה יוצא שט"ח מתחת ידו עליו להביא ראיה אחים הוא דבמטי מהדדי אבל אחרים לא: וכתב הרב ן' מיגא"ש דאע"ג דלא קי"ל כמ"ד אותיות נקנות במסירה אלא דוקא בכתיבה ומסירה מ"מ קי"ל כרבא דאין צריך להביא ראיה אלא באחים בדוקא אבל באחר נאמן לומר שטר קנייה היה לי ואבד והן הן דברי רבינו תלמידו. וכבר כתב רבינו פי"ו מהל' מכירה ז"ל ואינו צריך עדים לענין קנייתו אבל צריך עדים לענין תביעה שהרי הנתבע אומר לו מי יאמר שבעל דברים דידי כתב ומסר לך עכ"ל בכאן מבואר שמה בהוא סובר שגובה ואין צריך להביא ראיה הוא כשהלוה רוצה לפורעו אבל אם הלוה טוען לאו בעל דברים דידי את טענתו טענה וכן הודה לו שם הר"א בהשגות לפי הנראה וגם בפירושיו נראה שהיא סובר כדעת הרב ן' מיגאש אבל כאן חזר בו והסכים לדעת הרמב"ן והרשב"א דכוון דקי"ל דצריך כתיבה ומסירה כל שלא הביא ראיה אינה כלום ובריייתא דקתני אחים בדוקא אתיא כמ"ד אותיות נקנות (בכתיבה) [במסירה] אבל לדידן ל"ש אחין ול"ש אחרים כולם צריכין להביא ראיה וכבר כתבתי בדין זה פרק ו' מהלכות מכירה ופי"ו מהלכות מלוה עכ"ל. ודעת הר"ן בפרק הכותב גבי ההיא דאפקידו גבה מלוגא דשטרי כדעת הרמב"ן והרשב"א וכתב שאין דברי הרמב"ם נכונים ומן הדין לא היה לרבינו לכתוב דין זה כאן דלקמן סימן ס"ו איבעי ליה לכותבו דהתם כתב דיני אותיות במה נקנין אלא משום דנפקא ליה

להרמב"ם מדיוקא דאחים נקטיה הכא ובסימן הנזכר יתבארו עוד דינים אלו ועיין במ"ש רבינו בסימן ס': כתב הרא"ש בתשובה בסוף כלל פ"ה על אחד מהאחין שנמצא בידו או ביד יורשיו שט"ח שהיה לאביהם על אחד דבר פשוט הוא שחולקין החוב ביניהם :

סימן סג

סעיף א

עדים שהעידו על ראובן וכו' פ' אלו נערות (כתובות לו.) אמר רב פפא האי שטרא ריעא לא מגבינן ביה ה"ד שטרא ריעא כגון דאתו בי תרי ואמרי לדידן אמר לן זייפו לי האי שטרא דכיון דמהדר אזיופא אימור זיופי זייף וכתב הרא"ש י"מ כיון דהעידו עליו דמהדר אזיופא כל שטרות היוצאים מתחת ידו מחזקינן להו בחזקת מזוייפים עד שיבואו העדים החתומים עליהם ויעידו שחתמו עליהם ולא מסתבר כן דלישנא דתלמודא לא משמע הכי דקאמר האי שטרא ריעא לא מגבינן ביה דמשמע האי שטרא דוקא דאית ליה ריעותא כגון שאמרו העדים ביקש ממנו פלוני לכתוב ולחתום לו שטר של מנה על פלוני ואח"כ הוציא שטר של מנה על פלוני האי שטרא ודאי איתרעי ולא שאר שטרות היוצאים מתחת ידו שלא הוחזק לזייף שטרות על כל בני אדם אלא דוקא על אותו פלוני שהזכיר לעדים דתלינן שמא מנה היה אצלו בעל פה וירא שמא יכפור אבל אם העדים לא הזכירו שם הלוה וסכום המעות בהא מסתבר קצת שחשוד לזייף כל שטרותיו ותלינן שזייף שטרא ולא ידעינן הי ניהו עכ"ל: וכתב הר"ן מדברי הרי"ף שכתב כגון דאתו בי תרי ואמרו לדידן אמר לן זייפו לי האי שטרא נראה דלא מרעינן שטר אלא על אותו פלוני מאותו סך שאמר העדים לדידן אמר לן זייפו שטרא מסך פלוני על פלוני אבל שטרות שיש לו על אותו פלוני שאינן מאותו סך וכן כל שאר שטרות לא ריעי וכן נראה מלשון ר"ח וכ"נ מלשון הרמב"ם בפכ"ב מהל' עדות אבל בנוסחאות שלנו כתוב דאתו בי תרי ואמרי לדידהו אמר להו זייפו לי עכ"ל וכתב עוד הר"ן שאפשר שאפילו באו עדים ואמרו כתב ידינו הוא כל שאינן זכורים על ההלואה לא מגבינן ביה דהא עבידי סהדי דטעו בכי הא כדאשכחן בפרק ג"פ (קסז.) בההוא שטרא זייפא דהוה חתים עליה רבא ואמר אין חתימת ידי היא אבל הרמב"ם כתב בסוף הלכות עדות ויראה לי שאם באו עידי השטר והעידו הן בעצמן על כתב ידן גובין בו עכ"ל כלומר ובשכתב ידן יוצא ממקום אחר דאי לא כיון שאינן זוכרין ההלואה אין עדותן עדות כמ"ש הרמב"ם פ"ח מה' הנזכרת וכתבו רבינו סימן מ"ו: והרמ"ה כתב אפילו אם עידי השטר מעידין שזה הוא כתיבתם וחתימתם אינו מועיל וכו' אבל אם עידי השטר מעידין שראו ההלואה כלומר ואע"פ שאינם זוכרים אם חתמו בשטר זה ואפשר שזאת לא היתה אלא מלוה

ע"פ וזה זייף ועשאה מלוה בשטר מ"מ כיון דעדים מעידים שראו ההלואה וזה כתב ידן רגלים לדבר דקושטא קאמר ולא זייף:

סעיף ב

ומיהו לא משהינן ליה בידיה וכו' לעיל קאי דקאמר כל שטרותיו אירעו ולא מגבינן בהו ומיהו משהינן להו בידיה דילמא מיית לוה וכו':

סימן סד

סעיף א

מי שהפקידו בידו שטרות וכו' עובדא פרק הכותב (כתובות פה.) ההיא איתתא דאפקידו גבה מלוגא דשטרי ואמרה מחיים תפיסנא להו ואמר רב נחמן אי אית לך סהדי דתבעינהו מינך מחיים ולא יהבת הוי תפיסה דמחיים ואי לא הוי תפיסה דאחר מיתה ולא כלום הוא. וכתב הרמב"ם דין זה פי"א מהל' מלוה. וכתבו הרי"ף והרא"ש מחיים תפיסנא להו בתורת משכון דלענין מיגבא הנהו חובות לא מהניא תפיסה דאין אותיות נקנית במסירה ואפילו לדעת הרמב"ם שנתבאר סימן ס"ב לא מהניא תפיסה דהב"ע בשראו עדים שהפקידם בידה הא לאו הכי מהימנא לומר לקוחים הם בידי לדעתו ז"ל ויגבה בהם אם ירצה הלוה לפורעו: ומ"ש ומיירי שיש עדים שהפקידם בידו כך כתב הרא"ש והר"ן כתב וא"ת וליהמנה במגו דלקוחים הם בידי ומהימנא לגוף השטרות שגופן ממון לצור על פי צלוחיתו. י"ל דאי טענה. הקנה לי גוף השטרות לא מהימנא דאין אדם עשוי למכור שטרי ראיה שלו לצור ע"פ צלוחית ואי אמרה מכרן לי בין לגופן בין לשיעבודן ושטר הקנאה היה לי ואבד כיון דלא מהימנינן לשיעבוד שבהן אף לגוף השטרות אינה נאמנת. ואחרים פירשו דהב"ע בדאיכא עדים וראיה ודינא דתפיסה אתא לאשמועינן עכ"ל:

סעיף ב

ומ"ש רבינו וכל זה לדינא דגמרא וכו' הם דברי הרי"ף והרא"ש שם והאריך בזה הריב"ש בסימן שצ"ב להוכיח דהאידנא מהניא תפיסה לאחר מיתה. וכן כתב בהגהות מרדכי בפ"ק דב"ק וכ"נ מסידור דברי הרמב"ם בפרק הנזכר שאחר שכתב הדין הנ"ל כתב שתקנו הגאונים שיגבה ב"ח מטלטלין מן היורשים וז"ל הרשב"א בתשובה מה שכתבת יש לומר. שהוא נאמן במה שטוען דמשלו היה מגו שהיה יכול לטעון דבתורת משכון תפיס להו להני שטרי ומהימן אף ע"ג דאין בידו כתיבה כדכתב הרי"ף בפרק הכותב אומר אני דאגב חרפך לא עיינת בה כי זה לא כתב הרב מעולם ולא אדם אחר דאם כן אמאי אצרכה רב נחמן ראייה דמחיים תבעוה מינה להימנה במגו דאי בעיא אמרה לקוחים הם בידי אלא התם במלוגא דשטרי אי אמרה לקוחים הם בידי לא היתה נאמנת דהא קי"ל דאין אותיות נקנית במסירה לחוד עד שיכתוב וצריכה היתה להביא ראיה

על הכתיבה והלכך ההיא דמלוגא לאו בטענת מלוה היתה לי על אביהם וכדו תפיסנא להו במשכון דבכי הא אפי' הוו לה סהדי דמחיים תבעוה מינה ולא יהבינהו ניהליה לא מהימנא כדאמרן בדלא מהימנא אי אמרה לקוחים הם בידי דמאי שנא אלא התם מילתא ידיעא הוות דמלוה יש לה על האב או מלוה בעדים ובגו זימניה אי נמי מלוה בשטר אלא דלית להו מהאב נכסים שיש להם אחריות ומטלטלי דיתמי לב"ח לא משתעבדי והילכך אי תפסינהו מחיים הויא תפיסה אבל לאחר מיתה לא הויא תפיסה דמטלטלי דיתמי נינהו ולא משתעבדי לב"ח עכ"ל: וכ"כ ר"י בנכ"ו ח"ג וכתב עוד שם שאחר התקנה אם הם שני ב"ח ותפס שטרות אחד מהם נראה דלא זכה בקדימתו מחמת אותה תפיסה ויחלוקו השטר חוב בענין מגו דאי בעיא קלתיה או מגו דאי בעי כובש לשטריה עיין בהריב"ש סימן של"ו ושמ"ג:

סימן סה

סעיף א

המוצא שטר אצלו וכו' משנה ספ"ק דמציעא (כ.) מצא שטר בין שטרותיו ואינו יודע מה טיבו יהא מונח עד שיבא אליהו ופרש"י אינו יודע אם הלוה הפקידו אצלו או המלוה או שמא מקצתו פרוע ומסרוהו לו שיהא שליש ביניהם ושכח יהא מונח עד שיבא אליהו ולא יחזיר לא לזה ולא לזה. וכתב ה"ה בפי"ו מהלכות מלוה בשם הרשב"א דאפילו שניהם מודים דומיא דנפילה. ובתוספא מפורש דה"ה לשטרי מקח וממכר וכתב הרשב"א בתשובה דדוקא בשאין בהם קנין אבל אם יש בהם קנין יחזיר ללקוחות ואפילו מצאם בשוק דכל היכא דליכא למיחש לפרעון ולהמלכה מחזיר וזה כפי שיטתו ושיטת הרמב"ן שכתב בפרק י"ח מהלכות גזילה דבשטרי אקנייתא לא בעינן מטא שטרא לידיה: עוד כתב ומסתברא שאם מצא האב שטר על אחד מבניו בין שטרותיו ואינו יודעו מה טיבו דלא אמרינן בכי הא יהא מונח עד שיבא אליהו וכן אם מצאו הבן בין שטרותיו והוא יוצא על שם אביו והוא שיהיה הבן סמוך על שולחן אביו וה"ז כאותה ששנינו (ב"ב מב.) אין לאב חזקה בנכסי הבן ולא לבן בנכסי האב שכל אחד מהם כאפוטרופא ומפקח על נכסי השני והכל כאדם אחד וכן האשה בנכסי בעלה והאיש בנכסי אשתו דין אחד לכולם עכ"ל בסימן אלף ול"ה:

סעיף ב

ואם שטר משכונא שנמצא בידו ואינו יודע מה טיבו כתב אדוני אבי זכרונו לברכה אע"פ שבעל המשכונא מוחזק בקרקע אינו מועיל לו כלום וכולי בתשובה כלל ק"ה סימן ז':

סעיף ג

ואם טעה זה שמצא השטר וכולי כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה לא יפה עשה וכו' והרמב"ם סוף הל' גזילה כתב כל השטרות הנמצאות שדינן שלא יחזיר אם החזיר הרי אלו כשרים וגובין בהם ואין מוציאין אותם מתחת יד בעליהן והרי הן בחזקתן ואין חוששין להם וכתב ה"ה כתב הר"א דין זה אינו מחוור אם הוחזק בב"ד או אפילו בעדים ואין דנין בו מעשה וכו' ונראה שיצא לו לרבינו מדאמרינן במתני' ובכל דוכתא לא יחזיר דמשמע דוקא לכתחילה ולא יאמר הרי זה פסול ואינו מוכרח והרשב"א הקשה עליו ותירץ הקושיא ולא הכריע עכ"ל ובתשובה כתב הרשב"א שלא כדברי הרמב"ם ואכתבנה בסימן זה וכתב נ"י פ"ק דמציעא שהרנב"ר הסכים לדברי הראב"ד. ורבינו כתב דברי הרמב"ם והראב"ד בסימן זה ושם כתב דעת בעה"ת בזה: ולענין הלכה נראה דלא קי"ל כהרמב"ם בהא דהו"ל יחידאה לגבי כל הני רבוותא דפליגי עליה: (ב"ה) ועוד דאפוקי ממונא הוא ולדברי האומרים שלא להוציא שומעין:

סעיף ד

וכן יורשי הנפקד וכו' כן משמע ספ"ק דמציעא וכיוצא בזה נראה מדברי בעל התרומות בשער נ"ב:

סעיף ה

א וכתב א"א ז"ל ראיתי מפרשי' שאפילו שניהם רוצים לא יוציאם מתחת ידו אלא קרוע וכו' בפסקיו שם ובתשובה כלל ק"ה סימן ח' האריך בזה ובתחלת הסימן כתבתי דברי ה"ה בשם הרשב"א בזה. ובתשובות הרשב"א סימן אלף ול"ה כתוב שנראה שאם מצאו יורש בין שטרות אביו ואינו יודע מה טיבו חייב להחזירו למלוה אלא דבתוספתא לא משמע הכי והאריך בזה ואח"כ כתב ומיהו אפילו את"ל יהא מונח אם המלוה בעצמו לקחו קודם שבא ליד אחר לא אמרינן ביה יהא מונח ואפילו לקחו מבית היורש קודם שבא ליד היורש. וכתב נ"י שהרשב"א מפרש כאותם מפרשים דאפי' שניהם מודים לא יחזיר לשום אחד מהם גם בעל התרומות בשער נ"ב כתב דהיכא דליתיה לנפקד כגון שמת או הלך למ"ה אפילו שניהם מודים וגם יש בו קנין לא יחזיר לא לזה ולא לזה: כתב הרמב"ם בפי"ו מהלכות מלוה שליש שמת ונמצא כתב יוצא מתחת ידי שליש ששטר זה המונח אצלו פרוע הוא אף ע"פ שאין עדים על הכתב עושין על פי אותו כתב עכ"ל והיינו מדגרסינן בספ"ק דמציעא (כא.) סמפון שאין עליו עדים ויוצא מתחת ידי שליש כשר ועוד יתבארו פרטי דין זה בסוף סימן זה:

סעיף ז

ואם יטענו היורשים וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ק"ה סימן ח' וכתב שם דטעמא דלא טענינן הכי ליתמי משום דמילתא דלא שכיחא היא להלוות מעות על שטרות שאינו יכול לגבותם ומילתא דלא שכיחא לא טענינן ליתמי:

סעיף ח

המוציא שטר חוב וכו' ספ"ק דמציעא במתני' (יב: יג.) פלוגתא דתנא קמא ור"מ ופסק כת"ק דאפילו אין כתוב בהם אחריות נכסים ולוה מודה לא יחזיר דחיישינן שמא פרעו וקנוניא הם עושים לטרוף לקוחות שלא כדין שאע"פ שאין מפורש בו אחריות גובה מנכסים משועבדים שאחריות שלא נתפרש טעות סופר הוא: וכתב בעה"ת בשער נ"ב כיון דנפל איתרע ליה ואע"ג דכתיב ביה נאמנות דלא הימניה אלא כשיצא שטר זה מתחת ידו וזה אינו יוצא מתחת ידו שהרי נפל ונמצא : וכתב בעה"ת ואפילו אמר המלוה או הלוה נקב יש בו וכו' בשער נ"ב כלומר שאין הלוה מודה אלא אומר שפרעו ומידו נפל ונותן בו סימן אפ"ה אין מחזירין לידו ומשמע ואע"פ שאין בו אחריות הוא סיום דבריו הראשונים דחיישינן לפרעון ולקנוניא ואף ע"פ שאין בו אחריות מ"מ לא יחזיר דאחריות ט"ס הוא וכמו שכתבתי: לפיכך אם פירש בו בהדיא וכו' זה פשוט דתו ליכא למיחש לקנוניא וכ"כ הרמב"ם בסוף הל' גזילה: וכן אם נמצא ביום שנכתב וכו' פ"ק דמציאה (יז.) א"ר אסי א"ר יוחנן המוצא ש"ח בשוק וכתוב בו הנפק וכתוב בו זמנו בו ביום יחזירו לבעלים אי משום כתב ללות ולא לוה הא כתוב ביה הנפק אי משום פרעון לפריעה בת יומא לא חיישינן אמר לו רבי זירא לרב אסי מי אמר ר' יוחנן הכי והא א"ר יוחנן שטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר ולוה בו שכבר נמחל שעבודו אלמא פרעי אינשי ביומיה אמר לו מי קאמינא דלא פרעי כלל דלא שכיחי אינשי דפרעי ביומיה קאמינא רב כהנא אמר הא דאמר ר"י יחזיר לבעלים בשחייב מודה אי הכי מאי למימרא מהו דתימא האי מיפרע פרעיה והא דקאמר לא פרעתי משום דקא בעי למיזפא ביה זימנא אחריתי ולפשיטי דספרא חיישי קמ"ל דא"כ מלוה גופיה לא שביק סבר שמעי בי רבנן ומפסדי ליה והשתא רב כהנא ורב אסי פליגי בדר"י דלמאי דשני רב אסי לר' זירא כי קאמר ר"י יחזיר היינו אפילו אין חייב מודה משום דלא שכיחי אינשי דפרעי ביומיה ולרב כהנא דוקא בשחייב מודה יחזיר והרי"ף כתב וה"מ בשחייב מודה וכ"כ הרמב"ם בסוף הלכות גזילה אבל כתבו דבעינן שיהא כתוב בו הנפק וכתב ה"ה שתמה עליהם הרשב"א דכיון דחייב מודה כתוב הנפק למה לי דאם משום קנוניא ליכא דאי בעי כתיב ליה שטר אחר מהשתא דלאו בירושלים יתבינן דכתבי שעות אלא לרב כהנא ודאי לא צריך שיהא כתוב בו הנפק ולדבריו ליתא בדרב אסי א"ר יוחנן הנפק כלל עכ"ל ורבינו יונתן כתב

בפירוש ההלכות ורבי יוחנן לא ס"ל עידיו בחתומיו זכין לו ומש"ה בעינן שיהא כתוב בו הנפק וגם זה צ"ע עכ"ל ה"ה והתוספות כתבו דלרב כהנא נקט הנפק במילתא דר"י משום דיוקא דאי אין כתוב בו ביום אפילו כתוב בו הנפק דודאי לוה לא יחזיר דחיישינן לקנוניא או לפשיטי דספרא עכ"ל והרא"ש כתב וה"מ בשחייב מודה ולא כתב בדר"י שכתוב בו הנפק ואחריו נמשך רבינו ז"ל: כתב הרא"ש בתשובה כלל ע"ז סימן ג' דהא דאמר ר"י המוצא שטר חוב וכו' אי משום פריעה לפריעה בת יומא לא חיישינן ה"מ דליתיה ללוה קמן אבל אי איתיה קמן ואמר פרעתיו וממני נפל לא יחזיר: כתב הרשב"א שאלת ראובן אבד שטר חוב שיש לו על שמעון ורוצה להחרים כל מי שבא לידו אותו שטר שיודיע לברורים ושמעון מוחה ואומר פרעתיו ואם תחרימו יביאני בערכאות שכך העיז פניו לומר שיביאני בערכאות: תשובה הדין עם שמעון שהשטר שנפל שורת הדין שלא יחזירנו לא לזה ולא לזה ואין לראובן על שמעון אלא שבועת היסת ככופר בכל ואם יעמידנו בערכאות שלא כדין הוא עושה וכיון שאמר כן אינו בדין שיחרים ואפילו החרים וישנו ביד א' שמצאו לא יחזירנה לו ואפילו אם החזירו אינו מוחזר ושלא כדעת הרמב"ם ויש לנו בזה ראיה מכרעת עכ"ל: וכתב הרמ"ה ש"מ דאפילו בקובע זמן לחבירו אי נפל שטרא ואשתכח בגו זימניה לא יחזיר:

סעיף ט

מצא בשוק שטרות קרועים כו' עד שאומר שהוא פרוע משנה ואוקימתא בספ"ק דמציעא (כ:) וכתבו הרמב"ם בהלכות גזילה בסופה:

סעיף י

המוצא שטר בכלי וכו' משנה פ"ק דמציעא (שם) מצא בתפיסה או בדלוסקמא תכריך של שטרות או אגודה של שטרות הרי זה יחזיר ופרש"י מצא בחפיסה או בדלוסקמא שום שטר או שמצא תכריך של שטרות וכו' ה"ז יחזיר כדמפרש בגמרא שהכלי סימן כשיאמרו הבעלים בכלי כך וכך מצאת אותם וכתב הרא"ש ולא איתרע בנפילה זו כיון שע"י הסימן מתברר אי מלוה נפל אי ממלוה נפל: וכתב בעל התרומות בשער נ"ב הכלי סימן הוא כשיאמרו הבעלים בכלי שכך וכך סימן בו מצאת אותם וכן נראה כמו שפרש"י שצריך שיתן סימן בכלי ולא די לו בשיאמר בחפיסה או בדלוסקמא היה דהא קי"ל היא אומרת בחפיסה וכו' מ"ט מידע ידעה דכל מאי דאית ליה בחפיסה מנח ליה דלוסקמא נמי דרך בני אדם לתת בדלוסקמא שטרות וכדתניא בתוספתא דשבועות עשרה דלוסקמין מלאין שטרות אלמא דרך בני אדם להטמין שטרותיהם בדלוסקמין הילכך צריך ליתן סימן בענין הדלוסקמא והחפיסה ולדידן בכיסוי וארנקי דכוותה היא עכ"ל:

סעיף יא

מצא שלשה שטרות וכולי משנה פ"ק דמציעא מצא בחפיסה או בדלוסקמא תכריך של שטרות או אגודה של שטרות הרי זה יחזיר וכמה אגודה שלשה קשורין זה בזה ואמרינן בגמרא ש"מ קשר הוי סימן תני רבי חייא ג' כרוכין זה בזה א"ה היינו תכריך תכריך כל חד וחד ברישא דחבריה אגודה דרמו אהדדי מאי מכריז מנין מאי איריא תלתא אפילו תרי נמי אלא שטרי מכריז ופרש"י ש"מ קשר הוי סימן. שיש קשרים שאינם דומין זה לזה ויאמר כך וכך הוא עשוי דאי לא מאי סימנא איכא הכא ותיפשוט מיניה דקשר סימן ובעיא בעלמא היא. ומשני מהכא לא תפשוט דתני ר' חייא ג' כרוכין זה בזה הוא אגודה דכרך הוי סימן דכ"ע כרכי שטר לעצמו וקושרין אותן יחד וזה כרך שלשתן דחד: דרמו אהדדי. השכיבן זע"ז ארכו על ארכו של חבירו: ומאי מכריז המוצא מנין ג' שטרות וזה בא ונותן סימן שכרוכים הוי יחד: אפילו תרי נמי. הואיל ואין צריך לבעלים לתת סימן אלא כריכתן: שטרי מכריז. שטרות מצאתי וזה צריך שיאמר כך וכך היו וכרוכין היו הילכך דוקא תלתא אבל תרי מידע ידיע דמיעוט שטרות שנים ואין מנין סימן עכ"ל ונראה מדבריו דתרי בעינן מנין ואופן הכריכה וכן כתב במישרים נ"ב ת"ב כן נראה מדברי הרמ"ה שכתב רבינו בסמוך אבל מדברי הרא"ש נראה שא"צ לומר היאך היו כרוכין שכתב מאי מכריז שטרי והלה נותן סימן במנין ותכריך ואגודה היינו כדי שיוכל ליתן סימן במנין דאי לאו הכי שמא לא נפיל אהדדי ומתייאש כי לא יוכל ליתן סימן במנין עכ"ל. וכך הם דברי רבינו ודברי הרמב"ם בפ' הנזכר סתומים שכתב מצא שלשה שטרות כרוכין בכרך א' או מונחים זה על זה ואגודים אגד אחד יחזיר למי שנתן סימן עכ"ל: וכתב נמוקי יוסף דלאו דוקא כריכי חד ברישא דחבריה וכו' דה"ה כרך אחד אם בטוח שלא יתפרדו אבל אם בקל יכולים להתפרד דמי למעות מפוזרים דאין לו בהם סימן [והן של מוצאן]: והרמ"ה כתב וכו' דברי הרמ"ה צריכים יישוב דעת שכתב דהני שטרי דחד לוה ומלוה אינון וכבר איפשר דליהוו נמי לוין ג' ומלוין ג' דסתמא תנן וכן כתב ה"ה בפרק הנזכר ועוד שכתב ושמא בפעם אחת פרעיה הלוה והמלוה נתנן לו כרוכין ולכך ידע שהן כרוכין וקשה שא"כ גם המנין ידע ועוד דלפי דבריו לא סגי טעם אלא לומר שסימן כריכה לחוד לא מהני אבל סימן למנין מהני ועוד שכתב או כשלוה הלוה וכו' והאחד לא שת אל לבו משמע דבשניהם בפנינו עסקינן וסיום דבריו לא עסקינן אלא כשאינם לפנינו וצ"ע והיכא שא' אומר סימן דכריכה ואחד אומר סימן דמנין צ"ע למי ינתן אבל היכא שאחד אומר שני הסימנים וא' אינו אומר אלא סימן אחד נראה שפשוט

שינתן לאומר שנים ומכל מקום מה שכתב דהנך תרי שטרי נראה שהוא טעות סופר דג' נינהו ואפשר לומר דהנך תרי שטרי היינו תכריך ואגודה :

סעיף יב

יג מצא שלשה שטרות יחד וכו' משנה ספ"ק דמציעא רשב"ג אומר אחד לוה מג' יחזיר ללוה שלשה לוין מן האחד יחזיר למלוה ובגמרא אחד לוה משלשה יחזיר ללוה דאי ס"ד דמלוין נינהו מאי בעי גבי הדדי דילמא לקיומינהו אזילו דמקיימי דילמא מידא דספרא נפיל לא משהי אינש קיומא בידא דספרא ג' לווין מן האחד יחזיר למלוה דאי ס"ד דלוין נינהו מאי בעי גבי הדדי דילמא למכתבינהו אזיל כלומר ומן הסופר נפל ומעולם לא לוה דכתיבי בתלת ידי ספרא ודילמא לקיומינהו אזילו לוה לא מקיים שטריה ומשמע לרבינו דאפילו הלה נותן סימן אחד לוה מג' יחזיר ללוה וכו' וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר ודע שכתב הרמב"ם היה הלוה א' והמלוים ג' אם מקויימים הם יחזיר ללוה ואם לאו יחזיר למי שנתן הסימן שמא המלוים נתנו שטרותיהם לסופר לקיימן ונפלו מיד הדיין כלומר שהוא ז"ל מפרש ודילמא לקיומינהו אזילו ונתנום ליד הדיין שיקיימם ונפלו מידו ומשני דמקיימי וכיון שמקויימים אינו משהה אותם בידו אלא מיד נותנם לבעליהם כנ"ל וכ' במישרים נ"ב ח"ב בשם התוספות דלאו דוקא ג' שטרות דה"ה אפילו לא היו אלא שנים:

סעיף יד

מצא אגרות שום וכו' משנה שם מצא אגרות שום ואגרות מזון שטרי חליצה ומיאונין ושטרי בירורין וכל מעשה ב"ד ה"ז יחזיר ופרש"י אגרות שום. ששמו ב"ד נכסי לוה למלוה בחובו: אגרות מזון. שקיבל לזון את בת אשתו ה"ז יחזיר דליכא למיחש לשמא נמלך דהא ב"ד לא כותבין אלא בדבר מקויים ולפרעון נמי לא שייך בהו פרעון כדאמר לעיל ואפילו למ"ד שומא הדר איהו דאפסיד אנפשיה ולא ידעתי למה השמיט רבינו שטרי בירורין ואולי נכלל במעשה ב"ד דאמרינן בגמרא מאי שטרי בירורין הכא תרגימו שטרי טענתא רבי ירמיה אמר זה בורר לו אחד וזה בורר לו א' ומ"ש או שמכרו ב"ד קרקע למזון האשה והבנות וכן מ"ש כגון שטרי חלטתא וכו' שם (טז:) גמרא מצא שטרי חוב אוקימנא דמאי דתנן וכל מעשה ב"ד היינו כגון שטרי חלטתא ואדרכתא וכתבו התוספות דנקט אדרכתא אליבא דרבה דאמר בהמפקיד דאכיל פירי מכי מטא אדרכתא לידיה ולרבא דאמר מכי שלמו יומי אכרזתא יעמיד מתני' בחלטתא גרידא וכיון דקי"ל כרבא כמו שיתבאר בסימן ק"ג השמיט רבינו אדרכתא:

סעיף טו

המוצא שטר שיחרור וכו' סוף פ"ק דמציעא (יט.) ת"ר מצא שטר שיחרור בשוק בזמן שהרב מודה יחזיר לעבד אין הרב מודה לא יחזיר לא לזה ולא לזה בזמן שהרב מודה מיהת יחזיר לעבד ואמאי ניחוש שמא כתב ליתן לו בניסן ולא נתן לו עד תשרי ואזל הרב וזבנינהו כלומר לנכסים שקנה העבד אחר ניסן ומפיק ליה לשיחרור דכתב בניסן וקא טריף לקוחות שלא כדין הניחא למ"ד זכות הוא לעבד שיוצא מתחת יד רבו לחירות וכאביי דאמר עידיו בחתומיו זכין לו שפיר אלא למ"ד חוב הוא לו מאי איכא למימר כי אתי למטרף אמרינן ליה אייתי ראיה אימת מטא שיחרור לידך וכתב הרי"ף ואסיקנא כי אתי למיטרף אמרינן ליה אייתי ראיה אימת מטא גט שיחרור לידך ולא כתב כן משום דס"ל חוב הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו דר"מ הוא דאמר הכי בפ"ק דגיטין (יא.) ורבנן פליגי עליה והלכתא כותייהו אלא לפי שהוא ז"ל פסק דלא כאביי דאמר עידיו בחתומיו זכין לו ומעתה הרא"ש שפסק כאביי לא צריך לאיתויי ראיה אימת מטא שיחרור לידיה דכי מטא לידיה עידיו בחיתומיו זכין לו למפרע משעה ראשונה ותמהני עליו שכתב כלשון הרי"ף מ"מ רבינו כתב כדבריו וכ"כ ג"כ במישרים נ"ב ח"ב הטעם שנתן כיון דאיתרע בנפילה כך כתבו שם התוספות והרא"ש ז"ל:

סעיף טז

המוצא שטר מתנת בריא וכו' משנה שם (דף יח:) מצא גיטי נשים ושיחרורי עבדים דייתיקי מתנה ושוברים הרי זה לא יחזיר שאני אומר כתובין היו ונמלך עליהם שלא ליתנם ופירוש דייתיקי מתנת שכיב מרע ופירוש מתנה מתנת בריא ודייקינן בגמרא טעמא דנמלך עליהם שלא ליתנם הא אמר תנו נותנין ותניא אי זו היא מתנה כל שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה ופירש אביי דה"ק איזו היא מתנת בריא שהיא כמתנת ש"מ דלא קניא אלא לאחר מיתה כל שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה וכתב הרא"ש פי' שמפורש בה מהיום אם לא אחזור בי כל ימי חיי אז תחול המתנה מהיום וכל ימי חייו יכול לחזור בו ובהכי מיתוקמא מתנות דמתניתין דדייקינן הא אמר תנו נותנין עכ"ל ונראה הטעם דכיון ששייר לעצמו כדי שיוכל לחזור בו תו לא מצי מקבל מתנה למטרף לקוחות דכיון שמכר הנותן ולא נשארו לו נכסים אחרים שיגבה מהם המקבל מתנה נמצא שחזר בו הנותן ורש"י פי' בע"א והטעם דכשהיא מתנת בריא לגמרי מהיום אמר תנו אין נותנין משום דשמא כתב ליתן ולא נתן ואח"כ מכר או נתן שדה זו לאחר וחוזר בו ומודה לזה כדי לעשות קנוניא על האחרון שנתן או מכר לו: ומ"ש ואם הוא שטר הקנאה שפירש שהקנה לו מיד וכולי יתבאר בסמוך:

סעיף יז

המוצא שטר מתנת ש"מ וכו' אמתני' שכתבתי בסמוך (יט:) דייקינן הא אמר תנו נותנין ורמינהו מצא דייאתיקאות אע"פ ששניהם מודים לא יחזיר לא לזה ולא לזה אמר רב זביד הא והא בש"מ הא ביה והא בבריה מתני' דאמר תנו נותנין בדידיה דבר מהדר הוא דא"נ יהביה לאינש אחרינא לית בה פסידא דבתרא זכי דהא הדר ביה מקמא ברייתא בבריה דאמרינן דילמא כתב אבוה להאי ואימליך ולא יהביה ניהליה ובתר אבוה כתב איהו לאינש אחרינא ויהב ליה והשתא הדר ביה וקעביד קנוניא להפקיע נכסי האחרון: ומ"ש רבינו בשטר הקנאה דמחזירין בכל גוונא כתב ה"ה פי"ח מה' גזילה שכך כתבו הרמב"ן והרשב"א משום דס"ל דמשעה שקנו מידו זכה אפילו לא מטא שטרא לידיה וכן דעת רש"י ון' מיגאש אבל לרי"ף ור"ח דסברי דכל דלא מטא שטרא לידיה לא קנה כמו שכתבתי סימן ל"ט אפילו בשטרי הקנאה לא יחזיר וכבר כתבתי בסימן ל"ט דלית הלכתא כר"ח והרי"ף בהא לפי שכל הפוסקים חולקים עליהם וכ' נ"י שהקשה הרנב"ר דכיון דלאו שטרי אקנייתא נינהו למאי חיישינן דילמא כתב ליתן ונמלך הא בשטרי דלאו אקנייתא לית להו לסהדי למיכתב לנותן אא"כ מקבל מתנה עמו ומסר ליה לדידיה ותירץ דאפילו בשטרי דלאו אקנייתא כותבין אפילו לכתחלה משום דמילתא דלא שכיחא הוא שיחזור הנותן ויתן לאחר ואח"כ יתן השטר האחר ליד זה:

סעיף יח

מלוה ולוה שהם אדוקים וכו' שם (ז.) ת"ר ב' אדוקים בשטר מלוה אומר שלי הוא ונפל ממני ומצאתו ולוה אומר שלי הוא ופרעתיו לך יתקיים השטר בחותמיו ד"ר ורשבג"א יחלוקו ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כר' וכן פסק הרמב"ם פי"ד מהלכות מלוה ולוה אמר רבא אמר רב נחמן מחלוקת בשאינו מקויים אבל במקויים דברי הכל יחלוקו א"ר אלעזר מחלוקת בששניהם אדוקים בטופס ושניהם בתורף אבל אחד אדוק בתופס ואחד אדוק בתורף זה נוטל טופס וזה נוטל תורף ורבי יוחנן אמר לעולם חולקין ואפילו אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף והתניא זה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת לא צריכא דקאי תורף בי מיצעי א"ה מאי למימרא לא צריכא דמקרב לגבי חד ופרש"י מחלוקת. האי יחלוקו דקאמר ר"ש: דקאי תורף בי מיצעי. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וסובר רבינו דאף על גב דפרש"י מחלוקת האי יחלוקו דקאמר ר"ש ה"ה דקאי נמי אמאי דאמר רבא במקויים ד"ה יחלוקו וכל יחלוקו דהאי שמעתתא היינו כגוונא דמתניתין דכל אחד ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו: ומ"ש אפילו יש בו נאמנות כן משמע מדברי בעל התרומות שאכתוב בסמוך אצל לא נמצא עליו שובר אף על פי שנמצא בין שטרות קרועים לא גרע: ומ"ש ואם אחד אוחז

בטופס וכולי היינו מימרא דרבי אלעזר דאמר אבל אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף זה נוטל טופס וזה נוטל תורף ופירשו בגמרא דפליגי הכי דאמר שטרא דאית ביה זמן כמה שוה ודלית ביה זמן כמה שוה בדאית ביה זמן גבי ממשעבדי ובדלית ביה זמן לא גבי יהיב ליה האיך דביני ביני. וכתב ר"י בנ"ו ח"ה בשם ה"ר יונה כי כשהלוה יתן חלקו המגיע למלוה לא כפי הכתוב בשטר כי יש ק"ק שאינם שוים אלא ק' אלא אומדין כמה שוה השטר ולפי זה יפרע לו חלקו וכן נראה עיקר עכ"ל: ומ"ש רבינו ואם יש כאן עידי מסירה וכו' קרוב לזה כתבו התוספות בשם הירושלמי ודע שהרי"ף והרמב"ם פי"ד ממלוה ולוה לא חילקו בין טופס לתורף אלא כיון ששניהם אדוקים יחלוקו כר"י דאמר לעולם חולקים וכתב ה"ה שכן דעת הרב בעל העיטור ואולי גירסא אחרת היתה להם. והרא"ש כתב דר"א ולא דר"י נראה דס"ל דפליגי ופסק כר"א משום דשקלו וטרו בגמרא אליביה אבל להרי"ף והרמב"ם קשה דאפילו נימא דפליגי ושפסקו כר"י מ"מ איבעי להו לפלוגי בין קאי תורף בי מיצעי להיכא דלא קאי ולפיכך כתב ה"ה שגירסא אחרת היתה להם והתימה על רבינו שדרכו לימשך לדעת הרא"ש וכאן נראה שהוא חולק עליו (ה):
וכתב ה"ה בפ' הנזכר מתוך דברי קצת מפרשים נראה שאם המלוה אדוק בתורף שהוא מקום שכתובים בו הלוה והמלוה והערב והעדים אלא שאין בו זמן והלוה אדוק בזמן גובה מלוה כולו חוץ מדמי הזמן כלומר ששמין שטר שיש בו זמן כמה שוה יותר משטר שאין בו זמן ומנכה ליה מאי דביני ביני אבל אם מלוה אוחז בטופס שהוא מקום הזמן ולא בתורף אינו גובה כלום וזה דעת הרשב"א עכ"ל: ומ"ש וי"א שחולקים בלא שבועה שלא נתקנה וכולי:

סעיף יט

המחזיר שטר וכולי כתבו הרמב"ם בסוף ה' גזילה ובראש סימן זה כתבתי בענין זה ושם כתבתי דלית הלכתא כהרמב"ם בהא: ומ"ש רבינו בשם בעה"ת אפילו אם ב"ד גבו וכו' עד כיון שמדעת בעלים באה לידם הכל בשער נ"ב:

סעיף כ

כא (כב) שאלה לא"א הרא"ש ז"ל בכלל ס"ח סימן י"ט ומ"ש בתשובה זו שיש לדון ע"פ אומדנא דמוכחי בסימן ע"א כתב רבינו תשובה אחרת שכתוב בה דאיכא אומדנא דלא מוכחי כולי האי ואין לדון על פיהם וע"ש ועיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן ר"ס :

סעיף כג

המוצא שובר בשוק וכולי ברייתא סוף פ"ק דמציעא (דף יט:) גבי שובר כתובה וה"ה לשובר מלוה:

סעיף כד

ומ"ש ואם נמצא ביד המלוה שובר על אחד משטרותיו וכו' שם (כ:) א"ר ירמיה בר אבא אמר רב סמפון היוצא מתחת ידי מלוה אע"פ שכתוב בכתב ידו אינו אלא כמשחק ופסול לא מיבעיא כתוב בכתב יד סופר דאיכא למימר ספרא איתרמי ליה וכתב אלא אפילו בכתב ידו פסול סבר דילמא מיתרמי ואתי בין השמשות וקא פרע לי ואי לא יהיבנא ליה לא יהיב לי זוזי אכתוב אנא דכי מייתי לי זוזי אתן ליה: ומ"ש רבינו אפי' הוא כתב יד הלוה ז"ל בעל התרומות בשער נ"ב ויש לברר שובר היוצא מתחת ידי מלוה וכתוב מכתיבת יד לוה מה דינו על זה נסתפק ה"ר יהודה ברצלוני וכתב שיש לנו לומר כיון שכתב ידי הלוה הוא בודאי נתחברו יחד המלוה והלוה וי"ל שפרע הממון ושכח השובר בבית המלוה או י"ל דאדרבה כיון שכתב ידי לוה הוא ובודאי נתחברו יחד הלוה והמלוה אם איתא שפרע היה מוליך השובר בידו ע"כ ולדידן מסתברא לן דפסול דבהא נמי איכא למימר חששא דלעיל סבר דילמא מיתרמי ואתי בין השמשות וכו' וא"ל ללוה לכתביה ולנחיה בידא דמלוה דכי אתי ליתיב ליה ושקיל זוזי עכ"ל:

סעיף כה

ומ"ש אא"כ השטר שהשובר כתוב עליו מונח בין שטרותיו הפרועים וכו' שם מתיב אהא דאמר רב ירמיה בר אבא מדתנן אם יש עמהם סמפונות יעשה מה שבסמפונות ופרש"י דה"פ המוצא בין שטרותיו שובר שנכתב על אחד משטרותיו יעשה מה שבסמפון והשובר בחזקת פרוע ומשני הב"ע בשנמצא בין שטרותיו קרועים ורבינו נראה שגורס פרועים במקום קרועים וכך היא גירסת הרמב"ם בפי"ו מהלכות מלוה אבל בפי"ח מהלכות גזילה כתב קרועים: ומ"ש הילכך סמכינן אשובר אפילו אין על השובר עדים כ"כ בעה"ת בשער נ"ג דאע"ג דתניא שובר שאין עליו עדים פסול ה"מ בשלא נמצא השטר בין הקרועים אבל נמצא בין הקרועים בודאי ההוא תברא דוקא היה וכ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר: ומ"ש אבל לא נמצא עליו שובר אע"פ שנמצא בין שטרות קרועים לא גרע וגובי בו יורשיו זה לשון בעה"ת בשער נ"ג תנן מצא שטר בין שטרותיו ואינו יודע מהן טיבו וכו' ודוקא אינו יודע מה טיבו הוא דאיתרע ליה אבל אם המלוה ברור לו שאינו פרוע אפילו נודע שבין שטרות קרועים מצאו לא הורע כחו דאמרינן איתרמויי אתרמי ליה וכן יורשו אם יודע מה טיבו ושאינו פרוע בודאי ה"ז גובה בשטר זה שלא הורע כחו אלא בשנמצא בין קרועים ובסמפון דכיון דאיכא תרתי לריעותא אע"ג דהמלוה או יורשו טוענין ידענו שאינו פרוע לא מהימנינן ליה דאיתרע שטרא מיד ומחזירו ללוה אבל מצאו בין קרועין בלא סמפון ויודע מה טיבו בין הוא בין יורשו גובה מהלוה בלא פיקפוק מיהו באינו יודע מה טיבו וליכא סמפון אלא שנמצא השטר בין שטרות קרועין אם המלוה

קיים יחזירנו ללוה דאפי' לא יהיה בין קרועים כיון דאינו יודע מה טיבו צריך להחזירו ללוה ואם אין המלוה קיים והיורש מצא השטר בין שטרותיו קרועין וליכא סמפון ואינו יודע אם הוא פרוע י"א כיון דליכא סמפון והיורש לא פשע כשאינו יודע אם הוא פרוע נשבע שאינו יודע שהוא פרוע וגובה בו וי"א דכיון שנמצא בין קרועים איתרע שטרו ואינו גובה בו ויהא מונח עד שיבא אליהו. ומסתברא דכל שטרא דלא ידע מה טיבו או שנמצא בין קרועין ויש עמהן סמפון אע"ג דאית ביה נאמנות איתרע איהו והנאמנות שלו אינו מעלה ולא מוריד דנאמנות נמי איתרע ליה עכ"ל ורבינו שכתב וגובין בו יורשיו תפס לו כסברא ראשונה:

סעיף כו

ומ"ש ואם עדים חתומים על השובר שנמצא ביד המלוה ישאלו לעדים וכו' כ"כ בעה"ת בשער נ"ג מדגרסינן בספ"ק דמציעא ת"ש סמפון שיש עליו עדים יתקיים בחותמיו ואוקימנא יתקיים מחותמיו דשיילינא לסהדי אי פריע אי לא פריע ואם אין העדים יודעים או שאין מצויים בפנינו ה"ז אינו כלום הואיל ויוצא מתחת ידי המלוה או מתחת ידי יורשיו עכ"ל ודבר פשוט הוא דבשלא נמצא שטר בין שטרות קרועים עסקינן דאילו בנמצא בין שטרות קרועים דין אחר יש לו כמו שנתבאר: ומ"ש רבינו דשמא הפסיד שטרו והיה ירא כשיבא הלוה שלא יפרענו אם לא יתן לו שובר ולכן כתבו שיהא מזומן לידו כיוצא בטעם זה איתא בפ"ק דמציעא וכתבתיו בסמוך וכ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר: ומ"ש ואם הוא מקויים אז ודאי הוא כשר שהמלוה אינו מקיימו וכו' בספ"ק דמציעא (כא.) אהא דרב ירמיה בר אבא ת"ש סמפון שיש עליו עדים כשר ותירצו מאי עדים עידי קיום ואסיקנא דה"נ מסתבר וכ"כ שם הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף כז

ומ"ש ואם השובר ביד שליש ואמר שהוא פרוע נאמן אפילו ראוהו ב"ד בידו ואפילו אין עליו עדים בספ"ק דמציעא תניא סמפון שאין עליו עדים ויוצא מתחת ידי שליש כשר וכתב הרא"ש ולא מיבעיא אם לא ראוהו בידו דנאמן במגו דאי בעי יהביה ניהליה אלא אפי' ראוהו בידו דתו ליכא מגו כדאמרינן בסוף פרק זה בורר (סנהדרין לא: ע"ש בתוספות) כיון דאיתחזק בב"ד פירוש שראוהו בית דין בידה קודם שאמרה פרוע הוא דשוב אינה נאמנת ע"י מגו שהיה לה קודם לכן אפ"ה כשר דהא הימניה לשליש עכ"ל. וכ"כ נ"י בשם הרשב"א והראב"ד ז"ל עיין במישרים נ"ו ח"ב: ומ"ש ואפילו אין עליו עדים ואפילו מת השליש השובר כשר כ"כ בעל התרומות בשער נ"ג אם יוצא מתחת ידי השליש השטר חוב והשובר אע"פ שאין עליו עדים ואע"פ שמת שליש ה"ז שטר פרוע וכדתניא בספ"ק דמציעא [סמפון] שאין עליו עדים ויוצא מתחת ידי שליש כשר דהא

הימניה מלוה לשליש וכיון דאי בעי מסר לשטרא ללוה או קורעו או שורפו כי אמר פרוע הוא נאמן עכ"ל ומשמע מדבריו דהא דאמר אפילו מת שליש דוקא בשאמר קודם שמת שהוא פרוע וקשה לי אם השליש אומר פרוע הוא למה לי שיהא שובר בידו ומדברי הרמב"ם בפי"ו מהל' מלוה נראה דאפילו לא אמר השליש כלום אלא שמת ונמצא שובר תחת ידו אע"פ שאין עליו עדים סומכין על השובר: ומ"ש ודוקא שהשטר בידו וכו' כן כתב בעל התרומות בשער נ"ג. וכתב הראב"ד אבל אם לא מסר לו שטר חוב שלישות השובר אינו כלום דמי יימר דעבדיה שליש דילמא שקרא הוא ומיהו בשלישות השובר נמי הוי השליש מהימן אם עדים חתומין בו ומקויימת חתימתן דהא ודאי מידו דמלוה נפק ליה ליד שליש והילכך אף על גב דליתנו עידי פרעון שליש מהימן עכ"ל. וקשה בעיני אם השטר יוצא מתחת ידו והוא אומר פרוע הוא אפילו אין שובר יוצא מתחת ידו נאמן: ומ"ש ואם יש עליו עדים אף על פי שאינם כאן וכו' אם הוא מקויים כשר הוא ע"פ מה שנתבאר לעיל בסמוך:

סעיף כח

ומ"ש ואם אינו מקויים יתקיים בחותמיו ואז נאמן השליש לומר שהוא פרוע לשון זה קשה בעיני שאם נתקיים השובר בחותמיו מה צורך לנאמנותו של שליש ואיפשר דה"ק ואז כשאינו מקויים שייך נאמנות השליש אם לא נתקיים ועי"ל דיתקיים בחותמיו לא כתיבת הנפק קאמר אלא היינו לומר יתקיים מחותמיו כלומר שישאלו לעדים אם יודעים ששטר זה פרוע ויעשו על פיהם ואם אינם יודעים או שאינם לפנינו אז השליש נאמן: ומ"ש ואם השליש מת לא יחזיר לא ללוה ולא למלוה אפילו שהחייב מודה שהמלוה הפקידו בידו ועדיין לא נפרע החוב וכו' ז"ל ספר התרומות בשער נ"ב שליש שמת ונמצא ש"ח של אחרים בתיבתו ואין אנו יודעים מי הפקידו אצלו לא ינתן לא ללוה ולא למלוה ואפילו לוה מודה ואע"פ שהוא בקנין דדיינינן ליה כמצא ש"ח בשוק דחיישינן לפרעון ולקנוניא עד כאן לשונו: ומ"ש לפיכך אין גובין בש"ח שזה השובר יוצא עליו ואין קורעין אותו:

סעיף כט

שטר שנמצא בו שובר וכו' ברייתא בספ"ק דמציעא אין עליו עדים ויוצא מתחת ידי שליש או שיוצא לאחר חיתום שטרות כשר ומפרש טעמא בגמרא דאי לאו דפריע הוא לא הוה מרע לשטרא וכתב הרמב"ם בפי"ו מהלכות מלוה דאפילו שיוצא מתחת ידי המלוה כלומר אינו ביד שליש סומכין על השובר. וז"ל בעל התרומות בשער נ"ב כיון שכתוב ע"ג השטר או במקום אחר ששטר זה פרוע סומכין על מ"ש ונדון ע"פ וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר אם נמצא כתוב בגופו של שטר בין מלפניו בין מאחוריו או בקצתו

זה פרוע או נפרע ממנו כך וכך עושים ע"פ הכתב ואע"פ שאין על הכתב עדים עכ"ל: כתב ר"י בנ"ו ח"ד בשם המפרשים כי הוא הדין אם נמצא כתוב בפנקסו שטר יש לי על פלוני פרוע הוא וכתבו החידושין שאם כתבו ע"ג השטר ואין עליו עדים שאינו כלום וכן נראה מדברי רב אלפס עכ"ל וצ"ע:

סעיף ל
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל ס"ח סי' ט"ו:

סעיף לא
האומר שטר בין שטרותי פרוע וכו' עד ולא הקטן משנה בסוף בתר' (קעג.):

סעיף לב
ומ"ש האומר לחבירו שטר לך וכו' עד פרועין ג"ז שם מימרא דרבא: וכתב מהר"ר דוד כהן בבית ב' סימן ו' בשם הרשב"א דטעמא משום דהואיל והמלוה מודה לו שפרע שטר אחד ידו על התחתונה אבל באומר שטר לך בידי מחול שמחלתיו לך אין לומר כן אלא הקטן מחול ויד הלוה על התחתונה שהקונה או המקבל מתנה ידו על התחתונה שהוא המוציא או המקבל שכל כך הוא האומר שטרי מחול לך או מכור לך הואיל והוא מוחזק בשטרא כאומר שדי מכורה לך דאמרינן התם (שם) שהקטנה מכורה שיד הקונה על התחתונה עכ"ל: וכתב נ"י על מתני' דבסמוך לאו דוקא שאמר בפירוש א"י אלא כל שלא בירר להם איזהו כן הדין ונראה שכל שנמצא שובר בעדים על אחד מהם ברשות אחד מהלוים מגבינן השאר שהרי נתברר איזהו שהיה פרוע ולשובר אמנה לא חיישינן: וכתב עוד בשם הרמ"ה מלוה שהוציא ש"ח וטענו עליו שהוא פרוע ומלוה אומר איני יודע אינו גובה בו אבל אם חזר ואמר עיינתי בחשבוני וזכור אני שאינו פרוע בברי חוזר וגובה בו דמשום דאמר מעיקרא א"י לא איפסיל שטרא לגמרי אלא שלא היה ראוי לגבותו בספר הריטב"א ז"ל עכ"ל: וכתב עוד בשם הריטב"א גרסינן בתוס' האומר ק"ק דינרים ליוסף אין אומרים לזה היה אוהב אלא שניהם חולקים נ"ל דבנותן מתנה איירי אבל במודה שהוא חייב אין לאחד מהם כלום עד שיביא ראיה ויכולים היורשים לדחות לכל אחד עכ"ל:

סימן סו

סעיף א
הלכתא אותיות אין נקנין וכו' בפרק הספינה (בבא בתרא עו.) אמר אמימר הלכתא אין אותיות נקנות במסירה כך גירסת הרי"ף וכן הרמב"ם פ"ו מהל' מכירה וכן דעת התוס' והרא"ש והביאו ראיות לדבר לאפוקי ממי שגורס הלכתא אותיות נקנות במסירה וכ"כ עוד הרא"ש בתשובה כתבה רבינו בס"ס רמ"ח: כתב נ"י בריש הספינה בשם הרשב"א

דבעי מסיר' הנייר מקמי כתיבת השיעבוד משום דהשיעבוד לבדו אינו נקנה קודם שיזכה בשטר החוב כיון דהשיעבוד לא מהני לגוף הנייר ואע"פ שמוסר לו אח"כ כיון שלא קנה בשעה שמסר לו השטר הכתיבה השתא במה יקנה הילכך צריך שימסור לו ש"ח ואח"כ יכתוב לו שטר השיעבוד עכ"ל: כתב בעה"ת בשער נ"א יש מן המורים שהורו שהמוכר ש"ח לחבירו צריך לכתוב בשטר המכירה זיל דון ואפיק לנפשך ואי לא לא מצי לאשתעויי דינא בהדיה דמצי א"ל לאו בע"ד דידי את כך דעת הראב"ד ויש תימה דאטו מי גרע לישנא דקני לך הוא וכל שיעבודא דאית ביה מלשון דון וזכי לנפשך ע"כ: לפיכך האי מאן דמזבין וכו' שם מימרא דרב פפא: ואם לא כ"כ וכו' שם אהא דרב פפא אמר רב אשי אמריתא לשמעתיה קמיה דרב כהנא ואמרית ליה וכי לצור ע"פ צלוחיתו הוא צריך אמר לי אין לצור ולצור ופי' הרא"ש ומקח טעות הוי והדמים חוזרים וכן פי' רשב"ם וסיים זה וזה יחזיר לו ש"ח וע"ל בסימן זה גבי כ' בעה"ת אם לא כ' המוכר קנה לך וכו' שנראה שהוא מפרש בזה פירוש אחר. וז"ל רי"ו בני"ד כתבו הגאונים המוכר שטר חוב לחבירו במסירה לבד אף על פי שלא קנה הלוקח יכול לתפוס הנייר עד שיחזיר לו דמי המקח ואם הגיע זמן המלוה מוציאין מזה ונותנים לזה וכ"כ הרא"ש בתשובה ואמר אם יתן לו דמי המכר יחזיר לו השטר ואינו יכול לומר אע"פ שלא קניתי המלוה קניתי הנייר לצור על על פי צלוחית כ"כ הרמב"ן והרשב"א וכן נראה עיקר עכ"ל: כתב בנמק"י בר"פ הספינה אין עיקר קניית השטר אלא משום השיעבוד הילכך נקנה אפי' במסירה וכ"ש במשיכה והגבהה וזו היא סברת הרמב"ן וכתבו האחרונים שהיא סברא נכונה עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה המוכר ש"ח לחבירו וקבל ממנו מעות ולא כתב לו קני לך הוא וכל שיעבודא דאית ביה דקיי"ל דלא קנו ה"מ לענין שאין הלוה חייב ליתן לו ודוקא בשיש לו למוכר שישלם לו דמי המכר שנתן לו הא לאו הכי מוציאין מן הלוה הזה ונותנין לו מדרבי נתן:

סעיף ב

ומ"ש רבינו ואפילו אם מסרו בידו וכולי כ"כ בעה"ת בשער נ"א וז"ל יש לברר המוכר ש"ח לחבירו וקנו מידו בקנין שמכר לו הוא וכל שיעבודו ומסרו לו מהו את"ל דלא קני היכא דקנה מיניה בקנין והדר כתבו שטרא מאי ובכל זה דעת הר"י ן' מיגא"ש דלא קני אלא בעי למימר לסהדי כתבו שטרא דזבינא ולכתוב בה קני הוא וכל שיעבודא דאית ביה והדר איבעי לקנות מיניה דמזכי ליה אשטרא דמסר ליה וכל זמן שלא נכתב לא קני וזה טופס לשונו היכא דמסריה ניהליה לשטריה באפי סהדי ואמר ליה קני לך הוא וכל שיעבודא דאית ביה ולא כתב ליה מידי אלא קנו מיניה בקנין כיון דלא כתביה אע"ג דקנו

מיניה ההוא קנין לא מהני מידי וההוא דאמרינן סתם קנין לכתיבה עומד לא דמי דאילו התם עיקר ההקנאה לאו בההוא שטרא אלא בההוא קנין דקנו מיניה ושטרא לראיה בעלמא הוא דכתבי ליה סהדי לאודועי דקנו מיניה על ההוא מידי ועלה הוא דאמרינן סתם קנין לכתיבה עומד דכיון דקנו מיניה ואגמרה לה ההוא הקנאה בההוא קנין אית להו רשותא לסהדי למיכתב ביה שטרא למיהוי ראיה בהכי ולא צריכי לאמלוכי ביה משום דסתם קנין לכתיבה עומד אבל הכא האי שטר דבעי לא למיהוי ראיה הוא אלא למיקנא בגופא דשטרא הוא דבעי אי לא כתב ליה שטרא אכתי לא מהני בההוא קנין ואע"ג דכתיבי סהדי בתר הכי שטרא בההוא קנין דקנו מיניה דשטרא דכתיבו בתר הכי לראיה בעלמא הוא דקני מיניה וכיון דבההוא קנין הוא דאקנו ליה ולא בשטרא אכתי הו"ל קנין מילי בעלמא ומילי במילי לא מיקנו עכ"ל וגם רבינו האי כ"כ עכ"ל וכ"כ נמק"י בהספינה בשם רבי יהודה הלוי ובשם רבינו יונה דאף בקנין ומסירה לא מקניין משום דאין אדם יכול להקנות לחבירו קרקעות המשועבדים לו דעכשיו אינן שלו דקיימא לן כרבא (פסחים ל:) דאמר ב"ח מכאן ולהבא הוא גובה וכ"כ הר"ן בפ"ק דמציעא גבי הא דאמרינן הב"ע בששטר כתובה יוצא מתחת ידה כמו שכתוב בספר התרומות וסיים דבריו ולפיכך אפילו קנו מידו ואמר להם כתובו לא מעלה ולא מוריד עד שיאמר להם שיכתבו שטר מכירה ושיקנה באותו כתיבה שטר זה וכל שיעבודו כ"כ הרשב"א בשם הר"י הלוי בהספינה עכ"ל:

סעיף ג

וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ע"ה סימן ב' וכן כתב בתשובת הרשב"א סימן תש"צ בשם הר"א וה"ר יונה: וכתב הרשב"א בתשובה על יעקב שמת והיו כל נכסיו ביד בנימין ובא ראובן ותבעו שיחלוק עמו וטען בנימין שהכל שלו ששטר מתנה בידו מכל חובות יעקב בין בשטר בין בעל פה מה שטוען ראובן שאין שטרי חוב נקנין אלא בכתיבה ומסירה הדין עמו ועוד צריך שיכתוב לו הן וכל שיעבודן ואפילו טען בנימין שנתן בכתיבה ומסירה ואפילו אין השטרות יוצאות בבית דין אינו נאמן משום מגו דבשטרות ליכא מגו דאי בעי אמר לא בא לידי מעולם שאם אמר כן היה מתיירא להוציאו ולתבוע מבעלי החוב וכענין מלוגא דשטרי דפרק הכותב (כתובות פה.) ושטרות שהיו יוצאות על שמו יש מן הגדולים שאמרו שנקנין במסירה לבד שכיון שיוצאות על שמו זה עולה לו במקום כתיבה ואין דעתי כן אלא בין כך ובין כך צריך כתיבה ומסירה שיאמר לו קני איהו וכל שיעבודא דאית ביה וראיה מבוארת בפרק האשה שלום (יבמות קטז:) גבי יצחק ריש גלותא הוה אזיל מקורטובא לאספמיא אמר רבא מנא אמינא לה דהנהו

שטרי דנפקו במחוזא וכתוב בהו חבי בר נני וכו' אי לפקדון כיון דשמיה כשמיה לא מפקיד ליה מאי אמרת דילמא מסר ליה וכו' הילכך כל שנודע שהשטרות של יעקב אף על פי שיוצאות על שם בנימין אינו קונה אלא בכתיבה ומסירה: ובתשובה אחרת ח"א סי' אלף קנ"ז כ' שטר מתנת האם שביד הבת אינו מעלה ולא מוריד שאין תפיסתה בגוף השטר ראיה על מתנת האם לבת דשמא הפקידתו האם בידה ואפילו אם תמצא לומר שנתנה לה אינה זוכה בכך בגוף הנכסים ואף על פי שנזכרים אותם נכסים באותו שטר לפי שאותיות אינם נקנים במסירה לבד ואע"פ שהיא טוענת שכ' לה אמה שטר מתנה על אותם נכסים ונאבד אינה נאמנת עד שתביא ראיה לדבריה עכ"ל ובתשובה אחרת בתולדות אדם סימן ס"א כתב על ראובן שהפקיד מעות ביד שמעון להתעסק בהם ונתן לו רשות להעלות השטרות בשמו ואח"כ נתנם לו במתנה בלא כתיבה כבר כתבתי לך שלדעת הרי"ף לא קנה וכן דעתי מכרעת מפלוגתא דאביי ורבא בר"פ האשה שלום (יבמות קטו.) ולדעת הר"ז קנה כיון דשמו כתוב בו ואיני רואה ממש בדברי המחלקים בין שם המקנה כשם הקונה ובין שאין שם המקנה כשם הקונה: ובתשובה אחרת כתב וז"ל הרב בעל המאור כתב בפרק ג"פ דכל שהשטר בשמו א"צ כתיבה אחרת לפי שגוף השטר עומד לו במקום כתיבה כגון שהוא כתוב ע"ש יוסף בן שמעון ושם זה יוסף בן שמעון כשם זה לפיכך זכה בו במסירה זו שנמסר השטר לידו כיון שהוא כתוב בשם איש ששמו כשמו עכ"ל הרז"ה ולפי דבריו כ"ש כאן שיב"ש הכתוב בשטר הוא הקונה ואין כן דעת הרי"ף ולא ראיתי כן לאחד מכל הראשונים והאחרונים וגם אני איני יכול לעמוד על דבריו וההיא דר"פ האשה שלום נראה לי דהויא תיובתיה עכ"ל ובספר התרומות שער ל"ג כ' סברת הרז"ה וראייתו ושהראב"ד חולק עליו: וכתב עוד בתשובה כל שהוא אומר לעדים לכתוב ולמסור ללוקח או למלוה או לאחר בשבילם או שיזכו להם העדים בעצמם או שיכתבו ויתנו לו והוא יוליכנו אצל המלוה או הלוקח א"צ כתיבה ומסירה לפי שהעדים כותבין וחותמין לזוכה ואין זה שטר של מקנה אלא של קונה אבל אם אמר לעדים כתבו ותנו לו אי נמי יהא בידכם עד שארצה אני ואם יתרצה לי הלוקח או המלוה אמסור לו שטר זה ונתרצה לו הלוקח או המלוה ומסר לו השטר לא קנה עד שימסור ויכתוב לפי שלא נעשה אותו לקונה אלא למקנה ועכשיו הוא שמזכה המקנה זה לקונה ולפיכך הוה ליה כשטרות דעלמא שצריכים כתיבה ומסירה או אגב עכ"ל והביא ראיה לדבר ומשמע מדבריו שם דה"מ בשטרי דלאו אקנייתא דאילו בשטרי אקנייתא משעת קנין שיעבד נפשיה : כתב בתשובות להרמב"ן סי' רכ"ג שנסתפק לו על רבית הכתוב בשטר אם אפשר לזכותו במכר או במתנה לפי שהוא כמלוה ע"פ מפני שלא נתחייב

בכולו משעת כתיבת השטר ודקדק כן מפרק יש נוחלין: כתוב בת"ה סימן של"ח דשטר שכתוב בו שהוא משעבד עצמו למלוה ולכל שיתבענו בשטר ההוא יכול למכרו לחבירו בחליפין או במסירה בלא כתיבה והביא ראיה לדבר ואין דבריו ברורים אצלי:

סעיף ד

ואם כתב לו שטר מכירה וכו' סברת הראב"ד כתב בעה"ת בשער נ"א שהיא כתובה במשפטי ההרשאה שחיבר הראב"ד ז"ל וסברת הרמב"ן כתב בעה"ת בספר הנזכר שכן השיב לו וכתוב עוד שם שדעת רבינו האי כדעת הרמב"ן וכ"ה דעת העיטור כמו שכתבתי בסימן קצ"ה וכיון דהני רבוותא סברי כהרמב"ן הכי נקטינן:

סעיף ה

ומ"ש ושטר העשוי בערכאות של עכו"ם ושטר של כתב ידו וכו' עד גובין בו מבני חרי הם דברי בעה"ת שער נ"א וכתב עוד שם אבל אם השטר פסול בדינינו אע"פ שהעכו"ם נוהגים בו הו"ל כמלוה ע"פ ולא מהני כתיבה ומסירה עכ"ל: והרשב"א בתשובה כתב ג"כ דשטר העשוי בערכאות נקנה בכתיבה ומסירה ובמישרים נ"ד ח"ד כתב ג"כ שכתב ידו כתבו הגאונים והרא"ש בתשובה שנקנה בכתיבה ומסירה וכ"כ בתשובת הרשב"א סי' תתקפ"ד וסי' אלף ול"ח: כתב עוד הרשב"א בתשובה שטר הקנאה העשוי בגופן של עכו"ם אם כתוב בו לשונות המספיקים לנתינת הגוף הנייר והשיעבוד הרי הן כשטרות שלנו:

סעיף ו

ז ובשטר משכונא וכו' עד קנה החוב שעליו במשיכת המשכון הם דברי בעה"ת בשער נ"א ומפורש שם דבמשכון מטלטלין שהלוה עליהם בשטר מכיון שמסר המשכון לחבירו וזיכה לו מלוה שיש לו עליה קנה אף על פי שלא מסר שטר וגם לא כתב לו שום דבר. ורבינו כתב אע"פ שלא מסר ומיניה נשמע ללא כתב נמי וכן כתב רבינו ירוחם בסוף נ"ו:

סעיף ח

ט והאי מסירה דשטרות מפרשים התוס' וכו' עד כיון שאין כאן דעת אחרת מקנה כ"כ בריש הספינה ד"ה אי כרבי ספינה ומי תיקנו וכו' ואע"פ שהרמב"ן חולק דעת הרא"ש כדעת התוס' וסוף דבריו לאפוקי המפקיד שטרותיו אין המחזיק קונה המלוה הכתובה בהם על ידם כיון דליכא מסירה ואין דעת אחרת מקנה:

סעיף י

ובכתיבה איכא פלוגתא וכו' כ"כ הרא"ש פרק ג"פ וכתב הראיות שהביא ר"י לדבריו ושגם הרמב"ן סייעו בראיה ודעת הרמב"ם פ"ו ממכירה ופי"ו ממלוה ולוה ופ"ט מנחלות כדעת ר"י ן' מיגא"ש והכי נקטינן:

סעיף יא

ואין נקנין נמי אגב קרקע וכו' זה דעת ר"ח והרא"ש אבל דעת הרי"ף בפ' הנזכר דנקנה אגב קרקע כלומר וקאי במקום מסירה וכתיבה וכן דעת הרמב"ם פי"ו מהל' מכירה כלומר ובלבד שיאמר לו קני לך אגב קרקע זה שטר זה וכל שיעבודו וכ' בעל התרומות בשער נ' שדעת הראב"ד כדעת הרי"ף והרמב"ם וכ' מ"מ מסירת השטר יותר טוב שכל שלא מסר לו השטר יכול לוה לטעון לא אפרע עד שתחזיר לי שטר חובי כיון שהוא קיים. ובשער נ"א כתב שדעת ן' מיגא"ש כדעת הרי"ף ז"ל והרשב"א בתשובה כתב איפשר דאגב עומד במקום כתיבה ומסירה וכן דעת רוב המפרשים ז"ל עכ"ל. ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא ס"ל דנקנין באגב הכי נקטינן : כתב הרא"ש בתשובה כלל ע"ה סימן ג' אף לדברי ר"ח דס"ל דאותיות לא מיקני באגב מודה דמשתעבדי באגב הילכך שטר שהיה לשמעון על ראובן ונשתעבד ללוי אף אם נתנו שמעון לאחר לוי גובה ממנו כי שיעבד לו שמעון נכסיו ללוי מטלטלי אגב מקרקעי ושטר שהיה לשמעון על אחר בכלל נכסיו הוא: ומ"ש ואף לפי דבריו פירש א"א הרא"ש ז"ל בתשובה בכלל ע"ה סימן ג' וכתבה רבינו בסימן רמ"ח ובעה"ת בשער נ"א חולק ואומר דבאגב נקנה באמירה בלא כתיבה: ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם שנקנה אגב קרקע וכו' כ"כ פ"ו ממכירה ופי"ו מהל' מלוה ולוה וכבר נתבארו דבריו סימן ס"ב:

סעיף יב

ומ"ש לפיכך ראובן שהיה מוציא ש"ח שיש ללוי על שמעון וכו' הם דברי הרמב"ם בפי"ו מה' מלוה ותיבת לפיכך הוא תוספת שהוסיף רבינו על דברי הרמב"ם לקשר בין דבריו בפ"ו מה' מכירה לדבריו בפי"ו מה' מלוה. ומ"ש הרי זה גובה בו הוא דוקא כשאין הלוה טוען מי לימא לי שבעל דברים דידי כתב ומסר לך ואף ע"פ שהמלוה טוען שלא מכרו אין חוששין לדבריו: ומ"ש או שהקנהו לו על גב הקרקע הרמב"ם לטעמיה דס"ל כהרי"ף דאותיות נקנות באגב: וז"ל נמק"י בסוף בתרא אם צריך להביא ראיה על הכתיבה או על האגב ביררו המפרשים שאין תפיסתו ראיה על הכתיבה ולא על האגב וה"ה אם טען שנתנו לו במתנת שכיב מרע צריך להביא ראיה: ומ"ש טען שמעון שפרע וכו' כ' ה"ה זה נראה פשוט וכ"כ הר"י אלברצלוני וזה דעת הגאונים ואם יש ראיה שמכר ולא רצה לישבע אף ע"פ שלא הודה שנפרע חייב לשלם ללוקח וכ"כ בעיטור. עוד כתב שם שאם

מת מוכר יורשיו נשבעים שבועת היורשין ונוטל לוקח ואם לא רצו לישבע משלמין ללוקח עכ"ל. ועל מ"ש הודה לוי שפרע וכו' כ' פי' דין זה הוא אפילו בשיש עדים לראובן מהקניה שהרי לוי היה יכול למחול החוב. ומגו דאי בעי מצי מחיל כי אמר פרוע הוא נאמן וכ"כ קצת מפרשים. וי"א דכי אמר שטר פרוע הרי הוא כמוחלו עכשיו ואין לך מחילה גדולה מזו. וכ' עוד שנ"ל שישלם לוי לראובן כל מה שכתוב בשטר ואפילו כתוב בו אלף ומכרו במנה משלם לו אלף כדין מוחל שכתב הרמב"ם פ"ז מה' חובל ומזיק. ועל מ"ש נשבע היסת ונפטר כתב מפני שאע"פ שא"צ להביא ראיה ה"מ לענין גוף השטר אבל להוציא מתחת ידי המוכר ודאי צריך להביא ראיה עכ"ל ה"ה ובטעם דין זה דנשבע היסת ונפטר נ"ל דשבועה זו שנשבע שמעון הוא כדי לפטור עצמו מלוי דומה דין זה לדין הנזכר בפי"ד בשם הוראת רבותיו שאפילו היה השטר יוצא מתחת יד אחר וכו' נשבע היסת ונפטר: ומ"ש אבל ר"ח כ' שצריך להביא ראיה ה"ה כ' בפרקים הנזכרים שכן דעת הרמב"ן והרשב"א ושכן עיקר. וז"ל הרשב"א בתשובה ח"ג סימן ע"ב אינו נאמן לומר שנתנו לו בכתיבה ומסירה דלעולם צריך להביא ראיה על הכתיבה ואפילו לרבא דאמר בפ' ג"פ (קעג.) דא"צ להביא ראיה על המסירה וכן מוכח בפרק זה בורר (סנהדרין לא: לב.) גבי ההיא סבתא דנפק שטרא מתותי ידה בבית דין דרב נחמן וכו' וכן אינו נאמן לומר במתנת ש"מ נתנו לו כדמוכח בפרק הכותב (כתובות פה.) בעובדא דמלוגא דשטרי עכ"ל: ומ"ש רבינו וכן דעת א"א הרא"ש ז"ל לענין שצריך להביא ראיה כן נראה מדבריו פ' ג"פ: כתב נ"י בסוף בתרא שליש שהוציא שטר מידו ואמר שבעליו נתנו לאחרים בכתיבה ומסירה י"א שהוא נאמן ונראין הדברים שהוא כן לגבי בעל דבר דהא הימניה ואיכא נמי מגו דאי בעי קלייה אבל לגבותו מהלוה ליתנהו להני טעמי ואינו נאמן אפילו כלפי בעליו לומר שהוא לעצמו וכן דעת הרשב"א והרא"ה והריטב"א אע"פ שהרמב"ן כתב שאפילו לעצמו נאמן כלפי בעליו עכ"ל: כתב בעל התרומות בשער נ"א שאם מכר ש"ח וכתב ולא מסר לו או איפכא ויש ביניהם דברים ומעות שהרי א"ל שהוא מוכר לו כל דמי החוב ולא קנהו וחזר בו המוכר י"א שבכל דבר שהוא פטור אין מוסרין אותו למי שפרע שהרי אין לו להחזיר מעות המקח וכדלעיל דניחא ליה לצור ואין בו משום אונאה וכדלעיל ואף על פי שאין ברור אצלנו כמ"ש למעלה עכ"ל:

סעיף יג

הנותן מתנה וכו' פלוגתא דרשב"ג ורבנן בפ' ג"פ (קסט:) ואסיקנא דלרשב"ג אותיות נקנות במסירה ולרבנן אין נקנות וכיון שפסקנו לעיל דאין נקנות ממילא הלכה כרבנן דאמרי הכי:

סעיף יד

אבל א"א הרא"ש כ' שאין שטר נקנה וכו' עד שגם לוקח ראשון לא קנה בו כ"כ פג"פ באות' סוגיא שכתבתי בסמוך: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן אלף נ"ה כשם שתקנו מכירה לשטרות ה"ה לכתב ידו ואפילו למ"ד דנאמן לומר פרעתי:

סעיף טו

לוקח שקנה מהמלוה וכו' עד קודם שיגבה הלוקח כ"כ הרא"ש בשם הרמב"ן בסוף שבועות וכתב עוד ומיהו אין לומר בזה כשמת המוכר כבר נתחייב המוכר שבועה וא"כ לא יגבה זה כיון דליתיה למוכר דכיון שמכרו אין עליו עיקר חיוב אלא שמשביעין אותו מפני שהוא נאמן לומר פרוע במגו שיכול למחול וכ"כ הר"ן שם: וכן נמי אם הלוה קיים וכו' הרא"ש כתב פרק הכותב כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך אינו יכול להשביעה אבל יורשיו משביעים אותה ואת יורשיה ואת הבאים ברשותה אלו הם הבאים ברשותה כל שמכרה להם או נתנה להם במתנה פרש"י שאם מכרה כתובתה ומתה נשבעים הלקוחות שאינם יודעים שהיא נתפרעה מכתובתה ומשמע שאם היא חיה שאין הלקוחות גובין עד שתשבע היא בעצמה ואם אינה רוצה לישבע יפסידו הלקוחות וכן מסתבר עכ"ל ולמד משם רבינו למוכר ש"ח ומ"מ ק"ל דלמה יפסיד הלוקח מעותיו יכופו בית דין למוכר שישבע או שיחזיר לו מעותיו וי"ל דאה"נ ומאי יפסיד דקאמר מלגבות מהלוה ואם אין למוכר נכסים נמצא שהוא מפסיד ודין זה נלמד גם כן מדברי הרמב"ם שהביא רבינו לעיל בסימן זה ונראה דהיינו דוקא בשהמוכר מודה שהוא פרוע אבל אם אומר עיינתי בחושבנאי ולא פש לי גביה מידי אי לא ידיעא מילתא בסהדי לאו כל כמיניה דהמוכר דהו"ל כההוא עובדא דהנהו גינאי דספ"ק דגיטין (יד.) וכ"כ בסה"ת שער נ"א ורבינו ירוחם כ' דיכול המוכר לומר אמנה הוא או פרוע מגו דאי בעי מחיל ליה ויש מי שכתב שאפילו המלוה חייב לאחרים יכול למחול בין השטר בידו בין מכרו וכן נראה עיקר וכתב הראב"ד והיכא שהגבו ב"ד ללוי ש"ח של ראובן שהיה לו על שמעון מדינא כר' נתן דאין יכול למוחלו ראובן דדוקא מוכר יכול למוחלו משום דמכירת שטרות דרבנן אבל שיעבודא דאורייתא הילכך במקום שחב לאחרים אינו יכול למחול וכן כ' הרשב"א עכ"ל וגם הר"ן כתב בעובדא דהנהו גינאי דכל היכא שיכול למחול מהימן אפילו חב לאחרים והכי נקטינן: ואם מת כתב הר"י וכו' ז"ל בעה"ת בשער נ"א כ' הר"י אלברצלוני המוכר ש"ח ואין בו נאמנות ולוה טען פרוע הוא אם המוכר קיים ורצה לישבע נשבע וגובה הלוקח ואם לאו מפסיד הלוקח ואם מת המוכר איכא מ"ד יורש נשבע שלח פקדני אבא ואם לא רצה לישבע לוקח חוזר על יורשי מוכר ואיכא מ"ד לוקח נשבע שלא פקדני המוכר ונוטל מדתנן אבל משביע הוא את יורשיה ואת הבאים ברשותה וע"ז כ' בבעל

העיטור מסתברא דהאי סברא בתרא ליתא דהתם על שמא הוא אבל הכא ברי קא טעין ליה ועוד דשבועה לבטלה היא שהשטר מקוים מעדיו שהמוכר אמר לו שאינו פרוע הילכך אי איתיה למלוה ולא בעי אישתבועי חייב מדינא לשלומי ואי מית והיורשים לא בעו לאשתבועי חייבין לשלם עד כאן לשונו: ומה שכתב ואם מת הלוה קודם שלקחו זה אינו גובה אפילו בשבועה: (ב"ה) כלומר אם אחר כך מת מלוה משום דכבר נתחייב מלוה שבועה ליורשי לוה ואין אדם מוריש שבועה לבניו או לבאי כח:

סעיף טז

כתב בעה"ת אם לא כתב המוכר וכו' בשער נ"א כתב שי"א כמ"ש רבינו שכיון שפרע הלוה למוכר כופין ללוקח שיחזיר השטר ללוה והלוקח ידין עם המוכר שיחזיר לו מעותיו: וכתב עוד בעה"ת דלסברא זו אפילו אם כתב ומסר כהלכתו והלך לוה ופרע למלוה הלוקח צריך להחזיר השטר ללוה וילך הלוקח וידין עם המלוה וכ' שיש חולקים ואומרים שאפילו כתב ולא מסר או מסר ולא כתב אם הלך הלוה ופרע למלוה אין ב"ד כופין ללוקח להחזיר לו השטר ללוה ואפילו נותן לו דמי הנייר אא"כ נותן לו מה שנתן בו כשקנאו וצריך ליתן טעם למה רבינו כ' סברא הראשונה ולא השניה וגם הראשונה אינה בעינה שמדברי רבינו נראה דדוקא שכ' ולא מסר אבל כ' ומסר אין כופין להחזיר: כתב עוד בעה"ת דלסברא אחרונה אם יאמר הלוה למלוה לא אפרעך עד שתחזיר לי שטרי מאחר שידוע שהשטר ביד הלוקח וישנו בעולם אין כופין אותו לפרוע בשובר עכ"ל ול"נ דאף דלסברא ראשונה נמי דינא הכי כיון דאיתיה בעולם אף ע"פ שב"ד כופין ללוקח להחזירו ללוה אע"פ כן יאמר הלוה איני רוצה להוציא המעות מתחת ידי ולמיקם בדינא ודייני ושמא לא יזדמן לי ב"ד שיכופהו כנ"ל וכדאיתא סימן נ"ד :

סעיף יז

ואם אחר שמכר לו השט"ח כראוי בכתיבה ובמסירה באים המוכר והלוקח לתובעו מהלוה וכו' עד לא נפטר בזה מן הלוקח הכל בסה"ת שער נ"א: ומ"ש ואדרבה אם יפרע למוכר לוקח חוזר וגובה ממנו כלומר חוזר וגובה מהמוכר:

סעיף יח

לוה שפרע ללוקח שמסר לו השטר וכו' כ"כ הרא"ש בשם ר"ת פ' איזהו נשך וסה"ת בשער נ"א וכ"כ הרשב"א בתשובה וה"ה כ' בפ' כ"ב מהל' מכירה בשם ר"ת במוכר שטר לחבירו בעדים אף על גב דקי"ל דאין אותיות נקנות אלא בכתיבה ומסירה אם קדם הלוקח וגבה מלוה אין המוכר יכול לחזור בו ומסתברא לי דוקא בדכתב ליה או בדאמר ליה קני איהו וכל שיעבודא אבל אי לא א"ל הוא וכל שיעבודא דאית ביה לא קנה אלא בנייר בעלמא והילכך אפילו קדם וגבה מוציאין ממנו ע"כ וכן הסכים הרמב"ן לדעת ר"ת

עכ"ל וכתב ר"י בני"ד שאם זקפן במלוה על שמו דינו כגבה: וכתב א"א הרא"ש ודוקא שידע המוכר וכו' ג"ז שם ועיין בתרומת הדשן סימן שי"ג:

סעיף יט

ראובן שהיה לו שטר חוב וכו' בסה"ת שער כ"ח:

סעיף כ

ראובן הפקיד שטרי חובות ג"ז בספר התרומות שער כ"ח: ומ"ש שאם המחה אצל זה שמופקדין בידו המחאה זו כמו מסירה בעל התרומות בשער נ"א כתב בהפך בשם הרמב"ן:

סעיף כא

ראובן היה לו שטר וכולי עד יכולין לגבות הם דברי בעל התרומות בשער נ"א והביא ראיה ממה שכתב הרי"ף פרק כיצד גבי וכולן מותרות ודוקא חתמו שנעשה כמי שנתקרה עדותן בבית דין אבל שיבא ויעיד לא ומינה דוקא ומכרה לאחד מהם אבל מכרה לשניהם איכא למיחש עכ"ל: אם ראובן חייב מנה לשמעון והעדים חתמו הטופס בספר הסופר וקוד' שיוציאו השטר מטופס הסופר הקנהו שמעון המלוה ליהודה שהוא אחד מעדי השטר עיין בהריב"ש סימן ר"י:

סעיף כב

ראובן שיש לו שטר וכו' דין זה כתבו בעה"ת בשער נ"א וכתב שי"א דלא מיקרי נוגע בעדות כיון שסוף סוף צריך לפרוע ובעה"ת הסכים לומר דהוי נוגע בעדו' משום דשמא השני נוח לו מהראשון: המוכר שט"ח לחבירו ומת לוה בחיי מלוה ואחר כך מת מלוה כתבתי משפטו בסימן ק"ח:

סעיף כג

המוכר ש"ח לחבירו וכו' פרק הכותב (כתובות ד' פו.) אמר שמואל המוכר ש"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול ואפילו יורש מוחל אמר רב הונא בריה דרב יהושע ואי פקח הוא מקרקש ליה בזוזי וכתב ליה שטרא בשמיה ופירש רש"י ואי פקח הוא הלוקח מקרקש ליה זוזי ללוה ושוכרו בהן לכתוב לו שטר החוב בשמו קודם שיעשו קנוניא בין שניהם. והטעם שיכול למחול כתב הרי"ף דאמרי מקצת רבוותא משום דיכול למימר עיינתי בחושבנאי ולא פש לי גביה ולא מידי א"נ אסתפקא לי מילתא אי פריע אי לא ומספיקא לא מגבינן שטרא ודחה הוא ז"ל דבריה' והעלה דהיינו טעמא משום דשטרו' אין גופן ממון וא"א לקנותן בהקנאה גמור' אלא שחכמים תקנו להם צד מכר ולפיכך יכול למחול לפי שלא זכה בהם ליקח מה"ת וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה"מ וא"ת היכי ממעטינן בהזהב (נו:) שטרות מאונאה מקרא תירץ הר"ן דעיקר קרא למעוטי עבדים וקרקעות אתא ואפ"ה

מפקי שטרות מאונאה לפי שאין בכלל הכתוב אלא דבר המיטלטל וגופו ממון אבל מידי אחריני לא הילכך שטרות למכירה דרבנן כיון שאין גופן ממון אין להם אונאה והתוס' תירצו תירוצים אחרים ור"ת כ' דמכירת שטרות דאורייתא ואעפ"כ יכול למחול לפי ששני שיעבודים יש למלוה על הלוה שיעבוד גופו של לוה שהוא מחויב לפרוע והוא עיקר השיעבוד ושיעבוד על נכסיו אפילו לא יפרע מדין ערב דנכסוהי דבר אינש אינון ערבין ליה (ב"ב קע"ד.) ושיעבוד שיש למלוה על הלוה לאו בר מכירה הוא ואינו מוכר אלא שיעבוד הנכסים בלבד ואף על פי שאינו נמכר לא פקע אבל כי חזר ומחלו פקע שיעבוד הגוף וממילא פקע שיעבוד הנכסים שאינו אלא מדין ערב ומיהו כשמת לוה אע"פ ששיעבוד גופו פקע שיעבוד נכסיו לא פקע לפי שעיקר ערבותן של נכסים בענין זה הוא שכל זמן שלא ימצא הלוה שירד לנכסיו ויפרע מהם אבל כל זמן שנפקע מחמת המלוה אף שיעבודן של נכסים נפקע. וכתב הרא"ש בתשוב' כלל ס"ט דכדברי הרי"ף משמע בפ' מי שמת: וטעם בעל העיטור שא"א לו להתנות שלא יוכל לעשות מה שהוא יכול לעשות: ואם הקנה לו המלוה עצמו כגון מטלטלי אגב מקרקעי בחליפין כתב המרדכי פרק הכותב שאמרו רבני מלון שיכול למחול ושרבי אליעזר בר שמשון אמר שאינו יכול למחול וראיה כתובה במרדכי ולפי דעת הרמב"ם בפ"ו ממכירה שכתב שאין מטבע נקנה אגב קרקע אלא של פקדון אבל לא של מלוה הכא לא קנה כלום ואמאי דאמרינן אי פקח הוא מקרקש ליה בזוזי וכתיב ליה שטרא כתב המרדכי בשם רבינו האי דה"ה אם קיבל עליו הלוה בקנין או בהודאתו בפני עדים שזקפו עליו במלוה לקונה אין המוכר יכול למחול: כתב בעה"ת בשער נ"א היכא דזבין אינש ש"ח לחבירו והדר ביה המוכר וטעין ליה עיינתי בחושבנאי ולא פש לי גביה ולא מידי מסתברא דאי ידיעא מילתא בסהדי במאי דהוה טעי האי מוכר והשתא עיין בעדים חשבונו ואיגלאי להו טעותא אין כאן ספק שנמחל שיעבוד השטר משעת אותו פרעון והמכירה מכירה בטעות היתה ומחזיר המוכר מעותיו ללוקח ומתבטלת מכירתו שהטעהו במכירתו פלוני שהוא חייב לו ואינו חייב לו ולא גרע מקנין בטעות שהוא חוזר ואי לא ידיעא מילתא בסהדי לאו כל כמיניה דמוכר וטעם דבר זה פירשו הרי"ף בפ"ק דגיטין גבי הנהו גינאי וכו' עכ"ל: כתוב בתשובות הרא"ש כלל ס"ח סי' ח' שטר שכתוב בו פלוני לוה מפלוני מנה וחייב עצמו למלוה או לכל מי שמוציא שטר זה דבר פשוט הוא שאם מחלו מחול ולא יוכל מוציא השטר לגבותו: בתשובות הרשב"א ראובן נתן לשמעון שט"ח ועשה לו מהם שטר הקנאה בגופן של עכו"ם וקיבל עליו אחריות בשטר וכתב בלשון הזה מחמת שהקניתי לו כבר שט"ח עשויין בגופן של עכו"ם בשטר הקנאה שבידו שעשיתי

לו ג"כ בגופן של עכו"ם ועכשיו רציתי ברצון נפשי וקבלתי עלי אחריות בשטר מכל סך הקרן הנזכר ועכשיו תובע שמעון לראובן שיפרע לו אחד מהשטרות שאינו יכול לגבות מהלוה וראובן טוען ששמעון תובע מכח הקנאה העשויה בגופן של עכו"ם ואותה הקנאה אינה עשויה כראוי טען שמעון שהיא עשויה כראוי אלא שאינו יכול להוציא מיד הסופר והשיב שהמודה שהקנה לחבירו כך וכך הקנאה כתקונה משמע דכל שמודה דרך סיפור לא הוצרך לפרט אלא להזכיר כלל מה שעשה והקנה כבר וכל שכן זה שהודה שהקנה לו וקיבל עליו אחריות קרן השטרות שזה באמת מודה שבמה שהוא מקבל עליו האחריות מודה שהקנה לו כבר אבל מצד אחר אני אומר שלא קנה שמעון מעיקרא השטרות ההם משום דאין אותיות נקנות אלא בכתיבה ומסירה וזה כבר הודה שלא בא לידו שטר ההקנאה ואף על פי שאמר לערב לכתוב לו ואפילו אמר לעדים וקנו מידו לא קנה שאין כאן כתיבה ואם כן במה קנאן ומכל מקום כיון שחייב לו עצמו ונכסיו ראובן עכשיו בקנין שאם לא יפרעו לו הלוים שיהא רשות בידו לכופו לשלם לו הרי הוא מחויב בכך שהרי הוא יכול לחייב עצמו במה שלא היה חייב כדרבי יוחנן (כתובות קא:) דאמר חייב אני לך מנה בשטר חייב ואפילו מסר לו עכשיו בפנינו שטרות וא"ל קני לך הן וכל שיעבודן ואם לא יפרעו לך מכאן ועד יום פלוני גבה בסך השטרות מנכסי וקנו מידו בלי ספק גובה מנכסיו שאין האחריות תלוי במה שהדין נותן שקנה או שלא קנה עכ"ל: כתב ר"י בני"ד קונה שט"ח בכתב עכו"ם דינו כדין שטרות שלנו ואם חזר ומחלו גובה קרן ורבית כ"כ הרשב"א בתשובה ועוד כתב אם היו החובות פרועים אפילו נודע שהיה גובה מהם קרן ורבית פטור וכן השיב ריב"א שאין זה דינא דגרמי אלא כמונע מציאה מחבירו עכ"ל: כתב הריטב"א שנשאל המוכר ש"ח שיש לו על ישראל לעכו"ם אם הוא מכור והשיב לא מצאתי שום ספק בדבר שהוא מכור והטעם דהא קי"ל דמכירות שטרות אינו מדרבנן כדי שנאמר שלא תקנו חכמים למכרו אלא לישראל אבל לא למכרו לעכו"ם אלא מכירת שטרות מדאורייתא היא דהא אימעיטא לה מכירת שטרות מאונאה מקרא (ויקרא כ"ה:י"ד) דוכי תמכרו ממכר ואע"ג דממימרא דהמוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול משמע לכאורה דמכירת שט"ח דרבנן אינו כן וכבר יש לנו פירוש מרווח מדברי רבני צרפת והרמב"ן פי' פירוש מרווח מסלק אותו הספק גם אע"פ שהרמב"ם סובר דמכירת ש"ח דרבנן כמ"ש בפ"ו דמכירה כבודו מונח במקומו שאין אנו חוששים לדבריו במקום הזה שהרי כל רבותיו חולקים עליו בזה ואע"פ שמכרו לעכו"ם הוי מכר אם העכו"ם אנס וכופה אותו לדון בדיני עכו"ם ואיפשר שיבא לו שום חיוב ואונס אסור למכרו לו ואם מכרו לו משמתין אותו עד דמקבל עליה כל אונסא

דמתייליד מחמתיה ואם ישראל הלוה זה אנס שאין יכול המלוה להוציא ממונו בדיני ישראל בזה לית דין ולית דיין שמותר לו למכרו לעכו"ם נראה לי לכתחלה לית עליה שום שמתא עכ"ל: ראובן היה לו שטר על עכו"ם ונתנו לשמעון לגבותו וגבאו מיד ואמר לראובן שנתן לעכו"ם זמן שני חדשים אמנם אם ירצה יתן לו שטר אחר משלו בפרעון שטרו וכן עשה עתה אמר ראובן ששמעון נתן לו שטרו ע"ת שאם יגבו תוך ב' חדשים ואם לאו שלא היה רוצה בחליפין ושמעון אומר שנתנו לו בלא תנאי כ' הרא"ש בתשוב' כלל ס"ב השטר שנתן שמעון לראובן צריך היה שיקנהו לו בכתיבה ומסירה והעדים שהיו בקנין המסירה אם אינם מעידים על תנאי חליפין גמורים הם בלי תנאי כיון שלא נעשה התנאי בפני עדים עכ"ל ויש לתמוה עליו דכיון ששמעון גבאו מידו כבר זכה ראובן באותן מעות ושלו הן ובשביל ששמעון הטעהו לא הפסיד זכותו: (כד) כתב בעל התרומות שאין היורש יכול למחול וכו' בפ' הכותב (כתובות פה:) קריבתיה דרב נחמן זבינתה לכתובתה בטובת הנאה איגרשה ושכיבה אתו לקוחות וקתבעי לברתה ואמר רב נחמן ליכא דליסבה עצה דתיזיל ותמחול לכתובתה דאמה לגביה דאבוה ותיהדר ותירתה מיניה ופרש"י שהלקוחות תבעו הבת לדין שבאה לגבות כתובת אמה מאביה וכתב הרא"ש ואין הלשון משמע כן דמה לו ללוקח אצל הבת מסתמא כשקנה הכתובה מאמה מסרה לידו הכתובה וכתבה לו עליה שטר מכירה והאב לא יפרע אלא למי שיחזיר לו הכתובה הילכך הפירוש הנכון שמת גם האב ואין להם יורש אלא זו הבת ואשמועינן תלמודא דאף בכי ה"ג שהמחילה היא לעצמה שיכולה למחול לאביה והיא זוכה במקום אביה וכיוצא בו מצינן בהגוזל קמא (ד' קט.) דפריך דנמחליה לנפשיה גבי גוזל את אביו ע"כ ובעה"ת צ"ל דמפרש כרש"י ואינו למד מכאן דין זה אלא מההיא דהגוזל קמא דהא דפריך נמחליה לנפשיה לרבי יוסי הוא אבל לא לר"ע והלכה כר"ע וכן פסק הרמב"ם וכ' בעה"ת שמצא בספר הזכות שלמד כן מדתניא הרי שהיה נושה באחיו מנה ומת והניח שומרת יבם לא יאמר הואיל ואני יורש החזקתי אלא מוציאין מידו וכו' ואם איתא אמאי לא יאמר הואיל ואני יורש החזקתיו שמחלתיו לעצמי ובטל שיעבוד החוב מעיקרו אלא ודאי לא מצי מחיל וכתב עוד ומסתברא דההיא דהגוזל אין לה ענין בזה דמאן דאמר התם לנפשיה מצי מחיל משום דממון אביו הוא והוא יורשו אבל כאן הרי מכרו אביו ונשתעבדו נכסיו ללוקח ואין אדם פוטר עצמו משיעבודו עכ"ל בשער נ"א: כתב בעל נ"י פרק מי שמת וכל שיכול למחול יכול לעשותה שובר הודאה שנפרע או להאריך זמן הפרעון ומשלם לזה כפי מה שהזיק: וכתב עוד ועכו"ם שמכר שטר חוב לישראל כיון שבדיניהם כל זכותו מכר לו כדיניהם דיינינן ליה שאם חזר ומחלו אינו מחול: וכן כל

שנתן בדיניהם אפילו בלא כתיבה ומסירה משלם וישראל שמכר לעכו"ם דינו כאילו מכר לישראל הריטב"א ז"ל:

סעיף כה

כתב הראב"ד שאם כתב לוה וכו' סברת הראב"ד כ' הרא"ש בפ' הכותב וכתב שנראה לו שדקדק כן מדאמרינן ספ"ק דגיטין (יג) דמעמד שלשתן קנה משום דהוי כאומר לו בשעת מתן מעות משתעבדנא לך ולכל דאתי מחמתך אלמא היכא דא"ל הכי בשעת מתן מעות הוא משועבד לכל הבא מכחו כמו שהיה משועבד לו הילכך אינו יכול למחול לו ודחה הרא"ש ראיה זו שם ובתשובה כלל ס"ט ועוד הקשה עליו כמה קושיות ובעה"ת בשער נ"א כ' שהרמב"ן חלוק על סברת הראב"ד ז"ל והרשב"א כ' בתשובה ח"ג סימן ך' דברי הראב"ד נכונים וברורים חזקים כראי מוצק לדעתי וכבר ראיתי בספ"ק דגיטין את אשר החזקתי דבריו אבל במוכר במעמד שלשתן אין הדבר מוכרח כ"כ דיש לבעל דין לחלוק כמו שכתבתי שם עכ"ל וכ"ע בתשובה ח"א תתקכ"א דאף הראב"ד לא אמרה אלא בשאותו קונה היה נולד כבר בשעת הלואה אבל אם נולד אחר הלואה לא מפני שאין אדם משעבד עצמו למי שלא בא לעולם וכמבואר בגמרא ספ"ק דגיטין: ובתשובה אחרת בתולדות אדם סימן ל"ט כתב אם מכרו ויש בשטר משתעבדנא לך ולכל דאתי מחמתך והודיע הקונה לחייב שבעל השטר מכר לו חוב שיש עליו מעתה לא תועיל המחילה ולא אפילו הפרעון כדעת הראב"ד ולזה דעתי נוטה עכ"ל. והר"ן בתשובה סימן ס"ד תירץ מה שהקשה הרמב"ן על הראב"ד ובסוף דבריו כתב וכיון שדחינו קושייתו של הרמב"ן והדבר ברור וסברא מוכרעת אנו סומכים על דברי הראב"ד שכבר הסכימו גדולי האחרונים בדבר עכ"ל : כתוב בתשובה בסוף חזה התנופה המוכר ש"ח לחבירו בכתיבה ומסירה וסלק עצמו מכח החוב ההוא לגמרי וריקן כל כחו בשטר ההוא ליד הקונה אפילו הכי אם מחלו מחול: כתוב בתשובת הרא"ש כלל ס"ט סימן ב' שהמוכר שט"ח לחבירו באחריות ויצאו עדים ששטר זה פרוע צריך להשלים לו השטר שיהא ראוי לגבות בו החוב דהיינו אחריותו שקיבל עליו וחייב ליתן לו דמי החוב כפי מה שישוה שטר כשר כזה על אדם כזה לפי עניינו ולפי ממונו: וכתוב ע"ש בסימן ב' שנשאל על ראובן שהיה לו שט"ח על לוי ומכרו לשמעון בכתיבה ומסירה ומכר לוי הבתים שלו לשמעון בפרעון השט"ח ולא החזיר לו השטר ולוי תובע לראובן שיחזיר לו שטרו כיון שפרע ושמעון איננו פה וגם אינו רוצה להחזירו שאומר שרוצה להיות לו לראיה היאך באו הבתים לידו והשיב לוי אין לו טענה על ראובן בעבור השטר כיון שמכרו לשמעון ולוי פשע בעצמו שלא לקח השטר מיד שמעון ושמעון חייב להחזיר השטר ללוי ויכתבו

לשמעון ראיה על הבתים: כתב ר"י בני"ד דבר שאינו בידו וכתב לו שטר עליו כגון שטר הלואה לא אמרינן עדיו בחתומיו זכין לו אלא עד דמטא שטרא לידיה אבל בדבר שהוא תחת ידו זכה משעת חתימה אפילו לא הגיע שטר לידו והוא שניכר בזמן הכתוב בו שקדם למעשה שאחריו עכ"ל:

סעיף כו

נתנו במתנת ש"מ וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא קמז:) אמר רב נחמן אף ע"ג דאמר שמואל המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול ואפי' יורש מוחל מודה שמואל שאם נתנו במתנת ש"מ שאינו יכול למוחלו. וכתב בעה"ת פירוש היורש אבל הש"מ עצמו בודאי יכול למחול וכ"כ הרי"ף ויהבי בגמרא טעמא משום דאלמוה רבנן למתנת ש"מ כדי שלא תטרף דעתו עליו:

סעיף כז

וכן המכנסת ש"ח וכו' פ' הכותב (כתובות פה:) מימרא דרבא משום רבי אבין מודה שמואל במכנסת ש"ח לבעלה וחזרה ומחלתו שאינו מחול מפני שידו כידה וכתב בעה"ת בשער נ"א ואיכא מ"ד דכיון דכתב הרי"ף פרק מי שמת דטעמא דמכנסת שאינה יכולה למחול משום דאין קנין לאשה בלא בעלה הילכך דייקינן מיניה דאפילו לא הכניסה לו ש"ח בשעה שנשאה אלא שלוו ממנה אחרים אחר נשואיה ועודה תחת בעלה אינה יכולה למחול דאין קנין לאשה בלא בעלה ל"ש מלוה על פה ול"ש מלוה בשטר ואיכא מ"ד דוקא מכנסת ש"ח לבעלה דקני ליה לדידיה בכתיבה ומסירה אינה יכולה למחול וכל המכנסת לו מע"פ או מלוה בשטר בלא כתיבה ומסירה אז יכולה היא למחול ומסתברא דכיון שהכניסה לו בתורת נדוניא קנה בעלה ואפילו מע"פ ואצ"ל מלוה בשטר דהו"ל דברים הנקנין באמירה מדרב גידל וכן השיב הרמב"ן דמכנסת לבעלה שטר אין צריך לכתיבה ומסירה וכן אם הוא מלוה ע"פ אינו צריך במעמד שלשתן אלא בתקנת חכמים שעשאוהו כלוקח ויורש לזכותו קנה הכל ואפילו היה המעות אלו נכסי מלוג ידו כידה ואף ע"פ שלא קנה כדרכי ההקנאות אלא בתקנת חכמים קנה הכל ואינה יכולה למחול:

סעיף כח

וכן הנותן שטר חוב או מכרו במעמד שלשתן וכו' כ"כ התוס' בשם ר"ת ספ"ק דגיטין וכן העלה הרא"ש ספ"ק דמציעא וכן דעת הר"ן בתשובה סימן ס"ד ודחה דברי הרמב"ן שחלק על זה ונדחו דברי נ"י שכתב בפ' מי שמת שרוב המפרשים סוברים כהרמב"ן.

סעיף כט

וכתב בעה"ת המוכר שטרי משכונת קרקע לחבירו וכו' בשער נ"א שכ' הראב"ד בתשובותיו בשם הר"י בן מרן הלוי ז"ל שהמוכר לחבירו שטר משכונת קרקע וכתב ומסר וירד הלוקח למשכונא והחזיק בה הואיל והמשכונא מוחזקת ביד מלוה אינו יכול למחול ושטרא לאו לגוביינא קאי אלא לזכרון דברים ולראיה בעלמא וגוף המשכונא מכר והרי החזיק וכמאן דמטא ממונא לידיה דמי ולא מצי מחיל גם כ' שנגבים מן היתומים בלא שבועה אך כתב בשם הר"י בן מיגא"ש דכיון דמצי לסלוקי בזוזי כשאר מלוה דמי ומחיל ולא גבי מיתמי בלא שבועה עכ"ל. ונ"י בפ' מי שמת כתב מחלוקת זה: ומ"ש אבל המוכר ש"ח לחבירו ויש בידו משכון וכו' ג"ז בשער נ"א שנשאל הראב"ד המוכר ש"ח לחבירו ויש משכון ביד מלוה ומסרו ביד הלוקח אם יכול המוכר שהוא המלוה למוחלו ללוה אם לאו והשיב שאינו יכול למחול מאחר שהמשכון מוחזק ביד הלוקח והביא ראיה ממ"ש בשם הרי"ף בכתובות משום דמתנת שכיב מרע עשאוה כמתנה דאורייתא כמאן דמטא לידיה דמי ולפיכך אין היורש מוחל ומדקאמר כמאן דמטא לידיה דמי שמע מינה שאם יש משכון ביד המלוה ומסרו ביד הלוקח שוב אינו יכול למחול עכ"ל: וא"א ז"ל כתב בתשובה כן מצאתי כתוב בתשובות שבסוף ספר חזה התנופה ואף ע"פ שנ"י כתב בפרק מי שמת בשם הריטב"א כדברי בעה"ת הרשב"א בתשובה כתב אם מכר או נתן המשכונא לאחר אפשר שאינו יכול לחזור ולמחול כדרך שאינו יכול למחול כשמכר מלוה שיש עליו משכון ומטלטלי:

סעיף ל

לוקח ש"ח שחזר ומכרו למלוה וכו' כ"כ בעה"ת בשער נ"א: ולא עוד אלא אם מכרו וכו' ג"ז כ' שם בעה"ת דמסתברא ליה וכן השיב הרמב"ן לו ונתן טעם שלא אמרו אלא במלוה שמכר ש"ח שיכול למחול מפני ששיעבודו של תורה וקניינו של תורה וקניינו של לוקח מדבריהם כדברי הרי"ף אבל לוקח ראשון שמכר ללוקח שני מה מכר לו ראשון לשני כל זכות שיש לו ולא נשתייר לו במכירתו כלום עכ"ל: כתב הרשב"א ח"ג סימן פ"ו שנשאל על ראובן שעשה שטר הודאה בכתב ידו לשמעון שיש בידו כך וכך שטרות וכשתבעו שמעון אמר לו חזרת ומחלת לתביעה זו ביני לבינך והשיב שאין בדברי ראובן כלום שאפילו מחלו לו בעדים ובשטר לא עשה כלום שהשטרות אינם נקנים אלא בכתיבה ומסירה וכו' אבל אם קדם וגבה מה שגבה גבה וכאותה שאמרו בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סו:) גבי מוכר פירות דקל לחבירו דאי שמיט ואכיל לא מפקינן מיניה:

סעיף לא

וכשמוחל המוכר וכו' פרק הכותב (כתובות ד' פו.) אמר אמימר מאן דדאין דינא דגרמי מגבינן ביה כבשטרא מעלי' ומאן דלא דאין דינא דגרמי מגבינן דמי ניירא בעלמא ופרש"י מגבינן ביה. בהאי שטרא מהמוחל דמי שטרא מעליא כל החוב שבתוכה: מגבינן ביה ניירא בעלמא. כלומר אומר שלא מכר לו אלא הנייר והנו בידך ואנן קי"ל כמאן דדאין דינא דגרמי וא"כ לדעת רש"י חייב לשלם לו כל החוב הכתוב בשטר אבל התוס' גבי הא דאמרי' בההוא פירקא (שם) תיזיל ותמחול לכתובת אמה לגבי אבוה כתבו בשם ר"י דלא מיחייב מדינא דגרמי לשלם אלא דמים שנתן לו והרא"ש ספ"ק דמציעא כ' ראיות האומרים כן ודחה אותם ובסוף כ' ומצאתי כתוב שכתב רב שרירא גאון בתשובה המוכר שט"ח לחבירו וכו' עד אלא מה שנתן בשטר וכן דעת התוס' ומסתבר הכי עכ"ל וכ"כ המרדכי בהכותב ורשב"ם בפרק מי שמת וההגהות פ"ז דחובל ומזיק בשם שר שלום גאון אבל הרמב"ם בפרק הנזכר הסכים לדברי רש"י שמשלם כל מ"ש בשטר וכתב ה"ה שכ"כ ז"ל: (ב"ה) וכ"נ מתשובת הרשב"א שאכתוב בסמוך: וגם הר"ן בפ' הכותב לא כתב אלא דברי רש"י: ודע שאף ע"פ שהרא"ש בפסקיו כתב דמסתבר כרב שרירא בתשובה לא משמע הכי שכתב כלל ס"ט נראה מדקאמר מגבינן ביה דמי שטרא מעליא אלמא שחייב לשלם כל מה שהיה כתוב בשטר ומיהו שמין כמה היה השטר שוה לימכר כי דבר ידוע הוא שאינו נמכר בכל הדמים הכתובים בו כיון דמחוסר גובייא ושמין כל שטר לפי מה שהוא כגון שהלוה הוא גברא אלמא ולא ציית דינא או שאין לו נכסים עכ"ל: (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דסוגיין דעלמא כוותיה בדיני ממונות וכ"ש דרש"י והרשב"א והר"ן סברי כוותיה: וכתב במישרים ני"ד כתבו התוס' כי המוכר שטר חוב ומחלו כשמשלם ללוקח מנכסים שיש לו עתה לא ממה שמכר בין מכירה למחילה ואפילו מכר באחריות שלא היתה מחילה זו בכלל האחריות מעולם דמה לי מחל מה לי שרף ועתה הוא מזיק ולכן ישלם מן הנמצא בידו גם האחריות לא שייך אלא על ריעותא דעלמא ופרע קודם מכירה כלומר שהיה שטר מקוים וראוי לגבות בו עכ"ל וגם כי הלשון מוטעה כתבתיו ונראה מסוף דבריו כדברי רבינו דכל היכא שלא גרם לו הפסד ממון במחילתו אינו מתחייב: ז"ל הרשב"א בתשובה סימן תקצ"ב המוחל מזיק הוא משעה שמחלו ואינו גובה ממשעבדי ואפילו מלקוחות שלקחו לאחר מכאן ומיהו אם כתב מוכר ללוקח בשעת מכירה אם אחזור ואמחול חוב זה הריני משעבד עצמי ונכסי לשלם דמי חוב זה גובה מהמשועבדים ואפילו מלקוחות שקדמו למחילתו שהרי שיעבד עצמו לאחריות זה בשטר עכ"ל. ועיין במ"ש רבינו לקמן בשם הרא"ש בתשובה (&?): ומ"ש ואם מת בנו משלם וכו' בעה"ת כ'

שי"א שיורש שמחל פטור מלשלם אפילו מה שקבל אביו מהלוקח משום דדינא דגרמי קנסא הוא ולמוכר שקבל מעות מהלוקח קנסו לבנו לא קנסו והוא ז"ל כתב שזה רחוק מן השכל דמשום דינא דגרמי הוא דמיחייב ולא משום קנס וכתב שכן נראה מדברי ה"ר אברהם בר יצחק שהמוחל ומת היורש חייב לשלם וכל שכן אם היורש עצמו מחל וכן דעת הרמב"ם שהיורש שמחל משלם מהיפה בנכסיו כשאר מזיק וכן דעת הראב"ד שכן כתב בתשובה מה שאמרו התלמידים שלא קנסו אלא למוכר שמחל אבל יורש שמחל לא קנסו טעו דדינא דגרמי נקרא ולא דינא דקנסי: ומ"ש בד"א שהמוחל חייב בתשלומין בזמן שהשטר כשר וכולי עד אלא מחמת מחילתו של זה הכל בסה"ת שער נ"א: ומה שכתב ואינו משלם דמי כולו וכו' נתברר בסמוך: וכתב הרא"ש פרק הכותב על מה שאמרו דמאן דלא דאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי נייר בעלמא ופרש"י אומר שלא מכר לו אלא הנייר והנו בידך ולשון מגבי ביה קשיא וי"ל דעיקר מילתא איתמר גבי שורף שטרותיו של חבירו ולהכי קאמר מגבי דמי ניירא וחכמי פרובינציא אומרים שגם כאן צריך לפרוע המוחל ללוקח דמי הנייר דכיון דמוחלו הרי הוא כפרוע וצריך להחזירו ללוה כי הוא נותן שכר הסופר והנייר שלו עכ"ל והר"ן כתב בפרק הכותב שי"א דכיון דלוה נותן שכר השטר אינו אלא כמשכון ביד מלוה עד שיפרענו הילכך מכי מחליה ליה לגביה כיון דפקע שיעבודיה זכה לוה בגופו של שטר ומחזירו לוקח בע"כ אבל הרשב"א חולק ואומר שאע"פ שמחל המוכר אין כופין הלוקח להחזיר הנייר וכ"כ הרשב"א בתשובה והביא ראיה לדבר וכתב וכן דנתי לפני מורי הרמב"ן אע"פ שהיה סבור להיפך נתחבט כמה ולא עלה בידו עכ"ל וכן נראה מדברי רש"י וראיות ב' הסברות כתב הר"ן באורך ובמישרים ני"ד כתב שכדברי הרשב"א עיקר ועיין במ"ש בסי' זה בשם בעה"ת: כתב בעה"ת בשער נ"א דכיון שהמוכר שטר לחבירו וחזר ומחלו חייב לשלם מדינא דגרמי ולא מדין אחריות א"כ אפילו במתנה שאין בה אחריות חייב לשלם: מדברי הרא"ש בתשובה כלל ס"ח סימן ג' אפשר למישמע שהמוכר ש"ח לחבירו אם אין לו נכסים ממה לפרוע אינו יכול למחול : כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן ע"ב שמעון שהוציא ש"ח שהיה לראובן על לוי ואמר שראובן נתנו לו במתנה גמורה בכתיבה ומסירה או במתנת ש"מ ואמר שאבד ממנו השטר וראובן הנזכר נפטר אינו נאמן דלעולם צריך להביא ראיה על הכתיבה ואפילו לרבא דאמר בפ"ב דב"ב (קעג.) דאין צריך להביא ראיה על המסירה למ"ד אותיות נקנות במסירה וכן מוכח בשלהי זה בורר (סנהדרין לא.) בעובדא דההיא סבתא דנפק שטרא מתותי ידה וכן נמי אין נאמן לומר במתנת ש"מ נתנו לי וכדמוכח בפרק הכותב (כתובות פה.) בעובדא דמלוגא דשטרי ע"כ וכבר נתבאר בסימן ס"ב שהרמב"ם חולק

על זה: בתשובת הרשב"א ח"ג סימן ס"ו המוכר ש"ח עשוי בגופן של עכו"ם אם יש לו דין שטר לימכר בכתיבה ומסירה ואם מכרו וחזר ומחל הרבית שבו אם משלם אותו ללוקח: תשובה שטר העשוי בגופן של עכו"ם שטר הוא דדינא דמלכותא דינא ואם מכרו וחזר ומחלו משלם ככשורא לצלמי ל"ש קרן ל"ש רבית עכ"ל ונראה שזה על פי דעת הרמב"ם שמחייב לשלם למוחל כל דמי השטר וכבר נתבאר בסמוך שיש חולקים בזה: עוד כתב שהלוקח ש"ח מחבירו ואמר ללוקח פרעתיו למלוה יבא וישבע לי שלא פרעתיו לא אמר כלום דכיון ששטרו בידו חזקה לא פרעו ואם אי אתה אומר כן אף היורשים לא יגבו ש"ח שהניח להם אביהם שיטעון הלוה פרעתי את אביכם והיורשים אין להם טענת ברי שלא פרעו וחזרו להיות כאומר איני יודע אם הלויתיך ואפילו בא המוכר והודה שפרעו ואינו נאמן שאם יש לו יחזיר מעות שנטל ואם אין לו חוששים לקנוניא ובמקום שחב לאחרים אינו נאמן כדאיתא בפ' האשה שנתאלמנה (יט.) ועיין במ"ש לעיל בסימן זה בשם הרמב"ם:

סעיף לג

כתב בעה"ת כי היכי וכו' בשער נ"א בשם הרמב"ן אחריות טעות סופר הוא אף בשטרי הלואות וש"ח ומה הוא האחריות הזה שאם בא ב"ח של מוכר וטרף חוב זה ממנו או שבא אחר והביא ראיה ששט"ח זה שלו הוא שלקחו מן המוכר תחלה וכיוצא בזה חוזר הלוקח הזה וגובה מן המוכר מדין אחריות וכ"ש אם הוציא הלוה שובר שפרעו או שמחל לו מלוה קודם שמכרו לזה דההוא ודאי חייב לשלם דלא הוי זביני כלל ומעות חוזרים אבל אם הלוה עני ואין אדם יכול להוציאו ממנו בדיינים או שהעני אחר זה אינו בדין אחריות אלא כשהיה עני בכלל אונאה הוא אם מכרו יותר מכדי דמיו ואין לשטרות דין אונאה עכ"ל:

סעיף לד

ומ"ש רבינו אבל במקום כ"ש נראה שטעמו משום דבבא קדמאה חוזר וגובה מדין אחריות ובבא תניינא הוי מדין מקח טעות ומשמע לרבינו דכי חייב מדין אחריות גובה כל השטר וכי חייב מדין מקח טעות המעות חוזרין: ומה שכתב רבינו דכי חייב מדין אחריות גובה כל השטר היינו למאן דסבירא ליה במוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו גובה כל השטר אבל למאן דסבירא ליה דאינו גובה אלא מעות שנתן ה"נ אינו גובה אלא מעות שנתן ויש לתמוה שמאחר שרבינו סתם דבריו לעיל בסמוך דאינו משלם אלא דמים שנתן למה כתב כאן דגובה כל השטר ולא עוד אלא דאפשר דאפילו למאן דאמר התם דגובה כל השטר מודה הכא דאינו גובה אלא דמים שנתן דכיון דמדין אחריות הוא דחייב דיו שיתחייב במעות שנתן אבל ביותר מכן מנין לנו (%יב):

סעיף לה

ומ"ש ואם העני אח"כ וכו' אין זה בכלל אחריות דמזל דידיה גרם למד מהירושלמי דקידושין פרק האומר וכ' הרי"ף בפרק המקבל: ומ"ש ואם מכרו יותר מדמיו הדבר פשוט שאין פירושו שמכרו ביותר ממה שכתוב בשטר דהא ודאי לאו בשופטני עסקינן אלא הב"ע בשהיה החוב מנה ולפי נכסי הלוה ואלמותו אינו שוה אלא חמשים ומכרו לזה בע': כתב בעה"ת בשער נ"א הורו המורים והסכימו שגר שיש לו מלוה על ישראל בשטר ומכר ש"ח לאחרים ומת כיון שאם חזר ומחלו מחול כיון דמת פקע ליה ונפטר הלוה ממנו דהו"ל דומיא דמשכונו של ישראל ביד גר שלא זכה המחזיק בו עכ"ל:

סעיף לו

וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה כלל ס"ט היכא דמחלו וכו' נראה שדבריו אינם סותרים לדברי בעה"ת ולא הו"ל לרבינו לכתוב וא"א ז"ל כתב שנראה כאילו בא לחלוק על מ"ש קודם לכן אלא כך הו"ל לכתוב כתב א"א ז"ל למילתא באפי נפשיה אלא דלא דק. וכדברי הרא"ש כתב במישרים בשם התוספות והרשב"א בתשובה וכתבתיו בסמוך:

סעיף לח

המוכר ש"ח לחבירו משנה פרק הזהב (בבא מציעא נו.) אלו דברים שאין להם אונאה העבדים והשטרות וכו' ואמרינן בגמרא (נז.) משמיה דר' יוחנן ורבי אמי אונאה אין להם ביטול מקח יש להם כתב הרי"ף הא מילתא חזינן בה פלוגתא ביני רבוותא איכא מאן דס"ל כההיא מימרא דרבי אמי ור"י דאונאה אין להם ביטול מקח יש להם ואיכא מאן דסבר ביטול מקח דא"ר יוחנן לאו יותר משתות הוא אלא על חד תרין הוא וגמר להא מילתא מגמרא דבני מערבא ואנן ס"ל דהא מילתא דר' אמי ור"י ליתא משום דחזינן לרב נחמן דהוא בתראה דס"ל דאין לקרקעות אונאה כלל ואפילו שוה מנה במאתים והאריך בראיות והרא"ש כת' ולא ידעתי לעמוד ע"ד הרי"ף דפסק כרב נחמן נגד ר"י משום דבתרא הוא דדוקא מאביי ורבא ואילך הוא דפסקי' הלכה כבתראי אבל מקמי הכי אין הלכה כתלמיד במקום הרב ורב נחמן תלמידו של שמואל היה ובכל מקום הלכה כר"י לגבי שמואל וכ"ש לגבי רב נחמן תלמידו והעלה כסברא שניה שכתב הרי"ף דהלכה כר"י דביטול מקח יש להם בפלגא כגון שמכר שוה ק' בק"ק ויישב ראיית הרי"ף והיא שיטת ר"א ור"ת אבל הרמב"ם פי"ג ממכירה כתב כדברי הרי"ף וכתב רבינו המוכר ש"ח לחבירו לגבותו משום דבגמרא אמרינן דשטרות אין להם אונאה משום דכתיב וכי תמכרו ממכר דבר שגופו מכור וגופו קנוי יצאו שטרות שאין גופן מכור ואין גופן קנוי ואין עומדין אלא לראיה שבהם מכאן אמרו המוכר שטרותיו לבשם שיש להם אונאה כלומר שאם מכרם לצור בהם אבקת סמנים נמצא ממכרן של אלו לצורך תשמיש גופן ?הוא ולפיכך כ'

רבינו המוכר ש"ח לחבירו לגבות אין לו אונאה כלומר שאילו מכר לבשם יש לו אונאה: כתב הרשב"א ראובן ושמעון שנתן להם המלך בחותמיו דבר ידוע בכל שנה בספר אחד ומתו שניהם ונשאר אותו חותם ביד חנוך בנו של ראובן ושאול בנו של שמעון תובע את חנוך להראות לו אותו חותם כדי שיוכל לגבות חלקו השיב חנוך אתה מחלת לי מחילה גמורה ואין לי להראות לך השיב שאול אין אותיות נקנות במחילה השיב חנוך אפילו כדבריך הרי זכיתי בגוף הנייר ואין לי להראות לך. הדין עם מי: תשובה הדין עם שאול מכמה טעמים חדא שאפילו היה שטר זה כשאר שט"ח דעלמא לא היה נקנה במסירה לבד ולפיכך אפילו באנו לדון מחילה זו כמסירה הואיל ובשעת מחילה היה החותם מסור ביד חנוך אפ"ה אינו נקנה עד שיהא שם כתיבה ומסירה ואפילו גוף הנייר לא קנה שהנייר נגרר אחר השיעבוד שלא לצור ע"פ צלוחיתו הוא צריך. וכ"נ ממ"ש הרי"ף בכתובות בעובדא דמלוגא דשטרי ועוד קרוב הוא בעיני שאין שטר כזה נקנה אפילו בכתיבה ומסירה לפי שאין שם מתחייב שהמלך לא חייב עצמו להם באותו סך בשטר זה וכן לא נתן להם שום גוף לפירות אלא שמתחסד עמהם ואומר שיטלו מצותו כך וכך בכל שנה ושנה וכשאומר אתחסד עמך ואתן לך כך וכך בכל שנה שטר כזה איני רואה שיוכל למכור אפילו בכתיבה ומסירה. ומ"מ אם כבר גבה חנוך וטען שמחל לו שאול מה שגבה חנוך לאחר אותה מחילה הרי הוא של חנוך. ואע"פ שלא קנה חנוך השטר באותה מחילה משום דמחילת שאול בטעות היתה מ"מ אותו טעות הניחו לאכול וקיי"ל דמחילה בטעות בכל כי האי הוי מחילה וכדאמרינן בפרק איזהו נשך (בבא מציעא ד' סו:) גבי מוכר פירות דקל לחבירו מודה רב נחמן דאי שמיט ואכיל קנה. ומפרשים טעמא משום דמתילה בטעות הוי מחילה שהמוכר היה סבור שקנה ומתוך טעות זה הניחו לאכול ואע"פ שטעה בזה מ"מ ברשותו אכל ולפיכך הויא מחילה עד כאן לשונו:

סעיף לט

ואין בהם דין שומרים וכו' סוף המשנה שכתבתי בסמוך שומר חנם אינו נשבע נושא שכר אינו משלם וממעטינן שטרות בפרק שבועת הדיינין מכלל ופרט וכלל: וכתב הר"ן פרק שבועת הדיינין דמפרק הכותב שמעינן דכשם שנתמעטו משבועת השומרין ומשבועת מודה במקצת כך נתמעטו משבועה שבאה בהעדאת עד אחד וכתב הרי"ף והרא"ש פרק שבועת הדיינין דהא באין נשבעין עליהם ה"מ בפני עצמם אבל על ידי גלגול נשבעין וכתב ה"ה פ"ב משכירות בשם המפרשים שה"ה שפטור משבועה שאינה ברשותו והר"ן פרק שבועת הדיינין כ"כ בשם הרשב"א וכתב שאינו מודה לו שיהא פטור משבועה שאינו ברשותו כיון ששבועה זו חכמים תקנוה משום שמא עיניו נתן

בה : ומיהו מדרבנן נשבעים עליהם כן כתבו הרי"ף והרא"ש פרק שבועת הדיינין והביאו ראיה מפרק הכותב וכ"כ הרמב"ם פ"ה מטוען ונטען שנשבע שבועת היסת אם היתה שם טענת ודאי: (ב"ה) ודברי רבינו אינם מכוונים דמשמע דמ"ש ששומר חנם אינו נשבע קאי לומר דמדרבנן מיהא נשבעים עליהם והא ליתא לפי מ"ש בשם הרי"ף והרא"ש שאף אם פשע בהם ונגנבו פטור וא"כ מה תועלת יש בשישביעוהו אם פשע אלא מה שאמרו דמדרבנן נשבעין עליהם לא לענין שומרים אתמר אלא לענין אם טענו טענת ודאי שמסר לו כך שטרות והוא מודה מקצת או כופר בכל ויש לו עד אחד בכי הא אמרי' שאע"פ שפטורין משב עת התורה נשבעים היסת אבל שבועת השומרים אין לה מקום אפילו מדרבנן וכדאמרן:

סעיף מ

וכתב הרמב"ם שאם פשע השומר בהם ונפסדו חייב לשלם וכו' פ"ב מה' שכירות ואע"פ שכתב במישרים ני"ד שמתוך דבריו פ"ה מטוען ונטען נראה היפך זה כבר יישב דבריו ה"ה וכתב הרא"ש פ' שבועת הדיינין ופ' הזהב והא דתנן ש"ח אינו נשבע נושא שכר אינו משלם לכאורה משמע דמשבועה דוקא פטריה רחמנא שלא פשע הא אם מודה שפשע בשמירתו או אם יש עדים שפשע ונגנבו או נאבדו חייב וכן מצאתי בפירוש הראב"ד וכן הרמב"ן ז"ל ורי"ף כתב בתשובה שפטור ודבריו נראים דכיון שהוציא את אלו מכלל פרש' שומרים אין לחייבו אלא מטעם אדם המזיק ופושע בדבר ונאבד לא חשיב אדם המזיק שהרי פשיעה בבעלים פטור ואילו חשיב כאדם המזיק אמאי פטור בבעלים אלא ודאי לא מיקרי אדם המזיק כיון דלא אפסדיה בידים אלא שבפשיעתו שלא שמרו כראוי נפסד אלא על שמירת שומרים חייבתו תורה הילכך בבעלים פטור דכיון שהוציאה תורה את אלו מדין שומרים פטורים אף בפשיעה עכ"ל. וכתב עוד הרא"ש דה"ה בשואל ומתניתין לא חש למיתנייה דכיון דתנא פיטור ש"ח וש"ש ממילא משמע דהוא הדין לכולן: וכתב הרא"ש בתשובה כלל צ"ד שמאחר שהרי"ף והראב"ד ור"י בעל התוספות סוברים דפטור מפשיעה בראיות ידועות לנו יותר יש לסמוך עליהם מעל דברי הרמב"ם שכתב לנו דברי נבואה בלא ראיה עכ"ל ובכלל ל"ט סימן ב' כתב שאפי' לדברי הרי"ף דוקא שפשע בשמירתו ונגנבו או אבדו אבל אם השליכם בנהר לא ומפני כך פסק על סופר שכתב שטר לשמעון ונתנו לאביו דשוה כמשליכו לאיבוד בידים וחייב אא"כ בא האב לסופר בתורת שליחות הבן וידוע שהבן מאמין את האב ומשליטו בכל נכסיו דאז לא פשע הסופר:

סעיף מא

ומיהו אם פשע בהם וכו' כ"כ הרא"ש פרק הזהב וכ' ה"ה פ"ב משכירות דבגמרא משמע שש"ש פטור מאונסין מכל מקום אם נאנס לא הפסיד שכרו אלא נשבע שנאנס ונוטל

שכרו ועיקר עכ"ל: כתב הריטב"א בתשובה דעת הרמב"ם שלא מיעט הכתוב שטרות אלא מדברים האמורים בפרשה דהיינו אונסין וגניבה אבל בפשיעה חייבין מדין מזיק מיהו כל שאין ראיה שפשע אין משביעין אותו שלא פשע ושלא שלח בו יד או שאינו ברשותו דמילתא פסיקתא קתני שומר חנם אינו נשבע ודעת הרי"ף שאפילו יש עדים שפשע בהם פטור ונראין דבריו וכן דעת כל רבותי האחרונים וכן כתב הרמב"ן ודק"ל פושע מזיק הוא וחייב שלא מדין שומר הא ליתא דפשיעה גרמא בנזקין היא שהוא פטור מדיני אדם אלא שהתורה חייבה שומרים בפשיעה מפני שסמך עליהם בעל הפקדון והבטיחו שומר לשומרו מעתה המפקיד שטרות אצל חבירו אפילו בשטר ולא קבל עליו אחריות בפירוש וטען שנאנסו או נגנבו ואפילו בפשיעה הרי הוא נאמן בלא שבועה ואפי' מדרבנן וכן לדברי הרמב"ם פטור ונאמן כל זמן שלא פשע בהם מעתה אם טען החזרתים לך נאמן במגו דאי בעי אמר נאנסו והיה אפשר לומר דאפילו היסת אינו נשבע במגו דאי טעין נאנסו שאינו נשבע אפילו היסת אלא דבכה"ג ליכא מגו דשבועת היסת בפקדון ומלוה שכופר הכל תקנתא דרבנן בתראי היא וכיון דמדינא פטור וחייבוהו רבנן כי אית ליה מגו נמי חייב שבועת היסת דלא מהני ליה מגו דידיה טפי מטענת חזרה עצמה וזה דעת רבותינו אלא שמקצת רבותי פוטרים שטרות אפילו משבועה זו ע"כ: ודע דאמרינן בהזהב (נח.) שאם קנו מיד השומר שיתחייב כדין השומרים חייבין באחריותן וכתבה הרמב"ם פרק ב' משכירות ונ"ל דלא קאי אלא אש"ש ומשתעבד ע"י קנין להתחייב בתשלומין אבל לש"ח היאך ישתעבד לישבע ע"י קנין ובגמ' נמי אש"ש איתמר ולא ידעתי למה השמיט רבינו דין זה :(ב"ה)וה"ה אם קנו מיד שומר חנם להתחייב לשלם כש"ש או כשואל שהוא חייב: תשלום דינים דשייכים לדברים אלו עיין בסי' צ"ה ובסי' ש"א:

סעיף מב

ולענין חילוק שטרות כתב א"א ז"ל בתשובה כלל ל"ח ס"ו ובתשובה להרמב"ן סמ"ג כ' דלא שייך דינא דגוד או אגוד בשט"ח דהא המעות ראויין ליחלק:

סעיף מג

אמר נכסי לפלוני וכו' כך פשוט פ' מי שמת (בבא בתרא קנא.) דשטרות בכלל נכסים. הרשב"א בתשובה ח"א סי' תתקי"ח ש"מ שאמר שט"ח שיש לי על פלוני נתון לפלוני ולא אמר הוא וכל שיעבודו לא קנה אבל אם אמר כל נכסי לפלוני נראה שקנה השטרות ואע"פ שלא אמר הן וכל שיעבודן דכיון שאמר כל נכסי הו"ל כאילו פירש לו הן וכל שיעבודן וכ"כ בשמו ר"י בנכ"ד וכ"כ נ"י. אבל הרמב"ם בפ"י מה' זכיה כתב ש"מ שאמר תנו שטר פלוני לפלוני זכה זה במה שיש בשטר וכאילו כתב ומסר אף ע"פ שלא משך השטר וכ' המ"מ שאע"פ שאין כן דעת הרשב"א כבר נחלקו עליו וגם דעת הר"ן בפ'

מי שמת כדעת הרמב"ם וכ"נ שהוא דעת הרא"ש בתשובה שכתב רבינו בס"ס רמ"ח. וכתב הרשב"א שיש מי שהעמיד הא דאמרינן דשטרות בכלל נכסי במתנת ש"מ משום דדבריו ככתובין וכמסורין דמי ויש מי שהעמידה אפילו בבריא ונכסי שאני שהשיעבוד בכלל נכסיו הוא וכתב שאין זה מיחוור בעיניו: ונ"י כתב בר"פ הספינה האומר נתתי או שעבדתי נכסי מקרקעי ומטלטלי אין שטרות בכלל שאין בכלל אלא מה שבפרט וצריך לומר מקרקעי ושאר נכסים וכל שיעבודא הריטב"א וכל רבותיו ז"ל עכ"ל. וז"ל הריטב"א בתשובה שטרי וכל שיעבודייהו איקרו נכסי כדאיתא בפ' מי שמת ואע"פ שמורי הרשב"א כתב שאין זה אלא בש"מ דוקא כבוד רבינו במקומו מונח כי אנו בפירוש קבלנו ממורינו הרא"ה בשם הרמב"ן דה"ה בבריא וכ"כ ה"ר יצחק וכן נראה דעת הראשונים וכן אני תופס תמיד ויש לי ראיה לדבריהם עכ"ל. וז"ל הריטב"א בתשובה הקנאת שטר איתא במתנת ש"מ באמירה בעלמא והוא דהוי מתנה בכולהו נכסי עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סי' תתפ"ח דבר פשוט הוא דשט"ח אינן בכלל מטלטלין דשטרות לא קרו אינשי מטלטלין: כתב מהרי"ק בשורש י"ג שאם ראובן כתב לאשתו שסילק עצמו מכל נכסים אף משטר ירושה שעשה לה אביה הוא מסולק: כתב הרשב"א שאלת ראובן חייב לשמעון מנה ואין לו נכסים אלא ש"ח של אלף דינרים על אביו שנתחייב לו מעכשיו ולאחר פטירתו ומעכשיו בא ראובן לכתוב לשמעון ש"ח מאותו מנה לשעבד לו אותו חוב של אלף דינרים הודיענו מה תקנה שלא יוכל ראובן לשוב ולמחול אותן האלף דינרין ואם יכתוב שהוא פוסל כל עדים שיעידו על שום מחילה והודאה שיעשה לאביו על שטר זה היועיל אם לאו: תשובה אין ביטול זה מועיל כלום שא"א לו לבטל העדים המעידין בזכות אחרים עליו ואילו פסלן האב היה מועיל ואיני מוצא לו שום תקנה שלא יוכל להודות לו שפרעו ואע"פ שלא הגיע זמנו אבל על ההחילה יש לי לדון אם תועיל במקום שחב לאחרים אלא שאין דעת רבותי שוה עמי בדבר זה ואם מכרו לו כולו או מקצתו ויש בשטר חוב משתעבדנא לך ולכל דאתי מחמתך והודיע שמעון ליעקב שראובן בנו מכר לו חוב שיש לו עליו מעתה לא תועיל המחילה ולא אפילו הפרעון כדעת הראב"ד ולזה דעתי נוטה עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך דברי החולקים עליו: וכתב עוד בתשובה שטרות אין ב"ד מגבין אותם לפי דעתי לא לאשה בכתובתה ולא לב"ח בחובו דמילי נינהו ואין נגבין בב"ד והביא ראיות לדבר ועי' עוד בתשובותיו סימן תתקי"ד וסימן אלף קי"ב. ועיין במ"ש בדברי רבינו בסק"א: מי שהוציא שטרות על ראובן ונתברר שהוציא מקצתם מבית ראובן אחר פטירתו כתב הרשב"א בסי' תתק"ה שהוחזק כפרן לכולם דכשם שהוציא מקצתן הוציא כולן: וכתב עוד ח"א סימן אלף קמ"ט שאלת שטר שכתוב

בו שהודית פלונית שיש עליה חוב לראובן אחיה ולנפתלי בן שמעון אחיה ש' זהובים ע"מ אם תינשא עד תשלום עשרים שנה ונפתלי הנזכר מת קודם נשואיה ולפני מותו נתן זכותו לראובן דודו הודיעני אם המתנה שעשה נפתלי לראובן דודו מתנה אם לאו כיון שלא זכה עדיין בחוב והוי כדבר שלא בא לעולם. תשובה הדבר תלוי במה שכתבתי שאם החוב שנתחייבה האשה לראובן ונפתלי בענין שיוכלו לגבותו ר"ל שיהא בלא אסמכתא ושיהא השטר שבידם שטר חיוב גם המתנה שעשה נפתלי מתנה ובלבד בשנתן כדין נתינה או מכירת שטרות כלומר שנתן בכתיבה ומסירה וכתוב בשטר המתנה קני לך איהו וכל שיעבודא דאית ביה וכל מאי דכתיב בגויה ואין כאן משום דשלב"ל שהרי זכו אלו מעכשיו אם תינשא אבל אם יש בעיקר חיוב האשה משום אסמכתא אין מקום לשאלה זו שהרי נפתלי בעצמו לא קנה וכן אם השטר שבידם אין לו דין שטר כמ"ש מתנת נפתלי אינה מתנה משום דהוי חיוב האשה כמלוה ע"פ ואין הקנאה למע"פ אלא במעמד שלשתן אבל בענין אחר כלל וכלל לא עכ"ל: וכתב ר"י בני"ד יש מי שכתב כי מוכר שטר חוב לחבירו והוא חייב לאחרים אינו יכול למחול ואפילו היה השטר בידו כלומר ביד המלוה אינו יכול למוחלו כיון שהמלוה חייב לאחרים ואם יכול לומר אמנה הוא בעוד השטר בידו כתבתיו בגביית חוב אבל אם מכרו פשיטא דיכול לומר אמנה הוא או פרוע מגו דאי בעי מחיל ליה דבין שימחול או יאמר אמנה או פרוע מהני ויש מי שכתב כי אפילו המלוה חייב לאחרים יכול למחול בין השטר בידו בין מכרו וכן נראה עיקר וכתב הראב"ד והיכא שהגבו ב"ד ללוה ש"ח של ראובן שהיה לו על שמעון מדינא דרבי נתן דאין יכול למוחלו ראובן דדוקא מוכר יכול למחול משום דמחילת שטרות מדרבנן אבל שיעבודא דאורייתא הילכך במקום שחב לאחרים אין יכול למחול וכ"כ הרשב"א עכ"ל וזההלשון תשובת הרשב"א הא דמוכר ש"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול יש לי לדון אם תועיל המחילה במקום שחב לאחרים אלא שאין דעת רבותי שוה עמי בדבר זה עכ"ל:

סימן סז

סעיף א

כל שטר חוב וכו' בפרק השולח (גיטין דף לז.) תנן התם בפרק בתרא דשביעית שביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר רב ושמואל דאמרי תרווייהו בשטר בשטר שיש בו אחריות נכסים שלא בשטר שאין בו אחריות נכסים וכ"ש מלוה ע"פ ור"י ור"ל דאמרי תרווייהו בשטר שאין בו אחריות נכסים שלא בשטר מלוה ע"פ אבל שטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט כלום דכיון ששיעבד לו קרקעותיו כגבוי דמי וכמי

שהקרקעות בחזקת המלוה הם וגבויות ממש ואין כאן חוב תניא כוותיה דרבי יוחנן ור"ל שט"ח משמט ואם יש בו אחריות נכסים אינו משמט תניא אידך סיים לו שדה בהלואתו כלומר הראה בסימניה ובמצריה וייחדה לו לגבותו כגבוי דמי ולא עוד אלא אפילו כתב כל נכסיו אחראין וערבאין אינו משמט כלום אע"ג דלא דמי לגבוי כ"כ כסיים ובתר הכי אמרינן דרבי יוחנן פסק בשטר שיש בו אחריות נכסים דמשמט והקשו לו והא מר הוא דאמר אינו משמט אמר וכי מפני שאנו מדמים (כלומר נראה בעינינו וכמדומים אנחנו ולא שמענו מרבותינו) נעשה מעשה (כלומר להוציא ממנו בידים) וההיא ברייתא דילמא ב"ש היא דאמרי שטר העומד לגבות כגבוי דמי הרי שאפילו רבי יוחנן פסק דמשמט וכתב הר"ן בשם הרמב"ן דסיים לו שדה בהלואתו משמט דהא קסבר האי תנא בכל שטר שיש בו אחריות שאינו משמט ואידחי ליה ואמרינן באיזהו נשך (סז:) האי משכנתא באתרא דמסלקי שביעית משמטתה וכ"ש סיים ואפשר דמוקי לה באפותיקי מפורש ולאו מילתא היא דאפ"ה משמט כיון דיכול לסלקו בכל שנה שירצה אבל הרמב"ם ז"ל פסקה פ"ט משמיטה ומשמע לי דס"ל דלא דחינן אלא מאי דמדחי בגמרא בהדיא אבל סיים לו שדה כיון דלא מידחי לא דחינן ליה עכ"ל והאריך לדחות ההיא דמשכנתא וכתב בעה"ת בשער מ"ה הרמב"ם פסק כברייתא דקתני סיים לו בה השדה בהלואתו אינו משמט ומסתבר דמיירי באתרא דלא מסלקי עכ"ל: וז"ל הרשב"א בתשובה סתתקפ"א שביעית משמט אפותיקי מפורש ודלא כדברי הר"מ דהא בפרק איזהו נשך לא אשכחנא דלא תשמט אלא באתרא דלא מסלקי ומיהו כל שאינו יכול לסלקו אפילו יום אחד אינו משמט כדאיתא התם עכ"ל ומהרי"ק בשורש צ"ב כתב דשטר שיש בו אחריות אינו משמט דקי"ל שטר העומד לגבות כגבוי דמי: (ב"ה) ותמיהני עליו למה כ"כ שהרי אין כן דעת הרמב"ם והרמב"ן והרשב"א וגם לא דעת הרא"ש דא"כ למה צווח על שהיו גובין שטרות שעברה עליהם שביעית שהרי סתם שטרות כתוב בהם אחריות: ואפילו משכנתא וכו' מימרא דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סז:):

סעיף ב

ואפילו אם התנה וכו' פ"ק דמכות (ג:) מימרא דשמואל ע"מ שלא תשמיטני שביעית שביעי' משמטתו ע"מ שלא תשמט בשביעית אין שביעית משמטתו ופרש"י אם אמר לו הלוני ע"מ שלא תשמיטני אתה בשביעית תנאי הוא זה ואע"פ שעבר על מה שכתוב בתורה תנאו קיים אבל אם א"ל ע"מ שלא תשמיטני שביעית השביעית אינה מסורה בידו להתנות שלא תהא השביעית משמטת לפיכך אין כאן תנאי עכ"ל ורבינו כתב פה

החלק האחד ולקמן כתב החלק האחר: וז"ל הרמב"ם בפ"ט מה' שמיטה המלוה את חבירו והתנה עמו שלא תשמיטני שביעית ה"ז נשמט שאינו יכול לבטל דין השביעית התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה ואפילו בשביעית תנאו קיים שכל תנאי שבממון תנאו קיים ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה שהוא חייב עכ"ל ומשמע מדבריו שמותר להתנות כן שבידו לוותר ממון שזכתה לו תורה ודלא כדברי רש"י שכתב שעבר על מה שכתוב בתורה וגם דברי רש"י אפשר להתפיס דלישנא דעבר לאו דוקא. וז"ל הרא"ש בתשובה כלל ע"ח אם אמר על מנת שלא תשמיטני שביעית אינו מועיל משום דהו"ל מתנה על מה שכתוב בתורה אבל אם אמר שלא תשמיטני בשביעית תנאי זה אגברא קאי ומועיל: (ב"ה) וכ"כ הריטב"א שם שכך פי' הרמב"ן והתוס'. וכתב עוד כיון שתנאי זה קיים למה הוצרך הלל לתקן פרוזבול י"ל שאין כל אדם זכור להתנות כן בשעת הלואה וגם אינו רוצה שנראה כמתייאש מלגבות חובו בזמנו ועוד שנראה כמראה עין רעה לשמיטת שביעית ועוד שתשכח תורת שביעית אבל פרוזבול יהא זכור לשביעית דאוושי מילתא כשבאים כולם לעשות פרוזבול:

סעיף ג

והשמטת כספים נוהגת האידנא כן דעת הרמב"ם פ"ט מה' שמיטה אע"פ שאין יובל נוהג שמיטת כספים נוהגת מדבריהם וכן דעת הר"ן בהשולח וכתב שי"א שאינה נוהגת אלא בזמן שהיה ב"ד קבוע בא"י שהיה מקדש היובל ואע"ג שאין היובל נוהג אלא בזמן שכל יושביה עליה מ"מ היו מקדשין אותו מדבריהם אבל בזמן הזה שבטל היובל לגמרי אפילו מדבריהם ונמצא שאין כאן שמיטת קרקע אף השמיטה אינה נוהגת כלל דשמיטת קרקעות ושמיטת כספים תלוי בהדדי כדאמרינן בגמרא ודחה הוא ז"ל דבריהם וכתב הרשב"א שזו היא דעת הראב"ד ודחה הוא ז"ל דבריו וכתב שגם הראב"ד חזר בו בפ"ק דע"ז וגם בעל העיטור כ' ראיות המקילים ודחה דבריהם ובעה"ת בשער מ"ה כ' תשובת הרז"ה שהאריך להעמיד המנהג דאין שמיטת כספים נוהגת בח"ל בזמן הזה ושהרמב"ן סובר שנוהגת והביא ראיות על כך ובסוף דבריו כתב שהראב"ד חזר בו בפ"ק דע"ז וסובר דנוהגת עכשיו וכן דעת רש"י בפ"ק דע"ז ואין בדבר בית מיחוש וספק ע"כ:

סעיף ד

ואינה משמטת אלא בסופה וכו' בערכין פרק המקדיש (ערכין כח.):

סעיף ה

וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ע"ח. וכ"ע בזה בכלל ס"ד סימן ד' ובסוף כלל פ"ו באמת כי מ"ש איני סותר מנהגם וכו' דבר תמוה הוא איך היה מניחם לעבור עבירה אבל מתוך דבריו בתשובה ההיא ניחא שאצל מ"ש הרי הוא מתנה על מ"ש בתורה כתב

ואיפשר שסמכו מתחילה על זה שרוצים לומר שיש בכלל תנאי זה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית דהיינו נמי מתנה על מ"ש בתורה אלא דקי"ל בדבר שבממון תנאו קיים והיינו בדרכים שאינם דתיים שהוא מתנה שיגבה חובו בדבר שאינו דת דהיינו כשעבר עליו שביעית ובדבר שבממון תנאו קיים אלא שאין לבי מסכים יפה לדבר זה כיון שאין מפורש שלא תשמיטני בשביעית הלכך מיום בואי לארץ הזאת איני דן שלא תשמט שביעית וגם איני סותר מנהגם אלא מניחם לדון כמנהגם עכ"ל והשתא אתי שפיר שמפני שהיה להם טענה לא היה סותר מנהגם אף ע"פ שלא היתה מקובלת בעיניו כ"כ ורבינו קיצר במקום שהיה לו להאריך. ובתשובה אחרת בכלל הנזכר כתב מצאתי כהתנצלות לעצמי על שמטה ידי שאיני מתעורר לבטל מנהגם ואומר אני כיון שפשט המנהג שלא להשמיט והכל יודעים זה הו"ל כאילו התנה המלוה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית עכ"ל וכ"כ עוד בכלל ס"ד סימן ד' ומהרי"ק בשורש צ"ב האריך לבקש טעם לאותם שנהגו להשמיט כספים בזמן הזה וגם בת"ה סימן ד"ש כתב בזה : כתב הרשב"א בתשובה שאף במקום שנהגו לכתוב בשטרותיהם ע"מ שלא תשמטנו בשביעית אם בשטר אחד לא נכתב תנאי זה לא אמרינן כמאן דנכתב דמי כמו שאנו אומרים בדרישת לשון הדיוט וכמבואר בס"ס מ"ב ונתן טעם לחלק ביניהם: כתב בהג"מ בתשובות השייכים לספר משפטים סימן י"ב ובמרדכי פרק המקבל תשובת הר"מ האי עיסקא דקיי"ל פלגא מלוה שמיטה משמטת חלק המלוה דלכל חשיבא מלוה פלגא לענין מקדש במלוה אינה מקודשת וכן לענין מכר אם מכר לו קרקע במלוה שהוא חייב לו לא קנה ולהתחייב באונסין ואף לענין הריוח היה שייך לומר כן דשקיל כל חד פלגא רווחא אלא משום איסור ריבית הוא ונ"מ היכא דיהיב ליה עיסקא סתמא וקצץ לו דינר לשכר טרחו דהשתא ליכא איסור ריבית הוא לכל מילי והאריך הרבה בדבר ובסוף דבריו כתב סוף דבר נ"ל דבר פשוט דשביעית משמטת פלגא דמלוה דאע"ג דהנותן לא בעי שיוציאנה ויכלה אותם לגמרי הא הוי ממש כראובן שמלוה לשמעון על המשכון שהוא ברשות שמעון ויחד לו שמעון אותו משכון דאפילו נטלו ראובן וחזר ויחדו אצלו שיהא ממושכן לו למעותיו שמיטה משמטתו כיון דלא תפיס ליה ראובן וקרי ביה לא יגוש דמה מועיל לו משכון יותר מבלא משכון אטו בלא משכון לא מיחייב שמעון לפורעו ואי משום לא יגוש בהא נמי שייך לא יגוש כיון דלא תפיס ליה מחוסר גוביינא והרא"ש כ' בתשובה כלל ע"ח על מי שהיה שותף עם חבירו והיו מתעסקים בסחורה ובשטרות ונשאר ביד אחד מהם מהשותפים יראה לי שאין שביעית משמטת שותפות דמה שהיה בידו מעסק השותפות כמו פקדון הוא ולא קרינן ביה כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו עכ"ל ואפשר דלא פליג אהר"ם דשאני הכא

ששניהם היו מתעסקים בשותפות: (ב"ה) וגם הר"ן כ' בפ' כל הנשבעין דאין שביעית משמטת שותפות: כתב רי"ו ערב שפרע למלוה וקודם שנפרע מהלוה הגיע שנת שמיטה אינו גובה חובו שכבר נעשה מלוה משעה שפרע כ"כ הגאונים וכ"כ הרשב"א בתשובה עכ"ל:

סעיף ט

ובחשבון שנת שביעית איכא פלוגתא כ"כ הרא"ש פרק קמא דע"ז והיום חמשים שנה נפל מחלוקת גדולה בין חכמי ארץ ישראל ומלכות מצרים בדבר זה ומהרל"ח בתשובותיו סימן קמ"ג בפירות שביעית אשר לו הסכים שהשנה השביעית האמיתית היא אשר סמך עליה הרמב"ם בפ"י מהל' שמיטה והסכים דעת ר"י לדעת הרמב"ם וכ' שלדעתם שנת הרס"ד היתה שמיטה וכן ראיתי אני במצרים ששנת השמיטה היא מקובלת שם שהיתה שנת הרע"א וזה עולה כהסכמת הה"ר לוי ז"ל ונראה שכך עלתה הסכמת כל החכמים הנזכרים שכך נוהגים בארץ ישראל ששנת הרצ"ט ושנת ש"ו ושנת שי"ג השמיטו זה עולה כהסכמה הנזכרת :

סעיף י

וכל דבר שהשביעית משמטתו וכו' משנה סוף הנשבעין (מה.) והשביעית משמטת את שבועה וכתב הרא"ש בהשולח תניא בתוספתא כשם שהשביעית משמטת מלוה כך משמטת שבועה שנאמר וזה דבר השמיטה דבר שהשביעית משמטתו משמטת שבועתו ודבר שאין השביעית משמטתו אינה משמטת שבועתו וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכ"כ הר"ן: (ב"ה) וז"ל הרמב"ם בפ"ט השביעית משמטת את השבועה שנאמר לא יגוש מ"מ לא לשלם ולא לישבע בד"א בשבועת הדיינים וכל כיוצא בה מדברים שאם יודה מהם שביעית משמטתן אבל שבועת השומרין והשותפין וכיוצא בהן משבועות שאם יודה ישלם הרי זה ישבע אחר השמיטה וכ' הראב"ד בד"א בשבועת הדיינים א"א כמדומה לי דבר זה הוציא מהירושלמי דשבועית האונס והמפתה והמש"ר וכל מעשה ב"ד אינם משמטין א"ר יהודה ר"מ היא דאמר במלוה הדבר תלוי עכ"ל ודברי רבינו מבוארים ע"פ פי' זה דשומרים ושותפין אם היה מודה לו קודם שביעית לא היתה שביעית משמטתו כיון שאינו מלוה אבל להרמב"ם שכ' אבל שבועת השומרין והשותפין וכיוצא בהם משבועות שאם יודה ישלם ה"ז ישבע אחר השמיטה קשה שהרי שבועת הדיינים אם יודה ישלם וצ"ל דה"ק שבועת השומרין והשותפין וכיוצא בהן משבועות שאם יודה ואח"כ יעבור עליו שביעית ישלם ולא תהא משמטתו שביעית מפני שאינם דרך מלוה ואין שביעית משמטת אלא מלוה הר"ז ישבע אחהר השמיטה ויש לגמגם על זה דמהירושלמי משמע דרבנן פליגי אר"מ ולמה פסק כיחידאה ואפשר דטעמא משום דסתם לן תנא כוותיה א"נ י"ל דליכא מאן דפליג אר"מ דהא מקרא מלא הוא אלא משום דאיתמר משמיה בי מדרשא קבעוה בשמו. ועוד אכתוב בזה אצל הקפת החנות: כתוב בתשובות להרמב"ן סימן רצ"ו על מי שנשבע לפרוע לחבירו לזמן פלוני והגיע שמיטה תוך זמן

ההלואה אין שביעית משמטת דקיי"ל המלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו וכן אם הגיע זמן ההלואה קודם שביעית ונשבע שיפרע ליום פלוני ולא פרעו עובר על שבועתו. ואח"כ כתב לא נשבע זה לפרוע אלא כל זמן שהוא חייב שאילו מחל לו זה חובו אין חיוב שבועה חל עליו וה"ז יכול להתיר שבועתו שלא ע"פ חכם בכענין זה שהרי זה כאילו התקבל חובו דאפקעתא דמלכא הוא דהפקר בית דין הפקר דאורייתא כדיליף ליה מאלה הנחלות וכו' ומהרי"ק בשורש פ"א כתב תשובה זו בשם הרשב"א וגם אני מצאתיה בתשובות הרשב"א ח"א סימן תשע"ה וכתוב בה דאע"ג דשמיטה בזמן הזה דרבנן ושבועה דאורייתא אין חיוב שבועה חל עליו משום דהפקר ב"ד דאורייתא הוא מאלה הנחלות:

סעיף יא

תבעו וכפר וכו' כך כ' הרמב"ם בפרק הנזכר וכ"כ הר"ן בהנשבעים וכ' דהכי איתא בירוש' מלוה ונעשית כפרנית אינו משמט ועל לשון הרמב"ם כ' הראב"ד הנה הוא סובר טעמא דחזר והודה או באו עדים משמט הא אם עמד בכפירתו אינו משמט כפשוטו של ירושלמי מלוה ונעשית כפרנית אינו משמט אולי אינו כמו שהוא סובר דלאו בכפירה תליא מילתא אלא או שפטרוהו ב"ד בשבועתו ונשבע קודם שביעית וחזר והודה או באו עדים או שמא שהוא חוזר על מעשה ב"ד הסמוך לו ואמר מלוה שנעשית כפרנית ובא לב"ד וחייבוהו וכתבו לו זכותו שיטרוף אינו משמט דהיינו מעשה ב"ד אבל כפרנית ונעשית מלוה כלומר שהאריך לו אותו והמתין עליו לרגלו משמט שאם הוא כמו שהוא פושט דברים כפשוטן מתני' דשבועות קשיא והשביעית משמטת את השבועה והרי זה עומד בכפירתו עכ"ל ובמ"ש הר"ן פרק הנשבעין ל"ק להרמב"ם ממתניתין דשבועות דבמתניתין עסקינן בשתבעו קודם שביעית והודה במקצת וכפר במקצת ואותו מקצת שכפר בו אין שביעית משמטתו כדאמר בירושלמי מלוה ונעשית כפרנית אינה משמטת וס"ד אמינא כיון שתבעו קודם שביעית והודה במקצת וכפר במקצת ותביעת אותה מקצת במקומה עומדת שלא נשמטה בשביעית ישבע עליה לאחר שביעית קמ"ל דשביעית משמטת שבועה זו דכיון שמשמטת אותו מקצת שהודה בו נמצא שאינו אלא כופר בכל ואף השבועה שבאה מחמת אותו מקצת של הודאה נשמטה כיון שהממון נשמט אף הדיבור של שבועה שבא מכחו נשמט: ומ"ש רבינו אבל כפר ונשבע וכו' ירושלמי כפרנית ונעשית מלוה משמטת וכתב הרא"ש בתשובה סוף כלל פ"ו דקשיא להא מדתנן בפירקא בתרא דשביעית כל מעשה ב"ד אינם משמטין ומפרש בירושלמי גזרי כגון התובע את חבירו ממון וכפר לו והביא עדים וחייבוהו בית דין וכתבו לו פסק

דין הוי כגבוי ואינו משמט. וי"ל דהא כפרנית ונעשית מלוה מיירי שלא כתבו פסק דין לכך לא הוי כגבוי: (ב"ה) וכ"נ מל' הרמב"ם שכתב בפ"ט ב"ד שחתכו הדין וכתבו איש פלוני אתה חייב ליתן לזה כך וכך אינו נשמט שזה כגבוי הוא וכאילו בא לידו ואינו כמלוה עכ"ל: שטר שכתוב בו שיוכל לגבות חובו בין בדיני העכו"ם ועברה עליו שמיטה אם יכול לתובעו בדיני העכו"ם עיין בסימן כ"ו:

סעיף יב

כתב בשטר ע"מ שלא תשמטנו וכו' כבר נתבאר בתחלת סימן זה:

סעיף יג

וכן המלוה לזמן וכו' פ"ק דמכות (ג.) א"ר יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטתו ואע"ג דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש סוף אתי לידי לא יגוש א"ד א"ר יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לי' שנים אין שביעית משמטתו ואע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש וכתבו התוספות שר"ת פסק כלישנא בתרא דמתני' דמכות מסייעא ליה והרא"ש כתב שריב"א ורבינו אליהו פסקו כלשון ראשון והוא ז"ל סובר כרבינו תם משום דשביעית דרבנן אזלינן לקולא. וא"ת הא בספיקא דממונא נקטינן קולא לנתבע והכא הוי איפכא קולא לתובע ונ"ל דטעמיה משום דשמיטה איסורא הוא ומקילין דלא תנהוג כיון דרבנן היא בזמן הזה ונהי דנ"מ לענין ממונא והויא חומרא לתובע מ"מ כיון דבעיקרא דדינא לא אתי למיבעיא אי מפקינן ממונא מהאי גברא אלא לענין איסורא אי נהג השביעית או לא לקולא נקטינן כנ"ל. וכתב במישרים נ"ז ורי"ף לא הביא אחד מן הלשונות נראה דפסק כלישנא קמא דשביעית משמטתה דאיסור הוא עכ"ל. ואני כבר הוכחתי דאדרבה אי הוי איסור אזלינן ביה לקולא דרבנן היא אלא ס"ל דכיון דנ"מ לענין ממונא ומספקא לן כהי לישנא נקטינן בכל ספק דממונא דהוי חומרא לתובע וקולא לנתבע. והרמב"ן וספר התרומות בשער מ"ה והרמב"ם בפרק הנזכר הסכימו לדברי הרא"ש ור"ת והכי נקטינן: (ב"ה) ויש לדקדק על מ"ש רבינו אפילו הרחיב הזמן לק' שנה מאי אפילו דאדרבה כל שהרחיב הזמן יותר לא הוי רבותא כולי האי דכל כך זמן אינו יכול לנוגשו ואפשר לומר דמשמע לרבינו דכל דמרחק זמן טובא הוי רבותא טפי שאע"פ שעברו עליו כמה שמיטות אינו משמט:

סעיף יד

וכן המוסר שטרותיו לבית דין וכו' משנה פרק אחרון דשביעית (דף מו) המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לבית דין ופרש"י פרק קמא דמכות (ג.) הוא פרוזבול והתוספות כתבו ולא נראה דבמסכת שביעית משמע דתרי מילי נינהו ומוסר שטרותיו היינו שתופס שטרותיו בידו ומוסרן לבית דין שיגבוהו דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש

שאינו נוגש אלא ב"ד הם הנוגשים: כתב הרא"ש בתשובה סוף כלל פ"ו על מי שטען שאחר שראו ב"ד ההורדה אין לחוש לטענת שמיטה כיון שקודם שהגיעה השמיטה בא ליד ב"ד ודנו שיגבה זו אינה טענה כל זמן שלא מסר שטרו לב"ד שיהא מונח בידם: וכתב בעה"ת בשער מ"ה ונ"ל שהמוסר שטרו לבית דין אינו כענין הפרוזבול שהפרוזבול אינו מועיל אלא בח"ל ואינו אלא בב"ד חשוב ואע"ג דכתיב בפרוזבול מוסרני לכם כך היה אומר אבל לא היה מוסר וזהו מה שהקל ר"ג אבל מוסר חזק ומועיל יותר ויכול להיות אפילו בהדיוטות הואיל ויהיו ג' בני אדם כנ"ל באמת עכ"ל:

סעיף טו

וששאלת אם התובע הלך כו' בכלל ע"ח: כתב מהרי"ק בשורש קפ"ג מאחר שקבל המעות בתורת פקדון אפילו לא יהיה אמת שהיו פקדון אלא מלוה יש לילך אחר יפוי כח המבואר ולא תשמיטנו שביעית והביא ראיה לדבר:

סעיף טז

המלוה על המשכון משנה כתבתיה בסמוך והובאה בהשולח (לו.) ויהבי טעמא משום דב"ח קונה משכון: והרמב"ם כתב כו' פ"ט מה' שמיטה: וא"א הרא"ש כו' פרק השולח תנן בפרק בתרא דשביעית המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אינו משמט ירושלמי אמר שמואל אפי' על המחט והיינו כרשב"ג דאמר פ' שבועת הדיינין (שבועות מד:) אפילו אינו שוה אלא פלגא אינו משמט עכ"ל:

סעיף יז

וכן משכנו שלא בשעת הלואתו בסוף המקבל (בבא מציעא קיד:):

סעיף יח

וכן בית דין שגמרו את הדין כו' כ"כ בעה"ת בשער מ"ה וכתב כדגרסינן במסכת שביעית כל מעשה ב"ד אינן משמטין:

סעיף יט

הקפת חנות כו' משנה פרק אחרון של שביעית (דף מו) הקפת חנות אינה משמטת ואם עשאה מלוה משמטת ואע"ג דפליג התם רבי יהודה קי"ל כת"ק ופי' הרמב"ם בפי' המשנה והקפת חנות היא האמנה ומקח וממכר בין בני אדם ובעלי החנויות שיוציא עליו כל מה שצריך וכשיקבץ סך ממון יפרעהו וזה הנקבץ לא יהיה נשמט בשנה השביעית מפני שאינו ע"ד חוב ולא מכר לו בעל החנות ע"מ שיהיה חוב אבל מכר מעט מעט עד שנתקבץ הכל ויתן לו ממונו עכ"ל ונראה מדבריו שאין שום חוב משמט בשביעית אלא המלוה את חבירו לבד אבל המוכר חפץ ונתחייב לתת לו דמים לא מיקרי הלואה ולא תיקשי מהא דתנן בפרק בתרא דשביעית השוחט את הפרה וחלקה בר"ה אם היה

החודש מעובר משמט דהא אוקמוה בירושלמי דאתיא כרבי יהודה דאמר התם בהקפת חנות אם הקיף וחזר והקיף הראשון משמט והכא נמי בשהקיף הפרה וחזר והקיף דברים אחרים וכיון דלא קי"ל כרבי יהודה ממילא אידחיא ההיא מתניתין מהלכה והכי משמע נמי מדתנן התם האונס והמפתה והמוציא שם רע אין משמטין ואמרינן בירושלמי רבי מאיר היא דאמר במלוה הדבר תלוי הרי בהדיא דסתם מתניתין סברה דאין שביעית משמטת אלא מלוה דוקא וכמו שכתבתי אך קשה לי מדתנן האונס והמפתה והמוציא שם רע אין משמטין וכן נמי תנן שכר שכיר אינו משמט ולמה ליה לתנא למימני כי רוכלא והו"ל למסתם סתומי אין משמט בשביעית אלא מלוה אבל לא אונס ומפתה כו' אע"כ זקפן עליו במלוה. וגם הרמב"ם פסק להההיא דהשוחט את הפרה בפרק הנזכר וגם פסק להההיא דהקפת חנות אינה משמטת נראה שמצא בשום דוכתא דההיא דהשוחט את הפרה כך"ע אתיא. וא"כ כל חייב לחבירו בין דרך הלואה בין דבר שמכר לו הרי הוא משמט בשביעית והקפת חנות שאני שדרך להקיף שנה ושנתים ובסוף נוטל חובו ואין דרך לנגשו וכיון שכן הו"ל כהלוהו עד אחר שביעית דלרוב הפוסקים אין שביעית משמטת וכן השכיר דרכו לקבץ שכר שנה או שנתים ביד שוכרו ואינו נוגשו לתתם לו אבל הם בידו כפקדון או כהלוהו עד אחר השביעית אבל המוכר חפץ לחבירו ולא קבע לו זמן לפרעו אחר שביעית מיד שמכר לו הו"ל כאילו הלוהו ושביעית משמטתו והיינו טעמא דההיא דהשוחט את הפרה וחלקה בר"ה אם היה החודש מעובר משמט וכן נראה מדברי הרא"ש שכתב בתשובה כלל ע"ח סימן ג' על ראובן שתבע את שמעון אבי היה שותף עמך תן לי חלקי ושמעון השיב כבר עברה עליו שמיטה ואיני זקוק להשיב יראה לי שאין שביעית משמטת שותפות דמה שהיה בידו מעסק השותפות כמו פקדון הוא ולא קרינן ביה כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו ותנן נמי הקפת חנות אינה משמטת עכ"ל. ונראה דהיינו טעמא דתשובת הרמב"ם שהובאה בתוך תשובת הרא"ש בכלל הנזכר אין השביעית מפקעת כח היורשים אפילו הם גדולים עכ"ל ומיירי בשהיה למורישם שותפות עם אחר והוי כפקדון וכדברי הרא"ש ומיהו אפשר דמיירי אפילו במלוה ממש וכגון שהיו קטנים כשמת אביהם דכיון דבאותה שעה היו שטרותיהם כמסורים ביד ב"ד אפילו הגדילו אח"כ לא פקעה ההיא מסירה : ומשמע פרק ב' דגיטין דזקפה עליו במלוה מיקרי משעת העמדה בדין וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"ט משמיטה אבל הרא"ש כתב בהשולח ואם עשאן מלוה משמטין פי' שזקפן במלוה לפורען עד זמן פלוני נראה דס"ל ז"ל דכי אמרינן בפ"ב דגיטין (יח.) אימתי נזקפין במלוה משעת העמדה בדין לא קאי אלא אאונס ומפתה ואותם ששנויים באותה ברייתא שהם קנסות וכן כתובת אשה דכמעשה

ב"ד דמי הילכך לא מיקרי זקפן במלוה אלא משעת העמדה בדין אבל בשאר מילי שאינן קנס זקיפה במלוה דידהו הוי משקיבל עליו לפורען לזמן פלוני כלומר והגיע אותו זמן קודם שביעית שאם הוא אחר שביעית כבר נתבאר בסימן זה דאינו משמט לדעת הרא"ש ורוב הפוסקים : ודע דתנן תו בפרק אחרון דשביעית שכר שכיר אינו משמט ואם עשאו מלוה הרי זה משמט וכתבו הרמב"ם בפרק הנזכר וגם בעה"ת כתבו ולא ידעתי למה השמיטו רבינו: כתב הרשב"א בתשובה סימן תשס"ט דישראל שלקח שטר חוב מעכו"ם שיש לו על ישראל אין שביעית משמטתו ועיין בתשובה שאכתוב בסוף סימן זה: וכתב עוד ישראל שקנה מהעכו"ם שטר חוב שחייב לו ישראל אינו משמע שכל שאינו בר השמטה בתחלתו שוב אינו משמט אלא א"כ זקף במלוה כגזילה והקפת חנות והפקדון שכולם אין משמטים אא"כ זקף וכמו ששנינו בספרי עכ"ל:

סעיף כ

יש לו פרוזבול אינה משמטת משנה בפ' אחרון דשביעית פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל כו' התקין הלל הזקן הפרוזבול זהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני את כל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה ובהשולח (דף לו.) מפרש רש"י דפרוז הוא לשון תקנה בול הם עשירים וענין תיקון העשירים שלא ימנעו מלהלוות ויעברו על מה שכתוב בתורה ופריך בהשולח [לה:] מי איכא מידי דמדאורייתא משמט ומתקן הלל דלא תשמט אמר אביי בשביעית בזמן הזה דרבנן ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמט ותקון רבנן דמשמט אמר אביי שב ואל תעשה שאני רבא אמר הפקר ב"ד הפקר ופרש"י דשינויא דרבא קאי ג"כ למאי דק"ל ומי איכא מידי דמדאורייתא משמט אבל מדברי הרמב"ם פ"ט משמיטה משמע שמפרש דלא קאי למי איכא מידי דמדאורייתא לא משמט ורבנן תקינו דלישמיט וטעמא דכיון שאין הממון בידו הפקירוהו ב"ד אבל להוציא מידו שלא בדין תורה כלומר אילו היתה שמיטת כספים דאורייתא לא הוו מתקנים להוציא מידו ע"י הפקר:

סעיף כא

וכותבין אותו כו' בפ' השולח (שם) איבעיא להו כי תקן הלל פרוזבול לדריה תקון או לדרי עלמא תקון ת"ש דאמר שמואל האי פרוזבול אי איישר חילי אבטליניה ואי ס"ד לדרי עלמא תקון הא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ היה גדול ממנו בחכמה ובמנין לא ה"ק אי איישר חילי יותר מהלל אבטליניה ובעיין לא איפשיטא אלא שהרי"ף כתב אי איישר חילי יותר מהלל משמע דס"ל דלדרי עלמא תקון ואמר התם שמואל

לא כתבינן פרוזבול אלא בבי דינא דסורא ובי דינא דנהרדעא ודעת רבינו כדעת הר"ן דלא קי"ל הכי דשמואל לטעמיה דאמר אי איישר חילי אבטליניה ואנן קי"ל כר"נ דאמר אקיימיניה ועוד דגרסי' התם רבנן דבי רב אשי מסרי מילתייהו להדדי ולא מסרי לרב אשי דהוא ב"ד רבה בשעתייהו אלמא אפילו ב"ד אחרינא דלא אלים כולי האי מצי למיכתב ועוד הביא ראיות רבות למימר דלא קי"ל כשמואל וכיון דליתא דשמואל משמע דנקטינן דלדרי עלמא תקון דאי לדריה תקון וצריכא אפקעותא חדתא משמע דבעינן בי דינא רבה וכל שכן דלא מפקע ממונא דגברי במסירת דברים בעלמא והר"ן דחה ראיותיו וסובר דכי אמרי לדריה תקון לאו לדריה בלחוד קאמר אלא כל שיהיו נוהגים כדריה שיהיו נמנעין מלהלוות והעלה דאין ראוי לדחות מימרא פשוטה שבאה בגמרא בלא מחלוקת בדברים שאינן מכריעין אלא כדברי הרמב"ם ז"ל עיקר שכתב בפ"ט מהל' שמיטה ומ"מ ב"ד דרב אמי ורב אסי לאו דוקא אלא ה"ה לכל ב"ד חשוב שבדור וכ"כ בתוספות שר"ח כתב פרוזבול מטעם זה עכ"ד וכ"כ הר"מ בתשובה רבנן דבי רב אשי מסרי מילתייהו להדדי וכן רבי יוחנן מסר לר' חייא בר אבא וכן הלכה כאלו אמוראי בתראי ולא כאמוראי דאמרי דוקא ב"ד דרב אמי ורב אסי אבל מדברי הרמב"ם בפ' הנזכר נראה דדוקא ב"ד דרב אמי ורב אסי שכך כתב אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כב"ד של רב אמי ורב אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם אבל שאר בתי דינין אין כותבין עכ"ל והרא"ש כתב אהא דגרסינן התם רב נחמן אמר אקיימיניה הא מיקיים וקאי ה"ק אימא ביה מילתא דאע"ג שלא כתב כמי שכתב דמי כלומר אע"פ שלא כתב בפרוזבול אלא לשון הכתוב בפרוזבול אמרו ע"פ לפני הדיינין מועיל כאילו הוא כתוב ואהא סמכו רבנן דבי רב אשי דמסרי מילתייהו להדדי וכן ר' נתן מסר מילי' לר' חייא בר אבא א"ל צריכנא מידי אחרינא א"ל לא ור' חייא בר אבא היה עמו אחר דשנים בעינן כדתנן בפרק בתרא דשביעית ור"ת כ' בספר הישר דשביעית נוהגת בזמן הזה והביא ראיה מדחזינן לכל הני אמוראי שמואל ורב נחמן רבה ואביי ורבנן דבי רב אשי שהיו נוהגים שמיטת כספים בבבל ואין לכתוב פרוזבול בזמן הזה שאין אנו מומחין כרב אמי וכרב אסי ושוב חזר בו ר"ת וכתב הוא בעצמו פרוזבול כי היה אומר דלא בעינן אלא ב"ד חשוב שבדור ואשכחן נמי רבנן דבי רב אשי דמסרי מילייהו להדדי ומשמע מתוך דבריו דחשיב לכולהו רבנן דבי אשי ב"ד מומחין משום דרב אשי גדול הדור היה ולא מיסתבר הכי אלא משמע דהני אמוראי בתראי לית להו הא דשמואל דאמר לא כתבינן פרוזבול אלא בב"ד דסורא או בב"ד דנהרדעא והכי אית ליה לרי"ף דלא הביא דברי שמואל אלא הא דרבנן דבי רב אשי מסרו מילייהו להדדי עכ"ל הרא"ש ולזה הסכים הרשב"א ורבינו

סתם הדברים לדעתם ונ"ל שדעת הרמב"ם ג"כ דכל ב"ד חשוב בדורו כותבין ומ"ש כב"ד של רב אמי ורב אסי היינו שהם גדולים בדורם כרב אמי ורב אסי בדורם דכל ב"ד חשוב בדורו ראוי להפקיע ממון דיפתח בדורו כשמואל בדורו וז"ל הרא"ש בתשובה סוף כלל ע"ח הא דנקט תלמודא בי דינא דסורא ונהרדעא ובי דינא דרב אמי ורב אסי לאו דוקא הני אלא אורחא דתלמודא דאמוראי דשקלי וטרי בשמעתא מתירין דבר ההוא בימיהם דאלו היו ראשי ישיבות בדורם וה"ה בכל דור ודור המופלג שבכל דור ודור המופלג שבכל מדינה ומדינה יכול לכתוב פרוזבול וכיוצא בזה ר"ג ובית דינו אביהם של יתומים וה"ה גדולי דור ודור וכ"כ בתוס' שרבינו יעקב כתב פרוזבול עכ"ל וכיוצא בזה כתוב בתשובת הריב"ש סימן תצ"א בשם הרשב"א וכתב עוד וכן נראה מדברי הרי"ף שכתב סתם דיני פרוזבול ובתשובת הרשב"א מצאתי כלשון הזה מ"ד ב"ד דאלים היינו שמואל אבל אנן קיי"ל כרב נחמן דאמר אי איישר חילי אקיימיניה ותדע לך דהא רבנן דבי רב אשי מסרי מילי להדדי וא"א דכולהו רבנן דבי רב אשי אלימי כב"ד דרב אמי ורב אסי ור"ת כתב דאפילו לשמואל לאו דוקא כרב אמי ורב אסי אלא אלים במקומו דיפתח בדורו כו' ומיהו אנן בכל בית דין אמרינן מההיא דרבנן דבי רב אשי עכ"ל: כתב בעה"ת בשער מ"ה כגון ב"ד דרב אמי ורב אסי איכא מ"ד דהאידנא לית לן ב"ד הגדול ולית לן למכתב פרוזבול ואי עבד לא מהני ומסתברא דכל ג' בקיאין בדין ובענין פרוזבול ויודעים מצות שמיטה והמחום רבים עליהם באותה העיר שהם דרים בה הרי הם באותה העיר ובאותו זמן כב"ד דרב אסי וראויים להפקיע ממון בני עירם כתקנתם הנראה להם כמו הם בדורם עכ"ל :

סעיף כב

וז"ל כו' משנה פרק אחרון דשביעית זהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה והדיינים חותמים למטה או העדים ובריש השולח (גיטין לב:) א"ר ששת דגט אינו מתבטל אלא בפני ג' משום דקתני היה עושה ב"ד במקום אחר ומבטלו וב"ד אינו בפחות מג' ורב נחמן אמר בפני ב' דלבי תרי נמי ב"ד קרי להו כדתנן מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני ופרש"י פלוני ופלוני. תרי משמע וקרי להו דייני ורב ששת אמר ה"נ דג' בעינן והא דלא תנא ג' פלוני ופלוני ופלוני משום דתנא לאו כי רוכלא ליזיל וליתני ורב נחמן אמר מנא אמינא לה מדתנן הדיינין חותמין למטה או העדים מה עדים שנים אף דיינים שנים ורב ששת מודי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא למה לי למיתנא דיינים למה לי למיתני עדים הא קמ"ל דל"ש כתוב בלשון דיינים וחתמי עדים לא שנא כתוב בלשון עדים וחתמי

דיינים ופרש"י בלשון דיינים כגון בי דינא הוינא ואתא פלוני ואמר לנא מוסרני לכם פלוני ופלוני וכו' וחתמי עדים בלשון עדות כגון איש פלוני עד ול"ש כתוב בלשון עדות כגון דוכרן פתגמייא דהוה באנפנא וכו' וחתמי למטה אני פלוני דיין: לכאורה משמע דבתרי סגי דהלכה כרב נחמן בדיני אבל מלשון בעה"ת שכתבתי בסמוך נראה דג' בעינן וכ"נ מדברי רבינו שכתב פלוני ופלוני ופלוני ואפשר דטעמם משום דמשמע להו דדיני שמיטה איסורא נינהו והלכה כרב ששת דמסתבר טעמיה דסתם דיינים תלתא נינהו ודברי הרמב"ם בפ"ט סתומים שכתב מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים כלשון המשנה ולא פירש יותר: ובהא דאמרינן ל"ש כתוב בלשון דיינים וחתמו עדים וכו' כתב בספר התרומות בשם הר"י אלברצלוני וז"ל ענין שטר פרוזבול כך הוא הולך המלוה אצל ג' עדים וי"א אפילו לשנים ואומר הוו עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי שלשה דיינים דאינון פלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני ודי לו אם יחתמו אותם עדים באותו פרוזבול שהם ראו כי בפניהם מסרו בפני הדיינין ואף ע"פ שאין הדיינין חותמין בו מיהו אי חתימי דייני טפי מעלי וא"צ שם עדים כלל וזהו ששנינו הדיינין חותמין למטה או העדים עכ"ל: (ב"ה) כ' המדרכי בפ' השולח שמדברי רבינו יחיאל משמע שאינו מועיל פרוזבול אא"כ יאמר לדיינים עצמם מוסרני לכם וחלק עליו מדגרסינן בירושמלי אפילו נתונים ברומי פירוש הדיינים:

סעיף כג

ואפילו לא נכתב וכו' בהשולח (לז.) רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי ופרש"י מסרי מילייהו בלא כתיבת פרוזבול אלא כך אומרים לחביריהם הרי אתם בית דין וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה וכבר כתבתי בסמוך דברי הרא"ש בזה ומשמע דלכ"ע נמי בהכי סגי אבל הרמב"ם כתב בפרק הנזכר ת"ח שהלוו זה את זה ומסר דבריו לתלמידים ואומר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה אינו צריך לכתוב פרוזבול מפני שהם יודעים שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם ובדברים בלבד היא נדחית עכ"ל וראיתי במצרים נוהגים כהרמב"ם ועיין בתשובת הר"ן סימן ע"ז :

סעיף כד

ואין פרוזבול מועיל וכו' משנה פרק בתרא דשביעית אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע אם אין לו מזכהו בתוך שדהו כל שהוא ופרש"י פרק השולח (גיטין לז.) דלא תקנו אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע דהוי מילתא דשכיחא כדאמרינן בכמה דוכתי דבמילתא דלא שכיחא לא עבדי רבנן תקנתא ואע"פ שאינו שוה כל החוב כדקתני לקמיה קרקע כל שהוא הא אמרן מלא מחט גובה מלא קרדום כמעשה דקטינא דאביי ור"ש כתב בפירוש המשנה דהיינו טעמא דאין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע משום דאז חשוב החוב כגבוי ביד ב"ד ולא קרינן ביה לא יגוש וכתבו התוספות דהא

דכתבינן אקרקע כל שהו פירש רבינו שמואל משום דקרקע כל שהו שוה כל החוב דאין אונאה לקרקעות ומאחר דס"ל כהרי"ף והרמב"ם דביטול מקח נמי אין להם כ' הר"ן ומסתברא דמאי דאמרינן מזכהו בשדהו קרקע כל שהו שאם היה שם וצווח לא מהני שאין אדם זוכה בע"כ ומיהו אם לא היה שם משמע דמהני והיכא שצווח כששמע לדברי רש"י שכתב דהא דבעינן קרקע משום שיהא החוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע קרוב הדבר לומר שכיון שבשעת כתיבת הפרוזבול היה הקרקע בחזקתו מהני אבל לדברי ר"ש שכתב דטעמא משום שאז החוב כגבוי ביד ב"ד משמע דלא מהני וכן הדין אם היה לו קרקע בשעת כתיבת פרוזבול ומכרו קודם שביעית שהדבר תלוי בסברות שני הפירושים זהו דעתי עכ"ל: כתב בעל התרומות בשער מ"ה גרסינן בירושלמי והוא שיש לו קרקע ללוה ולמלוה ומפני זה הירושלמי הצריכו הראשונים לכתוב טופס פרוזבול בהקנאת קרקע דבודאי כל שטר חוב בכתיבה ומסירה נקנה בלבד והם כתבו המסירה ואגב קרקע וזהו נוסח שטר פרוזבול שכתב ה"ר יהודה אלברצלוני אנו ב"ד החתומים כך היה שבא לפנינו פב"פ ואמר לפנינו רבותי הרי שיש לי חובות על פלוני ופלוני והריני מוסר לכם פרוזבול ויהבית לכון במתנה בקנין ד' גרמידי מן ארעא דאית לי ועל גביהון ארשיתי יתכון למיגבא כל שטר חוב דאית לי על כל אינש ומעתה תיהוו לי דייני ותגבוהו ותקבלוהו לי ואם לא תגבוהו אתם מעתה כיון שמסרתי לכם פרוזבול זה הרי אני גובה כל חוב שיש לי עד היום אצל כל אדם כל זמן שארצה ואנו ב"ד כיון שראינו דבריו נכונים והואיל ומסר קדמנא מילי דפרוזבול כדאמור רבנן כתבנא וחתמנא ביום פלוני בירח פלוני לשבת פלוני הא שטרא דפרוזבלא כדנהגנא מיומא דהלל הזקן וכדתקון רבנן מיומא דנן ולעלם מדאתעביד הדין עובדא קדמנא ייפינו כחו דלא תשמט ליה להדין פלוני כל חוב ורשו שיש לו אצל כל אדם עד יומא דנן וכן החזקנו כחו כתקנתא דרבנן והכל שריר וקיים עכ"ל ואיכא למידק היכי משמע להו מהירושלמי הזה שמצריך שיהא קרקע למלוה וללוה להצריך הקנאת קרקע לפרוזבול דמה ענין זה לענין זה ונראה לי דמשמע להו דלא צריך הירושלמי שיהא קרקע למלוה אלא כדי שיוכל להקנות שטרותיו אגב קרקע ואכתי איכא למידק שהירושלמי הזה הוא במחלוקת שנוי דרב הוא דאמר הכי ורבי יוחנן פליג עליה ואמר למלוה אף על פי שאין ללוה ללוה אף ע"פ שאין למלוה ורב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן ואפשר שאעפ"כ לרווחא דמילתא רצה לתקן מילתא דלכ"ע יהא כשר:

סעיף כה

ומ"ש רבינו אפילו עציץ נקוב וכו' כך פשוט בהשולח ואמרינן בגמרא וכמה כל שהו דמתניתין אמר רב חייא בר אשי אמר רב אפילו קלח של כרוב ורב אשי היה מקנה לו גזע דקל קצוץ והגזע מחובר לארץ וכתב הרשב"א וכל שהו זה אפילו ראוי לנעוץ בו מחט כדמשמע פ"ק דקידושין (כו.) וספ"ב דבתרא (כז.): אפילו אין ללוה כלל וכו' שם ת"ר אין לו קרקע ולערב יש לו קרקע כותבין עליו פרוזבול לו ולערב אין לו קרקע ולחייב יש לו קרקע כותבין עליו פרוזבול מדרבי נתן דאמר מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו שמוציאין מזה ונותנין לזה שנאמר ונתן לאשר אשם לו ופירש רש"י ולחייב לו לאדם אחר שחייב ללוה זה מנה מדרבי נתן הוי קרקע לוי החייב לשמעון משועבד לפרוזבולו של ראובן המלוה את שמעון עכ"ל וכתב הרשב"א נ"ל דחייב למלוה או לערב קאמר ורבינו מפרש דחייב לו למלוה נמי קאמר כלומר היכא דיש למי שחייב למלוה דהוי כאילו יש למלוה ויכול לזכות ללוה. ובמישרים כתב בנ"ז דהכי איתא בתוספתא חמשה שלוו מאחד אפילו אין קרקע אלא לאחד מהם כותבין פרוזבול על כולם:

סעיף כו

אפילו ע"י אחר שלא בפניו וכו' כ"כ הרא"ש והר"ן בהשולח וכתב הרא"ש דקולא הוא שהקילו בפרוזבול דאף ע"פ שחוב הוא לו יכול לזכותו:

סעיף כז

או משאילו מקום וכו' שם מימרא דרב יהודה ופי' רש"י לתנור להניח בו תנור או כירים המטלטלים ומשמע לי דכיון דעל קרקע מושאל כותבין ה"ה נמי שכותבין על קרקע שהוא מושכר בידו ולא מצאתי אחד מן הפוסקים שדיבר בדבר זה עד שזימן ה' לידי ומצאתי בעיטור מאמר ג' שדקדק מדתנן ר"ע אומר קרקע כל שהוא חייבת בפאה וכו' ולכתוב עליה פרוזבול ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות ש"מ דפרוזבול ואגב חד דינא אית להו וכי היכי דאמר בפרוזבול מזכה לו בתוך שדהו ואמרינן נמי השאיל לו מקום לתנור וכירים כותב עליו פרוזבול ה"נ לענין אגב בשאלה או בשכירות סגי והוא דאחזיק עכ"ל. וכ"כ בעל התרומות בשער מ"ג הרי שהשוה אגב ופרוזבול וכתב דבאגב בשכירות סגיא וא"כ ה"ה לפרוזבול תנן:

סעיף כח

כותבין על איש וכו' משנה פרק בתרא דשביעית בשם רבי חוצפית ואין עליו חולק: וכן על אשה וכו' ירושלמי שם כתבו הרא"ש: תנן בפרק בתרא דשביעית היתה לו שדה ממושכנת בעיר כותבין עליה פרוזבול ופירש הרמב"ם דאפילו היא ממושכנת במשכנתא דסורא דכתבי במישלם שניא אילין תיפוק ארעא דא בלא כסף ואין לו בה רשות עד

שישלם הזמן אפ"ה כותבין עליה וה"ה אפילו בעיר ופסקה הרמב"ם למתניתין שכתב בפ"ח מהלכות שמיטה היתה לו שדה ממושכנת כותבין עליה פרוזבול ולא ידעתי למה השמיט רבינו דין זה:

סעיף כט

חמשה שלוו מן האחד וכו'. משנה פרק בתרא דשביעית: ואם לוו בשטר אחד וכו' תוספתא כתבה הרא"ש פרק השולח ה' שלוו בשטר אחד כל מי שיש לו קרקע כותבין עליו פרוזבול כל מי שאין לו קרקע אין כותבין עליו פרוזבול רבן שמעון בן גמליאל אומר אפילו יש לאחד קרקע כותבין עליו פרוזבול על כולם ונראה דהלכה כרשב"ג דקי"ל ה' שלוו כאחד נעשו כערבאין ואחראין זה לזה עכ"ל:

סעיף ל

חמשה שהלוו לאחד וכו' משנה פרק בתרא דשביעית:

סעיף לא

יתומים שיש להם מלוה וכו' בהשולח (דף לז.) אמר רב יהודה אמר שמואל יתומים אינן צריכין פרוזבול וכן תני רמי בר חמא וטעמא משום דבית דין אביהם של יתומים ושטרותיהם כמסורים לב"ד ופירש"י אין צריכין פרוזבול שאין שביעית משמטת חוב אביהם המת והר"ן כתב שכתב הרא"ה בשם רבו הרמב"ן דממה שהלוו הם קאמר דאי ממה שירשו מאביהם א"צ וכדאמרינן בספרי רבי שמעון אומר כל בעל משה ידו ולא היורש ומיהו דוקא יורש אבל לוקח לא דלוקח לא זכה אלא בשיעבוד נכסים ואכתי שיעבוד הגוף קיים ואע"ג דלא קרינן ביה לא יגוש כיון דאידך נוגש מחמתיה לא יגוש קרינן ביה ע"כ ורש"י שכתב שאין שביעית משמטת חוב אביהם המת איפשר דס"ל דההיא דספרי ר"ש הוא ואיפשר דרבנן פליגי עליה עכ"ל. ולי נראה שדחה רש"י ההיא דספרי מדתנן פרק בתרא דשביעית רבי חוצפית אומר כותבין לאיש על נכסי אשתו וליתומים על נכסי אפוטרופין ומשמע ליה שאם היתומים הם לוים כותבין על קרקע האפוטרופין וכן אם הם מלוין יכולין לזכות קרקע האפוטרופין ללוה ולכתוב עליו פרוזבול דכדידהו דמי אלמא איכא גוונא דבעו יתומים לכתוב פרוזבול וכיון דתנן במתניתין דברי רבי חוצפית בלא שום חולק הכי קיימא לן ואילו לדברי הרמב"ן ליכא גוונא דליבעו יתומים לכתוב פרוזבול דאי ירשו מאביהם מימעיט מדסיפרי ואי הלוו הם מימעיט מדרב יהודה אמר שמואל ובעה"ת בשער מ"ה פירש ההיא דרבי חוצפית ביתומים שלוו ואין להם קרקע ולאפוטרופסים יש קרקע כותב המלוה פרוזבול עליהם הואיל ויש לו קרקע לאפוטרופוס אבל הם שהלוו לאחר אינן צריכין פרוזבול כדאיתא בהשולח יתומים אין צריכין פרוזבול עכ"ל: וכתב הרשב"א שאם היו גדולים טענינן להו

שמא היה לאביהם פרוזבול או שמא התנה שלא ישמטנו בשביעית וכ"כ במישרים נ"ז: וכתב הרשב"א בפרק שור שנגח ד' וה' דמהא דאמר רב יוסף יד עניים אנן אמר רב יהודה אמר שמואל יתומים אין צריכים פרוזבול שמעינן דדין עניים כדין היתומים ומי שחייב מעות לקופת הצדקה אינו משמט: כתב נ"י בפרק הנזכר דהא דיתומים דוקא בקטנים אבל גדולים כאינשי דעלמא נינהו וכן עניים שהם בני דעה וכיון דיכלי למיכתב פרוזבול אי לא כתבו אינהו דאפסידו אנפשייהו:

סעיף לב

ואין כותבין אותו אלא עד סוף שנה ששית נכנסה שנה שביעית אע"פ שאין משמטת עדיין אלא בסופה אפ"ה אין כותבין אותו כך היא הנוסחא הנכונה בספרי רבינו וטעמו מדכתב הרא"ש בפרק השולח תניא בתוספתא אימתי כותבין עליו פרוזבול ערב ר"ה של שביעית וה"ה קודם ולא בא למעט אלא בשנה שביעית דאע"ג דשביעית אינה משמטת אלא בסופה אפ"ה אין כותבין פרוזבול עכ"ל. וכתב עוד והא דאין כותבין פרוזבול בשביעית אף ע"פ שאינה משמטת אלא בסופה נראה לפרש הטעם ע"פ המקראות מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו מפשטיה דקרא ילפינן דאין שביעית משמטת אלא בסופה כדכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה שאינו אלא בסוף שבע שמוט כל בעל משה ידו אבל מיד כשהתחילה שנת השמיטה אין ב"ד נזקקין לגבות שום חוב וגם המלוה בעצמו אין לו ליגוש הלוה דכתיב לא יגוש את אחיו ואת רעהו כי קרא שמטה לה' מיד שנכנסה השמיטה לא יגוש אבל אם יפרע הלוה מעצמו אין צ"ל משמט אני וכמו שאין נזקקין לגבות החוב כך אין נזקקין לכתוב פרוזבול מיד כשנכנסה שביעית עכ"ל: אבל הרמב"ם בפרק הנזכר כתב אין שביעית משמטת אלא בסופה לפיכך הלוה את חבירו בשביעית גובה חובו כל השנה וכשתשקע חמה בליל ר"ה של מוצאי שביעית אבד החוב עכ"ל הרי שכתב שחוב שהלוה בשביעית גובה כל השנה ומשמע אפילו ע"י ב"ד. ובתשובה להרמב"ן סימן צ"ח כתוב שבעל העיטור שכתב אין כותבין פרוזבול משנכנסה שביעית גירסא משובשת נזדמנה לו בתוספתא בפרק בתרא דשביעית אך לפי הגירסא האמיתית כיון ששביעית אינה משמטת אלא בסוף כל זמן שהוא גובה מוסר שטרותיו לב"ד וכתב עוד אחר כך בדקתי אחר פירוש המשניות לרבי שמשון ז"ל שגם הוא הביא התוספתא כנוסחא שכתבתי עכ"ל. וכן כתב בתשובת הרשב"א וכן המנהג פשוט בארץ ישראל וסביבותיה לכתוב פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית וכן נהג מורי הרב הגדול הר"י בי רב ז"ל:

סעיף לג

פרוזבול המאוחר וכו' משנה פרק בתרא דשביעית:

סעיף לד

אמר רב נחמן נאמן אדם וכו' פרק השולח (גיטין לז:) ויהיב התם טעמא דכיון דתקינו רבנן פרוזבול לא שביק היתרא ואכיל איסורא וכ' הרא"ש והיה אומר רבינו תם דמהאי טעמא נאמן אפילו שלא בשבועה וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"ג סימן ל"ג וכתב דאיפשר דאף חרם סתם אינו מחרים דכיון שנהגו הכל להתנות ע"מ שלא ישמטנו בשביעית כודאי משוינן ליה ועיין בתשובה אחרת שכתבתי בסמוך. ואמרינן תו בגמרא כי אתו לקמיה דרב אמר מידי פרוזבול היה לך ואבד כגון זה פתח פיך לאלם הוא תנן וכן ב"ח שהוציא שטר חוב ואין עמו פרוזבול הרי אלו לא יפרעו תנאי היא דתניא המוציא שטר חוב צריך שיהא עמו פרוזבול דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אינו צריך וכתב הרא"ש הרי"ף ז"ל לא הביא כל זה ומתני" דוכן בעל חוב שהוציא שטר חוב כתבה במקומה בהכותב משמע דסתמא דמתניתין כרבי מאיר דהלכתא כוותיה מיהו נהגו העולם כרב וכן מסתברא דכיון דאמוראי עבדי עובדא כחכמים דברייתא יש לסמוך ע"ז עכ"ל. והר"ן כתב כהרא"ש ותמה על הרי"ף ודעת הרמב"ם פ"ט משמיטה כדעת הרא"ש והר"ן וכן דעת הרשב"א בתשובה ח"ג סימן נ"ז: כתב בעל התרומות שעל דברי הרמב"ם שכתב שאם תובעו מלוה על פה וטען הלוה פרוזבול הזה קודם ההלואה נעשה והמלוה טוען לא כי אלא אחר ההלואה נעשה התובע נאמן במיגו דפרוזבול היה לי ואבד קשה דלא אמרינן מגו לאפוקי ממונא וי"ל דשאני הכא דמסייע לתובע חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא עכ"ל: כתב בעל התרומות איכא מאן דאמר בכל מקום שנאמן התובע משתבע היסת ושקיל עכ"ל: וכן אם אמר המלוה וכו' כך כתב הרמב"ם בפ' הנזכר והר"ן בשם הרמב"ם וכתב במישרים נ"ז ובזמן הזה שאין אדם נאמן לומר פרוזבול היה לי כמו שיתבאר נראה דנאמן נתבע והמוציא מחבירו עליו הראיה אבל הרשב"א כתב בשם הרמב"ן ואפילו כשת"ל אין כותבין פרוזבול כשמואל נאמן לומר על מנת שלא תשמיטני בשביעי' הלויתי שהטענה עצמו כדאי להאמינו דכיון דאיכא תקנתא לא שביק היתרא ואכיל איסורא השתא בפרוזבול נאמן דאיכא למיחש דלא איזדקיקו ליה בי דינא בהך טענה לא מהימן וכן כתוב בתשובת הרמב"ן סימן רנ"ו וז"ל אפילו עכשיו שאין העם מורגלים בפרוזבול ולא יודעים אותו נאמן לומר תנאי היה בינינו שלא תשמיטני בשביעית מההוא טעמא גופיה דרב לא שביק היתרא ואכיל איסורא ולא עוד אלא דכל כגון זה פותחין לו למלוה ואומרים לו כלום תנאי היה לו עמך שלא תשמיטני בשביעית דכגון זה פתח פיך לאלם הוא וכיון שכן נאמן אפי' שלא בשבועה עד כאן לשונו. וכתב הריב"ש בסימן תצ"א דלד"ה טענינן ליתמי דילמא התנה בשעת הלואה ע"מ שלא

תשמיטני בשביעית: וכתב הרשב"א בתשובה שאם יצא מבית דין ולא טען פרוזבול היה לי או תנאי היה לי שלא ישמיטנו בשביעית וגם הב"ד לא פתחו לו בכך ופסקו הדין שמשמט והוא שתק אם שתיקתו בשעת פסק דין נראה כמודה ואע"פ שחזר לב"ד וטען אינו נאמן שאנו אומרים טענתא דשקרא אגמרוהו ובתשובה אחרת כתב אפילו יצא מב"ד ולא טען נראה שיכול לטעון שהרי ב"ד פותחין לו ואין חוששים שמא מתוך דבריהם ילמדו לשקר כ"ש במה שלא ידענו אם למדוהו בחוץ אחרים אם לאו עכ"ל ונראה ליישב שתי תשובות אלו שיש לחלק בין יצא מב"ד ולא טען והב"ד לא פסקו עדיין להיכא שפסקו הב"ד שמשמט ושתק דאז ודאי כשיצא וחזר וטען טענת שקר היא בלי ספק: ובתשובה אחרת ח"ג סימן נ"ז כתב וז"ל מה שטענת שאינו נאמן לומר פרוזבול היה לאבי לפי שבאותו זמן לא היה נודע וסבורים היו שאין שמיטת כספים נוהגת גם בזמנינו בטוב טענת דאינו נאמן עכשיו בינינו לפי שאין ענין הפרוזבול נודע עכשיו ואין כותבין אותו בשום מקום ואם עשה כן קול היה יוצא לו אבל אם טען עכשיו בינינו תנאי היה לי עמו שלא ישמיטנו בשביעית נאמן ופותחין לי אבל בזמן הראשון שהיו טועים בעיקר הדין וחושבים שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה אפילו טענה זו אין טוענים עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב ומ"מ באותה הארץ שלא נהגו בדורות הראשונים לחוש לשמיטה יש לחוש שמא מערים הוא וב"ד בודקין וחוקרין ואם רצה להחרים סתם על מי שנוטל ממונו שלא כדין מסתברא ששומעין לו עכ"ל: ומ"ש רבינו ובתשובת שאלה כתב ומה ששאלת אם נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד האמת שכתבו רבותינו שנאמן ואפילו בלא שבועה ואני לא סמכתי מעולם על זה וכו' בכלל ע"ח ועיין במהרי"ק סימן צ"ב כי האריך בזה (י): כתב במישרים נ"ז ערב שפרע למלוה וקודם שנתפרע מן הלוה הגיעה שנת השמיטה אינו גובה חובו כי כבר נעשה מלוה משעה שפרע כך כתבו הגאונים וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"ג סימן נ"ט וז"ל שאלת שמעון לוה מעות מעכו"ם וראובן נעשה לו קבלן ועשה לו שמעון שטר בגופן של עכו"ם שישמרנו מנזק והוצרך ראובן לפרוע לו בכת החצר ואחר כך נכנסה השמיטה מי נימא שתשמיטנו שביעית או לא: תשובה מסתברא שאם נתן לו העכו"ם רשותו בשטר כדרך שעושים העכו"ם לכל ערב הפורע ומוסרים לו שטר חוב אינו משמט שזה אינו בא מכת קבלנותו אלא מכח שטרו של עכו"ם שמכרו לו ואין העכו"ם בתורת שביעית והבא מחמת עכו"ם דינו כעכו"ם ואם פרע קבלן זה לעכו"ם ובא מכח שטר חיוב שעשה לו שמעון הלוה ה"ז משמט דתיכף שפרע זה קבלנותו נתחייב לו שמעון מחמת מה שנתחייב לו בשטר החיוב שחייב עצמו לו ולא עוד אלא אפילו לא כתב לו שטר חיוב אפ"ה כל שפרע מחמתו נתחייב לו מחמת

שפרע ממון מלוה עליו וחזר עליו כמלוה ולאו דוקא קבלן אלא אפילו ערב ג"כ הוא משמט לפי שמשעה שפרע חזר על הלוה כמלוה וחייב לערב ונעשה לו כמלוה ע"פ ומשמט עכ"ל:

סעיף לה

המחזיר חוב וכו' משנה פרק בתרא דשביעית הובאה בפרק השולח (גיטין לז:) ואיתמר עלה אמר רבא ותלי ליה ופרש"י אם היה רוצה לחזור בו יתלנו על עץ אם גברה ידו עד דא"ל אעפ"כ וכתב הרא"ש ולא נהירא דאם כן בטלת תורת שמיטה ונראה לפרש ותלי ליה כלומר יהיו עיניו תלויות יושב ומצפה עד שיאמר כך וכן מפרש בירושלמי גבי הא דתניא וצריך לומר משמט אני אמר רב הונא אמר רב אומר לו בפיו והימין פשוטה לקבל וכן פירש בערוך וכן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף לו

ומיהו צריך שיאמר וכו' כך מפורש בהשולח:

סעיף לז

שטר חוב שעבר עליו שביעית וכו' כ"כ בעה"ת בשער מ"ה וכתב שכן הסכים הרמב"ן ז"ל וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ע"ח בשם הרמב"ן:

סעיף לח

המוכר שטר לחבירו וכו' עד סוף הסימן כן דעת בעל התרומות בשער מ"ה:

סימן סח

סעיף א

שטרי מקח וממכר וכו' פ"ק דגיטין (י:) תנן כל השטרות העולים בערכאו' של עכו"ם כשרים חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים ובגמ' קא פסיק ותני ל"ש מכר ול"ש מתנה בשלמא מכר מדיהיב זוזי קמייהו קנה ושטרא ראיה בעלמא הוא ואי לאו דיהיב זוזי קמייהו לא הוי מרעי נפשייהו וכתבי ליה שטרא אלא מתנה במאי קני ליה בהאי שטרא האי שטרא חספא בעלמא הוא אמר שמואל דינא דמלכותא דינא ואבע"א תני חוץ מכגיטי נשים עוד שם (יא.) רבינא סבר לאכשורי בכנופייא דארמאי א"ל רפרם ערכאות תנן וכתב הרי"ף ודוקא ערכאות דלא מקבלי שוחדא ובפ"ב דגיטין (דף יט:) רב פפא כי הוה אתי שטרא פרסאה קמיה מקרי ליה לשני עכו"ם זה שלא בפני זה והו"ל כמסיח לפי תומו ומגבי ביה ממשעבדי ויש גורסין מבני חרי וכתב ה"ה פרק כ"ז ממלוה ולוה שדעת הרמב"ם ורוב הגאונים לפסוק כלשון אחרון שאמרו תני חוץ מכגיטי נשים שר"ל שכל שטר שהוא כגט שהשטר הוא שטר הקנאה ושיעבוד אינו מועיל כלל ויש לפרש לפי דעתן ז"ל דאע"ג דקי"ל דדינא דמלכותא דינא ה"מ במה שהוא תועלת המלך

בענייני המסים שלו ומה שהוא מחוקיו אבל בדברים שבין אדם לחבירו אין דינו בהם דין וה"ק ואי בעית אימא לא אמרינן בכי הא דינא דמלכותא דינא ותני חוץ מכגיטי נשים ואין ראיה גמורה הפך מזה עכ"ל והרשב"א כ' שמצא בתשובה להרי"ף כדברי הרמב"ם והר"ן דחה פירוש זה מדאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא נד:) דינא דמלכותא דינא אפילו בדבר שאין בו תועלת למלך כלל ולכך פירש דואי בעית אימא לא פליג אלישנא קמא אלא ה"ק מתניתין אפילו בדליכא הורמנא דמלכא ותני חוץ מכגיטי נשים וה"ה לשטרי מתנה דדמי להו שבשניהם הדבר מתקיים בשטר בלבד ומיהו היכא דאיכא הורמנא דמלכא כל השטרות העולים בערכאות שלהם כשרים אפילו שטרי מתנה וכ"כ הרא"ש וכתב ה"ה בפרק כ"ז מהל' מלוה ולוה שכן דעת העיטור והרמב"ן והרשב"א ז"ל: (ב"ה) ומה שהביא הר"ן ראיה מההוא דפ' חזקת הבתים לפי מה שפירש בו נ"י אין משם ראיה: ואחר שהקדמתי זה אבוא לבאר לשון רבינו אחת לאחת. שטרי מקח וממכר וכו' כבר נתבאר מדאמרינן בשלמא מכר מדיהיב זוזי קמייהו קנה ושטרא ראיה בעלמא הוא וכו'. ומ"מ בשטרי הלואות איכא פלוגתא שהרמב"ם כתב בפרק הנזכר והורו רבותי שאפילו ש"ח שלהם שנתנו המעות בפניהם פסולין ואין אני מודה בזה. וכתב ה"ה שטעם רבותיו מפני שאע"פ שברי לנו שקבל המעות דלא מרעי נפשייהו מ"מ אם לא מחמת השטר היתה מלוה זו ע"פ שהיה נאמן עליה לומר פרעתי וכיון שכן האי שטרא חספא בעלמא הוא ואינו דומה למכר לפי שהמוכר שדהו בעדים הרי הוא כמוכר בשטר לכל דבר ואנן סהדי דאי לאו דיהיב זוזי קמייהו לא מרעי נפשייהו ונ"ל לפי שיטה זו דהא דרב פפא בשטר מכר שנטרף המקח מן הלוקח ובא לגבות מחמת האחריות שבו והם גורסין ומגבי ביה ממשעבדי וכדקי"ל דהמוכר שדהו בעדים גובה מנכסים משועבדים והרמב"ם סובר שכיון שעיקר השיעבוד חל מחמת קבלת המעות לענין טעם פרעתי יכול לומר שטרך בידי מאי בעי והוא ז"ל גורס וגבי ביה מבני חרי ובשטרי הלואה הוא לפי גירסא זו בהכרח דאי בשטרי מכר לא גרע ממוכר שדהו בעדים שגובה ממשועבדים עכ"ל ודעת הראב"ד בהשגות כדעת רבותיו של הרמב"ם. ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דהא העיטור והרמב"ן והרשב"א והרא"ש והר"ן סברי כוותיה בהא: כתב הרשב"א כל שטרות מקח וממכר והודאות והלואות וכו' העולים בערכאות העכו"ם לפי דעתי ולפי דעת רבותי נ"ל כולם כשרים מן הדין לפי שכל שטר שאינו אלא לראיה ולדעת אמיתת הענין סומכים בעדות של ערכאות העכו"ם משום דחזקה לא מרעי נפשייהו ולולי שהיו שם כשמנה זה לחבירו מעות לא היו כותבין וכדמשמע בפרק קמא דגיטין דלא קשיא ליה אלא שטר מתנה וכיוצא בו שהוא עשוי לקניה בלבד ואם כן אף אנו נאמר שאם לא הודה

המלוה שקבל המעות או שנפרע והודה בפני הערכאות פוסלין עצמן להעיד שקר ולקבל שוחד. ועוד אנו מקובלים שבשטרי הלואה העולים בערכאות של עכו"ם גובין ממשעבדי דכל שעולין בערכאות קול יוצא עליהם דגרסינן בפרק ב' דגיטין רב פפא כי הוה אתי לקמיה שטרא פרסאה וכו' ומגבי ביה ממשעבדי וזו הגירסא אצלינו בכל ספרינו ועליה הסכימו כמה מחכמי ישראל וגם הרי"ף כתבה בהלכות אלא שהוסיף וכתב נ"א מבני חרי וזה כולו שכתבתי שלא כדברי הרמב"ם ז"ל אלא מה שנראה בעיני וקבלתי מרבותי נ"נ אני כותב לכם וכ"ש במקום שיש מנהג שבכלל דברים אלו של ממונות הולכין אחר המנהג וכדגרסינן בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עד.) גבי האי סיתומתא קניא עכ"ל:

סעיף ב

ומ"ש רבינו ואם לא ידעו ישראל לקרותו וכו' הוא עובדא דרב פפא פרק ב' דגיטין (יט):

סעיף ג

וכתב הרמב"ם צריך שיתן המעות בפניהם וכו' בפרק כ"ז מהלכות מלוה והוא לשון הגמרא דאי לאו דיהיב זוזי קמייהו והטעם לפי שבכסף הוא קונה ואין הודאתו בפניהם הודאה: ומ"ש ואינו גובה אלא מבני חרי כבר נתבאר בסמוך שיש גורסין כן: ומ"ש וצריכים עדי ישראל שיעידו וכו' הוא ממה שכתב הרי"ף ודוקא ערכאות דלא מקבלי שוחדא ומפרש הרמב"ם שידועות שאינן מקבלות שוחד והרא"ש נסתפק בהא דקאמר ודוקא ערכאות דלא מקבלי שוחדא אי אתא למימר דבעינן דידיע לן דהני לא מקבלי שוחדא או אתא לאשמועינן דסתם ערכאות לא מקבלי שוחדא והעלה דמסתבר דסתם ערכאות לא מקבלי שוחדא והרא"ש בפסקיו כתב דברי הרמב"ם וכתב עליהם ולא נ"ל דמי יעיד על זה וכו' ולפי האמת אין זו קושיא לא לדברי הרמב"ם ולא לדברי הרמ"ה דאיכא למימר אין הכי נמי דסתם עכו"ם מקבלי שוחדא מיהו כל היכא דהוי דייני ואזלי ולא אשתכח עלייהו ריעותא לא מפקינן להו מחזקת הכשרות אלא בראיה: (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דסוגיין דעלמא בדיני ממונות כוותיה ועוד דהרמ"ה כוותיה ופשט דברי הרי"ף כוותיה: וכיון שנעשה בפניהם וכו' פרק קמא דגיטין (דף יא.) אמר רבא האי שטרא פרסאה דמסריה ניהליה באפי סהדי ישראל מגבינן ביה מבני חרי פי' רש"י וחתמי עליו פרסיים וכתב הרא"ש דרש"י לטעמיה שפירש לעיל לא הוזכרו לפיסול אלא בזמן שנעשו בהדיוטות משום דלא קפיד אאורועי נפשייהו משמע דלא פסול אלא דומיא דערכאו' בלא עדי מסיר' אבל בעדי מסיר' כשרים לגבות מבני חרי ושטרות העולים בערכאות אפי' בלא עדי מסירה ישראלים גבי ממשעבדי והכי איתא לקמן בפ"ב כי הוה אתי לקמיה שטרא פרסאה דעביד בערכאות של עכו"ם מקרי ליה לב' עכו"ם וכו' ומגבי ביה ממשעבדי ופירש"י משום דאית ליה קלא כשחותמים עליו

ערכאות דשטרא פרסאה דלעיל דגבי מבני חרי מיירי דחתומים עליו הדיוטות דלית ליה קלא ופר"י שפוסל שטרי הדיוטות אף בעדי מסירה ע"כ הכא מיירי דחתימי עליו ערכאות וקמ"ל דאע"ג דמסריה ניהליה באפי סהדי ישראל לא מגבינן ביה ממשעבדי ולקמן בפ"ב גרסינן ומגבינן ביה מבני חרי וכן מסתבר דמשמע בשמעתין דאין חילוק בין ערכאות להדיוטות אלא דהדיוטות מרעי נפשייהו וערכאות לא מרעי נפשייהו ולא לענין קלא דדוקא עדי ישראל הוא דמפקי לקלא ועוד דלא מסתבר כלל שיכשיר ר"ע בשטרי הדיוטות בלא עדי מסירה ואם כן רבנן פסלי אף בעדי מסירה ומיהו סוגיא דשמעתין משמע כפירוש רש"י דלפר"י הול"ל האי שטרא פרסאה אף על גב דמסריה ניהליה באפי סהדי ישראל לא מגבינן ביה ממשעבדי ועוד אי בשטרי ערכאות איירי לא הוה ליה לרבא למימר מימרא באפי נפשיה אלא הו"ל לפרושי מתניתין דשטרי ערכאות דאמר במתניתין דכשרים דוקא למיגבא מבני חרי אבל למיגבא ממשעבדי לא אפילו מסריה ניהליה באפי סהדי ישראל וכן מצאתי בירושלמי מר בר יעקב בר אחא קול יוצא לארטכום אלמא משמע דגובה ממשעבדי וכן עיקר עכ"ל ועוד העלה כן באותו פרק עצמו לקמן בדרך מסקנא: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן תתקפ"ב שטר העולה בעש"ע קיי"ל דמגבי ביה אפילו ממשעבדי ל"ש חתום עליו חד או תרי ובמקומות הללו שהערכי מעמיד נער במקומו לכתוב והוא אינו יודע ואעפ"כ מקיים שטר זה שכתב הנער לא חיישינן כלל דסמכינן אחזקה דלא מרעי נפשייהו ולא הוה מקיים להו כלל אי לאו דקי"ל מתחלה ביה דלא הוה משקר ביה לעולם: וכתב עוד הרשב"א בתשובה ח"ג סי' ט"ו ספר הערכי כשטר הערכי שאין עיקר הענין אלא משום נאמנותו של הערכי א"כ ספרו כשטרו שגם הוא לא היה כותב בספרו אלא א"כ היה אמת דלא מרע נפשיה וכל מה שהערכי מוצא כתוב בספרו עליו הוא סומך לכתוב בשטר א"כ אין לחלק בין ספרו לשטרו עכ"ל. וכתב עוד שם סימן ט"ז על שנמצא בספר הערכי שעבר עליו הקולמוס על זכותו של זה אומר אני כי שני מחקין יש במה שמוחק הערכי מ"ש בספרו האחד שנכתב ולא בא לידי גמר והשני שמחק להודיע שכבר נכתב ונחתם ונותן לבעליו כדי שלא יכתוב ב' שטרות על שדה אחת או על הלואה אחת ואלו שבמקומינו נהגו להעביר הקולמוס כמין שלשלת על אותו שלא בא לידי גמר ועל האחר שבא לידי גמר ונכתב ונחתם וניתן לבעליו מעביר עליו קולמוס העברה פשוטה ומקצתן כתוב כזה נחתם ויצא ואשר אמרתם במה שנהגו להעביר שם הקולמוס שתי וערב יראה ענין המחק השני שאמרתי שבא לגמר אלא שניתן לבעליו ומ"מ עדיין במקומי עומד במה שאמרתי שאין כל ענין השטרות העולות בעש"ע כשרים אלא מפני שנאמן הערכי אצלנו משום דלא

מרע נפשיה א"כ כל מה שכתוב בספרו אנו מחזיקין שכן היה האמת ולפיכך אף על פי שאינך עושה דין ע"פ ספרו להוציא וכמו שאין אנו כותבין שני שטרות על שדה אחת בשטרי מכר ושטרי הלואה משום שמא יגבה ויחזור ויגבה מ"מ לאוקמי עושין דין שאין אנו צריכין כאן אלא לדעת שמעון זה שמחזיק בקרקע מחמת שניתן או נמכר אותו קרקע לבת ראובן ולוי בעלה שהוא בא מכחה אם הוא אמת שכן היה כדי שלא יוציאנו מחזקתו והאמת מתברר מתוך ספרו של הערכי זהו שנ"ל בזה בלי ספק עוד אני אומר דפעמים דנין ומוציאין ע"פ ספרו כל שאין שם חשש פרעון כיצד האומר לחבירו מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום ועדים מעידים שלוה גובה הכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי וכשבאו עדים ואמרו שלוה ה"ז הוחזק כפרן ואפילו אמרו העדים שלוה ופרע גובה הכל כדאיתא בפרק שבועת הדיינים (שבועות מא:) לפי שהעדים מעידים שלוה ונאמנים עליו והוא מודה שלא פרע ונאמן על עצמו יותר מק' עדים וספר הערכי נאמן אצלנו כעדים עכ"ל: וכתוב בתשובות להרמב"ן סימן ע"ח מה ששאלת על שטר העשוי בערכאות והלה כופר בו אם הערכי נאמן להעיד או צריך שני עדים כשרים דעתי נוטה שהערכי בעצמו נאמן להעיד שהוא כתבו וכ"כ בתשובת הרשב"א סימן תתקפ"ו: ומ"ש רבינו ופירש הוא ערכאות וכו' כך כתב גבי דינא דמלכותא דינא: ומ"ש רבינו יראה מדבריו וכו' אינו מוכרח שמ"ש הרא"ש ויראו וידעו אמיתת הדבר איפשר לפרשו דה"ק בהדיוטות אע"פ שכתוב שראו נתינת המעות לא מהימני דדילמא קבלו שוחד לכתוב כן אבל ערכאות כיון שכתוב בשטר שראו העדים נתינת המעות והערכאות צוו לעדים לחתום קושטא קאמרי שהעדים ראו נתינת המעות אבל אם אין כתוב בשטר שראו נתינת המעות אלא שהודה פלוני בפניהם שחייב לפלוני מנה ואין הודאתו בפניהם הודאה שכיון שאין שם עדים כשרים הוה ליה כאילו הודה לו בינו לבינו:

סעיף ה

ואם לא נעשו בערכאות וכו' היינו מה שכתבתי בסמוך סבר רבינא לאכשורי בכנופיא דארמאי וכו': אפילו נמסר בפני עדי ישראל וכו' על מימרא דרבא שכתבתי בסמוך האי שטרא פרסאה וכו' כתב הרא"ש וכן נ"ל לפרש דהאי שטרא פרסאה מיירי שאין חתומים עליו עדים דאי חתימי עליו עדי עכו"ם היכי גבי בע"מ ישראל אפילו מבנ"ח והא מודה רבי אליעזר במזוייף מתוכו דילמא אתו למימסר קמייהו: ומ"ש רבינו והוא שידעו עדי מסירה לקרותו וכו' כך מפורש שם בגמרא דפריך אמאי דאמר רבא שטרא פרסאה כשר וגובה מב"ח והא לא ידעי למיקרי בדידעי והא בעינן כתב שאינו יכול להזדייף וליכא בדאפיצן והא בעינן שיחזיר מענייננו של שטר בשיטה אחרונה בדמיהדר וכתב הרא"ש

וה"ה דכל הני פירכי שייך אמתניתין שטרות העולים בעש"ע דבעינן כתב שאינו יכול להזדייף ושיחזיר בשיטה אחרונה מענין השטר והא דלא קבע ליה רב אשי אמתניתין משום דלא שייכי כל הני פירכי אמתניתין וכתב הר"ן שאפילו לדברי האומרים דבשטרי ישראל בשלא החזיר בשיטה אחרונה מעניינו של שטר לא מיפסלי שטר בהכי אלא שאין למדין משיטה אחרונה לפי שהעדים מרחיקים שיטה אחת מהכתב בשטרי עכו"ם כיון דמרחקי טובא א"א ללמוד מהם כלל שהרי אפשר שהוסיף כמה שיטין אלא א"כ היה מעניינו של שטר בשיטה אחרונה שנראה בסוף השטר ואם כתב בו משם ולמטה כלום חוששין עכ"ל: והרמב"ם כתב שאם נעשה בהדיוטות וכו' ז"ל בפרק הנזכר שטר שעדיו עכו"ם שמסרו הלוה ליד המלוה או המוכר ליד הלוקח בפני שני עדים מישראל אע"פ שאינו עשוי בערכאות ואין בו כל הדברים שמנינו הרי זה גובה מבני חורין והוא שיהיו העדים שמסר בפניהם יודעים לקרותו וקראוהו כשמסרו בפניהם ויהיה כתיקון שטר ישראל שאינו יכול להזדייף ולא להוסיף ולא לגרוע ולמה לא יגבה בו מן המשועבדין מפני שאין לו קול עד כאן לשונו וטעמו מפני שהוא מפרש מימרא. דרבא האי שטרא פרסאה וכו' והתנו בגמרא שלא יהא יכול להזדייף ושיחזיר מעניינו של שטר בשיטה אחרונה היינו דוקא בשטר שאינו עשוי בערכאות אבל כשהוא עשוי בערכאות אין צריך שיהא כתיקון שטר ישראל ולדידיה היינו שלא קבע רב אשי הני פירכי אמתניתין כך כתב ה"ה שנראה מדברי הרמב"ם ושכך דעת בעל העיטור אבל יש מצריכין כן אפילו בערכאות וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ובארצותינו אע"פ שמרחיקין חותם הערכי מן הכתב יותר משיטה אחת כבר ניכר סיום השטר שלהם ודי בכך ואין חוששין שמא יגוז השטר ויחזור ויכתוב שטר אחר שהרי יש להם דבר שעומד אצל הערכאי וכל המזייף מירתת לזיופי שמא יגלה זיופו ע"י מה שהוא ביד הערכאי עכ"ל :

סעיף ו

אבל שטרי מתנות וכולי. (ב"ה) אראש הסימן קאי שכתב שטרי מקח וממכר וכו' כשרים והם סיום דברי הרמב"ם בפרק הנזכר וגם הוא נמשך למ"ש לעיל בסמוך והרמב"ם כתב שאם נעשה בהדיוטות וכו' אלא שהפסיק בא"א ז"ל כ' כסברא הראשונה והטעם ששטרי מתנות אינם כלום נתבאר: כך נתבאר בתחילת סימן זה: ומ"ש כגון שדי נתונה לך שעיקר הקנין נעשה ע"י השטר וכו' כן משמע מפשטא דלישנא דגמרא (יז:) דקאמר אלא מתנה במאי קני לה בהאי שטרא האי שטרא חספא בעלמא הוא וכן פרש"י אלא מתנה דע"י השטר הוא קונה אותו במסירת השטר היכי מיקניא האי שטרא חספא בעלמא הוא ע"כ ומשמע דאם קנה המתנה בחזקה או בקנין סודר ולא בשטר או אם היתה מתנת ש"מ דדבריו ככתובים וכמסורים

דמי דבכל הני אין השטר אלא לראיה כמו שטר מכר כשר אבל קשה דאם כן שטרי מחילות אמאי אינם כשרות הא אפילו אם מחל לו בלא עדים מהני דלא איברו סהדי אלא לשקרי והשטר אינו בא אלא לראי' : (ב"ה) גם על שטרי הודאות יש לדון דכיון דשטרי ראיה הם למה יפסלו ובהא י"ל דאף על גגב דאודי ליה שחייב לו אינו כלום אא"כ הודה בפני עדים כשרים וכיון דעכו"ם פסולים לעדות אינו כלום ומיהו שטרי פשרות דאינם כלום ניחא משום דפשרה צריכה קנין ועכו"ם אינן בקיאין בטיב קנין ואע"פ שנעשה הקנין במנא דכשר וכו' כיון דרוב עכו"ם אינן בקיאין בכך לא פלוג רבנן: ומצאתי לריב"ש שכתב בתשובה סימן נ"א וז"ל אפילו לדעת הרמב"ם הדבר ברור דשטרי צוואות כשרים כשטרי מכר שהרי אין השטר עושה קנין אלא דיבור המצוה עושה קנין דדבריו ככתובין וכמסורין דמי ואין השטר אלא לראיה בעלמא והערכי נאמן לומר שכך צוה דהא לא מרע נפשיה והו"ל כשטרי מכר ובסימן קמ"ב הוקשה לו הקושיא שהקשיתי ממה שכתב הרמב"ם לפסול בשטרי מחילות העשוי בערכאות וכתב שדבריו בפיסוק זה מתמיהים וכתב בסוף ואולי הרב ז"ל אגב שיטפא נקט שטרי מחילות עכ"ל וכיוצא בזה כתב סימן תצ"ג וסימן תע"ח וסיים בה אמנם מ"ש שטרי הודאות אפשר שדעתו היה להודאות של הלואות שיש בהם שיעבוד נכסים והשטר עושה השיעבוד אבל בהודאת פרעון כיון שהודה בפני הערכי והערכי נאמן דלא מרע נפשיה בזה דיו כ"ש בשטרין שלנו שרגילין להעיד ב' עדים יהודים בשטרי היהודים וא"כ הרי הודה המלוה שנפרע בפני היהודים ההם ובזה נתקיימה ההודאה והערכי נאמן לומר שהיו פלוני ופלוני עדים בהודאת פלוני לפלוני דהא לא מרע נפשיה וכ"ת עדיין אין הערכי מעיד שאמר לעדים אתם עדי ואם כן אין כאן הודאה הא ליתא חדא דלא בעינן אתם עדי אלא בהודאה שמתחייב בה אבל בהודאת פרעון לא בעינן אתם עדי שאין אדם עשוי לפגום את שטרו ולהודות שנפרע מחמת השטאה וכ"כ ה"ר יונה ז"ל וטעמא דמסתבר הוא ועוד שדרך הערכי לומר לעדים תעידו בהודאה זו ולקרות לפניהם השטר והבעל דבר מקיים ביד הערכי בפניהם והערכי כותב שמותם בנוטר ובשטר ואין לך אתם עדי גדול מזה ועוד שהרמב"ם בפרק ז' מהלכות טוען כתב שכל האומר בדרך הודאה הרי הוא כאומר אתם עדי ובנדון זה הרי אמר לעדים כשרים בדרך הודאה כפי דברי הערכי הנאמן בזה והרמב"ם לא דיבר כי אם בערכאות של עכו"ם שאין מעידים עדי ישראל אבל הנוטרין האלה שמעידין בהם עדי ישראל הרב יודה בזה בשטרי הודאה עכ"ל: וכתב עוד ומעתה אף לפי תקנתכם להתנהג ע"פ הרמב"ם טענה זו אינה טענה וכ"ש אם אחר התקנה ההיא נהגו יחידי הקהל לעשות שטרות ביד הנוטרין הרי הוא כקנין מן הדין אחר שנהגו בו דומיא דמאי דאמרינן האי סיתומתא קניא ואפילו למקני ממש אי רגילי

בהכי עכ"ל בסימן תע"ח. וכתב עוד בסימן תצ"ג ואצ"ל שאם אין שם הסכמה שאין צריך לכל זה שכבר הסכימו האחרונים להכשיר כל שטרות העולים בערכאות של עכו"ם ועליהם אנו סומכין: וכתב א"א הרא"ש ז"ל אם הנהיג המלך וכו' כבר כתבתי בתחילת סימן זה שדעת הרא"ש כדברי המפרשים דלשון שני לא פליג אלישנא קמא דה"ק ואב"א אפילו באתרא דליכא הורמנא דמלכא תני חוץ מכגיטי נשים אבל כי איכא הורמנא דמלכא אפילו שטרי מתנות ומחילות כשרים הם וכל לשון הרא"ש שכתב רבינו הנה הוא בפסקיו בפרק הנזכר: וכתב בתשובה כלל י"ח סימן ג' נראה שבזמן הזה אין רגילין בדיני ישראל וגם לא בערכאות העכו"ם לקנות בשטר לא במכר ולא במתנה אלא מקיימים המכר או המתנה באחד מן הקניינים דשייכא בהו וכותבין השטר לראיה הילכך כולהו כשרים בערכאות של עכו"ם עכ"ל וכתבה רבינו בס"ס רצ"ג: ומ"ש הרא"ש דהאידנא ליכא דינא דמלכותא שיהיו השטרות נעשים בערכאות לפי מנהג מקומו כתב אבל לדידן היושבים במלכות תוגרמא הדבר ידוע דדינא דמלכותא הוא שלא יהיו השטרות נעשים אלא בערכאות וכן היה במקומו של הריב"ש כמש"כ בסימן ר"ג: וז"ל הרשב"א בתשובה בתולדות אדם סימן ב' מה שטען ששטר הרשאה כשר משום דינא דמלכותא דינא אע"פ שיש מקצת מן הגדולים סוברים כן אין דעתי נוטה אלא כלישנא אחרינא דאיתמר תני חוץ מכגיטי נשים וכ"נ דעת הרי"ף מלבד שאני חושש דכל השטרות העולות עכשיו בערכאות מפני שאינם מקפידים להרחקת חתום הערכי מן השטר שני שיטין ולפיכך כל שאין המתחייב בא בחותם ידו אני חושש להם ולא אדון בהם כלל דלא עדיפי מדידן אבל כשהמתחייב חותם בו כשר משום כתב ידו וכ"ש כשעדים חתומים בו סמוך לשטר קודם חותם הערכי ואם אמר לו בשעת הקנין קני הוא וכל שיעבודו אפשר שדי לו בכך לפי שהקנין במקום כתיבה עומד וכן דעת ר"ח אבל הר"י ן' מיגא"ש כתב שלא קנה אלא בכתיבה ממש וכמו שכתב בפירוש בתרא שלו וגם מורי ה"ר יונה הודה לדבריו ואם עדים חתומים אף שטר הרשאה כשר דבכל לשון כשר עכ"ל. ובתשובה אחרת בסימן תתקפ"ו כתב שנשאל כי חכמי העכו"ם אומרים שהם סומכים בהרחקת החותם מהשטר במה שסיום שלהם ידוע וצריך שיהא סיום השטר מכתיבת הסופר מלבד זה שיחתום והרי הכתיבה אחד והכל מיד הסופר והשיב שאם היה הדבר כן אין כאן בית מיחוש כלל להרחקת השיטין והרי הוא זה כלומר לזה הסופר שהרחיק אותן השיטין כאילו לא הרחיק אלא שבארץ הזאת אדרבה כשהם כותבין ע"י סופר שתחתיו לעולם הוא מקפיד שיהא סיומו של שטר מכתיבת הסופר שכתב השטר וע"כ הוא חושש להם והשיב עוד אם רצו לעשות קיום לשטר שהערכי עצמו נאמן דסוף דינא כתחילת דינא וכ"ש שני

עדים: ובתשובה אחרת שם בסימן תתקפ"ה כתב דבהודאה בחתום ידו והשטר בגופן של עכו"ם מהני דמסתמא ידע וקרא ואחר כך חתם וכתב עוד אפילו מלוה מודה דאין לוה יודע לקרות מכל מקום הרי סמך על הערכי ומתחייב הוא בכל הכתוב בו והיינו טעמא דשליש וגדולה מזו אמרו (קידושין סד.) בעל אומר לפקדון ושליש אומר לגירושין שליש נאמן וטעמא דכיון שיודע בשעה שהשליש הגט שהיה יכול ליתנו לאשה אף הוא גומר ונותן לגירושין כל שיאמר השליש כן אף כאן כן הדין והוא גמר בדעתו להתחייב בכל מה שיאמר הערכי ואע"פ שלא לוה כרבי יוחנן דאמר (כתובות קא:) חייב אני לך מנה בשטר חייב אע"פ שלא לוה: ומ"ש רבינו ואפילו נמסרו בפני ישראל כתב שם הרא"ש הטעם דחיישינן שמא ימסרם הנותן למקבל בפני ערכאות עכו"ם שהיה סבור שכמו שנאמנים חותמי עכו"ם כך נאמנים למסור בפניהם והא ליתא דלחתום שקר הוא דלא מרעי נפשייהו אבל בעדות בע"פ מרעי נפשייהו עכ"ל ומה שהכשיר בקנין סודר הנעשה בפני העכו"ם מפני שאפילו הקנה לו כן בינו לבין עצמו מהני כמבואר בדברי הרמב"ם פ"ה מהלכות מכירה ולא מרעי נפשייהו לכתוב דבר שלא נעשה בפניהם: (ב"ה) ולעיל בסימן זה כתבתי ד' הרמב"ם קנין העשוי עכו"ם אינו כלום:

סעיף ז

והרמ"ה כתב וכו' דעת הרמ"ה כדעת הרמב"ם דהא דאמרינן בגמ' גבי מימרא דרבא דשטרא פרסאה צריך שיהא עשוי כתיקון שטרי ישראל היינו דוקא בשטרי מכר והלואה דהדיוטות או שטרי הודאות והלואות בין דערכאות בין דהדיוטות אבל בשטרי מכר והלואות הנעשים בערכאות א"צ שיהא כתיקון שטרי ישראל ולפיכך כתב דשטרי מכר והלואה שנעשו בהדיוטות ונמסרו בפני ישראל אף ע"פ שעדי עכו"ם חתומים בו גבי מבני חרי והיינו דוקא בנעשו בהדיוטות דאילו נעשו בערכאות ממשעבדי נמי גבי ושטרי הודאות בין שנעשו בערכאות או בהדיוטות לא מהני מידי כמו שקדם אא"כ נמסר בפני עדי ישראל וידעי למיקרייה וכו' וכמו שנתבאר בגמרא: ומ"ש ועדים החתומים בו שמות מובהקים וכו' מדאמרינן אמתני' דכל השטרות העולים בערכאות של עכו"ם אף על פי שחותמיהם עכו"ם כשרים חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים רש"א כולם כשרים ולא הוזכרו לפיסול אלא בזמן שנעשו בהדיוט והא לאו בני כריתה נינהו א"ר זירא ירד ר"ש לשיטתו של רבי אלעזר דאמר עדי מסירה כרתי כלומר ור"ש נמי בהכי מכשיר שימסרנו לה בפני עדי ישראל כלומר שאם חתמו עליו עדים פסולים פסול מדרבנן דילמא אתי למימסריה באפייהו ומימסך עלייהו והא"ר אבא מודה רבי אלעזר במזויף מתוכו הב"ע בשמות מובהקים בעכו"ם כלומר דתו לא אתי למימסך עלייהו דמידע ידיע דעכו"ם הם

וסובר הרמ"ה דכיון דאוקימנא לר"ש כר"א הלכתא כוותיה וה"ה לשאר שטרות דכשאין שמותיהם מובהקים חיישינן דילמא אתי למיסמך עלייהו שיחשוב שהם ישראל: ומ"ש או במקום שאין ישראל רגילים וכו' פשוט שם בברייתא לרשב"ג והרא"ש כתב שאין לקבוע הלכה כיחידאה בלא ראיה ברורה אלא כת"ק קיי"ל דגזר מובהקים אטו אינם מובהקים ושכן דעת רשב"ם ור"ח כלומר וה"ה דגזרינן מקום שאין ישראל חותמים אטו מקום שישראל חותמים ואע"ג דבגמרא אמרינן דאתרא באתרא לא מיחליף היינו לרשב"ג אבל לת"ק מיחליף והכי קי"ל והרמב"ם שלא חילק בין שמות מובהקים לאינם מובהקים ק"ל דהא מודה ר"א במזוייף מתוכו ואין לומר דס"ל דלא אמרינן הכי אלא בגיטי נשים דהא בפ' ז"ב (כח:) גבי ההיא מתנתא דתתימי עלה תרי גיסי אמרינן מודה רבי אלעזר במזוייף מתוכו וה"ה לא נתעורר לזה וצ"ע: (ב"ה) ואפשר לומר דסבר הרמב"ם דהא דמשמע בגמ' דבעדי עכו"ם חשיב מזויף מתוכו ה"מ בגיטי נשים אבל בשטרו ממון אע"ג דבישראלים קרובים או פסולים חשיב מזויף מתוכו התם היינו טעמא משום דאתי לאחלופו לאכשורי בלא עדי מסירה אבל בעדי עכו"ם לא חיישי' להכי אפילו בשמות שאינם מובהקים בעכו"ם ואפילו במקום שישראל חותמין:

סעיף ח

כתב הרמב"ן שטרות העשויין בנוטרין של מלכות וכו' עד סוף הסימן מבואר בדברי ה"ה פרק כ"ז מהלכות מלוה וכתבו הריב"ש בסי' פ"ה וכתב עוד בסימן ר"ג יש חולקים על הרמב"ן בזה ויש להם על מה שיסמוכו בפרק חזקת (בבא בתרא נד.) וכתב עוד שם ובנדון זה הרי יש במתנה זו קנין סודר והערכי נאמן לומר שהנותן נטל קנין דאי לאו דחזא הכי לא מרע נפשיה ואי משום דלא כתב במנא דכשר למקניא ביה אין בכך כלום שמה שכותבים הלשון ההוא אינו אלא לשופרא דשטרא ואין לחוש שטעו וקנו בדבר שאינו מועיל שהכל יודעים דבר זה לרוב רגילותו ואף על פי שהערכי אינו בקי בדינים אלו מ"מ כבר הזכיר שהיו שם עדי ישראל והוא נאמן על זה והעדים שהוזמנו להעיד ודאי דקדקו שנעשה כראוי עכ"ל (ו):

סימן סט

סעיף א

ב מי שלוה מחבירו וכו' משנה בפרק בתרא דבבא בתרא (קעה.) הוציא עליו כתב ידו גובה מנכסים בני חורין וכתב בעל התרומות בשער י"ג איכא מאן דאמר דכל כתב ידו חתם ידו הוא כלומר שחותם מלמטה שמו והא ליתא דאפילו בכתב ידו כולי סגי מיהו כתב מתחלה שמו וכתבו אחרים למטה חיוב עליו אין זה נקרא כתב ידו ואינו מעלה ואינו מוריד דאיכא למיחש לזיופא כדאיתא בפרק גט פשוט גבי ההוא כוזבנא ואמרינן

נמי התם האי מאן דבעי לאחוויי חתימת ידיה בבית דין לא ליכתוב שמיה אסוף מגילתא ולא תיקשי לך מההוא שטרא דנפק בבית דין דרב הונא דהוה כתיב ביה אני פלוני בן פלוני לויתי ממך והרי שם היה חתום שמו בראש המגילה והכשירוהו דהתם מיירי שכל השטר היה מכתיבת ידו של לוה וכיון שכן אפילו לא חתם שמו כלל כשר ומשום דחתם שמו בריש מגילתא לא נפסל בכך. וכ"ע שם השיב הרמב"ן שאם כל השטר כתיבת ידו אע"פ שאינו חתום בו כשר והראיה מדתנן (פו.) גבי ג' גיטין כתב בכתב ידו ואין עליו עדים כשר ומפרש בירושלמי ג' גיטין הללו גובין מבני חורין וא"א לפרש חתם ידו דדומיא דכתב סופר קאמר מה התם כתב ולא חתם אף זה כן ועוד מדפליגי בטופסא דשטרא ש"מ טופסא דידיה בלא חתימה כשר וכן נראה מפרש"י ומכאן אני דן בתבירא שהשותפין מוציאין זה על זה כמו חתם לגבות מבני חרי עכ"ל וכן כתב בנ"י פרק גט פשוט: וזה לשון הריטב"א בפרק הנושא ולענין דינו של רש"י שכתב להוציא עליו כתב ידו ולא היה שמו חתום בו אלא שנתנו בפני עדים וזה טוען שלא נתחייב לו ולא הודה לו מעולם אלא שכתב כעין מזכרת או על פי אחר שהיה רוצה לחתום בו וכעין טופסא דשטרא בעלמא היה אומר רבינו תם בשם רבותיו דלא מהני כיון שלא חתם לא בתחלה ולא בסוף וכ"כ בעל העיטור אפילו נתקיים בב"ד שזה כתב ידו אלא שמצאתי לרבינו הרמב"ן כתיבת ידו שחתם בראש המגילה ולא בסופר פסול מההיא דלא ליחתים אינש אלא בריש מגילתא ומעובדא דאביי עם ההוא כוזבנא אבל אם טופס השטר הוא כתב ידו כשר ואפילו לא היה חתום בו אלא שכתב בכתב ידו לויתי מפלוני כשר וראיה ממתניתין דפרק המגרש ג' גיטין פסולים וכו' וכתב ידו דומיא דכתב סופר קאמר מה התם כתב ולא חתם אף זה כן ועוד מדאיפליגו בטופסא דשטרא וכו' וכן נראה מפירוש רש"י ומכאן אני דן ששותפין מוציאין מזה על זה בכתב ידן עכ"ל ושפתים ישק אבל מ"מ סוגיא דגיטין כשהבעל מודה או שיש עדים שנתנו לה לגירושין דכוותה אמרינן בירושלמי שגובין בשטרות אבל כשזה טוען שלא כתבו אלא לטופס בעלמא כדרך סופר ולא נתנו לו להתחייב עדיין יש לומר כדברי רבינו ובעל העיטור ומיהו במה שהשותפין מוציאין זה על זה מנהג השותפין הוא וכיון שכתוב בפנקסיהם למדים מהם לבני חורין ועדיין הוא צריך תלמוד עכ"ל: כתב הריטב"א בתשובה הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו אינו גובה מנכסים שנתן במתנת בריא שהרי הם משועבדים ובמתנת שכיב מרע דעת הרי"ף והרמב"ם שדינה כירושה וגובה ממנו וכן דעת הרשב"א ולדעת הרא"ה דינה כמתנת בריא ולא גבי מינה עכ"ל:

סעיף ג

ומ"ש לפיכך אמרו חכמים לא ליחתום אינש אלא אריש מגילתא וכו' בפרק ב' דכתובות (כא.) ופרק גט פשוט וביאור הענין שאם צריך לכתוב שמו כדי שיכירו ב"ד חתימתו לא יניח חלק למעלה מחתימתו מפני שאותו נייר משליכים אותו ודילמא משכח ליה אינש דלא מעלי וכו': וז"ל הרשב"א בתשובה ח"א סימן אלף י"ג על מי שהוציא עליו כתב ידו אם למדין משטה אחרונה אם השטר כולו מכתיבת ידו של מי שנתחייב לו בודאי למדין משטה אחרונה שהרי נודע שהכל מכתיבת ידו ולא זייף ולא הוסיף בעל השטר כלום ואפילו הוציא עליו כתב ידו ולא היה שמו חתום עליה גובה דאין חתימת ידו מחייבתו אלא הודאתו ומקיימין כתיבתו ודי בכך וזהו ששנינו הוציא עליו כתב ידו ולא קתני חתם ידו וכן מוכח בהדיא בפרק המגרש דתנן ג' גיטין פסולין ואם נשאת הולד כשר ואחד מהם כתב בכתב ידו ואין עליו עדים אבל אם השטר מיד אחר והוא חתום למטה מסתבר שגם בזה אין למדין משטה אחרונה עכ"ל והמקצר תשובות דפוס דילג רוב התשובה וכמעט שגנבה כולה ושינה הכוונה לגמרי וכמו שכתבתי כך מצאתיה בספר כתיבת יד:

סעיף ז

ואפי' אם נתקיים כתב ידו בב"ד וכו' בסוף בתרא (קעו.) בעא מיניה רבא בר נתן מר' יוחנן הוחזק כלומר נתקיים כתב ידו בב"ד מאי א"ל אע"פ שהוחזק כתב ידו בב"ד אינו גובה אלא מנכסים בני חורין וכתבו הרי"ף והרא"ש מאי טעמא דכמלוה בעדים על פה דמי אי קא מודה דלא פרע ליה גובה מנכסים בני חורין ואי קא טעין דפרע משתבע שבועת היסת ומיפטר וכ"כ עוד הרא"ש בתשובה כלל ס"ז וכן פסק בעל התרומות בשער י"ג וכתב שכן כתבו רב שרירא ורבינו האי ולזה הסכים הר"ש בר צמח בתשובה וכן כתב הרמב"ם פי"א ממלוה וכתב ה"ה שזו היא סברת הגאונים והרמב"ן ורוב המפרשים האחרונים ושלא כדברי הרשב"א והר"ז שסוברים כהרמ"ה: כתב נ"י בסוף פרק המוכר את הבית בשם הריטב"א שכדברי הרשב"א נראה עיקר אלא שכבר פשט המנהג בזה בכל גלילותינו כדברי הרמב"ם עכ"ל ועיין בתשובת הרא"ש כלל ק"ז סימן ו': וכתב בכלל ס"ז על שמעון שהוציא כתב יד ראובן על יורשיו אינו גובה מהם ואם שמעון תופס מטלטלים ושטרות בחיי אביהם על המטלטלין נאמן בשבועתו עד כדי דמיהם אבל תפיסת השטרות לאו תפיסה היא כיון שאין גופן ממון ובעי כתיבה ומסירה לקנות מה שכתוב בהם עכ"ל ועיין בדברי רבינו סימן ס"ד: ומ"ש רבינו ואם מודה לו במקצת וכו' זה פשוט:

סעיף ח

ומ"ש ואם הוא כופר ואומר וכו' הם דברי הרי"ף והרא"ש בסוף בתרא והרמב"ם בפ"ו מהלכות טוען. ואם החתים עדים אחר חתימתו עיין בסוף סימן זה בשם רבינו ירוחם: ומ"ש לעיל ואינו גובה בו מן היורשין היינו לומר שאין דין כתב ידו כדין מלוה בשטר הגובה מן היורשים אלא כמלוה על פה שאינו גובה מן היורשים אא"כ חייב מודה או שמתוהו ומת בשמתיה או שהיא בתוך זמנה וכמבואר בסימן זה: כתוב בתשובת מיימונית דספר משפטים סימן ל"ח על כתב ידו שכתוב בו שלא יהא נאמן לומר פרעתי לגבי יורשים לא מהני נאמנות כדאיתא בפרק הכותב והילכך טענינן להו דילמא פרע אבוהון: וכתב בתשובת הר"ש בר צמח הוציא עליו כתב ידו ואמר לא לויתי אם יש עדים שהוא כתב ידו הוחזק כפרן וישלם:

סעיף ט

ואם טוען ואומר אמת כי היא חתימתי וכו' בעל התרומות בשער י"ג כתב דהיכא דטעין בודאי זו חתימת ידי אבל מעולם לא חתמתי על הודאת הלואה אבל כתבתי שמי בסוף מגילה ואיפשר שמצאה זה וכתב עליה הודאה זו ומסתברא מילתא בספק על ההלואה וודאי על החתימה הוה ליה חתימה ודאי ואיני יודע אם לויתי ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי אבל כי טעין ברי לי שלא לויתי אלא שחתמתי בסוף מגילה זו והנחתיה ביד בעל דיני והוא כתב מה שרצה עליה או שטען אמנה היתה בינו לביני הודאה זו כל אלו וכיוצא בהן הואיל ולא עקר ולא כפר כתב ידו מגו דיכול למיטען פרעתי אי אמר הכי והכי הוה מעשה מיפטר בשבועת היסת ויש חולקים ומביאין ראיה מדאמרינן בפרק ב' דכתובות ודוקא אחספא אבל אמגילתא לא דילמא משכח לה אינש דלא מעלי וכתב עלה מאי דבעי וכו' דאלמא אע"ג דטעין האי ואמר חתמתי בסוף מגילה זו ובא זה וכתב על חתימתי אינו נאמן בשבועתו ויש לומר דאם יזכור העיקר ויטעון האמת אה"נ דמשתבע ומיפטר אבל חיישינן שמא ישכח ענין חתימתו ויאמר לא לויתי מעולם שכן הוא האמת וכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי וכיון שיקיים הלה חתימת ידו יתחייב לפרעו וכתב בעל התרומות דמסתברא כסברא ראשונה דמהימן במגו וכן נראה מדברי הרא"ש בפ"ב דכתובות וכן פסק רבינו: ומוהר"ר אלי' מזרחי ז"ל בתשובה חלק על זה וכתב אין הפרש בין שטר בעדים מקוים לכתב ידו שהוחזק בב"ד שהוא כתב ידו אלא לגבות מלקוחות אבל משאר מילי כגון טענת מזוייף או ריבית או אמנה או כתבתי ללוות ולא לויתי אין הבדל ביניהם כלל והביא ראיה מדברי הפוסקים וטענותיהם באו נאמן לומר פרעתי כשהלה מוציא כתב ידו משמע מינייהו דהיכא דליכא טעמא לפלוגי בינייהו לא מפלגינן וכן נראה ממ"ש הרא"ש בפ"ב דכתובות גבי ודוקא אחספא אבל אמגילתא

לא וכו' אע"פ שפסק הרי"ף והרמב"ם שיוכל לומר פרעתי מ"מ איכא למיחש וכו' ואי ס"ד דמצי למיטען אמנה או כתבתי ללוות וכו' אפילו אם יטעון האמת שלא לוה ממנו כלום מה בכך הא מצי למיטען הני טענות שאינן סותרות טענה הראשונה שטען שלא לוה ממנו כלום וליכא למימר דשאני התם דלא מצי למיטען פרעתי מפני שכבר אמר שלא לוה ממנו כלום מש"ה לא מצי טעין הני טענות דליכא לקיומיניה במגו דאי בעי אמר פרעתי דמ"מ כיון דמעיקרא קודם שאמר שלא לוה ממנו הו"מ למיטען פרעתי הוי נאמן לומר לא לויתי וה"נ הו"ל להיות נאמן לומר אמנה היה לקיים טענתו הראשונה שהוא נאמן בה במגו וכן מ"ש הר"ן ואע"ג דאמגילתא נמי יהא נאמן לומר פרעתי וכו' וגם ממ"ש המרדכי וליכא לאקשויי לדברי האלפס ליטעון פרעתי וכו' שאע"פ שטענת אמנה היתה הודאתו או כתב ללוות ולא לויתי סותרת טענתו דלהד"ם שפירש לא היה לי שום משא ומתן עמו כלל לא בפועל ולא בכתב ולא בהודאה ע"פ כדמשמע בפ' שבועת הדיינים גבי מנה לי בידך וא"ל הן למחר א"ל תנהו לי וכו' דאל"כ אמאי חייב הא אין טענתו דלהד"ם סותרת מה שהודה לפני העדים הן כיון דמצי טעין אמנה אותה הודאה שהודיתי מ"מ מצי טעין שכחתי וחתמתי שמי בסוף המגיל' ואפשר שמצא' זה וכתב עליה הודאה שאין טענה זו סותרת טענת להד"ם משמע מכל הני דכל הני רבוותא ס"ל דאפילו להרי"ף והרמב"ם דס"ל דעל כתב ידו נאמן לומר פרעתי לא מצי למיטען אמת שהיא חתימתי אבל שמא מצא חתימתי בסוף המגילה וכתב עליה מה שרצה כמו שכתב הטור וא"ת להרי"ף והרמב"ם ושאר פוסקים דס"ל דנאמן לומר פרעתי למה לא יהא נאמן לומר אמנה או כתבתי ללוות וכו' וכיוצא בהן במגו דאי בעי אמר פרעתי וי"ל דלא אמרינן מגו אלא היכא דהו"מ למיטען טענתא מעלייתא מהך דקא טעין כדאיתא בפ"ק דכתובות (יב) גבי הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים ע"כ לא אמר ר"ג אלא התם דאיכא מגו דאי בעי טעין טענתא מעלייתא מהך וכו' וגבי היא אומרת מוכת עץ (יג.) אי בעיא אמרה מוכת עץ אני תחתיך ואית לה מאתן וכו' ובפ"ב הניחא לרבי אליעזר דאמר טענתייהו במנה ולא כלום מגו דאי בעיא אמרה מוכת עץ אני תחתיך וכו' ובפ' שבועת הדיינים כ' הרא"ש גבי המלוה את חבירו בעדים אין צריך לפרעו בעדים ואם א"ל אל תפרעני אלא בעדים וכו' וא"ת כיון דיכול לומר פרעתי בפני פלוני ופלוני וכו' עד כי יאמרו העולם הרוצה לכזב מרחיק עדיו. וא"כ בנדון דידן נמי ליכא למימר יהא נאמן לומר אמנה או כתבתי ללוות וכו' במגו דפרעתי משום דאין זה מגו טוב דיותר נוח אמנה או כתבתי ללוות וכו' ממה שיאמר פרעתי מפני שיאמרו העולם משקר הוא דאל"כ שטרא בידיה מאי בעי דס"ל שאינו רגיל לפרוע עד שיחזיר לו שטר כדכתבו תוספות בשם ר"י וא"כ

הא דכתב הטור בסימן ס"ט שאם הוציא המלוה כתב ידו של לוה וכו' וטען הלוה אמת שהיא חתימתי אבל מעולם לא חתמתי על הודאת הלואה אלא שכחתי וחתמתי שמי בסוף מגילה ואפשר שמצאה זה וכתב עליה או שטען אמנה היתה הודאה זו ביני לבינו וכו' נאמן בהיסת במגו שאם היה רוצה היה אומר פרעתי ליתא מכמה טעמים חדא דלא אמרינן מגו אלא היכא דהו"מ טעין טענה מעלייתא מהך והכא טענת פרעתי גרועה מטענת אמנה כדפרישית ועוד דא"כ הא דאמרינן בפ"ב דכתובות ודוקא אחספא אבל אמגילתא לא וכו' לא משכחת לה דליגבי ביה מכיון דמצי טעין הכי אמת שהיא חתימתי וכו' אלא שכחתי וחתמתי שמי בסוף המגילה וכו' דבשלמא לדידי אע"ג דנאמן לומר פרעתי להרי"ף והרמב"ם מ"מ חיישינן דלמא לא ידע דאידך אשכח לחתימת ידיה וטעין האמת ואמר להד"ם ובתר הכי מפיק אידך חתימת ידיה ותו לא מצי טעין פרעתי כדתריץ הר"א והר"ן והמרדכי אלא בטענה זו האמת שהיא חתימתי וכו' ושכחתי וחתמתי שמי בסוף המגילה וכו' אם הוא נאמן במגו דפרעתי כדכתב הטור תו לא משכחת לה דמצי למיגבי ביה משום דאפילו את"ל דלא ידע האי דאידך אשכח חתימת ידיה וטעין האמת דלהד"ם ובתר הכי אפיק אידך חתימת ידיה נהי דתו לא מצי טעין פרעתי מ"מ מצי טעין אמת שהוא כתב ידי אלא שכחתי וחתמתי שמי בסוף המגילה וכו' וליכא למימר משכחת לה דליגבי בה כגון ששתק כשראה חתימת ידו משום דאע"ג דאיהו לא טעין טענינן ליה דהא כשהוא טוען אותה טענה אינו טוען אלא בדרך חקירה דילמא הכי הוה וכיון שכן אין הפרש בין שיהיה החוקר הוא או הב"ד וזה מבואר מאד לא יטעה בו שום אחד מהבעלי העיון וגם ליכא למימר משכחת לה דליגבי ביה כגון שאמר אין זה כתב ידי ובאו עדים שהוא כתב ידו שהוחזק כפרן ומשלם דא"כ כפירתו היא שגרמה לו לשלם ולא חתימתו וא"כ למה הזהירוהו על חתימתו אם מפני שע"י באה לו הבהלה א"כ למה לא הזהירו שלא יפרע אדם חובו בלא עדים שמא יחזור המלוה ויתבענו ומתוך בהלה יאמר להד"מ וכשיבואו עדים שהלווהו לו שוב לא יהיה נאמן לומר פרעתי ועוד אם היה נאמן לטעון על כתב ידו שהוחזק בב"ד אמת שהיא חתימתי וכו' אלא שכחתי וחתמתי שמי בסוף המגילה וכו' הא דכתב הוא עצמו בסימן ע"ט אמר ליה מנה לי בידך ואמר להד"מ וכו' וכן נמי אם הוציא עליו כתב ידו שלוה ממנו הוחזק כפרן למה הוחזק כפרן והלא יש לו לטעון אמת שהיא חתימתי וכו' אפשר שמצא זה שמי חתום בסוף מגילה וכו' ועוד שאם היה נאמן לטעון על כתב ידו שהוחזק בב"ד אמנה הוא במגו דפרעתי היה ראוי שיהיה נאמן לטעון טענה זו אף במלוה על פה אע"פ שהוא בעדים במגו דפרעתי ואין הענין כן שהרי הוא לא כחב במלוה על פה אם טען אמנה היו דברי וכיוצא בזה

כלומר לא הוא ולא אחד מהפוסקים אדרבה כתב בסימן ס"ט אמר ליה מנה לי בידך אמר ליה הן וכו' אבל אם אמר ליה מעולם לא היה לך בידי הוחזק כפרן וכו' ואם היה סובר שיכול לטעון אחר העדים אמנה היו דברי ביני לבינו והוא נאמן במגו דפרעתי א"כ כשאמר להד"ם למה הוחזק כפרן הא יכול לטעון אמנה היו דברי שרציתי ללוות ממנו ופחדתי שמא לא ימצאו עדים מוכנים באותה שעה והאמנתי בו והודיתי שלויתי ממנו אבל עדיין לא לויתי ממנו כלום או האמנתי בו והודיתי שאני חייב לו כדי שלא להשביע את עצמי ועוד שכתב בסימן ל"ב ראובן שתבע משמעון מנה והודה לו בפני עדים אינם יכולים להעיד וכו' משמע שהוא סובר שאם אמר הלוה הוו עלי עדים שאני חייב לו מנה או אמר הלוה אתם עדי אז העדים יכולין להעיד מפני שאינו יכול לטעון משטה ולא שלא להשביע והשתא אם בטענה זו דאדם עשוי שלא להשביע דאע"ג דאיהו לא טען אנן טענינן אפ"ה אם הודה הלוה ואמר הוו עלי עדים והיה המלוה שם אינו נאמן לטעון שלא להשביע במגו דפרעתי טענת אמנה וכיוצא בה שאין אדם עשוי לעשותן ואי איהו לא טעין לא טענינן ליה מיבעיא. וה"נ משמע ממ"ש רש"י במתניתין דפרק זה בורר (סנהדרין כט.) כיצד בודקין את העדים וכו' אם אמר הוא אמר לנו שחייב לו וכו' לא אמר כלום ופירש רש"י דעביד אינש דאמר פלוני נושה בי וכו' משמע דכי אמרי בפנינו הודה שהוא חייב לו שוב אינו יכול לטעון דשלא להשביע הודה א"כ מאחר שדברי הטור תמוהים ומוקשים דידיה אדידיה וגם אין שום פוסק שסובר שהוא נאמן לבטל כ"י שהוחזק בב"ד לא בטענת אמנה ולא בטענת אפשר שמצא שמי חתום בסוף המגילה וכו' שהרי רשב"ם והרשב"א והראב"ד והרז"ה ור"י והרמ"ה כולהו ס"ל דכתב ידו שהוחזק בב"ד אינו נאמן לומר פרעתי וכיון שכן אין כאן מגו ופשיטא דאינו נאמן לטעון אמנה או מצא שמי חתום בסוף המגילה והגאונים ורש"י והרי"ף והרמב"ם והרא"ש והר"ן והמרדכי אע"ג דס"ל דנאמן לומר פרעתי מ"מ כולהו ס"ל דאינו נאמן לומר אמנה או מצא שמי חתום בסוף המגילה כדאוכחנא מדברי הרא"ש והר"ן והמרדכי וכמ"ש הרמב"ם ורש"י בהדיא דאינו נאמן לומר שלא להשביע הודיתי אע"ג דאדם עשוי שלא להשביע כ"ש בטענות אחרות דאין אדם עשוי לעשותן ואין לדקדק מהא דכתב הרמב"ם בפי"ו מה' טוען וכן אם הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו ואמר להד"מ וכו' דמשמע הא אם היה טוען אמת שהוא כתב ידו אבל אמנה היתה הודאתו אע"פ שהוחזק בב"ד וגם יוצא מתחת יד המלוה אינו משלם דאיכא למימר הה"נ אם טוען אמת שהוא כתב ידי אבל אמנה היו דברי וכיוצא בה משלם והא דנקט להד"מ משום הוחזק כפרן הוא דקאמר לה דאי לא טעין מתחלה להד"מ נהי דחייב לשלם מ"מ נאמן אח"כ לומר פרעתי משא"כ בהוחזק

כפרן ומכיון שלא נמצא שום פוסק שיאמר כדברי הטור היאך נניח דברי כל הפוסקים ונתפוס דבריו לבד שהם מועתקים מבע"ה שכתב והיכא דטעין ואמר בודאי דא היא חתימת ידי וכו' עד וכסברא קמייתא מסתברא כוותיה עבדינן והם דברים תמוהים מאד מפני שהקושיא מבעלי הסברא השנית לבעלי הסברא הראשונה לא תירצו בה ולא מידי שמה שהשיבו בזה שלא נאמר דברי אביי אלא לשמא ישכח חתימתו ויאמר לא לויתי מעולם כפי האמת ושוב לא יוכל לומר פרעתי אינו מחוור דמכל מקום יוכל לומר אמנה היתה הודאתי או שמא מצא חתימתי שבסוף מגילה זה דאין טענות אלו סותרות טענתו הראשונה דלא לויתי ממנו מעולם שהרי עדיין מוחזק בה אלא שמפרש דבריו ואפילו את"ל שלא נאמרו דברי אביי אלא לשמא ישכח חתימתו ויאמר להד"מ שאז לא יוכל לטעון אמנה היתה הודאתי זו דאין משמעותה להד"מ מ"מ מצי למיטען שכחתי וחתמתי שמי בסוף המגילה שאין טענה זו סותרת טענה הראשונה וא"כ הדרא קושיא לדוכתה דאמגילתא אמאי לא הא לא מצי למיגבי ביה דמצי טעין פרעתי ואפילו את"ל דלא ידע האי דאידך אשכח חתימת ידיה וכתב עליה הודאה וטען האמת שלא לוה ממנו מעולם דתו לא מצי למיטען פרעתי מ"מ מצי למיטען אמנה היתה הודאתי ואפילו את"ל דטען ואמר להד"מ דתו לא מצי למיטען אמנה כדלעיל מ"מ מצי למיטען שכחתי וחתמתי שמי בסוף המגילה וא"כ ע"כ לומר דלא מצי למיטען על כתב ידו שהוחזק בבית דין לא טענת אמנה ולא טענת שכחתי וחתמתי שמי בסוף המגילה עכ"ל. אח"כ שמעתי שהרב הנזכר חזר בו מתשובה זו בסוף ימיו: וכתב רב שרירא מקיימין אותה ע"פ עדים וכו' כך כתב בעל התרומות בשער י"ג בשם רב שרירא ואח"כ כתב בעל התרומות ומסתברא דחד דינא אית להו וכך הם דברי רבינו ועל מה שטען רב שרירא כיון דקיום שטרות דרבנן וכו' יש לתמוה דאדרבה כיון דמדאורייתא לא הוה בעי קיום ורבנן הוא דאצרכוה קיום יש להקל בו ואפשר שהוא ז"ל היה מפרשה דקיום שטרות דרבנן היינו לומר דמדאורייתא לא הו"ל למיסמך אסהדי דבשטר אלא דרבנן אמרי למיסמך עלייהו וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ג מהלכות עדות:

סעיף י

ואם כתוב בו נאמנות וכו' כן כ' בעל התרומות בשער י"ג:

סעיף יא

ומ"ש וי"א שצריך שיקנה בקנין על הנאמנות וכו' ג"ז בשער הנזכר והעלה ומסתברא דלא צריך קנין:

סעיף יב

ומ"ש ואם יש בו נאמנות ואינו מקוים וטען פרעתי כתב בעל העיטור שאינו נאמן וכו' ובעל התרומות כתב שהוא נאמן וכו' בשער י"ג. וכתוב בתשובות להרמב"ן סימן צ"ז שגם הוא סובר כן והאריך בדבר. ורבינו בסימן פ"ב גבי שטר סתם הדברים כדעת בעל התרומות משמע דהכי ס"ל וכ"ש לענין כתב ידו. ולעיל בסימן זה כתבתי דאפי' לדברי האומרים דמהני נאמנות בכתב ידו לגבי דידיה לגבי יורשים לא מהני: ובכתבי מה"ר איסרלן סי' ר"א כתוב שאפילו כתב תהא חתימתי מעידה עלי כמאה עדים נאמן לומר פרעתי:

סעיף יג

יד (טו) מי שהוציא כתב יד הלוה על יורשיו וכו' זה פשוט בכמה מקומות דטענינן ליתמי כל מאי דהוה מצי אבוהון למיטען: ומ"ש בשם בעל התרומות שנשבעים היסת שלא אמר להם אביהם וכו' בשער י"ג ותמיהני על מ"ש בעל התרומות שאם אין כתב ידו יוצא וכו' אע"פ שיש אחד מאלו הדרכים וכו' דכיון שהודה החייב או שנידוהו כדי שיתן ומת בנידויו ולא נתן מה לנו אם לא יתקיים כתב ידו הא אפי' היתה מלוה על פה גובה מהיורשים : ומ"ש רבי' בשם הרא"ש בתשובה היא בכלל ס"ז. וכ"כ הרשב"א בתשובה וכ"כ הרא"ש בפרק המוכר את הבית. וכתב נמ"י בסוף בתרא שכן כתב הרא"ש בפ"ק דקידושין. וכ"כ רב פלטוי בתשובה אבל מחרימין סתם אם שום אדם יודע שאביהם לא פרע וכן כתב הרא"ש בתשובה כלל ס"ז ובכלל פ"ו סימן ד' הביא ראיות לדבר וכתב שכן היה דן רבינו מאיר. וכ"כ בתשובות מיימוניות דספר משפטים סימן ז' בשם כמה גדולים ובסימן ק"ח אכתוב בשם בעל התרומות שכן דעת התוספות אף ע"פ שיש חולקים עיין במהרי"ק שורש ק"כ וק"מ: (ב"ה) ומ"ש בשם הרא"ש שהם פטורים בלא שבועה אפילו לדברי האומרין שמי שהוציא פסק דין על חבירו אין הלה נאמן לומר פרעתי הכא שאני שלא היה חייב אלא שבועה וכי מודי שלא נשבע אביהם מאי הוי הא אינם חייבים להשבע השבועה עצמה שהיה חייב אביהם דהא לא ידעי במילי דאבוהון משבועה שלא פקדנו אבא נמי פטורים כדבסמוך הרא"ש ז"ל שסבר שמי שהוציאו עליו פסק דין נאמן לומר פרעתי כמ"ש בסימן ל"ט יש לתמוה למה כתב כיון שאביהם לא היה חייב אלא שבועה הם פטורים הא אפילו היה אביהם חייב ממון היו הם פטורים משום דטענינן להו שאביהם פרע וכמו שכתב בתשובה ראשונה ואפשר לדחוק ולומר דלרווחא דמילתא נקט הכי אבל מה שמחרימים במעמד היורשים קשה דמשמע דחרם זה היינו אם יודעים שלא נשבע אביהם וכי לא נשבע אביהם מאי הוי הרי הם פטורים כמו שהוכחנו ושמא יש לומר דחרם זה היינו שמא שמעו מאביהם שהיה חייב אותו ממון ולא פרעו: כתוב בסה"ת הטוען על כתב ידו ואמר לאו חתימת ידי הוא איכא מ"ד תחוי חתימת ידיה בב"ד ומדמינן לה. ואיכא מ"ד

כיון דמצי לאיערומי בעינן כתב ידו ממקום אחר ואי לא מגו דאי בעי אמר פרעתי מיפטר בשבועת היסת: כתב רבינו ירוחם בנתיב ו' ח"ו ואם החתים עדים אחר חתימתו לא לקיים החתימה אלא לקיים הענין אינו יכול לומר פרעתי וכ"כ בעל העיטור בשם רבינו האי וכ"נ מדברי הרמב"ם פי"א מהלכות מלוה שכתב הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו ואין שם עדים אף ע"פ שהוחזק כתב ידו בב"ד הרי זה כמלוה על פה לכל דבר וכו' משמע הא יש עליו עדים דינו כשטר גמור אע"פ שאינו כתוב בלשון שטר אלא מודה אני החתום מטה וכן נראה מדברי רש"י פ"ב דכתובות דאמאי דקאמר ותנן הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין פירש וממשעבדי לא דלית קלא לדבר שאינו עשוי בעדים וכן משמע מדברי הרא"ש שם שכתב דנאמן לומר פרעתי משום דמתוך שאין עליו עדים לא חשש לתבוע כתב ידו אלמא דאילו היו עדים חתומים עליו דינו כשטר גמור אף ע"פ שאינו כתוב בלשון שטר אלא מודה אני החתום וכו': כתב הרא"ש בתשובה סוף כלל ק"ז על חשבון פנקס שחתמו עליו בעלי הדבר והחתימו עד אחד עמהם דבהא מודו כולהו רבוותא דלא מהימן לומר פרעתי כל זמן שהפנקס ביד חבירו (ב"ה) כ' הר"ש בר צמח בשם בעל התרומות שאם היה חייב בכתב ידו ומת תוך זמן או הודה בחליו שהוא חייב עדיין או נמצא כתוב בפנקסו שהוא חייב לו או נידוהו ומת בנידויו ולא נתן הואיל ומודים שהוא כתב יד אביהם וכו' גובים מהם ע"כ נראה שכתב בפנקסו הוי כחייב מודה או כמת בנידויו שגובין מהיורשים אפילו לאחר זמנו מה שאין כן כתב ידו שהוא חייב לו דדוקא תוך זמנו גובה ונראה דטעמא הוי דכשהוא חייב בכתב ידו שביד המלוה ופרע לו אין בידו לקרוע או למחוק כתב ידו שביד המלוה ואינו חושש כיון שנאמן לומר פרעתי אבל במה שכתוב תחת ידו בפנקסו אם היה אמת שכבר פרע היה מוחק או מעביר עליו הקולמוס או כותב כנגדו שפרע וכיון שכן שלא עשה כן מוכחא מילתא שלא פרע וגובה מהיורשים אע"פ שהוא אחר זמנו:

סעיף טז

כתב לו בכתב ידו וכו' כבר נתבאר סימן נ"א טעם ב' הכתות. והמרדכי [כ'] בס"פ בתרא דהלכה כרבי אלעזר אף בשטרות והילכך כיון שמסרו בפני עדים הו"ל שטר: כתב הרא"ש בתשובה כלל ס"ז שמעון שכתב שטר לראובן עליו באחד בניסן שנתחייב לו בסך ממון עד אלף דינרים שיודה שמעון אחר זמנו של שטר זה שיש לו לראובן עליו ויכתוב ויחתום בחתימת ידו בהודאה זו והוציא ראובן כתב ידו של שמעון שהודה שיש לראובן עליו ק"ק דינרים וזמן כתיבת ידו בכ"ז בניסן ונתקיימה חתימתו בב"ד באחד באייר ונסתפקת מאימתי גובה ראובן יראה שגובה מזמן שטרו דאז יצא הקול שנתחזק שטר על שמעון מאלף דינרים והיה ללקוחות לחוש שמא לאלתר ימסור שמעון לראובן כתב ידו עכ"ל וכתבו רבינו בסי' ס"א: כתוב בתשובות להרמב"ן סימן ע"ז הודאה בחתם

ידו והשטר בגופן של עכו"ם אע"ג דלא ידע למיקרי מהני: הוציא עליו כתב ידו שלוה ממנו וטען להד"מ וחזר ואמר פרעתי כתבו רבינו בסימן ע"ט: הוציא על חבירו כתב ידו שכתוב בו אני פלוני לויתי ממך מנה עיין בסימן נ': כתב הרשב"א בתשובה שנשאל על ראובן שטוען על שמעון הנה כתב ידך בכמה מכרת סחורותי ובכמה קנית והוא יותר ממה שהודית לי ושמעון טוען לא כתבתיו אלא להתעסק לא להיות לך לראיה וגם לא כתבתי שמי בו ולא בא מידי לידך ונגנב או נאבד או נפל ממני ומצאתו והשיב אין בטענת שמעון כלום שמה שטוען ממני נפל ומצאתו לנפילה לא חיישינן כדאיתא בסוף פרק גט פשוט (בבא בתרא קעב:) ופ' האשה שלום (יבמות קטז.) וכן נמי לגניבה לא חיישינן. גם ממה שטען להתעסק כתבתיו אין בו ממש דאין אדם מתעסק וכותב להפסיד עצמו ע"כ: כתב מהרי"ק בשורש ק"מ הנתבע מחמת שיש לו כתיבת יד על אביו נאמן הבן לומר פרוע הוא ואין צריך שבועה ואפילו כשהערב מודה שאינו פרוע:

סימן ע

סעיף א

ב אסור לאדם להלוות וכו' בסוף איזהו נשך (בבא מציעא דף עה:) אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם בלא עדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול והא דאמרינן התם שרבינא לא רצה להלוות לרב אשי אלא בשטר אמר ליה אפילו אנא אמר כ"ש מר דטריד בגירסא משתלי וגורם קללה לעצמי כלומר ישכח הלוואתו ואגרום קללה לעצמי שיקללוני הבריות שיאמרו שאני תובע מה שלא הלויתי משמע דלפנים מן השורה הוא דעבד הכי אבל מדינא בעדים סגי וכדרב יהודה: ומ"ש אלא אם כן הלוהו על המשכון הם דברי הרמב"ם פ"ב ממלוה. וכתב ה"ה שהטעם לפי שבהלוה על המשכון אין בה אותה טענה שיש במלוה בלא עדים לפי שהמלוה נאמן בו בשבועה כמו שיתבאר: ומ"ש ואם עושה עליו שטר וכו' הם דברי הרמב"ם שם והיינו כדרבינא והטעם שהלואה בשטר משובחת מעל המשכון לפי שהלואה שעל המשכון אפשר שישכח כמה לוה ממנו ויבואו לידי מחלוקת משא"כ בהלואה בשטר: ואם יש בו קנין חשוב כמלוה בשטר כדפרישית לעיל סי' ל"ט:

סעיף ג

והמלוה את חבירו בעדים וכו' פרק שבועת הדיינים (שבועות מא:) אמר רב פפי משמיה דרבא הלכתא המלוה את חבירו בעדים צריך לפרעו בעדים ורב פפא משמיה דרבא אמר א"צ לפרעו בעדים. וכתב הרא"ש דהלכתא כרב פפא דא"ר אבא בפרק גט פשוט (בבא בתרא קע.) והא קיי"ל המלוה את חבירו בעדים אין צריך לפרעו בעדים ורבא ורמי בר

חמא נמי סבירי להו הכי בפרק כל הנשבעין (שבועות מה:) וגם הרי"ף פסק דא"צ לפרעו בעדים. וכן פסק הרמב"ם בפי"א מהלכות מלוה וכתב בעל התרומות בשער כ"ה שמה שאמרו שא"צ לפרעו בעדים דלא אקנייה בקנין קמייהו בשעת הלואה אבל אם קנו ממנו בקנין שזה חייב לזה מנה אע"פ שלא נכתב השטר אינו יכול לטעון פרעתי דכשטר הוא חשוב ואי אמר אשתבע לי משתבע כדין מאן דאפיק שטרא לחבריה ואמר פרוע הוא דמשבעינן ליה וכן מצאנו בתשובת הראב"ד וכ"כ בשאלתות דמי שיש בידו עדים וקנין דינו שוה למי שיש בידו שטר עכ"ל וכבר כתבתי כן בסימן ל"ט : טען ואמר פרעתיך וכו' פרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע.) רב יצחק בר יוסף הוה מסיק זוזי ברבי אבא אתא לקמיה דרבי יצחק נפחא אמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני א"ל רבי יצחק יבואו פלוני ופלוני ויעידו אמר ליה אטו לא מהימנינא והא קיי"ל המלוה את חבירו בעדים א"צ לפרעו בעדים א"ל אנא כההיא שמעתתא דמר ס"ל דאמר האומר לחבירו פרעתיך בפני פלוני ופלוני צריך שיבואו פלוני ופלוני ויעידו והאמר רב גידל אמר רב הלכה כדברי רשב"ג ואף רבי לא אמר אלא לברר אנא נמי לברר קאמינא כלומר דאפליגו התם רשב"ג ורבי בטוען שדה זו קניתיה ממך והרי שטר בידי וגם יש לי עדי חזקה דלרשב"ג בעדי חזקה לבדם מהני ואינו צריך להביא שטר ולרבי צריך להביא גם השטר. וכתב הרא"ש ואף רבי לא אמר אלא לברר כלומר כיון שהביא שטרו אומרים לו ברר שטרך ואע"פ שיש עמו חזקה ואם א"א לברר כגון שמתו עדיו נדון בחזקה ורשב"ג סבר א"צ לברר כלל אלא נדון בחזקה לבד ומשמע דוקא אם נשאר חסרון ברור במיתת העדים או שהלכו למ"ה אבל אם ישנן לעדים צריך לברר וכ"כ ר"ח שאם טען ואמר אבד שטרי אינו נאמן לרבי ובספר המקח נמי כתב שאם לא הביא שטר דבריו בטלים או שהביא ונמצא בטל נתבטל נמי החזקה והכי משמע פרק זה בורר (סנהדרין כג:) שאם נמצאו קרובים או פסולים לא בירר ורשב"ם גורס גירסא אחרת והגאונים גורסים כמו שכתבתי עכ"ל הרא"ש וכתב הר"ן פרק שבועת הדיינין ופר"ח שאם באו עדים ואמרו להד"ם אינו נאמן והתוס' כתבו שם ובפרק שבועת הדיינים בשם ר"ת צריך לברר אמיתת הדברים כמו שיכול ומ"מ אי לא משכח להו או אתו ואמרי להד"ם לא מפסיד וכן מוכח בירושלמי שהביא ר"ח הבא לידון בשטר ובחזקה רבי אומר נדון בשטר פירוש שצריך לברר רשב"ג אומר נדון בחזקה בא מעשה לפני רבי והורה כרשב"ג קשיא דרבי ארבי ל"ק רבי לא רצה אלא לעמוד על אמיתת הדבר והר"ן פרק שבועת הדיינין כתב בשם הרשב"א דאסיקנא בפרק זה בורר דע"כ לא אמרינן צריך לברר אלא בכגון הבא לידון בשטר ובחזקה משום דחזקה מכח שטרא קא אתיא שאם נמצא השטר פסול אף חזקתו בטלה אבל בטוען

פרעתיך בפני פלוני ופלוני טענת הפרעון אינה באה מכח העדים אלא מילתא יתירתא הוא דאמר הילכך אפי' באו עדים ואמרו להד"ם נאמן כדאסיקנא בשבועת הדיינין ואפי' רבי מודה בהא ורבי יצחק נפחא ס"ל כמ"ד התם בפרק זה בורר דאפילו בהכי פליגי וכיון דאסיקנא דלא כוותיה בפרק זה בורר ובשבועת הדיינין ההוא דר"י נפחא אידחיא לה וליתא כלל ולכך לא כתבה הרי"ף ז"ל עכ"ל וכן העלה ה"ה פ"ו מטוען ונטען שכך עיקר הדבר ושכן דעת הרי"ף ולזה הסכימו הרמ"ה והרשב"א ז"ל ותמיהני ממ"ש שהרמ"ה הסכים כן שלפי הנראה הרמ"ה רוח אחרת היתה עמו וכמ"ש בסמוך ובפרק זה בורר בהגהת אשיר"י מא"ז האומר פרעתיך בפני פלוני ופלוני א"צ שיבואו פלוני ופלוני ויעידו ולא עוד אלא אמרו אותו פלוני ופלוני להד"מ נשבע ופטור ולפירש"י האומר פרעתיך בפני פלוני ופלוני אין נאמן אפי' בשבועה עד שיבואו פלוני ופלוני ויעידו עכ"ל: ואם באו עדים ואמרו להד"מ כתב הרמ"ה שהוחזק וכו' והא דאמרינן בפרק שבועת הדיינין מילתא דלא רמי עליה דאינש וכו' כלומר דאיתא בפרק שבועת הדייני (מא:) ההוא דא"ל לחבריה הב לי ק' זוזי דמסיקנא בך א"ל ולא פרעתיך בפני פלוני ופלונו אתו פלוני ופלוני אמרו להד"מ סבר רב ששת למימר הוחזק כפר א"ל רבא כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה ופירש"י כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש כגון זה שלא הול"ל פרעתיך בעדים שלא א"ל בשעת הלואה בעדים פרע לי הילכך לא שם לבו לזכור אם בעדים פרע אם שלא בעדים ואמר בעדים פרעתי ולאו אדעתיה ואינו מוחזק כפרן בכך עכ"ל ומדבריו משמע דבכל גווני שאמר שפרעו בעדים ל"ש אמרו בלשון תימה או בלשון ודאי כיון שלא א"ל בשעת הלואה בעדים פרע לי הוי מילתא דלא רמיא עליה דאינש והרמ"ה מחלק בכך כמבואר בדברי רבינו ואפשר שהרמ"ה כתב כן כדי ליישב הא דקשיא להו לתוס' ורוב המפרשים דבגט פשוט אסיקנא שאם אמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני צריך לברר ופי' ר"ח שאם באו עדים ואמרו להד"מ אינו נאמן ומשלם ובשבועת הדיינין אסיקנא דנאמן ומתוך דברי הרמ"ה מתיישבת קושיא זו דההיא דשבועת הדיינין כשאמר בלשון תימה וההיא דגט פשוט בשאמר לשון ודאי ובעל התרומות בשער מ"ה כתב סברא זו ודחה אותה: כתב בעה"ת בשער מ"א ומסתבר' שאם חזר בו ואמר אין לי עדים אע"פ שצריך להביא פלוני ופלוני אם באו אחר שחזר בו ואמר אין לי עדים ואמר להד"ם לא הוחזק כפרן ונאמן דטוען וחוזר וטוען עד שלא באו עדים וכן הסכים הרמב"ן עכ"ל: ורש"י כתב שא"צ לברר וכו' כלומר ולא קי"ל כההיא דגט פשוט וכמו שכתבתי בסמוך בשם הר"ן הרשב"א וה"ה: ומ"ש וכן יראה מדעת רב אלפס כבר נתבאר כן בדברי המפרשים שכתבתי ומתוך שלא מצאתי לרש"י שכתב כן נראה דר"ש גרסינן

בדברי רבינו במקום רש"י והוא רשב"ם שפסק בפרק ג"פ הלכה כרשב"ג דא"צ לברר: וכן כתב הרמב"ם בפט"ז מה' טוען ותמיהני על רבינו שרצה להסכים דברי הרמב"ם עם הרי"ף והם רחוקים מאד דהרי"ף לא כתב ההיא עובדא דפרק גט פשוט אלא ההיא דשבועת הדיינין בלבד והרמב"ם כתבם לשתיהם פ"ו מטוען ונטען וכתב ה"ה שאפשר שהוא מחלק בין אומר ולא פרעתיך בפני פלוני ופלוני לאומר פרעתיך בפני פלוני ופלוני וכדברי הרמ"ה אי נמי שהוא מחלק דההיא דשבועת הדיינין בדליכא עדי הלואה וההיא דגט פשוט בדאיכא עדי הלואה ומפרש אנא נמי לברר קאמינא לברר דבריו להפטר משבועה ודייק כן מל' הרמב"ם שכתב בההיא דפ' גט פשוט תן לי מנה שהלויתיך והרי עדים ול"נ דלהרמב"ם יש לחלק בע"א דההיא דפרק ג"פ מיירי בשהזמינם לעדים וההיא דפרק שבועת הדיינים מיירי בשלא הזמינם וכבר נזכר חילוק זה בדברי רבינו לדעת הרז"ה ובעה"ת בשער מ"ה הסכים לדברי מי שפירש כן ונ"י כתבו בפ' ג"פ בשם הראשונים ול' הרמב"ם הכי דייק דגבי ההיא דפרק שבועת הדיינים כתב שאין העדים זוכרים אלא דבר שהוזמנו לעדים בו ואפשר לומר בע"א דהרמב"ם מפרש דהא דקאמר בפרק ג"פ לברר קא אמינא ה"ק הא דאמינא יבואו פלוני ופלוני ויעידו לא לענין שאם לא באו או אם באו ואמרו להד"מ תתחייב לשלם אלא לכך אני אומר יבואו פלוני ופלוני ויעידו כדי שתפטר משבועה ואה"נ דאפילו לא באו או באו ואמרו להד"ם בשבועה סגי ליה והיינו ההיא דפרק שבועת הדיינים דכי אמרו להד"ם נאמן ובשבועה ומיהו ה"ה כתב שנראה מדברי הרמב"ם כדעת הרבה מהמפרשים שכתבו שאם באו אותם פלוני ופלוני והכחישוהו חייב לשלם וטעמו מדנקט הרמב"ם לא באו או שמתו או שהלכו למדינה אחרת משמע דוקא בהני גווני הוא דישבע היסת אבל אם הכחישוהו אינו נאמן דאל"כ שמעינן הא וכ"ש הנך: (ב"ה) ול"ג שאין זה מוכרח בדברי הרמב"ם די"ל דאורחא דמילתא נקט שאם הם נמצאים למה אינם באי ולענין הלכה אם לא באו העדים או שמתו או ישהלכו למדינת הים ישבע היסת ויפטר שהרי כל הפוסקים שוים בזה ואם באו ואמרו להד"מ כיון דלהרי"ף ורשב"ם והרשב"א פטור ולהרמב"ם אפשר לפרש דפטור ולאפוקי ממונא הוא נקטינן דפטור ומיהו אם אומר שהזמינם לעדים נראה לומר שאם היה כן מידכר הוי דכירי ואם אמרו להד"ם חייב לשלם:

סעיף ד

אמר לו אל תפרעני אלא בעדים וכו' פרק שבועת הדיינים (שבועות דף ל"ח) משנה מנה לי בידך אמר ליה הן א"ל אל תתנהו לי אלא בפני עדים למחר אמר ליה תנהו לי נתתיו לך חייב מפני שצריך ליתנו לו בפני עדים: ומ"ש והמלוה גובה ממנו בלא שבועה הכי משמע מדיהיב טעמא מפני שצריך ליתנו לו בפני עדים כלומר מאחר שהתרה בו שלא לפרעו אלא בפני עדים אנן סהדי דאילו פרעיה לא הוה אלא בפני עדים וכיון דליכא

עדים אנן סהדי דלא פרעיה ובמקום דאנן סהדי אין מקום לשבועה: וכתב הרמב"ם בין שאמר לו בשעת הלואה וכו' פט"ו ממלוה ולוה וכתב הר"ן על המשנה הנזכרת מהא שמעינן דאפילו לאחר הלואה יכול המלוה לומר ללוה לא תפרעני אלא בעדים דהא מתני' לאחר הלואה היא וכתב הרמב"ן דכשאומר לו לאחר הלואה אם לא קבל עליו אלא אמר לו לא אפרע אותך אלא שלא בעדים אין צריך לפרעו בעדים אבל ממה שכתבו הר"י ן' מיגא"ש והרמב"ם נראה שהם סוברים שאין הדבר תלוי בקבלתו של לוה אלא כיון שהתרה בו המלוה צריך לפרעו בעדים ויש שתמהו ולאחר הלואה במה נשתעבד ונ"ל שאין הענין מטעם שיעבוד אלא משום דכשאמר לו אל תפרעני אלא בעדים אין הלוה עשוי לפרעו שלא בעדים ואי טען ואמר פרעתיו בלא עדים אמרינן שקורי משקר ולפיכך אין הדבר תלוי בקבלת הלוה אלא כל שהתרה בו המלוה וא"ל אל תפרעני אלא בעדים אם טען הלוה בלא עדים פרעתיו אנן סהדי דשקורי משקר עכ"ל וכ"כ ה"ה בפרק הנזכר שדעת ן' מיגא"ש כהרמב"ם משום דעבד לוה לאיש מלוה וכתב עוד שדעת הרשב"א והרמ"ה נראין כדברי הרמב"ם: וא"א הרא"ש ז"ל כתב אם כשאמר לו אל תפרעני וכו' עד הוי התראתו התראה הכל הוא לשון הרא"ש שם: ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ורבו דפשטא דמתניתין בכל גווני היא וכיון דבגמרא לא חילקו בדבר מהי תיתי לן לפלוגי במילתא ותו דהרמ"ה והרשב"א נראים כדבריהם:

סעיף ו

א"ל אל תפרעני אלא בעדים וכו' שם מימרא דרב פפא משמיה דרבא אם א"ל אל תפרעני אלא בעדי' צריך לפרעו בעדים ואם אמר לו פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים אינו נאמן כך היא גירסת רי"ף וכתב בעה"ת בשער נ"ה שהר"י הלוי סובר כהרי"ף וכת' שאם רצה לחזור ולתבוע את המלוה אחר שיפרענו בפנינו שלקח ממנו מעות כך וכך שלא כדין מחייבין המלוה לישבע היסת על טענתו עכ"ל. והרמב"ם כתב פט"ו ממלוה ולוה שבדק בנוסחאות ישנות שנכתבו לפני ת"ק שנה והיה כתוב בהן נאמן והכריע מסברא שאותן נוסחאות ישנות הן אמיתיות. וכתב ה"ה וכ"כ ר"מ והעיד שכך מצא בנוסחי עתיקי ובנוסחי דרבוותא קשישי וכתב הרא"ש דה"ג ר"י בעל התוס' ואי תיקשי לך א"כ יהא נאמן לומר פרעתיך ביני לבינך במגו דאי בעי אמר פרעתי בפני פלוני ופלוני ומתו או הלכו להן למד"ה וי"ל דאין זה מגו טוב יותר נוח לומר פרעתיך ביני לבינך ושכחתי ההתראה שהתרית בי לפרעך בעדים ממה שיאמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני ומתו כי יאמרו העולם הרוצה לשקר ירחיק עדיו. וכתב עוד ויותר מסתבר דגרסינן נאמן שהרי הוא אומר שקיים תנאו ופרע בפני עדים וסוף העדים למות וכי בשביל זה יפסיד

ולא היה מחוייב לכתוב שובר ולשמרו לעולם עכ"ל. וכתב עוד הרא"ש שנראה מדברי ר"ח דגריס כהרמב"ם וכתב הראב"ד אני קיימתי שתי הגרסאות שאם יש עדים על התנאי שאמר לו אל תפרעני אלא בעדים ואמר לו פרעתי והלכו להם אינו נאמן ואם אין שם עדים נאמן מגו דיוכל לומר לא התנה עמי ועוד השיגו וכבר סתר ה"ה כל דבריו וכתב עוד ה"ה ויש מקשים לדברי רבינו כשאמר פרעתיך ביני לבינך למה לא יהא נאמן במגו דאי בעי אמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני ומתו או הלכו למד"ה וזו קושיא חזקה ולכל הנוסחאות יש להקשות למ"ד הכי בגמרא ובאמת שבגמרא לא אמרו ומתו אלא הלכו למד"ה ומתוך כך יש מפרשים דדוקא בהלכו הוא דנאמן דמסתפי דילמא אתו אבל במתו אינו נאמן דא"כ מה הועיל זה בתנאו והשתא ליכא מגו דאמר הלכו דילמא אתי ומכחשי ליה וזה דעת הרשב"א וכן נראה דעת רבינו מאיר ולדברי רבינו יש לתרץ שאין כאן דין מגו שהרי הוא מודה שלא קיים התנאי ולפיכך צריך לקיימו דהא איהו מחייב נפשיה בקיום התנאי דאמר דלא קיימיה וכיון דלא נתברר שפרע אמרינן ליה מיחייבת לקיומי תנאך עכ"ל. וכבר כתבתי בסמוך בשם הרא"ש יישוב קושיא זו ע"ד אחרת ולי נראה עוד דכיון דאמר לו אל תפרעני אלא בעדים אנן סהדי דלא פרעיה אלא בעדים וכמ"ש הר"ן לעיל וא"כ כי אמר פרעתיך ביני לבינך אנן סהדי דלא פרעיה ותו לא מהימנינן ליה משום מגו ומ"מ גם לדעת האומרים דנאמן שבועת היסת מיהא בעי וכמ"ש בסמוך גבי אמר לו אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב הר"ן בפרק הנזכר שי"א דלדעת הרי"ף שסובר שאם באו עדים והעידו שפרעו אינם נאמנים ה"ה אם באו והעידו שהודה בפניהם אינם נאמנים: ומ"ש רבינו והר"ר ישעיה חילק וכו' היא הסברא שכתב ה"ה בשם הרשב"א: ומ"ש בשם הרמב"ם והרא"ש כבר נתבאר. ומ"ש וכ"כ הרמ"ה אלא שחילק וכו' קשה לי על חילוקו של הרמ"ה דכיון דבאומר פרעתיך בפני פלוני ופלוני ומתו נאמן אע"פ שאינו יכול להתברר למה לא יהא נאמן באומר פרעתיך בפני עדים סתם ואפשר דכיון שאינו אומר מי הם מוכחא מילתא דמשקר. והר"ן כתב פרק שבועת הדיינין שהרשב"א ומפרשים אחרים אומרים דוקא במייחד עדים שהם עתידים לחזור נאמן משום דמירתת ולא משקר אבל בשאינו מיחד עדים א"נ במיחד עדים שמתו דלא מירתת אינו נאמן ואין דבריהם מחוורים בעיני לפי שכל דינים הללו אינם תלויים בשעבודו של לוה כדי שנאמר על ענין כן נשתעבד אלא הכל תלוי בטענתו של לוה אי ריע או לא וכל היכא שהתרה בו המלוה לומר אל תפרעני אלא בעדים והוא טוען שלא בעדים פרעתיך אנן סהדי דמשקר אבל כל שהוא אומר פרעתיך בעדים אפילו לא יחדן או שיחדן ומתו לא ריע טענתיה ומהימן וכך הם דברי הרמב"ם פט"ו עיין בתשובה

להרמב"ן סי' צ"ז: ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם והרא"ש דמסתברא טעמייהו ונוסחי עתיקי כוותייהו וכמה רבוותא מסייעי להו : כתב הר"ש בר צמח אם אמר לחבירו אם לא תכתוב על גבי השטר הפרעון לא תהא נאמן דינו כאומר אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני והלך ופרעו בפני עדים אחרים: וכתב עוד אם כתב בשטר כל זמן ששטר זה יוצא מתחת ידו בדלא קרוע ודלא כתוב על גבו תהא נאמן אם הביא עדים שפרע נאמן ואפילו לפי גי' הרי"ף והר"י הלוי:

סעיף ז

אמר לו אל תפרעני וכו' שם ההוא דאמר לחבריה כי פרעת לי לא תפרען אלא באפי ראובן ושמעון אזל ופרעיה באפי סהדי אחריני אמר אביי באפי סהדי א"ל באפי סהדי פרע ליה רבא אמר להכי א"ל ראובן ושמעון כי היכי דלא לידחייה וידוע דהילכתא כרבא ופר"ח דה"מ כשאין אותם עדים בפנינו ומש"ה מחייבין אותו לפרעו מיד אבל אי איתנהו קמן פטור וכן אם פרעו מיד ואח"כ באו אותם עדים והעידו שכבר פרעו מחזיר לו מעותיו וכן דעת הרמב"ם פט"ו ממלוה ולוה וכתב המרדכי שכן דעת רבינו האי והרי"ף דחה פירוש זה ומפרש שאפי' באו עדים והעידו שפרעו לא מהימני דכיון דא"ל לא תפרען אלא באפי ראובן ושמעון הא איפסלו להו שאר אינשי לאותו עדות וכן דעת רש"י והביא הרי"ף כמה ראיות לדבריו ודחו אותם הר"ן והרא"ש והעלו כדברי הרמב"ם והראב"ד הכריע כהרי"ף וסתר ה"ה דבריו: וכתב הר"ן שיש אומרים דלדעת הרי"ף ה"ה אם בא והעידו שהודה בפניהם אינם נאמנים וי"א דבהא מודה הרי"ף דנאמנים : כתב המרדכי לא תפרען אלא באנפי ראובן ושמעון כו' כתב רשב"ם דבקנין דאל"כ אינו מקוים ורבינו יואל פליג ועי' במה שאכתוב בסמוך בשם ר"י: ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא מסכימים לדעת ר"ח והרמב"ם הכי נקטי': ומ"ש ואם אמר פרעתיך בפני פלוני ופ' שיחדת וכו' נלמד מהדין שנתבאר לעיל אל תפרעני אלא בפני עדים ואמר לו פרעתיך בפני פלוני ופלוני ומתו או הלכו למדינת הים דנאמן וה"נ דכוותה וכ"כ הרמב"ם ומ"מ שבועת היסת בעי:

סעיף ח

ומ"ש ואם מודה שלא פרעו אלא שאומר לא אפרעך עד שיבואו פלוני ופלוני וכו' אלא פורעו בב"ד וכיתבין לו שפרעו בסימן שאחר זה כתבתי בשם הרשב"א דפריעה בפני ב"ד מהניא וכ"כ שם רבינו בשם ה"ר ישעיה ונתן טעם לדבר דנהי שהתנה עליו שלא יהו עדים נאמנים על ב"ד לא התנה:

סעיף ט

ומ"ש ואם פרעו בפני עדים אחרים וכו' בהא איכא פלוגתא וכו' כבר נתבאר ולשון בפני עדים ת"ח או רופאים הוא לשון הרמב"ם בפרק הנזכר ובגמרא נמי מייתי עובדא דאמר ליה לא תפרען אלא באפי סהדי דתנו הלכתא:

סעיף י

אמר לו אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני וכו' ג"ז שם ההוא דא"ל לחבריה כי פרעת לי פרען באפי תרי דתנו הלכתא אזל פרעיה בין דיליה לדיליה איתניסו הנך זוזי אתא לקמיה דרב נחמן אמר ליה אין קבולי קבליתינהו מיניה דרך פקדון ואמינא ליהוו גבאי דרך פקדון ואמינא עד דמתרמי בי תרי דתנו הילכתא ומקיים תנאי א"ל כיון דקא מודית דודאי שקלתינהו מיניה פרעון מעליא הוי מאי אמרת לקיומי תנאיה זיל אייתינהו דהא אנא ורב ששת ופירש"י כיון דקא מודית דקבלתינהו וזה לא בתורת פקדון מסרם לך הוי פרעון ודברים שהיו בלבך אינם דברים: (ב"ה) ומכאן יתבאר לך שדברי רבינו אינם מדוקדקים שכתב שאומר שקבלו בתורת פקדון דמשמע שהוא אומר שהוא מוסכם ביניהם שקבלו בתורת פקדון וזה אינו שגם המלוה מודה שלא הוזכר שם פקדון אלא שהוא אומר כך בלבו וכמבואר בדברי רש"י: וכתבו התוס' הא אנא ורב ששת בדיחותא בעלמא הוא דקא מהדר ליה ולאו משום דצריך לקיים תנאו וכ"כ הר"א זו היא גירסת הרמב"ם ע"פ דרכו שכתבתי לעיל ודלא כהרי"ף שגורס אזל ופרעיה באפי סהדי ואפי' הכי טעמא דמודה הא לאו הכי לא מהימן: כתב בעל התרומות בשער נ"ז שכתב הראב"ד שמי שנמחק שטרו וכתבו לו ב"ד שטר אחד וכמ"ש בסימן מ"א שדינו כמלוה בשטר ואינו יכול לטעון פרעתי דהוה ליה טוען אחר מעשה ב"ד ואמרינן בספ"ק דמציעא (יז.) הטוען אחר מעשה ב"ד אינו כלום ואף אם תבע את חבירו ע"פ ונתחייב לו בדין ולא היה בידו לפרעו וכתבו לו מעשה בית דין אם טען אחר כך פרעתי אינו נאמן וגובה מהלקוחות עכ"ל הראב"ד ועיין בסימן ה':

סעיף יא

מי שמכר שדהו באונס וכו' בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עב.) גבי ההוא גברא דמשכן פרדיסא לחבריה: כתב הרשב"א שנשאל על אחד שמכר קרקע לחבירו במנה וכתב לו שטר מכירה ומסרו בידו אבל לא החזיק בקרקע והקונה עשה שטר הודאה בעדים למוכר שכל זמן שיפרענו שהוא חייב להחזיר אותו שטר מכירה ושאותה מכירה אינה כלום ובטלה היא למפרע ולקץ ימים בקש הקונה לירד בתוך הקרקע והוציא עליו המוכר שטר ההודאה וטוען שכבר פרעו ותובע ממנו שטר מכירה שהניח בידו על אמונתו והשיב שהרי זה כאותה ששנינו (סה:) מכר לו בית מכר לו שדה ואמר ליה לכשיהיו לי מעות תחזירם לי כלומר שהתנו כך בשעת המקח וע"מ כן נגמר והילכך נמצא שאין המקח

מקח אלא הלוואה היא זו ופירות הקרקע שכר מעותיו הוא וכעובדא (סז.) דאת ונוולא אחי אלמא המקח אינו מקח ואינו אלא כמשכנתא בעלמא והילכך ה"נ איכא למימר דלגבי מעות נמי גריע ממשכנתא דמשכנתא אי אמר פרעתי א"ל שטרך בידי מאי בעי אבל הכא כיון דשטר מקח ליכא כדאמרינן שטר חוב נמי ליכא הו"ל כמלוה על פה ונאמן לומר פרעתי ובשבועת היסת ואם תאמר מ"מ כיון שנזכר בשטר זה שקבל ממנו כך וכך מעות הו"ל כמלוה בשטר לא היא דהכא האי שטרא לא ניתן ליכתב כלל וכיון שכן מלוה על פה הוא וכדאמרינן בפרק איזהו נשך גבי ההוא דמשכן פרדיסא לחבריה עכ"ל : (ב"ה) וכ"כ הרמב"ם בפרק ט"ו וכתב ה"ה שדין זה אפי' במלוה על פה וכ"נ מדברי הרמב"ם וכן אכתוב לקמן בשם ספר התרומות:

סימן עא

סעיף א

ב (ג) לוה שהאמין למלוה וכו' עד ?ד"ו נוטל בלא שבועה כן כתב בעה"ת בשכ"ז בשם הרמב"ן: ומ"ש אבל אם הביא הלוה עדים שפרע פטור וכו' עד אזלינן בתר רובא ונאמנים הכל עובדא פ' שבועת הדיינים (שבועות מב.) ופירש כיון דנחית לדעות כיון שירד מתחלה למנין שהוא יותר מכדי עדות ודאי אמניינא קפיד ובתלת הימניה בד' לא הימניה. וכתב הרא"ש פרק הכותב בשם הראב"ד דפיטור סתם לא מהני לעד אחד מעידו שהוא פרוע דנהי דהימניה טפי מנפשיה טפי מעד א' לא הימניה והרא"ש חולק עליו שם וכתב רבינו ירוחם בנ"ו ח"ט שדעת ר"ח כדעת הרא"ש ונ"י כתב בשם הריטב"א שדעת הרמב"ן כהראב"ד. וכתב עוד הרא"ש שם דהיכא דכתיב נאמנות אין משביעין אותו אפילו על ידי גלגול. ונימוקי יוסף כתב שם בשם הרמב"ן והגאונים דע"י גלגול משביעין אותו:

סעיף ד

כתב הרמ"ה הא דמהני נאמנות וכו' כ"כ ה"ה בפט"ו מהלכות מלוה וכתב המרשים שכן נראה מפי' רש"י וז"ל ר"י בנ"ג ח"ב נראה לפי מ"ש רב אלפס בתשובה כשהאמינו כשני עדים שצריך קנין ויש שחולקים עליו שא"צ קנין וראשון עיקר עכ"ל:

סעיף ה

כתב בעל התרומות טען המלוה כשהלויתיך התניתי עמך על פה שאהא נאמן עליך כב' עדים והלוה אומר כן אבל פרעתיך לוה נאמן בשער כ"ה וסיים בה וליכא למימר הכא מה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן וכמו שכתבתי בכתיבת ידו שנאמן לומר פרעתי אם לא הוחזק כתיבת ידו אע"פ שכתוב בו נאמנות עכ"ל : כתב בעה"ת בשער נ"א סימן א' דכי כתיב בשטרא נאמנות סתם למלוה אם טעין שלא נפרע כלל מהני ואם פוגם

שטרו לא מהני נאמנות סתם עד שיכתוב האמנתיו בכולו כמקצתו וי"א דבין כך ובין כך נאמן וכתב דכסברא בתרא עיקר והאריך בראיות וכתבו רבינו בסי' פ"ד:

סעיף ו

ואם פרעו בפני עדים וצריך לפרעו שנית כתב רבינו האי וכו' כתב הר"ן פרק שבועת הדיינין גבי ההוא דאמר לחבריה לא תתפרען אלא באפי דתנו הלכתא וי"א אע"פ שאין העדים נאמנים והלוה יפרע למלוה אפ"ה אחר שפרעו חוזר וגובה ממנו באותן עדים שהרי לא נפסל אלא לעדות של אותו פרעון וכן דעת הראב"ד שהוא כתב שזה שנהגו לכתוב ותהא נאמן עלי כשני עדים לעולם מטעם זה כותבין דאי לא מאי לעולם ואין דברים הללו מחוורים דאם כן הפוכי מטרתא למה לי אלא עיקרן של דברים כדברי ר"י הלוי ן' מיגא"ש ובעל התרומות כתב שתי הסברות אלו ולא הכריע. ורבינו כתב בסמוך שהרא"ש כתב כדברי הר"י ן' מיגא"ש ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא סברי כהר"י ן' מיגא"ש הכי נקטינן:

סעיף ז

ומ"ש ודוקא שהעדים מעידין בפנינו פרע וכו' כ"כ בסה"ת שער כ"ו: ומ"ש וכן כתב הרי"ף בתשובה תשובה זו כתובה בספר התרומות בשער הנזכר:

סעיף ח

ומ"ש וכ"כ הרמב"ם בפט"ו מהלכות מלוה:

סעיף ט

ומ"ש והרמב"ן חילק וכו' כ"כ בסה"ת: וה"ר ישעיה כתב (דהלואה) [דלהודאה] נמי וכו' הרשב"א בתשובה כתב בסימן תתקכ"ב כדברי ה"ר ישעיה וכתב על זה כן הסכימו רבותינו וכן מקובל בידינו וכן אנו נוהגים עכ"ל:

סעיף י

וכתב בספר התרומות אבל מחילה ודאי מילתא אחריתא היא וכו' עד ותו ליכא למיחש למידי שער כ"ו:

סעיף יא

וגם במלוה בשטר שייך נאמנות וכולי כלומר דסד"א דכיון שיש שטר בידו מה צורך להאמנתו לכך אמר דשייך נאמנות שאם לא האמינו וזה טוען פרעתי צריך לישבע ואם האמינו א"צ לישבע:

סעיף יב

ומ"ש ואפילו לא האמינו אלא בסתם וכו' הטעם משום דאי לאו הכי למאי הימניה וזה נלמד מדברי בעה"ת בשער כ"ו שכתב ומסתברא דאי כתב ליה בשטרא ואת מהימנת עלי לומר לא נתפרעתי ולא כתב בה כשני עדים כשרים ואף בלא שום שבועה אפ"ה

אי טען לוה דפרעיה בינו לבינו לא משביעין ליה ואף על גב דאמרינן בעלמא (ב"ב ע.) מאי נאמן נאמן ובשבועה הכא ליכא למימר הכי דהא בלא תנאי נמי נאמן בשבועה וא"כ תנאי לאיפטורי משבועה אתא ואיכא מאן דפליג בסברא זו וס"ל דכל נאמן סתם בשבועה קאמר וכבר הסכים עמי בזה הר"מ וזה אשר כתב לי אצ"ל במלוה בשטר דכי הימניה בלא שבועה הימניה אלא אפילו מלוה על פה שהאמינו לומר לא נתפרעתי נוטל בלא שבועה וכולה שמעתין דפ' שבועת הדיינין (שבועות דף מב:) במלוה ע"פ היא ולא מצרכינן ליה לאשתבועי כלל ויש מקום עיון במלוה ע"פ שאמר לו כן אם נאמן בלא שבועה אבל מ"מ הסוגיות מוכיחות דנוטל בלא שבועה וכן דעת הראשונים בחיבוריהם דנאמן עלי לומר לא נתפרעתי שגובה ממנו בלא שבועה עכ"ל: דין שטר שיש בו נאמנות וטוען הלוה פרעתיך והלה טוען סיטראי נינהו עיין בסימן נ"ח:

סעיף יג

כתב בעה"ת מה שנהגו לכתוב וכו' בשער כ"ו: ומ"ש בשם הרמב"ם בפט"ו ממלוה ולוה: ומ"ש רבינו לפיכך אם כתב לו וכו' כ"כ בעה"ת בשער כ"ו:

סעיף יד

ואין פיטור מועיל וכו' כמ"ש א"א הרא"ש ז"ל בתשובה ששאלת ראובן שיתן לשמעון מעות וכו' ברא"ש כלל ע"א וע"ש:

סעיף טו

וכן אין הנאמנות מועיל שלא להחרים חרם סתם אפילו אם פירשו בפירוש וכ"כ רב האי גאון בתשובה תנאה דחרם סתם כו' תשובה זו כתובה בסה"ת שער כ"ו גם הרשב"א כתב בתשובה ח"א סימן אלף ק"ט דאפי' בשטר שיש בו נאמנות אם רצה להחרים סתם על כל מי שנוטל ממנו ממון שלא כדין הרשות בידו :

סעיף טז

יז ומ"ש וכי מחרים לא לימא כל מאן דגזליה שאין הכוונה לקלל הגנב אלא להשיב אבידה לבעלים ולפיכך אומרים כל מאן דאיתא לגזילה בידיה ולא מהדר הכי והכי ליהוי כדי שמיראת העונש ישיב הגזילה נ"ל דלא גרסינן דהוו יודעין בדלי"ת שאין לו קשר עם מה שלמעלה ממנו אלא כך יש לגרוס והוו יודעין בוי"ו: ומ"ש אלא כך אנו אומרים לו אם אתה תובע אדם ידוע הרי דין ביניכם כלומר עמוד לדין עמו ואם לאו כלומר שאינך תובע אדם ידוע אלא אתה חושד על קצת בני אדם הבא את כולם לב"ד ושם קלל אותם כרצונך אם לא ישיבו לך הגזילה ופיתקא דלטותא למילט בציבורא לא כתבינן ליה:

סעיף יח

ואם אחד רצה לצאת מבהכ"נ וכו' זו תשובה להרי"ף כתובה בסה"ת שער כ"ו:

סעיף כ

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל שטר שיש בו נאמנות וכו' בסוף כלל ע"א ואין הדברים מבוארים יפה בדברי רבינו ולכן אעתיק השאלה והתשובה בקצרה ששאלת שטר שיש בו נאמנות גמורה והלוה מוציא כתב יד המלוה שקיבל ממנו סכום פלוני וסכום פלוני ביום פלוני ולפי אותו כתב לאנשאר מהשטר אלא במאה והמלוה טען שנשאר מהשטר ק"ק והפתקא שבידו היא של עסק אחר תשובה מה שכותבים נאמנות בשטר מועיל לענין שלא יוכל להשביע המלוה שלא נפרע שטרו אבל אינו מועיל כנגד עדים דטפי מעדים לא הימניה והיכא דאיכא עדים דפרעיה לא מהימן למימר סטראי נינהו כדמשמע בפרק הכותב (כתובות דף פה.) גבי עובדא דאבימי וכן בנדון זה כתב ידו מעידו שקבל ממנו הממון ואינו נאמן לומר של עסק אחר הוא: כתב הרא"ש בתשובה כלל ק"ה סימן ח' אם יש נאמנות בשטר כיון שאין השטר בידו ויוצא מתחת יד אחר אין מועיל הנאמנות ועיין בתשובות הרשב"א סי' תתקע"א:

סעיף כא

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן נתחזק לו שטר על שמעון וכו' בתשובה שבסוף ספר חזה התנופה מצאתיה ועיין במהרי"ק סי' ס"ז: כתב בעל התרומות בשער כ"ו שיש מצריכים לכתוב בשטרות שיהא נאמן כשני עדים כשרים דאי לאו כשרים נהי דלוה לא יכול למימר אישתבע לי ואם פוגם שטרו אינו צריך לישבע אבל אם יבואו שנים ויאמרו פרוע הוא ומלוה אומר אינו פרוע הו"ל תרי ותרי ואוקי ממונא בחזקת מאריה ויפסיד המלוה אבל אחר שהאמינו ככשרים המלוה נאמן יותר מב' עדים שאם אתה אומר שב' עדים יכולים להכחישו אשתכח דלאו ככשרים הוי איהו וזהו סברת ה"ר אברהם בן ר' יצחק ואומרים לדעתו דכל היכא דלא כתב כשרים אי תפס מלוה מוקמינן בחזקתיה ולא מפקינן מיניה אבל לכתחלה לא מגבינן ביה למלוה וכתב בעה"ת ואין בנו כח להעמיד דבר זה להפריש בין עדים כשרים לעדים סתם כי סתם עדים כשרים הם גם המורים לא אחזו בלשונם כי אם האמינו כב' עדים ולא כתבו כשרים עכ"ל:

סעיף כב

ששאלת שטר שיש בו נאמנות וכו' כלל ע"א סי' ח'. וכתב עוד שם בכלל פ"ה סימן ו' שטר שיש בו נאמנות אינו גובה מיתומים קטנים כי אולי כשיהיו גדולים ימצאו שובר או עדי פרעון וכן נתבאר בדברי רבינו ריש סימן ק"י:

סעיף כג

תשובה לר' קלונימוס תשובה זו כתבה רבי' ירוחם בסוף נ"ו והיא כתובה בסה"ת בשם ה"ר משולם ב"ר קלונימוס ויהיב טעמא למילתיה משום דאמרינן כי הימניה לוה למלוה

משום דכל ישראל בחזקת נאמנין קיימי ולהכי הימניה אבל השתא דהוחזק כפרן במקום אחר איתרע ליה נאמנותו ולא שקיל אלא בשבועה גם בתשובה אשכנזית מצאתי כן והביא ראיה מדאמרינן (כתובות עב.) גבי אלו יוצאות שלא בכתובה העוברת על דת משה וכו' כגון דאמרה פלוני חכם טיהר לי הדם ואשתכח שיקרא והא הכא דמדאורייתא מהימנא וכיון דמשקרא תו לא מהימנא ומפסדת כתובתה ה"נ לא מהימן וכ"ת היכי ילפינן ממונא מאיסורא כתובה נמי ממונא הוא ועוד התם מפסדת לכתובה לגמרי הכא גבי בשבועה:

סעיף כד

שטר שיש בו נאמנות וכו' עד ושוב אין לפקפק הכל בסה"ת שער כ"ו:

סעיף כה

ומ"ש אבל אם מפורש בו שקנו ממנו על הנאמנות וכו' ז"ל בעה"ת: (ב"ה) שטר שיש בו נאמנות ומנהג המקום שכותבים נאמנות בלא המלכת בעלים לשופרא דשטרא הלוה טוען כי בלא רשותו נכתב: אם כתוב בפירוש וקנינא על כל מה דכתוב ומפורש לעיל ובענין הנאמנות מפורש ואח"כ אמרו לא אמר לנו מעולם נאמנות זה או בטעות כתבנוהו על זה נאמר כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד: ומ"ש שאם העדים בפנינו ומעידים שלא כתבוהו בציווי הלוה אלא מפני שופרא דשטרי כמו שרגילים הסופרים לכתוב בכל השטרות אע"ג דכתיב ביה וקנינא מיניה על כל מה דכתיב לעיל אין סומכין על הנאמנות ז"ל בעה"ת אם העדים עצמן הם כאן ואומרים שלא כתבוהו כ"א מפני שהיו רואים שבשאר שטרות הוא כתוב כך ע"כ כתבוהו הם בשטר זה אע"ג דכתיב ביה וקנינא מיניה על כל מה דכתיב לעיל אין סומכים על הנאמנות. ומ"מ דברים אלו הפך תשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן ס"א כל דבר שנהגו במדינה לכתוב הן נאמנות הן כתבוה בשוקא הן שאר שופרי דשטרי שכבר נהגו סופרים לכתוב כל מי שמקנה בסודר לכתוב שטר דעתו שיכתבוהו כמנהג המדינה וא"צ לפרש שיכתבו כל לישני שפירי דאית ביה עד כאן לשונו: (ב"ה) ודבריו דברי טעם וכך הם דברי תשובת הרשב"א שכתוב בס"ס ק"א: ויש לתמוה על רבינו שכתב שם תשובת הרא"ש בלי חולק וכאן כתב דברי בעה"ת בלי חולק ואפשר לומר דבעה"ת מיירי בשאינו מנהג פשוט במדינה לכתוב כן בכל השטרות ואע"פ שבקצתן כתוב כן והרא"ש מיירי כשהוא מנהג פשוט במדינה לכתוב כן בכל השטרות א"נ הרא"ש מיירי בשאין כאן העדים שיעידו שלא כתבוהו בציווי הלוה: (ב"ה) א"נ דבעה"ת שכתב מנהג המקום שכותבים נאמנות בלא המלכת בעלים לשופרא דשטרא הכי פירושו שמנהג המקום שאין כותבים נאמנות אלא לשופרא דטשרא ולא על דעת שיהיה קיים כל שלא נמלכו בבעלים שכתבוהו והרא"ש מיירי שנהגו לכותבו על דעת שיהיה קיים: והריטב"א כתב בתשובה דבר התלוי בתנאי כל

שלא פירש אינו מחויב ואינו נכלל בלשון כחומר כל שטרי אלא דברים שאין הסופר בקי בדקדוקן ודברים שהם תחת הכלל אבל תנאים לא תדע דש"ש שנתחייב באחריות שמירתו כחומר כל שטרי שכירות הנוהגים בישראל אפילו רוב ש"ש כותבים שמתחייב באונסים זה לא יתחייב אלא בגניבה ואבידה: וכ"כ רבינו האי בתשובה האי מאן דמקבל עליה למיכתב שטרא בכל לישנא דזכותא אע"ג דלא ידע ספרא לאחזוקי כראוי כיון דכתיב ביה ואחריות שטרא דנא קבילית עלי כחומר כל שטרות דנהיגי בישראל קיים לכל כללי דתחות ענייניה אבל תנאים כגון נאמנות בהלואה וביטול מודעא לא מחשבינן ליה עד דמיפרשן ע"כ והרי נאמנות וביטול מודעא שהוא נוהג בכל השטרות ואעפ"כ כיון שאינו מפורש בשטר אע"פ שכתב וקבילית עלי אחריות שטרא כחומר כל שטרות לא מחשבינן ליה וה"ה לנדון שלפנינו וזו ודאי סברא נכונה עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב וז"ל זה שכתב בשטר חובו שיהא שמעון נאמן בעיקר החוב ובכל מיני הטענות שיטענו עליו הנאמנות ההוא מבטל עדות העדים כיון שראובן כופר בעדותן ואין לומר כי לשון הנאמנות שופרא דשטרא הוא שהעדים כותבים מעצמם שלא בצוואות בעל דבר כמו שהיו סבורים קצת מהראשונים שאין זה דעתי ולא דעת מורי הרא"ה עכ"ל:

סעיף כו

ומ"ש ואע"פ שנהגו לכתוב וקנינא וכו' כתב בעה"ת וכו' אחר שכתב בעה"ת הדברים הכתובים לעיל כתב ואל תטעה לומר שקנין יצטרך לנאמנות שאף בלא קנין היכא דלא נהגו למכתביה לשופרא דשטרא אלא כתבי ליה בהמלכת לוה מהני אע"ג דלא קנו עליה והראיה ההיא דמתנה ש"ח להיות פטור משבועה דמיירי בשלא קנו מידו עכ"ל ורבינו סימן ס"ט כתב שיש חולקים והוא הסכים לדברי בעה"ת: כתב הרשב"א ח"א סימן אלף ב' שנשאל על שטר פקדון שכתוב בו והאמינוהו בעיקר המעות הנזכרים נאמנות שלימה כשני עדים כשרים והשיב מה שאמרו שאין בכלל אותו נאמנות פרעון כדין אמרו לפי שלא האמינוהו אלא בעיקר המעות המופקדים ואילו האמינוהו אפילו על פרעון לכתוב נאמנות סתם ומאי בעיקר המעות המופקדים דקאמר אלא ודאי אינו אלא שלא יטעון בעיקר הפקדון אמנה היו דברינו או רבית עכ"ל: ובסימן תתקכ"א כתב על שטר שכתוב בו תהא נאמן עלי בכל ענייני שטר זה כדרך שרגילים לכתוב כותבי שטרות שאין הנאמנות אלא בענין השטר ממש כגון שזה אומר מנה שכתוב כאן נתתיו לך וזה אומר לא קבלתיו עדיין או שטען שטר אמנה היה וזה אומר לא היא וכל כיוצא בזה אבל שיהא נאמן לומר לא נפרעתי אינו נאמן שאין זה מענייני השטר אא"כ כתב לו מפורש אלא שכל שבאו והעידו שהאמינו על הפרעון נאמנים ואם רצו קורעין אותו שטר

וכותבין אחר בנאמנות דקי"ל דלא עשו עדים שליחותן עכ"ל: וכתב עוד מה ששאלת אם ראובן נאמן לומר החזרתי מגו דאי בעי אמר נאנסו דבר ברור הוא זה האמינו כשני עדים כשרים ואילו באו שנים והעידו שלא החזיר אינו נאמן במגו דנאנסו דהא קיי"ל כמ"ד מגו במקום עדים לא אמרינן וזה כבר הודה שלא נאנסו והאמינו על החזרה וכן אינו נאמן לטעון שהוציא לו במזונות ופרנסה ופריעת מס דכל שנתן או הוציא בפרנסתו או שנתן לאחר בשבילו היינו חזרתו עכ"ל:

סעיף כח

תשובה לרב אלפס שטרא דכתיב ביה נאמנות וקבע לו זמן וכו' בסה"ת שער כ"ו:

סעיף כט

בד"א דמהני פיטור סתם וכו' משנה בפרק הכותב (כתובות דף פו:) כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך אינו יכול להשביעה אבל יורשים משביעין ומ"ש לא מהני אא"כ שפירש שפוטרו ממנו ומיורשיו ג"ז שם במשנה ועיין בטור האבן העזר סי' כ"ח: ומ"ש וה"ה אם כתב תהא נאמן עלי ועל הבאים מכחי יורשיו בכלל וכו' עד אבל לא מקבל מתנה ולוקח בסה"ת שער י"ד: כתב הרא"ש בתשובה כלל ע"א סי' ז' שטר שכתוב בו שהאמין הלוה למלוה ואת יורשיו עליו ומת המלוה היורשים גובים בלא שבועה שלא פקדנו אבא:

סעיף ל

ולענין פיטור אם מועיל כשבא לגבות מלקוחות בהא איכא פלוגתא וכו' בפרק הכותב (דף סז) תנן אשה הבאה לגבות כתובתה מנכסים משועבדים לא תפרע אלא בשבועה. וכתב הרי"ף ואע"ג דכתב לה בעלה נאמנות לא תפרע אלא בשבועה דלא מהניא נאמנות אלא היכא דהימניה לוה למלוה עליה דידיה ועל ירתיה בתריה אבל היכא דאיכא עליה חוב לאינש אחרינא או כתובת אשה או לוקח דזבן מיניה לא מהניא והביא ראיה מדאמרינן פ"ב דכתובות (דף יט:) המלוה אומר שטר אמנה הוא והמלוה חייב לאחרים ואין לו ממה לפרעם אינו נאמן כיון דחב לאחרים דהשתא מוציאין מזה ונותנין לזה כדרבי נתן וכתב הרא"ש ומקשים על דבריו מהא דתנן במתניתין דמועיל נאמנות שכתב לאשה אף על הבאים ברשותה ותניא בתוספתא ואלו הן הבאים ברשותה כל שמכרה או נתנה לאחר וא"כ הבאים ברשותו נמי הוי שמכר לאחרים וקתני שמועיל נאמנות וגובה האשה מהם בלא שבועה ויש לתרץ דבריו דהא דקאמר דלא מהניא נאמנות היינו אחר שמכר נכסיו דומיא דשטר אמנה דלאו כל כמיניה לגרועי כח הלקוחות אחרי שמכר להם כבר אבל אם קדם הנאמנות ללקוחות לא פקע בשביל שמכר נכסיו לאחרים וכן חילק בעל המאור אבל מתוך דברי הרי"ף משמע שלא ירד לחילוק זה דמשמע דמפליג בין ירתיה ללקוחות דומיא דירתיה וכ"כ ר"ח ומעשים בכל יום שאין נפרעין מן הלקוחות

אע"פ שיש להם נאמנות אלא בשבועה ומן היתומים שלא בשבועה ואפשר דטעמיה משום דחיישינן לקנוניא שמא פרעו והחזיר לו את השטר אע"ג דמפרש בתוספתא דבאים ברשותה היינו לקוחות באים ברשותו לאו היינו לקוחות אלא אפוטרופוס שמינה על נכסיו והראב"ד והרמ"ה ז"ל חילקו גם הם בין קדמו הלקוחות ובין קדם הנאמנות והאידנא דנפישי רמאי נכון להחמיר כדברי ר"ח ורי"ף עכ"ל. ובתשובה כלל ע"א סי' ח' כתב וכיון דאיפליגו בה רבוותא לא מפקינן ממונא עד שישבע המלוה ומיהו אם מת המלוה היורשים גובים בשבועת היורשים שלא פקדנו אבא ששטר זה פרוע וכגון זה אמרינן הבו דלא לוסיף עלה כיון דשבועה זו אינה אלא משום תשש רמאות עכ"ל: ועי' עוד בכלל הנזכר סימן ו' וכתב הרמב"ם פט"ו ממלוה ולוה שאפילו התנה בפירוש שיגבה מהלקוחות בלא שבועה אין תנאו מועיל שאין זה יכול להתנות לאבד ממון חבירו וכתב בעל התרומות בשער כ"ה בשם הרמב"ן שהגאונים פה אחד כתבו שאין נאמנות מועיל לגבי לקוחות אפילו קדמה נאמנות למכירה וטרח להעמיד דבריהם ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת וכל הנך רבוותא סברי כוותייהו הכי נקטינן : כתב בעה"ת בשער כ"א בשם הרמב"ן מצינו בגליוני הראשונים שאין נאמנות מועיל אלא לנפרעת בפניו ממנו אבל שלא בפניו לא מהני לה דכי הימנה דוקא בפניו משום דאמר אינה מעיזה פניה בי או שמא מפני הנאמנות פרע בעדים ובשובר ואין אנו יודעין לפיכך בית דין משביעין אותה וכשפירש ולא לבאים ברשותו אין ב"ד משביעין אותה שרצה ליזוק בנכסיו עכ"ל ועיין בסי' ק"ו: כתב הרשב"א אפילו לא כתב לו נאמנות אינו יכול להשביעו אלא על דבר שהשטר עומד לכך כגון טענת פרעון אבל על דבר שאין השטר עומד לכך כגון טענת רבית וכיוצא בזה לא וכ"כ הרא"ם בשבועות וטענת מחילה כיוצא בזה היא לפי שהשטר לפרעון עומד ולא למחילה ולפיכך אינו יכול להשביעו לפי דעתי עכ"ל וכבר כתב רבינו סברות בזה בסימן פ"ב:

סעיף לב

לפיכך אפילו מת לוה וכו' זה פשוט שכיון שלא היה המלוה חייב שבועה לבני לוה לא מצי למפטריה מטעם אין אדם מוריש שבועה לבניו וכ"כ בתשובת הרשב"א סימן אלף נ"ט וכ"כ הר"ן פרק הכותב וכתב עוד זהו דעת הרי"ף והרמב"ם והגאונים והרמב"ן ז"ל אבל דעת ר"ח וכל חכמי נרבונא דאפילו נאמנות מפורש לא מהני בתובעת כתובתה כדמשמע פשטא דמילתיה דאבא שאול לפיכך האשה כשתובעת כתובתה חייבת לישבע וכן המלוה כשבא לגבות מבני לוה הילכך אם מת מלוה אחר לוה אין בני מלוה יכולים

לגבות כלום מבני לוה שהרי אביהם היה חייב לישבע ואין אדם מוריש שבועה לבניו עכ"ל: (ב"ה) ואפי' שבועה שלא פקדנו אבא אינם צריכים: ועי' במש"כ בטור אה"ע סי' צ"ח:

סעיף לג

בד"א דנאמנות סתם אינו מועיל וכו' אבל מלוה שהאמין ללוה שיהא נאמן וכו' עד אם לא שפירש כ"כ הרי"ף בפרק הכותב וכן פסק הרמב"ם בפט"ו מהל' מלוה. וכתבו הרא"ש והר"ן דהכי שדר רב האי גאון והטעם שאינו צריך לפרש נאמנות יורשיו משום דכשבא ליד היתומים הרי הוא כקרוע מטעם הנאמנות דמאי טענית ליה היה לך למקרעיה או למיכתב שובר אמר להו אהימנותא דכתב לי סמכי וכתב ה"ה בפרק הנזכר וראיתי לקצת מפרשים שאמרו אפי' מת לוה תוך זמן אינו גובה מן היורשין וכתבו רבינו בסמוך בשם בעה"ת עיין במישרים נכ"ו ח"ג:

סעיף לה

כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וכן כתב בעה"ת בשער כ"ו:

סעיף לו

ועל מ"ש ונשבע שבועת היסת כתב ה"ה דאפילו לא הודה במקצת הוא נשבע שבועת היסת ולרבותא נקט הודה במקצת דאעפ"כ אינו נשבע אלא היסת וגרע מטוענו מלוה על פה והטעם מפני שהאמינו:

סעיף לז

ובעל התרומות הוסיף וכולי בשער כ"ז: (ב"ה) ומיהו בשבועה דלא ידעי דלא פרע יש לתמוה דהא אין משביעין היסת אלא על טענת ודאי וכמו שכתב הרמב"ם בפ"י מה' טוען ונטען ורבינו בסימן דהכא כיון שאינם יכולין לטעון ודאי שהם יודעים שפרעו אין עליהם אלא חרם סתם ואפשר דלא נחית השתא בעה"ת לפלוגי בהכי ונקט שבועת היסת במקום חרם סתם ולא דק א"נ מיירי שהלה טוען שהוא יודע בודאי שהם יודעים שלא פרעו. א"נ האי שבועת היסת לאו דוקא אלא היינו שבועת היורשים שלא פקדנו אבא ואזדא בעה"ת לטעמיה שהיורשים ליפטר צריכים לישבע שבועת היורשים וכמ"ש רבינו בסי' ס"ט בסמוך וכבר נתבאר שם שא"כ דעת הפוסקים:

סעיף לח

אבל א"א הרא"ש ז"ל כתב שאם מת הלוה וכו' בפ' הכותב:

סעיף לט

תשובה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת שטר שכתוב בו נתחייב פלוני וכו' כלל ס"ז סימן ו': שטר שיש נאמנות שנפל כתבתי משפטו בסימן ס"ד בשם בעה"ת: דין לוה ומלוה האדוקין בשטר שיש בו נאמנות ע"י בסס"ה: כתב במישרים נ"ו ת"ט שטר שכתוב בו שיפרע לזמנים ידועים בכל זמן דבר ידוע אפי' אין בו נאמנות אינו נאמן לומר פרעתי בכל זמן: כתב הריטב"א בפ' מי שהיה נשוי אמתני' דמי שהיה נשוי ד' נשים ש"מ

שמלוה מוקדם שבא לגבות תחלה לב"ח מאוחר שנשבע המוקדם בנקיטת חפץ שאינו פרוע כאילו בא ליפרע מנכסים משועבדים ואין נאמנות שטר מועיל בזה כדמוכח ממאי דכתיבנא בפרק הכותב עכ"ל ועיין בסי' פ"ב: כתב הר"ן בפ' הכותב אמתני' דכתב לה נדר ושבועה אין לי עליך אינו יכול להשביעה כתב לה לאו דוקא דהוא הדין דבאמירה בעלמא סגי: וכתב עוד דדוקא באשה צ"ל נדר ושבועה אין לי עליך אבל בעלמא כל שחייב לחבירו שבועה ופטרו ממנה הרי הוא פטור מכל נדר וכן איפכא:

סימן עב

סעיף א

המלוה לחבירו על המשכון וכו' פשוט הוא. דינים דשייכי לסימן זה בהריב"ש סי' תצ"ד וסי' שנ"ג:

סעיף ב

ואם הלוה לעני וכו' משנה סוף האומנין (בבא מציעא פ:) אבא שאול אומר מותר לאדם להשכיר משכונו של עני להיות פותח עליו והולך עמו מפני שהוא כמשיב אבידה ובגמ' (פב:) אמר רב חנן אמר שמואל הלכה כאבא שאול ואף אבא שאול לא אמר אלא במרא ופסל וקרדום דנפיש אגרייהו וזוטרא פחתייהו: ומ"ש רבינו ויראה דאפילו במרא וכו' הוא סברת עצמו והביא ראיה ממאי דאמר בפ"ק דב"ב (דף ח:) דגבאי צדקה כשפורטין הפרוטות שגובין לעשות מהן סלעים אין פורטין לעצמן מפני החשד ה"נ דכוותה אבל קשה דבסוף האומנין אמרינן דכ"ע איתלהו דרב יוסף והכא במלוה צריך למשכון קמיפלגי ופי' רש"י במלוה הצריך למשכון להשתמש בו ולפסוק עליו להיות פותח מן החוב והולך קמיפלגי ואפשר דשאני התם שהתנה כך מעיקרא עם הבעלים ואדעתא דהכי אוזיף ולא דמי לדאבא שאול דההוא בשעושה כן שלא מדעת הבעלים היא : כתב הרשב"א בתשובה בח"א סימן אלף ט' ובח"ג סימן נ"ב יש מגדולי המורים שאמרו שהוא פטור לאחר ההלואה מפני שמאריך זמן וממתין שלא למכרו: והראב"ד ז"ל מן הדעה הזה ומכלל דבר זה כל שפרעו אינו ש"ש ואם נאבד פטור שאינו אלא כש"ח ואין דברים אלו מחוורים בעיני אלא כך דעתי נוטה שאינו פטור מפרוטה דרב יוסף אלא בשעת ההלואה בלבד ומ"מ הרי הוא ש"ש עליו לעולם עד שיחזירנו לבעליו שהרי הוא כנושא שכר בשעת ההלואה ומחמת אותו שכר הוי עליה כש"ש לעולם שכן כל ש"ש מקבלים שכר בתחלתן או בסופן ונעשין ש"ש לעולם מחמת אותה פרוטה שקבלו מחמת שמירתן וזהו דבר ברור ופשוט בעיני עכ"ל. דברים הללו כתב נ"י בפ' האומנין ועי' בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסוף סימן זה:

סעיף ג

כל הגאונים פסקו שהמלוה על המשכון וכו' בסוף האומנין (בבא מציעא פ:) תנן המלוה על המשכון ש"ש רבי יהודה אומר הלוהו מעות ש"ח הלוהו פירות ש"ש כלומר משום דדרך פירות להרקיב וידוע דהלכה כת"ק: ובפ' שבועת הדיינין (שבועות דף מג:)

סעיף ד

אמר שמואל האי מאן דאוזפיה אלפא זוזי לחבריה ומשכן ליה קתא דמגלא אבד קתא דמגלא אבדו אלפא זוזי אבל תרתי קתתי לא ורב נחמן אמר אפילו תרי קתתי אבד חד קתא אבד ת"ק אבד אידך אבד כולו אבל קתא ונסכא לא נהרדעי אמרי אפילו קתא ונסכא אבד נסכא אבד פלגא אבד קתא אבד כוליה תנן סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתני עליו וג' דינרין היה שוה חייב לימא הא קבילתיה מתניתין בדפריש שמואל בדלא פריש לימא כתנאי המלוה את חבירו על המשכון ואבד המשכון ישבע ויטול מעותיו דברי ר"א ר"ע אומר יכול הוא שיאמר לו כלום הלויתני אלא על המשכון אבד המשכון אבדו מעותיך ה"ד אי בדשוי שיעור זוזי מ"ט דרבי אליעזר אלא לאו בדלא שוה שיעור זוזי בדשמואל קמיפלגי לא בדלא שוי כ"ע לית להו דשמואל והכא בדשוי שיעור זוזי ובדרבי יצחק קמיפלגי דא"ר יצחק ב"ח קונה משכון לימא דר"י תנאי היא ותסברא אימור דא"ר יצחק שלא בשעת הלואתו בשעת הלואתו מי אמר אלא משכנו שלא בשעת הלואתו כ"ע ל"פ דאית להו דרבי יצחק והכא במשכנו בשעת הלוואתו ובשומר אבידה קמיפלגי דאיתמר שומר אבידה רבה אמר כש"ח ורב יוסף אמר כש"ש לימא דרב יוסף תנאי היא לא דכולי עלמא אית להו דרב יוסף וכו' ופירש"י אבדו אלפא זוזי. דסבור וקיבל אבל כל זמן שהן קיימין ע"כ גובה חובו אם מלוה סתם היא סתם מלוה ל' יום ואם פירש לו זמן כשיגיע זמנו יפרע: אבל תרתי קתי לא. אמרינן חדא קביל בת"ק וחדא קביל בת"ק אלא תרווייהו קבלינהו כחדא במשכוני ולא בפרעון וכיון דמהדר ליה מקצת משכונו במאי דחסר מיניה פטר נפשיה בתשלומין שוין: אבל קתא ונסכא לא. אמרינן נסכא קביל בפלגא דכיון דמידי דחזי לפרעון הוא לא קבליה עליה אלא בדמי שוויין: בדפריש. איני מקבלן עלי אלא באחריות דמיו כשוויין עכ"ל והתוספות כתבו אבל קתא ונסכא לא פירש בקונטרס דכיון דנסכא וכו' וקשיא דבסמוך פריך ממתניתין וכו' ובדוחק יש לחלק דמודה רב נחמן בחד נסכא או בתרי נסכי אבל נסכא בהדי קתא מוכחא מילתא דקתא למשכון ונסכא לפרעון ונראה לפרש אבל קתא ונסכא לא אלא כל חד לפי מאי דשוה דאם הנסכא שוה י' קתי אבד נסכא אבד י' חלקים אבד קתא אבד חלק י"א ועוד נראה לפרש קתא ונסכא לא ואי אבד קתא לא אבד פלגא אלא מאי דשוה דעיקר סמיכת המלוה על הנסכא אבד נסכא אבד כולהו

ואי אבד נסכא ברישא אבד פלגא אבד קתא אבד כולהו נהרדעי אמרי אפילו אבד קתא ברישא אבד פלגא וגרס ברישא דמלתייהו אבד קתא אבד פלגא וכתבו עוד מתניתין בדפריש כי קאמר שמואל בדלא פריש ר"ח ור"ת גרסי איפכא ומוקי שמואל בדפריש דאין סברא להפסיד למלוה כל חובו לגמרי היכא דלא פריש ואשמועינן שמואל דלא הוי אסמכתא ור"ח פי' הא דאוקימנא לדשמואל בדפריש לא שפירש בהדיא שיפסיד כל החוב אלא באומר אף על פי שאין שוה כל החוב קבילתיה ואשמועינן דבכה"ג הוי קבלה כנגד כל החוב. ועל פלוגתא דרבה ורב יוסף כתבו שר"ח פסק כרב יוסף ושכן נראה מפירש"י שכתב לימא דרב יוסף תנאי היא ומילתיה דרבה ודאי תנאי היא דר' עקיבא לית ליה דרבה וקיי"ל כר"ע אבל אין לפרש כן אלא אדרבה דרבה ודאי לאו תנאי היא אלא כ"ע אית להו דרבה ובדשמואל קמיפלגי ור"ע מודה דש"ח הוי על המשכון מה שהוא שוה יותר על החוב אבל כנגד החוב מפסיד מטעמא דשמואל אפילו לגר"ח אע"ג דלא פריש כמפורש דמי כדפרישית לעיל עכ"ל והם העלו דהלכה כרבה וכתבו עוד שר"ח וה"ג פסקו דלא כשמואל מדאמרינן כ"ע לית להו דשמואל והתוספות דחו ראיה זו וראיות ב' הכתות לא ראיתי לכתבם שלא להאריך והרי"ף בפרק האומנין כתב דליתא לדשמואל אא"כ נגנב המשכון או נאבד חייב ומאי דפייש ליה בתר דמי משכונא שקיל מלוה ואם נאנס פטור ושקיל מלוה כוליה חוביה עד גמירא וכן דעת הרמב"ם ברפ"י מהלכות שכירות ועיין בתשובת מיימון דספר משפטים סימן ר"ג ובמרדכי פרק שבועת הדיינין ואמאי דאר"י ב"ח קונה משכון פירש"י פרק כל שעה (פסחים לא.) דקונה אף לאונסין והתוספות נחלקו עליו שם ובפ"ק דקידושין (ח:) ופירשו שאינו קונה אלא לש"ש ויש כאן מקום עיון כיון דאמר בסוף האומנין ובסוף שבועת הדיינין דלא אר"י ב"ח קונה משכון אלא שלא בשעת הלואתו אבל בשעת הלואתו לא אמר מנ"ל לרבינו להשוות שעת הלואתו לשלא בשעת הלואתו לכ"ע מיהו לשיטת הגאונים כבר כתב הר"ן בסוף שבועת הדיינין בשם הרמב"ן דכי אמרינן אימור דאר"י משכנו שלא בשעת הלואתו וכו' דרך דחייה איתמר דלא שמעינן לר"י דאמר הכי אבל קושטא דמילתא היא דהא דר"י אפילו במשכנו בשעת הלואתו היא כדמשמע בפרק כל שעה ובפרק השולח ולכן הרי"ף כתב ל"ש משכנו בשעת הלואתו או שלא בשעת הלואתו אבל אי אפשר לומר כן לדעת התוס' שנראה מדבריהם פ"ק דקידושין ופרק השולח ופרק כל שעה ופרק האומנים ופרק שבועת הדיינין דהא דר"י דוקא שלא בשעת הלואתו וצ"ע ובפלוגתא דשמואל ור"נ ונהרדעי פסק רבינו כנהרדעי לדעת התוספות משום דהוי שמואל יחיד לגבייהו גם פסק כגר"ח מתניתין דלא פריש ושמואל בדפריש וגם פסק כפר"ח אפי' לא פירש בהדיא

אלא שאמר אע"פ שאינו שוה כנגד כל החוב קבלתיו לפי שנראה מלשון התוספות שנוטין להכריע כן: מ"מ נמצינו למדין דלכ"ע מה שכנגד מעותיו קנאו והוי עליה ש"ש והיינו דר"ע דאמר אבד המשכון אבדו מעותיו ומה ששוה המשכון יותר ממעותיו לדברי הגאונים ורש"י שפוסקים כרב יוסף הוי עליה ש"ש ולדברי התוס' שפוסקים כרבה לא הוי עליה אלא ש"ח ואם אין המשכון שוה כדי החוב לפוסקים כשמואל אבד כל חובו אם אמר אע"פ שאינו שוה כדי כל החוב קבלתיו ואם לא אמר כן לא אבד אלא כנגד המשכון ולפוסקים דלא כשמואל בכל גווני לא אבד אלא שיווי המשכון חוץ מאם אמר בהדיא אם יפסיד המשכון יפסיד כל חובו דכל תנאי שבממון קיים וכל מה שמתחייב המלוה כשאבד המשכון לכל חד כדאית ליה לכ"ע לא מיחייב אלא כש"ש בר מרש"י שסובר שמתחייב אף באונסין וכל דינין הללו ל"ש הלוהו מעות לא שנא הלוהו פירות ולדעת הגאונים ל"ש משכנו בשעת הלואתו ל"ש שלא בשעת הלואתו וכן דעת הרשב"א בתשובה ולדברי התוס' דר"י לא הוי אלא שלא בשעת הלואתו ואזי לא אבד אלא כנגד המשכון ובשעת הלואתו אבד קתא אבדו אלפא זוזי והיינו דר' עקיבא וכ"כ בהגהת אשיר"י סוף האומנין בשם ר"י וכן נראה מדברי התוספות פרק שבועת הדיינין ד"ה מאי לאו בדלא שוי וסובר רבינו דהרא"ש הסכים לדעת ר"י ואע"ג שבפסקיו לא הכריע לא בפרק הדיינים ולא בפרק אלו מציאות ובפרק האומנין כתב דקיי"ל כרב יוסף וכתב ג"כ דליתא לדשמואל ובתשובה שכתב רבינו בסוף סימן זה כתב דקיי"ל כרב יוסף מ"מ סובר רבינו דמאחר דבאלו מציאות כתב תחלה שר"ח וה"ג שפסקו כרב יוסף ואין נראה לר"י וכו' משמע דכר"י ס"ל ועוד שכתב א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כרבי טרפון והוי שומר שכר לפי מאי דפריש דהלכה כרבה ועוד דבהדיינים כתב אחר דברי ר"ח וה"ג ואין נראה לר"י והאריך הרבה בראיות ר"י ובפסקי הדינים לדעתו משמע דהכי ס"ל ומ"ש בהאומנים דקיי"ל כרב יוסף וגם דליתא לדשמואל סבר רבינו לדעת הרי"ף כתב כן ומ"ש אח"כ ולדברי ר"י וכו' הוא כאילו אמר ואין נראה לר"י וכיון דגם בהאומנין כתב דברי ר"י לבסוף היינו משום דס"ל הכי ומה שלא אמר ואין נראה לר"י וכו' היינו לפי שלא כתב כאן שום ראיה לפסק הרי"ף זהו לדעת רבינו אך רבינו ירוחם לא הזכיר כלל דעת הרא"ש בזה משמע דהוה מספקא ליה ולדידיה כיון דאשכחן בתשובה דס"ל כרב יוסף ילמדו המקומות הסתומים בפסקיו מדבריו בתשובה ונימא דס"ל כפסק ר"ח וה"ג ומ"ש ר"פ אלו מציאות והוי ש"ש לפי מאי דפרישית דהלכה כרבה אינו מכריע כל כך לומר דס"ל דהלכה כרבה וכמו שאכתוב בסימן רס"ז ומ"מ בין שיהיה דעתו כן או לא אנן כרב יוסף נקטינן כדעת גדולי הפוסקים ולדברי רבינו גם לדברי התוספות ל"ש להו בין

משכנו שלא בשעת הלואתו למשכנו בשעת הלואתו וכבר כתבתי שדברי הרמב"ם פ"י מהלכות שכירות כשיטת הגאונים וכתב הה"מ שהרמב"ן והרשב"א האריכו להעמיד שיטת הגאונים וכן עיקר: מ"כ בשם ה"ג דהא דאין ב"ח קונה משכון אלא במשכון שלא בשעת הלואתו ה"מ ביש לו שטר אבל אם אין לו שטר קני אף בשעת הלואה דלגוביינא נקיט ליה וכן פר"י ע"כ: וכתב בהגהת אשיר"י סוף האומנין בה"ג פי' בשעת הלואתו הוי עליה שומר שכר כנגד המשכון אבל אם הלוה בשטר וגם לוקח משכון לא נאבדו מעותיו ושלא בשעת הלואתו דהוי בשטר נעשה ש"ש ורש"י פירש אפשר דבשטר סבר טפי לומר דאבד משכון אבדו מעותיו עכ"ל וקשה על דברי הלכות גדולות דהתניא בשבועות הדיינין דבמלוה על השטר מודה אפילו ר"א ועיין בתוס' פרק האומנין ד"ה אבד המשכון אבדו מעותיו כי שם פירשו התוס' טעם דברי הלכות גדולות. וכתוב במרדכי דשבועת הדיינין שבשערים דרב האי בשער ט' פסק דבשעת הלואתו הוי ש"ח ושלא בשעת הלואתו הוי שומר שכר וכ"כ משם ה"ג ע"כ. וכתב בעה"ת בשער מ"ט דלא שנא הלוהו על המשכון בשטר או שלא בשטר. וכתב עוד המרדכי דסוף פרק שבועת הדיינין שכתב רבינו מאיר דאע"ג דיש גאונים שפסקו כרב יוסף מספיקא לא מפקינן ממונא. וכתב עוד שנשאל רש"י על ראובן שמשכן חפץ לשמעון ושמעון משכנו ללוי וכן א"ל שמעון ללוי שקיבל אותו משכון מראובן עד אותו זמן ועבר הזמן ושוב לא יפדנו והלך לוי ונתנו במתנה ליהודה וראובן תובע משכונו משמעון. והשיב כן דעתי נוטה שראובן ושמעון מוציאין המשכון מיהודה ויחזירו ליהודה שיעור הלואה שהלוה לוי לשמעון דכל זכות שיש לו בה נתן לו לוי ואין יכול לומר יהודה לראובן ושמעון לאו בעל דברים דידי את דאמר רב יהודה גזל ולא נתייאשו הבעלים ובא אחר ואכלו רצה מזה גובה רצה מזה גובה והא דא"ר יצחק ב"ח קונה משכון היינו במשכנו שלא בשעת הלואתו ומה שטוען שמעון שמשכון זה ניתן לזמן לאו טענה היא דכל דאי אסמכתא היא ולא קניא אי לא אתפסיה וקנו מיניה בב"ד חשוב הילכך אם טען יהודה שאין משכון בידו ישבע שאין ברשותו כדאמר בהמפקיד (לד.) ועוד ישבע כמה היה שוה דאע"ג דקי"ל כרב אשי דאמר ישבע הלוה דלא קים למלוה כמה היה שוה לפי שלא היה שלו מ"מ כיון דיהודה סבור שיש בו מתנה ומודה קים ליה בגויה כמה הוא שוה ונשבע כדין כל הנשבעין שבתורה שנשבעין ולא משלמין ועי' בתשובות מיי' דספר משפטים סימן ב' ובסוף האומנים כתב המרדכי בשם רבינו מאיר דהמלוה על המשכון ובשעת קבלת המשכון אמר איני מקבל אחריותו עלי לא הוי אפילו ש"ח ופטור אפילו מפשיעה ועוד כתב שם ובהגהות ראשונה דמרדכי דמציעא המלוה על המשכון וחזר המלוה והפקידו

ללוה נגנב או נאבד חייב המלוה אע"פ שביד הלוה אבד שהרי אם הפקידו המלוה לאדם אחר ואבדו חייב וה"ה הפקידו ביד הלוה כיון דבתורת פקדון נתנו לו אכתי ברשותא דמלוה קאי. ומזה הטעם דן ר"י על ראובן שלוה מעות משמעון על בגדי אשתו וחזר והשאילן לו עד לאחר המועד ומת במועד ומחמת המושל מסרה את אשר לה לשמעון וגם מלבושים שהיו ממושכנין בידו והחזיר לה שמעון הכל חוץ מן המלבושים ופסק ר"י דהדין עמו דאע"ג דאין אדם רשאי למכור בגדי אשתו מ"מ אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזיקינן ומסתמא ברשותה משכנם בעלה וכיון שהשאיל לו שמעון עד לאחר המועד עדיין הם ברשות שמעון כיון שבתורת שאלה באו לידו ולא בתורת חזרה ואין האשה יכולה לטעון תפשתים בעבור כתובתי ואני הייתי מוחזק בהם כשמסרתי לך מלבושי : כתב הרשב"א בח"א סימן אלף כ"ט שאלה הלוה על המשכון ונתן לו רשות להשתמש בו ונאנס אם חייב באונסין תשובה אפשר שאפילו בנתינת רשות בלבד אע"פ שלא נשתמש בו הוי שואל וחייב באונסין דהו"ל כדמי אבידה: וכתב עוד שנשאל על ראובן שתבע חובו משמעון טען שמעון החזר לי ספרי שמשכנתי בידך טען ראובן נאבדו באונס שנולד בארץ טען שמעון אתה שלחת בהם יד שהקרית בהם בניך אמר ראובן כן היה אבל תנאי היה בינינו בשעת הלואה שיהא רשות בידי לקרות ולהקרות בהם והשיב אם התנה עמו על תשמיש הספרים בלא נכייתא רבית קצוצה הוא ואם התנה בנכייתא ונעשה בהיתר ה"ז שוכר ופטור מאונסין ובין שיודה שמעון שעל תנאי זה הלוהו ובין שלא יודה לפי דברי ראובן אינו אלא כשוכר ואפילו לא התנו על נכייתאא דאינו נעשה שואל אלא בזמן שכל הנאה שלו וזה כיון שמלוה מעותיו על מנת שיקרא בספרים אין כל הנאה שלו ולפיכך שנינו בברייתא (ב"מ פ"א.) השאילני ואשאילך נעשו שומרי שכר זה לזה ואם שמעון אינו מודה בתנאי זה חזר הדין לזה אומר שאולה וזה אומר שכורה והרי משנה פשוטה לפניך (ב"מ צא:) עכ"ל: כתב מהרי"ק בשורש פ' שאפי' החזיר השטר חוב ללוה אחר שנתן המשכון בידו מ"מ כשנאנס המשכון חייב הוא לפרוע החוב: כתוב במישרים נתיב ל' ח"ה מדברי רש"י שפי' על דברי שמואל נראה שהמלוה את חבירו על המשכון סתם יכול לכופו לאחר ל' יום וכ"נ עיקר עד כאן לשונו: מלוה שהפקיד המשכון ביד הלוה או השאילו לו ונגנב או אבד לא הפסיד המלוה מעותיו ואם מת הלוה נעשה מטלטלין אצל בניו בהגהות ראשונות דמרדכי דמציעא בסוף ועיין במה שכתבתי בסמוך בשמו ועיין במרדכי פרק האומנין: כתב הרשב"א אמרת שנסתפקת במי שנתמשכן ע"י נאמני הקהל על חלקו המגיעו מהמס והתרו בו כמה פעמים ולא אבה ונגנב המשכון אם נחשוב הנאמן כש"ש. תשובה הא פשיטא שהקהל מיהא פטורין

שהרי אין פורעי המס חייבים זה לזה כלום שנחשוב הקהל כממשכנים על חובם אלא כל יחיד פורע חלקו לשלטון ומעמידין עליהן נאמנים כאפוטרופין לפקח על עסקי כל יחיד ויחיד לפרוע לשלטון או לב"ח שלוה מחמתו זה נ"ל לפי שורת הדין אלא אם יש מנהג ידוע בזה בהפך והנאמן שאמרת שיתחייב משום דנפק עליה קלא דגברא מהימנא הוא כאפוטרופוס שמינוהו ב"ד לאבא שאול (גיטין נב:) בזה ודאי יש מקום עיון לפי שאמרו בפ'"ד והא דמעמידין אפוטרופוס לשור של יתומים ואם יצא והזיק משלם מעליית יתומים לרבי יוחנן ולר"י בר תנינא מעליית אפוטרופוס וכי גדלי יתומים חוזרין ונפרעין מהן ואפילו פשעו האפוטרופין אלא דההיא שאני שלא מינוהו מחמת נאמן אלא לשמור השור מנזקין. וא"ת דהוי ש"ש משום דמצוה קעביד ומשתכר פרוטה דר"י יש מקום עיון מדתני (גיטין שם) רב תחליפא קמיה דרבי אבהו אפוטרופוס שמינוהו ב"ד ישבע מפני שהוא נושא שכר א"ל אייתית קבא וכיילת ליה ואי משום פרוטה דרב יוסף ש"ש הוא ומ"מ איני רואה לחייב הנאמן דלא אמרו כשמינוהו ב"ד אלא משום דאין מעמידין אפוטרופוס ליתומים אלא אחר בדיקה שהוא אדם נאמן וזה שבח גדול לאפוטרופוס אבל אפוטרופסין שמעמידין עליהם הציבור אינן אלא כאפוטרופוס שמינה אבי יתומים שאף הוא לא היה ממנה אותו על נכסיו אלא אם כן היה בוטח בו שיתנהג בנאמנות והנאמן אין הציבור בודקין אחריו שהוא נאמן אלא שממנין מתוכם לפקח על עסקיהם ולא לאחר בדיקה ולא עוד אלא דמיגרע גרע מאפוטרופוס שמינהו אבי יתומים דהתם האב ממנה אותו מדעתו ומעיד שהוא נאמן בעיניו לפקח בנכסיו אבל הנאמנים הם המדברים הרוצים להתמנות הם מחזירים על דבר זה ופעמים שמקצת הציבור מוכרחים בדבר זה בכל מקום ומקום ולפיכך איני רואה לחייב את הנאמן בגניבה ואבידה כש"ש:

כתב הר"ן בתשובה סימן י"ח על ראובן הלוה על משכון שוה יותר מכדי דמי ההלואה ושללו עכו"ם ביתו ואומר שגם אותו משכון שללו והשיב דהמלוה על המשכון פטור מאונסים הילכך חייב הלוה לפרוע לראובן כל מה שהלוהו. וכתב בסימן כ' על ראובן שהשאיל לחבירו כוס כסף והלה נתן לו במשכון בגד צמר ושללו עכו"ם ביתו ושללו גם הבגד ההוא דכיון שנאנס הוא פטור והם חייבים להחזיר הכוס ואפילו היה ראובן שואל בבגד הצמר אין תורת שואל עליו כיון דאין כל הנאה שלו וכתב בסימן י"ט על ראובן שהשאיל לשמעון ספר אחד ושמעון הניח בידו ספר אחר למשכון או לזכרון ובאו שוללים בבית שניהם ושללו גם אותם הספרים לימים החזירו לראובן הספר שהיה בידו משכון והשיב שחייב להחזירו לשמעון וטעם הדבר עיין שם . כתב נמ"י בפרק הגוזל ומאכיל המלוה על המשכון ומת אף בנו נעשה עליו ש"ש בההוא הנאה דתפיס ליה

אזוזי וכן באומן בכלי אומנתו הריטב"א ז"ל: כתב בהגהות מרדכי פרק הכונס ראובן שאל משמעון סייף שהיה לו במשכון מעכו"ם ואבדו ושואל ממנו דבר גדול כמו ששואל ממנו העכו"ם והשיב שלא ישלם לו אלא דמי שווין דסתם סייף דעלמא:

סעיף ה

לפיכך המלוה על המשכון וכו' כלומר כיון דלכ"ע יש צד שמתחייב המלוה כשאבד המשכון אם המלוה אומר סלע הלויתיך וכו' ודין זה משנה פרק שבועת הדיינין (שבועות מג.) המלוה את חבירו על המשכון ואבד המשכון וא"ל סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתני עליו וסלע היה שוה פטור ובפרק המפקיד (בבא מציעא לד:) אמר רב הונא שלכל שומר אע"פ דמשלם משביעין אותו שאינה ברשותו דחיישינן שמא עיניו נתן בה: ומ"ש רבינו כעין דאורייתא כלומר בנקיטת חפץ כדין שבועת המשנה והיינו משום דמשמע בהמפקיד ששבועה זו רמוזה במשנה דאמרינן (לה.) מי נשבע תחילה: ומ"ש והלוה ישבע היסת פשוט כאע"פ ששנינו שהוא פטור חייב שבועת היסת מתקנת האמוראי' וכ"כ בעל התרומות בשער מ"ט: כתב הרשב"א בתשובה על המלוה את חבירו על טבעת שיש בו אבן ונאבד אם הלוה מודה שאותו שביד השולחני שוה לשלו פשוט שנלך אחר שומת בקיאים אבל אם הלוה עונן דשלו היתה שוה יותר והמלוה טוען ברי שלא היתה שוה אלא כזו ה"ז מודה מקצת ונותן לו מה שהוא מודה ונשבע על השאר כדתנן המלוה על המשכון וכו' ואם המלוה אינו יודע כמה שוה והלוה טוען ברי שהיתה שוה יותר הרי הוא נאמן לפי שהמלוה מודה מקצת ואינו יודע כמה והו"ל מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע ומשלם כל מה שהלה טענו. ומ"מ צריכין ב"ד לחקור היטב ולאיים על הלוה שלא ישקר באמונתו לשום אותה יותר משוויה : אמר המלוה סלע הלויתיך וכו' גם זה משנה בשבועת הדיינין ושבועת המלוה שאינה ברשותו כבר נתבארה: ואם אמר המלוה סלע הלויתיך ושקל היה שוה והלוה אומר איני יודע וכו' כן כתב הרמב"ם פי"ג ממלוה ולוה וכתב הה"מ שדין זה לא נתבאר בגמרא אבל פשוט הוא בהגוזל בתרא (ב"ק קיח.) הלויתני ואיני יודע אם החזרתי לך חייב כשתובעו מלוה ובדין היה שיטול מלוה שלא בשבועה אלא שכיון שצריך לישבע שאינה ברשותו מדין גלגול יש לו לישבע כמה היתה שוה: ומ"ש רבינו ואם יש למלוה עדים וכו' פשוט הוא שא"צ לישבע שאינה ברשותו כיון דאיכא עדים דנאבדה וחרם סתם הוא מתקנת הגאונים וכל דין זה עד אלא שמחרים הלוה סתם כתבו בעל העיטור. וכתוב שם עוד דה"ה אם מאמינו שנאבד שנוטל שקל בלא שבועה:

סעיף ו

ואם הלוה תובע למלוה וכו' ג"ז משנה פ' שבועת הדיינין סלע הלויתני עליו וב' היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתיך עליו וסלע היה שוה פטור ואוקימנא בהמפקיד (דף לה.) במאמינו לוה למלוה שאינה ברשותו שאל"כ מתוך שצריך לישבע שאינה ברשותו נשבע כמה היה שוה ע"י גלגול וכבר נתבאר שאע"פ שבמשנה אמרו פטור חייב שבועת היסת וכ"כ בעה"ת בשער מ"ט: ואם המלוה מודה במקצת וכו' ג"ז משנה שם סלע הלויתני עליו ושתים היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתיך עליו וה' דינרין היה שוה חייב ונראה שמפרש רבינו חייב לישבע שלא היה שוה יותר מה' דינרין שע"ז הם דנין ואח"כ מגלגלין עליו שבועה שאינה ברשותו ומדרב הונא דהמפקיד אבל הרמב"ם כתב בפרק הנזכר ישבע המלוה שאינה ברשותו ויכלול שלא היה שוה יתר על דינר וכ"כ בעל התרומות בשער מ"ט וכתב בשם הר"י ן' מיגא"ש ז"ל שאם מאמינו שנאבד או יש לו עדים אע"פ שכבר נפטר משבועה שאינה ברשותו עדיין חייב לישבע שאינה שוה אלא כך וכך כדין מודה מקצת ולפי זה יפה דקדק רבינו במ"ש דלעולם צריך הוא לישבע שבועת התורה שלא היה שוה יותר מחמשה דינרין אלא שאם מאמינו שנאבד או שיש עדים אינו צריך לישבע יותר ואם אינו מאמינו וגם אין עדים צריך לישבע ג"כ שאינה ברשותו וכיון דשמעה שלא היתה שוה יותר איתא לעולם היא עיקר ועליה כולל שאינה ברשותו: ואם אמר לו הילך וכו' משום דכיון דא"ל הילך לא הוי מודה מקצת וכן אם אומר שהיה לו בידו כדי מה שהוא מודה שהיה שוה המשכון הרי אין כאן מודה במקצת ואם מאמינו או שיש עדים פטור משבועה שאינה ברשותו ומכמה היה שוה ומיהו נשבע שבועת היסת אבל אם אינו מאמינו ואין לו עדים נשבע שבועה שאינה ברשותו ומגלגל עליה אם היה שוה יותר מה' דינרין וכל זה הלשון עד ונפטר הם דברי הר"י ן' מיגא"ש וכתבו בעה"ת שער מ"ט: ואם אמר הלוה וכו' והמלוה אומר איני יודע וכו' עד מה שלא היה לו ליטול הן דברי הרמב"ם פי"ג ממלוה ולוה וכתבם בעה"ת בשער מ"ט בשם בעל העיטור. וכתב ה"ה דין זה כשהלוה אינו מחייב עצמו בכלום פשוט הוא דהו"ל כמנה לי בידך והלה אומר איני יודע דפטור אבל מדין גלגול שיש לו לישבע שאינו ברשותו יכלול שאינו יודע ואם היתה שבועה שאינה ברשותו מחמת טענת ברי אם היה טוען על הגלגול איני יודע היה חייב לשלם אבל כיון שאינו אלא מחמת ספק נשבע על גלגול שאינו יודע ונפטר ועל מ"ש שאם המלוה אומר יודע אני ששוה יתר על החוב וכו' כתב הה"מ זו סברת הרב ן' מיגא"ש פ' שבועת הדיינין ובהשגות א"א על שיטתו הוא הולך ואין אנו נסכמין עמו לפי שלא בא אינו יודע של זה על ברי של זה שאינו אומר אתה

יודע שתים היה שוה אבל אומר כך הדין כדבריו וכבר הארכתי בביאור מחלוקתן פ"ה מהלכות שאלה ופקדון ודעת הרמב"ן נוטה לדעת רבינו עכ"ל. והרא"ש בפרק שבועת הדיינין כתב דעת הרמב"ם ורבו וראיות הרמב"ן לדבריו ואני אבאר זה סימן ע"ה בס"ד ועיין בהריב"ש סימן שפ"א וסימן שצ"ב:

סעיף ז

ואם שניהם תובעים זה את זה וכו' עד לא ישבע אלא היסת שלא היה שוה יותר מסלע כ"כ הגהות בפרק הנזכר בשם סמ"ג שכ"פ הרי"ף וכן בעה"ת בשער מ"ט בשם בעל העיטור:

סעיף ח

היו שניהם מודים וכו' עד ויצא זה בזה הם דברי בעל העיטור:

סעיף ט

ומ"ש ואם יש עדים שנגנב והיה שוה יותר על החוב וכולי עד והוה ליה כהלויתני ואיני יודע אם החזרתיו לך אם לאו פשוט הוא:

סעיף י

וכל היכא שהמלוה צריך לישבע וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא לד:) אמתניתין דקתני שומר ששילם ולא רצה לישבע א"ר הונא משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו דחיישי' שמא עיניו נתן בה: ומ"ש ואם היה דבר שמצוי בשוק וכו' כ"כ הרמב"ם רפ"ו משאלה ופקדון והביאו בעה"ת בשער מ"ט וכתב ה"ה שאע"ג שהחילוק הזה לא נתבאר בגמ' מ"מ נראה נכון דכל זמן שהדבר מצוי למה יחשד הלה שעיניו נתן בה: ומ"ש בד"א שהשבועה מוטלת וכו' כתב בעל התרומות בשער מ"ט דהכי מסתברא ממאי דתנן בסוף שבועת הדיינין מי הוא הנשבע מי שהפקדון אצלו שמא ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון ואמרינן בגמרא דקאי אמאי דתנן לעיל מינה סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתני עליו ונ' דינרים היה שוה חייב והשתא דאמר רב אשי זה נשבע שאינו ברשותו וזה נשבע כמה היה שוה ה"ק מי הנשבע תחלה מי שהפקדון אצלו שמא ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון. ופרש"י ושמא לא דקדק בשומא ויפסלנו לעדות ולשבועה. והרי"ף כתב ונמצא שם שמים מתחלל. וכתב הר"ן ז"ל בפרק הנזכר והא דתנן סלע הלויתני עליו ושתים היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתיך עליו וסלע היה שוה פטור אוקימנא לה בהמפקיד במאמינו לוה למלוה שאינו ברשותו שאל"כ מתוך שצריך לישבע שא"ב נשבע נמי כמה היה שוה ע"י גלגול וא"ת אי במאמינו היכי תנן מי נשבע מי שהפקדון אצלו ופרישנא לה בגמרא דמלוה נשבע תחלה שא"ב וכיון דמוקמינן לה במאמינו למה נשבע מלוה וי"ל אע"פ שמאמינו כיון שנתחייב לו שבועה משביעין נמי את המלוה שמא ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון:

סעיף יא

ואם לא נאבד המשכון וכו' בסוף המקבל (בבא מציעא קיו:) ההוא גברא דחבל סכינא דאשכבתא מחבריה ואסיק רבא דיכול לטעון עד כדי דמיו ודין זה כתבו בעה"ת בשער מ"ט וכתב שישבע ויטול כדאיתא בעובדא דעיזי דאכלי חושלא דיכול לטעון עד כדי דמיהן והכי גרסינן לה בירושלמי חד בר נש קם על חברוי בשוקא ואמר ליה תרין דינרין לי בידך ומשכונך שוה תרין דינרין אמר ליה חד דינר אנא בעי למיתן ומשכוני שוה תרין דינרין אתא עובדא קומי דייני נהרדעי אמרי כיון דכ"ע מודו דמשכונא שוה תרין דינרין דינרא אחרינא ייתי עלוהי סהדי ולא שמע מאי דא"ר יוחנן נאמן מלוה לומר עד כדי המשכון הלויתיך וקי"ל כר' יוחנן עכ"ל. וכתב הרמב"ם דין זה פי"ג ממלוה ולוה וכתב דאפילו מת לוה תחלה ואח"כ מת מלוה נפרעים ממה שתחת ידם ונ"ל דנשבעים שלא פקדנו אבא וכו' כדין שבועת היורשים : וכתבו הגאונים וכו' כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכן כתבו המפרשים בשם ן' מיגא"ש וכתב הרב המגיד דרבים הקשו לדבריהם למה שבועה בנקיטת חפץ ישבע היסת מגו שאם היה טוען לקוח הוא בידי לא היה נשבע אלא היסת ומתרץ הרב ז"ל שכיון שאם היו שם עדים שהוא משכון בידו כמו שהוא אומר ולא היו יודעים בכמה היה צריך מלוה שבועת התורה דכיון שיש שם עדים שבמשכון בא לידו נראה דאין כאן מגו דלקוח הוא בידו ג"כ כשאין שם עדים שהוא בידו במשכון אע"פ שהיה נאמן בלקוח בהיסת דלא אמרינן מגו לאיפטורי משבועה עכ"ל ובסימן פ"ט גבי הנותן טליתו לאומן אכתוב דברי הר"ן על דברי הגאונים ועיין שם:

סעיף יב

ומ"ש רבינו ואפילו לדברי הגאונים וכו' כ"כ בעה"ת בשער מ"ט: לפיכך אם המשכון שוה וכו' כלומר כיון דקיימא לן שיכול לטעון עד כדי דמי המשכון אם המשכון שוה סלע וכו' וכל החילוקים שכתב מבוארים הם: וכתוב בתשובות להרמב"ן סימן פ"ד על ראובן שלוה משמעון י' דינרים על משכון והיה עד א' בדבר שידע המשכון והחוב אבל לא ידע כמה היה החוב ושמעון אומר שעשרים דינרים הלוה לו אם הוציא שמעון המשכון לפני ב"ד או בפני עדים קודם שנפל ההכחשה ביניהם הדין עם ראובן וכיון שיש כאן עד אחד מחייב שבועה והרי הוא מודה לדברי העד ואינו יכול לישבע (י) הילכך מחזיר המשכון ויביא ראיה על המעות ויטול וישבע ראובן היסת על העשרה שהוא כופר בהם אבל אם קודם שהוציא שמעון המשכון בב"ד נפלה מחלוקת ביניהם שמעון נאמן מפני שבשעה שטען עליו בב"ד שיש לו בידו ך' דינרים מיד נאמן במגו דאי בעי אמר החזרתיו וכיון שכן אע"פ שהוציאו לבסוף וראינוהו תחת ידו לא הפסיד נאמנותו הראשון ונשבע בנקיטת חפץ ונוטל ועיין בתרומת הדשן סימן של"ד ושל"ה וע' בתשובות הרשב"א סי'

תתקצ"ח שכתבתי בסי' ע"ה וסי' אלף ומ': וכתב עוד בתשובות הרשב"א סימן אלף וי' על ראובן שמשכן חנות לשמעון וכתב לו שאם יפרענו לזמן פלוני יהא רשאי למכרו ולהפרע שיכול ראובן לעכב בידו מלמכרו דשליח מינהו ובידו לבטל שליחותו: וכתב בסימן אלף וי"ז על הטוען על חבירו שמשכן אצלו שני כלים והלה אומר לא משכנת אלא אחד דהוי אומר הילך ופטור משבועת התורה: ובתשובה אחרת כתב על ראובן שמסר משכון לשמעון שימשכן אותו בסלע ואחר זמן כשתבע ראובן משכונו משמעון השיב שמשכונו ביד עכו"ם ואותו עכו"ם מכרו שלא ברשות ששמעון פטור אפילו משבועת היסת כיון שאין העכו"ם מכחישו ואפילו אינו מראה לו עכו"ם שהוא האמינו ואילו היה העכו"ם מכחישו היה צריך שבועה כדין חנוני על פנקסו: ובתשובה אחרת ח"ג סימן ע"ה כתב על ראובן שתובע משמעון שהפקיד אצלו ספרים שוים אלפים דינרין ושמעון משיב לא כי אלא שהוא נכנס ערב וכשתבעו המלוה מסר בידו ספרים שימשכנם ויפרע לו וכן עשה משכנם לפלוני בכך דינרים ופרע למלוה והשיב הספרים אפילו תדינו אותם כדברים העשויים להשאיל ולהשכיר אינם עכשיו בידו וא"כ אין לו תביעה עליו בגופן של ספרים וממי שהם בידו עכשיו אין לו יכולת להוציאם עד שיפרע לו כל מה שהלוה לשמעון עליהם משום תקנת השוק : כתוב במישרים נתיב כ"ג ח"ו אשה שלותה על משכונות שהיו של בעלה שלא מדעת בעלה שלא קנאם המלוה ומחזיר אותם לבעל בלא דמים ולא שייך הכא תקנת השוק ודוקא שלא ידע הבעל שמשכנה אותם אבל משכנתם בידיעת הבעל אימור נתרצה ודוקא בידוע שהם של בעל כגון שהאשה נושאת ונותנת בתוך הבית משום בעל עכ"ל. ונראה לי שיש טעות סופר בסוף לשונו. ועיין במה שכתבתי בסימן פ"ט לענין משכון: הממשכן ספר לחבירו ואחר כך טענו נשתמשת בו וטשטשתו והלה משיב קריתי בו אבל לא חסרתיו ואם התנה עמו כשמשכנו שישתמש בו עיין במרדכי פ"ב דמציעא: וכתוב בתשובות להרמב"ן סימן פ"ה על ראובן שלוה משמעון שבעה דינרים על משכון ואח"כ אמר ליה פרעתיך פעם אחת שני דינרים ופעם שנית שני דינרים ופעם שלישית דינר והשיב שמעון מכל פרעון איני זוכר אלא מהדינר של פעם שלישית הדין עם ראובן מפני שגוף המשכון שלו הוא ונמצא כשהוא תובע משכונו שמעון משיבו איני יודע אם יש לי עליו שום דבר מספק וכיון שכן אין שמעון יכול לתבוע מספק זכות בנכסי ראובן וכן הדין בשטר צריך להחזיר לו את השטר וכ"כ בתשובת הרשב"א סימן אלף ומ"א: כתב הרשב"א בתשובה בח"ג סימן כ"ג על השואל כלי מחבירו ונאבד הכלי המשאיל אומר סלע היה שוה והשואל אומר איני יודע ועד א' מעידו שאינו שוה אלא שקל אילו לא היה כאן עד אחד היה המשאיל נוטל בלא

שבועה משום דהוה ליה מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע אבל עכשיו שיש עד א' המכחיש את המשאיל אם רצה השואל משביעו שבועת המשנה כענין (פז.) עד אחד מעידה שהיא פרועה ואם רצה נותן לו סלע בפני עד זה ואח"כ מביאו לידי שבועה דאורייתא וכההיא דפרק הכותב (כתובות פח.) וזה לדברי הרי"ף שכתב ששבועת עד א' באה אפילו במקום שאינו תובע ברי אלא ע"פ העד שאומר לו כן וכמ"ש בפרק כל הנשבעין אבל יש מהגדולים שחלקו עליו ומ"מ אינו נוטל אלא בשבועת המשנה כעין עד אחד מעידה שהיא פרועה ע"כ. ואע"פ שזה נאמר לענין שאלה כתבתיו פה מפני שיש ללמוד ממנו לענין משכון ומטעם זה כתבתי בסימן זה קצת דינים דשייכי לענין שאלה:

סעיף יג

ואם הוא בענין שאינו יכול לטעון וכו' כיצד דברים שאין עשויים להשאיל ולהשכיר וכו' בסוף המקבל (בבא מציעא קטז.) פרכינן ארבה דאמר יכול לטעון עד כדי דמיו ולית ליה הא דשלח רב הונא בר אבין דברים העשויים להשאיל ולהשכיר ואמר לקוחים הם בידי אינו נאמן והא רבא אפיק זוגא דסרבלא וספרא דאגדתא מיתמי בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר ומשני אמר לך רבא סכינא דאשכבתא כיון דמיפגמא קפדי אינשי ולא מושלי ומכאן למד הרמב"ם מ"ש בפ"ח מטוען ונטען וכלי שהפסדו מרובה משכרו ובני אדם מקפידים עליו שלא ישאילוהו הרי הוא בחזקת שאינו עשוי להשאיל ולהשכיר כגון סכין של שחיטה עכ"ל. ומ"ש ואין עדים לומר היאך באו לידו הוא ממ"ש הרי"ף בסוף המקבל דלא איצטריך הא דשלח רב הונא בר אבין אלא היכא דלא אושליה ולא אגריה באפי סהדי אבל היכא דאושליה או אגריה באפי סהדי אע"ג דליתיה מדברים העשויים להשאיל ולהשכיר הא איכא סהדי דשאלה גביה הוא הילכך אי אמר חזרתי ולקחתי ממנו אינו נאמן והביא ראיה מפרק חזקת: ומ"ש רבינו אפילו ראו עדים עתה בידו וכו' הם דברי הרא"ש סוף המקבל: האומר לחבירו תן לי פקדון שהפקדתי בידך והלה אומר אינו פקדון אלא משכון הוא על כך וכך עיין שם ובדברי רבינו בסימן קל"ג: כתב בעה"ת בשער ס"ד היכא שלוה ראובן משמעון מנה ולאחר זמן כתב לו בשטר ובקנין מחמת שלויתי מפלוני כך ונתחייבתי לו בהן ועכשיו משכנתי לו בהן קרקע פלוני או חפץ פלוני מסתברא שאילו לא היה כאן לא שטר ולא קנין באמת היה דינו שכשם שאין קרקע נקנה במלוה כדאיתא בקידושין (מח.) כך אין המשכונא נקנית במלוה דמשכונא שכירות היא ואינה נקנית במלוה אבל עכשיו בדין זה שהיה בקנין ובשטר יש לנו לומר דל זוזי מהכא ליקני בקנין ובשטר עכ"ל וכתבו רבינו בסימן ס': ומ"ש וכן אפי' דברים העשויים וכו' עד או החזרתיו לך גם הם דברי הרא"ש בפרק הנזכר וכתב בהג"א בפרק

הנזכר ודוקא דשווייה ראה פר"י שאפילו אין עדים רואים אותו בידו בשעת תביעת ב"ד אם בפעם אחרת ראה אותו אצלו בעדים וטען מה טיבו אצלך וטען אתה מכרתו לי או טענה אחרת כיוצא בזה שראוי לעכב ואין ראוי להחזירו לפי אותה טענה חשיבי ראה ואין מגו דיכול לומר החזרתיו לך שאפילו טוען בפירוש החזרתיו לך אינו נאמן ואם הדבר ידוע ומפורסם כ"כ שלא היה יכול לכפור אע"ג דלא שווייה ראה מחמת שידוע ירא לשנות הידוע שלא יחזיקוהו שקרן כתב ר"ת דאין לו מגו ור"י תמה איך יהיה מפורסם שלא יהיה יכול לומר החזרתי לך (יג) ודע שהרמב"ם פ"ח מטוען ונטען כתב שכל שהוא בחזקה שאינו עשוי להשאיל ולהשכיר אפי' באו עדים והעידו שהשאילו או השכירו זה אין מבטלים בהן חזקתן: כתב רבינו ירוחם בנ"י ח"ו כל דבר שאינו עשוי להשאיל ולהשכיר יכול לטעון עליו עד כדי דמיו ומ"מ צריך לישבע אפילו טוען תובע שמא עכ"ל:

סעיף יד

ודברים העשויים להשאיל ולהשכיר פי' הרמב"ם בפ' הנזכר כגון שתחלתם היה להשאיל כגון היורות הגדולות של נחושת שמבשלון בהם בבתי המשתאות וכגון כלי נחושת הטוח בזהב ששוכרין אותו לכלה להתקשט בו שעשיית אלו הכלים אינם למכירת עצמן ולא ליהנות בהם ב"ה בביתו אלא להשאילן לאחרים או להשכירן וליטול שכרן וכן כלי שהפסידו מרובה משכרו ובני אדם מקפידים עליו שלא ישאילוהו הרי הוא בחזקה שאינו עשוי להשאיל ולהשכיר. ורש"י כתב פרק כל הנשבעין בשם רבו דוקא ספרא דאגדתא שאין אדם עשוי ללמוד בו תמיד אבל שאר ספרים אינם עשויים להשאיל ולהשכיר. ור"ת כתב דאין לחלק בספרים דאמרינן פרק נערה וצדקתו עומדת לעד זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרים וכתב הרא"ש והר"ן ז"ל שפר"ת שהדבר תלוי בראיית הדיינים באהבת איש את רעהו ולפי מנהג המקום ולפי הספרים כי יש ספרים נחמדים שאין דרך להשאילן וכ"כ הרי"ף בתשובה: כתב הרשב"א בתשו' כך מסורת בידינו שבדברים אלו הולכין אחר המנהג כל מקום ומקום כל שנהגו להשאיל כיוצא בהן או להשאילן או להשכירן באותו מקום כספרי הגמרא ופירושיהן בארצנו שנהגו להשאילן תמיד דרך זה לשאול ודרך זה להשאיל וכן דברים אחרים לפי מה שיראה הדיין שעשוי זה לשאול וזה להשאיל ותדע דהא ספרי דאגדתא אין מן הדעת לומר שעושין אותן בתחלתן להשאילן ורבא אפקינהו מיתמי משום דברים העשויים להשאיל ולהשכיר שכן היו עשויים שם להשכירם ולהשאילם עכ"ל:

סעיף טו

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל התופס חפץ וכו' כלל ע' סימן ה':

סעיף טז

והיכא שמוחזק במשכון שלא בעדים שאמרנו שיכול לטעון עליו עד כדי דמיו וכו' כתב בעל התרומות שהדין עם בעל הכלים וכו' כ"כ בשער מ"ט: וי"א שהדין עם המחזיק ג"ז כתב שם בעל התרומות וכתבתי דברי בעל התרומות באורך בסק"ז וקט"ו: ומ"ש והכי מסתברא הם דברי רבינו וסברות אלו כתב באורך המרדכי ס"פ המקבל: ומה שהכריע רבינו שהדין עם המחזיק משום מגו אינו נ"ל ודבריו תמוהים הם שאין זה דרך מגו דכי אמרינן מגו היינו לומר דנהימניה בהאי טענה מגו דאי הוה בעי הוה טעין טענה אחריתא והוה מהימן השתא נמי נאמן והכא הא מהימנינן ליה ליטול מה שטוען עד כדי דמי החפץ משום מגו אבל לענין ליטול החפץ עצמו היאך אפשר שנאמן שיטול החפץ עצמו במגו דאי בעי אמר לקוח הוא בידי והרי כיון דלפי דבריו דהשתא אינו יכול ליטלו בע"כ של בעל החפץ היאך נזכה אותו ביותר ממה שהוא טוען במגו דאי בעי אמר לקוח זה דבר שאין לו שחר הלכך נראה שהדין עם בעל החפץ : כתב הרשב"א שנשאל על ראובן שמשכן כלי לשמעון בה' דינרים וכשבא לפדותו טען שמעון שהוא מעכבו בעד חמשה דינרים אחרים שחייב לו מצד אחר ועמד לוי ואמר שהכלי הוא שלו ושהוא הפקידו ביד ראובן ושמעון חייב להחזירו לו בלא כלום ושמעון מודה שהכלי של לוי. והשיב הדין עם לוי וכדי להתלמד במקום אחר הריני כותב לך כל פרטי דין זה כבר ידעת שכל המטלטלין תפיסתן היא חזקתן ר"ל שאפילו נודע שכלי זה היה של ראובן כל שהוא ביד שמעון אין ראובן נאמן לומר הפקדתיו או השאלתיו לך כל שאינו מן הכלים העשויים להשאיל ולהשכיר והוא שלא יהא שמעון זה אומן ואפילו טוען ראובן של לוי הוא והוא הפקידו בידו אינו נאמן לתבוע לשמעון וכדאמרינן בפ"ב דכתובות (יט.) גבי האומר שטר אמנה הוא זה וכ"ש דאין ראובן נאמן לומר גנבו או גזלו ממני וכדאיתא בפרק כל הנשבעין (שבועות מו:) אבל אם יש עדים שהפקידו לוי ביד ראובן וראוהו עדים עכשיו ביד שמעון חייב שמעון להחזירו ללוי ואין ראובן נאמן לומר חזרתי ולקחתיו מלוי דהא איכא עדים וראה וכדאיתא בפ' חזקת (בבא בתרא מה:) ומיהו אע"ג דאיכא עדים וראה אם טען שמעון בפני חזרת ומכרתו לראובן או בפני אמרת לו למכרו או למשכנו כאמן במגו דאי בעי אמר אתה מכרתו או נתתו לי ואם שמעון מודה שהכלי של לוי שהפקידו ביד ראובן אפילו ליכא עדים וראה חייב שמעון להחזירו ללוי דכל שהוא יודע הוא עומד במקום עדי פקדון ובמקום עדי ראה וכאותה שאמרו בפרק חזקת (בבא בתרא ל:) ההוא דאמר לחבריה מאי בעית בהאי ביתא אמר ליה מפלניא זבינתיה דא"ל דזבנא מינך א"ל ולא מודית דהאי ארעא דידי הוא וכולי ובפרק איזהו נשך (בבא מציעא ע.) גבי הני זוזי

דיתמי היכי עבדינן להו אבל מאני לא דלמא בפקדון איתנהו ואתי מרייהו ויהיב סימנא ושקיל להו ואע"ג דכלים טמונים אצל האפוטרופא וליכא רואה עכשיו אפ"ה כל שיש בו סימן והאפוטרופוס רואה אותו סימן הוא עצמו עד ראיה וראיות אחרות יש בידינו בכתובות והיכא דגנב ראובן כלי זה ומשכנו אצל שמעון בכי הא דכבר הלוהו שמעון ה' דינרים בלא משכון חייב שמעון להחזיר ללוי בלא כלום דאע"ג דעשו תקנת השוק במשכנתא בכל כי האי גוונא ליכא תקנת השוק כדאיתא בפרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא קטו.) גבי ההיא דהלכה כרב בדיני עכ"ל:

סעיף יז

ואין חזקת המחזיק מועלת וכו' ריש פרק חזקת (בבא בתרא ד' כח.) תנן דחזקת עבדים שלש שנים ופריך בגמרא (לו.) עבדים יש להם חזקה והאר"ל הגודרות אין להם חזקה אמר רבא אין להם חזקה לאלתר אבל יש להם חזקה לאחר שלש שנים ואמרינן התם עבד המוטל בעריסה יש לו חזקה לאלתר ואע"ג דאית ליה אימא דאיכא למימר אמיה עיילתיה להתם ואמרינן נמי דעיזי כיון דמסירן לרועה יכול לטעון עד כדי דמיהן וזהו שכתב רבינו ועבד קטן וכו' ובהמה המשתמרת וכו':

סעיף יח

משכן לחבירו כלים שעושים בהם אוכל נפש וכו' זה נלמד מעובדא דסוף המקבל (שם) ההוא גברא דחבל סכינא דאשכבתא מחבריה אתא לקמיה דאביי אמר ליה זיל אהדריה דהוה ליה כלי שעושין בו אוכל נפש ותא קום בדינא עליה רבא אמר לא צריך למיקם בדינא עליה יכול לטעון עד כדי דמיהן ובודאי דלרבא צריך להחזירו כיון שעושין בו אוכל נפש ואפ"ה קאמר דיכול לטעון עד כדי דמיהן הרי מפורש דלא הפסיד מגו שלו: ומ"ש או משכן אלמנה כתב בעל התרומות בשער מ"ט דמשמע שדינו שוה לחובל דבר שעושין בו אוכל נפש שאע"פ שהוא בחזר' ישבע התופס ויטול אך הר"מ פסק באלמנה שאחר שהוא בחזרה אם תודה תשלם ואם תכפור תשבע היסת ותפטר בענין דברים שעושים בהם אוכל נפש פסק כרבא וצ"ע עכ"ל:

סעיף יט

כתב בע"ה אם המלוה כופר במשכון וכו': פסק רבינו מאיר על ראובן שלימד בן שמעון ושמעון נתן ספר אחד של הקדש לראובן יכול לעכב הספר למשכנו או למכרו עבור שכרו והקהל יתבע משמעון לפטור הספר מיד ראובן. מרדכי פ' כל הנשבעין. ועיין עוד בפ' הנזכר תשובת רבינו מאיר על ראובן שהיו בידו ספרים של שמעון והלך ראובן ומשכן אותם ספרים ללוי אם יכול שמעון להוציא ספריו מיד לוי ועיין בהגהות מיימוני פ"א מטוען ובתשובת הרשב"א שכתבתי בסמוך :

סעיף כ
משכון שנפחתו דמיו וכו' עד נאמן בשבועה עד כדי דמיו הם דברי בעל התרומות בשער מ"ט: ומ"ש וכ"ש אם אפילו אחר שנפחת שוה כדי החוב וכו' הם דברי בעל העיטור כתבם בעל התרומות בשער הנזכר. וכתב עוד וה"ר יהודה אלברצלוני כתב דאיכא מ"ד מלוה נשבע כעין דאורייתא שלא נשתמש בה וגובה חובו עכ"ל:

סעיף כא
כתב בעל העיטור מלוה אומר סלע הלויתיך עליו וכו' עד או פרעתיך הכל כתבו בעל התרומות בשער מ"ט:

סעיף כד
ראובן שמשכן משכון ביד שמעון וכו' עד הרשות בידו כתב בעה"ת בשער מ"ט שכן השיב רבי יצחק ז"ל וכן מצאתי בתשובות הגאונים: ומ"ש ונאבד מיד לוי לדעת הגאונים שסוברים דמלוה על המשכון שומר שכר הוי האי נאבד היינו באונס גמור כגון שטבעה ספינתו בים דאל"כ אפילו נאבד ביד שמעון חייב לשלם ואין כאן שבועה: ומ"ש ואם יש שם עדים וכו' עד לוי הפושע גם זה דברי בעל התרומות בשער מ"ט: ומ"ש ואם פשע לוי שמעון חייב לשלם הרמב"ם חולק ע"ז בפרק ד' מהלכות שאלה ופקדון ויתבאר סימן רצ"א בס"ד:

סעיף כה
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת ראובן שואל משמעון וכו':

סעיף כו
שאלה לא"א הרא"ש ז"לראובן היה לו מעות וכו' בסוף כלל צ':

סעיף כז
עוד שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן תובע וכולי כלל צ"ג סימן ב':

סעיף כח
יורש שהוציא שטר וכו' כתב בעל התרומות בשער מ"ט שכן השיב ה"ר יצחק ז"ל:

סעיף כט
ראובן הניח משכון ביד שמעון וכו' ג"ז שם תשובת ה"ר יצחק ז"ל ובתשובות הגאונים מצאתי שהיא תשובת רב אלפס. וכתוב עוד שם ובמישרים נתיב כ"ו ח"ג שהמלוה היה טוען שישבעו הקרובים שצוה המת שהיו בידו מאה ופסק ה"ר יצחק שאין עליהם שבועה ולא חרם סתם שהאפוטרופוס של יתומים חובה עליו לטעון בכל דבר וכל טענה שיוכל לטעון כדאמרי' (כתובות קט:) בההוא אפוטרופי' מאן דמוקים אפוטרופא לוקים כי האי דידע להפוכי בזכותא דיתמי:

סעיף ל

משכונו של ישראל ביד הגר וכו' מימרא דרבא פ' שור שנגח את הפרה (בבא קמא מט:) כתבו הרי"ף פ' חזקת והרמב"ם פ"ב מהל' זכיה: ומ"ש וכן הדין אם יש לו שטר משכונא וכו':

סעיף לא

וכתב הר"ם מרונטבורג עכו"ם שהלוה לישראל וכו' כ"כ הרא"ש בפרק הפרה בשמו והמרדכי בפרק חזקת בשם רא"מ: וכתב רי"ו בנתיב כ' ח"ב דהוא הדין למעות שהלוה ישראל לעכו"ם על משכון ונפלו המעות מהעכו"ם ומצאם ישראל יחזיר לישראל : (ב"ה) מ"ש בתשובת זו שמה שהחזיר לאשתו ובניו לא נפטר בכך וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מטוען ונטען והרשב"א בתשובה בסי' אלף וכ"ו כתב שאם טען הלוה פרעתי לאשתך והיא בעלת דעת והוא מניחה לישא וליתן ישבע שמסר לה ופטור ונראת שגם הרמב"ם והרא"ש לא איירי אלא בסתם נשים אבל אם הוא מניחה לישא וליתן ישבע שמסר לה ופטור וכדברי הרשב"א: מ"כ בתשובת הר"מ ראובן טוען לשמעון משכנתי משכון לעכו"ם והגיע לידך החזירהו לי ושמעון משיב אני זכיתי בו תחלה אם לא זכיתי בכולו מ"מ זכיתי בחוב העכו"ם דעתי נוטה שלא זכה שמעון בו דהא לא היה המשכון קנוי לעכו"ם דאפילו ישראל מישראל לא קנה משכון שמשכנו בשעת ההלואה וכי יצא המשכון מידו שאבד פקע חובו דהא אפילו ישראל שאבד משכונו פקע הלואתו כדתניא אבד המשכון אבדו מעותיו וכיון שאבד עכו"ם זכה ישראל במשכונו כל היכא דאיתיה וה"מ שלא זכה שמעון באותו משכון כשהיה המשכון שוה יותר מחובו שלא הוחלט המשכון ביד העכו"ם אבל אם הוחלט המשכון לעכו"ם שעלה הקרן והרבית יותר משוויו זכה בו העכו"ם וזכה בו שמעון מן העכו"ם דכיון דדיניה כעכו"ם דבתר ערבא אזיל ונכסוהי דאינש אינון ערבין ביה וכל שכן במשכון שבידו עכ"ל:

סעיף לב

משכונו של גר ביד ישראל וכו' גם זה בפרק הפרה וכתב הה"מ בפרק הנזכר בשם בעל העיטור והרשב"א שאם ישראל יש לו מלוה בשטר על הגר או אפי' בעדים ומת בתוך זמנו הרי הוא כמשכון של גר ביד ישראל ואם בא ישראל אחר והחזיק בנכסיו של גר אינו יכול להחזיק כשיעיר החוב: וכתב עוד בעל העיטור שמחזיק בנכסי הגר הרי הוא כיורש והבא ליפרע צריך שבועה כדין הבא ליפרע מנכסי יתומים. וכתב הה"מ דמשמע בתוספתא דכתובות פרק מי שהיה נשוי שאם החזיקו שנים זה אחר זה שיכול הראשון לומר לב"ח הנחתי לך מקום לגבות הימנו ועוד יתבארו דברים אלו בסוף סי' ער"ה: כתב המרדכי בפרק חזקת משכונו של עכו"ם ביד ראובן וא"ל ראובן תן לי מעותי וא"ל העכו"ם תמשכן אותו לישראל אחר והלך ראובן ומשכנו לשמעון ונתן לו המעות

שהעכו"ם חייב לו ומת העכו"ם והמשכון שוה כפלים מן החוב זכה שמעון בכל המשכון מיהו בהא מספקא לי אם משכונו של עכו"ם ביד ראובן והפקידו ראובן ביד שמעון ומת העכו"ם אם זכה שמעון במה שהמשכון שוה יותר מהחוב אי נימא כיון שמכח ראובן תופס אותו לא קנה: והרשב"א כתב בתשובה ח"א סי' אלף ל"ב עכו"ם שמשכן מטלטלין לראובן ואח"כ נתנם העכו"ם במתנה לשמעון הראשון זכה בהם דעכו"ם מכי מטו זוזי לידיה איסתלק והמקבל מתנה לא קנה עד דמשיך להו: משכן לו שדהו בק' זוז ופרעו נ' אם יכול לכופו שיחזיר לו חצי המשכון עיין בסימן ע"ד (יח): כתב בעה"ת בשער מ"ט המחזיק בקרקע חבירו ואוכל פירותיו וטוען כי במשכונא ירד בו והיה לו שער ממאה דינרים שהלוה עליו ונאבד ממנו והלה טוען שלא היה כ"א מחמשים דינרים נראה שאם לא החזיק בו המלוה שני חזקה הלוה נאמן דקרקע בחזקת בעליה עומדת ומשתבע לוה כדין שאר מודה מקצת ונוטל קרקעו אבל אם החזיק בה שלש שנים איכא מ"ד דמהימן בלא שבועה ולדידן מסתברא דמהימן בשבועת היסת ושקיל ק' דקא תבע מפירי ארעא דהו"ל כההיא דרב יהודה בפרק המקבל דאמר מלוה נאמן במגו דאי בעי אמר לקוח הוא בידי ובעל העיטור פסק על דרך אחרת ואנו אין לנו אלא מה שכתבנו עכ"ל: כתב בהגהות במרדכי דב"ב על ראובן שבאו אנשים בביתו ליקח משכון של שמעון ולקחו משכונו של ראובן בשביל שמעון דין הוא שיעכב ראובן משכון שמעון בשביל משכונו ואין דבריו נראים בעיני וכ"נ מדברי המרדכי שם שיש מי שחולק על סברא זו: כתב בהגהות מרדכי דסוף בתרא מלמד שהלוה בבית בעל הבית על משכונות והפסיד מהם ולא פישר עם העכו"ם וקצת מעותיו ביד בעל הבית ורוצה לעכבם מפני שהוא צריך לפייס העכו"ם ממעותיו שבידו נ"ל דאין בעל הבית יכול לעכבם: מ"כ (תשובת מוהרי"ל סרט"ז) משכונו של עכו"ם ביד ישראל ובא ישראל אחר ליטול המותר מחמת שחייב לו העכו"ם לכאורה נראה לדמויי להההיא דפרק הפרה משכונו של עכו"ם ביד ישראל וכו' זה קנה השאר וזה קנה כנגד מעותיו אף על גב דמוקי ליה דאיתיה בחצר ואינה משתמרת היינו משום הפקר אבל הא לאו הפקר הוא אלא דעכו"ם הוא ובמאי ליקני המותר אפילו ישראל מישראל לא קנה ולא חשוב שומר שכר אלא כנגד מעותיו כמו שהשיב הר"מ פרק הדיינים אבל בהא מסופקני כיון שהמשכון עומד ברבית ואיפשר שיעלה הרבית עובא עליו אי חשיב הכל כנגד מעותיו ומ"מ באותה תשובה משמע דלא קנה אלא עד הקרן ואיכא נמי לדמויי שתופס לבעל חוב במקום שאין חב לאחרים ואיכא פסידא לבעל חוב דקנה ה"נ כי יהיב להאי קרן ורבית שעלה עד השתא א"כ אין חב לאחרים וכל שכן דדינא דמלכותא הוא ואפילו בחדשים אמרינן (ערכין כג:)

מוסיף עוד דינר ופודה הנכסים וגובה מן ההקדש ואי לאו משום תקנת השוק היו גובין אפילו ממטלטלין משועבדים למאי דקיימא לן שיעבודא דאורייתא וכי יהיב ליה קרן ורבית לא בטלה תקנת השוק ונכסי דאינש אינון ערבין ביה ע"כ ע"ד נוטה דגבי המותר אבל בענין שלא יבא בעל המשכונות לידי הפסד אם יבא העכו"ם עכ"ל ול"נ שזכה זה במשכון שבידו לכל רבית שיעלה עוד (יט): כתב הריטב"א שנשאל על ראובן שמשכן לשמעון חפץ בסלע והיה שוה ה' סלעים וראובן תובע משמעון שיתן לו המשכון ויקבל הסלע שיש לו עליו טען שמעון אמת הוא שמשכן אצלי החפץ אבל על מנת שאם לא יפדה אותו לזמן קצוב יהיה המשכון מכור לו וכבר עבר הזמן והשיב נ"ל שיש לשמעון הנתבע לישבע שאינו ברשותו ולשלם לראובן התובע מה שהיה שוה המשכון יותר על ההלואה וג' טעמים בדבר האחד שלא פירש שיהיה מכור במעות אלו השני שאפילו אם פירש היה כמוכר ה' סלעים בסלע שהוא ביטול מקח ומוכר לעולם חוזר הג' שלא אמר ליה שיקנה בשעת משיכה אלא לאחר הזמן קצוב והוא כאומר לחבירו משוך בהמה זו ותקנה לאחר ל' יום שלא קנה ומשמעותו שיהיה מכור לו בשיווי ע"כ. ועיין בדברי במה שאכתוב בסמוך ובשאר מקומות שארמוז שם:

סעיף לג

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן היה לו בידו וכו' כלל פ"ט סימן ה':

סעיף לד

עוד שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן שכר חבית משמעון וכו' כלל צ' סימן ג' ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בתחלת סימן זה ובדברי הראב"ד והרשב"א שכתב נ"י בפרק האומנין גבי מלוה על המשכון:

סעיף לה

ומ"ש רבינו אע"פ שכתב בתשובה שהמלוה על המשכון ש"ש לא כ"כ רבינו לפי שבתחלת התשובה כתב כיון דקי"ל המלוה על המשכון ש"ש דהא לכ"ע דינא הכי במה שהוא כנגד החוב וכמ"ש בראש הסימן אבל מדקדק כן רבינו ממה שנתן טעם לדבר דטעמא דהוי ש"ש משום דקי"ל כרב יוסף ולפ"ז אפילו במה שהמשכון שוה יותר על החוב הוי עליה ש"ש דהא שייכא ביה פרוטה דרב יוסף. ועוד דבכגון דעובדא דתשובה אי הוי ס"ל להרא"ש כר"י הוה מיפטר דהא לדידיה לא הוי ש"ש על המשכון אלא מטעם שתופסו לגבות ממנו חובו וא"כ כל היכא דגבה כבר חובו דליכא תו האי טעמא פשיטא דפטור מגנבה ואבדה דהא לדידיה הלכה כרבה דש"ח הוי ומכיון שחייב הרא"ש כנדון דתשובה ע"כ כהרי"ף ס"ל דטעמא דהוי ש"ש הוי מטעם פרוטה דרב יוסף וההיא הנאה שייכא אפילו לאחר שגבה חובו: ומ"ש רבינו בפסקיו כתב שהוא שומר חנם כבר כתבתי

בראש סימן זה שלפי דעתי גם בפסקיו הוא פוסק שהמלוה על המשכון שומר שכר: כתב במישרים נתיב ל' ח"ה תשובה לרבינו מאיר ראובן טוען לשמעון הלויתני על המשכון הנה לך מעות ותן לי משכוני ושמעון טוען משכנת אותו לי עד זמן קצוב ונחלף ואמרת קנה מעכשיו אם לא אפדנו עד זמן פלוני והלה טוען לא יצא מפי מעולם קנה מעכשיו. תשובה אע"ג דבעלמא הוי אסמכתא ולא קנה הכא קני דכיון שהוא תופס וגם עשה עמו טובה שהלוהו וישבע שמעון שאמר ליה קני ויהיה המשכון שלו וראיה מאיזהו נשך (סו.) מהלוהו על שדה וכו' ר"נ אמר אפילו לאחר מתן מעות קנה הכל ומסיק דאמר קני מעכשיו. וכן פסק ר"ת וכתבה המרדכי בפ' איזהו נשך ועיין בהגהות פ"ג ממלוה ופי"א ממכירה. ובנתיב ט"ז כתב על דין זה בשם ספר התרומות שאסור לעשות כן בפחות משוויו. ועיין בתשובת הרא"ש ז"ל שכתב רבינו בסימן שאחר זה. ובתשובות רש"י שכתבתי בתחלת סימן זה. ובמרדכי פרק שבועת הדיינים: מי שיש בידו משכון מחבירו ודוחקו לפדותו ואמר לו הלה יהא המשכון שלך לא קני ליה בנ"י סוף מציעא וטעמא משום דדחויי מדחי ליה: כתב במרדכי ריש פרק השואל תשובת ר"מ על ראובן שהיה לו משכון ביד עכו"ם המלוה ברבית ושמעון הוצרך למעות ובקש מראובן שירשהו ללות על אותו משכון ועשה כן ונשרף המשכון ביד עכו"ם פטור שמעון מלשלם לראובן דמי המשכון: דיני משכון במהרי"ק שורש קצ"ד ובתשובות הרא"ש כלל ק"ו כולו וכלל ק"ז סי' א' ב' ג' וכלל נ' סימן א' ב' ובהריב"ש סשצ"ג: דיני משכנתא דקרקע בתשובות הרא"ש כלל צ"א סימן א' וסימן ו' ובטור זה קי"ז וביורה דעה קע"ב: משכונת קרקע נקנית בדרכים שנקנה קרקע לשכירות בעה"ת שער ס"ד: תשלום דיני משכון בסימן שאחר זה ובסימן קל"ג: כתב לו הרשב"א שנשאל על ראובן שמשכן עלייתו לשמעון בנכייתא והתנה שלאחר הזמן יהא רשות בידו לתבוע חובו או לדור הוא וסייעתו או למשכנה או להשכירה למי שירצה ואחר זמן המשכונא בא למשכנה או להשכירה לאחרים והלה טוען שאין לו רשות לא למשכן ולא להשכיר אלא לבעל הבית אחד ושלא יהיה לו סיעה גדולה יותר ממה שהיה לשמעון בשעת המשכונא. והשיב הדין עם שמעון לפי ששורת הדין אפילו בלא תנאי יכול היה למשכנה או להשכירה לאחרים שלא אמרו אין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין אבל בקרקעות או במטלטלין גדולים כספינה רשאי כדמוכח בפרק האומנים (בבא מציעא עט:) גבי השוכר את הספינה ואפילו ליותר מסיעתו היה רשאי כל שיראה לב"ד שאין הפסד מתרבה בכך ומיהו אם יראה לב"ד שההפסד מתרבה אינו רשאי אבל עכשיו שנתן לו רשות התנאי מוסיף להשכירם לכל מי שירצה אפילו לסיעה גדולה. ואל תאמר שלא נכתב התנאי לתוספת הענין אלא לשופרא

דשטרא וכדאמרינן בפרק המוכר את הבית לא היא דכל היכא דאיכא למילף מן התנאי ילפינן ועוד דהכא הא קאמר ליה לכל מי שירצה ואינו בא להרשותו להשכירו לראובן או לשמעון דמה איכפת ליה כל שאינו דר עמהם וליכא משום שינוי דעתא וכ"ש שהרי נתן לו רשות לדור בו לאחר הזמן הוא וסייעתו ומי לא עסקינן שתהא לו סיעה גדולה עכ"ל וע"ל סימן קע"ח: שותף התופס מעסק השותפות בטענה שחבירו חייב לו כך וכך והלה אומר אין לך בידי כלום בספר התרומות שער מ"ט אי ידיע בסהדי ההוא מדעם דאיתיה בשיתוף לתרווייהו ואיכא ראיה לא מפיק מחזקתיה דאידך אלא נשבע האחר היסת שאין לו בידו כלום ומוציא חלקו מיד המחזיק וכמ"ש הרי"ף בפרק השותפין מהא שמעינן כל מילתא דידיעא לתרי שותפי וכו' אבל אי ליכא סהדי דההוא מדעם ידוע משיתוף מגו דאי בעי אמר להד"מ נאמן: מי שיש בידו משכון ובא למכרו ע"פ ב"ד או בפני עדים שלא בפני הלוה אינו רשאי ללקחו לעצמו מ"מ פי"ג ממנוה: (ב"ה) והר"ן פרק אלמנה ניזונת ועיין בתשובת הריב"ש שאכתוב בסימן ע"ג: ישראל המלוה לישראל חבירו על המשכון אין זקוק המלוה לשמרו יותר משנה מלמכרו ולגבות הלואתו כדינא דמלכותא גבי מלוים לעכו"ם בריבית מרדכי פרק הגוזל בתרא ולדידן נראה לי שאחר שלשים יום יכול למוכרו אם לא קבע לו זמן דסתם הלואה שלשים יום: (ב"ה) ועיין בדברי הרא"ש שכתב רבינו בסימן זה אם המשכון הוא בעין ואינו שוה שיעור מעותיו יכול המלוה לכופו לפרוע מעותיו כן כתב הרב המגיד פרק י"ג ממלוה בשם המפרשים גבי אמר המלוה סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה:

סימן עג

סעיף א

המלוה לחבירו סתם וכו' ברייתא פרק כל הבשר ופ"ק דמכות (ג.) ושם העלוה דל"ש בשטר ל"ש על פה סתם הלואה ל' יום וכתב נימוקי יוסף ומיהו נאמן לומר תוך ל' יום פרעתי שאין זה ממש כקובע זמן לחבירו שאינו נאמן לומר פרעתי תוך זמנו כדאיתא פ"ק דבתרא (ה.) וכ"כ הרא"ש פ"ק דבתרא וכתבו רבינו בסימן ע"ח: ומ"ש רבינו בין במשכון וכו' כך כתב הרמב"ם פי"ג ממלוה ולוה וכתב הה"מ שכן כתבו המפרשים וכ"כ המרדכי בפרק המקבל בשם ריב"א ורש"י ולאפוקי מסברת רבינו קלונימוס שכתב המרדכי שם:

סעיף ב

ומ"ש רבינו אבל שאלה סתם וכו' פ"ק דמכות (שם). וכתב ר"ת דסתם שאלה נמי ל' יום ודחה הרא"ש ראיותיו ואדרבה הכריע דלא אמרינן סתם שאלה ל' יום. וכ"כ נ"י וכ"כ הרמב"ם פ"א מהלכות שאלה וכתב הה"מ פרק י"ג ממלוה ולוה דאע"ג דסתם הלואה ל' יום אמרינן בתוספתא דמציעא במדינה שנהגו פחות מכן או יותר מכן אין משנין ממנהג

המדינה: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סתשצ"ו הנשבע לפרוע לחבירו ליום נועד והגיע הזמן והמלוה אינו בעיר הדבר ברור שהוא פטור לגמרי עד שיבא מלוה ויטול את שלו וליתן אותם ביד אשתו ובניו אינו צריך שהרי אפילו נתנם בידם אינו נפטר בכך ואין זה פרעון גמור ואע"פ שאם נתנם בידן אינו יכול לחזור בו מ"מ פרעון גמור לא הוי שהרי הוא חייב באחריותן כדתניא בסוף פ"ק דגיטין (יד.) הולך מנה לפלוני וכו' ולא שנא אחר ולא שנא אשתו ובניו סתמא קתני ולהוליך אחריו למדי אינו חייב שלא אמרו אלא דוקא בגזל ונשבע לו אבל לא נשבע לא דהוי גביה בתורת פקדון עד דאתי מאריה ושקיל ליה כדאיתא בהגוזל קמא (קד.) ומלוה נמי כיון דליתיה הכא ולא תבע ליה מיניה הו"ל כמאן דא"ל ליהוי בידך עד דאתינא ולעשות ב"ד ולמסור בידם ג"כ אינו צריך ואם עשה לא עשה ולא כלום והא דתנן בגזל את חבירו שוה פרוטה נותן הוא לשליח ב"ד הא תני רשב"א שליח ב"ד שעשאו נגזל ולא גזלן גזלן ולא נגזל חייב ורבה נמי דאמר שליח שעשאו בעדים לא הוי שליח הכי ס"ל וכן פסק ר"ח ואפילו לרב חסדא דאמר הוי שליח וכו' התם תקנתא הוא מפני השבים הא בעלמא לא. ותנן בערכין (לא:) התקין הלל שיהא חולש מעותיו ללשכה אלמא חולש מעות לב"ד לאו דינא אלא תקנתא דאתקין התם הא בעלמא לא ובתשובה אחרת כתב הנשבע לחבירו לפרעו לזמן ידוע ואין המלוה בעיר באותו זמן מסתבר שצריך שיהיו מעותיו בידו באותו יום דילמא השתא אתי הוא או שלוחיה ומסתבר נמי דכיון דיחדן לו לפרעו אין רשאי להוציאו כדי שיהו מעותיו בידו מצויין לכשיבא לפרוע לו עכ"ל והיא בתשובה להרמב"ן סימן רמ"ז : ובתשובה אחרת בח"א סימן אלף ס"ז כתב הרשב"א שאם הניח המלוה מורש' לתבוע החוב ולהתרות בו שלוחו של אדם כמותו: כתב מהרי"ק בשורש פ"א בשם הרשב"א הנשבע לחבירו לפרעו ליום ידוע ובאותו יום לא היה המלוה בעיר אינו חייב להוליכו אחריו: ובשורש י"ז כתב שאם נשבע לפרוע למלוה חייב להוליכו אחריו למקום קביעותו מאחר שלא נשתנה מקומו מיום ההלואה: ובשורש קי"ב כתב על מי שנשבע לפרוע למלוה בעירו שדר שם המלוה בשעת ההלואה וקודם הפרעון קרה אונס למלוה שהוצרך לילך מעירו לעיר אחרת אם אותה עיר שעומד בה עתה המלוה אינה רחוקה ממקום עמידת הלוה יותר מהעיר שהיה בה המלוה בראשונה חייב הלוה להוליך שם מעותיו ולפרעו שם: וכתב בשורש נ"ה שאם נשבע לפרעו במעות מנויות ורוצה לפרוע בזהובים והלה רוצה מטבע של כסף הדין עם הלוה דשם מעות כולל בין של זהב בין של כסף בין של נחשת: המוציא על חבירו כתב ידו הנשבע לתת לו איזה דבר והלה טוען שלא נשבע אלא שכתב לו כך עיין בתה"ד סימן שכ"ו (ב): כתב הריב"ש בסת"ס בשם תשובת הרשב"א שמי

שהיה חייב לפרוע לחבירו בשבועה לזמן פלוני והמלוה היה חייב לאחר מנה ואדוני הארץ התפיס ביד אותו לוה מנה זה עד שיפרע המלוה לזה שחייב לו דאנוס הוא שאינו רשאי לעבור על צוואת האדון: כתב בתשובת הרשב"א סימן אלף וק"י על הנשבע לפרוע לחבירו ליום פלוני והמלוה אינו רוצה להחזיר לו השטר וכתבתיה בסנ"ד: וכתב עוד שנשאל על הנשבע לפרוע לחבירו לזמן פלוני וכשהגיע הזמן הכריח האדון למלוה שיאריך הזמן ללוה ומסר המלוה מודעא שהוא מאריך באונס והשיב כל שבאונס לאו כלום הוא דמ"ש מתלוהו ויהיב (ב"ב מח. עיין רשב"ם): דין הנשבע לחבירו לפרעו אחר הפסח או אחר סוכות עיין בהר"ן סוף פרק מי שאחזו: כתב הרשב"א בתשובה הקובע זמן לחבירו לפרעו עד חדש פלוני או עד יום פלוני הוי עד ולא עד בכלל כמו בנדרים (ם.): הנשבע לפרוע לחבירו לפסח אם חייב לפרוע לפסח הבא ראשון עיין בסמ"ב:

(ב"ה) דין הנשבע לפרוע בר"ח אדר או בר"ח ניסן בתשובת הרשב"א שאכתיב בס"ס זה:

סעיף ג

כתב הרמב"ם המלוה לחבירו וקבע לו זמן וכו' בפרק הנזכר וכתב הה"מ דין זה לא מצאתי מבואר אבל דעת הרב שטענה זו כשאר הטענות עכ"ל:

סעיף ו

ומ"ש זה אומר ה' וכו' אומרים למלוה שימתין וכו' נ"ל הטעם שכיון שעדיין לא הגיע לו זמנו אפילו לדברי המלוה לא ישבע עכשיו:

סעיף ז

ומ"ש (ב"ה) או על המשכון אינו בנוסחת הרמב"ם שבידינו ומ"מ הדין דין אמת: ומ"ש ישבע בנוסחת ספרי הרמב"ם שבידינו ישבע היסת ונ"ל וט"ס הוא דמה ענין היסת למאן דאין היסת אלא בנשבע לפטור עצמו והכא במלוה על המשכון הוא נשבע כעין ש"ד ובמלוה בשטר אם נדמהו לאומר פרעתיך היה לנו לומר פרע מיד ואם יאמר השבע לי שלא קבעת זמן אז ישבע לו ואפשר לקיים הנוסחא שבידינו ולומר דלא דמי לאומר פרעתיך כיון שהוא מודה שחייב לו הרי הוא כאילו תובע הלוה למלוה חייב אתה להמתין לי כך וכך ימים ולפיכך חייב המלוה לישבע היסת:

סעיף ח

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת ראובן הלוה לשמעון מנה לפרעו לזמן פלוני וכולי בתשובת הרא"ש כלל ס"ו דין ב':

סעיף ט

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן נשבע וכולי כלל ח' סימן ב':

סעיף יא
עוד שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן נתחייב לשמעון וכו' שם סימן ו' ועיין בהריב"ש סתכ"ח וכתבתי דבריו בטור י"ד סרכ"ח וגם שם כתבתי תשובת הרשב"א בדינים אלו ועיין בתשובת הריב"ש שכתבתי בטור זה ס"ס ע"ה:

סעיף יב
עוד שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן נשבע לשמעון וכו' כלל ח' סט"ז ובכלל מ"ג סימן י"ג ובהריב"ש סתנ"ח:

סעיף יג
ומ"ש ואין זה כנשבע לבטל את המצוה ושבועתו קיימת סיים בה וצריך לפרוע קודם ז' בניסן ובתשובת הרמב"ן סרמ"ג כתב שאף אם יתן משכון אינו יוצא ידי שבועתו משום דמשכון אינו לפרעון אלא להבטחה בעלמא אבל לפרעון הוא צריך שומא ושיתננו בתורת שומא ואפשר לומר שאף הרא"ש לא אמר שיוצא ידי שבועתו בנתינת המשכון אלא כששמו אותה לו ונתנה בתורת שומא ולפיכך הוצרך לבקש היתר בדבר משום דחפצי שמים הוא וסיים בתשובתו ולא גרע ממה שמשדכין ללמד אומנות לתינוק והוא כעובדין דחול ולהא דמיא דאילו אינו נותנה לו בתורת פרעון משנה שלימה היא פרק ש אל (קמח.) ואם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו אלא ודאי ליפטר משבועתו צריך שישומו המשכין ויתננה לו בתורת פרעון ובהא אפי' הרמב"ן מודה כנראה מל' התשובה אבל במישרים נתיב ו' ח"א כתב שאפילו נשבע לפרעו במעות ולא במשכון יתן לו משכון של כסף ולא יעבור על שבועתו דשוה כסף ככסף:

סעיף יד
עוד שאלה לא"א הרא"ש ז"ל שטר שכתוב בו וכו' בסוף כלל ע"ב ועיין בסימן נ"ד ובסימן קט"ז:

סעיף טו
לוה לזמן וכו' כתב הרמב"ן שאין בית דין נזקקין לו וכו' דברי ה"ר יהודאי והרי"ף והרמב"ן כתובים בארוכה בספר התרומות שער י"ו וכתב שם בשם הרמב"ן אבל גבי מוכר שמא יש לדון כדברי הרי"ף מפני שהוא קרוב למקח טעות וכ"ש היכא דאיתנהו לזוזי דיהיב ליה כדאמרינן (ב"ק ט.) עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו עכ"ל. ונימוקי יוסף כתב בפרק יש נוחלין תשובת הרי"ף וז"ל מבזבז נכסיו או רוצה ללכת יכול לעכב עליו שיניח נכסים כדי פרעון כדי שלא יהא כל אחד לוה מחבירו ומבזבז נכסיו או הולך למד"ה ונמצא נועל דלח בכני לווין עכ"ל:

סעיף יז

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש מי שיש לו שטר על חבירו ולא הגיע זמנו וכו' בפ"ק דב"ק ובתשובות כלל צ"ז כתב שכן דעת הגאונים והרי"ף ועיין בהריב"ש סק"ט ובתשובות הרשב"א סתתק"ח ואלף קי"א ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש מסכימים לדעת אחת ומסתברא טעמייהו הכי נקטינן וכבר פסקתי כן בתשובה הלכה למעשה והסכימו עמי חבירי :

סעיף יח

ומ"ש וביאר עוד בתשובה מי שנשבע לפרוע ממון לזמן ידוע וכו' בספר חזה התנופה מצאתיה: כתב בעה"ת בשער מ"ט שדעת הרמב"ן ז"ל דמשכונת קרקע שלא קבע לה זמן אע"פ שהוא אוכל פירות בנכייתא או בשומא הדעת מכרעת שדינה כמשכון דמטלטלין והמלוה כופהו למכור הקרקע לאחר ל' יום או לאחר זמן שקבעו ביניהם אם היתה מלוה לזמן ולפרעו וכן השיב הראב"ד לפי הדין אלא שתלה הדבר במנהג המדינה ואם אין מנהג לישראל למדין ממנהג העכו"ם (ו): כתב מהרי"ק בשורש ק"ט דמהא שכתב הרא"ש בסמוך יש סמך למי שיש לו דין על חבירו שמעכב ממונו ביד אחר ומיהו אין מחליטין ממון כלל לתובע עד שיהא הנתבע בפנינו ויתחייב בדין (ז) ועיין בתשובת הרשב"א סימן אלף וקכ"ב: וכתב בשורש קמ"ד מי שנתעכבו מעותיו ושלחו ציר להודיע לנתבע שנתעכבו על התובע לפרוע הוצאת הציר ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסק"ו: כתב הריטב"א בר"פ אע"פ אהא דתנן רבי יהודה אומר אם רצה כותב לבתולה שטר של ק"ק והיא כותבת לו התקבלתי ממך מנה אע"ג דידעינן ודאי שלא נתקבלה הודאתה זו שוברתה כאילו נתקבלה ואצ"ל הריני כאילו התקבלתי וכן הדין בכל חוב אפי' שיש לו שבועה עכ"ל:

סעיף כ

ולאחר שעבר הזמן שקבע לו או שלשים יום במלוה סתם אם הלוהו על המשכון סתם יכול למכרו על פי ב"ד וי"א שב"ד יודיעו ללוה תחלה כ"כ בעה"ת בשער מ"ט וז"ל מדאמר רשב"ג בסוף המקבל (בבא מציעא קיג.) אף לעצמו אינו מחזיר אלא עד ל' יום ומל' יום ולהלן מוכרו בב"ד שמעינן דמל' יום ולהלן מוכרו בב"ד ולאחרים ובלבד שיודיעו תחלה כי היכי דמשכנו שלא בשעת הלואה מוכרו לאחר ל' יום ה"נ משכנו בשעת הלואתו מוכרו ונפרע ממנו כיון דסתמא ל' יום אפילו במלוה על המשכון דיינינן הכי דאע"ג דלית הלכה כרשב"ג ה"מ בדברים שהם צריכים ללוה שהוא מצוה להחזירם לעולם אבל אם משכנו דברים שאין צריכים ללוה בכה"ג הלכה כרשב"ג וכ"כ הראב"ד וכן כתב רש"י (שבועות מג:) גבי אבד קתא דמגלא אבדו אלפא זוזי ועיין במרדכי סוף פרק המקבל:

ומ"ש אבל הרמב"ם כתב מלוה שבא לב"ד וכו' עד כדי שידע הלוה בכמה נמכר פי"ג ממלוה ולוה. וכתב ה"ה שהגאון כתב כן בשער ס"ו אלא שאמר שצריך להודיעו אם הלוה באותו מקום לפי שאם רוצה לפדותו הוא ראוי במשכונו יותר מאחרים ועוד כתב שאינו רשאי מלוה ללקחו לעצמו וכל זה אמת עכ"ל ויש לתמוה על רבינו שכתב אבל הרמב"ם כתב שנראה שהרמב"ם חולק על מה שכתב תחלה ואינו כן שאע"פ שכתב אין ב"ד נזקקין לומר לו המתן עד שיבא הלוה ויטעון אין זה סותר מה שכתב שי"א שב"ד יודיעו ללוה תחלה דההיא בדאיתיה במתא והרמב"ם מיירי בדליתיה במתא וכדדייק לישנא דהמתן עד שיבא הלוה ואפילו את"ל דהרמב"ם מיירי אפילו בדאיתיה ללוה במתא אינו סותר דברי יש אומרים דאינהו נמי מצו סברי דאין ב"ד נזקקין לומר למלוה המתן וכולי אלא שאומרים שהם יודיעו ללוה ואין זה עיכוב למלוה כלל ואפילו את"ל שרבינו סובר מדלא הזכיר הרמב"ם שב"ד יודיעו ללוה משמע שא"צ להודיעו אם כן גם סברא קמייתא שלא הזכיר כן סבר הכי וא"כ הו"ל לכתוב ודעת הרמב"ם כדעת ראשונה. ואין לומר דמדסתם הרמב"ם וכתב אין ב"ד נזקקין לומר לו וכו' משמע דבכל גווני יכול למכור אפילו תוך זמן או תוך ל' יום דהא פשיטא דלא עלה על דעתו לכך אני אומר דסמי מהכא אבל:

סעיף כא

(ב"ה) ומ"ש ואם המשכון כלה והולך יכול למכרו בב"ד אפי' תוך ר' יום כ"כ בעה"ת בסימן מ"ט בשם ספר המקח: כתב הריב"ש בסימן שצ"ו שכתוב בספר המקח שמי שיש בידו משכון של חבירו לא ימכרנו אלא בב"ד כדתנן ומל' יום ולהלן אינו מוכרו אלא בב"ד וביאר הריב"ש ע"פ זה דברי הרמב"ם שכתב בפי"ג ממלוה מלוה שבא לב"ד והביא משכון בידו ואמר זה משכונו של פלוני הוא ואני רוצה למכרו וכו' ומשיאין לו עצה למכרו בפני עדים שלא הוצרך הרמב"ם להזכיר דין המכירה בב"ד שכבר הזכיר בפ"ג דין מל' יום ואילך מוכרו בב"ד וגם זה בב"ד מוכרו ר"ל ב"ד הדיוטות שהם בקיאים בשומא ואפילו בשומת ב"ד משיאין לו עצה למכרו בעדים כשיבא הלוה ידע בכמה נמכר כי אע"פ שזה מוכרו ברשות ב"ד ובשומתן אולי ימכור ביותר מן השומא וכדי שלא יתעצמו בדין על זה ולא יהיו צריכים לשבועה משיאין אותו להזמין עדים על המכירה אמנם אפשר לדעת הרמב"ם שאף אם הלוה בעיר א"צ להזמינו לדין ולא להודיעו או אפשר שדבריו כשאין הלוה בעיר וזה נראה יותר. וכתב עוד ובחושן משפט כתב שעבר הזמן שקבע לו או שלשים יום במלוה סתם אם הלוהו על המשכון יכול למכרו בב"ד וי"א שב"ד יודיעוהו ללוה תחלה אבל הרמב"ם כתב במלוה שהביא משכונו בידו. וכו' נראה

שהבין. מדברי הרמב"ם שא"צ לב"ד להודיע ללוה אף אם הוא בעיר אבל במכירה בלא ב"ד ליכא מאן דפליג עוד כתב בח"ה וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה המלוה על המשכון סתם והוא דוחהו מיום אל יום יתבענו בפני עדים שיפדנו ואח"כ יעברו ל' יום כי אילו היה תובעו לדין היו נותנים לו זמן שלשים יום ואח"כ ימכרנו בשומת ב"ד יראה מדבריו אע"פ שעבר זמן ההלואה ל' יום צריך להמתין מלמכרו עד ל' יום אחר התביעה. וביאר עוד בתשובה מי שיש בידו משכון א"צ להביא בעל המשכון לפני הדיינים ולהזהירו שיפדה משכונו וכו' עד ויפרע לו המלוה מה ששוה יותר על חובו הנה מבואר בדברי הרא"ש שצריך להודיעו לבעל המשכון בפני עדים שיפדנו. ומ"ש בתשובה האחרת שדי להודיעו בינו לבינו נ"ל שר"ל בעדים ושלא בפני ב"ד כדי שלא יהיו דברי הרב סותרים זה את זה וכן דעתו שצריך ב"ד ונ"ל שר"ל בית דין הדיוטות כלומר בקיאין בשומא כמו שכתב בתשובה ג' שמאים ונראה שדעתו ז"ל שמה ששנינו בפרק המקבל מל' יום ולהלן מוכרן בב"ד ר"ל בב"ד הדיוטות כיון שהוא מוחזק וקונה משכון כדאמרינן (ב"מ לב.) באלמנה אינה צריכה ב"ד מומחין אבל צריכה ב"ד הדיוטות מפני שהנכסים בחזקתה וכן פירשו המפרשים מוכרן בב"ד ר"פ המפקיד (בבא מציעא לח.) גבי שמן והבאיש דבש והדביש דאי בית דין מומחין אמאי אין מוכרן לעצמו והלא הב"ד הם המוכרים אבל כשהב"ד אינם מומחין רק שמאין אז הוא המוכר ואינו רשאי ליקח לעצמו. וגם אפילו כשנתנו לסרסור העיר בפני עדים נראה מלשונו שחייב לשלם כמה היה שוה ולא כמה שנמכר ע"י הסרסור ונ"ל הטעם שכיון שנמכר ע"י סרסור הממונה בעיר א"א לבטל המכר וכיון שמכרו שלא ברשות בית דין אע"פ שהודיע ללוה חייב לפרוע כמה שהיה שוה בשעת המכירה ואם הוזל או הוקר אינו משלם רק כשעת הוצאה מן העולם דהיינו שעת המכירה דלא יהא אלא שמוכר מה שאינו שלו הו"ל גזלן ומשלם כשעת הגזילה כדאיתא בפרק הגוזל קמא (בבא קמא קג.) בעובדא דרב כהנא דיהיב זוזי אכיתנא ומה שהרב מאמינו בשבועתו כמה היה שוה אע"פ שהוא כגזלן שמוכר מה שאינו שלו היינו משום דלא משמע להו לאינשי דליהוי גזלן בכה"ג כדאמרינן בפרק זה בורר (סנהדרין כה:) גבי חמסנין וכ"כ בחידושי מציעא לחכם הגדול דון אשטרק קרישקאש דמשכון צריך שומת ב"ד הנה כל הנביאים פה אחד שאין משכון נמכר אלא בשומת ב"ד וכיון שכן אם מכרו לא עשה כלום והמכר מתבטל אע"פ שלא טעה כדאמרינן (כתובות ק:) בב"ד שמכרו שלא בהכרזה וכן (שם צח:) באלמנה שלא מכרה בב"ד הדיוטות או ששמה לעצמה עכ"ל:

סעיף כב
וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה המלוה לחבירו וכו' כלל צ' סימן ד':

סעיף כג
וביאר עוד בתשובה כלל צ' סימן ז':

סעיף כה
כתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר. ולשון זה צריך תיקון שאם מתו הלוה והמלוה היאך כתב שנשבע בנק"ח שהיורשים אין להם לישבע אלא שלא פקדנו אבא וצריך לומר דה"ק המלוה את חבירו על המשכון הואיל והוא נפרע ממה שתחת ידו וכו' ה"ז נשבע בנקיטת חפץ ונוטל ואפילו אם מתו הלוה והמלוה ואפילו אם לוה מת תחלה ואח"כ מת מלוה לא הפסיד (י) חובו מפני שהוא על המשכן וכמ"ש ה"ה:

סעיף כו
שאלה לא"א ששאלת המלוה לחבירו עי' במ"ש בסוף שע"ב בשם ב"מ:

סעיף כז
וששאלת אי שייך אסמכתא וכו' בתשובות הרא"ש שם:

סעיף כח
וששאלת מי שיש לו משכון וכו' כלל צ' ס"ה:

סעיף ל
וששאלת אם א"ל המלוה וכו' ג"כ כלל צ' סימן ו':

סעיף לא
וששאלת ראובן שרוצה לפדות וכולי כלל צ' ס"י:

סעיף לד
ששאלת ראובן תבע וכו' כלל צ' סימן ש': כתב הרשב"א בחלק ג' סש"ז הנשבע לפרוע לחבירו לראש חדש אדר מסתברא שהוא חייב לפרוע ביום החדש הראשון ואינו דומה לנשבע לפרוע בראש חדש ניסן שהוא מלא שאין אתה מחייבו לפרעו בתחילת היום דשאני הכא שהימים מוחלקים ושני ימים הם ואנו תופסים את היום הראשון בר"ח בפני עצמו וכיון שכן יש לחוש ולהחמיר בספיקא דאורייתא עכ"ל: כתב נימוקי יוסף בפ"ב דב"ק מי שנתחייב לחבירו בשבועה שיתן לו מעות יום פלוני ונזכר עוד היום גדול ואמר בלבו עדיין יש לי פנאי והלך לעסקיו ושכח עד שעבר היום הרי זה כאנוס עכ"ל:

סימן עד

סעיף א
המלוה ניתנה ליתבע וכו' משנה פ' הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיח.) הגוזל את חבירו או שלוה ממנו או שהפקיד לו בישוב לא יחזיר לו במדבר על מנת לצאת במדבר יחזיר לו

במדבר ורמינהו מלוה משתלמת בכ"מ אבידה ופקדון אין משתלמין אלא במקומן אמר אביי ה"ק מלוה ניתנה ליתבע בכ"מ אבידה ופקדון לא ניתנו ליתבע אלא במקומן וכתב הרי"ף שמעינן ממתניתין ומברייתא דהמלוה את חבירו בישוב אית ליה רשותא למיגבא מיניה בדברא אפילו בעל כרחך דלוה אבל אי לא בעי מלוה לאיפרועי בדברא לית ליה רשותא ללוה למימר למלוה הא לך זוזי דאית לך גבאי אלא קיימי ברשותיה עד דפרע ליה בישוב כדאוזפיה בישוב עכ"ל: ומ"ש בשם הרמב"ן כן כתב בעל התרומות בשער ל' וסיים בה אבל על אבידה ופקדון אפילו יאמר לו אולי בידך הוא אין להשביעו כי מסתמא כיון שאינו רשאי להוציאה להוצאותיו לא הביאה עמו עד כאן לשונו: (ב"ה) ואין דבריו מובנים לי דמאי איריא אבידה ופקדון הא אפילו במלוה אינו יכול להשביעו בטענת שמא ומה שחילק בברייתא בין אבידת ופקדון למלוה היינו לומר שא"י לומר לו כיון שיש בידך מעות כאן יותר על סיפוקר תפרע לי דמי אבידה ופקדון שהם בידך וכך הם דברי הרי"ף:

סעיף ב

בא הלוה לפרעו במדבר וכו' מבואר במשנה שכתבתי בסמוך:

סעיף ג

ומ"ש ומיהו בכ"מ ישוב וכו' עד קודם שיגיע למקומו כ"כ בעל התרומות בשער ל' בשם הרמב"ן ודקדק כן מדברי רש"י ומדברי הרמב"ם וכתב עוד שם שנו בתוספתא הגוזל את חבירו או שלוה ממנו או שהפקידו בישוב לא יחזיר לו במדבר אבל מחזיר לו בשיירא עכ"ל אלמא דשיירא מיקרי ישוב. ז"ל רבי' ירוחם בנתיב ג' מלוה ניתנה ליתבע בכל מקום אפי' במדבר וכן גזילה אבל אבידה ופקדון לא ניתן ליתבע אלא במקומן ואם אמר לו במדבר הנה לך הפקדון שהפקדת אצלי בישוב יאמר המפקיד לא ניתן להחזיר אלא בישוב ואחריותו על הנפקד עד שיחזירנו בישוב עכ"ל. ועיין במרדכי בסוף קמא:

סעיף ד

הלוהו במדבר וכו' משנה כתבתי בסמוך על מנת לצאת במדבר יחזיר לו במדבר ובגמרא פשיטא לא צריכא דאמר ליה ליהוי האי פקדון גבך דאנא למדבר נפיקנא ואמר ליה איהו אנא למדבר נמי בעינא למיפק אי בעית לאהדרינהו ניהלך התם מהדרנא לך ופרש"י ואשמועינן תנא דאף ע"ג דלאו תנאי גמור הוא דהא אי בעית קאמר אפ"ה כיון דידע דאיהו נמי למדבר נפיק ע"כ יקבלנו עכ"ל והרא"ש לא כתב אי בעית לאהדרינהו ניהלך וכו' נראה שלא היה גורס אותו או שהיה גורס אותו אלא שהוא מפרש דכיון דאי בעית לאהדרינהו וכו' אינו תנאי ואפ"ה יכול להחזיר לו במדבר ה"ה נמי כי לא אמר אי בעית לאהדרינהו וכו' כיון שהודיעו שיוצא למדבר שיחזיר לו במדבר א"נ שהוא מפרש דה"ק ואמר ליה איהו אנא נמי למדבר בעינא למיפק הוי כאילו אמר ליה אי בעית לאהדרינהו

ניהלך התם מהדרנא לך ולא ידעתי למה השמיט הרי"ף דין זה דאמר ליה למדבר נפיקנא וכן נמי הרמב"ם פי"ג ממלוה ולוה לא הזכירו ואפשר שהם מפרשים דבעינן דלימא ליה אי בעית לאהדרינהו ניהלך התם מהדרנא לך ואם כן דבר פשוט הוא ולא הוצרכו להזכירו: (ב"ה) ואפשר שלא היה כתוב בגירסתם האי פשיטא לא צריכא דא"ל וכו': פרעון בע"כ אי הוי פרעון ע' בסימן ק"כ:

סעיף ה

ואם קבע המלוה ללוה זמן ורוצה הלוה לפרעו בתוך הזמן וכו'. כתב בעל התרומות ודאי אם הגיע הזמן וכו' עד בכל מקום כן כתב בשער ל' וכתב שכן הסכים עמו הרמב"ן. וכתב עוד שם ומסברא דחוב דמשכונא דקא אכיל מיניה פירות כמי שלוקח פירות עד זמן דמי ואינו מקבל ממנו אא"כ מניח לו הפירות לאכול עכ"ל. ונתבארו קצת דברים אלו בהר"ן ס"פ האשה שנפלו: מ"כ אמר ליה הלוה טול מעותיך ואמר איני חפץ בהם והרי צרורים ומונחים ונגנבו או נאנסו נ"ל שחייב הלוה דאילו מתרמי ליה עיסקא מי לא זבין בהו הילכך חייב באחריותן אבל פקדון מכי אמר לו טול את שלך כלתה שמירתו וכעין זה מצאתי בראב"ן. ואני אומר אם המעות פקדון ומותרים שאינם צרורים בקשר משונה אמאי לא יתחייב באחריותן כיון דיכול להשתמש בהן עכ"ל (ב):

סעיף ו

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת ראובן חייב מעות לשמעון וכו':

סעיף ז

ואם בא לפרוע תוך הזמן בפרוטרוט וכו' פרק האומנין (בבא מציעא עז:) אמר רבא האי מאן דמסיק זוזי בחבריה ופרעיה זוזא זוזא פרעון הוא ומיהו תרעומת דברים אית ליה עליה דא"ל אפסדתינהו מינאי והרי"ף לא כתבה בהלכותיו: (ב"ה) ואפשר שהוא מפרש דהיינו לומר שאם אירע שפרעיה זוזא זוזא והלה קברו אבל אם לא רצה לקבל אלא כל חובו כאחד הרשות בידו: אך הרא"ש כתבה וכתב עוד וקמ"ל שאין המלוה יכול לומר איני רוצה ליקח מעותי אלא בבת אחת וכ"כ בעל העיטור דאם איתא דיכול מלוה לומר איני רוצה ליקח מעותי אלא בבת אחת לא קבולי ליקביל ולא תרעומת ליהוי ליה עלויה ועוד מדאמרינן פ"ק דקידושין (כ:) מוכר בית בבתי ערי חומה אם נגאלת לחצאין או אינה נגאלת משום דגמר משדה אחוזה משמע דאי לאו דגמר משדה אחוזה היה נגאל לחצאין וכ"כ בעה"ת בשער ס"ט בשם הרמב"ן:

סעיף ח

ומ"ש ומיהו אי משכן לו שדהו וכו' כך כתב בעה"ת בשער ס"ט בשם הרמב"ן וכתב שיש ראיות בפרק בית כור (בבא בתרא קז.) בשמעתא דבטלה מחלוקת ומה שאמרו לוה

וגואל לחצאין לא לומר שלוקח פורע מחצה אלא שהלוקח אוכל שדה כולה אבל להחזיר שדה לא וכ"נ דברי רשב"א עכ"ל ומצאתי נוסחא אחת מספר התרומות שכתוב בה שיש מי שחולק בזה וכתוב באותה נוסחא שדין הלוהו על משכונת מטלטלין שוה להלוהו על משכונת שדה וז"ל רבינו ירוחם בסוף נתיב י"ב הממשכן ב' שדות או אחת לזמן ידוע במנה וקודם הזמן רוצה לפרוע חמשים ושיחזיר לו שדה אחת והמלוה אומר אני אוכל פירות עד שתפרע לי המנה כתב הרשב"א בתשוב' כי הדין עם המלוה ובודאי גואל לחצאין כדאמרינן בפ"ק דקידושין וע"כ של מלוה יקבל החמשים ומ"מ יאכל המלוה כל הפירות ולא יחזיר לו שום אחד מהשדות מאחר שהכל משכונא אחת וכתב שכ"כ הרמב"ן: וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשו' שאלה וכו' ראובן משכן בית לשמעון וכו' תמיהני על רבינו שכתב וכ"כ הרא"ש שאין דברי הרא"ש ענין לדברי הרמב"ם דהרא"ש מיירי כשהלוה רוצה שיקנה המלוה קצת מהבית בחובו והרמב"ן מיירי שאינו אומר שיקנה מהשדה כלל אלא שיחזירו לוחצי השדה כיון שפורעו חצי החוב וחצי השדה ישאר ממושכן בעד חצי החוב הנשאר: כתב הרשב"א שנשאל על ראובן שחייב לשמעון ק' זהובים אדפונשיא"ה ופרע לו רובם במעות יאקישי"ש סתם עכשיו תובע שמעון שיחשוב מה שפרע כפי מה ששוים הזהובים היום וראובן אומר מה שפרעתי נחשוב כפי מה שהיו שוים הזהו' בשעת הפרעון והשיב שהדין עם ראובן דמה שפרע פרעון הוי ולא פקדון:

סעיף ט

המלוה את חבירו על המטבע וכו' פרק הגוזל עצים (בבא קמא צז.) איתמר המלוה את חבירו על המטבע ונפסל המטבע אמר רב נותן לו מטבע היוצא באותה שעה ושמואל אמר יכול לומר לו לך הוציאו במישן אמר רב נחמן מסתברא מילתיה דשמואל דאית ליה אורחא למיזל למישן אבל לית ליה אורחא לא ואוקימנא הא דאמר ר"נ אליבא דשמואל דלית ליה אורחא למיזל למישן לא היינו דוקא בשמלכיות מקפידות זו על זו והקשו אי הכי כי אית ליה אורחא למישן היכי ממטי להו הא כי בדקו להו בני המדינה זו ומשכחי אותן מעות מפסדי ליה ומשני דממטי להו ע"י הדחק דלא בחשי ואי משכחי קפדי כלומר והילכך אי אית ליה אורחא להתם שנצרך לילך שם יקבלם ויוציאם שם בסחורה ואי לאו הואיל ואין יכול להראות בכאן בפרהסיא לבני מישן הבאים כאן אם רוצה לא יקבלם. וידוע דהלכה כשמואל ורב נחמן בדיני הילכך הלכתא כדשמואל וכדאוקימתא דרב נחמן וכן פסקו כל הפוסקים שראיתי חוץ מרש"י שכתב בהגהת אשר"י בשמו שפסק כרב ופרש"י המלוה את חבירו שום פרקמטיא על מטבע שקצב לו מעות נותן

לו מטבע היוצא בשעת פרעון דהא קיבל לתת לו מעות והאי לאו מטבע ודוקא הלוהו פרקמטיא אבל הלוהו מעות את שהלוהו משלם לו. וכתבו התוספות ולפירושו נראה דאם הלוה מעות נמי וקצב לו שישלם מטבע היוצא באותה שעה דמעות שנפסלו לאו מטבע נינהו. ולא נקט בקונדרים פרקמטיא אלא משום דכשמלוה אדם מעותיו אין רגילות להזכיר דבר אבל כשמוכר פרקמטיא אפילו אמר סתם כך וכך מעות תתן צריך לשלם לו מטבע היוצא וקשה לפי' דהול"ל המוכר לחבירו על המטבע או הול"ל הזוקף ועוד כיון דמעות פרקמטיא זוקף עליו במלוה אין סברא כלל לחלק בין הלוה מעות לפרקמטיא שמכר במעות ונראה לשפרש דאין חילוק בין מכר לו פרקמטיא בין הלוהו מעות ומיירי בשהתנה עמו ע"מ שישלם לו מעות וכיון שפירש לו כך סתמא דמילתא לכך פירש שאם יפסל יתן לו מטבע היוצא דמטבע שנפסל אין שמו מטבע ושמואל סבר דכיון שיוצא במישן שם מטבע עליו. ועוד אור"י די"ל כגון שהלוהו סאה חטים וא"ל או תחזיר לי סאה או כך וכך מעות ואילו במעות לחודייהו קצב היה משלם לו מטבע שנפסל אבל הכא שלא זקף עליו במלוה גמורה שיכול לפרוע לו חטים אם ירצה נותן לו מטבע היוצא באותה שעה ולכל הפירושים אם הלוהו מעות סתם מעות שהלוה לו יפרע לו אפילו שנפסל עכ"ל. וכתב המרדכי שכתב רש"י בתשובה המלוה את חבירו על המטבע כגון שהלוהו מעות ע"מ שישלם לו מעות ולא שאר סחורה וה"ה למוכר לחבירו ליתן לזמן על המטבע ע"מ שישלם לו מטבע וכ"כ בהגהות פ"ד ממלוה והרא"ש לא כתב אלא פי' קמא דתוס' והרמב"ם פ"ד ממלוה כתב מימרא כלשונה. וה"ה פי' על המטבע שכל המלוה הן פירות שקצץ להם דמים הן מעות על סמך המטבע היוצא הוא מלוה ר"ל לחשיבות הצורה הוא מתכוין לאפוקי אם היתה הלואת פירות לשלם לו פירות אלא דמי ועל סמך חשיבות הצורה וזהו על המטבע ולא אמר המלוה סתם וכן נראה מן ההלכות שהכונה בכל מי שחייב מעות לחבירו: (ב"ה) ודע שהרי"ף והרמב"ם לא כתבו אלא מימרא דר"נ כצורתה והשמיטו הא דאוקמינא לה כשמלכיות מקפידות זו על זו וצריך טעם למה: ומה שאמר רבינו ואם הוסיפו על המטבע כתבתי בהלכות רבית בספר י"ד בסימן קס"ה: כתב המרדכי בפרק הנזכר על ראובן שנדר לתת לאשתו ר' זקוקין כסף עד חנוכה מכסף הניתן אז ע"מ שתקבל גט ממנו וביום א' של חנוכה נפסל המטבע השיב ר"מ יתן לה כסף ראשון אם הוא נותן ערב חנוכה דכיון דאמר עד חנוכה הוי זמנו עד שיגיע כדתנן בפרק קונם (ס.):

סעיף י

תשובה לא"א ז"ל במי שהלוה לחבירו וכו' כלל ע"א סימן ח' וכלל צ"א סימן ב' ויש חסרון בלשון רבינו שבתשובה כתוב שהיה כתוב בשטר מסכום י' פשוטים כל זהוב ועיין בכלל ק"ג סימן א' וסימן ב' ועיין בהריב"ש סימן קצ"ז:

סימן עה

סעיף א

התובע את חבירו בב"ד וכו' כתב הרמב"ם שב"ד אומרים לו ברר דבריך וכו' פרק ו' מטוען ונטען. וכתב ה"ה דברי רבינו פשוטים בעצמם ויש להם סמך ממ"ש בשבועות (לט.) ובנדרים (כה.) כשמשביעים אותו אומרין לו לא על דעתך אנו משביעים אותך אלא על דעתינו ופרק זה בורר (סנהדרין כט.) תנן גבי עדים ששואלים להם היאך אתם יודעים שזה חייב לזה כלום והוא מחשש טעות שמא יטעו העדים ויחשבו שהוא חייב לו לפי מה שראו או ידעו ואין הדין כן וכ"ש שיש לחוש בבעלי דבר עצמן שאדם קרוב אצל עצמו עכ"ל וכן דעת בעל התרומות וכן כתב הרשב"א בתשובה אין ב"ד מקבלים שום טענה לא מתובע ולא מנתבע אלא כשביררו טענתן ואומרים לו היאך הוא חייב לו או כיצד אין אתה חייב לו דלאו כ"ע דינא גמירי וסבורים שחבירם חייב ואינו חייב מן הדין או שהם פטורים ואינו כן. וכתב עוד שם הרמב"ם שאפילו היה חכם גדול אומרים לו אין לך הפסד שתשיב על טענתו ותודיענו כיצד אין אתה חייב לו: וא"א הרא"ש כתב בתשובה שאין אדם צריך וכו' כלל עי"ן סימן ד' וכ"כ ג"כ בפסקיו פרק שבועת הדיינין ודייק לה מההוא עובדא (שבועות מב.) דאיתמר ביה קיצותא דתרעא מידכר דכירי לה אינשי: ומ"ש ומיהו הכל לפי הענין וכו' שאם יראה לדיין שבאים ברמאות יש לו לחפש וכו' כן כתב בתשובה הנזכרת ויותר מזה כתב בתשובה שאחריה וז"ל נכון הדבר לברר מהיכן נתחייב לו משום דנפישי רמאי אולי מתוך דבריו תתברר רמאותו וימצא שקרן בדבריו וכך אני נוהג לפסוק עכ"ל וכתבה רבינו בסימן ע"ב והמרדכי כתב בריש מציעא גבי חיישינן שמא מלוה ישנה יש לו עליו מצאתי משם ר"ת מתוך סוגיא זו משמע קצת שאין לברר הטענות אחר סיום התלמוד ראו הגאונים שרבו הרמאים ותקנו שצריך לברר וללבן בכל היכולת וא"כ הטוען על חבירו מנה אתה חייב לי והלה אומר איני חייב על הדיינים לחקור היאך אינו חייב לו אם פרעו או אם לא לוה ממנו וכן כל כיוצא בזה אבל אין להשביעו בסתם וי"א שיש להשביעו בסתם וכן פסק אבי העזרי וכן מצאתי בספר הדינים שכתב ר"י הכהן לפני ר"ג. ואף על גב דדין מרומה צריך דרישה היינו היכא שאומר שאינו רוצה לפרש דבריו דניכר שהוא רמאי הילכך יפרש ואם לא יפרש

יפסיד אבל אם אומר שכחתי היאך פרעתי אין לו לפרש מיהו נ"ל שצריך לישבע ששכח היאך ול"נ דאין צריך לפרש דבריו מיהו אני קבלתי מרבותי דדוקא בטוען איני חייב לך כלום ודאי נראין דברי ר"ת שטענה זו אינה ברורה ויש לחוש לרמאי אבל בטוען פרעתי אין צריך לפרש ע"כ: ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם שאף ר"ת והרא"ש סוברים דהאידנא עבדינן הכי (א): ראובן שיש לו שטר חוב על שמעון וטען פרעתי ליהודה אח ראובן נ' ונתבאר מתוך דבריו שכך אמר לו כשנתנם לו הנה נ' זהובים תקח אותם ויהודה השיב לא נתת לי כלום ואם תרצה שאשבע באר דבריך באיזה ענין נתת לי ועל מה הוא ושמעון אינו רוצה לברר והביא עד אחד שהודה בפניו שקבל נ' זהובים כתב הרא"ש בתשובה כלל ע"א סימן ה' הלשון שטען על יהודה הנה נ' זהובים תקח אותם על לשון זה אין לחייבו שבועה דילמא במתנה הוא אומר. ואם לא יבאר לשם מה נתנם לו אין להטיל שבועה על יהודה כי שבועת היסת תקנת חכמים היא ולא ישביענה אלא בטענת מבוררת: כתב הרשב"א בתולדות אדם סימן שי"ן נשאל על שמעון שהוציא שטר על ראובן שחייב לו מנה וטען ראובן שהוא פרוע והראיה שלא כתב חוב זה במזכרת נכסיו כשנשבע לתת מזכרת כל נכסיו לגבאי המס והשיב שהדין עם שמעון ואין ראיה ממה שלא כתבו במזכרת המס דשמא שכחו :

סעיף ב

טענו מנה לי בידך והשיב אין לך בידי אלא חמשים היינו מודה במקצת דאמרינן בכמה דוכתי דנשבע שבועת התורה. ובריש מציעא (ה:) דריש לה מדכתיב אשר יאמר כי הוא זה: ומ"ש או כפר בכל והעדים מעידים שחייב לו חמשים מימרא דרבי חייא בריש מציעא (ג.) וטעמא שלא תהא הודיית פיו גדולה מהעדאת עדים ואף על גב דפליג עליה רבי אפטוריקי הכריעו התוספות דהלכה כרבי חייא וכן פסקו הרי"ף והרא"ש. וכתב הרמב"ם פ"ד מטוען שכן פסקו כל הגאונים כרבי חייא: וכתוב בהגהות מרדכי פרק כל הנשבעין דוקא בעדות בעל פה ובלא קנין אבל בשטר או בקנין היינו הילך עכ"ל (ג) ואינו נראה בעיני. וע' בהר"ן ר"פ שבועת הדיינים: וכתב בעל התרומות בשער ז' ומסתברא שאם תבע ראובן לשמעון בפני ב"ד וא"ל יש לי בידך בהלואה פלוני כך וכך מהלואה אחרת שהלויתיך בזמן אחר כך וכך והנתבע משיבו אין לך בידי כלום לפי שמהלואה פלונית פרעתיך כך וכך ומהלואה השנית פרעתיך כך וכך ומתוך טענת הכתות הכירו הב"ד שעדיין חייב לו מאותן שתי הלואות עשרים דינרים דהו"ל כשנים מעידים אותו שיש בידו חמשים שהרי הב"ד עדים במה שהודה שנשאר עליו ועל השאר ישבע כדרבי חייא עכ"ל (ד): בד"א בטוענו מנה של מלוה אבל אם טענו מנה של פקדון וכפר וכו'

כך פשוט שם (ה.) בעובדא דההוא רעיא וטעמא לפי שכיון שהוא כופר בפקדון ויש עדים שישנו בידו הרי הוא גזלן ופסול לשבועה ושכנגדו נשבע ונוטל: (ב"ה) ודברי רבי' אינם מדוקדקים שכתב אבל אם טענו מנה של פקדון וכפר ועדים מעידים שראו מעות בידו מיירי וזת אינו דבמה יודע שאותו מעות היו של פקדון וצ"ל שטענו חפצים שוים מנה והעדים מעידים שראו עתה בידו מאותם החפצים שוה ג' ועי"ל דבטענו מעות וראו מעות בידו מיירי והיינו לומר שהודת בפניהם שיש בידו חמשים פקדון של פלוני וכעין תשובת הרא"ש שאכתוב בסמוך: וכתב הרא"ש בסוף כלל צ"ד שנשאל על אברהם ברבי שמואל שתבע את רבי עזיה שאביו צוה לתת לו ק"ק זוז ושקבלם רבי עזיה להשביחם לו ורבי עזיה כפר בכל והעיד רבי משה ששמע מפי רבי עזיה שאותם חמשים היו ממון שהניח רבי שמואל לאברהם בנו ורבי יהדה העיד ששמע מפי רבי עזיה שאותם ק"ן זהובי' היו מממון שהניח ר' שמואל לאברהם בנו והשיב לדברי שני העדים יש בידו נ' והוא כפר בכל הרי הוא חייב שבועה דאורייתא כההיא דרבי חייא ואינו יכול לישבע שהרי שנים מעידים שיש בידו נ' והוחזק כפרן לאותו ממון הילכך משלם ק"ק לאברהם והא דקאמר רבי חייא ישבע על השאר ולא אמרינן כיון שהוחזק כפרן ישלם ההיא דרבי חייא איירי במלוה והכופר במלוה כשר לעדות אבל בנדון זה פקדון הוא והכופר בפקדון פסול לעדות ואע"ג דפריך תלמודא בפקדון אמאי פסול לעדות לימא אישתמוטי קא משתמיט עד דבחישנא ואשכח ליה ומשני כגון דאתו סהדי ואסהידו דההיא שעתא דכפריה הוה איתיה לפקדון בביתיה הכא לא שייך למימר עד דבחישנא דהכא לאו ממש פקדון הוי חפץ מבורר אלא מעות או שוה כסף הושלש בידו להשביחם לאברהם הילכך חייב לשלם עכ"ל ויש לתמוה למה חויבו ע"פ אותם עדים הא מצי למימר שלא להשביע את עצמי הודיתי ואיפשר דתשובת הרא"ש בתבעוהו והודה מיירי:

סעיף ג

ואם מודה בחמשים ויש עד שמעיד כדבריו וכו' דין זה נלמד מדברי התוס' בריש מציעא (ב: בד"ה וליחוי) וכתב הרא"ש שהביא הר"מ מרוטנבורג ראיות לדבריהם ואחד מהם מדדרשינן לכל עון ולכל חטאת אינו קם אבל קם הוא לשבועה דלא מיעטיה קרא בין לחיוב שבועה בין ליפטר מהשבועה ועוד ק"ו הוא איזה כח מרובה כח המוחזק או כח שאין מוחזק הוי אומר כח מוחזק א"כ ק"ו הוא כשהעד מסייע למי שאין מוחזק זוקק את המוחזק לשבועה כשהעד מסייע למוחזק כ"ש שיפטרנו מן השבועה ועוד האריך בראיות ועיין בהר"ן ובנמוקי יוסף וה"ר יונה הקשה על דין זה ויישב הרא"ש קושיותיו (ב"ה) ובהגהות מיימון ריש הל' טוען כתב שהר"מ היה רגיל לפסוק כר"ת וסמ"ג כ' וליתא דבירושלמי אמרינן אימתי שומר חנם חייב שבועה בזמן דליכא עדים אבל אם יש עדים ולא פשע פטור משבועה

משמע אבל אם יש עד אחד חייב שבועה עכ"ל ואין דקדוק זה מוכרח: ובסימן פ"ד כתב רבינו שבעל התרומות חולק בדין זה ומדברי בעל התרומות שכתבתי שם יתבאר שגם הרמב"ם חלוק בזה וגם הרמ"ה חלוק בזה כנזכר בסימן מ"ו (ו): וכתוב בתה"ד סימן של"ד דעד אחד פוטרו משבועה אפילו במקום שעד א' מכחישו: וכתוב בתשובת מיימון דספר משפטים סימן ס"א דה"ה למי שדינו לישבע וליטול אם יש עד אחד שמסייעו נוטל בלא שבועה: כתב המרדכי בריש מציעא אם העד מעיד שלוה ראובן משמעון וראובן כופר ישבע ראובן שלא לוה אבל אם ביד שמעון משל ראובן נוטל בלא שבועה שהרי העד מסייעו: וכתב עוד על המלמד שע"א מעידו שלא ידע ללמד הנערים יש לו לישבע שידע באותו פעם ללמדם: כתוב בתשובת מהר"ם שבמרדכי פרק חזקת דלא אמרינן דעד אחד פטור משבועה ה"מ היכא דמהימן בלא מגו אבל היכא דלא מהימן אלא על ידי מגו לא ועיין שם: כתב מהרי"ק בשורש קצ"דא כתיבת יד המסייע לנתבע פוטרו משבועה (ו): כתב המרדכי בריש מציעא שפסק רבינו שמחה שהאומר לחבירו גזלתני או גנבתני מנה והלה אומר להד"מ לא נתקנה שבועת היסת על זה ולא משביעים ליה אלא היכא דאיכא הודאה מקצת או חד סהדא דאיכא שבועה דאורייתא דבדבר איסור לא מהימנינן לתובע וראיה מפרק כל הנשבעין (שבועות מו.) ורבינו מאיר דחה ראייתו ופסק דאפילו על מילתא דאיסורא משבעינן ליה: ובתשובות להרמב"ן סימן ק"ט אם ראובן תבע את שמעון גזלתני או הלויתני בריבית בפני עדים אין משביעין אותו כיון דלדברי התובע חשוד הוא עכ"ל ודעת תלמידי הרשב"א כרבינו מאיר וכתבו ומיהו הטוען לחבירו מנה על רבית יש לי בידך והלה אומר להד"ם דעת מורי שאינו נשבע מפני שלפי טענתו של זה אינו ראוי לישבע ואע"פ שאין זה ראוי לפסלו לעלמא נאמן הוא לחובתו וטעמא דאינו ראוי לישבע ברבית טפי מגזילה משום דברבית ליכא למימר דמשום ספק מלוה שיש לו עליו הלוה ברבית דברבית לא איפשר בחזרה דלא מתקן לאויה בהכי וכיון שכן לא תפיס רבית מיניה מספיקא כי היכי דלא משתבע מספיקא ועוד דלפי דבריו של זה אע"פ שמחזיר הרבית אכתי פסול הוא דהא לא מתקן לאויה וכיון שהוא פסול לא משבעינן ליה כך דעת רבינו בדין זה ונכון הוא אע"פ שראיתי מהגדולים חלוקים עליו. ומיהו כי אמרינן דלא משמע לאינשי דרבית לא מתקן לאויה בחזרה הו"ל רבית כגזל לגמרי ונשבע עליו עכ"ל וכתוב שם קודם לזה שהאומר לחבירו גזלתני מנה והלה אומר לא גזלתיך אלא חמשים משביעין אותו שכיון שהודה מדעת עצמו הרי פירש מהגזילה ואינו פסול ונשבע על השאר דשמא מתוך מלוה ישנה שיש לו עליו כופר בשאר וע"י השבועה

יפרוש ומיהו אם לא הודה עד שבאו עדים שגזל חמשים ודאי פסול הוא ושכנגדו נשבע ונוטל עכ"ל:

סעיף ד

השיב אין לך בידי כלום וכו' משנה פרק שבועת הדיינים (שבועות לח.) מנה לי בידך אין לך בידי פטור מנה לי בידך אמר לו הן למחר א"ל תנהו לי נתתיו לך פטור אין לך בידי חייב א"ר נחמן (מ:) ומשביעין אותו שבועת היסת ופרש"י היסת לשון שומא ששמו חכמים עליו שבועה כמו (שמואל א כ"ו:י"ט) אם ה' הסיתך בי ובריש מציעא (ה.) פירש שבועה שהשיאו חכמים לכך להכריחו להודות. ובעל התרומות פירש לשון היסת המלכה כלומר נמלך רב נחמן וסיעתו ותקנוהו מלשון (דברים י"ג:ז') כי יסיתך אחיך דמתרגמינן ארי ימלכינך. ובגמרא איכא תרי לישני ללישנא קמא מתנו הא דרב נחמן ארישא דליכא דררא דממונא וכ"ש אסיפא דאיכא דררא דממונא סברי מודה בחוב ובלישנא בתרא מתנו לה אסיפא משום דאיכא דררא דממונא אבל לא ארישא דליכא דררא דממונא וכתבו התוס' בשם ר"ת דכיון דלא איפסיקא הלכתא כחד מהני תרי לישני היכא דליכא דררא דממונא לא משבעינן מספק דהמע"ה ואע"פ כן לא היה מוחה בדיינים המשביעים. וקצת נראה להשביע דאיכא דאמרי טפל ללישנא קמא וכן משמע פ"ק דמציעא גבי ההוא רעיא מיהו ר"ת דוחה והרי"ף והרא"ש פסקו כלישנא קמא וכן הכריע הר"ן וכן פסק הרמב"ם פ"א מטוען ונטען: (ב"ה) וכתוב בהגהות פ"א מטוען בשם ספר המצות שעכשיו נהגו כל בתי דינים להשביע ושהר"ם כתב בתשובת שחזר בו בסוף ימיו: וכתב בעל התרומות בשער ז' שכן המנהג כדברי הרי"ף והרמב"ם: כתוב בתשובות מיימוני דספר משפטים סימן ל"ז אני מורה ובא לענין שבועת היסת הכל לכי ראות הדיינים שאם לפי ראות עיניהם התובע כמערים לגלגל שבועה על הנתבע כמו שעני תובע לעשיר בהלוה לו מה שאין ראוי ונראה לדיינים מתוך הענין בהוא שקר ורוצה לחייב הנתבע שבועה בחנם כך אני מורה בענן זה כיון דליכא דררא דממונא אפילו ללישנא קמא איתרע ליה חזקה ובסוף דבריו כתב עוד הלכה נ"ל ריעותא רבתי שלא לחייב את העשיר הנתבע כשעני תובעו אם יש הפלגה לענין עושר או לענין עוני שלא להעלות על דעת שהלוה זה לזה מעולם דאין זה אלא כמערים לחייב חבירו שבועה ולהוציא ממנו ממון בפשרה עכ"ל ועיין בהג"א פ"ק דמציעא: ואם צריך כפירת שתי כסף לשבועת היסת עיין בסימן פ"ח: כתב הרשב"א בתשובה ראובן תבע משמעון מנה שהלוהו ושמעון השיב פרעתיך והלך ראובן ותפס מנכסי שמעון אם תפס בפני עדים מוציאין מידו כי ההוא דפרק קמא דמציעא (ו:) גבי תקפה בפנינו והרי הוא כדמעיקרא שנשבע שמעון היסת ונפטר: ומ"ש

או שטען יש לי בידך כנגדו כסות או כלים וכו' כך כתב בעה"ת בשער ז' דבכה"ג נשבע שבועת היסת ומיפטר כדאיתא בתוספתא וכן פסק הרי"ף עכ"ל ור"י ג"כ נ"ג ח"ח כתב דין זה בשם בעל התרומה והמרדכי כתב בריש מציעא שישלם המנה שהוא מודה בו והביא ראיה מהירושלמי וכתב דהיינו פירושא דנזקקין לתובע תחלה וכתב עוד שם שמא מלוה ישנה יש לו עליו פירש רבינו יואל וכו' וכתב רבינו ריגשבורק דהלכה רווחת בישראל כל שבידו נאמן לטעון עד כדי דמיהן ל"ש פקדון ל"ש הלואה ומי שמוחזק בדבר ידו על העליונה ואם זה שכנגדו יוציא מחזקתו ע"י עכו"ם בפני עדים כדי שיהא הוא מוחזק לאו כל כמיניה ואם שלא בפני עדים מתוך שיכול לומר לא עשיתי יכול לומר עשיתי וכדין עשיתי עכ"ל ועיין במרדכי ס"פ המקבל ובהגהות מרדכי פרק דמציעא כתב דאמר בירושלמי פרק שבועת הדיינין שאחד חטף בגד מחבירו בעד מה שחייב לו וחייבו שמואל להחזיר הבגד וידון עמו על החוב וקשה דתניא בתוספתא דשבועות מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי וכו' או שיש לי בידך במנה כסות או במנה פירות פטור אלמא מהימן במיגו דלהד"ם וי"ל דה"פ במנה כסות שמכרתי לך כסות או פירות במנה דהיינו מנה כנגד מנה ושייך בהו מגו דלהד"ם אבל בשאר דברים אין יכול לתפוס דמי מכר לו אותו חפץ בדמים שיוכל לומר כך וראיה מפרק חזקת (בבא בתרא ד' לב:) בעובדא דרבה בר שרשום ואין להקשות מהנהו עיזי דאכלי חושלא בפרק חזקת (בבא בתרא לו:) ובהמקבל (קטז.) דשאני התם דעיזי דאכלי חושלא הא גופן פטמו מחושלא והוו העיזי כמו החושלא אבל בשאר דברים אין אדם יכול לעכב משל חבירו זה תחת זה וכן פי' רש"י גבי נזקקין לתובע תחלה בפרק הפרה (דף מו:) וכן משמע בירושלמי דקידושין את אודית ליה בדינר וכו' אבל מצאתי בתוספות ה"ר ברוך דה"פ הירושלמי דהיו עדים בדינר וה"פ את אודית בעל כרחך כיון שיש עדים ואין כאן מגו עד כאן: (ב"ה) ולי נראת דההיא דירושר' בשיש עדים שחטף הבגד הוא: נ"ל שהתופס חפץ מפקדון וטוען שיש לו ביד המפקיד כך וכך שנאמן היכא דליכא עדים וראה בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר ובשאין עשויין להשאיל ולהשכיר בליכא עדים או ליכא ראה סגי ומתבאר זה בסימן ע"ב וכן נראה מדברי ה"ה פ"ד מהלכות טוען גבי נסכא דרבי אבא וכן דעת הר"ן בריש מציעא והוא דעת הראב"ד והרמב"ן כדאיתא שם בנ"י וגם המרדכי עצמו כתב שהלכה רווחת כן ועיין בתשובת הרא"ש כלל ק"י וסימן א': וכתוב בכתבי מה"ר איסרלן סימן פ"ב על שמעון שטוען שתופס ממון זה בשביל יצחק אבי יעקב שהיה חייב לו והממון בא ליעקב מאביו יצחק דשפיר אמרינן מגו בכה"ג. וז"ל בע"ה בשער מ"ט אם הפקיד בידו וליכא סהדי ולא ראה ומודה לו באמת הפקדת בידי ואני תופסו ממך במה שיש לי בידך

בחוב כך וכך ה"ז נאמן במגו דההחזרתים ושלא כדברי בעל המאור שכתב בריש מציעא גבי חיישינן שמא מלוה ישנה יש לו עליו דמההיא משמע דבפקדון אפילו אפקדיה בלא סהדי ולא ראה לא יכול לעכבו בשום טענה שטוען עליו והראב"ד חלק עליו והשיב על דבריו וכתבו התוספות שאמרה מנה לי בידך לא חילקה בין מלוה לפקדון אבל במה שאמרה שיש לי בידך במנה כסות ובמנה כלים בהא יש לחלק בין מלוה לפקדון שאם היה מנה של כסות וכלים פקדון בידו והלה תופס כנגדו צריך שידע בבירור שהן בעין באותה שעה ביד הנפקד דאם נאנסו אין לו לתפוס כנגדו והביא ראיה לומר דתפיסה מהניא ממלוגא דשטרי דכתובות (פה:) ומבקרא דיתמי (שם פד:) דתפסו מיניה תורא ואהני ליה ואף על גב דמבקרא שקלוה וכן כתב הרמב"ם בפרק קמא מהלכות פקדון גם מצאנו שנשאל רבינו האי לוה ששיגר סחורה למלוה למכור ולשגר לו דמיה ומכרה ותפס המלוה דמיה בחוב שיש לו עליו ובא הלוה ותבעו למלוה באותה הסחורה או בדמיה דינא מאי ואם תבעו למלוה בדינא ישמעאל מהו שידקדק על עצמו בחשבונו ויטול מתחת ידו ישבע לו שאין לו אצלו כלום והשיב שיכול המלוה ליפרע את שלו מתחת ידו ואומר חשבתי לך כנגד מה שיש לי עליך דתניא בתוספת' או שיש לי בידך מנה כסות מנה כלים פטור ומיהו פטור משבועה דאורייתא וחייב מדרבנן והוא הדין במאן דתפס בפקדון שישבע עליו היסת ויתפוס מה שתופס דגרס ההיא אתתא דאפקידו גבה מלוגא דשטרי וכדאיתא בכתובות: גם השיב בתשובה אחרת שמי שיש לו אצל חבירו ממון ויש לו תחת ידו מלוה מעכב אותם בידו ולאו מיעבד דינא לנפשיה הוא אלא חושבנא בעלמא קא חשיב אית לי עלך כך אית לך עלי כך ותניא בתוספת' מנה לי בידך וכו' פטור ואף על פי שבעל דינו אומר אני יש לך בידך מה שהודית לי ואתה אין לך בידי כלום אין משגיחין על דבריו אלא הנתבע שאומר חשבתי מה שיש לי עליך ולא נותר לך עלי כלום או נותר כך וכך נשבע ונפטר ואם מודה במקצת הטענה חייב שבועת התורה ואם לאו שבועת היסת אבל אם הנשבע יש בידו פקדון שחייב להחזירו בעינו הא ודאי דמי לעביד איניש דינא לנפשיה (ב"ק כז.) והכין חזינא דכי אתי לבית דין אמר לה מילתא כצורתא אית ליה בידי פקדון ואית לי עליה כך וכך ותפסתיה על מאי דאית לי גביה ומהימן במגו דאי בעי אומר אין לך בידי פקדון או החזרתיו לך וכדאשכחן בההוא דחבל סכינא דאשכבתא ועיזי דאכלן חושלא דיכול לטעון עד כדי דמיהן ומשתבע ושקיל עכ"ל רבינו האי ואין להרהר אחריו כ"ש שדבריו אמיתיות וכן כתב רבינו יעקב בפקדון כדברי רבינו האי עכ"ל בעה"ת: וכן מצאתי כתוב שנשאל הראב"ד על ראובן שתבע את שמעון במנה וכפר בו והלך ראובן ולקח כלי מבית שמעון מדעתו או בע"כ אם יוכל

לישבע בב"ד שאין בידו משמעון כלום והשיב מה לו להשבע שאין לו בידו משלו כלום ישבע יש לי כלי פלוני משלו ויש לי עליו כך וכך ואפילו נטלו בפני עדים נאמן בשבועתו מתוך שיכול לומר החזרתיו לך יכול לטעון עליו עד כדי דמיו ואפילו בנסכא דרבי אבא אם היה יכול לומר החזרתי יכול לומר חטפי ודידי חטפי ואכילו חטף בפני עדים עד כאן לשונו וכתב הרשב"א סימן תתקנ"ט על זה שהשיב הרי"ף באומר לחברו מנה לי בידך והלה אומר הן אבל יש לי בידך כסות או פירות דפטור בשבועת היסת מגו דאי בעי אמר להד"מ דה"ה למלוה בעדים והלה אומר יש לי בידך כנגדו כסות או פירות דנאמן במגו דפרעתי ואם במלוה בעדים אנו אומרים כן כל שכן במלוה בעד אחד ואפילו היה עד בכתב הוא הדין והוא הטעם גם ה"ה בפ"ד מהלכות טוען כתב שאפילו ב' מעידים שהלוה ואינם יודעין אם פרעו נאמן הוא לומר יש לי בידך כנגדן מגו דאי בעי אמר פרעתי עד כאן לשונו. וכתבו תלמידי הרשב"א בריש מציעא והא דאמרינן חיישינן שמא מלוה ישנה יש לו עליו וכו': ומיהו אם ראובן חייב לשמעון מנה ושמעון לראובן מנה ובא אחד מהן ותבע לחברו בכי הא ודאי יכול לומר הדבר כמות שהוא אם ירצה ואם אינו רוצה יכול לישבע שאין לו בידו כלום והוא שיהיה לכל אחד עידית ועידית או זיבורית וזיבורית אבל אי אית ליה להאי עידית ולהאי זיבורית דהוי דינא זה גובה וזה גובה בכי הא ודאי אינו יכול לישבע באינו חייב לו כלום ואם המנה של אחד מהן מלוה ומנה של הא' פקדון יכול הנפקד ליטול מנה הפקדון ולישבע שאין לו עליו כלום אבל המפקיד אינו יכול לישבע שאין לו כלומר אצלו דדילמא הפקדון שלו נאנס ואין לו אצל חבירו כלום והוא חייב מנה שהלוה לו ומיהו אם כפר הנפקד בפקדון רשאי המפקיד לתפוס מה שהוא חייב לו ולישבע שאין לו עליו כלום דכיון דכפר ביה נתחייב בו דכל האומר לא הפקדת לי כאומר לא נאנס דמי כ"כ הרמב"ן אבל הראב"ד כתב דאית ליה למיחש דילמא מתניס ואינו יכול לישבע שאין לו עליו כלום ולא נראו דבריו ומיהו אם מנה של אחד מהן מלוה וזה הפקיד לו כסות שוה מנה בכי הא ודאי אין הנפקד יכול לתפסו ולישבע שאין בידו כלום עכ"ל ועיין בסי' שצ"ו להריב"ש מיהו אם תפס שותף מדבר המשותף וכיצד כגון שטען ראובן לשמעון שותפות היה ביני ובינך מעסקי ממון או מעסקי סחורה והכל הוא בידך והלה טוען אמת שעסק שיתופך בידי אבל אתה חייב לי כנגדו מנה אי ידיע ההוא מדעם דאיתיה בשותפות לתרווייהו ואיכא ראה לא נפיק מחזקתיה דאידך אלא נשבע האחר היסת שאין בידו כלום ומוציא חלקו מיד המחזיק וזהו כמו שכתב הרי"ף פ"ק דבתרא וכ"כ בעה"ת בשער מ"ט ועיין בסימן קע"ט: (ב"ה)

כתב הריטב"א בריש מציעא אם יש לחבירו אצלו ויש לו אצל חבירו וזה חושש להודות לו מאיזה טעם

יכול הוא למחול נ"ל להגיה למחול לחבירו מה שיש לו אצלו תחת זה וישבע שפרעו כבר עכ"ל: כתב בעה"ת בשער מ"ט בשם הרמב"ן שאפילו הפקיד אצל חבירו אם תפס משלו בלא עדים וראה וירדו לדין אם הנפקד טוען החזרתיו או להד"מ התופס נאמן ואם טוען פקדונך נאנס מהימן הנפקד בשבועה עכ"ל:

סעיף ה

ומ"ש רבינו וכן אם אמר אין לך בידי אלא חמשים וכולי מימרא דרב ששת בריש מציעא (ד.) ואף על גב דרבי חייא פליג עליה פסקו הרי"ף והרא"ש כרב ששת וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהלכות טוען וכתוב בהגהות אשירי ולא הוי הילך אלא כשמחזיר לו אותו מעות עצמו שהלוהו או אותו פקדון עצמו אבל אם אומר אין לך בידי אלא נ' והילך והם מעות אחרים אין זה הילך וחייב שבועה אפילו לרב ששת וכן משמע מתוך פרש"י עד כאן לשונו ואין נראה כן מדברי הפוסקים ויתבאר בסימן פ"ז: כתב הרשב"א שנשאל על ראובן שנתחייב ע"פ בית דין לפרוע לשמעון מנה ואחר זמן תבעו בבית דין וטען שיש לו על ראובן מנה שגבה ממנו רבית קצוצה והשיב מסתברא דאינו נאמן דחזקה אילו היה כדבריו לא היה מקבל עליו בפני בית דין לפרוע ואף ע"ג דאית ליה מיגו דאי בעי אמר פרעתי במקום חזקה אלימתא כי האי לא אמר מיגו ובסימן אלף וס' כתב שאם תבע ממנו מנה בפני בית דין והודה וא"ל אל תפרעני אלא בעדים ובתוך כדי דיבור חזר הנתבע וטען יש לי בידך טס של כסף אין בדבריו כלום שלא אמרו תוך כדי דיבור כדיבור דמי אלא תוך כדי דבור עצמו אבל לא תוך כדי דיבור של חבירו ועיין בהריב"ש סימן שצ"ב היאך נאמן במיגו דהעזה שם (ה):

סעיף ו

ואפילו אם השיב איני יודע אם הלויתני וכו' משנה סוף קמא (דף קיח.) האומר לחבירו גזלתיך והלויתני והפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך ואם לא החזרתי חייב לשלם אבל אמר איני יודע אם גזלתיך ואם הלויתני ואם הפקדת אצלי פטור מלשלם ובגמרא איתמר מנה לי בידך והלה אומר איני יודע רב הונא ורב יהודה אמרי חייב ברי ושמא ברי עדיף ורב נחמן ורבי יוחנן אמרי פטור דאוקי ממונא בחזקת מאריה תנן אבל אם א"ל איני יודע אם הלויתני פטור ה"ד אילימא דלא תבע ליה רישא נמי דלא תבע ליה אמאי חייב אלא דתבע ליה וקתני סיפא פטור מלשלם לא לעולם דלא קא תבע ליה ורישא בבא לצאת י"ש וכתב הרי"ף ורב הונא ור"י דאוקמוה למתני' בדלא קא תבע ליה לית הלכתא כוותייהו אלא אף ע"ג דקא תבע ליה פטור דקי"ל כר"נ ור' יוחנן דאמרי מנה לי בידך והלה אומר איני יודע פטור מלשלם אבל משתבע דלא ידע ואם בא לצאת י"ש חייב. וכתב הרא"ש והלה אומר איני יודע פי' אם הלויתני והלכתא כר"נ ורבי יוחנן

ומיהו מסתבר דלא ידע אבל אם אמר איני יודע אם החזרתי לך בהא מודו ר"נ ור"י דחייב כללא דמלתא מנה לי בידך והלה אומר איני יודע אם החזרתי לך חייב לד"ה איני יודע אם הלויתני פטור מלשלם וחייב לישבע ואם בא לצאת י"ש חייב ואם בלא תביעה אמר גזלתיך והלויתני והפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך נראה דחייב לצאת ידי שמים אפילו לרב נחמן ורבי יוחנן אבל אם אמר איני יודע אם גזלתיך אם הלויתני ואם הפקדת אצלי ואם לא הפקדת פטור אף לצאת ידי שמים עכ"ל ונתבארו דינים אלו בדברי הרמב"ם פרק א' מטוען ונטען: (ב"ה) ומ"ש אא"כ יטעון ברי לי שמנה לאבא בידך שאז נשבע שבועה דאורייתא וכו' ר"ש אם תובע ליורשו אינו מכוון לרעת האומרים שאין היורשים חייבים לישבע לפטור את עצמם אף לדברי האומרים שצריכים לישבע לפטור את עצמם היינו שבועת היורשים דוקא אבל לא שבועה אחרת. אך במנה לי בידך והלה אומר איני יודע אם הלויתני לא כתב שאם בא לצאת ידי שמים חייב ותמה עליו ה"ה: ומ"ש אבל נשבע שבועת היסת וכו' פשוט הוא וכתב בעל התרומות שכן הוא סברת המורים כתב בעה"ת שער ל"ח היכא דטען ראובן לשמעון מנה אתה חייב לי ושמעון אומר איני יודע אם לויתי ממך מעולם ועד אחד מעיד שלוה פסק ה"ר אברהם בר יצחק שמתוך שאינו יכול לישבע משלם שהרי אינו מכחישו לעד ומשלם גם ה"ר יהודה פסק דכיון דהו"ל למידק שהרי הוא עצמו תבעו שלוה ממנו ל"ש טען איני יודע אם לויתי ל"ש טען איני יודע אם פרעתי כיון שעד אחד מסייע לתובע ברי ושמא ברי עדיף ומתוך שאינו יכול לישבע משלם ואיכא מ"ד משתבע היסת דלא קרינא ביה מחויב שבועה כיון דטעין איני יודע ומשתבע דליתיה לא כפרן ולא מודה ולא נהירא עכ"ל וכתב רבינו דין זה לקמן בסמוך:

סעיף ז

ומ"ש ואפילו אם תבעוהו תחלה וטועי טענת ברי וכו' כן כתב בעל התרומות בשער י"ב:

סעיף ח

ומ"ש אבל אם השיב יודע אני שהיה לך בידי ואיני יודע אם פרעתיך חייב לשלם משנה כתבתיה בסמוך: ומ"ש והתובע אין צריך לישבע כן כתב הרמב"ם בפ"א מהל' טוען. וכן כתב בעל התרומות וכ"כ הרשב"א בתשובה בתולדות אדם סימן ק"ס והביא ראיה מפרק שבועת העדות: ומ"ש אבל אם ירצה יחרים סתם וכו' כן כתב בעל התרומה וכן כתב הרשב"א בתשובה:

סעיף ט

ומ"ש ואם לא תבעו שום אדם וכו' עד פטור אף לצאת ידי שמים נתבאר בסמוך:

סעיף י

כתב הר"מ מרוטנבורק א"ל אני חייב לך מנה והשיב לו ודאי לי שאינך חייב לי פטור וכולי במרדכי פרק יש נוחלין וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות טוען גבי טענו חיטים והודה לו בשעורים ועיין בתשובות להרמב"ן סימן קי"ז:

סעיף יא

טענו הלויתיך מנה כו' עד לפיכך משלם הכל נלמד מנסכא דרבי אבא שהובאה בפרק חזקת (בבא בתרא לג:) ובפ' כל הנשבעים (שבועות מז:) דההוא גברא דחטף נסכא מחבריה אתא לקמיה דרבי אמי הוה יתיב רבי אבא גביה אזל אייתי חד סהדי דחטפה מיניה א"ל אין חטפי ודידי חטפי א"ר אמי היכי לידיינו דייני להאי דינא לישלם ליכא תרי סהדי ליפטריה איכא חד סהדי דמחטף חטפה לישתבע הא מודה אין חטפי ודידי חטפי א"ל רבי אבא הו"ל מחויב שבועה שאינו יכול לישבע ומשלם והרמב"ם פ"ד מטוען כתב שאם טען ודאי שפרעו הו"ל מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע ומשלם וכתב עליו ה"ה דע"כ היינו דוקא כשהעד מעיד שעדיין מנה זה אצלו כגון שלא זזה ידו מתוך ידו או שהוא בתוך זמנו שאל"כ אפילו כשיש שני עדים נאמן לומר פרעתי וכן כתב בתשובות להרמב"ן סימן צ' ועיין בהריב"ש סימן שצ"ב:

סעיף יב

וכן אם העיד עליו העד וכו' גם דין זה כתבו הרמב"ם בפ"ד מהל' טוען והעמידו ג"כ ה"ה על הדרך הנזכר שאם העד אינו יודע אם פרעו וגם הוא לאחר זמנו אפילו שנים מעידים עליו כן נאמן לומר יש לי בידך כנגדן מיגו דאי בעי אמר פרעתי (י) שהמלוה את חבירו בעדים אין צריך לפרעו או להחזיר לו בעדים דעובדא דנסכא הוא מפני שהגוזל את חבירו בעדים צריך להחזיר לו בעדים או התם נמי כשהעד מעיד שעדיין הנסכא ביד החוטף וכ"כ במישרים נתיב ג' חכ"ו. ודין עד אחד בשטר והלה טוען פרעתי בפי"ד מהל' מלוה ונתבאר בסימן נ"א ועיין בהריב"ש סימן שצ"ב ובתשובת הרשב"א סימן אלף וצ' ובתשובות להרמב"ן סימן צ':

סעיף יג

וכן אם טענו חטפת חפץ מידי וכו' היינו נסכא דרבי אבא שכתבתי בסמוך ועיין במה שאכתוב בזה בסימן צ':

סעיף יד

וכן אם טענו מנה לי בידך וכו' גם דין זה כתבו הרמב"ם בפרק הנזכר שכיון שעתה אומר לויתי אינו יכול לישבע להכחיש העד ואינו נאמן במה שאומר פרעתי לפי שהוחזק כפרן: כתב הרשב"א בתולדות אדם סימן ר"ו ובח"ג סימן מ"ט שאלת הטוען את חבירו

מנה לי בידך והלה אומר לא לויתי ובא עד אחד שלוה נ' וחזר ואמר לויתי ופרעתי הרי שמשלם חמשים מהו נשבע על השאר מי אמרינן מדלגבי תשלומין ע"א דרבי אבא כשנים הוא חשוב ה"נ הו"ל כאילו באו ב' עדים והעידו שלוה נ' או דילמא כיון דר' חייא קמייתא נקט עדים ולא נקט עד ש"מ דליתא אלא בעדים: תשובה מן הדומה שהקדמת הקדמה ובנית עליה שאלה זו והוא שאתה מניח שהאומר לא לויתי וחזר ואמר לויתי ופרעתי נאמן אבל אם עד אחד אמר שלוה ואח"כ חזר וטען לויתי ופרעתי אינו חוזר וטוען וחייב לשלם ויצא לך מהיסוד שאמרו כל ששנים מחייבין אותו ממון אחד מחייבו שבועה וכל שאינו יכול לישבע משלם מדרבי אבא והילכך אילו אמר לא לויתי ובאו שנים ואמרו שלוה נ' משלם אותם נ' ונשבע על השאר וכיון ששנים מחייבין אותו ממון ע"א מחייבו שבועה ואילו עמד בכפירתו היה נשבע להכחיש דברי העד אבל עכשיו שהוא מודה לדברי העד אינו יכול לישבע ומחוייב שבועה שאינו יכול לישבע משלם זהו היסוד שבנית עליו וסימנים מצאת בדברי הרמב"ם שסייעוך בזה ואני איני מודה בכך כלל שלא אמרו כל שב' מחייבין אותו ממון ע"א מחייבו שבועה ואם אינו יכול לישבע משלם אלא כשמחייבין אותו ממון בעדותן ממש כנסכא דרבי אבא דכיון שלקח נסכא מחבריה דרך חטיפה ה"ז מתחייב ממון ע"פ עדותן ממש של עדים והלכך עדות העד האחד מחייבו שבועה במקום תשלומין וכשאינו יכול לישבע משלם ממון אבל כשהוא מתחייב ע"י ב' עדים ולא מחמת עדות ממש כגון זה שאילו לוה בפני ב' אינו חייב לפרוע בעדים והילכך האומר לחבירו מנה לי בידך שהלויתיך בפני פלוני ופלוני ואמר הלה אין לויתי ופרעתי פטור וא"כ כשאמר לא לויתי וחזר ואמר לויתי ופרעתי אינו מתחייב ממש בעדותן של עדים אלא מתוך שכפר וחזר וטען שלוה ופרע הוחזק כפרן לאותו ממון וא"כ בע"א מעידו לא הוחזק כפרן וכדאמר בדרבי חייא קמייתא מה להצד השוה שבהן שכן לא הוחזק כפרן כלומר בפיו ובע"א א"כ אין כאן מחויב שבועה שאינו יכול לישבע אלא כאומר לויתי ופרעתי וע"א מעידו שלוה ואינו יודע אם פרע אם לאו דאף על גב דמודה לדברי העד א"א בו מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע ומ"מ לעיקר הדין שאתה שואל יש לחקור שבועת מודה מקצת אם היא דוקא במודה שהוא חייב מקצת ממש או דלמא אפילו כופר בכל אלא שמתחייב במקצת מתוך טענתו ומסתבר דדוקא מודה במקצת ממש דאשר יאמר כי הוא זה כתיב ובדרבי חייא קמייתא אינו מתחייב אלא מתוך טענתו דאילו אמר לויתי ופרעתי לא היה מתחייב ואפילו הכי דוקא בעדים ומק"ו הא לאו הכי לא עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה סימן תתקצ"ח שנשאל על המלוה את חבירו על המשכון מלוה אומר סלע הלויתיך והלה אומר לא כי אלא דינר

הלויתני ואיכא עד אחד שראהו שהלוהו אלא שאינו זכור כמה מי נאמן והשיב דמלוה נשבע ונוטל שהמשכון קנוי לו להלואתו כיון שאין העד מכחישו ואינו דומה לקציצה דאומן ולנסכא דרבי אבא שהעד מעיד שבדין בא לידו מחמת מעותיו וקנוי לו על מעותיו משא"כ באומן שלא על שכירותו בא טלית לידו וכ"ש דלא דמי לנסכא דרבי אבא שהרי העד מעיד שחטף והוא כגזלן קצת והביא ראיה לדבר. (יא) ועיין עוד בתשובותיו סימן אלף ומ' ובתשובות להרמב"ן שכתב בסימן ע"ב:

סעיף טו

טענו מנה לי בידך וכו' מימרא דרבא פרק השואל (צח:): ומ"ש והתובע א"צ לישבע אבל אם ירצה יחרים סתם וכו' כבר נתבאר בסימן זה:

סעיף טז

ומ"ש אבל אם השיבו נ' לויתי וכו' פשוט הוא מ"כ ראובן תובע את שמעון מנה אתה חייב לי ושמעון משיב איני יודע שאני חייב לך כלום כי אם נ' ישבע כדבריו ופטור אבל אם טוען איני חייב אלא נ' והשאר איני יודע חייב בכל המנה עכ"ל:

סעיף יז

כתב הרמ"ה דלא אמרינן מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע משלם אלא בשבועה דאורייתא וכו' דברים של טעם הם וראוים למי שאמרם:

סעיף יח

יש אומרים דלא אמרינן בשבועה הבאה ע"י גלגול וכו' עד והיסת על הגלגולים שאינו יודע בהם הם דברי בעל התרומות בשער ל"ח וכתב שכן הסכימו כל המורים ודייק לה מדאיצטריך לאוקמי מתני' דהשואל בשיש עסק שבועה ביניהם וה"ה פי"ג מהלכות מלוה גבי לוה אומר סלע הלויתני עליו ושתים היה שוה וכולי כתב אם היתה שבועה שאינה ברשותו מחמת טענת ברי אם היה טוען על הגלגול איני יודע היה חייב לשלם אבל כיון שאינה אלא מחמת ספק נשבע על הגלגול שאינו יודע ונפטר: אבל הרמ"ה כתב כיון שנתחייב שבועה מן התורה על הכפירה וכולי ר"י כתב בנ"ג ח"ה שיש מביאין ראיה לדבר מפרק השואל ועיין בנ"י פרק השואל על משנת השואל את הפרה שאלה חצי יום וכו': וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא הראשונה בפ"ק השואל:

סעיף יט

והא דאמרינן כשהשיב הנתבע וכו' עד אבל היורש לא היה לו לידע כן כתב בעל התרומה בשער ל"ח: ומ"ש לפיכך התובע ליורש מלוה על פה וכו' עד כל מי שיודע שהמורישו חייב לו כלום פשוט הוא לפי דעת הרא"ש והעיטור:

סעיף כ

ומ"ש אבל אם הודה בחמשים וכפר בנ' וכו' ונשבע שבועה דאורייתא בפרק כל הנשבעין (שבועות מז.) תני רבי אמי שבועת ה' תהיה בין שניהם ולא בין היורשים היכי דמי אילימא דא"ל מנה לאבא ביד אביך ואמר ליה חמשין אית ליה וחמשין לית ליה מה לי הוא ומה לי אבוה אלא לאו דא"ל חמשין ידענא וחמשין לא ידענא ופרש"י מה לי הוא ומה לי אבוה. מאחר שהוא טוען טענת ודאי למה אינו יכול לישבע וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מטוען:

סעיף כא

כל טענת ספק וכו' כך כתב הרמב"ם פ"א מטוען ונטען וכתב ה"ה דבר זה מוסכ' מכל הפוסקים ודקדקו כן ממה שאמרו גבי ההיא דרב נחמן דאמר ומשביעין אותו שבועת היסת מ"ט חזקה אין אדם תובע אא"כ יש לו אלמא בטוען טענת ברי הוא בדוקא עכ"ל וכן כתב בעל התרומות בסוף שער ל"ח: ומ"ש רבינו ואפי' לצאת ידי שמים אינו מחוייב פשוט הוא:

סעיף כג

ומ"ש וכן אם אומר לחבירו נתחייבת לי מנה וכו' עד ויטול כן כתב בעל התרומות בשער ל"ו בשם ה"ר אברהם בר יצחק: כ' הריטב"א בתשובה אם תובע זה אינו יודע לסיים שיעור נזקו שהזיקו זה אין משביעין על כפירת תביעה זו ואין עליו אלא חרם סתם על מי שידע שהזיק את חבירו וכמה הזיקו:

סעיף כד

טענו שניהם ספק וכו' עד והרי הודה בפרוט' ומתוך שאינו יכול לישבע משלם הכל בספר התרומות שטר ל"ח מיהו כתב בעל התרומות דהא דאמרינן דהאומר לחבירו מנה לי בידך והלה אומר יודע אני שחייב אני לך ואיני יודע כמה אך יודע הוא בפרוטה חייב דוקא שטענו דבר שהוא אמוד בו ומתרים סתם על מי שלקח מה שאינו חייב לו דפקדון ומלוה חד דינא אית להו כי כתיב כי הוא זה אמלוה הוא דכתיב וכן פסק הרמב"ם שצריך אמוד עכ"ל: ובדין הלוה אומר לויתי ואיני יודע כמה וכו' עיין בדברי ה"ה פי"ג מה' מלוה ובהרא"ש פי' שבועת הדיינים:

סעיף כז

ואין חילוק לענין טענת ספק וכו' פרק שבועת הדיינין פסקו הרי"ף והרא"ש כראב"י דאמר האומר לחבירו מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס הרי זה נשבע ואוקים לה בגמרא בדאמר יורש ברי לי שיש לאבא בידך מנה ומש"ה כי מודה מקצת ישבע. אבל אי לא

אמר ברי לי פטור וכדתנן מנה לאבא בידך אין לו בידי אלא נ' דינר פטור מפני שהוא כמשיב אבידה וכן פסק הרמב"ם פ"ד ופ"א מטוען ונטען:

סעיף ל

ומ"ש רבינו ואם אומר אבי אמר לי וכו' כתב הרמב"ם שהוא נקרא ספק וכו' שם בפרקים הנזכרים: וכתב שאפילו אומר אבי צוה לי בפני עדים שיש לו אצלך מנה והלה אומר אין לו בידי כלום פטור אפילו משבועת היסת: ומ"ש שהראב"ד השיג עליו כתב ה"ה שהרמב"ן הכריע כדברי הרמב"ם וכ"כ רבינו מאיר ושכן נראה עיקר ועיין במישרים נ"כ וח"ג: הטוען את חבירו הוגד לי בבירור ע"פ נאמנים אך לא כשרים להעיד לי שבאת גזילתי בידך בעוד שהייתי מרדף אחריה והלה אומר לא היו דברים מעולם עיין במרדכי פרק שבועת הדיינין : אם היה שמעון עמו בבית ומצא ראובן תיבתו פרוצה ושבורה וניטל מה שבתוכה והוא חושד את שמעון אם יכול להשביע עיין שם :.

סעיף לא

ומ"ש רבינו וכ"כ רבינו האי והאומר הוגד לי וכולי בבעה"ת בסוף שער ל"ו:

סעיף לג

ומ"ש ואם טענו בספק ע"פ העד וכו' פרק שבועת הדיינין אהא דאמר רב נחמן אמר שמואל לא שנו אלא בטענת מלוה והודאת לוה אבל טענת מלוה והעדאת עד א' אפי' לא טענו אלא בפרוטה וכפר בו חייב דכתיב לא יקום ע"א באיש וכו' אבל קם הוא לשבועה כתב הרא"ש יש מדקדקין מדקאמר אבל טענו מלוה וקאמר נמי אפילו לא טענו אלמא אין נשבעין בע"א אלא בטענה וכפירה כלומר בטענת ברי אבל לא בטענת שמא כגון שא"ל עד אחד א"ל שנטלת משלי מנה והלה כופר והביא את העד פטור משבועה הואיל ולא טענו טענת ברי וכן היה אומר רבינו אפרים והר"י הלוי והרי"ף לא ס"ל הכי כי הביא מעשה אחד לקמן בפרק כל הנשבעין בעסק חד גברא דאמר לחבריה כו' ופסק דמחוייב שבועה שאינו יכול לישבע ואף על גב דלא באפיה שקלי ולא ידע אלא ע"פ העד והכריע בשם הרמב"ן כדברי הרי"ף גם הר"ן הכריע כדברי הרי"ף וכן דעת הרמב"ם פ"ד מגזילה. ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת והרמב"ן והר"ן נמי סברי כוותייהו הכי נקטינן: כתב בע"ה שער מ"ט דההוא עובדא שכתב הרי"ף בעסק חד גברא דאמר לחבריה וכו' ה"מ כשאינו יכול לטעון החזרתי כגון דאיכא ראה ועיין במה שכתבתי סימן צ':

סעיף לד

האומר לחבירו מנה לי בידך וכו' דין זה כתבו הרמב"ם פי"ד ממלוה ולוה וכתב ה"ה הוציאו דין זה הגאונים ממה שאמרו פרק שבועת הדיינין (שבועות מג:) ופרק המפקיד

(בבא מציעא לד:) מלוה נשבע תחלה שמא ישבע לוה ויוציא הלה את הפקדון ופר"ח ותהיה שבועת הלוה לבטלה ואע"פ שאין זו ראיה גמורה דמיון הוא קצת והעניו נכון בעצמו עכ"ל: וכתב בע"ה בשער כ"ד ומסתברא שאם רצה להשביעו ואמר הנשבע איני נשבע עד שתבטל כל עדים שיש לך עלי מתביעה זו אין שומעין לו כי שמא יש לו עדים ואינו זוכר אבל שטר אם יש לו בודאי יודע הוא מה שיש לו בביתו מכל זכיותיו וכן מצא לרב ן' מיגא"ש וז"ל מי שהוא מחוייב שבועה ואמר לא אשבע עד שתבטל כל עדות הבאים לאחר מכאן אין לו לבטלם ואע"פ שרבינו הרב סומך ידי הנשבע והנתבע בכך לא בא ללמוד הלכה למעשה תקנת דורו היה אבל לא מן הדין עכ"ל ועיין בתוספות פרק המפקיד ובהר"ן פרק שבועת הדיינין : כל דהאי ידע והאי לא ידע משתבע האי דידע ושקיל מהר"י קולון שורש י' ועיין בתשובות מיימוניות דספר קנין סימן ז': ראובן שהפקיד פקדון אצל שמעון ובא לוי ותפסו בעבור חוב שחייב לו שמעון עיין בהגהות מיימון פי"א מנחלות ובמרדכי פרק הגוזל בתרא ובפרק איזהו נשך בהגהות: כתב בתשובות מיימון דספר קנין סימן כ"א מי ששידך את בנו ולאחר זמן אמר לאבי הכלה כך וכך התנית לבני והלה אומר להד"ם ואת לאו בעל דברים דידי את ובא החתן ותבעו והשיב לו כלום שמעת שהתניתי לך וכיון שאין אתה טוען טענת ברי אפילו שבועת היסת אין לך עלי וע"ש : כתב בתשובות מיי' דספר משפטים סימן ל"ד על לשון השבועה אני דן שכיון שהתובע הזכיר שלאחר זמן דעתו לתבוע ישבע שבועה אחת שאינו חייב לו כלום ויפטר ואף ע"פ שאין תובע לו עכשיו לא בתביעתו תליא מילתא: כתב המרדכי בפרק זה בורר יתום שתבע את בעל אמו שבאו לידו מעותיו ושהודה בעצמו שהיה בידו משלו ושהיה כותב שמו עליהם והלה טוען להד"מ או שטוען אמת שכתבתי שמך עליהם ולא מפני שהם שלך אלא שלא להשביע עצמי נתכוונתי או בשביל הערמה אחרת ישבע שהוא כדבריו ויפטר: כתב המרדכי בפרק שבועת הדיינים שנשאל הר"מ על שמעון שתובע מראובן שני זקוקין שנתן לו להרויח בהם לחלקם לצדקה ועתה רוצה שיחזירם לו וראובן אומר שנותן לו לחלק גם קרן גם פרי כאשר יראה בעיניו ואינו רוצה להחזיר והשיב אם שמעון אומר שנדר לצדקה אך אינו רוצה שיהיו תחת ראובן והוא בעצמו רוצה לחלקם א"צ ראובן להחזירם וגם לא לישבע שהוא כדבריו והטעם מבואר שם באורך: כתב הריב"ש בסימן מש"ד שנשאל על ראובן שקנה יין משמעון בכך וכך המדה ולא משך זולתי שטוען שמעון כי נשבע לו ראובן לפרוע לו כל מה שיעלה לזמן פלוני שעבר וראובן משיב איני נזכר משבועה זו והריני חוזר בי ושמעון אומר ישבע שאינו נזכר והשיב כבר כתבתי שאין השבועה מקיימת הקנין אלא שחייב

להשלים מכת שבועתו כדי שלא יעבור עליה ובנדון זה כיון שלא היה במכירה ההיא קנין הנה אין תביעת שמעון על ראובן תביעת ממון רק שתובע ממנו שיקיים שבועתו שנשבע לו: ולפי דברי הרשב"א בתשובה בח"א סימן אלף ק"י שמי שחייב לחבירו מנה ונשבע לפרעו לזמן פלוני ועבר הזמן שאינו חייב לפרוע מכח שבועתו הנה בנדון זה אין להשביעו כלל שהרי כבר עבר על שבועתו בעבור הזמן ומחמת המכירה ג"כ אין עליו שום חיוב כיון שלא היה שם קנין וכיון שאף אם יודה אין כאן חיוב ממון אין משביעין אותו ואפילו לדעת הרא"ש שסובר שאע"פ שעבר הזמן עדיין חייב להשלים מכח השבועה ההיא עדיין היה אפשר לומר שזהו במי שחייב כבר ונשבע לפרוע אבל במי שאינו חייב מן הדין אין השבועה אלא כפי משמעותא דהיינו עד הזמן ולא יותר ואף אם נאמר שגם בזה נכלל הכל בשבועתו לדעת הרא"ש עדיין אפשר לומר שאין כאן תביעת ממון ואין משביעין אותו לפי שאף אם יודה שנשבע אין מחייבין אותו לשלם כיון שאין כאן חיוב מכח קנין המכירה אלא שב"ד מנדין אותו עד שיקיים שבועתו וזה לא תביעת ממון להשביעו עליה עד כאן לשונו. וכתב עוד אבל לפי דעתך שהשבועה שנשבע מקיימת הקנין א"כ לפ"ז הרי כאן תביעת ממון והו"ל כמנה לי בידך והלה אומר איני יודע: וכתב והלא לדברי התובע חשוד הוא שכבר עבר על השבועה ואין משביעין אותו עתה לא היא דלדעת רש"י והרמב"ן והרשב"א לא נעשה חשוד שאינו נעשה חשוד בשבועת בטוי להבא ואפי' לדעת הרמב"ם ור"ח דאפי' עובר בשבועת ביטוי להבא נעשה חשוד אפ"ה בנדון זה לא נעשה חשוד אפילו לדברי התובע שהרי אפשר שכשעבר הזמן לא היה נזכר מן השבועה וכמ"ש הרמב"ם פי"ב מהל' עדות שהעושה מלאכה בשבת או בי"ט לא נפסל לעדות אלא א"כ הודיעוהו שהיום שבת או י"ט שמא שוכח הוא וגם עתה שהתובע מזכירו אינו נעשה חשוד אף את"ל שעדיין חייב להשלים גם מכח שבועתו כסברת הרא"ש לפי שאפשר שעדיין הוא שוכח ואינו מאמין לדברי התובע שהוא בעל דבר כיון שאין עדים מזכירים אותו ועוד שאפילו הוא נזכר עתה כיון שכבר עבר הזמן הראשון ולא נעשה חשוד מחמת שיהיה שכוח מעתה אין לומר שנעשה חשוד כשהוא מאחר מלפרוע שהרי יש לו זמן כל ימיו לקיים שבועתו שהרי אין לה זמן קבוע מעתה אלא שהוא חייב להשלים מיד שמא ימות ולא יוכל לקיים וכמו שכתב הרא"ש בריש נדרים עכ"ל:

סימן עו

סעיף א

אחד שלוה משנים וכו' עד שאף לצאת ידי שמים א"צ ליתן לכל אחד ואחד כל זה איתא בספר התרומה שער ל"ט ויש בספרי רבינו טעות סופר שכתב בהן והרמב"ם כתב דאף לצאת ידי שמים א"צ וכו' וצריך להגיה ולכתוב הרמב"ן במקום הרמב"ם:

סעיף ב

ומ"ש ומדברי הרא"ש יראה דמלוה ע"פ דהו"ל למידק וכו' עד סוף הסימן בפ' המפקיד אמתני' דב' שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה ק"ק זה אומר ק"ק שלי וזה אומר ק"ק שלי וכו':

סימן עז

סעיף א

אחד שהלוה לשנים וכו' ירושלמי פרק שבועת הפקדון וכחש בעמיתו לכשיצא בדין בשבועה פרט למכחש לאחד מהשותפין א"ר יוסי הדא אמרה ב' שלוו מאחד אע"ג דלא כתבין ערבאין ואחראין זה לזה ערבאין ואחראין זה לזה הן ופירשו הרא"ש והר"ן לכשיצא בדין בשבועה כלומר שיצא ונפטר מהודאתו באותה שבועה שאילו הודה היה חייב לשלם ובשבועה זו נפטר ממנו פרט למכחש באחד מהשותפין כגון שבא לו א' מהב' שהפקידו אצלו כאחד ותבעו והוא כפר בו ונשבע פטור מפני שלא היה חייב ולא רשאי ליחן לאחד מהם חצי הממון עד שיבא חבירו עמו ונותן לשנים ונמצא שלא היה מחייבתו בהודאתו ליתן לו כלום עד שיבא עמו חבירו הילכך לא נתחייב בשבועתו אמר ר' יוסי הדא אמר ב' שלוו מאחד אף על פי שלא כתבו שיהו אחראין וערבאין זה לזה אלא כתבו אנו פלוני ופלוני לויני מפלוני מנה אפ"ה אחראין וערבאין זה לזה וחייב כל א' לשלם הכל דכי היכי דאמרינן בב' שהפקידו אצל אחד שאין אחד מהם יכול לומר לנפקד נחחייבת לי בחצי הממון אלא אומר לו לל' נתחייבתי אלא לשניכם אף ב' שלוו מאחד אין אחד מהם יכול לומר לא נתחייבתי אלא במחצית הממון אלא המפקיד והמלוה יכול לומר לשניכם הפקדתי או הלויתי וכל אחד חייב בכל אבל הראב"ד פירש הירושלמי הפך וכ"כ הדא אמרה כלומר מדקאמר פרט למכחש באחד מהן דהו"ל כפירת דברים שהרי חבירו יכול לתבעו כל החוב ה"נ ב' שלוו ונמצא אחד מהם תובע את הכל מ"מ גם לדברי הראב"ד דין הירושלמי אמת דב' שלוו אע"פ שלא כתבו אחראין וערבאין זה לזה אחראין וערבאין הם אבל רבינו אפרים כתב דמשמע בגמרא דילן דליתיה לירושלמי והרא"ש דחה ראייתו וכן הסכימו כל שאר מפרשים: והרא"ש כתב שאבי העזרי סובר כבעל העיטור שנתחייב האחד בכל מדין ערב ולא יגבה מן האחד הכל אא"כ לא ימצא

לגבות מחבירו חלקו ושרמב"ן חולק עליו וסובר שיגבה ממי שירצה והסכים הרא"ש לדברי הרמב"ן הלכה למעשה. ומ"ש רבינו וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל לא קאי אלא אריש דמילתא דהיינו שנים שלוו בשטר אחד או שלקחו מקח אחד ולא אסיפא דהיינו ב' שותפים שלוה אחד מהם או שלקח בשותפות שהרי בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסמוך כתב הפך זה עיין בהגהות מרדכי פרק אלמנה ניזונת: כתב הרא"ש בתשובה כלל ע"ד סימן י' על דברי אבי העזרי אין הסוגיא מוכחת כדבריו וכן ראיתי רבותי דנים שגובה מאחד מהם כל החוב אפילו יש נכסים לשני ובנדון זה שכתבת אין ענינו לזה הדין כלום כיון שכתוב בו ששניהם לווין וקבלנים פשיטא שיגבה מאיזה מהם שירצה אפילו יש לשני ממון לפי שכל אחד נעשה לוה על הכל עכ"ל:

סעיף ב

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא פכ"ה ממלוה ולוה ומ"מ אין גירסת ספרינו בהרמב"ם כמ"ש רבינו דאנן ה"ג שנים שלוו בשטר אחד או שלקחו מקח אחד וכן השותפין שלוה אחד או לקח בשותפות הרי הן ערבאין זה לזה אע"פ שלא פירשו שנים שערבו לאחד כשיבא המלוה ליפרע מן הערב יפרע מאיזה מהם שירצה ואם לא היה לאחד כדי החוב חוזר ותובע השני בשאר החוב וכתב מהר"י קולו"ן בשורש קפ"ב שבדק כמה ספרי הרמב"ם ובכולם כתוב כגירסתנו ותמה על גירסת רבינו בהרמב"ם ואין לפרש דסבר רבינו שמ"ש הרמב"ם ולא היה לאחד וכו' דקאי גם לדין הראשון דשנים שלוו וכו' דשנים שערבו היינו טעמא שכיון שהמלוה אחד הערבות אינו חל לחצאין או יתחייב כל אחד בכל או לא יתחייב כלל אפילו דמי חלקו שהרי הן לא נתחייבו מחמת שום דבר שלקחו ממנו שנאמר לכל אחד נתן או הפקיד חציו אלא ללוה הלוה הכל והערבים לבטחון כעין משכון ואין השיעבוד חל לחצאין אבל שנים שלוו בשטר אחד י"ל שכל אחד נעשה לוה בחצי המעות וערב בחצי האחר בעבור חבירו ומשו"ה לא יפרע הכל מן האחד בשיש לשני מה לפרוע דכיון דכל אחד נעשה לוה מחצי המעות למה יניח הלוה עצמו כדי להפרע מן הערב דהיינו חצי אחר שרוצה לגבות מזה הלא שנינו המלוה את חבירו ע"י ערב לא יפרע מהערב תחלה וכ"כ הר"י קולון בתשובה הנזכר וגם ה"ה כתב כן בשם הרשב"א וכ"כ בעל נמ"י בשם הרשב"א בהמפקיד שדעת הרמב"ם כמו שכתבתי ושדין יפה דן הרב ומילי דסברא נינהו ואם כן נסחא משובשת נזדמנה לרבינו בדברי הרמב"ם אלא ודאי הרמב"ם כבעל העיטור ואבי העזרי ס"ל. וכתב ה"ה בפרק הנזכר שכן דעת הרמב"ן בפרק המפקיד הפך ממה שכתבתי בסמוך שכתב הרא"ש בשם הרמב"ן וכן כתוב במרדכי בתשובת הר"מ וכתב הר"י קולון שכן כתוב בספר אגודה וכ"כ בעל נמ"י

בפרק השואל בשם הרנב"ר ובעה"ת בשער מ"ד אע"פ שכתב גירסת הרמב"ם כגירסת ספרינו כתב שמדברי הרמב"ם נראה שיכול לתבוע הכל מהאחד ושאל את פי הרמב"ן והשיב לו שאין אחד מהם חייב לפרוע הכל אלא מדין ערב שאם אין נכסים לשותפו יגבה ממנו אבל בזמן שיש לו נכסים לא יתבע ערב תחילה וגובה החצי שהוא מוטל עליו וכן הורו מקצת המורים ודברי הרמב"ם נראין כן עכ"ל. והביא ראיות לדין זה וכן העלה הר"י קולון בתשובה הנזכרת כדברי האומרים דדוקא שאינו מוצא לגבות מהשני אבל אם מוצא לגבות משניהם גובה מכל א' ואחד חלקו ואע"פ שבסוף אותה תשובה כתוב בהפך אינו מדברי מהרי"ק אלא דברי הרא"ש הם בכלל ע"ד סימן י': וכן דעת הרשב"א שכתב בתשובה וז"ל ולענין החוב השש מאות שהוציא לוי על האלמנה ועל שמעון בעלה אינה חייבת לפרוע אלא המחצית עד שיחפש לוי המלוה אחר נכסי שמעון ואם ימצאו נכסים לשמעון גובה מהם המחצית דשנים שלוו מאחד נעשו ערבים זה לזה וקי"ל דאין נפרעים מן הערב תחלה עכ"ל: ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא והרמב"ם בכללם מסכימים לדעת בעל העיטור הכי נקיטינן : כבר שאל ממני החכם ה"ר אהרן מטראני ז"ל דין זה והעלנו לדון כן כדברי בעל העיטור והרמב"ם ז"ל: ודע דבדינים הללו ל"ש לן בין אם לוו בשטר או אם לוו על פה שהרי בירושלמי שנים שלוו סתם אמרו ומ"ש הרמב"ם שנים שלוו בשטר לאו דוקא אלא אורחא דמלתא נקט: (ב"ה) א"נ להשמיענו דדוקא בשלוו כאחד נקט בשטר אחד: ותדע שהרי כתב או שלקחו מקח אחד ממשמע דאפילו שלא בשטר דסתם מקח אינו בשטר: כתב מהרי"ק בשורש ק"כ דפשיטא דכשלוו שניהם ביחד לצורך השותפות דלא שייך למימר ביה שיהיה האחד ערב לחבירו דמאי אולמיה דהאי מהאי שיהיה האחד ערב בשביל חבירו והלא יד שניהם שוה בה דבשלמא שנים שלא היו שותפין ולוו שניהם ביחד ורוצים לחלוק המעות שייך למימר בהן שהאחד נעשה ערב לחבירו אבל לא בכה"ג עכ"ל ואין דבריו נראין דלא לישתמיט חד מהפוסקים לפלוגי בהכי ועוד דלישנא דירושלמי דמיניה ילפינן כל האי דינא פרט לאחד מהשותפים נקט ולישנא דשנים שלוו מאחד לא משתמע שחולקין המעות ומאי שטען דמאי אולמיה דהאי מהאי לא חש לקימחיה דאטו אנן מי מאלמינן להאי מהאי דהא לכל חד מינייהו אמרינן דהוי כאילו נטל חצי המעות לעצמו ויצא ערב בעד חצי שנטל חבירו: עיין בדיני ערב ומשם תלמוד לדין ב' שלוו מאחד ואין לא' מהם ממה לפרוע שטוענין לערב שמא פרע הלוה למלוה וכן השבועות שצריך לישבע הלוה קודם שיפרע הערב וכן שאין תובע לערב עד שיתבע את הלוה ויודה בחוב ולא יהיה לו ממה לפרוע וכן שאר דיני ערב: כתב בעה"ת בשער מ"ד מסתברא שכיון שפסקנו ששנים שלוו מאחד הם ערבאין זה לזה

אם פרע אחד מהם כל החוב חוזר וגובה מחבירו חלקו ואע"ג דקי"ל שאין הלוה חייב לשלם לערב עד שיאמר לו ערבני ואשלם או שהרשהו שיכנס ערב בשבילו דמסתמא כיון שנעשים ערבאין זה לזה כמי שהרשהו דמי שע"מ כן נשתתפו בכך עכ"ל וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ע"ב סי' ט"ו וסימן י' ואכתוב דבריו לקמן בסמוך וכן יש ללמוד ממ"ש רבינו בסמוך ראובן שהוצרך ללות מנה משמעון וכו':

סעיף ג

וכתב הרמב"ן שותפין שלוה אחד מהם וכו' עד לוה מה שלוה הכל בספר התרומות בשער מ"ד בפי' דברי הרמב"ם בת"ש השוחפין שלוה א' מהם או שלקח בשותפות וכן בירר דבריו בסוף הלכות שותפין וזה לשונו טען שמעון שיש ללוי עליו חוב בזה השותפות מנה אם היה בידו כדי החוב והיה יכול ליתנו ללוי נאמן ופורעים החוב ואח"כ מחשבין ואם אין בידו ליתן אינו נאמן להוציאו מיד ראובן או מן הסחורה הידועה בשותפות שמא קנוניא הם עושים שמעון ולוי על נכסי ראובן אפילו היתה המלוה בשטר אין ראובן חייב לשלם כלום ממנה אבל אם טען שמעון שראובן יודע בודאי שזה החוב מחמת השותפות היה והחוב אצלנו הוא ישבע ראובן היסת או על ידי גלגול שאינו יודע שחוב זה אצלינו וישלם שמעון החוב משלו עכ"ל: וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן בתשובה שכתב ששאלת ראובן ושמעון היו שותפים במעות וכולי כלל פ"ט סי' ג': כתב מורי הרב הגדול הר"י ביר"ב ז"ל בתשובה אף אם נראה שהרא"ש חולק על הרמב"ן יראה שבנדון שלפנינו יודה דדוקא כשלוה סתם לא ישתעבד חבירו על פיו מפני שאיפשר שלא לקחו אלא לצרכו ואף אם יאמר שותפו שלצורכו גם כן הלוהו כיון שבזמן ההלואה היה יכול להכחיש הדין נותן שלא ישתעבד לא הוא ולא נכסיו אבל בדבר שהוא ידוע מן הענין שלצורך השותפות הי' אפילו הרא"ש יודה וראיה לדבר כשהביא רבינו יעקב לשון הרמב"ם לא אמר שאביו חלק אלא על הרמב"ן מפני שהרמב"ם כ' לקח או שהלוה א' מהם לשותפות שפירוש להיות בו דבר הידוע לשותפות שא"א לשום אחד מן השותפין להכחיש עכ"ל : ולענין הלכה כבר שאל מאתי החכם ה"ר אהרן מטראני ז"ל דין זה והוריתי לו כדברי הרמב"ן ודלא כהרא"ש וטעמא דמילתא משום דהרמב"ם מסכים לדברי הרמב"ן כמ"ש בסמוך והוה ליה תרי לגבי הרא"ש וליכא למימר דהרא"ש ורבי' יעקב תרי נינהו דתרוייהו אינם אלא כח אחד דלעולם רבינו יעקב אזיל בשיטת הרא"ש וכמ"ש הר"י קולון ועוד דפשט המנהג לפסוק כהרמב"ם בדיני ממונות והודה החכם הנזכר לדברי:

סעיף ד

ראובן שהוצרך ללוות מנה משמעון וכו' דין זה כתבו בעה"ת בשער מ"ד וכתב בו סברות לחיוב ולפטור ולא הכריע ורבינו הכריע לחיוב:

סעיף ה

ראובן שתבע משנים וכו' עד לפי שאין אחד מהם נוגע בעדותו של חבירו הם דברי בעה"ת בשער מ"ד שכן השיב ה"ר אברהם בר יצחק (ח): כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה ראובן ולוי שלוו מנה וכו' בכלל ע"ג סימן י' וסימן י"ב ולטעמיה אזיל שפסק בשנים שלוו כאחד שגובה מאחד הכל אם ירצה אבל למה שפסקתי כדברי האומרים שאין א' מהם חייב בחצי של חבירו אלא מדין ערב כשמחל לא' מהם לא מחל אלא חלקו וגובה מחבירו חצי החוב מיהו יש ללמוד מתשובה זו היכא ששניהם קבלנים זה לזה שמאיזה מהם שירצה גובה הכל שאם מחל לאחד מהם מחל הכל ושניהם פטורים ומשמע מדברי הרא"ש בסימן י' שטעמו משום דמסתמא ע"י פיוס מחל אבל אם נודע שמעצמו מחל בלא פיוס לא מחל אלא לאותו שמחל ולא לחבירו ונראה עוד מדבריו שאם לא מחל כל החוב אלא מקצתו אע"פ שע"י פיוס מחל לא מהניא מחילה אלא לאותו שמחל ולא לחבירו ובסימן י"ב על שטר שנכתב על שמעון ולוי ופרע שמעון חצי החוב ומחל לו כל תביעה שיש לו עליו כתב שלא נמחל חלק חבירו:

סעיף ט

ומ"ש ואין הדין כן בראובן ושמעון שנעשו ערבים בשביל לוי וכו' בכלל הנזכר בסימן ט' ומדברי רבינו נראה שהחילוק בין הדין הראשון לשני שבראשון מחל לאחד מהלוים ובשני מחל לא' מהערבים ובזה לא מחל מחובו כלום כי פרעון החוב הוא על הלוה והערבים אין עליהם אלא שיעבוד שאם לא יפרע הלוה שיעבדו עצמם לפרוע בשבילו ואם מחל לא' מהערבים שיעבודו נשאר החוב קיים על הלוה ושיעבוד על הערב וכ"כ הרא"ש בכלל הנזכר סי' י"ב: (ב"ה) וכ"כ רבינו בס"ס קל"ב בשם הגאונים אך קשה שבכלל הנזכר סי' י"א כ' הרא"ש בפירוש שאם מחל לא' מהלוים כל תביעה שיש לו עליו ששאר לוים יפרעו חלקם ונראה שהחילוק בין שני הדינים הוא שבדין הראשון מחל לו כל תביעה שיש לו עליו מאותו שטר וכיון שהוא בידו לגבות מיניה כל החוב באותו שטר כשמחל לו כל תביעה שיש לו עליו מאותו שטר הרי כל חוב מחול ואינו יכול לתבוע משותפו דכיון דשותפין היו בחוב ההוא ומה שמחל לאחד מהשותפים מחול לכולם וכמו שהאריך בזה הרא"ש בכלל הנזכר סי' ט' ומ"ש בסימן זה שאם מחל לא' מהלוים כל תביעה שיש לו עליו ששאר לוים יפרעו חלקם הטעם הוא לפי שלא אמר מאותו שטר אין המחילה אלא לראובן עצמו לבד וכיון שכן לא מחל אלא חלקו ולא חלק שאר

השותפים ועדיין אין הדבר מתיישב בעיני שמה לי אם יזכיר אותו שטר או לא יזכיר הא כיון דשותפים הם באותו שטר וכשמחל לו כל תביעה שיש לו עליו אין השטר ההוא יוצא מן הכלל אע"פ שלא הזכירו וכיון שמחל לא' מהשותפים מחל לכולם וצ"ע אח"כ מצאתי בספר חזה התנופה שהרגיש בסתירת ב' תשובות הנזכרות והעלה אולי יש לחלק בין כשמחל מאותו החוב ובין כל תביעה סתם עכ"ל: (ב"ה) וכ"ז לדעת הרא"ש אבל לענין הלכה למעשה בכל גונא כשמחל לאחד מהם אין חלק חבירו מחול: כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף ופ"ז על א' שלוה משנים ומחל אחד מהם כל החוב אין חלק חבירו מחול ועיין במה שכתב רבינו בסוף סימן קל"ב בשם הגאונים: כתב עוד הרא"ש בכלל ע"ד סימן ה' ששאלת שנים שלוו ונעשו אחראין וערבאין זה לזה והאחד מהם פרע כל החוב ונתן המלוה שטר החוב ביד הפורע אם יוכל לגבות חצי החוב מחבירו או נאמר שהפסיד מעותיו כדין פורע שטר חוב של חבירו. תשובה הא מילתא דפשיטא היא כיון שמן הדין יכול המלוה לגבות ממנו כל חובו שחבירו חייב לפרוע לו חלקו דהא דאמרינן הפורע חובו של חבירו הפסיד מעותיו היינו היכא דמדעתו קם ופרע ולא היה מוכרח לכך דהוי כמו מבריח ארי אבל היכא דמתחלה נעשה אחראין וערבאין זה לזה אין כאן מבריח ארי וצריך חבירו לפרוע חלקו ואם כתוב שכל החוב בשביל פלוני יגבה ממנו כל החוב עכ"ל ועיין במה שכתבתי לעיל בסימן זה בשם בעה"ת: היו שנים תובעים אותו תביעה אחת ונתפשר עם אחד מהם והשני טוען כיון שנתפשרת עם חבירי הודית שטענתו אמת בתרומת הדשן סימן שנ"א:

סעיף י

שנים שהלוו או הפקידו לאחד וכו' זה נלמד מהירושלמי שכתבתי בסימן זה וכן העלו שם הרא"ש והר"ן: ומ"ש רבינו אבל אם חבירו בעיר וכו' ג"ז העלה שם הרא"ש וז"ל וש"מ דשנים שהפקידו אצל א' ובא א' ליטול חלקו אין שומעין לו אלא אי איתיה לחבריה במתא ולא אתא שליחותיה עבד ובכוליה משתעי דינא בהדיה ואי מודה יהיב ליה כוליה ממונא דכיון דידע חבריה דהאי תבע ליה ולא אתי אלמא לא קפדי אהדדי וניחא להו במה דעביד כל חד מינייהו וכן כתב בעה"ת בשער מ"ד היכא דאיתיה לחבריה במתא יכול לכופו לדון על הכל אבל אם טען הלוה אם יצא חייב או שאין ביניהם דין אלא שמודה חובו לו ולשותפו וטען שלא יתן לו כ"א חלקו אבל חלק שותפו יתן ביד ב"ד הרשות בידו ואם אין חבירו בעיר אין יכול לכופו לדון על הכל אלא אומר לו דון עמי בחלקך או הבא הרשאה וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות שלוחין וכתב הר"ן דהכי מוכח במי שהיה נשוי (צד.) דאמרינן הני תרי אחי או שותפי דאית להו דינא בהדי חד וכולי.

והרשב"א כתב בתשובה על ראובן שלוה מיעקב מנה ומת יעקב והניח שני בנים שמעון ולוי והנה שמעון איננו כאן ולוי תובע מראובן כל החוב והשיב לוי יכול לתבוע כל חלקו וחלק אחיו בין שאחיו כאן בין שהוא במדינת הים דגרסינן בפרק מי שהיה נשוי אמר רב הונא תרי אחי או תרי שותפי דאית להו דינא בהדי חד ואזיל חד מינייהו בהדיה לדינא לא מצי למימר ליה לאו בעל דברים דידי את אלא שליחותיה עבד עכ"ל. וכתב עוד בסימן אלף ופ"ב שנים שהלוו לאחד ובא א' מהם ותבע החוב כולו מסתברא שיכול לתבוע כל החוב דכל שהלוו בשטר אחד כשותפין נינהו ובסי' אלף ופ"ו כתב על ראובן שלוה משנים וכתב השטר בשם אחד מהם ועכשיו בא א' מהמלוים ותובע לראובן בכח השטר אם אותו שנכתב על שמו תובעו אינו יכול לדחותו ואם אותו שלא נכתב על שמו תובעו יכול לטעון ולומר לא נתחייבתי לך כלום. דיני שנים שלקחו מא' מעות להתעסק עיין בסימן פ"א. דין שותפין שהודה א' מהם שם:

סעיף יא

איש ואשתו שלוו כו' עד סוף הסימן הם דברי בעה"ת בשער מ"ד וכתב שכן השיב הרי"ף וכתב עוד שם הרי"ף ראובן שהיה חייב לשמעון מנה ואח"כ באו הוא ואשתו ולוו מלוי מנה ונפטר ראובן ואחר שהגבו כתובת אשתו שהיתה מוקדמת לא נשאר כלום לבעלי חובות והרי לוי גובה מלאה המנה אין שמעון יכול לחזור על לוי ולגבות ממנו לפי שלוי לא גבה מנכסי ראובן כלום אלא מנכסי אשתו:

סימן עח

סעיף א

הקובע זמן לחבירו וכו' פ"ק דבתרא (ה:) אסיקנא והלכתא כר"ל דאמר הקובע זמן לחבירו ואמר פרעתיך תוך זמני אינו נאמן ולואי שיפרענו בזמנו וגבי אפילו מיתמי ואע"ג דאמר מר הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה חזקה דלא עביד איניש דפרע בגו זימניה כתב רבינו ותבעו תוך הזמן משום דבתבעו אחר זמנו וא"ל פרעתיך בתוך זמני איבעיא לן התם ולא איפשיטא וכתב הרי"ף וכל כה"ג חומרא לתובע וקולא לנתבע הילכך משתבע שבועת היסת דפרעי' ומיפטר: ומ"ש או בתחלת היום שכלה בו הזמן (ב"ה) כ"כ בסה"ת שער ט"ז ויש לתמוה עליו דאסיקנא בס"פ הואל (קב:) דעביד אינש דפרע ביום משלם זמניה אפילו בתחלתו משמע אא"כ תאמר דבתחלת היום דקאמר היינו בנקודת עת תחלת הכנסת יום משלם זמניה שלא היה שהות לפרעו אלא ביום שקודם משלם זמניה מלבד כי זה דוחק א"א לפרש כן בדבריו שכתב לקמן תבעו ביום שנשלם הזמן בסופו והוא ג"ב מדברי סה"ת ומשמע בהדיא דדוקא בסופו נאמן אבל קודם סופו אינו נאמן ודברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות שכירות מכוונים כדברי הגמרא דיום משלם זמניה בלאחר זמן אח"כ מצאתי שהתוס' בפ"ק דבתרא (שם. ד"ה ובא)

דקדקו מתוך פלפולם כדברי בעל התרומות וגם הרמב"ן כתב כן בשם קצת רבותינו ובשם הראב"ד אבל הרמב"ן עצמו לא הסכים לדבריהם: הוא לאפוקי סוף היום שכלה בו הזמן כמ"ש בסוף סימן זה: כתב נמ"י דה"ה לשכירות דאינה משתלמת אלא בסוף שאם אמר פרעתיך בגו מנו אינו נאמן והכי מוכח בסוף השואל וכן הדין בפדיון הבן וכתב בהג"א סוף השואל ופסק ר"ת דוקא הלואה דלא עביד אינש דפרע בגו זמניה משום דלהוצאה ניתנה אבל פקדון שאסור ליגע בו אע"פ שקבל עליו להיות נפקד עד אותו זמן יכול לומר לו החזרתי לך בתוך זמנו ומדברי התוספות משמע דהא דאמרינן דגבי מיתמי דוקא מיתומים גדולים אבל לא מיתומים קטנים ואפילו נתקבלה עדות בחיי אביהם וכ"נ מדברי רבינו יונה אבל הרא"ש העלה דאפי' מיתומים קטנים גבי בלא שבועה דלצררי נמי ליכא למיחש שאין דרך לתת משכון אלא כשהמלוה נוגשו ומרויח לו זמן על מנת שיתן לו משכון כדי שיהיה בטוח ממעותיו והכא כיון דתוך זמנו הוא ליכא למיחש להכי וכתב ה"ה בר"פ י"ד מה"מ שכ"ד הרמב"ן והרשב"א ושכ"נ מדברי הרמב"ם וכ"כ הר"ן בפרק אלמנה וכן הסכים בעה"ת בשער י"ד וכיון דהרמב"ם וכל הני רבוותא מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: ומ"ש רבינו או אפי' מלוה על פה וכו' ונתקבלה העדות בפניו חוזר ליתומים קטנים דדוקא כשעמד אביהן בדין ונתקבלה העדות בפניו הוא דגבי מיתומים קטנים הא לאו הכי אינו גובה עד שיגדילו דאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין וקטן כשלא בפניו דמי כמו שנתבאר בסי' כ"ח והרשב"א כתב בתשובה כל שלא הגיע זמן פרעון בחיי האב מעמידין אפוטרופוס ליתום כדי לפרוע לבעל חוב ונוטל אפילו בלא שבועה ואי משום שאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין הא קיימא לן דמקיימין את השטר שלא בפני ב"ד וכל שנתקיים השטר הרי הוא כאילו נתקיימה חתימתן בבית דין מזמן חתימתן של עדים ואם היתום במקום א' והנכסים במקום אחר מעמידין אפוטרופוס במקום שהנכסים שם עד כאן לשונו : וכתב ר"י ן' מיגא"ש וכו' וכ"כ רב אלפס בתשובה שא"צ שבועה אלא חרם סתם כ"כ בשמו בעה"ת בשער י"ז ודברי הרמב"ם בפרק הנזכר נראין כדברי ר"י והרי"ף רבותיו שכתב דעד אחד מעיד שהוא פרוע אם הוא תוך זמנו נפרע שלא בשבועה והתם ודאי הלה טוען ברי לי שפרעתיך ואפ"ה פסק שנוטל בלא שבועה: וא"א הרא"ש ז"ל כתב שצריך שבועה כשבא ליפרע מהלוה בעצמו וכו' בריש בתרא. ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ורבותיו: אם תבעו תוך זמנו ואמר לו פרעתיך וחזר ותבעו אחר זמנו ואמר לו השתא פרעתיך הוחזק כפרן ואינו נאמן מרדכי בריש בתרא:

סעיף ב

ואם מת תוך הזמן וכו' שם כתב הרא"ש ושטר בתוך זמנו הבא ליפרע מהלקוחות כתב הרמב"ן בשם רב האי גאון דבעי שבועה ואפשר הא דחיישינן לפרעון טפי מביתמי משום דאם איתא דהוה פרע הוה פקיד בעידן דמית עכ"ל אבל הרמב"ם פי"ד ממלוה ולוה כתב שא"צ שבועה ועיין במה שאכתוב סימן קי"ד: מי שיש לו שטר על חבירו לפרעו לזמן פלוני ואבד ממנו ותובעו תוך זמנו וכן אם השטר יוצא מתחת ידי אחר וזה תובעו תוך זמנו והלה טוען ממני נפל ופרעתי לא אמרינן בכי הא חזקה אין אדם פורע בתוך זמנו ועי' סי' מ"א: דאין חילוק בין מלוה בשטר וכו' נ"ל דדלי"ת זו ט"ס היא שאין לזה קשר עם מה שלמעלה ממנו אלא כך יש לגרוס ואין חילוק בין מלוה בשטר וכו' כלומר דבין מלוה בשטר בין מלוה על פה אמרינן חזקה אין אדם פורע תוך זמנו ובלבד שיש עדים בהלואה אם היא על פה ויש עדים ג"כ בקביעות הזמן שאם אין עדים נאמן וכו' וכל לשון זה מובלבד שיש עדים בהלואה וכו' עד ופרעתיך בזמני הכל לשון ספר התרומות בשער ט"ז וכ"כ התוספות והרא"ש בפרק הנזכר וכ"כ ר"י:

סעיף ד

תבעו ביום שנשלם וכו' בעיא בסוף השואל (קב.) ואיפשיטא דעביד אינש דפרע ביומא דמשלם זמניה ונאמן בשבועה כלומר שבועת היסת ועיין בהרמב"ם פרק ז' מהלכות שכירות. ומה שכתב רבינו בסופו בספר התרומות שער ט"ז וזה לשונו ומסתברא דמילתא דריש לקיש אפילו בשתבעו ביומא דמישלם זמניה מיירי והוא שתבעו בתחלת היום שנשלם בו הזמן אבל אם תבעו בסוף היום מגו דאי בעי אמר פרעתי בתחלת היום ומהימן כדמוכח בסיגיא דהשואל דעביד אינש דפרע ביום משלם זמניה כי אמר פרעתיך בתוך זמני מהימן ותו מדקא מיבעיא ליה בגמרא תבעו לאחר זמנו שמע מינה דריש לקיש בדתבעו בזמנו מיירי והיכי דמי כגון שתבעו בתחלת היום שנשלם בו זמנו וכ"כ בעל העיטור עכ"ל: וכתב עוד בעה"ת בשער ט"ז שאם תבעו אחר זמנו או בסוף יום שנשלם בו זמנו וטען שפרעו בזמנו נשבע הלוה היסת ונפטר עכ"ל ונ"ל דהא דנשבע הלוה היסת היינו במלוה על פה בעדים אבל במלוה בשטר אפי' עבר זמנו נשבע ונוטל כדין שאר שטרות:

סעיף ה

וכל זה לא איירי אלא בקובע זמן וכו' כן כתבו התוספות והרא"ש והרמב"ן פ"ק דב"ב וכ"כ בע"ה בשער ט"ז בשם רבנן קשישאי והכי הסכימו כולהו רבוותא וכ"כ הג"מ כי"א מהל' מלוה בשם התוס' וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ע"ז סי' ג' דבסתם הלואה זימנין דמתרמי ליה זוזי ופרע בו ביום הילכך אי אמר פרעתיך בו ביום נאמן: כתב נמ"י ס"פ

השואל הא דאסיקנא דעביד אינש דפרע ביומא דמשלם זמניה כתב הראב"ד דוקא היכא דטעין איהו אבל ליתמי דידיה לא טענינן להו וכתב הרנב"ר ז"ל שיש לרב ז"ל קצת סמך בריש בתרא ע"כ והרמב"ם כתב פי"ד ממלוה ולוה הפוגם את שטרו או שעד אחד מעיד על שטרו שהוא פרוע והבא ליפרע ולא בפני הלוה והטורף מיד הלוקח והנפרע מן היורש בין קטן בין גדול לא יפרע אלא בשבועה כעין של תורה ואומר לו כשיתבע השבע וטול ואם היה החוב לזמן ותבע בזמנו יפרע שלא בשבועה עבר זמנו לא יגבה אלא בשבועה וכתב ה"ה ואם היה החוב לזמן וכו' פ"ק דב"ב נתבאר שאם מת לוה תוך זמן גובה מן היתומים שלא בשבועה ודעת רבינו שה"ה לכל השאר וראיתי מי שחולק בדין הבא ליפרע מהלקוחות שאפי' תוך זמן אינו נפרע אלא בשבועה דהא היכא דאודי בשעת מיתה דלא פריעה גבי מיתמי בלא שבועה וממשעבדי צריך שבועה ה"נ לא שנא וכן מצוי בתשובה לרבינו האי עכ"ד ואני אומר שאין הנדון דומה לראיה דהתם בדין הוא שלא תועיל הודאה אצל לקוחות משום חשש קנוניא ואין בידו להפקיע הלקוחות אבל לגבי יורשים אין לחוש לקנוניא שהרי בידו להפקיע ירושתם בלאו הכי אבל בתוך זמנו משום חזקה היא שאין אדם פורע תוך זמנו הילכך לקוחות ויתומים שוים אבל אני חוכך בדין פוגם את שטרו דהא איתבטילא לה חזקה דאין אדם פורע לגבי דהאי שהרי פרע והלה מודה לו במקצת וצ"ע עכ"ל: כתוב בתשובות שבסוף חזה התנופה ראובן שנתחזק לו שטר על שמעון לזמן ונפטר המלוה בתוך הזמן והוציא שמעון כתב פרעון סתם שפרע כל חובו לראובן קודם מותו עדים אלו צריכין דרישה וחקירה ואם לא יתברר שקרותם אחר החקירה אין כח באמתלאה ולא בחזקה לבטל דברי עדים כשרים ויכופו ב"ד ליורשים להחזיר שטרו לשמעון לפי שאסור להשהות שטר פרוע עד כאן וכתבה רבינו בסי' ע"א ועיין במהרי"ק סי' ס"ז: השוכר סופר ואחר שכתב לו מקצת תבעו הוא או יורשיו שיפרענו והלה אומר פרעתי עיין במרדכי ריש בתרא: היה החוב לזמן ופגם שטרו בתוך הזמן או העיד ע"א בתוך הזמן שהוא פרוע עי' בסי' פ"ד: המוציא שט"ח על חבירו ובתוך הזמן הוציא הלה שמכר לו השדה עי' בסימן פ"ה:

סימן עט

סעיף א

האומר לחבירו מנה לי בידך וכו' פרק שבועת הדיינין (שבועות מא:) פלוגתא דאביי ורבא וידוע דהלכה כרבא וכתב הרא"ש דוקא דאסהידו סהדי דאוזפיה אבל אם טען מתחלה לויתי ושוב אמר פרעתי נאמן דעל פיו לא הוחזק כפרן וכן דעת הרמב"ם פ"ו מטוען ונטען ודלא כדמשמע מדברי הרשב"א בתשובה וכתב עוד ואין המלוה חייב

שבועה שהרי הוחזק זה כפרן וכתב ה"ה ומכאן ראיה שהרמב"ם סובר שבכל מקום שהוחזק כפרן א"צ התובע לישבע וכן עיקר וזה דעת קצת מפרשים ונ"ל ראיה מדין זה דאם איתא דמלוה נשבע היאך מקבלין שבועתו נגד שני עדים אלא ודאי אינו נשבע עכ"ל: ומ"ש רבינו לפיכך אם לאחר שפרע חזר ותבע את זה וכו' כתב בעל התרומות בשער י"א דהכי מסתברא ושלא כדברי בעל העיטור שכתב דבתר דפרע ליה אשתבע ליה אזוזי קמאי כההוא דהכותב (פח.): כתב הרשב"א שנשאל על התובע מחבירו מנה והשיב לו יתכן שאתה חייב לי כמו כן המעות שאתה תובע ממני והשיב הרב ז"ל דהיינו כאומר יתכן שאתה חייב לי ואיני חייב לך והרי כפר וכאומר לא פרעתי (ב) דמי:

סעיף ב

כתב הר"י ן' מיגא"ש מי שהודה בב"ד וכו' בעל התרומות בשער י"א כתב דמעובדא דלעיל דאתו סהדי דאוזפיה ופרעיה הוכיח הר"י ן' מיגא"ש דמאן דאודי לחבריה בב"ד דאית ליה גביה חוב מנה ולבתר הכי קא טעין ואמר דאשתלי בההיא אודיתא דלית ליה גביה ולא מידי אף על גב דאייתי סהדי דלית ליה גביה ולא מידי לא איכפת לן בההוא סהדותא וכו' ואף על פי דאיפשר לפרש דבריו דבאומר לא לויתי מעולם הם אבל באומר לויתי ופרעתי לא פליג הר"י ן' מיגא"ש מכל מקום מתוך דברי בעל התרומות שם נראה בהדיא דאפילו באומר לויתי ופרעתי הם: אבל הרמב"ם כתב מי שהודה בב"ד וכו' פ"ז מטוען ונטען וכתב נ"י בריש מציעא שהרשב"א. והר"ן תמהו על דברי הרמב"ם והאריך שם (ג) ועיין במגיד משנה בפרק הנזכר: ומ"ש רבינו שבעה"ת הכריע כדברי הרמב"ם בשער הנזכר כתב כוותיה ועיין בהריב"ש סימן שצ"ב: כתב מהרי"ק בשורש ס"ה אין אדם נאמן לומר טעיתי אפילו כשיש לו מגו אבל בחשבונות שכותב על פנקסו נאמן לומר טעיתי אפי' בדליכא מגו ועיין בתשובות הרא"ש כלל ס"ט סי' ז' :

סעיף ג

א"ל מנה הלויתיך בפני פלוני ופלוני וכו' פרק שבועת העדות (שבועות לד.) יתיב רב המנונא קמיה דרב יהודה ויתיב רב יהודה וקא מיבעיא ליה מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני ועדים רואים אותו מבחוץ מאי א"ל רב המנונא והלה מה טוען אי להד"ם הוחזק כפרן אי אמר אין שקלי ודידי שקלי כי אתו עדים מאי הוי וכתב הרא"ש אי דאמר להד"מ הוחזק כפרן ובעי לשלומי ואפי' אי הדר אמר מתנה הואי או פירעון חוב שהיית חייב לי כיון שכפר והוחזק כפרן בעדים לא מהימן תו למימר טענה אחרת ואי אמר מתנה הואי כי אתו עדים מאי הוי גם הוא מודה שמנה לו מנה והעדים אינם יודעים אי הלואה הואי או מתנה הואי וכן הלכתא וכן פסק הרמב"ם פ"ו מטוען ונטען. וכתב בעל התרומות בשער י' דאפילו בעדות מיוחדת כגון שראה אחד מחלון זה ואחד מחלון זה ואין רואה זה

את זה אי אמר להד"מ הוחזק כפרן וכ"כ הראב"ד במסכת מכות דכי איצטריכא לאכשורי עדות מיוחדת בדיני ממונות היינו כגוונא דההיא דשבועות דעדים רואים אוחו מבחוץ:

סעיף ד

ומ"ש רבינו ואם הכמין לו עדים מבחוץ וכו' פשוט הוא מהאי מימרא דרב המנונא דע"כ לא מהימן למימר אין שקלי ודידי שקלי אלא משום שאין העדים יודעים אי הלואה הואי אי מתנה הואי אבל היכא שהעדים מעידים דהלואה הוי תו לא מהימן למימר דידי שקלי: ומ"ש אבל אם טוען אני לא קבלתי ממנו וכו' כ"כ בעל התרומות בשער י"א דהכי מסתברא והביא ראיות לדבר:

סעיף ה

אמר לו מנה לי בידך וכו' פ"ק דמציעא (יז.) אמר רבה ב"ב חנה א"ר יוחנן האומר לחבירו מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום והעדים מעידים אותו שיש לו וחזר ואמר פרעתי הוחזק כפרן לאותו ממון וכתב הרא"ש בכאן לא פירש"י ושכנגדו נשבע ונוטל משום דמסתברא ליה שיטול בלא שבועה ולא דמי לחשוד על השבועה שכנגדו צריך לישבע התם לא מתביעה זו פסול אלא מצד אחר אבל הכא שמתביעה זו הוחזק כפרן נוטל שכנגדו בלא שבועה וכן משמע בעובדא דאיצטלא דמילתא דא"ל רבי חייא הוחזקת כפרן לאותה איצטלא וחייבו לשלם ולא חייב את שכנגדו שבועה עכ"ל וכן נראה מדברי הרי"ף שכתב פ"ק דמציעא גבי צא תן לו וכו' הוחזק כפרן לאותו ממון ומשלם ומשמע משלם בלא שבועה שכנגדו וכן כתב נמ"י בשם הרז"ה והרשב"א והר"ן וכבר כתבתי בסמוך שכן דעת הרמב"ם וה"ה (ו): כתב הריב"ש בסימן שנ"ד אין ספק שראובן הוחזק כפרן כיון שכפר בפני דייני מורסייא בלשון להד"מ ובאו עדים והכחישוהו ואין יכול לטעון עוד באותם החפצים כלום ונאמן שמעון עליהם לומר עדיין הם בידו גם בשיווי החפצים נאמן שמעון כל שיעריך אותם בדבר שהוא אמוד בהם וא"צ שבועה שכל שהנתבע הוחזק כפרן נאמן התובע בלא שבועה וכ"כ הרי"ף בתשובה וכן נראה דעת הרמב"ם אמנם יש לנתבע על התובע חרם סתם אם (ו) נוטל ממנו דבר שלא כדין אמנם נראה שמאחר שדייני מורסייא פתחו בדיניה ומורשה שמעון תבע תביעתו בפניהם צריך שיגמר הדין שם בפניהם כדאמרינן בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא קיב:) דהיכא דפתחו בדיניה לא מצי למימר לב"ד הגדול אזילנא בנדון זה נמי אע"פ שהוחזק ראובן כפרן ומעתה אין ראובן יכול לטעון כלום וגם שאלה החפצים נעשים באיל"ג מ"מ כיון דפתחו בדיניה במורסייא צריך שיגמר הדין שם ולאחר שיחייבו דייני מורסייא את ראובן אם לא יחזיר לו החפצים או דמיהם כפי מה שיעריכם שמעון כנזכר אז יביא פסק דין דייני מורסיא ושטר אדרכתא שיעשו לו הדיינים ההם על נכסי ראובן לפני דייני איל"ג והם

יעשו לו שומא בנכסי ראובן שבאיל"ג עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה (בתולדות אדם לרשב"א סי' קמ"ח) הוו יודעי' שהנתבע הזה כיון שכפר באותה מתנה שאמרה האשה ואמר שלא עשתה לו שום מתנה מעולם יש בכפירתו הודאה שלא זכה בנכסיה לפיכך אם יצא אותו שטר מתנה כבר הודה זה שאין לו בו שום זכות ונתברר שאינו אלא שטר אמנה כמו שטענה היא ועוד שורת הדין כיון שטען שלא קבל מבעלי הדין שום דבר מחמתה ושאין לה באותם הנכסים כלום כבר הודה מתוך כפירתו שלא נתן לו כלום ממה שקבל מבעלי הדין שכל האומר לא לייתי כאומר לא פרעתי דמי ולפיכך אם יש ראיה לאשה זו שהקנתה לו אותם נכסים הרי הוא חייב להחזיר לה אותו שטר מתנה או לבטלו בעדים אם שמא לא נכתב ונחתם עדיין לפי שאינו אלא שטר אמנה כמו שהודה מתוך כפירתו ואם נתפשרו עמו בעלי הדין יש לו להחזיר לה אותו שטר פשר או לצוות לבעלי הדין לתת לה אותו ממון הפשרה ואם קבל מהם כלומר יש לו להחזיר לה הכל ואפילו חזר וטען שנתן לה מה שקבל אינו נאמן בכך שכבר הודה לו שלא קבל מחמתה כלום ומתוך כפירה זו הודה שלא נתן לה כלום שאם לא קבל מחמתה מה החזיר לה והאומר לא לויתי כאומר לא פרעתי ואם יטעון שנתן מה שקבל לבנו מחמת שנתנה היא זכותם לבנו מן הדין היה לנו להאמינו בכך במגו דאי בעי אמר קבלתים מתמתך והחזרתים לך אלא שאני רואה לפי הענין שעדיין לא קבל שום ממון בעין אלא שנתפשרו עמו לתת לו לזמן ועדיין לא הגיע הזמן ומתיירא לומר שקבל מהם ונתן לה שהרי בעלי הדין יודעים ומכחישין אותו בכך וכן הפשרנים שפשרו ביניהם ומגו כזה לא אמרינן עכ"ל: ומ"ש רבינו ודוקא לאותו ממון וכו' כ"כ בעה"ת בשער י"ב וכדאמרינן במציעא (דף טז:) ומשום דהוחזק כפרן חדא זימנא תו לא פרע כלל וקא מיירי בהוחזק כפרן במלוה אחרת וכן פירש הראב"ד עכ"ל: ומ"ש רבינו וה"ה לטוען להד"מ והוציא המלוה שטר וכו' נראה שהוא פשוט וכ"כ בעה"ת בשער י"ב וכתב ואין צריך להשבע מאן דאפקיה לשטרא כשאר מפיק שטר וא"ל פריעא הוא דדוקא כי אירכס כתובתה הוא דאיצטריך לסהדי הא לאו הכי בכתובתה דאפקה הוי מוחזק בכפרן:

סעיף ו

ומ"ש וכן נמי אם הוציא עליו כתב ידו שלוה ממנו כלום וטען להד"מ הוחזק כפרן וכו' כן משמע מדברי הרי"ף והרא"ש בסוף בתרא וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' טוען וכן אם הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו ואמר להד"מ וזה אינו כתב ידי אם הוחזק כתב ידו בב"ד או שבאו עדים שהוא כת"י הוחזק כפרן ומשלם: ומ"ש רבינו וי"א דהוי כמו חשוד על השבועה וכו' ורב אלפס העיד שרבינו האי חזר מסברא זו וכו' כל זה בסה"ת שער י"ב:

סעיף ז

ואינו מוחזק כפרן אלא הכופר בב"ד כו' כן כתב הרי"ף והרא"ש בההיא מימרא דרבה ב"ב חנה א"ר יוחנן דבפ"ק דמציעא שכתבתי בסמוך וכ"כ שם נמ"י בשם הראב"ד וגם הרמב"ם פ"ו מטוען כתב ולעולם אין הוחזק כפרן עד שיכפור בב"ד ויבואו שני עדים ויכחישוהו במה שכפר וכן כתב בעה"ת בשער י"א ובשער מ"ב כתב שהטוען להד"מ בפני עדים באתם עדי אפילו שלא בפני בית דין הוחזק כפרן אלא שאם טען פרעתי אח"כ נאמן אבל האומר בפני ב"ד להד"מ אפילו אומר פרעתי אח"כ אינו נאמן כתבו רבינו לקמן בסמוך: ומ"ש רבינו אבל הטוען להד"מ וכו' פרק חזקת בהגהות אשיר"י ובמרדכי אינו טוען וחוזר וטוען דוקא כשהוכחש בעדים אבל אם לא הכחישוהו עדים אלא מעצמו רוצה לחזור בו לפטור עצמו בטענה אחרת הואיל שבראשונה לא הודה לחייב עצמו אלא בטענה אחרת היה פוטר עצמו ועתה מודה שבשקר היה פוטר עצמו לכ"ע יכול לחזור ולטעון דמה לו לשקר אם היה רוצה היה עומד בכפירת טענה ראשונה וכן כתב בתשובת הרשב"א אלף ונ"א ובפסקי הרא"ש בפרק הנזכר אהא דתני בר קפרא ערער וחזר וערער אם מחמת טענה ערער אין לו חזקה ואם לאו יש לו חזקה פירשב"ם ה"ה אם מיחה ב' מחאות בתוך ג' שנים המכחישות זו את זו דלא הויא מחאה לא ראשונה ולא אחרונה והויא חזקה לסוף ג' שהרי במחאה שניה הודה שהראשונה היתה שקר ובטלה וכל שכן זו השניה דהוחזק כפרן וכמי שלא מיחה כלל דמי ולא נהירא לי דאין אדם מוחזק כפרן אלא ע"פ עדים אבל אם טוען שני טענות בפני ב"ד המכחישות זו את זו לא נתבטלו לו אותם הטענות אלא בוחר איזו מהן שירצה ויכול הוא לומר טעיתי במחאה ראשונה עכ"ל ובספר התרומות שער י"ב ובשאלה לקמאי מי שהוחזק כפרן כגון שאמר להד"מ וכיון שנתחייב שבועה חזר מעצמו ואמר פרעתי הנדון בו דין מי שהוחזק כפרן ולא ישבע או דלמא לא יהיה מוחזק כפרן עד שיכחישוהו אבל הכחיש הוא את עצמו לא והשיב דאין נקרא כפרן עד שיכחישוהו עדים ונשאל ה"ר אברהם ב"ר יצחק הטוען לחבירו במה שהוא תובעו טענת ברי והלה משיבו להד"מ וחייבוהו ב"ד היסת ובשעת השבועה חזר בו ואמר איני יודע אם יוכל לחזור ולטעון והשיב הר"א כיון שהטענה הראשונה היה פוטרו ולא באו עדים להכחישו וכשבא לישבע דקדק בשבועתו לעשות כתקנה ישבע שאינו יודע ויפטר עכ"ל: מצאתי כתוב אם הודה מעצמו אינו כפרן עד שיעידוהו עדים ואע"פ שלא הודה אלא מפני שראה עדים ממשמשים ובאים לא הוי כפרן כחכמים דפליגי ארשב"א (ח) גבי גנב ע"פ שנים וטבח ע"פ עד אחד: ומ"ש רבינו אפילו אם עד אחד מכחישו ק"ל דאם מכחישו בטענה ראשונה הרי הוחזק כפרן דליכא למימר מה לו

לשקר שחזר בו מטענה ראשונה דהא איכא למימר שחזר בו לפי שראה שהעד מכחישו וגם אין לומר ישבע שפרע או שאינו יודע דכיון שאינו יכול לישבע להכחיש העד דהוה ליה מחויב שבועה שאינו יכול לישבע ומשלם כמו שנתבאר בסי' ע"ה ואין לפרש שהעד מכחישו בטענה השנית דא"כ זה נשבע להכחיש העד ואמאי ישבע היסת שבועה התורה מיבעי ליה ובספר התרומות כתב וז"ל אם הכחישו עד אחד ואמר שלוה ממנו לפניו בזה פסק הרמב"ם הואיל ואם היו שם שנים היה מוחזק כפרן ומשלם הרי זה נשבע על פי עד אחד חזר ואמר פרעתי משלם בלא שבועה ולא מפני שהוחזק כפרן לאותו ממון אלא מפני שכיון שאין מכחיש את העד אינו נאמן כנגדו עכ"ל ודברי הרמב"ם הללו הם בפ"ד מהל' טוען ונתבאר בסי' ע"ה: והרשב"א כתב שנשאל על הטוען את חבירו מנה לי בידך והלה אומר לא לויתי ובא עד אחד שלוה נ' וחזר ואמר לויתי ופרעתי הרי שמשלם נ' מהו שישבע על השאר והשיב נראה שאתה סבור שהאומר לא לויתי ובא ע"א והעיד שלוה וחזר וטען לויתי ופרעתי חייב לשלם מדקיי"ל (שבועות מ.) כל מקום ששנים מחייבים אותו ממון ע"א מחייבו שבועה וכל שאינו יכול לישבע משלם וסימנים מצאת בדברי הרמב"ם שסייעוך בזה ואני איני מודה בכך כלל שלא אמרו כל ששנים מחייבים אותו ממון ע"א מחייבו שבועה ואם אינו יכול לישבע משלם אלא כשמחייבין אותו ממון בעדותן ממש כנסכא דרבי אבא (שבועות מז.) אבל כשהוא מתחייב ע"י עדים ולא מחמת עדותן ממש כגון זה שאילו לוה בפני שנים אינו חייב לפרוע בעדים וא"כ כשאמר לא לויתי וחזר ואמר לויתי ופרעתי אינו מתחייב בעדותן ממש של עדים אלא מתוך שכפר וחזר וטען שלוה ופרע הוחזק כפרן כדאמרי' בפ"ק דמציעא (יז:) א"כ בע"א מעידו אינו מוחזק כפרן וכדאמרינן (שם ד.) בדרבי חייא קמייתא מה להצד השוה שכן לא הוחזק כפרן כלומר בפיו ובע"א א"כ אין כאן מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע. ומ"מ לענין עיקר הדין שאתה שואל מסתברא בשבועת מודה מקצת אינה אלא במודה מקצת ממש אבל כופר בכל אלא שמתחייב במקצתו מתוך טענתו לא ובדרבי חייא קמייתא נמי אינו מתחייב אלא מתוך טענתו דאמר לא לויתי דאילו אמר לויתי ופרעתי לא היה מתחייב ואפ"ה דוקא בעדים ומק"ו הא לאו הכי לא עכ"ל ובסי' ע"ה כתבתי באורך: כתב הרשב"א בתשובה על ראובן שתבע משכונו משמעון וטען הלה בנך פרע לי מעותי ונתפשרנו לתת המשכון ביד שליש והשליש אומר שנאבדה ממנו ותנאי היה לי עמך שכל מה שיעשה בנך עמי שיהא מקובל עליך והלה אומר לא היו דברים מעולם וחזר ראובן וטען לאחר שנאבד מצאתיו ביד עכו"ם וקניתיו והחזרתיו לך והלה טוען להד"מ באיזו מטענות אלו הדין פשוט שהוא נאמן בשבועת היסת ככל כופר בכל ולפיכך אפי'

טען וחזר מטענתו לטענה אחרת הרי זה חוזר מפיטור לפיטור ונאמן בשבועה כל שלא באו עדים להכחישו שאילו הכחישוהו עדים אפי' בטענתו הראשונה הוחזק כפרן ושוב לא יהיה נאמן. וכתב עוד שאם טען שנתפשר עמו על המשכון בסך ידוע שה"ה והוא הטעם שהוא נאמן בשבועת היסת:

סעיף ט

וכן נמי אפי' הכחישוהו עדים וכו' כבר כתבתי בסמוך שכ"כ הרי"ף והרא"ש פ"ק דמציעא והרמב"ם בפ"ו מטוען ובפרק חזקת (בבא בתרא דף לא.) אמרינן דהיכא דאשתעי מילי אבראי ולא טעין ואתא לגבי דינא וטעין לכ"ע חוזר וטוען וכתב הרא"ש אפילו סותר כל דבריו הראשונים מאי טעמא עביד אינש דלא מגלי טענתיה אלא בבית דין וכתב הרא"ש עוד אבל אם הודה בפני עדים ואמר הלה אתם עדי ושתק לאו כל כמיניה לסתור הודאתו שלא הו"ל לשתוק כשאמר אתם עדי אלא הו"ל להשיב לא נתכוונתי אלא להשטות בך עכ"ל וא"כ מ"ש ואומר זה אתם עדי לאו דוקא דה"ה אפילו שתק כשאמר הלה אתם עדי ורשב"ם כתב אם טען אפילו בפני עדים חוץ לב"ד חייב אני לפלוני מנה הרי הודה בו ושוב אינו יכול לכפור בב"ד. וכ"כ בעה"ת בשער מ"ב בשם הראב"ד: ומ"ש רבינו ואם חזר ואמר פרעתי קודם לכן אינו נאמן אבל אם אמר פרעתיך אח"כ נאמן שלא הוחזק כפרן כיון שלא כפר בבית דין וכו' כבר כתבתי בסמוך שכ"כ בעה"ת בשער מ"ב: ומ"ש בשם הרב רבי' יונה שאפי' כפר חוץ לבית דין אינו נאמן לומר אח"כ פרעתי: ומ"ש ובעה"ת חילק וכתב תבעו מנה והשיב אין לך בידי כלום וכו' בשער י"ב וכתב שכ"ד הרמב"ם בפ"ו מה' טוען. וכתב ה"ה שהם דברים פשוטים: ומתוך מ"ש יתבאר לך שאין דברי רבינו מכוונים כראוי שמפשט לשונו נראה דג' מחלוקות בדבר סברא קמייתא וה"ר יונה ובעל התרומות ואני כתבתי דסברא קמייתא הוא דעת בעל התרומות ועוד דאין מחלוקת סברא קמייתא וה"ר יונה ענין למה שכתב אח"כ שבעל התרומו' חילק דסברא קמייתא וה"ר יונה פליגי בכפר חוץ לב"ד ואמר בפירוש לא לויתי אם נאמן לומר פרעתי אח"כ ומ"ש שבעל התרומות חילק הוא לענין האומר בב"ד אין לך בידי כלום אם משמעותו להד"מ ולא יוכל לתקן דיבורו ולומר שפירוש דבריו שאין לו בידו כלום לפי שכבר פרעו או אם (לא) יוכל לתקן דבריו וכך הוה ליה לרבינו לכתוב אחר דברי ה"ר יונה והיכא דתבעו מנה והשיבו אין לך בידי כלום או שקר אתה דובר אי הוי כאומר להד"מ או לא בזה חילק בעה"ת וכתב שאם הלך זה והביא עדים שהפקיד אצלו או שהלוהו בפניהם ואמר הנתבע כן הוא אבל החזרתי לו פקדונו או פרעתי לו חובו לא הוחזק כפרן שהרי מתקן דיבורו אבל אם אחר עדות העדים אומר פרעתי אחר

שטענתי וכו' הוחזק כפרן. ולקמן בסמוך כתב רבינו דעת הרא"ש ודעת רבינו האי באומר אין לך בידי אי הוי כאומר להד"מ: אמר מנה לי בידך וכו' משנה פרק שבועת הדיינין (שבועות לח:) מנה לי בידך אמר לו הן למחר אמר לו תנהו לי נתתיו לך פטור אין לך בידי חייב וכתב הרא"ש פירש"י כגון שאומר להד"מ ר"ל שפירש דבריו ואמר אין לך בידי מעולם אבל אם אומר סתם אין לך בידי לא הוחזק כפרן דמצי למימר אין לך בידי עתה קאמינא שהרי פרעתיו לך ומתרץ דבוריה ואינו סותר דבריו הראשונים עכ"ל. ורבינו האי מפרש דאפי' לא אמר אלא אין לך בידי חייב דאין לך בידי משמע אין לך בידי מעולם. ועי' בנמ"י ריש בתרא. והמרדכי בפ"ק דמציעא כתב כדברי רבינו האי ואינו נ"ל וכדברי הרא"ש נקטינן דמסתבר טעמיה (י).

סעיף י

אמר ליה מנה הלויתיך בצד עמוד פלוני וכו' מעשה שם (לד:):

סעיף יא

וכן אם אמר לו פרעתיך בפני פלוני ופלוני וכו' ג"ז מעשה שם (מא:) ואסיק רבא כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה וכתוב בהגה"א דלא רמיא עליה דאינש סיינו כיון שלא היה חייב לפרעו בעדים אבל אם היה אומר ודאי בפניכם פרעתי ולא ביני לבינו החזק כפרן ורבינו ברוך מארץ יון אומר דגם בזה לא הוחזק כפרן כי שמא העדים שכחו כיון שלא היה צריך לעדותם ועי' סי' ע' כי שם נתבאר דין זה יפה וכבר כתבתי שם דלהרמב"ם לפי תירוץ א' של ה"ה דין זה דמילתא דלא רמיא וכו' הוא דוקא בדליכא עדי הלואה:

סעיף יב

אבל אם אמר לו פרעתיך מנה וכו' ג"ז מעשה שם ואסיק רבא דקיצותא דתרעא מידכר דכירי אינשי: ומ"ש רבינו לפיכך אם הודה לו המלוה וכו' עד בלא שבועה פשוט ומתבאר מתוך מעשה זה וכ"כ בעל התרומות בשער י"ט:

סעיף יג

מי שנתחייב בב"ד וכו' פ"ק דמציעא (יז.) פלוגתא דר' יוסי בר מניומי ורב זביד ופסק הרי"ף והרא"ש כרב זביד דאמר בין אמרו לו חייב אתה ליתן לו בין אמרו לו צא תן לו ואמר פרעתי נאמן בא מלוה לכתוב אין כותבין ונותנין לו וכתב הרא"ש וקיימא לן כרב זביד לפי שאין המון העם מפרישים ומבדילים בין צא תן לו בין חייב אתה ליתן לו הכל נראה להם פסק דין ועביד דפרע עכ"ל ואסיק רב זביד דאי איכא לאיפלוגי בכפרן הכי הוא דאיכא לאיפלוגי צא תן לו ואמר פרעתי ועדים מעידים אותו שלא פרעו וחזר ואמר פרעתי הוחזק כפרן לאותו ממון חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי והעדים מעידי' אותו

שלא פרעו וחזר ואמר פרעתי לא הוחזק כפרן לאותו ממון מ"ט אשתמוטי קא משתמיט מיניה סבר עד דמעייני רבנן בדינאי וכתב הרא"ש ועדים מעידים אותו שלא פרע וכו' הוחזק כפרן פירש"י שאמרו העדים בפנינו תבעו פרע לי ע"פ ב"ד ולא פרע בפנינו הואיל ובפניהם העיז לעבור על פי ב"ד אין נאמן לומר שוב פרעתי שלא בעדים ותימה הוא וכי בשביל שלא פרעו מיד הוחזק כפרן שמא לא היו לו מעות ואח"כ שנזדמנו לו מעות פרעו ואפילו אמר בפני עדים איני רוצה לפרעו אשתמוטי קא משתמיט עד שיהא לו מעות ולעולם לא נחזיק אדם כפרן כל זמן שנוכל למצוא לו צד זכות הילכך נ"ל לפרש שאמרו לו עדים בשעה שאתה אומר שפרעת עמנו היית באותה שעה וידענו שלא פרעתו אז ואפ"ה חייב אתה ליתן לו לא הוחזק כפרן כיון שאנו יכולין למצוא לו צד זכות דמכוין לאשתמוטי עד דמעייני רבנן בדיניה ולא לכפור באותו ממון נתכוין עכ"ל וה"ה כתב פ"ז מטוען ופירש עדים מעידים אותו שלא פרעו העלו רוב המפרשים כגון שלא זזה ידם מתוך ידו משעה שיצא מב"ד ולא פרעו עכ"ל. כתב רבינו ירוחם בנתיב ג' חלק ב' דשכנגדו נשבע ונוטל ואח"כ כתב בשם התוספות שכשהוחזק כפרן נוטל שכנגדו בלא שבועה:

סעיף יד

ומ"ש בשם הרמב"ם לפיכך בקיאי הדעת שבספרד וכו' בפ"ז מה' טוען:

סעיף טו

ומ"ש רבינו בד"א דציית דינא וכו' כ"כ הרי"ף וקיי"ל כרב זביד ואע"ג דקיי"ל דעדי' בב"ד או הודאה בב"ד כמלוה הכתובה בשטר דמי ה"מ דלא ציית דינא א"נ ציית דינא ואתברר דלא פרע אבל היכא דציית דינא ונפיק ליה מבי דינא אדעתא דקבליה עליה לדינא ואמר פרעתי נאמן עכ"ל: ומ"ש רבינו ושמתוהו כ"כ בספר התרומות בשער י"ב בשם הראב"ד וז"ל כל העמדה בדין לאלתר הוא כמלוה בשטר והטעם מפני שיש קול בדבר ודוקא בשיש עדים שלא פרעו משעמד בדין א"נ בשחייב מודה א"נ בשטען בב"ד שאין בידו לפרעו והשביע אותו עד שיזדמן לו לפרעו או שיצא מלפני ב"ד בסרבנות ושמתוהו בכל אלו כותבין למלוה בלא דעת הלוה ואם טען אח"כ ואמר פרעתי לא אמר כלום מפני שהוא כגוף השטר בין לטענת פרעון בין לגבי משועבדין וע"ד זה מתיישב מה שאמר רב זביד בתחלת דבריו שנאמן לטעון פרעתי ובסוף דבריו אמר כשאמרו צא תן לו שאינו נאמן לומר פרעתי עכ"ל:

סעיף טז

ומ"ש לא יצא מב"ד מסרב וכו' אם אמרו לו ב"ד צא תן לו וכו' אבל אם אמרו לו חייב אתה ליתן לו וכו' נתבאר: ומ"ש לפיכך אם חזר ואמר פרעתי ולא הכחישוהו עדים וכו'

עד נשבע היסת ונפטר כ"כ בסה"ת בשער י"ב: (ב"ה) והרמב"ם בפ"ז מטוען: ומ"ש ואפילו אם אמרו לו צא תן לו אם אינם מעידים שהיו עמו כל היום וכו' כבר נתבאר בסמוך בדברי הרא"ש: מי שהוציא פסק דין על חבירו שהוא חייב לו והלה אומר פרעתי כתב המרדכי בפ"ק דמציעא דריב"א וראבי"ה בשם אביו סוברים דנאמן לומר פרעתי ובשבועה ומהר"ם חולק וכתב מהרי"ק בשורש קי"ח דע"כ לא קאמר רבי' מאיר אלא בשנים שנתעצמו לדין בפני ב"ד עצמם ואמרו להם ב"ד איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב וכתבו פסק דינם ונתנוהו למי שזכה בדין דלכך כתבוהו ומסרוהו בידו כדי שלא יהא הלה נאמן לומר פרעתי דאם להודיע להיכן הדין נוטה הרי כבר אמרוהו לבעלי דינים אבל אם אירע שמקבלי טענות כתבו לדיין אחד ושלח הדיין דבריו בכתב בהא מודה מהר"ם ולכל הפירושים דבר פשוט שאם הפסק דין ביד הנתבע שהוא נאמן לומר פרעתי לכ"ע עכ"ל ועיין בדברי רבינו סימן ל"ט : התובע מחבירו מנה והשיב הלה איני יודע וחייבוהו ב"ד שבועה ואחר שיצא מב"ד אמר לויתי ופרעתי ברור הוא שהוא נאמן שאע"פ שאמר שאינו זכור לא הודה שלא לוה ושלא פרע ושר של שכחה שכיח ולא אמרו שאינו יכול לחזור ולטעון נזכרתי אלא לגבי עדות אבל לא בבעל דבר ולא עוד אלא אפילו כפר בב"ד ואמר לא לויתי וחזר ואמר לויתי ופרעתי נאמן במגו דאי בעי עומד בטענתו שלא לוה ואין לך מגו יותר חשוב ממנו ולא אמרו הוחזק כפרן ואינו נאמן לומר לויתי ופרעתי אלא כשבאו עדים קודם שחזר ואמר לויתי ופרעתי דכיון שבאו קודם הוחזק כפרן הא לאו הכי לא הוחזק כפרן על פי עצמו כדאמרינן במציעא ועמד בב"ד הוחזק כפרן ע"כ לשון הרשב"א בתשובה:

סימן פ

סעיף א

מי שטוען בפני ב"ד טענה וכו' פרק חזקת (בבא בתרא לא.) זה אומר קרקע זה של אבותי וזה אומר של אבותי האי אייתי סהדי דאבהתיה הוא והאי אייתי סהדי דאכלה שני חזקה והיו רוצים לחייב לדאייתי עדי חזקה הדר אמר ההוא דאייתי עדי חזקה לאידך אין דאבהתך היא וזבנית מינך והאי דאמינא לך דאבהתי דסמיכנא עלה כדאבהתי טוען וחוזר וטוען או אין חוזר וטוען עולא אמר טוען וחוזר וטוען ונהרדעי אמרי אין חוזר וטוען ומודה עולא היכא שאמר ליה של אבותי ולא של אבותיך דאינו חוזר וטוען והיכא דהוה קאי בי דינא ולא טען ואתא מאבראי וטען אינו חוזר וטוען מ"ט טענתא אגמרוהו ומודו נהרדעי היכא דאשתעי מילי אבראי ולא טען ואתא לב"ד וטען דחוזר וטוען מ"ט עביד אינש דלא מגלי טענתיה אלא לב"ד ואסיקנא והילכתא טוען וחוזר וטוען

ופי' רשב"ם ומודה עולא וכולי דאינו חוזר וטוען דסמיכנא עלה כדאבהתי שהרי עקר לגמרי דבריו הראשונים ומודה נמי עולא היכא דהוה קאי בי דינא ולא טען תיקון דבריו הראשונים אלא אחר שיצא מב"ד חזר בב"ד ותיקן דבריו הראשונים אינו חוזר וטוען היכא דמכחישין קצת והילכתא חוזר וטוען תיקון ל' הראשון אע"פ שמכחישים קצת הואיל ואינו לגמרי כדלעיל עכ"ל וכ"כ הרי"ף שכתב חוזר וטוען והוא דיהיב אמתלאה אטענתיה קמא כדאמרינן לעיל: עי' בהריב"ש סי' שצ"ב ובתשובת הרא"ש סי' ג' וסי' ד' וסי' ה' וכלל ס"ה סי' א' וכלל ע"ח סימן ג': תשלום דינים אלו נתבארו בסימן שלפני זה: כתב בעל נמ"י בפרק ג"פ שלאחר שכתב טענתו בשטר אינו יכול לחזור ולטעון ואפילו בנותן אמתלאה ואפילו לא הוכחש בעדים וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן אלף וס' וטעמא משום דכיון דכתבי טענתא בדוקא טענה ומידק דייקי והדר כתבי ובסוף פ"ק דמציעא כתב הר"ן ונמ"י שטרי טענתא דקודם שנכתבו יכולים לחזור מפיטור לפיטור כגון שאם אמר תחלה לא לויתי חוזר ואומר לויתי ופרעתי אבל משנכתבו טענותיהם אינם רשאין לחזור כיון שלא חזרו בהם עד שנכתבו דאז ודאי בדוקא הם טוענים :

סעיף ד

וכתב הרמ"ה וכו' נ"ל דהכי קאמר ה"מ שאם יכול לזכות בדין בטענה ראשונה יכול לחזור ולטעון היכא דלא אתו סהדי בתר הכי אבל אתו סהדי בתר הכי לא משגיחין בטענה בתרייתא משום דאמרינן מה שחזר בו מטענה ראשונה לפי שהיה יודע שיש עדים בדבר ואולי יבואו ויכחישוהו: ודוקא דהדר ביה וכו' כלומר הא דאמרינן דאין חוזר וטוען לסתור דבריו הראשונים דוקא אחר כדי דיבור אבל תכ"ד מצי הדר טעין: והר"י ן' מיגא"ש כתב דאחר כדי דיבור נמי ואפילו יצא מב"ד יכול לחזור ולטעון לסתור טענתו הראשונה כל זמן שלא באו עדים והכחישו טענתו הראשונה וכ"כ הרמב"ם פ"ו מטוען. וכתב ה"ה שטעמא לפי שהמעשה הנזכר בגמרא הוא כשבאו עדים קודם טענתו השניה ושם הזכירו תנאים אלו ע"כ ונ"ל דלר"י ן' מיגא"ש והרמב"ם ה"ה נמי אפי' אתו סהדי והכחישוהו בטענתיה קמייתא אפי' סותר בטענתיה בתרייתא דבריו הראשונים טענתיה בתרייתא טענה כיון שלא באו קודם שיטעון טענה שניה כעובדא דגמרא : (ב"ה) ודלא כהרמ"ה ודע שבנוסחת הרמב"ם שבידינו כתוב אבל מאחר שיבואו עדים ויכחישו טענתו האחרונה שסמך עליה והיא הנוסחא האמיתית והיינו משום שכתב שיכול לחזור ולהפך כל טענות שירצה כתב שאם הכחישוהו בטענתו האחרונה שסמך עליה אינו יכול להשיאו לטענה האחרת ובנוסחת רביינו טענתו הראשונה וכדברי הר"י מיגא"ש והיא היא וקרי לה טענה הראשונה בערך הטענה שהוא רוצה לטעון אחר שבאו עדים: וכתב הרשב"א בתשובה על אחד שטען אפילו הודיתי יכול אני לחזור בי ולסתור טענותי הראשונות כל זמן שלא יכחישוני עדים זה שיבוש

וכדומה שנשתבש במה שראה בהלכות טוען להרמב"ם ודע שלא נאמרו דברים הללו במה שמודה הנטען לטוען ושמחייב עצמו בב"ד באותה טענה שא"א לטעון ולחזור בב"ד מחיוב לפטור אלא מפטור לפטור ומפטור לפטור נמי דוקא כל שלא בא עדים והכחישוהו בטענתו הראשונה כיצד מחיוב לפטור כגון שטענו וא"ל מנה לי בידך א"ל הן ואח"כ חזר ואמר להד"מ אינו חוזר וטוען שכבר הודה במה שטענו הלה כיוצא בו מנה לי בידך בשטר זה וא"ל מנה שבשטר זה כ' דינרים יש בו ריבית וא"ל הטוען כן היה אם חזר לאחר מכאן ואמר לא היה בו ריבית אינו נאמן שכבר הודה ואפי' באו עדים ואמרו אנו היינו בשעת הלואה ובפנינו מנה לו כל אותו הסך הכתוב בשטר ואח"כ לא זזה ידינו מתוך ידו אפ"ה הוא נאמן לחובתו יותר ממאה עדים וכדאמרינן בפ' שבועת הדיינים (שבועות מא.) האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי אבל מפטור לפטור יכול לטעון ולחזור ולטעון כל שלא באו עדים כיצד הרי שא"ל מה אתה עושה בתוך שלי השיבו מפני שבית זה של אבי היה והביא הטוען עדים שמת אביו מתוכה מעתה אין הנטען נאמן לומר אין של אביך היה ולקחתיו ממנו אבל אם קודם שבאו עדים חזר ואמר אין של אביך היה ולקחתיו ממנו נאמן וכן אם א"ל מנה לי בידך וא"ל להד"מ ובאו עדים שלוה וחזר וטען אין לויתי ופרעתי אינו נאמן אבל אם קודם שבאו עדים חזר וטען שלוה ופרע נאמן וזהו שאמר הרב לא זולת זה עכ"ל וכ"נ מדברי רבינו שכתב דברי הר"י ן' מיגא"ש שנתן טעם למה חוזר וטוען מגו דאי בעי קאי אטענתיה קמא ואיפטר וכו' ואח"כ וכ"כ הרמב"ם משמע דלהרמב"ם נמי אינו חוזר וטוען אלא היכא דאיכא מגו דאי בעי קאי אטענתיה קמא ואיפטר: כתב הרשב"א בתשובה מסברא שאין זה הוחזק כפרן שזה לא כפר בפקדון השטרות אלא בכתיבת השטר עליהם הוא שטען שאינו זכור שעשו ושאינו מכיר חתימתו ואין זה כאומר לא לויתי וגדולה מזו מסתברא לי שאפילו טען מעולם לא כתבתי שטר זה אינו מוחזק כפרן שהרי לא כפר בעיקר הפקדון ואדרבה אמר השטר איננו אבל על הפקדון חות לדינא לומר שאפילו תקיימנו טענה אחרת יש שאיני רוצה לגלות עדיין עד שתקיים שטרך עכ"ל : ובתשובה אחרת כתב וז"ל ועל שאר המטלטלין איני רואה ממש בטענות רחל וטענותיה סותרות זו את זו שכשטענה בתחלה שאחיה גבאם בחובו ונתנם לה כבר הודית שלא נבתה אותם בחוב הקאסמייה וכן הודית שאינם מנדוניתה וכשחזרה ואמרה שהם מנדוניתה הודית שלא ניתנו לה במתנה ושלא גבתה אותם בחוב הקאסמייה ונמצאת שכל אחת מטענותיה מעידה על חבירתה שאינה וכיון שכן אילו רצו ב"ד לסלק את שמעון מאותם מטלטלין עושין ואין נמנעין מחמת טענות אלו של רחל עכ"ל: כתב נמ"י בפרק חזקת אהא דאמרינן (ל.) עביד איניש דקרא לשני

טובא שני חזקה נראה מכאן דאפי' הוה מייתי סהדי לקיים מה שחזר וטען לא מהני ליה היכא דהוי חוזר וטוען וכן מבואר מתשובת הרשב"א שכתבתי בסמוך: נפקד שטען טענה שמזכה בה לראובן ומחייב לשמעון וחייבוהו שבועה וכשבא לישבע אמר שנזכר שהדבר היה בענין שמזכה לשמעון ומחייב לראובן עי' בתשובת הר"מ שבמרדכי ריש פרק חזקת:

סימן פא

סעיף א
אמר לחבירו מנה לי בידך וכו' הכל נתבאר יפה סימן ל"ב:

סעיף ז
כתב בעל התרומות אם תובע תופס ממון הנתבע וכו' כן כתב בשער מ"ב:

סעיף ח
ומ"ש ואם כשתבעו הודה בפני ב"ד וכו' שוב אינו יכול לומר משטה אני בך בספר התרומה בשער הנזכר בשם תשובות קמאי וסיים בה כדברי רבינו וה"מ בפני ג' אבל ביחיד אפי' מומחה לא ועי' לקמן בסימן זה: ומ"ש או בפני עדים ויחדום לעדים בין שאמר להם הנתבע אתם עדי וכולי נתבאר בסימן ל"ב:

סעיף י
והא דמהני אתם עדי וכו' עד לא חששתי להשיבך הם דברי בעה"ת בשער מ"ב וכתב שכן הוא סברא דקמאי:

סעיף יב
כתב הרמ"ה דה"ה אם אמר אני מודה בפניכם וכולי וכ"כ הרמב"ם הודה בפני שנים וכולי וא"א ז"ל כתב דלא מהני אלא באתם עדים הכל נתבאר בסימן ל"ב:

סעיף טו
וכתב בעל המאור שהודאה בפני עד אחד לאו כלום הוא וכו' וכ"כ הראב"ד בשם גאון בפרק חזקת אהא דאמרינן הודאה בפני שנים כתבו כן הרמב"ן והר"ן בשם הראב"ד ז"ל והם ז"ל חלקו עליו והעלו דהודאה בפני אחד מהניא וכדבריהם כתוב בנמ"י סתם בשם המפרשים: ומ"ש בשם הרמב"ם בפ"ז מהלכות טוען ונטען ומ"ש בשם רב אלפס ומ"ש וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה וכבר כתבתי בסי' ל"ב דכיון דכל הני רבוותא חולקים על בעל המאור נקטינן כוותייהו:

סעיף טז
ההוא דאכמין סהדי לחבריה בכילתא וכו' בפרק זה בורר (סנהדרין כט:) ואסיקנא א"ר כהנא הא אמר לא וכתב נמ"י ש"מ דאי שתיק הוו עליה סהדי אע"ג דלא חזי להו ולא ידע דאיכא איניש התם והיינו דמייתינן בגמרא אידך עובדא דאכמין ליה עדים בקברא

דלא תימא בכילתא הוא דמהני היכא דאישתיק משום דעבידא דאית בה אינשי וכיון דאישתיק ניחא ליה אבל בקברא דלא שכיחי אינשי ביני קברי אימא הא דשתיק משום דדעתיה דליכא אינש התם הוא קמ"ל עכ"ל בשם המפרשים: ומ"ש ודוקא כה"ג דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שיש שם עדים וכו' אין זה סותר מה שכתבתי בסמוך בשם נמ"י דשאני התם דא"ל חיי ושכבי ליהוו עלך סהדי דהו"ל לאסוקי אדעתיה דאיכא התם חיי :

סעיף יז

ומ"ש עוד רבינו לא תבעו שום אדם וכו' בפרק זה בורר (שם) בעובדא דההוא דקרו ליה עכברא דשכיב אדינרי כתב הרא"ש ונראה דאפילו בפניו אם אמר מנה לך בידי בלא תביעה שייך לומר אדם עשוי שלא להשביע את עצמו מדקתני במתניתין איש פלוני אמר לי שחייב לו מנה דמשמע דשלא בפניו אמר לו כן. וא"כ אין אדם תובעו וקתני לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו דהיינו אתם עדי דמשמע דבכה"ג אפילו בפניו לא אמר כלום עד שיאמר אתם עידי דאמר אדם עשוי שלא להשביע את עצמו אפילו הודה בפניו בלא תביעה:

סעיף יח

והרמב"ם כתב דוקא שלא בפניו וכו' פרק ז' מטוען:

סעיף כא

כתב הראב"ד אפילו אמר אתם עדי וכו' ול"נ מהא דאמרינן שכיב מרע וכו' לא ידענא מאי קשיא לרבינו דמנ"ל דבריא מכי אמר מיהא אינו יכול לחזור בו דילמא ה"ק אבל בריא צריך שיאמר אתם עדי ושישיב הלה ולא ישתוק ועוד שכבר כתבתי בסימן ל"ב בשם התוס' דהא דאמר שכיב מרע שהודה אצ"ל אתם עדי היינו כשתבעו והודה לו דלא שייך טענת שלא להשביע ועוד דדיוקא דדייק הא בריא וכו' דמכי אמר מיהא אינו יכול לחזור בו איכא למימר דהיינו דוקא כשהנתבע עצמו אמר אתם עדי דומיא דש"מ שהודה אצ"ל אתם עדי דמשמע לכאורה דאצ"ל אתם עדי אש"מ קאי אבל אם אמר תובע ושתק נתבע אה"נ שיכול לחזור בו ובסימן ל"ב כתבתי בשם המרדכי כדברי הראב"ד:

סעיף כב

וטענת שלא להשביע אינה מועלת וכו' עד ולא השטאה כך כתב הרא"ש פ' זה בורר בעובדא דעכברא דשכיב אדינרי:

סעיף כג

כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ס"ה סימן א':

סעיף כד

כתב הרמב"ם פ"ו מטוען המודה לחבירו וכו' ליכא למידק מהכא דהרמב"ם סבירא ליה דמצי למיטען שלא להשביע אפילו כשהלה תובעו דאמאי דכתב ברישא וכן האומר

לחבירו מנה לי בידך ואמר לו הן כתב אם טען משטה הייתי וכו' או שלא להשביע את עצמי נתכוונתי דאפשר דטענת משטה ולהד"ם קאי אאומר לחבירו מנה לי בידך ושלא להשביע עצמי נתכוונתי לא קאי אאומר לחבירו מנה לי בידך: וי"א אפילו לא טען שלא להשביע אלא שתק וכו' והראב"ד כתב ח"ו שנפתח לו אנחנו להשיב דבריו לבטלה ולשנותן שלא בטענה וכו' בספר התרומה שער מ"ב:

סעיף כה

וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל אפילו לא טען וכו' כך כתב פרק זה בורר וכבר ביארתי סימן ל"ב דעתו ודעת החולקים עליו:

סעיף כו

הודה בקנין וכו' כ"כ בעה"ת שער מ"ב משום דקנין אלימא מילתא כשטרא ומעמד שלשתן כקנין דמי:

סעיף כז

תשובה לגאון אם הודה בב"ד וכו' בספר התרומות שער מ"ב: ומ"ש ואני כתבתי למעלה שיחיד מומחה דינו כשלשה הדיוטות בסימן ג' וע"ש:

סעיף כח

לרבינו האי תבעוהו בדין בחפץ והשיב אינו שלך אלא של פלוני אינו הודאה וכו' בספר התרומות שער מ"ב:

סעיף כט

וכתב בעה"ת ראובן שאמר לשמעון חייב אתה מנה ללוי וכו' עד שישטה בו בהודאתו גם הוא בשער מ"ב וכתב עוד שטענת שלא להשביע ליכא דהא איכא תובע:

סעיף ל

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל בסוף כלל ס"ה. וכ"כ בעה"ת בשער מ"ב שכך מצא בתשובת שאלה לקמאי:

סעיף לא

אמר מנה לפלוני בידי וכו' ג"ז מדברי בעה"ת שער מ"ב וז"ל מי שאמר מנה לפלוני בידי ונשבע בכך בפני עדים אבל לא אמר אתם עדי ורצה לטעון כי השטאה היתה וכשאמרו לו מה תאמר על השבועה הוא אומר הניחו לי כי אני יודע שנשבעתי לבטלה והשם יפרע ממני אתם מה לכם בכך ע"ז השיב הרי"ף בתשובה כיון שאמר דבר זה בשבועה כאילו נטל לאותם עדים קנין על כך שכך השיבו ממתיבתא הקדושה כגון ענין זה: (ב"ה) ורבינו הפך דבריהם מטענת השטאה לטענת שלא להשביע מפני מ"ש בסימן זה דטענת השטאה לא שייכא אלא כשחבירו תובעו: ומ"ש וכן אם יטעון שכחתי וכו' כן כתב שם בעה"ת שנראה בעיניו והכי סברא דקמאי:

סעיף לב

המודה לחבירו בפני עדים וכו' זה נלמד ממה שכתבתי סי' ל"ב דלא שייך טענת השטאה ולא שלא להשביע אלא בנתבע אבל לא בתובע. ודברי רבי' עד אבל בענין מחילה ופיטור א"צ הם דברי בעה"ת בשער מ"ב וכ"כ ר"י בשם ה"ר יונה ורבותיו. וכ"כ הריב"ש בסימן תצ"ג בשם ה"ר יונה דבהודאת פרעון לא בעינן אתם עדי שאין אדם עשוי לפגום שטרו ולהודות שנפרע ממנו מחמת השטאה וטעמא דמסתבר הוא עכ"ל. וכ"כ נ"י בפרק חזקת מכאן משמע דאין יכול לומר משטה הייתי בך אלא במחייב עצמו אבל במודה לפטור חבירו במה שבידו אין לומר כן הריטב"א בשם כל רבותיו:

סעיף לג

ומ"ש שאצ"ל כתובו אלא כשהוא מחייב עצמו בהודאתו וכו' כך יש ללמוד ממ"ש הרא"ש בסוף פרק קמא דמציעא:

סעיף לד

המתעסק בשל חבירו וכו' עד וזקיף קרנא ארוותא גם אלה דברי בעה"ת שער מ"ב ודעת בעה"ת כבעל העיטור ומיהו כתב שיכול לטעון טעיתי בחשבוני ואם בירר הדבר בעדים טענתו טענה וכעובדא דגינאי (ניטין יד.) וכתוב עוד שם כסברת העיטור ודכוותא האומר לחבירו מנה לך בידי והילך מהם חמשים ולא אמר אתם עדי יכול לומר משטה אני בך לענין החמשים שעדיין לא נתן אבל מה שנתן נתון וכסברת הראב"ד כתוב שזה דומה למי שהודה בעדים חייב אני לך מנה והילך מהם חמשים שאם לא אמר אתם עדי לאו כלום הוא ויכול לומר משטה אני בך עכ"ל. ויש לתמוה על מ"ש הראב"ד ישבע עכשיו שלא היה ריוח דכיון דאין זה טוענו ברי שהיה בו ריוח היאך יכול להשביעו ואפשר שאין שבועה זו באה מחמת טענתו אלא מחמת שנתעסק בממונו משביעו מספק כדין שבועת השותפין:

סעיף לה

שאלה לא"א וכו' כלל ס"ו סימן ז': כתב הרא"ש בכלל ס"ו מה שטוען ראובן על שמעון שיתן לו ריוח החוב שהיה לו עליו מכמה שנים ואמר שהתנה עמו ליתן לו ריוח ושמעון אומר שלא התנה ליתן לו ריוח נראה לי ששמעון פטור מליתן לו ריוח ואף שבועה אינו צריך כי נראה לפי הענין שאף לדברי ראובן לא היה תנאי זה בשעה שנתחייב שמעון החוב ואף אם אמר שמעון אח"כ אני אתן לך ריוח דברים בעלמא הם בלא קנין ויכול לחזור בו וכיון שהוא כופר אינו צריך שבועה מאחר שהיה יכול לחזור בו אם היה מודה עכ"ל: ראובן שנתן עסק לשמעון ומת ראובן ולו שני בנים ונטל האחד חלקו ועכשיו טוען שמעון שבא לו הפסד מצד העסק ורוצה לקחתו מחלק האח הנשאר בידו עיין

בתשובת הרא"ש כלל פ' סימן ז': כל המודה מחמת האונס לראות אם יוכל לפתות את חבירו שיודה אינו חייב בכך נ"י פרק חזקת: מאן דאמר לחבריה קבל האי פרקמטיא בחובך דאית לך עלואי ואי לא כפרנא לך כוליה חובך היינו מעשה דפרדיסא (ב"ב מ:) עיטור גבי מודעא:

סימן פב

סעיף א

מלוה שהוציא שטר כו' פ"ב דכתובות (יט.) פלוגתא דאמוראי בלוה המודה בשטר שכתבו (כלומר שצוה לכתבו וחתמו העדים על פיו אבל טוען פרעתי) אם המלוה צריך לקיימו או אם א"צ לקיימו ורב נחמן ס"ל דצריך לקיימו ופלוגתא דרבנן ור"מ ולרבנן צריך לקיימו ופסק הרי"ף בריש מציעא כרבנן וכרב נחמן וכן דעת הרמב"ם בפי"ד מהלכות מלוה. וכתב בעה"ת בשער י"ז ומסתברא ל"מ אי איתיה שטרא דלית ביה נאמנות דמהימן לוה כיון דלא מצי מלוה לקיים שטרו אלא אע"פ דאית ביה נאמנות לוה מהימן כיון דלא מקיים שטריה אין הנאמנות מועיל כלום דשטרא דלא מקויים חספא בעלמא הוא אמאי סמכת אלוה איהו אמר דפריע. ובעל עיטור סופרים ס"ל דלא מהימן בכי הא משום מגו ולא מסתבר לן טעמיה עכ"ל. ורבינו סתם הדברים כדעת בעה"ת: ומ"ש וה"ה נמי לכל מה שיטעון בו דבר שמבטל השטר כגון שטר אמנה כלומר שאומר כתבתיו ומסרתיו לו שאם אצטרך ללוות אלוה והאמנתיו שלא יתבעני אלא א"כ אלוה ממנו מימרא פ"ב דכתובות (שם) וכתב הרמב"ם פי"ד מהל' מלוה שה"ה לאומר כתבתי ללוות ולא לויתי כלומר לא מסרתיו לו אלא ממני נפל ומצאו זה והוסיף רבינו שה"ה לטוען על תנאי נעשה ולא נתקיים התנאי וכ"כ בעל התרומות בשער י"ז: כתב נ"י בפ' מי שמת הא דחזקה שאין העדים חותמין על השטר אא"כ נעשה בגדול ה"מ בשטר מקוים אבל אם אינו מקויים נאמן לומר קטן היה במגו דאי בעי אמר שטר מזויף הוא: וכתב בסוף בתרא מהא שמעינן שאין נפרעין מהיתומים אלא בשטר מקוים ולוה שהוא קיים והוא אינו טוען מזויף אנן לא טענינן ליה ואם טען כן בברי ואח"כ נתקיים השטר שוב אינו נאמן להביא עדים שפרע שכל האומר מזויף הוא ולא לויתי כאומר לא פרעתי דמי עכ"ל: וכתב עוד שם שדקדקו המפרשים בפרק קמא דמציעא שאפילו מיורשים לא גבי בשטר עד דמקיים ליה ושלא כדברי ר"י שהיה אומר שלא אמרו קיום שטרות אלא לגבי בעל דבר שטוען ברי אבל מהיורשים אין צריך קיום וליתא עכ"ל: ומ"ש בשם הרמב"ם ואם אח"כ מצא המלוה עדים לקיים השטר וכו' בפרק הנזכר ופשוט הוא:

סעיף ב

ואם השטר מקוים וכו' אם יש בו נאמנות אינו נאמן ואפילו אם אמר השבע לי אין שומעין לו כן כתב בעה"ת בשער כ"ו בשם הרמב"ן: ומ"ש ומיהו אם יש בעל חוב המאוחר ממנו לא יגבה אלא בשבועה וכו' כן כתב הריטב"א בפרק מי שהיה נשוי וכן כתב הרי"ף בפרק הכותב והביא ראיה לדבריו וכתב שם הרא"ש שכך הוא דעת רבינו חננאל ושיש חולקים עליהם ואח"כ כתב והאידנא דנפישי רמאי נכון להחמיר כדברי ר"ח והרי"ף: ומ"ש ואין המוקדם יכול לומר למאוחר לא אשבע עד שתשבע שלא נפרעת מחובך אבל מחרים סתם על מי שיודע וכו' כן כתב בעל התרומות בשער נ"א ולשון ספר התרומות אי בעי להחרים סתם תחלה על כל מי שיודע שאינו פרוע ומשביעו חנם הרשות בידו ובספרי רבינו כתוב על מי שיודע שהוא פרוע או שאינו פרוע ואינו מתיישב דמה שייך לו להחרים על מי שיודע שהוא פרוע ואפשר דה"ק מחרים על מי שיודע שהמאוחר פרוע או שהמוקדם אינו פרוע אח"כ מצאתי בספר ישן שלא היה כתוב בו או שאינו פרוע: ומ"ש רבינו וכ' בעה"ת שאם יש בו נאמנות מפורש לראשון שאינו צריך לישבע כלומר דהא דאמרינן שאע"פ שיש בו נאמנות צריך לישבע לבעל חוב מאוחר הני מילי בנאמנות סתם אבל אם הוא מפורש שמאמינו אפילו כנגד בעל חוב מאוחר א"צ לישבע: ומ"ש ונראה כמו שאין מועיל גבי לקוחות הכי נמי אינו מועיל לבעל חוב מאוחר כדין הנאמנות לגבי לקוחות שכתב בסימן ע"א שאף ע"פ שי"א דמהני האידנא דנפישי רמאי חיישינן ואם כן אפילו בנאמנות מפורש איכא למיחש והוא הדין לגבי בעל חוב מאוחר:

סעיף ג

ומ"ש אין בו נאמנות כל זמן שלא יטעון השבע לי שלא פרעתיך אין משביעין למלוה וכו' ואם טען השבע לי שלא פרעתיך וכו' בפרק שבועת הדיינין (שבועות מא.) אמר רב פפא האי מאן דאפיק שטרא על חבריה ואמר ליה שטרא פריעא הוא אמרינן ליה לאו כל כמינך זיל שלים ואם אמר לישתבע לי אמרינן ליה אשתבע ליה אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי וכי מה בין זה לפוגם שטרו א"ל התם אף ע"ג דלא טעין איהו טענינן ליה אנן הכא אמרינן ליה זיל שלים ליה ואי טעין ואמר אישתבע לי אמרינן ליה זיל אשתבע ליה ואי צורבא מרבנן הוא לא משביעינן ליה אמר ליה רב יימר לרב אשי צורבא דרבנן משלח גלימא דאינשי אלא לא מזדקקין לדיניה ופירש רש"י לא מזדקקין ליה להשבע דמיחזי דחשדינן ליה שהוא תובע שטר פרוע ולא לגבות לו דהא אמר ליה אשתבע לי דלא פרעתי: ומ"ש משביעין אותו בנקיטת חפץ כך כתבו שם הרי"ף והרא"ש אע"ג דאיכא מ"ד דשבועה זו שבועת היסת היא אנן מסתברא לן כמאן דאמר שהוא כעין שבועה דאורייתא דומיא דפוגם שטרו. וכן כתב הרשב"א בתשובה דשבועה זו כשבועת

המשנה שהיא בנקיטת חפץ מדקאמר מ"ש מפוגם שטרו. וכתב הר"ן הכי ודאי מסתברא מדאמרינן מה בין זה לפוגם שטרו דאי לא טובא איכא בינייהו וכן כתב הר"י הלוי כלומר דבעינן בנקיטת חפץ ולא מהפכינן לה וכן כתב הרמב"ם פרק י"ד ממלוה. וכתב בעל התרומות בשער נ"א שכן הסכימו כל הגאונים. וכתב ה"ה בפ' הנזכר ודין זה אינו אלא בטוען לוה טענת ברי אבל שמא אין משביעין המלוה כלל שהרי יתבאר פ"א מטוען שאפילו במלוה ע"פ אם הלוה טוען שמא בפרעון נוטל מלוה בלא שבועה וכתבה רבינו בסמוך: ומ"ש לא רצה לישבע ותפס מנכסי הלוה לא מפקינן מיניה וכו' יש לתמוה שמדברי הרא"ש לא משמע דין זה דלא מפקינן מיניה אלא בצורבא מרבנן דוקא שכך כתב ואי צורבא מרבנן הוא בעל השטר לא מזדקקינן להשביעו לחושדו שתובע שטר פרוע ואי תפיס משל לוה שבקינן ליה בלא שבועה ואי לא תפיס ואמר לפני ב"ד נשבע אני כדי שלא אפסיד חובי משבעינן ליה עד כאן לשונו משמע דאצורבא מרבנן קאי גם הר"ן כתב ויש מי שאומר דאי תפס לא מפקינן מיניה וא"ת ובאינש אחרינא אי תפיס מי מפקינן מיניה והא שבועה דרבנן היא ובדרבנן לא נחתינן לנכסיה יש לומר אנן הכי נמי דלא נחתינן לנכסיה אלא דמשמתינן ליה עד דמטי עידן נגודיה כדאמר לעיל ובצורבא מרבנן שבקינן ליה א"נ י"ל דכי אמרינן דבדרבנן לא נחתינן לנכסיה ה"מ בנתבע שהוא תופס ברשות אבל תובע שתפס שלא ברשות מפקינן מיניה וזה נראה עיקר עכ"ל ומ"מ משמע דבאינש דלאו צורבא מרבנן מפקינן מיניה עד דמשתבע. ותירץ החכם ה"ר אהרן מטראני ז"ל דכיון דקיי"ל דבדרבנן לא נחתינן לנכסיה שפיר קתני אי תפס לא מפקינן מיניה וכסברא ראשונה שכתב הר"ן ואע"ג דמשמתינן ליה זה אין מקומו להזכירו כאן אלא לקמן גבי מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן. ומכל מקום קשה דהיכי תנא בצורבא דרבנן ובאינש דעלמא לשון אחד שוה אי תפס לא מפקינן מיניה ולא יהיה פירושו של זה כפירושו של זה ועוד שדרך רבינו להמשך אחר סברת אביו הרא"ש והרא"ש ס"ל דלא אמרינן הכי אלא בצורבא מרבנן אבל לא באינש דעלמא ורבינו כתב דלא שנא ומ"מ ממ"ש רבינו סימן ק"ח משמע כדברי הרא"מ ז"ל. ובספר התרומות בשער נ"א גבי ואי צורבא מרבנן הוא לא מזדקקינן ליה כתב שי"מ דנפקא מינה היכא שתפס עד שלא נשבע דצורבא מרבנן לא מפקינן מיניה ואין זה ניח לפי מה שפסק הרי"ף דהכי נמי הוי דינא לכ"ע דאי תפס בדרבנן מקמי דלישתבע ואמר לא מהדרנא לא מפקינן מיניה ולפי זה איפשר דהרא"ש סבר דלכל אינש הוי דינא הכי דאי תפס לא מפקינן מיניה אלא משום דבדינא דצורבא מרבנן הוי עסיק ואתי נקטיה ביה והוא הדין לשאר כל אדם וכך הם דברי רבינו: ומ"ש רבינו אבל אם לא טען לא טענינן ליה וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף ד

כתב הראב"ד ואם הוחזק הלוה כפרן באותו השטר וכו' עד אין מוחין בידו הכל בספר התרומות שער כ"א:

סעיף ה

שאלה לרב אלפס אם לא טען השבע לי וכו' עד ואם לאו אין פותחין לו בספר התרומות שער נ"א: ומ"ש היה המלוה תלמיד חכם אין משביעין אותו וכו' עד שומעין לו כבר נתבאר בסמוך. וכתב בעל התרומות דלא מזדקקינן להשביע המלוה קמייהו שנראה כמי שחושדין אותו שתובע שטר פריעא הא אם יצא ונשבע חוץ לבית דין גובה: ואם המלוה והלוה שניהם תלמידי חכמים מסתברא חזר הדין לכמו שהיה כלומר אי טען לוה אישתבע לי אמרינן ליה זיל אישתבע ליה. בעל התרומות בשער כ"ה הניח הדבר בצ"ע ורבינו פשיטא ליה דחזר הדין לכמו שהיה והטעם משום דהא על כרחך אחד מהם שקרן וכיון ששניהם ת"ח וטען הלוה אישתבע לי משביעין ליה ולא חיישינן לזלזול כבודו כיון דע"כ אחד מהם שקרן:

סעיף ו

והא דמשבעינן ליה דוקא כשבא הלוה בטענת ברי שהוא פרוע וכו' כבר כתבתי כן בסמוך בשם ה"ה וכ"כ בסה"ת שער נ"א: ומ"ש אפילו אם גם המלוה משיב איני יודע וכו' בספר התרומות בשער הנזכר: כתב הרא"ש בתשובה ראש כלל פ"א דבכל דינים אלו לא שני לן בין הגיע זמן השטר ליפרע לעבר זמנו: כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש ראובן חייב לשמעון מנה בשטר ובנאמנות ועשה לו שטר אחר שנשבע לפרעו וכשבא לתבעו הראה שטר השבועה קרוע להוכיח שכבר פרע ושמעון אומר כי לעשות לו טובה ויתר לו השבועה אבל החוב במקומו עומד והשיב זה ברור שחייב לו המנה מכח השטר: וכתב עוד אם היתה השבועה כתובה בשטר עצמו ולא היה כתוב בו שלא יוכל לטעון שפרע והיה אומר שקיים שבועתו ופרע על פה שלא היינו יכולים לפסלו מחמת השבועה דשמא פרע מ"מ צריך לפרוע השטר: כתב הרשב"א בתולדות אדם סימן ש' שנשאל על ראובן שהוא חייב לשמעון מנה בשטר ובזמן שנשבעו בני הקהל לתת כתב מזכרת כל אשר להן ליד גבאי המס לא כתב שמעון חוב זה ועכשיו תובעו שמעון וראובן טוען שהוא פרוע וראיה לדבר שלא כתבו במזכרת המס ושמעון טוען שלא מפני כך אבד זכותו והשיב שהדין עם שמעון וכבר כתבתי זה בסימן ע"ה:

סעיף ז

ואם מת המלוה ויורשיו מוציאין השטרות וכו' בסוף פרק כל הנשבעין (שבועות דף מה.) תנן וכן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה ובעי בגמרא (מח.) ממאן אילימא מלוה

אבוהון שקיל בלא שבועה ואינהו בשבועה ה"ק וכן היתומים מן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה הרי בהדיא דכשמוציאין יורשי מלוה שטר על הלוה נפרעין שלא בשבועה וכתב בעל העיטור באות ח' והיכא דטעין לה אשתבעו דאבוהון לא שקיל אלא בשבועה איכא פלוגתא ביני רבוותא איכא מ"ד משתבע ליה ומיפטר ואיכא מ"ד נשבעין שבועת היורשין ונוטלין ואיכא מ"ד כיון דקילא שבועתא דהא אי טעין אין ואי לא טעין לא שקלי בלא שבועה ורבינו האי כתב בתשובה שאין לסמוך על רב שר שלום ור"ש קיירא דאמרי כסברא קמא. וגם בספר התרומות שער כ"א הזכיר סברות אלו וכתב דלא מסתברא כרב שר שלום דטענת שטרך בידי מאי בעי אלימא היא ואף רבינו האי גאון מצינו שדחאה לסברא זו והסכים בעל התרומות לדעת הרי"ף והרמב"ם וכמ"ש רבינו וסברת הרי"ף מבואר שם שכתב כן בתשובה ודברי הרמב"ם הם בפ"ו מהלכות מלוה והכי נקטינן:

סעיף ח

טען המלוה כיון שיש לי לישבע וכו' כ"כ בעל התרומות בשער ב' ובשער כ"א וכך הם דברי הרא"ש בתשובה שכתב רבינו בסימן צ"ג וגדולה מזו נראה מדברי הרמב"ם שאפילו לא טען המלוה טוענין לו ב"ד שכתב בפ' י"ד מהלכות מלוה וז"ל טען שפרע השטר ואמר ישבע המלוה ויטול אומרים לו הבא מעותיו ואח"כ ישבע ויטול:

סעיף ט

ומ"ש ואם לאחר שבאו ב"ד להשביע למלוה וכו' צדדים אלו כתבם בעל התרומות בשער שני:

סעיף י

וכתב הרמב"ם שהלוה ישבע מיד וכו' פי"ד ממלוה: ומ"ש בשם הגאונים שאין אחד מהם נשבע כן כתב בעה"ת בשער כ"א בשם תשובה לקמאי:

סעיף יא

היה המלוה חשוד וכו' כתב הרמב"ם כל הנשבעין וכו' פ"ב מטוען וכן דעת בעל העיטור אבל דעת הראב"ד כהרמ"ה וכ"כ בעה"ת בשער כ"א בשם בעל המאור:

סעיף יב

לא היה חשוד ורוצה להפך וכו' כבר כתבתי בסמוך דשבועה זו כעין דאורייתא היא וכ' הרא"ש ולא מפכינן לה וכ"כ בעל התרומות בשער כ"א וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות טוען:

סעיף יג

ואם יאמר המלוה אי איפשי לישבע וכו' כן כתב הרמב"ם פ"א מטוען ובעל התרומות בשער כ"א:

סעיף יד

ואם אמר התובע איני נשבע וכו' עד מכלל החרם הם דברי בעה"ת בשער כ"א. ופירש הטעם שאינו יכול לומר לו השבע וטול וכו' או הוציאני מהכלל לפי שאף אם פטרו בפי' מחרם סתם אינו יכול לעכבו ולומר לו הוציאני מהכלל שלא האמינו לגזלו וכמו שפסק רבינו האי בתשובה שכתב רבינו בסימן ע"א:

סעיף טז

ואם אין הלוה טוען פרוע וכו' כתב הרמב"ם עד ולזה דעתי נוטה פי"ד ממלוה. וכתב הראב"ד יש מי שהורה שחייב בעל השטר להשבע עליו כעין של תורה וכו' א"א הרב ז"ל כתב זה בתשובה והיתה השאלה שטען הלוה העלאה לזמן ואפשר שלא אמר הרב אלא אותה טענה בלבד לפי שבני אדם סומכים בזה על מה שראו (ב"מ ס"ה.) דמר אמר טרשא דידי שרי ומר אמר טרשא דידי שרי אבל על שאר הטענות לא אמר הרב ויש ראיה שהפוגמת כתובתה נשבעת והפוחתת נוטלת בלא שבועה לפי שהשטר מצוי יותר בפרעון עכ"ל וכתב ה"ה שכהכרעת הרמב"ם הסכימו האחרוני' וכן עיקר גם הר"ן לא כתב בפרק שבועת הדיינין אלא דברי ר"י הלוי שהם כדברי הרמב"ם ז"ל. ובעל התרומות בשער כ"א כתב ששאל את הרמב"ן והשיב שהמאמין את חבירו כנגד פרעון בלבד האמינו אבל לומר לא מחלתי לא הילכך אינו נאמן מדין נאמנות הכתוב בשטר אבל בטענה שאתם באים לפטרו משום דשטרא לאו למחילה קאי ורצונכם לפטרו אפי' בשאין שם נאמנות כלל אינה טענה שלא אמרו אלא בטוען בעיקר השטר לפסלו כגון אמנה או רבית דלא ניתנו ליכתב אבל כל דלא עקר לשטרא כגון מחילה או פרעון אי אמר אשתבע לי משביעין ליה ולא עוד אלא שהדעת נוטה לדברי תשובת הרי"ף שחייב שבועה למי שאומר לא נטלתי כל הממון ואין דברי ה"ר יוסף מכריעין כל הצורך והנקדנין שכותבין והאמנתיו לומר לא נפרעתי ובכל ענייני חוב זה עדיין יש לפקפק עליהם עכ"ל. אבל הרשב"א כתב בתשובה שאפי' לא האמינו כלל אינו יכול להשביעו על טענת מחילה לפי שאינו יכול להשביעו אלא על דבר שהשטר עומד לכך כגון פרעון אבל לא על דבר שאין השטר עומד לכך כגון טענת רבית וכיוצא בזה והוא הדין לטענת מחילה דאין השטר עומד למחילה ומ"מ כתב שיכול להחרים עליו חרם סתם עכ"ל: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והר"י הלוי והרשב"א וההמ"מ מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: ואם טוען הלוה מחלת לי השטר כתב בעל העיטור שהוא כמו טענת אמנה ורבית ואינו נאמן כ"כ בשמו בעל התרומות בשער כ"א ובסמוך כתבתי שכן דעת הרשב"א: ומ"ש בשם הרמב"ן דלא חשיב כמו אמנה ורבית וכו' כבר כתבתי לשונו בסמוך: כתב הרמב"ם בפירוש המשנה בסוף מסכת שביעית אם טען הלוה ששטר אמנה הוא והמלוה

אומר אינו אמנה אבל הוא מוקדם נשבע הלוה היסת ונפטר ולא אמרינן נהימניה למלוה במגו דאי בעי אמר שטר כשר הוא ולא מוקדם משום דלא אמרינן מגו אלא להפטר אבל כדי לגבות ממון לא מהני מגו ונראה לי דהיינו עובדא דפרק חזקת דגחין ולחיש לרבא אין שטרא זייפא הוא מיהו שטרא מעליא הוה לי ואירכס ואמר רב יוסף אמאי סמכת אהאי שטרא חספא בעלמא הוא ואסיקנא דהלכתא כוותיה בזוזי:

סעיף יח

טען הלוה השטר נעשה על תנאי וכו' עד כיון שהעדים מכחישים זה את זה הכל דברי ספר התרומות בשער כ"א אלא שיש קיצור בלשון רבינו שאצל מ"ש שאם כתוב בו שנעשה בלא שום תנאי ובלא שום שיור בעולם כתוב שם ואף אם אין כתוב בשטר אלא בלא שום שיור בעולם אף בזה כתבו חכמי נרבונא דאיתיה לתנאי בכלל שיור ותו לא מצי לוה למימר תנאי היו דברינו ואף לא עדי השטר דאינהו גופייהו מרעי לסהדותייהו וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והוא דהוי כתב ידן יוצא ממקום אחר. ואצל מה שכתב שהרי אינו עוקר בטענה זו גוף השטר כתוב שם דהא תנאי לא עקר לשטר מיד אלא לאחר זמן ולא דמי לאמנה ורבית ושאר טענתא דעקרי לשטרא מיד. ואצל מ"ש שהרי אין הנאמנות רק כנגד הפרעון כתוב שם דכי הימניה מפרעון הימניה ולכל מאי דעקר שטרא מיד אבל תנאי דלא עקר שטרא אלא לאחר זמן והוא מילתא אחריתא לא הימניה. ואצל מ"ש שאפילו עדי השטר עצמם נאמנים לומר תנאי היו דבריהם הכי איתא בפ"ב דכתובות (יט:) ואצל ואם אחד מעדי השטר אומר תנאי היה וכו' בטל השטר כתוב שם דהלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע דאמר הכי בפ"ב דכתובות הילכך הלוה נשבע היסת ונפטר לגמרי והלוה מחזיר לו השטר ובזה יש מחלוקת בין בעלי הוראה כי י"א שאין נאמנים אלא בשאין כתב ידן צא ממקום אחר או שאין עדים מצויים לקיימו וי"א דאפילו כתב ידן יוצא ממקום אחר נאמנים כיון דתנאי מילתא אחריתא היא וכתב רב מתתיה גאון בתשובה דע"א אומר תנאי אע"ג דקיי"ל כרב הונא בריה דרב יהושע כיון דאיכא רב נחמן דמחייב שבועה ותיקן היסח משתבע ליה היסת דתנאה הוה ומיפטר עד כאן לשונו וכבר נתבאר זה בסי' כ"ט ובסימן מ"ז:

סעיף כב

וכל אלו הטענות שאמרו שאין הלוה נאמן להשביע וכו' אחר הפרעון יכול לתבעו בטענות הללו וכו' כן כתב בעל התרומות בשער כ"א והרמב"ם בפרק י"ד מהל' מלוה ולמדו כן מדאמרינן בפרק הכותב (כתובות פח:) אי פקח הוא פרע ליה זימנא אחריתא ומייתי ליה לידי שבועה וכו': מצאתי כתוב בשם תשובת מהרי"ל על מי שהעיד שהיה לפלוני שטר על פלוני מכך מעות והוא שטר דמועיל וראוי לגבות בו בפני כל ב"ד

שבעולם והשיב דהואיל דלא נפיק שטרא מידיה אין לו אלא דין מלוה על פה וטענינן ליה פרוע ועוד מאן לימא לן דהוה כתיב דאיקני ואע"פ שהעיד שהיה מועיל וראוי לגבות בו לא סמכינן עליה דלא מן ספרי דאביי הוי שיודעים כל תיקון שטר עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן אלף ס"ה החייב לחבירו מנה בשטר לפרוע לו בזמנים חלוקים ואין בו נאמנות לאחר עבור הזמנים תבע המלוה השטר והלה אומר פרעתיך ולא נשאר השטר אלא בשביל הפרעון האחרון אינו נאמן דאם כן הוה ליה למיכתב שובר או להחליף:

סעיף כג

טען הלוה על שטר מקוים שחציו פרוע וכו' פרק י"נ (קכח:) שלח ליה ר' אבא לרב יוסף בר חמא המוציא שטר חוב על חבירו מלוה אומר לא נפרעתי כלום ולוה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידים אותו שפרע כולו הרי זה נשבע וגובה מחצה כלומר לוה נשבע שפרע מחצה כדין מודה במקצת ומלוה גובה מחצה מבני חרי אבל ממשעבדי לא דאמרי לקוחות אנן אעדים סמכינן ואפילו לר"ע דאמר משיב אבידה הוא כלומר גבי שטר שכתוב בו סלעין לוה אומר ג' ומלוה אומר ה' ה"מ היכא דליכא עדים אבל היכא דאיכא עדים אירתותי מירתת ואסיקנא התם דהכי הוי הלכתא ונראה שרבינו מפרש דהתם ליכא עדים על הסלע הג' שהוא מודה שהשטר אין משמעו אלא שתי סלעים אבל הכא דאיכא עדים כלומר שיש עליו שטר מקוים לא היה יכול לומר פרעתי כולו וכ"נ מדברי הרמב"ם פי"ד ממלוה שכתב ואינו כמשיב אבידה מפני שאימת השטר עליו וכ"כ הרי"ף ברישׁ שבועת הדיינין אפילו לר"ע וכו' ה"מ היכא דליכא שטר אבל היכא דאיכא שטר אירתותי מירתת וכתב נ"י וא"ת מ"מ כיון שמעידים שפרע לפחות חציו אמאי ישבע הא איכא עדים בדבר וי"ל דמשום שהוכחשו העדים מפיו שהרי הודה במקצת והם העידו שפרע הכל ומ"מ לא חשבינן כמאן דליתנייהו כדי שלא נאמינהו אף בשבועה כדין כל חוב שהוא בשטר שהרי אפשר לומר שהם זכורין מהענין יותר ממנו כיון דההכחשה לאו הכחשה לגמרי היא אין סומכין על עדותם לגמרי ולא על השטר לגמרי אלא מספיקא נדון כאילו לא היו עדים ולא שטר ומודה מקצת הטענה ישבע עכ"ל וכן כתב הר"ן ברישׁ שבועת הדיינין וכתב במישרים נ"ו ח"ה ויש מהגדולים שכתבו שאם באו עדים קודם שאמר פרעתי מחצה הו"ל לוה משיב אבידה ופטור משבועה ופורע מחצה בלא שבועה עכ"ל וכן נראה מרשב"ם שכתב והעדים מעידים אחר דהודה מחצה נשבע הלוה שפרע ויפטור מלשלם מחצה ומחצה ישלם לפי שכבר הודה וכתב עוד ה"מ דחשבינן ליה משיב אבידה היכא דליכא עדים כי התם שעדי מלוה לא ידעו אלא מה שכתבו דסילעין כתוב סתם ומיעוט סילעין שתים אבל היכא דחזינן לבסוף דאיכא עדים

כאחד מהם איכא למימר בזה הלוה היה יודע שרוצים להעיד כאחד מהם ואירתת שלא יבואו לסייע למלוה ולפיכך הודה מחצה וכך הם דברי התוספות: כתב בעל התרומות בשער ח' ואל יקשה בעיניך למה לא נדון דין זה כשאר מפיק שטרא לחבריה וקאמר אידך פריעא הוא דמשתבע מלוה והכא אמרינן דלוה משתבע ופרע פלגא אדרבה לישתבע מלוה ולישקול כוליה שטרא הא ליתא דבשלמא כי טעין פרוע כל השטר לית לן להימניה לטענתיה דלוה דסמכינן אחזקה דשטרא בידיה מאי בעי ולפיכך ריעא טענתיה דלוה אבל כאן שמודה המחצה מן השטר לא היה לו להחזיר לו שטרו ולפיכך הניחו בידו ואפשר שיהיה כדבריו ולפיכך נשבע ונפטר ועוד תירץ הר"י הלוי דטעמא דמילתא כיון דאיכא סהדי דפרעיה כוליה ובטיל ליה שטרא והדרא ליה כמלוה על פה וכדין שאר מודה מקצת דמשתבע לוה ומיפטר אבל בשטרא דליכא סהדי דמסהדי עליה דפריעא הוא הו"ל שטרא מעליא ולאו כל כמיניה דלוה למיטען פריעא הוא ומש"ה משתבע מלוה ושקיל עכ"ל: ורע שכתב הרמב"ם בפ"ז מה' טוען מי שהודה בב"ד שחייב לזה מנה ואח"כ אמר נזכרתי שפרעתי לו חובו זה שהודיתי לו והרי עדים ה"ז עדות מועלת ועושין על פיהם וכתב ה"ה שהקשו עליו מדין זה דמלוה אומר לא נפרעתי כלום ולוה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידים שפרעו כולו נשבע ונותן מחצה ולמה לא יחזור ויאמר נזכרתי שפרעתי כולו והרי העדים מעידים ותירצו לדעת הרמב"ם דהתם בעומד על דבריו הראשונים אבל אם חזר ואמר נזכרתי ה"ז יכול לטעון כיון שעדים מעידים ומסייעים אותו ויש תימה בדברי רבינו למה לא בירר דבריו בפרק י"ד מהלכות מלוה אצל אותו הדין ויש לחלק בין דין זה לאותו הדין מפני שיש שם שטר ואילולי עדות העדים לא היה נאמן כלל אבל כאן אינו חייב אלא מחמת הודאת פיו ועדיין צ"ע עכ"ל וע"ל ריש סימן ס"ח: כתב בעל התרומות בשער ח' שהקשו הראשונים מאחר שהעדים מוכחשים והוא בעצמו הכחישם למה יבטל כח השטר על פיהם ויש להשיב אילו אמר פרעתי מחצה ולא יותר היו מוכחשים אבל עתה כשאמר פרעתי מחצה אינה הכחשה אלא כאדם האומר עד כאן אני זכור והעדים אומרים זכורים אנו יותר ממך כי פעם אחרת פרעת לו המחצה האחר. גם יש להקשות כיון דטענת מלוה מחמת שטר הוא וכפירת לוה כפירה דשטר היכי משתבע לוה שבועת התורה והא קיי"ל דאין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות וי"ל מכי אסהידו סהדי עליה דפריעא הוא ולא גביא ביה מידיה דלקוחות אזל ליה שיעבוד קרקעות ואיבטיל ליה דליתיה תביעה בשטר אלא כשאר תביעת ע"פ הוא ולפיכך קרינן ליה מודה מקצת וישבע עכ"ל: ומ"ש רבינו בד"א שאין בו נאמנות וכו' אבל אם האמינו כשני עדים גובה כל חובו מבני חרי בלא שבועה

כתבאר בסימן ע"א: ומ"ש ואם אין לו בני חרי לדברי המפרשים שאין הנאמנות מועיל לגבי לקוחות אינו גובה מהם ולדברי המפרשים שאם קדם הנאמנות ללקוחות מועיל הנאמנות אף ללקוחות גובה נמי ממשעבדי וכו' מחלוקת זה נתבאר בסימן ע"א ושם נתבאר דהאידנא נקטינן כמ"ד שאין הנאמנות מועיל לגבי הלקוחות:

סימן פג

סעיף א

אם המלוה מודה שקבל ממנו דמי השטר וכו' כתבתי בסימן נ"ח ושם נתבאר:

סעיף ב

ואם הלוה מודה בשתי ההלואות וכו' בעל התרומות בשער עשרים כתב דמעובדא דקטינא דארעא דפרק מי שהיה נשוי (כתובות צא:) משמע שאם פרעו בסתם ולא פירש לו מאיזה חוב פרעו שהרשות ביד המלוה לומר מחוב פלוני אני נוטלם ועובדא דסיטראי נינהו שם (פה.) נמי מוכח כן וכתב עוד והיכא דאמר לוה בשעת פרעון לא אפרעך כי אם מחוב פלוני והמלוה אומר לו לא אקבלם כי אם בחוב פלוני שאין לו ערב וכו' הרשות ביד המלוה לכופו בכך דעבד לוה לאיש מלוה ולא תיקשי לך מעובדא דקטינא דכי אמרי יתמי בדמי קטינא סלוקי סלקוה דאלמא שידיהם על העליונה דיתמי שאני דאינהו לא מיחייבי מידי ולפיכך ידם על העליונה אבל אילו הוו מיחייבי במנה דהוה אבוהון מיחייב אין הכי נמי שהיה יד מלוה על העליונה לכוף היתומים לפרוע לו ממה שירצה תחלה עכ"ל:

סעיף ד

ואם יש מחלוקת ביניהם וכו' עד ואם אין בו נאמנות נשבע ונוטל שטרו הכל בספר התרומות שער עשרים מסתברא בלא ראיות:

סעיף ה

טען הלוה על שטר מקוים שהוא אמנה או פרוע וכו' כלומר וכל שכן אם טען שהוא מזויף: ואמר המלוה אמת הוא וכו' מעשה פרק חזקת (בבא בתרא דף לב.) ואיפליגו בה רבה ורב יוסף ואסיקנא דבשטר הלואה הלכתא כרב יוסף דאמר אמאי סמכת אהאי שטרא האי שטרא חספא בעלמא הוא. וכתבו התוס' שי"א שהטעם שאין אנו אומרים מיגו דאי בעי אמר אינו מזויף נאמן לומר שטרא מעליא הוה לי ואירכס משוס דמיגו לאפוקי ממונא לא אמרינן ור"י אומר דהיינו טעמא דלא אמרי' מיגו כי האי כיון דליכא מיגו אם לא שישקר תחלה כי הכא שהוצרך לשקר תחלה ולומר שטרא מעליא הוא והיינו דקאמר רב יוסף אמאי קא סמכת אהאי שטרא כלומר במה אתה רוצה לזכות בשטר זה האי שטרא זייפא הוא והואיל וכן הוא אין לנו להאמינו במה שהיה יכול לשקר

יותר ממה שהוא משקר שהוציא שטר מזויף בבית דין. ול' הרמב"ם פי"ד ממלוה הוציא עליו שטר מקוים ואמר הלוה מזויף הוא וכו' וכתב ה"ה מעשה פרק חזקת ופירשו רבינו במקוים וכן נראה דעת הגאונים וכן פירש רבינו יונה ז"ל אבל דעת הרמב"ן והרשב"א הוא ששטר זה בשעה שהודה המלוה שהוא מזויף לא היה מקויים ומתוך זה אפילו קיימו אח"כ אינו גובה בו שהרי בשעת הודאתו לא היה שם מיגו שהרי עדיין לא היה מקוים ושוב אין נזקקין לו אבל אם קיימו ואח"כ הודה נאמן מדין מיגו ומגבינן אותו עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף וצ"ו על ראובן שאמר לשמעון תן לי מנה שיש לי בידך והשיב שמעון כבר פרעתי לאשתך אם אשת ראובן בת דעת והוא מניחה לישא וליתן ישבע שמעון שמסר לה ופטור :

סימן פד

סעיף א

הפוגם את שטרו וכו' משנה פרק הכותב (כתובות פז.) הפוגמת כתובתה לא תפרע אלא בשבועה כיצד וכו': ומ"ש אע"פ שלא טען הלוה השבע לי כך אמרו פרק שבועת הדיינין (שבועות מא.) וכתבתיו סימן פ"ב ומפורש שם בגמ' דשבועה לאו דאורייתא היא שהרי זה נשבע ונוטל ועוד שאין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות ושטר או כתובה שיעבוד קרקעות הן אלא מדרבנן היא מ"מ כיון שהיא שבועת המשנה דינה כשל תורה: כתב בעה"ת בשער כ"א ופוגם ודאי ליתיה אלא במלוה בשטר שנשבע על שטרו ונוטל אבל פוגם חובו ע"פ ודאי נשבע היסת ונפטר דהא לית ליה שטרא והמע"ה עכ"ל ופשוט הוא : כתוב בסה"ת שער ב' דגרסינן בירושלמי שאם פגמו בנו לא ישבע שתקנה שהתקינו בו התקינו בבנו לא התקינו : אפילו היו עדים שם בשעת פרעון בעיא שם ובעו למיפשטה דלא בעיא שבועה ודחו לה וכתב הרי"ף ומסקנא בין בעדים בין שלא בעדים לא תפרע אלא בשבועה והרא"ש כתב ולא איפשטא הילכך לא תפרע אלא בשבועה: ומ"ש רבינו או שכתב לו שובר וכו' כ"כ בעה"ת בשער כ"א: ואפי' דקדק לצרף וכו' פירוש שבאותו מנה שמודה שקיבל עושה עמו חשבון כך נתת לי ביום פלוני וכך ביום פלוני ומצרף בחשבון אפילו פחות משוה פרוטה והוא בעיא שם ועלתה בתיקו וכתב הר"ן וקיימא לן דכל תיקו דממונא חומרא לתובע וקולא לנתבע הילכך לא תגבה אלא בשבועה וכן כתב הרא"ש: בד"א בשאין בו נאמנות וכו' נאמנות דמהני מבואר בסימן ע"א וכתב בספר התרומות שער כ"א ודוקא דליכא נאמנות בשטרא דכולו כמקצתו אבל הימניה הכל לפי תנאו והיכא דכתיב בשטרא מהימנת עלי לומר לא נפרעתי ולא כתב בכולו כמקצתו איכא מאן דאמר דיד בעל השטר על התחתונה ובכולו דלא מרע לשטריה הימניה אבל

במקצתו דפגים ליה איתרע ליה שטרא ולא הימניה ואי טעין לוה דפרעיה כוליה וטעין מלוה שאינו נפרע כי אם מקצתו משתבע מלוה ושקיל ואיכא מ"ד דכל דכן הוא דכיון שהאמינו בכולו כל שכן במקצתו ואנו כסברא בתרא מסתברא לן והאריך הרבה בראיות. וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל פ"ז סימן ה':

סעיף ב

וכתב א"א הרא"ש בתשובה הנזכרת וכן כתב עוד בכלל ס"ח סימן י"א: וכתב עוד שם בסימן י"ב על ראובן שהוציא שטר על שמעון וכתוב בו פרעון ביני שיטי ת' זהובי' על הגרר וטען שמעון שפרע יותר וראובן גרר מקום הפרעון וחזר וכתב מה שרצה כבר אמרתי לסופרים פי לפי מנהגם לכתוב הפרעון ביני שיטי שיזהרו שלא יהא שום גרר ביני שיטי כי כל שטר שיבא לפני שיש מחק ביני שיטי לא הייתי מגבה בו אלא זהב אחד שאני תולה שנפרע כולה חוץ מזהוב אחד וגררו המלוה והוי כשטר שנכתב על המחק וכ"ש בנדון זה שנכתב הפרעון על המחק דגרע טפי אבל אם עדים מעידים שכתב הפרעון הוא כתב יד שמעון לא מצי למימר פרעתי יותר דאם איתא דפרעיה יותר היה כותבו ודמי להוציא עליו כתב ידו עכ"ל: הלוהו על המשכון או בשטר ואמר ליה פרעתיך בג' פעמים והמלוה אומר איני זכור מפרעון שלישי כתוב בתשובת הרשב"א סימן תתקע"ז שהלוה פטור ויחזיר לו המלוה שטרו ומשכונו:

סעיף ג

כתב הרמב"ם אע"פ שפוגם שטרו וכו' פי"ד ממלוה וכתב ה"ה שהוא חוכך בדין זה דהא איבטיל חזקה דאין אדם פורע בתוך זמנו לגבי האי דהא פרעיה והלה מודה לו במקצת וצ"ע עכ"ל ובעל התרומות בשער כ"א כתב דעת הרמב"ם וכתב עוד ואיכא מ"ד דדוקא ליתומים מהני תוך זמן אבל בא ליפרע מהלקוחות אפילו תוך זמן אינו נפרע אלא בשבועה דהא היכא דאודי בשעת מיתה דלא פרעיה גבי מיתמי בלא שבועה ואפ"ה אינו נפרע ממשועבדים אלא בשבועה וה"נ ל"ש וכן מצוי בתשוב' לרבינו האי ז"ל עכ"ל:

סעיף ד

הפוחת שטרו וכו' בהכותב (פז:) בעיא דאיפשיטא דנפרע שלא בשבועה ופריך במאי גביא בהאי שטרא האי שטרא חספא בעלמא הוא אמר רבא באומר אמנה היתה ביני לבינו. וכתב הרי"ף ושמע מינה דאי לא אמר הכי הו"ל ההוא שטרא חספא בעלמא ולא גביא ביה מידי וכן כתב הרמב"ם פרק ט"ז מהלכות אישות וכ"כ הרא"ש וכתב עוד ובמגו נמי לא מהימנא כיון דלפי דבריהם השטר אינו כלום לא אמרינן מגו לאפוקי ממונא כדאמרינן בחזקת הבתים (לב:) ומ"ש רבינו ואם יאמר הלוה השבע לי שלא פרעתיך צריך לישבע כן כתב בעל התרומות בשער כ"א וטעמא משום דלא גרע מהדין שנתבאר

סימן פ"ב דבכל שטר אי טעין ואמר אישתבע לי אמרינן ליה זיל אישתבע ליה. וכן כתב הרמב"ם בפרק ט"ז מהל' אישות:

סעיף ו

עד אחד מעיד בשטר וכו' משנה פרק הכותב (שם): וגם בזה כתב הרמב"ם שכשתבעו בתוך זמנו שנוטל בלא שבועה פי"ד ממלוה:

סעיף ז

בד"א במלוה בשטר וכו' כבר כתבתי בסימן ע"ה שדעת התוס' והרא"ש והר"מ מרוטנבורק כדברי רבינו ושם הארכתי בדבר ובסימן מ"ו הוכחתי שדעת רב מתתיה כדברי רבינו ודעת הרמ"ה כבעל התרומות: כתב בעה"ת שער כ"א דראייתו מהא דאיתא פרק חזקת ההוא דא"ל מאי בעית בהאי ארעא א"ל מינך זבינתיה ואכלתי שני חזקה אייתי חד סהדא דאכלה תלת שנין וסבור לדמויי לנסכא דרבי אבא ואקשי ליה דהכא חד סהדא לסיועיה אתי ופסק הרמב"ם שהנתבע ישבע היסת שאינו חייב לו בפירות שאכל ויפטר מהם אלמא אף על גב דעד אחד מסייעו שאין חייב לו בפירות ושכדין אכלם משביעו היסת על טענתו עכ"ל: כתב בתשובת הרא"ש כלל ס"ח סימן י"ד על יורשי ראובן שהוציאו שטר על שמעון ועד מעיד ששמע לשמעון שאמר לראובן תן לי אותו השטר וא"ל לכשאמצאנו אתננו לך והעיד שאמר ליה ראובן סכום השטר ההוא והוא מכוון עם הסכום שבשטר זה שהוציאו היורשין כיון שמעיד עד א' על שטר זה שהוא פרוע לא היה המלוה יכול לגבות בו אלא בשבועה וכיון שמת אינו מוריש שבועה לבניו וגם ב"ח אינו גובה ממנו:

סימן פה

סעיף א

ראובן הוציא שטר חוב על שמעון וכו' משנה פרק שני דייני גזלות (קי.) המוציא ש"ח על חבירו והלה הוציא שמכר לו את השדה אדמון אומר אילו חייב הייתי לך היה לך ליפרע את שלך כשמכרת לי את השדה וחכמים אומרים זה היה פקח שמכר לו את השדה מפני שהוא יכול למשכנו ופרש"י והלה הוציא. הלוה הוציא עליו שטר מכירה מאוחרת לשטר ההלואה ובגמרא שפיר קאמר אדמון באתרא דיהבי זוזי והדר כתבי שטרא כ"ע לא פליגי דמצי אמר ליה היה לך להפרע את שלך כשמכרת לי את השדה כי פליגי באתרא דכתבי שטרא והדר יהבי זוזי אדמון סבר איבעי לך למימסרא מודעא ורבנן סברי חברך חברא אית ליה והלכה כחכמים כדאמרינן התם בגמ' כ"מ שלא אמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון אין הלכה כאדמון ועיין בתשובת הרא"ש כלל ע' סימן ב'. ומה שחילק רבינו בין הגיע זמן השטר ללא הגיע כ"כ הר"ן שם וגם ה"ה פרק כ"ד ממלוה: ומ"ש רבינו

ונאמן הלוה לומר פרעתי וכו' אפילו שיש בו נאמנות כן כתב בעל התרומות שער ל"ד וכתב דדמיא להההוא (פה.) דאמר סיטראי נינהו ואמר רב נחמן איתרע שטרא ומפרשי רבוותא דאיבטיל אף נאמנות שבו ומשתבע לוה היסת ומיפטר והא נמי דכוותה היא עכ"ל: התובע את חבירו שחייב לו והלה אומר פרעתי וקנית ממני מעיל ולא רציתי להקיף לך כי אם ע"י ערב ואילו חייב הייתי לך הול"ל תנהו לי בחובי כתוב בתשובת מיי' דספר משפטים דלא דמי להא דאמרינן דכ"ע היכא דיהבי זוזי והדר כתבי וכו' דהכא אם יאמר תנהו לי בחובי היה ירא שלא ימכור לו כלום : ומ"ש אבל אינו נאמן לומר מזויף הוא הם דברי הרא"ש שם אבל רש"י והר"ן כתבו שהלוה טוען שטר מזויף או פרוע הוא: וה"ר יונה כתב אפילו יש לו שדות אחרות וכו' כ"כ שם הרא"ש וגם הר"ן כתב ואפילו יש לו קרקע אחרת עדיין אפשר לומר שאינו יכול לטרוח בב' קרקעות והכי איתא בירושלמי הגע עצמך שהיה לו קרקע יפה יכול לומר דידי אנא בעי ולא עוד אלא יכול למימר ליה בחילי טענן טרחתהון דתרין עכ"ל ובעה"ת בשער ל"ז הסכים גם כן לדעת רבינו יונה מפני שיכול לטעון מתכוין הייתי כשמכרתי לו קרקע שלי כדי שיהיו לו ב' קרקעות ואוכל לטרפו את שלי מפני שהוא חביב לי יותר ודבר זה מוכיח מירושלמי דגרסינן התם הגע עצמך שהיה לו קרקע פירוש למה לא טרפו לו ממנו ומתרץ בעינא דליהוי בחילאי ודידי עדיף לי עכ"ל:

סעיף ב

ואם הלוה מכר קרקע וכו':

סעיף ג

ראובן הוציא שטר על שמעון וכו' ג"ז משנה שם שנים שהוציאו ש"ח זה על זה אדמון אומר אילו חייב הייתי לך היאך אתה לוה ממני וחכ"א זה גובה שטר חובו וזה גובה שטר חובו ופירש"י שנים שהוציאו. ראובן על שמעון ושמעון על ראובן ושטר שהוציא ראובן מוקדם ושל שמעון מאוחר וכתב הר"ן ופרכינן בגמרא אי דמטא זימניה כלומר של החוב הראשון מ"ט דרבנן דאמרי שהראשון גובה חובו ולא משמע לן דפליגי באתרא דכתבי שטרא והדר יהבי זוזי ורבנן סברי דזה היה פקח כדי שיוכל למשכנו דבכה"ג הא תנא ליה פלוגתא במתניתין דבסמוך אלא ודאי אפילו באתרא דיהבי זוזי והדר כתבי שטרא קאמרי רבנן דזה גובה. ומש"ה קשיא ליה אי דמטא זימניה מ"ט דרבנן ואי דלא מטא זימניה מ"ט דאדמון דהא לא מצי אמר אילו חייב הייתי לך היאך אתה לוה ממני דמשום דלא הגיע זמנו הוצרך ללוות ממנו ומוקמינן לה כגון שלוה ממנו ביומא דמשלם זימניה ופליגי אי עביד אינש דיזיף ליומיה או לא וקיימא לן כרבנן עכ"ל ומשמע דלהרמ"ה ל"ש יהבי זוזי והדר כתבי או כתבי והדר יהבי אי מטא זימניה לכ"ע יכול לומר אילו חייב הייתי לך

וכו' ואי לא מטא לכ"ע זה גובה וזה גובה ולא פליגי אלא כשלוה ממנו ביומא דמשלם זימניה דלרבנן עביד אינש דיזיף ליומיה ולאדמון לא עביד אינש דיזיף ליומיה. ולהר"ן ולרבינו אי יהבי והדר כתבי אי מטא זימניה אפילו רבנן מודו דיכול לומר אילו חייב הייתי וכו' ואי לא מטא זימניה אפילו אדמון מודה דזה גובה וזה גובה וכי פליגי בשלוה ממנו ביומא דמשלם זימניה וכו' ואי כתבי והדר יהבי איפשר דלכ"ע אפילו מטא זימניה זה גובה וזה גובה שיאמר הלוה הוצרכתי למעות ולא יכולתי לשהות מלקבל מעותי עד עמדי בפני ב"ד ואיפשר דבהא נמי פליגי והא דלא אוקי תלמודא פלוגתייהו בהכי משום דהאי אוקימתא כבר שמעינן לה ממתניתין דבסמוך דאוקמוה בהכי ורצה לחדש לנו אוקימתא אחריתא ומ"מ כרבנן קיימא לן. ואתרא דכתבי והדר יהבי אפילו מטא זימניה זה גובה וזה גובה והיה לך ליפרע מחובך שנזכר בדברי רבינו ובדברי הרמ"ה ענייננו היה לך לתבעני בדין וליפרע מחובך: ומ"ש רבינו וי"א דהכא נמי אם כותבין השטר וכו' עד כל א' גובה חובו הם דברי בעל התרומות בשער ל"ד וכתב שכן דעת הרמב"ן בחידושיו: עיין בתשובת הרא"ש ראש כלל מ': ומ"ש ואפילו אם יש לראובן זיבורית וכו' כך כתב שם הר"ן בשם בעל המאור אלא שכתוב שם ואפילו אית לחד עידית ובינונית ואית לחד זיבורית: ומ"ש עוד רבינו ומיהו אם יש לשניהם עידית או בינונית וכו' שם בגמרא איתמר ב' שהוציאו שטר חוב זה על זה רב נחמן אמר זה גובה שטר חובו וזה גובה שטר חובו רב ששת אמר זה עומד בשלו וזה עומד בשלו דכ"ע עידית ועידית בינונית ובינונית וזיבורית וזיבורית הפוכי מטרתא הוא וכן אי אית לחד בינונית ולחד זיבורית הפוכי מטרתא הוא כיון דכי אתי למיגבי בהדי הדדי קאתי כי פליגי דאיתא לחד עידית ובינונית ואית לחד זיבורית ר"נ סבר בשלו הן שמין ורב ששת סבר בשל כל אדם הן שמין ופירש"י זה גובה וזה גובה אפילו החוב שוה אין אומרים יעכב זה מלוות חבירו בשביל מה שהלוה אלא ב"ד יורדין לנכסי כל אחד ומגבין לשכנגדו את חובו. הפוכי מטרתא למה לי הנושא שני מרצופים של עור ומשאן שוה מה יתרון לו להפוך של שמאל לימין ושל ימין לשמאל. בשלו הן שמין מה שאמרו חכמים בעל חוב בבינינית בקרקעות הלוה שמין שאם יש ללוה שדה שהיא בינונית לכל אדם ואצלו היא עידית ששאר שדותיו הן גרועות הימנה אין ב"ח גובה הימנה וא"כ לאו הפוכי מטרתא היא דממ"נ איכא רווחא לבעל זיבורית דאי חבריה קדים ברישא וגבי איכא גביה עידית ובינונית וזיבורית ומגבי להיאך בינונית ואי איהו קדים וגבי בינונית הויא גביה עידית ומגבי לחבריה זיבורית ורב ששת סבר בשל כל אדם הן שמין וכיון דכהדדי אתו למיגבי יהבי ב"ד בינונית לבעל זיבורית ברישא והדר גבי ליה מיניה הילכך הפוכי מטרתא הוא וקיי"ל כרב נחמן בדיני וכן פסקו שם

הרי"ף והרא"ש והרמב"ם פ"ב ממלוה. ורבינו מדמה אית לחד עידית ולחד זיבורית ואית לחד בינונית ולחד זיבורית שנתבאר בגמרא שהטעם בשניהם שוה: ומ"ש רבינו וכן אם יש לזה בינונית וזיבורית ולזה זיבורית וכולי לא מצאתיו מבואר אבל נכון הוא בטעמו: ומ"ש עוד רבינו ואם זמן השטר שמוציא שמעון וכולי כבר נתבאר:

סעיף ד

גם מ"ש אפילו היה ביום אחרון וכו' נתבאר דלרבנן דקיימא לן כוותייהו עביד איניש דיזיף ליומיה והדמיון שכתב כגון שראובן הלוה לשמעון בשטר לה' שנים כך מפורש שם בגמרא ואע"ג דאליבא דרב ששת איתמר לפרוקי קושיא דאקשינן עליה ממתניתין אפ"ה קיי"ל הכי דע"כ לא פליג ר"נ אלא באוקימתא דמתני' אבל לענין דינא משמע דמודה. וכתב ה"ה פכ"ד ממלוה וכתבו ז"ל דאפילו לזה עידית ולזה עידית אם אין זמנם שוה ועדיין לא הגיע זמן שניהם זה גובה בזמנו וזה גובה בזמנו ופשוט הוא עכ"ל : ואם מת אחד מהם מפורש שם בגמרא יתמי מיגבא גבו אגבויי לא מגבינן מינייהו כלום אם אין להם קרקע דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לב"ח מדינא דגמרא: ומ"ש ועכשיו שתקנו הגאונים וכולי כן כתב בעה"ת שער ל"ד: ומ"ש ואם הוא פקח ג"ז שם מימרא דרב נחמן: וכתב הרמב"ן אפי' היתומים קטנים וכולי כן כתב בעל התרומות בשער ל"ד וכן כתב שם הר"ן ודייק לה מדאמרינן בגמרא לענין עידית וזיבורית כיון דתפס תפס ה"ה לענין אין נזקקין לנכסי יתומים קטנים דכיון דטעמא דאין נזקקין ליתיה אלא משום חשש צררי לא אלימא האי חששא דנפיק מהאי וניתב להו: כתב הרשב"א שאלת ראובן נתחייב לשמעון ק"ק ושמעון לראובן מנה ושמעון עמד כבר בדין עם ראובן על המנה ונתחייב בב"ד ואמר שמעון אתה חייב לי ק"ק תחסר מהם המנה כנגד מנה זה השיב ראובן אני לא עמדתי עמך בדין על הק"ק וכמדומה לי שיש לי ראיות שאני פטור מהק"ק דינרים: תשובה אם שטרו של שמעון מקוים הדין עמו שלא יפרע לו ואח"כ יחזור אחריו ובכי הא מסתברא שנזקקין לנתבע תחלה שאם אמת כמו שטוען שמעון שראובן חייב לו ק"ק והגיע זמן יכול הוא לומר לו יש לי בידך כנגדן ואפילו היה לו בידו כנגדן כסות או כלים וכדאיתא בתוספתא והא דאמרינן בפרק שני דייני גזירות זה גובה וזה גובה הא אוקימנא בשיש בינונית לאחד וזיבורית וכו':

סעיף ה

שנים שיש לכל אחד מהם שטר וכו' כתב הרמב"ם נ"ל דהרמב"ן גרסינן בנו"ן וכן מצאתי בספר מדויק והדינין האלו כתבם בעל התרומות בשער ל"ד בשם הרמב"ן וגם כתבם הר"ן בפרק הנזכר: ומ"ש רבינו ואם אין למוכר נכסים אם גבה הלוקח קרקע מזה חוזר וגובה ממנו וכו' כתב הר"ן דהיינו כשהמלוה שלו קודמת ודאי ליתומים שגבו קרקע

בחובת אביהם שב"ח חוזר וגובה אותה מהם. ונ"ל שמה שהצריך שתהא מלוה שלו קודמת היינו שתהא קודמת למכירת שטר חובו שאם קדם מכר שטר חובו להלואתו של זה הו"ל לוקח השטר חוב ב"ח מוקדם ואין זה חוזר וגובה ממנו ופשוט הוא ואיפשר שלכך לא הזכירו רבינו:

סימן פו

סעיף א

ראובן שנושה מנה בשמעון וכו' רבי נתן אומר מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו שמוציאין מזה ונותנין לזה שנאמר ונתן לאשר אשם לו כלומר מדלא כתיב ונתן לאשר הלוהו אלא לאשר אשם לו ואשם היינו קרן כדאמרינן בהגוזל (דף קי.) ובריייתא זו הובאה בכמה מקומות בתלמוד (כתובות פב. קידושין טו:) ופסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות מלוה כרבי נתן וכן כתבו התוספות פרק השולח (גיטין דף לז.) דהלכה כרבי נתן דרבא בפרק כל שעה (פסחים לא.) לא מיתוקמא מילתיה אלא כרבי נתן. וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן תתקס"א כך אנו מקובלים מרבותינו דהלכה כרבי נתן והרבה ראיות יש לסמוך עליהם אלא שאני מסתפק כשהלוה עכו"ם אם נאמר בו זה הדין אם לאו . וכתב הר"ן פרק ב' דכתובות והא דר' נתן בדלית ליה נכסי ללוה לאשתלומי מיניה אלא חוב זה הא איתליה אין מוציאין מזה ונותנין לזה דהוה ליה חוב זה כנכסים משועבדים שאין גובין מהם במקום בני חורין והכי מוכח בפרק שור שנגח ד' וה' עכ"ל כלומר בשמעתא דשאלו בחזקת תם ונמצא מועד. וכ"כ בעל התרומות בשער נ"א וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן אלף קכ"ב ומשמע דבשלא הגיע זמן פרעון החוב מיירי דאי בשהגיע זמן אין לו דין משועבדים וכתב עוד שאם המעות שביד לוי הם פקדון יכולים ב"ד להתפיסם ולנגוש שיפרע לראובן דעיקר דין פרעון שנתחייב שמעון לראובן במעות הוא וכל שיש לו מעות אינו יכול לומר לו טול קרקע ע"כ כלומר והילכך אע"ג דאית ליה נכסי אחריני מתפיס הפקדון לפרוע לב"ח: וכתב הריב"ש בסימן שצ"ג אע"ג דהא דר' נתן ליתא אלא היכא דלית ליה נכסי אחריני ללוה לאשתלומי מיניה ה"נ כיון שאין במדינה זו נכסים אחרים שיפרע מהם הרי הוא כאילו לית ליה נכסי אחריני לאשתלומי מיניה שאין מטריחין את המלוה ללכת אחריו למדי עכ"ל ועיין עוד שם: ומ"כ בתשובות הגאונים שאלו לרבינו האי הא דרבי נתן אשכחן בתשובת ר"ע דלא מפקינן ממונא מלוי ויהבינן לראובן עד דאזיל ראובן ותבע לשמעון וכד ממריד ולא פרע ליה אז מוציאין מזה וכו'. תשובה הכי חזינא דכדין וכשורה כתב ומה נפקין ממאי דאית לשמעון ויהבינן למלוה בתר דמשבעינן ליה דלא אתפרע מדעם וכמה דלא קם בהדיה בדיניה לא מגבינן ליה מדעם עד דמיית

לוה וקאי מלוה בדינא בהדי יורשים והא מילתא דרב עמרם אע"ג דלא מיפרשה בגמרא וקבלה היא בידנא כבר מיפרשה בתלמוד ארץ ישראל דמקשי ומתמהי וכי נפרעין מן האדם שלא בפניו אמר ליה רבי ירמיה אנן משלחינן בתריה שלשה איגרין וכו' ומפרשי התם נמי והוא שעמד בדין וברח וכולי עכ"ל: כתב בתשובות מיימונית דספר משפטים סימן ל"ו רפיא בידו אם אמר זה כבר פרעתיו לנושה קודם שתבעני זה אם יכול להשביעו על ככה עכ"ל ואני אומר שדבר פשוט הוא שאינו יכול להשביעו בטענת שמא אבל מחרים חרם סתם : ודע שברייתא זו הובאה פ"ב דכתובות (יט.) אהא דאמרינן האומר שטר אמנה הוא אינו נאמן ואוקימנא דקאמר מלוה וכגון שחב לאחרים וכדרבי נתן כלומר שאין לו נכסים שיפרעו מהם בעלי חוב ונמצא מפסידם במה שאומר שטר אמנה הוא שאל"כ היו גובין מחוב זה מדרבי נתן והקשו בתוספות דנהימניה במגו דאי בעי מחיל כדאמרינן המוכר ש"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול וי"ל דהאי לאו מגו הוא שאין דעתו למחול ולהפסיד חובו אבל במה שאומר שטר אמנה הוא לא יפסיד חובו שיודע שהלוה אינו גזלן ולא יעכב מעותיו ואפשר לומר עוד דדוקא מוכר ש"ח דהוי מדרבנן יכול למחול אבל בנושה בחבירו שחייב לו מן התורה אינו יכול למחול והר"ן ז"ל סמך על תירוץ זה דנושה בחבירו שחייב לו מן התורה ושיעבודא דלוה גביה הוא אינו יכול למחיל היכא דלית ליה נכסי אחריני ומוכר שטר חוב שאני דמכירת שטרות דרבנן כפי דעת הרי"ף או משום דשיעבוד גופו של לוה נשאר גבי מלוה לדעת ר"ת וכתב עוד דהא דרבי נתן לא סגיא אלא לכשיגיע זמנו פקדיה רחמנא ללוה דליתיב למלוה קמא ומש"ה מוציאין מזה ונותנין לזה אבל לא סגי דליהוי מהשתא שיעבודא גביה עכ"ל והרא"ש לא כתב אלא תירוצא קמא שאין דעתו למחול ולהפסיד חובו משמע דס"ל שיכול הוא למחול: וכתב בעל התרומות בשער נ"א שכן דעת הרמב"ן ועיין במה שאכתוב בסמוך בשם הרא"ש בתשובה: ומ"ש רבינו ל"ש אם נתחייב לו וכולי לאפוקי ממ"ש בהג"א פרק שור שנגח ד' וה' ובמרדכי פרק המניח דדוקא היכא שלוה לוי משמעון ואח"כ לוה שמעון מראובן אז מוציאין מלוי ונותנים לראובן אבל היכא שלוה שמעון מראובן ואח"כ לוה לוי משמעון לא: ומ"ש ואין חילוק בזה וכו' כן כתב בעל התרומות בשער נ"א: ומ"ש בכל ענין שיתחייב לוי לשמעון וכולי בספר התרומות בשער נ"א כתוב ואיכא מ"ד דלא דיינינן דינא דרבי נתן אלא בחוב שהלוה לו או שנתחייב לו דרך מקח וממכר אבל בחוב דשכירות והענקה לא דקי"ל כרבי אליעזר דפ"ק דקידושין דלית ליה דר' נתן דדריש לו ולא לבעל חובו אלמא דליתיה מילתיה דרבי נתן אלא בחוב הבא דרך הלואה או דרך מקח וממכר ולדידן מסתברא לן כותיה בהענקה משום מיעוטא דלו ואיתא גזרת הכתוב

ולא מסתברא לן כותיה בשכירות ואע"ג דשכיר קרייה רחמנא לא ילפינן מיניה דהיכא דאתמר אתמר היכא דלא אתמר לא אתמר עכ"ל:

סעיף ב

וכתב בעל התרומות דוקא שאין לשמעון וכו' כך כתב בשער נ"א: ואף בזמן שאין לשמעון נכסים וכו' ג"ז כתב שם בעה"ת ונתן טעם לדבר משום דמוציאין קתני ב"ד מפקי ולא הוא ותו דלית ליה למטרח ולזבוניה למפרע חוביה ותביעה זו כההיא טירחא דמיא הילכך המלוה הראשון טורח ומוציא עם הכרח של ב"ד חובו של לוה שני ונפרע מחובו עכ"ל:

סעיף ג

ואין שמעון יכול למחול ללוי וכולי כ"כ בעל התרומות שם בשם הראב"ד והתוספות לחד תירוצא וכמו שכתבתי בסמוך וכ"כ הרא"ש בתשובה בכלל סט סימן ד' בשם התוספות:

סעיף ד

ואם אחר שנתחייב לוי וכו' כ"כ שם בעל התרומות וכ"כ. הרא"ש בתשובה ריש כלל ע"ג וז"ל ששאלת על המסרב שלא לירד לדין או ירד לדין ונתחייב ואינו רוצה לעשות צווי ב"ד ועכבו ב"ד ממונו שביד אחר ועבר על מצותן והחזירו למסרב נ"ל שאם לא ימצא ממה לגבות חייב הנפקד ליתן למלוה הממון שהחזיר למסרב וכ"כ המרדכי בר"פ שני דייני גזירות: כתב הרא"ש בתשובה כלל צ' סימן א' אף ע"פ שראובן מיחה בלוי שלא יפרע לשמעון לא מיקרי ראובן בהכי מוחזק דלא משתעבד לוי לראובן מדרבי נתן עד שיתברר בב"ד ששמעון חייב לו:

סעיף ה

ראובן הלוה לשמעון ע"פ וכו' כ"כ שם בעל התרומות: מת שמעון וכו' עד וב"ה לא כתב כן הם דברי בעל התרומות בשער נ"א. ומ"ש ה"ז משביעם היסת מפורש שהשבועה היא שאין בידם במה לפרוע חובת אביהם ולפי שקשה על זה דכיון שאין נכסים ידועים ללוה היאך הוא יכול להשביעם בטענת שמא לכך כתב רבינו שהרי הוא טוען טענת ברי וכו':

סעיף ו

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל פ"ט סימן ג' עיין בהגהת אשירי פרק שור שנגח ד' וה' ושם תמצא חילוקים בהא דרבי נתן: כתב המרדכי בס"פ הכותב על המלמד שהלוה מעותיו על ידי בעל הבית והפסיד קצת משכונות ולא נתפשר עם העכו"ם והלך לו והניח קצת מעות ביד שמעון ובע"ה טוען אני צריך לפייס העכו"ם בשבילו תן לי מעות שבידך נ"ל דאין לבעל הבית על שמעון כלום אלא ילך אחר המלמד ויתבענו בדין ואי לא אפשר לשדורי ליה עבדינן כרב נחמן דאמר (כתובות פח.) אפילו ב"ח נפרע שלא בפניו עכ"ל:

סימן פז

סעיף א

התובע מחבירו ממון אי חפץ שהיה יכול להחזיק באותו חפץ שהיה יכול לומר להד"ם או לקוח הוא בידי או החזרתיו לך כפי מה שביארתי למעלה סימן ע"ב שאם אינו יכול להחזיק בו מה לנו ולשבועתו: אם הוא מודה במקצת וכו' דין מודה במקצת משנה ריש שבועת הדיינין (שבועות לח.) ודין עד אחד פ' הכותב (כתובות פז.) לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת לכל עון ולכל חטאת אינו קם אבל קם הוא לשבועה ואמר מר כ"מ ששנים מחייבין אותו ממון אחד מחייבו שבועה: ואם העד המכחישו הוא בכתב עיין בסימן נ"א: ואם עד אחד מעיד כדברי המלוה ועד אחד מעיד כדברי הלוה כתב רבינו בסימן פ"ב דכיון שהעדים מכחישין זה את זה אין משביעים אותו שבועת התורה ובסימן פ"ד כתב דע"א המסייעו פוטרו משבועה ואפילו משבועת היסת ובעל התרומות סובר שאינו פוטרו משבועת היסת ועיין במה שכתבתי שם ובסימן ע"ה: אפילו אינו יודע שחייב לו וכו' כלומר שהתובע אינו יודע שחייב לו זה כלום אלא העד אמר לו פלוני חייב לך מנה ותבעו זה והביא העד חייב הלה לישבע שבועת התורה כמו שפירשתי לעיל סימן ע"ה וכבר נתבאר שם שזהו דעת הרי"ף ושיש חולקים בדבר: (ב) אבל הכופר בכל וכו' משנה פ' שבועת הדיינין (שם): כתב הרשב"א בתשובה שאין שבועה למודה מקצת אלא דוקא במודה שהוא חייב מקצת ממש אבל לא בכופר הכל אלא שמתחייב מתוך טענתו כגון שתבעו מנה והוא אומר לא לויתי וחזר ואמר לויתי חמשים ופרעתים דהוחזק כפרן לאותו ממון וכתבתי בסימן ע"ה. ובתשובה אחרת כתב שמעון כופר בכל ואין לו עליו אלא היסת זולתי על הרבית שהוצרך ללוות ברבית ולפרוע לב"ח שנכנס לו ערב בשביל ראובן שבזה רואה אני לחייב את שמעון שאפילו נתן לו ראובן רשות בפירוש ללוות עליו ברבית ולפרוע החוב אין לשמעון לעשות כן ורבית קצוצה היא. ומ"מ אע"פ שיתחייב שמעון באותו סך הרבית אין חיוב זה עושהו כמודה מקצת להתחייב שבועת התורה על מה שכפר שאין המתחייב במקצת מתוך טענת הכפירה כמודה מקצת מפורש בפיו אשר יאמר כי הוא זה כתיב וזה נ"ל באמת עכ"ל: כתב הר"ן בפרק שבועת הדיינין התובע ואמר מנה לי בידך חמשין הלואה וחמשין מחמת חבלה שחבלת בי ועדיין לא נשבע נתבע על חבלתו ונתבע כופר בכל אע"פ שהתובע נאמן בשבועה בחמשין דחבלה נתבע פטור לפי שעדיין אין לתבוע אצלו ממון אלא גורם לממון דמי יימר דמשתבע אבל לאחר שנשבע על חבלתו ועדיין עומד בתביעתו בחמשין דהלואה ונתבע כופר בכל מסתברא לי דחייב דהיינו דרבי חייא קמייתא (ב"מ ג'.) מנה לי בידך והלה אומר אין לך

בידי כלום והעדים מעידים אותו שיש בידו חמשים הכא נמי אנן סהדי דחמשין דחבלה אית ליה גביה כיון שכבר נשבע :

סעיף ד

ואפי' במודה מקצת אם אמר לו הילך וכו' כבר כתבתי בסימן ע"ה שהיא מימרא דרב ששת בריש מציעא (ד.) ושכתוב בהג"א דלא הוי הילך אלא דוקא כשמחזיר לו אותו מעות שהלוהו או אותו פקדון עצמו וכן משמע מפירש וז"ל הר"ן והילך פירש"י לא הוצאתים והם שלך בכל מקום שהם משמע דאי אמר הילך מעות אחרים תחתיהם אע"ג דנקיט להו בב"ד ובעי למיתבינהו לאו הילך הוא ולפי דברים הללו הילך לא משכחת לה אלא בפקדון לפי שהפקדון ברשות בעליו הוא בכל מקום שהוא ואותן מעות בעצמן של מפקיד הן אבל במלוה לא משכחת לה שאפילו ישנן להנהו מעות שהלוה לו בעין לא מצי למימר ליה הרי הן שלך בכל מקום שהן דהא מסקינן פ"ב דקידושין (מז.) גבי מקדש במלוה דמלוה אע"פ שהיא בעינה ברשות לוה קאי ולא ברשות מלוה לא לחזרה ולא לאונסין וא"כ היאך יאמר לו שהן שלו בכל מקום שהן אלא ודאי לדברי רש"י הילך לא משכחת ליה אלא בפקדון אבל לא במלוה. ואין כן דעת הגאונים שהם הסכימו דהילך איתיה בין במלוה בין בפקדון דמלוה כל שהן בידו והוא מזומן לתת לתובע הו"ל הילך ופטור בין שהם אותם מעות שהלוה לו או אחרים דכמי שנתנם לו כבר דמיא ובפקדון כל היכא דמודה ליה אף ע"פ שאינו מזומן בידו ועומד באגם הו"ל הילך משום דכל היכא דאיתיה ברשותא דמארי' איתיה וראיה דפקדון אע"פ שעומד באגם כיון דמודה ליה הו"ל הילך מפ"ק דמציעא וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ג ח"ב ובספ"ג מטוען כתב ה"ה שנראה מדברי הרמב"ם דאפילו בפקדון אם לא אמר הילך אע"פ שהוא בעין הו"ל מודה מקצת אבל הרמב"ן והרשב"א כתבו כדברי הר"ן ואפשר לומר דהילך שכתב שם הרמב"ם לאו למימרא שמביא הכלי בידו אלא שהכלי בעין לאפוקי שלא נאבד או נשרף אלא שבפ"א מהלכות טוען כתב הטוען מטלטלים על חבירו והודה במקצת ונתנו מיד וא"ל אין לך בידי אלא זה והילך פטור משבועת התורה. כתב בעל התרומות בשער ז' בשם התוספות דרש"י גריס כיון דקא מודה ליה בגווייהו כמאן דנקיט להו דמי והאי גירסא שייכא בפקדון ובספרים דגרסי כמאן דנקיט להו מלוה דמי צ"ל שעתה כשאומר הילך פורע לו מידו לידו והוי כמאן דנקט להו מלוה מעיקרא קודם שהודה הלוה גם הרמב"ם בספרו לשון נותנו מיד נקט עכ"ל. חילוקים בענין אומר הילך עיין בנ"י פרק השואל אמתניתין דהמחליף פרה בחמור. וכתב עוד בעל התרומות בשער הנזכר שדעת הרז"ה דהילך נקרא אפילו קאי באגמא והר"א חלוק עליו וסבור דלא מיקרי הילך אלא כשנותנו

מידו לידו. והרא"ש כתב בריש פ"ב דכתובות בזה ואכתבנו בסמוך: וכתב הר"י ן' מיגא"ש וכו' טענת הר"י וטענת החולקים עליו כתב נ"י בריש מציעא והר"ן בריש שבועת הדיינין והר"ן מסכים לדברי הר"י ן' מיגא"ש וגם הרמב"ם בפרק ד' מהלכות טוען ונטען מסכים לדברי ן' מיגא"ש וכתב ה"ה שכתב הר"י ן' מיגא"ש שכן דעת הרי"ף דמשכון לאו הילך הוא וכתב הריב"ש בסימן שצ"ו דטעמא משום דלא מיקרי הילך אלא מה שהוא פרעון גמור אבל משכון דעדיין צריך שומת ב"ד וגובייגא ומכירה לא ומיהו איפשר שאם נתן לו רשות למכור המשכון ושיפרע לו ממנו חובו בלא רשות ב"ד ואדם בעולם הוי הילך עכ"ל: (ב"ה) וכתב הריטב"א שאם המשכון דמיו קצובין ונותנו לו מיד בפרעון גמור וידעינן דלית ליה זוזי בעין למפרעיה הוי הילך: כתב רבינו ירוחם בנתיב ג' חלק ב' תובע לחבירו בשמא ומתוך הודאת הנתבע חזרה טענתו ברי שהודה במקצת חייב שבועת התורה כך נראה מדברי רש"י בפ' הניזקין (גיטין נא:) וגדולי המורים חלקו עליו עכ"ל: אין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות ואם נשבעין על הודאתו יתבאר בסימן שאחר זה:

סעיף ה

תבעו שני כלים וכו' כ"כ בעה"ת שער ז' משום דכיון שנפחת מדמיו הוה ליה כחופר בקרקע שיחין ומערות דלאו הילך הוא כדאמרינן בהשואל (דף ק:) דכיון שמחוסר תשלומין מאותו פחת לאו הילך הוא וכן הלכה: ונ"ל שמה שכתב רבינו או שיש לו עדים צריך למחוק ולהגיה ויש לו עדים ואיפשר לקיים הגירסא ולפרש וטען התובע וכו' שטוען כך או ע"פ עדים או שהלה מודה אבל תימה דאפילו בלא עדים ובלא הודאת הנטען למה לא יועיל טענתו שיודע שהלה נשתמש בו ונפחת מדמיו כדי לסתור טענת הילך ואיפשר דטעמא משום דא"כ כשישבע לו שלא נשתמש בו סגי ולא היה צריך לישבע על השאר אבל כשיש עדים או שהוא מודה נשבע על השאר: כתב הרא"ש ברפ"ב דכתובות דהיכא דתבעו ק"ק והודה לו במנה והוא בענין שלא היה יכול לכפור באותו מנה כגון שאם היה כופר בו היה טוען אחר מעשה ב"ד פטור משבועה משום דההוא מנה דמודה ביה הו"ל הילך כיון דאין לו טענה לפטור ממנו ואאידך מנה הו"ל כופר בכל ופטור משבועה והכי איתא בירושלמי: (ב"ה) ויש גמגום בזה לפי מה שפסקנו כדברי האומרים דלא מיקרי הילך אלא כשנותנו לו מיד אבל אם אומר לו הרי הוא בביתי ואתננו לך אין זה הילך מכ"ש דבנדון זה לא הוי הילך אבל מטעם אחר יש לקיים דין זה דלא מקרי מודה מקצת אלא כשמודה בדבר שהוא יכול לכפור בו אבל בדבר שלא היה יכול לכפור בו לא מקרי מודה וכמו שכתב הרי"ף בפ"ק דמציעא והרמב"ם פרק ד' מטוען:

סעיף ו

אם נראה לדיין שהנתבע מערים וכו' כתב בעל התרומות בשער ז' כתב הר"י הלוי וטענת הילך שפטרנוהו משבועת התורה דוקא שלא יהא כמערים אבל אם נראה לדיין שהוא כמערים לדחות השבועה מעליו חייב שבועת התורה וכן פסק ר"ח עכ"ל והוא נלמד מפרק שבועת הדיינים (שבועות מ:) דאמר שמואל טענו חטים וקדם והודה לו בשעורים אם כמערים חייב ואם כמודה פטור:

סעיף ז

כתב הרמב"ם פ"ג מטוען וז"ל מנה וכלי יש לי בידך אין לך בידי אלא הכלי והילך ה"ז פטור ונשבע היסת שאין לו אצלו אלא זה אמר בעל הכלי אין זה הכלי כולל בשבועתו שזה כליו הודה הנטען שאין זה כליו ונתחלף לו באחר ה"ז חייב שבועה עכ"ל: ומ"ש רבינו ואפשר שהוא סובר דמשכון אינו נקרא הילך הוא מדייק כן ממה שכתב הודה הנטען שאין זה כליו ונתחלף לו באחר ה"ז חייב שבועה וכלי זה שבידו הוי משכון בידו תחת האחר שנתחלף ואפ"ה כתב שחייב שבועה וכבר כתבתי בסמוך דבהדיא כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות טוען דמשכון לאו הילך הוא ולא הו"ל לרבינו לכתבו בלשון אפשר:

סעיף ח

אע"פ שכופר בכל וכו' כבר כתבתי לעיל סימן ע"ה דאפילו היכא דליכא דררא דממונא משבעינן ליה וכ"ש באומר הילך או שאר טענות שכתב רבינו דאית בהו דררא דממונא:

סעיף ט

ובלבד שיתבענו התובע טענת ודאי כדפרישית לעיל סימן ע"ה: כתב בתשובות להרמב"ן סימן ק"ט אם ראובן תבע את שמעון גזלתני או הלויתני בריבית בפני עדים אין משביעין אותו כיון דלדברי התובע חשוד הוא ועיין במה שכתבתי בסימן ע"ה:

סעיף י

פרש"י שאין כופר הכל פטור מן התורה אלא בהלואה וכו' אבל תבעו בפקדון שהפקיד בידו אפילו כפר בכולו חייב לישבע מן התורה בפרק הגוזל עצים (בבא קמא דף קז:) אהא דא"ר חייא בר יוסף עירוב פרשיות כתוב כאן וכי כתיב כי הוא זה אמלוה הוא דכתיב פרש"י עירוב פרשיות. פסוק שהוא מפרשה אחרת נתערב בזו שאינו מקומו דהאי כי הוא זה דמשמע הודאה מקצת באם כסף תלוה הוה ליה למכתביה דהתם קאי דאילו בהאי פרשתא דפקדון בלא הודאה מקצת מיחייב ומ"ש מלוה כדרבה דאמר מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו וגבי מלוה הוא דאיכא למימר הכי אבל גבי פקדון מעיז ומעיז ופרש"י ומ"ש מלוה דעקרינן

לקרא מדוכתיה כדרבה דאמר אין אדם מעיז פניו בפני זה שעשה לו טובה הילכך היכא דכפר הכל פטור משבועה דאי לאו קושטא בהדיה לא הו"מ למכפר ביה והיכא דמודה מקצת בכוליה בעי למכפריה והא דלא כפריה משום דאין מעיז אבל בפקדון דאין כאן טובה מעיז ומעיז הילכך אפילו כפר בכוליה רמא רחמנא עליה שבועה עכ"ל והתוספות הקשו עליו בכמה דוכתי משמע דבפקדון נמי אינו מחוייב שבועה אלא אם כן הודה במקצת והעלו כפירוש ריב"א וכ"כ הרא"ש וז"ל עירוב פרשיות כתוב כאן פירוש פרשיות הכתובות באלה המשפטים מעורבות הן וכי כתיב כי הוא זה בטענה דלא שייכא אלא במלוה דהיינו כפירה והודאה הוא דכתיב ובין במלוה ובין בפקדון אבל בטענה דלא שייכא אלא בפקדון כגון שבועת השומרין ש"ח שנגנבה וש"ש ושוכר שנאנסה ושואל שמתה מחמת מלאכה אפילו כופר הכל חייב ומ"ש מלוה כדרבה וכו' חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו שידוע שהוא משקר וה"ה נמי בפני המפקיד לכפור הכלי ובמלוה פירוש טענה דלא שייכא אלא במלוה דהיינו כפירה והודאה הוא דאינו מעיז לפי שכנגדו יודע שהוא משקר אבל בטענה דלא שייכא אלא בפקדון מעיז ומעיז הילכך אפי' כופר בכל חייב עכ"ל: ומ"ש רבינו אחר פירש"י אבל אין דעת הרמב"ם כן שכתב אין אחד מהשומרים צריך להודות במקצת בפרק ב' מהלכות שכירות כתב כן וכתב עליו ה"ה כן מוסכם מהגאונים ומבואר בפרק הגוזל עצים דלא כרמי בר חמא אלא כרבי חייא ברבי יוסף דאמר עירוב פרשיות כתוב כאן ומבואר בהלכות שם וכן מוכיח בס"פ המוכר את הבית (בבא בתרא ע:) שאפילו טען נאנס הכל חייב שבועה מן התורה עד כאן לשונו: ומ"ש כיצד הפקידו כלים וטען שנגנבו אז נשבע ונפטר אבל אם א"ל הפקדתיך וזה אומר לא הפקדת וכו' לא מצאתי בדברי הרמב"ם לשון זה בסגנון שכתבו רבינו אבל כלל דברים אלו הם בפ"ב מהלכות שכירות ופ"ו מהלכות שאלה. וכתב ה"ה בפ"ב מהלכות שכירות זה פשוט שאין שבועת השומרים בכופר בכל אלא בטוען נאנסו אבל בטוען לא הפקדתני או לא נעשיתי שומר או החזרתי שכל אלו טענות שהמפקיד יודע בהם כמו הנפקד אין שם חיוב שבועה אלא במודה מקצת וכן מוכיחות המשניות שבפרק שבועת הדיינים בבירור אבל פשוט הוא שיש שם שבועת היסת עכ"ל. ובסה"ת שער ז' מצאתי שכתב בשם הרמב"ם כמ"ש רבינו בשמו אות באות נראה שכך היה כתוב בנוסחא שלהם בדברי הרמב"ם:

סעיף יא
וכשם שע"א מחייבו שבועה וכו' עיין במ"ש סימן ע"ה וסימן פ"ד :

סעיף יב
מדברי הרמב"ם בביאור ענייני השבועות וכו' פי"א מהלכות שבועות:

סעיף טז

ואלו הדברים שבין שבועה דאורייתא וכו' פרק שבועת הדיינין (שבועות מא.) מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן איכא בינייהו מיפך שבועה בדאורייתא לא מפכינן בדרבנן מפכינן ולמר בר רב אשי דאמר בדאורייתא נמי מפכינן מאי איכא בין דאורייתא לדרבנן איכא בינייהו מיחת לנכסיה בדאורייתא נחתינן לנכסיה בדרבנן לא נחתינן ולרבי יוסי דאמר בדרבנן נמי נחתינן לנכסיה מאי איכא בין דאורייתא לדרבנן איכא בינייהו שכנגדו חשוד על השבועה בדאורייתא אם הנתבע חשוד על השבועה שכנגדו נשבע ונוטל בדרבנן תקנתא היא ותקנתא לתקנתא לא עבדינן ולרבנן דפליגי עליה דרבי יוסי ואמרי בדרבנן לא נחתינן לנכסיה מאי עבדינן משמתינן ליה עד דמטי זמן ניגודיה דהיינו אחר שלשים יום כדאמרינן פ"ק דקידושין רב מנגיד אמאן דמשהי עליה שמתא דרבנן ל' יום ונגדינן ליה ושבקינן ליה ומשמע לן דגם לרבנן דפליגי ארבי יוסי ולאמוראי דפליגי אמר בר רב אשי יש כל החילוקים האלו בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן אלא דלרבי יוסי ולמר בר רב אשי חסר אחד מהחילוקים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה וכתבו התוס' שיש פוסקים כמר בר רב אשי והם נמשכים לדעת רבינו גרשום ורבינו האי אבל ר"ח והרי"ף פסקו דלא כמר בר רב אשי ולדבריהם נמשכו הרא"ש והרמב"ם פ"א מטוען והרשב"א בתשובה וכן נראה מדברי התוס' ובהיות כי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש הסכימו לדעת ר"ח והתוס' והרשב"א נמי ס"ל הכי וגם רבינו סתם הדברים לדעתם הכי נקטינן ובפלוגתא דרבי יוסי ורבנן פשיטא דהלכתא כרבנן. וכתב הרא"ש איכא בינייהו מיפך שבועה בדאורייתא אם אמר נתבע ישבע ויטול ואמר התובע איני נשבע בדאורייתא לא מפכינן אלא אומר לנתבע הואיל והטילה התורה עליך שבועה השבע או צא תן אבל בדרבנן הואיל ומדאורייתא פטור בלא שבועה יכול לומר לתובע השבועה שהטילו חכמים עלי אני מהפכה עליך השבע וטול ואם לא רצה לישבע מוקמינן לנתבע אדאורייתא ופטור בלא שבועה וכתב הרי"ף ז"ל פרק הכותב דכי מפכינן בדרבנן דוקא מנתבע לתובע אבל מתובע לנתבע לא מפכינן וטעמא דמילתא דמנתבע לתובע מפכינן משום דא"ל אנת לית לך גבאי ולא מידי אי ניחא לך אישתבע ושקול אבל מתובע עליה דנתבע יכול למימר ליה אי ניחא לך אישתבע ושקול ואי לא ניחא לך ובעית להפוכה שבועה אף ע"ג דטבא היא לדידי לאשתבועי ומיפטר אנא לא ניחא לי בהאי תקנתא דומיא דמאי דאמרינן (כתובות פג.) האומר אי איפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לו ונראה שלזה כיון רש"י שכתב מיפך שבועה אם אמר הנתבע לתובע השבע וטול. וכתב הרשב"א שדעת הגאונים כהרי"ף וכן הסכימו רבותי וכדעתם דעתי עכ"ל.

וכתב הר"ן בפרק שבועת הדיינין דכי אמרינן מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן בשבועת היסת קא בעי וכך פי' רש"י דאילו לשבועת המשנה לא בעינן מאי בינייהו דהא כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין ואלו השנויים במשנה נשבעין ונוטלין ומעתה לא למדנו משמועה זו לשבועת המשנה היפוך כלל ובודאי שלאותם השנויים שם שהיה מן הדין שלא יטלו אפילו בשבועה כגון שכיר ונגזל ונחבל אין ללמוד משבועת היסת דמפכינן אדרבה יש ללמוד אותם משבועת התורה שאין מהפכים דטעמא דבדאורייתא לא מפכינן ודרבנן מפכינן היינו משום דבדאורייתא חיוב הנתבע מרובה ומכיון שהוטלה עליו שבועה הוא מחויב גמור או לשלם או לישבע ומעתה לאו כל הימנו שיהפך אותה על התובע משא"כ בשבועה דרבנן שאין החיוב חל עליו כ"כ דהא לא נחתינן לנכסיה ואותן נשבעין ונוטלין שאין נוטלין אפילו בשבועה אלא מן התקנה ולא מן הדין לשבועה דאורייתא דמו שהרי כשם שבמודה במקצת הדין ברור שישלם אם לא רצה לישבע ומש"ה לא מפכינן כך באלו הדין ברור מן התורה שאין להם ליטול אפילו בשבועה ומעתה היאך נייפה כחן שיוכלו להפך שבועת תקנה זו על הנתבע אבל באותם השנויים שם שהיה מן הדין שיטלו אף בלא שבועה כגון עד אחד מעידו שהוא פרוע ופוגם שטרו והבא ליפרע מנכסים משועבדים ומנכסי יתומים באלו הוא שאפשר לדון ולומר דכיון דמדאורייתא שקלי בלא שבועה נמצאת שבועה זו שהוטלה עליהן חומרא בעלמא כשבועת הנתבע הכופר בכל וכשם שהכופר בכל יכול להפך שבועתו מפני שאינה אלא חומרא יתירא כך היה אפשר לדון באלו וזה נראה דעת רש"י ואע"פ כן דעתו של הרי"ף דאף באלו לא מפכינן והכי ודאי מסתברא דשאני אוקומי ממונא מאפוקי ממונא ועוד דכיון דאפוכי שבועה משום קולא דשבועה היא אמרו בשבועת היסת דקילא טפי דמפכינן אין לנו בשבועת המשנה דחמירא טפי מינה עכ"ל. הכלל העולה דבשבועה דאורייתא או בשבועת המשנה אם היא מהנשבעין ונוטלין לא מפכינן אבל בשבועת היסת או בשבועת המשנה אם היא מהנשבעין ונפטרין כגון הנשבעין על טענת ספק מהפכינן. והרמב"ם פ"א מטוען השוה הנשבעין בטענת ספק לשבועת היסת לענין דלא נחתינן לנכסיה ולענין היפך נראה שחילק ביניהם שכתב ואין לך שבועה שתהפך אלא שבועת היסת בלבד. וכ"כ המרדכי בפרק כל הנשבעין בשם רבינו האי ורבינו שמואל. ואפשר שטעמו שאה"נ שהיה יכול להפכה כדין שבועת היסת אילו היה אפשר לתובע לישבע אבל כיון שטוענו ספק א"א לו לישבע הלכך אין מהפכין: (ב"ה) ומ"ש רבי' בשם הרמ"ה דאי טעין לישתבע לי דחשיד לי בכך וכך הדין עמו יש לתמוה עליו דטענת שמא היא זו ואין נשבעין עליה ואפשר דחרם סתם קאמר ולא דק: אם החייב

שבועה הוא בעיר אחרת והוא דן עם מורשה של התובע והפך השבועה על בעל דינו כתבתי בסי' קכ"ג: מ"כ ראובן שהיה חשוד על השבועה ונתחייב שבועה על קרקע שהיא דרבנן אין שכנגדו נשבע ונוטל דתקנתא לתקנתא לא עבדינן אבל אם נתחייב הנתבע שבועה דאורייתא שאז שכנגדו נשבע ונוטל ע"י גלגול נשבע גם על הקרקע דתנן זוקקין את הנכסים שיש להן אחריות לישבע עליהם. וכתב הריטב"א בפ' הכותב שהחייב שבועה שקדם ותפס שאם הוא חייב שבועה דרבנן ולא רצה לישבע לא מפקינן מיניה כי היכי דלא נחתינן לנכסיה וכ"כ הרא"ש וכתב הר"ן ומיהו כתב הרמב"ן דמסתברא דדוקא בדתפס מעות אבל תפס מטלטלי כיון דגופייהו לא מיקנו ליה מפקינן מיניה והדר לא גבי אלא בשבועה עכ"ל והר"ן כתב פרק שבועת הדיינין גבי האומר שטר פרוע הוא דכי אמרינן בדרבנן לא נתתינן לנכסיה ה"מ בנתבע שהוא תופס ברשות אבל תובע שתפס שלא ברשות אפקינן מיניה. ודע שזה שכתבו הרי"ף והרא"ש בהכותב שאם קדם ותפס והוא חייב שבועה דרבנן לא מפקינן מיניה כי היכי דלא נחתינן לנכסיה מיירי בשבועת המשנה שהיא מהנשבעין ונוטלין גם מ"ש הר"ן דכי אמרינן בדרבנן לא נחתינן לנכסיה ה"מ בנתבע וכו' הוא גם כן בשבועה כעין דאורייתא שנשבע ונוטל כמבואר שם בדבריו מעתה למדנו דלהרי"ף והרא"ש והר"ן כי אמרינן דבדרבנן לא נחתינן לנכסיה בין שבועת היסת בין שבועת המשנה הכל בכלל וכ"כ הרמב"ם פרק א' מטוען: ומ"ש רבינו שכתב הרי"ף בתשובה שאם שניהם רוצים מהפכים כך נראה מדברי הרי"ף פרק שבועת הדיינין שכתב איכא בינייהו מיפך שבועה אם אמר הנתבע ישבע הוא ויטול ואמר התובע איני זז מדין תורה בדאורייתא לא מפכינן משמע בהדיא דטעמא משום דאידך אומר איני זז מדין תורה הא אם נתרצו שניהם מפכינן וכ"נ מדברי הרא"ש שם וסברת רבינו שמואל בן חפני איני מוצא לה טעם הגון ואפשר דס"ל שהתורה הקפידה שישבע זה או ישלם בלא שבועת חבירו ואם אנו אומרים שישבע חבירו וישלם זה נמצינו כעוקרים דברי תורה וטטם דחוק הוא זה: ומ"ש רבינו אם הוא מהנשבעין ונפטרין כלומר דבנשבעין ונוטלין לא שייך למימר אם לא רצה לישבע נחתינן לנכסיה או לא נחתינן וכתבו הגהות פ"א מטוען בשם ס"ה אע"פ ששבועה דרבנן מהפכינן אין זו תקנתא לתקנתא כיון שהוא ברצון הנתבע כדפרשב"ם תקנתא לתקנתא כלומר ב' תקנות ע"כ של נתבע עכ"ל:

סעיף כ

ומ"ש ועוד יש ביניהם דבשל תורה היה הנתבע חשוד וכו' בריש מציעא [ה:] בעובדא דההוא רעיא:

סעיף כב

ועוד יש ביניהם דבשל תורה צריך נק"ח וכו' בפרק שבועת הדייני' (לח.) אמר רבא האי דיינא דאשבע בה' אלהי ישראל ולא אתפסיה לנשבע חפצא בידיה נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר ורש"י כתב בהכותב (פח.) דשבועת המשנה לא בעיא נק"ח ובהשולח (לה.) כתב דבעיא נקיטת חפץ וכתב הרא"ש והר"ן בפ' שבועת הדיינין שכתבו הגאוני' דבשבועה דאורייתא בעיא אנקוטי חפצא ושבועת היסת לא בעיא אנקוטי חפצא אבל הנשבעין ונוטלין בעיא אנקוטי חפצא כעין דאורייתא דמשום דהנך נוטלין בשבועה החמירו בשבועתן והא דכי בעינן מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן ולא קאמר איכא בינייהו אנקוטי חפצא משום דהתם לא בעי על תיקון השבועה אלא נפקותא לענין דינא קבעי: וכתב הרשב"א בתשובה שבועת היסת גם היא בשם או בכינוי אלא שאין צריך לתפוס חפץ בידו שאין נקיטת חפץ אלא בשבועת התורה ושבועת המשנה עכ"ל. וכתב הר"ן שיש אומרים דשבועת היסת נמי בנקיטת חפץ היא ודחה הר"ן דבריהם והעלה שאין לזוז מדברי הגאונים שקבלתם תורה היא וכן דעת הרמב"ם בפי"א מהלכות שבועות דשבועת היסת לא בעיא נקיטת חפץ אלא שהוא ז"ל כתב שם שכבר נהגו הכל להיות ס"ת ביד חזן הכנסת או שאר העם בעת שמשביעין שבועת היסת כדי לאיים עליו ואע"פ שלפי דברי הרא"ש אותם שהיה דינם ליטול בלא שבועה אלא שחכמים החמירו עליהם לישבע דין הוא שלא יצטרכו נקיטת חפץ מ"מ משמע דלא פלוג רבנן וכל הנשבעין ונוטלין הם בנקיטת חפץ אלא שכתבו הגהות פי"א מהל' שבועות שמ"ש רש"י בהכותב דשבועת המשנה לא בעיא נקיטת חפץ היינו התם דוקא משום דמדינא ראוי שתטול בלא שבועה ואין השבועה אלא כדי להפיס דעתו של בעל (דין) וכ"כ בדברי הגאונים אבל שבועה שהיא רק להפיס לא בעיא נקיטת חפץ מיהו שכיר דנשבע ונוטל ופועלין אע"ג דנשבעין כדי להפיס נ"ל דבעו נקיטת חפץ דאדרבה חידוש גדול מאי דשקלי אפילו ע"י שבועה עכ"ל ועיין עוד שם ומשמע מדברי הגאונים דדוקא נשבעין ונוטלין הוא דבעו נקיטת חפץ אבל לא הנשבעין ונפטרין כגון הנשבעין בטענת ספק כשבועת השותפין והאריסין אבל הרמב"ם כתב פי"א מהלכות שבועות ושבועות הדיינין בין שהיתה של תורה או של ד"ס בין על טענת ודאי בין על טענת ספק כך הוא הנשבע אוחז ס"ת בזרועו וכתבו רבינו בסמוך משמע דבכל שבועת המשנה אפילו בנשבעין ונפטרין בעיא נקיטת חפץ: כתב הר"ן בריש שבועת הדיינין דבויקרא רבא משמע דכשמשביעין את האדם בס"ת מביאין לפניו נודות נפוחים וכן אמרו בשם גאון שמאיימין עליו בדברים אחרים כגון מטה של מתים ונרות דולקות ושופרות ומתירין

הנודות או מבקעין ומכבין הנרות בשעת שבועה ומסתברא דלא עבדי הכי בת"ח אלא לכתחלה בתפילין ותו לא מידי עוד נ"ל שכיון שלא הוזכר בתלמוד דידן אינו אלא שיש ביד הדיין להחמיר עליו בכיוצא בזה כפי מה שעיניו רואות וחומר הענין שנשבע עליו. וענין איומים הללו שכתב בשם גאון כתבם הגהות מיימון בפי"א מהלכות שבועה. בשם הערוך וכ"כ המרדכי בפרק שבועת הדיינין ובתשובת מהרי"ו סימן קנ"ד דאם נראה להחמיר ולאנקוטי חפצא רשאי:

סעיף כג

וכתב הרי"ף כפר בכל וכו' בריש שבועת הדיינין כתבו הרא"ש והר"ן שכ"כ הרי"ף בתשובה וכ"כ הרשב"א בתשובה שכתב העיטור בשם הרי"ף וכ"כ במישרים נ"א ח"ה וכ"כ בספר התרומות שער י' בשם הרי"ף:

סעיף כד

והאי חפץ צריך שיהיה ס"ת וכו' ריש שבועת הדיינין (שם) אמר רבא האי דיינא דאשבע בה' אלהי השמים כלומר בלא נקיטת חפץ נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר רב פפא אמר האי דיינא דאשבע בתפילין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר והלכתא כרבא ולית הלכתא כרב פפא ויליף בגמרא דבעינן נקיטת חפץ מדכתיב באברהם ואשביעך ואתפסיה לאליעזר ברית מילה. וכתבו התוספות דכיון דעדיין לא נצטוו יותר הויא כס"ת לגבייהו. וכתב הר"ן ודאמרינן לאנקוטי חפצא בידיה פירשו המפרשים שלא בתורה הוא נשבע אלא שאוחז ס"ת בזרועו כדי לאיים עליו והא דאמר רבא האי דיינא דאשבע בה' אלהי ישראל נעשה כמי שטעה בדבר משנה ה"ק דאע"ג דאשבעיה בה' אלהי ישראל כיון דלא אשבע בנקיטת חפץ הו"ל כטעה בדבר משנה וחוזר עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה וז"ל שבועת התורה צריך שיתפיס ס"ת בידו או תפילין ולא שיאמר אני נשבע בס"ת זה אלא צריך שיאחז הס"ת בידו ויאמר אני נשבע בשם פלוני כדכתיב שים נא ידך תחת יריכי ואשביעך בה' אלהי השמים. ואמרינן תו התם שבועה מעומד ת"ח מיושב שבועה בס"ת ת"ח לכתחלה בתפילין: כתבו הגהות מהלכות אישות והמרדכי בריש פרק שבועת הדיינין בשם הר"מ על ראובן ושמעון שעשו עיסקא ואמר ראובן לשמעון תן לי אמונת שמים שתחלוק עמי כל מה שתרויח לימים באים לחלוק הריוח ואמר ראובן השבע שלא הרווחת יותר ושמעון משיב כבר נתתי לך אמונתי שהוא כמו שבועה ולא אשבע עוד הדין עם ראובן ועיין שם ובתשובות הרשב"א שאכתוב בסמוך:

סעיף כה

ומ"ש רבינו וצריך לישבע בשם וכו' ג"ז מפורש שם דלרבנן ל"ש בשם ל"ש בכינוי הויא שבועה וכתב הרא"ש דטעמייהו דכיון דכתיב אלהי השמים היינו נמי כינוי י א"נ דבעיא

אנקוטי חפצא לאו דילפינן מהתם אלא אסמכתא בעלמא דתקנת חכמים הוא להטיל אימה על הנשבע: כתב בכתבי מה"ר איסרלן סימן ל"ב בשבועה דרבנן חוץ משבועת היסת דבעי אנקוטי חפצא ומהפכינן לה מצי התובע לומר לא בעינא מינך באנקוטי חפצא כדי שלא יהפכו עליו שבועה חמורה: כתב עוד שם סימן ל"ו נוהגין בגבולינו לישבע על הודאות למסים שהוא כעין דאורייתא שבועת השותפין שנשבע וישים ידו על הס"ת כשהוא מונח לפניו אבל אינו נוטלו בזרועו וכן בשבועה דאורייתא כגון כנגד העד אינו נוטל ס"ת בזרועו ובשאר שבועות כגון אשה שנשבעה אינה משימה ידה על ספר התורה רק על ספר אחר. כתוב במישרים נ"א ח"ה יש מהגאונים שכתבו שבועת היסת שלוקח החזן ס"ת ומחרים בשמו ויש מי שכתב שאינו כלל בס"ת אלא שמחרים בשמו חרם סתם וחרם סתם אינו לא בס"ת ולא בשמו אלא סתם עכ"ל: כתב בהגהות מרדכי סוף שבועות אם חייבו ב"ד לאדם לישבע אין רשאי להפטר בחרם אך נהגו העולם לשום חרם במקום שבועה. גם תקנו הגאונים דאם לאחר שנשבע שבועה דאורייתא באו עדים שחשוד אין שבועתו כלום וישלם. ויש גאונים שר"ל כשחייבו ב"ד לאדם שבועה דאורייתא ולא רצה לישבע חייב לשלם ואין יכול לומר השבע וטול והר"י מקורביל אומר שקבלה בידו כה"ג יש לעשות פשרה וכן מנהג וכו' עכ"ל וטעם הר"י מקורביל משום דמספקא ליה אי הלכה כמר בר רב אשי או לא: כתב הריב"ש בסימן תל"ז שבועה דרבנן אינה לא בשם ולא בכינוי ולא בנקיטת חפץ אלא בשבועה סתם או בארור שארור בו שבועה וכן כתב רש"י בפרק השולח (גיטין לה.) במה שאמרו שם באלמנה שאין משביעין אותה אלא חוץ לבית דין וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א והוא הנכון אבל הרמב"ם כתב פי"א מה' שבועות שגם שבועה דרבנן בשם או בכינוי אלא שאינה בנקיטת חפץ ולא הודו לו עכ"ל:

סעיף כו

ומ"ש רבינו ובשאר כל אדם נמי אם נשבע מיושב וכו' כך כתב הרמב"ם פי"א משבועות ונ"ל שלמד כן מדאמרינן ת"ח לכתחלה בתפילין ואסיקנא דשאר כל אדם בדיעבד בתפילין אלמא לא מקילינן לת"ח לכתחלה אלא במאי דסגי לשאר כל אדם דיעבד וכיון דת"ח לכתחלה מיושב ממילא דשאר כל אדם בדיעבד במיושב סגי ליה: בתשובת הרשב"א ח"א סימן תתקס"ד שנים שנתעצמו בדין ונשבע שלא יטענו אלא האמת ואח"כ נתחייב האחד שבועה לחבירו אינו נפטר בשבועה הראשונה לפי שהשבועה הראשונה עדיין בשעה שנשבע לא יצא דבר שקר מפיו ושבועה אחרונה שצריך לישבע שפרע אם לא פרע הרי הוא שבועת שקר וחמירא טפי טובא עכ"ל: מטעם זה נראה דבההיא

דמרדכי שכתבתי בסמוך אפילו אם נשבע בתחלה בנקיטת חפץ חוזר ומשביעו לבסוף אבל הרא"ש כתב בכלל ק"ב סימן ו' אם נשבע לפרעו לזמנים ידועים יזהירוהו באותה שבועה שכבר נשבע שהוא אמת כמו שטען עכ"ל: כתב מהרי"ק בשורש י' דכל הפוסק דבשבועת היסת בעינן נקיטת חפץ הוי טועה בדבר משנה וחוזר ואיני יודע מה חזרה שייכא ביה שאם נאמר שיחזור לישבע בלא נקיטת חפץ הא חומרא היא לנתבע ועוד שכיון שהשבענוהו שבועה חמורה הרי הקלה בכלל ואפשר דהאי חוזר אשגרת לישן הוא או חוזר דקאמר היינו לומר שאם עדיין לא נשבע חוזר הדין אלא שקשה לזה אפילו טעה בשיקול הדעת כל שלא נעשה מעשה חוזר הדין וצ"ע :

סעיף כז

ומשביעין אותו בלשון שהוא מבין בו יתבאר בסמוך: כתב הרמב"ם הורו רבותי וכו' עד ונותן מה שטוענו חבירו הכל פי"א משבועות והוא ברייתא ריש שבועת הדיינין (שבועות לט.) ת"ר שבועת הדיינין כלשונה נאמרה כלומר בכל לשון שהוא מבין בו אומרים לו הוי יודע שכל העולם כולו נזדעזע וכו" עד שבועת שקר מכלה אותם ואהא דקתני כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו וממשפחתו פריך בגמרא ובשאר עבירות ממשפחתו לא והכתיב ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו ותניא אר"ש אם הוא חטא משפחתו מה חטאו לומר לך אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסים ויש בה לסטים שאין כולם לסטים מפני שמחפין עליו ומשני התם בפורענות קלה ולא הבאה עליו הכא בדינא דידיה. מכל מקום משמע דבין בשבועה בין בשאר עבירות אין בני משפחתו נענשים יותר מכל העולם אלא כשמחפים עליו ולפיכך כתב וכאן ממנו וממשפחתו שמחפים עליו:

סעיף כט

ואם אומר איני נשבע וכו' סוף הברייתא הנזכרת אם אמר איני נשבע פוטרין אותו מיד ופירש"י ואין משהין אותו כאן שלא יחזור בו וע"כ משלם בשקבל עליו בבית דין וכתב הר"ן נראה שהוא סובר דכל זמן שעסוקין באותו ענין יכול לחזור בו אבל בתר הכי לא שהמקבל עליו בבית דין איזה דבר שוב אינו חוזר ור"ת סובר שיכול לחזור בו ולפיכך דחק לפרש פוטרין אותו מיד כלומר וממהרין לפרעו כדי שלא יחזור בו וכן נראה מדברי הרמב"ם פרק י"א משבועות שכתב פוטרין אותו מיד ונותן מה שטוענו חבירו. מ"מ התוספות והרא"ש מסכימים לדברי רש"י: ומ"ש רבינו ומיהו כל זמן שלא יצא מבית דין יכול לחזור בו וכו' כן כתבו שם התוס' והרא"ש בשם ר"ש:

סעיף ל

ואם אמר הריני נשבע וכו' עד וע"ד ב"ד שם סוף הברייתא הנזכרת אלא שבמקו' מ"ש רבינו על דעתינו כתוב בברייתא ע"ד המקום ובדברי הרמב"ם כתוב כמו שכתב רבינו ואמרינן בגמרא בשלמא ההוא דקא משתבע קאי באיסוריה אלא ההוא דמשבע ליה אמאי אין כדתניא שבועת ה' תהיה בין שניהם שבועה חלה על שניהם ופרש"י ששניהם נענשים בה שלא דקדק למסור ממונו ביד איש נאמן ובא לידי חלול השם. והגהות בפרק הנזכר כתבו אבל התוס' פירשו בין שניהם ממ"נ אינה יוצאה בלא עונש אם הנשבע נשבע לשקר הרי עונש שבועה עליו ואם נשבע באמת עונש שבועה על המשביעו וכן פר"ח מסמ"ג עכ"ל: כתב ה"ה בפי"ו מהלכות מלוה שכתבו המפרשים שכל שבועה מן הדין היא בפני הלה שכנגדו: ובתשובת הרשב"א מי שנתחייב שבועה לחבירו והשביעו אחד מהבירורין ושליח בית דין שלא בפני חבירו אם נשבע כתקנו וע"ד ב"ד מסתברא שנפטר דלכתחלה הוא דאיחייב לישבע לפני בעל דינו ואילו רצה בעל דינו להשביעו בפני רבים ובמקומו שומעין לו כדליתא בפרק הכותב (כתובות דף פה.) אבל אם נשבע נשבע ואמרינן בפרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צג:) הראשונה נשבעת לשניה וכו' ודחינן התם שבועה לאחד שבועה למאה אלמא אין השלישית יכולה לומר אף בעלת דין דידי היא וצריכה לישבע לי בפני ע"כ. וכך מצאתי בתשובה אשכנזית וכתוב בה עוד מאן לימא לן דאי אמרה הך איתתא לא משתבענא במאתין אלא הכא או בעיר אחרת דכפינן לה לאשתבועי במאתין הא נשבע להכחיש העד הוא כפרעון הממון דעל ידי עדים ועוד שנים מעידים אותו שהלוה מנה בעיר זו והלך בעיר אחרת לפרעו שם אטו מי כפינן ליה לחזור לעירו ולפרוע שם הא תנן בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא דף קיח.) המלוה את חבירו בישוב לא יחזיר לו במדבר דוקא הוא דלא יפרע דלאו מקום המשתמר הוא הא בעיר אחרת רשאי הכי נמי גבי שבועה אם מצאו בעיר אחרת ורוצה לישבע לו רשאי מיהו אם טען התובע איני חפץ להשביעך עתה שמא אמחול לך השבועה לא מזדקקי ב"ד לאשבועי ואם שוב חזר לעירו ואז תבעו לישבע לו לא מצי אמר נתבע אלך בעיר אחרת ותבוא גם אתה שם ושם אשבע לך דלא מטריחינן לתובע ללך לעיר אחרת: כתב עוד שם דהיכא דאין התובע יודע האמת אלא ע"פ העד ודאי דלכתחלה יש לנתבע לישבע בפני העד כדאיתא בתוספתא פועלים נשבעים לפני חנוני ואם מת העד אינו צריך לישבע בפני התובע דכיון דלא ידע לא שייך ביה כיסופא הילכך נשבע אפילו שלא בפניו. ודבריו ראשונים דתשובה אשכנזית הנזכרת הם דברי הגהות מרדכי פרק תיתי י"א דכתובות ועיין שם בתשובת מיימון דספר הפלאה סימן א': וז"ל הריטב"א האיש

בתשובה ראיתי דבריך ע"ד המחויב שבועה שהשביעוהו בית דין שלא בפני בעל בעיר דבר וכבר שמעתי מי שדן כן מרבותי מאותה ראיה שכתבת ואע"פ שאין להשיב אבל מן הדין האומנם כי הראיה ההיא צריכה לפנים ואיכא למיפרך דשאני התם שאין חיוב השבועה הראשונה שלא נפרעה אלא על הספק וכמי שבא ליפרע מנכסים משועבדים וכיון שכבר נשבעה ע"ז בב"ד בפני השניה מה היא צריכה לישבע בפני השלישית אבל בכאן כיון דבעיא שבועה בפני בעל דין שטוענו ברי ויודע האמת כמוהו כי היכי דליכסוף מיניה ואולי שמגלגל עליו דברים אחרים היאך נפטר זה במה שנשבע שלא בפניו ושלא בשום גלגול כיון דאיתיה במתא ובשם הרי"ף ראיתי שהיה חולק על דין זה. ומה שכתבת דלכתחלה יכול בעל דין לכוף את חבירו שישבע במקומו מההוא דפרק הכותב תיתי ותשבע במאתין ההיא דרך היה לה לאותו מקום הא לאו הכי אינו רשאי להטריחו ללכת לעיר אחרת לישבע ואפילו מלוה ללוה עד כאן לשונו: רבינו ירוחם כתב בנתיב ג' תלק ד' בשם הרא"ש שאין כופה אותו שישבע במקומו אלא כששניהם דרים בעיר אחת והרמב"ן והרשב"א כתבו שאפילו אין דרים בעיר אחת יכול לכופו משביע שישבע לו בעירו וכן נראה סברת רב אלפס ונראה לי דוקא כשהיה העסק בעירו של משביע אז יתבייש מבני העיר עד כאן לשונו (י). ועיין בהר"ן פרק הכותב ובהגהות מרדכי פרק י"א: כתב במישרים נ"ח חלק ה' מי שחייב שבועה משום דבר דמדבריהם כגון מציאת חרש שוטה וקטן דיש בה גזל מפני דרכי שלום ואינו רוצה לישבע אין מוציאין בדיינין ואין יורדין לנכסיו אלא מנדין אותו עד ל' יום ומלקין אותו אחר שלשים יום בפרק ד' דשבועות עד כאן לשונו. והוא בכלל מה שנתבאר דבדרבנן לא נחתינן לנכסיה: בסי' ס"ט כתב רבינו שלא נתקנה שבועת היסת אלא בין טוען ונטען אבל לא על היורשים:

סעיף לא

מדברי הרמב"ם שבועת הדיינין בין שהיא של תורה וכו' עד כדי שלא ישבעו כלל בפרק י"א משבועות. וממ"ש בסוף דבריו ואע"פ שאין מאיימין לא בשבועת טענת ספק ולא בשבועת היסת נראה שמה שכתב וכל מי שיתחייב שבועת הדיינין וכו' בין שהיא מדבריהם הכוונה בשבועת המשנה שהיא מדבריהם אבל בשבועת היסת אף על פי שהיא על טענת ודאי אין מאיימין.

סעיף לה

וכתב רש"י בדורותינו ביטלו שבועה וכו' ר"פ שבועת הדיינים כתב הר"ן ובמקצת פירושי רש"י כתוב הכי ובדורותינו בטלו וכו' ואין נראה כן מדברי הרי"ף והרמב"ם וכבר כתבתי בסמוך דברי הריב"ש: מ"כ שאלת מי שנתחייב שבועה לחבירו ליום קבוע ועבר היום ואמר נשבעתי אם יכול להשביעו שבועת היסת נראה אם לא היתה שבועה ראשונה

בעשרה אלא ביחיד כאדם הנשבע לחבירו יכול לחזור ולהשביעו משום דחמיר ליה שנית שהיא במנין מידי דהוה אחשוד בשבועת ביטוי שלא חשיב שכנגדו חשוד על השבועה ועוד דיש מערימין בשבועה אבל אם היתה שבועה ראשונה במנין לא ידענא מה טיבה של שנית מראשונה ושלום שמעון בר אברהם ואנו לא נהגו להשביע במנין : מ"כ מה שטוען שמעון שקפץ ונשבע קודם שנתחייב אילו היה חייב שבועה לא היה נפטר בכך שצריך לישבע לאחר מעשה בית דין וקשה גזל הנאכל שמא אח"כ הרשיע וגזל ואכל או אסיק זוזי או משתמיט אאיסקונדרי או כי קניא דרבא (נדרים כה:) וההוא דקפצה ונשבעה שלא נהנית מכתובתה כלום דאמרינן ומודה רב בקופצת ע"ד ב"ד נשבעה אבל התלמוד לא חש להאריך במלתא דלא צריכא וע"כ כך השביע משה את ישראל: וכ"כ רבינו ירוחם בשם ר"ת בהגוזל קמא שמחויב שבועה שקפץ ונשבע יחזור וישבע על דעת ב"ד ועיין בהר"ן ומרדכי פ' השולח גבי הא דאמרינן מודה רב בקופצת:

סעיף לו

כתב הרמב"ם הורו רבותי כל מי שנתחייב שבועה וכו' פי"א מטוען וכתבו ה"ה:

סעיף לז

הטוען את חבירו טענות וכו' כתב רבינו האי בשערי השבועות ויש סמך לזה במקצת מקומות:

סעיף לח

ומ"ש נתחייב ב' שבועות וכו' ג"ז בדברי הגאון והביא סמך לזה ממה שאמרו היה חייב ב' מיתות נדון בחמורה:

סעיף מ

ומסתברא שמחרימין על זה וכו' אפשר לפרש דקאי לאתה קללת אותי אתה הוצאת עלי שם רע שאם יתברר שהוא אמת אע"פ שמן הדין אינו חייב לו כלום מ"מ ב"ד קונסין אותו כדי שלא יזלזלו בני אדם בכבוד חבריהם ולפיכך מחרימין על זה אבל אין משביעין עליו ואפשר לפרש דאתה הוצאת עלי שם רע היינו באשה שאמרה לבעלה הוצאת עלי שם רע ואף על פי שאין אנו גובין קנס הכתוב בתורה אם יתברר שהוא אמת קונסין אותו כפי ראות בית דין כדי שלא יוציאו שם רע על בנות ישראל ולפיכך מחרימין על זה אבל אין משביעין עליו אבל אין לפרש דלא קאי אלא אאתה הוצאת עלי שם רע וסובר רבינו דבאשה האומרת לבעלה הוצאת עלי שם רע עסקינן שעונשין אותו מאה כסף וא"כ טענה היא שאם הודה בה יתחייב עליה ממון דהא מאה כסף קנס הוא ואינו משלם בהודאת עצמו עיין במהרי"ק שורש קפ"ז: אתה חבלת בי וכו' עד נשבע היסת ונפטר הם דברי הרמב"ם בפ' הנזכר וכתב ה"ה אתה חבלת וכו' דברי רבינו בדין החבלה בנוים

על מ"ש פ"ה מהלכות חובל ומזיק ושם האריך בזה וגם שם הארכתי לתמוה על דבריו שכתב שנזק וצער אינו משלם ע"פ עצמו עכ"ל: בד"א שפטור במודה בקנס וכו' עד ה"ז נשבע היסת ונפטר הם דברי הרמב"ם בפ"א מה' טוען ובפרק מרובה (בבא קמא עה.) פשוט דמודה בקנס פטור ובריש נערה (כתובות מב.) אמרינן דכשעומד בדין ממונא הוי ע' במ"ש רבינו בסימן צ"ו וז"ל וכן יש שאלה לא"א ז"ל ראובן שטען את שמעון טעיתי עמך בחשבון וכו':

סעיף מב

8 מי שנתחייב שבועת ב"ד וכו' ספ"ק דמציעא (יז.) אמר רבי יוחנן היה חייב לחבירו שבועה ואמר נשבעתי ובאו עדים שלא נשבע הוחזק כפרן לאותה שבועה וכתבו הרי"ף והרא"ש וש"מ דהיכא דנתחייב לחבירו שבועה בב"ד ויצא מב"ד ואחר זמן תבעו חבירו שישבע לו ואמר נשבעתי נאמן ואינו חייב בשבועה וכתב נ"י מיהו ה"מ בנשבעין ולא משלמין אבל בנשבעין ונוטלין לעולם אינו נוטל אלא בראיה גמורה שנשבע ובנשבעין ולא משלמין דנאמן כתב רבינו האי בתשובה דכשנתחייב שבועת היסת הוא דנאמן ואין לבעל דינו להשביעו אבל נתחייב שבועת התורה ואמר נשבעתי נשבע היסת וכן הסכים הרמב"ן ונרא' שלזה נוטה דעת הר"י עכ"ל. וכן כתב רבינו ירוחם בנ"ג ח"ד ועיין במרדכי. ודקדק רבינו לכתוב מי שנתחייב שבועת בית דין לומר דדוקא כשנתחייב שבועת ב"ד הוא דכי אמר נשבעתי והכחישוהו עדים וחזר ואמר נשבעתי אינו נאמן אבל אם לא נתחייב שבועת ב"ד אלא שחייב עצמו בשבועה כלומר שאמר לו אשבע לך ותבעו בעדים ולא אבה ואחר כך אומר נשבעתי נאמן ואע"ג דקמי עדים דחייה עביד אינש דמקרי ואמר לא אעשה מה שלא חייבוני בית דין אלא אני בעצמי ואין זו סרבנות וחרטה אלא דחייה בעלמא והכי אמרינן בהדיא בגמרא [שם ע' ברש"י] : כתב המרדכי בפ"ק דמציעא אין לתמוה היאך יכולים להעיד שלא נשבע די"ל כגון שהעידו שתבעו בפניהם שישבע והודה לו שלא נשבע וכן פרש"י גבי מעידים אותו שלא פרע עכ"ל. ועיין במה שכתבתי בזה בסימן ע"ט בשם הרא"ש: וכתב עוד המרדכי שבזמן הזה שנשבעין בב"ה אינו נאמן לומר נשבעתי כדאמרינן (ב"מ פג.) הא יש רואה יביא עדים וכו' וכן כתב רבינו ירוחם נ"ג ח"ד. וכתב עוד שם רבינו ירוחם דהא דאמרינן שנאמן לומר נשבעתי רוצה לומר בלא שבועה ומחרים חרם סתם. וכתב עוד וכל זה בנשבעין ולא משלמין אבל בנשבעין ונוטלין אין מוציאין הממון אלא אם כן יביא ראיה ברורה שנשבע וכן כתבו החידושין בפ"ק דמציעא וכן כתב הרמב"ם עכ"ל: וכתב עוד שם בשם הרמ"ה שאם היה חייב שבועה בב"ד וקדם ואמר אני אשבע קודם שאמרו לו ב"ד השבע דעביד דמקרי ואמר

נשבעתי לא הוחזק כפרן: כתב המרדכי בשם סמ"ג מי שרוצה להזהר מכל ערמות אלו יאמר בפני ב"ד אני מתרה בו שלא יפרעני או שלא ישבע לי אלא בפניכם או בפני פלוני ופלוני וכן כתב רבינו בסימן ע"ט בשם הרמב"ם: כתוב בהגהות מיימון פי"א מהלכות שבועות שפסק הר"מ על אחד שתקע כפו לחבירו לפרעו מה שחייב לו ואח"כ אמר שפרעו צריך לישבע לו אבל אם נדר ליתן מתנה לחבירו ותקע לו כפו על זה ואמר שלא תקע לו כפו פטור בלא שבועה: מי שנשבע קודם לפרוע לזמן פלוני ואחר כך טוען טענה לפטור עצמו במקצת החוב כיצד משביעין אותו שנית עיין בתשובת הרא"ש כלל ק"ב סימן ו': כתב המרדכי פרק קמא דמציעא על שטען ראובן שתקע לו שמעון אמונתו ויש לו שטר או עדים שראוהו תוקע על בית דין לצוות לשמעון לקיים אמונתו אבל אם אין עדים ושמעון אומר לא תקעתיה אלא ע"ת כך נאמן אם יזהירוהו ב"ד על שבועתו שכך אמר ואינו מחוייב תו שבועה אחריתא כדאמרינן היה חייב לחבירו שבועה וחזר ואמר נשבעתי והעדים מעידים אותו שלא נשבע הוחזק כפרן לאותה שבועה טעמא דעדים מעידים אותו הא אין עדים אינו נשבע דמתוך שיכול לומר לא תקעתי כפי כי אמר תקעתי ובכה"ג נאמן בלא שבועה ובלבד שיהא מוזהר באזהרת בית דין יצחק ברבי מנחם ועיין בתשובות הרא"ש כלל עשירי :

סעיף מג

כתב הרי"ף בתשובה וכו' כך כתב בעל התרומות בשער עשירי בשם הרי"ף ותמה עליו וכתב דברי רב שרירא ורבינו ירוחם בנ"ג ח"ב כתב דברי רב שרירא לבד ולשון ונשבע על השאר אינו נוח לי וצריך לדחוק ולפרש דה"ק ומועיל לו שבועתו שנשבע קודם לכן על השאר:

סעיף מד

מי שכפר בכל וכו' בסוף הגוזל קמא (בבא קמא קו.) אמר רב מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי ונשבע ואחר כך באו עדים פטור. וכתבו הרי"ף והרא"ש ולית הלכתא כרב דאמרינן אמר ליה רמי בר חמא לרב נחמן מכדי דרב לא שמיע לך משכוני נפשך אדרב למה לך א"ל לפרושי לדרב בעלמא והלכתא כרב נחמן ואפילו אתא חד סהדא דאית ליה גביה מנה ואשתבע שבועה דאורייתא ובתר הכי אתא חד סהדא אחרינא מצטרף בהדי קמא וחייב לשלומי עכ"ל וכ"כ בס"ה סעיף י' וכ"כ בה"ג: ומ"ש ונעשה חשוד פשוט הוא ומ"מ יש לדקדק מלשון זה שכתב רבינו שאם נשבע להכחיש העד אין הבעל דין והעד מצטרפין לפסלו דאל"כ למה ליה לכתוב ונעשה חשוד על השבועה על פי העדים תיפוק ליה שנעשה חשוד על פי הבעל דין. והעד האחד וזה סותר מ"ש בסימן ל"ד בשם ה"ר

יקר ואין לחלק בין פיסול לעדות לחשוד על השבועה שהרי כתב בסי' צ"ב שכל הפסול לעדות מחמת עבירה נקרא חשוד ע' בכתבי ה"ר ישראל סימן רל"ו:

סעיף מה

אע"פ שנשבע הנתבע וכו' כתב בעל התרומות בשער עשירי שהסכימו בעלי הוראה דכיון דקי"ל דשבועה אינה קונה ממון מהניא ליה תפיסתו וכ"כ הרא"ש בפ"ב דמציעא עלה קל"ג גבי הא דאמר רבא ראה סלע שנפל מב' חייב להחזיר ועיין בתשובת הרא"ש כלל ח' סי' ה' וי"ב:

סעיף מז

כתב הרמב"ם טען שיש לו אצלו וכו' פרק ב' מטוען וכתב ה"ה דין התשלומין שאין השבועה פוטרו מבואר מהא דלית הלכתא כרב ודין החשוד פשוט הוא שאינו נחשד אלא בראיה ברורה ויש לזה סמך בגמרא עכ"ל ונראה מדברי הרמב"ם שאם אמר להד"מ ונשבע ואח"כ באו עדי קנין וכו' הרי נחשד ופשוט הוא: כתב הרא"ש בתשובה כלל ס"ז סימן ב' שנשאל על ראובן שהוציא פסק דין על יורשי שמעון שאביהם נתחייב לו שבועה בב"ד על עסק תביעת ממון ואומר שלא נשבע והשיב כיון שאביהם לא היה חייב אלא שבועה הם פטורים אף בלא שבועה אלא יחרימו במעמד היורשים שכל מי שיודע בממון זה אם פרוע שיודה: אין להשביע היכא דאיכא למיחש שיתברר הדבר אח"כ תוספות פרק המפקיד (בבא מציעא לד:) והר"ן פרק שבועת הדיינין: תוקע כפו לחבירו לא נפטר משבועה הגהות פי"ו מהלכות אישות ומרדכי פרק שבועת הדיינים ופ"ק דמציעא: אין נשבעין היסת על תביעת טובת הנאה אפילו למ"ד שהוא ממון מרדכי בפרק הנזכר: מי שאין לו לפרוע אם משביעין אותו על כפירתו מישרים נתיב כ"ג ח"ו: דיני שבועות תמצא בפ"י מה' שלוחין: וכתב הרא"ש בכלל ק"ג סימן ג' אם עכו"ם משכן משכון לישראל ואומר שהוא בי' זהובים והישראל מוצא בפנקסו ט"ו אף על פי שאינו זוכר בבירור אם הוא כך יכול לישבע על פי פנקסו שהוא בט"ו: שנים או שלשה שיש להם תביעה אצל אחד ונשבע לאחד מהם פטור מן האחרים הכי אמרינן בסוף פרק מי שהיה נשוי (כתובות צד.): כתוב בהגהות מרדכי ריש מציעא דאיתא בהגדה אין מוסרין שבועה למי שרץ אחר שבועה: וכתוב עוד שם שאם נראה לדיינים שהטענה מרומה אין להשביעו אך משמתין על מי שחייב ואינו מודה: וכתוב עוד שם שהמזכיר שם שמים לבטלה פסול לשבועה ושכנגדו נשבע ונוטל: מ"כ על ירושלמי דפרק שני דייני גזירות חד בר נש אזיל לדין עם חבריה קמיה רב שרי מטען ליה חיטים ושעורים וכוסמין א"ל רב כל מה דאת יכול למיטען עליה טעון וכו' מכאן אנו למדים אדם שטוען שישבע לו הרבה שבועות נאמר לו טעון עליו בפעם אחת כל מה שיש לך לטעון עליו וישבע לך

אחת על כולן וכל מה שתטעון אח"כ על מה שנתחייב לך קודם ירידתך לדין עמו זה לא ישתעי בהדך כלום וכן פסק רש"י בתשובה עכ"ל:

סימן פח

סעיף א

אין מודה מקצת הטענה חייב וכו' משנה ראש פרק שבועת הדיינים (שבועות דף לח.) הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה ופי' רש"י שבועת הדיינים שהדיינין משביעין על ידי הודאה מקצת הטענה שהשבועה באה על ידה לא תהא פחות משתי כסף וההודאה שמחייבתו לישבע לא תהא פחות מפרוטה. ובגמרא (לט:) פליגי רב ושמואל בפרוטה זו אם מתוך שתי כסף של טענה היא או צריך שתהא טענת הכפירה שתי מעות כסף לבד פרוטה של הודאה רב אמר כפירת טענה שתי כסף כלומר טענה דתנן במתניתין לאו אתחלת טענה קאי אלא אכפירה שהוא כופר בטענת חבירו לבד הודאת הפרוטה דבעינן שתהא תחילת הטענה שתי כסף ופרוטה ופסקו הפוסקים כוותיה משום דתני רבי חייא לסיועיה. וכתב הר"ן דאין לומר דהלכה כשמואל מדמתרץ רב אשי התם ברייתא אליבי' דאמוראי מתרצי אליבא דחד אמורא כי שמעו מאי דפרכי ליה אף ע"ג דלדידהו לא ס"ל ובירושלמי נתנו טעם למה הטענה ב' כסף אמרו בירושלמי סוף מטבע כסף מעה כלומר שכיון שאמרה תורה כסף כדכתיב כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים ואי אתה מוצא מטבע כסף מוזכר בתורה פחות ממעה שהוא גרה כדמתרגמינן עשרים גרה עשרים מעין אין לך לחייב בפחות ממטבע זה ובתר הכי פריך ותהא מעה כלומר מנין לך שיהיו שנים ומפרק או כלים מה כלים שנים אף כסף שנים:

סעיף ב

ושיעור הפרוטה וכו' כך מתבאר בדברי הרי"ף בריש קידושין וכן דעת הרמב"ם פ"ג מטוען:

סעיף ג

וכן אם לא תבעו כסף וכולי כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף ד

בד"א כשתבעו פירות וכו' אבל תבעו שני כלים וכו' פרק שבועת הדיינין (שבועות מ:) אמר רב ענן אמר שמואל טענו שני מחטים והודה לו באחד מהם חייב לכך יצאו כלים למה שהן כלומר לכך יצאו כלים להתחייב עליהם בכל שהן דלא הוה ליה למיכתב כלים וא"ת איצטריך לאשמועינן מה כלים שנים אף כסף שנים מ"מ הוה ליה למיכתב כי יתן איש אל רעהו כספים לשמור ואנא אמינא מה כספים שנים ודבר חשוב אף כל שנים ודבר חשוב וכתב הר"ן ואיכא למידק דבגמרא אמרינן מה כסף דבר חשוב אף כלים דבר חשוב

אלמא אפילו בכלים דבר חשוב בעינן י"ל דלאו חשוב תרין מעין קאמר אלא לאפוקי מארוקא או שברי כלים והרמב"ן פירש דאתי לאפוקי כלי שאינו שוה פרוטה דאע"ג דיצאו למה שהן היינו דלא בעינן שיהיו חשובין שני מעין אבל צריכין שיהיו שוים שתי פרוטות והכי איתא בירושלמי דגרסינן התם אמר שמואל טענו שני מחטין והודה לו בא' מהם חייב. א"ר חנינא והן שוות שתי פרוטות שתהא טענה פרוטה והודאה פרוטה. והביא עוד הרב ז"ל ראיה מדאמרינן בהזהב (נה.) דאין ב"ד נזקקין לפחות משוה פרוטה ואם אתה אומר דטענו שני מחטין והודה לו באחד מהן חייב אף ע"פ שאין שוין אלא פרוטה אחת נמצא ב"ד נזקקין לפחות משוה פרוטה אבל רבינו האי גאון כתב טענו שני מחטין חייב אף ע"פ שאינן שוים פרוטה וכן דעת הרמב"ם פ"ג מטוען נראה שהסכימו שלא לסמוך על הירושלמי בזה כיון דבגמרא אמרינן סתם טענו שני מחטין והודה לו באחד מהן חייב ועוד שיש שקלא וטריא בירושלמי דלא אתא כגמרא דילן ולפי דעתם כי אמרינן דאין נזקקין לפחות משוה פרוטה דוקא בממון אבל בכלים נזקקין אע"פ שאינן שוים פרוטה לפיכך יצאו כלים למה שהן ודעת הגאונים והסכמתם תורה היא וכן נמי הסכים הרשב"א ולפיכך אנו צריכים לפרש מה כסף דבר חשוב אף כלים דבר חשוב כאחד מן הפירושים שפירשנו למעלה או כמו שפירש הר"י הלוי דה"ק מה כסף כל שהוא חשוב כסף דהיינו סוף כסף האמור בתורה אף כלים כל שהוא חשוב כלי ואף ע"פ שאינו שוה שתי כסף דיצאו כלים למה שהן עכ"ל ודעת בעל התרומות בשער שביעי כדעת הרמב"ם והרא"ש בפסקיו חלק על רבינו האי והסכים לדברי הירושלמי וכדברי הרמב"ן אבל ה"ה בפרק הנזכר כתב שדברי הגאונים עיקר:

סעיף ה

תבעו כלי ודבר אחר וכו' שם א"ר פפא טענו כלי ופרוטה הודה בכלי וכפר בפרוטה פטור הודה בפרוטה וכפר בכלי חייב ופרש"י כפר בפרוטה פטור. דכפירה שתי כסף בעינן כפר בכלי ואפילו כל דהו כדאמרינן לכך יצאו כלים למה שהן:

סעיף ו

והא דבעינן כפירת שתי מעין וכו' שם מימרא דשמואל ויהיב טעמא משום דכל מקום ששנים מחייבין אותו ממון עד אחד מחייבו שבועה והואיל ואם היו שנים היו מחייבין אותו ממון לפרוע דהא שוה פרוטה ממונא הוא היחיד מחייבו שבועה:

סעיף ז

ובשבועת השומרין וכו' בפרק הנזכר כתב הרא"ש ושבועת השומרין איכא פלוגתא ביני רבוותא איכא מ"ד דלא מיחייב אלא בכפירת שתי כסף דכי כתיב כסף או כלים בשבועת השומרין כתיב ואיכא מ"ד דלא בעינן כפירת שתי כסף אלא במודה במקצת ואף ע"ג

דכתיב כסף או כלים עירוב פרשיות כתוב כאן כדאמרינן בסוף הגוזל קמא (בבא קמא קז:) וכי היכי דשדינן כי הוא זה אמלוה ולא אפקדון ה"נ כסף או כלים אמלוה הוא דכתיב וסברא קמא עדיפא חדא מדאמר שמואל אבל טענת מלוה והעדאת עד אחד לא לישמעינן נמי בשבועת השומרים דהוי רבותא טפי דהא כסף או כלים גבי שומרים כתיב ותו דהא כסף או כלים מידרש בכלל ופרט לענין שבועת השומרים כדאיתא לקמן בפירקין (מג.) ואמאי לא נדרוש נמי מה כלים ב' אף כסף ב' לשבועת השומרים ומה שאמרו עירוב פרשיות כתוב כאן לאו כלום הוא דל"א עיקור פרשיות כתוב כאן אלא עירוב פרשיות שאנו מערבין הפרשיות יחד לומר מ"ש בפרשה זו קאי נמי אפרשה אחרת דכי הוא זה הכתוב בפרשת שומרין קאי נמי אפרשת דאם כסף תלוה ולא שאנו עוקרין אותו ממקומו דהא בפקדון נמי כופר בכל פטור הלכך כסף או כלים מי לא עקרינן משבועת שומרין ועוד ראיה מדאמרינן בשלהי הנשבעין (מח:) גבי שותפין ואריסין והוא שיש ביניהם כפירת טענה שתי כסף והנהו דמו לשומרין ומשום הכי תקנו להם רבנן שבועה כעין דאורייתא בכפירת ב' כסף דאי ס"ד בשומרין גופייהו לא בעינן שתי כסף אמאי אצטריכו בהני שתי כסף הרמב"ן ז"ל וכן בעל המאור וכן הסכים הר"ן אבל הרמב"ם פ"ב דשכירות ופ"ג דטוען כתב ששבועת השומרים אינה צריכה שתי כסף אלא אפילו הפקיד אצלו פרוטה או ש"פ וטען שאבדה נשבע וכל פחות מפרוטה אינו ממון ואין ב"ד נזקקין לו עכ"ל וכתב ה"ה שדעת הרמב"ם כרבו ן' מיגא"ש ושהרשב"א הסכים לדברי הרמב"ן: ובשבועת היסת כתב ה"ר ישעיה שצריך כפירת שתי מעין גם הר"ן כתב פרק שבועת הדיינין דמסתברא שאין מחייבין אותו בפחות משתי כסף כיון שאין בשבועת התורה חיוב שבועה בפחות משתי כסף אלא בעד אחד ומשום קרא דכתיב לא יקום עד אחד באיש עכ"ל ואם לדין יש תשובה דהא שבועת השומרין אליבא דהרמב"ם והר"י ן' מיגא"ש הרי היא בפחות משתי כסף ועוד דכיון דרבנן תקון הך שבועה כדי להציל עני מגוזלו סברא דבכל גווני תקנו אותו אפילו בשוה פרוטה כיון שהוא ממון וכדברי רבינו האי (והמפרשים כתבו)[והמרשים כתב] דהכי מסתברא מדלא הזכירו חילוק זה כשהזכירו החילוקים שבין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן:

סעיף ח

אין מודה מקצת חייב עד שיודה ממין הטענה כיצד תבעו כור חטים או כור תבואה והודה לו בלתך שעורים פטור אבל אם תבעו בכור פירות והודה לו בלתך שעורים חייב שהכל בכלל פירות. כך היא הנוסחא בספרי רבינו ותמיהני עליה אמאי בתבעו כור תבואה והודה לו בלתך שעורים פטור הא כל ה' המינין תבואה מיקרי כדאיתא בפרק

הנודר מן הירק (נדרים נה.) לכך נ"ל להגיה ולכתוב קטנית במקום שעורים והכי תנן בפ' שבועת הדיינין (שבועות לח:) כור תבואה יש לי בידך אין לך בידי אלא לתך קטנית פטור כור פירות יש לי בידך אין לך בידי אלא לתך קטנית חייב שהקטנית בכלל הפירות:

סעיף ט

לפיכך אם לא תבעו בדבר מסויים וכו' בפרק שבועת הדיינין (שבועות לט:) איפליגו רב ושמואל בפירוש מתני' הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה דרב אמר כפירת טענה שתי כסף ושמואל אמר טענה עצמה שתי כסף אפילו לא כפר אלא בפרוטה ולא הודה אלא בפרוטה חייב ופריך לשמואל מדתנן שתי כסף יש לי בידך אין לך בידי אלא פרוטה פטור כלומר דקס"ד דשוה כסף קטעין ליה וקאמר ליה אין לך בידי אלא ש"פ דהו"ל הודאה ממין הטענה ואפ"ה פטור מ"ט לאו משום דחסרה לה כפירת טענה משתי כסף ומשני מי סברת שוה קתני דוקא קתני מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו וכתב הרא"ש פירוש מי סברת הטוען בסתם שתי כסף יש לי בידך שר"ל שוה שתי כסף ומכל דבר שיודה לו הוי ממין הטענה לא דוקא קתני אבל רב ס"ל דהטוען שתי כסף בסתם שוה שתי כסף קאמר וא"כ רב ושמואל בר ממאי דפליגי בשיעור טענה וכפירה פליגי בטוען את חבירו דינר יש לי בידך דלרב שוה דינר קאמר ולא דינר דוקא וכן המשיב פרוטה יש לך בידי ש"פ משמע והוה ליה הודאה ממין הטענה וחייב ולשמואל כל חד וחד דוקא קאמר ולא הויא הודאה ממין הטענה ופטור וכתב הר"ן בשם הרשב"א דאע"ג דקי"ל כרב בפלוגתא דכפירת טענה היינו משום דתני ר' חייא לסיועי לרב אבל בפלוגתא דשוה ודוקא נקטינן כשמואל דהלכתא כוותיה בדיני ולאו הא בהא תליא דאע"ג דקי"ל כרב בכפירת טענה אפשר לפרושי כולה מתניתין בדוקא ופטור דרישא משום דמה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו עכ"ל. וכתב עוד הר"ן ואע"פ שאין זה נוח לי לישניה דרש"י דייקא לי הכי שפירש למשנתינו אליבא דשמואל אבל דעת הרמב"ן דבתרוייהו קיימא לן כרב דהא בהא תליא וכיון דקיימא לן כרב שמע מינה דמאן דתבע לחבריה שתי כסף יש לי בידך הלואה והלה אומר לא כי אלא פרוטה ואפילו אומר אין לך בידי אלא כך וכך חטים ושעורים שהלויתני הוי הודאה ממין הטענה וחייב אבל בפקדון א"א לומר שוה כסף קא טעין ליה אלא דוקא ובהלואה נמי לא אמרן אלא בתובע מטבע היוצא בהוצאה כגון דינר זהב או כסף או מעות שאדם עשוי לשום כל דבר במטבע והוא נעשה דמים באחר אבל בליטרא זהב או כסף או מטבע שאין יוצא כגון של המלכים הראשונים דוקא קא טעין ליה עכ"ל הרא"ש והר"ן בשם הרמב"ן: וכתב הר"ן ואינו נוח לי דמתניתין סתמא קתני ואדרבה יש לי בידך טפי משמע פקדון לפיכך

אני אומר דבין במלוה בין בפקדון שוה קאמר וטעמא דמילתא דמסתמא טוען תובע באותו ענין שיתחייב בו הנתבע שבועה וכבר כתבתי למעלה דתובע שוה אפילו נתבע משיב דוקא חייב שבועה אבל תובע דוקא אף ע"פ שהנתבע משיב שוה פטור ומש"ה אמרינן דתובע בין בפקדון בין במלוה לעולם שוה קאמר כדי שיתחייב נתבע באיזה דבר שיודה עכ"ל. ומייתי בגמרא ברייתא דינר זהב זהוב כלומר טבועה יש לי בידך אין לך אלא דינר כסף ודייקינן אליבא דרב הא סתמא כלומר שלא אמר זהוב אלא דינר זהב יש לי בידך שוה קאמר וכתבו הר"ן והרא"ש ושמעינן מינה דמאן דתבע לחבריה דוקא כגון ליטרא זהב או דינר זהב זהוב ואודי ליה בשוה כגון דא"ל שוה שתי כסף יש לך בידי לא אמרינן שתי כסף זהב קאמר והוי הודאה ממין הטענה דהא קיי"ל כרב דדינר כסף בסתמא שוה קאמר ואפ"ה פטור והיינו טעמא דכיון דאיהו טעין דוקא ואידך אודי בשוה ה"ק אין לך בידי כלום בדוקא אלא אני חייב לך שתי כסף או שוויין איזה מהן שאתן לך ומיהו בתובע בשוה אף על פי שהודה לו בדינר שהוא דווקא חייב וכן הדעת נוטה דבכלל התביעה הויא ההודאה והיינו סיפא דמתני' דקתני כור פירות יש לי בידך אין לך בידי אלא לתך קטנית חייב דהא טענה בפירות דומיא דשוה הוא דהא כור מכל הפירות טען ואיהו אודי בדוקא וחייב וכתב הרא"ש כל זה דקדק הרמב"ן ומה שאמר אם תבעו ליטרא זהב או דינר זהב זהוב והשיב לו שוה שתי כסף לך בידי לא אמרינן שוה שתי כסף זהב קאמר והוי הודאה ממין הטענה משמע מתוך דבריו אם אמר בפירוש שוה שתי כסף זהב הוי הודאה ממין הטענה וחיוב והא ליתא דהטוען לחבירו דינר זהב זהוב יש לי בידך אין יכול להשיבו שום טענה שיתחייב עליה שבועה אם לא שטענו דינר זהב זהוב מטבעות כפר"ח אפילו אם הודה לו במטבע שהוא חצי דינר זהב זהוב פטור דהוי כמו מנורה גדולה וקטנה ולא דמי למנורה בת עשר ליטרין ובת ה' ליטרין דהתם יכול לגררה אבל מטבע טבוע אינו יכול לגררה כ"ש אם הודה לו בזהב שאין טבוע שתי כסף דלא הוי הודאה ממין הטענה: ומ"ש בתובע שוה והודה לו בדבר שהוא דוקא שחייב והביא ראיה מכור פירות יש לי בידך אין לך בידי אלא לתך קטנית חייב אין הנדון דומה לראיה דקטנית נקראים פירות אבל שוה ודוקא תרי מינים נינהו אבל נ"ל כדבריו מטעמא אחרינא דכשהתובע טוען שוה כסף כל מה שישיב הנתבע חייב דהוי הודאה ממין הטענה שאין לך דבר דאין שוה כסף אבל כשהתובע טוען דוקא כל מה שישיב הנתבע לא הוי ממין הטענה אם לא מנורה בת י' ליטרין ובת ה' ליטרין מפני שיכול לגררה ולהעמידה על חמשה ליטרין ולא תשתנה צורתה עכ"ל. ומייתי בגמרא תו סייעתא לרב מדתנן דינר זהב יש לי בידך אין לך בידי אלא דינר כסף וטריסית ופונדיון

ופרוטה חייב שהכל מין מטבע אחד אא"ב שוה מש"ה חייב אא"א דוקא אמאי חייב ורבי אלעזר אליבא דשמואל אוקי מתניתין בשטוענו דינר מטבעות ופירש רש"י דינר טבוע במטבע צורה ולא טענו משקל וזה הודה לו מטבע ואע"פ שזה כסף וזה נחשת ממין הטענה הוא דכולהו מטבע נינהו והתוספות הקשו על פרש"י ופירשו כפר"ח דה"ט בטוענו בדינר מטבעות היינו שנתן לו דינר להחליף וליתן תחתיו מטבעות שואל אותו מטבעות והלה טוען החזרתי כולם חוץ מדינר כסף או טריסית או פונדיון או פרוטה וכתב הרא"ש ופר"ח עיקר כדמפרש בתוספות עכ"ל ונ"ל דאע"ג דהאי שינוייא דטוענו דינר מטבעות אליבא דשמואל איתמר ואנן קי"ל כרב מ"מ ע"כ ל"פ רב ושמואל אלא בפי' דמתני' אבל בענין הדין שוים דטוענו דינר מטבעות חייב לרש"י כדאית ליה ולר"ח כדאית ליה ודעת הרמב"ם פ"ג מטוען כפר"ח וכן הה"מ שכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א: ומתוך דברים אלו שכתבתי יתבארו דברי רבינו:

סעיף י

ומ"ש בספרי רבינו אבל אם תבעו שוה מנה מדבר מסוים נ"ל שתיבת שוה הוא טעות סופר וצריך למחקה: ומ"ש והודה לו בשוה מנה חסר בו תיבת חצי וצריך להגיה והודה לו בשוה חצי מנה: כתב בעה"ת בשער ז' נשאל הראב"ד ראובן תבע לשמעון ק' דינרין ממטבע פלוני ושמעון הודה לו מטבע אחר אם הוא מודה מקצת אם לא והשיב אם מכר לו או נתן לו סחורה והעמידה עליו במעות כך וכך דינרין וראובן טוען כי במנה מלגויד"ש העמדתי עליך ושמעון טוען לא כי אלא במנה אילאי"ש באמת זהו מודה מקצת והיינו דאמרינן בטוענו בדינר מטבעות וכדאמרינן בשבועת הדיינין דינר זהב יש לי בידך אין לך בידי אלא דינר כסף וכו' ואוקמה רבי אלעזר בטוענו בדינר מטבעות וכולי אבל אם טענו בהלואה ואומר לו מנה פלוני חזק הלויתיך וזה אומר לא הלויתני כי אם ממטבע פלוני תלוש אין זה מודה מקצת וזו אינה צריכה לפנים שהוא כחטים ושעורים ע"כ: וכתב עוד בעה"ת בשער ז' שנשאל הראב"ד היכא שתבעו בחוב עצמו והודה לו בחוב אביו אי הוי כטוענו חטים ושעורים והודה לו באחד מהם דהוי מודה מקצת או לא והשיב דלא דמי טעמא דמודה מקצת משום דאין אדם מעיז פניו היא והא לא משכחת לה אלא היכא דתבע ליה חטים ושעורים ואודי ליה בחד מינייהו דהו"ל בשעת ההודאה מודה מקצת אבל היכא דאודי ליה מקמי דליתבעיה להוא מידי מי איכא למימר דהודאתו משום דאינו מעיז פניו הוא והא אכתי לא תבע ליה בההיא מידי עכ"ל. והיכא דתבעו בחוב אביו והודה לו בחוב עצמו עיין לקמן בסימן זה:

סעיף יג

תבעו בשני דברים וכו' בפרק שבועת הדיינים (שבועות מ:) אמר רב נחמן אמר שמואל טענו חטים ושעורים והודה לו באחד מהם חייב וכתבו הרי"ף והרא"ש וכן הלכתא דהא רב פפא דהוא בתרא פסק הכי ועוד דבריש מציעא (ד.) משמע דהלכה כשמואל:

סעיף יד

אבל תבעו חטים וכו' בפ' המניח (בבא קמא לה:) אמר רבה בר נתן טענו חטים והודה לו בשעורים פטור לימא מסייע ליה טענו חטים והודה לו בשעורים פטור אי מהתם הו"א מאי פטור מדמי חטים אבל חייב בדמי שעורים קמ"ל דפטור לגמרי ואקשינן עליה ופריק וקמה לה הא דרבה בר נתן הילכך הלכתא כוותיה וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק שבועת הדיינים: וטעמא משום דחשיב ליה וכו' בסוף המניח כתב הרא"ש פרש"י פטור אף מדמי שעורים דהא אמר לו תובע לאו שעורים יהבית לך ואחולי אחיל לגביה וכן פירשו התוס' כיון דטענו החטים ולא טענו השעורים מחל לו השעורים ותמהני על סברא זו דמלתא דשכיחא הוא שיש לאדם כמה תביעות על חבירו ואינו רוצה לתבעם בפעם אחת ותובע אחד מהם ומש"ה לא מחל שאר תביעות ועוד דלא דמיא הך דרבה בר נתן למתני' והיכי מקשי ליה ממתניתין דהא טעמא דמתני' לאו משום מחילה הוא הילכך נ"ל לפרש דרבה בר נתן איירי כעין מתני' כגון שטענו חטים הלויתיך באותו יום ובאותה שעה והלוה אומר שעורים היו דאם איתא שהלוהו שניהם היה טוען על שניהם כיון דבבת אחת הן אלא ודאי הודה שלא הלוה לו שעורים. והרמ"ה פירש והא דפטור מדמי שעורים לאו משום דהודה ולאו משום דמחיל אלא משום שהודאתו שהודה בשעורים לאו הודאה היא דנתחייב עלה דכי אמרינן הודאת בעל דין כק' עדים דמי היכא דאמר להו לסהדי אתם עידי ואפילו בפני שנים כדאיתא בפרק זה בורר (סנהדרין כט:) א"נ בפני ב"ד ואפילו לא אמר להו אתם עדי והוא שתבעוהו והודה כדאיתא בתוס' הילכך אי הדר טעין ואמר תן לי לכל הפחות שעורים שהודית לי וקאמר משטה אני בך פטור אבל אם לא טען משטה אני בך חייב ולא נהירא לי דאם כן מאי פריך לרבה בר נתן ממתניתין דהך טעמא דמשטה אני בך לא שייך במתניתין עכ"ל וא"כ מ"ש רבינו בשם בעל התרומות אפשר דאיתא לדברי הרא"ש דתרווייהו מטעם שהודה לו אתו והודאת בעל דין כק' עדים דמי ודברי בעה"ת הם בשער ז' והביא ראיה לדבר מדמקשה בפרק המניח על משנת היו שנים אחד גדול וכו' אמאי חטים ושעורים וכו' והתם בדאיכא סהדי דחד מינייהו אזיק מיירי דאי בדליכא סהדי כלל כיון דקי"ל פלגא נזקא קסא הו"ל מודה בקנס ופטור: כתב נ"י אפי' אם אחר שהודה לו בשעורים אמר ושעורים נמי אית גבך לא מיחייב מחמת הודאה קמייתא ולא מידי דיכול למימר משטה הייתי בך: וכתב עוד והא דפטור

היינו כשהתובע טוען בברי חטים אבל אי טעין שמא כגון דאית ליה גביה כור תבואה ולא ידע אי חטים אי מינא אחרינא אף ע"ג דהשתא לא תבע מיניה אלא חטים הודאה ממין הטענה היא ומחוייב ליה בדמי שעורים עכ"ל: כתב בעה"ת בשער ז' והראב"ד כתב שלא אמרו פטור משניהם אלא כשאמר הנתבע אחר שהודה בשעורים אין לך אצלי לא חטים ולא שעורים ומשחק הייתי בך אבל עומד בשעורים חייב בשעורים אלה הן דבריו ומסתברא כההיא דלעיל שהוא כמודה שאין לו עליו שעורים עכ"ל ומבואר הדבר שדברי הראב"ד אלה הם כדברי הרמ"ה שכתב הרא"ש והנך רואה שלא נראו דבריהם: וכתב במישרים נ"ג ח"ב ופרש"י שפטור אף מדמי שעורים וכו' פירוש לא צריכא למימר אם אמר נתבע מילי דכדי אמרי לך אלא אפילו החזיק בטענתו ואמר אמת הוא ששעורים יש לך בידי פטור ודוקא שתובע אומר תן לי שעורים לכל הפחות שהודית בהן אבל אם אמר תן לי שעורים שכך היה בדעתי לתבוע אותך עליהן אח"כ ואתה קדמת להודות חייב בשעורים כך נ"ל פרש"י וכתב עוד דלהרא"ש ה"ה אם התובע מחזיק בטענתו ואומר לא כי אלא חטים הפקדתי בידך או הלויתיך פטור אפילו שלא טענו שעה ידועה כי הוא מודה שאין בידו אלא חטים ולפי זה כמו כן דוקא שהנתבע אומר מילי דכדי אמרתי לך כשהודיתי שעורים אבל אם מחזיק נתבע בטענתו ואומר אמת הוא ששעורים יש לך בידי חייב בשעורים ואם טען י' מדות יש לי בידך ואיני יודע אם מחטים אם משעורים והלה אומר ששעורים היו חייב לשלם שעורים אבל אם טוען התובע ודאי חטים היו והלה אומר איני יודע אם חטים אם שעורים פטור פירוש ואפילו יש לו עדים שיש לו בידו או חטים או שעורים ואין יודעין איזה מהן מחטים פטור מטעם המע"ה ומשעורים כמו כן שהרי הודה תובע שאין לו בידו אלא חטים כדפירש הרא"ש ולפירוש הרמ"ה אפילו שלא טענו בשעה ידוע ואפילו שאין מחזיק התובע בטענתו אלא שאמר בדעתי היה לתבוע ממך אחר כך שעורים פטור ופירוש הרא"ש עיקר וכ"כ שאר מפרשים:

סעיף טז

ואם תפס השעורין וכו' בסוף המניח פריך לרבה בר נתן דאמר טענו חטים והודה לו בשעורים פטור אף מדמי שעורים מדתנן היו ב' שוורים רודפים אחר שור אחד והזיקו והיו הרודפין א' גדול ואחד קטן ניזק אומר גדול הזיק ומזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק המע"ה הא לא מייתי ראיה שקיל כדאמר מזיק ומשני מתניתין כדקאמר מזיק ברי וניזק שמא כלומר הילכך מתרווייהו תבע וכי לא מייתי ראיה שקיל מן הקטן והדר מותיב ליה מדתנן היו הניזקין שנים אחד גדול ואחד קטן והמזיקים שנים אחד גדול ואחד קטן הניזק אומר גדול הזיק את הגדול וקטן את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא קטן את הגדול

וגדול את הקטן המע"ה הא לא מייתי ראיה שקיל כדאמר מזיק כדתניא בברייתא ה"ז משתלם לקטן מן הגדול ולגדול מן הקטן ומשני דתפס וכתב הרא"ש דלא בעי לאוקמי מתניתין דניזק אחד בדתפס דהתם מפקינן מיניה דכיון שאין לו תביעה אלא על אחד מהן לא מהניא ליה תפיסה ומהאי טעמא בטענו חטים והודה לו בשעורים אפילו אי תפס שעורים (לא) מפקינן מיניה והרי"ף כתב אי תפס שעורים לא מפקינן מיניה ויש שרוצים ליישב דברי הרי"ף דודאי גבי ניזק א' לא מהניא תפיסה כיון שהניזק אומר גדול הזיק הרי פטר את הקטן הילכך תפיסת הקטן לא מהניא לתביעה שיש לו על הגדול דתם אין משתלם אלא מגופו אבל בשטענו חטים והודה לו בשעורים מהניא תפיסת שעורים ממ"נ דא"ל שעורים הודית לי ואם איני זוכה בהודאתך הרי חטין יש לי עליך ואתפשם לדמי חטים וכתב הרא"ש שאין נראה בעיניו דהשתא בניזק א' שעדים מעידים שיצא חבול מתחת יד שניהם אלא שאין יודעין איזה מהם הזיק ואפ"ה אם תפס הקטן בפני עדים ואפי' קודם שבאו לדין לא מהניא תפיסה כיון שהודה שאין לו תביעה על הקטן כ"ש טענו חטים והודה לו בשעורים וחטים כפר לו דלא מהני ליה כלל אי תפס שעורים בפני עדים דלדמי חטים אינו יכול לתפסן כיון שכפר לו בהן ולא מהניא תפיסה בפני עדים ונפטר אפילו בלא שבועה לרבנן דאמרי פרק שבועת הדיינין טענו חטים והודה לו בשעורים פטור ולשעורים לא מהניא תפיסה שהרי כבר הודה שאין חייב לו שעורים או מחל לו שעורים הלכך לא מהניא תפיסה אלא בניזקין שנים ויש לו תביעה על שניהם הילכך אם תפס קודם שבא לבית דין אף בפני עדים משתלם כדקאמר מזיק אבל כדקאמר ניזק לא כיון שתפס בפני עדים עכ"ל. ודעת התוספות כדברי הרא"ש וכתבו ההגהות פ"ג דטוען שר"ב כתב בשם ר"ת שפירש ההיא דתפס ר"ל שתפס שניהם הגדול והקטן לכך משתלם מהם ממ"נ אבל בדרבה בר נתן אי תפס חטים אינו גובה דמי השעורים מהם ובכל מקום מפרש ר"ת היכא דמהניא תפיסה לא מהניא אא"כ תופס אותו דבר שטוען עליו עכ"ל וכ"כ המרדכי בשם ר"ת בסוף המניח והרמב"ם בפרק הנזכר כתב כדברי הרי"ף וכתבו נ"י וה"ה שכן דעת הרמ"ה והגאונים וכתב במישרים נ"ג ח"ב ולאותם שפסקו דאי תפס לא מפקינן דוקא קודם שבאו לב"ד אבל אם תפס לאחר שיצא מב"ד מפקינן וכן כתב בספר התרומות בשער שביעי בשם התוס' ורש"י וכתב עוד נ"י ומיהו ה"מ היכא דתפיס מקמי דליהדר ביה נתבע מהודאתו שהודה לו בשעורים אבל היכא דהדר ביה מקמי תפיסה לא מהניא ליה לתובע תפיסתו דהשתא ודאי לאו ברשותא דנתבע קא תפיס תדע מדתניא בתוספתא אבל אם הודה מעצמו יכול לחזור בו וכיון דמצי הדר ביה מכי הדר ביה בטלה הודאתו ואי תפיס תובע בתר הכי מפקינן

מיניה כ"כ הרמ"ה והשתא דאתית להכי דמצי תפיס על הודאתו ממה שלא תבעו ה"ה אפי' בא להודות לב"ד בלא שום תביעת חבירו דאי תפס אידך קודם שחזר זה מהודאתו דמהניא תפיסתו ואפילו תפיס בסהדי דבלא סהדי מהימן משום מגו בכל מאי דתבעו ולא במאי דקאמר מזיק דוקא ומיהו תפיסה דבתר דהדר ביה דלא מהניא היינו תפיסה בעדים אבל בלא עדים לעולם מהימן בשבועת היסת משום מגו דאי בעי אמר להד"מ ודקדק נ"י מסוגיא דגמרא שם דמאן דטעין לחבריה מנה הלויתיך והלה אומר אין לך בידי אלא נ' זוז שנתת לי אותם דמים בחפץ פלוני והרי הוא קיים או שהלויתם לי עליו ע"מ שלא להשתלם אלא מגופו או ה"ה איפכא היכא דטעין ליה דאית ליה גביה חפץ פלוני דשווייה אפותיקי ניהליה במנה והלה מודה ליה בנ' זוזי דאוזפיה בהלואה גרידתא דמה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו דפטור בין מתשלומין בין משבועה דאורייתא אלא משתבע היסת ומפטר עכ"ל: כתוב בתשובת רבני צרפת אם טענו חוב אביו והודה לו וטענו חוב עצמו וכפר לא דמי לטענו חטים ושעורים והודה לו באחד מהם וליכא הודאה מקצת ומשתבע היסת ומיפטר. וכ"כ הר"י ן' מיגא"ש היכא דא"ל חטים יש לי בידך ואמר ליה הן ואח"כ א"ל שעורים יש לי בידך וא"ל אין לך כלום שעורים לא הוי מודה מקצת עכ"ל:

סעיף יז

תבעו כור חטים יש לי בידך וכו' פרק שבועת הדיינין (שבועות מ:) אמר רב ענן אמר שמואל טענו חטים וקדם והודה לו בשעורים אם כמערים חייב אם כמודה פטור כלומר בעודו מבקש לומר ושעורים קדם הוא והודה בשעורים וחזר ואמר התובע גם שעורים הייתי מבקש לטעון אם כמערים שמרגיש בו הדיין שמיהר להשיב קודם שיגמור זה טענתו חייב דחזינן ליה כאילו כבר טענו חטים ושעורים והודה לו בשעורים ואם כמודה כלומר דלפי תומו עשה כמתכוין להשיב על טענתו ולא כקופץ פטור ואע"פ שאחר ההודאה בתוך כדי דיבור תבעו גם שעורים פטור דלא חשיב מודה מקצת הטענה אלא כשהודה במקצת מה שטען כבר עכ"ל הרא"ש.

סעיף יח

אבל אם אחר שהודה לו בשעורים וכו' כך כתבו הגהות פ"ג מטוען בשם ספר המצות: קדם הנתבע ואמר וכו' על מימרא דרב ענן שכתבתי בסמוך כתב הר"ן ומהא שמעינן שתהא תביעה קודמת להודאת מקצת אבל כל שהודאת מקצת קודמת אע"פ שתבעו אח"כ פטור וכן דקדק מכאן הר"י הלוי עכ"ל וכ"כ רבי' ירוחם בנ"ג ח"ב וגם מדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך משמע כן וכ"כ בעה"ת בשער ז' וכתבתיו לעיל בסימן זה וידוע שהפיטור אינו אלא משבועה דאורייתא אבל לעולם נשבע היסת: וכן אם תבעו חטים

והודה בהן וכו' זה קרוב לדין הנזכר בסמוך והרמב"ם פ"ג מטוען כתב כור חטים יש לי בידך אמר לו הן וכור שעורים אין לך בידי שעורים ה"ז פטור ואין זה מודה במקצת עד שיאמר לו בבת אחת כור חטים וכור שעורים יש לי בידך ויאמר לו הנטען אין לך בידי אלא כור שעורים וכן כל כיוצא בזה וכתב בעה"ת בשער שביעי שכן כתב ן' מיגא"ש בפירושיו ושהביא הרבה ראיות על זה. וכתב ה"ה כתב הרמ"ה שאם הודה בחטים כמערים קודם שהתובע ישלים דבריו חייב ואף מל' רבינו נראה שכוונתו הוא בשהתובע עושה מהם שתי תביעות עכ"ל: ומ"ש בדברי רבינו בדין זה ובקודם לו ממין הטענה צריך להגיה ולכתוב מקצת במקום ממין:

סעיף יט

תבעו חטים והשיב שאינו יודע וכו' כתב העיטור דאפילו בכה"ג פטור וכו' והרמב"ם כתב פ"א מטוען וכתב ה"ה פ"ה מהלכות שאלה שדעת הר"י ן' מיגא"ש והרמב"ם שכשאמרו מנה לי בידך והלה אומר איני יודע שפטור לא אמרו כשאינו מודה לו בודאי משום דבר ולפיכך נשבע שאינו יודע ונפטר אבל אם טענו חטים ואמר איני יודע אם הם חטים או שעורים כיון שמודה שהוא חייב לו ואינו יודע מה הוא אין אומרים בכך ישבע שאינו יודע ונפטר אלא נשבע הלה ונוטל אבל הראב"ד סובר דטענו חטים ואמר איני יודע אם הם חטים או שעורים נשבע שאינו יודע ונפטר שאין זה מחויב שבועה גמורה שאינו מודה מקצת הטענה. ובבא לצאת ידי שמים חייב בשעורים וכ"כ בעל העיטור עכ"ל. ויש לתמוה על מ"ש דלהרמב"ם נשבע הלה ונוטל שהרי בפרק א' מהל' טוען פסק דנשבע היסת שאינו יודע ומשלם שעורים. וכתב נ"י בס"פ הכונס שדעת הרא"ה כדעת הראב"ד וכתב בספר התרומות שער שביעי שעל מה שכתב הרמב"ם בטענת חטים והשיבו איני יודע אם חטים או שעורים שנשבע היסת שאינו יודע אם חטים או שעורים ומשלם שעורים יש להקשות מדגרסינן בפ' המניח אילימא דקאמר ניזק ברי ומזיק שמא אכתי לימא תיהוי תיובתא דרבה בר נתן וכו' ואולי בבא לצאת ידי שמים כתב דבריו עכ"ל:

סעיף כ

אמר לו י' כדי שמן וכו' משנה בסוף כתובות (קח:) הטוען את חבירו בכדי שמן והודה לו בקנקנים אדמון אומר הואיל והודה מקצת הטענה ישבע וחכ"א אין זו הודאה ממין הטענה אר"ג רואה אני את דברי אדמון ובגמרא אמר רבא דכ"ע היכא דאמר ליה מלא עשרה כדי שמן יש לי בבורך שמן קא טעין ליה קנקנים לא קא טעין ליה עשרה כדי שמן מלאים יש לי אצלך שמן וקנקנים קא טעין ליה כי פליגי היכא דא"ל עשרה כדי שמן יש לי אצלך אדמון סבר יש בלשון הזה לשון קנקנים וחכמים סברי אין בלשון הזה

לשון קנקנים ע"כ בגמרא. ופירש"י בבורך בור שלפני בית הבד. קנקנים לא טעין ליה וכי הודה לו בקנקנים לאו הודאה היא: כדי שמן מלאים כדים ושמן משמע עשרה כדי שמן ולא אמר מלאים יש בלשון הזה לשון קנקנים כיון דלא אמר מלא עשרה אין זה טוענו מדה אלא עשרה כדים מלאים והוה ליה טוענו חטים ושעורים. והרי"ף גורם היכא דאמר ליה מלא עשרה כדי שמן יש לי בידך שמן טעין ליה קנקנים לא טעין ליה י' כדים מלאים שמן יש לי אצלך שמן וקנקנים קא טעין ליה כי פליגי היכא דא"ל י' כדי שמן יש לי אצלך והרא"ש גריס היכא דא"ל י' כדי שמן יש לי אצלך שמן קא טעין ליה קנקנים לא קא טעין ליה י' כדי שמן מלאים יש לי בידך שמן וקנקנים טעין ליה כי פליגי היכא דא"ל י' חביות שמן יש לי אצלך. ופסקו הרי"ף והרא"ש כאדמון משום דאמרי' בגמרא כ"מ שאר"ג הלכה כדברי אדמון הלכה כמותו והרמב"ם פרק ג' מטוען נראה שגורס כהרי"ף ורבינו גורס כהרא"ש שהחילוק הוא בין אומר כדי שמן לאומר חביות שמן או כדים שמן שכשאומר כדי שמן כיון שהוא סמוך שמן קטעין ליה קנקנים לא קטעין ליה שכל גזירת הלשון הוא שמן וכדי הוא המדה אבל כשאומר כדים שמן שכדים הוא מוכרת משמע שטוענו הקנקנים וגם השמן ומפרש רבינו שמן קטעין ליה קנקנים לא קטעין ליה שאם הודה לו בשמן וא"ל התובע א"כ השבע לי על הקנקנים שהרי הודית במקצת הטענה שכשטענתי כדי שמן כוונתי היתה על הקנקנים ג"כ ואשמועינן רבא דלא חיישינן ליה דאין במשמע כדי שמן קנקנים ואין כאן מודה מקצת ולא ישבע עליהם אלא שבועת היסת ומ"מ ק"ל למה שינה רבינו לכתוב והודה לו בשמן והו"ל לכתוב והודה לו בקנקנים וכדפרשי' שהוא מתיישב דאתי כעין מתני' דהודה לו בקנקנים:

סעיף כא

כתב הרמב"ם תבעו במנה של מלוה וכו' פ"ג מטוען וכתב ה"ה דין זה לא נזכר בביאור בגמרא אבל המפרשים נחלקו בו ונתלו בסוגיא שבפרק השואל (צח:) ובהשגות א"א ואני מורה ובא שאם טענו מנה מלוה ומנה פקדון והודה באחד וכפר באחד אין זה מודה במקצת הטענה שהלואה ופקדון שתי טענות הן ויש בידי ראיה על זה והוא הדין אין בזה מקצת הודאה ע"כ והחלק האחד שכתב הראב"ד ז"ל בטוענו מנה מלוה ומנה פקדון שאם הודה באחד מהם שהוא פטור הוא דבר מתמיה דמי גרע מטוענו חטים ושעורים והודה לו באחד מהן שהוא חייב וכבר השיב עליו הרמב"ן ז"ל אבל הדין שהזכיר רבינו במנה מלוה והוא מודה לו בנ' של פקדון שהוא חייב נראה דעת הרשב"א מסכמת לדברי (הרא"ש)[הראב"ד] ז"ל שהוא פטור וגדולה מזו שאם טענו מנה מלוה והודה לו מנה פקדון דהו"ל כטענו חטים והודה לו בשעורים שהוא פטור והדבר צריך תלמוד

וכבר נשאו ונתנו בדין זה הר"א ז"ל והר"ז הלוי ז"ל שהיה חולק עליו וארכו הדברים ביניהם ולא יעמדו דברי הר"א ז"ל עכ"ל ובע"ה בשער שביעי כתב טענות הראב"ד וכתב סתירתם לדעת הרמב"ם: ותלמידי הרשב"א כתבו בפ' השואל שדעת הראב"ד שאם טענו שתי פרות חדא דשאלה וחדא דשכירות והודה באחת וכפר באחת דלא מיקרי מודה מקצת דלא דמי לטוענו חטים ושעורים והודה לו באחת מהם שהוא חייב דהתם כיון שהתביעה אחת שהרי דינם שוה אף ע"פ שהם שני מינים מודה מקצת הוי וחייב אבל שאלה ושכירות כיון שאין דינם שוה כשתי תביעות חלוקות הן וה"ה לטוען מנה מלוה ומנה פקדון והלה מודה במלוה וכופר בפקדון או איפכא דכיון דהלואה ופקדון שתי טענות הן שאין חיובן ופיטורן שוה אין כאן הודאה מקצת הטענה והרמב"ן חלק עליו ודחה ראייתו. וכ"ע דלא מסתבר דעדיפי שתי טענות משני מינים ואף בעיקר הדין שאמר דשאלה ושכירות שתי טענות הן חלק עליו הרמב"ן ומיהו במלוה ופקדון הודה הרב ז"ל שהם כשני מינים כטענו חטים והודה לו בשעורים אבל שאלה ושכירות תרוייהו פקדון נינהו ויש בכלל שאלה שכירות דתרווייהו חייבים בגניבה ואבידה וגם הרז"ה סובר דמלוה ופקדון ותשומת יד מיני תביעות הן וחלוקים זה מזה והביא ראיה לדבריו ומיהו כתב מורי ר"ש דשאלה ושכירות שתי תביעות הן כמלוה ופקדון ואם תבעו אחת והודה באחרת פטור ואין כן דעת רבינו נ"ר שהוא כתב דבין שאלה ושכירות בין מלוה ופקדון חדא טענה היא ואם טענו פרה שאולה והודה לו בשכורה או אם טענו מנה מלוה והודה לו במנה פקדון חייב וה"ה לאומר לחבירו מנה של כרם פלוני הפקדתיך והוא אומר לא כי אלא של כרם פלוני חייב ובלבד שיהיו ממין אחד דכיון דכן אפשר דאותם ענבים ממש שזה תובע אותן הוא שמודה לו אלא שזה אומר ממקום פלוני היו וזה אומר ממקום פלוני וכל היכא דאפשר לומר דאיכא הודאה אמרינן והיינו דאמרינן בשבועות מנורה בת י' ליטרין יש לי בידך והוא אומר בת ה' שחייב משום דאפשר לגררה אע"פ שאפשר לומר שזה ר"ל שלא הפקיד בידו אלא מנורה קטנה בת ה' ואם כן אינו מודה ממין הטענה אלא ש"מ דכל שאפשר לומר בשום צד דאיכא הודאה אמרינן אבל האומר לחבירו שדה גדולה הזקתני והוא אמר לא הזקתיך אלא שדה קטנה פטור דכיון שלא נתברר ההיזק ולא נתחייב בו ועל השדה הם דנים שדה גדולה וקטנה חטים ושעורים נינהו זו היא שיטת רבינו נ"ר בזה והיא דעת הרמב"ם עכ"ל וראיות כל סברא וסברא כתוב שם באורך ועי' במישרים נ"ל ח"ב:

סעיף כב

ומ"ש רבינו וא"א הסכים לדעת הרמב"ם: (ב"ה) בפסקיו סוף מציעא כתוב בתוספות על פ' השואל ושם כתב דברי הראב"ד ודברי הרמב"ן באורך ובסוף כתוב וכדברי הרמב"ם נ"ל. ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכ"ש הכא שהרמב"ן השיב על הראב"ד וה"ה כ' שדברי הראב"ד תמוהים: ומ"ש רבינו גם אינו נראה מה שדימה בחוב של אביו וכו' לשון גם יש לפרשו בדוחק דה"ק אע"פ שהרא"ש הסכים לדברי הרמב"ם לי נראין דברי הראב"ד שהשיגו וגם מה שדימה חוב אביו וכו' אינו נראה: והיכא דתבעו בחוב עצמו והודה לו בחוב אביו כתבתי לעיל בסימן זה בשם בעה"ת:

סעיף כג

שני בעלי דינין וכו' כך כתב בעל התרומות בשער שביעי:

סעיף כד

ומי שתבעוהו מנה וכו' כתבו בעל התרומות בשער ז' שכ"כ בתשובת קמאי וכתב הוא שאינו נראה אלא הדין עם התובע וכו':

סעיף כו

אין מודה מקצת חייב וכו' משנה בפרק שבועת הדיינין (שבועות מב:) אין נשבעין אלא על דבר שבמשקל ושבמדה ושבמנין כיצד א"ל בית מלא מסרתי לך כיס מלא מסרתי לך והלה אומר איני יודע אלא מה שהנחת אתה נוטל פטור זה אומר עד הזיז וזה אומר עד החלון חייב ופי' רש"י זיז קורה של עלייה הבולטת תוך הבית ובגמרא אמר אביי ל"ש אלא דא"ל בית סתם אבל א"ל בית זה מלא ידיע טענתיה ופרש"י דכיון דא"ל בית זה מלא וזה מחזירה לו חסירה נראית חסרונה והרי הוא כזה אומר עד הזיז וזה אומר עד החלון א"ל רבא א"ה אדתני סיפא זה אומר עד הזיז וזה אומר עד החלון חייב ליפלוג וליתני בדידיה וכו' אלא אמר רבא לעולם אינו חייב עד שיטענו בדבר שבמדה שבמשקל ושבמנין ויודה לו בדבר שבמדה שבמשקל ושבמנין ותניא כוותיה דרבא וכתבו התוס' וא"ת ואמאי לא חשיב בית זה מלא דבר שבמדה דכיון דא"ל בית זה מלא וזה החזיר לו חסירה נראית חסרונה והרי הוא כזה אומר עד הגג וזה אומר עד הזיז וי"ל דכשאין חסרה אלא מעט מקריא מלאה ואין ידוע מה ביניהם א"נ בענין שיזכיר מדה בהודאתו עכ"ל ומדברי רבינו נראה דדוקא כשטוענין בבית ידוע דאי בבית סתם לאו דבר שבמדה הוא שהרי כמה בתים יש גדולים וקטנים ואין ידוע טענתם כמה וכ"כ ה"ה פ"ד מטוען לדעת הרמב"ם וכתב שכן נראה מדברי הרמב"ן ז"ל ועיקר אע"פ שיש חולקין:

סעיף כח

ומ"ש רבינו וכגון שהרקיבו וכו' שם בתוס' זה אומר עד הזיז למ"ד הילך פטור צריך להעמיד כגון שזה עצמו שמודה אינו בעין ובריש מציעא כתב הרא"ש והא דתנן בשבועת הדיינין בית מלא מסרתי לך והלה אומר מה שהנחת אתה נוטל פטור זה אומר עד הזיז וזה אומר עד החלון חייב צ"ל דמיירי כגון שהרקיבו אותן פירות שהוא מודה לו בפשיעה וחייב לפרעו דלאו הילך הוא וכ"כ הר"ן בפרק שבועת הדיינין:

סעיף כט

תבעו מנורה גדולה וכו' שם (מג:) מנורה גדולה יש לי בידך אין לך בידי אלא מנורה קטנה פטור אזורה גדולה יש לי בידך אין לך בידי אלא אזורה קטנה פטור מנורה בת י' ליטרין יש לי בידך אין לך בידי אלא בת ה' ליטרין חייב מ"ש מנורה גדולה ומנורה קטנה דפטור דמה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו בת י' ליטרין ובת ה' ליטרין נמי מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו ותירץ רב שמואל בר יצחק סיפא במנורה של חוליות עסקינן דקא מודה ליה מיניה והקשו אזורה נמי ליתני ולוקמה בדלייפי אלא מאי אית לך למימר בדלייפי לא קתני ה"נ בשל חוליות לא קתני אלא א"ר אבא שאני מנורה הואיל ויכול לגררה ולהעמידה על ה' ליטרין ופרש"י אבל בגדולה וקטנה ליכא למימר הכי ובאזורה ליכא למימר חתך הימנה שהרי ראשיה ניכרין עכ"ל:

תבעו יריעה וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"ג מה' טוען מנורה גדולה יש לי בידך אין לך בידי אלא מנורה קטנה ה"ז פטור אבל אם טענו במנורה בת י' ליטרין והודה לו במנורה בת ה' ה"ז מודה במקצת מפני שיכול לגררה ולהעמידה על ה' וכן אם טענו אזור גדול וא"ל אין לך בידי אלא אזור קטן פטור אבל אם טענו ביריעה בת כ' והודה לו ביריעה בת י' ה"ז נשבע מפני שיכול לחתכה ולהעמידה על עשר וכן כל כיוצא בזה עכ"ל וכתב ה"ה כל לשון הגמרא שהזכרתי בסמוך וכתב עוד וסובר רבינו דלפי המסקנא ה"ה באזור כשהזכירו שניהם מדה מפני שיכול לחתכו ובריייתא תנא חדא וה"ה לאידך וכי מקשי לרב שמואל א"ה ליתני אזורה לא מפרקינן תנא חדא וה"ה לאידך משום דחוליות לא מתני בהדיא בברייתא הלכך לא משתמע חד מאידך אבל במסקנא אזור ומנורה שוים זה נ"ל לדעת רבינו וכן נראה מדברי רבינו האי ז"ל עכ"ל ודע שהרמב"ם לא כתב דין מנורה של חליות ולא אזור דלייפי ונראה דמשום דמהדינים שכתב משתמעי לא חשש להאריך יותר ממה ששנו בברייתא עם טעם שנתנו בגמרא הואיל ויכול לגררה ולהעמידה על ה' ליטרין:

סעיף ל

אין הודאה בשטר חשובה וכו' בריש מציעא העלו כן הרי"ף והרא"ש מדאמרינן התם דמודה במה שכתוב בשטר לא חשיב הודאה משום דאין נשבעין על כפירת שיעבוד

קרקעות כלומר דשטר הוי שיעבוד קרקעות וכשם שאין נשבעין על כפירת קרקעות כך הודאתן אינה מביאה לידי שבועה דקרקעות אימעוט משבועה כדאיתא פרק שבועת הדיינין (שבועות מב:) וכן פסק הרמב"ם פ"ד מהלכות טוען:

סעיף לב

וכתב בעה"ת למדנו מכאן וכו' בשער שביעי:

סעיף לג

הוציא עליו שטר חוב וכו' ג"ז שם ברייתא (ד' ד:) שטר שכתוב בו פלוני לוה מפלוני סלעים ולא פירש כמה וכן שטר שכתוב בו דינרין סתם מלוה אומר ה' ולוה אומר ג' רשב"א אומר הואיל והודה מקצת הטענה ישבע ר' עקיבא אומר אינו אלא כמשיב אבידה ופטור ופירש רש"י אינו אלא כמשיב אבידה מדהו"ל למימר שתים והשטר מסייעו דכיון דלא פירש ניכרים הדברים ששנים היו לכך לא הוצרך לפרש דמיעוט סלעים ב' וכיון דאמר ג' משיב אבידה הוא וחכמים פטרו את משיב אבידה מן השבועה דתנן בהניזקין המוצא מציאה לא ישבע עליה וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכה כר"ע דקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו וכי פליג רשב"א עליה דר"ע היכא דאמר לוה ג' אבל היכא דאמר לוה שתים אפי' רשב"א מודה דפטור משום דהוי שיעבוד קרקעות ואין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות וכן פסק הרמב"ם בפרק ד' מהלכות טוען וכתב ה"ה ומ"מ נשבע הוא היסת בין באומר ב' בין באומר ג' וכן כתבו ז"ל ואע"פ שמשיב אבידה הוא אינו כמוצא מציאה לגמרי שלא לישבע היסת ואע"פ שרבינו דימה זה למשיב אבידה כבר נתבאר בדבריו שכל מקום שנזכר כאן פטור הוא משבועת התורה בדוקא עכ"ל ועיין בנ"י שם:

סעיף לד

לפיכך א"ל מנה לך או לאביך בידי ופרעתיך מחצה והשיב זה לא הייתי זכור וכו' כ"כ בעל התרומות בשער ז' בשם הרמב"ן ונתן טעם משום דאין מודה מקצת חייב אלא בשקדמה תביעה להודאה:

סעיף לה

וכשם שהודאה בשטר אינה הודאה כך הודאת מלוה בקנין וכו' עד וכשאר העדאת עד אחד הכל כתוב בסה"ת שער ז' בסתם אלא שמואין צ"ל אם אין למלוה שטר וכו' ואילך כתוב בשם הר"י ן' מיגא"ש:

סעיף לח

אבל התוס' כתבו דאפי' במלוה ע"פ ליכא שבועה דאוריית' וכו' בריש מציעא גבי הא דאמרינן אין נשבעים על כפירת שיעבוד קרקעות כתבו וא"ת למ"ד בגט פשוט דשיעבודא דאורייתא מודה מקצת למה נשבע הא כופר שיעבוד קרקעות ויש לומר שמחל לו

השיעבוד או שאין לו כלל קרקעות אפי' משעבדי אבל לרבי יוחנן דאמר בשבועת הפקדון כופר בממון שיש עליו עדים חייב קרבן שיש עליו שטר פטור משום דכופר שיעבוד קרקעות דבעדים לא חשיב כופר שיעבוד קרקעות אע"ג דסבר רבי יוחנן שיעבודא דאורייתא היינו משום דכיון שהפקיעו חכמים השיעבוד במלוה על פה משום פסידא דלקוחות חשיב כאילו מחל לו השיעבוד ומיירי דאית ליה משעבדי ולית ליה בני חרי קרקעות דאי אית ליה בני חרי אפי' יש עליו עדים פטור ואי לית ליה אפילו משעבדי אפילו יש עליו שטר חייב עכ"ל ובפ' שבועת הפקדון (שבועות לז:) אמימרא דרבי יוחנן כתבו ואין מביאין קרבן על כפירת שיעבוד קרקעות תימה דר' יוחנן גופיה אית ליה בסוף בתרא שיעבודא דאורייתא וא"כ אפילו בעל פה היכי משכחת להו לשבועת העדות ולשבועת הפקדון וה"נ קשה מהשולח דאמר רבי יוחנן שטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט וא"כ אפילו בע"פ לא משכחת לה לדידהו וכן בפ"ק דמציעא גבי מודה מקצת ובפרק הכותב ואיתא נמי התם גבי עד אחד דאין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות ולמ"ד שיעבודא דאורייתא לא משכחת שבועה וצ"ל דכולהו משכחת כשמחל השיעבוד עכ"ל והרא"ש פרק שבועת הפקדון כתב שהקשו בתוספות למ"ד שיעבודא דאורייתא מודה מקצת דחייביה רחמנא שבועה וכן ע"י עד אחד היכי משכחת לה הא הו"ל כפירת שיעבוד קרקעות ותירצו כגון שמחל לו השיעבוד או כגון שאין לו קרקע והרמב"ן ז"ל כתב דהא בדוכתא דכל מודה מקצת שאין בו עדים כאן חייב דאפילו תבעו מנה לי בידך השטר ואבד ממני השטר והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים בשטר חייב הוא שבועה דאורייתא כיון דאמר דאין השטר כאן ואין יכול לגבות בו מן המשיעבדים לאו שיעבוד קרקעות מיקרי ואין דבריו נ"ל דכיון דשיעבודא דאורייתא אפילו מלוה על פה נמי נשתעבדו נכסיו והא דלא גבי מיתמי ומלקוחות משום דאין המלוה ידועה כיון שאין עדים בדבר ואפילו הלוה מודה דחיישינן לקנוניא ואם היה הלוקח מודה בהלואה היה גובה ממנו הלכך אין שיעבוד קרקעות תלוי לא בעדים ולא בשטר למאן דאית ליה שיעבודא דאורייתא אלא כל הלואה נשתעבדו נכסי הלוה עכ"ל ולמדנו מדברי התוס' דפ"ק דמציעא שכתבתי בסמוך דאי לית ליה קרקע כלל אפילו משעבדי אע"ג דאית עליה שטר לא הוי כפירת שיעבוד קרקעות ומ"מ לא נפקא לן לענין דינא מידי שאם הודה בנ' שבע"פ וכפר בנ' שבשטר משלם חמשים שהודה ושל השטר שכפר ישבע בעל השטר ויטול ואם הודה בחמשים דשטר וכפר בנ' שבע"פ ג"כ אינו נשבע דחמשים דשטר דמודה בהו הו"ל כאומר הילך כדאמר פרק קמא דמציעא אא"כ אין לזה שום נכסים לא קרקעות ולא מטלטלים שאז אפשר דלאו הילך הוא ודע שהרמב"ם כתב פ"ד מטוען אין מודה

מקצת חייב עד שיודה בדבר שאפשר לו לכפור בו כיצד מי שטען חבירו ואמר מאה דינרים יש לי אצלך החמשים שבשטר זה וחמשים בלא שטר אין לך בידי אלא נ' שבשטר אין זה מודה במקצת שהשטר לא תועיל בו כפירתו והרי כל נכסיו משועבדים בו ואפילו כפר בו היה חייב לשלם לפיכך נשבע היסת על הנ' וכתב ה"ה ונראה פי' דברי רבינו דדוקא כשהם בשטר שא"א לומר פרעתי אבל אם היו החמשים בעדים או בכתב ידו שהוא נאמן לומר פרעתי אם הודה בהם הודאתו הודאה לחייבו שבועת התורה וזה נראה ממה שהזכיר שטר בדוקא וממה שאמר שהשטר לא תועיל בו כפירתו והרי כל נכסיו משועבדין והרמב"ן ז"ל הוסיף לומר שאפילו הנ' הם בכ"י בנאמנות חייב כיון שאינו גובה בו מנכסים משועבדים ולא מיעטו אלא שטר בדוקא דהו"ל שיעבוד קרקע שגובה בו מן הלקוחות ורבינו האי כתב בשערי שבועות הפך מזה ואמר שאפילו אין החמשים אלא בעדים אם הודה בהן אין הודאתו כלום ודברי רבינו נראין לי עיקר עכ"ל: (ב"ה)

והריטב"א למד מדברי רש"י שדעתו כדברי הרמב"ם ולמד הוא מה שהוסיף הרמב"ן: ורבינו ירוחם כתב דינים אלו בנתיב ג' חלק ב' והר"ן ונימוקי יוסף כתבו בריש מציעא מדאיצטרכינן לטעמא דשיעבוד קרקעות למפטריה משבועה שמעינן דמודה מקצת הטענה כי האי דאי אפשר לכפור עליו כשתים דהכא חייב שבועה הילכך היכא דטעין אינש מנה לי בידך חמשין אית עלייהו חתם ידך וחמשים על פה והלה מודה בחתם ידו וכופר בחמשין אחריני חייב שבועה דאורייתא ואע"ג דלא מצי כפר באותם חמשין שבשטר כגון שכתוב בו נאמנות כיון דלאו שיעבוד קרקעות הוא ולא מסייע ליה שטרא מיחייב שבועה דאורייתא ואין צריך לומר כשאין בו נאמנות שהרי יכול לכפור באותם חמשים שבשטר זה שיכול לומר פרעתי לדעת הגאונים. אבל הרמב"ם כתב בפרק ד' מהלכות טוען שאין מודה מקצת חייב עד שיודה בדבר שאפשר לכפור בו ולפי דבריו הא דאיצטרכינן הכא לטעמא דשיעבוד קרקע לרבי חייא דאמר הילך חייב הוא וכו' אבל לרב ששת דקיי"ל כוותיה לא צריכינן לטעמא דשיעבוד קרקעות ואין זה מחוור בעיני האחרונים עכ"ל:

(ב"ה) ולענין כתב ידו בנאמנות נקטינן כהרמב"ן דמסתבר טעמיה ויש לדקדק מדברי הרמב"ם שגם הוא סובר כן:

סעיף לט

הוציא עליו כתב ידו וכו' הם דברי הרמב"ן וכבר כתבתי בסמוך שכתב כן הרב המגיד בשמו ואחר כך מצאתי דברים אלו בספר התרומות שער שביעי ומסתברא שאם. הוציא (בין) כתיבת ידו וכו' עד סוף הסי' וכתב הכי אסכימו רבוותא קמאי ז"ל: (ב"ה) זה שכתב רבי' הוציא עליו כתב ידו וכו' פשוט הוא ולא אדברי תוס' והרא"ש דסמיכי ליה קאי דמאי אירא כתב

ידו הא אפילו במלוה ע"פ סברי שאינו נשבע שבועת התורה אא"כ אין לו קרקע או שמחל לו השיעבוד אלא אסברא קמייתא דבמלוה ע"פ יש שבועת התורה קאי:

סימן פט

סעיף ב

כל הנשבעין שבתורה וכולי בשבועות (מד:) ראש הפרק: ומ"ש בין אם יאמר לו בעל הבית פרעתיך כל שכרך או קצתו נשבע השכיר וכו' שם באותה משנה אליבא דת"ק ורבי יהודה פליג ואמר אינו נשבע עד שיודה במקצת שיאמר לו פרעתיך קצת משכרך והלכה כת"ק: ומ"ש נשבע בנקיטת חפץ פשוט הוא שזו היא שבועת המשנה שיהא כעין של תורה:

סעיף ג

ובלבד שתהא הכפירה בשתי כסף וכן כתב הרמב"ם בפ"ג מטוען כ' וז"ל הורו רבותי שהנשבעין ונוטלין אינן צריכין טענת שתי כסף ואני אומר שצריך הנתבע שיכפור בב' מעין ואח"כ ישבע התובע כתקנת חכמים ויטול שהרי הנשבעין בטענת ספק צריך שיהיה ביניהם כפירת שתי מעין ואח"כ ישבע וכתב ה"ה מחלוקת רבינו עם רבותיו אין לאחד מן הצדדים ראיה ברורה מן הגמרא מה שדימה אותם רבינו לנשבעין בטענת ספק אין טענתו מכרחת ודעת הרמב"ן והראב"ד בהשגות כדעת רבותיו של רבינו ודע שאחד מן הנשבעין ונוטלין הוא השכיר וכבר כתבתי בדינו סוף פרק י"א מהלכות שכירות עכ"ל והר"ן בפ' שבועת הדיינים הסכים לדעת רבותיו של הרמב"ם ובפי"א מהלכות שכירות כתב הרמב"ם אפילו היה שכרו פרוטה אחת ובע"ה אומר נתתיה לא יטול אלא בשבועה וכן כל הנשבע ונוטל אפילו לא יטעון אלא פרוטה אחת לא יטול אותה אלא בשבועה כעין של תורה וכתב ה"ה אפילו היה שכרו פרוטה וכו' זה פשוט שלא נתנו חכמים שיעור ומ"מ דוקא פרוטה אבל פחות מכאן אין נזקקין לו כמבואר בהזהב (נה.) שאין ישיבת הדיינים בפחות משוה פרוטה ודע שרבינו נחלק על רבותיו בדין הנשבעין ונוטלין פ"ג מטוען וא"כ מ"ש כאן או הוא כדעת רבותיו או שהוא מחלק בין השכיר לשאר נשבעין ונוטלין והטעם מפני שהשכיר אל שכרו נושא את נפשו ואין ראוי שיפסידנו אם אינו שתי כסף ומ"מ אם היתה כוונתו לחלק ביניהם היה לו לבאר שם ואולי סמך לו על מ"ש כאן וצ"ע עכ"ל ודברי ה"ה אינם נראים בעיני אם התירוץ הא' שסתם הדברים לדעת רבותיו ושלא כדעתו זה דבר שלא עלה על הדעת ואם התירוץ השני לא ידעתי איך איפשר להזכירו שהרי הרמב"ם משוה בפירוש דין השכיר לשאר נשבעין ונוטלין ונ"ל שלא בא הרמב"ם בהלכות שכירות לבאר על כמה נשבע ונוטל שזה בהלכות טוען יתבאר אלא

בא ללמדנו שלא נאמר כיון שפרוטה דבר מועט בין שכיר בין שאר נשבעין ונוטלין יטלו בלא שבועה קמ"ל דאין נוטלין בלא שבועה ומ"ש אלא בשבועה דמשמע דמ"מ בשבועה הוא נוטל אפשר לומר דהיינו אם נתחייב שבועה ממקום אחר וגלגל עליו בעל דינו גם את זאת דאז יטול אף ע"פ שאינו אלא ש"פ אבל בפחות מש"פ אינו מגלגל דלאו ממון הוא כנ"ל לדעת הרמב"ם: (ב"ה) אף ע"פ שהוא דוחק כבר אפשר לומר שאף ע"פ שלא נראה לו וכו' וכתוב שם בב"מ פרק א' מהלכות שכירות: ועל מ"ש רבינו ומסתברא כדברי הרמב"ם יש לתמוה דאדרבה טענת הראב"ד מסתברא שהשכיר שהשכיר עצמו במעה לא ילך בפחי נפש וי"ל דכיון דמדינא לא היה ראוי שיטול השכיר אפי' בשבועה אלא משום דבעל הבית טרוד בפועליו האמינו לשכיר בשבועה דיינו שישבע ויטול כשיהיו שתי כסף כשיעור שאר שבועות: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שחולקים על הרמב"ם רבותיו והראב"ד והר"ן לא מצינו לו חבר ולפי מה שכתבתי אפשר שלענין מעשה לא יחלוק עליהם נקטינן כוותייהו: כתב המרדכי בפ' כל הנשבעין על אודות השכיר שנשבע ונוטל אם יכול להפך השבועה על בע"ה פלוגתא דרבוותא היא הר"י ן' מיגא"ש אומר שיכול להפכה והאלפסי והמיימוני כתבו דלא מהפכינן ונראה לר"מ כדבריהם אמנם אם השכיר אומר לבעל הבית. השבע לי שאינך יודע בבירור שלא פרעתני והפטר אז צריך בעל הבית לישבע וטעם הדברים עיין שם:

סעיף ד

ועוד כתב הרמב"ם אפילו השכיר קטן וכו' פרק י"א מהלכות שכירות והר"ן בפרק הנשבעין תמה על דברי הרמב"ם והסכים לדברי הראב"ד וה"ה כתב נראים דברי הרמב"ם שהרי בגמרא אמרו דלפי התקנה שעקרו חכמים שבועה מב"ה ושדיוה אשכיר משום דבעל הבית טרוד בפועליו כלומר שנותן שכר לכמה פועלים וכסבור שנתן לזה בלא שבועה היה לו לשכיר ליטול כמו שאמרו בגמרא וליתב ליה בלא שבועה ותירצו כדי להפיס דעתו של ב"ה וכיון שלא נתקנה שבועה אלא להפיס דעת ב"ה כשהשכיר קטן לא הפסיד דינו אף ע"פ שאינו בר עונשין ואין בשבועתו לשוא עונש מ"מ משביעין אותו לאיים עליו עכ"ל ובנוסחאותינו בדברי הרמב"ם היה השוכר קטן השכיר נשבע והיא הנוסחא האמיתית שהיא מסכמת למ"ש בפ"ה מטוען שאם היה השכיר תובע את הקטן ה"ז נשבע ונוטל מפני שיש בזה הנאה לקטן כלומר שימצא לעשות מלאכתו וכך היתה נוסחת רבינו בהרמב"ם וזהו שכתב וראיתי בנוסחאות אפי' היה השוכר קטן השכיר נשבע: וכתב הר"ן שאם היה השכיר עבד או חשוד חזרה שבועה לבע"ה :

סעיף ה

ודוקא ששכרו בעדים וכו' פרק כל הנשבעים (שבועות מה:) אמר רב נחמן אמר שמואל לא שנו אלא ששכרו בעדים אבל שכרו שלא בעדים מתוך שיכול לומר לא שכרתיך מעולם יכול לומר שכרתיך ונתתי לך שכרך וכן א"ר מנשיא בר זביד א"ר ופרש"י ששכרו בעדים שיש עדים שאמר לו עשה עמי מלאכה היום בשכר ועשה עמו וכתב הה"מ פי"א מה' שכירות פירוש שאם אין לו עדים על המלאכה אין עדי השכירות כלום כי שמא אע"פ ששכרו לא עשה עמו מלאכה כך כתבו ז"ל עכ"ל (ג): ומ"ש ותבעו קודם שעבר זמנו משנה בהמקבל (קיא.) השכיר בזמנו נשבע ונוטל עבר זמנו אינו נשבע ונוטל: ומ"ש דהיינו שכיר יום כל הלילה וכו' ג"ז משנה שם שכיר יום גובה כל הלילה ושכיר נילה גובה כל היום ופרש"י גובה כל הלילה. כל הלילה הוא זמן גבייתו בין לענין שבועה שתקנו לו חכמים שכיר בזמנו נשבע ונוטל בין לענין שאינו עובר משום לא תבוא עליו השמש: ומ"ש ופר"י היינו דוקא כשטוען פרעתיך כל שכרך וכו': אבל הרמב"ם כתב שאין חילוק שכתב שכרו שלא בעדים וכו' פי"א משכירות

סעיף ו

ואם יש עד אחד ששכרו וכו' והרמב"ם כתב שע"א אינו כלום וכו' בפרק הנזכר היה לו עד אחד ששכרו אינו מועיל לו כלום וכתב הה"מ דטעמא דאם איתא דעד אחד סגי לא היו אומרים בגמרא שכרו בעדים ועוד שמן הדין אפילו כששכרו בעדים לא היה לו לשכיר ליטול בשבועה אלא מן התקנה ובעד אחד לא מצינו שהתקינו גם הרמ"ה כתב כן דבעד אחד שאין השכיר נשבע ונוטל אלא שאמר שחזרה שבועת בע"ה מהיסת לשבועה חמורה כעין של תורה ונתן טעם לדבר דכיון שהטעם הוא כששכרו שלא בעדים מדין מגו שיכול לומר לא שכרתיך כשיש עד אחד שאם היה אומר לא שכרתיך היה נשבע מדין תורה כשאומר שכרתיך ונתתי לך שכרך נשבע מתקנת חכמים כעין של תורה ולדברי רבי' שכתב שאין עד אחד כלום יש לומר דכיון שאין שם עדים גמורים חזר הדין לדין תורה ואין שם תקנה בשכיר מבשאר תובעים עכ"ל:

סעיף ז

תבעו אחר שעבר זמנו וכו' זה מתבאר מתוך המשנה דהמקבל שכתבתי בסמוך: ואם יש עדים שתבעו בסוף זמנו וכו' באותה משנה שכיר בזמנו נשבע ונוטל עבר זמנו אינו נשבע ונוטל אם יש עדים שתבעו ה"ז נשבע ונוטל ובגמרא אם יש עדים שתבעו והא קא תבעיה לקמן א"ר אסי שתבעו בזמנו ודילמא לבתר הכי פרע אמר אביי שתבעו כל זמנו ולעולם לא פרע ליה א"ר חמא בר עוקבא כנגד אותו יום של תביעה ופירש רש"י כנגד כל היום של תביעה. יום אחד לאחר זמנו נתנו לו חכמים לישבע וליטול והרא"ש כתב

שתבעו כל זמנו כגון שכיר יום בסוף הלילה ושכיר לילה בסוף היום כנגד אותו יום של תביעה פירוש אינו נשבע ונוטל אלא למחר בלבד שהוא כנגד אותו יום של תביעה אבל מכאן ואילך המוציא מחבירו עליו הראיה והר"ן כתב בפרק כל הנשבעין ירושלמי אמר רבי אסי אין לו אלא אותו יום בלבד והכי נמי אמרינן בגמרא דילן בהמקבל ומדברי רש"י שם נראין שאין לו נאמנות בכך אלא יום אחד אחר זמנו אבל אחרים פירשו שלעולם יש לו נאמנות יום אחד אחר שתבעו שאם תבעו בזמנו נשבע למחרתו ונוטל וכן אם תבעו למחרתו נשבע מחרת אותו יום ונוטל וטעמא דמילתא דכל שהוא מתמיד בתביעתו מידק דייק אבל כשנתרשל בדבר איכא למימר נמי בפועל טרוד בעסקיו ואפשר שפרעו ואינו נזכר הלכך אינו נשבע ונוטל וכך הם דברי הרמב"ם פי"א מהל' שכירות אלא שהוא ז"ל לא נתן לפועל כל יום מחרתו אלא אם יום אם לילה ולשון ירושלמי מוכיח כן עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר הביא ראיה שתבעו כל זמנו ה"ז נשבע ונוטל כל אותו היום של תביעה כיצד היה עושה עמו ביום שני עד הערב זמנו כל ליל ג' וביום הג' אינו נשבע ונוטל ואם הביא עדים שהיה תובע כל ליל ג' ה"ז נשבע ונוטל כל יום ג' אבל מליל ד' והלאה המע"ה וכן אם הביא עדים שהיה תובע והולך עד יום ה' ה"ז נשבע ונוטל כל יום ה' עכ"ל: (ב"ה) ודבריו אינם מובנים לי שאם כוונתו לומר שכל זמן שהוא מתמיד והולך בתביעתו לעולם הוא בחזקת שלא פרעו הול"ל ה"ז נשבע ונוטל עד יום ה' וכן לעולם הוא בחזקת שלא פרעו ואם כוונתו לומר דדוקא יום ה' אבל מיום ה' ואילך לא אפילו אם הוא מתמיד בתביעתו זו מנין לו כי בגמרא לא נזכר חילוק זה והיותר נ"ל שכוונתו לומר דיום ה' לאו דוקא דה"ה לעולם וקיצר במובן:

כתב הרשב"א שאלת ראובן הרשה את שמעון בשטר שיהא טוען בעדו בעסקיו ושמעון זה היה טוען בעד ראובן כמה זמן ומת ראובן ושמעון תובע מיורשים שכירותו. תשובה שכיר דעלמא אפשר היה לו לומר שאינו נשבע ונוטל מהיורשים אלא שבירושלמי אמרו פשיטא מת בעל הבית השכיר נשבע ליורשיו ואפילו מת שכיר יורשיו נשבעין לבע"ה פירוש הא פשוט לי שנשבע ונוטל מהיורשים אבל יורשיו מיורשי בע"ה מיבעיא והשיבו כלום תקנו אלא בשביל שכיר שמא בשביל יורשים ומ"מ יורשי ראובן זה פטורים מכמה טעמים חדא שלא נזכר זמן בשטר ההרשאה שמא לא שכרו אלא לזמן מועט ועבר ועוד שאינם יודעים כמה קצץ לו ובקציצה האב נאמן ועוד שזה כבר עבר זמנו דאטו מי ששכר אחד לטעון בעדו כנגד כל בעלי דינו כל ימי חייו אין זמן פרעון שכירותו עד מות בע"ה או כל ימי חייו של מורשה אדרבה עשויים הם לפרוע אחר כל תביעה ותביעה וכל תביעה ותביע' זמנו הוא לפיכך נ"ל שהם פטורים לגמרי ואפי' משבועה:

סעיף ח

בד"א ששכיר נשבע ונוטל וכו' פרק כל הנשבעין (שבועות מו.) אמר רב ירמיה בר אבא שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו אומן אומר שתים קצצת לי והלה אומר לא קצצתי לך אלא א' מי נשבע אמר להם בזו ישבע בע"ה ויפסיד אומן קציצה ודאי מידכר דכירי אינשי וכתב הרא"ש ואפילו אי טעין לא קצצתי לך אלא אחת ואותה פרעתי לך דהשתא הוי כופר בכל קאמר שמואל דישבע בע"ה משום טירדא דבע"ה ראו חכמים שראוי לתקן כאן שבועה וראויה להטילה על בע"ה והיכא דחולקין בפרעון דבע"ה. הוא בודאי שוכח עקרוה ממקומה והטילוה על השכיר אבל כשחולקין בקציצה דבע"ה זכור בקציצה הניחו שבועה במקומה על בע"ה עכ"ל והביא ראיה לדבריו והר"ן כתב יש מי שפירש דכי אמרינן ישבע בע"ה דוקא במודה במקצת וישבע כדינו אבל כופר בכל כגון שפרע לו כבר אותו סלע שהוא מודה לו או שאמר לו הילך בזה לא ישבע בע"ה לפי שלא תקנו חכמים בקציצה כלום אלא אי מודה במקצת נשבע כדינו ואי כופר בכל פטור וכ"נ דעת הרי"ף אבל יותר נראים דברי ר"י הלוי שכתב דבעיין לא במודה במקצת היא אלא בכופר בכל כגון שפרע לו כבר מה שהוא מודה לו או שאמר לו הילך ומיבעיא להו מי נשבע כלומר פשיטא לן דשבועת תקנה יש כאן משום כדי חייו דשכיר אלא דמיבעיא אי שדיוה רבנן על בע"ה או עקרוה מיניה ושדיוה אשכיר ופשט להו דלא עקרוה מבע"ה כיון דקציצה מידכר דכירי אינשי ומ"מ משום כדי חייו דשכיר נשבע בע"ה אע"פ שהוא כופר בכל הילכך פועל ובע"ה שנחלקו בקציצה אף ע"פ שבע"ה כופר בכל נשבע שבועת התקנה כעין של תורה ומיהו ה"מ ששכרו בעדים ובזמנו אבל שכרו שלא בעדים או שעבר זמנו אינו נשבע כשם שאין פועל נשבע כשבע"ה אומר נתתי ושכיר אומר לא בטלתי אלא כששכרו בעדים ובזמנו וכן דעת הרמב"ם פי"א משכירות עכ"ל: וכתב הרמב"ם בד"א ששכרו בעדים ולא ידעו כמה קצץ לו וכו' אבל שכרו שלא בעדים וכו' בפי"א מהלכות שכירות וז"ל בד"א בששכרו בעדים ולא ידעו כמה פסק לו ותבעו בזמנו אבל אם שכרו שלא בעדים או שתבעו אחר זמנו ישבע בע"ה היסת שלא קצץ לו אלא מה שכבר נתן לו או שלא נשאר לו אצלו זה שאמר לו הילך כדין כל הטנינות וכתב ה"ה כך כתב הרב בן מיגא"ש מסתברא לן דשכרו שלא בעדים או תבעו לאחר זמנו פטור משבועה כעין דאורייתא דלא יהא דין קציצה חמור מדין נתתי ולא נטלתי דבהני גווני נשבע בע"ה היסת ונפטר עכ"ל:

סעיף ט

הנותן טליתו לאומן וכו' ברייתא פרק כל הנשבעין (שבועות מו:) הנותן טליתו לאומן אומן אומר שתים קצצת לי והוא אומר אחת כל זמן שהטלית ביד האומן על בע"ה להביא

ראיה וכתב הר"ן כלומר דאי מייתי ראיה מהימן ויהיב כדאמר ושקיל טליתו ואי לא מייתי ראיה מהימן עלה אומן במגו דאי בעי אמר לקוחה היא בידי ובפרק חזקת (בבא בתרא מה:) אוקימנא לה בשלא מסר לו בעדים ובדליכא ראיה כלומר שלא ראה אותו עתה בידו ומשמע בגמרא דאי לא מייתי ראיה שקיל אומן בלא שבועה וה"נ משמע בירושלמי ומכאן נראה שמי שטוען על המשכון כך וכך יש לי עליו נוטל בלא שבועה ומכאן קשה לדברי הרי"ף והגאונים שכל המוציא ממון מתחת יד אחר אע"פ שהוא במגו נשבע שבועה חמורה כלומר כעין של תורה מפני שאינו נשבע על גופו של משכון והרמב"ן תירץ לדברי הגאונים דלא דמי משכון דשכירות לשאר הטענות דאפילו למ"ד אין אומן קונה בשבח כלי כיון דודאי אית עליה אגרא ותפיס ליה כטוען על גופו של כלי דמי דמיקנא קני ליה כלי עד דיהיב ליה אגרא ושקיל ליה ואיהו גופיה הימוניה הימניה לאומן אאגריה כי מסר ליה כלי ודחה הר"ן דבריו וכתב שהוא סובר שאפילו הגאונים ז"ל לא אמרו אלא בבא לגבות חובו מן המשכון הא אילו רצה לשתוק ולהחזיק במשכונו עד שיתן לו מעותיו והלה תובע משכונו אינו נשבע אלא היסת לפי שאין זה נשבע ונוטל ודי לנו במה שחדשו הגאונים בדין שלא בראיה והבו דלא לוסיף עליה וה"ר אפרים כתב דכל מי שטוען על המשכון נוטל בשבועת היסת בלבד ובודאי שכך נראים הדברים אלא שאין לחלוק על הראשונים ז"ל ומפני שדבריהם דברי קבלה הם עכ"ל והרא"ש בפ' הנזכר כתב דברי הגאונים בלא מחלוקת משמע דהכי סבירא ליה והרמב"ם פי"א מה' שכירות כתב הרי האומן נשבע בנקיטת חפץ ונוטל נראה דס"ל דל"ש לן בין משכון דשכירות לשאר הטענות וכן דעת רבינו: ומ"ש רבינו ואם אין לו ראיה נשבע בע"ה וכו' כך כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וז"ל ואם לא הביא ראיה ישבע בעל הטלית היסת או שבועת התורה אם הודה במקצת כדין כל הטענות שאין זה כדין השכיר עכ"ל ונ"ל שר"ל דלא דמי אומן לשכיר דאמרינן ביה נשבע ונוטל והטעם לפי שדרך השכיר שאין לו אלא מה שטרח ביום וממנו אוכל בערב ואל שכרו הוא נושא את נפשו ולפיכך הקילו. וה"ה כתב ואם לא הביא ראיה ישבע בעל הטלית היסת כך נמצא בספריו ז"ל ואם כן נראה שחלק הרב בין שכירות לקבלנות בזה שלמעלה אמר שבזמן ששכרו בעדים ותבעו בזמנו ונחלקו בקציצה שבעל הבית נשבע בנקיטת חפץ וכאן בטלית כתב היסת ולא ידעתי למה זה ובגמרא לא חילקו גם רבו ז"ל לא חילק וגם השוה אותם רבינו מאיר ז"ל ואפשר שדבריו כאן אינם אלא כשתבעו בלא זמנו ויראה כן ממה שכתב בדין טלית פ"ט מטוען הרי בעל הבית נשבע בנקיטת חפץ על הקציצה כמו שביארנו בשכירות ונותן הלה שהשוה דינם ודבריו צ"ע אם הנמצא בספריו אמת עכ"ל:

סעיף יא

לשון הרמב"ם שכיר שבא לישבע וכו' פי"א משכירות וכתב הה"מ מימרא פרק כל הנשבעין (מט). אמר רב הונא לכל מגלגלין חוץ משכיר שאין מגלגלין רב חסדא אמר לכל אין מקילין חוץ משכיר דמקילין מאי בינייהו לפתוח לו ובהלכות אף ע"פ שלא טוען טוענין לו ופי' רבינו לפי הנראה כך הוא דלרב חסדא מקילין עליו ופותחין לו לומר אינך חייב לישבע על הגלגולין ולרב הונא אם לא טען אין פותחין לו ושמא ישבע עליהם אע"פ שאינו מחויב בהם ופסק כרב חסדא ויש שיטות אחרות ולדברי הכל כוונת רבינו לענין הדין אמת עכ"ל וק"ל על דבריו שפסק הרמב"ם כרב חסדא היאך פסק כתלמיד במקום הרב ועוד שכתב הרמב"ם לשון שניהם ולא היה לו לכתוב אלא דברי רב חסדא ולפיכך נראה כמו שכתב הר"ן בהנשבעין דלהרמב"ם ז"ל ה"פ שרב חסדא הוסיף ואמר דאף ע"ג דאסור לפתוח לבעלי דינין לומר בשבועתך תלוי או בכיוצא בזה וכמבואר בדברי הרמב"ם פרק כ"א מסנהדרין בשכיר מותר לפתוח לו מיד ולומר אל תצער עצמך וכו' ורב הונא לא איירי בהכי ואפשר דהכי ס"ל נמי ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ומאן דבעא מאי בינייהו ס"ד דדברי רב חסדא הן הן דברי רב הונא ולהכי בעא מה לי לכל מגלגלין או לכל מקילין והשיב לו דדין חדש הוא וכמו שכתבתי ואין דעת רבינו כהרמב"ם כמבואר סימן צ"ד:

סעיף יב

ומ"ש אפילו היה שכרו פרוטה אחת וכו' כבר נתבאר בתחלת סימן זה:

סימן צ

סעיף ב

נגזל נשבע כעין של תורה ונוטל וכו' משנה פ' כל הנשבעין (שבועות מד:) דמני נגזל בהדי נשבעין ונוטלין וקתני נגזל כיצד היו מעידין אותו שנכנס לתוך ביתו של חבירו למשכנו שלא ברשות ואמר לו תן לי כלי שנטלת והלה אומר לא נטלתי הרי זה נשבע ונוטל רבי יהודה אומר עד שיהא שם מקצת הודאה אמר ליה ב' כלים נטלת והוא אומר לא נטלתי אלא כלי אחד וידוע דהלכה כת"ק ופריך בגמ' למשכנו ודילמא לא משכנו דהא עביד אינש דגזים ולא עביד אימא ומשכנו וניחזי מאי משכנו ופרש"י אותם שהעידו שמשכנו יעידו מאי משכנו ומה שבועה יש אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בטוענו כלים הניטלים תחת כנפיו ופרש"י בע"ה טוען שנטל כלי' קטנים שאדם יכול להסתיר תחת כנפי בגדיו ולא הכירו בהם עדים ופשוט הוא ששבועה זו היא כעין של תורה שהרי שבועת המשנה היא וכל החילוקים שכתב רבינו עד נשבע בע"ה ונוטל מפורש בהרי"ף פרק הנשבעין ובהרמב"ם פ"ד מגזילה: ומ"ש עוד רבינו ואפילו שהעדים מכירים קצת

מהכלים כך כתבו התוס' בטוענו כלים הניטלים תחת כנפיו והכירו העדים במקצת והוא טוען שהטמין יותר ממה שראו עדים גם הרא"ש כתב בטוענו כלים הניטלים תחת כנפיו וכגון שראו העדים שהטמין כלים שאין יכול לכפור ולומר שלא הטמין כלום א"נ ידעי המקצת כלים שהטמין והוא טוען שהטמין יותר ממה שידעו העדים עכ"ל:

סעיף ג

בה"א שהבע"ה אמוד וכו' עד הא לאו הכי לא בעיא שם (דף מ"ו) ופשטה רב אשי: ומ"ש הוא אמוד שיהיו פקדון בידו עניינו שהוא איש נאמן שמפקידין בידו כיוצא בדברים אלו:

סעיף ד

וכתב רב האי אלא הנתבע נשבע ונפטר כתב המרשים דהיינו טעמא משום דבהני סהדי לא מיפסל דכיון דלא ראו העדים מה היה תחת כנפיו איפשר דעפר או צרורות היה או עשה עצמו כהוציא דבר תחת כנפיו ולא הוציא כלום:

סעיף ה

אבל אם לא ראו עדים שהיו לו כלים וכולי כבר נתבאר בסמוך: ומ"ש או אפילו יש אחד שראהו וכו' הם דברי הרמב"ם בפ"ד מגזילה. וכתב ה"ה שהשיגו הראב"ד מפני שלא כתב למשכנו דאפילו היו שם עדים הוא נאמן ואפי' בלא שבועה כי באמת יש חילוק בין הנכנס למשכן ומגלה דעתו בין הנכנס סתם שזה כיון שגילה דעתו שלמשכן הוא בא א"י לטעון טענת לקוח וזה מוסכם ובאמת שדעת רבינו שהוצרך לפטרו מפני שלא היו שם ב' עדים הוא כשנכנס למשכן ואצ"ל סתם וסמך לו על מה שכתב למעלה ראוהו עדים שנכנס למשכן ואף זו כשהעד מעיד שנכנס למשכן עכ"ל ומ"מ יש לדקדק שהרמב"ם כתב ה"ז נשבע בנקיטת חפץ שלא גזל ורבינו כתב נשבע היסת ונ"ל שמ"ש הרמב"ם שנשבע בנק"ח היינו כשטוען לא גזלתי שהוא מכחיש את העד והא קיי"ל דעד אחד מחייבו שבועה דאורייתא ולישניה הכי משמע ה"ז נשבע בנקיטת חפץ שלא גזל משמע דלא קאי אלא אגזילה דאילו לאומר בחובי נטלתיו נראה דכיון שמודה לדברי העד הו"ל מחויב שבועה שאינו יכול לישבע ומשלם כעובדא דנסכא דר' אבא וכתבו הרב ז"ל באותו פרק עצמו וג"כ כתב שם וכן אם היה שם עד אחד בלבד וכו' והלה אומר לקוח הוא בידי או בחובי גביתיו וכו' ה"ז ייב להחזיר הכלי לבעליו בלא שבועה ואין לחלק דהתם הוציא הכלי מגולה והעד מעיד שכלי פלוני נטל אבל הכא אינו מעיד מה כלי נטל אלא שראוהו מוציא כלים תחת כנפיו דסוף סוף הרי הוא חייב שבועה ואינו יכול לישבע שהרי מודה לדברי העד וחייב לשלם ולפי זה בין דברי רבי' שכתב בשתי החלוקות נשבע היסת בין דברי הרמב"ם שכתב דאומר בחובי נטלתיו נפטר בשבועה צ"ע: (ב"ה) קשה דהול"ל מחויב שבועה ואינו יכול ליישבע משלם וי"ל שאם היה העד מעידו שכך

כלים היו תחת כנפיו וזה היה אומר בחובי נטלתים היה כן אבר הכא כיון שאין העד יודע מה היה תחת כנפיו אינו חייב שבועה מפני העד אלא ע"י בעה"ב שטוענו כך וכך כלים נטלת ולפיכך נשבע היסת ונפטר וכך היה כתוב בנוסחת הרמב"ם שביד רבינו אבל בנוסחת הרמב"ם שבידינו כתוב ה"ז נשבע בנקיטת חפץ שלא גזל והוא דבר תימה ואפשר שטעמו בסברא ב' שכתב בסה"ת שאכתוב בסמוך או שטעמו משום דהוי כמי שיש משכון בידו שנאמן עליו עד כדי דמיו בשבועה בנקיטת חפץ ומ"מ קשה דע"כ מיירי כשראה העד כלים תחת כנפיו אלא שאינו יודע מה הן והו"ל מחוייב שבועה להכחיש העד ואינו יכול לישבע ומשלם לכן נ"ר דכיון דאפי' כשראו ב' עדים נכנס לביתו של חבירו למשכנו שלא ברשות וראוהו שיצא וכלים תחת כנפיו מן הדין היה לפטרו לגמרי אלא שתקנו חכמים שישבע בעה"ב ויטול א"כ כשעד אחד מעידו כן אין כאן מחוייב שבועה לשנאמר בו שאם אינו יכול לישבע להכחיש את העד ישלם: ועיין במ"ש רבינו בסוף סימן זה בשם הרמ"ה בדין נגזל: כתב בעה"ת בשער מ"ט אם ראוהו עדים שנכנס לביתו של חבירו ואומר שימשכנהו בחוב שהוא חייב לו ויצא ולא ראוהו כשיצא או שיצא ולא ראו כלים תחת כנפיו והלה אומר תן לי כלי שנטלת והלה טוען נטלתי ובחובי נטלתי נאמן במגו דיכול לומר לא נטלתי וכשם שנשבע היסת אילו טען כך עכשיו נמי נאמן בהיסת ואיכא מאן דפליג ואמר דמשתבע בנקיטת חפץ דכיון שנטל ואינו נשבע על המשכון שישאר בידו כי אם על הממון שלוקח נשבע בנקיטת חפץ ויטול עכ"ל.

סעיף ו

כתב הרמב"ם אפילו אם יש עדים שראוהו נכנס וכו' בפרק הנזכר וטעמו מגו דאי בעי אמר נכנסתי ולא נטלתי ודעת רבינו דהוי כמגו במקום עדים וטעמו של הרמב"ם דהאי לאו הכחשה היא דמלתא דלא רמיא עליה דאינש וכו' הילכך מגו שלא במקום עדים הוא:

סעיף ז

וכשם שבע"ה נאמן בשבועתו כך האמינו לשומר של בע"ה או אפי' לאשת השומר וכו' בפרק הנשבעין מימרא דרב פפא: אבל לא האמינו לשכירו ולקיטו שם בעיא ועלתה בתיקו והוי תומרא לתובע וקולא לנתבע הילכך לא מהימן ופרש"י שכירו ולקיטו של בע"ה ולא מסר לו שמירת הבית וכתב הרמב"ם פרק ד' מגזילה היה שם שכירו או לקיטו של בע"ה אינן נשבעין ונוטלין וכתב ה"ה ולפיכך כתב אין אלו נשבעין ולא פסק שאם תפס הנגזל אין מוציאין מידו כדרכו ברוב תיקו שבתלמוד לפי שכ"ז מן התקנה הוא ובמה שלא התקינו בפירוש אפי' תפס מוציאין מידו עכ"ל:

סעיף ח

כתב הרמב"ם לא היה שם בע"ה וכו' בפרק הנזכר: ומ"ש ואפי' אם הודה הגזלן וכו' כלומר אפי' הודה במקצת לא אמרינן דמודה מקצת הטענה ישבע וזה אינו יכול לישבע

שהרי גזלן הוא וישלם לפי שזה אינו טוענו ודאי גזלתני כך וכך שהרי הוא לא ראה שגזלו והעדים אינם יודעים כמה גזלו אלא שבע"ה טוען שכך וכך חסר מביתו ומסתמא זה גזלו ואינו חייב לישבע על טענת שמא:

סעיף ט

גרסינן בירושלמי על מתניתין נכנס לביתו וכו' כתב הרמ"ה לכאורה פליג אתלמודא דידן וכו':

סעיף יב

וכן במדליק אש וכו' משנה סוף הכונס (בבא קמא דף סא.) המדליק את הגדיש והיו בו כלים ונדלקו רבי יהודה אומר ישלם כל מה שבתוכו וחכ"א אינו משלם אלא גדיש של חטים או של שעורים ומודים חכמים לרב יהודה במדליק את הבירה שהוא משלם כל מה שבתוכה שכן דרך בני אדם להניח בבתים ואסיק רבא דבתרתי פליגי פליגי במדליק בתוך שלו והלכה ואכלה בתוך של חבירו דר' יהודה מחייב אטמון באש ורבנן סברי לא מיחייב ופליגי נמי במדליק בשל חבירו דרבי יהודה סבר משלם כל מה שבתוכו ואפילו ארנקי ורבנן סברי כלים שדרכן להטמין בגדיש כגון מוריגים וכלי בקר הוא דמשלם כלים שאין דרכן להטמין בגדיש לא משלם ופסקו הפוסקים כחכמים ואמרינן בגמ' דלר' יהודה עשו תקנת נגזל באשו וכתב הרי"ף דמשתבע ושקיל כדתנן ואלו נשבעין ונוטלין הנגזל וכו' וכתבו התוס' לרבנן נמי הו"מ למימר דעשו תקנה בבירה בכל דבר ובגדיש במוריגים אלא רבותא אשמועינן דלר' יהודה אפי' ארנקי בגדיש עשו תקנת נגזל: ומ"ש רבינו כל מה שהוא אמוד וכו' בעי' שם (סב.) ופשטה רב אשי: ומ"ש או שהפקידו בידו כלומר שהוא איש נאמן שמפקידין בידו כיוצא בדברים הללו וכבר נתבאר כן בסמוך גבי נגזל: ומ"ש ורואין מקום שאר דברי' וכו' מפורש שם בברייתא לדעת חכמים וכתב ה"ה פי"ד מנזקי ממון דכלל הוא בין למדליק בתוך של חבירו בין למדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בתוך של חבירו:

סעיף יד

ובמפסיד מיבעיא וכ' ג"ז שם: ומ"ש וכתב רב האי וכו' עד ישבע הנפסד ויטול הכל שם בתוס' ובפסקי הרא"ש. והרמב"ם כתב פ"ח מחובל שאם תפס הנפסד אין מוציאין מידו אלא נשבע בנקיטת חפץ וזוכה במה שתפס ואי לא תפס אין מוציאין מיד המוכר אלא בראיה ברורה עכ"ל וכתב ה"ה ומתוך מה שכתב והמפסיד כופר במה שטענו נראה שסובר כר"ת שאם המפסיד אינו כופר אלא אומר אינו יודע שהלה נוטל בשבועת היסת. יודע שהרי"ף והרא"ש מפרשים בעיא זו כגון שיש עדים שהפסידו ואיבד את ממונו ואינם יודעים כמה וכ"ד הרמב"ם בפרק הנזכר שכתב מי שיש עליו עדים שהפסיד ממון

חבירו ולא ידעו העדים כמה הפסידו והנפסד אומר כך וכך הפסדתני והמפסיד כופר במה שטענו אם תפס הנפסד וכו' וכתוב בהג"א שאם ראובן אמר לשמעון הפסדתני ואין עדים ביניהם ישבע לו היסת שלא הפסידו:

סעיף טו

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל י"ז סי' ה': (טז יז) לשון הרמב"ם המזיק ממון חבירו וכו' פ"ז דחובל וכתב ה"ה כיצד לקח כיס של חבירו וכו' מעשה בסוף הכונס (שם) ההוא גברא דבטש בכספתא דחבריה כלומר בארגז של חבירו ושדייה בנהרא אתא מריה ואמר הכי והכי הוה לי בגווה ואמרי' התם דהיינו מתני' דמדליק את הבירה משלם כל מה שבתוכה ומ"ש נשבע שם משתבע ושקיל. ומ"ש והוא שיטעון דברים שהוא אמוד בהם ג"כ מפורש שם. ומ"ש אבל אם אין דרכו וכו' שם בההיא עובדא דכספתא איבעיא לן אי קטעין מרגניתא הוה בכספתא מי מנחי אינשי מרגניתא בכספתא או לא תיקו ונראה שמפרש רבינו בעיא זו שהיה דבר שאין ידוע להניחו שם וזה טוען שהניחו שם והלה הזיקו ומשום דסלקא בתיקו פסק הרב שאם תפס אין מוציאין מידו כדרכו בכל תיקו שבתלמוד אבל יתר המפרשים ראיתי שפירשו אותה בעיא אם היה ראוי להניחו שם אם לאו אבל פשוט הוא שאם אין דרכו שאינו נוטל בשום צד והעלה בסוף דבריו ומ"מ אם יש עדים שאותו דבר שהוא טוען היה שם אע"פ שאין דרך להניחו גובין מן המזיק ונותנין לניזק בלא שבועה כך העלה הרשב"א בזה שלא כדברי בעל ההלכות עכ"ל והתוס' כתבו מי מנחי אינשי מרגני' בכספתא אפי' יש עדים שהיה בו מרגניתא מיבעיא ליה דשמא לא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה להאי ולא אמרינן מה הוה לך גביה דאזקתיה כיון דלא רגילי אינשי לאנוחי כלל עכ"ל: ומ"ש הרמב"ם ידע המזיק וכו' הרמב"ם מדמה דין המזיק לדין הפקדון שיתבאר בסמוך:

סעיף יח

ובנפקד כתב הרי"ף שעשו בו וכו' משמע כן מדבריו לפי שכתב בסוף הכונס ירושלמי שכתב רבינו בסמוך חד בר נש אפקיד גבי חבריה חד שק צרור וכו': (ב"ה) וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ה מה' פקדון שהביא מעשה הירו' דבסמוך וכתב בו והשומר אומר איני יודע שמא סיגים או חול היה בו: וכתב א"א הרא"ש ז"ל וכו' בפרק הנזכר:

סעיף יט

וכתב הרמב"ם שאם הנפקד יודע שהיה בו זהב וכו' פ"ה דפקדון והאריך שם ה"ה בטעם דברי הרמב"ם וטעם הראב"ד וכתב שדעת הר"י בן מיגא"ש כהרמב"ם והעלה ובאמת שעיקר הדברים כדברי הראב"ד: וא"א הרא"ש ז"ל כתב דלא קרינן ביה מחויב שבועה וכו' בסוף הכונס:

סעיף כ

ראו אחד שנכנס לבית חבירו ריקן וכו' פרק הנשבעין (מו.) אמר רב יהודה ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא ואמר לקוחים הם בידי אינו נאמן ולא אמרן אלא בע"ה שאינו עשוי למכור כליו אבל בע"ה העשוי למכור את כליו נאמן ושאינו עשוי למכור את כליו לא אמרן אלא דברים שאין דרכן להטמין אבל דברים שדרכן להטמין נאמן ושאין דרכן להטמין נמי לא אמרן אלא אינש דלא צניע אבל אינש דצניע היינו אורחיה ולא אמרן אלא זה אומר שאולים וזה אומר לקוחין אבל בגנובין לאו כל כמיניה אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן ולא אמרן אלא בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר אבל דברים שאינן עשויים להשאיל ולהשכיר נאמן. ופירש"י ואמר לקוחין הן בידי. ובע"ה אומר שהשאלתים לו כדמפרשינן לקמן: אינו נאמן. אפילו בשבועה: אלא דברים שאין דרכן להטמין. שאין אדם בוש ליטלם בידו בשוק בפרהסיא הילכך אינו נאמן חדא דאין זה עשוי למכור את כליו ועוד מדאטמנינהו איכא למימר בוש הוא להודיע שהוא צריך לשאול כלים משכניו דאי לקוחין היו לא היה מטמינם: נאמן. ואף על פי שאין עשוי למכור כליו זמנין דמצטרכי ליה זוזי ומזבין: היינו אורחיה. להטמין אפי' ששאר בני אדם מוציאין אותו בפרהסיא: ולא אמרן באדם בינוני דאינו נאמן. אלא שזה אומר לקוחין וזה אומר שאולים אבל אם אמר לו גנבת אותם לאו כל כמיניה וישבע זה שלקוחין הן: ה"ג ולא אמרן אלא בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר בהנהו הוא דאמרינן דכי אמר לקוחין הם בידי אינו נאמן אבל דברים שאין עשויים להשאיל שהבעלים חסים עליו לפי שמתקלקלים נאמן לישבע שלקחם ואין נראים דברי האומר השאלתים לו עכ"ל. והתוס' הקשו על גירסא זו וגורסי' כגיר"ח ושערים דרב האי ובכולהו לא אמרן אלא בדברים שאין עשויים להשאיל ולהשכיר אבל דברים העשויין להשאיל ולהשכיר אינו נאמן וה"פ ובכולהו לא אמרן דנאמן לומר לקוחין הן בידי אלא בדברים שאין עשויין להשאיל ולהשכיר וכגון דהוי אינש דצניע או דברים שדרכן להטמין או בע"ה העשוי למכור את כליו אבל דברים העשויים להשאיל ולהשכיר אינו נאמן אפילו איכא כולהו לטיבותא ואפילו אומר בע"ה גנובים הן ור"ת עצמו פירש כפירש"י ואין נראה עכ"ל. חילוק הפירושים ברור דלרש"י ולא אמרן אלא בדברים העשויין להשאיל ולהשכיר קאי אויצא ואמר לקוחים הן בידי אינו נאמן. ולדברי התוס' קאי חבל בע"ה העשוי למכור כליו נאמן וההיא מיירי אפילו בדברים שאין דרכן להטמין ואפינו באינש דלא צניע ואהא קאמר ובכולהו נמי לא אמרן אלא בדברים שאין עשויין להשאיל ולהשכיר דאז הוא נחמן בכל ענין אבל דברים העשויים להשאיל ולהשכיר אינו נאמן אפילו אית בהו

כל הני צדדים לטיבותא כללא דמילתא דלרש"י לשיהיה בע"ה נאמן צריך ה' תנאים והם הא' שחינו עשוי למכור כליו השני שהם דברים שאין דרכן להטמין הג' שהוא אינש דלא צניע הד' שזה אומר שאולין וזה אומר לקוחין הה' שהם דברים עשויים להשאיל ולהשכיר ואם חסר אחד מחמשה תנאים אלו אין בע"ה נאמן ולדברי התוס' אם הם דברום העשויים להשאיל ולהשכיר בכל ענין בע"ה נאמן אפילו טוען גנובים הם ואם הם דברים שאינם עשויים להשאיל ולהשכיר ונלוו לתנאי הזה ד' תנאים אחרים הא' שהוא בע"ה שחינו עשוי למכור כליו הב' שהן דברים שאין דרכן להטמין הג' שהוא אינש דלא צניע הד' שזה אומר שאולין וזה אומר לקוחין בע"ה נאמן ואם חסר אחד מהם אין בע"ה נאמן כך נראה מדברי התוס' שכתבתי אך כתב הרא"ש ויש שהיו רוצים לדקדק מדקאמר מעיקרא ולא אמרן אלא זה אומר שאולין וכו' והדר מפליג בין העשויים להשאיל ובין אין עשויים להשאיל ש"מ דאפילו אם אמר גנובים בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר אינו נאמן וליתא להאי דיוקא דכיון דאמר גנובים איתרע ליה חזקתו של כלים שהן עשויים להשאיל ולהשכיר כיון שהוא טוען שלא יצאו מתחת ידו בתורת שאלה ושכירות ובמגו דשאלה ושכירות לא מחזקינן אינשי בגנבי ורבינו סתם הדברים לדעת הרא"ש וכן הסכימו רוב המפרשים וכמו שאבאר בס"ד: ומ"ש נשבע שבועת היסת שהכלים לקוחים בידו הוא כדין כל הטענות שנשבע עליהם היסת. ודעת הרי"ף והר"ן בהנשבעין ודעת הרמב"ם פ"ט מטוען כשיטת התוס' ודברי הרי"ף בהנשבעין הם אליבא דהרא"ש דבטוען בע"ה גנובים או גזולים בכל גווני אין בע"ה נאמן וכן הסכים ג"כ הרמב"ם פרק ה' מגניבה וכתב הרב המגיד שלזה הסכימו רוב המפרשים: כתב בעה"ת בשער מ"ט שאם טוען אתה מסרתם לי בחובי דרך משכון דינו שוה לאומר לקוחים הן בידי : וכתב עוד שם אם יצא מבית חבירו וכלים מגולים בידו ואינו עשויין להשאיל ולהשכיר ואמר בחובי תפסתים נאמן התופס דהא תנן אומן אין לו חזקה הא אחר יש לו חזקה: וכתב עוד שם ר"י ן' מיגא"ש חלוק על הרי"ף בחילוף הגירסא ופסק שבע"ה העשוי למכור כליו אף בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר נאמן התופס עכ"ל: ואם הוחזק היוצא. בגנב וכולי כך כתב הרי"ף בפרק הנזכר אם היה מוחזק ומפורסם בגניבה וראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא ואמר לקוחים הם בידי אם היה בע"ה אינו עשוי למכור ואותם כנים אין דרך בני אדם להטמינם ואין דרך אותו האיש להצניע כלים שבידו אע"פ שזה אומר לקוחין וזה אומר גנובין אינו נאמן ודייקינן לה מדאמרינן אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן הח מוחזק ועומד מעיקרא מחזיקים וכתבו הרא"ש בפסקיו וכן כתב הרמב"ם פרק ה' מגניבה: ומ"ש רבינו לפיכך כל אלו החילוקים שייכין גם כן בנגזל וכולי הוא

תשלום ביאור הדין הנזכר. ובענין מחלוקת הר"י הנוי ורבינו האי דעת הרמב"ם פ"ט מטוען כדעת הר"י שכתב נשבע בע"ה היסת על טענתו שלא מסרן ולא נתנן ויחזירו ב"ד הכלים לבע"ה וכ"כ ג"כ הרי"ף בהנשבעין שער ד': ומ"ש רבינו והא דבדברים העשויים וכו' עד אינו נאמן הם דברי הרא"ש בהנשבעים וכתב דהכי מוכח בפרק חזקת בשמעתא דאומן (מה:) וכ"כ ה"ה בשם הרמב"ן פ"ט מטוען וכתב שכן נראה דעת הרמב"ם. כתב בעה"ת שער מ"ט כל זה שכתבנו שנאמן הנגזל מסתברא דהיינו בראה אבל בלא ראה מתיך שיכול לומר החזרתים לך נאמן לומר לקוחין הם בידי או בחובי תפסתים ועובדא דגאון שהביא הרב אינו אלא כשראה מדקא מדמי ליה לראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו וכן בנסכא דרבי אבא שאפי' בגזלן גמור אם לא ראה נאמן לומר החזרתי ומצי למימר אין שקלי ודידי שקלי ואפילו בשיש שם שני עדים דקיי"ל איכא עדים בלא ראה אחר דלאו אומן יש לו חזקה אלא ודאי כולהו מיירי בשראה הא לא ראה נשבע היסת ונפטר וכן השיב הראב"ד דאפי' בנסכא דר' אבא אם היה יכול לומר החזרתי יכול לומר אין חטפי ודידי חטפי ואפילו חטף בפני עדים לפי שאין כאן הכחשת עדים כלל גם הרמ"ה השיב שהגוזל את חבירו בעדים א"צ להחזיר לו בעדים ואם טען ואמר החזרתי נאמן והביא ראיה ממאי דאיתמר בפ"ב דכתובות (ד' יח.) גבי ומודה רבי יהושע באומר לחבירו שדה זו של אביך היתה וכו' אבל ה"ר נתן בר"מ כתב שא"צ ראה בגזלן שאין לגזלן נאמנות במגו דאי בעי אמר החזרתי לך ואפי' טען החזרתי לך אינו נאמן דכל היכא שגזל בעדים אין לו תקנה אא"כ החזיר לו בעדים והביא ראיה ומדברי רש"י בפ"ק דמציעא (ד' יז.) גבי הוחזק כפרן לאותו ממון מיהו נראה לענין דינא שגזלן דינו כאומן שנאמן לומר החזרתי לך ואינו נאמן בשום מגו כמ"ש ה"ר יצחק וכ"כ רבי יעקב עכ"ל ה"ר נתן. אבל בעה"ת סברתו כסברת הראב"ד והרמ"ה ז"ל: (ב"ה) והר"ן כתב בפרק קמא דכתובות ובפרק הנשבעין שהשיב הרמ"ה להרמב"ן שהגוזל את חבירו בעדים א"צ להחזיר לו בעדים וכתב בתשובת הריב"ש סימן שצ"ג שקילס הרמב"ן את הרמ"ה על תשובה זו וקרא עליו שפתים ישק וכו' וה"ה בפ"ד מה' גזילה ור"י בנל"א כתבו שדעת הרמב"ם שהגוזל את חבירו בעדים צריך להחזיר לו בעדים ואיני יודע מהיכן למדו מדבריו שהוא סובר כן וממ"ש ה"ה בפ"ד נראה שהוא מסתפק בדעת הרמב"ם בזה והריב"ש בתשובה הנזכרת כתב כלשון הזה אע"פ שדעת הרמב"ם שהגוזל את חבירו בעדים צריך להחזיר לו בעדים רבו החולקים עליו ולענין הלכה כיון שכל הני רבוותא סברי שאינו צריך להחזיר לו בעדים ואין הוכחה בדברי הרמב"ם שיחלוק עליהם כוותייהו נקוטינן:

סעיף כא

וכל זה לא מיירי אלא בדאיתא בע"ה התם וכו' כך כתבו הרי"ף בהנשבעין דהא דבעינן כל הנך תנאים לשיהיה בע"ה נאמן היינו בדאיתא בע"ה התם בשעה שנכנס זה אבל

אם ראוהו עדים שנטלן מרשות חבירו שלא בפניו ואמר לקוחין הן בידי אינו נאמן ל"ש הטמינן תחת כנפיו ול"ש לא הטמינן ול"ש בע"ה עשוי למכור כליו או אינו עשוי ואפי' טען ואמר דרך גזל לקחתם לפי שכל הנכנס לבית חבירו שלא בפניו ונטל כלים משם והוציאם בפני עדים הרי זה בחזקת גזלן והכריח כן מכח השמועות וכתבו גם הרא"ש וכן כתב הרמב"ם פ"ב מגזילה וסיים הרמב"ם לפיכך מחזיר הכלים לבע"ה ואין כאן שבועה שהרי העדים ראו מה גזל ואחר שיחזיר חוזר ותובע את בע"ה בכל מה שיטעון והדין ביניהם:

סעיף כב

וכן אם חטף חפץ מחבירו וכו' שם פרק חזקת ההוא גברא דחטף נסכא מחבריה כלומר חתיכת כסף אתא לקמיה דרבי אמי יתיב רבי אבא קמיה אייתי חד סהדא דמיחטף חטפה מיניה א"ל אין חטפי ודידי חטפי א"ר אמי היכי לידיינוה דייני להאי דינא לישלם ליכא תרי סהדי ניפטריה איכא חד סהדא נימא זיל אשתבע כיון דאמר מיחטף חטפי הו"ל כגזלן א"ל רבי אבא הו"ל מחויב שבועה ואינו יכול לישבע וכל המחויב שבועה ואינו יכול לישבע משלם והרי הדין הראשון דהיינו חטף חפץ מחבירו בפני עדים נלמד ממה שא"ר אמי נימא ליה זיל שלים ליכא תרי סהדי משמע דאי איכא תרי סהדי אמרינן זיל שלים והדין השני דאיכא עד אחד שחטף והוא כופר נלמד ג"כ ממ"ש רבי אמי נימא ליה זיל אשתבע כיון דאמר מיחטף חטפי וכולי משמע דאי הוה כופר ואמר לא חטפי היה נשבע להכחיש את העד והדין הג' שמודה לדברי העד אלא שאומר שמשכנו בחובו הוא עובדא דנסכא ממש דאמר אין חטפי ודידי חטפי. ועיין במ"ש בסמוך בשם בעה"ת דדינא דנסכא דוקא בדאיכא עדים שראו עתה אותה בידו שאינו יכול לטעון החזרתי אבל אם היה יכול לטעון החזרתי היה נאמן במגו. וכ"כ הריב"ש בסימן שצ"ב וכתב שכן דעת הרמב"ן והראב"ד ז"ל ועיין תשלום ביאור דין זה לעיל סימן ע"ה. ודע שמ"ש רבינו ואם אין עדים אלא עד אחד וכו' קאי גם לראו עדים שנכנס לרשות חבירו ונטלם שלא בפניו ואע"פ שהוא טוען בספק ע"פ העד וכמו שנתבאר בסימן ע"ה שזה דעת הרי"ף והרא"ש והר"ן והרמב"ם ועיין בכלל ק"ז סימן ק':

סעיף כג

נחבל ג"כ נשבע ונוטל וכו' בהנשבעין מני במתניתין נחבל בהדי נשבעין ונוטלין ותני נחבל כיצד היו מעידים אותו שנכנס לתוך ידו של חבירו שלם ויצא חבול והוא אומר חבלת בי והלה אומר לא חבלתי ה"ז נשבע ונוטל רבי יהודה אומר עד שיהא שם מקצת הודאה הוא אומר לו חבלת בי שתים והוא אומר לא חבלתי אלא אחת וידוע דלא קיי"ל כר' יהודה אלא כת"ק ובגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום שיכול

לחבל בעצמו אבל במקום שאינו יכול לחבל בעצמו נוטל בלא שבועה ופריך ניחוש שמא בכותל נתחכך תני רבי חייא שעלתה לו נשיכה בגבו ובין אצילי ידיו ודילמא אחר עביד ליה דליכא אחר: כתב הרמ"ה מסתברא היכא דאיכא אחר עמו דבריר להו לסהדי דלא חבל ביה וכו' דברי הרמ"ה ברורים בטעמם: ומ"ש וה"מ דנוטל בשבועה בתרי דמינצי אהדדי וכו' כ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ה מה' חובל: (ב"ה) ולישנא דמתני' הכי דייק דקתני ראוהו נכנס לתוך ביתו של חבירו:

סעיף כה

כתב הרמב"ם הודה החובל וכו' פ"ה מחובל: ומ"ש הרמב"ם שפטור מנזק וצער טעמו מפני שסובר שהם קנס ומודה בקנס פטור והראב"ד וגם ה"ה חולקים עליו ואומרים דכולהו ה' דברים לא הוה קנסא אלא ממונא :

סימן צא

סעיף א

חנוני על פנקסו נשבע ונוטל וכולי. בהנשבעין (מה.) מני במתניתין חנוני על פנקסו בהדי נשבעין ונוטלין ותני והחנוני על פנקסו כיצד לא שיאמר לו כתוב על פנקסי שאתה חייב לי מאתים זוז אלא אומר לו תן לבני סאתים חטים ולפועלים בסלע מעות הוא אומר נתתי והם אומרים לא נטלנו הוא נשבע ונוטל מבע"ה והם נשבעים ונוטלים ג"כ מבע"ה ובגמרא אמר רבא ופועלים נשבעים לבע"ה במעמד חנוני כי היכי דליכספו מיניה וכתב הר"ן דוקא בדאיתיה לחנוני הא לאו הכי אמרינן ליה לפועלים אייתיה את וכתבו הרא"ש והר"ן שה"ה לחנוני שנשבע בפני פועלים כל היכא דאיתנהו לפועלים אלא דחדא מינייהו נקט וכתב הר"ן והא דקתני פועלים ובנים רבותא אשמועינן דלא תימא הא דמיחייב חנוני שבועה היינו כשהמחה פועלים אצלו שהוא צריך לתת לפועלים אבל היכא שאינו חייב לשלם אלא לחנוני בלבד סד"א שיטול חנוני בלא שבועה קמ"ל וכתב עוד ושמעינן ממתני' דהאומר לחבירו תן מנה לפלוני שאני חייב לו דלא מחויב למיתביה ניהליה באפי סהדי דהא הכא דחנוני נתן לפועלים שלא בפני עדים דהא אמרינן נשבעים ונוטלין מבע"ה ואפ"ה חנוני נשבע ונוטל ולא דיינינן ליה כפושע מפני שנתן לו בלא עדים וכן דעת הרי"ף בהכותב ומוכח לה מהא וכ"כ בנוסחאות בריש מציעא מל' רב יהודאי גאון משום דאמר ליה חנוני לבע"ה אנא שליחותך עבדי מה אית לי גבי שכיר ואע"ג דמשתבע לי לא מהימן לי את הימנתיה דלא אמרת לי הב ליה בסהדי עכ"ל וכ"כ ה"ה פי"ו ממלוה ולוה וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"א מטוען: ומ"ש רבינו וה"ה אם אמר הלויני וכו' כ"כ בעה"ת בשער כ"ט. וה"ה כתב פי"ו ממלוה ויש מי שכתב שדין משנתינו

אינו אלא בחנוני בדוקא שתקנו לו שיהא נשבע ונוטל אבל בשאר שליחות אם אמר תן לפלוני כך וכך מעות בשבילי ואמר נתתי אינו נשבע ונוטל אלא צריך להביא ראיה כיון שאנו מסופקים בעיקר הדבר אם עשאו אם לאו עכ"ל: וכתב בהגהות מרדכי ריש מציעא דאין נשבעים ב' בבת אחת אלא בזה אחר זה: כתב בעה"ת בשער כ"ט היכא דקץ ליה בעה"ב לפועל אגריה וטעין חנוני דיהיב ליה כך וכך דהוה טפי מאגריה משתבע חנוני ושקיל דכיון דבעה"ב סבר לא ידע חנוני בקיצותא דאגר דפועל איבעיא ליה לפרושי מאי דניתיב ליה וכיון דלא פריש איהו דאפסיד אנפשיה וכאילו קבל עליהמאי דנימא פועל לחנוני באגריה עכ"ל: וכתב עוד כתב מחבר דלמאן דפסיק שחנוני אינו נוטל אלא בשבועה ואע"ג דמתו פועלים וליכא דמכחיש ליה אם מתו פועלים יורשים באים ונפרעים מבעה"ב בשבועת היורשים דקיי"ל בכל הנשבעין ונוטלין שמתו או שהם חשודים על השבועה שמעמידין אותן על דין תורה דקיי"ל (שבועות מ"ח: ע"ש) הבו דלא לוסיף עלה הילכך פועלין שמתו בעה"ב מפסיד הוא ומשלם שני תשלומין לפיכך חנוני אינו נוטל לעולם אלא בשבועה עכ"ל:

סעיף ב

וכתב הרמב"ם בד"א ששניהם לפנינו וכו' פי"ו ממלוה וכתב ה"ה אבל קצת המפרשים מודים בדין פועלים כשמת חנוני שנוטלים בלא שבועה והעעם לפי שבע"ה אצלם ברי בחיובא וספק בחזרה ר"ל אם נפרעו אם לאו ויתבאר פ"א מטוען שכל כיוצא בזה נוטל הלה בלא שבועה ובדין היה שיטלו בלא שבועה אלא מפני שבע"ה נפסד אמרו שישבעו לפיכך כל זמן שאינו נפסד נעמיד על דינו ונחלקו בדין חנוני כשמתו פועלים ואמרו שאינו נוטל אלא בשבועה שהרי מן הדין היה שאפילו בשבועה לא יטול שהרי הוא כאומר מנה לי בידך והלה אומר איני יודע אם הלויתני אם לאו ותקנה הוא שתקנו להם לחנונים שיטלו בשבועה ולפיכך לעולם אינם נועלים אלא בשבועה וזה דעת הרמב"ן והרמ"ה. עוד כתב הרמב"ן שאפילו מתו פועלין יורשיהם נשבעים שבועת היורשים שלא פקדם אבא ונוטלים וכל המפרשים ראיתו חלוקים בזה ואיפשר שהטעם שלהם הוא לפי שאין זה מלוה בשטר אלא ע"פ ועד אחד מעיד שנתן והם שמא ואע"פ שהוא נוגע בדבר אינם נועלים וצריך עיון עד כאן לשונו. ובעל התרומות בשער כ"ט כתב בשם ר"י ן' פלט טעם למה בשאינם בפנינו אלא אחד מהם אינו צריך לישבע התנוני כדין שאר הנשבעים ונוטלין אף על פי דליכא מאן דמכחיש להו והאריך הרבה. והר"ן בפרק הנשבעין (והאיש מקדש) כתב שלא כדעת הרמב"ם אלא אכילו ליתנייהו לפועלים חנוני בבועה בעי כדין מוציא הוצאות על נכסי אשתו דאע"ג דליכא דמכחיש ליה אינו נוטל

אלא בשבועה ובהאיש מקדש כתב כדעת הרמב"ן שאם מתו פועלים יורשיהם נשבעין שבועת היורשים שלא פקדם אביהם ונוטלין: כתב המרשים דלדעת הרמב"ם נוטל בלא שבועה דקאמר היינו אפילו בלא שבועת היסת ופשוט הוא:

סעיף ד

כתב הר"י הלוי דוקא חנוני המקיף לבע"ה וכו' דברים אלו כתבם בעל התרומות בשער כ"ט בסתם. וכתב עוד שהשיב הר"י ן' פלט דהא דאמרינן שאם לא המחהו במעמד שלשתן נשבע החנוני וכו' גמרינן להא מילתא מדגרסינן בפרק ב' דקידושין (דף מג.) האומר לשנים צאו וקדשו לי וכו' והשתא דתקון רבנן שבועת היסת משתבעי עדים וכו' והוא הדין לעד אחד דמשתבע איהו דפרע ומשתבע מלוה דלא שקיל ופרע ליה למלוה וה"נ הכי הוא דחנוני הוי שליח כמו העדים דהתם דהוי שליח לאמטויי ההוא ממונא למלוה והפועלים או ב"ח הו"ל כמו מלוה דהתם הילכך הכא נמי דכוותה דייניגן דברי הרמב"ם בדיי זה פ"א מה' שלוחין ועיין במהרי"ק סימן ק"כ ובתרומות הדשן סימן ש"ח. וכתב בעה"ת בשם רבינו אפרים ומסתברא דעדים נשבעים תחלה שהיוי שלוחין ומלוה לכי בעי איפרועי משתבע וכתב הרשב"א בתשובה ההיא דחנוני ל"ש בפניו ל"ש שלא בפניו ודק"ל אם בפניו מ"ש ממעמ"ש הנכון מה שתירץ הרי"ף בס"פ המקבל ודק"ל שלא בפניו אמאי ישבע פועל היינו טעמא משום דבע"ה טוען ברי שאמר לחנוני תן לו וחנוני טוען ברי שנתן לו ומתוך כך נתחייב פועל שבועה ואע"ג דהו"ל בע"ה כאומר הלויתני ואיני יודע אם פרעתיך אם לאו ודמיא להא דאמרינן בפרק האיש מקדש גבי הן הן שלוחיו הן הן עדיו והשתא דתקון רבנן שבועת היסת וכו': והרמ"ה כתב שהפועלין צריכין וכו' הרמ"ה בא לומר דשבועת הפועלים היא כעין דאורייתא כלומר אבל שבועת החנוני אינה אלא היסת דהא נשבע ונפטר הוא אבל בעל התרומות בשער כ"ט כתב בשם הר"י ן' מיגא"ש דשבועת פועלין נמי אינה אלא היסת דכיון דחנוני לא שקיל מבע"ה מידי לא עבוד רבנן תקנתא אפילו גבי פועלין הילכך ליכא עלייהו אלא שבועת היסת והרי"ף במסכת קידושין כתב ששבועות הללו שנשבעין שניהם האחת שנשבעין השלוחין היא שבועת היסת לפי שנשבע ואינו משלם ושבועת המלוה שבועת המשנה שהרי הוא נשבע ונוטל אבל סברת ן' מיגא"ש ששתיהן היסת כמו שכתבנו גם רבינו אפרים תפס על הרי"ף עכ"ל:

סעיף ה

וה"ר ישעיה חלוק על ר"י הלוי דאם נתרצו ליפרע מן החנוני אפי' אמר להם כן שלא בפניו כבר נסתלקו מבעל הבית והחנוני נוטל מבע"ה בלא שבועה לפי שעתה אין בע"ה נפסד וג"כ אין לבע"ה דין עמו שהחנוני אומר לבע"ה הפועלים כבר נסתלקו ממך ודינם

עמי ועיין בסימן קכ"ו על מה שכתב ל"ש בהקפה: ומ"ש רבינו ולא נהירא כתב המרשים נראה שתפם עליו משום דדין מעמד שלשתן לא מהני אלא בשיש לו מלוה אצל חבירו ואם כן פיעלים הכא בהקפה חוזרים הם אצל בע"ה אע"פ שהמחם אצל חנוני מתחלה אבל במה שאמר שחנוני נוטל מבע"ה בלא שבועה אין עליו תפיסה לפי שכיון שנסתלקו מעליו הפועלים לסברתו ואפילו בהקפה והוא מעליהם חזרה תביעת החנוני אצלו ודאי ופרעונו ספק ושקיל אפילו בלא שבועת היסת כמו שעלה בדברי הראשונים וכדעת ז הרמ"ה שהוא דעת רבותיו והוא עיקר בעיני אבל לדעת רבינו מאיר תפסוהו ג"כ מפני זה שלדעתו אפילו מתו פועלין לא שקיל חנוני מבע"ה לעולם אלא בשבועה כעין דאורייתא:

סעיף ו

וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה מדתנן במתניתין חנוני על פנקסו בראש כלל פ"ו ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן ק"ו:

סעיף ח

אמר החנוני אתה אמרת וכו' כ"כ הרמב"ם פי"ז ממלוה וכן כתב בעל התרומות בשער כ"נו והר"ן כתב פרק הנשבעין בשם הרא"ה באין בע"ה נשבע אפילו היסת משום דליכא כפירת ממון דאפילו כי מודה לו שעשאו שליח אין לו אלא בשבועה וכה"ג לאו כפירת ממון הוא וכדאמרינן בשבועת העדות [לב: מי יימר דמשתבע]: ומ"ש רבינו ואם הודה בחמשים וכו' פשוט הוא שזה שוה לשאר טענות וכ"כ בסה"ת בשער הנזכר:

סעיף ט

ומ"ש ואם לא נתן הבע"ה לחנוני קצבה כמה יתן לפועליו וכו' ג"ז בס"ה בשער הנזכר:

סעיף י

וכתב הר"י הלוי קטן ששכר פועלים ואמר לחנוני לפרוע להם וכו' כ"כ בשמו בעה"ת בשער כ"ט: והרמב"ם כתב דוקא שכיר שיש בו לקטן הנאה וכו' פ"ה מטוען:

סעיף יא

בע"ה שאמר לחנוני תן לי בדינר פירו' וכו' משנ' פ' הנשבעין (שם) אמר לחנוני תן לי בדינר פירות ונתן לו א"ל תן לי את הדינר א"ל נתתיו לך ונתתו באמפלי (כלומר בכיסך) ישבע בע"ה נתן לו את הדינר אמר לו תן לי את הפירות א"ל נתתים לך והולכתם לתוך ביתך ישבע החנוני רבי יהודה אומר כל שהפירות בידו ידו על העליונה ובגמרא (מח.) תניא א"ר יהודה אימתי בזמן שהפירות צבורין ומונחין ברה"ר ושניהם עוררים עליהם אבל הפשילן בקופתו לאחוריו המע"ה ופי' רש"י במתניתין ישבע ב"ה היסת וחלקו עליו התוספות דהא שבועת היסת לא נתקנה עד ימי רב נחמן. וכתב הרי"ף הא דא"ר יהודה אימתי בזמן שהפירות צבורין ומונחין בר"ה לאו אליבא דידיה בלחוד קאמר אלא בין

אליבא דידיה ובין אליבא דרבנן האי דינא דאיפליגו ביה בזמן שהפירות צבורין ומונחין בר ה הוא דאיפליגו ביה אבל אם הפשילן בקופתו לאחוריו המע"ה לד"ה בין לרבי יהודה בין לרבנן דקיי"ל היכא דא"ר יהודה אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים וכתב הרא"ש תניא א"ר יהודה אימתי וכו' אבל הפשילן בקופתו לאחוריו המע"ה ומודו ליה רבנן דלא ישבע בע"ה והלכה כרבנן בצבורין ומונחין וישבע בע"ה עכ"ל ונראה מדבריו שמפרש כפירוש הרי"ף דרבי יהודה לפרש דברי חכמים בא ואע"פ רכתב ומודו ליה רבנן אשגרת לישן הוא ולאו דוקא. וכתב הר"ן דמשמע מדברי הרי"ף דכולה מתני' מיתוקמא בשהפירות מונחים בר"ה וכדתניא בברייתא והיינו טעמא דשדיוה רבנן לשבועה אבע"ח ולא אחנוני משום דטענת בע"ה מעליא מדחנוני דחנוני גופיה מודה שמכר לו הפירות ואינו תובע ממנו אלא דמיהם ומש"ה בע"ה נשבע ונוטל ולא חנוני ובתר הכי אמר נתן לו הדינר א"ל תן לי הפירות וא"ל נתתיו לך והולכתם לתוך ביתך פירוש דחנוני טוען שמעשה שהיה כך היה שבא אליו בע"ה ואין בידו דינר וא"ל תן לי בדינר פירות ועכשיו אביא לך את הדינר ונתן לו את הפירות והוליכם לתוך ביתו ואח"כ חזר אליו ופרע לו את הדינר ובע"ה טוען לא כי אלא קודם שנתתי הדינר לא לקחתי פירות. מעולם ולא נתתי לך הדינר אלא בשביל הפירות שהם בר"ה וקאמר ת"ק דישבע חנוני שלא נתן בע"ה הדינר אלא בשביל הפירות שלקח כבר והוליכם לתוך ביתו ונוטל החנוני אלו הפירות שהם בר"ה משום דטענתיה דחנוני מעליא טפי לפי שלדבריו אין לבע"ה שום דררא בפירות הללו ובע"ה מודה לחנוני שהן שלו אלא שנתן לו הדינר בשבילן ומשום דטענתיה דחנוני מעליא טפי אמרו שיהא נשבע ונוטל ופליג רבי יהודה בסיפא ואמר דכי היכי דברישא נשבע בע"ה ונוטל ה"נ בסיפא לכי שאין דרך חנוני להניח פירותיו בר"ה עד שימכרו וכיון שמצינו חותם בר"ה ודאי בע"ה זה קנה אותם ומש"ה נשבע ונוטל ודקתני בברייתא המע"ה היינו לומר שאין כאן שבועת המשנה כלל ומיהו שבועת היסת יש כאן לבתר דאתקנה רב נחמן ונמצא לפי פירוש זה ששבועה זו השנויה כאן מן הנשבעין ונוטלין היא והרמב"ם פ"ב מהלכות מכירה כתב כדברי הרי"ף וכפי' הר"ן וכתב שאין הדין אלא בר"ה אבל אם היו ברשות מוכר ממש או ברשות לוקח המוציא מחבירו עליו הראיה ואין כאן אלא שבועת היסת ורבינו רישא דמתניתין מפרשה כהרמב"ם והר"ן: ומ"ש והניחן לפניו בחנות היינו שהניחם חוץ לחנות ברה"ר וסוף לשונו מוכיח כן שכתב שאין דרך חנוני להוציא פירותיו מרשותו וסיפא דמתני' ג"כ פירשה על דרך זו אלא ששינה שהרמב"ם והר"ן כתבו שהם טוענים על הפירות שבר"ה אבל הדינר נתן לחנוני ורבינו כתב שהם טוענים על הדינר כלומר דכי תנן נתן לו את הדינר היינו דומיא דרישא דקתני נתן לו את

הפירות ורוצה לומר שנתנם ברה"ר ה"נ נתן לו את הדינר דסיפא ר"ל שנתנו בר"ה: ומ"ש לפני החנוני היינו שנתנו חוץ לחנות דאילו בחנות הא קתני בסמוך נשבע החנוני היסת ונפטר כנ"ל ודע שהתוס' פירשו פירושים אחרים והר"ן בשם הראב"ד כתב פירוש אחר ולפי שאינן עולין לענין הלכה לא ראיתי לכתבם דהא כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורבי' קיימי בחדא שיטתא כוותייהו קיי"לא:

סימן צב

סעיף א

החשוד על השבועה וכו' כ"כ הרמב"ם פ"ב מטוען וכתב ה"ה מפורש פרק שבועת הדיינין בגמרא (מא:) שאין חשוד נשבע אפילו היסת ושם נראה שאפי' רצה התובע אינו נשבע שהרי בהיסת אין שכנגדו נשבע וזה ברור:

סעיף ב

ונקרא חשוד וכו' משנה פ' הנשבעין (מד:) וכל בבא זו ביארתיה סי' ל"ד. וכתב הר"ן שהקשה הרשב"א שבועת העדות מאן מוכח דעבר עליה במזיד דילמא אישתלי ולאו מזיד הוא. ותירץ הר"ן דכל שהיה עדות כ"כ קרוב דא"א לתלות בו שכחה לא אמרינן דילמא אישתלי: (ב"ה) הנשבע לבע"ח בתקנת הגאונים על מה שיש לו ונתברר ששייר מקצת נכסים עיין בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן צ"ט:

סעיף ד

וכן הפסול לעדות וכו' ג"ז במשנה הנזכרת. וכתב המרדכי בהגוזל קמא פסק ראב"ן דהמגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע ושכנגדו נשבע ונוטל עד שישוב מרשעו ויקבל דין עיין בתוס' כתובות (יח:) דיבור ובכולי בעי דלודי ליה ובתוס' מציעא (ה:) דיבור בלא דמי משמע להו ועיין בתשובות הרא"ש שכתבתי בסימן ל"ד. הנכנס לבית חבירו למשכנו שלא ברשותו אם הוא חשוד על השבועה עיין בסימן צ': כתב הר"י ן' מיני"ר ז"ל בסוף שבועת הדיינים גבי שמא ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון פירש רש"י ונמצא שהוא חשוד לשבועה ויפסלנו לעדות למדנו כי החשוד על השבועה פסול לעדות ובהנשבעין שונה אותן שהן חשודין על השבועה עם פסולי עדות דרבנן כגון משחק בקוביא וחביריו עכ"ל וכ"כ בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן צ"ט ובתוס' מציעא עלה ה':

סעיף ה

וכן מי שחשוד ליקח ממון חבירו וכו' בריש מציעא (ה:) גבי שנים אוחזים בטלית זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו פריך וכי מאחר שזה תפיס ועומד וזה תפיס ועומד שבועה זו למה א"ר יוחנן שבועה זו

תקנת חכמים שלא יהא כל אחד ואחד הולך ותוקף בטליתו של חבירו ואומר שלי הוא ונימא מגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא לא אמרינן מגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא כלומר דחמיר להו לאינשי איסור שבועה מאיסור גזילה אביי אמר חיישינן שמא ספק מלוה ישנה ישלו עליו וכתב הרא"ש ומדלא הביא הרי"ף אלא דברי אביי מכלל דס"ל דאמרינן מאן דחשיד אממונא חשיד אשבועתא אע"ג דסוגיא דתלמודא מסיק דלא אמרינן ומיהו אין נפקותא בזה דלא אשכחן לאביי מאן דחשיד אממונא בלא עדים דאמרינן שמא ספק מלוה ישנה יש לו עליו דאל"כ תיקשי לאביי מכל הלין דמוכח מינייהו דלא אמרינן מגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא עכ"ל כלומר דאי הוה אמרינן דחשיד אממונא חשיד אשבועתא כיון דחיישינן בשנים אוחזין בטלית שמא הולך ותוקף בטלית חבירו הו"ל למימר דליפסלו לעדות ולשבועה אבל לא אמרינן הכי משום דתלינן בספק מלוה ישנה כל היכא דליכא עדים אבל אי איכא עדים שלקח ממון חבירו מיפסל דהו"ל גזילה ודאי וספק מלוה ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי:

סעיף ז

התובע לחבירו וכו שם אמר רב אידי בר אבין א"ר חסדא הכופר במלוה כשר לעדות בפקדון פסול לעדות ופירש רש"י במלוה כשר. דלאו אדעתיה למגזליה אלא לאישתמוטי עביד: בפקדון פסול לעדות. דמאי אישתמוטי איכא הכא הרי לא ניתן להוצאה ובעין הוא ואם אבד יטעון שאבד ויפטר: ומ"ש רבינו וכגון שיש עדים וכו' הכי אוקמוה שם בגמרא דאי לאו הכי כשר דדילמא אישתמוטי משתמיט עד דמשכח ליה: כתוב בהגהות מרדכי בפרק הנשבעין בשם הרי"ף בשערים שאם כפר במלוה ונשבע כשר ועיין שם ועיין בכתבי מה"ר איסרלאן ובתשובות מיימון להלכות עדות סימן י"ד. כתב בהגהות מרדכי פרק קמא דמציעא אם כפר בפקדון ולא רצה לישבע והיה רוצה לשלם אע"ג דההיא שעתא הוה בידיה וקעבר על לאו דלא תחמוד כשר לעדות :

סעיף ח

כתב הרמב"ם אין אדם נעשה חשוד עד שבאים עליו עדים וכו' פרק ב' מטוען וכתב ה"ה דבריו פשוטים שהרי אין אדם נפסל לעדות על פי עצמו וכן הדין לשבועה וכן כתב רבינו האי וכתב רבינו מאיר וה"מ בנתבע אבל תובע הנשבע ונוטל ואמר חשוד אני נאמן להזיק עצמו ופשוט הוא עכ"ל: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה אי ניחא ליה לתובע לישבע וליטול וכו' תמיהא לי דכי ניחא ליה לתובע מאי הוה אי נתבע לא ניחא ליה היאך ישבע הלה ויטול על כרחו ויש לומר דכיון דנתבע אומר חשוד אני לפי דבריו הו"ל חשוד על השבועה ושכנגדו אם ירצה לישבע ישבע ויטול ע"כ של נתבע:

סעיף ט

תשובה לא"א הרא"ש ז"ל כלל ז' סימן ז' והרשב"א בתשובה שאכתוב בסמוך נראה שחולק על זה: (ב"ה) ויש ליישב דהרא"ש מיירי כשאין זה יודע שעבר הלה השבועה אלא שהוא רוצה להחרים בבה"כ אולי ימצא מי שידע שעבר על השבועה והרשב"א מיירי שידע ודאי שהוא חשוד ושיש עדים יודעים ואינם רוצים להעיד ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי:

סעיף י

מי שנתחייב שבועה וכו' בהנשבעין מני בהדי נשבעין ונוטלין שכנגדו חשוד על השבועה וכתב רבינו אם טען עליו טענת ודאי וכ"כ הרמב"ם פרק שני מטוען לפי שאם טען עליו טענת ספק היאך ישבע בספק ופשוט הוא: כתב הראב"ד דחשוד אין נשבע שכנגדו ונוטל אלא כשלא היה יודע שהיה חשוד כשהפקיד אצלו אבל אם ידע איהו דאפסיד אנפשיה ודקדק מההיא דריש מציעא (ה:) ותיפוק ליה דהוו"ל רועה עכ"ל ר"י נ"ל ח"ב : נשאל הרשב"א ח"ג סימן צ"ג מי שנתחייב לחבירו בב"ד שבועת התורה והתובע אומר שהוא חשוד ושיש לו עדים שיודעים כן ואינם רוצים להעיד עד שיחרימו בב"ה כל מי שיודע עדות שהוא חשוד יבא ויעיד הודיעני אם יש על בית דין לעשות אם לאו. תשובה החשוד על השבועה שכנגדו נשבע ונוטל ועדים אלו שאינם רוצים להעיד גומרין איסור שמסרו בית דין שבועה לחשוד ומפסידין ממונו של זה בכבישת עדותן ואם אינם מעידים לו חייבים בדיני שמים ואם אינם רוצים יכול התובע להשביע בב"ה כל מי שיודע עדות בכך יבא ויעידני שאע"פ שהם אינם עדי התביעה מ"מ ממונו של זה תלוי בעדותן של אלו שאילו העידו לו בכך היה הוא נשבע ונוטל. ואח"כ כתב שם סי' צ"ד כל שהתובע טוען ברי שהוא חשוד אם לא נמצא עדים יש לדקדק אם הפסיד תביעתו לפי שיש לומר לפי דבריו א"א למסור לו שבועה וגם התובע אינו נוטל בשבועה כיון שאין עדים שזה חשוד ואני רואה מחכמי ישראל שיראה מדבריהם שאין נמנעין מלהשביע מפני שחשדו בעל דינו על שבועתו ונראה שדעתם לומר שאין פוסלין אותו לחצאין שיהא פסול לגבי זה וכשר לגבי עלמא וכן כשהעיד עליו עד אחד אין אומרים שיהא פסול לגבי עד זה וכשר אצל אחרים וכ"נ מדברי הראב"ד וקצת חכמי פרובינסי"א בפרק הכותב (כתובות פח.) גבי אי פיקח אידך מייתי ליה לידי שבועה דאורייתא ובעל העיטור כתב בשם הרי"ף בתשובה שהנשבע שבועת היסת ואחר כך בא ע"א משביעין אותו על פי העד שבועת התורה (ב"ה) וכתבה רבינו בסימן פ"ז עכ"ל: ואם שניהם חשודים וכו' משנה שם (מה.) היו שניהם חשודים חזרה שבועה למקומה ד"ר יוסי רבי מאיר אומר יחלוקו ואמרינן בגמרא (מז.) דרב נחמן תני במתני' ר' יוסי אומר יחלוקו ועבד רב נחמן עובדא דיחלוקו כר' יוסי ובתר הכי איבעיא לן חזרה שבועה למקומה להיכן חזרה רבותינו שבבבל אמרו

חזרה שבועה לסיני כלומר לשבועת הר סיני שהשביע הקב"ה את ישראל על לא תגזול והוא יפרע מן הכופר ממון לחבירו אבל ב"ד אין נזקקין לא לשבועה ולא לפרעון רבותינו שבא"י אמרו חזרה שבועה למחויב לה כלומר על זה שהודה במקצת ומתוך שאינו יכול לישבע משלם וכתב הרי"ף ומסתברא דהלכה כמ"ד חזרה שבועה למחויב לה ומתוך שאינו יכול לישבע משלם דהא רבא דהוא בתרא קאי כוותיה והביא ראיות לדבריו וכ"נ דעת ר"י והרמב"ן והר"ן נשאו ונתנו בראיות הרי"ף והרא"ש דחה קצת ראיותיו ונראה שמסכים לדברי רבינו האי ור"ת שפסקו כרב נחמן דאמר יחלוקו והרמב"ם פ"ב מטוען פסק כדברי הרי"ף: ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם ור"י מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן (ו): ולא אמרי' שמי שחשוד שכנגדו נשבע וכו' בריש מציעא (ה.) גבי עובדא דההוא רעיא פריך כיון דחייב שבועת היסת והוא חשוד לישתבע שכנגדו ויטול ופריק שבועת היסת תקנתא היא ותקנתא לתקנתא לא עבדינן וכתב הרא"ש שלא תקנו חכמים לישבע שכנגדו ויטול אלא במחויב שבועה דאורייתא וכ"נ מדברי רש"י והרמב"ם שכתב פ"ב מטוען נתחייב החשוד שבועת היסת אין שכנגדו נשבע ונוטל אלא הרי הנתבע נפטר בלא שבועה לאו דוקא נקט שבועת היסת דה"ה לכל שבועה שאינה דאורייתא אלא משום דבגמרא אמרו דין זה בשבועת היסת כתב כן כנ"ל:

סעיף יא

וכתב הרמב"ם שומר שהוא חשוד וטען שאבד הפקדון וכו' פ"ב מטוען וכתב ה"ה דין זה לא נזכר בתלמוד בביאור אבל מתוך מה שאמרו שכנגדו נשבע ונוטל למד רבינו שלעולם שכנגדו אינו נוטל בלא שבועה אלא שניהן חשודים שאמרו בפי' חזרה שבועה למחוייב לה. והקשה על דברי הרמ"ה שלדבריו כל חשוד המקבל פקדון חייב באונסין אא"כ נאנס בפני עדים ולא מצינו שהחמירו כ"כ חכמים עליו אלא ודאי דעת רבינו עיקר עכ"ל: כתב רבינו בסימן צ' בשם רבי' ישעיה שאף על פי שמי שנתחייב היסת והוא חשוד פטור בלא שבועה מ"מ מחרימין סתם על מי שכפר ממון חבירו ואינו משלם לו וכ"נ מדברי בעה"ת שכתב רבינו בסימן הנזכר:

סעיף יג

מי שנתחייב שבועה מדבריהם וכו' דעת הרי"ף לא ידענא היכא איתיה ואפשר שכתב כן בתשובה ודברי הרמב"ם שכתב רבינו מבוארים פרק ב' מטוען וכתב ה"ה שדבר פשוט הוא שאם חכמים תקנו שמי שדינו מן התורה להיות נשבע ולא משלם כשהוא חשוד שכנגדו נשבע ונוטל כ"ש שלא תקנו לחשוד להיות נשבע ונוטל וזהו ק"ו שאין עליו תשובה לאותן שלא היה דינן לישבע וליטול כגון שכיר ונגזל וחביריו וחכמים הקילו עליהם ליטול בשבועה אבל אותן שהיה דינן ליטול בלא שבועה מן התורה וחכמים

החמירו עליהן לישבע כגון פוגם את שטרו וכיוצא בו י"ל שלא הצריכוהו חכמים שבועה אלא היכא דאפשר שאינו חשוד אבל כל שהוא חשוד שא"א לו לישבע העמידוהו על דין תורה ונוטל בלא שבועה כיון שיש לו שטר וזהו דעת הראב"ד בהשגות וכ"כ הרמ"ה ולדבריהם יפה כח החשוד בכך שהוא נוטל בלא שבועה כיון ששטרו מקוים ודעת רבינו ז"ל שכיון שאינו יכול לישבע אינו נוטל וכן דעת בעל העיטור ואין בידי להכריע עכ"ל:

סעיף יד

כתב הרמב"ם היה החשוד מהנשבעים וכו' בפרק הנזכר וכתב ה"ה זה ברור ומוסכם מן המפרשים ואף מי שחולק בדין השומר כלומר ה"ר ישעיה והרמ"ה מודה בזה ופשוט הוא עכ"ל ועיין בהריב"ש סימן ק"ח:

סעיף טו

החשוד על השבועה ומוציא שטר על היתומים וכו' כך כתבו הרא"ש והר"ן בסוף שבועות בשם הראשונים ז"ל:

סעיף טז

מי שנתחייב שבועת היסת וכו' הם דברי הרמב"ם פ"ב מטוען וכתב הרב המגיד ודעת הרמ"ה כדעת רבינו אבל בעיטור אמרו שאם התובע חשוד הנתבע פטור ואין עליו אלא חרם סתם ודברי רבינו נראים :

סעיף יז

מי שנתחייב שבועה וכו' עד בין לשבועה גם הם דברי הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב הרב המגיד מי שנתחייב שבועה זה ברור דלא גרע ממה באמרו טעה בדבר משנה חוזר ואף על כי שיש לחלק ביניהם הדבר נכון בעצמו וכ"כ הרמ"ה ז"ל:

סעיף יח

לעולם דנין כזה לחשוד וכו' השוה רבינו דין זה לדין פסול לעדות מחמת עבירה וכן הוא האמת ובהלכות כתבו בסנהדרין ירושלמי החשוד לשבועות מאימתי מקבלין אותו משיבא לבית דין שאין מכירין אותו ויאמר חשוד אני ונכתב בדברי רבינו פרק י"ב מהלכות עדות ועל הכלל שעדות ושבועה שוים בזה וזה מוסכם עכ"ל: כתב הרמב"ם פ"ב מטוען מי שטען על חבירו וכפר בו ונשבע בין שבועת התורה בין שבועת היסת ואח"כ באו עדים והעידו עליו שעל שקר נשבע הרי זה משלם והוחזק חשוד על השבועה ואם אמר איני חייב לך כלום או פרעתיך והוציא עליו שטר בעדים ועדים שלוה חייב לשלם ואינו חשוד כלומר לפי שיש לפרש שמה שאמר איני חייב לך כלום היינו לומר פרעתיך וכתב הרב המגיד דין התשלומין שאין השבועה פוטרו מבואר בהלכות פרק הנשבעין שאין הלכה כרב דאמר בהגוזל קמא (קו.) מנה לי בידך והלה אומר אין לך

בידי כלום ונשבע ובאו עדים פטור אלא ודאי חייב ואין שבועתו פוטרו ודיני החשוד פשוטים הם וכבר נכתב זה בסוף סימן פ"ז:

סימן צג

סעיף א

אלו נשבעין בטענת שמא וכו' משנה בהנשבעין (מה.) ואלו נשבעין שלא בטענה השותפין והאריסין והאפוטרופסין והאשה הנושאת והנותנת בתוך הבית ובן הבית א"ל מה אתה טוענני רצונך שתשבע לי חייב בגמרא (מח:) ואלו נשבעין שלא בטענה אטו בשופטני עסקינן הכי קאמר ואלו נשבעין שלא בטענת ברי אלא בטענת שמא:

סעיף ב

והרמ"ה כתב דמיירי נמי וכו' דעת הרמ"ה דכי תנן והאפוטרופין קאי לכל גווני דאפוטרופין בין מינוהו ב"ד בין מינהו אבי היתומים במינוהו בית דין בכל גווני ישבע ובמינהו אבי יתומים מיירי שטענו שמא והודה במקצת והרמב"ם פ"ט משלוחין ושותפין כתב כרש"י:

סעיף ג

ובן הבית פירוש אחד מן האחין וכו' כך פרש"י ובגמרא שם תנא בן בית שאמרו לא שנכנס ויצא ברגליו כלומר ואינו נושא ונותן בנכסי הבית אלא מכניס לו פועלים ומוציא לו פועלים מכניס פירות ומוציא פירות וטעם רש"י שפירש אחד מן האחין אבאר בסמוך בס"ד: כתב הרא"ש בר"פ אלמנה ניזונית אפוטרופא ושותפין ואריסין הנשבעין שלא בטענה אי בעו משביעים אהדדי כל יומא ולא אמרינן ימתין עד לבסוף ואז ישבע על הכל עכ"ל : והטעם משום שמורים היתרא לעצמם וכו' בהנשבעין ומ"ש הני משום דמורי היתרא ופרש"י מ"ש. שהטילו עליהן שבועה בטענת שמא משום דמורו בה היתרא לעצמם לפי שטרחו בנכסים וכתבו התוס' פסק ר"ת דבמלוה למחצית שכר אין יכול להשביעו דכיון שלוקח שכר עמלו לא מורי היתרא ואפשר דמש"ה פרש"י ובן הבית אחד מן האחין וכו' לפי שדרך אחד מן האחין שמתעסק בנכסי אביו שלא ליטול שכר הילכך מורי היתרא אבל אינש דעלמא אין דרך להתעסק שלא בשכר וכיון דמתעסק בשכר לא מורי היתרא ואינו צריך לישבע אבל מדברי הרמב"ם שכתב פרק ט' מהלכות שלוחין ושותפין המשלח ביד חבירו חפץ למכרו וכו' וכתבו רבינו לקמן בסימן זה נראה דל"ש בין נושא שכר לשאינו נושא לעולם נשבע וטעמא דאף על פי שנושא שכר מורי ואמר שלא נתנו לו כראוי לפי טרחו:

סעיף ד

ומיהו אינן נשבעין בטענת ספק וכו' שם (מח:) מימרא דרב נחמן והוא שיש ביניהם כפירת טענה שתי כסף ופרש"י לבד פרוטה של הודאה וכן דעת הרשב"א בתשובה וכתב הר"ן אבל ר"י הלוי סובר דבשבועת השותפין לא בעינן הודאה וכן דעת הרמב"ם פ"ט מהלכות שלוחין ושותפין גם הרי"ף והרא"ש לא כתבו אלא והוא שיש ביניהם כפירת טענה שתי כסף שחושדו שעיכב משלו שתי כסף אבל אם חושדו בפחות לא תקנו בזה שבועה: וה"ר ישעיה כתב וכו' נ"ל שרבינו ישעיה פוסק כשמואל דאמר ריש שבועת הדיינים טענה עצמה שתי כסף אפילו לא כפר אלא בפרוטה ולא הודה אלא בפרוטה חייב ומימרא דרב נחמן דפרק הנשבעין מעיקרא אמר והוא שיש ביניהם טענה שתי כסף ופריך והא תני רבי חייא לסיועי לרב אלא אימא כפירת טענה שתי כסף וסובר רבינו ישעיה דכיון דקיי"ל כשמואל מימרא דרב נחמן הכי איתא והוא שיש ביניהם טענה שתי כסף אפילו לא כפר אלא בפרוטה חייב וכל שהו שכתב רבינו ישעיה פשיטא דהיינו פרוטה דפחות מפרוטה אינה ממון לישבע עליו כן נראה לי ואם לא על פי שיטה זו איני רואה מקום לסברת רבינו ישעיה ומכל מקום כבר נתבאר סימן פ"ח שרוב הפוסקים סוברים דלא קיימא לן כשמואל אלא כרב:

סעיף ה

[1] כתב הרמב"ם מכאן הורו רבותינו וכו' עד שאין אומרים מגו לפטור משבועה פ"ט מהלכות שלוחין שותפין :

סעיף ז

וכן כתב הר"י הלוי ז"ל ולא נהירא לא"א ז"ל בריש הנשבעין וכתב הרא"ש סברת ר"י הלוי וכתב ודבריו אינם מובנים לי דכיון דמגו דאורייתא הוא מה לי שבועה מה לי ממון אטו שבועה לאו ממון הוא דזימנין דלא בעי לאשתבועי ויהיב ממונא וכתב שדברי קצת הגאונים והרי"ף ורבינו האי נוטים קצת לדברי ר"י הלוי ז"ל: כתוב בהגהות מרדכי פרק כל הנשבעין אחד מהשותפין שאמר נגנב או שאמר עסקתי בענין אחר ועלי לשלם אפילו הכי משביעין אותו על הריוח:

סעיף ח

המשלח ביד חבירו חפץ וכו' עד אלא זה שנשא ונתן הם דברי הרמב"ם פ"ט מהל' שלוחין ושותפין ודע כי הרשב"א חלק על דין זה וסובר שאין השליח חייב לישבע אלא כשבא ליטול כעין מוציא הוצאות על נכסי אשתו וז"ל בתשובה סימן תתק"ב עדיין במקומי אני עומד שלא אמרו אלא בבן הבית שמתעסק תמיד בבית כגדול האחים וכן פירש רש"י וכן מסתבר שאם כדברי הרמב"ם ליתני השליח דהוי רבותא טפי ועוד האמר הרב ז"ל

מי שישלח חבירו לקנות לו בדינר פירות בשוק שישבע אתמהא אם כן נעלת דלת בפני כל השלוחים ועוד דאם כן הא דאמרינן בפרק האיש מקדש (קידושין מג.) הן הן שלוחיו הן הן עדיו והשתא דתקון רבנן שבועת היסת משתבעי ואי שליח נשבע הא אפילו קודם שתיקן רב נחמן שבועת היסת כבר קדמה שבועת בן הבית אלא ודאי לא אמרו אלא במי שרגיל תמיד לישא וליתן בתוך הבית כשאר השנויים עמו וכתב עוד שאם הוא חשוד על השבועה חזרה שבועה למקומה דלאו דאורייתא היא כדי שתאמר חזרה שבועה למחויב לה ומשאי"ל משלם דאפילו בשבועה דאורייתא דייני גולה אמרי (שבועות מז.) חזרה שבועה לסיני ואף על גב דקיי"ל כדייני ארץ ישראל היינו במה שזה חייב מן הדין באחד משני תשלומין או ממון או שבועה וחשוד כיון שאינו בתשלומי שבועה חייב בתשלומי ממון אבל בן הבית ואריס אונס בתשלומי ממון מן הדין ולא בתשלומי שבועה וכל שהוא חשוד פטור ואף הרמב"ם יודה בזה ועוד דשבועת התקנה כל שהוא חשוד פטור ואפילו היה התובע ברי ויכול לישבע תקנתא לתקנתא לא עבוד רבנן ועוד תדע דכל אותם ששנו שנשבעין שלא בטענה אינן בדין מי שאינו יכול לישבע משלם שהרי אין בה תובע שום דבר קצוב אלא סתם מן החשד ואם כן כמה ישלם ואין לתביעה קצבה וכיון שכן כל אותם ה' שנשנו שם שנשבעין שלא בטענה אם חשודים הם פטורים ותקלתם תקנתם עכ"ל. ובסימן תתקכ"ד כתב אין השליח חייב לישבע על מה שנתן לו בעל הבית למכור ולא על מה שאמרו לו ליקח אלא במה שמוציא משלו ובא ליטול ותובע מהמשלח ואומר בכך וכך קניתיו :

סעיף י

חלקו השותפין וכו' משנה בהנשבעין חלקו השותפין והאריסין אינו יכול להשביען:

סעיף יא

וכתב הרי"ף וכ ' וכן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר: והרמ"ה כתב מדנקט חלקו השותפין וכ' נראה שמדייק כן מדברי הרמב"ם וכפי נוסחאות הרמב"ם שבידינו אין דיוק זה עולה שכתוב בהם חלקו השותפין והאריסין ונתגרשה האשה ונפרד מעליו בן הבית והביא לו השליח הסחורה שקנה לו או מעות שמכר לו בהן ושתק והלכו להם ולא תבעם מיד אינו יכול לחזור ולהשביעו בטענת ספק הרי דנקט כל החלוקות הנזכרות במשנה:

סעיף יב

אע"פ שחלקו אם יש עליו טענה וכו' משנה בהנשבעין חלקו השותפין וכו' אינו יכול להשביען נתגלגלה עליו שבועה ממקום אחר מגלגלין עליו את הכל ואסיקנא בגמ' דאפילו אשבועה דרבנן מגלגלין וכתב הרמב"ם פרק י' מהלכות שלוחין ושותפין דאפילו אהיסת נמי מגלגלין וכ"כ הרי"ף בהנשבעין:

סעיף יד
מדברי הרמב"ם חלקו השותפין וכו' פ"ט מה' שלוחין ושותפין: ומ"ש אבל כל זמן שנשאר כל שהו שלא חלקו אותו וכו' נראה שלמד כן ממ"ש הרי"ף ואי אמר הנשבע כבר חלקנו ולא אשתייר ליה גבי ולא מידי והוא אומר עדיין לא חלקנו ועדיין אית לי גביה כך וכך:

סעיף טו
תבע אחד מהם את חבירו וכו' עד מהטע' שאמרנו גם אלה דברי הרמב"ם פ"י מהל' שלוחין ושותפין והדין שהזכיר טען שעדיין שותפי אתה וכו' כך כתב הרי"ף בסוף הנשבעין:

סעיף יח
וכן יש שאלה לא"א הרא"ש ז"ל לשון וכן שכתב רבינו איני מכיר שאיני רואה שום קשר לשאלה זו עם מ"ש קודם לכן:

סעיף יט
טען עדיין שותפין אנחנו וכו' עד ושנתת לי כך וכך הכל הם דברי הרמב"ם פ"י משלוחין ושותפין. מלוה למחצית שכר אם יכול להשביעו בטענת ספק תוספות והגהות מרדכי בפ' הנשבעין והרמב"ם בפרק ט' משלוחין: כתוב בהגהות מרדכי פרק כל הנשבעין מה שטען ראובן שהלוה לשמעון שותפו ממעות השותפות מ' ליטרין ולא פרעו עדיין ושמעון משיבו שפרעו ישבע ויפטר וישבע ראובן שלא פרעו כרב דבן ננס עכ"ל: שותף שנשבע לחבירו כשנשתתף עמו לתת לו חצי הריוח כשבאים לחלוק אם יכול להשביעו שבועת השותפין עיין במה שכתבתי בסימן פ"ז

סעיף כ
כתב הרמב"ם ראובן שהטיל לכיס וכו' גם זה בפרק הנזכר: ומ"ש טען ראובן ששמעון יודע וכו' יגלגל על שמעון וכו' כלומר ישבע שבועת השותפין ויגלגל עליו שאינו יודע בודאי סכום הפחת הזה וה"ה שאם רצה משביעו היסת שאינו יודע בודאי סכום הפחת ויגלגל עליו שבועת השותפין וכמו שכתב בתחלת הפרק הנזכר: ומ"ש ואם לא נתעסק שמעון בשותפות זו כלל כלומר דהשתא אין לו לישבע שבועת השותפין ישבע שמעון היסת שאינו יודע וכו' והטעם דברישא ישבע ראובן ויפטר אבל לא תועיל לו שבועתו לגבות משמעון עוד חמשים שהוא תשלום החלק הנוגע לו בהפסד שאינו נשבע ונוטל וכמו שכתב בסוף דבריו שאין השותף מהנשבעין ונוטלין ונראה שדקדק לכתוב ישבע ראובן שבועת השותפין שפחתו ולא כתב ישבע שפחתו ת"ק משום שאינו נוטל כל חלק הפסד המגיע לשמעון דהיינו ר"ן מיחזי כאילו נשבע לשקר ולפיכך נשבע שפחתו ולא פחתו פחות מד' מאות דכה"ג אמרינן בריש מציעא (דף ה:) על זה ישבע שאין לו

בה פחות מחציה וכשטען ראובן ששמעון יודע בודאי בפחת זה כלומר וצריך לשלם לו חמשים תשלום הנוגע לחלקו בהפסד צריך לישבע שאינו יודע ואם לא ירצה לישבע ישלם ודקדק לכתוב שטען ראובן ששמעון יודע בודאי בפחת זו לפי שאם לא היה טוען אלא שמא יודע הא קיי"ל דאין משביעין על טענת שמא וכמו שכתב בפ"א מטוען וא"כ לא היה יכול לכתוב ואם לא נתעסק וכו' ישבע שמעון היסת אבל מ"ש יגלגל על שמעון שאינו יודע אפילו לא טענו שיודע שמעון בודאי היה יכול לגלגל וכמו שכתב ה"ה בפ"א מטוען איתא בפ"ק דקידושין (כח.): ומ"ש ולא עוד אלא אם היה המנה הנשאר ביד שמעון וכו' ארישא קאי דקתני אין אומרים ישבע ראובן וכו' וישלם שמעון נ' מביתו אלא ישבע ראובן שבועת השותפין שפחתו וילך במנה שבידו בלבד ולא ישלם שמעון כלום והשתא קאמר שכבר אפשר שיטול שמעון חמשים והיינו אם המנה בידו והוקשה לו כיון דראובן נשבע שפחתו ת"ק הו"ל לשמעון ליתן כל המנה שבידו לראובן וניחא ליה משום דאין השותף מהנשבעים ונוטלים הילכך שבועת ראובן אינה מעלה ולא מוריד לענין זה הלכך חולקין שניהם המנה הנשאר כיון שהוא ביד שמעון וטעם זה עולה גם למה שכתב ברישא שלא שילם לו שמעון כלום: וכתב עליו הראב"ד מ"ש ישלם שמעון חמשים הולך על הדרך שכתב הוא למעלה כלומר בפ"ד הטילו לכיס זה מנה וזה ק"ק השכר או הפחת לאמצע והראב"ד חולק עליו לענין ההפסד שהוא סובר שכל אחד מפסיד לפי מעותיו ומודה בשכר שחולקים אותו לאמצע ואע"פ שזה מעותיו מועטים נוטל בשכר כמו שנוטל מי שמעותיו מרובי' וטעמא כדקאמר בירושלמי דאמר ליה עד דאת מזבין חדא זימנא אנא מזבין י' זימנין:

סעיף כא

כב וכתב עוד הרמב"ם טען שמעון שיש ללוי עליו חוב בזה השותפות במנה וכו' עד וכל כיוצא בזה בפרק הנזכר: ומ"ש עליו הראב"ד אם השטר ביד ראובן למה יפטר לוי מהכל בהודאת שמעון וכו' דברי טעם הם ונראה שלא יחלוק עליהם הרמב"ם ומ"ש נפטר לוי בהודאת שמעון מיירי בשהשטר ביד שמעון לענין כל החוב א"כ אפילו אם השטר ביד ראובן ואפ"ה כתב דנפטר לוי לענין שיגבה ראובן משמעון תחלה מחצה ואם לא יוכל להוציא משמעון יגבה מלוי:

סעיף כג

שאלה לא"א הרא"ש ראובן ושמעון היו שותפין וכו' עד ויטול אחיו חלק בריוח כפי חלקו במעות בכלל פ"ט הלכה ח': (ב"ה) עיין בסימן קע"ו מ"ש על תשובה זו:

סעיף כז

וששאלת ראובן ושמעון שנשתתפו על תנאי וכו' בכלל הנזכר סי' י"ד: ולרבני צרפת שותפין שלוו מאחד והטילו לכיס והפסידו הכל ולא באו לחשבון מי דמי לחלקו או לא. תשובה אם טעם חלקו דפטורים משבועה משום דמחלו זה לזה השבועה אחר שלא תבעו זה את זה בשעת חלוקה הא לא דמיא לחלקו שהפסד בא מאליו ואין אנו מכירים שמחלו זה לזה אך אם טעם דחלקו פטורים לאו משום מחילה אמאי משביעינן כשנתגלגלה עליו שבועה ממקום אחר והייתי במושב זקנים ששותף אחד תבעו לחבירו שישבע לו והלה השיב אין בידי כלום מממונך כי הכל פרעתי במקום פלוני כך וכך והכירו שפרעם לאחר שלא היה יודע בעל הממון כשפרעו ונשאנו ונתננו בדבר והיה ממנו שאמרו טעם חלקו משום מחילה וממנו היה אומרים משום דבעינן כעין דאורייתא ונמנו ורבו האומרים משום מחילה וחייבוהו שבועה ע"כ: עו"ש יתמי ראובן יכולים להשביע את שמעון שבועת השותפין בין בטענת ראינו שאבינו הוציא לך ממון בין בטענת שמענו שאבינו הוציא לך ממון מאחר שמודה שמעון שלקח הממון ולא חלקו ולא אמרינן מגו לפטרו דהא בכל שבועת השותפין נשתתפו בלא עדים איתא ואפ"ה נשבע עכ"ל: עו"ש על שני שותפין שחלקו ואחר כך טען ראובן על שמעון נשאר בידך ה' דינרין ורוצה להשביעו עליהם ולגלגל עליו שאר השיתוף אם הלך בו באמונה וענה שמעון הה' דינרים לא לקחתים ובתחלה פטר כל אחד את חבירו משבועה ומחרם אבל אתה לקחת מהשיתוף ב' קנים קנבוס וראובן משיב כל מה שהיה בידי מהשיתוף חלקתי לך ומה שאתה אומר שפטרנו זה את זה מחרם ושבועה להד"מ ועל השתי קנים שאתה אומר שלקחתי השבע וטול. תשובה כל אחד מהם נשבע שבועת היסת זה על הה' דינרים וזה על השתי קנים וכל אחד ישבע בגלגול על השיתוף כי מה שאומר שמעון לא פטרתיך אלא ע"ד שתפטרני הדין עמו ועוד שאם פטרו משבועה וחרם על השיתוף בפני עצמו אבל על ידי גלגול לא פטרו מידי דהוה אחלקו השותפים שאינו יכול להשביעו ואם נתגלגלה שבועה ממקום אחר מגלגלין עליו את הכל וי"ל שיש חילוק בין חלקו השותפין למי שפוטר את חבירו משבועה בפירוש דזה אין בו כח אפילו לגלגל כדתנן (כתובות פ"ו:) ואם נעשית אפוטרופוס משביעין אותה על העתיד ולא על שעבר ואמרינן לשעבר מאי עבידתיה על אפוטרופא שנעשית בחיי בעלה כי אחר שפטרה אביהם אין להם רשות להשביעה אפילו בגלגול אבל בחלקו איכא למימר שמא לא רצה להשביעו עכשיו עד שיבא זמן אחר ולא פטרו ולא מחל לו בפירוש מ"מ הטענה שטוען לא פטרתיך אלא על דעת שתפטרני ראוייה לקבל ממנו הלכך שניהם נשבעים היסת ומגלגלים עליה

את השיתוף ואינם יכולים להפך בה על זה שגלגול השיתוף מעכב עכ"ל. תשלום דיני השותפים נתבארו בסימן קע"ו עד סוף סימן קפ"ב: דיני שותפין בקרקע נתבארו מסימן קנ"ז עד סוף סימן קע"ה:

סימן צד

סעיף א

כל מי שנתחייב שבועה בבית דין אפילו מדרבנן וכו' בסוף הנשבעין (מח:) איבעיא לן ואסיקנא דמגלגלין בדרבנן וכתב הרי"ף דאפילו אהיסת נמי מגלגלין וכן פרש"י וכ"כ הרמב"ם פ"י מהלכות שלוחין ושותפין ופ"א מטוען: וכתוב בת"ה סימן שכ"ז שאם נתחייב שבועה ראובן לשמעון והפכה עליו וכשבא שמעון לישבע רצה לגלגל עליו ראובן תביעות אחרות דנ"ל דאינו מגלגל והביא ראיה לדבר ומיהו הביא דברי סמ"ג דאיכא למשמע מינייהו דמגלגלין: ומ"ש רבינו דבר שאם היה מודה בו מתחייב ממון כך כתב הרמב"ם בפרקים הנזכרים ופשוט הוא:

סעיף ג

ועד היכן גלגול שבועה וכו' מימרא דרב יהודה פ"ק דקידושין (כח.)

סעיף ד

מגלגלין אפילו שבועה דרבנן וכו' כך כתב הרא"ש בסוף הנשבעין:

סעיף ה

ומ"ש רבינו חוץ משכיר וכו' שם (מט.) אמר רב הונא לכל מגלגלין חוץ משכיר שאין מגלגלין רב חסדא אמר לכל אין מקילין חוץ משכיר מאי בינייהו איכא בינייהו לפתוח לו ופרש"י לכל מגלגלין ע"י כל שבועה מגלגלין חוץ מע"י שבועת שכיר שאין מגלגלין עליו ע"י שבועה אחרת לפי שהיא עצמה אינה מן הדין אלא להפיס דעתו של בעל הבית: לכל אין מקילין. אלא מגלגלין והיא היא: לפתוח לו. אם לא טען התובע שיגלגלו עליו יפתחו לו ב"ד גלגול למאן דאמר מגלגלין ולמ"ד אין מקילין אם טען גלגול אין מקילין עליו אלא מגלגלין ואם לא טענו אין לנו לפתוח לו עכ"ל. ורבינו פסק כרב הונא דרביה דרב חסדא הוה וכ"כ הר"ן ונ"י בריש מציעא בשם התוס' ודעת הרמב"ם נתבאר לעיל סימן פ"ט וכתב הר"י ן' מיניר"ר ז"ל לפתוח לו פירשו בו ב' פירושים כי בכל אדם פותחין ומגלגלין על הנתבע דברים אחרים וכגון שיודעין ב"ד שיש לתובע עליו שבועת גלגול הא לאו הכי אסור לעשות עצמם כעורכי הדיינים ובשכיר אין פותחין ואפילו יודעין בית דין שאפשר לו לגלגל עליו אבל אם תבע התובע הגלגול מעצמו אף על השכיר מגלגלין ואחרים אמרו לפתוח לו שאין פותחין לומר לתובע שלא יגלגל כלום על השכיר אא"כ טען השכיר מעצמו וב"ד שותקין בדבר אם השכיר טוען שאין לו לגלגל עליו כלום

שומעין לו ואם שתק מגלגל והולך התובע עליו כמו שירצה וזהו הנראה לרבינו ז"ל יותר ואע"ג דרב חסדא פליג ואמר לכל אין מקילין חוץ משכיר לומר שאומרים בית דין שאין לו לגלגל עליו כלום כי כגון זה פתח פיך לאלם הוא והלכתא כרב הונא לגבי רב חסדא עכ"ל וכתב הר"ן בריש מציעא תיתי מגלגול שבועה דעד אחד מכאן למדו בתוספות דמגלגלין שבועה אף על פי שאין בעל דין תובע ופותחין לו דהא מדמינן גלגול שבועה לעדים ובעדים אמרינן ישבע על השאר דב"ד משביעים ליה אפילו אין בעל דינו תובעו בשבועה דמודה מקצת. ועוד ראיה לדבר דעיקר גלגול שבועה מסוטה ילפינן לה בפרק קמא דקידושין וקרא כתיב ואמרה האשה אמן אמן אמן מאיש זה אמן מאיש אחר אע"פ שאין בעלה תובעה אלא מאיש זה שקינא לה ונסתרה ואף על גב דמשמע דרב חסדא ורב הונא פליגי בהא מילתא בס"פ הנשבעין אי פותחין בללגול או לא ה"מ בשבועה דרבנן דעלה עסקינן התם אבל בשבועה דאורייתא כ"ע מודו דפותחין בגלגול עכ"ל וכ"כ המרדכי שם:

סעיף ז

ומיהו אין מגלגלין וכו' כ"כ הרא"ש בסוף הנשבעין ובמציעא פרק השואל דאין מגלגלין אלא על טענת ודאי של הנתבע דומיא דסוטה שהיא טוענת ודאי שלא נטמאת אבל על טענת שמא של הנתבע אין מגלגלין עיין בתוס' ובהרא"ש ובנ"י בפרק השואל על משנת השואל את הפרה שאלה חצי יום וכו':

סעיף ח

אבל על טענת ספק של התובע מגלגלין וכו' בפ"ק דקידושין (כז:) ילפינן לגלגול שבועה מן התורה מדכתיב בסוטה ואמרה האשה אמן אמן ותנן בפרק שני דסוטה ולמה היא אומרת אמן אמן על איש זה אמן על איש אחר אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה ואמרינן דעל ידי גלגול הוא משביעה ואסיקנא דמגלגלין בין שבועת ודאי בין שבועת שמא. וכתב הרא"ש ונראה שלא על כל הספיקות מגלגלין שאם נתחייב אדם לחבירו שבועה אינו יכול לגלגל עליו ולומר השבע לי שלא גנבת לי שום דבר מעולם אלא דוקא ספק שיש לו לחוש קצת כגון שהיה שותפו או אריסו כהאי גוונא אמרינן בהנשבעין דמגלגלין וכן בסוטה שאנו למדים ממנה יש לחוש לזנות כיון דמעיקרא נמצא בה דבר פריצות וקינא לה ונסתרה עכ"ל והר"ן כתב ושמעינן משמעתין דכולהו שבועות מגלגלין ברי על ברי ושמא על ברי ואפילו שמא על שמא דהא סוטה שמא על שמא הוא ומגלגלין ואע"פ שיש חולקים ואומרים דשמא על שמא אין מגלגלין וסוטה שאני דכברי דמיא שרגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה אינו מחוור שאעפ"כ שמא הוא וכ"כ הרי"ף בתשובה שמגלגלין שמא על שמא כגון שבועת השותפין שחלקו על שבועת השותפין

אחרת שנפלה לו לאחר מכאן עכ"ל ונ"ל שהרא"ש מפרש דע"כ לא קאמר הרי"ף אלא בשבועת שמא שהוא כשבועת השותפין שיש קצת רגלים לדבר דומיא דסוטה אבל טענת שמא שאין לה רגלים כלל כגון השבע לי שלא גנבת לי שום דבר מעולם לא עלה על דעת שיוכל להשביעו ואפשר שגם הר"ן סבור כן ודברי החולקים שבא לסתור הוא שהיו אומרים דבשום שמא אע"פ שיהיה לו קצת רגלים לדבר אין משביעין על שמא: וכתב ה"ה בפ"א מטוען שמפורש בפ"ק דקידושין (כו:) שמגלגלין בין בטוען התובע ברי בין בטוען שמא על הגלגולין בין על עיקר השבועה ואע"פ שלא נזכר בביאור כאן בדברי רבינו מתוך שסתם לשונו נראה כן וגם במקומות אחרים מבואר כדבריו עכ"ל. ומה שקשה לזה ממה שכתב הרמב"ם בפ"י משלוחין ושותפין טען ראובן ששמעון ידע ודאי בפחת זה שפחתו יגלגל על שמעון שאינו יודע וכו' דמשמע שאם לא טענו ודאי לא היה יכול לגלגל עליו כבר כתבתי בזה ליישבו בסימן שקודם זה אך מ"ש עוד בפרק הנזכר אבל אם טען שמעון שראובן יודע בודאי שזה החוב שעלי מחמת השותפות הוא ישבע ראובן היסת ע"י גלגול דמשמע שאם לא טענו ודאי לא היה יכול לגלגל עליו קשה ואפשר דה"ק ישבע ראובן היסת או ע"י גלגול ומשום ישבע היסת נקט שטענו ודאי אבל על ידי גלגול לא היה צריך למינקט שטענו ודאי דאפי' טוענו שמא יכול לגלגל ויש הוכחה לדבר דאו על ידי גלגול קאמר דאל"כ מאי היסת ע"י גלגול דקאמר אם חייב לישבע היסת מה צורך לגלגל ועוד ע"י גלגול אינה שבועת היסת אלא ודאי ישבע היסת או ע"י גלגול קאמר כלומר אם טען שמעון שראובן יודע בודאי ישבע ראובן היסת ואם אינו טוענו ודאי אם טוענו שישבע שבועת השותפין ישביענו בגילגול אם יודע שחוב זה מחמת השותפות: כתוב בהגהות מרדכי פרק כל הנשבעין לכל מגלגלין חוץ משכיר וה"ה לכל הנשבעין ונוטלין דמתניתין אלא דקמא נקט ולר"י נראה דדוקא נקט ועיין שם:

סעיף ט

מי שנתחייב שבועה וכו' בסוף הנשבעין כתב הרי"ף ירושלמי חד בר נש אזיל בעי למידן קמי דרבי זעירא וחייבו שבועה על תרין דינרין א"ל לאו תרין דינרין אנא חייב לך הא טריפין לך א"ל ומילת פלן ופלן א"ל רבי זעירא או הב ליה כל מה דתבע לך או אישתבע ליה על כל מה דהוא מגלגל עלך וכתב הרא"ש ונראה דמתחלה תבעו מילת פלן ופלן דאילו אמר תחלה הא פרענא לך קודם שתבעו דברים אחרים נראה דשוב לא יוכל לגלגל כיון שכבר הודה לפרוע קודם שידע שירצה לגלגל עליו דברים אחרים אמנם בהא איכא לאסתפוקי אם אחר שחייבו הדיין לפרוע הכל או לישבע על הכל אם יוכל לחזור בו מתרין דינרין כי אדעתא ליפטר מן השבועה רצה ליתנם ואפילו יצא מלפני ב"ד יכול

לחזור בו או דלמא כיון דאודי אודי והדעת מכרעת שיוכל לחזור עכ"ל ועיין בר"י נ"ג ח"ד ובנ"י פרק המפקיד ופרק השואל על משנת השואל את הפרה שאלה חצי יום וכו'. הר"ן כתב מצאתי לאחד מתלמידי הרשב"א ז"ל שהוא כתב דמאי דקאמר הא טריפין לך הרי הוא כטריפין לך קאמר שאתנם לך או בעינא לשלוחי לך דאי לא הא קיי"ל דהילך פטור ומיהו לאו למימרא דלאחר שטענו דבר אחד והודה בו ואח"כ טוענו עוד וכפר בו שנגלגל בכי הא דהא אמרינן בפירקין דלעיל טענו חטים והודה לו בשעורים אם כמערים חייב ואם כמתכוין פטור לומר דאין זה כמודה מקצת כיון שזה כתביעה אחרת וכיון שכן אף לגבי גלגול אין מגלגלין עליו ג"כ דלא עדיף גלגול מעיקר הטענה ואין ביניהם אלא שמודה מקצת בטוען הכל בברי וגלגול אפילו על המקצת שאינו טוען ברי אלא הכא מיירי בשטענו כבר אותן תרין דינרין בברי וגם כן מילת פלן ופלן בשמא א"נ בשקדם והודה כמערים ע"כ ותמיהני אם הרב כתב כן שאין הנדון דומה לראיה כלל דעיקר שבועה שקדם והודה בשעורים שלא כמערים אין כאן מודה מקצת ולא חלה שבועה כלל אבל כל שחלה שבועה נתחייב מיד על כל מה שירצה לגלגל עכ"ל והרמב"ם פ"א מטוען כתב מי שנתחייב שבועה אפילו היסת והתחיל התובע לגלגל עליו דברים אחרים שלא טען בהם ראה זה הנתבע כך ואמר איני רוצה לישבע הריני משלם טענה הראשונה שנתחייבתי על כפירתה שבועה אין שומעין לו אלא אומרים לנתבע או תן לו מה שגלגל עליך מטענות הודאיות או השבע והפטר וכתב ה"ה וכתב רבינו או שטען מטענות הודאיות כלומר שאם טען עליו התובע טענת ספק ורצה הלה לשלם עיקר תביעתו אינו חייב על הגלגולין לשלם וכן כתבו קצת בעלי הוראה ולזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל פרק השואל ובהשגות א"א ואם זה שנתחייב שבועת היסת ורואה שמגלגלין עליו הרבה והפך השבועה אם נאמר כבר פטר עצמו מן השבועה או נאמר לו או השבע לו על הכל או תהפך עליו את הכל שישבע ויטול שהרי אתה חייב לו שבועת היסת אף על הגלגולים כמו על הטענה הראשונה והמחבר האריך וקיצר ואני רואה כי זה הדין או ישבע על הכל או יהפך על הכל וישבע זה ויטול ולא יפטר בהפוכו מן הגלגולים ואם אמר הנתבע על הגלגולים אני נשבע ונפטר ועל הטענה הראשונה ישבע ויטול הרשות בידו עכ"ל ולעיקר הדין כבר קדם בו הרי"ף שכתב בתשובה שבועת היסת דמהפכינן דוקא דלית בה גלגול שבועה אצל הנתבע אבל אי אית בה גלגול שבועה לא מהפכינן ע"כ והיא כתובה בעיטור וכוונתה כדברי הראב"ד ז"ל עכ"ל ה"ה ז"ל אבל בעה"ת בשער ל"ח כתב שאם טענו מנה והודה לו בנ' ועל השאר טען איני יודע והאחר גלגל עליו כמה גלגולין ונתבע השיבו על הגלגולין אין לך בידי כלום אע"פ שעיקר שבועה אנו דנין

בה מתוך שאינו יכול לישבע משלם לא נדון כן על הגלגולים אלא נשבע על הגלגול אם ירצה או יהפכנה עליו וזה שלא כתשובת הרא"ש דבסמוך שכתב שאין כאן גלגול וכתב עוד בשער הנזכר ודכוותה נמי אם טענו מנה והודה לו בנ' וכפר בנ' וכשבא לישבע וגלגל עליו גלגולין השיבו על הגלגולין איני יודע ישבע על העיקר ויפטר מן הגלגולין וכן הסכימו כל המורים ודייקינן לה מדאוקימנא מתני' דהשואל (צז:) בשיש עסק שבועה ביניהן וכן נוטה דעת הראב"ד שכתב כל מי שנתחייב שבועה ורואה שמגלגלין עליו אם פקח הוא יטעון על הגלגולין איני יודע ויפטר משבועת התורה מ"מ לא יוכל להנצל מחרם שמחרימין בפניו כל מי שיודע לפלוני זכות בכך וכך אם לא יודה עכ"ל וכתבו רבינו בסימן ע"ה ובחלוקה השנית נ"ל דהב"ע כגון שאילולי טען גלגול לא היה מתחייב אפילו שבועת היסת כגון שבועת השותפין אחר שחלקו וכיוצא:

סעיף י

נתחייב לו שבועה מן התורה וכו':

סעיף יא

שאלה לאדוני אבי הרא"ש ז"ל כלל ח' דין ג' ועיין במ"ש לעיל בסמוך: כתב הרשב"א ח"ג סימן תתקמ"ד וח"ג סימן של"ד שאלת מי שנתחייב שבועת התורה לחבירו וגלגל עליו שבועת חכמים וקפץ ונשבע שבועת התורה ולא גלגל בכלל שבועה גלגולין שהוא מגלגל עליו תשובה לא נתבאר לי מה שאמרת שקפץ ונשבע וכו' קפיצה זו איני יודע מה היא אם לומר שתבעו מנה והודה לו במקצת ועוד גלגל עליו דברים אחרים שאין נשבעין עליהם אלא מדרבנן וזה קפץ ונשבע שאינו חייב לו אלא נ' דינרין ועדיין התובע והנתבע שם ולא נסתלקו מן העין מה קפיצה זו עושה עדיין תורת גלגול עליו ונשבע היא אף על הגלגולין בנקיטת חפץ ואם נסתלקו מן הענין ולאחר ומן חזר וגלגל עליו אותם גלגולים שבועה אחרת היא זו ואם זה כופר בכל הו"ל שבועה דרבנן ויכול להפכה עד כאן לשונו:

סימן צה

סעיף א

אלו דברים שאין נשבעין עליהם וכו' משנה פרק שבועת הדיינין (שבועות מב:) ופרק הזהב (דף נו.): ומ"ש רבינו מן התורה היינו לומר דבשבועת התורה הוא דאין נשבעין עליהם אבל שבועה דרבנן משביעין כמו שביאר רבינו בסימן זה לקמן: ומ"ש עוד רבינו ל"ש מודה מקצת וכו' הם דברי הרמב"ם פ"ה מטוען ולמד כן מדאמרינן בהכותב (דף פז:) דפוגמת כתובתה וכן עד אחד מעידה שהוא פרועה שנשבעת היינו מדרבנן דאילו מדאורייתא אין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות ורבינו ירוחם כתב בנ"ג ח"ב דאיתא

בירושלמי כי עד אחד על קנס או על קרקעות אינו מחייבו שבועת התורה כי אם יודה בשניהם אינו חייב שבועת התורה: ושבועת השומרים במשנה הנזכרת ש"ח אינו נשבע:

סעיף ב

ואפילו אם פשעו בהן ונאבדו וכו' בשבועת הדיינים ובהזהב שנינו. אלו דברים שאין נשבעין עליהם העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות ש"ח אינו נשבע נ"ש אינו משלם וכתב הרא"ש והר"ן והומ"ל שואל אינו משלם אונסין וגניבה ואבידה דאיתקש לש"ש אלא כיון דתנא פיטור שבועה בש"ח ופיטור תשלומין בש"ש הוא הדין בכולן ועוד מש"ה לא תני שואל משום דלא שייך בהקדש עכ"ל וכ"כ ה"ה ויליף לה בגמרא מדכתיב כי יתן איש אל רעהו כלל כסף או כלים פרט לשמור חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון אף כל דבר המיטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות שאין מטלטלין ועבדים שהוקשו לקרקעות יצאו שטרות שאין גופן ממון אלא לראיה שבהן עומדין הקדש רעהו כתיב וכיוצא בזה דרשו בש"ש וכתב הרמב"ם פ"ב משכירות דמדכתיב רעהו יצאו גם כן נכסי עכו"ם וכתב ה"ה שכך מבואר במכילתא וכתב הרמב"ם פ"ב משכירות דלא פטירי אלא מדין שומרים אבל אם פשעו חייבים לשלם שכל הפושע מזיק הוא ואין הפרש בין דין המזיק קרקע לדין המזיק מטלטלין וכן הורו רבותי שהמוסר כרמו לשומר בין באריסות בין בשמירות חנם והתנה עמו שיחפור או יזמור משלו ופשע ולא עשה חייב כמו שהזיק בידים וכתב ה"ה זה מחלוקת ישנה בין המפרשים ויש שדקדקו ממה שאמרה המשנה באלו ש"ח אינו נשבע ולא אמרה אינו משלם דדוקא אינו נשבע ונאמינהו במה שאמר שלא פשע הא אם נודע שפשע משלם וכן נראים דברי רש"י והרמב"ן והרשב"א ז"ל חלוקים בזה ואומרים שאין זו טענה שהמשנה לא הזכירה אלא מה שנזכר בכתוב ובש"ח לא נאמרו תשלומין בכתוב כלל ומכל מקום הדין שוה שאפילו אם פשעו פטורים וכתבו ז"ל דפושע לאו מזיק הוא שהרי פשיעה בבעלים פטור ואילו מזיק בבעלים חייב וזה דעת הראב"ד בהשגות עד כאן לשונו וכדברי הרמב"ן והרשב"א כתב הרא"ש פרק שבועת הדיינים והזהב וכתב שכן דעת הרי"ף בתשובה וכן דעת הר"ן וכתב שכן דעת הר"י הלוי והרי"ף והביאו ראיות לדבריהם וכיון שהרי"ף והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכל שכן בנדון זה שנלוו אליהם הראב"ד והרמב"ן והרשב"א והר"ן:

סעיף ג

ועל דין המוסר כרמו וכו' כתב ה"ה שכיון שלא התנה שאם לא יעשה ישלם אינו משלם כל מה שהיתה שדה זו ראויה לעשות אלא מה שהפסיד שפחת בדמים ומחמת שלא עשה מה שקבל על עצמו לעשות ואם כן אין מקום לדברי הרמ"ה שגם ר"י הלוי לא

חייבו בדשלב"ל אלא במה שפחת בדמים מחמת שלא עשה מה שקבל עליו לעשות עיין בתשובות הרא"ש כלל צ"ד סימן ה' ובכלל ל"ט סימן ב' ובהרמב"ם פ"ב מהלכות שכירות ועיין בדברי רבינו סוף סימן ס"ו ועיין במה שכתבתי שם: כתב המרשים לבי מגמגם בדברי הרמב"ם דשמא לא חייב הרב בפשיעה אלא כשנתקלקל ונפסד הדבר ההוא מתוך פשיטתו ממש אבל אם אח"כ נגנב או נאבד או נאנס ומתה אפילו פשע בה תחלה לא וכן משמע מדבריו בהלכות טוען ונטען וצריך אני ללמוד בזה עכ"ל:

סעיף ד

יש גאונים שכתבו וכו' כך כתב בע"ה בשער שביעי שנשאל הראב"ד אם נתחייב שבועה על קרקעות דחוצה לארץ שהגאוני' שעברו היו מטילים עליהם שבועה דאוריית' מפני שעומד לימכר והשיב דמי שכתב דכמטלטלי דמי סמך על מאי דאיתמר בערכין (כט.) גבי ההוא גברא דאחרמינהו לנכסיה בפומבדיתא מקרקעי דא"ל כמטלטלי נינהו ואינה ראיה דחרמין שאני שאינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג אבל לענין שבועה ואונאה מקרקעי נינהו דהא ליתנהו מטלטלי ולא חזינא לרבוותא דווקני דשוו פלוגתא בינייהו לא לענין שבוע' ולא לענין אונא' מיהו היסת משביעינן עלייהו עכל: ומ"ש רבינו אבל הרמב"ם כתב שאין חילוק ט"ס הוא וצריך להגיה ולכתוב הראב"ד במקום הרמב"ם וכן מצאתי בספר מדוקדק:

סעיף ה

1 טענו במחובר לקרקע וכו' משנה בפרק שבועת הדיינים רבי מאיר אומר יש דברים שהם כקרקע ואינם כקרקע ואין חכמים מודים לו כיצד אמר לו עשר גפנים טעונות מסרתי לך והלה אומר אינם אלא ה' רבי מאיר מחייב וחכמים אומרים כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ואוקימנא (מג.) דבענבים העומדות ליבצר קא מיפלגי דרבי מאיר סבר כבצורות דמיין ורבנן סברי לאו כבצורות דמיין וכתב הר"ן והא הילך הוא וי"ל משכחת לה כשבצרן ואף ע"פ שעכשיו אינו חייב אלא דמיהם של ענבים כיון דעיקר הפקדון הוא במחובר לקרקע אע"ג שלאחר הפקדון בצרן הנפקד הרי הוא כתובע קרקע והכי מוכח בריש מציעא (ה.) וכן דעת הרמב"ם פ"ה מטוען אבל הרשב"א כתב דתביעת תשלומי נזקי קרקע וכן תשלומי ענבים שבצרן אינם תביעת קרקעות ונשבעים עליהם ואם תאמר משנתינו משכחת לה כגון שבצר ה' מהם וה' אחרות טעונות עדיין זה אומר עשר גפנים אלו יש לי בידך וענבים שבצרת מה' מהן והלה אומר ה' בצורות אלו מסרת בידי וטעונות היו ובצרתים ובעינא לשלומי לך וה' טעונות אלו להד"ם ושלי הן נמצא דלרבי מאיר דסבירא ליה כבצורות דמיין הרי זה כתובע ממנו מטלטלים וקרקעות וזה כמודה לו מקצת הקרקעות ומקצת המטלטלין דהיינו הענבים שכבר בצר דלאו הילך

וכופר במקצת קרקעות ומקצת מטלטלין דהיינו ה' אלו שאינן בצורים ומש"ה חייב ולרבנן דאמרי לאו כבצורות דמיין אין כפירתו אלא בקרקעות ודכוותה איכא לפרושי ההיא דריש מציעא עכ"ל וכתב הרמב"ם פ"ה מטוען טענו ענבים העומדות ליבצר ותבואה יבשה העומדת להקצר והודה במקצתן וכפר במקצתן הרי זה נשבע עליהם כשאר המטלטלים והוא שאינם צריכים לקרקע שכל העומד ליבצר הוא כבצור לענין כפירה והודאה אבל אם היו צריכים לקרקע הרי הן כקרקע לכל דבר ואין נשבעים עליהם אלא היסת וכתב ה"ה שנראה שפוסק כרבי מאיר מדאמרינן פרק נערה שנתפתתה כל העומד ליגדר כגדור דמי מחלוקת רבי מאיר וחכמים הוא בשאינן צריכין לקרקע או שהוא ז"ל סבר שמחלוקתן הוא בשצריכין לקרקע אבל אין צריכין לקרקע כלל אפילו חכמים מודים ואתיא ההיא דנערה שנתפתתה כחכמים והוא ז"ל פוסק כחכמים עד כאן לשונו ולי נראה שדעת הרמב"ם כדעת רבו ז"ל ר"י הלוי שכתב רבינו בסמוך שפירש פלוגתא דרבי מאיר ורבנן דוקא לענין שומרים אבל לכל שאר מילי אפילו רבנן מודו דכל העומד ליבצר כבצור דמי ואתיא ההיא דנערה שנתפתתה ככ"ע וראיה לזה שהרמב"ם פרק א' ממכירה פסק גם כן דעומד ליבצר כבצורות דמי לענין מכירה ובפ"ב משכירות פסק לענין שומרים דכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע: ומה שכתב רבינו ומדברי אדוני אבי הרא"ש ז"ל יראה וכו' טעמו מפני שהרא"ש כתב המשנה כצורתה ולא פסק בה הלכה כמאן מסתמא דעתו דהלכתא כרבנן דכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע: ומה שכתב ור"ח פסק כרבי אליעזר לא ידענא היכא אמר רבי אליעזר הכי וכך הו"ל לכתוב ור"ח פסק כרבנן: ומ"ש אבל הרמ"ה כתב דלאו דוקא לענין שבועה כלומר לאו דוקא לענין שבועת השומרים:

סעיף ח

ט כתב הרמב"ם הטוען לחבירו שכנת בביתי ב' חדשים וכו' פרק ה' מטוען ורבינו קיצר לשון הרמב"ם שהוא נתן טעם לדבר מפני שאין הטענה בגוף הקרקע אלא בשכרה שהוא מטלטלים וכתב ה"ה וקרוב אני לומר שאף אם היתה טענתם בדמי מכר קרקע כגון שהלה טוען מכרתי לך את השדה והמכר קיים ואתה חייב לי מן הדמים מנה והלה מודה לו בחמשים הרי זה משלם חמשים ונשבע שבועת התורה על השאר כיון שאין תביעתן בענין המכר כמה קרקע היה עכ"ל ובענין השטר ג"כ קיצר לשונו שהוא ז"ל כתב ואם אמר הנתבע אמת מסרת לי ואבד ה"ז פטור אף משבועת היסת שאפילו פשע בו ואבד פטור כמו שביארנו בהלכות חובל והענין הוא שכתב הרמב"ם פ"ז דחובל שהשורף שטרותיו של חבירו חייב לשלם כל החוב שהיה בשטר ובלבד שיודה לו המזיק ששטר

מקוים היה וכך וכך היה כתוב בו ומחמת ששרפו הוא אינו יכול לגבות החוב אבל אם לא האמינו אינו משלם לו אלא דמי הנייר בלבד. ואם כן מ"ש בהלכות טוען שאפילו פשע בו ואבד פטור היינו כשאינו מודה לו שהיה מקוים או שהיה כך וכך כתוב בו או מחמת ששרפו הוא אינו יכול לגבות החוב אבל אם האמינו או הודה לו בכל אלו שהוא יודע שכן הוא חייב לשלם לו החוב ומינה שאם האמינו הנתבע או הודה לו בכל אלו וג"כ יאמר הנתבע אמת מסרת לי ואבד בפשיעה חייב לשלם כל החוב כמו שקדם בסימן זה דלהרמב"ם פושע חייב גם כן בעבדים ושטרות וקרקעות:

סעיף י

ומ"ש רבינו ולא נהירא וכו' נתבאר יפה בדברי ה"ה פ"ה מטוען שכשתקנו חכמים שבועת שאינה ברשותו תקנוה לשומר הבא לשלם ושומר הנשבע ונפטר כדין תורה גם כן נשבע שאינה ברשותו מדין גלגול וכיון שכן שומר שטרות כיון שהוא פטור משבועה בדין תורה לא תיקנו בו שבועה שאינה ברשותו ואין לך בתקנת חכמים אלא מה שאמרו הם ז"ל ושבועת היסת הנזכרת בשטרות ובקרקעות תתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף יא

טענו כלים וקרקעות וכו' משנה פרק שבועת הדיינים (שבועות לט:) טענו כלים וקרקעות הודה בכלים וכפר בקרקעות בקרקעות וכפר בכלים פטור הודה במקצת הכלים חייב במקצת קרקעות פטור שהנכסים שאין להם אחריות זוקקין את הנכסים שיש להם אחריות לישבע עליהם כלומר על ידי גלגול וכתב הרמב"ם פ"ה מטוען וכן הדין בטענו כלים ועבדים או כלים ושטרות ופשוט הוא:

סעיף יב

כתב הרמב"ם החופר בשדה חבירו וכו' פרק ה' מטוען וכתב ה"ה שיצא לו משקלא וטריא דגמרא בריש מציעא (ה.) וכתבו בזה הר"ן ונמ"י בריש מציעא והאריך בה ה"ה ועל השגת הראב"ד כתב שאין חילוק זה נכון שהרי אין ביד התובע להכריח לנתבע למלאות החפירות אלא אם רצה משלם לו נזקו והפסדו הילכך מה לי תובעו למלאות מה לי תובעו בדמים כאן וכאן תביעתו דמים הבאים מחמת הקרקע הן עכ"ל וכבר כתבתי בסימן זה שדעת הרשב"א כהראב"ד : כתב ה"ה פ"ה מטוען בשם רבינו האי שאם תבע ממנו דמי נייר השטרות ויש בהן שיעור תביעה הרי הן כשאר ממון דעלמא ולא נתמעטו שטרות אלא בטוענן לראיה שבהן ודברים פשוטים הם ומלשון רבינו נראה כן ויש לזה ראיה מבוררת פרק הזהב עכ"ל:

סעיף יג

והא דאין נשבעין וכו' כך כתבו הרי"ף והרא"ש פרק שבועת הדיינים וילפינן לה מדאמרינן בהכותב דפוגמת כתובתה דלא תפרע אלא בשבועה היינו שבועה מדרבנן דאילו דאורייתא כתובה שיעבוד קרקעות היא ואין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מטוען : ומ"ש וכן על ידי גלגול וכו' ג"ז כתב שם הרי"ף והרא"ש מדתנן בשבועת הדיינים ובפרק קמא דקידושין נכסים שאין להם אחריות זוקקין את הנכסים שיש להם אחריות לישבע עליהן ופשוט הוא דה"ה לעבדים ושטרות:

סעיף יד

והרמב"ם כתב שעל כולם נשבעי' היסת חוץ מהקדש שנשבעים עליו כעין של תורה וכו' פ"ב משכירות ופרק ה' מטוען וכתב ה"ה דין ההקדשות הוא משבועות המשנה כמסקנא דגמרא פרק הזהב (בבא מציעא נח.) א"ר יצחק שבועה זו תקנת חכמים היא כדי שלא יזלזלו בהקדשות: ומ"ש ה"ר ישעיה לחלק בין הממונה על ההקדש לשאר כל אדם הוא כדי ליישב ההוא דפ"ק דב"ב שהביא רבינו האי ודברים פשוטים הם ולא ידעתי איך יעלה על דעת רבינו האי להביא מדין גבאים וגזברים דסתמא באמונה הם עושים לאדם שטוענים עליו שגזל מהקדש. וכתבו הגהות מיי' פ"ב מה' שכירות כדי שלא יזלזלו בהקדשות וכו' וה"מ בהקדש גמור בהא חשו רבנן טפי שלא יזלזלו בהם אבל בשל עניים לא חיישינן ולא תקנו לישבע עליה כיון שהוא פטור מלשלם כדלקמן בהל' פקדון פ"ה וכן מוכיח מדברי ריא"ף ואין להשביע גבאי צדקה בזמן הזה במידי דקיץ להו לעניים עכ"ל. ומ"ש במידי דקיץ להו כלומר וכ"ש במידי דלא קיץ להו דמדינא פטור כדאיתא בסוף פרק החובל (בבא קמא צג.) וכתב הרמב"ם פ"ב משכירות שאם קנו מידו חייב לשלם בין קרקעות ועבדים ושטרות והוא מבואר בגמרא פרק הזהב (בבא מציעא נח.):

סימן צו

סעיף א

אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן משנה פרק שבועת הדיינים (שבועות לח:) אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן ואין משביעין את הקטן אבל נשבעין לקטן ולהקדש ופירש"י שטענו ברמיזה דחרש שדברו חכמים לא מדבר ולא שומע ובגמרא (מב.) מ"ט אמר רחמנא כי יתן איש אל רעהו ואין נתינת קטן כלום אבל נשבעין לקטן והאמרת רישא אין נשבעין על טענת חש"ו אמר רב בבא בטענת אביו וראב"י היא דאמר פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו כיצד אמר לו מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס הרי זה נשבע וחכ"א אינו אלא כמשיב אבידה ופטור ופריך וראב"י לית ליה משיב אבידה פטור ומסיק

אלא בדרבה קא מיפלגי דאמר אין אדם מעיז פניו בפני בע"ח ראב"י סבר לא שנא בו ול"ש בבנו אינו מעיז הילכך לאו משיב אבידה הוא ורבנן סברי בו אינו מעיז אבל בבנו מעיז ומדלא העיז משיב אבידה הוא ופירש"י לעולם בטענו קטן ומשום דאין טענתו חשובה במקום אחר דכתיב כי יתן איש קרי לה הכא טענת עצמו מיהו הכא טענה היא דהא איכא נתינת איש דמכח נתינת האב הוא בא. ובפ"ב דכתובות (יח.) הקשו התוספות על פירש"י מדתניא בהגוזל קמא כי יתן איש אין נתינת קטן כלום וממעטינן בין נתן כשהוא קטן ותבעו כשהוא קטן בין נתנו כשהוא קטן ותבעו כשהוא גדול מדכתיב עד האלקים יבא דבר שניהם עד שתהא נתינה ותביעה שוין כאחד כלומר דאיתקוש נתינה והעמדה בדין דאתרוייהו בעינן איש ומשמע דה"ה דמימעיט מהאי קרא נתנו כשהוא גדול ותבעו כשהוא קטן דהיינו כגון שנתן לו אביו ותבעו כשהוא קטן וכתבו דהכי פירושו לעולם בגדול מיירי אלא לא תימא דקרי ליה טענת עצמו משום דהודאת עצמו היא אלא בדרבה קא מיפלגי ולרבנן דסברי דבבנו מעיז טענת עצמו היא וה"ק ראב"י פעמים שאדם נשבע על מה שאתם מחשיבים טענת עצמו אבל לדידי דאינו מעיז טענת אחרים היא ובשבועת הדיינים דתנן אבל נשבעין לקטן ומפרש בבא בטענת אביו וראב"י היא ההוא קטן לאו דוקא אלא גדול וקרי ליה קטן משום דלגבי מילי דאבוה קטן הוא. וכתב הר"ן פ' שבועת הדיינים דנראה מדברי הרי"ף שסובר כדברי רש"י אבל מדברי הרא"ש נראה דס"ל כפי' התוס' וכ"נ דעת הרמב"ם פ"ה מטוען דמשמע מדבריו שם שאינו גורס אלא בדרבה קא מיפלגי אלא כמ"ש הר"ן בשם ר"ח שגורס בדרבה קא מיפלגי וה"ק לעולם בגדול הבא בטענת אביו וקרי ליה קטן משום דבמילי דאבוה קטן הוא ולפ"ז בקטן אפי' ר"א מודה דמעיז:

סעיף ד

ומה שאמר אבל גדול שבא בטענת אביו וכו' מבואר שם בגמרא באותה סוגיא: ומ"ש כדפי' לעיל סימן ע"ה:

סעיף ה

ואע"פ שאין נשבעין לקטן וכו' כך כתב הרמ"ה פ"ה מטוען הורו רבותי שאין נשבעין על טענת קטן שבועה של תורה אבל שבועת היסת נשבעין ואפילו היה קטן שאינו חריף לענין משא ומתן נשבעין היסת על טענתו שלא יהא זה נוטל ממונו כשהוא קטן וילך לו בחנם ולזה דעתי נוטה ותיקון העולם הוא עכ"ל וכ"כ הרא"ש פ' שבועת הדיינים בשם ר"י הלוי והר"ן כתב בפרק הנזכר והוא שיגיע לעונות הפעוטות וכ"כ הרא"ש שם בשם הרמב"ן ז"ל ואע"פ שהראב"ד כתב בפ"ב מה' שכירות דאפילו היסת אין נשבעין על טענת קטן כל הני רבוותא פליגי עליה וכוותייהו נקטינן: כתב הרשב"א בתשובה

אע"פ שנשבעין שבועת היסת לקטן מסתברא שעל השטרות אין נשבעין לו כלל לפי שאין שבועת השטרות אלא מתק"ח להפיס דעתו של תובע וכשנשבעין לקטן נמי תקנת חכמים היא ואין עושין תקנה לתקנה דומה לאותה שאמרו בריש מציעא תקנתא לתקנתא לא עבדינן:

סעיף ו

וכתב ר"י הלוי ואפילו שבועה דאורייתא וכו' כך כתב הרא"ש פ' שבועת הדיינים בשמו וכתב שהרמב"ן חלוק עליו והסכים הרא"ש לדברי הרמב"ן וז"ל הר"ן בשבועת הדיינים כתב ר"י הלוי דכי ממעטינן קטן דוקא משבועה הבאה בטענת ברי כשבועת מודה מקצת וכן שבועת עד א' שהיא צריכה טענת ברי לדעתו ז"ל אבל שבועת השומרים שישנה אפילו בטענת שמא נשבע לקטן שכיון ששבועה זו על טענת שמא באה מה לי קטן מה לי גדול אע"ג דמכי יתן איש אל רעהו ילפינן ובשומרים כתיב לאו לענין שומרים הוא דפטריה קרא אלא לענין כי הוא זה דכתיב בההוא עניינא דעירוב פרשיות כתיב כאן וכ"ד הרמב"ם פ"ב משכירות והראב"ד השיג עליו דכיון דאין נתינת קטן כלום ופקדון אין כאן שבועה אין כאן וכן נראה כדבריו בהגוזל קמא (קו:) וכ"כ הרמב"ן וכתב קרוב אני לומר שאינו מתחייב בדין השומרים אלא שוב צריך תלמוד והרשב"א ז"ל אומר שאינו מתחייב בדין השומרים ואפי' בפשיעה שכיון שפטרה תורה אפי' מדין פשיעה פטרה אותו עכ"ל וכתב ה"ה פ"ה מטוען בהשגות כתב הראב"ד דקטן הבא בטענת אביו מחמת שמירה שנמסר החפץ ליד השומר בחיי אביו הרי שומר זה נשבע ע"ז ואין זה עיקר אלא בכל גווני אין שבועת התורה ע"י קטן אבל שבועה של דבריהם יש וכן עיקר עכ"ל: (ב"ה) ולענין הלכה נ"ל דנקטינן כהרמב"ם והר"י הלוי:

סעיף ז

ושבועת השותפין וכו' כ"כ הרא"ש בשבועת הדיינים בשם ן' מיגא"ש וכ"כ הרמב"ם פ"ה מטוען והר"ן כתב בפ' הנזכר דהרמב"ן והרשב"א נמי מודו בשבועה זו שמשביעים אותה כיון דטענת שמא משביעים אותה וכ"כ ה"ה בפ"ה מה' טוען שהרבה מהמפרשים ז"ל הסכימו כן: ומ"ש רבינו בד"א כשיש עדים שהיה שותפו וכו' כלומר שאם הלה כופר שלא היה שותפו הו"ל טענת ודאי ואין נשבעין עליה לקטן ואליבא דהרמב"ם אפי' לגדול אין נשבעין שאין נשבעין אלא על טענה שאם יודה בה יתחייב ממון:

סעיף ח

וכשהקטן משביע וכו' עד שאינו יודע עונש השבועה ג"ז דברי הרא"ש בשם הר"י בן מגא"ש בפרק הנזכר וכך הם דברי הרמב"ם בפ' הנזכר וכ"כ בסה"ת בשער ל"ו:

סעיף ט
וכתב ה"ר יוסף הלוי אפילו אינו חריף וכו' עד וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל כבר נתבאר בסמוך:

סעיף י
כתב הרמב"ם אין נשבעין על טענת קטן בין מודה מקצת בין כופר הכל ועד אחד מחייבו בפ"ה מה' טוען: ומ"ש רבינו אבל למה שכתבתי למעלה דגדול התובע ע"פ עד א' חייב בסוף סימן ע"ה כתב כן ונראה מדברי רבינו שהרמב"ם חולק בדין ההוא וסובר דפטור ואינו כן שהרמב"ם ג"כ מחייב בגדול התובע על פי עד אחד כמבואר בדבריו פ"ד מה' גזילה ועכ"ז כתב בפ"ה מהלכות טוען דאין נשבעין על טענת קטן ועד אחד מעידו ונתן טעם מפני שזה עד אחד ואין שם תובע שתביעת קטן אינה תביעה גמורה : והרמ"ה חילק שבועת מודה מקצת וע"א דבעינן בהו טענה אין נשבעין לקטן וכו':

סעיף יב
והיכא דהוי קטן נתבע וכו' עד וישביענו היסת כך כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' טוען וכתב ה"ה מהיכן למד כן וכ"כ הרא"ש בפרק שבועת הדיינים בשם הר"י ן' מיגא"ש:

סעיף יד
ומ"ש אבל קניינו אינו כלום לפיכך עדים שראו קנין שלו לא יכתבו עליו שטר כן כתב בעה"ת בשער ל"ו וכ"כ הרמב"ם בפכ"ט מהלכות מכירה ובכמה דוכתי בתלמוד אמרו חזקה אין העדים חותמין אא"כ נעשה בגדול:

סעיף טו
ומ"ש ואם תובעים לקטן בדבר שאין לו הנאה ממנו וכו' עד והם שחבלו באחרים פטורים כ"כ הרמב"ם פ"ה מהלכות טוען והרא"ש בפ' שבועת הדיינים בשם הר"י ן' מיגא"ש וטעמא מדתנן בפרק החובל נתגרשה האשה ונשתחרר העבד חייבין לשלם ולא קתני הכי בהגדיל הקטן:

סעיף טז
ואם תובעין אותו וכו' פירשתי לעיל סימן פ"ט וסי' צ"א:

סעיף יז
החרש ושוטה דינן כקטן וכו' משנה פ' החובל (בבא קמא פז:) חש"ו פגיעתן רעה החובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורין ומשמע דפטורין אפי' אחר שגדלו ונתרפאו מדתנא בהדייהו העבד והאשה דמשלמין לאחר שתתגרש האשה וישתחרר העבד ולא תנא הכי בחש"ו משמע דלעולם אין משלמין וכ"כ בעה"ת בשער ל"ו ופירש הטעם לפי שעבד ואשה שהם בני דעת בשעת ההיזק אלא דאריא רביע עלייהו משלמין לאחר זמן אבל חרש ושוטה דלאו בני דעת נינהו בשעת נזקן אפילו לאחר זמן פטורין:

סעיף יח
ולענין עסקי הלואה וכו' עד ואצ"ל שאין משביעין אותו לכשיתרפא הם דברי בעה"ת בשער ל"ו. וה"ה כתב פ"ה מטוען שיש מי שכתב כן אבל הרמב"ם השוה דין החרש לדין השוטה :

סעיף יט
והסומא הרי הוא כבריא וכו' כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכן משמע בגמרא רפ"ב דנדרים (יג.) ופשוט הוא:

סעיף כ
ואשת איש וכו' כך כתבו הגהות פרק ה' מטוען בשם כמה גאונים ובשם רבינו גרשון והר"מ ובמרדכי סוף שבועות בשם רבינו האי וטעמא משום דשבועת ה' תהיה בין שניהם אמרה תורה ואיני יודע מה טעם הוא זה דאי משום דשניהם הוי לשון זכר אינה ראיה דכל התורה כולה בלשון זכר נאמרה ועוד דלפי דבריהם מה איריא אשת איש אפילו פנויה נמי אלא האי טעמא אינו עיקר. ולענין הדין הנה בתשובת הרא"ש דבסמוך חולק ע"ז שהשיב להשביע אשת שמעון וכן תשובת גאון דבסמוך ויש לתמוה על רבינו שכתב דברי רבינו האי ותשובת הרא"ש סמוכים זה לזה כאילו אין ביניהם מחלוקת ומן הראוי הו"ל לכתוב אחר דברי רבינו האי אבל א"א ז"ל חולק ע"ז שכתב ששאלת אשת ראובן שהשאילה וכו' ודע שבמישרים נתיב כ"ג ח"י כתב תשובת הרא"ש הפך מתשובה שכתב רבינו בשמו בסמוך דכתב וז"ל אנו משביעין אשת איש כשכפרה כתב הרא"ש בתשובה אין אני רגיל להשביעה כיון שאפילו היתה מודה שהיא חייבת לא דיינינן לה מידי שאין לה ממה לשלם עד שתתאלמן או תתגרש השתא נמי כשכפרה לא משביעינן לה אלא כותבין לבעל דינה פסק דין שנתחייבה לו שבועה וכשתתאלמן או תתגרש תשבע לו וכן ראיתי רבותי נוהגים ואני אחריהם עכ"ד ובסמוך אכתוב מה שנ"ל לפסק הלכה ועיין במרדכי פרק החובל וגם בהגהות בפרק הנזכר לענין השבעת א"א וכל דיניה באורך לענין חבלה ולענין מסורות:

סעיף כא
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת אשת ראובן שהשאילה לאשת שמעון כלי כסף וכלי זהב וכו' בסוף כלל ל"ט:

סעיף כב
וששאלת אשה שנתחייבה שבועה וכו' כלל הנזכר סימן ה':

סעיף כג
כד וכן יש תשובה לגאון עד סוף הסימן כך כתוב בספר התרומות בשער ל"ו בשם רבינו שרירא ורבינו האי ותשובה זו היפך ממ"ש רבינו בסמוך בשם רבינו האי ז"ל

ודברי תשובה זו ודברי תשובת הרא"ש דבסמוך מסכימים שמשביעין אשת איש וטעמא דמסתבר הוא וכן משמע בפרק השולח (גיטין לד: לה.) גבי התקין רבן גמליאל שתהא נודרת ליתומים וכו' והכי נקטינן : (ב"ה) ומ"ש בתשובה זו אם אינה רגילה בכך אלא צנועה ויושבת בביתה שואלין לתובע על מה תובעה וכו' כתב בתשובת הגאון הנזכר ואע"פ שאחז"ל (סנהדרין ז.) שמוע בין אחיכם אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בע"ד קודם שיבא בע"ד חבירו ואולם בעבור מדה זו שיש בה תקנה גדולה עושים: כתב בעל התרומות בשער ל"ו זה שפסקנו שהעבד והאשה אין משלמין אלא לאחר זמן אם יש עדים שמעות עצמן של הלואה או מאי דאתי מחמתייהו קיים בודאי שאין בו ספק שנפרע מהם המלוה וכן סברת הראשונים עכ"ל: אשה שיש לה נכסי מלוג כופין אותה למכור מהם בטובת הנאה כדי לפרעה חבלה שעשתה ועי' בסימן תכ"ד:

סימן צז

סעיף א

א מצות עשה להלוות וגו' עד אין מרחמין בדין רוב דברים אלו מדברי הרמב"ם פ"א ממלוה:

סעיף ה

ה ומ"ש ואפילו להיראות לו וגו' מימרא דרב דימי בסוף איזהו נשך (עה:):

סעיף י

י ואם בא למשכנו וכו' משנה בסוף המקבל (קיג.) המלוה את חבירו לא ימשכננו אלא בבית דין ולא יכנס לביתו ליטול משכונו ובגמ' אמר שמואל שליח ב"ד מנתח ניתוחי אין אבל משכנו לא שאם היה בידו של לוה כלום והוא עומד בחוץ שומטה מידו ונותנו למלוה אבל לא יכנס לביתו ליטול משכונו. וכתב הרא"ש תימא ואם לא ימצאו בידו היאך יכפוהו לפרוע מלותו ואנן קיימא לן דפריעת ב"ח מצוה ומצות עשה מכין אותו עד שתצא נפשו וראיתי מפרש שליח ב"ד מנתח ניתוחי מנתחו ומושכו וכופהו ליכנס לביתו ולהוציא לו העבוט החוצה אבל לא יכנס לביתו למשכנו ולפר"ת ניחא דמפרש דלא מיירי במשכנו לפרעון אלא שרוצה להיות בטוח במעותיו אבל כשרוצה ליפרע ממנו שליח ב"ד נכנס לביתו עכ"ל והרמב"ם פ"ג ממלוה כתב מה בין שליח ב"ד לבע"ח ששליח בית דין יש לו ליקח המשכון מיד הלוה בזרוע ונותן למלוה וב"ח אין לו ליקח המשכון עד שיתן לו הלוה מדעתו עכ"ל וכ"כ בעל התרומות בשער א': כתב הרשב"א בתשובה אם עבר ונכנס ומשכנו הלכה רווחת בפ"ק דתמורה (ו.) בין לאביי בין לרבא דאי עבד מהני וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ו ח"ב. ובנתיב ל"א ח"ב כתב המלוה את חבירו לא ימשכננו בחוזק ואם משכנו בחוזק והזיק בין בגופו בין בממונו חייב אבל שליח

ב"ד יכול להכותו אם מסרב בו כשמשכנו בזרוע בשוק וי"מ שכתבו שאם המלוה חזק ומשכנו בזרוע בשוק אע"פ שאינו רשאי ובא הלוה להחזיק בו ולקחת ממנו משכונו ואינו יכול להציל ממנו המלוה אלא בהכאה שפטור מלוה כי מה שתפס תפס אפי' לקחה בחזקה כך מוכח בפרק המניח (כח .) וכ"כ התוס' עכ"ל:

סעיף יג

יג ואפילו בחוץ לא ימשכננו דבר שעושין בו אוכל נפש מקרא מלא דיבר הכתוב לא יחבול ריחיים ורכב כי נפש הוא חובל ומ"ש פירוש ריחיים של יד וכו' וכ"כ בספר התרומות בשער א' שכתב בשם הרמב"ן ז"ל וכתב עוד שאם ראו ב"ד שתולש ריחיים התחתונה וכיוצא בה ממקום חיבורה להבריח מב"ח וכן אם הוא עוקר נטיעות וסותר בנין הבתים להבריחם מב"ח ב"ד מגבין לו מהם לשעתו:

סעיף יז

וכתב הרמ"ה דכל מיני כלים בין שעושים בהם אוכל נפש וכו' הה"מ בפרק ג' ממלוה כתב ששנינו בתוספתא היו לו ה' רחיות אינו רשאי למשכן אפילו אחד ואם אינו עושה מלאכה אלא באחד מהן אינו חייב אלא על אותו בלבד ופירש הרשב"א דלאו דוקא אינו חייב אלא אפי' לכתחלה נוטלין: ב"ה ועפ"ז יש לקיים דברי הרמ"ה שכתב דאי אית ליה תרי מחר שרי למשקל חד ולמישבק חד ומיירי כשאחד מספיק לו אבל אם היו שניהם צריכים לו מודה הרמ"ה שאינו רשאי למשכן אפילו אחד מהם: וכתב נ"י בס"פ המקבל ומיהו ה"מ לענין חזרה במשכון אבל כשבא לגבות חובו גובה מהם אלא שאם הוא אומן מניח ב' מכל מין והשאר מוכרי' אותם שלא הקפידה תורה אלא בזמן משכנותן לפי שהם עומדים בטלים אבל כשמוכרים אותם הרי אחרים עושים בהם מלאכה ולענין משכנותן וחזרתן של כלים הללו דינם שוה לכסות שהוא יכול למשכנו בשעה שאין עושים מלאכה כדאי' בירושלמי ומחזירן ביום כדתנן ואת המחרישה ביום עכ"ל:

סעיף יח

ור"י פי' דלא הוי אוכל נפש אלא כשעושין בהן ממש אוכל נפש וכו' בסוף המקבל (קיז.) תניא אבל זוג של ספרים וצמד של פרות חייב ע"כ ה"ג רש"י והיא גירסת הרמ"ה והרא"ש כתב ר"ח לא גריס זוג של ספרים דאין עושין בו אוכל נפש ואם מפני שמשתכרין בו וקונין בשכר אוכל נפש א"כ כל הכלים נמי וגורס זוג של מספרים והוא תספורת שגוזזין בו ירק א"נ שגוזזין בו בית השחיטה כדאיתא בבכורות (ה.) א"נ שגוזזין אחר השחיטה במקום הבהוב כדמוכח פרק המביא כדי יין (ביצה לד.) וצמד של פרות מיירי בפרות שדרכן לרכס בתבואה כלומר לדוש ודברי הרמב"ם פ"ג ממלוה כדברי הרא"ש: ובענין מה שהזכירו בברייתא צמד של פרות פרש"י ב' פרות חורשות עם צמדם: וכתבו התוס'

ואין נראה לר"י דבפרות לא מיירי עכ"ל כלומר דפרות אינם כלים דליתחייב עלייהו משום חובל כלי שעושין בו אוכל נפש אלא היינו כלי המזווג הפרות וכ"נ מדברי הה"מ פ"ג ממלוה: ב"ה ומ"ש הרמ"ה ז"ל היכא דמסרינהו מדעתיה למלוה או לשליח ב"ד מותר לקהחם זה כנגד דעת הרמב"ם שכתב בפ"ו מטוען שאפילו להלוות על המשכון שעושים בו אוכל נפש אסור אבל דעת הרא"ש כהרמ"ה וכתב הרב המגיד שכן דעת המפרשים והביא הוא ז"ל ראיית לדבריהם דהכי נקטינן ובסמוך אכתוב עוד בזה:

סעיף יט

כ ואם משכנו הרבה כלים וכו' משנה שם (קטו.) החובל את הריחיים עובר בלא תעשה וחייב משום שני כלים שנאמר לא יחבול ריחיים ורכב ואיפליגו התם רב הונא ורב יהודה ופסק כרב יהודה דאמר חבל ריחיים לוקה אחד רכב לוקה אחד ריחיים ורכב לוקה שתים ות"כ חבל זוג של מספרים וצמד של פרות יכול לא יהא חייב אלא אחד תלמוד לומר ריחיים ורכב מה ריחיים ורכב שהן מיוחדים שני כלים ועושין מלאכה אחת וחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו אף כל שהם שני כלים מיוחדים ועושין מלאכה אחת חייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו ופרש"י דזוג הוא של פרקים וכל חד כלי הוא באפי נפשיה ועושין מלאכה בין שניהם וצמד נראה בעיני שהעול שלהם של פרק היה:

סעיף כא

ואוכל נפש עצמו וכו' כך כתבו התוספות שם: כתב בעל התרומות בשער א' שהשיב הרמב"ן וכי ב"ד מבטלים את האדם מלחרוש ומלזרוע עד שיפרע חובו וכן ב"ח עצמו אינו רשאי למנוע ללוה או לערב נכסיו ממלאכתן ואם עשה כן הרי הוא בכלל הגזלנים והדין ביניהם משום מזיק עכ"ל:

סעיף כב

ולאלמנה בין שתהא עניה וכו' משנה שם כתב נמוקי יוסף בסוף המקבל ומדברי הרמב"ם פ"ג ממלוה נראה דלא תחבול דאלמנה אפילו בחוץ משמע שכתב דע"פ ב"ד נמי אין ממשכנין אותה וכ"כ הרא"ש בתשובה דלא יחבול ריחיים ולא תחבול בגד אלמנה בא לאסור נתוח המותר במקום אחר ואע"ג דסתם חבלה בבית משמע אם אינו ענין לחבלה שבבית תנהו ענין לנתוח וגם בספר התרומות כתב דודאי כי כתיב לא תחבול בגד אלמנה לטפויי מילתא אתא אפי' ע"י נתוח ואפי' על ידי שליח ב"ד דשרי ללוה זכר בדידה אסור עכ"ל: עוד כתב שם בשם הרמב"ן שאם בא לב"ד לגבות חובו לאחר שלשים יום מגבין לו אפי' מכלים שעושין בהם אוכל נפש אלא שמסדרין לו בהן כדרך שמסדרין בשאר

כלים עכ"ל: כתב הרמב"ם בפרק ג' ממלוה אם חבל בגד אלמנה מחזירין ממנו בע"כ ואם מודה לו תשלם ואם תכפור תשבע אבד המשכון או נשרף קודם שיחזור לוקה עכ"ל:

סעיף כג

וכל זה לא איירי וכו' כך מצאתי בתשובת הגאונים דלא אסרה תורה לחבול כלים שעושים בהם אוכל נפש אלא כשמשכנו אחר הלואתו אבל בשעת הלואתו לא מיחייב דומיא דמשכונו של עני דאינו חייב להחזיר אלא דוקא במשכנו שלא בשעת הלואתו וכ"כ הרא"ש שם והוכיח כן דסתם חבלה משמע שבא למשכנו על הלואתו ועוד מדקא מפרש בגמרא טעמא דאלמנה משום שחייב להחזיר לה את הכר בלילה ואת המחרישה ביום ומתוך שאתה יוצא ונכנס אצלה אתה משיאה שם רע בשכנותיה וע"כ שלא בשעת הלואה איירי דאילו בשעת הלואה אין חייב להחזיר לה ולא כמו שכתב הרמב"ם בפ"ג ממלוה דאף בשעת הלואה איירי וכבר השיגו הראב"ד וה"ה כתב שנראה לו כדברי הראב"ד וכן דעת בעל התרומה שער א' דלא תחבול שלא בשעת הלואה משמע וכתב שכן פרש"י בפרשת כי תצא ושכן השיב הרמב"ן גם כן דלא תחבול שלא בשעת הלואה משמע ותמה על הרמב"ם: ב"ה וכיון דהרמב"ם יחידאי הוא נקטינן כדברי החולקים עליו ולדבריהם נראה שאם הוא משכן מדעתה אפילו שלא בשעת הלואה מותר לא נאסר אלא למשכנה בעל כרחה אפילו חוץ לב"ד ואפילו שליח ב"ד כמו שנתבאר: עוד כתב בסוף שער א' דאמרינן בפרק המקבל (בבא מציעא קיד:) שאם הקדיש מנה לבדק הבית ומשכנו הגזבר אינו חייב להחזיר ודריש ליה מדכתיב ולך תהיה צדקה והקדש בזמן הזה מסתברא דאע"ג דאיתיה ממון עניים ליתיה בחזרה דכיון דמשולחן גבוה זכו לא קרו ביה ולך תהיה צדקה יצא ממון זה שכל הצדקות שלו עכ"ל: כתוב בנ"י בסוף פרק המקבל כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות מלוה שאפילו בשעת הלואה אין ממשכנין אותה ואין זה מחוור שבשעת הלואה הרי היא כמוכרת ושרי וכבר השיג עליו הראב"ד וכן בכלים שעושים בהם אוכל נפש כתב הרב ז"ל שאפילו בשעת הלואה אסור ואינו מחוור כן כתב הרנב"ר וכן דעת הרשב"א דבשעת הלואה שרי בכולהו עכ"ל:

סעיף כד

ואפילו שלא בשעת הלואתו וכו' ברייתא שם תנו רבנן לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו אבל נכנס לביתו של ערב דבר אחר לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לשכר כתף לשכר גמל לשכר פונדק לשכר דיוקנאות פירוש אם צר לו צורה בביתו יכול אפילו זקפן עליו במלוה ת"ל כי תשה ברעך משאת מאומה: ומ"ש רבינו ודוקא ערב סתם וכו' כן כתוב בסה"ת שער א' ומסתברא דקבלן דינו בכל דבר כלוה משום דלא גרע מזקפו עליו במלוה:

סעיף כה

וכתב הרמ"ה דוקא לענין שלא ליכנס לביתו וכו' אבל לענין שלא לחבול אוכל נפש והשבת העבוט וסידור דין הערב כדין הלוה כן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ג ממלוה:

סעיף כו

וכתב עוד הרמ"ה אזהר רחמנא שליח ב"ד שלא ליכנס לביתו של לוה היינו היכא דאפשר ליה וכו':

סעיף כז

וכן כתב רב אלפס בתשובה שאם הלוה אלם וכו' ובעה"ת כתב דאין אנו עושים כן אלא בדוחק גדול וכו' בשער א':

סעיף כח

ולדברי רבינו תם אין אנו צריכין לזה וכו' דברי רבינו תם הזכרתים לעיל בסימן זה: (ב"ה) ובאמת כי הוא סברא ישרה בעיני ומדברי הרא"ש נראה שהוא סבור כן ואפילו למאן דלא סבר כוותיה הרי הרי"ף והרמ"ה מתירים ליכנס לבית הלוה להפרע ממנו ואף ע"פ שמדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' מלוה אינו נראה כן כדאי הם הני רבוותא לסמוך עליהם במי שהוא אמוד שיש לו נכסים ומבריחן וגם הרמב"ם נתן יד לפושע הזה לכופו שכתב מי שהוחזק רמאי ודרכיו מקולקלים במשאו ומתנו והוא אמוד שיש לו ממון והוא טוען שאין לו כלום והרי הוא רץ לישבע שאין לו אין ראוי להשביעו אלא אם יש כח בדין לכפותו עד שיתפרע לבעל חובו מאחר שהוא אמוד שפריעת בעל חוב מצוה ואע"פ שכתב ה"ה בשם האחרונים שאין לכל ב"ד כח בזה אא"כ הוא ב"ד חשוב בחכמה ובחסידות ומשרבו הדיינים שאינם מומחים יש לחוש שלא יהא כל אחד פורץ לעשות לו דרך לרצונו עכ"ל מ"מ כיון דלר"ת בשורת הדין יש לעשות כן ולאינך רבוותא משום נעילת דלת יש לעשות כן שפיר דמי למיעבד הכי למי שהוא אמוד ומוחזק בעיני רוב בני עירו שיש לו נכסים ומבריחן:

סעיף ל

ומ"ש ומיהו אין כופין אותו וכו' כך כתב הר"ח בתשובותיו כלל ע"ט שכך כתב ר"ת בתשובה וכתבה רבינו סימן צ"ט:

סעיף לא

וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ס"ח סימן ז' וכן כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף וס"ט וכן כתב הריב"ש ואע"פ שמצאתי כתוב בשם ספר אגודה דאדם שיש לו ואינו משלם חובשין אותו והביא ראיה מדאמרינן (שבת קכא:) אבא בר מרתא הוי מסקי ביה זוזי בי ר"ג הוו מצערי ליה נראה לי דלאו ראיה הוא דהנהו דבי ר"ג איכא למימר דהוו עבדי דר"ג דהוו פריצי כדאיתא בר"פ מי שאחזו (גיטין סז:) ובשאר דוכתי והוו עבדי שלא כדין : נמוקי יוסף בס"פ המקבל האריך בענין ממשכן את חבירו ובהשבת העבוט: כתב המרדכי בפ' המוכר פירות שיש כח לקהל למשכן קודם ב"ד כיון דרבים נינהו

ואח"כ ירדו לדין ועיין עוד במרדכי סוף פרק לא יחפור ובתשובת הרא"ש: במשכון זה שמשכנו וכו' בסוף המקבל גבי סידור דב"ח כתב הרא"ש לכאורה משמע דהאי דקאמר נותן מטה ומטה וכו' קאי אירישא דברייתא דקתני שליח ב"ד שבא למשכן אלמא דשליח ב"ד שבא למשכן אין כוטל כלום מאותם כלים שמסדרין לב"ח בשעת גבייה וא"כ קשיא הא דקתני במתניתין ומחזיר לו את הכר בלילה ואת המחרישה ביום והלא כר ומחרישה היינו מטה וכלי אומנותו ומה שייך בהו חזרה והלא מעיקרא אינו יכול ליטלם ואין לומר באותם שא"צ להם דאם כן גם להחזיר א"צ כדאמרינן בשמעתין וליכא למימר דסידור וחזרה חד הוא דמה שמסדרין נוטל בעת שאין צריך ומחזירו כשהוא צריך דהא אמרינן בשמעתא דערכין (כג:) מסדרין ואין מחזירין ופר"ת דקרא דהשבת עבוט אייריי היכא שהמלוה רוצה להיות בטוח ואין נוגשו לפרעון וכה"ג אין מסדרין ונוטל הכל ומחזיר לו מה שצריך אבל אם בא לגבות חובו למ"ד מסדרון מה שנוטל אין מחזיר לו כי צריך להניח כל מה שצריך עכ"ל וכן דעת הרמב"ם פ"ג ממלוה שכלי אומנות יכול לנתח בשעת משכונא ומה שאמרו שמסדרין בהן הוא בשעת גבייה אלא שכתב שליח שבא למשכן לא ימשכננו כלים שא"א ליקח אותם משכון כגון בגד שעליו וכלים שאוכל בו וכיוצא באלו ומטה ומצע לעשיר ומטה ומפץ לעני וכל הנמצא בידו חוץ מאלו יש לו למשכנו ומחזיר לו כלי היום ביום וכלי הלילה בלילה ולמד כן מברייתא דהמקבל (קיג:) לא ימשכננו דברים שעושים בהם אוכל נפש ונותן לו מטה ומטה ומצע לעשיר מטה ומטה ומפץ לעני וכן כתב ה"ה מברייתא זו למד ומכל מקום ק"ל למה לא כתב הרמב"ם שמניח שתי מטות כמבואר בברייתא ואיפשר שסמך על מה שכתב פ"א גבי סידור וכתב עוד שדעת הרמב"ן והרשב"א שכל מה שב"ד מסדרין אין ממשכנין אותו ואין מנתחין אותו בזרוע ואם נתנו לו מעצמו מקבלין ומחזירין מה שראוי להחזיר ובס"ס זה כתב רבינו סברת הרמב"ם וסברת הראב"ד: כתב בע"ה בשער א' שהשיב הרמב"ן שכשיבוא שליח ב"ד למשכן מסדרין כדרך שמסדרין בשעת גובינא כלומר שאינו ממשכן כלי הסידור וכן אינו ממשכן דברים שאין עושין בהם אוכל נפש ואם משכן או נתח הלוה אותם כלים מהני ומחזיר הצריך בלילה ונוטלו ביום ואם היה לו כסות של משי או שלא היה רגיל לשכב אלא במפץ ועכשיו לקח כר וכסת מוכרין בב"ד ולוקח מפץ ומצע ומחזירין לו ואינו נוטלן ממנו לעולם וי"א שאינו מחזירה כלל דהא בתורת גובינא הוא נוטלן בב"ד ומיהו משמע לי דכל ל' יום מיהת צריך להחזיר לו בעינה שהיא בתורת חזרה וחזרה בעינה היא אבל לאחר ל' יום אם בא לב"ד להגבות חובו אין מחזירין אלא מדין סידור הילכך אין מחזירין לו כלום שאינן ראוין לו וכתב עוד וכל חזרה דמשכון

ליתא אלא כל זמן משכון דהיינו ל' יום זמן בית דין אבל משיבוא אח"כ לב"ד מסדרין ומגבין לו כדינו ואין כאן חזרה מעתה ומיהו אם לא הגבוהו ב"ד אפילו ק' שנה מחזיר דהא בתורת משכון בא לידו עד שיחליטוהו בית דין דרחמנא אמר השב תשיב לו את העבוט כל שהוא עבוט לא תשכב ועבוטו אצלך:

סעיף לב

וכיצד השבת העבוט וכו' כבר נתבאר בסימן זה שאינו יכול למשכנו אלא ע"י שליח ב"ד ואף שליח ב"ד לא יכנס לביתו: ומ"ש ומחזיר לו כסות לילה וכו' משנה בסוף המקבל (בבא מציעא קיג.) ומחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום בברייתא בגמרא דרשו מקראי שחייב להחזיר כסות לילה בלילה וכסות יום ביום ובע"ה בשער א' כתב שהשיב הרמב"ן דדברים שעושין בהם אוכל נפש ד"ה מחזירין אותן וכדתנן ואת המחרישה ביום ומשמע דנפקא לן מק"ו שאילו הקפידה תורה שלא למשכן יותר משאר דברים ואם חבלן כ"ש שחייב להחזיר ושאר דברים שאין עושין בהם אוכל נפש וכן כל שאר מטלטלין וצרכי הבית אין מחזירין ואע"פ שהן צריכים לו וכדאמרינן זיל אהדר ליה דהו"ל דברים שעושין בהם אוכל נפש משמע דאי לאו הכי אע"פ שצריך לו אין מחזירין ושלא הקפידה תורה אלא על כסות יום וכסות לילה וכתב עוד גם בשם הרמב"ן וכשמחזיר דוקא שאין לו אלא כר אחת או כסת אחת שאע"פ שזה שוה מנה התורה חייבתו להחזירו אבל היו לו שנים נוטל אחד ואינו מחזיר כלל ומניח אחד והיינו עשיר דאמר רחמנא שכב וכתב עוד שהממשכן בשעת הלואה אינו בכלל מצות חזרה וכדתניא בגמרא ומ"ש ואפילו הוא עשיר הרבה וכו':

סעיף לד

וכתב הר"י ברצילוני שצריך להחזיר לו וכו' בעה"ת בשער א' כ"כ בשמו וכתב עוד שאם הוא בתוך זמן הפרעון אינו יכול לטעון פרעתיך אע"ג דאית ליה מגו ופשוט הוא:

סעיף לה

ואינו יכול למכרו לעולם כיון שלקחו וכו' כך כתב הרא"ש בסוף המקבל וכן כתב ה"ה פ"ג ממלוה שכתבו המפרשים וכשבא לידו בתורת משכון ובא לגבות כיצד הוא עושה מחזיר את הכר ואפילו ביום ומחרישה אפילו בלילה ובא לבית דין ומגבין לו חוב ומסדרין מה שראוי להם:

סעיף לו

וכל זמן שנוהג עמו וכו' ברייתא שם כי מאחר שמחזירן למה ממשכנין שלא תהא שביעית משמטתה ולא יעשה מטלטלין אצל בניו:

סעיף לז

ואין צריך להחזיר לבניו משנה שם ואם מת אינו מחזיר ליורשיו: כתב בתשובת הרמב"ן סימן פ"ה אין בית דין חייבין להשיב העבוט דהוי מ"ע שמתן שכרה בצדה אין בית דין של מטה מוזהרין עליה ופירש בירושלמי אין ב"ד של מטה נענשים עליה אם העלימו עיניהם ממנו ולא רצו לדון בה אבל ודאי אם ירצו לכוף כופין:

סעיף לח

וכיצד הוא הסידור שליח ב"ד נכנס לביתו וכו' כבר כתבתי בסמוך שכך כתב הרא"ש אהא דאמר שמואל שליח ב"ד מנתח נתוחי אבל לא יכנס לביתו למשכנו תימא ואם לא ימצאו בידו היאך יכפוהו לפרוע מלותו ואנן קי"ל דפריעת בעל חוב מצוה ומ"ע מכין אותו עד שתצא נפשו ולפר"ת ניחא דלא מיירי במשכנו לפרעון אלא שרוצה להיות בטוח במעותיו אבל כשרוצה ליפרע ממנו שליח בית דין נכנס לבית וממשכן ומה שכתב אלא שצריך לסדר למאן דאית ליה כלומר לדעת מי שפוסק מסדרין ולמאן דלית ליה כלומר לדעת מי שפוסק שאין מסדרין וענין מחלוקתם מדגרסינן סוף המקבל (בבא מציעא קיד.) דבעא מיניה רבה בר אבוה מאליהו מהו שיסדרו לב"ח א"ל גמר מיכה מיכה מערכין וסוברים הגאונים והרי"ף וגם הרמב"ם פ"א ממלוה דכיון דפשט ליה דמסדרין הכי קי"ל דמי לנו גדול מאליהו והתוס' כתבו שר"ת גורס מנין שמסדרין כלומר למאן דאית ליה דמסדרין אבל דינא לא בעא מיניה ומביא ראיות לדבריו לפסוק שאין מסדרין ונ"י כתב לדחות ראיותיו והעלה דכיון שאין לו ראיות ראוי לסמוך על דברי הגאונים ז"ל וכ"ש שקבלתן תורה היא כך כתבו האחרונים ז"ל עכ"ל וכן הסכים המרדכי והרא"ש כתב דעת ר"ת בפסקיו ולא הכריע ולא ידענא מנא ליה לרבינו שהרא"ש הסכים לדברי הרי"ף ומכל מקום לענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והגאונים והנך רבוותא מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף מ

אומרים לו הבא כל מה שיש לך וכו' ומניחין לו מזון ל' יום וכו' עד ויפרעו לבעל חובו משנה בערכין פרק שום היתומים (ערכין כג:) אך מה שאמר היה לבוש בגדי משי וכו' ברייתא בסוף המקבל הרי שהיו נושים אלף זוז והיה לבוש איצטלא בת ק' מנה מפשיטין אותה ממנו ומלבישין אותו איצטלא הראוייה לו ואע"ג דפליגי עלה רבי ישמעאל ור"ע הא אוקימנא להו בשיטה דלא קי"ל כוותייהו וכ"כ הרמב"ם פרק א' ממלוה: מ"ש רבינו וגם הרמב"ם בפרק הנזכר שנותן לו שתי מטות אע"פ שבערכין לא שנינו אלא נותן לו מטה למדו כן מברייתא בהמקבל נותן לו מטה ומטה ומצע לעשיר ומטה ומטה ומפץ לעני. ופירש רבינו שלמה מצע של לבד במקום שאין כסתות לעשיר שהורגל במצעות

ומפץ לעני לפי שהורגל: וכתבו התוספות בהמקבל וז"ל בפרק שום היתומים לא תני אלא מטה המוצעת משום דמוצעת לא שבקינן ליה אלא אחת ואיפשר דמתני' דערכין מטה דקאמר לאו מטה אחת קאמר אלא שתי מטות ומטה דנקט הוא שם המין ומפרש בגמרא שנותנין לו שתי מטות אחת לאכול ואחת לישן עליה שלא ישן על המטה שאוכל עליה בלא הילוך ד' אמות שסכנה היא לו הילכך נותן לו שתי מטות ומושיב השניה בריחוק ד' אמות ממקום אכילתו ועל כרחו ילך ד' אמות אחר האכילה: ומ"ש ומהמין שאין לו אלא אחד אין מוסיפין משום דכי היכי דסגי ליה עד האידנא תיסגי ליה מכאן ואילך: ב"ה הוא במשנה בפרק שום היתומים: וכתב נ"י בסוף המקבל וה"ה שאם לא היו לו כלים מאותו המין אין לוקחים לו. וכתב הרא"ה דכי אמרינן שאין מוסיפים על המועט דוקא בכלי אומנות אבל במזון ל' יום וכסות י"ב חדש שמין לעולם בבינונית אע"פ שמתחלה היה מרעיב עצמו ולובש בגדים מטולאים עכ"ל. וכתוב בספר התרומה שער ראשון דהאי מטה ומצע מטה בכל צרכיה ר"ל בכר וכסת ושאר כל הדברים והבגדים הצריכים לה כדאמרינן בעלמא (שבת כה:) ומטה מוצעת לת"ח ובמנחות (מד.) גרסינן הציעה לו שבע מטות: ומ"ש רבינו היה אכר וכו' בפרק שום היתומים (ערכין כג:) תני רבי אלעזר אומר אם היה אכר נותנים לו את צמדו חמר נותנים לו את חמורו ובגמרא ורבנן הנהו לאו כלי אומנות נינהו אלא נכסים נינהו וידוע דהלכה כרבנן וכ"פ הרמב"ם פ"א ממלוה ובעל התרומה בשער ראשון: וכתב ה"ר יהודה אלברצלוני אפילו אם הוא ת"ח וכו' בסוף המקבל כתב נ"י סברא זו וכתב שי"א שמניחין לו ספריו. ודברי ה"ר יהודה נראים לי: בספר התרומות שער ראשון כתב ר"י אלברצלוני שי"א שאם הלוה ת"ח וצריכין לו ספריו מניחין אותן לו ואיכא מ"ד דכיון דלא תנן אלא שמניחין לו תפיליו מפני שהוא מצוה מיוחדת לגופו ודרך מלבוש הן והכי מוכח בסוף ביכורים למה אמרו הרי הן נכסי כהן וכו' עד וס"ת וקבלנו פירוש דבר זה וכן ס"ת ר"ל שגובה אותו בעל חוב בחובו והאשה בכתובתה עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ו ח"ב וסיים וכן נ"ל מקומות ב"ה שהם בכלל נכסים וגובה מהם ומעשים בכל יום שמוכרים אותם וקונים אותם וכ"כ ה"ר דוד כהן עכ"ל:

סעיף מא

ואין מניחים אלא לו לבדו וכו' פרק שום היתומים (שם) נותנים לו מזון שלשים יום וכסות י"ב חדש מטה מוצעת וסנדליו ותפיליו לו אבל לא לאשתו ובניו ופשיטא דבניו דנקט היינו קטנים שחייב במזונותיהם דומיא דאשתו שחייב במזונותיה:

סעיף מב

ולא מיבעיא שלא תטול אשתו וכו' הם דברי הרמב"ם פ"א ממלוה וכתב בעה"ת בשער ראשון וטעמא דמילתא משום דכשם שבערכין מיעט מזון אשתו ובניו אע"פ שקדמה

לחוב המעריך ה"ה נמי לב"ח דהא גמר מיכה מיכה מערכין ויש מן הראשונים שטעו ואמרו שאם קדמה האשה למלוה שתשבע ותטול והשיב להם הרי"ף שנשתבשו שאין לאשה מזונות לעולם לא מקרקע ולא מטלטלין עד שיפרע המלוה ואף שהיא קודמת דהלכה רווחת היא אבל לא לאשתו ובניו הילכך לא תשבע ותטול. וגם כתב מוסיף אני לכם עוד ביאור שטעם הדבר מפני ששיעבודו של מלוה הוא מן התורה וכדעולא (ב"ב קעה:) דאמר שיעבודא דאורייתא ומזונות אשה ובנים מדרבנן הילכך אתי שיעבודא דאורייתא ומבטל דרבנן והוצרכנו לכך באשה היושבת תחת בעלה שאם נתאלמנה המלוה קודם לה מפני תיקון העולם כדתנן (גיטין מח:) אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם ומסתברא דלא מיבעיא שלא תטול האשה מזונותיה שעתידה ליזון מהם אלא אף לותה אותם בשטר אע"פ שקדמה הלואת מזונותיה בשטר להלואתו של בעל השטר מפני שאשה שלותה בשטר ואכלה היא נשתעבדה לבעל חוב ומנכסים שלה הוא גובה שאם נתגרשה גובה ממנה ואם יש לה נכסי מלוג ב"ד מגבין לו טובת הנאה שבהם ואין לבעל חוב על הבעל שום שיעבוד אך אם המלוה של בעל היא ע"פ והלואת מזונותיה ע"פ או בשטר אי זה מהם שיבא לגבות ראשון גובה ראשון באו שניהם כאחד חולקין דאיהי במזונותיה ב"ח הוא שכבר נתחייב לה או מתנאי בית דין או מן הכתוב בכתובה ומזונייכי עכ"ל בעל התרומות ונתבארו דברי רבינו בטוב טעם ודעת ומה שחולק בין אם החוב בשטר או בעל פה משום דמלוה בשטר קודמת למלוה ע"פ והיינו בקרקעות אבל מטלטלין אין להם דין קדימה כמו שכתב רבינו בסימן ק"ד ונ"ל שאפילו בכתובות שלנו שאנו כותבין כמה שופרי מ"מ מלוה בשטר קודמת למזונות האשה דהנך שופרי אינם למזונות אלא לכתובה. מ"מ ק"ל כיון שכתוב בכתובות ומזונייכי הרי נשתעבד לה בשטר ושיעבודא דאורייתא כמו שיעבודא דמלוה ולמה יקדום לה מלוה בשטר ואפשר דטעמא משום דחיוב מזונות דמכאן ולהבא ודאי דמלוה בשטר קודמת משום דלא הגיע זמנם לגבות ומזונות שלותה ואכלה משום דאין לב"ח על הבעל שום שיעבוד והיא אינה תובעת מן הבעל למזונות אלא לפרוע חוב הילכך מלוה בשטר קודמת ומ"מ מלוה על פה אינו בדין שתקדום כיון דסוף סוף חייב הוא לפרוע מה שלותה:

סעיף מד

בד"א שאין נותנין לאשתו וכו' משנה פרק שום היתומים (ערכין כד.) אחד המקדיש ואחד המעריך עצמו אין לו בכסות אשתו ולא בכסות בניו ולא בצבע שצבע לשמו ולא בסנדלים חדשים שלקחן לשמן ודין סידור ב"ח כדין הערכין דהא מהתם ילפינן ליה כמו

שכתבתי בסימן זה וצבע שצבע לשמי נתבאר בדברי הרמב"ם פ"א ממלוה שכתב ולא מבגדים צבועים שצבען לשמן אע"פ שעדיין לא לבשו אותם:

סעיף מה

וכתב ה"ר יהודה אלברצלוני ה"ה אם קנה ספרים וכו' דברי ה"ר יהודה נראים בעיני שכיון שקנאם לבניו כבר זכו בהם ואין ב"א גובה מהם דהא כסות אין משיירין לו יותר מי"ב חדש ואילו לאשתו ובניו אפילו ליותר מי"ב משיירין מהאי טעמא ובספר התרומה בשער ראשון כתב דלא כרבי יהודה אלברצלוני דכסות דתנן תנן ספרים דלא תנן לא תנן ואין זה הכרע דתנא לאו כרוכלא ליזיל וליתני ותני כסות וה"ה לספרים: וכתב הרמב"ם בד"א בכלי חול פ"א ממלוה וכתב ה"ה שאפשר שיצא לו ממה שאמרו פ"ק דב"ק (יא:) האחין שחלקו מה שעליהן שמין מה שעל נשיהם ובניהם אין שמין ואמרו בירושלמי בגדים של בניהם אין שמין של רגל ושל שבת שמין והביאוהו בהלכות וכתבאר דין זה פי"ב מנחלות ורבינו דימה דין ב"ח לחלוקת אחין לפי שהכל מטעם אחד שאינו עולה על דעת הבעלים להקנות להם בגדים אלו המכובדים שהם מיותרים על דעת שלא יוכל למכרן ולפיכך נישומין בחלוקת האחין ונגבין לב"ח זהו דעתו ז"ל וראיתי מי שחלק ואמר שאחין הוא בדוקא שאין מקנין זה לאשתו ובניו של זה אלא בגדי חול ומפני שלא יפשיטום ערומים אבל בעל לאשתו מקנה הוא בין של חול בין של שבת ואם הקדיש והעריך עצמו אין לו בכסות אשתו ואפילו של שבת כלום ע"כ ויש סעד לחילוק זה מפני שהורע דין האחין בצבע שצבעו לשם בניהם ונשיהם שהוא נישום בודאי שלא אמרו אלא מה שעל נשיהם ובניהם ממש ואינו ב"ח אינו גובה מהם ואפשר שאף בגדו שבת ומועד כן זה נ"ל ואני תמה בדברי רבינו למה לא כתב חילוק זה פ"ג מהלכות ערכין והביא דין המשנה סתם וצ"ע עכ"ל כתוב בספר התרומה שער ח' שכדברי הרמב"ם הורו שאר המורים בירושלמי הנזכר בסמוך ויש מן המורים שפסקו שאם היתה האשה מבני טובים ומשפחה מיוחסת אין ב"ח גובה אפי' מבגדים של שבת ולא מתכשיטיה אפילו מכסף וזהב וכן מצא כסברא זו בתשובות הרי"ף ותשובה זו דהרי"ף כתב נמ"י בסוף פרק המקבל והרוב"ש כתב בסי' קכ"ח שאף החולקים על הרמב"ם בבגדי שבת לא חלקו בבגדי כסף וזהב שהרי במתני' דאחד המקדיש שהביאו בפ' נערה שנתפתתה (?נד) לא הזכירו אלא מיני מלבוש וכ"כ הרי"ף בתשובה עכ"ל: וכתב הרמב"ן הא דאין לב"ח מכסות אשתו וכו' כ"כ בס"ה בשער א' שהשיב לו הרמב"ן והביא ראיה מהגוזל קמא (קב:) דלמאי דס"ד שליחותא דידה קא עביד אשה זו מידו של מוכר היא זוכה ולא היה זכות לבעל בכסות וסנדלים הללו מעולם ולמאי דמוקי רבי אבא כל המקדיש

נכסיו נעשה כמי שהקנה להם כסות אשתו ובניו מעיקרא הבעל זכה בהם מיד המוכר והוא הקנה אותם לאשתו ובניו וכיון דהלכה כרבי יוחנן דאמר לא אמרינן מי הודיעו לבעל החטים שיקנה חיטיו לבעל המעות וסוגיא דשמעתא דר' אבא לתרוצי לדרבי יוחנן איתמר שמעינן מינה דבעל זוכה מיד המוכר והם הזוכים מידו עכ"ל. וקצת מזה כתוב במישרים:

סעיף מו

ומ"ש וכל זה לא מיירי אלא בבגדים שהבעל קונה לה אבל כל מה שהכניסה לו וכו' כן כתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה ובעל התרומות בשער א' וכתב עוד שם שהוא הדין לנכסים שפסק הוא לה שאין ב"ח גובה מהם ועי' בתשובת הרשב"א שאכתוב בסימן צ"ט ובהגהות פ"א והרמב"ם פ"ב ובתשובת מוימוני בספר משפטים סימן ח' ובמרדכי פ"ק דב"ק וס"פ נערה שנתפתתה:

סעיף מז

ואין חילוק בענין סידור בין מקרקעי למטלטלי וכולי כ"כ בעה"ת בשער א' וכתבו נמ"י בס"פ המקבל:

סעיף מח

כתב בעה"ת התנה עמו שלא יסדרו וכו' בשער א' ודברים ברורי' הם ונכוני' בטעמם ולאפוקי ממה שכתב הרשב"א בתשובה שלא אמרו מסדרין אלא במשכון אבל בבא ליפרע אין מסדרין דהא קי"ל מיניה ואפילו מגלימא דאכתפיה:

סעיף מט

ג ואין מסדרין בחוב שאינו דרך הלואה וכו' כ"כ בעל התרומות בשער א' דשכר כתף שכר פונדק שכר דיוקנאות או שנתחייב לו מדין ערב כשם שמותר למשכנו בזרוע ליכנס לביתו ליטול משכונו כל זמן שלא זקפו עליו במלוה כך נקל בחובו שאין מסדרין עמהם שכשם שנשתנה דינם באלו כך נשתנה דינם בסידור וטעמא דמילתא כיון דלא כתיב בהו מיכה דנימא בהו דין סידור בג"ש ומיהו דוקא ערב אבל קבלן מסדרין עמו דלא גרע משאר לוה והו"ל כזוקפן עליו במלוה עכ"ל ורבינו כתב לעיל בסימן זה בשם הרמ"ה שדין סידור נוהג בערב כמו בלוה וכן דין השבת העבוט: אבל הרמב"ם כתב נ"ל דהרמ"ה גרסינן וכ"נ להגיה ולכתוב שדין במקום שאין וכן מצאתי בספר מדוייק: והראב"ד כתב בענין הסידור והחזרה קרוב לזה שפירשתי דבמשכנו להיות בטוח לוקח כל הכלים שיש לו אפילו מטתו וכלי אומנותו ומתזיר לו כסות לילה בלילה כסות יום וכלי אומנותו ביום ואם משכנו ליפרע מחובו מסדרין לו אלא שהוא תלה הסדור בדעת הלוה: וכן כתב הרמב"ם לא ימשכננו דברים שעושים בהם אוכל נפש וכו' עד מוכרן בב"ד פ"ג

ממלוה וכבר כתבתי למעלה בסימן זה שדעת הרמב"ם הוא שאין מסדרין בשעת משכון לכלי אומנות אלא למטה ומצע דוקא וא"כ אינו שוה לגמרי עם סברת י"א וכתבתי ג"כ שיש להרמב"ן ולהרשב"א שיטה אחרת בזה: ומ"ש עד מתי חייב להחזיר וכו' משנה בהמקבל (קיג.) מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום ואם מת אינו מחזיר ליורשיו רשב"ג אומר אף לעצמו אינו מחזיר אלא עד ל' יום ומל' יום מוכרו בבית דין ומשמע דת"ק סבר מחזיר לעולם קאמר ופסק כת"ק וכתב ה"ה וכל זה כשבא לידו בתורת משכון אבל בתורת גבייה כבר נתבאר פ"א ממה גובין וכיצד מסדרין וכן כתבו ז"ל: ומ"ש היה המשכון וכולי כתב ה"ה בהשגות א"א כמו שאמרו סתם הלואה ל' יום ע"כ וכן כתבו ז"ל ודע שזהו כשבא לידו בתורת משכון והרי זה כמלוה עתה על המשכון אבל מלוה שבא לגבות עתה מהלוה והיו ללוה מטלטלין יותר על מה שמסדרין מנכין לו מיד בתורת גבייה ואין נותנין זמן ללוה עכ"ל ומ"ש רבינו וקשה לדבריו כיון שצריך וכולי לאו קושיא הוא לדברי הרמב"ם שהרי הוא סובר דכל כלי אומנותו אפילו הצריכים לו הוא מנתח כמו שכתבתי לעיל אבל אי קשיא להרמב"ם הא קשיא ליה היכי תנן בהמקבל מחזיר את הכר בלילה והרי צריך להניח לו מטה ומצע ויש לומר דבמתניתין עסקינן בעבר ומשכנו: (ב"ה) א"נ דמטה ומצע לחוד וכר לחוד: ומ"ש עוד רבינו גם לדברי הראב"ד קשה למה תלה וכו' גם בעה"ת בשער א' הקשה כן כלומר כשהלוה אומר לא בעינא לזבוני מינאי דילמא מיתרמי לי זוזי דטפי מסתבר לתלות בדעת המלוה אם רוצה לעשות כדברי הלוה או לומר איני רוצה אלא שיפרע לי מיד או שתסדור לו ואטול השאר בחובי ונראה לי שגם הראב"ד כך סבור דלא עלה בדעת שיהא המלוה חייב להמתין ללוה לעולם כל זמן שיאמר לא בעינא לזבוני מינאי ולא בא הראב"ד אלא לחלק בין אי א"ל מעיקרא לא בעינא לזבוני מינאי להיכא דאמר בעינא דתסדרו לי ברישא אין מסדרין לו אלא הכל בחזקת מלוה וכשיבא אח"כ לגבות חובו גובה הכל בלי סדור ובסיפא מסדרין ומ"ש ע"כ הוא עיקר כמו שכתבתי כלומר כיון דקשה בין להראב"ד בין להרמב"ם הוא עיקר כמו שכתבתי דבמשכנו להיות בטוח לוקח כל מה שיש לו בחוץ ע"י שליח ב"ד אפילו מטתו וכלי אומנתו ומחזיר לו כסות לילה בלילה וכסות יום וכלי אומנותו ביום ואם משכנו ליפרע מחובו מסדרין לו והכל תלוי בדעת המלוה אם ירצה להמתין מלמכור הכלים עד דמשכח ליה זוזי ואם לא ירצה להמתין מסדרין ללוה ונוטל השאר בחובו וכ"כ הרא"ש בהמקבל כמו שכתבתי לעיל בסימן זה : (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן בהרמב"ם דסוגיין בדיני ממונות כוותיה: כתב בתשובה שבסוף חזה התנופה הא דמסדרין דוקא בשלא נשבע לפרוע אבל אם נשבע לפרוע דברי הכל אין מסדרין לו והוא בעצמו חייב למכור

כל מה שיש לו ואפילו חלוק ומכנסים ואבנט שלו לפרוע לבעל חוב ויתפלש באפר ולא יעבור על שבועתו ואם לא עשה כן הרי זה עבריין ולא יקרא אונס ליפטר משבועתו בעוד שיש לו ברשותו איזה דבר למכור אפילו עד שוה פרוטה עכ"ל: נשבע לשלם ואין לו אנוס הוא ופטור הריב"ש סי' ק"ג:

סימן צח

סעיף א

סדר גביית החוב כך הוא כשהמלוה מוציא שטרות מקויימים זה פשוט שאומרים לו קיים שטרך וחות לדינא כדאיתא פרק ב' דכתובות (יח.). אפילו שהה כמה שנים וכו' כך מפורש בברייתא ובגמרא בסוף הנושא (כתובות קד:) וכתב מהרי"ק בשורש ג' אפילו שמענו שנתייאש מהחוב לגמרי ואמר וי לחסרון כיס אינו יאוש: כתב הרשב"א שאלת ראובן היה חייב מנה לשמעון וכשבא לגבות חובו לא מצא נכסים ידועים לראובן והעמיד את לוי בדין ואמר לו יודע אני שיש לראובן שטרי חוב בידך שנעשו על שמך מחמת קנוניא וטען לוי להד"מ שכל שטר שיוצא מתחת ידי ועל שמי שלי הוא אם יוכל שמעון להשביע את לוי. תשובה כבר ידעת שאין משביעין היסת על טענת שמא וזו טענת שמא היא דמאין הוא יודע ואפילו ידע והיה עומד על גביהן כשעשו אותן הלואות ושמנה ראובן המעות כיון שנעשו באותה שעה על שם לוי שמא פקדון הוא בידו מלוי או מלוה היתה עליו ופרעו ואע"פ שאילו היה עכשיו ביד ראובן לא היה נאמן דכל שנמצא בידו חזקה אינו של אחרים וכדמוכח (שם יט.) בהאומר שטר אמנה הוא הכא שאני שבאותה שעה לא היה עדיין חב לזה ועוד דמ"מ מעות המלוה אינם ביד לוי אלא ביד הלווין ומה לו אצל לוי לך לו אצל הלוה ואם מפני השטרות שטוען שיודע שיש ביד לוי שטרות אינן נגבין בב"ד דמילי נינהו ומ"מ לכשיגיע זמן הפרעון מוציאין מזה ונותנין לזה למאן דפסק כרבי נתן אבל להגבות שטרי חוב לא וראיה מאשה שחבלה באחרים (ב"ק פט.) ומשנים שלוו זה מזה (כתובות קי.) אבל אם רצה להחרים סתם כל מי שיש בידו נכסים מראובן שיבוא לב"ד הרשות בידו ומן התקנה עכ"ל. וענין הגבאת שטרי חובות נתבאר בסי' ק"א:

סעיף ב

ואם כתב הלוה כל נכסיו וכו' בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלב.) תנן התם הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה ואוקמוה שם בגמרא באוקמתי טובא ולבסוף קאמר ומקולי כתובה שנו כאן ופירשב"ם אכולהו קאי דשאר בעלי חובין לא אבדו בכך עד שיאמרו בפירוש אנו מוחלים השיעבוד שעל הנכסים הללו:

סעיף ג
וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה כלל פ"ה סי' י' ועי' בכלל פ' סי' י"ח:

סעיף ד
ואין יורדין לנכסיו עד שיודיעוהו וכו' בסוף ב"ב (קעד.) וטעמא משום דנכסוהי דבר אוניש אינון ערבין ביה ותנן המלוה ע"י ערב לא יפרע מן הערב תחלה: ומ"ש אם הוא כאן או במקום קרוב וכו' דאמרינן בהגוזל (קיב.) דלא כתבינן אדרכתא אנכסיה עד דמודעינן ליה והוא דהוי קרוב וכ"כ הרי"ף בהכותב ויתבאר לקמן סי' ק"ו ועיין עליה:

סעיף ה
ואם טעה הדיין וכו' מעשה פ' ג"פ (קעד.) בדיין שטעה בכך וסלקוהו:

סעיף ו
טען הלוה מזוייף הוא וכו' וכתב הרמב"ם אם יראה לדיין שיש ממש וכו' עד מניחין ביד שליש פכ"ב ממלוה וכתב בעה"ת בשער ג' שכן פסק הרי"ף בתשובותיו גם כתב שאחר שמניחין הממון ביד שליש יש לנו לומר לנתבע אם לא תביא ראיותיך מכאן ועד זמן פלוני ינתן הממון למלוה אבל אם נראה להם שיש ממש בדבריו קובעין לו זמן צ' יום ואין מוציאין ממנו כלום עד שיגיע זמן עכ"ל ובסמוך אכתוב דברי ה"ה על דברי הרמב"ם ועי' במ"ש בסי' ט"ו בשם הריטב"א עיין במישרים נ"א חי"ב וחי"ג כתב המרדכי בפרק זה בורר אם טען יש לי עדים בארץ רחוקה אפ"ה אין נותנין לו זמן אלא ל' יום: מי שלא הביא עדותו תוך זמן שנתנו לו ב"ד דהיינו ל' יום כתב הרא"ש בכלל פ"א סי' ב' שאם הדבר ידוע וגלוי שהיו לו עדים פלוני ופלוני שיודעים באותו דבר והרחיקו נדוד נותנין לו זמן עד שיוכל להביאם ואם אינו ידוע אין נותנין לו זמן יותר:

סעיף ז
לא בא בזמן שקבעו לו וכו' פרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיב:) אמר רבא הלכתא מקיימין את השטר שלא בפני בעל דין ואפי' עומד וצווח ואי אמר נקיטו לי זימנא עד דמייתינא סהדי ומרענא לשטרא נקטינן ליה אי אתא אתא אי לא אתא נטרינן ליה ב' וה' וב' אי לא אתא כתבינן פתיחא עליה צ' יומין ל' קמאי לא נחתינן לנכסיה דאמרינן קא טרח בזוזי דניזוף מציעא לא נחתינן לנכסיה דאמרינן דלמא לא משכח למיזף וקא טרח ומזבן בתראי נמי לא נחתינן לנכסיה דאמרינן לוקח גופיה קא טרח בזוזי לא אתא כתבינן אדרכתא אנכסיה וכתב ה"ה פכ"ב ממלוה על מה שאמר הרמב"ם ז"ל טען הלוה מזוייף הוא וכו' ונראה לי שרבינו מפרש כך מקיימין את השטר וגובין בו ואפילו עומד וצווח ולפעמים ממתינין כששואל זמן להביא ראיה ואז נותנין לו ומתוך שלא פירשו חכמים זמן זה כמה הוא נראה להם שהניחו הדבר למראית עיני הב"ד לפי מה שהוא הענין

ומכאן ג"כ שאם נראה להם שאין בדבריו ממש שאין שומעין לו וזהו אפילו עומד וצווח ומ"מ כתב רבינו שאם היה המלוה אלם חוששין לו ובכיוצא בזה חשו שם בגמרא ואמרו גברא אלמא הוה ואי הוי נפלה אדרכתא לידיה וכו' עכ"ל והרא"ש כתב ואי אמר קבעו לי זימנא כשאמרו לו ב"ד פרעהו כי קיים שטרו אמר קבעו לי זימנא ופירש"י פתיחא שטר שמתא על שאין פורע החוב. אדרכתא פסק דין לירד המלוה לתוך נכסי הלוה וליטלם במלוה בחובו. וכתב בעה"ת בשער ג' וי"מ שנקרא אדרכתא על שם דורך כלומר שיהא דורך ושליט המלוה על נכסיו של לוה ורש"י פירש שהוא מלשון רודף ומשיג כמו פרסה בחלא ולא אדרכיה ובלשון המקרא מנוחה הדריכוהו. וכתב עוד שם טופס האדרכתא איש פלוני נתחייב לפנינו בדין כך וכך דינרים לפלוני וקבענו לו זמן ב"ד ולא נתן לו כלום מעצמו וכתבנו לו אדרכתא זו על שדה פלוני שהוא בחזקה שהיא שלו מכך וכך דינרין וכותבין שקרעו לשט"ח אם היה מלוה בשטר ואם בשביל חוב מורישו הורידוהו לקרקע זה של בני חורין צריך שיכתבו בפירוש בשטרא אדרכתא ששדה זו ידענו שהיתה של מורישו של זה שהיה לוה ממון זה ואי לא הו"ל אדרכתא בטעות ולאו כלום היא. וכתב כן רבינו בסי' ק"ט ונוסח האדרכתא כתב בסי' ק"ב: כתב בעה"ת בשער ג' אם לא בא מנדין אותו וכותבין עליו פתיחא ל' יום ושונין לאחר אלו ל' יום אחרים ומחרימין לאחר ס' ולסוף הצ' יורדין לנכסיו ומתירין לו נדויו כדאיתא בהגוזל (שם) ובמועד קטן (טז:):

סעיף ח

וכתב בעל העיטור הא דמשהינן וכו' וא"א ז"ל כתב כיון דחיישינן וכו' כל זה בפרק הנזכר:

סעיף ט

בד"א דמשהינן ליה וכו' עד בענין שלא יוכל לפרוע ממנו הכל מימרא דרבא פרק הגוזל ומאכיל שם וכתב בעה"ת בשער ג' דטעמא דלא גרע ממי שהלך למד"ה דהיכא דלא אפשר לאודועי נפרעין ממנו שלא בפניו משום דאל"כ כל א' ילוה מעות וילך לו למד"ה וה"נ דכוותה. ומ"ש והוא שלא יהיה רחוק אלא מהלך יום א' כך הוא בנוסחאות שלנו בפ' הנזכר דאזיל שליחא בתלת בשבתא ואתא בארבע בשבתא ולחמשא בשבתא קאי בדיניה וכתב ה"ה פכ"ב ממלוה שנראה שגירסת הרמב"ם הוא דאזל בתרי ותלת בשבתא ואתי בד' ובחמשא קאי בדיניה:

סעיף י

ומ"ש חיישינן שמא יתקלקלו בענין שלא יוכל לפרוע ממנו בגמרא אמרו חיישינן שמא תכסיף ופי' רש"י קרקעות של הלוה תבור ותפחות מדמיה. וכתב בעל התרומות בשער ג' שה"ה שאם טען איני פורע כותבין אדרכתא עליו והראיה מפרק הנושא (כתובות קד:)

דא"ל רבא בר רב שילא זיל הב לה ולא אשגח ביה ומיד כתב אדרכתא אנכסיה וכ"כ הרמב"ם בפכ"ב מהלכות מלוה:

סעיף יא
כתבו הגאונים אע"ג דלא כתבינן וכו' כן כתב בעל התרומות בשער ג':

סעיף יב
וכן בקרקעות וכו' כלומר כשם שאין כותבין אדרכתא על מטלטלין משום שמא יבריחם המלוה כך אין כותבין על הקרקעות אם הלוה אלם והדין שם בגמרא דרבינא שהייה למר בר אחא י"ב ירחי שתא עד דאזלא ואתיא שיירתא מבי חוזאי משום דאיניש אלמא הי' אי הויא מטיא אדרכתא לידיה לא הוה אפשר לאפוקי מיניה ומשמע התם בגמרא דלא משהינן ליה כולי האי אלא היכא דשכיחא שיירתא אבל לא שכיחי שיירתא לא משהינן ליה ומשמע נמי דאפילו היכא דשכיחא שיירתא דלא משהינן ליה אלא עד י"ב ירחי שתא אבל טפי לא משהינן ליה:

סעיף יג
כתב הרמב"ם הא דאין כותבין אדרכתא במטלטלין וכולי פרק כ"ב ממלוה וכתב ה"ה ודעת רבינו שאין כותבין אדרכתא על המטלטלין אלא כשאומר מייתינא סהדי ומרענא לשטרא הא בעלמא דלא אמר מרענא לשטרא כתבינן אדרכתא אפילו אמטלטלי וכן מוכיח לשון הגמרא ולזה הסכים הרשב"א ז"ל וכן דעת בעה"ת בשער ג' שכתב ואדרכתא זו שפסקנו לעשותה על הקרקע של לוה שהודה חובו ומסרב מלפרעו כן יש לעשותה על המטלטלין שלא מצינו שנחוש דלמא שמיט ואכיל אלא כשטוען שיביא ראיה ויבטל השטר אבל זה שהודה חובו ומסרב מלפורעו אחת הן המטלטלין והקרקעות לכתוב אדרכתא עליהן עכ"ל: (ב"ה) נוסח האדרכתא והטירפא וההורדה כתב הרמב"ם בפכ"ב ונוסח השומה כתב רבינו בסי' כ"ג ובסימן הנזכר כתבתי את ההכרזה שהוא אגרת בקורת: נוסח הפתיחא כתב נמ"י בהגוזל ומאכיל כתב הרי"ף ז"ל בשם רב פלטוי גאון פתיחא היכי דמיא אדם שנתחייב לחבירו בב"ד וסרב ועבר על גזירת ב"ד כותבין לקהילות ישראל פלוני גזרו עליו דין ישראל ולא השגיח והחרמנו אותו שלא יתפלל בי' ולא יזדמן בג' ולא תמולו לו בן ואל תקברו לו מת והוציאו בניו מבית הספר ואשתו מבית הכנסת עד שיקבל עליו את הדין: כתב בעה"ת בשער ג' אם לא מצאו נכסים להורידו לא ינצל מן הנדוי ויש לב"ד לנדותו ל' יום מפני שהעיז פנים כנגדם ששלחו לו ולא בא לפניהם או שבא וטען שלא ידון בפניהם:

סימן צט

סעיף א

לא היה לו שום טענה וכו' בזה כתב הרמב"ם דין תורה אם נמצאו נכסים ללוה וכו' עד אלא להקל בפ"ב ממלוה וכתב שם שאם לא נמצא ללוה כלום או נמצאו דברים שמסדרין לו בלבד ילך הלוה לדרכו ואין אוסרין אותו ואין אומרים לו הבא ראיה שאת עני ולא משביעין אותו כדרך שדני' העכו"ם שנאמר לא תהיה לו כנושה וכתוב בספר התרומות בשער ב' דהיינו מדאיתא באיזהו נשך (עה:) מנין לנושה בחבירו מנה ויודע שאין לו שאסור לעבור בפניו ת"ל לא תהיה לו כנושה. וז"ל הרשב"א בתשובה סי' אלף וס"ב שורת הדין שכל מי שטוען שאין לו ב"ד אין נזקקין לו לכלום אלא ילך המלוה ויחפשנו אבל מתקנת הגאונים אמרו שמשביעין אותו בנקיטת חפץ וכתב עוד בתשובה התובע את חבירו בשטר והלך לב"ד ובקש מהם לכתוב מה שבביתו והשיב שאין ב"ד נזקקין לכך וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר טען שיש לו והחביא אותן והרי הם בתוך ביתו אין מן הדין שיכנס לביתו לא הוא ולא שליח ב"ד שהתורה הקפידה על זה שנאמר בחוץ תעמוד אבל מחרימין על מי שיש לו ולא יתן לבעל חובו ומה שכתב רבינו אך אם נסתפקו ב"ד וכו' הם דברי בעה"ת בשער שני ויליף מדכתיב עד דרוש אחיך אותו ודרשינן ביה דרשהו אם הוא רמאי ועיין בתשובות הרשב"א סימן אלף וכ"ו: (ב"ה) עיין בדברי רבינו סי' צ"ז: כתוב בספר התרומות שער ב' שי"א ששבועה זו שתיקנו הגאונים שהיא שבועת היסת והוא סברא ודאי ליתא כי יותר דומה לשבועת מודה מקצת דכשם שמודה מקצת טעם שבועתו מפני שהוא נשמט משום דדחיקא ליה שעתא סבר הוו לי זוזי ופרענא כן מי שטוען שאין לו נשמט משום דדחיקא ליה רוצה לפרעו מתוך הריוח ורמו עליה רבנן בתראי שבועה חמורה כי היכי דלודי וכ"פ הרי"ף בתשובותיו וכן דעת הרמב"ם ז"ל עכ"ל וכתב עוד בסה"ת בשער ב' ששבועה זו שתקנו הגאונים היא אפי' אין המלוה בא עליו בטענת ברי שיש לו במה לפורעו אלא אפילו טוען שמא יש לו משביעין אותו והראשונים קראו אותה שבועת החשד ועיין במרדכי ר"פ המפקיד ומ"ש הרמב"ם שמשביעין אותו שלא נתן מתנה על מנת להחזיר כדי להבריח מב"ח כתב בעה"ת בשער שני למה תקנוה שאם באו להזהירו שיפרענו כשיחזירנה לו כבר כלול זה בשנשבע שכל מה שירויח יפרענו ואפילו נתנו לו במתנה בכלל זה ואם תקנוה להודיע הלוה למלוה מה שמכר ונתן מזמן שלוה היכן מצינו זה בתקנת הגאונים אלא ודאי עיקר תקנה זו כפי מ"ש הרמב"ן דממאי דאתמר (נדרים מח.) במתנת בית חורון משמע שלא אמרו כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה אלא בנותן סתם ומעכשיו אז דבריו

מוכיחין שאינו גומר ליתנם אבל נתן בדעת גמורה על מנת להחזיר הרי היא כשאר כל התנאים דעלמא מעתה הרמב"ם לזה נתכוון שישבע שלא נתן עכשיו ע"מ להחזיר כדי להבריח מבעל חובו דלא הויא מתנה דהא חובו מוכיח שלא נתכוון אלא להבריח מב"ח בלבד עכ"ל:

סעיף ב

ומ"ש ואם לא כלל בשבועתו על כל אשר תשיג ידו וכו' בעה"ת כתב בשער ב' והראשונים שכתבו שיכול המלוה להשביע ללוה מל' לל' יום כדי לדעת אם הרויח אחר שבועתו אין לנו לסמוך עליהן בזה שכבר תקנו האחרונים כדי לצאת מידי כל ספק שיכלול בשבועתו שכל מה שירויח שיתן אותן לב"ח ראשון ראשון חוץ מן הראוי לו כפי סידורו ויפה תקנו כדי שלא להוציא שם שמים תדיר וכזה ראוי לעשות עכ"ל:

סעיף ג

ומ"ש שאם יש לו בעלי חובות הרבה א"צ לישבע שבועה זו לכל אחד ואחד וכולי כתב בעה"ת בשער הנזכר דנפקא לן מדאמרינן בפרק מי שהיה נשוי (כתובות צג:) גבי ראשונה נשבעת לשניה וכו' שבועה לאחד שבועה למאה: ולענין אם היורש טוען שלא ירש כלום ממורישו אם צריך לישבע שבועה זו עי' בסי' ק"ז: ומ"ש וי"א שנותנין זמן לשבועה זו צ' יום בסה"ת שער ב' כתב שזה דעת רבינו האי וטעמו משום דגבי אדרכתא יהבינן צ' יומין אפילו ידעינן דאית ליה ממון או שוויו כי היכי דליטרח בהני יומי למזבן ואיתויי זוזי כ"ש היכא דמשמיט מב"ח שיש להאריך זמנו עד צ' יומין כדי שאם יש לו כלום יטרח וימכור אותן או אם יש לו חובות יפרע מהן וביאמעותיו ע"כ ובעיני כיון דחשבינן ליה דאית ליה נכסי וטעין דלית ליה הו"ל כההיא דאמר לא אתינא דלאלתר כתבינן אדרכתא אנכסיה והנה ה"ר משה ושאר המחברים לא כתבו שנתן זמן לשבועת הלוה ומלתא צ"ע עכ"ל בעה"ת: לוה שאמר אין לי מעות אלא שוה כסף אין משביעין ליה מרדכי פרק המפקיד: כתב הר"ן בפרק אע"פ איכא מ"ד שאין הלוה יכול לאסור למלוה נכסיו המשועבדים לחובו ומוכחי לה מדאמרינן בירושלמי וכו' ומיהו אפשר דבירושלמי וכולי ומיהו נראין הדברים דמשמתינן ליה עד דמתשיל אנדרא עכ"ל : כתב הרשב"א בתשובה שאם נשא אשה והכניסה לו נדוניא מעות ומטלטלין ב"ח גובה מהמעות שאותם המעות שהכניסם לו אינם בעין כדי שתאמר היא אלו המעות שהכנסתי אני בנדונייתו ואפילו הם בעין כיון שקבלן הוא על עצמו בחוב ואינם עשויים לעמוד בעין ואין בהם בעצמם משום שבח בית אביה אינם אלא כשאר מעות הבעל שלוה מאחר וב"ח גובה מהם אבל מה שהכניסה לו של בגדים ותכשיטין שהאשה רוצה לכלותם יש בהם משום שבח בית אביה ומסתברא שאין ב"ח גובה מהם שעל דעת כן הכניסתן

לו שתכלה היא אותם ולא שיגבה אותם בעל חוב עכ"ל (&ג): ואם טען שפרע שטרו ואין לו מה ישלם כתוב בסה"ת שער ב' שכתב הרמב"ם שמשביעין אותו תחלה בתקנת הגאונים שאין לו וכשתשיג ידו ויתן לב"ח ישבע שאין שטרו פרוע ואח"כ יתן: בתשובה לקמאי מי שהוא מהנשבעין ונוטלין וכשכנגדו טוען שאין לו מה יתן אין אחד מהם נשבע שהנתבע הרי אינו חייב כלום עד שישבע התובע והתובע אינו חייב שבועה עד שיהיה ממונו מזומן אלא אם רצה התובע נשבע ואם נתן לו מוטב ואם לאו ישבע שאין לו מה לפרוע עכ"ל וכתב כל זה רבינו בסי' פ"ב:

סעיף ו

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת ראובן הביא כתוב כל מה שיש לו לישבע עליו וכו':

סעיף ז

ששאלת ראובן השביע לשמעון שבועה זו וכו' עיין בתשובת הרשב"א שאכתוב בסי' ק"ד:

סעיף ח

גם אחר שתקנו שבועה זו אין ב"ח יכול ליכנס לביתו של לוה וכו' עד להפסיד לבעל השטר גם אלה דברי הרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף י

ומ"ש וכן אם נראה לו ממון וכו' ואומר של אחרים הוא אינו נאמן וכו' גם זה מדברי הרמב"ם בפ"א ממלוה וכ"כ ה"ה בשם הרמב"ן: (ב"ה) יש לדון אחר תשובה זו במ"ש אם לקח לוי מיד שטעון חפץ הידוע שהוא של ראובן וכו' וצריך להחזירו לראובן ואמאי והא איכא למיחש שמא שמעון לקחו ממנו והרי הוא שלו וי"ל שכיון ששמעון אינו טוען כן אנן לא טענינן ליה ומ"ש והסרסור או בעל החפץ נאמנים בשבעה איני יודע שבועה זו למה כיון שאין הבעל חוב טוען ברי וי"ל דה"ק אי טעין ברי מיחייב שבועה ואי לא טעין ברי חייבין חרם סתם וקיצר במובן:

סעיף יא

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן נתן חפץ לשמעון למכור וכו' ועי' בהגהות מרדכי פרק איזהו נשך וכתבתיו סי' ק"ה:

סעיף יב

כתב הרמב"ם מי שהוחזק עני וכו' עד לשם שמים פ"ב ממלוה וכתב ה"ה זהו דין התלמוד שהדיין יש לו לחתוך הדין לפי האמת אפילו חוץ מן הדין וכבר אמרו (שבועות ל:) מניין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה וכולי ואמרו בכמה מקומות (ב"ב קסז.) כפתיה ואודי ומ"מ כתבו המפרשים האחרונים ז"ל שאין בכל ב"ד כח בזה אא"כ הוא ב"ד חשוב ומוחזק בחכמה וחסידות ומשרבו הדיינים שאינן מומחין יש לחוש שלא יהא כ"א פורץ לעשות לו דרך לרצונו עכ"ל: דיני כותב נכסיו לאחרים כדי להבריח נתבאר בטור אבן העזר סי' צ' ומישרי' נט"ו ח"ו: כתב הרשב"א שאם כתב כל נכסיו לאחרים

ולא שייר כלום יש לו דין מבריח ואין מתנתו מתנה גמורה ויכול לחזור בו אבל אם שייר קצת נכסים מתנתו מתנה גמורה ואינו יכול לחזור בו אא"כ התנה בפירוש שיכול לחזור בו כ"ז שירצה ומ"מ לא נשתעבדו נכסים ללוה שהרי הבריחם ממנו וקנאם בעל המתנה עד שיחזור בו הנותן אבל אם בשעת המתנה אמר הנותן לעדים שמתנה זו אינה מתנה כלל ואינו עושה אלא להערים בלבד אין זו מתנה כלל ושטרא דעולה קרינן וזהו קרוי שטר אמנה או שטר פסים ואמרו בפ"ב דכתובות (יט:) שאם העדים אומרים כן אינן נאמנין אפילו אין כתב ידם יוצא ממקום אחר אבל אם עדים אחרים אמרו בשעת הקנאה אמר לנו שאינו עושה כן אלא לאמנה בעלמא נאמנים ובלבד שאין כתב ידם של עדים החתומים בשטר יוצא ממקום אחר עכ"ל: וכתב עוד אם כתוב בשטר המתנה מתנה גמורה אין דנין אותו כשטר הברחה וכן דעת הר"א וכן הכותב נכסיו לאחרים כדי להבריח מב"ח שילוה לאחר מכאן או להבריח מכתובת אשה קנה אותו שמכרם או נתנם לו וכן דעת ר"ת ויש לו על מה שיסמוך עכ"ל: וכתב עוד על ראובן שהי' חייב לשמעון מנה והקנה כל נכסיו לקטן להבריח מב"ח וכתבת משם הרמ"ה אף על פי שב"ד מעמידים אפוטרופוס לקטנים כשהגדולים באים לחלוק עמהם מ"מ לגוד או איגוד לא מוקמינן ומיהו איניש דעלמא דאקניה נכסיה לקטן כדי להבריחם מדין גוד או אגוד בהא מוקמי' אפילו לגוד או אגוד ושאלת את הנדון שלפנינו כזה תשובה ב"ד יפה ראוי ליזקק לזה שאין אלו אלא הברחות של עושים שלא כהוגן וכבר אמרו בפרק השולח (גיטין מ.) גבי ההוא עבדא דבי תרי וכו' מוקמינן ליה אפוטרופא לקטן ומיהו אין הנדון דומה לראיה לגמרי דהכא איכא למיחש שמא שובר יש או צררי אתפסיה דמהאי טעמא אין נזקקין לנכסי קטן ומ"מ אם בשעה שנתן הודה שחייב לזה נפרעים ממה שנתן לקטן ובין כך ובין כך ראוי לציבור לגדור כדי שלא ילמדו לעשות כן ורשאין דהפקר ב"ד הפקר עכ"ל. וכתב עוד מי שנתן שטרי חובותיו לאחר וחוששין שמא אינה מתנה גמורה אלא כדי להבריחם מבעל דינו כתב לו שטר אמנה אין בנו כח להוציאם מיד מקבל מתנה אא"כ נודע באמת שאינה מתנה גמורה דמן הספק אין מוציאין מיד זה שזכה בהן אבל אם נודע שלא היתה מתנה אלא שטר אמנה בלבד כדי להבריח מב"ח אין המתנה מתנה ומוציאין מזה ונותנין לזה דשטר הברחה כזה אינו כלום ואפי' קדם וכתב שטר הברחה כזה קודם שלוה דכיון שלא קנה מקבל מתנה זה זכה מלוה בשיעבודא וכדאמר בפרק האשה שנפלו (כתובות עט:) גבי שטר מברחת כיון דלא קנהו לוקח ליקנינהו בעל ופרקינן עשו אותם כנכסים שאינם ידועים לבעל ואליבא דר"ש אלמא בעלמא כל שלא קנאם לוקח או מקבל מתנה זכה ב"ח בשיעבודם עכ"ל. ועי' במ"ש בסי' ס"א בשם הר"ן פרק האשה שנפלו מי נאמן

להעיד שהשיעבוד שעשה אי היה כדי להבריח עי' במהרי"ק סי' כ"ב אי זה נקרא שטר מברחת דלא ליקני לוקח או מקבל מתנה גם זה שם: הנותן מתנה לבנו על מנת שלא יחול עליו שום חוב עיין בכלל ע"ה סי' ג' וסי' ה' ועי' בהריב"ש סי' קמ"ג ענין שטר מברחת עי' בתשובת מיי' דספר קנין סי' ק"ה : כתב המרדכי בפרק ג"פ בשם הר"מ אדם שחייב לחבירו מלוה ע"פ ונתן כל נכסיו לאחר להפקיע מהמלוה נ"ל שיש לב"ד לכוף הלוה שידור הנאה מאותם נכסים: כתב המרדכי פרק מי שמת דמאי דאמרינן דשטר מברחת לא קנה ה"מ דהדר ביה המבריח אבל אי לא הדר ביה זכה הקונה במה שבידו וכך הם דברי תשובת הרשב"א שכתבתי בסמוך:

סעיף יד

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת ראובן שהיה חייב לשמעון וכו' כלל ע"ח סי' ח':

סעיף טו

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן לוה משמעון וכו' שם סי' ב' וע"ש בסי' ג':

סעיף כ

תשובה לא"א הרא"ש ז"ל תורת אמת ווכו' כלל ע"ט סי' ה' ותשובת הר"מ שהביא הרא"ש הלא היא כתובה במרדכי פרק ג"פ: כתבו הר"ר יהודה בן הרא"ש ואחיו ה"ר יעקב גם כי כתב מורינו הרא"ש על ראובן שנתן מתנה על תנאי שלא יחול עליה שום שיעבוד שהיא מתנה ואין שום שיעבוד חל עליה נראה דדוקא במתנה אבל במכר שמכר ראובן לשמעון על זה התנאי המכר קיים אבל שיעבוד כתובת אשתו וב"ח חלים עליה שהוא נתן טעם לדבר שאם היה ב"ח טורפה א"כ לא נתקיים התנאי ונתבטלה המתנה מעיקרא והדרא ארעא למלוה ונמצא לוקח ממון אחרים בחובו וזה לא שייך אלא במתנה שאם יתבטל התנאי תחזור אליו בחנם וגם זכותו הוא שתתבטל המתנה ותחזור אליו אבל במכר שאם יתבטל המכר צריך הוא להחזיר המעות וא"א למכר להתבטל אם לא יחזיר המעות ודאי הוא רוצה שיתבטל התנאי כדי שלא יחזיר המעות ונמצא חזרה להיות מכר גמור ואף את"ל שא"א לו לשנות במכר ממה שהתנה תחלה ועתה כשבא ב"ח נתבטל המכר והדרא ארעא למרה כמ"ש מורינו הרא"ש במתנה א"כ המעות שקבל הם הלואה אצלו ונמצא הוא חייב לב"ח מדרבי נתן ובדין הוא טורף מהקרקע אף אם נתבטל המכר וגם לפי הטעם האחר שכתב הרא"ש במתנה שהמקבל לא קנאה אלא לפי דעת הנותן ולא קנאה אלא על תנאי שלא יחול עליו שיעבוד היינו דוקא בנותן שנותן לפי דעתו והיה דעתו להנותו ליתן לו מתנה ולהחליטה עוד בידו שלא יחול עליה שיעבוד אבל במכר אינו מוכר אלא כדי לגבות מעותיו ואינו חושש לזה התנאי אלא שודאי הוא שהלוקח פייסו ולאו כל כמיניה דלוקח להפקיע שיעבוד בעלי חוביו וא"כ במתנה זו

שנתן באחריות דינה כמכר לכל דבר וכל שכן בנדון זה שמכר גמור היה מכל ההוכחות שבשאלה ולא עשה שטר מתנה אלא בקנוניא להפקיע השיעבוד שלא תועיל הקנוניא שלו ובעלי חובות גובים ממנו עכ"ל (ז):

סימן ק

סעיף א

לוה שאמר וכו' הרמב"ם כתב נותנין לו זמן ל' יום ואין מחייבין אותו ליתן משכון וכו' פכ"ב ממלוה וכתב ה"ה דעת רבינו כדעת רי"ף בתשובה שאם אין ללוה מעות או מטלטלין ויש לבית דין להגבות מן הקרקע נותנין לו זמן ב"ד שהוא שלשים יום והטעם שהרי אפילו בלא נתינת זמן א"א לב"ד להגבות מן הקרקע לאלתר אלא לאחר הכרזה ושומא כמו שיתבאר אבל כשיש לו מעות או מטלטלין ומלוה שואל מהם גבויי מגבינן לו לאלתר כיון שבא מלוה בתורת גבייה אבל ר"ח סבר שאין נותנין שום זמן ללוה שהגיע זמנו ואפילו לגבות מקרקע אלא כיון שהודה לאלתר מתחילין בסדר גבייתו וכ"כ בעיטור ויש לזה קצת ראיות ודעת אחרת יש שנותנין זמן אפילו לגביית מטלטלין והלכה כדברי המכריעים הרב אלפסי ורבינו ז"ל עכ"ל וא"כ מ"ש רבינו בסמוך שדעת הרי"ף בתשובה כדעת הגאונים שעל כל מלוה נותנין לו זמן היינו כשאין לו אלא קרקע ובסוף מציעא כתב נ"י מהא שמעינן דסתם זמן ב"ד ל' יום הילכך מלוה שבא לגבות חובו בב"ד אם בקש לוה מב"ד שיתנו לו זמן כדי שיפרע נותנין לו זמן ל' יום וכן דעת הגאונים והרי"ף ז"ל מטין בתשובתו דבכל מלוה קובעין זמן אפילו היה לה זמן קבוע וכך נראין דברי הרמב"ם בפרק כ"ב וכ"כ הר"ן ז"ל ור"ת כתב דמלוה שיש לה זמן קבוע והגיע זמנה אין נותנין לו זמן אחר והביא ראיה מפרק כל שעה עכ"ל והמרדכי כתב בשם ר"ת כסברת ר"ח ומ"ש נמ"י בדעת הרי"ף בסמוך יתבאר א שאין דעת הרי"ף בתשובה כן גם מ"ש בדעת הרמב"ם מבואר בדבריו שאינו סובר כן אלא כמו שפירש ה"ה דבריהם הוא האמת ועי' בת"ה סי' שכ"ה ובמרדכי פרק הבית והעליה וז"ל הרשב"א בתשובה דעת כל החכמים שנותנין זמן ללוה כל שאין לו זמן קבוע לפרעון ומקצת המפרשים אמרו שע"ז ארשב"ג בפ' המקבל (בבא מציעא קיג.) אף לעצמו אינו מחזיר אלא עד ל' יום אבל בשקבוע לו זמן חידש ר"ח שאין ב"ד נותנין זמן אחר קבוע ודייק לה מפלוגתא דאביי ורבא בפ' כל שעה (פסחים לא.) בזבין מלוה ואקדיש מלוה דאמר אביי דמה שעשה עשוי ואילו היה צריך עדיין לזמן ב"ד לא היה אומר אביי שהקדשו הקדש ומכירתו מכירה עכ"ל עיין בתשובה אחרת בסימן תתקל"ג: כתב בע"ה בש"ג דקובעין זמן שלשים יום שהוא זמן המספיק לחזור אחר מעות או פחות מל' יום אם יראה לדיין שיספיקו לו או מרבים לו

הזמן אם לא יספיקו לו ל' יום והכל לפי ראות עיני הדיין וכדגרסי' בפרק הבית והעליה (בבא מציעא קיח.) וכמה זמן נותנין לו ל' יום ולאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט והא דגרס בהחובל (צא.) ומי יהבינן זמן לחבלות ותרצינן הני מילי לחבלה דחסריה ממונא דשמע מינה דהיכא דחסריה ממונא לא יהבינן זמן חובל שאני אבל הלואה דמדעתא דנפשיה אוזפיה מסתמא ע"ד כן נכנס ונותנין לו זמן ובודאי שאין משביעין אותו תחלה שאין לו מעות מצויין וכ"פ הרי"ף בתשובה וזה טופסה מי שמבקש זמן מב"ד עד שימכור ויפרע היש מן הדין להשביעו שאין לו כלום מה שיפרע או לא תשובה אין לנו ראיה להשביעו אלא נותנין לו זמן והוא אם יש לו ואינו נותן עובר משום אל תאמר לרעך לך ושוב (משלי ג׳:כ"ח) עכ"ל: וכתב עוד בשער הנזכר דעת ר"ח וראייתו שהי' ממאי דאמר בפ"ב דפסחים (ל:) ב"ח אביי אמר למפרע הוא גובה משום דכיון דמטא זימני' למיגבא ולא פריעה איגלי מלתא למפרע דברשות מלוה הוה קאי ורבא אמר השתא הוא דקני ש"מ דלא קבעינן זמן למאן דקבעי זמן אבל דעת הגאונים בחיבוריהם שנותנין זמן לכל מלוה ובזה מצינו תשובה להרי"ף ראובן שמשכן חצר אצל שמעון בסך ידוע לזמן קצוב והתנה עמו לתת לו ממונו כשישלים הזמן שלא להורידו בשומא בקש ראובן שיתן לו זמן והשיב אם התנה עמו בשעת המשכונא שלא יוריד אותו בשומא התנאי קיים וחייב הלוה ליתן למלוה ממונו ואם בקש זמן נותנין לו ל' יום וזמן זה במכירת קרקעות אבל במכירת מטלטלין אינו צריך אלא עד כדי שימכרו ע"כ ואע"פ שמצינו בתשובה להרי"ף מי שמכר פרקמטיא לחבירו על מנת ליטול דמיה לעת ידוע והלוקח מודה בכך ואיחר אותו הלוקח ליתן הדמים ונקדמו לב"ד היש מן הדין לתת לו זמן או לא תשובה אין נותנין לו זמן כל עיקר אפילו יום אחד אלא פורעו כמה שהתנה לו על עצמו ואם יש לו בדבר הפסד איהו דאפסיד אנפשיה תשובה זו אינה כסותרת את דבריו ולפי שלא נשאל אלא על לוקח פרקמטיא בחוב לזמן ולא רצה לפרוע עד שימכרנו ולפיכך. השיב אין נותנין לו זמן למוכרה אלא פורע לו מן המעות שיש לו כשאר ב"ח או מוכרה בזול כתנאו אבל אין לו מעות ורוצה זמן למכור נכסיו נותנין לו עכ"ל בעה"ת: ומ"ש רוצה זמן למכור נכסיו היינו קרקעות וכגון שטוען שאין לו מטלטלין דאילו יש לו מטלטלין מוכר מיד ופורע וכמ"ש או מוכרה בזול כתנאו והא ודאי לא שני לן בין אותה סחורה לשאר מטלטלין וכמ"ש ה"ה בסברת הרי"ף והרמב"ם שכל שיש לו מטלטלין אין קובעין לו זמן אחר שהגיע זמן שקבע לו אלא יפרע מיד עי' במ"ש רבינו בסי' מ"ג בשם הרא"ש שאע"פ שעבר מזמן ההלואה ל' יום צריך להמתין מלמכור המשכון ל' יום אחר התביעה: (ב"ה)

מ"ש רבינו שאם לדיין שיש ערב דברי טעם הן וגם יודה בזה אם לא ימצא מי שירצה להיות ערב לו נ"ל שמשביעין אותו או יקבל נדוי שלא יברח:

סעיף ג

ומ"ש רבינו ואם יאמר התובע אני צריך לילך לדרכי וכו' הרא"ש כתב בתשובה כלל פ' סי' ג' שאם עבר המלוה דרך מקום הלוה ותבעו ונתחייב אם יתנו לו זמן ל' יום יצטרך להוציא מנה על מנה לבא לזמן הפרעון יחרימו סתם במעמד הלוה אם יש לו מעות שיפרע לו מיד ואם אין לו יתנו לו זמן ב"ד ל' יום דבשביל שהמלוה דר במקום אחר לא הפסיד הלוה דינו: כתב הריב"ש בסי' קנ"ט ב"ח הגובה חובו ואשה כתובתה אינם צריכים לתת ערבות אם יבואו בעלי חובות קודמין להם:

סעיף ה

נשלם הזמן שנותנין לו ולא בא כותבין מיד אדרכתא על נכסיו כ"כ הרמב"ם בפכ"ב מהלכות מלוה ואע"פ שכתב רבינו בסי' צ"ח לא בא בזמן שקבעו לו ממתינין לו בה"ב לא בא כותבין עליו נידוי וממתינין לו בנדוי צ' יום וכותבין למלוה אדרכתא על נכסיו י"ל דהתם בשטען מזוייף הוא שטרו ונותנין לו זמן להביא ראיה לפסול השטר והכא במודה שהשטר כשר ורוצה לשלם אלא ששאל שיקבעו לו זמן וחילוק זה מבואר בדברי הרמב"ם בפרק הנזכר ובדברי רבינו בסימן הנזכר ומ"ש ואם לא ימצאו לו נכסים אין מנדין אותו שאין זה אפקירותא וכו' פשוט הוא: ומ"ש אבל אם אמר איני רוצה לשלם כותבין אדרכתא על נכסיו ואם אין מוצאים לו נכסים מתרין אותו בה"ב ואח"כ מנדין אותו: ומ"ש ואם עמד בנדויו ל' יום ולא תבע להתיר נידויו וכו' עד סוף הסימן נתבאר בטי"ד סי' של"ד:

סימן קא

סעיף א

בא לפרוע אם יש לו מעות צריך ליתנם לו ואינו יכול לדחותו אצל מקרקעי או מטלטלי כ"כ הרי"ף בר"פ המוכר פירות וכן כתב ספר התרומות שער ד' וכתבו הגהות פ"א מהלכות מלוה שאם אינו ידוע לנו יש לו מעות אין משביעין אותו ואפי' זינן שיש לו מעות והוא אומר אינם שלי לא של פלוני לא משבעינן ליה והיכא אמר אין לי מעות ונמצא שקרן תו לא הימן בזה החוב אם יאמר אין לי מעות לא צריך למטרח ולמיזבן ולהביא מעות כ"ל הר"ם וכ"כ המרדכי בפרק המפקיד ובפרק הכותב ועי' בתשובה להרמב"ן סי' ס"ח: (ב"ה) לקמן בסימן זה כתב רבי' שאם יש חשש שיש לו מעות ותולה אותם בעכו"ם מחרימין על כל מי שיודע שיש לו מעות: ומ"ש ומיהו היכא דאיכא פסידא ללוה אם יתן לו מעות יכול לדחותו ליתן לו קרקע כיצד ראובן שמכר לשמעון שדה באחריות

וכולי פרק מי שהיה נשוי (כתובות צג.) אמר רמי בר חמא ראובן שמכר לשמעון שדה באחריות וזקף עליו במלוה וכו' אמר רבא אי פקח אידך מגבי להו ארעא והדר גבי לה מינייהו וטעם החילוק שבין נתן ליתומים מעות לנתן להם קרקע שכשנתן להם מעות אינם חייבים לפרוע חוב אביהם מהם דמטלטלי דיתמי לב"ח לא משתעבדי וגם אינו יכול לעכבם לעצמו מזה הטעם דאמרין ליה אנן מטלטלי שבק אבונא גבך ומטלטלי דיתמי לב"ח לא משתעבדי אבל כשפרעם בקרקע מקרקעי דיתמי משתעבדי לב"ח וכתבו התוספות אי פקח אידך מגבי להו קרקע מכאן יש להוכיח דאע"ג דאמרינן לעיל בהכותב דדיניה דב"ח בזוזי היכא דאית ליה זוזי מ"מ אם הפסיד הלוה בכך לא יתן לו זוזי כגון הכא דמצי מגבי להו קרקע ואינו עושה שלא כדין וכ"כ הר"ן וג"כ ה"ה פי"א ממלוה וכתב שאע"פ שיש גורסים מגבי לה ניהלייהו לאו דוקא דה"ה אם מגבה להם קרקע אחר שהוא חוזר וטורפה מהם מדין יתומים שגבו קרקע בחוב אביהם שב"ח חוזר וגובה אותה מהם כדאיתא התם וכתב הרא"ש על דברי התוס' ואינה ראיה כ"כ כו' דמלוה זו מחמת קרקע שקנה באה ומצי למהדר להו האי ארעא דזבן מאבוהון בהני זוזי עכ"ל ואע"פ שדחה הרא"ש ראיה זו קצת כתבה רבינו משום דכיון דזקפו עליו במלוה הו"ל כאילו לא באה מלוה זו מחמת קרקע כלל והכי קי"ל בכל דוכתא גבי זקפו עליו במלוה ומ"מ ק"ל על רבינו דבריש קמא (טו. ד"ה רב הונא) כתב ר"ת דאי אית ליה זוזי ע"כ צריך למיתן ליה זוזי והרא"ש פוסק דלא כוותיה שכתב ברמזים הלכתא כל מילי מיטב הוא ומצי יהיב ליה אפילו סובין ואף אי אית ליה זוזי דלא כר"ת וא"כ היאך סתם רבינו הדברים שלא כדעת הרא"ש וצ"ל שמ"ש ברמזים כשגגה היא דע"כ לא פליג הרא"ש אר"ת אלא אי הלכה כרב הונא או כרב פפא והיינו לענין נזקין אבל לענין ב"ח אה"נ דמודה לר"ת דלא מצי לסלוקי במטלטלי ומתוך ל' הרא"ש מוכח הכי שכתב בסוף דבריו לענין פריעת ב"ח משמע דעד השתא לאו בפריעת ב"ח איירי ובפריעת ב"ח ג"כ כתב כיון דזוזי יהיב שקיל כל מה דמקרב לזוזי טפי והיינו מטלטלי ונראה מדבריו דכ"ש אי אית ליה זוזי דבעי למיתן ליה זוזי כנ"ל וכ"כ רבינו ירוחם נ"ו ח"א בשם הרא"ש כמ"ש

רבינו: (ב"ה) ועל מ"ש רבינו כיצד ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות וכו' יש לתמוה למה כתבן דכיון דהאידנא דקי"ל דמטלטלי משתעבדי לב"ה לא נפקא לן מידי בין פורע במעות לפורע בקרקע:

סעיף ב

אבל אם אין ללוה מעות וכו' פרק הכותב (כתובות פו.) א"ל רב פפא לרב חמא ודאי דאמריתו משמיה דרבה האי מאן דמסקי ביה זוזי ואית ליה ארעא ואתא ב"ח וקא תבע מיניה וא"ל זיל שקול מארעא אמרינן ליה זיל זבין את ואייתי הב ליה א"ל לא א"ל אימא

לי איזי גופא דעובדא היכי הוה א"ל תולה מעותיו בעכו"ם הוה הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו בו שלא כהוגן:

סעיף ג

וכתב א"א הרא"ש ז"ל יש לו מטלטלין וחפץ המלוה יותר במטלטלין מבקרקעי וכו' בריש קמא ולענין פריעת ב"ח נ"ל דאי איתי ליה ללוה מטלטלי ומקרקעי כפינן ליה למיתב ליה מטלטלי אם חפץ בהכי המלוה יותר מבקרקעי כיון דזוזי יהיב שקיל כל מאי דמקרב לזוזי טפי והיינו מטלטלי דאי לא מזדבן בהאי מתא מזדבן במתא אחריתי עכ"ל וכ"כ בעה"ת בשער ד' שכן פסק הרי"ף בתשובה שיש מן הדין להגבותו מטלטלי ולא קרקע שמטלטלין ממון הן ובמקום זוזי קיימי דאינון מקריין כסף ממש והקרקעות נקראים שוה כסף: ומ"ש עוד אלא שנותן לו מאיזה מטלטלי וכולי כך כתב הרא"ש ג"כ שם גבי הא דאמרינן דבנזקין אמרינן ליה הב לי' בינונית טפי פורתא וכ"כ בעה"ת בשער ד' וז"ל כשמגבין ללוה מן המטלטלין אין מדקדקין בהן בין בינונית ועדית וזיבורית אלא הלוה מגבהו מאיזה מהם שירצה ואפילו מן הפחותה שבהם כדאמר עולא ד"ת ב"ח בזיבורית שנאמר בחוץ תעמוד מה דרכו של אדם להוציא פחות שבכלים וכו' ועוד דכל מטלטלי מיטב הוא ואפילו סובין דאי לא מזדבנן הכא מזדבנן התם מיהו אי כתב ליה שיגבה אפילו מעידית שבמטלטלים מהני עד כחן לשונו:

סעיף ד

י"א שאם יש לו מעות וקרקע וכו' עד אלא יתן לו מטלטלי אם ירצה העתיקו רבינו מספר התרומות שער ד': י"א שאם יש ללוה שטרי חובות וכו' זה דעת בע"ה בשער ד' ויהיב טעמא משום דיכול למוחלו ועוד שאין גופן ממון אין נפרעין מהן שיש לנו לילך לטובתו של מלוה דליגביה ממאי דחריף טפי למזבן ראיה לדבר כשיש ללוה מטלטלין ומעות אע"פ ששניהם נקראים כסף במעות נקדים פרעונו והא נמי דכוותה היא ועוד שהוא דבר שמצוי בו קלקול וכדגרסי' בירושלמי מלוה בשטר אובדת היא שלא כל שעה אדם זוכה ליפרע מהם וכן דעת הר"ן בפ"ב דכתובות וכבר כתבתי בסוף סי' ס"ו שכן דעת הרשב"א בסי' תתקי"ד ואלף וקי"ב וכן כתב עוד בסי' תתקכ"ט ומיהו כתב בסוף סימן הנזכר וז"ל ויש לי בזה לפי דעתי ראיות מוכרחות אלא שאני רואה שאפילו בזמן גדולי המורים שהיה בארץ היו מגבין אפילו משטרי הלואה עכ"ל וכתב בתשובה אחרת ח"א סי' אלף כ"ו שאפי' לפי דעתו שאין מגבין שטרות מ"מ כשיגיע זמן הפרעון מוציאין מלוה ונותנים לזה מדרבי נתן וכ"כ בתשובה להרמב"ן סי' נ"ג וכתוב שם בסי' נ"ב כבר ראיתי שאני אומר שאין שטרות נגבין בב"ד דמילי נינהו אבל מה אעשה ואני רואה שפשט זה בכל המקומות שב"ד שמין ומגבין אותה וכופף אני ראשי למנהג של ישראל עכ"ל: וא"א

הרא"ש כתב שיכול להגבותם לו כו' וכ"כ הריטב"א בר"פ הזהב אהא דקאמר התם (מה.) דא"ל ליישנן קא בעינן להו וכל שכן שאינו יכול לשנותו ממטבע למטבע ואפי' המטבע שאינו יוצא בעיר למטבע שיוצא דאמר אידך מטבע צריך לי להוליכו לעיר אחרת ומכאן ראיה דבמכר סחורה אינו מורידו לשומא כלל אלא שנותן לו מעות כמו שהתנה ומאותו מטבע התנה וכדין פועל וכן בדין דאנן סהדי שאין זה מוכר מטלטלין וסחורתו ע"ד שיקבל קרקע או סובין וכן היה אומר מורי הרב ומכאן נ"ל ראיה לדבריו עכ"ל מטלטלי דיתמי אימתי משתעבדי לב"ח עי' בסי' ק"ז ובסוף סי' תי"ט: כתב הרא"ש בתשובה כלל פ' סי' ח' אם החוב הוא מעט משיעור הבית ומגיע למלוה חומש או שתות של הבית אין שמין את הבית כולו כאחד אם הוא שוה ת"ק והחוב הוא ק' שיתן לו חומש הבית בחובו אלא שמין במה שיוכלו למכור מזה הבית בק' זהובים ויתנו למלוה כללו של דבר אין לשום למלוה בחובו אלא דבר שיוכל למכרו מיד ולגבות בחובו והרבה חשו חכמים לנעילת דלת בפני לווין וכשיש למלוה מעות צריך ליתן לו מעות ואם אין לו מעות ויש לו מטלטלין צריך ליתן לו מטלטלין ואם אין לו והוצרך להגבותו קרקע יגבוהו בית דין לקרקע שיהא כמטלטלין או מעות ואין לחוש כלל להפסד הלוה עכ"ל ועי' בתשובת הרשב"א שאכתוב בסימן שאחר זה:

סעיף ז

ואם יש מעות ללוה ותולה אותם בעכו"ם וכו' כבר כתבתי בסמוך דבהכותב אמרי' דתולה מעותיו בעכו"ם אמרינן זיל זבין ארעא ואייתי מעות מיהו ה"מ היכא דידוע לנו בבירור שהם שלו ותולה אותן בעכו"ם אבל היכא שאינו יודע ודאי אפילו שבועת היסת אין אנו יכולין להשביעו משום דטענת שמא היא וכ"כ המרדכי פרק הכותב בשם הר"מ ולפיכך כתב רבינו שמחרימין חרם סתם וכ"כ בעה"ת בשער ד' והרמב"ם בפי"א מהלכות מלוה: ומ"ש וי"א שאם הלוה אמוד אין שומעין לו וכופין אותו ליתן מעות כ"כ בעה"ת בשער ד' בשם תשובה לקמאי וז"ל הרשב"א בתשובה ח"א סי' אלף כ"ו יש לו קרקע והוא אמוד שיש לו מעות והבריחם מדין התלמוד אין משביעין אותו אלא אומרים לו טרח ומכור ופרע לזה וכדאמרי' בהכותב גבי תולה מעותיו בעכו"ם אבל מתקנת הגאונים אמרו שמשביעין אותו כמ"ש הרמב"ם ואם הוא חשוד בעיני ב"ד על השבועה אין משביעין אותו אלא מניחין אותו על דינו ונכוף אותו למכור ולהביא מעות לבעל חובו עכ"ל:

סעיף ח

ומ"ש וכן אם ידוע שיש לעכו"ם ערעור וכו' כתב בעה"ת בשער ד' שכך כתוב בספר המקח וכ"כ ר"י בנ"ו וכתב עוד ואם לא יודע בודאי הערעור וב"ד מסופקים שמא יש לו מטלטלין מחרימין תחלה על כל מי שיש לו מטלטלין ולא יביאם לב"ד לבעל חובו עכ"ל

סעיף ט

וכל מה שיתן לו מקרקעי או מטלטלי וכו' עד והמלוה לא יוכל למוכרו לאלתר כך כתב הרא"ש פ"ק דב"ק ובתשובותיו כלל פ"א ס"ד: לשון הרמב"ם מגבין למלוה כל המטלטלין שימצאו ללוה וכו' עד סוף הסי' בפ"א ממלוה וכתב ה"ה וגובין מכל קרקע וכו' זה מתבאר פרק מי שהיה נשוי שמגבין לב"ח מאוחר אע"פ שיש מוקדם הימנו ולכשיבא הקודם יטרוף הימנו וכתב בעה"ת בשער ה' כדאמר בעלמא העושה שדהו אפותיקי לב"ח ומכרו מכור והלוקח יחוש לעצמו: כתב הרשב"א ששאלת ראובן תובע משמעון מנה שהלוהו בשטר השיב שמעון אין לי מעות טול קרקע השיב ראובן אין לי ליטול אלא מעות לפי שכתוב בשטר החוב מעות בעין השיב שמעון מנהג הסופרים שכותבין כן בכל השטרות ומי שרוצה להתנות כותב בלא להורידו משומת שום קרקע ולא למטלטל תשובה אם דרך הסופרים לכתוב כן מעצמם בסתם ההלואות והמתנים בפירוש כותבין כמו שטען שמעון הדין עמו ואע"פ שהיה באפשר לומר דכיון שהוא יודע שדרך הסופרים לכתוב כן בסתם הלואות וזה שתק ולא מיחה בפירוש ביד הסופר שלא יכתוב סתמו כפירושו דכל שהוא יודע שהסופר כותב כן מן הסתם הרי הוא כאילו קיבל כן בפועל אלא דכיון שכל המתנים כן מתנים בפירוש בלתי להורידו לשומת ב"ד וכל בסתם אין כותבין כך לפיכך לא חשש למחות ביד הסופר בפירוש דמימר אמר כיון דכל המתנים כותבין בפירוש לא איכפת ליה שנוהגין הסופרים לכתוב דדבר ידוע שאין זה אלא מלתא בעלמא וכל שיש ספק בדבר הולכין להקל אצל הנתבע ע"כ ועי' במ"ש בסמוך בשם הריטב"א עי' במה שכתבתי בסי' ס"א אצל דברים שנהגו הסופרים לכתוב:

(ב"ה) ועי' במ"ש בסי' ע"א על מ"ש רבינו בשם בעה"ת בדין זה ועי' במ"מ פ"ו מהל' מכירה גבי שטר מברחת ששייר כלום:

סעיף יב

היו לו מטלטלין או קרקע ויש עליו חובות לעכו"ם וכו' ג"ז בפרק הנזכר: וכתב הרב המגיד דין זה תשובה לרבינו האלפסי ז"ל ודברי טעם הם: וכתב הרשב"א בתשובה סי' אלף וקי"א בשם הרמב"ן שאפי' הגיע זמן הפרעון אין המלוה יכול להקדיש או למכור קרקע של לוה כל זמן שלא הגביהו לו ב"ד כתוב בנמ"י פרק יש נוחלין לוה שאמר הרי נכסי לפניכם עשו לו שומא והורידוהו בהם אין כופין אותו לטפל בהם ומיהו יקבל חרם שאין לו מעות לפרוע לו וכן דעת הגאונים וכ"ד הרמב"ם עכ"ל:

סימן קב

סעיף א

לוה שיש לו וכו' משנה פרק הניזקין (גיטין מח:) ובעל חוב בבינונית:

סעיף ב

ובשלו הן שמין בסוף כתובות (קי:) אוקימנא פלוגתא דרב נחמן ורב ששת דלרב נחמן בשלו הן שמין כלומר שמה שאמרו חכמים בעל חוב בבינונית בקרקעות הלוה שמין שאם יש ללוה שדה שהיא בינונית לכל אדם ואצלו היא עידית ששאר שדותיו גרועות הימנה אין בע"ח גובה הימנה ורב ששת סבר בשל עולם הן שמין וכתבו הרי"ף והרא"ש הלכתא כרב נחמן בדיני וגם בריש קמא הכריע הרא"ש כן מדמהדר רב חסדא לשנויי ברייתא אליבא דמ"ד בשלו הן שמין וכ"כ הרמב"ם פכ"ד ממלוה ומה שהקשה ה"ה על זה מפי"ט אכתוב בו בסמוך:

סעיף ג

היו ג' או ד' שדות וכו' כך כתב הרא"ש בריש קמא:

סעיף ד

ואם חפץ המלוה בזיבורית וכולי בריש קמא (ז:) אמרינן בגמרא ב"ח דיניה בבינונית ואי א"ל הב לי זיבורית טפי פורתא א"ל אי שקלת כדינך שקול כדהשתא ואי לא שקיל כיוקרא דלקמיה מתקיף לה רב אחא בריה דרב איחא א"כ נעלת דלת בפכי לווין דא"ל אילו הוו לי זוזי הוה שקילנא כדהשתא השתא דזוזי גבך אשקול כיוקרא דלקמיה וכתב הרא"ש ז"ל ונ"ל דדוקא כדא"ל אי בעית למישקל כיוקרא דלקמיה יהיבנא לך דכיון דגלי דעתו לתתה לו אם ירצה לקחת כיוקרא דלקמיה צריך ליתנה לו כזולא דהשתא אבל אם אמר קרקע זו חביבה עלי ואיני רוצה ליתנה לך לא כייפינן ליה ודעת בעה"ת בשער ד' כדברי הרמ"ה: וכתב הראב"ד אם שואל עידית וכו' כתב בעה"ת בשער ד' אהא דאתקיף רב אחא אם כן נעלת דלת בפני לווין וכו' פי' הראב"ד על זיבורית טפי פורתא מקשה אבל על עידית לא מצי למכפייה למיתן ליה עידית כלל ואפי' כיוקרא דלקמיה וי"מ דלעידית נמי מקשה וכי אמרינן ב"ח דינו בבינונית ולא כייפו ללוה למיתב ליה עידית ה"מ כדבעי לאוקומה קמיה אבל אי לא בעי לאוקומה קמיה כי הכא דהא בעי למיתב ליה כיוקרא דלקמיה כי הא ודאי מצי למימר ליה טענה דאי הוו לי זוזי שקילנא כדהשתא והויא נעילת דלת וכן עיקר ע"כ בפירושיו ומ"ש רבינו וי"א שאינו צריך ליתנה לו וכו' ודעת התוספות בריש קמא נראית כסברא ראשונה שכתב הראב"ד שכותב הב לי זיבורית טפי פורתא ל"ג או עידית בציר פורתא דא"כ מאי פריך א"כ נעלת דלת בפני לווין הלא אין דינו כלל בעידית דקיי"ל דינו בבינונית עכ"ל: (ב"ה) ומ"ש רבינו על סברא אחרונה והכי מסתברא לא מסתברא לי ויותר נראה בעיני סברא ראשונה דהראב"ד שהיא סברת התוספות ומסתבר טעמיה:

סעיף ה

תשובה לגאון מי שאין לו אלא עידית וכולי. כתבה בעה"ת בשער ד':

סעיף ו

ומ"ש ואפילו אם יש לו עידית במקומו ובינונית במקום אחר וכו' כ"כ ר"י בנ"ו ח"א ונתבאר כיוצא בזה בסי' קי"א ובמגיד משנה פכ"א מה' מלוה:

סעיף ז

אין לו אלא עידית וכו' ברייתא שם בריש קמא אלא שבדין בינונית וזיבורית תניא ברייתא ב"ח בבינונית ואותביה מינה למ"ד בשלו הן שמין ואוקמה רב חסדא כגון שהיה לו עידית ומכרה לאחר הלואה דאשתעבדא ליה בינונית לב"ח מעיקרא בעוד שהיתה עידית בידו ואמרו שם הנ"מ מדקתני אחריתי בינונית וזיבורית ב"ח בזיבורית קשיין אהדדי אלא לאו ש"מ כאן שהיתה לו עידית ומכרה כאן שלא היתה לו עידית ודע שהרמב"ם פסק פכ"ד ממלוה כרב נחמן דאמר בשלו הן שמין ופרק י"ט כתב היו לו זיבורית ובינונית ב"ח בבינונית והא איתא כרב ששת דאמר בשל עולם הן שמין וה"ה הרגיש בקושיא זו וגם הר"ן בסוף כתובות הרגיש בכיוצא בזה על הרי"ף והניחו הדבר בצ"ע ול"נ שמ"ש הרמב"ם פי"ט היינו בשהיתה לו עידית ומכרה דוקא וכתב הברייתא כצורתה כמנהגו ואע"ג דבגמרא תירצו עוד על קושיא זו רבינא אמר בדעולא פליגי דאמר ד"ת בזיבורית ומ"ט אמרו בבינונית כדי שלא תנעול דלת בפני לווין מר אית ליה תקנתא דעולא ומר לית ליה תקנתא ומשמע דהכי קאמר דהא דתניא ב"ח בבינונית אית ליה תקנתא דעולא אפילו בשאין לו אלא בינונית וזיבורית ומ"ד ב"ח בזיבורית לית ליה תקנתא דעולא בהא אלא דוקא היכא דאית ליה עידית ובינונית וזיבורית והרי"ף והרמב"ם כתבו הא דעולא וכיון דקיי"ל כעולא ממילא הוי ב"ח בבינונית וא"כ בשל עולם הן שמין דאי בשלו לא הוה ליה למיגבי אלא מזיבורית י"ל דהרי"ף והרמב"ם מפרשים הא דרבינא בשהיתה לו עדית ומכרה דומיא דאינך שינויי דכתיבי בגמרא וכ"כ נמ"י בשם הרמ"ה. וא"כ הרמב"ם פי"ט פסק כתירוצא דרבינא דהיינו כשהיתה לו עידית ומכרה ואזלינן בתר שיעבודא דמעיקרא דאית ליה תקנתא דעולא ותניא אידך לית ליה תקנתא דעולא אלא בתר קרא אזיל ואפילו הו"ל עידית נמי סבירא ליה דלישקול ב"ח מזיבורית וכן פירש"י ז"ל ודע שזהו לפי גרסתינו שכתוב בהם רבינא אמר בדעולא פליגי דאילו לגירסת הר"ן רבינא אמר דכ"ע בשל עולם הן שמין א"א ליישב פירוש זה אבל גרסתינו ישרה ונכונה והאמת יורה דרכו: יורשים שלא הניח מורישם אלא קרקעות והם רוצים לסלק הב"ח במטלטלין שלהם כראה שהדין עם הב"ח דהנך מטלטלי לא היה שיעבודו עליהם כיון שלא היו של הלוה וכ"נ ממ"ש רבינו בסי' ק"ו אצל יורש שמכר כל הנכסים ודאי ב"ח טורף מהלקוחות וכו' ומיהו אם רוצים לסלקו במעות אע"פ שלא הניח מורישם מעות משמע דמסלקי ליה שהרי אין דינו אלא מעות אם הניח הלוה מעות וכיון דמטבע אין בו סימן לא הניח

כהניח דמי ועוד שאם רצו היורשים למכור הקרקע וליתן מעות רשאים הם הילכך שפיר מצו מסלקי ליה במעות:

סעיף ח
היה לו עידית וכו' פשוט הוא ונלמד ממעשה דבסמוך:

סעיף ט
ואם התנה עמו וכו' פרק איזהו נשך (בבא מציעא ס"ו:) ההוא גברא דזבין ארעא לחבריה באחריות א"ל אי טרפו לה מינאי מגבית לי מעידי עידית דאית לך א"ל מעידי עידית לא מגבינא לך אלא מגבינא לך מעידית דאית לי לסוף טרפוה מיניה אתא בידקא דמיא שקל לעידי עידית סבר רב פפא למימר מעידית א"ל והא קיימא א"ל רב אחא מדיפתי לרבינא ולימא ליה כי אמרי לך אנא מגבינא לך מעידית דהוה עידי עידית קיימא השתא קמה לה עידית במקום עידי עידית וכתב הרא"ש וכן הלכה ויש בספרי רבינו טעות סופר שכתוב בהם ואם התנה עמו לפרעו מעידי עידית וצריך להגיה ולכתוב ואם התנה עמו לפרעו מעידית והיה לו עידי עידית ונפסדה:

סעיף י
נוסח האדרכתא על נכסי בני חורין וכו' עי' בנוסח שכתבתי בסי' צ"ח. ועי' בהרמב"ם נוסח שכתב פכ"ב כתב ה"ה פכ"ב ממלוה שדעת הרמב"ם והראב"ד שאדרכתא היא על נכסים בני חורין וטירפא היא על המשועבדים שכן מוכיח בכמה מקומות בתלמוד מכאן שהגירסא הנכונה בגט פשוט (קס"ט.) כל אדרכתא דלא כתיב בה קרענא לשטרא דמלוה לאו אדרכתא: ועיין בתשובות הרשב"א סי' אלף וקי"ד ובסי' א' וקט"ו: בסוף פרק הנושא (כתובות קד:) אמרי' שאם יש טעות באדרכתא אינו גובה פירות אפי' מיום ששלמו ימי ההכרזה: כתב הרשב"א בתשובה סי' אלף וע"ד על מי שדר במדינה אחת ויש לו נכסים באותה מדינה ויש לו נכסים במדינה אחרת ויש לו ב"ח באותה מדינה אחרת מנהגינו לגבות חובותינו מהנכסים שיש לו במקום ששם הבעלי חובות ונראה שגם דין התלמוד מסכים בכך ששנינו בפרק הכותב (כתובות פז.) והנפרעת שלא בפניו לא תפרע אלא בשבועה ואמרי' עלה בגמ' (פח.) אמר רבא אמר רב נחמן ואפי' ב"ח כדי שלא יהא כל א' נוטל מעותיו של חבירו והולך לו למדינת הים עכ"ל: ובסי' אלף קמ"ג כתב על לוה שאין לו מה לפרוע כי אם חלק בקרקע משותף עיין עליו: וכתב עוד שם שאפילו היה הקרקע כולו ללוה ובאו ב"ד להגבות חובו למלוה שהוא דבר מועט מופסד הוא לו שהרי אינו ראוי לו לכלום אלא כופין את הלוה ויפרע לו מעות ואם אין לו ישכור חלקו או ימכרנו ויפרע לו ואין מרחמין בדין לומר היאך יוציאו את הלוה מביתו בשביל חוב מועט כזה וכ"כ עוד בתשובה אחרת וז"ל כל שלא יגיע למלוה בחובו חלק ראוי לפי מה שהוא

קרקע בית או שדה וכרם כשיעור שאמרו בפ"ק דבתרא (יא:) אין המלוה מקבלו אלא ב"ד מחייבין ללוה לפרוע לזה חובו או ימכור או ימשכן עד שיפרע לזה חובו וזה דבר ברור וכמו שמתברר בפ"ק דמציעא (יד:) בשמעתא דב"ח גובה את השבח גם מדברי הרי"ף שם וכבר היה בגירונדא בימי גדולים וחכמים ונשאלתי מהם וכן השבתי עכ"ל ועי' בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסי' ע"ד ובתשובת הרא"ש שכתבתי בסימן שקודם זה: כתב נמ"י בפ"ח דמציעא היכא דלית ליה ללוה זוזי ואיבעי ליה למלוה לאיפרועי ממקרקעי וכנגד חובו לא היו ראוי אמרינן גוד או איגוד עד דליתן ליה שיעור הראוי:

סימן קג

סעיף א

כאשר יורידו המלוה וכו' ענין השומא נזכר בגט פשוט (קסט.) כל שומא דלא כתיב בה קרענא לטירפא לאו שומא היא וכן תניא ג' שירדו לשום וכו' כנזכר בסמוך ופירשו דהיינו לשום שב"ד שמין:

סעיף ב

ומ"ש ואין להם בשומא זו אלא כפי הזמן כ"כ בעה"ת בשער ג' בשם הרמב"ן והכי מוכח בפ"ק דב"ק (ז:):

סעיף ג

נחלקו הג' וכו' בסוף בית כור (בבא בתרא קז.) ת"ר ג' שירדו לשום אחד אומר בק' ושנים אומרים בק"ק אחד אומר בק"ק ושנים אומרים במנה בטל יחיד במיעוטו אחד אומר במנה וא' אומר בכ' סלעים דהיינו פ' דינרים וא' אומר בל' סלעים שהם ק"כ דינרים נדון במנה. ר"א בר צדוק אומר נדון בצ' אחרים אומרים עושים שומא ביניהם א"ר הונא הלכה כאחרים א"ר אשי טעמא דאחרים לא ידעינן הילכתא עבדינן כוותייהו ופי' רשב"ם עבדינן כוותייהו בתמיה אלא הילכתא עבדינן כת"ק דאמר תדון במנה וכתב הרי"ף והרא"ש הלכתא כת"ק ואע"ג דאמר רב הונא הלכה כאחרים לית הלכתא כוותיה דהא דחי ליה רב אשי דהוא בתראה ומפרש בגמרא טעמא דת"ק משום דאמר מילתא מציעתא ופרשב"ם מילתא מציעתא דבר השוה הכריע בין שניהם הוסיף כ' על הפוחת ופוחת עשרים על המרבה ובדין הוא דתידון כוותיה במאה דהא תרווייהו של ל' ושל מנה מודו דשוה מנה ונראה בעיני דהוא הדין אם אומר בכ"ח סלעים דלא הוי מציעתא כ"כ עכ"ד. אבל הרמב"ם בפרק כ"ב ממלוה סובר שלעולם חולקים מה שיש בין המועט למרובה ומוסיפים על המועט המחצית וגורעין מן המרובה המחצית ולפיכך כתב אחד אומר במאה ואחד אומר תשעים ואחד אומר ק"ל נדון במאה ועשרה ועל דרך זו שמין ביניהם:

סעיף ד

שמוה שלשה וכולי כן כתב בעה"ת בשער ג' ולמד כן מדאמרינן בסוף ע"ז (דף עב.) דמאן דאמר לחבריה האי ארעא מזביננא ניהלך כדשיימי בי תלתא ואתו תלתא ושמוה ואמר אידך ליתי שלשה אחריני דקים להו טפי ואסיקנא דהלכה כרב הונא בריה דרב יהושע דאמר ממאי דהני קים להו טפי דילמא הני קים להו טפי: כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש אם נבררו ג' שמאין לשום קרקע להגבות למלוה ושנים מהם קרובים זה לזה אין בזה הקפדה וכן מוכיח בפ"ק דסנהדרין (יד.) גבי נטע רבעי דאפילו באיש וב' נשיו:

סעיף ה

ואחר השומא יכריזו עליה ל' יום וכו' בערכין (כא:) ריש פרק שום היתומים ל' יום ומכריזין בבקר ובערב ופי' רבינו שלמה שום היתומים ב"ד היורדים לנכסי יתומים למוכרן להגבות לבעל חוב שמין את הקרקע ומכריז שלשים יום כל הרוצה ליקח יבא ויקח ואמרינן בגמרא שמה שצריך להכריז עליה בבקר ובערב היינו משום דבקר שעת יציאת פועלים אי איכא דניחא ליה למזבן אמר לפועלים איזילו סיירו לה ניהלי וערב הוי שעת הכנסת פועלים דנידכר ב"ה באורתא מאי דאמר לפועלים בצפרא ונישיילינהו אם יפה הוא ותניא תו התם אומר שדה פלוני בסימניה ובמצריה כך היא יפה וכך היא שומא כל הרוצה ליקח יבא ויקח ע"מ ליתן לאשה בכתובתה ולב"ח בחובו ופירש"י וכך היא יפה. כך וכך עושה תבואה כך הוא שומא בכך וכך שמאוה ב"ד. ובעה"ת שער ג' כתב שפירש הרמב"ן בשם רבינו האי כך היא יפה כך רוצים בני אדם ליתן בה וכך שומא שעשו לה ב"ד יותר על מה שמוציאין ממנה: ובעי בגמרא למה לי לאכרוזי ע"מ ליתן לאשה בכתובתה ולב"ח בחובו ומהדרינן דאיכא דניחא ליה לפרוע לב"ח משום דמיקל בזוזי כלומר שנוטל שבורים וחסרים שאין דרך סוחרים להקפיד בכך ואיכא דניחא ליה לפרוע לאשה דשקלה על יד על יד: כתב בעל התרומות בשער ג' סימן ב' ואחר שהכריזו הב"ד אם מצאו לוקח עושין לו שטר הכרזה הנקרא אגרת בקורת ונותנין אותה ללוקח וזהו טופסה במותב תלתא כחדא הוינא וכולי עוד כתב ומסתברא דאי נהיגי למזבן בלא אכרזתא כלל אף על פי שאמרנו למעלה שנקרא טועה בדבר משנה מתבטלת מכירתן אע"פ שעשו אותה כראוי ובשומתה אפ"ה פסקינן בכתובות (ק.) בפרק אלמנה ואמרינן כאן במקום שמכריזין וכו': לא הכריזו רצופין וכו' ג"ז שם מימרא דרב חסדא בא להכריז רצופים ל' יום בב' ובה' ס' ואע"ג דכי חשיב מר לכולהו יומי דהכרזה לא הוי אלא י"ח יומי כיון דמשכא מילתא שמעו אינשי:

סעיף ו

ומ"ש לא מצאו מי שיעלה וכו' כתב הרא"ש במי שהיה נשוי כתב הר"ם ז"ל שאם יבא שום אדם בתוך ימי ההכרזה ויעלה הקרקע יותר ממה ששמו אותה ב"ד אם רוצה המלוה להחזיק בקרקע צריך לקבלו באותו עילוי שהשומא וההכרזה לתועלת הלוה היא שאם ימצא מי שיתן יותר הרי טוב ואם לאו יקחם המלוה באותה שומא: ב"ה וכתבה רבינו בסי' קי"ד וכ"כ הרב המגיד בפרק כ"ב ממלוה:

סעיף ז

ומ"ש רבינו וכן אם מוצאים קונה וכו' כן כתב בעל התרומות בשער ג' וכתבו התוספות בפרק שום היתומים שאם המלוה רוצה לעכבה במה ששמוה ב"ד אין צריך להכריז אלא מוקמינן ליה ביד המלוה מיד וכן אמרו בירושלמי דכתובות אך מבעל התרומות בשער ג' נראה דלא קיי"ל כירושלמי משום דגמרא דידן גבי שום היתומים שפחתו שתות וכולי אלמנה ניזונית (שם) פליגא אההוא ירושלמי וזה דעת רבינו שכתב ומכל מקום משלימין ימי ההכרזה אולי יבא וכן כתב בפי' בעה"ת בשער הנזכר בשם הראב"ד שאע"פ שנותנין כפי שומתן מכריזין אותם אולי ימצא מי שיוסיף: ואם יאמר המלוה אני אקבל השדה בלא שומא בפרעון חוב והלה אומר לא כי אלא ישומו אותו עיין במ"ש רבי' בסק"ט ובסקי"ד: ואין מחזיקין אותו בה וכו' פלוגתא דאמוראי בפרק המפקיד (בבא מציעא לה.) והלכה כרבה דהוא בתרא ואמר מכי שלמי יומי אכרזתא:

סעיף ח

לשון הרמב"ם ואחר כך שמין לו מאותה השדה כדי חובו וכו' פכ"ב ממלוה וכתב ה"ה ודעת רבינו שההכרזה הנעשית על בני חורין אין לה זמן קצוב אלא כפי מה שיראו הדיינים שאם היתה ל' יום ככל שומא למה אמרו שום היתומים ל' יום אם לא שהזמן הזה הוא דוקא ביתומים וכן הדין בטורף מהלקוחות שאף הם שוים ליתומים שהבא ליפרע מהם לא יפרע אלא בשבועה וצריך לדקדק בדינים זה דעת רבינו ונכון הוא. אבל בעה"ת בשער ג' כתב וענין הכרזה אע"פ שאין אנו מוצאים אותה כ"א בנכסי יתומים הרי אנו דנין אותה בבע"ח כדגרסי' מאימתי אכיל פירי מכי שלמי ימי אכרזתא בפרק המפקיד וכן כתב ה"ר אברהם בר יצחק בשם ר"ח וה"ר יצחק בין בבני חורין בין לקוחות: וכיון שצריכים וכו' אי טעו ומכרו בלא הכרזה מכרן בטל בפ' אלמנה ניזונית (כתובות ק.) אמר אמימר משמיה דרב יוסף ב"ד שמכרה בלא הכרזה כמי שטעו בדבר משנה וחוזרין ונראה מדברי הרמב"ם וה"ה בפי"ד מה' אישות דאפילו ביתומים גדולים מיירי וה"ה לנכסי כל אדם:

סעיף ט

וכן לענין אם טעו ופחתו או הותירו על שתות בדבר שא"צ הכרזה מכרן בטל כמו בשל יתומים אבל הרמב"ם כתב אם פיחתו או הותירו אפי' כל שהוא מכרן בטל וכ"כ רב אלפס הרמב"ם כתב בפכ"ב ממלוה וז"ל בית דין ששמו לטורף בנכסי לוקח וטעו בכל שהוא מכרן בטל שהרי הם כשליח לטורף וללוקח ויש להם רשות לתקן אבל לא לעוות וכל המורים כזה הורו עכ"ל וכתב ה"ה שכן נמצא בתשובות הרי"ף והרשב"א (סי' אלף קט"ו) כתב לא ידעתי מ"ש משטעו בשומת היתומים ולמה לא יהיו ב"ד גם עכשיו כשליח לב"ח וליתומים וגם בעל העיטור הביא תשובת הרי"ף וכתב ולא בירר לן ובהשגות א"א אפשר בשלא הכריזו קאמר ועדיין עם דברי ההשגות לא יצאנו מידי שאלה מה בין זה לשום היתומים שפחות משתות מכרן קיים אע"פ שלא הכריזו ולפיכך נ"ל שאין דברי הגאונים אלא דוקא במשועבדין כששמין מלוקח לב"ח וכן יראה מלשון רבינו והטעם בזה מפני שאין על הלוקח מוטל לפרוע החוב הזה ואינו יורש מן הלוה כמו היתומים שעומדין במקום אביהם ולפיכך הרי ב"ד כשלוחים ואין לו ללוקח להשתדל בפריעת החוב שנאמר עליו אם לא היית חפץ בשומא זו היה לך להשתדל בפרעון המלוה ומתוך כך הדין נותן שאם פחתו בכל שהוא יהא בטל ולפיכך א"א שיהיה קיים אם טעו לנזק הבעל חוב כמו שאינו קיים אם טעו לתועלתו אבל אם שמין מנכסי יתומים וכ"ש מנכסי לוה עצמו אינם כשלוחים לפי שהיה לו ללוה או ליתומים שעומדים במקומו לפרוע חובן וכל זה איננו שוה ועדיין צ"ע עכ"ל: (ב"ה) ואע"פ שלא נתפייס ה"ה בתירוצו תירוץ הגון הוא בעיני והכי דייק דברי הרמב"ם ומ"ש בספרו אם טעו ופחתו או הותירו על שתות ט"ס יש כאן וצריך למחוק תיבת על כמו שמבואר בסימן קל"ז:

סעיף י

ואם אין שיעור שדה וכו' כך כתב בעה"ת בשער ג' דהיכא שהחוב דבר מועט והקרקע המגיע לגביית חובו אין בו שיעור לבית או לשדה אם אין מוצאין מי שיקנה נ"ל שיכול המלוה לומר ללוה או מכור לי מן הנשאר לך כדי שיגיע לי כשיעור הראוי לי או פרע מעותי מדתנן פרק בית כור (בבא בתרא קג:) מה הוא מחזיר לו מעות וכולי ומפני מה אמרו מחזיר לו מעות כדי ליפות כוחו של מוכר שאם שייר בשדה בית ט' קבין מחזיר לו קרקע אלמלא שאין למוכר לקבל קרקע אחר שאין נשאר לו שיעור הראוי לו וכ"ש מלוה שאין לו לקבל קרקע בפרעונו אחר שאין בו שיעור הראוי לו גם יש ראיה ממ"ש הרי"ף בפ"ק דמציעא וה"מ היכא דלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא בלא שבחא וכו' וה"מ בדחזיא ליה אבל לא חזיא ליה ללוקח שקיל לדמי מב"ח וכן הסכים הרמב"ן בתשובה וכתב שדבר פשוט הוא: (ב"ה) עי' בתשובת הרשב"א שבס"ס שקודם זה ודבריו דברי טעם וכ"ש

שחכמי דורו נראה שלא חלקו עליו ואפשר דלא פליג אהא דבעל התרומות דהכא כשהמלוה אומר מכור לי מדנשאר והתם כשאינו רוצה לקנות מהנשאר: וכן אם היה הדבר בהפך וכו' גם זה כתוב בסה"ת בשער ג' שכתב הרב בעל המאור בב"ח הטורף מיד לוקח ולא מסיק ביה אלא מקצת ארעא דאי לא חזי ליה ההוא מותר שקיל לדמי דההוא מותר מיניה דב"ח ומדבריו אנו למדין לב"ח הנפרע מלוה עצמו שכך הוא דינו שיכול לכוף למלוה שיקחנו במעותיו אחר שאין ראוי לו הנשאר עכ"ל: כתב ר"י בנ"ו ח"ג בשם הרשב"א מי שחייב לחבירו מנה ואין לו כי אם קרקע שוה כ' מנה אם קרקע זה בר שכירות הוא שוכרין אותו ואם לאו מוכרין אותו כולו ופורעין לזה ולא חיישי' לפסידא דלוה עכ"ל

סעיף יא

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל פ' סי' ו': (ב"ה) ויש לדקדק למ"ש שצריך לעשות שומא אחרת ולא כתב שצריך ג"כ הכרזה אחרת י"ל דממילא משמע אי נמי משום דאם בששמאה שנית ראו שלא נשתנה השער מהשומא ראשונה א"צ הכרזה אחרת משו"ה השמיטה מאחר דלא פסיקא ליה:

סעיף יב

ומ"ש ואם ירד המלוה לנכסי לוה והחזיק בה או מכרן בלא ב"ד אינה כלום אפילו היתה משכונא בידו וכו' וי"א שאם עבר הזמן שקבע לו לפרוע וכו':

סעיף יד

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל ס"א סי' י"ג. ומ"ש מיהו בנדון זה נ"ל דלאו כל כמיניה לירד לנכסי לוה אלא בכח ב"ד מסיים בה בתשובה הנזכרת ונתן טעם לדבר מפני שהוא לעבור על ד"ת דתנן המלוה את חבירו לא ימשכננו אלא בב"ד וכו' ויש לפרש מה שנהגו לכתוב בשטרות שיוכל המלוה לירד לנכסי הלוה כגון שלא מצא המלוה דיין שרוצה למשכנו אז יש לו רשות לעשות דין לעצמו עכ"ל : כתב הרא"ש בסוף כלל פ' ראובן שתבע לשמעון בשטר של אלף זהובים ועשו ב"ד לבית שמעון שומא והכרזה ושמוהו ד' אלפים וה' מאות זהובים והורידו בו לראובן ודר בו זמן רב ושוב נכנס לתוכו שמעון בע"ה ודר בו זמן רב אין ראובן יכול לומר לשמעון כיון שחזרת והחזקת בבית בטלה השומא הראשונה ויחזרו וישומו לי כמו ששוה עכשיו שהוזלו הבתים אלא משומא והורדה ראשונה שהורידוהו הרי היא בחזקתו וזכה בחלק המגיע כפי מעותיו:

סעיף טו

מלוה שירד לנכסי יתומים וכו' בתשובת הרא"ש כלל פ"ה בסי' ז': (ב"ה) ונראה דלאו דוקא יתומים ול"ד דצריך לישבע דאפי' בשאר כל אדם שא"צ לישבע כל שירד בלא רשות ב"ד אינה הורדה והפירות שאכל מנכין לו מחובו אלא משום דמעשה שהיה ביתומים היה כן:

סעיף טז

וכאשר יורידו ב"ד המלוה לנכסי הלוה קורעין לו האדרכתא וכו' פרק ג"פ (קסט.) כל טירפא דלא כתיב בה קרענא לאדרכתא לאו טירפא היא וכל שומא דלא כתיב בה קרענא לטירפא לאו שומא היא והתם מיירי בטורף לקוחות ורבינו השתא לא מיירי אלא בגובה מבני חורין ולפיכך לא הזכיר טירפא עי' במישרים נ"ו ח"א:

סעיף יז

וכותבין לו שומא וזה נוסחה נוסח זה העתיק רבינו מספר התרומה שער ג' וכתב בעה"ת בשער הנזכר ואחר שהכריזו הב"ד אם ימצאו לוקח שיקח אותם הרי הן עושין לו שטר הכרזה הנקראת אגרת בקורת ונותנין אותה ללוקח וזה טופסה במותב תלתא כחדא הוינא ואפיק פלוני שטרא דאדרכתא על פלוני ואכרזנא על ההיא ארעא תלתין יומין כדחזי לנא ובתר הכי אתא פלוני דנן ואוסיף על דמי ארעא כך וכך וזבינא ליה אנחנא ב"ד להאי ארעא לפלוני והוא דיליה ואשלים פלוני דנלא הלין זוזי דמי זבינא דנא לידנא אנחנא ב"ד ויהבנא להו לבעל חובו מן יומא דנן ולעלם לא יהא רשותא להאי למתבעיה מידי בהאי ארעא ואחריות ההוא ארעא על פלוני ב"פ דידיעא לנא דהוא מרא דארעא מן קדמת דנא כדין חכמים שאמרו שאחריותם איתמי כחומר כל שטרי זביני דנהיגי בישראל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי ומאי דהוה קדמנא ביום פלוני וכולי ולא נזכר שטר זה בדברי רבינו ולא בדברי הרמב"ם בפכ"ב מהלכות מלוה :

סעיף יח

ב"ד ששמו קרקע של לוה וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא לה.) אסיקנא והילכתא שומא הדרא לעולם משום שנאמר ועשית הישר והטוב וכתבו שם התוספות דליורשו נמי הדרא וכן דעת הרמב"ם פכ"ב ממלוה וכתב הרא"ש הא דאמרינן שומא הדרא דוקא במקרקעי אבל במטלטלי לא וכ"כ נ"י בשם המפרשים וכ"כ בעה"ת בשער ג' וכ"כ ה"ה פכ"ב מה' מלוה בשם הרמב"ן וכתב דכל דיינא דלא דנין כה"ג לאו דיינא הוא כלל וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף יט

כתב בעה"ת מלוה שסתר ובנה כרצונו וכו' בשער ג' וגם ה' המגיד כתב בפרק הנזכר שומא שחוזרת אם שינה המלוה הבנין ולא השביח יש מי שאומר שיש לו לפרוע דמי בנינו לפי שכ"כ בשטר שומא שבית דין הגבוהו לו לעשות כרצונו ולבנות ולסתור ויש מי שחולק כיון שלא השביח עכ"ל: ולענין הלכה נראה כיון דספק הוא דיינין ביה קולא לנתבע:

סעיף כ

ומ"ש ואם השביח הקרקע מאיליו כגון דאייקור וכו' כן כתב ה"ה בפרק הנזכר וז"ל ואם השביח הקרקע מחמת הוצאה נוטל ונשבע כדין היורד ברשות ואם נתייקר מאליו ועמד ממנה למאתים אין לו אלא מנה שאם אתה אומר נוטל מאתים נראה כנוטל שכר מעותיו וכן אני אומר שאם הוזלה אין כופין להחזירה אא"כ נותן לו כשיעור חובו ופשוט הוא עכ"ל: (ב"ה) ובהוקרה אין טעמו נכון בעיני דאי מטעם דמיחזי כנוטל שכר מעותיו היאך אוכל פירות אלא ע"כ מכר גמור הוא וליכא משום חשש מיחזי כנוטל שכר מעותיו כלל אלא אי איתיה להאי דינא מטעמא אחרינא הוא דכיון דמשום ועשית הישר והטוב הוא די שיתן לו כדי חובו ולא שיצטרך לפדותה יותר מכדי חובו דאין זה טוב לו: ומ"ש רבינו בשם הרא"ש בהמפקיד כתב דהא דאמרינן שומא הדרא דווקא בשלא השביח המלוה או שלא נתייקרו הקרקעות אבל נתייקרו הקרקעות לא מסתבר כלל שיצפה הלוה כל ימיו אם יתקיירו הקרקעות שיפדה קרקעו ואיכא נעילת דלת בפני לוין עכ"ל: (ב"ה) וא"נ כן מדברי הפוסקים שלא חלקו בכך ולישנא דגמרא דאמר שומא הדרא הכי משמע דאפי' נתייקרה הרבה הדרא ואין כאן נעילת דלת שהרי הוא אוכל פירות כ"ז שהוא תחת ידו: כשחוזרת השומא אם צריך לכתוב לו שטר או אם מספיק כשיחזור לו השטר עי' בנ"י ספ"ק דמציעא כתב הריטב"א היכא דשמו ארעא לקטן לא הדרא עד דגדל וידע לאקנויי:

סעיף כב

כתב הרמב"ם וה"ה נמי אם שמו נכסי לוקח למלוה וכו' פכ"ב ממלוה וכתב ה"ה שכן מוכיח לכאורה עובדא דתרי אפדני במי שהיה נשוי (צא:) שאחר שטרף ממנו ב"ח אפדנא אחת היה נותן לו ללוקח מעותיו לסלקו ממנה וכן עיקר ע"כ ודעת בעל התרומות בשער ג' כהרמב"ן והר"ן כתב גבי ההוא עובדא ואיכא מ"ד דדוקא כשלא החליטוה לראשונה עדיין אבל אם החליטוה לא מצי לסלוקיה דשומא לא הדרא אלא לבעלים אבל לא ללקוחות דלא מחייב לאהדורי אלא משום ועשית הישר והטוב ולקוחות אינהו דאפסידו אנפשייהו והכי מוכח בהמפקיד (לה:) דאמרינן שמו מינה דאיתתא ואינסבא לא מהדרינן לה משום דבעל לוקח הוי אלמא שומא לא הדרא ללוקח אבל הרמב"ם כתב שאפילו ללוקח מחזירין ובודאי דפשטא דהאי עובדא הכי מוכח ולפיכך יש לדחות ההיא דהמפקיד דהיינו טעמא משום דשמו מינה עד שלא נשאת אבל אי שמו מיניה דבעל מקרקע שהכניסה לו איפשר דמהדרינן עכ"ל והרא"ש כתב במי שהיה נשוי גבי תרי אפדני מצאתי כתוב בשם רבינו יונה דמיירי בדלא אכרוז כשטרף אפדנא ראשונה אבל אם עשו הכרזה בשומת ב"ד והורידוהו לקרקע לא מצי תו לסלוקי' דא"כ אין לדבר סוף וכן מצאתי בשם הרמ"ה ז"ל אלא שהוא כתב שמכרה או נתנה הב"ח לאחר תו לא

הדרא השומא ויותר כיון יפה ה"ר יונה ז"ל דהא דאמרינן דשומא הדרא לעולם היינו דוקא כששמו ב"ד נכסי הלוה למלוה ומשום ועשית הישר והטוב עשו תקנה זו שישאר הקרקע ביד בעליו אבל לוקח שלקח שיעבוד המלוה לא שייך ביה הישר והטוב וכו':

סעיף כג

שמו אותם לב"ח פרק המפקיד (שם) שמו ליה לב"ח ואזל איהו ושמה לבע"ח דידיה א"ל לא עדיף את מגברא דאתית מיניה וכתב הרא"ש בשם הרמ"ה דאי שמה לבע"ח בתראה טפי ממאי דשמו ליה לקמא לא מהדר בתרא אלא בזוזי דשמו ליה דמשום ועשית הישר והטוב לא דינא הוא דלפסיד דמדינא לא בעי למהדר ומשום ועשית הישר והטוב אמור רבנן דתיהדר הילכך מרישא הוא דקזבין וכן אי שמו לקמא טפי ממאי דשמו ליה לבתרא מצי בתרא למימר כיון דלא מחייבנא למיהדר אלא מטעם דלא עדיפנא מגברא דאתינא מיניה הילכך לא מהדרינא לך אי לאו דיהבת לי כמה דבעית למיתב לגברא דאתינא מיניה וסברא היא שתהא ידו על העליונה כיון דזבינא מעליא הוא ולא מהדר אלא משום ועשית הישר והטוב עכ"ל: ואם לאחר ששמוה לב"ח וכו' ג"ז שם זבנה אורתה ויהבה במתנה ודאי הני מעיקרא אדעתא דארעא נחות ולא אדעתא דזוזי ופירש"י ב"ח ששמו לו קרקע ומכרה או שנתנה או הורישה הני אחרונים או לוקח או יורש או מקבל מתנה אדעתא דארעא נחות שיהא קרקע שלהם ולא שיקבלו מעות דאילו ב"ח אית ביה משום ועשית הישר והטוב דאמרי' לא היה לך עליו אלא מעות והרי הן לך אבל אלו קרקע קנו וכתב נמ"י ודוקא בב"ח הוא דאמרינן הכי אבל שומא בטעות כדלעיל דרב נחמן פשיטא דהדרא לעולם אפילו זבנה או אורתה: וכתב הרא"ש דהאי אורתה היינו כגון שכתבה בחייו לאחד מיורשיו דומיא דזבנה ויהבה במתנה אבל יורש דממילא במקום המוריש קאי ומחזיר עכ"ל. וכ"כ הר"ן ונמ"י והתוספות חולקים בדבר כאשר אבאר בסמוך: (ב"ה) ומדברי הרמב"ם פכ"ב ממלוה נראה שסובר כדברי התוספות : וביאר א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל פ' סי' ה' וכתב ר"י בנתיב ו' ח"א בשם התוספות דהא דאמרינן שאם הורישה אינה חוזרת דוקא שהורישה במתנת ש"מ או לאחד מיורשיו ביותר על חלקו הראוי לו בירושה אבל ירושה דממילא חוזרת:

סעיף כה

ומ"ש לאשה בחובה וכולי ג"ז שם שמו לאשה ואינסיבא או שמו מינה דאשה ואינסיבא בעל בנכס אשתו לוקח הוי לא מהדר ולא מהדרינן ליה ופירש"י אפילו לא שמאתן לבעלה בכתובתה להיות כצ"ב שהם קנויים לבעל אלא עיכבתן לעצמה להיות נכסי מלוג בעל בנכסי מלוג של אשתו דין לוקח נתנו בו חכמים הילכך לא מהדר היכא דשמו לה ואינסיבא ומתה וירשה בעלה כדאמרינן זבנה אדעתא דארעא נחית ולא מהדרינן ליה

היכא דשמו מינה ואינסיבא ומתה וירשה בעלה ובא להחזיר החוב וליטול הקרקע לא מצי למימר יורש אני דכלוקח שויוהו רבנן ולא כיורש ע"כ לשון רש"י והוא שיטת רבינו והרא"ש דהיינו דוקא בשמתה אבל ה"ה פכ"ב ממלוה פירשה אפילו בחייה ולא מהדר דכלוקח עשאוהו חכמים ואילו עשאוהו יורש לא היה עדיין יורש בחיי אשתו והיה לו להחזיר וכששמו ממנה ונשאת ורצו הבעל או היא להחזיר המעות אין מחזירין להם לבעל לפי שהוא כלוקח אחר השומא לאשה לפי שאנו חושבים אותה כאילו מכרה נכסיה ואם היה הבעל כיורש היינו מחזירים לה לפי שלא היה הבעל יורש מחיים א"נ היינו מחזירים לו לפי שאף ליורש מחזירין ומיהו אם מת בעל בחייה ואח"כ רצתה להחזיר דמים מחזירין לה וכן אם החזירו לה דמים מחזרת הקרקע וכ"נ מדברי ר"ח עכ"ל: וכתב הרא"ש בעל בנכסי אשתו לוקח הוי ולא מהדר אבל אי יורש הוי מהדר ולא דמי לאורתה דאמרינן אדעתא דארעא נחית היינו כגון שכתבה בחייו לאחד מיורשיו דומיא דזבנה ויהבה במתנה אבל יורש דממילא במקום המורישׁ קאי ומחזיר עכ"ל אבל התוספות כתבו לוקח הוי אפילו אי הוי יורש לא מהדר כדאמר זבנה אורתה וכו' אלא משום לא מהדרינן ליה נקטיה דאי יורש הוי מהדרינן ליה:

סעיף כו

הגבה אותה לוה וכו' גם זה שם פלוגתא דרב אחא ורבינא ופסקו הרי"ף והרא"ש כדקי"ל (פסחים עד:) דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל ולא הדרא משום דזבינא מעליא היא דהא מדעתא דנפשיה אגבייה ופרש"י אגבייה. בחוב כלומר אם לא שמוה בית דין למלוה ע"כ של לוה וקם ליה מעצמו ולא הטריחו לדין ואמר ליה טול קרקע זה בחובך נראה מדבריו דכל היכא דאטרחיה להביאו לב"ד אף ע"ג דמיד מתרצה ליתן לו קרקע בחובו שומא מיקרייא והדרא: כתב רבינו ירוחם בנ"ו ח"א על הא דאם הגבה אותה לוה מרצונו בלא שומת בית דין לא מהדרינן ליה מכל מקום אם בא בעל חוב מאוחר אינו יכול לומר לו משעת המכר נמחל שיעבודך והרי הוא כמו שלקחת אותה במעות ושטר שלי מוקדם ממקחך ואטרוף אותה כי לגבי זה שיעבודו קיים כאילו גבה אותה בב"ד וכן אם בא ב"ח מוקדם וטרף אותה ממנו חוזר וגובה משאר נכסי הלוה מזמן שטר חובו עכ"ל:

סעיף כז

כתב הר"מ קנו מידו וכו' כתב בעה"ת בשער ג' דהכי מסתברא ובפרק המפקיד כתב נמוקי יוסף שכך כתבו הרשב"א והרנב"ר בשם הרמב"ן ז"ל:

סעיף כח

היתה השומא בטעות וכולי עובדא פרק המפקיד (שם) ופסק רב נחמן דמהדרא אפדנא למריה ופריך למימרא דסבר רב נחמן שומא הדרא ומהדרינן שאני התם דשומא בטעות הואי דהא הוי כיפי מעיקרא דאפילו כי אמרינן דשומא לא הדרא בכה"ג אמרינן דהדרא השתא דקי"ל דשומא הדרא בכה"ג אפי' זבנה אורתה הדרא וכ"כ הרא"ש ופשוט הוא וכתב נ"י בשם ה"ר מאיר והרנב"ר דבין נמצא הדבר ברשותו בין נאבד כיון שמצאה ומחזירו בעין הוי שומא בטעות אע"פ שלא היה נראה כן מפרש"י והר"ח ז"ל: וה"ה נמי אם שמוה וכו' כך כתב בעל התרומות בשער ג' ולמדה מעובדא דכיפי שכתבתי בסמוך דאמרינן דכיון דשומא בטעות הואי הדרא וה"נ הויא שומא בטעות והדרא. ומ"ש אבל אם העשיר אח"כ אינו יכול לכופו שיחזור ויקחנה ג"ז כתב בעה"ת בשער ג':

סימן קד

סעיף א

מי שיש עליו בעלי חובות וכו' זה פשוט בכמה מקומות: ומ"ש רבינו אפילו אם הגיע זמן הפרעון של המאוחר קודם וכו' כ"כ הרשב"א בתשובה סימן אלף וקי"א וכ"כ בעל התרומות בשער ס"ה וכתב עוד והא דגרסינן בפ"ב דפסחים (ל:) ב"ח רבא אמר מכאן ולהבא הוא גובה וקי"ל כוותיה ה"מ לענין מלוה דזבין נכסיה דלוה קודם דמטא זמן הפרעון אבל זמן שיעבודו כ"ע לא פליגי דאי איתא בקנין משעת דקנו מיניה ואם איתא בשטר בלא קנין מכי מטא שטרא לידיה עכ"ל. וגם רבינו ירוחם כתב בנ"ו ח"ח אם כתב למלוה מאוחר שיפרע ממנו כל זמן שירצה לא מהני תנאה והמוקדם קודם כ"כ רב האי בתשובה עכ"ל:

סעיף ב

ואם קדם המאוחר וכו' בפרק מי שהיה נשוי (כתובות צד.) אוקי שמואל פלוגתא דבן ננס ורבנן בב"ח מאוחר שקדם וגבה דלרבנן מה שגבה לא גבה ולבן ננס גבה ורב נחמן אוקמה דלכ"ע מה שגבה לא גבה ופסקו הרי"ף והרא"ש דלא גבה משום דלרב נחמן לכ"ע דינא הכי ואפילו שמואל דאמר דפלוגתא היא הא אמר דלרבנן מה שגבה לא גבה ויחיד ורבים הלכה כרבים וכן דעת הרמב"ם פ"ב ממלוה וכן פסק הרשב"א בתשובה. וכתב ה"ה שקצת גאונים ראשונים פסקו מה שגבה גבה אבל ר"ח ורבינו האי כשיטת הרי"ף וכן הסכים הרמב"ן ומ"מ אם גבה ב"ח מאוחר בינונית והניח זיבורית אצל ב"ח מוקדם מה שגבה גבה וכ"כ הרשב"ם בהניזקין מהכרח הסוגיא וכ"כ הר"ן במי שהיה נשוי בשם הרשב"א : ומ"ש רבינו ואם מכרם קודם שהספיק וכו' וכ"כ בעל התרומות בשער מ"ג בשם הרמב"ן: ומ"ש ואם מכרה לעכו"ם וכו' ג"ז שם וז"ל אם מכרה לעכו"ם

או למי שאינו ידוע וא"א להוציאה ממנו לעולם חייב הוא לשלם מדינא דגרמי לפי שהזיק שיעבודו של חבירו: כתב הר"ן בפרק הכותב אפי' תפיסה דלאחר מיתה בכל מקום מהניא לדידן דמטלטלי דיתמי משתעבדי לב"ח וב"ח מאוחר שקדם ותפס זכה בהן ואין ב"ח אחר מוציא מידו אפילו לחלוק עמו לפי שזכה זה בתפיסתו והו"ל כאילו גבה ומה שגבה במטלטלין גבה שאין דין קדימה במטלטלין אא"כ שיעבדן אגב קרקע עכ"ל: כתב הרא"ש בכלל פ' סימן ב' דעבדים דין מטלטלין יש להם ואין בהם דין קדימה שאם קדם בעל חוב וגבה מה שגבה גבה כדאסיקנא בפ' יש נוחלין (קנח.) אין גובין מהעבדים ופרשב"ם דלענין לגבות ממטלטלים דיתמי קאמר דלגבי ב"ח עבדי כמטלטלי דמי דאין ב"ח סומך אלא על הקרקעות שאין יכולים ליאבד ולא לזוז ממקומם אבל עבדים לא סמכא דעתיה. ובכלל הנזכר סי' ט"ז כתב שאם שיעבד עבד אגב קרקע דינו כקרקע אפילו עשה עבדו אפותיקי ומכרו ב"ח גובה ממנו כדאיתא בפ"ק דב"ק (יא:) וכתבו רבינו בסי' קט"ז: כתוב בתשובת מיימונית דספר משפטים סי' מ"א על מי שיש עליו חובות ואין לו כדי לפרוע לכולם נ"ל דאין הדיין יכול לכופו לפרוע לאחד מהם ממטלטלי ודיינא דמיזדקיק לחד מינייהו ומפיק מלוה לאו שפיר עבד ודאי אי תפיס איהו גופיה לא מפקינן מיניה במטלטלין אבל אנן לא מזדקקינן ליה לאתפוסי לחוב לאחרים עכ"ל ותמהני על דבריו שאם אחד מהב"ח במ"ה יפסידו האחרים ולא יכופו אותו ב"ד שיפרעם עד שיבא אותו האחד ולקתה מדת הדין ועוד דאם כן לא לישתמיט חד מהפוסקים לכתוב כן הילכך נראה דליתיה להיא תשובה אלא אם אין תובעו אלא אחד כופין אותו לפורעו (ג): וכתב בתשובה שבסוף חזה התנופה ראובן ושמעון ולוי היה לכל אחד לבדו חוב על עכו"ם אחד וכל אחד מהם שלח האינטריגאדו"ר לבית הנכרי הזה ומשכן אותו ואין אנו יודעים מי היה המוקדם באותו אינטריגא זולתי על פי העכו"ם הממשכן ולא היה באותו משכון כדי לפרוע לכולם וכל אחד טוען שזה הממשכן משכן זה המשכון תחלה בעדו והמשכון אינו תחת יד שום אחד מהם כל מי שיאמר העכו"ם שהוא ראשון שמשכן תחלה בעדו זכה במשכן ההוא כי גם סופרי העכו"ם שהולכים עמו ממונים על זה מפי המלך ודינא דמלכותא דינא ולכך הוא נאמן בכל מה שיאמר בנדון זה אחר שאין לנו מקום לדעת אמיתת הדבר בעידי ישראל: כתב הרשב"א בתשובה ראובן לוה משמעון וחזר ולוה מלוי ונתרעם מראובן בב"ד והשביעוהו ב"ד שכל מה שירויח יתר על מזונותיו שיפרע ללוי כיון שנשבע כן גלי בדעתיה שחזר בו מהראשון וללוי משתעבד לשמעון לא משתעבד ותדע דהא לוה ולוה כשלוה משני לא חזר בו בפירוש מראשון אלא מן הסתם משתעבד בין לראשון בין לשני ועיין בתשובת הרא"ש שכתב

רבינו בסי' צ"ט: כתב רבינו בסימן קי"ז אפילו עשה אפותיקי מפורש לראשון אין בהם דין קדימה:

סעיף ג

שאלה לא"א ז"ל ששאלת ב"א שגבה חובו וכו' סוף כלל פ' וסוף כלל י"ח ועיין בתשובת הריטב"א שכתבתי בס"ס ק"א:

סעיף ד

במטלטלין אין בהם דין קדימה וכו' יתבאר בסמוך: כתב הרשב"א בתשובה בח"א סימן אלף כ"ה אם באו ב"ד למכור כדי לפרוע לשמעון מוכרין ואין נמנעין מחמת חובו של לוי ויהודה לפי ששמעון קודם להם ואחריות מכירה זו על הלוה וכדאמרינן בפר' אלמנה ניזונת (כתובות ק.) בית דין דזבין אחריותא איתמי וכשימכרו ב"ד יכתבו ללוקח שמכרו כדי לפרוע לשמעון מחמת חוב כן וכן שהיה חייב לשמעון שזמנו כן וכן ואע"פ שלא הגבו גוף הקרקע לשמעון כל שמכרו מחמת גביית חוב שמעון הרי הוא כאילו זכות שיעבודו של שמעון קיים על קרקע זו דגרסי' בירושלמי פרק אלמנה ניזונת גבי מוכרת וכותבת סתם וכך כחה יפה בא מלוה על פה אומרת למזונות מכרתי בא מלוה בשטר אומרת לכתובה מכרתי אלמא כל שלוקח מב"ד או מאלמנה כדי ליפרע ממנו כתובה או מלוה שזמנן קודם הרי הוא כאילו שיעבודא של מלוה ראשונה עדיין קיים על אותו קרקע מזמן מלוה ראשונה שאין הפרש בין שהגבו לשמעון עצמו גוף הקרקע בשומא בין ששמו ומכרו לאחרים מחמת חובו ואם רצה שמעון יגבו לו ב"ד קרקע בחובו ואחריותו על הלוה ויחזור הוא וימכור לאחרים אבל אם ימכור הלוה בעצמו כדי להגבות לשמעון בהא ודאי אם באו לוי ויהודה לגבות ולא יספיקו להם שאר נכסים של לוה חוזרין הם וגובים מלוקח זה עכ"ל. דין דשייך לב"ח מוקדם ומאוחר בתשובת הרא"ש כלל ל"ח סי' ז': כתוב במישרים נכ"ו ח"ג לוה ולוה והניח מטלטלין כדי ספוק אחד מהם בין שהיו לו תחלה בין שקנאם לאחר שנתחייב לשניהם יחלוקו בשוה דתקנת הגאונים דמטלטלי דיתמי משתעבדי לב"ח וכן במטלטלי לא שייך דין קדימה ואפילו שייך הוא כאילו שניהם שוים מיום אחד ואם כן מי שמת והיו עליו כתובת אשה וב"ח והניח מטלטלין לב"ח נותנין אפילו הוא מאוחר עכ"ל. מי שמת והניח מלוה או פקדון ויש עליו כתובת אשה וב"ח או שני ב"ח עיין בפרק הכותב:

סעיף ה

כתב עוד בסי' תתקי"ד שאלת ראובן לוה משמעון מנה בע"פ בשנה ראשונה של שמטה וחזר ולוה ממנו מנה בשטר בשנה שלישית ולוה מלוי מנה בשנה שניה ושעבד לו נכסיו שקנה ושיקנה מטלטלי אגב מקרקעי ומת ראובן ופרעו היתומים לשמעון מעות ועכשיו

תבע לוי לשמעון וטען שמלוה שלו קודמת בגוביינא לפי שהיא קודמת בזמן למלוה שבשטר של שמעון ואף על פי שמלוה על פה שיש לשמעון קודמת בזמן מלוה שבשטר המאוחרת קודמת בגוביינא: תשובה מלוה על פה ומלוה בשטר וזמן מלוה ע"פ קודם מלוה ע"פ קודמת לגבות מבני חרי וכ"כ רבי' האי ויש ראיה לדבריו והילכך שמעון זה אם בא לגבות מהקרקע עד כדי אותו מנה שבע"פ שקדם בזמן גובה אבל אם בא לגבות מהמטלטלין שנפלו לפני היתומים לוי קודם משום דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לב"ח והילכך לא נשתעבדו למלוה על פה של שמעון ונשתעבדו למלוה שבשטר של לוי לפי שכתב לו ראובן בפירוש ואגב מקרקע ואף על פי שמתקנת הגאונים מטלטלי דיתמי נמי משתעבדי לכל ב"ח לא אתיא תקנת הגאונים ואפקא מדין מלוה שבשטר דנשתעבדו לה מדינא ואלא מיהו דוקא במטלטלין ידועים דראובן אבל אלו שפרעוהו במעות מה שגבה גבה ואפילו לדברי מי שסובר שמלוה על פה אינה מוציאה מידי משועבדים דמלוה שבשטר כאן שקדמו היתומים ופרעו לשמעון במעות א"א ללוי להוציאם מיד שמעון אלא א"כ יש לו עדים שאותם המעות בעצמם היו מראובן אבל אם אין לו עדים בכך אי אפשר לפי שיכול שמעון לטעון שמא אותם מעות של יתומים עצמם היו או שמא מכרו משל אביהם והביאו מעות ופרעו לי ושטרי חוב שמסרו יתומים לשמעון מחמת שטרו המאוחר אם נתחייבו אותם ב"ח לראובן אחר שלוה הוא מלוי ושמעון אפילו לפי טענתו א"א לו לזכות באותם חובות אלא במחציתן שהרי הוא כלוה ולוה ואחר כך קנה דקי"ל דיחלוקו ועוד שטענתו של לוי בטלה מעיקרא שאפי' נתחייבו אותם ב"ח לראובן קודם שלוה אין ללוי בהם דין קדימה ואע"פ שכתב מטלטלי אגב מקרקעי מפני שנכסי הלוה המשועבדים למלוה אינם של מלוה ואינם בכלל נכסיו סתם ועוד שאפי' שיעבדם לו בפירוש לא עשה כלום שהשטרות אין גופן ממון ושיעבוד אינו משתעבד אגב קרקע ואי משום נכסי הלוה אפילו גבה אותם לבסוף בשעה ששיעבדם עדיין לא גבה אותם וקי"ל כרבא בפרק כל שעה דמכאן ולהבא הוא גובה וא"ת והלא שטרות איקרו נכסי וא"כ זה ששיעבד כל נכסיו מטלטלי אגב מקרקעי שטרותיו בכלל וקי"ל דשטר נקנה בכתיבה ואגב לא היא דאפי' את"ל דכי היכי דתקנו מכירה ומתנה בשטרות ה"נ תקנו שיעבוד מ"מ צריך למיכתב קני לך הוא וכל שיעבודא דאית ביה וכאן לא כתב לו כן עכ"ל. וכתב עוד אם היה ראובן קיים והיתה לו מלוה ביד אחרים והגיע זמן אותה מלוה ובאו שמעון ולוי לגבות בית דין מוציאים מיד הלווים ונותנים לאלו מחצה על מחצה כמו שאמרנו מדרבי נתן והוא שהגיע זמנה וה"ה אפילו כשמת ראובן ונפלו נכסיו לפני היתומים שמוציאין מיד הלוה ונותנים לאלו ואף על פי שאמרו יתומים שגבו קרקע

בחובת אביהם אין ב"ח חוזר וגובה מהם וטעמא משום דחובת אביהם שנפלה להם דין מטלטלי דיתמי אית ליה ולא משתעבדי לב"ח הכא שאני ששיעבד ראובן אביהם לשמעון ולוי מטלטלין בפירוש וכל ששיעבדן בפירוש ואפילו שלא באגב ואפילו שנפלו לפני יתומים ב"ח גובה מהם דהא טעמא דעשה שורו אפותיקי ומכרו שאין ב"ח גובה ממנו היינו משום דלית ליה קלא הא לגבי יתומים טעמא דלית ליה קלא לא מעלה ולא מוריד וטעמא דמטלטלי דיתמי דלא גבי ב"ח מינייהו היינו משום דסתמא דמילתא אין דעת המלוה סמוכה עליהם אבל כאן שפירש לו מטלטלין איגלי דדעתיה עילוייהו והילכך גובה מהם ואלא מיהו בין ראובן הלוה בין היתומים שגבו ופרעו לב"ח מאוחר או אפילו לא גבו אלא שמסרו והקנו לו השטר חוב מה שעשו עשוי מפני כמה טעמים חדא שכבר אמרנו דאגב זה שכתב לא מעלה ולא מוריד לגבי השטרות והילכך הו"ל השטרות כמטלטלין דעלמא שלא שיעבדו באגב שאפילו שיעבדו בפירוש ואפילו עשאו אפותיקי ומכרם אין ב"ח חוזר וגובה מהם וכ"ש כשגבה אותם ב"ח מאוחר ועוד דהו"ל נכסים שקנה ראובן לאחר שלוה והו"ל כלוה ולוה ואח"כ קנה דקי"ל דשיעבוד שניהם שוה בהן כדאמרן והילכך מי שקדם וגבה מה שגבה גבה ואפילו למ"ד בעלמא ב"ח שקדם וגבה מה שגבה לא גבה הכא מודה שאין כאן ב"ח מאוחר לגבי נכסים אלו אלא ב"ח שזמנם ושיעבודם כאחד והילכך מי מהם שקדם וגבה מה שגבה גבה עד כאן לשונו: ומ"ש בתשובה זו דמלוה ע"פ מוקדמת למלוה בשטר מלוה על פה קודמת יתבאר בסמוך שיש חולקים בזה:

סעיף ו

שיעבד לו מטלטלי וכו' פרק מי שהיה נשוי כתבו הרי"ף והרא"ש וה"מ דב"ח שקדם וגבה מה שגבה לא גבה במקרקעי אבל במטלטלי מה שגבה גבה דלית בהו דין קדימה משום דלית להו קלא כדאמר רבא (בבא קמא מא:) עשה שורו אפותיקי ומכרו אין ב"ח גובה ממנו משום דלית ליה קלא עד כאן לשונו וכן פסק הרמב"ם בפכ"ב מהלכות מלוה ובפרק חזקת (בבא בתרא מד:) בשמעתא דאומן אמר רבה אי אקני מטלטלי אגב מקרקעי גבי מקרקעי וגבי מטלטלי וא"כ הא דעשה שורו אפותיקי בדלא אקני לב"ח מטלטלי אגב מקרקעי היא דאילו אקני ליה ודאי יש בו דין קדימה שדינו כקרקע הילכך אם קדם ב"ח מאוחר וגבה מה שגבה לא גבה וכ"כ ה"ה בפרק הנזכר וכ"כ הרא"ש בכלל פ' סימן ג' וכ"כ הר"ן בפרק מי שהיה נשוי והרשב"א סימן אלף וח' ובסמוך יתבאר דהיינו דוקא במטלטלין שנתברר בעדים שהיו בידו קודם שלוה מהשני ועיין בר"י נכ"ו ח"ג: כתוב בתשובות להרמב"ן סימן ס"א אם לא כ' מטלטלי אגב מקרקעי ובא ב"ח מאוחר

וקדם וגבה מטלטלין אם עמד הראשון ותפסן ב"ח המאוחר שקדם וגבה מוציא אותם בב"ד מידו ואם באו שניהם כאחד לגבות ממטלטלין דלוה נותנין לראשון ואין לב"ח מאוחר במקום המוקדם כלום משום דקי"ל שיעבודא דאורייתא ואפילו במטלטלי אית דינא דקדימה כל שהם ביד הלוה לא אמרו שאין להם קדימה אלא לגבי לקוחות או שגבאן ב"ח מאוחר וטעמא משום דלית להו קלא כדאמרינן בפרק חזקת גבי עשה שורו אפותיקי ומכרו עכ"ל: ומ"ש ואם קדם המאוחר וגבה מעות וכו' עד לפי ראות עיני הדיין הם דברי בעה"ת בשער מ"ג. וז"ל אם גבה מלוה שני מעות בעין אע"פ שכ' הלוה למלוה ראשון אגב ודאקנה זכה בהם המאוחר שגבאן דלעולם לא תמצא ענין מעות אלא בענין לוה ולוה וקנה שפסקנו שזכה התופס בהם אף על פי שהוא אחרון דכיון שאין בירור למעות מתי באו ליד הלוה מחזיקינן להו בלוה ולוה וקנה דלעולם אין בירור למעות בעדים מתי באו ביד הלוה וכיון דתפס זכה בהם שהרי אין סימן למטבע ולא שום בירור שיוכלו לומר העדים אנו ראינו את אלו ביד הלוה וברור לנו שאלו הם והילכך אף על פי שהמטבע נקנה באגב מ"מ חזר דינו כלוה ולוה וקנה שזכה כהם התופס בין אחרון בין ראשון מיהו אם יכול להתברר בעדים הדבר זכה הראשון והכל לפי מראית הדיין עכ"ל וכן כתבתי בסמוך בשם תשובת הרשב"א: ומתוך זה יתבאר לך שמה שכתב רבינו שיעבד לו מטלטלי אגב מקרקעי אז דינם כמקרקעי ואם קדם המאוחר וגבה מוציאין מידו היינו דוקא במטלטלין שנתברר בעדים שהיו בידו קודם שלוה מהשני אבל אם לא נתברר כן בעדים מחזקינן להו בלוה ולוה וקנה דקי"ל בפרק מי שמת דיחלוקו ואם קדם השני וגבה זכה כמו שיתבאר בדברי רבינו בסמוך ושים עינך ולבך בזה שכמה גדולים ראיתי שטעו בו: דינים דשייכי לסימן זה עיין בסימן ס' ובסימן קי"ב: : כתב הרשב"א שאלת ראובן העמיד לוי בדין וטען שלוי זה קנה מטלטלין משמעון המשועבדים לו אמר לוי מנין אתה יודע זה הראיה שמוכרם או נתנם לי איני זקוק להשיב על טענת ספק טען ראובן איני זקוק לברר אלא אני אומר זה בברי. תשובה הדין עם לוי שאין אדם זקוק להשיב לדברים אלו אלא על טענת ברי וצריך הוא לומר היאך הוא ברי וגם הב"ד אינם רשאים לקבל טענת טוען ונטען עד שיבררו טענותיהם אלא אם ירצה ראובן יחרים חרם סתם כל מי שיש בידו מטלטלין של שמעון שמכרם או נתנם או הפקידם בידו מזמן ששיעבד נכסיו לזה שיבא ויודה בפני ב"ד עכ"ל:

סעיף ז

והא דבמקרקעי שייך קדימה וכו' בסוף מי שמת (בבא בתרא קנז.) איבעיא לן אי כתב דאקני ולוה ולוה ואח"כ קנה לקמא משתעבד או לבתרא משתעבד ואסיקנא דיחלוקו

ופרשב"ם יחלוקו כל אחד לפי מעותיו דבבת אחת נשתעבדו להם שהרי אחר שתי ההלואות קנאם ובאותה העת שקנאם מיד נשתעבדו לשניהם שאין דין קדימה לאחד מהם וכ"כ הרמב"ם בפ"כ ממלוה הקרקעות שקנה אחר שלוה מבעלי חובות אע"פ שכתב לכל אחד מהם מה שאני עתיד לקנות משועבד לך אין בהם קדימה אלא כולם שוין וכל שקדם וגבה זכה אע"פ שהוא אחרון וכתב ה"ה זה איננו מבואר בגמרא בביאור אבל נראה בטעמו שלא אמרו אלא ב"ח מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה אבל בשוים כגון כאן ששיעבודן שוה דברי הכל מה שגבה גבה. וכ"נ מדברי הרי"ף בפרק הכותב גבי לב"ח יהבינן לאשה לא יהבינן וכן הסכים הרשב"א לדברי רבינו ומהטעם שכתבתי עכ"ל וכתב ה"ה בשם הרשב"א דמהכא שמעינן לשיעבוד דכל שלא קנה יכול לחזור בו דאי לא לקמא משתעבד ולא לבתרא דאי אינו יכול לחזור בו כשם שאינו יכול לחזור בו בכל כך אינו יכול לחזור במקצת וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ו חלק ג':

סעיף ח

לוה וכתב לו וכו' כך כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה זה מבואר שם בפרק מי שמת שלא אמרו אלא כששתי ההלואות קודמות לקנייה וזה פשוט: (ב"ה) ולכאורה משמע מפשט לשון הרמב"ם שאם לוה וכתב לו דאקני וחזר ולוה מאחר ולא כתב לו דאקני ואח"כ קנה נכסים יחלוקו אבל מדברי הרא"ש בפ"ק דב"מ (יד:) גבי ב"ח גובה את השבח משמע דבהא נמי לקמא משתעבד ולא לבתרא שכתב ופעמים נוטל כולו כגון שכתב למלוה דאקנה ולא כתב ללוקח דאקנה וכ"כ בסה"ת שער מ' ואין לומר שהרמב"ם חלוק בדבר דא"כ לא הוי שבק בעה"ת מלהביא סברת הרמב"ם כמנהגו הלכך צ"ל דסבר בעה"ת דהרמב"ם חדא מינייהו נקט וה"ה לאידך ואע"פ שבספר צרור הכסף כתב והיכא שכתב לראשון דאקנעה? ולשני לא כתב דאקנה וקנה אחר ב' ההלואות גם השיעבוד הוא לשניהם כשנמצא בידו אבל כשמכר הקרקע לאחרים לשני אינו משועבד כי יאמרו הלקוחות כשלוה ממך לא נשתעבד לך זה הקרק ואל תאמר הואיל וכתב לראשון דאקנה דיגבה קודם אע"פ שהם ביד הלוה דהואיל ואחר ההלואות קנה ונמצאו בידו לשניהם משתעבד וכ"כ הרמב"ם דכתב לראשון דאקנה וקנה ואח"כ לוה ראשון גובה קודם משמע דוקא בכי האי גוונא הא כשקנה אחר ההלואות שניהם שוים עכ"ל נראה לי כיון דהרא"ש ובעה"ת מסכימים לדעת א' והרמב"ם אפשר דלא פליג עלייהו הכי נקטינן :

סעיף ט

היו עליו ב"ח הרבה וכו' משנה פרק מי שהיה נשוי (כתובות צג:) היו כולן יוצאות בשעה אחת ואין שם אלא מנה חולקות בשוה וכתב הרי"ף בהכותב דלא אמרינן שתי שטרות היוצאים ביום אחד שודא דדיינא אלא במתנות ומכירות אבל בהודאות והלואות אפילו שמואל מודה דיחלוקו. וכתב הר"ן פרק מי שהיה נשוי דאפילו לוה מזה תחלה וכתב

ומסר לו ואח"כ כתב ומסר לאחר אפילו הכי חולקין לפי שאין שיעבוד השטר חלה אלא משעה שמוכיח מתוכו דהיינו מסוף היום דהא שטר דכתיב ביה ניסן סתמא אינו טורף מן המשועבדין אלא בסוף ניסן כדמוכח בסמוך ואפילו באו עדים שבראש החדש לוה שהרי אינו טורף מהמשועבדין אלא בשביל קול השטר ואין לו קול אלא מן הזמן שמוכיח מתוכו וכ"ת לגבות מבני חרי מיהא לימא שודא דהא לבני חרי הרי זה שלוה ממנו תחלה זכה ליתא דכיון שזמנו של שטר אינו ניכר מתוך השטר הוה ליה כמלוה על פה ומלוה ע"פ לית בה דין קדימה הילכך בשטרי הודאות והלואות ודאי חולקים אלא אם כן הם שטרי הקנאה דמשעת קנין שעביד נפשיה ובהנהו לא אירי הכא דבהנהו לכולי עלמא עבדינן שודא דהא לא שייכא חלוקה אלא בשהקנה לשניהם כאחד דהויא מילתא דלא שכיחא אבל רבינו חננאל סובר דאפילו בהודאות והלואות אמרה שמואל וקי"ל כוותיה וכן דעת הרב בעל העיטור והראשון עיקר עכ"ל והרא"ש הסכים ג"כ לדברי הרי"ף וכן דעת הרמב"ם פרק כ' ממלוה שכתב שטרות שזמן כולן יום אחד או שעה אחת במקום שכותבים שעות כל שקדם מהם וגבה בין קרקע בין מטלטלים זכה וכתב ה"ה שכתב הרמב"ם כל שקדם וגבה זכה כפי הדרך הנזכר למעלה בשיעבוד דאקנה שלא אמרו אלא ב"ח מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה אבל בשוין כגון כאן ששיעבודן שוה דברי הכל מה שגבה גבה כך נראה מדברי הרי"ף וכן הסכים הרשב"א:

סעיף י

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם וכן הדין בלוה ולוה ואח"כ קנה שאין בהם דין קדימה וכו' בפ' כ' ממלוה כתב דין זה אע"פ שאינו מכוון ממש כלשון שכתב רבינו בשמו וכתבתיו בסמוך וז"ל הרא"ש בפרק הכותב כתב הרמב"ן לוה ולוה ואח"כ קנה דאמרינן חולקין אם קדם אחד מהם ותפס הכל אין מוציאין מידו לפי שלא אמרו חכמים אלא ב"ח מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה ואף בזו נחלקו אבל בששניהם שוים לכולי עלמא אין מוציאין מידו וכן משמע מתוך דברי רב אלפס וה"ר יונה כתב הא דאמרינן אם לוה ולוה ואח"כ קנה חולקין וכן בכל המקומות שאמרו בתלמוד חולקין אם קדם האחד וגבה מה שגבה גבה ואע"ג דאמרינן ב"ח המאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה ה"מ מאוחר אבל זה שיש בו זכות קצת מה שגבה גבה ודוקא כשגבה בבית דין שהגבוהו ב"ד קודם שידעו שהיה שם ב"ח אחר אבל אם גבה מעצמו אפילו על ידי שומא דליכא למימר מאן שם לך מה שגבה לא גבה והביא ראיה לדבר ונראין דבריו במקרקעי אבל במטלטלי מה שגבה גבה אפילו שלא בב"ד כדאמרינן לעיל בפרקין לרבי טרפון בפירות תלושין עכ"ל וכתב רבינו ירוחם בנ"ו ח"א שהרמ"ה כתב כי בכל ענין מה שגבה גבה ומתוך ל' זה

ושהעתקתי יתבאר לך דלהרמב"ן ז"ל אפילו שלא בב"ד נמי וכן נראה פשט דברי הרי"ף והרמב"ם שסתמו ולא חלקו וכתב ה"ה בפרק הנזכר שהרשב"א הסכים לדברי הרמב"ם והשתא כיון דכל הני רבוותא קיימי בחדא שיטתא כוותייהו נקטינן ודלא כמו שכתב נ"י בס"פ יש נוחלין בשם קצת מפרשים דאם תפס טפי מפלגא מפקינן מיניה: ומ"ש רבינו ובספר אבן העזר פירשתי דין אשה וב"ח שקדם המאוחר בסי' ק"ב ועיין בכלל פ' סי' א': מצאתי כתוב שאלה לרב אלפס ראובן נשא לאה וכתב לה נדוניא דהנעלת ליה כך וכך והיו מוחזקים על חצר ראובן בתורת משכונא ואח"כ לוה ראובן משמעון בשטר ואחר כך משכנו ראובן ולאה אותו חצר שנכתב עליו הנדוניא ליהודה ונפטר ראובן והניח קרקעות והיה מן הדין שתגבה תחלה מהקרקעות משום שכתובתה קודמת וכשבקשו השמאים לשום אותו חצר על לאה ולהפחית ממנו דמי המשכונא שיש עליה ליהודה ויקנו השאר ללאה אמר שמעון אינו מן הדין כן אלא ישומו השמאין כל החצר של לאה והיא תתן ליהודה דמי המשכונא משלם משום שהיא משכנה החצר ליהודה: תשובה ראינו שהדין עם שמעון שישומו כל החצר על לאה והיא תפרע משלה דמי המשכונא משום שלאה קודמת בשיעבוד ואין לשמעון בנכסי ראובן כלום עד שתגבה לאה כל מה שיש לה ושטר המשכונא היא חוב עליה ועל בעלה ושטר שמעון קודם לשטר יהודה הלכך לאחר שתטול לאה כל מה שיש לה רואים אם נשתייר מנכסי ראובן כלום גובה מהם שמעון כל מה שיש לו ואם נשתייר אחר שיגבה שמעון גובה ממנו יהודה דמי חצי המשכונא וגובה חצי הנשאר מלאה מפני שנשתתפה בה עם ראובן ע"פ מה שאמרו בתלמוד א"ר שותפין אחראין זה על זה כלומר מי שנמצא מהשותפין גובין ממנו הכל ואם לא נשתייר מהנכסים כלום לאחר גביית לאה גובה יהודה מלאה חלק בעלה כמו שאמרנו ואין לשמעון כלום ואין לו לחזור על יהודה ולגבות ממנו לפי שיהודה לא גבה כלום מנכסי ראובן אלא מנכסי לאה עכ"ל :

סעיף יא

היו בעלי חובים זמנם שוה וכו' וכן בעלי חובים שאחד מהם קדם לחבירו וכו' בפרק מי שהיה נשוי (כתובות צג.) תנן שלשה נשים כתובה של זו מנה ושל זו מאתים ושל זו שלש מאות ואין שם אלא מנה חולקות בשוה היו שם מאתים וכו' היו שם ש' וכו' ופירש"י של זו מנה וכו' ושלשתן נחתמו ביום אחד דאי בתלתא יומי הקודמת בשטר קודמת בגבוי ותניא בגמרא זו משנת ר' נתן רבי אומר אין אני רואה דבריו של רבי נתן באלו אלא חולקות בשוה וכתבו התוספות פר"ח קי"ל בהא הלכתא כרבי וא"א להעמיד בזמן שיש שם ש' שיחלקו בשוה בעלת ק' ק' ובעלת מאתים ק' ובעלת ש' ק' לפי שמדת

הדין לוקה בזה אלא העמדנו דברי רבי שאמר שחולקות בשוה כל מנה ומנה נוטלת בשוה הילכך כל עזבון המת חולקים לו' חלקים של ק' נוטל חלק אחד ושל ק"ק ב' חלקים ושל ש' ג' חלקים וכל אחת נוטלת לפי מעותיה עד שתפרע כל כתובתה כי זה הדין דין צדק והביא ראיות לדבריו ורש"י פירש אין אני רואה דבריו של רבי נתן דהכא טעמא משום שיעבוד הוא וכל נכסיו אחראין לכתובתה הילכך שלשה המנים משועבדים לבעלת מנה כשאר חברותיה עד שתגבה כל כתובתה לפיכך חולקות בשוה והרי"ף האריך בפי' שמועה זו והעלה דהלכה כרבי ופי' כפירש"י והרא"ש דחה ראיות ר"ח והסכים לדברי רי"ף והרמב"ם פ"כ ממלוה כתב כדברי הרי"ף וכתב בסוף דבריו ויש מן הגאונים שהורה שחולקים לפי ממונם ופרק י"ז מהלכות אישות כתב הרמב"ם דעת הרי"ף סתם בלי שום חולק וגם בפכ"א מהלכות מלוה סתם דבריו כדרך זו וכתב ה"ה בפ"כ ממלוה שלדעת הרי"ף הסכימו מרבוותא האחרונים ז"ל ורבינו הביא דעת אחרת מהגאונים שיש שהורה שחולקים לפי ממונם ומכל מקום לענין מעשה כדברי הרי"ף אנו עושים ומפיו אנו חיים וכן נראה מדברי רבינו פכ"א עכ"ל והכי נקטינן כתב בעה"ת בשער מ"ג מסתבר שבכל מקום שאנו דנין בזה יחלוקו או שזה הראשון הזוכה בנכסים ישבע תחלה שאינו נפרע מחובו ואף שיש נאמנות בשטרו לדעת הרי"ף דלא מהני נאמנות במקום שחב לאחרים עכ"ל וכ"כ בתשובת מיימון דספר משפטים סימן מ"א וכ"כ הרא"ש בפרק נערה שנתפתתה והביא ראיה לדבר (ז):

סעיף יב

מי שהוציא שני שטרי חובות וכו':

סעיף יג

ואם יש מלוה בשטר וכו' תשובת רבינו האי ותשובת הרי"ף שהוא חולק על רבינו האי כתבה בעל התרומות בשער ס"ה וכתב הר"ן ריש מי שהיה נשוי בשם הרמב"ן שכל מי שאינו טורף מן הלקוחות אינו גובה מנכסים משועבדים למלוה בשטר ונ"מ למלוה ע"פ מוקדמת ומלוה בשטר מאוחרת דלמלוה בשטר יהבינן למלוה ע"פ לא יהבינן וכ"כ הרי"ף בתשובה וכתב כמה ראיות על זה והרשב"א דחאם ודברי הרי"ף נראים עיקר מיהו דוקא כשבאו לגבות מן הקרקעות אבל מטלטלי אפילו מלוה בשטר מוקדמת ומלוה ע"פ מאוחרת אם באו לטרוף כאחד חולקים לפי שאין דין קדימה במטלטלין ואם באה מלוה על פה וגבתה מה שגבתה דכל שאין בו דין קדימה מה שגבה גבה עכ"ד הר"ן וכבר נתבאר בסי' זה דכי אמרינן מה שגבה גבה אי בעינן שיגבה בב"ד או לא וה"ה כתב פ"ב ממלוה שנראה מדברי הרמב"ם שסובר כרבינו האי שאין חילוק בין מלוה בשטר למלוה ע"פ אלא כל הקודם זכה ודעת הרשב"א כדעת רבינו עכ"ל : (ב"ה) ולענין הלכה

כיון דהרמב"ם דסוגיין דעלמא כוותיה בדיני משמע דסבר כרבינו האי והרשב"א נמי סבר כוותיה הכי נקטינן:

סעיף יד

אבל מלוה על פה מוקדמת וכו' זה פשוט בטעמו שהרי נשתעבדו נכסיו למלוה ראשונה ושוב אין מלוה על פה מפקעת שיעבודא אבל הר"ן כתב במי שהיה נשוי גבי שני שטרות היוצאים ביום אחד דמלוה על פה מוקדמת ומלוה ע"פ מאוחרת כשבא לגבות כאחד חולקין וצ"ע: עיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן זה בדיני מלוה ע"פ מאוחרת שקדמו היתומים ופרעוהו וחילק בין אם פרעוהו בקרקע לפרעוהו במטלטלי לפרעוהו במעות לפרעוהו בשטרות:

סעיף טו

כתב הראב"ד ראובן שלוה וכו' בע"ה בשער ס"א כתב שהשיב הראב"ד וז"ל ראובן לוה משמעון מנה בעדים ועשה לו כל נכסיו אחריות ומת והניח קרקע שוה מנה לבנו חנוך ובא חנוך לאחר מיתת אביו ולוה מלוי מנה בשטר וכתב לו כל נכסיו לאחריות הגיע זמן השטר ליפרע בא לוי לגבות אותו קרקע שהניח ראובן לבנו חנוך בא שמעון ואמר אני קודם שכבר היה משועבד לי בחיי אביו ומלוה ע"פ גובה מן היורשים אמר לוי שמא כבר פרעך אביו אמר שמעון תוך זמן היה או הודה בעדים בשעת מיתה שלא פרע לי אמר לוי ואף אם לא פרעך תחשוב כאילו מסרו לי חנוך בנו שהרי כתב לי חנוך שיעבוד עליו ומלוה ע"פ אינה גובה מהלקוחות אמר שמעון זו אינה טענה שהרי מחוסר גוביינא וצריך אדרכתא וצריך טירפא ואין זה מכירה ועדיין ביד היורש בנו הוא ואני מוקדם בשיעבודי חזר לוי ואמר עכ"ז אני אומר שמא חנוך בנו פרעך כשעבר הזמן ואף אם יאמר שלא פרע איני מאמינו כי הוא עושה עמך קנוניא להפקיע שיעבודי ואף בשבועה איני מאמינו מעתה יש לנו להעמיד קרקע בחזקת לוי אלא שישבע לשמעון שלא פרעו חנוך ונכתוב שטר על חנוך במנה שלוה ממנו אביו אם נודע שלא פרעו אביו מפני שהזיק שיעבודו של שמעון דקי"ל דדייניגן דינא דגרמי וכל שכן זה דקא משתרשי ליה שפורע חובו משיעבודו של זה ואם יטעון טוען ויאמר נראה מדבריך שאם לא יכול לבוא לוי בטענת פרעון של חנוך כגון שהוא עדיין בתוך זמנו של אביו בהלואתו של שמעון משמע שיקדום שמעון בזה הקרקע משום קדימת חובו והלא מלוה בשטר שיעבודא דאורייתא ומלוה ע"פ לאו שיעבודא דאורייתא כדאסקה ר"פ בב"ב (קעו.) דאמר הלכתא גובה מהיורשין שלא תנעול דלת בפני לווין ולא קאמר משום שיעבודא דאורייתא וא"כ היכי אתי שיעבודא דרבנן וקדים לשיעבודא דאורייתא נשיב ונאמר לטוען שלא עיינת יפה בדברינו גם לא הסכמתה בהלכה עם ה"ר יצחק דאיהו פסק כעולא דאמר (שם)

שיעבודא דאורייתא ואע"פ שאיני מסכים לדעתו שאני אומר דר"פ ודאי שיעבודא לאו דאורייתא ס"ל מעתה כבר חזקנו טענת הטוען עלינו לומר מדברינו נושבנו דבמלוה על פה ליכא שיעבודא דאורייתא נשיבהו ונאמר דר"פ ס"ל כרבא דאמר (שם) אחד מלוה ע"פ ואחד מלוה בשטר אינה גובה לא מן היורשים ולא מן הלקוחות ומ"ט שיעבודא לאו דאורייתא ומ"ט אמרו מלוה בשטר גובה מן הלקוחות שלא תנעול דלת בפני לוין מעתה כיון שהם שוין בשיעבוד ושניהם אינם מן התורה ועל שניהם מצוה מן התורה לפרוע הילכך המוקדם הוא קודם ועוד נאמר על הטוען הזה שלא דקדק יפה בדברינו שהרי כתבנו שעשה ראובן לשמעון כל נכסיו אחריות בפני עדים וכיון שעשה לו אחריות על נכסיו בפני עדים מה לי בשטר מה לי בע"פ הרי יש לו שיעבוד עליהן אלא שאינו גובה מן הלקוחות משום דלית ליה קלא אבל לענין יורשים לכ"ע מיגבא גבי ואית להו קדימה עכ"ל:

סעיף טז

מלוה שלא מצא נכסים ללוה וכו' י"א שהוא גובה מהן וכו' והרמב"ם חילק בין מכר לשיעבוד וכו' עד אלא הרי הם של שני פרק י"ב מהל' זכייה ומתנה: (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דסוגיין דעלמא כוותיה בדיני וה"ה היזק ידו: כתב הרשב"א שאלת שנים שהלוו לעכו"ם בזה אחר זה ואין בנכסי העכו"ם כדי לזה ולזה וכשבא ראובן המוקדם לגבות שטרו קרן ורבית טען שמעון קרן זה ורבית שהרוחת קודם אתה נוטל ומן המותר אגבה קרן חובי לפי שלא חל חוב הרבית מזמן השטר אלא בכל יום הוא מתרבה והוא יכול לפרעו בכל עת ולסלק שיעבודו אין בדברי שמעון כלום לפי שמשעת זמן השטר חייב עצמו בכל הרבית שיעשו מעותיו ובהדיא שנינו (כתובות קא:) גבי פוסק לזון את בת אשתו שניזונית מנכסים משועבדים אף ע"פ שהמזונות דבר יום ביומו נתחייב בהם אלא שהשיעבוד חל עליו משעה שקבל עליו המזונות והטענה ג"כ שאמרת דכיון דאי בעי למפרעיה ולסלוקיה מצי לסלוקיה נמצא שלא חל אלא בו ביום מההיא נמי שמעינן דליתא כלל דהתם נמי הא מצי לסלוקי שיעבודה אי כתב לה כל זמן שאת עמי שהרי אם גירש את אשתו נמחל אותו שיעבוד:

סעיף יז

לוה שנפל הבית וכו' משנה סוף מי שמת (בבא בתרא קנז.) פלוגתא דב"ש וב"ה וידוע דהלכה כב"ה דאמרי הנכסים בחזקתן כלומר בחזקת היורשים ואין בעל חוב גובה מהם: כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף וקי"א שני ב"ח שיצאו על אדם אחד והאחד מהם מוקדם והגיע זמנו של ב"ח שני ואין נכסים ללוה שיספיקו אלא לב"ח אחד וב"ח שני אומר כיון שהגיע זמן פרעון חובי אגבה חובי ולכי מטי זמן גוביינא דמוקדם יטרוף ממני

וב"ח מוקדם אומר אין אתה יכול לטרפם בחובך שהרי אני מוקדם ושלי ראויים להיות אומר רבינו שהדין עם ב"ח שני אך אם יש מקום ספק במטלטלי היכא שהמאוחר אינו מן העיר דאיפשר דבכי האי המוקדם מעכב שאם נגבה לו המטלטלים האלו יוליכם עמו ונמצא זה המוקדם מפסיד כשיגיע זמנו ועיין עוד שם כי נראה מדבריו שהוא פשוט שהדין עם המוקדם וכן נראה מדברי הרא"ש שכתב רבינו בסי' ע"ג: (ב"ה) וכ"ב רבינו בתחילת סימן זה ועיין במ"ש שם : וכתב עוד הרשב"א ששאלת ראובן ושמעון היה לכל אחד מהם חוב על עכו"ם אחד וראובן אמר שאבד שטרו והפקיד צוה לחדשו לו וגבה בו כל נכסי העכו"ם ושמעון טען שמא נפרע שטרו ושלא כדין גבה וטוען שחייב להחזיר לו מה שגבה והעכו"ם הלוה מודה שקודם לכן פרעו: תשובה אם ראובן זה גבה מטלטלין מן העכו"ם הדין עם ראובן דאי דינא דמלכותא דינא כדין גבה בשטר שחידש לו הפקיד ואי דינא דמלכותא לאו דינא מטלטלין לא נשתעבדו לשמעון דאפי' בדיננו לא נשתעבדו להוציא ממי שמכרן או נתנן לו אא"כ כתב לו מטלטלי אגב מקרקעי: ואפילו מיורשי הלוה אינם יוצאים דמטלטלי דיתמי לב"ח לא משתעבדי וכ"ש שמכר הלוה קרקע והביא לו מעות שאפילו שגבה שלא כדין בכי הא אינו חייב לשלם דמעות אלו לא נשתעבדו לו ואמר לו הרי הקרקע שנשתעבד לך לפניך ואפילו גבה קרקע ומכרו אינו חייב לו מהטעם הזה באומר לו הרי שלך לפניך אא"כ מכרו לגברא אלמא ומשום מזיק שיעבודו של חבירו עוד נראה דאפילו גבה קרקע וישנו תחת ידו אין לשמעון כלום א"ת דינא דמלכותא דינא ואפילו לא נתחדש השטר אלא שפרעו העכו"ם בלא הוציא עליו שטר חוב דהא מדיני העכו"ם המלוה את חבירו אפילו שלא בעדים צריך לפרעו בעדים דכל שנודע שלוה אפילו אומר פרעתי חייב לפרעו וכיון שכן עכו"ם זה שנודע שלוה מראובן ע"י ספר הערכי אף ע"פ שהיה העכו"ם טוען ברי פרעתי אינו נאמן וכל שכן שמעון שאינו בא בטענת ברי ואינו חי אלא מפי העכו"ם ולפיכך אין לשמעון על ראובן כלום אלא אם תאמר דינא דמלכותא לאו דינא שטר חוב העולה בערכאות אית ליה קלא ואית ליה שיעבוד לגבות אפי' ממשעבדי וכשגבה ראובן קרקע וישנו תחת ידו כמו שאמרתי ואין הכל מודים בדבר זה עכ"ל ועיין בתשובת דפוס יב סי' תתקמ"ו (י):
כתוב בתשובות להרמב"ן שנשאל על עכו"ם שהוציא על ראובן כתב ידו ומנהג המלך שכתב יד הוי כשטר והשופט הגבה ביתו של ראובן לעכו"ם ומכר העכו"ם הבית ליהודה באו שמעון ולוי והוציאו שטר בעדים על ראובן שמשכן להם הבית וזמן השטר מאוחר מזמן כתב יד לעכו"ם והשיב שהדין עם יהודה והאריך בטעם הדבר עיין עליו:

סימן קה

סעיף א

התופס לב"ח וכו' מימרא דרבי יוחנן פ"ק דגיטין (יא.) ומימרא דרב נחמן ורב חסדא פ"ק דמציעא (י.) התופס לב"ח במקום שחב לאחרים לא קנה ופרש"י תופס לב"ח אדם שבא מאליו ותופס ממון חבירו בשביל חוב שיש לאחר עליו ובא לקדם עד שלא יתפסנו ב"ח אחר ונמצא תופס זה חב בתפיסתו את הנושים האחרים: חב. הפסיד כמו אין חבין: לא קנה. כדאמרינן בכתובות (פד:) דלאו כל כמיניה להיות קופץ מאליו וחב לאלו מאחר שלא עשה אותו הנושה שליח לתפוס וכתבו התוס' מה שפירש"י משום דלא עשאו שליח אין נראה דבפרק הכותב משמע גבי עובדא דיימר בר חשו דתופס לב"ח במקום שחב לאחרים לא קנה אפילו עשאו שליח וכ"כ הר"ן פ"ק דגיטין וכ"כ ר"י נ"ח ח"ז ועיין במעשה שכתב בנכ"ב וכתבתי לקמן בסימן זה וכתב הרא"ש בפ"ק דמציעא אפילו עשה ב"ח שליח וכתב לו הרשאה דאין יד השליח כיד המשלח לחוב לאחרים:

סעיף ב

ור"ח כתב דדוקא שליח אבל אפוטרופוס קנה דיד בעלים הוא עכ"ל הרא"ש: ואם ראובן חייב וכו' בפ"ק דמציעא (שם) אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו וכתבו התוס' אע"ג דאית ליה לר' יוחנן בהכותב ופ"ק דגיטין תופס לב"ח לא קני היינו דוקא היכא דלא שייך מיגו דזכי לנפשיה דאין הלוה חייב כלום לתופס אבל במציאה דאיכא מיגו קנה וכתב הר"ן ולפי זה אם היה התופס נושה בו קנה חבירו דהכא נמי איכא מיגו וכתב הרא"ש דבריהם וסיים בה והלכה כרבי יוחנן דעולא ורמי בר חמא דלעיל סברי כותיה גם במרדכי פ"ק דגיטין כתב בשם ר"ת כן וכתב עוד דנ"מ אם אחד חייב לשני בני אדם והאחד יתפוס משל המחויב יתן לחבירו אם ירצה דמיגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה והוא יחזור על הב"ח ויתבע את שלו עכ"ל ומשמע לי דאפילו תפס סתם קאמר דהרשות בידו לתתו לחבירו ולחזור לתבוע את שלו: ויש לדקדק בלשון רבינו שכתב אף על פי שלא תפס לצורך עצמו וכו' דמשמע דטפי עדיף כשתפס לצורך עצמו ואח"כ תפס לצורך חבירו מכשתפס לצורך חבירו קודם שיתפוס לצורך עצמו והא ליתא דכיון שתפס לצורך עצמו כבר אין לו תפיסת יד בנכסיו של זה והו"ל תופס לב"ח במקום שחב לאחרים דלא קנה וי"ל דה"ק לא מיבעיא אם תפס בבת אחת כשיעור מה שחייב לו וכשיעור מה שחייב לחבירו דמיגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה אלא אפילו פירש שתפס לחוב חבירו ולא לחובו דהשתא אין לו תפיסת יד בנכסים הללו שתפס אפ"ה קנה דמיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לאחריני כנ"ל: ומ"ש רבינו דמיגו דאי הוה בעי הוה זכי לנפשיה זכי לחבריה הוא מדגרסינן בפ"ק דמציעא (ט:) תנן התם מי

שליקט את הפיאה וכו' ומשמע התם דלכ"ע אמרינן מיגו דאי הוה בעי הוה זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה:

סעיף ג

ואם הלוה אומר לו זכה בחפץ זה וכו' פ"ק דגיטין (יא:) תנן האומר תן שטר שיחרור זה לעבדי אם רצה לחזור יחזור דר"מ וחכ"א אינו יכול לחזור לפי שזכין לאדם שלא בפניו ובגמרא אמר ר' יוחנן התופס לב"ח במקום שחב לאחרים לא קנה וא"ת משנתינו כלומר שהשליח תופס השטר לצורך העבד ואף על גב דבעל קא מהדר ביה ואינו עוד שלוחו ותפיסה בעלמא היא בע"כ והרי שליח זה חב לבעל שמפקיע שיעבוד עבדו ממנו כל האומר תנו כאומר זכו דמי ופרש"י ואין זה כשאר תופס לב"ח אלא בעל עשאו שליח לזכות בו ואף על פי שהעבד לא ידע זכין לאדם שלא בפניו. וז"ל הרמב"ם בפ"ב ממלוה אם אמר לו הלוה זכה בחפץ זה לפלוני או תן מנה זה לפלוני זכה לו ואין אחד מב"ח יכולים לגבות מאלו המטלטלים שכבר זכה בהם אחר וכתב ה"ה כבר נתבאר בפי"ו שאם היה ראובן חייב לשמעון מנה ואמר ללוי הולך לשמעון מנה זה שאני חייב לו שאם בא ראובן לחזור אינו חוזר אלמא זכה לו וכיון שהוא אינו יכול לחזור בו ודאי אין שאר ב"ח יכולים לגבות ממנו וכן מבואר בפ"ק דגיטין דכל היכא דלוה אמר תנו זכה עכ"ל: כתב המרדכי בפ"ק דגיטין לחד תירוצא דלא הוי תן כזכי אלא היכא דמוסר לו מיד ליד ואומר לו תן לפלוני אבל לא היכא שהיה בידו מקודם: והיכא שאמר הלוה לאחר זכה בזה לפלוני והזוכה אינו מכיר לאותו פלוני נראה דאפילו הכי זכה לו:

סעיף ד

ובמקום שאינו חב לאחרים וכו' זה פשוט ממה שאמרו במקום שחב לאחרים הא אינו חב קנה וכ"כ הרי"ף והרא"ש בפ"ק דגיטין וכ"כ הרמב"ם פ"ב ממלוה וכתב הרא"ש ומקשינן היאך יכול לתפוס בלא הרשאה לימא ליה לאו בעל דברים דידי את וכתב הרי"ף דדוקא במקום דאיכא פסידא לב"ח כגון דמיית לוה ואי לא תפיס וכו' ותקנה הוא שהתקינו הא אילו היה הלוה אמוד ויכול לפרוע לב"ח מה שיש לו הרי זה אומר לו לאו בעל דברים דידי את ושומעין לו ותשובה זו כתבה הר"ן פ"ק דגיטין והה"מ בשם הרשב"א פרק ב' ממלוה אלא שמ"ש הרא"ש ורבינו כגון דמית לוה אינו מדוקדק והוא מפורש בדבריהם שכתבו דוקא במקום דאיכא פסידא לב"ח כגון דגוסס וכו' ומוכרה הוא שאם מת כבר הוי ליה תפיסה דלאחר מיתה ולא מהניא אלא דמיית לוה היינו שתפס מחיים ומת אח"כ ואפשר דס"ל ככתוב בהגהות מרדכי פ"ק דב"ק דבזמן הזה מהניא תפיסה דלאחר מיתה ובתשובה כלל ק"ו כתב הרא"ש שהרי"ף פסק כן דתפיסה מהניא בזמן הזה אפילו לאחר מיתה וכן דעת הרא"ש שם. ועל מ"ש הרי"ף ותקנה הוא

שהתקינו כתב הרא"ש ולא נהירא לי דא"ר יוחנן התופס לב"ח במקום שחב לאחרים לא קנה הא היכא דאין חב מדינא קנה ולא מחמת תקנה הילכך נ"ל דשורת הדין הוא ולא שייך להקשות לימא ליה לאו בעל דברים דידי את שהרי אין תבעו לדין להוציא ממנו כלום שיכול לומר אין להשיב לך כיון שאין לך הרשאה אלא הולך ותופס משלו ולא מצי א"ל החזר לי מה שתפסת כיון דאין לך הרשאה דזכין לאדם שלא בפניו והוי כאילו תפס המלוה בעצמו ואינו חב לאחרים כיון שהלוה מודה שהוא חייב או השטר מקויים ביד התופס עכ"ל. וכתב נ"י בפ"ק דמציעא דבמקום פסידא אף מדין השבת אבידה יכול לתפוס וכתב הרנב"ר דאפילו לא עשאו שליח לכך אלא דעבד מנפשיה ש"ד דזכין לאדם שלא מדעתו ושלא בפניו: כתב בעה"ט בדין שלישות לוה שפרע לערב הו"ל ערב כתופס לב"ח במקום שלא חב לאחרים: כתב רבינו ירוחם בנתיב ל"א ח"ב ראובן שהפקיד אצל שמעון ובא לוי וצוה על פי ב"ד שלא להחזירו לראובן כגון שאמר לוי ראובן חייב לי מנה יכול שמעון לעכבו ואם דבר ברור הוא שראובן חייב ללוי ואינו כופר או אינו יכול לכפור אז שמעון חייב ללוי מדרבי נתן עליו יכולין לעכב הפקדון ביד הנפקד אבל בע"א אינו חייב לשלם כך כתב בתשובות רבינו מאיר עכ"ל וכן משמע מדברי הרא"ש פ"ק דב"ק גבי אחוי טירפך ואשלם לך וכן כתוב בתשובות כלל צ"ז וכ' שכן דעת הגאונים והרי"ף ועיין במה שאכתוב בסוף סי' זה כתב הרשב"א בפ' שור שנגח ד' וה' עלה (מ:) גבי הא דאמרי' משום דא"ל כי היכי דמשתעבדנא לך משתעבדנא להיאך מדרבי נתן ושמעינן מהא דאילו רצה ב"ח או נפקד דראובן לפרוע ממה שיש בידו למי שנושה בראובן אע"פ שלא תבעו בדין הרשות בידו וכ"נ מדברי הראב"ד: ומ"ש רבינו בשם הר"פ דלא מהני תפיסה אלא בשעבר הזמן ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל אלא אפילו תוך הזמן וכו' בסוף פ"ק דגיטין: וכתב הרמ"ה דוקא דנקיט וכו' נראה מדבריו שאם אין הב"ח מצוי באותה העיר לשישבע מיד מהדרינן ממונא למריה וצ"ע אם לא היה רחוק אלא יום אחד בלבד אי משדרינן ומודעינן ליה או לא:

סעיף ו

ומדברי א"א הרא"ש ז"ל יראה שאינו חייב באחריותו שכתב אם יאמר הלוה וכו' גם זה סוף פ"ק דגיטין: (ב"ה) ואפשר לומר שאין חולק על בעל העיטור דהרא"ש מיירי לענין לכופו אם לא יקבל אחריות בפירוש מדעתו אבל אין הכי נמי שאע"פ שלא קיבל עליו אחריות בפירוש שהוא חייב באחריותו ומ"מ מ"ש בעל העיטור וכיון שקנה נפטר הלוה אינו לענין שאם לא מצא המלוה לגבות ממי שתפס שיפטר הלוה שכיון שזה תפס שלא מדעתו למה יתחייב המלוה בכך אלא ע"כ לומר דהיינו שנכנס התופס במקומו לחתחייב באחריותו אם יש לו נכסים אבל אם אין לו נכסים דבר פשוט הוא שלא נפטר הלוה : כתב רבינו ירוחם בנכ"ב ראובן ששלח שלוחו ליקח לו יין מהעכו"ם

בחובו וכן עשה ומשכו והגביהו על העגלה וכשהביאו לעיר נתנו לשמעון שזכה שמעון ונתן טעם לדבר:

סעיף ז

כתב הרמב"ן נפקד שתפס וכו' זה מדברי בעל התרומות שכתב בשער ס"ז ויש לברר מי שהפקיד לחבירו ממון ולא רצה להחזירם לו אלא שאמר אני תופס בהם לזכותם לפלוני בעל חובך מהו מי אמרינן כיון שתופס לבעל חוב במקום שלא חב לאחרים קנה יכול לעכבם בידו בשביל הב"ח או לא. ושאלתי את הרמב"ן והשיב אני לא באתי לידי מדה זו בתופס לב"ח בחיי לוה דמהני משום דממון דלוה הוא ומאן דבעי לאפוקי מיניה אפילו למפרעיה לב"ח דידיה חב לאחרים הוא אלא אפילו את"ל בחיי לוה דתופס לב"ח במקום שלא חב לאחרים קנה כפי דעת קצת הראשונים יכול נפקד נמי לתפוס במקום שאינו חב לאחרים וכיון דתבעיה מיניה לפקדון ולא יהביה ניהליה משום דתפיס ליה לצורך ב"ח מהני דהא בעובדא דמלוגא דשטרי תפיסה בכה"ג מהניא לנפשיה ומהני לאחריני במקום שאינו חב לאחרים ומהניא תפיסה שאם מת אינן נעשין מטלטלין וכו' מיהו לאו לעכובי פקדון בידיה בהך טענה אלא אם תפס ובא ב"ח לב"ד זכה לו אבל אם אין ב"ח כאן לאו כל כמיניה לומר לפלוני אתה חייב ואני תופס לו ואע"ג דאיכא מגו שהדין נותן בכל פקדון להחזירו למי שהפקידו אצלו ואם יש לאחרים זכות בו הרי הדין ביניהם ולא עוד אלא אפילו במודה הדברים נראין שאינו יכול לעכבן עד שיבוא הלוה ואם נאנסו בידו מי משלם לו א"ת יניחו בב"ד מי הזקיקו לכך ובב"ד נמי מי לא אתו אונסין עכ"ל: ומ"ש ואם נתנו לאחר אינו נתון נראה לי דה"פ נתנו לאחר אגב קרקע או בקנין סודר או במתנת שכיב מרע דאילו נתנם ממש אי אפשר לפרש כן שהרי הם ביד הנפקד והיאך נתנם לאחר דאם החזירו לו היאך מועיל לו תפיסתו ומיהא אפשר שאפילו החזירו לו כיון שתפסו בשביל אותו חוב מועיל תפיסתו:

סעיף ח

ומ"ש ואם הנפקד מסרו ליד המלוה אין לו פשיעה תימה הוא בעיני מי גרע מפורע חובו של חבירו שפטור משום דאמר אנא הוינא מפייס ליה ה"נ לחייב הואיל ופרעו שלא מדעתו וצריך לומר שטענה זו מספקת לפטור אבל לא לחייב ומצאתי בספר התרומות שער ס"ז שכתב תשובת הרמב"ן בטופס זה ואם הלך הנפקד ומסר לב"ח וכו' עד או משאר נכסיך וכי ליכא שאר נכסים נמי פטור מדרבי נתן כדאיתא בפרק שור שנגח (בבא קמא מ:) לענין שואל שור ושמעת מינה דלא מצי למיטען מפייס הוינא ליה ומחיל לי ומאי דאיתמר בירושלמי לגבי פורע חובו של חבירו עילה מצאו שלא לחייבו לזה מפני שעשה שלא ברשות והו"ל מבריח ארי מנכסי חבירו כדאיתמר בנדרים (לג.) עכ"ל:

כתבו בהגהות מרדכי פרק איזהו נשך ובמרדכי פרק הגוזל בתרא שאם ראובן הפקיד פקדון ביד שמעון ובא לוי ותפס הפקדון בעבור החוב שחייב לו שמעון שמחייבים אותו שיחזירנו לראובן: (ב"ה) עיין במ"ש בסימן צ"ט : מומר שחייב לישראל ויש לו פקדון ביד ישראל אחר וזה רוצה לגבות חובו מהנפקד והלה אינו רוצה לגבותו מפני שמתיירא מהמומר כתוב בתשובות מימוניות דשייכי לספר נזיקין סימן ז' שהדין עם הנפקד אם אמר לשליח הולך מנה זה לפלוני והחזיק בהם לצרכו בחוב שחייב לו אותו שנשתלחו לו עיין בסי' קכ"ה:

סימן קו

סעיף א

מלוה שבא בשטר מקויים וכו' בהכותב (פז.) תנן והנפרעת שלא בפניו לא תפרע אלא בשבועה ובגמרא אמר רבי אחא מעשה בא לפני רבי יצחק נפחא ואמר ל"ש אלא כתובת אשה משום חינא אבל ב"ח לא ורבא אמר רב נחמן אפילו ב"ח שלא יהא כל אחד נוטל מעותיו של חבירו והולך למדינת הים ואתה נועל דלת בפני לוין ור"ח פסק כרבי יצחק נפחא משום דבירושלמי אמרינן הכי והרי"ף כתב דכרב נחמן קיימא לן בדיני והביא ראיות דמשמע בכמה דוכתי דהלכה כר"נ בהא ודחאה להיא דירושלמי והרא"ש אחר דברי רי"ף כתב וכן עמא דבר וכן דעת הרמב"ם פ' י"ג ממלוה: כתב בעל התרומות בשער ט"ו תשובה לרבינו האי דמילתא דרבא ור"נ מתקיימת בשעמד בדין וברח והרבה באים לפנינו ותובעין כך ואנו אומרים לא ראינו בקדמונינו ולא שמענו מי שיעשה מעשה ולא מי שתבע מנכסי אדם רחוק גם מצאנו בתשובה לר"ח שאמר מעשים באים לפנינו בכל יום ולא הורדנו ב"ח בנכסי לוה בזמן שהוא במדינת הים וצריכים אנו להודיעו שמא יש לו ראיה ואפילו יש נאמנות בשטרו יש חשש שמא יש בידו שובר הלכך לסברא דידהו אפילו בשבועה לא פרעינן ליה אבל הרי"ף פסק דנפרעין שלא בפניו ע"י שבועה שישבע המלוה וכן כתב הרמב"ם עכ"ל: ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן. מי שבא להפרע מנכסי חבירו שלא בפניו מהיתומים או מהלקוחות בשטר שבידו אם צריך לקיימו עיין בתוספות והר"ן פ"ק דגיטין: וכתב הרמ"ה דאפילו פטרו משבועה אינו מועיל אא"כ פירשו בפירוש כלומר אלא א"כ פירשו בפירוש שאפילו שיפרע שלא בפניו פוטרו משבועה:

סעיף ב

ובעל התרומות כתב שאם כתבו נאמנות עליו ועל באי כחו וכו' בשער ט"ו ועיין במ"ש בשמו בסימן ע"א: וא"א ז"ל כתב בתשובה שאין צריך שבועה אפילו בנאמנות סתם בכלל פ"ג סימן ג' וכ"כ הרשב"א בתשובה:

סעיף ג

י"א אפילו אין בו נאמנות והלך למ"ה בתוך הזמן וכו': (ב"ה) ולא נהירא כיון שעבר זמנו וכו' דברי רבינו נראים בטעמם:

סעיף ד

כתב הרי"ף ודאי אי מצינא לשדורי ליה וכו' פרק הכותב: וכתב הרמ"ה שאם הוא קרוב כדי שיוכל השליח לילך ולבא תוך קל"ח ימים כך כתוב בספרים שבידו וטעות סופר הוא : וא"א ז"ל כתב האי אפשר לאודועי שכתב הרי"ף נ"ל כדי שילך שליח ויחזור תוך שלשים יום וכו' עד ומגבין לו חובו בפ' הנזכר ובתשובות כלל ע"ג סי' ג' וכתב שהטעם שגובה הוצאת השליח מהלוה לפי שהיא לטובת הלוה שמן הדין היה ראוי לירד לנכסיו מיד משום נעילת דלת וכתב בתשובה הנזכר שמ"ש העיטור בשם הירושלמי שצריך להודיעו ג' זימני בכל תלתין יומי חדא זימנא לית הלכתא כוותיה. והרשב"א כתב בתשובת הרי"ף פסק בפרק הכותב כרב דאמר דכל ב"ח נפרע שלא בפניו ולזה דעתינו נוטה וכך אנו דנין ולפיכך אם שינה זה ע"ד בעל הפקדון והלך לו למקום אחר הרי קם הפקדון באחריותו וחזר עליו כמלוה והרי זה יכול ליפרע ממנו אפילו שלא בפניו ומיהו כל שנפרע שלא בפניו משדרינן ומודעינן ליה ומסתברא שאפילו היה במקו' רחוק כדי שילך השליח ויודיעו ויחזור תוך ל' ושולחין לו ג' אגרות ואם בא ודן עמו מוטב ואם לא מגבין לזה חובו דגרסינן בירושלמי פרק הכותב אנן משלחין בתריה ג' זימנין אין אתא הא טאבות ואי לא אנן מחליטין נכסיה וא"ל הגע עצמך דהוה באתר רחיק אמר ליה אנן משגרין ליה ג' אגרין חד גו תלתין וחד גו תלתין וחד גו תלתין מכי אתא הא טאבות ואי לא אתא מחליטין נכסיה אמר ר' מתניא והוא שעמד בדין וברח אבל אי לא עמד בדין לית כאן מחליטין אלא מכריזין ולפיכך אם אותם כפת הירדן מאותו הפקדון היה הרי מפקיד זה בא ונוטל ממנו ואם לאו שולחין לזה ומודיעין אותו על הדרך שכתבנו אם בא מוטב ואם לאו מגבין לזה ממנה כל מה שהוא חייב לו מאותו ממון הפקדון ואע"פ שאמרו בפרק הגוזל (בבא קמא קיב:) שאין כותבין אדרכתא אמטלטלי וכו' דלמא שמיט מלוה ואכיל להו ההיא אינה אלא במי שכבר עמד בדין וטען שיש לו עדים להביא לאורועי הא לא טען כן אין חוששין כיון שיש למלוה שטר בידו וכן כתב הרמב"ם בפכ"ב מהלכות מלוה עכ"ל ובתשובה אחרת שכתב דברי הירושלמי כתב בלשון הזה וה"ר משה שכתב

מודיעין אותו אם איפשר להודיעו מהרה אולי לגו ל' קרי ליה מהרה ואי למהר יותר איני יודע למה עכ"ל ויש לתמוה על רבינו ירוחם שכתב בנ"ו ח"א בשם הרשב"א שמודיעין אותו אם קרוב מהלך יום אחד כדאמרינן (שם) דאזיל שלוחא בתלתא בשבת ואתי בד' וקאי קמי דיינא בחמשה בשבת עכ"ל ואחר כך מצאתי תשובה אחרת להרשב"א וכתוב בה מה שחזרת לדין בנפרע שלא בפניו שאמרתי שאם הוא קרוב כמהלך יום מודיעין אותו אבל רחוק לא ושכן כתב הרי"ף בפרק הגוזל וחששת אולי לא אמרה אלא בכענין שכבר האריכו לו צ' יום אומר אני שזה אינו דבההוא לא מודעינן ליה שכבר ידע אלא דבעלמא איירי עכ"ל: וכתב עוד הרא"ש בתשובה הא דאמרינן בבא ליפרע שלא בפניו שאם הוא במקום קרוב מודיעין אותו מסתברא שהלוה נותן שכר השליח שהרי לתקנתו אמרו שלא יפרע שלא בפניו עד שיודיעוהו ומיהו נראה שאם נפטר נתבע מן הדין התובע משלם שכר השליח ומ"מ אם כתב לוה למלוה בפי' שתהיה עליו ההוצאה אין כאן משום רבית שהרי אין ממון המלוה מתרבה בכך עד כאן לשונו :

סעיף ה

כתב הרמב"ם ג' ראיות צריך להביא וכו' פי"ג ממלוה וכתב ה"ה דע שכל דבר שנאמן עליו הנתבע לומר פרעתי בלא ראיה אע"פ שצריך שבועה אין גובין אותו שלא בפניו שמא יבא ויטעון פרעתי וזהו שכתב רבינו שטר בדוקא וכן מוכיח בערכין (כב:) דדוקא לשובר אין חוששין מפני התקנה אבל אם היה נאמן בלא שובר ודאי אין גובין ממנו וזה פשוט והראיה שכתב הרב ז"ל כולן פשוטות לקיים השטר כדאמר בעלמא [כתובות יט.] קיימו שטרייכו וחותו לדינא ואע"פ שיש חולקים בזה ואמרו שאינו צריך קיום אלא כשהבעל דבר טוען בברי מזוייף הוא כדברי רבינו עיקר וכן העלו מקצת המפרשים ז"ל ושב"ח במדינה אחרת שאם לא היו יודעין כן ב"ד לא היו יכולין להזקק לנכסיו בלא ידיעתו שאלו הנכסים של לוה ג"כ פשוט הוא עד כאן לשונו: וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה על דבריו כיון שהנכסים היו בחזקת הלוה עד היום יורדין לנכסיו וכו' בכלל ע"ג סימן ג' וכתב עוד שם על מ"ש הרמב"ם שצריך להביא ראיה שבעל חובו במדינה אחרת וכו' היינו כגון שטוען המלוה שהוא רחוק ואין שליח יכול לילך אליו ולחזור בתוך שלשים יום אם יביא מזה ראיה ב"ד יורדין לנכסיו מיד עכ"ל: כתב הריב"ש בסימן שנ"ג לפי הנראה מהשאלה הלואת ראובן לרבקה נעשית בכאן במקומו של ראובן שהיתה דרה שם רבקה ולזה הוא מבקש מדייני עירו שיגבו לו כאן כפי פסק הרי"ף שפסק כרב נחמן דאמר בפרק הכותב (כתובות פח.) דאפילו בב"ח נפרעין שלא בפניו שלא יהא כל אחד נוטל מעותיו של חבירו וכו' כי אם ההלואה נעשית במקום אחר שהיתה דרה שם

רבקה אף אם היו כאן הנכסים אין ב"ד מקום זה מגבין למלוה שלא בפני הלוה אלא צריך המלוה לילך למקום הלוה ויתבענו שם ואחר כך יביא אדרכתא מדייני המקום ההוא ויגבו לו ב"ד שבכאן מנכסים אלו דהא כיון שלא לוה בכאן ליתא לטעמא דשלא יהא כל אחד נוטל מעותיו של חבירו והולך לו וליכא נעילת דלת וכ"כ הריטב"א עכ"ל ועיין עוד שם ואין נראה כן מדברי שאר פוסקים שסתמו דבריהם לפסוק כרב נחמן ולא חילקו בדבר ועיין בתשובות הרשב"א שכתבתי בסי' י"ד : כתב המרדכי בסוף פרק הכותב בשם סמ"ג מלוה הבא ליפרע שלא בפני לוה ותפסה האשה מטלטלין מנכסי הבעל כדי שתזון מהם מוציאין ונותנים לב"ח שאפילו היה כאן לא היה יכול לזון אשתו ובניו עד שיפרע חובו עכ"ל. והם דברי הרמב"ם בסוף פ"א ממלוה:

סעיף ו

ששאלת אם ב"ד יכולים למשכן לב"ח וכו' כלל פ"א סימן ז':

סימן קז

סעיף א

מצוה על היתומים וכו' בפרק הכותב (כתובות פו.) א"ל רב כהנא לרב פפא לדידך דאמרת פריעת ב"ח מצוה אמר לא ניחא לי דאעביד מצוה מאי אמר ליה תנינא במצות עשה כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו וכתבו התוספות פריעת ב"ח מצוה בדאיכא אחריות נכסים מיירי דעלה איתמר מילתיה דרב פפא בערכין וקאמר דאפ"ה אין נפרעין מנכסי יתומים דלא בני מיעבד מצוה נינהו אבל מנכסי יתומים גדולים נפרעין אבל בדליכא אחריות נכסים מצוה על היתומים ואין כופין כדמוכח במי שהיה נשוי (צא:) גבי ההוא דשבק קטינא דארעא וטעמא משום דהוי מצות כיבוד מצוה שמתן שכרה בצדה ואין בית דין שלמטה מוזהרין עליה וכן כתב הרא"ש וכתב עוד ויראה דהאידנא דתקון רבנן בתראי לגבות ממטלטלי (כל) שיעבוד וסמך המלוה במטלטלי כמו במקרקעי כופין אף במטלטלין וכן עמא דבר עכ"ל וכתבו רבינו לקמן בסי' זה. והר"ן כתב בשם ר"ח אהא דתניא במצות עשה וכו' מכין אותו עד שתצא נפשו וכן דין היתומים שירשו מטלטלים דקי"ל מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם ע"כ ואי להכותן עד שיפרעו קאמר לא נהירא דבמי שהיה נשוי גבי עובדא ההוא דשבק קטינא דארעא משמע דלא כייפינהו אביי למפרע עכ"ל ואפשר שדברי ר"ח הם בתר תקנת רבנן בתראי דתקון לגבות ממטלטלי וכדברי הרא"ש וז"ל הרשב"א בתשובה מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם ואפי' בשוטי כייפינן וה"ד כגון שירשו מאביהם מטלטלין והיתומים גדולים דהו"ל בני מיעבד מצוה ושאין לאחרים עליהם חוב דכי הוה

להו חוב מצד עצמן בכי הא מצוה עליהם טפי לפרוע חובת עצמן מלפרוע חובת אביהם וכן נמי כשישנן כאן ואפשר לכופן בגוף אבל אם אינם כאן אין יורדין לנכסים והיינו דתנן בפרק הכותב (כתובות פד.) מי שמת והניח אשה ב"ח ויורשים וכו' אלא ינתנו ליורשים ולא אמרינן מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם והיינו דאמרינן בפרק מי שהיה נשוי (כתובות צב.) אמר רמי בר חמא ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות וזקפן עליו במלוה וכו' ומטלטלי דיתמי לב"ח לא משתעבדי אלמא אפי' חוב שעל שמעון רואין אותו כמטלטלי דיתמי ומפקינן מיניה ויהבינן להו כל שכן דלא כייפינן להו לפרוע חובת אביהם אלא דהני דפרק הכותב ופרק מי שהיה נשוי מחדא מהני תלת אנפי דאמרן אינהו הא בגדולים ואיתנהו הכא דאיפשר למכפינהו וליכא עלייהו חוב מחמת עצמן במטלטלי דשבק אבוהון מפקינן מינייהו בשוטי וכדמוכחא מתניתין דפרק מי שמת (בבא בתרא קנז.) מי שנפל הבית עליו ועל אביו ועל מורישיו וכו' ומדפליגי בהכי בכפיית ב"ד הוא מתניתין ואוקמה רב נחמן במצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם עכ"ל. ומ"ש רבינו דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לב"ח מן התורה אפילו הם מופקדים ביד המלוה וכו': ומ"ש אבל אם לא ירשו כלום מאביהם אין חייבים לפרוע וכו' כן נראה מדברי ר"ח שכתבתי בסמוך וכן היתומים שירשו מטלטלין משמע הא לא ירשו לא מיחייבי וכן דעת הרמב"ם שכתב בפרק י"א ממלוה מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם מן המטלטלין שהניח. וכתב הר"ן שכן דעת הראשונים וכן דעת בעל העיטור וכן הסכים בעל התרומות בשער ס"א דאפילו ממקרקעי שקנו הם אין מצוה עליהם לפרוע חוב אביהם וכתב שכן משמע מתשובות הרי"ף שכתב רבינו בסמוך. וכתב ה"ה שכן דעת רוב המפרשים וכתבו דהכי מוכח בס"פ מי שמת ושלא כדברי הרשב"א שכתב דמטלטלי דאבוהון מצוה וכופין אותם והיינו ההיא דפרק מי שמת דבדיני כפייה מיירי ואוקימנא לה משום מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם מנכסי דידהו מצוה ואין כופין אותם והיינו ההיא דפרק מי שהיה נשוי ובהגהות אשר"י פרק הכותב תלה הדבר בפלוגת' דסוף פ"ק דקידושין (לב:) אם חייב לכבד אביו משלו או לא: ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם וכל הני רבוותא מסכימים לדעת אחת הכי נקיטינן: אם יכול היורש לומר לב"ח הנה הנכסים לפניכם איני רוצה לירש כלום ולא לפרוע כלום עיין בסימן רע"ח: כתב הריב"ש בסימן תע"ח אף אם ירשו קצת נכסים לא נתחייבו לפרוע חובות מורישם זולתי כפי מה שירשו וזה מבואר:

סעיף ד

טען היורש שאביו לא הניח וכו' כתב הרי"ף בתשובה אם טען המלוה וכו' כתבו בעל התרומות בשער שני שיש מהמורים שהורו שהיתומים נשבעים שבועת תקנת הגאונים ודחה הוא ז"ל דבריהם וכתב שכדבריו כתב הרי"ף בתשובה: כתב עוד בשער הנזכר בשם אברהם ברבי יצחק שאם אמר שמעון ליתומים מנה לי בידכם והודו לו בפני עדים וכשחזר לתובעם אמרו לו לא הודינו שאנו חייבים לך אלא מחמת אבינו ולא הניח ממה לפרוע והוא אומר לא כי אלא אתם חייבים לי מחמת עצמכם חייבים לפרעו כיון שהודו סתם ואם הודו בפני עד אחד והן אומרים שלא הודו נשבעים שלא הודו ואם מודים שהודו בפני העד בסתם אלא שאומרים שלא נתכוונו להודות שחייבים מחמת עצמן אלא מחמת אביהם דמי לנסכא דרבי אבא דפרק חזקת (בבא בתרא לג:) ופרק הנשבעין (מז:) דהא אינו מכחיש לדברי העד הילכך משלם וכל זה ביתומים גדולים בני משא ומתן שיכול לבא עליהם במשא ומתן של עצמן עכ"ל וכתב עוד בשער הנזכר בשם ה"ר אברהם ברבי יצחק ואם הניח להם מטלטלין וקדמו ופרעו אותם לנושים אחרים קודם שיתבעם שמעון בדין מה שפרעו פרעו ואין כח ביד זה להוציא מהם כלום אע"פ ששטרו מוקדם כשתבעם בשטר שהרי אין למטלטלין דין קדימה עכ"ל: יעקב שצוה לתת לבתו שני שלישים ולבנו שליש ויצא שט"ח על יעקב גובה מהבן ולא מהבת כלל פ' סימן י"ד:

סעיף ה

יורש שמכר כל הנכסים וכו' כך כתב בעל התרומות בשער ד' וכ"כ הרא"ש בר"פ מי שמת בפשיטות ומ"ש אבל אם אין ליורש משל עצמו לא מטלטלין ולא מעות וכו' מפורש שם דאי אית להו זוזי פשיטא דבזוזי מסלקי ליה ולא בארעא ולא במטלטלין דידהו וה"ה אי אית להו מטלטלין וארעא יהבי ליה מטלטלין ולא ארעא דלא עדיפי מגברא דאתי מחמתיה:

סעיף ו

ומ"ש יכול המלוה לומר איני רוצה אלא בנכסים שהניח אביך וכו' בספר התרומות בשער הנזכר כתוב שי"א דהיכא שקרקע היתומים שוה לקרקע שהניח אביהם מצי לסלוקי לב"ח בקרקע שלהם וי"א שהדין עם המלוה ומסתברא כותייהו וכן הסכים הרמב"ן בתשובה משום דחיישינן דלמא ארעא דיתמי גזולה היא וכדחיישינן להכי בס"פ אלמנה ניזונת גבי אדרכתא וראיה נמי לדבר הא דאמרי' בפ"ק דב"ק (ח.) א"ה ליתו כולהו וליגבו מעידית וכו' אלא הכא ביתמי עסקינן דיתמי לאו בני פרעון נינהו פירוש דהו"ל נכסי דקנו יתמי וש"מ אפילו רצו אין מסלקין אותו בשלהן ואין יכולין לדחותו מבינונית של לוקח ובין בדשוו אהדדי בין דלא שוו ואפי' של אביהן זיבורית ושלהם עידית הכל דין

אחד הוא שאינו רוצה אלא שיעבוד שלו וזהו דין מצוי בתשובת הגאונים ואע"פ שאין להם ראיה הדין דין אמת הוא עכ"ל:

סעיף ז

ואם אין ב"ח יכול לטרוף וכולי דברי רבינו האי והרא"ש הם בפרק מי שמת (בבא בתרא קלט:) דתנן מי שמת והניח נכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים: וא"ר יוחנן שאם קדמו יתומים ומכרו מה שמכרו מכרו ואין מוציאין מידם וכתבתיה בטור אבן העזר סי' קי"ב: ומיהו א"א כתב בתשובה שאף אם מכרו קרקע אין חייבים לשלם וכו' בכלל פ' סי' ט"ו:

סעיף ט

גבו קרקע בחובת אביהם וכו' בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קכה.): כתב הרשב"א בתשובה אהא דאמר רב נחמן יתומים שגבו קרקע בחובת אביהם ב"ח חוזר וגובה אותה מהם בפ' כל שעה (פסחים לא.) מפרש מדרבי נתן דאמר מוציאין מזה ונותנין לזה דכי היכי דמשועבד לאבוהון משועבד לבעל חוב דאבוהון ואם גבו מעות אין בעל חוב חוזר וגובה מהם משום דמטלטלי דיתמי לא משתעבד לבעל חוב ואלא מיהו השתא דתקון רבוותא שיהא המטלטלין כקרקע אפילו גבו מעות גובה מהם עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסוף סימן ק"ד: מי שהוציא שטרות על ראובן ונתברר שהוציא מקצתן אחר פטירת ראובן מן הבית הוחזק שכולן הוציאן מבית ראובן תשובות הרשב"א סי' תתק"ה: מ"כ ראובן שיש לו שטר על שמעון ונפטר שמעון ותפסה אלמנתו קצת מטלטלין לכתובתה אחר כך נפטרה גם היא וירשוה בניה בני שמעון וראובן רוצה לגבות מאותם נכסים שתפסה והם אומרים מאמנו ירשנו ולא מאבינו נראה שאין לראובן על בני שמעון ממה שירשו מאמם כלל לפי שהתפיסה שתפסה אמם בכתובתה תפיסה גמורה היא ול"מ הכא דלא תפסה יותר ממחצית כתובתה ואין ראובן יכול להוציא אותו ממון מהיתומים ונחלקו הגאונים בדבר זה י"א אלמנה שלא נשבעה על כתובתה אין לה כלום ולא ליורשיה אחריה ורבינו משולם הסכים עם האומר שיש לה מחצה וגם רבינו האי כתב הבא ליפרע בשבועה ולא נשבע בין הוא בין יורשים גובים מחצה ומוקים הלכתא כרבי יוסי דאמר יחלוקו הילכך ישבעו בני שמעון לראובן שלא ירשו מאביהם כלום זולתי אותם נכסים מאמם ואגב שבועה זו ישבעו שלא שמעו מאביהם שהתפיס לאמם בכתובתה ושאינם יודעים שתפסה אמם יותר על מחצית כתובתה עכ"ל ועיין במה שכתבתי בטור אבן העזר ושבועה זו שכתב שישבעו יורשי שמעון נתבאר בסימן ס"ט שיורשים אינם נשבעים ליפטר:

סעיף י

תפס המלוה וכו' בהכותב (עד.) איפליגו במתני' ר"ע ור"ט אי מהניא תפיסה או לא ר"ע סבר דלא מהניא ופריך בגמ' ור"ע תפיסה לא מהניא כלל אמר רב נחמן מהניא כשתפסה מחיים אבל לאחר מיתה לא וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכה כר"ע דקי"ל הלכה כר"ע מחבירו ואמרי' נמי דון דייני כרבי טרפון ואהדרי' ר"ל לעובדא כר"ע אלא מיהו ה"מ בזמן דמטלטלי לא הוי משתעבדי לב"ח אבל האידנא דמטלטלי משתעבדי לב"ח גבי ב"ח מינייהו דיתמי בין תפס בין לא תפס וכ"כ הרמב"ם פי"א ממלוה: (ב"ה) דין זה והנמשכים אחריו לא הו"ל לרבינו לכתבם כיון שעכשיו תקנו הגאונים לגבות מטלטלי דיתמי ליתנהו: תפיסה באיזה ענין מהניא כתבתי בטור אבן העזר סימן צ"ג ועיין בטור זה סימן ס"ד ובהריב"ש סי' שצ"ב ומישרים נכ"ו ח"ו: יורש שלא הניח מורישו אלא קרקע ורוצה לסלק הב"ח במטלטלי או במעות כתבתי בסימן ק"א:

סעיף יא

טען המלוה שמחיים תפסן וכו' מעשה בהכותב (פה.) אמר רב נחמן אי לית לך סהדי דלאחר מיתה תפסיה מגו דיכול למימר לקוח הוא בידי יכול למימר מחיים תפיסנא ליה וכתבו התוספות והרא"ש דל"ג לאחר מיתה אלא כיון דאית ליה סהדי דתפסיה מיניה ובע"כ גזלה לא מצי למטען תו לקוח הוא בידי: ומ"ש רבינו או ישבע המלוה וכו' הם דברי הרמב"ם פי"א ממלוה ושבועה זו היא שבועת היסת ועיקר השבועה היא על שיעור החוב וכולל בשבועתו שמחיים תפסן. ותמהני דלהרמב"ם דס"ל שכל שאינו טוען בגופו של דבר ממש שהוא שלו אלא דתפיס ליה כעין משכון דאינו נוטל אלא בשבועה כדין הנשבעין ונוטלין אף ב"ח נשבע דמחיים תפסיה וכ"כ הר"ן. וא"כ הו"ל לישבע שבועה כעין דאורייתא שמחיים תפסן וכולל בשבועתו כמה חייב לו ואפשר דכיון שאם אינו חייב לו צריך להחזירו שבועה זו קודמת: ומ"ש שיכול לטעון עד כדי דמיהם כך פשוט גבי עובדא דהנהו עיזי דאכלי חושלא (בהמקבל קט"ז ובח"ה לו.) וכתב ה"ה ודוקא בכל דבר שהוא יכול לטעון לקוח הוא בידי הא לאו הכי לא עכ"ל. וכל אלו הדינים הם לדינא דגמרא דמטלטלי דיתמי לב"ח לא משתעבדי אבל בתר תקנת הגאונים אפילו לא תפס מגבינן ליה מינייהו וכבר הזכרתי זה בסמוך בשם הרי"ף והרמב"ם ז"ל ומ"מ אפילו בתר תקנת הגאונים מהני ליה תפיסה כגון אם אין לו עדים או שטר שזה חייב לו כך וכך שאם לא תפס לא הוה מגבינן ליה:

סעיף יב

ואם תפס משטרי חובות של הלוה שהיו לו על אחרים ואומר שמחיים תפסן כתבתי בסימן ס"ד שם נתבאר:

סעיף יג

כתב א"א הרא"ש האידנא שתקנו הגאונים לגבות מטלטלי דיתמי כל שיעבוד וסמך המלוה על מטלטלי כמו על מקרקעי כופין אף במטלטלי וכן עמא דבר בפ"ק דב"ק כתב כן: וכן כתב הרמב"ם כבר תקנו הגאונים האחרונים שיהא ב"ח גובה מהיתומים מטלטלין שירשו מאביהן כו' בפי"א מהל' מלוה וכתב ה"ה שאילו היו כותבים מטלטלי אגב מקרקעי היו גובין אפי' מן הלקוחות אבל הם לא היו כותבים אגב ואעפ"כ גובין מן היתומים מן הדין: וכ"כ הרשב"א בתשובה וז"ל אם כתב אדם לבעל חובו מקרקעי ומטלטלי אע"ג דלא כתב ליה אגב גובה אפילו מדין התלמוד ממטלטלי דיתמי:

סעיף טו

יש אומרים שתקנת הגאונים לא היתה אלא במלוה בשטר וכו' כך כתב בעל התרומות בשער ס"ה בשם ר"ת ורבינו אפרים. וכתב שיש סמך לדבריהם מפרק כל הגט (גיטין ל:) דאמרינן שירשו קרקע ולא שירשו כספים וכו' ופי' רש"י שעל הקרקע מצוה על היתומים לא על הכספים דהא איתא מלוה על פה ועיין בתשובות הריב"ש סי' שצ"ב כי שם האריך בזה:

סעיף טז

וכן גובין ממלוה שהיה לאביו ביד אחרים וכו' כ"כ בעל התרומה בשער מ"ג וכתבתיו בסימן זה: כתב נ"י בפרק מי שמת הוי יודע דהא דתקון רבנן למגבי ב"ח וכתובת אשה ממטלטלי דיתמי ה"מ כשהן בעין ברשות היתומים אבל אם מכרם או נתנם אינה טורפת מהם דלא עדיפא תקנת רבוותא מהיכא דשיעבד לה בפירוש מטלטלי דכל היכא דלא כתיב ביה אגב אינם גובים מהמשועבדים עכ"ל וכתב בסוף בתרא כל האחרונים הסכימו דמטלטלי דיתמי השתא דתקינו רבנן דכתובת אשה נגבית ממטלטלי משום דאסמכתא עלייהו כדאמרי' בכתובות דארנקי דמחוזא אשה גובה מהם הוא הדין לבעל חוב דגבי ממטלטלי דיתמי וכן נהגו וכן הלכה למעשה עכ"ל וכתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ו חלק ג' בדורות הללו דין הקרקעות והמטלטלי אחד הן לכל דבר שיעבוד בלא תקנה דהוי כגמלי דערביא וכאשלי דקמחוניא וכתב ה"ר יונה כי לא תקינו לגבות ממטלטלי אלא היכא דלית להו קרקע אבל אם יש קרקע גובין מהקרקע אפילו אחר התקנה ואפילו יש להם מעות שהניח להם אביהם עכ"ל:

סעיף יז

ואם ירשו קרקע ומטלטלין וכו' והיתומים רוצים שיגבה ממקרקעי ולא ממטלטלי שומעין להם וכו' כ"כ בעל התרומות בשער נ"ה בשם הראב"ד וכתבתיו בסי' זה. וכן כתב ה"ה בפי"א ממלוה בשם קצת מפרשים: כתב הרשב"א בתשובה ראובן שמת ונמצא

בפנקסו כתוב בכתב ידו שהוא חייב לשמעון מנה היורשים פטורים דמלוה על פה אפילו בעדים אינה גובה מהיורשים אא"כ היא בתוך זמנה ואם תאמר ואם פרע מפני מה לא צוה ואמר כן בשעת מיתה או מפני מה לא מחק הכתב דילמא מלאך המות אנסיה וגדולה מזו אמרו בס"פ המוכר את הבית (בבא בתרא ע:) גבי שטר כיס היוצא על היתומים ומר סבר מלאך המות הוא דאנסיה הא התם דאף על גב דאיכא שטר והו"ל למימר ואפ"ה לא גבי מיתמי מהאי טעמא כ"ש בכתב שעל הפנקס: ועיין בתשובת הרא"ש שבסימן צ"א: כתב בעל התרומות בשער מ"ט ראובן חייב לשמעון מנה בשטר ומת ראובן והניח קרקע שוה נ' דינרין לכל אדם ורוצה שמעון לטרפו בחובו ובני ראובן אומרים אנו נתן לך מממונינו שלא ירשנו מאבינו חמשים דינר דמי הקרקע כמו דמי קטינא שלא יוכל לטרפה פעם שנית ושמעון טוען לדידי שוה מאה או תנו לי מאה או אקח הקרקע והשיב הראב"ד שהדין עם שמעון וכן דעת הרמב"ן ויש חולקין וסתר הרמב"ן טענותיהם והכל כתוב בארוכה בשער הנזכר וכתבתי דברי בעל התרומות באורך בסימן קט"ו ודעת רבינו בסימן ע"ב גבי מ"ש ואם אינו שוה לשומת הבקיאים החצי שהוא טוען עליו וכו' היא כדעת הרמב"ן והראב"ד ז"ל: כתב בעל התרומות בשער מ"ט דבתר תקנת הגאונים אפילו תפיסה דלאחר מיתה מהניא ליפרע ממה שתופס בשבועה: וכתב עוד איכא מ"ד דכל מידי דתפיס איניש בטענת מלוה על פה כיון דאינה גובה מן היתומים אלא על הדרכים הידועים כיון שמת ראובן פקע חובו של שמעון מעל בניו ומעל נכסיהם ואיכא מאן דפליג וה"ר יהודה לא הכריע דעות הללו ולדידן מסתברא דסברא קמא ליתא דודאי נאמן הוא במגו דלא תפסתי:

סעיף יח

היה על אביהן חוב של מנה וכו' פרק מי שהיה נשוי (כתובות צא:) ההוא גברא דהוי מסקי ביה מאה זוזי שכיב שביק קטינא דארעא דהוה שויא נ' זוזי אתא ב"ח וקא טריף ליה אזלו יתמי יהבו ליה נ' זוזי הדר קטריף לה אתו לקמיה דאביי אמר להו מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם הנך חמשים קמאי מצוה עבדיתו והשתא כי טריף בדין טריף ולא אמרן אלא דלא אמרי ליה הנך חמשין זוזי דמי קטינא אבל אמרי ליה סלוקי סלקוה. וכתב הר"ן ודאמרינן דאי אמרו ליה דמי קטינא סלוקי סלקוה היינו טעמא שאף ע"פ שלא הגבוה אצלו אלא שנתפשרו עמו ואמרו לו דמי קטינא הרי הוא כאילו הגבוה אצלו ממש וחזרו וקנו אותה ממנו דהו"ל נכסי דקנו יתמי ולא משתעבדי לב"ח וה"ה שאם בא ב"ח מאוחר אינו יכול לחזור ולטרוף דכמו שקנו אותה ממנו דמי והכי איתא בירושלמי וכ"כ הרא"ש ז"ל וכ"כ הה"מ פי"ח ממלוה שכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל.

והא דאמרינן דאי לא אמרו ליה הנך חמשין זוזי דמי קטינא הנך חמשין קמאי מצוה עבוד לדעת הרשב"א היינו אפילו לא הניח להם מטלטלים ולדברי שאר מפרשים היינו דוקא כשהניח להם אביהם מטלטלים הא לאו הכי אינו חוזר וטורף מהם דכיון דלא שבק להון אבוהון מטלטלי ליכא מצוה ליפרע חוב אביהם וכמו שנתבאר בסמוך וכן דקדק ה"ה מלשון הרמב"ם פרק י"ח ממלוה ופשוט הוא: (ב"ה) מאחר שפסקנו בתחילת סימן זה כדברי האומרים שאם לא הניח להם אביהם כלום אפילו מצוה ליכא האי דינא ליתיה לדידן אחר תקנת הגאונים לגבות ממטלטלי דיתמי דאם לא הניח להם מטלטלים אינו יכול לחזור ולטרפה מהם כיון דליכא למימר הני חמשים קמאי מצוה עבדיתו ואם הניחן להם מעיקרא הוה להו לגבות כדי חובו מהמטלטלים והקרקע והתימא על רבינו שכתב בתחילת סימן זה שאם לא ירשו מאביהם כלום אפילו מצוה ליכא למה כתב דין זה כיון שאחר תקנת הגאונים ליתיה:

סעיף יט

ירשו האחים קרקעות וכו' עד צריך ליטול מכל אחד ואחד שדה אחת בפסקי הרא"ש פ"ק דב"ק גבי שני אחים שחלקו ובא ב"ח ונטל חלקו של אחד מהם בספר התרומות שער נ"ה כתב קצת דברים אלו: ומ"ש ואם עשאם לו אפותיקי וכו' גז"ש בתוספות והרא"ש ועיין בתשובת הרא"ש כלל פ' סימן ז' וסי' י"ג והאידנא דשקיל ב"ח וכו':

סעיף כא

בד"א שכולם מצויים לפנינו וכו' כ"כ בעל התרומות בשער נ"ה בשם רבינו האי ובשם הראב"ד:

סעיף כב

ירשו קרקעות וחלקום ומכר אחד מהם חלקו וכו' כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שהדין עם הבעל חוב וכו' בכלל פ' י"ג: שנים מהאחים שנתפשרו עם אחד שאמר שאביהם היה חייב לו והאח השלישי תובע שיחזירו לו הנוגע לחלקו כתב הרא"ש בכלל פ' סימן ח' שגובה חלקו ממי שירצה או מהב"ח או משני אחיו:

סימן קח

סעיף א

כיון שכופין היתומים וכו' בבבא בתרא (קעו.) אמר רב פפא מלוה ע"פ גובה מן היורשין ואינה גובה מהלקוחות: והוא שהודה אביהם וכו' בערכין פרק שום היתומים (ערכין כב.) ובגט פשוט (קעד) אמרינן דאין נזקקין לנכסי יתומים קטנים מ"ט אמר רב פפא פריעת ב"ח מצוה ויתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו רב הונא בריה דרב יהושע אמר אימר צררי אתפסיה מאי בינייהו איכא בינייהו בשחייב מודה אי נמי שמתוהו ומת בשמתיה דלרב פפא כיון דלאו בני מיעבד מצוה נינהו אין נזקקין ולרב הונא דסבר

מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם אלא דחיישינן לצררי כיון דליכא למיחש לצררי נזקקין ואסיקנא והלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע והשוה רבינו דין הלואה לזמן ועדיין לא הגיע זמנה לאלו משום דליכא למיחש בה לצררי דחזקה אין אדם פורע בתוך זמנו כדאמרינן פ"ק דב"ב (ה:) וכן דעת הרמב"ם פי"א ממלוה דתוך זמן ליכא למיחש לצררי וגבי נמי מיתומים קטנים וכן ביאר דבריו ה"ה בריש פי"ב וכתב שכן דעת הרמב"ן והרשב"א וכן כתב הרא"ש בפרק אלמנה נזונית וגם הר"ן כתב בפרק הנזכר שיש חולקים במת תוך זמנו ודחה הוא ז"ל דבריהם. וגם בספר התרומות שער י"ד כתב שי"א שאינו גובה מהקטנים כשמת תוך זמן מדאמרינן בערכין ובפ' גט פשוט איכא בינייהו דשמתיה ומית בשמתיה א"נ בשחייב מודה ולא נקט דמית תוך זמניה ומסתברא דחדא מינייהו נקטו הוא הדין לאחרינא עכ"ל וגם הרא"ש כתב עוד בפ"ק דבתרא שה"ר יונה חולק במת תוך זמן ודחה הוא ז"ל דבריו וכן כתב עוד בתשובה כלל פ"ה סימן ז': אימתי לא חיישינן לצררי עיין בתשובת הרא"ש כלל פ"ה סי' א': הוצאות שהוציאו הקרובים על החולה ברופא וברפואות אם נפרעים מנכסי יתומים שם סימן ב': אם מחזירים נכסים שנפלו לפני יתומים קטנים על פי פנקס אביהם עיין בסימן צ"א: כתב רבינו ירוחם בנכ"ו ח"ג מלוה על פה גובה מהיורשים אם הוא על אחד מג' דרכים ואם קדמו יורשים ומכרו קרקע קי"ל דאין מלוה על פה טורפת מלקוחות וכתבו הרמב"ן והרשב"א שאינה גובה מהדמים עכ"ל וצ"ע: וכתב ע"ש מנה לי ביד אביך והיתומים אומרים חמשין ידענא וחמשין לא ידענא אין משלמין אלא חמשים. וכתב עוד אם אדם כופר וחייבוהו בית דין שבועה ומת לא משלמי יורשים ואפילו הודה לא משלמי יורשים שמא פרעו קודם שמת וכיוצא בזה כתב רבינו בסוף סימן ס"ט בשם הרא"ש וכתב עוד בנכ"ו חלק ג' יתומים שהוציא אחד עליהם שטר חוב והם טוענים שלא ירשו כלום אינם חייבים לישבע שלא ירשו כלום ומ"מ לפי מה שכתב רבינו בסוף סי' ס"ט מחרימין חרם סתם ומשמע מדברי רבי' ירוחם שאם טוען ברי שירשו קרקע והם מכחישים צריכים לישבע. ראובן הניח משכון ביד שמעון ומת שמעון והניח בנים קטני' וראובן תובע משכונו ואומר שהיא בנ' וקרובי המת אומרים שהמת צוה שהוא ממושכן במאה כתב רבינו בסימן ע"ב: יתומים שאין להם קרקע ומבריחין מטלטלין או תולין אותם בעכו"ם אם כופין אותם עיין במישרים נכ"ו ח"ג כתב המרדכי בסוף ב"ב מי שנתחייב ממון בב"ד עבור מלשינות ומת גובה מהיורשים אבל אם חייבוהו בית דין קנס לא קנסו בנו אחריו: כתב הרשב"א שאלת ב"ד שזיכו לב"ח וכשבאו להגבותו מקרקעי של לוה עמד והקנהו לבנו קטן אם יש כח ביד ב"ד כגון אנן דהדיוטות אנן להוציא מידו הואיל ונראה לבית דין שהדבר

הברחה בעלמא תשובה אע"פ שראיתי בימי הגדולים אשר בארץ שנהגו ענותנות יתירה בעצמם וחשכו שבטם מהם עכ"ז אני אומר כי זו מצוה רבה וכל אשר דן בזה דן דין אמת לאמתו וכדאמר רב חסדא (כתובות כז:) הכי דאיננא לך ולכל אלמי חברך ומ"מ בנדון זה הדין פשוט לגבות ממנו אף לכשת"ל שהמתנה גמורה בלא שום הערמה שלא אמרו אין נזקקין לנכסי יתומים אלא משום חשש צררי וזה כיון שעמד האב בדין ונתקיים השטר בחותמיו ובין גביית ב"ד לגמרו של דבר עמד זה ונתן דבר ברור הוא שאין כאן חשש של כלום לא משום שובר ולא משום צררי והו"ל כמית בגו זימניה ול"נ חייב מודה ושמתוה ומית בשמתיה ואפילו מלוה ע"פ גובה מיורשים אפילו קטנים והוא שיש עדים שלא הגיע זמנה כדר"ל א"נ בשהעידו עדים שעדיין הוא ביד אביהם עכ"ל: כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש כל משכונא שאינה ברשות המלוה אין דנין אותה אלא כדין מלוה בלא משכון ואין נזקקין בה לנכסי קטן אמנם בנדון זה שאמרת הא היא גדולה ומורידין לנכסיה ועיין ברבינו ירוחם סוף נכ"ו: כתב בעל התרומות בשער י"ד חלק ב' דאי טעין יתמי אומר לנו לא לויתי ונמצא כאילו אומר לא פרעתי וגובה מהם בלא שבועה ומשמע מלשונו דאפילו בקטנים קאמר ול"נ דטענת יתומים קטנים לאו טענה הוא כלל וצ"ע. כתב הרא"ש בפרק שור שנגח ד' וה' ואף ע"ג דאמרינן כשחייב מודה או דשמתוה נזקקין נ"ל דכשחייב מודה בפני ב"ד או בפני עדים ואמר כתובו וכתבו דמשעה שכתבו נעשה כמי שנחקרו עדותן ואי משום קיום עדותן הא אמרינן בהגוזל (קיב:) דמקיימין השטר שלא בפני בעל דין והא דקימ"ל נמי דמית בגו זימניה דנזקקין ומגבינן מיתמי ההיא נמי במלוה בשטר הוא עכ"ל: ומ"ש וגובה אפילו בלא שבועה ואפילו מן הקטן כ"כ בעל התרומות בשער י"ד וכ"כ הרמב"ם בפי"א ממלוה ויש חולקים ואומרים דמקטנים לא גבי אלא בשבועה: ומ"ש וכגון שנתקבל העדות בחיי אביהם פשוט הוא דקימ"ל אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין וקטן כשלא בפניו דמי וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל פ"ה סימן ז'. וכן מבואר בתשובת הרשב"א שכתבתי בסמוך ועיין ברא"ש סימן ק"י ובסופו וכ"כ הר"ן פרק אלמנה ניזונית בשם הרמב"ם והראב"ד ז"ל: ומ"ש אבל אם היתה סתם וכו' כבר נתבאר סי' ע"ח:

סעיף ב

ומ"ש ואפי' יש לו כתב יד אביהם אין גובין מהם וכו' דין כתב ידו נתבאר בסי' ס"ט: ומ"ש וי"א שהיורש צריך לישבע שאינו יודע לו שום זכות בממון שירש מאביו וכו' ואני כתבתי למעלה שאין צריך שבועה וכו' בסימן ס"ט ושם כתבתי שכמה גדולים סוברים כן :

סעיף ד

ואם מת המלוה והיורשין באים לגבות מיורשי הלוה מלוה ע"פ אם הוא על אחת מאלו השלשה דרכים גובין מהם בלא שבועה וכו' פשוט הוא: ומ"ש ואם אינה על אחת משלשה דרכים האלו אם טענו יורשי הלוה אבינו אמר לנו לויתי ופרעתי וכו': והרמ"ה כתב אפי' לא טען אנן טענינן להו כתב המרשים כמדומה בעיני שדין זה כמעט גמרא פשוט שם (כתובות פ"ח.) דתנן וכן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה והוינן בה יתומים ממאן וכו' ותרצינן ה"ק יתומים מיתומים לא יפרעו אלא בשבועה ובודאי ה"מ לאוקמא מלוה גופיה בדטען פרעתי לאבוכון והשבעו לי דכי היכי דאבוכון כה"ג משתבע ע"כ מדרב פפא אינהו נמי רמי עלייהו שבועת יורשין אלא היינו טעמא דלא אוקמה בהכי משום דמשמע ליה דמתניתין בכל אנפא קאמר דלא יפרעו אלא בשבועה בין טעין בין לא טעין דאי בטעין פשיטא וממילא שמעת דיתמי מיתמי אנן טענינן להו משום דאחזוקי ממונא היכא דקאי עדיף טפי: (ב"ה) ולקמן בסימן זה כתב רבינו אסברא ראשונה שהוא סברת העיטור ושהראב"ד סובר כהרמ"ה ושם אכתוב שבעה"ת כתב דמסתברא כבעל העיטור ורבינו כתב דמסתברא כהראב"ד והרמ"ה:

סעיף ה

ואם המלוה מוציא על היתומים שטר חוב מקויים אם הם קטנים וכו' כך פשוט בסוף בתרא ובערכין פרק שום היתומים ועיין ברא"ש סי' ק"י: ומ"ש ואם הם גדולים וכו' כבר כתבתי סימן ק"ז שכתבו התוס' דיתומים גדולים אפילו לרב פפא נפרעים מנכסיהם וא"כ ע"כ לא אמרינן בסוף בתרא ובפרק שום היתומים דבעינן חד מהני תלת חלא ביתומים קטנים אבל בגדולים אפילו אין שם אחד מכל אלו נפרעים מהם: ומ"ש אפילו אם אין נאמנות בשטר וכו' משנה בפרק הכותב (כתובות פז.) הנפרעת מנכסי יתומים לא תפרע אלא בשבועה והטעם הוא משום דאנן טענינן ליתמי כל מאי דהוה מצי אבוהון טעין ואילו היה אבוהון קיים דילמא הוה טעין לישתבע לי שאינו פרוע הילכך אף על גב דלא טעני יתמי לישתבע לן שאינו פרוע כיון דיתמי נינהו אנן טענינן להו: ומ"ש אפילו תפס משלהם בלא שבועה משביעינן ליה כתב המרשים דאיתיה בפרק חזקת:

סעיף ו

ומ"ש ומיהו אי לא בעי לאשתבועי וכולי אזדא לטעמיה שכתב סי' פ"ב דאפילו מי שאינו צורבא מרבנן אי תפס לא מפקינן מיניה: ומ"ש אם יש בו נאמנות נוטל בלא שבועה בד"א שמפורש שהאמינו עליו וכו' עד אז צריך לישבע נתבאר בסי' ע"א:

סעיף ז

ואם מוציא על היתומים שטר עיסקא וכו' בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא ע:) שטר כיס היוצא על היתומים דייני גולה אמרו נשבע וגובה כולו דייני ארץ ישראל אמרו נשבע וגובה מחצה ופסק רבא הלכה כדייני ארץ ישראל: וכתב בעל התרומות בשער ה' שכתבו הראשונים דכי היכי דאי טען נאנסו לא מהימן אלא בשבועה חמורה יורשיו נמי משתבעי שבועה חמורה ומפטרי בשבועה שאינם יודעים ורבינו אפרים כתב דדוקא אבוהון דטעין מלוה בברי עילויה הוא דמשתבע אבל אינהו דלא יכול מלוה למיטענינהו בברי דבידייהו הוא פטירי בלא שבועה ואשכחן לגאון דמחייב היתומים שבועה בגזירה ואנן תמיהא לן טובא וסברא דילן דלא משתבע כלל אפקדון ובעל התוס' כתב כי רשב"ם פסק דבאידך פלגא נשבעים שבועה שלא אמר לנו אבא שחייב זה המחצה על הפקדון ואין נראין דבריו דהאי שבועה ליתא בתלמוד שיהיו יורשים נשבעין כדי להפטר אלא כדי לגבות ואפילו שבועת היסת אין להטיל עליהם לפי שאין להם לדעת אם פשע אביהם אם לאו עכ"ל: ומ"ש אבל אם אינם יכולים לטעון שהחזיר כגון שהודה אביהם שלא החזיר וכו' חייבין ולא טענינן להו שנאנס אע"פ שאביהם יכול לומר כן כך כתבו התוס' שם. וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל פ"ו והר"ן כתב שהרי"ף והרמב"ן חולקים : ומ"ש ואם יש מהעסק בעין וכו' עד חלקם כך כתב הרי"ף בפרק המקבל גבי הא דאמר רבא להכי קרו ליה עיסקא שלא יעשה מטלטלין אצל בניו וכן כתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות שותפין וכ"כ בעל התרומות בשער י"ד דאי איתברר בסהדי דאיתיה להוא עיסקיה בעיניה גבי ליה אפילו מיתומים קטנים כדאיתא בהמקבל להכי קרו עיסקא וכולי וכן פסק רבינו האי עכ"ל: ומ"ש רבינו ויש עדים שהוא מאותו העסק אם הם יתומים קטנים צריך שאותם עדים העידו כן בחיי אביהם דאילו לאחר מיתתו אין מקבלין עדות על יתומים קטנים כמו שנתבאר בסימן כ"ח ובסימן ק"י:

סעיף ח

ואם מת המלוה ובאים יורשיו וכו' הם דברי הרמב"ם בפרק י"ז וכתב ה"ה זו היא שבועת היורשים המוזכרת במשנה בפרק כל הנשבעין וע"כ לא אמרינן בגמרא ממאן אילימא מלוה אבוהון שקיל בלא שבועה ואינהו שקלי בשבועה ואוקימנא ביתומים הבאים ליפרע מן היתומים דאלמא מן הלוה עצמו נפרעים בלא שבועה ה"מ בדלא טעין לישתבעו לי אלא דאמר פרוע הוא דכיוצא בזה האב נוטל בלא שבועה ולא הורע כח היתומים מכחו אבל כדטעין לישתבעו לי כיון דאי הוה טעין הכי לאבוהון היה נשבע אינהו נמי נשבעים שבועת היורשים וכן כתבו הרי"ף ורבינו האי בתשובה וכן עיקר ויישב הסוגיא לפי שיטה זו וכתב וזה נ"ל פשוט שלא כדברי בעל העיטור שהיה מוכיח

מכאן דלא שקלי בשבועת היורשים והוא דבר של תימה: ומ"ש שלא צוה להם אביהן ע"י אחר ושלא אמר להם בפיו ולא מצאו שובר בין שטרותיו ששטר זה פרוע וכו' כך לשון המשנה בפרק הנשבעין (מה.) שלא פקדנו אבא ושלא אמר לנו אבא ושלא מצינו בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע: ומ"ש דאי לאו הכי לא מיתרע בשביל השובר שנמצא עליו כדפרישית לעיל הוא בסימן ס"ה: ומ"ש וגם צריך לפרש להם שבכלל השבועה שלא אמר להם אביהם שהיה לו שטר פרוע בין שטרותיו וכו' כך כתוב בספר התרומות שער י"ד: כתוב במישרים נכ"ו ח"ג אם באו יתומים ליפרע מלוה עצמו ופגמו שטר ואמרו אמר לנו אבא שנפרע קצת או עד אחד העיד אחר מיתת אביהן שהוא פרוע או שבא ליפרע מנכסים משועבדים לא יפרעו אלא בשבועה:

סעיף ט

ואם יש בשטר נאמנות שהאמין את המלוה ואת יורשיו עליו כתב א"א הרא"ש ז"ל גובין חוב אביהם בלא שבועה וכו' בתשובה כלל ע"א סימן ז':

סעיף י

אפילו היה היורש קטן וכו' משנה בהנשבעין (שם) העיד ר"י בן ברוקא שאפילו נולד הבן לאחר מיתת האב הרי זה נשבע ונוטל ופרש"י נשבע שלא מצא שובר. והרמב"ם כתב פי"ז ממלוה אפילו היה היורש קטן המוטל בעריסה כשמת מורישו הרי זה נשבע ונוטל. וכתב ה"ה ומתוך דברי רבינו נראה שאינו פוסק כרבי יוחנן בן ברוקא אלא כת"ק וע"כ לא נחלקו אלא בנולד לאחר מיתת האב דלת"ק לא בעי שבועה אבל בקטן אפילו ת"ק מודה זה נראה בדעת רבינו ורבינו מאיר כתב וקיימא לן כוותיה חדא דסוגיין בעלמא דכל העיד הלכה הוא ועוד דליכא מאן דפליג עליה עכ"ל ורבינו נראה שמפרש כרבינו מאיר וכן נראה דעת בעל התרומות בשער י"ד: ומיהו כשהיה קטן כשמת אביו וכו' וכתב בעה"ת בשער י"ד העיד ר"י בן ברוקא שאפילו נולד הבן ומסתברא כשנשבע אינו נשבע אלא כשיגדיל ומה שבועה נשבע שלא מצא בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע אבל אין משביעין אותו שלא פקדנו ושלא אמר לנו אבא ששטר זה פרוע דאנן סהדי דלא פקיד ליה מידי שהרי קטן הוא עכ"ל ואפשר שלזה נתכוון רש"י שכתב נשבע שלא מצא שובר ואני אומר דקטן נמי בר צוואה הוא ע"י אחרים שצוה להם שיאמרו לו כשיגדיל : (ב"ה) ומ"מ הורו זקנים ז"ל ולהם שומעים:

סעיף יא

כתב הראב"ד בתשובה אם יש לקטן אפוטרופוס שמינהו אביו וכו' על חלקו וחלקם הכל כתוב בספר התרומות שער י"ד בשם הראב"ד:

סעיף יג

ואם אומר אחד מהיורשים לי צוה שהשטר פרוע וכו' בספר התרומות שער י"ד כתב שכך השיב הראב"י ז"ל: ומ"ש שהוא נאמן במיגו שהיה שורפו הוא נלמד מעובדא דההיא אתתא דפרק זה בורר (סנהדרין לא.) דאמרינו מיגו דאי בעיא קלתה:

סעיף יד

וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר אפילו אם היה השטר בידו אינו נאמן להפסיד להם חלקם וכו': כתב בעל התרומות בשער י"ד ח"ב איכא מ"ד דהיכא דמית מלוה וקא תבעי יתמי ללוה או ליתמי דיליה דלא מהני נאמנות אלא היכא דכתיב בשטרא שיהא רשות למלוה וליורשיו לגבות ממנו ומיורשיו בלא שבועה קלה וחמורה בעולם ואפילו שבועת היורשים ואפילו על ידי גלגול ואי לא כתוב הכי וטעין לוה או יתמי דיליה דפרעיה לאבוהון ואיפשר דאיהו פקיד אמרינן יד בעל השטר על התחתונה וכי פטרינהו היכא דטעין פרענא ליתמי אבל זה שטוען שפרע להאב בזה לא פטרו מיהו אי כתוב מהני תנאה ובעיני סברא זו רחוקה מאד מהדעת כי בודאי אחר שהאמין לבניו הבאים אחריו בלא שום שבועה אעפ"י שלא פטרם בפי' משבועת היורשין על כל דבר נכנס נאמנותם דשבועת אישתבע לי דלא פריעא דהיא קילא ליה ולא מחמרינן בה דסמכי אחזקה דהעמד שטר על חזקתו וכשהאמין לבניו על כל טענה שטען כנגדם האמינם עכ"ל. וכתב רבינו דין זה לקמן בסמוך:

סעיף טז

ואם יש עדים שאמר המלוה וכו' משנה פ' כל הנשבעין רשב"ג אומר אם יש עדים שאמר האב בשעת מיתתו שטר זה אינו פרוע נוטלין שלא בשבועה ומ"ש בין מיורשיו כך כתב הרמב"ם פי"ז ממלוה ופשוט הוא:

סעיף יז

וכל הדין שיש ליורשי מלוה וכו' עד במקום שיש חובה ליורש אחר הכל כתוב בספר התרומות שער י"ד וכתב דמסתברא כדברי העיטור אבל רבינו חולק עליו וכתב דמסתברא כדברי הראב"ד ונראה מדברי בע"ה דהא דמצריך הראב"ד ליורשי מלוה לישבע שלא נפרעו עצמם מאביהם היינו בדשתקי יתמי לוה הילכך טענינן להו כל מאי דאיפשר למיטען אבל כי טעני יתמי לוה אמר לנו אבא פרעתי לאביהן אין עליהם שבועה שלא נפרעו הם בעצמם:

סעיף כ

כתב רב אלפס בתשובה אעפ"י שיורשין נשבעים שבועת היורשים ונוטלין ה"מ היורשים בעצמם וכו' כתב בעל התרומות בשער י"ד כתב בעל העיטור דיתמי משתבעי שלא פקדנו

אבא ולא אבא דאבא ונוטלין מיהו הרי"ף כתב דיתמי אין עליהם אלא שיחרימו על יתומי הלוה סתם כל מי שיש לו מממונם שיודה וכ"כ הר"י ברצלוני בשמו גם הראב"ד דן באח שהפסידו אחיו את חלקו ודעתם רחבה מדעתנו ועליהם יש לנו לסמוך עכ"ל:

סעיף כא

וא"א ז"ל כתב ודבר תימה הוא וכולי בסוף הנשבעין כתב כן וכן פסק בתשובה כלל פ"ו סימן י"ג וגם הר"ן כתב דברי ה"ר יהודה אלברצלוני וכתב ובודאי שאם לדין יש תשובה שאם אמרו אין אדם מוריש שבועה דברי לבניו יאמרו בשבועה דספק ויפסידו ממון משום שבועה דאינו יודע שנפרע ועוד דהא בניהם נמי יכולים לישבע שלא אמר להם אביהם באותו טכסיס בעצמו אלא שהרב ז"ל כתב דהכי אסכימו כולהו רבוותא וקבלתם תכריח ואיפשר שהם מפרשים הא דאין אדם מוריש שבועה לבניו שכל ממון שאין אדם זוכה בו אלא בשבוע' אינו ממון להורישו לבניו עכ"ל:

סעיף כב

בד"א שיורשי המלוה נשבעין וכו' בפרק כל הנשבעין (שבועות מח.) אמתניתין דתנן וכן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה ואוקימנא לה וכן היתומים מן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה רב ושמואל דאמרי תרווייהו ל"ש אלא שמת מלוה בחיי לוה אבל מת לוה בחיי מלוה כבר נתחייב מלוה לבני לוה שבועה ואין אדם מוריש שבועה לבניו שלחוה קמיה דר' אלעזר שלח להו יורשים נשבעין שבועת יורשין ונוטלין ואסיקנא דעבד כרב ושמואל עבד דעבד כר"א עבד וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל אע"ג דאיתמר בהאי לישנא אין הדין שוה בשניהם אלא מדאשכחן בגמרא לרב נחמן ורב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ורמי בר חמא ורבא דאמוראי בתראי נינהו וסברי הבו דלא לוסיף עלה וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד שמעינן דבהא מילתא כרב ושמואל דיינינן לכתחלה וכר"א לא עבדינן לכתחלה ומיהו דיינא דעבד כר"א עבד ולא מהדרינן עובדא וכן דעת הרמב"ם פרק י"ז ממלוה: וכתב בע"ה בשער י"ד דאפילו לדברי החולקים על הרי"ף וסוברים דהלכה כאבא שאול שאין הנאמנות מועיל על היתומים מודו לכתחלה כיון דאית ביה נאמנות דיינינן כר"א ובשבועה מיהא גבי ולא מקילינן ביה תרי קולי קולא דאבא שאול וקולא דרב ושמואל כדי שלא תנעול דלת בפני לוין וכ"כ בעל המאור בשם חכמי נרבונא הגדולים ז"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה בשם ר"ח. וכ"כ הריב"ש בסימן ק"ח ובסימן קס"ט. וכ"כ הר"ן בתשובה ל"ה עיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן ק"מ: וכתב הר"ן ודיינא דעבד כר"א עבד נראה דה"ה אם קדמו היתומים ותפסו אין מוציאין מידם וכן כתבו קצת מרבותינו הצרפתים ז"ל אבל הר"י הלוי כתב בשם רבינו האי גאון ז"ל שמנהג ראשונים לדון כרב ושמואל והא דאמרינן האי דיינא דעבד כר"א עבד ליתא ולא סמכינן עלה ולא

ידעתי למה עכ"ל ול"נ דלא קאמר הר"י הלוי ליתא לגמרי אלא ליתא לכתחלה ומיהו דיינא דעבד כר"א עבד וגם בעה"ת בשער י"ד כתב שאם קדמו ותפסו אין מוציאין מידם ולא כתב שם חולק בדבר: ואין חילוק בין אם מת מלוה וכו' בפ' הנשבעין (שם) ההוא דשכיב ושבק אחא כלומר שמת לוה בחיי מלוה ואח"כ מת מלוה בלא בנים ושבק אחיו ליורשו ואחיו הוציא השטר על יתמי לוה סבר רמי ב"ח למימר הא נמי דלא לוסיף עלה הוא כלומר דהאי דינא אחרינא הוא ולא גמרינן ליה מדרב ושמואל שדברו ביתומים מן היתומים והאי לאו יתום הוא א"ל רבא מה לי שלא פקדני אבא מה לי שלא פקדני אחי:

סעיף כג

ואפילו אם השטר משכונא וכו' שתי סברות אלו כתב בעה"ת שער י"ד וסברא ראשונה היא סברת הר"י הלוי וסברא שניה היא סברת ה"ר אברהם ב"ר יצחק והכריע רבינו כסברא שניה וכ"פ הריב"ש בסימן ע"ח וז"ל כיון שהיתה המשכונא מוחזקת ביד המלוה בחייו כשמת הלוה היה גובה מיורשיו בלא שבועה כדאמרינן בר"פ אף על פי (כתובות נה:) ייחד לה ארעא אפילו בחד מצרא גבי לה בלא שבועה וטעמא משום דאין חוששין לצררי כיון שייחד לה קרקע זה ואף על פי שאינו משכון ממש מוחזק בידה וא"כ הא נתחייב המלוה שבועה לבני לוה וכן דעת הרא"ש גם הרמב"ם כתב פי"ג מה' מלוה שהמלוה על המשכון אין דנין בו דין זה של מת לוה בחיי מלוה ואע"פ שהוא נתן טעם לדבריו מפני שנפרע ממה שתחת ידו והיה יכול לומר לקוח הוא בידי זהו לפי שלא ידע בכמה הוא משכון בידו ולכן הוצרך לטעם זה אבל בנדון זה ששטר משכונא בידו לעולם הוא נאמן לגבות ממנו בלא שבועה עד כאן לשונו: (ב"ה) וכ"כ הרשב"א בתשובת ואכתבנה בסימן זה: כתב רבינו ירוחם בסוף נכ"ו מי שאכל קרקע של יתומים ואמר לפירות ירדתי והוא בענין שהיה נאמן אם היה איניש דעלמא ביתומים נאמן בשבועה אפילו טוענין יתומים שמא ואם תפס מעות שהניח אביהם בלא עדים וטוען שכך היה חייב אביהם לא מפקינן מיניה ואינו צריך שבועה ואפילו ביתומים קטנים ואם תפס בעדים אם יש לו שטר אין מוציאין ממנו אלא משביעין אותו ואם תפס במטלטלין והם בעין נותנים אותו ביד שליש עד שיגדלו יתומים ונשבע ונוטל וכ"כ ה"ר יונה ודוקא בשטוען שהוא תופסם עתה בשביל מה שחייב לו האב ולא משכנן לו האב אבל אם טען שאביהם משכנן לו לא מפקינן מיניה כלל אלא נשבע ונוטל עכ"ל: כתב ע"ש ב"ח שנמצאו ביד הלוה אחר מיתתו אותם מטלטלים שנתן ללוה אינו גובה בלא שבועה כ"כ הראב"ד וה"ר יונה וה"ר יוסף פליטי: כתב הרא"ש בסוף שבועות בשם הרמב"ן הלוקח שט"ח ומת הלוה אם אחר שלקחו מת נשבע שלא א"ל מוכר ושאינו יודע ששטר זה פרוע וגובה והוא

שמת המוכר אבל בחייו שניהם צריכים לישבע ואם קודם שלקחו מת אינו גובה אפי' בשבועה וע"ש: וכתב עוד שם שהחשוד הבא ליפרע מנכסי יתומים אינו גובה כלום כיון שאינו יכול לישבע כתב הר"ן בתשובה סי' ל"ה איני רואה בזה חשש כלל חדא שבשעה שנתנה אשה זו כתובתה לזה עדיין לא שמעו בבעלה שמת ונמצא שעדיין לא נתחייבה שבועה באותה שעה כי היכי דנימא כשמתה אחר שנודע שמת בעלה אין אדם מוריש שבועה ודכוותא שאינה יכולה למכור שבועה ללוקח דהתם דוקא שמת לוה בחיי מלוה ואחר כך מת מלוה או מכר חובו אבל מת מלוה או מכר חובו ואחר כך מת לוה כנדון שלפנינו שאשה זו הקנתה כתובתה ואח"כ שמעו שמת בעל אין ספק שלוקח זה גובה חובו וכן הבא מכחו ובלבד שישבע שאינו יודע ששטר זה פרוע שאעפ"י ששבועה זו מהגמרא לא למדנוה מדברי רש"י למדנוה בפרק הכותב ונדון זה הרי היא כמת מלוה בחיי לוה שבשעה שהקנתה כתובתה נסתלקה לגמרי והו"ל כאילו מתה וכתב עוד דלא קרינן נתחייב שבועה בבא ליפרע מלקוחות דדוקא ביתומים הוא דאמרינן הכי מפני שכיון שמת לוה א"א למלוה שיפרע בלא שבועה אבל היכא שמכר לוה או נתן נכסיו לאחרים לא קרינן ביה נתחייב שבועה שהרי איפשר שיפרע מנכסים בני חורין וכ"כ הרמב"ן עכ"ל. וכתב עוד אעפ"י שיצא קול שמת לא מיקרי נזקקין לנכסי יתומים דלא הוי להו נזקקין אלא לנכסי אביהם שכשאמרו אין נזקקין לנכסי יתומים לא מעיקר דינא הוא אלא מתקנתא והבו דלא לוסיף עלה בנכסי יתומים ודאי אמרו אבל מפני חששא בעלמא שמא של יתומים הוא לא שמענו. וכתב עוד ומה שכתבת שבעל האשה עשה שטר מתנה לבנו קטן מהבתים שהיו לו ולפי זה אם זכה אותו קטן באותם הבתים הו"ל נזקקין לנכסי יתומים בודאי וכיון שמתה אשה זו בטל חינה והו"ל כשאר חוב דעלמא דאין ב"ד נזקקין לנכסי יתומים עד שיגדילו אם קטן זה לא זכה במתנה זו כלום שלא זכו אחרים בשבילו שהיא כשטרי מתנות שלפעמים האב כותב לבנו ומעכבן בידו נראה לי שאעפ"י שיש בה קנין לא זכה בה קטן זה שיש לי ראיות ברורות לדברי הראשונים שאמרו אפילו לשטרי הקנאה בעינן דלימטי שטריה לידיה ולפיכך כל שלא בא השטר ליד המקבל או שאין העדים תופסים אותו לגמרי בעדו לא זכה בו מקבל וכן דעת ר"ח והרי"ף והרמב"ם ולפיכך אם לא זכה קטן זה באותו שטר מתנה על הדרך הנזכר איני רואה חשש בגוביינא זו שאין כאן נכסי יתומים אבל אם זכה קטן זה במתנה זו הרי אלו נכסי יתומים בודאי ואין ספק שכיון שמתה אשה זו בטל חינה והו"ל כשאר חוב דעלמא שאין נזקקין בו לנכסי יתומים ואעפ"כ כבר הורה זקן הרשב"א ז"ל שכל היכא שב"ח רוצה לעשות הנחה מחובו ואפילו מעט נזקקין ומוכח לה מההיא דערכין (כב.) דשטר

שיש בו רבית ואם כן אם הוא כמו שכתבת שהקרובים מבקשים מצד תועלת הקטן ואף הב"ד נראה בעיניהם שכך הוא ואתה רוצה לעשות איזה הנחה מהכתובה דעתי מסכמת שבכיוצא בזה ב"ד נזקקין ומגבין ומ"מ צריכים להעמיד אפוטרופוס לקטן לפי שעה כדאמרינן בפרק שום היתומים ואם מזדקקינן מוקמינן אפוטרופוס ורשאים הם בכך ואין בדבר ספק כלל עכ"ל: וכתב הרשב"א בסימן תתקל"ט שנשאל על ראובן שהחזיק במקום ב"ה שני חזקה ושמעון טוענו מקום זה שלי הוא וראובן אומר שלך הוא אלא שמשכנת לי במנה ושמעון אומר להד"מ ומת ראובן ושמעון תובע את יורשיו והשיב שהדין עם יורשי ראובן ואם תאמר האב לא היה נאמן בלא שבועה אין אדם מוריש שבועה לבניו דע שלא אמרו אין אדם מוריש שבועה אלא להוציא וכאן כיון שמקום זה בחזקתו של ראובן ויורשיו אין מוציאין מידם: כתוב במישרים נכ"ו חלק ג' בשבועה הבא ליפרע מנכסים משועבדים לא אמרינן אין אדם מוריש שבועה ועיין שם:

סעיף כד

בד"א שאין יורשין נוטלין וכו' דין זה פשוט בטעמו וכתבו בעה"ת בשער י"ד וכתבתי לשונו לעיל בסמוך וז"ל הרשב"א בתשובה לדעת הרי"ף ורבותינו שהנאמנות מועיל אפילו לגבי יתומים כל שיש בו נאמנות אפילו למלוה אין כאן מוריש דלא שייך למימר אין אדם מוריש שבועה ליורשים אלא בזמן שהיה הוא חייב שבועה עד שלא מת אבל זה שלא היה חייב שבועה גובין ובשבועת היורשים דהיינו שלא פקדנו אבא. ובסימן אלף וק"מ כתב אפילו לדברי חכמים האחרונים שאמרו שאין נאמנות מועיל לגבי יתומים מודים הם דלגבי מת לוה בחיי מלוה מועיל נאמנות זה כדי שלא יאבד החוב ובשבועת היורשים והטעם משום דאסיקנא בדרב ושמואל הבו דלא לוסיף עלה וכיון שהאמינו לוה למלוה הבו דלא לוסיף עלה הוא וכבר כתבתי בזה לעיל בסמוך ובתשובה אחרת כתב שכן הסכימו גדולי הראשונים: ובסימן תתקע"א כתוב שנשאל על שטר שכתוב העידנו בקנין שלם מעכשיו ראובן שיש עליו חוב גמור בתורת הלואה לפרוע לשמעון או למוציא שטר זה מנה ומת לוה בחיי מלוה ואח"כ מת מלוה אי שייך בהא אין אדם מוריש שבועה או דילמא לא כיון שכתוב בשטר כל מי שיוציאנו ומי שמוציאו חי ועיין שם ותמצא טוב טעם ודעת:

סעיף כה

ע"פ שלכתחלה דנין וכו' זהו מה שכתבתי בסמוך שאמרו דיינא דעבד כרבי אלעזר עבד כתב הר"ן בפרק הנשבעין כי היכי דאמרינן אין אדם מוריש שבועה לבניו ה"נ אין אדם מוכר שבועה לאחר הילכך מת לוה בחיי מלוה ואחר שמת לוה מכר מלוה החוב ואח"כ מת מלוה הפסיד לוקח משום דכבר נתחייב מלוה המוכר לבני לוה שבועה ואינו יכול

למכרה לאחר אבל אם מכר חובו בחיי לוה אעפ"י שאח"כ מת לוה בחיי מלוה נשבע כעין שבועת היורשים שלא א"ל מוכר ושלא ידע ששטר זה פרוע שכן דעת רש"י בפרק הכותב ואם המוכר חי המוכר נשבע שאין לומר בזה כבר נתחייב מלוה לבני לוה שבועה דכיון שמכרו אין עליו עיקר חיוב אלא שמשביעין אותו מפני שהוא נאמן לומר פרעו מגו דאי בעי מחיל עכ"ל וכ"כ הרא"ש בשם הרמב"ן. וסיים בה ואע"ג דאמרינן אדרב ושמואל הבו דלא לוסיף עלה כל שבא לגבות מנכסי יתומים היא גופא דרב ושמואל היא והרמב"ם נמי משמע שסובר כן שכתב בהלכות אישות שאם מתה האשה קודם שנשבעה אין ללוקח כלום. וכתבו עוד חשוד הבא ליפרע מנכסי יתומים הסכימו הראשונים דאין לו כלום דהיינו דרב ושמואל:

סעיף כו

לפיכך יתומים שיש להם ש"ח וכו' בסוף הנשבעין (שם) אמר רב פפא האי שטרא דיתמי לא מקרע קרעינן ליה ולא אגבויי מגבינן ליה אגבויי לא מגבינן ליה דילמא סבירא ליה כרב ושמואל ולא קרעינן ליה דהאי דיינא דעבד כרבי אלעזר עבד ופירש"י האי שטרא דיתמי. ומת לוה בחיי מלוה: לא מקרע קרעינן ליה שמא יבואו לפני דיין שידון להם כרבי אלעזר וכתב הרא"ש פירוש ב"ד או אפוטרופוס שלהן אין מחוייבים לקרעו הואיל ובתחלה עבדינן כרב ושמואל כל זמן שלא בא לידי דיין דודאי אם בא לפני הדיין צריך לפסוק לכתחלה כרב ושמואל ואם כן מחוייב הוא לקרעו אבל ב"ד שהן אביהן של יתומים או אפוטרופוס מניחין השטר ביד היתומים וכשיגדלו היתומים ויכולים לישבע שמא יזדמן לשם דיין שישביעם ויגבה להם חובו:

סעיף כז

כתב הרמ"ה אפילו אי אתא שטרא מעיקרא לידא דב"ד ועבד כרב ושמואל כו' משמע דפליג אהרא"ש שכתב דודאי אם בא לידי ב"ד יש להם לקרעו דא"כ היאך איפשר למיתי לידי דיינא אחרינא והוא שלם ומיהו איפשר דאפי' איתיה לדהרא"ש ובדין הו"ל לדיינא קמא למקרעיה ומיירי בדאתרמי דלא קרעיה א"נ דאתא לידא דב"ד שהראהו לו ולא בא לפניו לדון:

סעיף כח

קדמו יורשי המלוה וכו' כבר כתבתי בסמוך שכך כתב הר"ן בשם קצת מרבותינו הצרפתים ובשם בעל התרומות וכתבתי שהר"ן כתב שרבינו האי חולק בדבר: כתב הרא"ש בתשובה כלל פ"ו סי' ג' שנשאל על ראובן שמכר קרקע לשמעון ובא לוי ב"ח דראובן לגבות משמעון ונשבע לו כתקנת חכמים ונשאר הדבר תלוי ועומד והלך שמעון ומכר הקרקע ליהודה ומת לוי ובא גד בנו לגבות מיהודה וטוען שאביו כבר נשבע

לשמעון ויהודה משיב איפשר שפרעו אחר כך והשיב דברי יהודה כנים אף על פי שנשבע שמא אח"כ פרעו כי בית דין משביעין אותו בשעה שמורידין לנכסים הילכך אין אדם מוריש שבועה לבניו עכ"ל: וכתב עוד שם סימן ד' שנשאל על עסק ראובן שמת ומינה את שמעון אפוטרופוס והאמינו ופטרו משבועה ומכל דין ודברים והיו לשמעון תביעות על ראובן ואמר לו ראובן בשעת מיתה אני מאמינך בכל מה שתאמר שיש לך אצלי ואמר שמעון איני רוצה ליטול אלא בשבועה ומת ראובן ואח"כ מת שמעון קודם שנשבע ונשארו נכסי ראובן ברשות יורשי שמעון או אפוטרופוס וטוענים יורשי שמעון אבינו אמר לנו שראובן היה חייב לו כך וכך ממון והא דאמרינן אין אדם מוריש שבועה לבניו היינו דוקא להוציא אבל להחזיק מה שבידם לא. והשיב הדין עם יורשי שמעון דממון שאדם מוחזק וחייב עליו שבועה כדי שלא לשלם אותו ממון ומת קודם שנשבע עליו היורשים מחזיקים מה שבידם בלא שבועה והביא ראיות לדבר ובסוף דבריו כתב וכן בנדון זה היה שמעון מחזיק הפקדון שבידו בשבועה שכך וכך היה חייב לי במיגו דהחזרתיו לך או במיגו דלהד"מ הילכך יורשי שמעון נמי כל מה שאביהם אמר שהיה שלו אצל ראובן יחזיקו מה שבידם בלא שבועה אבל מחרימין בפני היורשין שיאמרו האמת מה ששמעו מאביהם בחוב זה עכ"ל: וכתב עוד שם סי' שני מלוה שפגם שטרו ומת נשבעין היורשין שלא פקדנו אבא שהוא פרוע יותר ממה שהודה שקיבל וכתב אם יש עדים שפרע הלוה מקצת החוב אם אמרו יורשי הלוה למלוה אישתבע לנו דלאו פרוע הוא נשבעין יורשי המלוה שלא פקדנו אבא שהוא פרוע יותר ממה שהעדים מעידים עכ"ל: וכתב עוד שם סימן י"ב יתומים הוציאו שטר חוב על ראובן וראובן מת ולא מצאו לו נכסים אלא קרקע שמכר בחיי אביהם לשמעון אין אומרים שאביהם היה מחוייב שבועה לשמעון הלוקח אם היה רוצה לטרוף הקרקע ממנו ואין אדם מוריש שבועה לבניו שלא נאמר זה אלא בממון שא"א לגבותו כלל אלא בשבועה כגון מת לוה בחיי מלוה דאין נפרעין מנכסי יתומים אלא בשבועה וכן מנה לי ביד אביך וא"ל חמשין ידענא וחמשין לא ידענא אבל בנדון זה יכול היה אביהם לגבות שטרו מראובן בלא שבועה אם נמצאו לו נכסים גם עתה יטלו היורשים אותו קרקע בשבועה שלא פקדנו אבא:

סעיף כט

ודוקא בזו השבועה וכו' בסוף הנשבעין (שם) איתא דאמרו ליה לרב נחמן תא נעקרה להא דרב ושמואל שכתבתי בסמוך ולא רצה אלא אמר הבו דלא לוסיף עלה כגון מה דאמר רב פפא הפוגם שטרו ומת יורשים נשבעין שבועת יורשין ונוטלין ופרש"י הבו דלא לוסיף עלה הזמינו עצמכם שלא נלמוד ממנה במקום אחר (הם) אמרוה בשבועה הבא

ליפרע מנכסי יתומים שאינו מוריש אותה לבניו אם מת לוה בחיי מלוה אל תלמדו ממנה המתחייב שבועה אחרת ומפרש תלמודא כגון הא דאמר רב פפא הפוגם שטרו שהודה בבית דין שנתקבל קצת ותנן לא יפרע את השאר אלא בשבועה ואם מת יורשין נשבעין שבועת יורשין ונוטלין ולא עבדינן בה כרב ושמואל דאמר אין אדם מוריש שבועה לבניו ועיין בתשובת הרא"ש שכתבתי לעיל בסמוך: ומ"ש רבינו וכגון שהלוה קיים וכו' נראה נכון בטעמו דאי לאו הכי הו"ל דלא כרב ושמואל לגמרי אפילו ביתומים מן היתומים וכן משמע מדברי רש"י ז"ל שלא הזכיר יתומים מן היתומים וגם בעל התרומות בשער י"ד כתב דלאו למימרא שאם מת הלוה בחיי המלוה ואח"כ מת מלוה והם עכשיו יתומים מן היתומים דבהא ליהוי מהני דין פוגם ויטלו בשבועתו דבהא ודאי דינא דרב ושמואל דייניגן אלא כשבאין יורשי מלוה לגבות מהלוה בין שפגמו אביהם ומת בין שהם טוענין ששמעו מאביהם אף ע"ג דאיהו לא טעין מידי נשבעין שבועת היורשין וגובים וכן פירש ה"ר יהודה ובעל העיטור: (ב"ה) והרמב"ם בפרק י"ז ממלוה כתב על הא דפוגם שטרו ומת שיורשיו נשבעים היורשים וגובים בו בין מהמלוה בין מיורשיו ונראה שדעתו לפרש שכשאסרו חבו דלא לוסיף עלה היינו לומר דאפילו ביתומים הבאים לפרוע מן היתומים כל שהשבועה שנתחייב המלוה לא היתה שבועת הבא להפרע מיתומים אלא שבועת הפוגם שטרו אע"פ שהיתומים אח"כ באים ליפרע מיתמי לוה הבו דלא לוסיף עלה הוא מיהו איכא למימר דע"כ לא קאמר הרמב"ם אלא כשמת מלוה קודם לוה שמעולם לא נתחייב מלוה שבועת הבא ליפרע מנכסי יתומים אבל אם מת לוה קודם מלוה שמלבד שהיה מלוה צריך לישבע משום פוגם שטרו חלה עליו ג"כ שבועת הבא ליפרע אין אדם מורישה לבניו ונמצא שהוא מסכים לדעת בני התרומות. ומ"מ מ"ש רבינו וכגון שהלוה קיים אינו מדוקדק דאפילו אינו קיים נמי אם מת מלוה הקודם לוה וכך צריך לפרשו וכגון שהיה הלוה קיים כשמת מלוה: וכן הבא ליפרע שלא בפני בעל דין וכו' כך כתב בעל העיטור דהני כיון דנשבעין ונוטלין לפוגם דמי וחדא מינייהו נקט:

סעיף ל

ודוקא בכה"ג דנקיטי שטרא נשבעין ונוטלין אבל שכיר ונגזל שאין להם שטר וכו' גם אלה דברי בעל העיטור והביא ראיה מהירושלמי שלא נתקנה תקנתם אלא בתביעת שטר שנשבעין היורשין ונוטלין:

סעיף לא

אף על פי שאין אומרים בשאר שבועות וכו' ג"ז בסוף הנשבעין (מח.) ההוא דשכיב ושבק ערבא אתו בני מלוה וקא תבעי לערבא וסבר רב פפא למימר האי נמי דלא לוסיף עלה הוא א"ל רב הונא בריה דרב יהושע אטו ערבא לאו בתר יתמי אזיל: ומ"ש בין אם הוא ערב או קבלן פשוט הוא כיון דבין ערב בין קבלן בתר יתמי אזיל וז"ל בעל התרומות

בשער י"ד ומסתברא דערב וקבלן לגבי האי דינא חדא דינא אית להו דסוף סוף בתר יתמי אזיל ואין זה הבו דלא לוסיף עלה אלא חד דינא נינהו וכן סברת בעל העיטור ואע"ג דאיכא מרבוותא דס"ל דכיון דמת לוה נפרעין מהערב תחלה שהרי אין (זה) מצוי והו"ל כמי שאין נכסים ללוה אעפ"כ טעמא דסוף סוף אזיל בתר יתמי איתיה בין בערב בין בקבלן והכי מסתבר טעמא ולקמן סי' ק"י כתב רבינו בזה סברות בענין כשהיתומים קטנים אם נזקקין לנכסי ערב: וכתב הר"ז על שם הרבי משה ב"ר יוסף לא מיבעיא אם ירשו וכו' כ"כ בעל התרומות בשער י"ד: ולפי מה שכתבתי למעלה בסי' שקודם לזה וכ"כ ה"ר משה הכהן נ"ל דט"ס הוא והיה כתוב בספר שהעתיקו ממנו הרמ"ה שכן ה"ה פי"ז ממלוה כתב דעת ה"ר משה ברבי יוסף ושרבי' מאיר חולק עליו וכתב אפילו אי לא ידיעי נכסי ללוה וכו' וכן מצאתי בספר מדוייק:

סעיף לב

ואם לא הניח נכסים ליתומים וכו' כ"כ הר"ן ז"ל בסוף הנשבעין ספר התרומות בשער י"ד שכתב בספר המאור סברת ה"ר משה ברבי יוסף דאפילו לית להו נכסי ליתמי אין נפרעין מן הערב וכו' ומיהו גבי לוקח לא אמרינן הכי דלוקח אדעתא דארעא נחית ועביד איניש דזבין ארעא ליומיה הילכך לא אזיל בתר יתמי כיון דלית להו נכסי ליכא מצוה עלייהו למפרעיה כשם שמצינו לערב לאשה בכתובתה והיה בעלה מגרשה שאין למדין דין לוקח מדין ערב ודתנן תנן דלא תנן כדאיתא בסוף בתרא (קעד:) ובפ' שום היתומים כך בזו אין למדין דין לוקח מדין ערב מן הטעם שהזכרנו הילכך הבו דלא לוסיף עלה הוא ויורשים נשבעין שבועת יורשין ונוטלין מן הלוקח ואלמלא היה דין הלקוחות כדין הערב וכדין היתומים לא השמיטוהו רבותינו מלפרשו כשם שהזכירו שדין האח כדין היתומים אדרבא הא עדיפא לאשמועינן כ"כ בספר המאור עכ"ל כלומר דע"כ לא אמרינן שמצוה על היתומים לפרוע חוב אלא למלוה או לערב שעשו חסד עם אביהם אבל לקוחות לא עשו עמו חסד שדרך הקונים לקנות שדה לצורך יום אחד אפילו יודעים שלמחר יטרפו מהם הילכך כיון שלא עשו עמו חסד אינה מצוה לפרעם ודע שאין צורך לדברים אלו אלא לדעת ה"ר משה בר' יוסף דאפילו כי לא הניח נכסים פורעים לערב צריך לאשמועינן דאפ"ה אין פורעין ללקוחות אבל לדעת הרמ"ה וכן לדעת רבינו שכיון שלא הניח אביהם נכסים אין חייבים לפרוע לערב דין הערב ודין הלקוחות שוים: (ב"ה) שאם הניח להם אביהם נכסים בין ערב בין לקוחות אין גובים מהם שאם יגבו מהם הרי הם חוזרים לגבות מהיתומים ובלא"ה אין טורפין מהלקוחות כיון שהניח נכסים אפי' הם מטלטלים אחד שתקנו הגאונים לגבות מטלטלי דיתמי ואם הוחזקו שוואי לא הניח נכסים גובה בין מערב בין מלקוחות שאינם יכולים לחזור לגבות מינכסי היתומים שלא הניח להם אביהם וכבר כתבתי בתחלת סימן

ק"ז דנקטינן כדברי האומרים שאם לא הניח להם אביהם נכסים אפילו מצוה ליכא: כתב הרא"ש בתשובה כלל ע"א סימן ד' אם פטר הלוה את המלוה משבועה ממנו ומיורשיו גובין בני המלוה מיורשי הלוה אף אם המלוה נחחייב ללוה שבועה על עסק תביעה אחרת: ענין דינים אלו של אין אדם מוריש שבועה לבניו בהריב"ש סימן תפ"ג ובהר"ן סימן ל"ז ובמהרי"ק סימן צ"א:

סעיף לג

מלוה או יורשיו שבאו לגבות וכו' פרק הכותב (כתובות פח.) מימרא דרב יהודה: ומ"ש רבינו ואפילו האמין מלוה וכו' הם דברי הרמב"ם פרק י"ז ממלוה וכתב ה"ה שזה פשוט דלא הימניה אלא מטענת פרעון וכיון שטוען שלא לוה פשיטא שלא פרע וכן דעת בעל התרומות בשער י"ד. וכתב דהא ודאי איתא בין מת מלוה בחיי לוה בין מת לוה בחיי מלוה:

סעיף לד

יורשי המלוה שהם קטנים והוציאו על הלוה שטר והלוה הוציא שובר וכו' פ"ק דבתרא (ז:) ופרק חזקת: וכתב הרשב"א בתשובה בשם הרמב"ן דאפי' איכא עדים שמעידים שזוכרים הפרעון אין עדותם עדים לפי שאין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין: (ב"ה) ויש לגמגם ע"ז מדקי"ל מקיימין את השטר שלא בפני בע"ד וי"ל דשאני התם שרגלים לדבר שלא לסמוך על עדות זו שהרי השטר קיים ביד היתומים: כתב הר"י בן מיגאש וכו' כ"כ בשמו בעה"ת בשער ל"ז וכן דעת הרמב"ם ובעה"ת עצמו כדעת הרמ"ה ס"ל: וכתב ה"ה פרק י"ז ממלוה שדעת הרשב"א כהרמ"ה ושכתב עוד הרשב"א ואפילו מתקיים בחותמיו ואפילו מפי עדים שאמרו אנו חתמנוהו ונקב יש בצד אות פלונית אין מקבלין מהם לפי שאין מקבלין עדות שלא בפני ב"ד ורבינו ירוחם כתב בנתיב כ"ו חלק שלישי שאם מעידים על חתימת העדים קרעינן לשטרא : ומ"ש וא"א ז"ל כתב כדברי ה"ר יוסף בפרק הנזכר:

סעיף לה

אין גובין מהיתומים אלא בשבועה כדפרישית לעיל בסימן זה וכתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ו חלק ג' אם נפרע מנכסי היתומים שלא בשבועה מנדין אותו עד שישבע וכ"כ נ"י בפרק חזקת בשם הרי"ף:

סעיף לו

וגם אין גובין מהם אלא מן הזיבורית משנה פרק הניזקין (גיטין מח:) אין נפרעין מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית ואסיקנא בגמרא דיתומים שאמרו גדולים ואצ"ל קטנים בין לשבועה בין לזיבורית פירוש לשבועה הבא ליפרע מנכסי יתומים שאמרו חז"ל לא יפרע אלא בשבועה ל"ש יתומים קטנים ול"ש יתומים גדולים: ומה שאמר בין מהיתומים בין

משאר יורשים כ"כ הרמב"ם בפרק י"ט ממלוה וכ"כ הר"ן וכ"כ בעה"ת בשער ד' ולאו דוקא יתומים כי כל יורש במשמע וזה פשוט הוא בכל התלמוד שהרי שנינו אלמנה ניזונית מנכסי יתומים ותו גרסינן יתומים אומרים אנו השבחנו ומימרא דאבא שאול (כתובות פז:) אבל מה אעשה שהרי אמרו חכמים הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה אלמא דלאו דוקא יתומים אלא כל יורשין במשמע דאי לא תימא הכי לא הוה ליה למימר מה אעשה דהא מהני פיטורא אשאר יורשים לגמרי עכ"ל: ואפי' התנה שיגבה עידית וכו' בפרק הניזקין (גיטין נ.) אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן משמיה דרב נחמן שט"ח היוצא על היתומים אעפ"י שכתוב בו שבח אינו גובה אלא מן הזיבורית וכתב הרי"ף ורבא פליג עליה ואקשי ליה ופריק הלכך הלכתא כוותיה ואיכא למימר כיון דאביי ורב נחמן קיימי בחדא שיטתא הוה ליה יחיד לגבייהו והרא"ש פסק כרב נחמן ופסק בעה"ת בשער ד' שהעיד ה"ר יונתן שחזר בו הרי"ף ופסק כרב נחמן: (ב"ה) וכ"כ ה"ה בפרק ט"ו ממלוה: וכן פסק הראב"ד וכתב דמאי דכתבינן בשטר כתובות משפר ארג לא מהני לגבי יתמי ורבינו חננאל פסק כרבא דהא כל קושיא דאקשינן עליה שני עכ"ל. ומה שאמר בשם הרמב"ן דווקא שכתב סתם וכו' כן כתבו שם בשמו הרא"ש והרב רבינו ניסים: (ב"ה) וכ"כ בשמו ה"ה בפט"ו ממלוה וכתב שכן דעת הרמב"ם והר"ר יונה והרשב"א: וכתב רבינו ירוחם בנכ"ו חלק ג' שכן כתב הרב רבינו יונה גם כן ושכתב עוד הרב רבינו יונה שאעפ"י שכתב לו אפותיקי סתם על שדה עידית אינו גובה מיורשין אלא זיבורית אלא א"כ כתב לו בין ממני בין מיורשי או שיכתוב לו לא יהיה לך פרעון אלא מזו. וכתב עוד שם ב"ח שבא לאחר מיתת הלוה לגבות מלוקח ויש בידו בינונית וזיבורית ואין ליתומים בני חרי גובה בינונית כדינה:

סעיף לז

וכתב הרי"ף בתשובה דוקא וכו' תשובה זו כתבה בעל התרומות בשער ד':

סעיף לח

והיכא דתפס ב"ח וכו' הכי אמרינן בסוף כתובות (קז.) דהא דאין נפרעין מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית היינו דוקא היכא דלא תפס אבל היכא דתפס כגון דאית ליה בינונית ואית להו זיבורית תפיס ועומד בבינונית שלו ומה שהצריך רבינו שיתפוס מחיים כן כתב בעה"ת בשער ד' ונראה לי שהוא מדאמרינן בהכותב (פה:) לאחר מיתה לא מהניא תפיסה ונתבאר סי' ק"ז. וכתב בעל התרומות בשער ד' ולא מצינו תפיסה בתלמוד כיוצא בזה ויש שנותנין טעם בזה דלהכי מהניא ביה תפיסה אף על פי שהוא קרקע דכיון דדינא דב"ח בבינונית ולגבי יתמי אקילו בהו רבנן כיון דתפס תפס ולא בעו לאקולי ביה ולאפוקיה מידיה מאי דתפיס ועל טעם זה הקשה הראב"ד דלא נהירא דלגבי יתומים

לאו קולא דרבנן הוא אלא משום דינא דבעל חוב דאורייתא בזיבורית וגבי יתמי אוקמוה אדאורייתא עכ"ל ומשמע מלשון רבינו דדוקא תפיסה בכה"ג מהניא אבל מי שהיה נושה בחבירו ק' זוז ותפס בינונית בחובו בלי רשות מלוה ובלי שיגבוהו ב"ד ואח"כ מת הלוה לא מהניא ההיא תפיסה וכן משמע קצת מדברי בעל התרומות בשער הנזכר: מי שיש בידו משכונת קרקע ומת הממשכן כשבא המלוה ליפרע אם צריך שבועה עיין במ"ש סימן ס"ו :

סעיף לט

ואם ניזק בא לגבות נזקו כתב הרא"ש בהנזקין והלכתא יתומים שאמרו בין גדולי' בין קטנים וכו' כתב ה"ר יונה ה"מ לענין ב"ח דלא מסיק אדעתיה דמיית ונפלי נכסי קמי דיתמי אבל לענין ניזקים דדינו מן התורה בעידית לקטנים עבדינן תקנתא ולא לגדולים ודברים של טעם הם עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה המתפשר עם יתומי הנפקד לתת לו קצת הפקדון אם נתפשר שיתנו לו שליש או רביע הדין עם היורשים לפי שכל חלק וחלק חייב בחלק המגיע מן המס אבל אם נתנו לו סך ידוע כמו מאה או ק"ק אין חיוב המס עליו כי בק"ק נתפשר ולא בפחות מכן ואפילו אם הוא מאותה העיר עכ"ל:

סימן קט

סעיף א

כשבאין למכור מנכסי יתומים כו' עד כמו שמדקדקת האשה נתבאר בסימן ק"ג:

סעיף ב

ומ"ש אם יאמר המלוה אני אקבל השדה בלא שומא בפרעון חובי וכו' כך כתב הרא"ש בפרק מי שהיה נשוי:

סעיף ג

ומ"ש וכיון שהכריזו אפילו טעו ומכרו שוה מאתים במנה מכרן קיים וכו' בפרק אלמנה ניזונית (כתובות צט:) תנן שום הדיינים שפיחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל רשב"ג אומר מכרן קיים א"כ מה כח ב"ד יפה אבל אם עשו אגרת בקורת אפילו מכרו שוה ק' בר' או שוה ר' במנה מכרן קיים ופרש"י אגרת בקורת. הכרזה ול' בקורת שמבקרין אותה בני אדם ע"י הכרזה ופסק רב נחמן הלכה כת"ק:

סעיף ד

ומ"ש אבל אם מכרו בלא הכרזה אפי' לא טעו ומכרו שוה בשוה מכרן בטל בד"א בדברים שצריכים הכרזה ובמקום שמכריזין וכתב רב אלפס כשאין צריכים הכרזה וכו' אפילו אם הכריזו כמאן דליתיה דמיא וכו' שם אמר אמימר משמיה דרב יוסף ב"ד שמכרו שלא בהכרזה נעשו כמי שטעו בדבר משנה וחוזרין איתיביה רב אשי שום הדיינים שפיחתו

שתות או הותירו שתות מכרן בטל הא שוה בשוה מכרן קיים מאי לאו בדלא אכרוז לא בדאכרוז והא מדסיפא בדאכרוז הוי רישא בדלא אכרוז לא רישא וסיפא בדאכרוז ולא קשיא כאן בדברים שמכריזין עליהם וכאן בדברים שאין מכריזין עליהם ופירש הרי"ף רישא דקתני פחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל ואע"ג דאכרוז בדברים שאין מכריזין דכיון דלא בעו הכרזה בין אכרוז בין לא אכרוז חד דינא הוא ואם פיחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל שוה בשוה מכרן קיים וסיפא דקתני אם עשו אגרת בקורת אפילו מכרו שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה מכרן קיים בדברים שמכריזין עליהם דכיון דאכריזו עלייהו כדחזי בין פיחתו בין הותירו מכרן קיים וכן דעת הרמב"ם בפי"ב מהלכות מלוה והרא"ש כתב שאין טעם הגון לחלוק בין אם היתה ההכרזה מדרך חיוב ובין לא היתה מדרך חיוב דטעמא דהכרזה היא כיון שדקדקו ב"ד כ"כ במיתון ובפרסום בשומא זו אין לתלות בה שום טעות הילכך אפי' עשו הכרזה בדברים שאין מכריזין האי טעמא מיהא איתא ביה אם הוסיפו לעשות וכי בשביל זה גרע טפי ע"כ נראה לפרש רישא וסיפא בדאכרוז כלומר רישא וסיפא מודו דבעי הכרזה ואם לא הכריזו אפילו שוה בשוה מכרן בטל והא דאמרינן ברישא שוה בשוה מכרן קיים בדברים שאין מכריזין עליהם ולא הכריזו עכ"ל והר"ן כתב שרבינו האי פירש דרישא בדברים שמכריזין עליהם והכריזו בהנך הוא דאמרינן דבשתות מכרן בטל סיפא בדברים שאין מכריזין עליהם והכריזו כיון שדקדקו כ"כ שהכריזו בדברים שאין צריך להכריז עליהם אמרו דאפילו עד פלגא מכרן קיים עכ"ל וגירסת ספרים אלא לעולם בדלא אכרוז ולא קשיא כאן בדברים שמכריזין עליהם כאן בדברים שאין מכריזין עליהם כלומר לעולם רישא בדלא אכרוז כדאוקימנא מעיקרא ולא קשיא דמימרא דאמימר בדברים שמכריזין עליהם הילכך כי לא אכרוז נעשו כמי שטעו בדבר משנה ואפילו מכרו שוה בשוה חוזרין ורישא דמתניתין בדברים שאין מכריזין עליהם ולא אכרוז הילכך מכרו שוה בשוה מכרן קיים ולגירסא זו נראה שנתכוון ה"ה במה שכתב בפ"ב מהלכות מלוה וז"ל אבל רש"י גורס גירסא אחרת ולדבריו כל שהכריזו בין לצורך בין שלא לצורך אפילו שוה מנה במאתים מכרן קיים ולזה הסכים הרשב"א עכ"ל ושיטה זו עולה כשיטת הרא"ש ז"ל:

(ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרי"ף ורמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: כתב הר"ש בר צמח על קרקע של יתום שנמכר בזמן שהיתה מגפה חזקה בעיר מכר זה בטל דאף ע"ג דקי"ל דאין להקדש אלא מקומו ושעתו וה"ה למכר כמו שכתבו הראשונים היינו בשנעשה המכר בזמן הראוי למכור אבל זה שמכר בזמן שאינו ראוי למכור הוי כמוכר בלא אכרזתא והכי מוכח פרק שום היתומים (ערכין כד.) דתנן עבדים נמכרים בכסותם לשבח וכו' וכן פרה

וכן מרגליות וכן משמע דדוקא כה"ג שא"א שישביחו בלי שום מעשה יותר ממה שהם שוים עכשיו מזבנינן להו במקומן ושעתן אבל בנדון זה שאם ימתינו עד שיעבור זעם המגפה ישוב השער למקומו בלא שום מעשה הוי כמוכר בלילה או שלא בשעת הוצאת והכנסת פועלים עכ"ל ואין דבריו נראים לי מההיא מתניתין גופה שהביא הוא ז"ל לראיה הויא תיובתיה דקתני וכן פרה אם ממתינין אותה לאטליז משבחת היא ופירש"י לאטליז. ליום השוק והרי הכא אין צריך מעשה לשתשביח ואפ"ה קתני אין להקדש אלא מקומו ושעתו וזה דבר פשוט ואגב חורפיה לא דק. וסעד לדברי מצאתי בתשובת הרשב"א שכתב אשה וב"ח שבאים לגבות מקרקעי בזמן שהוזלו הקרקעות מפני המלחמה אין שמין להם אלא כדהשתא דגרסינן בפ"ק דב"ק (ז.) הרי שהיו לו בתים ושדות וכרמים וכו' עד ואי לא שקלי כיוקרא דלקמיה וכ"ש כאן דאין יודע עד מה תשקוט המלחמה ושמא אף לכשתשקוט לא יתייקרו דכיון דזול זול עכ"ל:

סעיף ה

ומה שאמר בד"א בדברים שצריכים הכרזה וכו' מפורש בגמרא פ' אלמנה ניזונית (כתובות ק:) ואלו דברים שאין מכריזין עליהם העבדים והמטלטלין והשטרות עבדים מ"ט שמא ישמעו ויברחו מטלטלין ושטרות שמא יגנבו ושעה שאין מכריזין דאמרי נהרדעי לכרגא למזונא ולקבורה מזבנינן בלא אכרזתא ומקום שאין מכריזין דאמר רב נחמן לעולם לא עשו אגרת בקורת בנהרדעא משום דקרו להו בני אכלי נכסי דאכרזתא ופרש"י שמא יגנבו. כשנאספים לראותה כדי ללוקחה: משום דקרו להו וכו'. גנאי וחרפה היא להם כשקונין נכסים שב"ד מוכרין לפי שמחמת דוחק שהנושה דוחק את היתומים או את הלוה לוקחין הלקוחות בזול ומבזין אותו וקורין להם אוכלי שדות הכרזה. וכתבו התוספות העבדים והשטרות והמטלטלין אית לן לאוקמי הני מטלטלים ושטרות כגון שייחדו לה לכתובה א"נ דתפסן מחיים דאי לאו הכי לא גביא להו לא לאשה ולא לב"ח והרא"ש כתב ואף ע"ג דלא משעבד לב"ח מ"מ ב"ד פעמים מוכרים אותם לפרוע חובת אביהם כי נראה להם טוב למכרן ממה שימכרו הקרקעות והקשו התוספות מאי קמ"ל דלקבורה מזבנינן בלא אכרזתא וכי עלה על דעת שיהא מוטל בבזיון ל' יום ותירצו דה"ק אם לוו לצורך דברים אלו כשרוצין לפרוע אותו חוב אין משהין אותו עד דמכרזי תלתין כדי שלא תנעול דלת בפני גומלי חסדים המלוים לכך וה"ה פרק י"ב ממלוה תירץ בשם המפרשים דאפילו הכרזת שעה אין עושין: כתבו הר"ן והרא"ש בפרק אלמנה ניזונית בשם הרמב"ן דאפוטרופוס או ב"ד שלוו לצורך יתומים מוכרים שלא בהכרזה ופורעין:

וכן בי דינא דזבון אחריותא איתמי אם טרפו ממנו גובה הלוקח שלא בהכרזה ואכתוב לשונו בסוף סימן ק"י:

סעיף י

ואם טעו בפחות משתות וכו' פרק אלמנה ניזונית כתבו התוס' דשליח שטעה בפחות משתות המקח קיים אבל צריך להחזיר האונאה וכן הדיינים דאין כח בדיינים כלל טפי משליח דעלמא וכתב הרא"ש והרמב"ם כתב שאם טעו בפחות משתות הרי זו מחילה כהדיוט וכן מסתבר: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרא"ש והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף יא

והיכא שטעו ונתאנו בשתות וכו' כתב הרמב"ם שהרשות בידם לקיימו בפרק י"ג מהלכות מכירה: וא"א ז"ל כתב שאם ירצה הלוקח לבטלו הדין עמו וכו' בפרק אלמנה ניזונית וכתב דהכי מסתבר דאי מייפים כח היתומים טפי מלוקח הא ריעא ליתמי דלא זבני מינייהו:

סעיף יב

כתב הרמב"ם ב"ד שמכרו קרקע או עבדים של יתומים שוה מנה במאתים כו' בפ' י"ג מהל' מכירה: (ב"ה) ועיין בדברי מגיד משנה: וה"ר יונה כתב דבית דין שמכרו בשל יתומי' בין פיחתו שתות בין הותירו שתות מכרן בטל וכו' בפרק אלמנה ניזונית כתב הרא"ש בשם ה"ר יונה שאם הותיר השליח דינו כאיניש דעלמא שמוכר את שלו וזכה המשלח ביתרון ואם פיחת אומר לו לתיקוני שדרתיך ולא לעוותי אבל שומת ב"ד כמו שהיתומים סומכים עליהם כך הלוקח סומך עליהם שלא יעשו עול ולא ירחמו בדין והוי ב"ד שלוחים של אלו ושל אלו הילכך בין פחתו שתות בין הותירו שתות מכרן בטל אבל בפחות משתות מכרן קיים וכן מסתבר עכ"ל:

סעיף יג

והא דבפחות משתות מכרן קיים וכו' באלמנה ניזונית (שם) אסיקנא דשליח אין דינו כדיינים אנא דינו כאלמנה דבטעות כל דהו מכרו בטל כדתנן שוה מנה ודינר במנה מכרה בטל וכתב הרא"ש דמשמע מפרש"י דכי היכי דאי טעה שליח ונתאנה המקח בטל דא"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי הכי נמי אם נתאנה לוקח וכן כתב רב האי ז"ל דבשליח אם הותיר שתות מכרו בטל ותמהני למה הזכיר שתות אם רוצה לדמות הותיר לפיחת אפילו בדינר נמי דהא קי"ל שליח כאלמנה. וה"ר יונה כתב דאם הותיר השליח דינו כאיניש דעלמא שמוכר את שלו וזכה המשלח ביתרון ואם פיחת א"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי וכן מסתברא: (ב"ה) וכן נראה מדברי הרמב"ם פ"א משלוחין: כתב הריב"ש בסימן קע"ט על אלמנה שהזמינה את אם בעלה לפני השופט לפרוע לה כתובתה מנכסי בנה והשופט

צוה והרשה לאם הנפטר למכור נכסי בנה כדי לפרוע לאשתו כתובתה וכן עשתה מכרה הבתים וקנה אותם שמעון ע"פ השופט הנה מכירה זו קיימת לשמעון אע"פ שאין האם ראויה לירש שהרי כיון שהשופט צוה עליה למכור הרי היא כמו שליח השופט ושליח השופט הרי הוא כשופט לענין טעות ואע"ג דבפרק אלמנה ניזונית איפסיקא הלכתא דשליח כאלמנה היינו מטעמא דאיתמר התם מה אלמנה יחידה אף שליח יחיד לאפוקי ב"ד דרבים נינהו הכא ליתא להההוא טעמא דהא השופט יחיד הוא ויש לו יכולת בהרמנא דמלכא וגם מי שהוא ממונה ומורשה שלו הרי הוא כמוהו ואפילו לענין טעות:

סעיף יד

ואחריות המכר וכו' שם מימרא דרב יוסף ואמרינן בגמרא פשיטא מהו דתימא כל דזבין מבי דינא כיון שהם מוכרים בהכרזה בטוח הלוקח שאילו היו עליו עסיקין היו יוצאים ומערערים הילכך שלא באחריות הוא לוקח קמ"ל כתב הריטב"א בפרק אלמנה ניזונית אהא דאמרינן ב"ד דזבין אחריות איתמי מהו דתימא כל דזבין מב"ד אדעתא למיפק ליה קלא זבין ופירש רש"י לפי שהיו מוכרין בהכרזה ובטוח הלוקח שאילו היו עסיקין היו יוצאים ומערערים וכו' ש"מ דב"ד שמכרו בהכרזה אם יש לשום אדם זכות באותה קרקע לא הפסיד זכותו אע"פ שלא ערער וכן בדין דדילמא השני נוח לו וכו' ואפילו היה המכריז אומר שמי שלא יראה זכותו יפסיד אין בכך כלום אבל יש מקצת מקומות שנהגו בני העיר בהכרזות והסכמתן הסכמה למנין בני העיר והנלוים אליהם ובלבד לגדולים אבל לקטנים ואותם שאינם מבני העיר אין להם כח להתנות מפי רבינו וכתב הרמב"ן בתשובה שכל מנהג שהוא פשוט בעיר מעמידין אותו בחזקתו ותולין שכן הסכימו עליו ראשונים שלהם כראוי ולפיכך דנין בו וכו' וכ"כ בתשובות הרי"ף עכ"ל. ועיין בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסי' ק"ד. וכיוצא בזה מצאתי להרשב"א בתשובה שכל מקום שנהגו שלא להכריז ולא נודע עיקר המנהג למה נמנעו מלהכריז סתמא דמילתא לא בטעות נהגו אלא אני אומר עיקר המנהג כדין היה אף במקום שמכריזים אם רואים שיש בדבר קלקול או בצדדים אחרים שיש נזק ליתומים שאף אותה טענה של נהרדעא דוקא ושמא היו נמנעין מלהכריז לפי שהיו רואים כשהיו מכריזים ואין אדם מוסיף גם הראשון חוזר בו וריעא ליתמי עכ"ל:

סעיף טו

וכאשר יכתבו האדרכתא וכו' פרק הנושא (כתובות קד:) ומפרש התם טעמא משום דשמא זה הוא של יורש ואינו של מורישו והלה ישביחנו והיורש יבור ויפסיד שדה של מורישו שהוא בטוח שיחזור ויקח את שלו ואתי לאפוקי לעז על ב"ד שלא עיינו בתקנתו של זה:

סימן קי

סעיף א

אין נזקקין לנכסי יתומים וכו' בערכין פרק שום היתומים (ערכין כב.) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש פרק אלמנה ניזונית אמר רב יהודה אמר רב אסי אין נזקקין לנכסי יתומים אא"כ רבית אוכלת בהן ורבי יוחנן אמר או לשטר שיש בו רבית או לכתובת אשה ושם הביאו משניות דמשמע מיניהו דנזקקין לנכסי יתומים ואוקמינהו ברבית אוכלת בהן והקשו אם ב"ח ישראל מי שבקינן ליה למיכל רבית ואם בב"ח עכו"ם מי ציית לך להמתין להכריז שלשים יום ותירצו בשקבל עליו לדון בדיני ישראל אי הכי רבית נמי לא לישקול או לינטר להו עד דגדלי ותירצו בשקבל עליו לזו ולא קבל עליו לזו:

סעיף ב

ומ"ש אפילו יש נאמנות בשטר בעל התרומות בשער י"ד כתב ואיכא מרבוותא דס"ל דשטר דאית ביה נאמנות עליו ועל יורשיו נפרעין מהם כל זמן שהם קטנים והא ודאי לא מסתברא דכיון דטעמא דמילתא משום דחיישינן לשובר ועבר זמן הפרעון אפילו כי כתוב בשטר נאמנות איכא למימר דלמא פרעיה וכתב עליה תברא ולכי גדלי יתמי משכחי ליה וכ"כ הרא"ש בכלל ע"א וכן דעת הרמב"ם שכתב ברפי"ב ממלוה יורשים קטנים אין נפרעין מהם שטר חוב אפילו יש בו כל תנאים שבעולם לא יפרע בו המלוה עד שיגדילו היתומים שמא יש להם ראיה ששוברים בו את השטר והסכימו לדבריו הראב"ד וה"ה: כתב בעל התרומות בשער י"ד ומסתברא דאי כתוב בכתובה נאמנות על היתומים דלא מהני דיתומים קטנים כמי שאינם חשובים ויש לחוש דלכי גדלי משכחי תברא להפסיד הנאמנות ודי לנו אם נזקקין לה בשבועה ואעפ"י שיש נאמנות בשטר כתובתה עכ"ל: עוד כתב בשער הנזכר אהא דאין נזקקין לנכסי יתומים ולאו דוקא יתומים שכל יורשין במשמע וכתב עוד ואע"פ שיש להם אפוטרופוס ממונה מאביהם או מב"ד אין נזקק לפרוע חוב אביהם דאין חבין לאדם שלא בפניו וקטן כשלא בפניו דמי. ואף על גב דאיכא דאמר אפוטרופוס שמינהו ב"ד דן ע"מ לזכות ליתא וכל הראשונים הסכימו שאין נזקקין לקטנים אפילו בשטר שיש בו נאמנות ואף על פי שיש להם אפוטרופוס וסוגיא דשמעתא מוכח דאיצטריך לאוקומי שום היתומים בדוחקא ולא מוקים לה בשיש אפוטרופוס שמינהו ב"ד או אביהם ובכמה מקומות מוכח דבר זה והא דאמרינן בקידושין (מב.) מעמידין להם אפוטרופוס לחוב ע"מ לזכות התם מיירי בחלוקה דלא מצטרך אלא אובנתא דליבא אבל שידין עם אדם העורר עליהם אינן רשאין ואם דנין אין דיניהם דין עכ"ל: וכתב עוד בשער הנזכר שנשאל רבינו האי היאך אפשר ששטר חוב מקויים לא יגבו בו מן היתומים עד שיגדלו דא"כ יאבד ממון בני אדם בידם ויאכלו אותו

והשיב זה שקשה בעיניכם כבר נתקשה לרב נחמן ואמר מריש לא הוה מזדקיקנא כיון דשמעינן יתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלי בתר שבקייהו מיזדקיקנא ואפילו הכי שלחו מתם שמתוה וכו' אלמא דאי איכא חשש צררי ושובר לא מיזדקיקנא עכ"ל:

סעיף ג

ואם יש יתומים קטנים וגדולים המלוה נפרע מן הגדולים וכו' צריכים ב"ד להעמיד אפוטרופא לקטנים וכו' בתשובות הרא"ש כלל פ"ה סימן ז' וכ"כ הרשב"א בתשובה וז"ל כל שיש גדולים וקטנים נזקקין לנכסי הגדולים אבל לנכסי הקטנים אין נזקקין ואפילו יודו הגדולים לב"ח שהן יודעים שלא נפרע החוב ושלא התפיסו אביהם צררי ואפילו אמרו שהאב הודו לו בפניהם בשעת פטירתו אין משגיחין בהם לחייב הקטנים ואפילו באו עדים ואמרו בפנינו הודה לו בשעת פטירתו אין מקבלין מהם שאין מקבלים עדים שלא בפני בעל דין וכ"ש האחים שאינם בתורת עדות והביא ראיה לדבר:

סעיף ד

וטעמא דאין נפרעין מן הקטנים משום דחיישינן שמא התפיס אביהם למלוה צררי נתבארן ק"א:

סעיף ה

ומ"ש לפיכך אם תפס משלהם וכו' דברי טעם הם וז"ל בעל התרומות משמע מעובדא דרבה בר שרשום (ב"ב לב.) שאם תפס מטלטלין בחיי אביהם אי ליכא עדים ולא ראה הא ודאי מהני ליה תפיסתו ונפרע מהם ואי איכא עדים וראה לא מהני ליה מידי ומוציאין מידו מה שתפס ומחזירין ליתומים וכי גדלי אישתעי דינא בהדייהו עכ"ל ויש לתמוה על מ"ש שאם תפס בחיי אביהם דמשמע הא אם תפס לאחר מיתה לא דכיון דליכא עדים וראה אפילו תפס לאחר מיתה הו"ל למימר דמהני ואפשר דאה"נ דאפילו תפס לאחר מיתה נמי מהני ולא נקט בחיי אביהם אלא משום סיפא דקאמר דאי איכא עדים וראה לא מהני ואשמועינן דאפילו תפס בחיי אביהם לא מהני ועל לשון רבינו יש לדקדק למה כתב מותר לו לתופסו בחובו הול"ל מהניא תפיסתו דהוי משמע שב"ד היו פוסקים דמהני תפיסתו:

סעיף ו

ומ"ש ואם שמתוהו ומת בשמתא וכו' עד נפרעין אפילו מהקטנים נתבאר בסימן ק"ח:

סעיף ז

והיכא שמת הלוה כו' כתב הרמב"ם וכו' פכ"ו ממלוה. וכתב הה"מ שכן דעת הרשב"א וזה דעת הראשונים ועיקר: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן שאין נפרעין מן הערב אפילו הוא קבלן כן כתב הה"מ בשמו ונ"י כתב בזה סברות בסוף בתרא: וא"א הרא"ש חילק בין

ערב לקבלן וכתב שאין נזקקין לנכסי ערב וכו' בפרק גט פשוט: וגם הרשב"א בתשובה סימן תתקע"ג כתב שהנכון שאין נפרעין מן הערב אא"כ הוא קבלן וכתב בתשובה אחרת שכן דעת הראב"ד בפרק גט פשוט ושכ"נ מדברי הרז"ה וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן ט': (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דסוגיין דעלמא בדיני ממונות כוותיה והוא דעת הרשב"א והראשונים וכתב ה"ה שכן עיקר:

סעיף ט

צוה אביהם ואמר תנו מנה וכו' בערכין פרק שום היתומים וכתבוהו הרי"ף והרא"ש פ' אלמנה ניזונת אמר רבא הלכתא אין נזקקין לנכסי יתומים ואם אמר תנו נזקקין שדה זו ומנה זו נזקקין ואין מעמידין אפוטרופוס שדה סתם ומנה סתם נזקקין ומעמידין אפוטרופוס אבל נמצאת שדה שאינה שלו נזקקין ואין מעמידין אמרי נהרדעי בכולהו נזקקין ומעמידין אפוטרופוס לבד מנמצא שדה שאינה שלו דאחזוקי סהדי בשקרי לא מחזקינן א"ר אשי הילכך אנן אזדקוקי לא מזדקקינן דהא אמר רבא אין נזקקין ואי מזדקקין מוקמינן אפוטרופוס דהא אמרי נהרדעי בכולהו נזקקין ומעמידין אפוטרופו' לבד מנמצאת שדה שאינה שלו דאחזוקי סהדי בשקרי לא מחזקינן ופרש"י נזקקין ומעמידין אפוטרופוס. ליתומי' לברור להם חלק יפה ולהגבות לזה מן הזבורית: בכולהו. אפילו שדה זו ומנה זו נזקקין ומעמידין אפוטרופוס אבל נמצאת ביד היתומים שדה אחת שלא היתה של אביהם אלא גזולה נזקקין להוציא גזילה מידם וא"צ אפוטרופוס דאחזוקי סהדי המעידים על הגזילה בשקרי לא מחזקינן והתוס' כתבו מעמידין אפוטרופו' לידע אם פרע ולבקש אם יש שובר בין חפצי המת או למצוא שום עדות התפסת צררי. וכתב הר"ן אבל שדה זו כיון שייחד שדה או מנה ודאי קי"ל דלא פריעה דליכא למיחש למידי ואי מזדקקינן כגון שחייב מודה או שמתוהו ומת בשמתיה א"נ דאמר תנו והרא"ש כתב פרק אלמנה נזונית נמצאת שדה שאינה שלו פירוש אם נתברר שהניח לפניהם שדה שאינה שלו שירד בה מתחלה בתורת גזילה ובא הנגזל להוציאה מיד היתומים ב"ד נזקקין לתובע להורידו לשדה ואין מעמידין אפוטרופוס לטעון בשביל היתומים אולי יוכל לפסול את עדיו דאחזוקי סהדי בשקרי לא מחזקינן אמר רב אשי אזדקוקי לא מזדקקינן וכו' הא דקאמר ואי מזדקקין לא מוקמינא אפוטרופוס כגון מנה סתם ושדה סתם או מנה זו ושדה זו או חייב מודה או שמתוהו ומת בשמתיה או שלא הגיע זמן פרעון המלוה בחיי אביהם דקי"ל חזקה אין אדם פורע בתוך זמנו ואפילו מיתמי והא דקאמר נמצאת שדה שאינה שלו נזקקין מיירי שנתקבל העדות בחיי אביהם דאין מקבלין עדות אלא בפני בעל דין ובפני היתומים כשלא בפניהם דמי כדמוכח בהגוזל בתרא (קיב.) גבי

בר חמוה דרבי ירמיה וה"ה כתב בפי"ב מהלכות מלוה גבי נמצאת שדה שאינה שלו נזקקין ויש שהקשו והא קי"ל אין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין ודחקו עצמם בזה והעיקר דבכה"ג או שצוה מוריש או שאינה בחזקתו אלא בגזל מקבלין עכ"ל וז"ל בעה"ת בשער י"ד הלכה כרבנן דפליגי עליה דסומכוס ואמרו בין גדולים בין קטנים חייבים דבגזילה מקבלין עדים שלא בפני בעל דין:

סעיף י

ומ"ש רבינו ודוקא שצוה בשטר שכתב בכתב ידו וכו' הוא לדעת הרא"ש שכתב רבינו בסי' זה שאין מקבלין עידי צואה אפילו בפני אפוטרופוס ומ"מ יש לדקדק איך כתב שאם ניכר שהוא כתב ידו שנזקקין הא בעינן שיהיה מקויים בחיי אביו לפי מ"ש הרא"ש בסמוך בתשובה ואפשר לומר שניכר שהוא כתב ידו היינו שנתקיים כתב זה בחיי אביו א"נ שהדיינים שרואין כתב ידו מכירין שהוא כתב ידו וממילא הוא מקויים שאין כאן קבלת עדות שלא בפני בעל דין ודעת רבינו ושאר הפוסקים דהלכה כרב אשי דבתרא הוא אך הרמב"ם פי"ב מהלכות מלוה כתב דבשדה זו ומנה זו נזקקין ואין מעמידין אפוטרופוס והיינו כרבא ובנמצאת שדה שאינה שלו כתב שמעמידין אפוטרופוס וכתב ה"ה דברי הרשב"א שכתב לפרש הסוגיא לדעת הרמב"ם ואח"כ כתב ובנמצאת שדה שאינה שלו יש לתרץ דברי רבינו שלא אמר מעמידין אפוטרופוס אלא בתחילת הטענות שזה טוען שהיא גזולה קודם שהביא עדים אבל יצאו עדים א"צ שוב אפוטרופוס כלומר שאין מאחרין דינו בשביל טענות שיטעון האפוטרופוס עד כאן לשונו עיין במישרים נכ"ו ח"ג: כתב הרשב"א בתשובה נמצאת שדה שאינה שלו היינו שיש עדים שהיתה של מערער זה ושאביו של יתומים אלו גזלה מהם ואי נמי שיש ראיה שהיתה שדה של מערער ולא אכלה אביהם של יתומים ג' שנים וכן פירש הראב"ד בב"ק ואלא מיהו נתחבטו הראשונים היאך אפשר להזקק להן כלל והא קי"ל אין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין וקטן כמי שאינו כאן כדאמר בהגוזל בתרא גבי עובדא דבר חמוה דר' ירמיה ותניא הגוזל ומאכיל את בניו והמניח לפניהם וכו' חייבין לשלם כיון שגזילה קיימת ומקבלין עדים שלא בפני בעל דין אלמא אפילו שהגזילה קיימת אין נזקקין להם א"כ נמצאת שדה שאינה שלהם במה יודע שאינה שלהם אלא מפי עדים וה"ר אברהם ז"ל העמידה כשהוציא שטר שהוא שלו וזה לא אכלה ג' שנים דהא קי"ל מקיימין שטר שלא בפני בעל דין ומנה זה ומנה סתם כגון שכתב צוואה בכתב ידו תנו מנה לפלוני ואי נמי משכחת לה לפי דעתו כגון שצוה ביום בפני ג' שאם רצו הם עצמן יכולין להיות דיינים כדאיתא בפי"נ (קי"ג.) וי"מ דכולהו משכחת להו כגון שקבלו עדים בחיי

האב ולא הספיקו לגמור עד שמת האב עכ"ל ועיין במה שכתבתי בסוף סימן זה בשם בעה"ת: וכתב עוד בתשובה סימן תתקע"ד דלכתובת אשה א"צ להעמדת אפוטרופוס שהרי הקלו בה למכור בבית דין של הדיוטות הבקיאים בשומא וכתב עוד דכשאמרו מעמידין אפוטרופוס לא אמרו אלא להקל על הב"ד הא אם ראו ב"ד שלא למנות אפוטרופוס ויחפשו הם אחר זכות היתומים אין לך אפוטרופוס טוב מהם ויכולין לעשות וכ"כ בתשובות להרמב"ם סימן ה' וכתב עוד שם במנה זו וכ"ש במנה סתם מוקמינן אפוטרופוס לטעון בשביל היתומים שמא מנה שאמר מנה מדינה קאמר ואפילו אמר שדה זה יטעון האפוטרופוס ע"כ תחום השדה ומכאן ואילך הוא שדה אחרת וכיוצא בזה וכתב הראב"ד שממנים אפוטרופוס לעולם לטעון כנגד בעל דבר בין שהיה ממש בטענותיו בין שלא היה בהם ממש אולי יתפשר עמו להנאת יתומים בר מנמצאת שדה שאינה שלו שאין צריך טענה אלא הכחשת העדים ואחזוקי סהדי בשקרי לא מחזקינן עכ"ל:

סעיף יא

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל פ"ה סי' ז' ותמיהא לי מילתא שכתב שאין מקיימין שלא בפני בעל דין והא בהגוזל בתרא אסיק רבא הלכתא מקיימין עדים שלא בפני בעל דין וכתבו רבינו בסימן מ"ו. ומצאתי בתשובות ה"ר יהודה בן הרא"ש שנשאל על זה והשיב כשאני רואה פסקיו עם תשובותיו סותרין הריני הולך אחר הפסקים שהיו אחרונים ובשם מה"ר לוי ן' חביב ז"ל מצאתי שהקשה קושיא זו וכתב וז"ל צל"ע להבין דברי הרא"ש בתשובה זו דאיך אמר שאין מקיימין שלא בפני בעל דין דאיפסיקא הלכתא בפרק הגוזל בתרא דמקיימין והרא"ש בתשובה רצה להנצל מזה שכתב וכן נמי בנדון זה אם אין השטר מקויים ואין מקיימין אותו אלא בפני בעל דין ע"כ כיון הרב לומר שדוקא בזה הנושא אין מקיימין אבל במקום אחר מקיימין אבל עכ"ז עדיין צריכין אנו לדעת טעם החילוק בין הנושאים והנלע"ד שדין זה יצא לו ממה שאמרו נמצאת שדה שאינה שלו נזקקין וזה איפשר להיות באחד משני פנים או בעדים או בשטר וכמו שבעדים צריך שיקובל עדותם בחיי האב דאל"כ אין מקבלין משום דהו"ל כשלא בפני בעל דין גם כשנמצא בשטר צריך שיהיה בשטר מקויים בחיי האב כיון דקודם הקיום השטר אינו מועיל ואע"ג דלפי מ"ש הרמב"ם בנמצאת שדה שאינו שלו נראה דאפילו בעדים א"צ שיקובל עדותם בחיי האב דעת הרא"ש אינו כן כמו שכתב הוא בפירוש אלא שיקובל עדותם בחיי האב עכ"ל וכתב עוד ומ"ש בטור ח"מ סימן ק"י קרקע שהוא בחזקת היורש וכו' ודוקא שנתקבלה עדות בחיי האב או שהוציא שטר מקויים שהיא שלו מה שהצריך

שיהיה מקויים אזדא לטעמא דהרא"ש בתשובה שכתב שם לעיל בסמוך עכ"ל: ועל דברי ה"ר יהודה יש לתמוה דמשוי ליה להרא"ש בתשובה טועה בדבר פשוט: (ב"ה) ומיהו בזו י"ל שהיה מפרש כדפרש"י שם: ודברי ה"ר לוי אינם נוחים שכתב להשוות שטר לעדים דמידי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא. ועוד דקושיא לא מיתרצא בהכי דאפילו נימא דשפיר ילפינן שטר מעדים אכתי קשיא לן אמאי צריך שיקויים השטר בחיי אביהם הא אסיקנא דמקיימין שטר שלא בפני בע"ד ול"נ ליישב דסבירא ליה להרא"ש דאע"ג דמקיימין שטר שלא בפני בע"ד יתום קטן שאני דכיון דאיכא למיחש לפרעון ומשום הכי אין נפרעין ממנו אפילו יש בשטר כל תנאים שבעולם וכמו שנתבאר בראש סימן זה הילכך אין מקיימין זה איפשר לומר ליישב דברי הרא"ש בתשובה אבל הרמב"ם כתב בפי"ב מהלכות מלוה גבי קרקע שהיתה בחזקת קטנים שמקיימין השטר אף על פי שהיתומים קטנים וכן כתב בעל התרומות בשער י"ד. אח"כ מצאתי לרבינו ירוחם שכתב בסוף נכ"ד שטר צוואה אין מקיימין אותו אלא בפני בעל דין ולא דמי לקיום שטרות דעלמא דאמרינן עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין בשטר צוואה אינה אלא לזכרון דברים והא דאמרינן אם אמר תנו נזקקין לנכסי יתומים מיירי דאמר תנו בפני ב"ד או שכתב בכתב ידו שטר צוואה תנו כך לפלוני כל זה מדברי הראב"ד אבל שאר פוסקים כתבו שדינה כדין שאר שטרות ומעשים בכל יום שגובין בשטר צוואה אפילו מיתומים קטנים עכ"ל והשתא יש לומר שטעם דברי הרא"ש בתשובה משום דס"ל כהראב"ד ומדברי ה"ה שכתב בפרק י"ז מהלכות מלוה נראה קצת שגם הרשב"א סבר כן בזה:

סעיף יג

קרקע שהוא בחזקת היורש וכו' כבר נתבאר בסמוך ומה שאמר או שהוציא שטר מקויים בעל התרומות בשער י"ד כתב דמעובדא דרבה בר שרשום דפרק חזקת משמע שאין תפיסה מועלת למלוה להפרע ממה שתחת ידו אא"כ הוא על ענין שיכול לטעון לקוח הוא בידי והכריע דעובדא דרבה בר שרשום מלוה בשטר היתה ואפ"ה כיון שאינו יכול לטעון לקוח היא בידי אינו נאמן:

סעיף יד

בד"א בשהקרקע בחזקת הקטן וכו' פשוט בהגוזל בתרא (יב:) כבר נתבאר סימן כ"ח. וכתב בעל התרומה בשער י"ד אלא והא דאמרן תינוק שתקף בעבדיו וירד לתוך שדה חבירו דהיכא דאתחזק באבהתיה דקטן אין מוציאין אותו מידו עד שיגדיל ה"מ היכא דלא אתי עלייהו בכח שטר והתם הוא דאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין אבל אי אית ליה שטרא כיון דמקיימין שטר שלא בפני בעל דין נהי דמהני להו תקיפתו שנקרא

היתום מוחזק ויקרא נתבע מ"מ ידין עמו מיד אף ע"פ שהוא קטן שאין צריך לקיום שטר שיהיה בפני בעל דין וכ"כ בהג"א בפרק הגוזל בתרא וכ"כ הרמב"ם בפי"ב מהלכות מלוה ועיין סימן קמ"ט ועיין בתשובות הריב"ש סימן שכ"ז :

סעיף טו

וכן אם הודה האב בכתב ידו על מטלטלין שבידו שהם מעסק שיש לו מפלוני וכו' כבר נתבאר בסי' ק"ח שאם נתברר שאותם המטלטלין הם מעסק פלוני גובה אותם אפילו מיתומים קטנים והשתא קאמר שאם הודה בכתב ידו בכך מוציאין אפילו מיתומים קטנים: וכן אם גזל אביהם וכו' ריש הגוזל בתרא (בבא קמא קיא:) תני ר' אושעי' הגוזל ומאכיל את בניו פטורין מלשלם והמניח לפניהם גזילה קיימת חייבין אין גזילה קיימת פטורין הניח להם אביהם אחריות נכסים חייבין לשלם ואוקימנא להא דקאמר אין גזילה קיימת פטורין אליבא דרב חסדא דוקא לאחר יאוש אבל קודם יאוש חייבים לשלם וכתבו הרי"ף והרא"ש והשתא דמטלטלי משתעבדי לבעל חוב חייבים לשלם ממטלטלים דשבק אבוהון בין לפני יאוש בין לאחר יאוש בין אכלו בין לא אכלו דהוה ליה כמלוה ע"פ דקי"ל השתא דמלוה ע"פ גובין מן היורשים בין מקרקעי בין מטלטלין: (ב"ה) וכן פי' הרמב"ם פ"ח מגזילה ומ"ש גובין מהם לפרוע לנגזל כ"כ בעל התרומות: וכתב בעל התרומות בשער י"ד ח"א אם גזל אביו חייבין לשלם וגובין אף מיתומים קטנים דקי"ל כרבנן דפליגי אסומכוס דהגוזל ואמרו בין גדולים בין קטנים חייבים דבגזילה מקבלין עדים שלא בפני בעל דין עכ"ל. ועיין במגיד משנה פי"ב מהלכות מלוה גבי נמצאת קרקע שאינה שלהן: כתוב במישרים נתיב כ"ו היה ליתום אפוטרופוס על כל נכסיו קודם לכן מקבלין עדותן בפני האפוטרופוס עכ"ל ותמהני עליו ואח"כ מצאתי שכן כתב בשם הרשב"א:

סעיף טז

יז (יח) (יט) כתב הרמב"ן שאם לוו ב"ד וכו' כך כתבו הר"ן והרא"ש פ' אלמנה ניזונת דס"ל להרמב"ן שכשאמרו חכמים אין נפרעין מנכסי יתומים היינו במילי דאבוהון דוקא דאילו מה שלוו ב"ד או אפוטרופוס לצרכי יתומים נזקקים לצרכיהם כשהם קטנים דלמ"ד משום צררי ליכא וכן למ"ד משום פריעת ב"ח מצוה ויתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו כיון דאפוטרופוס לוה עליה דידיה רמיא הך מצוה למיהוי הן שלו צדק ולא מצרכי רבנן למיהוי מי שמפקח על נכסי יתומים לוה רשע ולא ישלם וכל שכן בית דין עצמם שלוו לצרכם ועוד שזהו תקנתם דלעבדי להו מידי וכן לא בעו הכרזה שאם לוה לצרכם מוכרים ופורעים כדרך שאדם פורע בשלו: וכן בי דינא דזבון אחריותא איתמי אם טרפוה ממנו גובה הלוקח שלא בהכרזה מדלא מוקי מתני' דשום היתומים בהכי וכן נראה שנפרעין במילי דידהו מן הבינונית וכן מוכח פרק שום היתומים דהא

דקאמר אין נפרעין מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית היינו במילי דאבוהון: וכתב עוד דבכל מילתא דמעמידין להם אפוטרופוס מקבלין עדים שלא בפני יתומים דאפוטרופוס בעל דין הוא וכן עדי צוואה מילי דיתומים הוא ובמילתא דנזקקין כגון דאמר תנו בין בשדה זו ומנה זו בין בשדה סתם ומנה סתם מקבלים עדים הללו בפני אפוטרופוס דהא הילכתא אי מזדקקינן מוקמינן אפוטרופא אבל הראב"ד העמידן במוסר דבריו לב"ד או שכתבו עדותן בשטר ואינו במשמע ועוד היאך כתבו צוואה מחיים ואם כתבו לאחר מיתה אף בשטר אין מקבלין עדות דבשעת חתימה הוי כמי שנחקרה עדותן בב"ד וזו בב"ד נמי אין מקבלין אותה וכן מה שאמרו בחייב מודה פירש הרב ז"ל בשהודה בבית דין ומודה אני בזה משום דמילתא דאבוהון היא וכן לכתובת אשה משום חינא מקבלין עדים שלא בפני בעל דין עכ"ל הרמב"ן. וכתב הרא"ש ומיהו דברי הרמב"ן ז"ל דברים של טעם הן לכל דבר שעשו ב"ד או אפוטרופוס נזקקין לנכסיהם ומקבלין עדות לפני ב"ד ולפני אפוטרופוס והם בעלי דבר ומוכרין שלא בהכרזה וגובין מן הבינונית דכל מאי דאמור רבנן אין נפרעין מנכסי יתומים היינו במילי דאבוהון ומה שפרש"י ז"ל דאף במלוה הבאה מחמת עצמן אין נזקקין משום דאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין היינו במלוה שלוו יתומים עצמם בלא אפוטרופוס ובעידי צוואה נראין דברי הראב"ד דאין מקבלין עדות בפני האפוטרופוס עכ"ל הרא"ש: ומה שהקשה הרמב"ן על הראב"ד היאך כתבו עדות צוואה זו וכו' נ"ל דלא קשיא דאיכא למימר דאין ה"נ שכותבים אותה מחיים וחותמין אותה ולכשימות כותבין בה שמאותו חולי מת וחותמין עליה: וכתב בעה"ת בשער י"ד ובכל המקומות שפסקנו שנזקקין לנכסי יתומים קטנים יש לכו לברר מאחר שאין מקבלים עדים שלא בפני בעל דין ויתומים קטנים כמי שאינן הן האיך נדון לחייבן בענינים האלה וכי מהיכא ידעינן ועל זה השיב הראב"ד אולי נאמר שהבית דין ידעו כל זה אי נמי משכחת לה על ידי שטר שכתב בכתב ידו שיתנו לפלוני או שהודה שיש לו כך ונמצאת שדה שאינה שלו הוא שיוציא האחד שטר שהיה שלו וזה לא אכלה שלשה ומקיימין שטר שלא בפני בעל דין והא דתינוק שתקף וכו' שראוהו שלשה והם ב"ד ויש מתרצין דהב"ע שקבלו העדות בחיי אביהם ולא הספיקו לדון עד שמת וכן ה"ר אברהם בר יצחק בפירוש ב"ק עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן זה: כתב הריטב"א שנשאל על יתומים קטנים ולא הניח להם אביהם אלא קרקע ממושכן במנה ושטר כתובת אלמנתו קודמת למשכונא והשיב אם מת הממשכן תוך זמן פרעון המשכונא נזקקין וגובה בלא שבועה ואפילו במלוה על פה דעלמא דהא ליכא למיחש לצררי וכן אם מת הלוה אחר זמן הפרעון ויש בשטר נאמנות עליו ועל יורשיו ג"כ נזקקין לדעת

הרמב"ם והגאונים וכדבריהם אנו תופסין אבל אם אין שם אחד מכל אלו ודאי אין נזקקין ואפילו התנה לאכול פירות המשכונא עד שיגבה מעותיו והמשכונא היתה מוחזקת בידו כשמת ראובן אפילו (הכא) אין נזקקין לפרעון עד שיגדלו היתומים דחיישינן לצררי ואע"פ שיש מהראשונים שאמרו דלא חיישינן לצררי במשכונא המוחזקת בידו של מלוה וגובה בלא שבועה דאם איתא דפרעיה לא הוי שבק ליה בגוה אין זה דעת גדולי הפוסקים אלא ודאי חיישינן לצררי דלמא פרע מקצת חובו והיה אוכל פירות בשביל שאר החוב שהאמין בו לפרוע ומת עד שלא נסתלק וזהו דעת רבותינו וכן דעת בעל העיטור ומיהו נהי דאין נזקקין סלוקי לא מסלקין ליה מזכותו ומאכילת פירות שיש לו בכח השטר של המשכונא שלו כיון דאתרא דלא מסלקי הוא שהרי פירותיה כקנויים לו עד שיגבה חובו או עד שיתברר עליו שהוא פרוע כדאמרינן בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סו.) האי משכנתא באתרא דלא מסלקי ב"ח גובה ממנה וכו' אבל אם אין כתוב בשטר המשכונא שיאכל פירות המשכונא לאחר הזמן סלוקי נמי מסלקין ליה מאכילה ולכי גדלי יתמי משתעי דינא בהדייהו וכדמוכח בפרק חזקת הבתים בעובדא דרבה בר שרשום והלכך שטר כתובה שהוא קודם נפרע מקרקע זה כדי כתובתה ואע"פ שאין נפרעין מנכסים משועבדים אלא בשבועה זו כבר נשבעה ליתומים ושבועה לאחד שבועה למאה כדאיתא בפרק מי שהיה נשוי (צח:) הילכך מוקמינן אפוטרופא ליתמי לפרוע ללאה כתובתה דהא לכתובת אשה נזקקין וכל היכא דמזדקקינן מוקמינן אפוטרופא כדאיתא בפרק שום היתומים אבל למלוה על המשכונא אין נזקקין עד שיגדלו היתומים אלא שיעמוד מותר הקרקע שנשאר מפרעון האלמנה בחזקתו של מלוה זה כמו שהיה עד שיגדלו היתומים וכי גדלי משתעי דינא בהדייהו ואם לא מצאו מי שירצה ליקח מקצת הקרקע הראוי ללאה יעשו לו ממנו שומא ללאה ולא נפסיד זכות היתומים כי שמא החוב של שמעון פרוע ואין לו לגבותו כיון שאין לו נאמנות על היתומים ולא מת הממשכן בגו זימניה ואם מכרו יותר מהראוי לאלמנה הוי מכירה שלא כדין וחוזר:

סימן קיא

סעיף א

המלוה את חבירו ע"פ וכו' משנה בסוף בתרא (קעה.) המלוה את חבירו בשטר גובה מנכסים משועבדים ע"י עדים גובה מנכסים בני חורין: ומ"ש שגובה אף מנכסים שקנה אחר ההלואה אפילו לא כתב לו דאקנה כן נראה מדברי הרמב"ם בפ' י"ח מהלכות מלוה: וכתב ה"ה שזהו שאמרו בפרק מי שמת (בבא בתרא קנז.) מיניה ואפילו מגלימא דאכתפיה:

סעיף ב

ומ"ש שהמלוה בשטר טורף מהלקוחות וכו' בסימן שאחר זה יתבאר אם הוא אפילו מנכסים שקנה אחר שלוה או אם אינו אלא דוקא מנכסים שהיו לו קודם שלוה: ומ"ש אפי' אם אינו מפורש בשטר שקבל עליו אחריות בפרק קמא דמציעא (דף טו) איפסיקא הלכתא דאחריות ט"ס הוא כלומר כשאין כתוב אחריות בשטר סופר הוא דטעה אבל זה לא הלוה לו מעותיו בלא אחריות נכסים דלא שדי איניש זוזי בכדי:

סעיף ג

ומ"ש אם פירש בפירוש שלא קיבל עליו אחריות אינו טורף מהם כן דקדקו התוספות בפרק הנזכר ופשוט הוא דכל תנאי שבממון תנאו קיים: כתב בתשובות הרשב"א סימן אלף וכ"ה מי שיש לו חובות הרבה ובית דין מכרו קרקע הלוה כדי לפרוע לב"ח המוקדם שאין שאר ב"ח יכולים לחזור על הקרקע ולהוציאו מיד הלוקח דהו"ל כאילו שיעבוד אותו ב"ח קיים עדיין על הקרקע והביא ראיה מהירושלמי אבל אם מכרו הלוה עצמו כדי להגבות לבעל חובו חוזרין לגבות מהלוקח אם לא יספיקו שאר נכסים וכתבתי תשובה זו באורך בסימן ק"ד:

סעיף ד

ואם קדם המכר או המתנה אינו טורף מהם פשוט הוא: ואם יש הוכחה שלא כיון במכר ובמתנה אלא להבריח ב"ח גובה מהם וכו' נתבאר בסימן צ"ט:

סעיף ה

וכן אם נותן ללוה על תנאי שלא יחול עליו שום שיעבוד וכו' כתב א"א ז"ל שהתנאי מועיל ולא יגבה ב"ח מהן וכו' בתשובות כלל ע"ה סי' ד' וה' וביאור לשון וכן כך הוא כשם שאם פירש בפירוש שלא קבל עליו אחריות או אם קדם המכר או המתנה להלואה אינו טורף מהם כן אם ניתן ללוה על תנאי שלא יחול עליו שום שיעבוד לא יגבה בעל חוב מהם: (ב"ה) ומ"ש אבל אם קנה קרקע והתנה עמו המוכר וכו' ב"ח גובה ממנו נתבאר בסי' צ"ט ומכאן נתבאר לך שמ"ש וכן אם ניתן ללוה וכו' בין שקדם למכר או למתנה תיבת למכר ט"ס הוא וצריך למוחקה. וראובן שנתן קרקע לבנו והתנה זה התנאי וכו' ביאר עוד בתשובה אחרת שהב"ח גובה ממנו וז"ל התנאי שהתנה ראובן הנותן שלא יחול עליו שום שיעבוד היה קיים וכו' בכלל הנזכר סי' ג': כתב ריטב"א בתשובה דבר ידוע הוא כי התנאי שכותבים בשטרות שימכור הלוה מנכסיו בין בזול בין ביוקר ויפרע לבעל חובו אינו מעכב שלא יורידהו לשומת קרקעות שאינו לגרוע כחו של מלוה שימכור הלוה הנכסים בדינר ולא יהא למלוה מה לגבות ח"ו לא תהא כזאת בישראל אבל התנאי הוא ליפות כחו של מלוה שלא לאחר פרעונו מעתה זה שמכר נכסיו בפחות מכדי שוויים ולא נשאר לו

נכסים שימכור עוד להשלים פרעון חובו והרי מה שעשה עשוי והמלוה טורף מהם אע"פ שמכרם לקטן אין בכך כלום אלא ב"ד נפרעין מהם כמו שהיה נפרעין ממנו ולא מהניא ליה הערמה דיליה ובודאי אילו קודם לכן מכרם או נתנם היה נפרע מהזוכה בשומת בית דין ובשבועה כדין הבא עתה ליפרע מנכסים משועבדים אבל זה שמכרה עתה בב"ד אחר שנתחייב לפרוע בדין ומכרם בפחות הרי אותו קנין במקומו עומד ונפרע ממנו בדרך שהיה נפרע מהלוה עצמו דומה לאותה שאמרו בפרק השולח הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עושין לו שלא כהוגן ומה שצריך לעיין כאן לפי שעדיין נשארו ללוה הזה שטרי חובות שיוכל להפרע מהם ב"ח וכל שיש שם נכסים בני חורין אין נפרעים ממשועבדים כלל אפילו הם זיבורית אלא שאין שטרות בכלל נכסים לענין זה דכיון דאין גופן ממון ויכול המלוה למחול אותם אינם בני גוביינא וכמאן דליתנהו דמו ומש"ה לא מצי למימר הנחתי לך מקום לגבות ממנו וכן מוכיח בפ' ב' דייני גזירות (כתובות קי.) גבי שנים שהוציאו שט"ח זה על זה עכ"ל: ונ"ל דלטעמיה אזיל דס"ל כהרשב"א שאין מגבין לבע"ח שטרות אבל לדעת הרא"ש שמגבין שטרות כמו שנתבאר בסי' ק"א שטרות בכלל נכסים גם לענין זה שיכול לומר הנחתי לך מקום לגבות ממנו וכבר כתבתי בסימן הנזכר שלענין מעשה מודה הרשב"א להרא"ש ואם כן בטלה לה תשובה זו דהריטב"א לענין זה: כתב הר"ן בפרק אלמנה אפוטרופסי יתומים שמכרו לאחרים לא אמרינן דאחריות דנפשייהו קבילו עלייהו אלא חוזרים וטורפים בחובם: כתב הרשב"א שאלה ראובן חייב לשמעון בלא שיעבוד ואין לראובן נכסים אלא קרקע אחת שמכר ללוי או שנתנו לו וטען שמעון כי מכירה או נתינה זו לא היתה אלא להבריח ולכן רוצה לגבות ממנו או שישבע לוי שלא היתה להבריח. תשובה הדין עם לוי דמסתמא א"א ששטר הברחה הוא אבל אם טען שטר אמנה או שטר פסים יכול להחרים חרם סתם כל מי שמחזיק בקרקע של ראובן בשטר אמנה או בשטר פסים שיודה בפני ב"ד עכ"ל: וכתב עוד בסימן אלף וק"י הקדשות הרי הם כמשועבדין ואין נפרעים מהם כל שיש לו בני חורין: וכתב עוד בתשובה איני רואה במי שבא ליפרע מנכסים משועבדים שיהא חייב לעשות שטר הרשאה ולא שטר הודאה אלא שאם בא לגבות בב"ד ב"ד כותבין ללוקח שכן וכן פרע לב"ח בכח בית דין על שטר פלוני שהוציא עליו ואם עד מעיד שע"מ כן מסר לו משכונו חייב לעשות כדברי העד או יחזור לו משכונו או ישבע כדין שבועה הבאה על ידי עד אחד שלא על תנאי קבלו: וכתב עוד שאלת המלך נתן בחותמו לראובן דבר ידוע בחק שיש לו במקום ידוע ולוה ראובן משמעון מנה בשטר וחייב לו כל נכסיו בכלל ואח"כ משכן בפרט אותו זכות ללוי ואין לראובן נכסים בני חורין מי מהם גובה מאותו זכות

ואם לוי אומר שיש לראובן נכסים בני חורין אם על לוי לברר כן. תשובה דבר ברור הוא ששמעון בעל חוב מוקדם הוא ומוציא מיד לוי עד שיראנו לוי נכסים בני חורין ידועים שהניח לו לגבות מהם: כתב בעל התרומות שער כ"א היכא שהוא חייב לשנים והאחד מוקדם לחבירו ואין ללוה נכסים שיספיקו כי אם לראשון אע"פ שזכה בהן הראשון אין מורידין אותו לנכסי הלוה עד שישבע שבועת המשנה שלא נפרע ממנו כלום כדין טורף שהרי טורף לשני ואפילו איכא נאמנות בשטר לא מהני מידי לדעת הרי"ף: כתב בעה"ת בשער ס"א דמלוה ע"פ לא גבי ממקבל מתנה כדאיתא בהניזקין (נ:) מיהו אם נתן נכסיו במתנת שכיב מרע חזר המקבל כיורש ואפילו אם המתנה כתב מטלטלין גובה מהם וכן כתב ן' מיגאש בפרק מי שמת גבי ההוא דסבר רב אחא למימר אם ראוי ליורשו אלמנתו ניזונית מנכסיו וכו' אבל הראב"ד חולק בזה מדתניא אחריו לפלוני ואחריו לפלוני גובה מהאחרון. ומפרשי לה בהניזקין משום שאין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין וההיא ברייתא בשכיב מרע ע"כ וי"ל דההיא במתנת ש"מ במקצת הוא והוא הדין לבריא וכי קתני שכיב מרע אורחא דמילתא נקט עד כאן לשון בעל התרומות וכתב הרמב"ן סברות אלו בפ' יש נוחלין עלה קנ"ג: מי שנמחק שטר חובו וכתבו לו ב"ד שטר אחר וכן מי שתבע את חבירו מלוה על פה ונתחייב לו בדין ולא היה לו מה לפרוע וכתבו לו מעשה ב"ד אם גובין מן הלקוחות עיין במ"ש בסימן ע' בשם בעל התרומות:

סעיף ח

כתב בעל התרומות בשער ס"ה בשטר גובה מנכסים משועבדים פירוש בשטר שחתמו לו שראו שלוה ממנו או שהודה בפניהם שהוא חייב לו וצוה להם לכתוב שטר וכתבוהו ומסרו לידו ואע"פ שאין בו קנין ויש אומרים דוקא שראו שלוה בפניהם הא לא ראו אע"פ שהיא כמלוה בשטר לגבות מבני חרי לא מהני למשעבדי דאימור לחוב לאחרים הודה עכ"ל: כתב רבינו ירוחם בנתיב ו' ח"ו כל מקום שהמכר אינו מכר הוי מלוה על פה אפילו כתב לו שטר מכירה ואינו גובה מנכסים משועבדים וכתבו התוס' דשטר מכר כחספא בעלמא ויכול לומר פרעתי כדין מלוה ע"פ עכ"ל והוא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עב.) גבי ההוא דמשכן פרדיסא לחבריה ועיין שם וכתב זה רבי' בסוף סי' ע': כתב בעל התרומות בשער ששי דבר ידוע שכל הנכסים שאנו דנין בהם שמקחו של בעל בלתי האשה קיים עד שתאלמן או תתגרש כן שיעבוד בע"ח קיים עד שתאלמן או תתגרש ובמה שיתקיים מקחו עד לעולם כן שיעבודו חל וקיים בהם עד לעולם ובמה שמקחו בטל מיד כן שיעבודו לא תחול כלל עליהם שנכסי הבעל שאינם מיוחדים אצלה אלא לשיעבוד כתובתה כתקנת שמעון בן שטח שמקחו קיים בהם עד שתאלמן או

תתגרש וכדמתמהינן בס"פ האשה שנפלו לה נכסים (פא:) אי בעי לזבוני ה"נ דלא מצי וכ"כ רש"י בכתובות ורשב"ם בבתרא וכן פסק הרמב"ם וכן פסק גם הרי"ף בתשובה שאין בידה למנעם מלמכור ואע"פ שאין לה אחריות אחר ממה לגבות כתובתה שלא נתנה כתובה לגבות מחיים וכיון שממכרו קיים בהן עד זמן גביית כתובה כן שיעבוד ב"ח יחול בו ומורידין אותו בו ולכשיבא זמן גביית כתובתה תטרוף אותו ממנו ומסתברא שהפירות שיאכל המלוה עד זמן שתהא טורפת ממנו דידיה הוי שהרי אין לה בהם שום זכות עד שתתאלמן או תתגרש ומצינו לר' יהודה ברצלוני שכתב שהמלוה לא יחזיק בהם כיון שהם משועבדים לה מפני חשש שלא יכסיפנו אך תעמוד בידה או ביד בעלה ויתנו לו הפירות וכגון זה שומעין לה ובעיני אין כראה סברתו שאחר שאין הקרקע מוחלט עכשיו שלה אינה יכולה לחוש לקלקולו שאף בנכסי מלוג שלה לא איתוקם טעמא דשמא תכסיף דהא קי"ל כרבא (שם) דאמר טעמא משום רווח ביתא ומאחר שהבעל שהוא שלו אינו יכול למנעו ממנו גם היא אינה יכולה למנעה ומטלטלין שאין בהם אלא שיעבוד כתובה כתקנת שמעון בן שטח אם קדם ב"ח ותפסן זכה בהם לעולם ואף כשתתאלמן או תתגרש אין מוציאין מידו דאין קדימה במטלטלין אלא א"כ הקנה לה מטלטלי אגב מקרקעי. וכן אם תפסתן היא מוציאין מידה מפני שלא ניתנה כתובה ליגבות מחיים ואם כן אע"פ שכתב לה ואגבן מטלטלי לא מהניא לה תפיסה ומוציאין אותה מידה ונותנין לבעל חוב עד שתתאלמן או תתגרש והוא דליתנהו להני תכשיטי לא מתכשיטין ולא ממלבושין שהביאה היא ולא שלקחן הבעל לשמה. וה"ר יהודה ברצלוני כתב שיש חולקין בדבר וכתב דמסתברא כמו שכתבנו שנותנין אותן לב"ח מיהא כתב ובעיני היכא שהאשה אומרת אתנם ביד שליש שיהיו מיוחדים לאחריות כתובתי והוא יאכל פירות הא מילתא צ"ע ע"כ ואנו כבר כתבנו מה שנראה לנו עכ"ל וכתב עוד בשער הנזכר שבקרקע שפסקנו בו שהמכר בטל מיד אם הבעל קבלו באלף והוקר ועמד על אלפים אין בע"ח המלוה יכול לומר תנו לי אותו מותר שהיא של ב"ח הלוה כדקיימא לן שאם הותירו הותירו לו משום דדלמא כשתתאלמן או תתגרש לא יהיה שוה כל כך כמו ששוה עכשיו. ואם אמר הבו לי מהא פירי דאית ליה ללוה בההיא ארעא לא צייתינן ליה וכ"כ ה"ר יוסף הלוי משום דבעינן רווח ביתא וליכא שהרי הוציא המעות שלוה ולא ישתכר מהם וכתב עוד דבכל הנכסים שפסקנו שאם מכר המכר בטל מיד אם מתה וירשה הבעל ב"ח גובה מהם אע"ג דלא כתב ליה דאקנה כדאיתא במי שמת (קנז:) דמיניה גביא וכתב עוד שאם לוה הבעל עמה וקנו ממנה תחלה או שקנו ממנה אחר בעלה וכתבה אחריות בשטר הלואה שקבלה לעצמה אי נמי קבלה דמי ההלואה מיד

המלוה בכל אלו נשתעבדו למלוה מיד אף אותן ג' שדות שלה ושאר נכסים שהביאה נו דאזיל ליה טעמא דנחת רוח עשיתי לבעלי וראיה ממאי דתנן בהניזקין (נה:) לקח מן האיש וכו' וממאי דאיתמר עליה בגמרא וממה שכתב שם הרי"ף וה"נ אי אית לה נכסי מלוג ולוה הבעל עמה כיון דקנו ממנה אף בסוף לא מציא למימר נחת רוח וכו' דהיכא דזבינו תרוייהו ל"ש זבין איהו ברישא ל"ש זבנה איהי בכולהו קנה הלוקח כדאיתא בהלכות הרב בבבא בתרא וכל שבמכר מהני קנין דידיה ה"נ מהני בשיעבוד חוב דהא ודאי חדא נינהו ולא הסכים עמנו בזה הרמב"ן וזה אשר כתב לי כל אשה כיון שמודה לב"ח שהיא חייבת לו הרי היא וכל נכסיה חייבים מעתה ונכסי מלוג שלה נמי חייבים ומשועבדים לב"ח וכתובה עצמה משתעבדת לב"ח ואם נתגרשה בא ב"ח ונוטלה נמצאת מפסדת כתובתה ונכסים בחוב זה הילכך לא שייך בה נחת רוח עשיתי לבעלי כלל אבל אם לוה הבעל ושיעבד שדה צאן ברזל שלה באפותיקי מפורש וחתמה לו בזה יש מקום שיצטרך מה שכתבתי שיקנו ממנה תחלה או שתקבל המעות בפניהם לפי שהיא אינה מתחייבת לב"ח ואינה מפסדת אלא אותה שדה המשועבד לה ואיני צריך להאריך בזה בראיות כי ענין ברור הוא ע"כ והיכא שיש לאשה ממון שעשאתו סגולה ממעשה ידיה אע"פ שהוא עני ואינו זן אותה ולא מלבישה כראוי לה והיא ניזונית מאותו ריוח שהיא עושה מאותו ממון אע"פ כן זוכה בו בעלה וב"ח כמו כן גובה אותו בחובו דמעשה ידיה דבעל הוו ומה שנותר אצלה יקחנו בעלה וב"ח כמו כן ואין לחוש אחר שהוא עני במה שתזון אשתו דהא אסיקנא דנותנין לו מזונות אבל לא לאשתו כדאיתא בערכין (כג:) גם אינה יכולה לטעון רוצה אני שיעמדו לאחריות כתובתי שהרי לא ניתנה לגבות מחיים מיהו אם דחקה עצמה ועשתה מלאכה יותר מן הראוי כמו ששנינו מה היא עושה לו משקל ה' סלעים וכו' והיא מערבת ומשכמת כדי להעדיף אם הבעל מחזר אחר מזונותיה פשיטא דשל בעל הוי ובעל חוב גובה ממנו כדתנן בפרק ואלו נדרים (נדרים פה.) קונם שאני עושה לפיך וכו' כי פליגי בהעדפה שע"י הדחק וכו' ופסק הרי"ף כרבנן מיהא ה"ר יונתן כתב דדוקא במעלה לה מזונות ומעה כסף הא לאו הכי מותר מעשה ידיה דידה הוי וכדאיתא בס"פ אע"פ (כתובות נט.) וכיון שכן אין בעל חוב של בעל גובה מהן ואם נתנו לאשה ממון ע"מ שאין לבעלה רשות בו אע"פ דזכה בו הבעל כדמשמע בפ"ק דקידושין (כג.) מ"מ לא קנה גוף המתנה לעולם אלא אכילת פירות ואין ב"ח זוכה באכילת אותן פירות כלל דבעיא רווחא ביתא וליכא כדאמר גבי נכסי מלוג ואין צ"ל אם נתנו לה בפירוש שתזכה בהם האשה לאכול ולשתות מהן או להלביש עצמה וכיוצא בזה שלא קנה בהן הבעל כלום כדאיתא בפ"ק דקידושין ופרק ואלו נדרים (נדרים

פח.) וכ"ש שאין ב"ח גובה מהן ואם נתן הבעל לאשתו קודם שלוה קרקע אחד במתנה שהרי קנתה ואין הבעל אוכל פירות כדאיתא בפרק חזקת (בבא בתרא נא.) ב"ח כמו כן אינו גובה מהם כלום. ואם קנתה אשתו קרקעות ואונות המכירה יוצאין על שמה יכול ב"ח ובעלה לטעון עליה שמממון בעלה הם וזכו שניהם אם לא תביא ראיה על הדרכים שהאשה זוכה בה בכל ואין זכות לבעלה בהם כלל ואע"פ שיודה הבעל לדבריה הואיל וחב לאחרים בהודאתו אינו נאמן והוא שתהיה אותה אשה נושאת ונותנת בתוך הבית בנכסי בעלה ובעניניו ודמיא להההוא דגרס (מב.) אין לאיש חזקה בנכסי אשתו וכו' ואשתו לא גרעה משותפו ועליה להביא ראיה וכדגרסינן וכן האשה הנושאת ונותנת בשל בעלה והיו אונות ושטרות יוצאות על שמה וכו' ומאי ראיה בעדים כל זה כתב בעה"ת בשער ו' כתב הרשב"א בתשובה בעל שמוכר נכסיו לעכו"ם במקום שאין בני חורין נכסים שנמכרו לעכו"ם לא טוב עשה שהוא מזיק שיעבודו אבל משורת הדין א"א לה למחות בידו דדלמא לא תבא לגבות ממנו לעולם אף כי תבא לגבות הרי יש בידו ממקום אחר נכסים להגבותה ואפילו אין לו עכשיו שמא יהיו לו ואינו מזיק מעכשיו ותדע לך מדגרסינן פרק האשה שנפלו (כתובות פב.) שלח רבא לאבייי וכו' והתניא א"ר אבא שאלתי את סומכוס הרוצה שימכור בנכסי אחיו כיצד עושה וכו' עד הכא נמי עצה טובה קא משמע לן ואם איתא דמציא למעכב לומר אה"נ דלפעמים מצי לעכב כי זבין לעכו"ם או לגברא אלמא כי לא מייחד לה שיעור כתובה ואי מייחד לה מצי זבין ודינא איכא עצה טובה בלחוד ועוד העושה אפותיקי אפילו לבעל חוב דעלמא לא אשכחן דלא מצי מזבין אע"ג דאילו מכרו אין בעל חוב גובה ממנו ועוד בין בעל בין ב"ח דעלמא מי לא מזבין במטלטלין אף על גב דאין בהם דין קדימה וטעמא כדאמרן דילמא פרע ליה ממקום אחר עכ"ל:

סעיף י

כתב הרא"ש בכלל פ"ו סימן ה' ראובן צוה מחמת מיתה ליתן מנה לשמעון ומכרו היורשים כל הנכסים שלא מצא שמעון לגבות מנה שלו גובה מן הלקוחות ואין היורשין יכולין לומר נתננו לו כיון ששטר הצוואה יוצא מתחת ידו ולא חיישינן נמי לקנוניא שמא נתנו לו ומוציא מן הלקוחות כיון שכתב הצוואה בידו עד כאן לשונו: ראובן ושמעון ירשו שני בתים ומכר ראובן לשמעון חלקו ושמעון מכר חלקו לאשת ראובן והתנה שמעון בשטר מכירתו שאם יטרפו ממנו ב"ח של אחיו החלק שקנה מעכשיו שייר לעצמו שמעון בחלקו שמכר בכדי כל מה שיוציאו ממנו מהחלק שקנה מאחיו ואבד שטר מכירת ראובן לשמעון ובא בע"ח דראובן לטרוף משמעון החלק שקנה מאחיו

עיין בתשובת הרא"ש בתחלת כלל צ"ו: וכתב בסוף כלל צ"ט ראובן שהוציא שטר חוב על שמעון ואינו מוצא לו נכסים אלא בתים שלוי מוחזק בהם וטוען ראובן שאותן בתים מכר שמעון הלוה ללוי אחר שנתחייב לו בזה השטר ולוי טוען לא היו דברים מעולם וראובן הביא עדים שאחר זמן החוב הזה היה פרסום בעיר שהיו אומרים העולם שאותם הבתים היו של שמעון תשובה הדין עם ראובן שהרי בכל מקום הפרסום מועיל שסוקלין ושורפין על החזקות: ב"ח הבא ליפרע מנכסים משועבדים אפילו משועבדים לב"ח מאוחר לא יפרע אלא בשבועה אפילו טוענין כנגדו שמא ר"י בסימן מ' בשם הרשב"א: ב"ח שמכר הלוה שיעבודו לפניו ושתק לא הפסיד זכותו בכלל מ' סימן ב'. הנותן מתנה לחבירו וא"ל ואחריך לפלוני אם ב"ח דראשון יכול לגבות ממנה עיין בסי' רמ"ח: ראובן שלוה מיעקב אביו ואחר כן מכר נכסיו ומת ואחר כך מת יעקב וירש חנוך בן ראובן ש"ח שיש ליעקב על ראובן הרי חנוך מוציא מיד הלקוחות בסימן רי"א: אם עשו הכרזה כשנמכר הקרקע שמי שלא יבא עכשיו ויערער יבטלו זכיותיו ושתק אז ואחר זמן ערער בכלל י"ח סימן י"ז וכתבה רבינו בסימן ק"ד:

סעיף יא

בד"א שטורף ממשעבדי וכו' משנה פרק הניזקין (גיטין מח.) אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין אפילו הן זיבורית וכתב בעל התרומות בשער ד' שאפילו היורשין מכרו נכסי אביהם יש להם דין משועבדים ואין בעל חוב טורף מהם כיון שיש בני חורין דאביהם ואם לא השאירו בנכסי אביהן בני חורין ורוצה לסלקו בקרקע שלהן כתב רבי' משפטו בסימן קי"ז:

סעיף יב

לפיכך אם נתן הלוה מתנה לאחרים וכתב להם ר' לפלוני וש' לפלוני וכו' ס"פ יש נוחלין (בבא בתרא קלח.) ובהניזקין [ל:] ת"ר שכ"מ שאמר תנו ר' זוז לפלוני וש'. לפלוני ות' לפלוני א"א כל הקודם בשטר זוכה לפיכך יצא עליו ש"ח גובה מכולם אבל אם אמר תנו ר' זוז לפלוני ואחריו לפלוני ואחריו לפלוני אומרים כל הקודם בשטר זוכה לפיכך יצא עליו ש"ח גובה מן האחרון אין לו גובה משלפניו אין לו גובה משלפני פניו ופרש"י דלהכי נקט ש"מ משום דבריא הדבר ידוע למי שמקנה תחלה. גובה מכולם שהרי לכולם נתכוין ליתן ביחד אלא שאין אדם יכול להוציא ב' דברים כאחד וכגון שלא פסק בנתים דא"כ הו"ל נמלך והיינו דוקא כשלא חילק להם חלקים שוים אבל אם היה מחלק להם חלקים שוים ר' ר' מתוך שהיה יכול לומר ד' מאות בין שני אלו ולא אמר ודאי להקדימו תחילה אמר כך וגובה מן האחרון ואפי' אם תפס כל אחד מטלטלין מוציאין מידו כ"כ הרא"ש אבל ה"ה כתב בפ"י מהל' זכיה שהסכימו המפרשים שאין זה מחוור אלא דבכל

גוונא כיון שלא אמר ואחריו כולן שוין וכתב בנ"י דהא דאמר דגובה ב"ח ממקבלי מתנת שכיב מרע היינו כשאין שם ירושה. אבל אם יש שם ירושה ליורשים כולם דוחין אותם אצל יורשים כפי מה שתספיק ירושתם וכ"כ ה"ה פ"י מזכייה ומתנה בשם הרשב"א ועיין בדברי רבינו בסימן רצ"ג:

סעיף יג

ואם מכר הלוה קרקע שיש לו בעירו וכו' כתב א"א הרא"ש ז"ל שבעל חוב גובה מן הלוקח וכו' בתשובה כלל פ' סימן י"ח. וכן כתב ה"ה פרק כ"א ממלוה בשם הרשב"א ז"ל ועיין בתשובות הרשב"א סימן אלף וה' ואלף ול"ה:

סעיף יד

הניחו הלקוחות בני חרי ונתקלקלו ב"ח טורף מהלקוחו' בעיא דאיפשטא ס"פ מי שהיה נשוי (כתובות דף צה) ומ"ש ודוקא נתקלקלו אבל לא נתקלקלו וכו' ג"ז פשוט שם מתוך הסוגיא וכתב ה"ה פי"ט ממלוה בשם הרשב"א דדוקא נשתדפו אבל גזלן אנס אינו טורף משועבדים מפני שמצויין הם בעלי זרוע ליפול וסוף שיגבה חובו עד כאן לשונו וכ"כ בתשובות הרשב"א סימן אלף ול"ט וכ"כ גם כן הר"ן פ' מי שהיה נשוי ועיין בדברי רבי' ירוחם שכתבתי בסוף סימן זה: וכתב הרשב"א בתשובה ח"ב סי' קפ"ד דאפילו הגיע זמן הפרעון ונתרשל המלוה מלתבוע חובו וליפרע מבני חרי ואחר זמן רב אישתדוף בני חרי גבי ממשעבדי: כתב הרא"ש בכלל מ"א סימן א' על מי שהיו עליו חובות ויצא מן הכלל ואח"כ מת אם יכולה אשתו להוציא מיד הלקוחות שתאמר הנחתי לך מקום לגבות מנכסים שקנה במומרותו מילתא דפשיטא היא דאין לך אישתדוף בני חרי גדול מזה:

סעיף טו

ואם יש כאן שנים או שלשה לקוחות שקנו ממנו כאחד וכו' כתב רב האי שגובה מאיזה מהם שירצה ואינו צריך ליקח חצי שדה מזה וחצי שדה מזה כ"כ רבי' ירוחם בנ"ו ח"ח וז"ל שני לקוחות שלקחו כאחד גובה ב"ח ממי שירצה ויש חילוק כי דוקא לקחת חצי שדה מכל אחד אז גובה מכל אחד כדי שיגבה שדה שלם אבל אם יכול לגבות שדה שלם מכל אחד יגבה מכל אחד שדה אחת וכן עיקר ואין ללוקח האחד על חבירו כלום וכ"כ רבינו האי ורב יהודאי עכ"ל. ועיין בהר"ן ס"פ מי שהיה נשוי גבי הנהו תרי שטרי דאתו לקמיה דרב יוסף:

סעיף טז

ואם הלוקח שקנה מהלוה מכרו לאחר וכו' כתב א"א הרא"ש בתשובה כלל פ' סימן י"א:

סעיף יז
לוה שמכר נכסיו וכו' כן כתב בעל התרומות בשער נ"ט בשם גאון ואף על גב דתנן בסוף כתובות (קט.) העורר על השדה והוא חתום עליה עד אדמון אומר השני נוח לי והראשון קשה ממנו וחכמים אומרים איבד זכותו ומשמע התם דאין הלכה כאדמון איכא למימר דבלוה כ"ע מודו:

סעיף יח
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל:

סעיף יט
לוה שלוה וכו' עד ולא לנותן הם דברי בעל התרומות בשער שני ופשוט הוא דהא דאין מתנתו כלום אינו אלא בקרקע או אפילו במטלטלין ששיעבדן למלוה באגב ואקנה אבל אם הן מטלטלין שלא שיעבדן באגב או אפילו שיעבדן באגב וכן אפילו היו קרקעות אם לא אמר דאקנה וקנאן אחר שלוה אם נתנם מתנתו מתנה דלא חל שיעבוד ב"ח עליהם וכן כתב בעל התרומות בשער הנזכר. כתב בעל התרומות בשער מ"ג דאף על גב דלא כתב דאקנה אם קנה והוריש גובה וכן דעת הראב"ד וכן נמצא בתשובה לגאון ויש חולקין:

סעיף כ
ראובן הלוה לשמעון על פה וכו':

סעיף כא
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל בכלל פ' סימן ה':

סימן קיב

סעיף א
אין ב"ח טורף ממשעבדי וכו' אא"כ היו הנכסים ללוה בשעה שלוה ומכרם או נתנם אח"כ אבל אם קנאם אחר שלוה ומכרם לא נשתעבדו לב"ח ואינו גובה אותם מהלקוחות יתבאר בסמוך ומ"ש ומיהו בעודן ביד הלוה גובה מהם אף על פי שקנאם אחר שלוה נתבאר בסימן שקודם זה: ומ"ש ואם שיעבד לו נכסיו שקנה ושיקנה אז חל השיעבוד גם על מה שיקנה אח"כ ואם קנאם אח"כ בעל חוב גובה ממנו מבואר בפרק חזקת (בבא בתרא מד.):

סעיף ב
ומ"ש ודוקא שפירש לו בפירוש אבל אם לא כתב דאקנה לא ולא נאמר בזה אחריות ט"ס הוא וכו' כ"כ בעה"ת בשער מ"ג וכן כתב הרמב"ם בפרק י"א ממלוה וכתב ה"ה שכן דעת הר"י ן' מיגאש ובעל העיטור וכן מוכחא הסוגיא שבפרק חזקת דאמרינן ודילמא דאקנה אמר ליה אלמא דבסתמא אינו משועבד מה שקנה אח"כ ושלא כדברי נמק"י בסוף פרק

מי שמת והרשב"א שכתבו דשיעבוד דאקנה אף על פי שלא נכתב כמי שנכתב דמי אפילו אצל לקוחות ודחק עצמו בפירוש סוגיא דפרק חזקת. ומ"ש רבינו בשם י"א היא סברת הרשב"א שכתבתי בסמוך:

סעיף ג

ואם לא כתב דאקנה ומכר נכסיו וכו' עד בחזקת מקבל מתנה כך כתב בעל התרומות בשער מ"ג בשם הרמב"ן ומ"ש רבינו וי"א שלעולם וכולי סברא זו עלתה על דעת בעל התרומות והשיב לו הרמב"ן ככתוב בסמוך ואעפ"כ כתבה רבינו ועשאה עיקר משום דהכי מסתברא ליה. ועיין בנ"י ס"פ מי שמת:

סעיף ה

ואם יש שני מלוים וכו' עד מעולם וכו' כ"כ בעה"ת בשער מ"ג בשם הרמב"ן:

סעיף ז

ראובן שלוה בשטר וכו' כ"כ בעל התרומה בשער מ"ג מדגרסינן ביש נוחלין (קלט:) לותה ואכלה וכו' בעל לוקח הוי: כתב נ"י בפרק חזקת כל שכתב דאקנה שוב אינו יכול לחזור בו אפילו קודם שקנה והרשב"א חולק וסובר שיכול לחזור בו קודם שקנה ומ"מ כל שלא חזר בו חייל שיעבודא משעה ראשונה וכ' עוד נ"י בפרק איזהו נשך דעת הרשב"א והרמב"ן בפרק י"נ חולק בדבר וכתבו תלמידי הרשב"א שנראין דבריו:

סימן קיג

סעיף א

אין ב"ח טורף מן הלקוחות אלא בקרקע שמכר הלוה אבל מטלטלי שמכר אינו גובה וכו' זה מבואר בהרבה מקומות ומהם בסוגיא דפרק חזקת (בבא בתרא מד:) גבי מכר לו פרה אמר רבא עשה שורו אפותיקי ומכרו אין ב"ח גובה ממנו וטעמא משום דלית להו קלא ולא ידעי הבעלים ליזהר ומ"ש ואפילו התרה המלוה וכו' בעל התרומות בשער מ"ג כתב שחכמי לוני"ל הסכימו דכיון דידע ולא אזדהר איהו דאפסיד אנפשיה וטרפי מיניה ומסתברא דליתא דכיון דלית להו קלא בעלמא לא סמך עלייהו וכל היכא דלא סמכא דעתיה בההוא שיעבודא לא משתעבד וכן הוא בזה סברת בעל העיטור שכתב שאפילו ידע לוקח באפותיקי של מטלטלים אינו גובה מהם דלא סמכא דעתיה עלייהו. וכתב רבי' בסי' קי"ז שאפי' עשאם אפותיקי בשטר ואפילו היה הלוקח עד בדבר אין ב"ח גובה ממנו:

סעיף ב

ומ"ש ודוקא שנתנם במתנת בריא אבל נתנם במתנת ש"מ גובה מהם וכו' יתבאר בסי' רל"ב ואע"פ שלא הזכיר רבינו בסי' זה עד עתה מתנה אלא מכר כתב ודוקא שנתן משום

דמתנה בכלל מכר לענין זה דכשם שטורף מן הלקוחות כך טורף ממקבלי מתנה כמו שנתבאר בסימן קי"א:

סעיף ג

ואם שיעבד לו מטלטלי וכו' פרק חזקת (שם) אי אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי קנה קרקע קנה מטלטלי וכתב ה"ה פרק י"ח מהלכות מלוה בשם המפרשים שאם שיעבד לו מטלטלי אגב מקרקעי והיו לו מקרקעי בעת השיעבוד אפילו מכרן קודם שיקנה המטלטלין ואח"כ קנה המטלטלין הרי מלוה טורף מהם דמשעת כתיבה חל שיעבודו :

סעיף ד

וכי מקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי צריך לכתוב דלא כאסמכתא וכו' שם בפרק חזקת אמר רב חסדא והוא דכתב ליה דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי ומ"ש רבי' מפני שעיקר השיעבוד וכו' עד כמו על המקרקעי הם דברי הרמב"ן שכתב בעה"ת בשער מ"ג וביאר עוד שאם ענין השטר הוא אסמכתא גמורה אע"פ שכתב בו דלא כאסמכתא לאו כלום הוא אבל ערב לאו אסמכתא גמורה היא תדע דהא ערב לאחר מתן מעות בקנין משתעבד אע"ג דקנין באסמכתא גמורה לא מהני ושיעבוד מטלטלין הרי הם כערב דדמי לאסמכתא וכיון שכתב דלא כאסמכתא לומר דעיקר דעתו עליהם כקרקעות גלי אדעתיה דלאו אסמכתא היא אלא עיקר שיעבודו עליהם כקרקעות ומהני כי היכי דמהני בערב או משום קנין או משום הנאה דהימניה. ומ"ש עוד רבינו ואם אומר לו מעכשיו וכו" נ"ל דלאו למימרא דכי כתוב בשיעבוד מטלטלין מעכשיו ליבעי נמי שיהא בב"ד חשוב שהרי בספר התרומה בשער הנזכר כתב בשם הרמב"ן ואי אמר ליה מעכשיו אינו צריך לכתוב דלא כאסמכתא עכ"ל ולא הזכיר ב"ד חשוב וכך נ"ל פירוש דברי רבינו שכל קנין מעכשיו בב"ד חשוב קונה באסמכתא גמורה והכא דלאו אסמכתא גמורה היא כיון שאמר ליה מעכשיו סגי אע"פ שלא יהא בב"ד חשוב. ומ"ש עוד ולא כטופסי דשטרי פירוש שנכתב לשם שיעבוד גמור וכו' כתב בעה"ת בשער הנזכר בשם הרמב"ן וטופסי דשטרי פי' הוא שטר העשוי להעתיק ממנו שטרות דלא נכתב לגבות בו ממש ואין בו ממש והודיענו שזה נכתב להשתעבד בו ובשם רבינו סעדיה כתב שטופסי השטרות ונוסחתם נכתבין בלשון שיד בעל השטר על התחתונה לפיכך כותבין ליפות כחו שלא יהא טופס זה כשאר טופסין אלא בכל לשון מסופק תהא ידו על העליונה ולפירוש זה אין צריך במקנה מטלטלים אגב קרקע לשון זה אלא שהורגלו לכתוב דלא כטופסי דשטרי כאדם שמתחיל בדבר ומסיימו עכ"ל ועיין בנ"י וכתבו רבינו ירוחם בנ"ד ח"ד והריב"ש סימן שמ"ה: כתב בעה"ת בשער מ"ג אם כתב לו דאקנה ואח"כ לוה מאחר וכתב לו

דאקנה וקדם השני ותפס מטלטלין שקנה קודם שלוה ממנו בא ראשון ומוציא ממנו ונראה דאף לדעת הרא"ש שכתב בסי' ס' מודה בהא כיון דליכא תקנת השוק:

סעיף ה

ואם שיעבד לו מטלטלי אגב מקרקעי אין צריכין להיות צבורין בתוכה בעיא דאיפשיטא פ"ק דקידושין (כז.) דבקנין אגב לא בעינא צבורין בתוכה: ואפילו מטלטלי דניידי וכו' (ב"ה) בפ"ק דקידושין שם מעשה באחד שהקנה לחבירו מאה צאן אגב קרקע: בתשובת הרא"ש כלל פ' סי' ט"ז כתב דעבדים אע"ג דאין נקנין אגב קרקע משתעבדי אגב קרקע משום דכיון דשעבדינהו אגב קרקע אית להו קלא כמקרקעי:

סעיף ו

ואפילו בקרקע כל שהוא וכו' משנה בפרק ג' דפאה הובאה בפרק קמא דקידושין ר"ע אומר קרקע כל שהוא חייבת בפאה וכו' ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות: וכתב בעה"ת בשער מ"ג ש"מ ארבע אמות דכתבי' לאו דוקא וכתב עוד בשער הנזכר ואי לית ליה ארעא וזיכה לו המלוה בתוך שדהו בקנין או באחד מן ההקנאה או ששאל הקרקע או שכרו הרי זה מקנה אגבו כל מטלטלים שירצה וכדאמרינן (גיטין לז.) גבי פרוזבול דכי היכי דלענין הקנאת קרקע כל שהוא שוין פרוזבול ואגב כדקתני ר"ע לענין מקום שאול ושכור נמי כהדדי נינהו ועוד יש ראיה מעובדא דר"ג ורבי יהושע שהשכירו זה לזה מקום מעשרותיהם וע"ד אגב כמפורש בפ"ק דמציעא (יא:)

סעיף ז

ואם אין קרקע ללוה וכו' ברייתא בפרק קמא דקידושין מעשה באדם אחד שהיה לו מטלטלי הרבה וביקש ליתנם במתנה והלך ולקח בית רובע קרקע ואמר טפח על טפח לפלוני ועמו ק' צאן וק' חביות וקיימו חכמים את דבריו וכן מייתי התם בברייתא שר"ג אמר עישור שאני עתיד למוד נתון לרבי יהושע ומקומו מושכר לו ופרש"י ונתן לו רבי יהושע פרוטה בשכר המקום ונמצא מטלטלין נקנין עם הקרקע בכסף: ומ"ש ואין צריך לסיים המקום וכו' נלמד מהמעשה שכתבתי שאמר טפח על טפח לפלוני ולא סיים איזה טפח על טפח ועיין בהר"ן פ"ק דגיטין ובספר התרומה שער מ"ג:

סעיף ח

ואם אין קרקע ללוה וכו' ואף על פי שאין אנו יודעים וכו' בריש הזהב (בבא מציעא מו.) אהא דפריך התם וניקנינהו ניהליה אגב קרקע ומשני דלית ליה כתב הרא"ש והאידנא נהיגי עלמא למיכתב ונתתי לו ארבע אמות קרקע בחצרי אף ע"ג דידעינן דלית ליה קרקע ויש שנותנין טעם לדבר לפי שאין לך אדם שאין לו ארבע אמות קרקע לקברו שם או בא"י וליתא להך טעמא מדמשני הכא דלית ליה קרקע וכן משמע מכמה דוכתי ונראה

שפשט המנהג שלא לדקדק אם יש לו קרקע לפי שרוב המקנים מקנים לחובתם ליתן או לשעבד נכסיהם וסמכינן אהודאתם שהם מודים לחובתם ואין בודקין אחריהם אבל בימי חכמי התלמוד היו רגילים לדקדק וכ"כ בעה"ת בשער מ"ג: שיעבד לו מטלטלי אגב מקרקעי בשעה שאין לו לא קרקע ולא מטלטלין אם חל השיעבוד על המטלטלין שקנה אחר שמכר הקרקע הריב"ש סימן שמ"ה. כתב בתשובה שבסוף חזה התנופה מלוה שבא שלא במאמר ב"ד וטרף מב"ח אינה טורפה ומוציאין ב"ד מידו ומעמידין אותה ביד זה שטרפוה ממנו עד שיעמדו לדין. דיני קנין אגב ע' בסי' קצ"ב:

סימן קיד

סעיף א

מלוה שיודע לקוחות שקנו מהלוה אחר שלוה הולך וטורר. מהם ואין צריך ד"א כן כתב בעל התרומות בשם תשובת הרמב"ן שכתבתי בס"ס זה:

סעיף ב

ג ומ"ש ואם אינו יודע לקוחות שקנו מהלוה וצריך לחפש אחריהם כותבין לו ב"ד שטר טירפא שיטרוף מהלקוחות וקורעין שט"ח וכותבין בטירפא שקרעו שט"ח בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסט.) אמר רב נחמן כל טירפא דלא כתיב בה קרענוה לשטרא דמלוה לאו טירפא הוא כדי שלא יחזור ויטרוף בשאר חוב פעם שנית:

סעיף ד

וכאשר ימצא הלוקח וכו' כך דקדק הרא"ש שם בפרק גט פשוט מדאמרינן התם שהאומר אבד שטר מקח שלי כותבין לו שטר מקח בלא אחריות ופריך ולכתוב לזה שטר באחריות ולכתוב למוכר תברא כל שטרי דיפקון על ארעא דא פסולים לבר מן דיפקון בזמן פלוני ואם יטרפוה ממנו ליכא למיחש שמא יוציא שטר מכר ראשון ויגבה בו מהמוכר ויחזור ויוציא פעם שני שטר מכר שני ויגבה ממנו ומשני דחיישינן דילמא אזיל ב"ח טריף מלקוחות ושובר גבי לקוחות ליכא ומקשינן סוף סוף לגבי לקוחות לאו לגבי מוכר אזלי לצעוק על שדהו שטרפו בעל חוב דמוכר ויראה לו השובר ויחזיר לו קרקעות ומשני אדהכי והכי שמיט ואכיל פירי ופריך אי הכי דאיכא למיחש להכי בשטרי הלואות נמי אמאי כותבין שובר הא איכא למיחש דטריף המלוה מלקוחות שלקחו מן הלוה ותברא בידא דלקוחות ליכא אלא בידא דלוה ומשני גבי הלואה כיון דזוזי מסיק ביה מלוה ללוה לא שביק ליה לקוחות קרקע שלהם עד שילכו אצל הלוה לדעת אם פרעוהו זוזי משום דמימר אמרי לקוחות אימור פיוסי פייסיה ולא אתי למשמט ולמיכל פירי אבל גבי שטר מקח כשיבוא לוקח זה לטרוף קרקע מלקוחות שלקחו מן המוכר יניחו לו הלקוחות לטרוף דאמרי לקוחות כיון שזה המוכר חייב לו קרקע תחת שדהו וכל מאן דמסיק ארעא

בחבריה אין דרכו להתפייס בזוזי הילכך מניחין אותו לקוחות לטרוף עכשיו ולאחר זמן הדר לגבי מארי ארעא ובתוך כך שמיט ואכיל והילכך אין כותבין וכתב הרא"ש שמעינן מהכא שהמלוה או הלוקח שטרפו ממנו מקחו ובא לו אצל לקוחות יכול לכופו בדין לדון עמו וב"ד נזקקין לטענותיהם ומחייבין אותו ואין הלקוחות יכולין לומר לך אצל לוה וכשיתחייב בדין ויהיה בידך טירפא שכתבו על הלקוחות שלו הרי אנו פורעין אלא ילכו הם אם ירצו ויזקיקוהו לבא לב"ד דאלת"ה היכי אמר שמיט ואכיל פירי והלא אין ב"ד מחייבין ללקוחות עד שיעמוד מוכר בדין ויתחייב אלא ש"מ הלקוחות כמוכר וכן הלקוחות כלוה מדאקשינן אי הכי שטרי הלואה נמי ומהדרינן אימר פייסיה ב"ח בזוזי והם מחזרים אחריו מיהו היכא דאיתיה ודאי מודעינן ליה כגון דאתי שליח בתלתא בשבתא ואתי בארבעה וקאי בה' בבי דינא כדעבדינן מקמי אדרכתא כדאיתא בהגוזל (קיב:) ואי מצטרכי לקוחות זמן יהבינן להו עד ל' יומין שהוא זמן דב"ד ובלבד להוציא הדין לאמיתו ולא לבא בעקיפין שכל זמן ב"ד אינו מן הדין אלא מדת רחמים נהגו חכמים על בעלי דינים שלא לדחוק אותם יותר מדאי מנמוקי הרמב"ן ז"ל עכ"ל הרא"ש וה"ה פכ"ג מהלכות מלוה כתב כלשון הרא"ש בשם הרשב"א: (ב"ה) ויש לתמוה על מה שכתב שיכול הלקוחות לדון עמו וב"ד נזקקין לטענותיהם ומחייבים אותו ואין הלקוחות יכולין לומר לך אצל הלוה וכשיתחייב בדין ויהיה בידך טירפא הרי אנו פורעים דכיון שאינו יכול לטרוף לקוחות עד שישבע הלוה שאין לו ממה לפרוע היאך אפשר לחייבם בלא שיהיה שם הלוה וי"ל שאם אין הלוה עמו במדינה אין מעכבין פרעון החוב בשביל שבועה זו וכמ"ש הרמב"ם פרק כ"ג ממלוה:

סעיף ו

ואם רוצה הלוקח לסלק המלוה וכו' הכי משמע בפרק מי שהיה נשוי (נא:) בעובדא דתרי אפדני: ומ"ש ואם עשאה אפותיקי וכו' כך פשוט פ"ק דמציעא (טו:) ופרק המקבל (בבא מציעא קי:) וכתב ה"ה פי"ח מהלכות מלוה פירוש ודוקא באפותיקי מפורש וכן מבואר שם הב"ע דא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו:

סעיף ז

ואם קנה שתי שדות וכו' הכי אסיק רבא פרק מי שהיה נשוי (כתובות צא:):

סעיף ח

ואם רצה המלוה לעמוד בה בכל הר' אין הלוקח חזור על המוכר וכו' מסקנא דגמרא שם: וכתב הר"י דוקא וכו' כ"כ שם הרא"ש שמצא כתוב בשם רבינו יונה דההוא עובדא דתרי אפדני מיירי בדלא אכרוז כשטרף אפדנא ראשונה אבל אם יעשו הכרזה בשומת ב"ד והורידוהו לקרקע לא מצי תו לסלוקי דא"כ אין לדבר סוף כתב עוד וכן מצאתי בשם הרמ"ה ז"ל אלא שהוא כתב שמכרה או נתנה הב"ח לאחר תו לא הדרא השומא ויותר

יפה כיון ה"ר יונה דהא דאמרינן דשומא הדרא לעולם היינו דוקא כששמו ב"ד נכסי הלוה ומשום ועשית הישר והטוב עשו תקנה זו שישאר הקרקע ביד בעליו אבל לוקח שלקח שיעבוד המלוה לא שייך ביה הישר והטוב כי נכנס לשיעבודו של מלוה ולקחו במעותיו יחזור ויקבל מעותיו מן המוכר וישאר למלוה שיעבודו עכ"ל ודעת הרמב"ם פכ"ב מהל' מלוה דשומא הדרא אפילו ללוקח כלומר שאפילו שבעת ששמוה ב"ד מלוקח ללוה לא היו דמים ביד הלוקח ואח"כ השיגה ידו מסלק ליה וכתב ה"ה שכן מוכיח עובדא דתרי אפדני דפרק מי שהיה נשוי שאחר שטרף ב"ח מהלוקח אפדנא א' היה נותן לו מעותיו וכן עיקר עכ"ל וכן נראה שהסכים הר"ן בפרק מי שהיה נשוי: כתב ר"י דוקא שקנה שתיהן לוקח אחד דאי בשני לוקחים אינו יכול לומר לוקח ב' אי שויא לך אלפא זוזי וכו' דיכול לומר לו לאו בעל דברים דידי את באותה שטרפתי מהלוקח האחר עכ"ל ופשוט הוא: כתב הריב"ש אף במקום שאין מכריזין אם יש מי שיתן בדמיה יותר הדבר ברור שאין ב"ד מפסידין ללוה אלא מוכרין אותה למי שמעלה בה:

סעיף ט

וצריך שישבע הלוה תחלה וכולי שבועת הלוה היא מתקנת הגאונים כמו שנתבאר בסי' צ"ט ובעה"ת בשער ג' דקדק מדברי הרמב"ם בפכ"ב שאם אין הלוה עמנו במדינה אין מעכבין פרעון החוב בשביל תקנת הגאונים וטעמא דמסתברא הוא: ומ"ש לא שנא אם הם משועבדים דמכר או דמתנה כ"כ בעה"ת בשער ג' בשם תשובת הרי"ף:

סעיף י

ומ"ש ומשביעין את הלוה בנקיטת חפץ שלא נפרע כלום משנה בפ' הכותב (כתובות פג.) ובפרק הנשבעין (מה.) מנכסים משועבדים לא תפרע אלא בשבועה ומ"ש וכולל בשבועתו שאין זה שטר אמנה ושלא מכרו לאחר ולא מחלו כ"כ בעה"ת בשער ג' וכן כתב הרמב"ם בפכ"ב ממלוה אלא שלא הזכיר שטר אמנה. ואם יש בשטר נאמנות אם צריך שבועה נתבאר בסימן ע"א: כתוב במישרים סוף נתיב ל"ב שנשאל הרשב"א ז"ל על קהל שהסכימו שכל מי שלא יפרע מס על חובו שיהא נפרע החוב ובא ראובן בשטר חוב לגבות משמעון וישכר הוציא עליו שטר חוב אחר מאוחר ואין לו כדי להגבות את שניהם וחייבו ב"ד לראובן שבועה שלא נפרע מפני חוב יששכר ורוצה יששכר לגלגל על ראובן שפרע מס בכל שנה בעבור אותו החוב והשיב הדין עם יששכר אפילו אינו טוען אלא שמא יכול להשביע וכ"כ ר"י נתיב ל"ב: כתב בעה"ת בשער ג' יש שעושין שבועה זו קודם כתיבת הטירפא ויש שמשביעין אותו בעת שעושין לו השומא ומורידין אותו בו ואין בזה לדקדק שהכל אחד הוא עכ"ל: והרמב"ם בפכ"ב כ' שבועות אלו אחר ההכרזה. וכתב ה"ה דטעמא שקודם ההכרזה שאין המלוה אוכל פירות כיון שאין הלוקח נפסד

עדיין למה ישבעו ויפה כיון שלא כדברי בעה"ע שהסדיר שבועות אלו קודם כל השטרות הנזכרים ואינו נכון שמא לא יבא הדבר לידי גמר וימצאו השבועות לבטלה עכ"ל:

סעיף יא

כתב הרמב"ם אם השטר לזמן וכו' בפי"ד ממלוה. וכתב ה"ה שיש מי שחולק בדין זה וכן מצא בתשובה לרבינו האי וה"ה דחה ראייתם וכתב אח"כ אבל אני חוכך בדין פוגם שטרו דהא איבטילא לה חזקה דאין אדם פורע לגבי האי שהרי פרע והלה מודה לו במקצת וצ"ע עכ"ל:

סעיף יב

וכאשר יורידו וכו' בפ"ק דמציעא (טו:) אמר שמואל ב"ח גובה את השבח וכתב הרי"ף והרא"ש בין שבחא דאתי מחמת הוצאה בין שבחא דממילא וכן כתב הרמב"ם פכ"א ממלוה ופי' שבח ממילא וכן החילוק שבין שבח ממילא לשבח מחמת הוצאה יתבאר בדברי רבינו בסי' שאחר זה: ומכריזין עליה ל' יום כ"כ הרמב"ם פכ"ב ממלוה. וכתב הה"מ שהטעם לפי שהלקוחות שוים ליתומים שהבא ליפרע מהם לא יפרע אלא בשבועה וצריך לדקדק בדינם וכך הם דברי רבינו: ודינם לענין טעות וכו' כבר נתבאר בסי' ק"ג דעת הסוברים כן:

סעיף יג

והרמב"ם כתב פכ"ב מהלכות מלוה שאם טעו וכו' וכתב שכל המורים כזה הורו ועיין במה שכתבתי בסי' ק"ג בשם ה"ה:

סעיף טו

כתב ה"ר יונה אם יבא שום אדם בתוך ימי ההכרזה ויעלה הקרקע יותר מאשר שמוה ב"ד וכו' עד אין שומעין ללוקח כל זה כתב הרא"ש בפסקיו פרק מי שהיה נשוי וכתב שהטעם שאין שומעין ללוקח כשאומר ישומו אותה ב"ד לפי שיש בו הפסד ללוה אבל אם היתומים אומרים כן שומעין להם ומכריזין עליו ומקבלו בשומא דאי אתי זוזי לידי דיתמי מסלקי ליה בדמי שוויו עכ"ל וכתבו רבינו בסי' ק"ט ועיין בהריב"ש סימן תפ"ג: כתב הרמב"ם פכ"ב מה' מלוה שאחר ששמין לבעל חוב קרקע כשיעור חובו מורידין אותו לנכסי לוקח ושומא שלו וכותבים הורדה וכיצד כותבין אחר ששמנו לפלוני בשומא שהיתה בידו והכרזנו ל' יום כראוי והשבענו את זה הטורף ואת בעל חוב הורדנוהו לשדה פלונית להיות משתמש בה כדרך שמשתמש אדם בקנינו וכתב הה"מ ואח"כ מורידין אותו פי' אם לא מצאו יותר מכדי שומתן אבל אם מצאו יותר ולא רצה מלוה לקבל בסך שמוצאין מוכרין לאחרים ונותנים דמיה ללוקח ושטר זה כשמחליטין אותה ללוקח אחר לא נזכר בדברי רבינו נוסחו וזהו אחר ששמנו קרקע פלוני בכך וכך לפלוני

מחמת חוב שהיה לו על פלוני הכריזו על הקרקע ההוא ל' יום כראוי ובא פלוני והוסיף על דמי הקרקע כך וכך ומכרנוהו לו אנחנו ב"ד ותהיה שלו וקבלנו מידו דמי המכירה ונתננו אותם לבעל חוב מה שהיה בזמן פלוני. וכיצד כותבין אותם וכולי אני מסתפק בדעת רבי' זכרונו לברכה אם יש שם שתי שטרות אחת מהשומא קודם ההכרזה ואחת אחר הכרזה כשמחליטין אותם ללוקח או לב"ח או שמא אין עושין שטר מהשומא עד כלות ימי ההכרזה שעושין שטר ההורדה וכשמורידיו לב"ח בשומתו נקרא שומא וזה נראה עיקר וזה דלמה יכתבו שטרו שמא לא תשאר לב"ח וכן דעת בעל העיטור ז"ל עכ"ל ה"ה בפרק הנזכר: ומ"ש רבינו וכשמחליטין אותה לו כותבין לו אחלטתא וכו' מתבאר מתוך מ"ש בסמוך: ומ"ש וכותבין בה שהכירו בה שהיא של פלוני הלוה וכו' הכי משמע בסוף אלמנה ניזונת (קד:): ושקרעו שטר האדרכתא וכו' פרק ג"פ (קסט:) אמר רב נחמן כל טירפא דלא כתיב בה קרענא לשטרא דמלוה לאו טירפא היא וכל אדרכתא דלא כתוב בה קרענא לטירפא לאו אדרכתא היא וכל שומא דלא כתוב קרענא לאדרכתא לאו שומא היא כך גירסת ספרינו והיא גירסת בעל העיטור והרא"ש ופי' רשב"ם שטירפא הוא שכותבין למלוה שילך ויפשפש אחר קרקעותיו של לוה וכל מקום שימצא מנכסיו או מלקוחות שקנו ממנו אח"כ יראה שטרו לב"ד וימסרו קרקעותיו למלוה ויכתבו לו שטר האדרכתא שיהא שליט ודורך על נכסיו של זה לגבות חובו מהן ושטר הטירפא יקרעו פן יחזור ויטרוף בב"ד אחר וישומו הנכסים כדין שומת ב"ד וכפי השומא יקחם בחובו ויכתבו לו בית דין שטר שומת הנכסים לדעת בכמה קבלם משום דשומא הדרא לעולם וכשיתנו לו ב"ד שטר השומא יקרעו האדרכתא פן יחזור ויטרוף בה פעם שנית שלא כדין עכ"ל ורבינו מפרש דשומא היינו שטרי אחלטתא ומדברי הרמב"ם פכ"ב מהל' מלוה נראה שהוא גורס כל אדרכתא דלא כתיב בה קרענא לשטרא דמלוה לאו אדרכתא היא וכל טירפא דלא כתיב בה קרענא לאדרכתא לאו טירפא היא וכל שומא דלא כתיב בה קרענא לטירפא לאו שומא היא ופי' הראב"ד שאדרכתא היא על בני חורין וטירפא היא על המשועבדין והסכים עמו ה"ה וכתב שכן מוכיח בהרבה מקומות בתלמוד ובעה"ת בשער ג' גורס כגירסא זו ומ"מ במה שפי' רשב"ם שטירפא היא בין לבני חורין בין למשועבדין חלוק עליו בעה"ת שכתב וז"ל סידורא דגט פשוט במשעבדי איתמר אבל בבני חורין א"צ כי אם אדרכתא ושומא ואכרזתא גם ר"ח כתב כן הפירוש כותבים אדרכתא על נכסי לוה ומכריזים ואח"כ שמין כמה מגיע לו מן הקרקע ומחליטין למלוה לא מצאו בני חורין כותבין טירפא ויש מחליפין הגירסא ועושין אדרכתא ואח"כ טירפא אך הרוב עושין טירפא תחלה עכ"ל: כתב בעה"ת בשער ג' שאין צורך טירפא

ואדרכתא ושומא ואכרזתא ואחלטתא במקום שהמלוה והלוה ולוקח לפנינו אלא כך עושין תחלה מקיימין שטרו של מלוה ומשביעין הלוה כתקנת הגאונים שאין לו במה לפרוע ושולחין אחר הלקוחות שלקחו ממנו ושומעין דבריהם ואם נתחייבו שמין לו כשיעור חובו ואח"כ כותבין מן הכל שטר אחר מחמת שבא פלוני לפנינו בשטר מלוה וכו' וכן הסכים הרמב"ן בתשובה שכתב בה כדברי בעה"ת וסיים בה שכשנהגו רבותינו באדרכתא זו להנאתו של מלוה עשו כן פעמים שאינו ידוע נכסים ללוה והוצרך לחזר אחריהם במדינה זו או אחרת ואם ירדוף אחריהם בשטר הלואה שבידו שמא ישתכח הדבר שהביא ראיותיו לב"ד וקיים שטרו וזכה ב"ד מן הלוה והשביעו אותו הא אילו רצה לרדוף אחריהם בשטר מלוה הרשות בידו. וכן הטירפא לצרכו של טורף נכתבה שמא ישתכח הדבר בב"ד אחר וכן ההכרזה כדי שיאכל פירות מכי שלמינן אכרזתא מקמי דלכתוב אחלטתא אבל אם ראו שלא לכתוב אותן אין כותבין עכ"ל:

סימן קטו

סעיף א

השביח הלוקח וכו' פ"ק דמציעא (טו.) אמר שמואל ב"ח גובה את השבח ופי' הרי"ף והרא"ש בין שבחא דממילא בין שבחא דמחמת הוצאה וכן פירש הרמב"ם פכ"א מהלכות מלוה. ומפרש בגמרא טעמא מפני שהמוכר כותב ללוקח בשטר מכירה שהוא מתחייב להשקיט בידו ולטהר מכל ערעור זביני אילין אינון ועמליהון ושבחיהון וכיון דעל מוכר הדר גבי שבחא ב"ח מלוקח וחוזר על המוכר וכתב הרמב"ם פכ"א מהלכות מלוה ואפילו לא כתב דבר נודע שזה דין המוכר ללוקח. כתב ה"ה בשם הרמב"ן שאם פירש הלוקח שלא יהא לו אחריות דינו כדין המתנה שיתבאר בסימן זה בס"ד: ולא שיטול כל השבח וכו' הכי מסקנא דגמרא סוף פרק מי שמת (בבא בתרא קנז:) דמאי גובה נמי דקתני חצי שבח ומהטעם שכתב רבי' והרא"ש כתב ענין זה בפ"ק דמציעא אלא שסיים בלשון הזה שבח שהשביח לוקח כאילו קנאו מוכר ומכרו לוקח וחל שיעבוד המלוה והלוקח כאחד והמלוה שגבה כבר הקרקע עדיין נשאר מחובו כנגד השבח והלוקח שיעבד כל הקרקע שגבה המלוה על אותו שבח הילכך אם הקרקע שוה ק' זהובים והשבח י' זהובים יטול הלוקח י' חלקי השבח והמלוה חלק אחד מי"א חלקים שבו עכ"ל ודבריו מתמיהים וצ"ע. וכתב ה"ה פכ"א מהל' מלוה ומכאן אתה למד שלא אמרו גובה את השבח אלא בשכתב לו לוה דאקנה לפי דעת רבינו שכתב פי"ח שאין סתמו כפירושו וכן דעת הרבה מהגאונים וגם בעה"ת בשער ג' כתב דאי לא כתוב בשטריה דאקנה לא גבי שבח וכן דעת הרא"ש פ"ק דמציעא שכתב והא דאמר שמואל

ב"ח גובה את השבח לא אתי אלא לאשמועינן ששיעבוד המלוה על השבח ולא שיטול כולו ופעמים נוטל כולו כגון שכתב למלוה דאקנה ולא כתב ללוקח דאקנה עכ"ל ודאקנה אי סתמו כפירושו נתבאר סי' קי"ב:

סעיף ב

וחוזר וגובה את הקרן וכו' ברייתא ס"פ מי שמת (שם) ופ"ק דמציעא (שם) ומשועבדים דקתני ע"כ היינו שנשתעבדו אחר שמכר קרקע זה ללוקח ומה שאינו גובה שבח ממשועבדין מפרש טעמא במתניתין דהניזקין מפני תיקון העולם לפי שאין קול יוצא עליהם או לפי שאין קצובין וכתב ה"ה פכ"א מהלכות מלוה וא"ת אחר שיש שם משועבדים מאוחרים מאלו היאך טורף ב"ח מאילו יאמר לו לוקח לך אצל המאוחרים וכבר הנחתי לך בעת שקניתי מקום לגבות ממנו ויש להשיב לפי דעת רבינו שכתב דשיעבוד דאקנה אינו חל בסתם משכחת לה כשלא היו לו המשועבדים המאוחרים בעת שלוה והיו לו בעת שמכר אלו ומפני כך לא נכנסו תחת אחריות המלוה ונכנסו תחת אחריות הלוקח אי נמי משכחת לה לכל הסברות כגון שאלו המאוחרים הם במדינה אחרת ואין אומרים למלוה להניח אלו אע"פ שקדמו ולהוציא ר' על מנה:

סעיף ג

והרמב"ם חילק וכתב דוקא שבח הבא מחמת הוצאה וכו' פכ"א מהלכות מלוה וכתב ה"ה ומ"ש רבי' דבשבח דממילא טורף כל השבח כתב הרשב"א אין הגאונים מודים בדבר זה אלא לעולם לא גבי ב"ח אלא חצי שבח ואפילו בשבחא דממילא ובדכתוב ליה דאקנה אלא בדשויה ניהליה אפותיקי מפורש וכ"כ הרז"ה והרמב"ן וכן דעת נמ"י בפ"ק דמציעא גבי הא דאמרינן (שם) הא דמסיק ביה שיעור ארעא ושבחא וכו' וכתב שכן דעת הרנב"ר: כתוב בנמ"י הא דאמרינן שגובה ב"ח בשבח ה"מ במאי דאשבח לוקח בחיי מוכר אבל במה שהשביח לאחר מיתת מוכר לא גבי מידי כיון דמשום דאקנה אתינן עלה מה שהשביח לאחר שמת לא קנאה מוכר מעולם:

סעיף ד

וכתב עוד הרמב"ם הורו חכמים גדולים וכו' בנוסחאות שלנו ליתיה אבל בפ' כ"א כתבו ה"ה נראה שהיה בנוסחתו וכתב שסברא זו כתובה בהלכות בלשון איכא מ"ד ודחאה ושהרמב"ם הכריע כסברא זו אך בעה"ת בשער ג' כתב שגובה חצי השבח ולא הזכיר ההוצאה וכתב על זה וכ"פ הרמב"ם וסברא זו הוזכרה בהל' פ"ק דמציעא דאקשינן לשמואל דאמר ב"ח גובה שבח מדתניא המוכר שדה לחבירו ובא ב"ח וטרפה אם השבח יותר על ההוצאה נוטל השבח מבעל הקרקע ואת ההוצאה מב"ח ואם ההוצאה יתירה על השבח אין לו אלא הוצאה שיעור שבח מב"ח ומשני הא דמסיק ביה שיעור ארעא

ושבחא הא דלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא ופי' רש"י הא. דקתני נוטל יציאה מב"ח דלא מסיק ביה ב"ח במוכר שיעורא ארעא ושבחא הילכך יהיב ב"ח ללוקח שבחיה ומסלק ליה והא דנקט למילתיה בלשון יציאה ולא תנא נוטל כנגד החוב מבעל הקרקע והמותר מב"ח לאשמעינן היא גופא אתא דהיכא דיציאה יתירה על השבח אין לו אלא יציאה שיעור שבח עכ"ל: וכתב נמ"י משמע דס"ל דכיון דאכתי לא מוקמינן בשוייה ניהליה אפותיקי לא גבי יותר מחובו כלל אפילו בשבח דממילא דהא לא מצי אמר ארעאי אשבח וכן הסכים הרנב"ר ז"ל עכ"ל והתוס' כתבו תימא כיון דלא מסיק אלא שיעור ארעא אמאי נוטל שבח יתר על ההוצאה וי"ל דבלאו הכי פריך שפיר הניחא למ"ד וכו' והרא"ש פירש הא דקתני בברייתא שנוטל ההוצאה מבע"ח היכא דלא מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא אלא שיעור ארעא והשבח היתר על ההוצאה הילכך נוטל כל השבח ונותן ללוקח ההוצאה עכ"ל והרי"ף כתב ואיכא מ"ד הא דשמואל שינויא הוא ולא סמכינן עלה ולעולם נוטל הלוקח ההוצאה מבעל חוב כפשטא דהא מתניתין דלא גרע מיורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות דקי"ל שמין לו וידו על התחתונה ואנן מסתברא לן דלא דמי לוקח ליורד שלא ברשות דיורד לשדה חבירו ונטעה שלא ברשות אדעתא דשקיל ממרא דארעא הוא דמשבח בה בגופיה ובממוניה אבל לוקח כי מפיק ממוניה או משבח לה בגופיה לאו אדעתא דשקיל לה מב"ח הוא דעבד הכי אלא אדעתא דאי מפיק לה ב"ח מיניה הדר עליה דמוכר ושקיל מיניה כוליה ממונא בין קרנא בין הוצאה בין שבחא דאתי ממילא והביא ראיה לדבריו מהגמרא ומאחר שהרי"ף דחה סברא זו נ"ל שנסחתינו בהרמב"ם נכונה מנסחת ה"ה שכל מה שאיפשר להסכים סברת הרמב"ם עם סברת הרי"ף יש לנו להסכים: (ב"ה) אח"כ מצאתי נוסחא מדוייקת ומוגה בדברי הרמב"ם וכתב בה בלשון הזה הורו גאונים גדולים וחכמים ואמרו לא יהיה כח הלוקח רע מיורד לשדה חבירו שלא ברשות ששמים לו וידו על התחתונה לפיכך אם השביח מאה והוציא המשים נוטל כל ההצואה וחצי השבח היתר על ההוצאה עם הקרן הוא שטורף הבעל חוב ודברים של טעם הם וכך ראוי לדון עכ"ל. ומעתה נקטינן כהכרעתו של הרמב"ם: כתב בעל התרומות בשער ג' בשם בעל העיטור שאם הלוקח אומר אני השבחתי ובעל חוב אומר הלוה השביח על הלוקח להביא ראיה דארעא כיון דלגוביינא קיימא כמאן דגביא דמיא והמלוה נקרא מוחזק ועל הלוקח להביא ראיה שהוא השביחו עכ"ל. ומשמע לי דהיינו בדשוייה ניהליה אפותיקי אבל אי לא שוייה ניהליה אפותיקי על הב"ח להביא ראיה דומיא דיתומים שיתבאר בסמוך:

סעיף ה

ומיהו אם יש ללוקח מעות וכו' שם אשינויא דשמואל הניחא למ"ד אי אית ליה זוזי ללוקח לא מצי לסלוקי לב"ח שפיר אלא למ"ד כי אית ליה זוזי ללוקח מצי מסלק לב"ח נימא ליה אי הוו לי זוזי הוה מסליקנא לך מכוליה ארעא השתא דלית לי זוזי הב לי גריוא דארעא שיעור שבחאי הב"ע בברייתא כגון שעשאו אפותיקי דא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו ופירש"י הניחא למ"ד וכו' פלוגתא היא בכתובות וכבר נתבאר בסימן שלפני זה דהלכה כמ"ד מצי מסלק ליה וכתב הרא"ש הב"ע דשוייה ניהליה אפותיקי הילכך לא מצי לסלוקי בזוזי לא בגוף הקרקע ולא בשבחא והשתא לא צריכנן למימר דמסיק ביה שיעור ארעא ושבחא אלא אפי' אי לא מסיק ביה אלא שיעור ארעא לבד כיון דעשאה אפותיקי הרי היא אצל המלוה כאחד משדותיו ונוטל כל השבח ואין נותן לו אלא הוצאה עכ"ל. וכתב נמ"י בשם הרמב"ן דהיכא דשוייה ניהליה אפותיקי אע"ג דשבחא דממילא טריף בלא זוזי מיהו נותן לו יותר מהוצאתו עכ"ל וכמדומה לי שט"ס יש כאן וצ"ע:

סעיף ו

ודקדק רבינו לכתוב אבל אם עשאה אפותיקי שאמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו לומר דדוקא כשאמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו וזהו הנקרא אפותיקי מפורש וכ"כ ה"ה פכ"א מהל' מלוה וכתב עוד שם ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א דאפותיקי אפי' יורשים שהם במקום מורישם אינם יכולים לסלקו במעות שהרי היא כמכורה כיון שלא פדאה האב ולא רצה לפדותה: כתב בעה"ת בשער ג' אם הלוקח או היתומים רוצים לסלקו בדמים ואינו שוה אלא פלג חובו והוא טוען לדידי שוה לי שיעור חובי כדי שיפרעוהו כל דמי חובו מסתברא דלא מצי לעלויי להו בדמי יתירא אלא בדמי דההוא ארעא דשוה לכ"ע בעידנא דשמו לה ב"ד והביא ראיה מהירושלמי ההיא אתתא דהות פורנה כ' דינרין והוה תמן חד ביתא טב י' דינרין ופסק ר' מונא כיון דלית ביתא טב אלא י' כמאן דלית לה פורני אלא י' דינרין הוא מכאן ואילך היא אומרת קרקע אטול והם אומרים מעות הדין עם היתומים ועוד ראיה מדתנן במי שהיה נשוי (צא.) אם אמרו יתומים הרי אנו מעלים על נכסי אבינו יתר דינר אין שומעין להם והא דאמרי' בעיזי דאינו יכול לטעון אלא עד כדי דמיהן לא בא להשמיענו אלא שאינו משלם מן העליה אך מצאתי שכתב הראב"ד בתשובה שיכול ב"ח להעלותו בדמיו וכן הנהו עיזי דיכול לטעון עד כדי דמיהן אם בא לומר אני אקח העזים במאה שומעין לו ולא יוכל בעל העזים לומר אני אתן לך מה ששות העזים לכל העולם ע"כ. והרמב"ן הולך על דעת הר"א וסותר ראיית הירוש' עכ"ל וכבר כתבתי זה בסי' ק"ז וכתבתי התם שדעת רבי' כדעת הראב"ד והרמב"ן ז"ל:

סעיף ז

ורואין במה שנשאר וכו' כך העלו שם הרי"ף והרא"ש פ"ק דמציעא מדאמרי' בפ"ק דב"ב (יג.) כל שאילו יחלק ושמו עליו חולקין ואם לאו אין חולקין וכ"כ הרמב"ם פכ"א מהל' מלוה ושיעור שדה מבואר שם במשנה שהוא ט' קבין ואם לוקח ידו על התחתונה או על העליונה מבואר בפרק בית כור (בבא בתרא קז.):

סעיף ח

ואם עשאה אפותיקי אפי' אין בחוב וכו' כך העלו הרי"ף והרא"ש פ"ק דמציע' וטעמייהו דאע"ג שאין החוב אלא כנגד השדה בלא שבח נוטל ארעא ושבחא משום דאמר ארעאי אשבח ומיהו הוצאה שקיל מב"ח דהוצאה גבי דידיה הוא ואיהו מתהני מינה ומאי דפייש משבחא שקיל מיניה שכך כותב לו מוכר ללוקח אנא איקום ואשפי ואדכי ואמריק זביני אילין אינון ועמליהון ושבחיהון כלומר וכיון שנהגו לכתוב כן ואע"פ שלא כתב כמאן דכתב דמי ואם הוצאה יתירה על השבח לא שקיל לוקח מיניה דהוצאה אלא שיעור שבח ושקיל מב"ח דשבחא גביה נינהו דאי לאו הוצאה ליכא שבחא ומאי דפייש ליה ללוקח מהוצאה לא שקיל מיניה כלום לא מב"ח ולא ממוכר דהא איכא פסידא גביה מעיקרא דליכא שבחא כנגדה והרמב"ם כתב פכ"א מה' מלוה היה השדה אפותיקי ב"ח נוטל את כולה ורואין חצי השבח הנשאר ללוקח אם היה חצי השבח יותר על ההוצאה נוטל ההוצאה מב"ח שהרי אומר לו בע"ח שדי הוא שהשביחה והנשאר לו מן השבח נוטל מן המוכר ואם היה חצי השבח פחות מההוצאה אין לו מן הטורף אלא דמי חצי השבח וחוזר וגובה מן המוכר חצי השבח שנטרף בלבד עכ"ל וכתב ה"ה מה שנמצא בספרי רבינו בדין האפותיקי לומר שבע"ח נוטל חצי השבח בלא הוצאה כלל והחצי האחר או מניחו או נוטלו ופורע הוצאות כל השבח הוא דבר זה לא נתברר אצלי טעמו ואי אפשר לפרש הסוגיא לפ"ז וכבר הושג רבינו מזה אבל דין חילוק האפותיקי משאר בע"ח לפי שיטת רבינו האי וההלכות היא ששאר ב"ח אינם נוטלין אלא כשיעור חובן בשום צד ואם אין הקרן וחצי השבח מגיע לחובן מסולק חצי ההוצאה לפי הוראת הגאונים הגדולים אינו יכול לטרוף יותר וכמו שנתבאר והנשאר אם הוא דבר ראוי נוטלו לוקח בקרקע ואם אינו ראוי כופין לב"ח לתת לו מעות אבל באפותיקי פעמים שב"ח נוטל יותר מהמתחייב אליו ויפה כחו כשהשביח לוקח מכשהשביח לוה כיצד ראובן שהיה נושה מנה ועשה לו שדה א' שוה מנה אפותיקי ואח"כ מכרה ללוי במנה והוציא בה לוי חמשים והשביחה והרי היא שוה ק"ן נותן לו ראובן חמשים של הוצאה ונוטלה ונמצא שנוטל בחוב מנה שוה ק"ן והטעם מפני שאומר לו ללוי שדי השביח ואין לך אלא הוצאתך ותטלנה בדמים ולא בקרקע וטורף מהמוכר ק"ן ואם השביחה מאליה נוטל

השבח כולה ובשני צדדין אלו אם היתה אצל שמעון לא היה גובה אלא בחובו ואם היתה ההוצאה יתירה על השבח כגון שאינה שוה אלא ק"מ נותן לו ב"ח מ' ונוטל את כולה וטורף הלוקח מהמוכר במאה ולזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ושיטה אחרת י"ל שלא יפה כח האפותיקי ליטול יותר משיעור חובו אלא שיכול לסלק הלוקח בדמים ואינו מחוייב לתת לו קרקע ודע שאפותיקי זה הוא דוקא כשא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו וזהו נקרא אפותיקי מפורש בל' המפרשים עכ"ל ועיין בהרי"ף והרא"ש פרק המקבל גבי יתומים אומרים אנו השבחנו:

סעיף ט

והפירות שאכל הלוקח וכו' שם אמר שמואל בע"ח גובה שבח שבח אין פירות לא וכתב הרי"ף פי' הני פירות דלא גבי להו בע"ח פירות דאכל להו לוקח נינהו א"נ פירות דתלישי אבל פירי דאיתנהו האידנא מחברי בארעא גבי להו בע"ח וכ"ד הרמב"ם פרק ל"ו מה' מלוה שכתב כל הפירות שאכל הלוקח אין נטרפין ממנו אבל הפירות המחוברים לקרקע אע"פ שאין צריך לקרקע כענבים שהגיעו ליבצר הרי בע"ח גובה מהם כמו שגובה מן השבח ופשט דברי הרי"ף כדברי הרמב"ם וכן פי' ר"ח ז"ל וכן פירש"י אלא שהוסיף ועדיין צריכין לקרקע וכתב הרמב"ן ז"ל וכן עיקר שאם אינה צריכה לקרקע הרי הן כמו שנתלשו כדמשמע פ' נערה שנתפתתה (כתובות נ:) עוד כתב וסבור אני שרב"י הגדול ז"ל בהלכות אף הוא יודה בזה שאם עומדים ליתלש כתלוש דמי ומ"ש תלושים דרך קצרה אחז כמנהגו עכ"ל וכ"ד הרא"ש שכתב ופירי גבי בע"ח אם הם מחוברים אף על פי שקרובים ליתלש אלא שעדיין צריכין מעט לקרקע וכן דעת בעל העיטור וה"ה כתב שיש עוד דעת שלישי והוא דעת הרז"ה והרשב"א שאפי' מן הצריכין אינו גובה אלא שהצריכין נוטלין עם הקרקע ונותן דמיהן ללוקח ויישבו ההוא דנערה שנתפתתה והעלה ה"ה שכדברי רש"י עיקר ורבינו סתם הדברים לדעת הרא"ש:

סעיף י

בד"א בשלא עשאה אפותיקי וכו' כך כתב שם הרא"ש ואי שויא ניהליה אפותיקי אפי' אי לא מסיק ביה אלא שיעור ארעא גבי לכולהו פירי ויהיב ליה הוצאת עידור וניכוש דדין פירי כדין שבחא עכ"ל ומינה שאם החוב גם כנגד הפירות שנוטל הפירות ואינו נותן לו כלום:

סעיף יא

כל אלו הדברים לא נאמרו וכו' פרק קמא דמציעא אהא דאמר שמואל ב"ח גובה שבח אמר רבא תדע שכך כותב מוכר ללוקח באחריות שטר המכר אנא איקום ואשקוט ואטהר מכל ערעור זביני אילין אינון ועמליהון ושבחיהון וכיון דעל מוכר הדר גבי שבחא

ב"ח מלוקח וחוזר על המוכר א"ל רב חייא בר אבין לרבא אלא מעתה מתנה דלא כתב ליה הכי ה"נ דלא טריף שבחא א"נ אין וכי יפה כח מתנה מכח מכר א"ל אין יפה ויפה כלומר בדבר זה דכיון דלא הדר גבי לא מפסדינן ליה במידי דלא אפסדיה לב"ח דבשלמא גופא של קרקע א"ל אמאי זבנת מהיכן אגבה חובי אבל שבחא א"ל מאי אפסדתיך כן פירש"י: וכתב הרי"ף דוקא שבח הבאה מחמת הוצאה אבל הבא מאליו טריף שם וכ"כ הרמב"ם פכ"א מה' מלוה וכתב ה"ה שדעת רבינו אפרים והרז"ה והרשב"א כדעת הרא"ש ודעת הרמב"ן כהרי"ף וכן עיקר גם הראב"ד כתב שראוי לסמוך על דברי הרי"ף ונ"ל שדברי הרי"ף הם דברים של טעם דכי היכי דגבי ארעא מטענת מהיכן אגבה חובי ה"ה לשבחא דממילא דא"ל אילו לא לקחת קרקע כל מה שעלה בדמים ממילא הייתי גובה ממנו חובי ועפ"ז יש ליישב דברי רש"י שכתבתי: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכים לדעת אחת והרמב"ן והראב"ד וה"ה סברי כוותייהו הכי נקטינן: ונמ"ל בהמקבל בשם הרמב"ן והרשב"א הביא ראיה לדברי הרי"ף מבכורות (נב.) וה"מ כתב פכ"א מהל' מלוה דאי שוייה ניהליה אפותיקי דין המתנה כדין היתומים שיתבאר בסמוך בס"ד: כתב במישרים נט"ו ח"ג לפי דברי הרי"ף נראה דאם השבח יתר על ההוצאה דינו כשבח הבא מאליו:

סעיף יב

ואם הנותן קבל עליו אחריות וכו' כך כתב הרמב"ם פכ"א מהל' מלוה וכתב ה"ה ופשוט הוא שכיון שהטעם שאינו גובה מהמתנה הוא מפני שאין בה אחריות הרי היא כמכר לדבר זה וכן דעת הרשב"א ע"ש:

סעיף יג

יד ודין היתומים וכו' כ"כ הרמב"ם פכ"א מהל' מלוה וכתב ה"ה שזה נראה דעת ההלכות ולזה הסכים הרמב"ן פרק המקבל ויש בזה דעות אחרות וזה עיקר עכ"ל ובעל נמ"י כתב עלה ששי ד"ב שכן דעת הרמב"ן והרשב"א והר"ן והתוס' פרק יש בכור כתבו בהפך דיורש כרעיה דאבוה הוא ויש לב"ח לגבות השבח ממנו כמו מאביו אא"כ הוא אפותיקי דאז חשיבא כשדה דב"ח ולפיכך נוטלים במה שהשביחו כדין יורד לשדה חבירו שלא ברשות. וכ"כ התוס' עוד בפ"ק דמציעא עלה ט"ו ובהגוזל קמא עלה צ"ו והרא"ש בפ"ק דמציעא דחה דברי התוס' והסכים דיתומים כמקבל מתנה ושכן דעת ה"ר יונה ואע"פ שבהמקבל כתב כדברי התוס' לא חש רבינו לאותם הדברים שנאמרו שלא במקומם ופסק כדבריו בפ"ק דמציעא דשם הוא עיקר מקומם ומ"מ קשה שפרק המקבל מאוחר לשנים אוחזין ומשמע דהדר ביה ממ"ש בשנים אוחזין וצ"ע ור"י בנכ"ו ח"ג כתב כדברי הרא"ש בהמקבל אלא שתמהני שכתב אח"כ בפ"א דמציעא ובפ"ט והרי בפ"א

כתב איפכא ולדברי רבינו אפשר ליישב שמה שכתב הרא"ש בהמקבל דמיירי בעשאו אפותיקי וכו' אבל לא עשאו אפותיקי לאו לקושטא דמילתא אמר כן אלא לומר דאפי' לדברי האומרים דכי לא עשאו אפותיקי אפי' השביחו היתומים ב"ח גובה השבח הכא שפיר אמרי אנו השבחנו דמיירי בעשאו אפותיקי ואע"פ שפשט לשונו לא משמע הכי לא חש לפרש דבריו משום דסמך על מ"ש בפ"ק דלא ס"ל הכי מיהו מתוך מ"ש רבי' ברמזים בהמקבל משמע דלא פירש דבריו כן אלא דבהמקבל ס"ל להרא"ש דגובה שבת מיתמי וצ"ע: אלא א"כ עשאה אפותיקי כו' בפרק המקבל (בבא מציעא קי.) יתומים אומרים אנו השבחנו וב"ח אומר אביכם השביח על מי להביא ראיה א"ר יוחנן ארעא כיון דלגוביינא קיימא כמאן דגביא דמיא ועל היתומים להביא ראיה וכתב ה"ה פכ"א מהל' מלוה בשם הרמב"ן והרשב"א שלא אמרו על היתומים להביא ראיה אלא בדשוייה ניהליה אפותיקי מפורש הא לאו הכי על הלוקח להביא ראיה וכ"כ רבי' בסמוך והרא"ש כתב יתומים אומרים אנו השבחנו ולא תטול השבח דמיירי בשעשאו אפותיקי והוו יתומים כיורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות אבל לא עשאו אפותיקי אפי' השביחו יתומים ב"ח גובה את השבח כדמוכח בבכורות פרק יש בכור (בכורות נב.) עכ"ל ורבי' כתב ואם לא עשאה אפותיקי וכו' אם אינו מביא ראיה אינו נוטל אלא השדה בלא שבח הרי בפירוש היפך דברי הרא"ש והטעם מפני שפסק בסמוך בדין היתומים שהשביחו בשדה שאינה אפותיקי שדינו כמקבל מתנה דלא כהרא"ש שכתב שב"ח גובה כל השבח וכבר כתבתי בסמוך שטעמו מפני שהרא"ש בפרק שנים אוחזין פסק כן ואמרינן תו בגמרא אייתי יתמי ראיה דאינהו אשבחו בדמי מסלקינן להו וה"ה ב"ח ללקוחות דמסלק להו בדמי וטעמא משום דמעיקרא ארעא דידיה היא ואין לנו לכופו למכור להם קרקע שלא בשביל השבח ואסיקנא דה"מ דב"ח מסלק ללקוחות בדמי היכא דשוייה ניהליה אפותיקי אבל אי לא שווייה ניהליה אפותיקי כיון דלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא בלא שבחא לית ליה למשקל שבחא דאשביחו יתמי או לוקח ודינא הוא דשביק להו גריוא בההוא ארעא כשיעור שבחייהו אי בעו או דיהבי ליה זוזי ומסלקי ליה וכמו שנתבאר לעיל הדין גבי לוקח בין בשווייה ניהליה אפותיקי או לא שווייה כן הדין ביתומים כך כתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל. ונמ"י בהמקבל עלה ו' ד"ג כתב בשם כל המפרשים דכשאומרים יתומים אנו השבחנו היינו דמסיק ביה שיעור ארעא ושבחא דאי לא הוה מסיק אלא שיעור ארעא טפי עדיף להו כי אשבת אבוהון מכי אשבח אינהו וכמ"ש ה"ה וכתב עוד בנמ"י דכי אמרינן הכא דשווייה ניהליה אפותיקי היינו אפותיקי מפורש וכן משמע בגמרא דאמרינן הב"ע דשווייה ניהליה אפותיקי דא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו והיכא

דלא שוייה ניהליה אפותיקי או דשוייה אפותיקי שאינו מפורש ויתומים אומרים אנו השבחנו וב"ח אומר אביכם השביח נראה דעל בע"ח להביא ראיה דארעא בחזקת יתמי קיימא ולא לגוביינא דהא מצי מסלק ליה בזוזי והילכך עליו להביא ראיה וכן משמע מדברי נמ"י שם: והרמב"ם פכ"א מהל' מלוה כתב הביאו ראיה שהם השביחו אם היתה שדה זו אפותיקי שמין להם את השבח ואת ההוצאה ונוטלין הפחות שבשניהם ומעלה אותם בדמים. וכתב ה"ה והוא בשהשדה אפותיקי כמו שנתבאר ולפיכך יש לו דין בשבח ולדעת רבינו האי וההלכות אפי' אינו נושה אלא שיעור הקרן בלבד נוטל הכל בפריעת הפחות שבשניהם כיון שהם השביחו ולא האב ועל זה הצד יפה כחו בשהשביחו יתומים משאם השביח האב והיתומים יאמרו אבינו השביח וב"ח יאמר אתם השבחתם וכ"כ הרמב"ן ואם הוא נושה בהם שיעור השבח והקרן אז יפה כחו כשהשביח האב שאין לפרוע הוצאה כלל ועל זה הצד הוא שיאמרו הם אנחנו השבחנו ובעל חוב יאמר אביכם השביח וכשהביאו ראיה שהם השביחו נוטלין הפחות שבדמים ואינן יכולין לכופו לתת הקרקע והטעם לפי שלא היו יכולים לסלקו במעות בשבח הבא מאיליו כבר נתבאר שהוא טורפו ואפילו בלא אפותיקי וכשיש בו אפותיקי יפה כחו שנוטלו ואפילו אינו נושה אלא בכדי הקרן וכשהשביחו יתומים וכפי שיטת רבינו האי וההלכות ואם השביח האב אינו גובה אלא שיעור חובו כמו שנתבאר עכ"ל וישוב דברי רבי' כך הם ואם ב"ח אומר אביכם השביח ויש לי ליטול הכל ולא אתן לכם כלום שהרי אני נושה בכם שיעור הקרן והשבח והיתומים אומרים אנו השבחנו ויש לנו הוצאה או שבח פחות שבשניהם היינו כשעשאה אפותיקי אבל אם לא עשאה אפותיקי ב"ח אומר אביכם השביח ויש לי ליטול הכל ולא אתן לכם כלום ויתומים אומרים אנו השבח: ואין לך ליטול שבח כלל דהא דין היתומים כדין המקבל מתנה ואי לא מסיק ביה אלא שיעור ארעא הוי פלוגתייהו איפכא וכמו שכתבתי בסמוך שכתב ה"ה בשם הרמב"ן: על מה שכתבתי בסמוך בשם ה"ה שאם הוא נושה בהם שיעור השבח והקרן אז יפה כחו כשהשביח האב שאין לפרוע הוצאה כלל ועל זה הצד הוא שיאמרו הם אנו השבחנו וב"ח יאמר אביכם השביח יש לתמוה דהא אוקימנא בהמקבל הא דאמר שמואל דב"ח מעלה ללקוחות בדמים בדמסיק ביה שיעור ארעא לחוד ואמאי דאמרי יתומים אנו השבחנו אתמר וצ"ל דס"ל דכי אוקמיה בדשוייה אפותיקי הדר ביה ממאי דשני במסיק ביה שיעור ארעא ושבחא ומה שהזכיר הרי"ף מסיק שיעור ארעא ושבחא לא מטעם תירוץ הגמרא כתב כן אלא מסברא דנפשיה ויותר נ"ל דכי בין מסיק שיעור ארעא ושבחא ללא מסיק אלא שיעור ארעא היינו לגבי לוקח אבל מיתומים לעולם אינו גובה שבח. וא"כ כי אמר

שמואל וב"ח ליתומים דמסלק להו בדמי בין במסיק בהו שיעור ארעא ושבח בין בלא מסיק אלא שיעור ארעא היא מאחר דבשוייה ניהליה אפותיקי הוא כדמסיק ובב"ח ללקוחות דוקא הוא דאוקמיה בדלא מסיק אלא שיעור ארעא ואפשר דמשום הכי פליג להו שמואל בתרתי ולא עריב ואמר ב"ח ללקוחות וליתומים: לפי מה שכתבתי בסמוך שכתב ה"ה דלהרי"ף יתמי כמקבל מתנה ולא גבי מינייהו שבחא צ"ע במ"ש הרי"ף בהמקבל עלה ו' ד"ב וה"מ היכא דשוייה ליה להוא ארעא אפותיקי ולא מסיק ביה אלא שיעור ארעא בלחוד וכו' דע"כ ה"פ והני מילי דמסלק להו בדמי באפותיקי ולא מסיק ביה אלא שיעור ארעא אבל אי לא שוייה אפותיקי לא מסלק להו בדמי אלא בקרקע מאחר דלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא וה"מ דמסלק להו או בקרקע או בדמי בדלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא אבל אי מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא ב"ח גובה הכל ואינו נותן להם כלל לא קרקע ולא דמים וא"כ הרי בהדיא דגבי שבחא מיתמי כמו מלוקח וצ"ל דמ"ש הרי"ף ולא מסיק ביה אלא שיעור ארעא בלחוד לגופיה איצטריך כלומר להיכא דשוייה אפותיקי הוא דבעינן דלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא ומשו"ה יהיב להו שבחא דאילו הוה מסיק בהו שיעור ארעא ושבחא היה גובה הכל ולא יהיב שבחא כלל אפי' ליתמי כיון דאפותיקי הוא אבל לענין הדיוק לא נפקא מידי ליתמי דאפי' מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא כיון דלא שוייה ניהליה אפותיקי לא גבי מינייהו אבל לגבי לוקח דייקינן הא אי מסיק ביה שיעור ארעא ושבח גובה כל השבח ואינו נותן לו כלום וקצת י"ל דס"ל להרי"ף הכי מדכתב וה"מ דלא שוייה אפותיקי ולא מסיק ביה וכו' ואח"כ אבל לא שוייה אפותיקי ולא כתב ג"כ ואי מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא גבי מינייהו שבח ולא יהיב להו מידי אלא ודאי דמשום דביתמי לא שייך האי דיוקא כדפירש' מש"ה לא כ"כ. והוכחה זו אינה כ"כ שהרא"ש העתיק לשונו אע"פ שכתב בתחלת דבריו דאי לא שוייה אפותיקי דין ב"ח לגבי יתמי כדינו לגבי ב"ח. ולפ"ז מ"ש הרי"ף אבל אי לא שוייה אפותיקי כיון דלא מסיק אלא שיעור ארעא לית ליה למשקל אלא שבחא דאשבח יתמי וכו' לאו למידק מינה דאי מסיק שיעור ארעא ושבחא שקיל שבחא מיתמי דאפ"ה לא גבי שבחא מינייהו אלא למידק דלא מסלק להו בקרקע: כתב רבי' ירוחם בנ"ו ח"ו המוכר שדהו בעדים ובא אחר וטרפה מלוקח גובה מהמוכר מנכסים משועבדים וכתב ה"ר יונה והוא שיהיה בענין שאין שם עדים אחרים ולא כתבו שטר שאולי יטרוף עם אלו העדים ויחזור ויטרוף עם עדים אחרים או עם השטר עכ"ל:

סימן קטז

סעיף א

לוקח שטרפו ממנו השדה וכו' כך משמע מדאמרינן בפרק קמא (דב"ק) [ט:] ובכמה דוכתי אחוי טירפך ואשלם לך ופ"י דכתובות (צא:) ואמרינן טירפא בכמה כתבי וכו' גבי תרי אפדני:

סעיף ב

ואם קנאה בת"ק וכו' כתב בעה"ת בשער שלישי שכן השיב הראב"ד משום דאם היתה שוה אלף אף על פי שלקחה בת"ק מ"מ כותבין לו טירפא בכל מה שהיתה שוה וכן אם הוקרה תחת ידו כותבין לו טירפא בכל מה שהוקרה דאי לאו הכי הוי הפסד ללוקח בטירפא זו וזה המוכר כתב לו בלא פסידא כלל וזהו בכל עמליהון ושבחיהון הכתוב בשטר מכר דעמליהון הוא שבח שכנגד הוצאה ושבחיהון הוא מה שהשביח יתר על ההוצאה והוא הדין להוקרה שלא מחמת הוצאה וכ"ש אם לקח באלף אע"פ שאינו שוה אלא ת"ק כותבין לו טירפא באלף כי היכי דלא ליהוי ליה פסידא:

סימן קיז

סעיף א

העושה שדהו אפותיקי סתם וכו' בפר' השולח (מא) תנו רבנן העושה שדהו אפותיקי לאחרים ושטפה נהר גובה משאר נכסים ואם אמר ליה לא יהא לך פרעון אלא מזו אינו גובה משאר נכסים תניא אידך העושה שדהו אפותיקי לב"ח גובה משאר נכסים וכתב שם הרי"ף ירושלמי פרק אלמנה לכהן גדול העושה שדהו אפותיקי ומכרה מכורה והלוקח יחוש לעצמו הוי בשמכרן לשעה אנן קיימין אבל אם לא מכרן לשעה אינן מכורין. ופי' הר"ן שעושה שדהו אפותיקי לאחרים ושטפה נהר שטף כל השדה וגוף הקרקע מקולקל שהמים צפים לעולם עליה גובה משאר נכסים שאף על פי שא"ל אם לא פרעתיך גבה מזה לא קמה ליה ברשותיה ולא אדעתא דידה לחוד אוזפיה ואינו חייב באחריותה וגובה משאר נכסים: תניא אידך העושה שדהו אפותיקי וכו' פירשה לזו הרי"ף בתשובה באפותיקי סתם וכן מוכיח בירושלמי ולפיכך גובה מלוה משאר נכסים דמצו אמרי לקוחות הנחנו לך מקום לגבות ממנו אבל באפותיקי מפורש לא מצו אמרי הכי שהרי אין שיעבודו אלא עליו ובירושלמי במסכת שביעית נחלקו במשעבד שדהו באפותיקי מפורש דרבי חייא אמר מכורה לשעתה. ורבי יוסי אמר אינה מכורה לשעתה והוינן בה הכותב שדה אפותיקי ומכרה הרי זה מכורה והלוקח יחוש לעצמו ופריק מתניתא בשאמר יהא לך פרעון מזה מה פליגין בשאמר לא יהא לך פרעון אלא מזו וכתב הרמב"ן פרק אלמנה לכ"ג דכיון דאנן לא קי"ל פסקא כרבנן מערבאי המכר קיים עד שעת

גוביינא ועל בעל חוב להביא ראיה והרי"ף הביא בכאן ירושלמי שבפרק אלמנה לכ"ג העושה שדהו אפותיקי וכו' הוי בשמכרן לשעה אנן קיימין אבל אם לא מכרן לשעה אינן מכורין וזה הירושלמי הוא שם על פלוגתייהו דר' יוחנן ורבי אלעזר במוכר עבדי נכסי צאן ברזל ודעת המפרשים שלא הביאו הרי"ף אלא ללמוד ממנו דהא דתניא העושה שדהו אפותיקי גובה משאר נכסים בשמכרה לאותה שדה שעשאה אפותיקי היא וסתם הירושלמי כמו שהוא שם אבל מה שאמרו בו אבל אם לא מכרן לשעה אינן מכירין אינו ענין בכאן כלל אלא במוכר נכסי צאן ברזל אבל בעושה שדהו אפותיקי אפילו מכרן לעולם מכורין אח"כ לא ימצא ב"ח שאר נכסים דבכה"ג גובה מהם אבל הרמב"ם כתבה לזו פי"ח מהלכות מלוה נראה שהוא ז"ל מפרש שאע"#פ שאם יש שם שאר נכסים בני חורין גובה מהם ולא מזו מ"מ אם מכר לוה שאר נכסים אחר מכירה זואהרי מלוה טורף את זו ובזה יפה כח האפותיקי וכן פירש רבינו אפרים וזהו שאמרו בירושלמי והלוקח יחוש לעצמו דמשמע שיותר יש לו לחוש ללוקח בשביל האפותיקי יותר משאר לוקחים מלוין. ועל דרך זה ג"כ כשמכרו ממכר עולם אינו מכור לפי שהיה לו לפרש שהוא משועבד באפותיקי כדי שאם ימכור שאר נכסיו שיגבה ב"ח ולפיכך אינה מכורה כלל אא"כ מכר בפירוש עד זמן גוביינת החוב בלבד עכ"ל וה"ה כתב ג"כ דרך זה לדעת הרמב"ם והעלה וכל זה דחוק וצ"ע והראב"ד כתב לא הבין ולא הבחין דרך הירושלמי אשר מצא על מימרא זו ורבינו סתם הדברים דלא כהרמב"ם לפי שדעתו כדעת הרמב"ן ושאר מפרשים וכתב עוד ה"ה בפרק הנזכר בשם הרשב"א והרמב"ן ומיהו באפותיקי כל זמן שלא שטפה נהר אין לו אלא מאותה שדה:

סעיף ב

ומ"ש רבי' ומשכונא דינה כאפותיקי אם היא סתם היא כאפותיקי סתם כ"כ הרשב"א בתשובה וכתב ה"ה בפרק הנזכר כתב הרשב"א כתוב בחידושי הרמב"ן פר"ח אפותיקי סתם כגון משכנתא וכ"כ רבינו יצחק ז"ל בתשובה ומשמע שאפותיקי הוא שמשכן שדהו לאכול פירות בכדי דמיהם או בנכייתא והתנו שיהא גובה ממנו לזמן פלוני אם לא פרעו ומשכונא סתם הוא שאין כותב בה גוביינא כלל וכן פירש הרב אלברצלוני ז"ל עכ"ל והר"ן כתב דמשכנתא שאוכל פירות מעתה עד שתפדה אע"פ שא"ל גבה מזה הסכימו הראשונים ז"ל שדינה כאפותיקי סתם וגובה ממנה אם ירצה או מקרקע אחר כדינו ועדיפא מאפותיקי שאם מכרה בתוך הזמן שאוכל פירות אינה מכורה כלל ואפי' לשעה והכי מוכח בפרק אע"פ ובעל התרומות בשער מ"ג כתב כמה סברות בדין זה והסכים למ"ש רבינו מ"ש רבינו ואם פירש לו לא יהא לך פרעון אלא מזו וכו' פשוט הוא. ומ"מ

ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב שבאפותיקי סתם ואף כשהיא בידו שלא מכרה יכול לסלקו בשאר נכסים והר"ן כתב בהפך שאם רצה לגבות ממנו אין רשות לבעל חובו לדחותו לקרקע אחר ובספר התרומות שער מ"ג כתב בשם ה"ר יהודה כדברי הר"ן עוד כתב דאפותיקי מפורש כמוכר שלא באחריות דמי ואפילו נמצאת שדה שאינה שלו אינו חוזר עליו: וז"ל רבינו ירוחם בנ"ו ח"ג כתב הרמב"ן דאם עשאה אפותיקי ונמצאת שדה שאינה שלו אינו חוזר עליו והתוס' כתבו שחוזר עליו ומ"מ אם בא ב"ח מוקדם ממנו וטרפה אינו חוזר עליו: ומ"ש רבינו דבאפותיקי מפורש יכול לסלקו במעות כן נראה מדברי בעה"ת בשער ד' שכתב הא למה זה דומה למי שעשה שדהו אפותיקי לאחר ואמר לו לא יהא לך פרעון אלא ממנו שאינו יכול לסלקו בשומא של קרקע אחר ואפילו בעידית עכ"ל: לוה ששיעבד למלוה כל נכסיו ועשה לו הבתים אפותיקי וכשבא המלוה ליפרע חובו אמר שיפרענו משאר נכסיו ולא מן הבתים עיין בתשובת הרשב"א סי' תתקמ"ב: כתב הרשב"א בתשובה מה שאמרת שהאפותיקי שעשתה להם היה קודם שזכתה היא בהם במעשה ב"ד שלה איני רואה לה בכך שום זכות ואע"פ שיש לדון בדבר הדין כך הוא לפי דעתי עכ"ל:

סעיף ג

עשה שורו או שאר מטלטלין וכו' פרק חזקת (בבא בתרא מד:) אמר רבה עשה עבדו אפותיקי ומכרו ב"ח גובה ממנו שורו וחמורו אפותיקי ומכרו אין ב"ח גובה ממנו מ"ט האי אית ליה קלא והאי לית ליה קלא וכתב ה"ה פי"ח מהלכות מלוה עשה עבדו אפותיקי וכו' ונראה שאם הוא אפותיקי סתם גובה ממנו אם אין שם שאר ככסים בדוקא ואם הוא אפותיקי מפורש אפילו יש שם שאר נכסים והרי הוא כקרקע לענין זה מפני שיש לו קול ופירשו המפרשים ז"ל עשה עבדו אפותיקי אפילו בעדים בלא שטר גובה ממנו פירוש וכגון שהמלוה בשטר שאם המלוה על פה אינו גובה מן הלקוחות ועשה שורו אפותיקי אפילו בשטר אינו גובה עכ"ל ומ"ש רבינו גבי שורו אפילו עשאו אפותיקי בשטר כ"כ נ"י וכ"כ בעל התרומה בשער מ"ג וטעמא משום דמטלטלי לאו בני שטרא נינהו ולית ליה קלא דאם איתא הו"ל לאקשויי בפרק חזקת וליחוש שמא עשאו אפותיקי בשטר. ורבינו האי כתב שמטלטלין שעשאן אפותיקי מפורש ומכרן אין ב"ח גובה מהם כיון שיש למוכר נכסים בני חורין וכדרבא ואין נראין דבריו דכיון דטעמא דלית להו קלא איתא אפילו אין לו נכסים זכו בהם הלקוחות עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסוף סימן ק"ד. וכתב נ"י בשם הרשב"א דהיינו דוקא מהלקוחות אבל מהיורשים דאין קול מעלה ומוריד לגבייהו אפילו לא עשאו אפותיקי אלא שכתב לו מקרקעי ומטלטלי

דינו לגבות מהיורשים ואינם צריכים לתקנת הגאונים עכ"ל: ומ"ש רבינו ואפילו ידע הלוקח וכו' כ"כ בעל התרומה בשער מ"ג וכתב שכן דעת בעל העיטור וכתב רבינו בסימן קי"ג שאפילו התרה המלוה בלקוחות שלא יקנו ממטלטלי הלוה אינו גובה מהם :

סעיף ד

ומ"ש וכן לענין קדימה אפילו עשה מטלטלין אפותיקי מפורש לראשון וכו' כן כתב בעל התרומה בשער הנזכר וז"ל בכל אפותיקי ובכל מטלטלין נדון דין זה של רבא ולא מיבעיא באפותיקי סתם אלא אפילו באפותיקי מפורש שכל דבר שאין לו קול אין אפותיקי שלו מפסיד ללוקח כלום וה"ה אם שיעבדם או משכנם לאחר שהאחרון שקדם וגבאם זכה בהם ואע"פ שלא תפסם נמי כיון שמכרם על דרך שיזכה בהם זכה האחרון הא למדת שאין מועיל למטלטלין דין קדימה ושיעבוד ואפילו באפותיקי מפורש עכ"ל: כתב הרא"ש בכלל פ"ו סימן י"א היורשים שנתנו בחובם אותו חוב שהוא אפותיקי לרבקה אין ב"ח גובה ממנו אבל היורשים חייבים לפרוע לו מנכסי מורישם כדי החוב ההוא:

סעיף ה

ומ"ש עשה עבדו אפותיקי אפילו בסתם ומכרו ב"ח גובה ממנו וכו' כבר נתבאר בסמוך ופירש הרא"ש בתשובה כלל פ"ו בסימן י"א דהא דאמרינן גבי עבד דאית ליה קלא היינו לומר שהעבד מגיד לכל שעשאו רבו אפותיקי והיה להם ללקוחות ליזהר כתב רבינו ירוחם בנכ"ו ח"ג בשם המפרשים שכמו כן גובה מהיתומים אם הניח להם אביהם עבד מאחר שעשאו אביהם אפותיקי ויש אומרים שאפילו אינו אלא אפותיקי סתם:

סעיף ו

הקדיש הלוה נכסיו וכו' מימרא שם (מ:) ובפרק כל שעה ובפרק אף ע"פ (נט) ובפרק החולץ (יבמות מו.) ובפרק אלמנה לכהן גדול (יבמות סו:) ובפרק החובל (בבא קמא צ.) אמר רבא הקדש וחמץ ושיחרור מפקיעין מידי שיעבוד פרש"י עשה שורו אפותיקי. והקדישו קדושת הגוף למזבח ודוקא קדושת הגוף דקדושת דמים לא מפקעה שיעבוד כדתנן מוסיף עוד דינר ופודה את הנכסים הללו: וכתב הרמב"ם פי"ח מהלכות מלוה המקדיש נכסיו אין ב"ח יכול לטרוף מן ההקדש שההקדש מפקיע השיעבוד וכשפודה את הקרקע מיד ההקדש אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו ע"מ שיתן לב"ח את חובו ולאשה כתובתה לפיכך לכשתפדה ותצא לחולין ביד הלוקח יבא ב"ח ויטרוף אותה או האשה בכתובתה כמו שביארם בערכין וכתב ה"ה דעת רבינו שכל הקדש אפילו קדושת דמים מפקיע מידי שיעבוד ואפי' הקדש קרקע וזו היא מימרא דרבא האמורה בכמה מקומות דהקדש חמץ ושיחרור מפקיעין מידי שיעבוד והוא מפרש שכל הקדש בכלל ונראה כן מפשט המשנה שבפרק שום היתומים (ערכין כג.) ששנינו שם המקדיש

נכסיו והיתה עליו כתובת אשה ובע"ח אין לאשה לגבות כתובתה מן ההקדש ולא ב"ח את חובו אלא הפודה פודה ע"מ ליתן לאשה כתובתה ולב"ח את חובו ומה שאמרו בגמרא כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון פי' לפיכך אמרו חכמים שאפילו קדושת דמים מפקעת מידי שיעבוד אע"פ שסופו לגבות מן הפודה וההקדש משתכר במעט כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון אם היה נוטלו הלה בחובו בלא פדיון כלל אתו לזלזולי בהקדשות ויאמרו שהן יוצאין בלא פדיון ודברי רבינו ז"ל כל הקדש מפקיע מידי שיעבוד. ואם הוא קדושת הגוף ההפקעה עולמית ואם הוא קדושת דמים נפקע עד שיפדה. וכבר השיגו הראב"ד מזה פ"ז מהלכות ערכין ובאמת שמה שיצא לרבי' שם פירוש זה אינו נכון וכל המפרשים ראיתי חולקים עליו ולדברי כולם אין קדושת קרקע מפקיע מידי שיעבוד והביאו ראיות לזה ופירשו שדין המשנה שבערכין אינו מפני הפקעת השיעבוד אלא אע"פ שאינו מפקיע אינו טורף מן ההקדש כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון עכ"ל וכן כתב בעל התרומות בשער מ"ג בשם מר יהודאי ור"ח דמילתא דרבא בקדושת הגוף וכדאמרינן באע"פ קונמות קאמרת שאני קונמות דקדושת הגוף נינהו וכדרבא וכעובדא דאיצטלא דמלתא דפרסוה אמיתנא דכיון דאיתסרא בהנאה הוה ליה כקדושת הגוף וכדרבא אלמא דבקדושת הגוף קאמר למלתיה ורבי' נמשך לדעת המפרשים: (ב"ה) ולזה הקדש בזמן הוה שהוא לעניים אינו מפקיע: ומ"ש במה ד"א בשהקדישן קדושת הגוף כגון ששיעבד לו מטלטלי וכו' כלומר שאם לא שיעבדן לו אגב קרקע הא קי"ל עשה שורו אפותיקי ומכרו אין ב"ח גובה ממנו וה"ה להקדישו קדושת דמים דאין ב"ח גובה ממנו זה דעת רבינו ומ"ש רבינו ואותו מעט של הפדיון וכו': ואיסורי הנאה מפקיע וכו' בפרק אלמנה לכ"ג (שם) ההיא איתתא דעיילא לגברא איצטלא דמלתא שכיב שקלוה יתמי פרסוה אמיתנא אמר רבא קנייה מיתנא דאמר רבא הקדש חמץ ושיחרור מפקיעין מידי שיעבוד ופרש"י קנייה מיתנא. תכריכי המת איסורי הנאה הן כהקדש כדאיתא בפרק נגמר הדין (סנהדרין מז:) כתב הנ"י כתב הריטב"א דהני דרבא לאו דוקא דה"ה לכל איסורי הנאות הגוף כגון תכריכי המת דהכא וכדאמרינן נמי התם בקונמות ויש למידין מכאן שאדם אוסר נכסיו על בעל חוב וכתובת אשתו מהא דרבא אלא שמנדין אותו עד שישאל על נדרו ויתירו לו אפילו נדר על דעת רבים יש לו התרה דהא דבר מצוה הוא משום פריעת ב"ח ור"י כתב דבכי הא אלמוה רבנן לשיעבודא דבעל על אשתו שלא תוכל לאסור עצמה בקונם כדאיתא בהמדיר ובכי הא דמיתנא משום דמילתא דלא שכיחא ומשום כבוד המת לא אלמוה רבנן לשיעבודא עכ"ל: ורבי' האי

כתב שאין חילוק וכו' כ"כ בשמו בעל התרומה בשער מ"ג ויישוב הסוגיא לדעתו ולדעת החולקים עליו עיין שם והוא ז"ל הסכים לדעת רבינו האי ז"ל:

סעיף ח

ומ"ש חוץ מש"מ שהקדיש נכסיו וכו' הכי איתא בפרק גט פשוט ועיין במישרים סוף נכ"ד: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם כבר נתבאר:

סימן קיח

סעיף א

לוה שמכר נכסיו וכו' משנה סוף פרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צה.) מי שהיה נשוי שתי נשים ומכר שדהו וכתבה הראשונה ללוקח דין ודברים אין לי עמך השניה מוציאה מיד הלקוחות וראשונה מיד השניה ולוקח מן הראשונה וחוזרות חלילה עד שיעשו פשרה ביניהם וכן ב"ח וכן אשה בעלת חוב ופירשו בגמרא תנא וכן ב"ח ושני לקוחות וכן אשה בעלת חוב ושני לקוחות ופרש"י וכן ב"ח ושני לקוחות ראובן נושה בשמעון מנה ולו שתי שדות ומכרן לשנים זו בחמשים וזו בנ' וכתב ב"ח ללוקח שני דין ודברים אין לי עמך ב"ח נוטל מיד הראשון וכאן אין לומר הנחתי מקום שתגבה ממנו שהרי חובו כנגד שתיהן ולוקח ראשון מוציא מיד השני ובעל חוב חוזר ומוצי' אף זו מן הראשון ולוקח שני מב"ח וחוזר חלילה עד שיעשו פשרה. ופריך בגמרא אמתניתין וכי כתב לה דין ודברים אין לי עמך מאי הוה ואוקימנא בשקנו מידה והסכימו כל הפוסקים שדין ב"ח שוה לדין האשה. ובעל התרומות בשער ד' כ' פרש"י ודברי הרמב"ם ואח"כ כתב והראב"ד פי' על דרך אחרת וזה טופסו פירוש שני לקוחות של תת"ר ושיעור חובו אלף דינר ונמצא שכל אחד מהלקוחות לקח שיעור חובו וכתב הוא ללוקח שני דין ודברים ונמצא השדה של לוקח ראשון שאינה שלו אתי ראשון וטריף משני וב"ח טורף מראשון ושני טורף מב"ח וחוזרים חלילה עד שיעשו פשרה ביניהם א"נ דא"ל לב"ח לא יהא לך פרעון אלא מזו ואית ליה רשות בכה"ג לטורפו מלוקח ראשון ולוקח ראשון טורפו מלוקח שני דהא הדר עלויה וב"ח מפיק מלוקח ראשון ולוקח שני מפיק מב"ח דהא כתב ליה דין ודברים אין לי עמך וחוזרים חלילה והנבון חתני חולק בשני לשונות הללו ודן דלא נפיק מידיה דראשון ע"י טירפא דב"ח ע"כ וכל פירוש מפירושים הללו הוא דין בפני עצמו וישמע חכם ויוסיף לקח עכ"ל ומכאן למד רבינו כל הדינים הכתובים בסי' זה:

סעיף ד

והרמב"ם כתב שכן הדין וכו' פי"ט מהל' מלוה והשיגו הראב"ד וגם ה"ה תמה עליו והעלה ואפשר שדעת רבינו כשביאר דבריו ואמר כל זמן שתהיה בידך וצ"ע עד כאן לשונו:

סימן קיט

סעיף א

ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון וכו' פ"ק דב"ק (ח.) ובפרק מי שהיה נשוי (כתובות צב.) אמר רבא ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון והלך שמעון ומכר שדה אחת ללוי ובא בעל חוב דראובן רצה מזה גובה רצה מזה גובה ולא אמרן אלא דזבן בינונית אבל זבן עידית וזיבורית לא דא"ל להכי דייקי וזבני עידית וזיבורית ארעא דלא חזיא לך ואפילו זבן בינונית נמי לא אמרן אלא דלא שייר בינונית דכוותיה אבל שייר בינונית דכוותיה גבי שמעון לא גבי מיניה דמצי א"ל הנחתי לך מקום לגבות ממנו. ופרש"י פרק מי שהיה נשוי כל שדותיו בשטר אחד דבשני שטרות אין גובין מלוי אא"כ לקח האחרונה דמצי א"ל הניח לך שמעון מקום לגבות ממנו כשלקח את זו ואין זו בשיעבודך דאין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. וכתבו התוספות ולא נהירא לר"י דמצי שמעון למימר ליה מ"ט אמור רבנן אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין אפילו הם זיבורית משום תקנה דלוקח אנא בהך תקנתא לא ניחא לי הילכך מצי לפרש בשני שטרות וביותר ולי נראה כפירוש הקונטרס דדוקא בשטר אחד אבל בשני שטרות ולקח שמעון זיבורית באחרונה ולוי לקח משמעון אותה שלפני אחרונה אינו יכול לגבות מלוי דא"ל להכי טרחי וזבני ארעא דלא חזיא למיקם קמך דודאי אם היו כולם ביד שמעון האחרונה שהיא זיבורית היה מגבה לו וכן אם לקח שמעון עידית באחרונה ולקח לוי אותה עידית אינו יכול לגבות מלוי אותה עידית מהאי טעמא דלהכי טרחי וזביני ארעא דלא חזיא לך דודאי אם היו כולם ביד שמעון הבינונית והזיבורית שלקח לפני האחרונה שהיא עידית היה מגבה לו והיה הרשות בידו וכדמפרש טעמא בב"ק וכן אם זבן לוי בינונית ושבק בינונית יכול לומר הנחתי לך מקום לגבות ממנו אף על פי שלקח שמעון בשני שטרות ומיהו יתכן להיות רצה מזה גובה רצה מזה גובה אפילו בשני שטרות ואף על פי שלקח לוי משמעון אותם שלפני האחרונה בענין שהאחרונה עידית והראשונה שלקח לוי בינונית ולא שבק בינונית דכוותה ולא מצי למימר השתא טרחי וזבני ארעא דלא חזיא לך עכ"ל ובעל התרומות בשער ד' כתב בשם רבוותא כפרש"י וכתב דהכי מסתבר וגם הרא"ש כתב פ"ק דב"ק כרש"י. וכתב ה"ה פרק י"ט מהלכות מלוה כתב

בעל העיטור ופירשו רבוותא דוקא שמכרן לשמעון בבת אחת דאי בזה אחר זה ולקח זיבורית באחרונה לא מצי ב"ח למיגבי בינונית דלוי דזיבורית דגבי שמעון משתעבד ליה וכיון ששמעון יכול לדחותו אצל זיבורית שלו מה מכר לו ללוי כל זכות שתבא לידו ומתוך כך יש ללוי לדחותו אצל זיבורית דשמעון וכן הלכתא אלו דבריו ז"ל ועיקר: רצה מזה גובה פרש"י וכדמסיים ואזיל דזבין לוי משמעון בינונית ששיעבוד ב"ח עליה ולא שבק בינונית משל ראובן אצל שמעון הלכך רצה לגבות משמעון עידית גובה דא"ל אתה לקחת כל השדות ונכנסת תחת ראובן להשתעבד לחובי וכל זמן שאמצא משל ראובן אצלך כלום לא אטריח את לוי שהניח לי מקום לגבות. רצה מלוי גובה כגון אם לא ימצא אצל שמעון משל ראובן אלא זיבורית גובה בינונית מלוי דאמר ליה לקחת את שיעבודי בינונית שדיני מוטל עליה ואע"ג דאילו לקחה לוי לבינונית זו מראובן והניח אצלו זיבורית לא היה יכול בעל חוב דראובן לחזור על לוי כדתנן אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין ואפילו הן זיבורית התם הוא דראובן בעל חובו הוא ואמור רבנן מפני תיקון העולם כל זמן שיש אצל בעל חובו כדי חובו לא יטרוף לקוחות אבל כאן שמעון לאו ב"ח הוא ואף עליו מכח טירפא הוא בא וכתב הרא"ש בפ"ק דב"ק ודוקא פרש"י דרצה גובה מזיבורית שביד שמעון אבל מעידית לא גבי אף על גב שהרחיק שיעבודו דשמעון נכנס תחת ראובן בכל זכות שהיה לו בשדותיו וכשהיו ביד ראובן אם מכר בינונית ב"ח גובה מזיבורית ה"ה שמעון נמי מיהו צריך לדקדק אם מכר בינונית וזיבורית ושייר עידית ביד שמעון אי מצי גבי מעידית ונראה שכיון ששמעון לקח כל שיעבודו של ב"ח אין לב"ח לטרוח ולחזר אחר לקוחות אחרים אלא כל הנמצא ביד שמעון יקח ואפילו עידית עכ"ל וכ"כ בעה"ת בשער ד' בשם רבינו האי וזהו שכתב רבינו לא מיבעיא שיכול לגבות מהזיבורית וכו' וכתב ה"ה בפרק הנזכר ויש לרמב"ן ולרשב"א שיטה בפירוש שמועה זו יראה ממנה שאם לקח לוי זיבורית ואין אצל שמעון בינונית אלא עידית טורף מזיבורית דלוי אם ירצה:

סעיף ג

לוה שהתנה עם המלוה וכו' כך כתב בעל התרומות בשער ד' וסיים בה ואפילו רבא דאמר בהניזקין (נ.) דהיכא דכתב שבח בשטריה דמהני ההוא תנאה לא אמר דבריו אלא גבי יתמי אבל מלקוחות היכא דאיכא בני חורין אפילו זיבורית לא אמר דליגבי ממשעבדי אע"ג דאתני משום דלקוחות כערבים הם ותנן לא יתבע מי הערב תחלה ותו דהו"ל כמלוה דכתיב נאמנות בשטריה דמהני לגבי יתמי ולא מהני גבי לקוחות וכן פסקו רוב המורים ובכללם הראב"ד ז"ל:

סעיף ד

ראובן שהיה לו עידית וכו' פ"ק דב"ק (ח.)ת"ר מכר לאחד או לג' בני אדם כאחד כולם נכנסו תחת הבעלים ופרש"י מי שהיה עליו ניזקין וכתובת אשה וב"ח והיו לו עידית ובינונית וזיבורית כולן נכנסו תחת הבעלים נכנסו הלקוחות כדין המוכר ומי שלקח עידית יפרע לניזק ולוקח בינונית ישלם את החוב ולוקח זיבורית את הכתובה וכתבו התוספות וא"ת והא ניזקין מלוה ע"פ נינהו ומלוה על פה אינה גובה ממשעבדי. וי"ל שכשעמד בדין כמלוה בשטר דמיא א"נ מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא ונ"י כתב בשם הרמ"ה דמשכחת לה נמי בדכתב ליה מזיק שטרא בנזקיה א"נ בדקנו מיניה א"נ דחייבוהו לשלומי ולא קבליה לדינא עילויה דגליא אדעתא שאין רצונו לפרעו וה"ה כתב פי"ט מהל' מלוה שיש מתרצין שניזקין קול יש להם יותר ממלוה וטורפים אף ממשעבדי שהרי לא אמרו שאין מלוה על פה טורפת מהן אלא מפני שאין לה קול והביאו ראיה לזה עכ"ל וכתב עוד ואם היו כל הנכסים עידית או בינונית או זיבורית שהרי דין ניזקים וב"ח וכתובת אשה שוה בהם ומכרן לשלשה בני אדם כאחד ובאו לטרוף מהם יש לדקדק היאך טורפים אם יכולים לטרוף הכל מן האחד או שליש מכל אחד ואחד כשקנה כל אחד שליש הנכסים או לפי חשבון אם קנה האחד חסר או יתר. ונ"ל שגובין לפי חשבון ואח"כ מצאתי לרבינו האי שכתב בשער כ"ז מספרו שגובה מכולן לפי חשבון כמו שכתבתי עכ"ל וזה מסכים למ"ש רבי' בשם ר"י: כתב בעה"ת בשער ד' שאם יש בשטר קנין כל שקדם בו הקנין אפי' שעה אחת זכה תחלה ונשאל לעדים ויעידו אם אין שם קנין ויש שם עדים למי הגיע שטרו תחלה ולמי נמסרה בידו קודם הוא הזוכה בה: ואם טען כל לוקח וכו' בספר התרומה שער ד' כתוב שהיה נ"ל שאינן יכולין לדחותו וראייתו מדאמרינן בפ"ק דב"ק השתא לג' כאחד דאיכא למימר חד מינייהו קדים ופרש"י דאיכא למימר. כיון שהם ג' שטרות וכו' עד ולא מצו מדחו ליה ומתוך פירוש זה אתה למד דכל זמן שאין מבורר זמן קנייתם בשטרותיהם הו"ל כאילו קנו כולם בבת אחת ולא מצו מדחו ליה אבל שאל את הרמב"ן והשיב לו שהדין נותן שיכולין לקוחות לדחותו כמו גבי אבדה דרך שדהו בכתובות (קט.) וגבי בכור בבתרא וגבי פדיון בבכורות (מח:) וכן בשני יוסף בן שמעון (ב"מ כ: ב"ב קעב.) והנהו שני שטרי (כתובות צד:) דחד הוה כתוב בה' בניסן ובחד הוה כתוב בניסן סתמא ואע"פ שיש לדחות דהתם בשטר מכר כדפרש"י מ"מ הדין נותן ושוה בכולם לדחות מלוה בטענה: וההיא דאמרי' בפ"ק דב"ק השתא לג' כאחד דאיכא למימר חד מינייהו קדים וכו' כלומר דכיון דלאו בירושלים יתבינן דכתבי שעות לא חיישינן דלמא כתב ומסר לזה דקי"ל בשטרות

היוצאים ביום אחד או חולקין או שודא דדייני הילכך הכא או מחלוקת אי נמי מדין שודא מוקמינן להו אדינייהו ונכנס תחת הבעלים דהיא שודא דרבנן אבל מכרן בזה אחר זה ולא נתברר מי משניהם קדם דוחין אותו עד שיביא ראיה וכן פירשה בעל התוספות לשמועה זו עד כאן לשונו: מכרן לג' בזה אחר זה וכו' שם סוף הברייתא שכתבתי בסמוך בזה אחר זה כולן גובין מן האחרון אין לו גובה משלפניו אין לו גובה משלפני פניו וכתב הרא"ש אומר ריב"ם שאם באו כולם בבת אחת כל הקודם בשטר יגבה מן האחרון תחלה בין עידית בין בינונית בין זיבורית וכו' עד אתם מה לכם עמי אני אקח מאיזה מהם שארצה הכל הוא ל' הרא"ש: מכרן לאחד בזה אחר זה וכו' על ברייתא שהזכרתי מכרן לא' או לג' בני אדם כאחד כולם נכנסו תחת הבעלים דייק בגמ' ה"ד אילימא בבת אחת השתא לג' דאיכא למימר חד מינייהו קדים אמרת כולן נכנסו תחת הבעלים מכרן לאחד מיבעיא אלא פשיטא בזה אחר זה ומ"ש שלשה דכל חד וחד א"ל הנחתי לך מקום לגבות ממנו האי נמי אכל חד וחד לימא ליה הנחתי לך מקום לגבות ממנו הב"ע כגון שלקח עידית באחרונה א"ה ליתו כולהו וליגבו מעידית משום דאמר להו אי שתקיתו ושקליתו כדינייכו שקליתו ואי לא מהדרנא שטרא למריה ושקליתו כולהו מזיבורית א"ה בניזקין נמי נימא הכי אלא הב"ע ביתמי דלאו בני פרעון נינהו ושיעבודא דיליה עליה דידיה רמיא הילכך ליכא למימר הכי אלא משום דאמר ליה טעמא מאי אמור רבנן אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין משום תקנתא דידי אנא בהא תקנתא לא ניחא לי ופירש רש"י לימא ליה הנחתי לך מקום לגבות. כי היכי דניזלו כולה בתר זיבורית: שלקח עידית באחרונה. דניחא ליה למיתב להו כדינייהו ולא ניזלו בתר עידית: ליגבו מעידית. שנשארה בת חורין בשתי הלקוחות והוטל שיעבודן עליה: ואי לא מהדרנא לשטרא דזיבורית למריה. כי היכי דתהדרו למיגבה מינה דאין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין: א"ה בניזקין נמי נימא הכי. אי בעית למישקל בינונית שקול ואי לא מהדרנא שטרא דזיבורית למריה ותשקול זיבורית על כרחך ואמאי יהיב להו עידית אלא מדלא טעין הכי ע"כ בהכי עסקינן כגון שמת המוכר וכיון שלא הניח קרקע אין היתומים בני פרעון דמטלטלי דיתמי לב"ח לא משתעבדי ואע"פ שהחזיר להם קרקע הוה ליה כיתומים שקנו קרקע לאחר מיתת אביהם והרמב"ם פי"ט מהלכות מלוה כתב מכרן לאחד זו אחר זו הרי הלוקח נכנס תחת הבעלים בד"א שלקח עידית באחרונה אבל לקח זיבורית באחרונה גובין כולן מן הזיבורית שהרי אומר לטורף כשיבא לגבות מן השדה שלקח תחלה הרי הנחתי לך מקום לגבות ממנו וכתב הרב המגיד ברייתא ואוקימתא דגמרא שם ויש שם אוקימתא שאומרת דדוקא כי מתו בעלים הראשונים

ונשארו יתומים כיון דלאו בני פרעון נינהו לא מצי אמר לוקח אי שתקת שתקת ואי לא מהדרנא שטרא דזיבורית למריה ותגבה מן הזיבורית אבל אם המוכר קיים יכול לומר לו כן ובעל העיטור פסק כאוקימתא זו ואם המוכר קיים דין כולם בזיבורית מפני הטענה הנזכרת וכבר העלה הרשב"א דלפסק הלכה לא אמרינן אי שתקת לגרועי מדינא קמא ואין אוקימתא זו עיקר וכן כתב ר"ח ואף בהלכות לא הובא מפני שאינה וזה דעת רבינו ועיקר עכ"ל והרא"ש כתב ואי לא מהדרנא שטרא דזיבורית למריה הא דקאמר מהדרנא לאו דוקא שאם היה מחזיר לו השטר לא נתבטל המקח בשביל זה אם לא שיקנה השדה בקנין או שימסור לו השטר ויכתוב לו שטר מכירה עליו קני לך איהו וכל שיעבודיה וזהו שכתב רבינו שאנו רואים כאילו החזיר למוכר שטר של הזיבורית בכתיבה ומסירה. וכתב עוד הרא"ש ולא מצי למימר לכי תהדר משום שכל דבר שאדם יכול לעשות רואין אותו כאילו הוא כבר עשוי כדמשמע בפרק בתרא דכתובות וכן משמע הכא אפי' אם לא טען אי שתקיתו אנן טענינן ליה ופוסקים להן הדין כך דכולן נכנסו תחת הבעלים ללוקח בזה אחר זה כמו לג' בני אדם כאחד וכן לשינוייא אחרינא דמוקי לה ביתמי ומשום דאמר לוקח אי אפשי בתקנת חכמים אף אם לא טעין כגון זה פתח פיך לאלם וטענינן להו וכתב נמ"י שכך העלו המפרשים שכל דבר שאדם יכול לטעון רואין אותו כאילו הוא כבר עשוי אע"פ שלא נראה מדברי רש"י בסוף כתובות גבי ד' מצרנים שצריך ליקח לו דרך. וכתב הרא"ש עוד ומ"ש הרי"ף כגון שלקח עדית באחרונה והיינו טעמא דלא אתו כולהו גבי מעידית משום דא"ל לוקח טעמא מאי אמור רבנן ולא הזכיר בדבריו דמיירי ביתמי כתב הראב"ד כשגגה היתה או סמך על מה שמפורש בגמרא דע"כ בדיתמי איירי דאי לאו הכי אומר לו אי שתקיתו ושקליתו ואפילו ניזקין ובעל חוב הוי שקלי מזיבורית עכ"ל וזה כדברי בעל העיטור והם דברי רבינו:

סעיף ו

מכרן לאחד בזו אחר זו וכולי שם מבואר בסוגיא בפשיטות: ואם מכר עידית ושייר בינונית וכולי שם מכר עידית ושייר בינונית וזיבורית סבר אביי למימר אתו כולהו גבו מעידית אמר ליה רבא מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו וכיון דאילו אתו לגבי לוקח ראשון מצי אגבי להו מבינונית וזיבורית ואף על פי דכי זבני בינונית וזיבורית אכתי עידית בני חורין ?הוזאי ואין נפרעין מנכסים משועבדים כל זמן דאיכא בני חורין מצי א"ל לא ניחא לי בהאי תקנתא לוקח שני נמי מצי א"ל גבי מבינונית וזיבורית דכי זבין לוקח שני אדעתא דכל זכותא דהו"ל לראשון בגוה זבין וידוע שהלכה כרבא כתב רבינו ניזקין בעידית וכ"כ הרמב"ם פי"ט מהלכות מלוה וכתב ה"ה שכתב כן לפי שלוקח

ראשון לא היה יכול לדחותן אצל דבר אחר ואם כן ליכא מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו ופשוט הוא:

סימן קכ

סעיף א

הלוה מעות מחבירו וכו' אלא אפילו אמר לו זרוק לי חובי וכו' משנה פרק הזורק (גיטין עח.) היתה עומדת ברשות הרבים וזרקו לה קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת וכן לענין קידושין וכן לענין החוב א"ל בעל חובו זרוק לי חובי וזרקו לו קרוב למלוה זכה המלוה קרוב ללוה הלוה חייב מחצה על מחצה שניהם יחלוקו. ופי' רש"י א"ל מלוה ללוה זרוק לי חובי בר"ה וזרקו לו ואבד. ובגמרא ה"ד קרוב לו וה"ד קרוב לה אמר רב ד' אמות שלה זהו קרוב לה ד' אמות שלו זהו קרוב לו ה"ד מחצה למחצה אמר רב כהנא בח' אמות מצומצמות עסקינן וגט יוצא מד' אמות שלו לד' אמות שלה והא אגיד גביה אלא אמרי רבה ורב יוסף הכא בב' כיתי עדים עסקינן וכו' ה"ד מחצה למחצה אמר רב שמן בר אבא לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי יוחנן הוא יכול לשמרו והיא אינה יכולה לשמרו זהו קרוב לו היא יכולה לשמרו והוא אינו יכול לשמרו זהו קרוב לה שניהם יכולים לשמרו שניהם אינם יכולים לשומרו זהו מחצה למחצה אמר רב אסי א"ר יוחנן לגיטין אמרו ולא לדבר אחר איתיביה וכן לענין החוב וכו' הב"ע דא"ל זרוק לי חובי ותיפטר אי הכי מאי למימרא לא צריכא דא"ל זרוק לי חובי בתורת גיטין ואכתי מאי למימרא מהו דתימא מצי א"ל משטה אני בך קמ"ל וז"ל הרמב"ם בפרק ט"ז מהלכות מלוה החוב באחריות דלוה עד שיפרענו ליד המלוה או ליד שלוחו א"ל זרוק לי חובי והפטר וזרקו ואבד או נשרף קודם שהגיע ליד המלוה פטור. א"ל זרוק לי חובי בתורת גיטין היו המעות קרובות ללוה הרי עדיין באחריותו היו קרובות למלוה נפטר הלוה מחצה על מחצה אם אבדו משם או נגנבו משלם הלוה מחצה עד כאן לשונו ולא ביאר הרב שם דעתו בפירוש קרוב לה וקרוב לו ומחצה על מחצה אבל בפ"ד מהל' אישות כתב שהוא יכול לשמור והיא אינה יכולה זהו קרוב לו היא יכולה והוא אינו יכול זהו קרוב לה שניהם יכולים לשמור או שניהם אינם יכולים זהו מחצה על מחצה והיינו כדרבי יוחנן ומסתמא שהוא הדין לענין ממון ורבינו בתחלת דבריו נקיט לה כדרב שתלה הדבר בד' אמות ואחר כך נקט לה כדר' יוחנן שתלה הדבר ביכול לשומרו והוא דבר תימה ועוד יש לתמוה עליו כיון דנקט לה כדר' יוחנן למה השמיט חלוקה שניהם אינם יכולין לשומרו ונ"ל שטעמו משום דס"ל דר"י לא פליג אדרב לענין דינא דלר"י נמי אם זרק לה גט לתוך ד' אמותיה מגורשת וכ"כ הרא"ש ולפיכך כתב

רבינו שאם זרק לתוך ד' אמותיו של מלוה ונאבדו פטור שכבר זכה בהם ובזרקו חוץ לד' אמותיו תלה הדבר ביכול לשמרו וכדר"י והשמיט חלוקת שניהם אין יכולין לשמרו משום דהכא לענין ממון חייב הלוה דכיון שאין שניהם יכולין לשמרו הוי כזרקו למקום האבד וחייב ועי"ל שאם אין שניהם יכולים לשמרו כלל אף לענין גיטין לאו כלום הוא וכן כתבו התוס' ופירשו דשניהם אין יכולים לשמרו היינו כל אחד לבדו אלא שניהם יחד ומעתה לא איצטריך לרבי' לכתוב חלוקה זו בהדיא דבכלל שניהם יכולים לשמרו הוא וכתב ה"ה והקשה הרשב"א ז"ל לאוקימתא דזרוק לי חובי והפטר אם כן קרוב ללוה אמאי חייב ותירץ דכי קאמר ליה זרוק לי חובי בתוך רשותי קאמר וכל שקרוב ללוה לא בא לרשות המלוה והכין איתא בירוש' ואיפשר שדעת רבינו וכוונתו כשכתב וזרקו לו ואבד וכו' ר"ל וזרקו לרשותו עכ"ל וכתב עוד ה"ה א"ל זרוק לי חובי בתורת גיטין וכו' פי' הרשב"א דבלשון הזה ממש קא"ל והיינו חידושיה דאי מפרש שא"ל זרוק לי חובי בתורת גיטין שיהא דינך כדין זורק גיטין פשיטא מאי קמ"ל וכתב הרמב"ן ז"ל בתשובה דבר ברור הוא שהזורק חוב לחבירו אפי' בתוך חצי אמה שלו דלא הוי פרעון מיהו היכא דא"ל מעיקרא הילך מעותיך והלה מסרב בו ואמר איני רוצה לקבלן בזה אני אומר שא"צ להניח בב"ד אלא זורקן בפניו או בחיקו והולך לו דקי"ל נתינה בע"כ הויא נתינה עכ"ל. ותשובה זו הביא בעה"ת בשער נ' וסיים בה וכי איצטריך להלל (גיטין עה.) לתקוני לשכה שלא בפניו אבל בפניו הויא נתינה כלישנא בתרא דרבא וכן פירש רבי' האי בתשובה ולא עוד אלא אפי' למ"ד נתינה ע"כ לא הויא נתינה ה"מ במתנה כגון ע"מ שתתני לי ק"ק זוז וכגון בית בבתי ערי חומה דמכר הוא אבל בפרעון הכל מודים דהוי פרעון. ומ"ש בהל' פרק הזהב (בבא מציעא מט:) בעובדא דשומשמי דאע"ג דא"ל תא שקול זוזך איתנסו למוכר התם משום דלית ליה לקבלינהו מיניה עד דמקבל מי שפרע ועוד דההיא תא שקול זוזך א"ל ולא שדנהו קמיה אלא בביתא דמוכר וברשותיה מחתי עכ"ל וכיוצא בזה כתב רבינו ירוחם בנ"ו:

סעיף ג

וכתב הרמב"ן דכל זה מיירי בסתם וכו' אבל אם אמר הלוה הילך מעותיך וכו' מתבאר ממ"ש בסמוך בשמו: כתב המרדכי בפרק הניזקין נתן חובו בחצרו בפניו בע"כ פטור וז"ל רבינו ירוחם פריעת ב"ח בע"כ של מלוה הוי פרעון בפ"ו דגיטין וכן בפקדון אם החזיר לו בע"כ ביישוב וכן כתבו התוס' עכ"ל וכתב עוד שם המרדכי אם זיכה לו ע"י אחר שלא בפניו לא מיפטר אם נאנסו:

סימן קכא

סעיף א

שלח לו חובו וכו' פ' השואל (צח.) משנה א"ל השואל שלחה לי ביד בני או ביד עבדי או ביד שלוחי או ביד בנך או ביד עבדך או ביד שלוחך. או שא"ל המשאיל הריני משלחה לך ביד בני או ביד עבדי או ביד שלוחי או ביד בנך או ביד עבדך או ביד שלוחך וא"ל השואל שלח ושלחה ומתה חייב: אפילו לא א"ל פה אל פה וכולי כתב נמ"י שכן דקדק הריטב"א מהמשנה הנזכרת וכתב הרי"ף פרק הגוזל עצים והיכא דשדר לחבריה כתבא וא"ל ההוא מידי דאית לי גבך שדריה ניהלי בהדי פלניא ושדריה ניהליה לא מיחייב באחריותייהו דהכי נהיגי האידנא תגרי וקי"ל בכי הא דמנהגא מילתא הוא והכי שדרו ממתיבתא וה"מ מדעתיה אבל בע"כ לא דא"ל לאו בעל דברים דידי את כמו שנכתוב בסמוך בס"ד: ומ"ש רבי' ואפי' שהשליח עכו"ם או חש"ו כן כתב בעה"ת בשער נ' והביא ראיה לדבר מדכתב הרמב"ם בפ"ב מהל' שלוחין האומר לחבירו מנה יש לי בידך בין מלוה בין פקדון שלחהו לי ביד פלוני אפי' הוא קטן אם רצה לשלחו בידו נפטר ואינו חייב באחריותו ומדנקט קטן ה"ה לעכו"ם או שוטה עכ"ל וכתב אח"כ בשם הרמב"ן שאין המחזיר פקדון או מלוה נפטר אע"פ שא"ל בעל הממון שלח עד שישלח ביד האדם הראוי להיות שלוחו וכן בדין לפי שלא יצאתה מרשותו של שומר והרי אומר זרוק לי חובי אפילו קרוב לו חייב וכ"ש שולח ביד עכו"ם שוטה הילכך אינו פטור עד שיאמר לו בפירוש שלח לי ביד עכו"ם פלוני והפטר עכ"ל:

סעיף ב

ואפי' לא יחד המלוה אדם ידוע וכו' ג"ז דברי הרי"ף שם והיכא דאתנו ביניהו מעיקרא כל דמשדר כל חד לחבריה אית ליה רשותא לשדורי ליה דמי בהדי מאן דבעי תנאי ממון הוא וקיים ואית ליה רשותא לשדורי ליה בהדי מאן דחזו ליה ואי איתניס באורחא ברשותא דמריה איתניס וכ"כ הרמב"ם פ"ב מהלכות שלוחין וסיים ואם נגנב או נאבד בדרך או שכפר בו השליח הרי המשלח פטור שכל תנאי שבממון קיים: ומ"ש רבינו והוא ששלח לו ביד אדם נאמן וכו' כן כתב בעה"ת בשער נ' ופשוט הוא:

סעיף ג

ואפי' לא אמר לשליח וכו' פרק הגוזל עצים (בבא קמא קד.) איתמר שליח שעשאו בעדים רב חסדא אמר הוי שליח רב אמר לא הוי שליח וכתב הרא"ש שליח שעשאו בעדים ואמר ליה בפני עדים לך והבא לי מעותי שביד פלוני ולא א"ל שישלח לי אבל אמר לו אמור לפלוני שישלח לי על ידך מעותי שבידו בהא ליכא מאן דפליג דפשיטא דהוי שליח רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו שליח שעשאו בעדים הוי שליח וא"ת

משנתינו דקתני לא יתן לשלוחו בממציא לו שליח דא"ל אית לי זוזי גבי פלניא ולא קא משדר להו איתחזי ליה דילמא איניש הוא דלא משכח לשדורי לי ופירש"י בממציא לו שליח. בקש מחבירו שימציא את עצמו לאותו שדמיו בידו לומר אם תרצה לשלוח כלום לפלוני שלח בידי וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכה כרב חסדא דקיימי רבי יוחנן ורבי אלעזר כוותיה והא דאמרינן הוי שליח היינו לענין שאם נתן לו ונאנסו פטור אבל לחייבו למיתב ליה בע"כ לא וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד:

סעיף ה

לא עשאו שליח בעדים וכו' גם זה שם אמר רב יהודה אמר שמואל אין משלחין מעות בדיוקני ואפי' עדים חתומים ורבי יוחנן אמר עדים חתומים עליה משלחין ופירש"י בדיוקני. מסר לו בעל הפקדון לשליח סימנין וכתב לו חותמו באגרת ומסרה לו ואמר ליה לך התראה לפלוני ויתן לך מעות שיש לי בידו והתוס' כתבו פירוש אם אמר לסופר כתוב לפלוני שישלח לי מעות על ידי פלוני ואח"כ חתם בדיוקני שלו ואפי' עדים חתומים עליה שהוא דיוקני שלו אינו מועיל אבל אם היו חתומים על זה שאמר לו לשלוח על ידו אז הוי שליח:

סעיף ו

טען המלוה ואמר אני לא שלחתי וכו' כן כתב הרמב"ם פ"א מהל' שלוחין ונ"ל שהטעם שהלוה חייב באחריותם משום דכיון שאינו יודע שהוא כתב ידו הו"ל כאומר מנה לי בידך והלה אומר איני יודע אם פרעתיך שחייב וטעם מי שהורה שישבע המלוה לפי שאפשר שכתב ולאו אדעתיה ורמו רבה עליה שבועה כי היכי דלידוק כדאמרינן בהכותב (פז.) גבי פוגמת כתובתה ועיין במהרי"ק שורש ק"ב:

סעיף ז

כתב הרי"ף היכא דשדר ליה כתבא וכו' בפ' הגוזל עצים ואע"פ שכתב רבינו בתחלת סימן זה אפי' לא א"ל פה אל פה אלא ששלח לו בכתב שלח לי ע"י פלוני או על ידי מי שתרצה ושלחם לו על ידו ונאבדו פטור הוצרך לכתוב דברים אלו שכתב הרי"ף מפני שיש חידוש בדברי הרי"ף אפי' לא כתב לו שלח לי ע"י פלוני אלא סתם כתב לו שדרינהו ניהלי ולא פירש לו ע"י מי וגם לא כתב ע"י מי שתרצה וזהו שכתב ומשמע מדבריו אפי' לא יחד לו שום אדם ובעה"ת בשער נ' כתב אבל הרמב"ם משמע דס"ל דצריך לייחד לו השליח בפירוש שכתב ראובן ששלח כתב ללוי ואמר לו מנה שיש לי בידך שלחהו ביד פלוני אם רצה לשלחו אינו חייב באחריותו עכ"ל ולי נראה דאין הכרע משם שמ"ש ביד פלוני לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט: (ב"ה) אלא שבנוסחת הרי"ף שבידנו כתוב שדרינהו לי ביד פלניא וכתב הרא"ש לא ידענא מה הוצרך לתלות דבר זה במנהג אם יש עדים שהוא כתב ידו

אפי' רבה דאמר דשליח בעדים לא הוי שליח כר"ג מודה ונראה שכך היתה דעת הרמב"ם שלא תלה הדבר במנהג: ומ"ש בשם הראב"ד ובמקום שאין מנהג ידוע חייב באחריותו שאין ראיה מהבאת הכתב ליתן הממון למי שהביא הכתב וכו' הם דברים תמוהים בעיני שנראה מדבריו אלה שהבין בדברי הרי"ף שנהגו לתת הממון למי שמביא הכתב בידו וזה אינו במשמע דברי הרי"ף כלל ומצאתי שכתב בעה"ת וז"ל הראב"ד כתב במשפטי ההרשאות על דברי הרי"ף ובסוף דבריו כתב א"א לולי שהדבר הזה תלוי במנהג וכיון שנהגו בו התגרים אין לדון אחריהם אבל אם לא היה כן הייתי אומר שאין ראיה בהבאת הכתב למסור הממון בידו אבל השתא שכתבו הגאונים המנהג שכן הוא למסרו ליד מי שמביא הכתב אין לנו אלא מה שנהגו ונ"ל דוקא במקומות שנהגו אבל במקומינו אין אנו בקיאים במנהג זה כלל עכ"ל ונראה מדברים הללו שהראב"ד הביא בתוך דברים שכתבו הגאונים שנהגו התגרים למסור הממון ביד מי שמביא הכתב ועל זה כתב שלולי המנהג אין ראיה מהבאת הכתב למסור הממון ביד מי שמביא הכתב:

סעיף ח

ואם הסכימו שניהם תחלה שישלח לו ממונו ע"י מי שיביא לו כתב ידו ומשמסרו לו נאנסו וכו' עד שהרי צריך לישבע ליפטר הכל דברי בעל התרומה בשער הנזכר בשם הראב"ד: ומ"ש ואם הוא לוה שלא היה לו שום טענה ליפטר ז"ל בעה"ת אם זה הממון יש עליו שטר פקדון צריך שבועה חמורה ובשבועה חמורה מיהת מיפטר מתוך שיכול לומר נאנסו מידי ואם הוא מלוה בשטר אפילו בשבועה חמורה אינו נאמן אלא שיכול הוא להשביע את המלוה שבועה חמורה בחפץ בידו אם היה כתב ידו אם לאו שזה דומה למה שאמרו ואי אמר אשתבע לי משתבע ליה עכ"ל:

סעיף ט

ומ"ש שאם התובע מודה שהוא כתב ידו וכולי הרי זה מחרים על הלוה משום דכיון שמודה שהוא כתב ידו אלא שאומר איני מאמין שנתת לו הו"ל לוה כאומר פרעתיך ודאי שכיון שהגיעו ליד שלוחו כהגיעו לידו דמי והמלוה הוה ליה כאומר איני יודע אם פרעתני וכיון שאינו טוען בודאי לא פרעתני אינו יכול להשביעו ואפילו היסת ונשבע השליח שבועת השומרין:

סעיף י

ומ"ש וכל זה מיירי שהשליח מודה שבאו לידו ושלא נתנם למלוה אלא שנאנסו אבל אם כופר במלוה או במפקיד וכו' הכי אסיקנא בהאיש מקדש (מג:) דמקמי דליתקון רבנן שבועת היסת אם שלח חובו למלוה על ידי שנים והמלוה אומר לא קבלתי דבר פטור הלוה דהן הן שלוחיו הן הן עדיו אבל השתא דתקון רבנן שבועת היסת נוגעין בעדותן הן

דאי אמרי אהדרינהו ללוה בעי לאישתבועי ולפיכך הם מעידים שקיבל המלוה מידם כדי שיפטרו מן השבועה ונוח להם להפסיד הממון למלוה מלישבע בשקר דאע"ג דחשידי אממונא לא חשידי אשבועתא הילכך לא אמרינן הן הן עדיו וכיון דעדים לא הוו הרי הדין הזה כדין הקצוב בשבועות גבי חנוני על פנקסו משתבע אינהו דיהבו להו למלוה ונפטרים מן השולח דהוא האמינום בשבועה שמסר להו מעותיו אבל מלוה אומר שאינם נאמנים לו בשבועה ומשתבע דלא שקיל מידייהו ופרע לוה למלוה ושבועה זו שנשבעים השלוחים היא שבועת היסת כמו שיתבאר בסמוך ואע"ג דבקידושין אמרינן דמשתבע מלוה ושקיל שאני התם שלא מינם המלוה לשלוחים שהרי המלוה אומר לא מהימני לי בשבועה אבל בדין זה שכתב רבינו מינם המלוה לשלוחים ואינו יודע אם נתן להם הלוה אם לאו והו"ל הלוה כאומר ודאי פרעתיך דכיון שנתתי ליד שלוחך כהגיעו לידך דמי והמלוה אומר איני יודע אם פרעתני הילכך כיון שאינו טוען טענת ודאי אין לו עליו אלא חרם סתם:

סעיף יא

ומ"ש ואם כופר בנפקד וכו' נשבע השליח שבועת היסת כדין כל תובע את חבירו והלוה כיון שאומר ודאי פרעתיך דהיינו שנתתי ליד שלוחך והמלוה טוען שמא אין עליו אלא חרם סתם היינו טעמא די"א ורבינו סבר דכיון שהשליח מסייע למלוה אע"פ שהוא נוגע בדבר הו"ל טענת ודאי ונשבע היסת דמיא קצת לטענו ואמר עד אחד אמר לי שנטלת ממני:

סעיף יב

ומ"ש בד"א שעשאו שליח וכו' אבל לא עשאו שליח וכו' זהו הדין הנזכר בהאיש מקדש שכתבתי בסמוך. וכתב שם הר"ן דמלוה ושליח לאו בחד גוונא משתבעי דשבועת המלוה היא שבועת המשנה בנקיטת חפץ כשבועה דפועלים דהא מלוה נשבע ונוטל כמותן אבל שבועת השליח אינה אלא היסת ואינה שבועת המשנה כשבועה דחנוני דהתם משום דליכא שבועת המשנה אלא בנשבעין ונוטלין וכן דעת הרי"ף ועיקר ושלא כדברי הרז"ה שכתב שאף שבועת השלוחין היא בנקיטת חפץ כשבועת המשנה וליתא והרמב"ם כתב בפ"א מה' שלוחין שהמלוה נשבע שבועת היסת ולא ידעתי למה שהרי שבועת מלוה כשבועת הפועל ושתיהן שבועת המשנה בנקיטת חפץ ושבועת מלוה לאו מדינא היא דהו"ל כמנה לי בידך והלה אומר איני יודע אם פרעתיך דחייב אלא משום דשלוחין דמכחשי למלוה תקנו רבנן דלישתבע מלוה ואם תאמר למה נשבעין השלוחין כלל והלא אין הלוה יודע אם פרעו למלוה אם לאו ואין לו עליהם אלא טענת ספק ואין נשבעין היסת אלא בטענת ברי יש לומר דכיון שהלוה (טוען) ברי שמסר להם והמלוה גם כן טוען ברי

שלא נתנם לו מצטרפין טענותיהם ומשביעין אותם וכיון דמש"ה הוא היכא דמית מלוה פטירי שלוחין אפילו מהיסת משום דהויא ליה תביעת הלוה טענת שמא ואין נשבעין עליה. והיכא דמייתי שלוחין נמי שקיל מלוה בלא שבועה דהוה ליה איני יודע אם פרעתיך כיון דליכא דמכחיש ליה עכ"ל. ומ"ש בשם הרמב"ם גירסא משובשת נזדמנה לו דבנוסחי דידן הכי איתא השליח נשבע היסת שנתן וב"ח נשבע שלא לקח וכיון דבשליח נקט היסת משמע דשבועת ב"ח אינה היסת אלא דאורייתא ובמקצת נוסחאות כתוב בהן בהדיא נשבע שבועת התורה ורבינו ירוחם כתב בנתיב ג' חלק ב' דלהרי"ף והרמב"ם שהמלוה נשבע בנקיטת חפץ בין שהוא שליח אחד בין שהם שנים. וכתב שהרמב"ן סובר דאי אמרי אהדרינהו ללוה נשבעין היסת כמו כן אם אמרו שנתנו למלוה נשבעין. ורמ"ה כתב כי משתבעי שלוחין ומלוה כעין דאורייתא כגון חנוני ופועלים עכ"ל ודין אם מתו שלוחים או מלוה כתבו רבינו בסמוך בשם הרמב"ם וכתב עוד הר"ן ואיכא למידק אמאי אמרינן דכיון דתקון רבנן שבועת היסת דהוה להו עדים נוגעים בעדותן והא כיון דסוף סוף נשבעין הם אין כאן נגיעת עדות כלל י"ל כיון שא"א להאמינם אלא בשבועה אין תורת עדים עליהם שאין עדים צריכים שבועה בכל מקום ואפי' יפטור הלוה את העדים משבועה לא מהימני דאיכא למימר דמשום ההיא הנאה דפטר להו משבועה הם מעידין לו ולפיכך נראה שאם פטרם משבועה מתחלה מהימני. ומ"ש רבינו לפיכך אם אין השליח צריך לישבע וכו' הוא ממ"ש בעה"ת בשער כ"ט גרסינן בירושלמי חד בר נש אפקיד גרבוי גבי חבריה וכפר ביה הנפקד אתא עובדא קומי רבי ירמיה ועשה שליח עד וחייבו שבועה של תורה ע"י הכתף והאי עובדא מיירי כגון שהמפקיד עצמו הלך עם הכתף ותו לא מצי מפקיד למחשדיה שעיכבה לעצמו ליכא עליה שבועה כלל הילכך נעשה עד עכ"ל: ומ"ש ואם הם שנים הם עדים ופטור הלוה גם זה דברי בעה"ת שם ויש לתמוה עליו דבשלמא כשהוא שליח א' דין הוא שיהיה הלוה נאמן לומר שראה שליח שעשה שליחותו לחייב למלוה שבועה דאורייתא כיון שאינו מחייבו ממון אבל כשהם שנים היאך נסמוך על הלוה לומר שראה שעשו שליחותם ומשוינן להו עדים על פיו לאפקועי ממונא דמלוה וצ"ע: ומ"ש אבל כשלא ראה המשלח שעשה שליחותו אפילו אם רוצה למחול תביעתו כנגד השליח כדי שיעיד על המלוה אין שומעין לו כן כתב שם בעה"ת דלא אמרינן ליסלקו אלא כשהסילוק תלוי ביד החוזר לכשרות כגון ההיא דס"ת או דמנה לעניים שאם ירצו יתנו חלקם או יתנו שכרם אבל הכא שהמחילה תלויה באחרים לא עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך דברי הר"ן בזה: ודע דגבי מ"ש רבי' ואם הוא כופר בנפקד או בלוה שאומר לא נתתם לי והוא אומר נתתים לך נשבע השליח ללוה או

לנפקד שבועת היסת ונפטר וכו' כתוב בסה"ת בשם הראב"ד כלשון הזה השליח נשבע למפקיד שבועת היסת במעמד הנפקד והנפקד כמו כן נשבע שבועת היסת למפקיד במעמד שליח מפני שיש עליו כעין טענת ברי מפני שהשליח אומר שלא נתן לו כלום וכה"ג נמי אמרינן בקידושין גבי הן הן שלוחיו הן הן עדיו עכ"ל :

סעיף יג

כתב הרמב"ם דוקא ששניהם לפנינו וכו' פ"א מה' שלוחין וכ"כ בעה"ת בשער נ' בשם הראב"ד וכבר נתבאר טעמו של דבר בשם הר"ן ועי' במהרי"ק שורש ק"כ:

סעיף יד

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל בסוף כלל ס"ט: היה חייב ראובן זקוק לשמעון ושלח לו על ידי שלוחו ונאבד אין שמעון יכול להשביע לשליח עד שיבא ראובן וראיה מפרק הזהב מרדכי פרק הגוזל קמא: ראובן שאמר לשמעון תן לי מה שבידך והלה טוען פרעתי לאשתך עיין בהגה"מ דספר משפטים סימן ג' ובמרדכי לוה שנתן דמי הפרעון לערב לתתם למלוה ישבע שנתנם לו ויפטר במגו דאי בעי אמר פרעתיך ואם המלוה כופר ואומר לא העמדתו לי לערב ישבע הלוה שהעמידו לו לערב ושמסר לו החוב לפרוע למלוה ויפטר בתשובה הנזכר בסימן הנזכר בהגהות: מ"כ בתשובת מהרי"ל סימן ר"ב ראובן חייב לדבורה מנה וטוען ששלחם לה ע"י שמעון ושמעון אומר שנתן לה המנה ע"י זוגתו שרה ודבורה אומרת שלא בא לידה המנה ע"י שום נברא תשובה הואיל ולא אמרה דבורה לראובן לשלוח לה ביד מי שירצה אפי' שמעון גופיה לא מהימן לומר שנתן המנה לדבורה כדאיתא ר"פ האיש מקדש דהשתא דתקון רבנן שבועת היסת אין שליח נעשה עד הילכך דבורה נשבעת בנקיטת חפץ שלא הגיע המנה לידה ונוטלת מראובן ושמעון לא הוי שומר שמסר לשומר דכל המפקיד ע"ד אשתו ובניו של בע"ה הוא מפקיד ושרה נמי משתבע שנתנה מנה לדבורה דכל כה"ג משביעין א"א לכ"ע דאם לא נתנה שרה חייב לו שמעון כדברי ר"ת ובנדון זה אפילו רבוותא דפליגי ארבי' תם מודו דדוקא בפשיעה פליגי אי נסתלק מהשמירה אבל הכא חשדינן לה שהיא עיכבתה וכ"ש לראב"ן והאידנא נשים נושאות ונותנות ואי לא מהימן שמעון לראובן צריך לישבע שמסר לאשתו כי ההיא דקרטליתא ודבורה תשבע בפני שרה ואין להפך עכ"ל וכתב ע"ש עוד תובעת מראובן מנה והוא משיב שלחתי לה אבל איני יודע ע"י מי אם היא רוצה לישבע שלא בא לידה אחזיר לה והיא רצתה להפך השבועה עליו ויפטר ממנה כשישבע ששלח לה המעות ובא לידה והשיב לכ"ע לא מציא להפוכי כי אומרת שישבע שבא לידה והא לא אפשר לאישתבועי אלא תשבע דבורה ותטול כדלעיל עכ"ל וצל"ע דנראה דדבורה תטול בלא שבועה כיון שאינו יודע ע"י מי שלח לה :

סעיף טו

כתב הרמב"ם שלח המלוה וכו' לשון הרמב"ם פ"א מהל' שלוחין הכי איתיה לוי שבא בשליחות ראובן ולקח חמשים משמעון ובא ראובן ואמר לא שלחתיו ליקח אלא עשרים ועשרים בלבד הביא הרי ראובן נשבע שלא שלחו להביא אלא עשרים וכ' בלבד הביא לו כדין כל מודה מקצת ולוי נשבע היסת שהנ' שנתת לי נתתי לראובן וישלם שמעון מביתו אם היה חייב לראובן וכן כל כיוצא בזה עכ"ל וייישובן של דברים כך הוא דלצדדין קתני דכי קתני לוי שבא בשליחות ראובן ולקח חמשים משמעון היינו ששלח ראובן לומר לשמעון שילוה לו כך דינרים וישלחם לו ביד לוי ושמעון אומר חמשים היו וראובן אומר לא היה אלא עשרים הרי ראובן כשבע שבועה דאורייתא שלא היו אלא עשרים כדין כל מודה מקצת שהוא נשבע ולא משלם ולוי נשבע היסת ונפטר זהו כששלח ראובן ללוות משמעון אותן המעות אבל אם לא שלח ראובן אלא לגבות חובו משמעון ישלם שמעון מביתו שהרי ראובן אומר ודאי לא פרעתני שכיון שלא מניתיו שליח להביא אלא עשרים מה שנתת לו יותר לא בשליחותי נתת לו וא"כ לא הוי כהגיע לידי וגם הוא לא הביאם לי ושמעון אומר שמא עשיתו שליח להביא כל החוב והו"ל כאומר שמא פרעתיך הלכך ישלם שמעון לראובן כל חובו אחר שישבע ראובן שלא קבל אלא עשרים ולא חשש הרמב"ם לכתוב שישבע ראובן לפי שסמך לו על מה שכתב באותו פרק דבשליח אומר נתתי וב"ח אומר לא לקחתי שישבע הב"ח שלא לקח וישלם לו הלה חובו כנ"ל ליישב דברי הרמב"ם: (ב"ה) ולישניה דייק שכתב וישלם שמעון מביתו אם חייב לראובן משמע דעד השתא מיירי בשאינו חייב לראובן: ומ"ש רבי' אלא כיון ששלח שלוחו להביא שלו וכו' טעמו כיון שהמלוה עשאו שליח הרי הלוה ירד ברשות ליתן לשליח החוב ואם השליח הטעהו ותבע ממנו כל החוב איהו דאפסיד אנפשיה למנות שליח שאינו הגון ויש לדחות דסוף סוף הו"ל כאומר איני יודע אם פרעתיך (ו):

סימן קכב

סעיף א

אע"פ שלוה ששלח וכו' כ"כ הרי"ף פ' הגוזל עצים דאי לא בעי ההוא דאיתיה לממונא בידיה למיתבינהו ניהליה לשליח ששאו בעדים לא כייפינן ליה בדינא למיתבינהו ניהליה דהא אמרי נהרדעי כל אורכתא דלא כתיב בה זיל דון וזכי והנפק לנפשיך וסב לגרמיך לאו אורכתא הויא דאמר ליה לאו בעל דברים דידי את. וכתב הרא"ש וצריך טעם לדבר דכיון דידעינן דשוייה שליח ואם ימסור לו יפטר מאחריות הדרך ושלוחו של אדם כמותו היאך מצי למימר ליה לאו בעל דברים דידי את הלא פי השליח כפי הבעלים

לכל דבר שנעשה שליח ועשייתו כעשייתו ולמה יתנו חכמים יד לזה לעכב ממון חבירו שלא כדין ונראה לי דחיישינן שמא יבטל המפקיד שליחות השליח בפני עדים אבל כי כתב ליה זיל דון וזכי ואפיק לנפשיך הוי כאילו ניתנו לו במתנה ושוב לא מצי מבטל ליה ואע"ג דמסקינן לעיל בפרק מרובה והלכתא שליח שוייה ואף ע"ג דכתב ליה זיל דון זכי ואפיק לנפשיך היינו לעניין זה דלא מצי שליח למתפס לנפשיה כיון דכתב כל דמתעני מן דינא עלי הדר אבל ודאי אהני הא דכתב ביה זיל דון וזכי ואפיק לנפשיך לענין זה שלא יוכל לבטל השליח עכ"ל: ומ"ש רבינו שאם מת קודם שיתן לשליח ונתן אח"כ לשליח ונאבד חייב באחריותו הוא מדאמרינן בהגוזל עצים (קד.) דרבי אבא הוה מסיק זוזי ברב יוסף בר חמא אמר ליה לרב ספרא בהדי דאתית אייתינהו ניהלי כי אזל להתם אמר ליה מי כתב רבי אבא התקבלתי בקבלתו של רב ספרא לסוף אמר ליה אי כתב לך התקבלתי לאו כלום הוא דילמא אדאתית שכיב רבי אבא ונפלי זוזי קמי יתמי והתקבלתי דר' אבא לאו כלום הוא. ופירש רש"י שכיב רבי אבא וכבר בטל שליחותו קודם שתקבלם ואי הוו אנסי להו מינך באורחא תבעי לן יתמי עכ"ל ובודאי דחששא דרב יוסף בר אמא היתה שלא ידע הוא שמת רבי אבא ויתנם לרב ספרא ואם יאנסו בדרך תבעי ליה יתומים שאם לא כן לימא ליה רב ספרא אם תדע שמת ר' אבא לא תתן לי דבר: ובעל העיטור כתב שאפי' ביטל וכו' נ"ל דלא פליג אלא בביטל שליחותו משום דאיהו דאפסיד אנפשיה אבל במת מודה שנתבטל שליחותו כדמשמע בעובדא דרבי אבא שכתבתי בסמוך ודע סברת העיטור וסברת הראב"ד כתבם בעל התרומות בשער נ' והוא הסכים לדעת העיטור:

סעיף ג

ומ"ש לפיכך עצה טובה ללוה או לנפקד שלא יתן לשליח אלא א"כ בא בהרשאה שהקנה לו בקנין הממון שיש לו ביד פלוני וכו' בפרק הגוזל עצים גבי עובדא דרבי אבא שכתבתי בסמוך ואלא מאי תקנתא אמר ליה ניקנינהו ניהלך אגב ארעא ותא את כתוב לן התקבלתי:

סעיף ד

על כן כתב א"א הרא"ש ז"ל כיון שהרשה לשלוחו וכו' פ' הגוזל עצים וכתבתיו. בסמוך ולקמן בסמוך אבאר מה היא סברת הרא"ש בדין זה: ומ"ש רבינו אבל הרמב"ם כתב מי שהרשה לאחד ורצה לבטל השליחות ולהרשות לאחר רשאי בפ"ג מהלכות שלוחין: ומ"ש וכן כתב רב אלפס משום רב יהודאי בפרק מרובה וכן כתוב בתשובות הרשב"א סימן אלף וע"א שאם הרשה את שמעון ואח"כ הרשה את לוי הרשאה אחרונה מבטלה את הראשונה:

סעיף ה

ומ"ש ואפילו לפי דבריהם כתב א"א הרא"ש אם ביטל ההרשאה בלא ידיעת המורשה וכולי בפרק מרובה כתב שכתב הרי"ף איתמר משמיה דרב יהודאי גאון דקי"ל שליח שוייה הילכך אי בעי לבטולי שליחותיה ולשוייה שליח אינש אחרינא אית ליה רשותא למעבד הכי ומתוך הלשון משמע כיון דקי"ל שליח שווייה מצי מבטל שליחותיה ולומר אין רצוני שתהיה שלוחי אבל אם ביטל ההרשאה בלא ידיעת המורשה והלך וטען עם המחזיק בנכסים ונתחייב בדין לא מצי המרשה למימר כבר בטלתי שליחותו דכיון שנזקקו ב"ד לדון על פי ההרשאה והיה כתוב בה זיל דון וזכי ואפיק לנפשיך דיניהם דין וכן אם נתן לו הממון ונאנס פטור עכ"ל וסובר רבינו שמ"ש בפרק הגוזל הוא סברא דנפשיה ומ"ש במרובה הוא לדעת הרי"ף ורב יהודאי וליה לא ס"ל ולפיכך כתב אבל הרמב"ם כתב מי שהרשה לאחר וכו' וכ"כ רב אלפס משם רב יהודאי ואפילו לפי דבריהם כתב א"א הרא"ש ז"ל וכו' ואם מת המרשה וכו' היה נראה לפי סברת הרא"ש וכו' אבל הוא ז"ל כתב שנתבטל כשמת ולי נראה בהפך שאילו היה הרא"ש חולק על רב יהודאי והרי"ף היה כותב כן בהדיא בפרק מרובה שהוא מקומו אבל ודאי מסכים הוא לפסק רב יהודאי והרי"ף ומ"ש בהגוזל דאהני מאי דכתב זיל דון ואפיק לנפשיך לענין שלא יוכל לבטל השליח היינו לענין שאם בטלו ואח"כ נתן לו הנתבע הממון עד שלא ידע הנתבע שבטלו לא מצי המרשה למימר כבר בטלתי שליחותו ובהכי אתי שפיר אותה תשובה שכ' בה דהיכא שמת מרשה נתבטל השליחות ובהדיא השיב הרא"ש בכלל ס"ב דשליח שוייה ויכול להרשות כמה שלוחים ומשמע מל' הרא"ש בפ' מרובה שאם ידע המורשה בביטול ההרשאה והלך ודן עם הנתבע המרשה בא וסותר דינו אע"פ שהנתבע לא ידע בביטול ההרשאה מיהו מ"ש וכן אם נתן לו הממון ונאנס נראה דכיון שלא ידע הנתבע בביטול אע"פ שהמורשה ידע פטור וכן משמע מלשון רבינו ואפשר שאף אם עמד בדין אחר שידע המורשה בביטול כיון שהנתבע לא ידע אינו סותר דינו ומה שכתב בלא ידיעת המורשה אה"נ שאין צריך שלא ידע המורשה בביטול אלא אורחא דמילתא נקט שכשהמורשה יודע שנתבטלה הרשאתו אינו יורד לדין עם הנתבע אבל אם ירד עמו לדין כיון שהנתבע לא ידע בביטול אינו סותר דינו וראשון נראה עיקר כיון דמורשה ידע שנתבטל יריתו לדין הוי שלא ברשות והילכך סותר דינו אבל אם נתן לו הנתבע הממון ונאנס כיון שהנתבע לא ידע מה בידו לעשות עוד הילכך פטור: נמצאו ג' חילוקים בדבר שליח שעשאו בעדים ונתן לו הממון ונאבד פטור וכן אם עמד עמו בדין אין הלה סותר דינו ואם ביטל השליחות וזה לא ידע ונתן לו הממון ונאבד לבעל העיטור פטור

ולהרא"ש והראב"ד חייב כתב לו הרשאה כמשפטה אף אם ביטל השליחות כיון שלא ידע הנתבע ונתן לו ונאבד פטור ואם מת אע"פ שלא ידע הנתבע ונתן לו ונאבד חייב מעובדא דרבי אבא דלא משכח גוונא אחרינא לפטרו אלא דלקנינהו ניהליה אגב ארעא משום דילמא שכיב וכו' הקנה לו אגב קרקע אפילו אם נתנה לו אחר שמת פטור: ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם ז"ל הוא בפ"ג מהלכות שלוחין:

סעיף ו

ומ"ש ואם מת המרשה קודם שהגיע הממון ליד המורשה היה נראה לפי סברת א"א הרא"ש שאינו יכול לבטל השליחות ג"כ לא נתבטל במותו כבר נתבאר בסמוך: ומ"ש אבל הוא כתב בתשובה שנתבטל כשמת בכלל ס"ב:

סעיף ז

ומ"ש אבל אם הקנה לו הממון אגב קרקע וכולי גבי ההוא דר' אבא שכתבתי בסמוך שחשש רב יוסף בר חמא דילמא שכיב רבי אבא ונפלי זוזי קמי יתמי והתקבלתי דרבי אבא לאו כלום הוא אמרינן דא"ל רב ספרא לרב יוסף בר חמא ואלא מאי תקנתא ניקנינהו ניהלך אגב קרקע ותא את כתוב ליה התקבלתי. ודע שהרא"ש כתב במרובה דר"ת גריס בהאי עובדא דרבי אבא הוה מסיק ברב יוסף בר חמא ואע"ג דקי"ל דאין אדם יכול להקנות הלואתו לאחרים אפילו אגב קרקע שאני הכא דכיון שיכול להרשות משום דקי"ל שליח שווייה נהי שאינו יכול ליתן הלואתו במתנה שליח מצי לשווייה ועוד הביא ראיה לדקדק דאין הרשאה תלויה בקנין אלא ע"כ תקנה היא שעשו לענין שליחות כאילו היה עצמו קונה הקנין קנין גמור והתוספות דחי דמסיק לאו בתורת הלואה אלא בתורת עיסקא דלאו להוצאה ניתנה. וה"ה כתב בפ"ו מהלכות מכירה שהרשב"א כתב דל"ג מסיק אלא הוו ליה והיינו בפקדון וכן דעת הרמב"ן ובפ"ג מהלכות שלוחין כתב הרמב"ם שהגאונים תקנו שכותבין הרשאה אף על המלוה ושלא תיקנו כן אלא לאיים על הנתבע אם רצה לדון וליתן בהרשאה זו נפטר שאין הבא בהרשאה זו הרעועה פחות משליח שעשהו בעדים אבל אין כופין הנתבע ליתן לו עד שיבא בעל דינו ומעתה דברי הרמ"ה והראב"ד שפטרו הנתבע אף ע"ג דשכיב מרשה אליבא דר"ת איתנהו אפילו במלוה אבל לדברי הרמב"ם שכתב שאין הבא בהרשאה רעועה פחות משליח שעשאו בעדים משמע דכי היכי דבשליח שעשאו בעדים אי שכיב מרשה התקבלתי דמורשה לאו כלום הוא הוא הדין אם נאנסו ומשמע נמי דלדעת הרמב"ן והרשב"א ודחיית התוס' הוי דינא כהרמב"ם ונ"מ נמי שאם ביטל המלוה שליחותו קודם שיתן לשליח ואח"כ נתן לשליח ונאבד שכתבו הראב"ד והרא"ש שחייב באחריותו כשליח שעשאו בעדים כמ"ש רבינו בתחלת סימן זה היכא שכתב לו הרשאה על מלוה וביטל המרשה הרשאתו ולא ידע

הלוה שביטל המלוה הרשאתו ונתן למורשה דמי ההלואה ונאבדו פטור אבל להרמב"ם וסייעתו חייב אי ס"ל כהראב"ד והרא"ש: ומשמע לרבינו דכיון שהקנה לו אגב קרקע הרי הממון הוא שלו ואפילו אי שכיב רבי אבא וידענו בכך לא נפלי זוזי קמי יתמי הילכך אם נתן לו הנתבע הממון אחר שידע שמת המרשה פטור והא ודאי ליתיה בהלואה או בפקדון שאינו קיים שאינם נקנים בקנין אגב: ומ"ש בשם הרמ"ה דגבי הרשאה כל זמן שאינו מבטלו במקומו עומד וכו' משמע לכאורה דקאי למאי דסמיך ליה הקנה לו הממון אגב קרקע וכולי וא"כ הוא יש לתמוה דכיון דהקנה לו הממון אגב קרקע הרי הוא שלו לגמרי ולא נשאר לאחר שום זכות וא"כ היאך כתב כל זמן שאינו מבטלו במקומו עומד דמשמע שיכול לבטלו ואפשר לומר דהרמ"ה לא קאי למאי דסמיך ליה אלא על מה שכתב רבינו בתחלה שאם מת המרשה קודם שהגיע הממון ליד המורשה היה נראה לפי סברת הרא"ש וכו' ג"כ לא נתבטל במותו הרמ"ה חולק ואומר שאם ידע הנתבע שמת קודם שיתן הממון חייב ועוד י"ל שאפשר שרבינו אינו אומר סברא זו לעצמו אלא מתחיל הדין ומסיים לפרשו בדברי הרמ"ה והראב"ד ומ"ש וכ"כ הראב"ד מוכיח כן שבא להוכיח דבריו בתחלת הדין ודברי הרמ"ה שאם מת לא נתבטלה ההרשאה: ויותר נראה בעיני לפרש דברי רבינו דהכי קאמר ואם מת המרשה קודם שהגיע הממון ליד המורשה היה נראה לפי סברת הרא"ש שאינו יכול לבטל וכו' אבל הוא כתב בתשובה שנתבטל ואפי' לפי התשובה כשהקנה לו אגב קרקע אפי' מת המשלח לא זכו בו יורשיו ואפילו ידע שמת בעל הממון אין נותנו ליורשיו אלא לשליח שקנאו ממנו בקנין אגב ואחר כך חזר לענין ראשון דהיינו אם הרשהו בלא קנין אגב ובא לומר מה שכתבתי שהיה נראה לפי סברת הרא"ש שבהרשאה בלא קנין אגב אפילו מת לא נתבטלה כן כתבו הרמ"ה והראב"ד אלא שהרמ"ה חילק בין ידע ללא ידע והראב"ד לא חילק ואם יש חילוק בין הלואה לפקדון היכא שכתב לו הרשאה שהקנה בקנין הממון שיש לו ביד פלוני נתבאר בסימן זה בסמוך. אם אדם יכול להקנות הלואתו לאחר בקנין אגב קרקע עיין במרדכי פרק הגוזל עצים ועיין במה שכתבתי בסמוך: ז"ל הרא"ש בתשובה כלל ס"ב כיון שמת המרשה בטל שליחות המורשה דאמרינן בפרק הגוזל קמא אע"ג דכתב לך התקבלתי לאו כלום הוא דילמא אדהכי והכי נח לנפשיה דר' אבא ונפלי זוזי קמי יתמי והתקבלתי דר' אבא לאו כלום הוא אלא זיל נקנינהו לך אגב ארעא אלמא היכא דאקני ליה אגב ארעא לא חיישינן אם מת לענין אחריות הדרך אם נאנס כיון דאקנינהו ניהליה אגב ארעא מהני התקבלתי דיליה אפילו אם מת כאילו בא ליד רבי אבא מחיים אבל היכא דמית ודאי בטל השליחות ולא יתן הממון אלא ליד היורשים ודוקא בידוע בודאי שמת אבל

בקול בעלמא לא מפקינן מחזקת קיים: (ב"ה) נראה מדבריו אלה דאע"ג דאקנינהו ניהליה אגב קרקע כיון שבל' הרשאה כתב ליה כל מה דמתעני ליה בין דינא עלי הדר אינם שלו אלא צריך ליתנם לו או ליורשיו ודלא כדברי רבינו שכתב שאם הקנה לו הממון אגב קרקע כבר זכה בו וכו': כתב הרא"ש בכלל ס"ב סי' ד' שאם הרשה לאחד לתבוע תביעותיו ואחר כך הרשה לאחר לתבוע אותם תביעות עצמם והתנה באחרונה שלא תתבטל הרשאה הראשונה דבריו קיימים וכל אחד מהם יכול לגבות :

סעיף ח

המרשה את חבירו להוציא את שלו מיד המחזיק בו צריך ליקח לו בקנין שהרשהו כן כ' הרמב"ם בפרק ג' מהלכות שלוחין וצריך לקנות מידו שהרשהו ואפשר דנפקא ליה מדאיפליגו בגמרא אי שליחא שוייה או שותפא אלמא דבשהקנה לו עסקינן דאי לאו מהי תיתי דשותפא שוייה ועוד ממה שאמר בגמרא שאם הקנה לו שליש או רביע דן על הכל הא לאו הכי אינו דן אלמא קנין בעי כנ"ל וקנין זה היינו קנין סודר שהוא מקנה לו בחליפי הסודר אותו ממון שיש לו ביד פלוני וכן משמע מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר דלהקנות מעות דוקא הוא דבעינן קנין אגב קרקע אבל להרשות סגי בקנין סודר וכדברי הרמ"ה שכתב רבינו בסמוך: וצריך לכתוב לו זיל דון וכו' מימרא דנהרדעי פרק מרובה (בבא קמא דף פ): כתב הרשב"א בתשובה מה שאמרו שצריך לכתוב זיל דון ואפיק לנפשך משום דינא קאמר ואי משכח לישנא אחרינא דמשתמע מיניה דמקני ליה מהני ושפיר דמי עד כאן לשונו: ומ"ש ומיהו אפילו אם לא כתב לו כן ונתן המחזיק הממון ליד המורשה ונאבד פטור וכו' פשוט הוא:

סעיף ט

ומ"ש והרמ"ה כתב שאין צריך להקנות לו בקנין אגב קרקע וכו' כבר כתבתי בסמוך שכן משמע מדברי הרמב"ם והכי מסתבר ונ"ל שלא הביא רבינו דברי הרמ"ה אלא לפרש מ"ש צריך ליקח לו בקנין שהרשהו ולפי זה היה ראוי לו לכתוב וכתב הרמ"ה ולא לכתוב והרמ"ה כתב שנראה לכאורה שהוא חולק על מה שכתב קודם לכן אלא דלא דק:

סעיף י

תשובה לרב אלפס הרשאה יצאה לפנינו וכתוב בה זיל סב ואפיק לנפשך וכו' תשובה זו כתבה בעל התרומות בשער נ':

סעיף יא

ואם כתב בה זיל דון ואפיק לנפשך ואין כתוב בה כל דמתעני ליה (ב"ה) ופירוש כל דמתעני ליה מן דינא כתב הרמב"ם בפרק שלישי משלוחין כל שתוציא בדין זה עלי לשלמו מן דינא עלי כתב רב שרירא שאין הנתבע יכול לפוסלה בכך וכו' ג"ז בספר התרומה בשער הנזכר: כתוב

עוד בספר התרומות בשער הנזכר בשם הרי"ף שאם הרשהו למכור שדהו או מטלטלין א"צ לד' אמות קרקע ולדון וזכי וכו' שהרי מינהו שליח וא"ל מכור אותו אבל אם א"ל דון עם פלוני זו היא הרשאה שצריך כל מה שכתבתי:

סעיף יב

ואע"פ שכתב לו זיל דון וכו' שם פלוגתא דאמוראי ואסיקנא והלכתא שליח שוויה והרי"ף אינו גורס בגמרא והלכתא שליח שווייה ומ"מ כתב בשם רב יהודאי דהלכתא דשליח שווייה ונראה דה"מ בשלא הקנה לו אגב קרקע אבל כתב בהרשאה שהקנה לו אגב קרקע שלו הוא לגמרי והוא שלא תהא מלוה שאינה נקנית באגב :

סעיף יג

וכן כל מה שיוציא השליח וכו' כ"כ הרמב"ם פ"ג מהלכות שלוחין וכל ההוצאה שיוציא השליח על דין זה שהורשה הרי המשלח חייב בהם שכך כותבים בהרשאה כל שתוציא בדין זה עלי לשלמו ולמד כן מדאמר רב אשי כיון דכתב ליה כל דמתענית מן דינא עלי הדר שליח שוויה ונראה מדברי הרמב"ם שאם לא כתב לו כל דמתענית מן דינא וכו' אינו צריך לשלם לו ההוצאות ויש לתמוה שמדברי רב אשי נראה שאדרבה אז השליח יכול להחזיק לו בממון וי"ל דמ"מ נ"מ שאם לא החזיק בממון ונתנה למרשה שאין הלוה חייב לשלם ההוצאות:

סעיף יד

ואפילו לא הקנה המשלח לשליח וכולי מימרא דאביי פרק מרובה: וכתב ה"ר אברהם דוקא שליש או רביע וכו' כך כתב הראב"ד בהשגות פ"ג מהלכות שלוחין וכ"כ בשמו בעל התרומות בשער נ': כתב הרא"ש בתשובה כלל ס"ב הרשאה שכתב בה מחילתו כמחילתי אם מחל המורשה החוב הוי מחילתו מחילה: (ב"ה) ועיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן רי"ז: הבעל שבא לדון וכו' מימרא דאביי בגיטין פרק השולח (גיטין מח:) ועיין במה שכתבתי על זה בטור אבן העזר סימן פ': התובע את חבירו מחמת אחר אם יכול להעמיד ערב על ההרשאה כשאין הרשאה בידו כתבו ה"ר איסרלן סימן רי"ד:

סעיף טז

שאלה לא"א בתחלת כלל ל"א: אבל רב האי גאון כתב שאינו יכול לדון וכו' דברי רש"י נראין כרבינו האי דאהא דאמר בס"פ השולח ולא אמרן אלא דלא נחית אפירי אבל נחית אפירי מגו דמשתעי דינא אפירי משתעי דינא אגופה כתב רש"י דלא נחית לדון אפירי שאין לו לדון עמו כלום בפירות שאין לו טענות עם אותו האיש בפירות כלל: (ב"ה) וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק שלישי משלוחין: ועיין בתשובת ת"ה סי' שי"ב:

סעיף יז

שני שותפין שיש להם תביעה וכו' פרק מי שהיה נשוי (כתובות צד.) מימרא דרב הונא. ובפרק שבועת הפקדון (שבועות לז.) תניא וכחש בעמיתו פרט למכחש לאחד מהשותפין ואוקימנא כגון דא"ל מתרווינן יזפת וא"ל אנא מחד יזפי דהו"ל כפירת דברים בעלמא וכתב הראב"ד דמכאן למדנו שאחד מהשותפים יכול לתבוע הכל:

סעיף יח

ומ"ש לפיכך אם השותף שדן עם זה וכו' כך כתב הרמב"ם פ"ג מהל' שלוחין ופשוט הוא: ומ"ש ודוקא בדברים וכו' עד לא הפסיד הם דברי הרא"ש שם: (ב"ה) ואין נראה כן מדברי הרמב"ם פ' שלישי משלוחין אלא בכל גוונא אינו יכול לעכבו בדבר שמאחר שהיה בעיר מסתמא שמע ששותפו היה תובע לזה והו"ל לבא לטעון ומדלא בא נראה שאין לו טענות יותר מחבירו ועכשיו שראה שנתחייב חבירו הוא בודה טענות אחרות ולפיכך אינם עולות לו ומשמע מדברי הרמב"ם דהני מילי כשהשותפים הם תובעים לא כשהם נתבעים וכמו שאכתוב בסמוך בשם המרדכי פשטא דמילתא הכי משמע וכו' אין מקום לדברי הרא"ש ז"ל שכתב ונפקא מינה שיורדים מיד לנכסיו וכו':

סעיף יט

ואפילו בשאינו יכול לשנות וכו' דוקא כשהוא בעיר וכו' מסקנא דגמרא שם שאמרו דהיכא שיכול לומר אילו אנא הואי הוי טענינא טפי חוזר ודן עמו ולא אמרן אלא דליתיה במתא אבל איתיה במתא איבעי ליה למיתי ופרש"י ולא אמרן. שיחזור וידון אלא דלא הוה האי שותף במתא כשבא חבירו לדין: וכתב הרמב"ם לפיכך יכול לעכב ולומר לא אדון עמך וכו' פ"ג מהלכות שלוחין: וכתב א"א הרא"ש מה איכפת ליה אם ידון על הכל וכולי פרק מי שהיה נשוי. וכך הם דברי הרשב"א בתשובה וז"ל אי ליתיה לחבריה במתא מצי א"ל אי הוינא התם הוה טענינא טפי לאו למימרא דלא מצי חד משותפי למתבעיה על כוליה אלא דאי מחייב שותפא בדינא אכתי מצי אידך שותפא למהדר דינא בחולקיה דא"ל אי הוינא התם טענינא טפי ואע"פ שהרמב"ם לא כ"כ בזה עכ"ל: ומ"ש רבינו מסתברא כדברי הרמב"ם דאיכפת ואיכפת וכו' דברי טעם הם ומה שטען הרא"ש מצי האי למימר אם ארד עמך לדין וכו' אינה טענה דלא בשביל כך יפסיד זה ועוד דאעיקרא דדינא פירכא דאינו צריך לחלוק עם שותפו דליכא למימר בהא מאן פלג לך דהא ליכא עדיפותא בהאי מנתא מהאי מנתא דלימא ליה הכי: בסימן קע"ו כתב רבינו דינים אלו ע"ש: כתב המרדכי בפרק מי שהיה נשוי מי שיש לו תביעה על ב' שותפים ותבע את אחד מהן אין שותפו מתחייב בכך: וכתב עוד וז"ל הנהו תרי שותפי כתב ראבי"ה מקובלני מפי השמועה ומפי אבא מארי ומריב"א הא דנקט תרי שותפי דאית להו דינא דוקא כשהשותפין תובעין אבל לא כשהם נתבעים כי יאמר מה ששתקתי

כי אמרתי מי יתן שלא היה תובע אותי לעולם לדין וכן מצאתי שפסק. ריב"א בתשובתו אביאסף וכן פסק הר"מ כשתבעו מקצת הקהל את ראובן עבור המס או עבור היישוב דכל הקהל שהם בעיר יודעים באותו תביעה אינם יכולים לחזור ולטעון עליו עכ"ל:

סימן קכג

סעיף א

מדינא דגמרא אין כותבים הרשאה וכו' בפרק מרובה (בבא קמא ע:) אמרי נהרדעי לא כתבינן אורכתא אמטלטלי משום דרבי יוחנן דאמר גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו: וכתבו התוספות דוקא אמטלטלי דגזילה לא כתבינן כדיהיב טעמא משום דרבי יוחנן ופירוש רש"י דהואיל ואינו ברשות הבעלים אינו יכול להקנות לשליח הילכך אם אבד יכול לתבוע מיד הנאמן ותמיהא דאפילו אין בידו הרשאה אלא שעשאו שליח לקבל ממנו חובו ונתנו לידו ואבד פטור הנאמן שהרי על פיו נתן וכמו שנתבאר בסימן שלפני זה וצ"ע: (ב"ה) י"ל דהתם ממנהגם דתגרי והכא מדינא והכי משמע מדברי הרי"ף ז"ל שהבאתי בראש סי' קכ"א: איכא דאמרי אמרי נהרדעי לא כתבינן אורכתא אמטלטלי דכפריה טעמא דכפריה אבל לא כפריה כתבינן ופירש רש"י דכפריה אם תבעו מפקיד לנאמן בב"ד וכפר ביה דמיחזי דחתמי אשיקרא דיהיב ליה לשליח מידי דלית ליה גביה דהאי ופירש הרא"ש לא כתבינן אורכתא אמטלטלי דכפריה אבל לא כפריה כתבינן בין אפקדון בין אגזל ולא חיישינן להא דרבי יוחנן וכתב עוד ורי"ף כתב לישנא בתרא ולא כתב לישנא קמא ותימא הוא הא קי"ל הלכתא כר"י ועוד כתב הלכתא מאן דמייתי אורכתא אמטלטלי דכפריה לא מהניא ליה ולא מידי ולית ליה רשותא לאשבועי ולא לאישתעי דינא בהדיה דקי"ל כנהרדעי ור"ח כתב ואנן נוהגים למכתב אורכתא אמטללי דכפריה ולא ידענא טעמא ונראה לר"ת דהיינו טעמא דקי"ל כלישנא בתרא דסוגיא דתלמודא כוותיה בכמה דוכתי (שבועות לג:) וכיון דלית הלכתא כלישנא קמא וטעמא דלישנא בתרא משום דמיחזי כשיקרא ואנן למיחזי כשיקרא לא חיישינן כדמוכח בהכותב (פה.) ובפ' כל הגט (גיטין כו.) לכך נהגו למיכתב אורכתא אמטלטלי דגזליה וכפריה מיהו תימא על מה שנהגו לכתוב האידנא הרשאה אפי' אמלוה והלא אין אדם יכול לקנות הלואתו לחבירו ואפילו בקנין אגב קרקע כדמוכח בפרק מי שמת (בבא בתרא קמח.) ואומר ר"ת דהיינו טעמא שיכול להרשות משום דקי"ל דשליח שוייה ונהי דאינו יכול ליתן הלואתו במתנה שליח מצי לשוייה. ויש סמך למנהג זה מדאמרינן בהגוזל עצים (קד:) רב פפא הוי מסיק זוזי בי חוזאי אקנינהו לרב שמואל בר אבא אגב אסיפא דביתיה ומסיק משמע לשון הלואה

ויש לדקדק דאין הרשאה תלויה בקנין דהא קי"ל כאיכא דאמרי דבמטלטלי דגזילה כתבינן נמי הרשאה אע"פ שאינו יכול להקנותו כמו שאינו יכול להקדישו דהא קי"ל כר"י גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדישו כדמשמע בפ"ק דמציעא (ז.) וכמו שאינו יכול להקדיש אינו יכול להקנות ואפ"ה יכול להרשות אלא ע"כ תקנה היא שעשו לענין שליחות כאילו היה עצמו קונה הקנין קנין גמור עכ"ל: ומעתה מה שכתב אין כותבין הרשאה אלא לתבוע פקדון שבידו ולא כפר לו היינו כלישנא בתרא דלא אמרו דלא כתבינן אורכתא אמטלטלי אלא בדכפריה אבל לא כפריה כתבינן מיהו היינו במטלטלין דפקדון אבל במטלטלין דגזילה לא כתבינן דבהא נקטינן כרבי יוחנן ולפיכך דקדק רבינו לכתוב פקדון כלומר ולא גזל ושלא כדברי הרשב"א בתשובה סימן אלף וכ"ד דאפילו מטלטלין דגזילה כתבינן: ומ"ש וכן יכול להרשות לתבוע קרקע אפילו אם כפר בו נלמד מלישנא בתרא דאפילו בדכפריה לא אמרו דלא כתבינן אלא במטלטלי אבל במקרקעי אפילו כפריה כתבינן. ומה שכתב או מלוה בשטר אפילו כפר הנתבע לפי שהוא כפירת שיעבוד קרקעות כן כתב בעל התרומות בשער נ' אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות שלוחין שאפילו החוב בשטר אינו יכול לכתוב עליו הרשאה מפני שמלוה להוצאה ניתנה ואין אדם מקנה דבר שאינו בעולם ואינו לו דרך שיקנה אדם חוב בה אלא במעמד שלשתן או בהקניית השטר חוב עצמו בכתיבה ומסירה מפני שהוא מקנה השיעבוד שבו: ומה שכתב וכשם שיכול לקנות השטר ושיעבודו בכתיבה ומסירה כך יכול להרשות עליו וכו' עד וכל שיעבודא דאית ביה כך כתב בעל התרומות בשער הנזכר ופשוט הוא: ומ"ש אבל אין כותבין הרשאה על פקדון שבידו חבירו שכפר בו כבר שנראה כשקר וכו' מבואר דהיינו לישנא בתרא דלא כתבינן אורכתא אמטלטלין דכפריה ודקדק רבי' לכתוב שכפר בו כבר כלומר דוקא בשכפר בו קודם כתיבת האורכתא אבל אם לא כפר בו עד אחר כתיבת האורכתא לא נתבטלה האורכת' וזה כדעת הראב"ד שכתב בעה"ת בשער נ"ו ואף ע"פ שכתב שהרי"ף בתשובה כתב דכל שכפר אפי' אחר כתיבת ההרשא' דאין דנין בה ולא עוד אלא אפי' הודה מקצת אין משביעין אותו ואפילו מה שהודה אינו נותן מפני שיכול לומר לו לאחר שכפרתי בה נתבטלה ההרשאה ולאו בעל דברים דידי את סתם רבינו הדברים כדעת הראב"ד משום דמסתבר ליה טעמיה אבל הרשב"א כתב דברי הרי"ף בלבד: ומ"ש וכך אין כותבין על מלוה שבעל פה דלהוצאה ניתנה ואינה נקנית אלא במעמד שלשתן כ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות שלוחין. וכתב הרשב"א בתשובה שנראין לו דבריו מכמה טעמי': ומ"ש ואפי' פקדון שביד חבירו אם הוא מעות אין נותנין עליו הרשאה וכו' כ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר ופשוט הוא בטעמו

ומיהו אגב קרקע יכול להקנות מעות דפקדון ולהרשותו עליהם וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף ב

ומ"ש כל זה מדינא דגמרא אבל נהגו עכשיו לכתוב על הכל כבר נתבאר בסמוך הטעם בשם ר"ת. ומה שכתב בשם הרמב"ם הגאונים תקנו שכותבין הרשאה גם על מלוה כו' עד אבל על מלוה על פה שכפר בה אין כותבין בפ"ג מהלכות שלוחין. ונראה שדעתו לומר שאף אחר תקנת הגאונים לכתוב הרשאה על מלוה לא תקנו אלא על מלוה בשטר אבל לא על מלוה על פה שכפר בה אבל קשה שמאחר שתקנת הגאונים לכתוב הרשאה על מלוה לא היתה אלא מפני שלא יטול כל אחד ממון חבירו וילך לו אף במלוה על פה היה להם לתקן כן לכך היה נ"ל דהרמב"ם מיירי קודם תקנה ומפני שכתב קודם לכן שאינו יכול לכתוב הרשאה על הלואה אפילו בשטר כתב עתה שדעת הגאונים דעל מלוה בשטר או בעידי קנין כותבין מפני שהוא כפירת שיעבוד קרקעות אבל על מלוה על פה שכפר בה אין כותבין מדינא אבל אחר התקנה אפילו על מלוה ע"פ שכפר בה כותבין אבל מה אעשה ולשון הרמב"ם כך הוא אבל אם מלוה על פה היא שכפר בה לא תקנו שיכתבו עליה הרשאה הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון ומיהו עכשיו נהגו לכתוב אפי' על הלואת על פה שכפר בה מפני תקון העולם:

סעיף ה

ומ"ש בשם הרא"ש שעל הכל כותבין לא שנא פקדון וגזל ול"ש מלוה בשטר ובע"פ ואע"ג דכפריה כבר נתבאר בסמוך וכן פשט המנהג. כתוב בתרומת הדשן סימן שי"ג על ראובן שהיו לו מעות בעיר אחרת ואמר ליה שמעון הרשני לקחתם ואתן לך תמורתם פה ונתרצה לו והלך וקבלם ותיכף הלך ראובן לאותה העיר ונתחרט ותובע משמעון שיחזירם לו שם והשיב שהדין עם שמעון. ובמרדכי פרק מרובה כתב פי' לשונות שבהרשאה. כתב המרדכי בפרק מי שמת מעשה באדם אחד שהיה לו תביעה על חבירו ונתן התביעה לאחר בקנין ופטר ר"י משפיר"א את הנתבע אף משבועה כי אמר שאין הקנין כלום מאחר שלא היתה התביעה בעין ואני תמה שהרי מעשים בכל יום שאדם מרשה את חבירו על מלוה ומקנה לו בקנין ומיהו התם שליח הוא דשווייה המרשה את חבירו לילך למ"ה לתבוע חובו וטוען הנתבע ישבע שלא פרעתיו עיין בהגהות מרדכי סוף שבועות:

סעיף ו

מדברי הרמב"ם היה לו שבועה על חבירו אינו יכול להרשות אחר עליו להשביעו וכו' עד ואין מעכבין שבועה משום תקנה זו פ"ג מהלכות שלוחין:

סעיף ז
ומ"ש מי שהרשה לחבירו ורצה לבטל השליחות וכו' כ"כ הרי"ף בפרק מרובה שכיון דקיי"ל שליח שוייה אי בעי לבטולי שליחותיה ואורוכי אינש אחרינא אית ליה רשותא למיעבד הכי ובסימן שקודם זה נתבאר דעת הרא"ש בזה. ואם בטל ההרשאה בלא ידיעת המורשה והלך המורשה ודן עם בעל הדין ונתחייב נתבאר שם:

סעיף ח
ומ"ש ואם הנתבע ידע וכו' הם דברי בעל התרומות בשם הראשונים ופשוטים הם ואם דן עם המורשה הא' ונתחייב התובע נ"ל שחוזר וסותר הדין:

סעיף ט
ומ"ש אין למורשה רשות לכתוב הרשא' לאחר וכו' כ"כ הרי"ף פ' הגוזל קמא משום דיכול למימר אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר:

סעיף י
ומ"ש הבא בהרשאה שמחל לנתבע וכו' כתב נ"י בפרק מרובה שכך הורו הגאונים וכ"כ המרדכי שם: ומ"ש וכ"ש אם פירש בה וכו' הוא דברי רבינו מתשובת הרא"ש שהשיב בכלל ס"א דפשוט הוא: כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף וצ"ז ראובן שמחל לעכו"ם כל החוב אף ע"פ שאמר לו שמעון כשם שתעשה בשלך תעשה בשלי חייב ראובן לפרוע לפי אומדנא כמה היה שוה חובו לימכר במעות מוכנים: וכתב בתשובה אחרת שאלה ראובן היה לו שטר חוב מחזיק מנה על עכו"ם ומסרו לשמעון והלך שמעון ונתפשר עם העכו"ם בעשרה דינרים והחזיר לו השטר והשיב אם שמעון טוען שהוא מסרו בידו לתובעו ולהתפשר כמו שיוכל וטוען שנתפשר בעשרה דינרים ומזומן ליתן לו הי' דינרים אע"פ שראובן אינו מודה בכך וטוען שלא מסרו בידו אלא לתבוע החוב ושלא להתפשר אלא ברצונו ותובע ממנו מה שהזיקו נשבע שמעון היסת שע"מ כן מסרו בידו דהו"ל ככופר בכל ואינו כמודה מקצת כיון שאומר הילך אבל אם שמעון מודה שלא מסרו לו על מנת שיוכל להתפשר אלא לתבוע בלבד שמין כמה הפסידו ומשלם משום דינא דגרמי:

סעיף יא
ומ"ש מורשה שבא בטענת ברי וכו' היינו בששכרו תלוי אם יוציא ממון מיד הנתבע הילכך נוגע בעדות הוא כמו שיתבאר בסימן זה ואין מחייבין לנתבע שבועה על פיו אלא אם הודה במקצת נשבע שבועת התורה כדין מודה במקצת ואינו יכול להפך שבועה על המרשה כדין שבועת התורה שאין מהפכין אותה ואם אמר להד"מ ישבע היסת ולא שבועת התורה כדין עד אחד מעידו דעד אין כאן דהא נוגע בעדות היא אבל אם הורשה בשכר ידוע אפילו אם לא יוציא הממון מיד הנתבע כשר הוא להעיד כמו

שיתבאר בסמוך ואפילו אמר להד"מ ישבע שבועת התורה דהא עד אחד מעידו כנ"ל: ומ"ש ואם אמר להד"מ וכו' עד משום תקנה זו כבר כתבתי שהם דברי הרמב"ם פ"ג מהלכות שלוחין ואפשר דטעמא לפי שהנתבע יערים ויאמר יבא התובע וישבע וכההיא דאמרינן בהכותב (פה.) תשתבע במאתין אפשר דמכספיא ומודי והנתבע אומר כן לפי שסובר שלא יצא התובע ממקומו ויבא כאן לישבע וללכת עם הנתבע בדינא ודיינא לכך נתחכמו עליו חכמים ואמרו יוציא הממון מידו ליד ב"ד ואז יהיה הרשות ביד התובע לבא לכאן ולישבע וליטול מיד ממונו ונ"ל שקובעים ב"ד זמן לתובע לבא ולישבע ואם לא יבא בתוך אותו זמן יחזירו ב"ד לנתבע ממונו שאל"כ לקתה מדת הדין דשמא הלוה תובעו שקר ולא ישבע מעולם ויהיה ממונו של זה מעוכב ביד ב"ד לעולם: ומ"ש ואם טען הנתבע איני נשבע עד שאחרים בפני המרשה וכו' מבואר בטעמו וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ס"ב: ומ"ש רבינו וי"א שב"ד ישלחו כתבם וכו' נלמד ממה שכתב בעה"ת בשם הר"א בר יצחק ז"ל:

סעיף יב

כתב הרמב"ן בתשובה מורשה שהורשה בשכר ידוע וכו' עד שהרי יבטל העדות גם בעיטור הובאה תשובה זו ובעה"ת בשער נ' כתבה בשם גאון וכ"כ המרדכי בפרק מרובה. וגם הרא"ש בכלל פ"ז סימן ג' כתב שהעיטור והתוס' הסכימו דאפוטרופוס מעיד ומלתא דפשיטא היא כשאינו מקבל פרס שאינו נוגע בדבר. ועיין בת"ה סי' שנ"ד אם היות כי אין דבריו נראים לי והרשב"א כתב בתשובה שגם הקרובים פסולים להעיד למורשה אם כתב לו בהרשאה זיל דון ואפיק לנפשך הרי הוא כבעל דבר ממש ואע"ג דאמר רב אשי שליחא שוייה כבר כתב הראב"ד שאם אמר המורשה קודם שיתבענו המרשה הריני זוכה לעצמי קנה וכתב עוד בתשובה אם המורשה התובע הוא אחד מעידי השטר אפילו אין לו בו שום חלק נראה שהדבר מכוער ודמדומי פיסול יש בשטר שהיאך עד זה יתבע בעדותו אין זה נכון וצריך חקירת ב"ד כדי לדון אמת לאמיתו עד כאן לשונו :

סעיף יד

יכול אדם להרשות נשים ועבדים וכו' כ"כ בעה"ת שכתב בתשובת גאון והביא ראיה מדתנן (גיטין כב.) אין ממנין אפוטרופסין נשים ועבדים וקטנים ואם מינן אבי היתומים הרשות בידו: ומ"ש רבינו אבל לא את עבדו וכו' במרדכי פרק מרובה כתב דיכול הוא להרשות את עבדו וכתב המרדכי עוד שם האלפסי כתב ראובן שיש לו ש"ח על שמעון והרשה לוי לתובעו ואבד ממנו השטר אם באונס משתבע דבאונס אבד ופטור וכתוב עוד שם דאין צריך לכתוב זמן וגם מה שכתוב ברעות נפשאי בדלא אניסנא אינו צריך וכ"כ בהגהות מרדכי סוף שבועות ועיין שם פירוש לשונות ההרשאה כתוב בהגהות מרדכי

סוף שבועות על ראובן הרשה את שמעון והוציא ספרים מיד לוי ולוי מסרם ביד שמעון מיד א"ל שמעון ללוי שמור לי אלו הספרים לאחר זמן תבע ראובן ספריו מלוי א"ל לוי לאו בעל דברים דידי את ואני מעכבם בשביל חוב שחייב לי שמעון אין בדברי לוי כלום:

סעיף טו

ר"ת היה נוהג לשלוח וכו' בריש קידושין (ג. ד"ה ואשה) כתבו התוספות דעכו"ם קונה בחליפין וכן משמע לקמן גבי נמכר לעכו"ם מכסף מקנתו בכסף הוא נקנה ואינו נקנה בתורת תבואה וכלים ומאי נינהו חליפין ש"מ דשאר דברים נמכרים בחליפין לעכו"ם וכן היה רגיל ר"ת לשלוח הרשאה ביד עכו"ם והיה מקנה בחליפין ומיהו בזה צריך ליזהר שלא לכתוב וקנינא מיניה דאין שליחות וזכייה לעכו"ם כדאמרינן פ"ק דמציעא אלא וקנה העכו"ם עכ"ל וכ"כ המרדכי בפרק מרובה: ומ"ש ואע"ג דקיי"ל שליח שוויה וכו' היינו דוקא לענין שלא יוכל לעכבם כלומר דלא אמרינן דשליח שוויה אלא לענין שלא יוכל לעכבם אבל לאו למימרא שדין שליח גמור יש לו ולא יוכל להרשות לעכו"ם:

סעיף טז

ואשר לא טוב עשה וכו' מימרא דרב פרק שבועת העדות (שבועות לא.) וכתבו התוספות דה"מ כשהוא אלם ובעל טענות שמתעבר על ריב לא לו והראב"ד כתב דה"מ כשהמלוה והלוה בעיר אחד אבל אם בעל דינו בעיר אחרת מציל ממון חבירו ולי תרווייהו איתנהו דכללא דמלתא כל שהבעל דין אינו יכול להוציא מעותיו מיד הלוה מפני שאינו בעיר אחת או מפני סבה אחרת מצוה עביד להציל עשוק מיד עושקו אבל שניהם בעיר אחת ואפי' הלוה בעיר אחרת ואית למלוה דירכא עליה ואין שם סבה אחרת אז לא טוב עשה ובהג"א כתב בשם רשב"ם דטעמא שמא הראשון נוח יותר מזה שאין יכול לעשות פשרה בממון אחרים הא למדת דהבא בהרשאה אין יכול להתפשר עד כאן לשונו וכבר נתבאר זה לעיל בסי' זה כתב הריטב"א שנשאל על יוסף שנתחייב לאברהם מנה בכתב ידו ויעקב נתחייב בו ערב קבלן בכתב ידו ועכשיו בא אברהם לתבוע מיעקב קבלנות זה אם יכול לעשות מורשה. ליוסף הלוה והשיב שיכול לעשותו מורשה דמורשה שליח בעלמא הוא ואין לו חלק בממון:

סימן קכד

סעיף א

בענין הנתבע אי מצי למנות וכו' וא"א הרא"ש ז"ל הביא כל זה בפסקיו ריש שבועת העדות וגם הר"ן כתב שם כל זה כתבו עוד שם בהרמב"ן דת"ח שתורתו אומנתו וזילא ביה מילתא למיזל לבי דינא ולערער בהדי ע"ה שרשאין ב"ד לשגר לו הדברים ע"י שלוחי ב"ד דכבוד תורה עדיף. והרשב"א בתשובה הביא מחלוקתן של ראשונים בדין נתבע

אי מצי למנות אנטלר ובסוף כתב ואנו כך נוהגים שאין ממנין אנטלר ובתשובה אחרת כתב דעתי שאין הנתבע יכול למנות טוען שיטעון מעצמו שום טענה כי מי שאינו יודע האמת איך יטעון ויאמר כן וכן היה והוא לא ידע אפי' לאשה צנועה שהתירו לשלוח לא שתשלח טוען יטעון מעצמו אלא ששולחין לה מב"ד אנשים לקבל טענותיה ומסדרן בפני ב"ד כמו שאמרה עכ"ל: ובתשובה אחרת כתב נ"ל כדברי הגאונים שאמרת שאף הנתבע ממנה אנטלר ואם יש שבועה ישביעו את הנתבע עצמו אם הוא שם ואם אינו שם ישלחו בית דין וישביעוהו ומה שאמרו בכ"ג ימנה אנטלר והשיב שמא יצטרך שבועה ואין האנטלר נשבע נ"ל שאם בא למנות אנטלר ימנה אלא לפי ששאלו ימנה אנטלר כלומר יתקנו שלא ידונו אותו מפני כבודו אלא שימנה אנטלר ולפיכך אמרו שם שא"א לחוש לכבודו בזה דפעמים יצטרך לשבועה וצריך לישבע בפני ב"ד וכיון שכן לא תקנו שימנה אנטלר ונראה לי כפירוש הירושלמי אלא שאני תמה בעיקר הדין דאם הנתבע ימנה מורשה פעמים שילמדו לשקר שהמורשה יטעון טענת שקרים לפי שאינו בוש מן התובע ונמצא מדת אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו לוקה ובאשה שאין דרכה לבוא בפני ב"ד דכל כבודה בת מלך פנימה אין מקבלין טענותיה מפי השליח שלה אלא ב"ד שולחין לה ומקבלים טענותיהם מפיה אלא שהשליח עומד לאחר מכאן לפני ב"ד וכן אמר משמן של גאונים ואפשר דכל נתבע כן. עכ"ל ועיין במרדכי פרק המפקיד מדברי הרמב"ם נראה שאין ממנים אנטלר בשום פנים לא תובע ולא נתבע שכתב בפכ"א מהלכות סנהדרין לא יהיה הדיין שומע מפי התורגמן אלא א"כ היה מכיר לשון בעלי דינים ושומע טענותיהם ואם אינו מכיר בלשונם כדי להשיב להם יעמוד התורגמן להודיע אותם פסק הדין ומאיזה טעם חייב זה וזיכה זה עכ"ל וכתב הר"ן בריש פרק שבועת העדות שכתב כן משום דס"ל דההיא דהנהו לעוזאי דאיתא בספ"ק דמכות (ו.) בבעלי דינים היה: (ב"ה) ולענין הלכה כיון דכמה רבוותא סברי דאין ממנין אנטלר לנתבע מיהא הכי נקטינן: אם ממנין אנטלר ליבם לטעון בעבורו עיין במישרים סוף נכ"ח: הודאתו ע"י אנטלר ושליח אם היא הודאה עיין בהריב"ש סימן שצ"ב:

סימן קכה

סעיף א

ראובן שהיה חייב מנה לשמעון וכו' ס"פ קמא דגיטין (יד.) פלוגתא דרב ושמואל ופסק כרב דתניא כוותיה תן או הולך מנה לפלוני שאני חייב לו או פקדון שיש לו בידי חייב המשלח באחריותו ואם בא לחזור אינו חוזר ופרש"י אם בא לחזור. ולומר החזירם לי שמא יאנסו ממך בדרך אינו חוזר:

סעיף ב
ומה שאמר ומכל מקום ראובן חייב באחריותו עד שיגיע ליד שמעון כ"כ הרמב"ן בפט"ז ממלוה ובעל התרומות בשער נ' ופשוט הוא:

סעיף ג
ומ"ש ואם החזיר לוי המנה לראובן והעני אח"כ וכו' אם מחמת אונסו החזירוה לראובן וכו' יתבאר בסמוך ומ"ש בשם הרמב"ם החזירו לו שניהם חייבים באחריותו וכו' בפי"ז מהלכות מלוה וכתב הה"מ מעובדא דרבי דוסתאי ברבי ינאי בספ"ק דגיטין נלמד זה שכל שלא החזיר מאונס חייב השליח אבל אם היה אנוס ודאי פטור כדאיתא התם וכ"כ הרשב"א זה לשונו ואם החזיר השליח למשלח חייב לשלם ורצה ב"ח גובה ממנו אא"כ אנסוהו והחזיר כעובדא דרבי דוסתאי ברבי ינאי ואע"פ שלא אנסוהו עדיין אלא שמאיימין עליו ויש בידם לעשות ה"ז אונס מעתה ואם החזיר פטור אבל אם יכול לעמוד כנגד איומם חייב וכדגרסי' בירושלמי ובהשגות א"א אחריות לוי השליח איני יודע מהו אלא שאם יכפור במלוה נמצא לוי פושע בדבר ע"כ וכבר נתבאר הדבר וכן מצאתי כתוב תשובה לרי"ף שאם העני הלוה השליח חייב וכן עיקר ששניהם חייבים באחריותו כדברי רבינו ז"ל עכ"ל:

סעיף ד
והא דפקדון אינו יכול וכו' שם בגמרא פריך פקדון אמאי אם בא לחזור אינו חוזר לימא ליה האי משלח אין רצונו למפקיד שיהא פקדונו ביד אחר אמר רבי זירא בשהוחזק כפרן: כתב הרמ"ה ואי שוייה מריה דפקדון וכו' כן כתבו ג"כ הרשב"א והר"ן ספ"ק דגיטין והרמב"ם כתב פ"א מהלכות שכירות היה בידו פקדון ושלחו ביד אחר לבעליו הואיל והשומר הראשון חייב באחריותו עד שיגיע ליד הבעלים אם בא לחזור ולהחזיר הפקדון מיד השומר השני מחזיר ואם הוחזק השומר הראשון כפרן אינו יכול להחזיר הפקדון מיד השומר השני אע"פ שעדיין הפקדון באחריותו של ראשון וכתב על זה ה"ה מ"ש הואיל והשומר הראשון חייב באחריותו נ"מ שאם היו הבעלים רגילים להפקיד אצל האחר שמסר לו זה שאין הנפקד הראשון יכול לחזור בו שהרי כבר נפטר מאחריותו כמו שנתבאר בדין שומר שמסר לשומר עכ"ל:

סעיף ה
כתב בעל התרומה אמר שליח למלוה הנה מעותיך ששלח לך פלוני בחובך בידי אך אני רוצה להחזיק בהם בשביל חוב שיש לי בידך וכו' בשער נ': ומ"ש לפיכך אם מת המשלח ולא הניח נכסים כלומר לפיכך אין יורשי משלח תובעים לשליח אבל אם המשלח הניח נכסים הרי התובע גובה מהם ואז יורשי משלח תובעים את השליח והו"ל כאילו אביהם

חי ומוציאים מידו: והרשב"א כתב בתשובה אם ראובן היה חייב לשמעון מנה ונתן לו ראובן זה לשמעון מנה וא"ל תן מנה לפלוני בעל חובי וקבלו שמעון דרך שתיקה ועכבו לעצמו מחמת חובו הדין עם שמעון: דין ראובן ששלח מנה לשמעון לשמרו לו וע"י אותו שליח החזירו שמעון ונאנס בדרך עיין בהג"א ספ"ק דגיטין: כתב הרשב"א בספ"ק דגיטין ירושלמי שא מנה זה לפלוני טול מנה זה לפלוני יהא מנה זה לפלוני בידך אם רצה להחזיר יחזיר וגרסינן נמי התם תן מכה זה לפלוני ומת אם רצו היורשים לעכבו אינם יכולים אצ"ל באומר זכה לו כאומר התקבל לו משמע דהתקבל עדיף מתן וצריך לדקדק אי הוי כזכי כיון שהוא משוה אותן כאן ואפילו במתנה ליקני ואם בא לחזור אינו חוזר עכ"ל ואח"כ כתב ולענין הלכה בחוב הולך ותן ושא וטול ויהא מנה זה לפלוני בידך כולם כזכי: ודוקא במלוה וכו' אבל במתנה לא הוי כזכי בר"פ השולח (גיטין לב:) אמר אביי נקטינן שליח מתנה הרי הוא כשליח הגט נ"מ להולך לאו כזכי דמי:

סעיף ו

ומ"ש אפילו שעשאו שליח לקבל וא"ל הנותן הולך לו לא הוי כזכי לפיכך אם אמר ליה הולך מנה לפלוני שאני נותן לו יכול לחזור בו וכו': ומ"ש ואם המקבל עני אמירתו לגבוה וכו' ירושלמי כתבו הרי"ף בפרק הזהב וכתב שם המרדכי דלא מקרי עני אא"כ אין לו מאתים זוז. ומ"ש כאן רבינו אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אשגרת לישן הוא דלא מיקרי גבוה אלא עניני ההקדש אבל הכא לא שייך לומר אלא נעשה נדר כמו שאמר בירושלמי:

סעיף ז

ופר"ת דהוא הדין נמי אם אמר תן מנה לפלוני במתנה שאינו כזכי וכו' כך כתבו הרא"ש והר"ן בשמו סוף פ"ק דגיטין וטעמו דאם איתא דתן כזכי דמי אמאי איצטריך בברייתא בגמרא למיתני תן גבי מלוה ופקדון השתא הולך דלא הוי כזכי במתנה במלוה ופקדון הוי כזכי תן דאפילו במתנה הוי כזכי מיבעיא דבמלוה ופקדון הוי כזכי אלא ודאי לא שנא הולך ולא שנא תן במתנה לא הוי כזכי ולהכי איצטריך למיתנינהו תרוייהו במלוה ופקדון דהוי כזכי ור"י הביא ראיה לדבריו מהתוספתא:

סעיף ט

והרמב"ם כתב דתן הוי כזכי במתנה בפ"ד מה' זכייה וטעמו דכיון דלא אשכחן שמיעטו אלא הולך דלא הוי כזכי לית לן למעוטי תן ועוד שהרי גבי אומר תן שיחרור זה לעבדי אף על פי שמרצון לבו משחררו ודמי למתנה הוי תן כזכי וז"ל הרשב"א בתשובה על דברי הרמב"ם סבור הרב ז"ל דתן בכל מקום כזכי כדאמרי' בפ"ק דגיטין (יג:) וא"ת משנתינו כל האומר תני כאומר זכי דמי ודאמרינן בפ"ק דמציעא גבי מגביה מציאה

לחבירו דאמר ליה תנה לי ולא אמר זכה לי התם הוא דמצי המגביה לומר כשאמרת תנה לי לא היה בדעתי שאמרת שאזכה בה בשבילך אלא לאחר שאגביהנה ואתננה לך ומיהו בירושלמי דגיטין פ"ק אמרו גבי מתני' דתנו גט לעבדי דתן לאו כזכי והרב פסק כדעת ר' יוחנן דגמרין ולא חשש מההיא דירושלמי אבל מה שאמרו בשילהי פ"ק דגיטין דבמתנה תן לאו כזכי כן האמת לפי פשטן של דברים מההיא דאמר ליה לרב אחא ברדלא קבא מוריקא דאית לי גבך הבא לפלוני וכו' משמע התם שמתנה היא ואפ"ה משום מעמד שלשתן קנה הא לאו הכי לא קנה וכבר ראית שר"ת כן דעתו וגם ראית שדעתי נוטה כך אבל הראב"ד נראה שהודה להרמב"ם בכך בהשגות ואיפשר להם לפרש השמועות לדעתם עכ"ל: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דוקא שנותן לו החפץ עתה בידו ואומר לו תן חפץ זה לפלוני וכו' כן כתבו התוספות בשם ר"ת בפ"ק דגיטין עלה (יא:) וכ"כ במרדכי שם בחד תירוצא וכ"כ שם הרא"ש בשם ר"ת גבי הא דתנן האומר תנו מנה לאיש פלוני ומת יתנו לאחר מיתה ואוקימנא בשכיב מרע וז"ל והא דלא אוקמוה בבריא ומשום מצוה לקיים דברי המת משום דלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת אלא המושלש לכך ביד שליש דומיא דההיא דסוף פרקין ומתניתין משמע שלא הושלש מתחלה לכך מדלא קתני תנו מנה זה לפלוני וכן משמע מעובדא דאיסור גיורא והא דלא מפרש טעמא דמתניתין משום דתן כזכי דמי פר"ת דלא אמרינן תן כזכי אלא היכא שמוסר לו הדבר מיד ליד ומתני' לא איירי בהכי מדלא קאמר תנו מנה זו ועוד היה אומר דלא אמרינן תן כזכי במתנה עיין בהגהות אשיר"י ובמרדכי דין לוי שהפקיד מנה אצל שמעון שלא בעדים וראובן ביקש מלוי לקבל לו מנה משמעון שנתחייב לו שמעון וקבל לוי ואח"כ בא שמעון ללוי ותבעו להחזיר לו המנה שנתן לו לצורך ראובן כי בטעות פרעו ואם לא יחזיר יעכב שמעון מנה שהפקיד לו לוי שלא בעדים : כתב רבינו ירוחם בנכ"ח ח"א נתן לשלוחו שטר מתנה או שום שטר שיתננו לפלוני אינו יכול לחזור בו כי כבר זכה בו בשביל אחר וכתב ר"ת ולעולם אם נתן השטר ביד השליח זכה המקבל מיד ואם מת יתן למקבל וכן בעבד יצא לחירות עכ"ל (ג): כתב הריטב"א בתשובה רחל לא זכתה בגוף השטר ואע"פ שיש שם קנין כיון שלא הגיע לידה מחיים ולא זיכהו לה במיני הזכיה ולא אמר לשליש אלא החזר שאינו זיכוי כלל וכיון שהיא לא זכתה בשטר אין לשליש הזה ליתן השטר ליורשים ומתחוור הדין פסקא מדגרסי' בפ"ק דגיטין הולך מנה לפלוני והלך ובקשו ולא מצאו כלומר שמת יחזור למשלח כולי וזה הוא הנדון שלפנינו אלא דהתם הולך והכא החזר שהוא גרוע ממנו והתם מנה והכא נייר וגרסי' בירושלמי באומר תן מנה זה לפלוני

הילך מנה זה לפלוני תן שטר מתנה זה לפלוני והולך שטר מתנה זה לפלוני והלך ומצאו שמת יתן ליורשיו עד כאן למדנו מהירושלמי הזה דמנה ושטר אחד עד כאן לשונו:

סעיף י

ראובן שאמר לשמעון הולך מנה ללוי וכו' בסוף פרק קמא דגיטין (דף יד:) הולך מנה לפלוני והלך ובקשו ולא מצאו כלומר שמת תני חדא יחזרו למשלח ותניא אידך ליורשי מי שנשתלחו לו לימא בהא קמיפלגי דמר סבר הולך כזכי ומר סבר הולך לאו כזכי א"ר אבא ל"ק הא בבריא הא בש"מ בש"מ שכל זמן שלא חזר בו דבריו ככתובים וכמסורים והולך דידיה זכי הוא יתנו ליורשי מי שנשתלחו לו שהרי זכה אביהם בחייו בבריא יחזרו למשלח דהולך לאו כזכי דמי וזה לא שלחו אלא למקבל ולא ליורשיו רב זביד אמר הא והא בש"מ הא דאיתיה למקבל בשעת מתן מעות הא דליתיה למקבל בשעת מתן מעות רב פפא אמר הא והא בבריא הא דמית מקבל בחיי נותן הא דמית נותן בחיי מקבל ופרש"י כמו שכתב רבינו והרי"ף והרא"ש והרמב"ם פ"ד ופ"י מהלכות זכייה ומתנה פסקו כדברי רבינו ונראה מדבריהם דס"ל דכל הני אוקימתי לא פליגי אהדדי אלא מר מוקי לה הכי ומר הכי ובענין דינא לא פליגי ומה שכתב רבינו אבל אם היה חי בשעה שנתן המנה לשליח יתן ליורשי המקבל אפילו אם המקבל מת בחיי הנותן ואפי' נולדו יורשי המקבל וכו' כ"כ שם התוספות והרא"ש ז"ל וכתב הר"ן דמשמע מדרב זביד דבש"מ אפילו מת מקבל בחיי נותן קנו יורשים וכן כתבו התוספות אבל תמהני למה דהא קי"ל בסוף יש נוחלין דמתנת ש"מ לא חיילא אלא לאחר גמר מיתה וכיון דבעידנא דחיילא ליתיה למקבל היאך קנה הא אין קנין למת וצ"ע עכ"ל ולפי מה שכתוב בתוספות שלנו לא קשיא שכתבו דטעמא דמילתא משום דדעת נותן הוא דכיון שישנו למקבל בשעת מתן מעות שיזכה המקבל לאחר מיתתו או הוא או יורשיו עכ"ל. ואפשר שהטעם הוא כמו שכתב רבינו בשם הרמ"ה דשאני מתנה זו שהוציאו הממון מתחת ידו דעתו שיקנה מיד הילכך משעה שאמר לשליח זכה המקבל ומוריש ליורשיו:

סימן קכו

סעיף א

ראובן שהיה לו מנה וכולי סוף פ"ק דגיטין (דף יג) אמר רב הונא אמר רב מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה ואסיקנא דל"ש אם מנה זה היה אצלו מלוה או פקדון אם א"ל תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה. ומ"ש רבינו אע"פ שעדיין עסוקין באותו ענין וכולי כן כתב בעל התרומות בשער כ"ח בשם הרמב"ן וכתב שרבינו יעקב דעתו נוטה שבכלן יכול לחזור בו כל זמן שעסוקין באותו ענין ורבים חולקים עליו עכ"ל:

סעיף ב

ואפילו אם נולד לוי וכו' מפורש שם בגמרא ל"ש נתנם ראובן וכו' שם הובאה האי מימרא דרב הונא לענין מתנה ובפרק המקבל כתב הרי"ף דאיכא מאן דסבר דהא דרב הונא דוקא במתנה אבל בחוב וכיוצא בו יכול לחזור בו והרי"ף נחלק עליהם והכריע הא דרב הונא בחוב נמי היא מעובדא דהנהו גינאי דספ"ק דגיטין (יד):

סעיף ג

ודוקא שהיה לראובן מנה ביד שמעון וכו' פרק המקבל (קיב) תנן המחהו לשכיר אצל החנוני או אצל השולחני אינו עובר עליו ובגמרא איבעיא להו חוזר או אינו חוזר רב ששת אמר אינו חוזר רבה אמר חוזר כתב הרי"ף והלכתא כרבה דדייקא מתני' כוותיה וכתב עוד הרי"ף ואי קשיא לך הא דאמר רב הונא אמר רב מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה דאלמא לא מצי למהדר התם מנה לי בידך קאמר ניה דקא מקני ליה להאי מאי דאית ליה גבי דהיאך אבל הכא לית ליה גבי חנוני מידי דמקני ליה להאי אלא בהקפה הוא דבעי מיתן ליה הילכך כד לא יהיב ליה חנוני מצי למהדר על בעל הבית וכתב הרא"ש אם השולחני אין רוצה ליתן פשיטא דחוזר אפילו אומר אני סומך על השולחני במעמד שלשתן שהרי השולחני יכול לחזור בו כיון דאין לבע"ה בידו לא מלוה ולא פקדון אלא שולחני מקיף לב"ה כיון שהשולחני יכול לחזור בו גם הפועלים חוזרים ותובעים מב"ה דאטו בשופטני עסקינן שהשולחני לא יתן לו אם ירצה והם יפטרו את ב"ה ויפסידו שכרן ואפילו אם מחל לו מחילה בטעות היא אלא כי פליגי בששולחני אינו חוזר אם יכולים לחזור ולתבוע מב"ה אם ירצו והלכה כרבה עכ"ל והרי"ף כתב דאיכא מאן דמוקמי מתניתין דהמקבל בגווני אחריני כי היכי דלא תיקשי להו ודחה הוא ז"ל דבריהם והרמב"ם פ"ו מהלכות מכירה כתב כדברי הרי"ף וכן נראה דעת התוספות והרא"ש ז"ל. ומ"מ מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר נראה לכאורה שהוא יפרש דכי איבעיא לן חוזר או אינו חוזר היינו כשחזר בו החנוני הא לאו הכי אינו חוזר שכך כתב כ"א משלשתן יכול לחזור בו ואפילו פרע לוי לשמעון מקצת חובו לפיכך אם לא פרע לוי לשמעון חוזר שמעון ותובע את ראובן כשאר חובות וכן נראה מפרש"י ושלא כדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך מיהו יש לדחות דאורחא דמילתא נקט דאם רוצה לוי לפורעו למה יחזור על ב"ה וכתב רבינו ירוחם בנכ"ט ח"א גבי המחהו במעמד שלשתן ולא הו"ל בידו אם רצה חוזר ותובע מב"ה ואפילו מחל לו אינה מחילה אא"כ היתה בקנין : ומ"ש רבינו ומ"מ אם נתנו לו חוזר וגובה וכו' כ"כ הרמב"ם בפ' י"ו ממלוה ופשוט הוא. וכתב נ"י בשם גאון דאע"ג דאינישׁ בעלמא דלית ליה גביה ולא מידי לא מיחייב אע"פ שהמחהו אם לא א"ל בפירוש פטור אותו ואתחייב אני לך חנוני ושולחני אפילו רבה מודה דלא

מצי הדרי בהו דכיון דאומנתן הוא ומתהנו דלסמכו אינשי אדיבורייהו גמרי ומשעבדי נפשייהו ומיהו אע"ג דשולחני משתעבד ליה לשכיר ס"ל לרבה דכיון דשכיר לא פטריה לב"ה בהדיא חוזר עליו ואפילו בדאית ליה לגבי שולחני ההוא מידי שהמחהו בו הכי הוי דינא דאע"ג דקני ליה במעמד שלשתן היינו לענין שאין הנמחה יכול לחזור בו אבל המקבל יכול לחזור בו אצל הלוה כל שלא פטרו בפירוש וכן דעת ר"ח וכתב עוד הגאון בתשובה דאע"ג דדינא הכי הוא דמלוה מצי הדר ביה על לוה אם נתרשל מלוה ולא תבע לאותו שהמחהו אצלו עד שאירע לו עניות פטור לוה דהו"ל כמי שהראה לו מקום צרורות מונחות ואמר לו טול משם וקבל עליו ופשע ולא נטל עד שאירע בהם אונס דודאי פטור הרנב"ר ז"ל עכ"ל ומ"ש בשם גאון דחנוני ושלחני אע"פ שאין לב"ה בידם כלום כל שהמחהו במעמד שלשתן לא מצי הדרי בהו וכו' פשיטא דהרי"ף חולק על זה דא"כ מאי קשיא ליה מדאמר רב מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד ג' קנה הא במתניתין דהמחהו אצל חנוני ושולחני כמי קנה ואפ"ה ס"ל לרבה דשכיר חוזר עליו כדברי הגאון וגם אמאי איצטריך לאוקומי הירושלמי כרב ששת הא אפילו כרב מצי לאוקומי ואפ"ה שכיר חוזר עליו כפירוש הגאון ודעת הרא"ש ג"כ כהרי"ף שהרי גם הוא העמיד הירושלמי כרב ששת וכן משמע שהוא דעת התוספות גם הרמב"ם בפ"ו מהלכות מכירה ובפ"י מהלכות שכירות ובפי"ו מהלכות מלוה לא חילק בין חנוני ושולחני לאיניש דעלמא וגם רבינו ירוחם וגם סמ"ג לא חלקו ביניהם הילכך ליתא להההיא תשובה דגאון:

סעיף ד
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל ס"ט סי' ה':

סעיף ה
עוד שאלה לא"א הרא"ש ז"ל בכלל הנזכר סי' י':

סעיף ו
אמר ראובן לשמעון תן מנה ללוי סתם וכו' עד בסתמא על מה שיש לו בידו קאמר כך כתוב בס' התרומות שער כ"ח בשם הרמב"ן והאריך בראיות: ומה שאמר כ"כ א"א הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ס"ט סימן ז': (ב"ה) ולענין הלכה כיון שרבו ראיות הרמב"ן נראה דנקטינן כוותיה:

סעיף ז
היה לראובן ביד שמעון כור של חטים וא"ל במעמד שלשתן תן ללוי נ' דינרים וכו' עד ש ל מה שנותן לו פרעון שוה כסף ככסף בספר התרומה שער כ"ח: כתב הריב"ש בסי' ר"ז בשם המפרשים דטעמא דליכא בכתובה דינא דמעמד שלשתן משום דכיון דלא ניתנה לגבות מחיים ואפשר שלא תזכה בהם האשה אם תמות בחיי בעלה ולאו

מנה לי בידך הוא וכ"כ בעה"ת בשם ר"ת: כתב הרשב"א שנשאל על ישראל שהמחה את ישראל חבירו במעמד שלשתן וא"ל מנה לי בידך תנהו לפלוני וא"ל אני אתנהו לך לכשארצה וכשתובעו אומר איני רוצה עכשיו ופעמים א"ל אני רוצה אם יש לזה לתבוע חובו לממחה והשיב אנו בדיני ההמחאה כדברי הרב ס"ל דאמר כל שא"ל מנה לי בידך תנהו לפלוני אינו יכול לחזור שום אחד מהם. ונראה שהמחאה זו המחאה שהוא קבל על עצמו וניחא ליה דאי לא הו"ל למימחי ולמימר בהמחאה זו לא בעינא אלא שאפשר שהוא יכול לתבוע מיד את מי שהמחהו אצלו לפי שהמחאה אפי' בע"כ של מי שהממון בידו לדעת ר"ת ועל זה אני סומך וכיון שכן כל שאמר לו הממחה מנה לי בידך תנהו לפלוני ה"ז חייב ליתן לו ע"כ לזמן שהוא חייב לממחה ומה שאמר לכשארצה דברים בטלים הם ולא כל הימנו ולזה הדעת נוטה אע"פ שיש מן הגדולים שחלקו בדבר:

סעיף ח

כתב ר"ת אפילו לא נתרצה הלוה וכו' כ"כ התוספות ספ"ק דגיטין (יג.) (ד"ה גופא) בשם ריב"א ור"ת והביאו ראיות לזה ודחה הר"ן ראיותיהם ובעל התרומות כתב בשער כ"ח שיש חולקים על ר"ת ומסתברא כוותייהו. והרא"ש אע"פ שבתשובה כלל ס"ט כתב דמעמד שלשתן לא מהני אלא מדעתו של לוה בפסקיו העלה דקי"ל כריב"א ור"ת וכן דעת הרשב"א בתשובה: ולענין הלכה כיון שהתוס' והרא"ש והרשב"א מסכימים לדעת אחת נקטינן כוותייהו (א): כתב הרא"ש בתשובה כלל ס"ט סי' ט' אם המחהו אצל חבירו בענין דלא קנה כיון שזה חשוב כפרעון בעיניו אנן סהדי דלא הדר תו פרע ולואי שיפרע אדם מה שנראה לו שהוא חייב לו עכ"ל:

סעיף ט

לא א"ל במעמד שלשתן וכו' לא שנא מתנה מרובה וכו' כך נראה מדאמרינן בספ"ק דגיטין (יד.) אי מההיא הו"א הני מילי מתנה מרובה אבל מועטת וכו': ואם קנה מידו בקנין אינו יכול לחזור בו פשוט הוא ומה שאמר בשם הרמ"ה דברים ברורים הם:

סעיף י

ואם לאחר שאמר לו תן וכו' פי' ר"ת בסוף פ"ק דגיטין דאינו יכול למחול והביא ראיות לדבריו וכן הסכימו הרא"ש והר"ן ז"ל וכן הסכים בעה"ת בשער כ"ח והאריך בראיות ודברי הראב"ד שכתב רבינו כתבם הרשב"א בתשובה וכתב שכן דעתו נוטה ובביאור להרמב"ם בפ"ו מהלכות מכירה דקדקתי מדברי הרי"ף והרמב"ם שגם הם סבורים שאינו יכול למחול והכי נקטינן:

סעיף יא

יב ואם לאחר שהעמיד ראובן וכו' כתב הרי"ף שאינו יכול וכו' והכי איתא בירושל' וכו' ירושלמי הזה כתבו הרי"ף בפרק המקבל ומ"ש רבינו על דברי בעל העיטור וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל בפרק המקבל גבי המחהו אצל השלחני שיכול לחזור ולתבוע מב"ה איני מבין דבריו שהרא"ש לא כתב שם כן אלא כשאין לב"ה ביד שולחני כלום ועוד שהרא"ש כתב שם דבההוא גוונא אפי' פטרו בפירוש לא נפטר וכמו שכתבתי לשון הרא"ש בסמוך והר"ן כתב סוף פ"ק דגיטין שלרבינו האי ורבינו תם הממחה את חבירו אצל אחר אינו נפטר ממי שהיה חייב לו אלא א"כ פטרו בפירוש אבל בעה"ת כתב בשער כ"ח בשם הראב"ד שאין צריך לפטרו שיכול לומר הלוה למלוה גברא יהבית לך בחריקאי דהוא חייב לי ומיד זכית בחובו שהיה לי אצלו ומיד נסתלקתי ממך עכ"ל ובשער כ"ט כתב שאם הלוה או הנפקד טוען פרעתי למי שהמחני אצלו כיון שבמעמד שלשה המחהו נפטר הממחה בכך ועושה המומחה דין עם הלוה או הנפקד ואין לו על הממחה כלום אע"פ שלא פטרו בפירוש מחובו שהרי הקנה לו ממנו עכ"ל ואזדא לטעמיה שלא כתב אלא סברת הראב"ד שאין צריך לפוטרו כך משמע מדברי בעה"ת אבל רבינו כתב דין זה בסימן צ"א בשם ר"י הלוי סתם ולא חילק בין פטרו בפירוש ללא פטרו: וביאר עוד בתשובה ראובן שאמר לשמעון מנה לי בידך תנהו ללוי במעמד ג' נהי דקנה לוי מ"מ לא נפטר ראובן וכו' בכלל ס"ט סי' ט':

סעיף יג

וי"א ודאי אם העני שמעון וכו'. לא ידעתי למה כתב סברא זו בשם י"א שלפי דעתי היינו הירושלמי שכתב רבינו בסמוך בשם הרי"ף הדא דתימא בשלא עשו ערמה היינו לומר שהיו חושבים שלוי היה עשיר באותה שעה אבל אם ראובן היה יודע באותה שעה שלוי עני היה כיון דאיגלאי מילתא שעני היה באותה שעה : ואם טוען לוי ששמעון היה עני והטעהו וכו'. ז"ל הרמב"ן בפי"ו מהלכות מלוה טען לוי שהיה ראובן עני והטעהו ושמעון אומר עשיר היה והעני יראה לי שעל שמעון להביא ראיה ואחר כך יפטר מחוב לוי לא יהיה אלא שובר בידו אומרים לו קיים שוברך והפטר וכתב ה"ה דה"מ בשהיה החוב בשטר אבל אם היה על פה נאמן בשבועה לומר עשיר היה ואח"כ העני וכל זה כתב בעה"ת בשער כ"ח: והיכא דאמר ראובן לשמעון שטרי חוב שלי שהם בידך תנם ללוי והכל במעמד שלשתן כל זמן שלא חזר בו יכול שמעון וחייב נמי ליתנם ללוי אך אם חוזר בו ראובן נראה שכל שלא קנה השיעבוד שבהם לא קנה גופן בין במסירה וחליפין בין במעמד שלשתן הלכך מחזירן לראובן שהם שלו אלא אם כן כתב והקנה לו הם וכל שיעבודם והמחהו אצל זה שמופקדין בידו דקי"ל המחאה כמסירה ונמצא שהם קנויות

לו בכתיבה ומסירה עכ"ל בעל התרומות בשער כ"ח: וכתב עוד בשער הנזכר ראובן שיש לו חוב בשטר על לוי וא"ל מנה שיש לי בידך בשטר תנהו לשמעון במעמד ג' קנה המומחה עיקר השיעבוד על הלקוחות אלא שאין שמעון הזוכה יכול להוציא גוף השטר מידו של מלוה אלא שמעון תובע ללוה ואם כפר בו או שהוצרך לגבות מהמשועבדין ב"ד כופין את המלוה להוציא השטר ודנין על פיו אבל אם פרעו לשמעון הזוכה מוציאין גוף השטר מידו ומחזירין עכ"ל בשם הרמב"ן:

סעיף יד

ואם לאחר שנתרצה הלוה וכו' ספ"ק דגיטין (יד.) הנהו גינאי דעבוד חושבנא בהדי הדדי פש חמשא אסתירי גבי חד מינייהו אמרי ליה באפי מארי ארעא הב ניהו ניהליה למרי ארעא בטסקא לסוף עבד חושבנא בין דיליה לנפשיה לא פש גביה ולא מידי ואסיקנא דהוי קנין בטעות וכל קנין בטעות חוזר וכתבו התוס' בשם ר"ח ור"ת דהיינו דוקא בדאיכא סהדי דטעותא הוא אי נמי דקא מודה ליה חבריה וכן כתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל וכתב הר"ן ז"ל שיש מקשים על הרי"ף דאפילו בלא סהדי יהא נאמן במגו דפרעתי ואפשר דאין ה"נ דאי איכא מגו מהימן ולא בא הרי"ף אלא לומר שמן הטענה עצמה אינו נאמן ונ"מ דהיכא שלא זזו ידי עדי המחאה מתוך ידו דלא מהימן לומר פרעתי א"נ דאפי' במגו לא מהימן לומר טעה דהו"ל כמגו במקום עדים דאי לאו דדייק מעיקרא לא הוה משעבד נפשיה למארי ארעא וראיה מפרק שבועת הדיינים מיהו היכא דליכא סהדי דעביד חושבנא קמייהו א"נ דאודי ליה קמייהו אף על פי שמודה שאמר במעמד ג' או שקנו מידו נאמן לומר טעיתי בחשבון דהיכא דאיכא סהדי הוא דאמרינן דאי לאו דקים ליה לא הוה משעבד נפשיה אבל בדליכא עדים לא דייק דמימר אמר אי טעינא הדרנא בי דליכא דמסהידו עלי וכן כתב הראב"ד ז"ל עכ"ל ותירוץ שני כתבוהו התוס' והרא"ש בשם ר"י ותירוץ ראשון הוא כסברת בעה"ת דאמר דאפילו הודה בפני עדים שייך ביה מגו ולית הלכתא כבעה"ת דהו"ל יחידאה לגבי כל הנך רבוותא. ומ"ש רבינו בשם בע"ה הוא בשער כ"ט:

סעיף טו

ומ"ש רבינו והמקבל חוזר לתבוע לנותן לסברת א"א הרא"ש ז"ל אע"פ שהרא"ש חולק בעיקר הדין וסובר דאינו יכול לומר טעיתי במיגו דפרעתי וכמו שכתב בתשובה שכתב רבינו בסמוך רצה רבינו להודיענו שעל הקדמת סברת בעל התרומות דנאמן לומר טעיתי במיגו דפרעתי יש לחלק בענין אם המקבל חוזר לתבוע לנותן בין סברת הרא"ש לסברת הרי"ף בענין אם נסתלק המקבל מעל הנותן כשהמחהו אצל זה:

סעיף טז

וא"א ז"ל כתב בתשובה בכלל ס"ט סעי" ז' וכבר כתבתי שגם בפסקיו כתב כן והא דפליג אבעל התרומות היינו דוקא כשהודה בפני עדים אבל כשהודה שלא בפני עדים מודה לבעל התרומות וכמו שכתבתי בשם הר"ן ופשוט הוא:

סעיף יז

ואם הנותן מודה וכו' עד אינו נאמן כלל הוא לשון הרא"ש ספ"ק דגיטין ומ"ש וצריך הנפקד וכו' פשוט הוא וכתב הר"ן ספ"ק דגיטין ומ"ש הרי"ף א"נ דלודי לחבריה דוקא דלודי ליה מארי ארעא דכיון דאודי ליה הרי הוא נפטר ממנו אבל היכא דאודי גינאה לחבריה לדברי מי שאומר דאינו יכול למחול כי אמר דלא פש ליה גביה ולא מידי לא מהימן ואף על גב דאיכא חד סהדא דמסהיד דלא מיחייב ליה ולא מידי דכיון דבהאי לא ידע ואינו יכול לישבע להכחיש העד אינו מפסיד דשבועת עד אחד המעיד פרעון מדרבנן בעלמא היא כדאיתא בהכותב (פז.) דהיכא דאפשר משתבע ושקיל והיכא דלא אפשר לא מסהיד עד כאן לשונו:

סעיף יח

ואם המקבל מודה וכו' כבר נתבאר זה בסמוך דכיון דאודי ליה מארי ארעא מיפטר וכתב הר"ן דמארי ארעא אינו גובה מגננא דחבריה לדעת הרי"ף שסובר שהממחה את חבירו אצל אחר נפטר זה ממנו. אבל לדעת רבינו האי ור"ת שסוברים שלא נפטר ממי שהיה חייב לו אא"כ פטרו בפירוש אע"פ שמארי דארעא מעיד דלא פש ליה גביה ולא מידי מארי ארעא חוזר וגובה מגננא וגננא גובה נמי מאידך גננא חבריה ואף ע"ג דמארי ארעא מעיד שאינו חייב לו כלום הו"ל עד אחד ויטול הלה בשבועה כיון שהוא יכול לישבע עכ"ל ואם כן מ"ש רבינו בדין זה הוא אליבא דהרי"ף לא אליבא דהרא"ש דס"ל כרבינו האי ור"ת כמבואר לעיל בסימן זה או איפשר דס"ל לרבינו דאפילו להרא"ש מארי ארעא אינו גובה מגננא חבריה דע"כ לא אמרינן שלא נפטר הממחה אלא כשמי שהמחהו אצלו לא רצה ליתן לו ומכל מקום צריך הוא לתבוע לאותו שהמחהו אצלו ולעשות כל השתדלותו לגבות חובו ממנו וכל שלא עשה כן אינו יכול לחזור על ב"ח וכאן כיון שהוא גרם בעדותו שלא גבה חובו כבר נפטר הלה ממנו עיין במישרים נט"ו ח"ד: בד"א שהמחהו אצלו וכו' אבל המחהו אצלו בשביל מתנה וכו' פשוט הוא:

סעיף יט

שאלה לא"א כלל ס"ט סימן ו':

סעיף כא

ראובן חכר חכירות וכו' בכלל הנזכר סי' ט' וסיים בה כלשון הזה וכ"כ העיטור דלא נפטר ראובן בשתיקה אם לא שפטרו לוי המקבל בפירוש אבל הרי"ף כתב שנפטר ראובן והביא ראיה מהירושלמי ובעל העיטור דחה ראייתו עכ"ל: (ב"ה) וצריך לומר דהאי עובדא דהרא"ש ז"ל שנתחייב החוכר לקהל בקנין כך וכך זהובים לפורעם לזמן פלוני שהחוב חל מיד דאם לא כן כיון דחכירות אינה משתלמת אלא לבסוף עדיין לא נתחייב להם כלום במ"ש בתשובה דלקמן גבי ראובן השכיר חפץ לשמעון:

סעיף כב

ראובן תבע מנה משמעון וכו' בכלל הנזכר סימן ח' וכיוצא בזה כתב הרשב"א בתשובה:

סעיף כג

סוחר שאמר לסרסור שיקבל בשבילו מעות מן השולחני וכו' בכלל הנזכר סימן ו' ונראה שכך היה מעש' שסוחר קנה מהסרסור חפץ אחד והמחהו אצל השלחני שיפרענו ודן הרא"ש שאם הסרסור היה חייב מעות הרי עיכבם בדין והסרסור ישלם מביתו לסוחר כלומר לבעל החפץ אבל אם הסרסור אומר שאינו חייב לשלחני כלום ישבע הסרסור ויפטר מן הסוחר בעל החפץ. ויש לתמוה על מ"ש באם הסרסור היה חייב מעות לשלחני הרי עיכבם בדין דהיאך יעכב ממון אחרים בשביל מה שחייב לו הסרסור וכן קשה על מ"ש שהסרסור ישלם מביתו לסוחר אם אין לסרסור נכסים למה יפסיד בעל החפץ מעותיו וכן קשה על מ"ש שאם הסרסור אומר שאינו חייב לשלחני כלום ישבע ויפטר מבעל החפץ ולמה יפסיד בעל החפץ מעותיו והיה ראוי שכיון שמעות אלו שביד השלחני ידוע שדמי החפץ הם יוציאו מיד השלחני ויתנום לבעל החפץ והשלחני יעמוד לדין עם הסרסור על תביעתו ועוד קשה כשהסרסור אומר שאינו חייב למה לא יחזור על הסוחר הקונה לדעתו שפוסק שלא נסתלק ממנו אם לא פטרו בפירוש ואם נאמר דלא כך היה מעשה אלא שהסוחר הזה לא היה חייב כלום לסרסור אלא שאמר לו שיקבל מעות מהשלחני ושיביאם לו קשה דבין שהסרסור חייב מעות לשלחני בין שאינו חייב מה לו לשלחני אצל מעות הסוחר שבידו וצ"ע :

סעיף כד

ראובן השכיר חפץ לשמעון בסך ידוע ליום וכו' בכלל הנזכר סימן י"א:

סעיף כה

תשובה לגאון כתבה בעל התרומות בשער נ"ח וסיים בה וכ"ש אם היה חייב למקבל על זה ועכשיו פטרו בשביל זה שאומר לו שיפרענו והוא נפטר עכ"ל וכיוצא בזה כתב הרא"ש בהמקבל עלה קנ"א ד"ד וכן כתב רבינו ירוחם בנט"ו ח"א וכתב שיש מי שחולק

ואומר שאינו מועיל בלא קנין תוספות פרק הניזקין עכ"ל ועיין בתשובת הרא"ש שאכתוב בס"ס זה:

סעיף כו

מעמד שלשתן ע"י שליח וכו' עד שכוחו כמותו הכל דברי הרא"ש בסוף פ"ק דגיטין: כתוב בת"ה סימן שמ"ו דאפוטרופוס של יתומים שנתן ממון היתומים לזכותם לראובן במעמד שלשתן לא מהני דאפוטרופוס לא עדיף מן שליח: כתב הריב"ש בסימן רכ"ב דדין מעמד שלשתן ליתיה מפי הכתב אלא במעמד שלשתן ממש דהבו דלא לוסיף עלה הוא:

סעיף כט

כתב הרי"ף בתשובה שאין חילוק במעמד שלשתן בין יהודי לעכו"ם וכו' עד ואינו יכול לומר אנוס הייתי כך כתב בעה"ת בשער כ"ח בשם הרי"ף. ומ"ש ואין לו לחזור עליו ואפילו שלא יתן לו העכו"ם כלום אזדא לטעמיה דסבר שהממחה את חבירו אצל אחד כבר נסתלק מהראשון ואין כן דעת הרא"ש כמבואר לעיל בסימן זה. והרשב"א בתשובה כתב דבישראל שלוה מהעכו"ם ועכו"ם שלוה מישראל לא תקנו מעמד שלשתן ובעיטור בסוף המחאה תשובה לרי"ף אם היה הנמחה עכו"ם קנה במעמד שלשתן כיון שנתרצה לסלק מבעל חוב ישראל ולחזור על עכו"ם עד כאן לשונו: וכתב עוד הרשב"א בתשובה ולענין מה ששאלת אם פטר ישראל את העכו"ם במעמד ישראל החייב ואמר ליה פטור אותו ואני נותן חייב שעל אמונתו פטרו ונעשה כשלוחו וחייב ואינו דומה להניחהו ואני ערב שצריך קנין דהתם לא הניחהו ופטור אותו מן החוב קאמר שהרי אין זה בשעת מתן מעות אלא הניחהו עכשיו קאמר. אבל רבינו תם כתב שלא תקנו מעמד שלשתן אלא בישראל וכו' בסוף פרק קמא דגיטין ור"י כתב בו שלשה חילוקים וכו' דברי ר"י הם ביאור לדברי ר"ת וכן כתב הרא"ש והיה ר"ת אומר מעמד שלשתן שתקנו חכמים היינו לגבי ישראל וכולי והוסיף ר"י לבאר דשלשה חילוקים יש בדבר וכו':

סעיף ל

וכתב אדוני אבי אם מלוה הוא וכו' עד סוף הסימן סוף פרק קמא דגיטין: מכנסת מלוה על פה לבעלה אין צריך מעמד שלשתן ספר התרומות שער צ"א: כתוב בתשובת הרא"ש כלל ס"ט סימן ז' ראובן קנה משמעון תבואה בסך ידוע ועשה שמעון שטר חוב על ראובן וקודם שקנו מידו אמר לשמעון מי יתן לי תבואה זו אמר ליה שמעון יהודה יתננה לך ובאותו מעמד קבל על עצמו יהודה לתת לראובן התבואה ואז קנו מיד ראובן על השטר חוב ועכשיו כשתבע ראובן מיהודה התבואה טען שבשעה שקבל עליו לתת התבואה לראובן לא היה בידו משל שמעון כלום לא תבואה ולא דבר אחר ועוד טען שאפילו

אם יתחייב לתת לראובן שום דבר אינו חייב לתת לו אלא מעות כפי מה שהיה שוה התבואה בשעה שקיבל עליו לתתה לראובן ולא כשער של עכשיו שהוא ביוקר והשיב כיון שראובן לא רצה לשעבד עצמו להתחייב באלו המעות עד שיהודה אמר ליתן לו דמיהם דהיינו התבואה הו"ל תן לו ואני נותן לך דהוי קבלן וממי שירצה יפרע אמנם צריך לידע אם בשעה שקנה ראובן משמעון התבואה יצא שער התבואה בשוק שער מפורסם של עיירות במקום שנעשית הקנין וקנה אותה כשער השוק אז חייב ליתן לו תבואה ויפרע ממי שירצה משמעון או מיהודה וכן נמי אם היה לשמעון באותה שעה התבואה ברשותו בסכום אותה תבואה שנתחייב לראובן אפילו לא יצא השער או אפילו קנה ממנו תבואה פחות משער שבשוק חייב ליתן לו תבואה אבל אם לא יצא שער מפורסם לתבואה שבשוק וגם לא היתה תבואה לשמעון אז אינם חייבין לא שמעון ולא יהודה ליתן לראובן אלא המעות שנתחייב ראובן בשטר לתתם לשמעון עיין בכלל הנזכר סימן ע':

סימן קכז

סעיף א

האיש שלוה וכו' ברייתא פרק חזקת (בבא בתרא נא.) לוה מן העבד ושחררו מן האשה וגרשה אין להם עליו כלום משום דלא ניחא ליה דליהוי עבד לוה לאיש מלוה ופרשב"ם לוה מן העבד וכתב שטר מלוה ושיעבד לו נכסיו: דלא ניחא ליה וכו' אנן סהדי דשום אדם לא יהיה ברצונו עבד לוה אם יכול להפטר בשום ענין והילכך איכא למימר לגלויי זוזי הוא דשיעבד לו נכסיו ודע דהתם בגמרא במוכר שדה לאשתו חילקו בין מעות טמונים לשאינם טמונים והרמב"ם בפכ"ב מהלכות אישות חילק במוכר בין טמונים לשאינם טמונים ואפילו בטמונים כתב שילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות ובפ"ב מהלכות מלוה כתב דין ההלואה ולא חילק אלמא דבהלואה לא שאני ליה בין טמונים לשאינם טמונים וכן דעת ר"י וכתב הרא"ש פרק חזקת והקשה רבינו שמשון אם כן כשאינם טמונים אמאי קנתה נימא להוציא מידה הוא דבעי שלא היה יכול להוציא מידה בענין אחר ותירץ דההיא דלוה במעות טמונים איירי ומכל מקום נראה מדבריו שם שאם היא נושאת ונותנת בתוך הבית או אפילו אינה נושאת ונותנת אלא שהבעל מפקיד בידה את כל אשר לו אפילו מעות שאינם טמונים אין לה עליו כלום וצ"ע עוד בדבריו וה"ה פכ"ב מה"א כ' בשם הרשב"א טעם לדברי הרמב"ם שכל שהלוותן לו יצאו מחזקתן והרי הן ביד הבעל וחוששין שמא משלו הן שאם לא כן לא היה לה להלוואתן לו אלא ליקח מהם קרקע אבל בקונה ממנו שדה סבורה היתה שהמכר קיים ולפיכך לא איבדה זכותה:

וכתב בפ"ב מהלכות מלוה שדעת הרשב"א כדעת רבינו שמשון ובפכ"ב מהלכות אישות כתב מקצת מפרשים נראה שהם משוים אותם וכשאמרו בלוה שאין לה עליו כלום דוקא במעות טמונים. וכשאמרו אין לה עליו כלום דוקא בטוען ברי שמשלו הן והיא גנבתן וכיון שהם ברשותו הוא נאמן אבל אי לא טען כן בברי אין לו בהם אלא אכילת פירות בלבד וכשגירשה חייב להחזירם לה וכבר כתבתי דעת זה פ"ב מהלכות מלוה עכ"ל ונ"ל דלדעת הרמב"ם אפילו אינו טוען ברי אין להם עליו כלום שאינן נאמנין לומר הופקד בידינו או ניתן לנו ע"מ שאין לבעל ולרב רשות אלא כל הנמצא ביד האשה והעבד הרי הוא בחזקת הבעל והרב אבל לדעת רבינו כי אמרינן דלוה מהם מעות טמונים אין להם עליו כלום ה"מ בטוען ברי ואם לא כן הם נאמנים כנ"ל מדברי ה"ה שכתבתי:

סעיף ב

הלוה מהגר פ"ק דקידושין (יז:) תניא לוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו והתניא רוח חכמים נוחה הימנו לא קשיא כאן שהורתו ולידתו שלא בקדושה כאן שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה ופרש"י דהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אז רוח חכמים נוחה הימנו. והקשו בתוספות מעובדא דרבא פ' מי שמת דהוה ליה זוזי בפקדון מאיסור גיורא ומשמע שלא היה רוצה ליתנה לרב מרי בר רחל אלא היה רוצה לזכות בהם וכי לא היה רוצה רבא שיהיה רוח חכמים נוחה הימנו דהא רב מרי לידתו בקדושה הוה ואומר ר"ת דלגבי הלואה שעושה לו טובה אין רוח חכמים נוחה הימנו שמשלם רעה תחת טובה אבל התם פקדון הוה ואדרבה רבא טרח לשמרם ואין נראה לר' לחלק כלל בין מלוה לפקדון אלא נראה לר' לפרש הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אין רוח חכמים נוחה הימנו לפי שקרוב להיות כישראל ואתי לאחלופי ולשווייה ישראל גמור ואם יבם אשת אחיו יאמרו שאינה זקוקה עוד לאחיו שהיתה הורתה ולידתה בקדושה ונמוקי יוסף כתב בפ' מי שמת דיש מתרצים דכי אמרינן רוח חכמים נוחה הימנו היינו לעשות לפנים משורת הדין אבל מי שרוצה שיקוב הדין את ההר אינו עובר כלל והרא"ש כתב תירוץ ר"ת דשאני בין מלוה לפקדון א"נ שאני רב מרי שרחל אמו נתעברה מאיסור בגיותו ולא חשיב גר כלל דבדיני האומות נמי אם היו שניהם חוזרים לסורם לא היה יורש את אביו דאינו בכלל עכו"ם יורש את אביו דבר תורה דבתר אימיה שדינן ליה אבל כששניהם גרים גמורים שאם היו חוזרים לסורם היה עכו"ם יורש את אביו שייך התם רוח חכמים נוחה הימנו וכן העלה הר"ן ז"ל וכ"כ רבינו שמשון בסוף מסכת שביעית. וכתב הר"ן דאיכא למידק על פירוש רש"י שאין רוח חכמים נוחה הימנו קאי להורתו ולידתו שלא בקדושה אם הוא

רוצה ליזוק בנכסיו אעפ"י שאינו חייב מה להם לחכמים שאין רוח חכמים נוחה הימנו דהא לא נפיק מיניה חורבא לפי פירוש רש"י שאין חכמים מחזיקין לו טובה לפי שלא הצריכוהו חכמים לכך אבל אין משמעות הלשון בכל מקום כן אלא לומר שעושה שלא כהוגן והכא נמי הכי קאמר שאין רוח חכמים נוחה הימנו לפי שמשוה אותו עם ישראל וכדאמרינן בסנהדרין [טו:] גבי מחזיר אבידה לעכו"ם עליו הכתוב אומר וכו' עכ"ל ורבינו תפס דברי ר"י עיקר דלא שנא לן בין מלוה לפקדון ומ"ש בספרי רבינו היו הבנים הורתן ולידתן בקדושה יחזיר להם טעות סופר הוא דמילתא דפשיטא היא ולא היה צריך לכתבו ועוד דמשמע דכל שלא היתה הורתן ולידתן בקדושה בכל גוונא אין רוח חכמים נוחה הימנו והא ליתא דהא תלמודא מפליג בין הורתו ולידתו שלא בקדושה להורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה לכך צריך להגיה [עיין בב"ח שכתב שאין צריך להגיה]:

סימן קכח

סעיף א

הפורע חובו של חבירו וכו' משנה בסוף כתובות (קז.) מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופרנס את אשתו חנן אומר איבד מעותיו נחלקו עליו בני כהנים גדולים ואמרו ישבע כמה הוציא ויטול ואיפסיקא הלכתא בגמרא כחנן: וגרסי' בגמרא תנן התם המודר הנאה מחבירו שוקל את שקלו ופורע לו אטו חובו פורע לו את חובו הא משתרשי ליה. אמר רב אושעיא הא מני חנן הוא דאמר איבד מעותיו ופירש רש"י חנן הוא. דאמר זה שפרנס את אשת חבירו ונתכוון לשם הלוואה שישלם לו בעלה איבד מעותיו ואין יכול לומר את חובך פרעתי שלם לי ה"נ לכל חוב שעליו ועמד חבירו ופרעו וזה לא אמר לו הלויני אינו חייב לו כלום וכיון דאילו פרעיה לשם הלואה לאו הלואה היא כי פרעיה נמי לשם מחילה לאו מידי יהיב ליה עכ"ל. וכן דעת הרמב"ם פרק כ"ו מהלכות מלוה וכן דעת הרי"ף שכתב ירושלמי רבה בר ממל הפורע שטר חוב לחבירו שלא מדעתו פלוגתא דחנן ובני כהנים גדולים. אמר רבי יוסי דטעמא דבני כהנים גדולים התם לא עלתה בדעתו שתמות אשתו ברם הכא מצי אמר ליה מפייס הוינא ליה ומחיל לי ואע"ג דהוה גביה משכון. וכתב הר"ן אין זה כשיטת גמרתינו דא"כ לא היינו צריכין להעמיד מתניתין דנדרים כחנן דאפילו לכהנים גדולים הוי מצי לאוקומי לפי הירושלמי ואפילו הכי ילפינן מיניה דחנן אפילו במלוה שיש עליה משכון דכיון דבירושלמי אמרינן בפשיטות דמודו ליה רבנן לחנן בהכי אלמא שמיע להו דחנן אפילו במלוה שיש עליה משכון אמר ובהא לא אשכחן איפכא בגמרא דילן ואמרינן בירושלמי שאפילו כשהמלוה דוחקו עד שמראה שאין דעתו קרובה אצלו למחול את חובו אפ"ה פטור עכ"ל. והתוס' כתבו סברת ר"ת

והביאה רבינו אשר ז"ל בפסקיו דהאי פורע איירי דוקא במזון אשתו כההיא דחנן דאין חיובו כל כך ברור דאע"פ שחייב במזונות אשתו אפשר שאם לא היה מפרנסה לא היה בעלה מתחייב לפי שהיתה מצמצמת כי היכי דלא לקריוה רעבתנותא אבל בשטר חוב אפי' חנן מודה דלא איבד מעותיו דהנאה גמורה היא הואיל ולא היה יכול ליפטר בשום ענין והכי פירושו הא מני חנן הוא כלומר היה פורע חובו איירי באותו חוב דאיירי ביה חנן דהיינו במזון האשה דוקא וחנן הוא וכן פירש ר"ח וריב"א הביא ראיה מהירושלמי דפליגי בשאר חובות ואומר ר"ת דעל כרחך פליג הירושלמי אגמרא דידן דמוקי להההיא דפורע לו חובו אף בבני כהנים גדולים ורב הושעיא מוקי לה כחנן וגם ההיא דשוקל לו שקלו מוקי בכל ענין וגמרא דידן לא מוקי אלא באבוד וגבוי ופליג נמי בהא דלית ליה הך סברא דמפרשים אליבא דגמ' דידן דלא פליגי אלא במזון האשה עכ"ל: ומשמע לרבינו דמדכתב הרא"ש סברת ר"ת ודחייתו לראיית ריב"א נראה דסבר כר"ת ודבר ברור שאין זו ראיה כדאי להכריע דהרא"ש סבר כר"ת ואדרבה נראה בהדיא מדבריו דסבר דלית הלכתא כר"ת שהרי בפירושו למסכת נדרים כתב בפ' אין בין המו"ר עליה דחנן פרש"י ובפ' בתרא דכתובות בפסקיו אהא דאמרי' ב' דברים שאמר חנן הלכה כמותו וכיוצא בו כתב כיוצא בו דחנן דאמר לעיל הא מני חנן הוא וכו' קמ"ל דאף כיוצא בו בשאר חובות הלכה כמותו עכ"ל וה"ז מבואר כדברי רש"י וריב"א והרי"ף והרמב"ם ז"ל דסברי דחנן אף בשאר חובות איירי ויש לתמוה על רבינו איך לא שת לבו לזה וכתב מסקנת הרא"ש בחילוף מה שהוא : (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימין לדברי רש"י וריב"א הכי נקטינן כל שכן שהרא"ש כן דעתו לפי האמת: עיין בתשובת רבי' אשר שכתבתי בסי' ע"ז: וכתב מהרי"ק בשורש קנ"ה המוציא הוצאות כדי להציל ממון חבירו מיד העכו"ם המחזיק בו שלא כדין יותר מתחייב בעל הממון לשלם לזה מה שהוציא משאם היה העכו"ם מחזיק בו בדין דאז היה ראוי לפטור משום דחשיב כמבריח ארי : כתב הרשב"א שאלת נאמני הקהל לוו מעכו"ם אלף דינרים והעכו"ם משכן בהמות היהודים ובעלי הבהמות פחדו שלא ימותו ופדו אותם והקהל טוענים שאינם חייבין לשלם. תשובה אין זה כפורע חובו של חבירו שזה מוכרח לפרוע מחמתו ומחמת כל הקהל דכשותפים הם מחמת שכולם לוו וכולן חייבים לשלם עד כאן. ובתשובה אחרת כתב אינו יכול לפטור עצמו מדין מבריח ארי מנכסי חבירו לפי שהפרנסים כאפוטרופסים או ממונים הם עכ"ל. וכחבתיה בסימן קס"ג ועוד כתבתי שם תשובה אחרת לו ז"ל שיט ללמוד ממנו כן : מצאתי כתוב על שטען ראובן ששמעון ישא עמו במה שסילק העכו"ם משלשתן ושמעון השיב שאינו שותפו וגם לא היה לו משכון מהעכו"ם שמת והעכו"ם היה לו

כח מהמשפט למשכן מקצתן או כולם והעכו"ם לא משכן ממנו מאהבה או מיראה אי משמיא רחימו עליה לעניות דעתי הואיל והעכו"ם נוצח במשפט העכו"ם את שלשתן נמצא שראובן פרע חובו של שמעון ואפילו למאן דפטר פורע חובו של חבירו הני מילי בבעל חוב ישראל כדמפרש טעמא בירושלמי אבל בע"ח עכו"ם שהדבר ידוע שאינו מתפייס אלא ברצי כסף וגם אוהבים אין רגילים לפרוע אלא ב"ח דוחק ולא גזלן דוחק והיום עובד כוכבים בגזלנותא אתא עלייהו דלא הוו מחייבי מדינא אלא שהעכו"ם נצחם במה שלא באו להשיב כי כן נמוסיהם שכל מי שאינו בא להשיב תשובתו שכנגדו נוצח והיינו גזילה פשיטא שאין אוהבו פורע בעבורו ואע"ג דטען שמעון שהיה רשות לעכו"ם למשכן מקצתם או כולם לעניית דעתי אין זה אלא משום דלא מצי העכו"ם והשוטר למיטרח ואית ליה רשותא למיעבד חד אחבריה ומיהו שמעון אינו חייב לפרוע שליש החוב דאינו נוטל אלא מה שההנהו וטעמא דאינו משלם כל מה שהוציא חבירו משום דלא כיון להציל אמנם אם יבדוק שדין המשפט כן הוא שיוכל העכו"ם הנוצח לגבות ממי שירצה ולפטור האחרים לגמרי בהא לא קא אמינא דאם כן אין לראובן על שמעון כלום עד כאן: כתב בעל התרומות בשער ס"ה שנשאל הרי"ף במי שפרנס יתום בתוך ביתו וכשהגדיל היתום תבע מה שהוציא עליו כי אמר שבתורת הלואה הוציא והיתום טוען לא כי אלא בתורת מתנה והשיב שאין לו על היתום כלום לפי שלא אמר אוציא עליך משלי בתורת הלואה וכיון שלא אמר לו כן לא נתן אלא לגמילות חסדים כמו שאמרו במי שהלך למ"ה ועמד אחד ופרנס את אשתו שהניח מעותיו על קרן הצבי עכ"ל וכתב רבינו ירוחם תשובה זו בח"א נ"ט. ועיין בתה"ד סימן שי"ז ובהר"ן פרק שני דייני גזירות: ומשמע שאין דברי הרי"ף אמורים אלא בשלא היה בידו משל היתום כנגד מה שתבעו אבל אם היה בידו משל היתום פשיטא שינכה ממנו מה שהוציא עליו דלא אמרינן בכי הא דלג"ח פרנסו ונראה שאם היתום היה קטן אפילו אין לו בידו משלו כלום חייב לשלם לו דלא שייך למימר הו"ל לומר אוציא עליך משלי בתורת הלואה כיון דקטן היה ומיהו ה"מ בשהיו לו נכסים באותה שעה אבל אם לא היו לו אין לו עליו כלום דאם לא היה הוא מפרנסו היו אחרים מפרנסים אותו דחייבים ישראל לפרנס עני: כתב בעל התרומות בשער הנזכר ותו נשאל לראב"י ראובן היה מפייס לשמעון על בן אחותו יתום ואותו יתום אחי אשתו של שמעון והוא היה מפייסו שיפרנסנו השיבו שמעון פרנסהו אתה שאתה דודו אמר לו ראובן הביאי לביתך ואני אתן פרנסתו של חצי שנה ושתק כט"ו ימים ואח"כ אספו שמעון לביתו ופרנסהו שנה ולא ביקש ממנו כלום לששה חדשים אחר שיצא מביתו תובע שמעון מראובן מה שהתנה לו וראובן משיבו

אני לא אמרתי אלא להשביעו בדברים אבל לא בקנין ולא בפני עדים ושתק ולא קיבל עליו דברים באותה שעה ולא הביאו לביתו כי אם אחר זמן מופלג: תשובה כן דעתי נוטה כי שמעון קא עביד שליחותיה דראובן וחייב ראובן לפרוע לו מה שהוציא עליו בחצי שנה כדתנן (שבועות מה.) חנוני על פנקסו כיצד לא שיאמר לו כתוב על פנקסי וכו' אלא אמר תן לבני סאתים חטים וכו' ומפני שאיחר שמעון תביעתו נראה שמא לא היה בדעתו לתבוע לראובן ואם יכול לומר ע"פ החרם שבשעה שהכניסו לביתו ע"ד שליחות ראובן עשה יפרע לו ע"כ: מי שמשכנו אותו לפרוע וכו' ירושלמי בפ' הגוזל כתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף כתובות והמרדכי פרק הגוזל ומאכיל ריב"ל אומר אין לך נתפס על חבירו וחייב ליתן אלא בארנון או בגולגולת ואע"ג דרב פליג עליה הא אסיקנא התם דרבי יוחנן כריב"ל ולית הלכתא כרב לגבייהו וכתוב בהגהות מרדכי דבבא בתרא ודוקא משנה זו אבל משנה שעברה מאחר שנתפייס המלך אין לו לעבוט אחר עליו עיין בתשובות הרשב"א שכתבתי בסמוך: והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ח מחובל ומזיק אין לך מי שנתפס על חבירו ויהיה חבירו חייב לשלם לו חוץ מן הנתפס מפני המס הקצוב על כל איש ואיש בכל שנה או הנתפס על התשורה שנותן כל איש ואיש למלך בעברו עליהם הוא או חיילותיו הרי זה חייב לשלם לו והוא שיקחו ממנו בפירוש בשביל פלוני בפני עדים עכ"ל וכתב ה"ה שארנון האמור בירושלמי היינו ארוחת ומשאת ונראה לי בטעם אלו מפני שמחוקי המלך למשכן מחמת דברים אלו איש על חבירו ואם אינו בדין שיפסיד זה ואולי זהו שאמרו פרק הגוזל (בבא קמא קיג:) בר מתא אבר מתא מיעבט אלא שאין נראה כן מלשון הגמרא ולא כן פירשו ז"ל ואיפשר לומר שכיון שהם חוקי המלך וזה פרעם חייב לשלם אפילו לקחם המלך מזה שלא כדין ואין צריך לומר אם לקחם המלך מזה בדין מחמת חבירו שחייב לשלם לו כאותם שבפרק הגוזל קמא וגולגולת אחת מהן כמו שפירשו שם רש"י והראב"ד דהיינו כרגא דשתא האמור שם עכ"ל: (ב"ה) ונראה לי שדקדק הרמב"ם ז"ל לכתוב בכל שנה משום דאמרינן בפרק הגוזל בתרא והני מילי אבולא וכרגא דהאי שתא אבל שתא דחליף כיון דאיפייס מלכא חליף: ומה שכתב רבינו אבל תפסוהו בשביל חבירו וכו' אינו לשון הרמב"ם אלא לשון רבינו והוא מכלל דבריו הוא נלמד:

סעיף ג

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל פ"ט סימן ט': (ב"ה) שאלה ותשובה אינה כתובה בדברי רבינו כהוגן ויש לטעות בה לכן יזהר המעיין מלסמוך עליה עד שיעיין בתשובה עצמה:

סעיף ד

ראובן תבע מנה משמעון וכו' סוף כלל ה' ואף ע"פ שלכאורה נראה ששתי תשובות אלו סותרות זו את זו כשתעיין בתשובות עצמם התשובה ראשונה יתיישב קצת: הפודה

שבויים שלא מדעתם ויש להם ממון אם חייבים לפרעו במרדכי פרק הכונס ובפרק שני דייני גזירות כתב המרדכי פ' הגוזל ומאכיל אם יש לשמעון חוב אחד וכתוב על שם ראובן ויש לראובן חותמות אחרים כתובים על שמו ובא המלך ונטל חותם של שמעון בשביל מתנת ראובן שאין לו לראובן לשלם לשמעון כלום מפני שמתנה דומה למסים:

סימן קכט

סעיף א

הערב לחבירו וכו' בסוף בתרא (קעג:) ומייתי לה מאנכי אערבנו: בד"א כשערבו בשעת מתן מעות וכו' בסוף בתרא (קעו:) איכא מ"ד דבחונק את חבירו ובא אחר וערבו בעי קנין מכלל דערב דעלמא לא בעי קנין ופליגי דר"נ דאמר ערב דב"ד הוא דלא בעי קנין אבל ערב דעלמא בעי קנין והלכתא ערב דשעת מתן מעות הוא דלא בעי קנין דלאחר מתן מעות בעי קנין וערב דב"ד לא בעי קנין דבההיא הנאה דקא מהימניה גמר ומשעבד נפשיה ואינך כולהו בעו קנין וכן ערב בשעת מתן מעות בההיא הנאה דמהימן ליה שמוציא ממון על פיו גמר ומשעבד נפשיה: ומ"ש רבינו אפילו אם אין נכסים ללוה כ' המרשים דאיתיה בפרק הנזקין (גיטין נ'.):

סעיף ב

והרמב"ם כתב אע"ג דאמר בפני ב"ד אני ערב לא משתעבד וכו' פכ"ה מהל' מלוה: כתוב בתשובות שבסוף ספר חזה התנופה ראובן שנתן חפץ לסרסור למכרו ומכרו הסרסור ללוי על תנאי ידוע ושיתן לו ערב לקיים תנאו ואם לאו שיחזור החפץ ההוא ולבש לוי המלבוש ההוא קודם שנתן הערב ואח"כ בא שמעון ונעשה ערב ללוי וברח לוי אין שמעון יכול לטעון כי זה הערבות היה אחר שלבש לוי המלבוש והו"ל כערב דלאחר מתן מעות כי מאחר שלא רצה ראובן למכרו ללוי עד שיהיה בטוח במעותיו לא קנאו לוי אע"פ שהוא לבוש בו עד שיתערב שמעון בעדו לראובן עכ"ל: (ב"ה) ועיין בתשובת הרא"ש שכתבתי בסוף סימן קכ"ו: כתב המרדכי בפרק גט פשוט אם על פיו החזיר השטר או משכון ה"ל ערב בשעת מתן מעות:

סעיף ג

וערב היוצא אחר חיתום שטרות וכו' בסוף בתרא (שם) תנן הערב שהוא יוצא אחר חיתום השטרות גובה הנכסים בני חורין וכתב הה"מ פכ"ו מהל' הלוה שנראה מדברי הרמב"ם שסובר שערב היוצא אחר חיתום שטרות צריך קנין והוא מפרש כן בכולהו בעו קנין שאמרו ס"פ גט פשוט שאף זה בכלל אבל הרמב"ן העלה מסוגיא שבפ' הנושא (כתובות קא:) שערב היוצא לאחר חיתום שטרות אינו צריך קנין ולדבריו הסכים הרשב"א:

סעיף ד

וכשם שאין הערב משתעבד וכו' כך הקבלן אינו משתעבד אלא באחד מהדרכים הללו:

סעיף ה

וכל היכא דבעי קנין אי לא קנו מיניה אינו גובה ממנו אפי' נכסים ב"ח אפילו כתב לו שטר וכתב במישרים נ"ג ח"ח שאפילו תקע לו כפו לא נשתעבד : נעשה לו ערב בקנין וכתב לו שטר יש לו דין מלוה בשטר לטרוף ממשעבדי לא כתב לו שטר אף ע"פ שנעשה ערב בקנין דינו כמלוה על פה ואינו גובה אלא מבני חרי כ"כ נ"י בסוף בתרא דבקנין בלא שטר לא גבי ממשעבדי ואף ע"ג דסתם קנין לכתיבה עומד נהי דלכתיבה עומד אבל אינו עומד לכתוב בו אחריות ושאר יפויין עד שיתנו עמו בשעת קנין ואע"ג דס"ל דאחריות ט"ס הוא היינו כשהתנה ולא כתב עכ"ל ולא נהירא לי דאפילו בסתם אמרינן אחריות טעות סופר הוא אלא היינו טעמא דאע"ג דסתם קנין לכתיבה עומד כיון שאין חיוב זה בא לו מצד עצמו אלא שנתערב לאחרים וכל שלא נכתב לית ליה קלא ובערב ב"ד נראה דמודה רבינו האי דכמלוה בשטר דמיא ואצ"ל שמודה בערב היוצא קודם חיתום שטרות וכתוב בו ופלוני ערב דשטר גמור הוא: כתב הרשב"א שנשאל על מי שנעשה ערב לחבירו במנה וקודם שהספיק המלוה ליתן מעות ללוה אמר הערב למלוה אל תלוה על אמונתי שאיני נעשה לו ערב ולא השגיח בו המלוה ונתן מעות ללוה אין ספק אצלי שיכול לחזור בו קודם נתינת המעות שכל עצמו של ערב אינו משועבד למלוה אלא משום דעל אמונתו הלוהו וזה שחזר בו קודם נתינת המעות לא על אמונתו הלוהו ועד שעת מתן מעות המלוה והלוה והערב והקבלן יכולים לחזור בהם אף ע"פ שקנו מידם כדמוכח לכאורה בפ' גט פשוט במתני' דכותבין שטר ללוה אף ע"פ שאין מלוה עמו. כדמוכח בהדיא בפרק האיש מקדש (קידושין מז.) בשמעתא דמלוה להוצאה ניתנה עכ"ל. ובסימן ל"ט כתבתי בזה וכ"כ רבינו בסימן קל"א בשם תשובת הרי"ף:

סעיף ז

לא עשה לו הערב שטר וכו' משנה בסוף בתרא (שם) הערב שהוא יוצא לאחר חיתום שטרות גובה מנכסים בני חורין ובגמרא זימנין אמר רב קודם חיתום שטרות גובה מנכסים משועבדים לאחר חיתום גובה מבני חורין וזימנין אמר רב אפילו קודם חיתום אינו גובה אלא מבני חורין ול"ק הא דכתב ביה פלוני ערב והא דכתב ביה ופלוני ערב דשייך ערב בשטרא ופרשב"ם אחר חיתום דגובה מבני חורין דכיון דלא חתימי עדים על הערבות הויא מלוה על פה ומדברי הרמב"ם פכ"ו מהלכות מלוה נראה שהוא מצריך קנין אפי' לערב היוצא קודם חיתום השטרות. וכתב ה"ה מפני שרבינו מפרש כל זה אחר מתן מעות וקודם חתימה ודעתו שכיון שנמסרו ליד לוה המעות אע"פ שהוא ערב בשטר

צריך קנין וכבר כתבתי דעת הרמב"ן והרשב"א עכ"ל: ובספר התרומות שער ל"ה מצאתי כתב רבינו האי בספר המקח דחנוק וקנו מידו דמשתעבד אפ"ה לא גבי מיניה אלא מבני חרי דהא אמרינן הלכה כרבי ישמעאל אף בחנוק דפליג בהדי בן ננס במתניתין וקאמר דגבי מבני חורין ובודאי חנוק לא משתעבד אלא בקנין וקאמר רבי ישמעאל גובה מנכסים בני חורין וכי היכי דלא תיקשי הילכתא אהלכתא אמר הכי רבינו האי דהא דאמר חנוק וקנו מידו משתעבד מבני חרי ר"ל אבל הראב"ד כתב דחנוק וקנו מידו משתעבד לגמרי ואפי' ממשעבדי עכ"ל: בגט פשוט (קעד) אמרינן דערב דכתובה לא משתעבד משום דמצוה עבד ולאו מידי חסריה וכתב רבינו משפטיו באבן העזר סימן ק"ב וכתב בעל התרומות שער ל"ה ומסתברא דוקא ערב דכתובה דמנה ומאתים דלאו מידי חסריה אבל ערב לנדוניא שהכניסה היא לבעלה וזה היה ערב לה ודאי משתעבד דהא מידי חסריה ואיכא מרבוותא דאמרי דדוקא כתובה דאיכא תרי טעמי מצוה עבד ולאו מידי חסריה אבל אם הוא ערב בקנין גמור מחמיו או מהאשה להכניס לחתן נדונית האשה משתעבד דהא מידי חסריה שהרי כנגד השום מוסיף חומש והוא מתחייב לאשתו בכמה דברים שהבעל מתחייב לה מיהו אם קודם שנשאה חזר ואמר לו אל תחייב עצמך אצלה בשביל ערבותי כי חוזרני בי מיד נפטר הערב ועיין בנ"י: ערב או קבלן בעד אביהם של יתומים קטנים אם גובה ממנו עיין בסימן ק"י: בר"פ הנזקין כתב הרשב"א על דברי רש"י מדברי רבינו נלמוד למחייב עצמו ליתן מנה לחבירו ונתן לו קבלן עליהם שאין לו דין קבלן עד שיתן לו המתחייב ממון החיוב וחזר וא"ל הקבלן תן לו ואני קבלן וכתב ה"ה ע"ז בפרק כ"ה מהלכות מלוה ואני אומר דלפי דברים אלו כל אחר מתן מעות לא שייך ביה דין קבלנות אלא על הצד הזה ודין זה צ"ע ואין נראה כן בדעת רבינו לפי מה שכתב בפי"ז מהל' אישות בדין קבלן דכתובה עכ"ל וז"ל רבינו ירוחם בנט"ו ח"א מי שנעשה ערב למי שמחייב עצמו בקנין לתת במתנה לחבירו אע"ג דלא מידי חסריה כיון דלא עביד מצוה משתעבד ואפילו לא קנו מידו כגון ערב דבשעת מתן מעות ויש מי שכתב דאינו מועיל בלא קנין וראשון נראה עיקר עכ"ל ע' בנמוקי יוסף סוף בתרא: ובנתיב כ"ז ח"א מנותן מעות למחצית שכר ועושה ערב בשבח אף ע"ג דלאו מידי חסריה כיון דלאו מצוה עביד משתעבד בלא קנין: בסימן קכ"ו כתב רבינו תשובה לגאון המקנה את חבירו מנה במעמד שלשתן ונתן לו ערב אע"פ שאינו בקנין משתעבד משום דהוי ערב בשעת מתן מעות שהרי לוי לא היה חייב לשמעון כלום ועכשיו מתחייב לו בזה המעמד וכיוצא בזה כתב הרא"ש בהמקבל עלה קנ"ח ד"ד: האומר לחבירו תן מנה לזה שאני חייב לו ואחר כך אפרע לך ואמר הלה הן אני אתן לך מנה שזה חייב לך וע"י כן פטרו זה לגמרי את

החייב משמע מהתוס' בהמקבל עלה קי"ב דחייב מדין ערב מטעם דעל פיו של זה פטרו חשיב כשעת מתן מעות ובתשובת הרשב"א כתב על ישראל שחייב לו עכו"ם והעכו"ם המחהו אצל ישראל אם פטר ישראל את העכו"ם במעמד ישראל החייב ואמר ליה פטור אותו ואני נותן חייב שעל אמונתו פטרו דין שני ערבים שפטר הלוה את אחד מהם כתב רבינו בסימן ע"ז וקל"ב:

סעיף ח

אע"פ שהערב משתעבד וכו' משנה שם (קעו:) המלוה את חבירו על יד ערב לא יפרע מן הערב ואוקימנא בגמרא (קעד.) מאי לא יפרע מן הערב לא יתבע הערב תחלה ומ"ש רבינו ואם תבעו ואמר לו פרעתיך וכו' פשוט הוא וכ"כ בעל התרומות בשער ל"ה. וכ"כ המרדכי וכ"כ בהגהות הלכות מלוה פכ"ב: וכתבו עוד הגהות בפרק הנזכר בהמרדכי היכא דמית לוה אפילו אי לא ידע ערב אי פרע אי לא יראה לי דטענינן לערב דלמא פרע ופטור אפילו משבועה אכן יתכן ליתן חרם סתם אם שום אדם יודע אם פרעו ודוקא כשאינו תוך זמנו אבל מת תוך זמנו לא מהימן לומר שפרעו: (ב"ה) ונראה דהוא הדין אם הודה בשעת מיתה או נידוהו ומת בנידוי ומ"ש יתכן ליתן חרם סתם אינו מוצא לו מקום דשמא פרעו הלוה בינו לבינו ואפשר דבמלוה בשטר אייריי ההגהות אבל במלוה על פה אין ה"נ דטענינן ליה ופטור וכ"נ לי עיקר וכמו שאכתוב בסימן זה בשם הרמב"ן:

סעיף ט

חזר אחר הלוה וכו' כ"כ בעל התרומות בשער ל"ה ויהיב טעמא שלא יעשו קנוניא על נכסיו של ערב וכתב בשם רב צמח שאם הערב חושדו כשמודה הלוה החוב למלוה שהוא קנוניא וטען שאין לו במה לפרוע שיכול לגלגל עליו כשנשבע שאין לו במה לפרוע שעדיין חייב חוב זה:

סעיף י

ואינו יכול להפרע מן הערב עד לאחר ל' יום וכו' כך כתב הרמב"ם פרק כ"ו מה' מלוה וכתב שכך הורו המורים וכתב הה"מ שהוראה נכונה היא בטעם: ומ"ש ואם התנה עמו הכל לפי תנאו פשוט הוא:

סעיף יא

ואם אין הלוה לפנינו וכו' כן כתב הרא"ש בסוף בתרא וז"ל ואם הלוה אינו כאן מודיעים אותו וממתינים לו כדין המפורש בהגוזל ואם הוא במדינת הים או הוא גברא אלמא דלא ציית דינא יפרע מן הערב. ורבינו ירוחם אם הלוה אינו בעיר אם הוא במקום קרוב שיכולים להודיעו שילך השליח בשלישי ויבא ברביעי ויעמוד בדין בחמישי מודיעין אותו וממתינין אותו עד ה' ואם לאו יפרע מן הערב ואם אמר הערב תנו לי זמן כגון שהוא

במקו' רחוק ואביאנו נותנין לו זמן ב"ד שלשים יום וכ"כ בעל העיטור בשם רב צמח עכ"ל. וכיוצא בזה כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש בתשובה לאפוקי ממה שכתב המרדכי אם הלוה רחוק ימתין לו או ילך שם לתבעו ועיין בתשובת הרשב"א שאכתוב לקמן בסמוך. וז"ל הרמב"ם בפכ"ו ממלוה וז"ל היה הלוה במדינת הים שאינו יכול להודיעו ולא לילך אליו הרי זה תובע את הערב תחלה ובפ' כ"ה כתב היה הלוה אלם ואין ב"ד יכולים להוציא מידו או שלא בא לדין ה"ז נפרע מן הערב תחלה ואח"כ יעשה הערב דין עם הלוה אם יכול להוציאו מידו יוציאו או ישמתוהו ב"ד עד שיתן לו: וכתב הה"מ שדין זה היה הלוה אלם הוא בהסכמה מרוב הראשונים והאחרונים אע"פ שיש חולקים: ובדין היה הלוה במד"ה הסכים הרשב"א וגם בעל התרומות בשער ל"ה כתב שהראב"ד כתב אי הוי גברא אלמא הערב פטור עד שיכפוהו ב"ד להתקרב עמו לדין אך ה"ר מאיר נוטה לדעת הרמב"ם וכן סברת רבינו יעקב עכ"ל ואני מצאתי תשובת הרשב"א וכתוב בה כלשון הזה יש מן הראשונים שנראה מדבריהם שאם הלוה סרבן והוא גברא אלמא שאין המלוה יכול לכופו בדין שזה נפרע מן הערב שהרי זה כמי שאין לו שאינו יכול לפרוע ממנו אבל בשם הגאונים ראיתי שאינו חייב לעולם עד שיעמוד הלוה בב"ד וישבע שאין לו ונראין דבריהם עכ"ל. (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דסוגיין דעלמא כוותיה בדיני ממונות ועוד שרוב הראשונים והאחרונים סוברים כמותו הא דכשהלוה במדינת הים נפרע מהערב בלי שיודע ללוה נ"ל דהיינו דוקא כשהמלוה היא בשטר אבל אם היא מלוה על פה לעולם אינו נפרע בלא הודעת הלוה דחיישינן שמא פרעו אא"כ הוא תוך זמן וכיוצא הם דברי ההגהות שכתבתי בסמוך גבי מת לוה וכך הם דברי הרמב"ם שאכתוב בסמוך: וכתב רבי' ירוחם על דין היה הלוה אלם יפרע מהערב תחלה דוקא כשנעשה אלם אחר ההלואה שאם קודם היה אלם אדעתא דהכי הלוהו עכ"ל ואינו נראה בעיני שאני אומר לא הלוהו אלא סמך על הערב ואפילו בערב דאחר מתן מעות הרי אנו רואים שלא נתיישבה דעתו עם הלוה עד שנכנס לו זה ערב בקנין: וכתב עוד ה"ה בפרק הנזכר בשם הרשב"א שאפי' כשיש ללוה נכסים ידועים במדינה אחרת אין אומרים למלוה שיוציא מאתים על מנה: כתב בעל התרומות שער ל"ה והורו המורים שלא נאמרו דברי הרמב"ם שיתחייב הערב אם אין הלוה במדינה זו אלא כשאין ללוה נכסים ידועים במדינה זו אבל אם יש לו ה"ז יורד בב"ד באותן נכסים כמו שאנו דנין שנפרעין מן האדם שלא בפניו ולפיכך אין לו לתבוע מן הערב עד שידין בב"ד בנכסי לוה עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם:

סעיף יב

ומ"ש הביאו ע"ש בין השמשות וכו' כ"כ בעל התרומות בשער הנזכר בשם תשובת הרי"ף והביאו הה"מ בפכ"ה ממלוה וכתב דהיינו דוקא בשערב לגופו של לוה וכמו שיתבאר בסימן קל"א: (ב"ה) ולפי דעת הרמב"ם שיתבאר שם אין לדברים האלו עיקר:

סעיף טו

וכל זמן שלא בא הלוה וכו' לשון הרמב"ם פ' כ"ו מי שהיה ערב לחבירו במלוה ע"פ ובא המלוה לתבוע אח הערב והרי הלוה במדינת הים אומר לו הערב הבא ראיה שלא פרעך הלוה ואני אשלם לך ומבואר בדבריו דבמלוה על פה דוקא עסקינן דאילו במלוה בשטר אין המלוה צריך להביא ראיה אדרבה הלוה או הערב צריכין להביא ראיה שפרעו דשטרא בידיה מאי בעי ואע"ג דבשטר נמי איכא למיחש שמא פרעו וכתב לו שובר חששא רחוקה היא וכ"נ מדברי בעה"ת שער ל"ה שכתב על דברי הרמב"ם טעמא דמסתבר הוא דהא אי הוה איהו טעין פרעתי מהימן מיהו אם התנה המלוה עם הערב על דעת כן תעשה הערבות שאהיה נאמן עליה כל זמן שאומר לא נפרעתי הואיל ומודה לו הערבות חייב עכ"ל וכ"כ ה"ה דין זה אינו מבואר בגמרא אבל פשוט הוא שאפילו מנכסיו אין אדם גובה במלוה על פה כמו שנתבאר פי"ג וכן נראה מדברי הרמב"ן פרק ב' דייני גזילות ופשוט הוא כמו שכתבתי וכ"ש מערב שאין נפרעין ואני אומר שאפילו מן הקבלן אין נפרעין אלא בראיה אא"כ נשא ונתן ביד דטוענים לערב שמא נפרע המלוה וגם זה נראה לי פשוט:

סעיף טז

ומ"ש ואם התנה המלוה עם הערב שיהא נאמן וכו' נתבאר בסמוך בדברי בעל התרומות ופשוט הוא. וז"ל הרשב"א שאלת ישראל שנעשה ערב לישראל מחמת עכו"ם אם יוכל הערב לטעון שמא פרעך העכו"ם תשובה בפ' הכותב פסק הרי"ף כרב נחמן דב"ח נמי נפרע שלא בפניו כדי שלא יהא. כל אחד נוטל מעותיו של חבירו והולך לו למ"ה דאלמא לא חיישינן לשובר במקום ערב דהא נכסוהי דבר איניש אינון ערבין ביה ומיהו איפשר לחלק דדוקא לגבי ערבות דלזה הוא דלא חיישינן לשובר משום טעמא דשלא יהא כל אחד נוטל מעותיו של חבירו והולך למדינת הים אבל לגבי ערב דעלמא לא דמאי חזית דעבדת תקנתא למלוה ולא עבדת תקנתא לערב זה נסתפק לי ואף ע"פ שמצאתי לרב צמח גאון שאף בערב דעלמא תקנו כן וכמו שתמצא בספר העיטור ומכל מקום לכ"ע אם הערב במקום שנוכל לשלוח ולהודיעו אין נפרעין מן הערב עד שישלחו ויודיעו ללוה ולא במקום ערב דעלמא עושין כן אלא אפילו במקום ערבות דנכסיו אין נפרעין מנכסי הלוה שלא בפניו עד שישלחו ויודיעוהו כדאמרינן בשלהי גט פשוט ההוא דיינא

דאחתיה לוה וכו' ולפי דברי הירושלמי כ"ז שהוא במקום שנוכל לשלוח לו שליח וילך ויבא תוך ל' יום משלחין לו ג' אגרין חדא גו ל' וחדא גו ל' וחדא גו ל' ואח"כ נפרעין מן הערב עכ"ל ונראה מדבריו שאפילו במלוה בשטר חיישינן שמא פרעו לוה וכתב לו שובר: כתב הרשב"א שנשאל על מלוה שבא לגבות מהקבלן ואין שטרו בידו וטען שנאבד ולוה מודה שלא פרעו וקבלן טען שמא פרעך הלוה וקרע שטר חובו והשיב שהדין עם הקבלן והביא ראיה לדבר:

סעיף יז

ואם אמר המלוה ממי שארצה וכו' כ' ר"י הלוי שיכול להפרע מן הערב תחלה וכולי כן כתב בעה"ת בשמו בשער ל"ה וכתב שכן נוטה דעת הרמב"ם עי' פכ"ה מהל' מלוה שיש להרמב"ם סברא חדשה כנראה מהמגיד ז"ל: אבל ר"ת פי' אע"פ שאמר ממי שארצה אפרע וכו' בסוף בתרא וכ"כ א"א שם: ומ"ש ואם אמר בפירוש ממי שארצה אפרע תחלה וכו' כתב בעל התרומות בשער ל"ה שכן פירש הראב"ד דתרתי בעינן בערב תנאי דאפרע ממי שארצה ושאין לו נכסים ללוה וכתב עוד ומסתברא כפירוש הר"י ן' מיגאש וכתב עוד ומסתברא דטעמא דהני רבוותא דסבירא להו דאפילו אמר על מנת שאפרע ממי שארצה אינו גובה ממנו אלא כשאין נכסים ידועים ללוה דוקא היכא דאמר אפרע ממי שארצה סתם הוא דפליגי אבל האומר בפירוש ממי שארצה אפרע תחלה הרי זה תנאי מפורש והכל מודים דגובה תחלה מן הערב ויש שכתבו בשם הרמב"ם שכתב בספרו ממי שארצה תחלה ואני בדקתי ספרו ולא מצאתי שכתב אלא ממי שארצה בלבד וכן גירסת משנתינו עכ"ל ומדברי ה"ה בפכ"ה נראה שהיה גורס בדברי הרמב"ם ממי שארצה אפרע תחלה: ונ"י והמרדכי כתבו סברות אלו בסוף בתרא וכתב נ"י דמסתבר כדברי האומרים שהכל לפי תנאו: כתב בתשובת רבני צרפת אם א"ל ע"מ שאפרע ממי שארצה ואין נכסים ידועים ללוה אין המלוה יכול להשביעו אלא יפרע מן הערב ואינו יכול לטעון שמא יש לו ממון שאין אתם יודעים:

סעיף יח

וכן מן הקבלן וכו' כך הגיהו בגמרא. בסוף בתרא במשנה וקבלן אף ע"פ שיש נכסים ללוה יפרע מן הקבלן: (ב"ה) וכ"כ הרמב"ם בפרק כ"ה ממלוה:

סעיף יט

ואיזהו קבלן וכו' פלוגתא דאמוראי בסוף בתרא (קעד.) וכתב הרי"ף דרבוותא קמאי פסקו כרב הונא דאמר תן לו ואני קבלן תן לו ואני פורע תן לו ואני חייב תן לו ואני נותן כולן לשון קבלנות הן אבל הוא כתב מסתברא דהלכה כרבא דאמר כולן לשון ערבות הן חוץ בתן לו ואני נותן וכן פסק הרא"ש וגם הרמב"ם פכ"ו מהלכות מלוה וטעמא דכל הנך

לישני אפילו תן לו ואני פורע תן לו ואני חייב משמע אני אפרע לך בשבילו אם לא יפרע הוא אבל תן לו ואני נותן דשניהם לשון מתנה משמע קבלנות שבאותו לשון שציוווהו למסור לזה קבל עליו לפרעו דמשמע כאילו הוא עצמו קיבל מיד המלוה: וכתבו רשב"ם והרא"ש דלרבא תן לו ואני קבלן כ"ש דהוי קבלן דלשון קבלן עדיף מאני נותן כדמשמע בגמ' וכ"כ נ"י בשם האחרונים ז"ל אך הרמב"ם לא כתב אלא לשון הגמרא תן לו ואני נותן אבל הלוהו ואני קבלן אינו קבלן ויש להסתפק בדעתו היכא דא"ל תן לו ואני קבלן דאיכא למימר דכיון שלא כתב דמהני להיות קבלן אלא באומר תן לו ואני נותן לך משמע דבכל שאר לישני לא מהני אפילו אומר ואני קבלן ועוד שהרי כתב בהדיא דלשון ואני קבלן לא מהני ואיכא למימר דהא דלא מהני ואני קבלן היינו משום דאמר ליה הלוהו אבל אם אמר ליה תן לו ואני קבלן עדיף מתן לו ואני נותן לך ומ"מ כיון דהרי"ף פסק דתן לו ואני קבלן לשון ערבות הוא ולא ל' קבלנות מסתמא ה"נ סבירא ליה להרמב"ם: ומ"ש רבינו ואם הוא לאחר מתן מעות יאמר מה שנתת לזה אני נותן לך כ"כ בעל התרומות בשער ל"ה וסיים והוא דקנו מיניה וכבר נתבאר בראש סימן זה: ומ"ש בכולם הוי ערב וכו' כבר נתבאר בסמוך החילוק שבין ערב לקבלן: כתב בעל התרומות שאם אמר תן לו ואני חייב ליתן לך דהוי ערב וכו' בשער ל"ה:

סעיף כ

וכתב עוד שצריך לכתוב בשטר הקבלנות ואני אמרתי לו תן לו ואני אתן לך וכו' בשער הנזכר: וא"א ז"ל כתב אף ע"פ שאינו מפורש וכו' בסוף בתרא וכ"כ ה"ה פכ"ה מהלכות מלוה בשם הרשב"א וכן כתבו התוספות. ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דתן לו ואני פורע תן לו ואני חייב הוי נמי קבלן היינו סברת קמאי שכתב הרי"ף שפסקו כרב הונא וכבר נתבאר דכולהו רבנן בתראי פסקו כרבא והכי קי"ל: המחייב עצמו ליתן מנה לחבירו ונתן לו קבלן עליהם אם יש לו דין קבלן כתבתי בתחלת סימן זה: כתב הרשב"א בר"פ הניזקין בשם הרמב"ן דלא אמרו שנפרעין מן הקבלן תחלה אלא שאין הקבלן יכול לדחותו אצל לוה אבל כל זמן שהלוה רוצה לפורעו אינו רשאי לחזור על הקבלן אא"כ נשא הקבלן ונתן ביד: המלוה את חבירו על ידי שני ערבים לא יפרע מאחד מהם אא"כ אמר על מנת שאפרע מאחד מהם הגה' אשיר"י בסוף בתרא: (ב"ה) דין שנים שערבו לאחד עיין בהרמב"ם פרק כ"ה ממלוה ובדברי רבינו סימן קל"ב ובמה שכתבתי לעיל בסימן זה בשם המרדכי:

סעיף כא

ואם לקח הערב או הקבלן וכ ' בסוף בתרא (שם) א"ל בר אמימר לרב אשי הכי אמר אבא תן לו ואני נותן אין לו למלוה על הלוה כלום ולא היא לא מיפטר לוה מיניה דמלוה עד שישא ויתן ביד: ומ"ש ומיהו אם אין לערב לשלם גובה מהלוה מדרבי נתן כ"כ שם

הרא"ש וכ"כ ה"ה פכ"ו מהל' מלוה בשם ר"ת והרמב"ן וכ"כ נ"י וז"ל ומיהו אומר ר"ת שאם אין נכסים לערב חוזר על הלוה מדרבי נתן אא"כ מחל הערב ללוה בהא אין המלוה יכול לחזור עליו דאפי' מוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול וכ"כ בעל התרומות בשער ל"ה ורבינו ירוחם כתב וז"ל כתב הרשב"א צ"ע אם מחל הערב ללוה אם המלוה יכול לחזור עליו: וכתב עוד נ"י שכתבו האחרונים דכשבא המלוה לגבות מהקבלן אפילו כשלא נשא ונתן ביד שאז הוא יכול לחזור על מי שירצה יגבה מן הבינונית אע"פ שאין ללוה אלא זיבורית וכן דעת הרמב"ן אלא שאם רצה הלוה לפרוע מן הזיבורית שאין יכול לגבות מן הקבלן מהבינונית וכדמוכח בריש הניזקין עכ"ל אבל ה"ה פכ"ו מהל' מלוה כתב אבבא דנשא ונתן ביד בשם הרשב"א שכל שבא מלוה להפרע מן הקבלן א"א לו ליפרע ממנו אלא ממה שהיה איפשר ליפרע מן הלוה כלומר שאם אין ללוה אלא זיבורית אע"פ שיש לקבלן עידית ובינונית וזיבורית אין נפרע מן הקבלן אלא מזיבורית וכן אם רצה לוה לפורעו א"א לו לתבוע מן הקבלן תחלה וכדמוכח ריש הניזקין עכ"ל ונזכרו סברות אלו בדברי רבינו ירוחם:

סעיף כב

והרמ"ה כתב דהא דאמרינן שנשא ונתן וכו' משום דכי אמרינן לא מיפטר לוה עד שישא ויתן ביד אקבלן הוא דאיתמר וכן נראה דעת הרמב"ם שכתב פכ"ו מהלכות מלוה ואם נשא הקבלן המעות מיד המלוה אין למלוה על הלוה כלום ומ"ש ולא נהירא לא"א ז"ל:

סעיף כג

וכתב עוד א"א ז"ל דערבות וקבלנות היינו כשתבע הלוה מהמלוה כשילונו וכו' בסוף בתרא:

סעיף כד

כתב בעל התרומות קבלן שלא נשא ונתן ביד וכו' כ"כ נמוקי יוסף בסוף בתרא בשם המפרשים ועיין בתשובת הרשב"א שאכתוב לקמן בסמוך: כתב הרא"ש בכלל ס"ד סימן ג' על ראובן שתבע את שמעון שיתן לו חלקו רביע בחכירות שחכר שמעון כי כן התנה עמו לתת לו רביע החכירות בשביל שיכנס ראובן ערב בשבילו שהדין עם ראובן והיינו דוקא אם היה שם קנין סודר שמעון לראובן לתת לו בחכירות אבל בלא קנין אינו חייב לו כלום כי ערבות אינו דבר שלוקחין עליו שכר שיקנה באמירה ולא עדיף הא מהא דתנן בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קטו:) שטף הנהר חמורו וחמור חבירו וכולי ופריך עלה בגמרא ואמאי נימא ליה משטה אני בך וכולי: וכתב בכלל ס"ט סימן ח' וכתבתיה בסימן קכ"ו ראובן קנה משמעון תבואה בממון ידוע ועשה שמעון שטר חוב על ראובן וקודם שקנה מידו אמר לשמעון מי יתן לי תבואה זו אמר ליה שמעון הרי יהודה יתננה

לך ובאותו מעמד קבל על עצמו יהודה הנזכר לתת לראובן התבואה הנזכרת ואח"כ קנו מראובן ועתה תובע ראובן מיהודה התבואה ויהודה טוען שלא היה לו משל שמעון לא תבואה ולא ד"א. תשובה כיון שראובן לא רצה לשעבד עצמו להתחייב באלו המעות עד שיהודה אמר לו ליתן דמיהם דהיינו התבואה הו"ל תן לו ואני נותן דהו"ל קבלן: (ב"ה) כ' בעל התרומות קבלן שלא נשא ונתן ביד ומכר הלוה כל נכסיו וכו' עד סוף הסימן הכל בשער ל"ה כתב בעל התרומות בשער הנזכר הערב והקבלן אין טורפין ממשעבדי דלוה עד שימסור לו הלוה שטר חוב ויקנהו לו דרך קניין שטרות כי היכי דלא תהא תביעה על פה: כתוב בתשובת הרשב"א סי' תתפ"ח המוציא ש"ח בשיעבוד נכסים וערב ואין ללוה בני חורין אלא נכסים משועבדים שמכר אחר ההלואה ממי גובה מהערב או ממשועבדין והשיב שהדעת נוטה שגובה מהערב שנכסי הערב כבני חרי אצל משועבדים ומ"מ כתב בסוף דבריו שצריך להתיישב בדבר ורבינו ירוחם כתב היכא שהתנה שאפרע ממי שארצה תחלה ויש ללוה נכסים משועבדים כגון שמכרן אחר שלוה כתב הרשב"א שגובה מהלקוחות קודם מהערב וכ"ש בערב סתמא שיגבה מהלקוחות ולא מהערב עכ"ל: וכתב בסי' תתצ"ב על ראובן שלוה משמעון מנה ומשכן לו בהם עליה אחת ונעשה לו קבלן לוי אחר כך מכר ראובן העליה ליהודה וחתם בה שמעון הנזכר וכשהגיע זמן החוב בא שמעון לגבות מלוי הקבלן ואמר לו לוי את הוא דאפסדת אנפשיך כשחתמת ליהודה והשיב אילו היה לוי ערב לבד הדין עמו דהו"ל כההיא דאמרי' בפרק מי שהיה נשוי (כתובות צה.) שאני התם דאיהו דאפסיד אנפשיה כשחתם לו ה"נ שמעון זה אפסיד אנפשיה כשחתם ליהודה שאם לא חתם לא הו"ל לחזור על הלוקח שלקח מראובן דודאי היכא דאיכא משעבדי וערב יכול הערב לדחותו למשעבדי ובקבלן נמי כל היכא דלא א"ל תן לו ואני נותן אין לו דין קבלן ולפי דעתי אפי' כשאמר שתפרע ממי שתרצה תחלה וכן נ"ל מדברי הרי"ף בסוף בתרא אבל כל היכא דנעשה קבלן גמור כגון דא"ל תן לו ואני נותן יכול לחזור עליו שאפי' לא מכרו העליה היה יכול לחזור על הקבלן ואם כן לא אפסיד אנפשיה כשחתם דלא גרע כחו עכשיו לגבי הקבלן מאילו הו"ל לב"ח בני חרי וכאן אע"פ שלא אמר תן ואני נותן נראה דכיון שאמר אני קבלן גמור הוי כמ"ד תן לו ואני נותן שהרי יש מהגדולים שאמרו שכל שאומר קבלן גמור הרי הוא כאומר לו תן לו ואני נותן ומ"מ אילו היו נכסים ללוה ואפילו זיבורית ורצה הלוה לפרוע מהזיבורית אע"פ שנעשה לו שמעון קבלן גמור אינו יכול ליפרע מבינונית של קבלן כדמוכח בר"פ הניזקין עכ"ל: וכתב עוד בסימן אלף וי"ו שנשאל על ראובן ושמעון שותפים שלוו מנה מלוי ובא לוי לגבות חובו מהם ולא הביא שטרו בידו ולא רצו לפרעו עד שיחזיר להם השטר ולבסוף נתרצה לו שמעון שאמר לו

ראובן פרעהו ממעות השיתוף ואני אתן לך השטר לזמן פלוני ואח"כ מת לוי והוציאו יורשיו הש"ח והוצרכו לפורעו מפני שלא היה להם ראיית פרעון ועכשיו תבע שמעון את ראובן שותפו שישלם לו מדין ערב והלה טוען שאין כאן ערבות אלא עצה השיאו והשיב שהדין עם שמעון שכל שעושה מעשה ע"פ אחר אותו אחר חייב מדין ערב עכ"ל וכן כתוב במרדכי פרק גט פשוט:

סעיף כה

כתב הרא"ש כלל ע"ד סימן ג' שנשאל על שר אחד שהיה רגיל לתת לראובן פרס קבוע לשנה ונעשה שמעון גובה שלו אמר ראובן לשמעון תן לי הפרס שהשר רגיל ליתן לי אמר לו השר א"ל שלא יכניסהו לי בחשבון תן לי ערב שאם לא יכניסהו לי בחשבון שתפרע לי ונכנס לוי ערב ואז נתן שמעון הפרס אח"כ נפטר ראובן והשר הלך חוץ למלכות וטוען שמעון שלא הכניסם לו השר בחשבון ושיפרעם לו לוי כמו שנתערב השיב לוי אפשר שראובן פרעך אם הראית לו שלא קבלת אותם בחשבון ועוד שאיני מאמינך במה שאתה אומר שלא קבלו ממך בחשבון השיב מה שטען שאינו מאמינו במה שאומר שלא קבלם השר בחשבון טענה מעלייתא היא כיון דלא פירש שמעון שיהא נאמן בדיבורו בשבועתו לומר שלא קבלם השר בחשבון לא מהימנינן ליה לאפוקי ממונא מלוי עכ"ל ועיין עוד בכלל הנזכר סימן י"ב כתב רבינו ירוחם בשם הרמב"ן צריך שיהיה מדעת הערב ולא בשום אונס ופשוט הוא:

סעיף כו

האומר לראובן הריני ערב לך כ בעבור יום אחד אינו כלום תשובת הרשב"א סימן אלף קמ"א:

סימן קל

סעיף א

ערב או קבלן וכו' פשוט הוא וכן כתב בעל התרומות בשער ל"ה וז"ל ערב או קבלן אם פרעו החוב למלוה בפני עדים או בפני בית דין אם פרעו קודם שנודע שפרעו לוה למלוה וטען הלוה שפרעו כבר אינו חייב לערב כלום אבל אם פרעו אחר שהביא המלוה ראיה שלא פרעו לוה ונתחייב בדין ופרעו הערב אע"פ שהיה קבלן על פה חוזרין וגובין מן הלוה אותו ממון הואיל ובמצותו נכנסו והוא הרשה אותם לפרעם אם לא יפרע הוא למלוה עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בפכ"ו מהלכות מלוה ערב שקדם ונתן לבעל חוב את חובו הרי זה חוזר וגובה מן הלוה כל מה שפרע על ידו אף על פי שהיתה מלוה ע"פ או בלא עדים כלל וכתב ה"ה זה פשוט ומוכח בברייתא פרק גט פשוט (בבא בתרא קעד:) דין ישראל שנעשה ערב לישראל עבור עכו"ם עבור הקרן והרבית שקצב עמו בהגהת

אשירי מציעא עלה קמ"ה: דין ישראל שנתערב לעכו"ם בעבור חבירו ואנסו העכו"ם בענין שבא לו הפסד מצד הערבות בי"ד סימן ק"ע ועיין במרדכי פרק הגוזל ומאכיל כי האריך בזה: כתב הרשב"א שאלת ראובן ועכו"ם קנו סחורה משמעון בהקפה לזמן ולאותו זמן תבע שמעון לראובן ולא היה בידו לשלם ונכנס לוי ערב לשמעון ואח"כ פרע לוי חצי הממון וכתב עליו שטר חוב על השאר ועכשיו נודע שהעכו"ם פרע לאחר מכאן כל הממון לשמעון: תשובה שנים שלוו מאחד כל אחד מהם כאילו לוה מחצה ונעשה ערב על מחצה של חבירו ואם כן כשנכנס לוי ערב הרי הוא כערב שני על חלקו של ראובן ונמצאו העכו"ם ולוי ערבים על חלקו מעתה אם קדם לוי ופרע נפטר העכו"ם משמעון וכשפרע העכו"ם לשמעון בטעות פרעו וחייב שמעון לשלם לעכו"ם וכיון שכן אין ללוי עליו כלום מחמת הממון שפרע לו אבל חייב לו להחזיר לו שטר החוב שעשה לו לפי שקודם שפרעו עמד העכו"ם ופרעו ונסתלק ממנו שמעון:

סעיף ב

וכתב הרמב"ם בד"א שאמר לו הלוה בשעה שנעשה ערב ערבני ושלם וכו' בפ' כ"ו וכתב ה"ה מדקדוק לשון רבינו הוא שאם אמר לו הלוה הכנס קבלן בעבורי אע"פ שלא הרשהו לשלם אם עמד הקבלן ופרע מדעתו חייב לשלם לו והטעם בזה כיון שהוא נכנס קבלן מחמת דברי הלוה והמלוה היה יכול לתובעו ולנוגשו תחלה אם פרעו ולא המתין שיגשהו הרי זה חוזר וגובה מן הלוה אבל אם אמר לו להכנס ערב ולא הרשהו לשלם כיון שהמלוה לא היה יכול לנגשו אלא אחר העמדת הלוה בדין וזה קדם ופרעו הרי דין קבלן כדין איש אחר שפרע חובו של חבירו שאינו חייב לשלם כנ"ל ולפי דברים אלו אפי' בערב שאינו קבלן כל שנכנס מדעת הלוה אם כבר עמד המלוה בדין עם הלוה ולא נמצאו לו נכסים שהרי הוא יכול לנגוש את הערב ועמד הוא ופרען בלא נגישת ב"ד הרי הוא חוזר וגובה מן הלוה ואם היה דעת רבינו לומר שכל זמן שלא הרשוהו לשלם אם פרעו בלא נגישה אינו חוזר וגובה מן הלוה ואפי' כשנכנס קבלן במצות הלוה הוא דבר תימה ואיך יהיה דין זה שהמלוה יכול לנוגשו כדין פורע חוב דעלמא ובהשגות א"א אלו דברים שאין הדעת מקבלתן ע"כ אפשר שדעתו לחלוק ולומר שאפי' ערב שאינו קבלן שנכנס בערבות מאיליו ופרע מאיליו חוזר וגובה מן הלוה ויש לזה פנים ומה שכתבתי נראה לי עיקר עיין במה שכתבתי בסימן ע"ז בשם ספר התרומה ותשובת הרא"ש בשנים שלוו מאחד ופרע אחד מהם כל החוב שחוזר וגובה מחבירו חלקו. כתב רבינו ירוחם בשם גאון דלגבי גביית מלוה אין חילוק בין הרשהו לוה להיות ערב בין לא הרשהו ומ"מ אם מתחלה לא רצה לקבלו מלוה לערב אין טענה כנגדו אא"כ נתרצה לו: דין הערב

לאחד משני יוסף בן שמעון ואין המלוה יודע לאיזה מהם הלוה עיין בסי' מ"ט: הערב אינו משתעבד אלא במקום שיוכל לתבוע מהלוה בעצמו סי' מ"ט:

סעיף ג

ואין הערב גובה מהלוה וכו' כך כתב בעל התרומות בשער ל"ה וכ"כ הרמב"ם פרק כ"ו מהלכות מלוה וכתב ה"ה זה מוסכם מן המפרשים וזה הוא פשטא של ברייתא (קעד:) ערב שהיה שטר חוב יוצא מתחת ידו אינו גובה ואע"פ שהיא מתפרשת ביתומים ועיין בנ"י גבי ההוא ערבא דא"ל ללוה הב לי ק' זוזי דפרעית והא שטרא:

סעיף ד

ה ואם כתב המלוה וכו' סוף הברייתא ואם כתוב בו התקבלתי גובה ועיין פירושה בתשובת הרשב"א סימן תתפ"ח וכתב ה"ה פכ"ו מהלכות מלוה שכשגובה כשכתב לו התקבלתי היינו דוקא בדשמתוהו ומת בשמתיה או באחד מן הדרכים האחרים לדעת הרמב"ם ורבו ז"ל אבל מדברי הרמב"ן נראה שאפילו אין כאן אחד מהדרכים שהזכיר רבינו כל זמן שכתב מלוה לערב התקבלתי הרי דינו כדין המלוה וכשם שאין טוענים למלוה טענת צררי וגובה מן היתומים הגדולים כיון שיש שטר בידו כך אין טוענין לערב אע"פ שפרע מעצמו עכ"ל : ומ"ש וכגון שמפורש וכו' בר"פ חזקת (בבא בתרא לב:) ההוא ערבא דאמר ליה ללוה הב לי מאה זוזי דפרעתי למלוה עילוך והא שטרא פירוש שטר שהיה למלוה עילוך ונתנו לי כשפרעתיו כדי שאגבה ממך וכתב הרא"ש פרשב"ם והרי אתה משועבד לי בשטר זה כמו שהיית משועבד לו וצריך לומר שנזכר הערבות בשטר דאם לא כן מהיכן אנו יודעים שהוא ערב או שמא מיירי שמודה לו ששם אותו ערב או שיש לו שטר ערבות עליו ושטר מלוה שבידו מוכיח שפרע למלוה. וה"ר יונה פירש דמיירי שכתב לו המלוה התקבלתי דאי לאו הכי היה יכול הלוה לטעון שמא לא פרעת למלוה כלום ושטר זה אצלך בפקדון או שמא הוא מסר שטר זה ואין אותיות נקנות במסירה עכ"ל וגם הר"ן כ' והא שטרא כלומר הא שטרא שנתחייבת בו למלוה ושנכנסתי בו ערב וכגון שכתב לו מלוה התקבלתי ממך מעות ונתן לו זכותו הא לאו הכי אף ע"פ ששטר חוב יוצא מתחת ידי ערב אינו גובה בו וכמלוה ע"פ דמי שהלוה לא נשתעבד בשטר זה לערב וכ"כ הרשב"א בשם רבו ה"ר יונה וכ"כ בעל התרומות בשער ל"ה: ומ"ש רבינו אבל אינו יכול לגבות ממשעבדי שמכר הלוה עד שימסור לו המלוה שטר חוב ויקננו לו דרך קנין שטרות כ"כ הריב"ש בסי' תע"ח בשם ה"ר יונה ואני מצאתי זה וגם מה שכתב עוד ה"ה נמי אם כתב הלוה לערב כשהכניסו הריני משעבד לך עצמי ונכסי מעכשיו וכו' בספר התרומות שער ל"ה וז"ל היכא דכתב מלוה לערב התקבלתי ממך חוב פלוני שאתה ערב ממנו ונתן לו מקומו בהקנאה גמורה ומסר לו השטר ה"ז גובה

מיתומים גדולים ומן הלקוחות בכל גווני וה"ה היכא שכתב הלוה לערב כשהכניסו הריני משעבד לך עצמי ונכסי מעכשיו שכל זמן שתפרע אותו ערבות שעשית לי כאילו קבלתי המעות מידך גובה מן הלקוחות ומיתומים גדולים שאין לך מלוה בשטר גדולה מזו וכתב עוד שאם פרע הערב למלוה בפני עדים גובה מבני חורין ואינו גובה ממשועבדים אא"כ מכר לו המלוה שטר חובו בדרך קנין שטרות עכ"ל:

סעיף ו

ערב שפרע למלוה ולא ביקש ממנו השטר וכו'. זה פשוט וכתבו בעל התרומות שער ל"ה:

סעיף ז

מת הלוה וקדם הערב וכו' מעשה בסוף בתרא (קעד:) ההוא ערבא דאבוהון דיתמי דפרעיה למלוה מקמי דליתבעינהו ליתמי פירוש שפרע הערב משלו קודם שיתבע ליתומים אמר רב הונא בריה דרב יהושע אימר צררי אתפסיה וקיי"ל כוותיה ואמרינן בגמ' דלרב הונא אם חייב מודה או שמתוהו ומת בשמתיה גובה מן היתומים וכבר נתבאר לעיל דה"ה למת בתוך זמנו. ורבינו מפרשה ביתומים קטנים דוקא וכמ"ש ה"ה פכ"ו מהלכות מלוה בשם קצת מפרשים אבל בגדולים אפי' אין שם אחד מהדרכים האלו חוזר ונפרע מהם אם היא מלוה בשטר דאילו מלוה ע"פ פטורים דטענינן להו שפרעו אביהם אבל הרמב"ם בפרק הנזכר נראה שהוא מפרש אפילו ביתומים גדולים וזהו שכתב את היורשים ולא כתב יתומים קטנים וכתב ה"ה שזה דעת הרב ן' מיגא"ש והטעם בזה שכל שהוא פורע בלא הודעה נראה שכבר היה תפיס צררי שכשהגיע זמן החוב בחיי לוה התפיסו צררי. וכבר כתבתי בסמוך כשכתב המלוה לערב התקבלתי ממך אי בעי דלישמתוהו ומת בשמתיה או באחד מהדרכים האחרים או אי לא בעי. ונ"י מפרשה ביתומים קטנים וכדברי רבינו והא דקאמר מקמי דליתבעינהו ליתמי לאו למימרא דאי תבעינהו היו חייבים אלא דאי אודעינהו היה הערב פטור כמו שהם פטורים ועכשיו שפרע הערב בזמן שהיו הם פטורים הפסיד הערב מה שהוציא דהו"ל כפורע חובו של חבירו שלא מדעתו שהפסיד מעותיו אבל אם היו חייבים כגון שחייב מודה או באחד מהדרכים הנזכרים אף ע"ג דפרעיה מקמי דליתבעינהו לא הפסיד דלא הוי כפורע חובו של חבירו אלא שיעבודא דנפשיה הוא דפרע עכ"ל וכתב עוד ולענין ערב או קבלן שפרע קודם זמנו למלוה ולא אודעיה ללוה ועדיין הלוה בחיים אומר מורי הר"מ שגובה מן הלוה אם העדים מעידים שלא פרעו אח"כ דלא מיפטר מטעמא דפורע חובו של חבירו דהתם הוא משום דליכא על הפורע שום שיעבוד אבל הכא דרמי עליה שיעבוד ליכא למימר הכי ואפילו היה ערב סתם וכ"ש אם היה קבלן עכ"ל וכ"כ הריטב"א בתשובה ושיטה זו כהראב"ד דס"ל שכיון שאמר לו ערבני כאילו הרשהו

לתבוע דמי דאילו להרמב"ם אפילו הגיע זמנו נמי בעי לאודועי וכמו שנתבאר בסימן זה: כתב הריטב"א בתשובה לא אמרו בערבא דיתמי שאם לא הודיעו אינו גובה אלא בפורע מעצמו ולא בפורע בע"כ מחמת כפיה וזה כבר היו עליו ב' כפיות כפיית ב"ד וכפיית שמים מן השבועה שהיה מוטל עליו לפרוע ועוד דכל שפורע בב"ד דבר מפורסם הוא ואינו צריך הודעה אחרת דכל שעמד בב"ד אפי' ממשעבדי גבי משום דחשבינן אית ליה קלא כדאמרינן בפרק אלו מציאות וכ"ש שאני רואה כמה פרסום שנעשה בו וכמה הודעות ובכי הא סגי לענין הודעה כזו ואף על פי שאין שם שני עדים כשרים ממש שלא החמירו בהודעה זו כ"כ עכ"ל:

סעיף ח

ואם היה ערב לעכו"ם וכו' גם זה מעשה שם ההוא ערבא דפרעיה לעכו"ם מקמיה דליתבעינהו ליתמי ואסיקנא דאפילו למ"ד לא חיישינן לצררי ה"מ ישראל אבל עכו"ם דדיניה בתר ערבא אזיל אי לאו דאתפסיה צררי מעיקרא לא הוה מקביל לה. וכתב הרמב"ם בפרק כ"ו מהלכות מלוה דמשום דצררי אתפסיה לפיכך פרע זה מדעתו קודם שיודיע זה ליתומים אבל אם הודיען שהעכו"ם תובע אותו והרי הוא נותן חייבים לשלם עכ"ל כלומר דכשפרע ולא הודיען קיים חזקת צררי וכשהודיען בטל חזקת צררי:

סימן קלא

סעיף א

תשובה להרי"ף ערב שנתפייס וכו' תשובה זו כתבה בעל התרומות בשער ל"ה בשם ה"ר אברהם בר יצחק ז"ל וכן כתב הרשב"א בתשובות כתבתיה בסי' קכ"ט. וכ"כ המרדכי בפרק גט פשוט :

סעיף ב

כתב הרמב"ם האומר לחבירו ערבת לי וכו' בפכ"ו מהלכות מלוה וכתב ה"ה מה שכתב שדין הערב עם הלוה כדין מלוה ע"פ שיכול לומר פרעתיך כ"כ רבו ז"ל וכן כתבו המפרשים אלא שאם כתב לו המלוה התקבלתי ונתן לו זכותו הרי הוא עומד במקומו ודין הערב כדין המלוה ואם המלוה בשטר אינו יכול לומר פרעתי כך נראה מדברי הרשב"א ופשוט הוא לא יגרע כח הערב מאיש נכרי דעלמא שהרשהו המלוה עכ"ל וכבר נתבארו דינים אלו בסי' שלפני זה בדברי רבינו:

סעיף ג

כתב הרמב"ן ערב או קבלן וכו' כ"כ בעל התרומות בשמו בשער ל"ה וכ"כ רבינו ירוחם וכתב עוד בעל התרומות שנראה מדברי הראב"ד שהוא חלוק בדין זה אלא יכול לומר הוציאני מהערבות וכתב בעל התרומות בשער הנזכר מיהו אם הערב קידם ופרע החוב

למלוה חוזר וגובה מן הלוה כל מה שפרע בשבילו בין מלוה ע"פ בין מלוה בשטר עכ"ל ופשוט הוא: ואני כתבתי למעלה שגם המלוה יכול לשאול מעותיו תוך הזמן אם הלוה מבזבז נכסיו בסי' ע"ג:

סעיף ד

כתב עוד הרמב"ן בתשובה ערב שבא אצל המלוה בזמנו והתרה וכו' כ"כ רבינו ירוחם בשמו: (ב"ה) בעיני עניות דעתי יפלא למה לא יועיל לערב טענת ערבותי לא היה אלא לזמן והואיל ובאותו זמן היית יכול לגבות חובך ולא גבית את הוא דאפסדת אנפשך וקרוב אצלי לומר דהאי תשובה לאו הרמב"ן חתים עלה ועל דרך מה שאמרו בפרק כיצד (כב.) לאו מר בריה דרב אשי חתים עלה:

סעיף ה

תשובה להרי"ף ישראל שהיה חייב לחבירו וכו'. תשובה זו כתבה בעל התרומות בשער ל"ה בשם ה"ר אברהם בר' יצחק:

סעיף ז

שאלה לא"א בכלל י"ח סימן ח' וט' וכן כתב במרדכי בהגוזל בתרא בשם רבינו מאיר ע"ש כי הוא האריך ועיין בטור יורה דעה סימן ק"ע: כתב מהרי"ק בשורש ז' שאם ראובן נתערב לשמעון נגד העכו"ם ושמעון קבל עליו לפצותו מכל היזק ובלכת ראובן לפצות העכו"ם נתפס אין לשמעון לפרוע פדיון תפיסתו ואם הוסיף העכו"ם ליקח מראובן רבית הרבה יותר מהנהוג אין חייב שמעון לפרוע משום דהוי כאונס דלא שכיח:

סעיף יא

כתב הרמב"ם פ' כ"ה מהלכות מלוה וז"ל ראובן שמכר לשמעון שדה ובא לוי וקבל עליו אחריות לא נשתעבד לוי שזו אסמכתא היא ואם קנו מידו שהוא ערב לשלם דמי מכר זה בכל עת שירצה שיתבענו שמעון ה"ז חייב וכזה הורו רבותי עכ"ל ורבינו פי' הטעם לפי שפעמים אדם קונה שדה שלא באחריות וכו' והה"מ כתב דין זה לא ידעתיו בשום מקום אבל הנראה בדעת רבינו ורבותי הוא שערבות כיוצא בזה אינו כשאר ערבות שהוא על דעת שהמעות יגבו ויגבם מן הלוה או מן הערב אבל ערבות דמכר כשנותנין המעות על דעת להשתקע נותנין ואין האחריות על הדמים אלא על הקרקע אם יטרפוה ממנו ותדע לך דודאי אם הוקרה או הוזלה וטרפה ב"ח דמוכר מגבין ללוקח כפי מה שהיה שוה בשעת טירפא לא כפי הדמים שקנה ולפיכך אין כאן ערבות על המעות אלא על הקרקע והוא על תנאי אם יוציאוהו מידו ואינו כערב דהלואה שהערב מוציא המעות מתחת ידו וכאן הלוקח החזיק בקרקע ואין לומר כאן על אמונתו הלוהו ויש בערבות אסמכתא וכבר כתבתי שדעת רבי' שאפי' בקנין יש דין אסמכתא עכ"ל. וכשכתב הרמב"ם ואם קנו מידו שהוא ערב וכו' ה"ז חייב התם לאו אסמכתא היא שהרי נתחייב לשלם כל עת

שירצה שמעון לתבעו והוי מעכשיו ולי נראה דכשאדם מלוה לחבירו והלה נכנס לו ערב בשבילו כיון דמלוה להוצאה ניתנה מעת שנכנס ערב נחית אדעתא שיוציא זה הלואתו ויפרע הוא בעדו הילכך לא הויא אסמכתא אבל בערב דשדה כיון שזה רואהו מוכר שדה זו ואין עליו מערער ודאי כשמתערב אדעתא דקים ליה שלא יוציאוה מתחת יד זה נחית ואילו היה יודע שיוציאוה מתחת ידו לא היה מתערב הילכך הויא אסמכתא:

סעיף יב

שאלה לא"א הרא"ש כלל ע"ג:

סעיף יג

כתב הרמב"ם ערב ששיעבד עצמו על תנאי וכו' בפכ"ה ממלוה ודע שלשון הרמב"ם אינו אלא עד יהיה לא גמר ומקנה ומשם ואילך הוא לשון רבינו. (ב"ה) ומ"ש אבל קנו מיניה מעכשיו וכן הם דברי בעה"ת ואכתבם בסמוך ואפשר שכל זה היה כתוב בנוסחת הרמב"ם שביד רבינו: ומפורש בדברי הרמב"ם שה"ה לקבלן אם חייב עצמו על תנאי אע"פ שקנו מידו לא נשתעבד:

סעיף טו

וכתב עוד הרמב"ם מי שאמר לחבירו הלוהו ואערב לך לגופו של לוה זה כו' בפרק הנזכר. כתב הה"מ הרבה מן הגאונים כדעת הראשון וכו' עד שיש מי שכתב אם הביאו ע"ש בין השמשות ובמ"ש ברח לא נפטר הערב בכך ובתשו' לר' נחשון אמטייה כד נפיק חד כוכבא וכו' עד בעיקר הדין איני כדאי להכריע: (ב"ה) ולי נראה דכיון דהרמב"ם דדיינא הוא מכריע והוא להקל על הנתבע הכי נקטינן:

סעיף טז

וכתב עוד הרמב"ם מי שלא פירש דבר קצוב שערב וכו' בפ' הנזכר וכתב ה"ה דהרמב"ם לטעמיה שכתב פי"א מהלכות מכירה שהמחייב עצמו בדבר שאינו קצוב אע"פ שקנו מידו לא נשתעבד ולדעת החולקים שם אף כאן הערב משועבד בכל אפילו באלף אלפים כדעת הגאונים וכבר נתבאר מחלוקת זה בסימן ס': כתב בעה"ת שער ל"ה ומסתברא דכל הני מילי דאמרינן דערב לא משתעבד בהו משום דהוי אסמכתא טעמא דליכא מעכשיו הא איכא מעכשיו מהני וכן סברת רב נחשון גאון ז"ל דאתשל על ראובן דהוה ליה ממונא על שמעון ואוקי ליה ערבא דמייתי ליה עד ל' יום ואי לא מעכשיו אתנם לך משלם וערבו ל' יום ולא הביאו ולבתר כן אייתי ליה ערב ללוה ואמר ליה ראובן לא מקבלנא ואמר להו כיון דאמר מעכשיו הכל לפי תנאו: והראב"ד כתב א"כ לא ברב ולא במעט וכו' וכתב עליו הה"מ וזו הפשרה אין דעתי נוחה הימנה אלא או המשתעבד בדבר שאינו קצוב שיעבוד חל עליו לגמרי והיה לו ליזהר או אינו חל עליו כלל שאל"כ נתת דבריך

לשיעורים ומי יודע זה הערב כמה היה עומד בדעתו להשתעבד והגע עצמך שהרי אינו מכיר ואינו יודע וכמה הם אמודים היוכל לטעון לא הייתי סבור שיהא אלא חמשים והן אמודים למנה ואם היה דעת הראב"ד לומר ששמין בדעת הערב כמה הוא רגיל ואמיד אף זה אינו לפי שאם אינו יודע כמה נכסים יש ללוה האומדנא בטילה ובודאי נ"ל דלא אזלינן בתר אומדנא בכה"ג לפי שאין המלוה ולא הערב בקיאין באומדנות אלו ודעות בני אדם חלוקין בהם ודברי קצת גאונים נראים עיקר עכ"ל:

סעיף יז

וכתב עוד הרמב"ם האומר לחבירו ערוב לפלוני בכך וכך וכו' מפרק הנזכר וכתב ה"ה זה לא מצאתי מבואר אבל קצת סמך ממ"ש בפ' אלו נאמרין (סוטה לז:) ערבא וערבא דערבא והטעם בזה שאע"פ שערב הראשון אינו נותן מעות אין השני צריך קנין משום דשעת שיעבודו של זה כשעת מתן מעות דמלוה דמי וכן עיקר עכ"ל:

סימן קלב

סעיף א

עבד או אשת איש שערבו לאחרים וכו' הם דברי הרמב"ם פכ"ו מהלכות מלוה וכתב ה' ה שלמדו כן כל המפרשים מהרבה מקומות ומהם מהמשנה שבפ' החובל (בבא קמא פו:) העבד והאשה שחבלו באחרים פטורים אבל משלמין לאחר זמן נתגרשה האשה ונשתחרר העבד חייבים לשלם ומ"מ ראיתי כתוב בשם רב שרירא ורבי' האי שהאשה שלותה או קבלה בפקדון או גזלה או גנבה אם הוא מצוי בידה משלמת ואין לבעל לעכב ואם כבר אבד הרי הוא כדין חבלות וכן נראה מדברי רבי' שכתב לפנים ודבריהם צל"ע בלותה לפי שי"ל שכיון שמלוה להוצאה ניתנה תיכף שלותה זכה בה הבעל לאכילת פירות אבל בפקדון וגזל וגנבה פשוט הוא דכל היכא דאיתנהו ברשותא דמרייהו איתנהו עכ"ל:

סעיף ב

אבל קטן שערב לאחרים וכו' ג"ז כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה דלא דמי למתנתו שהיא קיימת במטלטלין היינו משום דערבות הוא אסמכתא אם לא מפני שכיון שהלוהו על אמונתו גמר ומשעבד נפשיה ואין לקטן דעת כדי לשעבד עצמו בזה עכ"ל. וכתב בעה"ת בשער ל"ה דמ"מ משתעבד בדרך קבלן דהו"ל כקטן שלוה ומיהו משלם כשיגדל ואיכא מ"ד כשם שלא נשתעבד דרך ערב מפני שאין לו דעת לשעבד עצמו בדבר שאינו חייב בו כך אינו משעבד עצמו בקבלן ומילתא צ"ע עכ"ל:

סעיף ג

ואשה פנויה שערבה וכו' דין לותה ונישאת בסוף יש נוחלין (בבא בתרא קלט.) איבעיא לן לותה ואכלה ועמדה ונישאת בעל לוקח הוה ומלוה ע"פ אינו גובה מן הלקוחות או יורש הוי ומלוה ע"פ גובה מן היורשים ובעינן למפשט ודחו לפשיטותיה וכתבו הרי"ף והרא"ש בעיין לא איפשיטא הילכך מלוה ע"פ לא גבי מיניה דבעל דאיהו אפסיד אנפשיה דלא איבעי ליה לאווזופי בלא שטר וכתב הרמב"ם בפרק כ"ו מהלכות מלוה ואם היו אותן מעות הלואה עצמן קיימים יחזירו אותם למלוה וכבר כתבתי בסמוך שתמה ה"ה ע"ז וכאן כתב שאפשר שיצא לו ממאי דאמרינן בגמרא לותה ואכלה ועמדה ונישאת מהו דמשמע דלא מיבעיא להו אלא דוקא באכלה הא איתנהו בעין מחזירין למלוה עכ"ל וידוע שדין הערב שוה לדין הלוה וכל שאילו הלוה חייב אם נכנס ערב חייב וכל שאילו לוה פטור אילו נכנס ערב פטור ופשוט הוא:

סעיף ד

כתב הרמב"ם ב' שערבו לאחד וכו' פכ"ה מהלכות מלוה וכתב ה"ה שיש לדין זה ראיה ממ"ש בפרק בית כור (בבא בתרא קז.) ג' אחים שחלקו ובא ב"ח ונטל חלקו של אחד מהם ואע"ג דקי"ל נכסוהי דבר אינש אינון ערבין ביה אלמא המלוה על ידי שני ערבין נפרע מאיזה מהם שירצה (וע"ל סימן ק"ז) ויש שדחקו והעמידו זו בשאין לשאר האחים בינונית א"נ שהיה חלקו של זה אפותיקי מפורש ובתוספתא דב"ב פרק אחרון תניא המלוה את חבירו ע"י ב' ערבים לא יפרע מאחד מהם ואם אמר ע"מ שאפרע ממי שארצה הרי זה נפרע ממי שירצה ופירוש לא יפרע מאחד מהם תחלה אלא כשהוא בא לגבות מהן כשאין נכסים ללוה נפרע מזה מחצה ומזה מחצה אין לו גובה מן השני וזהו כדין שנים שלוו מן האחד וזה דעת הרמב"ן אבל הרשב"א הסכים לדברי רבינו וחילק בין שני ערבים לשנים שלוו לפי שכיון שהמלוה אחר הערבות אינו חל לחצאין אלא או יתחייב כל אחד בכל או לא יתחייב כלל דמי חלקו להן שהרי הן לא נתחייבו מחמת שום דבר שלקחו ממנו שנאמר נתן לכל אחד חציו או הפקידו חציו אלא ללוה הלוה הכל והערבין לבטחון כעין משכון ואין השיעבוד חל לחצאין עכ"ל ועיין בנ"י פ"ב דמציעא ובהגהות אשיר"י סוף בתרא ובתשובת מיימון דספר משפטים סי' ס"ג (א):

סעיף ה

והראב"ד השיג עליו וכתב אינו מחוור וכו'. וכתב עליו ה"ה ואין לדברים אלו עיקר ועוד מקום שאין שם מנהג מה יהא דינו: (ב"ה) ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ן שאם יכול להפרע משניהם כך כתב בעה"ת בשער מ"ר בשמו וכבר כתבתי בסמוך שגם ה"ה כתב כן בשמו: ומ"ש פרע א' מהם כל חובו למלוה וכו' כ"כ בעה"ת בשער הנזכר וז"ל ומסתברא כיון שפסקנו שהם ערבים זה על זה אם

לוו שנים או שלשה ובא המלוה ותבע א' מהם וברר בעדים או בהתקבלתי שכתב לו שפרע הכל חוזר ותובע מחביריו חלקם כדין שאר ערב שתובע את הלוה כשמברר שפרע בשבילו אע"פ שאין הלוה חייב לשלם לערב עד שיאמר לו בשעה נכנס ערבני ואשלם או שהרשהו ליכנס ערב בשבילו דמסתמא כיון שנעשים ערבאים זה לזה כמו שהרשהו דמי שע"מ כן נשתתפו בה:

סעיף ו

כתבו הגאונים שנים שנכנסו ערבים ופטר המלוה אחד מהם וכו' עיין בסימן ע"ז:

סימן קלג

סעיף א

כל דבר המיטלטל וכו' כ' ה"ה פ"ח מהל' טוען זה מפורש בהרבה מקומות בתלמוד ומהם פ' חזקת (בבא בתרא מה.) ופ' הנשבעין (מו:) וע' במרדכי ס"פ המקבל:

סעיף ב

לפיכך אם טוען וכו' כדפרישית לעיל סי' ע"ב ושם כתב שלדעת הגאונים נשבע בנק"ח ולדעת הראב"ד נשבע היסת וא"כ כשכתב כאן רבינו בשבועת היסת הוא לדעת הראב"ד. והרמב"ם פ"ח מהל' טוען כתב כדברי הגאונים וזהו שכתב רבינו בסמוך וכתב הרמב"ם אע"פ שיכול הוא לטעון וכו' והיה ראוי שיכתוב והרמב"ם כתב כי היכי דלישתמע דפליג אדלעיל:

סעיף ג

וכתב א"א בתשובה כלל ע' סימן ה':

סעיף ד

ואפי' אם המערער מסר החפץ וכו' עד או במתנה נתנו לי פ' חזקת (שם) בשמעתא דאומן מבואר הכל מתוך דברי הגמרא ובדברי הרא"ש ועוד יתבאר בסימן שאחר זה בשמעתא דאומן וכתב הרי"ף בסוף המקבל דאי אפקדי' או אושליה באפי סהדי ואמר חזרתי ולקחתי ממנו נאמן והביא ראיות לדבריו: (ב"ה) וכ"כ בפרק המפקיד מיהו ה"מ בדאיכא ראה אבל אם לא ראו עכשיו החפץ בידו אע"ג דאפקיד או אושליה באפי סהדי נאמן לומר החזרתי ולקחתי ממנו וכמ"ש הרא"ש בסוף פרק המקבל ונ"י פרק חזקת בשמעתא דאומן והגהות אשיר"י בפרק הכותב וכ"נ מדברי הרי"ף בפרק חזקת בשמעתא דאומן למדקדק בדבריו: וכתב א"א בתשובה כלל ק"ו סימן ב': (ב"ה) דע שיש בלשון רבינו [קיצור] שכך מסיים בתשובה הנזכרת אבל צריך שיתרו בו שלא יחזיר אלא בפני ראובן ושמעון שלא יטעון אחר כך החזרתי לך:

סעיף ז

מצאתי כתוב על שם הר"ר יונה שאם אמר המערער למחזיק מה טיבו אצלך וכו' ואני תמה אם כתבו וכו' שהרי אם היה הנפקד בפנינו גם הוא היה נאמן לומר החזרתיו לך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים איני יודע למה תמה רבינו שה"ר יונה סובר

שהנפקד אינו נאמן וכדעת הרי"ף שסובר כן כמו שנתבאר בסימן ע' וכיון שזה מביא עדים שהפקידו ביד פלוני וא"ל אל תחזירהו לי אלא בעדים הדין עם המערער עיין במרדכי סוף פרק המקבל. עיין בסי' פ"ט שכתבתי שם דין משכון: (ב"ה) ואף ע"פ שלענין הדין כתבתי שם שהרמב"ם והרא"ש וכמה רבוותא חלקו על הרי"ף ונקטינן כוותייהו מ"מ אין לתמוה על ה"ר יונה מהצד שתמה עליו רבינו בין שהוא סובר כהרי"ף אבל מצד אחר יש לתמוה עליו שהמחזיק יאמר איני מאמינך שאמרת לנפקד אל תחזירהו לי אלא בעדים ואף אם יודה הנפקד בכך איני מאמינו ואף אם יביא המערער עדים שבפניהם אמר לו אל תחזיר לי אלא בעדים יאמר המחזיק שמא החזירו לך בעדים ואיני מאמינך במה שאתה אומר שלא החזיר לך ולא עוד אלא שאני יודע ודאי ששקר אתה אומר שכיון שאתה מכרתו או נתתו לי ודאי שהחזירו לך הילכך ישבע המחזיק שהמערער מכרו או נתנו לו ויפטר כך היה נראה לומר וצ"ע:

סעיף ח

בד"א שהמחזיק נאמן וכו' בפרק הנשבעין (מו:) שלח רב הונא בר אבין דברים העשוים להשאיל ולהשכיר ואמר לקוחים הם בידי אינו נאמן וכתב הרי"ף בסוף המקבל דאע"ג דחזינא למקצת רבוותא דס"ל דהאי דשלח רב הונא ורבא דאפיק זוגא דסרבלא וספרא דאגדתא מיתמי בדברים העשוים להשאיל ולהשכיר במי שטענוהו כלים המונחים תחת כנפיו הוא ליתא אלא בכל גווני אינו נאמן ולא בעינן ראוהו שהטמין כלים וכן דעת הרמב"ם פ"ח מטוען: ומ"ש וראו אותו עתה ביד המחזיק כן מוכח פרק חזקת (בבא בתרא מה.) בשמעתא דאומן ופשוט הוא דאי לאו הכי נאמן במגו דהחזרתי:

סעיף ט

ומ"ש אפילו טען כנגד היתומים הוא מעובדא דרבא שכתבתי דאפיק זוגא דסרבלא וכו': וכתב בתשובת מיימונית בספר משפטים סי' ל"ב פתרון ראה נ"ל אפילו אין עדים רואים אותו בשעת תביעה בב"ד אם בשעה אחרת ראהו אצלו בעדים ותבעו מה טיבו אצלך וטען אתה מכרתו לי או טענה אחרת כיוצא בה שראוי לעכבו ואין ראוי להחזירו לפי אותה טענה נ"ל דחשיב ראה ואין כאן מיגו שיכול לומר החזרתי לך שאפילו אם טוען בפירוש החזרתי לך נראה שלא היה נאמן כדאמרינן בפרק שנים אוחזין (בבא מציעא יז.) מנה לי בידך והלה אומר אין לי והעדים מעידים שיש לו וחזר ואמר פרעתי הוחזק כפרן לאותו ממון עכ"ל וכ"כ המרדכי בפרק המקבל בשם ר"י אע"פ שחייב להחזיר ע"פ תקנת הקהילות לא הפסיד מגו שלו מרדכי סוף פרק המקבל ותשובות מיימוניות דספר משפטים סימן כ"א. ובמרדכי בפ' הנזכר באורך ענין תקנת כתב העיקול שהיתה בזמנם: וכתב הרמב"ם הורו הגאונים וכו' ולא דקדק רבינו לראות כל דברי הרמב"ם שאילו ראה כל דבריו לא היה כותב כן בשמו שנראה מדבריו שכך היא סברת הרמב"ם ואינו כן

שאע"פ שכתב בפ"ח מהל' טוען שהורו הגאונים כן בפ"ט מהלכות הנזכרים כתב אפי' מת זה שהכלי תחת ידו מוציאין אותו מיד היורש בלא שבועה שכשם שאין לאביו לטעון שלקחו או שהוא משכון כך אין זה יכול להשביעו ואם טען היורש טענת ודאי ואומר בפני נתנו לאבי או מכרו לו הרי בעל הבית נשבע היסת כשאר הנשבעין וכבר ביארנו שיש מי שהורה שישבע ב"ה היסת ואחר כך יחזור כליו מיד היורש ואין דעתי נוטה לזה. וכתב ה"ה שכל שהיורש אינו טוען טענת ברי אינו נשבע היסת לפי שאין נשבעין על טענת שמא ודעת הראב"ד בהשגות שכל שלא ראוהו שהטמין אפילו דברים העשוים להשאיל ולהשכיר אין מוציאין אלא בשבועה בנקיטת חפץ וה"ה השיגו והעלה ודברי רבינו עיקר:

סעיף יג

כתב הרמב"ם מי שהיו בידו דברים העשויים להשאיל ולהשכיר וכו' פ"ח מה' טוען וכתב ה"ה שדין זה הוא בשלא יצא לבעליו שם גניבה בעיר והבעלים אין טוענין השאלתיו או השכרתיו ואף על פי שאם היה טוען כך היה נאמן השתא שטוען גנובין אינו נאמן במגו משום דלא מחזקינן אינשי בגנבי וכו' עד וכן עיקר כמו שכתבתי למעלה ולעיל באותו פרק כתב שטעם רבינו הוא מפני שאין מחזיקים בני אדם בגנבים וכל שהוא מודה שלא השאיל ולא השכיר לזה כלי זה אין נאמן לומר נגנב ממני או השאלתיו לאחר ומכרו לך עד כאן לשונו: ומ"ש רבינו ואיני מבין דבריו מה יועיל שיאמר פלוני מכרם או נתנם לי וכו' ר"ל דכשאותו פלוני בפנינו וטוען שהמערער מכרם או נתנם לו ואם המערער טוען שהוא שאול או שכור אז אין אותו פלוני נאמן אבל אם היה המערער טוען שנגנב ממנו או נגזל או אבד אז היה אותו פלוני נאמן אם לא יצא לו שם גניבה משום דאחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן והכא שאין המערער טוען השכרתים או השאלתים לך הרי הוא טוען טענת נגנב או נגזל או נאבד דאפילו אם תמצא לומר שהוא טוען שהוא השאילם או השכירם לאחר והם נמצאים ביד זה ע"כ יש כאן טענת גניבה או גזילה שאם אותו אחר מכרה לזה גזלן הוא שמכר מה שהשאילו לו ואם זה גנבם או גזלן ממנו הרי הוא גזלן בהדיא וכבר קדם דאחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן וכ"נ מדברי ה"ה דבטוען טענת גניבה מיירי הרמב"ם ז"ל: כתב מהרי"ק בשורש קצ"ג ראובן היה לו שותפות עם אביו בביתו ונמצאו ביד הבן נכסים ידועים שהיו של אביו אחר מיתת האם ואמר שאמו נתנם לו בפרעון חוב שהלוה לאמו אע"פ שנשאה ונתנה בתוך הבית לאו כל כמיניה: אמר המרשים נראה מכח לשון ה"ר מאיר שזה דעתו שאפילו בדברים העשויים להשאיל דאמרינן שאין המחזיק נאמן דוקא כשזה טוענו שהשאילו והשכירו אצלו דכיון

דעביד להכי אמרינן ודאי דהכי הוא אבל כל שטוען כולו (כלי) זה שלי הוא ולא מכרתיו ולא נתתיו אדם עשוי למכור כליו ומהימן מחזיק לומר מפלוני לקחתי אפילו שמודה בפירוש שהוא שלו וז"ש טען עליו השאלתיו מוציאין מידו: כתב רבי' ירוחם בנתיב י' ח"ו אם מסר לו הכלי בעדים וראו עתה הכלי אינו נאמן לומר לקוח הוא בידי ואם מסר לו מתחלה סתם יכול לומר דרך מכר או מתנה מסר לי ואם אמר מפלוני אומן לקחתיו ואני יודע שלקחו ממך נאמן כך כתבו הגאונים ורוב הפסקנים עד כאן לשונו: כתב בתשובות מיימונית דספר משפטים סימן ל"ב על דבר הספר שטען ראובן את שמעון תן לי סדר קדשים שהיה של מורישי שהשאילו ללוי ולוי ליהודה ונפטר יהודה ומשכנוהו יורשיו אצלך ושמעון משיב לאו בעל דברים דידי את ולך אל היורשים שמשכנוהו אצלי אולי יאמרו שמכרו מורישך או משכנו לאביהם וע"ש :

סימן קלד

סעיף א

אומן בדבר שהוא אומן וכו' משנה פרק חזקת (בבא בתרא מב.) אומן אין לו חזקה ובגמרא (מה.) אמר רבה ל"ש אלא מסר לו בעדים אבל מסר לו שלא בעדים מתוך שיכול לומר להד"מ כי אמר לקוחה היא בידי נאמן מתיב רב נחמן בר יצחק אומן אין לו חזקה. אומן הוא דלית ליה חזקה הא אחר יש לו חזקה ה"ד אי דאיכא עדים אחר אמאי יש לו חזקה אלא לאו דליכא עדים וקתני אומן אין לו חזקה ותיובתא דרבה תיובתא וכתב הרי"ף הילכך אומן בין דמסר ליה בסהדי בין לא מסר ליה בסהדי לית ליה חזקה אבל אחר אי מסר ליה בסהדי לית ליה חזקה ולא יכול למימר ליה הדרית זבינתה מינך ואי לא אפקיד גביה בסהדי אית ליה חזקה וכד אמר זבינתה ניהלי מהימן ובשבועה וה"מ בדברים שאינם עשויים להשאיל ולהשכיר כדכתבינן בהמקבל והא דאמרינן דלית ליה חזקה בין אומן בין אחר ה"מ היכא דראה כדתניא ראה בגדו ביד אומן וטליתו ביד כובס א"ל מה טיבו אצלך א"ל אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה לא אמר כלום אבל אי לא ראה אף על גב דמסריה ניהליה בסהדי מגו דאי בעי למימר אהדרתיה ניהלך מהימן כי אמר זבינתה ניהלי מהימן דאמרינן א"ל אבייי לרבא תא אחוי לך רמאי דפומבדיתא א"ל הב לי סרבלאי להד"מ הא אית לי סהדי דאחזיוה גבך א"ל ההיא אחרינא הות אפקיה דלחזיוה א"ל עכשיו לא מפקינא ליה א"ל שפיר קא"ל ראה תניא א"ר אסי ואי אפקיה משוי ליה ראה הדין הוא סברא דרבוותא ואנן קשיא לן האי סברא דהא רבה דאית ליה מגו איתותב וסליק ליה בתיובתא ש"מ דהאי דינא לא אמרינן ביה מגו הילכך בין ראה בין לא ראה אף על גב דיכול למימר להד"ם היכא דליכא סהדי א"נ החזרתים לך בדאיכא

סהדי כי אמר זכינהו ניהלי לא מהימן והאי דאמרינן ראה תניא לאו למימרא דאי לא ראה ואמר זבינתה ניהלי מהימן אלא דאי לא מפיק להו לא אמרינן ליה אפקינהו דלחזיוה ולהכי תנא ראה והרא"ש כתב סברא ראשונה ואחר כך סברת הרי"ף ואחר כך כתב והגאונים פסקו כאשר כתבתי למעלה עד כאן לשונו והתוספות כתבו אי דאיכא עדים אחר אמאי יש לו חזקה נראה דבראה מיירי דאי בלא ראה אומן נמי יש לו חזקה מגו דאי בעי אמר החזרתי לך ופר"ת נראה לר"י דחוק מאד על כן לא כתבתיו עכ"ל: ומ"ש בדבר שהוא אומן כלומר דאילו בדברים שאינו אומן דינו כשאר כל אדם וכן כתבו הרא"ש ורשב"ם בפרק הנזכר: ומ"ש שאפי' לא נמסר לו בעדים כן כתב הרמב"ם בפ"ט מטוען: ומ"ש ואפילו מסרו לידו סתם וכו' כן כתבו התוספות והרא"ש בפרק הנזכר: ומ"ש רבינו ואע"פ שמכרו בעדים אם העדים שראו את החפץ וכו' כן כתבו התוספות שם בשמעתא דאומן גבי רמאי דפומבדיתא: ואם אמר ליה אל תחזירהו לי אלא בפני עדים כבר נתבאר דינו בסימן שלפני זה: ואם הטלית יוצא מתחת יד אחר וכו' הדין והטעם ברייתא וגמרא שם: וכן דעת הרמב"ם שכתב יש גאונים שהורו וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"ט מטוען האומן אין לו חזקה בכלים שתחת ידו אחד כלים העשויים להשאיל ולהשכיר ואחד שאר כלים כיצד ראה כלים ביד האומן והביא עדים שהם יודעים שהכלי זה שלו והוא טוען ואמר לתקן נתתיו לך והאומן אומר לא בא לידי אלא במכירה ומתנה או שטען אתה נתתו לי אתה מכרתו לי אחר שבא לידי לתקנו אע"פ שמסרו לו שלא בעדים בעל הכלי נאמן ומוציאין אותו מיד האומן וישבע ב"ה היסת על טענתו ויש גאונים שהורו אע"פ שלא הביא ב"ה עדים שזה הכלי שלו הואיל וראה כליו ביד האומן וכו' עד ודין זה פלא הוא בעיני ויש לתמוה על רבינו למה השמיט מדברי הרמב"ם מה שכתב תחלה שהוא דעתו והוא מבואר שהוא כסברא ראשונה ולכן נראה לי להגיה בדברי רבינו ולמחוק שי"ן מתיבת שכתב ולכתוב במקומה וא"ו דהשתא מה שכתב וכן דעת הרמב"ם רומז למה שכתב הרמב"ם בתחילה שהוא דעתו ואחר כך הביא מה שכתב בשם הגאונים ונפלא על דינם ושם כתב בפירוש שדעתו דכל היכא דאיכא מיגו אומן נאמן ולא נתמעט אומן מדין מיגו אלא הרי כל הכלים אצל האומן ככלים העשוים להשאיל ולהשכיר אצל בני אדם. וכתב ה"ה וזה נראה מוסכם מכל הגאונים חוץ מהרי"ף וזהו שכתב רבינו ויש גאונים שדני וכולי ואע"פ שלא נכתב זה שהזכיר רבינו בהלכות מכיון שבהלכות סבורים שאין דין מיגו באומן ה"ה למה שהזכיר רבינו ויש מהאחרונים שכתבו וסבורים כדברי ההלכות ואמרו טעם למה אין מיגו באומן לפי שתקנה התקינו לאומנין כדי שיהיו בעלי בתים מצויים אצלם ודברי רבינו והגאונים עיקר עכ"ל. עיין בהגהות מרדכי פרק כל

הנשבעין (ובמרדכי פ' חזקת): בתה"ד כתב סברת דינים אלו בסימן של"ה וכתב שם דחפצים של כסף וזהב סתמא אינם עשויים להשאיל ולהשכיר: כתב רבי' ירוחם בנכ"ט ח"ד אומן אין לו חזקה במטלטלי מאחר שיביא עדים שהוא של ב"ה ויש מי שכתב דטלית דומיא דעבד כי כמו שאין לאומן חזקה על העבד אפילו אחר ג' שנים כמו כן על הטלית והרשב"א כתב דוקא עבד שראוי לעמוד ביד אומן ימים רבים אבל טלית מאחר שעמד ברשות האומן ימים רבים שאין דרך בני אדם להניח כל כך הכלים ביד האומן יש לו חזקה וכ"נ עיקר עד כאן לשונו:

סעיף ד

ירד האומן מאומנותו וכו' פרק חזקת (בבא בתרא מז.) ת"ר אומן אין לו חזקה ירד מאומנותו יש לו חזקה וכתב הרא"ש ואפי' בכלים שנתנו לו בשעה שהיה אומן והוא שנשתהא אצלו כ"כ אחר שירד מאומנותו שאין רגילות להניח כלים כ"כ בבית האומן אחר שיודע שירד מאומנותו וכן כתבו התוספות:

סעיף ה

בן האומן שאינו אומן וכו' שם מימרא דרבי יוחנן (שם) ואמרינן נמי בגמרא דאפילו אומר שירשו מאביו ואם אומר בפני הודה לו יש לו חזקה וכתבו התוספות והרא"ש גבי ירד האומן מאומנותו וכן נמי הא דאמרינן בן אומן יש לו חזקה כי אמר בפני הודה לו היינו כששהה אחרי מות אביו כשיעור הזה דאי לאו הכי אין נראה שיהא נאמן במגו דאי בעי אמר לקוחה הוא בידי דאי טעין נמי לקחתיה ממך לא היה נאמן ולא ידעתי למה השמיט רבינו כל זה: עיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן ע"ב המתחלת ראובן שמשכן כלי בה' דינרין כי הוא הכוללת כמה דברים דשייכי לסימן זה:

סימן קלה

סעיף א

אע"פ שהמחזיק בדבר וכו' בפר' חזקת (בבא בתרא כח.) תנן שהעבדים כנענים חזקתן ג' שנים ופריך בגמרא (לו.) והא אמר ר"ל הגודרות כלומר גדרות צאן וכל דבר המהלך בדרכים אין להם חזקה אמר רבא אין להם חזקה לאלתר אבל יש להם חזקה לאחר ג' שנים וכתב הרמב"ם פ"י מהלכות טוען שצריך שיביא ראיה ששלש שנים רצופות מיום ליום הוא משתמש בזה העבד כדרך שהעבדים משמשין את רבן כדין חזקת קרקע ופשוט הוא ולא הזכיר דין חזקת ג' שנים אלא גבי עבד ולא גבי בהמה וחיה וכתב ה"ה ונראה סיוע לדבריו ממה ששנינו במשנה חזקה בעבדים ולא הזכירו בבהמה וחיה אבל מדברי רש"י נראה דה"ה אם החזיק בבהמה וחיה ג' שנים שחזקתו חזקה ומועילה לו שכך כתב אבל יש להם לעבדים ולגודרות חזקה לאחר ג' שנים ומדברי בעל העיטור

נראה כדעת רבי' עד כאן לשונו ורבי' כתב כדברי רש"י: לפיכך אם יש למערער עדים וכו' היינו היכא שלא החזיק בה ג' שנים. ומ"ש נשבע היסת ונוטל כ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר שנשבע היסת ונוטל: ואם אין לו עדים וכו' זה פשוט שהוא כדין כל שאר טענות מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי שנשבע היסת ונפטר וכתב הרמב"ם בפ' הנזכר שאף כשהחזיק ג' שנים צריך לישבע היסת וכתב ה"ה כתב רבינו שנשבע היסת והוא מפני שיש שבועת היסת אפילו בקרקעות ויש חולקין ואומרים דכל שיש לו חזקה אינו נשבע דחזקה כשמה עכ"ל: ובמקום שדרך למסור הבהמה וכו' פרק חזקת (שם) הנהו עיזי דאכלי חושלי בנהרדעא פי' שעורים קלופים אתו מארי דחושלי ותפיס בהו וקא טעין טובא אמר אבוה דשמואל יכול לטעון עד כדי דמיהם פי' מגו דאי בעי אמר לקוחין הם בידי והקשו והאמר ר"ל הגודרות אין להם חזקה ותירצו שאני עזי דמסירי לרועה והקשו והא איכא צפרא ופניא פירוש שהולכות יחידות מבית בעליהן עד הרועה ותירצו שאני נהרדעי דשכיחי טייעי פירוש ישמעאלים גנבי ומידא לידא משלמי: ומ"ש רבינו ונאמן המחזיק וכו' ובשבועה כתב הרמב"ם בפרק הנזכר שהיא בנקיטת חפץ וכתב ה"ה שזה הוא בהסכמת כל הגאונים שכל שאינו טוען שגוף הדבר הוא שלו יש לו לישבע בנקיטת חפץ וכבר נתבאר. וכתב נ"י ואע"ג דאיכא מיגו דמצי אמר לקוחים הם בידי מ"מ לאו מיגו גמור הוא שהרי השתא כשאומר דאכלי חושלי אינו מעיז ואילו אמר לקוחים הם בידי היה מעיז:

סעיף ב

עבד כנעני גדול וכו' כבר נתבאר זה: ואם הוא קטן וכו' שם מימרא דרבא ומפרש טעמא דלא אמרינן שמא הביאתו אמו שם ושכחתו משום דאימא לא מנשיא לברה:

סימן קלו

סעיף א

מי שנתחלפו לו כליו וכו' ברייתא וגמרא פרק חזקת (בבא בתרא מו.): (ב"ה) הרמב"ם כתב דינים אלו פ"ו מגזילה: כתב הרא"ש וא"ת היאך משתמש בה ע"י מסירת אומן והלא לא יאות הלוקח בטליתו של הלה יכול לחזור לו הטלית ונמצא משתמש בטלית של המוכר שלא מדעתו וי"ל כיון שהמוכר היה דוחק למעות ומכר טליתו אינו מקפיד אם ישתמשו בו אחרים שגם הוא משתמש במעות: ודוקא שנתנה לו האומן בעצמו וכו' עד שודאי טעה מימרא דרב נחמן שם: ואם הוא שוה יותר וכו':

סעיף ב

נתחלפו לו כליו בבית האבל כו' ברייתא פר' חזקת שם עיין בתרומת הדשן סי' שי"ט:

סימן קלז

סעיף א

היורד לתוך שדה חבירו וכו' פרק חזקת (בבא בתרא לג:) ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא א"ל מינך זבינתיה ואכלתיה שני חזקה אזיל אייתי סהדי דאכלה תרתי שני אמר ר"נ הדרא ארעא והדרי פירי אמר רב זביד אם טען ואמר לפירות ירדתי נאמן ופרשב"ם א"ר זביד אי טעין וכו' מילתא באפי נפשה היא וה"ק אם מתחלה בשטענו בעל הקרקע מאי בעית בהאי ארעא לא השיב לו מינך זבינתיה אלא לפירות ירדתי כדין אריס או שמכרת לי פירות עד י' שנים: נאמן. במה שאכל למפרע ובשבועת היסת דזבנינהו מיניה ואף ע"ג דאיכא סהדי דאכלינהו לפירי ושאין הקרקע קנוי לו דלא חציף אינש למיחת לארעא דחבריה ולמיכל פירי דחבריה ומיהו מכאן ולהבא לא יאכל עד שיביא עדים ושטר שקנה הפירות דאל"כ לא שבקת חיי לכל בריה וכ"כ התוספות וכתבו עוד וא"ת מאי איריא משום דלא חציף תיפוק ליה משום דתפיס וי"ל דאיצטריך טעמא דלא חציף אם לקטן והניחן ברשות שאינו שלו דלא תפס בהו. וכתב הרמב"ם ה"ז האוכל נאמן ונשבע היסת על כך ופשוט הוא:

סעיף ב

ואם אין בעל האילן והשדה כאן וכו' שם אמר רב זביד ואי טען ואמר לפירות ירדתי נאמן מי לא אמר רב יהודה האי מאן דנקיט מגלא ותובילא שהם כלי גודרי תמרים ואמר איזיל ואגדריה לדיקלא דפלוני דזבניה לי מהימן אלמא לא חציף אינש דגדר דיקלא דלאו דיליה ה"נ לא חציף אינש למיכל פירי דלאו דיליה א"ה ארעא נמי ארעא אמרינן ליה אחוי שטרך א"ה פירי נמי שטרא לפירי לא עבדי אינשי ופרשב"ם ואגדריה. אלקוט הפירות: מהימן. ושבקי ליה ב"ד ללקט הפירות בלא עדים ושטר אחרי שאין ידוע שהבעלים מוחים בדבר קודם לקיטה ואי אתא חבריה וטען להד"מ אחר שליקט האילן לית עליה אלא שבועת היסת אבל אי מקמי דליגדריה אתא מארי דיקלא ואמר להד"מ לא מהימן עד דמייתי ראיה ודוקא כשטען מתחלה לפירות ירדתי נאמן במה שאכל כבר אבל אם מתחלה טען מינך זבינתיה ואח"כ טען לפירות ירדתי שמכחיש דבריו הראשונים אינו נאמן:

סעיף ג

ומ"ש רבינו ואפילו אם באו הבעלים ומצאוהו בשדה קודם שהוליכם לביתו וכו' נ"ל שלמד כן ממ"ש בסמוך בשם התוספות שאם לקטן והניחן ברשות שאינו שלו אף ע"ג דלא תפיס בהו נאמן משום דלא חציף וא"כ כיון דלא אזלינן בתר רשות שהם בו אפילו הם בשדה עצמו כיון שלקטן שייך טעמא דלא חציף: וכתב ה"ר חזקיה לאו דוקא וכו'

דעת התוספות כדעת ה"ר חזקיה דל"ש לן בין צינעא לפרהסיא שייך לא חציף אינש אם לא שלקטם דרך גניבה ודע שיש להרמב"ם גירסא אחרת במימרא דרב יהודה שהוא ז"ל גורס ואגזריה כלומר אלך ואכרות דקל של פלוני וכתב ה"ה פ"ט מהלכות טוען שיש מי שהקשה מדאמר בהחובל (צא:) שורי הרגת נטיעתי קצצת אתה אמרת לי נאמן ואוקי באילן העומד לקציצה ושור העומד להריגה הא לאו הכי לא מהימן ותירץ דשאני הכא דאמר תחלה קודם שיגזרנו איזיל ואגזריה דלא חציף אינש לגלויי מעיקרא ולמימר אגזריה אי לאו דקושטא קאמר דמירתת דלמא אתא מאריה ומנע ליה אבל התם דלבתר קציצה לא מהימן כ"כ הרשב"א עכ"ל והראב"ד גורס כגירסת רבינו :

סעיף ד

והאומר אלך ואכרות אילנות של פלוני ודאי מוחין בידו הטעם הוא דבענין לקיטת פירות אמרינן לא חציף אינש למגדר דיקלא דלאו דיליה אבל במידי אחרינא דלית ביה כי האי טעמא לא מהימן ולפיכך כתב רבינו שמוחין בו וזו היא שיטת הרא"ש ז"ל בפרק כל הנשבעין:

סימן קלח

סעיף א

שנים המוחזקים בדבר וכו' ריש מציעא (ב.) שנים אוחזים בטלית זה אומר כולה שלי וז"א כולה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו. ושבועה זו תקנת חכמים היא כדי שלא יהא כל אחד תופס בטליתו של חבירו ונוטל בלא שבועה ופריך בגמרא (ה.) על נוסח שבועה זו שהבא לישבע וליטול חציה ודאי צריך לישבע שיש לו בה חציה ולא לישבע שאין לו בה פחות מחציה דשמא אין לו בה כלום וכי משתבע שאין לו בה פחות מחציה באמת הוא נשבע שהרי אין לו בה כלום א"ר הונא דאמר שבועה שיש לי בה ואין לי בה פחות מחציה ופרש"י שבועה שיש לי בה ואם תאמרו שמא שליש או רביע שבועה שאין לי חלק בה פחות מחציה ומפרש בגמרא שאינו יכול לישבע כולה שלי לפי שא"א ליתן לו כולה שהרי חבירו תפיס בה ואתי לאפוקי לעז על ב"ד שנשבע שכולה שלו והם אומרים שיחלוקו וכן אינו יכול לישבע שחציה שלי משום דמרע לדיבוריה דאמר כולה שלי והקשו השתא נמי מרע ליה לדיבוריה ותירצו דה"ק כולה שלי ולדבריכם שאינכם מאמינים בכולה שבועה שיש לי בה ואין לי בה פחות מחציה ולא כתב רבי' כאן ולא הרמב"ם פ"ט מהל' טוען שנוסח שבועה זו שבועה שיש לי בה ואין לי בה פחות מחצי' ויש לתמוה עליהם ונראה שהם מפרשים דלאו למימרא שיאמר כן ממש אלא לומר שפירוש דברים הללו כאילו אומר

כן: ואם אמר אחד לחבירו השבע לי וטול וכו' ואם גם השני וכו': ופרש"י דוקא שכל אחד טוען וכו' שם (בד"ה במקח וממכר) כתב חילוק זה וכתבו הה"מ פ"ט מהלכות טוען בשם קצת מן המפרשים והעלה ודעת רבינו עיקר שלא חילק בזה דבכל גוונא חולקים בשבועה וכ"נ מן ההלכות ומדברי ר"ח וכ"כ הרשב"א ז"ל ודע שמ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם ט"ס הוא והרמב"ן בנו"ן גרסינן וכ"מ בספר מדוייק:

סעיף ב

ור"י פירש אפי' היכא שאחד מהן ודאי רמאי וכו' (שם:) בתוספות: ולזה נוטה דעת א"א הרא"ש ז"ל שם :

סעיף ג

זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי ג"ז משנה שם. והקשו בתוספות יהא נאמן דחציה שלי מגו דאי בעי אמר כולה שלי ותירצו דמגו להוציא לא אמרינן וכתב ה"ה בפ"ט מהל' טוען בשם הרשב"א דבדבר הראוי ליחלק לשליש ולרביע אילו רצה נוטל ממנו החצי ואח"כ נשבע על החציה מה שנשאר שאין לו בה פחות מחציה אבל בדבר שאינו ראוי ליחלק נשבע על כל הג' חלקים: והא דאמרי' בשכל אחד אומר וכו' שם (ז.) תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו שנים אדוקים בטלית זה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת והשאר חולקים בשוה מחוי רבי אבהו ובשבועה אלא מתני' דקתני דפלגי בהדדי ולא קתני זה נוטל עד מקום שידו מגעת היכי משכחת לה אמר רב פפא דתפיסי בכרכשתא פי' בשפת הטלית:

סעיף ד

ומ"ש אפילו שהטלית מוזהבת וכו' שם מימרא דרבא:

סעיף ה

אבל אם כל אחד ואחד אוחז קצתה בידו וכו' כבר נתבאר בסמוך וכתב הרמב"ם פ"ט מהלכות טוען והשאר חולקין בשוה אחר שנשבעין ויש לכל אחד לגלגל על חבירו שכל מה שנטל שכדין נטל וכתב ה"ה ופירש רבינו שדברי רבי אבהו הם על השאר בדוקא שמה שכל אחד תפוס אינו טעון שבועה אבל ודאי יש גלגול שבועה על מה שהם תפוסים וגם רבינו האי כתב מחוי רבי אבהו והשאר חולקים בשבועה וכ"כ בה"ג אבל הראב"ד פירש שאפי' מה שהם תפוסין נוטלין בשבועה וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל עד כאן לשונו ודעת רבינו כדעת הראב"ד:

סעיף ו

היה האחד אוחז בה וכו' ברייתא שם (ו.) היתה טלית יוצאה מתחת ידו של אחד מהן המע"ה ואוקימנא בגמ' כגון דאתו לקמן כי תפיס לה חד מינייהו ואידך מסרך בה סרוכי:

סעיף ז

היו שניהם אדוקים בה וכו' ג"ז שם בעי רבי זירא תקפה אחד בפנינו מהו ה"ד אי דאישתיק אודויי אודי ליה ואי דקא צווח מאי הוה ליה למיעבד לא צריכא דאישתיק מעיקרא והדר צווח מאי מדאישתיק אודויי אודי ליה או דילמא כיון דקא צווח השתא איגלאי מילתא דהאי דשתיק מעיקרא סבר הא חזו ליה רבנן ולא איפשיטא וכתב הרא"ש וכיון דלא איפשיטא לא מפקינן מיד התוקף וכן פסק הרמב"ם פ"ט מהלכות טוען: והיה אומר א"א שאפילו הביא עדים וכו' כתב הרמב"ם שאם חזר האחר ותקפה וכו' פ"ט מהלכות טוען. וכתב ה"ה שהטעם לפי שחזר הענין למה שהיה בתחלה שהרי תקפוה זה מזה ואף על פי שהראשון לא צווח מתחלה ועד סוף וזה צווח מעיקרא מ"מ ע"כ לא אמרינן דאם לא חזר ותקפה השני דאין מוציאין אותה מן הראשון אלא משום ספיקא והמע"ה אבל עכשיו שחזר זה ותקפה ודאי חולקין: וי"א דלא הוי שתיקה כהודאה וכו' סברא זו כתב ה"ה בפרק הנזכר בשם הרשב"א וטעמו משום דלא עביד אינש לגלויי טענתיה חוץ לב"ד. וכתב עוד ודע שבעיא זו בשתפסה בפני ב"ד ולזה הזכיר רבינו בפנינו והלה שתק וקודם צאתו מב"ד צווח ומבואר זה בגמרא במה שאמרו סבר הא חזו ליה רבנן ואם היה בפני עדים חוץ לב"ד כתב הרמב"ן דכ"ש הוא דאם לא צווח מתחלה אודויי אודי ליה דכיון דלא חזו ליה רבנן לא הו"ל למישתק כלל אם לא שהודה לו:

סעיף ח

באו לפני בית דין כששניהם אדוקים וכו' גם זה ברייתא שם היתה טלית יוצאת מתחת יד אחד מהם המוציא מחבירו עליו הראיה ואוקימנא כגון דאתו קמן כד תפיסו לה תרווייהו ואמרינן להו זילו פלוגו ונפקו והדר אתו כי תפיס ליה חד מינייהו האי אמר אודויי אודי לי והאי אמר בדמי אגרתה ניהליה דאמרינן ליה עד השתא חשדת ליה בגזלנא והשתא מוגרת ליה בלא סהדי. וכתב הרא"ש ומיהו אם אמר תקפה ממני בחזקה מהימן כיון דעד האידנא היו נידונין עליה והא דלא מהימן לומר אגרתה ניהליה במגו דאי בעי אמר תקפה דהוי מגו במקום עדים הלכך מוקמינן לה בידא דחבריה ואמרינן להאי זיל אייתי ראיה דבדמי אגרתה ניהליה והרמב"ם כתב פ"ט מהלכות טוען שאפילו טוען מכרתיה לו או נתגבר עלי וחטפה המוציא מחבירו עליו הראיה ואם לא הביא ראיה ישבע זה שהיא שלו ויפטר וכתב ה"ה שהרמב"ן והרשב"א הסכימו כהרא"ש וכתבו ומיהו אי אמר בדמי אגרתה ניהליה בפני פלוני ופלוני והלכו למד"ה נאמן במיגו דאי בעי אמר תקפה מינאי: כתב הריב"ש בסימן רס"ד שנשאל על אשה וחתנה הדרים בבית אחד והיא טוענת על קצת נכסים שהם שלה והשיב צריך לחקור מי היה עיקר הבית שאם היתה שוכרת ופורעת השכירות אלא שהיא מאספת חתנה אל ביתה הנה כל הנכסים שבבית

בחזקתה והיא נאמנת שהם שלה זולתי על הידועים לחתנה כגון כלי תשמישו וכסותו וכסות אשתו ובניו וכן כל אותם הנכסים שיתברר בעדים שקנאם לעצמו ואם חתנה הוא שוכר הבית ופורע השכירות אלא שמאסף חמותו אל ביתו הנה כל הנכסים שבבית הם בחזקתו ואין חמותו נאמנת בשבועה לומר שהם שלה זולתי בנכסים הידועים שהם שלה כגון מלבושים וכלים המיוחדים לתשמישה וכן כל אותם נכסים שיתברר בעדים שהיו שלה ואם שניהם שוכרים הבית ואין אחד עיקר בחזקת הבית יותר מהאחר הנה הנכסים הידועים לכל אחד הם שלו והנכסים הנשארים הם בחזקת שניהם וחולקין עכ"ל:

סעיף ט

שנים שחלוקים על בהמה וכו' משנה בריש מציעא (ב.) היו שנים רוכבין ע"ג בהמה או שהיה אחד רוכב ואחד מנהיג זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו. וכתב הרא"ש משנה שאינה צריכה היא ומוקי לה בגמ' דאתא לאשמועינן דרכוב קני וחזינן בגמרא דשמואל סבר דרכוב לא קני ומוקי רכוב דמתניתין במנהיג ברגליו ולא אשכחן מאן דפליג עליה וכל מאי דפריך ליה שני ליה ומסתברא דהלכה כוותיה ורכוב מנהיג ברגליו לא איצטריכא מתניתין לאשמועינן דקני דהיינו מנהיג גמור ועוד דעדיף טפי דתפיס בה אלא איצטריך לאשמועינן דשנים רוכבין ע"ג בהמה אחת דלא תימא קמא עדיף שהוא עיקר והשני הוא טפל שכן דרך הנערים לנוח מעט אחורי אדוניהם קמ"ל וגם אשמועינן דרכוב ומנהיג כאחד קנו שניהם. וכתב ה"ה פי"ז מהלכות גזילה ואבידה שדעת הרי"ף והרמב"ם שרכוב בלא הנהגה קנה ונתבאר בגמרא חילוק שבין גמל לחמור לענין קנייתם וכן חילוק שבין קצת בני אדם לקצתם ובין קצת מקומות לקצתם ורבי' לא חש להאריך כאן לפי שכל אלו הדברים יתבארו במקומם: ומ"ש רבינו וימכרוה ויחלקו דמיה מבואר שם בגמרא דאמרינן דשנים אדוקים בשטר חולקים בדמים דאי לא תימא הכי הא דתנן היו שנים רוכבים ע"ג בהמה וכו' יחלוקו ה"נ דפלגי הא אפסדוה בשלמא טהורה חזיא לבשר אלא טמאה הא אפסדוה אלא לדמי ה"נ לדמי:

סעיף יב

ואם אחד רוכב ומנהיג ברגליו וכו' ברייתא ואוקימתא דרב אשי שם (ט.):

סעיף יג

ואם חלוקים בדבר שאי אפשר לעמוד עליו וכו' דין זה דשני שטרי מתנה היוצאים לשנים על שדה אחת פלוגתא דרב ושמואל בפ' מי שהיה נשוי (כתובות צד:) ופסק כשמואל דאמר שודא דדייני ומה שפירש רבינו בשודא דדייני יתבאר בסימן ר"מ ואמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא לה:) דה"ה לכל היכא דליכא למיקם עלה דמילתא:

סימן קלט

סעיף א

שנים שחלוקים בדבר וכו' פרק חזקת (בבא בתרא לד:) ההוא ארבא דהוו מינצו עלה בי תרי האי אמר דידי היא והאי אמר דידי היא אתא חד מינייהו לב"ד ואמר תפסוה עד דאזילנא ומייתינא סהדי דדידי היא תפסינן או לא תפסינן ואסיקנא והלכתא לא תפסינן ואי תפסינן לא מפקינן ופרשב"ם ספינה שבנהר ולא זה וזה מוחזקים בה: תפסוה. פן ימכרנה אבל חזקה שהחזיק בה אחר שערער זה עליה אינה כלום דאנן סהדי דבתורת חטיפה באה לידו: והלכתא לא תפסינן. דשמא זה אין לו עדים ושקרן הוא ורוצה להפסיד את חבירו דיודע הוא דמאחר דתפסי תו לא מפקינן מיניה: ואי תפסינן לא מפקינן. דמאחר שבא ממון ישראל ביד ב"ד אינן רשאין להפקירו אלא מעכבין אותו ממון עד שידעו למי ישיבו. ואמרינן בתר הכי זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי אמר רב נחמן כל דאלים גבר ופירש רשב"ם בין בספינה בין בקרקע ואין עדות וחזקה לזה יותר מזה. והרמב"ם פרק י' מהלכות טוען הזכיר דין ספינה ופט"ו מהלכות הנזכר הזכיר דין הקרקע. וכתב הרא"ש כל דאלים גבר דינא הוא וכל מי שגבר ידו בפעם ראשונה היא שלו עד שיביא חבירו ראיה וכל זמן שלא יביא ראיה אף אם תגבר ידו לא שבקינן ליה לאפוקי מיניה דלא מסתבר שיתקנו חכמים שיהיו כל ימיהם במריבה ומחלוקת היום יגבר זה ולמחר יגבר חבירו אלא חכמים פסקו כל דאלים בפעם הזאת גבר וסמכו על זה דכל מי שהדין עמו קרוב להביא ראיות ועוד מי שהדין שלו ימסור נפשו להעמיד שלו בידו ממה שימסור האחר לגזול ועוד יאמר מה בצע שאפסיד נפשי היום למחר יביא ראיה ויוציאנה מידי. וכתב הרא"ש דלא דמי לשנים אוחזין בטלית דאמרינן יחלוקו דאוחזין שאני דכיון ששניהם מוחזקי' אין לנו להניח שיגזול האחד לחבירו דחשיב כאילו אנו יודעים שיש לשניהם חלק בה הילכך אם היינו פוסקים להם כל דאלים גבר אחד היה גוזל מה שביד חבירו הילכך צריכים אנו לפסוק להם דין חלוקה והכא גבי ארבא כיון שאין אחד מהם מוחזק בדבר שמערערין עליו ואין ב"ד מחוייבים למחות למי שבא ליקח דבר שאין אנו יודעים של מי הוא והוא אומר שלי הוא הילכך אין ראוי לפסוק להם דין חלוקה שמא נפסיד לאחד מהם: ומ"ש רבינו ומיהו שכנגדו יכול להשביעו וכו' פשוט דהיינו אומר מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי שנשבע היסת וכתב הרמב"ם פט"ו מהלכות טוען שה"ה אם הביא כל אחד עדים שהיא שלו או של אבותיו או שהביא כל אחד משניהם עדים שאכלה שני חזקה והב' וכו' וכתב ה"ה וכו' עד וזה ברור: הרא"ש

בכלל ע"ח על דין שנפסק כל דאלים גבר וגברה יד האחד ותפס יכול שכנגדו להשביעו שכדין תפס:

סעיף ב

בא שלישי וחטפה וכו' שם (לה:) על ההיא ארבא אמרי נהרדעי אם בא אחד מהן והחזיק אין מוציאין אותה מידו דתני רבי חייא גזלן של רבים לאו שמיה גזלן רב אשי אמר לעולם שמיה גזלן ומאי לאו שמיה גזלן שלא ניתן להשבון. ופרשב"ם אין מוציאין. ב"ד מידו של זה השלישי ואע"ג דלא טעין מידי דשמא גם לשנים הראשונים אין להם תלק בה: דתני רבי חייא גזלן של רבים וכו'. וסברי נהרדעי דבגזלן כי האי מיירי שגזל משנים החלוקים בדבר זה אומר שלי הוא וזה אומר שלי: לאו שמיה גזלן. לכופו להוציאו בדיינים מה שגזל: רב אשי אמר לעולם של רבים שמיה גזלן. הואיל ולא טעין מידי ומוציאין מידו ומעמידין אותה בפני שנים הראשונים שטוענים עליה: ומאי לאו שמיה גזלן. דקאמר רבי חייא לא לפטרו בא אלא להחמיר עליו ולומר דלא מיכפר בהשבה דאינו יודע למי ישיב דמאחר שבא לידו וצריך להשיב לבעלים ולא להוציא מתחת ידו ולהפקיר לשנים הראשונים כדפסקינן לעיל ואי תפסו לא מפקינן מיניה כ"ש זה שבא בתורת גזל לידו עכ"ל. ומכלל דבריו אנו למדים שאם היה לו טענה לא מפקינן מיניה ופשוט הוא דכיון שיש לו טענה לא גרע משנים הראשונים:

סעיף ג

והרמב"ם כתב וכו': (ב"ה) לא מצאתי להרמב"ם שכתב כן:

סעיף ד

ואם אחד מהשנים שחלוקים עליו וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף ו

ז כתב הרמב"ם וכו' בפ"ט מהל' טוען ואם הם חלוקים על שדה וכו' מעשה פ' חזקת (בבא בתרא לג.) ויש בו גירסאות וגירסת רבינו כגירסת ר"ח והיא הנראית בעיני ר"י והוא קריביה דרב אידי בר אבין שכיב ושבק דיקלא אתא רב אידי אמר אנא קריביה וההוא גברא אמר אנא קריבנא טפי לסוף אייתי סהדי דאיהו קריביה אוקמה רב חסדא בידיה אמר ליה ליהדר לי פירי דאכל מההוא יומא עד השתא אמר זהו שאומרים עליו אדם גדול הוא אמאן קא סמיך מר אהאי הא קאמר דאנא מקרבנא טפי אביי ורבא לא סבירא להו הא דרב חסדא כיון דאודי אודי ופרשב"ם והרא"ש אתא ההוא גברא ואמר אנא קריביה טפי ומתוך שלא נודע מי הוא קרוב יותר החזיק אותו האיש בקרקע לפי שהיה אלם יותר כדאמר בזה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי כל דאלים גבר לסוף שנה או שנתים אייתי סהדי פר"י לסוף אייתי סהדי דאיהו קריביה ול"ג קרוב טפי שלא

היו מעידין שרב אידי קרובו היה טפי מההוא גברא אלא היו מעידין שרב אידי קרובו היה וההוא גברא לא היו מכירים אם היה קרובו אם לאו ולא היה לו שום עידי קורבה לכך אוקמה רב חסדא בידיה דרב אידי דהוי רב אידי ודאי וההוא גברא ספק והיה רב אידי תובע גם הפירות כיון שהודה שאכל כבר ורב חסדא פטר במיגו דאי בעי אמר לא אכלי כי אמר אכלי ודידי אכלי מהימן ורבא ואביי סברי דכיון שאכל פירות ואודי חייב לשלם ולא מהימן במיגו הואיל והקרקע יוצא מתחת ידו מן הדין דבקרקע ליכא מיגו וגירסא זו כתבו התוס' שנראית לר"י עיקר אבל מדברי הרמב"ם פ"ט מהלכות טוען נראה שהוא גורס דאיהו קריביה טפי וכתב ה"ה ולד"ה דינו של רבינו אמת ואף על פי שאין שם עדים כמה אכל כיון שהוא הודה כמה אכל ויש עדים שהאחד קרובו יותר או הודה לו הוא מוציאים ממנו מה שאכל :

סעיף ט

ויש דבר שחלוקים עליו וכו' פרק השואל (ק.) תנן המחליף פרה בחמור וילדה וכן המוכר שפחתו וילדה זה אומר עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר משלקחתי ילדה יחלוקו ופריך בגמרא אמאי יחלוקו ניחזי ברשותא דמאן קיימא וליהוי אידך המע"ה א"ר חייא בר אבא אמר שמואל בפרה העומדת באגם ופרה דקיימא בסימטא ונוקמה אחזקת מרא קמא וליהוי אידך המע"ה ואוקימנא כסומכוס דאמר ממון המוטל בספק חולקין ותני זה אומר שמא עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר שמא משלקחתי ילדה וכתבו הרי"ף והרא"ש אבל בברי וברי או ברי ושמא אע"ג דקיימא באגם ובסימטא מוקמי' לה אחזקה דמרה והוי אידך המע"ה ובפרק חזקת אדינא דארבא פרכי' ומ"ש ממחליף פרה בחמור וילדה וכו' דתנן יחלוקו ומשני התם להאי אית ליה דרא דממונא ולהאי אית ליה דרא דממונא הכא אי דמר לאו דמר אי דמר לאו דמר ופרשב"ם דרא דממונא שייכות ממון וכו' והתוספות פירשו דרא דממונא שאפילו בלא טענותיהם וכו'. ועיין בדברי רבינו סימן רכ"ג. רבינו ירוחם בנתיב ג' חלק ה' כתב ששה חילוקים בממון העומד בספק: ראובן ושמעון שיש להם ב' בתים ורשות הרבים עוברת ביניהם ומכותל פתח ראובן עובר גג אחד על הכותל שעל פתח שמעון על רשות הרבים והגג הנזכר נכון על שני הכתלים מזה ומזה וכל אחד מהם טוען שזה הגג שלו הוא עיין בהריב"ש סימן תל"ד :

סימן קמ

סעיף א

אף ע"פ שאדם נאמן וכו' בכמה מקומות בתלמוד (ב"ב כב:) אמרו קרקע בחזקת בעליה עומדת ובריש חזקת כתבוה הרי"ף והרא"ש והכריחו מסוגיא דתלמודא דכל היכא

דליכא סהדי שהיה הקרקע של התובע נאמן לומר שלך היתה ולקחתיה ממך מגו דאי בעי אמר לא היתה שלך מעולם ודבר פשוט הוא: ומ"ש רבינו נאמן וישבע ויטול הוא ממה שנתבאר בסימן צ"ה דאע"ג דאין נשבעין על הקרקעות ה"מ שבועה דאורייתא אבל שבועת היסת נשבעין ולא ידעתי למה לא הזכיר הרמב"ם שבועה זו פרק י"א מהל' טוען ושבועת שמעון כשהחזיק כראוי או כשאין עדים לראובן הזכירם בפרק הנזכר: וכתב רבינו אלא אם כן החזיק בו שמעון כראוי לומר שיחזיק בה שלש שנים ובתנאים שנזכיר לקמן: וכתב ובטענה לרמוז דכל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה כאשר יתבאר בעז"ה: כתב הרשב"א בתשובה זה שהחזיק שלש שנים אין מוסרין אותו לשבועה כדברי הגאון מיהו אם רצה להחרים חרם סתם על כל מי שהחזיק בשלו שלא כדין הרשות בידו :

סעיף ב

טען שמעון שיש לו שטר וכו' כבר נתבאר בסי' פ"ב דמודה בשטר שכתבו אלא שהוא אומר אמנה הוא אין אומרים הרי הודה שכתבו ואין הלה צריך לקיימו אלא כיון שאמר אמנה הוא צריך לקיימו ואם לא קיימו הוי פסול:

סעיף ג

טען שמעון שיש לו שטר וכו' פרק גט פשוט (בבא בתרא קסט:) תנו רבנן הבא לידון בשטר ובחזקה נידון בשטר ד"ר רשב"ג אומר בחזקה ואסיקנא (שם קעא.) דבלברר קא מיפלגי פירוש אדם שטוען למערער שני מיני ראיות יש לי אחד שיש בידי עדיין שטר מכירה שעשית לי על זה השדה ועוד שיש לי עדי חזקת שלש שנים. וכתב הרי"ף דרבי סבר אע"פ שיש עמו חזקה צריך לברר שטרו ורשב"ג סבר הואיל ויש עמו חזקה אין צריך לברר שטרו אמר רב גידל אמר רב הלכה כרבי ואף רבי לא אמר אלא לברר כלומר כשמביא שטרו אומרים לו ברר שטרך ואע"פ שיש עמו חזקה ואם א"א לו לברר כגון שמתו עדיו או הלכו למד"ה נידון בחזקה רשב"ג סבר אין צריך לברד כלל אלא נידון בחזקה בלבד לכתחלה וכתב הרא"ש ומשמע דוקא אם נשאר חסרון הבירור במיתת העדים או שהלכו למד"ה אבל אם ישנן לעדים צריך לברר וכ"כ ר"ח שאם טען ואמר אבד שטרי אינו נאמן לרבי ובספר המקח נמי כתוב שאם לא הביא נמצאו דבריו בטלים או שהביא ונמצא בטל נתבטלה נמי החזקה והכי משמע נמי בפרק זה בורר (סנהדרין כג.) שאם נמצאו קרובים או פסולים לא בירר ורשב"ם גורס גירסא אחרת והגאונים גורסים כמו שכתבתי והרמב"ם פט"ו מהלכות טוען כתב מי שמערער על שדה וכו' והביא זה שטר שכתוב שלקחה ממנו והביא עדים שאכלה שני חזקה אומרים לו בתחילה קיים שטרך אם נתקיים הרי טוב וידון בשטר ואם א"א לו לקיימו סומכין על עדי חזקה וישבע היסת שלקחה. וכתב ה"ה שדעת הרמב"ם כדעת הרי"ף שאם א"א לו לברר כגון שמתו

עדיו או שהלכו למד"ה אפילו לר' נידון בחזקה וכתב עוד ומכלל דבריהם שאם נמצא שטר מזויף הרי חזקתו בטלה ולכך אנו מצריכים אותו לברר ודבר פשוט הוא והטעם דחזקה מכח שטרא קא אתיא עיין בתשובות הרשב"א סי' תתקס"א: כתוב בתשובת הרשב"א סי' תת"פ אפי' החזיק הנותן ג' שנים בחצר לאחר המתנה אינו נאמן לומר טעות סופר הוא מגו דאי בעי אמר תחלה חזרתי ולקחתי ממנו מ"מ עכשיו שטוען ט"ס הוא אין זה אלא כמכחיש את העדים וקיי"ל דמגו במקום עדים לא אמרינן: וכתב עוד ח"ג סי' קצ"ח שאלת ראובן מחזיק במקום ישיבה של ב"ה שהיה של שמעון וטוען ששמעון מכרו לו והעדים מעידים שקנו משמעון שמכר לו מקום ישיבה בב"ה אבל אינם יודעים איזהו לפי שיש לשמעון שנים או ג' מקומות בב"ה אם נאמר שיתן לו הפחות שבהם או נעמיד זה בידו כיון שהוא מחזיק בו עכשיו. תשובה אם החזיק ראובן במקום ישיבה זו שני חזקה הדין עמו ואפילו לא היו לו עדי מכירה אבל אם לא החזיק שני חזקה אין בחזקתו זו כלום וחזר הדין למוכר סתם שנותן לו הגרוע: וכתב עוד שאלת ראובן היה מחזיק במקום מושב שבב"ה שהיה מאברהם ועכשיו תובעו יצחק בן אברהם שיביא ראיה שירד שם ברשות וראובן אמר שאברהם הנזכר היה חייב לו מעות עליו ולכן אין לו לעשות שום ראיה ולא לצאת מן המקום עד שיפרענו יצחק. תשובה מחלוקת היא בין המפרשים כי יש מהם אומרים שאין חזקה למקומות ב"ה ור"ת ובעל העיטור אומרים שיש להם חזקה כל שישב שם ג' שנים כדרך שבני אדם יושבים במקומותיהם ואפילו חלה או יצא למערכה שלו לא איבד זכותו וחזקתו מיהו דין זה תלוי בחזקתו של ראובן הנזכר כי אם החזיק במקום הנזכר ג' שנים בחיי אברהם הנזכר עלתה לו חזקה ונאמן הוא לומר מעות יש לי עליו ואפילו בע"פ מגו דאי בעי אמר לקוח הוא בידי ובלבד שישבע שאברהם היה חייב לו אותם מעות כדעת הגאונים שכל נוטל נשבע אבל אם ראובן לא החזיק בחיי אברהם אע"פ שהחזיק אח"כ כמה שנים ואפילו אחר שהגדיל יצחק לא עלתה לו חזקה כדאמרינן בפ"ב דכתובות (יז:) אין מחזיקים בנכסי קטן אפילו הגדיל וכיון שלא עלתה לו חזקה אינו נאמן לטעון שיש לו עליו מעות שהרי אין כאן מגו: וכתב עוד שאלת ראובן היה מחזיק במקום ב"ה וא"ל מה אתה יושב במקום שהוא שלי השיב ראובן אביך משכנו לי במנה ושמעון אומר להד"מ ויש לשמעון עדי אבות ולראובן עדי חזקה ובתוך זה מת ראובן וחזר שמעון אצל יורשיו: תשובה הדין עם יורשי ראובן שהרי אביהם היה נאמן משום מגו כיון שיש לו עדי חזקה. וא"ת והלא האב לא היה נאמן אלא בשבועה כיון שאינו טוען כלום בגוף המקום אלא המנה הוא תובע והוא עיקר תביעתו וכן הסכימו הגאונים שאפילו תבע על משכון מטלטלין שבידו אינו נוטל בלא שבועה

וקיי"ל דאין אדם מורישׁ שבועה לבניו דעו שלא אמרו שאינו מורישׁ שבועה לבניו אלא להוציא ממון דמסתברא שאפילו הש"ח אין מוציאין מיד יורשי המלוה להחזירו ליורשי הלוה ואע"פ שנייר הש"ח ללוה הוא לצור על פי צלוחיתו שהוא הנותן שכר הסופר וכאן כיון שמקום הישיבה בחזקתו של ראובן ויורשיו אין מוציאין מידם. וא"ת כיון שעכ"פ יחזור גוף הקרקע לשמעון נאמר כמאן דמוחזר דמי והממון שהוא תובע ממון הוא יביא ראיה ויטול וכמו שאמרו בפרק המקבל (בבא מציעא קי.) גבי יתומים אומרים אנו השבחנו וכו' וכדאמרינן בפרק לא יחפור (בבא בתרא כד:) גבי אילן הסמוך לעיר לא היא דשאני התם דלמגבה ולמיקץ קיימא שא"א בלאו הכי ואין שום טענה מעכבת על זה אבל כאן אילו רצה האב היה טוען שלי הוא שקניתיו ממך ונאמן וה"ה אם לא תבע שמעון בחייו את ראובן ולאחר פטירתו תבעו בני שמעון את ראובן ואח"כ מת ראובן אע"פ שהיה ראובן חייב לישבע ליורשים אין אומרים בזה אין אדם מורישׁ שבועה לבניו כמו שאמרנו וגובין בני ראובן המנה קודם שיחזור המקום ליורשי שמעון ובלבד שישבעו בני ראובן לבני שמעון שבועת היורשין דהיינו שלא פקדנו אבא ושלא מצינו לו שחוב זה פרוע עכ"ל: וכתב עוד ששאלת לאה היו לה שני שלישית מקום אחד בב"ה שקנתה מרחל ורחל קנתה מיעקב ושמעון אחיה לימים רבים מתה לאה והניחה בן קטן לימים עמד ראובן אחי יעקב ושמעון הנזכר וערער על המקום מחמת שהוציא שטר מתנה שנתנתו לו שרה אמו זה כשלשים שנה גם הוציא שטר ערעור שערער על המקום בהיותו תחת יד רחל זה יותר מכ' שנה עוד ערער עליו בהיותו תחת יד לאה. והשיב דבר ברור הוא שאין נתבע נזקק להשיב לתובע עד שיתברר שהוא בעל דינו שכל הטוען שדה זו של אבי היה הודיעני מה אתה עושה בתוכו אין נזקקין לו אלא הנתבע משיבו ברר תביעתך שהיתה של אביך ועד שתברר איני נזקק להשיב דלאו בעל דברים דידי את גם ראובן זה כל שלא בירר שהיה מקום זה של אמו אין נזקקין לטענתו ואם יברר שהיתה אמו יושבת בו גם זה אינו בירור שכל הנכסים שהיא משתמשת בהם בחיי בעלה בחזקת הבעל הם עד שתביא ראיה שנפלו לה מבית אביה כדאיתא פרק חזקת (בבא בתרא נב:) ואפילו הביא ראובן זה ראיה שאותו המקום נפל לאמו שרה בירושה מבית אביה אם עמד יום אחד בחזקתו של יעקב או של שמעון כגון שישבה שם אפילו יום אחד אשתו של אחד מהם ושלא היו סמוכים על שלחן שרה אמם ואח"כ מכרוהו לרחל ועמד בידה עד תשלום ג' שנים אם אח"כ נתנתו שרה לראובן אין לראובן בו כלום שהרי קדמה חזקה למתנתה שהיא כמחאה אבל אם קדמה המתנה לפני החזקה לא וכאותה שאמרו בר"פ חזקת הבתים (בבא בתרא ל:) ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית

בהאי ארעא וכו' עד אבל אכלה שית אין לה מחאה גדולה מזו: ודעו שאם החזיקו במקום הישיבה יעקב ושמעון או רחל או בין כולם שני חזקה קודם שמיחה ראובן כיון שלקחתו רחל בשטר אין במחאתו שעשה אחר כך כלום שאני אומר אולי קנאוהו יעקב ושמעון מראובן או שמא רחל קנאתו ממנו דטוענין ליתום הזה לפי שאמו לקחתו ללוקח ואפילו מיחה ביעקב ורחל בסוף כל ג' וג' ואחר כך החזיקה בו לאה יום אחד ואחר כך ירשו התינוק הזה מלאה אמו והחזיק בו תשלום שני חזקה טוענין לו שמא אמו קנתה אותו מראובן זה דטוענים ליורש ואף על פי שמיחה בראשונים היה לו למחות באחרונים כדי שלא יטענו שהם לקחוהו ממנו שאע"פ שיצא שטר שלאה אמו של זה קנאתו מרחל וכבר מיחה זה ברחל כדינו בסוף כל ג' וג' שמא אח"כ מכרו ללאה ולאה גם היא קנתה אותו מרחל משום דעביד איניש דזבין דיניה וכדאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא ל:) ומה שיעקב ושמעון טוענים שהיה מאביהם יש בו קצת חייב ליתום שאילו כן ראובן אחיהם יש לו חלק בו מצד ירושתו אבל אנו טוענים בשביל היתום שמא כולם מכרוהו לרחל שמכרתו ללאה ואפילו הודית רחל שלא קנאתו גם מראובן אינה נאמנת שלא כל הימנה לאבד זכות של לאה שלקחתו ממנה ולא של היתום שירשו וכן שנינו בתוספתא ראובן שלקח שדה משמעון ואמר שמעון שהיא גזולה ממנו לא כל הימנו לאבד זכותו של ראובן עכ"ל: וכתב עוד בתולדות אדם סימן קצ"א שאלת ראובן ירש מקום ישיבה של ב"ה מאבותיו ומחזיק בו היום ושמעון בא וערער עליו לומר שהיה למורישיו חלק בו והביא עדים ששמעו שהיה למורישיו חלק בו. תשובה איני רואה ממש בעדות זו דבקול בעלמא אין מוציאין קרקע ממי שמוחזק בו ולא דמי לדרבה בר שרשום דפרק חזקת (בבא בתרא לב.) דנפק עליה קלא דאכיל ארעא דיתמי א"ל אביי לקוחה היא בידי לא מצית אמרת דהא נפק עלה קלא דארעא דיתמי היא דהתם בקרקע שהיה ידוע לאביהם של יתומים היא אלא שהחזיק בו רבה בר שרשום והלכך א"ל אביי כיון שהיה קרקע זה ידוע לאביהם ועכשיו יוצא עליו קול שהוא של אביהם קול זה מבטל החזקה שהיה לו הקול הזה כמחאה אבל כאן שלא נודע קרקע זה לאביו של שמעון אלא שאלו אומרים ששמעו כן אין בו ממש שאין לך קול מוציא מידי שום חזקה וכדתנן בס"פ המגרש (גיטין פט.) אין חוששין לה וכו' עכ"ל. הטוען לחבירו יש בידך קרקעות ומטלטלין של מורישי שאתה מחזיק בהם מכח אמך אשתו והיא לא נשבעה על כתובתה ואין לה כלום והלה טוען מורישך נתנם לאמי במתנה ופטרה מכל שבועה עיין בתשובת הר"מ במרדכי פרק חזקת. כתב הרשב"א בתשובה הבא מחמת ירושה או מחמת מכר הסכימו הראשונים ומכללם הראב"ד שצריך ראיה שהוא יורש הא לאו הכי אין טוענין לו ונראין דבריהם

מיהו ה"מ היכא דלא אחזיק בה ג' שנים אבל היכא דאחזיק בה קמא אפילו חד יומא ואחזיק בה האי ג' שנים וטוען שהוא היורש או הלוקח בזה מסתברא שאינו צריך ראיה:

סעיף ד

וכיצד היא החזקה וכו' ראש פרק חזקת הבתים (בבא בתרא כח.) (וכו') שלשה שנים מיום ליום ומפרש רבא (שם כט.) טעמיה משום דטפי מתלת שנין לא מזדהר אינש בשטריה: ומ"ש רבינו כל דבר כפי הנאתו ותשמישו מבואר שם בגמרא ויתבאר בסימן זה ובסימן שאחריו:

סעיף ה

הבתים שהם לדירה וכו' שם אמר רב הונא ג' שנים שאמרו והוא שאכלן רצופות אבל מפוזרות לא הויא חזקה תנן חזקת הבתים ג' שנים והא בתים דביממא ידעי בליליא לא ידעי אמר אביי מאן מסהיד אבתים שבבי שבבי מידעי ידעי ביממא ובליליא רבא אמר כגון דאתו בי תרי ואמרי אנן אגרינן מיניה ודרינן ביה תלת שני ביממא ובליליא א"ל רב יימר לרב אשי הני נוגעין בעדותן הן דאי לא אמרי הכי אמרינן להו זילו הבו ליה אגר ביתא להאי א"ל מי לא עסקינן כגון דנקיטי אגר ביתא ואמרי למאן ליתביה אמר מר זוטרא ואי טעין ואמר ליתו תרי סהדי לאסהודי לי דדרו בה תלת שנין ביממא ובליליא טענתיה טענה ומודה מר זוטרא ברוכלין המחזירין בעיירות דאף ע"ג דלא טען טענינן ליה. ופרשב"ם שבבי מידעי ידעי. ואם יטעון ויאמר אייתי לי סהדי דדרית ביממא ובליליא יוכלו להעיד לו ומיהו אבן לא טענינן כדמפרש בסמוך: אמר מר זוטרא. מילתא באפי נפשה היא דפשיטא ליה למר זוטרא דאע"ג דבעו כל הנך אמוראי דלעיל ג' שנים רצופות אפ"ה אין מחייבין את המחזיק להביא עדים שיעידו בפירוש על כל הימים והלילות אלא יעידו שדר ג' שנים סתם ומסתמא אם דר בבית אף בלילות דר בו וקאמר מר זוטרא דאי טעין מערער ואמר אייתי סהדי טענתו טענה וצריך שיבואו עדים כיון שטען טענת ברי. וכתב הרא"ש שבבי מידעי ידעי ומעידים שלא הרגישו שהיה יוצא משם ומוציא כלי תשמישו בלילות אלא כפי מנהג העולם ראוהו נכנס בערב בביתו ויוצא ממנו לבוקר ולא שיהו צריכים להעיד שידעו בודאי שדר בביתו כל הלילה אטו צריכים שיהו נעורים כל הלילה א"כ לא משכחת חזקת הבתים בדרך זה ומאי האי דקאמר אביי שבבי מידעי ידעי דמשמע דסתם שבבי יכולים להעיד לפי מנהג דירת השכנים. רבא אמר כגון דאתו בי תרי ואמרי אנן אגרינן מיניה ודרנא ביה תלת שנין ביממא ובליליא רבא אית ליה נמי שינויא דאביי דעדות השכנים מועיל כפי מנהג העולם אלא לפי שהזכיר המקשה בדבריו ביממא ידעי ובליליא לא ידעי הזכיר גם רבא בדבריו ביממא ובליליא כלומר אף בלא עדות שכנים משכחת עדות יומם ולילה ע"פ השוכרים אמר מר זוטרא ואי טעין וכו'

כ"כ הרא"ש כמו שכתבתי וכתב עוד ואי טעין ראיתיו יוצא זמן גדול בלילה אחר שהלכו השכנים לישן אז אין מועיל אלא השוכרים. ורשב"ם גריס ומודה מר זוטרא ברוכלים המחזרים בעיירות וכו וה"פ אע"ג דס"ל למר זוטרא דאי טעין טענתיה טענה אבל אנן לא טענינן ליה מודה הוא שאם המערערים רוכלים המחזרים בעיירות ואינן חוזרין לעיר כי אם לזמן ארוך דאע"ג דלא טעין לייתי מחזיק סהדי דדר בה ג' שנים רצופות יומם ולילה אנן טענינן ליה דדילמא משום דלא קביע במתא החזיק זה בביתו וכי הוה אתי למתא הוה נפיק האי מחזיק מן ביתא ולא ידע ליה זה המערער שימחה בידו וכתב נ"י שריב"ם ורבינו יונה והרנב"ר סוברים כרשב"ם והתוספות כתבו שר"ת גורס אמר מר זוטרא ואי טעין ואמר ליתו תרי סהדי לאסהודי דדר ביה תלתא שנין טענתיה טענה ואינו גורס תלת שנין ביממא ובלילא וכן אינו גורס ומודה מר זוטרא אלא ומודה רבא וה"פ דאביי ורבא ס"ל דא"צ להביא ראיה על הימים ועל הלילות ורבא לא אמר ביממא ובלילא אלא להוציא המקשה מסברתו ולא לאפלוגי אאביי אתא וקאמר מר זוטרא אם אמר העידוני סתם שדרתי ג' שנים בחזקת ימים ולילות אע"פ שלא ראיתם ממש כל הימים וכל הלילות אלא שבחזקת כן מחזיקים אותו שכל שעה שהיו נכנסים פעמים ביום ופעמים בלילה היו רואים אותו בבית טענתיה טענה והו"ל למימר עדותן עדות אלא אגב דנקט ברישא דמילתיה אי טעין אמר נמי טענתיה טענה ומודה רבא וה"ה מר זוטרא ואביי אלא נקט רבא משום דאיהו אחמיר טפי בעדות רצופים אפ"ה מודה שאם היו העדים רוכלים המחזרים בעיירות דאע"ג דלא טען ואמר העידוני סתם שדרתי ג' שנים בחזקת ימים ולילות אע"פ שלא ראיתם ממש כל הימים וכל הלילות טענינן ליה ואמרינן שאין צריכים להעיד שראו ממש שהרי הם מחזרים בעיירות ואין יכולים להעיד על הראיה אלא יעידו שבחזקתו היה זה הבית ג' שנים ימים ולילות. וכתב הרא"ש דלשיטת ר"ת כי אמר מר זוטרא ואי טעין ואמר וכו' לפרש דברי אביי ורבא אתא לומר דלא בעינן שיעידו העדים ממש על דירת יומם ולילה דמילתא דלא איפשר הוא דאטו בכפא תלו ליה ולא ניימי נמי פורתא ביממא ובלילא ולא יצאו מן העיר לפעמים יום או יומים אלא די בעדות מקצת ימים ומקצת לילות והיינו דקאמר אביי שבבי מידעי ידעי ביממא ובלילא כמנהג השכנים לידע אע"פ שלפעמים יוצאים מן העיר לעסקיהם אלא שהם מעידים שכשיצאו מן העיר הניחוהו דר בבית וכשנכנסו מצאוהו דר בו. ור"ח גריס נמי ומודה רבא פי' רבא דקאמר בעי' בי תרי שיעידו שדרו בו יומם ולילה דאי הנך עדים רוכלים המחזרים בעיירות אע"ג דלא אמרי דיירנא ביה ג' שנים ימים ולילות אלא בידינו היה הבית הזה ג' שנים רצופות אע"פ שימים רבים היו מחזרים בעיירות ולא היו באים ולנים בבית עדותן

עדות ואע"ג דלא טעין איהו יש לי עדים על ימים ולילות כיון שעדיו הם רוכלים אנן טענינן ליה שיביאם ויועילו לו והרמב"ם פי"ב מהל' טוען כתב הביא עדים שהיה דר בחצר זו ג' שנים או ששכרה ג' שנים הרי זו חזקה טען בעל החצר ואמר שמא לא שכן בה ביום ובלילה או שמא אלו שהשכירה להם לא שכנו בה ביום ובלילה הרי זו טענה ואומרים למחזיק או תביא עדים ששנים אלו גמורות ביום ובלילה או תסתלק אפילו באו עדים ואמרו לנו השכיר ואנו דרנו בה ביום ובלילה וטען בעל השדה ואמר יביאו עדים שדרו בה ביום ובלילה צריכים אלו השוכרים להביא ראיה שדרו בה תמיד שזה הדברא תלוי בהן ואונו תלוי בטענת המחזיק שיעידו לו. וכתב הה"מ ודעת רבינו לפרש דהא דמר זוטרא קאי אתירוצא דרבא דאפילו בסהדותא דשוכרים יכול לטעון הלה יבואו עדים שדר בה ביום ובלילה ונתן טעם מפני מה אין שוכרין נאמנים לפי שזה תלוי בהן אבל אי לא טעין לא טענינן ליה כיון שהביא עדים שדר בה ג' שנים וסובר רבינו דהך טענה אפילו היא בשמא מקבלין אותה ורבים מהמפרשים חלוקים עליו דודאי כל היכא דנקטי אגרא בידייהו ואינן נוגעין נאמנין והא דמר זוטרא אתירוצא דאביי ורבא קאי כלומר דלא צריכי להני תירוצי אלא היכא דטעין אבל לא טעין לא צריכין לא לשיבבי ולא לשוכרים אלא כיון שיש עדים שדר בה או ששכרה ג' שנים דיו בכך והילכך אם נתנו השוכרין אלו השכר אינן נאמנין מדין נוגעים בעדות וז"ש בהשגות א"א ונתנו לו השכר ע"כ אבל אם השכר בידם ודאי נאמנים וכ"נ עיקר ומצאתי לרבינו פרק ט"ו מהלכות עדות וכו' עד ונראין דברי רבינו וסובר הרמב"ם דמודה מר זוטרא ברוכלין וכו' ה"פ אע"ג דאמר מר זוטרא דאי לא טעין המערער ליתי סהדי דדר בה ג' שנים ביממא ובלילא לא טענינן ליה מודה שאם המחזיק או העדים שדרו בה רוכלים שאינן מצויים בעיר תדיר טענינן ליה בשביל המערער ואמרינן למחזיק שיביא עדים שהחזיק בה ג' שנים ביום ובלילה דכיון דרוכלים הם מסתמא שלא דרו ביום ובלילה הנה נתבארו לך שיטות כל החולקים בדין זה ע"פ הגמרא: ומעתה אשיב ידי לבאר יתר דברי רבינו מ"ש ואפילו אם השאילו להם בחנם ומיהו אפי' נתנוהו כבר וכו' כתב ה"ר יונה שיכול הוא לחזור כתב נמוקי יוסף שהרשב"א חולק בזה וסובר דאכתי נוגעין בעדותן הם לפי שקודם הי' השוכר מתיירא שמא יפסיד שכרו ועכשיו שזה מחזיר שכרו לידו מצילו לגמרי מן ההפסד איכא למיחש שמתוך שהוא מתבייש מזה שעושה עמו לפנים משורת הדין יעזור לו:

סעיף י

וכתב ר"ח שאם אין השוכרים דרים בה כו' כך כתבו שם התוספות שר"ח מפרש דכי אמר מר זוטרא ואי טעין ואמר ליתי תרי סהדי וכו' קאי אפירכא דרב יימר דפריך נוגעין

בעדותן הן וקאמר מר זוטרא אי טעין ואמר המחזיק לייתו תרי סהדי דדרו ביה ג' שנים ביום ובלילה והבו לי אגרא ונפקו ואזלו להו והנהו דדיירי ביה אחריני נינהו טענתיה טענה ולא אמרינן נוגעים בעדותן הן דלא דיירי ביה השתא דמצי למימר להו הבו לי אגר ביתא אלא אינהו אמרי דיירנא ואינהו אמרי פרענא והפה שאסר הוא הפה שהתיר דאי בעי אמרי לא דיירנא ביה וליכא למימר דדילמא מכחיש להו שהוא לא היה יודע כלל שהיה דר באותו בית: ואינו נ"ל דכיון וכו' נ"ל דלאו קושיא הוא שהרי יכולים להחזיק לזה בלא שיעידו שדרו בו וכגון שיעידו שראו מי שדר בו מכח המחזיק הזה ג' שנים ועוד יש לומר דאע"ג דבאותה טענה לא היו מחזיקים אותו בבית מ"מ כיון דלענין דלא נימא שהם נוגעים בעדות איכא מגו מהימני וסברת הרשב"א וה"ר יונה עיין בנ"י:

סעיף יד

וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל הרא"ש בפסקיו כתב דברי החולקים ולא הכריע גם לא כתב דברי ר"ח לבסוף דנימא דהכי סבירא ליה אלא למד רבינו דהרא"ש כרבינו חננאל ס"ל מדמסיק דין אליביה כמו שכתב רבינו בסמוך שכתב הרא"ש ז"ל ומדבריו למדנו וכו' אלמא הכי ס"ל ובמה שלמד מדבריו כתב נ"י שחלוק ה"ר יונה שדקדק ממאי דאמר רב הונא בחנוותא ומוברי באגי שעולין אע"פ שאינן רצופים דמי שהחזיק בבית ד' וה' שנים ודרכו לצאת שבוע או חודש מן העיר עלתה לו חזקה אבל אין אותם הימים עולין לו למספר שני חזקה וכן מקומות של ב"ה כיון שהוא יושב שם כל שעה שהולך לבית הכנסת ואינו יושב במקום אחר אע"פ דאינו הולך לב"ה בכל יום כגון שטרוד בעסקיו אם החזיק שם במקצת הימים ימים מספר של שלש שנים אין הימים שלא הלך לב"ה הפסק לעשות שני חזקה מפוזרים ומחנוותא דמחוזא נראה דעתו בבורות שיחין ומערות שאינן עשויים לשאוב מים אלא בעת שיצטרך שכתב הוא ז"ל דכשהחזיק הוא בהם לשאוב ג' שנים כדרך הבעלים הוי חזקה עכ"ל: (ח&) כתב הרשב"א בסי' תתקמ"א אם טען ב"ה הבא ראיה שדרת בהם ג' שנים ביממא ובליליא אין מקבלין ממנו אא"כ טען ברי שלא דר בה בלילות: וכתב עוד בסי' תתקמ"ג שמקומות ב"ה יש להם חזקה כל שישב שם ג' שנים כדרך שבני אדם יושבים במקומותיהם ואפי' חלה ויצא חוץ לעיר לא אבד חזקתו ועיין עוד שם. וכתב עוד שנשאל חזקת הבתים בלא שבבי ובלא שוכרים כיון דבעינן דליסהדו ביממא ובליליא כל כה"ג דמוכח מילתא דלא מצי סהדי למיקם עליה מי מקבלינן סהדותייהו בלא חקירה גדולה או לא ואע"ג דלא טעין איהו דליסהדו ליה דדרו ביה ביממא ובליליא מי טענינן ליה אנן. והשיב מסתברא דעדים כי הני צריכים להעיד בפירוש כן דודאי מוכחא מילתא דאינהו לא מצי מסהדי בליליא. ומיהו דוקא

בשטען המערער בבירור שלא דר בו בימים ולילות וכן דעת רש"י וריב"ם וכן קבלנוה ממורי הרב ז"ל וכן עיקר עד כאן לשונו: וכתב עוד שנשאל ג' שוכרין ושואלין מהו שיצטרפו בלא שטר והשיב בזה נחלקו הראשונים שהראב"ד כתב דדוקא בשטר אבל שלא בשטר דלית קלא לא וכדאמרי' בפרק חזקת (בבא בתרא מא:) ג' לקוחות מצטרפין וכולן בשטר וי"מ אפילו שלא בשטר וזה נ"ל עיקר דלא דמי לג' לקוחות דהתם כל חד וחד מפיק קלא דלקוחה היא בידו מימר אמר בעל הקרקע כדרך הגזלנים הם אוכלים ולפיכך לא חשש למחות אבל שוכרין או שואלים מימר אמרי דמכח קמא הם אוכלים ואינהו מפקי לקלא ומידע ידע מערער דשוכרים אלו מחמת לוקח הם אוכלים והו"ל למחויי עכ"ל. וכתב עוד בסימן אלף וכ"א שנשאל על ראובן שהיה מוחזק בשדה שהוא ידוע לשמעון ושמעון אינו עמו במדינה ובא ראובן לב"ד ועדי חזקתו עמו ואמר שנאבד שטרו והשיב בכי הא מקבלין עדותו שלא בפני בעל דין וכתב כן בשמו רבינו ירוחם בנתיב י"א ח"ב:

סעיף יז

ואם טען המערער וכו' שם (כט:) ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ביתא א"ל מינך זבינתיה ואכליה שני חזקה א"ל אנא בשכוני גואי הואי אתא לקמיה דר"כ א"ל זיל ברר אכילתך ופרשב"ם בשכוני גואי. בחדרים הפנימים היתה עיקר דירתי והייתי עובר דרך עליך ומשתמש עמך בביתי שדרת בו ברשותי ולכך לא מחיתי א"ל למחזיק זיל ברר אכילתך הבא עדים שדרת בבית שלש שנים בלא אותו שבא עמך לדין וכתבו התוספות ונ"ל שהיה לו עדים שהיה בשכוני גואי אבל לא היו יודעים איזה דרך היו יוצאים דאי לא היו לו עדים כלל דהוה בשכוני גואי היכי הוה קאמר רבי יוחנן זיל ברר אכילתך דאטו יש להם לעדי חזקה לידע שלא היה המערער באותו בית כל ג' שנים ואם יאמר המערער הייתי עמך ב' ימים ואין לך ג' שנים שלמים והעדים אינם יודעים יפסיד וכ"כ רבינו אשר ז"ל אבל רב אלפס מפרש בה פירוש אחר בשכוני גואי היינו בארץ מרחקים כלומר היאך תטעון שלקחת ממני היום ג' שנים ובאותו הזמן לא הייתי במדינה זו א"ל רב נחמן ברר אכילתך כלומר אייתי סהדי דקיימת את והמוכר במתא ואפי' חד יומא כי היכי דתיהוי אכילתך אכילה דאמרינן אפשר דזבינתה מיניה בהאי יומא ואי לא הויא שני חזקה שלך כחזקה שאין עמה טענה וכן דעת רמב"ם פרק ט"ו מהלכות טוען. וכתב הה"מ כבר הקשו על פירוש זה ואמרו שכיון וכו' עד אלו דבריהם ז"ל וכתב רב אלפס שיש מפרשים מעשה זה כד מערער לית ליה סהדי דהאי ארעא דיליה היא והלכתא כרבא דפליג התם ארב נחמן ואמר על המערער להביא ראיה דמוציא הוא והמוציא מחבירו עליו הראיה

ואיכא מ"ד דאי ליכא סהדי דהאי ארעא דמערער הוות כ"ע לא פליגי דלא צריך לוקח לאתויי ראיה אלא הכא בדהאי ארעא ידיעא דלמערער הוות עסקינן והלכה כר"נ דרבא בהאי עניינא תלמיד הוה יתיב קמיה דרב נחמן ואין הלכה כתלמיד במקום הרב וכל שכן דקיימא לן דמעשה רב וכן פסק הרא"ש כר"נ וכן דעת הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב נ"י שר"ח פירש כפירוש רי"ף ואע"ג דלענין פירוש סוגיין מחוור טפי פרשב"ם לענין דינא נראה שיש לחוש להני אשלי רברבי. וכתב נ"י שהאחרונים לא הסכימו לפרשב"ם דכיון שהיה דר בפני עצמו מהניא ליה חזקה אלא שיש לפנימי דרך עליו. אבל הרא"ש הקשה על פי' רי"ף והסכים לפירוש רשב"ם וכתב שנ"ל שאם אמר מערער למחזיק אותו יום שאתה קנית ממני לא הייתי בעיר אינה טענה אפילו הלך בדרך מרחוק שמא מכר לו ע"י שליח :

סעיף יח

החנויות שאין דרך תשמישם וכו' שם אמר רב הונא שלש שנים שאמרו הוא שאכלן רצופות אבל מפוזרות לא הויא חזקה תנן חזקת הבתים ג' שנים וכו' ומודה מר זוטרא ברוכלים וכו' ומודה רב הונא בחנוותא דמחוזא דלימא עבידא לליליא לא עבידא ופרשב"ם בחנוותא דמחוזא. חנויות שמוכרים בהן לחם ויין דאי טעין אין חוששין לטענתו דאע"ג דלא דר בה בלילות חזקה מעלייתא היא שאין דירתן אלא ביום וכתבו התוס' פי' ומועיל להם חזקה בפיזור אם החזיקו ו' שנים כמו באתרא דמוברי באגי ואיצטריך לאשמועינן דלא תיסק אדעתין למימר כיון שאם היו דרים בהם בני אדם שאינם חנונים היו דרים בהן ביום ובלילה ולא מהניא להו חזקה מפוזרת לחנונים נמי לא מהניא להו חזקה מפוזרת קמ"ל וכ"כ הרא"ש והרמב"ם כתב פי"ב מהלכות טוען שבחזקת ג' שנים ביום סגי טעמו דכיון דאין תשמישן אלא ביום דירה דיום חשובה כדירת יום ולילה וכתב ה"ה שמדברי ן' מיגא"ש נראה כדברי הרמב"ם וגם קצת מהמפרשים כתבו כן אבל הראב"ד והרשב"א הסכימו לדברי התוספות (י):

סעיף יט

החזיק במקום מסויים וכו' משנה סוף פ' חזקת היה מעמיד בהמתו בחצר או מעמיד תנור וריחיים ומגדל תרנגולים ונותן זבלו בחצר אינה חזקה אבל אם עשה מחיצה לבהמתו גבוהה י' טפחים וכן לריחיים וכן לכירים וכן לתנור הכניס תרנגולים לתוך הבית עשה מקום לזבלו עמוק ג' או גבוה ג' הרי זו חזקה ופרשב"ם דהאי חזקה בחזקת שלש שנים עסקינן היה מעמיד בהמה וכו' כל הנך דברים המיטלטלין הם בתנור וכיריים מיטלטלין הם וכן ריחיים בריחיא דידא ואינן תשמיש של קביעות ואין בעל החצר מקפיד ולכך לא הויא חזקה עשה מחיצה לבהמתו הרי זו חזקה כל המקום תוך המחיצות שעשה

יכול לטעון לקוח הוא בידי הכניס תרנגולים לתוך בית חבירו שלש שנים גם על זה מקפיד אינש ואם לא מיחה הפסיד ובגמרא מ"ש סיפא ומ"ש רישא אמר רב נחמן הכא בחצר השותפין עסקינן דאהעמדה כדי לא קפדי אמחיצה קפדי ופרכינן עליה דאשכחן דאהעמדה כדי קפדי אלא אמר רב נחמן הב"ע ברחבה שאחורי הבתים דבהעמדה כדי לא קפדי ואמחיצה קפדי ופרשב"ם מ"ש רישא מסיפא הא ודאי מקפידין בני חצר על איש נכרי שיביא כאן בהמותיו ומדלא מיחו ודאי הקנו לו מקום בחצר זה להעמיד בהמותיו ואמאי אין לו חזקה: הכא בחצר השותפין עסקינן. כלומר גבי איש נכרי שבא להעמיד בהמה בחצר אחרים שאין לו בה שותפות לא שנא רישא ול"ש סיפא דהויא חזקה שאין בני חצר מניחין לנכרי להשתמש תשמישין הללו בחצר שלהן אא"כ נטלו רשות מהן ואם לא מיחו בתוך ג' שנים הויא חזקה והכא בחצר השותפין עסקינן שאחד מהשותפין העמיד בהמות עצמו ותנור ואשפה שלו בחצר שלש שנים ולא מיחו בו וסתם חצר לכניסה ויציאה הוא ולא להעמיד שם בהמותיו וחפציו זמן מרובה והילכך בהעמדת בהמותיו גרידא בלא בנין לא הויא חזקה דבהעמדה כדי לא קפדי שותפי זה על זה עד שיצטרכו לאותו מקום וכשירצו יקפידו ויסלק זה חפציו דאין לו חזקה בשתיקתן: אמחיצה קפדי. ומדשתקו ולא מיחו ודאי ברשותן עשה והיא חזקה: הכא ברחבה וכו'. מתני' ברחבה שאחורי הבתים דאינו מקפיד כל כך אבל בחצר שלפני הבתים צריך שיהא מקום פנוי לביאה ויציאה והלכך קפדי בהעמדה כדי עכ"ל. וסובר רבינו דכיון דפרכינן לר"נ דאמר דשותפין לא קפדי אהעמדה בחצר והדר ביה הכי קיימא לן דאפילו שותפין קפדי אהעמדה בחצר וסובר עוד דכי הדר רב נחמן ואוקמה ברחבה לא הדר ביה אלא ממאי דאוקמה בחצר ולא ממאי דאוקמה בשותפין וה"ק ברחבה דשותפין עסקינן ואהעמדה כדי לא קפדי ומשום הכי אין להם חזקה אבל באינש דעלמא אפילו העמדה כדי ברחבה הויא חזקה. ודע דבגמרא מתרצי רב פפא ורבינא להאי דפרכינן אאוקימתא דחצר השותפין ואם כן לא צריכי לאוקימתא דרחבה והרא"ש כתב אוקימתא דרחבה משמע דס"ל כיון דרב נחמן גופיה הדר מחמת אותה פירכא לא חיישינן לתירוצי דאינך אמוראי אבל הרי"ף לא כתב אוקימתא דרחבה משום דס"ל דכיון דרב פפא ורבינא מתרצי לאוקימתא קמא דרב נחמן לא חיישינן למאי דהדר ביה ר"נ ואוקי ברחבה דדילמא אי הוי שמיע לרב נחמן תירוצי דהנך אמוראי לא הוי הדר ביה הלכך כוותייהו נקטינן. ודברי הרמב"ם פי"ב מהלכות טוען ופ"ה מהלכות שכנים מטין כדברי הרי"ף שלא חילק בין חצר לרחבה:

סעיף כא

וכל זה מיירי בחזקת ג' וכו' כבר נתבאר שכך פרשב"ם וכך מצאתי בחידושי הרמב"ן. וכתב שהר"י הלוי פי' דבחזקה לאלתר עסקינן וכן דעת הרמב"ם פ"ה מהלכות שכנים ועוד יתבאר זה בס"ד: כתב הריב"ש בסי' רמ"ח מה שטוען שמעון שהחזיק כמה שנים לפרוק שם בעת הבציר הבהמות שהיה נראה שכיון שאין לו ראיה שהיה לו זכות וחלק בחצר אף ע"פ שהיה הלה מניחו לפרוק הבהמות אין זו חזקה שהרי אין דרך בני אדם להקפיד בכל כיוצא בזה אם מפני התשמיש בעצמו שאינו תשמיש של קפידא אם מפני המקום ר"ל שהוא בית שער וכל שאין דרך בני אדם להקפיד אם מפני התשמיש אם מפני המקום אין תשמישו חזקה וזה מתברר מדתנן בפרק חזקת אלו דברים שאין להם חזקה היה מעמיד בהמה בחצר וכו' אבל אם עשה מחיצה לבהמתו גבוה י' וכן לתנור וכו' ה"ז חזקה ומוקמינן לה בחדא אוקימתא ברחבה שאחורי הבתים דאהעמדה כדי לא קפדי אמחיצה קפדי ועיין עוד שם עיין בתשובות הרא"ש כלל צ"ח סימן ח' וט' וכלל צ"ט סימן א' ב' ג' ד' ה' ח' : כתב המרדכי בפרק שבועת הדיינים נשאל לר"מ אדם שקנה קרקע מחבירו ויש לו שטר ובתוך ג' שנים טען המוכר חזרת ומכרת לי ולוקח מוחזק בקרקע והשיב נראה לי דאין צריך לישבע אפילו שבועה דרבנן דאם איתא דחזר ומכר היה מחזיר לו את השטר ואפילו אין לו שטר אלא שטוען אחד על חבירו מכרת לי קרקע ואינו מחזיק בו ואין לו שטר ובלבד שישיב לו להד"מ נ"ל שאינו יכול להשביע אפילו היסת עד כאן לשונו. ואיני יודע למה פטרו משבועת היסת ואיפשר דס"ל כלישנא דפטור משבועת היסת היכא דליכא דררא דממונא:

סימן קמא

סעיף א

חזקת המרחצאות וכו' בתרא ריש פרק חזקת הבתים (בבא בתרא כח.) בורות שיחין ומערות שובכות ומרחצאות בית הבדים ובית השלחין ועבדים חזקתן ג' שנים מיום ליום שדה הבעל חזקתה שלש שנים ואינה מיום ליום. ופרשב"ם בית השלחין. מתוך שהמעין בתוכו שמשקין אותה ממנו תדיר עושה פירות תדיר וכל דבר שעושה פירות תדיר צריך להחזיק בה שלש שנים שלימות מיום ליום: שדה הבעל. שמסתפקת במי גשמים אינה עושה פירות אלא פעם אחת בשנה: חזקתה ג' שנים ואינה צריכה מיום ליום. ונחלקו במשנה רבי ישמעאל ור"ע בשיעור חזקת שדה הבעל ובגמרא (לו.) אמר רב יהודה אמר רב זו דברי רבי ישמעאל ור"ע אבל חכמים אומרים חזקתה ג' שנים מיום ליום אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי רבי ישמעאל ור"ע אבל חכמים אומרים עד שיגדור ג' גדירות

ויבצור ג' בצירות וימסוק ג' מסיקות מאי בינייהו אמר אביי דקל נערה איכא בינייהו שעושה פירות ג' פעמים בשנה ופרשב"ם דקל נערה. דקל ילדה ובחורה בפחות מג' שנים טוענת ג' פעמים דלשמואל הויא חזקה בג' גדירות אע"ג דליכא ג' שנים שלימות ולרב בעי ג' שנים מיום ליום ור"ח פי' דקל נערה דקל דמשיר פירותיו מלשון חצני נערתי. והרמב"ן בחידושיו ביאר דברי ר"ח עיין עליו. ולדברי שמואל דאמר בעינן שלש גדירות לא הויא חזקה דהא לא גדר ולדברי רב דאמר בעינן ג' שנים והרי הוא מחזיק ג' שנים הויא חזקה ולפי הלשון הזה אפילו שמואל לא בא לגרוע מג' שנים והכי קיי"ל. ל"א דקל נערה דקל דיופרין שעושה פעמים בשנה לשמואל בשנה ומחצה הויא חזקה דהא איכא ג' גדירות ולרב לא הויא חזקה דלוכא ג' שנים עכ"ל. והרא"ש כתב כלישנא קמא דלשמואל נמי בעינן ג' שנים שלימות והלכה כוותיה בדיני:

סעיף ב

והרמב"ם כתב פרק י"ב מהלכות טוען (ב"ה) וטעמיה מבואר שפסק כחכמים ללישנא בתרא דר"ח אליבא דשמואל. וא"ת הא אמרינן דטעמא דסגי בעדי חזקה משום דטפי מתלת שנין לא מזדהר אינש בשטריה ואם כן אע"פ שאכלה שלש תבואות כל שלא עברו ג' שנים נימא ליה אחוי שטרך. תירץ נ"י דלאו בשנים תליא מילתא אלא באכילת הפירות שכיון שאכל ג' פעמים מפרי אחד ולא מיחה בו בטוח הוא שלא ימחה שוב תדע דבאכילת פירות תליא מילתא דאמרינן (שם.) תפתיחא או אפיק כורא ועייל כורא לא הוי חזקה ואמאי לא אמרינן דכיון שעברו ג' שנים לא מזדהר אלא ודאי כדאמרן: כתב הרשב"א כתשובה מקומות ב"ה יש להם חזקה וחזקתן כשמשתמשין בהם כדרך המשתמשים במקומות שלהם שיושבים שם כל שהולכים לב"ה אבל אם הולך לעתים חוץ לעיר לעסקיו או שהוא חולה או שמקצת בני העיר משנים מקומם משום מאורע אין זה מפסיד החזקה וכן דעת בעל העיטור וכן העיד משום רבינו יעקב שהשיב לו וזה נראה לי באמת נכון ודרך אמת וכן נראה שחזקתן בג' שנים אע"פ שאין משתמש בו תדיר בימים ובלילות כמרחצאות ושובכין שחזקתן ג' שנים ואין אדם רוחץ כל היום וכל הימים ואינו נוטל פירות שובכו תדיר אלא החזיק כדרך שבני אדם משתמשין בשלהם ועיין בתשובות הרשב"א שכתבתי סי' ק"מ:

סעיף ג

שלש שנים של חזקת השדה וכו' שם (כט.) אמר רב הונא שנים שאמרו הוא שאכלן רצופות לאפוקי אם אכלן מפוזרות ומודה רב הונא באתרא דמוברי באגי פשיטא לא צריכא דאיכא דמובר ואיכא דלא מובר וההוא גברא מוברה מהו דתימא אמר ליה אם איתא דדידך הואי איבעי לך למזרעה קא משמע לן דאמר ליה חדא ארעא בכולהו באגא

לא מצינא למינטר וא"נ בהכי ניחא לי דעבדא טפי ופירש רשב"ם מודה רב הונא. דדי לו בחזקת אכילת שנים מפוזרות: באתרא דמוברי באגי. במקום שנוהגים לזרוע שנה ולהוביר שנה שלא להכחיש את הקרקע דהא אחזיק בה כדמחזקי אינשי ומיהו שנה שהובירה אינה עולה לחשבון ג' שנים וצריך לשמור שטרו עד שילקוט ג' שנים ואי טעין אידך אני באתי בתוך ג' ומצאתי ריקם ולכך לא מחיתי מצי אמר ליה מכל מקום היה לך למחות שאף על פי שלא זרעתיה הייתי עושה בה ניר שאחר הקציר והיה לך להבין שבשביל שלא להכחיש כחה לא חפצתי לזרעה כמנהג העיר. והאי גברא אוברה. ועומדת בין שדות בורות כמותה: חדא ארעא בכוליה באגא. שדה אחת זרועה בתוך בקעה גדולה איני יכול להושיב שם שומר לבדי בשבילה אבל כשכולן זרועות שוכרין שומר אחד בין כולן וג"כ אין מכניסין שם בהמות: דעבדא טפי. בשנה הבאה. וסובר רבינו דלתירוצא קמא כשעומדת בין שדות בורות הוא דאי לאו הכי א"א לטעון חדא ארעא בכוליה באגא לא מצינא למינטר ואפי' אם יודע שהיא טובה ואינה צריכה להוביר שייך האי טעמא אבל לתירוץ שני אע"ג דלא קיימא בין שדות בורות שייך וכיון דאיכא דמובר טענתיה טענה:

סעיף ה

היתה השדה בחזקתו וכו'. שם (לו.) פלוגתא דתנאי ואמוראי אי ניר הויא חזקה ומשמע דלמסקנא לא הויא חזקה וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וכן דעת הרמב"ם פי"ב מהלכות טוען וכ"ש אם הובירה דליכא חזקה: ומ"ש או זרעה ולא הוציא ממנה אלא כדי זרע וכו' מימרא דרב נחמן שם אפיק כורא ועייל כורא לא הוי חזקה:

סעיף ז

ח וכתב הרמב"ן משמועה זו למדו הדיינים וכו' שם: ומ"ש ואין דעת שאר מפרשים כן וכו' וכ"כ א"א הרא"ש לקמן על בנות שוח וכו' ג"ז שם בפרק חזקת ויתבאר בסימן זה בס"ד: כתב הרשב"א בתשובה מסתבר לי שאם הוציא הקרקע כחו אע"פ שהוציא זה מצד אחר הוצאות עליו אין זה מנשמות הארץ ואם אין אתה אומר כן בטלת בזמן הזה כל החזקות אחר שגרם החטא ונתרבו המסין עד שאין הפירות מספיקין למסין ועוד דרוצה אדם בקב שלו מקביים של חבירו ועוד דאכלה ערלה וכלאים למאן דגריס יש לו חזקה מי לא עסקינן דחרש והוציא בה הוצאות כדרך הבעלים ולא אכל אלא העצים בלבד ואפ"ה עלתה לו חזקה לפי שזה אכל כדרך הבעלים שמוציאין הוצאות בשני הערלה ואע"פ שאין אוכלים אלא דמי העצים שאין זה מחמת כחישות ונשמות הארץ עכ"ל:

סעיף ט

אכלה שחת וכו' ג"ז שם א"ר יוסף אכלה שחת לא הוי חזקה אמר רבא ואי בצואר מחוזא קיימא הוי חזקה ופרשב"ם אכלה שחת. שלא המתין עד שתגדל התבואה אלא ג' שנים קצרה כשהיא שחת ומאכיל לבהמתו אינה חזקה דשמיט ואכיל ולא היה אוכל כשאר בני אדם ולפיכך לא חשש זה למחות בו שיש רגלים לדבר שירא הוא להחזיק כשאר בני אדם שבגזל ירד בה. אמר רבא אי קאי האי שחת בצואר מחוזא הוי חזקה לפי שעשירים הם ובהמות להם הרבה ודרכם [לקצור] השדות לבהמות כשהן שחת והיה לו למחות כיון שאוכל כדרך שאר בני העיר: ומ"ש רבינו והוא שהמתין מלקצרה וכו' (כאן חסר בהעתק): ואם באה לידו בעודה שחת וכו':

סעיף י

החזיק במקום שאינו משתמר וכו' פרק חזקת שם אמר רב יהודה האי מאן דאחזיק מגודא דערודי ולבר לא הוי חזקה מ"ט מימר אמר כל דזרע נמי ערודי אכלי ליה ופירש ר"ש ערודי. חיות השדה שבאות ואוכלות הזרעים שבקצות השדה ויש שעושים קירות וגודרין השדה ומניחין קרקע חוץ לקיר מעט בשדות הסמוכות ליער ומשליכין שם זרע ומה שצומח באות החיות ונוטלות ואוכלות אותו ואינן נכנסות בשדה ואם בא אדם והחזיק באותו הקרקע חוץ לגדר אינה חזקה דיכול לומר כיון דכל מאי דזרע בההוא קרקע ערודי אכלי ליה לא איכפת ליה למחות דלא אחזיק כדמחזקי אינשי לפיכך לא הוי חזקה. וכתב הרמב"ם פי"ב מהלכות טוען וה"ה לכל זורע מקום שאינו שמור אלא רגל חיה ויד כל אדם מצויין בו:

סעיף יא

יב תפתיחא לא הוי חזקה שם מימרא דרב נחמן והרמב"ם פי"ב מהלכות טוען כתב כפי' רבינו האי ז"ל:

סעיף יג

אכלה באיסור וכו' ברייתא שם אכלה ערלה שביעית וכלאים אינה חזקה ופר"ש אכלה ערלה. אחד מן השנים הויא שנת ערלה: אינה חזקה. דלא איכפת לבעל השדה בשנת ערלה ולכך לא מיחה וכ"ש אם שלשתן שני חזקה. ערלה וכלאים אכילתם באיסור שביעית הפקר לכל לכך לא מיחה ולא הויא חזקה ובפירוש ר"ח גריס אכלה ערלה שביעית וכלאים הרי זו חזקה ולא נהירא והתוס' כתבו שלר"י נראה עיקר גירסת ר"ח ואירי כשאכלה זמורות וכן מוכח בהאשה שנפלו (עט.) דתנן הוציא הוצאות על נכסי אשתו הוציא הרבה ואכל קימעא קימעא ואכל הרבה מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל ואמרינן בגמרא עבד רב יוסף עובדא בחבילי זמורות ורב יהודה לטעמיה דאמר

אכלה ערלה שביעית וכלאים הויא חזקה ואם תאמר דהכא משמע דזמורות ועצי כלאים שרי ובפ' כל שעה (פסחים כו.) משמע דאסירי וי"ל דהתם מיירי שנזרעו הזרעים עם נטיעות הכרם שגדלו הזמורות באיסור אבל הכא אייריי בזמורות שהיו כבר גדולים קודם שנזרעו כלאים שאותם אינם נאסרים אלא כשהוסיפו מאתים וכן דעת הרא"ש דבאכילת זמורות הויא אבל לא באכילת פירות כיון דאסורים הם. אבל הרמב"ם פי"ב מה' טוען כ' אכלה ערלה אע"פ שנהנה באיסור הויא חזקה והשיגו הראב"ד וכתב ה"ה ודעת רבינו לפרש הא דאכלה ערלה בתרי גווני או שאכל הזמורות וכההיא דכתובות או בעבירה דומיא דכלאים וכגון שאכל הפירות והכריחו לפרש כן לפי שדוחק הוא לומר כההיא דכלאים בהוסיפו ולא אזמורות. א"נ יש לומר לדעתו דההיא דכתובות דה"ק אכילת חבילי זמורות אכילה היא דלא גרעה מאכילת איסור דערלה שהיא קרוייה אכילה וע"ד הדמיון הוא מביא ראיה עכ"ל:

סעיף יד

זרעה כולה חוץ מבית רובע וכו' ר"פ חזקת (בבא בתרא כט:) אמר רבא זרעה כולה חוץ מבית רובע קנה כולה חוץ מבית רובע ולא אמרן אלא דבר זריעה אבל דלאו בר זריעה קני ליה אגב ארעא מתקיף לה רב ביבי בר אביי אלא מעתה צונמא במה יקנה אלא באוקומי בה חיותא ומישטח בה פירי הכא נמי אי בעי לאוקומי בה חיותא אי נמי משטח בה פירי וכתב הרא"ש ויראה דבית רובע דוקא קאמר אבל פחות מכאן קני ליה אגב ארעא כיון דלא הוי דבר חשוב:

סעיף טז

בשדה האילן לא הוי חזקה וכו' כבר כתבתי בראש סימן זה דבפרק חזקת (בבא בתרא לו:) איפליגו רב ושמואל ואמרינן דאיכא בינייהו דקל נערה ופר"ש בשם ר"ח דקל נערה. דקל המשיר פירותיו קודם גמרן מל' גם חצני נערתי לדברי שמואל דאמר בעינן שלש גדירות לא הוי חזקה דהא לא גדר לדברי רב כיון שהחזיק בו שלש שנים הוי חזקה ולפי הלשון הזה אפילו שמואל לא בא לגרוע משלש שנים והכי קיי"ל עכ"ל וכן פירש הרא"ש בשם רבינו האי ופסק כשמואל בדיני:

סעיף יח

שדה האילן שיש בה שלשים אילנות וכו' שם אמר אביי מדרבי ישמעאל נשמע לרבנן היו לו ל' אילנות ממטע עשרה לבית סאה אכל עשרה בשנה זו ועשרה בשנה זו ועשרה בשנה זו הרי זו חזקה לאו מי א"ר ישמעאל חד פירא הוי חזקה לכולהו ה"נ הני הוו חזקה להני והני הוו חזקה להני וה"מ דלא אפיקו אבל אפיקו ולא אכל לא הוי חזקה והוא דבאזי בזוזי. ופר"ש דבשנה אחת הוי חזקה בשדה אחת בשלש לקוטות בשלש מקומות

כדקתני כנס תבואתו ומסק זיתיו וכנס קייצו הרי אלו ג' שנים מדבריו נשמע לרבנן דפליגי עליה דע"כ ל"פ אלא בשנה אחת וג' שנים אבל כל מאי דאמר רבי ישמעאל בשנה אחת אמרי רבנן בג' שנים: הרי זו חזקה. דכמי שהחזיק ג' שנים בכל השדה דמי שהיה אוכל בכל השנה מה שהיה גדל בו: לאו מי א"ר ישמעאל חדא פירא הוי חזקה לכולהו פירי. דבמקום הזיתים מהני למקום התבואה והקיץ וכאילו החזיק בשלשתן דמי וכן כשכנס תבואתו כמי שהחזיק בשלשתן דמי שמן הטעם הזה הוי חזקת ג' שני' בכל השדה אע"פ שלא החזיק בכולהו פעם אחת ה"נ חזקת מקום י' אילנות של שנה ראשונה זו חשובים כאילו החזיק נמי במקום העשרים וכן בשניה וכן בשלישית כאילו החזיק בכל שנה בל' אילנות: וה"מ. דהוי חזקה באכילת ל' אילנות בג' שנים כה"ג היכא דלא אפיק אחריני כי העשרים לא עשו פירות אלא עשרה בכל שנה דומיא דרבי ישמעאל שמלקט כל מה שגדל בשדה. ופר"ח דמשכחת לה בבנות שוח שאין פירותיהם נגמרים עד שלש שנים: אבל אי אפיקו כל הני אילנות פירות בכל שנה ולא אכל אלא י' מינייהו לא הוי הני י' חזקה לכ' דכיון דלא אכל כל הפירות גלה על עצמו שהשדה אינו שלו וירא להחזיק חזקה גמורה ולפיכך לא חשש המערער הזה למחות ולא הויא חזקה: והוא דבאזי בזוזי. ל' בזיעה כלומר וה"מ דהוי חזקה כשאכל י' בכל שנה היינו ע"י פיזור שאכל ג' בכל בית סאה דנמצא מחזיק בכל השדה אבל אכל י' ביחד בבית סאה זה ובשנה שניה כמו כן בבית סאה שני וכן בשלישית אינה חזקה דכל בית סאה חשוב שדה האילן בפ"ע ושדה שלם לא הוי חזקה לשדה אחר והיינו נמי דומיא דר' ישמעאל דכנס תבואתו ומסק זיתיו וכו' שבכל השדה הוא אוכל דסתם שדה האילן על פני כולו מפוזרים הזיתים והדקלים. וכ"כ הרא"ש וזה דעת הראב"ד בהשגות: ומ"ש רבינו וי' שאוכל בשנה ראשונה וכו' פשוט הוא שכך צ"ל לפי' ר"ח. אבל הרמב"ם פי"ב מהל' טוען כתב שדה אילן שהיו בו ל' אילנות וכו' והוא שיהיו י' שאכל מפוזרות בכל בית הג' סאין ולא הוציאו שאר האילנות פירות אבל אם הוציאו שאר האילנות פירות ולא אכלן לא הוחזק אלא במה שאכל בד"א כשאכל הוא מקצת הפירות ובזזו העם שאר הפירות אבל אם הניח פירותיהן עליהן הואיל ואכל אילן מכאן ואילן מכאן מכל השדה החזיק בכל השדה אע"פ שלא אסף פירותיהן. וכתב ה"ה שהרמב"ם מפרש ואכל י' בשנה זו פירוש מפוזרין בכל הג' בית סאין ומדרבי ישמעאל נשמע דמפוזרין דוקא דהא דין זה למדנו ממאי דא"ר ישמעאל דבשדה אילן כנס תבואתו מסק זיתיו ואסף קייצו הרי אלו שלש שנים ובודאי התבואה מפוזרת היא בכל השדה וכן הזיתים והקייץ מפוזרים הן בכל השדה שכן דרכן של בני אדם לפזרן בשדה ולזה הוי חזקה כל חד לחבריה וכן הדין באילנות אלו דדוקא מפוזרים

וה"מ דלא אפיקו השאר אבל אפיקו השאר לא הוו הנך שאכל חזקה לאחרים ואי לא הוו הנך חזקה לאחרים והוא דבאזי בזוזי פי' דדוקא כשבזזו העם שאר אילנות אבל הניח הוא הפירות שם הרי אלו שאכל חזקה לאחרים זהו דעתו ז"ל ויש בזה פירושים אחרים ואיני רואה בזה קושיא על דברי רבינו עכ"ל: היתה נטועה אילנות וכו' כתב א"א הרא"ש ז"ל פרק חזקת מהא שאכתוב בסמוך בס"ד:

סעיף כ

החזיק בשדה האילן וכו' ג"ז שם (לז:) אמרי נהרדעי אכלן רצופים להני ל' אילנות כגון שנטועים ט"ו בכל בית סאה אינה חזקה ואתקיף להו רבא ואסיק אלא אמר רבא מכרן רצופים אין לו קרקע כלומר אי איכא למימר מידי ברצופין לענין מכר הוא דאיתמר ומשמע התם בגמרא דלרבא אפילו תוך ד' אמות הויא חזקה:

סעיף כא

שדה האילן שהחזיק אחד באילן וכו' ג"ז שם זה החזיק באילנות וזה החזיק בקרקע אמר רב זביד זה קנה אילנות וזה קנה קרקע מתקיף לה רב פפא א"כ אין לו לבעל אילנות בקרקע כלום לימא ליה בעל קרקע לבעל אילנות עקור אילנך וזיל אלא אמר רב פפא זה קנה אילנות וחצי קרקע וזה קנה חצי קרקע ופי' ר"ש דלא מיירי בחזקת ג' שנים אלא שמכר לזה קרקע ולזה אילנות והחזיק כל אחד בשלו כגון דרפק ביה פורתא ובעל אילנות פשחינהו וקנה בהכי כדאמרינן לקמן: זה קנה אילנות וחצי קרקע. לאו דוקא חצי קרקע אלא הצריך לאילנות תחתיהם וביניהם וחוצה להם כמלוא אורה וסלו. א"נ דוקא קאמר חצי וכגון שכל הקרקע צריך לאילנות ואפילו לא הוו אלא שני אילנות דקיי"ל דאין להם קרקע הכא יש להם דכיון דב' לקוחות הן מצי א"ל בעל האילנות לבעל הקרקע כי היכי דלדידך בעין יפה זבין לדידי נמי. וז"ש רבינו וכ"א בא בטענה שלקחו כלומר דלא מיירי בחזקת שלש שנים אלא כדפרישית בשם רשב"ם. והרמב"ם כתב דין זה בפכ"ד מהלכות מכירה לענין מכר כדברי רשב"ם ובפי"ב מה' טוען כתבו לענין חזקת שלש שנים וז"ל החזיק אחד באילנות ואכל פירותיהן ואחד החזיק בקרקע וזרעה ואכל פירותיה וכל אחד משניהם טוען שהכל שלו ואני לקחתיו זה שהחזיק באילנות ואכלן ג' שנים יש לו קרקע האילנות שצריכין לו והוא כמלוא האורה וסלו חוצה לכל אילן ואילן וזה שהחזיק בקרקע יש לו שאר הקרקע וכתב ה"ה שדעת הרמב"ם שסוגיא זו משמשת לשני עניינים האחד למוכר ולוקח והשני לחזקת ג' וכן כתבו התוס' והרשב"א עכ"ל ומ"מ חילק מדין מכר לדין חזקה דבדין חזקה כתב דחצי קרקע לאו דוקא כמבואר בדבריו וכ"כ הר"י ן' מיגא"ש ולענין מכר כתב חצי קרקע סתם ולא פירש והניח הדבר ה"ה בצ"ע. וא"כ כשכתב רבינו וכ"כ הרמב"ם היינו שפירשה לענין מכר כדברי רשב"ם

אבל לענין חצי קרקע לגבי מכר חלוק הוא על רשב"ם. או אפשר שסובר רבינו שבהל' מכירה כתב ל' הגמרא סתם כמנהגו ובהל' טוען ביאר כוונתו וזה נראה יותר: ור"י כתב וכו' שם כתבו התוס' ונראה לר"י דאיירי בחזקת ג' שנים ולרב פפא קנה אילנות וחצי קרקע פי' לא שיקנה בגוף הקרקע כלום שהרי זה החזיק בכל הקרקע אלא לענין שאם יתייבשו יטע אחרים במקומנו ומינה שמעינן בסמוך דמכר לזה אילנות ולזה קרקע דלרב זביד אין לבעל אילנות בקרקע כלום ליטע אחרים במקומן לכשייבשו ולרב פפא יש לו דסבר דאם מכר לזה קרקע ולזה אילנות בסתם קנה בעל אילנות הקרקע ליטע אחרים במקומם לכשיתייבשו גם חזקתו יש לו להועיל לענין זה. ועוד כתבו ואפילו בג' אין לו קרקע הצריך לאילנות כיון שפירש בהדיא לזה קרקע ואפילו בב' אילנות יטע אחרים במקומו משום כי היכי דלדידך בעין יפה זבין לדידי נמי בעין יפה זבין:

סעיף כג

אע"פ שהקונה אילן וכו' ג"ז שם אמרי נהרדעי האי מאן דזבין דיקלא לחבריה קני ליה משיפוליה עד תהומא. ופי' רשב"ם קני ליה הלוקח לקרקע משיפולא עד תהומא שוליו מתרגמינן שיפולוהי כלומר כל הקרקע משולי האילן דהיינו שפת הקרקע עד תהום של קרקע שאע"פ שדקל יחידי הוא ותנן דאפילו ב' אין לו קרקע ה"מ סביבות האילן אבל תחתיו אית ליה אפי' יבש האילן מתקיף לה רבא לימא ליה כורכמא רישקא זבני לך עקור כורכמא דרישקא וזיל אלא אמר רבא בבא מחמת טענה ופר"ש שכורכמא רישקא רגילין למכרו בקרקע ומניחו עד שיגמור פיריו ועוקרו וכן קרקע האילן לא מכרו אלא לימי העץ וכיון שיבש אין לו קרקע דומיא דכורכמא רישקא: אלא אמר רבא בבא מחמת טענה. שטוען למוכר בפירוש מכרת לי האילן והקרקע שתחתיו ליטע אחר במקומו ובשטר ואכלתיה שני חזקה ולא נזהרתי בשטר:

סעיף כד

לפיכך המוכר אילן יחידי וכו' שם מימרא דרב אשי איבעי ליה למחויי ופר"ש שצריך למחות בו בתוך כל ג' להודיע שלא מכר לו קרקע אלא כי כורכמא רישקא:

סימן קמב

סעיף א

אע"פ שאין חזקה וכו' פרק חזקת (בבא בתרא לה:) א"ר אבא אי דלי ליה איהו גופיה צנא דפירי לאלתר הוי חזקה. ופירשב"ם אי דלי ליה צנא דפירי לאלתר הוי חזקה אם יש עדים שהגביה המערער צנא דפירי מקרקע זו על כתיפו של זה המחזיק שטוען לקוח הוא בידי מאחר שסייע לו להוליך הפירות לביתו שוב אין לטעון ולומר לא מכרתיה לו שלא היה לו לסייעו בנקיטת הפירות אלא היה לו למחות ומדסייע לו הפסיד וכמודה

שמכר לו דמי. ורבינו חננאל פירש אי איכא סהדי דיהב ליה לוקח למארי ארעא צנא דפירי דורון להוליכם לביתו נתברר שאכילת הפירות של הלוקח ומדידיה יהיב ליה למוכר ואין נראה בעיני:

סעיף ב

ואם יטעון המערער וכו' עד אין שומעין לו מימרא דרב זביד שם:

סעיף ג

לפיכך אם הורידו לפירות וכו' גם זה שם מימרא דרב כהנא:

סעיף ד

ואם סייעו על ידי טעות וכו' מעשה שם (מא.) רב ענן שקל בידקא בארעיה וכו'. (ב"ה) (ה) וכתב רבינו יונה אבלאם שמעון המסייע מודה וכו' סברא זו כתב נ"י בשם המפרשים: ומ"ש אע"פ שלענין פתיחת החלונות כה"ג לא הוי חזקה שאם ראובן פתח לחצר לפני שמעון בפניו לא הוי חזקה דבסוף פרק חזקת (בבא בתרא נט.) ת"ר מעשה באחד שפתח חלונות לחצר השותפין בא לפני רבי ישמעאל בר' יוסי א"ל החזקת בא לפני רבי חייא א"ל יגע וסתום וכתבו הרי"ף דהלכה כרבי חייא ובהדיא אמרינן בגמ' גבי עובדא דרב ענן דלית הלכתא כר' ישמעאל ברבי יוסי. ומ"ש אפילו שסייעו בפתיחתה הירושלמי כתבו שם הרמב"ן והביאו נ"י אבל הרמב"ם בפ"ז מה' שכנים שפסק כר' ישמעאל ברבי יוסי ויש לתמוה עליו ומתוך דברי הה"מ בפי"א משכנים נתיישב זה שכתב דלדעת הרשב"ם והר"י בן מיגא"ש שכתבו שיש להיזק ראיה חזקה בפותח חלון הירושלמי אינו מסכים לגמרא שלנו שלא אמרו בגמרא לך יגע וסתום אלא בשמיחה קודם שנתברר היזקו כן פירש הר"י בן מיגא"ש עכ"ל אבל לדברי הרי"ף שכתב שאין להיזק ראיה חזקה בשום צד הירושלמי הוא אמת: כתב הרשב"א בתשובה כל שהכיר שמעון בנזקו ובא וסייע עמו בודאי מחל ואפילו במקום שיש בו חסרון קרקע כל שסייע דמתנה הוא דיהיב ליה כדאמרי' בעובדא דרב ענן שקל בידקא בארעיה וכו' מחילה בטעות הוא אלמא אי לאו דטעות מחילה הויא מחילתו מחילה כיון דסייע בהדיה ואע"ג דבירושלמי משמע איפכא דאפי' במושיט לו צרורות מצי א"ל מגחיך הוינא בך אין לנו אלא כגמרתינו:

סימן קמג

סעיף א

אין חזקה אלא עד אחר שלש שנים וכו' פרק חזקת (בבא בתרא לח.) משנה היה ביהודה והחזיק בגליל בגליל והחזיק ביהודה איכה חזקה עד שיהא עמו במדינה. ואוקימנא בגמרא דמחאה שלא בפניו הויא מחאה ומשנתינו בשעת חירום שנו: ומ"ש רבינו אפילו שהחזיק בפני המערער פשוט שם דהוה ס"ד דמחאה שלא בפניו לא הויא מחאה ואחזקת

שלש שנים הוה קיימינן ונהי דדחי ליה ואוקימנא דשלא בפניו נמי הויא מחאה מ"מ משמע מיהא דאפילו החזיק בפניו בעי שלש שנים:

סעיף ב

ואפילו שיש עדים שבא המערער וכו' מעשה שם (ל.) ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ביתא א"ל מינך זבינתיה ואכלית שני חזקה אמר ליה בשוקי בראי הואי א"ל והא אית לי סהדי דכל שתא הוה אתית ל' יומין א"ל תלתין יומין בשוקאי הוה טרידנא אמר רבא עביד אינש דכל ל' יומין טריד בשוקא ופר"ש מאי בעית בהאי ביתא. שהכל יודעי' ששלי היה: בשוקי בראי. בארץ מרחקים מקום שאין השיירות מצויות ולא ידעתי ולכך לא מחיתי: בשוקאי הוה טרידנא. ולא ידעתי וכגון שיש לו בית אחר שהיה מתאכסן שם כל שלשים יום. וי"מ בשוקאי הוה טרידנא ולא היה לי פנאי למחות אע"פ שידעתי ואינו נראה בעיני עכ"ל. וכ"כ הרי"ף בשוקאי טרידנא ולא ידענא דאת נחית בגו ביתאי. וג"כ כתב בשם רבינו האי דהאי עובדא בשעת חירום היא דאילו שלא בשעת חירום לא בעינן שיהא עמו במדינה וכן דעת הרמב"ם פי"א מהל' טוען: ומ"ש רבינו והיו אלו ל' יום בסוף ג' שנים וכו' פשוט הוא וכתב נ"י ומשמע מהכא דאין צריך שיהא המערער כל שלש במקום שיוכל למחות אלא דוקא בסוף ג' ואפילו היה בתחלת שלש במקום הראוי למחות ולא מיחה והלך במקום שלא היה יכול למחות לא עלתה לזה חזקה דאמרינן דעתו היה למחות אלא שלא נזדמן לו עכ"ל ודין זה ליתיה אלא למפרשים לא היה לי פנאי למחות : (ב"ה) וכתב הרמב"ם יראה לי שדין זה אינו אלא בכפרים וכו' בפי"א מטוען ותמיהני על זה שיותר טירדא יש בשווקים שבעיירות ממה שיש בשווקים שבכפרים ואפשר דשווקים דקאמר היינו פירא"ש דכשהם בכפרים מתאספים עם ביותר משום דרויח להו עלמא: וכל אלו הדברים וכו' אהאי עובדא דשוקי בראי כתב הרא"ש יש מביאין ראיה מכאן שאם המערער אמר לא הייתי במדינה כל אותן ג' שנים שהחזקת בו נאמן וצריך להביא ראיה המחזיק שהיה במדינה ונ"ל שאין ראיה מכאן דאפשר שהיה הדבר ידוע שהיה בשוקי בראי ויותר נראה שזה החזיק בשופי ג' שנים והחזקה נשמעת אפילו במדינה אחרת עליו לברר שהיה במקום שלא היתה מחאתו נשמעת אם היה מוחה ולכך נמנע מלמחות:

סעיף ג

ברח המערער וכו' מימרא דרבא שם (לח:): (ב"ה) (ד) כתב הר"י ברצלוני השבוים והנטושים וכו' נטושים כבר נתבאר אבל רטושים שבויים ושוטים אע"פ שאינו מבואר בגמ' טעמא דמסתבר הוא:

סימן קמד

סעיף א

שנים שהחזיקו בשדה וכו' ג"ז שם בר"פ (כט:) רמי בר חמא ורב עוקבא בר חמא זבון ההיא אמתא בהדי הדדי מר אשתמש בה אג"ה ומר אשתמש בה בד"ו נפק ערעור עלה א"ל מ"ט תעבדו הכי כי היכי דלא תחזקו אהדדי כי היכי דלדידכו לא הוי חזקה לעלמא נמי לא הוי חזקה ולא אמרן אלא דלא כתוב עיטרא אבל כתוב עיטרא קלא אית ליה ופר"ש עיטרא. שטר חלוקה ובעדים שתעבוד לזה שנה ולזה שנה. י"מ קלא אית ליה והיה לו למחות מיד ולא מיחה ולאלתר הויא חזקה דכמי שמכרה להם בפניו דמי שהרי הניחם להביא עדים ולכתוב עליו שטר חלוקה ושתק א"נ כיון דאיכא תרתי שני חזקה מפוזרות ועיטרא איכא קלא וכחזקה גמורה דמי דהו"ל למחות ולא מיחה ואין נ"ל כלל אלא מג' שנים ראשונות הויא חזקה כיון שאיכא עדים ושטר בין זה לזה ואינו יכול לומר בשביל שראיתי אתכם מחזיקים בדילוג לא מחיתי שהייתי סבור לכך אתם עושים שאתם יראים להחזיק שנים רצופות שהשטר מוכיח שלא בשביל כך הם עושים אלא שע"מ כן חלקו שכן יהו משתמשים וכן עיקר עכ"ל וכן כתב הרא"ש והוי חזקה בג' שני קמייתא וכן דעת הרמב"ם פי"ב מהל' טוען ועי' בנ"י: וכתב הרא"ש גבי הך שכתב דכי לא כתוב עיטרא לא הוי חזקה וכיון דלא אחזיקו בה לא טענינן להו דההוא דזבנה להון קנאה מן המערער עכ"ל משמע אם החזיקו כגון דכתוב עיטרא טענינן להו שקנאה המוכר מזה המערער והוא שדר בה המוכר יום אחד כמו שיתבאר:

סעיף ב

אכלה האחד שנה וכו' שם (מא:) שלשה לקוחות מצטרפין אמר רב וכולן בשטר:

סעיף ג

אכלה האב שנה וכו' ברייתא שם (מב.): ומ"ש אם קנאה ממנו בשטר פשוט הוא דהא אמר רב דלוקח לית ליה קלא אי לא ע"י שטר כמ"ש בסמוך וכ"כ הרמב"ם פי"ב מהלכות טוען וכתב ה"ה פירוש הבן המוחזק בין שהוא קטן בין שהוא גדול הדין שוה לדעת רב ואע"פ שהוא סבור שאין חזקת הקטן חזקה כנזכר פי"ג בדין זה שהאב התחיל להחזיק הרי זו חזקה שהרי בטענת האב הוא בא זה נראה בדעתו ז"ל ממה שסתם כאן ולא חילק בין קטן לגדול ובפי"ג כתב שקצת מפרשים סוברים דהא דאכלו האב שנה והבן ב' דוקא כשהבן גדול אבל קטן אין חזקתו כלום אע"פ שבא מכח אביו וכבר התחיל האב להחזיק ונתנו טעם לדבר דקטן לאו בר מחויי הוא וחזקה מכח מחאה אתיא. והרמב"ן והרשב"א סוברים דחזקת קטן הויא חזקה והתוס' כתבו רפ"ב דכתובות (יז:) ופרק חזקת

דלרשב"ם היינו כשהבן היה גדול בתחלת החזקה ולרש"י והתוספות אפילו היה קטן בתחלת החזקה כיון שהיה גדול כשמת אביו עכ"ל ועי' בנ"י:

סעיף ד

אכלה המחזיק וכו' ברייתא ואוקימתא דרב פפא שם דאוקמה דוקא בשמכר כל שדותיו סתם וכתב רשב"ם שיש מפרשים במוכר כל שדותיו ומכר לו בפירוש גם זו עמהם ולאו מילתא היא דסתם משמע שלא פירש. וכתב ה"ה פי"ב מהל' טוען פי' כשהבן הוא גדול אבל אם הוא קטן אין מחזיקין בנכסיו ואע"פ שהתחיל להחזיק בחיי אביו. וכתב עוד שדעת הרשב"א כדעת ר"י שא"צ מכירה בשטר אלא אפי' מכר בעדים לבד הויא מחאה וכן נראה מדברי רבינו שלא הזכיר שטר ופשוט הוא שדין מכירה שהוא מחאה הוא בכל המחזיקים ולאו דוקא בזה שאין חזקתו שלימה בפני אחד עכ"ל: ומ"ש רבינו ודברי א"א ז"ל לקמן בהא דשני חזקה וכו' סימן קמ"ו: (ב"ה) מדברי הרמב"ם בפט"ו נראה שסובר בדעת הרא"ש וזה שלא כדעת ה"ה שכתבתי שכתב שהוא דעת הרמב"ם ז"ל:

סימן קמה

סעיף א

הביא המחזיק עדים וכו'. בסוף פ' חזקת (בבא בתרא נו:) אמר רב יהודה אחד אומר אכלה חטים ואחד אומר אכלה שעורים הרי זו חזקה מתקיף לה רב נחמן אלא מעתה אחד אומר אכלה אג"ה ואי אומר אכלה בד"ו ה"נ דהויא חזקה אמר ליה רב יהודה הכי השתא התם בשתא דקא מסהיד מר לא קא מסהיד מר הכא תרווייהו בחדא שתא קמסהדי מאי איכא למימר בין חיטי לשערי לאו אדעתייהו דאינשי ופר"ש דרב נחמן היה סבור דהא דקאמר רב יהודה אחד אומר אכלה חטים וכו' לאו באותן ג' שנים דמסהיד האי מסהיד האי דא"כ עדות מוכחשת היא ותיבטל אלא ס"ל לרב נחמן דהכי קאמר רב יהודה אחד אומר אכלה חטים ג' שנים כפי מנהג עובדי אדמה ואחד אומר אכלה שעורים ג' שנים כפי מנהג עובדי אדמה והיינו שש שנים בדילוג הרי זו חזקה שאין מכחישין זה את זה ופריך אלא מעתה אחד אומר אכלה אג"ה וכו' דהיינו כרב יהודה הכי נמי דתיהוי חזקה הא ודאי לא הויא חזקה דאין שום אחד מהם מעיד על חזקה רצופה דחזקה בדילוג אינה כלום. אמר ליה רב יהודה הכי השתא וכו' הכא בשזה אומר אכלה חטים וזה אומר אכלה שעורים אין לחוש ולומר בדילוג קא מסהדי אלא מסתמא על אותם שלש שנים שזה מעיד השני נמי מעיד והתוספות הקשו על פירשב"ם וכתבו ונראה לפרש דר"נ ידע דתרווייהו אחדא שתא קא מסהדי והכי פירושו כיון דאמר דהויא חזקה אע"ג דמכחשי אהדדי משום דתרווייהו אחזקה קא מסהדי אלא מעתה אחד אומר

אכלה אג"ה ובד"ו הובירה כדרך מוברי באגי ואחד אומר לא כי אלא אכלה בד"ו והובירה אג"ה ה"נ דהוי חזקה אע"ג דמכחשי אהדדי כיון דתרווייהו מיהא אחזקה קא מסהדי ומשני דהכא לא מכחשי אהדדי דבין חיטי לשערי לא דייקי אינשי דבכל ענין שיאכלנה חטים או שעורים הויא חזקה. ורבינו תפס דברי התוס' עיקר:

סעיף ג

ומה שאמר ואם אינם מכחישים זה את זה וכו' ונ"ל דלא הוי חזקה כיון שלדברי שניהם וכו' כלומר כשתצרף דברי שניהם הרי לא הובירה שום שנה ולא אחזיק כדאחזקי אינשי ולא הוי חזקה:

סעיף ד

ומ"ש כיונו עדותן וכו' היינו מימרא דרב יהודה שכתבתי בסמוך: ומ"ש לפיכך אחד אומר חטין וכו' כ"כ התוספות שם והרמב"ם בפט"ו מהלכות טוען העתיק לשון הגמרא וכתב הה"מ ופירשוה כגון במקום שמוברין שנה וזורעין שנה שנתבאר בפי"ב שבמקום זה עולה להם חזקה אף על פי שאינן רצופים שאם לא כן מאי איריא מכחישין אפילו שניהם מעידין שאכלה אג"ה או מעידין שאכלה בד"ו אין חזקתו כלום וזה ברור: (ב"ה)

ומ"ש לפיכך אם אחד אומר חטים והב' אומר קטניות אין מצטרפין יש לדחות ולומר דכיון דהויא מלתא דלא רמיא עלייהו דאינשי כך לי חטים וקטניות כמו חטים ושעורים:

סעיף ה

לא מצא עדים כו' ל"ש אם שניהם מעידים על ב' השנים ל"ש אם אחד מעיד עליהם ג"ז שם (לג:) ההוא דאמר ליה לחבריה מאי בעית בהאי ארעא א"ל מינך זבינתה ואכלית שני חזקה אייתי חד סהדא דאכלה תלת שני סבור רבנן קמיה דאביי למימר היינו נסכא דרבי אבא דהוי מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע ומשלם א"ל אביי מי דמי התם סהדא לאורועי קא אתו כי אתי אחרינא בהדיה מפקינן לה מיניה הכא לסיועי קא אתי כי אתי אחרינא מוקמינן לה בידיה אלא אי דמיא הא דרבי אבא לחד סהדא ולתרתי שני ולפירי ועוד שם מקמי דהך עובדא ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא א"ל מינך זבינתה ואכלית שני חזקה אזל אייתי סהדי דאכלה תרי שני אמר רב נחמן הדרא ארעא והדרי פירי: ומ"ש עוד רבינו ומיהו פירות של שנה שלישית וכו' שם גבי קריביה דרב אידי בר אבין דשכיב ושבק ארעא כתבו התוס' שכיון שאודי שאכל פירות חייב לשלם ולא מהימן במגו דאי בעי אמר לא אכלי הואיל והקרקע יוצא מתחת ידו בדין דבקרקע ליכא מגו וא"ת דלקמן אמרינן אי דמיא דרבי אבא לחד סהדא ולתרתי שנין לפירי דכשמודה שאכל פירות ואיכא חד סהדא חייב לשלם מתוך שאינו יכול לישבע אבל אי ליכא חד סהדא לא היה חייב לשלם ואמאי נימא כיון שהקרקע יוצא מתחת ידו דהא לית ליה עדי

חזקה גם הפירות ישלם ויש לומר דהתם מיירי שאומר שאכלה ג' שנים והעד אינו מעיד אלא משתים דהתם ודאי אי לא הוה חד סהדא פשיטא דפטור אע"ג שהקרקע יוצאה מתחת ידו דאי מהימן במאי דאמר דאכלה ג' שנים לא היה לנו להוציא הקרקע מידו כיון דאכלה שני חזקה עכ"ל:

סעיף ו

ומ"ש רבינו וכן אם הביא עד אחד שאכלה ג' שנים היינו עובדא שכתבתי דא"ל אביי מי דמי וכו' הכא לסיועי קא אתי כלומר הילכך לא מפקינן מיניה פירי ע"פ עד זה שאם אנו מאמינים אותו הרי החזיק בקרקע. ומ"מ קרקע מוציאין מידו דליכא עדי חזקה וכן פר"ש: ומ"ש ובכל אלו ישבע וכו' שבועות אלו שבועות היסת הן ופשוט הוא וכן כתב הרמב"ם בסוף הלכות טוען:

סעיף ז

הביא שני עדים שאכלה שלשה שנים והוזמו וכו' משנה שם (נו.) היו שנים מעידים אותו שאכלה ג' שנים ונמצאו זוממין משלמין לו את הכל שנים בא' ושנים בשניה ושנים בשלישית משלשין ביניהם. כתב הרא"ש משלמין לו את הכל כלומר דמי הקרקע שרצו להפסידו וגם דמי הפירות של שתי השנים אם יש למערער עדים כמה פירות אכל:

סעיף ט

הביא ג' אחים וכו' ג"ז משנה ג' אחים ואחר מצטרף עמהם הרי אלו ג' עדות והן עדות אחת להזמה ובפכ"א מה' עדות נתבאר בדברי הרמב"ם כמו שכתב רבינו ופשוט הוא:

סעיף יא

כתב הרמב"ם כל המתחייב להחזיר הפירות וכו' בסוף הל' טוען:

סעיף יב

וכל מי שצריך להחזיר וכו' זה מתבאר בסוגיא ריש פרק חזקת (בבא בתרא כט.) דשוכרים שהעידו אנן אגרינן מיניה ודרנא ביה תלת שנין לא מהימני משום דנוגעין בעדותן הן דאי לא אמרי הכי אמרי' להו זילי הבו ליה אגר ביתא להאי וכבר כתבתי זה למעלה: מי שהחזיק בקרקע והראה שטר מכירה והלה אומר שנעשה באסמכתא ואינו כלום עי' בתשובו' הרשב"א סי' תתקט"ז ועי' בתשובות הרא"ש בסוף כלל נ"ט:

סימן קמו

סעיף א

מחאה מבטלת חזקה וכו' כבר כתבתי סימן קמ"ג דאסיקנא פרק חזקת (בבא בתרא לח.) דמחאה שלא בפניו הויא מחאה ואפילו אם אינו במדינה אי לא הוי שעת חירום: ובלבד שתהיה בפני עדים וכו' שם מחאה בכמה ואיפליגו אמוראי אליבא דר' יוחנן איכא מ"ד

בפני ב' ואיכא מ"ד בפני ג' ובתר הכי אמר ר"נ מחאה בפני ב' והלכה כוותיה בדיני: ואפי' זקנים וכו' ג"ז שם אמר רב ענן לדידי מיפרשא לי מיניה דמר שמואל מיחה בפני שני בני אדם שיכולים לומר לו הוי מחאה מיחה בפני ב' בני אדם שאין יכולין לומר לו לא הוי מחאה ורב חברך חברא איתי ליה וחברא דחברך חברא איתי ליה ופיר"ש שאין יכולין לומר לו כגון חיגרין או שהולכין למד"ה. וכתב הרא"ש אע"ג דשמואל דאמר מיחה בפני עדים שאין יכולין לומר לו דלא הויא מחאה והלכתא כוותיה בדיני היכא דפליג עליה דרב בהא מילתא סברי אמוראי בתראי כרב: כתב הרשב"א בתשו' סי' אלף ונ"ג וז"ל אם מיחה יהודה קודם שהחזיק בה לוי ג' שנים צריך לוי להביא ראיה שאביו נתנו לאמו כלומר שאבי יהודה נתנו או מכרו למי שנתנו או מכרו ללוי ואפילו החזיק עליה הלוקח אחר המחאה שני חזקה לא עלתה לו חזקה שלא אמרו צריך למחות בסוף כל ג' וג' אלא כשעומד בתוכה אותו הראשון אבל כשמכרו הראשון לאחר אינו צריך למחות בלוקח לפי שהלוקח הזה אינו בא אלא מכח הראשון וכבר מיחה זה בראשון ויכול לומר הוא ללוקח זה לפיכך לא חששתי למחות בך לפי שאינך בא בטענת שמכרתיה לך אלא מכח אותו שמכרה לך והוא כבר מחיתי בו ולמה לי למחות בך ובמוכר לא הוצרכתי למחות שהרי אינה בידו והראיה דההוא (מא:) דדר בקשתא בעיליתא ד' שנים וכו' ואם איתא נימא ליה כיון דלא מחית בהאי ודאי מוכחא מילתא דזבינתה להההוא דזבנה ניהליה ועוד מדאמרי' פ' חזקת (בבא בתרא ל:) ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא וכו' אמר רב עביד אינש דקרי לשני טובא שני חזקה וה"מ דאכלה ז' שנין דקדם חזקה דהאי וכו' ואם איתא אפילו שית נמי דהא אחזיק בתר הכי בפני הלוקח ארבע שנין ובלא מחאה אלא שיכול הראשון לטעון כבר מיחה בו ושוב לא חששתי אני למחות לפי שהוא אינו בא בטענה מחמתי: עוד כתב הרשב"א בתשובה בתולדות אדם סי' קפ"ב כל מי שמחזיק בקרקע ואחריו החזיק בו אחר ובא הראשון וערער עליו לומר קרקע זה שלי הוא ומה אתה עושה בתוך שלי וא"ל של אבותי הוא אם הביא הראשון עדים שדר בו אפי' יום אחד קודם לזה השני או שמת אביו מתוכו צריך השני להביא עדים או עדי אבות או עדי חזקה ואינו יכול לומר לו לראשון הבא אתה ראיה מאין היה לך או הבא ראיה שהחזקת בו ג' שנים כי הראשון לעולם מוחזק עד שיבוא אחר ויביא ראיה שהיה של אבותיו עכ"ל:

סעיף ב

כתב הרמב"ן ז"ל שאין מחאה בפחות מב' אבל באחד לא אפילו מיחה בפניו וכו' ולא נהירא לא"א וכו' כ"כ בפרק חזקת גבי הא דאמר רב נחמן מחאה בכני שנים ויראה הא

דקאמר מחאה בפני שנים היינו לאפוקי ממ"ד ג' אבל אם מיחה בפניו אפילו בלא עדים והוא דמודה במחאה לא הוי חזקה ודלא כמ"ש הרמב"ן דאפילו אם מיחה בפניו ובפני עד אחד לא הויא מחאה משום מגו וליתא דלא שייך להזכיר כאן מגו דהו"ל ליזהר בשטרו כיון שידע שזה מיחה: והרשב"א כתב בתשובה בתולדות אדם סי' צ' כדברי הרמב"ן וזה לשונו אפילו למאן דאמר מחאה שלא בפניו לא הויא מחאה כל שלא מיחה בפניו בפני שנים אינה מחאה דמימר אמר מחזיק כיון דלא מיחה אלא בפני אחד לאו דוקא קאמר וחוכא בעלמא הוא ולא מיזדהר בשטריה והיינו דקאמר מחאה בפני שנים דאלמא בפני שנים ממש בעינן וכ"ש לדידן דקיי"ל דמחאה שלא בפניו הויא מחאה עכ"ל: וכתב עוד בסי' אלף ופ"ג גלויי מילתא בעינן ובפני אחד ליכא גלויי מילתא כלל ואפי' מיחה בפני ג' זה שלא בפני זה. ונ"י כתב שהרא"ה חולק:

סעיף ד

ואפילו אם יאמרו העדים שמיחה בפניהם וכו' שם גבי הא דאמר ר"נ מחאה בפני שנים ואצ"ל להם כתובו כתבו התוספות וכ"כ הרא"ש בפרק חזקת שאפילו אם יתברר לנו שלא שמע המחזיק מחאה מהני לבטל החזקה:

סעיף ה

ואפילו אמר לעדים וכו' ג"ז שם אמר לא תימרו ליה רב פפא אמר לדידיה לא אמרי ליה לאחריני אמרי להו חברך חברא אית ליה כלומר וסמך זה על שיגיע הדבר לאזניו ואע"פ שלא הגיע הויא מחאה: ואפילו אמרו לא נוציא דבר זה וכו' שם פלוגתא דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ופסקו הפוסקים כרב הונא:

סעיף ו

אבל אם הוא אומר וכו' מימרא דרב זביד שם:

סעיף ז

וכיצד לשון מחאה וכו' ג"ז שם ה"ד מחאה אמר רב זביד פלניא גזלנא הוא לא הוי מחאה פלניא גזלנא הוא דנקט לי ארעאי בגזלנותא ולמחר תבענא ליה בדינא הויא מחאה. ופר"ש בשם ר"ח אמר לסהדי פלניא גזלנא הוא לא הוי מחאה שאפילו ישמע המחזיק לשון זה לא אתי לאזדהורי בשטריה דהא לא ידע אמאי קרי ליה גזלן אבל אמר פלניא גזלנא הוא דאכיל לארעאי בגזלנותא שהרי לא מכרתיה לו דהשתא הו"ל לאזדהורי בשטריה: למחר תבענא ליה בדינא. ואי לא אמר למחר תבענא ליה בדינא אלא פלוני גזלן הוא דקאכיל לארעאי בגזלנותא בלבד הרי הוא כנותן פגם בחבירו ולא כמוסר עדות ואינה מחאה. ל"א שמעתי מר"י בר יקר ועיקר פלניא גזלנא הוא ולא הזכיר על קרקע זה שמחזיק לאו מחאה הוא שהרי לא מיחה מחמת עצמו והרי הוא כפוגם את חבירו

כיון שאינו מזכיר שהוא שלו אבל אם פירש דאכיל לארעאי בגזלנותא הרי מיחה מחמת עצמו והודיע שמחזיק בקרקע שלו בעולה והויא מחאה אע"ג דלא סיים למחר תבענא ליה בדינא ופירוש הוא למאי דקאמר דאכיל לארעאי בגזלנותא. וכ"כ התוס' דאצ"ל למחר תבענא ליה אלא אורחא דמילתא נקט מדלא קאמר רב זביד פלניא גזלנא הוא דאכיל לארעאי בגזלנותא לא הוי מחאה וכן כתב הרא"ש. ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם הוא פי"א מהלכות טוען שכתב כיצד המחאה אומר בפני שנים פלוני משתמש בחצרי או בשדי גזלן הוא ולעתיד לבוא אני תובעו לדין ואין בדבריו הכרע לא מהפי' שהוא העתיק לשון הגמרא כמנהגו וכבר איפשר לפרש דבריו אלו כמו שפי' הרא"ש לישנא דגמרא שכתב נראה הא דקאמר ולמחר תבענא ליה בדינא סיומא דמילתא היא דאורחא דאינשי דאמרי הכי כשמוחה ומודיע הדבר לרבים לומר להם דברים הנשמעים ואל תתמהו אם הוא כדברי למה איני תובעו לדין לכן הוא אומר אין העת נותן עתה שאוכל להוציא מידו כי היום או למחר אני תובעו לדין ואוציא את שלי מידו וה"ה נמי אם לא אמר למחר תבענא ליה בדינא הויא מחאה וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר וכן אם אמר להם שכורה היא בידו או משכונא ואם יטעון עלי שמכרתי או נתתי אני תובעו בדין הויא מחאה ומכאן איפשר שלמד רבינו דלהרמב"ם בעינן שיאמר לו תבענא ליה בדינא דאם לא כן למה ליה למימר ואם יטעון עלי שמכרתי וכו'. ומ"ש רבינו וגם לא אמר פלוני גזלן הוא כלומר שכיון שהזכיר גזל שכך אמר פלוני מחזיק בשלי בגזל לא בעי למימר פלניא גזלנא הוא שאע"פ שבגמרא אמרו כן לאו דוקא שאין הכוונה אלא לומר שיזכיר לשון גזל. וכתב ה"ה בפרק הנזכר שהרשב"א כתב כדברי הרמב"ם דבמשכנתא ושכירות וחכירות א"צ להזכיר לשון גזל. וז"ל הרשב"א בתשובה אע"ג דלא אמר ממש פלניא גזלנא ולמחר תבענא ליה בדינא אי אמר לישנא אחרינא דמשמע מיניה דבדוקא בלי ספק אמר מהני ומהני ועיין בנ"י: וכתב הרשב"א בת"א סימן קצ"ה עוד בתשובה מה שמיחו בו בני שמעון אינה מחאה לפי שמתנת אביהם שנתן כל נכסיו לאשתו ידועה לפיכך אין מחאתם מחאה שהרי הם כנכרים ואם מחמת אמם שטוענים שנתנה להם כל זכותה מתנה זו לא נודעה ואע"פ שהיא מודה בה כיון שלא נודעה אינם אלא כנכרים וכיון שכן לא הו"ל לחוש לדבריהם שהרי במחאה צ"ל ולמחר תבענא ליה בדינא ומה היה לו לחוש ולמה יעמידהו בדין והם אינם בעלי דבר שלו עיין בתשובת הרשב"א סי' תרמ"ב ואלף וכ"ג ותתקס"א:

סעיף ח

מיחה בשנה ראשונה וכו' ג"ז (שם לט:) גידל בר מניומי וכו' א"ל חייא בר רב תנינא כיון שמיחה שוב אינו צריך למחות ופר"ש והרא"ש פי' בתוך ג' אמר ר"ל משום בר קפרא וצריך למחות בסוף כל ג' וג' והכי אסיק רבא:

סעיף ט

ומ"ש רבינו ודוקא מחאה ע"פ גבי הא דאמרינן פרק חזקת (בבא בתרא מב.) אכלה בפני האב שנה ובפני הבן שנה ובפני הלוקח שנה ואי ס"ד לוקח אית ליה קלא אין לך מחאה גדולה מזו כתב רשב"ם אין לך מחאה גדולה מזו שמכרה הבן והיה למחזיק להזהר בשטרו כל הימים עד דמרע לשטרא דהאי לוקח אבל בג' שנים אחר השטר אין די:

סעיף י

ואם כשמיחה ג' שנים וכו' ג"ז שם (לט.) תני בר קפרא ערער וחזר וערער אם מחמת טענה ראשונה ערער אין לו חזקה ואם לאו יש לו חזקה ופירושה כדברי רבינו והתוספות חלוקים על פסק זה:

סעיף יג

מיחה בפני שנים כותבין וכו' שם מימרא דרב נחמן ופר"ש כותבין העדים שטר מחאה להיות בידו לעדות שמיחה בתוך ג' ואע"פ שלא צוה אותם דזכין לאדם שלא בפניו ושלא ברשותו דמסתמא ניחא ליה וכתבו התוס' שאע"פ ששאר שטרות אין נכתבין אלא לדעת מי שהוא חובתו תקנת חכמים הוא שיהא חשוב עדות כדי לבטל החזקה בעדות כל דהו. כתב נ"י בשם האחרונים צריך שיכתבו בלשון שליחות פלוני העידנו על עצמו לכתוב עליו שמיחה אבל אם כתבו שמענו שפלוני מיחה כה"ג עדות הוא ומפיהם ולא מפי כתבם אמר רחמנא:

סעיף יד

כל חזקה שאין עמה טענה וכו' משנה שם (מא.) כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה א"ל מה אתה עושה בתוך שלי א"ל שלא אמר לי אדם דבר אינה חזקה שמכרת לי שנתת לי הרי זו חזקה ובגמרא פשיטא מהו דתימא האי גברא מזבן זבנה ליה האי ארעא ושטרא הו"ל ואירכס והאי דקאמר הכי סבר אי אמינא מזבן זבנה לי האי ארעא אמרי לי אחוי שטרך הילכך נימא ליה אנן דילמא שטרא הוה לך ואירכס כגון זה פתח פיך לאלם קמ"ל ופר"ש אחוי שטרך. שאינו בקי בדינין לידע שחזקה במקום שטר קיימא קמ"ל דאי לא טעין לא ילפינן ליה למיטען שמעינן מהכא דאי הוה טעין הוה מהימנא דכה"ג אינו קרוי חוזר וטוען דאין זה מכחיש טענות ראשונות וכן כתב הרא"ש: ומ"ש רבינו לפיכך אם יש

עדים למערער וכו' (כבר נתבאר): (ב"ה) צריך למחוק תיבות אלו ולכתוב במקומן איני יודע מה ענין שבועה לכאן: ומ"ש ודין הפירות שאכל פירשתי למעלה סי' קמ"ה מתי צריך להחזירם:

סעיף יז

ואם בא משום ירושה כו' משנה שם הבא משום ירושה א"צ טענה ודייק רבא בגמרא טענה הוא דלא בעי הא ראיה בעי ופר"ש ראיה בעדים שדר יום אחד מיהא בעי ואע"ג דדחי ליה התם הכי קיי"ל כדמשמע התם: ומ"ש רבי' או שדר בה המוריש ג' שנים וכו' פשוט הוא: ומ"ש והוא יום אחד לאו דוקא דה"ה אפי' לא דר כלל כיון שהוחזק בה אביו ג' שנים שוב אינו יכול לערער עליו ועיין במישרים נכ"ג ח"ג תשובת הרא"ש ותשובת הגאונים: וכתב הרשב"א בתשובה הבא מחמת ירושה או מחמת מקח צריך להביא ראיה שהוא יורש או לוקח הא לאו הכי אין טוענין לו כך הסכימו הראשונים ומכללם הראב"ד ונראים דבריהם שאם לא הביא ראיה שהוא יורש או לוקח מעמידים אותה ביד הראשון שיש לו עדי אבות ויכול הוא לטעון לפירות הורדתיו ואילו היה כאן היה מודה ומיהו ה"מ היכא דלא החזיק בה האי בתרא ג'. שנים אבל היכא דהחזיק בה קמא אפילו חד יומא ואחזיק בה האי בתרא ג' שנין וטוען שהוא היורש או הלוקח מסתברא שאינו צריך ראיה מכמה טעמים: (ב"ה) ועיין במה שכתב רבינו לקמן: עיין בתשובת הרא"ש תחלת כלל צ"ט וכתב בסוף כלל צ"ח כמו שטוענים ליורש ולוקח כך טוענים לב"ח שנשתעבדו לו הנכסים בחייו ועיין בכלל צ"ט סי' ז' :

סעיף יח

טען המחזיק קניתיה ממך ביום פלוני וכו' היינו עובדא דשכוני גוואי (כט:) לפירוש רי"ף והרמב"ם וכבר נתבאר כל זה סי' ק"מ עיין עליו:

סעיף כ

טען המחזיק מפלוני קניתיה וכו' מעשה שם (מא:) וא"ל רבי חייא אי אית לך סהדי דדר בה איהו דזבנה מיניה ואפילו חד יומא אוקימנא בידך ואי לא לא ואמר רב דחזא לדעתיה דרבי חייא דאי א"ל קמאי דידי זבנה מיניה מהימן מגו דאי בעי אמר אנא זבינתה מינך. ופר"ש דדר בה חד יומא אוקימנא בידך. הואיל והחזקת שני חזקה ואם תצטרך להביא עדים שאותו שמכרה לך לקחה מבעל ראשון משום דטוענין ללוקח דהא משום מקח אינו צריך טענה אלא ראיה שדר בה המוכרה לו יום אחד. ועיין בתשובת הרא"ש כלל צ"ט סימן ד' ובתשובת הרשב"א סימן אלף וקצ"ט. ובסמוך יתבאר אם לא החזיק ג' שנים לר"י והרמב"ם מה דינו: ומיהו דוקא שיש עדים וכו' שם פלוגתא דאביי ורבא וידוע שהלכה כרבא. וכתב ה"ה פי"ד מהלכות טוען בשם הרשב"א שאם נרה הראשון

הרי הוא בחזקה שלקחה שאין אדם עשוי לפרנס הקרקע אא"כ לקחו וכיון שהחזיק בו השני הרי זו חזקה:

סעיף כא

ואם לא טען קנאה ממך וכו' ר"פ חזקת (בבא בתרא ל.) ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא א"ל מפלוני זבינתה דאמר לי דזבנה מינך א"ל לאו קא מודית דהאי ארעא דידי היא ואת לא זבינתה מינאי זיל לאו בע"ד דידי את אמר רבא דינא קאמר ליה ופר"ש דאפילו החזיק בה שלש שנים אינה חזקה דחזקה שאין עמה טענה היא שהוא אינו יודע אם היתה של אותו שמכרה לו אם לאו והו"ל כהכיר בשדה שאינו של מוכר ויחזירנה למערער והוא יגבה מעותיו מהמוכרו לו כדפסקינן בשנים אוחזין (טו:): ומ"ש ואפילו אין עדים למערער יתבאר בסמוך בעזה"י וכתב ה"ה פי"ד מהלכות טוען כתבו המפרשים אם בא זה לחזור וכו' עד ועיקר ויתבאר בסמוך בסימן זה:

סעיף כב

ואם לאחר שטען קניתיה וכו' עד שומע. לו כך כתב הרא"ש שם אעובדא שכתבתי בסמוך דאמר ליה רבי חייא אי אית לך סהדי וכו' אלא ששינה רבינו קצת שהרא"ש כתב דאם אמר בסתם מפלניא זבינתה דזבנה מינך ותו קאמר הא דאמרנא דזבנה מינך קמי דידי הוא דאמינא מתרץ דיבורו הוי ולא טוען וחוזר וטוען. ורבינו כתב אם אמר מתחלה מפלוני קניתיה סתם וכו' משום דס"ל דל"ש ולפיכך נקט רבותא שאפילו לא הזכיר מעיקרא דזבנה מינך מתרץ דיבוריה הוי ועיין במרדכי ר"פ חזקת:

סעיף כד

וכתב ר"י כיון שאין למערער עדים וכו' והרמב"ם כתב ג"כ כלומר הרמב"ם כתב דין זה של ר"י לסייע למחזיק וכתב ג"כ עוד סיוע למחזיק ודלא כרשב"ם שכתב דתרתי בעי' החזיק ג' שנים וטוען קנאה ממך בפני או החזיק ג' שנים ויש לו עדים שדר בה המוכר יום אחד וכל שחסר אחד מאלו מוציאין מידו: ודע שיש כאן טעות מופר שבמקום והרמב"ם כ' יש להגיה ולגרוס והרמב"ן בנו"ן שכן כתב בחידושיו דאילו הרמב"ם בפי"ד כתב הרי שאכל שדה זו שנים רבות ובא המערער וכו' הביא זה המחזיק עדים שפלוני שמכר לו דר בה אפילו יום אחד או שא"ל בפני לקחה ממך ואח"כ מכרה לי מעמידים אותה בידו שהרי יש לו טענה עם חזקתה ואילו רצה טען ואמר ממך לקחתיה שהרי יש לי שני חזקה והרי דברי הרמב"ם כדברי רשב"ם שאם הביא עדים שדר בה המוכר אין מוציאין מידו והיינו דוקא היכא שהחזיק זה ג' שנים דאהכי קיימינן שהרי תחילת הלשון הרי שאכל שדה זו שנים רבות וכ"נ מדבריו שטענת קמאי דידי זבנה מינך לא מהניא אלא במקום חזקת ג' אפי' במודה שהרי אמאי דאמרינן לעיל אפי' אין למערער עדים קאמר

בתר הכי שהרי יש לו טענה עם חזקתה וכו' וזה שלא כדברי הרמב"ן שכתבתי בסמוך וגם פשט דברי הרי"ף נראים שלא כדברי הרמב"ן אלא דאפילו במודה לא מהני באומר קמאי דידי זבנה מינך אם לא שאכלה שני חזקה . וכתב הרא"ש ההוא דא"ל לחבריה וכו' ועדים לא היו לו שהיתה שלו מדקא"ל לאו קא מודית לי דהאי ארעא דידי היא אלמא צריך הוא להודאתו א"ל מפלניא זבינתה וכו' ואילו הוה טעין מינך זבינתה או קמאי דידי זבנה מינך ההיא דזבנה לי מהימן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר כיון דליכא עדים למערער שהיתה שלו אמר רבא דינא קאמר ליה וכו' ואף ע"ג דליכא עדים למערער שהיתה שלו לא מהימנינן ליה במגו דאי בעי אמר מינך זבינתה ואכלתיה שני חזקה דאפילו אי מהימנת ליה בהאי דקאמר מפלניא זבינתה דא"ל דזבנה מינך אין לו בקרקע כלום שהרי הודה שהיתה של המערער וגם הודה שאין יודע שלקחה ממנו אותו שמכרה לו דהא לא טעין דזבנה קמאי והלכך יחזיר קרקע למערער דלא אתי ספק ומוציא מידי ודאי כך פר"ש ותימה לי דלא מוכח לישנא כלל שהודה המחזיק שהקרקע היתה של המערער אלא שאמר מפי המוכרה לו שהוא א"ל שקנאה ממנו ואילו היה עומד בפנינו אותו שמכרה לו היה נאמן לומר שלך היתה ולקחתיה ממך במגו שלא היתה שלך מעולם וא"כ זה הבא מכחו אמאי לא מהימן נמי בטענה זו ומצאתי שכתב ה"ר יונה דמיירי כשהודה המחזיק שידע שהיה הקרקע של המערער אף בלא דברי המוכרה לו הילכך אמר לו כיון דידעת בודאי שהקרקע שלי היתה ואינך יודע שהיתה של אותו שמכרה לך אלא על פיו אין לך לסמוך על דבריו ולהניח הודאי מפני הספק ולי נראה דאף ע"ג דאותו שמכרה לו היה נאמן במגו דלא היתה שלך מעולם אין מגו זה טוב לגבי אותו שלקחה כי ניחא ליה טפי לומר שלקחה מאותו שמכרה לו כי הוא סבור שימצא עדים שהמערער מכרה לו אבל לא בעי למיטען לא היתה שלך מעולם שהוא ירא שהלה ימצא עדים שהיתה שלו עכ"ל. והרמב"ן כתב בשם הראב"ד דהב"ע דאיהו לא ידע כלל אלא מפיו של המוכר ולא אמרינן הפה שאסר הוא הפה שהתיר אלא בדבר שהוא אוסרו ומתירו מדעתו ודחה הרמב"ן דבריו ופי' כשהלה מודה לו שהוא עצמו יודע שהיתה למערער זה אבל משום הודאתו דההוא גברא דאמר ליה דזבנה מיניה לא דלאו הודאה היא וכתב שכן נראה מדברי הרי"ף. וכתב עוד והוי זהיר בדברי הרי"ף שמא מתוכם ילמדו שאף אם אמר קמאי דידי זבנה צריך שני חזקה ולא היא שהכל מודים בזה שהיה נאמן דהא האי מעשה הכי הוה מדלא קאמר ואכלתיה שני חזקה ואעפ"כ פירש רבינו עצמו טעמו דלא מהימן משום ספק וודאי הא אמר קמי דידי זבנה מינך דודאי הוא מהימן לעולם וכשהוזכר שני חזקה בהלכות לא במודה הוזכרו שתחלת דבריו במי שיש

לו עדים לתובע הם עכ"ל: כתב הה"מ בסוף פי"ד מהל' טוען עוד נחלקו המפרשים במי שאין לו עדים שהיתה שלו וכו':

סעיף כה

ולענין המעות שנתן למוכר וכו' הרי"ף כתב אהאי עובדא שכתבתי בסמוך ואזיל איהו ותבע לאידך דזבנה מיניה ואוי אית ליה פסידא בהאי דאודי ליה איהו אפסיד אנפשיה דלא איבעי ליה למיזבן ארעא הכין עכ"ד ואינם מובנים לי ומצאתי שכתב הה"מ פי"ב מהל' טוען שנראה מדברי ההלכות שסוברים כרבינו יונה ועיקר:

סעיף כו

ואם עמד המוכר בדק וכו': כתב הריטב"א בתשובה כל המחזיק בקרקע ואחריו החזיק אחר ובא הראשון וערער עליו לומר קרקע זה שלי הוא ומה אתה עושה בתוך שלי וא"ל של אבותי היא אם הביא הראשון עדים שדר הוא אפילו יום אחד קודם לזה השני צריך השני להביא עדי חזקה ואינו יכול לומר לראשון הבא אתה ראיה מאין היה לך או הבא ראיה שהחזקת בו ג' שנים כי הראשון לעולם מוחזק עד שיבוא אחר ויביא ראיה שהיא של אבותיו כגון שמתו אבותיו מתוכה או שיש עדים שהיתה של אבותיו במכר או במתנה או בירושה וכיוצא בזה שכל האוכל קרקע הרי היא בחזקתו ומי שבא להוציא מחזקתו עליו להביא ראיה עכ"ל:

סעיף כז

כתב הרמ"ה וכו' וכן דעת א"א ז"ל וכן העלה הה"מ פי"ד מה' טוען:

סעיף כח

הביא המחזיק עדים וכו' מעשה פרק חזקת (בבא בתרא ל:) ופירשו הרא"ש בדהוו ליה סהדי דההוא דזבנה ליה דר בה חד יומא ולמערער היו עדים שהיתה שלו וכתב הרמב"ם בסוף הל' טוען ואם לא טען המחזיק כן אין טוענין לו:

סעיף כט

ואם לא הביא המחזיק עדים שדר בה המוכר יום אחד וטען המערער שהמוכר גזלה או אפילו יש לו עדים שדר בה המוכר יום אחד אלא שיש עדים למערער שהוחזק המוכר גזלן על שדה זו כך היא הגירסא האמיתית בספרי רבינו המדויקים ודין זה שם מעשה דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא א"ל מפלניא זבינתה ואכלתי שני חזקה א"ל פלניא גזלנא הוא ופר"ש ואין לו עדים שהחזיק בה המוכר יום אחד דתו לא הוי מצי טעין פלניא גזלנא הוא. וכתבו התוס' משמע שרצה לפרש גזלנא הוא לא שיש לו עדים שהוא גזלן אלא כלומר בגזל היא הקרקע בידו ואין נראה לר"י אלא ה"פ יש לי עדים שהוא גזלן ואפילו דר ביה חד יומא הא קיי"ל דגזלן אין לו חזקה ורבינו ס"ל כדברי התוס' וכדברי

ר"ש דלענין הדין כולן שוין: אבל אם כופר ואומר וכו' כתב ה"ה פי"ו מהלכות טוען שהרשב"א כתב כדברי ה"ר יונה וא"ת הא אמרי' לקמן דאפילו אודי לגזלן שאינו שלו אינו מועיל דמחמת האונס הודה כתב הרא"ש דמ"מ בינו ללוקח היה רשאי לומר שגזלה ממנו ולא היה לו להשיאו עצה לקנותה:

סעיף ל

ואפי' אם יביא המחזיק עדים וכו' זה נלמד מהדין שכתבתי לעיל בסמוך ועביד אינש דזבין דיניה פר"ש עביד אינש לקנות קרקע הראוי לו בדמים מועטים ולא לטרוח ולבוא בדין וכפר"ח שאף על פי שהיא שלו אינו יכול להוציאה בלא מריבות ודינים וקונה אותם הדינים והמריבות באותם דמים: כתב הרשב"א בח"ג סי' פ' שאלה ראובן ושמעון היו להם בתים בשיתוף מחצה במחצה ושמעון מכר לראובן מחצית הבתים במנה לימים עוד מכר לו המחצית האחר במנה ועכשיו תובע ראובן משמעון המנה של מחצית האחר לפי שהיה לו המחצית והוא מכרם לו: תשובה אם יטעון שמעון שהקרקע היה שלו שראובן מכרו לו והראיה שהוא חזר וקנאו ממנו הדין עם שמעון והראיה ממה שאמרו בתחילת פרק חזקת הבתים ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא א"ל מפלניא זבינתה א"ל פלניא גזלנא הוא כלומר דגזלה ממני א"ל והא אית לי סהדי דאתאי לאימלוכי בך ואמרת לי זיל זבין כלומר וכיון שאמרת לי קנה זו ראיה שאינה שלך והשיבו דא"ל השני נוח לי וכו' אלמא אפילו הדיבור בעלמא דא"ל זיל זבין ראיה שאינה שלו כ"ש זה שעשה מעשה ממש וקנאה ממנו שזו ראיה גמורה שאינה שלו וכבר הודה דשלו היא שמכרה לו מתחלה ואל יטעך מה שאמרו שם בההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא א"ל מפלניא זבינתיה ואכלתיה שני חזקה א"ל פלניא גזלנא הוא א"ל והא אית לי סהדי דאמרת לי זבנה ניהלי א"ל דאמינא אזבון דינאי ואמר רבא דינא קאמר דאלמא אפילו הקנייה אינה ראייה משום דא"ל אמינא אזבון דינאי לא היא דהתם הוא בשלא קנאה ולא עשה מעשה שאילו קנאה לא היה יכול לחזור ולתבוע ממנו מעות המכירה אבל עכשיו יכול הוא לטעון בודאי כדי שיחזור הקרקע לי הייתי רוצה לקנות התרעומת ויחזור לי קרקעי ויהיו המעות לך אבל לחזור לטעון על מעות המכר לא וכן צריך ראובן לברר טענתו כיצד קנהו הוא משמעון מחצית זה שהוא שלו ואם יטעון שלא היה יודע ועכשיו נתגלה לו הדין עמו אלא א"כ יטעון שמעון כמו שאמרתי ואם היה יודע שהמחצית שלו ואפילו הכי קנאו משמעון הדין עם שמעון משום דכיון שהיה יודע שהוא שלו אין אדם קונה מה שהוא שלו והמעות במתנה נתנם לו וכמו שאמרו בפ"ק דמציעא (טו:) גבי הכיר בה שאינה שלו ולקחה ובמקדש את אחותו דאיפליגו רב ושמואל דהלכה כשמואל:

סעיף לא

טען המחזיק מפלוני קניתיה וכו' גם זה מעשה שם (ל.) ואמר רבא עבידי אינשי דקרו לשני טובא שני חזקה וה"מ דאכלה שבע דקדים חזקה דהאי לשטרא דהך אבל שית אין לך מחאה גדולה מזו ופירשה רבינו בדאית ליה סהדי דדר בה המוכר יום אחד דאי לאו הכי לא הויא חזקה כמו שנתבאר בסימן זה. וכתב הה"מ פט"ו מהלכות טוען שי"מ שאינו צריך להביא ראיה על אכילת כל השבע אלא על ג' אחרונות ובכך נאמן לומר ואכלתיה שבע מגו דאי בעי אמר מינך זבינתיה ואכלית שני חזקה. וי"א שאין כאן מגו שהרי זה כשהשיבו לא היה יודע מאיזו טענה היה מערער עליו: (ב"ה) וההמ"מ כתב בפרק ט"ו מטוען שיש אומרים שאפילו א"ר שלש שנים יכול לחזור ולטעון שני טובא קאמינא כיון שלא אמר ולא יותר: ולפיכך צריך להביא הוא ראיה שאכלה שבע וכן מורה לשון רבינו ועיקר עכ"ל גם רשב"ם דחה שיטת יש מפרשים והסכים שצריך להביא ראיה על אכילת כל השבע. וכתב נ"י שכן דעת ר"ח והרשב"א וכ"כ התוספות והרא"ש וכתב ה"ה ויש מקשים אפילו אכלה פחות מז' וכו':

סעיף לב

וכתב ה"ר יונה דוקא שאמר תחלה שני חזקה סתם וכו' נ"י כתב שהרשב"א חולק עליו: וכתב א"א ז"ל אהאי עובדא: (ב"ה) וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ' ט"ו מטוען שכתב והלא שטר מקוים בידו: וכבר נתבאר לעיל סימן קמ"ד שר"י והרמ"ה סוברים שאפילו בלא שטר הוי ערעור:

סעיף לד

טען המחזיק של אבותי היא וכו' שם. זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי אמר רב נחמן כל דאלים גבר ופר"ש שאין עדות וחזקה לזה יותר מזה ולשון רבינו כלשון הרמב"ם פט"ו מה' טוען וכתב ה"ה וכתב רבינו או שהביא כל אחד מהם עדים וכו' ודבר פשוט הוא שכל זמן שראיותיהם שוות חזר הדין לאין להם ראיה כלל. ומ"ש רבינו שהשנים שהעידו אלו הן עצמם שהעידו בהם אלו הוא מפני שאם היו השנים מוחלפים ושני חזקה של האחד ראשונים להתחלת שני האחר מעמידים אותה ביד אותו שמעמידין עליו שהחזיק בה באחרונה וזה ברור ע"כ. וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר אהא דאמרינן כל דאלים גבר וז"ל מניחים אותה בידיהם וכל המתגבר ירד בה ויהיה האחר מוציא מידו ועליו הראיה ואם בא שלישי ותקף עליהם וירד לתוכה מסלקין אותו ממנה וכתב ה"ה ואם בא שלישי וכו' שם מסקנא דגמרא דרב אשי ס"ל הכי עכ"ל ועיין בדברי רבינו סימן קל"ט: (ב"ה) שכ' דין כל דאלים גבר לענין מטלטלים. ידע שמ"ש רבינו טען המחזיק אינו מדוקדק שהרי לא אמרו כל דאלים גבר אלא כשאין אחד מהם מוחזק בה וכ"נ מפשט דברי הרמב"ם בפ' ט"ו

מטוען אבל אם היה אחד מהם מוחזק בה תעמוד בידו ולפי זה הוי דינא כל דאלים גבר ותשאר ביד המחזיק אינם דברים מכוונים והם כסותרים זה את זה וצריכין תיקון:

סעיף לה

הביא אחד עדי אבות וכו' ג"ז שם (לא.) זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי האי אייתי סהדי דאבהתיה היא ואכלה שני חזקה והאי אייתי סהדי דאכלה שני חזקה אמר רב נחמן אוקי אכילתה בהדי אכילתה ואוקי ארעא בחזקת אבהתא א"ל רבא והא עדות מוכחשת היא אמר ליה נהי דאתכחיש באכילתה באבהתא מי אתכחיש הדר אייתי סהדי דאבהתיה היא אמר רב נחמן אנן אחתיניה ואנן אסקיניה ולזילותא דב"ד לא חיישינן. וכתב הרי"ף והרא"ש הלכה כרב נחמן בין באחותי בין באסוקי ושבקינן להו וכל דאלים גבר. ופר"ש ואכלה שני חזקה. אותם שלש שנים שמעידים אותה שאכלה ופשוט הוא וכמו שכתבתי בסמוך בשם ה"ה וכתב נ"י וכתב הרי"ף דהלכתא כרב נחמן בין באחותי בין באסוקי ושבקינן להו וכל דאלים גבר וכן פר"ש דכל דאלים גבר נראה דסבירא ליה דאיפשר למיקם עלה דמילתא ודאי מי שהדין עמו יחקור אחריהם להוכיח שקרם וקרוב הוא שנדע הדבר בבירור ע"י זה ור"ח פי' יותר בריוח דאפילו לא מצינן למיקם עלה דמילתא דאז לא נימא כל דאלים גבר אלא יחלוקו אפ"ה הכא מיירי כגון שמתחלה היה ביד ראובן ומביא שמעון עדים שהוא של אבותיו וסלקנו ממנו ראובן והורדנו בה שמעון ועכשיו מצא עדים ראובן ומסלקין שמעון ומורידין ראובן וכן מוכח בירושלמי דהאי עובדא הכי הוה ומ"מ לענין הלכה נראה למיפסק דכל דאלים גבר. וכן פסק הרמב"ם פט"ו מהלכות טוען דכל דאלים גבר. והתוספות כתבו אנן אחתינן אנן אסקינן ליה ואם היה אותו דלית ליה חזקת אבהתיה מוחזק תחילה אתי שפיר אחתינן ואסקינן שנעמידנה בידו כמו שהיתה בתחילה ואפילו לא היה מוחזק לא זה ולא זה מצינו לפרש אחתיניה לתתה לזה ומסקינן ליה ויהיה דין כל דאלים גבר:

סעיף לח

טען כל אחד מהם וכו' ג"ז שם זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי האי אייתי סהדי דאבהתיה היא והאי אייתי סהדי דאכלה שני חזקה אמר רבה מה לו לשקר אי בעי אמר ליה מינך זבינתיה ואכליה שני חזקה א"ל אביי מה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן ופסקו הפוסקים דהלכה כאביי והכי מוכח בגמרא ועוד הובא מעשה כיוצא בזה לקמן באותו פרק ואסיקנא דאביי ורבא ס"ל דמה לו לשקר במקום עדים לא אמרינן ופר"ש האי אייתי סהדי דאבהתיה היא. עד יום מותם ומעולם לא מכרה לאבותיו של זה השני וכתב הרא"ש מה לו לשקר במקום עדים לא אמרינן ומהדרינן ארעא למאן דאית ליה סהדי דאבהתיה היא ופירי נמי מהדרינן אע"ג דליכא סהדי דאכל פירי אלא שהודה שאכל ולא

מהימן לומר אכלי ודידי אכלי במיגו דלא אכלי דהוי במקום עדים וכ"כ הרמב"ם פט"ו מהלכות טוען:

סעיף לט

ומ"ש רבינו אבל אם מעידים סתם וכו' נלמד מדברי רשב"ם שכתבתי ומדברי התוספות בעובדא קמא וכתב ה"ה בפרק הנזכר ויש מקשים והלא כל טענת יורש בשמא היא וטוענין ליורש א"כ נטעון לזה שיש לו עדי חזקה שאבותיו לקחוה מזה המערער או מאבותיו ויש מתרצים דהכא אין לו ראיה שהחזיקו בה אבותיו אפילו יום אחד ובכל כיוצא בזה אין חזקתו חזקה וי"א שכל זמן שהיורש טוען ברי באיזה דבר שיהיה אין אנו טוענים לו שום דבר וגם זה עיקר: אבל אם היו לו עדים וכו' כתב הרמב"ם אע"ג דלא טעין אנן טענינן ליה וכו' טעות סופר הוא וצריך להגיה ולכתוב הרמ"ה במקום הרמב"ם וכן מצאתי בספר מדוייק:

סעיף מ

חזר המחזיק וטען וכו' ג"ז שם פלוגתא דאמוראי אסיקנא והלכתא טוען וחוזר וטוען כעולא דאמר הרי התם:

סעיף מא

וכ"ש אם יאמר וכו' עד אפילו בעודו לפני ב"ד מפורש שם בגמרא: בד"א שאינו חוזר וטוען וכו' גם זה שם והיכא דאישתעי מילי אבראי ולא טען ואמר לב"ד וטען חוזר וטוען מ"ט עביד אינש דלא מגלי טענתיה אלא לב"ד ופר"ש אפי' שבטענה זו עוקר הראשונה חוזר וטוען דעביד אינש דלא מגלי טענתיה שלא ילמוד מי שכנגדו ויתן לבו מתחלה להשיב עליה וה"מ טענתא בעלמא אבל טען בפירוש בפני עדים חוץ לב"ד חייב אני מנה לפ' הרי הודה לו ושוב אינו יכול לכפור בב"ד עכ"ל. כתב רבינו ירוחם בני"א ח"ב זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי והמערער הביא עדים שהיא של אבותיו והמחזיק הביא עדים שאכלה שני חזקה אינו נאמן המחזיק מאחר שעדים מכחישים טענתו פי' ואפילו לא העידו שאביו של מערער מת מתוכה יש מהגדולים שכתבו שאם יש לזה שהביא חזקת עדים שדרו בה אבותיו יום אחד סמוך למיתתו מוקמינן ליה בחזקתו אבל יש מהם שכתבו דלא וכ"כ הרשב"א דלא אמרינן טענינן ליורש אלא כשבא בטענת ספק אבל היכא דטוען איהו בעצמו לא עכ"ל:

סעיף מד

בא המחזיק מכח שטרו וכו' מעשה שם ואמר רבה מה לו לשקר אי בעי אמר שטרא מעליא הוא ורב יוסף אמר אמאי סמכת אהאי שטרא חספא בעלמא הוא ובכיוצא בזה יש מעשה לגבי הלואה ואסיקנא בגמ' דהלכתא כרבה בארעא דהיכא דקיימא תיקום

וכרב יוסף בדין ההלואה. והרמב"ם פ"ד מהלכות מלוה כתב הוציא עליו שטר מקוים ואמר הלוה מזויף הוא ומעולם לא כתבתיו או שטר אמנה הוא ואמר המלוה כן הדברים וכו' ובפרק ט"ו מהלכות טוען כתב טען המערער שהוא מזויף והודה בעל השטר נראה מדבריו שהוא מפרש שטר זייפא הוא דאתמר בגמרא אפי' טוען מזויף ממש וגבי הלואה נקט שטר אמנה לרבותא דאע"ג דאינו טוען מזויף לא גבי ביה וגבי מכר לא הזכיר שטר אמנה לאשמועי' דאף על גב דטעין מזויף הוא מוקמינן ארעא בידיה: כתב הרשב"א בתשובה אחת על אלמנה שהיו לה שני בנים ומכרה חצי בית לראובן בנה והכריזו בב"ה כמנהג ולא יצא שום ערעור והחזיק ראובן בקרקע יותר משני חזקה ובשעת פטירתה נתנה החצי האחר לראובן הנזכר ושמעון בנה השני נפטר ואפוטרופוס יתומיו ערער על ראובן ואמר שהאלמנה לא נשבעה ומה שמכרה לא עשתה כלום וראובן טען ואמר שהחזיקה בבתים יותר משני חזקה אחר מיתת בעלה והוא לקח ממנה ולא ערער והשיב אם הבתים ידועים לבעל אע"פ שהחזיקם האלמנה שנים הרבה אין לה חזקה לפי שאלמנה יש לה דירה במדור בעלה ואין לאשה חזקה בנכסי בעל כל שיש לה זכות דירה במדור ואף ע"פ שיש בבתים דין חלוקה ולא ירד שמעון לתוכם לא איבד שמעון דרך זכותו שאילו בא ראובן בטענת עצמו ר"ל החי שכר לי חלקו ואכלית שני חזקה בזה הדין עם ראובן שהשותפין מחזיקין זע"ז כשאכלו שני חזקה דיש בה דין חלוקה לפי מה שפסק הרי"ף בפרק חזקת וכן אם בא ראובן בטענת ברי שהבתים של אמו היה נאמן במגו דאי בעי טעין מינך זבינתיה ואכלית שני חזקה אי נמי טען ברי בפני קנתה אמי ממך אבל עכשיו אינו בא בטענת ברי אין במה שאמר כלום מצד טענות אלו אלא שי"ל דכל שהיה שמעון במקום שידע במה שמכרה האם לראובן אחיו ושהכריזו בב"ה שאמו מכרה לאחיו הבתים שלה זו ראיה דחזקה לא היה שמעון שותף ומכחו אוכל שני חזקה מחמת מכירה זו וכ"ש אם יש תקנה ביניהם שכל מי שלא יוציא זכותו בתוך זמן ההכרזה זכותו מופקר שיש כח ביד הציבור בכך והפקר ב"ד הפקר וכמ"ש (ב"ב ח.) רשאין בני העיר וכו' ולהסיע על קיצתן עכ"ל: כתב בתשובה אחרת ח"ג סי' קצ"ו שנשאל על ד' שירשו בית אחד ושנים מהם דרו בו יותר משני חזקה וע"כ טוענין שכל הבית שלהם והשיב אם אין בו דין חלוקה אין חזקתן חזקה דשותף כה"ג לית ליה חזקה ועוד שכיון שהיה הבית ידוע שנפל ביניהם בירושה אע"פ שהחזיקו בו כמה שנים והם טוענין שהשותפים מכרו להם חלקם אפ"ה היה להם ליזהר בשטר המכירה דכיון שהם היו פורעין תמיד מס על המחצית קול יוצא שהמחצית שלהם וה"ז כמחאה וכאותה שאמרו בפרק חזקת (בבא בתרא לב:) גבי רבה בר שרשום נפיק עליה קלא דאכיל ארעא דיתמי

לקוחה היא בידי לא מצית אמרת דהא איכא קלא עליה דארעא דיתמי היא כלומר וכיון שכן היה לך ליזהר בשטרך: וכתב עוד על מי שדר בבית יותר משני חזקה ובא בטענה שקנאה מראובן יצא ראובן ותבעו בטענת שנמצא כתוב במזכרת סופר מתא שנתבטלה המכירה הדין עם הנתבע ומה שנמצא כתוב בספר הזכרונות של סופר מתא אפילו העידו כן ב' מפיהם אינו כלום דדילמא חזר ולקח וחזקתו מעידה עליו ולא עוד אלא דכיון שקנה זה בקנין קנה מיד דאין לאחר קנין כלום וכיון שכן לא קנה אלא בביטול הקנין אלא היה לו לחזור ולכתוב עליו שטר קנייה או לחזור ולקנות ממנו באחד מדרכי הקניות וכאותה שאמרו בפ"ק דמציעא (טז:) גבי מצא כל מעשה ב"ד ה"ז יחזיר ואפילו החזיר לו את השטר לא קנה כדקיי"ל במחזיר שטר מתנה דלא חזרה מתנתו: וכתב בתשובה אחרת סימן אלף וקנ"ו אם קודם שהקדיש האח החזיקה זו שני חזקה דבר ברור שזכתה בנכסים ואין להקדש בהם כלום אבל אם בשעה שהקדיש עדיין לא שלמו שני חזקה שוב לא עלתה לה חזקה דכיון שהקדיש אחיה הקרקע אין לך מחאה גדולה מזו וכדאמרינן ר"פ חזקת וה"מ דאכלה שבע דקדמה חזקה דהאי לשטרא דהאי אבל שית אין לך מחאה גדולה מזו מיהו דוקא בשהקדיש בשטר כלומר שצוה לעדים לכתוב שטר ולחתום דאז אית ליה קלא והויא מחאה והוא שצוה לכתוב ולחתום שטר ליפוי כח הא לאו הכי אם מתנת ש"מ היא אינה כלום וכדאיתא בפרק מי שמת (בבא בתרא קנב.) ובפרק אע"פ (כתובות נה:) אבל אם לא צוה המקדיש לכתוב ולחתום אין להקדש קול ואין זה כמחאה וכענין מה שאמרו בפרק חזקת ג' לקוחות מצטרפין אמר רב וכולן בשטר כלומר דעדים שלא בשטר לית להו קלא ואע"פ שכתבו העדים שטר צוואה זו שלא באמירת המקדיש אין זה אלא דוכרן פתגמא ולית ליה קלא ואלא מיהו מסתברא לי דלגבי הקדש אפילו הקדיש בעדים בלא שטר לא עלתה לה חזקה מפני שכל שא"א לבעל הקרקע למחות לא עלתה חזקה ומהטעם הזה אין מחזיקין בנכסי קטן אפילו הגדיל לפי שאינו יודע בנכסי אביו ולפיכך לא מיחה וכל שלא הו"ל למחות לא עלתה חזקה למחזיק וה"נ כיון שהקדיש האח קודם ששלמו שני חזקה כי שלמו הא שלמו בפני מי שאינו יכול למחות דמאן מחי אם עניים מאן מינייהו מחי דהא ליכא בעלים מיוחדים דנימא הו"ל למחויי ועוד דכיון דלית קלא עניים גופייהו לא ידעי ועניים כקטן בעלמא הילכך לא עלתה לה חזקה דהו"ל כאכלה בפני האב שתים ובפני הבן קטן שנה אחת דלא עלתה לו חזקה כדאיתא בפ"ב דכתובות (יז:) מאי אמרת לימחי גזבר לא היא דאטו אי לא מחי גזבר מי מפסדי עניים והא אין לגזבר בהקדש כלום וא"כ שתיקתו מאי מפסדת והגע עצמך בקטנים דעלמא שיש להם אפוטרופוס אם החזיקו אחרים בנכסיהם בפני האפוטרופא

מי הויא חזקה וה"נ לא שנא עכ"ל. כתב ר"י בני"א הלוקח מן הלוקח אע"פ שאמר גזולה היא בידי לא כל הימנו לאבד זכותו של לוקח. וכתב עו"ש נשבעין על חזקת קרקעות ועל כל דבריהם שבועת היסת ויש מי שכתב שאין נשבעין על חזקה אבל מחרים חרם סתם:

סימן קמז

סעיף א

בא המחזיק כו' משנה היא סוף כתובות (קט.) העורר על השדה והוא חתום עליה עד אדמון אומר השני נוח לי והראשון קשה ממני וחכמים אומרים איבד זכותו ואמרינן בגמרא דכל היכא דלא אר"ג רואה אני את דברי אדמון אין הלכה כאדמון: וכתב הריטב"א דוקא חתום וכיוצא בו דעבד מעשה ולאפוקי הא דא"ל זיל זבין או שהיה שם בשעת המכר ושתק והיה נראה לומר דאפילו הוא לבדו חתום על השטר הויא הודאה אלא שי"ל שזה אינו דיכול למימר דכיון דלא היה שם אלא עד אחד ולא חשיב שטרא לא חייש לה. וכתב עוד איבד את זכותו פי' ואפילו יש לו עדי זכות או עדי גזילה ואין לחבירו עדי מקח: כתב הריב"ש בסימן רמ"ד אפוטרופוס או ב"ד דזבינו לא איבדו זכות שיש להם על הקרקע ההיא :

סעיף ב

עשאה סימן לאחר וכו' משנה שם כלשון רבינו ופירשו התוספות עשאה המערער סימן כשמכר שדה שאצל זו לאחר וכשמכר לו המצרים הזכיר מצר שדה זו בשם המחזיק איבד המערער זכותו ורש"י פירש עשאה המוחזק בה סימן לאחר ומצר שדה זו בשם המערער איבד המוחזק בה זכותו וכתב הר"ן ששני הפירושים לענין הדין אמת וכן כתב הרא"ש וכתוב בירושלמי וכתבו הרי"ף לא סוף דבר שעשאה העורר סימן לאחר אלא אפי' עשאה אחר לאחר והעורר חתום עליה בעד איבד זכותו ולמד רבינו מכ"ש אם מכר המחזיק לאחר והעורר חתום עליה בעד ודע דאמרינן בגמרא אמר אביי ל"ש אלא לאחר אבל לעצמו לא איבד זכותו דאמר אי לאו דעבדי הכי לא הוה מזבין ניהלי מאי איכא למימר איבעי ליה למימסר מודעא חברך חברא אית ליה. ופרש"י לעצמו של ראובן זה העורר עליה שהיה שמעון מוכר שדה שבצדה לראובן זה העורר עליה וכשמצר לו סימני המצרים כתב על שדה זו מצר פלוני שלי ולא מיחה ראובן: אי לא עבדי הכי. ששתקתי לא היה מוכר אותם לי ואני הייתי צריך לאותה שדה. והתוספות פירשו לעצמו כלומר אם מכר מערער אחת משדותיו למוחזק לאו הודאה היא דאי לאו דעבד הכי לא היה המוחזק קונה שדה ממני ואני הייתי צריך למעות. וכתבו מימרא זו הרי"ף והרא"ש וצ"ע למה לא כתבה רבינו וגם ה"ה תמה על הרמב"ם שלא כתבה בפרק י"ו מהלכות טוען

ואפשר שסמכו על שלא הזכירו אלא עשאה סימן לאחר איבד זכותו וממילא משמע דלעצמו לא איבד ומכל מקום טוב היה להם לכתוב הדבר בפי' כיון שבגמרא כתבו כן:

סעיף ג

בד"א שחתום בעד (אחד) וכו' שם מימרא דאביי הדין והטעם: וכל היכא שאיבד זכותו וכו' שם מימרא דרבי יוחנן. עיין בהריב"ש סי' רנ"ב:

סעיף ד

וכתב ה"ר יונה וכו' וכתבו הרא"ש בפסקיו וכ"כ ה"ה פט"ז מהלכות טוען בשם הרמב"ם וכתב עוד ה"ה ודעת רבינו שאע"פ שכל השדה מוחזק ביד זה יכול לטעון העד תלם אחד בלבד עשיתי סימן וכן עיקר ולזה הסכים הרמב"ן ז"ל וגם הר"ן כתב כדברי ה"ר מנה ומיהו אם לא הזכיר שדה אלא כתב מצר מזרח קרקע פלוני אין צריך לתת לו ט' קבין:

סעיף ה

ואם טען על התלם וכו' ג"ז שם מימרא דרבי יוחנן והקשו התוס' דכיון דכבר הודה שלא היתה שלו היאך יכול לטעון שלקחה ואור"י דמצינן לפרש דמיירי היכא שאין כתב ידי העדים יוצא ממקום אחר ולכך נאמן לומר חזרתי ולקחתי ממנו מיגו דאי בעי אמר מזויף הוא. ורש"י כתב דטעמא משום דהפה שאסר הוא הפה שהתיר דמאחר שיש עדים שהיתה שלו ונגזלה הימנו ואין לזה זכות באותו תלם אלא על פיו של זה שעשאה סימן והרי חזר ואמר לקחתי. ודחה הר"ן דבריו דלא אמרי' הפה שאסר הוא הפה שהתיר אלא תוך כדי דיבור בלבד אבל לא אחר כדי דיבור. והרי"ף כתב פירוש והוא דהויא ארעא בידיה אבל ליתיה בידיה אינו נאמן וכתב הר"ן שנראה מדבריו דהכא מיירי שהוציאה העורר מיד המחזיק בה ג' שנים ועכשיו חזר ובא זה בטענת הודאתו שעשאה סימן לאחר להוציאה מידו ומש"ה נאמן לטעון חזרתי ולקחתי ממנו אחר ההודאה כיון שהחזיק בה ג' שנים ולפיכך כתב הרי"ף דהיכא דליתיה בידיה אינו נאמן ומיהו דוקא לענין טענה זו בעינן שיהא מוחזק בקרקע אבל בטענת תלם אחד אע"פ שאינו מוחזק בידו נאמן אלא שר"ח כתב דאפילו בטענת תלם אחד אינו נאמן אלא במוחזקת בידו ושמא נאמר לפי דבריו שכיון שהיה עורר עליה מתחלה וזה מחזיק בכולה ועכשיו הוא עושה אותה סימן סתם הרי זה כמודה לדעת המחזיק וכמודה על ערעורו שאינו ערעור שאם לא כן הו"ל לפרש עכ"ל והרא"ש הסכים לדעת התוספות וכבר כתבתי בסמוך בשם ה"ה שדעת הרמב"ם דבטענת תלם אחד אף ע"פ שאינו מוחזק בידו נאמן. ולא ידעתי למה השמיט הרמב"ם דין דאם אמר חזרתי ולקחתי ממנו. כתב הרשב"ם אע"פ שהעדים כתבו לאה מכרה הבתים שלה לראובן בנה אין מכאן ראיה לפי שהעדים לאו אכולה מילתא מסהדי: ובתשובה אחרת בסימן אלף וקנ"ו כתב אע"פ שעשאו הבעל סימן לשאר

קרקעות שהכניסה לו לא הפסידה בכך דעשאה סימן לאחר תנן כלומר שעשאה המערער לפי שיש הודאה בכך אבל זו שעשאה הבעל סימן אין בכך כלום ועוד שטענה יפה היא מה שאמרה שלא הבינה בכך ולא שמעה דאנן סהדי שאין כלה מרגשת במה שכתוב בכתובתה בכיוצא בדברים אלו סומכת היא בכך על אחרים ואם מפני שחתמו עליה העדים אין בכך כלום דעדים לאו אכולה מילתא מסהדי וכדתנן העורר על השדה והוא חתום עליה עד איבד את זכותו דאלמא טעמא משום דהוא עצמו חתום עליה עד הא משום חתימת עדים דעלמא לא איבד זכותו משום דקיי"ל דעדים לאו אכולה מילתא מסהדי עד כאן לשונו. הריטב"א פירש בשם הרמ"ה דהב"ע כשהעורר אינו טוען ששדה זו לא היתה של המוכר ההוא מעולם אלא שהוא טוען כי באמת שלו היה אלא שחזר ולקח ממנו ומה שחתם עליה בשמו של מוכר לא עשה כן לפי שהיתה שלו אלא לפי שהיתה מפורסמת לו ולכן קראה על שמו וכאותה שאמרו אלא דאקרויא מיקרי דבי בר סיסין ואף זה כשאמר ומצר פלוני ופלוני רצה לומר שדה הידוע לפלוני מקודם לכן שכן דרך לסיים הקרקעות בשם הבעלים הראשונים לפי שידועים לכל יותר ומיהו אם כתב השדה שהוא של פלוני א"א לטעון כן עכ"ל:

סימן קמח

סעיף א

מי שהיו ד' שדות וכו' משנה בפרק שני דייני גזירות (כתובות קט:) מי שהלך למ"ה ואבדה לו דרך שדהו אדמון אומר ילך לו בקצרה וחכמים אומרים יקח דרך בק' מנה או יפרח באויר ובגמרא שפיר קאמר אדמון פירוש דקס"ד שהיה אדם אחד המקיפו מתחילה ועד סוף דממ"נ אורחיה גביה הוא ותירצו כגון שהקיפוהו ד' בני אדם דכל חד מדחי ליה דרכך לאו גבאי והקשו א"כ מ"ט דאדמון ותירצו בארבעה דאתו מכח ארבעה א"נ בארבעה דאתו מכח חד כלומר שלקחו מאיש אחד אחר שהלך זה כ"ע לא פליגי דמצו מדחי ליה כי פליגי בחד דאתי מכח ד' אדמון סבר מכל מקום דרכי אית לי גבך ורבנן סברי אי שתקת שתקת ואי לא מהדרנא שטרא למרייהו ולא מצית לאישתעויי דינא בהדייהו וכתב הרא"ש דכל היכא דאמרינן ואי לא מהדרנא אף על גב דלא אהדר כמאן דאהדר דמי וז"ש רבינו ואני קניתי מכל אחד מהם וכו' כלומר ואע"ג דלא אהדרנא כמאן דאהדרנא דמי:

סעיף ב

וכתב הרמב"ם פט"ו מהלכות טוען. וכתב הה"מ נראה שהוא כשמחזיק בו שיעור חזקה כדינו הא לאו הכי ודאי לאו כל כמיניה להחזיק בע"כ של זה וזה ברור עכ"ל: (ב"ה) ואין

דבריו נ"ל דאם כן מאי קמ"ל אלא הב"ע בשאחר שאבדה לו דרך שדהו אם אומר להשכירה והחזיק בה שהתחיל ללכת בה לשדהו אפילו בעל כרחו של זה אין מסלקין אותו ממנה משום דדרכו ודאי אצל זה היא כשמחזיק בדרך ואומר זו היא דרכי אין בידינו לסלקו לדרך אחרת אלא בראיה ברורה:

סימן קמט

סעיף א

יש שאין להם חזקה וכו' השותפין אין מחזיקין וכו' פרק חזקת (בבא בתרא מב.) פריך דשמואל דאמר השותפין מחזיקין זה על זה אדשמואל דאמר שותף כיורד ברשות דמי למימרא דשותף אין לו חזקה ל"ק הא דנחית לכולה הא דנחית לפלגא כלומר בחלק המובחר החזיק ואמר חלקנו והגיע זה לחלקי והחזקתי בו ג' שנים ואידך טעין עדיין לא חלקנו אלא כך התנינו בינינו שתאכל אותו חלק ג' שנים ואני אחריך כמו כן ג' שנים אמרי לה להאי גיסא וא"ל להאי גיסא רבינא אמר הא והא דנחית לכולה ול"ק הא דאית בה דין חלוקה הא דלית בה דין חלוקה ופר"ש אמרי לה להאי גיסא. הא דאמר שמואל שותף יש לו חזקה דנחית לכולה והא דאמר אין לו חזקה דנחית לפלגא: ואמרי להאי גיסא. נחית לכולה אין לו חזקה נחית לפלגא יש לו חזקה. והרי"ף והרא"ש פסקו כרבינא דבתרא הוא וכתבו מחזיקים זה על זה בדאית בה דין חלוקה וקא נחית לכולה וקא אכיל לה שני חזקה ולא קא ממחי ביה שותפיה אבל אי לית בה דין חלוקה שותף אין לו חזקה ונראה שהם מפרשים דרבינא ה"ק כי נחית לחציה ל"ש לן בין אית בה דין חלוקה לאין בה דבכל גווני אין מחזיקין אבל כי נחית לכולה הוא דכי אית בה דין חלוקה מחזיקין זה על זה וכן דעת הרמב"ם פי"ג מהלכות טוען . אבל ר"ח נראה שמפרש דרבינא ה"ק ל"ש בין נחית לכולה לנחית לפלגא אלא אי איכא לפלוגי בין אית בה דין חלוקה ללית בה הוא דאיכא לפלוגי ולרבותא נקט ונחית לכולה דאפילו הכי אי לית בה דין חלוקה אין מחזיקין: ומ"ש רבינו וישבע זה שכנגדו וכו' כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר ופשוט הוא: ומה שכתב ודוקא שידוע וכו' כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וכן נראה מדברי רשב"ם אהא דרבינא. ועיין בתשובות הרשב"א שכתבתי בסוף סימן זה: (ב"ה) (ב) וכתב בעל העיטור דאחים אינם כשותפים וכו' ועיין במ"ש רבינו בסוף סי' זה בשם הר"י ברצלוני: וכתב עוד הרשב"א בתשובה על אלמנה שנתנה גן אחד לאחד מבניה שמו לוי ומתה בלא שבועת אלמנה ויהודה אחיו מערער על המתנה ההוא והשיב לוי זה שטוען שאביו נתנו לאמם בפניו רואים אם היה הגן ראוי ליחלק והחזיק בו לוי ג' שנים עד שלא מיחה יהודה אחיו נאמן במיגו דאי בעי אמר מינך זבינתיה וכדקיימא לן שהשותפין מחזיקין זה על זה כדאית בה דין חלוקה ונחית לכולה וכדאיתא בפרק חזקת :

סעיף ג
שאלה לא"א ז"ל ראובן ושמעון יש להם בית בשותפות וכו' כלל צ"ט סימן ג':

סעיף ד
הבן שסמוך על שולחן אביו וכו' משנה (שם) אין לאב חזקה בנכסי הבן ולא לבן בנכסי האב ופר"ש משום דדומיא דאפוטרופסין נינהו זה בנכסיו של זה. וכתב המרדכי בפרק שואל דה"ה לחתן בנכסי חמיו ובגמרא (נב.) אמר רב יוסף ואפילו חלקו רבא אמר חלקו לא והלכתא חלקו לא כלומר לא איירי מתני' בהכי אלא כיון שחלקו יש להם חזקה זה על זה ופר"ש חלקו נתפרדו הבן והאב שאין הבן סמוך על שולחן אביו כלל: כתב הריב"ש בסימן רכ"ב שכתב הרשב"א דהא דתנן לא לאב בנכסי הבן ה"ה בנכסי הבת וכן הבן או הבת בנכסי האם וכן נמי אח או אחות אע"פ שאינן בדין זה שהרי אין דרכם להשתדל ולהיות סמוכים ע"י אחיהם ואחיותיהם מ"מ לפעמים אין להם חזקה אם יראה בעיני ב"ד שזה סמך על אח זה בעסקי נכסיו ובכיוצא בזה הכל תלוי בעיני ב"ד לפי מה שהוא ענין עכ"ל ובתשובה להרמב"ן סימן צ"ג כתוב כלשון הזה מסתברא דאם בנכסי הבן ובן בנכסי האם היינו אב בנכסי הבן ובן בנכסי האב ולאו דוקא שא"כ האב בנכסי הבת יש לו חזקה אלא תנא זכרים וה"ה לנקבות אבל אח ואחות לא שמענו ומ"מ מסתברא דלעתים אין להם חזקה אם יראה בעיני ב"ד שזה סמוך על אח זה בעסק נכסיו. והוא בתשובת הרשב"א סי' תתק"נ: כתוב בכתבי מה"ר איסרלן סי' פ"ו דרך החמות להשאיל לחתנה מקום בב"ה של אנשים ולא שייך כאן לומר מדלא מיחתה יש לו חזקה :

סעיף ה
אין לאיש חזקה בנכסי אשתו וכו' ג"ז שם אין לאיש חזקה בנכסי אשתו ואין לאשה חזקה בנכסי בעלה ופריך בגמרא (מט:) אין לאיש חזקה בנכסי אשתו פשיטא כיון דפירא אית לה פירא הוא דקאכיל לא צריכא דכתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ואוקמוה בכותב לה ועודה ארוסה שאם כתב לה אחר שנשאה או קודם שנתארסה לעולם יש לו פירות: ולא לאשה בנכסי בעלה וכו' גם זה שם (נא.) ולא לאשה בנכסי בעלה פשיטא כיון דאית לה מזוני מזוני הוא דקא אכלה לא צריכא דייחד לה ארעא אחריתא למזוני: גירשה יש להם חזקה וכו' ברייתא שם בן שחלק ואשה שנתגרשה הרי הן ככל אדם נתגרשה פשיטא לא צריכא במגורשת ואינה מגורשת וכדרבי זירא דאמר בעלה חייב במזונותיה:

סעיף ו
ואפילו אחר המחזיק וכו' שם ולא לאיש חזקה בנכסי אשתו והאמר רב א"א צריכה למחות במאן אילימא באחר והאמר רב אין מחזיקין בנכסי א"א אלא לאו בבעל אמר רבא לעולם בבעל וכגון שחפר בה בורות שיחין ומערות רב יוסף אמר לעולם באחר וכגון

דאכלה מקצת חזקה בחיי הבעל ושלש שנים לאחר מיתת הבעל מגו דאי בעי אמר לה אנא זבניתה מינך כי אמר לה נמי את זבינתה ליה וזבנה ניהלי מהימן ופר"ש כגון שחפר בה בורות כו'. דלפירות הוא דאשתעבד ליה נכסי מלוג דאשתו ולא לקלקל הקרקע וכגון שדה שאינה עשוייה לבורות: וכגון דאכלה מקצת וכו'. וה"ק א"א שמכר בעלה לאחר נכסי מלוג שלה צריכה למחות לאחר מיתתו קודם שיחזיק שלש שנים אחר מיתתו דאז נאמן במגו. והרי"ף והרא"ש לא כתבו אוקימתא דרבא אלא אוקימתא דרב יוסף משום דבגמרא אמר בתר הכי גופא אמר רב אין מחזיקין בנכסי א"א ודייני גולה אמרו מחזיקין אמר רב הלכה כדייני גולה אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב הדר ביה מר משמעתיה אמר ליה לא מסתברא אמרי כרב יוסף ופרש"י מסתברא אמרי היכא דהויא מקצת חזקה בחיי בעלה וגומר לאחר מיתת הבעל כמו שפירש רב יוסף לעיל התם הוא דמסתברא דמחזיקין דהא רב גופיה אמר לעיל א"א צריכה למחות עכ"ל וכיון דרב גופיה אמר דמודה לדייני גולה דבאחר שאכלה מקצת חזקה בחיי הבעל שמחזיקין א"כ כי אמר א"א צריכה למחות בהכי מוקמינן לה כדרב יוסף ולא בבעל כרבא ולהכי נקט תלמודא גופיה לאשמעינן דאוקימתא דרב יוסף עיקר. והרמ"ה סובר דאיפשר דאע"ג דקיימא אוקימתא דרב יוסף לא דחו אוקימתא דרבא דאיפשר דתרווייהו איתנייהו דאיפשר דרב מיירי בין בבעל בין באחר אי בבעל כגון שחפר בה ואי באחר כגון שאכל מקצת חזקה בחיי הבעל וכו': ומ"ש רבינו ופירש ר"י אפילו כתב לה וכו' התוספות כתבו שם במאן אילימא באחר והאמר רב אין מחזיקין תימה לרשב"א דמאי קשיא נימא לעולם באחר והא דקאמר צריך למחות כשכתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהן שאין לבעל פירות ולכך צריכה למחות שאינה סומכת עליו ונ"ל דמ"מ סומכת עליו כיון שאם מתה יורשה דאפי' כתב לה בחייך ובמותך קיי"ל כרשב"ג דאמר אם מתה יורשה. ודעת הרמב"ם פי"ג מהל' טוען כדעת רי"ף והרא"ש ז"ל עיין בתשובות הרא"ש כלל נ"ט סימן ז': כתב הריב"ש בסימן רצ"ב דהא דחפר בו שיחין ומערות קיימא ליה חזקה ה"מ בנכסי אשתו אבל באפוטרופא או מורשה דטעמא מפני שיורד ברשות אפשר שגם זה עשה ברשות. כתב הריטב"א בתשו' אין מחזיקין בנכסי אשת איש ואפילו חזקת ניזקים ולא חזקת קרקע בלבד אמרו כמו שסברו רבים דהא בהדיא אמרינן פרק חזקת אהא דאין מחזיקין בנכסי א"א והאמר רבה בר אבוה אין חזקה לניזקים. וכתב עוד סתם נכסי א"א נכסי מלוג וכ"ש שאין מחזיקין בנכסי צ"ב: כתב הרשב"א ח"ג סימן קפ"ו הנשאל על ראובן שמחזיק בקרקעות של כלתו שנתן לה בעלה ואכלה שני חזקה והיא טוענת שאין מחזיקין בנכסי אשת איש שהיא על בעלה סומכת וראובן טוען שלא היה לה לסמוך על בעלה לפי

שאין לו פירות בהם ועוד שהתחילה היא למחות שנה אחת ומאחר שהתחילה למחות נראית שאינה סומכת על בעלה והשיב אפילו היא אוכלת פירות הבעל כאפוטרופא שלה סומכת על הבעל שיפקח על נכסיה וימחה ואע"פ שמיחה היא פעם אחת מה בכך מכאן ואילך היא סומכת אחר שראה הבעל שהיא מוחה ולא מכרה שאלולי כן מנין היה יודע הבעל כיון שהיא יכולה למכור שלא ברשותו מלבד שכל שאין קול יוצא במכירתה חזקה חמיה שהיא ובעלה סומכין על שלחנו לא קנה אלא שמוצא עילה והדיינים צריכים לדון דין אמת לאמתו שא"א לחמיה לקנות ממנה כל מה שנתן לה בנו ובחשאי שלא יביא עדים או ראיה וכל קונה כזה קול יוצא לו וכענין זה יש לפקפק בשאין קול יוצא וכמו שאמרו ת' דני כי תקיפין קלא אית להו וכל קונה מיד. אשה היושבת תחת בעלה קלא אית ליה עד כאן לשונו:

סעיף יא

כתב הר"י הלוי הא דאין חזקה לאיש וכו' כ"כ במישרים נכ"ג ח"ז:

סעיף יב

דבי ריש גלותא וכו' שם מימרא דרב נחמן ופר"ש לא מחזיקין בהו שמתוך שיש להם בתים ושדות הרבה מניחים בני אדם לדור בבתיהם ושותים ושמחים כדי להשביח קרקע שלהם וימצאום מתוקנים וגם למחות אין חוששין לפי שבזרוע יטלו שלהם כל זמן שירצו וי"מ לפי שעסוקים בצרכי ציבור אין יודעים מי מחזיק בשלהם ולא נהירא ודעת הרמב"ם פי"ג מה' טוען כדעת תשובת הרא"ש דדוקא דבי ריש גלותא שהיו נוהגים שררה על הציבור שכך כתב ראשי גליות שהיו בימי החכמים לפי שהיה בהם כח לרדות את העם אין אכילתן ראיה וכן אחר שהחזיק בנכסיהם אפילו אכלה כמה שנים אין אכילתו ראיה לפי שאינן ממחין מפני שידן תקיפה אימתי שירצו מסלקין זה ממנה אבל נשבעין היסת שלא מכרו ושלא נתנו ואם הם החזיקו בנכסי אחר ואמר שלא מכר נשבע היסת שלא מכר להם ושלא נתן להם עכ"ל. ושבועת היסת שכתב הוא כפי מה שנתבאר סימן צ"ה:

סעיף יג

שאלה לא"א ז"ל בסוף כלל י"ח. וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' תתקמ"א: מצאתי כתוב בשם ספר אגודה דבי ר"ג לא מחזיקין בהו יש רוצים להוכיח דדבר שהוא של הקהל לא מחזיקין ולא מחזקינן בהו כי הם מוחזקים עכ"ל ולא נהירא :

סעיף יד

הגזלן אין לו חזקה וכו' שם מימרא דרבי יוחנן (מז.) דגזלן אין לו חזקה וכתב רבינו שהוא הדין שאין לאחרים חזקה בנכסיהם דומיא הנך דבי ריש גלותא וכן כתב הרמב"ם פרק י"ג מהלכות טוען: וה"ד גזלן וכו' שם היכי דמי גזלן אמר רבי יוחנן כגון שהחזיק בשדה

זו בגזלנות ורב חסדא אמר כגון דבית פלוני שהורגין על עסקי ממון ופר"ש על שדה זו ובההוא שדה הוא דאין לו חזקה אבל בשאר שדות יש בהם חזקה: כגון של בית פלוני שהורגים וכו'. אין להם חזקה בשום קרקע בעולם וקיימא לן כתרווייהו וכן כתב הרא"ש דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי: אפילו אם אין ידוע שבזה הפעם וכו' בפרקי י"ג מהלכות טוען כתב ה"ה שי"מ הוחזק גזלן על אותה שדה היינו שיש עדים שגזלה ממנו. וי"מ כגון שגזלה ויצאה מתחת ידו בבית דין ועכשיו ראינוה תחת ידו:

סעיף טז

עכו"ם אין לו חזקה פרק חזקת (לה) אמר רב יהודה אמר רב ישראל הבא מחמת עכו"ם הרי הוא כעכו"ם מה עכו"ם אין לו חזקה אלא בשטר אף ישראל הבא מחמת עכו"ם אין לו חזקה אלא בשטר אמר רבא ואי אמר ישראל קמי דידי זבנה עכו"ם מיניה וזבנה ניהלי מהימן מיגו דאי בעי אמר אנא זבינת' מיניה ופר"ש שדה שהכל יודעים שהיה של ישראל ואכלה עכו"ם שני חזקה וטוען שלקחה מישראל ואזל ישראל וקנה מההוא עכו"ם ואכלה גם הוא שני חזקה לא הוי חזקה אלא אתא מרי ארעא ומפיק לה מיד ישראל וישראל ליזיל וליתבע לעכו"ם דזבן מיניה דאיהו דאפסיד אנפשיה דלא הו"ל למיזבן ארעא מעכו"ם עד דלימא ליה הב לי שטרא דזבינא דזבנת מישראל דדין חזקה אין לו לעכו"ם וכל דאתי מחמתיה דסתם עכו"ם גזלנים הם וישראל זה ירא למחות הילכך לא תקנו בהם חזקה כדאמרינן בדבי ריש גלותא וישראל זה הבא מחמת העכו"ם חזקה שאין עמה טענה היא שהוא טוען העכו"ם מכרה לי אבל אינו יודע היאך באה לידי עכו"ם שיוכל למכרה אבל אם טען ישראל ואמר יהב לי ההוא עכו"ם שטר זבינא דזבנה מינך וראיתי בו שלקחה ממך מהימן דדמי לאומר קמי דידי זבנה ההוא עכו"ם מינך דמהימן במגו דאי בעי אמר מינך זבניתה ואכלתיה שני חזקה. וכתב ה"ה פי"ד מהלכות טוען ונראה מדברי רבינו שאף בזו וכו' עד וזה נ"ל ברור:

סעיף יט

ומ"ש רבינו ואם החזיק בה העכו"ם ונתגייר י"א שאינו נאמן וא"א ז"ל אומר שהוא נאמן וכו' עיין במרדכי פרק חזקת: וכתב המרדכי עוד שם על ראובן שקנה קרקע ממומר והחזיק בו כמה שנים ובא שמעון וערער עליו ואומר שהמומר לקחו ממנו בחזקה דכיון דבא מחמת מומר אינה חזקה וה"מ אם לא מיחה שמעון כלל אבל אם מיחה בתחלה אם לא מיחה בסוף כל ג' הויא חזקה: כתב הריטב"א בתשובה על ראובן שהיה חייב לעכו"ם והגבו לעכו"ם בחובו בית אחד של ראובן ומכרו העכו"ם לשמעון ומת ראובן ובנו תובע הבית אם נתברר לב"ד שהגוביינא ההיא נעשית כראוי ע"פ בית דין ישראל או על פי ערכאות במקום שדין המלכות לדון עם ישראל בדיניהם הא קיי"ל דינא דמלכותא

דינא והוי כאילו לקחו מראובן וחזר ומכרו לשמעון אבל אם לא נתברר שהגובייגא ההיא היתה כדין אין לשמעון שום זכות בקרקע ההוא ואם שמעון טוען בבית דין מתחלתו ברי לי שהיה לעכו"ם הזה שטר גובייגא מספיק מהבית הזה ויש לו עדי חזקה כראוי נאמן כדאמרינן התם ואי אמר ישראל קמאי דידי זבנה העכו"ם מינך נאמן וקמאי דידי לאו דוקא אלא כל שטוען שברי לו וכמו שפר"ח והוא שטען כן מתחלתו עכ"ל:

סעיף כ

כא אין מחזיקין בנכסי קטן עיקר דין זה בהמפקיד (לט.) דאמר רב הונא אין מורידין קרוב לנכסי קטן ואמר רבא ש"מ מדרב הונא אין מחזיקין בנכסי קטן אפילו הגדיל והובא בפ"ב דכתובות (יז:): וכן כתב הרמב"ם פרק ג' מהלכות טוען. וכתב הה"מ דבר פשוט הוא שאין מחזיקין בנכסי אלו שהרי אמרו אין מחזיקין בנכסי קטן וכ"ש בנכסי חרש ושוטה שהרי אין להם דעת ואינם בני מחאה אבל הם שהחזיקו בנכסי אחרים לא מצאתי מבואר בגמ' שלא תועיל חזקתן ורבינו נתן טעם לדבריו מפני שאין להם טענה כדי שתעמוד הקרקע בידן ואין דעתו לומר שאין להם צד קנייה דהא ודאי יש להם ואפילו שוטה יש לו זכייה אם זיכה לו ע"י בן דעת אלא לפי שאין טענתם כשאר בני אדם ואין מקחן מקח ד"ת כתב רבינו שאין חזקתן ראיה וקצת המפרשים סוברים כן והרמב"ן והרשב"א סוברים דחזקת קטן הויא חזקה:

סעיף כג

והרמב"ם כתב פי"ד מהלכות טוען וכתב ה"ה דבההיא שכתבתי בסמוך אין מחזיקין בנכסי קטן הר"י ן' מיגא"ש פירש אפי' שלמה החזקה אחר שהגדיל אבל אם החזיק ג' שנים משהגדיל נאמן וי"מ שאפילו אם החזיק ג"ש אחר שהגדיל אין חזקתו חזקה כיון שהתחיל בעודו קטן וזה דעת הראב"ד בהשגות לזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכ"כ נ"י פרק המפקיד עלה ד' ע"ב בשם הר"ן וכן פרש"י וכבר כתבתי סי' קמ"ד שפרש"י בהמפקיד ובפ"ב דכתובות כזפי' היה קטן בתחלת חזקה כיון שהיה גדול כשמת אביו וכן דעת התוספות פ"ב דכתובות ופרק חזקת ושלא כרשב"ם שכתב דהא דאמרינן בפרק חזקת דהויא חזקה בפני הבן היינו כשהיה גדול בתחלת החזקה: כתב הריב"ש בסימן שע"א על סברת הרמב"ם והר"י בן מיגא"ש דבסמוך ועיין עליו: כתב הרשב"א תשובה בח"א סימן קנ"ג כל הקרקעות שהיו ידועים להם אף ע"פ שהחזיק בהם ראובן כמה שנים לאחר פטירת שמעון אחיו אע"פ שהחזיק בהם כמה שנים לאחר שהגדיל נמואל שהיה קטן בשעת פטירת אביו לא עלתה לו חזקה. וה"ה לספרים ומטלטלים שהיו ידועים להם בשיתוף עכ"ל: כתוב בתשובות להרמב"ן סימן ה' אם יש עדים לבן ראובן שקרקע זה של אביו ושאביו מת מתוכה אע"פ שהחזיק שמעון בעל אמו ויורשיו אחריו

כמה שנים לא עלתה לו חזקה וע"כ צריכים לברר טענותיהם מתוך מעשה ב"ד שהגבו קרקע זה לאמם בכתובתה ואם לא ביררו מסלקין אותם מהקרקע ומעמידין אותה ביד בן ראובן ויפרע יציאות הבנין כדין יורד לתוך חורבה של חבירו ובנאה שלא ברשות אבל אם אין לבן ראובן עדים שהיה הקרקע לאביו יורשי שמעון נאמנים לומר ב"ד הגבוה לאמנו בכתובתה במגו דאי בעי אמרי לא ידענו שהיה לאביך מעולם עכ"ל: (ב"ה) רב האי גאון חילק בדבר וכתב אינו יכול לישבע בכך לשון אינו יכול אינו מדוקדק:

סעיף כד

והא דאין מחזיקין בנכסי קטן וכו' בפרק חזקת (בבא בתרא לב.) רבה בר שרשום נפק עליה קלא דקא אכיל ארעא דיתמי א"ל אביי אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוה א"ל ארעא במשכונתא הוה נקיטנא מאבוהון דיתמי והוה לי זוזי אחריני גביה שלא היה לי משכון עליהם ואכלית שני חזקה ואמינא אי מהדרנא ארעא ליתמי ואמינא דאית לי זוזי אחריני גבי דאבוהון אמור רבנן הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה אלא אכבשה שטר משכנתא ואוכלה שיעור זוזאי במגו דאי בעינא [אמינא] לקוחה היא בידי מהימנינא כי אמינא דאית לי זוזי גבייכו מהימנינא א"ל לקוחה היא בידי לא מצית אמרת דהא איכא עלה קלא דארעא דיתמי היא אלא זיל אהדרה ניהלייהו וכי גדלי יתמי אישתעי דינא בהדייהו הרי בהדיא משמע מהכא דאי לאו דנפק עלה קלא דארעא דיתמי היא היה נאמן לומר לקוחה היא בידי יעיין בנ"י:

סעיף כה

ואם החזיק בה ג' שנים בחיי האב וכו' זה פשוט: ואם צריך להביא עדים וכולי כ"כ שם הרא"ש אהאי עובדא דלהחזיק מה שבידו מקבלים עדות בפני יתומים קטנים:

סעיף כו

ואפילו אם יצא קול וכו' ובהאי עובדא דרבה בר שרשום כתבו התוס' לקוחה היא בידי לא מצית אמרת אע"ג דאי הוה אמר לקוחה היא בידי הוה נאמן מ"מ לא הוה מגו וה"פ לא מצית אמרת לא היית יכול להעיז פניך ולומר כן כיון דנפיק קלא ואין כאן מגו נראה מדבריהם דאע"ג דנפיק קלא נאמן לומר לקוחה היא בידי וכתב הרא"ש שרבינו האי פירש לקוחה היא בידי לא מצית אמרת כיון דנפיק עליה קלא דארעא דיתמי היא וכ"נ מדברי רשב"ם בהאי עובדא וכ"נ מדברי הרמב"ם פי"ד מהלכות טוען שכתב מי שהחזיק בנכסי קטן שנים רבות וטען ואמר משכונא היא בידי ויש לי חובות עליהם כך וכך הואיל ואילו רצה אמר לקוחים הם בידי נאמן שהרי אינה מוחזקת שהיא לאביו של זה והרי זה גובה בשבועה מה שטען ותחזור ליתומים אבל אם יצא עליה קול שהיא של יתומים אינו נאמן שהרי אין מחזיקין בנכסי קטן ותחזור השדה וכל הפירות שאכל

ליתומים עד שיגדלו ויעשה עמהם דין. וכתב ה"ה שדברי הרמב"ם כדברי רבו ן' מיגא"ש וכתוב בהשגות וכי משום קלא מבטלינן מגו וחזקה וי"ל דכיון דלא אחזיק בחיי אבוהון שלשה שנים ונפק קלא דאיתחזק בב"ד דיתמי נינהו משום קלא כי האי מבטלינן חזקה דאחזיק בפני הקטן דלאו חזקה היא ואינו נאמן מדין מגו דאי בעי אמר לא היתה מעולם של אביהם דודאי אם יחקר הענין ימצא בבירור שהיתה של אביהם כיון דנפק קלא עוד הקשה הר"א במ"ש רבינו כשאכלה שני חזקה בחיי אביהם מדין מגו שהסכימו הגאונים שהטוען על המשכון שהוא נאמן עד כדי דמיו שאינו נוטל אלא בנקיטת חפץ אף כאן אם בא לגבות צריך לישבע וי"ל שיש חילוק בין משכון מטלטלין לקרקע שאין נשבעין על הקרקעות ושבועת היסת אין כאן לפי שאין היתומים טוענין ברי ואין כשבעין היסת על טענת שמא עכ"ל: ומ"ש רבינו ופירש ה"ר יונה דבריהם וכו' כ"כ הרא"ש שם: כתב הריב"ש סי' שכ"ז קיי"ל בפרק שום היתומים (ערכין כב:) דבנמצאת שדה שאינה שלו מזדקקינן ולא מוקמינן אפוטרופוס דאחזוקי סהדי כשיקרי לא מחזקינן וההוא דבר חמוה דרבי ירמיה ר"פ הגוזל בתרא (בבא קמא קיב.) דמסקינן התם דאין מוציאין הקרקע מיד היתומים עד שיגדלו כיון דאית להו חזקה דאבוהון ההיא לאו בנמצאת שדה שאינה שלו אלא שהיתה מוחזקת לאביהם ובא אחר לטעון שלקחה מאביהם ובא לדון בעדי קנייה או בעדי חזקה ובהא אמרינן דכיון שהקרקע מוחזקת שהיתה לאביהם הבא לטעון שאביהם מכרה אין מקבלים עדיו עד שיגדלו היתומים אבל נמצאת שדה שאינה שלו דאמרי' בערכין הוא כגון שנמצא שהקרקע לא היה מעולם של אבי היתומים אלא שהיה מוחזק בו בתורת גזילה או שירד ברשות בתורת שאלה או שכירות כגון בנדון זה שהקרקע היה מוחזק בו שהיא של ראובן והיתומים באים להחזיק בו בעדי חזקה שהחזיק אביהם ג' שנים ואם נמצא שאביהם ירד ברשות ואין חזקתו כלום הרי השדה בחזקת ראובן ובכגון זה נזקקין להוציא מידם דומיא דההיא (שם.) דתינוק שתקף בעבדיו עכ"ל ועיין עוד שם ועיין במה שכתב רבינו בסי' קי"א: (ב"ה) (כז) (כח) ואם החזיק בה המחזיק ג' שנים בחיי האב וכו' כתב עוד הר"י ברצלוני היכא שמינה ראובן את לוי וכו' דברים אלו אינם מובנים לי שדברי מאן דבעי למימר הם לענין טוען שקנאה מאפוטרופוס (ה) ומ"ש ואינו נראה לנו דלא הוי חזקה לשמעון וכו' הם לענין טוען שקנאה מאבי היתומים ולענין הדין טוען שקנה מהאפוטרופוס נראים דברי מאן דבעי למימר שעלתה לו חזקה ולענין טוען שקנה מאבי היתומים נראים דברי הר"י ברצלוני שלא עלתה לו חזקה:

סעיף כט

האריס שהוא ידוע וכו' ג"ז שם על המשנה שאמרו (מב.) אריס אין לו חזקה הקשו (מו:) אמאי לימא ליה עד האידנא פלגא והשתא כולה אמר רבי יוחנן באריסי בתי אבות ופי'

הרמב"ם פרק י"ב מה' טוען אריס בתי אבות כגון שהיה אריס לאביו בעל השדה או לאנשי משפחתו שכיון שהוא אריס של בתי אבות אין ממחין הבעלים בידו אבל אם זה הוא שנעשה אריס מתחלה הואיל ואכלה כולה שני חזקה מעמידין אותה בידו ואומרים לבעלים היאך אכל שנה אחר שנה ולא מחיתם בו ורשב"ם פי' אריסי בתי אבות שרגילים לשמור שדות של משפחה זו מעולם הם ואבותיהם באריסות ולא היו יכולים להחליפן באריסים אחרים ואותם אריסים נוהגים לאכול כל הפירות ב' ושלש שנים ואח"כ יאכלו הבעלים כמו כן:

סעיף ל

ומ"ש רבינו אבל ב"ה מחזיק בשל אריס פשוט הוא שב"ה אין לו טענה לאכול משל אריס אם לא שקנה השדה ממנו: ואפילו אריסי בתי אבות אם הוריד אריסין וכו' שם אמר ר"נ אריס שהוריד אריסים תחתיו כלומר אריס בתי אבות יש לו חזקה מ"ט דלא עביד אינש דנחתי אריסי לארעיה ושתיק אמר רבי יוחנן אריס כלומר אריס בתי אבות שחילק לאריסין אין לו חזקה מ"ט אימור הרמנא בעלמא שוייה ופר"ש דדרב נחמן בשאינו מתעסק בקרקע ודרבי יוחנן בשמתעסק וזהו חולק לאריסים אבל מדברי הרמב"ם פי"ג מהל' טוען נראה שמפרש דר"נ שהוריד אריסים תחת ידו ודרבי יוחנן שחילק לאריסין שהיו בה שכתב אריס של בתי אבות שהוריד אריסים תחת ידו יש לו חזקה שאין מורידין אריסין אחרים לנכסי אדם והוא שותק אבל אם חילק לאריסין אחרים שהיו בה אין לו חזקה שמא ממונה על האריסים עשו אותו עכ"ל ורבינו כתב כפר"ש ונ"ל דכי אמרינן הוריד אריסין תחתיו יש לו חזקה היינו כשהחזיק ג' שנים משהוריד אריסים וכן פר"ש: ירד האריס מאריסותו וכולי ברייתא שם:

סעיף לא

האומנין שהם בונים וכו'. משנה שם האומנים אין להם חזקה ופר"ש דלאו בחזקת ג' שנים איירי דסתם אומן לא שייך אלא במטלטלי וחזקת ג' לא נאמר אלא במקרקעי אבל הרמב"ם כתב פ' י"ג מהלכות טוען ואלו שאין מעמידין הקרקע בידן אע"פ שאכלוה שלש שנים האומנין והאריסין וכו' האומנין כיצד כגון שהיו בונין בה או מתקנין אותה שנים רבות ורבינו כתב כהרמב"ם משום דכל הנך דמיתנו במתניתין התם האריסין ושותפין ואפוטרופסים לענין חזקת קרקע איתנו ואם כן ה"ה לאומנין דמיתני בהדייהו:

סעיף לב

ירד מאומנותו וכו' ברייתא שם:

סעיף לג

לד האפוטרופא אין לו חזקה משנה שם האומנין והשותפים והאריסין והאפוטרופסים אין להם חזקה: וכתב רבי' אבל בע"ה מחזיק בנכסיו משום דבאפוטרופא איכא למימר דכ"ע ידעי דכל שיש לו נתן בידו ולכן לא חשש למחות אבל כשמחזיק ב"ה בנכסיו לא שייך האי טעמא ולכן הויא חזקה פשוט הוא: וכתב ה"ר יהודה ברצלוני אין צ"ל כשהתחיל אפוטרופא בעודם קטנים כו': ונראה שאם הוא אפוטרופוס בשדה ידועה יש לו חזקה בשדות אחרות וכו' אע"פ שאין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב האפוטרופא בין שהוא על שדה זו בין שהוא על שאר נכסים וכו' בפי"ג מה' טוען: עיין בהריב"ש סי' רצ"ב:

סעיף לז

כתב ה"ר יהודה אברצלוני האחין שאכלו על שלחן אחד וכיס א' לכולם הא מילתא ליתא בגמרא וכו'. והרשב"א כתב שאלת המחזיק בהקדש של חבירים ושל קברים יש לו חזקה או לא. תשובה מסתברא שיש לו חזקה ואף על פי שהמחזיק בב"ה אין לו חזקה לפי מה שאני סבור דמאן מחיל ומאן שביק וכדמשמע בשלהי פרק חזקת (בבא בתרא ס.) ואע"ג דלכאורה לא משמע הכי בפרק לא יחפור (בבא בתרא כג.) גבי ואם לקחו אפילו בית רובע הרי הוא בחזקתו כבר ראיתם את אשר פירשתי בההיא דשלהי פרק חזקת ומ"מ בנדון שלפנינו נראה שיש לו חזקה שהרי יש כאן בעלים ידועים וגזברים ממונים ויש להם חלק באותן הקדשות וקונים ומוכרים ומחליפים מדעת החבורה עכ"ל: כתב הריב"ש בסי' שכ"ז מסורת בידינו מגדולי האחרונים ועליהם אנו סומכים שלעולם אין חזקה מועלת אא"כ ירד מתחלה בתורת מקח והא דאמרינן צריך למחות בסוף כל ג' וג' לא מפני שיוכל לטעון חזרתי ולקחתי אחר מחאה ממך כיון שע"כ יש לו להודות שמתחלה לא בתורת מקח ירד שוב אינו נאמן אלא טעמא דמילתא שיכול לומר כיון ששתקת ג' שנים ולא חזרת למחות לא נזהרתי בשטרי שהייתי סבור שחזרת ממחאתך אבל לעולם צריך לטעון שבתורת מקח ירד והא דאמרינן דאשת איש צריכה למחות כשאכלה מקצת שני חזקה בחיי הבעל וג' שנים אחר מיתת הבעל כבר הוכיח הרמב"ן בראיות ברורות דאם נודע שירד בה בחיי הבעל לא מהני ליה חזקה לעולם אלא מאי צריכה למחות לפרסם ולהודיע הדבר בעדים שבחיי הבעל ירד בה כדי שלא ישתכח הדבר ויטעון המחזיק שלאחר מיתת הבעל ירד בה וההוא דבן גזלן ובן אריס לא כמו שחשבת שהיו דרים בבית עם אביהם כשמת אביהם נשארו שם כמו שהיו בחיי אביהם דבכה"ג אין להם חזקה כיון שע"כ יש להם להודות שנכנסו שעה אחת שלא בתורת מקח אלא כגון שהגזלן או האריס היה אוכל פירות השדה בחייו לבד ואחר מיתתו בא הבן

להחזיק בשדה ההוא וקמ"ל שאע"פ שאין לאב חזקה מחמת גזל או אריסות אפ"ה יש לבן חזקה כל דאתי בטענת דנפשיה אבל אם האב היה דר בבית אחד מחמת גזל או מחמת שירד ברשות והיו בניו ואשתו דרים עמו וכשמת נשארו הם דרים בבית כאשר היו דרים בחיי הגזלן או היורש ברשות אין להם חזקה לומר חזרנו ולקחנו ממך שהרי כבר היו דרים קודם לכן בחיי האב ובשעת מיתתו שלא בתורת מקח ושוב אין להם חזקה עכ"ל: כתב הרשב"א ח"ג סימן קמ"ח שאלת שמעון ולאה משותפין בקרקעות ידועים בשטר ואם לאה היתה אפוטרופא על נכסי בתה והקרקעות הנזכרים נשארו ברשות לאה וטוענת האם שלקחה אותם ואכלתם שני חזקה השיב שמעון שלא עלו לה שני חזקה לפי שהוא ולאה בתה שותפים בהם והקרקעות נשארו ביד לאה והיא אפוטרופוס' שלה ואין לה חזקה על בתה וכמו שאין לה חזקה בנכסי בתה כך אין לה חזקה בחלקו. תשובה איני רואה בטענת שמעון ממש שאע"פ שנעשית אם לאה אפוטרופא על לאה בתה לא הפסידה את דינה שאפילו לאה עצמה יש לה חזקה כיון שירדה שני חזקה והשותף לא מיחה כל שכן האם שאינה שותף ואף על פי שאין לה חזקה על חלק בתה מפני שהיא אפוטרופא מכל מקום על השותף יש לה חזקה אם לא מיחה ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בס"ס ר"ן:

סימן קנ

סעיף א

מי שירד לתוך שדה אחת וכו' זה נלמד מעובדא דרבה בר שרשום (לב:) שכתבתי בסימן שלפני זה: ומ"ש אבל אם אין כאן אלא קול בעלמא זה פירשתי למעלה בסימן הקודם לזה:

סעיף ב

ומ"מ עצה טובה לממשכן למחות וכו' הכי אמרינן בהמקבל איבעי ליה למחויי ולא מיחה איהי דאפסיד אנפשיה ופרש"י למחויי. הוו יודעים שלא מכרתיה לו אלא משכון הוא בידו:

סעיף ג

ומ"ש כההוא דמשכן פרדיסא לחבריה לעשר שנין וכו' עד אינם אלא כמלוה ע"פ באיזהו נשך עלה ע"ב:

סעיף ד

וכתב הרמב"ן היכא שידוע וכו' וכ"כ בנימוקי יוסף בהמקבל עלה ר"ב בשם הר"ן ושהרשב"א חולק ומדברי א"א ז"ל: וכתב ה"ר יונה העידו העדים וכו' כלומר שראשונים שהזכיר לא חילקו בין משכן סתם למעידים שיודעים (לכמה שנים משכן) [שמשכן לשנים] אבל אינם יודעים לכמה אבל ה"ר יונה חילק בכך: ומ"ש דסתם משכנתא שתא

הוא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סח.): כתב הרשב"א בתשובה כל שנכנס ברשות וחזר וטען לקוחה היא בידי בזה נחלקו גדולי המורים שי"א דנאמן כההיא דמשכנתא דסורא דאע"פ שנודע שנכנס מתחלה בתורת משכנתא אפ"ה נאמן ולא אשכח לה תקנתא בגמרא אלא במחאה וי"א שאינו נאמן דהו"ל כאיכא עדים וראה ואפי' אינש דעלמא דאינו אומן אינו נאמן כדאיתא בשמעתא דאומן ואריס דאין לו חזקה וכמעשה דרבה בר שרשום דא"ל אבייי לקוחה לא מצית אמרת דהא נפיק עלה קלא דארעא דיתמי היא וכ"נ דעת הרי"ף עכ"ל ובתשובות להרמב"ן סימן י"ב כתוב דעת הרי"ף. הממשכן לחבירו בית או שדה אם יכול לגאלו לחצאין עיין בהר"ן פ"ק דקידושין:

סעיף ה

ראובן שירד לתוך שדה שמעון וכו' זה נלמד ג"כ ממעשה דרבה בר שרשום שכתבתי קודם סי' זה: ומיהו כתב ה"ר יונה וכו' צ"ע אי אזיל לשיטת הראב"ד בהשגות פי"ד מהלכות טוען:

סעיף ו

ואם אין ידוע שירד בתורת משכונא וכו' כדפרישית לעיל בסימן שלפני זה: אבל אם טוען שיש עליו תביעה אחרת וכו':

סעיף ז

וכאשר הדין בין ראובן לשמעון וכו' היינו עובדא דרבה בר שרשום שנתבאר בסימן שלפני זה:

סעיף ח

ירד לתוכה בתורת משכונא וכו' בס"פ המקבל (בבא מציעא קי.) מלוה אומר ה' ולוה אומר שלש ופרש"י מלוה אומר ה' שנים. ממושכנת לי ולוה אומר לג' שנים וכבר אכלת ג' אמרינן ליה אחוי שטרך אמר שטרא אירכס לי אמר רב יהודה מלוה נאמן מיגו דאי בעי אמר לקוחה היא בידי א"ל רב פפא לרב אשי רב זביד ורב עוירא לא ס"ל הא דרב יהודה מ"ט שטר כיון דלגוביינא קאי מיזהר זהיר ביה ומיכבש הוא דכבשיה לשטריה סבר אוכלה תרין שנין יתירתא והרי"ף והרא"ש לא כתבו הא דא"ל רב פפא לרב אשי אלא מימרא דרב יהודה לחוד אלמא ס"ל דהלכתא כרב יהודה וכן דעת הרמב"ם פ"ז מהלכות שכירות. וכתב הה"מ ודוקא שאין שם עדים שממושכנת או מושכרת היא בידו וגם בעל הקרקע לא מיחה שהרי השוכר או המלוה יכול לומר לקוחה היא בידי הא לאו הכי ודאי אינו נאמן שהרי נאמנותו אינו אלא מדין מיגו ואם אין שם מיגו בטל נאמנותו. וכתב נ"י שכן כתב הר"ן ושהרשב"א חולק ואע"ג דרב פפא א"ל לרב אשי דרב זביד ורב עוירא לא ס"ל הא דרב יהודה ומדשתיק ליה רב אשי לרב פפא משמע שקבל ממנו ההוא טעמא

דרב זביד ורב עוירא וכיון שכן אית לן למינקט הכי ס"ל להני פוסקים ז"ל שפסקו כרב יהודה דכיון דאיתא בתר הכי א"ל רבינא לרב אשי אלא מעתה האי משכנתא דסורא וכו' והם מפרשים דאדרב יהודה קאי וכיון דאמר סתם אלא מעתה ולא אמר אלא מעתה לרב יהודה משמע דס"ל כרב יהודה ומסתמא ממתיבתא דרב אשי שמיע ליה והכי נקטינן ואע"ג דשתיק ליה רב אשי לרב פפא איפשר דמשום דלא חש ליה הוה משום דטעמא דרב זביד לא משמע ליה דהא כמה פעמים אדם נזהר בשטר ביותר ואפ"ה אין בידו לשמרו מן העכברים א"נ דאה"נ דהוא ס"ל הכי מיהו מדחזינן לרבינא דהוי בתר רב פפא דא"ל לרב אשי הכי ומסתמא מיניה שמיע ליה איכא למימר דבתר הכי הדר ביה רב אשי ומש"ה קתני תלמודא מאי דא"ל רבינא לרב אשי בתר מאי דאמר לו רב פפא לומר דהא דרבינא דבתרייתא הוא. עיין בהריב"ש סימן של"ו ושמ"ג: דין א' ממשכנתא כתב רבינו בסימן ס' ודינים אחרים ממשכנתא כתבתי בסי' ס"א. גרסינן בפרק המקבל (בבא מציעא קי.) ההוא שטרא דהוה כתיב ביה שנין סתמא כלומר משכנתא דסורא במשלם שניא אילין תיפוק ארעא דא ולא פירש בו מנין השנים מלוה אומר ג' ולוה אומר שתים וקדם המלוה ואכל הפירות מי נאמן רב יהודה אמר בחזקת בעלים קיימא ורב כהנא אמר פירות בחזקת אוכליהן והלכתא כוותיה דרב כהנא והא קיימא לן כוותיה דרב נחמן דאמר בפרק השואל (קב:) קרקע בחזקת בעליה קיימא התם לאו מילתא דעבידא לאיגלויי היא הכא מילתא דעבידא לאיגלויי הוא ואטרוחי ב"ד תרי זימני לא מטרחינן כלומר עבידא לאיגלויי שסוף יבואו עדי שטר ויעידו וכתב נימוקי יוסף שכתבו בשם הרא"ש שאם מתו העדים ונשתקע הדבר מפי אחרים ויראה לדיינים שלא יוכל הלוה לברר עוד דבריו מוציאין הפירות מיד המלוה עכ"ל. כתב הר"ש בר צמח שנשאל על ראובן שמשכן חצרו לעכו"ם בסך מעות ומת ותבע העכו"ם לבנו מעותיו ונתן לו קצתם והשאר יתן לו מעט מעט והוכרח בן ראובן לצאת חוץ לעיר ולא פרע לו מה שהיה לו לפרוע מעט מעט לזמנים שביניהם והעכו"ם היה רוצה למכור החצר והיה ירא מערעור בן ראובן ובא יהודי אחד וקנאו ממנו בסך שנשאר חייב לו בן ראובן וקבל עליו לסלקו מכל ערעור שיבוא לו ממנו ומת הקונה ובא בן ראובן ותבע לעכו"ם שיחזיר לו המעות שפרע לו או יחזיר לו החצר ויפרע לו מה שנשאר עליו מדמי המשכונא ומת העכו"ם ונשאר הדין בין בן ראובן ובין בן הקונה והשיב שמכר זה בטל מפני שהעכו"ם מכרם מכח המת וכיון שמת בטלה הרשאתו ועוד משום דכיון שהעכו"ם היה ירא למכרו מפני ערעור בן ראובן הו"ל כמכרו ע"מ שירצה בעל החצר וכיון שלא נתרצה נמצא מכרו בטל אף ע"פ שהחזיק הלוקח שני חזקה אינו כלום כיון דמכח מכירה בטלה קא אתי

הילכך מחזיר יורש בעל הקרקע ליורש הלוקח מה שהוציא ויחזיר לו קרקעו עם כל הפירות שאכל כדין המחזיק בקרקע שאינו שלו דהדרא ארעא והדרי פירי עכ"ל. וק"ל על מ"ש שמכירה זו שמכר העכו"ם היתה מכח המת וכיון שמת בטל הרשאתו דלפי דבריו נימא כיון שמת נכנס יורשו תחתיו והרי הוא מכח היורש שהוא חי ועוד דאעיקרא דדינא פירכא שאפילו היה הממשכן חי אין מכירה זו מכחו ולא בהרשאתו שהרי הוא לא הרשהו למכור. וכן מה שכתב שבשביל שהיה העכו"ם ירא למכרו מפני ערעור בן הממשכן הוי כמוכרו ע"מ שירצה בעל החצר אין לו טעם. ולכן נ"ל שאם לא מכרו בפחות משוויו המכר קיים שכיון שעבר הזמן שאמר לו לפרעו יש רשות בידו למכרו אבל אם מכרו בפחות משוויו אפילו כל שהוא חוזר כדין שליח שטעה. כתב עוד הר"ש בר צמח על הדין הנ"ל וכיון שמכר זה בטל בדיננו אפילו היה קיים בדיניהם אנו מבטלים אותו דאמרי' בפרק חזקת (בבא בתרא לה:) הבא מחמת עכו"ם הרי הוא כעכו"ם וכתב בעל העיטור כאילו אותו עכו"ם בא עם ישראל לדין ותניא אם אתה יכול לזכותו בדיני ישראל וכו' וכן כתבו מהאחרונים עכ"ל: כתוב בתשובות ה"ר יהודה בן הרא"ש נ"ל שכשהלותה לאה על הבית לא לקחה בית המשכונא ברשותה שא"כ לא היו עושים הורדה ללוי בשטר שהוא מאוחר אל המשכונא וכיון שכן אין לה אלא דין בעל חוב שאינה יכולה לגבות שכירות הבית ואם לקחו הבית בחזקה אפילו השאילו לאחר בחצר שאין חילוק בין השאילו להשכירו כיון שדר בו מכחו ואם יש לו מעות יתנם ואם לא ישומו מותר הבית במה שחייב בשכירות כדין ב"ח דעלמא עכ"ל:

סימן קנא

סעיף א

וכולם שאין להם חזקה וכו' פרק חזקת (בבא בתרא מז:) אמר רב נחמן אמר לי הונא כולן שהביאו ראייה ראייתן ראיה ומעמידין שדה בידן גזלן שהביא ראיה אין ראייתו ראיה ואין מעמידין שדה בידו. ופר"ש ראיה שטר מכירה או עדי מכירה: ומ"ש רבינו גבי אשה בנכסי בעלה ודוקא במעות טמונים וכו' הכי אסיקנא בפרק חזקת (בבא בתרא נב:):

סעיף ב

ובעל בנכסי אשתו וכו'. ג"ז שם אמתני' דתנן (מב.) אין לאיש חזקה בנכסי אשתו דייקינן (מט:) הא ראיה יש תימא נחת רוח עשיתי לבעלי כדתנן בהניזקין (נה:) לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה מקחו בטל משום דאמרה נחת רוח עשיתי לבעלי ותירצו דמתניתין באותן שלש שדות אחת שכתב לה בכתובתה ואחת שייחד לה בכתובתה ואחת שהכניסה לו שום משלה למעוטי מאי אילימא למעוטי שאר נכסים כל שכן דהויא

איבה דא"ל עינך נתת בגירושין ובמיתה אלא למעוטי נכסי מלוג ופר"ש אחת שכתב לה בכתובתה. כלומר אחת מהג' שדות הוא שדה ששיעבד בפירוש והזכיר אותה שדה בשטר הכתובה דסמכה דעתה עליה טפי משאר נכסים: ואחת שייחד לה בכתובתה. לא נכתב בתוך השטר אלא לאחר הנישואין עשה לה אחד משדותיו אפותיקי לגבות ממנו כתובתה: ואחת שהכניסה לו שום משלה. מבית אבוה והיינו נצ"ב: למעוטי מאי. נקט שלש שדות הללו: אילימא למעוטי שאר נכסים. וקרקעות של בעל דלא מציא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי אדרבה בהנהו שייכא איבה טפי אם לא תודה למכירתו דאי לא כתבה ללוקח א"ל בעלה עינך נתת או שאמות או שאגרשך ולכן אינך רוצה לכתוב כדי שתמצא יותר ממה לגבות: אלא למעוטי נכסי מלוג. נקט הני ג' שדות. ולפי פירוש זה הרי בהדיא שווים נצ"ב לשאר נכסים דהיינו אחת שכתב לה בכתובתה ואחת שייחד לה בכתובתה והרמ"ה איפשר שמפרש הב' שדות כר"ש והא' שהכניסה לו שום מפרש כר"ח שכתבו התוס' שגורס שהכניס לה שום משלו ששם לו שדה כנגד תוספת שהוסיף לה וא"כ אין נצ"ב בכלל ג' שדות אלו ודינם כנכסי מלוג והרמב"ם פרק ל' מהלכות מכירה כתב דלא כהרמ"ה: וא"א ז"ל כתב כסברא הראשונה שם:

סעיף ג

וגזלן אפילו אם מעידים וכו' פרק חזקת (בבא בתרא מז:) אהא דאמר רב נחמן גזלן אין לו ראיה פריך פשיטא ומשני דאתא לאפוקי מדרב דאמר ל"ש אלא דא"ל לך חזק וקני אבל בשטר קנה קמ"ל כדשמואל דאמר אף בשטר לא קנה עד שיכתוב לו אחריות נכסים: וכתב ה"ר יהודה אפילו עשה לו אחריות אינו מועיל וכו' עיין במה שכתב נ"י בשם הר"ר יונה :

סעיף ד

ואם העדים מעידים כו' שם מימרא דרב ביבי משמיה דרב נחמן:

סעיף ה

והא דלא הוי זביניה זבינא וכו' ג"ז שם (מח.) אמר רבא הלכתא תליוה וזבין זביניה זבינא ולא אמרן אלא בשדה סתם כלומר שהכריחוהו למכור אחת משדותיו והוא בורר זו דכיון דמדעתו בורר רעה שבהם בירר ואינו מקפיד כ"כ וגמר ומקני אבל שדה זו לא ואפילו בשדה זו לא אמרן אלא דלא ארצי זוזי ופר"ש לא מנה המעות דגלה דעתו דבע"כ מקבל אבל ארצי זוזי לא ולא אמרן דלא הוה ליה לאשתמוטי ופר"ש בשום דחוי כגון המתן עד שתבוא אשתי או שום דחוי שיכול לטעון בו האנוס אבל הוה ליה לאשתמוטי לא ואסיקנא והלכתא בכולהו הוי זביניה זבינא כלומר ואפילו בשדה זו ולא ארצי זוזי ולא הוה ליה לאשתמוטי ופר"ש וכגון דאמר רוצה אני וכתבו התוס' דתליוה לאו דוקא דה"ה

מחמת אונס ממון כי ההיא מעשה דפרדיסא הוי זבינא ואי מסר מודעא לא הוי זבינא דקי"ל כרב הונא דכתב מודעא אזבינא: וכתב ה"ה פ"י מהלכות מכירה שנראה מדברי הרמב"ם שהוא מפרש ארצי ולא ארצי בעדים ושלא בעדים ואסיקנא דאפילו לא ארצי בעדים קנה והוא שמודה לו: ומיהו אין מסירת המודעא וכו' אונסא דאתא ליה מנפשיה היינו כגון שהוא צריך למעות ולא מבטל המקח מדאמרינן פרק חזקת (בבא בתרא מ.) אמרי נהרדעי כל מודעא דלא כתיב בה אנן ידעינן באונסיה דפלניא לאו מודעא היא והאמר רבא לא כתבינן מודעא אזבינא מודה רבא היכא דאניס ופר"ש דזבינא. שמוסר מודעא שנאנס לא הוי מודעא עד שיעידו העדים שמכירים באונסו משום דאיכא למימר דלא אניס אלא השתא צריך למעות והיום ולמחר ליבעי למחרט בההיא כשיזדמנו לו מעות ולפיכך מסר לו השתא מודעא לבטל מכירתו:

סעיף ו

ואפילו באונסא דאחריני וכו' זה לא מצאתי מבואר אכן פשוט הוא: והרמב"ם כתב פ"י מהלכות מכירה ופ"ט מהלכות גזילה ופירש גזלן שהוחזק גזלן על שדה זו ועכשיו חזר ולקחה ממנו ותמה עליו ה"ה: וא"א ז"ל לא כתב כן כלומר לא חילק בין גזלן לאנס את חבירו עד שמכר לו:

סימן קנב

סעיף א

כל אלו שאין להם חזקה וכו' פרק חזקת (בבא בתרא מז.) א"ר יוחנן אומן אין לו חזקה בן אומן יש לו חזקה אריס אין לו חזקה בן אריס יש לו חזקה גזלן ובן גזלן אין להם חזקה בן בנו של גזלן יש לו חזקה ה"ד אי דאתו בטענתא דאבוהון אפילו הנך נמי לא ואי לא אתו בטענתא דאבוהון אפילו בן גזלן נמי ופרש"י אי דאתו בטענתא דאבוהון. שאומרים אבינו הורישה לנו ומש"ה בן גזלן אין לו חזקה ואיהו לא טעין מאבי אני יורש דזבנה מינך קמי דידי דנהימניה ע"י מיגו דמצי אמר זבינתה מינך לא צריכא דאמרי עדים בפנינו הודה לו הנך איכא למימר קושטא קאמרי האי אע"ג דאודי ליה לא מהימן דאי לאו דאודי ליה היה מזיקו זו היא גיר"ש ופר"ש אבל בן בנו של גזלן יש לו חזקה אי אתי בטענתא דאבוהון דטעין מאבי ירשתי ואבי לא היה גזלן וכה"ג טוענין ליורש דאילו היה אביו קיים הוה טעין מינך זבינתה ורישא דקתני אומן אין לו חזקה בדליכא עדי הודאה דלצדדין קתני והתוס' גורסים כגון דאמרי בפנינו הודה פירוש בן אריס בן גזלן ומש"ה אומן אין לו חזקה אבל בן אומן יש לו חזקה בשטוען קמי דידי הודית לאבי שמכרת לו נאמן במיגו דאי בעי אמר מינך זבינתה אבל בן גזלן אין לו חזקה דהודאה שהודה לגזלן

לאו הודאה היא דאי לאו דאודי ליה שמכרה לו היה מזיקו: ומ"ש רבינו וגם בן הבן אין לו חזקה וכו' שם אמר רבא פעמים שאפילו בן גזלן יש לו חזקה כגון דאתי בטענתא דאבא דאבוה ופר"ש שטוען מאבי אבי אני יורש ואיהו לא היה גזלן ומיגו דמצי אמר זבינתה מינך כי אמר זקני הורישה לאבי ואבי הורישני נאמן ל"א פעמים שבן בנו של גזלן נמי אין לו חזקה כגון דאתי בטענת אבא דאבוה שאבי אביו גזלן היה. וכתב ר"ש שלעניין הדין שני הלשונות אמת: ומ"ש רבינו אא"כ יאמר בפני מנה לך וכו' פשוט הוא דאפילו לגזלן עצמו אם העידו לו כן מהני כמבואר בסימן שלפני זה:

סימן קנג

סעיף א

יש חזקה שאינה לגוף הקרקע וכו' כיצד ראובן שהיה ביתו סמוך וכו' משנה ס"פ חזקת (בבא בתרא נט.) הזיז עד טפח יש לו חזקה ויכול למחות פחות מטפח אין לו חזקה ואינו יכול למחות. ופר"ש זיז. הוא כעין נסר או ראש קורה הבולט מן העלייה לחוץ וראוי לתלות בו חפציו ומי שיש לו כותל סמוך לחצר חבירו והוציא זיז טפח בולט מכותלו לחצר חבירו הויא חזקה ואין בעל החצר רשאי לבנות שם כגון לסתום הזיז דכולי האי לא הוה שביק ליה בעל החצר להוציא זיז טפח בחצרו בלא רשותו שהרי יכול למחות כדקתני ואזיל ומדלא מיחה בתוך ג' איכא למימר דברשותו הוציא: ויכול למחות. כלומר הבא להוציא זיז טפח בתחלה לחצר חבירו יכול למחות בו בעל החצר משום דכשמשתמש בעל הגג רואה בחצר ואיכא היזק ראיה עכ"ל. ובודאי כיון דלרשב"ם בחזקת ג' שנים עסקינן טענת מחילה שמחל לו בשתיקתו לאו כלום היא וכדתנן פ' חזקת כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה אלא צריך שיטעון מכרת לי או נתת לי וזהו שאמר רבינו וטוען שברשות הוציאו שקנה ממנו או שנתנו לו. וכתב נ"י ואף ע"ג דלהרי"ף וקצת פוסקים היזק ראיה אין לו חזקה היינו מחלון לחצר דקביע תשמישו אבל מגג לחצר וכ"ש בתשמיש כזה מהני חזקה:

סעיף ו

ובענין שימוש בעל הזיז עליו וכו' (שם) פחות מטפח אין לו חזקה ואינו יכול למחות אמר רב הונא ל"ש אלא בעל הגג בבעל החצר אבל בעל החצר בבעל הגג יכול למחות ורב יהודה אמר אפילו בעל חצר בבעל הגג אינו יכול למחות ואוקימנא דכ"ע היזק ראייה שמיה היזק ושאני הכא דא"ל לתשמיש לא חזי למאי חזי למיתלי בה מידי מהדרנא אפאי ותלינא ואידך א"ל זימנין דבעיתת. ופר"ש ל"ש. שאינו יכול למחות: אלא בעל הגג. שהוא בעל הזיז בבעל החצר דאינו יכול למחות בו ולומר אל תשתמש בזיז שלי

דמה הפסיד בעל הגג הלא כשישתמש בעל החצר ויתלה בזיז חפציו לא יראהו לבעל הגג שהרי הוא תחתון לו וליכא היזק ראיה ואי משום דממלא מקום הזיז שעכשיו אין יכול בעל הגג לתלות בו חפציו להא לא חיישינן דכיון דאין לו חזקה ויכול בעל החצר לחתוך הזיז כ"ש שישתמש בו באויר שלו א"נ ה"ק מתני' אין לו חזקה לבעל הגג וגם אינו יכול למחות בבעל החצר אם בא לקבוע זיזין סמוך לכותלו דהא ליכא היזק ראיה אבל בעל החצר יכול למחות בבעל הגג שלא יוציא זיז פחות מטפח בתחלה א"נ שלא ישתמש בזיז שהוציא כבר משום היזק ראיה: ושאני הכא. דא"ל בעל הגג לבעל החצר לשום תשמיש לא חזי לי האי זיז שאלך ואעמוד עליו ואראך בחצרך בעלילה זו ולא חזי אלא למיתלי ביה חפצי וכשארצה לתלות מהדרנא אפאי וכיון דיכולני לתלות בהחזרת פנים אם אסתכל בחצרך אהא נתפס כגנב והלכך ליכא היזק ראיה. ורב הונא אמר זימנין דבעיתת. ליפול מן הגג כשתעמוד בשפת הגג ותשוח לתלות דבר על הזיז ולא תהדר אפך ולא תיבוש מלהסתכל בחצרי ולא תהא נתפס כגנב ואפילו כי לא בעיתת תטעון דמחמת ביעתותא לא אהדרנא אפאי והילכך איכא היזק ראיה. ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב הונא וכן נראה מדברי הרמב"ם פ"ח מהלכות שכנים. וכתב הרא"ש והא דקתני בזיז טפח יכול למחות צ"ל בין בעל החצר בבעל הגג בין בעל הגג בבעל החצר דאם לא כן לרב הונא דאמר דבפחות מטפח יכול למחות בעל החצר בבעל הגג מאי איכא בין פחות מטפח לטפח:

סעיף ז

החזיק בזיז בולט טפח וכו' שם א"ר יוסי א"ר מני החזיק רוחב טפח במשך ד' החזיק ברוחב ד' ופר"ש החזיק בזיז שהוא רוחב טפח באורך ד' טפחים בולט מן הכותל לחוץ החזיק נמי בזיז שהוא רחב ד' על ד' אורך דכיון דהניח לו אורך של מקום חשוב נתרצה לו נמי ברחבו דאין מקום חשוב בפחות מד' על ד' וה"ה שאם החזיק ברוחב טפח במשך עשרה לא החזיק כי אם ברוחב ארבעה אבל אם החזיק ברוחב טפח במשך ג' לא החזיק ברוחב שלשה אלא מה שהחזיק החזיק ולא יותר וכן כתב הרא"ש. והרי"ף כתב החזיק בטפח במשך ארבעה החזיק ברוחב ד' כגון שהוציא לחצר חבירו זיז שיש בו רוחב טפח ומשוך באויר ד' טפחים ולא מיחה בו חבירו הרי יש לו בצדדים רוחב ד' טפחים ולמטה מן הזיז ד' ונמצא שיש לו ד' על ד' במשך ד' ולפיכך כשרוצה בעל החצר לבנות תחת הזיז צריך להניח אויר תחת הזיז כשיעור הזיז. וכתב הרא"ש ומ"ש הרי"ף שיש לו גם ד' טפחים למטה מן הזיז לא מסתברא לי דזיז רחב משתמשים עליו ומה צריך לאויר שתחתיו עכ"ל והרמב"ם כתב פ"ח מהלכות שכנים שאין בעל החצר יכול לבנות באויר

חבירו תחת הזיז כלום אלא א"כ הניח לו תחתיו גובה אויר י' טפחים כדי שישתמש בזיז וכתב ה"ה שיעור י' טפחים לא נזכר בגמרא ומ"מ נראה שדי בכך שהרי דירת בית היא דירה בעשרה טפחים כ"ש תשמיש הזיז. ונראה שהרמב"ם מפרש זיז טפח יש לו חזקה לענין שיכול למחות בעל הזיז בבעל החצר מלבנות סמוך לאותו זיז פחות מטפח אין לו חזקה לענין שאינו יכול למחות בבעל החצר מלבנות סמוך לאותו זיז וכתב ה"ה שדעת הרמב"ם ורבו שמחילת השיעבודין היא לאלתר ושלא בטענת מכר או מתנה אלא בטענת מחילה ועוד יתבאר דעתו ודעת החולקים עליו בסי' זה בס"ד. וכתב הרמב"ם בפי' המשנה שא"צ בחזקה זו ג' שנים וגם לא היתה חזקה בהם לאלתר אלא כשיעמוד אותו הנזק כדי שיוכל לומר לאותו שהוזק כבר נתפייסת כיון שלא מחית עליו:

סעיף ט

י כתב ה"ר יהודה אלברצלוני פחות מטפח וכו' שאם ירצה לקבעו ולהשתמש בו כלפי פנים נ"ל דה"ק שאם ירצה לתקוע יתד או קורה שתעבור עובי הכותל ותצא מצד זה ומצד זה כדי שתהיה חזקה יותר ואינו רוצה להשתמש בו אלא מצד פנים אין בעל החצר יכול למחות ולומר אולי תשתמש בו מצד חוץ וגם אינו יכול לטעון חזקה כיון שאינו משתמש בו. כתב נ"י בשם הריטב"א שאותם זיזים שמוציאים מגג של רעפים מפני קיום הכותל מלמטה זה נהנה וזה אינו חסר ואינו יכול למחות ואין לו חזקה וכשירצה זה לבנות יסלקם לגמרי ואם הוא שותק יטול חצי עובי הכותל לתשמישו כדינו עכ"ל:

סעיף יב

ראובן שהיה לו בית וכו' דברי הרב סתומים לכן אכתוב סוגיות הגמרא ומתוכם יתבארו דבריו. תנן פרק חזקת (בבא בתרא נח:) המרזב אין לו חזקה ויש למקומו חזקה המזחילה יש לה חזקה. ופר"ש המרזב. צנור קטן ורגילין לתתו בסוף צנור גדול ההולך ע"פ כל הגג ורגילים להפכו לכל צד שירצו ומרחיק קילוח המים מן הכותל ולשון מרזב טיפה של מים כדכתיב כמר מדלי לשון טיפה ואין לו חזקה דאינו דבר קבוע: המזחילה. הוא צנור גדול מחזיק כל אורך הגג ומלתא דקביעות הוא הלכך יש לו חזקה. ובגמרא איכא במתני' תלתא אוקימתא דשמואל אמר המרזב אין לו חזקה מרוח אחת ויש למקומו חזקה משתי רוחות. ופר"ש אין לו חזקה מרוח א'. אם המרזב מונח בראש דרומי של מזחילה ושופך שם מים וצריך בעל החצר להשתמש שם צריך לעקור זה מרזבו מכאן ולהניח בראש שני של מזחילה שאין בעל הגג מפסיד כלום והלכך אין כאן קביעות להיות מונח לעולם לרוח זה והלכך לא חשש בעל החצר למחות אבל יש למקומו חזקה באחת משתי רוחות צפוני או דרומי שאין בעל החצר יכול לעקרו לגמרי מן החצר. ור' חנינא אמר המרזב אין לו חזקה שאם היה ארוך מקצרו ויש למקומו חזקה שאם בא לעקרו אינו עוקרו.

ופר"ש שאם היה ארוך. יותר מכדי צרכו ותופס באויר חצר הרבה מקצרו והיינו אין לו חזקה לארכו אבל יש למקומו שהוא מונח שם חזקה דלא יעקרנו ממקומו כלל אפילו מצד זה לצד זה אלא באותו רוח שהחזיק הויא חזקה. ורב ירמיה בר אבא אמר המרזב אין לו חזקה שאם רוצה לבנות תחתיו בונה ויש למקומו חזקה שאם בא לעקרו אינו עוקרו. ופר"ש שאם רוצה בעל החצר לבנות תחתיו בונה בניינו עד שמגיע למרזב ולא מצי טעין בעל הגג כי היכי דאחזקי במקום המרזב אחזקי במקום שתחתיו אבל אם בא לעקרו ולהגביה בניינו במקום שהיה המרזב אינו יכול לעקרו דלמקומו מיהא יש לו חזקה. ופריך בגמ' למ"ד שאם רצה לבנות תחתיו בונה מדתנן המזחילה יש לה חזקה ומאי נפקא לה מינה אי בני בעל החצר תותה הא לא קא מפסיד מידי ותירצו הב"ע במזחילה של בנין דא"ל לא ניחא דתתרע אשיתאי. ופר"ש של בנין אבנים דאמר לא ניחא לי שתבנה תתתיה דתתרע אשיתאי כלומר מזחילה שלי תפול לקול מקבות והגרזן בהבנות בניינה אבל מרזב לא חשיב כ"כ אפי' הוי של בנין בונין תחתיו א"נ האי דקא מפליג בין מרזב למזחילה היינו משום דסתם מרזב של עץ וסתם מזחילה של אבנים. והרי"ף והרא"ש כתבו הג' אוקימתות ולא כתבו פירכא דמזחילה ואוקימתא דאוקימנא בשל בנין וזהו שתמה רבינו על הרא"ש שלא הביא בפסקיו דבמזחילה שני לן בין בנין לשאינה של בנין. וכתב הרא"ש יראה כיון דפליגי הני אמוראי ולא איפסיק הלכתא כמאן מהן החזיק במרזב אזלינן בתר המיקל ולא יגע במרזב אך יכול לבנות תחתיו כר' ירמיה עכ"ל. ונ"י כתב והני ג' אמוראי לא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי הילכך קיי"ל ככולהו וכ"נ מדברי הרי"ף שהביא כולם בהלכות וכן דעת הרמב"ם פ"ח מהל' שכנים הרנב"ר ז"ל. וה"ה כתב בפרק הנזכר שדעת הרמב"ם לפסוק כבתרא שהוא מקיים החזקה יותר מכולם וזהו שכתב שאם רצה בעל החצר לבנות תחת החצר אין בעל הגג יכול לעכב עליו ולא הזכיר שיכול לקצרו או לשנותו וכ"כ הר"א בפירושיו עכ"ל. ודע שגם הרמב"ם והרי"ף לא הזכירו מזחילה של בנין ונ"ל שלא חששו לזכרו משום דטענת לא ניחא לי דתתרע אשיתאי פשיטא דטענה היא וס"ל דל"ש בין מזחילה למרזב שאם שניהם של בנין יכול למחות ואפי' במרזב ואם הם של עץ אפי' במזחילה אינו יכול למחות כנ"ל: ודע שדעת הרמב"ם בפ' הנזכר שחזקה זו אינה חזקה שיש עמה טענה אלא שאומר כיון ששתקת ולא מחית מחלת ודעת רשב"ם שהיא חזקה שיש עמה טענה ובחזקת ג' שנים ודברי רבינו כפר"ש וכתב הרשב"א בתשובה שכן דעת רבותיו וכן עיקר עכ"ל. וכתב נ"י הא דאמרינן שיכול לקצרו או לטלטלו מצד לצד היינו בעל החצר אבל

בעל הגג אינו יכול לעשות בו שום שינוי שלא מרצונו של בעל החצר שמא ירבה לו בנזק הריטב"א עכ"ל (ד):

סעיף יג

וכתב א"א [וכו'] שם יראה הא דא"ר חנינא דאין יכול לשנותו מרוח לרוח וכן הא דא"ר חנינא שאם היה ארוך מקצרו היינו דוקא שיש קצת טענה לבעל המרזב וכו': כתב הרשב"א ח"א סי' אלף קל"ג שאלה ראובן יש לו מקום חרב סמוך למצר חצרו של שמעון וכותל עפר חוצץ ביניהן וכדי שלא יתקלקל הכותל כסה אותו ראובן ברעפים בענין שמי גשמים היורדים עליו ניגרים על חצר שמעון ובא שמעון לעכב עליו והביא ראובן עדים והעידו שראו שאותו מקום שהוא חרב עכשיו היה בנוי ומכוסה בגג שהיה משופע כלפי חצר שמעון ומימי הגג ניגרים על החצר ושמעון טוען כי מיום שירש הוא החצר לא ירדו גשמים משם לחצרו וכך החזיק בה מעולם. תשובה כל שיעבוד שיש לאדם על חצר חבירו שאין חסרון קרקע כגון פתיחת חלונות ושפיכת מימות וכיוצא בהן אם סלקן משם הבעל בענין שיראה שהיה סילוקו מחמת מחילה אם רצה לחזור בו אינו רשאי שמשעה שסלקן מחל שיעבודו ואין צריך קנין ולא חזקה אלא כל שסתם חלונותיו ופרץ פצימיו נמחל השיעבוד מיד וכן כל שסילק מימיו מחצר חבירו והפכן לצד אחר וכיוצא בו מהדברים שיראה לב"ד שנתכוונו הבעלים לסלקן ותניא בפ"ק דבתרא (יב.) פרץ פצימיו אין לו ד' אמות וא"צ לזמן אלא מיד שפרץ הפצימין נסתלק השיעבוד אבל אם נפל הכותל מעצמו או שסתר הוא כותלו ע"מ לבנותו לא איבד זכותו וכל שגוף הדבר שנשתעבד ישנו בעולם לא נסתלק השיעבוד שאילו מי שיש לו שיעבוד על כותל חבירו לנעיצת קורה אע"פ שנשברה אותה קורה לא נסתלק השיעבוד שאין השיעבוד לאותה קורה אלא לנעיצת קורה וכן לא נשתעבד החצר לשפיכת מים של אותו מרזב אלא לשפיכת מים וכן הדין לחלון העשוי לאורה אע"פ שנפל הכותל לא נסתלק השיעבוד שאין השיעבוד לאותו חלון שבאותו כותל אלא לחלון של אותו בית על אותו חצר וכן מוכח בירושלמי ודברים ברורים הם. ומעתה נחזור לנידון שלפנינו הרי שהיה גגו של ראובן מקלח מים לחצרו של שמעון ונפל הגג או שסתרו ראובן ע"מ לבנות לא איבד זכותו כמו שביארנו וכיון שכן אם לא אבדו לשעתו לא אבדו לעולם ואע"פ שנתעכב כמה שנים עד שחזר ובנאו וטענת שמעון אין בה ממש כי במה החזיק ומה חידש שתעלה לו חזקה בכך ואילו היה שמעון מגביה בניינו בענין שאם יחזור ראובן ויבנה גגו כמו שהיה לא היו מי גגו יכולים לקלח בחצרו של שמעון או שהיה לראובן חלון על חצר שמעון ונסתר הכותל ועמד שמעון ובנה כותל כנגדו בקרוב ד' אמות ולא מיחה ראובן בזה ודאי היה

יכול שמעון לטעון עליו שמחל או שמכר ונתן לו אותו שיעבוד שהיה לו עליו שהרי עשה מעשה ולא מיחה בו ראובן והוא שבא בטענה עכ"ל:

סעיף יד

ובין במרזב ובין במזחילה וכו' זה פשוט דכיון דאפילו מרזב יש לו חזקה יכול הוא לעכב עליו כדי שלא יחזיק עליו להרמב"ם בטענת שתיקה ולרשב"ם בטענת ג' שנים:

סעיף טז

ומסתברא כדברי הרמ"ה דקיי"ל אחזיק לנטפי וכו' יתבאר בסמוך בעה"י. ולענין הדין כתב ה"ה פ"ח מה' שכנים בשם הרמב"ן והרשב"א כדברי בעל העיטור:

סעיף יז

ואם לאחר שהחזיק בעל הגג וכו' שם (נט.) מימרא דרב יהודה אמר שמואל ולשיטת רשב"ם בהחזיק ג' שנים עסקינן וטוען ע"מ כן נתרציתי לך כדי שלא תוכל לחזור בך ודמי למקח וממכר ולשיטת הרמב"ם בחזקה דל אלתר עסקינן וכתב נ"י בשם הרא"ה שאם בא בעל הגג לסתור גגו או לעשות שם עלייה אין בעל החצר יכול לעכב עליו ונראה שנוטה לזה דעת הר"ן עכ"ל וכתב שלבו מגמגם בזה דרב יהודה אמר שמואל כי היכי קאמר וא"כ משמע דכי היכי דבעל החצר אינו יכול לעקרו כך אם בא בעל הגג לסתור גגו אינו יכול לסתור ודעת הריטב"א נראה כן עד כאן לשונו: ואהא דאמרינן יכול בעל החצר לעכב עליו כתב נ"י ומיהו אם סתמו בעל הגג וראה זה ושתק איבד זכותו כדאמרינן לקמן גבי חלון : כתב הרמב"ם ז"ל [וכו'] פ"ח מהלכות שכנים וכתב ה"ה דמפלוגתא דאמוראי באוקימתא דמתני' שכתבתי בסמוך נלמד שלא נחלקו אלא אם בעל החצר יכול לשנות או לקצר אבל בעל הגג נראה שהכל מודים דמה לו לבעל החצר בכך: כתב הרשב"א בתשובה ראובן שמחזיר שופכי גגותיו לר"ה בני ר"ה יכולים לעכב עליו מפני שהמים הנשפכין דרך מרזב חוסמין הם את העוברים ועוד שפעמים יורדים בקילוח על המשואות העוברות בר"ה ומקלקלות וכ"ש שהן מקלחין לביב של בעלי בתים שמא יתקלקל הביב מרוב המים שלא יכיל המים ויצופו וישטפו בתיהם:

סעיף יח

ראובן שהחזיק בחצר שמעון וכו' פ"ק דב"ב (ו.) איפליגו אמוראי באחזיק לנטפי אי אחזיק לשפכי כלו' דהא ודאי אם היתה לו חזקה בחצר חבירו לנטפי דהיינו שיטפטף גגו מי גשמים לתוכו ע"פ כל אורך גגו בלא מרזב אחזיק לשפכי כלומר שאם רצה עושה מרזב ויקלח כל מי הגג במקום א' דהא עדיפא לבעל החצר ובהא כ"ע לא פליגי כי פליגי היכא דאחזיק לשפכי אי אחזיק לנטפי או לא ורב יוסף אמר דאחזיק לשפכי ל"מ דאחזיק לנטפי אלא אפילו לצריפא דאורבני נמי אחזיק ופר"ש גג של צריף שמכסין אותו

בענפי ערבה והיינו אורבני ומתוך שהטיפין סמוכין מאד אין בעל החצר יכול להשתמט תחתיהם ואפ"ה כיון שהחזיק לשפכי אחזיק לצריפא דאורבני ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב יוסף וכן דעת הרמב"ם פ"ח מהלכות שכנים ולאפוקי מהגהות שפסקו דלא כרב יוסף וכתב ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א לפי שאינו מתרבה ההיזק על החצר בכך אבל להוסיף היזק של כלום אין שומעין לו ולפיכך מי שבא להגביה שופכין כדי שיהו יורדין ממקום גבוה שזה ודאי מוסיף בהיזק אין שומעין לו וכן כל כיוצא בזה עכ"ל וכ"כ נ"י ולפי פר"ש שכתב ומתוך שהטיפים סמוכים מאוד אין בעל החצר יכול להשתמש תחתיהם נראה שסובר כדברי הרמ"ה שכתב רבי' בסימן זה שסובר שאם רצה להגביה הצינור הרשות בידו ואע"פ שקילוחו חזק יותר וכתב הרא"ש וה"נ איירי בחזקת ג' שנים וחזקה שיש עמה טענה וכתב נ"י שיש מפרשים כן וכבר כתבתי שלדעת הרמב"ם היא חזקה דלאלתר ובלא טענה אלא שלא אמר לו אדם דבר: אם גג ראובן נוטף למרזב שבגג שמעון ורוצה שמעון להגביה גגו וראובן מעכב עליו עיין במרדכי ריש בתרא:

סעיף יט

שאלה לא"א ז"ל כלל צ"ט סימן ה': כתב הרשב"א ח"ג סימן קפ"ג שאלה ראובן יש לו כותל יוצא למבוי שמעון ואין לראובן דרך במבוי ולא שום זכות ועמד שמעון והחזיר שופכי ביתו למבוי וטען ראובן שמזיקים לכותלו. תשובה שופכין שאמרת יראה מתוך דבריך שאינם שופכים של צינור אלא ניטפי כגון מים היורדים מגגות המכוסים ברעפים שאינם מקלחים שאילו בא לעשות שופכין כמין מרזב זה בודאי יזיק ממש כותלו בקילוח ומפיל כותלו והמים כל שנופלים בגגו של שמעון שלו הן וממונו הוא שגגו קונה לו ויכול הוא להקדישן קודם שירדו לר"ה כדאיתא בפרק הספינה (בבא בתרא עט.) וכיון שכן ממונו הוא שמזיקו שמקלת על כותלו ומפילו ואפילו אם אינם מקלחים אלא בניטפי שאין מגיעין לכותלו ממש בשעת זחילתן נראה שהוא אסור שמימיו שהוא מרובה במבוי עוברים קרוב לכותלו של זה תוך ג' טפחים ומזיקו כל שהגשמים יורדים בריבוי מימיו ואע"ג דאין כאן מתונתא קבוע הרי נברכת הכובסין (ב"ב יז.) דלא קביעא ואמת המים דלא קוו ותרווייהו אסירי ועוד שהמים ניתזין על כותלו ממש וקרוב הדבר להיות כנידון שאמרו (שם יט.) בברכת הכובסין שהוא אסור כל שהוא קרוב ד"א עכ"ל: עיין בתשובות הרשב"א סי' אלף קל"ג וקל"ה: כתוב בנ"י בפ"ק דב"ב מי שהחזיק על ביב חבירו לשפוך מי כביסה אחת ממחין בידו שלא ישפוך בה ב' כביסות או אם החזיק למי גשמים לבד ממחין בידו שלא ישפוך בה מי כביסה והא דתניא בתוספתא העשי לכביסה אין ממחין בידו לגשמים לגשמים אין ממחין בידו לכביסה ההיא לענין דיוטאות המקלחות מים

תניא דכיון שנשתעבד הביב לקילוח הדיוטאות אין ממחו בידו לא לגשמים ולא לכביסה וכ"כ הרמב"ן והרשב"א והר"ן עכ"ל: ראובן טוען לשמעון שסתם חור שהיה יוצא בו מי גגו ושמעון משיב שלא היו עוברים שופכים ין לחצרו ועוד שראובן הוא שבנה אצטבא במקום שאומר ראובן שהיה שם חור וסתמו עיין במרדכי פ"ק דבתרא:

סעיף כ

סולם קטן וכו' משנה שם (נח:) סולם המצרי אין לו חזקה ולצורי יש לו חזקה ואמרינן בגמ' ה"ד סולם המצרי אמר ר' ינאי כל שאין לו ד' חווקים פי' שליבות וכתב נ"י בשם התוס' שאם קבוע במסמר אפילו מצרי יש לו חזקה:

סעיף כא

כתב הרמב"ם פ"ה מהלכות שכנים ומתוך לשונו משמע שמפרש כפר"ש שכתב המעמיד סולם קטן בצד כותלו בתוך חצר חבירו או בתוך שדהו וכו' ואח"כ כתב לפיכך כשבא בעל הגג להעמיד סולם והיינו בתוך שדה חבירו או בתוך חצרו ולפיכך הקשה עליו רבינו דהיאך ישתמש בשל חבירו בע"כ וה"ה כתב שזה מטעם כל שזה נהנה וזה אינו חסר כופין אותו על מדת סדום וכיון שבסולם זה אינו יכול להשתמש בו אלא דרך רשות חבירו וחבירו יכול לבטלו כל זמן שירצה ודאי אינו יכול למחות בידו על ההנחם והכל מודים בזה וזה פשוט עכ"ל. וחזקת סולם זה גם הוא ע"פ השיטות הנזכרות למר לאלתר ובלא טענה ולמר לאחר ג' ובטענה:

סעיף כב

כותל הידוע שהיה של שמעון וכו' פ"ק דב"ב (ו.) אמר ר"נ אחזיק להורודי לא אחזיק לכשורי לכשורי אחזיק להורודי ורב יוסף אמר אפילו אחזיק להורודי אחזיק לכשורי. וכ' הרא"ש פירוש בכותל שידוע שהיה של ראובן שהוא בנאו לבדו ושמעון שכינו סמך עליו הורודי שהן קורות דקות וטוען שקנה ממנו או שנתן לו כח לסמכן עליו והחזיק ג"ש אין לו כח לסמוך עליו קורות גדולות ולהכביד על הכותל יותר מאותו בנין שהחזיק בו כבר ובספרי ספרד מצאתי איכא דאמרי אמר ר"נ אחזיק להורודי אחזיק לכשורי ופסקו הלכה כהאי לישנא ואפילו לספרים דלא גרסי האי לישנא מסתברא דהלכתא כרב יוסף לפי שהקונה מחבירו ליתן לו רשות לבנות בכותלו לא שכיח שיקנה לחצאין ולפי שעה לא הוצרך אלא להורודי וכתב ה"ר יונה הא דאמרינן בפרק הבית והעלייה (בבא מציעא קיז:) עליון שבא לשנות בארזים אין שומעין לו אלמא אין לחדש ולהכביד על הכותל יותר על חזקה ראשונה התם מיירי כגון שלקחו בית ועלייה בנויה או שירשוהו שלא זכה מתחלת מקחו אלא בסיכוך שקמים אבל אם לקחו שנים חורבה ובנו זה בית וזה עלייה אע"פ שלא סיכך עליה אלא בשקמים כיון שאם היה רוצה היה מסכך בארזים

אין אומרים הפסיד דינו וכן אחזיק להורודי דשמעתין דכיון דהחזיק בכותל שלשה שנים ונאמן לטעון כשלקחו כדי לבנות עליו יכול לטעון כשלקחתיו מתחלה הייתי יכול לסמוך עליו כשורי ולא הפסדתי דיני ונראה שחזקה זו מועיל אף לאבני החומה אם נפלו דמסתמא כשקנה ממנו רשות לסמוך על כותלו קנה ממנו כל הכותל להיות חצי שלו אבל אין לו בקרקע של מקום הכותל דאותו לא אמרינן שהקנה לו כל זמן שלא פירש עכ"ל ודברי נ"י בזה אכתוב בסמוך וכן פסק הרמב"ם פ"ח מהלכות שכנים דאחזיק להורודי אחזיק לכשורי אלא דאזדא לטעמיה שאין חזקה זו חזקת שלשה שנים ובטענה אלא חזקה דלאלתר מכיון ששתק ראובן ולא מיחה וכתב רבינו דהוי חזקה להכניס בכל הכותל וכשיטת הרא"ש שכתב דטעמא דאחזיק לכשורי לפי שהקונה מחבירו ליתן לו רשות לבנות בכותלו לא שביק שיקנה לחצאים ולפי שעה לא הוצרך אלא להורודי וכיון שלא קנה לחצאין ה"ה נמי שהחזיק להכניס בכל הכותל והרמב"ם חולק בזה כמ"ש בסמוך ובס"ס זה כתב רבינו בשם ה"ר יונה שאם לא נתן תקרה אינו יכול לנעוץ במקומות אחרים ולא להרחיב אע"פ שאינו מכביד ונראה מדבריו דלה"ר יונה הא דאחזיק להורודי אחזיק לכשורי ה"ק היכא שנתן עליהם תקרה ומעזיבה: ומ"ש רבינו ואפילו אם לא חיבר ראשי הקורות בטיט (וכו') לכותל פשוט הוא ולא ידעתי למה הוצרך רבינו לכתבו: ודע שהריב"ש כתב בסימן רי"א נראה שכותל ביתו של שמעון המפסיק בינו לר"ה היה לשמעון מקודם עד תקרת העלייה של ראובן שהרי נבנה הכותל קודם שיסמוך ראובן עליו תקרת עלייתו וכיון שאינו כותל חוצץ בינו לראובן אלא בינו לר"ה נראה שהיה מקדם בחזקה שלו ולא היה בו זכות לראובן עד אחר שנבנית העלייה ולזה אם היה ראובן בא בטענת מחילה ר"ל שכשסמך תקרת העלייה ושתק שמעון מחל הדבר ברור שאין לראובן להכביד על הכותל ההוא יותר ממה שהוא שהרי אין לו כלום בכותל שמעון שתחת קורות עלייתו רק שיעבוד לסמיכת קורות ולמאי דאחזיק אחזיק ולא ליותר ואף אם נאמר שהכותל שלמעלה מתקרת העלייה התחתונה המפסיק בין העליה ובין ביתו של שמעון הוא כותל משותף כיון שהוא חוצץ בין שניהם מ"מ כיון שהחלק התחתון מן הכותל המפסיק בין שמעון לר"ה הוא שלו אין לראובן להוסיף בכותל ולא לסמוך תקרה אחרת מפני שמכביד על חלק התחתון מן הכותל שהוא כולו של שמעון והויא כההיא דאמרינן בפרק הבית והעלייה עליון שבא לשנות בגויל אין שומעין לו: והא דאסיקנא דאחזיק להורודי אחזיק לכשורי היינו לומר שאם החזיק להורודי יכול ליתן שם חמשה כשורי ובלבד שלא יוסיף על הכובד הראשון כמו שפירשו שם המפרשים וגם הרמב"ם שכתב שאם החזיק לקורה קטנה ורוצה להחליפה בקורה גדולה ועבה מחליף

כתב שאם החזיק בקורה אחת אינו יכול לתת שם שתים ועוד שר"ת פירשה לזו דקאי אמתניתין דכותל חצר שמקום הכותל והכותל עצמו עד ארבע אמות הוא של שניהן ולמעלה מארבע אמות בנה אחד הכל משלו ואח"כ החזיק זה לסמוך להורודי אמרינן דאחזיק לכשורי כלומר שהוא פייסו להיות כל הכותל בשיתוף כאילו פרע מתחלה חלקו דכל הכותל מכיון שכבר הוא מוחזק בכותל עד ד' אמות ובמקום הכותל להיות של שניהם ואחזיק לכשורי ר"ל דאחזיק לכל דבר להיות שותף בכותל אמנם אם היה כל הכותל מוחזק לאחד כמו בנידון זה שבודאי נראה שקדם שמעון להיות הכותל ומקומו שלו אין סמיכת קורות ראיה לומר מסתמא יש לו חלק בכל הכותל שאם לא כן לא היה מניחו לנעוץ אלא נאמר שפייסו או שמחל לו זה על נעיצת קורות אלו ולא ליותר ואין לו חלק אלא באבני הכותל ולא במקומו ומ"ש הרמב"ם בפ"ח מהלכות שכנים אם טען שכותל זה שותף אני בה הואיל והשתמש בה בקורה אחת נאמן ומשתמש בכולה אחר שישבע היסת שהוא שותף בכל הכותל ע"כ יש לבאר דבריו בכותל החוצץ בינו ובין חבירו שאף אם האחד יש לו כמה תקראות סמוכות לכותל ההוא והאחר אינו סומך כי אם קורה אחת וטוען ששותף היה בכותל מעת היותו נאמן אך צ"ע בדבריו מה צריך לקורה כלל כיון שהכותל חוצץ בין שניהם ואינו מוחזק לאחד יותר מן האחר אף על פי שהוא סומך לו כמה קורות ותקראות והאחר לא סמך עדיין מה ראיה היא שיהיה הכותל לאחד כיון שאף אם יהיה בשיתוף כל אחד יכול לסמוך כשירצה עכ"ל. כתוב בנ"י אהא דאחזיק להורודי הסכימו האחרונים שאין לו חזקה אלא בתשמיש כותל זה בעוד שהוא קיים אבל אם נפל אבד חזקתו שאין לו חלק בגוף הכותל לא במקום ולא באבנים אף אם בא בטענת מכירה דלעולם נימא שלא מכר לו אלא לתשמיש הנעוצים בד"א בשלא החזיק בתקרה ומעזיבה כדרך המשתמשים בשלהם אבל אם החזיק בתקרה ומעזיבה ובא בטענת מכירה או מתנה כדאמרן יש לו חזקה אף בגוף הכותל וכן כתב ה"ר יונה ז"ל עכ"ל ועיין במה שכתבתי בסמוך בשם הרא"ש ומ"ש הריב"ש דהא דאחזיק להורודי אחזיק לכשורי בלבד שלא יוסיף על הכובד הראשון כתבו נ"י שם:

סעיף כג

ואם אין לראובן קורות בכותל וכו' ג"ז שם אמר רב הונא בי כוי לא הוי חזקה ואף ע"ג דעבד לה הימלטי א"ל אמינא לכי פייסא לא תתרע אשיתאי ופי' בי כוי מקומות הנחת ראשי הקורות. והימלטי הם נסרים עבים שנותנים בצידי החורין ולהגין על ראשי הקורות:

סעיף כד

פרשב"ם ג"ז שם בפרש"י כתוב תוספות כל חזקות דשמעתין אינן חזקת ג' שנים וכו' קרוב למ"ש רבינו בשם רשב"ם אלא שמלשון אותו תוספות נראה שבשום חזקת תשמיש לא בעינן חזקת ג': ומ"ש רבינו אבל טענה צריך כתוב שם באותו תוס' וה"מ דהויא חזקה כגון שטוען הוא מכר לי או נתן לי במתנה אבל אם טוען נשתמשתי בפניו ושתק אינה חזקה כדתנן כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה ובכל חזקה מיירי לא שנא חזקת ג' שנים ול"ש חזקת יום אחד כי הני עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה בשם רבותיו והביא ראיות לדבר: והגאונים פירשו דאפילו הוצאת זיזין וכו' כ"כ הרמב"ם פרק י"א מהלכות שכנים. וכתב ה"ה דעת המחבר בזה כדעת הגאונים שהשיעבודים נקנים בשתיקה ומדין סבלנות ותיכף שראה היזקו ונודע לו ושתק הויא חזקה ולא אמרו חזקת ג' שנים וטענת מכר או מחילה אלא בגוף הקרקע ולזה הסכים הרמב"ן ז"ל אבל רבותינו הצרפתים כתבו שאין שום חזקה מועלת אלא בחזקת ג' ובטענת מכר או מחילה וזה דעת ה"ר יונה והרשב"א ואפשר שזה דעת הר"א בהשגות עכ"ל ועוד ביאר רבינו סברות אלו סי' קנ"ד:

סעיף כה

וכן כתב הרמב"ם חפר שמעון בכותל ראובן וכו' בפ"ח מהלכות שכנים והיינו מ"ש בסמוך אחזיק להורודי אחזיק לכשורי וכפי שיטתו דלאלתר ובלא טענה הויא חזקה: ומ"ש החזיק בקורה אח' אינו יכול להחזיק בשנים כו' כתב ה"ה שנראה פשוט ממימרא דאחזיק להורודי אחזיק לכשורי שאם היתה חזקת קורה אחת מועילה לקורות הרבה לא היו חולקין בין קורה גדולה לקטנה ומי שאמר שהמחזיק לקטנה החזיק לגדולה אם בחזקת קורה אחת היה יכול להחזיק בהרבה הוה ליה למימר רבותא יותר עכ"ל ולי נראה דלהרמב"ם כיון דמתורת מחילה נגעו בה לקורה אחת דחזינן דמחל מחל לשני קורות לא מחל ואע"ג דאי אחזיק להורודי אחזיק לכשורי התם שאני שדרך הוא שמי שמתרצה להניח קורה אחת בכותלו ל"ש ליה בין גדולה לקטנה אבל לא נאמר כיון שנתרצה לקורה אחת נתרצה נמי לקורות הרבה אבל לדעת האומרים דבחזקת ג' שנים עסקינן ובחזקה שיש עמה טענה וטעמא דאחזיק לכשורי לפי שהקונה מחבירו ליתן לו רשות לבנות בכותלו לא שכיח שיקנה לחצאין וכמו שכתבתי בסימן זה בשם הרא"ש וכ"כ רבינו בסימן זה דאי אחזיק להורודי החזיק כל הכותל להכניס קורות באיזה מקום שירצה וכבר איפשר לפרש דברי רבינו דהכי קאמר וראובן החזיק בה שלש שנים להכניס בה קורותיו הויא חזקה להכניס בכל הכותל באיזה מקום שירצה כלומר אותם קורות שהכניס כבר יכול להוציאם ממקום שהם בו ולהכניסם במקום אחר באותו כותל אבל מ"מ אינו רשאי

להכניס יותר קורות ממה שהכניס כבר אבל אין לשון רבינו מתיישב אחר הפי' הזה לפיכך נ"ל כפ"א שכתבתי:

סעיף כו

ומ"ש עוד בשם הרמב"ם בד"א בשהודה וכו' בפרק הנזכר וכתב ה"ה זה לא מצאתי מבואר וצ"ע וראיתי המפרשים בדין חזקת הקורה אם מועילה לכל הכותל ואין בהם מי שסובר שתועיל נעיצת הקורה אא"כ החזיק בכך ג' שנים ובבא בטענת מכר או מתנה ואף בזה נחלק ז"ל ויראה לי שאין דברי המחבר אלא בשטוען לעולם היינו שותפים בכותל ועד עכשיו לא הייתי צריך לנעוץ בה וזה שכשנעצתי לא מיחה בי חבירי ואין כאן עדים הכותל של מי והדין אמת אלא שאני תמה למה צריך נעיצה שאין לאחר ראיה כלל עכ"ל: ומ"ש ור"ת פי' שלכל דבר צריך חזקת ג' שנים ובטענה כן נראה מדברי התוס" בפ"ק דב"ב ופרק לא יחפור: ומ"ש ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל כ"נ מדבריו בפ"ק דב"ב גבי הא דאחזיק להורודי וכו': וז"ל הריב"ש בסי' תע"א לא ידעתי מה שהסכימו הגאונים שחזקת החלונות והזיזין וכיוצא בהם מדבר שאינו גזל גוף קרקע אלא נזק לבד כמו סמיכת הקורות וגפת וזבל וסיד וכל נזקי פרקין דלא יחפור ומרזב ומזחילה ודכולהו נטפי ושופכי אין חזקת ג' אלא מכי איבריר היזיקא ושתק מחל שלא אמרו ג' שנים אלא משום דג' שנין מזדהר איניש בשטריה הילכך בכל החזקות המתקיימות בלא טענה אין ענין לג' שנים ומה שאמרו בגמרא ולסתום אפילו לאלתר הוי חזקה וכו' לא שבחזקת שאר נזקין צריך ג' שנים אלא בנזקים אחרים כשיתברר הנזק ושתק מחל ובסתימת החלון לאלתר הנזק מבורר דאין אדם עשוי שסותמין אורו בפניו ושותק ולזה הסכים הרמב"ן והרמ"ה וכן כתב הרמב"ם פ"ז ופי"א מהלכות שכנים ואע"פ שרבו חכמי הצרפתים ואחרים חולקים ומצריכים חזקת ג' לגאונים שומעים עכ"ל : כתב ה"ר יהודה ברצלוני אפילו החזיק בו שלש שנים ובטענה לא הוי חזקה לחלוק באבני הכותל וכו' וה"ר יונה כתב שאם נתן על הכותל תקרה ומעזיבה וכו' ז"ל הריב"ש בסימן י"א באותה תשובה שכתבתי בסימן זה אמנם מה שצריך לעיין בנידון זה מה שראובן טוען שהחזיק בתקרה זה הסמוכה לכותל זה ג' שנים ובא בטענת מכר ואף אם אין הטענה טענת ברי כיון שודאי החזיק ג' שנים ובא מכח אחר טענת שמא דיליה הוי כברי דהא טוענין ליורש וטוענין ללוקח אע"ג דאיהו לא טעין ובנידון זה אם הכותל מוחזק וידוע לאחד כמו כותל זה ששמעון קדם לזכות בכותלו לפי הנראה ובא אחר והחזיק בו שלש שנים בנעיצת קורות ובא בטענת מכר לטעון חלק בכל הכותל בזה רבו הסברות כי הר"י ברצלוני כתב בשם גאון שאין נעיצת הקורות חזקה וכו' וא"כ בנידון זה אין לו לטעון ולהוסיף כיון

שאין לו חלק בגוף הכותל והרמב"ן כתב שאם החזיק ג' שנים ובא בטענה הוי חזקה וכו' ולדבריו אף בנידון זה שאין החלק התחתון מן הכותל חוצץ בין שניהם כיון שהחזיק בכותל בנעיצת קורות שלש שנים ובא בטענה אין לך חזקה גדולה מזו ומועלת לכל הכותל ומקומו שכנגד התקרה ההיא וה"ר יונה הכריע וכתב שאם נתן קורות או הורודי בכותל ונתן עליהם מעזיבה החזיק בכל הכותל בבא בטענה אבל בלאו הכי אין חזקתו אלא לנעיצת קורות בלבד ובאמת דברי ה"ר יונה נראין נכונים וכן ראוי לדון דודאי סמיכת תקרה חזקה גדולה היא וראוי שתועיל אף לגופו של כותל וכל שכן בנידון זה שסמך תקרה על גבי תקרה והיה עלייה בנויה והכותל חוצץ בינה ובין ביתו של שמעון וכיון שהחזיק ראובן שלש שנים ובא בטענה בונה עלייה על גבי עלייה כרצונו כי שותף הוא בכותל מן הדין אף במה שתחת תקרת העלייה וגם שם היה יכול לסמוך ולא היה שמעון יכול לעכב עליו מחמת הכותל אלא מחמת שממעט חלל רשות הרבים שמזה הצד יכול לעכב עליו כשאר בני רשות הרבים או בני המבוי שלא לסמוך למטה מתקרת העלייה אבל למעלה מתקרת העלייה יכול ראובן לסמוך במה שירצה כל שהכותל יכול לסבול למראית עיני הבקיאים בזה ואין שמעון מעכב עליו עכ"ל: כתב הרשב"א ח"א סימן תתקל"א שאלת ראובן ושמעון שכנים וכותל מפסיק ביניהם והאחד היה סומך על הכותל קורות העלייה ומעזיבה וראשי הקורות באים בראש הכותל ובחוריו והאחד עד היום לא סמך שם רק ראשי קורות המעזיבה ועתה נפל הכותל ורוצה השני לסמוך בכותל זה תקרות רבות כמו האחר והאחר מונע אותו: תשובה לא ביארת מאיזה טעם מונעו ואומר אני שאם טענתו שאין לו במקום הכותל כלום אין שומעין לו דכיון דקיי"ל דהיזק ראייה שמיה היזק סתמא דמילתא שניהם בנו הכותל אלא א"כ עשה האחד חזית וכמו ששנינו בריש בתרא ואע"פ שזה סמך בו קורות ותקראות ולא השני אין זו ראיה שדרך השכנים כן זה צריך בנין וזה אינו צריך עכשיו כחבירו וכשיצטרך בונה וכל שכן כאן שהיה גם זה סומך ראשי קורותיו ועוד שגם זה בנה עם שכנו עכשיו הכותל החדש כל זה מוכיח שיש לו חלק בכותל כחבירו ואם יטעון שהכותל של שניהם אלא שהוא הורגל לסמוך וחבירו לא הורגל גם זו אינה טענה שהוא הוצרך וסמך וחבירו לא הוצרך עד עתה ואם יטעון שחבירו נתן לו רשות לסמוך ולהכביד והוא לא נתן רשות לחבירו אפילו היה כן אפילו הכי אין לו להכביד על כותל זה השני כי על כותל הראשון נתן לו רשות להכביד לא על זה וכשנפל אזדא ואם יטעון שאין שומעין לחבירו להכביד יותר ממה שהיה מכביד על הכותל הראשון וכדגרסינן בפרק הבית והעלייה תחתון שבא לשנות בגויל שומעין לו בגזית אין שומעין לו וכו' דאלמא דכל שבא להכביד אין שומעין לו גם טענה

זו בטלה שדבר זה תלוי במנהג המדינה שבכל מקום שנהגו שלא להקפיד השותפין בזה מותר ותדע לך מדגרסינן בפ"ק דבתרא אפילו אחזיק להורודי אחזיק לכשורי אלא דההיא בשנהגו שלא להקפיד וכן תירץ הראב"ד עכ"ל. וגמר תשובה זו כתבתי בס"ס קס"ד: וכתב עוד ח"ג סימן קפ"ה שאלת ראובן סמך קורותיו על כותל שמעון והחזיק בו כמה שנים ונפל אם הכותל ומקום הכותל ידוע לשמעון אלא שראובן סומך בו קורותיו הדבר פשוט שאם נפל אזדא שלא נתן לו שמעון ולא זיכה אותו בסמיכת קורותיו אלא בכותל זה בלבד וכותל זה שחזר ובנה פנים חדשות באו לכאן ואותה שאמרו בריש בתרא אחזיק להורודי אחזיק לכשורי למי שמפרשה במחזיק בהורודי וכשורי בכותל של חבירו אין אותה חזקה אלא באותו כותל כל שהוא קיים ולא כותל אחר שחזר ובנה וכיון שכן אם היה רעוע לא די שאין ראובן יכול לכוף את שמעון לתקנו אלא אפילו בא ראובן לשפצו ולתקנו אין שמעון מניחו דניחא ליה דליסתור כדי לסלק שיעבודו דומה למה שאמרו בפרק הנושא (כתובות קג:) גבי מדור אלמנה עכ"ל ותשובה זו כתב ר"י בנתיב ל"א ח"ז : כתב עוד שאלת יציאה וביאה אם צריך חזקת ג' תשובה דבר ברור הוא שצריך חזקת ג' שהרי יש בזה חיסור קרקע שהרי יש משתמש בחצרו ממש ונכנס ויוצא בו ואם בא זה לבנות חצרו ולסתום בפניו ה"ז מוחה בידו כדי שלא יאבד דרך ביאתו : וא"א כתב וכו' פ"ק דב"ב גבי אחזיק להורודי אחזיק לכשורי גרס אמר רבינא האי כשורתא דמטללתא עד ל' יומין לא הוי חזקה בתר ל' יומין הוי חזקה ואי סוכה דמצוה היא עד שבעה יומין לא הוי חזקה בתר שבעה יומין הוי חזקה ואי חבריה בטינא לאלתר הוי חזקה וכתבה הרמב"ם פ"ח מהלכות שכנים שכתב היתה הקורה סוכת עראי כל ל' יום לא החזיק בה סתם שהרי הוא אומר לא מחלתי והנחתיך אלא מפני שהיא עראי לאחר ל' יום החזיק וכו' ורבינו לא כתבה משום דאי רבינא מיירי לענין חזקה אתיא בהדיא כפי' הגאונים והרמב"ם דלא בעינן חזקת ג' שנים בתשמישים ולפיכך כתבו התוספות והרא"ש דרבינא קאי אמתני' דהתם דקתני מד' אמות ולמעלה בחזקת שלא נתן אבל לענין חזקה אפילו חבריה בטינא בעינן חזקת ג' שנים וכיון דלהרא"ש לא קאי רבינא בענין חזקה לא כתבה רבינו ולא תיקשי לך א"ה למה כתב רבינו בסימן זה הא דאמר ר"נ בי כוי לא הוי חזקה שהביא הרא"ש ג"כ דאמתני' קאי די"ל דאין ה"נ דר"נ קאי אמתני' דהתם ואפשר ג"כ לחזור לענין חזקת ג' שנים ולכן כתב רבינו בסימן זה אבל הא דרבינא א"א לחזור לענין חזקה לדעת הסוברים דליכא חזקה לאלתר ולכן כ' כאן :

סימן קנד

סעיף א

יש חזקה לראייה וכו' היינו לדעת ר"י הלוי והרא"ש אבל לא לדעת הרי"ף והרמב"ן וכמ"ש בסימן זה בס"ד:

סעיף ב

אין אדם רשאי וכו' משנה ס"פ חזקת (בבא בתרא נט:) לא יפתח אדם חלונותיו לחצר השותפין ומפרש בגמרא דאפילו לחצר חבירו לא יפתח וחצר השותפין נקט לרבותא אע"ג דמצי א"ל בלאו הכי מצי בעית לאצטנועי מינאי בחצר שאני יכול לראותך דרך פתח ביתי וא"כ אין לך היזק חדש מצד פתיחת החלונות אפ"ה לא יפתח משום דא"ל אידך עד השתא בבית לא בעינא אצטנועי מינך השתא אפילו בבית בעינא אצטנועי מינך ופר"ש כי הוינא בבית לא הוה בעינא אצטנועי מינך שלא תראני דרך חלונותיך אי נמי עד האידנא כי הוית בבית לא בעינא אצטנועי מינך השתא אפילו כשאתה בבית בעינא לאצטנועי מינך: כתב הרשב"א בתשובה שלא אמרו שצריך להרחיק מלבנות כנגד חלון חבירו אלא בחלון הפתוח על חצר חבירו בלבד והטענה להרחיק ארבע אמות אינו אלא משום שפתיחת החלון על חצר חבירו ראיה שמכר לוי בעל החצר בחצירו ד' אמות לשיעבוד זה שלא יבנה שם כנגד החלון כדי שלא יאפיל אבל אם פתח בתקרת עלייתו כעין ארובה ומשם נכנס אור לביתו אם בא שכנו לבנות אינו צריך להרחיק כלל: וכן אם קנה בית וכו' ג"ז משנה שם לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנה לחצר השותפין ואמרינן בגמ' מ"ט מפני שמרבה עליהם את הדרך ופר"ש שרוב בני אדם נכנסים ויוצאים עכשיו בחצר יותר מבתחלה וליכא צניעות כדמעיקרא: כתב הרשב"א בתשובה במשנתינו לא שנו לא יפתח אדם פתח כנגד פתח במבוי אבל לא יפתח פתח כנגד פתח בחצר דמשמע הא במבוי פותח ובירושלמי נחלקו אם יש במבוי משום היזק ראייה בפתח כנגד פתח כבחצר או אין בו משום היזק ראייה כבר"ה. וכתב עוד שם אמרו אם נתן לו רשות מותר ולפי גירסתנו כל שהכיר וידע הרי הוא כנותן רשות כמו שאמרנו עכ"ל וצ"ע שבאותה תשובה קודם לכן לא כתב שמחל אלא בשסייע עמו בעובדא (מא.) דרב ענן שקל בידקא בארעיה וכמ"ש דבריו בריש סי' קמ"ב. וכתבו התוס' והרא"ש לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנה לחצר השותפין פי' אפילו לביתו כדי שלא יכנס ממנו לחצר השותפין:

סעיף ג

ומ"ש רבינו ול"מ שאינו רשאי וכו' אבל יכול לבנות וכו' ג"ז שם באותה משנה אם רצה בונה חדר לפנים מביתו ובונה עלייה על גבי ביתו ופותחה לתוך ביתו ובגמרא הקשו רישא דמתני' דקתני לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנה לחצר השותפין מפני שמרבה

עליהם את הדרך אסיפא דקתני בונה חדר לפנים מביתו ובונה עלייה ע"ג ביתו ופותחה לתוך ביתו והלא מרבה בדיורים אמר רב הונא מאי חדר שחלקו לשנים ומאי עלייה אפתא ופר"ש מאי בונה חדר לא בונה ממש אלא שחלק ביתו לשנים שעשה מחיצה באמצעיתו להושיב שם דיורים מרובים דבדבר זה יש לו רשות שיכול למלאות כל ביתו דיורים ומאי עלייה אפתא דהיינו יציע שחולק ביתו ועולה דרך ארובה מן החדר לאותה עלייה. וז"ל הרשב"א בתשובה ואקשינן והלא מרבה עליו את הדרך כלומר שעשוי הוא להשכיר ואוקימנא מאי חדר שחלק חדרו לשנים ומאי עלייה אפתא כלומר דאין אדם עשוי להשכיר בית שלפנים מחדרו כדי שלא יעבור עליו אדם אחר וכן עלייה שפתוחה לתוך ביתו הא כל שאינו עובר עליו לא יפתח מפני שעשוי להשכיר וירבה עליו את הדרך: כתב נ"י ופותחה לתוך ביתו משום דאפילו אם ירצה שידורו שם כיון שאין לדרים דרך אלא עליו אינו עשוי שישאילנו או ישכירנו לאחרים ולא ירבה דיורין אלא להרווחת תשמישו עבד ואף ע"פ שיזדמן שישכירנו הרשות בידו דלא גרע מהממלא ביתו אכסנאין דרשאי ולפ"ז יכול לעשות בנין ולבנות ובלבד בתוך ביתו וכדפרישנא וכן מוכח בתוס' וכן פי' רי"ף והרמב"ן והריטב"א כתב שהדעת מכרעת כן עכ"ל: כתב המרדכי פרק חזקת על ראובן שבא לחלוק ביתו לשנים כדי שיהא ראוי לתוספת דיורים ושמעון שכנו בחצר מעכב עליו מפני שבתוס' דיורין מתמלא הבית הכסא מהרה שדרין עם ראובן ועיין שם וכתוב עוד שם על שותפין בבית או בחצר והאחד מרשה את הרבים בחלקו שחביריו מעכבים עליו: (ב"ה) ומ"ש רבינו שהרמב"ם כתב שאפילו קנה בית אצל ביתו רשאי לפתוח לתוך ביתו כו' אע"פ שאינו מפורש כן בדברי הרמב"ם אפשר שדייק כן מדכתב גבי לקח בית בחצר אחר אינו יכול לפתוח פתחו לחצר השותפין משמע דוקא לחצר לא יפתח אבל לתוך ביתו יפתח ויותר נ"ל שט"ס יש כאן וצריך לגרוס# והרמב"ן בנו"ן שהוא כתב כן בפירוש: כתב הרשב"א בתשובה שאין טענת ריבוי הדרך לשותפי המבוי אלא לשותפי החצר וכתבתי דבריו באורך בסימן קס"א: והרמ"ה כתב שאף דיורים וכו' וה"מ להוסיף דיורים כו' כלומר דלא נימא כי היכי שאינו רשאי להוסיף דיורים אף ע"פ שאין מוסיף בנין חדש ה"ה נמי אם נתוספו אנשי הבית כגון בניו ומשרתיו שיכולים לעכב עליו דהא ליתא דכיון שאינו מוסיף בית דירה החצר נשתעבד וכו' ודרך כלל דעת הרמ"ה שאם נתרבו בני הבית אין בני החצר יכולים לעכב עליהן ולהוסיף דיורים בכל גווני יכולים בני החצר לעכב ולחלוק ביתו לשנים ברחבו ונשאר חדר או בגבהו ונשאר עלייה עשויה לעשות אוצר שרי אבל תוספת בנין דהיינו לבנות עלייה על גבה או לפתוח חדר אחורי ביתו אע"פ שאינו אלא לאוצר בני חצר מעכבין עליו שלא נשתעבד לו החצר אלא לביתו לא לחדר שאחורי ביתו בחצר אחרת

או לעלייה שיבנה על גבי ביתו ונ"ל דלהרמ"ה לחלוק ביתו לשנים בגבהו או ברחבו לבני ביתו שנתרבו אין בני החצר יכולים לעכב עליו: והרמב"ם כתב פ"ה מה' שכנים אחד מהשותפים בחצר שלקח בית בחצר אחרת אינו יכול לפתוח פתחו לחצר שותפין שלו אפילו בנה עלייה על גבי ביתו לא יעשה לה פתח לתוך החצר לפי שמרבה עליהם הדרך אבל פותח הוא פתח עלייה לתוך ביתו ואם רצה לחלוק חדרו לשנים חולק וכתב ה"ה דעת המחבר בפירוש הסוגיא וכו' עד כדבריו עכ"ל. וראיתי לכתוב בקיצור מופלג ישוב הסוגיא לדעת הרי"ף כפי מה שכתב הרמב"ן דהא דאמר רב הונא מאי חדר וכו' ה"פ בונה חדר לפנים מביתו ופותחה לתוך ביתו וכן בונה עלייה על גבי ביתו ופותחה לתוך ביתו כיון שלתוך ביתו הם פתוחים חשובים כחולק חדרו או כעין אפתא דמסתמא אינם עשוים אלא לתשמישו כיון שפתוחים לביתו וה"ה ללוקח בית בחצר אחרת ופתחו בתוך ביתו ולא לחצר השותפין וסתם פתח שהיה לו באותו חצר שהכל בכלל חלק חדרו לשנים ונ"ל דה"ה לבונה עלייה על גבי ביתו ופתחה לתוך ביתו ולא לחצר השותפין דהוי כמו אפתא ואין יכולים לעכב עליו ומ"מ בלקח בית בחצר אחרת ופתח לתוך ביתו דשרי להרי"ף כתב הרמב"ן וסתם פתח שהיה לו באותה חצר וכמ"ש בסמוך ונ"ל דלרבותא כ' הרמב"ן שאפי' שסתם פתח שהיה לו באותה חצר ואין דרך להשתמש לבית זה אלא דרך חצר השותפין כיון שאינה פתוחה לחצר השותפין אלא לביתו אינו יכול לעכב עליו. וכתב עוד הרמב"ם מכאן אתה למד וכו' עד מעכב עליו וכתב ה"ה שאין דברי המחבר אלא בסמוכין על שולחנו וכו' עד זה נ"ל עכ"ל ומכאן נ"ל דלהרמב"ם וסייעתו אע"פ שאינו מחדש ולא משנה שום דבר בבית אינו רשאי להוסיף דיורין שאינם סמוכים על שולחנו. וכתב נ"י בשם הריטב"א שהדעת מכרעת כדברי הרמב"ן: ומדברי א"א ז"ל יראה שאינו רשאי וכו' למד כן רבינו לדעת הרא"ש מפני שהרא"ש לא כתב אלא ל'

הגמרא בלבד: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרשב"א והריטב"א מסכימים לדעת אחת והתוספתא מסייעתם הכי נקטינן:

סעיף ד

ואפי' אם יש לאחד פתח וכו' משנה פרק חזקת (בבא בתרא נט:) לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון היה קטן לא יעשנו גדול אחד לא יעשנו שנים ואסיקנא בגמרא דאי הו"ל תרי פתחי בר תרתי תרתי אמות לא לישוי חד פיתחא בר ד' דא"ל בפיתחא זוטרא מצינא לאיצטנועי מינך בפיתחא רבה לא מצינא לאיצטנועי מינך וכן אי הו"ל חד פיתחא בר ח' אמות לא לישוייה תרי בני ד' אמות משום דא"ל בחד פיתחא מצינא איצטנועי מינך בתרי לא מצינא לאיצטנועי מינך ופר"ש בחד פיתחא

מצינא אצטנועי כשהוא נעול יכולני להשתמש בחצר אי נמי להשתמש שלא כנגדו אבל בשני פתחים לא מצינא לאצטנועי כ"כ דאפי' אם האחד נעול יהיה השני פתוח ודין זה כתבו הרמב"ם פ"ה מהלכות שכנים בסגנון הזה: ומ"ש רבי' והרמב"ם כ' הוא בפ"ז מהל' שכנים לגבי דיני חלון: (ב"ה) וא"כ לא הו"ל לרבינו לכתוב והרמב"ם כתב שנראה שבא לחלוק על הדין הקודם: ופירש רבינו דדוקא ברוצה לשנות מקומו הוא דלא יעשה קטנה אבל במקומו כיון שממעט בנזק הרשות בידו ופשוט הוא בלשון הרמב"ם וכתב ה"ה שדעת הגאונים שכל שסותר את זו ומגביה אחרת כנגד זו ממש רשאי שהרי ממעט בנזק אבל דעת המחבר כדעת רב משה גאון שאפילו לשנותה למעלה אינו יכול וקצת ראיה יש מאותה דהיה אחד לא יעשנו שנים וכו' בס"פ חזקת וכתב נ"י דהא דתנן לא יעשנו גדול דוקא בגופו של פתח קאמר ובהא הוא דחייש לצניעות אבל לעשות משני דלתות דלת אחד לא יכול למחות אע"פ שנפתח כולו תמיד מה שלא היה כשהיה בשני דלתות:

סעיף ה

וחלון כנגד חלון וכו' משנה כתבתיה בסמוך לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון: ומ"ש רבי' אפי' שיש לו רשות פשוט הוא דבלא רשות אפי' פתח שלא כנגד פתת או חלון שלא כנגד חלון אסור לפתוח כדתנן לא יפתח אדם חלונותיו לחצר השותפין כמ"ש בסמוך אלא הב"ע כשנתנו לו בני החצר רשות לפתוח פתח או חלון ואפ"ה יכולים לעכב עליו שלא יפתח פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון. וכתב נ"י בשם הריטב"א דהיכא שבאו שנים לפתוח בבת אחת יעשו פשרה ביניהם ובמקום שאחד מהם אינו חסר כופין אותו על מדת סדום : ופרשב"ם שאין צריך להרחיק אלא משהו כתב עליו הרמב"ן וטעמו משום דאע"ג דכי מרחיק משהו אכתי חזי ליה כיון שאינו רואהו בדרך תשמישו תדיר אינו יכול לעכב עליו לפי שאינו יכול לומר שלא תסתכל בי לדעת משום דא"ל אי בעינא לאסתכולי בך יכול אני לעמוד בחצר ולהסתכל בך ולפיכך אינו יכול למחות בו שהרי אין ריבוי היזק אבל לחצר חבירו לעולם ירחיק עד שלא יהא יכול לראות בו כלל ומה שאמרו (ו:) זה עושה מעקה לחצי גגו וזה עושה מעקה לחצי גגו ומעדיף ופרש"י ושוב לא יראנו להדיא גגים שאינם עשויים כ"כ לתשמיש כיון שהרחיק ברוב הגג אינו יכול לכופו ביותר והוצרכתי לכתוב זה מפני שטעו מקצת התלמידים והראב"ד פירש מעדיף עד שלא יראו זה את זה כלל כפי ריחוק הגגין וארכן ועיקר עכ"ל וכיוצא בדבר כתב הרמב"ן וה"ה בפ"ה מהלכות שכנים בשם הרשב"א וכן כתב נ"י: וכתב הרמ"ה דאפילו חזקה וכו' מדברי רשב"ם נראה דחזקה לא מהניא בין בפתח בין בחלון שכתב לא יפתח לחצר השותפין אפילו היכא דיש לו חזקה ע"כ וטעמא דאף על

פי שהחזיק יכול למחות משום דהיזק ראייה אין לו חזקה: (ב"ה) ובסימן זה אכתוב דהלכה כדברי האומרים דיש חזקה להיזק ראייה כל שידע הניזק ושתק:

סעיף ו

מותר לפתוח פתח וכו' משנה שם וכתב נ"י בשם העיטור אהא דאמרינן הא בעינא לאצטנועי מבני ר"ה פירשו רבנן סבוראי דוקא דליכא היזק ראיה ולא מינכרא היזקא אבל מינכרא היזיקא לא עכ"ל ואני שמעתי ולא אבין היכי משכחת לה פתח כנגד פתח שלא יהא בו היזק ראייה ואפשר לומר דס"ל כרשב"ם דבהרחקת משהו סגי : ומ"ש לפיכך בעלייה אסור לפתוח כו' כ"כ הרא"ש ופשוט הוא: ומ"ש בשם הרמב"ן דאפילו בחלוני הבתים אם הם גבוהים קצת וכו' כן כתב בחידושיו והקשה על רשב"ם שפירש שכל שרוכבי סוסים וגמלים ייכולים לראות רשאי לפתוח ואף ע"פ שדברי הרא"ש כדברי רשב"ם סמך רבינו על דברי הרמב"ן שדחה דברי רשב"ם והקשה עליהם וכ"כ ה"ה בפרק ה' מה' שכנים וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סי' תתק"ג ותולדות אדם סימן קע"ח וז"ל ודאמרינן פותח אדם פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון בר"ה ההיא בפתחים וחלונות הנמוכים שבני ר"ה רואים שם להדיא דרך הילוכן בין שהעומדים תוך הבית עומדים בין יושבין בין ביום בין בלילה עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם דמיירי בשאינו גבוה ד"א שרואין אותו בני ר"ה. וכתב הרמב"ם פ"ה מה' שכנים אבל מי שהיה לו פתח קטן לר"ה ורצה להרחיבו או היה רחב ורצה לעשותו שנים אין חבירו שכנגדו מעכב עליו ואצ"ל בני ר"ה שאינן יכולין לעכב עליו וכתב נ"י דה"ה לחלון כנגד פתח דשרי ואף ע"ג דלא ידע בהי עידנא אתי דליצטנע מיניה:

סעיף ז

שאלה לא"א ז"ל כלל ק' סי' ג' וכ"כ נ"י סוף פרק חזקת בשם הרשב"א דלא אמרו ט"ז אמה אלא לענין שבת:

סעיף ח

כתב ה"ר יונה שראשון הבא לפתוח בעלייה וכו' כ"כ בשמו נ"י בר"פ לא יחפור: (ב"ה) ונראה מדבריו שטעמו מפני שהוא סובר כדברי האומרים שהבא לפתוח חלון ברשות חברו במקום שאין מזיקו עכשיו בראייה יכול לעכב עליו בטענה שלמחר יבנה הוא ויזיקנו בראייה: ולקמן בסימן זה יתבאר שהרא"ש חולק עליו: (ב"ה) ושם יתבאר שרוב חכמי ישראל חולקים עליו ונקטינן כוותייהו וא"כ בהא נמי נקטינן כה"ר יונה אבל מצאתי להרשב"א שכ' בתשובה אכתבנה בסימן זה שמי שקדם ופתח חלון על רשות הרבים אין חבירו שעל הדרך יכול למנוע ולפיכך אם בא השני לפתוח חלון כנגד אותו חלון אינו רשאי והרשב"א מכלל החולקים על הרא"ש בההיא ואפ"ה כתב כן מפני שהוא מחלק בין פותח על רשות חבירו לפותח לר"ה מפני שר"ה הפקר הוא וכל הקודם לפתוח בו

זכה מן ההפקר וא"כ יש לנו לומר שלא כתב ה"ר יונה מ"ש מהטעם דמשמע מנ"י ואפשר דמיירי במקום שנוהגים להוציא זיזין וגזוזטראות לר"ה דהוה פותח לר"ה כפותח לחצר השותפין וכדברי הרא"ש דלקמן בסמוך ולפי זה אין מחלוקת בין ה"ר יונה והרא"ש בהא דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי:

סעיף ט

וחנות אסור לפתוח וכו' תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש ס"פ חזקת ופסקה הרמב"ם פ"ה מהלכות שכנים שכתב לא יפתח אדם חנות כנגד פתח חצר חבירו ולאו דוקא כנגד פתח דה"ה כנגד חלון ולאו דוקא כנגד אלא אפילו שלא כנגד כל שמזיקו בראייה אסור וכמ"ש בסמוך בשם הרמב"ן והרשב"א וכ"נ מדברי הרא"ש בפ"ק דבתרא (ו:) גבי פלוגתא דרב הונא ור"ח בשתי חצרות זו למעלה מזו:

סעיף י

כתב הר"י אלברצלוני וכו' ה"ה פ"ה מהלכות שכנים כתב בשם הרשב"א דעת אחרת והוא שאפי' במבוי שאינו מפולש כל שיש למטה ממנו שלש בתים הרי הוא כר"ה דא"ל סוף סוף הא בעית אצטנועי מן הרבי' ור"ה דקתני לאו דוקא אלא שרבים בוקעים בו וכ"כ נ"י בסוף פ' חזקת הבתים וכתב שהרא"ה והריטב"א חולקים בדבר ואומרים דבמבוי שאינו מפולש לא משוינן ליה לר"ה שלעולם אין עוברים שם תדיר וכן נראה מהירושל': וכתב עוד דשמעינן מהירושלמי דבחצר אף כשנתן לו רשות אסור שיכול לומר סבור הייתי לקבל ועכשיו איני יכול לקבל:

סעיף יא

שאלה לא"א ז"ל כלל צ"ח סי' ז' ולקמן בסי' זה אכתוב שהרשב"א והריב"ש חולקים עליו וע' בתשובות הרשב"א סי' אלף פ"ה ואלף וקל"ב ותתק"ג ובהריב"ש סימן שי"ג:

סעיף יד

מי שיש לו חלון פתוח וכו' משנה פרק חזקת (בבא בתרא נח:) חלון המצרית אין לה חזקה ולצורית יש לה חזקה איזו היא חלון מצרית כל שאין ראשו של אדם יכול ליכנס לתוכה. ובגמ' אמר רבי זירא למטה מד' אמות יש לו חזקה ויכול למחות למעלה מד' אמות כלומר מקרקע הבית אין לו חזקה ואינו יכול למחות ורבי אלעאי אמר אפילו למעלה מד' אמות אין לו חזקה ויכול למחות משום דאמר ליה זימנין דמותבת שרשיפא (כלומר ספסל) תותך וקא חזית ופסקו הרי"ף והרא"ש כר' אלעאי מדעבד ר' אמי עובדא כוותיה כדאיתא בגמרא וכ"פ הרמב"ם בפרק ז' מהלכות שכנים וז"ל מי שבא לפתוח חלון לחצר חבירו בין חלון גדול בין חלון קטן בין למעלה בין למטה בעל החצר מצי מעכב עליו שהרי אומר לו תזיק לי בראייה ואע"פ שהיא גבוהה תעלה בסולם ותראה

עכ"ל. וכתב הרא"ש פר"ש דאחלון צורי קאי וה"פ הא דחלון צורי יש לו חזקה היינו דווקא למטה מארבע אמות ור"ת פירש דאחלון מצרי קאי אבל בחלון צורי שהוא דבר קביעות אפי' למעלה מד' יש לו חזקה ואף על גב דאין עשוי לאורה ובחלון מצרי כשהוא למטה מד' אמות אע"פ שאינו יכול להוציא ראשו מכל מקום דרך הילוכו בבית רואה תשמיש חבירו בחצר ואיכא היזק ראיה ולפר"ת הסכימו הר"ר יונה והרא"ש וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק ז' מהלכות שכנים. וכתב נ"י שהעיד ר"ת על רשב"ם שבסוף ימיו חזר בו וכתב הרשב"א וכבר נהגו כל המקומות הללו לסמוך על שיטת ר"ת ולדברי האומרים שיש חזקה להיזק ראייה או חזקה דלאלתר או חזקת שלש שנים המשנה והסוגיא כפשטן בחלון שיש בו היזק ראייה וזה נראה דעת רשב"ם והרא"ש והוא דעת רבינו שכתב מי שיש לו חלון פתוח לחצר חבירו אבל לדעת האומרים שאין חזקה להיזק ראייה פירשו המשנה בחלון שאין בו היזק ראייה כגון שאינו פתוח לחצר חבירו אלא למקום שאין עשוי לתשמיש והוקשה להם א"כ מאי קמ"ל רבי זירא דאין יכול למחות פשיטא ומדברי הרמב"ם פרק ז' מהלכות שכנים נראה שמפרש כפירוש הרא"ש דהכא במאי עסקינן בחלון שיש בו היזק ראייה אפילו למעלה מד' אמות יש לו חזקה להיזק ראייה וכ"כ ה"ה וכתב שזו שיטת הרב ן' מיגא"ש אבל לשיטת הרי"ף והאחרוני' שאין חזקה להיזק ראייה המשנה והסוגיא בחלון שפתוח למקום שאינו מזיק בראייה וכן פירשו מחלוקת ר' זירא ור' אלעאי בהפך דדוקא בחלון הצורי והוא למטה מד' אמות יש לו חזקה אבל אם לא היו שני דברים אלו אין לו חזקה וזהו דעת ההשגות ואע"פ שאינו מזיקו בראייה למטה מד' אמות יכול למחות ולומר איני רוצה שתחזיק בי שלא אוכל לבנות כנגדך או שאצטרך למחות בך עכ"ל ולדברי הכל יש לו חזקה דמתני' ה"פ יש לו חזקה ואינו יכול אח"כ לערער עליו לסתום וכן אין הלה יכול לבנות כנגדה או מצדיה אא"כ הרחיק ד' אמות ואין לו חזקה יתבאר לקמן בדברי רבי' ועיין בהריב"ש בסי' תע"א וכתב נ"י שהסכימו האחרונים דכי אמרינן יש להם חזקה דוקא כשיש להם צורת פתח או מלבן דבלאו הכי לא הוי אלא כחור שחררוהו עכברין ואפילו עשאן לאורה אין לו חזקה עכ"ל. ונ"ל שלמדו כן ממה ששנינו בתוספתא וכתבה נ"י איזו היא חלון צורי כל שראשו של איש יכול ליכנס לתוכה דר"מ ובלבד שתהא לה צורת פתח או מלבן ותנא דמתני' היינו ר"מ דסתם מתני' ר"מ ואפשר שהרמב"ם והרי"ף והרא"ש לא כתבו כן משום דסתם חלון הוא במלבן או צורת פתח. (ב"ה) ומ"מ בעשוי לאורה דהוי כ"ש פי' ר"ת שאין לו שיעור ואפילו פחות מטפח וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם משמע דאפילו בלא מלבן וצורת פתח הויא חזקה דאין דרך לעשות מלבן וצורת פתח לחלון פחות מטפח וכך הם דברי הרשב"א

שאכתוב בסמוך : ופירוש מלבן משקוף מלמעלה ומלמטה מימין ומשמאל ופירוש צורת פתח משקוף למעלה ומן הצדדים כדאמרינן בעלמא (עירובין יא:) קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן ואין לו משקוף למטה: וכן אם עשוי לאורה כו' (שם) אמר שמואל ולאורה אפילו כל שהוא יש לו חזקה ופרש"י משום דחלון העשוי לאורה מילתא דקביעות הוא דכל הימים אדם צריך לאורה והו"ל למחות וכיון דלא מיחה איכא למימר דברשותו עשה והחזיק בחזקת שלש שנים ובא בטענה או לשיטת הרמב"ם וסיעתו בחזקת ראה ושתק אפילו לאלתר ונראה מדברי נ"י שאפילו לאורה אם לא היה לה מלבן או צורת פתח לא הויא חזקה ואין נראה כן מדעת הרמב"ם כמ"ש בסמוך ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי לקמן בסימן זה: וכל שהוא פר"ת שאין לו שיעור וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"ז מהלכות שכנים: וי"א דשיעורו טפח כ"כ בתשובות מיימון דספר משפטים סימן ע"א בשם העיטור והביא ראיה לדבר וכ"כ במרדכי ס"פ חזקת: וז"ל הרשב"א בתשובה חלון העשוי לאורה אין לו שיעור דאפילו כל שהוא יש לו חזקה ובין יש לו פצימין בין אין לו כל שניכר לב"ד שנפתח לאורה יש לו חזקה ודברים אלו ניתנים לראיית ב"ד לפי שיש חלון שאכלתו מלחת ויש שנעשה מחמת הבנין כחורין הללו שמניחים בכתלים בשעת הבנין להכניס שם ראשי קורות לתקן עליה מעמד לרגל הבונים ואלו וכיוצא בהם אין להם חזקה וניכרים וידועים הם סוף דבר כל שכיוצא בזה ניתן לראיית ב"ד בכל מקום ומקום לפי מה שהם רואים על פי בנייני המדינה וב"ד ירא שמים יצא את כולם עכ"ל : וז"ל הריב"ש בסימן תע"א הרבה פירושים נאמרו בחלון העשוי לאורה והרמב"ן כתב כגון שהוא צר מבחוץ ורחב מבפנים או שהבית צריך לאורה ומלשון הרמב"ם נראה שהכל תלוי בדעת הפותח אם פתחו לכוונת אורה שכך כתב בפ"ז מהלכות שכנים אבל אם פתחה לאורה אפילו קטנה ביותר וגבוהה ביותר וכו' ופי' הוא ז"ל טעם הדבר לפי מה שנראה מלשונו שכיון שפתחה לאורה וזה שתק מחל על האורה ואין יכול למנעה ממנו מעתה וצריך להרחיק כדי שלא יאפיל אבל כשלא נעשית לאורה אלא שפתחה לתשמיש או לזון את עיניו ולדבר עם חבירו אע"פ שג"כ מוסיף אורה בבית זה יכול לומר לא הנחתיך לפתוח אלא מפני שהיתה קטנה וגבוהה אבל שתחזיק עלי שאצטרך להרחיק בנייני בזה לא הנחתיך: ומ"ש ג"כ בגמרא בזה החלון העשוי לאורה אפילו כל שהוא שיש לו חזקה הוכיח הרמב"ן מהירושלמי ששיעורו לחזקה כשיעורו לטומאה ושיעורו לטומאה שנינו באהלות פי"ג שהוא כמלוא מקדח שהוא כמלוא נקב העול. וכתב בסימן רכ"ה צריך ראובן להרחיק מכנגד ביתו של שמעון ארבע אמות כדי שלא יאפיל עליו כמו ששנינו החלונות מלמעלה ומלמטה ומכנגדן ד' אמות ופתח זה של

שמעון דין חלון יש לו כיון שהוא עשוי גם לאורה שאין לו אורה לביתו מצד אחר עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן קפ"ב חלון העשוי לאורה ר"ש פי' כגון שהוא פתוח להאיר מקום אפל והראב"ד פירש כגון שאין לו אורה ממקום אחר אבל רואה אני כי כבר נהגו בכל חלון שמכניס אורה שמעכבין מלבנות כנגדה אע"פ שמכניס לו אורה ממקום אחר וזה תלוי בדעת הבתי דינים עכ"ל ועיין בתשובה אחרת שכתבתי בשמו לקמן בסי' זה : י"מ דאפילו היכא דאין לו חזקה וכו' ס"פ חזקת כתב הרא"ש ראיתי מפרשים כל הני דאמרינן אין לו חזקה היינו לענין זה שאין נמנע מלבנות כנגדו אבל אין יכול לכופו לסתום מפני היזק ראייה כיון שכבר החזיק ולא מסתבר לי כיון דאין לו חזקה למה לא יאמר לו סתום כיון דזימנין אית ליה היזק מיניה: עיין במרדכי ס"פ חזקת תשובת הראב"ן והחולקין עליו בדיני חלון:

סעיף טו

כתב הרמב"ן דחזקת חלון וכו' כבר נתבאר בסימן קנ"ג: חוץ מלסתום וכו' ס"פ חזקת (בבא בתרא ס.) אמר רב נחמן ולסתום לאלתר הויא חזקה שאין אדם עשוי שסותמין אורו בפניו ושותק ופר"ש אם החזיק בחלון ג' שנים בחצר השותפין ובא חבירו וסתמו שבנה כותב כנגדו והוא שותק לאלתר הויא חזקה לזה הסותם שלא יפתח עוד חבירו אלא ברשותו וחזקת שלשה שנים שהיה חלונו פתוח אינה כלום מאחר ששתק כשסתמו זה דמדשתק אודויי אודי ליה דשלא כדין החזיק מעיקרא ולפי שיטת הרמב"ם טעמא משום דכיון דשתק מחל וכ"כ הוא ז"ל פ"ז מהלכות שכנים ומ"ש רבינו ומיהו טענה צריך לא שייך לשיטת הרמב"ם. ועיין בתשובות מיימונית דספר משפטים סימן ע"א וכתוב בהשגות בפרק הנזכר שיש חילוק בין סותם למאפיל שהסותם לאלתר והמאפיל ל' יום וכתב ה"ה אבל דעת המחבר דבכלל לסתום הוא לבנות וכן פר"ש ז"ל: כתב נ"י וכ"ש אם הוא עצמו סתמו וכתב עוד ונראה דהך סתימה אפילו בלא פריצת פצימין היא וסתימה זו אפילו בנה זה כנגדו בתוך ד' אמות איירי שכיון שלא מיחה איבד זכותו וכתב הריטב"א דסתימה בנסרים דעלמא לא הויא סתימה וכל שכן במטליות וכל שב"ד צוו לסתמו יש לו לסתמו סתימה מעליא ברכסא וטינא: כתב עוד לכאורה משמע דוקא לסתום הויא לאלתר חזקה אבל לפתוח אפילו במקום שאינו מזיק השתא בראייה לא הוי חזקה לאלתר אלא שהרמב"ם כתב דחלון יש לו חזקה לאלתר עכ"ל והמרדכי כתב בפ"ק דב"ב אם סתם ראובן פתחו או חלונותיו ובא שמעון שכנו לבנות לפני פתחו וחלונו יכול ראובן לעכב עליו שיכול לומר לא היה בדעתי לחזור ולפתוח וה"מ שלא פרץ פצימיהן ואם ע"פ ב"ד נתחייב ראובן לסתום אפילו לא פרץ פצימיו נמי שהרי שלא כדין פתח

עכ"ל. וכתב הריטב"א בתשובה לענין זה שסתם הוא בעצמו אפילו בא שכנו בטענה אתה מכרת אותו שיעבוד ולכך סתמתו אינו נאמן שלא אמרו אלא שסותמין אורו בפניו ומה שטוען להנאתי שבאותה שעה סתמתיה טענה יפה היא ואפילו לדברי מעמידים דברי ר"ג בלא טענה אפשר לומר כן דכשזה סותם וזה שותק יש הוכחה שהוא מוחל זכותו אבל כשהוא סותם אין כאן הוכחה של כלום שיהא מסלק זכותו משם אלא לצורך שעתו סתם ואם פרץ פצימיו והלה בא בטענה שמחל שיעבודו הדעת נוטה שאיבד זכותו שאם סתם לשעה מפני מה פרץ פצימיו דכיון שזה בא בטענה לאלתר הויא חזקה וצריך אתה לדעת שאם לא פרץ פצימיו ונפל מחלוקת ביניהם אתה מכרת לי סילוק שיעבוד זה ואני סתמתיו וזה אומר לא כי אלא אני סתמתיו מדעתי לשעה בעל החלון הוא היה מוחזק ואינו יוצא מחזקתו אע"פ שנסתם ולפיכך זה שאומר אני סתמתיו בפניו עליו הראיה ע"כ :

סעיף טז

ומ"ש רבינו ובעיקר חזקת החלון כתב הרמב"ן לא בשיש בה היזק ראייה איירי וכו' ה"ג הרמב"ן בנו"ן ולאפוקי מהטעות שנפל בספרים שכתוב הרמב"ם במ"מ:

סעיף יז

וכ"כ הרמב"ם שאין חזקה להיזק ראיית חלון תמיהני על זה שהרי בפ"ז מהלכות שכנים כתב הרי שפתח חלון לחצר חבירו וא"ל בעל החצר או שגילה דעתו שהניחו כגון שבא וסייעו או שידע הנזק ולא ערער ה"ז החזיק בחלון ואינו יכול אח"כ לחזור ולערער עליו וחלון פתוח לחצר ודאי יש בו היזק ראייה ואפ"ה כתב שיש לו חזקה ואפשר שכתב כן רבינו לפי שראה שכתב פ"ב מהל' שכנים גבי חצר השותפין שהיזק ראייה היזק הוא ואין לו חזקה בחצר אלא אע"פ שעמדו כך שנים רבות בלא מחיצה כופהו לעשות מחיצה בכל עת שירצה ואין משם ראיה שכבר כתב שם ה"ה דעת המחבר כדעת רבו דבחצר דוקא אין לו חזקה משום דממילא הם מזיקים זה את זה בלא עשיית שום מעשה ולפיכך אין להם חזקה בעמידתן כך ואפילו עמדו כן ג' שנים או יותר אבל אם עשו מעשה כגון פותח חלונות על חצר חבירו יש לו חזקה לדעתו ז"ל עכ"ל וא"כ גם הרמב"ם ס"ל כהר"י הלוי וכהרא"ש דיש חזקה להיזק ראייה: והרשב"א כתב בתשובה ח"ג סי' ק"פ אף הרמב"ן מודה להרי"ף שאין להיזק ראייה חזקה ויתר מכאן אמרו ז"ל שאפילו היה הניזק מוחל וסובל אומרין לבעל החלון אסור לך זה לפי שבכל שעה שאתה מסתכל בו ומזיקו בראייתך אתה עובר וא"א לך לעולם לשמור עצמך מלהסתכל בו ונמצאת עובר אבל הר"י הלוי חולק על רבו הרב ז"ל ואומר שיש לו חזקה וכן הראב"ד ז"ל ובכיוצא בזה אין לדיין אלא מה שעיניו רואות אבל אנו דעתינו לעשות מעשה כדברי הרי"ף והרמב"ן

ז"ל עכ"ל: ובתשובה אחרת ח"ג סי' קע"א כתב דעתי נוטה כדעת הרי"ף דהיזק ראייה אין לו חזקה וכקוטרא וב"ה הוא ואפי' מכר או נתן לו אפשר שהוא יכול לחזור בו דנזקין כאלו אינם נמכרים דיכול לומר סבור הייתי לקבל ועכשיו איני יכול לקבל כקוטרא וב"ה שכ' ר"ת דאפי' בא בטענה והביא ראיה אינה חזקה מפני טענה זו שאמרתי עכ"ל. ובתשובה אחרת ח"ג סימן קס"ג כתב כבר ראיתם שדעתי נוטה לדעת רבי' יעקב דכל נזקים אלו שהן בנזקי הגוף יכול לומר סבור הייתי לקבל ואיני יכול וכן נ"ל ממשנת חנות שבחצר ומעובדא דרב יוסף [ב"ב כ"ג.] דאמר אפיקו לי קורקור מהכא ומ"מ רוב חכמי ישראל וגם רבותי לא הסכימו לכך וכמו שראית שכתבתי שם בפרק לא יחפור ולפיכך למעשה אני אומר שאם כבר פתח חלונותיו או כ סמך קוטרא וב"ה אין מחייבין אותו לסתום או לסלק ואם בא לפתוח אין מניחין אותו לפתוח ולא לסמוך לכתחלה עכ"ל ובסימן קנ"ה אכתוב עוד בזה בשם תשובת הרשב"א: וז"ל הריב"ש בסי' תצ"ו אמת כי דעת הרמב"ם דבפותח חלון על חצר חבירו יש לו חזקה דכיון שעושה מעשה בפתיחת החלון והלה רואה ושותק מחל אע"ג דהיזק ראייה דאתיא ממילא כגון חצר השותפין אין לו חזקה ופי' מתני' דפ' חזקת חלון המצרי אין לו חזקה ולצורי יש לו חזקה בחלון המזיק היזק ראייה וזו היא שיטת רבו הר"י ן' מיגא"ש וסובר הרב ז"ל שאין צריך חזקת ג' בחזקה שיש עמה טענה אלא בטוען בגופה של קרקע אבל שיעבודין נקנין בשתיקה ומדין סבלנות תיכף שנתברר לו הזיקו ונודע לו ושתק הויא מחילה אבל דעת רבותינו הצרפתים שאין שום חזקה מועילה אלא בחזקת שלש ובטענת מכר או מחילה ומ"מ דעת כל האחרונים כדעת הרי"ף שאין חזקה לעולם להיזק ראייה ואין הפרש בין היזק ראייה הבא ממילא להיזק ראייה הבא ע"י מעשה של פתיחת חלון וכיוצא בו והו"ל כקוטרא ובית הכסא שהן נזקי הגוף ואין להם חזקה לעולם וההיא דחלון המצרי כבר תרגמה הרב ז"ל בחלון שאין בו היזק ראייה כגון שהוא פתוח למקום שאין מזיקו בהיזק ראייה והחזקה היא לעולם אם יצטרך להרחיק חבירו כשיבוא לבנות כנגדו וא"כ בנדון זה אין שום חזקה מועלת לראובן ואפילו היתה ג' שנים אלא אמרינן לו יגעת ופתחת לך יגע וסתום כיון שמזיקו בהיזק ראייה ומעתה נתבטלה גם טענתו האחרת שאומר לעשות שטר לשמעון שאם ירצה לבנותה כנגדו לא יצטרך להרחיק שכיון שהוא מזיקו מעתה יש לו לסלק היזקו אף כי טענת שמעון נכונה היא בעצמה ואין זה מדת סדום שיצטרך זה לשמור שטרו מן העכברים שהרי אף במי שאבד שטר חובו והלה מודה שחייב לו נחלקו בתלמוד אם כותבין שובר ויש מי שאומר שאין כותבין ויעכב הלוה מעות המלוה ויאכל וחדי כדי שלא יצטרך לשמור שוברו מהעכברים אלא שמטעם אחר

נפסקה הלכה דכותבין שובר משום דעבד לוה לאיש מלוה כ"ש שאין אומרים לשום אדם להניח זכותו על קרן הצבי איברא שדעת הרא"ש שכל חלון שאין בו היזק ראייה כגון שפתוח לגג רעפים של חבירו אין חבירו מעכב עליו מלפתחו דזה נהנה וזה אינו חסר הוא וכמו שאין יכול לעכב עליו אין לחלון כזה חזקה לדבריו אם לא היה בחלון זה היזק ראייה היה יכול לפתוח אותו ולא היה צריך לעשות לו שטר שהרי אין לו חזקה כיון שלא היה חבירו יכול למחות בו וכשירצה חבירו לבנות כנגדו בונה בלא הרחקה אבל דעת המפרשים שלנו הוא בהפוך שיכול למחות ולעכב מלפתחו ואם לא מיחה יש לו חזקה ומחלוקתם תלויה בפי' סוגיא שבפרק חזקת על משנת חלון המצרי וכבר הוכחתי בתשובה ביטול סברת הרא"ש ומ"מ אינה ענין לנדון זה שכיון שיש לחלון זה היזק ראייה מטעם זה חייב ראובן לסתמה ואין לו חזקה לעולם כדעת הרי"ף והאחרונים ז"ל עכ"ל. וז"ל הרשב"א שאלת ראובן רוצה לפתוח חלון על חצר חבירו במקום שאינו מזיקו עכשיו בראייה ושמעון טוען שהוא יבנה בשלו היום או למחר וראובן יזיק לו בראייה ויש לראשונים בזה שתי סברות: תשובה אנו כך קבלנו מהרב רבינו שהוא יכול לעכב על ידו דלא בעי למיקם בהדיה למחר בדינא ודיינא כשיבוא לבנות ומההיא דסתם חורבות עשויות ליבנות הוה אמר לן וזו היא מחלוקת אביי ורבא בבא לסמוך בצד המצר דלרבא אינו סומך ואע"ג דקיי"ל דכופין על מדת סדום כיון שאם בא לבנות הרי הוא ניזוק מיד בגירי של בעל החלון עד שמעמיד את חבירו בדינא ודיינא וזוכה עמו בדינו כי מעכב על ידו מהשתא אין זה מדת סדום אלא מדת כל אדם וכל שכן עכשיו שרבתה מחלוקת בחכמי ישראל בהיזק ראייה אם יש לו חזקה אם לאו ושמא יעמוד בית דין וידון שיש לו חזקה ונמצא זה זקוק למחות תמיד ואפילו רצה לכתוב לו שטר הודאה בכך אין שומעין לו דנמצא זה צריך לשמור שטרו מן העכברים ולא אמרו כותבין שובר אלא משום עבד לוה לאיש מלוה ומשום שלא יאכל הלה וחדי הא לאו הכי לא עכ"ל בסימן אלף קמ"ד. ובתשובות להרמב"ן סי' י"ז כתוב דאפילו לדברי מי שאומר שאין חזקה להיזק ראייה כל שאין אנו יודעים מי קדם אי חלונו לחצרו או חצר לחלון אי אתה יכול לסלקו ע"כ וזה כדברי הרשב"א. עיין בדברי רבינו סימן קנ"ה אצל יש נזקים שאין להם חזקה כגון קוטרא ובית הכסא וכו' כי שם כתב דלהרי"ף אין המזיק רשאי לסמוך אע"פ שאין שם דבר הניזוק וכ"כ לעיל בסמוך: כתב הריטב"א בתשובה פתיחת החלונות כחזקת הבתים ובעי שלש שנים וטענה והאומר דבראה ושתק סגי אין שומעין לו ואפילו לדבריו ה"מ שראה בשעת מעשה ושתק שהו"ל למחות ולא מיחה אבל כל שלא הו"ל למחות בשעת מעשה כגון זה שהחזיק תחלה בנכסי א"א ראייה ושתיקה דבאי

כחה דאח"כ אינה כלום ועוד שדעתי נוטה כדברי האומרים דהיזק ראייה אפילו בחלון על חצר אין לו חזקה כלל דהו"ל כקוטרא וב"ה כמו שכתוב בתשובת הגדול וירושלמי מסייע ליה ועוד שאפי' למ"ד היזק ראייה יש לו חזקה ה"מ בחלון הפתוח לחצר דבעל חלון מזיק לחצר ובעל חצר לא מזיק ליה והו"ל למחות אבל חלון כנגד חלון דתרווייהו מזקי אהדדי לא הא למה זה דומה להיזק ראייה דשותפין בחצר כגון כותל חצר שנפל או חצר שהחזיקו בלא כותל באמצע שאין בו חזקה כמו שמוכיח בשמעתא קמייתא דב"ב וכן הסכימו כל גדולי העולם ולדידי חלון כנגד חלון ופתח כנגד פתח כדין חצר הוא שאין לו חזקה כ"ש דאיסורא מסייע ליה ואין מחזיק באיסורא וכן מצאתי לר"מ הלוי הנשיא ז"ל עכ"ל: עוד כתב הרשב"א בתולדות אדם ס"ס א' ז"ל שאלת שמעון יש לו ב' חלונות לחצר ראובן והחזיק בו ב' שנים ולפעמים עומד שמעון להשגיח בכרמים וראובן מוחה בידו לפי שמזיק לו בראייה. תשובה דבר ברור הוא שאין שמעון יכול לעמוד בחלון כדי שלא יזיק בראייתו לראובן ואין צ"ל לדעת הרי"ף כי לדבריו אפילו החלון עצמו אם יבוא ממנו היזק ראייה לראובן אין לו חזקה ויכול לומר שיסלק משם חלונו אלא אפילו את"ל שיש לגופו של חלון חזקה להכניס ממנו אויר או להציץ ממנו דרך כרמים מ"מ אין לעמידת שמעון בחלון חזקה ואין לו להציץ ממנו לחצר כדי שלא יזיקנו בראייתו עכ"ל : ומה שכתב רבינו בסמוך בשם הרא"ש וכן בגגין שלנו שהם מכוסים ברעפים ואין עליהם תשמיש יכול לפתוח עליו חלון וכו' לדברי הרא"ש בתשובה כלל י"א סימן ט"ו משמע בהדיא דע"כ לא קאמר אלא בגג משופע שאין בו תשמיש כלל אבל בגגין שיש בהן קצת תשמיש כגון הגגין הללו שבארץ ישראל לא קאמר:

סעיף יח

וכתב א"א ז"ל ראובן שבא לפתוח וכו' עד בחצרך ריש לא יחפור ושם כתב שה"ר יונה חולק ועיין בנ"י שם שכתב שהראב"ד והרשב"א והרי"ף ורש"י סוברים כהר"ר יונה והריב"ש בסימן תע"א כתב על דברי הרא"ש וז"ל הרב הלך לשיטתו שסובר דהיזק ראייה יש לו חזקה ושחזקת הנזקין היא חזקת ג' ובא בטענת מכירה או מתנה או מחילה ומתני' דחלון המצרי ומאי דאיתמר עלה בגמ' בחלון שיש בו היזק ראייה הוא ויצטרך לפרש מילתיה דרבי זירא דקאי אחלון צורי אבל מצרי בין למעלה בין למטה אין לו חזקה ותהיה תלויה החזקה בדין יכול למחות ומדאמרינן בגמרא דטעמא דרבי אלעאי דלמעלה מד' אמות משום דמייתי שרשיפא וחזי ליה הוכיח הרב ז"ל דהיכא דליתיה להאי טעמא וליכא היזק ראייה כלל כגון גג של רעפים אין יכול למחות דכופין על מדת סדום וממילא כיון שאין יכול למחות אין לו חזקה והוא עשה מהמסובב סיבה ומהסיבה

מסובב שהרי לפי הנראה מלשון הגמ' היסוד והסיבה היא החזקה ומדין החזקה יצא לנו אם יכול למחות אם לאו ולדבריו אף אם אין יכול לעכב עליו מלפתחו למה אין לו חזקה של שלש שהרי היה לו למחות בסוף כל ג' שלא יחזיק עליו לענין שאם יבוא לבנות כנגדו לא יצטרך להרחיק וכיון שיש לו חזקה חזר הדין שיכול לעכב דמצי אמר קא מחזקת עלי ולא מצינא דאטרח למחות בסוף כל ג' ועוד שהרי אפילו חלון הפתוח לגג של רעפים היה יכול לעכב משום היזק ראייה ואע"פ שעתה אינו מזיקו כיון שהחלון עשוי בתכונה שיזיקנו אם יסיר הרעפים מן הגג או יעשה ממנו בית או חצר משום דאמר לו בעל הגג לבעל החלון כשארצה לעשות מן הגג בית או חצר יקשה לך לסתום מה שפתחת ולהרוס מה שבנית ואצטרך להתעצם עמך בדין וכן השיב הראב"ד על פותח חלון על חורבתו של חבירו שיכול למחות מיד אע"פ שעכשיו אינו מזיקו כיון דאילו בא לבנות נמצא מזיק וסתם חורבות עשויות ליבנות כדאיתא בירושלמי ויש הוכחה לזה בריש פרק לא יחפור (בבא בתרא יח.) דמקשי לרבא דאמר הבא לסמוך אינו סומך וכו' וכתב הרשב"א וה"ה לפותח חלון על גגין שלנו המכוסים ברעפים שיכול לעכבם שמא למחר יעשה אותו גג הראוי לתשמיש או בית ונמצא מזיקו אבל מה שכתב הרא"ש לפי סברתו שאומר שאין לחלון זה חזקה שמי שיש לו חלון על חצר של חבירו והחזיק ובא זה לכסות חצרו ברעפים מתחת חלונו של זה הנה בעל החלון מעכב עליו לפי שאומר אני החזקתי ועתה בבניינך תגרע חזקתי ותאמר למחר שאין חזקתי חזקה לפי שהוא על גג רעפים כי כן כתוב משמו בספר חשן המשפט זה אינו דמתני' לא תני הכי אלא החלונות מלמעלן ומלמטן ומכנגדן ד' אמות ולא לעכב זה על זה מלבנות חצרו כמו שירצה כל שאין מזיק לבעל חלון לא בהיזק ראייה ולא בהאפלת אורה אלא כל שפתוח לחצר עלתה לו חזקה ואם פתוח לגג של רעפים עלתה לו חזקה והיה יכול מתחלה לעכב עליו לפתחו ואפילו לדבריו הול"ל שיעמיד עדים שכבר החזיק קודם שהיו שם הרעפים לא לעכב על זה מלבנות ובנדון זה כיון שהחלון הוא על תכונה שאם היה פתוח לחצר היתה לו חזקה עתה כשפתוח לגג של רעפים יש לו חזקה ואם בא בעל הגג לבנות כנגדו צריך להרחיק כדינו זהו מה שנ"ל לדין הגמרא לפי דעת הגאונים והרמב"ן והרשב"א והרבה מהאחרונים ז"ל אמנם אם יש בעירכם מנהג אחר בזה הולכים אחריו כי בכיוצא בזה הכל כמנהג המדינה עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך דברי הריב"ש עוד לחלוק על דברי הרא"ש וכבר כתבתי בסמוך שגם ה"ר יונה וכמה גדולים חולקים על הרא"ש וכיון שהראשונים והאחרונים חולקים עליו כוותייהו נקטינן וכ"ש שהריב"ש סתר דבריו בטוב טעם ודעת ודע שהרשב"א בתשובות אצל מה שכתב בפותח חלון על גג המכוסה

ברעפים יכול לעכב סיים אלא שמצד זה יכול שמעון להגביה ד' אמות מתקרת גג של עצמו ובונה ושוב אינו בא להזיקו עכ"ל : וכתב בתשובה להרמב"ן סימן צ"ב שנשאל על ראובן שהיו לו ב' בתים ועליות על גביהן והיו לו לפני הבתים מקום הנקרא אצלנו שקיפה והיה בו פתח פתוח לדרך השכנים והיה ראובן נכנס ויוצא דרך הפתח ההוא לביתו ולדרך השכנים ועל בית זה היה קירוי שהיה עומד מגולה בלא מחיצות ובלא גג זה מ' שנה והביא ראובן עדים וחתמו לו עדות שהיתה באותה שקיפה עלייה בנויה ומקורה במחיצות ובגג ופתח פתוח על פתח הבית הפתוח לדרך השכנים ושמעון היו לו בתים בצד בית זה ובנה לו עליות ופתח לו חלונות בצד השקיפה ההיא ולא מיחה ראובן בידו והיה מזיק בראייה לעומדים בשקיפה וגם מזיקים בראיה לעומדים בבית שמעון ועמדו כך ימים רבים ועכשיו רצה לוי יורש ראובן לבנות עלייה ע"ג השקיפה ולפתוח בה פתח כנגד ביתו של שמעון כמו שהעידו העדים ויורשי שמעון מיחו בידם מפני שמרבה עליהם היזק ראייה שמתחילה לא היה יכול לעמוד שם ביום השלג ולא בירידת הגשם ועכשיו שהוא מקורה יעמוד שם תדיר ואע"פ שהעידו העדים שהיה בו מתחלה שמא מכרו ראובן לשמעון וטוענין ליורש והאריך בתשובה ועיין עליה: כתב הרא"ש בכלל ק' סימן ו' הפותח חלון צר במקום שמזיק לחבירו חזקתו ג' שנים כר' חייא וישבע הפותח שמכר או שנתן לו במתנה רשות לפתוח חלון לחצרו אבל אם הוא אומר לא מחית בי חזקה שאין עמה טענה היא:

סעיף כב

שאלה לא"א ז"ל:

סעיף כג

ומ"ש ועוד אם ירצה יחזור ויבנה הבית שקנה משמעון ויפתח חלונות כבתחלה הכי אמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא ס:) אם נפלה חוזר ובונה אותה וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן י"ז וחילק בין דין זה לדין מי שהחזיק לקבוע קורות בכותל חבירו ונפל הכותל ובנאו שאין לו חזקה בכותל החדש ונתן טעם לשבח: כתב רבינו ירוחם כבר כתבתי בדין משרה וירק כי המוכר צריך להרחיק מעל הלוקח אפילו נזקים שהיו בשעת המקח ולפירוש האחר דוקא כשהיה שם הנזק בשעת המכר ולפי זה אם יש לו בית וחצר וחלון הבית משקיף בחצר על המוכר לסתמו אם מכר לאדם אחר החצר ואפילו לרבי יוסי דאמר על הניזק להרחיק עצמו זהו גירי דידיה ומודה ביה ר' יוסי מוכר בעין יפה מוכר אבל אם מכר הבית ושייר החצר לעצמו וכן מוכח מדברי רש"י ויש מהגדולים שכתבו דה"ה לשני לקוחות שלקחו זה בית וזה חצר ממוכר אחד ויש שכתבו דאין הדין כן בשני לקוחות ומוכח מהירושלמי שמי שהחזיק על חלון של חצר חבירו ונפל הכותל

כשחוזרים לבנות הכותל עושה בו החלון כבתחילה ולא הפסיד חזקת החלון בנפילת הכותל עכ"ל:

סעיף כד
עוד שאלה לא"א ז"ל ראש כלל ק':

סעיף כו
עוד שאלה לא"א ששאלת על ראובן שפתח וכו' כלל צ"ט סימן ג':

סעיף כט
עוד שאלה לא"א ששאלת ראובן יש לו בית וכו' כלל י"ח סי"ו ועיין בתשובות מיימוניות דס' משפטים סי' ע' ובתשובות להרמב"ן סי' י"ו ובתשובת הרשב"א אלף קכ"ט ובמרדכי פרק חזקת כי שם הביא כמה תשובות בדין זה: אם ראובן פתח חלון לחצר שמעון בפניו לא הוי חזקה אפילו סייעו שמעון סי' קמ"ב: כתב הרשב"א ח"ג סי' קנ"ג ז"ל שאלת עכו"ם שיש לו חלון על חצרו של ראובן ואין ראובן יכול לעכב עליו משום דיני עכו"ם ועמד עכו"ם ומכר ביתו לשמעון ועכשיו אומר ראובן לשמעון שיסלק היזיקו מי מצי א"ל שמעון מכח עכו"ם אני בא. תשובה לא אמרו הבא מחמת עכו"ם אלא להחמיר וכמו שאמרו [ב"ב ל"ה:] מה עכו"ם אין לו חזקה אלא בשטר וכו' ואמרו (נה.) אריסא דפרסאי עד מ' שנין וכן לבא מכחו אבל להקל עליו אינו ובחלונות שיש בהם היזק ראיה לא תיבעי לך דהתם אפילו ישראל אין בהם חזקה כמו שתפוס בידינו מרבותי וכדעת הרי"ף ז"ל ואפילו בחלון העשוי לאורה אין לו חזקה אלא מהטעם שאמרנו שדין העכו"ם שיכול לפתוח בלא רשות וכיון שכן אין להם חזקה דכל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה ואפילו בישראל עם חבירו ישראל וכ"ש בעכו"ם שאינו יכול לעכב עליו וכל שאינו יכול לעכב עליו אין לו חזקה ואפילו בשני ישראלים דחזקה מכח מחאה אתיא כדאיתא בשילהי פרק חזקת למעלה מד' אמות אין לו חזקה ואינו יכול למחות ולא עוד אלא שכל שהוא גברא אלמא אין לו חזקה מן הטענה הזאת שאין שתיקתו מורה על הודאתו אלא שמחמת יראה לא מיחה כדאמרינן (לו.) דבי ר"ג לא מחזיקי ולא מחזיקין בהו ומ"מ נראה שאם החלונות האלו עשוים לאורה ואין בהם משום היזק ראייה וכגון שאין יכול להוציא ראשו ממנו אין ראובן יכול לומר לשמעון סלק החלונות כנגדן שאינו מזיקו אבל אם בא ראובן לבנות כנגדן בונה כדקיי"ל ב"ב (ז:) באחין שחלקו שאין להם חלונות זה על זה לאו למימרא שיוכל לומר זה לזה סתום חלונותיך אלא אין בהם דין חלונות זה על זה קאמר ולומר שאם בא השני לבנות בונה כנגדם בלא הרחקה כלל וכדין תרביצא ואספלידא (שם.) והטענה בזה לפי שהוא לא פשע לפתוח כלל וכל שלא פשע בפתיחתו אינו חייב בסתימתו כל שאינו מזיקו עכ"ל: וכתב עוד ח"ג סימן קנ"ד שאלת

אם החזיק שמעון לאחר מכאן ג' שנים וטען שחזר ולקח מראובן אם הוא נאמן בכך. תשובה בכל כי הא שמעון נאמן דהו"ל לראובן למחות כיון שהעכו"ם פתחן שלא כדין ואפילו במשכנתא דסורא אמרו (שם לה.) דאיבעי ליה למחויי ואי לא אי כביש לשטר משכנתא ואמר לקוחה היא בידי נאמן (%יט): ובתשובה אחרת ח"ג סי' ק"ס כתב שאלת ראובן שהיה לו בית על חצרו של עכו"ם ופתח עליו חלונות שלא ברשות כי דיניהם של עכו"ם לעשות בתוך שלו כמו שירצה ואם היו פתוחים עליו חלונות שלא ברשות ועמדו כמה שנים היה סותם אותם כל זמן שירצה ועתה מכר העכו"ם חצרו לשמעון ואמר שמעון לראובן סתום חלונותיך והשיב ראובן כבר יש לי אלו החלונות על העכו"ם יותר משני חזקה. תשובה אין לראובן חזקה ואפילו טען שלקח מהעכו"ם דכל שיכול לפתוח ואין העכו"ם יכול למחות אין לו חזקה ולפיכך אם בא שמעון לבנות בונה וא"צ להרחיק מכנגדם כלום ונ"ל עוד שאילו היה ניזוק באותם חלונות בהיזק ראיה דשמעון יכול לכופו לסתמן דכיון דאין לו חזקה הרי הוא חייב לסתום מפני שהוא מזיקו בהיזק ראיה דגיריה נינהו וכ"כ הראב"ד בשם הגאונים ואל תשיבני ממי שפוסק דהיזק ראייה יש לו חזקה דהתם בבא מחמת טענה והניזק קבל עליו בפירוש נזקיו אבל זה לא קבל נזקיו: וכתב עוד ח"ג סימן אלף קכ"ט שנשאל על ראובן שהיה לו בית סמוך לעכו"ם והיה לעכו"ם חלון פתוח בכותל החוצץ בינו ובין ראובן ומזיקו בראייה והעכו"ם כתב שטר ראיה לראובן ונתן לו כח להכריח לסתום בכל עת שירצה ואח"כ מכר העכו"ם הבית לשמעון וראובן בא לסתום החלון ושמעון מוחה בידו מפני שהבית היה מקודם ליהודי והחזיק בחלון זה ואח"כ מכר לעכו"ם. והשיב דברי שמעון אין בהם ממש שאע"פ שהיה הבית מתחלה של יהודי מה בכך הרי בא אח"כ ליד העכו"ם וכבר הודה העכו"ם שיש לו לסתמו וזה הבא מחמתו לא עדיף מיניה ומ"מ לשון השטר שעשה העכו"ם לראובן אפשר שיועיל ואפשר שלא יועיל שאילו כתב לו העכו"ם לראובן שהוא מודה לו שהחלון בשאלה או שנעשה שלא כדין וכיוצא בזה לית דין ולית דיין ששמעון הבא מחמת העכו"ם הרי הוא כמוהו אבל אם א"ל העכו"ם אני אסתום החלון כל זמן שתרצה וחייב עצמו בכך ואח"כ מכר הבית לשמעון אין שמעון חייב לסתמו למ"ד שיש חזקה להיזק ראייה לפי שאע"פ שחייב עצמו בכך אין שמעון הבא מחמתו חייב בחיוב שחייב עצמו העכו"ם ומ"מ אם דינו של עכו"ם לסתמו ישראל הבא מחמתו הרי הוא כמוהו כדאמרינן בפרק חזקת ולפיכך אם מדיני העכו"ם הו"ל לסתמו מצד שאין להם חזקה בכך אף דינו של שמעון כמוהו עכ"ל (ובהג"מ פ"ד דטוען ונטען ובתשובה שבסוף ספר משפטים סי' ע'): ובתשובה להרמב"ן סימן ט"ז כתוב על ישראל שהיה לו חצר סמוך

לחצרו של עכו"ם וחלון בכותל האמצעי להכניס אויר בחצירו של ישראל ומכר העכו"ם חצירו לישראל חבירו יכול לסתום או לבנות כנגדו אם ידוע שקדמה חצירו של עכו"ם לפתיחת חלון של ישראל אבל אם אין ידוע מי קדם הדין עם בעל החלון וע"ש כי האריך בדבר: כתב הרשב"א ח"ג סי' קע"א בתשובה הצורי שיש לו חזקה היא חזקת ג' שנים ובא בטענה והמצרי אין לו חזקה לעולם ואפי' למטה מד' אמות לפי שאינו דבר קבוע והשמועה כולה בצורי היא שנויה ולפ"ז אפי' העשוי לאורה כל שהוא למעלה מד"א אין לו חזקה אלא שאני רואה בכל גלילותינו שדנין אותו שיש בו חזקה ופוק חזי מאי עמא דבר ובעשוי לאורה ראיתי רוב המפרשים כר"ח ור"ש והראב"ד דאינו אלא בשאין לו אור אלא במקום זה וכיון שהם הסכימו בכך היאך נתחייב בעל החצר להרחיק ממנו אע"פ שהאורה שיש לו ממקום אחר אינה כל צרכו: ובתשובה אחרת ח"ג סימן קפ"ב כתב ע"ז בסוף דבריו וז"ל אבל רואה אני כי כבר נהגו דכל חלון שמכניס אורה שמעכבין מלבנות כנגדו ואע"פ שיש לו אורה ממקום אחר: וכתב בתשובות הגאונים ושכתבת שאמר לו בעל החלונות הסך על עצמך וזה אומר לו סתום חלונותיך על הניזק להרחיק עצמו אם לא בגירי דיליה ואם כשהוא מיסך על עצמו ועושה מעקה ד' אמות אין מסתכל בו בעל החלונות יעשה מחיצה ויסך על עצמו ויוציא הוצאה משלו ואם עושה מחיצה ד' אמות ועדיין מסתכל בו בעל החלונות צריך לסתמם ואם חלונות הללו למטה הן ומסתכל בו וכותל עלייה גבוה יסתום את אלה שהם למטה ויפתח אחרות למעלה מד' אמות כדי שלא יסתכל בו עכ"ל: (ב"ה) לכאורה נראה שזו התשובה היא דלא כהלכתא: וכתוב במרדכי ריש בתרא בשם ראב"ן אם יש מקום אחד בחצירו שיכול להצטנע שם אינו יכול למחות ותמה עליו: וכתב עוד אם רואה בחצר חבירו אפי' כמה חצירות מפסיקות יכול למחות: וכתב עוד שם פי' מורי דבכונס בתוך שלו סגי בהרחקת ד' אמות כלומר אע"פ שהוא מזיקו בראייה ודבר תימה הוא: וראיתי תשובה לגאון שאסור לו וכו' דברי תשובה שכתבתי בסמוך בשם הרשב"א כדברי הגאון ותשובה זו דגאון תמצאנה בהגהות אשיר"י בשם א"ז פרק חזקת גבי הא דאמר רב יהודה ישראל הבא מחמת עכו"ם הרי הוא כעכו"ם ומסיים בה אבל ראובן ושמעון שקנו מן העכו"ם ושניהם באים מכח העכו"ם סתם הרי הוא כעכו"ם בין ליפות כחו בין להורע כחו:

סעיף ל

עוד תשובה לגאון בישראל שהיה לו חלון וכו' אני מפני העכו"ם סתמתיה משום היזק ראייה כלומר כדי שלא יזיקני העכו"ם בראייתו: וכתב הרשב"א שנשאל על כותל שנפל שהיה בו מתחלה חלון שהוא מזיק את חבירו בהיזק ראייה ועכשיו בעל הכותל רוצה

לבנותו ולהחזיר בו החלון כמו שהיה בו מתחילה והניזק מעכב עליו משום דכיון דנפל אזדא והשיב מתוך דבריכם נראה שהדין פשוט בעיניכם לדברי מי שסובר שיש חזקה להיזק ראייה שאע"פ שנפל הכותל א"א אזדא חזקתו של חלון והדין נותן כן באמת לפי שאין חזקת חלונו של זה לאותו כותל בלבד אלא חזקתו להיות לו חלון פתוח על חצר חבירו וכיון שכן אפילו לדברי האומרים שאין חזקה להיזק ראייה כל שאין אנו יודעים מי קדם אי חלונו של זה לחצירו של זה או חצרו של זה לחלונו של זה כל שאין אתה יכול לומר לסתום חלון של זה או לסלקו מספק זה כבר הוחזק בעל החלון בזכות זה שאין הזכות תלוי בחלון זה אלא שהוחזק בזכות זה ותדע מדתנן בפרק חזקת (בבא בתרא ס.) לקח חצר ובה זיזין וגזוזטראות ה"ז בחזקתם לפי שמספק אנו אומרים דגזוזטראות קדמי לר"ה ואמרינן עלה בגמר' נפל חוזר ובונה אותה ולא אמרינן כיון דנפלה אזדא ותניא בתוספתא הלוקח שובך מחבירו ונפל אפי' היא בית רובע בונה מקומו דעו שאילו אדם החזיק על דבר ואותו שהחזיקו בו נפל או נתקלקל אע"פ שחזרו בעלים ובנאוהו נתבטלה חזקתו לפי שלא החזיק אלא על אותו גוף בלבד כיצד הרי שהחזיק בנעיצת קורות בכותל הידוע לחבירו ונפל אותו כותל וחזרו בעלים ובנאוהו אין לו לנעוץ על אותו כותל חדש לפי שלא שיעבד לו אלא אותו כותל בלבד אבל אין כאן שיעבודו של בעל החלון על אותו חלון שבאותו כותל בלבד אלא להיות לו חלון על חצר חבירו וראיה עוד על זה שאפי' באותו כותל ממש אם נפלה אותה קורה א"א אזדא אלא נותן קורה אחרת במקומה וכדאמרינן אחזיק להורודי אחזיק לכשורי לפי שעל הכותל יש לו שיעבוד ולא על אותה קורה בלבד וכן כל כיוצא בזה עכ"ל והוא בתשובות להרמב"ן סימן י"ז: וכתב עוד תולדות אדם סי' שע"ה שנשאל על ראובן שיש לו חלונות כנגד כותלו של שמעון שאין בו חלונות ולימים בא שמעון לפתוח חלונות בכותלו כנגד חלונותיו של ראובן וראובן מעכב עליו מחמת שמזיקו בראייה והשיב הדין עם ראובן ואפילו לדעת רבותי שאמרו שאין שום חזקה בלא טענה שהרי בשעה שפתח ראובן לא היה שמעון ניזוק ואם בא הוא לפתוח כנגדו ולקבל נזקיו הוא גורם לעצמו ועל הסברא הזו שמעתי מקצת החכמים שסמכו ואמרו שהבונה גג או עלייה על חצר חבירו ועכשיו אינו מזיקו בראייה לפי נמיכות בתי חצר חבירו ולאחר ימים בא חבירו להגביה בניינו בגגות ועליות ומתוך כך נמצא ניזוק בראייה מגגו ועלייתו של חבירו הקודם שא"א לומר לראשון סלק היזקך אדרבה הראשון טוענו אתה גרמת היזק זה לעצמך ואם הדין הזה אמת כ"ש כאן שאינו פותח על חצר שמעון אלא על דרך הרבים אלא שאין אני מודה בדינם זה בפותח על רשות חבירו לפי שחורבות עשויות הן להבנות כמו שאמרו בירושלמי וכן בתים עשויים

הם להגביה ויש עוד ראיות אחרות כמו שתמצא לי בר"פ ב' דבתרא ומ"מ במי שפותח על ר"ה כל הקודם זכה שזה כבונה ופותח בבקעה שכל אחד יש לו רשות לפתוח שם וזכה בקדימתו עכ"ל: וכתב עוד בסי' אלף ופ"ה מי שקדם ופתח חלון על ר"ה אין חבירו שעל הדרך רשאי למנעו מפני שאינו פתוח על רשותו שהדרך של מלך הוא וכך רצה שכל הבא לפתוח על הדרך יפתח ואינו פותח על רשות חבירו ולפיכך אם בא השני לפתוח חלון כנגד אותו חלון אינו רשאי אבל אם בא להגביה כותלו מגביה ואינו נמנע ואע"פ שאין ביניהם ד' אמות עכ"ל ודבר זה שכתב שפותח חלון לר"ה שכנגדו יכול להגביה כותלו אע"פ שאין בין הכותל לחלון ד' אמות זר הוא בעיני דמתני' סתמא קתני ומכנגדן ד"א כדי שלא יאפיל ולא חילק בין פותח לרשות הרבים לפותח לחצר חבירו וגם דברי הרמב"ם בסתם הם שנויים: (ב"ה) וכן יש לדקדק מתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן זה ראובן הוציא בליטת עלייתו לחוץ וכו' הילכך אין חזקה לראובן ויכול שמעון לבנות לפני חלונו עכ"ל והרי שם מיירי בפותח לר"ה וטעמו דאין לו חזקה הא אבל יש לו חזקה אינו רשאי לבנות : ומיהו מלשון רבינו יש לדייק שסובר כדברי הרשב"א שכתב ראובן שהחזיק בחלונו שפתוח לחצר שמעון דמשמע דבפתוח לחצר חבירו דוקא מיירי ולא בפתוח לרשות הרבים ובתשובת הרשב"א שאכתוב בסימן קנ"ה נתבאר טעמו:

סעיף לב

ראובן שהחזיק בחלונו וכו' משנה פ"ב דב"ב (כב.) בחלונות מלמעלה ומלמטה ומכנגדן ד' אמות ובגמרא מלמעלה שלא יציץ ויראה מלמטה שלא יעמוד ויראה ומכנגדן שלא יאפיל. ופירש רש"י מלמעלה. צריך להגביה שיעור שלא יציץ בהשענו על כותלו וישפיל ראשו ויראה דרך חלונו בבית חבירו: מלמטה. שלא יעמוד על ראש עובי כותלו ויראה: ומכנגדן. צריך להרחיק שלא יאפיל. וכתב רבינו ירוחם ואם השפיל או הגביה הד' אמות כמו שכתבתי א"צ יותר אפי' יוכל לראותו. וה"ה כתב פ"ז מהל' שכנים ויש מי שכתב שכשאמרו במשנה שצריך להגביה הבנין ד"א ודי בכך דוקא כשלא הרחיק את הכותל אלא כדינו ויותר מכאן מעט אבל אם הרחיק ריחוק גדול אם הגביה כותלו ד' אמות מחלונו של זה כ"ש שיראה שם להדיא ולפיכך פירש תנא דברייתא שצריך להגביה כדי שלא יציץ ויראה עכ"ל. וכ' הרמב"ם בפרק הנזכר שאם הכותל שבנה כנגד החלון נמוך מן החלון ד"א שא"צ להרחיק מכותל החלון כלום שהרי לא האפיל עליו ואינו מזיקו בראייה וכתב הה"מ שאע"פ שלא נזכר בפי' בגמרא פשוט הוא שהרי ההרחקה אינה אלא כדי שלא יאפיל והרי אינו מאפיל עכ"ל. ונ"ל דהא דאינו צריך להרחיק ד"א מכותל החלון היינו דוקא היכא דליכא חששא דדוושא וכמו שיתבאר בס"ד: ואם בא

לבנות כותל מצד החלון וכו' ג"ז (שם) משנה מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו לא יסמוך לו כותל אחר אא"כ הרחיק ממנו ד"א ואוקמה רבא דה"ק מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו ברחוק ד"א ונפל לא יסמוך לו כותל אחר אא"כ הרחיק ממנו ד"א מ"ט דדוושא דהכא מעלי להתם ופירש"י מה שדשין ברגל בין שני הכותלים תמיד מועיל לשני הכותלים להקשות קרקעית יסודות הכותלים ולא ימוטו ופריך עליה מדתנן החלונות מלמעלה ומלמטה ומכנגדן ד"א ותני עליה מלמעלה כדי שלא יציץ ויראה וכו' ומכנגדן שלא יאפיל אבל משום דוושא לא ופירש"י טעמא שלא יאפיל כשיש חלונות אבל משום דוושא כשאין שם חלונות לא אלמא לא חיישינן לדוושא ומשני הב"ע מן הצד וכמה אמר ייבא משמיה דר' כמלוא רוחב חלון וכמה טפח כן גי' רי"ף והרא"ש וכן גי' רמב"ם פ"ז מה' שכנים ופירש"י מן הצד שאין כותל האחרון מהלך לאורך כותל ראשון אלא מן הצד הוא בא אם זה ממזרח למערב זה מצפון לדרום) וראש עוביו כנגד החלון ומאפיל דהכא ליכא למיחש לדוושא דההוא פורתא: וכמה. כדי שלא יאפיל לתנא דברייתא דלא יהיב שיעורא. ופריך בגמרא והלא מציץ אמר רב זביד במרדד כותלו ופירש"י כיון דסמוך הוא אע"פ שהוא מגביה יכול להציץ: במרדד. עושה ראש הכותל משופע לצד החלונות עד שאינו ראוי לא לעמוד עליו ולא לישען עליו נראה מדבריו שאפי' במגביה ד"א צריך שיכניס ראש כותלו וכן דעת הרא"ש שכתב והלא מציץ דכיון דבא מן הצד אפי' גבוה ד"א יכול לעמוד מרחוק עליו ולהציץ וכן כתב רבינו אבל הרמב"ם פ"ז מה' שכנים כתב בנה כותל אחר בצד החלון צריך להרחיק מן החלון טפח ומגביה הכותל ד"א על החלון או כונס ראש הכותל כדי שלא ישב עליו ויציץ ויראה. וכתב ה"ה שדעת המחבר שכשהקשו והלא מציץ הוא כשאינו מגביה הכותל ד"א על החלון שאם במגביה אפי' כשהכותל נגד החלון די בכך ויותר יכול להציץ כשהכותל נגד החלון משיכול כשהוא מן הצד אלא הקושיא כשאינו מגביה הוא דאי במגביה ודאי לא בעיא מידי אחרינא וכ"נ דעת הר"י ן' מיגא"ש ז"ל אבל מדברי רש"י נראה שאפי' במגביה ד"א צריך שיכניס ראש כותלו ודברי תימה הוא דאדרבה כיון שגבוה הוא וסמוך הוא לא יוכל להציץ כמו שיציץ ברחוק וזה דבר מורגש לחוש אלא ודאי דברי המחבר עיקר : הבא לסמוך כותל מן הצד לחלונו של שמעון והיה החלון שקוף מבחוץ כמה צריך להרחיק עיין במרדכי פרק לא יחפור: כתב הרשב"א ח"ג סי' קס"א שאלתם ראובן יש לו חלונות על גגתו של שמעון והם סתומות מכמה שנים אלא שלא נפרצו הפצימין ועכשיו בא ראובן לפתחן וטוען שכל שלא נפרצו הפצימין הרי הם כפתוחות ושמעון טוען שכל שעמדו סתומות זה ל' שנה נסתלק השיעבוד עוד טען שהבתים והגנה היו ליעקב ויעקב מכר הבתים

למי שראובן בא מכחו ושייר הגנה לעצמו ואינו מן הדעת שימכור יעקב הבתים ע"ד שישאר היזק ראייה על גנתו: תשובה אילו היתה הגנה לאחד והבית לאחר הדין עם שמעון שאע"פ שהיו החלונות פתוחות הו"ל לסתמן כדעת הרי"ף שכתב שאין להיזק ראייה חזקה וכן אם היו הגנה והבית לאחד והיו החלונות פתוחות מביתו לגנתו ומכר הגנה ושייר הבתים גם בזה הדין פשוט בעיני שלא היה לו דין חלונות על הגנה שהמוכר בעין יפה מוכר ולא השאיר לעצמו על הגנה חלונות וכדקיי"ל כשמואל דאמר האחים שחלקו לקוחות הן ואין להם חלונות זה על זה אבל אם מכר את הבית ושייר לעצמו הגנה איפשר לבעל דין לחלוק ולומר שכיון שנעשו החלונות ברשות ומכר את הבית בעין יפה מכר ואפי' זכות החלונות מכר לו וכל שלא פרץ פצימיו הן כפתוחות אבל מורי ה"ר יונה הסכים שאפי' מכר הבית ושייר לעצמו החצר והיו חלונות בבית כיון דקיי"ל דבכל הניזקין דגירי' על המזיק להרחיק את עצמו והיזק ראייה גיריה סתמא דמילתא לא מכר לו אלא ע"ד לסלק החלונות שאין אדם עשוי למכור נזקים דגיריה: וכתב ומה שטען שמעון שהכריזו בקהל וזה לא הראה זכות זה זו אינו טענה כי הפצימין מכריזין על החלונות:

סעיף לג

ואם בא לבנות ב' כתלים וכו' שם אמאי דאמרינן דסגי להרחיק מן הצד טפח פריך והא אנן תנן ד' אמות ומשני לא קשיא כאן מרוח אחת כאן מב' רוחות ופי' הרא"ש והא אנן תנן ד"א וע"כ מתניתין נמי צריך לאוקמי מן הצד דאיכא לאקשויי ממתניתין כי היכי דפריך מברייתא טעמא דאיכא חלונות אבל משום דוושא לא וצריך לאוקמי מן הצד ומשני ל"ק כאן מצד אחד כאן משני רוחות ברייתא מצד אחד וסגי בטפח ומתני' בב' רוחות החלון יש בו ב' כתלים וצריך שיהא בין שתי הכתלים ד"א מלבד רוחב החלון טפח מצד אחד וד"א פחות טפח מצד אחר וכל היתר על טפח מצד אחד ימעט מצד אחר ואע"ג דאוקימנא למתניתין מן הצד ולא איירי כנגדן מ"מ נראה דה"ה מכנגדן צריך להרחיק ד"א דפשטא דמתניתין הכי משמע אלא משום קושיא דדוושא צריך לאוקמי בבא מן הצד ועוד דמעיקרא דפריך טעמא בשלא יאפיל הוה פשיטא דבשכנגדו צריך ד"א ומסברא זו לא חזר בו התלמוד וכתב הרמב"ם פ"א מה' שכנים בנה ב' כתלים משני צדי החלון צריך להיות ביניהם רוחב ד"א והחלון באמצע הד' וכתב ה"ה שיש שכתבו שאע"פ שיש בין שני הכתלים ד"א צריך שלא יהא אחד מהם סמוך לחלון בפחות מטפח שהרי מן הצד האחד מרחיק טפח אע"פ שהצד השני פנוי לגמרי וזה פשוט עכ"ל. כתב נמ"י נמצא עכשיו דאמרינן דכנגדן ממש סגי בד"א שיכול זה לבנות ג' כתלים סביב חלונות חבירו

בריחוק ד' אמות כך כתב הר"ן: ומ"ש רבינו ולא יסכך על גביהם וכולי הוא ל' הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה אע"פ שאין זה מבואר בגמרא פשוט הוא שהרי הסיכוך הוא נגד החלון וכבר נתבאר שכנגד החלון צריך להרחיק ד' אמות: כתב הריב"ש בסימן רכ"ה שנשאל על ראובן ושמעון שהם שכנים וכותל משותף מפסיק בין חצר שלפני ביתו של ראובן לחצירו של שמעון והכותל ההוא גבוה כד' או ה' אמות ועתה רוצה ראובן להגביה הכותל ההוא כדי לבנות ולעשות בית מקצת החצר שלפני ביתו ושמעון מעכב עליו באשר פתח של שמעון הוא כנגד הכותל ההוא בקרוב פחות מד"א ואם יגביה ראובן הכותל ההוא יאפיל ביתו של שמעון לפי שאין אורה נכנסת לביתו של שמעון מצד אחר כי אם מן הפתח שכנגד הכותל ההוא והשיב שהדין עם שמעון: וכתב בסימן רפ"ט שנשאל על אחד מהשותפין שרצה להגביה הכותל המשותף ביניהם על הוצאתו יתר על ד"א אם יכול חבירו לעכב בידו ולומר קא מאפלת חצרי והשיב פשוט הוא שאינו יכול לעכב שלא אמרו להרחיק מכנגדן שלא יאפיל אלא בחלונות שהאורה הנכנסת לבית מהחלונות נכנסת מכנגדן וכל שהחזיק בחלון זכה באויר קרקעו של חבירו שיצטרך להרחיק ד"א אם בא לבנות כנגדו כדי שלא יאפיל אבל בחצר שהוא מגולה והאורה נכנסת בה מלמעלה ולא מכנגדה לא שמענו בה שלא יאפיל אע"פ שבכל חצר יש אורה יותר כשהכותל המפסיק הוא נמוך עכ"ל: כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סי' קנ"ו ד' אמות שאמרו מחלונו של חבירו שיעור מוחלט הוא שכך שיערו חכמים שבכך די לו וכל שהרחיק ד' אע"פ שמאפיל א"צ להרחיק יותר וכל ששיערו חכמים כך הוא (ר"ה יג.) במ' סאה הוא טובל במ' סאה חסר קורטוב אינו יכול לטבול: כתב עוד שם נחלקו על מיעוט האויר ששמעון ממעט אויר אוצרו של ראובן בזה אני אומר שמתוך הדברים ניכר שהאוצרות אשר שם צריכים אויר שיכנס ממנו הרוח לקרר היין והמונע ממנו האויר מפסידו ואם הדבר כן ונהוג שם כן הדין עם ראובן שכל שקדם האוצר אע"פ שעכשיו אין שם יין ושמן הרי הוא מוכן לכך ואין הלה רשאי לעשות בביתו דבר שמזיק את האוצר:

סעיף לד

שאלה לא"א ז"ל ששאלת אם עשה גג משופע וכו' כלל ק' סימן ז':

סעיף לו

החזיק בחלון כו' מעשה פ"ק דב"ב (ז.): וכתב הרמב"ם פ"ז מהל' שכנים:

סעיף לז

אחין שחלקו וכו' מעשה פ"ק דב"ב שם הנהו תרי אחי דפלגי בהדי הדדי חד מטייה אספלידא (כלומר טרקלין יפה) וחד מטייה תרביצא (כלומר גינה שבצד הטרקלין) אזל ההוא דמטייה תרביצא וקא בני אשיתא אפומא דאספלידא א"ל קא מאפלת עלי א"ל

בדידי קא בנינא א"ר חמא דינא קאמר ליה ואקשינן עליה מדמשמע בברייתא שאינו יכול לסתום חלונותיו לפי שעל מנת כן חלקו ומשני התם דעלו אהדדי ופריך אבל הכא מאי דלא עלו אטו בשופטני עסקינן כלומר וכי שוטה היה זה שנטל גינה חלקה כנגד בית בנוי ולא נטל עילוי דמים ומשני נהי דעלו אהדדי דמי ליבני וכשורי והורודי דמי אוירא לא עלו אהדדי וכתב הרא"ש פי' העילוי והשומא שעשו ביניהם זה בשביל הבנין ולא בשביל האויר עכ"ל ונראה מדבריו דסתם עילוי אינו בשביל אויר אבל הרמב"ם פ"ז מהל' שכנים כתב שני אחים שחלקו חצר מדעתם ושמו הבנין והעצים זה כנגד זה ולא השגיחו על שומת האויר והגיע לאחד מהם בחלקו תרבץ כחצר ולשני אכסדרה אם רצה בעל החצר לבנות כותל בסוף חלקו בונה בפני האכסדרה ואע"פ שמאפיל עליו שהרי לא שמו האויר וכתב ה"ה יש מפרשים דדוקא כשעלו בפירוש הבנין והעצים כלומר כמה שוה בנוי יותר מן הפנוי אבל אם עלו סתם כמה שוה חלק זה על זה הכל בכלל העילוי ואפי' האויר ואפשר שלזה נתכוין המחבר באמרו ושמו הבנין והעצים עכ"ל: ומ"ש רבינו צריך לסתמן יתבאר בס"ד. ודברי הרמב"ם יתבארו בדברי רבי' בסמוך: בד"א בתוספת אורה וכו' שם כתבו התוס' והרא"ש ור"ת פי' הא דקא מאפלת עלי דקאמר לאו משום אורה אלא משום שמאותה האספלידא היה רואה בעד התרביצא שדותיו הרחוקים דאי כפירש"י שהיה מאפיל שלא היה אורה בטרקלין מאי קאמר דאוירא לא עלו פשיטא דעלו באוירא דבית שאין בו אורה מה הוא שוה והקשה ר"י על פי' ר"ת ופי' הוא ז"ל דעדיין היתה אורה לאספלידא מצד א' ולא היה לה אור גדול כמו שצריך לאכסדרה וניחא דלא עלו באוירא כמו שצריך לאכסדרה וכיוצא בזה כתוב במרדכי וכתב הרא"ש והשתא אפי' לדברי ר"י אם אין לבית אורה ומצד אחד יש לו חלון על של חבירו דמסתמא כי עלו אהדדי ושמו הבתים והעליות זה כנגד זה היה דעתם גם על עילוי האורה כי מה שוה בית אפל אבל אם יש שם בית אורה יתירה כמו אכסדרא יכול למעט האורה עליו ובלבד שישאר בו אורה שיהא ראוי לדירה כי אדעתא דהכי לא עלו אהדדי אלא שיהא בית ראוי לדירה וקרוב לזה כתב נמ"י בשם הרמב"ן: וכתב הרמב"ן נהי שאינו יכול לעכב וכו' שם אעובדא דתרי אתי חד מטייה אספלידא וכו' אמרינן דרב חמא ס"ל כשמואל דאמר האחין שחלקו לקוחות הן ואין להם [וכו' ולא] חלונות זה על זה ואע"ג דרב פליג עליה בהא קיי"ל כשמואל בדיני ופירש"י ולא חלונות. לערער על סתימת האורה וזה כדעת הרמב"ן וכתב ה"ה פ"ב מה' שכנים שדעת הרשב"א כהרמב"ן שאינו מחייבו לסתום לפי שלא נתחייב לו בבנין וכתב הרא"ש כתב הראב"ד נהי דאין יכול לערער על סתימת החלונות אם רוצה לבנות לפניהם מיהו כל זמן שלא בנה לפניהם אינו יכול לומר סתום

חלונותיך אף על פי שיש בהם היזק ראייה ואין דבריו נראים כלל דכיון דאין לו חזקה באורה היכי מצי מיעבד ליה היזק בראייתו ועוד דאיכא למיחש דלבתר תלת שנין טעין בחזקה וכן כתב הרמב"ם שצריך לסתום החלון ודברי הרמב"ם הם בפרק הנזכר: (ב"ה)

ואני אומר שאין אנו מוכרחים לפרש דברי הרמב"ם כן שהרי כך הוא לשונו יש לו להסיר אמת המים מעלי וכן סותם החלון והמשקיף על חלקו ובונה בצד דסולם ודברים אלו אפשר לפרש שאינו יכול לומר לו סתום חלונותיך. ומ"ש סותם החלון היינו לומר שבונה כנגדו ואע"פ שהוא מאפיל עליו ודבריו שבפ"י משכנים יוכיח שכוונתו כך וגם כן מדקדוק לשונו משמע כן שכתב ובונה בצד הסולם ולא כתב שכופהו לעקור הסולם וא"כ ע"ד זה הוא מ"ש סותם החלון ועוד דמדפתח יש לו להסיר אמת המים דמיירי באותו שבא לערער על חבירו א"כ גם מ"ש וכן סותם החלון שאותו שבא לערער על חבירו מיירי שבא לבנות הכותל בפני חלונותיו של זה ונמצאו נסתמו אבל כל זמן שאינו בונה אינו יכול לכפותו לסתמו וזה נכון בפי' דברי הרמב"ם ולא כמו שפירשם הריב"ש ואפשר שהיה כתוב בנוסחת הרמב"ם שבידו יכול לכפותו לסתמו ולפיכך הוצרך לידחק בנתינת טעם לדבריו ז"ל לחלק בין אמת המים לחלון אבל נוסחא דידן עיקר וכמו שפירשתי דבריו להסכים עם כל המפרשים זולת הרא"ש:

עיין בתשובת הרשב"א שאכתוב בסי' קע"ג:

סעיף לח

תשובה לגאון שני אחין שירשו וכולי דין אמת המים באחין שחלקו יתבאר בסימן קע"ג:

(ב"ה) ובתשובה זו יש לי גמגומים. על מ"ש ומה שטען שלא ידע לא מהימנינן ליה ואמאי אטו כ"ע דינא גמירי. ועל מ"ש מחילה בטעות כי האי דלא מוכחא מילתא דבטעות הוא הויא מחילה קשה דאדרבה מוכחא מילתא דבטעות הוא כיון שהוא דין זר וצ"ע: (לט) ראובן שמכר וכו' הרמב"ם בפרק ב' מהל' שכנים כתב ששנים שקנו מאחד וחלקו דינן כדין האחים ואין להם חלונות זה על זה אבל שנים שקנו משני אנשים או משני אחים אין לשנות דבר מן הנזקים שהחזיקו בהם המוכרים וכתב ה"ה זה פשוט דאחים לאו דוקא וכ"כ הרי"ן מיגא"ש ז"ל. אבל שנים שקנו וכולי פירוש וכשהמוכרים היה נודע חלק כל אחד והיו מחזיקים בנזקים אלו שאם המוכרים היו משותפים ואלו חלקו ודאי אין להם זה ע"ז כלום דמה לי באים מכח אחד מה לי באים מכח שנים המשותפים וכ"כ ן' מיגא"ש ז"ל. ולענין אם נתן מתנה כתב נ"י פ"ק דב"ב שאם נתן לזה קודם שיתן לחבירו השאר קמ"ל דנותן בעין יפה נותן ולראשון נתן שישתמש בו בענין שהיה הנותן משתמש בחלונות ובאמת המים ובסולמות עכ"ל וטעמא דמסתבר הוא ונראה דה"ה אם מכר לאחד קודם חבירו ואיפשר שרבינו והרמב"ם מיירי בשמכר או נתן לשניהם כאחד. ואם נתן חצר לאחד ומכר בית לאחר יתבאר. (ב"ה) ומ"ש רבינו צריך לסותמה הוא כדעת הרא"ש אבל כל הפוסקים זולתו כתבו שא"צ לסתמם אלא שאם רצה הלה לבנות לפניהם רשאי:

סעיף מ

ואם מכר החצר ושייר הבית וכו' פ"ב מה' שכנים גבי האחין שחלקו הרי הן כלקוחות כתב ה"ה בשם הרשב"א ומיהו שמעינן למי שיש לו בתים וחצר וחלונות פתוחים לחצר ומכר החצר שאין הלוקח בעל החצר נמנע מלבנות בחצירו כותל בד"א לחלונות ואע"פ שמאפיל עכ"ל וזה נראה כדברי הר"י אלברצלוני ואי הוי איפכא שמכר הבית לאחר ושייר החצר לעצמו נ"ל דלדעת הר"י אלברצלוני דמהאי טעמא דבעין יפה מוכר אין בעל החצר בונה כותל בתוך ד"א לחלונות וכ"כ רבינו ירוחם בנתיב ל"א ח"ו ובסימן זה כתבתי לשונו ועי' בנ"י ס"פ לא יחפור בסוגיית חרדל ודבורים כי שם האריך בזה : (ב"ה) ועיין בתשובות הרשב"א שכתבתי לעיל כי שם כתב שה"ר יונה חולק בזה : כתב הריב"ש בסי' תקי"ז על ראובן שקנה קצת בתי יעקב ואח"כ מכר יעקב עליותיו ללוי וטוען ראובן דלא ניחא ליה שמי גשמים היורדים בחלק גגו של לוי שיהו שופכים דרך גגו של ראובן ובצינורות שהרי זה כשני אחים שחלקו שאין להם דרך זע"ז וכו' ולא אמת המים ועוד שכבר מכר המוכר לראובן חלקו ראשונה בעין יפה וא"כ אין לשני אלא מה ששייר ראשון אין ספק שלא נשאר למוכר שום זכות במה שמכר לראובן משום דקיי"ל בעין יפה מוכר ואין לו דרך עליו ולא אמת המים ולא שום שיעבוד על המכר שמכר כדאמרינן בההיא דאחין שחלקו אין להם דרך זה על זה וכו' ומ"מ הסכימו כל המפרשים שאין הכוונה בכל אלה שיוכל האחד לכוף את האחר שיסלק ההיזק ההוא אלא שהניזק יכול לבנות בשלו בענין שיסתלק השיעבוד ההוא כגון שאם היתה אמת המים עוברת דרך שדהו יכול לסתמה לפי שכל א' יבנה בשלו מה שירצה מבלי שיוכל חבירו לעכב עליו אבל לא שיוכל הוא לכוף את חבירו שיסתמנה הוא וכן אם היה לאחד נטפי ושופכו על חצר חבירו אין זה יכול לכופו לסלקם אבל אם יכול הוא לעשות איזה בנין בשלו בענין שלא ירדו המים ההם בחצר הרשות בידו וזה לשון הרמב"ם שאם היתה אמת המים עוברת דרך שדהו יכול זה לסתמה וכן יש מי שפירש ג"כ אין להם חלונות אין להם דין חלונות זה על זה שיצטרך זה להרחיק מכנגדו ד"א כדי שלא יאפיל אלא בונה בשלו כרצונו אבל אינו כופהו לסתמן מפני היזק ראיה אמנם הרמב"ם כתב שאם היה לו חלון המשקיף על חבירו יכול לכופו לסתמה אע"פ שלא כתב כן באמת המים והטעם לדבריו דשאני היזק ראיה דגיריה הוא ויש בו קצת איסור משא"כ באותם השיעבודים האחרים ובנדון זה אין מי גשמים העוברים דרך גגו דומיא דחלון המזיק בהיזק ראיה דהוי היזקא דגופא אלא דומיא דאמת המים העוברת דרך שדהו וכתב בנדון זה כשיהיו הגשמים מרובים וירדו בשפע יקלקלו כל המעזיבה בענין שיזיקו בירידתם ממש על התקרה כי לא תוכל

המעזיבה לבלוע אותם ואז הוי גיריה והוי כמאן דליתא למעזיבה דאז הוי עליון מתקן כמ"ש הרי"ף בפרק הבית והעליה לא היא דהתם שאני שהיו באים מכחו של עליון ומחמת תשמישו כשהיה נוטל את ידיו ואז הוי גיריה כשאין שם מעזיבה אבל בנדון זה שהגשמים יורדים מאליהם אין לומר כאן גיריה שאין באים מכחו אלא מן השמים הם יורדים כדאמרינן בפרק לא יחפור (בבא בתרא כו.) גבי נפצי כיתנא ולכן אין מחייבים ללוי לסלק שלא יזיקו דרובן מי גשמים הבאים על גגו אבל אם ירצה ראובן לסתור או לסתום הצנור ברשותו כדי שלא יעברו הגשמים דרך גגו הרשות בידו אבל אם אח"כ יגיע נזק לתקרת עלייתו מחמת הגשמים אין אשם עליו על לוי בזה כלל ואין מחייבין אותו רק לתקן המעזיבה כמו שהוא הדין בבית לאחד ועלייה לאחד עכ"ל: (ב"ה) ולעיל בסמוך כתבתי מה שנ"ל בפירוש דברי הרמב"ם בסתימת החלון: ודע דעובדא דאספלידא פריך בגמרא ונימא ליה מעיקרא אספלידא פלגת לי השתא משוית ליה אינדרונא כלומר חדר אפל ואני על מנת אספלידא נתתי עלוי דמים ומשני דלא מכר לו אלא שמא בעלמא כלומר כיון דאספלידא שמיה אע"פ שאינו כשאר אספלידא לא בטיל שמיה וכתב נמ"י בשם הרנב"ר דהיינו דוקא היכא דפליגי סתם כגון שעומדים בתוכו ואמרו זה לזה אתה תטול ע"כ ואני אטול ע"כ א"נ כדא"ל ההוא דמטיא תרביצא לאחוה אני אטול תרביצא ואתה אספלידא אבל היכא דההוא דמטיא אספלידא אמר לאחוה אני אטול אספלידא ואתה תרביצא לא אמרינן שמא בעלמא אלא קפידא כדאשכחן בריש המקבל (בבא מציעא קד.) בשוכר שדה בית השלחין או בית האילן ויבש המעיין או נקצץ האילן דשאני לן בין אמר חוכר לאמר המחכיר עיין בתשובת הריטב"א שכתבתי בסימן קמ"ו בדיני ערעור על סתימת חלון: כתב הרשב"א שנשאל על אחד שהיה מזיק את חבירו בהיזק ראייה וכשראה שהיה חבירו תובעו קם ונתן אותו הבית לבנו קטן והשיב כל שזה ניזוק בשלו מחמת בית הקטן אין אומרים נמתין עד שיגדל כדאמרינן בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיב.) גבי בר חמוה דרבי ירמיה ערק גלי וכו' עד התם הוא דלא קיימא בחזקת דאבוה וכו' והכא נמי דכוותה הוא דהא מזיק את זה ואין אומרים יזיק ונמתין עד שיגדל אלא ב"ד יורדין וסותמין ולכשיגדל אם יש לו ראיה שקנאו מורישו או מחל לו יביא ראיה ונראה עכ"ל: וכתב עוד שנשאל על ראובן שפתח חלונות במקום שמזיק לרחל בהיזק ראייה ותבעתו לדין וכשהרגיש שהדין נותן שיסתום החלונות הקנה בעלייה לעכו"ם. והשיב יש לב"ד לכופו להחזיר הדבר כמו שהיה או לסתום וכדין מוכר חצר לעכו"ם סמוך לחצר חבירו עכ"ל: וכתב עוד ח"ג סימן קכ"ג שנשאל על ראובן שמכר לשמעון שיוכל לפתוח חלון על חצירו ובלבד שלא ירחיבנו יותר משיעור כך וכך ואחר שפתחו

מכר ראובן חצרו ללוי ותבע לוי את שמעון שישליש אותו שטר מכירה ביד אחר כדי שלא יכבוש אותו וירחיב החלון יותר מהשיעור הנזכר באותו שטר. והשיב אינו רואה ממש בטענתו של לוי שאפילו יכבוש שטרו אם בא להרחיב החלון יותר מכמות שהוא עכשיו אין שומעין לו וכמו ששנינו קטן לא יעשנו גדול ובין בפתח בין בחלון מיתני: וכתב עוד ח"ג סימן קפ"ט שאלת ראובן תובע משמעון ולוי אחים לסתום אותם חלונות שעשה אביהם בעליית ביתם שהם כנגד חלונות עליית בית ראובן ושמעון משיב שאינו חייב להשיב על תביעתו מפני שעדיין לא חלקו הוא ולוי אחיו ותו הבית ואינו יודע אם תפול לחלקו העלייה שבה החלונות ולוי אחיו קטן הוא. ואינו חייב להשיב עד שיגדל: תשובה הדין עם ראובן ואפי' לפי טענת שמעון דמ"מ אע"פ שלא חלקו עדיין שמעון זה מזיקו ועוד ששמעון יש לו בכל הבתים ולכשיחלקו אין אומרים הוברר הדבר שחלק זה שהגיע ליתום הוא חלקו שירש בבתים אלא כלוקח משמעון הוא דקיי"ל שאחין שחלקו לקוחות הן ועוד דאין אומרים בכיוצא בזה נמתין עד שיגדיל כדקיי"ל בהגוזל בקטן שירד לנכסי חבירו :

סימן קנה

סעיף א

יש חזקה לניזקין וכו' בפ"ב דב"ב (כג.) אמר רב נחמן אין חזקה לניזקין ואוקמוה דוקא בקוטרא ובית הכסא אבל בשאר ניזקין יש חזקה: (ב"ה) וביאור דברי רבינו כל נזק שצריך להרחיק אם סמך ולא מיחה חלה החזיק בחזקת ג' שנים או בחזקה דלאלתר ובמ"ש בסי' קנ"ד : לא יעמיד בעל הבית תנור וכו' משנה דפ"ב דב"ב (כב.) לא יעמיד אדם תנור בתוך הבית אא"כ יש לו ע"ג גובה ד' אמות היה מעמידו בעלייה עד שיהיה תחתיו מעזיבה ג' טפחים ובכירה טפח. וכתב נמ"י דה"ה שבעלייה צריך על גביו גובה ד"א וכתב עוד דמוכח בירושלמי שתנורים שלנו שפתחם מן הצד שיעור של מעלה כלמטה ג' טפחים וכתב עוד דבכירה טפח בין מלמעלה בין למטה: ובתנור של נחתומים וכו' ברייתא שם:

סעיף ב

ואם הזיק אחר שהרחיק וכו' פלוגתא דת"ק ור"ש שם במשנה וכתב הרי"ף וליתא לדר"ש דהא אוקמיה אביי בשיטה פרק הבית והעלייה (בבא מציעא קיח:) וכתב הרא"ש ולא הוצרך לראיה זו דבלאו הכי הלכתא כרבים וכ"פ הרמב"ם פ"ט מה' שכנים וכתב רש"י שאע"פ שמשלם כל מה שהזיק מעכבין עליו השכנים להרחיק כל השיעורים הללו שאולי ידליק בתיהם ואין לו מה לשלם:

סעיף ד

היה לבעל העלייה אוצר וכו' משנה שם: ומ"ש ולא יתן לשם שחת שם מימרא דרב ששת ודע דבאותה משנה התירו לפתוח חנות של נחתומים ושל צבעין תחת אוצר יין ובלבד שלא יושיב שם רפת בקר לפי שאין היין נפסד אלא מריח רפת בקר. ורבינו השוה אוצר היין לשל שמן או תבואה משום דבגמרא אמר רב יוסף האי חמרא דידן אפילו קוטרא דשרגא נמי קשה ליה וא"כ אין דין המשנה אמור אלא ביין א"י שלא היה נפסד מאלו הריחות אבל יין בבל יותר קל ליפסד משאר דברים הנאצרים ויין שאר ארצות ליין בבל דמי וכ"כ הרמב"ם פ"ט מה' שכנים חילוק בין יין א"י ליין שאר ארצות ורבינו לא חשש להזכיר דין א"י לפי שישוב ישראל בזמנו היה רחוק מאד מא"י והיה לגבייהו דבר שאינו מצוי וכ"כ הריב"ש סי' קכ"ו:

סעיף ו

ואם קדם ב"ה ועשה אחד מאלו וכו' ברייתא שם: ואפי' אם גילה בדעתו וכו' ג"ז שם בעי אביי כיבד וריבץ לאוצר מהו ריבה בחלונות מהו אכסדרה תחת אוצר מהו בנה עלייה ע"ג ביתו מהו תיקו בעי רב הונא בריה דרב יהושע תמרי ורימוני מאי תיקו. ופירש"י כיבד וריבץ. גגו לצורך אוצר ולא הספיק להכניס בו תבואה עד שפתח זה חנות תחתיו מי הוי כקודם לאוצר: ריבה חלונות. בעלייתו דגלי דעתיה שלאוצר הוא עשוי שיכנס לו אויר כדי שלא ירקב התבואה: בנה עלייה ע"ג ביתו. על גגו ורגילים היו לבנות שם לאוצר: תמרי ורמוני. הכניס שם תמרים ורמונים מי הויא התחלת אוצר או דילמא אין אוצר אלא בתבואה ויין ושמן. וכתב הרא"ש וכיון דלא איפשיטא לא מזקיקינן ליה להרחיק וכ"פ הרמב"ם שכתב פ"ט מהל' שכנים בכל אלו בעל האוצר מעכב עליו ואם עבר ועשה תנור וכיוצא בו אין בעל האוצר יכול להסיר התנור בכל אלו. ובבנה עלייה ע"ג ביתו כתב בו הרמב"ם בפרק הנזכר פי' אחר דהיינו עשה בעל החנות מחיצה כל גבה להבדיל בין החנות ובין האוצר וכתב ה"ה שכן פירש ר"ת ורבינו ז"ל: כתב הרשב"א ח"א סימן אלף קל"ב שאלתם שני בתים בשני דרך הרבים ואותו דרך הרבים אינו רחב ד' אמות וקדם אחד ופתח חלון בכותלו שעל הדרך וכנגד אויר בית חבירו ואח"כ עמד השני ורצה להגביה כותלו ומאפיל על אותו חלון ובעל החלון מעכב על ידו. תשובה תחלה אקדים לכם הקדמה והוא שכבר נודע שאין אדם רשאי לשעבד במעשיו קרקע חבירו שלא מדעתו ופעמים שאדם משעבד קרקע חבירו במעשיו ואין חבירו יכול לעכב עליו כיצד הבית והעלייה של שנים וקדם בעל העלייה ועשה אוצר בעלייתו אין ב"ה יכול לפתוח תחתיו חנות של נחתומין ולא לעשותו רפת בקר נמצא שבקדימתו של זה נשתעבד ביתו של זה ולפיכך צריכים אנו לדעת ההפרש שיש בין שני אלו והוא שכל

שהוא מזיק את חבירו במעשיו או שמוציא זיזין וכיוצא בו בקרקע חבירו בדין באמת הוא אומר לו לאו כל כמינך שתשמש בקרקע ולא שתזיקני בגירי דידך והיינו זיזין ומרזב וכיוצא בו אבל כשאינו מזיקו כלל ולא משתמש בשלו כלום כל מה שהוא רוצה לעשות בשל עצמו עושה והיינו קדימת אוצר וכיוצא בו לפי שהוא יכול לומר אוצרי בשלי ואין אוצרי מזיקך ומה שאתה צריך להרחיק חנות של נחתומים מתחת אוצרי לא מחמת שנשתעבד שלך לשלי אלא שאינך רשאי להזיקני וכן כשקדם החנות או הרפת לאוצר אין יכול בעל העלייה לעכב על ידו כדי שלא יפסיד עליו עלייתו שלא לעשות בה אוצרו לפי שזה אומר לו בשלי אני עושה ועכשיו איני מזיקך ואם אתה חושש לנזקך הרחק עצמך שלא תעשה אוצר בעלייתך וא"כ יש כאן מקום שאלה אחר שהדבר כן מי שקדם ופתח חלונותיו כל חצר חבירו למעלה מד' אמות ולהכניס אורה קדם וזכה בע"כ של חבירו וצריך חבירו להרחיק ממנו ד"א שהרי אינו מזיקו בפתיחת חלונותיו שלמעלה מד"א וכשבא זה לבנות יהא חייב להרחיק כדי שלא יאפיל עליו ויזיקנו וכדרך שאמרו באוצר ורפת בקר וחנות של נחתומין ותשובת הענין הזה מפני שחלון זה לוקח מאויר חצר חבירו ומשתמש בו ואינו רשאי להשתמש בשל זה שלא מדעתו משא"כ באוצר שאינו משתמש בשל ב"ה כלל. מעתה מי שקדם ופתח חלון על ר"ה ה"ז זריז ונשכר ואין חבירו שבצד הב' רשאי למנעו מפני שאינו פותח על רשותו שהדרך של מלך היא וכך רצה שכל שבא לפתוח על הדרך יפתח ואינו פותח על רשות חבירו ולא משתמש בשל חבירו כלום ולפיכך אם בא הב' לפתוח חלון כנגד אותו החלון אינו רשאי שיכול לומר זה אל תזיקני בהיזק ראייתך וכדרך שבעל העלייה בעל האוצר מונע ב"ה מלעשות רפת בקר או חנות של נחתומין תחת אוצרו שקדם אבל אם בא להגביה כותלו מגביה ואינו נמנע אע"פ שאין ביניהם ד' אמות לפי שזה אומר לו כל שאתה משתמש באויר רשותי שלא מדעתי אינך רשאי ואילו היה זה רשאי למחות בידו בשעת פתיחת החלון ולא מיחה והחזיק בכך ג' שנים ובא מחמת טענה והחזיק צריך להרחיק ממנו ד' אמות אבל זה שאינו יכול למחות כל שהוא פותח על ר"ה וכמו שאמרנו אין לו חזקה כמו שאמרנו בס"פ חזקת למעלה מד' אמות אין לו חזקה ואינו יכול למחות ולפיכך אפילו בא מחמת טענה אין לו חזקה וזה מגביה ואינו נמנע ובלבד שיגביה ד' אמות כדי שלא יציץ ויראה עכ"ל:

סעיף ז

ואם מימי העליון יורדין על התחתון וכו' מעשה פרק הבית והעלייה (בבא מציעא דף קיז.) ומבואר בהרי"ף והרא"ש:

סעיף ח

מי שהיה לחבירו כותל וכולי משנה פרק לא יחפור (בבא בתרא יז.) מרחיקין את הגפת ואת הזבל ואת המלח ואת הסיד ואת הסלעים מכותל של חבירו ג' טפחים וסד בסיד מרחיקין את הזרעים ואת המחרישה ואת מי רגלים מן הכותל שלשה טפחים. ופירש"י גפת. פסולת של זיתים שנתעצרו בבית הבד: סלעים. אבנים שהאש יוצא מהן שכל אלו קשין לחומה שמוציאים הבל מן הכותל. כותל לבנים של טיט הבנוי על גבי קרקע וזרעים אמרינן בגמרא שמחלידין הקרקע ומעלין עפר תיחוח ומתמוטט קרקע יסוד הכותל לצדדין. מי רגלים ממסמסים את הלבינים שהם על טיט יבש. ואמרינן בגמרא (יט.) דתני ר' אושעיא דה"ה שאסור לסמוך חול לכותל חבירו ואוקימנא בחול לח. וכתב רבינו או סד בסיד משום דבגמרא איבעיא לן אי או סד בסיד תנן או וסד בסיד תנן ולא איפשיטא וכתב הרא"ש הילכך אם עשה אחד מהן אין כופין אותו לעשות יותר וכן פסק הרמב"ם פ"ט מהלכות שכנים וטעמא דכל ספק ממונא הוי קולא לנתבע וכפי פרש"י שם להרחקת גפת וכו' לא איבעיא לן או סד תנן וכי איבעיא לן בהרחקת בור וכו' וכמ"ש בסמוך בס"ד ודע שמ"ש או סד בסיד לא קאי אלא אגפת וזבל וכו' ולא אזרעים ומי רגלים ומחרישה והכי מוכח גירסת המשנה שכתבתי וכך היא שנויה בהרי"ף והרא"ש ובלאו הכי בזרעים ומחרישה לא שייך סד בסיד:

סעיף ט

כתב הרמב"ם פרק ט' מהל' שכנים וכתב ה"ה לשון המשנה מי רגלים ופי' בגמרא שופכין וכו' עד כשאר מים. וכתב נימוקי יוסף בשם רבינו יונה כדברי ה"ה דדוקא שופכין של מי רגלים אבל שופכי מים אין מרחיקין אותם מן הכותל ג' טפחים ולא דמו לנברכת הכובסים דקוו וקיימי ולשיטת רבינו לדעת הרמב"ם נראה דבשל צונמא דהיינו כותל אבנים בנוי על גבי סלע אפילו בגומא מותר בסמוך לו מיד : (ב"ה) ומ"ש רבינו כדתניא לא ישתין אדם מים בצד כותלו של חבירו וכו' שם: ומ"ש ואם הכותל של אבנים ובנוי ע"ג סלע וכו' שם של צונמא מותר ודברי רבינו כדפי' רש"י אבל הרמב"ם בפ"ט משכנים כתב ואם היו האבנים צחיח סלע משתין בצדו בלא הרחקה :

סעיף י

מרחיקין הרחיים וכו' שם משנה מרחיקין את הרחיים ג' מן השכב שהן ד' מן הרכב ובגמרא (כ.) מ"ט משום טיריא והתניא ושל חמור ג' מן האצטרובל שהם ד' מן הקלת התם מאי טיריא איכא אלא משום קלא. ופרש"י ושל חמור. רחיים של חמור: אצטרובל. הוא מושב הרחיים שבתוך קלת: קלת. היא אפרכסת: מאי טיריא איכא. רחיים קטנים וקלים הן ואין הקרקע מרעיד בגלגולו: משום קלא. י"מ קול הנהגת החמור וי"מ קול

הרחיים. והתוספות כתבו ושל חמור ג' מן האצטרובל פר"ח דבשל חמור ליכא טיריא דאין חמור טוחן בה אלא חמור קורא לבנין העצים הנושאים את הרחיים. וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ק' סימן ד' וז"ל שאפילו רחיים שאדם מגלגל בידיו איכא טיריא וקלא ומתקלקל בכותלים כדתנן בפרק לא יחפור וכ"ש רחיים גדולים שמתגלגלות על ידי בהמות דנפיש טיריא וקלא דידהו וצריך הרחקה טפי והא דתניא לחמור ג' מן האצטרובל וכו' לא מיירי ברחיים שמגלגלין ע"י חמור דא"כ מאי פריך התם מאי טיריא איכא דפשיטא דאיכא טיריא טפי אלא כמו שפר"ח דברחיים של יד איירי ונקראת רחיים של חמור על העצים הנושאים אותה ומושב אלו הרחיים עשוים כמו כסא ועליו הרחיים והם אצטרובל ואדם יושב כנגדו במקום גבוה ורגליו מרווחות למטה ומסבב הגלגל ברגליו וטוחן ולית ביה טיריא אלא קול בלבד אבל רחיים דמתניתין דטוחן בגופו או בידו אית ביה נדנוד והוא טיריא ועוד דבמתניתין דהרחיים על גבי הקרקע מתנדנד הקרקע ואיכא טיריא אבל הכא שהרחיים נתונים ע"ג בנין אינו מתנדנד וליכא טיריא אלא קלא אלמא דאפילו ברחיים של יד שאדם מעמיד בחצרו אצל כותל חבירו הצריכו חכמים להרחיק ג' טפחים ואם הם רחיים שמתגלגלות ע"י בהמות צריך להרחיק יותר הכל לפי ההיזק עכ"ל ועיין בתשובת הריב"ש סימן קצ"ו וברבינו ירוחם : ומ"ש ואפילו ברחיים של חמור ברייתא וגמרא שם וכתב רש"י קול הנהגת החמור ויש מפרשים קול הרחיים: ומרחיקין התנור וכו' ג"ז משנה שם: ומ"ש בשם הירושלמי כ"כ נ"י בשם המפרשים וגם ה"ה כתב כן בשם הרשב"א פ"ט מהלכות שכנים: (ב"ה) (יא) כתב הר"ר ישעיה דכל הנך הרחקות וכו' וה"ר יונה כתב דאפי' בכותל אבנים מיירי כתב ה"ה בפ"ח משכנים שדעת הרמב"ם כהר"ר יונה והכי נקטינן:

סעיף יב

כתב הרמב"ם פ"ט מה' שכנים והדין ר"פ לא יחפור (בבא בתרא יז.) לא יחפור אדם בור סמוך לבורו ולא שיח ולא מערה ולא אמת המים ולא נברכת של כובסין אא"כ הרחיק מכותלו של חבירו ג' טפחים וסד בסיד ופריך בגמרא פתח בבור וסיים בכותל כלומר דקתני סמוך לבורו והדר קתני אלא אם כן הרחיק מכותלו ומשני מכותל בורו שנינו ופרש"י דהאי כותל דקתני מכותל בורו קאמר שאף הוא כותל קרוי ואמרינן בגמרא דלהכי לא תנא אלא אם כן הרחיק מבורו של חבירו לאשמועינן דכותל בור ג' טפחים וכדאיתא בגמרא ורבי' תופס פשט הגמרא דמשמע דדוקא מכותל הבור צריך להרחיק אבל לא משאר כותלים אבל לפי שהרמב"ם כתב אלא א"כ הרחיק מן הכותל ולא הזכיר כותל הבור נראה דס"ל דאפילו מכותל דלאו בור צריך להרחיק ומסתברא כוותיה דטפי מזיקי הני ממי רגלים שצריך להרחיקן אפי' מכותל דלאו בורו ג"ט וכ"ש הני: (ב"ה) ומ"ש

בגמ' כותל בורו לאו למעוטי שאר כתלים לענין הדין אלא מפני תקון ל' המשנה דפתח בבור וסיים בכותל אבל לענין הדין מכל כותל צריך להרחיק: ולענין ביאור המשנה פרש"י בור עגול שיח ארוך וקצר מערה מקורה בקירוי: נברכת הכובסין. חופר חפירה מרובעת בעומק אמה או יותר ומי גשמים מתכנסים בה לכבס בגדיהם והיו להם שתים אחת ששורים הבגדים יום או יומים בצואת כלבים היא קרויה מחמצן בגמרא ואחת שמשפשפין בה והיא קרויה נדיין: אא"כ הרחיק כו'. מפני שהחפירה הסמוכה לבור מחלשת כותלי הבור ומרפה אותם: וסד בסיד. כותלי חפירתן. וכתב ה"ה ומ"ש וסד בסיד לומר בתרתי הרחקה וסיד בעיא בגמרא ואמרו פשיטא דתרתי בעינא דאי ס"ד דאו סד בסיד תנן א"כ ליערבינהו וליתנינהו ופרש"י ליערבינהו. לתרתי בבי רישא ומציעתא דהתם או סד בסיד תנן אלא מדלא ערבינהו ש"מ דברישא וסד בסיד תנן דבעינן תרווייהו הרחקה וסיד ונדחה זה שם אבל כתבו המפרשים דכיון דכך אמרו דפשיטא דתרתי בעינן הכי קיי"ל וזה דעת המחבר עכ"ל. ומ"מ ק"ל על רבינו שמלשון הרא"ש שכתבתי בסמוך משמע דבעיא קאי אלא יחפור בור וכתב דכיון דלא איפשיטא בחד מינייהו סגי וכאן כתב לשון הרמב"ם ולא כתב דעת הרא"ש וע"כ י"ל שהרא"ש סמך על פרש"י ופשט הגמרא דבעיא לא קאי אלא אהרחקה דגפת כו' ולא אהרחקה דבור אבל מלשון רבינו לקמן בסימן זה נראה שהרא"ש קאי גם להרחקה דבור וצ"ע. ובגמרא (יט.) ולא נברכת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא מן המחמצן אבל מן הנדיין ד' אמות וכבר ביארתי בסמוך מה הוא מחמצן ומהו נדיין שנדיין היינו שמשפשפין בה הבגדים וכתב רש"י ומתוך שהמים ניתזים בה למרחוק צריך להרחיק ד' אמות. ונדיין זה הוא שכתב הרמב"ם מקום שהכובס מכה שם הבגדים: כתב הרשב"א ח"ג סימן קנ"ז שאלתם ראובן חפר אוצר סמוך לכותל ביתו של שמעון בלא הרחקה בקצת מקומות ושמעון תובע ממנו שיסתום ג' טפחים במקום שלא הרחיק ויסוד בסיד במקום שהרחיק: תשובה מתוך דבריכם נראה שאתם קבלתם מה ששנינו לא יחפור אדם בור סמוך לבורו של חבירו אפילו בור ריק שאין בו מים ולא מחמת מתונא הוא שצריך להרחיק וכמו שפירשו קצת מפרשים ולפי זה אין בדברי ראובן כלום במה שטען שאין לו לעשות כן כיון שכבר חפר שהרי חייב הוא להרחיק ואם לא הרחיק אדרבא קלקל יותר ומה שטען כיון שלא הזיק שוב אינו צריך להרחיק אין בטענה זו ממש וכי כל המזיק בחפירתם סמוך לכותל חבירו יפול הכותל מיד הנזק ישנו אלא שאינו ניכר עדיין שלא כל הכותלים הרעועים נופלים מיד אלא ודאי צריך לתקן את אשר עיוות וסד בסיד דהכי קיי"ל דוסד בסיד תנן אבל יש מפרשים נזק משנתינו משום

מתונא אבל בלא מתונא לא ידענא כמה ומ"מ צריך לתקן לפי עיני האומנים הבקיאים בכך עכ"ל:

סעיף יג

הבא לסמוך כותל וכו' משנה שם (כב.) מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו לא יסמוך לו כותל אחר אא"כ הרחיק ממנו ד' אמות ובגמרא וקמא היכי סמך אמר רבא ה"ק מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו ברחוק ד' אמות ונפל לא יסמוך לו כותל אחר אא"כ הרחיק ממנו ד"א מ"ט דדווקא דהכא מעלי להתם ופרש"י מה שדשים ברגל בין שני הכותלים תמיד מועיל לשני הכותלים להקשות יסודות הכותלים ולא ימוטו: ומ"ש רבינו ואפילו היה לו כבר שם כותל זה ימים רבים פירושו שהיה לו זה ימים כותל בריחוק ד' אמות וכן מפורש בגמרא שכתבתי דאילו בתוך ד' אמות כבר החזיק ופשוט הוא: ואם העיר חדשה וכו' גם זה שם אמר רב ל"ש אלא כותל גנה אבל כותל חצר אם בא לסמוך סומך ר' אושעיא אמר אחד כותל גנה ואחד כותל חצר אם בא לסמוך אינו סומך ולא פליגי הא בעיר חדשה הא בעיר ישנה ופרש"י כותל גנה. מתוך שאין דשין אותה מבפנים צריכה דישה מבחוץ וכתבו התוספות והרא"ש שדעת ר"ת דבית כגנה שאינו נידוש מבפנים וצריך דישה מבחוץ ואפילו בעיר ישנה צריך להרחיק: ואם כותל חבירו וכו' גם זה שם דפריך אאוקימתא דרבא מדתנן שצריך להרחיק החלונות ד"א ופירש טעמא בברייתא כדי שלא יאפיל אבל משום דווקא לא כלומר אילו לא היו שם חלונות לא היה צריך להרחיק משום דווקא ומשני הב"ע מן הצד ופרש"י שאין הכותל האחרון מהלך לאורך כותל ראשון אלא מן הצד הוא בא אם זה ממזרח למערב זה בא מצפון לדרום וראש עביו כנגד החלון ומאפיל דהכא ליכא למיחש לדווקא דההוא פורתא: ולדברי הרמב"ם פ"ט מהלכות שכנים וכתב ה"ה וכן אם לא היה ד"א בכותל שמעון וכו' זה לא מצאתי מבואר ובהשגות א"א סברא יפה ע"כ ולי נראה שלמד כן מדאוקימנא בגמרא מתניתין דלא חייש לדווקא במן הצד אלמא דלההוא פורתא לא חיישינן לדווקא א"כ כל היכא דלא הוי ברוחב הכותל שיעור מקום חשוב דהיינו ד"א לא חיישינן לדווקא וליכא למימר דבג' טפחים צריך להרחיק דכותל סתם תנן והרי יש כותלים שרחבים ג' טפחים וא"כ א"א לומר דבג' טפחים חיישינן לדווקא וכיון דאפיקתיה מג' טפחים אוקמיה אד' אמות. וכתב עוד ה"ה ויש מקשים במה נשתעבד ראובן לשמעין בהרחקה זו ופירשו שהמשנה היא דוקא בלוקח מן המלך דבסתמא נשתעבדו לו ד' אמות קרקע חוץ לכותלו לדווקא וחבירו הלוקח מן המלך צריך להרחיק ד"א שכבר נשתעבדו לו וכ"כ נ"י בהסכמת האחרונים וכתב שאם היה קרקע של הפקר גם כן זוכה בד' אמות

סמוך לבניינו כדין קונה מן המלך ע"כ. ואם החזיקו שניהם כאחד או קנו שניהם כא' מן המלך נראה שכל אחד יש לו ד"א סמוך לבניינו. וז"ל רבינו ירוחם בנ"ל ח"ו וכל זה מיירי בלוקח מהמלך שזכה בהרחקת אלו הד' אמות או בשני לקוחות שלקחו בבת אחת או במחלק נכסיו על פיו לא מיירי בבונה בהפקר ובא חבירו לבנות אחריו דבמה זכה זה בד"א ובאינש דעלמא לא אמרינן האי דינא דא"כ הבא לבנות כותל סמוך לחצר חבירו כדי שלא יחזיק לשעבד קרקעו ירחיק ד"א עכ"ל:

סעיף יד

עוצרי שמן וכו' מעשה ס"פ לא יחפור (בבא בתרא כה:) פפי יונאה עני והעשיר הוה בנה אפדנא הוי הנך עצורי בשבבותיה כי הוי דייקי שומשמי הוה ניידא אפדניה אתו לקמיה אמר מודה ר' יוסי בגירי דיליה וכמה תנוד אפדניה דבעי ארחוקי אמר רב אשי כד נייד נכתמא אפומא דחצבא ופרש"י שאם הניחו כד על החומה וכיסויה עליה יניע הכיסוי מחמת הרעדה וכתב ה"ה פי"א מה' שכנים שהר"י ן' מיגא"ש פירש כרש"י וכתב שאם הכיסוי אינו מתנדנד אע"פ שהחצר מתנדנד אין זה נזק ואין משגיחין בו וזהו דעת המחבר. ובחידושי הרשב"א ואינו מחוור שאפילו פחות מכאן הוי נזק שזה מפיל ממש הוא ורבינו יצחק פירש נייד אפדנא מעט אפי' משהו כמו שניידא נכתמא אפומא דחצבא ה"ז נזק וחייבין להתרחק וזה נכון עכ"ל והתוס' הקשו על פרש"י דאיך יהא אפדנא נייד כ"כ עד שמתנדנד הנכתמא דא"כ הבית קרוב ליפול ונראה לר"י דבניידא נכתמא כשאדם אוחז הכד בידו שזהו דבר מועט הרבה אם כן מתנדנד האפדנא חייב להרחיק ולריצב"א נראה שאין פי' הקונטרס דחוק דבדבר מועט מתנדנד הנכתמא שהוא דבר קל אף ע"פ שהאפדנא אינו מתנדנד כל כך ומדברי ן' מיגא"ש שכתבתי בסמוך לא משמע הכי אלא שכבר אפשר לנוד החצר ולא תנוד הנכתמא דקדק נ"י מהגמרא שאפילו החזיקו לדוק קודם שבנה הלה האפדנא לא מהניא להו חזקה. וכתוב בהגהות אשיר"י אע"ג דהנך עצורי בהיתר סמכו דההיא שעתא לא הוה אפדנא ואמרינן לעיל אם היה רפת בקר קודם לאוצרו מותר דאע"ג דהוי גירי דידיה הכא היינו טעמא דלא קביעא תשמישא וליכא טורח בסילוקו כ"כ עוד יש לפרש דהכא הוי כמו בור דכל מרא ומרא דקא מחי מרפי לארעא עכ"ל. והכי איתא נמי בהגהות מיימון פ"ט מהלכות שכנים והרמב"ם כתב פי"א מהלכות שכנים שנזק הנדנוד הוי כעשן ובית הכסא ואין לו חזקה ונ"ל שיש ללמוד מדבריו לחלק בין נדנוד לרפת דעשן ובית הכסא והדומים להם לאתויי נדנוד שאין להם חזקה אפילו קדמו הם עליהם להרחיק נזקיהם וכך הם דברי הרא"ש שכתב וז"ל ואם הוחזקו בתשמיש זה ג' שנים לא הוי חזקה ואם החזיק קודם שבנה האפדנא לא הויא

חזקה לפי שלא היה בידו למחות כל זמן שאין מזיק לו ואם החזיק אחר שבנה נמי לא הויא חזקה דדמי לקוטרא ובית הכסא דאין הדעת סובלת היזק כזה שיפול כותלו עכ"ל: כתב הרמב"ם אם הזיק בשעת הנדנוד חייב לשלם וכו' פי"א מהלכות שכנים וטעמו מדאמרינן מודה ר' יוסי בגירי דיליה וכל היכא דהוו גירי דיליה פשיטא דחייב לשלם: כתב הריב"ש בסי' קצ"ו מה שטען ראובן שמחמת ההכאות שמכים באריגתם מתנדנד הכותל טענה היא כדאמרינן בפ' לא יחפור דכד נייד נכתמא אפומא דחצבא הוי היזק ובכן ראוי לעיין אם הוא כשיעור הזה או ע"פ אומנים אם הוא היזק לכותל לפי מה שהוא הכותל החזק הוא הרפה וכבר כתב הרמב"ם שאין חזקה מועלת בנזק זה וכן הסכימו האחרונים ומה שטוען שמעון שיבנו שניהם הכותל או שיקנה לו ראובן הבתים אינה טענה של כלום וכן הטענה השניה שטוען ראובן שמזיק ליין שבאוצרו ואם אמת הדבר כמו שהוא אומר שקול והנדנוד מזיק ליין ההוא בארץ ההיא חייב שמעון לסלק היזקו אם אוצר ראובן קדם להיות מיוחד ליין קודם שיקבע שם שמעון כלי אריגתו גם מה שטוען ראובן מפני חולי אשתו שמזיק לה בראשה טענה גדולה היא ואע"פ ששכינו אינו יכול למחות בידו ולומר איני יכול לישן מפני הפטיש ומקול הרחיים ואפילו בחנות שבחצר כ"ש בזה שהוא בחצר אחרת זהו בשאר בני אדם הבריאים אבל כיון שאשה זו מוחזקת בחולה אין לך גירי גדול מזה וכדאמר רב יוסף הני לדידי כקוטרא ובית הכסא דמו לי: כתב הרא"ש בכלל י"ח סימן ט"ו שנשאל על יהודי נפח ששכר בית מעכו"ם אצל ביתו של שמעון ועושה בו מלאכתו ומזיק לשמעון בנדנוד קרקע ואבק ועשן וטוען שאינו יכול למחות בו מפני שהוא בא מחמת עכו"ם והשיב שלא אמרו הבא מחמת עכו"ם הרי הוא כעכו"ם אלא במידי דממילא אבל לא בדבר שהוא מזיקו בידים כגון זה: כתוב בתשובת הגאונים שני ישראלים שיש להן שני חצרות וחורבה אחת מהן וא"ל שכן לבעל חורבה או בנה או גדור או מכור שגנבים באים עלינו בלילה כיון דמודה ר' יוסי בגיריה ומאי נינהו היזק הבא מכחו הילכך יש מן הדין על בעל החורבה לגדור כדי שלא יהו גנבים באים שם עכ"ל ואיני מבין דברי תשובה זו דהכא לאו גיריה נינהו:

סעיף טו

היה לחבירו שובך וכו' משנה פ"ב דב"ב (כב:):

סעיף טז

ואת הכותל מן המזחילה וכו' ג"ז משנה שם (שם) מרחיקין את הסולם מן השובך ואת הכותל מן המזחילה של חבירו ד"א כדי שיהא זוקף את הסולם וכתב הרמב"ם פ"ט מה' שכנים ומרחיקין את הכותל מן המזחילה ד' אמות כדי שיהא מקום לבעל מזחילה לזקוף סולם ולתקן מזחילה שלו הואיל והחזיק בה וכו' ופירש נ"י דבריו כפירוש ר"י דהב"ע

בשלקח המזחילה סתמא או החזיק בה החזיק גם בד"א בחצר המוכר הזה לזקיפת סולם כשירצה לעלות ולנקות המזחילה מעפר היורד עם המטר מהגג דבלאו הכי לא יועיל לו המזחילה לכלום זהו דעת הרמב"ם אף ע"פ שיש אחרים שפירשו שלא החזיק כלל בחצר בקניית המזחילה והרמב"ן מוקי לה באחין שחלקו והעלה הא' בדמים מפני המזחילה שיש לו חזקה בחצר לזקיפת סולם כמו שהיו משתמשים בו מעיקרא דאדעתא דהכי העלהו עכ"ל וה"ה כתב ומ"ש המחבר הואיל והחזיק בה נראה שכיון שהחזיק במזחילה נקנה לו מקום חבירו שצריך להרחיק ד"א כדי שיוכל לזקוף את הסולם ועיין עוד שם וכתב הרא"ש כפר"י:

סעיף יז

הבא לחפור בור וכו' מחלוקת אביי ורבא שם (יז:) ופסק כרבא וכלישנא בתרא דבשדה שאינה עשויה לבורות ד"ה סומך כי פליגי בעשויה לבורות ופרש"י עשויה לבורות כגון בית השלחין שצריכה להשקות תדיר וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וכן דעת הרמב"ם פ"ט מה' שכנים:

סעיף יח

ומ"ש רבינו ואם אח"כ נמלך חבירו לחפור וכו' כ"כ הרא"ש וכן דעת הרמב"ם בפרק הנזכר שכתב ואם ימלך חבירו לחפור בור בצדו צריך להרחיק מכותל הבור ששה טפחים עד שיהא בין חלל שתי הבורות עובי ו' טפחים וכתב ה"ה ומ"ש המחבר ואם ימלך וכו' צריך להרחיק ו' לא נתבאר בגמ' אבל כך הוא סברת רבו וקצת מן המפרשים ז"ל ויש חולקין ואומרים דאינו מרחיק אלא ג' כדינו ואומר לו לראשון לא דייך שלא הרחקת מן המצר שלי אלא שתזקיקני להרחיק ולכנוס בתוך שלי יותר מדיני עכ"ל וסברת הגהת אשיר"י פ' לא יחפור כסברא אחרונה: ומ"ש אפילו אם חופר בור בלא מים נ"ל שלמד כן מדאמרינן בגמרא טעמא דרבא דאמר אינו סומך משום דא"ל כל מרא ומרא דקא מחית קא מרפית לארעאי אלמא דמשום החפירה צריך להרחיק אע"פ שלא הביא לתוכו מים ועוד דתנן לא יחפור בור סמוך לבורו של חבירו ולא אמת המים ולא נברכת של כובסין ובגמרא מצריכין לאמה ונברכת א"כ משמע דבור אפילו בלא מים נמי דאי במים הוה לה לגמ' למיתן צריכותא נמי לבור: ומ"ש ויסוד כל אחד בורו וכו' כבר ביארתי בסימן זה דלהרמב"ם ורש"י בהרחקה דבור תרווייהו בעינן הרחקה וסיד ולדעת הרא"ש בחדא מינייהו סגי: (ב"ה) ואם כן יש לתמוה על הרמב"ם בפ"ט משכנים דגבי הבא לחפור בור בסוף שדהו סמוך למצר חבירו לא הוזכר סידה בסיד אלא הרחקת ג' טפחים בלבד לכן נ"ל דלאו כדקא ס"ד דרבינו לדמויי האי להההיא דהכא לכולי עלמא בהרחקת ג' טפחים סגי וא"צ לסוד בסיד דהתם שהוא סמוך לכותל בעי סיד כדי שלא יתקלקל הכותל אבל הכא דליכא כותל סיד זה אינו מעלה ולא מוריד ועכ"פ

צריך להרחיק: וכתב בהגהות אשיר"י ודוקא בבור קיי"ל כוותיה דרבא אבל בכל אינך דמתני' בגפת ובזבל וכל דכוותייהו כי ליכא כותל סמיך כי ליכא אוצר פותח וכי ליכא בור סמיך אילן כך פוסק ר"ח ור"י עכ"ל:

סעיף כ

שאלה לא"א ז"ל כלל ק"ח סימן י' ועיין במרדכי פרק הבית והעלייה ובפרק לא יחפור כי האריך בזה בתשובת הר"מ בעושה צנור סמוך לכותל חבירו ושם נתבאר אם המזיק אינו רוצה להרחיק ואומר אם אזיק אשלם ותשובת רב מתתיה שהביא בתשובות הרא"ש היא במרדכי פרק לא יחפור: דין נוטע אילן סמוך לכותל חבירו ושרשיו מזיקים לכותל עיין בהריב"ש סימן ק"ל: כתב הרשב"א בתולדות אדם סימן קצ"ט שנשאל על ב' מבואות זה למעלה מזה ור"ה מפסיק בין העליון לתחתון והיה מתחלה ביב באותו ר"ה שקולט מי גשמים וגשמי המבוי ניגרים עד בית פנימי של מבוי התחתון ובאותו הבית יש חור שקולט אותם מימות ועכשיו בא ערעור על בני המבוי העליון לומר שאין להם להעביר מי הגשמים דרך ביתו אלא שיתקנו הבית כבראשונה כדי שלא יעברו מימיהם בחצרו ובני המבוי משיבין שאין להם לתקנו שהם לא קלקלוהו ומי גגותיהם יורדין למבוי שלהם ולאו גירי דידהו נינהו ועוד שכבר החזיקו בו שנים רבות. והשיב מימי גשמים אלו אינן אלא כחץ היוצא מגגותיהם וממבוי שלהם ועובר דרך ר"ה ונכנס לבתיהם של אלו ומזיקים אבל אם באו בני מבוי בטענת חזקה הדין עמהם והוא שבאו בטענת מכר או מתנה אבל בטענת סבלנות לא עכ"ל וחילוק זה דבין טענת מכר לטענת סבלנות יתבאר בסימן זה:

סעיף כז

מרחיקין האילן מן העיר וכו' משנה פרק לא יחפור (בבא בתרא כה:) וטעם חרוב ושקמה פרש"י שענפיהם מרובים. וכתב ה"ה פ"י מהל' שכנים ודין זה והרחקה זו אינן אלא בא"י לפי שאין אנו חוששין לנוי העיר ואפילו רובה ישראל אלא בא"י וכ"כ הרשב"א וכן נראה מפרש"י וכן מוכח בגמרא: (ב"ה) ונ"ל דאף בא"י אינו נוהג בזמן הזה שהיא בידי עכו"ם בעונותינו עד שנזכה לזכות בה:

סעיף כח

מרחיקין גורן קבוע וכו' משנה שם (כד:) מרחיקין גורן קבוע מן העיר נ' אמה לא יעשה אדם גורן קבוע בתוך שלו אלא אם כן יש לו חמשים אמה לכל רוח ומרחיק מנטיעותיו של חבירו ומנירו כדי שלא יזיק ופרש"י ניר. הוא חרישה שחורשין בימות הקיץ ואין זורעין בו עד ימות החורף ופריך בגמרא מ"ש רישא ומ"ש סיפא כלומר דכדי שלא יזיק משמע בציר מנ' אמה ומשני אביי סיפא אתאן לגורן שאינו קבוע ה"ד גורן שאינו קבוע

אר"י בר חנינא כל שאינו זורה ברחת רב אשי אמר מה טעם קאמר מ"ט מרחיקין גורן קבוע מן העיר חמשים אמה כדי שלא יזיק וידוע דהלכה כרב אשי דבתראה הוא וכ"ש לגי' רש"י דמסיק לאביי בקשיא ולכן כתב רבינו דהרחקה מנטיעותיו של חבירו ומנירו הוי חמשים אמה נמי. וה"ה כתב פ"י מהלכות שכנים וגורן קבוע פירש בגמ' כל שצריך לזרות ברחת ובמזרה ואינו יכול לזרות בידיו עכ"ל ולכאורה לא נראה לפרש כן דהא כי איתמר הכי אליבא דאביי איתמר ולא קיי"ל כוותיה כדפרישית ונ"ל דנהי דלא קיי"ל כאביי מ"מ מימרא דרבי יוסי בר חנינא דמפרש ה"ד גורן קבוע איתא ואע"ג דתלמודא מייתי לה על אוקימתא דאביי מימרא דרבי יוסי בר חנינא בלא מימרא דאביי איתאמר אמתניתין דקתני גורן קבוע דהא ר"י בר חנינא קדים לאביי טובא וכוותיה קיי"ל דרב אשי לא פליג עליה ומשמע דגורן שאינו קבוע כיון דלא קביע היזיקא לא חשו ליה ואינו צריך להרחיק כלל וכ"כ נ"י:

סעיף כט

מרחיקין הבורסקי וכו' עד למזרח העיר משנה שם (כה.) וכבשונות ודבורים תוספתא כתבם הרא"ש שם ופרש"י שהטעם שאין עושין בורסקי אלא למזרח העיר לפי שכל רוח מזרחית שאינה באה לפורענות היא מנשבת בנחת לפיכך אינה מביאה הריח לעיר. והרמב"ם כתב פ"י מהלכות שכנים שהטעם שמפני שרוח מזרחית חמה ממעטת ריח עיבוד העורות ואע"ג דר"ע פליג ואמר לכל רוח הוא עושה חוץ ממערבה הא ודאי כת"ק קיי"ל:

סעיף לא

מרחיקין השובך וכו' עד בחזקתו משנה שם (כג.) וטעם ההרחקה פרש"י כדי שלא יפסידו זרעוני גנות ואמרינן בגמרא דטפי מנ' אמה אינו צריך להרחיק דבחמשים אמה מליא כריסייהו: ומ"ש רבינו ואף אם יפול יכול לבנותו ומ"ש ל"ש נגד רבים וכו' מפרש שם בגמרא דבין נגד רבים בין נגד יחיד טוענין ללוקח או ליורש ופרש"י ב"ד פותחין לו וכו' עד ופותחין לו פה:

סעיף לה

היו לחבירו אילנות נטועים וכו' ג"ז משנה שם (כו.) לא יטע אדם אילן סמוך לשדה חבירו אא"כ הרחיק ממנו ד"א א' גפנים ואחד כל אילן היה גדר בנתים זה סומך לגדר וזה סומך לגדר ובגמרא תנא ד"א שאמרו כדי עבודת הכרם אמר שמואל ל"ש אלא בא"י אבל בבבל ב' אמות ותניא כוותיה. ופר"ח כדי עבודת הכרם שהיו חורשין בין שדה אילן ומחרישתן של בני א"י היתה ארוכה ד"א וכדי שלא ישתמש זה מקרקע חבירו שמא ידרוס עליו כשיסבב מחרישתו צריך שיניח ד"א אבל בבבל שאינה ארץ הרים וגבעות

היה מחרישתן קצרה וסגי בשתי אמות וכתב עוד נ"י שה"ה שחבירו צריך להרחיק ד"א ומה ששנינו בתוספתא שנים שנטעו כרם זה מרחיק שתי אמות ונוטע וזה מרחיק שתי אמות ונוטע עצה טובה קמ"ל כדי שלא יפסידו בין שניהם אלא ד"א אבל אם רצו כופין זה את זה שירחיק כל א' ד"א. וכתב ה"ה פ"י מהל' שכנים המחבר לא הזכיר דין אם באו לסמוך בבת אחת ודעת הר"י ן' מיגא"ש דבא"י זה נותן שתי אמות וזה נותן שתי אמות ובבבל זה נותן אמה וזה נותן אמה ולזה הסכימו קצת המפרשים ויש מי שכתב שכל אחד מרחיק כשיעור והראשון עיקר עכ"ל וה"ר יונה כתב שיש לנו ללכת אחר שיעור בבל ורבינו כתב שבכל מקום הולכין אחר אורך המחרישה וה"ה שאם אין דרכם לחרוש בין האילנות שמותר ליטע ופשוט הוא: אבל אם בא ליטע שאר אילנות וכו' גם זה שם (שם) רבא בר רב חנן הו"ל הנהו דיקלי אמיצרא דפרדיסא דרב יוסף אתו ציפרי יתבי בדיקלי ונחתי ומפסדי לפרדיסא א"ל רב יוסף זיל קוץ א"ל והא רחיקו לי כלומר ד"א כדתנן במתניתין א"ל ה"מ אילנות לאילנות וגפנים לגפנים אבל אילנות לגפנים בעי טפי ופסק הרא"ש כוותיה ותמה על הרי"ף שלא כתבה וכן דעת הרמב"ם פ"י מהלכות שכנים וכתב הרא"ש דלשדה הלבן בעינן טפי מכ"ש דגפנים והא בעי טפי לא אתפרש שיעורו וכתב הרא"ש שצריך להרחיק כפי האומד כאשר יפריחו העופות מן האילן כדי שיטתן קודם שינוח ונ"י כתב שר"י הלוי העיד על הרי"ף שאין להרחיק אלא ד"א משום דטפי מהאי שיעורא לא הוי גירי ונסתפק נ"י בפירוש דברי הר"י הלוי אי ד"א דקאמר בר משתים לבני בבל וד' לבני א"י דהו"ל לבני בבל ו' ולבני א"י ח' וה"ה פ"י מהלכות שכנים כתב פירוש הרב ן' מיגא"ש בשם רבו הרי"ף דרבה לא הרחיק אלא ב' אמות כדינו בבבל וא"ל רב יוסף דאילנות לגפנים בעו ד"א כמו בא"י וכבר העמיד הרמב"ן שיטה זו וכן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וה"ר יונה שכתב שלפחות ח' אמות נראה שהוא מפרש האי טפי ד"א משיעור שאר הרחקה בין בבבל בין בא"י וכיון שבבבל וא"י שוים בתוספת ג"כ שוים בעיקר ההרחקה דאפי' בבבל בעינן ד' שהם ח' כמו בא"י ממש: וא"א כתב כסברא ראשונה שצריך להרחיק כפי האומד וכו' דע שבספרי הרמב"ם בפרק הנזכר כתב דבין גפנים לשאר אילנות או בין אילנות לאילנות ד' אמות בכל מקם וכתב ה"ה שמ"ש בספרי המחבר שבין אילנות לאילנות צריך ד"א בכל מקום הוא ט"ם שהרי אמרי בגמ' בפירוש דאילנות לאילנות וגפנים לגפנים שוים הוא ומוכרח הוא מן הברייתא שאמרה לא יטע אדם אילן אלא א"כ הרחיק ב"א וא"א להעמידה אלא באילנות לאילנות שאם באילנות לגפנים הא בעינן טפי וכמו שנתבאר. וכתבו התוספות ובהג"א אבל בגפנים בעינן טפי ודוקא כשנוטע אילנות כשהן גבוהין אבל אם נטע גרעינין לא מ"ט דממילא קא רבו לאו

גירי דיליה הוא פר"י עכ"ל. ולדברי הרא"ש שכתב ואע"ג דקיי"ל כר' יוסי הא אמרי' דמודה בגירי דיליה והאי נמי גיריה הוא דכשרואה בעל האילן עופות יושבים על האילן והולכין ויושבין על הגפן נראה דאפילו נטע גרעינין הוו גירי דידיה. ואמרינן בגמרא דא"ל רבא לרב יוסף אנא לא קייצנא דאמר רב האי דיקלא דטעין קבא אסור למקצייה מר אי ניחא ליה ליקוץ:

סעיף לז

היה אילן של חבירו נוטה וכו' עד כדי שיהא גמל ורוכבו עובר הכל משנה שם (כז:) ופרש"י קוצץ הענפים עד גובה מלוא מרדע שלא יעכבהו מלהוליך מחרישתו שם החרוב והשקמה צלתה מרובה וקשה לשדה ודע שרש"י גורס בית השלחין כל האילן כנגד המשקולת שפירש ואם בית השלחין היא כל האילן אפילו אינו חרוב ושקמה קוצץ כנגד המשקולת כלומר כל מה שנוטה לתוך שדהו שהצל רע לבית השלחין אבל רבינו נראה שגורס בית השלחין וכל האילן כנגד המשקולת כלומר אם היתה שדה בית השלחין או שדה בית האילן שהצל קשה להם קוצץ איזה אילן שיהיה כנגד המשקולת וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"י מהלכות שכנים ודע דבמתניתין פלי"ג אבא שאול ואמר שאם האילן הנוטה היה אילן סרק אפילו שלא בבית השלחין קוצץ כנגד המשקולת וכתב ה"ה פסק ן' מיגא"ש כאבא שאול ור"ח פסק כת"ק וזה דעת המחבר וכן דעת רבינו ובדין נוטה לר"ה אף ע"ג דפליגי התם ר' יהודה ור"ש פסק כת"ק: כתב הרשב"א ח"ג סי' קפ"ז שאלת ראובן ושמעון אחים דרים במבוי שאינו מפולש וביתם לפנים במבוי ולמטה מהם יהודה ויש באותו בית המשותף שיש בין ראובן ושמעון בית הכסא וביב מכוסה שעובר לאוצרו של יהודה ועכשיו חלקו ראובן ושמעון הבתים ואחד מהם רוצה לפתוח בית הכסא לחלקו שיצא לאותו הביב ויהודה זה מוחה בידו שאין לו לפתוח בה"כ אלא אותו שהיו מוחזקין בו ומשתמשין בו כי יזיקו לו בביתו ובאוצרו והאחד טוען שאין הנזק מתרבה בכך דמה לי אם שניהם משתמשים דרך בה"כ אחד או שני בתי כסאות. תשובה מתוך השאלה נראה כי ביב זה מזיק לאוצרו של יהודה ואילו באו ראובן ושמעון לפתוח לכתחלה היה יהודה יכול למחות מן הדין וא"כ הרי יהודה יכול למחות מעכשיו ביד האחר דודאי מתרבה עליו הנזק שאילו לא היה אלא אחד אין ראוי להשכיר מחלקו כלום לאחרים להשתמש בו שאין כל הדיורין עשויין להשתמש בבית הכסא אחד ועכשיו שחלקו ופתח בה"כ אחר ראוי לרבות עליו המשתמשין וכענין שאמרו פרק חזקת אהא דתנן בנה עלייה על גבי ביתו לא יפתחנה לחצר השותפין וכו' והלא מרבה עליו את הדרך וכו':

סעיף מ
שאלה לא"א ראובן יש לו ב' בתים במבוי וכו' בסוף כלל ק': (ב"ה זה שכתב הרא"ש שאם מאפיל עליהם מעכבים עליו כ"כ הרמב"ם בפי"ג מנזקי ממון ועקר דינים אלו והנמשך להם כתבם רבינו בסימן תי"ז ושם אכתוב בהם בס"ד:

סעיף מא
תשובה לגאון ראובן יש לו תאנה וכו' דאתמר אילן העומד על המצר וכו' בפ' המקבל (בבא מציעא קז.) ופירש"י אילן הנטוע על המצר ששרשיהם כפפו ונטו כולם לתוך שדה והתוס' כתבו פי' הקונטרס אינו מיושב שפי' אילן שנטוע בקרקע בסמוך למצר אלא נראה לפרש שעומד ממש על המצר ואין א' מאלו הפירושים עולה כדברי הגאון וגם מ"ש דהלכה כרב הוא שלא כדעת הרי"ף והרא"ש שהם פוסקים כשמואל וכן פירש הרמב"ם בפ"ד משכנים:

סעיף מב
אילן הנוטה לכאן לכאן (בהמקבל דף קז.):

סעיף מג
היה חופר וכו' עד שלא יעכב המחרישה משנה וגמרא שם לא יחפור (כו:) וכתב הרמב"ם פ"י מהל' שכנים וכל שורש שנמצא בתוך ג' טפחים קוצצו ואינו חושש שמא ייבש האלן של חבירו שזה בתוך שלו הוא חופר:

סעיף מד
היה לחבירו ירק וכו' ג"ז משנה שם (כה.) מרחיקין את המשרה מן הירק ואת הכרישים מן הבצלים ואת החרדל מן הדבורים ר' יוסי מתיר בחרדל ובריש ההוא פירקא (יח.) אסיקנא דהא דקאמר רבי יוסי מתיר בחרדל לאו דוקא חרדל דה"ה במשרה וירק ובצלים וכרישים נמי שרי דקסבר ר' יוסי על הניזק להרחיק עצמו מהמזיק ואמרינן בסוף ההוא פירקא (כה:) אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמרינן מודה ר' יוסי בגירי דידיה וכתב הרי"ף אלא מיהו ודאי צריך לארחוקי משרה מירק כי היכי דלא ליהוי גירי' כי היכי דמרחיק שיח ומערה וכן כתב הרא"ש והרמב"ם פ"י מהלכות שכנים השוה כרישין וחרדל למשרה דבעי לארחוקי כדי שלא יזיקו בידים דלא ליהוו גירי דידיה נ"ל שסובר דהרי"ף דנקט משרה חדא מינייהו נקט וה"ה לכרישין וחרדל דמ"ש ולא ידעתי למה כתב רבינו דין זה בשם הריף ולא כתבו ג"כ בשם הרא"ש: ומ"ש רבינו ואינו נראה כן בגמרא טעמא משום דסתמא קתני ר' יוסי מתיר בחרדל ומשמע דמתיר בלא שום הרחקה כלל ואין זו טענה דכיון דאמרינן מודה ר' יוסי בגירי דיליה ממילא משמע דכשהתיר ר' יוסי בחרדל לא התיר אלא ע"י הרחקה

כדי דלא ליהוי גירי דיליה וזה פשוט: עיין בהריב"ש סימן שכ"ב כי שם האריך בפירוש סוגיא זו דחרדל ודבורים:

סעיף מו

וכן אם היה לחבירו בורו כו' משנ' שם (כה:) פלוגתא דר"י ורבנן ופסק שם שמואל הלכה כרבי יוסי ורב אשי אמר דמודה רבי יוסי בגירי דיליה:

סעיף מז

בד"א כשישנו שם דבר הניזוק וכו' הכי אמרי' בריש לא יחפור אליבא דרבא (יז.): ואפי' אם בא לסמוך לו דבר המיטלטל כך כתבו התוס' והרא"ש ריש פ' לא יחפור אבל ק"ל שהתוס' כתבו דהיינו אליבא דרבנן וטעמא דכל מרא ומרא וכו' היינו אליבא דר' יוסי וא"כ היאך כתב רבינו שניהם דאי הא לא הא וצ"ע: (ב"ה)

סעיף מט

סמך באחד מאלו שהיה לו להרחיק וגרם היזק לחבירו כתב הראב"ד פטור מלשלם כי היכי דפטרינן בהנך דהוו נפצי כיתנא והוה אזלא רקתא דכיתנא ומזיק לאינשי אתו לקמיה דרבינא אמר להו כי אמרינן מודה ר"י בגירי דיליה ה"מ דאזלי מכוחו אבל הכא זיקא הוא דממטי ליה מתקיף לה מר בר רב אשי מ"ש מזורה ורוח מסייעתו וכתבו הרי"ף והרא"ש וכן הלכה וה"מ דאסור למיגרם היזקא לאינשי אבל לענין תשלומין פוטור כדאמר רב אשי בפ' הכונס דגרמא בניזקין פטור וכן פירש הרמב"ם בפי"א משכנים וז"ל מי שעשה גורן בתוך שלו או קבע בית הכסא או מלאכה שיש בה אבק ועפר וכיוציא בהן צריך להרחיק כדי שלא יגיע העפר או ריח בית הכסא או האבק לחבירו כדי שלא יזיקו אפי' היתה הרוח ההוא שמסייע אותו בעת שעשה מלאכתו ומוליכה את העפר או נעורת הפשתן או המוץ וכיוצא בהן ומגיעתן לחבירו הרי זה חייב להרחיק כדי שלא יגיעו ולא יזיקו ואפילו ע"י רוח מצויה שכל אלו כמו שהזיקו וחציו הן אע"פ שהוא חייב להרחיק כ"כ אם הוליכם רוח מצויה המוץ ואת העפר והזיקה בהם פטור מלשלם שהרוח הוא שסייע אותו ואין נזק בא מכח מזיק עצמו עכ"ל:

סעיף נ

וכ"כ א"א ז"ל:

סעיף נא

וכתב הרמב"ן הרמב"ם במ"ם גרסי' שכך כתב הרמב"ם פי"א מה' שכנים וכבר נתבאר מחלוקת המפרשים בזה סי' קנ"ד:

סעיף נב

וכתב עוד הרמב"ן ג"ז הרמב"ם במ"ם גרסינן שאלו הם דבריו בפי"א מה' שכנים ודברים פשוטים הם:

סעיף נג

יש נזקים שאין להם חזקה וכו' כך מפרש בגמרא פרק לא יחפור (בבא בתרא כג.):

סעיף נד

וכ"כ הרמב"ם פ' י"א מה' שכנים: כתב הריב"ש בסי' שכ"ב שנשאל על ראובן זכה בחורבה של הפקר ובנה בה בתים ועליות בחלונות ופתחים ובתנור ובה"כ וכיוצא בהם מהדברי' שאין להם חזקה ובא שמעון וזכה ג"כ מן ההפקר כנגדו ובנה בה בתים ועליות ונמצא השני ניזוק מהראשון מהיזק ראייה ומנזקים אחרים ותובע לראשון שיסיר היזקו וראובן משיב שאין לו להרחיק כיון שהוא קדם וזכה בקרקע והשיב שהדין עם הראשון דכיון שזכה מההפקר וקדם לעשות חלונותיו בשעה שלא היה מזיק לשום אדם ולא היה אדם יכול למחות בו אין לו לסתום חלונותיו ולסתור בניינו מפני שבא חבירו אח"כ וזכה מההפקר ובנה בתים בענין שיהיה ניזוק ואף ע"ג דגיריה נינהו שהרי השני הוא המביא גירי על עצמו עכ"ל ועיין עוד שם :

סעיף נה

וקוטרא פירש ר"ת דוקא קוטרא וכו' כך כתבו התוספות והרא"ש ז"ל וכך כתבו הגה"מ והרב המגיד בשם המפרשים פרק י"א מהלכות שכנים וכתב נ"י היינו סבורים לומר דכעשן הכבשונות דוקא בעינן בין בריבוי עשן בין בתדירא וב"ה נמי היינו סבורים שמה שפירשו בו ב"ה מגולה דבשאר ב"ה אע"פ שיש לו ריח כל שלא יהיה רע ביותר מהניא חזקה כמו שהיינו סבורים בעשן שהיה צריך ריבוי עשן ובא מעשה לפני ה"ר חסדאי בעשן הרגיל לעשות בביתו של אדם לתיקון מאכליו ואמר דכל עשן המזיק לאדם זהו קוטרא דגמרא ומה שפירשו בו בעשן כבשונות לא בא למעט אלא אינו תדיר דוקא וא"כ כ"ל הטעם כן בריח בית הכסא דכשאינו מגולה אינו תדיר ואחר שכתבתי זה הראיתיו אל הרב עצמו ואמר לי שלא היה צלול בדין ואח"כ מצאתי בח"מ כסברתינו שכתב בשם הרמ"ה כבשונות של נחתומים ושל יוצרים וכו' עכ"ל ומשמע לי מדברי הרמ"ה דדייקי טפי מדברי ה"ר חסדאי דלא מיעט תנור שהיחיד אופה בו פתו וכן כירה אלא משום דלא שהי קוטרייהו רובא דיומא דהא אי שהי קוטרייהו רובא דיומא אף ע"פ שאין עשנן רב כעשנן של כבשונות אין לו חזקה וכן משמע בירושלמי שכתב הרא"ש לא אמרו אלא בעשן תדיר משמע דלא שנא בין רב למעט כל שהוא תדיר אין לו חזקה וכל שאינו תדיר יש לו חזקה ואי איכא לפלוגי הכי איכא לפלוגי דכל שהוא רב אע"פ שאינו תדיר אין דרך ב"א לסבלו ואין לו חזקה. ודע שכל זה הוא בסתם כל בני אדם אבל באדם שידוע שאין יכול לסבלו אפילו בקוטרא דתנור וכירה לית ליה חזקה וכמ"ש רבינו בסמוך מה"ר איסרלן בכתביו סימן קל"ז דקדק מתשובת רב מתתיה שהביא המרדכי והגהות

פי"א מהל' שכנים והגהות אשיר"י דעשן שאינו תדיר ומצוי לא מצי מעכב אפי' (&יג) לכתחלה ודלא כדכתב רבינו בשם הרמ"ה ולי נראה דלענין מעשה כדברי הרמ"ה נקטינן שהוא רב מפורסם: דין עשן המשחיר כותלי בית חבירו עיין בהריב"ש סי' תנ"ו:

סעיף נו

ובית הכסא פר"ת וכו'. כ"כ התוס' והרא"ש שם וכ"כ הגהות וה"ה פי"א מהלכות שכנים:

(ב"ה) ומדקדוק הלשון משמע דהני בתי כסאות בחפירות מכוסים נהי דחזקה יש להם אם החזיק אבל לכתחלה יכול למחות בו דומיא דתנור וכירה דיחיד דבסמוך: ורבינו ירוחם כתב על זה הרמב"ם לא חילק אלא כל דבר שריחו רע וכן עיקר עכ"ל:

סעיף נח

נט ולאו דוקא קוטרא ובית הכסא וכו' כך פשוט פרק לא יחפור (שם): ומ"ש בשם הרא"ש מכאן משמע דכל דבר שידוע שאין המערער יכול לסבלו וכו' שם וכ"כ נ"י וכ"כ הריב"ש בסי' קצ"ו בשם הרשב"א:

סעיף ס

והיזק ראייה וכו' כבר כתבתי בסימן קנ"ד שלא דקדק רבי' יפה בלשון הרמב"ם דהרמב"ם כהרא"ש ס"ל דיש חזקה להיזק ראייה בעושה מעשה כגון פותח חלונות על חצר חבירו:

(ב"ה ולא כתב הרמב"ם בפי"א משכנים דהיזק ראייה אין לו חזקה אלא בחצר השותפים שהם מזיקים זה את זה בראייה ממילא בלא עשיית מעשה וכן מבואר בדבריו שם ובפי"ב:

סעיף סא

כתב ר"ת כל נזק וכו' וכן כתבו התוס' והרא"ש פרק לא יחפור ואין נראה לר"י מדקאמר אין חזקה לנזקין דקוטרא ובית הכסא איכא למידק הא ראיה יש כדדייק לקמן גבי ולא לאיש חזקה בנכסי אשתו אלא ודאי ראיה מהניא אבל חזקה לא מהניא ולא אמרי' חזקה במקום שטר עומדת משום דאיבעי ליה למחויי דסבר לא בעינא למחויי דכולי עלמא ידעי דאין אדם מוחל על היזק כזה:

סעיף סב

וכ"כ הרמב"ם פי"א מהלכות שכנים: וזה לשון הרשב"א ח"ג סי' קס"ב כבר ראית שדעתי נוטה לדעת רבינו יעקב דכל נזקים אלו שהן בנזקי הגוף יכול לומר סבור הייתי שאני יכול לקבל ואיני יכול ומ"מ רוב חכמי ישראל וגם רבותינו נ"ע לא הסכימו לכך וכמו שכתבתי בפ' לא יחפור ולפיכך למעשה אני אומר שאם כבר פתח לו חלונותיו או סמך קוטרא ובית הכסא אין מחייבין אותו לסתמם ולא לסלק ואם בא לפתוח אין מניחין אותו לפתוח ולסמוך לכתחלה דומה למ"ש ארעא היכא דקיימא תיקום זוזי היכא דקיימי לוקמי עכ"ל: ובתשובה אחרת ח"ג סימן קפ"א כתב כבר ראית כי דעתי נוטה לדעת רבינו יעקב אבל הלכה למעשה לא מלאני לבי לעשות מעשה כנגד חכמי ישראל שהסכימו

דראיה יש להם לא שנא ראיית מכירה ולא שנא מתנה או מחילה מפורשת אבל לא טענת סבלנות ולא אפילו מחמת טענה שהחזיק ג' שנים עד שיביא ראיה ממש בשטר או בעדים עכ"ל. ובתשובה אחרת כתב שאלה ראובן פתח חלונות בכותל בינו ובין בנו של שמעון והחזיק בו שני חזקה ובאותו גג משתמש לפעמים ומת ראובן ונשאר בנו חנוך ועכשיו בא שמעון להגביה כותלו שכנגד החלונות ולסתמן טען חנוך שאינו רשאי לפי שהחזיק כבר אביו בהם וגם הוא אחריו שני חזקה ולא מיחה בהם שמעון ושמעון טוען שאין לו ולא לאביו שעבוד קרקעות במעשיהם דחזקה בלא טענה אינה חזקה ועוד שאין היזק ראייה חזקה. תשובה אם חנוך טוען בטענת ברי שאביו פתח בחלונות שלא בטענה הדין עם שמעון דטענת סבלנות אינה כלום ואפי' במקום שאינו מחסרו קרקע וכדמוכח בפרק לא יחפור גבי לא יעשה שובך בתוך שלו כו' זאת אומרת טוענין ליורש וללוקח ואם איתא למה לי לטעון להם וקא בעו טענה דסבלנות בעלי השדות היא חזקתם אבל כשאין היורש טוען אלא בשמא הוו בית דין טוענין בשבילו שמא אביהם הו"ל טענת מכר או מתנה שאתה מכרת או נתת לו משא"כ בטוען ברי כדמוכח פ' חזקת (בבא בתרא לג:) גבי זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי וכו' דלא טענינן להאי דאייתי סהדי דאכלה שני חזקה דילמא אין דאבהתך אלא דאבוה דהאי זבנה מינך או מאבהתך וכן מוכח בפרק שני דייני גזירות (כתובות קט:) אהא דאמר אביי מאן דמוקים אפוטרופא לוקים כי האי ואפ"ה לא טעין אביי ליתומים כלום מעיקרא משום דדילמא טענו היתומים טענת ברי ואלא מיהו היכא שיש היזק ראייה אפי' בא בטענה אין לו חזקה דכקוטרא ובית הכסא דמי לדעת הרי"ף וכן קבלנו הלכה למעשה כדבריו ע"כ:

סעיף סג

שאלה לא"א ז"ל וק"ל שהרי כתב רבי' בסמוך דלהרא"ש אם הביא ראיה שמכר או נתן לו הוי חזקה אפי' לנזקים שאין להם חזקה ובתשובה זו נראה שאפי' מכר להם לעשות שם אותו נזק אין לו חזקה ואפשר לחלק ולומר דהכא אע"פ שקנו ממנו המקום לקצב בו בשר איכא למימר שהקנין לא קאי אלא למכירת גוף הקרקע ולא למכירת או מחילת נזק:

סימן קנו

סעיף א

אחד מבני חצר וכו': הסימן הזה בהיזק המגיע לבני חצר או בני מבוי או לבני העיר משכיניהם או ממי שאינם שכיניהם על מי יכולים לעכב ועל מי אינם יכולים. ונחלק לג' חלקים: החלק הראשון בבני חצר ומבוי שאינו מפולש מה הן הדברים שיכולין לעכב זה את זה מלעשותן מפני היזק המגיע לבני החצר. תחלתו מראש סימן זה עד כופין בני

מבוי שלא להושיב ביניהם וכו' ולא אחד מבעלי אומניות כמו שיתבאר בס"ד: תנן בפרק לא יחפור (בבא בתרא כ:) חנות שבחצר יכול למחות בידו ולומר איני יכול לישן מקול הנכנסים ומקול היוצאים ועושה כלים ויוצא ומוכר בתוך השוק אבל אינו יכול למחות בידו ולומר איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הרחיים ולא מקול התינוקות ובגמרא מ"ש רישא ומ"ש סיפא כלומר דברישא קתני יכול לומר איני יכול לישן מקול הנכנסים והיוצאים וסיפא קתני אינו יכול לומר איני יכול לישן מקול התינוקות דקס"ד דהיינו תינוקות הבאים לקנות מהחנות אמר אביי סיפא אתאן לחצר אחרת א"ל רבא א"ה ליתני חצר אחרת מותר אלא אמר רבא סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך שהתקין שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר מיתיבי אחד מבני חצר שביקש לעשו' רופא אומן וגרדי ומלמד תינוקות בני חצר מעכבין עליו הב"ע בתינוקות דעכו"ם ופרש"י רופא. מוהל: אומן. מקיז דם ומדברי רבי' נראה דרופא אומן דבר א' הוא כלומר רופא שהוא אומן וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכנים. ת"ש ב' שיושבים בחצר וביקש א' ליעשות רופא אומן וגרדי ומלמד תינוקות חבירו מעכב עליו ה"נ בתינוקות דעכו"ם וכתב בנ"י דתינוקות דעכו"ם לאו דוקא דהוא הדין לתינוקות ישראל אם מלמדם אומנות וכ"כ במרדכי וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכנים ובפירוש המשנה כתב בהדיא שאם היה מלמד לתינוקות חשבון או תשבורת יכולין למחות בידו ופשוט הוא. ת"ש מי שיש לו בית בחצר השותפים ה"ז לא ישכירנו לא לרופא ולא לאומן ולא לגרדי ולא לסופר יהודי ולא לסופר ארמאי הב"ע בסופר מתא ופרש"י בסופר מתא. מלמד תינוקות מושיב מלמדים תחתיו והוא מורה את כולם איך יעשו ויש שם קול גדול וכתבו התוס' דאין נראה מדאמר התם רבא מקרי דרדקי וסופר מתא כמותרין ועומדין כיון דאשמועינן דמקרי דרדקי הוי פסידא דלא הדר ה"ה מלמד כל תינוקות העיר ואמאי איצטריך למינקט תו סופר מתא אלא כמו שפר"ח נראה דסופר מתא הוא כותב שטרות העיר וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' שכנים וכ"כ הרי"ף והרמב"ן כתב בסופר מתא פירושו כותב שטרות העיר או ספרי תורה אבל רש"י פי' מלמד כל תינוקות שבעיר ששם קול גדול ותמיהא לי כיון דמשום מצוה הוא דשרי ומשום תקנה כ"ש דאיכא מצוה רבתי ותקנתא יתירא ואפשר דכיון שהוא שונה ליותר מנ' מעכב עליו שהקול גדול ביותר ואין מצוה זו מן המובחר דהוה להו לאותובי תרי עכ"ל. ואין נראה כן מלשון רש"י אלא הטעם דלא אמרו דאינם יכולים למחות אלא דוקא כשמלמד לתינוקות עצמם ומשום תקנת יהושע בן גמלא אבל זה שמורה למלמד התינוקות וגם יש שם קול גדול ביותר יכולים לעכב עליו. ורבינו ירוחם בנתיב ל"א כתב דסופר מתא היינו שכותב

שטרי מקח וממכר ושטרי טענתא וכיוצא בהן אבל סופר שכותב ספרים דינו כמלמד תינוקות של ישראל. וכ"נ דעת רבינו דהא בכל מידי דמצוה הוא קאמר שאין יכולין למחות בידו. וטעמו של הרמב"ן נ"ל משום דס"ל דאפי' לדבר מצוה יכול למחות בידו אם לא ללמד התינוקות ומשום תקנת יהושע בן גמלא כלומר דכיון דתקנה היא מבטלת דינו של זה כדי שלא יחזור הדבר לקלקולו אבל במצוה אחריתא לא יתבטל דינו של זה מפני קיום מצוה דהא אפשר להתקיים בבתים אחרים וכ"נ ממ"ש רש"י על ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך וכתבו התוס' אחד מבני חצר שביקש ליעשות רופא וכו' פרשב"ם דל"ג מבוי אלא חצר דאי גרסי' מבוי תיקשי לאביי דשרי בחצר אחרת ורבא נמי לא פליג עליה אלא דמוקי מתני' דשריא אף באותה חצר והכא אסר אפי' בחצר אחרת וכך כתב המרדכי ונ"י וכ"כ הרמב"ן והיא גירסת ריי"ף אבל מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכנים נראה שגורס א' מבני מבוי וכן מצאתי כתוב בפסקי הרא"ש וכתב הרמב"ן שגם היא נוסחת ר"ח ולא תיקשי ליה מה שהקשו התוס' די"ל דס"ל דרבא פליג אאביי דאמר דבחצר אחרת מותר מסברא ומה שלא הקשה לו מהברייתא לפי שלא היה יודע אותה א"נ דכי אמר אביי סיפא אתאן לחצר אחרת היינו מבוי אלא דלמבוי שאינו מפולש חצר קרי ליה והטעם שיכולים לעכב עליו מלעשות דברים הללו כתב הרמב"ן אע"ג דתנן איני יכול לישן מפני קול הנכנסים והיוצאים לישנא דעלמא נקט אבל משום שמרבה עליהם את הדרך הוא וכ"כ נ"י ואין כן דעת הרמב"ם ויתבאר בסמוך בס"ד: וכתב עוד בנ"י דמבוי אין בו טענת ריבוי הדרך ועיין שם וכתוב עוד בנ"י פרק לא יחפור למדנו מהירושלמי שהיזק ריבוי הדרך של אומן בחצר נזק גדול הוא כקוטרא וב"ה דלא מהניא חזקה: ומ"ש רבינו דה"ה לכל מילי דמצוה וכו' כ"כ הריטב"א בתשובה דלאו דוקא מלמד תינוקות של בית רבן אלא ה"ה לעשות מדרש להרבץ תורה או לדרוש בו לרבים כדי להגדיל תורה ולהאדיר ולא תשכח תורה מישראל דכולן חד טעמא הוא. ועל מאי דתניא שנים שיושבים בחצר אחד וביקש אחד מהם ליעשות רופא וכו' כתב הרא"ש היחיד מעכב על היחיד וכן היחיד מעכב על הרבים וכתב הרמב"ם בפי"א מהלכות שכנים שאפי' החזיק ונעשה אומן או גרדי יכולים לעכב עליו וכתבו רבינו בשם הרשב"א וכ"כ רבינו ירוחם בנל"ה ח"ו ועל מאי דתניא ה"ז לא ישכירנו לא לרופא כו' ולא לסופר ארמאי כתבו התוס' והרא"ש דהא דמשמע לארמאי שאינו סופר יכול להשכירו היינו כשאינו מוצא להשכירו ליהודי בדמים הראויים אבל אם היה מוצא יהודי אין יכול להשכירו לעכו"ם כדאיתא בהגוזל בתרא (קיד.) האי מאן דזבין ארעא לעכו"ם אמיצרא דישראל משמתינן ליה עד דמקבל עליה כל אונסא דאתייליד ואין חילוק בין שכירות למכר עכ"ל. וכתב המרדכי

לא ישכירנו לא לרופא וכו' נראה לר"י דוקא לא ישכירנו אבל למכרו שרי ואינו יכול לעכב עליו ובתר הכי משתעי דינא בהדי לוקח אבל יכול לעכב מלמכור לעכו"ם משום דלא ציית דינא העכו"ם עכ"ל וזה שלא כדעת רבינו. ואמאי דתנן אינו יכול למחות בידו לומר איני יכול לישן מקול הפטיש וכו' כתב במרדכי נראה לרבינו יואל דוקא בחנות יכול לתקן מלאכתו בע"כ אבל בחצר אמרינן בחזקת הבתים דבכל שותפים מעכבין זה את זה חוץ מכביסה אבל רבינו ירוחם כתב בנתיב ל"א ח"ו דהא דאינו יכול למחות בידו ולומר איני יכול לישן מקול הפטיש וכו' דוקא שהחזיק לעשות כן כלומר שאם החזיק כדרך שמחזיקים לנזקין ועל הדרך שנתבאר בסי' קנ"ג ובסימן קנ"ד אז דוקא אינו יכול למחות בידו אבל אי לא החזיק ורוצה עכשיו לעשות מלאכה זו בביתו מעכבין עליו וכ"כ סמ"ג מ"ע סי' ע"ב וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכנים וכתב ה"ה שכ"כ מפני שהוקשה לו מה טעם אין טענתו טענה בקול הפטיש והלא יותר מונע השינה מקול הנכנסין והיוצאין ועוד למה אמרו חנות שבחצר שנראה שכבר היה בחצר ולא אמרו מי שביקש ליעשות חנוני או לא יעשה אדם חנות בחצר השותפין אלא כוונת המשנה כשהחזיק לעשות כן במלאכתו ובחנותו והודיעתנו שאפי' החזיק אין חזקתו חזקה אצל הנכנסים והיוצאים וכן כתב בפרק י"א בשם הגאונים אבל חזקתו חזקה במלאכת עצמו אבל אם לא החזיק יכולים לעכב זה נ"ל מדבריו והרשב"א חולק בזה וכתב לא מקול הנכנסים ויוצאים ממש קאמר דהא אינו יכול לעכב מחמת הפטיש והרחיים אלא מפני רבוי הדרך כלומר איני יכול לעמוד ולישן מפני רגל הרבים שמרבים עליו את הדרך עכ"ל וכבר כתבתי שדעת הרמב"ן כדעת הרשב"א ודברי התוס' מטים כדעת הרשב"א שכתבו אחד מבני חצר שביקש ליעשות רופא או אומן וגרדי חבירו מעכב עליו וא"ת ומ"ש גרדי מבעל רחיים דתנן דאינו יכול למחות בידו וי"ל דמתני' בעושה לעצמו והכא בגרדי העושה לאחרים דאיכא נכנסים ויוצאים א"נ מתני' לאחרים וברחיים וקול פטיש אין נכנסין ויוצאין כ"כ שנותנין לו פעם אחת וטוחן אבל בגרדי יש הרבה שיוצאין ונכנסין שהרבה מביאין לו מטוה ואמאי דתניא כופין בני מבוי זה את זה נראה שהיה גירסת התוס' ולא ללמד תינוקות וכתבו נראה לר"י דבמלמד תינוקות עכו"ם איירי ולא יתכן אי גרסי' לעיל אחד מבני מבוי דהא מוקמינן ליה בתינוקות דעכו"ם ומעכבין עליו בני מבוי וה"ק דלשכנו אינו כופהו ואפילו רשב"ג לא פליג אלא משום דפסיק לחיותיה ולרשב"א נראה דהכא בתינוקות דישראל ושאני הכא דכבר יש שם מלמד תינוקות אחר ומ"ש רבינו בשם הרמ"ר דאי בעי לאוגורי ביתיה לכמה דדיירי ביה לא מצי מעכבי וכו' מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות שכנים משמע דלא ס"ל הכי שכתב אחד מן השותפין שהביא

אצלו לביתו אנשי בית אחרת יש לחבירו לעכב עליו מפני שמרבה עליו את הדרך ודעת הר"א כדעת הרמ"ה שכתב שכל שאינו מרבה בפתחים או בבתים יכול להרבות דיורים ואפי' חלוקים: גרסי' תו פרק לא יחפור (בבא בתרא כא.) אמר רב הונא האי בר מבואה דאוקי ריחייא ואתא בר מבואה חבריה וקא מוקי גביה דינא הוא דמעכב עליה דא"ל פסקת לחיותאי מיתיבי עושה אדם חנות בצד חנותו של חבירו ומרחץ בצד מרחצו של חבירו ואינו יכול למחות בידו מפני שיכול לומר לו אתה עושה בשלך ואני עושה בשלי תנאי היא דתניא כופין בני מבואות זה את זה שלא להושיב ביניהם לא חייט ולא בורסקי ולא אחד מבני בעלי אומניות ולשכנו אינו כופהו רשב"ג אומר אף לשכנו כופהו אמר רב הונא בריה דרב יהושע פשיטא לי בר מתא אבר מתא אחריתא מצי מעכב ואי שייך אכרגא דהכא לא מצי מעכב בר מבואה אבר מבואה דנפשיה לא מצי מעכב בעי רב הונא בריה דרב יהושע בר מבואה אחרינא מאי תיקו ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל דכיון דעלתה בתיקו לא מצי מעכב וכן דעת הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכנים. וכתוב בנ"י הטעם משום דכל תיקו דממונא הוי חומרא לתובע וקולא לנתבע וכתוב בהגהות ובהשגות א"א נראה שדעתו נוטה כרב הונא דאמר דינא הוא דמעכב עליה ואני בדקתי בהשגות ולא מצאתי דבר זה ופסקו הרי"ף והרא"ש והר"ן כרב הונא בריה דרב יהושע וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכנים: כן פסק הרמב"ן בשם הגאונים. וכתב הרא"ש טעמא דלא קיי"ל כרב הונא דקם ליה כיחידאה והוא לא ידע מחלוקתם דניפסוק כרשב"ג ועוד דרב הונא בריה דרב יהושע סבר כרבנן. וכן פסקו התוס' ופירשו הטעם משום דרב הונא בריה דרב יהושע בתרא הוא ועיין בנ"י. וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכנים היה א' מבני מבוי שם במבוי אומן ולא מיחו בו או שהיתה שם חנות או מרחץ או רחיים ובא חבירו ועשה מרחץ אחרת כנגדו או טחון אחרת אינו יכול למנעו ולומר אתה פוסק חיותי ואפילו היה מבני מבוי אחרת אינם יכולים למנעו שהרי יש ביניהם אותה אומנות אבל גר ממדינה אחרת שבא לעשות חנותו בצד חנותו של זה או מרחץ בצד מרחצו של זה יש להם למנעו ואם היה נותן מנת המלך אינו יכול למנעו ונראה מדבריו שהוא מפרש דרב הונא בריה דרב יהושע ה"ק בר מתא שיש לו רחיים או חנות במבוי או בחצר אחר ואתא בר מתא אחריתא להושיב באותו מבוי רחיים או חנות מעכב עליו זה מפני קול הנכנסים והיוצאים ואי שייך אכרגא דהכא לא מצי מעכב דכיון דאין לו מבוי מיוחד כל מבוי ומבוי כמבוי דידיה הוא בר מבואה שהושיב רחיים או חנות ואתא בר מבואה דנפשיה אינם יכולים לעכב עליו כל שאין מוחים ביד הראשון כיון שיש ביניהם אותה אומנות בר מבואה שהושיב רחיים או חנות ואתא בר מבואה אחרינא לאותובי בההוא מבוי רתיים או חנות מהו

מי אמרינן יכלי למימר בבן מבוי דידן לא מחינן אבל בך דלאו בן מבוי דידן את מחינן או דילמא כיון שיש ביניהם אותה אומנות ואינם מוחים אפילו בבן מבוי אמר אינם יכולים למחות ואסיקנא בתיקו הלכך לא מצי מעכבי א"נ ה"פ בר מתא אבר מתא מעכבי שלא יעשו אומנותם משום דפסקו לחיותייהו ואי שייך אכרגא דהכא לא מצי מעכבי משום טענה דפסיק לחיותיה בר מבואה אבר מבואה דנפשיה לא מצי מעכב לא משום דפסק לחיותיה ולא משום טענת קול הנכנסים והיוצאים שיש ביניהם אותה אומנות בר מבואה אבר מבואה אחרינא מאי מי מצי מעכב משום קול הנכנסים וקול היוצאים דאילו משום דפסיק לחיותיה פשיטא דלא מצי מעכב דהא בר מתא אמאן דשייך בכרגא דהכא לא מצי מעכב ועלתה בתיקו הלכך גם מטעם קול הנכנסים והיוצאים לא מצי מעכב וזה הפירוש נראה שמתיישב יותר על לשון הרמב"ם אבל רש"י ושאר הפוסקים מפרשים כולה מימרא דרב הונא בריה דרב יהושע לענין פסיקת החיות ולא לענין היזק דקול נכנסים ויוצאים כלל ויתבאר בסמוך בס"ד: נמצא כללן של דברים שאחד מבני חצר שבא לעשות מלאכתו בחצר בני חצר מעכבין עליו. ואם בא לעשות מלאכתו בחנותו והיה מלאכה שמגיע להם היזק ממנה כגון מקול הפטיש או מקול הרחיים וכיוצא לדעת המרדכי והרמב"ן והרשב"א אין בני החצר יכולין לעכב עליו ואפי' לא החזיק כיון שאין שם נכנסים ויוצאים בשביל כך אבל להרמב"ם ורי"ו וסמ"ג ורבי' כל שלא החזיק יכולין למחות בו. ואם בא להעמיד חנות בחצר או להיות רופא אומן וגרדי ומלמד לתינוקות לימוד שאינו של תורה או להיות סופר שטרות או דרך כלל כל אומנות שהרבים נכנסים ויוצאים אצלו או להשכירו לאחד מאלו בני חצר מעכבין עליו ואפילו החזיק ולדעת המרדכי יכול למכרו לאחד מבני אומניות הללו ולדעת רבינו אין יכול למכרו ונראין דברי המרדכי. וכן אין אחד מבני חצר יכול למכור ולא להשכיר ביתו לעכו"ם כל זמן שמוצא למכור או להשכיר לישראל בדמים הראוים. ואם רצה אחד מבני חצר ללמד תורה לתינוקות אינם יכולים לעכב עליו ואם בא ללמד כל תינוקות העיר ולהושיב מלמדים אחרים תחתיו והוא מורה את כולם לדעת רש"י יכולים לעכב עליו ולדעת שאר הפוסקים אינם יכולים לעכב עליו. ואם רוצה לכתוב ספרים או לעשות מצוה אחרת כגון לחלק צדקה או להתפלל בי' נראה מדברי הרמב"ן ורש"י שיכולים לעכב עליו אך לדעת רבינו ורבינו ירוחם יכולים לעכב עליו וכן נראה דעת רבינו חננאל והתוס' והרי"ף והרמב"ם. ואם רצה להשכיר ביתו לכמה אנשים להרמ"ה והראב"ד אין יכולים לעכב עליו ומדברי הרמב"ם נראה שיכולים לעכב. וכל היכא דאמרי' מעכבין עליו בין יחיד על היחיד בין יחיד על הרבים מצי מעכב ודעת הרמב"ם דכל היכא דבני החצר מצי מעכבי בני מבוי

שאינו מפולש נמי מצי מעכבי ואין כן דעת התוס' והמרדכי ונ"י והרמב"ן וכן נראה דעת הרי"ף. ואם אחד מבני המבוי יש לי בחצר חנות או מרחץ או רחיים לדעת הרמב"ם יכול חבירו אפי' שהוא בן מבוי אחר לעשות שם מרחץ או טחון שכל זמן שאינם רוצים למחות ביד הראשון אינם יכולים לעכב ביד זה ודין זה ליתיה לדעת שאר הפוסקים : החלק השלישי בהיזק המגיע לבני העיר מצד בני אומנותם הבאים מעיר אחרת ופוסקים חיותם. נתבאר קצת דיני חלק זה בח"ב. ועוד יתבאר מוכן יכולין בני עיר אחת למנוע בני עיר אחרת עד אין חילוק בין ת"ח לאחר ועוד לקמן שאלה להרא"ש ז"ל עד סוף הסי': גרסי' תו בפרק לא יחפור (בבא בתרא כא:) אמר רב יוסף ומודה רב הונא במקרי דרדקי דלא מצי מעכב דאמר מר קנאת סופרים תרבה חכמה ופירש"י ומודה רב הונא דאמר לעיל בר מבואה דאוקי ריחייא וכו' דאית ליה כרשב"ג מודה הוא במקרי דרדקי דלא מצי מעכב לבר מבואה מללמד גם הוא התינוקות שמתוך כך יזהרו באומנותן דאמר מר קנאת סופרים וכו' ולפי זה לא היה לפוסקים לכתבם שהרי כתבתי לעיל דלא קיימא לן כרב הונא אבל ראיתי להרי"ף והרא"ש שכתבוה ואחריהם נמשכו רבינו ורבינו ירוחם ז"ל וגם הרמב"ם כתבה בפ"ב מהל' תלמוד תורה ונראה שהם סוברים דה"פ אפי' רב הונא שסובר דבר מבואה מעכב אבר מבואה אחריתא משום דפסיק ליה לחיותא מיניה מודה במקרי דרדקי דלא מצי מעכב ומינה דלרב הונא בריה דרב יהושע דסבר דבר מתא מעכב אבר מתא אחריתא כי לא שייך בכרגא דמתא מודה דבמקרי דרדקי לא מצי מעכב וקצת דוחק כיון דהלכה כרב הונא בריה דרב יהושע אמאי לא קאמר ומודה רב הונא בריה דרב יהושע כדאמר ר"נ בתר הכי ואיפשר דרב יוסף ס"ל כר"ה א"נ כיון דר"ה חייש טובא לפסיקת חיות הוי רבותא טפי לאשמועינן הכי אליבא דר"ה דכ"ש הוא אליבא דרב הונא בריה דרב יהושע: וגרסיגן תו (כב.) אמר רב נחמן בר יצחק ומודה רב הונא בריה דרב יהושע ברוכלים המחזרין בעיירות דלא מצי מעכב דאמר מר עזרא תיקן להם לישראל שיהיו רוכלים מחזרין כעיירות כדי שיהיו תכשיטין מצויים להן לבנות ישראל וה"מ לאהדורי אבל לאקבועי לא ואי צורבא מרבנן הוא אפילו לאקבועי נמי כי הא דרבה שרא ליה לרב יאשיה ולרב עובדיה לאקבועי דלא כהלכתא מ"ט כיון דרבנן נינהו אתו לאטרודי מגירסייהו. ופרש"י ומודה רב הונא בריה דרב יהושע. אע"ג דאמר בר מתא אבר מתא אחריתא היכא דלא שייך בכרגא דמתא מעכב מודה הוא ברוכלין מוכרי בשמים המחזרים בעיירות להביא בשמים לנשים להתקשט בהם דלא מצי לעכב עלייהו רוכלי העיר: לאהדורי. לחזר ולסבב במבואות העיר ובבתים על כל הרוצה לקנות ואח"כ ישוב לעירו: דלא כהלכתא. אלא לפנים משורת הדין: וגרסיגן תו בגמרא התם (שם) הנהו

דקולאי דאייתי דיקולי לבבל אתו בני מתא קא מעכבי עלייהו אתו לקמיה דרבינא א"ל מעלמא אתו ולעלמא ליזבנו וה"מ ביומא דשוקא אבל בלא יומא דשוקא לא וביומא דשוקא נמי לא אמרן אלא לזבוני בשוקא אבל לאהדורי לא ופרש"י יומא דשוקא הוא והרבה באים ממקום אחר לקנות מן השוק לפיכך אין בני העיר מעכבים על המוכרים להביא אומנותם ולמכור לנקבצים לשוק הנהו עמראי דאייתו עמרא לפום נהרא אתו בני מתא קא מעכבי עלייהו אתו לקמיה דרב כהנא אמר להו דינא הוא דמעכבי אמרו ליה אית לן אשראי א"ל זילו זבינו שיעור חיותייכו עד דעקריתו אשראי דידכו ואזליתו וכתוב בהג"א וכל אלו הדינין נוהגים גם לענין להלוות ברבית ומאי דמשמע בגמרא דאין חילוק בין ת"ח לעם הארץ זולתי אם הוא רוכל שיכול לקבוע נראה מהג"א דה"מ כשאין צריכים בני אדם לתורתו אבל כי צריכים לתורתו אע"ג דבני עירו לא שייכי בכרגא דהכא אין יכולין לעכב עליו אע"ג דאיכא ת"ח בעיר משום דקנאת סופרים תרבה חכמה ואין נראה כן מדברי שאר הפוסקים ואמאי דאמרינן רבא שרא להו וכו' דלא כהלכתא תמוה לי היכי עביד דלא כהלכתא ואע"פ שרש"י יישב וכתב אלא לפנים משורת הדין מ"מ קשה לי מאן פלג לרבא לעשות לפנים משורת הדין להפסיד לאנשי העיר שלא מדעתם ואיפשר דכיון שדינים הללו דמצי מעכבי מדרבנן בעלמא הוא מפני תיקון העולם בצורבא מרבנן רצו לעשות לפנים מן השורה כלומר שלא להחמיר עליו כמו בע"ה ומאי דאמרינן מעלמא אתו ולעלמא ליזבנו נראה דאפילו לבני המקום מותר למכור בשוק כיון שרוב המצויים שם אינם בני המקום וכן נראה מדברי נימוקי יוסף שכתב ולעלמא ליזבנו והוי כאילו לא מכרו לבני העיר הזאת כלל דבני עלמא מצויים בשוק ביומא דשוקא ולזה נוטה דעת הרמב"ם בפ"ו מהל' שכנים ולפי דעת זה נראה דביומא דלאו שוקא אין מוכרין לבני עיירות אחרות וכן ביום השוק אין יכולים לחזור על פתחי בני עיירות אחרות אבל התוס' כתבו מכאן משמע דביומא דשוקא מותר להלוות לבני אדם הבאים ממקומם שם לשוק דאתו מעלמא אבל לבני המקום לא ודוקא בשוק אבל לאהדורי לא.וכן כתבו הגהות בפ"ו מהלכות שכנים וכיוצא בזה הם דברי הרא"ש נראה מדבריהם דאפי' ביום השוק אין מוכרין אלא לבני עיירות אחרות דדוחק לומר שהם מחלקים בין הלואה למכר וכתב הרא"ש דהא דמצי מעכבי עלייהו היינו שלא ימכרו על יד על יד כדרך חנונים אבל למכור סחורה בבת אחת אינן יכולים לעכב עליהם ונ"ל שלמד כן מדמצי בני העיר לעכב עליהם ואילו במוכרים סחורתם בבת אחת מי מצי מעכבי והלא דרך העולם להוליך סחורות ממקום למקום ואם אתה אומר כן נמצא משא ומתן של עולם בטל אלא ודאי במוכר על יד דוקא הוא דמצי מעכבי. וכתב עוד הרא"ש וה"ר יוסף הלוי

ז"ל כתב ובלבד שמוכר בשער שאר חנונים אבל אי מוכר יותר בזול אין מעכבין עליו כיון שהוא טוב לבני העיר והרמב"ן ונ"י כתבו דעת הר"י הלוי דכיון דלוקחים דההיא מתא ישראל נינהו לא מצי המוכרים לעכב מפני תועלתם כיון דמפסדי ללוקחים ישראל . וכתב עליו הרמב"ן ז"ל ולא מחוור מדתנן ולא יפחות את השער ואע"ג דתנן עלה וחכמים אומרים משום דקא מרווחא תרעא התם הוא בבני דההיא מתא משום דאמר ליה איזיל את וזבין אבל אבני מתא אחריתא מעכב דאיהו לית ליה עסק בהדיה דלאו בר מתיה הוא כדאמרן לעיל גבי בר מבואה ואי בעו בני מתא דלוזיל גבייהו יתנו על השערים או יושיבו ביניהם אחר מעירן אבל האי ודאי מצי מעכב אההוא בר מתא אחריתא דאי לא תימא הכי לעולם לא יעכב שאי אפשר שלא יוזיל השער כשיש הרבה בני אומנות זו ותקנת לוקחים ודאי היא אלא שמע מינה כיון דהאי אית ליה פסידא לאו כל כמיניה דליתי בר מתא אחריתא וליתקין להו ללוקחים ויפסיד למוכרים אבל בני המדינה רשאין להתנות שימכור בכך וכך ואם לאו שיושיבו שם אחר ובלבד בשער בינוני שיפה לשניהם ומיהו אי לא שוו עסקי אהדדי ודאי מודינא דמצו למימר ליה את עסקך גריעא והך שפירא וכעסקא אחריתא דמיא דהא לית לך דכוותה ונ"י כתב על דברי הר"י הלוי ונראה דעת הרב בזול גדול אבל להוזיל יותר ממוכרי העיר ודאי מצי מעכבי דאם לא כן לעולם לא מצי מעכבי שאי אפשר שכשיש שם הרבה מבני אומנות שלא יוזיל השער כן נראה דעת הרמב"ן ונראה שהסכים לזה הרנב"ר בחידושיו עכ"ל ולכאורה לא משמע כן מדברי הרמב"ן אלא דבין מוזלי פורתא ובין מוזלי טובא להר"י הלוי לא מצי מעכבי ולהרמב"ן מצי מעכבי והמרדכי כתב בשם ר"י כדברי הר"י הלוי וכתב הוא ז"ל דלא נ"ל והרא"ש לא כתב אלא דברי הר"י הלוי ואחריו נמשכו רבינו ורבינו ירוחם והוסיפו לכתוב אהא שכתב הרמב"ן דהיכא דלא שוו עסקי אהדדי כעסקא אחריתא דמיא וכל שכן אם היתה סחורה אחרת שאין מוכרין אותה בני העיר דפשיטא דאין יכולים לעכב עליהם ונראה מדבריהם דדוקא בשעסקא של סוחרים הבאים יפה משל בני העיר הוא דאין מעכבין עליהם אבל אם של בני העיר יפה משלהם מעכבין עליהם וקצת נראה כן מדברי נ"י ותמיהא לי דאפי' של בני העיר יפה משלהם כיון דלא שוו אהדדי כסחורה אחרת דמיא וצריך עיון. וכתב רבי' ירוחם בנל"א ח"ו שאם הלוקחים עכו"ם אפי' מוכר יותר בזול מצי מעכבי עליה וכן כתב ג"כ ה"ה בפ"ו מהלכות שכנים בשם ן' מיגא"ש. ועל מאי דאמרינן זילו זבינו שיעור חיותייכו כתב הרמב"ן פר"ת לאו שיעור חיותייכו בלחוד קאמר דאי הכי למחר הם מתים ברעב אלא שיעור שירויחו כדי חיותייהו ע"פ ב"ד ואין מדקדקין בדבר להחמיר עליהם יותר מדאי וכן כתב רבינו ירוחם נתיב ל"א ח"ו וכן כתב רבי'

וכתב אח"כ לשון הרמב"ם ואם יש לו מלוה בעיר מוכר כדי פרנסתו כלו' ומשמע דלאו שירויח כדי פרנסתו קאמר אלא מוכר כדי פרנסתו בלבד ול"נ דלא עדיף לישנא דהרמב"ם מלישנא דגמרא וכי היכי דלישנא דגמרא מפרשים מוכר כדי שירויח כדי פרנסתו הכי נמי יתפרש לשון הרמב"ם ואיפשר שמה שהביא רבינו לשון הרמב"ם הוא משום דלשאר מפרשים הא דאמרו אית לן אשראי במתא היינו שהיו חייבים להם ומדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש שהם היו חייבים לבני העיר וגם הרא"ש כתב כמו שכתבתי בשם הרמב"ן וכתב עוד וכן היוצא מעירו לדור בעיר אחרת דלא שייך בכרגא של הראשונה וצריך לחזור כדי לגבות שטרי חובותיו יכול להלוות ברבית כדי פרנסתו כל ימי היותו בעיר לגבות חובותיו וכ"כ המרדכי. כתב המרדכי זילו זבינו שיעור חיותייכו אלמא חשו חז"ל לתקנת כל אדם לפי הענין וכן נ"ל אם בורחים ליישוב מפני פחד וסכנה אין בני היישוב יכולים לעכב בידם מלהלוות ומלהרויח כשיעור חיותם וכפי טיפול ביתם עד שיעבור הזעם וכפי מיעוט ממונם שנושאים ונותנים בו יתנו עול עם בני העיר כדאמרי' ואי שייך בכרגא דמתא לא מצי מעכב ואין חילוק בין היכא שאין יכולים לעכב בידו עד עולם לזה שיש לו לצאת כשיעבור הזעם רבי' כתב בסוף הסימן שאלה להרא"ש יהודי שרוצה ללכת לכפר וכו' וכ"כ המרדכי וז"ל ראיתי בפי' ר"ת ואי שייך בכרגא דמתא שרוצה להיות שייך עמהם בכרגא ולישא וליתן בעול כמו בני העיר מכאן ואילך לא מצי מעכב ויהיה כבני העיר ובהג"א כתוב צ"ע אם רוצה לבוא לעיר וליתן כרגא שמא אז יחשב כבני מתא או שמא מצי מעכבי שלא יהיה כבני מתא ובא"ז כתב דרש"י ורבינו תם פליגי בהכי ופסק כרש"י דמצי מעכבי שלא יהיה כבני מתא וממה שכתבתי בחלק שני בשם הרמב"ן גבי בר מבואה אבר מבואה נמי משמע כדברי הרא"ש ורבינו תם . כתוב במרדכי יש מקומות שדנין מערופיא וכן ראיתי בתשובת ר"י ט"ע ומדמה לה לדגים דיהבי סייארא ויש מקומות שאין דנין ומתירין לישראל לילך למערופיא של חבירו להלוות לו ולשחודי ליה דאין כאן גזל דנכסי העכו"ם היו הפקר וכל הקודם בהם זכה כדאיתא בפרק חזקת וג"ז כתב בהג"מ פ"ו מהלכות שכנים: כתוב בתשובה שבסוף חזה התנופה דבר ברור הוא שכל אדם יכול לצאת מעירו לדור בעיר אחרת ואינם יכולים לעכב עליו מלבוא לדור אצלם בטענה שהוא מפסיד חיותם כי לא להם לבדם נתנה הארץ ובארץ שכולם לשר אחד פורעים לו מס המוטל עליהם בני עיר אחת יכולים לעשות עסקן בעיר אחרת אע"פ שאינם דרים שם סברא ע"כ והיא התשובה להרא"ש שכתב רבינו בסוף סימן זה. נשאל הרשב"א חייט אחד רגיל אצל עירוני אחד מכמה שנים שהוא לבדו עושה מלאכתו ובא חייט אחר ורצה להכניס עצמו עם העירוני הזה לעשות

מלאכתו בזול יותר והראשון מתרעם עליו והשיב אין בית דין מוציאין מידו שהעירוני נתן לו מדעתו אבל מסתברא שמוחין בידו דדמי קצת למצודת הדג כדאמרי' שאני דגים דיהבי סייארא ה"נ כיון שרגיל לעשות מלאכתו ע"י זה הוי כאילו בא לידו ועוד דכל מכר הרי הוא כבא לידו כבר כדאיתא בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קכג:) גבי בכור נוטל פי שנים בזרוע לחיים וקיבה וההולך ומפתה את העכו"ם לעשות מלאכתו כפוסק לחיותו של זה וגוערין בו ומוחין בידו עכ"ל. מהרי"ק בשורש קנ"ד האריך מאד בדינים אלו וכתב שזה שכתב הרא"ש בתשובה שאדם יכול לדור בכל מקום שירצה ואין בני העיר יכולים לעכב עליו פשיטא שר"ל שאין בני העיר יכולים לעכב עליו ע"פ ב"ד אבל אם תגבר יד בני העיר לסגור דשא באפיה הן ע"י השר הן ע"י שום עונש פשיטא שהרשות בידם ולא יחלוק על זה כי אם העיקש והפתלתול אשר לא ידע ולא יבין ולא הגיע להוראה עכ"ל : ב"ה ודבריו תמוהים בעיני היאך יופקר זה להתגבר עליו ע"י השר ושלא ע"פ ב"ד ואף על פי שהפריז הרב על מדותיו להתריס נגד החולק על דבריו לא בשביל זה אמנע מלכתוב הנראה לי דמלאכת שמים היא ואין משוא פנים בדבר: כתוב במשרים בנתיב ל"א ח"ו אם שני בני אדם דרים בעיר אחת והאחד רוצה להלוות במעט רבית יותר מחבירו לא מצי מעכב כדאמרי' בפרק לא יחפור (בבא בתרא כא:) דאמר ליה אנא מפליגנא אמגוזא את פלוג שיסקי ועיין במרדכי פרק לא יחפור: נמצא פסקן של דברים שמי שאינו פורע מס גולגלתו למושל העיר הזאת בני העיר יכולים לעכב עליו שלא ירד לאומנות שום אחד מהם ושלא ללוות בעירם ברבית ושלא יביאו סחורתם למכור ע"י על יד כדרך החנוני אא"כ אין בני העיר מוכרים מאותה סחורה וכן אם סחורתם יפה משל בני העיר אין מעכבין עליהם ואם סחורתם גרועה משל בני העיר צ"ע אם מעכבין עליהם וכן ביום השוק אין מעכבין עליהם מלמכור סחורתם ומללות להם לבני השוק הבאים מעיירות אחרות ודוקא בשוק אבל לחזר אחריהם לא. וצ"ע אם מותר למכור בשוק גם לבני העיר ואם הסוחרים הבאים מוכרים סחורתם יותר בזול ממה שמוכרים בני העיר אם הקונים א"י פשיטא שהיהודים בני העיר יכולים לעכב עליהם ואם הקונים הם יהודים להר"י הלוי ולהרא"ש ורבי' ירוחם ור"י יכולים לעכב עליהם ולהרמב"ם והמרדכי אינם יכולים לעכב עליהם ורוכלים המוכרים תכשיטי נשים אין יכולים לעכב עליהם מלחזר בעיר למכור אבל מעכבין עליהם שלא יקבעו אלא אם כן הם ת"ח וכן אין יכולים בני העיר לעכב על מלמדי תינוקות מלקבוע וכל אלו הדינים במי שאינו פורע מס גולגלתו למושל העיר הזאת אבל מי שפורע מס גולגלתו למושל העיר הזאת אין יכולין בני העיר לעכב עליו וכמו שנתבאר בח"ב לא שנא בא להתיישב בעיר הזאת לא שנא עתיד לחזור למקומו.

וגם מי שאינו פורע מס גולגלתו למושל העיר הזאת אם יש לו הקפות בעיר יכול למכור או להלוות ברבית בשיעור שירויח כדי פרנסתו. הבא להתיישב בעיר אחת ולפרוע מס למושל העיר הזאת לרש"י בני העיר מצי מעכבי עליה ולר"ת ולהרמב"ן ולהרא"ש לא מצו מעכבי עליה: מ"כ בשם א"ז אם הוא ת"ח ובני אדם צריכים לתורתו אע"פ שבא ממלכות אחרת ובני עירו אינם נותנים מס לזה המושל אפ"ה אינם יכולים למחות בידו ולעכב עליו אע"ג דאיכא ת"ח בעיר משום דקנאת סופרים תרבה חכמה דודאי חזקה שלא הסכים ר"ג מעולם לאסור שום יישוב לת"ח עכ"ל: הרוצה להלוות במעט רבית יותר מחבירו לא מצי מעכבי: אם מותר לישראל ליקח מכרו של ישראל חבירו ולהלוות לו תלוי במנהג המקומות: דיני חזקת היישוב הנוהג באשכנז ודיני חנות אקוטמו עיין במרדכי פרק לא יחפור ופרק חזקת ובמהרי"ק שורש ט"ו ושורש כ' וקי"ח וקל"ב וקפ"ז וקצ"ב וקע"ג ויש ללמוד מהם לדידן לענין שכירות קרקע. דיני מסים עיין במרדכי פ"ק ובפ"ב דבתרא ובמהרי"ק שורש י"ד וי"ז וקכ"ז וא' וב' וג' וקכ"ד וקפ"ב: ודיני הסכמות שורש ק"א וקפ"א וקפ"ב: דיני מסים עיין עוד בתרומות הדשן כי האריך מאד בסי' שמ"א עד סוף שמ"ו ועיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן קמ"ד ועיין במקומות שרמזתי בסוף סי' קס"ג ועיין בתשובות מיימונית דספר נזיקין סימן ט': כתב הריטב"א בתשובה מן הדין חייב הוא לפרוע על כל נכסיו על כל המסים שכבר הוטלו וכל ההוצאות שעליהם וא"א להפטר מהם בהפרדו וכמו שכתב הרמב"ן בפרק השותפין (בבא בתרא ח.) גבי ההוא כלילא דשדו בטבריא ובראיה ברורה מהירושלמי וכן חייב אפי' להבא על מה שנשאר לו בעיר שאפילו אחד מבני עיר אחרת שיש לו שם קרקעות פורע מס עמהם על אותם קרקעות כדמוכח בתוס' דפרק השותפין וגם על העסק שמתעסק קצת כפי פסק ר"ת בפרק לא יחפור עכ"ל ועיין בנ"י בפ"ק דב"ב: כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ט ח"ג נ"ל כי שכר מלמדי תינוקות בעיירות קטנות שאין יכולים היחידים לתת שכר מלמדים כי היא על כל הקהל לפי ממון לא על אבותיהם של נערים בלבד כי אינם יכולים על זה ואפי' היה שכר המלמד על אבות התינוקות בלבד אעפ"כ התפלה שהיא על כל הקהל ראוי להיות שכר החזן לפי ממון או לפי נפשות והביא תשובת רבינו האי על זה ועיין שם: כתב הרשב"א שאלת ראובן דר באושקא והושיב חנווני בנכסיו בסרקוסטא והחנוני דר שם וטוענים קהל סורקוסטא לפרוע מס עמהם. תשובה דיני המס מחולקים בכל מקום והולכים אחר המנהג אבל לפי שורת הדין מסתברא שהדין עם קהל סרקוסטא לפי שאין אדם פורע מס לפי נפשות אלא לפי ממון ובמקום ששם הממון שם חיובו כיון שעסקו קבוע ולא כאלו שהולכים לכפרים ומלוים שם ונפרעים ומחזירים עמהם למקומם ואפי'

בענין זה אנשי המקום שהוא נושא ונותן שם יכולים לעכב על ידו אלא א"כ יפרע עמהם מם וכדאיתא בפרק לא יחפור עכ"ל: דין רב שדר בעיר אחת ואח"כ בא רב אחר לדור שם ורוצה הראשון לעכב על ידו מלנהוג רבנות בגיטין וחליצות והוראות עיין בכתבי מהר"ר איסרלן סימן קכ"ו וקכ"ז וקכ"ח: הנשבע לשקר אין רשאים להושיבו עם טובי הקהל לתקן צרכי רבים ואפי' נשבע לו על כך לא חלה השבועה אא"כ שב בתשובה כ"כ מה"ר איסרלן סי' רי"ד: אם מקצת בני מדינה עשו תקנות ואחרים אינם רוצים לקבל ואם שלחו שלוחים למעמד וחתם והם אינם רוצים לקבל שם סי' רנ"ב: הרב שגזר על התלמיד לקיים תקנותיו והתלמיד אומר א"א לי לקיימם שם סי' רנ"ג: דיני הסכמות בתשובות מה"ר דוד הכהן בית י"ג וי"ד ול"א ול"ב ובהריב"ש סי' שכ"ט ותנ"ט וקל"ב ותע"ז: ועיין במה שכתבתי בסוף סי' ק"ט בשם הריטב"א:

סימן קנז

סעיף א

החלק השני בהיזק המגיע לבני המבוי מצד בני אומנותם הבאים אצלם ופוסקים לחיותם. תחלתו מהיה שם במבוי אומן וכו' עד ובלבד שלא יכנס במבוי שיש שם בני אומנתו. מה שכתבתי בסמוך דאמר רב הונא בריה דרב יהושע פשיטא לי בר מתא אבר מתא מעכב וכו' וכתבתי שפסקו כמותו. הנה רש"י פי' דלאו מטעם היזק הנכנסים והיוצאים אמרה רב הונא לשמעתיה כלל אלא מטעם פסיקת החיות וה"פ פשיטא לי בר מתא אבר מתא אחריתא מצי לעכב מלעשות כאן אומנותם ולהביא כאן למכור ואפילו לרבנן דאמרי לשכנו אינו כופהו ואי שייך בכרגא דהכא כלומר שנותן מס כסף גולגלתו למושל העיר הזאת הוי כבר מתא ולא מצי מעכב עליו כל בני העיר ופשיטא ליה דבר מבוי אבר מבוי דנפשיה לא מצי מעכב את המבוי מלירד לאומנותו כרבנן ולא כרב הונא מיהו מיבעיא ליה בר מבואה אבר מבואה אחרינא מאי מי מצי מעכב את המבוי הזה או לא מי הוה שכנו ואינו כופהו או דילמא שכנו דאמרי רבנן בבר ההוא מבואה קאמרי אבל בר מבואה אחרינא לאו שכנו הוא וכן פירשו התוס' ג"כ דבר מתא מעכב כל העיר אבר מתא אחריתא ואי שייך בכרגא דהכא לא מצי מעכב עליה כל העיר אבל מצי לעכב עליו שלא יכנס במבוי שלו וכ"כ ה"ה בפ"ו מהלכות שכנים בשם המפרשים והוא דעת רבינו אבל מדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכנים נראה דאי שייך בכרגא דהכא לא מצי לעכב עליו שלא יכנס במבוי שלו וממה שפירש"י בכרגא נראה שאפי' שילם מכס לשר עיר זאת כיון שאינו משלם גולגלתו למושל העיר הזאת מצי מעכבי וכבר כתבתי לעיל לדעת הרמב"ם פירוש שני כרב הונא בריה דרב יהושע

דמיירי נמי לענין פסיקת החיות ואפי' לפי פירוש א' כיון דאוקימנא לרב הונא דאמר בר מבואה מעכב אבר מבואה כרשב"ג ממילא אידחי מימרא דקיי"ל כרבנן דלשכנו אינו כופהו ובן עירו שכנו מיקרי כנ"ל מלשון הרמב"ם שכתבתי לעיל. וכתב הרמב"ן בר מבואה אבר מבואה אחרינא מאי פרש"י מי מצי מעכב עליה את המבוי הזה ואיכא דקשיא ליה אי לבר מבואה אחרינא לא מעכב אלא הא דאמרי' לעיל שלא להושיב ביניהם לא חייט וכו' היכי משכחת לה אי לבר מתא אחריתא כולה מתא מעכב עליה ואיפשר שהוא מעמידה באומן של עיר אחרת דשדייה אכרגא להכא אבל בר מבואה אבר מבואה אחרינא כלומר אחד מבני העיר כשכנו הוא או דילמא אין שכנו אלא בן מבואו ועלתה בתיקו ולא מצי מעכב אבל לבר מתא אחריתא מעכב ואע"פ שאם רצה שוכר בית אחד בעיר כיון דשדייה אכרגיה להכא ומשהוא נעשה כאנשי העיר אינו יכול לעכב עליו המבוי הזה השתא מיהא מעכב ואין זה נכון לשון אחר אמרו דהאי בר מבואה סמוך למבואו קאמר דהוי שכנו לגמרי אלא שאומר לו אין רצוני שתכנס לתוך מבוי שיש לי בו שיתוף ותזיקני ועוד שבני מבואו הולכין ועושין מלאכה אצלו אע"פ שהן קרובין לאחד ועכשיו עושים אף אצל זה עכ"ל והר"ן ונ"י כתבו כלשון ראשון ולי נראה ליישב דברי רש"י כפשוטן ולא תיקשי מההיא דשלא להושיב ביניהם לא חייט וכו' דהתם בני העיר הם שמעכבין עליו והיינו דקתני בהדיא כופין בני מבואות דמשמע כל בני העיר ולא קתני כופין בני מבוי: וכתב במרדכי ומבוי הסתום משלש צדדין רק בצד אחד יכנסו לו ודר ראובן אצל סופו הסתום ובא שמעון לדור כנגד הצד שאין העכו"ם יכול לילך אם לא ילך תחלה לפני פתח שמעון נראה דיכול לעכב עליו כדרב הונא. אביאסף. וכ"כ בהגהות מיימון פ"ו מהלכות שכנים. ונראה דאביאסף סבר דלא כרב הונא בריה דרב יהושע ואם כן לדידן דקיי"ל כרב הונא בריה דרב יהושע לא מצי מעכב עליו: נמצא פסקן של דברים שבן מבוי שהיה לו אומן או גרדי או שהיה לו רחיים או חנות ובא איש אחר לירד לתוך אומנותו של זה או לעשות שם רחיים או חנות אם הוא מבני העיר הזאת אינו יכול לעכב עליו אפי' אם רוצה ליכנס במבוי שיש שם בני אומנותו. ואם אינו מבני העיר הזאת וגם אינו פורע מס כסף גולגלתו למושל העיר הזאת יכולים לעכב עליו שלא ירד לאומנות בני העיר בשום מקום מהעיר. ואם אינו מבני העיר אבל פורע כסף גולגלתו למושל העיר יכול לירד לאומנות חבירו בעיר הזאת לכל הפוסקים בתנאי שלא יכנס במבוי שיש שם בני אומנותו ולהרמב"ם אפי' במבוי שיש שם בני אומנותו יכול ליכנס. ואי לא שייך בכרגא דמתא ורוצה עכשיו לפרוע כסף גולגלתו למושל העיר הזאת י"א שבן מבוי שרוצה לירד לאומנותו מעכב

עליו שלא יכנס במבוי שלו עד שישכור בית במקום אחד ויהיה כאנשי העיר ומבוי שאין נכנסין בו אלא מצד אחד ורוצה זה לדור כנגד הצד שאין העכו"ם יכול לילך לבית ראובן אם לא ילך תחלה לפני פתחו לא מצי מעכב עליו:

(ב) תנן בריש בתרא (ב.) השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע מקום שנהגו לבנות גויל גזית כפיסים לבנים עושים הכל כמנהג בני המדינה בגויל זה נותן ג' טפחים וזה נותן ג' טפחים בגזית זה נותן טפחיים ומחצה וזה נותן טפחיים ומחצה בכפיסים זה נותן טפחיים וזה נותן טפחיים בלבנים זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם. ופרש"י השותפין. שיש להם חצר בשותפות ובתי שניהם פתוחים לתוכו וכל חצרות ששנו חכמים לפני הבתים הן ורוב תשמישן בחצר ובגמרא איכא תרי לישני בפירושא דמתני' ללישנא קמא מחיצה ופירושו כותל ומדקתני שרצו משמע אבל אם לא רצו שניהם כלומר שאחד מהם מעכב מלעשות כותל אין מחייבין אותו ואע"פ שמזיק את חבירו בראייה אלמא היזק ראייה לאו שמיה היזק וללישנא בתרא מחיצה פירושו חלוקה וא"כ מאי דקתני שרצו החלוקה כלומר אם נתרצו לחלוק החצר כופין זה את זה לבנות כותל כדי שלא יזיקו זה את זה בראייה אלמא היזק ראייה שמיה היזק ופריך בגמרא אלישנא בתרא א"ה מאי איריא רצו אפי' לא רצו לחלוק נמי כופין זה את זה לבנות כותל כדי שלא יזיקו זה את זה בראייה ומשני א"ר אסי א"ר יוחנן משנתינו שאין בה דין חלוקה כלומר אבל יש בה דין חלוקה אע"ג דלא בעי למיפלג אלא חד מינייהו פליג דהיזק ראייה שמיה היזק ופריך תו (ג.) אי בשאין בה דין חלוקה כי רצו מאי הוי נהדרו בהו א"ר אסי א"ר יוחנן בשקני מידן וכי קנו מידן מאי הוי קנין דברים בעלמא הוא בשקנו מידן ברוחות רב אשי אמר כגון שהלך זה בתוך שלו והחזיק וזה בתוך שלו והחזיק וכתב הרא"ש והרי"ף הביא לישנא בתרא דחשיב ליה עיקר משום דפריך פירכי טובא אלישנא קמא ואע"ג דשני להו שנויי דחיקי נינהו ועוד דר' יוחנן ורב אשי איירי לשנויי האי בתרא ובכל דוכתא קיי"ל דהיזק ראייה שמיה היזק וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה' שכנים וכן הסכימו ההגהות בשם סמ"ג. ועל מאי דאמר רב אשי כגון שהלך וכו' כתבו התוס' תימה לר"י מה בא רב אשי להוסיף וכי איצטריך לאשמועינן דחזקה מועלת כמו קנין ונראה לר"י דהא קמ"ל דאע"ג דקאמר לקמן בחזקת הבתים שלא בפניו צריך למימר ליה לך חזק וקני הכא כיון שאמר אתה תקח רוח צפונית ואני רוח דרומית והלך לו כל אחד והחזיק בשלו זה שלא בפני זה נעשה כמי שקנו מידם ברוחות אע"פ שלא אמרו זה לזה לך חזק וקני וכ"כ ברא"ש וז"ל דאשמועי' דאע"ג דלא א"ל לך חזק וקני אלא שנתרצה לחלוק והלך והחזיק שלא

בפניו הוי חזקה ואע"ג דבעלמא אמרינן דחזקה שלא בפניו צריך לומר לו לך חזק וקני ה"מ בדבר שאין לו חלק בו אלא בקנין זה אבל הכא שהקרקע היא של שניהם מועלת חזקה מדעתו שלא בפניו אפי' לא אמר לו לך חזק וקני ואע"פ שדברי הרא"ש הם סתומין קצת מ"מ פשוט הוא שדעתו כדעת התוס' דהכא במאי עסקינן כשאמרו אתה תקח רוח פלונית ואני אקח רוח פלונית דאם לא כן אלא שנתרצו לחלוק ולא בררו להם רוחות כי החזיק זה אמאי קנה דילמא לא נתרצה חבירו שיטול הוא רוח זה ואחר שיטת התוס' והרא"ש נמשכו רבינו ירוחם בנכ"ז ח"ב ורבינו והרמב"ן כתב ואינו נכון בעיני כי רב אשי סתם אמר והחזיק ואי לאשמועינן האי דינא פרושי הוה מפרש ליה אלא רב אשי לא שמעיה לדרבי יוחנן אלא פריק לה לקושיא בחזקה דרוחות ורבי יוחנן פירקה בקנין דרוחות וגמרא סברינהו לתרווייהו וחד אורח הוא עכ"ל והגהות בפ"ב מה' שכנים כתבו בענין אחר ויתבאר בסמוך בס"ד. וכתב עוד הרא"ש ורב אשי אמר כגון שהלך זה בעצמו והחזיק לא שיהו שניהם צריכים להחזיק אלא כיון שהחזיק אחד מהם נסתלק מחצי האחר ונקנה לחבירו כדרך ששנינו (קידושין כח.) במטלטלין כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו וכן שנינו בתוספתא המחליף קרקע בקרקע וכו' כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו אלא זה או זה קאמר עכ"ל. וההגהות בפ"ב מהל' שכנים כתבו בשם ה"ר יונה כדברי הרא"ש וכתבו עליו וק"ק דהו"ל לרב אשי למימר כגון שהלך אחד מהם והחזיק בחלקו ודוחק לומר דאו זה או זה קאמר ונראה דהאי והחזיק לאו חזקה ממש קאמר כגון נעל ופרץ וגדר אלא הילוך לאורך ורוחב חלקו כדמשמע לישנא והלך והחזיק כלומר ע"י הילוך החזיק וקמ"ל אע"ג דבעלמא לא קני בהילוך כי אם דוקא בשביל של כרמים דלהילוך עבידא הכא בקנין רוחות סגי בהילוך בעלמא כיון שבירר כל אחד רוח לעצמו והלך לארכה ולרחבה גמר בדעתו שיהא זה חלקו ואינו יכול לחזור בו הילכך צריכי כל אחד להחזיק חלקו בהילוך ולא זכה השני במה שהחזיק האחד בחלקו ע"י הילוך כי הילוך הוא חזקה גרועה עכ"ל ונ"ל דגם לדעת ההגהות אם החזיק אחד מהם ברוח שלו בחזקה מעלייתא כגון נעל וכו' זכה גם חבירו בחלקו דדוקא בהילוך שהיא חזקה גרועה הוא דאין חזקת האחד מועלת לחבירו: (ב"ה) וכתב רבינו בסימן קע"ג שאם חלקו בגורל אחר שעלה הגורל לאחד מהם נתקיימה החלוקה לכולה: גרסינן תו בגמרא (ג.) גויל אבנים דלא משפיין גזית אבנים דמשפיין כפיסים אריחי כלומר חצי לבנים ואיתא תו בגמרא (שם:) איבעיא להו הן בסידן או דילמא הן בלא סידן ופרש"י הני שיעורי דמתני' עם עובי הטיח קא חשיב להו או דילמא מקום האבנים הוי כפיסים לבד טיח הסיד א"ר נחמן בר יצחק מסתברא הן בסידן דאי ס"ד בלא סידן וכו' ואידחי והדר אמרינן ת"ש הקורה שאמרו

רחבה כדי לקבל אריח והאריח חצי לבינה של ג"ט פרש"י הקורה שאמרו. לענין הכשר מבוי ג"ט אלמא ג"ט דקתני מתני' גבי לבינים הן בלא סידן קאמר דהא לבינה לחודה ג' טפחים ודחי תלמודא התם ברברבתא ופרש"י התם ברברבתא ומתני' בזוטרתא דעם סידן לא הוו אלא ו' טפחים דיקא נמי דקתני של ג' טפחים מכלל דאיכא זוטרא ש"מ ואע"ג דבלשון דחייה איתמר התם ברברבתא כיון דאמר דיקא נמי דקתני וכו' ש"מ הכי נקטינן וכ"כ הפוסקים דהנך שיעורי הן וסידן קאמרי ואיתמר תו בגמרא (ד.) לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם פשיטא לא צריכא דנפל לרשות דחד מינייהו א"נ דפנינהו חד לרשות דידיה מהו דתימא ניהוי אידך המע"ה קמ"ל. ומעתה מ"ש רבינו הלכתא היזק ראייה שמיה היזק עד וכופין זה את זה לעשות כותל ביניהם נתבאר מתוך מה שכתבתי: ומ"ש אבל אם בירר לו כל אחד חלקו וכו' עיין בסי' קע"ג:

סעיף ג

ומ"ש יש אומרים הא דכופין לעשות כותל ביניהם וכו' אמאי דתנן בההוא פירקא וכן בגנה מקום שנהגו לגדור מחייבין אותו ואסיקנא (ד.) דה"ק וכן סתם גנה כמקום שנהגו לגדור דמי ומחייבין אותו אבל סתם בקעה כמקום שנהגו שלא לגדור דמי ואין מחייבין אותו כתב הרא"ש ודוקא סתם גנה אבל מקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו ויש מפרש דה"ה בחצר במקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו דהא חזינא לעיל דנפיש היזקא דראייה בגנה טפי מבחצר דלישנא דמחיצה גודא דלית ליה היזק ראייה בחצר בגנה מודה ואם כן מתניתין איירי בעיר חדשה שאין לה מנהג ידוע ויש מפרשים דבחצר אפי' במקום שנהגו שלא לגדור מחייבין אותו משום דבחצר נפיש היזקא וכן משמע מדלא תני מתני' מנהג בחצר אלא בגנה והא דאמרינן לעיל דהיזק דגנה נפיש היינו למאן דאית ליה דהיזק ראייה לאו שמיה היזק ומ"מ בגנה שעומדת בקמותיה שליט בה עינא בישא אבל למאן דאית ליה היזק ראייה שמיה היזק בחצר דתדירי בה בתשמיש צנוע וגם משתמשים בה בכניסה ויציאה נפיש היזקא מהיזק גנה וכן עיקר עכ"ל. וכדברי הרא"ש כתב בעל נ"י במשנה ראשונה בשם הרשב"א וה"ר יונה וכן דעת רבי' ירוחם בנתיב כ"ז ח"ג: כתב הרשב"א ח"ג סי' קנ"ה שאלה בבתי כנסיות שלנו יש אצטבאות שאנו קורים אותם מדרשות ויש בכל מדרש מקומות לאנשים ובשתי קצותיו לוחות חוצצות מן מדרש למדרש ויש לראובן במדרש אחד ג' מקומות סמוכים זה לזה והמקום הרביעי הוא לשמעון ורוצה ראובן לעשות מחיצה בין מקום הג' למקום שמעון ורוצה להכניס המחיצה בתוך שלו ושמעון מעכב עליו באמרו שאם יעשה מחיצה יהיו דחוקים. תשובה הדין עם ראובן :

סעיף ה

וכתב הרמ"ה מאן דמתחייב למגדר כו': כתב רבינו ירוחם בנל"א ח"ה בשם רב משה גאון ב' ישראלים שיש להם שתי חצרות ואחת מהם חורבה וא"ל שכן לבעל חורבה או בנה או גדור או מכור שגנבים באים עלינו בלילה והלה אומר שמור להרחיק עצמו מודה רבי יוסי בגירי דיליה שעל המזיק להרחיק עצמו ומאי ניהו היזק שבא מכחו עכ"ל ותמיהני על זה היאך קרא לדבר זה גירי דיליה:

סעיף ט

כתב א"א הרא"ש ואם חלקו ולא תבע שום אחד מהם וכו' כך כתב על מתניתין קמייתא ומסיים בה אבל אם יש עדים שמחלו זה לזה על היזק ראייה שוב אין יכולין לחזור בהם אף ע"פ שהאומר לחברו קרע כסותי ושבור כדי (צב.) יכול לחזור בו ויתחייב חבירו בהיזקו אחר שחזר בו שאני הכא דתביעת ממון יש ביניהם שנתחייב כל א' לחבירו לסייעו בבנין הכותל והוי כמו שנתחייב לו מנה ומחל לו עליו שזכה במחילתו בלא קנין וכן כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ז ח"ג בשם התוספות וכן כתב בהגהות פ"ב מהל' שכנים שכתב ה"ר יונה בשם ראב"ד והיכא שלא מחלו זה לזה גם הרמב"ם בפרק הנזכר כתב שהיזק ראייה היזק הוא ואין לו חזקה בחצר אלא אע"פ שעמדו כך שנים רבות בלא מחיצה כופהו לעשות מחיצה בכל עת שירצה ויש לדקדק בדברי הרא"ש שכתב דטעמא דחזקה היינו כיון דשתק ולא מיחה הפסיד והא ליתיה אלא לדעת הרמב"ם אבל לדעת הרא"ש אפי' בשאר נזקים בשתק ולא מיחה לא הוי חזקה אלא צריך שיבוא בטענה וכמו שכתב בסימן קנ"ה ועוד שתחלת דבריו כאן הם ונתתו לי או מכרתו לי והיינו בא בטענה ואם כן היאך יבוא על זה דטעמא דחזקה היינו כיון ששתק ולא מיחה הפסיד וצ"ע:

סעיף יא

וכותל זה יבנוהו על מקום שניהם וכו' ואין אחד מהם יכול לומר וכו' זה נלמד מדברי התוס' והרא"ש שכתבו וכ"ת אמאי תנן מתני' רצו ובשאין בה דין חלוקה ליתני השותפין שחלקו וי"ל דרבותא קמ"ל מהו דתימא דמצי למימר כי אתרצאי לחלוק ע"מ שלא לעשות מחיצה קמ"ל:

סעיף יב

וכתב הרמ"ה אפילו יש לאחד פי שנים בחצר וכו':

סעיף יג

לפיכך אם אחר זמן נפל הכותל וכו' כבר כתבתי לשון המשנה והגמרא וכתב הרא"ש לפיכך אם נפל הכותל כלומר הואיל ומתחלה חיוב הבנין מוטל על שניהם ועל יסוד שניהם מסתמא בשיתוף בנאוהו ואע"ג דמתניתין איירי בשאין בו שיעור חלוקה לא מצי

למימר אותו שהאבנים ברשותו לא רצית לחלק כי ידעת שאם תחלוק אכוף אותך לבנות הכותל ולא נתרצית אלא ע"מ שאבנה הכותל על חלקי ומשלי דמסתמא כיון שהיזק ראייה שמיה היזק שניהם נתרצו לסלק ההיזק מעליהם: פשיטא. אפילו לא היה מתחלה מוטל על שניהם לבנותו היו חולקים בשוה שהרי ברשות שניהם מונחים ויד מי מהם תגבר. לא צריכא דנפל לרשותא דחד מינייהו א"נ דפנינהו חד לרשותיה שלא בעדים מהו דתימא וכו' קמ"ל כיון דמסתמא מחזיקים ליה דלתרווייהו היו אע"ג דאיתא השתא ברשותיה דחד מינייהו לא נפקא מחזקה דאידך דשותפין לא קפדי אהדדי ואפי' נשתהו ברשותו ואין לו ראיה אלא בעדים: וכתב ה"ה בפ"ב מהלכות שכנים שיש מפרשים שאפי' אין האבנים יוצאות מתחת ידי זה ואין אנו רואים אותם ברשותו וחבירו תובעו במחצית האבנים והלה טוען לא כי אלא הכותל היה כולו שלי אינו נאמן ואע"פ שהיה יכול להכחישו ולומר אינן בידי וכגון שיש זמן רב מן הנפילה שאפי' שותפין מקפידין זה על זה בזמן מרובה הרי זה מגו במקום עדים דאנן סהדי דהכותל של שניהם והיא שיטת התוס' ושיטת הרי"ף והרמב"ם נראה שהיינו דוקא כשאנו רואים האבנים תחת ידו ויש עדים שמכירים אותם וכ"כ הרשב"א וכ"כ ן' מיגא"ש דאי ליכא סהדי דמסהדי בהכי הרי זה מהימן מדין מגו ומדברי הרא"ש שכתב א"נ דפנינהו חד לרשותיה שלא בעדים וגם ממה שכתב ואפי' נשתהו ברשותו נראה שסובר כשיטה ראשונה דאילו לשיטה שנייה כי פנינהו בלא עדים מאי הוי ליחזי אם יש עדים שמכירים אותם. וכן נראה ג"כ ממה שכתב ואפי' נשתהו ברשותו והיינו ששהו ברשותו יותר מכדי רגילות שאין השותפים מקפידים ואילו לשיטה שנייה לא הוי בחזקת שניהם אלא דוקא בתוך זמן שאין השותפים מקפידים אבל לאחר שיעור זמן זה הוי אידך המע"ה ובהג"א כתוב כשיטת התוס' וכתוב עוד בהג"א אבל אם טוען בהדיא לקוח הוא בידי נאמן כיון ששהו ברשותו זמן גדול אבל אם לא שהו אפי' לקוח הוא בידי אינו נאמן לומר כיון שקודם שבא לרשותו היה בספק והיו אז חולקין לכ"ע ומסוף דבריו שכתב דשותפין לא קפדי אהדדי משמע דס"ל כשיטה שנייה דאילו לשיטה ראשונה אפי' שהו יותר מכדי שהשותפים מקפידים עליהם חולקים וצ"ע:

סעיף יד

כתב ה"ר יוסף הלוי שאם אין בו דין חלוקה וכו' ז"ל הרא"ש אמתניתין דוכן בגנה מקום שנהגו לגדור וכו' כתב הר"י הלוי דלא תקנו חכמים חזית אלא בבקעה לפי שאין יכול לכופו לבנות הכותל עמו אבל בחצר לא תקינו רבנן חזית שמתחלה יכול לכופו ולבנות עמו ואפילו בחצר שאין בו דין חלוקה ולא נתרצה האחד לחלוק אלא ע"מ שיבנה האחר

הכותל משלו לא תקינו רבנן חזית ולית ליה תקנתא אלא בשטר דכיון דבחצר שיש בה דין חלוקה לא הוצרכו לתקן משום חצר שאין בה דין חלוקה לחוד לא עבוד תקנתא ולא מהני חזית אבל אם האחד בנה עליו בנין ולא חבירו הוי חזקה לדידיה ובמקום שנהגו שעושה בעל הכותל חלונות מבפנים לראיה שהכותל שלו אם יש עדים שעשה כן בשעת הבנין הרי זו ראיה ואם לאו יכול לטעון שאחר הבנין עשאו ולא הרגשתי בדבר וכגון שאין להבחין שנעשה בשעת הבנין כדאמרינן גבי חזית ליפופא מידע ידיע ולא ידענא מהיכא אית ליה דלא תקינו רבנן חזית בחצר כיון דסימן טוב הוא ולא שייך ביה רמאות אמאי לא מהני בכל דוכתא והא אפילו חלונות שלא הוזכרו בשום מקום מהני אם יש להבחין שנעשו בשעת הבנין סימן שאמרו חכמים דלא שייך ביה רמאות לא כ"ש ואם בשביל שלא שנו חזית ברישא אפילו בסיפא נמי לא הוה תני ליה אי לאו דתנא דינא ואגב דתנא דינא תני תקנתא אף בהוצא דלא מיתניא במתניתין מהני חזית כיון דלא שייך ביה רמאות וכיון דבבקעה דיכול ליכנס בשדה חבירו ולעשות גם הוא חזית מבחוץ מהני כ"ש בחצר אם עשה חזית מבחוץ דמהניא והתוס' כתבו על משנת כותל חצר שנפל מד"א ולמעלה וכו' ואין צריך להעמיד בשעשה חזית ואיפשר שסוברים כהר"י הלוי דלא מהניא חזית ולפיכך כתבו שאין אנו צריכים לידחק ולומר דחזית מהני ואפשר דכהרא"ש סברי להו דחזית מהני והכי קאמר אפילו בשלא עשה חזית משכחת לה ורבינו ירוחם בנכ"ז ח"ג כתב דבכותלי חצר לא הוי חזית ראיה שלא אמרו חזית ראיה שהכותל שלו אלא בבקעה שאין יכול לכופו לעשות גדר אבל בחצר שיכול לכופו לעשות מחיצה אפילו עשה חזית אפ"ה הכותל לאמצע מאחר שהוא חצר שיוכל לכופו לעשות מחיצה מסתמא של שניהם עכ"ל ומשמע מתוך דבריו דאין לך דבר שיהיה ראיה בכותל חצר כיון שיכול לכופו לעשות מחיצה וצ"ע שזה שלא כדברי הר"י הלוי ג"כ וכתב נ"י וחזית לחצר כתבו שאינה ראיה ומיהו דוקא עד ד' אמות שיכול לכופו אבל מארבע אמות ולמעלה שאינו יכול לכופו סומכין על החזית וכ"כ ה"ר יונה וכתב עוד שאם נעץ קורות אחד מן השותפין בכותל וחבירו לא נעץ אינה ראיה לומר שהכותל שלו שהרי יתכן שהכותל משותף וזה הוצרך לנעוץ וזה לא הוצרך אבל אם נהגו שתהיה נתינת תקרה ומעזיבה בכותל לראיה שהכותל שלו הכל כפי המנהג ובלבד שחבירו יהיה בעיר בשעת הבנין שא"א שלא ידע בדבר ולענין חלון במקום שהוא חזקה שהכותל של בעל החלון אם יש עדים שנעשה בשעת הבנין הרי זה ראיה ואם לאו יכול האחר לטעון לאחר הבנין עשאה בשעה שלא הייתי בבית ולא הרגשתי בדבר כיון שאין להבחין שנעשה

בשעת הבנין עכ"ל : ופירוש חזית ביארו רבינו בסימן שאחר זה: וכן כתב ה"ר יהודה אלברצלוני דמהני חזית וכו' ועיין בדברי רבינו בסי' קע"ג:

סעיף טו

ויבנוהו כפי מה שיש מנהג בעיר נתבאר במשנה שכתבתי: ומ"ש שאין צריך בנין חזק כמו כותלי הבית וכן כתב הרא"ש דמקום שנהגו לבנות פירוש לבנות כותל חצרות דומיא דקתני וכן בגנה מקום שנהגו לגדור ואינו תלוי במנהג שאר בנייני העיר שאף אם נהגו לבנות בנייני הבתים בגזית אין צריך בנין כל כך חזק למחיצה החולקת ודי בכפיסין או לבנים והרמב"ן כתב ופירוש מקום שנהגו על מנהג בני המדינה שאם מנהגם לבנות כל אחד ואחד בשל עצמו גויל אף השותפין כופין זה את זה לבנות גויל ואם שאר כותלי העיר שיש לכל אחד בשלו גזית ששותפין בונין גזית וכל אחד ואחד נותן כפי השיעור הקצוב במשנתינו אבל ודאי אם היה שם מנהג ידוע לשותפין כגון שהתנו עליו אנשי העיר במעמד כולן כופין זה את זה לבנות כמנהגם הידוע ואפי' נהגו לבנות גויל רחב ד' אמות וממ"ש שאם מנהגם לבנות כל אחד בשל עצמו גויל משמע שסובר דמקום שנהגו לבנות בנייני הבתים קתני ושלא כדברי הרא"ש ואפשר דעל כותל חצירות קאמר כלומר אם מנהגם לבנות כותל חצריהם כל אחד בשל עצמו גויל ולא בכותל בתים משתעי כלל ואתי כדברי הרא"ש: ואפי' אם לא נהגו לעשות וכו' במשנה שכתבתי הכל כמנהג המדינה ובגמרא (דף ד) לאתויי מאי לאתויי אתרא דנהיגי בהוצא ודפנא וכתבו התוס' במשנה וא"ת לימא לאתויי כמנהג כל המקומות כמו שנהגו ונראה לר"ת דדוקא בהוצא ודפנא אבל בפחות מכאן אפילו נהגו מנהג הדיוט הוא וכן כתב הרא"ש והמרדכי ורבינו ירוחם בנתיב כ"ז ח"ג והגהות בפ"ב מהל' שכנים אבל הרמב"ן כתב שאינו נכון וכן דעת הג"א :

סעיף יז

כתב ה"ר יונה שאין אחד מהם יכול לומר וכו' כ"כ נ"י על המשנה שכתבתי ורבינו ירוחם בנתיב כ"ז ח"ג בשם רבינו יונה ז"ל וכ"כ ה"ה בפ"ב מה' שכנים וילפי לה מדאמרינן בגמרא הכל לאיתויי אתרא דנהיגי בהוצא ודפנא ומדאיצטריך לאשמועינן דבמקום שנהגו בהוצא ודפנא אזלינן בתר מנהגא ש"מ דבמקום שאין שם מנהג לא סגי להו בהכי:

סעיף יח

ושיעור עביו בגויל ששה טפחים וכו' פשוט הוא במשנה וגמרא שכתבתי: ואם יש מקום שנהגו לשנות וכו' אמאי דתנן בגויל זה נותן ג' טפחים וכו' כתבו התוספות וא"ת אמאי איצטריך למיתני מדת גויל וגזית כיון דתנא הכל כמנהג המדינה כמו שנהגו כן יעשו וי"ל דאם נהגו יותר מו' בגויל לא יעשה וכן בכולם אלא כשיעור המפורש ומיהו אם

נהגו לעשות בפחות מו' יעשה דאפילו אם נהגו בהוצא ודפנא יעשה כדמפרש בגמרא אבל הרא"ש כתב דהכל כמנהג המדינה לא קאי אלא אעיקר המחיצה כמנהגן לבנותם אם בגויל או בגזית או בכפיסין או בלבנים ואפילו בהוצא ודפנא כדקאמר בגמרא אבל שיעור עובי החומות לאו במנהגא תליא מילתא אלא בשיעור המפורש במשנתינו ואם נהגו ביותר לא כפינן ליה דקים להו לרבנן דלא בעינן טפי ואם נהגו בפחות מנהג גרוע הוא ולא אזלינן בתריה דקים להו לרבנן דבציר מהכי לא קאי כדמוכח בגמרא. הסכים לדעת התוס' לענין אם נהגו לרבות אבל לא לענין אם נהגו למעט וכן דעת רבינו ירוחם נתיב כ"ז ח"ג וכ"כ בעל נ"י דאם נהגו לרבות או למעט בשיעורים אלו הרי הוא מנהג טעות וכן משמע מדברי הרמב"ן וכתב הרמב"ן ובעל נ"י וטעמא דבעינן שיעורים גדולים כ"כ אע"פ שאינו אלא היזק ראייה משום דחיישינן שמא יפול ויצטרך להתעצם עמו בב"ד ובין כך ובין כך יהא מזיקו היזק בראייה אבל מדברי הרא"ש שאכתוב בסמוך נלמד טעם אחר והוא משום דקים להו לרבנן דבבציר מהכי לא קאי הילכך יכול האחר לומר אי איפשי לעשות מעותי אנפרות ולהוציא הוצאות בכל יום: וכתב הרמב"ן שלא נאמרו שיעורים הללו אלא וכו' כ"כ על המשנה שכתבתי וכתב עוד בגמרא וה"מ טינא אבל ריכסא וכו' ולא אמרו סידא וכן כל כותל דמכילתין שמעתי שהוא של טיט וכן פרש"י כולן בשל טיט ובעל נ"י כתב דכיון דפרישנא דהני שיעורי נאמרו כדי שיתקיים הכותל נראה כדברי המפרשים דאם נעשית הכותל מסיד או מענין אחר יותר קיים עד שיתקיים בפחות משיעורים אלו ע"פ אומנים בקיאים רשאי ומיהו יש חולקים בדבר דמתני' אפילו בסידא בעי הני שיעורי:

סעיף יט

ואם נהגו לעשות מהוצא ודפנא וקנו מידם וכו':

סעיף כ

וכתב הרמ"ה עיין בנ"י בריש בתרא: ויראה מדברי א"א הרא"ש ז"ל דלבנות וכו' נראה דהיינו מדפרכינן בגמ' (ג.) אלישנא דבתרא וכי קנו מידו מאי הוי קנין דברים בעלמא הוא וכתב הרא"ש שם למ"ד מחיצה גודא ניחא דכיון דקנו ושיעבדו נכסיהם לבנין הכותל לאו קנין דברים הוא ומפרש רבינו דהכי קאמר כיון דקנו לבנות הכותל הו"ל כאילו שיעבדו נכסיהם ולי נראה דאדרבה לכך האריך בלשונו לומר דבעי' שיקנו מידו בלשון זה כלומר שהוא משעבד נכסיו לבנין הכותל הא לאו הכי קנין דברים הוא :

סעיף כא

ואם יש מנהג לעשותו מאבנים כו' ז"ל הרא"ש י"מ הא דכייפי אהדדי לבנות כותל של גזית וגויל והכל כמנהג המדינה היינו דוקא כשמעמידין הכותל על קרקע של שניהם

ואין אחד מהם רוצה להיות כונס בתוך שלו ולבנות משלו דמצי כל חד למימר איני רוצה לוותר קרקע ולא לבנות אם לא בבנין בר קיימא אבל אם רצה האחד לבנות בתוך שלו ולעשות מחיצה בתוך שלו בהוצא ודפנא כיון שמסלק היזק ראייה מחביריו דיו תדע שלא הוזכר חיוב בבנין אבנים או לבנים אלא במקום שמגיע היזק ראייה לשניהם וחיוב הבנין על שניהם ועל יסוד שניהם אבל במקום שמגיע לזה ולא לזה כגון גג הסמוך לחצר חבירו שבעל הגג לבדו חייב לעשות מעקה לא הוזכר שם בנין אבנים או לבנים אלא עושה מעקה כמו שירצה בין לבנים בין הוצא ודפנא וי"מ שאפי' אם רוצה ליכנס לתוך שלו ולגדור בהוצא ודפנא חבירו מעכב עליו לפי שאומר לו אינה מחיצה של קיימא ואצטרך לזעוק עליך תמיד כשתפול המחיצה לסלק היזק ראייתך ונראה כפירוש קמא שלא נתנו חכמים גבול וקצבה למי שיש לו לסלק היזקו מחבירו שיעשה דבר קיימא לדורי דורות אלא מספיק מה שמסלק היזקו ממנו לפי שעה ואם אחר זמן יזיקנו יש שופטים בארץ דאי לא תימא הכי מחיצת הכרם אם תפרוץ תיאסר תבואת חבירו ויצטרך בעל הכרם לבנות גזית אלא ודאי לא נתנו חכמים גבול לבנין אלא במקום שיציאת הבנין על שניהם שיכול האחד לומר א"א לעשות מעותי אנפרות ולהוציא הוצאות בכל יום וכ"כ ר"י בנכ"ז ח"ג בשם התוספות וכ"נ מתשובת רב צמח גאון שכתבו הגהות פ"ג מהלכות שכנים וכ"כ המרדכי בפ"ק דב"ב שכותל שבין ראובן ושמעון והכותל של ראובן יכול ראובן לסתרה בע"כ של שמעון ויכול לשנותה ולעשותה של קנים. אבל בעל נ"י כתב פירושא בתרא לחוד וכתב עוד והרא"ה מוסיף דאפילו בא ליכנס בתוך שלו ולבנות גויל או גזית חבירו מעכב עליו משום דא"ל אם אתה עושה לא יהא לי רשות לסמוך עליו ואפי' א"ל אנא יהיבנא לך רשות למיסמך עליו מצי א"ל אי במכר לא בעינא השתא למיזבן ואי במתנה לא ניחא לי דכתיב ושונא מתנות יחיה ומינה שאם כנס ובנה בתוך שלו אינו יכול לתבוע מחבירו חצי הוצאתו ואע"ג דבבקעה אמרינן שאם הקיפו מד' רוחותיו מחייבין אותו לשלם התם היינו טעמא לפי שכותל בקעה אינו עשוי לסמוך עליו אלא לגדר בעלמא והרי גדרו אבל בכותל חצר יכול הוא שיאמר אין רצוני אלא כותל שאוכל לסמוך עליו וכיון שכנסת בתוך שלך איני רשאי לסמוך בו :

סעיף כב

שיעור גובה הכותל ד"א וכו' יתבאר בסמוך בע"ה: וכתב ה"ר יהודה אלברצלוני בד"א בדרים בבתים וכו':

סעיף כג

ואם לאחר זמן טען האחד שבנאו וכו' בפרק קמא דבתרא (ה:) תנן כותל חצר שנפל מחייבין אותו לבנותו עד ד"א בחזקת שנתן עד שיביא ראיה שלא נתן מד"א ולמעלה

אין מחייבין אותו סמך לו כותל אחר מגלגלין עליו את הכל בחזקת שלא נתן עד שיביא ראיה שנתן ופירש בעל נ"י כותל חצר שהסכימו מתחלה לבנותו למעלה מד' אמות ונפל מחייבין אותו לבנותו עד ד"א. וכן כתבו הגהות בפ"ח מהלכות שכנים בשם ה"ר יונה נראה דלפי דעתם עד ד"א משמש למעלה ולמטה דברישא קתני כותל חצר שנפל מחייבין אותו לבנותו עד ד' אמות והדר קתני עד ד"א בחזקת שנתן ופי' רש"י אם אמר האחד לאחר שבנאו אני עשיתי משלי שלא רצה זה לסייעני ותבעו חצי ההוצאה וזה אומר נתתי חלקי נאמן עד שיביא התובע עדים שתבעו ולא נתן לו דכיון דחובה עליו לסייעו ומשפט זה גלוי לכל לא היה בונה משלו אלא היה צועק עליו בעדים וכתב הרא"ש ותימה הוא דמשום שלא נתן מיד בשעה שתבעו הוי לעולם בחזקת שלא נתן ואפי' אמר בפני עדים איני רוצה ליתן לך דילמא אישתמוטי משתמיט עד דהוו ליה ואז נתן לו ורש"י לטעמיה שפירש בפ"ק דמציעא (יז.) גבי צא תן לו ואמר פרעתיך והעדים מעידים אותו שלא פרעו כגון שאמרו עדים בפנינו תבעו ואמר לו פרע לי ע"פ ב"ד ולא פרעו בפנינו הואיל ובפניהם העיז לעבור ע"פ ב"ד שוב אינו נאמן לומר פרעתי שלא בעדים ושם כתבתי שאין נראין לי דבריו וגם כאן נראה לי כמו שכתב הרב ז"ל כגון שבאו עדים ואמרו עמנו היה שמעון במקום פלוני מיום שהחל ראובן בנין כותל זה ויודעים אנו שלא פרעו אי נמי כגון שעמד שמעון בדין וחייבוהו ב"ד לבנות עד ד' אמות וסרב על ציווי בית דין הרי הוא בחזקת שלא נתן כדין גזלן אבל אי סרב בעדים ולא עמד בדין יכול לומר שוב נמלכתי ופרעתי וכן כתב רבינו ירוחם בנכ"ז ח"ג וגרסינן בגמרא אמר ר"ל הקובע זמן לחבירו ואמר לו פרעתיך בתוך זמני אינו נאמן תנן בחזקת שנתן עד שיביא ראיה שלא נתן היכי דמי אילימא דאמר לו פרעתיך בזמני פשיטא בחזקת שנתן אלא לאו דאמר לו פרעתיך בתוך זמני אלמא עביד איניש דפרע בתוך זמניה שאני הכא דכל שפא ושפא זימניה הוא ולכאורה משמע דהיינו דוקא שאומר שפרע לו הנוגע לחלקו ממה שנבנה עד עתה דאילו ממה שלא נבנה עדיין אינו נאמן לומר שפרעו דאכתי לא מטא זימניה ורבינו שכתב לאו דוקא בכל שורה ושורה אלא ה"ה קודם גמר השורה נראה שטעמא משום דאמרי' כשרצה לבנות השורה פרע לו חלקו. וכתב הרא"ש יראה הא דקתני אין מחייבין אותו אין לפרש חיובא הוא דלא מחייבינן ליה אבל יכול הוא לבנותו בע"כ דהא ליתא שהרי אויר שע"ג הכותל חציו של חבירו ואינו יכול למעט אוירו לפי שיכול לומר איני רוצה להשתמש על חצר הכותל שהיא שלי או היום או מחר אבנה ואסמוך הקורות על הכותל ואעשה מחיצה דקה של נסרים ואעמידנה על חצי הכותל שהיא שלי אלא ה"ק אם שתק ולא מיחה אין מחייבין אותו דלא תימא כיון ששתק והניחו לבנות ולמעט

אוירו ודאי ניחא ליה ודעתו לסמוך לו כותל אחר וליתן עליו תקרה קמ"ל דאין מחייבין אותו עד שיסמוך לו כותל אחר משום דכ"ע לאו דינא גמירי ולא היה ידע שיכול למחות בידו כיון שתחתית הכותל משועבד לשניהם. והגהות בפ' ח' מהלכות שכנים כתבו בשם ה"ר יונה כדברי הרא"ש שיכול לעכב עליו מלהגביה יותר מד' אמות לפי שאין הכותל הגבוה מתקיים כ"כ כמו הנמוך ואם נהגו השותפים להגביה למעלה כל זמן שירצו אין מעכבין הכל כמנהג המדינה ויש מהגאונים שכתבו שיכול השותף להגביה ולבנות כותל ומשלם לחבירו כפי מה שכותלו נפחת מפני כובדו שמכביד עליו כדאמרינן בהבית והעליה (קיז.) כמה מפסדת בית לעליה תילתא עד כאן לשונו. ורבינו ירוחם בנכ"ז ח"ג כתב כדברי הרא"ש וכתב עוד וכן כופהו לסתור מה שבנה למעלה מד' אמות ומתוך מה שכתבתי נתבארו דברי רבינו עד אין חבירו חייב לסייעו בבנין : (ב"ה) עיין במה שבתבתי בסימן קס"ד ועיין בהריב"ש חלק ב' סי' פ"ה וע"ב: כתב המרדכי פרק לא יחפור בשם ריב"א שכותל השותפים אין אחד מהם רשאי לבנות כיפה בחצרו בלא רשות חבירו ואע"פ שקורות ביתו מונחים בו דלמאי דלא אחזיק יכול למימר מרעתא לאשיתאי:

סעיף כח

ואם אח"כ בנה השני כותל כנגד התוספת וכו' בסוף המשנה שהזכרתי בסמוך סמך לו כותל אחר אף ע"פ שלא נתן עליו את התקרה מגלגלין עליו את הכל בחזקת שלא נתן עד שיביא ראיה שנתן ופרש"י סמך לו כותל אחר. לאחר שבנאו האחד למעלה מד' אמות הרבה ולא רצה האחר לסייעו בהגבהתו סמך השני כותל אחר כנגד כותל זה כדי לסכך ולתת עליו תקרה מכותל לכותל אף על פי שלא נתן עליו עדיין את התקרה מגלגלין עליו את הכל דגלי דעתיה דניחא ליה בהגבהה דהיאך: בחזקת שלא נתן. אם בא האחד ותבעו לדין לאחר שסמך כותלו לכותל הראשון ואומר לו תן לי חלקך במה שהגבהתי וזה אומר נתתי חלקי אינו נאמן אלא בעדים שאין משפט זה גלוי לכל ועד שחייבוהו ב"ד אינו עשוי ליתן וכתבו התוס' בחזקת שלא נתן איירי כגון דידעינן דקדם חד וארצייה לחבריה והיה מסרהב כדמשמע לישנא אין מחייבין אותו ולכך הוי בחזקת שלא נתן ואין צריך להעמיד כשעשה חזית ובגמרא (ו.) אמר רב הונא סמך לפלגא סמך לכולה ורב נחמן אמר למאי דסמך סמך ולמאי דלא סמך לא סמך ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כרב נחמן ומודה רב נחמן באפריזא ובאקבעתא דכשורי. ופירש רש"י ומודה רב נחמן וכולי. לענין גובה דקאמר רב נחמן דלמאי דלא סמך לא סמך מודה הוא שאם עשה בכותל שסמך מקום הנחת ראשי קורות עליה ע"פ כולה סופו להגביהו עוד כשיעור גובה עלייה וניחא ליה בגובה דכותל ראשון ונותן חלק בכל גובהו: אפריזא. עץ ארוך ורחב שנותן ע"פ כל

אורך הכותל להניח עליו ראשי קורות ומגין עליהם שלא ירקבו מחמת ליחלוח הכותל ומי שאין לו עץ עב עושה חורים בכותל ונותן נסרים קטנים למעלה ולמטה ולצדדים ונותן בתוכו ראשי קורות ומגין עליהם שלא ירקבו והיינו אקבעתא דכשורי והתוספות כתבו אפריזא הוא היכר שיאריך עדיין הכותל שבסוף אורך החומה אינו שוה אלא אבן אחת בולטת ואחת שוקעת דודאי יאריכנו ואקבעתא דכשורא היינו שעשה מקום הנחת ראשי הקורות דמוכח שסופו להגביה עד שיעור גובה העליה. ובעל נ"י כתב כללא דמילתא דכל היכא שצורת הבנין מוכחא שדעתו להוסיף בכה"ג מודה רב נחמן דסמך לפלגא סמך לכולה. וזה דעת רבינו שכתב פרש"י ופי' התוס' וכתוב בערוך שאע"פ שלא בנה כותל כנגד כותל המחיצה אלא היה לו כותל בנוי קודם לכן ועכשיו חיבר אליו והאריכו כנגד כותל המחיצה שחייב לשלם כשיעור שסמך ואם עשה על הכותל הישן אפריזא או אקבעתא דכשורי חייב לשלם חצי כל מה שהגביה חבירו הכותל וכן כתוב בהג"א בשם ר"י: ומיהו כתב ה"ר יונה אם יטעון אין דעתי להוסיף וכו' כ"כ בעל נ"י: ואינו נראה כן בגמרא אלא אינו נאמן וכו' באמת לכאורה משמע כדברי רבינו דאילו לה"ר יונה דמשמע דאינו חייב אלא כשהוא אומר דדעתו לבנות עוד פשיטא שחייב לשלם ככל אשר יאמר ומאי איריא דבנה אפריזא אפילו בלא אפריזא נמי ואפשר שה"ר יונה סובר דאע"פ שהוא אומר שדעתו להגביה כנגד כל הכותל אינו משלם אלא למאי דסמך דבאמירתו לא מיחייב דדילמא אין בדעתו להמשיך הכותל יותר אע"פ שאומר כן אא"כ בנה אפריזא או אקבעתא דהוי כאילו האריך כל מה שיאמר אם מעט ואם הרבה ויותר נראה שדעתו לומר שכשבנה אפריזא אם אמר אין דעתו להוסיף כלום אינו נאמן ומגלגלין עליו את הכל משום דאנן סהדי דמשקרא אבל אם אמר אמת שדעתי להוסיף שורה אחת או שתים לבד אין מגלגלין עליו לפי מה שאומר שרוצה להוסיף שהרי אינו מכחיש מה שאנו רואים. וכתב הרמב"ן וכי סמך לו כותל אחר אמאי מגלגלין עליו את הכל שמא כשיקרה ביתו לא יסמוך קורותיו באותו כותל י"ל דמ"מ כיון שנעשה כותל זה מחיצה לביתו חייב וכתבו נ"י וכתב עוד הרמב"ן וא"ת א"כ אינו צריך לכותל בריא וי"ל אעפ"כ מגלגלין עליו דמי גויל וגזית כדי שלא יפול ונמצא צריך לחזור ולבנות כל היום ודע שהרמב"ן כתב מה שנאמר בירושלמי על משנה זו ופירשו ומשמע מדבריו שאין מגלגלין עליו לפרוע כל רוחב הכותל שהרי יכול לעשות בענין שלא יהנה מרוחב הכותל והיינו שיתן מריש על כותל של עצמו ועליו יתן תקרתו ונמצא נהנה בצלו של כותל חבירו שתהא ביתו בנוי מכל צד אבל לא שיתן עליו את התקרה ואם רצה נותן הכל וסומך עליה עכ"ד. וכתב הה"מ בפ"ב מהלכות שכנים ודע שבחצי פריעת ההוצאה

אפילו בע"כ של חבירו זוכה בחצי הכותל לפי שהמקום של שניהם וזכתה לו חצרו וכיון שהוא על חלקו מיד כשגלה דעתו דניחא ליה מחייבין אותו כן כתבו ז"ל עכ"ל וכ"כ בעל נ"י וכתב עוד בעל נ"י דהא דאמרינן מד' ולמעלה אין מחייבין אותו היינו אפילו אם מתחלה הסכים בכך והשתא הדר ביה ואח"כ כתב אם אמר לחבירו אני חפץ בשיתוף הכותל שהגבהת ולאחר מכאן אמר שנתן לו חלקו הרי הוא בחזקת שנתן לפי שמשפט זה גלוי לכל דכיון שהוא מודה שרוצה בבנין נתחייב לשלם ועוד כתב שאם נתן עליו את התקרה נראה שהיה נאמן לומר שנתן חלקו עכ"ל:

סעיף כט

ואם לאחר שבנה כנגדו אמר שפרע וכו' מבואר במשנה ופרש"י שכתבתי בסמוך: ואפילו יש לצד זה וכו' שם (ו.) אמר רב הונא בי כוי לא הויא חזקה ואע"ג דעביד ליה הימלטי א"ל אמינא לכי פייסת לי לא ליתרע אשיתאי ופרש"י שמעון שהגביה כותל החוצץ בחצר למעלה מד' אמות ועשה בו חלונות לצד ראובן להנחת ראשי קורות לא הויא חזקה לגבי ראובן לאמר אני סייעתיך להגביהה שאלולי שסייעתיך לא היית עושה לי הנחת קורות שאם אבוא לסמוך לו כותל אחר לאחר זמן שאתן עליהם תקרה ואע"ג דמתנח ביה הימלטי הם נסרים עבים שנותנים בצדי החורים ולא מצי למימר ראובן אי לאו דסייעי בהדך לא טרחת כל האי טירחא דאמר לו שמעון אמרתי בלבי שמא תמלך לסמוך לי כותל אחר ולתת תקרה ותפייסני בממון במה שהגבהתי לא אצטרך לקלקל כותלי לנקוב בו חורים להנחת ראשי קורותיך ותמיהני על רבינו שלא כתב ואע"ג דעביד ליה הימלטי: וכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות שכנים: ומ"ש נשבע בנקיטת חפץ הוא כדין הנשבעין ונוטלין אפי' במלוה בשטר אי אמר ליה אישתבע לי דלא פרעתיך משתבע ליה אבל הרמב"ן כתב שנוטל בלא שבועה וכדברי הרמ"ה:

סעיף ל

ואם סמך על התוספת סוכה וכו' שם אמר רבינא האי כשורא דמטללתא עד ל' יומין לא הוי חזקה בתר ל' יומין הוי חזקה ואי סוכה דמצוה הוא עד ז' יומין לא הוי חזקה בתר ז' יומין הוי חזקה ואי חבריה בטינא לאלתר הוי חזקה פרש"י לא הויא חזקה. אם סמכה על כותל חבירו ולא מיחה בתוך ל' לא הוי חזקה לטעון ולומר פייסתיך במעות עד עולם דכל ל' יום לא קפיד אינש ולא מחי סבור חבירי זה צריך לצל ולימים מועטים יטלנו משם: ואי סוכה דמצוה היא. לאחר ז' הויא חזקה דכיון דשבקיה עלה יותר מן הצורך הו"ל למחויי ומדלא מיחה איכא למימר דזה פייסו במעות עד עולם שכן היה דרכם לקבוע סוכתן לצורך כל השנים והילכך מיד לאחר ז' הויא חזקה. נראה מדבריו דלאו לענין מתני' איתאמרא האי מימרא אלא לענין חזקה וכן נראה דעת הרמב"ם בפ"ח מהל'

שכנים אבל התוס' כתבו האי כשורא דמטללתא אור"ת דאמתני' קאי דעד ל' יום לא הוי חזקה והוי בחזקת שלא נתן מכאן ואילך הוי בחזקת שנתן וכן דעת הרא"ש וכתבו עוד עד ז' יומי לאו דוקא ז' דבש"ע לא יוכל לסתור כלום אלא לישנא דקרא נקט. וכ' בהג"א שי"א דסוכה דמצוה עד ל' יום וז' דמצוה לא הוי חזקה: כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ז ח"ג ולפירוש התוס' אם החזיק בקורות קטנות אינו נאמן לומר שהוא שותף בכותל וישים בו קורות גדולות אבל אם החזיק בקורות גדולות נאמן לומר שהוא שותף בכותל ואם נפלה המקום והאבנים של שניהם עכ"ל וליתיה בתוס' שלנו. ונ"ל שתוס' רבינו ירוחם מפרשים כן על הא דאמר ר"נ בפרק הנזכר אחזיק להורדי לא אחזיק לכשורי וכו':

סעיף לא

וכל זה מיירי שידוע בעדים וכו': כתב הרשב"א ח"ג סי' קפ"ג שאלת כותל חצר שבין שני שכנים שנפל והיה רחב מתחלתו וכשבאים לבנותו רצה אחד מהשכנים להחזירו רחב כמו שהיה וטען שכבר היה משועבד שכנו בכותל רחב והשני אומר שאינו רוצה לבנותו אלא כשאר בנייני המדינה. תשובה הדין עם הנתבע דכל בניינים שנעשו יותר מכדי שהדין מחייב מתחלתו אם נפל אין מחייבין להחזירו כמות שהיה שאני אומר מתחילה לזה נתרצה ואינו ראיה ששיעבד עצמו לעשות כמותו לעולם ואם נפל שיחזירנו כמות שהיה ותדע שהרי אמרו בשמעתא קמייתא דב"ב בפלוגתא דהיזק ראייה אי שמיה היזק או לא ת"ש כותל חצר שנפל מחייבין אותו לבנותו עד ד' אמות וכו' ופריק סיפא איצטריך ליה למעלה מד' אמות אין מחייבין אותו לבנותו כלומר ואיצטריך לאשמועינן דאע"פ שנתרצו מתחילה לבנותו למעלה מד' אמות עכשיו שנפל אין אומרים שיחזירוהו גבוה כמו שהיה אלא בזה נתרצו אבל כשנפל אין מחייבין אותו לבנותו אלא עד ד' אמות שהיה הדין מחייב מתחלה לסלק היזק ראייה והוא הדין והוא הטעם בנדון שלפנינו: ובתשובה אחרת ח"ג סימן קפ"ד כתב שאלת ראובן ושמעון יש להם כותל משותף חוצץ בין בתי שניהם ושניהם נותנים תקרה על הכותל ונפל ורוצים לבנותו אלא ששמעון טוען שאינו רוצה עבה כמו שהיה אלא כמנהג המדינה ושיחלקו רוחב מקום הכותל. תשובה הדין עם שמעון שכל מה שהוא רחב או גבוה יותר ממה שהדין נותן אם נפל אזדא ובפרק השותפין שנינו כותל חצר שנפל מד' אמות ולמעלה אין מחייבין אותו ואם איתא למה אין מחייבין אותו והלא מתחלה נתרצו ביניהם לבנות כותל גבוה ומי לא עסקינן שהיו מתחילה נותנים עליהם תקרתם ואף על פי כן אין מחייבין אותו אלא עד ד' אמות שהדין מחייבו כדי לסלק היזק ראייתן ולא יותר ואף ע"פ שמתחילה היה גבוה עכ"ל ועיין במרדכי פרק הבית והעלייה: כתב המרדכי בס"פ חזקת על ראובן שטוען על

שמעון שהכניס יסוד חומתו בתוך חלק ראובן טפחיים והשיב הר"מ שאף על פי שחומת שמעון מעל לקרקע אינה מהלכת כנגד בליטת רוחב היסוד איכא למימר דשמעון כונס לתוך שלו טפחיים הוה וכל רוחב היסוד הוא שלו:

סימן קנח

סעיף א

שנים שהיו שותפים בגינה ובאים לחלוק וכו' משנה פ"ק דבתרא (ב.) וכן בגינה מקום שנהגו לגדור מחייבין אותו אבל בבקעה מקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו אלא אם רצה כונס לתוך שלו ובונה ועושה חזית מבחוץ לפיכך אם כפל הכותל המקום והאבנים שלו ואם עשו מדעת שניהם בונין את הכותל באמצע ועושין חזית מכאן ומכאן לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם ואסיקנא בגמרא (ד.) דה"ק מתני' וכן סתם גינה כמקום שנהגו לגדור דמי ומחייבין אותו אבל סתם בקעה כמקום שלא נהגו לגדור דמי ואין מחייבין אותו וכתב הרא"ש ודוקא סתם גינה אבל מקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו:

סעיף ג

וכתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות שכנים וכתב עליו ה"ה דעת המחבר שאין היזק ראייה בגינה ולפיכך די בעשרה טפחים כדי שיתפס כגנב ולשמירה בעלמא ומ"ש אסור לאדם שיעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה אינו אלא מדת חסידות ולא נכריח לגדור ד' אמות בשביל כך ודברי טעם הם אלא שהסוגיא של תחלת הפרק קשה עליו וכבר שאלו ממנו חכמי לוני"ל למה לא כתב ד' אמות מדין היזק ראייה והשיב להם בחייו עכ"ל והרמב"ן כתב על דברי הרמב"ם ואינו נכון ולא כן דעת כל רז"ל:

סעיף ד

רצה אחד מהם לגדור וכו' פשוט במשנה שכתבתי בסמוך: פירוש יטיח בראש הכותל וכו' אמרינן תו בגמרא (ד.) התם מאי חזית אמר רב הונא אכפייה לקרנא לבר ופרש"י ראשי הכותל יכוף לצד חבירו וכל חזית לשון קצה הוא ופריך בגמרא ונעביד מלגיו עביד נמי חבריה מלבר ואמר דידי ודידיה הוא אי הכי השתא נמי גייז ליה חבריה ואמר דידי ודידיה הוא גיזוזא מידע ידיע איכא דאמרי מיכפא לקרנא מלגיו ואידחי האי לישנא ואסיקנא בקשיא רבי יוחנן אמר נשעייה באמתא מלבר ופרש"י יהא טח בטיט אמה בראש הכותל מבחוץ ונעביד מלגיו עביד חבריה מלבר ואמר דידי ודידיה הוא אי הכי השתא נמי מקליף ליה חבריה ואמר דידי ודידיה הוא קילופא מידע ידיע וכתב הרא"ש לכאורה נראה דלא פליגי אהדדי ור"ח כתב דפליגי ופסק כרב הונא ולדבריו בהא פליגי ר"י סבר גיזוזא לא ידיע ורב הונא סבר קילופא לא ידיע ובעל נ"י כתב ופסק ר"ח כר"י

ומיהו מסתברא דרב הונא ור"י לא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ותרוייהו איתנייהו אלא שפסק כן לאפוקי מחד לישנא דגמרא דאמרינן אליבא דרב הונא מלגיו ומיהו הרשב"א כתב אנו בברצילונ"א נוהגים לעשות חזית מבפנים עכ"ל ונ"ל שר"ח לא כתב בהדיא דפליגי אלא פסק כר"י וסבר הרא"ש דכתב כן משום דס"ל דפליגי ובעל נ"י סובר דלא כתב כן משום דפליגי אלא לאפוקי מאידך לישנא דרב הונא ומדברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות שכנים נראה דס"ל דפליגי שלא כתב אלא דעת ר"י שכך כתב ועושה חזית כמו אמה בסיד מבחוץ וגרסינן תו בגמרא הוצא אמר רב נחמן סינופי ירכי מלבר ונעביד מלגיו עביד נמי חבריה מלבר ואמר דידי ודידיה הוא אי הכי השתא נמי שדי ליה ואמר דידי ודידיה הוא מסריק ליה טינא מקליף ליה קילופא מידע ידיע אבייי אמר הוצא לית ליה תקנה אלא בשטרא ופרש"י הוצא. אם עשו מחיצת נסרים כיצד יעשה חזית: סינופי ירכי לבר. ראשי ההוצים לצד שדה חבירו וכשיהיה סונף ההוצים כשיכלה האחד ויתן את חבירו יסנפנו מבחוץ ור"ח פירש מוציא ראשי הקנים ודפנא שהיא הקנים העומדים לחיזוק המחיצה לחוץ מתוך פירושו משמע שהקנים שמעמידים מן הצד לסמוך הכותל וזהו לשון סניפין עכ"ל ובתר הכי אמאי דתנן אבל אם עשו מדעת שניהם עושין חזית וכו' אמר רב הונא הכא בהוצא עסקינן ולאפוקי מדאביי דאמר הוצא לית ליה תקנתא אלא בשטרא קמ"ל דבחזית סגי ותמיהני על הרמב"ם בפ"ב מהלכות שכנים שלא הזכיר דין ההוצא כלל והרא"ש כתב הוצא אמר רב נחמן סינופי ירכי מלבר ולא כתב דשריק ליה טינא ואפשר דסבירא ליה דרבינא ס"ל דסגי בסינופי ירכי אפילו לא משריק ליה טינא דהא לא אדכר משריק ליה טינא ואמאי דתנן אבל אם עשו מדעת שניהם בונין את הכותל לאמצע ועושין חזית מכאן ומכאן גרסינן תו בגמרא א"ל רבא מפרזקיא לרב אשי לא יעשו לא זה ולא זה א"ל לא צריכא דקדים חד מינייהו ועביד דידיה ואי לא עביד חבריה אמר דידי ופריך ותנא תקנתא לרמאי קמ"ל אמר רבינא הכא בהוצא עסקינן. ומ"ש רבינו ופרש"י וה"ר יונה לא מצאתי כתוב כן בשום מקום אך מסברא נ"ל דבהא פליגי דלרש"י אע"ג דמתניתין דקתני לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם לא קאי אלא בשעשו חזית מ"מ ה"ה ללא עשו דאל"כ הו"ל לרב אשי לשנויי דמשום הכי תני עושין חזית מכאן ומכאן כי היכי דליתני לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם ומדלא שני הכי משמע דס"ל דל"ש לן בין עשו סימן ללא עשו וה"ר יונה סובר דהו"מ לשנויי הכי אלא דעדיפא מיניה בעא לשנויי ליה. ודע שבהגהות רש"י על משנת המקיף את חבירו מג' רוחותיו כתוב ואע"ג דאמרינן לעיל דסתם בקעה מקום שנהגו שלא לגדור הוא ה"מ בין בקעה לבקעה וכותל גבוה ד"א הוא דלא בעינן מ"ט

דליכא היזק ראייה אבל בשביל היזק בהמות שלא יכנסו לשדה צריך לגדור גדר שלו י"ט המונע מליכנס הבהמות עכ"ל. כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' שכנים המוכר גינה לחבירו סתם והיתה מעורבת עם גנות אחרות כופין את הלוקח לבנות את הכותל ביניהם ואפילו במקום שנהגו שלא לגדור בגנות אבל בקעה סתם אין מחייבין אותו לגדור אלא במקום שנהגו וכתב ה"ה לא ידעתי זה מאין לו למחבר ובהשגות א"א זה שיבוש. דעת הר"א שלוקח ומוכר ומי שהיו גנותיהן סמוכות דינן שוה ואפשר שדעת רבינו לומר שכל מי שמוכר לאחר דעתו שהקונה יסלק לו כל נזק הבא מחמתו כגון זה שגנותיו סתומות מכל צדדיהן אלא לצד זו שמכר וה"ז דומה למה שאמרו ונתבאר פכ"א מהלכות מכירה שהמוכר חצי שדהו לוקח מקבל עליו מקום הגדר חריץ ובן חריץ ומשם למד רבינו דין זה ואפשר שזהו שכתבו אפילו במקום שנהגו שלא לגדור עכ"ל ול"נ שהרמב"ם סובר דמאי דאוקימנא דמתניתין ה"ק סתם גינה כמקום שנהגו לגדור דמי ומחייבין אותו אבל סתם בקעה כמקום שלא נהגו לגדור דמי ואין מחייבין אותו ה"פ המוכר גינה סתם מעורבת עם גנות אחרות מחייבין את הלוקח לגדור אבל המוכר סתם בקעה אין מחייבין אותו לגדור. ומ"ש ואפילו במקום שנהגו שלא לגדור בגנות פירושו שלא נהגו לגדור דהיינו סתם וכמקום שנהגו לגדור דמי ואע"פ שמתוך דברי הרמב"ם בפרק הנזכר נראה שהוא מפרש אוקימתא זו כפשטה אפשר ששני פירושים נאמרו בה תרווייהו איתנהו:

סעיף ז

מי שיש לו ד' שדות וכו' משנה פ"ק דבתרא (ד:) המקיף את חבירו מג' רוחותיו וגדר את הא' ואת הב' ואת הג' אין מחייבין אותו ר"י אומר אם עמד וגדר את הד' מגלגלין עליו את הכל ופרש"י מקיף את חבירו מג' רוחותיו שקנה ג' שדות סביב שדה חבירו לג' מצריה וגדר את שלשתן ונמצא שדהו של אמצעי זה מוקף מג' רוחותיו אין מחייבין אותו לתת כלום כדאמרינן דסתם בקעה מקום שנהגו שלא לגדור הוא. וכתב בפרש"י בהג"ה ול"נ טעמא משום דאכתי לא מהני ליה מידי שהכל יכולין ליכנס מרוח ד' אבל אם גדר רביעית מחייבין אותו כדאמרינן בגמרא ואע"ג דאמרינן לעיל דסתם בקעה מקום שנהגו שלא לגדור הוא ה"מ בין בקעה לבקעה וכותל ד"א הוא דלא בעינן מ"ט דליכא היזק ראייה אבל בשביל היזק בהמות שלא יכנסו לשדה צריך לגדור גדר שלו י"ט המונע מליכנס הבהמות והרא"ש כתב ואע"ג דבקעה הוא מקום שנהגו שלא לגדור ה"מ גדר שבינו לבין חבירו משום היזק ראייה אבל אם הקיפו מד' רוחות ומנע ממנו רגל אדם ורגל בהמה חייב לשלם וכתוב בספרי הרי"ף והרא"ש אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי דאם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל ל"ש עמד ניקף ל"ש עמד מקיף

ולא מצאתי כן בנוסחת גמרות שבידינו ומ"מ מעובדא דרוניא שאכתוב בסמוך משמע דהלכה כרבי יוסי אך מה שכתבו ל"ש מקיף ול"ש ניקף איכא חד לישנא בגמרא דאם עמד וגדר מקיף מגלגלין כלומר וכ"ש גדר ניקף ואיכא חד לישנא דדוקא עמד ניקף אבל עמד מקיף אין מגלגלין והאי לישנא פריך מיניה בפרק כיצד הרגל (כ:) והרמב"ם בפ"ג מהלכות שכנים כתב אם גדר לו רוח רביעית משמע דאמקיף קאי כלומר וכ"ש אם עמד ניקף נראה דכהרי"ף והרא"ש ס"ל. וגרסינן תו בגמרא איתמר רב הונא אמר הכל לפי מה שגדר חייא בר רב אמר הכל לפי דמי קנים בזול ופרש"י לפי מה שגדר. בכל יציאות שהוציא בהן הראשון יחזיר לו מחצה דמי קנים דאמר לדידי סגי לי בגדר קנים ואי אפשי בהוצאה של גדר אבנים ואמרינן תו בגמרא רוניא אקפיה רבינא מד' רוחותיו א"ל הב לי אגר נטירא לא יהיב ליה אתא לקמיה דרבא א"ל זיל פייסיה במאי דאיפייס ואי לא דיינינא לך כרב הונא אליבא דרבי יוסי וכתבו התוס' קצת היה נראה שלא להפחידו היה אומר כן מדלא קאמר ואי לא מגבינא לאפדנא מינך או מחינא לך בסילוא דלא מבע דמא ועוד מדא"ל זיל פייסיה במאי דאיפייס משמע דמן הדין היה לו יותר אם לא בשביל שכבר נתפייס וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מהלכות שכנים:

סעיף ט

וכתב הרמב"ם דוקא שבנה מקיף וכו' בפ"ג משכנים ובהשגות א"א זה המשפט מעוקל שאם הרויח לו את המקום וגדר אותו יפחות לו הוצאה. ומ"ש ואינו יכול להשתמש בו כן ישתמש אלא המקום יהיה לו ויהיה לו שטר ע"ז שאם יפול הכותל האבנים והעפר לשניהם וכתב ה"ה ודעת המחבר שאין מחייבין אותו בחצי ההוצאה אלא מפני שזוכה בחצי הכותל לפי שנבנה במקומו לפיכך כל מה שלא נבנה במקומו אם ירצה הלה אפילו בפריעת חצי ההוצאה אינו זוכה בחצי הכותל עכשיו ואם המקיף רוצה אינו זוכה בחצי הכותל ואינו פורע לו אלא מה שההנהו זה נ"ל לדעתו ז"ל עכ"ל. אבל הרמב"ן כתב אם גדר במקום שלא נהגו לגדור בבקעת מגלגלין עליו את הכל ובלבד שיהא הגדר כולו בשל בונה אבל אם היה חציו בשל זה וחציו בשל זה אינו יכול לכופו ליתן לו אפילו פריטה שהרי אם רצה אומר לו אין רצוני בגדר שקרקעי מתמעט ואנא כורכמא דרישקא הייתי זורע שם ואושיב שומר וישמור שאם אי אתה אומר כן במקום שנהגו שלא לגדור בבקעה יקדים אחד מהן ויגדור ויגלגל על חבירו את הכל עכ"ל ונ"ל דבבקעה מודה הרמב"ם דל"ש לן בין אם מקום הכותל של שניהם לאם מקום הכותל של הבונה או שסובר דוקא כשהמקום הכותל של הבונה מגלגלין אבל אם מקום הכותל של שניהם אין מגלגלין וכדברי הרמב"ן דע"כ לא קאמר הרמב"ם דדוקא כשהמקום הכותל של שניהם אלא

בחורבה שדרכה לבנות ועתיד הוא לסמוך על הכותלים וכמ"ש מי שהיה לו חורבה בין חורבות חבירו ועמד חבירו וגדר רוח ראשונה וכו' אבל בבקעה שאינה עומדת לסמוך על הכותלים שבה איפשר דמודה וכדאמרן ואפשר שסובר שכיון שלא נהגו לגדור אין מגלגלין כלל ועובדא דרוניא חורבה היתה ולא שדה: ומ"ש הרמב"ן שאם אי אתה אומר כן וכו' זהו לאם עמד מקיף אבל אם עמד ניקף אין מכאן הכרח כלל דלא הו"ל למיגדר ואיהו דאפסיד אנפשיה וגם לעמד מקיף אין הכרח כ"כ דלא יתרצה להוציא כל ההוצאות ושלא מדעת חבירו ואח"כ ליקום עלייהו בדינא ודיינא. ועוד שהרי אם רצה ניקף עומד וגודר את הרביעית בקנים ואינו משלם אלא דמי קנים ונמצא מקיף נפסד ולפיכך לא יבוא זה לגדור כדי לגלגל על חבירו ועוד כי יקדים אחד מהם מאי הוה ימחה חבירו ע"י ולא ישלם לו אלא דמי נטורא וכמ"ש רבינו בסמוך אם לא שנאמר דהרמב"ן לא ס"ל הכי:

סעיף י

כתב הרמב"ן הא דמגלגלין עליו את הכל וכו' לענין ניקף כך למד מדברי הירושלמי וכתב עוד וכן אם המקיף הוא שגדר את הד' לפי מה שגדר משלם שהרי כשלא גדרה פטור וכשגדרה אין משלם אלא לפי אותו הגדר שגדר בה כלומר שאם הוא של קנים נותן לו דמי כולן של קנים עכ"ל:

סעיף יג

ואם מתחילה אמר ניקף וכו' הוא לשון הרא"ש בפרק הנזכר וכתב ה"ה בפ"ג מהלכות שכנים וז"ל והקשו ז"ל במקום שלא נהגו לגדור כשגדרו מד' רוחותיו למה מחייבין אותו ומה הועילו חכמים בתקנתן נמצא האחד מקדים ובונה ומחויב בגדרים ותירצו שאם עמד ניקף ומיחה במקיף שלא ישלם לו מדמי הגדרים כלום פטור: ומ"ש רבינו אין נותנין לו אלא דמי כשורא נ"ל להגיה דמי נטורא וכך הוא בספרים. מדוייקים והוא מדאמרינן פרק כיצד הרגל דא"ל ניקף לדידי סגי לי בנטורא בר זוזא ופרש"י סגי לי בגדר קנים בר זוזא להבדיל ביני וביניך: כתב המרדכי דה"ה אם בנה ראובן בית אצל בית שמעון אם בנה הכותלים ונהנה שמעון מבנין כותל רביעי חייב לשלם חלקו וכן אם הגביה ראובן ביתו ושוב הגביה שמעון אצלו ונהנה בהגבהתו אפילו לא נתן עליו קורה או תקרה וכן הדין באורך ורוחב הכותל ואם לא הוצרך אלא למקצתו למאי דסמך סמך כרב נחמן ונותן כפי חשבון וכן כתבו הגהות בפ"ג מהלכות שכנים:

סעיף טו

טז ואם החיצון הקיף בינו לבין חבירו בפנים וכו' אמתניתין דהמקיף את חבירו שכתבתי בסמוך פרש"י בריש בתרא ובפרק כיצד הרגל (דף כ) דבגדר שבין שדה המקיף לשדה הניקף עסקינן וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם בפ"ג מהלכות שכנים והתוס' בפרק כיצד

הרגל הקשו על פירוש רש"י היכי בעי לאחשובי התם הקפה זו לזה נהנה וזה אינו חסר הואיל שכל אותו הגדר לא נעשה אלא להפסיק בין שדותיו לשדה ניקף ועוד דאמרינן התם דאמר ליה מקיף את גרמת לי היקפא יתירתא ולפרש"י הול"ל את גרמת לי כל ההיקף דהיקפא יתירתא משמע שגרם לו להרבות אלא נראה שמבחוץ סביב לד' רוחות הקיף והיקפא יתירא משום שמחמת שדה האמצע ההיקף גדול יותר מדאי ולפירוש זה הסכים הרמב"ן בריש בתרא וכתב עוד ואי במקום שנהגו לגדור בבקעה אפילו גדר הכל למה מחייבין אותו והרי למחר זה רוצה לגדור בינו לבין החיצון וע"כ יגדור עמו ונמצא שאינו נהנה בגדר החיצון לפיכך העמידוה כל המפרשים במקום שלא נהגו לגדור בבקעה וכתב עוד ואינו יכול לומר אני רוצה לגדור בינך וביני למחר ואיני נהנה בגדר שלך שכיון שהוא מקום שלא נהגו לגדור אין דעתו לגדור ולדחותו לזה הוא מתכוין ויש מי שאומר שאין מחייבין עמו אלא בגדר שכנגד שדהו של פנימי אבל הגדר שכנגד השדה החיצון חוץ לפנימי אין מסייע עמו כלל עכ"ל. ומתוך מ"ש נתבארו כל דברי רבי': ומ"ש אבל אם גדר ניקף הרביעית וכו' גם כי לא הזכירו הרמב"ן נראה בעיני פשוט דכיון דגלי דעתיה דניחא ליה מחייבין ליה ואין לומר א"כ למה נדחקו המפרשים להעמידה במקום שלא נהגו לגדור לוקמוה במקום שנהגו ובשגדר ניקף די"ל דלכך נדחקו המפרשים לאוקמוה במקום שלא נהגו הוא משום דס"ל דפירוש דמתניתין דבין גדר מקיף בין גדר ניקף מגלגלין עליו. ולענין מה שהקשו התוס' על פירש"י היכי חשיב ליה זה נהנה וזה אינו חסר והרי לא גדר אלא בשבילו כתב הרמב"ן בריש בתרא די"ל שכיון שהיה מקיף ניזוק וקדם וסלק נזקו פטור הלה ומה שהקשו עליו דא"ל את גרמת לי היקפא יתירתא נ"ל דהא ודאי כיון שגודר בינו לחבירו מכ"ש שיגדור לצד החיצון שרבים מצויים שם ומש"ה א"ל את גרמת לי היקפא יתירתא כלומר דאי לאו שדה דידך בד' גדרים חיצונים הוה סגי ליה והשתא צריכנא לגדור גם ד' גדרים בפנים: וצ"ל לפר"י דאף אם גדר ניקף וכו' נראה שזהו דעת רבינו ויש לדחות דכיון דגלי ניקף דעתיה דניחא ליה מגלגלין עליו חצי מה שגדר הלה וכופין למקיף להשלים מה שחסר. אם גדר החיצון ראשונה ושניה ועמד הניקף וגדר השלישית נ"ל שמחייבין אותו לגדור הרביעית והא דתנן המקיף את חבירו מג' רוחותיו משום רישא הוא דתנן הכי כלומר דאפ"ה אין מחייבין לניקף כל שלא גילה בדעתו דניחא ליה אבל כל היכא דגלי דעתיה דניחא ליה אפי' לא גדר האחד אלא שנים מגלגלין עליו :

סימן קנט

סעיף א

שני גגין הסמוכים זה לזה וכו' פ"ק דבתרא (דף ו) אמר ר"נ אמר שמואל גג הסמוך לחצר חבירו עושה לו מעקה גבוה ד"א אבל בין גג לגג לא ורב נחמן דידיה אמר אינו זקוק לד"א אבל זקוק למחיצה כלומר עשרה למאי אי להיזק ראייה ד"א בעינן אי לנתפס עליו כגנב במסיפס דהיינו בפחות מכאן סגיא לעולם לנתפס עליו כגנב במסיפס מצי משתמיט ליה במחיצה י' לא מצי משתמיט ליה. ובגירסת רי"ף והרא"ש מסיים בציר מי' מצי מישתמיט ליה אמר אי מצורי הוא דקא מצרנא ופי' בעל נ"י אבל זקוקין בעלי גגין לעשות מחיצה י"ט בין הגגים כדי שאם יעבור שום אחד מהם לגג חבירו יהא נתפס כגנב ולא מצי מישתמיט ולומר אי מצורי כמו אי מזורי כדכתיב (מלכים ב ד':ל"ה) ויזורר הנער דהיינו פישוט עצמות כלומר בעוד שהייתי פושט עצמי נפל כלי זה מידי כיון דגבוה י"ט א"א אא"כ עבר הוא מרצונו ויהיה נתפס כגנב:

סעיף ב

אבל אם אינם סמוכים זה לזה וכו' שם אמר אביי ב' בתים בשני צדי ר"ה זה עושה מעקה לחצי גגו וזה עושה מעקה לחצי גגו זה שלא כנגד זה ומעדיף מאי איריא בר"ה אפי' רה"י נמי ר"ה אצטריכא ליה מהו דתימא נימא ליה סוף סוף הא בעית לאצטנועי מבני ר"ה קמ"ל דא"ל רבים ביממא חזו לו בליליא לא חזו לי את בין ביממא בין בליליא חזית לי א"נ רבים כי קאימנא חזו לי כי יתיבנא לא חזו לי את חזית לי בין בדקאימנא בין בדיתיבנא רבים כי מעייני חזו לי כי לא מעייני לא חזו לי את ממילא חזית לי אמר מר זה עושה מעקה לחצי גגו פשיטא לא צריכא דקדם חד מינייהו ועבד מהו דתימא נימא ליה אידך שקול אוזינקא ועבדיה את כוליה קמ"ל דא"ל את מ"ט לא עבדת משום דמתרע אשיתך אנא נמי מתרע אשיתאי. ופרש"י זה שלא כנגד זה. זה סותם גגו לצד צפון וזה לצד דרום: מעדיף. משך המעקה יותר מחצי הגג כדי שיהיה במקצת כנגד סתימתו של זה ומתוך כך לא יראה בהדיא לגגו של חבירו. וכתבו התוספות מהו דתימא מצי א"ל שקול אוזינקא וכו' וא"ת והיכי הוה ס"ד דמצי למימר הכי דאטו משום דקדם זה ועשה הורע כחו ויכול לדחקו זה לעשות כל הכותל ויש לומר דס"ד כיון דאם לא קדם זה ועשה זה הומ"ל שקול אוזינקא וזיל ועשה כל הכותל או הב לי אוזינקא ואעשה אנו הכל ונרויח בין שנינו שלא נצטרך להעדיף השתא נמי מצי למימר הכי קמ"ל דלא מצי א"ל כיון שכבר עשה זה ולא אמר לו קודם וכ"כ הרא"ש כתב הרמב"ם בפ"ג מהל' שכנים ב' בתים זהבצד זה והיו גגיהן עשויים לדירה אפילו היו בשני צדי ר"ה זה עושה מעקה לחצי גגו וכו' וכתב עוד בין גג לגג משאר הגגין אינו זקוק לד"א שאין בני אדם דרים בגגות לפיכך

אין בגגות היזק ראיה וכתב ה"ה על לשון א' והיו גגיהן עשוים לדירה פירוש שאינם משופעים: וחילוק זה שכתב המחבר בין עשויין לדירה לאינן עשוין הרבה מהמפרשים כתבוה לחלק בין זו דאביי לאותה דרב נחמן שנזכר בסמוך אבל יש שכתבו בהם חילוק אחר ואמרו דהא דאביי דבעי מעקה ד"א הוא כשהגגין רחוקים זה מזה וכמו שאמר בשני צדי ר"ה וכל שהן רחוקין כל שזה משתמש אינו מרגיש בביאת השני וסבור שלא יבא ולפיכך צריך מעקה גבוה ד"א וההיא דרב נחמן דאמר מחיצה בגגין הסמוכים זה לזה שכל שחבירו בא להשתמש בגגו ירגיש ויצניע עצמו ודי במחיצה עשרה כדי שיתפס עליו כגנב ולזה הסכים הרשב"א ז"ל וכ"כ הגהות פ"ג מהל' שכנים בשם ר"י ודרך שני תפס רבינו ולפיכך כתב בתחלת הסימן ב' גגין הסמוכים זה לזה כו' ודעת בעל נ"י כדרך הא' שכתב על מימרא דאביי הא דהכא בגגין מקורין שהן כעין בית או בגגים שלפני הבתים שהן עשויין לתשמיש ומש"ה יש בהם משום היזק ראיה ועיין בהריב"ש סי' ת"ט (שכתב שיכול לעכב מלפתוח חלון על גגו):

סימן קס

סעיף א

גג הסמוך לחצר חבירו וכו' בפ"ק דבתרא (ו:) אמר רב נחמן אמר שמואל גג הסמוך לחצר חבירו עושה לו מעקה גבוה ד' אמות ובשמעתא קמייתא דבתרא משמע דעושה לו דקאמר קאי אבעל הגג וכ"כ הרא"ש עושה לו מעקה גבוה ד' אמות על כותל ביתו ומשלו ואין בעל החצר מסייע לו בהוצאה וכו' עכ"ל והטעם משום דתשמיש דחצר קבוע ותשמיש דגג אינו קבוע וכיון שכן בעל החצר משתמש ואינו נזהר מבעל הגג לפי שסובר שאינו שם ולפעמים שהוא שם ורואהו ונמצא בעל החצר ניזוק בראייתו של בעל הגג אבל בעל הגג כבר יודע שבעל החצר קבוע בחצרו ונזהר הוא מלעשות שם דבר צניעות. וגם אין בגגין תשמיש קבוע ודומה למה שכתב רבינו בסי' שקודם זה דשני גגין הסמוכים זה לזה אין בהם היזק ראייה ולשיטת הרמב"ם שמחלק בין עשויין לדירה לאינן עשויין וכמו שכתבתי שם הכא נמי בשאינן עשויין לדירה צריך לאוקמה דאילו היו עשויין לדירה היו צריכים לעשות בין שניהם מחיצה גבוהה ד"א וכמ"ש בסי' קנ"ז וגרסינן תו התם איתמר שתי חצרות זו למעלה מזו אמר רב הונא תחתון בונה מכנגדו ועולה ועליון בונה מכנגדו ועולה ורב חסדא אמר עליון מסייע מלמטה ובונה תניא כוותיה דרב חסדא שתי חצרות זו למעלה מזו לא יאמר הריני בונה מכנגדי ועולה אלא מסייע מלמטה ובונה ואמר רב כחמן תו התם דבין גג לגג אינו צריך מחיצת ארבע אמות אבל צריך מחיצה גבוהה י' טפחים כדי שיהיה נתפס עליו כגנב ואותיבנא עלה מדתניא אם היה חצרו

למעלה מגגו של חבירו אין נזקקין לו מאי לאו אין נזקקין לו כלל לא אין נזקקין לד"א אבל נזקקין למחיצת י' וכיון דקיי"ל כר"נ וכמ"ש בסימן שקודם זה ממילא אית לן למימר דכי אמרינן דבעל הגג לבדו עושה מעקה ארבע אמות היינו מי' טפחים ולמעלה כלומר דעד י' טפחים עושין שניהם בשותפות וזה דעת רבינו וכן ממילא קיי"ל כי האי אוקימתא דאין נזקקין לד"א אבל נזקקין למחיצת י' וכ"כ הרא"ש אבל הרמב"ם בפ"ג משכנים כתב דאין העליון זקוק לתחתון כלל ותמה עליו ה"ה והרי"ף כתב הברייתא סתם ולא כתב אוקימתא דאוקמוה בגמרא אין נזקקין לד' אמות וכו' ואפשר דס"ל להרי"ף והרמב"ם דאה"נ דאין נזקקין לו כלל ס"ל לר"נ דדוקא בין גג לגג הוא דבעינן מחיצת י' אבל בין גג לחצר בין שהוא שוה לו בין שהוא גבוה ממנו כיון דבעל הגג צריך להגביה ד' אמות כדי לסלק היזק ראייתו ואז בע"ה נתפס עליו כגנב נפטר בעל החצר לגמרי והו"מ לשנויי ה"נ קאמר אין זקוק לו כלל עליון לתחתון וכדפרישית אלא דבעא לשנויי ליה דאינו מוכרח לפרש דאין נזקקין לו כלל כנ"ל לפרש לדעתם ז"ל ומ"ש בברייתא שכתבתי בסמוך אין נזקקין לו היינו עליון לתחתון אבל תחתון צריך לעשות כותל גבוה ד' אמות לכ"ע והכי משמע ממאי דתני ברישא דהאי ברייתא שתי חצרות זו למעלה מזו לא יאמר הריני בונה מכנגדי ועולה אלא מסייע מלמטה ובונה ואם היתה חצרו למעלה מגגו של חבירו אין נזקקין לו וכיון דרישא מיירי בעליון ממילא בסיפא נמי אין נזקקין לו דקאמר אעליון קאי וטעמא משום דבעל חצר אינו מזיק לבעל הגג וכדפרישית וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות שכנים ואם היה חצרו למעלה מגגו של חבירו אין העליון זקוק לתחתון כלל משמע אבל זקוק תחתון לעליון:

סעיף ב

ואפילו אם הגג נמוך מן החצר ד' אמות וכו' כ"כ שם הרא"ש ז"ל וכ"כ בעל נ"י והוזכר דעת זה בדברי הרמב"ן וכ"כ התוס' בשם ר"י גבי ב' חצירות זו למעלה מזו ודברי ה"ה בפ"ג משכנים הם כדברי רבינו יונה שכתב רבינו לקמן בסי' זה שבונה התחתון עד שלא יוכל לראות לעליון אפילו כשהעליון עומד ואם היה שיעור זה פחות מד' אמות בונה העליון לבדו משם עד תשלום ד' אמות: ואם הגג נמוך מן החצר וכו' הם דברי הרא"ש שם: וה"ר יהודה אלברצלוני כתב וכו' כן נראה שהוא דעת ר"ת ממ"ש התוספות גבי שתי חצירות זו למעלה מזו והוזכרה סברא זו בדברי הרמב"ן:

סעיף ג

שתי חצרות שקרקעית האחת וכו' שם איתמר ב' חצרות זו למעלה מזו אמר רב הונא תחתון בונה כנגדו ועולה ורב חסדא אמר עליון מסייע מלמטה ובונה ופרש"י זו למעלה מזו. קרקעית האחת גבוהה מחבירתה ותניא כוותיה דרב חסדא. וכתב הרמב"ם בפ"ג

מהלכות שכנים שתי חצרות זו למעלה מזו לא יאמר העליון הריני בונה מכנגדי ועולה אלא בונים שניהם מלמטה ועולה ובונה העליון לבדו מכנגדו ולמעלה נראה שהוא מפרש דברי רב חסדא מסייע מלמטה כלומר פורע חצי ההוצאה לתחתון ומשם ואילך בונה הוא לבדו והיינו דקאמר ובונה סתם. ומדברי הרא"ש משמע דה"פ מסייע מלמטה במקום כלומר שמקציע מעפר חבירו כשיעור עובי חצי הכותל ובונה כלומר ופורע חצי בבנין כל הכותל עד שיעלה ד' אמות למעלה מחצר העליונה וכ"נ דעת התוס' והרמב"ן: (ב"ה) ועיין בדברי ה"ה: וכתב הרמב"ן וי"א שכשבונים התחתונה עד שפת העליונה אין בונה אלא בגויל ג' טפחים שקרקע העליונה עולה לה במקום כותל ואינו עיקר שא"כ אין העליון מסייע מלמטה בבנין וכתב עוד ואם רצה העליון להכניס לתוך שלו ולבנות כדי שלא יסייע מלמטה בונה בתוך שלו גויל גזית כדין:

סימן קסא

סעיף א

בני החצר כופין זה את זה וכו' משנה בפ"ק דבתרא (ז:) כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר רשב"ג אומר לא כל החצרות ראויות לבית שער ותניא בגמרא רשב"ג אומר חצר הסמוכה לר"ה ראויה לבית שער ושאינה סמוכה לרה"ר אינה ראויה לבית שער ורבנן זמנין דדחקי בני ר"ה ועיילי ואתו. וכתב בעל נ"י בשם הר"ן דאין הלכה כרשב"ג דאע"ג דקיי"ל בכל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ וכו' לא קיי"ל כההוא כללא דאמוראי נינהו ואליבא דר"י כדאמרינן בפרק זה בורר (סנהדרין לא.) ואיכא טובא דלית הלכתא כוותיה וכן דעת הרמב"ם בפ"ה מהלכות שכנים וכתב ה"ה שכן פסקו ז"ל אבל רבינו ירוחם כתב בנתיב ל"א ח"ו כופין בני חצר לבנות בית שער אם הוא סמוך לר"ה וקי"ל שרשב"ג איפליג במתני' גבי עיר וכתב הוא ז"ל בסמוך שיש מי שפסק כרשב"ג ויש מי שפסק כת"ק וכן עיקר והו"ל למימר כן גבי חצר וצ"ע: וכתב הרמב"ם פ"ה מהלכות שכנים:

סעיף ב

ומ"ש עשה אחד מעצמו וכו' כתב ה"ה אולי הוציא זה מדין בונה הכותל למעלה מד' אמות שאם גילה אחד דעתו שהוא רוצה בו פורע בהוצאה עכ"ל ואפשר שלמד זה גם מדין המקיף את חבירו מג' רוחותיו ועמד ניקף וגדר את הד' מגלגלין עליו את הכל:

סעיף ג

מי שיש לו בית בחצר אחד וכו' תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש פ"ק דבתרא: ומ"ש אבל לא שאר דברים נ"ל דהיינו בית שער וכיוצא בו וכ"כ רבינו ירוחם בנל"א ח"ו וכ' בעל

נ"י דמלישנא דתוספתא משמע שאע"פ שדר בעיר כיון שאינו דר באותו חצר ממש אין משעבדין אותו על הכל ואע"פ שאיפשר שהיה הוא דר בו עכ"ל:

סעיף ד

וכתב ר"ח כשגובין דברים וכו' כ"כ בעל נ"י בפ"ק דבתרא בשם ר"ח והר"י ן' מיגא"ש ז"ל:

(ב"ה) ובסימן קס"ג אכתוב דעת הרמב"ם ז"ל: כתב הרשב"א בתשובה אין ריבוי דרך במבוי ואפילו אינו מפולש אלא מבוי אחד שבא לפתוח פתח חדש במבוי וכדגרסינן בעא רב הונא מרב אמי אחד מבני מבוי שביקש להחזיר פתחו למבוי אחר וכו' אבל לבני מבואה אין יכולין לעכב שאין ריבוי הדרך במבוי לבני מבואה דבחצר הוא שיכול לעכב השותף על חבירו אבל במבוי לא היא ששנינו בפרק לא יחפור (בבא בתרא כ:) תנור שבחצר יכול למחות בידו ולומר איני יכול לישן וכו' ואוקימנא סיפא בחצר אחרת כלומר שאינו עושה חנות באותה החצר ממש כמו ברישא אלא בחצר אחרת שבמבוי השותפין ואין שותפי המבוי יכולין למחות בידו משום ריבוי הדרך ומ"מ כל שבא אחד מהחיצונים לפתוח פתח למעלה מפתחו לצד פנים הפנימיים מעכבים עליו לפי שאין זה מחמת ריבוי הדרך לבד אלא משום דכל חיצון אין לו להשתמש במבוי למעלה מפתחו ויכולים הפנימיים לסתום כנגד פתחיהן לגמרי כאילו המבוי שלמעלה מפתחיהן הוא שלהם ולפיכך אם יפתח החיצון פתח לפנים מפתחו נמצא גוזל את הפנימי וזהו דין ה' חצירות הפתוחות למבוי השנוי בברייתא ולפיכך אם יש לראשונים תשמיש בכל המבוי אין הפנימי יכול לסתום כנגד פתחו מפני שמעכב עליהם תשמישם שאף הם שותפים עמו וכ"ש אם כל בני העיר יש להם דרך במבוי ליכנס בכל עת למבצרים וכבר אמרו שכל שאין הפנימי יכול לסתום כנגד פתחו אינו יכול לעכב על שותפי המבוי משום ריבוי הדרך וכ"ש בזה שרגל הרבים מצויה בו בר"ה וכ"ש אם דין המלכות שם להיות כל הדרכים שלו בין מפולשים בין שאינן מפולשים כמו שאמרתי: ובתשובה אחרת ח"ג סי' קע"ד כתב אם היה לשמעון מתחלה פתח באותו מבוי אין לראובן טענת ריבוי הדרך שאין טענת ריבוי הדרך לשותפי המבוי אלא לשותפי החצרות ודוקא לבני המבוי אבל לבני מבוי אחר מעכב מפני ריבוי הדרך כדמוכח בפ"ק דבתרא גבי א' מבני מבוי שביקש להחזיר פתחו למבוי אחר ומ"מ אם בא שמעון לפתוח במבוי למעלה מפתחו של אוצר ראובן מעכב עליו ולא מחמת ריבוי דרך אלא שכל שהוא מפתח אוצרו ולמעלה שלו הנה הוא יכול לסתום כנגד פתחו ואין שלמטה ממנו משתמש עמו וכדתניא בפ"ק דבתרא בברייתא דחמש חצרות הפתוחות למבוי עכ"ל ובתשובה אחרת ח"ג סי' קע"ה כתב שאלת ראובן יש לו חצר סמוך למבוי אחר והחצר פתוחה לר"ה ובנה גת בחצר ופתח חלון במבוי ויש

לו עוד חצר אחר באותו מבוי ופתחו למבוי ושמעון יש לו בית וחצר באותו מבוי לפנים מחצר ראובן ומעכב ביד ראובן וטוען שאין לו לפתוח חלון במבוי לאותו חצר שאין לו שום שיעבוד במבוי וחלון זה להכניס משם משאותיו לגת ושיפרק משאותיו במבוי וירבה עליו את הדרך ויעכבנו מלהכניס צרכיו בריוח דרך המבוי לחצרו וראובן טוען שלא פתח אותו חלון אלא לאורה בלבד: תשובה מסתברא שאם יש לראובן חצר פתוח לאותו מבוי ובא עכשיו לפתוח החצר הב' למבוי אם פתח החצר הראשון לפנים מפתח זה רשאי שאין ריבוי הדרך במבוי לשכני המבוי וכ"ש שאם בא ראובן לערב ב' החצרות ולרתוח החצר שאין לו פתח במבוי לחצר הפתוח למבוי שאין שמעון יכול לעכב עליו דבחצר דוקא הוא שאמרו כן כמו ששנינו בפ' חזקת לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנו לחצר השותפין ופירשו בגמרא מפני שמרבה עליו את הדרך ודוקא בחצר הא במבוי לא דאם איתא לישמעינן מבוי וכ"ש חצר ובחצר נמי דוקא בפותחו לחצר השותפין ממש וא"נ לחצרו ואותו חצר פתוח לר"ה אבל רשאי לפתוח לתוך בית ממש אע"פ שאותו בית פתוח לחצר השותפין אבל הרמב"ן כתב שכך שנו בתוספתא רצו בני הפנימים לפתוח להם פתח ממקום אחר יכולים לעכב על ידו ופירש דמשמע שרוצה לפתוח במבוי אחר ממש ואלו מעכבין עליו כדי שלא יעברו בני המבוי האחר עליהם ומשום ריבוי הדרך ולשון הגמרא שאמרו להחזיר פתחו למבוי אחר רבותא קאמר לא מיבעיא אם ביקש לפתוח במבוי זה מבלי שיסתום פתחו האחר שמעכבין עליו שהוא מעביר עליהם בני המבוי האחר אלא אפילו ביקש לסתום פתחו שבמבוי זה אין שומעין למחר ימלך לפתחו ויחזיק בפתח האחר ומרבה עליהם דרכן וכ"ש במחזיר לר"ה שבני מבוי מעכבין ומיהו יראה שאין דברים אלו אמורים אלא כשהפתח נמוך שראוי לעבור דרך שם ובני ר"ה או בני המבוי יכולים לדרוס באסקופה התחתונה אבל כשאין האסקופה נדרסת אין דרך לעבור דרך שם וכדמוכח בפ"ק דעירובין מ"מ אם בא ראובן לפרוק משאותיו במבוי ולהכניסם דרך אותו חלון בני המבוי יכולים לעכב על ידו דאינו יכול לחסום את העוברים ואפי' בני מבוי הפנימיים יכולים לעכב ביד החיצונים עכ"ל ועיין בדברי רבינו בסי' קס"ב:

סעיף ו

אחד מבני החצר וכו' בפרק חזקת (בבא בתרא נז:) אמר רבי יוחנן משום רבי בנאה בכל שותפין מעכבין זה את זה חוץ מן הכביסה שאין דרכן של בנות ישראל להתבזות על הכביסה ופירש רשב"ם בכל תשמישים הקבועים בחצר דומיא דהעמדת בהמות תנור וכירים שממעטין אויר החצר יכולים לעכב אם האחד רוצה לעשות לבדו וחביריו אינם

רוצים לעשות כן חוץ מן הכביסה שתקנו לו חכמים שיעשה בחצר בע"כ של שותפים חביריו:

סעיף ז

ויראה מדברי הרי"ף שאין נקרא קבוע וכו' (שם) תנן היה מעמיד בהמתו בחצר או מעמיד תנור וכירים ורחיים ומגדל תרנגולים ונותן זבלו בחצר אינו חזקה אבל עשה מחיצה לבהמתו גבוה י' טפחים וכן לתנור וכן לכירים וכן לרחיים הכניס תרנגולים לבית ועשה מקום לזבלו עמוק ג' או גבוה ג' הרי זו חזקה ובגמרא מ"ש רישא ומ"ש סיפא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הכא בחצר השותפין עסקינן דבהעמדה כדי לא קפדי אמחיצה קפדי ואהעמדה כדי לא קפדי והא תנן השותפין שנדרו וכו' אלא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הכא ברחבה שאחורי הבתים עסקינן דבהעמדה כדי לא קפדי אמחיצה קפדי והשתא לפי תירוץ ראשון כל היכא דליכא מחיצה לא קפדי שותפין בחצר ולתירוץ שני אפילו ליכא מחיצה קפדי שותפין בחצר דדוקא ברחבה לא קפדי היכא דליכא מחיצה אבל בחצר אפילו ליכא מחיצה קפדי והרי"ף לא כתב אלא תירוץ א' והרא"ש כתב גם תירוץ שני והוא עיקר כדמשמע בגמרא וטעמא דהרי"ף מדאיתא בגמרא בתר הכי רב פפא אמר אידי ואידי בחצר השותפין ואיכא דקפדי ואיכא דלא קפדי גבי ממונא לקולא גבי איסורא לחומרא הרי יישב רב פפא מאי דקשה על תירוץ א' והרא"ש סבירא ליה דכיון דרב נחמן גופיה דחה תירוצא הא' לא חיישינן למאי דמיישב ליה רב פפא וכתב רבינו יראה לפי שאם הרא"ש חולק על הרי"ף הוה ליה לכתוב כך כתב הרי"ף ולא נהירא מטעם כך וכך ומדלא כתב כן משמע דלא פליגי ולפיכך כתב יראה מדברי הרי"ף ומדברי הרא"ש יראה ודעת הרמב"ם בפ"ה מהלכות שכנים כמ"ש רבינו שנראה מדברי הרא"ש :

סעיף ח

חמש חצרות השופכות מים וכולי בפ' המקבל (בבא מציעא קח.) ברייתא ה' חצרות שהיו מקלחות מים לביב א' ונתקלקל הביב כולן מתקנות עם התחתונה נמצאת העליונה מתקנת עם כולם ומתקנת לעצמה ופרש"י המקלחות מים. מים סרוחים: לביב א'. חריץ מתוקן להוריד מי גשמים: כולם מתקנות עם התחתונה. מסייעות אותה לתקן כנגדה שכל זמן שלא ירדו גשמים התחתונים יעמדו העליונים במקומם אבל תחתונים אין להם לסייע לעליונים לכרות למעלה שכל זמן שלא ירדו העליונים למטה טוב להם:

סימן קסב

סעיף א

בני מבוי כופין זה את זה וכו' תוספתא כלשון הזה כתבוה הרי"ף והרא"ש בפ"ק דבתרא:

סעיף ב

אבל אם באו להעמיד לו דלתות כו' ג"ז תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש שם מי שיש לו פתח במבוי אין בני מבוי כופין אותו לעשות דלת למבוי שיכול לומר רצוני שאכנס בחבילתי עד פתחי וכתב בעל נ"י בשם הר"ן ומשמע דאה"נ שאם באו הם לעשות דלת שיכול לעכב על ידם מפני טעם זה וכ"כ ה"ה בפ"ה מהלכות שכנים בשם הר"י מיג"ש להרשב"א ז"ל:

סעיף ג

ואפי' אם יסכימו כולם להעמיד לו דלתות וכו' פ"ק דבתרא (יב:) אמר רב ענן אמר שמואל מבואות המפולשין לר"ה ובקשו בני מבואות להעמיד להם דלתות בני ר"ה מעכבין עליהם סבור מינה ה"מ בד"א כדרבי זירא אמר רב נחמן ארבע אמות הסמוכות לר"ה כרשות הרבים דמיין ולא היא התם לענין טומאה אבל הכא זימנין דדחקי בני ר"ה ועיילו טובא. וכתב הרמב"ן דפתוחין מצד אחד עסקינן דאי במפולשין לגמרי משני צדדין היכי סבור מינה ה"מ בארבע אמות והיכי אמרינן זימנין דדחקי בני ר"ה ועיילי טובא הול"ל דחלפי בהו ומצינו שנקרא מבוי גדור מג' רוחותיו מפולש בפרק כל כתבי (שבת קיז.) זה כתב הראב"ד וכן הדברים נראים אבל ראיתי דעת כל רבני ספרד ז"ל דמפולשין משני צדדיו קאמר ולפיכך יש לנו לדחות ולומר שבמפולש מצד אחד הואיל והוא מיוחד לבני המבוי עשוי להשתמש בו ואין רגל הרבים מצוייה שם אבל במפולש מב' צדדיו פרוץ הוא להם ואין עשוי להשתמש ומש"ה עיילי התם והא דלא אמר חלפי בהו משום דאפילו כשיש דרך לאלו בדרך האחר מצי לעכב עכ"ל. וה"ה כתב בפ"ה מהל' שכנים שדעת הרשב"א כדעת הראב"ד וכן מוכח הסוגיא ויש מי שפי' דוקא במפולשין מב' צדדין עכ"ל. וקצת דברים אלו כתב נ"י וכתב עוד ומיהו אם יש שם מלבן ופצימין לעכב רגל הרבים ודאי מעמידין לו דלתות אע"פ שפתוח לר"ה. וכתב הריב"ש בסי' רמ"ח שהדעת מכרעת כדברי הראב"ד ועיין עוד שם. והרא"ש כתב על המימרא הנזכרת הא דתניא בתוספתא אין כופין בני מבוי זה את זה לעשות דלת למבוי מפני שיכול לומר רצוני שאכנס וחבילתי על כתפי הא אם רצו כולן עושין לו דלת התם בפתוח לסימטא או לכרמלית והכא בפתוח לר"ה ונ"ל שאין חילוק בין כרמלית וסימטא לר"ה לענין דין זה כיון שעוברים רבים לפני פתח המבוי דלענין שבת שייך לחלק לפי שתלוי בבקיעת רבים כגון דגלי מדבר ונראה דההיא מיירי במבואות קטנים המפולשים לר"ה דאפילו כי דחקי רבים ומתפשטים למבוי הסמוך לר"ה כולי האי לא דחקי למבוי הפתוח לאותו מבוי עכ"ל:

סעיף ה

וכתב הרמב"ן דוקא במבוי וכו' כ"כ לפי דעת הראב"ד דס"ל דבפתוחין מצד א' עסקינן ונתן טעם למה למבוי כזה מעמידין לו דלתות שלפיכך קראוהו מפולש לר"ה כדאמרינן התם ג' דפנות בלא לחי זהו מבוי המפולש וכתב עוד ומיהו בהאי דינא אין לחי וקורה מעכבין:

סעיף ו

וכן מבואות המפולשות וכו' שם אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מבואות המפולשות לעיר אחרת וביקשו בני העיר לסתמן בני אותה העיר מעכבין עליה ואפילו איכא דרכא אחרינא משום דמצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו ופרש"י לעיר אחרת לדרך עיר אחרת וביקשו בני העיר שהמבואות בה לסתמן מאחריהם בני אותה העיר האחרת מעכבין עליהם שכבר הוחזקו לקצר דרכן דרך אותן מבואות: כתב הריב"ש בסי' ק"ק על יהודי אחד שפייס מאנשי העיר שיתנו לו או שימכרו לו דרך רה"ר כדי לבנות בו שהשכנים יכולים לעכב עליו מלבנות: כתב הרשב"א שנשאל על מבוי שהוא פתוח לר"ה ומכרו כל בני המבוי חלקם לאחר והכריזו הברורים שכל מי שיש לו זכות באותה מכירה אם לא יבוא בתוך ל' יום יאבד זכותו ואח"כ בא להעמיד דלתות וערערו עליו מקצת בני ר"ה והשיב שהדין עמהם שאין זה בכלל המכירה שאילו פירש לו המוכר ויהא לך רשות להעמיד דלתות ולא ערערו עדיין זה באולי לפי שפתיחתו לר"ה מכריז ומערער שאינו רשאי : וכתב עוד שנשאל על ישראלים שיש להם שכונה ובסוף השכונה יש פתח דלתים ובריח ומבוי נמשך מהשכונה ואילך סמוך לפתח וישראלים דרים שם במבוי ומפני שראש המבוי פתוח לשכונת העכו"ם הסכימו הקהל להעמיד דלתים בחצי אותו מבוי ויש להם חותם מהמלך על זה וקצת מאותם שחוץ למבוי מעכבים מפני שיש בתוך השכונה ב"ה ומקוה טהרה ופעמים שיצטרך אחד מהם ליכנס ולא יוכל והשיב מן הדין יכולים הם לעכב דהו"ל כאחד מבני מבוי שבא לסתום כנגד פתחו דבני מבוי הפנימיים מעכבים עליו שהרי המעכבים הללו יש להם בתוך השכונה ב"ה ומקוה ואף ע"פ שיש לפני השכונה דלתים ובריח מ"מ עכשיו גורמים להם טירחא יתירא שאינו דומה עיכוב פתח א' לעיכוב ב' פתחים ואפי' באו הציבור לסתום אותו פתח שבסוף השכונה ולבנות באמצע המבוי יכולים בני המבוי לעכב על ידם מפני שכבר החזיקו בכל המבוי ללכת בכולו בכל זמן שירצו והרי זה מצר שהחזיקו בו רבים ואסור לקלקלו זהו שורת הדין אבל עכשיו יש למלכי האומות דיני מלוכה ומדינא שהשווקים והרחובות הם למלכים והם יכולים לסגור ולבנות ברחובות העיר ואנו רואים אותם נוהגים כן אם נתן המלך רשות להעמיד דלתות עושים דדינא דמלכותא דינא ואיפשר עוד כי גם למלכי

ישראל רשות בזה כי זה משמירת עמו כדי שלא יזיקו הישראלים הדרים פרוצים לשכונת הנכרים ויהיה בזה נזק המלך והרי זה בכלל מה ששנינו (סנהדרין כ:) ופורץ לו לעשות לו דרך עכ"ל:

סעיף ז

חצר העומדת בין ב' מבואות וכו' (יא:) בעא מיניה רב הונא מרב אמי אחד מבני מבוי שביקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו או לא א"ל בני מבוי מעכבין עליו ופרש"י בני מבוי. מעכבין בני מבוי אחר שאינו רגיל אצלם וכ"כ הרמב"ן בשם כל רבותיו והרא"ש כתב פי' רבינו מאיר דלא מיבעיא ליה בני מבוי אחר אם יכולים לעכב עליו דהא מילתא דפשיטא היא כיון שאין לו דריסת רגל במבוי שאינו מפולש היאך יחזיר פתחו לשם ועוד דהול"ל בני אותו מבוי כדאמרינן לקמן בשמעתין בני אותה העיר אלא אבני מבוי דידיה קאי אם יכולים לעכב עליו בטענה שמרגיל דריסת הרגל של בני מבוי אחר ליכנס למבוי זה דרך ביתו עכ"ל. וכן כתבו הגהות בפ"ה מהל' שכנים וכ"כ בעל נ"י וכתב דהכי משמע בתוס' וכן דעת הרמב"ן וכתב שכיון שאמרו להחזיר פתחו משמע שאפי' ביקש לסתום פתחו שבמבוי זה אין שומעין לו למחר ימלך לפתחו והחזיק בפתח האחר ומרבה עליהן דרכן וכ"ש במחזיר לר"ה שבני מבוי מעכבין עליו ומיהו אם פרץ פצימיו מן המבוי הזה אין מעכבין עליו עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן שקודם זה וכתב הרי"ף הא דאמרינן בני מבוי מעכבין עליו ה"מ מבוי שאינו מפולש מפני שמרבה עליהן את הדרך אבל במבוי מפולש אין מעכבין עליו דהו"ל ר"ה וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' שכנים נראה שהן מפרשים דאבני מבוי אחר מיבעיא ליה ולא אבני אותו מבוי כמו שכתב הרא"ש אלא כפירוש רש"י ומיהו אפשר שדינו של רבינו מאיר דין אמת לכולי עלמא אלא שאינו מתפרש על בעיא זו לדעת הרי"ף והרמב"ם ורש"י ועיין לקמן בסימן זה ותמצא שהרמב"ם מפרש פירוש אחר בבעיא זו וגם תמצא מהיכא יליף הרמב"ם דין זה:

סעיף ח

היה לו כבר פתח פתוח וכו' גם זה שם היה סתום ובקש לפתחו אין בני מבוי מעכבין עליו אמר רבא ל"ש אלא שלא פרץ פצימיו אבל פרץ פצימיו בני מבוי מעכבין עליו. ופרש"י היה סתום. מקודם היה לו פתח פתוח לו וסתמו ולאחר זמן נמלך לפתחו: שלא פרץ פצימיו. כשסתם פתחו לא סלק מזוזתו ומשקוף מפתחו דגלי דעתיה דלא סילק לנפשיה וסופו לפתחו לאחר זמן. וכתב נ"י אפילו היה סתום קודם שחילק להם האב הבתים כל היכא שלא פרץ האב הפצימין שהן המשקופות אף על פי שפרצם הבן לאחר מיתתו לא איבד זכותו שזכה כבר בד' אמות לכל פתח. וכתב הריב"ש בסימן רמ"ח דדוקא בשיש לו

עדים שהיה פתוח מתחלה למבוי אבל אם אין לו עדים שהיה פתוח מתחלה למבוי אין זה ראיה להיות לו זכות במבוי ומעכבין עליו והביא ראיה לדבר ובסי' קע"ב אכתוב עוד מתשובה זו: וכתב הרשב"א שאלת ראובן שיש לו פתח סתום בבית שער שנכנסים בו שמעון ולוי ובא ראובן לפתחו ולוי מעכב עליו לפי שאין לאותו פתח פצימין אלא קצת משקוף וחור א' במשקוף שמוכיח שהיתה דלת סובבת באותו ציר גם יש מזוזות מאבנים מכאן ומכאן אלא שאין שם חלל כעין קצת מזוזות פתחי העיר שיש בהם חלל ואמנם יש עושים בחלל ויש עושים בלא חלל ויש עדים לראובן שראוהו נכנס ויוצא דרך הבית שער באותו הפתח הסתום. תשובה כל מי שיש לו זכות בחצר זכותו קיימת עד שיעשה מעשה המוכיח שהוא מתייאש ממנו ומפקירו אבל זה איזה מעשה עשה שיראה ממנו שהפקיר זכותו אצל שכניו ואע"פ שאין חלל במזוזות מה בכך הרי עומד כמות שהיה וסתימתו אינה ראיה על סילוק זכותו וכ"ש אם הדבר כמו שאמרת שיש בעיר מקצתן עושין כן. עוד אמרת כי לוי בא עליו בטענה אחרת שאומר שנתן ביתו במתנה לבנו והכריזו בב"ה כל שיש לו זכות על הבתים ועל הבית שער הסמוך לו שיראה זכותו תוך ט"ו יום ואם לא יראה שיאבד זכותו בתקנת הקהל וראובן לא הראה זכותו וראינו שטר המתנה קרוע וכתב למטה שהכריזו בב"ה ולא הראה ראובן זכות פתחו הסתום גם בזה נ"ל שלא אבד ראובן זכותו דאע"פ שלא הראה זכותו לא איבד זכותו דכל שלא פרץ הפצימין הרי הוא כפתוח ולא איבד זכותו בשתיקתו שפתחו מכריז על זכותו ועוד שאם אין ראיה אחרת ללוי על ההכרזה אלא מ"ש בשטר המתנה הקרוע קרע ב"ד אינו כלום שאני אומר כתבו ההכרזה ועדיין לא הכריזו ונמלך האחר ולא נתן ידו להסכמת הקהל להפקיר ממון מי שעבר ודאי על תקנתם ולא נוסיף לומר שיפסיד זה זכותו בספיקת התקנה כודאי עכ"ל: כתב הריטב"א מה ששאלת א' שפתח פתח לצד ר"ה אם מעכבין בני המבוי שלא לעשות לו פתח למבוי כדי שלא יעשה מבוי שאינו מפולש מבוי מפולש איני יורד לסוף שאלה זו היאך יעשה בכך המבוי מפולש כי אפי' יהיה הבית זה בסוף המבוי יוצא מצדו השני לר"ה מסתמא לא הפקירו ביתם לבני ר"ה לעשות ממנו קפנדריא לעבור כולם דרך שם וכל שלא הפקירוהו לבני ר"ה אין בני מבוי יכולים לעכב מאחר שהיה שם פתח עכ"ל:

(ב"ה) ולפי מה שכתבתי בסמוך בשם הרמב"ן והרא"ש גבי אחד מבני מבוי שביקש להחזיר פתחו למבוי אחר שבני מבוי דידיה יכולין לעכב עליו מפני שמרגיל רגל של מבוי אחר ליכנס למבוי זה דרך ביתו ה"נ יכולים לעכב מהאי טעמא דמ"ש וכן כתבתי בסמוך בפי' בשם הרמב"ן ומה שטען הריטב"א דמסתמא לא הפקירו ביתם לבני רה"ר לעשות ממנו קפנדריא כו' אינה טענה דמ"מ אוהביו וקרוביו וכל בני אדם הרגילים ליכנס לביתו של זה עושים אותו קפנדריא: בד"א במבוי שאינו מפולש

וכו' אחצר העומדת בין שני מבואות ואפרץ פצימיו קאי וכבר כתבתי בסמוך שכך כתבו בהדיא הרי"ף והרמב"ם וכ"נ גם דברי רבינו מאיר שכתבתי בסמוך שכ"כ דהא מלתא דפשיטא היא כיון שאין לו דריסת הרגל במבוי שאינו מפולש היאך יחזיר פתחו לשם משמע הא אם הוא מפולש יחזיר פתחו ומ"מ כתב ה"ה בפ"ה מה' שכנים דהיינו דוקא במפולש לר"ה וכתב בעל נ"י אבל אם היה מפולש אין מעכבין עליו דהו"ל כר"ה אע"פ שאין לו י"ו אמה ונ"ל שאין זה חולק על ה"ה דר"ה דקאמר לא להצריך שיהא בו י"ו אמה אלא לאפוקי סימטא דכיון דאין רבים בוקעין בו להדיא יש להקפיד על דריסת הרגל וכתב הרמב"ן ולא תימא כי אמרי' מעכבין ה"מ במבוי שפתוח לרחבה או לבקעה אבל פתוח לר"ה כיון דרבים דחקי ועיילי התם אינם יכולים לעכב זה על זה אלא לעולם מעכבין שאינו דומה דרך זה שהוא קבוע לדרכן של בני ר"ה שהוא עראי ואקראי בעלמא אבל במבוי המפולש ודאי הו"ל ר"ה ואינן יכולין לעכב עליו עכ"ל:

סעיף ט

וכתב הרמ"ה ואי אית ליה דלתות וכו':

סעיף י

כתב הרמב"ם אחד מבני מבוי שביקש וכו' בפ"ה מהלכות שכנים וכתב ה"ה שלמד כן מבעיא שכתבתי בסמוך כלומר דבגמרא הכי איתא בעא מיניה רב הונא מרב אמי אחד מבני מבוי שביקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו או אין מעכבין עליו א"ל בני מבוי מעכבין עליו אכסניא לפי בני אדם מתחלקת או לפי פתחיה מתחלקת א"ל לפי בני אדם מתחלקת כך היא גרסת ספרינו דב' בעיות הן ועל פי גירסא זו תתפרש הבעיא כמו שכתבתי למעלה. לפי' הרא"ש אם בני מבוי הראשון מעכבין עליו מטעם ריבוי הדרך ופשט ליה דמעכבין הא אילו סתם פתחו הראשון ופרץ פצימיו אין יכולין בני המבוי הראשון לעכב עליו. ולפרש"י מיבעיא ליה אם בני מבוי ב' מעכבין עליו מטעם ריבוי הדרך ופשט ליה דמעכבין עליו ולפירוש זה ל"ש בין סתם פתחו ופרץ פצימיו ללא סתם. וגי' רי"ף היה בעא מיניה וכו' מעכבין עליו או אין מעכבין אכסניא לפי ב"א מתחלקת או לפי פתחיה מתחלקת א"ל בני מבוי מעכבין עליו ואכסניא לפי בני אדם מתחלקת וגם לגירסא זו אפשר לפרש דב' בעיות הן חדא אם מעכבין עליו תרתי אכסניא היאך מתחלקת וכן נראה דעת הרי"ף וגם הרמב"ם כתב שכך דעת כל רבותיו וכתב שי"מ ששתי שאלות אחת הן וכך שאל א' מבני מבוי שביקש לנעול פתחו שלא יהא נכנס ויוצא דרך מבוי זה מי מעכבין עליו משום שהאכסניא שהמלך מטיל עליהם לפי בני אדם הנכנסים ויוצאים במבוי מתחלקת או לפי פתחיה מתחלקת הלכך כל זמן שלא פרץ זה פצימיו נותן חלק עמהם כשהיה עושה מקודם לכן אין בני מבוי מעכבין עליו ופשט

ליה מעכבין וה"ה למבקש להחזיר פתחו לר"ה אלא שדרך הכל להיות הבתים פתוחות לחצר והחצרות למבוי א"נ לר"ה אין מעכבין עליו שהאכסניא לפי מבואות מתחלקת וזה שביתו יוצא למבוי עם המבוי נמנה הואיל ואין לו מבוי אחר שימנה בכללן עכ"ל והרמב"ם מפרש כפי' הזה ולפיכך כתב כן וא"ת הרי כתב הרמב"ם לעיל מהאי בבא מי שביקש לפתוח פתח במבוי שאינו מפולש בני מבוי מעכבין עליו מפני שמרבה עליהם את הדרך וזהו פי' דברי רב הונא לשאר מפרשים וכיון שהוא מפרש דברי רב הונא בע"א כמו שכתבתי מנין לו דין זה וי"ל דיליף ליה מדתניא בההוא פירקא אחד מבני מבוי שביקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו. והתימה מה"ה שכתב שם שכך נתבאר בסוגיא ולא כתב שהוא ברייתא:

סעיף יא

וכתב עוד בענין תשמיש המבוי וכו' בפ' הנזכר:

סעיף יב

יג ה' חצרות הפתוחים למבוי וכו' שם אמר ר"ה אחד מבני מבוי שביקש לסתום כנגד פתחו בני מבוי מעכבין עליו מפני שמרבה עליהם את הדרך. ופרש"י שביקש לסתום כנגד פתחו. להקים מחיצות סביבות ד"א שיש לו במבוי כנגד פתחו: שמרבה עליהם את הדרך. שההולך מראשו עד צד סופו צריך להקיף סביבות המחיצה. והתוס' הקשו על פרש"י והסכימו לפר"ח דהיינו כגון שיושב בסוף המבוי אצל צד הסתום ורוצה לסתום כנגד כל רוח המבוי וקאמר רב הונא שמעכבין עליו בני המבוי אע"פ שהן חיצונים לפי שמרבה עליהם את הדרך פירוש רגל ב"א שיכולים לומר בני המבוי כשיש רבים במבוי יכולים ליכנס עד סוף המבוי וע"י הסתימה תרבה עלינו את הדרך ע"י בני אדם הדורכים עלינו במבוי ואף לחצרות יצטרכו ליכנס מרוב דוחק וכן דעת הרא"ש ובהג"א יישב קושיית התוס' על רש"י. מיתיבי ה' חצרות פתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה והשאר משתמשות עם השניה והשניה משתמשת לעצמה ועם החיצונה נמצאת פנימית משתמשת לעצמה ומשתמשת עם כאו"א. ופרש"י ה' חצרות הפתוחות למבוי. זו אצל זו לארכו וסתם מבואות סתומין הם בסופן ואחד מקצותיו פתוח לר"ה כולן משתמשות למבוי עם החיצונה כנגדם שהרי לכולם יש דרך במבוי לצאת דרך ראשו לר"ה וכל שיש לו דרך יש לו תשמיש שאינו מעכב דרך המבוי: והחיצונה משתמשת לעצמה. כנגדה ברוחב המבוי אבל לא כנגד חבירותיה שאין לה דרך עליהן משתמשת לעצמה. לבדה. קשיא לרב הונא דאמר כולן מעכבין ואפילו החיצונים מעכבים על הפנימיים תנאי היא דתניא וכו' חסורי מחסרא והכי קתני וכן חמשה חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת

לעצמה וכו' דברי רבי רשב"א אומר ה' חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי. וכתב הרי"ף וקם ליה ר"ה כרשב"א וליתא לדר"ה דהא רבי פליג עליה דרשב"א וקיימא לן הלכה כרבי מחבירו וכ"כ הרא"ש וכ' עוד ואע"ג דאמורא יכול לפסוק אפילו כיחיד במקום רבים ואפי' דלא כסתם משנה היינו היכא דידע האמורא פלוגתייהו אבל הכא רב הונא דלא ידע פלוגתייהו ואדעתא דנפשיה קאמר ואיפשר אי הוה ידע פלוגתייהו לא הוה פליג אכללא דקיי"ל הלכה כר' מחבירו הילכך סמכינן אכללא עכ"ל והג"א כתבו דהיה נראה לפסוק כרשב"א: ומעתה נבוא לבאר דברי רבי'. מ"ש ה' חצרות הפתוחים למבוי כל א' יש לה רשות וכו' היא הברייתא שכתבתי בסמוך ואליבא דר': ומ"ש לפיכך אם בנה בעל השניה איצטבא וכו' הוא לשון הרמב"ם בפ"ה מהל' שכנים והוא כפרש"י: כתב הריב"ש בסי' רנ"ג אע"פ שהגאונים פסקו דלא כר"ה היינו במאי דאמר בני מבוי מעכבין עליו דמשמע כל אחד מבני מבוי ואפילו החיצונים ממנו ובהא לא קיי"ל כוותיה דקאי כרשב"א ואנן קיי"ל כרבי דסבר כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה וכו' אבל לכ"ע בני מבוי הפנימיים מזה הסותם יכולים לעכב עליו שהרי יש להם דרך רחב עליו והוא מקצרו וצריכים להקיף עכ"ל:

סעיף יד

וכתב הרמב"ם פתח בעל השניה וכו' בפרק הנזכר כתב כן וכתב ה"ה שהוא מוכרח שם ואני איני רואה הכרח וגם דברי הרמב"ם צריכים ביאור שכתב אבל אם פתח בינו ולבין השלישית הפנימית מעכבת עליה משמע שאם פתח בינו ובין החיצונה אין הפנימית מעכבת עליה דאל"כ הו"ל למיפלג ולמיתני בדידה אין החיצונה מעכבת עליה אבל הפנימית מעכבת עליה. וק"ל אמאי אין הפנימית מעכבת עליה הרי אמרו הפנימית משתמשת עם כולם. ועוד יש לדקדק למה אמר הפנימית מעכבת עליה הול"ל הרי היא מעכבת עליה. ואיפשר לומר דאף ע"פ שאמרו הפנימית משתמשת עם כולן כיון שהשניה יכולה להשתמש מפתחה ולחוץ הרי הוא רשאי לפתוח פתח בינה לחיצונה שהיא והפנימית שותפות בתשמיש המקום ההוא אבל מפתחה ולפנים אין לשניה רשות להשתמש כלל הילכך הפנימית מעכבת עליה ודקדק לומר הפנימית מעכבת עליה ללמדנו שאפי' אם בעל הג' מתרצה שיפתח פתח זה הרביעית שהיא פנימית ממנה מעכבת עליה ועיין בתשובת הרא"ש כלל ק' סימן ב': וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל שם בתשובה: וכתב עוד אפילו אם חצרו של פנימית וכו' זה ע"ד פר"ח: וה"ר יהודה אלברצלוני עיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן קס"א:

סעיף טו
והוסיף לומר וכו': דבר פשוט הוא שאין דינים הללו אמורים אלא במבוי שאינו מפולש דאילו במפולש כולם יש להם דרך זה על זה וכ"כ בהדיא רבינו ירוחם נל"א ח"ו:

סימן קסג

סעיף א
בני העיר כופין וכו' משנה פ"ק דב"ב (דף י) כופין אותו לבנות לעיר חומה דלתים ובריח רשב"ג אומר לא כל העיירות ראויות לחומה ובגמרא רשב"ג אומר עיר הסמוכה לספר ראויה לחומה ושאינה סמוכה לספר אינה ראויה לחומה ורבנן זימנין דמיקרי ואתי גייסא וכתב בעל נ"י בשם הר"ן דאין הלכה כרשב"ג וכן דעת הרמב"ם בפ"ו מהל' שכנים ורבינו ירוחם בנתיב ל"א ח"ו שיש מי שפסק כרשב"ג ויש מי שפסק כת"ק ועיקר וכן הסכימו גדולי אחרונים וכ' עוד שם דאפי' מועטים כופים את המרובים: ולבנות להם ב"ה וכו' תוס' כלשון הזה כתבוה הרי"ף והרא"ש פ"ק דב"ב וכתב הרמב"ם בפ"ו מהל' שכנים כופין בני העיר וכו' ולקנות להם ס"ת נביאים וכתובים כדי שיקרא בהם כל מי שירצה לקרות מן הציבור: עשיר אחד שקנה מקומות הרבה והעלה שכירותן עד שמצד יוקר השכירות נסוגו אחור השוכרים מלבוא לב"ה והקהל כדי להצדיק את הרבים רצו להוסיף בב"ה מקומות במקום פנוי שיש שם והעשיר ההוא מערער בדבר באמרו כי בזה יהיה הדרך צר לעבור למקומותיו הדין עם מי וכן אם יוכלו קצת יחידים שאין להם מקומות להביא כסאות וספסלין לישב עליהם או לישב שורות שורות על הקרקע במחצלאות וכן אם באו יחידים לעשות מדרש לתפלה וקמו אנשים למנוע מפני ישוב ב"ה שלא יחרב הכל ע' בהריב"ש סי' רנ"ג : מקומות ישוב בב"ה שבאו לעשותן לצד מערב ואנשי המערב אומרים כיון שאתם עושים מקומות כנגדנו וסותמין עינינו אלו נגביה מקומותינו כדי לזון עינינו שם סימן רצ"ט:

סעיף ב
וכל מי שיש לו חצר וכו' תוספתא קרובה ללשון הזה כתבוה הרי"ף והרא"ש בפ"ק דב"ב:

סעיף ד
וכל מי שדר שם יב"ח וכו' משנה פ"ק דב"ב (שם) כמה יהיה בעיר ויהא כאנשי העיר יב"ח קנה בית דירה הרי הוא כאנשי העיר מיד. וכתב נ"י ואם קנה בית דירה ר"ל והוא שדר בה ופרש"י ויהא כאנשי העיר לשאת עמהם בעול כלומר די"ב חדש שאמרו היינו למס דאילו לצדקה זמנים אחרים יש ליחשב כאנשי העיר והוזכרו בגמרא בהדיא. ומ"ש רבינו הרי הוא כאנשי העיר לכל דבר היינו לשאר דברים שאילו לצדקות מקמי הכי הוי כאנשי העיר כמו שנתבאר בטור יו"ד סימן רנ"ו: וכתב הריב"ש בסימן תע"ה דמתני'

במי שלא ידענו אם יתעכב לדור בעיר דכל שעמד שם י"ב חדש מחייבין אותו מכאן ולהבא אם הוא עובר ממקום למקום דומיא דהחמרת והגמלת העוברת ממקום למקום דמייתי עלה בגמרא אבל כל שנתחייב מתחלה לדור כאן י"ב חדש הרי הוא כאנשי העיר מיד דמסתמא דעתו להשתקע בכאן וכבר כתבו קצת מן האחרונים דלאו דוקא קנה בית דירה דה"ה אם שכר בה בית דירה כל ששכר לי"ב חדש דמיד הוא כאנשי העיר. ובסי' תי"ד כתב שאין חילוק אם קנה הבית דירה אחר שבא לדור שם או קודם לכן דהא דלא נקט ואם היה לו בית דירה בעיר כבר כתב הריטב"א דנקט הכי לאפוקי אם בא לו בירושה או נתנוהו לו במתנה דכיון דלא טרח בה ליכא גלויי דעתא :

סעיף ה

וכשגובין גובין לפי הממון וכו' שם בעא מיניה רבי אלעזר מר' יוחנן כשהן גובין לפי נפשות גובין או דילמא לפי שבח ממון גובין א"ל לפי ממון גובין איכא דאמרי א"ל לפי קירוב בתים הם גובין או דילמא לפי ממון גובין א"ל לפי קירוב בתים גובים ופרש"י כשהן גובים לחומת העיר ורבינו ירוחם בנתיב ל"ב ח"ב כתב דה"ה לדברי שמירה כגון דלת ושער ובריחים לעיר ועל לפי קירוב בתים פרש"י הקרוב לחומה צריך לחומת העיר יותר מן הרחוק ונ"ל הטעם דכשהעיר פרוצה אין חומה כשלסטים באים תחלה פושטים יד בבתים החיצונים ולכן הם צריכים לשמירה יותר מהפנימיים. והרי"ף לא כתב אלא לשון אחרון וכן דעת הרמב"ם בפ"ו מהל' שכנים משמע דס"ל דהני תרי לישני פליגי ונקטינן כלישנא בתרא אבל הרא"ש כתב בשם ר"י הלוי דהני תרי לישני לא פליגי דלתרווייהו אין גובין לפי נפשות אלא לפי שבח ממון מיהו לישנא בתרא טפויי הוא דמטפי דהא שבח ממון גובין אותו לפי קירוב בתים תדע שהרי אם יש שני בתים שוים כאחד כלום גובין מהם אלא לפי שבח ממון וכן אם יש בית קרוב ואין בו ממון כלום וכי עלה על הדעת שגובין ממנה כלל כיון שאין בה ממון למאי חיישינן הא למדת דשבח ממון הוא העיקר ומאי לפי קירוב בתים דקאמר אף לפי קירוב בתים ומחלקין תחלה לפי הממון ואח"כ לפי קירוב בתים ב' בתים שיש בהם ממון בשוה אחד קרוב ואחד רחוק הקרוב נותן יותר מן הרחוק וכ"כ הרשב"א בתשובה וכ"כ התוס' בשם ר"ת. וכתב בעל נ"י וה"ה בפ"ו מהלכות שכנים ולענין חצר כתב ר"ח שגובין לפי שבח ממון לעולם ולא איכפת לן בקירוב בתים לעולם. וכתב הרב ן' מיגא"ש ומסתברא כוותיה ומתוך כך לא הזכיר המחבר קרוב ורחוק לעולם בחצר עכ"ל. וכתבו התוס' לפי שבח ממון הן גובין כיון שאין סכנת נפשות לא אזלינן אלא בתר ממון והכי נמי אמרינן בהגוזל בתרא (קטז:) שיירא ההולכת במדבר ועמד עליה גייס מחשבין לפי ממון דליכא סכנת נפשות כיון דאין גייס

בא רק בשביל ממון ואף ע"ג דאמרינן בפ"פ בן סורר (עב:) דהבא במחתרת נידון ע"ש סופו ומפרש רבא טעמא בגמרא משום חזקה דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו וכו' ואפילו הכי אין מחשבין אלא לפי ממון כיון דהגייס ברצונו אינו בא על הנפשות דאם לא יעמדו נגדו לא יזיק לגופם הילכך לא חשיב סכנת נפשות לפיכך אם יעמדו עליהם ליסטים ונתפשרו עמהם גובין לפי ממון אבל בתעו במדבר אמרינן התם דמחשבין אף לפי הנפשות משום דכיון דתעו איכא סכנת נפשות וכ"כ המרדכי והרא"ש וכתב עוד הרא"ש וכ"נ כל מה שמחדשין עכו"ם שמדות ופורעניות על ישראל אפילו מענין אותן ביסורין במניעת מאכל ומשתה גובין הכל לפי ממון דעיקר כוונתן על הממון: :

סעיף ז

ודוקא כשיש שלום בארץ וכו' עד הואיל שעל עסק הכל הם באים הם דברי הרא"ש שם בשם הר"י הלוי וגם הרשב"א כתבם בתשובה: (ב"ה) וגם הרב המגיד כתבם בפ"ו משכנים בשם הר"י ן' מיגא"ש וכיון דכל הני רבוותא הביאו דבריו משמע דכוותיה סבירי להו דטעמא דמסתבר הוא והכי נקטינן: ולענין הוצאות שצריכים להוציא לכומרים כדי שלא יבטלו מהם השחיטה וכן מה שמוציאים בערב חגם להגן עליהם כיצד הם נגבים עיין בתשובות הרשב"א סימן אלף וצ"א: ובתשובה אחרת כתב על ראובן ושמעון שהיו דרים בבית סמוך להגמון בע"כ של הגמון ובאו לוי ויהודה באותו בית בפורים ועשו שחוק ואמרו העכו"ם שאותו שחוק היה נגד דתם וההגמון העליל את הקהל על אותו שחוק ראובן ושמעון פטורים שאף ע"פ שהיה להגמון שנאה עמהם מצד הבית לא בא ההיזק גם יהודה ולוי פטורים שהם לא עשו דבר שיתחייבו עליו מן הדין ועוד שאפילו עשו דבר שיתחייבו עליו מן הדין והטיל ההגמון העונש על הציבור ונתנו לו ממון וסלקוהו אינם חייבים לשלם לקהל דאין אדם נתפס על חבירו וחייב לשלם לו אלא בארנון ובגולגולת כדאיתא בירושלמי ובפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיג.) בר מתא אבר מתא מיעבט וה"מ דברלא ארעא וכרגא דשתא אבל שתא דחליף חליף: וכתב עוד שיש אנשים רוצים לפטור עצמם וטוענים כי מה שנתנו הקהל להגמון לסלק ההיזק לא היה בהסכמתם יש להביא ראיה משיירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס וכו' ואם אמר כל מה שאציל אציל לעצמי הציל לעצמו ואוקימנא בשותפין וכגון זו שותף חולק שלא לדעת חבירו וכ"ש כאן שלא בא להציל וליטול אלא מציל שלא יטלו ממנו כלום אלא א"כ נשתתפו הקהל גם לכל עניינים כאילו אפילו מה שבא על איש או אנשים ידועים מצד מלך או שר והגמון ואפילו בטענת עלילה מה שלא ראינו שיתוף כזה באחד ממקומותינו א"נ בשעשו אותה הוצאה ז' טובי העיר ולא שיהיו אותם חשובי הקהל לבד אלא בשמינו אותם בני

העיר סתם על כל עסקי הציבור כמו שמפורש בירושלמי פרק בני העיר ואם העליל את לוי ויהודה וסילקו יהודה ולוי אותה עלילה במנה או במאתים אין על שאר הקהל לפרוע עמהם כלום אפילו כשיש להם שיתוף עם הקהל בכל ההוצאות לפי שאלו גרמו ההיזק לעצמן וכאותה שאמרו (ב"ק קטז:) אבד בכוסיא אין מעמידין לו עכ"ל: וכתב עוד הרשב"א בתשובה מי שפטרו המלך בחותמו ממסין וארנוניות אם עשו הקהל הוצאות בצרכי ציבור כגון חילוק מתנות ותיקוני העיר ולהחזיר לעכו"ם הרבית שלקחו מהם הדין עם הציבור שאף ע"פ שפטרו המלך ממה שתובע לציבור לפטור ממונם של אלו מכל מאורע שיארע להם לא פטר וכן אינו יכול לפטור עצמו מדין מבריח ארי מנכסי חבירו לפי שהפרנסים כאפוטרופסים או ממונים הם עכ"ל: וכתב עוד בתשובה שלפי מ"ש הרמב"ם בפ"ב מהלכות מלוה שמחרימין על כל מי שישן לו ולא יתן לב"ח מחרימין על המס שיפרע כל אחד כפי מה שיש לו ולפי מה שכתב שתקנו הגאונים שמשביעים אותו אם יש לו לפרוע לבעל חובו גם לעני המס משביעין לכל אחד שיפרע כפי מה שיש לו ואם אחד אומר לקהל איני רוצה לפרוע עמכם ע"פ החרם כי אני מתייירא שלא אוכל לעשות החשבון כדין אבל הטילו עלי כמו שתרצו ואני אשלם אם הקהל יש להם מנהג ידוע או שקבלו עליהם בענין אחר אין היחיד רשאי לברור לו דרך לעצמו: כתב הריטב"א בר"פ הנושא אהא דקאמר בירושלמי גבי פוסק לזון את בת אשתו מתה כבר מתה מורי הרשב"א היה למד מהירושלמי הזה שאם הסכימו ציבור עם אדם אחד שיפטרו אותו ממס זמן קצוב כדי שיבוא לדור אצלם או משום הנאה אחרת שעשה להם אם מת בנתיים חייבים יורשים לפרוע מס על אותם נכסים ומורי הרב חילק בזה דשאני התם שהוא פטור נכסים ונתקבלו שכר ונפטרו נכסים ממס לכל אותו הזמן עכ"ל:

סעיף י

כל הדברים שהם לשמירת העיר וכו' ג"ז שם (ח.) ר' יהודה נשיאה רמא כרגא ארבנן ופרש"י הטיל חומות העיר על החכמים כמו על שאר בני אדם אמר ר"ל רבנן לא צריכי נטירותא רב נחמן בר רב חסדא רמא כרגא דשורא ארבנן א"ל רב נחמן בר יצחק עבר מר אדאורייתא נביאים וכתובים א"ר יהודא הכל לאיגלי גפא אפי' מיתמי אבל רבנן לא צריכי נטירותא. ופרש"י איגלי. דלתות: גפא. סתימה. ואמרי' תו התם (שם) ההוא דמי כלילא דשדו אטבריא אתו לקמיה דרבי ואמרו ליה ליתבו רבנן בהדן א"ל לא א"ל ערוקינן ערוקו ערוק פלגא דליוה לפלגא אתו הנהו פלגא קמיה דרבי א"ל ליתבו רבנן בהדן א"ל לא ערוקינן ערוקו ערוק פש ההוא כובס דליוה אכובס ערק כובס פקע כלילא א"ר ראיתם שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ:

סעיף יא

והרמב"ן כ' שאין ת"ח פטורים ממעשר תבואתן וכו' וכ"כ ר"ח כל אלה כלומר כל המאמרים האלו כגון שיש עליהם דבר קצוב וכו' כלומר דוקא כשהמלך שואל כך מעות בעד כסף גולגולת כל הקהל או בעד כל טסקא או בעד כל ארנונתם בין אם הם רבות או מועטות והקהל צריכין לחלק ביניהם אז פטורים הת"ח אבל אם שואל כסף גולגולת כל אחד או ארנונתו או טסקתו ואם הותירו הותירו לו ואם פחתו פחתו לו אז חייבים הת"ח לשלם. ואחר שהביא הרמב"ן דברי ר"ח כתב ודברים נכונים הם וכן נמי מצאתי בסנהדרין (כז:) דרב פפא הוה יהיב כרגא ובר חמא קביל עליה כרגא דכולהו שני. ומה שהביא ראיה מסנהדרין נראה שיש לדחות דדילמא רב פפא נושא ונותן להתעשר הוה וכיון שכן לא הוי תורתו אומנותו ולא מיפטר מכרגא וכמ"ש רבינו בסמוך בשם הרא"ש א"נ לפי שהיה עשיר גדול היה פורע כרגא ממידת חסידות והשתא קבל עליה בר חמא כרגא דכולהו שני:

סעיף יב

ואינו נראה לא"א הרא"ש ז"ל שם וז"ל כתב הר"י ז"ל שמעינן מהאי עובדא ומהא דאמר רב נחמן בר יצחק קא עבר מר אדאורייתא וכו' דכל מסין ותשחורת המוטלין על הציבור בין קבועין בין שאינם קבועין אין ת"ח חייבים לסייע בהם את הציבור: וכן כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות ת"ת וז"ל ואין מחייבין אותו ליתן המס בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש ולכאורה איפשר לומר שאין הוכחה בדברי הר"י ולא בדברי הרמב"ם לומר שהם סוברים דלא כהרמב"ן שכבר איפשר דמסים קבועים דקאמר הר"י ומס קצוב דקאמר הרמב"ם היינו דוקא כשהמלך נוטל מהקהל כך וכך בעד כסף גולגלתם והם מחלקים ביניהם אבל כשהמלך גובה מכל אחד איפשר שת"ח חייבין אבל טעם רבינו ממה שלא חלקו בהדיא משמע דבכל גווני הם פטורים וכתב רבינו ירוחם שכן הסכימו גדולי האחרונים. וכתב הרמב"ם בפי' המשנה פ"ד ממסכת אבות וז"ל וכבר הורה בכל זה רבינו יוסף הלוי ז"ל לאיש במקום אחד שהיו לו גנות ופרדסים שהיה חייב בעבורם אלפים זהובים ואמר שיפטר מתת בעבורם דבר מכל מה שזכרנו מפני שהיה ת"ח ואע"פ שהיה פורע במס ההוא אפילו עני שבישראל: כתב הר"ש בר צמח שת"ח ששכרוהו בני מאתיה ורבים צריכים לו ופונה מכל עסקיו ועוסק בצרכיהם פטור מכסף גולגלתו אפילו לסברת ר"ח והרמב"ן:

סעיף יג

וכתב הר"י הלוי וכו' כ"כ הרמב"ן והרא"ש בשמו: וכ"כ א"א הרא"ש נראה שת"ח שיש להם אומנות בפרק הנזכר: כתב הריב"ש בסי' תע"ה אין ש"צ פטור ממסים וארנוניות

כי לא פטרו חז"ל אלא החכמים ומורי הוראות כמו שאמרו בפ"ק דבתרא אמר רבי יוחנן הכל לפסי העיר ואפילו ליתמי אבל מרבנן לא רבנן לא צריכי נטירותא וכן אמרו שם לשורא לפרשא ולטורזינא אפילו מיתמי הנה שלא הוציאו מן הכלל אלא החכמים וכבר כתבו המפרשים שהמסים והארנוניות הניתנין למלכים והמושלים שהרי הם כפסי העיר וכשכירות הפרשים ושומרי העיר שהרי הם ניתנים לשמירת גופם וממונם ולכן אין פוטרים מהם אפילו היתומים זולתי החכמים וכן בפסוק אף חובב עמים וכו' תני רב יוסף אלו ת"ח וכן בפסוק גם כי יתנו בגוים וכו' אין פוטר רק החכמים אע"פ שכתוב כהניא ולויא וכו' ופלחי בית אלהא דנא מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהום אין להוכיח מכאן שכל משרתי בית הכנסת יהיו פטורים דמשרתי בית המקדש שאני כמו שכתוב בית אלהא דנא אלא שהחכמים נימוקם עמם ותלמודם בידם לעולם ולכבוד תורתם פוטרים אותם בכל זמן עכ"ל:

סעיף יד

ואדם שהוא בטל וכו' בפרק חזקת (בבא בתרא נה.) אמר רב אשי פרדכת מסייע מתא והני מילי דאצילתיה מתא אבל אנדיסקי סייעתא דשמיא הוא. ופרשב"ם פרדכת. אדם בטל ממלאכה ומתלמוד ומדרך ארץ ואינו עוסק ביישובו של עולם חייב בעול הקהל והני מילי שעבדי המלך היו תובעים לו לבדו והם הצילוהו והקילו ממשאו בטענותם באמרו עליו שאין לו ממון ומתוך כך נתרבה מס שלהם כגון שהמלך רגיל ליקח מכולן מס קצוב לשנה ובאו לתבוע לכל אחד לפי אומד דעתם עד שיעלה גבויין לחשבון מס הקצוב והיו שואלין לזה יותר מדאי והם הפצוהו ופטרוהו ומה שפחתו מזה יגבו מן השאר אבל אנדיסקי ממוני המלך הרגילים לגבות מכל בית ובית מכל איש ואיש עד שיעלה החשבון למס ושכחוהו לזה או לא רצו לשאול לו כלום בשביל שהוא אדם בטל וסבורין היו שאין לו ממון וגבו כל המס מכל השאר אף ע"פ שהכביד עליהם המס כדי שהיה לו לזה ליתן פטור דסייעתא דשמיא הוא שמחלו לו. ובעל נ"י כתב נראה שאם לא נתרבה מס עליהם בהצלתו אין לו לסייע להם כלום. וכתב עוד אבל אנדיסקי אם היו בני אדם שהליצו עליו למלך ואמרו כי עני הוא ובטל ממלאכה ונתרצה וכתב לו אנדיסקי שהניח לו המס שעליו אינו נותן לבני העיר כלום כי מן השמים הצילוהו וכתב עוד אנדיסקי פירש רבינו האי מלשון דיסקא כלומר חותם המלך שהיה בן חורין ודוקא שעשה המלך החותם קודם שעשה תביעתו או קודם שקבע המס על כלל העיר אבל אם אחר שהטיל המס על כלל בני העיר פטרו אינו נפטר מחלקו שכבר חל החיוב עליו :

סעיף טו

ובשאר צרכי העיר וכו' פ"ק דב"ב (ח.) הכל לכריא פתיא אפילו מרבנן ולא אמרן אלא דלא נפקי בכלוזא אבל נפקי בכלוזא רבנן לא בני מיפק בכלוזא נינהו. ופירש רש"י לכריא פתיא. חפירת בור לשתות מים: דלא נפקי בכלוזא. שאין הם עצמם יוצאים לחפור אלא שוכרים פועלים והתוס' פירשו לכריא פתיא להסיר גבשושים רחוב העיר ורבי' כתב כב' הפירושים: וכתב נ"י בפרק המקבל דכי נפקי בכלוזא פטורים רבנן לגמרי ואפילו מלשכור פועלים ושכן מצא בשם התוס' וכן כתבו עוד בפ"ק דב"ב והמרדכי כתב בפ"ק דב"ב בשם הר"מ בהפך :

סעיף טז

ואף מן היתומים גובים וכו' ג"ז שם אמר רב יהודה הכל לאיגלי גפא ואפילו מיתמי ופרש"י לשערי חומות העיר להציב בהם דלתות איגלי דלתות גפא סתימה. ותו איתא התם אמר רב פפא לשורא ולפרשא ולטורזינא אפילו מיתמי כללא דמילתא כל מילתא דאית להו הנאה מיניה אפילו מיתמי וכתב נ"י כללא דמילתא וכו' לאפוקי מילי דמצוה משום דיתומים לאו בני מיעבד מצוה נינהו אלא לאחשובינהו כדרבה וכן לאפוקי מהא דתניא כופין בני העיר זה את זה לבנות בהם ב"ה ולקנות ס"ת נביאים וכתובים ומיהו אמסין ותשחורת משעבדים אותם שלא פטרו מהם בגמרא אלא ת"ח וכ"כ הרמב"ם והסכימו עמו האחרונים אף ע"פ שלא כתב כן ה"ר יוסף הלוי ז"ל ופרש"י לשורא. לחומה: לפרשא. פרש סביבות העיר לשמרה ולידע מה היא צריכה: לטורזינא. שומר כלי זיין של בני העיר ויושב בבית אצל השער וקישור לשון הוא עם מ"ש גם ת"ח חייבים בהם אלא שהוסיף ביתומים שחייבים גם בשמירת העיר: ומ"מ אם גבו מהם וכו' ג"ז שם רב פפא רמא כריא חדתא איתמי א"ל רב שישא בריה דרב אידי ודילמא לאו מדויל אמר לו מישקל שקילנא מינייהו אי מדויל מדויל ואי לא מהדרנא ליה ניהלייהו. ופרש"י כריא חדתא. יציאת כריית באר מים חיים לשתות: לא מדויל. לא ימצאו מים והפסדתם חנם ויתמי לאו בני מחילה נינהו דליחלו: דיני מסים עיין בהריב"ש סימן תע"ו וקל"ב ושנ"ט ותנ"ט ובמרדכי דב"ב פ"ק ובהגהות מרדכי דבתרא ובדברי רבינו סימן קע"ח ובהרשב"א סימן תרמ"ד ותרס"ד ותשע"ז ותשפ"ח ותתמ"א ותתפ"ז ותתצ"א ואלף וצ"א ואלף וצ"ט ובמישרים נל"ב ח"א ובתשובת הר"ן סימן י"א ובמה שכתבתי בטור זה ס"ס של"ב ובתשובות מיימוניות דשייכי לספר נזיקין סי' ד' וט' ובתשובות דשייכי לספר קנין סי' א' וסי' ב' ונ"ז ונ"ט ובתשובת הר"מ שכתב המרדכי בפ' הגוזל ואכתבה בסי' קע"ו ועיין עוד במרדכי פ' הגוזל בתרא כי שם הביא כמה דינים בדיני מסים ועלילות השר: אם יש קטטה בין הקהל ואינם יכולים להשוות דעתם לברר ראשים בהסכמת כולם עיין

בתשובות מיימונית דספר קנין סי' כ"ז. כתוב בהגהות מרדכי דבתרא מכאן נראה לי דאין לקהל לתבוע מסים ממעות הקדש או של צדקה ועיין בתשובות הר"ן סימן ב' ועיין עוד במקומות שרמזתי בס"ס קנ"ו:

סימן קסד

סעיף א

הבית והעלייה שהן של שנים וכו' הוא לשון הרמב"ם בפ"ד מהלכות שכנים ונ"ל שטעמו מדתנן בפ"ב דמציעא (קיז.) הבית והעלייה של שנים שנפלו אמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות והוא אינו רוצה הרי בעל העלייה בונה את הבית ויושב בתוכו עד שיתן לו יציאותיו ומשמע ליה שבעל הבית חייב לבנות כל הבית בלי שיסייעהו העליון בשום דבר דאמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות הכי משמע וגם מדקתני עד שיתן לו יציאותיו דאי לאו הכי עד שיתן לו חצי יציאותיו מיבעיא ליה וכן פרש"י אמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות החומה והתקרה תחתונה המוטלין עליו לבנות והוא יבנה החומה מן התקרה ולמעלה ותקרה העליונה של גג. וגרסינן על ההיא מתניתין תחתון שבא לשנות בגויל שומעין לו כו' ופרש"י תחתון שבא לשנות. בבנין והחומה שעליו מן היסוד עד התקרה: ואם אינו רוצה לתקנו בעל העלייה כופהו על המשנה שכתבתי בסמוך כתב בעל נימוקי יוסף וא"ת ולמה הוא צריך לבנות הבית יכפהו לבנות כבר הקשו זה בירושלמי ותירצו דהב"ע בשאינו כלומר שהלך למד"ה דבכה"ג אין כופין אותו שאין ב"ד יורדים לנכסיו שלא בפניו וש"מ דכל שישנו כופין אותו לבנות וכן דעת הרמב"ן ז"ל אבל הרשב"א כתב דבירושלמי ס"ל כרבי אחא שר הבירה דאית ליה אין נפרעין מן האדם שלא בפניו ואפילו מן התקנה כדמוכח בהכותב אבל אנן דס"ל כר"נ דאמר דנפרעין מן התקנה כדי שלא יהא כל אחד נוטל ממון חבירו והולך למד"ה אם איתא דבישנו כופין אפילו בשאינו נמי כופין אלא דסברא דגמרא דידן היא שאין כופין אותו כלל שאין לזה שיעבוד אלא על הבית אבל לא נשתעבדו לו נכסיו שנכוף אותו לבנות בע"כ וכן דעת הרא"ה ז"ל עכ"ל והרמב"ם פ"ד מהלכות שכנים כתב כדעת הרמב"ן והוא דעת רבינו ובפרק הנזכר הזכיר ג"כ ה"ה ב' הסברות: ומן התקרה ולמעלה וכו' גם אלה דברי הרמב"ם בפ' הנזכר וכתב ה"ה ולמה יכריחנו והלא הבית שוה יותר כשאין עלייה ע"ג: והתקרה בעצמה כתב הרמב"ם בפ"ד מהל' שכנים ובפ"ב דמציעא (קטז.) תנן הבית והעלייה נפחתה העלייה ואין ב"ה רוצה לתקן הרי בעל העלייה יורד ודר למטה עד שיתקן לו העלייה רבי יוסי אומר התחתון נותן את התקרה והעליון את המעזיבה ופרש"י מעזיבה. טיח הטיט שנותנין על התקרה ורש"י ורי"ף העמידו משנה זו בשוכר ומשכיר

וכתב הרא"ש דמש"ה העמידה בשוכר ומשכיר משום דס"ל דלא מצי אירי מתניתין בשותפות דמילתא דפשיטא היא שאין ב"ה חייב לתקן התקרה לדירת בעל העלייה כי מה הוא צריך לה כיון שהגג שלמעלה קיים אדרבה יותר הוא חפץ בפחיתותה מבתיקונה כדי שלא ידור בעל העלייה על גביו ואי בעי לסלוקי בעל העלייה את הגג כדי שיצטרך בעל הבית לתקן התקרה מחינן בידיה דהגג משועבד לב"ה אף כשיש שם תקרה כי הדבר ידוע אם ירדו גשמים על התקרה יעברו לבית ואדעתא דהכי חלקו מעיקרא שיתקן בעל העלייה את גגו שלא יזיקו מי גשמים לתחתון אבל התחתון אין מחויב כלל לתקן מעמד רגל לעליון והא דאמרינן לקמן תחתון שבא לסכך בארזים שומעין לו אית ספרים דל"ג לסכך אלא לשנות ואעמודים קאי ואפילו אי גרסינן לסכך איכא למימר שגם התחתון יש לו עלייה כגון שיש שתי עליות זו על גב זו והתחתונה לבעל הבית עכ"ל. וכן כתבו התוס' בשם ר"ת דהאחין שחלקו אין על התחתון לבנות תקרה וכדברי הרא"ש אלא שהוקשה להם ההיא דתחתון שבא לסכך בארזים. ומדברי הרמב"ם בפרק הנזכר משמע שמעמידה בשותפין ואי אפשר לומר שיעמידנה בשותפין לחוד דהא בגמרא מוקמינן לה בהדיא בשוכר ומשכיר אלא שצ"ל שמעמידה בין בשכירות בין בשותפות ומעמידה בשכירות כדמוקי בגמרא ומעמידה בשותפות מדמיתניא גבי מתניתין דשותפות אבל קשה שבפ"ו מהלכות שכירות פסק כרבנן ובפ"ב מהלכות שכנים פסק כרבי יוסי לכך י"ל כמו שכתב ה"ה שדעת הרמב"ם שלא נחלקו ר"י ורבנן אלא בשוכר ומשכיר אבל בשותפין אפילו חכמים מודים שהמעזיבה לעליון כלומר והתקרה לתחתון וכתב עוד ויש מי שהשוה דינן ופסק כרבנן וכ"כ (הר"ש) [הרא"ש] פ"ק דבתרא וגם בעל נ"י כתב בשם הר"ן די"א דפלוגתא דמתני' בשכירות היא אבל בשותפין ודאי תחתון נותן את הכל נמצא דג' מחלוקות בדבר להרי"ף ורש"י אליבא דהרא"ש עליון נותן את הכל (ולהר"ש) [ולהרא"ש] ולסברות שכתבו הר"ן ומגיד משנה תחתון נותן את הכל ולהרמב"ן והרמ"ה תחתון נותן תקרה ועליון מעזיבה. ומיהו דהרי"ף ורש"י נמי כהרמב"ם ס"ל ומה שהעמידו מתניתין בשוכר ומשכיר היינו לומר דמש"ה פליגי רבנן אבל בשותפים מודו שהעליון נותן המעזיבה והתחתון התקרה וזה מבואר בדברי רש"י שכתב שם במשנה הסמוכה הבית והעלייה של שנים וכו' וז"ל אמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות החומה והתקרה התחתונה המוטלים עליו לבנות והוא יבנה החומה מן התקרה ולמעלה וכו' הרי כתב בפירוש שעל בעל הבית מוטל לבנות החומה והתחרה וכן נכון לומר שהוא דעת הרי"ף להסכים דעתו עם דעת הרמב"ם תלמיד תלמידו ז"ל ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ז"ל דבדיני ממונות נהיג רובא דעלמא כוותיה וכל שכן דרבוותא סברי כוותיה :

סעיף ג

השפלה התקרה כולה וכו' פ"ק דבתרא (ו:) הנהו בי תרי דהוי דיירי חד דייר בעליונה וחד הוה דייר בתחתונה איתבר תתאי אמר ליה אידך תא נסתריה ונבניה א"ל אנא שפיר קא דיירנא את אי לא מיתדר לך חוק בארעא שוף אכריסך ועול שוף אכריסך ופוק א"ל אסתריה אנא ואבנויה א"ל לית לי דוכתא למידר ביה א"ל אנא אוגר לך דוכתא א"ל לא טרחנא לא קא מיתדר לי שוף כריסך עול וכו' א"ר חמא בדינא קא מעכב ה"מ דלא מטו כשורי למטה מי' אבל מטו כשורי למטה מי' מצי א"ל למטה מי' רשותא דידי הוא ולא משועבד לך ה"מ דלא אתנו גבי הדדי אבל אתנו גבי הדדי סתרי ובני וכי אתנו גבי הדדי עד כמה אמר רב נחמן כדדיירי אינשי וכמה אמר רב הונא בריה דרב יהושע כי היכי דעייל איסורייתא דמחוזא ונפקא ופרש"י איתבר תתאי. נטבעו הכותלים התחתונים בארץ עד ששפל תקרת העלייה ואין התחתון יכול ליכנס בתוכו אא"כ שוחה: שוף אכריסך. שחה קומתך עד כריסך. כשורי. קורות העלייה: אבל אתנו אהדדי. כשחלקו אם תשפל העליה יסתרו הבית ויבנוהו: עד כמה. תשפל העליה ויכוף את העליון לסתור ולבנות: איסורייתא. חבילות קנים ארוכים והדר מחזיר עצמו לכל הצדדין: כתב הרמב"ן י"א הואיל וכן על העליון לסתור ולבנות משלו עד למעלה מי' ואם רצה תחתון להגביה יותר מגביה משלו וי"א לעולם התחתון בונה משלו ול"נ ששניהם בונין הכל ופירוש סתר ובני לה כמה שהיתה מתחלה ואינו יכול לומר טרחנא ולא בנינא אלא כדי שתגביהנה למעלה מעשרה ולא אטרח עד שתגביה כל צרכך אלא הואיל וכן טרח ובנה עד כאן לשונו וכתב עוד הרמב"ן דאתנו אהדדי טול אתה עלייה ואני בית שגובה כך וכך ומ"מ כל זמן דלא אחבס כולי האי ועדיין אפשר למידר ביה כדדיירי אינשי לא טרחי אבל מכיון דאיחבס כולי האי מהני בה תנאיה קמא דאמר בית שגובהו כך וכך ואינו נכון עכ"ל ומייתי התם בסמוך עובדא אחרינא דדמיא להך ופריך היינו הך והא תו למה לי הא קמ"ל דאף על גב דלא משתמש אלא בתיבנא ובציבי ופרש"י דאע"ג דקא משתמש בה בתיבנא ובציבי ואין הוא עצמו דר בתוכו מצי אמר ליה לא מצינא דאטרח להוציא העצים והתבן הא קמן שרש"י פירש איתבר תתאי שנטבעו כותלים התחתונים בארץ ולא רצה לפרש שנשברה תקרת הבית משום דא"כ היכי א"ל נסתריה ונבניה כלומר שיבנוהו בין שניהם הא אינו מחוייב לסייע לעליון לדעת רש"י וכמ"ש בסמוך דלכאורה משמע דבתחלת דבריו דינא קאמר ליה שיבנוהו בין שניהם שהתחתון יבנה הכותלים התחתונים והוא יבנה תקרת הבית והמעזיבה אבל הרמב"ם בפ"ד מהלכות שכנים כתב נתדלדלו קורות הבית משום דכל כה"ג בונין אותו בין שניהם ותחתון נותן תקרה ועליון

מעזיבה ורבינו לא נחית להכריע ביניהם ולפיכך כתב הושפלה התקרה שהוא לשון משותף לשני הפירושים שאפשר שהושפלה בסבת שנטבעו הכותלים התחתונים או בסבת שנתדלדלו הקורות ועל מה שאמר בגמרא כי היכי דעיילי איסורייתא דמחוזא ונפקא כתב הרמב"ם בפרק הנזכר אם נשאר בגובה הבית כדי שיקח אדם חבילה בינונית על ראשו ויכנס בה תחת קורות אלו שנעקמו אינו סותר ואם אינו יכול להכנס בה עד שיכוף ראשו סותר ומתקן ובונה כתב המרדכי בריש בתרא כותל שבין ראובן ושמעון והכותל של ראובן לבדו יכול לסתרה בע"כ של שמעון (&ב) (&ד): נפל כולו חולקים בעצים וכו' ר"פ בתרא דמציעא (קיו:) תנן הבית והעליה של שנים שנפלו שניהם חולקין בעצים ובאבנים ובעפר רואין אלו אבנים הראויות להשתבר ופרש"י שניהם חולקין. הכל לפי שהא' הוא גגו גבוה מחבירו ואבניו ועפרו מרובה משל חבירו חולקים לפי שאין ניכר אלו אבנים של עליון ואלו אבנים של תחתון וכתב ה"ה בפ"ד מהלכות שכירות וז"ל ופרש"י אף על פי שהאחד גבוה מחבירו ואבניו ועפרו מרובה משל חבירו לפי שאין ניכר אי אלו אבנים של עלייה ואי אלו אבנים של תחתון והרשב"א ז"ל כתב שהוא תמה ויש להם לחלק לפי חשבון והכי איתא בתוספתא עכ"ל ועל מאי דתנן רואין אלו אבנים ראויות להשתבר פרש"י אם יש אבנים שבורות זה אומר שלימות שלי וזה אומר שלימות שלי רואין אלו אבנים ראויות להשתבר אם של עליון אם של תחתון והכל לפי המפולת שאם נחבט הבית מיסודו ונפל תחתיו החומה במקומה יש לדעת שהתחתונות נשברו ולכן נפל הבית ואם נחבט הכותל להלן כמקל שהיה עומד ונפל שעליונות של כותל שלו להלן הרבה העליונות נשברו מגובה רב והתחתונות שלימות שנפלו ממקום נמוך ובגמרא מדקתני רואין מכלל דאיכא למיקם עלייהו אי בחבסא נפל אי בחבטא נפל א"ה רישא אמאי חולקין ניחזי אי בחבטא נפל עלייתא איתבור אי בחבסא נפל תחתייתא איתבור לא צריכא דנפיל בליליא וליחזינהו בצפרא דפנינהו וליחזי מאן פנינהו ונשייליה דפנינהו בני ר"ה ואזלו לעלמא וליחזי ברשות דמאן יתבן וליהוי אידך המע"ה לא צריכא דיתבן בחצר דתרווייהו א"נ בר"ה ואיבעית אימא שותפים בכה"ג לא קפדי אהדדי:

סעיף ה

היה אחד מהם מכיר מקצת האבנים וכו' במשנה הנזכרת שנינו היה א' מכיר מקצת אבניו נוטלן ועולות לו מן החשבון ובגמרא והלה מה טוען אי דקאמר אין פשיטא אלא דקאמר איני יודע לימא תיהוי תיובתא דר"נ דאמר מנה לי בידך והלה אומר איני יודע פטור הב"ע כשיש עסק שבועה ביניהם כדאמר רבא מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים והשאר איני יודע מתוך שאינו יכול לישבע משלם ופרש"י עסק שבועה.

כגון דמודה מקצת ואמר איני יודע במקצת דחייב שבועה דאורייתא ואמאי דתנן ועולות לו מן החשבון אסיקנא דהיינו לפי חשבון שלימות ופרש"י לחשבון שלימות שכנגדן אף הוא נוטל שלימות כנגדן ופריך בגמרא א"ה מאי קא מהני ליה למלבנא רווחא א"נ טינא דמעבדא ופרש"י למלבנא רווחא. יש לבנים עשויות כמלבן שהוא רחב מחבירו א"נ לטינא דמעבדא יש טיט שעושה ממנו לבנים שמעובד ומגובל יפה מחבירו:

סעיף ו

ואם אמר בעל העלייה לבע"ה וכו' משנה שם (קיז.) הבית והעלייה של שנים שנפלו אמר בעל העלייה לבע"ה לבנות והוא אינו רוצה הרי בעל העלייה בונה את הבית ויושב בתוכו עד שיתן לו יציאותיו ר"י אומר אף זה דר בתוך ביתו של חבירו וצריך להעלות לו שכר אלא בעל העלייה בונה את הבית ואת העלייה ויושב בתוך הבית עד שיתן לו יציאותיו והרי"ף והרא"ש כתבו המשנה כצורתה משמע דס"ל דהלכה כת"ק וכ"פ הרמב"ם בהדיא בפ"ד מה' שכנים ואם יש ביד בעל העלייה לכפות לב"ה לבנות נתבאר לעיל בסימן זה:

סעיף ז

ואם אין להם במה שיבנו וכו' ג"ז שם (שם:) אין לא לזה ולא לזה מאי תניא רבי נתן אומר תחתון נוטל שני חלקים והעליון שליש ואחרים אומרים תחתון נוטל ג' חלקים והעליון נוטל רביע אמר רבה נקוט דרבי נתן בידך דדיינא הוא ונחית לעומקא דדינא קסבר כמה מפסיד עלייה בבית תילתא הילכך אית ליה תילתא ופרש"י אין לא לזה לבנות וכו' שעניים הם ובעל הקרקע רוצה למכור הקרקע והתוס' כתבו אין נראה לר"י פרש"י דפשיטא דאין ב"ה יכול למכרו שהרי משועבד לזה לבנות עלייה שם כשורצה ואי רוצה למכור הקרקע לעשות הבית ואין מוכר אלא כח שיש לו בתוכה הא נמי פשיטא שבענין זה יכול למכרה אלא נראה לר"י דמיירי שרוצה ב"ה לזרעה ובעל עלייה אמר גם אני אזרע שגם לי הקרקע משועבד לעלייה או דילמא מצי א"ל היאך אין לך כלום בקרקע אלא לענין העלייה בלבד וכ"כ הרא"ש ורבינו כתב ב' הפירושים דגם לדעת התוס' דינו של רש"י אמת ואפשר דגם לדעת רש"י דינם של התוס' אמת:

סעיף ח

ט באו לבנות רצה התחתון כו' ג"ז שם אמר רב אחא בר אדא משמיה דעולא תחתון הבא לשנות בגויל שומעין לו בגזית אין שומעין לו בכפיסים שומעין לו בלבנים אין שומעין לו לסכך בארזים שומעין לו בשקמים אין שומעין לו למעט בחלונות שומעין לו להרבות בחלונות אין שומעין לו להגביה אין שומעין לו למעט שומעין לו עליון שבא לשנות בגזית שומעין לו בגויל אין שומעין לו בכפיסין אין שומעין לו בלבנים שומעין לו בארזים אין

שומעין לו בשקמים שומעין לו לרבות בחלונות שומעין לו למעט בחלונות אין שומעין לו להגביה אין שומעין לו למעט שומעין לו ופירש רש"י תחתון שבא לשנות בבנין חומה שעליו מן היסוד עד התקרה אם היה מתחלה באבני גזית ובא לשנות כשנפלה ולבנות באבני גויל שומעין לו מפני שהוא מחזיק הבנין שחומת גויל רחבות משל גזית טפח כדאמרינן ברישׁ בתרא כלל דבר התחתון שמרחיב עובי הבנין ומחזיקו שומעין לו אם ממעט חיזוקו אין שומעין לו שהעליון טוענו למחר יפול ועליון שבא להכביד המשא תחתון מעכב עליו וכל זמן שממעט כובדו שומעין לו: ארזים. מתקיימים מן השקמים ומשאן כבד: להרבות בחלונות. ממעט חוזק הבנין: להגביה. חלל הבית אין שומעין לו שמטריח את העליון לעלות ועוד שהנמוך חזק מן הגבוה וכן פירש הרמב"ם בפרק ד' מהלכות שכנים: כתב הראב"ד בענין שינוי עובי החומה וכו' כתבו הרא"ש בפרק הנזכר ונראה מדבריו שהוא מסכים לדעתו וגם בעל נימוקי יוסף כתבו וכתב שכן דעת הרשב"א:

(ב"ה) והרמב"ם ז"ל נראה שחולק בדבר שכתב בסוף פכ"ד ממכירה גבי המוכר בית לחברו על מנת שהדיוטא עליונה שלו ה"ז שלו שאם נפלה חוזר ובונה אותה ואם רוצה לבנות על גבה בונה כמו שהיה מקודם וכ' הראב"ד זה שיבוש דאפילו בנין חדש הוא בונה אם רוצה עכ"ל ומדסתם הרמב"ם וכתב שאפילו באומר ע"מ שדיוטא עליונה שלי אינו רשאי לבנות יותר ממה שהיה מקודם ולא חילק בין מקום שנהגו למקום שלא נהגו משמע דלא כ"ל לפרושי בהכי וההיא תוספתא איכא לפרושי בשמנהג המדינה שלא להקפיד שותפין בכך וכמו שאכתוב בסמוך שכתבו הגהות בשם ה"ר יונה והא לא אצטריכא להרמב"ם לאשמועינן הכא דהא בכמה דוכתי כתב הכל כמנהג המדינה ואף דברי הראב"ד אפשר לפרש כן שמ"ש אם בא לשנות על המנהג שומעים לו היינו על מה שנהגנו השותפים שלא להקפיד אבל אם נהגו השותפין להקפיד אע"פ שמנהג המדינה לבנות כל אחד בשלו ב' וג' דיוטות מצי שותף לעכב על חבירו: וכתב עוד שם בנ"י בשם הרשב"א דהא דאמרינן הכא בא להכביד אין שומעין לו וכו' דלא אמרו אלא בית לאחד ועלייה לאחר דאין לבעל העלייה אלא שיעבוד בלבד ואם שיעבדו לו לא שיעבדו אלא לשיעבוד מעט ולא לשיעבוד מרובה אבל כותל שבין ב' חצרות שהמקום והאבנים של שניהם כל אחד בונה ומגביה ומכביד בכל מקום כמו שירצה ובלבד שלא יהיה כותל רעוע וכמו שאדם בונה אותה בשלו והביא ראיה לדבר וכ"כ בתשובה סימן תתקל"א וז"ל על דברי הראב"ד ואני מוסיף על דבריו ואומר אני שלא נאמרו דברים הללו שבפרק הבית והעלייה ושבתוספתא אלא בבית לאחד ועלייה לאחר שאין לבעל העלייה בבית חלק באבניו ובבנייניו אלא שיעבוד בלבד שיכול לבנות עליו וכשם שאין לבעל הבית חלק בעלייה כך אין לבעל העלייה חלק בבית רק שיעבוד בלבד שנשתעבד בע"ה שיכול לבנות על גביו ולפיכך למה שנשתעבד נשתעבד אבל להכביד ולהוסיף על השיעבוד אין שומעין לו אבל שכנים שהמקום והאבנים של

שניהם אין זה מדין שיעבוד בלבד אלא כל אחד בשלו ובשל חבירו נשתתפו ובנו לפיכך אחד מהן בונה כמו שירצה ובלבד שלא יכביד כל כך שלא יתקלקל הבנין לפי ראות עיני הבקיאים בבניינים עכ"ל: (ב"ה) אבל הגה"מ כתבו בפ"ח משכנים בשם ה"ר יונה כותל השותפין ובא אחד מהם להגביה ולבנות עליו חבירו מעבב עליו דכיון דלא התנו מתחלה להגביהו יותר מהשיעור הזה כל אחד מהם יכול להקפיד לפי שאין הכותל הגבוה מתקיים בנמוך ואם נהגו השותפין להגביה למעלה כל זמן שירצו ואין מקפידין ואין מעכבין זה ע"ז הכל כמנהג המדינה וזו ששנינו בתוספתא מקום שנהגו לבנות ב' וג' דיוטות בונים הכל כמנהג המדינה עכ"ל וכתבו עוד ויש מהגאונים שאמרו יכול השותף להגביה ולבנות כותל ומשלם לחבירו מה שכותלו נפחת מפני כבדו שמכביד עליו כדאמרינן בפרק הבית והעלייה (בבא מציעא קיז.) כמה מפסדא לעלייה תילתא אית לית תילתא וכו': וכ"כ רבינו ירוחם בנכ"ז ח"ג הבית העלייה אם לקחוה מתחלה בנויה או ירשוה כך אינו יכול להכביד יותר מתחלה שאם היתה בנויה שקמים לא יבננה ארזים ואם הם בנו אותה מתחלה כגון שלקחו חורבה יכול בעל העלייה להכביד יותר ממה שהכביד מתחלה כגון שמתחלה בנה שקמים ועכשיו רוצה לבנות ארזים כי מתחלה אם היה רוצה היה בונה ארזים ולא הפסיד מפני שבנה שקמים כ"כ ה"ר יונה בפרק ראשון דבתרא עכ"ל: (ב"ה) עיין במה שכתבתי בסי' קנ"ז :

סימן קסה

סעיף א

בית הבד הבנוי בסלע וכו' משנה פרק הבית והעלייה (בבא מציעא קיז:) וכל בית הבד שהוא בנוי בסלע וגגה אחת על גביו ונפחת הרי בעל הגגה יורד וזורע למטה עד שיעשה לבית בדו כיפין. ופרש"י גגה אחת ע"ג. שחקק אדם בסלע תחתיו כגון כיפה והיתה גגתו למעלה ובית בדו מלמטה וכשמת נטלו בניו זה בית הבד וזה גגה ונפתת גגו של בית הבד שהיא מקום של זריעתו של עליון. ובגמרא נפחתה רב אמר ברובה ושמואל אמר בד' רב אמר ברובה אבל בד' אדם זורע חצי למטה וחצי למעלה ושמואל אמר בד' אין אדם זורע חצי למטה וחצי למעלה וידוע דהלכה כשמואל בדיני ומשמע דלגמרי יורד וזורע למטה בשיעור כל גגתו ואע"פ שכל שאר בית הבד מחופה בקירוי אפשר לזרוע זרעים שאין צריכים לגשמים כגון חזרת כדתנן בפ"ג דע"ז (מח:) ואם בעל הגגה יכול לכפות את בעל בית הבד לתקן נתבאר בתחלת סי' שקודם זה: לא שנא אם הוא שוכר ומשכיר וכו' בפרק הנזכר גבי הבית והעלייה נפחתה עלייה כתב הרא"ש ומתני' בשוכר ומשכיר וכן פרש"י והך דבית הבד פרש"י בשותפות משום דס"ל דמתני' דהבית והעלייה לא מצי איירי בשותפות דמילתא דפשיטא היא שאין בע"ה חייב לתקן התקרה לדירת

בעל העלייה כי מה הוא צריך לה כיון שהגג של מעלה קיים אדרבה יותר הוא חפץ בשחיתותה מבתיקונה כדי שלא ידור בעל העלייה על גביו אבל גבי בית הבד התחתון צריך לתקרה שלא יתקלקל בית הבד שלו ומה שכתבו התוס' וכן בית הבד פי' בקונטרס דאיירי באחים שחלקו כמו פלוגתא דר' יהודה ורבנן ולא בשוכר ומשכיר אין כוונתם לומר דבשוכר ומשכיר ליתיה לדין זה אלא דבפי' המשנה נחלקו אבל לענין הדין שוכר ומשכיר ושותפים שוים הם:

סימן קסו

סעיף א

מי שהיה כותלו סמוך וכו' משנה פ' בתרא דב"מ (דף קיז.) מי שהיה כותלו סמוך לגינת חבירו ונפל אמר לו פנה את אבניך אמר לו הגיעוך אין שומעין לו משקיבל עליו אמר לו הילך יציאותיך אין שומעין לו ובגמרא הא מדקתני סיפא הילך יציאותיך מכלל דבפנינהו עסקינן טעמא דפנינהו הא לא פנינהו לא אמאי ותקנה ליה חצרו דא"ר יוסי בר חנינא חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו ה"מ היכא דקא מכוין לאקנויי ליה אבל הכא אשתמוטי הוא דקא משתמיט ליה עכ"ל הגמרא בנוסחאותינו ובספרי הרי"ף והרא"ש מסיים בה הכי הכא דעתיה לדחוייה ומשום הכי לא קני עד דמפני להו באפיה משמע מדבריהם דאי מפני להו דלא באפיה לא קני ולא ידעתי למה לא הזכיר רבינו כך:

סימן קסז

סעיף א

שתי גנות זו אצל זו משנה שם בסוף מציעא (דף קיח:) ב' גנות זו על גב זו וירק בנתים ר' מאיר אומר של עליון ר' יהודה אומר של תחתון ר' שמעון אומר כל שהעליון יכול לפשוט ידו וליטול הרי הוא שלו והשאר של תחתון. ופרש"י ב' גנות זו ע"ג זו סמוכות לזו האחת קרקעיתה גבוה ושאצלה קרקעיתה נמוך והירק בנתים בזקיפת גובה שזו גבוהה מזו כל שהעליון יכול לפשוט ידו וליטול הרי אלו שלו כדקא אמר רבי מאיר הואיל ומעפרו היא חיה והשאר של תחתון והעליון הוא גופיה אפקורי מפקר להו לגביה שגנאי הוא ליטול רשות ליכנס לתוך של חבירו וללקוט וכתבו הרי"ף והרא"ש אמר ר"ל הלכה כר"ש אמרי דבי ר' ינאי ובלבד שלא יאנס וכן הלכתא עכ"ל. ותו אמרינן בגמ' בעי רב ענן ואיתימא ר' ירמיה מגיע לנופו ואין מגיע לעיקרו מגיע לעיקרו ואין מגיע לנופו מאי תיקו. והרא"ש לא גריס אלא מגיע לנופו ואין מגיע לעיקרו מאי תיקו. ותמיהני למה עלתה בעיא זו בתיקו כיון דטעמא דר"ש כל שהעליון יכול ליטול בפשיטת יד אינו מתייאש ממנו ומן השאר הוא מתייאש כי הוא בוש לשאול רשות מחבירו לירד למטה

ויקחנו א"כ מיפשטא שפיר הך בעיא שכל שהעיקר נתלה עם הנוף של העליון והשאר לתחתון ונ"ל דה"נ אפשר שהוא בוש מלתלוש העיקר ע"י הנוף כי חבירו יראה מקום העיקר בחלקו ויאמר בתוך גנתי נכנס שלא מדעתי הילכך מעיקרא מתייאש ממנו כדי שלא יאמר חבירו עליו גנאי הוא שנכנס לתוך גנתו שלא מדעתו וגירסת הרמב"ם בפרק ד' מהלכות שכנים כגירסת הרא"ש ולגירסתו משמע שאם מגיע לעיקרו ואין מגיע לנופו הרי הוא של עליון. ולפי גירסת ספרינו ג"ז בעיא וגם זה יתיישב משום דכיון שאינו מגיע לנוף אפשר שמתבייש מחבירו פן ילעוז עליו לומר שהוא נוטל מה שבתוך תחומו הילכך מתייאש ממנו וה"ה כתב בפרק הנזכר ויש גירסא מגיע לעיקרו ואין מגיע לנופו מהו ואפשר שכיון לגירסתנו א"נ היא גירסא אחרת דפשיט ליה במגיע לנופו ואין מגיע לעיקרו להאי גיסא או להאי גיסא ולא מיבעיא ליה אלא במגיע לעיקרו ואין מגיע לנופו והרי"ף לא הזכיר בעיא זו ולא ידעתי למה: והשאר של תחתון אפי' הוא גבוה וכו': ואם ידו של עליון מגעת וכו': ואם יד העליון מגיע לעיקר וכו' כבר נתבאר בסמוך ורבינו תפס כגירסתינו והתימה שלא תפס כגירסת הרא"ש: ומ"ש לפיכך לא יטול אלא חולקין כלומר כדין ממון המוטל בספק חולקין והרמב"ם כתב פ"ד מלכות שכנים לא יטול העליון ולא כ' חולקין ונ"ל טעמו משום דהתחתון הוי כמו מוחזק בו: ואם נטלו וכו' נ"ל להגיה אין מוציאין וכן מצאתי בספר מדוייק וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף ב

אבל אילן העומד על המיצר וכו' בהמקבל (קז.) איתמר אילן העומד על המיצר אמר רב הנוטה לכאן לכאן והנוטה לכאן לכאן ושמואל אמר חולקין וכתבו הרי"ף והרא"ש דהלכתא כשמואל וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהלכות שכנים. וכתבו התוספות פרש"י אינו מיושב שפירש אילן שנטוע בקרקע סמוך למיצר השרשים נטועים בשל חבירו אלא נראה לפרש שהאילן עומד ממש על המיצר שהוא של שניהם ואין השרשים מתפשטים לקרקעו של זה יותר משל זה אך הענפים נוטים יותר לשל אחד מהם רב אמר הנוטה לכאן לכאן וכו' כיון שהשרשים שוים בשל זה כמו בשל זה אזלי' בתר הענפים מה שיש מן הענפים כנגד המיצר חולקין והשאר לרשות שנוטין הוי הכל שלו ושמואל אמר חולקין אזלינן בתר השרשים שהם שוים כמו כן יהיו שוים בענפים אבל אי נטוע כולו ברשות אחד והענפים נוטים ברשות חבירו בזה אמר רבי יוחנן בס"פ לא יחפור (בבא בתרא כז:) מביא וקורא שע"מ כן הנחיל יהושע את הארץ שיהו הענפים כולם לבעל השרשים ובהא מודו נמי רב ושמואל דשמעתין. ויש לדקדק בלשון רבינו שכתב בסמוך לפיכך לא יטול אלא חולקין וחזר וכתב אבל אילן העומד על המיצר חולקין ואע"ג

דבתרווייהו קתני חולקין שייך למיתני אבל דבסמוך קתני דחולקין מספק אבל באילן העומד על המיצר חולקין מן הדין:

סימן קסח

סעיף א

שטף נהר זיתיו וכו' משנה בפרק השואל (ק.) שטף הנהר זיתיו ונתן לתוך שדה חבירו זה אומר זיתיי גדלו וזה אומר ארצי גדלה יחלוקו ובגמרא אמר רבין אמר ר"ל ל"ש אלא שנעקרו בגושיהן ובתוך ג' אבל לאחר ג' הכל לבעל הקרקע דא"ל אי אנא נטעי לאחר ג' מי לא הוה אכילנא כולה ולימא ליה אי את נטעת בתוך ג' לא הוה אכלת השתא קא אכלת פלגא בהדאי משום דא"ל אי אנא נטעי הוו קטיני וזרענא תחותייהו סילקא וירקא ופרש"י הוו קטיני היו זיתים דקים ולא היה להן צל והוה זרענא תחותייהו סילקא וירקא: ומ"ש רבינו ואם לא נעקר עמהם מהעפר וכו' אפילו תוך ג' הכל לבעל הקרקע הוא ל' הרמב"ם פ"ד מהלכות שכנים ואי אפשר ליישבו כפי פרש"י והתוס' שכתבו שנעקרו בגושיהם עם הקרקע שסביבותיהן יכולים לחיות על ידו פטורים מן הערלה וכבר הרגיש ה"ה בדוחק זה וכתב אם רבינו מפרש כפרש"י יש לתמוה למה הוא זוכה בעל הקרקע תוך ג' הלא חייב הוא בערלה אלא א"כ נאמר שיזכה בעצים נמצא דלדעת רש"י ה"פ ל"ש דיחלוקו אלא שנעקרו בגושיהון אבל אם נעקרו שלא בגושיהון הכל לבעל הקרקע לפי שכשנעקרו שלא בגושיהון חייבים בערלה ונמצא שאין יכולין ליהנות מהם אלא לאחר ג' ולא שנו דיחלוקו אלא בתוך ג' אבל לאחר ג' הכל לבעל הקרקע וא"כ כשנעקרו שלא בגושיהון כיון שאין יכולין ליהנות מהם תוך ג' הוי הכל לבעל הקרקע ולדעת הרמב"ם ה"פ ל"ש דיחלוקו אלא שנעקרו בגושיהון אבל נעקרו שלא בגושיהון לא ואפילו נעקרו בגושיהון דוקא בתוך ג' אבל לאחר ג' הכל לבעל הקרקע. וכתב עוד ה"ה שם ובהשגות א"א אומר אני בעל הזיתים נוטל ממנו דמי זיתיו ליטע כלומר אומדים כמה אדם קונה זיתים כאילו ליטע בתוך שדהו ע"כ ואני אומר שכשנעקרו בלא גושיהון הרי זו אבידה מותרת כזוטו של ים ושלוליתו של נהר דודאי בעל אבידה מתייאש ממנו כמו שכתבתי בפ"ו מהלכות גזילה ואבידה ולפיכך הכל לבעל הקרקע מיד ואינו נותן לו דמים כלל וכפשט הגמרא אבל כשנעקרו עם הגושין הרי גדלו עם סיוע הגושין לפיכך נוטל חלק א"נ שכל שנעקרו עם גושיהון שיכול לחיות בהן אין דרך הנהר להוליכן למקום רחוק ולפיכך אינו מתייאש מהם ובדין היה שיטלם אלא שחשו לישוב הארץ כנ"ל עכ"ל ועל תירוץ א' קשה אע"פ שגדלו עם סיוע הגושין כיון שהוי כזוטו של ים הרי נתייאשו הבעלים ואין להם חלק בו אבל העיקר כתירוץ ב' ויהיה דין זה דוקא באי"א כדברי הראב"ד והגמרא

והרמב"ם קצרו במובן דפשיטא שיתן לו דמי עצים וזה נ"ל יותר וכ"כ הר"ן אבל לאחר ג' הכל של בעל הקרקע ומיהו יהיב ליה לבעל הזיתים דמי זיתים כמו שהיו שוים מתחלה כששטפם נהר אבל מה שהשביחו דבעל הקרקע הויא דשבחא דאילנות אפילו תוך ג' הרי הוא כפירות דלאחר ג' דמצי א"ל אי אנא נטעיה כוליה שבחיה דידי הוי עכ"ל:

סעיף ב

ואם בא בעל הזיתים וכו' שם תנא אמר הלה זיתי אני נוטל אין שומעים לו מ"ט א"ר יוחנן משום ישוב א"י וכתב הרא"ש ובעל הקרקע יתן לו דמי הזיתים כמו ששוה למכור לנטיעות ולא סגי בדמי עצים שהרי עומדים לעשות פירות כשאר נטיעות ונ"ל שאפילו בעל הזיתים רוצה לנטעם אין שומעין לו משום דלא פלוג רבנן א"נ משום דאיכא למיחש שמא ימלך ולא יטעם א"נ שאם לא נתן לו זיתים אלו הוא יטע אחרים בקרקעו כמו שהיו נטועים קודם ואלו ישארו בקרקע זה ואיכא ישוב א"י ואילו היינו אומרים שיתן לו הזיתים זה לא יטע אחרים במקומם כמו שלא היו לו קודם: ואם זה אומר לו טול אילנותיך וכו' נראה שלמד כן מהברייתא דבסמוך דדוקא באומר בעל הזיתים זיתי אני נוטל הוא דאין שומעין לו הא אם אמר בעל הקרקע טול זיתיך שומעין לו דאל"כ ליתני אמר בעל הזיתים זיתי אני נוטל או אמר בעל הקרקע טול זיתיך אין שומעין לו ועוד דסברא הוא דאין כופין לבעל הקרקע שיניח זיתים שלו ברשותו ולא יעקור אותם לנטעם במקום אחר וכל שכן שאין כופין אותו להעמיד זיתי חבירו ברשותו דעד שאתה כופה לבעל הקרקע תכפה לבעל הזיתים שיחזירם לקרקע שלו כמו שהיו בראשונה:

סעיף ג

המוכר זיתיו לקוץ וכו' משנה שם (ק:) המוכר זיתיו לעצים ועשו פחות מרביעית לסאה הרי אלו של בעל הזיתים עשו רביעית לסאה זה אומר זיתי גדלו וזה אומר ארצי גדלה יחלוקו ובגמרא ה"ד אי דא"ל קוץ לאלתר אפילו פחות מרביעית נמי לבעל הקרקע אי דא"ל כל אימת דבעית קוץ אפילו רביעית נמי לבעל הזיתים ל"צ דא"ל סתמא פחות מרביעית לא קפדי אינשי רביעית קפדי אינשי אר"ש בן פזי ורביעית שאמרו חוץ מן ההוצאה ופרש"י המוכר זיתיו לעצים שיקוץ אותן לשריפה והשהה אותן בקרקע ועשו זיתים רעים שאין בסאה שבהן רביעית שמן הרי אלו וכו' ופשט לשון הגמרא משמע כדברי רבינו דכשאמרו אפי' פחות מרביעית נמי לבעל הקרקע היינו לומר דהכל לבעל הקרקע וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ד מהלכות שכנים וכתב שם ה"ה שהרשב"א חלוק ע"ז שכתב אפי' פחות מרביעית נמי דבעל הקרקע נ"ל דלאו הכל לבעל הקרקע קא אמר דהא א"ל לוקח זיתי גדלו אלא דבעל הקרקע מחציתן קאמר כדינא דמתניתין ביתר מרביעית והעלה ה"ה דדברי הרמב"ם עיקר וכ"נ מדברי הגאון בספר המקח בשער נו"ן:

סימן קסט

סעיף א

מי שיש לו בור וכו'. משנה פרק המוכר פירות (בבא בתרא צט.) מי שיש לו בור לפנים מביתו של חבירו נכנס בשעה שבני אדם נכנסין ויוצא בשעה שדרך בני אדם יוצאים ואינו מכניס בהמתו ומשקה מבורו אלא ממלא ומשקה מבחוץ ופר"ש מי שיש לו בורו כו'. ע"י חלוקה או שלקחו מבע"ה ולקח גם הדרך בשעה שבני אדם יוצאים ביום שע"מ כן חלקו ולא שיטריחהו בלילות לעמוד ממטתו ולפתוח לו ואינו מכניס דרך ביתו של זה דאין זה צורך הבור וכתב נ"י דוקא נקט בור אבל חדר דרכו ליכנס שם בין ביום בין בלילה הריטב"א ז"ל עכ"ל ובגמרא פותחת להיכא א"ר יוחנן שניהם לבור בשלמא בעל הבור בעי לאשתמורי מיא דבורו אלא בע"ה למה ליה אר"א משום חשד אשתו ופר"ש זה עושה לו פותחת. שלא יגנוב בעל הבית מימי הבור ובע"ה עושה לו פותחת אחר באותו פתח עצמו הפתוח לבור כדי שלא יוכל זה לשאוב מבורו בלא בע"ה ולא יבוא לעולם בביתו בלא בע"ה אא"כ ישנו לבע"ה בביתו ומשום חשד אשתו תקנו כן כדמפרש בגמרא:

סעיף ב

מי שיש לו גנה וכו' ג"ז משנה שם (שם:) מי שיש לו גנה לפנים מגנתו של חבירו נכנס בשעה שדרך בני אדם נכנסים ויוצא בשעה שדרך בני אדם יוצאים ואינו מכניס לתוכה תגרים ולא יכנס מתוכה לתוך שדה אחרת והחיצון זורע את הדרך נתן לו דרך מן הצד מדעת שניהם נכנס בשעה שהוא רוצה ויוצא בשעה שהוא רוצה ומכניס לתוכה תגרים ולא יכנס מתוכה לתוך שדה אחרת וזה וזה אינם רשאים לזרעה. ופר"ש מי שיש לו גנה וכו'. כגון יורשים או שותפים שחלקו ונתרצה חיצון לפנימי לתת לו דרך באמצע שדהו נכנס בשעה וכו' דכיון שהוא עושה לו היזק גדול שעובר באמצע שדהו הדבר ידוע שלא נתרצה לו בריוח אלא הצריך לו הרבה: תגרים. לקנות מירקות גנתו: ולא יכנס מתוכה לשדה אחרת. כלומר לא יכנס לתוכה לכתחילה בשאין צריך לזו הגנה כלום אלא ליכנס דרך עליה לשדה אתרת שלו כדי לקצר את דרכו דדמי להכניס תגרים שזה החיצון לא שיעבד לו דרך אלא לתקן גנתו ללקוט פירותיה אבל למידי שאינו צריך הגנה לו לא שיעבד לו: והחיצון זורע את הדרך. דכיון דבאמצע שדהו הוא אנן סהדי דלא מחל לו הדרך מכל וכל שלא יוכל לזרוע לשם: מן הצד. אינו נפסד כ"כ וכיון דמדעת שניהם הוא אנן סהדי דמסתמא מחל לו כל הדרך לגמרי להיות מיוחד להליכה ולא לזריעה: וזה וזה אין רשאין לזרעה. דכיון דמן הצד היא לגמרי יחדום להילוך גרידא. וכתב הרמב"ם בפי' המשנה הטעם שלא יכנס מתוכה לתוך שדה אחרת ואע"פ שנתנו לו מדעת שניהם דרך לפי שהוא מרבה עליהם הדרך ולא נתנו לו אלא לצורך גנתו. וכתב נ"י אהא דלא יכניס

לתוכה תגרים ה"ה למי שיש לו בית לפנים מביתו של חבירו. וכתב עוד והא דאמרינן דלא יכנס מתוכה לתוך שדה אחרת היינו דוקא בשעה שאין לו צורך לגנתו:

סימן קע

סעיף א

חמש גנות וכו' פרק המקבל (בבא מציעא קח.) אמר רב יהודה לכריא דנהרא תתאי מסייע לעילאי עילאי לא מסייעי לתתאי ופר"ש לכריא דנהרא. כשמעלה שרטוט ונופלים בה אבנים ומעכבין מרוצת המים וכורין ומנקין אותו להעביר מכשוליו: תתאי מסייעי לעילאי. כשהעליונים מתקנים כנגדן למעלה יש על התחתונים לסייען שמכשולין העליונים מעכבין המים מלירד נמצא תיקון העליונה לעזרת התחתונים אבל העליונים אין צריכים לסייע את התחתונים כשמתקנים למטה שהתיקון של מטה אינו לעזרת עליונים אלא לרעתם שכל זמן שהמים רצים למטה מתמעט למעלה והשדות שלהן מתייבשות תניא נמי הכי ה' גנות המספקות מים ממעין אחד ונתקלקל המעין כולן מתקנות עם העליונה נמצאת התחתונה מתקנת עם כולן ומתקנת לעצמה ופר"ש ומתקנת לעצמה. בפני עצמה כשמגיע כנגדה אין אחר מסייע:

סעיף ב

וחילופיהן בחמש חצרות וכו' כבר נתבאר זה בסי' קס"א:

סעיף ג

אמת המים המושכת וכו'. בפרק הניזקין (גיטין נט.) תנן בור שהוא קרוב לאמה מתמלא ראשון מפני דרכי שלום ופירש רש"י אמת המים. המביאה מים מן הנהר לשדות ורגילין לעשות בורות שאם תיבש האמה ימלאו מן הבור וישקו השדות ומרגילין מן האמה לבור עד שיתמלא ותקנו חכמים שיתמלאו בורות שבשדות העליונות שהן קרובין למוצא האמה ואח"כ ימלא התחתונים וכשהוא ממלאו סוכר את האמה עד שיתמלאו מפני דרכי שלום שלא תהא מחלוקת ביניהם אני אסכור ראשון דהא תקנתא דרבנן הכי ואע"פ שאינו דין. ובגמרא איתמר בני נהרא רב אמר תתאי שתו מיא ברישא ושמואל אמר עילאי שתו מיא ברישא בדמיזל כ"ע לא פליגי כי פליגי במיסכר ואשקויי שמואל אמר עילאי שתו מיא ברישא דאמרי אנן מקרבים טפי ורב אמר תתאי שתו מיא ברישא דאמרי נהרא כפשטיה ליזיל. ופרש"י בני נהרא. שדות של שפת הנהר: במיזל כ"ע לא פליגי. אם אינן סוכרין את הנהר אלא דולין והולכין והנהר מושך כפשטו כ"ע לא פליגי שכל הרוצה לדלות ידלה: כי פליגי במיסכר ואשקויי. שאין בו כדי לדלות כולן יחד ורוצים העליונים לסכרו שלא ירדו המים למטה ולהמשיך הנהר דרך נגרים קטנים עד שישתו כל שדותיהן ותחתונים מעכבין עליהם אלא א"כ נשקה אנחנו תחלה. תנן בור הקרוב לאמה מתמלא

ראשון מפני דרכי שלום תרגמה שמואל אליבא דרב באמה המהלכת ע"פ בורו. ופרש"י הקרוב לאמה. היינו עילאי: באמה ע"פ בורו. שמתמלא כדרך הילוכו וא"צ לסכור הנהר. ופירש הרשב"א ז"ל פירש מורי הרב ז"ל שהיה הבור חפור שם מתחלה קודם שהעבירו שם ראשונה שאל"כ עשו עילאי שלא כדין שלא היה להם לחפור שם בור שיתמלא מן האמה קודם שתגיע להם וכ"כ ה"ה בפרק הנזכר. אמר רב הונא בר תחליפא השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר כל דאלים גבר ופרש"י כל דאלים גבר ולית ליה דהלכתא כשמואל בדיני וכ"כ התוס' ולפ"ז אין הלכה כרב הונא אך התוס' כתבו א"נ הכא מסתברא טעמיה דרב אע"ג דדחקינן מתני' אליביה והרא"ש כתב ואף ע"ג דקיי"ל הלכתא כשמואל בדיני פר"ח משום דשמואל תרגמה להא דרב להכי נפק מהך כללא וכ"פ הרי"ף וכן דעת הרמב"ם פ"ג מהלכות שכנים וכתב ה"ה שכן פסקו הגאונים ז"ל אך הרי"ף לא כתב אוקימתא דמהלכת ע"פ בורו וגם הרמב"ם בפרק הנזכר לא הזכירה אלא כתב לשון המשנה סתם וכתב הראב"ד שאפשר לפי שחזר הדין לכל דאלים גבר טוב הוא שנחוש לדרכי שלום ומי שקרוב לה הוא דאלים עכ"ל ול"נ דכיון דלא אוקימנא באמה המהלכת ע"פ בורו אלא אליבא דרב השתא דמספקא לן אי הלכתא כרב נקטינן מתניתין ההיא כפשטה בלא ההיא אוקימתא:

סימן קעא

סעיף א

שותפין שיש להם קרקע וכו' הוא לשון הרמב"ם בפ"א מה' שכנים והוא פשוט ומבואר במשנה פ"ק דבתרא ויתבאר בסמוך בס"ד וכתב ה"ה אע"פ שלא נזכר קנייה והפקר ומתנה בפי' כל שהם שותפים בקרקע מאיזו טענה שיהיה הדין כן וזה פשוט: ואין חילוק בזה בין קרקע למטלטלין כך פשוט במשנה הנזכרת ואכתבנה בסמוך בעזה"י: בד"א בזמן שאין אחד מהם מכיר וכו' אבל אם כל אחד מכיר את חלקו וכו' בריש בתרא (ב.) תנן השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע ובגמרא איכא תרי לישני בפירושא דמתני' והלכה כלישנא בתרא כמו שכתבתי בסי' קנ"ז ובההוא לישנא מפרשינן דמחיצה פירושו חלוקה וה"ק השותפין שרצו לחלוק את החצר כופין זה את זה לבנות כותל כדי שלא יזיקו זה את זה בראייה ופריך מאי איריא רצו אפי' לא רצו לחלוק נמי כופין זה את זה לבנות כותל כדי שלא יזיקו זה את זה בראייה אמר רב אסי משנתינו כשאין בה דין חלוקה וכן כ' הרי"ף בפרק קמא דבתרא על משנת אין חולקין את החצר עד שיהא בה ארבע אמות לזה וכו' ואם כן מה שכ' כאן רבינו יכול לכוף את

חבירו להבדיל בין חלקו וכו' היינו דוקא בשיש במקום ההוא היזק ראייה וכ"כ ה"ה בפ"ו מהל' שכנים:

סעיף ב

ואיזהו דין חלוקה כל שאילו יחלק כו' משנה ספ"ק דבתרא (יא.) זה הכלל כל שאילו יחלק ושמו עליו חולקין ואם לאו אין חולקין: כתב המרדכי ס"פ השואל פסק הר"מ ראובן ושמעון שהיו שותפים בבית ויש בו כדי חלוקה ומכר שמעון חלקו ללוי ויהודה רביע לזה ורביע לזה ואין להם כדי חלוקה אינם יכולים לעכב מלחלוק משום דאין להם כדי חלוקה דלא עדיף מגברא דאתי מיניה וה"ה אם מת שמעון והוריש חלקו לשני בניו דלא מצי בני שמעון לעכב מלחלוק משום דאין להם כדי חלוקה :

סעיף ג

לפיכך אין חולקין את החצר וכו' ג"ז משנה שם (שם) אין חולקין את החצר עד שיהא בה ד' אמות לזה וד' אמות לזה ולא את השדה עד שיהא ט' קבין לזה וט' קבין לזה ר' יהודה אומר ט' חצאי קבין לזה וט' חצאי קבין לזה ולא את הגנה עד שיהא בה חצי קב לזה וחצי קב לזה ר"ע אומר בית רובע וכתב הרמב"ם בפ"ה מה' שכנים דד' אמות ששנינו היינו ד' על ד' אמות ובגמרא (יב.) ולא את השדה עד שיהו בה וכו' ר' יהודה אומר וכו' ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה ועוד בגמרא בבבל מאי אמר רב יוסף כי רדו יומא כלומר כדי חרישת יום אחד וכתב הרא"ש באתריה דתנא דמתני' היו הקרקעות חשובין והיה ראוי ליטפל אפילו בפחות מכדי עבודת יום אחד אבל בבבל שאין הקרקעות כ"כ חשובין אין חולקין עד שיהא לכל אחד כדי מלאכת הפועלים ליום אחד. והקשו בגמרא דהא בשעת הזרע הנה נוח לחרוש שכבר נחרשה בשעת הניר ואי האי כי רדו יומא הוא כדי חרישת יום אחד בשעת הזרע בשעת הניר היאך ישכור שוורים אין בו כדי מלאכה שני ימים ויש בו יותר מכדי מלאכה יום אחד ואם כדי חרישת יום דשעת ניר קאמר לא הוי כדי חרישת יומא דזרעא והיאך ישכור שוורים בשעת הזרע. אי בעית אימא יומא דזרעא באתרא דכריב ותני. ואב"א יומא דכרבא בהדורי. ופירש"י בשעה דכריב ותני. בשעת הניר איכא ביומא דזרעא תרי יומי דכרבא. בהדורי. ארץ קשה ויש טורח בשעת הזרע כשעת הניר ל"א איפכא גרסינן אב"א יומא דכרבא ובאתרא דכריב ותני בשעת הזרע אחד קודם זריעה וא' לאחר זריעה לכסות את הזרעים ואב"א יומא דזרעא ובהדורי עסקינן שיש טורח גדול בשעת הניר ויומא זרעא הויא תרי יומי כרבא ולשון זה הגון. ותו בגמרא (שם) דוולא אמר רב נחמן כי דלו יומא ופרש"י אם יש להם בור שממנו משקים שדות עד שיהיו בו כדי להשקות שדה כדי פעולת יום אחד לזה וכדי פעולת יום אחד לזה משום שכר פועל והתוספות כתבו פר"ח ארץ שמשקין אותה בדלי לכל

אחד ארץ שדולין לה יום אחד וקשה לר"י דא"כ הו"ל למיתני בבבל מאי כדבעי באידך ע"כ נראה כפ"ה. אבל הרמב"ם כתב בפרק הנזכר כפר"ח והוא דעת רבינו והערוך גם כן כתב כפר"ח ויש ליישב לדעתם דלענין זה לא היה חילוק בין א"י לבבל. פרדיסא אמר אבוה דשמואל בת ג' קבין פרש"י פרדיסא. כרם שלשה קבין לכל אחד לפי חשבון סאתים כחצר המשכן בבל מאי אמר רבא בר קיסנא תלת אציתא בני י"ב גופני כי היכי דרפיק גברא ביומא ומשמע מדברי הרמב"ם בפ"ה מהל' שכנים דכרם ושדה שיעורם שוה ורבינו לא חשש לכתוב אלא שיעור ח"ל ותמיהני על הרמב"ם שכתב בא"י שדה בת ט' קבין והרי אמרו בגמרא ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה והיה לו לכתוב הכל כמנהג המקום ואיפשר דס"ל להרמב"ם דכיון דסתם מתני' היא ט' קבין רוב המקומות נוהגים כך ואתריה דרבי יהודה מיעוטא הוא ולכן לא חשש לכתבו א"נ ס"ל דלעולם הלכה כסתם משנה ואפילו באתריה דרבי יהודה לא הוי שדה בציר מט' קבין ואע"ג דבט' חצאי קבין קרי ליה בההוא אתרא שדה בתר רובא דעלמא אזלינן ור' יהודה סבר דבאתריה מיהא בט' חצאי קבין הוי שדה ומאי דקאמר תלמודא ולא פליגי היינו לומר שאין מחלוקתם גמור שהרי בשאר מקומות כולי עלמא לא פליגי והרי"ף לא כתב דבר מאלו השיעורים רק המשנה כצורתה ומאי דאמרינן בגמ' ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה וכתב ה"ה בפ' הנזכר שהכל לפי המקומות ולפיכך סתם הדברים וכן עשה ג"כ הרא"ש שלא כתב אלא מה שכתב הרי"ף רק שהוסיף בבבל מאי כי רדו חד יומא וכתבו כדי לפרש טעם הדבר וכמו שכתבתי בסמוך נראה מכאן דבשאר מקומות ע"פ שיעורים אלו שמסרו לנו חז"ל בא"י ובבל נקיש ונדון כפי המקומות כנ"ל: וכתב הרמ"ה בד"א כשאין לו קרקע וכו':

סעיף ד

וכתב עוד שאם באים לחלוק בית וכו' וכ' בעל נ"י בשם הרא"ה ובכל דבר שאנו אומרים שהוא כדי לזה וכדי לזה ובלבד שיוכל להשתמש בחלקו בכל מה שהיה משתמש בכולו כגון שאם היה בכולו בית הכסא או פורני או מרחץ שיהא לו עתה ג"כ בחלקו דאי לא מצי אמר אנא תרווייהו בעי לי כדאמרינן (יג:) בתרתי אמהתא ואע"פ שיש לו כיוצא בו במקום אחר או שיוכל לעשות בכאן אין זו טענה כי הנה בכאן הוא רוצה להשתמש בלא הוצאת מעות ואצ"ל שיש להם לחלוק בענין שיש לו דרך שלא יפרח באויר או שיקחנו במאה מנה או שיצטרך לבנותו והא דאמרינן אין להם דרך זה על זה כשהיה לו דרך ממקום אחר או שנתרצו לחלוק כן וכן הסכים הרא"ש ושאר רבותינו ע"כ :

סעיף ה

אלא דנין בו דין גוד או אגוד בפ"ק דבתרא (יא.) תנן אין חולקין את החצר עד שיהא בה ד"א לזה וכו' ולא את הטרקלין ולא את המורן ולא את השובך ולא את המרחץ ולא את בית הבד עד שיהא בהם כדי לזה וכדי לזה. ובגמרא (יג.) אין בהם כדי לזה וכדי לזה מהו רב יהודה אמר אית דינא דגוד או אגוד רב נחמן אמר לית דינא דגוד או אגוד ואסיקנא אמר אמימר הלכתא אית דינא דגוד או אגוד א"ל רב אשי הא דרב נחמן מאי א"ל לא שמיע לי כלומר לא ס"ל וכיון דאמימר פסק כרב יהודה ורב אשי משמע דהכי ס"ל הכי קיי"ל ועוד דאמרינן בגמרא ת"ש כל שאילו יחלק ושמו עליו חולקין ואם לאו מעלין אותו בדמים ואע"ג דדחי ואמר תנאי היא דתניא טול אתה שיעור ואני פחות שומעין לו וכו' הא אמרינן בגמרא דלא פליגי תנאי בהאי מילתא ואכתבנו בסמוך בע"ה. וא"כ הו"ל סתם ברייתא אליבא דר"מ דמעלין אותו בדמים והיינו דינא דגוד או אגוד וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וכן דעת הרמב"ם בפ"ה מהלכות שכנים. ופרש"י גוד או אגוד. זה שרוצה לחלוק אומר לזה שאינו רוצה לחלוק או קוץ לי בדמים וקנה לך חלקי או אני אקוץ הדמים ותן לי חלקך שאי אפשי בשותפותך ולפי זה גוד הוא מלשון גודו אילנא כלומר קוץ דמים וקנה או אקוץ דמים ואקנה. ובעל הערוך פי' גוד מלשון משיכה כי תרגום וימשכו ונגידו דהיינו משוך או אמשוך כלומר אומר לו או קנה או מכור. וכתבו התוס' אית דינא דגוד או אגוד נראה לר"י דאפי' בדמים יקרים הרבה יותר משוויו יכול לומר או גוד או אגוד ואינו נראה לריצב"א דא"כ יכול לסלק אחד לחבירו ע"י עילוי דמים בחצר שאין בה דין חלוקה: ובתשובה להרמב"ן סי' מ"ג כתוב ע"פ רש"י כיון שהרב תולה הדבר בקיצת הדמים אלמא ס"ל שזה יוכל להעלות בדמים ולומר קנה לך בסך זה חלקי ואע"פ שאינו שוה או אני אקנה והכי משמע מלישנא דברייתא דקתני אי לא מעלין אותו בדמים מיהו כתב הרמ"ה דדוקא אם בא להעלות על דמיו שומעין לו אבל לפחות מדמיו אין שומעין לו שאם אתה אומר כן עשיר ועני שהניח להם אביהם מידי דלאו בר חלוקה הרי עשיר אומר לעני תנה לי בפחות מדמיה או אני אתנם והוא יודע דלרש אין כל וימצא העשיר לוקח ע"כ דעני בפחות מדמיו ולקתה מד"ה וכן דעת גדולי הראשונים כפרש"י וכהר"י ברצלוני והרמב"ם ז"ל וכן משמו של ר"י אבל יש חולקים ואומרים דבין בפחות בין ביתר לא מצי א"ל גוד או אגוד דאפי' ביתר א"ל לא בעינא למקני ביתר מכדי דמיו אלא שמין הדבר בב"ד ומי שרוצה ליתן שוויו נוטלו אבל להעלות בדמים לא ומפרשינן גוד או אגוד לשון משיכה ומה ששנינו מעלין אותו בדמים לאו דוקא מעלין שמצינו (ערכין כג:) לשון עילוי בשומת ב"ד המקדיש נכסיו מעלין לו תפיליו עכ"ל. והרא"ש כ' כפרש"י קוץ דמים

וקנה לך חלקי או אקוץ דמים ואקנה חלקך משמע אפילו ק' בר' י"מ שמין את הנכסים בב"ד ומי שרוצה ליתן דמיו נוטל כאותה ששנינו (כתובות צא.) אבל אם אמרו יתומים הרי אנו מעלים על נכסי אבינו יתר דינר אין שומעין להם אלא שמין את הנכסים בבית דין ולא היא התם אית להו פסידא ליתמי הכא לית להו פסידא דהא א"ל או תן לי או קח ממני וכ"כ קצת הגאונים ז"ל ולשון מעלין אותו בדמים מוכיח כדברי רש"י וכן כתב הרמב"ם בפ"א מה"ש וכן עיקר עכ"ל וכן דעת הרמב"ם וכן הסכים ה"ה בפרק הנזכר וגם הריב"ש כתב בסימן תפ"ג שכן הסכימו האחרונים ונ"ל שיש חילוק בין רש"י והרמב"ם בפירוש הלשון דלרש"י גוד או אגוד פירושו תקוץ אתה דמים בעד חלקי ואם ארצה אתן לך שיעור אותם דמים ואקח חלקך ואם לא ארצה תן לי דמים שקצצת ותקח חלקי או אקוץ דמים בעד חלקך ואם תרצה תתן לי שיעור אותם דמים ותקח חלקי ואם לא תרצה אתן לך דמים שקצצתי ואקח חלקך ולהרמב"ם גוד או אגוד פי' אני קוצץ לך דמים בעד חלקך תמכרהו לי בעד זה הסך או אמכור לך חלקי בזה הסך שכך כתב בפרק הנזכר אחד מן השותפין שאמר לחבירו במקום שאין בו חלוקה וכו' מכור לי חלקך בכך וכך או קנה ממני חלקי בשער הזה הדין עמו ונראה דהרמב"ם מפרש כפירוש הערוך משוך או אמשוך:

סעיף ז

ואם אין שום א' מהם רוצה למכור וכו' כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר ופשוט הוא:

סעיף ח

והוי דינא הכי אם הוא דבר שאינו ראוי וכו' ז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר היאך הם עושים אם היה המקום עשוי לשכר משכירין אותו וחולקין שכרו ואם אינו עשוי לשכר אם חצר הוא שוכנים בה שנה שנה שא"א שישכנו שניהם כאחד מפני היזק ראיה שהרי אין בה דין חלוקה ואין אדם עשוי לטרוח כל ל' יום לפנות מחצר לחצר אלא משנה לשנה ואם מרחץ הוא נכנסין לה שניהם תמיד בכל יום וכן כל דבר הראוי להשתמש בו מיד ואינו ראוי לשכר כגון מרחץ או מצע או ס"ת אינו יכול לומר לו השתמש אתה יום ואני יום שהרי א"ל בכל יום אני רוצה להשתמ' בו וכתב ה"ה כבר נתבאר זה למעלה דכל שהם שותפים משכירים אותו מקום והשכר לאמצע. וכתב עוד ואם אינו עשוי לשכר וכו' מאן דלית ליה דינא דגוד או אגוד יש לו דין חלוקה בזמנים וכתב הרב ן' מיגא"ש אע"פ שהלכה כדברי האומר דין גוד או אגוד בזמן שאין אחד מן השותפין אומרים כן יש לנו דין חלוקה בזמנים ומ"מ הכל לפי מה שהוא דבר שאם היה בית וכיוצא בו אין חולקין אלא משנה לשנה שאין לטרוח בפחות מכן וכ"כ הרשב"א. ובהשגות בדין החצר שחולקין משנה לשנה למה יכריח את חבירו לפנות שנה בשנה ויאמר לו מאחר שאין

אתה רוצה למכור וגם אני איני רוצה למכור או תסבול היזק ראייה זו או תחלוק כי לעולם לא אטרח להיות גולה שנה בשנה ועוד אם אין לו להיכן יפנה מה תהא עליו וה"ה סתר דברי הראב"ד והכי מסתבר וכתב עוד ה"ה ואם מרחץ היה וכו' שהרי אומר לו בכל יום אני רוצה להשתמש בה אף זה כ' רבו ז"ל והוא האריך בטעם זה וראיה מברייתא דמרחץ הנזכר למעלה בעני ועשיר שאין שם חלוקת ימים כיון שיכולין להשתמש בו כא' ומ"מ כתב הרב ן' מיגא"ש שאם הוא דבר שאין יכולין להשתמש בו כאחד חולקין אותו בימים ולא נזכר זה בדברי המחבר עכ"ל. וכתב הרמב"ן בריש בתרא גבי פלוגתא דגוד או אגוד דאמרינן התם דעבד ובהמה טמאה עובד לזה יום אחד ולזה יום אחד והוי יודע דדוקא בעבד ובהמה טמאה הוא שחולקין בימים אבל מרחץ ובית הבד כיון שיכולים להשתמש כאחד אין חולקים בימים אא"כ רצו שהרי העשיר אומר לעני הרי אני רוצה להשתמש בהם בכל שעה שאפילו בבית הבד איפשר שיהא זה טוען קורה זו וזה אחרת וכשזה טוען זה טוען הקורה וחוזרין חלילה וכן לעולם כל שאפשר להתמיד ולהתדיר להם תשמישן או לעשותן כאחד עושין עכ"ל וזה כחולק על תשובת הרא"ש שכתב רבינו בסמוך שהרי גת דומה לבית הבד הוא שהרי יכול לדרוך זה ענביו ואח"כ ידרוך זה וגם היו יכולים להעמיד כל א' שליח שלו במרתף שימכור יינו ויש לחלק דשאני התם שהורגלו להיות שותפין ואין זה כדאי דאטו מפני שהיו שותפין תחלה שוב לא יחלקו:

סעיף ט

כתב ה"ר יהודה ברצלוני: (ב"ה) באמת שאיני מוצא טעם למה שכ' בעל שני השלישים ישב בו הכל ודברי רבי' הם נכונים: (י) וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל בשאלה כלל צ"א סימן ד' ועיין במה שכתבתי לעיל בסמוך:

סעיף יב

שני אחים שירשו מרחץ וכו' בסוף בתרא (קעב.) תנן שני אחים אחד עני ואחד עשיר והניח להם אביהם מרחץ ובית הבד עשאן לשכר השכר לאמצע עשאן לעצמו הרי עשיר אומר לעני קח לך עבדים וירחצו במרחץ קח לך זיתים ובוא ועשם בבית הבד. ודעת הרמב"ם בפ"ה מהלכות שכנים כפי' ראשון שכתב רבינו ודעת התוס' בפ"ק דבתרא בגמרא דאין חולקין את החצר וכו' כפר"י שהזכיר רבינו וכ"כ ה"ה בפרק הנזכר בשם המפרשים ז"ל שפירשו עשאן לשכר שהן גדולים וראויים להשכירם עשאן לעצמו קטנים וראויים לעצמו ואורחא דמילתא נקט לא שתהא כוונת האב מעלה ומוריד בזה וכתב עוד ה"ה ועוד כתבו שלא אמרו השכר לאמצע ואם הן ראויים לעשרה אין העשיר יכול לומר לעני השכירם לה' ואני אשתמש בחציים אלא במרחץ ובית הבד שאין אדם מוצא מי שישכור אותם לחצאין אבל בטרקלין אע"פ שהיה האב משכירו יכול לומר העשיר

עכשיו אני צריך לדור ואם אתה רוצה להשכיר השכר למי שידור עמי עכ"ל הרשב"א בשם ה"ר יונה ז"ל: ומ"ש רבינו ואין תקנה לעני וכו' הרמב"ם בפ"א מה' שכנים כתב ואין העני כופה את העשיר לקנות חלקו אא"כ א"ל קנה ממני או מכור לי והריני לוה וקונה או מוכר לאחרים וקונים הדין עמו עכ"ל ורבינו שכתב ואין תקנה לעני וכו' איפשר דלא ס"ל כהרמב"ם אלא כתשובת הרא"ש דלקמן בסי' זה דלא שייך דינא דגוד או אגוד אלא כשאומר אקנה חלקך לתשמישי וכו' וזה כיון שאינו קונהו לתשמישו אלא מוכרו לאחרים אינו יכול לכופו בדינא דגוד או אגוד ואיפשר דהרא"ש לא פליג אהרמב"ם וכמו שאכתוב לקמן בע"ה ורבינו כתב אין תקנה לעני משום דלא שכיח מי שיקנה להזיק לעשיר והמרדכי בספ"ק דבתרא כתב דמלשון המשנה משמע דבזה הדבר תלוי שכשעשאן אביהם לעצמו אין יכול העני להשכיר חלקו ואיני יודע הטעם אמאי לאחר שמת אביהם לא יעשה כל אחד בחלקו מה שירצה ואני הייתי רוצה לומר דלאו דוקא הוא הלשון דאם עשאן אלא כלומר אם היתה עיר שמשכירין בה מרחץ ובית הבד ואביהן עשאן לכך השכר לאמצע ואם אינה עיר שמשכירין בה ואביהן עשאן לעצמו יכול העשיר לומר לעני קח לך עבדים וכו' מיהו תימה דהכא משמע דהעני אינו יכול להשכיר חלקו וגם לא לשוייא גברא בחריקיה שיגוד עכ"ל:

סעיף יג

אין בו דין חלוקה ואמר אחד נעשה וכו' בפ"ק דבתרא (שם) אקשי' למאן דלית ליה דינא דגוד או אגוד מדתניא כל שאילו יחלק ושמו עליו חולקין ואם לאו מעלין אותו בדמים ופריק תנאי היא דתניא טול אתה שיעור ואני פחות שומעין לו רשב"ג אומר אין שומעין לו ה"ד אילימא כדקתני מ"ט דרשב"ג אלא לאו חסורי מחסרא וה"ק טול אתה שיעור ואני פחות שומעין לו וגוד או אגוד נמי שומעין לו ואתא רשב"ג למימר אין שומעין לו לא לעולם כדקתני ודקאמר מ"ט דרשב"ג משום דא"ל אי בדמי לית לי דמי למיתן לך במתנה לא ניחא לי דכתיב ושונא מתנות יחיה ופרש"י טול אתה שיעור ואני פחות כגון חצר שאין בו ח' אמות ואמר זה חלוק אתה ד' אמות ואני המותר וכתב הרי"ף וקא פסקי רבוותא הלכה כרשב"ג משום דמסתבר טעמיה וכ"כ הרא"ש בשמו וכ' עוד ור"ח כתב דאיכא מ"ד הלכה כת"ק והכי מסתבר טפי כיון דקיי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים לית לן לאכרועי טעמא דיחידאה מסברא דנפשיה ואדרבה שיטת התלמוד כת"ק דקא מתמה תלמודא בטעמא דרשב"ג ודחיק למימר חסורי מחסרא משום דלא מסתבר כלל דפליג רשב"ג אטול אתה שיעור ואני פחות ונהי דדחיק לפרוקי טעמא מיהו לא מסתבר כלל דהלכה כוותיה ומיהו אם אמר טול אתה שיעור בדמים אין שומעין לו ודמיא להא

דאמרינן גוד איכא אגוד ליכא וא"נ קאמר טול אתה שיעור בדמים ואני פחות או אתה פחות ואני שיעור אין שומעין לו ולא דמיא לגוד או אגוד דהתם שתי הטענות נכוחות הן ושוה לשניהן אבל מה שטוען זה טול אתה פחות אין זו טענה משום דפחות לא חזי עכ"ל וכתב הרמב"ן וגוד או אגוד נמי שומעין לו פרש"י שלא רצה למחול לו כלום אלא קנה חלקי או אקנה חלקך נראה מדבריו דהיכא דא"ל חד לחבריה גוד ג"א ואוסיף דמים או ד' והוסף דמים שזהו דינא דגוד או אגוד ויש שחולק ואומר דג' אמות אינם ראויים להשתמש יכול לומר לו דמי לית לי למיתן לך ואי לאיגודי לא בעינא דהנהו שלש אמות דמטו לי לא חזו לדירה ולא משתרשי לי וסברא מעליא. והמרדכי כתב דר"ח פסק כת"ק במתנה אבל במכר לא דכל כה"ג לא שייך גוד או אגוד כיון דלא זבין מידי דחזי אלא דבר מועט דלא חזי לדירה והא דאמר ת"ק שומעין לו היינו במתנה דוקא ובעל העיטור פסק כת"ק ל"ש מכר ל"ש מתנה ומפרש מילתא דרשב"ג אי בדמי לית ליה למיתב משום דינא דגוד או אגוד וא"כ למסקנא דאסיק אמימר אית דינא דגוד או אגוד אם כן לת"ק שומעין משום דינא דגוד או אגוד עכ"ל. וכתב עוד שם במרדכי דהר"מ פסק כת"ק והרמב"ם בפ"ה מהלכות שכנים פסק כרשב"ג וכתב ה"ה שיש מי שכתב שהלכה כת"ק וכתב עוד ואם אמר לו טול אתה כשיעור בדמים אלו ואני בפחות או אטול אני כשיעור באותן דמים ואתה פחות הסכימו שאינו יכול לכפותו לפי שיכול לומר לו איני רוצה לקנות שאין לי מעות ואם אמכור לך בשיעור נמצא חלקי הנשאר נפסד לגמרי אבל כתבו ז"ל שיכול האחד לומר לחבירו או קנה כשיעור או אקנה כשיעור או הכל איזה מהם שתרצה אקנה ואין חבירו יכול לומר לו אקנה אני הכל דמה לו לזה למכור הכל כל זמן שהוא מתקן את חבירו שיכול לקנות לו כשיעור ואם אינו רוצה ימכור כל חלקו בשוויו או כשיעור וזה כדעת רבי' יונה שהזכיר רבינו בסמוך: נמצא דלהרי"ף והרמב"ם אפילו אומר טול אתה כשיעור בלא דמים ואני אטול החלק הקטן אין שומעין לו ולר"ח וה"ר יונה והרמב"ן והרא"ש ז"ל שומעין לו וה"ה אם אמר או קנה כשיעור או אקנה כשיעור או הכל דשומעין לו אבל אם אמר אקח הקטן ואתה קח הגדול בשוויו אין שומעין לו ואם אמר קח הגדול בשוויו ואני אטול הקטן או אטול הגדול בשוויו וטול הקטן לכ"ע אין שומעין לו זולתי לרש"י דמשמע מדבריו דשומעין לו כ"כ הרא"ש בספ"ק דבתרא בשמו והטעם משום דכיון דאילו א"ל טול אתה הכל בדמים או אטול אני שומעין לו השתא נמי דקא"ל טול אתה שיעור בדמים שומעין לו משום דא"ל אם יש את נפשך לקנות מחלקי קנה עד השיעור ודייך כי מה לך לקנות את כל חלקי ואם אין דעתך לקנות הריני קונה הכל או עד השיעור אם חפצך לעכב את הפחות עכ"ל:

סעיף טז
והיכא דראובן יש לו שיעור וכו' כ"כ המרדכי בשם מוהר"ם בפ"ק דבתרא:

סעיף יז
ואם אין בכל החצר אלא ג' אמות כתב הרמב"ן בפ"ק דבתרא על מאי דאמרינן וגוד או אגוד נמי שומעין לו ומסתבר דאית ביה דינא דגוד או אגוד כיון דהשתא נמי לא חזי לדירה לא למר ולא למר וכ"כ ה"ה בשמו בפ"ה מה' שכנים:

סעיף יח
וא"א ז"ל כתב בפ"ק דבתרא דבחצר לא שייך דינא דגוד או אגוד כו' וכ"כ ה"ה בפ"ב מהלכות שכנים בשם המפרשים על בבת השותפין שרצו לחלוק דבר שאין בו דין חלוקה. מדברי רבינו נראה דמשמע שהרא"ש חולק על הרמב"ן דס"ל דיש בחצר דין גוד או אגוד ואין הדבר כן שגם הרמב"ן כהרא"ש ס"ל והילך לשונו שכתב גבי ר"י אמר אית דינא דגוד או אגוד הוי יודע שאין דין גוד או אגוד אמור בגמרא אלא על סיפא דמתני' אבל אירישא דאין חולקין את החצר עד שיהא בה ד"א לזה וכן לזה לא שייך האי דינא דהא חזי ליה כשותף וצריך ליה ואין בית בלא חצר כלום וכ"ש אם נכנס ויוצא דרך שם שא"א לומר לאדם מכור חלקך ופרח באויר לעולם אין לך חצר שיהא בה דין זה אא"כ הוא מוקצה שאחורי הבתים שאינו ראוי להן או חורבה לעצמה שאין שמה חצר עכ"ל וא"כ כשכתב הרמב"ן דיש בחצר דין גוד או אגוד היינו בהנך גווני שהזכיר שהם מוקצה שאחורי הבתים או חורבה ובהנהו מודה הרא"ש דהא לא שייך בהו טעמא דידיה כלל. כתב המרדכי בפרק המוכר פירות אם יש לאחד חלק בחצר או בבית פחות מכדי חלוקה שומעין לו אחר שלחבירו יש כדי חלוקה דכל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לו עכ"ל:

סעיף יט
תשובה לגאון ממ"ש ודאי ב' חלקי ראובן נסתלקו מדינא דגוד או אגוד נראה שהו"ל ליטול כל ב' השלישים ובסוף דבריו כתב ויאמר ראובן לשמעון אקח מב' חלקי עד כדי שישאר בחלק המשותף בינינו שיעור חצר ומה לו אם ישאר כשיעור או לא ישאר וצ"ע :

סעיף כ
לית דינא דגוד או אגוד וכו' זהו גדר הדברים ששייך בהם גוד או אגוד לדעת רבינו שיהא דבר שתשמישו שוה לאפוקי ב' שפחות או שני כלים שאין מלאכתן שוה ואין בו כדי לזה ולזה דאם יש בו כדי לזה ולזה חולקין ויש בו כראוי לאחד לאפוקי חצר שאין בו אלא ג' אמות דלדעת רבי' לית ביה דינא דגוד או אגוד כמ"ש לעיל בסמוך וכבר נתבאר שהרמב"ן חולק בזה:

סעיף כא

אבל דבר שאין תשמישו שוה וכו' בסוף פ"ק דבתרא (יג:) אמר אמימר הלכתא אית דינא דגוד או אגוד והא רב בר חנינא ורב דימי בר חנינא שבק להו אבוהון תרתי אמהתא חדא ידעא אפיא ובישולי וחדא ידעא פילכא ונוולא ואתו לקמיה דרבא וא"ל לית דינא דגוד או אגוד שאני התם דלמר מיבעי תרווייהו ולמר מיבעי תרווייהו וכי קאמר ליה שקול את חדא ואנא חדא ואי לא גוד או אגוד לא מצי למימר הכי ופרש"י לית דינא דגוד או אגוד. לכופו לתת דמי העודפים ביפה ולא למכור חלקו לאו גוד או אגוד הוה אלא א"ל או קח שתיהן או אקח שתיהן: ומ"ש רבינו אפילו אם דמיהם שוים וכו' כ"כ שם הרא"ש ופשוט הוא שהרי הטעם שהזכירו דלמר מיבעי תרווייהו וכו' שייך בין דמיהם שוה בין אינו שוה:

סעיף כב

וכן אם יש להם שדה וכרם וכו' כ"כ הרא"ש שם: כתב הרשב"א שאלת בתים שאין בהם דין חלוקה דקיי"ל אית דינא דגוד או אגוד ואמר התובע גוד או אגוד באחד מהבתים טען הנתבע אית לי פסידא שלא יהא הנשאר ראוי אז שלא יקפצו עליו קונים אלא אם תרצה לומר גוד או אגוד בכל הבתים: תשובה הדין עם התובע ואע"פ שכולם צריכים להם זה לתשמישו וזה לתשמישו אין זה כדין הנהו תרי אמהתא חדא ידעא למיפא ובשולי וחדא למעבד בוסתרקי דלית בהו דינא דגוד או אגוד דהתם באומר גוד את זו ואני השניה או אגוד אני אותה ואתה השניה אבל אם בא לומר באחת מהן גוד אתה או אגוד אני אותה אית דינא דגוד או אגוד והנדון שלפנינו נמי אית דינא עכ"ל : שנים שקנו מקום ישיבה אחת בב"ה כתב הרשב"א בתשוב' סי' תתקנ"ו שאין חלוקה לזמנים ידועים למאן דאית ליה דינא דגוד או אגוד: וכתב עוד בתשובה שאם אירע שישב בו האחד שתים ושלש שנים נ"ל דבר ברור שאינו חייב להעלות לו שכר דכל שלא חלקו בשלו הוא משתמש ואפילו בחצר שיש לה דין חלוקה וה"ה דאינו יכול לומר לו כדרך שנשתמשת בו שתי שנים אשתמש אני כנגדן דכל שלא חלקו בשלו הוא משתמש: כתב רבינו ירוחם נכ"ז ח"ב בשם הרשב"א מקומות בית הכנסת אין ראויים ליחלק וכן בתים רובם אינם ראויים ליחלק וגם אנו רואים שאין האחין והשותפים מקפידים זה על זה וכיון שכן אטרוחי ב"ד בכדי לא מטרחינן : וכתב הרמ"ה ק"ל אם יאמר לו חבירו תקח אחד ותניח אחד והרי יש דינא דגוד או אגוד ונראה לי דאה"נ ומ"מ ההוא גוד או אגוד דהוא בעי למעבד בתרווייהו ליתיה:

סעיף כג

ושני דברים שתשמישן שוה וכו' פשוט הוא: אבל אם דמיהן שוים כתב הרמב"ן וכו':

(כה)(כו) וכ"כ רב האי בתשובה עוד שאלה ראובן ושמעון וכו':

סעיף כז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל בכלל צ"ח סי' ג' ודע שמ"ש דלא אמרינן גוד או אגוד אלא כשאומר אקנה חלקך לתשמישי וכו' לכאורה נראה דאין כן דעת הרמב"ם בפ"ה מהל' שכנים שכתב ב' אחים אחד עני ואחד עשיר שהניח להם אביהם וכו' ואין העני כופה את העשיר לקנות חלקו אא"כ אמר ליה קנה ממני או מכור לי והריני לוה וקונה או מוכר לאחרים וקונים הדין עמו ואפשר דגם הרא"ש מודה בההיא דהרמב"ם כיון שאין העשיר רוצה לקנות בשום סך אבל הכא שהאלמנה רוצה לקנות כפי שוויה אין לכופה למיגד בשביל תוספת דמים של זה והמרדכי ספ"ק דבתרא גבי עני ועשיר שהניח להם אביהם מרחץ וכו' כתב וכי אינו יכול למכור חלקו לאדם עשיר שיש לו עבדים וזיתים וכשם שיכול למכור יכול נמי להשכיר דמה לי מכר מ"ל שכירות אבל בסוף דבריו כתב ומיהו תימה דהכא משמע דהעני אינו יכול להשכיר חלקו וצ"ע:

סעיף כט

וכתב א"א הרא"ש ז"ל יש אומרים דלא אמרי' גוד או אגוד וכו' וז"ל בספ"ק דבתרא י"א דלא אמרינן גוד או אגוד אלא היכא דיד שניהם משגת לקנות אבל אם אין אחד מהם ידו משגת לא ודייק מדפריך תלמודא לרב יהודה ממתני' דשני אחים אחד עני ואחד עשיר ושני שאני התם דגוד איכא אגוד ליכא אלמא ליתיה לדינא דגוד או אגוד אלא היכא דיד שניהם משגת והרי"ף דחה דבריהם וכתב שהכל תלוי בתובע ולא חיישינן אי אית ליה לנתבע וההיא דשני אחים לא מצי תובע דהיינו העני לומר אגוד הילכך לא מצי דחיק לעשיר לקנות אבל עשיר מצי למימר לעני גוד או אגוד אע"ג דלית ליה לעני למיגד עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מהלכות שכנים והמרדכי כתב דבעל אותה סברא הוא ר"ח ושרבינו יואל בשם ריב"א כתב כהרי"ף:

סעיף לג

לשון א"א הרא"ש כתב הר"י הלוי דינא דגוד או אגוד לא שייך אלא ביורשין וכו' עד ואין דבריו נראין לי בזה כ"כ בספ"ק דבתרא. ונימוקי יוסף כתב בשם הרא"ה כדברי הר"י הלוי ושמדברי הרמב"ם בפ"א מהל' שכנים נראה שאין חילוק בין שלקחו או שהיו שותפים בירושה ובמתנה: כתב הרשב"א בסימן תתקי"ג שאלת על מה שראית בהשגות ה"ר אברהם ז"ל דלא אמרו גוד או אגוד אלא בירושה ומתנה ונסתפקת אם צריך דוקא שניהם יורשים או שניהם מקבלי מתנה או לא. תשובה דברים אלו שכתב ה"ר אברהם

אין להם עיקר בגמרא אלא שהדעת נוטה להם שאם עמדו שנים וקנו מאחד מה שאינו ראוי לחלוק אם לא שנתרצו בכך מתחלה לדור בו או שלא לכוף זה את זה בדינא דגוד או אגוד מי הזקיקם לקנות בשיתוף ולפיכך אם קנו או שכרו ביחד הוברר הדבר כי מתחלה שיעבד כל אחד חלקו לחבירו להיות עומד כן לעולם בשיתוף אבל כשירשו או ניתן להם במתנה או שזכו בו מן ההפקר שלא ירדו הם מתחלה על דעת השיתוף אית דינא דגוד או אגוד ואפילו לפי הסברא הזו אם לקח אחד מן השוק חלק אחד מן היורשים מסתברא דאית דינא דגוד או אגוד שהרי בודאי היורש השני שעמד עדיין בחלקו לא הפסיד דינו מפני קנייתו של לוקח זה וכל שזה יכול לומר ללוקח גוד או אגוד אף הלוקח יכול לומר לו כן שלא תלקה מדת הדין שתהא יד האחד עדיפא מיד השני והרי הלוקח יכול לטעון סבור הייתי שתתרצה למכור וע"ד כן קניתי ועכשיו שאינך מתרצה למיגד אגוד ומ"מ עיקר הדין אפילו בשני לוקחים אינו ברור לפי שיכול לטעון סבור הייתי לקבל ולדור מתחלה ועכשיו איני יכול לסבול ומן הדומה שזו היא דעת הרמב"ם וכענין שא"ר מאיר בפרק המדיר (כתובות עז.) גבי מומין סבורה הייתי שהייתי יכולה לקבל וכו' ושנינו בפרק לא יחפור (בבא בתרא כ:) חנות שבחצר יכול הוא למחות בידו וכו' וגרסי' עלה בירושלמי תניא לשכנו יכול הוא לחזור בו משקיבל עליו אינו יכול לחזור בו רשב"ג אומר אף משקיבל עליו יכול לחזור בו ואתיא דרשב"ג כר' מאיר ואע"ג דלא קיי"ל לא כר"מ במומין ולא כרשב"ג בחנות התם בשקיבלו בפירוש אבל כאן דבסתם יכול הוא לומר סבור הייתי לקבל והרי זו כההוא דתניא לשכנו יכול לחזור בו אא"כ קיבל בפירוש ונכון הוא עכ"ל: וכתב עוד הנותן לחבירו או לחתנו בית אחד בחצירו יכול הוא לומר אחר כך גוד או אגוד :

סעיף לו

והרמב"ם כתב דבשכירות נמי איכא דינא דגוד או אגוד וכו' כוונת רבי' לומר דר"י הלוי סבר דליכא דינא דגוד או אגוד בלקוחות וא"א ורבינו האי סוברים דיש והרמב"ם סובר כרבינו האי והרא"ש אלא שהפריז על מדותיו לומר דאף בשכירות איתיה וזה דבר תימה. ובסימן שי"ו כתב רבינו בשם הרא"ש בתשובה וז"ל וגם אינו יכול לכופו לחלוק שהבית אינו שלהם אלא הוא שכור להם לזמן ודברי הרמב"ם הם בפ"א מהל' שכנים וכתב ה"ה בהשגות א"א וגם זה הדין נפשי אותה ויעש בשכירות שעל מנת כן שכרו וקרוב אני לומר אף במקח כן ולא אמרו גוד או אגוד אלא בירושה ומתנה ע"כ ואין לזה ראיה אלא דברי טעם ומ"מ כתב הרשב"א בתשובה להעמיד דברי המחבר שיכול לומר כששכרתי סבור הייתי שהייתי יכול לקבל להיות שותף עמך ועכשיו איני יכול לקבל וכיון שהם

סתם קנו או שכרו יכול לומר כן ונכון הוא אלו דבריו ז"ל ועוד אני מוסיף טעם ואומר שהאחד יכול לומר על דעת כן נשתתפנו בקנייה או בשכירות כדי שלא להרבות בדמים שאם אני הייתי רוצה בה ואתה ג"כ היינו מעלים בדמים לפיכך נשתתפנו שנינו ועכשיו אם אחד ירבה בדמים לא יהא נזק אלא במחצית ועוד שהוא יכול לקצוב דמים כרצונו לקנות או למכור ועל הכלל יכול לומר לו סמוך הייתי על דין גוד או אגוד ונשתתפתי עמך עכ"ל ונ"ל שטענת הרשב"א כוללת אף לשוכר מחבירו מקצת חצר או שדה שאין בה דין חלוקה אך טענת ה"ה אינה מספקת אלא לשנים ששכרו מקום אחד בשותפות אבל לא לשוכר מחבירו מקצת חצר או שדה שאין בה דין חלוקה ומ"ש ה"ה ועוד אני מוסיף אינו אלא לענין שנים ששכרו מקום אחד בשותפות: ומ"ש רבינו ותימה היאך יחלקו במחיצה דבר שאינו שלהם וכו' נ"ל דאין כאן תימה דאי איכא היזק ראיה אטו מפני שאינו שלו אלא בשכירות יהא חבירו ניזוק בראייתו : כתב הרשב"א בתשובה שאין אומרים גוד או אגוד אלא בדבר שגופו קנוי אבל אם היה להם קרקע שאינו ראוי ליחלק כמשכונא הרי הוא עומד ליפדות ואז יחלקו הדמים וכ"ש שטר חוב שאין אומרים בו גוד או אגוד כיון שעומד לגבות עכ"ל מישרים נכ"ז ח"ב וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן מ"ג . שוכר מחבירו חצי חצר או שנים ששכרו מקום אחד אי ראוי ליחלק חולקין ואם לאו גוד או אגוד כלומר שכור חלקי או אשכור חלקך בתרא פ"ק וכן אם הניח להם אביהם בית מושכרת אומרים גוד או אגוד עכ"ל מישרים נתיב כ"ו ח"ב וכ"כ הרמב"ן: (ב"ה) ודברים אלו הם כסותרים למה שכתב תחילה בשם הרשב"א וכבר נתבאר בסמוך שדעת הרמב"ם דבשכירות שייך דינא דגוד או אגוד וה"ה למשכנתא: כתב הרשב"א שאלת בבתי כנסיות שלנו יש אצטבאות שאנו קורים אותם מדרשות ויש בכל מדרש מקומות לאנשים ובכל מדרש מאלו בשתי קצותיו לוחות וחוצות בין מדרש ומדרש ועתה יש לראובן ושמעון המקום הרביעי ולמדרש ההוא הרביעי בשתי קצותיו ב' קורות חוצצות בין אותו מדרש למדרשות אחרות עכשיו רוצה ראובן לעשות מחיצה בסוף מקום הג' שלו סמוך למקום הד' של שמעון ורוצה להכניס המחיצה בתוך שלו ושמעון מעכב ואומר עכשיו שאין מחיצה אנחנו בריוח ואם תפסיק ביניינו אז נשב דחוקים. תשובה הדין עם ראובן שיכול הוא להכניס בתוך שלו כל שאינו נוטל כלום משל שמעון אין לו להתרחק מפני דחקו של שמעון זה הדבר ברור שאין לשמעון שום שיתוף ושום זכות במקומות של ראובן ובין ירצה שמעון בין לא ירצה מכניס ראובן בתוך שלו ואע"פ שממעט האויר לשמעון ואל תתמה ותטעה במה שאמרו בריש ב"ב בונין את הכותל באמצע פשיטא והשיבו מהו דתימא מצי א"ל כי אתרצאי לך למעוטי באוירא למעוטי בתשמישתא לא אתרצאי קמ"ל

דאלמא משמע דאפילו מכניס בתוך שלו בעי ריצוי כל שבא למעט אפילו באויר לא היא דהתם הוא דהוי חצר כולה משותפת ורצה אחד מהם לחלוק ואילו לא נתרצה לו חבירו לא היה יכול לחלוק ולמעט אוירו בפניו דחצר שאין בה חלוקה היא:

סעיף לז

וא"א כתב בתשובה כלל פ"ה סימן ד': בית ועלייה שהשליש של שמעון ושני שלישים של ראובן ושכר שמעון מראובן השני שלישים וירד ודר בבתים ועתה רוצה ראובן להעלות לו דמי השכירות ולא נתרצה שמעון ובאו לדין ותבע ראובן משמעון שיברור לו אחד מג' דרכים או שיקח ממנו ס' דינרים בשכירות השליש או שיתן לו ק"כ דינרים בשכירות השני שלישים או שידור בבתים ראובן ב' שנים ושמעון שנה עיין בהריב"ש סימן רכ"ז ותפ"ג: כתב הרשב"א בתשובה שלא נאמר דין גוד או אגוד בד' אמות של פירוק משא ולא במה שצריכים ליציאה וביאה לפי שאם אין יציאה וביאה יצטרך לפרוח באויר ונמצא שהפסיד את ביתו וכן אם אין מקום לפרוק שם משאו אינו בית שכל בית צריך למקום פנוי לפרוק שם משאו ולא נאמר אותו דין אלא במה שנשאר מן החצר מלבד מקום פירוק משא והוא מקום חצר העשוי לישב וליהנות בו לרוח היום או לשאר צרכים מלבד פירוק המשא עכ"ל. וכתב עוד אע"פ שהבתים פתוחים לר"ה שהוא רחב ד"א או יותר אין בכך כלום לפי שאין אדם עשוי לפרוק משאו בדרכים לעין כל ופעמים שהוא צריך הצנע ועוד שאין להם רשות לפרוק משאותיהם בדרך הרבים שהרבים מעכבים עליהם מפני שמונעים רגלי הרבים משם עם משאותיהם עכ"ל: שנים שהם שותפים בבית שיש בו דין חלוקה ואחד חפץ לחלוק והשני אומר שבדעתו למכור חלקו ואם יחלוק הבית לא יקח אותו שום אדם ונמצא שמפסיד חלקו אם כופין אותו עיין בתרומות הדשן סימן של"ז: וכתוב עוד שם בסימן של"ז כותל שבין ב' שותפין שהסכימו לסתרו ולעשות תחתיו מחיצה של קרשים ובאים לחלוק האבנים והיו בצד הכותל שכלפי ראובן אבני גזית יקרות יותר מבצד שכלפי שמעון וריצה ראובן לזכות בהן לפי שהיו בצד שלו אין שומעין לו: עיין עוד בתשובת הרשב"א סימן תתקכ"ה וסי' תתנ"ז ומתתק"ט עד תתקי"ג: תשובת הרא"ש לענין חלוקה תמצא בטור זה סי' רכ"ז והיא באורך בכלל צ"ח:

סימן קעב

סעיף א

חצר המתחלקת וכו' בספ"ק דבתרא (יא.) תנן אין חולקין את החצר עד שיהא בה ד"א לזה וד' אמות לזה ובגמר' א"ר אסי א"ר יוחנן ד"א שאמרו חוץ משל פתחים תנ"ה אין

חולקין את החצר עד שיהא בה ח' אמות לזה וח' אמות לזה והא אנן תנן ד"א לזה וד"א לזה אלא ש"מ כדרב אסי ש"מ: ואפי' שהפתח רחב הרבה וכו' ג"ז שם בברייתא היה לזה פתח רחב ח' אמות נוטל ח' אמות כנגד הפתח וד' אמות בחצר ארבע אמות בחצר מאי עבידתייהו אמר אביי ה"ק נוטל ח' אמות באורך החצר וד"א ברוחב החצר ופרש"י נוטל ח' אמות דהיינו כנגד רוחב הפתח וד"א ברוחב החצר להלן מן הפתח: ואם אין הפתח רחב משלים עליו וכו' כ"כ הרא"ש שם וז"ל היה לו פתח אחד ברוחב ח' אמות וכו' ואם לא היה הפתח רחב כ"א שתי אמות מ"מ נוטל ד' על ד' דלא הוה לפרק משא בבציר מהכי מדאמרינן בפרק חזקת גבי הא דתנן גדול לא יעשנו קטן אחד לא יעשנו ב' ב' סבר רמי בר חמא למימר בר ד' לא לישוייה תרי בר תרתי דקא שקיל ח' אמות בחצר: (ב"ה)

אבל מדברי הרמב"ם פ"ב משכנים לא משמע הכי שכתב וז"ל ב' שותפים לזה ב' בתים ולזה בית אחד זה שיש לו ב' בתים מודדין לו מן החצר ד"א לכל בית ובית על כל רוחב הפתח אפילו היה עשר אמות זה שיש לו בית אחד נותנים לו ד' אמות ברוחב פתח עכ"ל משמע דאין נותנים לו אלא ברוחב פתחו בלבד וכ"כ ה"ה וז"ל רוחב ד"א יש לכל פתח ברחבו של פתח אם מעט ואם הרבה כמ"ש ז"ל וכן פרש"י עכ"ל ויש לתמוה על זה שהראיה שהביא הרא"ש ראיה גדולה היא ולכן נ"ל לפרש דהרמב"ם נמי בסתם פתח שהוא רחב ד"א מיירי ולא חשש לפרש שאם הוא פחות משלים עליו לפי שאינו מפורש בהדיא בגמרא: (ב) ואם יש לאחד בית פתוח לחצר שיש בו ב' פתחים וכו' ג"ז שם אמר רב הונא חצר מתחלק לפי פתחים ורב חסדא אמר נותנין ד"א לכל פתח ופתח והשאר חולקין בשוה ותניא כוותיה דרב חסדא: ופי' הר"י הלוי דמיירי בשנים שקנו מן ההפקר וכו' כ"כ הרמב"ן והרא"ש ומגיד משנה ונ"ל בשם הר"י הלוי וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' שכנים. ולכאורה משמע דר"י הלוי לא פי' כן אלא אפלוגתא דרב הונא ורב חסדא דשם כתבוה הרמב"ן ונ"י אבל אהא דא"ר יוחנן ד"א שאמרו חוץ משל פתחים ל"ש לן בין זכו מן ההפקר ל"ש לקחום בשותפות וכן הדין דמאי דאר"י ד"א שאמרו חוץ משל פתחים כיון שאין זה נוטל יותר מזה כך לי לקחו כאחד כמו זכו מן ההפקר אבל בפלוגתא דרב הונא ורב חסדא דאף על פי שאין לכל אחד אלא בית אחד אם יש לאחד ב' פתחים נוטל ח' אמות בהא הוא דאיצטריך ר"י הלוי לאוקמא בזוכים מן ההפקר אבל מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר נראה דגם הא דא"ר יוחנן ד"א שאמרו חוץ משל פתחים בזוכים מן ההפקר דוקא הוא ומדברי ה"ה נראה שכן הוא דעת הר"י הלוי ואיפשר שטעמם משום שכבר איפשר שיהיו לזה ב' בתים קטנים ולזה בית גדול כשניהם ונמצא בעל הב' בתים נוטל ח' אמות והאחר ד' לפיכך ס"ל דלא א"ר יוחנן ד"א שאמרו חוץ משל פתחים אלא בזוכים מן ההפקר דוקא אבל ק"ל דא"כ מאי האי דאמרי' תנ"ה אין חולקין את החצר עד שיהו

בה ח' אמות לזה וח' אמות לזה והא אנן תנן ד"א אלא ש"מ כדר' אסי א"ר יוחנן ומנ"ל דהוי פי' דמתני' כר' אסי א"ר יוחנן דילמא לעולם מתניתין ד"א דוקא קתני ובלוקחים או יורשים מיירי מתני' ובריית בזוכים מן ההפקר ונ"ל דמעיקרא הוה ס"ד דבין לוקחים בין זוכים מן ההפקר בד' אמות לזה וד"א לזה סגי ואתא רבי אסי א"ר יוחנן ואמר דד' אמות שאמרו כבר אפשר שהם חוץ משל פתחים והיינו אם זכו מן ההפקר ולא הוצרך לפרש כן לפי שסמך על המבינים וכי אמרינן תנ"ה וכו' אלא ש"מ כר' אסי היינו לענין חידוש הדין בעצמו לא לענין פי' המשנה: (ב"ה) ובאמת שהדעת נוטה כדברי האומרים דלא פי' כן הר"י הלוי אלא אפלוגתא דרב הונא ורב חסדא ולא אדר' יוחנן ואע"ג דלא משמע הכי מדברי הרמב"ם יש לדחוק ולפרש דבריו כן וגם כי בדברי ה"ה יש מקום לפרש כן: וכתב ה"ה סיום דברי הר"י ן' מיגא"ש אבל חצירות שבמדינה שהן של שני שותפין ויש לו לאחד מהם בהם חלק ידוע כשבאין לחלוק הדבר ידוע שאין כל אחד נוטל אלא כפי מה שמביא ראיה שיש לו בין הרבה בין מעט הילכך אם מגיע לכל אחד מהם בחלקו בחצר זו בית שיש לו ד' על ד' ולפניו אויר שיש בו ד' על ד' נמצא שיש בה דין חלוקה וכופין זה את זה לחלוק לו בין מגיע לו בזה האויר פתחים הרבה בין שאין מגיע לו אלא אחד עכ"ל:

סעיף ג

אבל שנים שירשו או קנו וכו' ואף אם קדמו וחלקו וכו' כ"כ שם הרא"ש שכתב ריב"א בשם הגאונים ויליף לה מדקיי"ל אחים שחלקו אין להם דרך וחלונות זה על זה וכמו שאין החלון זוכה לו בהרחקת ד"א מכנגדו כך אין פתחו זוכה לו בד' אמות בחלק המשותף לחבירו והקשה עליו רבינו יונה ודחה הרא"ש קושייתו עיין בנמ"י שם: וז"ל הרשב"א בתשובה לשיעור ד"א לזה ולזה אין הפרש בין שהבתים לבעלים ובין שנפלו להם בתים וחצר בירושה או שקנאום בשותפות ועכשיו הם באים לחלוק לפי שכל בית שאין לו פירוק משא אינו כלום ואין הפרש בין זה לזה אלא כשהאב מוריש לזה בית בשני פתחים ולזה בפתח אחד והניח החצר בירושה סתם שכל שהדבר כן כל אחד נוטל בחצר כנגד פתחו זה כנגד ב' פתחיו וזה אינו נוטל אלא כנגד פתח אחד וכדרב חסדא א"כ כשפתחו של זה רחב מד' אמות וזה קצר שזה ד"א ברוחב כל הפתח וזה אינו נוטל אלא ד' על ד' וכדתניא התם ואילו היה להם בתים וחצר בשיתוף כשהם חולקים ונטל זה בית בשני פתחים וזה בית בפתח אחד אין לבעל השני פתחים בחצר יותר ממה שיש לו לבעל הפתח האחד הא לעכב בחלוקת החצר עד שיהא ד"א לזה וד"א לזה מעכבין שהחצר בעצמה אינה ראויה בפחות מד"א וכן כל שיחלק ואין שמו עליו אין חולקין

ועוד שכל בית שאין בו פירוק משא אינו כלום הילכך הבא לעכב שומעין לו עכ"ל. ועיין במישרים נכ"ו ח"ב:

סעיף ד

וכתב א"א ז"ל בד"א כששני הבתים שוים וכו' וז"ל ויראה לי שמה שפירש"י דאיירי בנותן מתנה לבניו דוקא בשביל רב הונא פירש כן דאחין שירשו או שותפין שחלקו פשיטא שאין חולקין החצר לפי פתחים אבל דברי רב חסדא מיתוקמי שפיר אף באחין ושותפין שחלקו ב' בתים שבחצר בשומא שאותו שהגיע לחלקו בית שיש לו ב' פתחים נוטל ח' אמות מידי דהוה אשני אחין שחלקו אחד נוטל שדה לבן וא' נוטל כרם וחלקו בשומא ובעילוי דכרם עדיף משדה לבן וצריך בעל הכרם ליתן דמים לבעל השדה או להוסיף לו בשטח הקרקע אז יש לו ד' אמות בשדה לעבודת הכרם משום דצריכי לכרם ומסתמא גם בשבילו עלו אהדדי וכן נמי כשחלקו הבתים מסתמא לא היו לגמרי שוין בדמים זה כזה וחלקו בשומא ובעילוי ואז אמרינן דד' אמות שלפני פתחו היתרים על של חבירו היו בכלל העילוי שהם צריכים לו לפירוק משאו כמו שצריך הכרם לד"א ולא דמי לחלון שאינו זוכה לו בהרחקת ד"א מכנגדו דהנהו ד"א של הרחקה אינם כ"כ מעיקר תשמיש הבית כמו ד"א שלפני הפתח שצריכות לפירוק משאו וד"א הצריכות לכרם לעבודתו ועוד התם יש לבית אורה הראויה להשתמש מצד אחר כדפרישית לעיל אמנם מטעם אחר היה נראה שאין נוטל ד"א לכל פתח דגרסינן בירושׁ' א"ר יוחנן ד"א שאמרו לא שהם לו לקנין אלא כדי שיהא מעמיד בהמתו לשעה ופורק חבילתו לשעה ובתוספת' נותנים לו ד"א מכניס ומוציא ד"א בחצר אלמא אינם שלו לגמרי וחבירו משתמש שם כשהוא אינו פורק שם משאו ואין בהמתו עומדת שם וא"כ למה יהיה שלו אחר חלוקה לגמרי נמצא מפסיד האחד מה שהיה משתמש בהן מתחלה כיון שהחצר חציה שלו ומשתמש בכולה ולמה יפסיד כשיחלוקו ומיהו י"ל דאה"נ שיפסיד דכיון דעלו בדמים כל צרכי הבית בכלל העילוי וקודם שחלקו אין מקפיד אם חבירו משתמש בהן בשעה שהוא צריך עכ"ל. וממ"ש וכן נמי כשחלקו הבתים מסתמא לא היו לגמרי שוים בדמים זה כזה וחלקו בשומא ועילוי ואז אמרינן ד"א שלפני פתחו היתרים על של חבירו היו בכלל העילוי וכו' משמע בהדיא שאם היו לגמרי שוים בדמים זה כזה וחלקו בשומא ועילוי אין נוטל בעל שני הפתחים אלא ד"א לבד: ומ"ש רבי' אבל אם אינם שוים ושמו אותם והעלום בדמים ואותו שהגיע לחלקו הבית עם הב' פתחים נתן לחבירו הדמים ששוה יותר על שלו בכלל זה העילוי ג"כ ד"א שבחצר וכו' לאו דוקא שנתן בעל ב' הפתחים לחבירו דמים דה"ה אם נתן בעל הפתח האחד לבעל שני הפתחים דמים דכיון דאיכא

שומא ועילוי איכא למימר ששמו ג"כ עילוי ד"א שבחצר ואם שמו שיתן בעל הפתח האחד לחבירו י' פרחים (פרח הוא מין מטבע) י"ל שאילו לא היה לו אלא פתח אחד ג"כ היו שמים שיתן לו עשרים וזה נ"ל בדברי הרא"ש שאל"כ הול"ל וכן נמי כשחלקו הבתים מסתמא לא היו שוים וחלקו בשומא ועילוי ואם היה בית שיש לו ב' פתחים עודף על זה שיש לו פתח א' הא אמרינן ד' אמות שלפני פתחו היתרים על של חבירו היו בכלל העילוי ומדלא כתב הכי משמע כמו שכתבתי ואע"פ שכתב קודם אחד נטל שדה לבן ואחד נטל כרם וחלקו בשומא ועילוי דכרם עדיף משדה לבן וצריך בעל הכרם להוסיף דמים וכו' ואז יש לו ד"א לשדה בעבודת הכרם משום דצריכי לכרם ומסתמא גם בשבילו עלו אהדדי נראה דשאני התם דלא אפשר לאוקמי בגוונא אחריתא דכרם עדיף משדה אבל גבי בתים דאפשר דבעלת פתח אחד שוה יותר מבעלת ב' פתחים כיון שהיו שם שומא ועילוי גם ד"א הוי בכלל העלוי כדאמרן. ודע שכתב ה"ה בפ"ב מהל' שכנים וכתב הרשב"א ומיהו נ"ל דאפי' שותפין שחלקו בתים בחצר אם עלו סתם את שיש לו שני פתחים על שאין לו אלא פתח אחד בכי הא את שיש לו ב' פתחים נוטל לכל פתח ופתח שאני אומר שאף זכות פירוץ הפתחים נכלל בתוך העילוי ועל הכל עלו מן הסתם והביא ראיות לזה וכתב בסוף דבריו וכן נ"ל מדברי ר"ח עכ"ל ולכאורה משמע מדבריו כמ"ש רבי' דדוקא בשעלו את שיש לו ב' פתחים על שאין לו אלא פתח א'. ואפשר שרבינו לא רצה לחלק בין הרשב"א להרא"ש וכיון דתרווייהו בחדא שיטה שייטי נ"ל לפרש דברי הרא"ש בענין שיסכים לדברי הרשב"א. והרמב"ן כתב דברי רש"י והר"י הלוי וכתב ומדברי שניהם נראה שאין דין זה בחצירות שבמדינות שלפני בתי השותפין שקנו כל אחד בית וחצר לשניהם דגבי אבוהון איכא למימר כדדייר איהו יהיב להו וכן אם חלקו יורשים הבתים הם בעצמם אינו נוטל בעל שני פתחים בחצר יותר מאחיו שנטל פתח א' אבל בירושלמי גרסינן א"ר יוחנן ד' אמות ולא שהם לו לקנין אלא כדי שיהא מעמיד בהמתו לשעה ופורק חבילתו לשעה ולפ"ז הדין שוה בכל החצירות ובכל השותפין שאם נטל זה בית וזה אחר שנוטל ד"א כנגד הפתח שיהא שם פורק חבילתו לשעה ואף לאחר יש רשות להשתמש בה בעראי בשעה שאין זה משתמש בה ואם בא לבנות בית אינו בונה ואינו מוכרה וכן אם סתם פתחו ופרץ פצימיו הפסיד זכותו ואינו כשאר חלק שיש לא' לו בחצר שאינו יוצא מרשותו לעולם עד שימכור או יתן במתנה לאחרי' שאלו אינם לו לקנין אלא כענין שאמרו יש לו לבעל הכרם ד"א בשדה הלבן שע"מ כן חלקו וה"נ על מנת כן חלקו ואם באו לחלוק אף החצר אין בעל פתח אחד יכול לכוף לבעל השנים לחלוק בשוה אלא אם רוצה לחלוק יש לו ליתן לבעל ב' פתחים לכל פתח ופתח ד"א

והשאר יחלקו שהרי בעל שני הפתחים תשמישו בחצר מרובה ממנו לפי פתחים ומיהו אם הוא רוצה לכוף חבירו לחלוק עמו לפי פתחיו יכול בעל פתח אחד לומר עד עכשיו אני משתמש עראי אף במה שלפני פתחיך ועכשיו תטול לעצמך אלא אם תרצה נחלוק בשוה ותטול ח' לפי פתחיך וד' בחצר ואני כנגדך ד' לפי פתחי וח' בחצר ולפי דרך זו מתפרשים השמועות הללו שבגמרא דילן כענין הירושלמי וכן מצאתי בתוספת' ששנו בכל מקום נותנין לו ד' אמות מכניס ומוציא ד"א בחצר משמע דליתנהו לד"א הללו אלא כדי להכניס ולהוציא חבילות ופירוק משא כענין הירושלמי שכתבנו וראיתי לרב יהודה הנשיא אלברגילוני שכתב זה הירושלמי בהלכותיו וכן כתבו בעלי המתיבות עכ"ל וכ"כ בעל נמ"י: כתב בעל נמ"י בשם הר"י שאם אין בחצר אלא ד"א על ח' לזה וד"א אמות על ח' לזה אע"פ שיש שם כמה פתחים חולקים שהרי יש כאן שיעור חצר ושיעור פירוק משא והיינו דקא פסיק ותני אין חולקין את החצר עד שיהו בה ח' אמות לזה וח"א לזה ל"ש פתח אחד ל"ש כמה פתחים וכתב על סברא זו ה"ר יונה שהסברא מקובלת ונכונה עכ"ל:

סעיף ה

חפירה דסופלי וכולי בספ"ק דבתרא שם אמר אמימר האי חפירה דסופלי יש לו ד' אמות לכל רוח ולא אמרן אלא דלא מייחד ליה פתחא אבל מייחד ליה פתחא אין לו אלא ד"א לפני פתחו ופי' רש"י יש לה ד"א. לכל סביבותיה: דלא מייחד ליה פתחא. שלא הו"ל פתח אצל חפירה אלא דרך פתח ביתו שהוא יוצא ונכנס בו ר"ל דרך לצאת לחצר ולילך אחר החפירה שלפני ביתו ומשתמש אבל מייחד ליה פתחא שהו"ל פתח לסוף ביתו אצל החפירה ודרך אותו פתח היה רגיל להשליך הגרעינין וליטלן אין לו בחצר בשביל החפירה אלא ד"א שלפני אותו פתח עכ"ל. וכתב בעל נמ"י הטעם דיש לו ד"א לכל רוח החפירה לזרוק שם הגרעינין שלא יצטרך לטרוח ולסבב עם המשא אלא תכף שיגיע לאחד מרוחותיה יזרקם שם אבל אם יש לו פתח מיוחד אצל חפירה זו אין לו אלא ד"א כנגד אותו פתח שהרי הוא מיוחד לכך עכ"ל. והרמב"ם בפ"ב מהל' שכנים כתב כלשון הזה בית שיש לו פתחים רבים מכל רוחותיו יש לו ד"א לכל רוח ואם יחד לו פתח אין לו אלא ד"א כנגד פתחו וכתב ה"ה בגמרא אמר אמימר האי חפירה דסופלי וכו' פי' ן' מיגא"ש מקום שמעבדין בו עורות וקסבר אמימר דהאי חפירה דסופלי כבית היא חשובה וזכיא בד' אמות כנגד פתחה וכיון דאית לה ד' פתחים מד' צדדים זכתה ד' אמות מכל צד וצד ואין חבירו יכול לומר לו אין זה בית ע"כ ועל דעת זה כתב המחבר בית שיחד לו פתח שאין לו אלא ד"א לאותו פתח ובהשגות אמר אברהם לא אמרינן בגמרא

יחוד מפקיע שאר הרוחות אלא בחפירה דסופלי והיחוד הוא תיקון כניסה ויציאה אבל בית שיש לו פתחים הרבה מד' רוחות מה תיקון הן צריכין ע"כ והמחבר אינו מפרש יחוד תיקון כניסה ויציאה שא"כ הול"ל בגמרא אבל עבד ליה ולא אבל יחד ליה אלא כבר יש לחפירה ד"א לכל רוח וכשיחד אחד מהם להכניס ולהוציא נסתלק זכות האחרים וכן הדין לבית עכ"ל וא"ת הרי כתב הרמב"ם שם בסמוך בית סתום יש לו ד"א ואיתא פ"ק דב"ב שם ומי עדיף יחד לו פתח מבית סתום ונ"ל דהתם בבית שאין לו אלא פתח אחד ואע"פ שהוא סתום סופו ליפתח ומיהו כי פרץ פצימיו מוכח שאין דעתו לפתוח עוד ולפיכך אין לו אלא ד"א:

סעיף ו

אכסדרה אין לה ד"א בחצר וכו' ג"ז שם (שם) אמר רב הונא אכסדרה אין לה ד"א טעמא מאי אמרו רבנן ד"א משום פירוק משאו הכא אפשר דעייל לגואי ומפרק. פירש"י אכסדרה שיש לו מן הפתח לחצר אין לו ד"א בחלוקת החצר: טעמא מאי אמרו רבנן שיש לפתח בית ד"א בחצר: משום פירוק משאו. שיפרוק שם משאו מעל חמורו לפי שסתם בית אינו פנוי מכלים וה"ה להכניס חמור עם משאו בבית לפרוק לשם: הכא. באכסדרה כיון דאית לה דפנות אפשר דמעייל לגו ומפרק. והרא"ש פירש כר"י: ואם יש לה מחיצה גם ברוח רביעית וכו' שם מתיב רב ששת אחד שערי בתים ואחד שערי אכסדראות יש להם ד"א כי תניא ההיא באכסדרה רומיתא ופי' רש"י אכסדרה רומיתא. מוקפת דפנות נמוכות שאין מגיעות לתקרה: בית שער יש לו ד"א בחצר וכו' ג"ז שם ת"ר בית שער אכסדרה יש להם ד"א בחצר ובית שער נתבאר בדברי רבינו:

סעיף ז

ומרפסת פירש"י הרבה פתחי עלייה פתוחים לו וכולן עולים דרך סולם כו' וכתב ה"ה בפ"ב בשם ן' מיגא"ש שהיא בית שער שעולים ממנו לשתי עליות או שנכנסים ממנו לב' חצירות או לשני בתים: היו חמש עליות וכו' ג"ז שם היו ה' בתים פתוחים למרפסת אין לה אלא ד"א בלבד:

סעיף ח

לול של תרנגולים כו' ג"ז שם בעא מיניה ר' יוחנן מרבי ינאי לול של תרנגולים יש לו ד"א או אין לו א"ל טעמא מאי משום פירוק משאו הכא מטפס ועולה מטפס ויורד. ופירש"י לול של תרנגולים. בית קטן שמגדלים בה תרנגולים ויש לו פתח לחצר יש לו ד"א בחצר או לא: מטפס ועולה. התרנגול מטפס וטורח ועולה דרך ראש הכותל לתוך הלול: בית שחציו מקורה וכו' ג"ז שם בעא מיניה רבא מר"נ בית חציו מקורה וחציו שאינו מקורה יש לו ד"א או אין לו א"ל אין לו ד"א לא מיבעיא קירויו מלגיו דאיפשר

דעייל לגואי ומפרק אלא אפי' קירויו כלפי חוץ איפשר דעייל לגואי ומפרק. ופירש"י ל"מ קירויו מלגיו. והחצי שאינו מקורה לצד החצר דאין לו ד"א בחצר דהא איפשר דעייל חמור במשאו ומפרק שם שאין דרך לתת כלים בחצר שאינו מקורה אלא אפי' קירויו לצד החוץ וגילויו לצד פנים נמי אין לו ד"א דהא איפשר דמעייל חמור עד הגילוי ומפרק: (ב"ה) כתב הרב המגיד בפ"ב משכנים בשם הרשב"א ז"ל דדוקא כשיש ד"א על ד"א במה שאינו מקורה: בית סתום כל זמן שלא נפרצו פצימיו ג"ז שם ברייתא: וכתב הריב"ש בסי' רמ"ח דהב"ע בשידוע שיש לו חלק בחצר וכשסתם פתח הבית בפריצת פצימין הרי מחל זכות ד"א שיש לו בחצר מפני הפתח מלבד חלקו אבל כשלא פרץ פצימיו לא מחל אותן ד"א לפי שדעתו לחזור לפתחו ולעולם החלק שיש לו בגוף החצר אינו תלוי בפריצת פצימין כי אינו יוצא מרשותו לעולם אע"פ שסתם פתחו ופרץ פצימיו עד שימכרנו או יתננו במתנה אבל זכות הד' אמות בחצר שאינם לו לקנין גמור אלא כדי שיהא מעמיד בהמתו לשעה ופורק חבילתו לשעה כמו שמפורש בירושלמי וכן הסכים הרמב"ן שאין זכות הד"א קנין גמור אלא לשעה זכות זה הוא נפקע במחילה ובפריצת פצימין נראה שמחל ובלא פריצת פצימין לא מחל. אבל לדעת הרשב"א וקצת מפרשים שהד"א שיש לכל א' בחצר לפי פתחים לקנין גמור הם לו ולא לשעה והירושלמי פליג אגמרא דילן ואנן נקטינן כגמרא דילן וכן נראה דעת רש"י שפי' ההיא דחצר לפי פתחיה מתחלקת במי שיש לו חצר ושני בתים פתוחים לתוכו לזה פתח אחד ולזה שני פתחים וחלק נכסיו על פיו ונתן האחד לבנו הא' והשני לבנו השני והם באים לחלוק החצר והר"י ן' מיגא"ש פירשה כגון חצירות הכפרים שבא ראובן ובנה בית בחורבה ובא שמעון ובנה סמוך לו ואח"כ הסכימו שניהם והקיפו וגדרו ונמצא חצר של שניהם ולפי שדעתם שהד' אמות הם לו לקנין גמור מפני זה לא פירשוה כפשטה בשני אחים שירשו או קנו בשותפות בתים וחצר וחלקו הבתים ובאו עתה לחלוק החצר כי בענין זה לא היה להם ד"א בחצר לפי פתחים לקנין גמור אבל חולקין אותם בשוה ואע"פ שהם לו לקנין גמור כשסתם פתחו ופרץ פצימיו הרי הוא כמפקיר אותם לשאר בני החצר ואף לדבריהם י"ל דדוקא בד"א שיש לו מדין הוא שמחל אבל במה שיש לו בחצר מלבד הד"א לא הפקיר בסתימת הפתח ואף בפריצת פצימין דהא לא קתני בברייתא אלא אין לו ד"א אבל חלקו הידוע בחצר עדיין הוא שלו ומ"מ לדברי כולם בשנודע לו חלק בחצר והם באים לדון על סתימת הפתח אם הוא מחילה אבל אם לא נודע לו חלק וזה משתמש בשלו לבדו ודאי אין לומר שפתח סתום יהיה ראיה שיש לו חלק בחצר שהרי איפשר שהיה הכל מקודם לאדם א' וסתם פתחו ברצונו בעודו שלו ואח"כ מכר או נתן החצר כולו לא' ונשאר הפתח

כאשר היה ושייר לעצמו הבתים שבהם הפתח הסתום ואח"כ מכרם ובענין זה אין לבעל הבתים המוכר או נותן דרך על הלוקח ומקבל מתנה ואף אם היה הפתח פתוח ממש דקיי"ל כר"ע דאמר מוכר בעין יפה מוכר ואף אם נאמר שמכר ראשונה הבתים שבהם הפתח הסתום ושייר החצר לפניו ואז יש לו דרך עליו דבעין יפה מוכר היינו כשהפתח פתוח ואין לו פתח מצד אחר אלא עליו אבל אם יהיה ללוקח דרך מצד אחר בזה לא אמר ר"ע מוכר בעין יפה מוכר שיהיה ללוקח שיעבוד על המוכר לעבור דרך עליו במה שלא מכר לו וא"צ לו עכ"ל. כתב רבינו ירוחם בנכ"ז ח"ג פירש ה"ר יונה דמיירי דפרץ אביו פצימיו דאם פרצם הוא אחר שחלקו לא הפסיד הד' אמות והתוס' כתבו דאפי' פרצם הוא הפסיד עכ"ל. וז"ל נמ"י אפי' היה סתום קודם שחילק להם האב הבתים כל היכא שלא פרץ האב הפצימין שהם המשקופות אע"פ שפרצם הבן לאחר מיתתו לא איבד זכותו שזכה כבר בד"א לכל פתח:

סעיף י

בית שאין לו ד' אמות וכו' בפ"ק דסוכה (ג:) ת"ר בית שאין בו ד"א על ד"א פטור מן המזוזה ואין האחין והשותפין חולקין. ופירש בגמרא דה"ק אין בו דין חלוקה בחצר דאמר רב הונא חצר לפי פתחיה מתחלקת ורב חסדא אמר נותן לכל פתח ד' אמות והשאר חולקין אותו בשוה וה"מ בית דלמיהוי קאי יהבינן ליה חצר האי דלמיסתם קאי לא יהבינן ליה חצר ופירש"י אין בו דין חלוקה בחצר. ומהו דין חלוקה כדרב הונא ורב חסדא ובית קטן זה אין לפתחו דין חלוקה ליטול בחצר לא כרב הונא ולא כרב חסדא. וכתב ה"ה בפ"ב מהל' שכנים יש לפרש לדעת הרמב"ם לא נתמעט בעל בית זה מדין כניסה ויציאה אלא מד' אמות שכנגד הפתח אבל הד' אמות אחרות שיש לכל בית זולת אלו שכנגד פתח הבית אף לזה יש לו וכן דעת הראב"ד בהשגות:

סעיף יא

יב הזבל שבחצר וכולי גם זה שם (בבתרא יא:) בעיא דאיפשיטא לענין אכסניא וקאמר עלה תנ"ה זבל שבחצר מתחלק לפי פתחים אכסניא לפי בני אדם ופירש"י אכסניא. חיל המלך המוטל על בני העיר לתת להן אכסניא בבתיהם מתחלק לפי פתחים זבל שדות לפי שדרך הפתחים השליכו שם עד שנעשים אשפה והרי"ף והרא"ש כתבו כרש"י וי"מ זבל של אכסניא וגולפא הם שמרים שבחבית שדרך האכסניא להניחם חולקין אותן בעלי האכסניא לפי בני אדם וכ"כ התוס' בשם ר"ח והרמב"ם בפ"ב משכנים:

סעיף יג

לפיכך כיון שצריך ליתן לפני כל פתח ד"א הא דתנן אין חולקין את החצר וכו' כבר נתבאר בראש סימן זה: וצריך שיהא ח' על ח' וכו' כן כתב הרי"ף והרא"ש שם דאע"ג

דאיכא י' אמות באורכא אי ליכא בפותיא ד"א לית בה דין חלוקה דכיון דלית בה ד"א לא חזיא לתשמישתא: וכתב הר"י הלוי שא"צ שיהא בו וכו' ונראה לחלק דוקא כשפתחי בתיהם שוות וכו' באמת דברי רבינו תמוהין שא"א לפרש דברי הרא"ש כשפתחי בתיהם שוות שהרי כ"כ לפי הגאונים אם יש בחצר השותפים ח' על ח' ולאחד יש לו ב' פתחים אינו יכול לומר איני רוצה לחלוק עד שיהא לי לכל פתח ד"א לפירוק משא ועוד ד' אמות לשיעור חצר נמצא שיצטרך שיהיה בחצר ו' פעמים ד"א על ד"א אלא כיון שיש לו לפתח אחד שיעור פירוק משאו ד"א ועוד ד"א לחצר צריך לחלוק עכ"ל והרי הדברים ברורים דביש לאחד שני פתחים ולאחד פתח אחד מיירי ושלא כדברי רבינו ומה שהקשה רבינו למה יפסיד בעל ב' הפתחים וכו' הוא מבואר שהרא"ש כתב דין זה לפי דברי הגאונים שכתב ר"י בשמם דכי א"ר חסדא נותנין לכל פתח ד' אמות והשאר חולקין בשוה דדוקא במחלק נכסיו לבניו על פיו הוא אבל ב' שירשו חצר אחד או קנו בשותפות חולקין החצר והבתים בשוה ולא יטול אחד מהן יותר על חבירו וכמו שנתבאר בראש סימן זה ולפי דבריהם כתב דבחצר השותפין דהיינו שירשו או קנו בשותפות לא תימא נהי שחולקין בשוה מיהו צריך שיהא לכל פתח ד"א ועוד ד"א לשיעור חצר לכל פתח ופתח אלא כיון שיש ח' אמות לכל אחד חולקין וזה נ"ל ברור בדברי הרא"ש ואיני יודע מה מקום היה לרבינו לחלוק . גרסינן בס"פ חזקת (בבא בתרא נז:) בכל השותפין מעכבין זה ע"ז חוץ מהכביסה ועיין במ"ש על זה נמ"י בשם הירושלמי. כמה יהא בבית ויהיה בו כדי חלוקה עיין במרדכי פרק המוכר פירות:

סימן קעג

סעיף א

כל דבר שנתרצו השותפין וכו' משנה פ"ק דבתרא (יא.) אין חולקין את החצר עד שיהא ד' אמות לזה וכו' זה הכלל כל שיחלקו ושמו עליו חולקין ואם לאו אין חולקין אימתי בזמן שאין שניהם רוצים אבל בזמן ששניהם רוצים יחלוקו וכתבי הקודש אע"פ ששניהם רוצים לא יחלוקו. ופירש"י כתבי הקודש. כ"ד ספרים והיו רגילין לכתבם בגליון כס"ת שלנו לפיכך גנאי הדבר לחתכן. וכתבו במרדכי ובהג"א ודוקא ספרים שעשוין כעין ס"ת ונגללין יחד הוא דאיכא ביזיון בכרך אחד לחלוק אבל השתא שאנו קושרין הספרים בקונטריסים ואין נגללין יחד ליכא ביזיון וכן משמע מפירש"י: במה דברים אמורים שהן בכרך א' וכו' שם (יג:) אמר מימרא דשמואל לא שנו אלא בכרך א' אבל בשני כריכות חולקין: כתב המרדכי ירושלמי אמר ריב"ל כגון תהילים ודברי הימים אם אינו רוצה לחלוק אומר או גוד או אגוד אבל תהילים ותהילים חולקין ור' עקיבא אומר אפי' תהילים

ותהילים נמי אין חולקין שמתוך שאין חולקים מתועדים כולם עכ"ל ולא נזכר זה בדברי הפוסקים: ואם הם שני עניינים וכו' ג"ז שם גבי דינא דגוד או אגוד פריך מהנהו תרי אמהתא דחדא ידעה אפיא ובשולי וחדא ידעה פילכא ונוולא ואמר רבא דלית בהו דינא דגוד או אגוד ומשני שאני התם דלמר מיבעי תרווייהו ולמר מיבעי תרווייהו כי קא א"ל שקול את חדא ואנא חדא ואי לא גוד או אגוד לא מצי למימר הכי והא כתבי הקודש דתרווייהו מיבעי להו ואמר שמואל לא שנו אלא בכרך אחד אבל בשתי כריכות חולקין הא תרגמה רב שלמן כשרצו:

סעיף ב

השותפין שנתרצו לחלוק וכו' בריש בתרא (ב.) תנן השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע ומפרש בגמ' לחד לישנא דמאי מחיצה פלוגתא ופריך בגמרא ואי היזק ראייה שמיה היזק מאי איריא רצו אפי' לא רצו נמי א"ר אסי א"ר יוחנן כשקנו מידן וכי קנו מידן מאי הוי קנין דברים בעלמא הוא כשקנו מידן ברוחות רב אשי אמר כגון שהלך זה והחזיק בתוך שלו והלך זה והחזיק בתוך שלו ופירש"י קנין דברים הוא. ואין חליפין קונין אלא דבר הנקנה או מכר או מתנה או שיעבוד קרקעות שהקנין חל עליו או מטלטלין: ברוחות. זה בורר לו חלק מזרחי וזה בורר לו חלק מערבי וקנו מידם ועתה נקנה חלק מזרחי ואין לזה חלק בו וכן השני לחבירו: וכתב הרמב"ם וכו' בפ"ב מה' שכנים: וא"א הרא"ש ז"ל כתב דכה"ג קנין דברים בעלמא הוא וכו' אני לא מצאתי שהרא"ש כתב דבכה"ג הוי קנין דברים אלא כתב סתם דברי רש"י וסובר רבינו דממילא משמע דכל דלא הוי כה"ג הוי קנין דברים בעלמא והחילוק שבין דברי הרמב"ם ומה שסובר רבינו להרא"ש נ"ל שהוא דלהרמב"ם לא הוזכר הבירור עד שעת הקנין שהוא נוטל קנין ולהרא"ש תחלה ביררו ואח"כ נטלו קנין: וכן אם חלקו והחזיק אחד מהן בחלקו וכו' גם זה שם ונתבאר בסימן קנ"ז: והרמב"ם כתב נ"ל דטעות סופר הוא דהרמב"ם בפ"ב מהל' שכנים כתב כלשון הגמרא לבד ואין משם הכרע אך יש לגרוס הרמב"ן בנו"ן שהוא כ"כ בחידושיו וכבר כתבתי זה בסי' קנ"ז: ואם חלקו בגורל וכו' פרק בית כור (בבא בתרא קו:) תניא רבי יוסי אומר האחין שחלקו כיון שעלה גורל לאחד מהם קנו כולם מ"ט אמר רב אשי בההוא הנאה דקא צייתי להדדי גמרי ומקני להדדי וכתב ה"ה בפ"ב מהל' שכנים יש שפירשו כגון שהסכימו שיחלקו לפי סדר תולדותן שמעון אחר ראובן ולוי אחר שמעון וכיון שעלה גורל לראובן קנה שמעון בחלק הסמוך וכן לוי אחר שמעון ורש"י פירש בין ממקרקעי בין ממטלטלי דסתמא אמרו קנו ולא חלקו ואחין דנקט לאו דוקא דה"ה לשותפין אלו דבריו ז"ל וי"מ בשלא חלקו לפי סדר

אלא כל א' יזכה בחלק שיעלה מהקלף ופי' הברייתא אם הם שנים כיון שזכה הלה בחלק זה זכה שני בחלקו ואם ג' או יותר אז קנו כולם זה שעלה לו הגורל זכה בחלקו והאחרים קנו כולם לענין לחלוק באותן חלקים שיעשו ע"פ הגורל ואין א' מהם יכול לחזור ולומר לא בגורל אני חפץ אלא בעילוי אלא כיון שעלה הגורל לאחד מהם יחלוקו גם כולם בגורל וי"מ קנו לגבי ראשון שעלה לו הגורל שהוא אינו יכול לעכב עליהם ולא הם עליו אבל מ"מ אם רצה אחד מהנשארים לעכב ולחלוק בינו ובין שאר האחרים בעילוי שומעין לו והראשון נראה עיקר עכ"ל הרשב"א ובההיא הנאה דקא צייתי אהדדי וכו' פי' רש"י בההיא הנאה שנשמעין זה לזה לחלוק בגורל כדי שיטול כל א' חלקו בפני עצמו דאינן חפצים עוד בשותפות הילכך הם אינם רוצים שיהא עוד עיכוב בדבר וגמרי ומקני אהדדי ולא כתב רבינו אחים כל' הברייתא כדי לכלול בדבריו גם שותפים כדברי רבינו ר"ש ז"ל: שאלה לא"א ז"ל כלל צ"ח סימן ב': (ב"ה) וקשיא לי שדברי הרא"ש נראה כסותרים מ"ש רבינו בסמוך אם חלקו בגורל לאחר שעלה הגורל לאחד מהם נתקיימה החלוקה לכולם: (ג) אחין שחלקו אין להן זה על זה וכו' בפ"ק דבתרא (ז.) אמר ר"נ אמר שמואל האחין שחלקו אין להן דרך זה על זה ולא חלונות ולא סולמות ולא אמת המים זה על זה ורב אמר יש להן. ובהמוכר את הבית (ד' סה.) אמר רב הונא דהלכתא כשמואל מלבד זה קיי"ל כשמואל בדיני ובפ"ק דבתרא (ז.) גבי ההוא דמטייה אספלידא אמרינן בגמרא דאפי' עלו אהדדי אין להם דרך וכו' פירש"י האחין שחלקו ונטע זה שדה לצפון וזה לדרום והיה אביו רגיל להיות לו דרך ליכנס מזו לתוך זו אינו יכול לומר לו דרך לי עליך. וכתב הרמב"ן ולא חלונות פירש"י לערער על סתימת אורה כלומר שאין אומרים באחין שחלקו חלונות משכנגדן שלא יאפיל ומיהו אין האחין יכולין למחות זה בזה בחלונות לסתמן אע"פ שיש מהן היזק ראייה שלא חלקו אלא על מנת שלא לסלק משם כלום ובפירש"י סולמות שאין לו לקבוע סולם בשל זה לעלות בעלייה ולא אמת המים להביאם דרך שדהו משמע שאם היה סולם קבוע או אמת המים קבועה יחלקו שאינו יכול לומר סתום אמת המים או סלק סולמך אלא אם אביהם רגיל לעלות לעלייה דרך הבית בסולם המיטלטל ורצה זה אחר חלוקה לקבוע או לעלות בסולם המיטלטל בזה הוא שאמרו אין שומעין לו והוא הדין והיא הראיה לאחד שהיה לו על חבירו נטפי ושפכי של בנין שאינו יכול למחות בו ולסלקן הואיל וקבועים הן שעל מנת כן חלקו ומה שאמרו אין להם חלונות זה על זה אומר רבינו שלמה דוקא שלא החזיקו בחלונות לאחר חלוקה אבל החזיקו מעכב עליו שלא לבנות כנגדו ותמיהני מאחר שאינו יכול למחות בו ולסתום במה החזיק ואפשר שהיה לו למחות ולומר לאחר חלוקה אני מוחה

לך על חלונותיך שתחזיק עלי בהם ונ"ל שאם היה מאפיל עליו לגמרי עד שאין אדם יכול להשתמש בבית כדרך שאר הבתים לאורה שיכול למחות בידו שהרי הוא כמאן דעילו אהדדי באורה וההוה דהוה בני אפומי' דאספלידא ממעט אור ואוירא הוא אבל עדיין משתמשין בה לאורה עכ"ל: כתב נמ"י בריש פרק המקבל בשם רבינו נסים דהא דאמרינן בפ"ק דב"ב הנהו תרי אחי דחד מטייה אספלידא וחד מטייה תרביצא ואתא ההוא דתרביצא ובנה אפומא דאספלידא וא"ל אידך מאפלת עלי וא"ל אידך בדנפשאי קא בנינא ואסיקנא דדינא קאמר ליה מיירי דוקא דפלגי סתם כגון שעומדים בתוכו ואמרו זה לזה אני אטול עד כאן ואתה תטול ע"כ א"נ בדא"ל ההוא דמטייה תרביצא לאחוה אני אטול תרביצא ואתה תטול אספלידא אבל היכא דההוא דמטייה אספלידא אמר לאחוה אני אטול אספלידא ואתה תרביצא לא אמרינן שמא בעלמא דהוה ליה כא"ל חוכר למחכיר דקפידא הוא עכ"ל וכ"כ עוד בפ"ק דב"ב בשם הר"ן. כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש שנשאל על יורשין שחלקו חצר ואחר זמן רצו לעשות כותל ביניהם והמרזב שמימי החצר יוצאים בו בא לאחד מהם ואומר שמימי חלק חבירו לא יניחם לעבור דרך חלקו ושכנגדו אומר כמה שנים החזקתי בו ולא מחית והשיב הדין עמו שיסלקם מעבור דרך גבולו כי אחים שחלקו אין להם אמת המים וחזקתו חזקה שאין עמה טענה היא וגם לא חשש לערער כל זמן שאין הכותל מפסיק ביניהם עכ"ל. וכתב עוד מה שכתב מההיא שחלקו אין להם דרך זה על זה אינו ענין לכותל העומד ביניהם אלא ישתמשו בו כבתחלה: כתב הרשב"א (בת"א סימן קצ"ז) שאלת האחין שחלקו ויש בחלקו של כל א' מהם חלון עשוי לאורה ואחר החלוקה לא סתמו ועמד אח"כ שנים הרבה יש לו חזקה או לא לפי שנראה מבעל העיטור שיש לו חזקה והרמ"ה כתב שאין לו. תשובה מסתברא לי כדברי האומר שיש לו חזקה וכשבא בטענה דאע"פ שאינו יכול לכוף את חבירו לסתום חלונותיו דאין להם דין חלונות קאמרי מ"מ עד שלא הוצרך הוא לבנות כנגדו הו"ל למחויי כדאמרינן (ב"מ קי.) במשכנתא דסורא ואע"פ שמקצת מרבותי אין סוברים כן וראייתם ממה שאמרו (ב"ב מה.) גבי אומן אין לו חזקה היכי דמי אי דאיכא עדים וראה מה שאמר אומן וכו' דאלמא כל שירד לנכסים בתורת פקדון או שאלה או שכירות דאיכא עדים וראה עכשיו כלומר שאין לו מיגו אינו נאמן לומר שלאחר מכאן קנאו ממנו אפי' הכי אין דבריהם מחוורים בעיני דכל שלא מיחה הרי הוא כמודה שאין אדם עשוי להניח נכסיו ביד אחרים שלש שנים והראיה משותפים שמחזיקים זה על זה בדאית בה דין חלוקה ונחית לכולה וההיא דאומן מטלטלין נינהו דחזקתן לאלתר עכ"ל: ומ"ש רבינו שאם היה מאפיל לגמרי עד שאין אדם יכול להשתמש בבית כדרך שאר

הבתים לאורה שיכול למחות בידו כן משמע מדברי התוס' בשם ר"ח בפ"ק דב"ב גבי ההוא דמטייה אספלידא וכ"כ נמ"י בשם הרמב"ן בפ"ק דב"ב גבי אחין שחלקו אין להם חלונות זה על זה ורבי' ירוחם בנתיב כ"ז ח"ב וז"ל הרא"ש כתב הראב"ד נהי דאין יכול לערער על סתימת החלונות אם רוצה לבנות לפניהם מיהו כל זמן שלא בנה לפניהם אינו יכול לומר סתום חלונותיך אע"פ שיש היזק ראייה ואין דבריו נראים כלל דכיון דאין לו חזקה באורה היכי מצי למיעבד ליה היזק בראייתו ועוד דאיכא למיחש דלבתר שלש שנים יטעון בחזקה ועוד דאין להם דרך זה על זה משמע דאע"ג דאביהם היה עובר דרך שדה זו לשדה אחרת מוחה הוא באחיו לעבור בו דרך שדהו וכן בחלונות מוחה הוא מלראות דרך החלון ולהזיק וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' שכנים שצריך לסתום החלון המשקיף על חלקו ולהסיר אמת המים מעליו. וכתב ה"ה שדעת הרשב"א כדעת ר"ש ורמב"ן והראב"ד. ובהג"א בשם א"ז דריב"ם ס"ל כהרמב"ם ורא"ש וכתב ע"ז ומאד נראין דבריו: (ב"ה) וכבר כתבתי בס"ס קנ"ד שאפשר לפרש דברי הרמב"ם שסובר כפירש"י ושכן מוכיח מ"ש בסוף פ"ו משכנים ולענין הלכה נקטינן כרש"י: וא"ת לרבינו שלמה וסייעתו שאין יכול לומר לו סתום חלונותיך או אמת המים כיון שהיו בחיי אבי א"כ למה לא יהיה דרך עליו כמו שהיה בחיי אביו. וי"ל דהכא לאו כשהיה לאביו דרך כבושה בשדה החיצון אלא שהיה רגיל להיות לו דרך ליכנס מזו לזו אבל אם היה לו דרך כבושה ומיוחדת אינו יכול למנעו דומיא דחלונות וכן צ"ל באמת המים שלפעמים היה אביו מביא מים דרך שדהו וכן בסולם שלפעמים היה עולה בסולם המיטלטל א"נ שלא היה קביעות להבאת האמה אלא היום בדרך זה והיום בדרך זה אבל אילו היתה אמת המים קבועה או סולם קבוע אינו יכול לסלקם וכמ"ש רמב"ן בהדיא ולרמב"ם ורא"ש אפי' היתה דרך כבושה ומיוחדת ואמת המים וסולם קבועים מסלק אותם. ועל מאי דאמרינן ולא סולמות זע"ז כתבו התוס' פי' בקונטרס אם נטל זה בית וחצר וזה נטל עלייה אין לקבוע סולם בחצרו של זה ולעלות לעלייתו וקשה לר"י דהיינו ולא דרך זע"ז. ונראה לר"י כגון שלקח זה בית וזה עלייה וחצר אין לו לסמוך הסולם בכותל של זה ולעלות בעלייתו וגם רמב"ן כתב כדברי ר"י ויהיב טעמא דאינו יכול לסמוך משום דמיתרע אשיתיה ואף על פי שבהגהות מיימון פ"ב מהלכות שכנים הקשו לפי' ר"י דהא מסתמא בית לעלייה משועבד יש לומר דנהי שהוא משועבד לשאת משא העלייה אבל לא לשאת משא הסולם שהרי יכול לקבוע על עמודים ומ"מ יש לדקדק בלשון ר"י שכתב אין לו לסמוך הסולם בכותל של זה דמשמע שאם היה סולם קבוע לעלות לעלייה דרך שם אינו צריך להסירו וכן משמע מפי' רש"י ונראה לי דאינהו לטעמייהו דס"ל דאין אומרים לו סתום חלונותיך

אבל לדברי הסוברים שאומרים לו סתום חלונותיך וכמ"ש בסמוך הכא נמי אפילו היה סולם קבוע ואין לו מקום לעלות לעלייתו אלא דרך הסולם מסיר אותו. ורמב"ם בפ"ב מהל' שכנים כתב אין להם דרך זע"ז וכו' לפיכך י"ל לאחין וכולי יש לו להסיר אמת המים מעלי וכן סותם החלון המשקיף על חלקו ובונה בצד הסולם אע"פ שהוא מבטל תשמישו ויש לדקדק בדבריו שמאחר שכתב שיש לו להסיר אמת המים ולסתום החלון הו"ל למימר ועוקר הסולם: (ב"ה) ולפי מה שפירשתי בס"ס קנ"ד שאינו יכול לכופו לסתום החלון אלא שזה רשאי לבנות כנגדו אע"פ שהוא מאפיל עליו ניחא. ובענין שאין להם דרך זה על זה עיין במ"ש נמ"י בפ"ק דבתרא גבי אין חולקים עד שיהא כדי לזה ולזה. ובענין ולא אמת המים שאם היתה עוברת על שדהו לשדה אחרת ומעכב עליו עיין בתשובת גאון שכתב רבינו בס"ס קנ"ד ובתשובת הריב"ש שכתבתי שם: וכתב הרמב"ם בפרק הנזכר וה"ה בשנים שקנו שדה מאחד וחלקו לא נשאר לאחד מהם זכות בחלק חבירו ומפסיק אמת המים מחלקו וסותם החלונות וצ"ע למה לא הזכיר הדרך והסולמות: (ב"ה) ונ"ל דה"ה וחדא מתרתי מינייהו נקט. וזה לשון נמ"י וכן הדין בשנים שקנו קרקע בשותפות וחלקו אבל אם נתן לזה קודם שיתן לחבירו השאר קיי"ל דנותן בעין יפה נותן ולראשון נתן שישתמש בו בענין שהיה הנותן משתמש בו בחלונות ובאמת המים ובסולמות: וכתב הרמב"ם אבל שנים וכו' בפ"ב מהל' שכנים וכתב ה"ה פי' וכשהמוכרים היה נודע חלק כל אחד והיו מחזיקים בנזקין אלו שאם המוכרים היו משותפין ואלו חלקו ודאי אין להם זע"ז כלום דמה לי באים מכח א' מה לי באים מכח ב' המשותפין וכ"כ ן' מיגא"ש ז"ל: (ב"ה) ועיין בס"ס קנ"ד: (ה) האחין שחלקו וכו' ברייתא בפ"ק דב"ב (ז.) שני אחים שחלקו א' נטל כרם וא' מהם נטל שדה לבן יש לו לבעל הכרם ד"א בשדה לבן שע"מ כן חלקו ופי' רבי' שלמה ד"א לעבודת הכרם שהיו חורשים אותה בשוורים עכ"ל כלומר דמתוך שיש גפנים בכרם אין המחרישה יכולה להתהפך ולפיכך צריך ד"א חוצה לה כדי שתוכל להתהפך יפה ומוקי לה בגמרא בדעלו אהדדי ופי' רבינו שלמה דעלו אהדדי שנתן בעל הכרם לבעל השדה לבן דמי של עילוי הכרם הילכך כרם בעי למישקל עם עבודתו ונ"ל דה"ה אם היה שיעור שדה לבן מרובה על שיעור הכרם ונטל כל השדה לבן כנגד כל הכרם היינו נתינת דמים וכ"כ רבינו אשר בהדיא בההוא פירקא גבי הא דאמר רב הונא חצר לפי פתחים מתחלקת ועיין בהרמב"ם ז"ל פכ"ד מה' מכירה: כתב הרשב"א שאלת ראובן ושמעון היה להם חצר בשותפות וחלקו ונפל בחלק שמעון באר מים חיים וע"כ נתקיימה החלוקה שיהא רשות לראובן לשאוב בו כל זמן שירצה ובשיעבוד כניסה ויציאה בביתו של שמעון עכשיו נהרסו כותלי הבאר בענין שלא יוכלו לשאוב ממנו מים טען ראובן אתה השלכת זבלים כדי שלא אוכל לשאוב

מים השיב שמעון לא היו דברים מעולם ולא נשתעבד לך אלא כל זמן שיש בו מים וכיון שנפל אזדא. תשובה מלשון שטר החלוקה נראה שהבאר נשאר עדיין בשותפות ואם נפלו או נתקלקלו בונים אותו בין שניהם ואם טען ראובן טענת ברי שראה ששמעון הפסידו ישבע שמעון שלא הפסידו ומ"מ אינו יכול ליכנס שם דרך חצירו של שמעון דמסתמא לא שייך דרך בחלקו אלא לאותו באר ולא לבאר אחר וכמ"ש רשב"ם בסוף פרק המוכר את הבית אבל מקום הבאר אע"פ שנפל הבאר משותף הוא ויקח לו ראובן דרך ליכנס אצל בארו ואלו נפלה הבאר לחלקו של שמעון ואח"כ השאילה שמעון לראובן או שנתן לו במתנה רשות לשאוב ממנו מים בזה אם נפלה וצריכים לחפור שם באר אחרת יכול שמעון לומר נפלה אזדא וכאותה שאמרו בס"פ השואל (קג.) האי מאי דא"ל לחבריה אושלן האי גרגותא נפל לא בני לה אבל אם לא נפלה הבאר אלא שנתמלאה זבלים בכי האי לא אמרן אזדא שהבאר קיימת עדיין והמים עדיין ישנם בבאר אלא שכסו אותה הזבלים שנפלו שם וה"ז כמי שכסו פי הבאר שזה מסיר כסויו ושואב מימיו עכ"ל:

סימן קעד

סעיף א

האחין שבאו לחלוק וכו' כן כתב הרא"ש בפ"ק דבתרא גבי מעלינן ליה כנכסי דבר מריון בשם רבי' יונה והראב"ד וכתב הוא ז"ל ומסתבר הכי שכולן מרויחין באלו הנכסים. וכתב הרמב"ן פ"ק דבתרא גבי מעלינן ליה כנכסי דבר מריון בשם הראב"ד שאם א' מעלה בכספים ואחד מעלה בקרקע שומעין לאותו שמעלה בקרקע כדמשמע בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קכב.) גבי ולא נתחלקה אלא בכספים. ובעל נמ"י כתב שכן דעת הרשב"א אבל הרמב"ן והרא"ה תלמידו כתבו שאין שום עילוי משבית הגורל שהגורל דין והעילוי אינו אלא כעין הסכמה ולא אמרוהו אלא בגוד או אגוד שאין בו דין חלוקה ולזה נוטה דעת הריטב"א תלמידו:

סעיף ב

היה לאחד מהם שדה וכו' שם (יב:) ההוא דזבן ארעא אמצרא דבי נשיא כי קא פלגי אמר פליגי לי אמצראי אמר רבה כגון זה כופין אותו על מדת סדום מתקיף לה רב יוסף א"ל מעלינן ליה כנכסי דבר מריון והילכתא כרב יוסף. תרי ארעתא אתרי נגרי אמר רבה כגון זה כופין על מדת סדום מתקיף לה רב יוסף זימנין דהאי מדויל והאי לא מדויל והילכתא כרב יוסף. תרווייהו אחד נגרא אמר רב יוסף כגון זה כופין אותו על מדת סדום מתקיף לה אביי מצי אמר בעינא דאפיש אריסי והילכתא כרב יוסף אפושי לאו מילתא היא. ופירש רבינו שלמה דזבן ארעא אמצרא דבי נשא. קנה קרקע אצל שדה אביו: כי מטא.

למיפלג עם אחיו בנכסי אביו: אמרו אחי מעלינן ליה וכו'. לנו היא משובחת כקרקעותיו של בר מריון שהיו מעולות ומסתברא הא דרב יוסף בשדה בעל שיכולים לומר פעמים שזו מתברכת משאר שדות: תרי ארעתא אתרי נגרי. אם בית השלחין היא ויש לשני אחין לחלוק שתי שדות לכל אחת יש לה יאור להשקות ממנו וזה קנה שדה אצל האחד מהם ורוצה שיתן אחיו זו הסמוכה לשלו: כגון זה כופין. דהא לקרקע השניה גם היא יש לה יאור להשקות ממנו: האי מדויל והאי לא מדויל. דרך היאורים לייבש כשהנהר שנמשכין ממנו מתמעט לפעמים שזה יבש וזה אינו יבש ואומר לו טול חלקך בשתיהן דלאו מדת סדום היא או תן לנו מעילוי בדמים: תרתי. ארעתא יש להם לחלוק על חד נגרא ואחד מהם קנה קרקעו אצל האחד: כופין על מדת סדום. דכיון דאחד נגרא נינהו שתיהן שוות: ניחא לי לאפושי אריסי. טוב לי שיהא לך שתי שדות אחד מכאן ואחד מכאן ואחת באמצע כדי שתרבה לך אריסין ותהא שדה שלי משתמרת יפה. וכתב רבינו אשר פירש רש"י דמיירי בשדה הבעל ופעמים שזו מתברכת וזו אינה מתברכת משום דקשיא ליה אמאי איצטריכא לרב יוסף לקמן לומר האי מדויל והאי לא מדויל לימא משום דמעלינן לך כנכסי דבר מריון אלא בשדה הבעל שייך למימר האי טעמא שפעמים שזו מתברכת וזו אינה מתברכת כי פעמים שהגשמים יורדים על זו יותר מעל זו מה שאין כן בבית השלחין. והקשו התוס' בית השלחין נמי פעמים שזה לוקה בשדפון ובירקון וזה אינו לוקה. ופירש ר"ת דמעלינן ליה כנכסי דבר מריון כלומר בני מריון היו עשירים ולא היו מוכרים קרקעותיהם אלא בדמים יקרים כך לא ניתן לך זכות שיש לנו באותה שדה אם לא בדמים יקרים ואין בזה משום מדת סדום שהרי יש לנו זכות בגורל זה שאם יפול לנו הגורל בין שני שדות הרשות בידינו שלא נחליף עמך אם לא בדמים יקרים גם עתה נמי אין כאן מדת סדום אם אין אנו מבטלים חלקנו בשבילך ותרתי ארעתא אתרי ניגרי לא קאי אעובדא דההוא גברא אלא מילתא באפי נפשה כלומר שתי שדות שיש לכל אחד נגר ורוצה האחד שיחלקו כל אחד לשתים שיקח חצי שדה זו וחצי שדה זו אמר רבה כופין על מדת סדום ויטול כל אחד שדה שלם כדי שיהא כ"א חלקו אחד מצרא וכן יש לפרש תרתי ארעתא אחד נגרא שהנגר מפסיק בין שתי השדות ואם יחלקו כל שדה לשתים לא יהיה חלקו אחד מצרא והשתא בהני לא שייך למימר מעלינן ליה וכו' כיון שאין לא' מהם שדה במצר האחת. וכתב רבינו אשר בתשובות כלל צ"ז ולענין פסק הלכה נ"ל כפירוש רבינו שלמה ז"ל שנתן טעם לדברי רב יוסף אבל לפירוש ר"ת מסתבר טפי טעמא דרבה וכיון שאינו חסר כלום אלא משום שיכוף את חבירו שיוסיף דמים בשביל שהוא חפץ באותה שדה מדת סדום היא זו דאי לא תימא הכי כל שזה נהנה

וזה אינו חסר שכופין אותו על מדת סדום אמאי כופין והלא חסר הוא ממון שיתן לו חבירו בשביל הנאתו אם לא נכוף לעשות בלא דמים אלא ודאי כיון שאין לו חסרון אלא במה שיוכל לכוף את חבירו שיתן לו ממון בשביל הנאתו מדת סדום היא זו ועוד דסוגיא דתלמודא משמע כפירוש רבי' שלמה דלכאורה האי דאמר חדא אהאי ניגרא וחדא אהאי ניגרא קאי אהא דאמר לעיל מיניה ההוא גברא דזבן ארעא אמיצרא דבי נשיא ולפירוש ר"ת לא קאי עלה ומה שהקשו על פי' רבינו שלמה דבית השלחין פעמים שזו לוקה בשדפון וזו אינה לוקה לאו קושיא היא דבבית הבעל על חלקה אחת יורד מטר הרבה ומתברכת וחלקה אחת לא תמטר אבל בשדפון של בית השלחין לא שכיח בשדה אחת יותר מבאחרת וכן דעת כבוד מורי ז"ל נוטה שכתב וזה לשונו האחין השותפין שבאו לחלוק השדה אם היתה כולה שוה ואין שם מקום טוב ומקום רע חולקין לפי המדה לבד ואם אמר אחד מהם תנו לי חלק בצד זה כדי שיהיה סמוך לשדה אחרת שלי ויהיה הכל שדה אחד שומעין לו וכופין אותו על זה שעיכוב בדבר זה הוא מדת סדום ולזה דעתי נוטה וכן ראוי לדון עכ"ל. ועיין במה שכתב עוד בתחלת כלל צ"ח. וכתב הרמב"ם בפי"ב מהל' שכנים האחים או השותפים שבאו לחלוק השדה וכו' ואם אמר אחד מהם תנו לי חלקי מצד זה כדי שיהיה סמוך לשדה אחר שלי ויהיה הכל שדה אחד שלי שומעין לו וכופה אותו על זה שעיכוב בדבר זה הוא מדת סדום וזהו כדעת רבה וקשה דהא אפסיקא הכא בהדיא הלכתא כרב יוסף וגם בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קיד:) פסקינן הלכה כרב יוסף בשדה קנין ומחצה. ופרש"י ור"י דשדה היינו הך דפ"ק וכן משמע בערוך וכבר הרגישו קושיא זו בעלי ההגהות אלא שהניחוה בצ"ע. והתימה מה"ה שלא הזכיר קושיא זו כלל ונ"ל שדעת הרמב"ם כמו שכתבו הרמב"ן והרא"ש בשם הגאונים דמעלינן ליה כנכסי דבר מריון היינו כגון שאומרים או יטול זה העלוי או יתן לנו שאם אמרו אם רוצה ליטול יתן כך וכך ואם לאו נחלוק הכל שאין אנו רוצים ליטול אותו חלק וליתן כלום אין שומעין להם אלא שמין את הנכסים בב"ד ואם כן כל היכא שאמר תנו לי חלקי בצד שדה שלי ואין חבירו מעלה עליו בדמים נותנין לו וכופין אותו על כך דע"כ לא פליג רב יוסף אלא כשהלה מעלהו בדמים אבל קשה לפי זה למה לא כתב הרמב"ם שאם העלהו האחד בדמים שאין כופין את זה על כך לכך יש לומר שהרמב"ם מפרש דכל היכא שהקרקעות שוים לכ"ע כופין על מדת סדום לתת לזה חלקו אצל מצר שלו וההוא דזבן ארעא אמצרא וכו' דאמר רב יוסף מעלינן ליה וכו' מפרש תלמודא דלא תימא דאפי' בקרקעות שוים כגון תרתי אחד ניגרא אמר רב יוסף מעלינן ליה וכו' אלא בתרי ארעתא אתרי ניגרי הוה עובדא ומש"ה אמר רב יוסף מעלינן ליה וכו' משום דהאי מדויל דאילו

בתרתי אחד ניגרא לא הוה פליג דהא הוא דאמר כגון זו כופין על מדת סדום ובהכי אתי שפיר מ"ש הרמב"ם ואם אמר אחד מהם תנו לי חלקי מצד זה עד שיהא סמוך לשדה אחר שלי שומעין לו היינו דוקא בשוים וכמו שכתב קודם בסמוך אם היתה כולם שוה ודין זה הוא מה שאמרו תרתי אחד ניגרא דמודה ביה רב יוסף שכופין על מדת סדום. ומ"ש אבל אם היה חלק אחד ממנה טוב וכו' הוא מאי דמודו ביה כ"ע היכא דחלק אחד טוב מחבירו דאמרינן מעלינן ליה וכו' ונכלל בדבר זה פלוגתא דרבה ורב יוסף בההוא דזבן ארעא אמצרא דבי נשיא דהיינו פלוגתייהו בתרי ארעי אתרי ניגרי דכיון דאפשר להעלות על הדעת קצת עילויא דהיינו דילמא האי מדויל וכו' אע"ג דלא ידיע לן חיישינן ליה ואמרינן ליה מעלין וכו' וכ"ש היכא שהעילוי מבואר וידוע דלכ"ע אמרינן מעלי ליה וכו' וקשה כיון דתרי ארעתא אתרי ניגרי הוא פירושא דההוא דזבן ארעא אבי מצראה דבי נשיא למה לי' למימר והלכתא כרב יוסף בתרווייהו וי"ל שאחר שכתב ההוא דזבן ארעא וכו' והלכתא כרב יוסף בא בעל התלמוד ופירש דפלוגתייהו בתרתי ארעי אתרי ניגרי ובההוא פסק הלכה כרב יוסף דאילו בתרתי אחד ניגרא אפילו רב יוסף מודה דכופין אי נמי אפשר דהרמב"ם לא גרס והלכתא כרב יוסף אלא בחד מינייהו ואם אנו מוכרחים לומר כן אין אנו צריכים לשום תירוץ רק שנאמר דלא גרסינן והלכתא כרב יוסף בההוא דזבן ארעא וכו' ופסק בההוא פלוגתא כרבה ומשמע שדעת הרמב"ם לפרש כל הנך מילי דרב יוסף דקאי אההוא דזבן ארעא אמצרא דבי נשיא וכמו שפרש"י ודהרמב"ם עדיפא דההיא דחדא גיסא וכו' פלגי לה בקרנזול משמע ליה דסמכוה כאן ללמד שאם בן המצר תבע חלק שאצל שדהו כיון שהחלקים שוים שומעין לו ואפילו לאביי דהכא ליכא טענה דאפושי אריסי וז"ש הרמב"ם ארץ מרובעת שנהר היה מקיף וכו' ואם אמר תנו לי החצי שמצד זה שהוא בצד שדי שומעין לו. ודע דלהרמב"ם ניגרא הוא דרך כמו (ב"ב פח.) ניגרי ברייתא אנקטיה שר"ל פסיעות ועל שם הפסיעות נקרא הדרך ניגרא וזהו שאמר אבל אם היה חלק אחד ממנה טוב או קרוב לנהר יותר או קרוב לדרך ופירוש לשון הגמרא לפי זה כך הוא תרי ארעי אתרי ניגרי כלומר שכל אחד מהשתי שדות יש לו דרך מיוחד שעובר עליו אמר רב יוסף זימנין דהאי מדויל וכו' כלומר זימנין שבדרך זו יבואו מים ובדרך זו לא יבואו ואם כן כשכתב הרמב"ם או קרוב לדרך היינו לומר שקרוב לדרך זו ושדה האחרת אינה קרובה לדרך זו אע"פ שקרובה לדרך אחרת אבל לא שייך לפי זה ושמו היפה כנגד הרע דכל כך יפה זה כזה שאנו אומרים דילמא האי מדויל וכו' וגם אם נאמר שהוא מפרש ניגרא יאור וזהו שאמר או קרוב לנהר יותר מ"מ יקשה שלמה לא הזכיר היכא שכל קרקע סמוך אצל יאור אחד או אצל דרך אחד שזהו פלוגתא דרבה ורב

יוסף בתרי ארעתא אתרי ניגרי ואם אמרנו שמה שאמר או קרוב לנהר היינו שכל אחד יש לה נהר אחד יקשה מה שהקשיתי דלא שייך לפי זה לומר ושמו היפה כנגד הרע דכל כך יפה זה כמו זה וצ"ע. ויותר נ"ל דלהרמב"ם לא גרס הלכתא כרב יוסף אלא בתרי ארעי אחד ניגרא וז"ש אם היתה כולה שוה וכו' ואם אמר אחד מהן תנו לי חלקי מצד זה וכו' שומעין לו וכופה אותו על זה ולא חילק בתרי ארעתא אתרי ניגרי משום דהאי מדויל וכו' אלא כל שנראה לנו שהם שוות אע"ג דאפשר דזימנין מדויל האי ולא האי השתא מיהא שתיהן שוות וכופין אותו כרבה. ומ"ש אבל אם היה חלק א' ממנה טוב וכו' מדברי רבה נשמע דכל כה"ג כיון דאיכא דניחא ליה בעידית אע"ג דהיא פורתא ואיכא דניחא ליה בזיבורית ששיעורה מרובה מעידית ליכא למימר ביה כופין אותו על מדת סדום: ומעתה נבוא לבאר דברי רבינו מ"ש היה לאחד מהם שדה אצל שדה וכו' כתב הרמב"ם אם כולו שוה וכו' שומעין לו כבר בארתיו בסמוך: וא"א ז"ל פסק שאין שומעין לו וכו' לפי שהוא גורס בההוא דזבן ארעא אמצרא דבי נשיא והלכתא כרב יוסף דמפרש מעלינן ליה כנכסי דבר מריון כמו שפי' ר"ת לא ניתן לך זכות שיש בשדה זו אם לא בדמים יקרים כמו בני בר מריון שהיו עשירים ולא היו מוכרים קרקעותיהם אלא בדמים יקרים ואין בזה משום מדת סדום שהרי יש לנו זכות בגורל זה שאם יפול לנו הגורל בין שתי שדות הרשות בידינו שלא נחליף עמך אם לא בדמים יקרים גם עתה נמי אין כאן מדת סדום אם אין אנו מבטלים חלקנו בשבילך: ומיהו אם הוא פקח וכו' כן כתב שם הרא"ש בשם ה"ר יונה: ואין צריך לומר שאם החלק הטוב אצל שדהו כו' לדעת הרא"ש שסובר שאם היה לאחד מהם שדה אצל שדה המשותף אם אמר תנו לי חלקי אצל שדה שלי אף על פי ששני חלקים שוים אין שומעין לו כתב רבינו דאצ"ל שאם החלק הטוב אצל שדהו וכו' אבל לדעת הרמב"ם לא מיתני האי דינא בלשון אצ"ל אלא בלשון אבל: וכתב הרמב"ם בפי"ב מהלכות שכנים אבל אם חלק הרע אצל שדהו כו' וכ"כ הרמב"ן בשם הר"י הלוי ששומעין לו דלאו מתנה יהיב ליה לאחוה כי היכי דלימא לא בעינא דשונא מתנות יחיה אלא בדמי חולקיה שקיל ליה משום דעדיף ליה זיבורית אחד מצרא מעידית בתרי מצרי: ודע שמלבד פרש"י ור"ת במעלין ליה כנכסי דבר מריון כתב הרא"ש די"מ דהיינו שמעלין אותם ואומר תן כך וכך יותר על שומתם או אני נותן כשיעור הזה ונוטל בלא גורל ולא שדעתו ליתן כך אלא שדעתו להעלותם עליו והרמב"ן כתב פירוש זה בשם הגאונים וסיים בו שאם אמרו אם רוצה ליטול יתן כך וכך ואם לאו נחלוק הכל שאין אנו רוצים ליטול אותו חלק וליתן כלום אין שומעין להם אלא שמין את הנכסים בב"ד ועוד אמרו שאם רצו ליתן כדרך שהוא נותן ולא יותר שהדין עמו אם לא עלו יותר

ודברי הר"י הלוי מוכיחין כן ונראין דבריו בזה עכ"ל והרא"ש דחה פירוש זה וכתב ואין לשון עילוי מתפרש בסגנון זה אלא שמעלין אותו בשביל שחביב עליו בלא טעם וטענה כלל: וכתב המרדכי בפרק הנזכר דלדעת רש"י בבתים כופין אותו לתת לו אמצרא דלא שייך לומר בבתים פעמים מתברכת זו יותר מזו והוא הדין אם אחד מן השוק קנה חלקו של אחד מהם ויש לו בית סמוך להם דיהבינן ליה אמצרא: וכתב עוד במרדכי שנשאל מהר"ם אם השותפים יכולין להכריח את ראובן שיטול חלקו במערב והמה יקחו חלקם במזרח לפי שיש להן קרקע אצלו. והשיב דלרש"י בבתים כופין אותו דלא שייך לומר מעלין ליה אבל לפר"ת אין כופין דשייך לומר מעלין ליה ומאחר דאין ברור לנו אי הלכה כרש"י או כר"ת יש להפיל גורלות אם יעלה לשותפין חלק שבמזרח יקחו חלקם במזרח וראובן יקח חלקו במערב ואם יעלה לראובן חלק במזרח לא יזכה לאלתר דדילמא קיי"ל כרש"י ונמצא דשלא כדין הטלנו גורלות כי היה לנו להחזיק השותפין במזרח הילכך נימא כל דאלים גבר ואם תגבר יד השותפים להחזיק במזרח יחזיקו עכ"ל: וכתב עוד במרדכי בשם ספר החכמה דאפי' לרש"י גם בבתים יכולים לומר בההוא צד ניחא לנו או משום ריוח להשתכר בו או משום ריוח אחר וזה שלא כדברי מהר"ם דבסמוך אי נמי דבההיא גוונא דמיירי ספר החכמה שהיה ריוח יותר מצד אחד כדי למכרו לב"ה שאצל אותו צד שהיה צריך לו ביותר אפילו מהר"ם מודה דגם לרש"י שייך לומר בבתים מעלין ליה וכו' ודברי תשובת מהר"ם בסתם בתים דכך לי מצד זה כמו מצד זה: וכתב עוד במרדכי בשם ספר החכמה על עסק ראובן ושמעון ולוי אחים שהיה להם בית קטן ומכרו שמעון ולוי חלקם ליהודים אחים היושבים מצד אחד ועתה אומר ראובן לקונים או תקחו חלקי או תבררו חלקכם לצד בתיכם ואני אמכור חלקי ליהודי אחר היושב מצד אחר כי הוא צריך לו להרחיב ביתו ואתם מכח מצרנות באתם אל אחי שמכרו לכם על כן תקחו לצד בתיכם והאחים הקונים משיבים אמת כי מתחלה שקנינו חשקה נפשנו בחלק אחיך לפי שהיה הבית סמוך לנו אבל עתה אין אנו חוששים בו וכך אנו תאבים מאותו צד כמוך כדי שנמכור אותו ביותר לאותו יהודי הדר באותו הצד ופסקו רבינו ברוך ורבינו אליעזר דהדין עם הקונים וכדאמר רב יוסף מעלינן ליה וכו':

סעיף ג

ואם יש להם שתי שדות לחלוק וכו' אם שתיהן שוות וכו' עד אינה טענה היינו תרתי ארעתא אחד ניגרא שכתבתי בסמוך דאסיקנא דהלכתא כרב יוסף דכופין אותו על מדת סדום ודלא כאביי דאמר דמצי למימר בעינא דאפיש אריסי וכתב רבינו אם שתיהן שוות שאין אחת מהם טובה מחבירתה ללמד דדוקא כשתרווייהו אחד ניגרא שומעין לו אבל

בתרווייהו אתרי ניגרי אף ע"פ שלכאורה שתיהם שוות כיון שאפשר להעלות על הדעת שאחת מהן תהיה טובה מחבירתה כגון דלמא האי מדויל וכו' אין שומעין לו. ודין זה ליתיה אלא לר"ת שפי' דכשאין אחד מהן בן מצר עסקינן וכמו שכתבתי בסמוך דאילו לרש"י שפי' דכשאחד מהם בן מצר עסקינן דין זה שכתב רבינו לא הוזכר בתלמוד ודעת רמב"ם בזה כדעת רש"י ולפיכך לא הזכיר דין זה בפי"ב מהלכות שכנים: אבל אם אחת טובה וכו' היינו תרתי ארעתא אתרי ניגרי שכתבתי בסמוך דהלכה כרב יוסף משום דלמא האי מדויל וכו' גם דין זה היכא דאין אחד מהם בן מצר לפי' ר"ת איצטריך אבל לרבינו שלמה כיון שאין אחד מהם בן המצר אפילו היו שוות לגמרי אין שומעין לו ודע שלשון רבינו אינו מדוקדק שכתב כגון שהאחת קרובה לנהר ואחת קרובה לנגר קטן אין שומעים לו דמשמע שאם האחת קרובה לנגר והאחרת גם כן קרובה לנגר אחר דשומעין לו והא ליתא דהיינו תרי ארעתא אתרי ניגרי דאסיקנא כרב יוסף דמצי אמר האי מדויל והאי לא מדויל ואיפשר שרבינו אינו מפרש כפירוש רבינו שלמה אלא תרתי ארעתא אחד ניגרא לאו כששני הניגרים שוים אלא האחד גדול והאחד קטן ותרי ניגרי ר"ל שני מיני נגר גדול וקטן ולגדול קרא רבינו נהר ומשום הכי מצי אמר האי מדויל שהוא הגדול והאי שהוא הקטן לא מדויל ואפילו לרבה כופין דכיון דרוב פעמים שניהם ניגרים או שניהם יבשים למיעוט פעמים לא חיישינן ולפי זה תרתי ארעתא אחד ניגרא לאו דוקא חד אלא אפילו כל ארעא אחד ניגרא כיון ששני הניגרים שוים חד ניגרא מיקרי ולפי זה מה שדקדקתי בסמוך ממ"ש אם שתיהן שוות שאין אחת מהם טובה מחבירתה אינו דקדוק הגון: וכן אם יש לאחד מהם שדה וכו' כ"כ רבינו אשר ז"ל בשם רבינו יונה שם גבי תרי ארעתא אחד ניגרא אמר רב יוסף כגון זה כופין על מדת סדום ודקדק מדקאמר רב יוסף טעמא משום כופין על מדת סדום ולא קאמר משום עיקר דין חלוקה אלמא שאין עיקר דין חלוקה לחלוק שתי שדות שדה כנגד שדה אלא לחלוק לכל אחד בכל שדה ושדה והיינו דקאמר אביי והא אמר בעינא לאפושי אריסי כלומר כיון דאין עיקר חלוקה ליטול כל אחד שדה שלימה אלא משום דכופין על מדת סדום אין כאן מדת סדום כיון דאיפשר דמטיא ליה באפושי אריסי ואילו היה עיקר דין חלוקה לחלוק שדה כנגד שדה היאך היה אומר אביי שנשמע לזה לבטל דין חלוקה כדי שיקר מקרהו חלקת השדה באמצע לאפושי אריסי והא דדרשינן מדכתיב בבכור פי שנים דיהבינן שני חלקים אחד מיצרא וכ"ש פשוט דשקיל אחד מיצרא ה"מ בשדה אחת אבל בשתי שדות אי לאו דכופין על מדת סדום פליגי בכל חדא וחדא הילכך אם האחד מצרן לאחת מן השדות יכול לומר או תתן לי חלקי על המצר שלי בלא גורל או אחלוק בכל שדה ושדה כדי שיהיה חלקי

בסמוך יותר למצר שלי ואין זה מדת סדום כיון שיש לו הנאה במה שיחלוק בכל אחת עכ"ל: נמצא דגם לדברי המפרשים כר"ת דתרתי ארעתא אתרי ניגרי כשאינו בן מצר הוא יש להם דין זה כשהוא בן המצר מסברא ולדברי המפרשים כרש"י והרמב"ם דתרתי אחד ניגרא בבן המצר עסקינן כשבאים לחלוק ואין אחד מהם בן המצר אפשר דאי אית ליה הנאה במה שיחלוק בכל אחת חולק בכל אחת מסברא כמו שדקדק רבינו יונה:

סעיף ד

ואם חולקין שדה אחת ויש לה נהר וכו' ג"ז שם בההיא סוגיא גופה חדא גיסא ניגרא וחדא גיסא נהרא פלגי לה בקרנזול ופרש"י שדה של שני אחים שיש נהר ע"פ מזרחה ונגר אחד ע"פ צפונה פלגי לה בקרנזול לפי שהנהר טוב מן הניגרא והסמוך למים טוב מן הרחוק ואם תחלקנה מן הצפון לדרום נמצא כל הנהר לאחד והשני אין לו אלא נגר בצפונו ופעמים שהוא יבש ואם תחלקנה מן המזרח למערב יהיה אל אחד הנהר ע"פ מזרחו והנגר ע"פ צפונו ולשני אין לו אלא נהר במזרחו לפיכך יחלקנה לשמנה חלקים שיהא לשניהם בשוה סמוך לנהר ולנגר וכאשר ירחק מזה ירחק מזה והתוס' כתבו שר"ח פירש שדה שצפונה ומזרחה נהר ומערבה ודרומה מושך נגר חולקין אותה בקרנזול פירוש באלכסון מקרן מזרחית צפונית לקרן מערבית דרומית ויהיה לכל אחד צד אחד ניגרא וחד צד נהרא. וכל היכא דמשיך נהרא או ניגרא קרוי חד גיסא עכ"ל. ורבינו סתם וכתב פירש"י והרמב"ם בפרק י"ב מהלכות שכנים כתב כפר"ח אלא שפירש ניגרא דרך והטעם שהקרקע שקרוב לדרך חשוב משאינו קרוב: כתב המרדכי בס"פ השואל בשם הר"מ דראובן שיש לו בית ומכר חציו לשמעון וחציו השני ללוי ויהודה רביע לזה ורביע לזה כי מטו למיפלג לא מצי למימר לוי ויהודה לשמעון הואיל ולדידן ליכא לכל חד כדי חלוקה נפלוג לד' חלקים ושקול את תרי מנתא דידך במקום שיפול לך הגורל או זה אצל זה או מופלגים משום דאמר להו לא עדיפיתו מגברא דאתיתו מיניה דראובן בעידנא דזבן לכו לא היה יכול להכריחני ליטול חלקי בשני מקומות דלא גרע מתרי ארעתא אחד ניגרא דקיימא לן כופין על מדת סדום. דין אחד בחלוקת השותפין במרדכי פרק שני דייני גזירות:

סעיף ה

בכור שבא לחלוק עם אחיו כו' ג"ז שם אמר רב הונא בריה דרב יהושע פשיטא חלק בכור וחלק פשוט יהבינן ליה אחד מצרא יבם מאי אבעי אמר היא היא רבא אמר אמר קרא והיה הבכור הוייתו כבכור ואין חלוקתו כבכור. ופרש"י שני חלקים שהבכור נוטל אחד משום בכורה ואחד משום פשיטות יהבינן ליה אחד מצרא זו אצל זו שהרי שניהם חלקו הם והרי הם כחלק אחד: יבם. המיבם את אשת אחיו דקם תחתיו לנחלה ונוטל שני

חלקים: מאי. מי מצי אמר ליה הואיל ומכח אחרינא אתי לא יהבינן להו ניהליה אחד מצרא זו אצל זו אי לא מעלינן גבן בדמי. ועל הוייתו כבכור וכו' פי' הרא"ש כלומר על החלק שנתחדש לו נקרא בכור אבל חלק שהיה לו כבר לא יתעלה בשביל חלק בכורה שניתן לו חלק אחד אצל חלק בכורה וידוע שהלכה כרבא. ועיין פי"נ עלה קכ"ד: בד"א כשכולה שוה אבל אם יש בו מקום טוב וכו' כן כתב שם הרא"ש ויהיב טעמא משום דלא עדיף כחו מפשוט דשני פשוטין חולקין בעידית ובינונית וה"ה בפי"ב מהלכות שכנים כתב שדעת שאר מפרשים כדעת הרא"ש אבל לדעת הרמב"ם אפילו אין השדה כולה שוה וכגון שהיו בה שני חלקים בינונית והחלק האמצעי עידית שאי אפשר לו לבכור שיטול כל חלקו כאחד אלא אם כן כל העידית שלו ה"ז נוטלו ובשומת דמים וכן פי' רבו ז"ל עכ"ל. ודברים תמוהים הם בעיני דהיאך איפשר שנייפה כחו שיטול אחד מצרא כדי להרע לזה שלא יטול חלק בעידית ונראה דס"ל דכיון דגזה"כ היא שיטול שני חלקים אחד מצרא לעולם יש לנו לקיים כן ואיפשר דאזדו לטעמייהו דבארץ שוה כי אמר הבו לי אמצראי יהבינן ליה ובכור הו"ל כאילו יש לו ארעא אמצרא דחלק פשוט יש לו וחלק בכור הוא אמצרא דחלק פשוט הלכך יהבינן ליה תרווייהו אחד מצרא בקרקע בלאו קרא וכי אתא קרא לא איצטריך אלא לקרקע שאינו שוה: ואפי' אם כולה שוה אם יש לו טענה לפשוט וכו' גם זה כתב שם הרא"ש גבי אפושי אריסי לאו מילתא היא ודין זה אפשר דליתיה לדעת הרמב"ם ורבו דלעולם יש לנו לקיים גזירת הכתוב למיתן ליה תרווייהו אחד מצרא:

סעיף ו

ויבם שנוטל וכו' אין דינו כבכור וכו' כבר נתבאר בסמוך וכתב ה"ה בפי"ב מהלכו' שכנים ולדעת המחבר אם היה הכל שוה אפילו ביבם נוטל חלקו כאחת לפי שיטתו וכ"כ רבו ז"ל ולדעת שאר מפרשים אפילו בשוה לא אלא עושין גורל אחד או שחולקין השדה לג' חלקים ושמא יגיע לו שני החלקים בפיזור עכ"ל. נראה דגם הכא אזדו לטעמייהו כיון דיבם יש לו חלקו הו"ל כאילו יש לו ארעא אמצרא וע"כ יהבינן ליה חלק אחיו סמוך לו ונראה שטעמא הוא זה ממ"ש ולדעת המחבר אם היה הכל שוה וכו' לפי שיטתו והיינו שיטתו שכתב באותו פרק שאם היה הקרקע שוה והיה אחד מהם מצרן לאותו קרקע ואמר הבו לי אמצראי שומעין לו וכמו שכתבתיו לעיל ומכל מקום כבר איפשר היינו דשיטתו מ"ש גבי בכור דאפי' אין השדה כולה שוה נוטל כל חלקו כאחד וראשון נראה עיקר:

סעיף ז

וכתב הרא"ש ונקטינן מהכא וכו' ג"ז שם בסוגיא הנזכרת ופשוט הוא שדין א' נלמד מבכור ופשוט ודין שני מיבם וכן כתב ה"ה בפרק י"ב מהלכות שכנים בשם ן' מיגא"ש ושאר מפרשים ז"ל והמרדכי כתב הדין השני בפרק בתרא דכתובות והאריך בו ועיין במ"ש עוד בו בפ"ק דבתרא. במישרים נתיב כ"ו סוף חלק ב' כתב רב האי בתשובה שני אחים שמתו והניח כל אחד חלק בין הבנים והיה להם שדה בשותפות ובני האחד רוצים חלקם בשותפות יחד ובני האחר רוצים כל אחד חלקו לבדו כגון זה כופין על מדת סדום אע"פ שכל השדה אינה כאחת ועושים ארבעה חלקים שנים כנגד שנים ומטילין גורלות שנים ולוקח אחד מהאחים שרוצים ביחד גורל אחד שהם שני חלקים ויזכו בהם ובשני חלקים הנשארים יטילו גורל השני אחים שאינם רוצים ביחד ואחד נוטל גורל אחד מהקלפי וזכה בחלקו ומיד זכה האחר בחלק הנשאר עכ"ל . דיני חילוק עיין בתשובה בספר קנין סי' י"ד וט"ו ול"ה עד הסוף:

סימן קעה

סעיף א

ב לא היו כאן כל האחין וכו' בפרק אלו מציאות (בבא מציעא לא:) גמרא היה בטל מן הסלע איסור ורב ספרא עבוד עיסקא בהדי הדדי אזל רב ספרא פלג בלא דעתיה דאיסור באפי בי תרי אתא לקמיה דרבה בר רב הונא א"ל זיל אייתי ג' דפלגת קמייהו א"נ תרי מגו ג' א"נ תרי סהדי דפלגת באפי בי תלתא ופרש"י תרי מגו תלתא. שנים מן הג' יבואו ויעידו לומר ג' היינו ועיין בתשובות מיימוניות דשייכי לספר משפטים סימן כ"ה וכ"ו: ואם הם מעות וכו' בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סט.) גמרא אין מושיבין חנווני למחצית שכר הנהו תרי כותאי דעבוד עיסקא בהדי הדדי אזל חד מינייהו פליג זוזי בלא דעתא דחבריה אתו לקמיה דרב פפא א"ל מאי נ"מ הכי אמר רב נחמן זוזי כמאן דפליגי דמו לשנה זבון חמרא בהדי הדדי קם אידך פליג ליה בלא דעתא דחבריה אתו לקמיה דרב פפא א"ל מאן פלג לך א"ל קא חזינא בתר דידי קא אתי מר אמר רב פפא כי הא ודאי צריך לאודועי א"ל זוזי מי שקיל טבי ושביק חסירי חמרא כ"ע ידעי דאיכא דבסים ואיכא דלא בסים ע"כ ונתברר דברי רבינו ומ"מ הו"ל לרבינו לכתוב מאי דאיתמר התם בסמוך גופא אמר רב נחמן זוזי כמאן דפליגי דמי ה"מ טבי וטבי תקולי ותקולי אבל טבי ותקולי לא ופירש רש"י יש זוזים שמשקלם קל וצורתם יוצאת בהוצאה והורגלו בהם וטובים בהוצאה יותר מצורה אחרת של זוזים שמשקלם יותר ואותם שמשקלם יותר חביבין למי ששוקל מנה או פרס במאזנים הילכך טבי וטבי א"נ תקולי ותקולי כמאן דפליגי דמי

דאלו שהניח טובים כאילו שנטל עכ"ל. ונזכר חילוק זה בדברי הרמב"ם בפ"ה מהל' שלוחין ושותפין: #א וכתב ה"ר ישעיה: וא"א הרא"ש ז"ל כ' שאין חילוק וכו' כ"כ בפ' בית כור ואכתבנו בסמוך בעזה"י: ומיהו כשיבוא חבירו וכו' אבל אם בא לבטל החלוקה וכו' הם דברי הרא"ש בשם ה"ר יונה בפרק בית כור ויתבאר בסמוך בעזה"י: בפרק הנזכר תניא האחין שחלקו כיון שעלה גורל לאחד מהן קנו כולם ועיין בנ"י. וכתב עוד דהוא הדין במטלטלין:

סעיף ג

ואם אחר שחלקו בא להם אח וכו' בפרק בית כור גמרא (קו.) בסימניו ובמצריו פחות משתות הגיעו איתמר שני אחים שחלקו ובא להם אח ממדינת הים רב אמר בטלה מחלוקת ושמואל אמר מקמצין אמר ליה רב נחמן לרב דאמר בטלה מחלוקת אלמא הדר דינא אלא מעתה הני בי תלתא דקיימי ואזול בי תרי מינייהו ופלוג הכי נמי דבטלה מחלוקת הכי השתא התם נחיתו אדעתא דבי תלתא מעיקרא ואסיקנא בסוף שמעתין דהלכתא כמ"ד בטלה מחלוקת וכן כתב הרמב"ם בפרק י' מהלכות נחלות. ופירש רש"י שני אחים שחלקו. קרקעות: בטלה מחלוקת. ויחלקו לכתחלה בג' חלקים ובגורל: מקמצין. נוטל כל אחד שליש מחלקו ונותן לזה: אלא מעתה הני בי תלתא. אחין או שותפין: דקיימי ואזול בי תרי מינייהו ופלוג. בלא ידיעת הג' בשלשה חלקים בפני שלשה ב"ד הדיוטות כדאמרינן באלו מציאות: הכי נמי דבטלה מחלוקת. כשיבוא השלישי ויאמר איני חפץ בהך חלוקה: אדעתא דבי תלתא. בג' חלקים חלקו הכל דמטי לכל חד חלק הראוי לו הילכך לדעתו לא חיישינן דאילו הוה הכא נמי הוה פלגי בגורל אבל היכא דאיגלאי מילתא לבסוף דנטל יותר מדאי טעות הוא ובטלה מחלוקת. וכתב הרא"ש שמעינן מהא דתרי אחי או תרי שותפי דאזל חד מינייהו ואיצטריך אידך למנתא דיליה דפלגינן ביניהם ויהבינן ליה מנתא ולא נטרינן ליה עד דאתי היאך והכי נמי אמרינן גבי רב ספרא דפלג בלא דעתא דאיסור בפרק אלו מציאות ומהנהו תרי כותאי פרק איזהו נשך ומהכא שמעינן דאין חילוק בין מקרקעי למטלטלי ואי תיקשי לך מהא דאמרינן בכתובות פרק אלמנה ניזונית (כתובות ק.) יתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם בית דין מעמידין להם אפוטרופוס ובוררים להם חלק יפה וקאמרינן התם דאי לאו מה כח בית דין יפה הוא אע"ג דלא הגדילו יכולים למחות ברוחות אף על גב דפליג בגורל דאף בגורל שייך למימר ברירה שיברר האפוטרופא שיהא חלקו של כל אחד ביחד וא"כ הכא דלא שייך מה כח בית דין יפה למה לא יוכל למחות ברוחות כשחלקו בלא דעתו י"ל דשאני התם דכל היתומים קטנים ואין שום אחד מהם תובע לחלוק אבל אם היה אחד מהם

גדול ותובע לחלוק בלא כח ב"ד חולקים כי הכא וה"ר יונה כתב דכי אמרינן הגדילו יכולים למחות מן הדין אי לאו משום כח ב"ד יפה מיירי שבא כל אחד להעלות הרוח שנוטל אחיו ואומר שאותו הרוח שוה לו יותר ויוסיף בדמיו הילכך דין הוא שתבטל החלוקה שאילו מתחילה קודם חלוקה ירצה אחד מן האחין להעלות אחד מן החלקים בדמים ואין האחים חפצים להוסיף דמים ולהעלותה על שאר החלקים שומעין לזה שבא להעלות ואין מפילין גורל על אותו החלק עם שאר החלקים לבטל העילוי אבל אם יאמר אחד מן היתומים אחר שהגדילו אני רוצה שנפיל גורל שמא יעלה חלק פלוני לחלקי פשיטא דאין שומעין לו והיינו דפשיטא ליה הכא שאם חלקו השנים שלא בפני השלישי שלא בטלה מחלוקתם ואין הג' יכול לומר שיחזרו ויטילו גורל בפניו דכיון שנעשית החלוקה בשומת ב"ד ובגורל מנ"מ בפניו או שלא בפניו אבל אם בא הג' ואמר הריני מוסיף דמים על חלק פלוני שהרי אם הייתי שם בשעת חלוקה הייתי יכול לטעון כך ולברור אחד מן החלקים ע"י עילוי בלא גורל שומעין לו וכ"כ לעיל בשם הראב"ד ז"ל. ודע שהתוספות כתבו שם אהא דאמר שמואל מקמצין וכן הני בי תלתא דקיימי ואזול תרי מינייהו ופליג פירוש כשנפל לזה שדה ולזה שדה ושדה שלישי נשארה כשיבוא ג' יפילו גורל על הכל ואם תפול אותה שדה הנשארת לחלקו זכו האחרונים בחלקם ולא כפ"ה דמועלת חלוקתם לגמרי אף לג' ואע"ג דפלוג בלא דעתיה והרא"ש ורבינו לא חשו לדבריהם לפי שהם בעצמן שהקשו על רש"י מההוא דאלמנה ניזונית יתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם וכו' דחאו כמו שכתב הרא"ש דשאני התם שהיתומים קטנים ואין א' מהם תובע לחלוק וכו': ואפילו שהיה להם ג' שדות ונטל כ"א אחת מהם וכו' אהא דאמר שמואל מקמצין כתבו התוספות פ"ה שיתן לו כ"א שליש ויחלוקו ומשמע מתוך פירושו שלא בגורל וקשה דלמה יגרע הוא שהם נטלו בגורל והם יתנו מה שירצו בלא גורל ולימא להו מעלינן להו כנכסי דבר מריון וקיי"ל כר"י בפ"ק ואפי' בגורל אין לו להטיל עם כל אחד ואחד בפני עצמו אלא עם שניהם יחד כדי שיפול לו חלק בבת אחת אלא מפרש ר"י מקמצין כגון אם יש להם שלשה שדות ולקחו כל אחד שדה והשלישית חלקו וכשבא אחיהם יטילו גורל על כל השדות ובאיזה שיפול גורלו יזכה ולענין זה לא בטלה מחלוקת שאם יפול השדה השלישית לחלקו זכו הראשונים לחלקם כמו שהיו מתחלה ואפילו נפל לו שדה שהיה של אחד מהם מכל מקום לא יחלוקו כל המותר אלא שדה שלישית שהיה מחצה לזה ומחצה לזה יהיה כבתחלה ושדה שניה יחלוקו עכ"ל ומעתה דשמואל מודה דצריך שלשה להטיל גורל ולא אמר מקמצין אלא לומר שאם יפול שדה שלישית לחלקו זכו הראשונים לחלקם כמו שהיו מתחלה א"כ רב דפליג

ואמר בטלה מחלוקת היינו לומר שאפילו נפל שדה שלישית לחלקו של שלישי לא זכו הראשונים בחלקם. וכתב רבינו אלא איזה מהם שירצה יכול לבטל וכו' כלומר דהיינו אם אחד מהם רוצה לבטל החלוקה אבל אם שניהם מרוצים כל אחד בחלקו פשיטא שאין לב"ד לומר שיבטלו חלוקתם: וכתב ה"ר יונה ?(ד) וכן אם בא בע"ח של אביהם וכו' גם זה שם (קז.) על אותה פיסקא איתמר האחין שחלקו ובא ב"ח ונטל חלקו של אחד מהם רב אחר בטלה החלוקה ושמואל אמר ויתר ורב אסי אמר נוטל רביע בקרקע ורביע במעות ופרש"י בטלה החלוקה. אותה חלוקה בטלה וחוזרין וחולקין בשוה מן הנשאר: ויתר. הפסיד ואינו חוזר על אחיו כלל. ורב אסי אמר לא בטלה מחלוקת וגם לא ויתר כשמואל לגמרי אלא נוטל רביע קרקע משדה אחיו ורביע יתן לו מעות דמצי אמר אנא מסליקנא ליה בזוזי וטעמא מפרש לקמן דמספקא ליה אי כרב אי כשמואל וממון המוטל בספק חולקין ואסיקנא דהלכתא כמאן דאמר בטלה מחלוקת וכתבו התוספות ובא ב"ח וטרף חלקו של אחד מהם וא"ת היאך טרף חלקו של אחד מהם הא כולם חייבים חוב אביהם ויטול מכל אחד חלקו המגיע כדתניא ביש נוחלין (קכד.) יצא עליהם שט"ח בכור נותן פי שנים וי"ל דהב"ע כגון דעשאו אפותיקי ולא כאפותיקי דהמקבל (קי:) דקאמר התם שאינו יכול לסלקו בזוזי דאם כן לרב אסי אמאי נוטל רביע במעות דמשמע דהוי מצי לסלוקי לבע"ח בזוזי. וכתב הרא"ש ע"ז בפ"ק דב"ק ונראה דהיינו דוקא היכא דיכול לגבות שדה שלימה מכל אחד כגון שירשו ארבע שדות וכל אחד נטל שתים יטול מזה שדה ומזה שדה אבל אם לא ירשו אלא שתי שדות לא יטול חצי שדה מזה וחצי מזה דאילו היה בא לגבות מאביהם לא היה יכול לומר לו טול מכל שדותי חלק אחד משדה זה וחלק אחד משדה זה דא"כ נעלת דלת בפני לווין והא דקתני ביש נוחלין בכור נותן פי שנים דינא קמ"ל דחייב לפרוע פי שנים בחובת אביו כפי מה שנטל ורבינו לא חש לכתוב כאן דברי הרא"ש לפי שאין אנו עסוקין כאן לברר בע"ח באיזה ענין גובה מהיתומים אלא לומר שאם הוא בענין שדינו לגבות מאחד מהיתומים וגבה ממנו שבטלה מחלוקתו ובסי' ק"ז שהוא מקום לדברי הרא"ש שם כתבם:

סעיף ה

אחד מהאחין או מהשותפין וכו' בפרק המקבל (בבא מציעא קח.) גמרא המקבל שדה מחבירו לזרעה שעורים וכו' אמר רב יהודה האי מאן דאחזיק ביני אחי וביני שותפי חציפי הוה סלוקי לא מסלקינן ליה ורב נחמן אמר סלוקי נמי מסלקינן ואי משום דינא דבר מצרא לא מסלקינן ליה נהרדעי אמרי אפילו משום דינא דבר מצרא מסלקינן ליה משום שנאמר ועשית הישר והטוב. ופרש"י ביני אחי. שדה העומדת ליקח בטסקא

ושדות שני אחים סמוכין לה מכאן ומכאן: ואי משום דינא דבר מצרא. אם אינם לא אחים ולא שותפים אלא מכח מצרנות באים על המחזיק ואומרים אנו היינו מצפים לקחתה שאנו צריכים לקרקע וטוב לכל אחד לקנות בסמוך לו ולא ליקח במקום אחר: לא מסלקינן ליה. דלא איכפת לן לדינא דבר מצרא כלל: ועשית הישר והטוב. דבר שאי אתה נחסר כל כך שתמצא קרקעות במקום אחר ולא תטריח על בן המצר להיות נכסיו חלוקים. והרא"ש כתב ואי משום דינא דבר מצרא לא מסלקינן ליה פי' דהחזיק מן ההפקר אבל בקונה במיצר חבירו אית ליה שפיר דינא דבר מצרא. נהרדעי אמרי אפילו משום דינא דבר מצרא נמי מסלקינן ליה. כלומר אף בזה שייך הישר והטוב כי ימצא להחזיק במקום אחר. וכ"כ התוספות. וכתב עוד הרא"ש ורב האי כתב בספר מצרנות האי מאן דזבין ביני אחי וביני שותפי וכו' ופירש גאון כגון ג' או ד' שותפים ואינש מעלמא קנה חלקו של אחד מן השותפין חציפא הוה סלוקי לא מסלקינן ליה מדין מצרנות דמצי אמר ליה שמא לא יפול חלקך במצר שדה שקניתי וכן יאמר לכולן. ורב נחמן אמר מסלקינן ליה שכל אחד שותף בכל השדה אבל משום דינא דבר מצרא אם קנה בצד שדה של השותפות לא מסלקינן ליה נהרדעי אמרי מסלקינן ליה כי הוא טוב לי כי אפייסנו את חבירי שיתנו לי סמוך לו. והנך רואה שדין זה שכתב רבינו אחד מן האחין וכו' שמכר חלקו לאחר שאר שותפים מסלקין ללוקח ליתיה לפרש"י אלא לפירוש רבינו האי מ"מ לפירוש זה מסכמת דעת רבינו וכן דעת הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות שכנים וגם לרש"י הדין דין אמת כמו שאכתוב לקמן גבי המוכר לשותפו המשותף עמו בשדה אחרת וכו' וכתב ה"ה שלדברי הכל הדין דין אמת וכן כתב הרשב"א בתשובה על שני שותפים בקרקע אחד ומכר אחד מהשותפים חלקו לבן המיצר שהשותף מסלקו וכ"כ העיטור וכן השיב הרא"ש וכ"כ בשם הר"י ברצלוני ואין בזה ספק וכן הדין נותן שמאחר שיש לו חלק בקרקע בכל חלק וחלק שמוכר הוי המחצית שלו אחרי שלא הוברר והוא קודם לכל אדם עכ"ל: ואפילו אם קנאו המצרן כתב א"א ז"ל שהשותף מסלקו וכו' בפרק הנזכר בסוגיא הנזכרת גבי הא דאמרינן לאשה וליתמי ולשותפי לית ביה משום דינא דבר מצרא כתב הרא"ש כן לדעת רש"י וכתב דמסתבר הכי וכתב רבינו ירוחם כן עיקר:

(ב"ה) וכן כתב הרשב"א בתשובה וכתב שכן דעת הר"י ברצלוני ושאין ספק בדבר: וכ"כ בעיטור דמסתברא היכא דזבין ביני אחי אף ע"ג דהוא מצרן מסלקינן ליה אליבא דרב נחמן ונהרדעי דהא רב נחמן לית ליה דינא דב"מ וב"מ לא מצי מפיק מאינש דעלמא ואפי' הכי אחין ושותפין מסלקי ומפקינן מיניה וש"מ דאחין ושותפין עדיפי מבר מצרא הילכך אפילו הוא בר מצרא ואקדים וזבין מפקינן מיניה הילכך אף אח קודם לעולם אלא היכא

דהוי ההוא אחר דזבין שכן ואיהו לאו שכן כדאמרינן שכן וקרוב מאי וכו' אבל היכא דתרווייהו שכנים או מצרנים או ת"ח ההוא דהוי אח מפיח מאידך עכ"ל ונראה מדבריו דאח מסלק ללוקח כל היכא דשניהם שוים כגון ששניהם מצרנים וכו' או ששניהם אינם מצרנים וכו' וכ"כ הרשב"א בתשובה וז"ל עכשיו שקונה שמעון וראובן תובעו משום מצרנות יראה שהדין עם ראובן לפי שראובן אח והאח קודם לבן המיצר כל ששניהם מצרנים מיהא וכדאמרינן בפרק המקבל נהרדעי אמרי אפילו משום דינא דבר מצרא מסלקינן ליה כלומר אפילו שניהם מצרנים וקדם הרחוק וקנה אע"פ שהוא בן המצר האח שגם הוא בן המצר מסלקו ועוד דלפי מה שנראה אין הלוקח הזה דר שם בבית הראשון אלא לוי ששייר דירה לעצמו וראובן דר שם ואם כן ראובן שכן לשמעון באותו בית והלוקח אינו שכן ושכן קודם לשאינו שכן : כתב מהרי"ק בשורש כ' אם כל אחד יש לו יום מיוחד להלוות בחנות לא מיקרי שותפין מאחר שאין הא' רשאי להלוות ביומא דלאו דיליה: וכן כתב ה"ר יהודה כ"כ הרא"ש ור"ן בשמו שם בפירקין: ולא מיבעיא ששותף מסלק ללוקח אלא אפילו המצרן מסלקו וכו' כולה סוגיא בפרק הנזכר בהכי שייכא דבר מצרא מסלק ללוקח וכמו שאכתוב בסמוך בע"ה:

סעיף ו

ואפי' שהלוקח ת"ח ושכן וקרוב למוכר וכו' בפרק הנזכר אמרינן שכן ות"ח ת"ח קודם קרוב ות"ח ת"ח קודם איבעיא להו שכן וקרוב מהו וכו' וכתב הרי"ף הני כולהו דאמרינן בהו דמקדמי חד אחבריה ליכא חד מינייהו בר מצרא אלא תרווייהו רחיקי אינון מהאי ארעא אלא מיקדם הוא דמקדמינן חד אחבריה ואי קדם אידך וזבן לא מפקינן מיניה אבל בהדי בר מצרא כולהו אית בהו משום דינא דבר מצרא וכן פרש"י דלאו בדינא דבר מצרא איירי אלא להשיא עצה דרך ישר וטוב למי יקדים למכור דאי בדינא דבר מצרא היכי קאמר שכן ות"ח תלמיד חכם קודם אי האי שכן מצרן הוא אמאי ת"ח קודם ת"ח לאו בר ועשית הישר והטוב הוא ותו קרוב ות"ח מאי דינא דבר מצרא איכא. וא"ת כששניהם מצרנין אטו משום דת"ח הוא משלח גלימי דאינשי וכן הסכימו התוס' ולשון רבינו כלשון הרמב"ם בה"ש ולענין מה שהקשה רש"י י"ל דמשכחת לה שהוא שכן ואינו בן המצר כגון שהם דרים במבוי אחד או בחצר אחד ואינם סמוכים זה לזה. ור"ח פירש בע"א וכתבו רבינו בסימן זה לקמן והר"ן כתב אבל בעל הלכות ז"ל גורס אשה יתמי ושותפי שכני העיר ושכני שדה לית בהו משום דינא דבר מצרא שכן ות"ח לית בהו משום דינא דבר מצרא קרוב ות"ח לית בהו משום דינא דבר מצרא עכ"ל:

סעיף ז

והלוקח חשוב כשלוחו לכל דבר וכו' שם אתא אימלך ביה א"ל איזיל איזבון וא"ל זיל זבון צריך למיקנא מיניה או לא ואסיקנא והלכתא צריך למיקנא מיניה השתא דאמרת צריך למיקנא מיניה אי לא קני מיניה אייקור וזול ברשותיה ופרש"י אתא לאימלוכי ביה. שדה היוצאת לימכר ובא אחד ונטל רשות מבן המצר וא"ל זיל זבון צריך למיקנא מיניה דאי לא קני מיניה מצי אמר ליה משטה הייתי בך כדי להעמידה על דמים הראויים לה שאם באתי אני אצל הבעלים היה מעלה לי בדמים בשביל שחביבה עלי השתא דאמרת צריך למיקני מיניה אם כן אין קניינו של זה כלום אי אייקור או זול ארעא ברשותא דבר מצרא אייקור או זול לא יוסיף הלוקח ולא יגרע מלקבל דמים שנתן בה דכי אייקור רווחא דב"מ הוא וכי זול פסידא דב"מ הוא וכתב הרא"ש השתא דאמרינן צריך למיקנא מיניה אייקור וזול ברשותא דב"מ אי לא קנו מיניה או אי זבן ולא אימליך ביה שהלוקח הוה שליח המצרן לכל דבר ועדי קנין של הלוקח יכתבו השטר בשם המצרן ואין צריך קנין אחר והוי כקונה לחבירו שלא מדעתו אי בעי שקיל ליה ולא צריך קנין אחר ואם הוקרו והוזלו ברשותו עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם ז"ל:

סעיף י

ומיהו שלוחו הוא לתקן וכו' ישוב הלשון כך הוא שלוחו הוא לתקן שאם תיקן בה או השביחה וכו' אבל אינו שלוחו לקלקל לפיכך אם עקר נטיעות או קלקל מנכה לו מן הדמים מה שקלקל זדין זה מדברי הרמב"ם בפי"ג מה"ש וז"ל הלוקח שבנה והשביח או סתר והפסיד בן המצר מסלקו ונותן לו דמים הראויים לו והרי הוא בכל מעשיו כמו שליח אחר וכתב עוד זהו העיקר בכל אלו הדינים שכל הלוקח בצד מצר חבירו הוא כמו שליח לחבירו ולתקן שלחו ולא לעוות לפיכך אם השביח נוטל הוצאות ואם הפסיד וחפר והרס או אכל הפירות מנכין לו מן הדמים וכתב ה"ה זה נמשך אחר מה שכתב שלוקח היא כשליח בן המצר וגבי שליח אמרו דא"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי: וכתב גאון ואי עקר מיניה נטיעות וכו' כבר נתבאר בסמוך:

סעיף יא

ואם אכל פירות וכו' הם דברי הרמב"ם בפרק י"ג מה"ש וז"ל בד"א שמחשבין לו הפירות כשאכלן אחר שבא בן המצר והביא מעות לסלקו אבל כל הפירות שאכל מקודם שלו הוא אוכל ואין מחשבין אותן עכ"ל. וכתב ה"ה דאע"פ שהוא כשליח דוקא כשסלקו או בא לסלקו אבל קודם לכן הרי הוא כלוקח עד אותו זמן ואין מחשבין לו פירות שאכל זהו דעתו ז"ל עכ"ל וכתב רבינו ירוחם וכל זה לפי דעת הרמב"ם מיירי שמיחה בעל

המצר וגילה בדעתו שאינו מוחל שאם שתק פשראה אוחו בונה או סותר איבד זכותו ולפי דברי גאון מיירי כל זה שהעמידו בדין וסרב עכ"ל:

סעיף יב

ואם לוה הלוקח וכו' גם זה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר וז"ל וכן אם לוה הלוקח קודם שיסלק אותו בן המצר וסלקו בן המצר אין בעל חוב שלו טורף מיד בן המצר וכתב ה"ה גם זה נמשך אחר מה שאמר שדינו כשליח ופשוט הוא כן בדברי הרמב"ם שם:

סעיף יג

קנאה הלוקח במנה וכו' גם זה בפרק המקבל זבן במאה ושוה מאתים חזינן אי לכולי עלמא קא מוזיל ומזבין יהיב ליה מאה ואם לא יהיב ליה מאתן. וכ' הרא"ש וכן כל כיוצא בזה אם הרויח לו זמן הפרעון אי לכל אינש הוא עביד הכי כגון שמוכר שדה מפני דעתה גם המצרן לא יתן מעות עד אותו זמן ואי לא יהיב המצרן זוזי ללוקח לאלתר דהוי כאילו הלוה המוכר ללוקח עד אותו זמן ועל המצרן להביא ראיה דלכולי עלמא מוזיל ומזבין דארעא דלוקח היא ואין למצרן זכות בה אלא משום ועשית הישר והטוב וכל כמה דלא מייתי ראיה אין כאן הישר והטוב ולא אמרינן סוף סוף ארעא למיקם בידיה דמצרן קיימא ועל הלוקח להביא ראיה כדאמרינן (ב"מ קי:) גבי יתומים אומרים אנו השבחנו ובעל חוב אומר אביכם השביח על היתומים להביא ראיה משום דארעא כיון דלגוביינא קיימא כמאן דגבייא דמיא ויתומים לייתו ראיה ולישקלו דלקמן מיירי בשעשה אביהן אפותיקי והוי יתומים כיורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות אבל הכא קרקע ברשות לוקח קיימא אלא שתקנת חכמים הוא משום הישר והטוב והתקנה אינה אלא כשנתחזק בה כבר הלוקח ובאה לרשותו ומספיקא לא מפקינן מיניה וכן דעת הרמב"ם בפי"ב מהלכות שכנים שכתב הרי שטען הלוקח ואמר מפני המס וכיוצא בו מכר וכו' על בעל המצר להביא ראיה וכתב עוד שם אפילו היה בדבר ספק אין הלוקח מסתלק אלא בראיה ברורה שמביא בעל המצר וכתב ה"ה שכן נראה מהעיטור ולגבי אם הרויח לו זמן הפירעון כתב הר"ן בהמקבל בשם הרמב"ן דליכא משום דינא דבר מצרא אלא במוכר בדמים מיד אבל בהמתנה לא אלא א"כ בר מצרא רוצה לפרוע מיד שיכול לומר לו חבירך נוח לי יותר ממך ואיני רוצה בחובך וכ"כ ה"ה בפי"ב מהלכות שכנים גבי הממשכן מקום ואח"כ מכרו לזה וכו' בשם הרשב"א ז"ל וגם בעל נ"י כ' שכן הסכימו הרשב"א והר"ן ז"ל: (ב"ה) והכי נקטינן דטעמא דמסתבר הוא: כתב הריב"ש בסי' תפ"ג כ' הרמב"ם שאף במי שטורף בחובו בשומת ב"ד אית ביה דינא דב"מ ובענין זה נראה שהלוקח יכול לסלקם בדינא דב"מ בכדי שישומו ב"ד שהיה שוה החוב ואף ע"ג דקיי"ל דשויא מאה וזבין בר' דצריך ליתן ר' זהו אם קנאה במעות בעין אבל אלו שקנאוה

בדמי חובם הרי הוא כמו שהחליף קרקע במטלטלין שכ' הרמב"ם ששמין המטלטלין ונותן לו בן המצר דמיהן ומסלקו עכ"ל:

סעיף יד

קנאה בר' וכו' ג"ז שם זבן בר' ושויא ק' סבור מינה מצי א"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי א"ל מר קשישא בר רב חסדא לרב אשי הכי אמרי נהרדעי משום דרב נחמן אין אונאה לקרקעות וכתב הרא"ש לתקוני שדרתיך ולא לעוותי ולא שיתן המצרן ק' ללוקח ליקח הקרקע ויפסיד הלוקח ק' דאין זה הישר והטוב שיפסיד הלוקח אם נתאנה ויפסיד ק' זוזי דאם ישאר הקרקע בידו אין כאן הפסד כ"כ דפעמים אדם חפץ בקרקע וקונהו ביתר משוויה אלא נפקא מיניה במאי דא"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי לבטל המקח דכיון שאתה כשלוחי מה שטעית בשליחות אינו כלום ואם איו המצרן רוצה ליקח אותו במאתים וגם הלוקח חפץ להחזירו למוכר המכר בטל וקאמר רב נחמן על מעשה כזה אין אונאה לקרקעות דכיון דקנאה לעצמו לא מצי למימר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי שפעמים אדם קונה קרקע הרבה יותר מדמיו:

סעיף טו

כתב הרמב"ם בפי"ד מהלכות שכנים וכתב ה"ה זה שכתב בנקיטת חפץ נראה שהוא מדמה אותו לטוען על המשכון שנשבע בנקיטת חפץ לפי שאינו טוען בגוף המשכון כמ"ש בפי"ג מהלכות מלוה ולוה עכ"ל נראה שהוא מחשב אותו כטוען על המשכון לפי שהקרקע בידו ובחזקתו עד שיתן לו מעותיו. אבל המרדכי כתב בשם ראבי"ה שנשבע היסת וכתבו תלמידי הרשב"א בהמקבל והא דאמרינן דבין זבן במאתן ושויא ק' או זבן בק' ושויא מאתן כאינש דמוזיל ומזבן שקיל כמה דיהיב בה והיכא דלא ידיעא מילתא חזינן אי קביל עליה אחריות בסך ידוע יהיב ליה כשיעור האחריות ואי קביל אחריות סתמא כתב הרמב"ם דנשבע בנקיטת חפץ בכמה לקחה ובלבד שלא יטעון יותר הרבה מכדי דמיה עכ"ל. ולא הבנתי מ"ש ובלבד שלא יטעון הרבה יותר מכדי דמיה ואפשר דהא אפילו שוה ק' בר' נאמן והיינו טובא יותר מכדי דמיה ואפשר שרוצים לומר שיטעון שלא קנאה יותר מכפלים ממה ששוה וזהו יותר מכדי דמיה שאם שוה ק' וקנאה במאתן ק' היתרים שנתן בה הם כדי דמיה וצ"ע ואין זה במשמע ועוד דנראה מדבריהם דמלשון הרמב"ם הוא זה ולא מצינו להרמב"ם שכתב כן בפרק י"ד שבו הזכיר דין זה ואיפשר שתלמידי הרשב"א למדו כן מהרמב"ם ממ"ש בפרק י"ג גבי הנותן מתנה ול"נ דשאני התם דכיון שמודה שהערימו להפקיעה מיד המצרן כשאומר שוה ק' במאתים קניתי לא מהימנינן ליה אפילו בשבועה אבל כשאומר שקנאה דליכא הוכחה דהערמה כי אמר קניתי שוה מנה במאתים נאמן ולפיכך בפי"ד כתב דנשבע ונוטל אפילו אומר על שוה

ק' דזבן במאתים כנ"ל ומ"מ אינו נשבע שבועה אלא כשהלה טוענו ודאי דהא קיי"ל אין נשבעין על טענת ספק והכי דייק לשון הרמב"ם שכתב אם טוען המצרן שעשו קנוניא וכו' דמשמע דטענת ודאי הוא ואע"פ שהמגיד בפי"ד גירסת ספריו מוכחת דכל כה"ג נשבעין על טענת שמא גם הוא כתב שיש לבדוק בספרים המדוייקים אם גורסין והרי אין יודע וכך היא גירסת ספרינו והיא מסכמת לכלל שבידינו שאין נשבעין על טענת שמא:

סעיף טז

היו שם עדים שנתן מאתים וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם בפי"ד מה"ש:

סעיף יז

היה תנאי ביניהם וכו' ג"ז מדבריו בפרק י"ג מה"ש:

סעיף יח

היה לשדה הנמכר ד' מצרנים וכו' ג"ז בהמקבל הני ד' בני מצרני דקדים חד וזבין זביניה זבינא ואי כולהו אתי בהדי הדדי פלגי לה בקרנזול. ופירש רש"י ואי אתו בהדי הדדי. שמערער עליו כל אחד על מצרנותו: פלגי לה בקרנזול. ארבע אלכסונות שיהא כל אחד נוטל על פני כולה סמוך לו כזה? ודין זה כתב הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות שכנים וכתב העיטור ולפי המדות אף על פי שהוא מרובע או ארוך או רחב כיון דפליג לה בקרנזול חלק ארבעתן שוה ונותנין כולן דמים בשוה. כתבו תלמידי הרשב"א ואי אתו בהדי הדדי פלגי לה בקרנזול איכא דמפרשי לה דאתו למיזבן מלוקח אבל אתו למיזבן ממוכר אי בעי מזבן לה לכולה לחד דהא מוכר לאו בר ועשית הישר והטוב הוא ולא מחויב ביה והאי דזבן מיניה הוי ליה כחד מבני מצר דזביניה זבינא ולא נהירא אלא אפילו כדאתי למיזבן ממוכר מיבעי להו למיפלגה ולא ליזבון חד מינייהו כולה לנפשיה ולא דמי לקדם חד מינייהו וזבין דשאני הכא דכיון דאתו בהדי הדדי זכו בה כולהו כן כתב בעל העיטור עכ"ל והזכיר זה המגיד בפי"ב: ואם היו ה' מצרנים וכו' בעיטור והיכא דאיכא בחד רוחא תרי איכא מ"ד דפליג לה לה' חלקים ואיכא מ"ד דלית להו להנהו תרי מצרני אלא חלק אחד מן הארבעה חלקים והכי מסתבר עכ"ל וה"ה כתב בפרק י"ב מה"ש דכלשון ראשון נראה מדברי המחבר:

סעיף יט

בד"א שבאו כאחד אבל אם קדם אחד וסילק וכו' כבר כתבתי זה בסמוך ולשון רבינו כל' הרמב"ם בפי"ב מה"ש וכתבו תלמידי הרשב"א זביניה ובינא פירוש בין דזבן ממוכר בין דזבן מלוקח דאע"ג דחשבינן ליה כשליח דב"מ לא תימא לכולה נעשה שליח אלא כיון דזבן לחד מבני מצרא בהכי סגי וכ"כ ה"ה בפרק י"ב מה"ש שהוא דעת הרמב"ם שיש

חולקים: ויש בהם שאינו מצרן אלא בחלק קטן וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן צ"א וכ"כ התוס'בשם ר"ת בפ"ק דבתרא (ה.) גבי רוניא זבן ארעא דרבינא:

סעיף כ

באו קצת מהמצרנים וכו' הם דברי הרמב"ם בפי"ב מה"ש:

סעיף כא

היו הרבה שותפין ביחד וכו' זה למד הרא"ש מהדין שכתב אחר זה המתחיל ולא עוד אלא אפי' היה מצד א' וכו':

סעיף כב

ולא עוד אלא אפילו היה מצד אחד לשדה הנמכרת וכו' בהמקבל אמרינן לאשה ליתמי ולשותפי לית בה משום דינא דב"מ. וכתב הרא"ש שי"מ לשותפי אדם שיש לו קרקע אצל קרקע של שני שותפין ומכרו לאחד מן השותפין אין המצרן יכול לומר אני מצרן ודאי ואתה מצרן ספק שמא יפול חלקך מצד אחר אלא חשוב ודאי כמותו כיון שיש לו חלק בכל השדה והגהות כתבו פי"ב מה"ש פירוש זה בשם ר"ת ז"ל:

סעיף כג

ואצ"ל שאם קנאה אינש דעלמא וכו' כלומר אם יפה כח השותף מן המצרן כ"ש שיהא כחו יפה מאינש דעלמא זו כוונת המחבר אבל לפי האמת לא אתי באצ"ל דכי יפה כח מי שיש לו שותף מן המצרן היינו היכא דקדם וקנה הא אילו קדם המצרן אינו מוציא מידו אבל לגבי אינש דעלמא בעינן למילף דאפילו קדם ובא זה אף ע"פ שיש לו שותף ויוציא מידו אלא בה"ה אתי דכיון דאשכחן שדינו כדין המצרן שקדם וקנה שאין מצרן אחר יכול לסלקו א"כ ה"ה אם קנה אינש דעלמא שזה שיש לו שותף מסלקו כמו שהמצרן יכול לסלקו ודין זה כתב הר"ן בשם ה"ר יהודה אלברצלוני גבי האי מאן דאחזיק ביני אחי ביני שותפי וכו' ואי משום דינא דבר מצרא לא מסלקינן ליה כלומר שאם לא לקח באותה שדה עצמה של שותפות אלא בשדה אחרת סמוכה לה אין השותפים יכולין לסלקו דמצי אמר לכל חד וחד דילמא לא מיתרמי מנתך אמצר דידי ונהרדעי אמרי דאפילו בכה"ג מסלקינן ליה דכולן יש להם חלק בכל אותו שדה של השותפין כל חד וחד בר מצרא הוא שכשהיה לו שדה של שיתוף אף הוא יטרח ליטול חלקו סמוך לאותה שדה או מן הדין או שיוסיף בה דמים עכ"ל:

סעיף כה

כתב הרמב"ם בפ' י"ג מהלכות שכנים וכתבו תלמידי הרשב"א בהמקבל על דברי הרמב"ם וז"ל ונראה דה"מ בשדה אחת שהיתה משותפת בין שני אנשים ולקחה מהם אבל לקח שתי שדות משני בני אדם מסלק איזה מהם שירצה עכ"ל:

סעיף כז

כח בעל בנכסי אשתו וכו' עמדה היא וסילקה ללוקח וכן העבד וכו' הם דברי הרמב"ם בסוף פרק י"ג מהל' שכנים ובעל נ"י כתב דברי הרמב"ם כלשון הזה אשה שהיא מצרנת בעלה יכול לסלק ללוקח או לקיימו בעל כרחה:

סעיף כט

המצרן שבא לסלק את הלוקח וכו' גם זה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף ל

כתב הרמב"ם שאינו יכול לסלק הלוקח וכו' בפרק י"ג מהלכות שכנים וכ"כ הר"ן ובעל נ"י בהמקבל גבי אמר ליה אזבון וא"ל זיל זבון צריך למיקנא מיניה בשם י"א. ותלמידי הרשב"א כתבו כן סתם ורבינו ירוחם כתב דברי הרמב"ם וכתב אח"כ וכמו כן נראה שאם הוא חתים בעד איבד זכותו וכן כתבו המפרשים עכ"ל:

סעיף לא

מת הלוקח וכו' וזה לשון העיטור והיכא דזבנה אורתה יהבה במתנה מסתברא דב"מ מפיק מינייהו דכולהו הני מכח קמא אתו וכי היכי דמפיק מקמא משום ועשית הישר והטוב הכי נמי מפיק מינייהו דקמא אדעתא דארעא אתי ולא דמי להא דגרסי' גבי שומא דהדרא משום ועשית הישר והטוב ואמרי' אורתה יהבה במתנה לא הדרא דהתם קמא נתנה אדעתא דזוזי וכי פרע לו זוזי הדרא משום הישר והטוב אבל הני אדעתא דארעא אתו וליכא עלייהו משום ועשית הישר והטוב אבל הכא קמא ובתרא כי הדדי נינהו ואמרינן ליה לא עדיפת מגברא דאתית מחמתיה ורבינו האי כתב היכא דזבנה ויהבה במתנה באחריות הדרא אבל אורתה ויהבה במתנה שלא באחריות לא הדרא דומיא דשומא עכ"ל:

סעיף לב

והוסיף הרמ"ה לומר ה"ה אם נתנו לאחר קודם שסלקו וכו' עיין בהריב"ש סימן תק"א: ואיני מבין למה אין המצרן מסלק ליורש וכו' נראה שזה טעם משום דכיון דדינא דבר מצרא אינו אלא משום ועשית הישר והטוב איכא למימר דניחא ליה לאינש שיורשיו יזכרוהו על נחלתו שהניח להם ואפילו הניח להם נחלות אחרות כל כמה דשבק להו טובא טפי יזכרוהו וכן ניחא ליה במקבל מתנתו יזכרהו על מתנתו וכל כהאי גוונא ליכא ישר וטוב דכיון שמת אי אפשר לו לקנות נחלה במקום אחר להורישם והיורשים אולי יאכלו המעות וכן נמי איכא למיחש במקבל המתנה. ועי"ל במקבל מתנה כיון דקיי"ל מתנה לית בה דינא דבר מצרא אע"פ שמקבל מתנה זה מכח הלוקח הוה ולוקח גופיה מסלקו המצרן מכל מקום מאחר דהוא גופיה לית ביה ועשית הישר והטוב לא

מסלק ליה דאמי שהקרקע בידו שדיוה רבנן לועשית הישר והטוב ועיין במרדכי פרק איזהו נשך:

סעיף לג

בעל חוב שטורף בחובו וכו' הם דברי הרמב"ם בפרק י"ג מהל' שכנים:

סעיף לד

וכתב הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה דעת הרב שאחריות בן המצרן על הלוקח ונראה טעמו של דבר שאע"פ שלוקח הוא כשליח בן המצר ודאי אם לא רצה בן המצר אין הלוקח כופהו לקנות ולפיכך אם תשאר בידו ויטרפוה ממנו הרי הוא חוזר אצל ראובן ואם אין לו לשלם מפסיד וכיון שכן אף בשסלקו בן המצר וטרפוה ממנו הוא בעל אחריות שהרי הוא כחוזר ומוכרה זה נראה לדעת הרב ובהשגות א"א לא ידעתי טעמו ואולי מפני שפשע שקנה מאיש שיש עליו שטר חוב ע"כ ואין דברים הללו ברורים ומ"מ הרמב"ן והרשב"א ז"ל חלקו על המחבר ואמרו שאין אחריות בן המצר כלל על הלוקח אלא על המוכר עכ"ל והר"ן בפרק המקבל כתב ז"ל וכתב הרמב"ן דמסתבר דלוקח לא מקבל אחריות דב"מ דליתיה אלא כדין שליח ואחריות דבר מצרא אמוכר והרמב"ם ז"ל שכתב שאחריותו על הלוקח לא נתחוורו דבריו עכ"ל משמע דהר"ן נמי כהרמב"ן ס"ל וכן כתב בעל נ"י בשמו ובשם הרשב"א וכן מצאתי בשם הרשב"א בתשובה סי' ש"י וז"ל שאלת מי שקנה קרקע על מצר חבירו ובלא אחריות מפורש ובעל המצר מסלקו משום דינא דבר מצרא מי מחייבינן ליה לקבל עליו אחריות כיון דקיי"ל דשלוחו הוא נ"ל שאין מחייבין אותו לקבל עליו אחריות כלל שאין דין בן המצר אלא משום עשיית הישר והטוב ואין מן היושר שיפסיד הלוקח ויקנה בלא אחריות וימכור באחריות עכ"ל ובאמת שדברי הרמב"ם כפשטן תמוהין דאתו רבנן לתקן משום הישר והטוב שיתן שדהו למצרן ושיתחייב באחריות בלא שום הנאה. ומ"ש הראב"ד אולי מפני שפשע וכו' לא ידענא היאך אפשר לחייבו מפני טענה זו שאם הלוקח ידע שיש שטר חוב על המוכר משום דשטרא קלא איתי ליה אם כן גם המצרן ידע ולא היה לו לסלק ללוקח דאילו היה ביד הלוקח לכוף למצרן שיקחנה היה אפשר לחייבו מפני שפשע וכו' אבל מאחר שאין בידו לכוף למצרן והמצרן הוא שסילקו מדעתו איזו פשיעה היא זו ונ"ל לפרש דברי הרמב"ם דביש למוכר ממה לפרוע קאמר דאין המצרן יכול לתבוע למוכר משום דא"ל לאו בעל דברים דידי את אלא יתבע ללוקח והלוקח יתבע למוכר ואע"פ שלפירוש זה הול"ל הרי בעל המצר תובע את הלוקח ולא הול"ל חוזר וטורף מן הלוקח ואפשר דהכי קאמר יטרוף מן הלוקח עד שיתבע את המוכר ויטול ממנו דאל"כ לא ירצה הלוקח לתבוע מהמוכר מאחר שזה סילקו משדה זו רוצה הוא שיפסיד מעותיו ולהכי קאמר

הרמב"ם שטורף ממנו כדי לכופו ע"י כך לתבוע למוכר וכל זה כשיש למוכר ממה יפרע אבל אם אין לו פשיטא שלא יפסיד הלוקח ולא הוצרך הרמב"ם לפרש כן: (ב"ה) קרוב לזה מצאתי להרשב"א שכתב על דברי הרמב"ם שאף הרב לא אמר אלא בדקיבל מוכר ללוקח אחריות דכי משלם איהו לבן המצר לית ליה פסידא דהא עליה דמוכר הדר אבל היכא דאית ליה פסידא כי הכא לא קאמר דועשית הישר והטוב אמר רחמנא עכ"ל: ולדברי הרא"ש שכתב שעדים שראו קנין הלוקח כותבים שטר למצרן בשם המוכר פשיטא דלא מצי המוכר לומר לו בעל דברים דידי את:

סעיף לו

דינא דבר מצרא תקנת חכמים הוא וכו' בפרק המקבל נהרדעי אמרי אפילו משום דינא דבר מצרא מסלקינן ליה משום שנאמר ועשית הישר והטוב: לפיכך אם יש שום הפסד למוכר וכו' נלמד מהדינים שיתבארו בסמוך:

סעיף לז

כגון אם הביא המצרן והלוקח וכו' בפרק המקבל האי זוזי טבי והאי זוזי תקילי לית ביה משום דינא דב"מ. ופירש רש"י מצרן שבא לעורר על המקח מביא מעות שמשקלן טוב יותר על של לוקח אבל טבין וחריפין במטבע היוצאת יותר משל מצרן ואי נמי איפכא לית בה משום דינא דב"מ דא"ל המוכר בהכי ניחא לי עכ"ל ומשמע דה"מ כשהמוכר אומר שחפץ במעות הלוקח ממעות המוכר אבל אם אינו מקפיד בכך המצרן מסלקו: וכן אם היו מעותיו של לוקח מותרין וכו' ג"ז שם הני ציירי והני שרי לית ביה משום דינא דב"מ ופרש"י לוקח ומצרן ששלחו מעותיהם של מצרן צרורים וחתומים וזה ירא להתירן שלא יאמר יותר היו ושל לוקח מותרים לית ביה משום דדב"מ דפסידא דמוכר הוא דאמר לזוזי צריכנא וכתב הרא"ש הני ציירי והני שרי שיכול לומר אני חפץ בצרורים וחתומים שטוב להצניעם ואני חפץ להצניעם וכן במותרים יאמר אני חפץ להוציאם ואלו מזומנים בהוצאה ע"כ והרא"ש כתב פר"ח המצרן הביא מעות צרורים וחתומים וטוען שכך נותן ואין רשאי לפתחן עד שיבואו הבעלים וידקדקו המשקל והמנין ורבינו כתב כפר"ח וכתב המרדכי בשם ראבי"ה דפירוש זה עיקר וכיוצא כפי' זה כתבו הגהות בפי"ד מה"ש בשם ראבי"ה ונ"י כתב לאו כשמסרן למוכר' צרורים וחתומים להתירם קאמר דהא אפילו באומר אלך ואביא מעות נטרינן ליה אלא כגון לוקח ומצרן ששלחו מעותיהם של דב"מ צרורין וחתומין והשליח ירא להתירם שלא יאמר יותר היו ושל לוקח מותרים לית בה משום דבר מצרא דפסידא דמוכר הוא דאמר אנא לזוזי צריכנא וזה כפרש"י והגהות בפרק י"ד מה' שכנים כתבו פירושים אלו וכתב עוד ור"ב פי' בציירי ניחא ליה דקשר משונה וטורח לעשותו אי נמי בשרי ניחא ליה דבעי לאשתמושי ואיכא טירחא יתירא

בדציירי לשברו ולהתירו עכ"ל. ולפ"ז הני ציירי ושרי דומיא דטבי ותקילי שפירושו דאפשר דניחא ליה בהני ואפשר דניחא ליה בהני לכן זכה הלוקח ואין המצרן מסלקו:

סעיף לח

וכתב הרמ"ה:

סעיף לט

ואינו נראה כן מדברי הרמב"ם שכתב בפי"ג מה"ש החליף השדה וכו' נ"ל שאין הכרע לומר דהרמב"ם לא ס"ל כהרמ"ה בהא דהתם איכא למימר שלא החליף עמו אלא כדי לשומם עליו ביותר מדמיהם כדי לבטל דין המצרן הערמה היא ואינה מועלת לו כלום והילכך נותן לו דמיהם ואין בזה הפסד למוכר דבהמה ומטלטלין שכיחי ובמעות שבידו ימצא לקנות כמה שירצה ולפיכך כשהחליף בקרקע כיון שקרקע כזה לא שכיח כלומר דיש אדם שחפץ בקרקע שבמקום פ' טפי משבמקום פלוני נתבטל דין בן המצרן שכך כתב שם החליף חצר בחצר אין בה דין בן המצר וקפידא דזוזי טבי וזוזי תקילי ודאי הוי כמו החליף חצר בחצר דקפידא היא כנ"ל ולעולם בטבי ותקילי דאיכא אינשי דקפדי בהו ואם ירצה להחליפם יצטרך להפסיד בהם מודה הרמב"ם להרמ"ה ואף ע"פ שכשכתב הרמב"ם דין זה דטבי ותקילי גבי כשבאו הלוקח והמצרן למוכר נ"ל דה"ה כשפרע הלוקח והמצרן מביא לו מעותיו שצריך ליתן לו כעין הדמים שנתן וכן אי אמר איזיל ואטרח ואייתי זוזי אין שומעין לו. ומשום דאמרי איזיל ואייתי זוזי נטרינן ליה פירשו הרמב"ם וגם רש"י דבמוכר עסקינן דשייך ביה לישנא דנטרינן ליה אבל מ"מ מסתברא שהדין שוה בהן כל היכא דאיכא שום קפידא:

סעיף מ

וסיים א"א ז"ל בפרק המקבל הביא ל' הרמב"ם וסיים בו כן:

סעיף מא

אמר המצרן אטרח וכו' בהמקבל אמר איזיל ואטרח ואייתי זוזי לא נטרינן ליה אמר איזיל אייתי זוזי חזינן אי גברא דאמיד הוא דאזיל ומייתי זוזי נטרינן ליה ואי לא לא נטרינן ליה ופרש"י דאמיד. שאנו אומדין אותו שאפשר לו לקיים דבריו ור"י כתב אם הוא אמוד שיוכל להיות לו מעות כאלו ממתינין והרמב"ם כתב אם הוא אמוד שיש לו וכתבו הגהות בפי"ד מהלכות שכנים אלך ואביא וכו' ואי איכא חשש ערמה מחרימין על ככה:

סעיף מג

קנאה הלוקח לבנות בה בית וכו'. בפרק הנזכר ארעא לבתי ארעא לזרעא ישוב עדיף ולית בה משום דינא דבר מצרא וכתב ה"ה בפי"ד מה"ש שי"מ שאין אחד מהם בן המצרן

אבל רש"י פי' אע"פ שהרוצה אותה לזריעה הוא בן המצרן וכ"כ בעיטור וכן דעת הרי"ף והרא"ש והוא דעת הרמב"ם בפרק הנזכר ופרש"י ישוב דבתים עדיף לב"ד ולא תקנו כאן עשיית ישר וטוב שזו טובה מזו ומשמע דלא שנא בארץ ישראל לא שנא בחוץ לארץ ישוב עדיף מדלא אמרינן בתים עדיף משום ישוב ארץ ישראל כמו שאמרו בהשואל (ק:) גבי שטף נהר זיתיו וכו' דכיון דאין דין בן המצר אלא משום ישר וטוב בטענה כל דהו דחינן ליה ומשום הכי אפילו בחוץ לארץ חשו ליישוב: כתב א"א הרא"ש ז"ל שם וזה לשונו אבל לנטעה אילנות יראה דחשוב מבתי כדאמרינן בהשואל בבית שומעין לו בשדה אין שומעין לו משום ישוב א"י:

סעיף מד

היה דבר מפסיק וכו' ג"ז שם בגמרא איפסיק משוניתא או ריכבא דדיקלא חזינא אם יכול להכניס בה אפילו תלם אחד אית ביה משום דינא דבר מצרא ואי לא לית ביה משום דינא דבר מצרא ופרש"י אי פסיק משוניתא. שן סלע מפסיק בין שדה זה לשדה של מצרן או ריכבא דדיקלא הדקלים כפופים סמוכים זו לצד זו ומסוגרין אם יכול להכניס המצרן תלם א' משדהו לתוך שדה זו אית ביה וכו' והרי"ף כ' משוניתא פי' גומא כדכתיב (איוב ח':י"א) היגאה גומא שפירושו בנין גבוה וחזק שבונין כדי לסגור בפני המים שעולין בזעף והרמב"ם בפי"ב מהלכות שכנים כתב שני הפירושים שכתב הרי"ף ורבי' ז"ל כתב פרש"י ופירוש א' משל הרי"ף והרמב"ם:

סעיף מה

קנה הלוקח מעט קרקע וכו' ג"ז שם זבין ליה גריוא דארעא במיצעי דנכסיה חזינן אי עידית היא אי זיבורית היא זביניה זבינא ואי לא איערומי קא מערים. ופרש"י בי מיצעי דנכסיה של מוכר. שדות המוכר מקיפות לה מכל צד: חזינן אי עידית היא. דבר העשוי לימכר לעצמו שאינה דומה לשאר שדות הסמוכות לה: זביניה זבינא. ואין מצרני המוכר יכולים לסלקו שהרי יש ביניהם הפסק: ואי לא איערומי מערים וכו'. הילכך מהשתא מסלקינן ליה. וכתב הרמב"ם פי"ג מה"ש רואין אם אותו המעט שמכר לו תחלה היה עידית או זיבורית לגבי זאת הקרקע שמכר לו באחרונה זכה הלוקח. ונ"ל דה"ה לכל שינוי שיהיה באותו המעט מבשדה שקנה לבסוף שזכה הלוקח. וכ' הרא"ש ופי' רבינו האי כיון שנתכוין המוכר והלוקח להערים המכר בטל מעיקרו וישאר הקרקע ביד המוכר ולא נכוף המצרנים לקנותו באלו הדמים. וכתב עוד בסמוך ומה שפירש גאון איערומי קא מערים וישאר הקרקע ביד המוכר ואם לא ערערו המצרנים באותה שעה ועמד הקרקע ביד הלוקח ימים רבים ואח"כ קנה מהמוכר פעם שנית נראה שיכולים המצרנים לסלקו כאלו ערערו באותה שעה ונראה לפרש אי זיבורית היא זביניה זבינא

ויש לו דין מצרן ואי בינונית היא איערומי מערים ואין לו דין מצרן ולא נצטרך לומר כדברי הגאון להפסיד למוכר שיבטל המקח דשמא לא כיון הוא להערים אע"ג דל' זביניה זבינא הוא דחוק עכ"ל והרמב"ם בפי"ג מה"ש דעתו כפי' הרא"ש שכתב ז"ל ואם אותו המעט שקונה באמצע כמו זאת שמכר לו בסוף בצדו ה"ז מערים ובן המצר מסלק אותו מן השדה שקנה בסוף: ואפי' לא ערערו המצרנים וכו' הוא ל' הרא"ש שכתבתי בסמוך ולדברי רבי' האי ורש"י קאי דאילו להרא"ש מאי ואפילו דקאמר הא בהכי עסקינן שלא ערערו עד שקנה כל השדה בסוף שהרי משמע דלדעתו לא היו יכולים לערער באותה שעה להוציא מידו אותו מעט כיון שאינו בצד שדותיהם וכיון שכן פשיטא דל"ש לן בין ערערו ללא ערערו אך מתוך לשונו ברמזים משמע דאדעת הרא"ש קאי ונראה לומר דערעור זה היינו שערערו לומר דבערמה קנה המעט הזה אבל לאו למימר שערערו לסלקו דא"כ למה לא סלקוהו ומיהו אפשר שהערעור היה שהיו רוצים לסלקו אלא שלא היו יכולים לסלקו וכמו שכתבתי:

סעיף מו

בא הלוקח למצרן וכו' בפרק המקבל אתא אימליך ביה א"ל איזיל איזבון וא"ל זיל זבון צריך למיקנא מיניה או לא ואסיקנא והלכתא צריך למיקנא מיניה ופרש"י שדה היוצאת לימכר ובא אחד ונטל רשות מבן המצר וא"ל זיל זבון צריך למיקנא מיניה דאי לא קנה מיניה מצי א"ל משטה הייתי בך כדי להעמידה על דמים הראויים לה שאם באתי אני אצל הבעלים היה מעלה לי בדמים בשביל שחביבה עלי וכתב הר"ן ובעל נ"י והלכתא צריך למיקנא מיניה פי' משום דחשבינן ליה לבר מצרא כאילו יש לו קנין קצת בגופו של קרקע ומיהו כי קנו מיניה סגי אע"ג דהוי כעין קנין דברים וכתב הרא"ש בסוף דבריו גבי והיכא דקני לוקח מחד בר מצרא כתב גאון וכו' וקנין דברים לא הוה כי זכות יש לו בסמיכת המצרן ואותו זכות הוא מסלק בקנין עכ"ל ולאפוקי ממ"ש המרדכי בשם רבינו שמחה וכתוב עוד במרדכי אי אתא אימליך במצרן וא"ל זיל זבון לנפשך לא בעינא ליה לא בעיא למיקנא מיניה דמצרן וזכה הלוקח דכיון דאמר המצרן לא בעינא ליה וקנאה לא נעשה שלוחו של מצרן שלא מדעתו דאילו אמר לשלוחו איני חפץ בפלונית אינה מקודשת עכ"ל:

סעיף מז

ופי' גם הוא דוקא דלא אימליך ביה מוכר וכו' כ"כ גם כן בהגהות אשר"י וז"ל אבל אם בא המוכר למכור ולא רצה לקנות ומכר לאחר פשיטא דלא מפקינן מיניה דלא גרע מהני צרירי ושרו ואיזיל ואטרח ואייתי זוזי דלא נטרינן ליה ולאפוקי ממה שכתב המרדכי בשם רבינו שמחה אין למוכר עסק עם המצרן ואפי' אם היה מקבל קנין מן המצרן לא

היה מועיל עכ"ל. ולטעמיה אזיל דקנין דברים בעלמא הוא האי קנין וכבר כתבתי בסמוך דלא קיי"ל כוותיה:

סעיף מח

כתב הרמב"ם בפרק י"ד מה"ש וכתב המרדכי בהמקבל כתב הר"מ וז"ל מצאתי תשובת רב פלטוי גאון דכל היכא שהלוקח בעיר אין להשהות המקח עד שישלחו ויודיעו למצרן שאינו בעיר אם חפץ לקנותו בכך אלא המוכר בא לפני הקהל ואומר פלוני חפץ לקנותו בכך אם המצרן או אחר במקומו או א' מקרוביו או מאוהביו חפץ לקנותו בכך מוטב ואם לאו לא משהינן ליה להודיעו ויזכה הלוקח במקחו וכן כתבתי לרבותי שבערפור"ט והוקשה למקצתם תחלה לשנות מנהגם ואע"פ כן קבלו וכן דנין עכשיו שמה בכל יום עכ"ל. ודבר תימה הוא שאפשר שהמצרן לא יחפוץ בו ולוקחו האוהב או הקרוב לעצמו ונמצא הלוקח מפסיד מקחו שלא כדין ואפשר שגם לרב פלטוי אם לא יחפוץ בו המצרן יחזיר ללוקח ומ"מ קשה דא"כ יקנה הלוקח וכשיבוא המצרן אם יערער עליו יחזיר לו ולדעת הרמב"ם פשיטא דליתא לתשובת רב פלטוי ז"ל והעיטור כתב כדברי הרמב"ם וכתב שכן פסקו הגאונים ואי איכא חשש וערמה מחרים עכ"ל: (ב"ה) ואם בעל הקרקע הוא במדינה אחרת ומכרו שם נראה דהוא הדין והוא הטעם שאין בן המצר שבמקום הקרקע יכול לערער שא"כ לא ימצא זה במדינה אחרת מי שירצה לקנות קרקעו והוא שלא יהא חשש ערמה בדבר ואם יש חשש הערמה יחרים:

סעיף נ

וכתב א"א ז"ל בפרק המקבל ומשמע מדברי הרא"ש שהוא סובר שרבינו האי חולק על ה"ר יהודה אלברצלוני דלרבינו האי אם שהה שיעור מיזל ואמטויי זוזי וכו' אף על פי שאינו שיעור יום אחד לא מצי לסלוקיה ואם לא היה איפשר למתבעיה בדינא כגון שהיה אונס לב"ד ולא הוקבעו עד כמה ימים לרבינו האי יכול לסלקו ולה"ר יהודה איכא לספוקי וכתב הריב"ש בסימן תק"א שדעת הרי"ף כרבינו האי: (ב"ה) ומ"ש הרא"ש מתוך לשונו משמע שאם לא ראהו משתמש יכול לסלקו אפילו לזמן מרובה נראה לי שא"א לפרש כן דברי הרמב"ם דהא מטעמא שאם אתה אומר כן שיכול לסלקו לזמן מרובה לא יוכל זה למכור קרקעו כתב שאם אין בן המצר במדינה אינו יכול לסלקו אלא ודאי דהרמב"ם הכא מיירי בתוך זמן שיכול לסלקו דהיינו שיעור דרבי' האי ראהו בונה וסותר וכו' ואח"כ תבעו בדין אע"פ שהוא תוך זמן שיכול לסלקו איבד את זכותו אבל אחר זמן שיעור רבינו ודאי אינו יכול לסלקי אפילו לא ראהו בונה וסותר וכו' וכ"נ מדברי הרב המגיד שדעת הרמב"ם כרבינו האי שכ' וז"ל כ' בעיטור שכתב רבינו האי והרי"ף בתשובה שאם יבוא המצרן כדי תביעת ב"ד ויביא מעותיו בטל דין מצרנות וגם הרמב"ן הסכים לדבריהם ולדברי המחבר עכ"ל וכן נראה מרברי הריב"ש בסימן תק"א שדעת הרמב"ם כדעת רבינו האי והרי"ף והכי

נקטינן וכן נתפשט המנהג: כתב הרשב"א בתשובה כל שידע ולא מיחה תוך יום או יומים לכל המרבה מחל דין מצרנותו או שותפותו ואין צריך קנין במחילתו שבסתם מרויח הלוקח וזוכה בקנייתו ומה שטוען שמעון שלא נודע לו הדבר בתוך הזמן הזה לפי שלא נמכר בכרוז זו אינה טענה לפי דעתי שכל שנמכר כדמוכרי אינשי בקנין ועדים קלא איתליה למכירה ועוד שכל המוכר בפרהסיא הוא מוכר כדי שיקפצו קונים על מקחו ולזה גובה מנכסים משועבדים אלא שיש לחלק אם הקונה והמוכר הללו נתכוונו להעלים הדבר כדי שלא ידע השותף את המכירה אפשר שיעלים הדבר משמעון השותף הנזכר אלא שמכריחנו זמני התביעות שהרי בג' לאייר עמדו ב' האנשים אשר להם הריב לפני הדיין ובאותו יום לפחות ידע שמעון המכירה ועשה תביעתו דברים בלא מעותיו והקונה בטענותיו טען טענה זו שהקונה לא היה מביא מעות המכירה ושלא היה רשות בידו לחלקו בדברים א"כ איך לא ענה השותף שהוא מזומן מיד להביא מעותיו וגם אם טען כן ואפילו אם יהיה אמוד לא נטרינן ליה אלא עד שילך לביתו ויביאם כמו שמפורש בהמקבל איזיל ואייתי מגו ביתא וכו' הילכך מן הטעם הזה ביום ההוא כשלא הביאם והזמינם לב"ד אבד זכותו וכ"ש כשעברו ימים או יותר מהיום ההוא עד ד' בתמוז שהביא מעותיו לדיין ושוב אין לו טענה עליו כלל ואם היה פקח השותף והזמין המעות ביום התביעות הראשונות כל טענותיו של הקונה היו לפניו וזהו שעמדה: ובתשובת הרמב"ן סימן כ"ז כל שבא בן המצר לעכב בשעת מכירה לומר אני אקח על זה אמרו בגמרא אמר איזיל ואטרח ואייתי זוזי וכו' אבל אם עמד א' וקדם ולקח נראה שאין בזה זמן ידוע אלא כל היכא דאתי בן המצר מסלק ליה משום דזה שקדם וקנה נעשה כשלוחו של בן המצר דאפילו זול או נתייקר בנתיים לבן המצר זול ונתייקר כדגרסינן התם וטעמא משום דזה שקדם וקנה לא קנה לעצמו אלא כקונה לצורך בן המצר עכ"ל. וכתב רבינו ירוחם תשובה זו בשם הרשב"א ושכן דעת ר"מ והזכיר ג"כ דעת רבינו האי ודעת ה"ר יהודה אלברצלוני:

(ב"ה) ודברי תשובה זו סתומים דאם כן לא ימצא המוכר מי שירצה לקנות שיאמר הלוקח לאחר כמה שנים תצא מידי וגם על מה שכתבה רבינו ירוחם בשם הרשב"א יש לתמוה שבתשובת הרשב"א שכתבתי בסמוך משמע בהיפך הילכך אין חוששין לאותה תשובה דלאו הרמב"ן ולאו הרשב"א חתימי עלה ואיזה תלמיד טועה כתבה ונתלה באילן גדול: ומדקדוק דברי הרמב"ם בתחלת פי"ד נראה לכאורה כדברי תשובה זו. וגם הריטב"א כתב שכן דעתו ודעת רבותיו וכתב שכן נראה מדברי הרמב"ם אבל ה"ה כתב בפי"ד מה"ש וכתוב בעיטור וכתבו רבינו האי והרי"ף בתשובה שאם שהה בר מצרן משידע כדי תביעת ב"ד ושיביא מעותיו בטל דין מצרנות וגם הרמב"ן הסכים לדבריהם ולדברי המחבר עכ"ל משמע דס"ל להרב המגיד דהרמב"ם

אינו חולק על תשובת רבינו האי וא"כ יש לפרש דברי הרמב"ם דמשמע מינייהו שאם לא סייע אותו ולא ראהו משתמש יכול לסלקו לאו לזמן מרובה קאמר כדקסבר הרא"ש ז"ל אלא יכול לסלקו בתוך שיעור הראוי לסילוק דהיינו שיעור מיזל ואמטויי זוזי דשכיחי ליה ואתויי ומתבעיה ליה לדינא אבל אם כשידע זה שלח להביא מעותיו וסייע עמו או שכר ממנו וכו' ומיד שהביא השליח מעותיו מביתו הלך ותבעו בב"ד אבד זכותו כנ"ל:

סעיף נב

ומ"ש רבינו ומיהו דוקא משעה שנתגלה המכר וכו' כן כתב הריב"ש בסימן תק"א וז"ל כל הריב תלוי אם בא לב"ד בן המצר מיד שידע או שנתפרסמה המכירה כי אם ידע בן המצר שקנאו זה וראה אותו משתמש בה ולא מיחה איבד זכותו כמו שכתב הרמב"ם גם רבינו האי והרי"ף כתבו בתשובה שאם שהה המצרן משידע כדי תביעת ב"ד ושיביא מעותיו בטל דין מצרנות עכ"ל ונראה מדבריו שהוא מפרש דברי הרמב"ם כמו שפירשתי שהרי משוה דעתו לדעת רבינו האי והרי"ף וכדבריהם כתב הרשב"א וכן בדין שאם לא כן הורע כח המוכר שלא ימצא מי שירצה לקנות שיחוש שאחר כמה זמן יסלקנו המצרן וכן פשט המנהג לפסוק כדעת רבינו האי והרי"ף :

סעיף נג

כתב גאון שאם היו המצרנים וכו' כ"כ הרא"ש בפרק המקבל גבי אתא אימליך ביה א"ל איזיל ואיזבון וכו' ופירש הרא"ש הטעם משום דלית ליה לבר מצרא זכותא בהאי ארעא אלא במאי דאית ליה בארעא אילו זבנה אינש מעלמא לארעיה מי לא מצי בר מצרא לסלוקיה ללוקח ועוד אני אומר דקנין המצרן אינו אלא סילוק ומחילה שמוחל ללוקח זכות שתקנו להם חכמים משום ועשית הישר והטוב ולא מהני הך קנין לגבי מצרני אחריני:

סעיף נד

מכר כל נכסיו לאחד וכו' גם זה בפרק הנזכר בגמרא מכר כל נכסיו לאחד לית ביה משום דינא דבר מצרא ופר"ש מכר לו כל נכסיו לאחד. בכל מקום שהן זו במערב וזו במזרח ויצאו מצרני אחד מהם מערער לית בה משום דינא דבר מצרא שלא תקנו חכמים ללוקח להסתלק לעשות הטוב והישר לבעל המצר שהוא רעה למוכר שזה לא יקנה השאר שימשוך את ידו בשביל זה ובמקום פסידא דמוכר לא תיקון דינא דבר מצרא משמע מדבריו שאם זה רוצה לקנות כל הנכסים או מצרן כל שדה ושדה רוצה לקנות שדה שהוא מצרן לו אית ביה דינא דבר מצרא ובתרומות הדשן סימן של"ח כתב שכן דעת הרמב"ם וכ"כ בהג"א בשם א"ז דלפרש"י אם יצאו מצרני כולם וערערו מסלקים ללוקח וה"ה אם המוכר מתרצה אף על גב דלא יצאו כי אם מצרני אחד מהם נמי מסלקינן ליה

הואיל ובעבור המוכר הוא והרי הוא מתרצה אבל הרא"ש כתב אפילו אם המצרן ג"כ רוצה לקנות כל נכסיו בכל מקום שהן לפי שאין מצוי אדם שיקנה כל נכסיו ביחד הילכך כשמזדמן לו אין לו להודיע למצרן שמא בתוך כך ימלך הלוקח ולא תקנו לעשות הטוב והישר למצרן שיהא רע למוכר וכ"כ ה"ה בפי"ב מה"ש בשם העיטור ובשם הרמב"ן וכ"כ בעל נ"י בשם הרשב"א ז"ל והר"ן וטעמא דמסתבר הוא והכי נקטינן:

סעיף נה

מכרה לבעלים הראשונים וכו' ג"ז שם בפרק הנזכר בגמרא לבעלים הראשונים לית בה משום דינא דב"מ והטעם מבואר דיותר ישר וטוב שתחזור הקרקע לבעליה משיקחנה איש נכרי ואף על פי שהוא בן המצר. וכתב הר"ן לבעלים הראשונים לית בה משום דינא דבר מצרא פירוש שאם מכר לבעלים הראשונים אין בעל המצר מוציא מידו אבל אם באו שניהם לקנות בעל המצר קודם. וכן נמי אם זבנה לאינש דעלמא בר מצרא מסלקו ממנה אבל בעלים הראשונים לא עכ"ל וכ"כ בעל נ"י וכ"כ בהג"א: כתב הרשב"א ח"ג סימן קמ"ה שאלת חצר של ד' שותפין ראובן שמעון לוי ויהודה וישששכר לקח חלקו של לוי ונתחסד עמו והשאיל לו אותו חלק שקנה ממנו ואחר כך בא שמעון ומכר חלקו ללוי וישששכר טוען שהוא מצרן ולוי טוען שאין לו עליו דין מצרנות. תשובה הדין עם ישששכר כי לוי נראה שטעה במה שאמרו לבעלים הראשונים לית ביה משום דינא דב"מ ואינו כי לא אמרו אלא בבא לקנות אותו שדה עצמו שמכר אבל בקרקע אחר שהוא סמוך לאותו קרקע שמכר כבר לא ואם בא מחמת שהוא עודנו דר שם גם זה אינו שאף על פי שהקרקע שהוא דר שם היה שלו עכשיו אינו שלו שיקרא הוא בר מצרא לקרקע הנמכר עתה וזה פשוט עכ"ל: וכתב בעל העיטור אבל מכרה וכו' הרא"ש בהמקבל וה"ה בפי"ב מה"ש כתבו כן בשמו וטעמא משום דאינו קרוי בעלים ראשונים וכדבריהם כתב הרשב"א בתשובה וכתב שא"צ לפנים ואני בדקתי בעיטור ומצאתי שכתב וז"ל כתב הרב המחבר בן בעלים הראשונים ליתיה בכלל בעלים הראשונים ואמר דאי קדים בר מצרא וזבין מקמי בן בעלים זביניה זבינא עכ"ל וכפי גירסא זו משמע דאם קנה בן בעלים הראשונים אין המצרן מסלקו והר"ן כתב ומסתברא דכי היכי דאמרינן דאין בר מצרא מוציא מידי בעלים הראשונים ה"ה לבנים דלדידיה נמי איכא משום ועשית הישר והטוב דומיא דשומא דהדרא משום ועשית הישר והטוב והדרא נמי ליורש לפי פרש"י וכמו שכתבתי בפרק המפקיד עכ"ל וכ"כ נ"י ותלמידי הרשב"א: כתוב בהגהות אשיר"י הואיל וקדמו הבעלים והתחילו לקנות ה"ה אם אדם שאין מצרן רוצה לקנותה אין הבעלים הראשונים יכולים לעכב וכן אם ראובן מכר לשמעון ושמעון מכר ללוי וחזר לוי ומכרה

לראובן אית ביה דינא דב"מ מאז בת"ה סימן של"ח כתב על מי שקנה בית מלוי במצר שמעון מצד דרום הבית ובצד צפון הבית יש ביתו של עכו"ם ושמעון בא לחלוק על קניית הבית מחמת מצרנות וצידד לו דכיון דהוי בצד העכו"ם לית בה משום דינא דב"מ והוקשה בעיניו לפסוק כך מהאי טעמא לחודיה אם לא שצירף עמו טעמא שהקונה היה שותף של מוכר בחובות ואמרינן לשותפי לית ביה דינא דב"מ ולי נראה שהטעם שנתן שאינו יכול לסלקו טעם יפה הוא וכדאי לסמוך עליו אפילו בעלמא כ"ש במצרנות דלית ביה אלא משום ועשית הישר דבטעם כל דהו דחינן ליה:

סעיף נז

הקונה מן העכו"ם וכו' בהמקבל זבן מעכו"ם וזבין לעכו"ם לית ביה משום דינא דב"מ זבין מעכו"ם דא"ל אריא אברחית ממצרך ופרש"י ואין לך ישר וטוב מזה וכו' וכתוב במרדכי בתשובת הר"מ וכל היכא דזבין מעכו"ם כיון דהוציא הבית מכח העכו"ם שאין הבית חלוט עוד אע"ג דחוזר ומשכירו לאותו עכו"ם או לעכו"ם אחר שכירות לא קנאה ולית בה משום דינא דב"מ כלומר דכיון דגוף הקרקע אינו של עכו"ם ה"ה מסולק משם ושפיר מצי למימר אריא אברחית ממצרך כיון שבידו לסלקו ועיין במ"ש לעיל בסמוך בית עכו"ם הממושכנת ביד ישראל ובא ישראל אחר וקנאו מהעכו"ם כתבו התוספות בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עג.) שהממשכן מוציאה מידו ואכתבנו לקמן בסימן זה:

סעיף נח

מכרה לעכו"ם וכו' שם זבין לעכו"ם עכו"ם לאו בר ועשית הישר והטוב הוא שמותי ודאי משמתינן ליה עד דמקבל עליה כל אונסא דאתי ליה מחמתיה ופרש"י עכו"ם לאו בר ועשית הישר הטוב. ואין לנו לומר על דינא דב"מ ועשית הישר והטוב אלא ללוקח שהמוכר אומר לו מה עשיתי לך אם ארצה לא אמכרנה לך ותהא בידי אבל ללוקח נאמר משוך ידך ויקחנה זה: שמותי ודאי משמתינן ליה. למוכר לקבולי עליה כל אונסא דאתי ליה מחמתיה. וכתב הרא"ש והא דאין ממתינין עד שיבוא היזק וינדוהו או עד שיפרע לו משום שהחמירו חכמים לקנסו שיכתוב לו שטר שיעבוד על נכסיו ויחול השיעבוד מעתה ומעכשיו משמע מדבריו שאם לא קבל עליו כל אונסא דאתי ליה ובא לו נזק מהעכו"ם שחייב לשלם. אבל הר"ן ובעל נ"י כתבו בשם הראב"ד משמתינן ליה עד דמקבל וכו' ש"מ דכל היכא דלא קביל עליה אע"ג דאתי ליה אונסא לא מיחייב ביה עד דמקבל עליו דגרמא בנזקין הוא ופטור ומדברי הר"ן נראה דהרא"ה ג"כ סובר כן ובפי"ב מה"ש כתב ה"ה שהרמב"ן והרשב"א הסכימו לדעת הראב"ד ז"ל וכן כתב המרדכי בהגוזל קמא גבי הזורק מטבע של חבירו לים הגדול וכו' ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן. וכתב בעל נ"י בהמקבל גבי זבן לעכו"ם

בשם בעל העיטור דה"ה לשכירות לעכו"ם משמתי' ליה עד דמסלק ליה או עד דמקבל עליה כל אונסא דאתי ליה כ"כ התוספות והרא"ש בפרק לא יחפור:

סעיף נט

וכתב גאון וכו' כ"כ העיטור בשם גאון וכתבוהו הגהות בפי"ב מה"ש ולכאורה משמע דס"ל כמו שכתבתי לדעת הרא"ש דאע"פ שלא קיבל עליו חייב לשלם כל אונסא דמתייליד ואפשר דבקיבל עליה מיירי ואפ"ה פטור הבן מהיזק דאתייליד אחרי מות אביו משום דלא מהני קבלת האב אלא למה שנעשה בחייו: ומ"ש לא קנסו כלומר דקבלה זו קנס היא ואע"פ שקיבל לא נתחייב אלא הוא אבל בנו לא קנסוהו שיכנס בעול אותו שיעבוד: מצאתי כתוב בשם רב נטרונאי אם מכר אחד מבני מבוי חלקו לעכו"ם וקיבל עליה כל אונסא דאתי מחמתיה ובאו בני מבוי ואמרו שאותו עכו"ם אנס אותם והפסיד ממונם ואין עליו עדים. תשובה מוכר לא יכול לאשתעבודי ואפקועי משום דלא קים עליה דמילתא וכיון דסתם עכו"ם אנס הוא אית טעמא לטענותייהו וכיון דבני מבוי כולהו תבעי לא אמרינן דכולהו בעי ליה למיגזל ולישתבעו מאי אנס עכו"ם מינהון ולישתלם:

סעיף ס

יש מהגאונים שכתבו כתב המרדכי בהמקבל שדעת ר"י כדעת הגאונים: ויש מחלקים סברא זו כתובה בעיטור בשם רבי' משה בר חנוך: אבל א"א ז"ל כתב בהמקבל והוא שיכול למכרה וכו' וכ"כ התוס' שם ג"כ וכ"כ המרדכי בפרק הנזכר בשם י"מ וכ"פ ר"ש הלכה למעשה דאם המצרן אינו רוצה לקנות מוכר לעכו"ם. וכ"כ העיטור בשם מתיבתא וכתב דהכי מסתברא וכ"כ הגהות בשם ר"ת בפי"ב מה"ש דאם אין ישראל רוצה לקנותו יכול להשאיל ולהשכיר ולמכור כדאמרינן בלא יחפור (כא.) לא ישאילנו ולא ישכירנו לסופר ארמאי משמע הא לארמאי שאינו סופר מותר סמ"ג ותוספות וריצב"א רצו לחלק בין קנייה לשכירות וריב"ן פירש אפילו הודיע למצרן ולא חפץ לקנותו משמתינן ליה ואין נראה לר"י אלא כר"ת עכ"ל: (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כדברי התוספות והרא"ש ורבוותא דסברי הכי: ואי חזינן שהעכו"ם מכוין וכו' ג"ז מדברי הרא"ש שם וכתב רבינו ירוחם ואי חזינן שהעכו"ם מכוין לקנות ומעלה שכר כדי להשחית נחלתו לפי ראות עיני הדיין:

סעיף סא

המוכר שדה רע וכולי בהמקבל למכור ברחוק ולגאול בקרוב ברע ולגאול ביפה לית ביה משום דינא דבר מצרא פרש"י למכור ברחוק. אם המוכר הוא מוכר מפני שהיא רחוקה ממנו ורוצה לקנות אחרת בקרוב אין בה משום דינא דבר מצרא לפי שאין לנו להפסיד למוכר משום טוב וישר דמצרן שאם באנו לעשות איחור בדבר שמא בין כך ובין כך תמכר זו שהיה רוצה זה לקנות ויתבאר זה יפה בסמוך גבי המוכר כדי לפרוע מס וכו'

עיין עליו: וכתב בעיטור ומסתברא רע הידוע ויפה הידוע קאמר שהוא ניכר לכל אבל רע לזה ויפה לזה יפה לזה ורע לזה לא עכ"ל:

סעיף סב

כתב הרמב"ם (וכו') פי"ג מה"ש ואפשר שגם הרמב"ם יודה בזה וכו' ואינו נ"ל חילוק זה דודאי כי היכי דאיכא קפידא בחצר איכא קפידא בשדה ובכרם דאע"פ שזה יפה כזה או יותר לפעמים שאדם אינו חפץ ביפה מפני שהוא רחוק או מפני שאין לו שכונה טובה או מפני כמה טענות שאיפשר להמצא הילכך בחליפי קרקע בקרקע לית ביה משום דינא דבר מצרא כלל והרמב"ם נקט חצר וה"ה לשאר קרקעות ותדע דתני בסיפא החליף בבהמה או מטלטלין שיש בו דין מצר ואם כדברי רבינו ליפלוג בקרקע גופיה וליתני החליף בשדה ובכרם יש בו דין בן המצר ואע"פ שיש לדחות דעדיפא מינה אשמועי' דא"צ ליתן לו בהמה ומטלטלין וגם לא דמיא לקצב לו עליהם אלא דמי שוויים אבל בשדה ובכרם צריך המצרן ליתן לו שדה וכרם טובים כמו של לוקח מ"מ מ"ש דלא שנא להרמב"ם בין חצר לשדה וכרם נראה נכון בעיני וכן כתבו המפרשים דלהרמב"ם אין חילוק אלא בהחליף קרקע בבהמה ומטלטלים : וגם מה שכתב לדקדק בדברי הגאון שאם כרמו של (לוי) [שמעון] טוב כמו של לוקח מסלקו יש לדחות דכיון שהמוכר אומר אינו טוב בעיני כמו של לוי אע"פ שבעינינו הוא טוב כמוהו או יותר טוב לא כייפינן ליה ליקח כרם שאינו טוב בעיניו וטעמא דמסתבר הוא ועם זה אין חילוק בין הגאון להרמב"ם:

סעיף סג

המוכר כדי לפרוע מס וכו' בהמקבל לכרגא ולמזוני ולקבורה לית ביה משום דינא דב"מ דאמרי נהרדעי לכרגא למזוני ולקבורה מזבנינן בלא אכרזתא ולמזוני פירש"י למזון האשה והבנות וכ"כ הרמב"ם בפי"ב וכ"כ תלמידי הרשב"א אלא שסיימו בה וה"ה למזונות עצמו ופירש"י בלא אכרזתא וכיון דמשום רווחא דיתמי לא משהינן למילתא פן יכעוס שוטר המלך וכן חסרון מזונות ולבזיון המת כ"ש דמשום בר מצרא לא משהינן למילתא לאודועי' וכתוב בהג"א משמע מתוך פי' רש"י אי ידע המצרן מעכב על הלוקח מליקח ולוקח המצרן משום דאית בה דינא דבר מצרא אלא שאין מאחרין מלמכור ללוקת עד שנשאל למצרן אם רוצה ליקח אם לאו אבל בפר"ח משמע דלית בהו כלל משום דינא דבר מצרא ועיין בא"ז עכ"ל וכ"נ דעת הרמב"ם שכתב בפי"ב מה"ש במוכר כדי לגאול בקרוב או ביפה או לפרוע מס וכו' ולמה אין בהם דין המצר שכל אלו טרודים הם למכור ומשום צורך גדול מוכרים וא"ת יש בהם דין בן המצר לא ימצאו לוקח שהרי אומר למה אטרח ואקח כדי שיבוא זה ויסלק אותי ואין הבעלים יכולים להמתין עד שיביא

בעל המצר מעות ויקנה: ואפי' אחר שלוה וכו' התוס' כתבו שם וא"ת לקבורה פשיטא דמזבני' בלא אכרזתא דאטו יהא המת מוטל באשפה כל ימי הכרזה וי"ל דאם לוה לצורך קבורה קאמר דמזבנינן בלא אכרזתא א"נ הו"א שממשכנין מנכסי יתומים עד שמכריזין קמ"ל ורבינו תפס תירוץ א' עיקר וסובר דכרגא ומזוני בגוונא דקבורה מתפרשים:

סעיף סד

כתב הרמב"ם בפי"ב מה"ש וז"ל ה"ה הרי שטען הלוקח וכו' זה נראה לפי שדין בן המצר אינו אלא מדבריהם ולפיכך נקרא מוציא ועליו הראיה וכן נראה מהעיטור עכ"ל:

סעיף סו

וא"א כתב בהמקבל גבי זבן במאה ושוה מאתן שהקרקע בחזקת לוקח ומספיקא לא מפקינן ממונא וכתבתי לעיל בסימן זה: (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם והרא"ש דמסתבר טעמייהו:

סעיף סט

המוכר לאשה וכו' בפרק המקבל לאשה וליתמי לית בה משום דדב"מ ועיין בהריב"ש סי' תפ"ג ותק"א ושס"ט: כתב הרשב"א ח"ג סימן קס"ז שאלת אלמנה שלקחה קרקע ובא בעל המצר להשביעה שלא לקחה לסלקו מהקרקע. תשובה דבר ברור הוא שאינו יכול להשביעה דדינא דב"מ משום עשיית הטוב הוא בלבד ואין מזקיקין את הלוקח לא לחרם ולא לשבועה וכ"כ ומפורש מקצת רבותי נ"ע ותדע שא"כ זבין בק"ק ושוה ק' דקיי"ל דיהיב ק"ק ישביעהו שלא עשה כדי לסלקו ואילו בא"א ודאי יש לחוש להערמה כל שאין לה נכסים ידועים וכמו שחששו במתנה שכתוב בה אחריות וכן השיב רי"ף בתשובה אבל אלמנה מה אתה חושש לה סוף דבר מי שבא להשביעה אין בדבריו כלום ע"כ וכתבו דבריו הר"ן ונמ"י ורבינו ירוחם. וכתב הרמב"ם בפרק י"ב מה"ש ליתומים קטנים וכן כתב רבינו ירוחם וכתב ה"ה ומ"ש קטנים לפי שגדולים ודאי הרי הם ככל אדם ומכאן שאפילו לקטנים אם אינם יתומים דין המצר יש להם וכן כתב הריב"ש בסי' תק"א וכתב העיטור וליתמי לא בריר לן אי על האפוטרופוס שקנה ליתומים קאמר או שקנו הן לעצמן: ועל מוכר לאשה כתב ה"ה עוד בשם בעל העיטור שפירש הרי"ף בכל אשה קאמר שאינה א"א ואני מצאתי בעיטור דלרי"ף בכל אשה קאמר בין שהיא אשת איש בין שאינה אשת איש וכתב עוד ה"ה וז"ל הרשב"א ח"ג סימן ק"ע כתב לאשה שאינה תחת בעל א"נ לנשואה ובשיש לה נכסים ידועים הא לא"ה לא דהערמה היא וכתבו סברא זו הר"ן ונמ"י ורבינו ירוחם וגם תלמידי הרשב"א כתבו בשמו בהמקבל וה"מ באשה שאין לה בעל: וכתבו עוד דה"ה ללוקח מאשה דלית בה דינא דב"מ דלפי שאין לה מי שיפקח במעשיה רצו חכמים שיהיה ממכרה קיים כדי שיקפצו ב"א לקנות את

שלה : מ"כ בתשובת מהרי"ל שפסק מהר"מ דאע"ג דאשה לית לה דינא דב"מ דינא דב' שותפים איתלה דעדיף דשותף בגוף הקרקע הוה: כתב רבינו לעיל גבי מכרה לבעלים הראשונים לית בה משום דינא דבר מצרא שכתב ה"ר יהודה ומיהו אם קדם מצרן וזבן אין בעלים הראשונים יכולים לסלקו וכן נמי כל היכא דאמרינן אין בו משום דינא דבר מצרא כגון לאשה וליתמי ולשותפין וכתב המרדכי בהמקבל לאשה וליתמי ולשותפי פי' הר"מ בתשובתו אין לפרש דה"מ אשה כנגד איש אבל אשה כנגד אשה איתבה משום דינא דבר מצרא דלא היא דכל היכא דקאמר תלמודא לית בה משום דינא דבר מצרא הוי פי' בשום עניין אין המצרן יכול לסלק להא דקאי וכתב עוד שם ובתשובת רבינו משה ריש מתיבתא דמחסיא פי' אמר לאשה לאשתו וקשה להר"מ דהא לאשה משמע לכל נשים שבעולם וכ"פ רש"י והראב"ן עכ"ל:

סעיף ע

כתב הרמב"ם בפי"ב מה"ש וכתב ה"ה מכר לטומטום וכו' זה נמשך אחר האמור למעלה שבן המצר הוא המוציא וכבר נתבאר בסמוך שכן דעת הרא"ש ושהרמ"ה חולק ולפי דעתו המצרן מסלקן. ולענין הלכה מאחר שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת ומסתבר טעמייהו הכי נקטינן:

סעיף עא

קטן שהוא מצרן וכו' גם זה מדברי הרמב"ם בפי"ג מה"ש: כתב הריב"ש בסי' תק"א נראה שטענת נתינת המקום לבנו קטן אינה טענה לסלק דין המצר משום דלא עדיף מגברא דאתא מחמתיה ועוד שהרי הלוקח כשליח של בן המצר ואיך ימכור או יתן מה שאינו שלו ואצ"ל בנדון זה שהוא עצמו אומר שלקחה מתחלה בשביל בנו ואם כן יש בו דינא דבר מצרא דדינא דבר מצרא איתיה אפילו לגבי קטן כל שאינו יתום :

סעיף עב

המוכר לשותפו וכו' בהמקבל לשותפי לית ביה משום דינא דבר מצרא ופירש"י שותף שמכר חלקו לחבירו בשדה שהן שותפין בה אין לנו לסלקו משום דינא דבר מצרא ולומר אין אתה בא בחלק חבירך אלא כאחד מן המצרנים ויקחנה עמך אלא כיון שלא נתברר חלקו הרי הוא כשכן בכולה וכתב בהגהות פי"ב מה"ש דלרש"י אשמועינן שאם יבאו ביחד השותף והמצרן שיכול למכור לשותף דבשאר מצרנים היכא שבאים יחד פלגי בקרנזול אבל הכא יכול למכור לשותף לבדו כך פירש רבינו לדעת רש"י וכתב הרא"ש ור"ת פירש אם היא שותף עמו בשדות אחרות אין המצרן יכול לסלקו בשדה זו וכן כתב רבינו האי אם הוא שותף עמו בסחורה ומכר לו שדה אין המצרן יכול לסלקו וכדברי רבינו האי כתב הרמב"ם בפי"ב מה"ש וכ"כ בעל נמ"י בשם הרשב"א והר"ן ז"ל וכ"כ

העיטור בשם רבינו האי וכולהו קמאי ור"ש פירש שהן שותפין בקרקע לא נהירא לן עכ"ל: כתוב בת"ה סי' של"ח ודהאי פירושא דרבינו האי אין לסמוך עליו דרש"י ור"ת ור"ח בא"ז לא פירשו הגמרא הכי אמנם לצרפו עם טעמים אחרים סגי. ולי נראה דשפיר סמכינן עליה כיון דהרמב"ם וכל הני רבוותא סברי כוותיה. וכתב עוד בתשובה הנזכרת שאם הוא שותף עמו בחובות דינו כשותף עמו בסחורה דחובות דידן היינו כסחורה דידהו עכ"ל:

סעיף עג

ומה שאמר אבל אם גזל סמנין וכו' וצבע בהם צמרו חייב לשלם דמי הסמנין אפי' לא השביח בהן צמרו: שכני העיר וכו' ג"ז בהמקבל שכני העיר ושכני שדה שכני העיר קודמים:

סעיף עד

שכן ות"ח ת"ח קודם קרוב ות"ח ת"ח קודם איבעיא להו שכן וקרוב מאי ת"ש טוב שכן קרוב מאח רחוק ופי' רש"י שכני העיר. שכנים הדרים אצלו בדירה ושכני שדה ששדותיהן סמוכות זו לזו וזו שיש לו למכור אינה סמוכה למצרן אבל רבינו ירוחם כתב ופי' שכן אין ר"ל שדר אצלו כי כמה אנשים דרים זה אצל זה ואין להם שייכות כלל מאהבה וחברה אלא ר"ל חבירו הרגיל אצלו במשא ומתן ועל זה אמר הכתוב טוב שכן קרוב מאח רחוק וכן פירשו התוס' בכתובות (פה:) על ההיא דנכסי לטוביה וכ"כ הרמב"ם בסוף ה"ש וז"ל הרוצה למכור קרקע ובאו שנים כל אחד מהם אומר אני אקח בדמים אלו ואין אחד מהם בעל המצר אם היה אחד מהם מיושבי העיר וכו' שגם זה בכלל הטוב והישר הוא וכתב רבינו ירוחם פירש"י ואח"כ כתב והרמב"ם פי' בענין אחר ואיפשר שכוונתו לומר דלרש"י הוי דרך מוסר ולא מן הדין ולהרמב"ם הוי מדין ועשית הטוב והישר. וכ"כ הרי"ף בהמקבל דכשאינם מצרנים עסקינן ולאקדומי חד מינייהו אבל בהדי ב"מ כולהו אית בהו דינא דב"מ. וכן נראה שהוא דעת בעל העיטור שכתב כן בשם רבינו והרי"ף וכתבו הגהות בסוף ה"ש שכן פי' ראב"ן וסמ"ג עכ"ל:

סעיף עז

עח וכתב עוד ג"ז שם וכ"כ הרי"ף בהמקבל וכתבו בעל העיטור ג"כ בשם רבינו האי ז"ל וכתב אח"כ ומסתברא דאי קדים אידך מסלקינן ליה דת"ח כבר מצרא דיינינן ליה ואם רצה ת"ח להוציאה מיד השכן ומיד הקרוב מסלקין אותו משום ועשית הישר והטוב וכתבוהו הגהות בפי"ד מה"ש: ומ"ש רבינו ור"ת פי' ששניהם מצרנים וכו' כ"כ הרא"ש בשמו בפרק המקבל. והרשב"א כתב בתשובה שהראשונים פירשו דשכני העיר דהיינו שכנים בבתים קודם לבן המצר שבשדה משום דבשכן העיר איכא הישר והטוב טפי לפי

שהוא שייך בהדיה טפי. והתוס' כתבו בעלה ק"ח דבשניהם מצרנים עסקינן ושכן עיר מצרן מצד העיר שיש לו שדה אחורי ביתו הסמוכה לו ושכן שדה שיש לו שדה רחוקה מהעיר הסמוכה לזו משמע דדוקא בששדה הסמוכה לזו היא אחורי ביתו הוא דעדיף שכן עיר אבל אם אינו אחורי ביתו לא ואיפשר דלאו דוקא וצ"ע. וכבר כתבתי לעיל בשם הר"ן שבעל הלכות גריס אשה יתמי ושותפי ושכני העיר ושכני שדה לית בהו משום דינא דבר מצרא שכן ות"ח לית ביה משום דינא דבר מצרא קרוב ות"ח לית ביה משום דינא דבר מצרא עכ"ל. ונ"ל דה"פ שכני העיר ושכני שדה אע"פ שאינם שכנים לשדה זו הנמכרת אם קדמו וקנו אין בן המצר יכול לסלקן שכן או קרוב או ת"ח שקדמו וקנו אין בן המצר מסלקן אבל ק"ל למה ליה למיהדר ולמיתני שכן וכן ל"ל למיתני תרי זימני ת"ח ועוד אמאי פלגינהו בתרי בבי וצ"ע ובדקתי בה"ג ומצאתי שכתבו ז"ל שכני העיר ושכני שדה שכני העיר קודמין ולית בה משום דינא דבר מצרא ות"ח קודם שכן וקרוב טוב שכן קרוב מאח רחוק עכ"ל:

סעיף עט

קרקע שיש בו בנין וכו' גם זה בהמקבל ארעא דחד ובתי דחד מרי דארעא מעכב אמרי בתי מרי בתי לא מעכב אמרי ארעא: ארעא דחד ודיקלי דחד מרי ארעא מעכב אמרי דיקלי מרי דיקלי לא מעכב אמרי ארעא. ופירש"י ובתי דחד בנין שעליה: מרי ארעא מעכב אמרי בתי. שלא ימכור הבנין לאחר דהואיל ובא למוכרה וזה צריך לה טוב שיהיה בנינו בקרקע שלו ואיכא הישר והטוב: מרי בתי לא מעכב אמרי ארעא. שהוא אינו חשוב שכן לכשיגיע שניו עומד להסתלק מיניה: ודיקלי דחד. שמכר לו דקלים בשדהו להניחם שם עד זמן פלוני עד שייבשו. וכתב הרא"ש ומיירי שהבית יש לו לעמוד במקום זה עד זמן ידוע. ארעא דחד ודיקלי דחד. הקונה אילנות בתוך שדה חבירו ואם מתו לא יטע אחרים תחתיהם מרי ארעא מעכב אמרי דיקלי מרי דיקלי לא מעכב אמרי ארעא ואם קנה שלש אילנות גם מרי דיקלי יכול לעכב דקנה הקרקע עכ"ל. אבל הרי"ף כתב דמפרשי רבנן דה"מ היכא דלית ליה למרי ביתא זכותא בארעא ומש"ה אית ליה למרי ארעא לעכובי עליה ולית ליה לזבוני אלא למאן דבעי או דשקיל להו לנפשיה דאי לא א"ל עקור בניינך וזיל אבל היכא דאית ליה למרי ביתא זכותא בההיא ארעא למיקבע בה הנך בתי אית ליה לעכובי אחבריה וכל חד מינהון אית ליה דינא דבר מצרא בזביני דחבריה. וכ"כ הרמב"ם בפי"ב מה"ש אם יש לבעל הבנין או לבעל האילנות זכות בקרקע כל אחד מהם בן המיצר של חבירו אבל אם אין לבעל האילנות או לבעל הבנין זכות בקרקע אלא כל זמן שירצה אומר לו עקור אילנך או הרוס בניינך ומכר בעל השדה זכה

הלוקח ומשמע מדבריהם שאם יש למרי בתי זכותא בארעא שאינו יכול לומר כל זמן שירצה עקור בניינך וזיל אע"פ שהזכות אינו אלא לזמן ידוע מ"מ אם בתוך הזמן בא מרי ארעא למכור בעל הבנין קודם דכיון דתוך זמנו הוא יש לו דין בן המצר ושלא כדברי הרא"ש והתימה על הרא"ש שלא הזכיר דברי הרי"ף שחולק עליו ובתשובה כלל צ"ז כ' הרי חילק רי"ף דוקא כשאין לב"ה חלק בגוף הקרקע כגון שקנה ממנו לבנות בקרקע שלו עד זמן ידוע או כל זמן שיעמוד הבית ולא יפול הילכך כיון שאין לו חלק בקרקע אלא עד זמן שקצב או כל זמן עמדו אין לו בקרקע כלום אבל כשהקרקע משועבד לבית להיות שם עולמית ואף אם יפול יבנה אחר במקומו הוי כמו שותף בקרקע ואית ביה דינא דבר מצרא. ולכן נ"ל שהרא"ש סובר דאע"ג דלכאורה משמע מדברי הרי"ף כמו שכתבתי דכל שאין בעל הקרקע יכול לומר לבעל הבנין עקור אילנך וזיל כל זמן שירצה אלא שיש לבעל הבנין זכות בקרקע אע"פ שהזכות הוא לזמן ידוע מעכב אמרי ארעא מ"מ כי דייקת ביה ליכא למימר הכי שהרי כתב אבל היכא דאית ליה למרי ביתא או למרי דיקלי זכותא בההיא ארעא למיקבע בה הנך בתי או הנך דיקלי כגון ההיא דתנן הקונה שני אילנות בתוך של חבירו לא קנה קרקע קנה ג' קנה קרקע וכגון ההיא דאמרינן מכר קרקע ושייר אילנות לפניו יש לו קרקע כל חד מינהון אית ליה לעכובי אחבריה וכל חד מנהון אית ליה דינא דב"מ עכ"ל ובההיא דקונה שני אילנות תנן אם מתו אין לו קרקע משמע דעד שימותו יש לו קרקע לענין שאינו יכול לומר עקור אילנך וזיל ומפרש הרא"ש דכי קאמר הרי"ף כגון ההוא דתנן אסיפא דקתני יש לו קרקע קאי אבל רישא דקתני אין לו קרקע לית ליה זכותא בארעא קרי ביה ומש"ה הדר מייתי ראיה מדאמר פשיטא מכר קרקע ושייר אילנות לפניו יש לו קרקע כלומר ליטע אחרים במקומם לומר דדוקא בההוא גוונא מיקרי אית ליה זכותא בארעא והיינו דומיא דקנה ג' אילנות אבל בקונה שני אילנות לית ליה זכותא בארעא הוא וכיון שכן הוא משמע בהדיא דאע"פ שאין בעל הקרקע יכול לומר עקור אילנך וזיל כיון שאם יבשו אינו יכול ליטע אחרים במקומם לית ליה זכותא בארעא מיקרי ואינו יכול לעכב אמרי ארעא וה"ה לבתים שאע"פ שאינו יכול לומר לו הרוס בניינך כיון שאם נפלו אינו יכול לבנות במקומם אין לו זכות בקרקע מיקרי ולא מצי מעכב אמרי ארעא וכ"ש אם אין לו זכות בקרקע אלא עד זמן פלוני ולבסוף הזמן צריך להרוס בנינו ולילך דלא מצי מעכב אמרי ארעא ולפי זה צ"ל שמ"ש דאי לא א"ל עקור בנינך וזיל לאו דוקא אלא כל שעומד לכשיפול שאינו רשאי לבנות אחר במקומו הדין שוה עם מי שיכול לומר לו עקור בנינך וזיל אלא שזה אומר לו עכשיו וזה אינו יכול לומר כן עד סוף הימים לכשיפול אבל בדברי הרמב"ם א"א לפרש אלא כמו שכתבתי

תחלה ולדבריו כשאמר הרי"ף כגון ההוא דתנן אירשא נמי קאי דאע"ג דלא קנה קרקע כיון שרשאי לקיימה שם עד שימות אית ליה זכותא בארעא מיקרי ומצי מעכב אמרי ארעא ומאי דהדר אייתי מדאמרינן פשיטא מכר קרקע ושייר אילנות לפניו היינו לומר דאיפשר דאית ליה זכותא בארעא בתרי גווני כקונה ב' או ג' אילנות בתוך של חבירו א"נ כשמכר קרקע ושייר אילנות לפניו ובכל חד מהני גווני בין דאית ליה זכותא רבה בין דאית ליה זכותא זוטא אית ליה זכותא בארעא מיקרי וא"ת לדברי הרא"ש אי אית ליה זכותא בארעא דאפי' נפלו או יבשו הדר ובני ונטע להו היכי קאמר הרי"ף דכל חד מעכב אחבריה הרי בעל הקרקע לא נשאר לו זכות בקרקע ומה ימכור: (ב"ה) ואין לומר דמיירי בבית ועלייה על גביו והבית למרי ארעא דפשט ל' דגמרא דקאמר ארעא דחד ובתי דחד לא משמע הכי: וי"ל דמשכחת לה כגון שבעל הקרקע מכר קצת קרקעות לבנות בו בתים אלו וקצת הקרקע נשאר לו וקאמר שאם בא למכור הקרקע הנשאר מרי בתי קודם כיון דאית ליה זכותא בארעא לחזור ולבנות כשיפלו וקשה ע"ז דא"כ לא מטעם בתי אית ליה זכותא אלא מטעם קרקע הקנוי לו ופשיטא לכך נ"ל דהב"ע שאע"פ שלעולם יקיים הבתים בקרקע ואף אם יפול יחזור ויבנה אין הקרקע שלו לגמרי דלעולם הוא פורע שכירות כעין טסקא לבעל הקרקע לפ"ז כשכתב הרי"ף כגון ההיא דתנן וכולי לדוגמא נקטה ולא לגמרי כגון ההיא דהא התם לא פרע טסקא והכא פרע טסקא ויש ליישב מה שהקשיתי על תירוץ ראשון דכלפי דאמרינן מרי בתי לא מעכב אמרי ארעא כתב הרי"ף דאיכא מרי בתי דמעכב אמרי ארעא וקושטא דמילתא דמטעם ארעא הוא דמצי מעכב: כתב הרא"ש בתשובה כלל צ"ז דבעל העלייה שהקרקע משועבד להיות שם עולמית ואף אם יפול יבנה אחר במקומו שקנה הבית שתחת עלייתו אין בעל הבית שסמוך לבית שקנה מסלקו דכיון דהקרקע משועבד לעלייה עולמית הוי כמו שותף בקרקע והיה נ"ל דכיון שכן אף אם קדם בעל הבית הסמוך לבית הנמכר וקנה בעל העלייה מסלק למ"ד שותף מסלק למצרן אלא שאין לשון תשובתו מוכיח כן:

סעיף פ

וכן הדין נמי אם נמכר קרקע וכו' פשוט הוא:

סעיף פא

בתים כתב ר"ת שאין להם דינא דבר מצרא בפרק המקבל גבי ארעא דחד ובתי דחד כתבו התוס' שאין דין מצרנות בבתים וכ"כ ר"ת בתשובה והרא"ש כתב בפרק הנזכר איפסוק משוניתא או ריכבא דדיקלי חזינא אם יכול להכניס תלם אחד אין בה משום דינא דבר מצרא ואי לא לא פסק ר"ת דלא שייך דינא דבר מצרא בבתים אלא בשדות דטעמא משום דיכול ליקח במקום אחר ובתים אינם מצויים לקנות בכל פעם ועוד עשיר

צריך הוא לשדות הרבה אבל עשיר שיש לו בית דירה יפה לא יתכן שיסלק הלוקח מבית דירתו והוא יקנה בית להשכיר לאחרים אין זה ישר וטוב ועוד חזינן דבהפסק משוניתא וריכבא דדיקלי נסתלק מצרנות גם בתים מובדלים בחומות ודברים נכונים הם אלא שלא נהגו כן עכ"ל. וכתב רבינו ירוחם נראה מדברי ר"ת שאם היה צריך אותו לבית הכסא וכיוצא בו או שיש לאותו בית חלון מהיזק ראייה על ביתו וכיוצא בו יש דינא דב"מ אפילו אינו לדירה עכ"ל. ולפי טעם דעשיר שיש לו בית דירה יפה לא יתכן וכו' נראה שאם היה רוצה אותו המצרן לדירתו או להרחיב ביתו יש בו דין ב"מ. וכתב הרשב"א בתשובה דלר"ת והרמ"ה אין דינא דב"מ בשום דבר שיש כותל חוצץ בין המצר לקרקע. ומיהו הוא ז"ל כתב בתשובה אחת שמעשים בכל יום ודנים דין מצרנות בבתים כבשדות ובתשובה אחרת כתב דאין דעתו נוטה לדעת ר"ת ומעשים בכל יום ככה והאריך לדחות דברי ר"ת וגם הגהות כתבו בפי"ב מה"ש דלא נהוג עלמא כדברי ר"ת ורבותינו חולקים עליו וגם הר"מ כתב דאנו נוהגים דין מצרנות בבתים ודלא כר"ת ונהרא נהרא ופשטא וכן נראה לר"ב דכותל שביניהם לא הוי הפסק כי עיקר תשמיש של הבתים בכותלים להניח בהם ראשי הקורות וכמה דברים עכ"ל. וכתב בת"ה סי' של"ח דהאי סברא דר"ת אינה כדאי לצרפה אפילו עם טעמים אחרים אבל ראיתי להרשב"א בתשובה שהביאה בתחילת דבריו להחליף כח המצרנות ואח"כ בא עליו מטעם אחר חזק וברור. וכתב בעל נמ"י שהרשב"א כתב על דברי ר"ת והרמ"ה שאין הנדון דומה לראיה דשן סלע אין עשוי להסתלק וכן רכב דקלים דבר חשוב ואין הבעלים עשויים לעקרן ולאבדן ושדות חלוקים הם לעולם אבל בתים דרכם לחברן בפתחים ולכך הם עשויים וכ"כ בתשובה וכתב הרמב"ם בפי"ג מה"ש שאם החליף חצר בחצר אין בה משום דינא דבר מצרא אבל החליף במטלטלין איכא דינא דבר מצרא עכ"ל משמע דס"ל שיש מצרנות בבתים וכ"כ ה"ה שם וז"ל מכאן שדעתו כדעת מי שאמר שאף בבתים יש דין בן המצר וכן כתוב בעיטור ונקטינן דכל מילי אית בהו דינא דבר מצרא לבד ממטלטלי ומקומות ב"ה כקרקע דמי דהא אית להו חזקה וכל דאית להו חזקה אית בהו דינא דבר מצרא עכ"ל ה"ה. וכ"כ הריב"ש בסימן תק"א ושלא כדברי נמ"י שכתב דאפשר דלא אמר הרמב"ם אלא בחצר שאין עשוי לדור שם שאם היו דרים איפשר שיסבור כר"ת ודעת ר"ת והרמ"ה ודברי הרשב"א שחלק עליהם כתבם ג"כ ה"ה בפי"ב מהלכות שכנים וסיים כדברי הרשב"א ואף בעל החצר עשוי לחלק חצרו לבתים ומחברן בפתחים: והרמ"ה חילק וכו' כלומר שאם יש מקום מזו לזו כענין שהוזכר בפרק חלון דמהני לערב שתיהן כאחד חשיבא חד ואי לא לא ודע שמ"ש רבינו שחולק הרמ"ה לא משמע כן מדברי הר"ן ונמ"י וה"ה

בפי"ב מהלכות שכנים שכתבתי אלא דלגמרי סבר הרמ"ה כר"ת ולא חילק ביניהם כלל: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם וה"ר יהודה אברצלוני והעיטור והרשב"א ס"ל דיש מצרנות בבתים והרא"ש כתב דלא נהגו כר"ת וגם המרדכי כתב שריב"ם פי' שבמלכותו עושין דין פשוט בבתים וחצר דינא דבר מצרא וגם הריב"ש כתב בסימן תק"א שמנהג פשוט דבבתים איכא דינא דבר מצרא והכי נקטינן וכן המנהג פשוט. וגם מדברי רש"י בארעא דחד ובתי דחד משמע דס"ל דיש מצרנות בבתים דלר"ת כבר כתבו התוס' שיש לפרש מרי ארעא מעכב שלא ימכור הלה עציו ואבניו כי אם לו ורש"י מפרש לה שרוצה למכור הבנין אבל ראיתי במרדכי שהשיב ר"ת שאין דין מצרנות בבתים כי אם בארעא דחד ובתי דחד משמע דלר"ת גם בההיא שייך מצרנות וא"כ לא נוכל ללמוד מכאן דרש"י ס"ל בעלמא דיש מצרנות בבתים. ולכאורה היה משמע לי שאם הבית חקוק בסלע שא"א לערב שני הבתים יחד לכ"ע לית ביה דינא דבר מצרא דהיינו איפסיק משוניתא וכן אם כותלי הבית עבים וחזקים שאין דרך לסתרם דמי לאיפסיק ריכבא דדיקלי דלית ביה דינא דבר מצרא אך מצאתי שכתב המרדכי אי איפסיק משוניתא וכו' מכאן מוכיח ר"ת שלא שייך דינא דבר מצרא בבתים ובחצרות אלא בשדות וכרמים שהרי בכתלים איכא כתלים חזקים משוניתא וכו' וריב"ם פירש דבמלכותו עושין דין פשוט דינא דבר מצרא עכ"ל. ואם כדבריו כיון שר"ת הזכיר שבבתים איכא כתלים חזקים וכו' הו"ל לריב"ם להזכיר חילוק בין כתלים חזקים לשאינם חזקים אלא ודאי ל"ש ובכל בתים איכא דינא דבר מצרא וטעמא לפי שאע"פ שהכותל שבין שני הבתים עב וחזק ואין פותחין פתח מזה לזה יכול להשתמש באחד מהבתים בעצים ושמן ויין ודברים הצריכים לבית ובבית אחר לדירתו או שיעשה חצר ע"י היקף מחיצה לפני שני הפתחים וכיון שהיו שני הפתחים לחצר אחד הרי הוא משתמש בשתיהן כאילו פתוחות זו לזו כנ"ל:

סעיף פב

וכן כתב ה"ר יהודה הוא ל' העיטור שכתבתי בסמוך שכתבו ה"ה בפי"ג והגהות בפי"ב מהל' שכנים: אבל לא במטלטלין כן כתבו ה"ה בפי"ג מה"ש גבי החליף חצר בחצר והגהות בפי"ב מהלכות הנזכר גבי הממשכן קרקע לחבירו ואח"כ מכרה לו וכו' בשם העיטור דכל מילי אית בהו משום דינא דבר מצרא בר מן מטלטלי. וכתב מהרי"ק בשורש כ' דשותף המוכר חלקו שותף חבירו יכול לסלקו אפי' במטלטלין כדמשמע מתוך מ"ש הרמב"ם בפי"ב מהל' שכנים אחד מן השותפים או מן האחים שמכר חלקו לאחר מסלקים את הלוקח וכו' עד ולא עוד אלא המוכר קרקע שלו לאחר יש לחבירו שבצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלקו ומדהזכיר קרקע גבי בן המצר ולא הזכיר

גבי אחים ושותפים אלא כתב סתם שמכר חלקו לאחר וכו' דמשמע איזה חלק שיהיה בין יהיה קרקע בין יהיה מטלטלי משמע דלגבי שותפים אין לחלק בין קרקע למטלטלין עכ"ל. ולא נהירא לי דקדוק זה שדקדק מהרי"ק שהרי אותם הלכות שכנים קרי להו ושותפין במטלטלין לענין מטלטלין שמכרו לאחר לאו שכנים מיקרי ועוד דבההוא פרק בין לפני דין זה בין לאחר דין זה בדיני קרקע איירי וא"כ מהיכא תיתי לן לומר דהכא במטלטלין עסיק ועוד דלשון של בבא זו יוכיח שכתב מסלקין את הלוקח וכו' כדי שלא יכנס זר ביניהם והאי לישנא בקרקע שייך כדכתיב (איוב ט"ו:י"ט) להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם ואפילו את"ל דתפס הרמב"ם לשון זה מושאל במטלטלין אי אפשר לומר כן דאי במטלטלין הא לא אידכר האי דינא בתלמודא ומנ"ל להרמב"ם ועוד דבהדיא כתב ה"ה דהיינו מאי דאמרינן האי דאחזיק ביני אחי וביני שותפי וכולי וההיא פשיטא דבקרקע היא ועוד דאי במטלטלין קאמר מאי ולא עוד וכו' אדרבה בבא דרישא עדיפא דאפילו במטלטלין מסלקין ללוקח אלא ודאי לא עלה על דעת הרמב"ם לומר דין זה אלא בקרקע לבדו ומ"ש שמכר חלקו ולא כתב שמכר חלקו בקרקע משום דבשותפין שיש להם חלק בקרקע עסיק מרישא דפירקא ומש"ה לא איצטריך לזה לפרושי שמכר חלקו בקרקע ולעולם אין במטלטלין דין בן המצר אפילו לגבי שותף ותדע מדלא אשתמיט חד מהפוסקים לחלק חילוק זה וכיון דלא אשכחן חד מן הפוסקים שכתב כן בהדיא ואדרבא כתבו בהיפך ומהרי"ק שכתב כן מדקדוק הלשון והוכחנו ביטולו הילכך לית דחש ליה ובר מן דין הא קיי"ל דמצרן הוי מוציא מחבירו וע"ה כמ"ש גבי קנאה הלוקח במתנה וכו' :

סעיף פה

ובמקומות בית הכנסת כתב הראב"ד מכח הדין וכו' גם אלה דברי העיטור כתבום ה"ה והגהות בפרקים הנזכרים: ומ"ש שאין מתקבל על הדעת נראה שטעמו משום דכיון דיש לאדם מקום אחד די לו ומה לו לקנות מקום אחר ומכל מקום אם הם דחוקים איכא דינא דבר מצרא להרחיב מקומם דהא אין לכל אחד מקום שלם כנ"ל: ומצאתי שכתב רבינו ירוחם תשובה להרשב"א כמ"ש הראב"ד ודבריו מבוארים כמו שכתבתי. וז"ל התשובה יש מהגאונים שכתבו דיש במקומות בה"כ דינא דבר מצרא אבל אין נ"ל כן שבכל מקום שאין ראוי לערבו עם שלו להיות אחד אין בו משום דינא דבר מצרא ומ"מ אם מקום ישיבת בן המצר דחוק ורוצה להרחיבו יש לבני השורה משום דינא דבר מצרא שאין לך הטוב והישר יותר מזה עכ"ל ודברי התשובה הנזכרת תמצא בתשובות להרמב"ם סי' כ"ו: וכתב הריב"ש בסימן תק"א דבמקומות בהכ"נ יש בהם דינא דבר מצרא ובסימן שצ"ז

כתב על מקום בהכ"נ שהיה כותל עבה יותר מטפח מפסיק וגבוה לצד בן המצר יותר מג' זרתות גם ישיבתו של זה גבוה מישיבתו של זה קרוב לשתי זרתות כי כל השכונה ההיא גבוהה כן ועולין לה במדריגה עד שאין דרך לחבר ב' המקומות האלה בשום פנים שאין בו דינא דב"מ שאין דינא דב"מ תלוי בשכנות שלא יזיקנו שא"כ למה אמרו חזינן אי יכול להכניס תלם אחד אלא הכל תלוי בהגעת בית בבית שדה בשדה ובזה שאין דרך להגיע זה לזה אין בו משום דינא דב"מ ואפי' אם נאמר שיש בענין המקומות קפידא מי ישב אצלו עם שלפי דעתי אין תלוי בזה הנה אלה שני המקומות הם בענין שאין בהם קפידא כלל כי כל אחד מהם בשכונתו ושכונה זו לעצמה וזו לעצמה עכ"ל: עיין בתשובות הרשב"א סי' אלף ונ"ב :

סעיף פו

הנותן מתנה לחבירו וכו' בפרק המקבל מתנה לית בה משום דינא דבר מצרא אמר אמימר אי כתב ליה אחריות אית בה משום דינא דבר מצרא ופי' רש"י אי כתב ליה אחריות כו'. דודאי מכר הוא שאין מקבלין אחריות על המתנה. נ"ל דטעמא דמתנה לית בה דינא דבר מצרא הוא משום דבשלמא במכר אומר המצרן כיון שזה רצה למכרה אילולי שקנית אותה הייתי אני קונה אותה ומשום הישר והטוב מסלקינן ליה אבל במתנה אין המצרן יכול לומר לו כן שהרי לא היה זה רוצה למכרה ואם כן גם בלא מקבל המתנה לא הוה המצרן זוכה בה אי נמי דבמכר לא איכפת למוכר שיקנה זה או זה ומשום הכי אית ביה דינא דבר מצרא אבל במתנה רוצה הנותן שיתקיים ביד המקבל מתנה להיות לו לשם שנתן לו אותה המתנה ואותו שדה א"נ המקבל מתנה ניחא ליה להיות בידו שדה זו לשם שמפני עבודתו הטובה נתנו לו מתנה זו וכל כי האי גוונא ליכא עשיית ישר וטוב. וכתבו הרי"ף והרא"ש ודינא הוא דחזינן כמה שויא ויהיב ליה בר מצרא ונחית לארעא ואי אודי דמזבן זבנה והא דכתב ליה משום מתנה משום דינא דבר מצרא הוא דעבד הכי ואמר בכך וכך זבניתה וליכא סהדי דידעי בכמה זבנה מסתברא לן דמשתבע ושקיל הואיל וכשלוחא הוא לגבי בר מצרא וכ"כ רמב"ם בפרק י"ג מהלכות שכנים וכתב ששבועה זו בנקיטת חפץ והעיטור כתב באות מ' והאי שבועה לא בריר לן דלא אשכחן נשבע ונוטל בהיסת ואי כעין דאורייתא מנלן. ומסתברא כיון דמשום ועשית הישר והטוב הוא לא משביעינן ליה אלא דיהבינן ליה כמה דשוי. וכתב בעל העיטור מתנה לית בה משום דינא דבר מצרא ובתשובה אם חשש להערמה מחרים כל מי שיש לו שטר מכירה ממנו וכובשו. והא דאמרינן בפרק נערה שנתפתתה (כתובות מד.) פשיטא א' מכר ושני במתנה ליפות כחו כתב ליה משום דינא דבר מצרא לאו

דמצי לאיערומי ולמיכתב ליה תרי שטרי חד בלשון מכר וחד בלשון מתנה אלא איכא למימר משום יפוי כח עביד ליה תרי שטרי ולא ביטל השני את הראשון וקנוניא עביד על המצרנים ומיהו אי איגלאי מילתא דזבינא הוא הדרא דא"כ בטלת תורת מצרנות לרבינו האי אבל רבינו שלמה פי' בפרק נערה שנתפתתה כיון דדינא דבר מצרא ליתא אלא משום ועשית הישר והטוב ומצי לאיערומי כולי האי לקבל מן המוכר שטר מתנה ויצניע שטר מכר כדי ליפות כחו כדי שלא יבוא בר מצרן ואיכא למימר שיכול למכרה לו ע"מ שלא תהא לבר מצרן והר"ן בפרק נערה כ' כדברי רבינו האי וכתב עוד ואע"פ שהגאון רב נטרונאי כתב שאע"פ שנודע שטר המכר לית בה משום דינא דבר מצרא כיון שכתב לו שטר מתנה לא נתחוורו דבריו : והרשב"א כתב ושמא נאמר לפי דבריו דשטר מתנה באחריות שאני לפי ששטר זה בעצמו נדון כמכר ואין כאן מתנה כלל אבל כתב לו שטר מתנה מוחלט איכא למימר לכך כתב לו שאם יערער עליו בן המצר שלא יהא המכר מכר ויזכה בו מחמת מתנה זו וצ"ע ע"כ ואין זה מספיק עכ"ל: והרמב"ם כתב בפרק הנזכר וכתב ה"ה טעם הרב שאל"כ היו יכולים למכור ולהערים ויטעון דמים הרבה וא"ת שאין אדם חשוד על השבועה ומתוך כך נאמינהו א"כ אם היה טוען שהוא מתנה אע"פ שיש בה אחריות נאמינהו בשבועה אלא מאי אית לך למימר חזקה שאין אדם מקבל אחריות על המתנה הכי נמי חזקה אין אדם קונה שוה מאה במאתים: ואם פירש בשטר המתנה וכו' כ"כ הרי"ף ורבינו אשר בפ' המקבל והרמב"ם בפי"ג מה' שכנים והטעם משום דממ"נ אי מתנה היא ליה בה דינא דב"מ ואם מכר הוא מסתמא לא קיבל עליו אחריות יותר מכדי דמי המכר שקיבל ואע"פ שאינה שוה כל כך פעמים שאדם קונה קרקע ביותר משווייה כדאמרינן לעיל זבן במאתים ושויא מאה אם רוצה בה המצרן צריך ליתן בה מאתים ולשון רב אלפס והיכא דכתב בשטר מתנה וקבילית על פלוני דנא אחריות מדעתא דא דאי נפקא מחמתי מידיו יהיבנא ליה כך וכך זוזי וארעא לא שויא ההוא שיעורא אע"ג דלא קא מודה דמזבן זבנה לא שקיל ליה בר מצרא אלא בדמי דקביל עליה מרי ארעא וכן כתב העיטור ורבי' אשר לא כתב אע"ג דלא קא מודה אלא ואינו מודה שלקחה וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר ואחריהם נמשך רבינו. ומכל מקום נ"ל שכוונתם כאילו אמרו אע"ג דהא ודאי כשהוא מודה שלקחה שייך נמי טעמא דחזקה דאין אדם מקבל אחריות יותר מדמי המכר שקיבל וכן דעת הר"ן שכתב והיכא דכתב ליה שטרא בלשון מכר ולא פירש בכמה מכרה לא יהיב ליה כשיעור האחריות שקיבל עליו. וכתב ה"ה בפרק הנזכר וז"ל כתב הרשב"א ואם זה עומד בטענתו ואומר לא כי אלא מתנה היא סלוקי ודאי מסלקינן ליה ונ"ל ששמין כמה שוה ונותן עכ"ל נראה שחולק

על רב אלפס והרמב"ם ורבינו אשר ותמיהני מה"ה שלא כתב אבל הרשב"א כתב אלא וכתב הרשב"א דמשמע שאינו חולק על הרמב"ם. וכתב המרדכי ואם טען שוב קניתיה בכך וכך אלא משום הערמה אמרתי כך פירש האלפסי דנאמן וכשלוחו הוא ובשבועה ולא נהירא לראבי"ה דכיון דטוען אינו חוזר וטוען אם נפסק דינו אבל קודם לכן חוזר וטוען אם לא הוכחש בעדים: הכותב לחבירו שני שטרות על שדה אחת האחד של מכר והאחר של מתנה אי אית ביה דינא דבר מצרא עיין בסי' ר"מ ובמה שכתבתי בסמוך: כתב הריב"ש בסי' תק"ז דהקדש לעניים אין בו משום דינא דבר מצרא:

סעיף פז

הייתה שדה שאצל המצרן הפקר וכו' בהמקבל אמר רב יהודה אמר רב האי מאן דאחזיק ביני אחי וביני שותפי חציפא הוי סלוקי לא מסלקינן ליה רב נחמן אמר מסלקינן ליה ואי משום דינא דבר מצרא לא מסלקינן ליה נהרדעי אמרי אפי' משום דינא דבר מצרא מסלקינן ליה משום שנאמר ועשית הישר והטוב וכתב רבינו אשר ואי משום דינא דבר מצרא לא מסלקינן ליה פירוש היכא דהחזיק מן ההפקר אבל בקונה במצר חבירו אית ליה שפיר דינא דבר מצרא ונהרדעי אמרי אף בזה שייך הישר והטוב כי ימצא להחזיק במקום אחר עכ"ל וכן כתבו התוס' ודחו פי' רבינו שלמה הרי דאפי' לנהרדעי טעמא דיכול לסלקו הוא משום שימצא להחזיק במקום אחר דאילו לא ימצא במקום אחר אין זה ישר וטוב להפסיד נכסיו שזכה בהם כבר ומ"ש רבינו אשר דלנהרדעי שייך הישר והטוב כי ימצא להחזיק במקום אחר הוא שדה של המלך שזוכים בו מן ההפקר ופורעים למלך טסקא ושדות כאילו מצויים הרבה:

סעיף פח

מי שמשכן שדהו וכו' שם משכנתא לית בה דינא דבר מצרא ופירש רבינו שלמה משכנתא אם מכרה למי שממושכנת לו לית בה משום דינא דבר מצרא שזה שכן מצרן מכולן שכולה שכונה בידו בפרק א"נ אמר רב אשי אמר לי סבי דמתא דמחסיא מאי משכנתא דשכונה גביה למאי נפקא מינה לדינא דבר מצרא ופי' רבינו שלמה ז"ל אין שכן קרוב ממנו ואם בא הלוה למכרה אין בבעלי מצרים שכן וטוב לקנותה כזה והעיטור כתב באותו פרק גבי אפותיקי ב' הסברות ונראה שדעתו מסכמת לדברי האומרים דאפילו זבן בר מצרא אתי מרי משכונא ומפיק מיניה וכתב שכן פסקו הגאונים ז"ל וכתוב שם שבעלי סברא האחרת כתבו דאי איכא למימר דמרי משכנתא מפיק ממצרן בכדי שיעור זוזי דמשכנתא אבל מאי דשויא טפי אי קדים בר מצרא הו"ל כתרי שותפי מ"מ משמע מדבריו שדעתו מסכמת דאפי' למאי דשויא טפי מסלק מרי משכונא את המצרן. וכתבו תלמידי הרשב"א דאיזה מהם שקדם וקנה אין הלה מוציא מידו ואם קנאה אחר בעל

משכונא מוציא מידו. ואם באו מצרן ובעל משכונא יחד להוציא מיד הלוקח אפשר שחולקים אבל דעת רבינו דבעל משכונא קודם דאיהו כולה ארעא שכונה גביה ומצרן אין לו בה אלא מרוח א' ומיהו אם קדם מצרן וקנאה נראה דזכה בה דקיי"ל אחד מהמצרנים שקדם וזבן זביניה זבינא עכ"ל: ולא עוד אלא אפילו קדם וכו' כתב א"א ז"ל בפ' א"נ אבל ה"ה כתב בפי"ב משכנים שכתב הרמב"ן דכשם שאין בעל המצר יכול לעכב על המלוה כך אין המלוה יכול לעכב על בעל השדה אם רצה למכור שדהו לבן המצר או לאחר ולזה הסכים הרשב"א עכ"ל. וכ"כ הר"ן ונמ"י בפ' המקבל דמילתא דפסיקתא קתני דלית במשכנתא משום דינא דב"מ כלל שאם מכרה למי שממושכנת אצלו אין בעל המצר יכול לסלקו ובעל משכונא נמי לא מצי אם בא בעל השדה למכרה לאחר. וכתב המרדכי מיהו אם קדם המצרן וקנה או אפי' אדם אחר אין המלוה יכול להוציא מידו ולא נהירא אלא כמו שקבלתי מה"ר יהודה ממגנצ"א דשכונה גביה עדיף מכולהו ויוציא מידו. ועוד במרדכי שכתב הר"מ בתשובה שאם היא משכנתא ביד ראובן בתנאים דהיינו שהלוהו על הבית ודר בו ולא מצי מסלק ליה בגו שתא אם בא שמעון וקנאה מסלקינן ליה אא"כ הו"ל קרקע סמוך לזה דלא דמי לזבן עכו"ם משום דינא דב"מ דכיון דראובן הו"ל קרקע הממושכן לו לא שייך למימר אריא אברחית לך ממצרך וצ"ע בלשון זה של המרדכי שצריך הגהה : כתבו התוס' פרק איזהו נשך גבי עובדא דרב מרי בר רחל עלה ע"ג שאם היתה בית ביד ישראל ממושכנת מעכו"ם וקנאה אחר זה שממושכנת בידו מסלקו משום דינא דב"מ ולא שייך למימר ביה אריא אברחית ממצרך כיון שאין לו קרקע סמוך לאותו קרקע: וכתב הרמ"ה כתב המרדכי בהמקבל ורבי' שמחה מצריך שתהא ממושכנת בידו שנה אחת משום דאמרינן פרק הרבית סתם משכנתא שתא גבי רב מרי בר רחל דמשכן ליה ההוא עכו"ם ביתא ואיני רואה דבריו דהתם הכי פירושא שאינו יכול לסלקו מן המשכון בפחות משתא וגם יש שרוצים לחלק בין משכונא דבית למשכונא דשדה כדפירשתי לעיל וצ"ע עכ"ל ועוד הביא במרדכי תשובת הר"ם דבעינן דלא מצי מסלק ליה בגו שתא: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרשב"א ונמ"י מסכימים לדעת אחד וגם מדברי הרמב"ן נראה כן שכתב הממשכן מקום ואח"כ מכרו לזה שהוא ממושכן בידו אין בו דינא דבר מצרא דמשמע דוקא בכה"ג הוא דאין בו דין המצר אבל לא לענין שיוכל הוא להוציא ממי שקנאה אע"פ שאינו בן המצר הכי נקטינן:

סעיף פט

וכתב א"א ז"ל בפ' איזהו נשך. וה"ה בפי"ב מה"ש כתב שתי סברות אלו וכתב שדעת הראב"ד והרמב"ן כדעת רבינו אשר דמצי למימר הלוה היאך נוח לי וכו' וכן נראה דעת

הר"ן שכתב בהמקבל בשם הרמב"ן ואע"ג דאיכא למיחש דילמא זביני נינהו ומשום הערמה מסיק להו שמא דמשכנתא כיון דליכא למיקם עלה דמילתא ליכא משום ועשית הישר והטוב שיזקיק אותו לחרם ולשבועה וכן כתב בעל נמ"י שהרשב"א והר"ן הסכימו לדעת הרמב"ן ז"ל ושלא כדברי המרדכי שכתב ונראה דאם המצרן בא מתחלה כשירצה זה למשכנו ואמר אני רוצה להלוות לו כדי שאם ימכור אותה אקנה אני אותו שיש לדמותו לזבן גריוא דארעא במיצעי ניכסיה וכולי חזינא כו' והכא נמי חזינא אם בשביל הערמה הוא עושה המלוה שאם ימכור הלוה השדה שיקנה הוא מסלקינן ליה ואי לא לא מסלקינן ליה דבתרווייהו עתה אינו קונה הקרקע אלא סופו לבוא לידי זה :

סעיף צ

ואם שדה הסמוכה למשכונא וכו' כן משמע ממה שכתב הר"ן ונמ"י בהמקבל בשם הרמב"ן שאם בא אחד ולקח שדה אחת שהיא סמוכה לשדה זו הממושכנת בידו שאין הממשכן יכול לסלקו משום דינא דב"מ דכיון דאיהו לית ליה בגופא דארעא מידי אלא זוזי הוא דאית ליה עלה לא עדיף מארעא דחד ובתי דחד דמרי בתי לא מצי מעכב אמרי ארעא עכ"ל. וכ"כ העיטור ואע"פ שכתב דאיכא מאן דפליג לא חיישינן ליה במקום כל הני רבוותא:

סעיף צא

אבל אם אין הלוה חפץ לקנותה וכו' כן כתב ה"ה בפי"ב מה"ש בשם הרשב"א שאם אחד מבני המצר מכר שדהו למלוה שאין שאר בני מצר שלו יכולים לעכב עליו שזה המלוה על השדה אע"פ שאינו שלו כבעל השדה הוא חשוב לענין זה עכ"ל. ומדברי הרמב"ם בפי"ב מה"ש שכתב הרי שטען הלוקח וכו' אם טען הלוקח ואמר גזלן אתה לשדה זה וכו' או שוכר או ממשכן צריך בעל המצר להביא ראיה וכו' משמע בהדיא שהשוכר קרקע או שהוא ממושכן בידו ונמכר קרקע הסמוך לו אין לשוכר או למי שהוא ממושכן בידו דין בן המצר להוציאו מיד הלוקח ומשמע לי דה"ה נמי אפילו קדם וקנה בן המצר מוציא מידו שאם היה לו דין בן המצר לענין זה גם כן היה לו דין בן המצר להוציאה מיד הלוקח שאינו בן המצר: (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דסוגיא דעלמא כוותיה בדיני ממונות: כתב המרדכי בשם הר"ם בהמקבל בתשובה דלא מיקרי משכנתא אלא אם כן דר בתוך בית המשכונא אבל אם אינו דר בתוכה לא מיקרי שכונה גביה עכ"ל ואין זה מוכרח: (ב"ה) וגם אין נראה כן מדברי הפוסקים: וכתב בעל נמ"י גבי ארעא דחד ובתי דחד שמי ששכן בבתים מפני שממושכנת בידו או מושכרת לזמן ידוע ובאותם בתים יש בית אחר שאינו ממושכן ואפי' אם הוא תחת העלייה שהיא ממושכנת בידו אינו יכול לעכב על בעליו למכרו למי שירצה הילכך אם מכרו הבעלים אותו בית לבעל המשכונא המצרן

מעכב עליו: כתב בנמ"י שכתב הרמב"ן דליכא משום דינא דב"מ במוכר בהמתנה אא"כ בר מצרא רוצה לפרוע לו מיד שיכול לומר חברך נוח לי ממך והסכימו לדעתו הרשב"א והר"ן עכ"ל:

סעיף צב

שכירות כתב הרמב"ם בפי"ב מה"ש שאין בו דין בן המצר ומדברי רבינו משמע שהוא מפרש דברי הרמב"ם שאם ראובן השכיר חצר לאחד לא יאמר המצרן אני רוצה לשכרו ממך ואני קודם בו וכ"ש שמי שיש לו חצר בשכירות וחצר שאצלו נמכר אינו יכול להוציאו מדין בן המצר וכ"כ בהדיא הרמב"ם בפי"ב לפיכך אם טען הלוקח גזלן אתה לשדה זו אריס אתה או שוכר וכו': וא"א כתב בתשובה כלל צ"ב בענין שנים ששכרו חצר בשותפות ואחד מהם רצה להשכיר חלקו לאחר ואותו ששכר החצר עמו בשותפות טוען כי הוא רוצה אותו חצר מטעם דינא דב"מ והשיב כי הוא מצרן ושותף שייך ביה ועשית הישר והטוב כמו במכר דשכירות ליומיה ממכר הוא ע"כ וס"ל לרבינו שחולק על הרמב"ם ולא רצה לפרש דשאני התם שהיה שותף במצר עצמו ומש"ה כתב דאית ביה דינא דב"מ הא לאו הכי מודה דלית ביה דינא דבר מצרא מדיהיב טעמא דשכירות ליומיה ממכר הוא והאי טעמא שייך בכל שכירות אפי' היכא דליתיה שותף. אבל ה"ה כתב השכירות אין בו דין בן המצר זה לא מצאתי מבואר אבל נ"ל ק"ו ממשכונא וכמו שיתבאר עכ"ל. ובדין משכונא כתב הרמב"ם בסמוך הממשכן מקום ואח"כ מכרו לזה שהוא ממושכן בידו אין בו משום דינא דב"מ וא"כ נראה שה"ה מפרש דה"ק אם השכיר ביתו לא' ואח"כ מכרה לו אין בן המצר יכול להוציאה מידו ומק"ו הוא ומה משכונא שאינו דר בה וגם אינה קנויה לו אם קדם וקנה זכה שכירות שהוא דר בתוכה וגם היא קנויה לו דשכירות ליומיה ממכר הוא לא כ"ש שאם קדם וקנה זכה ומשמע שהרא"ש יסכים בדין זה מטעם שכירות ליומיה ממכר הוא ונראה דלפי זה ה"ה אם מכרה לאחר שהשוכר מוציאה מידו מטעם דינא דב"מ ולדברי המפרשים דמשכנתא הממשכן מוציא מיד בן המצר ה"ה לשוכר שמוציא מיד בן המצר. וכתב רבינו ירוחם שהרשב"א כתב בתשובה כי בשכירות שייך דינא דב"מ כמו בחצר: והנה נשאלתי על מי שהשכיר ביתו ואח"כ מכרו לאחר והשוכר רוצה לזכות בקניית הבית מדינא דב"מ והשבתי אע"ג דלכאורה יש לדקדק מדברי נמ"י גבי ארעא דחד ובתי דחד שנראה דה"ה אם מכרה לאחר שהשוכר מוציאה מידו מטעם דינא דב"מ יש מקום לבעל דין לחלוק ממ"ש ה"ה בשם הרשב"א גבי משכנתא דכשם שאין בעל המצר יכול לעכב על המלוה כך אין המלוה יכול לעכב על בעל השדה אם רצה למכור שדהו לבן המצר או לאחר

וכ"כ הר"ן ונמ"י דמילתא פסיקתא קתני דלית במשכנתא משום דינא דב"מ כלל שאם מכרה למי שממושכנת אצלו אין בעל המצר יכול לסלקו ובעל משכונא נמי לא מצי לעכובי אם בא בעל השדה למכרה לאחר ע"כ וכיון דשכירות ילפינן ממשכנתא כשם שאין המלוה יכול לעכב מלמכרה לאחר כך אין השוכר יכול לעכב על בעל הבית מלמכרה לאחר ואע"פ ששכירות למדוהו בק"ו ממשכונא אין לומר דבהא ליהוי עדיף שכירות ממשכנתא דדיו לבא מן הדין להיות כנדון. וגם אין לומר הרי המרדכי כתב שאם קדם אחר וקנה המשכנתא שהממשכן מוציא מידו דטפי אית לן למסמך אהנך רבוותא שכתבתי בסמוך דרוב בנין ורוב מנין הם ועוד כיון דקיי"ל דלוקח הוי מוחזק ועל המצרן להביא ראיה כדמשמע מדברי הרמב"ם בפי"ב גבי הרי שטען הלוקח ואמר מפני המס מכר וכו' על בעל המצר להביא ראיה וכתב עוד אפילו היה בדבר ספק אין הלוקח מסתלק אלא בראיה ברורה וכו' וכתב מגיד משנה שכן דעת בעל העיטור וכיוצא בזה כתב רבינו אשר גבי זבן במאה ושוה מאתן כל היכא שאין הדבר ברור אין לנו כח להוציא מיד הלוקח הילכך במקום דכל הנך רבוותא סברי דאין המלוה יכול לעכב מלמכרה לאחר ה"ה לשוכר שאינו יכול לעכב : כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן קנ"א שאלת ראובן יש לו קרקע ומעלה ממנו מס לשמעון מנה בכל שנה ובא שמעון למכור מס שנה ליהודה וראובן טוען שהוא קודם משום דינא דב"מ. תשובה אם על מס שנה או שנתים הם מתעצמים הדבר פשוט שאין עסק כאן לדינא דב"מ שאין כאן מכירת קרקע אלא מכירת חוב בעלמא והגע עצמך המכירה עצמה במס היאך תתקיים והלא חוב בעלמא הוא ואין לזה מכר אלא במעמד ג' כמכירת חוב על פה והלכך לא שייך בכי הא דין בן המצר כלל לפי שאין כאן מכר גמור בגופו של הקרקע אבל אם בא שמעון למכור לגמרי גוף הקרקע כלומר זכות האדנות שיש לו בגוף הקרקע שהוא שלו ומעלין לו ממנו המס בזה נראה שיש לראובן משום דינא דב"מ שאין לך עשיית הישר והטוב גדולה מזו ואינו דומה למשכנתא שאע"פ ששכונה אצלו והוא דר בה אפ"ה אין בו משום דינא דב"מ דשאני התם דכיון שהממשכן עתיד לפדותה דילמא אמר בעל הקרקע זה נוח לי וזה קשה ממני שאע"פ שאין לבעל המצר דין עם המוכר אלא עם הלוקח מ"מ כל שיש עיכוב במכר אצל המוכר אף על הלוקח אין בו משום דינא דבר מצרא וכדאמרינן הני ציירי והני שרי אין בו משום דינא דבר מצרא ועוד שכל שאינו מכר גמור לא תקנו בו דין המצר אבל כאן שמוכר אדנות שיש לו בקרקע לחלוטין יש בו משום דין בן המצר וכמו שכתבתי עכ"ל. וכתב עוד וז"ל ח"ג סי' קנ"ב עוד אמרתם שאותו שמעלה מס מכר קרקעו ליהודה הנזכר ואעפ"כ חזר ותבע מיהודה שימכור לו אותו אדנות קרקע שקנה מראובן שמשעה שקנאו

זכה הוא בו מחמת המצרנות ואע"פ שמכר הוא את חלקו בגוף הקרקע זכות המצרנות לא מכר לו. תשובה נ"ל שהדין עם יהודה דמה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו ועוד דדין בן המצר אינו אלא משום עשיית הישר והטוב כל שהוא ראוי לחבירו עם קרקעו וכל שמכר את הקרקע אזיל מיניה עשיית הישר והטוב ואע"ג דכל קונה סמוך למצר הוה ליה כשלוחו של בן המצר וקנה בן המצר עד דקנו מיניה אפילו הכי מסתברא כל שמכר קרקעו כמוחל על מצרנותו הוא וכמודה דאידך לאו בשליחותו זבן עכ"ל: ודע דגבי ארעא דחד ובתי דחד כתב בעל נמ"י שמי ששכן בבתים מפני שממושכנות או מושכרות בידו לזמן ידוע ותחת הבית יש מרתף או בית שאינו ממושכן אינו יכול לעכב על בעליו למכרו למי שירצה ואם קנה אותו בעל המשכונא המצרן יעכב עליו משמע דס"ל דשכירות כשמוכר הבית עצמו הוי כמשכנתא דלית ביה משום דינא דב"מ וכשבית שאצל בית השכירות נמכר אין שום זכות לשוכר אלא כאינש דעלמא וכדברי ה"ה שכתבתי בסמוך. וכן דעת רבינו אשר בכלל צ"ז וכבר כתבתי בסמוך שכן כתב הרמב"ם בהדיא בפי"ב: מעשה בא לידי בבית וחנות תחתיו א' שכר הבית וא' שכר החנות ואח"כ רצה שוכר החנות לקנות הבית והחנות וגם שוכר הבית היה רוצה לקנותם שהבית הוא בתוכה ולחנות הוא מצרן והבעל לא היה רוצה למכור הבית לבדה אלא עם החנות הכל ביחד ופסקתי שאין שוכר הבית יכול לקנות החנות מטעם שהוא מצרן דטפי הוי מצרן שוכר החנות שהוא יושב בתוכה ואע"פ שחנות זו נסמכת על עמודים והקרקע שהעמודים תקועים בו היה מושכר לשוכר הבית והיו רוצים לדמותו לארעא דחד ובתי דחד דמרי ארעא מעכב אמרי בתי דהתם שאני דמרי בתי שמוכר בתים שלו טוב וישר הוא שימכור אותם לזה כדי שיהיה הבנין שעל קרקעו שלו משימכרנו לאיש נכרי אבל הכא ששוכר החנות שאנו קוראים אותו מרי בתי אינו רוצה לצאת מחנותו אינו טוב ולא ישר שיוציאנו על כרחו כדי שיזכה שוכר הבתים ועוד דשאני התם דמרי ארעא יפה כחו דאף לאחר שיפול הבנין יש לו זכות בקרקע אבל שוכר הבית אם יפול אזדא ליה כדאמרינן סוף פרק שואל (קג.) וא"כ אין כחו יפה אע"פ שהוא משתמש בקרקע שהעמודים נסמכים בו משוכר החנות ועוד שגם חלק מחנות זה היה קרקע עולם ובאותו חלק הוי ארעא נמי דיליה ואם היינו מוציאים אותו מהחנות היינו מוציאים אותו גם מאותו חלק דאין שוכרין חנות למחצה וא"כ אפילו אי הוה דמיא לארעא דחד ובתי דחד כיון שבאותו חלק הוי ארעא נמי דיליה לא מפקינן מיניה ואין לומר אמאי אזלת בתר אותו חלק אדרבה ניזל בתר החלק האחר דכיון דהוא מוחזק הוי אידך מוציא מחבירו ועליו הראיה ועוד דלא אמרינן נעביד הישר והטוב היכא דבחלק א' הוי הפך הישר

והטוב. ועוד מטעם אחר זכיתי לשוכר החנות מפני שהיה מתפרנס ממנה ושוכר הבית לא היה רוצה אותה אלא להשכירה לאחרים או למכרה והשתא אפילו אם קנה אותה אינש דעלמא לישב בו ולמכור סחורתו להתפרנס ממנה לא היה המצרן יכול לסלקו כיון שאינו רוצה אותה לכך מטעם שאכתוב בסמוך בשם כמה גדולים ואפילו היה המצרן בעל קרקע ממש כל שכן הכא שהדר בבית אינו אלא שוכר ועוד שזה יושב בתוך החנות פשיטא שאין שוכר הבית זוכה בחנות מדין מצרן הילכך שוכר החנות קונה החנות ואין יכול שוכר הבית לעכב על ידו ואפילו קנאו שוכר הבית יוציא שוכר החנות מידו מטעם מצרן וכן אם שוכר החנות קנה הבית שוכר הבית מסלקו מטעם מצרן הילכך אם כל אחד רוצה לעמוד בשלו קונים אותו ביחד ושמין ביניהם כמה הם דמי הבית וכמה הם דמי החנות כן נראה לי והשם יתברך יאיר עינינו בתורתו וזה לשון הרב מהרר"י ן' שושאן י"א בתשובתו אלי על ענין אם יש דין מצרנות בשכירות הפשוט אצלי כי דעת רמב"ם שהמשכיר בית לראובן ובא שמעון מצרן הבית ההוא ורוצה להוציאו מראובן שלא יוכל להוציאו מראובן ששוכרו לפי שאין כאן מכר ודעת רבינו אשר שהשוכר הוא כקונה ויכול להוציאו ובין שיהיה המצרן בעל הבית הסמוך לבית הנשכר ובין שיהיה שוכר דר בשכירות הדין שוה שדעת רמב"ם שלא יוכל לדחות לראובן השוכר ודעת רבינו אשר שיכול לדחותו ואם השלים ראובן זמן שכירותו והוא חפץ בו והמצרן חפץ בו אם כבר הסכים בעל הבית לתתו לו והמצרן בא להוציאו היינו דין ראשון אמנם כל זמן שעדיין לא הסכים בעל הבית להשכירו לו ובאין שניהם כאחד נראה שהכל תלוי בדעת בעל הבית ולא נאמר כאן כמו במשכנתא דשכונה גביה אלא יכול להוציאו כיון שהשלים זמנו ולהשכירו למי שירצה ואם ישכירנו לשוכר הראשון חזרה מחלוקת למקומה ואם באנו לדעת משפט נבארה לנו תא חזי גברא רבא אדונינו הרשב"א מסכים לדברי רבינו אשר ז"ל עכ"ל. ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב בכלל צ"ז סימן ג' על ארעא דחד ובתי דחד דהוי כמו שכירות ואין בו משום דינא דב"מ וזה כסותר למ"ש בכלל שנים וצ' וצריך עיון: (ב"ה) ונראה שיש לחלק ביניהם דמ"ש בכלל כ"ב הוא מפני שזה שוכר וזה שוכר וכיון דשכירות ליומיה ממכר הוא אית ביה דינא דבר מצרא אבל בכלל צ"ז זה שוכר וזה בעל הקרקע אע"ג דשכירות ליומיה ממכר הוא אין כחו גדול כמו שהוא בעל הקרקע הילכך אין השוכר יכול לעכב על בעל הקרקע מלמכור למי שירצה ומה שסיים ואין בו דינא דבר מצרא קאי אההוא גוונא דארעא דחד ובתי דחד:

ולענין הדין נ"ל דכיון דקיי"ל דלוקח הוי מוחזק ועל המצרן להביא ראיה וכמו שאמר למעלה בשם הרמב"ם ורבינו אשר והעיטור גבי קנאה הלוקח במנה ושוה מאתים כל היכא דאיכא פלוגתא דרבוותא דייניו ביה קולא ללוקח דכיון דהוא מוחזק אמר דילמא

כי האי פוסק או כי האי פירושא קיי"ל ועל המצרן להביא ראיה דקיי"ל כאידך מיהו ה"מ היכא שקנה כבר והמצרן רוצה לסלקו אבל אי לא קנה אלא שרוצה לקנות והמצרן מעכב על ידו נראה לי שאומרים למוכר שימכור למצרן כיון דאין הלוקח מוחזק טפי שייך מצרן בההוא ארעא מהלוקח: כתב בעל נמ"י בהמקבל גבי זבן מעכו"ם לית ביה דינא דבר מצרא דלוקח קרקע רעועה מעני איפשר שאין בה דינא דבר מצרא שיאמר לו הלוקח אריא אברחית לך שאקנה אותו שאלמלא לקחתיו לא היה מוכרו לאחר והיה נופל הבית על ביתך והיה מזיקו כ"ש אם המוכר עצמו אומר גם כן שלא היה מוכרו אלא לזה והאריך בדבר ולבסוף נראה שהעלה דאית ביה דינא דבר מצרא: כתב הר"ן גבי הא דאמרי' לאשה ליתמי ולשותפי ליה בה משום דינא דבר מצרא כתב רבינו זרחיה הלוי בשם אביו ז"ל דמדאמרינן באשה ויתמי משום דאינהו צריכי לה טובא לית בה משום דינא דבר מצרא שמעינן דהיכא דללוקח לית ליה ארעא ודחיקא ליה שעתא ומצרן לא אצטריך ליה אלא להרווחה בעלמא דלית ביה משום דינא דבר מצרא וכתבו ג"כ בעל נמ"י והעיטור דאיכא מאן דפשיט הכי מהכא וגם הגהות כתבו כן בפי"ב מהל' שכנים דאיכא מאן דאמר הכי אבל הר"מ כתב שהמצרן מוציא מיד הקונה ובפ"ק דבתרא רוניא זבן ארעא אמצרא דרבינא בעי רבינא לסלוקיה משום דינא דבר מצרא אמר ליה רב ספרא אמרי אינשי ארבעא לצלא ארבעא לצללא. ופירש רש"י צלא. רצען עני: צללא. רצען עשיר וכך אמר ליה ד' ככרות צריכין לרצען עני למאכולת ביתו כמו שצריכין לעשיר וזה עני הוא וצריך לו השדה לפרנסתו וכשם שאתה אומר לו הסתלק מעלי בדינא דבר מצרא משום ועשית הישר והטוב כך אני אומר לך עשה הישר והטוב לעני זה ואל תסלקו והתוס' דחו פירוש זה. ובת"ה סימן ש"מ כתוב בשם א"ז שאם המצרן יש לו בית דירה והלוקח אין לו וכן אם הלוקח עני וצריך לו לפרנסה שנראה לו שאין המצרן יכול לעכב עליו מלקנותו ויישב א"ז קושיית התוספות וכתב דהגהות מיימון נראה לכאורה דפליג אאור זרוע והאריך הרבה לדחות דברי א"ז וחזר וצידד שלא לדחותם ומכל מקום כתב דהיכא שהלוקח היה בידו לקנות בית אחר אלא שאותו בית אינו כרצונו איכא למימר דכה"ג מודה א"ז דמצרן מסלקו והביא ראיות לזה: מי שהוא אריס בשדה וקנה שדה הסמוכה לה אם בעל השדה שהוא אריס בה מסלקו נראה מהעיטור שאינו יכול לסלקו שכתב רוניא זבן ארעא אמצרא דרבינא סבר רבינא לסלוקיה משום דינא דבר מצרא א"ל רב ספרא אמרי אינשי ד' לצלא ד' לצללא ואנו רגילין לפרש משום דרוניא שתלא דרבינא הוה ויש לו חלק בשדות דרבינא והוא מצרן כמותו כמו שבעל העור והעבדן שוים וכן פירש ה"ר יהודה הלוי ועיקר. וכן פי' התוס' בשם רבינו אברהם. וכתבו בעל נ"י

והוסיף לומר שהיה אריס בתי אבות דכיון דאינו יכול לסלקו הו"ל כשותף. ואחר כן כתב העיטור ארעא דחד ודיקלי דחד וכו' והכא משמע דליתיה להוא פירוקא דמפרקינן בד' לצלא וד' לצללא משום דרוניא דהוה שתלא דרבינא הוה בר מצרן ובהני דקדים חד מינייהו וזבן הוא דהא הכא אילן דידיה הוא ואפ"ה בארעא דהאי לית ביה משום דינא דבר מצרא עכ"ל. ולדברי בעל נ"י אין קושיא מזה דשאני התם שלא היה יכול לסלקו : כתב הרשב"א בתשובה שאם טען בן המצר אחר זמן אני הייתי רוצה לקנות אלא שהייתי ירא מפני זה שקנאו שמא יזיקני דגברא אלמא הוא אין טענתו טענה אבל אם יש לו עדים שהוא רוצה לקנות אלא שזה איימו עד שנמנע רואים אם היה בידו להזיקו במה שאיימו הרי זה אונס ויכול הוא עכשיו כשסר האונס לתבוע מצרנותו. משמע מדבריו שאפילו אם היה אנס זה גם הוא בן המצר כשיסור האונס יכול לערער וליטול חלקו כדין אתו כולהו בהדי הדדי : כתב מהרי"ק סי' כ' שבחנות שקורין אקיטמ"ו לא שייך דין מצרנות שאין המקום גורם זכות הלואת החנות אלא הורמנא דמלכא הוא שהאדון נותן רשות להלוות: כתוב בתרומת הדשן סי' ש"מ אי לאו דכתב דלא נהגו לזכות הלוקח היה נראה לי דבפלוגתא דרבוותא זוכה הלוקח דאיהו מיקרי מוחזק שהרי מדין תורה הוא זוכה בקניינו וכו': וכתוב בתשובת הרשב"א ח"ג סימן קנ"ט ראובן ושמעון ולוי ויהודה אחים יש להם בתים וחצר ולוי מכר חלקו ליששכר בשיור דירה לעצמו ד' שנים ועכשיו מכר שמעון ליששכר הנזכר חלקו וראובן תובעו מחמת מצרנות ויששכר אומר שהוא ג"כ מצרן מחמת אותו חלק של לוי שקנה כבר וראובן טוען שגם באותו חלק של לוי תובע עכשיו מצרנותו ועוד שעדיין אין יששכר מצרן כיון ששייר לוי דירה לעצמו. תשובה אחר שקנה וידע בן המצר ושהה לאחר שידע ולא בא לב"ד וכו' איבד זכותו בחלק לוי ומ"מ עכשיו שקנה יששכר וראובן תובעו בזה משום מצרנות יראה שהדין כראובן לפי שהוא אח והאח קודם לבן המצר כל ששניהם מצרנים מיהא וכדאמרינן בפרק המקבל מאן דזבן ביני אחי או ביני שותפי חציפא הוי וכו' ואי משום דינא דב"מ לא מסלקינן ליה נהרדעי אמרי אפי' משום דינא דב"מ מסלקינן ליה כלומר אפילו שניהם מצרנים וקדם הרחוק וקנה אע"פ שהוא בן המצר האח שגם הוא בן המצר מסלקו דעשיית הישר והטוב דאח טפי עדיף ועוד דלפי מה שנראה אין הלוקח הזה דר שם אלא לוי ששייר דירה לעצמו וראובן דר שם וא"כ ראובן שכן לשמעון באותו בית ויששכר הלוקח אינו שכן ושכן קודם לשאינו שכן: כתוב בתשובות מהרי"ל לא מיבעיא לאור זרוע דמצי מצרן לסלק הלוקח אחר כמה שנים אלא אפילו לרבותינו דלא סברי הכי נראה דבנדון דידן מודו דודאי כי הוה מצי לסלוקיה וחזי ליה דמשתמש ולא סלקיה הוי מחילה אבל נדון

דידן זה לאה זו טוענת שהבית כולה שלה ואפשר כדבריה אלא דאנן לא מצינן לאחזוקי בכולי מהני טעמי דלעיל אבל מ"מ היא לא ידעה שראובן זה יטעון שמחמת דודתה יושבת בה לפי דבריה שברור היה לה שממנה השכיר אלא דהשתא חזיא דקא טעין מחמת דודתה והשתא דקא סליק דינא שהיא והוא שותפין מציא שפיר לסלוקי לכולי עלמא מכח דינא דבר שותפות ותעשה היא ככל אשר התנית דודתה עם ראובן ואע"ג דאין מורידין קרוב וכו' הא לאו הורדה אלא דינא ותקנתא דרבנן על הלוקח ובתורת שכירות דאתי לידיה כיון דמדינא יש לה לסלק ראובן מכח שותפות מאי אית לה גבי דודתה: עיין בתשובת הרשב"א סי' תתקט"ו: עיין בתשובת הרא"ש בתחילת כלל צ"ז: כתוב בתשובת הגאונים מי שעשה הערמה לדחות דינא דב"מ כגון שכתב שטר מתנה לקונה והכל יודעין שקנה ממנו או קנה קטינא דארעא במיצעי נכסי והדבר ידוע שלא ירד אלא להחזיק בשאר שדות וכן בשאר הערמות אם נגלה הדבר בראיה ברורה שעשה הערמה אין חוששין להערמתן ומסלק ללוקח משום דינא דב"מ ונהגו בתי דינים בעסקי דבר זה שמחרימים סתם על מי שעשה קנוניא בדבר זה לדחות דינא דבר מצרא עכ"ל:

סימן קעו

סעיף א

השותפין שבאין להשתתף וכו' הם דברי הרמב"ם בפרק ד' מה' שותפין: וכתב הרמב"ם בפרק הנזכר. מצאתי בעיטור ור"ש בן חפני כתב אף ע"ת שלא נתערב ממון השיתוף זה עם זה נכנס לכלל השותפות והריוח לאמצע ורב אלפס בתשובה חולק עליו ואמר דוקא שהטילו שניהם לכיס יחד ונתערב מממון הא לאו הכי לא. ונראה דה"ה אם כל אחד משך מעותיו של חבירו וכו':

סעיף ב

ואפילו לא עשו לא זה ולא זה אלא נשתתפו והתחילו לישא וליתן וכולי: (ב"ה) באמת זה איני יודע מנין לו ואפשר שטעמו ממה שאכתוב בסימן שאחר זה או שהתחילו במלאכה:

סעיף ג

וכתב הרמב"ם בפרק הנזכר:

סעיף ד

והראב"ד השיג עליו וכתב ורבותי הורו וכולי כוונת הר"א לומר דכשם שהעבד משתעבד לעשות מלאכות שלא בא לעולם כיון שגופו הוא בעולם הכא נמי משתעבד השותף ואפשר דסבירא ליה להרמב"ם דשאני התם שהוא משעבד גופו בהדיא ומה שרצה הראב"ד להשוותו ליקדשו ידי לעושיהן אין הנדון דומה לראיה דהתם מתורת קיום הנדר נגעו בה כמ"ש הרמב"ם פרק ו' מהלכות ערכין ובפ' כ"ב מהלכות מכירה: והרמב"ן כתב

בחידושיו פ"ק דב"ב גבי הא דאמרינן בהנהו תרי בי טבחי דהיכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמינייהו דמתנו כתב ומשמע דהיכא דליכא אדם חשוב אי נמי ליכא למיחש לפסידא דוקא דמתנו כל טבחי מתא אי נמי כל אומני דההוא אומנות אבל תרי תלתא דמתנו במאי קנו ומצינו בתוס' כו' אבל שותפין שאמרו כל מקח שיבא לידינו יהא הריוח ביניהו במאי קנו שאילו כמתני' באומנותם לאמצע י"ל נעשו שכירים זה לזה כדאמרינן (בב"מ יב:) בפועל ששכרו ללקט מציאות והוא שנתקבלו שכר זה מזה או שהתחילו במלאכה ויכולים לחזור בהם אלא במקח שלקח במעותיו במה קנאו הלה וא"ת נעשה כמגביה מציאה לחבירו במה קנה שלא יחזור ויקח לעצמו עכ"ל. ודעת הרשב"א בתשובה כדעת הראב"ד. וז"ל הר"ן בפ"ק דבתרא גבי עובדא דהנהו תרי טבחי ומיהו אפי' תרי או תלתא דאתנו אהדדי שכל מה שישתכרו באומנותן יהא לאמצע קנו שנעשו שכירים זה לזה וכן אם אמרו כל מקח שיבא לידינו נהא שותפים בו קנו שכל א' וא' זוכה לעצמו ולחבירו והו"ל כמגביה מציאה לחבירו עד שיחזרו בהן דודאי אם רצו לחזור רשאין הן בכך שהרי פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום ודוקא שיש עדים בדבר שחזר בו אבל אינו נאמן לומר קודם שלקחתי חזרתי בי שאם כן אף פועל שנשכר ללקט מציאה יאמר כן ונאמין אותו אלא ודאי פועל אע"פ שיכול לחזור בו כל שלא חזר בו מסתמא על דעת תנאי הראשון הוא עושה עכ"ל. וכן כתוב בנ"י וכ"כ בתשובת מהרי"ק שורש קפ"ב. והגהות מיימון בפ"ד מהלכות שותפין כתבו גם כן ששותפין שהתנו ביניהם שותפות בכל מה שירויחו אפילו ממציאות תנאם קיים אע"ג דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כי כל אחד ואחד נעשה שכיר ופועל לחבירו כדאמרינן בפ"ק דב"מ כגון ששכרו ללקט מציאות ואמרינן מציאת פועל לעצמו אימתי בזמן שאמר לו עדור עמי או נכש עמי אבל אמר לו עשה עמי מלאכה מציאתו לבעל הבית תשובת הגאונים ובפרק י"ד מהלכות גזילה כתבו רשאין החמרין להתנות ביניהם כל מי שתאבד ממנו חמור מבני השיירה מעמידין לו חמור אחר וכו' פי' הר"מ דבלא קנין איירי והא קמ"ל דתנאי קיים בדברים בעלמא וכן הדין בכל מה ששותפין מתנין כדאמר בפרק בית כור (בבא בתרא קו:) בההיא הנאה דצייתי אהדדי גמרי ומקני אהדדי ובפרק י"ד מהלכות מכירה כתבו ודוקא דאתנו בעניני דמתא דומיא דטבחי ועל השערים ועל המדינה אבל בתנאי דבין איניש לחבריה מתנו בלא אדם חשוב אם ירצו ראב"ן וכ"כ המרדכי בפרק הגוזל בתרא רשאין החמרין להתנות וכו' פירש ר"מ דבלא קנין איירי דתנאי קיים בדברים בעלמא וכן הדין בכל מה שהשותפין מתנים כדאמרינן בריש בית כור בההיא הנאה דצייתי אהדדי גמרי ומקני אהדדי ולא כמו שפירש המיימוני דצריך להביא הכיס לשום מעות שותפין בתוכו וכן

פירש בספר המצות עכ"ל ובפ' השואל כתב ראובן שמסר מנה לשמעון בשותפות ע"מ שיהיה ביניהם למחצית שכר כל ריוח שיבא ליד שמעון אף ממציאה וכן קבל עליו שמעון בפני עדים לא קני ראובן כיון דלא קנו מיניה ואין לו אלא חלק מנה שלו: בהג"א פרק האומנים כתב בשם א"ז ושטר שותפין שכתוב בו כל שמרחמין מן השמים שכר בין בממון זה בין בממון אחר ואפילו מציאה הבא לידיה השכר לאמצע לאו תנאה הוא דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם עכ"ל וכתב עוד בהגהות אשר"י המקבל עיסקא מחבירו והתנה עמו כל ריוח שיבא לו בין מעיסקא זו בין מעיסקא אחרת שיקבל מאחרים שיחלוק עמו לאו תנאה הוא עד שיקבל זה עליו אחריות מכל עיסקא שיקבל זה מאחרים: וכתוב בעיטור והיכא שהטילו לכיס זה מנה וזה מנה והתנו ביניהם שיתוף עד זמן פלוני בכל מה שיזמינו להם מן השמים בין במציאה בין בכל דבר איכא פלוגתא ביני רבוותא איכא דאמרי לא מהני תנאה במציאה וכיוצא בה דדבר שלא בא לעולם הוא ואיכא מ"ד מהני וכתב הרב החסיד טעמא דכל אחד נעשה שכיר ופועל לחבירו ודמי להא דאמר שכרו ללקט מציאות ומסתברא טעמא דרבינו משולם בר קלונימוס מלוק"א דהשיב לב"ד על ג' אחין שהתנו זה לזה בקנין על נכסי אחותם שנתן להם בעלה שכל מי שיקבל מתנה מאחותם שיחלקו כולם בשוה ולימים נתנה מתנה לאחד מהם והשיב אע"ג דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם בההוא הנאה דקא סמכי להדדי גמרי ומקני להדדי כדאמרינן באחין שחלקו בההיא הנאה דקא צייתי להדדי וכולי ובפסחים בההיא הנאה דקא מחתני להדדי ובעירובין בההיא הנאה דקא סמיך עליה ובסוף פרק הפועלים (בבא מציעא דף צד.) בההיא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשעבד נפשיה הלכך כל תנאה מהני בשיתוף בין מציאה בין דורון משום האי טעמא דקא מהימני אהדדי גמרי ומקני: ודברי העיטור כתובים בהגהות מרדכי דבתרא: [%א] כתב הריב"ש בסימן תע"ו שהרמב"ן והרשב"א כתבו בפרק קמא דבתרא דשני שותפין שנשתתפו באומנותם לזמן ידוע שכל מה שירויחו יהיה לאמצע נעשו שכירים זה לזה כדאמרינן בפועל ששכרו ללקט מציאות ואין צריכין קנין אלא שיתחילו במלאכה לפי שכל אחד מתחייב לחבירו בשכר מה שחבירו עושה בעדו והלוכן ודבורן היינו שכרן וכל מה שירויחו תוך הזמן ההוא הוא לאמצע אלא שתוך הזמן יכולין לחזור בהם להבא כדין פועל שיכול לחזור בו אפילו בחצי היום אבל במה שהרויחו כבר אין אחד מהם יכול לומר לעצמו הרוחתי שאם כן פועל ששכרו ללקט מציאות יאמר כן וגם בתשובה ח"א סימן אלף נ"ז כתב הרשב"א כן עכ"ל. וכתב עוד הרשב"א בתשובה שלאחר שהטילו לכיס כבר קנו מידם וכל אחד הקנה גוף הנכסים לאחיו וכענין שאמרו בפרק הכותב (כתובות פג.) מגופה של

קרקע קנו מידו ואפילו היה להם מטבע שאינו נקנה בחליפין מ"מ כבר נהגו שיתופם זמן אחד ונשכטה יד שניהם ודעת שניהם שיזכו שניהם בקרן ובריוח חלק כחלק ועוד שכבר נשבעו ואי אפשר להם לעבור על שבועתם. וכתב מהרי"ק בשורש קפ"ב דלהראב"ד בתשובה שותפין שהתנו אפילו בלא קנין התנאים קיימים כל זמן שלא חזרו בהם כלומר שאם הרויחו וחזרו בהם כל מה שהרויחו צריכים לנהוג בו כפי תנאם ולא מהניא חזרתם אלא למה שירויחו מכאן ואילך ומה שהצריך קנין בהשדה היינו כדי שלא יוכל לחזור בו: וכתב עוד כי לפי מה שכתב המרדכי בפ"ק דב"ב בשם הר"ם ובפרק הגוזל בתרא בשם ר"ת בדיבור בעלמא בלא קנין סגי ואין אחד מהם יכול לחזור בו אפילו מכאן ולהבא וכתב עוד שכן נראה מדברי בעל העיטור שכתבתי דבדיבור בלא קנין אין יכולין לחזור בהן וכתב עוד בשורש הנזכר שאפילו הרמב"ם מודה היכא דכל בעלי אומנות אחת התנו אהדדי אפילו בלא קנין אין יכולין לחזור בהם ושכן דעת הרשב"א וכתב עוד דהיכא שאחד מן השותפין אינו חשוב כ"כ אפילו בלא קנין אין יכולין לחזור דמסתמא לא נשתתפו עמו אלא ליהנות ממנו לכשיתחשב יותר אפילו הרמב"ם יודה בזה וכתב עוד דאפילו התנה בלשון אסמכתא וגם הוי דבר שלא בא לעולם משתעבד מדין ערב: ובשורש עשרים כתב דבכל מה שהשותפין מתנין א"צ קנין. וכתב מהרי"ק בשורש קפ"ב דלא קי"ל כרמב"ם ורמב"ן כיון דכל הני רבוותא פליגי עלייהו. וכתב עוד בשורש עשרים דאפילו לדברי רמב"ם שהצריך נתינת מעות לכיס דוקא בתחלת השותפות בעינן קנין דכיון שחוזר בו זה מן השותפות עצמו א"כ לא יוכל לקנות חבירו מדין שותף כיון שזה עוקר השותפות בחזרתו אבל היכא שכבר היו שותפין מקודם מודה הוא דכל תנאיהם קיימים בלא קנין וכל שכן בהיות התנאים שוים לשניהם דבההיא הנאה דסמכי אהדדי וכו' עכ"ל ואין נ"ל שרמב"ם יסבור כן:

סעיף ה

ומתשובת א"א ז"ל כלל פ"ט סימן י"ב ודע שבכלל הנזכר בתשובה המתחלת ועל החכירות יראה שהדין עם שמעון כתב הלכך נתעסק בשותפות אדעתא דרביעי ושהתנה לתת לו ואין משיכה בעסק שותפות זה אלא ההתעסקות שחוכרין לאחרים וגובים הוא הקניה עכ"ל: משמע מדבריו שכל זמן שלא אמר אחד לחבירו שחוזר בו והרויחו חולקין לפי תנאם הראשון אך אם יכול לחזור בו מכאן ואילך צ"ע באותה תשובה: מי שהקנה לתת לחבירו מחצית מה שירויח ונשבע עיין בתשובת ריב"ש שכתבתי בסימן רי"ב:

סעיף ז

עירבו השיתוף בלא שומא וכו' כתב הרמב"ם פ"ה מהלכות שותפין שותפין ששמו פירותיהן ונשתתפו בהם יש להן אונאה זה ע"ז עירבו פירות בלא שומא ומכרום ונשאו

ונתנו בדמיהם הרי אלו מחשבין הפירות כמה היו שוים בעת שנשתתפו ומחשבין את השכר או את ההפסד: כתב הר"ש בר צמח שותף שחלה או נאנס ולא נתעסק בשותפות אין מן הדין שהאחד ירויח ויתן ואפילו קנו ממנו בשעת שיתוף אבל אם היה בעיר אחרת בשליחות השותפות ונתעכב באונס יש לו חלק עמהן ואם יש מנהג בזה בין השותפין יעשו כמנהגם: וכתב עוד ראובן שאמר לשמעון תעמוד עמי פה וכל ריוח שיהיה לי בחוב שאגבה מפלוני אתן לך שליש וגבו החוב והרויחו מד' עשו שבעה וקנו בז' סחורה והרויחו עוד ח' מה שהתנה לתת לו שליש לא היה אלא על מה שירויחו בגביית החוב ומה שהרויחו אח"כ במשא ומתן הוא בשוה דשנים שהטילו לכיס זה ק' וזה ק"ק חולקים בשוה עכ"ל. ואינו נ"ל דהא לא בתורת שותף נחת עמיה לשאר רווחים חוץ מגביית החוב ולא דמי להיא דשנים שהטילו לכיס דשאני הכא שלא שם שום דבר בקרן לכן נראה שיתן לו משאר רווחים כפועל בטל או כמו שהוא מנהג לתת למי שמסייע לחברו בסחורות ואינו משום קרן :

סעיף ח

שנים שנשתתפו יחד ונתן זה מנה וכו' בפרק מי שהיה נשוי (כתובות צג:) אמר שמואל ב' שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים השכר לאמצע אמר רבה מסתברא מילתיה דשמואל בשור לחרישה ועומד לחרישה אבל בשור לחרישה ועומד לטביחה זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו ורב המנונא אמר אפילו שור לחרישה ועומד לטביחה השכר לאמצע מיתיבי שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה ק"ק השכר לאמצע מאי לאו בשור לחרישה ועומד לטביחה ותיובתא דרבה לא בשור לחרישה ועומד לחרישה אבל שור לחרישה ועומד לטביחה מאי זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו אדתני סיפא לקחוהו זה בשלו וזה בשלו ונתערבו זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו ליפלוג וליתני בדידה במה דברים אמורים בשור לחרישה ועומד לחרישה אבל בשור לחרישה ועומד לטביחה זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו ה"נ קאמר בד"א בשור לחרישה ועומד לחרישה אבל שור לחרישה ועומד לטביחה נעשה כמי שלקח זה בשלו וזה בשלו ונתערבו זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו. תנן וכן שלשה שהעילו לכיס הותירו או פחתו כך הן חולקין מאי לאו פחתו פחתו ממש הותירו הותירו ממש אמר ר"נ לא הותירו זוזי חדתי פחתו איסתרא דצוציתא וכתב הרי"ף הלכה כשמואל אליבא דרב המנונא דסתמא קאמר שמואל השכר לאמצע ל"ש לקחו לחרישה ועומד לחרישה ל"ש לקחו לחרישה ועומד לטביחה ומתניתא מסייעא ליה דתניא ב' שהטילו לכיס זה מנה וזה ק"רז השכר לאמצע דאע"ג דאוקמה רבה כשלקחו שור לחרישה ועומד

לחרישה שינויא הוא ולא סמכינן אשינויא וכ"כ הרא"ש ז"ל בשם ר"ח וכן דעת הרמב"ם בפ"ד מהלכות שותפין וכן דעת בעל העיטור והמרדכי כתב שבשערי רי"ף כתוב הלכה כרבה ונמצא כתוב בשערי רי"ף ז"ל הלכה כרב המנונא והא לך לשון השערים דהרי"ף הדין השני הוא במקום שמוסיף זה ממון על חבירו והתנו לעסוק בדבר מיוחד אם עשו מה שהתנו והתעסקו באותו עסק מיוחד הדין עליהם שוים בריוח ובהפסד ואף על פי שלא פירשו בשעת תנאי ואע"פ שהאחד מוסיף בקרן וכדאמר שמואל שנים שהטילו לכיס אחד זה מנה וזה מאתים השכר לאמצע אבל אם לא עשו מה שהתנו ושינו לעסוק בדבר אחר שלא התנו תחלה הדין שיטול כל אחד מן הריוח ומן ההפסד כנגד מעותיו וכדאמר בתלמוד מסתברא מילתא דשמואל בשור לחרישה ועומד לחרישה אבל שור לחרישה ועומד לטביחה זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו עכ"ל ומיהו לדידן לא נפקא לן מידי מדברי השערים כיון דדבריו בהלכות מסכימים עם הני רבוותא פשיטא דהכי נקטינן ופירש רש"י שור לחרישה שלקחו שור לחרוש וחורשין בו ואין חלקו של זה מועיל בלא חלקו של זה כלום הלכך חולקין בשוה אבל שור לחרישה ושבח בבשר ושחטוהו והוא מתחלק לאיבריו יטול איש לפי מעותיו עכ"ל נראה מדבריו דדוקא בששחטוהו הא מכרוהו חי אע"פ שנמלכו בו קודם מכירה לטביחה השכר לאמצע ולרב המנונא אפילו טבחוהו ממש השכר לאמצע והרי"ף כתב אבל שור לחרישה ועומד לטביחה פירוש כגון שנמלכו עליו להעמידו לטביחה לחלוק באיבריו ואח"כ נזדמן להן ומכרוהו חי זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו הואיל ואילו טבחוהו וחלקו באיבריו היה זה נוטל שליש מגופו וזה ב' שלישים ורב המנונא אמר אפילו לקחו שור לחרישה ועומד לטביחה השכר לאמצע הואיל וכשהוא חי מכרוהו ועדיין לא חלקו שכיון שלא חלקו עדיין השותפות קיימת ולפיכך השכר לאמצע עכ"ל ונראה מדבריו דכשמכרוהו חי כגון שנמלכו בו קודם מכירה לטביחה זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו ולרב המנונא אע"פ שנמלכו עליו לטביחה כיון דמכרוהו חי השכר לאמצע אבל טבחוהו ממש לד"ה זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו כן פירשו הרא"ש ובעל העיטור לשיטת הרי"ף אבל הר"ן כתב להרי"ף דבטבחוהו הכל מודים שהשכר לאמצע וא"א לפרש כן דהא בהדיא משמע בגמרא דטביחה מהניא טפי לשווי דיטול כל אחד לפי מעותיו וחרישה מהניא לשווי השכר לאמצע דהא בלקחו לחרישה ועומד לחרישה לכ"ע השכר לאמצע ובלקחו לחרישה ועומד לטביחה פליג רבה ואמר כל אחד נוטל לפי מעותיו וא"כ היאך אפשר לומר דבטבחוהו הכל מודים שהשכר לאמצע ובמכרוהו חי יחלוק רבה ויאמר דכל אחד נוטל כפי מעותיו ועוד שהרי הרי"ף כתב בהדיא הואיל

ואילו טבחוהו וחלקו באיבריו היה זה נוטל שליש מגופו וזה שני שלישים לפיכך אני אומר דט"ס יש בדברי הר"ן וכמו שפירשו העיטור והרא"ש שיטת הרי"ף כך היה כוונתו בודאי וכן דעת הרמב"ם בהלכות שותפין ומ"מ יש לעיין לדעת הרי"ף כשאמר רב המנונא אפילו שור לחרישה ועומד לטביחה השכר לאמצע אי דוקא נקט שור לחרישה כלומר דמשום דלקיחתו היה לחרישה אע"ג דעומד לטביחה כיון דסופו הסכים עם תחלתו השכר לאמצע אבל היכא דלקחו לטביחה ועומד לטביחה ואח"כ מכרוהו חי זה נוטל לפי מעותיו וכולי או דילמא כוונת הרי"ף דה"ה בלקחו לטביחה ועומד לטביחה ושור לחרישה דנקט לאו דוקא אלא לישנא דרבה נקט וכבר עלה בדעת הגהות מיימון בפרק הנזכר לפרש כפירוש הראשון אבל הר"ן כתב בהדיא כפירוש השני וכן דעת הרמב"ם בפרק הנזכר שכתב השותפין שהטילו לכיס וכו' השכר או הפחת ביניהם בשוה לפי מניינם ואפילו לקחו שור לטביחה וכו' וכן כתוב בסמ"ג ונראה דלדעת הרי"ף סחורה הראויה לחלק חולקין לפי מעות וק"ו הוא מלקחו שור לחרישה וטבחוהו דכי לקחו אותו לא היה עומד ליחלק וסחורה שאינה ראויה ליחלק חולקין בשוה וק"ו הוא מלקחו שור לטביחה ומכרוהו חי וכתב הרא"ש ורב המנונא אמר אפילו לקחו שור לחרישה ועומד לטביחה השכר לאמצע לאו דוקא כשלקחוהו לחרישה דהוא הדין לקחוהו לטביחה ועומד לטביחה או לקחו פירות וכלים הראויים ליחלק אלא משום דרבה נקט שור לחרישה ועומד לטביחה נקט איהו נמי האי לישנא ותדע לך מדאקשי לרבה מהא דתניא שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים השכר לאמצע אלמא לרב המנונא ניחא ואי אמרת דבשור לטביחה חולקין לפי המעות לרב המנונא נמי קשיא אדתני סיפא לקח זה בשלו וזה בשלו זה נוטל לפי מעותיו ליפלוג וליתני בדידה במה דברים אמורים בשור לחרישה ועומד לטביחה אבל בשור לטביחה ועומד לטביחה חולקין לפי המעות ועוד מדאקשינן לרב המנונא ממתני' דקתני וכן שלשה שהטילו לכיס ולא אשכח פירוקא אלא בזוזי חדתי ומאי דוחקיה לאוקמי בשינויא דחיקא כי האי לוקמה בשלקחו סחורה דסתמא הכי דעת המשתתפים לקנות פירות או סחורה הם משתתפים אלא ע"כ דלרב המנונא אפילו בשור לטביחה ועומד לטביחה או סחורה הראויה ליחלק פלגי בשוה וטעמא כדאיתא בירושלמי א"ר אלעזר כשהיתה הסלע חסירה או יתירה אבל לשכר ולהפסד שלהן חולקין בשוה וקשה הדין יהב מאה דינרין והדין יהב חמשין ואת אמרת הכין חברייא אמרין יכול הוא למימר על ידי עשרה דינרין סליקא פרקמטיא פירוש דרך קונה סחורה לקנות סחורה במאה דינרים ואלמלא עשרה דינרים דילי לא היית יכול לקנות עד כדון דהוה פרקמטיא זעירא הוה פרקמטיא רבה מאי פירוש אם נשתתפו

במעות הרבה היה יכול לקנות כמה סחורה בלא שותפות א"ר בון בר חייא יכול הוא למימר ליה עד דאת חד זבן אנא מזבן עשרה זמנין עד כדון במקום קרוב היה מקום רחוק א"ר אילא יכול הוא מימר ליה עד דאת אזיל ואתי חד זמן אנא אזיל ואתי עשר זימנין וי"מ דרב המנונא לא אמר אלא בשור לחרישה ועומד לטביחה אבל בשור לטביחה ועומד לטביחה מודה רב המנונא דחולקין לפי המעות ולא תיקשה ליה אדתני סיפא לקח זה בשלו וכו' ליפלוג וליתני בדידה כדלעיל דטפי קרי ליה בדידה מאי דמוקי הכל בשור לחרישה ומפליג בין הטילו לכיס וכן לקח זה בשלו וזה בשלו ממאי דהוה תני הכל בהטילו לכיס והוה מפליג בין שור לחרישה ובין שור לטביחה והא דלא שני רב המנונא מתניתין בשור לטביחה ועומד לטביחה משום דמילתא דפשיטא היא ומאי קא משמע לן מתניתין ומשני הוקירו זוזי חדתי ולעולם בשור לחרישה ועומד לטביחה ואפילו הכי חולקין לפי המעות שלדעת כן נשתתפו שאם לא ירויחו אלא חילוף המעות שבשביל ריוח מעט לא יקפידו אלא כל אחד יטול מעותיו וכן נמי פיחתו איסתרא דצוציתא עכ"ל.
וכתב עוד הרא"ש דשמעתא רווחא כפירושא קמא ואף הירושלמי אמר כן בהדיא ואף אם היה פירוש קמא דחוק ראוי לדחוק ולפרש כדי להשוות שתי הגמרות יחד וכ"ש שהוא מרווח וכן דעת רוב המפרשים שבכל מיני שיתוף סחורות אם נשתתפו בסתם לוקח המועט כמרובה בשכר ובהפסד והטעם כמפורש בירושלמי או משום דאיבעי ליה לאתנויי בעל המאתים שיטול בריוח כפי הקרן ומדלא התנה אנו אומדים דעתו שהסכים שיטול בעל המנה חצי הריוח לפי שהוא חריף ובקי במשא ומתן או שום אמתלאה אחרת לפי שדרך כל המשתתפין להתנות לחלוק הריוח לפי הקרן ומדלא התנה אומדנא דמוכח הוא עכ"ל ומדברי התוספות נ"ל דס"ל כפירושא בתרא וכן דעת הרי"ף והרמב"ם וכמו שכתבתי: וז"ל העיטור ומסתברא דאפילו לקחוהו לחרישה וטבחוהו ומכרוהו כיון דמעיקרא לחרישה קאי והשכר לאמצע טבחוהו נמי השכר לאמצע ודינו כעומד לחרישה לדעת רב המנונא ורבה ס"ל כיון דבסופיה לטביחה קאי הו"ל כשור לטביחה ועומד לטביחה לד"ה וחולקין לפי מעות והלכתא שור לטביחה ועומד לטביחה הרי הוא ככל השותפות סתם שאם הטילו לכיס וקנו פרקמטיא הראויה ליחלק באותה שעה ומכרוהו ד"ה לפי מעות חולקין אבל שור לחרישה אפילו עומד לחרישה וטבחוהו או מכרוהו והרויחו הלכתא כשמואל אליבא דרב המנונא דכיון שבאותה שעה לא היה ראוי ליחלק וזה אינו יכול לקנות בלא זה השכר לאמצע והוא הדין אם קנו כלי אחת או מרגלית אחת שאינו ראוי ליחלק השכר לאמצע והאי דנקט שור משום דאיכא לאיפלוגי בין חרישה לטביחה וה"ה לכיוצא בו והשכר וההפסד לאמצע הדין סברא דילן לגמרא

דילן וגמרא דנזקין ירושלמי אית ליה סברא דילן וה"ג התם בפרק שור שנגח תמן תנינן ג' שהטילו לכיס רבי חייא בר בון אמר נראין הדברים שנטלו מרגלית בו יכול למימר אילו לא עשיתי דינר לא הוה מזבנינא לך כלום אבל דרכו לחלק מביאין לאמצע וחולקין אר"א אפילו דבר שדרכו לחלק בו יכול למימר ליה את פרקמטיא דידך סגיא ואת מסגית בזבינתיך ואנא פרקמטיא דידי קליל ואנא מתהפך ומטיבך וכו' וגמרא דילן אזלא כרבי חייא וגמרא דירושלמי סביר דאפילו בסתם שותפות והטילו לכיס כולן חולקין בשוה ר"א הוא דפליג עליה כדאיתא התם א"ר אלעזר הדא דתימא כשהיתה חסרה או יתירה אבל לשכר ולהפסד חולקין בשוה וקשיא הדין יהב ק' דינרין והדין יהב עשרין ואת אמר הכי חברייא אמרי יכול הוא למימר ליה וכו' ואטעמא דגמרא דילן וכרבי חייא בר בון דירושלמי סמכינן וכדכתבינן לעיל עכ"ל. הרי שהראיה שהביא הרא"ש מהירושלמי אידחיא ליה מדברי העיטור דההוא ירושלמי אליבא דר"א הוא ורבי חייא פליג עליה וכוותיה קי"ל דאתי כהדין גמרא דילן ומשמע דלדעת העיטור לחלוק לפי מעות תרתי בעינן לקחוהו לטביחה ועומד לטביחה הא לקחוהו לטביחה ומכרוהו חי או לקחוהו לחרישה וטבחוהו חולקין בשוה כנ"ל מדכתב והלכך שור לטביחה ועומד לטביחה אבל מסוף לשונו שכתב שאם הטילו לכיס וקנו פרקמטיא הראויה ליחלק באותה שעה וכו' משמע דבתר שעת לקיחה אזלינן וצ"ע: נמצא דג' מחלוקות בדבר להרא"ש אפילו לקחוהו לטביחה וטבחוהו וכן בכל מיני סחורות אם נשתתפו סתם לוקח המועט כמרובה בשכר ובהפסד: ולהרי"ף והרמב"ם אם טבחוהו אפילו לקחוהו לחרישה חולקין לפי מעות ואם מכרוהו חי ואפילו לקחוהו לטביחה חולקין בשוה ונראה דה"ה לכל סחורה הראויה ליחלק חולקין לפי מעות ואם אינו ראיה ליחלק חולקין בשוה ולהרי"ף בשערים כל שנתעסקו במה שהתנו להתעסק בו מתחלה חולקים בשוה כיון שכך פירשו בשעת השותפות אבל אם שינו לעסוק בדבר אחר שלא התנו מתחלה נוטל כל אחד כנגד מעותיו: ולבעל העיטור אם לקחוהו לחרישה אפילו טבחוהו ומכרוהו וכן אם לקחוהו לטביחה ומכרוהו חי חולקים בשוה אבל אם לקחוהו לטביחה וטבחוהו חולקין לפי מעות ואפשר שסובר שהכל הולך אחר שעת לקיחה שאם לקחוהו לחרישה אפילו טבחוהו חולקין בשוה ואם לקחוהו לטביחה אפילו מכרוהו חי חולקין לפי מעות וכל סחורה הראויה ליחלק חולקין לפי מעות אפילו מכרוהו יחד ואם אינה ראויה ליחלק חולקין בשוה ואם בשעת לקיחה היתה ראויה לחלק ובשעת מכירה אינה ראויה או איפכא היינו דין דשור לחרישה ועומד לטביחה או איפכא ולענין הלכה כיון דהרי"ף בהלכות והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: כתב המרדכי במי שהיה נשוי

בפ"ק דבתרא בכור ופשוט שהניח להם אביהם עבד ובהמה טמאה עובד לזה יום אחד ולזה ב' והיינו כמו שור לחרישה ועומד לחרישה ואפ"ה לא אמרינן השכר לאמצע וי"ל דשאני התם דמן השמים הקנו לו ויש לדמותו להא דאמרינן הכא לקח זה בשלו וזה לקח בשלו ונתערבו זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו לפי שלא נשתתפו בחחלה לרצונם וה"נ התם עכ"ל: וכתב [%ב] הרמ"ה בתשובות להרמב"ן סימן ב' כתוב שאם הטילו לכיס זה מנה וזה מאתים ועמד עליו גייס וטרפו ונטלו ממנו הכל לא יאמר בעל המאתים לבעל המנה שלם לי נזק המנה המיותר לי בשיתוף: כתב העיטור באות ש' שיתוף והיכא שהטילו לכיס שניהם אפילו הטיל אחד יותר על חבירו אין לו אלא שכר עמלו ומזונו כדגרסינן באיזהו נשך (סט.) רבי אלעזר מהגרוניא הו"ל אריסי וכו': פי' ר"ח והרי"ף וכולי כבר נתבאר בסמוך: וכתב #י הרמ"ה:

סעיף ט

לקח #יב כל אחד פירות במעותיו וכו': ואפילו אם נשתתפו במעות וכו' הוא מה שכתבתי בסמוך דאוקמוה מתני' דקתני וכן שלשה שהטילו לכיס הותירו או פחתו כך הם חולקים הותירו ווזי חדתי פחתו איסתרי דצוציתא ופי' רש"י זוזי חדתי. שמטילין זוזים ישנים ונשאו ונתנו בהן עד שנעשו חדשים ויוצאים בהוצאה הילכך חולקים לפי המעות דכל חד מאי דיהיב שקיל אבל אם הותירו יותר על החשבון השכר לאמצע: איסתרי דצוציתא. שנפסל המטבע ואין יוצא בהוצאה דכיון דישנו בעין נוטל כל אחד בחשבון שהטל אבל אם פחתו ק' או נ' זוז זה מפסיד מחצה וזה מחצה שהשכר וההפסד לאמצע: ופי' הרמ"ה אבל רש"י פי' וכו' כבר כתבתי דבריו בסמוך:

סעיף י

וכתב #יג עוד הרמ"ה וכ"ז לא איירי אלא בנשתתפו סתם וכו' זה פשוט שכל תנאי שבממון קיים וכן כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות שותפים וז"ל בד"א בסתם אבל אם התנו שיטול בעל הק' ג' רביעים מן השכר ויטול בעל המאתים רביע ואם יפחתו לא יפחות זה שיטול ג' רביע השכר אלא רביע ההפסד ויפסיד זה שנוטל רביע השכר ג' רביעים מן הפחת הרי אלו חולקין כפי מה שהתנו שכל תנאי שבממון קיים:

סעיף יא

השותפים שומרי שכר הם וכולי בפרק חזקת (בבא בתרא מב.) אמר שמואל השותפין מחזיקין זה על זה ומעידין זה על זה ונעשין שומרי שכר זה לזה ופריך בגמרא (מג:) נעשים שומרי שכר זה לזה אמאי שמירה בבעלים הוא אמר רב פפא דא"ל שמור לי היום ואני אשמור לך למאר ופר"ש שמירה בבעלים הוא. שכל אחד משמר קצת מן השותפות בביתו וקי"ל שמירה בבעלים פטור וכיון שהיה ראובן משמר מחלק שמעון בשעה שנגנב

או אבד מחלקו בבית שמעון הרי שמעון פטור מחלק ראובן שהרי ראובן עמו במלאכתו א"ר פפא כגון שהתנו ביניהם כך שמור לי היום כל השדה חלקי וחלקך ואשמור לך למחר דכיון דלא שמרו ביחד כלל אלא בזה אחר זה ליכא שמירה בבעלים הילכך נעשו שומרי שכר זה לזה להתחייב: וכתבו התוספות אמאי שמירה בבעלים הוא פירוש אם התחילו שניהם לשמור יחד כל אחד בשעה שהוא משמר חלק חבירו חבירו נמי משמר לו חלקו ואע"פ שאין עמו במלאכה בשעת אונס כיון שהיה עמו בתחלת שמירה בעליו עמו קרינן ביה כדתניא היה עושה עמו בשעת שאלה אין צריך להיות עמו בשעת שבורה ומתה היה עמו בשעת שבורה ומתה צריך להיות עמו בשעת שאלה ואפילו לא התחילו שניהם יחד לשמור מ"מ האחרון פטור שהראשון היה עמו במלאכה בשעה שהתחיל השני לשמור וכ"כ במרדכי וכתב עוד המרדכי אומר ר"מ דלאו דוקא שמור לי אלא אפילו קנו השותפין בסתם ולקח אחד מהם ושמר בסתם וחבירו שתק ונגנב או אבד אפ"ה חייב השומר שזה יאמר אתה ש"ש שלי שלאחר שהיית שומר יום או שבוע או יותר הייתי אני רוצה לשמור ול"נ דמאחר שלא אמר לו בפירוש אינו נעשה ש"ש דיכול לומר אילו היית אומר לי ואני אשמור שלך לא הייתי נזקק לכלום אלא חצי הייתי נותן בידך או הייתי נזהר ביותר אבל עתה שלא אמרת לי ש"ח אני ופטור וראיה לדברי א"ל שמור וכו' משמע דוקא אמר ושוב בלמדי בבא קמא בפני הרב רבי יצחק מווינ"א והייתי רוצה לדקדק דשותף אפילו ש"ח אינו וראיה מס"פ המניח (בבא קמא לו.) וכן פסק ר"מ דשותפים פטורים אפילו בפשיעה דפשיעה בבעלים פטור גם פרק שור שנגח ד' וה' דקדקו התוס' כן אבל רבותינו חולקים עכ"ל ועיין במהרי"ק שורש קנ"ה : [%ג] וכתב מהרי"ק בשורש קי"ד על שרה ורבקה שנשתתפו בקנין מטוה ביחד ולקחו באמנה מעכו"ם אחד והרויחו פרח וחלקו הריוח ורבקה שמה המעות בכיסה לפרוע לעכו"ם ונחתכה הרצועה שבה הכיס תלוי לע"ד נראה דאם כן הוא שלא נשאר להם עוד שותפות יחד כי אם מעות העכו"ם רבקה חייבת בכל אחריות ההפסד ושרה אינה חייבת להחזיר חלקה מן הריוח כיון שחלקו טרם שהגיע החסרון בקרן דודאי זכתה שרה בחלקה מן הריוח אמנם אם כשלקחה רבקה אותם המעות ונתנה בכיסה היו גם ביד שרה מעות או מטוה או שאר דברים מענין השותפות שגם היא היתה שומרת בחזקת שתיהן נפטרה רבקה מאחריות דמי המטוה ששמה בכיסה משום דהוי שמירה בבעלים וכמו שכתבו התוס' בפרק חזקת וכתבו בטור ח"מ עכ"ל : [%ד] בתשובות הרא"ש סוף כלל פ"ט ראובן ושמעון שותפין קנו חפץ ואמר ראובן לשמעון שמפתח תיבת השותפות בידו קח זה החפץ ותנהו בכיסך עד שתוליכנו לתיבה לקח שמעון החפץ ונתנו בכיסו לאחר שעה שאל ראובן לשמעון

אם נתן החפץ בתיבה ומשמש בכיסו ולא מצא וטוען ראובן שיש לו לשלם כי מאחר שלא נתנו מיד בתיבה פשע. והשיב שכיון ששמעון עשה כדברי ראובן שצוהו תן זה החפץ בכיסך עד שתוליכנו לתיבה נמצא שלא פשע כי נתנו בכיסו להוליכו לתיבה וקודם שהגיע לתיבה נאבד מכיסו וישבע שמעון שבועת השומרין ויפטר: כתב הרי"ף בשעריו וכן אם אירע המאורע בעסק אחר שנתעסק בממון חוץ מאותו עסק שהתנה זה עם זה חייב לשלם: [%ה] וכתב עוד ואע"פ שמשלמין השותפין נשבעין שאין ברשותן: וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל פ"ח:

סעיף יב

אחין שהן שותפין וכו' בפ"ק דב"ק (יא:) גמרא חבתי בתשלומי נזקו ואמר עולא אר"א האחין שחלקו מה שעליהן שמין מה שעל בניהם ובנותיהן אין שמין אמר רב פפא פעמים אף מה שעליהם אין שמין משכחת לה בגדול אחי דניחא להו דלישתמעין מיליה ופרש"י מה שעל בניהם ובנותיהם אין שמין. דכיון דבנים ובנות לא אתו לבי דינא לא מבזינן להו למיתי: בגדול אחי. גדול האחים העוסק בנכסים להכניס ולהוציא דעד השתא ניחא להו לאחים דליכסי מדידהו במלבושים נאים כי היכי דלישתמעון מיליה וכתב הרי"ף ובירושלמי אמרו שבגדים נאים של בניהם ובנותיהם של רגל ושל שבת שמין. וכתב הרא"ש האחין שחלקו שמין מה שעליהם מה שקנו מתפוסת הבית ועדיין לא בלו שמין אותם כמה הן שוים עתה והמותר יחלוקו אבל אם נאבדו או בלו אין מנכין לו מחלקו דמעיקרא מחלי אהדדי בכה"ג שלא ידקדקו זה אחר זה אלא בדבר הנראה וזהו שקנו סתם אבל מתחלה יכולים למחות שלא יקנה אחד מהם מתפוסת הבית אם לא שינכו לו מחלקו. מה שעל נשיהם בניהם ובנותיהם אין שמין שמתביישין להביאן לב"ד ומחלי אהדדי ומהאי טעמא דוקא בגדי חול אבל בגדי שבת שיוכלו להביא הבגדים לב"ד ואין צריכים הם עצמם לבא שמין והכי איתא בירושלמי ובגדול אחי אין שמין מה שעליו וכו' ומיהו יכולים למחות בו אבל כל זמן שלא מיחו מסתמא ניחא להו עכ"ל הרי אתה רואה שדעתו לפרש דבאחין שקנו אחר מות אביהם עסקינן וכן נראה דעת הרמב"ם בפ"י מהלכות נחלות וכן כתב. הרי"ף פירוש שקנו מנכסי אביהם קודם חלוקה וכתב ה"ה בפרק הנזכר שנינו בתוספתא האחים שהניח להם אביהם נכסים ולאחד מהם יש לו בנים ועמדו בניו של זה והשביחו את הנכסים והביאום לידי הריבוי לא יאמר זה תנו לי מה שהשביחו בני וכן לא יאמרו הם תנו לנו מה שאכלו בניך אלא מה שאכלו אכלו ומה שהשביחן השביחו לאמצע וכתבה הרשב"א בפרק מי שמת עכ"ל וכ"כ הרמב"ם יר בהלכות שותפין אחין או שאר שותפין וכו' כלומר וכיון שהרמב"ם מדמה אחים לשאר

שותפים כל דינים דאיתנהו באחים איתנהו בשאר שותפים: (ב"ה) ולי נראה שאין מזה הכרח לומר שיהא דין השותפין כדין אחים לענין מה שעל בניהם ועל בנותיהם אין שמין ולא לענין התוספתא שהביא מגיד משנה:

סעיף טז

כתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות שותפין. וכתב בעיטור גרסינן בס"פ כל הגט (לח:) בשלשה פרקים מוכרים את היין וכו' למאי הלכתא לשותפין [%ו] ש"מ שותף אינו יכול למכור בלא דעת חבירו אלא הכל לפי מנהג מוכרי העיר ואם שינה חייב: [%ז] והיכא דמזבין חד מינייהו באשראי בלא רשותא דחבריה איכא פלוגתא ביני רבוותא ומסתברא כיון דאורחא דתגרי הכי פטור וה"נ אי אזיל ומשדר עיסקא בימא כאורחא דתגרי ופסיד פטור אבל אי אתרי ביה אף על גב דעבד בממונא דחבריה כנטירותא דידיה חייב והכין שדרו ממתיבתא דמר רב כהן צדק עכ"ל: [%ח] כתב הרא"ש בתשובה כלל פ"ט על ב' שותפין שהיה להם שטר אחד והגיע זמן גבייתו ואמר אחד לחבירו ששטר שותפות בידו אל תזקוף חוב זה לזמן אחר ועבר על דבריו וזקפו שמין אילו היה בא למכור זה החוב כמה היה ראוי שיתנו בו ובאותן הדמים ישלם שומא אם ישבע שאין לו מעות: [%ט] כתב המרדכי ס"פ אלמנה ניזונית גבי הא דא"ל לרבינא זיל לא עדיף מדידך פסק רשב"ם הוא הדין נמי דשני שותפים מה שיעשה הא' בחלקו להרויח עושה בחלק חבירו וכן להפסד ובלבד שלא יהא פושע בדבר וריב"א וראבי"ה מוסיף ובלבד שידוע שאז זמן הסחורה למכור כדאמרינן ס"פ כל הגט בג' פרקים מוכרים את היין למאי נ"מ לשותפי עכ"ל: [%י] עוד שם משמע דהמלוה לאלמים דמי חבירו על המשכון ולא נפדה המשכון קנוי לו המשכון ונראה דה"ה לשותף שהלוה דמי השותפות לאלם ולא נפדה המשכון שהוא קנה חצי המשכון עכ"ל: [%יא] וכתב רבינו ירוחם בשם הגאונים שאם יש קצת בני אדם מוכרים בהקפה וקצתם שלא בהקפה אין לו למכור על הספק שלא מדעת חבירו דכל אשראי ספק הוא וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב ולא ימכור בהקפה אלא דבר שדרכו לימכר תמיד בהקפה : [%יב] כתב מהרי"ק שורש ט"ו שכל המשנה לעשות דבר בשותפות דמסתמא חבירו מקפיד עליו כל ההפסד שאפשר לתלות שבא מחמת השינוי עליו לפרוע: [%יג] וכתב עוד שלא היה אפשר באותו נדון לברר כמה ראוי להטיל על השותף ההוא בהפסד אז הדיינים יעשו כפי אומד דעתם אמנם כל אשר יהיה אפשר לתלות מפני מה שעשה השותף בלא ידיעת חבירו ראוי להטיל עליו עכ"ל: עבר ועשה שלא מדעת חבירו וכו' הטעם דכיון שאמר לו ונתרצה הרי מחל לו ומחילה אינה צריכה קנין כדאיתא בפ"ק דסנהדרין (ו.):

סעיף יז

ואם שינה באחד מכל הדברים האלו וכו' נלמד ממה שיתבאר בסמוך בדין נתן לו מעות לקנות בהן חיטין והלך וקנה שעורים: כגון שנתן לו מעות לקנות חטים וכו' בהגוזל קמא (דף קב.) נתן צמר לצבע וכו' ת"ר הנותן מעות לשלוחו ליקח לו חטים ולקח מהן שעורים שעורים ולקח מהן חטים תני חדא אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לו ותני חדא אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע א"ר יוחנן לא קשיא הא ר"מ הא ר"י הא ר"מ דאמר שינוי קונה והא רבי יהודה דאמר שינוי אינו קונה ורבי אלעזר אמר הא והא ר"מ כאן לאכילה כאן לסחורה ופירוש רש"י ליקח בהן חטים. למחצית שכר: (ב"ה) וכתב הרי"ף בר רב יהודה חזינן אם לסחורה נתן לו אז בתורת שותפית אם פחתו פחתו לשליח ואם הותירו הותירו לאמצע דאפילו לר"מ כיון דלסחורה כלומר למחצית שכר יהבינהו ניהליה לא קני ליה בשינוי ואם לא נתן לו בתורת שותפות אלא לקנות בהם ולא יטול כלל בריוח קנה שעורים או בהפך בין לאכילה בין לסחורה אם פחתו פחתו לשליח מפני שהוא משנה ואם הוסיפו הוסיפו לבעל המעות וכ"כ הרמב"ם בפ"א משלוחים הנותן מעות לשלוחו ליקח מהם חטים בין לאכילה בין לסחורה והלך ולקח בהם שעורים שאם פחתו דמי זה שלקח פחתו לשליח מפני שהוא משנה ואם הוסיפו דמיהם הוסיפו לבעל המעות ואפ"ה כתב הנותן מעות לחבירו בשותפות ליקח בהם חטים לסחורה והלך וקנה שעורים או לקנות שעורים יקנה חטים אם פחתו פחתו לזה שעבר ואם הותירו הותירו לאמצע וכ"כ הרא"ש: וכתב הרא"ש כיון דקי"ל כר' יהודה אין חילוק בין לאכילה בין לסחורה ולעולם הוי בתורת שליחות אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לבעל המעות אם למחצית שכר נתנו לו אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ז"ל: וכן אם הלך ונשתתף עם אחר וכו' זה דומה ממש לדין שנזכר בסמוך שזה סובר שאין מתעסק בממון השותפות אלא הוא ואינו כן שהרי האחד מתעסק בממון השותפות והלכך אם יש ריוח הרי הוא לאמצע ואם יש הפסד הכל שלו כיון ששינה: (ב"ה) כתב הרמב"ם בסוף פ"ה משותפין שאם א' מהשותפין או המתעסק עשה סחורה בנבילות וטריפות וכיוצא בהן השכר לאמצע ואם הפסיד הפסיד לעצמו עכ"ל ולא כתבו רבינו מפני שמהדין שכתב בסמוך נתן לו מעות לקנות חטים וקנה שעורים הוא נלמד: וכתב הרמב"ם המשתתף עם חבירו בסתם כו' ולא יתעסק בסחורה אחרת ולא כתבו רבינו ואפשר שסובר שאותו דין אינו אלא דוקא במושיב את חבירו בחנות וכדתניא בברייתא והביאוה הרי"ף והרא"ש בפרק איזהו נשך אגב גררא המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר אם היה אומן לא יעסוק באומנתו לפי שאין עיניו על החנות בשעה שהוא עוסק באומנתו ולהרמב"ם נראה לי דס"ל דה"ה למשתתף דכשמשתתף עם חבירו הוא כדי שישים לבו ונפשו על עסק השותפות ואם הוא מתעסק בסחורה אחרת לא יתן עיניו כ"כ בעסק השיתוף: כתב עוד הרמב"ם בפרק

הנזכר אבל אם נשתתף עם אחד בממון עצמו אם פחת פחת לעצמו ואם הרויח הרויח לעצמו ולא כתבו רבינו ומ"מ הלשון צריך יישוב דאם הם שותפים בכל ממון שבידם אם הרויח אמאי הרויח לעצמו ואם אינם שותפים אלא בסך פלוני פשיטא דמה שהרויח בשאר ממון דשלו הוה ואין לחבירו כלום ונ"ל דבשאינם שותפין אלא בסך פלוני עסקינן ואיצטריך סד"א כיון דאין לו להתעסק בסחורה אחרת מפני שמתרשל בעסק שותפות זה כי נתעסק בסחורה אחרת יהא הריוח לאמצע קמ"ל: שאלה לא"א ז"ל כלל פ"ט סימן י"ד:

סעיף יח

עוד שאלה לא"א ז"ל כלל פ"ט סימן י' וסיים שם בתשובה הנזכר ועוד אני אומר שעל ידי השטר הכל מתברר אם השטר שיש לראובן על יעקב ושמעון בנו הוא שטר עיסקא הרי העיסקא מבוררת בשטר ואין שמעון יכול לומר שאינו יודע בשיתוף שהיה לאביו עמו ואם השטר הוא שטר חוב ואין מפורש בו עיסקא אין ראובן יכול ליטול כלום מן הריוח כי ריבית הוא עכ"ל:

סעיף כ

אחד מהשותפין שבא ואמר נוליך הסחורה כו' הוא לשון הרמב"ם פ"ה מה' שותפין:

סעיף כא

אחד מהשותפין שבא ליישן פירות וכו' ג"ז לשון הרמב"ם בפרק הנזכר ונראה שלמד כן מדתניא בס"פ כל הגט (גיטין לא:) ר' יהודה אומר בג' פרקים מוכרין התבואה וכו' למאי הלכתא אמר רבה ואיתימא רב פפי לשותפי. וכתב רבינו ירוחם שר"ח פי' דנ"מ אם אמר חד לחבריה תא נפלוג והלה אומר נרויח יותר עד זה הזמן יכול לעכב לחלוק וכשיגיעו פרקים הללו ימכרו ויחלקו וכן הדין לפי הסחורה ולפי המקום שיכולין לעכב זה את זה עד הזמן שמנהג המקום שימכור יותר בטוב ורש"י פי' שאין האחד יכול למכור שלא מדעת חבירו חוץ לפרקים הללו אבל בפרקים הללו אין צריך לימלך ואם מכר ונתייקר השער לאחר זמן אין לו עליו כלום וכתב רבינו ירוחם שנראה שאם מכר בלא רשות באותו הזמן שאין ראוי לימכר אותה סחורה ונתייקרה חייב לשלם דהו"ל פשיעה וכ"כ בעיטור וכ"מ מפירש"י:

סעיף כג

וכתב עוד הרמב"ם בפרק ד' מהלכות שותפין ונראה שלמד כן מדגרסינן בהמקבל (קה.) גמרא המקבל שדה מחבירו והובירה אמר רבא הני בי תרי דעבוד עיסקא בהדי הדדי ורווחי וא"ל חד לחבריה תא ניפלוג אי א"ל אידך נרווח טפי דינא הוא דמעכב עליה אי א"ל הב לי פלגא דרווחא א"ל רווחא לקרנא משתעבד ואי א"ל הב לי פלגי רווחאי ופלגי קרנאי אמר ליה עיסקא להדדי משועבד ואי א"ל נפלוג רווחא נפלוג קרנא ואי מטי לך

פסידא דרינא בהדך א"ל לא מזלא דבי תרי עדיף. ופירש"י בי תרי דעבוד עיסקא. שני קבלנים שקבלו עיסקא מב"ה בשותפות שימכרוהו ויסתרו במעות עד זמן פלוני ויחלקו ביניהם ובין ב"ה כמשפט ונשתמשו חצי הזמן ונשתכרו: דינא הוא דמעכב עליה. עד שיגיע הזמן שקבעו לב"ה שיחזירו לו את שלו והמותר יחלוקו: אי א"ל נפלוג רווחא. השתא מפרש ואזיל מ"ט אית ליה דניעכב אי א"ל האי נפלוג רווחא והקרן נתפוש עדיין להרויח בו עד הזמן מצי א"ל אידך רווחא לקרנא משתעבד שמא בסחורה שנעשה עוד נפסיד וצריך שיהא הריוח קיים להשתכר עוד כדי למלאות הקרן ואי אמר נפלוג תרוייהו מצי א"ל עיסקא להדדי משתעבד ואם נחלוק שמא אני אפסיד בסחורה שאקנה שהרי קבלתי אני להתעסק בה עד אותו הזמן ואם אפסיד אני שמא חלק השני ישתכר ונמלאה החסרון ואנו יחד קבלנו ונשתעבדו החלקים זה לזה עכ"ל. וסובר הרמב"ם דה"ה לנשתתפו לזמן קצוב אבל התוס' כתבו בי תרי דקבילו עיסקא בהדי הדדי מאדם א' וא"ת ואמאי נקט בכה"ג ולא נקט האי מאן דקביל עיסקא מחבריה י"ל לפי שהמקבל יכול לחזור קודם הזמן ולומר לא אטרח עוד ואטול מה שיגיע לידי עד הנה דפועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום אבל בעל העיסקא יכול להיות שאין יכול לחזור שהרי פלגא הוא מלוה ביד המקבל וגם פלגא דפקדון נתן לו זכות והשליטו להשתכר בו עד הזמן והלא היה שום חידוש להשמיענו דמעכב המקבל [%יד] וכן פסק הרא"ש דיחיד שקיבל עיסקא מבעל הבית לזמן קצוב המקבל יכול לחזור בו כדין פועל שיכול לחזור בו אפילו בחצי היום אבל הנותן אין יכול לחזור בו דחצי היה מלוה עד אותו זמן וגם חצי הפקדון נתן לו רשות והשליטו להשתכר בו עד הזמן עם המלוה ומשועבד הפקדון להשלים חסרון עכ"ל. [%טו] ולפי זה שותפין נמי אע"פ שקבעו זמן יכול כל אחד מהם לחזור בו קודם הזמן וכן דעת בעל נ"י שכתב על ההיא מימרא דרבא אמר המחבר מהכא דמוקמינן בשותפין שקיבלו עיסקא מב"ה משמע דהני בי תרי דעבדי שותפותא אף על גב דקבעי זמן לא מעכבי אהדדי למיפלג ונ"ל טעמא משום דלא גרע מפועל שיכול לחזור בו ואם הוא אינו משתעבד נכסוהי לא משתעבדי דטפי מכחו לא משתעבד. ותמיהני מרבינו שכתב דברי הרמב"ם סתם ולא כתב שהרא"ש חלוק עליו. וכתבו הגהות בפ"ה מה' שותפין בשם התוס' גבי א' מהשותפין שבא לחלוק שלא מדעת חבירו חולק בפני ג' והכי אמרינן בפ"ב דב"מ (לא:) זיל אייתי ג' דפלגת קמייהו וכתבו התוספות דמיירי שהגיע זמן המכר וגם עבר זמן השותפות והא דאמרינן בהמקבל הנהו בי תרי דעבדו עיסקא ואמר חד לחבריה תא נפלוג וכו' מיירי שלא הגיע זמן המכר או שלא נשלם זמן השותפות עדיין עכ"ל משמע דגם לדעת התוספות כל שלא נשלם זמן השותפות אין

אחד יכול לכוף את חבירו לחלוק וכדברי הרמב"ם אך בתוספות שלנו ליתיה לדיבור זה ומשמע דפליגי אהרמב"ם כמו שכתבתי ולקמן בסימן זה כתב רבינו חילוקי סברות בדין זה:

סעיף כד

נשתתפו סתם וכו' גם אלה דברי הרמב"ם בפרק הנזכר ונראה שלמד כן מדגרסינן באיזהו נשך (סט.) גמרא אין מושיבין חנוני הנהו תרי כותאי דעבדו עיסקא בהדי הדדי אזיל חד מינייהו פליג זוזי בלא דעתא דחבריה אתו לקמיה דרב פפא א"ל מאי נפקא לך מינה ומדאמרינן בפרק אלו מציאות גמרא איזו היא אבידה איסור ורב ספרא עבדו עיסקא בהדי הדדי אזיל רב ספרא פליג בלא דעתא דאיסור א"ל אייתי ג' דפלגת קמייהו א"נ תרי מגו תלתא א"נ תרי סהדי דפלגת באפי תלתא משמע דיכול הוא לחלוק ואין חבירו מעכב עליו והיינו בנשתתפו סתם שאילו נשתתפו לזמן סובר הרמב"ם שאינם יכולים לחלוק עד שיגיע הזמן: ואם לא היתה באותה סחורה דין חלוקה וכו': היה זמן ידוע לאותה סחורה וכו' גם אלה דברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות שותפין ונראה שלמד כן ממימרא דרבא שכתבתי בסמוך הני בי תרי דעבוד עיסקא בהדי הדדי ורווח וא"ל חד מינייהו לחבריה תא נפלוג וא"ל אידך נרווח טפי דינא הוא דמעכב. וכתב הרי"ף דלא אמר רבא דאית ליה למימר הכי אלא היכא דידיעא מילתא לפום מנהגא דעלמא דאי שביק ליה לקמיה מיתוסף ביה רווחא אבל היכא דידיעא מלתא לפום מנהגא דאי שביק ליה להוא עסק לקמיה לא מיתוסף ביה מידי לא קאמר רבא הכי וגרסינן בסוף פרק כל הגט תניא רבי יהודה אומר בשלשה פרקים מוכרים את התבואה וכו' למאי הלכתא אמר רבה ואיתימא רב פפי לשותפי וכבר כתבתי בסימן זה פרש"י על לשותפי וכתבתי דעת רבינו ירוחם והעיטור בזה. ואף ע"פ שהרא"ש פירש האי מימרא דרבא לענין אם האחד רוצה לחלוק קודם זמן שקבעו לבעל העיסקא וחבירו אינו רוצה וכ' הרי"ף פירוש על דרך אחרת דמיירי בלא קביעות זמן והעיכוב הזה הוא לכל הסחורה עד זמן מכירתה ופרש"י כאשר פירשתי והוא הנכון שנראה מדבריו דלהרי"ף ליתיה דין קביעות זמן הרמב"ם סובר דכשפירש כן רי"ף לאו דוקא דה"ה לקבעו זמן וכן כתב הר"ן דהאי מימרא דרבא כגון דידיעא מילתא בההוא עיסקא שיש לו זמן ידוע למכרו אי נמי כשהתנו וקבעו זמן אבל לא התנו ולא ידיע נמי בסתמא זימניה דההוא עיסקא לא מצי מעכב ולפיכך כתב שותפין שהתנו ביניהם שיעמדו בשותפות זמן קצוב וכו' וכמ"ש רבינו לעיל בשמו וכתב כאן דין היכא דידיע זימנא דההוא עיסקא: [%טז] כתב הרשב"א שאלת בשטרי חוב משותפות בין ג' או ד' שותפים אם אין מקנת השותפין כאן אם יכולים הנמצאים

לחלוק בשומא שטרי החוב ע"פ ב"ד בקיאים בשומא: תשובה נראה שאין ב"ד חולקין חוב כנגד חוב לפי שהשטרות אין גופן ממון שנשום אותן ויש עשיר ואינו פורע מתוך אלמותו ויש מתרושש ופורע מתוך דחקו ועוד דשטרות מילי נינהו ואין שומא במילי ויותר מזה נ"ל שאין ב"ד שמין לב"ח משי"ח של לוה מן הטעם הזה דשטרות מילי נינהו ומילי אינן נישומין ואין בהם גוביינות ב"ד ויש לי ראיות בזה משנים שלוו זה מזה דאיתא בפרק שני דייני גזרות (קי.) ומאשה שחבלה באחרים (ב"ק פט.) ואין זה מקומו עכ"ל. ובסוף סימן ס"ו ובסימן ק"א נתבאר שהרא"ש חולק על זה ושם כתבתי שהרשב"א עצמו כתב בתשובה שראה כל הגדולים שבארץ דנין כהרא"ש:

סעיף כה

היה להם חוב על אחרים וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות שותפין:

סעיף כו

היה עליהם חוב לאחר וכו' גם זה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר והוא מימרא דרבא שכתבתי לעיל בסימן זה ומה שכתב אם אינם אחראים חולקין הוא משום דלא שייך למימר רווחא לקרנא משתעבד או עיסקא להדדי משתעבד אלא כשהם אחראים זה לזה ואימתי הם אחראים זה לזה ואימתי אינם נתבאר בסימן ע"ז וצ"ל שמ"ש הרמב"ם אם אינם אחראים היינו אם פירשו בפירוש שאינם אחראים זה לזה דאלו מן הסתם ערבים הם זה לזה כמ"ש הרמב"ם בפכ"ה מה' מלוה ונתבאר בדברי רבינו סימן ע"ז וכן פירש מהרי"ק בשורש ק"כ וע"ש: וא"א ז"ל כתב בתשובה כלל צ"ח סי' ז' ומשמע דהרא"ש פליג אהרמב"ם משום דלהרא"ש חולקין החובות מיד ולהרמב"ם אין חולקין החובות אלא לכשיפרעו יטול כל אחד חלקו: (ב"ה ואפשר דלא נחית הרמב"ם אלא לומר שאין אחד מהם יכול לעכב מלחלוק עד שיגבו החוב אלא חולקים מיד וכשיגבו החוב יטול כל א' חלקו ואין ה"נ שאם רצו לחלוק השטרות מיד חולקין גם לדעת הרמב"ם אלא דחדא מינייהו נקט: ויש לדקדק בלשון הרא"ש שכתב אם אין בו שיעור חלוקה ולא שמעתי מעולם בחוב שיעור חלוקה דכל שמגיע אפילו שוה פרוטה לכל אחד ראוי ליחלק קרינן ביה ובחוב פחות משיעור זה לא הוי ליה להרא"ש לאישתעויי דמילתא דלא שכיחא הוא ויש לומר דבשאין שם אלא שטר חוב אחד הוי אין בו שיעור חלוקה דהא לא שייך לומר טול אתה שטר זה ואני אטול כנגדו ומש"ה קאמר דחולקין אותו בגוד או אגוד: [%יז] וכתבו הגהות בפ"ד מהלכות שותפין פסק הר"מ על ראובן ושמעון שהיה דרים תחת שר אחד והיה להם שטר חוב אחד בשותפות ויצא ראובן משם לדור תחת שר אחר וכעס עליו השר ואמר לשמעון את חלקך אסייע שיפרעו לך אבל חלק של ראובן לא אסייע אי אמר שמעון לעצמי אני מציל הציל לעצמו דכל כה"ג במקום איבוד שותף חולק שלא לדעת חבירו ולמד כן מדאמרינן

גבי שיירא שעמד עליה גייס וכו' כגון זה שותף חולק שלא לדעת חבירו וכתבתי לשון הגמרא בסימן קפ"ה ודין זה כתבו המרדכי בהגוזל בתרא. [%יח] וכתב המרדכי בהמקבל שנשאל הר"מ על שני שותפין בחוב אחד ופרע מקצתו ורוצה לעכבו ואומר לחבירו לך וקח חלקך מהעכו"ם. והשיב דנ"ל דלאו כל כמיניה דאמר רבא הני בי תרי דעבוד עיסקא בהדי הדדי וא"ל חד לחבריה תא נפלוג כו' וגם יש להביא מהגוזל בתרא: [%יט] כתוב בשאלות הרשב"א על שנים שהיה להם חוב אצל אלם אחד ועמד אחד מהם ופייסו ופרע לו חלקו ואמר לעצמי אני מציל הציל לעצמו וכדתניא שיירא שהיתה מהלכת במדבר וכו' והילכך ה"נ אם קבל הפרעון בפני עדים ואמר בפניהם לעצמי אני מציל זכה לו ואם קבל בינו לבינו נאמן לומר לעצמי הצלתי מגו דאי בעי אמר לא קבלתי ממנו כלום עכ"ל: [%כ] וכתבו עוד הגהות בפרק הנזכר דמהאי טעמא י"ל שנים שיש להם חוב בשותפות והחוב מקולקל וצריך ליתן שוחד ולהוציא עליו הרבה האחד רוצה והשני אינו רוצה יכול לחלוק בלא דעת חבירו ולומר לעצמי אוציא חלקי ואציל לעצמי כי כיון דאיכא פסידא אי אמר הכי מצי פליג כדפרישית לעיל עכ"ל הר"מ וגם דין זה כתבו המרדכי בהגוזל בתרא: [%כא] כתב המרדכי בהגוזל בתרא שהשיב הר"מ אשר שאלת מענין המס שהורגלו היהודים בכל מלכות המלך לתת מס בשותפות ואח"כ נתן המלך ההוא לבנו מקצת מלכותו מעכשיו ואינו רוצה ליקח מס מהיהודים הדרים בעיירות בנו ותובעים הקהלות מס מאותם היהודים שבעיירות בן המלך לתת עמהם כמשפט הראשון. נ"ל ודאי אם המלך מסולק לגמרי מאותם עיירות אף הריוח העולה אינו בא לידו לית דין ולית דיין שאין להכריח יושבי העיירות האלו לתת מס עם יושבי עיירות המלך דטובא אשכחן דהיכא דאית ליה פסידא דשותף חולק שלא לדעת חבירו וגדולה מזו אמרינן בפרק כל הגט אמנם אם נתן אותם עיירות גופם מהיום ופירות לאחר זמן ולוקח מהם מס לא בטל השותפות ויש להם לתת עמהם כבראשונה: כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ז ח"ב שותף התובע מחבירו כדי יין של שותפות ואומר כל אותם שיש בהם סימן שלי הם שלי יכול לומר האחר אשתקד היין של אותם חביות שלך עכשיו הם שלי בפ"ה דבתרא עכ"ל והוא בירושלמי פ"ד דמעשר שני:

סעיף כז

הנותן מעות לחבירו וכו' הם דברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות שותפין וסיים בה הרמב"ם שזה במי שקבע זמן הוא:

סעיף כח

וכ"כ הרא"ש בפרק המקבל וכתבתיו אצל מ"ש רבינו בשם הרמב"ם שותפין שהתנו ביניהם שיעמדו בשותפות עד זמן קצוב וכו' וכ"כ התוס' והמרדכי בפ' הנזכר אך תמיהני

מרבינו שכתב סתם וכ"כ הרא"ש דמשמע דאין שום חילוק בין הרמב"ם להרא"ש ולגבי מקבל מחולקין הם כמו שכתב רבינו לעיל בשם הרמב"ם שותפין שהתנו ביניהם שיעמדו בשותפות עד זמן קצוב כל אחד מהם מעכב על חבירו ואינו יכול לחלק עד שיגיע הזמן ההוא: (ב"ה ואפשר לומר דלהרמב"ם דבכה"ג נותן הוא דאינו יכול לחזור בו אבל מקבל יכול להזור והכי דייק לישניה והיינו כהרא"ש ומ"ש הרמב"ם השותפים שקבעו זמן קבוע כל אחד מהם יכול לעכב התם שאני דשותפים הם:

סעיף כט

שני שותפים שיש להם תביעה על אחד וכו' בסוף פרק מי שהיה נשוי (כתובות צד.) אמר רב הונא הני תרי אחי ותרי שותפי דאית להו דינא בהדי חד ואזל חד מינייהו בהדיה לדינא לא מצי אידך למימר ליה לאו בעל דברים דידי את אלא שליחותיה עבד איקלע רב נחמן לסורא שיילוהו כה"ג מאי א"ל מתניתין היא הראשונה נשבעת לשניה ושניה לשלישית ושלישית לרביעית ואילו ראשונה לשלישית לא קתני לאו משום דשליחותה עבדה מי דמי התם שבועה לאחד שבועה למאה הכא אמר אילו הואי אנא טענינא טפי ולא אמרן אלא דלא איתי' במתא אבל איתי' במתא איבעי ליה למיתי: [%כב] וכתב הרוטב"א על זה והיא הנותנת דכל היכא דאיתיה לחבריה במתא כפינן לנתבע לדון עמו על הכל ולא מצי אמר ליה לאו בעל דברים דידי את ואם השותף קטן או אשה מסתברא כמאן דליתי' במתא חשיב [%כג] ובעל בנכסי אשתו שאינו צריך הרשאה משום דידו כידה ואפילו בע"כ יכול לתבוע ואינה יכולה לעכב וכן דנתי לפני רבותי עכ"ל : היה להם תביעת ממון עליו וכו' עד בדבר שיכול להפסיד ולא להרויח הכל נתבאר בסימן קכ"ב ועוד דינים אחרים דשייכי לנדון זה כתבתי בסימן הנזכר ועיין בסימן ע"ז: [%כד] כתוב בעיטור והיכא דראובן ושמעון נשתתפו ונטל אחד מהממון ונשתתף עם לוי הרי חבירו משביע ללוי ולא מצי למימר ליה לאו בעל דברים דידי את וכ"ש אם נתן ראובן לשמעון בתורת עיסקא ונתן ממנו שמעון ללוי בעסק משביע ראובן שבועת השותפין דא"ל ממונא דידי ושליחותא דידי עבד ואם שמעון השביעו ללוי קיי"ל שבועה לא' שבועה למאה ומסתברא דאפילו פטר ראובן את שמעון משבועה ולא פטר שמעון את לוי משבועה עדיין ראובן משביע את לוי אא"כ פטר גם את באי כחו כדתנן (כתובות פו:) נדר ושבועה אין לי עליך וכו': [%כה] וכתב עוד שם שנים שלוו מאחד אחראין וערבאין זה לזה והילכך אם מת אחד מהם או העני או כפר א' והודה אחד אותו שהודה מתחייב בכל ואין מקבלין עדותו על חבירו וכן [%כו] מי שהודה לאחד מהשותפין או פרע לאחד מהם כאילו הודה ופרע לשותפו כ"כ המרדכי בהגהות פי"א דכתובות: [%כז]

כתב המרדכי בהגהות פי"א דכתובות נ"ל דשני אחין או שלשה שיש להם דין עם אחד אין היחיד יכול לומר יבוא אחד מכם ויטעון בשביל כולכם כי טורח עלי עם כולכם והביא ראיה לדבר: [%כח] וכתב עוד שם אי טען חד מהשותפין דבר שהוא חובה לו ולחבירו נאמן כעד אחד לחייב לשותפים שבועה דאורייתא ואם יתחייב היחיד שבועה והעד מסייעו יפטור היחיד משבועה מכל השותפין ועיין בדברי רבינו סימן פ"א: [%כט] כתב עוד שם ובתשובות תרין שותפין דמית חד מינהון ולא אישתבע א"נ חד מינייהו חשיד ליה דינא לאישתבועי לאידך כלומר ישבע השני והם דברי העיטור: [%ל] כתב הרשב"א בתשובה ששנים שהלוו לאחד בשטר אחד כשותפין נינהו ואם בא אחד ותבע החוב כולו חייב לפרעו: [%לא] וכתב עוד בתשובה שאם אחד לוה משנים ונכתב השטר בשם אחד מהם אם בא זה שנכתב על שמו ותובע הכל דבר ברור הוא שאין הלוה יכול לדחותו אך אם אותו שלא נכתב השטר על שמו תובעו יכול הלוה לומר לא נתחייבתי לך כלום ולא היה רצוני להתחייב לך שחברך נוח לי ואתה קשה ממנו וצריך הרשאה בין על כולו בין על מקצתו: [%לב] ובתשובה אחרת כתב שאם מחל האחד כל חלקו שיש לו באותו שטר אינו מחול אלא החלק שיש לו בו ואפילו מחל לו הכל בפירוש אף ע"פ שנתן לו הרשאה אין חלק חבירו מחול: ועיין במה שכתב רבינו בסימן ע"ז בשם הרא"ש: דין אחד שלוה מב' וב' שלוו מא' כתב רבינו בסימן ע"ז: [%לג] כתב בעל העיטור אי אתני בהדיה דלא תיזבון באשראי ולא תיזיל באורחא רחיקא בלא הרמנות' דידי ותהימן לי כתרי סהדי וכל תנאה דמתני אהדדי מהני תנאה בר מתנאה דאיסורא: [%לד] שותף שטוען שאירעו אונס והפסיד אם האונס במקום שאפשר להביא עדים או דבר שגלוי שימצא ראיה צריך להביא ראיה ואם לאו אינו נאמן ומשלם ועיין בסימן קפ"ז דעת הרמ"ה בזה: כתב בהגהות מיימון בפ"ה דהל' שותפין שני יהודים שהיו שותפין שיצאו בעיר ולקח אחד מהם ארנקי בבית העובד כוכבים ואמר לחבירו שאין לו חלק בו כי בזה לא היו כלל שותפי' לפי מאי דקיי"ל אחין השותפין נראה דחולקין לפי הירושלמי שמביא ר"ח בב"ב דאחין שיצא אחד מהם ללסטיות בלא דעת חבירו דחולקין לשון ר' שמשון בן אברהם עכ"ל ונראה דאין הירושלמי ההוא ראיה דהתם בתמיה אמר וכי אם ייצא אחד מהם ללסטיות אחיו חולקין עמו וכן פירשו בעל העיטור באות ש' שיתוף. ורשב"א מפרש כדברי בעל מתיבות שכתב העיטור שם שמפרש אותו בניחותא אך העיטור הביא שם ראיה מהירושל' דשותף שמצא מציאה לעצמו עד שישתתפו בתנאי וה"ה ללקח אחד מהם שהוא לעצמו כל שלא התנו בפירוש על כך ועיין במרדכי בהגהות

בתרא. כתב הרשב"א בתשובה על שותף שאמר לחבירו לקח וכל נזק שיגיעך אשלם לך פטור וכתבתי דבריו בסוף סימן קע"ז:

סעיף לא

כתב #כ הרמ"ה:

סעיף לב

אחד מהשותפין שבא לחלוק וכו' עד ואין חולקין אלא בב"ד הכל מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות שותפין ולמד כן מדגרסינן בפ"ב דמציעא (לא.) גמרא איזו היא אבידה איסור ורב ספרא עבוד עיסקא בהדי הדדי אזל רב ספרא פלג ליה בלא דעת איסור באפי תרי אתא לקמיה דרבה בר רב הונא א"ל זיל אייתי ג' דפלגת קמייהו א"נ תרי מגו תלתא א"נ תרי סהדי דפלגת באפי תלתא א"ל מנא לך הא וכו' א"ל מי דמי וכו' אבל הכא דידי שקלי גילוי מילתא בעלמא הוא בתרי סגי תדע דתנן אלמנה מוכרת שלא בפני ב"ד א"ל אביי ולאו איתמר עלה אלמנה אינה צריכה ב"ד של מומחים אבל צריכה ב"ד של הדיוטות וכתב הר"ן ופי' הדיוטות שאין יודעין בדין כלל אלא שהן בקיאין בשומא דבהכי בלחוד סגי לאלמנה ולשותף אבל א"א לפרשו כאן כמו שמתפרש בעלמא שפירוש הדיוטות בכ"מ דאיכא חד דגמיר וסביר ותרי דמסברי להו ומסבר דא"כ פשיטא דטפי מהכי אינה צריכה דבכל דיני ממונות סגי בהכי אלא ע"כ כדאמרן. וכ' עוד הר"ן והוי יודע דכי היכי דמסקינן הכא בשותף שחולק שלא מדעת חבירו בב"ד במטלטלין הוא הדין בקרקעות והכי מוכח בפ' בית כור (בבא בתרא קו:) בהא דאמרינן ולרב דאמר בטלה מחלוקת אלמא הדר דינא אלא מעתה הני בי תלתא דקיימי ואזיל בי תרי מינייהו ופליג הכי נמי דבטלה מחלוקת ומיהו איכא מאן דאמר דדוקא בב"ד חשוב אבל בהדיוטות דאינן אלא שמאין כי הני דאלמנה כשיבוא חבירו יכול למחות ברוחות וראיה לדבר מדאמרינן בכמה דוכתי היתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם ב"ד מעמידין להם אפוטרופוס ובוררין להם חלק יפה ואם הגדילו אין יכולים למחות דא"כ מה כח ב"ד יפה ובודאי לא שייך טעמא דכח ב"ד אלא בב"ד חשוב אבל לא בשמאין דעלמא אבל נשתתפו במעות שותף חולק בלא דעת חבירו בלא ב"ד כלל וכדמוכח באיזהו נשך בעובדא דתרי כותאי ונמצאו ג' דינים בחלוקת השותפים עכ"ל . ובפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף סט.) גמרא אין מושיבין חנוני הנהו תרי כותאי דעבוד עיסקא בהדי הדדי אזיל חד מינייהו פלג בלא דעתא דחבריה אתו לקמיה דרב פפא א"ל מאי נפקא לך מינה הכי אמר רב נחמן זוזי כמאן דפליגי דמי לשנה זבון חמרא בהדי הדדי קם אידך פלג ליה בלא דעתא דחבריה אתא לקמיה דרב פפא א"ל מאן פלג לך א"ל קא חזינא דבתר דידי אתי מר אמר רב פפא כי הא ודאי צריך לאודועי א"ל זוזי מי שקיל טבי ושביק חסרי א"ל לא א"ל חמרא

כ"ע ידעי דאיכא בסים ואיכא דלא בסים. גופא אמר רבא זוזי כמאן דפליגי דמו ה"מ טבי וטבי תקילי ותקילי אבל טבי ותקילי לא: ודע שכתב הרמב"ם ואפילו הן הדיוטות ובלבד שיהיו נאמנים ויודעים בשומא ורבינו דילג נאמנים משום דפשיטא שאם אינם נאמנים לאו ב"ד הוא אלא קשר של רשעים. וכתבו הגהות בפ"ה מהלכות שותפים ואביאסף כתב בס"פ אלמנה ניזונת דרב ספרא חלק בגורל בעדים. וכתב המרדכי ברפ"ב דקידושין בדבר דשייך ביה גוד או אגוד פשיטא שאינו יכול לחלוק בלא דעת חבירו אפילו בשומת ב"ד וגם בקרקעות דשייכא קפידא ברוחות מספקא לרא"ש אם יכול לחלוק בלא דעת חבירו:

סעיף לג

וכתב ה"ר ישעיה דוקא שהשלימו שותפותן וכו' עיין בהגהות מרדכי פרק א"נ: ומה שכתב ואין זה כדברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות שותפין כבר כתבתי לעיל בסימן זה שנראה בעיני שהתוס' והרא"ש חולקים על הרמב"ם וסוברים דיכול השותף לחלוק קודם שיגיע הזמן שקבעו וכן דעת נמ"י בהמקבל אבל המרדכי במי שהיה נשוי כתב כללו של דבר אין השותף יכול לסלק שותף חבירו קודם הזמן כל זמן שלא שינה התנאי שביניהם וזה כדעת הרמב"ם היכא דלא שינה התנאי והיכא דשינה התנאי צ"ע אם סובר הרמב"ם שיסלקנו ויותר נ"ל שלא יסלקנו ויפרע ההפסד שנמשך מביטול התנאי זה:

סעיף לד

ואם חילק בלא דעת חבירו וכו' כתבו הגהות בפ"ד מהלכות שותפין מצאתי בשם רש"י שאם חלק אדם שלא לדעת חבירו שלא בפני ב"ד לא חשיבא חלוקה וכל מה שמרויח המקבל בחלקו השכר לאמצע ואף על פי שמודה חבירו שחלק יפה בשוה אפ"ה כיון דלא ניחא ליה דתיהוי חלוקה לא הוי חלוקה אבל אם המחלק הפסיד בסחורתו כגון שזו הסחורה נתייקרה כתב ראב"ן דלא מצי מעכב דאיהו דאפסיד אנפשיה אע"ג שעשה שלא כדין שחלק בלא דעת חבירו ושלא בפני בית דין ואם חושדו למחלק זה שלא חלק בשוה ישבע שחלק בשוה וכן נראה לראבי"ה דהוה כאילו נתרצה ומחל ריוח שלו מפני דוחק שהיה צריך למעות עכ"ל וכן כתב המרדכי בסוף פרק ב' דמציעא: ולא נהירא לי שלא חלק וכו' מה שאמר רבינו דלא נהירא ליה לא נהירא לי דהיינו ממש דין הנותן מעות לשלוחו או לשותפו לקנות בהם חטים וקנה בהם שעורים שאם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע וכמ"ש בסימן זה וכלל גדול בכל המשנה מדעת בעל הבית שאם פחת פחת לו ואם הרויח הרויח לאמצע (יג): (ב"ה) ומ"מ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ה משותפין נראה שאם חלק בפחות מג' לא עשה כלום משמע שדינם אחר חלוקה כקודם חלוקה כי החלוקה בטילה מעצמה: [%לו] כתב הרשב"א בתשובה נתן לו מעות ליקח בהם סחורה והלך וקנה ונודע שהעסק הזה מאותם מעות ועכשיו טוען כי מתחילה לא נתכוון אלא

להלוות לעצמו אינו נאמן אבל אם חזר בו בפני עדים ואמר סחורה זו שאני עושה לעצמי אני מתעסק קנה לעצמו שהרי אין זה גופו של ממון שמסר לו ב"ה וכשלקח ונתעסק לעצמו זכה וכדאמרינן בפרק הגוזל קמא (בבא קמא קב.) הנותן מעות לשלוחו ליקח בהם חטים ולקח שעורים וכו' וש"מ דכל היכא דמתכוין לקנות לעצמו לא זכה בעל המעות דבכי הא ודאי אמרינן מי הודיעו לבעל חטים וש"מ נמי דכל היכא דמתכוין לזכות לב"ה זכה ב"ה ואף ע"פ ששינה מתחילה בדבר שבעל המעות מקפיד בחטים ושעורים ומיהו מסתברא לי שאם מתעסק זה שלח יד במקצתו ונתעסק בשאר בסתם והרויח סתמא לבעל המעות נתעסק ואם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לבעל המעות ואם נתנן לו למחצית שכר הותירו לאמצע ועוד מסתבר לי מהא דאפילו החזיר למקום שנטל אותו מקצת ששלח בו יד והרויח בו מה שהותיר הותיר לבעל המעות או לאמצע כפי מה שאמרנו ומדברי הרי"ף שכתב בפרק המקבל נראה היפך כל זה שהוא כתב שם דתרי שותפי אי בעי חד למיפלג בלא דעתא דחבריה כי היכי דליעסוק לנפשיה בחולקיה אע"ג דאתני קמי בית דין לאו כל כמיניה וה"נ משמע מדגרסינן בפרק איזהו נשך גבי הנהו תרי כותאי דעבוד עיסקא וכו' אלמא כל שאינו רשאי לחלוק בלא דעת חבירו אם חלק ונטל לעצמו והרויח לא עשה כלום והרי הוא לבעל המעות ומיהו י"ל דהתם משום דלא נתכוין לגזול אלא כסבור שהוא רשאי ליטול את שלו בלא דעתיה דחבריה ואין נ"ל כן מדברי הרב דמתוך מ"ש שם נראה שהוא סבור שאפי' נטל חלק חבירו לעשות מלוה על עצמו והרויח בו לעצמו לא עשה כלום וצ"ע עכ"ל וע' במה שאכתוב בסי' קפ"ג:

סעיף לה

כתב הרמב"ם בספ"ה מה' שותפין: וכן כתב הרא"ש בהמקבל עלה קנ"ה גבי ההוא שתלא (בגמרא קט.) וכתב שכן דעת הר"מ והביא ראיה מהתוספתא וכ"כ שם תלמידי הרשב"א ופירשו התוספתא דה"ק לא יאמר לבניו וכו' אם נתקבל אביהם כל שכרו אין בעל השדה יכול לומר תנו לי מה שאכל אביכם יתר על מה שעשה לפי שהם יכולים לומר לו אנחנו נגמור עבודתו מאחר שכבר נתקבל אביהם כל השכר וכן אם לא נתקבל אביהם כלום אין הבנים יכולים לומר תנו לנו עבודתו ונשלם אותה ותן לנו מה שפסקת עמו אלא שמים מה שעשה האב ונותנין להם שיכול לומר לו אין לי חשבון עם כל אדם אלא עמו ולא דמי להניח פרה שאולה שמשתמשין בה כל ימי שאלתה דהתם בשאלה דכל הנאה דשואל וכבר זכה בה האב לכל אותו הזמן וזכו הבנים בזכותו אבל בקבלנות שדה שהוא מתעסק במלאכתו של בע"ה יכול הוא לומר לכל אחד מהם אי איפשי בך שתעשה מלאכתי ומכאן ראיה למה שכתב הרמב"ם בשם הגאונים שאחד מהשותפין

או מהמתעסק שמת בטל העסק אע"פ שהתנו לזמן ידוע עכ"ל וכתבו עוד דהא דאמר השתא חמשה ומפסידי לי משום מדת חסידות קאמר דאי לאו הכי לא הוה מסלק להו אבל מדינא אפילו לא שבק אלא חד מצי לסלוקי כדתניא בתוספתא וכדברי הרא"ש והוזכר כל זה בדברי נ"י בהמקבל בשם הרמב"ן והרשב"א והר"ן. וז"ל הרשב"א בתשובה מי שהפקיד את שלו ביד אחד להתעסק ומת אין בניו מתעסקין אחריו בו עד זמן העסק שביד אביהם ואע"פ שזכה האב בעסק ליטול ממנו חלק בריוח מפני שיכול לומר אביכם נאמן אצלי ולא אתם וכן נראה מדברי הרי"ף שכתב בפרק המקבל גבי להכי קרו ליה עיסקא שאם מת לא יעשה מטלטלין אצל בניו וכן כתב הרמב"ם בשם הגאונים עכ"ל וכ"כ הריטב"א בשם רבו הרמב"ן ואע"פ שהמרדכי כתב בהמקבל ובפ' הגוזל ומאכיל שפסק רבינו מאיר על המלוה לחבירו למחצית שכר ומת הלוה ואינו רוצה להניח הממון ביד אלמנתו דאם הלוה לו בסתם סתם מלוה שלשים יום והאי עיסקא פלגא מלוה פלגא פקדון ואם הלוה לו לזמן קצוב ועדיין לא הגיע נראה לי דאינו יכול להוציא מידה דכל המפקיד על דעת אשתו ובניו של בעל הבית הוא מפקיד וישאו ויתנו בהם כל ימי משך זמן העיסקא כדאמרינן באלו נערות (לד:) הניח להם אביהם פרה שאולה משתמשין בה כל ימי שאלתה ומצאתי הר"ר משה מוידבר"ק מספקא ליה דדילמא דוקא גבי שמירת בהמות אבל בעיסקא יכול לטעון הם אינם יודעים להשתדל כמו אביהם וכן משמע בהמקבל רב יוסף הוה ליה שתלא שכיב ושבק חמשה וכו' וריב"א מסופק אם הוא הדין אם שבק זוזי עכ"ל ונקטינן כהנך רבוותא דרבים נינהו: (ב"ה) ואף רבינו מאיר לא אמרה אלא כשיש לו אשה ובנים דכיון דמתחלה על דעתם הפקיד הו"ל כאילו לא מת השותף אבל אם אין לו אשה ובנים מודה רבינו מאיר דבטלה השותפות:

סעיף לו

שאלה לא"א הרא"ש ז"לכלל פ"ט סי' ח' וכתבה רבינו גם בסימן נ"ג: (ב"ה) ויש לגמגם על מ"ש שאם יברר שמעון בעדים שלא פרע היהודי לעכו"ם היאך יוכל לברר כן ועוד למה צריך לברר כן שאף אם פרעו והעכו"ם מכחישו ועל ידי כן הוצרך שמעון לפרוע לעכו"ם למה לא יתחייב ראובן לפרוע מיהו קמייתא אפשר לומר שאפשר לברר בעדים שלא פרע היהודי לעכו"ם על ידי שיודה היהודי כן בפני עדים:

סעיף לח

עוד אירע כשהיו שותפין כו' מהרי"ק בשורש כ"ד כתב תשובה זו כלשון רבינו אך בשאלות הרא"ש כתוב שהשותף האחר לא ידע ומיהו גם לגירסת רבינו ומהרי"ק פשיטא שבשעה שהכניסו לשותפות לא ידע חבירו מיהו היכא דידע אח"כ ושתק נ"ל שנתפייס

ואינו יכול אח"כ לערער וא"כ מה צורך להרא"ש לומר מטעם שהיה תועלת השותפות תיפוק ליה מפני שידע ושתק לפי גירסת רבינו ומהרי"ק אך לפי גירסת השאלות ניחא:

סעיף לט

עוד שאלה לא"א ז"ל כלל פ"ח סי"ד:

סעיף מא

ומ"ש ומה שטוענת אלמנת שמעון שהוציאו ראובן וב"ב אחר מות בעלה יותר ממה שהוציאה היא ובני ביתה וכו' כן משמע בתוספות שכתבתי בסימן קע"ז:

סעיף מז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן ושמעון שהיו שותפין לעשות מרדעות וכו' כלל פ"א סימן י"א: כתוב בתשובות מיימון דספר משפטים סימן י"ח בני כרך קנו ס"ת בס' דינרים והתנו שאם ילך אחד מהכרך להתיישב במקום אחר שהנשארים יתנו לו חלקו ועתה רוצה אחד לצאת ושואל חלקו לפי מה שהוקרו הספרים והנשארים אומרים שלא יתנו חלקו כי אם לפי מה שקנו בתחלה והשיב שהדין עם הנשארים: [%לט] כתב המרדכי במי שהיה נשוי תשובת הר"מ על עכו"ם שביקש מראובן ושמעון להלוות לו סך מעות ולוי ביקש להשתתף עמהם בחוב ונתרצו וקדם ראובן ונתן מחלקו לעכו"ם ד' זקוקים וחצי ושמעון ולוי לא נתנו עדיין ואמר העכו"ם להם שלא היה צריך ללוות יותר והלך ראובן לשמעון ולוי ואמר אם תרצו לחלוק עמי בחוב תנו לי כל א' חלקו ושמעון נתן לו חלקו ולוי לא נתן לו ונפטר ויש מי שאמר שראובן נוטל שני שלישי הרבית ונחלק עליו הר"מ וכתב דכשנתן ראובן המעות שליחות דכולהו שותפי עבד כיון דמעיקרא נשתתפו בחוב וקבלו הערבות ביחד או אחד בשביל כולם אמנם אם כשתבע ראובן ללוי ליתן לו חלקו אמר איני חפץ ליתן הרי שינה השותפות ונעקר משותפותם אבל אמר תדיר הריני משלם אע"ג דדחה אותו קצת כיון דלא אטרחיה לבית דין ומת בתוך כך קני רווחא וחייב ראובן ליתן ליורשיו והאריך בראיות: [%מ] כתב המרדכי פרק חזקת על ראובן שטען ששמעון היה לו חוב בשותפות ומאותו חוב הניח שמעון לעכו"ם י"ח דינר שיהא מכניס לו חובותיו ושמעון משיב הוצרכתי ליקח מן העכו"ם מה שנתן לי כדי שלא יהא מפסיד כל החוב נ"ל שנדון זה שותפין הוא ושותף כיורד ברשות דמי בכל דבר דלא ברי היזקא וכן פר"ח פרק חזקת שנוטל בשדה שאינה עשויה ליטע כשדה העשויה ליטע ואפילו נתייבש האילן מיד פורע חצי היציאה וכ"כ הרמב"ם פ"י מהלכות גזילה והכא בנדון זה שמעון הוציא י"ח דינר בהכנסת החוב וידו על העליונה ואם ראובן חושדו שהרבה ליתן בשביל שאר חובותיו הא תנן דשותפים נשבעין בטענת שמא וישבע שמעון שלא פטר מאותם י"ח אלא בשביל חוב זה עכ"ל. כ' המרדכי בפרק

בתרא דקמא דנשאל לר"מ על ראובן ושמעון שהיו שותפין בחוב וראובן קבל הערבות ותפסו השר והוצרך ראובן לפטור החוב ושמעון הזמינו לדין בשביל חלקו והשיב נ"ל דאם ראובן לא נתפס אלא בשביל החוב כדי לפטור ב"ח והערבים ודחק אותו לכך שהוא פטור ואם ישבע ראובן שלא נתפס אלא בשביל חוב זה ושנאנס לפטרו פטור וכ"כ הגהות בפ"ח מהל' חובל ומזיק: [%מא] כתב המרדכי בפרק הבית והעלייה יש לפסוק בשותפין שיש להם חוב ביחד ורצה האחד להתרחק ממקומו ולהוליך השטר עמו חבירו יכול לעכב עליו מפני חלקו שאין רוצה להרחיק שטר חובו ממקום קרוב שהוחזק בו עד עתה והו"ל כעליון שבא לשנות (ב"מ קיז.) דאין שומעין לו: [%מב] שמעון ויהודה נשתעבדו מסך מה ללוי מחמת שקיבלו קצת מחובותיו ונדרו לו שאם יהיה עוד מותר ר"ל שיפול עוד דבר מה מהחובות שיתנו לו ואחר זמן הודיעו לו איך יהיה לו מותר וכאשר הגיע זמן הפרעון פרע שמעון ללוי כל הסך שנשתעבדו לו ומת שמעון ולוי תובע ליהודה באמרו כי כל מה שפרע שמעון היה חלקו לבד ומה שעלה יותר מחצי הסך הוא היה המותר שהודיעו ויהודה אומר שפרע בעבור שניהם כדרך השותפין הדין עם יהודה מהרי"ק שורש ק"ב והאריך בדבר: [%מג] כתב הרשב"א בתשובה על שותפין שנשתתפו בסחורה והתנו שיהו חולקים בריוח ובהפסד ועמד אחד מהם וטען הסחורה על בהמתו והלכו שניהם ולערב מתה באבוס שזו ודאי שאלה בבעלים היא שהוא טוען המשוי על בהמתו וכל שטען עליה הרי הוא עם חבירו במלאכתו והביא ראיה דכל שהוא מתעסק במלאכת השואל בין ששאלו בפירוש בין שלא שאלו בפי' בעליו עמו במלאכתו קרינן ביה ועוד שאני סבור שאין זה כמשאיל אלא כמשכיר שהרי שותף כיורד ברשות דמי וא"כ אף זה שהטעין על בהמתו סתם הוא נוטל שכר בהמתו מן הדין מן האמצע אלא א"כ השאילה בפירוש ועוד כתב טעמים אחרים לפטור לנתבע [%מד] מ"מ למדנו מדבריו שאם א' מהשותפין טען מעסק השותפות של בהמתו או נתנו בחנותו למכור סתם הוא נוטל שכר בהמתו או שכר חנותו תחלה ואחר כך יחלקו הריוח או ההפסד שביניהם: ובתשובה אחרת כתב על אחד מהשותפים שלקח מסחורת השותפות בעצת שותפו להוליכה למקום אחר למכרה וכשבאו לחשבון רוצה ליטול מהשותפות הוצאת מזונותיו לא מצאתי מקום לנטילת מזונותיו מהשותפות זולתי אם יש שם מנהג: וכתב עוד על א' מהאחין השותפין שיש בידו ממון וטוען שהוא של אחרים עליו להביא ראיה והביא ראיה לדבר: (ב"ה) ואם הוא חלוק בעיסתו א"צ להביא ראיה כמו שנתבאר בסימן ס"ב: [%מה] וכתב עוד שנשאל על ראובן שמעון ולוי ולאה שנשתתפו במעות להתעסק בחנות ומפני שאין דרכה של אשה לצאת ולבוא ויתרה להם חלק ידוע במעותיה וראובן פשע

שלא נכנס בחנות אלא בשעות ולא טרח לצאת ולבוא ולהשתדל בחנות כמו שהתנה עם השותפים וראובן רוצה ליטול חלק כהם והשיב איני רואה בטענת ראובן כלום ומ"מ אם טרח בחנות קצת והרויח מחמת טרחו בחנות אפשר שיטול כנגד השבח שהשביח והכל לפי ראות עיני ב"ד שכל היורד לנכסי חבירו ואפילו שלא ברשות יטול שכר לפי מה שהוא ענין ולפי השבח ובמעות שויתרה לאה תטול חלק ראובן שהיא לא ויתרה לכל אחד אלא השליש ולמה יטלו הם חלקו של ראובן שהרי הם בעצמן טוענים כנגד ראובן שהפסיד החנות מפני שלא נתעסק הוא כדינו בתנות והיא לא ויתרה לשלשתן אלא שיתעסקו שלשתן בעסק החנות והגע עצמך שלא נתעסק בחנות אלא אחד מהם היטול האחד הכל והלא לא השביח האחד כל מה שהיו משביחין כל הג' ולא היתה מעלה שכר כאשר היתה מעלה לג': כתב הריטב"א שאלת ראובן שמעון ולוי שותפין קבלו מעות מיהודה לב' שנים על תנאי שיתן להן יהודה בשכר טרחם שליש ותוך הזמן נפטר שמעון עכשיו טוען יהודה כשהיה שמעון חי היה טורח בעסק השותפות היה השבח יותר ולכן הייתי נותן לכם שליש עכשיו שנפטר אין לכם אלא החלק הנוגע לשניכם מהשליש וראובן ולוי טוענים עכשיו יש לנו יותר טורח שמה שהיה טורח שמעון אנו צריכים לטרוח. תשובה רואה אני את דברי ראובן ולוי גם מה שטענו כיון שמת שמעון ובטל העסק ובטלו התנאים טענתם טענה וכן מפורש בתוספתא וכן ראיתי למורינו הרב דן למעשה בכיוצא בזה משמו של הרמב"ן עכ"ל: [%מו] בתשובות הרא"ש כלל פ"ט סימן א' על ראובן ושמעון ששר אחד חייב להם ממון ושמעון קבל הערבות בלא ראובן ושמעון הלך לדור תתת אותו שר ואינו רשאי לתבוע חובו וראובן מזהירו לגבות החוב ועוד טוען ששמעון דר בלא מס תחת אותו השר בשביל החוב. נראה לי ששמעון אינו חייב לתבוע חובו ולהקניט שר שלו כדי לגבות חובו של ראובן וגם אין לומר ילך למקום אחר לדור שמא אינו יכול להתפרנס במקום אחר כמו באותו מקום אמנם אם הוא פטור ממס עבור אותו החוב אומדין כמה מס היה צריך לתת לשנה ומה שהוא נהנה יתן לראובן כפי חלקו שיש לו באותו החוב: [%מז] עוד לו שם סימן ב' ראובן מכר לשמעון עשרה ליטרין משי והתנה עמו שמשעה שימכרנו שמעון יהיה לראובן חלק ידוע הן להפסד הן לשכר ולקח שמעון המשי ושקלם לאחר זמן כשבא למכרן מצאם חסר חצי ליטרא וראובן טוען נתתי לו המשי במשקל ומה שהתנינו על השכר וההפסד לא על חסרון. והשיב כיון דשותפים הם בין בריוח בין בהפסד גם שותפין הם בכל מיני הפסד וישבע שמעון שלא שלח בו יד ושלא פשע בשמירתו ויפרע חלקו ראובן מהחסרון: [%מח] עוד להרא"ש בכלל הנזכר סימן ד' ראובן ושמעון שהיו אחין ושותפין והלך ראובן

בסחורות השותפות ונשבה ופדאו שמעון מהאמצע ומשכה שותפותן ולא היו מקפידים זה על זה ומתו ותבעה אלמנת שמעון שיתנו לה כשיעור פדיון ראובן מן האמצע. והשיב שהדין עמה כי לא נתחייב שמעון בפדיון ראובן ואף ע"פ שלא תבעו שמעון כל ימי חייו בשביל זה לא מחל כי רצה להמתין עד שעת חלוקה וכתבו רבינו בסוף סימן קע"ז וכ"כ בתשובות הרמב"ן סימן ב' ששותף ההולך בפרקמטיא המשותפת ונשבה אין השותף חייב לפדותו אא"כ המנהג בכך שהכל הולך אחר המנהג וכדברי הרא"ש והרמב"ן כתב העיטור באות ש' שיתוף והביא ראיה מהירושלמי וכ"כ מהרי"ק בשורש כ"ד וקנ"ה ועיין שם וכ"כ בהגהות מרדכי דבתרא בשם רבינו אליהו מלונטרא ובשם העיטור ודין שליח כתבתי בסימן קפ"ח ועיין בסוף הגהות ראשונות דמרדכי דמציעא: [%מט] עוד לו שם ראובן היו בידו משכונות של שמעון ומת שמעון ובניו תובעים המשכונות ואמר ראובן שהוא תופס אותם בשביל שאמר לו לוי שותף שמעון ששמעון היה חייב להם מדמי השותפות ורוצה לישבע על כך. הדין עם יורשי שמעון וכתבה רבינו בסימן ע"ב: [%נ] עוד לו שם שותפים שהסכימו שילך אחד מהם להביא נשותיהם לכאן והלך ולא רצו לבוא חייב חבירו לפרוע לו חצי ההוצאה: [%נא] עוד לו ראובן ושמעון היו להם ביחד שטרי חובות על עכו"ם והיו מהן ביד ראובן וכתובים על שמו ומהם ביד שמעון ג"כ וכתובים על שמו והיו ראובן ושמעון חייבים מס לקהל וגבו הקהל קצת המס שנתחייב שמעון משטרות שהיו לו בפני עצמו וגבו ג"כ השטרות שהיו ביד ראובן משל השותפות בשביל מס שלו שהיו סבורים שהיו שלו עתה אומר שמעון לראובן כיון שגבו הקהל שטרות שבידך שהיו בין שנינו ופרעת חובך בהם תפרע לי אתה חלק מהם וראובן אומר כיון שגם אתה חייב עדיין מס אותן השטרות שגבו משל שנינו עלה חלק בהם לפרעון מס שלי וחלקך בהם לפרעון מס שלך הדין עם שמעון: [%נב] עוד לו שם ראובן שחכר חכירות ואח"כ נתן לשמעון שיהיה שותפו בריוח והפסד לרביע ולא קנו מידם כי אם הסכמה שהיתה ביניהם ונתן ראובן ללוי שתות החכירות ואח"כ אמר לוי לשמעון כמה חלקך מזו החכירות אמר ליה הרביע השיב לו ראובן אמר לי שאין לך כי אם השתות וגם אמר לי שרצונו שאומר לך זה הענין השיב שמעון אני וראובן יודעים היאך נפל הדבר בינינו וכשבאו לחלוק הריוח לא רצה ראובן לתת לשמעון רק השתות בטענה שאמר ללוי שיאמר לו שאינו רוצה לתת לו אלא שתות השיב שמעון לא אמר לי לוי שום דבר בשליחותך רק סיפור דברים היה בינינו ואפילו היה אומר בשליחותך לא הייתי חושש כי היית יכול לומר לי פנים בפנים כי כולנו היינו ביחד והייתי סבור שבשביל שלא נתת ללוי כי אם השתות לא רצית להודיעו שהיתה חלקי גדולה משלו. הדין עם שמעון

שמודה ראובן שנתן לו מתחלה הרביע ואדעתא דהכי נתעסקו בחכירות בשותפות וגם לא אמר לו שחוזר בו מן הרביע ומה שטוען שאמר ללוי אמתלאה גדולה הוא טוען שמעון שלא היה לו להאמינו הלכך נתעסק בשותפות אדעתא דרביע שהתנה לתת לו ואין משיכה בעסק שותפות זה אלא ההתעסקות שחוכרין לאחרים וגובין היא הקניה הלכך יתן לו הרביע כמו שהתנה עמו: [%נג] עוד לו שם על ראובן שקנה סחורה באלף וק"ק זהובים בא שמעון ונשתתף עמו ברביע לריוח ולהפסד ושוב בא לוי ונשתתף עם ראובן ברביע ושוב בא יהודה ונשתתף עם ראובן ברביע והוזלה הסחורה ועמדה על ת"ת זהובים ושמעון ולוי ביקשו מראובן שיפטרם מהשותפות ונתנו לו כל אחד ק"ן זהובים ונמכר הסחורה בת"ת ותבע ראובן מיהודה ק' זהובים מההפסד המגיע לחלקו והשיב יהודה תגבה ק' זהובים שנטלת משמעון ולוי יותר על הפסד המגיע להם נמצא שנמכרה הסחורה בתת"ק אם מתחלה נשתתפו כל ארבעתם יחד היה יכול לומר כיון שא"א להם להסתלק בלא דעתו מה שעשה שם ראובן עמהם שלוחו הוא כדין שותפין שאם היה בו ריוח השכר לאמצע ואם היה בו הפסד אומר לתקוני שדרתיך וכו' אבל בנדון זה לא היה להם עסק עם יהודה אלא עם ראובן ששיתף כל אחד מהם לבדו עמו ומה שעשה לעצמו עשה וא"א ליהודה לומר שבשליחותו עשה ראובן כיון שאין ליהודה עסק עמהם: [%נד] עוד לו שם בתשובה הנזכרת כשארבעה נשתתפו יחד אין אחד מהם יכול להסתלק אם לא שיסכימו כולם בו אבל אם האחד קנה ושיתף אחר עמו ואחר שיתף אחר נסתפק אם הראשון יכול לסלק שום אחד מהם בלא דעת חבירו: עוד לו שם תשובה המתחלת ראובן ושמעון ולוי היו שותפים בגביות ממון כו': אחין שיוצא שטר על שם אחד מהם מי גובה אותו בסימן ס"ב: [%נה] דין שני שותפין שהתנו ביניהם שאם יצטרך החנות למעות יותר על הסך שהניחו בתחלה שכל א' מהם יוסיף כפי הערך ויקח ריוח כפי הערך מהמעות שיוסיף ואם אחד מכניס והשני לא אם יכול ליקח ריוח שלם ובאיזה אופן יחח ריוח מהמעות שהכניס במהרי"ק שורש צ"ז: [%נו] וכתב עוד בשורש הנזכר יכול לטעון עד עתה נתרציתי שלא ליטול כל זכותי כדי להשקיט המריבות מכאן ואילך איני יכול לסבול ולא נאמר כיון שכ"כ זמן לא היה נוטל יותר נראה שהודה שהדין עם שכנגדו: דיני עיסקא בין לענין איסורא בין לענין ממונא כתב רבינו בטור י"ד סי' קע"ז: ועיין בתשובות הרא"ש כלל פ"ח סימן א' וג' וד' וז': ובדיני שותפין עיין בכלל פ"ט סי' ג' ו' ז' י"ג ט"ו י"ו ובכלל ע"ד סי' י' וי"א: ובתשובות הרשב"א סי' תס"ט ואלף ו' ואלף נ"ז ואלף ס"ג: [%נז] מצאתי כתוב בשם רבינו האי ראובן דאית ליה שותפא במדינת הים וא"ל שמעון כתוב לשותפך דיזבון לי מדעם פלוני ולישדר לי בהדי מאי דמשדר לך מעיסקא וכתב ראובן לשותפיה

וזבן ההוא מדעם ושדריה בהדי עיסקא דראובן וטבעה ספינתא וקא תבע ראובן לשמעון לשלומי ליה דמי ההוא מדעם: תשובה דינא לפום תנאיהון אי קביל עליה שמעון דמעידן דמשתדר ההוא מדעם דיליה הוא וברשותיה קאי ואי מיתניס מיניה כבר נתחייב וכד משתבע שותפיה דראובן דשדריה כי היכי דכתב ליה וטבע בים מיחייב בדמיו מאי דמשתבע שותפא דראובן ואי לא קביל אחריותא אנפשיה לא מיחייב דאמרינן מתבע הוא דתבע מן ראובן דלישדר ליה שותפא דכד מטי זבין יתיה מיניה ולא מפקינן בכי האי מימרא עכ"ל: כתב רבינו ירוחם בנכ"ז ח"א המקבל סחורה מחבירו בסכום ידוע למחצית שכר להוליכה למקום פלוני ומה שישוה יותר יחלוקו וקודם שהוליכה זל בכאן יכול לומר מוכר כמו שאם הוקר בכאן לא הייתי לוקח מחצה אלא כמו שישוה יותר למקום שהיה רוצה להוליכה כמו כן עתה שהוזל בכאן אטול חלקי בכל מה שישוה יותר למקום שרוצה להוליכה כי ברשותי הוזלה ואינו יכול לומר מקבל לא יטול אלא כמו שישוה יותר מן הערך שעשיתי עמו בפרק המוכר פירות עכ"ל וצ"ע: עוד שם על ראובן שקבל עסקא מכמה בני אדם ושוב תפסו המושל עם שאר היהודים ולא השיגה ידו כדי גאולתו ולקח מהעיסקא ונתן פדיון נפשו שם סימן ב' ובמרדכי פרק הגוזל בתרא: עוד שם סימן ג' ובמרדכי פרק הגוזל בתרא על ראובן ושמעון [%נח] שהלוו על המשכון והיה המשכון ביד ראובן ותפסו השר ונלקח לו גם אותו משכון ושוב נתפשר עם שר שלו והחזיר לו אותו משכון ושמעון אינו רוצה לסייעו בפדיון המשכון כי אמר ששר שלו מוחזק על של ראובן והוא היה כופהו להחזיר לו המשכון חנם: עוד שם בסימן י"א השיב ר"ת סוס שהיה ממושכן לראובן ושמעון והפקידוהו לעכו"ם אחד לשמרו ואמר שמעון לעכו"ם שישאילהו ללוי והוליכו לוי ונגזל ממנו אם רצה ראובן גבה משמעון ואם רצה גובה מלוי : עוד שם בסי' י"ב שנים מהשותפים שפטרו הב"ח והערבים בלא השלישי חייבים לשלם לו הפסדו ואי ליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי: עוד שם אמר ראובן לשמעון כל מה שתעשה בשלך עשה בשלי והלך שמעון ומחל חוב של שניהם חייב לשלם לו חלקו ואם כופר שלא מתל ישבע ויש לו לסייעו לקבל מהעכו"ם: (ב"ה) מ"ש ישבע הוא בשטוענו ודאי דוקא:

סימן קעז

סעיף א

אחין השותפין וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמד:) תנן האחין השותפין שנפל אחד מהם לאומנות נפל לאמצע חלה ונתרפא נתרפא לעצמו ובגמרא תנא האי אומנות לאומנות המלך. ת"ר אחד מן האחין שמינהו גבאי או פליסטומוס אם מחמת האחין

לאחין אם מחמת עצמו לעצמו אם מחמת האחין לאחין פשיטא לא צריכא דחריף טפי מהו דתימא חורפיה גרם ליה קמ"ל. ופר"ש ה"ג בסדר המשנה אחין השותפין שנפל אחד מהן לאומנות המלך שמחמת אביו נפל לאומנות זו שכן מנהג המלך מעמיד מבית זה מוכס חדש אחד ומבית זה חדש א' וכן מכל בתי העיר: תנא אומנות המלך. וטעמא כדפרישית אבל אומנות אחרת שנפל בה מעצמו הריוח שלו: מחמת אחים. כמנהג העיר לקחת מכל בית שוטר אחד לפי הזמן הקבוע לו או לחדש או לשנה: מחמת עצמו. מחמת חשיבותו ומחמת חריפותו. וכתב הרא"ש נפל לאמצע מפרש בירושלמי בין לריוח בין להפסד. וכ"כ ה"ה בפ"ט מהלכות נחלות. וכתב הרמב"ן האחין השותפין פירוש האחין שהן שותפין ובירושלמי מפרש שעד ג' דורות הם שותפים בסתם בכל דבר ובגדולים ואוכלים ומתפרנסים ביחד מתפוסת הבית עסקינן ואוקימנא בגמרא אומנות המלך דוקא אבל לשאר אומניות לעצמו הוא ופירוש הענין כגון שמחמת עושר הוא שמינוהו גבאי שכן דרך המלכים לעשות כן ואם אינו עשיר ומחמת ממונן של אחים הוא שמינוהו לאמצע הוא ובתוספתא תניא אם מחמת נכסים לאחים עכ"ל. וכתב הרמב"ם בפ"ט מהלכות נחלות אם מחמת אביהם מינהו כגון שהיה אביהם ידוע בדבר זה ואמרו נעמיד תחתיו בנו כדי לעשות חסד עם היתומים הפרס שיטול וכל השכר בעבודה לאחים ואפילו היה חכם ביותר וראוי למנותו ואם מחמת עצמו מינהו הרי זה לעצמו:

סעיף ב

וכתב הר"י הלוי: (ב"ה) הכי משמע מדאמרינן האי אומנות [לאומנות] המלך: וכתב הר"ר יונה: (ב"ה) מ"ש ודוקא שותפים לא משמע כן מדברי הרמב"ם שסתם וכ' בפ"ט מנחלות א' מהאחים שמינהו והשמיט תיבת השותפין ויש לדחות דאאחין שעדיין לא חלקו שכתב בריש פירקא סמיך: וכתב בתשובת הרמב"ן סימן ב' האחין השותפים גרסינן ול"ג והשותפין דדין זה בשותפין אחין בלבד לפי שאנו רואים האחים כ"ז שלא חלקו תפוסת הבית כאילו כולן א' וכאילו היה האב קיים בנכסים שירשו מהאב והם ובניהם מתפרנסים מתפוסת הבית ודוקא תפוסת הבית אבל אם נפל לאומנות ונעשה ספר או חייט ונשכר לשליחות מה שעשה לעצמו וזהו ששנינו האחין השותפין שנפל אחד מהם לאומנות וכו' ופירש בברייתא אומנות המלך כנומר דוקא לאומנות המלך שהמלך רגיל למנות אנשים לפקח על מלאכתו ולוקח אחד מכל בית ולפי עשרו וכיון שהם עדיין שותפין אם נפל אחד מהם לאותו אומנות אף ע"פ שהוא חריף יותר ומהיר במלאכתו ביותר אין אומרים מחמת חריפותו נתמנה ומה שהרויח לעצמו אלא הרי הוא לאמצע וכדאמרינן לא צריכא דחריף טפי וכו' ש"מ שכר שנטל מחמת עצמו לעצמו אפילו הם שותפים וה"נ איתא בירושלמי חד בר נש

איתעביד ספר דמו אחוה למיפלג עמיה אתא עובדא קמיה דרבי אמי אמר אנו אומרים אדם שמצא מציאה אחיו חולקים עמו בתמיה וכן אם יצא שם אחד מהם שהוא עשיר והמלך תובע מן העשירים שיתנו לו ונתפס זה בתוך העשירים אם עשיר מחמת נכסיו אינו נותן מתפוסת הבית אלא מנכסי עצמו שלא נתבע בתוך העשירים מחמת אחיו אלא מחמת עצמו אבל אם שם עשירותו מחמת ממון הבית על אותו ממון הוא נתבע ולפיכך יתן מתפוסת הבית וזהו מעשה דרבי שמעון בריה דר' שמואל בר נחמן דאיתא בירושלמי עכ"ל ועי' בנ"י על משנה זו:

סעיף ג

חלה אחד מהם וכו' בסוף אותה משנה שכתבתי בסמוך חלה נתרפא משל עצמו ובגמרא שלח רבי משמיה דר' אילא לא (שנא) אלא שחלה בפשיעה אבל באונס נתרפא מן האמצע ה"ד כדאמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים ופחים. וכתב הרא"ש תוספתא ארשב"ג ברפואה שיש לה קצבה אבל ברפואה שאין לה קצבה מתרפא מן האמצע וכ"כ התוס' והרמב"ן וטעמא משום דרפואה שאין לה קצבה הרי היא כמזונות כדאמרינן בכתובות (נב:) גבי אלמנה וכתב הרמב"ן ואע"ג דאיכא לאיפלוגי בינייהו בטעמא אנן לא פלגינן עליה דרשב"ג מסברין כיון דאיהו אזיל לטעמיה ואיפסיקא הלכתא כוותיה בחד דוכתא. ומלישנא דתוספתא משמע דלא קאי רשב"ג אלא אחלה בפשיעה אבל חלה באונס אפילו יש לה קצבה מתרפא מן האמצע דהא אמתניתין קאי ומתניתין הא אוקימנא בחלה בפשיעה. וכן כתב התוס' בהדיא וכ"כ רבינו ירוחם ויש לתמוה על רבינו שכתב דאם חלה בפשיעה אפילו אין לו קצבה מתרפא משלו ואם חלה באונס ויש לו קצבה מתרפא ג"כ משלו ואולי נוסחא אחרת היה לו בתוספתא שכתוב בה בד"א ברפואה שאין לה קצבה אבל ברפואה שיש לה קצבה מתרפא משלו וכתב עוד הרמב"ן ומיהו דוקא בשלא רצו לחלוק או שכבר נתרפא אבל חלה ולא נתרפא יכולין לומר לו חלוק עמנו דלא גרע מהא דתנן (ב"ב קלט.) אין הגדולים מתפרנסים ע"י הקטנים וכו' . וכתב רבינו ירוחם בנכ"ו ח"א בשם הרשב"א כשחלה באונס מתרפא מן האמצע דוקא שהוא לבדו מתעסק באותו אומנות ושאר השותפים בטלים ונוטלים חלק בריוח אבל שני שותפים שמתעסקים באומנות או בסחורה וחלה אחד מהם אפילו באונס מתרפא משל עצמו וכתבו רבינו בסמוך בשם הר"י הלוי. ואין כן דעת הרא"ש שהוא כתב בסוף סימן שקודם זה וגם בסימן זה בשם הרא"ש דגבי שותפין רפואה שאין לה קצבה הרי היא כמזונות ושמא יש לחלק ולומר דהרא"ש מיירי כשהיו נזונים

מתפוסת השותפות כדמשמע בהדיא בדבריו והר"י הלוי מיירי בשאינם נזונים מתפוסת השותפות:

סעיף ד

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל פ"ח סימן ד' ועיין לעיל סימן קע"ו כי שם כתבתי שהרמב"ן ובעל העיטור מסכימים לדברי הרא"ש. ועיין במהרי"ק שורש כ"ד וקל"א וקנ"ה ועיין במה שכתבתי בתחילת סימן ר"ו בשם ספר אגודה:

סעיף ה

רצה אחד מן השותפין וכו' גם זה בפרק מי שמת (שם) גמרא אחין השותפין ת"ר אחד מן האחים שנטל מאתים זוז ללמוד תורה ללמוד אומנות יכולים האחים לומר לו אם אתה אצלנו יש לך מזונות ואם אין אתה אצלנו אין לך מזונות וליתבו ליה לפי ברכת הבית ה"נ וכתבו התוספות ברכת הבית ברובא פי' ר"ח נר לאחד נר למאה וי"א דמזלא דבי תרי עדיף וקשה מדפריך בסמוך ליתבו לפי ברכת הבית וכי ידעינן כמה הוי וכמה נתברך הבית בגללו ואומר ר"ת אה"נ יכולין לידע כמה הוציאו בשנה ראשונה וכמה הוציאו בזו ואין נראה לר"י שהרי אין כל השנים שוות במזל אחד עכ"ל ודין זה אינו אלא באחין שהן עדיין שותפין שלא חלקו דאילו בשותפין בעלמא כיון דנשתתפו אדעתא שיתעסקו בעסק השותפות מהי תיתי שיניח השותפות וילך ללמוד תורה או אומנות וכן בברייתא לא הוזכרו אלא אחים וכ"כ הרמב"ן בתשובות סימן ב' דדוקא בשותפין אחים עסקינן והתימה על רבינו שכתב שותפין והו"ל לכתוב אחין השותפין: [א%] כתב בעל העיטור באות ש' שיתוף ירושלמי א"ר אסי בן שנראה חלוק בחיי אביו מה שסגל לעצמו ואיכא לפרושי כגון שסגל ממונו לעצמו בחיי אביו והיה סומך על שולחן אביו ולא תבעו אביו בחייו מה שסגל סגל לעצמו דאזלינן בתר אומדנא מדלא תבע ליה מחל ליה ואין אחיו חולקין עמו ל"ש מצא מציאה לא שנא עשה סחורה כיון שלא תבעו אביו הכניס לעצמו ואין אחין חולקין עמו: (ב"ה) ויש לגמגם ע"ז מדתניא פרק חזקת כתבה רבינו בסימן ס"ב א' מהאחים שהיו שטרות יוצאים על שמו עליו להביא ראיה ואפשר לומר דהכא מיירי כשהיה מפורסם בחיי אביו שהיה לו מעות דודאי ידע אביו ומאחר שידע ושתק מחל ומ"מ ל' בן שנראה חלוק אינו נוח לי לפירושו ויותר נראה לפרש שהיה חלוק בעיסתו קאמר וכההיא דפרק חזקת אבל אם לא היה חלוק בעיסתו אע"ג דידע אביו ושתק לא מחל: [ב%] כתב הרמב"ן במי שמת על מתניתין דהאחין השותפין וכו' חלה ונתרפא כו' ובתוס' משמע שאפילו היו לאחד בנים וזן אותם מתפוסת הבית אין מחשבין אותם אלא מה שאכלו מן האמצע וכ"נ מדברי תשובת הרא"ש שכתבה רבינו בסימן קע"ו: [ג%] דין אחין שהן שותפין לענין אם יכולים למחות זה בזה שלא יקנה דבר לעצמו עד שינכה אותו מחלקו וכשבאו לחלוק אם שמין

בגדים שעליהם או שעל בניהם ובנותיהם כתבו רבינו בסימן קע"ו ועיין בנ"י על משנת האחין השותפין שבפרק מי שמת: [%ד] כתוב בתשוב' מיימונית דספר משפטים סימן כ"ב על האחים שנאנס ספר מיד הגדול והאח האחר קטן ויתום ולומד בספר אחר והשיב שאין לחייב הנאנס אפילו בגניבה ואבידה: [%ה] כתב הרשב"א בתשובה שאפילו אמר שותף לחבירו גנוב וכל נזק שיגיע לך אשלם לך פטור דאין זה שלוחו לדבר עבירה ובמה נתחייב לו ואף על פי שנהנה מאותה גניבה פטור דמצי א"ל בהיתרא ניחא לי באיסורא לא ניחא לי כמו שאמרו בר"פ אין בין המודר (נדרים לה.):

סימן קעח

סעיף א

שותפין שביקש א' מהם וכו' תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בהגוזל בתרא וז"ל התוספתא שותפין שמחלו להם מוכסין מחלו לאמצע ואם אמרו משום פלוני מחלנו מה שמחלו מחול לו וכתב הרא"ש רבינו שמחה הקשה מאי קמ"ל ברישא כיון שמחלו להם מחול לאמצע ופי' שותפים שביקש אחד מהם למחול לו מה שמחלו מחול לאמצע כאילו היה שלוחם ואם אמרו בשביל פלוני מחלנו פי' שמעצמם אמרו כן בלא שום פיוס שלא ביקש על ככה שומעין לו וכתב רבינו קלונימוס זקני ז"ל היה השר מוחל לו חלקו במס בבקשתו והיה נותנו לקהל כסבור הייתי שמדת חסידות היה נוהג ורואה אני שמדת הדין הוא ומיהו יש לדחות דרישא מיירי שביקש מהם למחול בסתם אע"פ שלא היה שם אלא הוא מחלו לאמצע כיון שמחלו בסתם אבל אם פירשו בשביל פלוני מחול לו ומיהו מסתבר דקמייתא דגם זה אין חידוש אם ביקש סתם ומחלו בסתם דמחלו לאמצע עכ"ל והמרדכי בהגוזל בתרא והגהות בפ"ה מהלכות שותפין כתבו דברי רבינו שמחה וכתבו שהטעם דרישא מחלו מחלו לאמצע משום דאין שותף חולק שלא לדעת חבירו ודרך השותפין לטרוח בשביל חביריהם. וכתב שמתוך כך פסק על ראובן אצל השר לאחר שנתפשר הקהל מן המס וביקש למחול לו חלקו מן המס ומחל לו מה שמחל לו צריך לחלוק עם הקהל. וכתב רבינו מאיר נראה דיש לדחות דרישא איירי שביקש מהם למחול סתם וכו' הילכך אם כבר פשרו עם הקהל ושוב ביקש אחד לפטרו מחלקו הציל לעצמו ופטור אבל אם קודם פשרה ביקש אחד יהודי לפטרו וכן עשו ופטרו חייב ליתן מס כדאמרינן (ב"ק קטז): גבי שיירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס לטרפה ועמד אחד מהם והציל הציל לאמצע ואע"ג דאמר לעצמי אני מציל ה"נ הציל לאמצע דמה שהשר פחת לו הוא מכביד על אחרים אמנם אם השר אמר מעצמו קודם הפשרה פלוני לא יתן מס אלא פלוני ופלוני יתנו אותו הוא פטור אע"ג דהורגלו ליתן מס ביחד וראיה

בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמג.) מדמי כלילא דשדי מלכא אאבולי ואאסטרטוגי ומה שכתבתי שהרשות ביד השר כשאומר לעצמו להקל לזה ולהכביד על זה ה"מ קודם שנתפשרו עמו אבל אם כבר נתפשר לאו כל כמיניה אלא כפי מנהגם שהיו ראוים ליתן דשותפין נינהו ושותף אינו חולק שלא לדעת חבירו עכ"ל. ועוד האריכו שם בדיני המס ולא ראיתי לכתבם כאן. ועיין בהגהות מרדכי פ"ו וז' דבתרא. ועיין במה שכתבתי לעיל סימן קנ"ו וסימן קס"ג כי שם כתבתי בדיני מסין ועיין בתשובת הרא"ש כלל ע"ד סימן ד' וי' וי"א:

סעיף ב

שותף שנכנס לשדה וכו' בב"ב פ"ג (מב:) ובב"מ פ"ח (קא.): [%א] כתב הרשב"א שאלת המלך פטר בחותמו ראובן ושמעון מכל מסים וארנוניות אחר כך עשו הקהל הוצאות מרובות בצרכי הצבור ובשמירתן עכשיו תבעו הקהל לפרוע חלקם בכל הוצאות הללו שלא פטרם המלך אלא מן המסים והארנוניות ולא מהוצאות העשויות לצרכיהם ושמירתם ולתיקוני העיר והם אומרים שהם פטורים והראיה שלא תבעו מהם לעולם ואפילו יש להם תועלת ושמירה בדבר הם פטורים דהו"ל כמבריח ארי מנכסי חבירו ועוד שכבר פרעו כל ההוצאות והרי זה כפורע חובו של חבירו שלא מדעתו. תשובה הדין עם הצבור אע"פ שהמלך פטרם ממה שהוא תובע לצבור לא חייב את הצבור לפדות ממונם של אלו מכל מאורע שאירע להם מחמת מעשיהם שעברו על חוק המלך לקבל רבית יותר ממה שגזרו וכן נמי לא חייבם לסלק מעליהם נזק החותמות והמלך על כל גזר כו' אם הטיל עליהן כיון שבפירוש הכניסן אין על הצבור לפטרם. ותדע לך דהא רבנן פטירי מכרגא ואפי' הכי לכרא דפתיא חייבים מפני שהם צריכים לו ופסי העיר נמי אפילו מיתמי ורבנן נמי חייבין ליתן אלא משום דלא צריכי נטירותא הא כולהו אינשי אע"ג דפטירי ממס המלך הוצאות ותקוני העיר ולבטל גזירת המלך שגזר שילך היהודי בסימנים שכולם צריכים להם חייבים. ומה שבאים לפטור עצמם מדין מבריח ארי ופורע חובו של חבירו אינו כן דכל דברים אלו בצבור הן והרי הם כשאר בני העיר ואין שאר בני העיר יכולים לומר כן לפרנסי הקהל לפי שהפרנסים כאפוטרופסים או שלוחים הם אבל בעיקר המס איני מכניס עצמי לפי שזו מחלוקת ישנה היא ועדיין היא מחלוקת ע"כ:

סימן קעט

סעיף א

דבר הידוע שהוא משל השותפות וכו' בפ"ק דב"ב (ד.) גבי שותפין שבנו את הכותל לאמצע לפיכך אם נפל הכותל המקום ואבנים של שניהם פשיטא לא צריכא דנפל לרשותא דחד מינייהו אי נמי דפנינהו חד לרשותיה מהו דתימא ליהוי אידך כמוציא מחבירו ועליו הראיה קמ"ל וכתב הרי"ף וש"מ מהא דמילתא דידיע לתרי שותפין אע"ג דאיתא השתא ברשות דחד מינייהו לא נפק מחזקה דאידך מאי טעמא משום דשותפין לא קפדי אהדדי הילכך לית להו חזקה חד אחבריה אלא בראיה אי נמי לאחר חלוקה וכ"כ רבינו אשר אלא שסיים ואין לו ראיה אלא בעדים והיא היא כוונת הרי"ף ג"כ דראיה שכתב דמהני היינו עדים ורמב"ם כתב דין זה בפרק חמישי מהל' שותפין וז"ל דבר הידוע לשני שותפין אע"פ שהוא ברשות אחד מהם אינו יוצא מחזקתו של שני כל ימי השותפות ואינו יכול לטעון שלקחו ממנו או שנתנו לו במתנה ונאמר לאחר שהמוציא מחבירו עליו הראיה אלא הרי הוא בחזקת שניהם עד שיביא האחר ראיה נראה מדבריו שאם חלקו השותפות אע"פ שדבר זה היה ידוע לשותפות אם הוא ביד אחד מהם הוי אידך המוציא מחבירו עליו הראיה וטעמא משום דתלינן שנפל לחלקו כשחלקו השותפות וזהו שכתב רי"ף אי נמי לאחר חלוקה. וכתב רבינו ירוחם שאינו יכול לומר לקוחים הם בידי וכ"ש שום טענה אחרת וכתב בעל התרומות בשער מ"ט וכיצד כגון שטען ראובן לשמעון שותפות היה ביני לבינך והכל הוא בידך והלה טוען אמת שעסק שותפך בידי אבל אתה חייב לי כנגדם מנה אי ידיע בסהדי ההיא מדעם דאיתיה בשיתוף לתרוייהו ואיכא ראה לא נפק מחזקתיה דאידך אלא נשבע האחר שאין לו בידו כלום ומוציא חלקו מיד המחזיק בשיתופו הרי בהדיא דלא אמרו דבדבר הידוע לשותפות אין לאחד חזקה בו על חבירו אלא כשיש עדים שאותו דבר הוא של השותפות וגם יש עדים שראו עכשיו בידו הא לאו הכי מגו דאי בעי אמר לא היו דברים מעולם אי נמי אהדרתיה ניהלך כי אמר של השיתוף הן ואתה חייב לי כנגדן נאמן ונ"ל שצריך ג"כ להעמידה בדאיכא סהדי שלא חלקו השותפות הא לאו הכי נאמן במגו דאי בעי אמר כבר חלקנו ובתר חלוקה אע"פ שהוא דבר הידוע לשותפות המוציא מחבירו עליו הראיה וכיוצא בזה כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ז ח"ג בשם ר"ח שכתב וז"ל וכתב ר"ח והיכא דירד לחצי השדה ויש בה דין חלוקה יש לו חזקה ויכול לטעון חלקנו והגיע זה לחלקי ואי לית בה דינא דחלוקה לית בה חזקה עכ"ל . וכתב עוד בעל התרומות בשער הנזכר ואף ע"ג דגרסינן בפרק

חזקת הבתים אחד מן האחין שהיו אונות ושטרות יוצאות על שמו דקיי"ל כרב דעליו להביא ראיה הני מילי אונות ושטרות שאין תפיסתן מחוורת אצל הממון:

סעיף ב

וכתב הראב"ד לא מיבעיא מילתא דידיע לתרוייהו כו' כ"כ בשמו בעל נ"י בריש פרק הבית והעלייה ובעל ספר התרומות בשער הנזכר ודייק לה מההיא דהבית והעלייה שנפלו דשותפותא אימת הויא בשעת נפילה דעד השתא כל חד וחד באפי נפשיה קאי ובשעת נפילה הא לא ידעינן כמה שבורות להאי וכמה שלימות להאי וכי אמר חד רובא דשלימות דידי הוא לא מהימן ואע"ג דפנינהו לרשותיה וקיימי תותי ידיה לא מהימן ופלגי להו בשוה והא נמי דכוותה היא:

סימן קפ

סעיף א

שותפין שנדרו הנאה וכו' ריש פ"ה דנדרים (מה.) תנן השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורים ליכנס לחצר ראב"י אומר זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו ושניהם אסורים להעמיד שם רחיים ותנור ולגדל תרנגולים. ופרש"י אסורים ליכנס לחצר. בחצר של שניהם דכל חד אסור בדריסת רגל של חבירו דקסבר אין ברירה דאימור האי לחלק חבירו עייל והאי לחלק חבירו עייל: ראב"י אומר זה נכנס וכו'. דקסבר יש ברירה. ובגמרא אמר רב יוסף אמר זעירי מחלוקת שאין בה כדי חלוקה אבל יש בה כדי חלוקה ד"ה אסור אמר רב הונא הלכה כראב"י וכן אמר רבי אלעזר הלכה כראב"י וכתב הר"ן ואיכא דמקשי כיון דפלוגתייהו דראב"י ורבנן ביש ברירה הוא דהכי אוקמה רבינא בשור שנגח את הפרה (נא:) היכי פסקינן כראב"י דס"ל יש ברירה והא בפרק משילין (ביצה לח:) אסיקנא דבדאורייתא אין ברירה תירץ ר"ת דהלכה כראב"י ולא מטעמיה אלא משום דס"ל דויתור מותר במודר הנאה הילכך אפילו בחצר שיש בה דין חלוקה נמי שרי ולפי פירוש זה אם נדרו הנאה בפירוש אפילו מדריסת הרגל אסורין ליכנס לחצר ור"י דחה דבריו וכתב דהלכתא דיש ברירה אפילו בדאורייתא ודחה הר"ן דברי ר"י והעלה דאע"ג דקיימא לן דבדאורייתא אין ברירה הכא יש ברירה משום דהאי ברירה עדיפא משאר ברירה דעלמא וכמו שמפורש בחידושיו ורבינו אשר כתב פלוגתא דר"ת ור"י וכתב אח"כ שמצא בשם הרשב"א הצרפתי שחילק בין ברירה זו לברירה דעלמא וכתב הר"ן ושניהם אסורין מלהעמיד רחיים ותנור וכו' דאע"ג דאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא נז:) השותפין אהעמדה כדי לא קפדי מכל מקום אי קפדי יכולים לעכב זה על זה ואע"פ שדרכן לוותר ויתור גמור אסור במודר הנאה. ורבינו אשר כתב ומיהו ודאי

אסור לשטוח פירות בחוך החצר אבל להלך בכולו מותר דכל דוכתא דקא מהלך היינו חלקו ושניהם אסורים להעמיד שם רחיים ותנור וכו' דכל הני יכולים למחות זה על זה בלא נדר כדאמרינן בפרק חזקת הילכך אסור לעשות עתה בחצר כשנדר דאם כן מהנה ליה חבירו על שלא עיכב דדוקא דריסת הרגל אינו יכול לעכב כל כמה דלא חלקו וי"מ דכשהעמיד רחיים באים רוב העם לשם וממלא חלקו וחלק חבירו וכן לגדל תרנגולים דמתפשטים בכל החצר. וכתב הר"ן מחלוקת שאין בה כדי חלוקה דרבנן סברי דאפילו בכי הא אין ברירה ורבי אליעזר סבר דכיון שאי אפשר לאחד מן השותפין לעכב את חבירו מלהשתמש בו לעולם ולא לכופו לחלוק מתחילה על מנת כן קנאוה שתהא גופיה קנויה לגמרי לכל אחד לתשמישו בשעת תשמישן וכשמשתמש בה אמרינן הוברר הדבר למפרע שמתחילה היתה קנויה לו לשעה זו וס"ל לרבי אליעזר דנהי דבעלמא אין ברירה בכי הא יש ברירה לפי שעיקר הקנייה נתבררה משעה ראשונה אבל יש בה דין חלוקה דברי הכל אסור משום דכיון דחצר זו לחלוקה היא עומדת אי אפשר לומר שמתחלה קנאוה כל אחד לתשמישו דשמא האחד יכוף את חבירו הילכך אפילו לראב"י אסורין וכתב הרשב"א דאפילו לאחר חלוקה נמי דליכא למימר כיון שחלקו הוברר הדבר למפרע שיהא חלקו המגיעו משעה ראשונה והוא לא נאסר אלא בחלק חבירו דאי הכי הויא לה הך ברירה כשאר ברירות דעלמא וקיי"ל בדאורייתא אין ברירה אבל הרמב"ם כתב בפרק ז' מהלכות נדרים היו שניהם שותפים בחצר אם יש בה דין חלוקה הרי אלו אסורין ליכנס בה עד שיחלוקו ויכנס כל אחד ואחד לחלקו אלמא ס"ל דלאחר חלוקה שרו ונ"ל דטעמו ז"ל דאף על גב דקיי"ל דבדאורייתא אין ברירה אפ"ה אנן סהדי שעל מנת כן נשתתפו שלא יוכל אחד מהם לאסרם על חבירו בענין שתהא נאסרת עליו לאחר חלוקה דאי הכי אסר עליה נכסי דידיה ואינו בדין עכ"ל:

סעיף ב

הדיר אחד מהם אתד מן השוק וכו' גם זה שם משנה (טו:) היה אחד מן השוק מודר הנאה מאחד מהם אסור ליכנס לחצר ראב"י אומר יכול הוא שיאמר לתוך של חבירך אני נכנס ואיני נכנס לתוך שלך. וכתב הר"ן מיהו כתב הרשב"א דוקא כשהוא נכנס לצורך השותף בין שהוא צריך לשותף או השותף צריך לו לפי שהחצר קנוי לכל א' מהם ולכל מי שצריך להם אבל ליכנס בתוכו אחד מן השוק לעצמו שלא לצורך השותף אסור שאם הקנו את החצר זה את זה לדריסת רגליהם ולכל מי שצריך להם לא הקנו אותה לכל העולם אבל הרא"ה כתב דבכל ענין שרי ולא נראה לי דבריו עכ"ל ולכאורה משמע שמ"ש רבינו אסור לו ליכנס בו לצרכו היינו שלא לצורך השותף כלל אבל אם נכנס לפי

שהוא צריך לשותף או שהשותף צריך לו מותר כדעת הרשב"א והרא"ש כתב והא דשרי ראב"י צ"ל דמיירי לצורך עסק אחד מבני החצר ויש לפרש דבריו כדברי הרשב"א:

סעיף ג

היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו וכו' גם זה שם במשנה היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו אסור ליכנס לחצר ראב"י אומר יכול הוא שיאמר לתוך שלי אני נכנס ואיני נכנס לתוך שלך וכופין את הנודר למכור את חלקו: ומ"ש רבינו הוא אסור ליכנס בו אם יש בו דין חלוקה וכו' הוא על פי מה שנתבאר בראש סימן זה: וכופין את המדיר למכור חלקו וכו' על משנה שכתבתי בסמוך כתב הר"ן הך בבא לא אצטריכא לא לרבנן ולא לראב"י דבין למר ובין למר מה לי נדרו שניהם מה לי נדר אחד מהם אלא משום סיפא נקטה דקתני וכופין הנודר למכור חלקו דדוקא כשנדר א' מהם משום דכיון דאיהו אסור וחבריה מותר חיישינן שמא יתקנא בחבירו וישתמש בה אף הוא ולפיכך כדי שלא יכשל כופין אותו למכור אבל כשנדרו הנאה זה מזה דשניהם אסורים לא חיישינן דכל חד וחד מזדהר באיסורא וכן באוסר נכסיו על עצמו מהך טעמא גופא אין כופין אותו למכור דדוקא בשותפין שנדר א' מהם כופין ואפי' לראב"י דאיכא למיחש שמתוך שרואה את חבירו מעמיד רחיים ותנור והוא אינו רשאי יתקנא בו ויבוא לעשות כן. וכן כתב הרא"ש דאפילו לראב"י כופין את הנודר למכור את חלקו. ובגמ' איבעיא לן על מאי דתנן השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורין ליכנס וכו' אי פליגי ראב"י ות"ק בנדרו אבל בהדירו זה את זה לכ"ע שרי או אי אפילו בההיא אמר ת"ק דאסור ואמרינן ת"ש היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו אסור ליכנס לחצר תני נדור מחבירו הנאה ה"נ מסתברא דקתני סיפא וכופין את הנודר למכור את חלקו אא"ב דנדור הוא היינו דקתני כופין אלא אי אמרת דאדריה אמאי כופין אותו הא מינס אניס ופירש הר"ן תני נדור מחבירו כלומר דנודר נמי מודר קרי ליה דמודר משמע בין מפי עצמו בין מפי אחרים. אא"ב דנדור היינו שכופין לפי שהוא גרם לעצמו. אא"א דלא נדר הוא אמאי כופין הא מינס אניס וא"ת ולימא ליה לעולם בהדירו חבירו עסקינן וכי קתני כופין את הנודר את המדיר קאמר י"ל דלא ס"ל שיהא בדין לכוף אדם למכור את שלו מפני שאסר נכסיו על חבירו אבל לנודר עצמו ראוי לכוף דמה הנאה יש לו לאסור על עצמו נכסיו ואיכא למיחש שמא יכשל ויש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפ"ז מה' נדרים דלמדיר הוא שכופין אע"פ שזהו דרך הירושלמי אין זו דרך הגמרא שלנו וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל ומיהו אם היה רגיל להדיר כופין אותו למכור והכי תניא בתוספ' היה אחד מהם רגיל להדיר אחרים הנאה על חלקו כופין את הרגיל למכור את חלקו ומפרש בירושלמי דבתרי זימנין מיקרי רגיל

עכ"ל. אבל הרא"ש כתב בפסקיו הא דאוקמי תלמודא לעיל בנדור מחבירו הנאה אבל במודר הנאה לא היינו כדי לדחות הא דבעי למיפשט דבהדירו נמי פליגי ולא קיי"ל כהאי דיחוייא אלא כרבינא דאמר פרק שור שנגח את הפרה דבברירה פליגי הילכך בהדירו נמי פליגי ואין אנו צריכים להגיה המשנה אלא כמו שהיא שנויה היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו כגון שהדירו חבירו שלא יכנס לרשותו כופין את הנודר למכור את חלקו משום דפשע וכדי שלא יכשל חבירו על ידו כייפינן ליה כי היכי דאם אסר חלק חבירו עליו דכייפינן ליה כדי שלא יכשל הוא כך חשו חכמים למכשול חבירו בפשיעתו כמו שחששו שלא יכשל הוא וכן משמע בירושלמי שיותר ראוי לקנוס הנותן לפני חבירו מכשול מהמביא עצמו לידי מכשול דגרסינן בירושלמי בתוך שלי אני נכנס ואיני נכנס בתוך שלך איתמר כופין לא על הדא את אמרת אלא על הדא וכופין את הנודר למכור חלקו באומר הנייתי עליך אבל באומר הנייתך עלי לא אלמא דחיישינן טפי למכשול חבירו ממה שיכשל הוא בעצמו בפשיעתו אלא דבהא פליגי אגמרא דילן דגמרא דידן חיישי לתרוייהו והרמב"ם כתב בחבורו על דרך הירושלמי והרמב"ן כתב דלא כייפינן אלא לנדור והוא נודר דאסר הניית חבירו עליו אבל לא המדיר את חבירו דחיישינן למכשול עצמו ולא למכשול חבירו וכאשר כתבתי כן נ"ל דיש לחוש למכשול חבירו בפשיעתו כמו למכשול עצמו ובתוספתא שנינו היה אחד מהם רגיל להדיר אחרים הנאה על חלקו כופין את הרגיל למכור את חלקו פירוש שניהם הדירו זה את זה ואחד מהם רגיל כופין את הרגיל והאי כפייה כשאמר חצרי אבל אמר חצר זה לעולם אסור עכ"ל: נתבאר מכל זה שאם אמר חצרי זה לא שייך כפייה. ואם אמר חצרי לדעת הרמב"ם כופין את המדיר ולא את הנודר. ולהרמב"ן והר"ן כופין לנודר ולא למדיר אלא אם כן הוא רגיל לנדור דאז כופין למדיר. ולהרא"ש אם נדר אחד מהם בין שהוא נודר בין שהוא מדיר כופין אותו ואם נדרו שניהם כופין לרגיל לנדור יותר ותמיהני על רבינו שלא הזכיר דהאי כפייה ליתא באומר חצרי זה: וכן הדין נמי בשותפין בדבר המיטלטל וכו':

סימן קפא

סעיף א

שיירא המהלכת במדבר וכו' בהגוזל בתרא (קטז:) גמרא זה בא בחביתו של יין תנו רבנן שיירא המהלכת במדבר ועמד עליה גייס וטרפה ועמד אחד מהם והציל הציל לאמצע ואם אמר אני אציל לעצמי הציל לעצמו ה"ד אי ביכול להציל אפילו סיפא נמי לאמצע ואי דאין יכול להציל אפילו רישא נמי לעצמו אמר רמי בר חמא הכא בשותפין עסקינן וכגון זה שותף חולק שלא לדעת חבירו אמר פליג לא אמר לא פליג רבא אמר הכא

בפועלים עסקינן וכדרב דאמר פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום וכל כמה דלא הדר ביה כברשותיה דבע"ה דמי וכי הדר ביה טעמא אחרינא הוא דכתיב כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים רב אשי אמר בשיכול להציל ע"י הדחק גלי דעתיה לעצמו לא גלי דעתיה לאמצע. ופי' רש"י הציל לאמצע. כל אחד מכיר את שלו ונוטל: אי שיכולים בעלים להציל. לא אייאוש ואפילו אמר לעצמי גזלן הוא: הכא בשותף. ובין יכולים להציל בין אין יכולים להציל: וכגון זה. במקום איבוד ממון שותף חולק ואפילו לא ירצה חבירו: אמר פליג. ומעכב חלקו ממה שהציל: לא אמר לא פליג. ושפיר עבד דמסר נפשיה אעיסקא דתרווייהו הואיל והוא שותף עמו אורחיה למיטרח אכולי עיסקא: בפועל. שהיה שכיר לבעלי ספינה וכשאין יכולין להציל הדר ביה וזכי מהפקירא: רב אשי אמר. לעולם באינש דעלמא וכגון דיכולים להציל ע"י הדחק אמר לעצמי ושמעו בעלים ושתקו ולא מסרו עצמן אסחו דעתייהו וגלו דאייאוש ולא בעו מימסר נפשיהו ומיהו היכא דיכולים להציל להדיא אפילו שמעו ושתקו לא קני דמסתמא לא אייאוש. וכתבו הרי"ף והרא"ש והני תלתא פירוקי כולן הילכתא נינהו וכן כתב ג"כ הרמב"ם בפי"ב מהל' גזולה. ובענין יכולים להציל ע"י הדחק סתם רבינו דבריו והוה ליה לפרש דכי אמרינן דאם אמר לעצמי אני מציל הציל לעצמו ה"מ היכא דשמעו בעלים וישבו ולא הצילו שנראה שנתייאשו הא אם עמדו בעלים להציל דמוכח שלא נתייאשו עד שהציל הוא של בעלים וכן משמע מפירש"י וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר. פרטי דינים אימתי שותף יכול לחלוק שלא לדעת חבירו כתבתי בסימן קע"ו גבי היה עליהם חוב לאחד וכו'. כתב המרדכי אמר פליג לא אמר לא פליג פסק רבינו אבי העזרי דאם אין עדים בדבר שאומר כן נשבע שלא נתכוין להציל אלא לעצמו וזוכה: (ב"ה) יש לתמוה דמלישנא דגמרא משמע דדוקא באמר אבל בנתכוין ולא אמר לאו כלום הוא ודברים שבלב אינם דברים ועוד קשה דהיכי קאמר נשבע הא כיון דלא בעינן אמר אפילו היה השותף מצוי אינו יכול לטענו טענת שלא נתכוין ואין נשבעין על טענת ספק לפיכך נ"ל דלישנא דנתכוין לאו דוקא אלא היינו לומר דאמר לעצמי אני מציל ואם היה שם השותף וטענו טענת ודאי ישבע ואם לאו מחרים סתם:

סימן קפב

סעיף א

אסור להשתתף עם עובד כו"ם וכו' בפרק ארבע מיתות (סנהדרין ד' סג:) גמרא הנודר בשמו והמקיים בשמו אמר אבוה דשמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם עובד כו"ם שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בכו"ם שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך וכתבו התוספות אסור לאדם שיעשה שותפות אומר רבינו שמואל כ"ש שבועה

עצמה דאין לקבל הימנו ור"ת אומר מותר לקבל הימנו השבועה קודם שיפסיד כדאמר בפרק קמא דע"ז (ו:) דמלוה על פה נפרעין ממנו מפני שהוא כמציל מידם ולא חיישינן דילמא אזיל ומודה ואע"ג דהתם ספק והכא ודאי מכל מקום בזמן הזה כולם נשבעים בקדשים שלהן ואין תופסין בהם אלהות ואף על פי שמזכירין עמהם שם שמים וכוונתם לאלהיהם מ"מ אין זה שבועה וגם דעתם לעושה השמים ואף על פי שמשתתפין שם שמים ודבר אחר לא אשכחן דאסור לגרום לאחרים לשתף ולפני עור ליכא דבני נח לא הוזהרו על כך והרא"ש כתב בפסקיו בפרק הנזכר כדברי התוספות וכתב ועוד הביא ר"ת ראיה מפרק בני העיר (מגילה כח.) דאמר אבוה בר איהי תיתי לי דלא עבדי שותפות עם העכו"ם ומאי רבותיה אלא משמע דלא זהירי עלמא בההיא דאבוה דשמואל והוא היה נזהר כההיא דפרק כל כתבי (שבת קיח.) תיתי לי דקיימית שלש סעודות ונראה לי דמותר מלישנא דאבוה דשמואל דאם איתא הל"ל ישראל שהיה לו שותפות עם העכו"ם ונתחייב לו שבועה שלא ישביעהו משום שנאמר לא ישמע אבל השתא משמע שאסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם שמא יתחייב לו שבועה ונשבע לו בעבודת כו"ם אבל אם נשתתף מותר שיקבל הימנו שבועה קודם שיפסיד ממונו כיון שכבר יש לו שותפות ומכל מקום צריך ליזהר תחילה שלא יעשה שותפות עם העכו"ם כדי שלא יגרום לו להזכיר שם דעכו"ם וכיון דליכא איסור דשבועה לא היו נזהרים העולם כ"כ בההיא דאבוה דשמואל ואבוה בר איהי היה נזהר ועוד יש היתר בזמן הזה כי נשבעים בקדשים שלהן ואין תופסין בהם אלהות וכו' ורבינו ירוחם בני"ז ח"ה הסכים לדברי הרא"ש: וכתב הרא"ש בתשובה כלל י"ח סימן י"ב אחר דברי ר"ת מיהו ירא שמים כשיראה שהעכו"ם גמר בדעתו לישבע מה תועלת להשביעו והרי"ף כתב האי מימרא דאבוה דשמואל בסוף פ"ק דע"ז וכתב הר"ן דעת הר"ש ודעת ר"ת ועל מה שהביא ר"ת ראיה מאבוה בר איהי כתב שיש לומר דה"ק לא עבדית שותפותא בהדי עכו"ם אפילו הייתי פוטרו משבועה כדי שלא יהא רגיל אצלו וילמוד ממעשיו ועוד כתב דה"ק דאפילו בזמן שאין רגילות העכו"ם להשביע באלהיהם לא עבדי שותפותא בהדיה ומן הטעם הזה נהגו היתר בדבר לפי שאין נשבעין בכו"ם והרמב"ן כתב דמאי דאמרינן אסור לישראל לעשות שותפות עם העכו"ם לאו איסורא ממש קאמר דהא לא מיתסר אפילו מדרבנן דמשום לפני עור ליכא אלא במה שאי אפשר לו לעשות אלא על ידי ישראל כמושיט כוס יין לנזיר כדקאי בתרי עברי נהרא ועוד דאיפשר שאין בני נח נזהרים שלא לידור ושלא לקיים בשם כו"ם וקרא דלא ישמע על פיך לא אתי להכי כלל אלא לישראל גופיה מזהיר רחמנא אבל כהאי גוונא אפילו מדרבנן לא מיתסר כיון שאין ישראל משביעו בכו"ם

אלא שהעכו"ם הוא שנשבע מאליו על ידי שנתחייב לו שבועה לישראל ומשום דלא מיתסר אלא ממדת חסידות בעלמא אמרינן התם תיתי לי והמרדכי בספ"ק דע"ז כתב שאבי"ה פירש מפי הקבלה דוקא בימיהם ששם ע"ז משמע לשון שררות לאלהות אבל עתה שהקדשים שלהם כלשון בני אדם אין קפידא בהזכרתם וקרא מוכח כן ושם אלהים אחרים לא תזכירו ובהג"א בריש פ"ב דע"ז כתב דעת ר"ש ור"ת וכתב ומ"מ לכתחילה גם ר"ת מודה דאסור להשתתף עם העכו"ם מיהו רבא לית ליה האי דאבוה דשמואל ואפשר דהלכתא כוותיה ורי"ף הביא הכא בשמעתין ההיא דאבוה דשמואל וש"מ דסבר דהלכתא כאבוה דשמואל עכ"ל. ופירוש הדברים דבסוף פ"ק דע"ז מייתי עובדא דישראל ועכו"ם שהיו שותפין ואתא לקמיה דרבא ואם איתא דאסור למיעבד שותפות עם העכו"ם הול"ל אסור לך למיעבד שותפותא בהדיה כנ"ל פירוש דבריהם ואין משם ראיה דהתם כבר נשתתפו ומאי הו"ל לרבא למיעבד דאי הוה אמר לישראל לפלוגי שותפותא הוה מטי ליה פסידא וכל כה"ג שרי אפילו לקבולי מיניה שבועה לדעת ר"ת ואפילו לדעת ר"ש כיון שכבר נשתתף אינו מחוייב להפרד ממנו רק שלא יקבל ממנו שבועה: נמצא דלר"ת והרמב"ן והר"ן ואבי"ה והרא"ש והג"א מותר לקבל שבועה מן העכו"ם ולענין להשתתף עמו לכתחילה להגהות אשיר"י אסור להרמב"ן והרא"ש ואבי"ה נראה דשרי כיון דליכא למיחש בזמן הזה להזכרת שם אלהים אחרים ולהרמב"ן אפילו אי איכא למיחש ליכא איסורא אלא ממדת חסידות:

סעיף ב

כתב הרמב"ם בספ"ה מה' שותפין ודין איסור הסחורה בנבילות וטריפות וכו' נתבאר בעז"ה בטור י"ד סימן קי"ז:

סעיף ג

ומ"ש ואם עבר השותף ועשה בהם סחורה וכו' הוא ממה שנתבאר בסימן קע"ו ששותף ששינה מדעת חבירו הריוח לאמצע ואם יש בו הפסד המשנה חייב לפרעו והכא נמי אם יש הפסד הרי חבירו אומר לא היה רצוני שתעשה סחורה בדברים האסורים:

סעיף ד

שלוחו של אדם כמותו וכו' בריש האיש מקדש (קידושין מא.) ילפינן שליחות לכל התורה כולה מדתניא גבי גירושין ושלח מלמד שהוא עושה שליח ואמר רבי יהושע בן קרחה מנין ששלוחו של אדם כמותו שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכי כל הקהל שוחטין והלא אינו שוחט אלא אחד אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו ואמרינן תו התם לכתוב רחמנא בקדשים ולא בגירושין איכא למיפרך מה לקדשים שכן רוב מעשיהם על ידי שליח לכתוב בגירושין ולא בקדשים איכא למיפרך מה לגירושין

שכן חול הילכך מגירושין וקדשים ילפינן לכל התורה כולה דשלוחו של אדם כמותו חוץ מלדבר עבירה הכי אמרינן בפרק הנזכר ובדוכתי טובא דתלמודא מהם פרק קמא דמציעא (י:) ושם נתבאר יפה היכא אמרינן אין שליח לדבר עבירה והיכא לא אמרינן: וכתב הרמב"ם בפ"ה מהל' שלוחין והוא נמשך אחר השורש הקודם ששלוחו של אדם כמותו:

סעיף ה

ואין העושה שליח צריך קנין הם דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות שלוחין וכן כתב עוד רבינו בסימן ע"ג: (ב"ה) וכ"כ הרשב"א בתשובה שאכתוב בסימן אחר זה: ולא עדים אלא באמירה בעלמא וכו' בקידושין פרק האומר (דף כט:) גמרא האומר לאשה קדשתיך מר זוטרא ורב אדא סבא בני רב מרי בר איסור פלוג נכסייהו אתו לקמיה דרב אשי אמרו ליה על פי שנים עדים אמר רחמנא דאי בעו מהדר לא מצי הדרי בהו ואנן לא הדרי או דילמא לא מיקיימא מילתא אלא בסהדי אמר ליה לא איברו סהדי אלא לשקרי שמעינן מהכא דבכל מידי דממון היכא דשניהם מודים האמת לא בעינן עדים וכן כתב המרדכי דקידושין דאפילו לגיטין וקידושין אין צריך למנות שליח בעדים:

סעיף ו

עבר השליח על דעת משלחו וכו' מתבאר מתוך הדינים הכתובים לקמן בסימן זה: וחילק הרמב"ם בפ"ב מהלכות שלוחין וכתב רבינו לקמן שדברי הרא"ש נוטים לדברי הרמב"ם ושם אבאר טעם סברא זו בס"ד:

סעיף ז

טעה וקנה ביוקר וכו' בפרק אלמנה ניזונת (כתובות צט:) גמרא היתה כתובתה מאתים ומכרה שוה מנה במאתים כו' איקלע רב נחמן לסורא עול לגביה רב חסדא ורבה בר רב הונא א"ל כה"ג מאי וכו' א"ל אף ע"ג דטעה שליח א"ל בטעה שליח לא קאמינא אמרו ליה והאמר מר אין אונאה לקרקעות ה"מ היכא דטעה בע"ה אבל היכא דטעה שליח א"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי ובריש האיש מקדש (קידושין מב:) גבי הא דא"ר נחמן האחין שחלקו הרי הן כלקוחות פחות משתות נקנה מקח יתר על שתות בטל מקח שתות קנה ומחזיר אונאה אמר רבא הא דאמרת פחות משתות נקנה מקח לא אמרן אלא דלא שוי שליח אבל שוי שליח א"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. ובפ' אלמנה ניזונת (שם) איבעיא להו שליח כמאן רבא אמר רב נחמן שליח כדיינים רב שמואל בר ביסנא אמר רב נחמן שליח כאלמנה והלכתא שליח כאלמנה וכתב הרא"ש והרי"ף והלכתא שליח כאלמנה שאם טעה כל שהוא מכרו בטל וכן פי' רש"י וכתב הרא"ש משמע הא דקתני במתניתין מכרה שוה מנה ודינר במנה מכרה בטל לאו דוקא דינר

דה"ה בפחות וי"מ דינר דוקא ולא נהירא כיון דאפילו פחות מכדי אונאה בטל אין חילוק בין דינר לפחות ואף על גב דלדברי ר"י שכתבו התוספות שם לרב נחמן ורבא שליח שטעה בפחות משתות המקח קיים אלא שצריך להחזיר אונאה כתב רבינו שהמקח בטל מפני שהרא"ש הסכים לפר"ת דאפילו בכל דהו בטל מקח גם לרב נחמן ורבא ועוד דאפילו לפר"י היינו למ"ד שליח כדיינים אבל אנן כמסקנא נקטינן והא אסיקנא והלכתא כאלמנה הילכך לכ"ע שליח שטעה אפילו בפחות משתות בטל מקח וכן דעת הרמב"ם בפרק י"ג מהלכות מכירה ובפ"ה מהלכות שלוחין. ולענין אם טעה השליח וקנה ביוקר והמשלח רוצה המקח ורוצה שיתקן לו השלית הטעות והעיוות כתב רבינו משפטו בסימן זה בשם הראב"ד ז"ל:

סעיף ח

ומה שכתב לפיכך אם התנה עמו שעושהו שליח כו' הוא לשון הרמב"ם בפ"א מהלכות שלוחין ופשוט הוא דהא קיי"ל דכל תנאי שבממון קיים: כתב המרדכי פ"ב דקידושין לתקוני שדרתיך ולא לעוותי י"מ שהיה גלוי ללוקח ולמוכר בעת המכירה שהיה שליח אבל אינו יודע ששלוחו הוא וטעה בפחות משתות המקח קיים והשליח שעיוות יפרע ויפסיד וריב"ק פי' אפילו לא ידע שהיה שלוחו ואח"כ נודע בעדים שהיה שלוחו המקח בטל אבל אם לא נתברר המקח קיים והשליח ישלם כדאמרינן בגט פשוט (קסט:) ההיא איתתא דאמרה לגברא זיל זבון לי ארעא אזל זבן לה שלא באחריות ומסקינן א"ל רב נחמן זיל זבנה וכו' ויש דוחין מפני שיש בני אדם שאין מניחין קנייתן מפני דאגת שלא באחריות הילכך לא הדרינן זביניה משא"כ בטעות המקח עכ"ל: וכתב הרמ"ה:

סעיף ט

וכתב רב האי דה"ה נמי אם הטעה השליח וכו' בפרק אלמנה ניזונת (שם) תנן שום הדיינים שפיחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל וכתב הרא"ש מתוך פרש"י משמע כיון דלגבי אונאת יתומים אמרינן מכרן בטל ה"ה לגבי אונאת לוקח ולסברא זו גם בשליח הדין כן כי היכי דאם טעה השליח ונתאנה המקח בטל דא"ל לתקוני שדרתיך וכו' ה"נ אם נתאנה לוקח וכ"כ רב האי דבשליח אם הותירו שתות מכרן בטל ותמיהני למה הזכיר שתות אם רוצה לדמות הותיר לפיחת אפילו בדינר נמי דהא קיי"ל שליח כאלמנה וה"ר יונה כתב דאם הותיר השליח דינו כאינש דעלמא שמוכר את שלו וזכה המשלח ביתרון ואם פיחת א"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי אבל שומת ב"ד כמו שהיתומים סומכים עליהם כך הלוקח סומך עליהם שלא יעשו עול והוי בית דין שלוחים של אלו ושל אלו וכן מסתבר עכ"ל ובסימן רכ"ז כתב לשון זה רבינו כמו כאן ותמיהני שכתב

רבינו האי מכרו בטל ולא חילק בין שתות לפחות משתות: (ב"ה) והרא"ש כ' דלסברת רב האי אם הותיר שתות מכרו בטל ולענין הלכה נקטינן כה"ר יונה והרא"ש דמסתבר טעמייהו:

סעיף י

עשאו שליח לקנות לו קרקע כו' בפ' גט פשוט (בבא בתרא קסט:) גמ' מי שנמחק שטר חובו ההיא איתתא דיהבה ליה זוזי להההוא גברא למיזבן לה ארעא אזל זבן לה שלא באחריות אתיא לקמיה דרב נחמן א"ל מצי א"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי זיל זבנה מיניה שלא באחריות והדר זבנה ניהלה באחריות וכתב הרא"ש לכאורה משמע שאמר למוכר שהיה קונה השדה לאשה פלונית דקאמר אזל זבן לה ועוד מדקאמר זיל זבנה מיניה שלא באחריות ואם איתא שלא פירש שקנאו לאשה מה היה צריך לקנות שנית מן המוכר כיון שקנאו בסתם לעצמו קנאו אלא ודאי מירי שפירש שקנאו לאשה כיון ששינה בשליחותו שסתם שדה אין קונה אלא באחריות דלא שדי אינש זוזי בכדי בטלה שליחות ואין כאן מקח לכך הוצרך לקנותו שנית מן המוכר ומיהו אם ירצה השליח יחזיר לה המעות אלא אם אין בידו להחזיר לה קאמר שצריך לקבל עליו אחריות אבל הר"ן כתב בריש האיש מקדש גבי הא דאמר רב נחמן אבל בשוי שליח מצי א"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי דאיכא למידק מעובדא דגט פשוט דא"ל זיל זבנה מיניה שלא באחריות ואמאי מחייבינן התם לשליח בהאי נימא דליהוי ביטול מקח כי הכא י"ל דהתם השליח לקח סתם ואין למוכר לדין ודברים אלא עמו ואף ע"פ שהוא אומר עכשיו שלצורך האשה לקחו אין למוכר בכך כלום ולפיכך צריך לפרוע דמים למוכר והאשה ג"כ יכולה לומר תן לי מעותי דלתקוני שדרתיך ולא לעוותי ורב נחמן ה"ק לה אם חפצה היא בקרקע קבל עליך אחריות אבל לא שיוכל לכפותה בכך שהרי היא יכולה לומר שהיא רוצה יותר באחריות המוכר משלו ובר מן דין כיון שלא עשה שליחותו הרי מקחו אצל האשה בטל עכ"ל. ורבינו ירוחם כתב כשיטת הרא"ש אף ע"פ שלשונו מבולבל קצת. וכתב כי כשאין לשליח מעות שנותן הקרקע למשלח ואחריותו עליו צריך שיכתוב המוכר שטר מכירה שלא באחריות למשלח עכ"ל והרשב"א כתב בתשובה דהאי עובדא בשם האשה שעשאתו שליח קנה והשליח והמוכר בדברים מפורשים התנו ביניהם ולפיכך המקח קיים אצלה שאין כאן אונאה של כלום אלא שהשליח שעיוות פשע והילכך או ימכור למשלח באחריות או ישלם לו מעות שמסר בידו עכ"ל וזה כדברי הרא"ש ודחה באותה תשובה דברי האומרים דהאי עובדא כשאין המוכר יודע שזה קונה לאחרים הוא. ומה שרוצה הרא"ש להכריח פירושו מדאמר אזל זבן לה אין זה הכרע דתלמודא נקט ע"פ כוונת הקונה שהיה לו לקנות לה ולא יתחייב שאמר כן למוכר ומה שהכריח מדאמר

זיל זבנה מיניה י"ל שקנאה ממנו בחזקה או בשאר קניינים ועדיין לא נתן הכסף או לא כתב שטר ומש"ה א"ל זיל זבנה שלא באחריות כלומר תגמור קנייתך שלא באחריות כמו שהתנית והראב"ד בהשגות בפרק א' מהלכות שלוחין הקשה ההיא דהאיש מקדש להההיא דגט פשוט ותירץ דבכל מאי דעיוות השליח מבטל המעשה ה"מ בזמן שהמשלח רוצה לבטל המעשה אבל המשלח ההוא רוצה המקח ורוצה שיתקן לו השליח העיוות וחייבו רב נחמן וכן הדין לכל שליחות והרמב"ם כתב בפ"א נתן מעות לשלוחו לקנות לו קרקע וקנה שלא באחריות הרי זה עיוות והשליח לוקח אותה לעצמו שלא באחריות כמו שעשה וחוזר ומוכרה למשלח באחריות הואיל וקנה אותה במעותיו והאחריות על השליח וכן כל כיוצא בזה. ובפ"ב כתב השליח שקנה או שמכר והודיע שהוא שליח בדבר זה לפלוני אע"פ שמשך או שהמשיך ונמצא שעבר על דעת המשלח בטל המקח ומחזיר ואם לא הודיע שהוא שליח נקנה המקח ויהיה הדין בינו ובין זה ששלחו עכ"ל נראה לכאורה שדעתו כדעת הר"ן דבלקח סתם המקח קיים והיינו עובדא דגט פשוט שאמר זיל זבנה מיניה וזהו מ"ש רבינו לעיל וחילק הרמב"ם דוקא שהודיע שהוא שליח וכו' והיינו מאי דאיתמר באלמנה ניזונת ובהאיש מקדש דשליח שטעה בכל דהו בטל מקח וב' חילוקים אלו כתב בפ"ב וענין השליח עם המשלח כשהמקח קיים כתב בפרק ראשון שהשליח מקיים המקח ביד משלחו ומתקן לו המעוות והיינו עובדא דגט פשוט דא"ל זיל זבנה ניהלה באחריות וכתב הואיל וקנה במעותיו כלומר שאם קנה לעצמו במעות עצמו הרי הוא שלו כדאיתא בריש האומר וכתבו הרמב"ם בפרק שביעי מהלכות מכירה ומיהו לענין אם אינו רוצה המשלח ליקח המקח אפילו יתקן לו העיוות בטענה דכיון שמעיקרא עיוות בטל שליחותיה משמע מדברי הר"ן דכל היכא דאינו יכול לטעון דעדיין מגיע לו הפסד כופין אותו לקבל המקח אך כשיש לו קצת טענה כגון בעובדא דגט פשוט הרי כתב הר"ן שאין יכול לכפותו שיכול לומר לו שרוצה יותר באחריות המוכר משלו וכן נראה לומר לדעת הרמב"ם שכתב וחוזר ומוכרה למשלח באחריות הואיל וקנה אותה במעותיו משמע שהכפייה היא לשליח שאילו היתה הכפייה למשלח הוה ליה למימר והמשלח לוקח אותה כשיקבל עליו השליח אחריות כנ"ל: (ב"ה) (יא) אבל א"א כתב בההוא כו' לשון רבינו אינו מכוון כהוגן ומתוך לשון הרא"ש שכתבתי לעיל יתבאר: ומ"ש רבינו וזה נוטה לדברי הרמב"ם כו' איני יודע למה כ' רבינו שנוטה לדברי הרמב"ם דממש דברי הרא"ש כדברי הרמב"ם הם לענין דינא דבשלא הודיע השליח שהוא שליח דינו כשאר כל אדם ופחות משתות הוי מחילה:

סעיף יב

הפוסק על השער וכו' בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עב:) תנן ופוסק עמו כשער הגבוה ופי' רש"י אם יפחות השער ממה שהוא עכשיו תתן לי כשער הזול ובגמרא (עד:) ההוא גברא דיהב זוזי לנדוניא דבי חמוה לסוף זל נדוניא אתו לקמיה דרב פפא אמר ליה אי פסקת עמו בשער הגבוה שקול כדהשתא ואי לא שקול כמעיקרא ואסיקנא דלענין קבולי מי שפרע קאמר אי פסק בשער הגבוה מוכר קא הדר ביה מקבל עליה מוכר מי שפרע אי לא פסק לוקח קא הדר ביה מקבל עליה לוקח מי שפרע א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ותיפוק ליה דשליח שווייה מעיקרא אמר ליה בתגרא דזבין ומזבין ופירש"י ההוא גברא דיהב זוזי לנדוניא דבי חמוה. פסק עם מוכרי נדוניא תכשיטי הבנות ונתן להם מעות להיות מוכנים ליום פלוני ועשאו חמיו שליח לפסוק: זל נדוניא. ורצה לחזור שאין חמיו רוצה לקבלם בדמים הללו: ותיפוק ליה. דאין כאן מי שפרע אצל לוקח נדוניא זו דהא שליח שווייה של בית חמיו שעשאוהו שליח לפסוק וחמיו חוזר בו ומה בידו של זה לעשות שבית דין מקללין אותו וחמוה נמי לאו בר קבולי מי שפרע הוא דמצי אמר היה לך לפסוק בשער הגבוה ולתקוני שדרתיך ולא לעוותי: בתגרא דזבין ומזבין. לא שליח נעשה אלא הוא פסק עם חתנו וחתנו פסק עם אחרים ומשתכר אי נמי לא פסק חמיו עמו וזה פסק כדי למכרם ולהשתכר. וכן פי' הרא"ש. והר"ן כתב פרש"י וכתב וא"ת ומה בכך והרי הוא בסתם קנה ואין למוכר דין ודברים אלא עמו וכיון שהמוכר לא מכר אלא לו למה לא יקבל מי שפרע וכי תימא הכא בשהודיעו שהוא שליח עסקינן לוקמה בדלא אודעיה ולא הוה מיצטרך לאוקמא בתגרא דזבין ומזבין לאו קושיא היא שכיון שהמשלח חוזר בו והוא אין בידו למחות אפילו לא הודיעו למוכר שהוא שליח אין לו לקבל עליו מי שפרע דמה בידו לעשות וכ"ת יקנה משלו הא לא אמרינן דמעיקרא לאו אדעתא דהכי נחית עכ"ל ולי נראה דאי משום הא לא איריא דהא בעובדא דגט פשוט שכתבתי לעיל בסימן זה לאו אדעתא לקבולי עליה אחריות נחית ואפ"ה מחייבין ליה לקבולי אלא הכא היינו טעמא דאפילו עשה סחורה עמו והיה נגמר המקח ולא רצה ליתן לו ליכא עליה אלא מי שפרע וא"כ השתא דאנוס ליכא למימר יקנה משלו דכל היכא דהדר ביה משום אונסא ליכא מי שפרע כדאיתא באיזהו נשך וקרוב לזה מצאתי בשיטת תלמידי הרשב"א שכתבו תירוץ הר"ן וכתבו עליו ולפי תירוץ זה כך נמי נאמר בההיא דבתרא דההוא דא"ל לחבריה זיל זבון לי ארעא וכו' שאם נודע בעדים שהוא שליח דאף לגבי שליח לא הוי זבינא ולא נהירא אלא הנכון דשאני לענין מי שפרע דכיון שאין המקח נגמר וחמיו חוזר בו אינו כראוי שיקללו אותו ולכוף אותו לקנות ביותר להעמיד המקח ביד המשלח אין

כופין דלאו על דעת כן ירד אבל מי שקנה ונגמר המקח כל שלא הודיעו קיים המקח דאין לו למוכר כלום עם המשלח אלא עם השליח הזה והוא לא הודיעו הילכך קיים המקח עד כאן לשונו. וכתב בעל נימוקי יוסף ומיהו היכא דלא שני בשליחותיה דליכא למימר לתקוני שדרתיך וכו' אינו יכול לחזור בו דשלוחו של אדם כמותו ומה שעשה השליח כאילו עשאו המשלח ממש ומקבל המשלח מי שפרע כשיחזור בו אבל לא השליח כדאמרן מפני שאין בידו למחות והא שלא התנה השליח כשער הגבוה לאו שינוי גמור הוא ולפיכך מעשיו בטלים אבל היכא ששינה ממש בשליחותו שליח משלם והמעשה קיים ואפילו הוא קרוב לשינוי כגון מעשה דאבימי (כתובות דף פה.) דאמרי ליה שקול מינייהו שטרי ופשע ולא שקל מקמי דליתיב ליה זוזי דאמרינן פושע הוה ומשלם ולענין אחים שחלקו וכו' פחות משתות נקנה מקח בקידושין דאי שוי שליח לא דאמר ליה לתקוני שדרתיך וכו' ומעשיו בטלים שאינו נקנה מקח דדמיא להא דהכא שאינו קרוב לשינוי וכן דעת הרשב"א והראב"ד ז"ל עכ"ל ובשיטת תלמידי הרשב"א כתוב כשיטת הגאונים שאזכור בסמוך ולא משמע להו שיהא יכול לומר לתקוני שדרתיך וכו' דלא דמי ללוקח שלא באחריות דהתם לא היה צריך לומר דכ"ע באחריות זבני אבל לפסוק כשער הגבוה איהו דאפסיד אנפשיה דלא א"ל עכ"ל. וכתב הרא"ש הרי"ף כתב על דרך אחרת ואינו מחוור. וכתב עוד הר"ן אבל הגאונים פירשו דהך עובדא הכי הוה דההוא גברא דהיינו החתן יהיב זוזי לחמיו שיתן לו בהם תכשיטי נדוניא בשעת נשואין ולא היה לו לחמיו נדוניא אלא שפסק עמו בשער שבשוק והלך חמיו וקנה נדוניא מן השוק. וכשהגיע זמן הנשואין זל נדוניא ולא רצה החתן לקבל ממנו אלא בשער של עכשיו ואמר רב פפא דמקבל עליה מי שפרע ושקלינן וטרינן בה ובמסקנא מקשינן וס"ל דשליחא שווייה כלומר היכי שייך הכא מי שפרע דהא חמיו שליח דידיה הוא דכיון שלא היה לחמיו נדוניא לא היה זה לוקח ממנו אלא שליח הוא שעשאו ואם כן היאך יכול לחזור בו והלא משעה שלקחם חמיו קנאם דשלוחו של אדם כמותו אוקימנא בתגרא דזבין ומזבין כלומר דלאו שליחא שווייה אלא מיניה דידיה קא זבין לפי שהוא תגרא שרגיל לקנות ולמכור וכיון שכן כל שלא באו לרשותו לא קנאם אבל כיון שנתן דמים איכא מי שפרע עכ"ל. וכתבו תלמידי הרשב"א שזהו דרכו של הרי"ף ז"ל ולא נתחוור בעיני הרא"ש ז"ל:

סעיף יג

אמר לשליח מכור לי משדי וכו' בפרק אלמנה ניזונית (כתובות ד' צח:) גמר' היתה כתובתה מאתים ומכרה שוה מנה במאתים וכו'. איבעיא להו א"ל זבין לי ליתכא וזבין

ליה כורא מאי מוסיף על דבריו הוי וליתכא מיהא קני או דילמא מעביר על דבריו הוי וליתכא נמי לא קני ואיכא דאמרי הא לא תיבעי לך היכא דאמר ליה זבין לי ליתכא וזבין ליה כורא דודאי מוסיף על דבריו הוי כי תיבעי לך דא"ל זבין לי כורא ואזיל וזבין ליה ליתכא מאי מי אמרינן אמר ליה דטבא לך עבדי לך דאי לא מצטרכי לך זוזי לא מצית הדרת או דילמא א"ל לא ניחא לי דליפשו שטרי עלואי. ופרש"י א"ל זבין לי ליתכא. א"ל לשלוחו מכור לי משדותי בית חצי כור. וכתב הרא"ש איכא דאמרי הא לא תיבעי לך דודאי ליתכא מיהא קני אם ירצה הלוקח אבל הלוקח אי בעי מצי אמר אין אני רוצה לקנות אלא כור ביחד ולזה כיון רש"י שכתב וליתכא מיהא קני לוקח ואם בא בע"ה לחזור אינו חוזר ומהדר תלמודא למיפשט האי בעיא ולא איפשיטא ופרש"י מי אמרינן דטבא לך עבדי לך שאם יזדמנו לך מעות טוב לך כשלא מכרתיה כולה ואם תצטרך למכרה תמכרנה וכתב הר"ן ומיירי כגון דמשכח מאן דזבין האי ליתכא בתרא בדמי ליתכא קמא וכתב הרא"ש או דילמא מצי א"ל לא ניחא לי דליפשו שטרי עלואי דאית ליה ריעותא למשלח אבל לא בעינן דליהוי טיבותא למשלח תדע דבעי תלמודא למפשט מהביא לו חלוק בג' וטלית בג' והתם לא שייך למימר דטבא לך עבדי לך שהרי הוציא כל הדינר וגם מדקרי ליה מוסיף על דבריו מכלל דהוסיף על דבריו ומכרו לשני בני אדם דאם לא מכר אלא לתך מה שייך למימר מוסיף על דבריו וכתבו הרי"ף והרא"ש ולא איפשיטא בעיין וסוגיין דמעביר על דבריו הוי וכ"כ העיטור בשם רבינו אפרים וכתב הר"ן הרי"ף כתב כן משום דבגמרא בעי למיפשט דמוסיף על דבריו הוי מדתניא נתן לו דינר זהב וכו' ודחינן לה ואמרינן הב"ע דאייתי ליה שוה שש בשלש ועלה אמרינן דיקא נמי דקתני כו' אלמא מכר על יד מעביר על דבריו הוי ואין זה הכרע גמור דוק ותשכח ומיהו כיון דבעיין לא אפשיטא אית לן לאוקמי קרקע בחזקת בעליה ולא יוציאנה מספק דדילמא מעביר על דבריו הוי וגם הרא"ש כתב דכיון דלא איפשיטא בעיין לא קנה לוקח דאוקי ארעא בחזקת מריה קמא ועוד דטענה מעלייתא היא בכוליה תלמודא לא ניחא ליה דליפשו שטרי עלויה. ונראה מדברי הפוסקים דבבעיא קמייתא נקטינן כלישנא בתרא דפשיטא ליה דמוסיף על דבריו הוי וכן דעת הרמב"ם בפרק א' מהלכות שלוחין ובבעיא בתרייתא דעת הרי"ף והעיטור והרמב"ם דמעביר על דבריו הוי וכמ"ש ורבינו האי סובר דמוסיף על דבריו הוי ויתבאר בסמוך בס"ד. וגרסינן תו בגמרא (צט.) אמר לאחד ולא לשנים הא אמר לאחד ולא לשנים אמר לאחד סתמא מאי רב הונא אמר לאחד ולא לשנים רב חסדא ורבה בר רב הונא דאמרי תרווייהו לאחד ואפילו לשנים לאחד ואפילו לק' וכן אמר רב נחמן זו היא גירסת רש"י ופירש"י אמר לשלוחו מכור לי בית כור משדותי לאחד ולא לשנים

הא א"ל ולא לשנים ומכרו בטל דגלי דעתיה דקפיד באפושי שטרי: אמר לאחד. סתמא ולא פירש ולא לשנים מי הוי גילוי דעתא או לא: לא' ואפילו לשנים. דלאו אורחייהו דאינשי דקפדי והאי נמי לא קפיד אלא אורחא לאשתעויי הכי ואי הוה קפיד הוה מפרש ליה ולא לשנים. אבל הרי"ף גורס פשיטא אמר לאחד קפידא סתמא מאי וכתב הרא"ש שהיא גירסת רבינו חננאל וכתב הרי"ף אמר לחד קפידא ואי זבין לתרי לא הוי זביניה זבינא אמר סתמא מאי רב הונא אמר לאחד ולא לשנים רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי לאחד ואפילו לשנים וכו' וכתב הרא"ש לפי גי' רי"ף הא דקאמרי רב חסדא ורבה בר רב הונא לאחד ואפילו לב' לאו משום דהמשלח הזכיר בדבריו לאחד אלא אגב דאמר רב הונא לאחד ולא לשנים קאמרי אינהו לאחד ואפילו לשנים וכתבו התוספות תימה הא לעיל לא איפשיטא בעיין אי חיישינן לאפושי שטרי והיכי פשיט ליה רב הונא ורב חסדא ומפר"ת דהאי קפידא דאפושי שטרי דלעיל לאו משום זילת נכסים אלא משום שיצטרך לחזר בכל שטר אחר חתימת עדים וקנין והכא איירי בשהחתים השליח השטרות דליכא תו קפידא אלא באפושי בעלי דינין שטורח לו אם יצטרך היום או למחר לבוא עם שניהם לדין ובטירחא כי האי פליגי הני אמוראי ורבינו מוקים לה כשמכר בשטר אחד וליכא אפושי שטרי אלא קפידת בעלי דינין כדפרישית. וכתב הרא"ש והרי"ף שפסק בבעיא דלעיל דמעביר על דבריו הוי והכא פסק לאחד ואפילו לב' צריך לחלק כמו שמפרש ר"ת ור"י וכתב הר"ן שהרז"ה השיג על הרי"ף קושיא זו ויישב הרמב"ן דעת רי"ף כמו שכתב ר"י. וכתבו התוספות והרא"ש ורב האי כתב דמוסיף על דבריו הוי מדאמרינן פשיטא אמר לאחד קפידא סתמא מאי ואסיקנא לאחד ואפילו לשנים אלמא קיי"ל מוסיף על דבריו והוא מפרש האי פשיטא ע"ד מאי הוי עלה עכ"ל. ואפשר ג"כ שרב האי מפרש כמו שכתב הר"ן בשם הרז"ה דה"ק פשיטא אמר לחד קפידא אמר סתמא מאי את"ל כעין דלעיל לאו מעביר על דבריו הוי ולא מצי אמר לא ניחא לי דליפשו שטרי עלואי היכא דמצי מזבין להוא גברא גופיה אבל לשנים דילמא מצי אמר לא ניחא לי דליפשו בעלי דינים עלואי דהיינו ב' לקוחות או לא: נמצא דהיכא דאמר לשלוחו מכור משדותי בית סאה ומכר בית סאתים לכ"ע הסאה ממנו מכור ואין המוכר יכול לחזור בו אבל הלוקח יכול לומר או אקח בית סאתים כמו שקניתי מתחלה או יתבטל המקח. ואם א"ל מכור בית סאתים ומכר בית סאה ואין מוצא מי שיקנה בית סאה זו בדמים שמכר סאה ראשונה לכולי עלמא מכרו בטל ואם מוצא מי שיקנה בית סאה זו בדמים שמכר סאה ראשונה לרבינו האי ורז"ה מכרו קיים ולרב אלפס ורמב"ם ור"ן והרמב"ן מכרו בטל ולהרא"ש אין הכרע. ואם א"ל מכור בית סאתים ומכרה לשני בני אדם אם א"ל מכור

לאחד ולא לב' לכ"ע מכרו בטל בכל גווני. ואם א"ל מכור ולא פירש אם לא' אם לב' אם מכר לב' בשטר אחד או בב' והחתים השליח השטרות מכרו קיים לכ"ע. ואם מכרה בשני שטרות ולא החתימם השליח להרי"ף ור"ח והרמב"ם מכרו בטל ולרש"י מכרו קיים אפילו א"ל מכור לאחד כיון שלא אמר ולא לב': ודברי רבינו תמוהים בעיני שכתב א"ל מכור לאחד וכו' והמכר בטל בד"א שמכרו בשתי פעמים ועשה ב' שטרות ולא חילק בין החתימם השליח ללא החתימם . ועוד שכתב אבל אם מכר לב' בשטר אחד אפילו א"ל מכור לאחד לא הוי עובר על דבריו והוי ליה לפרש דהיינו לגירסת רש"י דאילו לגירסת הרי"ף כשא"ל מכור לאחד הו"ל כאילו א"ל ולא לב'. ועוד שכתב והרמב"ם כתב אמר מכור לי וכו' ולא חילק והלא גם הרי"ף לא חילק ואם מפני שהרא"ש כתב שהוא צריך לומר כדברי ר"ת ור"י אף אנו נאמר דלהרמב"ם צ"ל כן וא"כ למה הרגיש שהרמב"ם לא חילק ולא הרגיש כן להרי"ף ומיהו זה אפשר ליישב דהרי"ף כיון שהרא"ש כתב כן עליו הו"ל כאילו הוא עצמו אמרו מה שאינו כן להרמב"ם. ועוד ק"ל שכתב רבינו וכתב עוד א"ל מכור לי שדה וכו' והלא גמרא ערוכה היא לאחד אפילו לשנים לאחד ואפילו לק' ומה צורך לו לכתוב כן בשם הרמב"ם וצ"ע. ומ"מ מה שהעליתי לענין הדין נכון וקיים ועיין בהריב"ש סימן ריי"ד: [%א] כתב מהרי"ק בשורש כ"ז והיכא שהשליח משנה כל דהו מדברי המשלח השליחות בטל אפילו בדברים שאם היה המשלח עצמו עושה לא יכול לטעון עליו כשנעשה ע"י שליח טוען כגון אונאה בפחות משתות: ובשורש ו' כתב כל היכא שהשליח משנה מדעת המשלח בטל השליחות מכל וכל: דבר שאינו יכול ליעשות עתה אם יכול למנות שליח לכשיהיה ראוי ליעשות עיין במסכת נזיר עלה י"ב: [%ב] השולח חובו על ידי שליח ונתן המעות למלוה ולא לקח ממנו שטר וטען המלוה סיטראי נינהו אם חייב השליח לשלם עיין בסימן נ"ח:

סעיף טו

עשה שליח לקנות לו שדה וכו' פרק איזהו נשך (בבא מציעא סז.) גמ' מכר לו שדה ונתן לו מקצת דמים ההיא איתתא דאמרה להההוא גברא זיל זבין לי ארעא מקריבאי אזל זבן לה א"ל אי הוי לי זוזי מהדרת לה ניהלי אמר ליה את ונוולא אחי אמר רבה בר רב הונא כל את ונוולא אחי אמר סמכה דעתיה ולא גמר ומקני ארעא הדרא פירי מאי רבית קצוצה הוי ויוצאין בדיינים או דילמא כי אבק רבית הוי ואין יוצאין אמר רבה בר רב הונא כי אבק רבית הוי ואין יוצאין וכן אמר רבה כי אבק רבית הוי ואין יוצאין וכו' וביארתי זה בסימן ר"ז בבבת וכל היכא שלא קנה השדה משום דהוה אסמכתא וכו' וביארתי שם שזה דעת הר"ש אבל להרי"ף והרמב"ם רבית קצוצה הוי: כתב ר"י בנכ"ח

ח"א שליח נשבע על טענת ספק כמו אפוטרופוס ובן הבית בפ"ז דשבועות (דף מה.) ועיין במ"ש בסימן צ"ג: [%ג] שליח שהגיעו היזק בממונו מחמת שליחות שולחו או שהעלילו עליו מחמת שליחותו והפסידוהו או שנשבה בדרך אין המשלח חייב וכתבתיו בסימן קע"ו ועיין במהרי"ק שורש כ"ד וקל"א וקנ"ה ועיין במה שכתבתי בתחלת סימן ר"ז בשם ספר אגודה:

סימן קפג

סעיף א

הנותן מעות לשלוחו וכו' תוספתא וירושלמי כתבו הרי"ף והרא"ש בפ' איזהו נשך גמרא אין מושיבין חנוני למחצית שכר וכו' והמרדכי פרק הגוזל קמא הנותן מעות לחבירו ליקח לו פירות ולא לקח אין לו עליו אלא תרעומת וכתבו הרמב"ם בפ"ה מהלכות שלוחין והירושלמי מסיים בה ואם ידוע שלקח מוציא ממנו בעל כרחו וכתבו הרמב"ם בפ"ז מהלכות מכירה. ויתבאר בדברי רבינו בסמוך בס"ד. כתב הר"ן בפרק שני דקידושין דמי שעשה שליח ליקח קרקע והלך ולקחו סתם יכול לומר לעצמי לקחתי ומיהו נ"ל דדוקא בקרקע סתם אבל בקרקע מיוחד כיון שהוא מנהג רמאים לא מצי אמר דשארית ישראל לא יעשו עולה וכו': כתב המרדכי בפ' הנזכר אם קנה השליח במעותיו בסתם זכה בהם המשלח כדמוכח בפרק איזהו נשך עכ"ל ומצאתי בספר כתיבת יד שהגיהו שליח במקום משלח: [%א] כתב הרשב"א בתשובה על ראובן שהיו לו מעות ביד שמעון ואמר שיקנה לו קרקע פלוני וקנאו לו ונתן לו דינר זהב ואח"כ מכרו שמעון ללוי שלא מדעת ראובן ועכשיו אומר ראובן אני רוצה לזכות באותו מקח שקנה שמעון בעבורי אם המקום שקונים קנין גמור בנתינת אותו דינר פשוט הדין עם ראובן דראובן עשה שליח לשמעון לקנות ולא למכור וכאותה שאמרו בסיטומתא באתרא דנהיגי (ממש) [למיקני] קני: [%ב] וכתב עוד שם שהשליח קונה למשלח אע"פ שלא עשאו שליח בקנין והתלמוד מלא מזה שמעתא כולה דפרק הגוזל עצים (בבא קמא קב:) דנותן מעות לשלוחו ליקח בהם חטים שקנה חטים לבעל המעות ובפ' איזהו נשך (בבא מציעא עד.) בי תרי דיהבי זוזי לחד למזבן להו מידי זבן לחד זבן לכולהו ולא אמרן אלא דציירי וחתימי וכו': (ב"ה) וכבר נתבאר בסימן שקודם זה שכ"כ הרמב"ם ז"ל:

סעיף ב

לקחה השליח לעצמו וכו' ברפ"ג דקידושין (ד' נט.) רבה בר בר חנה יהב ליה זוזי לרב אמר זבנה ניהלי להאי ארעא אזל זבנה לנפשיה והתניא מה שעשה עשוי אלא שנהג ביה מנהג רמאות באגא דאלמי היה לרב נהיגי ביה כבוד לרבה בר בר חנה לא נהיגי ביה

כבוד איבעי ליה לאודועי סבר אדהכי והכי אתי אינש אחרינא אזבין לה ופירש רבינו שלמה באגא דאלמי בקעה של בעלי זרוע היתה ולא יניחו לכל אדם לקנות קרקע אצלם. ונראה מדברי רש"י דדוקא היכא שלא יוכל לקנות למשלח הוא דלא הוי רמאי אבל אם היה יכול לקנות למשלח אף על פי שהשכנים לא היו נוהגים בו כבוד אח"כ והיה מצטער מ"מ רמאי הוי וכן נראה מדברי רבינו ומדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות מכירה כי הם מפרשים באגא דאלמי הוה ולא שבקי למזבן לרבה בר בר חנה אצלם אבל רבינו ירוחם כתב בנתיב נ"ז ודוקא שראוי לשליח יותר מלמשלח כגון שהיתה בקעת אלמים ומתייראים משליח ולא ממשלח. ומשמע מדבריו שמפרש באגא דאלמי ואם יקנה אותה רבה בר בר חנה לא נהיגי ביה כבוד ויצערוהו. וכתב הר"ן וא"ת והתניא בתוספתא ואיתא נמי בירושלמי פרק איזהו נשך הנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות למחצית שכר ולא לקח אין לו עליו אלא תרעומת ואם ידוע שלקח מוציא ממנו בעל כרחו והכא נמי ליפקא להיא ארעא רבה בר בר חנה מרב תירצו בשם בעל מתיבות דהתם כשלקח בזוזי משלח אבל הכא רב בזוזי דנפשיה זבן. וכ"כ בעל העיטור בשלישות ממון וכ"כ ה"ה בפ"ז מהלכות מכירה בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל. וכן נראה מדברי רמב"ם בפרק הנזכר שכתב הנותן מעות לחבירו לקנות לו קרקע או מטלטלין והניח מעות חבירו אצלו והלך וקנה במעותיו מה שעשה עשה וכו' היה יודע שזה המוכר אוהב אותו ומכבדו ומוכר לו ואינו מוכר למשלחו וכו' משמע דאקנה במעותיו דוקא קאי וכן כתב רבינו ירוחם ז"ל:

סעיף ג

וכתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות מכירה וכתב ה"ה דעת אלו בעלי ההוראה מכח שמועה דהגוזל עצים גבי הנותן מעות לשלוחו ליקח בהם חטים וכו' וכבר האריך הרשב"א להוכיח כן מ"מ הפריזו על מדותיהם במה שאמרו שהוא נאמן בדיבורו הקל דודאי בשיש עדים ששלח בהם יד לעצמו או שאמר לפניהם שחוזר בו משליחותו קונה באותו מעות לעצמו הא סתמא אינו נאמן וכ"כ הרשב"א ז"ל וזה ודאי מוכרח דבסתמא אינו נאמן ודעת המחבר כדעת בעל מתיבות וקרוב לזה דעת ההלכות בעיסקא בהמקבל עכ"ל. ורבינו ירוחם בנכ"ז חלק ראשון כתב ואם אמר בפני עדים לצורך עצמי אני קונה נעשה גזלן על המעות ואם הותירו הותירו לו ודוקא כששינה דקנינהו בשינוי דאם לא שינה לא מהני תנאה בפני בית דין עכ"ל נ"ל שטעות סופר יש בלשונו וצריך להגיה אלא בפני ב"ד וע' במ"ש לקמן בסימן זה בשם הגהות אשיר"י: [%ג] כתב רבינו ירוחם בנכ"ח ח"א ואם הקנה במעותיו ומתכוין לזכות לחבירו לא קנה חבירו אפילו אם אמר בפני עדים

לצורך חבירי אני קונה במעותי אא"כ הודיעו למוכר בפ"ט (קמא) עכ"ל ונ"ל דהיינו מדפרכינן על רבי יוחנן וכי מי הודיעו לבעל חטים שיקנה חטים לבעל המעות וק"ל שהרי כתב שם הרא"ש דליתא להה"א פירכא דאע"ג דשני השליח מ"מ אין מתכוין לקנות ודעתו לזכות לצורך בעל המעות ואע"פ שמזכה לשליח החטים ידו כיד בעל המעות שהוא מתכוין לזכות לו ולא בעינן שידע בעל החטים שהוא זוכה לבעל המעות עכ"ל. ואע"פ שיש לחלק בין היכא שהמעות של משלח להיכא שאינם של משלח מכל מקום מלשון רבינו ירוחם משמע שכך מפורש בפ"ט דקמא וזה לא מצאתי: [%ד] כתב בעל העיטור בשלישות ממון לראש ישיבה ראובן דא"ל לשמעון אית זבינתא בדוך פלן זיל וזבנה ביני ובינך ואזל וזבנה שמעון וא"ל ראובן פלוג לי ואמר ליה שמעון לא פליגנא אי דיהיב ליה ראובן לשמעון זוזי למזבן ביני הדדי וקנו חיובי מחייבי ליה ב"ד מנתיה מן זבינא ואי לא שקיל שמעון זוזי ודברים הוא דהוה ביניהון והשתא קא מהדר ביה מודיעין ליה ב"ד ענשא דקא עבר אדכתיב איפת צדק והין צדק שיהא הן שלך צדק וכ"ש היכא דקנו מיניה ולא לוקים נפשיה בחזקת רמאי כי ההוא דרבין חסידא דריש האיש מקדש עכ"ל ונכתב זה בהגהות מרדכי דריש מציעא פ"ד: וכתוב במרדכי פ"ק דמציעא ובהגהות מיימון פי"ז מהלכות גזילה פסק ראב"ן שאם באה ליד ראובן סחורה בזול ואמר לשמעון קנה אותה ביני ובינך והריוח נחלוק ושמעון שתק וקנאם ושוב אמר לעצמי קניתיה דיחלוקו ואפילו לרבא דאמר (ב"מ ח.) המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו אינו אלא כשהמגביה לא נתכוין לזכות בה כלום אבל אם נתכוין לזכות בה המגביה לו ולחבירו קנה חבירו דמגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה וכתב ראבי"ה רפיא בידי שהמציאה יכול לירד מן החמור ולזכות בה כמוהו אבל במקום שתלוי בקנייה ואין לו דמים למה יזכה ודאי אם היה ברור לנו שהיה יכול לחזור אחר דמים מיד קודם שילך המוכר יתכן כדבריו אבל בין כך ובין כך ילך לו המוכר וימכור לאחרים מש"ה לא קנה דהו"ל זה נהנה וזה אינו חסר וכופין אותו על מדת סדום וודאי אם נתרצה בפירוש לקנות ביניהם הוה ליה כאילו זכה לשניהם אבל אם אין כל הדברים האלו אין נ"ל שיזכה עכ"ל. ועי' בכל בו סימן קכ"ג בדין זה. וכתב הרשב"א שאלתם נהגו בעלי חנויות כשרוצים לקנות בגדים שאומרים קצת קוני מלבושים נהיה כולנו שותפים בו אם יכולים לומר אם אינם עומדים בדבורם משטה הייתי בך וכדי שלא תפסיד על המקח או שלא תקח לעצמך. תשובה שורת הדין יכול הוא לוקח זה לדחות חבירו ולומר לו כן אלא שנהגו בו מנהג רמאות ושארית ישראל וכו' ולא עוד אלא אפילו אמר לשלוחו קנה לי חפץ פלוני והלך וקנה לעצמו מה שעשוי עשוי כדאיתא בריש האומר ואם נתן זה לחבירו מעות והלך

וקנה בהם הבגדים בין שקנאם במעות של זה לבדו בין שקנאם במעות של עצמו ובמעות זה על כרחו חולק עמו כדגרסינן בירושלמי פרק איזהו נשך הנותן מעות לחבירו וכו' ואם ידוע שלקח מוציא ממנו בעל כרחו וכן כתב בעל מתיבות. וכן אם התנו כל בעלי חנויות ביניהם שכל בגדים שיביאו הסוחרים לעיר יהיו כולם שותפים בהם אם לקח אחד על כרחו האחרים יחלקו עמו וכדתניא בתוספתא בפרק בתרא דב"מ רשאין הצמרין לומר כל מקח שיבוא לעיר נהיה כולנו שותפים בו עכ"ל: וכתב עוד ומה ששאלתם במי שאמר לחבירו צא וקח בגדים שבבית לוי ויהיו בינינו בשיתוף והלך זה ולקחן ואח"כ חזר בו חבירו ואמר אין לי חלק בהם ואיני רוצה לא בהפסדן ולא בשכרן. תשובה הדין עם הלוקח וע"כ של שני יפרע חלקו דשליחא שוויה ומה שטען משטה הייתי בך אינה טענה כי מה עשה לו זה שהוא משטה בו :

סעיף ד

כתב הרמ"ה:

סעיף ו

נתן לו מעות לקנות לו חטים כו' בהגוזל קמא (ד' קב:) גמרא נתן צמר לצבע וכו' תנו רבנן הנותן מעות לשלוחו ליקח לו חטים ולקח מהם שעורים שעורים ולקח חטים תני חדא אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לו ותני חדא אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע א"ר יוחנן ל"ק הא רבי מאיר הא רבי יהודה הא ר"מ דאמר שינוי קונה והא ר' יהודה דאמר שינוי אינו קונה ורבי אלעזר אמר הא והא רבי מאיר כאן לאכילה כאן לסחורה. וכתב הרא"ש כיון דקיי"ל כרבי יהודה אין חילוק בין לאכילה בין לסחורה ולעולם הוי בתורת שליחות אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לבעל המעות ואם למחצית שכר נתן לו אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע וכן נראה שהוא דעת הרי"ף ז"ל. וכתוב בהג"א בהגוזל עצים מעשה בפרגא בראובן שנתן מעות לשלוחו לקנות סחורה פלונית והלך וקנה סחורה אחרת וטען שקנה לעצמו ולכך שינה שדן הריב"ם שכל הריוח לשליח ונשבע שלכך נתכוין ויתיישב לפי דברי רבינו שאומר דלמפטר נפשיה מממונא אדם משים עצמו רשע כמו הכא שאמר ששינה וקנה לעצמו ומשוי נפשיה גזלן ואבא מורי אומר דאין אדם משים עצמו רשע כלל והכא חשום הכי נאמן שלפי דעתו שרצה לשלם לראובן מעותיו היתרא עבד עכ"ל. וכתב המרדכי שכן פירש ר"י והא לא דמיא לפלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי דאם הוסיפו לו מנה יתירה אם הכל לבעל המעות או יחלוקו דפרק אלמנה ניזונת (כתובות צח:) דהא שינה לגמרי בשליחותו עכ"ל:

(ב"ה) וסברא זו היא ע"פ הוראת קצת המורים שכתב רבינו בסימן זה בשם הרמב"ם ולא קיי"ל הכי אלא כדעת הרמב"ם שחלק עליהם: והעיטור כתב בשלישות ממון דהרי"ף מפרש לסחורה דקתני

למחצית שכר ולא נהירא מדקתני לשלוחו שליחות הוא ולא שותפות ותו לא לישתמיט תנא וליתני הותירו לבעל המעות ותו מדקתני אימור דשמעת לר"מ וכו' משמע הא מידי דלא חזי לגופיה מיתרצא מתניתין הא ר"מ הא רבי יהודה אלמא אע"ג דלאו למחצית שכר הוא דומיא דאומן השכר לאמצע עכ"ל. וכתב עוד שם לקמן ומסתברא למחצית שכר לא איירי תנא כלל ובשליחות לסחורה לא פליגי דאי יהבינהו ניהליה לחצאין ולא אשכח חטים וזבן שעורים כיון דאילו אהדר לזוזי לא הוה בהו רווחא השתא דאפקינהו בשעורים וארווח ביה הו"ל כדבר שיש לו קצבה וחולקין כי פליגי לאכילה לר"מ קני להו בשינוי והותירו לאמצע וקיי"ל כרבי יהודה דאפילו שליחות לאכילה הותירו לאמצע ולא אמרינן הותירו לבעל מעות אלא היכא דלא שינה כגון חטים בחטים ובהוסיפו אחת יתירה בדבר שאין לו קצבה ובעל מתיבות משמע דס"ל האי סברא והכין כתב הנותן מעות לשלוחו וכו' ל"ק כאן לאכילה כאן לסחורה אבל חטי בחטי הכל לבעל המעות. ירושלמי אמר רבי דוסא כשקיים שליחותו נתכוין המוכר לזכות לבעל המעות לא קיים שליחותו נתכוין לזכות ללוקח ולמה חולק עמו הואיל ובאה הנאה על ידו חולק עמו עכ"ל. וכן כתב נימוקי יוסף בשם הרא"ה. והרמב"ם בפ"א מהלכות שלוחין כתב כדברי הרי"ף והרא"ש. ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן. ומשמע מדברי המרדכי האי ברייתא שאם שינה לפי שסובר שיש יותר ריוח בסחורה זו ממה שיש בסחורה שאמר לו המשלח לא נחשב גזלן דאם היה נחשב גזלן לא היה אומר הותירו לאמצע: (ב"ה) ולטעמיה אזיל דס"ל כסברת קצת המורים שכתב רבינו והרמב"ם ולא קיי"ל הכי כמ"ש בסמוך: כתוב במישרים נ"ל ח"א כתבו הגאונים המפקיד אצל חבירו סחורתו להוליכה למקום פלוני ושינה והוליכה למקום אחר חייב באחריות הסחורה ונעשית מלוה וב"ד יורדין לנכסיו לפרוע לו ומודיעין אותו אם יכולים להודיעו כמו שכתבתי בדיני גביית חוב עכ"ל: כתב במרדכי פרק החובל ראובן הלוה י' ליטרין לשמעון לזמן קצוב ואחר זמן אמר ראובן לשמעון יהיו למחצית שכר ובכך נתעסק שמעון בהם ונאנסו שמעון חייב באונסין כבתחילה וכבר כתבתי זה בסימן קע"ו: השולח מעות ביד חבירו וכשתבעם ממנו אמר הלוויתים לעכו"ם מפני אחריות הדרך לריוח וריוח הנוגע לחלקך אתן לך ואח"כ אינו רוצה לתת לו ריוח וכן הנותן מעות לחבירו לקנות מהם דבר להרויח ואחר כך אמר לא הרוחתי אלא לעצמי או שנתנם לו בפקדון והלך והרויח בהם ובעל המעות תובע שיתן לו הריוח הכל באורך במרדכי פרק הגוזל עצים ובהגהותיו פרק הנזכר (ג):

סעיף ח

היה השער ידוע וקצוב וכו' פרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צח.) תנן היתה כתובתה ר' ומכרה שוה מאתים במנה או שוה מנה בר' נתקבלה כתובתה ובגמרא (שם) מ"ש שוה ר' בק' דאמרי לה את הפסדת שוה מנה במאתים נמי תימא אנא ארוחנא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה כאן שנה רבי הכל לבעל המעות כדתניא הוסיפו לו אחת יתירה הכל לשליח דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר הכל. לבעל המעות והתניא ר' יוסי אומר חולקין אמר רמי בר חמא ל"ק כאן בדבר שיש לו קצבה כאן בדבר שאין לו קצבה אמר רב פפא הילכתא דבר שיש לו קצבה חולקין דבר שאין לו קצבה הכל לבעל המעות. ופירש"י כאן שנה רבי. במשנתינו למדנו רבי: הכל לבעל המעות. השולח שלוחו לשוק לסחורה ולקח בזול הכל לבעל המעות: דתניא. דאיכא פלוגתא דתנאי בהא מילתא ומסקנא שמעינן דבדבר שאין לו קצבה אית ליה לרבי יוסי הכל לבעל המעות וסתם לן ר' במתני' דהכא כר' יוסי דמתני' נמי דבר שאין לו קצבה הוא דכל קרקע נמכר באומד זה בפחות וזה ביותר: שיש לו קצבה. כגון קטנית הנמכר בחנות במדה מלא כלי בפרוטה אם הוסיפו אחת יתירה חולקין דמתנה הוא י"ל לשליח ניתנה וי"ל לבעל המעות ניתנה: דבר שאין לו קצבה. כגון טלית וחלוק וירק הנמכרים באומד פעמים מוותר למכור בזול ופעמים בצמצום הכל לבעל המעות שאין כאן מתנה אלא מכר עכ"ל. והרי"ף כתב ולמה חולקין השליח עם בעל הבית הואיל ובאה הנאה לשליח ע"י בעל הבית חולק עמו. וכתב הר"ן דמשמע מלשזנו בדבר שיש לו קצבה אפילו נתן המוכר לשליח בפירוש כיון שבאה הנאה לשליח ע"י בעל הבית חולק עמו. אבל לדעת רש"י שהטעם שחולקין הוא משום דמספקא לן אם נתנה לשליח או אם נתנה לבעל הבית אם נתן המוכר לשליח בפירוש הוי לשליח. והרא"ש כתב כלשון הרי"ף וכ"כ בעל העיטור בשלישות ממון . וכתבו התוס' והמרדכי נראה לר"ת דבמתני' מודה בין רבי יהודה בין ר' יוסי דבדבר שאין לו קצבה נמי לא איפליגו אלא בכה"ג שנותן לו מחמת תוספת דקא"ל קח זה עבור מקחך ועוד אני מוסיף לך משלי אבל אם מכר לו בזול מחמת מעות כגון משנתינו שוה מנה בר' אפי' ר' יהודה מודה דהכל לבעל המעות והאריכו התוס' והמרדכי שם להוכיח כן. וכתבו התוס' והמרדכי והרא"ש והגהות בפ"ה מהל' שלוחין ששאל ה"ר יעקב ישראל את ר"ת על ראובן ששלח את שמעון לקבל מעות מן העכו"ם ונתן לו יותר המותר למי והשיב דחולקין דמעות הוי כדבר שיש לו קצבה וחולקין משום דע"י מעות ב"ה נשתכר יהיב ליה פלגא וה"ה נמי גבי חשבון ושוב חזר בו ואמר דבין שע"י המקח בין במנין הכל לבעל המעות כמתני' ולא דמי להוסיפו לו אחד כו' ור"י אומר דהכל לשליח שהרי

אם מחל לו העכו"ם מה טיבו של ב"ה בזה ואפי' חולקין לא שייך למימר ולא דמי להא דאמרינן הכל לבעל המעות דהתם הוא סבור שאין המקח שוה יותר מן המעות שקיבל ונתן הכל לבעל המעות על מקח זה אבל הכא שהעכו"ם ידע בסך שהוא חייב לו והיתרון דבר בפני עצמו הוא כאילו מחל לו היתרון תדע דאילו היה רוצה אומר לעכו"ם טעית בחשבון ומחזיר לו המותר דתימה הוא לומר שלא היה יכול להחזירלו וכתב הרא"ש על דברי ר"י וכ"נ עיקר וכתבו המרדכי והגהות עוד טעם אחר לדברי ר"י והוא שאם העכו"ם היה נזכר לא היה חוזר כי אם על המקבל לפיכך הכל לשליח וכתבו עוד שכדברי ר"י פסק רשב"ם לפני רש"י זקינו ומדברי רבינו ירוחם בנכ"ב נראה שגם הוא סובר כהרא"ש ובנכ"ח לא כתב אלא דברי ר"ת והעיטור כתב כדברי ר"ת דקודם חזרה. וכתבו הגהות בפרק הנזכר ומיהו נראה שאם מסר ישראל לחבירו מאתים לשלם לעכו"ם והעכו"ם לא רצה לקבל אלא מנה וכסבור ששילם הכל דאז ודאי המעות כל שעה הן ברשות המשלח ולא יכול חבירו לזכות בהם במעות חבירו והוי כמו קיבל העכו"ם חצי החוב ולא רצה לקבל אלא חציו כך מצאתי כתוב בשם ה"ר אליהו בה"ר מנחם עכ"ל ובסמוך כתב רבינו דין זה. וכתב עוד המרדכי ובשם ריב"א מצאתי נתכוין השליח לזכות הכל לשליח אבל אם לא הכיר ונתנם לבע"ה הכל לבע"ה וכתב עוד דבתשובת רב צמח איתא שהעושה סחורה עם עכו"ם ובא חבירו וסייעו בין בשכר בין בחנם במדה או במשקל או במנין חולקין משום דאלמלא מעותיו של זה וסיוע של זה לא היה שם אותו ריוח הילכך חולקין ונ"ל שאפי' לדעת הרי"ף שהטעם שחולקין הוא משום דבאה לו הנאה על ידי בעל הבית איפשר דאיתנהו לדברי ר"י שהיתרון דבר בפני עצמו הוא ואם מחל לו העכו"ם מה טיבו של בעל הבית בזה: כתב הרשב"א בסימן תרע"א שאלת ראובן מסר לשמעון מעות להלוותם לעכו"ם בריבית על מנת שיחלוק עמו בריוח לשליש ולרביע וכשפרע אחד מן העכו"ם הלווים לשמעון נתן לו עשרה דינרים יותר. תשובה מסתברא שהכל לשמעון המתעסק דהו"ל כאותה שאמרו בפ' איזהו נשך (בבא מציעא סג:) האי מאן דאוזיף פשיטי מחבריה ואשכח בהו טופיינא כולי ואף בעכו"ם איפשר לומר טענה זו אפילו בכדי שאין הדעת טועה כל שכן כאן שהוא בכדי שהדעת טועה ושמא למחר ירגיש העכו"ם ויתבע ממנו ויתחייב להחזיר לו ואינו דומה לאותה דפרק אלמנה ניזונת הוסיפו לו אחד וכולי ואסיקנא דבר שיש לו קצבה חולקין דהתם שאני שהוסיף לו מדעתו ולפיכך בדבר שיש לו קצבה חולקין שמן הדין היה הכל לשליח אלא שמפני שבאה לו הנאה ע"י בעל המעות חולק עמו ודבר שאין לו קצבה הכל לבעל המעות משום דאוזולי מוזיל גביה בממכרו אבל כאן הכל לשליח כמו שאמרנו עכ"ל ועיין במ"ש

רבינו בסוף סימן זה: (ב"ה) ולענין הלכה כיון שהרשב"א והרא"ש מסכימים לדבריו הכי נקטינן: כתוב בתשובות מיי' דספר קנין סימן כ"ב מי שקנה סחורה וקרא לחבירו לסייעו במדה במשקל ובמנין וזה המסייע הטעה את המוכר ולקח יותר שפסק הלכה שחולקין הוא והקונה : [%ה] כתוב בתשובת הרמב"ן סימן ס' אם הקהל מינו שליח את ראובן בגביית המס לפרוע את העכו"ם ממה שיגבה והעכו"ם ההנהו משלו במעות והקהל אומרים לראובן מה שנתן לך העכו"ם קנינו וראובן טוען המתנה לא באה לידי בסיבתכם אלא שההניתי אותו מסתברא שהדין עם ראובן ואע"ג דאסיקנא בפרק אלמנה דבר שיש בו קצבה חולקין כבר פירש רבינו האי שהטעם לפי שכל שדמיו קצובים כשמוסיף עליו הלוקח מרצון נפשו הוסיף וכאילו נתנו בפני עצמו לשליח או י"ל שלא הוסיף אלא מחמת שלקח ממנו זה החפץ של בעל המעות הוא ומש"ה חולקין עכ"ל ומכאן שכל דבר שנותן ללוקח שלא מחמת מקח וממכר ושאין בו הטעם הזה שכתב הגאון הכל לשליח ורש"י פי' טעם דמתנה הויא וי"ל לשליח ניתנה או לב"ה ניתנה ולפיכך חולקין ולפי פירוש זה בנדון שלפנינו מי שנותן בפירוש לשליח הכל לשליח ובה"ע כתב הטעם לפי שבאה לשליח הנאה ע"י ב"ה ואפ"ה בכאן הכל לשליח כיון שהוא טוען שהוא ההנה לעכו"ם ושהוא נתן לו בפירוש ולא לצבור ועוד שטעם הגאון ורש"י יפה עכ"ל: [%ו] כתב בהגהות מרדכי פי"ב דכתובות מעשה באחד ששלח לחבירו נ' זוז שיפשר עם בעלי חוביו ופשר בכ"ה והשיב רבינו שמחה שהמותר למשלח והאריך בראיות וצריך להתיישב בדבר:

סעיף יא

תשובה להר"מ ראובן שלח לשמעון וכו' והרמ"ה סתר דבריו וכו' הכל בפסקי הרא"ש בפ' הגוזל בתרא ובמרדכי שם ובפ' אלמנה ניזונית ובתשובת מיי' דספר קנין סי' כ' ועי' בתשו' הרשב"א שכתבתי בסימן זה ועי' בתשו' ה"ר דוד הכהן בית י"ט: מלמד שהלוה בבית ב"ה על משכונות והפסיד מהם והניח קצת מעותיו ביד ב"ה וטוען ב"ה אני צריך לפייס העכו"ם ממעותיו שבידי עיין בהגהות מרדכי סוף בתרא ותמיהני על רבינו ירוחם שכתב בנכ"ב תשובת הר"מ על ראובן שאמר לשמעון שיקנה לו בגד בהקפה וכתב תשובת רבינו אפרים על ראובן שקנה חפץ מן העכו"ם והאמין לו העכו"ם וכו' ואם איתא לתשובה ראשונה ליתא לשנייה אלא כדברי הר"מ יש לפסוק בשתיהן: [%ז] כתב רבינו ירוחם אמר לחבירו קנה לי יין ונתן לו מעות והתנה שאם לא יקנה יתן לו יין משלו ואפילו א"ל יין סתם לא משלם אם לא קנה משום דהוי אסמכתא דאם לא התנה שימציא לו יין אין משלם לו שום דבר משום דהוי מבטל כיסו של חבירו שאין

לו עליו אלא תרעומת בפ"ה דמציעא. ועיין במה שכתבתי סוף סימן קצ"ה: מ"כ בשם הר"ם ראובן שטען על אפוטרופוס שלו שפשע שטען בב"ד מה שלא ציוהו לטעון ומפני כך נתחייב אמת שהאפוטרופוס חייב בפשיעה ומיהו אם אתם קורין פשיעה אם טוען ראובן אם היית טוען כדברי הוינא משתבע ושקילנא או משתבענ' ולא משלמנא והשתא לפי טענותיך משתבע שכנגדי לאו פשיעה הוא ואפילו דינא דגרמי לא הוי כדאיתא ר"פ שבועת העדות (שבועות לב:) מי יימר דמשתבעת וכו' ולא מיקרי פשיעה אלא שכדברי ראובן היה פטור בלא שבועה וכדברי האפוטרופוס שקיל היאך בלא שבועה עכ"ל:

סימן קפד

סעיף א

שלשה שעשו שליח לאחד וכולי בסוף פרק איזהו נשך (בבא מציעא עד.) גמרא אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער אמר רבה הני בי תלתא דיהבי זוזי לחד למיזבן להו מידי וזבן לחד מינייהו זבן לכולהו ולא אמרן אלא דלא צר וחתם אינש אינש לחודיה אבל צר וחתם אינש אינש לחודיה למאן דזבן זבן ולמאן דלא זבן לא זבן ופירש"י דצר וחתם מעות של כל איש ואיש לבד. וכתבו תלמידי הרשב"א זבן לכולהו והוא שנתנו לו כאחד זה בפני זה דהו"ל כאילו נשתתפו ולאו כל כמיניה לקנות לאחד דאע"פ שהוא חוזר בו ולא רצה לקנות לאחרים ע"כ קנו כולם במה שקונה לחבירו דשותפים הם ע"כ אבל אם כל אחד נתנם לו שלא בפני חבירו הרי הוא כאילו צר וחתם אינש אינש לנפשיה דאמרינן למאן דזבן זבן:

סעיף ב

וכתב הרמב"ם בספ"ז מהל' מכירה: ואם נתנו לו המעות מעורבים וכו' מתבאר מתוך המימרא שכתבתי: גם בזה כתב הרמב"ם בפ' הנזכר והסכימו תלמידי הרשב"א לדבריו פ' איזהו נשך: וכן אמר הרמ"ה. והר"ר ישעיה כתב. ל' הרמב"ם בספ"ז מהל' מכירה. ולפ"ז אינו תלוי במה שנתנו לו וכולי לענין פי' ההלכה ודאי יש חילוק בין דברי הרמב"ם למ"ש רבינו בראש סימן זה דלדברי רבינו מאי דאמר רבה ולא אמרן אלא דלא צר וחתם וכו' קאי לבעל המעות ולהרמב"ם קאי לעת הקנייה ודקדק רבינו כן מדבריו שכתב אם היו המעות מעורבות ולא כתב אם נתנו לו המעות מעורבות אבל לענין הדין נ"ל דאפילו נתנו לו כל א' צרור כספו אם עירבן השליח וקנה במקצתן לכ"ע הוי המקח לכולם ורבה אורחא דמילתא נקט שאם נותנין לו כל אחד צרור כספו אין דרך השליח לערבם אבל מדברי רבינו נראה שיש חילוק דין ביניהם דאם נתנו לו כל אחד צרור כספו לפיכך כתב רבינו אע"פ שעירבם השליח כיון שלא נתכוין השליח לקנות אלא לאחד מהם לא

קנה חבירו מאחר שהקפידו לתת כל אחד צרור כספו כל א' זוכה לעצמו ואם נתנום מעורבים נתכוונו לזכות כולם כאחד הילכך אע"פ שנתכוין השליח לקנות לא' מהם זכו כולם. ולהרמב"ם אם היו הדמים מעורבים בין שנתנום מעורבים בין שעירבם השליח אע"פ שלא נתכוין לקנות אלא לאחד מהם זכו כולם וכן פירש"י: (ב"ה) ומשמע לי דחתומים לאו דוקא דכל שאינם מעורבים למאן דזבן זבן אפי' לא חתימי ולא ציירי אלא אורחא דמילתא נקט דכל שאינם מעורבים צר וחתים אינש אינש לחודיה דאם לא כן תיקשי דיוקא דרישא לדיוקא דסיפא בהרמב"ם:

סעיף ג

ראובן שקנה שדה משמעון וכו' בפ' הגוזל עצים (בבא קמא דף קב:) גמרא הנותן צמר לצבע וכו' תנו רבנן הלוקח שדה בשם חבירו אין כופין אותו למכור ואם אמר לו על מנת כופין אותו למכור ואסיקנא אמר אביי ה"ק הלוקח שדה בשם חבירו אין כופין את המוכר למכור זימנא אחריתא ואם א"ל על מנת כופין את המוכר למכור אמר מר הלוקח שדה בשם חבירו אין כופין את המוכר למכור זימנא אחריתא פשיטא מהו דתימא מידע ידעת דלנפשאי שקילנא ופנחיה בעלמא הוא דקבעינא וזוזי בכדי לא שדינא קמ"ל ואם א"ל על מנת כופין את המוכר למכור פשיטא לא צריכא דא"ל לסהדי קמיה דידיה חזו דשטר אחרינא קא בעינא מהו דתימא מצי א"ל אמינא שטרא מהיאך דשקלת בשמיה קאמר קמ"ל דא"ל להכי טרחי ואמרי להו לעדים קמך דמינך הוא דקא בעינא ופי' רש"י הלוקח שדה בשם חבירו ריש גלותא אין כופין את המוכר לחזור ולכתוב שטר מכירה אחר ללוקח שהיה לו להתנות ולהודיעו כתוב שטרי בשם ר"ג שאם יצאו עסיקין אראה להם שהוא של ר"ג וכתוב לי שטר אחר בשמי שלא יבואו יורשי ר"ג לתבעה ממני: ופנחיה בעלמא וכו'. כלומר להצלה נתכוונתי: דא"ל לסהדי קמי' מוכר חזו וכולי ובהדי מוכר גופיה לא אמר והרמב"ם בפ"ב מהלכות שלוחין כתב ואם התנה עמו בתחלה ואמר לו לעצמי אקנה וזה שאכתוב בשטר בשם לוי כדי שלא ידעו בי שאני הקונה ה"ז כופהו לחזור ולכתוב שטר אחר בשמו עכ"ל ולא הזכיר הא דאמרינן בגמרא לא צריכא דא"ל לסהדי קמיה דידיה חזו דשטרא אחרינא בעינא וצ"ע: [%א] כתב בהגהות מרדכי פרק ד' דמציעא שאל רב חפני כיון דבעי להקנותו מלוקח ראובן דזבן ארעא משמעון על שם לוי ולוי לא הרשהו וכתב השטר על שם לוי שהיה במכירה וכיון שראה שמעון שלא בא לוי חזר בו מפני שלא הקנה ללוי כלום והשיב שאין יכול לחזור בו כדמוכח התם הלוקח שדה בשם חבירו אין כופין המוכר למכור ומשם מוכח דאין שמעון יכול לחזור בו אע"פ שלא הרשהו ולא עשאו שליח ואם יבוא ויאמר כי במעותיו קנה הדין ביניהן עכ"ל:

סימן קפה

סעיף א

כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות שלוחין ונ"ל שלמד כן מדאמרינן בפרק אלמנה ניזונת (כתובות דף צח.) דדבר שאין קצבה הכל לבעל המעות וכמו שנתבאר בסימן קפ"ג וכן כתב המרדכי בפרק הנזכר בשם רשב"ם כמו הרמב"ם והרא"ש דאם אמר לחבירו מכור טלית זה בה' דינרים ולא א"ל המותר יהא שלך ומכרו בו' דינרים הכל לבעל הטלית דטלית דבר שאין לו קצבה הוא וכתב המרדכי בהאומנין גבי כל האומנין ש"ש הם שהסרסור ש"ש הוי אפילו בשעת הליכה אע"ג דאכתי לא מכר את החפץ ושמא לא ימכרנו ולא יטול שכר כלום אפ"ה הוי ש"ש והאריך בראיות וכתב זה מהרי"ק בשורש קנ"ה. וכתב רבינו ירוחם בנ"א חלק ט' שדין הסרסורים שמוכרין החפצים כדין השליח שאם טעה בכל שהו מכרו בטל וכמו שנתבאר בסימן קפ"ב:

סעיף ב

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל ק"ה סימן ב':

סעיף ג

ומ"ש בשם הרשב"א בתשובה הנזכרת כתב שכן נראה מדברי רש"י והתוס' בפרק אלמנה ניזונית גמרא מכרה כתובתה או מקצתה על הא דאמרינן אלמנה ששמה לעצמה לא עשתה ולא כלום ואוקימנא בדאכרוז ולא עשתה כלום משום דאמרינן לה מאן שם ליך כי האי דההוא גברא דאפקידו גביה כיסתא דיתמי אזל שמה לנפשיה בת' זוזי אייקר קם בת"ר זוזי א"ל מאן שם ליך וכ"כ שם הר"ן וכ"כ ה"ה פי"ז מהלכות אישות וגם הרא"ש בפרק הנזכר כתב כלשון התוס' שכתבו א"ל מאן שם לך כלומר מי החזיקך באלו הנכסים שאין לך אדם יכול לזכות בקרקע חבירו אם לא יחזיקוהו בה ב"ד אבל הא לא קאמר שומא ממש דאע"ג דליכא ב"ד מומחים ב"ד הדיוטות מיהא איכא ומה שמחזיקים אותה ב"ד הדיוטות לא חשיבא חזקה דיושבי קרנות הן ואינם אלא בקיאים בשומא בעלמא וכתבו התוס' עוד ותימה לר"י דהכא משמע דאם החזיקוה ב"ד יכולה לעכב הקרקע לעצמה ובהמפקיד (דף לח.) תנן המפקיד אצל חבירו יין והחמיץ כולי עושה להם תקנה ומוכרן בב"ד וכשהוא מוכרן מוכרן לאחרים ואין מוכרן לעצמו ואומר ר"י דהתם הוי טעמא משום חשדא והילכך קאמר שלא יעכב לעצמו ודוקא בדבר הנפקד כי התם שייך חשדא דכ"ע לא ידעו שב"ד ידעו בשומא אבל הכא אלו הנכסים ידעו העולם שע"י ב"ד באו לידה וגבי כיסתא דיתמי כמו כן ידעו וליכא חשדא אי נמי הכא הב"ד עצמם הם המפקידים הילכך יש לו לעכב על ידם אבל התם שהפקיד אחר אצלו לא יעכבנו לעצמו עכ"ל וכן כתבו באלו מציאות (דף לב.): ומ"ש בתשובה יראה לי שהתוס' הוא של ראובן

וכו' כ"כ המרדכי בפרק אלמנה ניזונית: ומ"מ לענין מה שעליו היתה השאלה דהיינו אם אמר הסרסור כשבא החפץ לידו הא לך ד' בשבילו אם יכול ראובן לחזור בו אחר שמשך הסרסור החפץ או שמא אדעתא דהכי לא נתנו לו נראה שפשט זה ממה שמצא שכתב הרשב"א וגם הרא"ש נראה דס"ל כן ממה שלא הזכיר אותה שאלה כלל והטעם משום דכיון דקי"ל שאין השליח יכול לקנות לעצמו א"כ הכא כיון דכשנתנוהו לו בעלים לא יהבו ליה אדעתא שיקנה לעצמו ואם אחר שבא החפץ לידו אמר אתה הרשיתני למכור חפץ זה בד' הילך ד' יכול המוכר לומר לא קנית כיון שאתה שליח ומכור באשר תמצא והבא לי דהמותר לב"ה וכיון שפשט הרא"ש דהמותר לב"ה מינה דכשנתן לו לא נתן לו לכשיזכה הוא בו אם ירצה אלא שימכרנו אבל הוא אינו יכול לזכות בו כדאשכחן בשליח וזהו שכתב השואל דהא בהא תליא כלומר שאם הסרסור יכול לקנותו בארבע ואין הלה יכול לחזור בו הוי כמקנהו לו וא"כ המותר הוי לסרסור ואם הלה יכול לחזור לא הוי כמקנהו לו וא"כ המותר לב"ה. נ"ל לומר לדעת הרא"ש שלא השיב לזה אבל לי נראה לומר שאם נתפייס ראובן לתתו לסרסור בד' כשא"ל אחר שבא לידו הילך ד' בשבילו קנה ואינו יכול לחזור בו שאע"פ שמתחלה לא נתנו לו אדעתא דהכי מ"מ כיון שנתפייס למכרו לו בד' קנה ואפילו בשתק ראובן לדברי הסרסור משמע דהוי דינא הכי דקנה דשתיקה כהודאה דמיא ולכן נ"ל שאין דברי השואל הזה אמורים אלא בשתק ראובן דלהכי מהני טעמא דאדעתא דהכי לא נתנו לו להוציא השתיקה מדין כהודאה דמיא אבל היכא דנתפייס ראובן בהדיא לית דין ולית דיין דקנה וא"י לחזור בו: (ב"ה)

ואפילו בשתק דעתי לומר דקנהו ואפשר דגם הרא"ש סובר כן ולא חש להשיב לזה משום דמילתא דפשיטא היא והכי דייקא לישניה שכתב שהרי לא הקנה ראובן החפץ לסרסור משמע הא אם הקנהו לו קנה אע"ג דאדעתא דהכי לא נתנו לו: [%א] ואם אמר ב"ה לסרסור המותר שימכור על כך יהיה שלך ושתק הסרסור כתב מהרי"ק בשורש קנ"ה דלא מצי בעל החפץ למימר כיון שלא ענית כשאמרתי לך המותר יהיה שלך לא זכית בו אלא הוי המותר לסרסור וכן נמי הסרסור חייב בגניבה ואבידה אע"פ ששתק בשעה שא"ל המותר יהיה שלך וכתבתיה בסימן קפ"ו ועיין במה שכתבתי שם: [%ב] כתב הרא"ש בתשובה כלל ק"ה על ראובן שהיה סרסור של שמעון למכור ביתו והלך אצל לוי ונתרצה לקנותו ולא אבה למכור ללוי כי אמר שהיה שונאו ומכרו לאחר ותובע הסרסור דמי סרסרותו לא ידענא במה נתחייב לו מעות מעשים בכל יום שיש במקח אחד כמה סרסורים זה מסרסר ללוי וזה מסרסר ליהודה ומי שנגמר המקח על ידו זכה בסרסרותו ודאי אם אחר שאמר לו הסרסור שלוי רוצה לקנוחו ואמר שלוי שונאו ולא רצה למכרו לו ואח"כ מכרו ללוי

זה ודאי היה רמאות וצריך ליתן לו שכרו אבל בנדון זה אינו חייב ליתן לו כלום ודמיא להא דהגוזל בתרא ירד להציל ולא הציל מהו א"ל זו שאלה אין לו אלא שכרו פי' שכר טרחו ולא דמי חמורו ה"נ יתן לו שכר טרחו שהלך ודבר עמו ולא שכר סרסרותו ועוד דלא דמי כלל דהתם הפסיד המציל חמורו כדי להציל חמור חבירו אבל הכא לא הפסיד מאומה הסרסור עכ"ל נראה מדבריו ששכר טרחו מיהא צריך ליתן לו ואפילו לפי טעם שני שכתב דלא דמי כלל איפשר דהכא נותן לו שכר טרחו דמ"מ מפסיד הוא זמנו אבל אין מנהג העולם כן ולפיכך נראה לפרש דברי הרא"ש דה"ק אפילו אי היה נדון דידן דומה להההיא דירד והציל יתן לו שכר טרחו אבל שכר סרסרותו ודאי לא יטול ועוד דלא דמי כלל והילכך אפי' שכר טרחו לא יטול וכנ"ל:

סעיף ד

וכתב עוד הרמב"ם בספ"ב מהל' שלוחין והראב"ד השיג עליו שם ונ"ל טעם הרמב"ם שכיון שאינו מכחיש את הסרסור לומר שלא נמכר אלא שאומר שא"ל בק' הוה ליה סרסור מודה מקצת:

סעיף ה

וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר ואם ידע הלוקח שחפץ זה של ראובן וכולי כלומר דעד השתא עסקינן בדין שבין המוכר והסרסור והשתא מיירי בדין הלוקח עם המוכר והסרסור וטעם הדין דכיון דידע הלוקח שחפץ זה של ראובן הרי זה דומה לדין שכתב הרמב"ם באותו פרק וכתבו רבינו בסימן קפ"ב שאם הודיעו שהוא שליח אם נמצא שעבר על דעת המשלח בטל המקח ומ"ש הראב"ד שיאמר לו קנוניא אתם עושים עלי יש לומר להרמב"ם דאטו בשביל טענה זו החלושה נפסיד למוכר שאומר שמעולם לא אמר באותו סך והחפץ הוא שלו אלא ודאי חייב להחזיר לו החפץ אף על פי שהסרסור מכחישו ואם מפני טענת קנוניא יחרים. וביאור דברי הרמב"ם שכתב יחרים על מי שנתן לו רשות וכולי היינו לפי שבבא קודם זו תפס שתי חלוקות האחד שלא נתן הדמים הסרסור למוכר אלא שטוען שהרשהו למכור בחמשי' הב' שנתן לו כבר החמשים כנגד הא' אמר על מי שנתן לו רשות וכנגד הב' אמר או שרצה בחמשים כלומר כשקיבלם וחזר בו אח"כ. וא"ת ולמה צריך שידע שחפץ זה של ראובן כשידע שאינו של הסרסור סגי וכמו שכתבתי י"ל שאם אינו יודע שהוא של ראובן לא יחזיר שיאמר לו שמא אין בעל החפץ לפני כדי שאחרים עליו:

סעיף ו

וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר וביאור דברי הראב"ד במ"ש שהפקידו אצלו היינו לומר שהפקידו אצלו למכרו דאם לא כן מי נתן רשות לנפקד למכור הפקדון: ומ"ש

ואם א"ל מכור לי חפץ זה במה שתמצא וכולי קשה אם היה החפץ שוה מאה והלך ומכרו בחמשים וכי יעלה על דעתך שבשביל שאמר לו מכור במה שתמצא שהמכר יהיה קיים הא ודאי לא נתכוין לומר לו בכמה שתמצא אלא מעט פחות מעט יותר ודברי הרמב"ם ברורים שהנותן חפץ לסרסור למכור סתם הוא נותן לו ואח"כ בא הסרסור ואמר לבד ראה זה מצאתי ופסק הרמב"ם שהמוכר יכול לבטל המקח כיון שלא נתן לו רשות למכור באותו סך ונ"ל לדעת הרמב"ם שאע"פ שהמוכר יכול לבטל המקח אין הלוקח יכול לבטלו: [ג%] כתב במרדכי בהאומנין גבי כל האומנין ש"ש הם שהשיב רבינו מאיר על ראובן שמסר טבעת לסרסור למכור והפסיד האבן מן הטבעת כראה דהסרסור ש"ש הוי ואפילו בשעת הליכה ובע"ה א"צ לישבע שלא ידע שהיתה האבן תקועה יפה דאין נשבעין בטענת שמא אלא הנך דכל הנשבעין ואפילו ע"י גלגול לא ישבע אם כן הדין הוא כך שהסרסור ישבע שאינה ברשותו וישבע כמה שוה האבן ויפרע שוויה ולא דמי להההיא דהמפקיד דמסיק רב אשי דזה וזה ישבע דבעל החפץ נשבע כמה שוה היינו כדי לפטור דהוי נשבע ואינו משלם אבל הכא הסרסור נשבע לפי שהוא נתבע עכ"ל : [ד%] הנותן כליו לסרסור למשכנם לו ואמר הסרסור איני יודע היכן משכנתים כתבו הר"ן ונ"י בהמפקיד דפשיעותא היא וגדולה מזו כתב הרי"ף בתשובה שאפילו אמר משכנתים אצל פלוני וכפר בו פשיעותא הוי שהו"ל למשכנם אצלו בעדים והר"ן כתב שאינו מתחוור להוציא ממון ע"פ זה כיון דלא א"ל משכנם אצלו בעדים ושהוא מסופק אם כתב כן הרי"ף וכתב הר"ן דאפילו לפי תשובה זו אם אמר לוה עלי מפלוני ואמר שלוה ממנו וכפר בו פטור בשבועה דאיהו הימניה: והרשב"א כתב ח"ג סימן קל"א שאלתם ראובן מסר משכון לשמעון הסרסור שימשכן אותו בסלע ונתן לו זוז בשכרו לזמן בא ראובן ותובע משכונו משמעון הסרסור ושמעון טוען שמשכנו ביד עכו"ם ואותו עכו"ם מכרו שלא ברשות: תשובה הדין עם הסרסור שאפילו ראובן מודה דשליחא שווייה ושכר טרחו הוא שנתן לו כל שהוא מראה לו העכו"ם די לו ואפי' אינו מראהו לו אלא שאומר לעכו"ם פלוני משכנתיו נאמן שהוא האמינו ונראה דאפי' שבועת היסת אין להשביעו כיון שאין העכו"ם מכחישו דאילו היה העכו"ם מכחישו היה צריך שבועה כדין חנוני על פנקסו אבל כאן שאין מי שיכחישנו מן הסתם אינו חייב אפילו שבועת היסת אבל אם רצה ראובן להחרים סתם הרשות בידו עכ"ל: [ה%] סרסור שנתן כלי לבקרו ולא רצה המבקר להחזירו כתב הרשב"א בתשובה בתולדות אדם לרשב"א סי' ר"ז שהוא חייב דהא שומר שכר הוא וש"ש חייב בדברים הקרובים לאונסין כל שאינו אונס גמור וכדאמרינן בשלהי הפועלים (בבא מציעא צג:) דאפי' על בעידנא דעיילי אינשי וגנא

בעידנא דגנו אינש חייב [%ו] וכ"ש שאין לסרסור למכור חפץ באשראי אא"כ נטל רשות מב"ה שאין דרך מוכר למסור מקח עד דשקיל זוזי וכדאמרינן בהמדיר (עו: ע"ש) סתמא דמילתא כמה דלא יהיב אינש זוזי לא יהבו ליה חפצא: [%ז] שמעון שנדר לראובן י' זהובים לשידבר עליו לשר וראובן תובעו ושמעון משיב נדרתי לך אבל מחמת יראה שלא תקלקל ענייני נגד השר ולא היה שום קנין והשיב המורה שחייב ליתן לו דהו"ל כפועל וא"צ קנין ומה שטען שמחמת יראה נדר לו אין בדבריו כלום דדברים שבלב אינם דברים כדאמרינן בהאיש מקדש (נ.) הגהות מרדכי קידושין :

סימן קפו

סעיף א

הלוקח כלים מבית האומן וכולי ברייתא פרק האומנין (בבא מציעא פא.) גמר' כל האומנין שומרי שכר הם ובפרק ד' נדרים (נדרים לא.) גמרא שאיני נהנה לישראל לוקח ביתר וכולי הלוקח כלים מבית האומן לשגרן לבית חמיו וא"ל אם מקבלין ממני אני נותן לך דמיהם ואם לאו אני נותן לך לפי טובת הנאה שבהם ונאנסו בהליכה חייב בחזרה פטור מפני שהוא כנושא שכר וכתבו הרי"ף והרא"ש בהשואל גמרא השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו וכו'. ופירש"י בהאומנין לשגרן לבית חמיו. סבלונות לארוסתו: כפי טובת הנאה. שיחזיקו לו טובה שפקדתים בסבלונות: ונאנסו בהליכה חייב. דהואיל וקצץ דמיהן ומשכן לשם לקיחה הרי הם לקוחין בידו עד שידע שאינה לקוחה וה"נ אמרינן בהספינה (פז.) הלוקח כלים מן האומן על מנת לבקרו ואם אין בו מום יקחנו ונאנס בידו חייב והוא דקציץ דמי: בחזרה פטור. מאונסין: מפני שהוא כנושא שכר. בחזרה ולא כשואל ומהו נשיאות שכר הואיל ונהנה בהם שנתפאר בהם. וכן פי' הרא"ש והר"ן בפרק ד' נדרים וכ"כ הרמב"ן בהספינה דמאי דתניא פטור מפני שהוא כנושא שכר אחזרה קאי דתו לא הוי שואל דפסקה הנאתו ומיהו ש"ש הוי וחייב בגניבה ואבידה וכ"כ הגהות בהלכות שלוחין פ"ב וכ"כ ס"ה וכן רבינו ירוחם וכן פירשו התוס' בהספינה גמרא השולח בנו אצל חנוני וכו' גבי הא דאמר שמואל הלוקח כלים מן האומן ע"מ לבקרו ונאנס בידו חייב ואע"פ שהמפרש לנדרים כתב נאנסו בהליכה חייב מפני שהוא כנושא שכר בההיא הנאה דאית ליה שמניחו להוליכו לבית חמיו גמר ומקני נפשיה בחזרה פטור דלית ליה הנאה שלא נתקבלו לא חיישינן לדברי אותו מפרש דהא בהאומנין מייתי לה אשואל את הפרה והחזירה לאחר שכלו ימי שאלתה פטור ואמר אמימר מסתברא פטור משואל וחייב כשומר שכר תניא כוותיה דאמימר הלוקח כלים מבית האומן וכו' ונאנסו בהליכה חייב בחזרה פטור מפני שהוא כנושא שכר ולפירש"י

והר"ן והרא"ש מייתי שפיר דהיכא שנאנסו בחזרה אע"פ שכבר כלתה הנאתו ופטור מאונסין אפ"ה קתני מפני שהוא כנושא שכר לומר דחייב בגניבה ואבידה והיינו דומיא דהחזירה לאחר שכלו ימי שאלתה הילכך אע"ג דפטור מאונסין חייב בגניבה ואבידה ואילו לדברי המפרש דמפני שהוא כנושא שכר לא קאי אחזרה אלא אהליכה א"כ בחזרה פטור לגמרי והוי תיובתא לאמימר ולא סייעתא ועוד דההוא מפרש לא חש לקמחיה דאם איתא דמפני שהוא כנושא שכר אהליכה קאי היכי קתני נאנסו בהליכה חייב הא ש"ש אינו חייב באונסין אלא ודאי ליתיה להההוא פירושא כלל והרמב"ם בפ"ב מהל' שלוחין לא כתב שבחזרה חייב בגניבה ואבידה ומ"מ כך יש להבין מתוך לשונו שכתב ואם נאנסו בחזרה פטור ויש לפרש דפטור דקתני אנאנסו קאי ואע"פ שמדברי רשב"ם בהספינה גבי הא דאמר שמואל הלוקח כלי מן האומן ע"מ לבקרו וכו' משמע שהוא מפרש מפני שהוא כנושא שכר דקאי אהליכה מ"מ הרי כתב שם נראה בעיני דלאו דוקא נושא שכר דא"כ לא ליחייב באונס עכ"ל ועכ"פ הדין דין אמת דמאי פטור מאונסין אבל בגניבה ואבידה חייב גם בחזרה מכח ההיא דהאומנין שכתבתי ורשב"ם בהספינה גבי הא דאמר שמואל הנוטל כלי מן האומן ע"מ לבקרו כתב דבפרק ד' נדרים תניא כוותיה דשמואל נאנסו בהליכה חייב בחזרה פטור מפני שהוא כנושא שכר נראה בעיני דלאו דוקא נושא שכר דא"כ לא ליחייב באונס וכתב עליו הרמב"ן דלא עיין בה דכי קתני מפני שהוא כנושא שכר אחזרה קאי שהוא פטור מאונסין ומיהו חייב בגניבה ואבידה מפני שהוא כנושא שכר עכ"ל. ורשב"ם כתב שם גבי נוטל מן האומן ע"מ לבקרו שאפי' חוזר בו ואומר איני חושש בכלי זה לקנותו ונאנס בידו קודם שהחזירו לבעליו וא"כ גבי לוקח כלים מבית האומן אמאי בחזרה פטור הא אפילו באונס הוה לן לחיוביה ואיפשר דמשום דבנוטל כלים מבית האומן לשגרן לבית חמיו כשאין מקבלין ממנו נותן לו לפי טובת הנאה שנתן לא חמיר כולי האי לחיובי בחזרה וצ"ע. והנך רואה שפי' רש"י דבקצץ דמיהם עסקינן וכן כתבו הגהות בפ"ב מה' שלוחין ודין זה דומה לדין שנתבאר בדברי רבינו בסמוך. ועיין במישרים נ"ל ח"א. וכתב עוד במישרים ואע"פ שנתחייב באונסין יכול לחזור בו מן הקנייה לוקח ולא מוכר: דין הנוטל כלי מן האומן לבקרו ונאנס בידו עיין בהרי"ף ונמ"י פרק הספינה: (ב"ה) וברמב"ם פ"ד דהלכות מכירה:

סעיף ב

נטלו למכרו לאחרים (וכו' שם) בהאומנין גמרא כל האומנין ש"ש הם ההוא גברא דזבן ליה חמרא לחבריה אמר ליה ממטינא ליה לדוכתא פלניא אי מזדבנא מוטב אי לא מהדרנא ליה ניהלך אזל ולא אזדבנא ובהדי דאתא איתניס אתו לקמיה דרב נחמן חייביה

איתיביה רבה לרב נחמן נאנסו בהליכה חייב בחזרה פטור א"ל חזרה דהאי הליכה היא מ"ט סברא היא בחזרתו אילו אשכח לזבוניה מי לא זבניה ובפ"ד נדרים גמרא שאיני נהנה לישראל לוקח ביותר וכולי מייתי האי עובדא גופיה בלישנא אחרינא וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בהשואל גמרא השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו וכו' וכתבו התוס' בהאומנין תימה מדלא אשכח לזבוניה משמע דלא הוי זבינא חריפא וא"כ אמאי חייביה ולא הנאת שניהם היתה דאמרינן בפרק ד' נדרים דאין לחייב הלוקח אלא בזבינא חריפא שכל הנאה שלו ויש לומר דזבינא חריפא היה ואם היה רוצה לתת בדמים שנתן לו המוכר היה מוצא הרבה אלא היה רוצה למכרו ביוקר ומה שלא מכרו כמו שהיה יכול משום דאף אבבא דבייתיה כשיחזור יתנו לו אותם דמים או יותר עכ"ל: וכתב א"א הרא"ש ז"ל בהשואל והם דברי התוספות שכתבתי בסמוך ונ"ל דהיכא שאינו זבינא חריפא בחזרה אע"פ שפטור מאונסין חייב בגניבה ואבידה כש"ש כדין הסרסור שנתבאר בסימן קפ"ה דהוי ש"ש ולא חילק רבינו שם בין היכא דהוי זבינא חריפא לאינו זבינא חריפא והכא נוטל שכר הוא שאם ימכר ביותר בדמים שקצב לו הרי הוא נוטל המותר ואע"ג דהוי ספק אם ימכר ביותר אם לאו גם כל סרסור המוליך חפץ למכור ספק הוא אם ימכור ויטול שכר או אם לא ימכור ולא יטול כלום ואפ"ה הוי ש"ש והכא נמי דכוותיה: [%א] והיכא שא"ל טול חפץ זה ומכור אותו ומה שתמכרנו ביותר מכן נחלוק ביניינו נ"ל שאפילו הוא דבר שיש לו קונים הרבה ויכול למכרו מיד בדמים שקצב פטור מאונסין בין בהליכה בין בחזרה משום דכיון שהמוכר נוטל חצי המותר על סכום הקצוב הוי הנאת שניהם וכל היכא דהוי הנאת שניהם אין לחייב הלוקח כדמשמע בפרק ד' נדרים וכתבוהו התוספות בהאומנין וכ"ש אם הוא דבר שאין לו קונין הרבה שהלוקח פטור והא דפטרינן ללוקח דוקא מן האונסין אבל בגניבה ואבידה חייב כדין ש"ש לא שנא הוא חפץ שיש לו קונין הרבה לא שנא אין לו קונין הרבה לעולם הוא ש"ש על כל החפץ כדין הסרסור שנתבאר בסימן קפ"ח וכתבו המרדכי בהאומנין ומהרי"ק בשורש קנ"ה ואע"פ שאינו נוטל אלא חצי הנוסף על סכום הקצוב אפי' הכי נעשה ש"ש על כל החפץ דלא גרע מאילו נתן לו פרוטה בשכירותו שהיה נעשה ש"ש על כל החפץ ואין לומר דכל כה"ג דמי לעיסקא דפלגא מלוה ופלגא פקדון והכי נמי בחצי החפץ נתחייב באונסין כדין מלוה ובחצי האחר הוי ש"ח דלא דמי לעיסקא כלל דהמקבל עיסקא אם הוזלה יפסיד המקבל חלקו כדאיתא בהזהב ובהמקבל ובנדון דידן אין המקבל מפסיד בזולא כלל הילכך אין דינו אלא כדין הסרסור: [%ב] וכמו שכתבתי משמע מדברי מהרי"ק שורש קנ"ה שכתב על ראובן ששלח ספר ע"י שמעון למכרו ונלקח באלכסנדריא בעלילת מכס וראובן טוען

ששמעון נעשה עליו ש"ש מאחר שא"ל לשמעון שאם ימכור ביותר מל"ד דוקאטי שיהיה המותר לשמעון ושמעון שתק ומתוך אותם הדברים נשא הספר עמו למכרו ושמעון טוען כי לא נעשה ש"ש שהרי ראובן עצמו הודה שמתחלה לא שאל ולא ביקש ממנו דבר דקאמר לו אם תרצה אשרתך ואשאנו עמי ואמכרנו עבורך בסך אשר תעריך. בזה רואה אני את דברי ראובן דודאי נעשה שמעון ש"ש מחמת שבסוף אמר ראובן לשמעון שאם ימכר הספר ההוא ביותר מל"ד דוקאטי שהמותר יהיה של שמעון והאריך בראיות הרי שאפילו כשא"ל כל המותר על כך יהיה הכל שלך לא הוי אלא ש"ש וכ"ש כשאמר לו המותר על כך נחלוק דלא הוי אלא ש"ש ועוד למדנו מאותה תשובה שאפילו שהוא חפץ שאין לו קונים כשא"ל המותר על כך נחלוק או יהיה שלך הוי ש"ש וכמ"ש שם שטען שמעון שהיה ספר פסול ואינו שוה שיהיה בו שום מותר ואפ"ה כתב הרב ז"ל שא"א שלא יהיה באיפשר להמצא שום מותר רב או מעט וכיון שכן נעשה שמעון ש"ש דבקל נעשה ש"ש כמ"ש המרדכי בשם הר"ם בהאומנין. וממ"ש מהרי"ק שורש הנזכר נשמע שאם נתן ראובן חפץ לשמעון למכור וא"ל שמעון אם תרצה אשרתך ואשאנו עמי ואמכרנו עבורך בסך שתעריך ואמר ליה ראובן המוכר המותר יהיה שלך ושתק שמעון לא מצי ראובן למימר כיון שלא ענית אלא שתקת כשאמרתי המותר יהיה שלך לא זכית בו והמותר הוא שלי אלא המותר לשמעון ושמעון חייב בגניבה ואבידה אע"פ ששתק בשעה שא"ל המותר יהיה שלך וגם מתחלה לא שאל ממנו דבר אלא א"ל שישרתנו וימכרנו עבורו וכ"כ הוא ז"ל שם בהדיא וכתבתיו בסי' קפ"ה ונראה עוד מתוך דבריו שם שאפי' לא א"ל ראובן המותר על כך יהיה שלך אלא שא"ל תמכרנו בכך וכך כיון שאם ימכרנו ביותר מאותו סך הוי היותר לשמעון מאחר שא"ל אמכרנו בסך שתעריך הו"ל שמעון ש"ש על החפץ והביא ראיה מתשובת ר"מ שכתב המרדכי בפ' האומנין:

(ב"ה) ובזה אין דבריו נראין שכבר נתבאר בסי' קפ"ה שאם נתן חפץ לסרסור למכרו בששה התוספת לבעל החפץ:

סימן קפז

סעיף א

כתב הרמב"ם בפרק ב' מהלכות שלוחין ולמד כן מדאמרינן בסוף פרק האומנין (בבא מציעא פג.) תניא איסי בן יהודה אומר אין רואה שבועת ה' תהיה וכולי הא יש רואה יביא ראיה ויפטר וכתב הרי"ף דאיכא מ"ד לאיפטורי משבועה הוא דתני איסי הכי כפשוטן של דברים ואי ליכא ראיה מישתבע ומיפטר ואיכא למ"ד דלא איצטריך לאיסי לאשמועינן דמאן דאית ליה ראיה מייתי ראיה ומיפטר אלא אתא לאשמועינן דהיכא דיש

רואה ליכא שבועה אלא או יביא ראיה ויפטר או ישלם אבל שבועה ליכא וכן הכריע ר"ח וכן כתב הרא"ש והוא דעת הרמב"ם ז"ל: כההוא דיהיב זוזי לחבריה וכו' מעשה זה הוא בס"פ האומנין (שם) ואמר רבא ת' דני חמרא דתקיפו קלא אית להו למילתא זיל אייתי ראיה דמעיקרא כי זבנת להו חמרא מעליא הוה ואיפטר א"ל רב יוסף בריה כמאן כאיסי א"ל אין כאיסי וסבירא לן כוותיה ופירש"י קלא אית להו אימת החמיצו ואצל מי היו ושל מי היו שמא שלך היו או קנית בדמים פחותים ולא אצלך החמיצו: וכן הדין בכל טענה וכו' הם דברי הרמב"ם בספ"ב מהל' שלוחין . וכתב עוד שם וכן הדין בטענת השומרים אם הראיה יכולה להיות או יביא ראיה על טענתו או ישלם דעתו ז"ל דלא שנא בין שומרים לשותפין ושלוחין וכן דעת הר"ן שכתב בסוף פרק האומנין גבי עובדא דת' דני חמרא מיהא שמעינן דלאו דוקא בשבועת השומרין נאמרה אלא אפילו בעלמא כי הכא אי אתרא דשכיח ביה סהדי הוא לא מיפטר בשבועה אלא בעדים:

סעיף ב

והרמ"ה כתב דלא אמרינן הכי וכו' טעמו משום דאיסי אשבועת שומרין אמרה ומ"מ מההיא דת' דני חמרא משמע דלאו דוקא בשומרין וכמו שכתבתי בסמוך בשם הר"ן ואע"פ שנפרש כפירוש הרמ"ה לית לן בה כי גם הרמב"ם נראה מדבריו שכך פירשה ואפ"ה לא חילק בין שבועת השומרין לשאר הטענות והטעם משום שאפילו תאמר שהיו המעות פקדון בידו מ"מ שבועה זו לאו שבועת השומרים היא ואם איתא דלא אמר איסי אלא גבי שבועת השומרין האי עובדא דת' דני דחמרא כיון ששבועה שהוא מחויב אינה שבועת השומרין לא הוה ליה לרבא למימר זיל אייתי ראיה ואי לא זיל שלים אלא לא שנא בין שבועת השומרין לשאר שבועות יש רואה יביא ראיה ויפטר ואי לאו ישלם והרמ"ה נראה לי שסובר דכיון דשבועה זו ע"י שמירה באה לו הו"ל כשבועת השומרין: [%א] כתב מהרי"ק בשורש קכ"ג על ראובן שנתן לשמעון מעות לקנות חטים וכן עשה ושם החטים בבית אחד ונרקבו מחמת גשמים שירדו עליהם חשיב פשיעה וחייב לשלם:

סימן קפח

סעיף א

אין שליחות לעכו"ם וכו' פרק איזהו נשך (בבא מציעא דף עא:) גמרא אין מקבלין צאן ברזל מישראל אמר רב אשי כי אמרינן אין שליחות לעכו"ם ה"מ בתרומה אבל בכל התורה כולה יש שליחות לעכו"ם והא דרב אשי בדותא היא מ"ש תרומה דלא דכתיב אתם גם אתם לרבות שלוחכם מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית שליחות דכל התורה נמי מתרומה גמרינן לה אלא דרב אשי בדותא היא איכא דאמרי אמר רב אשי כי

אמרי' אין שליחות ה"מ אינהו לדידן אבל אנן לדידהו הוינא להו שליח והא דרב אשי בדותא היא מ"ש אינהו לדידן דלא דכתיב אתם גם אתם לרבות שלוחכם מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית אנן לדידהו נמי מה אתם בני ברית אף וכו' אלא הא דרב אשי בדותא היא ופי' רש"י שליחות דכל התורה שיהא שלוחו כמותו מתרומה גמרינן לה בקידושין וידוע דהלכה כלישנא בתרא וכן פסק הרמב"ם בריש פ"ב מהלכות שלוחין: אבל אשה ועבד ושפחה וכו' כן כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות שלוחין וכתב עוד שאפילו אשת איש נעשית שליח ונ"ל שלמד כן מדתנן בפרק חלון (עירובין עט:) מזכה אדם על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ועל ידי אשתו אבל אינו מזכה ע"י בנו ובתו הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידם כידו והזכוי מדין שליחות הוא דהוי כאילו אותו אחר עשאו שליח לזכות בשבילו וקתני דע"י אשתו מזכה אלמא אפי' א"א נעשית שליח ועבדו ושפחתו הכנענים לא ממעט להו אלא מפני שידם כידו כלומר ועדיין העירוב ברשותו ולא זכו בו בני החצר הא לאו הכי יכולין להיות שלוחין וטעמא לפי שישנן בקצת מצות ובפרק השואל (צח:) תנן השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו ומתה פטור ואמר רב התם אפילו עבד כנעני ואפילו שמואל דאמר דוקא עבד עברי לא ממעט עבד כנעני אלא משום דידו כיד רבו הא לשליחות שאינו נוגע לרבו בר שליחות הוא וגרסינן בפ"ב דגיטין גמרא (כג.) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אין העבד נעשה שליח לקבל גט אשה מיד בעלה כפי שאינו בתורת גיטין וקידושין משמע הא למשא ומתן דאיתיה ביה נעשה שליח ושם בסוף פ"ב הוו בעי למדרש מה אתם ישראל אף שלוחכם ישראל להוציא עבדים ואסיקנא א"ר ינאי לא מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית ופירש"י להוציא עכו"ם אבל עבדים בני ברית הם דכתיב מחוטב עציך וגו' לעברך בברית וגו' ומ"ש רבינו אבל חש"ו כיון שאין להם דעת וכו' כ"כ הרמב"ם ברפ"ב מהל' שלוחין ונראה שלמד כן מדתנן בספ"ב דגיטין (שם) הכל כשרים להביא את הגט חוץ מחש"ו ואמרינן בגמרא בשלמא חש"ו לאו בני דעה נינהו ובפ"ב דקידושין (מב.) איש זוכה ולא קטן (ב) ובפרק התקבל (גיטין סד:) אמרינן דקטנה זכיא בעירוב שהוא מדרבנן אבל לא במידי דהוי דאורייתא:

סעיף ב

לפיכך השולח בנו אצל חנוני וכו' בהספינה (פז:) תנן השולח בנו אצל חנוני ומדד לו באיסר שמן ונתן לו את האיסר שבר את הצלוחית ואבד את האיסר החנוני חייב ר"י פוטר שע"מ כן שלחו ומודים חכמים לר"י בזמן שהצלוחית ביד התינוק ומדד החנוני לתוכה חנוני פטור ופירש רשב"ם השולח בנו אצל חנוני ופונדיון בידו שהם שני איסרין

להביא לו באיסר שמן ואיסר יתן לו החנוני וכן עשה מדד לו באיסר שמן והאיסר מסר לו לתינוק להביא לאביו האיסר והשמן ואמרינן בגמרא בשלמא באיסר ושמן בהא פליגי דרבנן סברי לאודועי שדריה ור"י סבר לשדוריה ליה שדריה אלא צלוחית אבידה מדעת היא ואסיקנא הב"ע כגון שנטלה למוד בה לאחרים ובשואל שלא מדעת פליגי מר סבר שואל הוי ומ"ס גזלן הוי. ופי' רש"י לאודועי. שצריך שמן שדריה האב לבנו כדי שישלח לו חנוני מה שישלח לו ע"י שלוחו פקח: ור"י סבר. לשדורי ליה ביד בנו שדריה: אלא צלוחית. אמאי חייב חנוני לשלם: אבידה מדעת היא. דכי מסרה לתינוק שאינו יודע לשמרה הפקר הוא זה ואינו חושש אם יחזירנה בנו בידו ריקנית אלא שישלח לו החנוני מה שישלח משלו הן שמן הן איסר ביד פקח ופונדיון שנטל בנו בהליכה נהי נמי דאבידה מדעת היא מ"מ בחזרה יפה מחייבין חכמים הואיל ואמרי לאודועי שדריה עכ"ל. ואין דבריו מובנים לי יפה ונראה שכוונתו לומר כמו שכתבו התוספות אע"ג דפונדיון נמי אבידה מדעת היא שמשלחו ביד תינוק מ"מ כיון שהפונדיון של ב"ה נשאר ביד החנוני אינו פטור עד שיביאנו לידו שוה פונדיון שמן ואיסר ואם היה מחזיר אותו פונדיון עצמו לתינוק הכי נמי דהוה פטור עכ"ל ואין לומר דלרשב"ם כי החזיר פונדיון עצמו לתינוק הוא הדין דמיחייב דכיון דלאודועיה שדריה היינו כדי שיקח הפונדיון מיד התינוק וישלח לו שוויו ע"י פקח וכיון שכן הרי הוא כאילו שלח לו לומר שישמור הפונדיון דאם כן בצלוחית נמי איכא למימר דכיון דלהודיעו שישלח לו שמן שדריה היינו שישלח שמן עם הצלוחית ביד פקח וכתב עוד רשב"ם לקמן בשמעתין ואית דמפרשי לה לסוגיא בחנוני הרגיל אצלו ומסר לו ב"ה כבר הפונדיון ושלח בשביל השמן והאיסר ולא שלח ביד בנו וככה הסוגיא פשוטה עכ"ל ופי' ר"ש עוד כגון שנטלה מיד תינוק למוד בתוכה לאחרים שהצלוחית מדה ומדד בה לאחרים בשואל שלא מדעת הצלוחית פליגי דרבנן סברי גזלן הוי וקנייה להתחייב בה עד שתבוא ליד בעלים דבעינן והשיב את הגזילה והשבה ליד תינוק לאו השבה היא ורבי יהודה סבר שואל הוי וכי מחזירו למקום ששאלו משם די והילכך משהחזירו לתינוק פטור עכ"ל וידוע דהלכה כת"ק:

סעיף ג

כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות שלוחין ויליף הכי מדין הצלוחית שכתבתי בסמוך שאמר בגמרא צלוחית אבידה מדעת היא. דיני שליחות עוד ודיני הרשאה ביאר רבינו בסימן קנ"א וקנ"ב וקנ"ג וקנ"ד וקנ"ה. [%א] דיני שכירים ופועלים ומלמדים בסימן של"א עד סימן ש"מ. [%ב] דיני שליח התופס לבעל חוב נתבאר בסימן ק"ה. [%ג] כל היכא שהשליח משנה מדעת המשלח בטלה השליחות מכל אפילו לענין ממון מהרי"ק שורש

ו': [%ד] כתוב בתשובות הרמב"ן סימן ב' מי שהגיע לו היזק בממון שלו מחמת שליחות שולחו או שהעלילו עליו מחמת השליחות והפסידוהו ממון אם על המשלח לשלם לו נזקו. תשובה אין המשלח חייב בתשלומי נזק השליח שלא מצינו תשלומי נזק אלא בנזקי עצמו או בנזקי ממונו ונזקי ממונו כעין נזקי עצמו הן כלומר לפי שפשע בנזקים בשמירת ממונו אבל בנזק שהגיעו לשליח מה הזיק המשלח ומה הגיע לו מחמת פשיעתו וכל שכן אם השליח שכיר שהרי הלך בשכרו וכדכתיב ואליו הוא נושא את נפשו ודרשינן (ב"מ דף קיב.) שעל שכרו עלה בכותל ונתלה באילן כלו' ולפעמים שיפול וימות ובכלל סכנת נפשות הכניס עצמו מחמת שכרו ואלו דברים פשוטים הם עכ"ל. ובהגהות ראשונות דמרדכי במציעא כתוב נ"ל שאם ראובן הלך בשליחות שמעון בשכר ונתפס בדרך ולא בסבת שמעון שאין חייב לפדותו אבל אם בחנם הלך בשליחותו חייב לפדותו דשאלה שייכא בגוף הבעלים ואע"ג דלא דמי ממש דבגוף האדם לא שייכא גניבה ואבידה כמו גבי אומנין מ"מ נראה כדפרי' כדאיתא בפ"ק דסנהדרין (דף ב:) מ"ל חבל בגופו מ"ל חבל בממונו עכ"ל ובריש הפועלים כתב המרדכי שפסק רבינו מאיר על האב ששלח את בנו בשליחות ונתפס כיון שהלך א"כ היה גופו שאול לאביו ומחויב לפדותו בכדי דמיו דלא גרע מבהמתו ובסוף התשובה כתב היכא שיש לו לבן אם האב חייב לפדותו כשהוא שואל גופו למלאכתו זה צ"ע אמנם זה פשוט היכא דלית ליה לבן כופין האב לפדותו עכ"ל ויש להתיישב אם מחייבו מפני שהוא בנו כדמשמע בראש התשובה או אם מחייבו מטעם שהוא שלוחו כדמשמע בסוף שורש קנ"ה במהרי"ק וצ"ע. וכתב מהרי"ק בשורש קנ"ה דע"כ לא קאמר ר"מ אלא התם שהלך הבן בשליחות האב ולא לצרכו שייך למימר דנעשה גוף הבן שאול לאב אבל היכא דעיקר הליכת השליח לא היתה אלא לצורך עצמו ואגב אורחיה עשה שליחות זה לא שייך לומר שגופו היה שאול למשלח. וכתב עוד דהא פשיטא דאין חייב לשלם לו זמן בטלתו ובושתו וצערו על מה שנתפס בתפיסה. ודין שותף שנתפס בלכתו בעסק השותפות אם חייב השותף לפדותו כתבתי בסקע"ו:

סימן קפט

סעיף א

אין המקח נגמר בדברים וכו' בפ' הזהב (בבא מציעא מט.) בגמרא אבל אמרו מי שפרע וכו' איפליגו רב ורבי יוחנן דברים אם יש בהם משום מחוסרי אמנה כלומר דברים שהסכימו זה ליקח בכך וכך וזה למכור באותו סך ומ"מ אליבא דכ"ע אין המקח נגמר בכך: אפי' היה הדבר בפני עדים וכו' כ"כ הרמב"ם בריש הלכות מכירה ומתבאר הוא מתוך מה שכתבתי בסמוך:

סעיף ב

ולאחר שנגמר כראוי וכו' אפילו נעשה בפניהם לבד וכולי בקידושין פ' האומר (דף סה:) גמרא האומר לאשה קדשתיך מר זוטרא ורב אדא בריה דרב מרי בר איסור פלגי ניכסייהו בהדי הדדי אתו לקמיה דרב אשי אמרו ליה ע"פ שנים עדים אמר רחמנא דאי בעו למיהדר לא מצי הדרי בהו ואנן לא הדרינן או דילמא לא מיקיימא מילתא אלא בסהדי אמר להו לא איברו סהדי אלא לשקרי. ופירש"י ע"פ שנים עדים שהצריכה תורה למאי הלכתא הצריך עדים משום דאי בעי למיהדר ולומר לא כן היה לא יוכל לומר כן שאלו יעידו הוא שהצריך הכתוב עדים ואנו אין אנו שקרנים ולא הדרינן ואין אנו צריכין עדים או דילמא שאפי' הם מודים אין דבריהם קיימים אלא בעדים ונמצאתי אני מחזיק בשלו והוא בשלי שאין חלוקתנו כלום: לשקרי. הכופרים בדברים לומר לא כן הוא עכ"ל. וכ"כ העיטור במאמר ג' בשם רבי' האי ז"ל וכן דעת הרמב"ם בפ"ב מהל' מכירה וכ"כ שם הגהות בשם ר"ת וריב"א והביאו ראיות: ואין המקח מתקיים לקונה וכולי אבל אם היה לו פקדון בידו וכו': (ב"ה) צ"ל דהאי בידו ט"ס הוא וצריך להגיה ולכתוב במקומו ביד אחרים והטעם מבואר שאם היה הפקדון ביד הלוקח כיון שקיבל עליו למכור שפסקו ביניהם קנה לו רשותו וכדתניא פרק הספינה (פה) ופסקה הרמב"ם בפ"ד ממכירה וכ"נ ממ"ש רבינו בסימן קצ"ז בשם הרמ"ה וז"ל א"נ קיימא ברשות לוקח ולא קביל עליה מוכר דזבין ליה סתמא אלא א"ל משוך וקני גלי דעתיה דלא ניחא ליה דליקני ליה רשות לוקח וכ"נ עוד מבואר מדברי רבי' שכתב בתחלת סי' ר'. ומדברי רבי' שכתב בסי' קצ"ד אם כתב לו השטר אחר שקיבל המעות והחזיק בו כמה שנים ולא לשם קנייה כי היה סבור שיספיק שטרו ובא אחר לו והחזיק בו זכה עכ"ל יש ללמוד שאם משך או הגביה מטלטלין ולא נתכוין לקנות לא קנה וכן יש ללמוד עוד ממ"ש בסי' ק"ק בשם הראב"ד שאפילו מכר ומדד ללוקח על החמורים לא קנה שלא נתכוין למשיכה ולקנות במדידה זו:

סימן קצ

סעיף א

קרקע נקנה בכסף וכו' משנה פ"ק דקידושין (כו.) נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה. ואם הכסף לבדו קונה יתבאר בסימן זה בסמוך. [%א] ודין ישראל הקונה קרקע מעכו"ם ונתן לו הכסף ואח"כ כתב לו שטר או אם החזיק ולא נתן לו כסף ולא כתב שטר אם הוא קונה יתבאר בסי' קצ"ד. ואם השטר לבדו קונה יתבאר בסימן קצ"א. ואם חזקה לחודא קניא יתבאר בסימן קצ"ב ובסי' קצ"ד: ובקנין כלומר קנין סודר והכי משמע בריש הזהב (בבא מציעא ד' מז) דאמרינן וללוי דאמר בכליו של מקנה הא אמר קני ארעא אגב גלימא וכו' א"כ הו"ל נכסים שיש להם אחריות וכו' ובריש קידושין (ג.) אמרינן ולרב הונא דאמר חופה קונה מק"ו למעוטי מאי למעוטי חליפין סד"א הואיל

וגמר קיחה קיחה משדה עפרון מה שדה מקניא בחליפין אף אשה נמי מקניא בחליפין קמ"ל. ופרש"י מה שדה מקניא בחליפין דכתיב וישלוף נעלו והתם שדה הואי. אם קנהו בקנין סודר ולא נתן דמים אם הקרקע קני אם לאו יתבאר בסימן קצ"א בס"ד: בכסף כיצד וכו' אם נתן לו מקצת הדמים אימתי קנה יתבאר לקמן בסימן זה: (ב"ה) ישראל שקונה מעכו"ם ונתן לו כסף אם קנה עיין בסימן קצ"ד:

סעיף ב

ואין נקנית בפחות משוה פרוטה וכו' כתב רבינו ירוחם דהכי איתא בפ"ק דקידושין וכ"כ ה"ה בפ"ה מה' מכירה ונראה דהיינו מדאמרינן בריש קידושין (דף ג.) אשה בפחות משוה פרוטה לא מקניא ה"ג ר"ת וכתבו התוס' דטעמא משום דגמר קיחה קיחה משדה עפרון דכתיב ביה כסף ובפחות מש"פ לא מיקרי כסף:

סעיף ג

ואפילו נתן הכסף ע"מ שיחזירנו לו וכו' בפ"ק דקידושין (דף ו:) גמרא מתני' קמא אמר רבא הילך מנה ע"מ שתחזירהו לי במכר לא קנה באשה אינה מקודשת וכו' ומקשינן עליה ואסיקנא אלא אמר רב אשי בכולהו קני לבר מאשה א"ל רב הונא מר בריה דרב נחמיה לרב אשי הכי אמרינן משמיה דרבא כוותך:

סעיף ד

אמר המוכר ללוקח וכולי שם בסמוך (שם עד סעיף ח') אמר רבא תן מנה לפלוני ואתקדש אני לך מקודשת מדין ערב ערב לאו אע"ג דלא מטי הנאה לידיה משעבד נפשיה האי איתתא נמי אע"ג דלא מטי הנאה לידה משעבדא ומקניא נפשה. ופרש"י ואתקדש אני לך וכשנתנו לו א"ל התקדשי לי. וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מה' אישות וכתב ה"ה שכ"כ הרשב"א והכרח הוא שאל"כ אפילו נתן לידה ואמרה היא אינם אלא קידושי ספק וכ"כ הרא"ש שצריך שיאמר לה הרי את מקודשת לי במנה שנתתי לפלוני. הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני עבד כנעני לאו אף ע"ג דלא חסר ולא מידי קא קני נפשיה האי גברא נמי אף ע"ג דלא חסר ולא מידי קני להאי איתתא ופרש"י הילך מנה והתקדשי לפלוני והוא שלוחו אלא שמקדשה משלו והרא"ש כתב או בשלא עשאו שליח אלא שאמר המקדש הרי את מקודשת לי במנה שנתן ליך פלוני והרמב"ם בפ"ה מה"א העמידה כגון שקדשה אותו פלוני ואמר הרי את מקודשת לי בהנאה זו הבאה ליך בגללו וכתב הר"ן ולפ"ז אין צריך להעמידה שיהא האומר זה שליח לאותו פלוני מדין עבד כנעני דתנן במתני' קונה את עצמו בכסף ע"י אחרים שהאחרים פודין אותו בממונם והוא קונה עצמו ויוצא לחירות ואף על גב דלא חסר איהו בהאי ממונא מידי. תן מנה לפלוני ואתקדש אני לו מקודשת מדין שניהן ערב אף ע"ג דלא מטי הנאה

לידיה קא משעבד נפשיה האי איתתא נמי אף ע"ג דלא מטא הנאה לידה קא מקניא נפשה מי דמי התם ערב הא דקא קני ליה דחסר ממונא האי גברא קא קני להאי איתתא ולא חסר ולא מידי עבד כנעני יוכיח דלא קא חסר ממונא וקא קני נפשיה מי דמי התם הך דהא מקני קני הכא האי איתתא קא מקנה נפשה ולא קניא ולא מידי ערב יוכיח אע"ג דלא מטי הנאה לידיה משעבד נפשו וכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות אישות דהיינו בשקדשה אותו פלוני וא"ל הרי את מקודשת לי בהנאת מתנה זו שקבלתי ברצונך. בעי רבא הילך מנה ואתקדש אני לך מהו אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא מקודשת א"ל רב אשי למר זוטרא א"כ הו"ל נכסים שיש להם אחריות נקנים עם נכסים שאין להם אחריות ואנן איפכא תנן נכסים שאין להם אחריות נקנים עם נכסים שיש להם אחריות א"ל מי סברת דא"ל אגב הכא באדם חשוב עסקינן דבההיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה גמרה ומקניא ליה נפשה איתמר נמי משמיה דרבא וכן לענין ממונא ופרש"י וכן לענין ממונא. הך שמעתא דרבא דילפינן קידושין מדין ערב ומדין עבד כנעני בין לענין ממונא מכר לו שדה וא"ל תן הכסף לפלוני ושדי מכורה לך בו קונה מדין ערב הילך מנה ותהא שדה מכורה לפלוני קנה אותו פלוני השדה מדין עבד כנעני תן מנה לפלוני ותקנה לו שדי בו קנאה מדין שניהן וכתב הר"ן ולפיכך לא פירש דקאי נמי אהילך מנה ותקנה לך שדי באדם חשוב דסמיכא להאי מימרא טפי משום דקידושין גופייהו ספוקי מספקא ליה לרבא ולא איפשיטא ליה וא"כ היכי לימא תו וכן לענין ממונא אבל לדידן כיון דפשיטא לן דבאדם חשוב מקודשת משמע דה"ה נמי לענין ממונא וכן דעת ר"ח שכתב והילך מנה ויהיו לך נכסי ואמר דההיא הנאה מיחשבא ככלי דיהביה הקונה למקנה וקנה בו בתורת חליפין אותן נכסים ולפ"ז אף מטלטלין קנה בה עכ"ל. ודע שהרי"ף והרא"ש השמיטו הא דאמר רבא וכן לענין ממונא וכתב הר"ן שלא ידע למה השמיטה הרי"ף והרמב"ם בפרק ה' מהלכות מכירה כתב האומר לחבירו תן מנה לפלוני ויקנה ביתי לך קנה מדין ערב וכתב הר"ן ולא ידעתי למה לא כתב גם כן מדין עבד כנעני ומדין שניהם ושמא סובר הוא דדוקא לגבי קידושין גמרינן מעבד כנעני משום דעבד ואשה כי הדדי נינהו דעבד גמר לה לה מאשה אבל לענין ממון אין למדין מעבד כנעני אבל אין זה מחוור וצ"ע עכ"ל ותמיהני איך עלה בדעתו של הר"ן לומר דשמא סובר הרמב"ם דדוקא לגבי קידושין וכו' אבל לענין ממון אין למדין מעבד דאטו הרמב"ם אמורא הוא דליפלוג על רבא דאמר וכן לענין ממון ונראה דאיפשר דבגירסת הרמב"ם איתא אמר רבא וכן לענין ממונא סמוך לתן מנה לפלוני ואתקדש אני לך מקודשת מדין ערב וטעמא דרבא אמר וכן לענין ממונא אדין ערב ולא אמרה נמי אדין עבד או אדין שניהם הוי כדכתב

הר"ן משום דלענין ממון אין למדין מעבד ודעת רבינו כדעת ר"ת דקאי גם למדין עבד ומדין שניהם ולדידן דקיי"ל באדם חשוב מקודשת ה"ה לענין ממונא וכתב בתלתא בבי קמייתא שצריך שיאמר הקונה שדך קנויה לי כשם שגבי קידושין צריך שיאמר התקדשי לי וגבי אדם חשוב כתב שצריך שיאמר המוכר קנה שדי ולא הצריך שיאמר הקונה שדך קנויה לי: (ב"ה) ול"נ דדוקא גבי קידושין קפדינן בהכי כי היכי דלא ליהוי אמרה היא אבל גבי ממון א"צ לומר הלוקח דבר: [%ב] כתב במרדכי דסוף כתובות ראובן שהיה חייב לשמעון מנה ואחר שהגיע זמן הפרעון אמר שמעון לראובן קרקע פלוני אמכור לך במנה ונתרצה ראובן לקנות ונתן לו מנה והוא אתרא דקנו בכספא לא מצי שמעון למימר אותו מנה אני גובה בחובי אלא אותו קרקע קנוי ויחזור ויגבה חובו וראיה מדברי חכמים שאמרו זה היה פקח שמכר לו את השדה שהוא יכול למשכנו עליו מדברי רבינו האי ז"ל עכ"ל:

סעיף ח

בד"א שקונה בכסף לבדו וכו' בפ"ק דקידושין (כו.) תנן נכסים שיש להן אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ובגמ' (שם) בכסף אמר רב ל"ש אלא במקום שאין כותבין שטר אבל במקום שכותבין שטר לא קנה ואי פריש פריש כי הא דרב אידי בר אבין כי זבין ארעא אמר אי בעינא בכספא איקני אי בעינא בשטרא איקני אי בעינא בכספא איקני דאי בעיתו למיהדר לא מציתו הדריתו ואי בעינא בשטרא איקני דאי בעינא למיהדר הדרנא בי. ופרש"י ל"ש. דקני בכספא לחודיה אלא במקום שאין רגילין לכתוב שטר מכירה: לא קנה. דכיון דרגילין בהכי לא סמכה דעתיה דלוקח עד דנקיט שטרא ועיקר דעתו לקנות על השטר הוא. וכתב הר"ן ואיכא מ"ד דהכא בשטר קנין דוקא עסקינן כלומר של' השטר בענין שקונה בעצמו כותב שדה מכורה לך ובכה"ג אי לא פריש אינו קונה אלא בשעת [כתיבת] השטר ולא משעה ראשונה וטעמא דמלתא משום דכל שיש לפניו ב' קניות אין דעתו לקנות אלא בקנין שהוא יותר מועיל שטר יותר מועיל מכסף לפי שמועיל לקנין ומועיל לראיה אבל במקום שאין כותבין שטר קנין אף ע"פ שכותבין שטר ראיה שהוא להודאה על המכירה לאלתר הוא קונה בכסף ושמעתין מוכחא דבשטר קנין עסקינן מדאמר אי בעינא בשטרא איקני דמשמע דבשטר ממש הוא קונה. והעלה דס"ל דבשמעתין בכל שטר עסקינן שכיון שדרכן לכתוב שטר לוקח לא סמכה דעתיה עד שיכתוב השטר ואפילו בשטר הודאה מיהו במקום שנהגו לכתוב שטר קנין תולה קנייתו על השטר ואינו קונה משעת נתינת הכסף אבל במקום שנוהגין לכתוב שטר ראיה בלבד א"א ללוקח שיתלה קנייתו בו שהרי אינו קונה אלא כשנכתב אותו שטר קונה בכסף משעה ראשונה וכל זמן שלא נכתב אינו קונה משום דלא סמכה דעתיה ונקיט הכא

לישנא דאי בעינא בשטרא אקנה מפני שיש שטר שהוא קונה דהיינו שטר קנין ואפילו בשטר ראיה שייך כמי לישנא דאקנה כיון שלא נגמר הקנין עד שעת כתיבתו אע"פ שקנה למפרע ועוד דמשום דאמר אי בעינא בכספא אקנה אמר נמי אי בעינא בשטרא אקנה וכן הרמב"ם בפ"א מהלכות מכירה לא חילק עכ"ל. ובאמת כי מדברי הרמב"ם אין ראיה שהרמב"ם תפס לשון התלמוד סתם כמנהגו. וכתב עוד הר"ן ושטר ראיה דקאמרינן שאינו מועיל לקנין היינו שטר הודאה בעלמא שמודה שמכר בשטר בזה אינו קונה אבל בשטר כהני שטרי דידן אע"פ שכתוב בהן ומכרתי ונתתי לשון עבר שטר קנין הוא ולחזק הדבר כותבין כך כמו נתתי כסף השדה נתתיה לך ואע"ג דלקמן בסמוך אמרינן כתב לו על הנייר וכו' שדי מכורה לך שדי נתונה לך ה"ז מכורה ונתונה לאו דוקא דכתב בהאי לישנא דה"ה נמי אי כתב מכרתי ונתתי מהני וראיה לדבר מדאמרינן בהשולח נתתי שדה פלוני לפלוני נתתיה לו הרי היא שלו קנה וא"ר יוחנן וכולן בשטר כלומר שכתב לו בשטר בלשון הזה ומהני מדין קנין ולא מדין הודאה דא"כ באמירה ליסגי וכן דעת הרב בעל העיטור והרשב"א ז"ל עכ"ל וכן מבואר בתשובת הרשב"א שאכתוב בסוף סימן קצ"א והגהות בפ"א מהל' מכירה כתבו כן בשם בעל העיטור והביאו ראיה אחרת לדבר וה"ה בפ' הנזכר אבבא דכיצד בשטר כתב שהסכימו המפרשים דה"ה להני שטרי דידן דכתבינן ומכרתי או נתתי דקנו ולא אמרינן דלשון מכרתי אינו לשון קנייה אלא לשון הודאה ואיכא מאן דפליג והראשון עיקר עכ"ל וכ"כ נ"י בפרק חזקת בשם העיטור והרמב"ן אע"פ שהרא"ה חלוק בדבר [ג%] ורבי' בסי' קצ"א חלוק על זה שכתב שם והשטרות שכותבין עתה אינם אלא לראיה ואין הקרקע נקנה על ידן ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא מסכימים דהני שטרי דידן שטרי קנין הם הכי נקטינן: וכתב הרמב"ם בפ"ק מהלכות מכירה ופשוט הוא:

סעיף ט

קנה ממנו קרקע וכו' בריש פ"ק דקידושין (ח.) אמר רבא אמר רב נחמן אמר לה התקדשי לי במנה והניח לה משכון עליהם אינה מקודשת מנה אין כאן משכון אין כאן ופי' רש"י מנה אין כאן הילכך משכון אינו שוה כאן כלום שאין המשכון מתנה. ואיתא תו התם בסמוך בני רב הונא בר אבין זבון ההוא אמתא בפריטי לא הוי בהדייהו אותיבו נסכא עלה לסוף אייקר אמתא אתו לקמיה דרבי אמר ליה פריטי אין כאן נסכא אין כאן וכתבו הגהות בפרק כ"ג מהלכות מכירה והמרדכי בפרק הנזכר בשם העיטור דמסתברא דבההיא אמתא בעידנא דזבינו לא אותיבו נסכא אלא בתר שעתא דאי בעידנא דזבינו אמתא אותיבו נסכא זבינייהו זבינא עד כאן ודברים תמוהים הם בעיני דהא כיון דטעמא

דלא קנה הוא משום דמנה אין כאן משכון אין כאן מה לי אי אותבה בההיא שעתא מה לי אי אותבה בתר שעתא ועוד דהא מדמי ליה לאומר התקדשי לי במנה והניח לה משכון עליהם ובקידושין ודאי במניח לה המשכון בשעת קידושין היא ואפי' הכי אמרינן דמנה אין כאן משכון אין כאן וממילא דה"ה לענין ממון אפילו במניח המשכון בשעתא דזבין אמרינן פריטי אין כאן נסכא אין כאן וכ"נ שהוא דעת הפוסקים שלא חילקו בכך: וכתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ד הקונה שום דבר והניח משכון בעבור המעות לא קנה פירוש זולתי אם אומר תקנה בגוף המשכון כך וכך מעות וכו' עכ"ל והם דברי התוספות והרא"ש בפרק הנזכר בהנחת משכון לענין מתנה ולענין שידוכין וכתבתי בסימן ר"ז :

סעיף י

ואם נתן לו קצת מהדמים וכו' ברייתא בריש האומנין (בבא מציעא עז:) הרי שמכר שדה לחבירו באלף זוז ונתן מהם מאתים זוז בזמן שהמוכר חוזר בו יד לוקח על העליונה רצה אומר לו תן לי מעותי או תן לי קרקע כנגד מעותי מהיכן מגבהו מן העידית ובזמן שלוקח חוזר בו יד מוכר על העליונה רצה אומר לו הילך מעותיך רצה אומר לו הילך קרקע כנגד מעותיך מהיכן מגבהו מן הזיבורית רשב"ג אומר מלמדין אותן שלא יחזרו כיצד כותב לו אני פב"פ מכרתי שדה פלוני לפלוני באלף זוז ונתן לי מהם ק"ק זוז והריני נושה בו ת"ת זוז קנה ומחזיר לו השאר אפילו לאחר כמה שנים. ופירש"י מלמדין אותן. לכל הלוקח ואין לו מעות כולן אלא מקצתן לעשות ביניהם תחילה דבר קיום שלא יוכלו לחזור: והרי אני נושה בו. דכיון שעשאם עליו מלוה הוי כאילו נטלם והלווה וקרקע נקנה בכסף. ופריך תלמודא אמילתיה דרשב"ג טעמא דכתב ליה הכי הא לא כתב ליה הכי לא קני והתניא הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך והלה אומר אם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך נתקיימו התנאים ד"ר יוסי רבי יוסי לטעמיה דאמר אסמכתא קניא רבי יהודה אומר דיו שיקנה כנגד ערבונו אמר רשב"ג בד"א בזמן שא"ל ערבוני יקון אבל מכר לו שדה באלף זוז ונתן לו מהם ק"ק זוז קנה ומחזיר לו השאר אפילו לאחר כמה שנים ל"ק הא דעייל ונפיק אזוזי הא דלא עייל ונפיק אזוזי דאמר רבא האי מאן דזבין מידי לחבריה וקא עייל ונפיק אזוזי לא קני. ופירש רש"י במה דברים אמורים. שיכול לחזור בו ולא יטול זה אלא כנגד מעותיו: בזמן שנתנו לו בתורת ערבון. ולא בתורת תחילת פרעון: דאמר ליה ערבוני יקון. יקנה הכל והאי לא אוזיל גביה למכור לו כל הקרקע בכך: אבל. נתנו לו בתורת תחילת פרעון הו"ל השאר מלוה עליו: קנה. הקרקע כולו. ומחזיר לו את השאר. אפילו לאחר כמה שנים: הא דעייל ונפיק אזוזי. הא דקתני דאם לא זקפו עליו במלוה חוזר בדעייל מוכר ונפיק ומחזר אחר הלוקח ליתן לו

מעותיו גלי דעתיה דזוזי אנסוהו למכור וכיון דלא יהיב ליה זוזי בשעת דחקו אדעתא דהכי לא זבין ליה עכ"ל וכ"כ הרא"ש ז"ל דכיון דעייל ונפיק אזוזי מחמת דחקו מכר ונתבטל המקח כנגד המעות שנתחייב לו עדיין ומכאן ואילך אפילו לוקח יכול לחזור בו ונתבטל המקח לגמרי והאי ברייתא דהנותן לחבירו ערבון וכו' איתא נמי בהזהב (מח:) גמרא אבל אמרו מי שפרע וכו' ופירש"י שם בזמן שא"ל ערבוני יקון יקנה שלא נתנו לו בתורת תחלר. פרעון והשאר עליו מלוה אלא בתורת שערבון זה יקנה את הכל והא לאו מילתא היא אבל מוכר לו וכו' ונתן לו מהם ת"ק זוז לשם תחילת פרעון או סתם קנה וכו' וכתבו שם התוספות דרשב"ג מפרש דברי ר' יהודה ורבי יוסי וכתבו עוד פרש"י ערבוני יקון שאמר שיקנה לו ערבונו כנגד כל המקח תימה דהא עדיף מנתן לו בתורת פריעה דקנה הכל כיון שפירש בהדיא שיקנה הכל ואם נפרש ערבוני יקון כנגד ערבונו לבד יקנה לו מן המקח א"כ לרבי יוסי אמאי כופל לו ערבונו לכן י"ל שלשון ערבוני יקון משמע שערבוני יהיה קנוי לך אם אחזור בי וגם משמע יקון שיקנה לו כמקח שיוויו יותר מכדי הערבון אם תחזור בך דהיינו כאילו אמר ליה בהדיא תכפול לי ערבוני עכ"ל וכדבריהם כתב המרדכי בהאומנין והג"א בהזהב. נמצא דהיכא דנתן לו ערבון ופירש שיקנה הכל ע"י הערבון לרש"י לא קנה אלא כנגד מעותיו ולדברי התוספות קנה הכל. ודברי רבינו כפרש"י. כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"א דכי אמרינן קנה כנגד ערבונו לוקח נוטל כחוש וכן כתב הרא"ש עלה קמ"ז ד"ד ועיין במה שכתבתי לקמן בשם הר"ן ונ"י ותלמידי הרשב"א גבי אלא שהחוזר בו ידו על התחתונה: [%ד] ואם מנהג המקום שנותן לוקח פשוט אחד למוכר ובזה נגמר המקח קנה בכך וכמ"ש בסימן ר"א ואם נותן לו טבעת לוקח למוכר כתוב בהגהות פכ"ג מהל' מכירה שיכול לחזור בו ואינו מקבל מי שפרע ונ"ל דהיינו בשאין במקום מנהג דאילו יש מנהג שנגמר המקח בכך קנה וכמ"ש בסימן ר"א בס"ד: ואם נתן לו סתם כתב רש"י שדינו כנותן לתחילת פרעון וכן כתב הר"ן בפ"ק דקידושין גמרא נכסים שיש להם אחריות נקנה בכסף. ורבינו ירוחם בנ"ט ח"ד וכ"נ מדברי רבינו שכתב בד"א שלא נתן לו אותו מקצת בתורת פרעון אלא א"ל הנה לך ערבון וכו': ומ"ש רבינו לעולם לא קנה אלא כנגד המעות ומהמקום הגרוע שבשדה. ומ"ש אבל אם נתן לו מהם ת"ק זוז וכו' נתבאר בסמוך:

סעיף יא

ומ"ש אפילו נתן לו כל מעותיו חוץ מזוז וכו' שם בהאומנין ההוא גברא דזבן חמרא לחבריה ופש ליה חד זוזא וקא עייל ונפיק אזוזא יתיב רב אשי וקא מעיין בה כה"ג מאי קני או לא קני א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרבא זוזא

כזוזי דמי ולא קני: אפילו אם החזיק בשדה וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ק מהלכות מכירה שאע"פ שכ' שטר או החזיק לא קנה לוקח כולה וכתב ה"ה זו היא פשטא של ברייתא בין שא"ל לך חזק וקני בין שהחזיק בפניו בסתם. וכן כתב הר"ן בפ"ק דקידושין גמרא נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ויהיב טעמא דהא אי לא עייל ונפיק אזוזי קנה כל הקרקע באותן דמים שנתן כדאמר רשב"ג באידך ברייתא אבל מכר לו שדה באלף זוז וכו' אלא האי דעייל ונפיק אזוזי מבטל המקח הלכך באיזה ענין שקנה נתבטל המקח וכן אמרי' לקמן ההוא גברא דזבין חמרא לחבריה ופש בהדיה חד זוזא והדר עייל ונפיק עליה ומצי הדר בחבירו אע"ג דמשך החמור דכל היכא דעייל ונפיק אזוזי ל"ש בכסף ול"ש בחזקה וחליפין לא קני וכ"כ הרא"ש בהאומנין וכ"כ רבינו בסוף סימן זה בשם רבינו האי ז"ל וכן כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ה וכתב עוד וי"א שאם החזיק בקרקע או שקנו מידו אפילו לא נתן מעות כלל ועייל ונפיק אכולהו זוזי אין אחד מהם יכול לחזור בו וראשון נראה עיקר וכן כתב ר"ח והרמב"ם ז"ל ע"כ ובעל נימוקי יוסף כתב בהאומנין וכתב הרשב"א דה"ה אם א"ל לך חזק וקני א"נ משוך וקני אין יכולים לחזור בהם ואפילו עייל ונפיק אזוזי דהא א"ל שיקנה בכך לגמרי ומעתה המעות עליו כמלוה וכמאן דאמר ליה אי בעינא בכספא אקנה ואי בעינא בחזקה אקנה ורשב"ג דלא נקט הכי להרחיב בקניות לקח ולא לקצר וה"ק אפילו שלא קנו ממנו ולא אמר ליה לך חזק וקנה יכתוב לו כן ואינו יכול לחזור בו מעתה ומיהו כיון דנקט רשב"ג הכי אין לנו אלא הני גווני דאמרן אבל אם החזיק בקרקע לפני המוכר או שמשך מעצמו בפניו לא קנה שעדיין יכולין לחזור בהם וכן כתבו מן המפרשים ז"ל עכ"ל: וכנגד המעות שנתן כבר וכו' על מה שכתבתי בסמוך ל"ק הא דעייל ונפיק אזוזי וכו' וכדאמר רבא וכו' כתבו הר"ן ותלמידי הרשב"א והנ"י בהאומנין פירוש היכא דעייל ונפיק אזוזי לא קנה אלא כנגד מעותיו אבל היכא דלא עייל ונפיק קנה הכל דאמר רבא האי מאן דזבן מידי וכו' פי' מדאמר לא קני סתמא משמע דלא קני כלל הלכך ע"כ הא דרבא בשלא נתן דמים כלל הוא אלא כגון שקנה קרקע בחזקה או בקנין וקאמר רבא דהיכא דעייל ונפיק אזוזי לא קני ולא מידי ומינה דהיכא דנתן מקצת דמים לא קנה אלא כנגד מעותיו ומיהו כנגד מעותיו מיהא קנה והיינו ברייתא קמייתא דקתני יד לוקח על העליונה רצה אומר לו תן לי קרקע כנגד מעותי [או תן לי מעותי] זהו דעת הגאונים ז"ל אבל ר"ח חולק ואומר דהא דרבא בשנתן מקצת דמים נמי היא ואפ"ה כל היכא דעייל ונפיק אזוזי לא קני כלל וכי אמרינן בברייתא קמייתא דרצה אומר לו תן לי קרקע כנגד מעותי דאלמא כנגד מעותיו מיהא קנה דוקא כגון דאמר ליה ערבוני יקון ואין זה מחוור חדא דברייתא

סתמא קתני ולא משמע דוקא כגון דא"ל ערבוני יקון ועוד דאי בכי ה"ג מיתוקמא בזמן שהמוכר חוזר בו אמאי ידו על העליונה שיטול קרקע או מעות אדרבה קרקע יש לו ליטול כנגד מעותיו דאדעתא דהכי נחית אלא ודאי אפילו היכא דלא א"ל ערבוני יקון קנה כנגד מעותיו והא דרבא דאמר לא קני כלל בשלא נתן דמים היא וכדכתיבנא עכ"ל וכדברי הר"ן כ' הרמב"ם בפ"ח מהלכות מכירה והם דברי רבינו: אלא שהחוזר בו ידו על התחתונה וכו' מבואר בברייתא שכתבתי בסמוך: ומ"ש רבינו וצריך ליתנו מעידית שבנכסיו צריך בירור דבהאומנין אברייתא שכתבתי בסמוך איתא אמר מר מהיכן מגבהו מן עידית קס"ד מעידית דנכסיו ולא יהא אלא ב"ח ותנן ב"ח דינו בבינונית ועוד הא ארעא דיהיב זוזי אמר רב נחמן בר יצחק מעידית שבה ומזיבורית שבה רב אחא בריה דרב איקא אמר אפילו תימא מעידית דנכסיו מאן דזבין ארעא באלפא זוזי אוזולי מוזיל ומזבין נכסיה והו"ל כנזק ותנן הניזקין שמין להם בעידית ופירש"י סתם מאן דזבין ארעא אוזולי מוזיל סתם איש הקונה קרקע גדולה ויקרה כזו אין כ"כ מעות מצויות לו אלא א"כ מכר מטלטלין ושדות קטנות וצריך למכור בזול וכי חוזר בו מוכר נמצא זה ניזק על ידו ולכאורה מלשון רבינו שכתב וצריך ליתנו מעידית שבנכסיו משמע שפוסק כרב אחא וקשה שהרי הרי"ף השמיט האי תירוצא דרב אחא גם הרמב"ם בפ"ח מהלכות מכירה לא כתב אלא כרב נחמן אבל הרא"ש כתב מהיכן מגבהו מן העידית אף על גב דבעל חוב דינו בבינונית הכא גובה כדין מזיק דכל דזבין ארעא אוזולי מוזיל ומזבין נראה שתפס תירוץ רב אחא ורבינו סתם דבריו כמותו וכן כתב ג"כ נ"י כלשון רבינו וכתבו הר"ן ותלמידי הרשב"א ונ"י בהאומנין ומהיכן מגבהו מן העידית פירוש אתן לי מעותי בלחוד קאי דאילו אתן לי קרקע כיון שהוא רוצה שיקנה כנגד מעותיו כדינו למה יטול מן העידית הרי דינו כדין לוקח חצי שדה דמשמנין ביניהם ונוטל כחוש אלא אמעות קאי וכן נראה מפרש"י שכתב ומהיכן מגבהו חובו עכ"ל וכן כתב עוד הר"ן בפ"ק דקידושין ומפשט דברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות מכירה נראה דאתן לי קרקע כנגד מעותי קאי וכן כתב בהדיא בפירוש המשנה בהאומנין: ודין לוקח חצי שדה כתבו רבינו בסימן רי"ח: וכתב הר"ן בפ"ק דקידושין דכי חזר בו מוכר דאמרינן יד לוקח על העליונה רצה אומר תן לי מעותי או תן לי קרקע כנגד מעותי ונוטל כשער המקח כלומר לפי הדמים שהתנו ביניהם על כל השדה ונותן כחוש כדין חצי שדה אני מוכר לך ואם רצה מעות מגבהו מן העידית שבה כשער של עכשיו שחובו הוא מגבהו ואם לוקח חוזר בו יד מוכר על העליונה רצה אומר לו הילך מעותיך או הילך קרקע כנגד מעותיך ומהיכן מגבהו מן הזיבורית כשער של עכשיו ולא כפי פסק המכר שהרי זה כגביית החוב אלא שהוא

מן הזיבורית עכ"ל וכן כתב ה"ה בפ"ח מהלכות מכירה בשם הרמב"ן וכן נראה דעת הרא"ש שכתב בהאומנין מהיכן מגבהו מן הזיבורית כדין בעל חוב דשקיל מן התורה בזיבורית אלא משום נעילת דלת תקנו רבנן שיגבה מן בינונית והכא לא שייך נעילת דלת. וכתב הר"ן בהאומנין מיהו כי אמרי' דקנה כנגד מעותיו דוקא במקום שאין כותבין שטר אבל במקום שכותבין שטר כיון שאינו קונה עד שיכתוב שטר א"א שיקנה כנגד מעותיו שכיון שאינו קונה אלא בשטר היאך יקנה מחצה והרי השטר על כל הקרקע הוא נכתב ולא אחציו הילכך כיון שאינו יכול לקנותו כולו דהא עייל ונפיק אזוזי אף מקצתו לא קנה עכ"ל וכן כתב בעל נ"י שם וכן כתבו תלמידי הרשב"א בשם הרמב"ן ז"ל : ואי לא עייל וכו' נתבאר בסמוך ומשמע דבשלא החזיק ולא קנה בסודר עסקינן וגם לא קנה בשטר אם הוא מקום שאין כותבין שטר ואפ"ה במקצת מעות שנתן נתקיים המקח לגמרי מאחר דלא עייל ונפיק אזוזי: והראב"ד כתב [וכו'] כתוב בנ"י פרק האומנין עלה ג' ד"א וז"ל והא דאמרינן שהלוקח יכול לחזור בו כגון שהמוכר מגלה דעתו שנותן לו רשות לחזור בו כיון שדוחה אותו בלך ושוב כן דעת הרשב"א וכן נראה לי מדברי הראב"ד שכתב אם הלוקח חוזר בו וכו' אבל מלשון הרא"ש בהאומנין לא משמע הכי: וא"א ז"ל כתב כסברא הראשונה בהאומנין וז"ל בזמן שהמוכר חוזר בו יד הלוקח על העליונה וכו' אע"ג דעיכובא אתי מחמת לוקח שדחה את המוכר בפרעון המעות מכל מקום כיון שנתבטל המקח בגרמת המוכר יד לוקח על העליונה ובזמן שהלוקח חוזר בו והמוכר אומר תן לי מעותי ואני רוצה לקיים אפילו הכי לוקח מצי הדר ביה כדפרישית לפי שכבר נתבטל המקח ואין המקח קיים: וקצרן של דברים נראה לי דאי לא עייל ונפיק אזוזי קנה הכל ואין אחד מהם יכול לחזור בו ואי עייל ונפיק אזוזי ממילא נתבטל המקח כנגד מה שנשאר חייב הלוקח וכנגד מעות שנתן לו המקח קיים כל שאין אחד מהם חוזר בו ואם כשראה הלוקח שהמוכר עייל ונפיק אזוזי חזר בו הרשות בידו וידו על התחתונה ואם כשראה המוכר שהלוקח דוחהו בלך ושוב חזר בו הרשות בידו וידו על התחתונה אע"פ שהלוקח גרם לו לחזור ודברים אלו נראין ברורים מתוך דברי הרא"ש שכתבתי ומצאתי שכתב רבינו ירוחם בנתיב תשיעי ח"א אע"פ שמתבטל המקח בשביל לוקח שעיכב המעות מ"מ החזרה תלויה במוכר דעייל ונפיק אזוזי נקרא זה שהמוכר חוזר עכ"ל ומשמע לכאורה מלשונו דכיון דעל ונפיק אזוזי הוה ליה כאילו חזר בו והא ליתא דאע"ג דעל ונפיק כל שלא חזר בפי' לא הויא חזרה וכך צריך לפרש לשונו אפילו שמתבטל המקח בשביל הלוקח כלומר אפילו שחוזר בו המוכר בשביל שלא נתן לו לוקח המעות מכל מקום החזרה היא תלויה במוכר כיון שהוא החוזר. ומה שכתב דעייל

ונפיק אזוזי היינו לומר דבגרמת המוכר דעייל ונפיק אזוזי נתבטל המקח. ומסתברא לי כהראב"ד והרשב"א דדוקא מוכר יכול לחזור בו ולא לוקח אלא שמדברי הרמב"ם פ"ח מהל' מכירה משמע כדברי הרא"ש:

סעיף יב

ואם מכר לו השדה באלף זוז וכו' נתבאר בסמוך: וכן אם מכר השדה מפני שהיא רעה וכו' בהאומנין גבי עובדא שכתבתי בסמוך דההוא דזבן חמרא לחבריה ופש חד זוזא גביה ואמרינן משמיה דרבא זוזא כזוזי דמי א"ל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי והא אמרינן משמיה דרבה קני א"ל תתרגם שמעתתך במוכר שדהו מפני רעתה ופרש"י דבלאו אונסא דזוזי הוה מזבין לה והאי דעייל ונפיק אזוזי ממהר הוא לגבות שלא יחזור לוקח נראה מדבריו דלאו דוקא בפש חד זוזא דומיא דעובדא דחמרא הוא דאמרינן דבמוכר שדהו מפני רעתה קני אפילו עייל ונפיק אלא אפילו פשו זוזי טובא ועייל ונפיק עלייהו כיון דמפני רעתה מכרה קני וכן כתבו התוספות והביאו ראיה לדבר וכתב הרא"ש אמרינן הא דעייל ונפיק אזוזי כי היכי דלא ליהדר ביה לוקח אע"ג דאי לא עייל ונפיק אזוזי כ"ש דלא מצי לוקח למיהדר ביה מ"מ הוא ירא שמא תגלה רעתה וידחנו בדמים:

סעיף יג

ביקש למכור שדה במאה וכו' בריש האומנין (בבא מציעא עח.) פשיטא בעא לזבוני בק' ולא אשכח וזבין במאתים וקא עייל ונפיק אזוזי לא קני ופירש רבינו ירוחם לא קני אלא כנגד מעותיו אלא אי בעי לזבוני בק' ולא אשכח ואי טרח הוה אשכח ולא טרח וזבין בק"ק וקא עייל ונפיק אזוזי מאי כמוכר שדהו מפני רעתה דמי או לא תיקו. ופרש"י בעא לזבוני בק'. היה צריך לק' זוזי ורצה למכור שדה קטנה בק' זוז ולא מצא לו לוקחין ומכר גדולה בק"ק: וקא עייל ונפיק אזוזי. וזה עיכבם: לא קני. דאנן סהדי דע"כ מכר המותר ויכול לומר לכך הייתי מחזר אחר המעות לקנות שדה קטנה תחתיה: ולא אשכח. לא מצא לה לוקחין מיד: ואילו הוה טרח. טובא לחזר אחר הלוקחין הוה משכח לוקח שדה קטנה: ולא טרח. הוקשה לו הטורח ומכר הגדול בק"ק: ונפיק אזוזי מאי. כמוכר שדהו מפני רעתה דמי כיון דמשום טירחא דאהדורי אחר לוקח הוקל עליו למכור אותה בלא דוחק מעות ש"מ לא חביבה היתה עליו עכ"ל זו היא גירסת רש"י והרא"ש וה"ה אבל מדברי הרמב"ם בפ"ח מהל' מכירה נראה שהיה לו גירסא אחרת שכתב לקח שוה ק' בק"ק והמוכר יצא ונכנס לתבוע שאר דמים הרי זה ספק אם הוא כמוכר שדהו מפני רעתה וזה שתובע לא מפני שעדיין לא גמר להקנותו עד שיקח כל הדמים לפיכך הרוצה לחזור משניהם יחזור ואם תפס המוכר המקח שמכר כנגד המעות שנשארו לו

אין מוציאין מידו עכ"ל ותמיהני על רבינו שכתב סוף דבריו ולא כתב תחלתם והרי"ף השמיט בעיא זו ולא ידעתי למה:

סעיף טו

כתב א"א ז"ל בהאומנין ומשמע מדבריו דס"ל דהראב"ד פליג אדר"ח דלר"ח כל היכא דמכר לו לאישתלומי למחר וליומא אחרא בלא נחיצותא קנה ומשמע דה"ה אם קבע לו זמן כיון דלאו לאשתלומי למחר וליומא אחרא הוא קני ולהראב"ד לא קני והרא"ש מפשר ביניהם לומר דנראין דברי הראב"ד היכא שיראה הדיין שהוא דחוק למעות ומשמע מדבריו דלא שנא קבע לו זמן לא שנא לא קבע לו כל היכא שיראה הדיין שדחוק למעות ועייל ונפיק אזוזי לא קני והיכא דאין דחוק למעות נראין דברי רבינו חננאל דכלל גדול הוא כל היכא דדחוק למעות לא קני וכל שאין דחוק קני כן נ"ל וה"ה בפ"ח מהלכות מכירה לא כתב אלא דברי ר"ח ושכתב הרשב"א שהוא נכון ורבינו ירוחם בנ"ט ח"א כתב דברי ר"ח והראב"ד והרא"ש ואח"כ כתב הרי"ף כתב כמו שכתבתי שתובע תמיד הנשארים וכן כתב הרמב"ם כמו הפירוש הראשון עכ"ל נראה מדבריו שסובר שהרי"ף והרא"ש מפרשים כפירוש רבינו חננאל: (ב"ה) ולענין הלכה נקטי' כדברי הרא"ש שדברי טעם הם ואף דברי ר"ח אפשר להתפרש שמה שכ' דאי זבין לאשתלומי למחר וליומא אחרא וכו' דנעשו עליו כמלוה היינו דוקא בשאינו נחוץ למעות אבל אם קבע זמן לפרעון והוא נחוץ למעות באותו יום שקבע אין ספק דכי עייל ונפיק אזוזי ההוא יומא לא קנה וכדברי הרא"ש והכי דייק לישנא דר"ח שכ' לאשתלומי יומא אחרא בלא נחיצותא דמשמע בהדיא דאי הוי לאשתלומי ליומא אוחרא בנחיצותא לא קנה:

סעיף טז

והרמ"ה כ' הרמ"ה בא לפרש בכמה פעמים יקרא עייל ונפיק וכתב המרשים שדברי הרמ"ה בכאן מרגלית ואבן יקרה:

סעיף יז

ופירש עוד וכו' מסכימין דבריו לדברי הראב"ד שכתב רבינו בסמוך דיום שקבעו לפרעון אפילו אי לא ידעינן דדחיק אי עייל ונפיק לא קני דתלינן דמסתמא דחיק:

סעיף יט

ומטלטלין דינן כמקרקעי לדבר זה שאפילו אם משך הלוקח פירות וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ח מהלכות מכירה וכתב ה"ה דין המטלטלין בהאומנין ובעל המאור פירש בשלא משך ולענין מי שפרע דאי כשמשך בכל גווני קנה לדעתו. וכתבו הגהות שם דליכא לפלוגי בין קרקע למטלטלין דהא דקאמר רבא האי מאן דזבין מידי לחבריה לכל מילי משמע: אלא שבזה יש חילוק כו' כן כתבו הר"ן והרא"ש ונ"י וכן כתב ה"ה בפ"ח מהל'

מכירה בשם הרא"ה והרמב"ן והרשב"א ושכן עיקר ומתוך דבריו דכל ב"ח אפילו טהורים אינם ראוים ליחלק מיקרי וטעמא שלא עלה על דעתו שיהו שותפין בה דלא ניחא ליה לאינש להיות שותף בכגון זה שאפילו שותפים גמורים מעלים זה את זה בדינא דגוד או אגוד ויש לזה הוכחה בירושלמי והיינו דאמרינן בסמוך בההוא גברא דזבין חמרא לחבריה ואיבעיא לן כה"ג מאי כלומר אם קנה מיהת כנגד מעותיו ואסיקנא דלא קנה וטעמא דמילתא לפי שאינו ראוי ליחלק וכדכתיבנא אבל יש חולקים ואומרים דאדרבה כיון שקנה כנגד מעותיו א"כ כיון שאינו ראוי ליחלק קנה כולו ואמרי' דל"ג חמארא באל"ף אלא חמרא דהיינו יין ומיבעיא לן ביין דלא פש גביה אלא חד זוזא אי אמרינן דכמאן דליתיה דמי וקנה כולו ואסיקנא דלא קנה אלא כנגד מעותיו ומיהו בהלכו' כתוב חמארא באל"ף וכן פי' רש"י חמארא חמור לפיכך נראין הדברים כמו שכתבנו דבדבר שאינו ראוי ליחלק לא קנה כלל ומיהו ה"מ בנותן מקצת דמים סתם אבל אמר לו ערבוני יקון שותפים הם שבכך נתרצו עכ"ד הר"ן ז"ל בהאומנין וכתב בעל נ"י שם וגם כן כתבו תלמידי הרשב"א: והרמב"ם לא חילק בזה וכו' אף ע"פ שלא חילק בין מקרקעי למטלטלי אין ראיה לומר דלא ס"ל דין זה דהא במקרקעי שייך דין זה כגון שדה שהיתה פחותה מתשעה קבין או גנה פחותה מחצי קב שאינם ראוים לחלוקה כמו שכתב אבל מה שאפשר להכריח מדבריו הוא דגריס חמרא בלא אל"ף דאל"כ הרי נזכר דין זה בתלמוד והוה ליה לכתבו:

סעיף כ

כתב הרמב"ם בפ"ח מה"מ וכתב ה"ה זה מבואר בסוגיא דהאיש מקדש [מז.] ושווין במכר שקנה דרב הונא מוקי לה בכה"ג דנמצא מנה חסר דינר וקנה ופשוט הוא שם ובודאי שאין לו דין נותן מקצת הדמים אלא כאילו נתן לו כולם ומחזיר השאר זה דעת המחברובפרק ט"ו מהלכות הנזכרות כתב הרמב"ם דין זה וכתב עליו הראב"ד אי עייל ונפיק אזוזי כל כמה דמדחי ליה ולא יהיב ליה מצי הך למיהדר ביה מההוא זבינא. כתב הרמב"ם בפ"ז מה"מ מי שהיה לו חוב אצל חבירו ומכר לו קרקע בחובו אין אחד מהם יכול לחזור בו ואע"פ שאין מעות המלוה מצויות בשעת המכר ויתבאר דין זה בסימן קצ"ט ובסימן ר"ד בס"ד: [%ת] אם קנה קרקע בכסף במקום שאין כותבין שטר או במקום שכותבין וא"ל קנה לאחר ל' יום אפילו לא א"ל קנה מעכשיו קנה בסוף ל' יום ואע"פ שנתאכלו המעות כיון דאילו לא נתקיים המקח היה צריך להחזירם חשובים כאילו הם בעין כן משמע מדברי התוס' בהאשה רבה [צג.] גמרא האשה שהלך בעלה ובנה למ"ה: מי שעשה שטר מכר לבעל חובו על שדהו ומסרו ליד שליש וא"ל אם לא

פרעתי לבעל חובי מכאן ועד יום פלוני תן לו שטר מכר זה וקודם שהגיע הזמן מכר הב"ח השדה לאחר ואחר שהגיע הזמן נמסר השטר ביד הב"ח אם בעל השדה יכול לערער על מכר זה לפי שנעשה קודם שזכה בעל חובו בשדה עיין בסי' נ"ד: כתב הר"ש בר צמח שנשאל על ראובן שמת בלא בנים וכדי שלא יעלולו העכו"ם על נכסיו מכרו קרוביו קרקע אחד לשמעון בשני עדים וקבלו המעות בפניהם ואחר שיצאו העדים החזירו לו המעות ואחר שנסתלק האונס לא רצה שמעון להחזיר הקרקע והשיב דאין לשמעון זכות בקרקע זה מכמה טענות ואחת מהן מפני שלא כקנה קרקע זה אלא להבריח ודמי לשטר אמנה ואפילו נתרצה אחר כך לקיים שטר מכירה זה בשטר זה אינו כלום משום דחספא הוא ודמי לשטר שלוה בו ופרעו ואף מטעם מוקדם פסול וכיון שלא זכה בקרקע צריך לחשב בפירותיו:

סימן קצא

סעיף א

בשטר כיצד וכו' פ"ק דקידושין (כו.) תנן נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ובגמרא (שם) אמר שמואל לא שנו אלא בשטר מתנה אבל במכר לא קנה עד שיתן לו דמים מתיב רב המנונא בשטר כיצד כתב לה על הנייר או על החרס אע"פ שאין בהם שוה פרוטה שדי מכורה לך שדי נתונה לך ה"ז מכורה ונתונה הוא מותיב לה והוא מפרק לה במוכר שדהו מפני רעתה רב אשי אמר במתנה ביקש ליתנה לו ולמה כתב לו לשון מכר ליפות כחו. פרש"י מפני רעתה. דניחא ליה דליקנייה שטרא ללוקח כי היכי דלא מצי מיהדר ביה: רב אשי אמר. הך מתניתא בנתן מתנה מיירי וכו' חדא היא ולאו או או קתני אלא כך וכך כתב לו שדי מכורה ונתונה לך ליפות כחו שאם יגבנה ב"ח של נותן ממנו ישוב עליו לתבוע ממנו דמים המפורשים עכ"ל. וכ"כ הר"ן דרב אשי לאו אתירוצא דרב המנונא סמיך אלא אוקימתא אחריתא וכן דעת התוספות וכן פירשב"ם בפרק חזקת (בבא בתרא נא.) גמרא ולא לאשה בנכסי בעלה ולפי שיטה זו כאוקימתא דרב אשי קיימא לן וכל היכא דלא כתב לו אלא שדי מכורה לך אפילו מוכר שדהו מפני רעתה לא קנה עד שיתן דמים אבל הרמב"ם כתב בפ"ה מהלכות מכירה שהמוכר שדהו מפני רעתה קנה בשטר בלא נתינת דמים וכך הם דברי רבינו וכ"כ ר"י בנ"י ח"א וכתב ה"ה שלדעת הרמב"ם אוקימתא דרב אשי ה"ק דמפני רעתה בדין הוא שיקנה שהרי אפילו במתנה היה נותנה לו כי רעה בעיני אדוניה היא עכ"ל כוונתו לומר דרב אשי לא בא לחדש אוקימתא אלא לתת טעם לדברי רב המנונא ואפשר לומר דרב אשי לא לחלוק על דברי רב המנונא בא אלא לומר מלבד ישוב זה שמיישב רב המנונא אפשר

ליישב דבמתנה ביקש ליתנה לו כו' וכיון דלא הקשה על דברי רב המנונא משמע דס"ל דדינא הכי הוי אלא שהברייתא איפשר ליישבה בדרך אחר א"נ אפילו ס"ל להרמב"ם דרב אשי לאפלוגי אדרב המנונא אתא פסק כרב המנונא משום דחילוק דמוכר שדהו מפני רעתה סתמא דתלמודא קאמר ליה בהאומנין גבי עייל ונפיק אזוזי וכתבתיו בסימן שקודם זה וכיון דסתמא דתלמודא קאמר ליה התם כרב המנונא דא"ל הכי הכי נקטינן כנ"ל ליישב דברי הרמב"ם: ומ"ש רבינו אפילו אין עדים כלל הם דברי הרמב"ם שם ונתבאר בסימן קפ"ט: וכתב הר"ן בפ"ק דקידושין ודאמרינן לא קנה עד שיתן לו דמים איכא מ"ד דדוקא כל הדמים אבל במקצת דמים אפי' לא עייל ונפיק אזוזי לא קני דכי אמרינן דבמקצת דמים קנה הכל כל היכא דלא עייל ונפיק אזוזי ה"מ בנותן מקצת דמים לשם קנין וכיון שקבל לשם קנין ולא עייל ונפיק אשארא גלי דעתיה דניחא ליה דליקני בהכי אבל הכא דמים הללו לא לשם קנין נתנם לו שהרי בשטר הוא קונה אלא לשם פרעון נתנן ולפיכך אע"פ שקבלם אין כאן הוכחה דניחא ליה שיקנה בהם ולפיכך י"ל שאפילו כנגד מעותיו אינו קונה דכיון דבשטר הוא קונה א"א לו לקנות בו מקצת השדה שעל כל השדה נכתב ולא על חציו וכיון שבטל כח השטר במקצתו בטל בכולו עכ"ל: כתב ה"ה בפ"ה מהלכות מכירה ואפילו בשאר קרקעות נראה דאם התנו תנאם קיים כלומר אם התנה ואמר אי בעינא בשטרא אקנה וכמ"ש בסימן שלפני זה ופשוט הוא: כתב הרשב"א בתשובה אהא דאמר שמואל אבל בשטר מכר לא קנה עד שיתן את הדמים אפשר שאפילו בשטר שיש בו קנין כן מדאמר ר"ג מלמדים אותם שלא יחזירו בהן כיצד כותב לו אני פלוני בן פלוני מכרתי שדה פלוני וכו' דמשמע דבכל ענין אחר יכולין לחזור בהם עד שיתן כל הדמיס ואפילו קנו מידו דאי לא ילמדם שיקנו מידו שוב לא היו יכולים לחזור בהם: (ב"ה) ובסימן קצ"ה אכתוב דהרמב"ם וכמה רבוותא חולקים על דברי תשובה זו וכוותייהו נקטינן ושם אכתוב שהראיה שהביא הרשב"א אינה מכרעת וקרוב הדבר לומר שמפני החולשות שראה בראייתו כתב בדרך אפשר: [%א] כתבו שטר המכירה ולוקח טוען שנתן מעות אם השטר מקוים יש מי שכתב דלוקח נאמן ומה שכותבין בשטר שמודה שקיבל רווחא דמילתא וכתב הרשב"א במקום שכותבין ואח"כ נותנין דמים על לוקח להביא ראיה שנתן אע"פ שהודה בשטר שקיבל כי אין זה כי אם נוסחת השטר ובמקום שנותנין ואח"כ כותבים וכתוב בשטר שהודה שקיבל על המוכר להביא ראיה שלא קיבל וראיה מס"פ בתרא דכתובות (קי.) כי מאחר שנהגו כן הלוקח נאמן לומר נתתי דמים מאחר שהשטר מקוים בידו ורבינו האי כתב שאין הלוקח נאמן לומר נתתי וכן מוכח בפרק מי שמת עכ"ל רבינו ירוחם בני"א ח"א. וז"ל הרשב"א שאלת במה שכתוב בעיטור שכתב

רבינו אפרים בשם רבינו האי דהיכא דזבין אינש קרקע בין בשטר בין בעדים בדמים ידועים ולית ליה ראיה דיהיב דמי הוא בחזקת שלא נתן עד שיביא ראיה שנתן וכתבתי להודיעך דעתי אם כתוב בשטר המכירה וקבילית מינך כך וכך אם צריך הקונה ראיה שנתן. תשובה מסתברא שכל מקום שכותבים ואח"כ נותנים דמים עליו להביא ראיה אבל מקום שנותנים מעות ואח"כ כותבים אין צריך להביא ראיה שהרי העיד על עצמו שקבל מעות דומה למה שאמרו בפרק שני דייני (כתובות קי.) גבי המוציא שטר חוב על חבירו והלה הוציא שמכר לו את השדה ומ"מ אין עיקר דינם נראה יפה לפי שיש לנו עליו קושיות גדולות חדא דתניא בפרק מי שמת (בבא בתרא קנד.) הרי שהיה אוכל שדה בחזקת שהיא שלו וקרא עליה ערעור וכו' ואם אמר שטר פסים הוא או שטר אמנה שמכרתיה לך ולא נתת לי מעות אם יש עדים הלך אחר עדים ואם לאו הלך אחר שטרות כלומר יתקיים השטר בחותמיו והלך אחריו וההיא ודאי בשלא החזיק בה שני חזקה דאל"כ אפילו ליכא שטר נאמן ועוד שהרי שנינו בפ"ק דבתרא (ה.) מד' אמות ולמעלה בחזקת שלא נתן עד שיביא ראיה שנתן ואמרינן עלה בגמרא (ו.) ה"ד אילימא דתבעו לאחר זמנו וא"ל פרעתיך בזמנו אמאי בחזקת שלא נתן אלמא כל שהוא חייב לו מחמת קרקע שמכר לו ובא זמנו וא"ל פרעתיך נאמן שהרי למעלה מד' אמות הרי הוא כקרקע של זה שבנאו ואפ"ה כל שנתרצה לקנות ממנו ולפרעו ובא זמנו נאמן וטעמא דמסתבר הוא שהקרקע נקנה לו וחזרו המעות עליו כחוב וכמלוה על פה ונאמן לומר פרעתי עכ"ל: כתוב בהגהה ראשונה דמרדכי פרק הזהב בשם העיטור ראובן דזבן ארעא משמעון ע"ש לוי ולוי לא הרשהו וכתב השטר על שם לוי ורוצה שמעון לחזור בו אינו יכול:

סעיף ג

והשטרות שכותבין עתה אינן אלא לראיה וכולי כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ס"ח סי' ט"ז. וכבר כתבתי בסימן שלפני זה שדעת העיטור והרמב"ן והרשב"א והר"ן וה"ה בשם המפרשים והגהות דשטרי דידן שטרי קנין הם וכיון שכל הני רבוותא מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן : [%ב] וכתב הרשב"א בתשובה על אלמנה שבאה ליפרע כתובתה מנכסי יעקב מיד ראובן בנו וראובן מכר לה קרקע בדמי סך כתובתה ועשה לה שטר בגופן של עכו"ם ולא החזיקה ממש בבתים ואחר זמן טען ראובן שאין המכירה מכירה בדיני ישראל לאה זו קנתה בשטר זה אע"פ שהוא עשוי בגופן של עכו"ם כמבואר בפ"ק דגיטין (י:) דבשטר מכר קנה ושטר מכר העשוי אף לראיה כגון שטר מכר שהעולם נוהגים לעשות הרי קונין כאילו כתב לו שדי קנויה לך וכדמוכח בהדיא גבי המוכר שדהו לאשתו דאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא נא.) קנתה ולא אמרינן לגלויי זוזי הוא דבעי

א"ל דל זוזי מהכא תקנה בשטרא ואם איתא מאי קאמר ליה דילמא השטר ראיה אלא ש"מ דאף בשטר ראיה קנה [%ג] וכ"ש בשטרות אלו הנהוגים עכשיו שכותבים בהם כמה לשונות של מכירה שהם כמו שדי מכורה לך ויותר מזה ואי משום שלא נתנה מעות דמעות מלוה אין קונין בהם הכא לא צריך דבלא כסף נמי קנתה דטעמא דשמואל דאמר בשטר מכר לא קנה עד שיתן דמים לאו משום דשטר לבדו לא קנה דהא מוכר שדהו מפני רעתה קונה הוא אפי' בלא דמים אלא משום דסתמא דמילתא לא גמר ומקני עד שיתן לו לוקח דמים וכאן אינו מצפה שהרי מחילת הכתובה במקום דמים והוה ליה כמוכר שדהו מפני רעתה ולפיכך לאה זו קנתה בשטר זה קנייה גמורה ע"כ: דינים בענין שטרות קרקע עי' בתשובות הרא"ש כלל צ"ו: [%ד] והיכא שקנה בשטר ואמר ליה קנה לאחר ל' יום אי אמר קני מעכשיו ולאחר ל' יום אפילו נקרע השטר או נאבד קנה ואי לא אמר מעכשיו צריך שיהיה השטר קיים בסוף ל' יום כן כתבו התוספות בהאשה (צג. ד"ה קנויה) גמרא האשה שהלך בעלה ובנה למדינת הים וכו':

סימן קצב

סעיף א

בחזקה כיצד מכר או נתן לו בית וכו' משנה פ' חזקת (בבא בתרא מב.) בד"א במחזיק אבל בנותן מתנה וכו' ונעל וגדר ופרץ כל שהוא הרי זו חזקה וכתב הרא"ש דה"ה למוכר דקני לוקח בחזקה כדמוכח בהפרה דהמוכר את הבית קני ליה בחזקה וכן מתניתין דקידושין נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ובגמרא (נג.) וכמה כל שהוא כדשמואל דאמר שמואל גדר גדר והשלימו לעשרה ופרץ פרצה כדי שיכנס ויצא בה ה"ז חזקה האי גדר ה"ד אילימא דמעיקרא לא הוי סלקי לה והשתא נמי לא סלקי לה מאי עבד ואלא דמעיקרא הוו סלקי לה והשתא לא סלקי לה טובא עבד לא צריכא דמעיקרא הוו סלקי לה ברווחא והשתא סלקי לה בדוחקא ופירש ר"ש דאמר שמואל גדר שהיה בנוי פחות מעשרה והשלימו לעשרה לפי שלא יוכלו לעלות עליו וליכנס בשדה. דמעיקרא כשהיה פחות מי' לא הוו סלקי לה אין יכולין לעשות דרך עליו ליכנס בשדה כגון שהיה עשוי בשיפוע או שהיה בנוי על מקום מדרון טובא עבד ואין זה ראוי לקרות כל שהוא. והשתא סלקי לה בדוחקא והיינו כל שהוא דכל שהוא אהני דהא אכתי סלקי לה קצת והאי דנקט שמואל והשלימה לעשרה לאו דוקא דה"ה לפחות מי' ואורחא דמילתא נקט דסתם השלימו לעשרה מעיקרא סלקי לה ברווחא והשתא סלקי לה בדוחקא עכ"ל: [%א] במקום שכותבין שטר אי קנה בחזקה לחודה עיין בהר"ן פ"ק דקידושין ובהריב"ש סימן תע"ו ובמגיד משנה פ"א מהל' מכירה: כתב נמ"י בפ"ק

דמציעא גבי הא דאמר רב הונא אמר רב האומר לחבירו שדה שאני לוקח לכשאקחנה קנויה לך מעכשיו האומר לחבירו שדי קנויה לך בחזקה לאחר ל' יום לא קנה דהא כלתה לו חזקה וה"ה לשטר אם נשרף או נאבד וכדאמרינן לגבי גט (עיין בטוא"ה סימן קמ"ו) דבאומר ה"ז גיטך לאחר שלשים יום אם נשרף או נאבד אינה מגורשת ואילו א"ל הרי זה גיטך מעכשיו ולאחר שלשים יום ונשרף או נאבד הרי זו מגורשת עכ"ל: וכתב הרמב"ם שצריך וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"א מה' מכירה כיצד המחזיק בגדר כל שהוא קנה כגון שהיה שם גדר והיו עולין בנחת והוסיף עליו כל שהוא והשלימו לעשרה ונמצא שאין עולין אלא בדוחק ה"ז מועיל וקנה עכ"ל ואין מלשון זה הכרע לומר דס"ל להרמב"ם שצריך ג"כ שמתחלה לא היה גבוה י' טפחים והשלימו לעשרה דהרמב"ם לישנא דגמרא נקט וכמו שנפרש בגמ' נוכל לפרש דבריו גם מ"ש רבינו וכן כתב הרא"ש לא ראיתי שכתב כן בהדיא אלא שכתב מימרא דשמואל כמו שהיא בגמרא ולא פירש עליה כלום ולכן רבינו ירוחם כתב בסתם כדברי רשב"ם ולא כתב חולק עליו ורבינו סובר דכיון דפשטא דמימרא היא דדוקא השלימו לעשרה אם איתא דס"ל להרמב"ם והרא"ש דלאו דוקא הוה ליה לפרושי ואין זה כדאי להכריע וכמו שכתבתי והילכך נקטינן כדברי רשב"ם: וכן פרץ כל שהוא וכולי גבי אותה מימרא דשמואל שהזכרתי בסמוך וכמה כל שהוא כדשמואל דאמר גדר גדר וכולי פרץ פרצה כדי שיכנס בה ויצא הרי זו חזקה האי פרצה ה"ד אילימא דמעיקרא הוו עיילי והשתא נמי עיילי בה מאי עבד ואלא דמעיקרא לא הוו עיילי בה והשתא קא עיילי טובא עביד לא צריכא דמעיקרא הוו עיילי בה בדוחקא והשתא עיילי בה ברווחא:

סעיף ב

ונעל פירש רשב"ם שתיקן המנעול שם גבי אותה מימרא דשמואל שהזכרתי בסמוך כתב רשב"ם וגבי נעל כל שהוא נמי איכא לפרושי כה"ג שסתם פתח סתימה כל דהו דמעיקרא עיילי לה ברווחא והשתא עיילי לה בדוחקא א"נ שקבע מנעול בדלת דהיינו בנין אבל סגר את הדלת ונעל במפתח בנכסי הגר אינה חזקה דאין זה אלא מבריח ארי ואע"ג דבריש פסחים (דף ד.) אמרינן דכשמסר לו מפתח הוי בחזקת שוכר וה"ה לקנותו הני מילי במוכר ומשכיר לחבירו אבל בנכסי הגר מי מסר לו המפתחות שיקנה הילכך צריך בנין כל שהוא עכ"ל ודע שלדברי החולקין על רשב"ם וסוברים דבסגר דלת סגי מ"מ בעי שיסגיר במפתח וכדמשמע מלשון רשב"ם וכ"כ הרא"ש גבי ההיא דתיחוד ותפתח דפרק הזורק (גיטין עז:) וז"ל נ"ל דאפילו למאי דפרישית דנעילת דלת תקנה היינו נעילה במפתח שמונע כל אדם מליכנס בו וכולי ומשמע מדברי רשב"ם דבכעילת

דלת לא קנה בין שוכר בין קונה בין זוכה בנכסי הגר והתוס' דחו דבריו דכיון דנועל בפני כל אדם מוכחא מילתא שהבית שלו ולא דמי למבריח ארי והביאו ראיה לדבריהם מדאמרינן בהזורק תיזיל איהי ותיחוד ותפתח והרמב"ן גם כן דחה דברי רשב"ם והסכים דבנעילת דלת הוי חזקה וכתבו התוספות אבל קשה לרשב"א מדאמרינן לקמן הבונה פלטרין בנכסי הגר ובא אחר והעמיד להם דלתות קנה והתם מיירי בנעל דאי לא נעל אמאי קנה ומשמע דוקא העמיד דלתות אבל לא העמיד דלתות לא קנה בנעילה והרא"ש ג"כ דחה דברי רשב"ם וכתב על קושיית רשב"א ונ"ל די"ל דה"ה נמי דבנעל בלא העמיד נמי קנה והא דנקיט והעמיד להם דלתות אורחא דמילתא נקט דהמעמיד דלתות הוא הנועל ומתוך פי' רשב"ם משמע שתיקון מנעול כדי לנעול אע"פ שלא נעל קנה כיון שאין מחוסר אלא נעילה ה"נ בהעמדת דלתות קונה בלא נעילה עכ"ל ורבינו כתב כדעת הרא"ש כלשון אחרון שכתב ה"נ בהעמדת דלתות קונה בלא נעילה אבל התוספות בהפרה (נב.) כתבו כלשון ראשון דאורחא דמילתא נקט ותימה על רבינו שכתב בסימן ער"ה דלא קנה בהעמדת דלתות אא"כ נעל וכאן כתב דבהעמדת דלתות לבד קנה ואע"ג די"ל דשא"ה דאיכא דעת מקנה מ"מ מנ"ל לרבינו לפלוגי בהכי:

סעיף ג

וי"א שגם בפתיחת דלת קונה וכולי ולא מסתברא לי כלל וכולי כל אלה דברי הרא"ש שם וכתב דהנך י"א מביאין ראיה לדבריהם מדאמרינן בהזורק תיחוד ותפתח אלמא דפתיחה קונה כמו נעילה ודחה הוא ז"ל דהתם הדלת היה סגור והוצרכו לפתחו ואחר כך לסגרו ולנעלו והוה ליה לומר תפתח ותיחוד אלא אורחא דתלמודא לאישתעויי הכי כמו מטפס ועולה מטפס ויורד. וז"ל הרא"ש בפרק הזורק ראיתי מפרשים שפירשו דפתיחת דלת קונה כמו נעילת דלת מדאמרינן הכא תיחוד ותפתח דמשמע תיחוד או תפתח ולא נ"ל דאפילו למאי דפרישית דנעילת דלת קונה היינו נעילת דלת במפתח שמונע כל אדם מליכנס בו אבל פתיחת דלת לא מוכחא שתהיה קנייה ולא דמי לפרץ דהתם מיירי שפרץ הגדר ותיקן פתח ליכנס בשדה ותפתח דהכא לאו דוקא א"נ בנעילה לחודא לא מוכחא שיהא לשום קנין אלא כמו שהיתה רגילה בכל פעם לסגור בתים של בעלה כדי שיהא שמור מה שבתוכו אבל כיון שהיא פותחת מיד אחר הנעילה ניכר שהנעילה היתה לצורך קנין עכ"ל: והרמב"ם כתב בנעילה הוי חזקה כגון שהיה הפתח פתוח וכו' בפ"א מה' מכירה וז"ל כיצד המחזיק בנעילה קנה כגון שמכר בית או חצר והיה הפתח פתוח ונעל הלוקח את הפתח וחזר ופתחו הרי זה החזיק וקנה וכתב ה"ה ומדאמרינן בהזורק תיחוד ותפתח כתב הרב ונעלו וחזר ופתחו עכ"ל דעתו כדעת רבינו

דלהרמב"ם בעינן שיחזור ויפתח וכ"נ שהוא דעת הרמב"ן בפרק חזקת דלהרמב"ם בעינן שיחזור ויפתח מההיא דהזורק וליתא דהא נעל תנן ול"נ דלהרמב"ם נמי בנעילה לחוד קני ומ"ש וחזר ופתחו ל"מ קאמר ל"מ כשנעל ונשאר נעול שקנה אלא אפי' חזר ופתחו כמו שהיה מקודם דהשתא אין ניכר בו משום מעשה שעשה לקנות אפ"ה קנה ומתירוץ ב' שכתבתי בסמוך בשם הרא"ש דבנעילה לחודה לא מוכחא שיהא לשום קנין וכו' יש ללמוד דהקונה בית שהוא דר בתוכה לא קני עד שינעול ויפתח וע"פ זה אפשר לומר שמפני כך כתב הרמב"ם וחזר ופתחו שאם אינו חוזר ופותחו מיד לא מוכחא מילתא לשום קנין אלא שהוא נועל הדלת כדי לשמור מה שבתוך הבית בשליחות בע"ה אבל כשחוזר ופותחו מיד ניכר שהנעילה היתה לצורך קנין:

סעיף ד

והך חזקה לא מהניא אלא בפניו וכו' בפ' חזקת (בבא בתרא נב:) גמרא אבל בנותן מתנה וכו' ונעל וגדר ופרץ כל שהוא ה"ז חזקה תני רב אושעיא בקידושין דבי לוי נעל גדר ופרץ כל שהוא ה"ז חזקה בפניו אין שלא בפניו לא אמר רבא ה"ק בפניו לא צריך למימר ליה לך חזק וקני שלא בפניו צריך למימר ליה לך חזק וקני. ופיר"ש בפניו. דמוכר לא צריך למימר ליה מוכר ללוקח לך חזק וקני אלא מכיון שנתרצה לו למכרה בכך וכך מעות והחזיק זה בפניו הויא חזקה דניחא ליה בהך חזקה ולכך שתיק: ומ"ש רבי' בין במתנה הוא ממאי דגרסינן התם בסמוך (נג:) בעי רב במתנה היאך אמר שמואל מאי תיבעי ליה לאבא השתא ומה מכר דקא יהיב זוזי אי א"ל לך חזק וקני אין אי לא לא מתנה לא כ"ש ורב סבר מאן דיהיב מתנה בעין יפה הוא דיהיב ופסקו הרי"ף והרא"ש כשמואל וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מה"מ וטעמא דהלכה כשמואל בדיני כ"ש הכא דרב לא פליג עליה אלא דבעי לה מיבעיא:

סעיף ה

ורשב"ם כתב דמסירת מפתח נמי קונה כבר כתבתי דעתו בסמוך גבי ונעל פי' רשב"ם שתיקן המנעול וכו' וכתבו התוס' ואין נראה לר"י דבהדיא אמרינן בפרק הפרה דלא קני במסירת מפתח ולא מהני מסירת מפתח אלא שלא יצטרך לומר לו לך חזק וקני וכ"כ הרא"ש וכן דעת הגהות בפ"ה מה"מ ובפ"ג מהל' זכיה וכן דעת הרמב"ן בפרק חזקת וכן ר"י בנ"א ח"א והתם בפ' הפרה גמרא עבר עליו הא' ולא כסהו הכי איתא בהדיא (נא:) אריב"ל המוכר בית לחבירו כיון שמסר לו מפתח קנה ה"ד אי בכספא ליקני בכספא אי בחזקה ליקני בחזקה לעולם בחזקה ובעי למימר ליה לך חזק וקני וכיון שמסר לו מפתח כמאן דא"ל לך חזק וקני דמי:

סעיף ו

וכן בבור וכו' ג"ז שם בהפרה אר"א המוכר בור לחבירו כיון שמסר לו דליו קנה ה"ד אי בכספא ליקני בכספא אי בחזקה ליקני בחזקה לעולם בחזקה ובעי למימר ליה לך חזק וקני וכיון שמסר לו דליו כמאן דאמר ליה לך חזק וקני דמי ופירש"י דליו. כסוי הבור:

סעיף ז

וכן אם תיקן בה שאר מיני תיקונין וכו' בפרק חזקת (בבא בתרא נג:) גמרא בד"א במחזיק וכולי א"ר אסי א"ר יוחנן נתן צרור והועיל נטל צרור והועיל הרי זה חזקה מאי נתן ומאי נטל אילימא נתן צרור וסכר מיא מינה נטל צרור ואפיק מיא מינה האי מבריח ארי מנכסי חבירו הוא אלא נתן צרור דצמד לה מיא נטל צרור וארווח לה מיא. ופיר"ש נטל צרור. מן הגדר ועשה בו נקב: אילימא נתן צרור וסכר מיא. ראה נהר שוטף ורוצה ליכנס דרך נקב ובא זה וסתם הנקב בצרור וסכר המים מן השדה שלא יכנסו בו שלא ישטפו השדה: ואפיק מינה מיא. שנאספו לה מים בצד האחד ועשה נקב בצד השני כדי שיצאו לחוץ: האי מבריח ארי. הא למה זה דומה למשיב אבידה דכל ישראל מצווין להציל ממון חבריהם מן ההיזק ואין קרוי חזקה אלא דומיא דגדר ופרץ שעושה בו בנין או כלי תיקון הצריך לשדה כגון משקה מים או זומר או זורע או חורש: דצמד לה מיא. כגון צמיד פתיל חיבר מים שבתוכה שלא יצאו לחוץ וזהו כמו משקה השדה: דפתח מיא. על ידי נטילת צרור נכנסו מים מן הנהר דרך חור שבכותל: וכתב ה"ה בפ"א מה"מ שסילוק הנזק אינו בדין שיקנה אלא הבאת התועלת וזה טעם למבריח ארי שלא קנה:

סעיף ח

אבל בהילוך שהלך בה וכו' בהמוכר פירות (ק.) גמרא מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו וכו' תניא הלך בה לארכה ולרחבה קנה מקום הילוכו דר"א וחכ"א אין הילוך מועיל כלום עד שיחזיק וידוע דהלכה כחכמים: ואם מכר לו (דבר) שתשמישו להילוך וכו' שם א"ר יוסי בר חנינא מודים חכמים לר"א בשביל של כרמים הואיל ונעשה להילוך נקנה בהילוך כי אתו לקמיה דר' יצחק בר אמי אמר להו הבו ליה כי היכי דדרי טונא דשבישתא והדר ולא אמרן אלא דמסיימן מחיצתא אבל לא מסיימן מחיצתא כי היכי דשקיל כרעא ומנח כרעא ופיר"ש כי אתו לקמיה דרבי יצחק. לדון על עסק אדם שמתנה לחבירו למכור שביל של כרמים ור"ח פירש דבמי שאבדה לו דרך שדהו מיירי עכ"ל. והרמב"ם בפ"א מה"מ כתב כפירוש א' ודלא כר"ח וכן דעת רבי'. וכתב עוד רשב"ם הבו ליה. שביל רחב כי היכי דדרי טונא דזמורות והדר אילך ואילך ולא יגעו הזמורות במחיצות השביל: ולא אמרן אלא דמסיים מחיצתא. שיש שם לשביל גדר מזה וגדר מזה אז צריך להרחיב את הדרך ולמשוך הכתלים לאחוריהם כדי שלא יזיקוהו

הכתלים להפיל המשוי מעל כתיפו: אבל לא מסיימי מחיצתא. לא יתן לו אלא מדרך כף רגלו ויזרע המוכר או יטע כרם מכאן ומכאן דאין כאן דבר המזיק לו כשיטעון משוי על כתיפו ואית דגרסי ולא אמרן אלא דלא מסיימי מחיצתא הילכך י"ל שמכר לו כל צרכו אבל היכא דמסיימי מחיצתא הדבר ידוע שלא מכר לו אלא שביל זה כמות שהוא ולא נהירא דאם שביל סתם זבין ליה למה לא יתן לו כל צרכו עכ"ל. והרי"ף והרא"ש כתבו להא בפרק חזקת גמרא בד"א במחזיק וכו' וכתבו כלשון ב' ולא אמרן אלא דלא מסיימי מחיצתא וכו' וכתב רבינו ירוחם שזו היא הגירסא הנכונה וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה"מ וכתב ה"ה ולפי גירסת רבינו נראה הטעם שאם יש מחיצות כיון שהוא ברוחב כדי שיגביה רגל ויניח רגל סבר וקיבל שלא יסתור המוכר המחיצות וצ"ע ואפשר שרבינו ז"ל אינו מפרש השמועה במוכר את השביל בסתם במה נקנה אלא כמה הוא קונה. בחזקת הילוך וכבר ידוע בין הקונה והמוכר כמה מכר ולזה לשונו נוטה אבל כל המפרשים פירשוה במוכר סתם והגירסא האחרת היא גירסת רש"י והרשב"א ז"ל עכ"ל ועל מ"ש סבר וקיבל שלא יסתור המוכר המחיצות קשה דא"כ תינח היכא שאין השביל רתב יותר מכדי שיגביה רגל ויניח רגל אבל היכא שהוא רחב יותר מאי איכא למימר והתלמוד גם הרמב"ם לא חילקו בכך ועל מ"ש שהרמב"ם אינו מפרש במוכר את השביל בסתם וכו' קשה דמ"ש מסיימי מחיצתא מהיכא דלא מסיימי ודברי רשב"ם בלשון שני נוטין לומר דהכא בשביל שאינו רחב יותר הוא והיינו כדמשמע מתחלת דברי ה"ה ומ"ש רשב"ם דלא נהירא משום דאם שביל סתם זבין ליה למה לא יתן לו כל צרכו ל"ק דכיון שיש בו שיעור שיגביה רגל ויניח רגל בשם שביל נקרא וכיון דמסיימי מחיצתא לא עלה על דעתו שיסתור המחיצות ורבי' כתב כגי' רש"י והרשב"א משום דקשיא ליה על גירסא האחרת מה שהקשה רשב"ם אבל יש לתמוה למה לא הזכיר דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ופי' שקיל כרעא ומנח כרעא אינו מבורר אצלי וכתב הרמב"ם בפ"א מה"מ כדי שיגביה רגל ויניח רגל בצדה ונ"ל דהיינו רוחב ב' רגלים ותמיה לי לל"ל שקיל כרעא הול"ל פותיא דתרי כרעי ונ"ל דאי הוה אמר פותיא דתרי כרעי הוה משמע שיכוין שתי רגליו זו אצל זו כמו לתפלה דהיינו רוחב ב' רגלים ברחבן והשתא דאמר כי היכי דשקיל כרעא ומנח כרעא פי' שיניח עקב של רגל זו בצד גודל של זו דהוי רוחב השביל אורך ב' רגלים ואכתי קשה לימא אורכא דתרי כרעי ואפשר דבכלל כרעא הוי גם השוק ולהכי אמר לישנא דלא לישתמע ביה אורך השוק ואפשר דאילו אמר אורכא דתרי כרעי הוה משמע מצומצמין והשתא דאמר כי היכי דשקיל כרעא משמע אפילו אינן מצומצמין :

סעיף ט

כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות מכירה המוכר שדה לחבירו בצד שדהו וכו' כתב ה"ה אולי יצא לו מהפי' שכתב הרי"ף בפ"ק דב"ק (ט.) גבי ההיא דאמרינן מאימתי הויא חזקה מכי דייש אמצרי ואע"פ שרבינו מפרשה בפנים אחרות בפי"ט איפשר שהוא סובר שהדין אמת עכ"ל:

סעיף י

היתה הקרקע צחיח סלע וכולי גם זה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר וכבר כתב רבינו השגת הראב"ד עליו וכתב ה"ה על לשון הראב"ד ביאור דבריו שלא אמרו סוף פרק חזקת (בבא בתרא נז.) בכיוצא בזה והרי אכילת פירות דבנכסי חבירו קנה אלא בחזקת ג' שנים ובטענה שהלה טוען לא מכרתיה לך וזה מביא ראיה שהחזיק בה ג' שנים בחזקה זו וטוען שקנאה ממנו וחזקה זו ראיה לדבריו אבל להיותו קנין לא ונראה שדעת רבינו דלא בעינן מידי דמועיל לקרקע אלא כשהלוקח אינו נהנה אבל כשהלוקח נהנה ודעת אחרת מקנה ודאי קנה והביא ראיה לדבר. וכתב עוד הרב המגיד ובעיטור בשכירות מסתברא שאם נתן כליו ותשמישיו לתוכו הרי זה תזקה כדגרסי' בירושלמי דקידושין המוכר בית לחבירו כיון שצבר לתוכו פירות קנה א"ל שמואל בר רב יצחק ובלבד פירות שהן ראויין לצבור וזה ראיה לדברי רבינו וקצת ראיה יש ג"כ משביל של כרמים שנקנה בהילוך עכ"ל ובפ"ק דקידושין (דף כב:) תנן עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה ובגמרא (שם) ת"ר כיצד בחזקה התיר לו מנעלו וכו'. וכתב שם הר"ן דכתב הרמב"ן דחזקה דהכא היינו שעשה האדון בגופו של עבד כגון הלבישו סכו ואידך דמיתני בברייתא וכגון הוליך כליו אחריו לבית המרחץ שהיא מלאכת עבדות דכוותה בע"ע אסור אבל אם בישל קדירה לרבו או אפה לו את הפת הני אכילת פירות נינהו ולא הויא חזקה דגבי קרקע נמי מוכח בפרק חזקת דאכילת פירות אינו קונה והא דאמרינן התם המציע מצעות בנכסי הגר קנה היינו בישב עליהן שנהנה גופו מהן ואף על גב דאמרינן במכילתין המוכר בית לחבירו כיון שצבר לתוכן פירות קנה ליתא דהאי אכילת פירות הוא דהוי ומשמע דפליג אגמרא דילן אבל העיטור סמך על הירושלמי וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהל' מכירה שאכילת פירות קונה בקרקעות וכבר השיגו הראב"ד עכ"ל והרא"ש ג"כ כתב בפרק הנזכר על הברייתא הנזכרת ת"ר כיצד בחזקה התיר לו מנעלו וכו' ודוקא מלאכת שימוש גופו אבל מלאכה אחרת כגון שתפר לו את הבגדים או עשה לו אחד מן המלאכות לא קנאו עכ"ל ומשמע דס"ל כהרמב"ן דאכילת פירות לא קני בין בעבד בין בקרקע דשניהם דינם שוה דלמ"ד שאחד מהם נקנה באכילת פירות ה"ה לאידך ולמ"ד שאינו נקנה באכילת פירות ה"ה לאידך כמו שנראה מדברי הר"ן ומדברי ה"ה פ"ב מה"מ ומיהו יש לדקדק

דאמר בפרק חזקת גמרא אלו דברים שיש להם חזקה והרי אכילת פירות דבנכסי חבירו קנה ולהרמב"ם הוי פירושא לענין קנין לאלתר ורשב"ם מפרש ליה לענין חזקת ג' שנים ומדברי הרא"ש בפרק הנזכר גמרא בד"א במחזיק משמע שהוא מפרש אותו לענין קנין לאלתר וכן נראה מדברי התוס' שם ושמא להרא"ש שאני ליה בין עבד לקרקע דקרקע בעת הנאתו מינכר לכל שהיא שלו אבל כשתופר בגד או מבשל קדירה לא מינכר דלרבו הוא אבל מלאכה דעבדות הם הם מעשים בגופו של אדון והוליך כליו אחריו לבית המרחץ כיון דאחריו הוא הולך מינכר מילתא שהוא עבדו. וכתב ה"ה בפ"א מה"מ שדעת הרמב"ם כדעת הרמב"ן: נמצא דלעיטור והרמב"ם קנה באכילת פירות או אם נתן לתוכו כליו או אם צבר לתוכו פירות ולהראב"ד והרמב"ן והרשב"א והר"ן ורבי' לא קנה ובהרא"ש מספקא לן כמאן ס"ל: (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דסוגיין דעלמא בדיני ממונות כוותיה ועוד שהעיטור הסכים עמו: ואם הציע מצעות בבית ושכב עליהם קנה לכ"ע וה"ה אם ערך שולחן ואכל דקנה דאיתא בפ' חזקת (בבא בתרא נג:) גמרא בד"א במחזיק וכו' אמר רב עמרם האי מילתא אמר לן רב ששת ואנהרינהו לעיינין ממתני' המציע מצעות בנכסי הגר קנה ואנהרינהו לעיינין ממתני' דתניא כיצד בחזקה נעל לו מנעלו וכו'. ופיר"ש הציע מצעות. ושכב שם על הקרקע: בנכסי הגר קנה. ואע"ג שלא תיקן שום תיקון בקרקע אלא שנהנה גופו מן הקרקע ששמשתו הקרקע הוי חזקה: כיצד. אעבד כנעני דתנן בקידושין שנקנה בחזקה קאי: נעל לו. עבד לרבו ששימש העבד לרבו הויא חזקה וכן כולן אף הציע מצעות ששמשתו הקרקע קנה. וכ"כ הרא"ש המציע מצעות בנכסי הגר קנה אם שכב עליה אבל אם ישב בבית או מצא מצעות מוצעות ושכב עליהם לא קנה דתשמיש חשוב בעינן ויראה דאם ערך שלחן ואכל דקנה עכ"ל וכיון דבנכסי הגר קנה מכ"ש שקנה במכר ובמתנה דאיכא דעת מקנה :

סעיף יא

המוכר קרקע ונכנס בה הלוקח וכו' גם אלה דברי הרמב"ם בפרק הנזכר ובמקום מ"ש רבינו וכן אם נתן ללוקח סל פירות כתוב שם וכן אם אסף המוכר סל של פירות ונתן ללוקח וכתב ה"ה כתב עליו הרא"ש כל זה הולך על דרך מ"ש וכן הוא האמת דמשום דס"ל דכל שקונה בחזקת ג' שנים כשהמוכר מכחיש קנה לאלתר כשהלה מודה וא"ל לך חזק וקנה אע"ג שיש בכלל אלו שהזכיר המחבר דברים שאינו קונה בחזקת ג' שנים כמ"ש פי"ב מהל' טוען כיון שנשתמש בקרקע כדרך שהבעלים עושים הרי זו חזקה ועל וכן אם אסף וכו' סל של פירות וכו' כתב זה נלמד ממ"ש פרק חזקת (בבא בתרא לה:) חזקתן ג' שנים מיום ליום א"ר אבא אי דלי ליה צנא דפירי לאלתר הוי חזקה ופי' דלי

ליה המוכר ללוקח קנה לוקח לאלתר וזו חזקה גמורה שקונין בה ואע"פ שהלשון ההוא מורה שאינו לענין חזקת קנייה אלא לענין ראיה שהשדה שלו וה"ה שהזכיר רבינו ספי"א מהלכות טוען ורבינו סבור דתרתי ש"מ לפי שיטתו דאכילת כירות הויא חזקה עכ"ל:

סעיף יב

כתב רבינו האי וכל מילי דהוי אדעתא דארעא ודלא הוי אדעתא דארעא כתבו רבינו בסימן ער"ה: ומ"ש רבינו ומסתברא כדברי רבינו האי כן כתב גם כן רבינו ירוחם בנ"י ח"א:

סעיף יג

מכר לו י' שדות וכו' בפ"ק דקידושין (דף כז.) גמרא נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף וכו' תניא כוותיה דרבא יפה כח הכסף וכו' יפה כח חזקה וכו' שחזקה מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהם קנאם כולם בד"א שנתן לו דמי כולן אבל לא נתן לו דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו מסייע ליה לשמואל דאמר מכר לו י' שדות בי' מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולם. ופירש"י בד"א דקנה בחזקה דשדה זו את שדה אחרת שאינה סמוכה לה. וכתבו התוס' בד"א שנתן לו דמי כולם וא"ת בלא חזקה נמי קנה מטעם כסף וי"ל דמיירי באתרא דלא קנו בכספא וא"ת ומאי קאמר יפה כח חזקה מכח הכסף והלא חזקה אינה מועלת בלא כסף ואומר הר"ח דבמתנה מיהא קנה כולם כשהחזיק באחד מהן בלא כסף והרא"ש מאיברא פירש שנתן דמי כולם כגון שהמוכר היה חייב ללוקח מעות כבר והשתא ניחא דבאותם מעות לא היה קונה עכ"ל ומה שתירצו דמיירי באתרא דלא קנו בכספא נ"ל דהיינו לומר דלא קנו בכספא בלא שטר וז"ל הרא"ש וא"ת כיון שנתן דמי כולן בלא חזקה נמי קרקע נקנה בכסף וי"ל דמיירי במקום שכותבין שטר וכ"כ הר"ן בפ"א מה"מ וכתב הרא"ש בפ"ק דקידושין ומשמע דוקא י' שדות בי' מדינות לא קנה אלא כנגד מעותיו אבל בשדה א' קנה בחזקה בלא מעות מכאן יש לדקדק אף במקום שכותבין את השטר אע"ג דכסף לא קני חזקה קניא והיינו טעמא משום דאלים קנין חזקה משום דעשה מעשה בגוף הדבר מידי דהוה אמשיכה דקניא בלא כסף עכ"ל וכ"כ ר"י בני"א ח"א וז"ל אם לא נתן לו מעות ולא כתב שטר לא קנה אלא שדה שהחזיק בה ולא השאר וכן נראה שהוא דעת הר"ן דחזקה לחודה בלא כסף ובלא שטר קניא כל היכא דלא עייל ונפיק אזוזי גם בעל התרומות בשער ס"ד ח"ג שי"א שחזקה כשטר דמיא דלא קני אלא במתנה או במוכר שדהו מפני רעתה והביאו ראיות לדבריהם והוא ז"ל חלק עליהם וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם בפ"א מה"מ שכתב כיצד בכסף וכו' בד"א במקום שאין כותבין שטר וכו' ואח"כ כתב כיצד בחזקה וכו' ולא חילק בין מקום שכותבין שטר למקום שאין כותבין וכתב ה"ה בפרק

הנזכר ודע שהמפרשים נחלקו חזקה במקום שכותבין השטר אם היא קונה לבדה ויש מי שכתב דקנה כל היכא דמוכר לא עייל ונפיק אזוזי וכן העלה הרשב"א והכא היינו טעמא דבעינן נתינת דמים משום דלא החזיק בכולן הא החזיק בכולן ומוכר לא עייל ונפיק אזוזי קנה אע"פ שלא נתן דמים עכ"ל וכתב ר"י ע"ש וכתבו הפוסקים כי ה"ה בחליפין שקנה שדה אחת בלא נתינת דמים כמו שאמרנו בחזקה והעיטור במאמר ג' כתב ב' הסברות וכתב שנ"ל כמ"ד דחזקה כשטר דמי דלא קני אלא במתנה והביא כמה ראיות לדבר וכתב עוד שם ודוכתא דרגילי עד דמחזיק לא קני אע"ג דיהיב כספא וכתיב שטרא עד דמחזיק וכתב שנראה מדברי רבינו האי שסובר כן וכתב עוד דלמ"ד חזקה בלא דמים קניא אי פריש ואמר על מנת שיתן לי הדמים עד זמן פלוני הכל לכי תנאו: (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן ככל הני רבוותא דסברי דחזקה לחודה בלא כסף ובלא שטר קניא כל היכא דלא עייל ונפיק אזוזי: וכתב הרא"ש בהאומנין אבל לא נתן לו דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו ומירי אפילו לא עייל ונפיק אזוזי ואפ"ה לא קנה אלא כנגד מעותיו דאין חזקת שדה במדינה זו מועלת לקנות שדה שבמדינה אחרת אא"כ נותן לו דמי אותה שדה וכ"כ הר"ן בפ"ק דקידושין וכיכ ר"י בני"א ח"א בשם הראב"ד ור"ח פי' דמירי דעייל ונפיק אזוזי וקנה כנגד מעותיו כיון דנתן דמי שדה אחת מאחר שהן שדות מוחלקות עכ"ל ומשמע מדבריו דלהראב"ד כיון דעייל ונפיק אזוזי לא קנה אפי' שדה שהחזיק בה וסיים בה הר"ן ומיהו כד עייל ונפיק אזוזי משמע לי דהוי דיניה כנותן מקצת דמים על השדה דכל החוזר בו ידו על התחתונה כדאיתא בהאומנין וכתב ר"י עוד שם ואם א"ל חזק באחת מהן בשביל כולם קנה כולם אפי' לא נתן מעות: ומ"ש רבינו אפי' הן סמוכות זו לזו וכתב הרמב"ם בפ"א מה"מ המוכר לחבירו י' שדות בי' מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולם ואפי' היתה אחת מהן הר גבוה והשניה מצולה שהרי תשמיש של זו אינה תשמיש של זו אעפ"כ כיון שהחזיק באחת מהן קנה השאר וכתב ה"ה ומ"ש ואפי' היתה אחת מהן גבוה הוא פי' חולסית האמור בגמרא בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סז.) בדין זה ופסק כלישנא בתרא דהתם עכ"ל . וכן דעת הרי"ף והרא"ש שלא כתבו שם אלא לישנא בתרא:

סעיף יד

וכן אם היו בשכירות וכו' תוספות כתבה הרא"ש פרק חזקת גמרא בד"א במחזיק וכו' וז"ל שכר ממנו י' שדות וכו' כיון שהחזיק באחת מהן החזיק בכולן וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה"מ ואע"ג דגבי מכר בעינן שנתן דמי כולן גבי שכירות כיון דאינה משתלמת אלא לבסוף אפי' לא נתן דמים כיון שהחזיק באחת מהן החזיק בכולן וכן נראה מדברי

הרמב"ם שכתב אחד המוכר לחבירו י' שדות וכו' בד"א שנתן דמי כולן וכו' כתב לפיכך אם היה הכל במתנה קנה כולם וכן בשכירות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולם כל זמן השכירות:

סעיף טו

וכשם שקרקע נקנה וכולי ברייתא במרובה (עט.) מימרא דר"א בהשואל (צט:) גמרא השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו וכו' וגם נקנה [%ב] בקנין סודר לדעת הרא"ש כמ"ש רבינו בסימן קצ"ה ואם [%ג] נקנה במלוה בסימן ר"ד יתבאר ובסימן ההוא תמצא ג"כ דין [%ד] קנין שאלת קרקע [%ה] ומשכונת קרקע כתב בעה"ת בשער ס"ד שכירות היא ונקנית בדרכים שנקנית קרקע לשכירות: [%ו] והשוכר מן העכו"ם לרשב"ם שפירש ההיא דנכסי עובדי כוכבים הרי הן כמדבר דפרק חזקת דטעמא דלא קני בכסף בלא שטר משום דאפי' מישראל חבריה לא קני בזוזי בלא שטר משמע דבמקום שאין כותבין שטר הקונה קרקע מהעכו"ם קני בכסף לחודיה וכ"כ בהדיא רבינו ירוחם בנכ"ב גבי נכסי עובדי כוכבים הרי הן כמדבר וכל המחזיק בהן זכה פי' וזה מיירי במקום שנהגו ישראל שלא לקנות אלא בשטר שאל"כ קנה הא' בכסף א"כ גבי שכירות כיון דאין רגילות לכתוב עליו שטר קני בכסף לחודיה אבל בחזקה כיון דלגבי מכר לא קני וכמו שיתבאר בסימן קצ"ד גבי שכירות נמי לא קני כנ"ל:

סעיף טז

היו מקצת הקרקעות וכו' תוספתא כתבה הרא"ש פרק חזקת גמרא בד"א במחזיק וכו' לקח מקצת ושכר מקצת והחזיק בין בשכורה בין בלקוחה הרי זה תזקה וכתבה הרמב"ם בפ"א מהל' מכירה ורבינו ירוחם בני"א ח"א: ומה שאמר רבינו ונתן המעות היינו דוקא דמי המכורות דאילו דמי השכורות אינו צריך ליתן וכמו שכתבתי בסימן זה: וכתב הרמב"ם בפ"א מהל' מכירה וכבר כתבתי בסימן זה שהתוס' כתבו בשם ר"ח כדברי הרמב"ם: (ב"ה) אבל לענין הלכה נקטינן כר"ח והרמב"ם:

סעיף יז

אבל א"א ז"ל כתב בפרק חזקת גמרא בד"א במחזיק וכו': ולפי זה אינו קונה וכו' זה פשוט שכן נלמד מדברי הרא"ש:

סעיף יח

האחין שחלקו וכו' הם דברי הרא"ש: [%ז] והיכא דא"ל קנה קרקע זו בחזקה ולא תקנה אלא לאחר ל' יום כתבו התוס' בהאשה רבה (צג.) גמרא האשה שהלך בעלה ובנה למד"ה וכו' דלא קנה אא"כ אמר לו קנה מעכשיו ולאחר ל' יום:

סימן קצג

סעיף א

כל המחובר לקרקע וכו' כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות מכירה כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ונקנה בכסף או בשטר או בחזקה ורבינו מפרש דברי אפילו לא כיון וכו' וכן נמי אם מכר לו וכו' וכתב הרב המגיד דין החזקה נתברר פרק הספינה על מתניתין דהלוקח פשתן מחבירו ותלש כל שהוא קנה עכ"ל. וביאור הענין דתנן בהספינה (פד:) הלוקח פשתן מחבירו הרי זה לא קנה עד שימשכנו ויטלטלנו ממקום למקום ואם היה מחובר לקרקע ותלש כל שהוא קנה ובגמרא (פז.) משום דתלש כל שהוא קנה אמר ר"ש הב"ע דא"ל לך יפה קרקע כל שהוא וקנה כל מה שעליה ופיר"ש כלומר לך והחזק בקרקע לקנות פשתן המחובר דקרקע נקנה בחזקה וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ואתא מתני' לאשמועינן דחזקת קרקע מהניא לפשתן ואף על גב דלא זבון ליה ארעא ואשמועינן נמי חזקה קלה דבלקיטת הפשתן מקצתו יכול לקנות השאר המחובר וכגון דאמר לו המוכר לקוט מן הפשתן עצמו קצת ויתייפה הקרקע ויהיה נקי לחרישה וכ"כ התוס' לך יפה קרקע וכו' כלומר החזק בקרקע ע"י יפוי דהוה כעין נעל וגדר כל שהוא ותהא שאולה לך להיות בחצרך לענין זה שתקנה מה שעליה. וכתב בעל נמ"י כיון שלא קנה אלא מדין שכירות הקרקע יש לו להזכיר בפירוש מקום הקרקע שעומד בו הפשתן מושכר לך ביפוי זה. אבל הרמב"ם בפ"ג מה"מ כתב דין הלוקח פשתן מחבירו והיה מחובר ותלש כל שהוא קנה דהוי כאילו צריך לקרקע וכתב שם ה"ה שקנה הקרקע בשכר היפוי וקנה הפשתן אגב הקרקע וכן כתב הרמב"ן שפי' הרי"ף בתשובה וכ"כ ר"י הלוי ז"ל ולפ"ז א"א ללמוד מדין הפשתן לנדון שלפנינו דההוא מדין אגב קנה ונדון שלנו אינו אלא מדין חזקת קרקע ותימה מה"ה שכתב שדין החזקה נתברר מדין הפשתן:

סעיף ב

וכתב הרמב"ם דוקא שצריך לקרקע וכו' בפ"א מה"מ וכתב ה"ה דאמרינן פרק שבועת הדיינין (שבועות דף מג.) כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע לענין שבועה ומה שאמרו שם דאפילו ענבים העומדים ליבצר הרי הן כקרקע פירשה הרב בשהן צריכין לקרקע אבל כשאינן צריכין הא אמרינן בפרק נערה שנתפתתה (כתובות נא.) כל העומד ליגדר כגדור דמי ואי כמי כל העומד ליתלש כתלוש דמי וא"נ דשבועה שאני וכן נראה דעתו פ"ב מהלכות שכירות ויש פירושים אחרים לחלק בין זו לזו עכ"ל ומתוך דברים אלו נתיישב מה שכתב רבינו ונראה דכמחובר דמי וכו':

סימן קצד

סעיף א

עכו"ם שמכר קרקע לישראל וכו' פרק חזקת (בבא בתרא דף נד:) גמרא בד"א במחזיק אמר שמואל נכסי עכו"ם הרי הן כמדבר כל המחזיק בהם זכה מ"ט עכו"ם מכי מטא זוזי לידיה אסתלק ליה ישראל לא קני עד דמטי שטרא לידיה הילכך הרי הן כמדבר וכל המחזיק בהם קנה א"ל אביי לרב יוסף ומי אמר שמואל הכי והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא ומלכא אמר לא ליקני ארעא אלא באיגרתא א"ל אנא לא ידענא עובדא הוה בדורא וכולי א"ל דורא דרעותא קאמרת התם באגי מיטמרי הוו דאינהו גופייהו לא הוו יהבי טסקא למלכא ומלכא אמר מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא רב הונא זבן ארעא מעכו"ם אתא ישראל אחר רפיק ביה פורתא אתא לקמיה דרב נחמן אוקמא לכולה ארעא בידא דההוא דרפק בה שלח רב הונא בר אבין ישראל שלקח שדה מעכו"ם ובא ישראל אחר והחזיק בה אין מוציאין מידו וכן היו ר' אבין ורבי אלעאי וכל רבותינו שוים בדבר. ופירש רשב"ם נכסי העכו"ם. שמכרן עכו"ם לישראל שקיבל הדמים ממנו ועדיין לא החזיק בה ישראל זה הקונה אותם: הרי הן כמדבר. הפקר כדמפרש לקמן שאם קדם ישראל והחזיק בה קנה כאילו הן נכסי הגר שמת: מכי מטא זוזי לידיה. מן הלוקח: אסתלק ליה. העכו"ם שהרי כל קניינו של עכו"ם בכסף כדאמר בפ"ק דקידושין (יד:) ומשקיבל המעות לגבי דידיה הוי מכירה שאין יכולין עוד לחזור זה בזה וישראל לא קני במתן מעות עד דאתא שטרא לידיה כדאמרינן בקידושין כדפי' לעיל דאפילו מישראל חבריה לא קנה בזוזי עד שיכתוב לו השטר וכ"ש מעכו"ם דסתם עכו"ם אנסים הם ואין בדעתו לקנות בלא שטר והילכך אי אתא ישראל אחרינא ורפק ביה פורתא מקמיה האי קנה ודוקא בלוקח מעכו"ם אבל לוקח מישראל חבירו נהי דלא קני לוקח עד דאתי שטרא לידיה אחר מיהו אין יכול לקדום ולהחזיק שהרי עדיין ברשות מוכר קיימא שכל זמן שלא החזיק הלוקח או לא בא השטר לידו יכולין שניהם לחזור זה בזה: ומלכא אמר לא ליכול ארעא. שום מחזיק בארעא אלא א"כ יש בידו שטר מכירה מן המוכר והיאך יקנה זה המחזיק הואיל ואין לו שטר מן העכו"ם אלא לוקח ראשון יקנה בדינא דמלכותא לכי אתא שטרא דעכו"ם לידיה: א"ל אנא לא ידענא. רב יוסף נמי בע"כ הוה ידע להא דאמר שמואל דינא דמלכותא דינא והאי דקמהדר לאביי אנא לא ידענא וכו' ודאי היה יודע תירוץ אחר לדבר אלא דעדיף ליה למימר עובדא ולכך לא חשש לתרץ ואביי מהדר ליה דמההיא עובדא ליכא לאתויי ראיה ומיהו רב יוסף לא חזר בו דמ"מ שמואל אמרה כדאמרינן בסמוך והאי דקשיא ליה דינא דמלכותא דינא רב יוסף לא ס"ל האי דאביי

ומלכא אמר לא ליכול ארעא אלא בשטרא דלאו דינא דמלכותא הוא אלא בחזקה נמי ליכול: דורא דרעותא קאמרת. בתמיה וכי משם אתה מביא ראיה: באגי מיטמרי. שדות טמונות שלא היו הבעלים נותנין את המס למלך אלא מבריחין עצמן: דאינהו גופייהו. הבעלים הראשונים לא הוו יהבי טסקא ומדינא דמלכותא לא היה בידם דבעלים כח למכור ומכרן בטל וזה השני שהחזיק קנה בדינא דמלכותא שהתנה בחזקתו על מנת ליתן טסקא למלכא ומלכא אמר מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא בחזקה בלא שטרא אבל בקרקע שהוא ירושה לעכו"ם מאבותיו ומכרה לעולם אימא לך אם בא אחר והחזיק בה מוציאין אותה מידו ומחזירין לראשון שיהיה לו השטר מן המוכר וכיון דרב נחמן וכל הנך אמוראי כשמואל דאמר נכסי עכו"ם הרי הן כמדבר ס"ל הכי קיי"ל ומאי דאמר שמואל דינא דמלכותא דינא לא קשיא דרב יוסף נמי סבר דהכי אמר שמואל אלא דס"ל דמלכא לא אמר דלא ליכול ארעא אלא בשטרא וא"כ היכא דאמר מלכא לא ליכול ארעא אלא בשטרא לא הוו נכסי עכו"ם כמדבר אלא אפילו בא אחר והחזיק מוציאין מידו ומחזיקין אותה ביד האחר וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"א מהל' זכיה. וכתב רשב"ם פר"ח דלית הלכתא כשמואל משום דמקשה עליה אביי מאידך דשמואל ובא רב יוסף לתרץ והקשהו אביי ול"נ דהלכה כשמואל דהא רב נחמן דדיינא הוא דן כוותיה וגם הרבה אמוראים כשמואל לקמן וסלקא שמעתין בהכי והא דאמר דינא דמלכותא דינא רב יוסף עצמו היה יודע תירוץ לדבר ולא חש לתרץ מאחר דהוה מייתי ראיה מעובדא וכן כתבו הגהות פי"א מהלכות זכיה דהלכתא כשמואל ודלא כר"ח ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא מסכימים למיפסק כשמואל דאמר נכסי עכו"ם הרי הם כמדבר הכי נקטינן. כתב ר"י בנכ"ב דהא דאמרינן נכסי העכו"ם הרי הם כמדבר מיירי במקום שנהגו ישראל שלא לקנות אלא בשטר דאם לא כן קנה ראשון בכסף עכ"ל. וכן נראה מדברי רשב"ם שפירש טעמא שהן כמדבר משום דלא קני בלא שטר דאפילו מישראל לא קני אלא בשטרא וכ"ש מעכו"ם דסתם עכו"ם אנסים הם ואין בדעתו לקנות בלא שטר ואם כן היכא דאין כותבין שטר ודאי גמר בדעתו לקנות בלא שטר וגם הר"ן בפרק קמא דקידושין גמרא נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף וכו' כתב ודאמרינן בפרק חזקת נכסי העכו"ם הרי הן כמדבר וכו' במקום שכותבין השטר הוא מדקאמר דישראל לא קני אלא בשטרא דאי במקום שאין כותבין את השטר בכסף בלבד הוא קונה וכתב עוד דבמקום שכותבין שטר קנין הוא דאי במקום שכותבין שטר ראיה עסקינן ומשעת נתינת הכסף קנה למפרע היכי אמרינן דכל המחזיק בהם זכה דהא כי כתב ליה עכו"ם שטרא אשתכח דקנייה ישראל אחר למפרע משעת נתינת הכסף ושטרות שלנו אם נקראים

שטר קנין או שטר ראיה נתבאר בסימן קצ"א ונ"ל שאם אמר הלוקח בכסף לבדו אני קונה שקנה ואינם כמדבר וכדאמרינן לגבי ישראל דאי אמר אי בעינא בכספא אקנה שקנה וכמ"ש בסימן ק"צ : וכתב הרשב"א שה"ה נמי אם החזיק תחלה וכו' כ"כ הרב המגיד בפ"א מהל' זכייה בשם הרשב"א והראב"ד ז"ל אבל הרמב"ם כתב שם ישראל שלקח שדה מן העכו"ם ונתן דמים וקודם שיחזיק בה בא ישראל אחר והחזיק בה כדרך שמחזיקין בנכסי הגר זכה אחרון משמע מדבריו שאם החזיק הראשון תחלה זכה וכ"כ רשב"ם בפ' חזקת הילכך אי אתא ישראל אחרינא ורפק ביה פורתא מקמי האי קנה וכתב ה"ה בפרק הנזכר שכן דעת ר"ח והטעם דאם הראשון החזיק קודם לא גרע חזקתו מפני שנתן דמים מחזקת השני שלא נתן והראב"ד והרשב"א נותנין טעם לדבריהם דהראשון שנתן מעותיו אנן סהדי דלא סמכה דעתיה למקניא עד דכתב ליה שטרא עכו"ם משום דעכו"ם אנס הוא אבל האי דאחזיק בלא זוזי דעתיה למקניא בהאי חזקה עכ"ל וא"ת הרי הרמב"ם כתב בפ"א מהל' מכירה שהעכו"ם אינו קונה בחזקה וישראל הבא מחמת העכו"ם הרי הוא כעכו"ם ומשמע דהיינו לומר שישראל הקונה מן העכו"ם אינו קונה בחזקה ובפ"א מהלכות זכיה כתב שהעכו"ם אינו קונה קרקע מישראל אלא בשטר ואינו מקנה קרקע לישראל אלא בשטר וא"כ היאך דקדק ה"ה מדבריו שאם נתן דמים והחזיק זכה וי"ל כיון שהעכו"ם קבל הכסף נסתלק ולא הוי קרקע דעכו"ם אלא של הפקר ואע"ג שזה אינו מתכוין לזכות מן ההפקר מ"מ כיון שהחזיק לשם קנין עלתה לו חזקה כנ"ל:

סעיף ב

וכתב א"א ז"ל בפרק חזקת כתב זה לשונו ואם נתן המעות יחזיק בו מיד קודם שיקדימנו אחר וסובר רבינו דיחזיק בתורת הפקר קאמר ואינו מוכרח שכבר אפשר דיחזיק דקאמר הרא"ש לאו מתורת הפקר אלא יחזיק סתם לקנות קאמר:

סעיף ג

וכתב רבינו האי אע"פ שזכה וכו' כתב הרא"ש בפרק חזקת פירשב"ם אית דאמרי דמהדר זוזי ללוקח ולא נראה לי מדקאמר הרי הן כמדבר משמע דזכי לגמרי ור"ח פירש שהמחזיק משלם דמים ללוקח אע"פ שאינו חייב מתורת דינא דגרמי כלום שהרי מן ההפקר הוא זוכה מ"מ חלה זכיית הלוקח על השדה למשכנתא בשעת מתן מעות אע"ג דלא קני לגמרי בכסף היינו לקנות גוף השדה אבל תורת משכנתא לא פקע מיניה כאותה ששנינו בהפרה (מט:) משכונו של גר ביד ישראל ומת הגר ובא ישראל אחר והחזיק בו זה קנה כנגד מעותיו וזה קנה השאר ונ"ל דלאו ראיה היא דהתם בא משכונו של גר ליד ישראל בתורת משכונא ונראין דברי רשב"ם דהפקר גמור הוא ואפילו דמי לא יהיב עכ"ל והרמב"ם בפ"א מהל' זכייה כתב כדברי ר"ח וכתב ה"ה כ"כ רבי' האי וכ"כ

הרמב"ן משום דבזוזי דהאי מסלק ליה עכו"ם ומשתרשי ליה הני זוזי ללוקח שני ומיהו אחריותו על העכו"ם המוכר ולא על ישראל שלקח אחריו וזהו דעת המפרשים ז"ל עכ"ל וכתב עלה נמ"י בפרק חזקת שכדברי הרמב"ן כתב ה"ר יונה בשם הריטב"א ז"ל ונראה מדבריו שם שכן דעת הרשב"א והראב"ד ז"ל שכתב בשמם שהשני שמחזיק בלא זוזי דעתיה למקני בהאי חזקה מימר אמר אי אניס לה העכו"ם מינאי לא מפסידנא מידי דאע"פ שחייב להחזיר זוזי ללוקח אחר כדאמרן על תנאי זה מחזיק דאי אניס לה עכו"ם מידיה נהדר ליה זוזי עכ"ל וכיון דכל הני רבוותא מסכימים לדעת ר"ח הכי נקטינן : ורשב"ם כתב וכו' וא"א ז"ל כתב וכו' דברי שניהם בפרק חזקת גמרא בד"א במחזיק וכו' והרא"ש אזיל לטעמיה דא"צ ליתן לו מעות וא"כ הו"ל כמציאה אבל לדברי האומרים שצריך ליתן לו מעות הו"ל כמכירה ומיקרי רשע : (ב"ה) וכבר כתבתי בסמוך דהלכה שצריך ליתן לו מעות. ועי' בדברי מהרי"ק שורש קי"ח:

סעיף ד

ואפי' אם יכתוב העכו"ם שטר וכו' כן כתב שם הרא"ש וכן מטין דברי הרמב"ן וכ"כ בעל נמ"י בפרק הנזכר בשם המפרשים:

סעיף ה

ואם #ג כתב לו השטר אחר שקיבל המעות וכו':

סעיף ו

כתב רשב"ם [וכו'] בפרק הנזכר: וכתב א"א ז"ל בפרק הנזכר ג"כ והתוס' כתבו שם ונראה דשרי ליה לישראל לתבוע מיניה מעותיו אף על פי שמתוך כך יחזור העכו"ם ויגזול את המחזיק דבדין תבע ליה דלא נתן לו מעות אלא ע"מ שתבוא הקרקע לידו ואם המחזיק יכול לישמט מן העכו"ם ישמט אף על פי שהלוקח מפסיד אך אם המחזיק בא לפרוע לו מעותיו ואם יפקיענו הא' הקרקע מידו ע"י עכו"ם נראה דהוה ליה מוסר ממש וכ"כ בהג"א בשם מהרי"ח והמרדכי: כתב הרמב"ם בפ"א מה' מכירה העכו"ם אינו קונה בחזקה אלא בשטר הוא שקונה עם נתינת הכסף וכ"כ בפ"א מהל' זכייה והיינו מדגרסינן בפרק חזקת אמר רב יהודה אמר רב ישראל הבא מחמת העכו"ם הרי הוא כעכו"ם מה עכו"ם אין לו חזקה אלא בשטר אף ישראל הבא מחמת עכו"ם ומפרשה הרמב"ם לענין קנין לאלתר ורבינו השמיטה משום דס"ל כרשב"ם שמפרש לה לענין ג' וכן דעת הר"ן והראב"ד ז"ל:

סעיף ז

וכל זה לא איירי אלא בקרקע וכו' אבל במטלטלין קונה בנתינת המעות עיין בטוי"ד סימן ש"כ ובנמ"י ובהרמב"ם פ"א מהל' זכייה ובהגהות שם. כתב ר"י בנכ"ב בשם הרשב"א

עכו"ם שהפקיד מטלטלין (של) ישראל ונתנם בשטר לישראל אחר דקנאם [הראשון] דעכו"ם כיון שכתב שטר נסתלק והרי הן כמדבר דכל הקודם בהם זכה וישראל אינו קונה מטלטלין בשטר עכ"ל:

סימן קצה

סעיף א

בקנין כיצד הקונה יתן כלי למקנה וכו' בריש הזהב (בבא מציעא מז.) במה קונין רב אמר בכליו של קונה ולוי אמר בכליו של מקנה כתנאי וזאת לפנים בישראל וגו' שלף איש נעלו ונתן לרעהו בועז נתן לגואל רבי יהודה אומר גואל נתן לבועז וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכה כרב דקים ליה כתנא קמא דסתם הוא ולוי קים ליה כרבי יהודה דיחיד הוא ועוד דמסקנא דשמעתין כרב דאמרינן למקניה לאפוקי מדלוי וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהל' מכירה:

סעיף ב

ואין אחד מהם יכול לחזור וכו' כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר ומיהו היינו דוקא אחר שנעתקו מאותו ענין אבל כל זמן שעסוקין באותו ענין יכולין לחזור בהם וכמ"ש בסוף סימן זה: אפי' אין עדים בדבר וכו' כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וטעמו ממ"ש בסימן קפ"ט וכתב ה"ה בפרק הנזכר שכן דעת ר"ח ובהשגות א"א אין הכל מודים בקנין ע"כ נתלו באותה סוגיא שאמרו בפרק חזקת קנין בפני שנים ואין צ"ל להם כתובו אלמא דשנים בעינן וליתא דהתם ה"ק כל זמן שהוא בפני שנים השנים כותבין ואין צריכין לשאול ולומר דלא בעי ג' כמעשה ב"ד אבל כל זמן שהם מודים בלא עדים סגי וראיה מפרק הזהב דאקשינן גבי עומד בגורן ולקנייה אגב סודרא וכו' ואם איתא לישני ליה כגון דליכא סהדי כשרין אלו דברי בעל העיטור וכן העלה הרמב"ן בחידושי בתרא גם ר"י ז"ל וכן כתב הרי"ף בקידושין פרק האומר עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם בנט"ו ועיין בהר"ן פרק קמא דקידושין:

סעיף ג

לשון הרמב"ם נותן הקונה למקנה הכלי וכו' בפרק הנזכר:

סעיף ד

אפי' לא נתן לו מתנה גמורה וכו' גם זה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה זה פשוט ונראה שדעת הרב ז"ל ללמדה מההיא דפ"ק דקידושין (ו.) בכולהו קני לבר מאשה וכו' גבי מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה וה"ה לקנין וכן כתב בעיטור בשם הגאונים דכיוצא בזה קנה ופשוט הוא:

סעיף ה

אפי' לא תפס המקנה בכל הכלי וכו' בפ"ק דמציעא (ז.) גמרא מתניתין קמייתא אמר רב משרשיא ש"מ האי סודרא כיון דתפיס ביה ג' על ג' קרינן ביה ונתן לרעהו דכמאן דפסיק דמי וקניא ופי' רש"י ודוקא נקט ג' על ג' דכלי בעינן דכתיב נעלו ובציר מג' אצבעות לאו בגד הוא כדאשכחן גבי טומאה וכ"כ המרדכי בשם ר"מ וכן כתב הגהות בפ"א מה"מ. וכתב בעל העיטור במאמר שני האי מימרא וכתב עליה הילכך אע"ג דלא פסק ליה קנין הוא ולא מצי חבריה לפסוק ליה דסתם חליפין על מנת להחזיר הוא כדאמרינן בפ"ק דקידושין בהגהות אשיר"י פרק הזהב ובהגהות פ"ה מהלכות מכירה ומרדכי בהזהב כתב בשם רב עמרם דאי בעי מקנה תפיס סודרא ופסיק ליה כסודריה כדאיתא בנדרים (מח:) ורבינו ירוחם כתב כדברי בעל העיטור וכן דעת הרא"ש והר"ן בספ"ד ממסכת נדרים ואכתוב טעמם בסימן זה גבי אין הקנין קונה אא"כ מקנה לו החפץ וכו' בס"ד וסמ"ג בסימן פ"ב כתב ומה שאמר בפ"ק דקידושין וניקנינהו ניהליה בחליפין ומתרץ דליתיה למקבל מתנה מפרש רבינו יעקב מה שלא הקנה לו בחליפין ע"י אחר משום דאמרי' בפרק קמא דנדרים מאן לימא לן בסודר אי בעי למפסקיה לא מצי פסיק ליה לכך יש נמנעים מלהקנות סודריהם לצורך חבריהם פן יחזיק בו הזוכה עכ"ל: והרמב"ם כתב בפ"ה מהל' מכירה וכתב ה"ה שטעמו מדאמרינן אהא דרב משרשיא ומאי שנא מדרב חסדא דאמר גט בידה ומשיחה בידו אם יכול לנתקו ולהביאו לידו אינה מגורשת ואם לאו מגורשת התם כריתות בעינן וליכא הכא נתינה בעינן והא איכא וכיון דבגט אינה מגורשת דאזלינן בתר בעל שהוא יכול לנתקו ה"ה גבי קנין דאזלינן בתר התופס שיכול לנתק אבל ל' הרשב"א בזה כך הוא והיכא דלא נקיט בידיה ג' על ג' כתב הרמב"ם שאילו יכול לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת וליתא דהתם הא אסיקנא טעמא משום דבעינן כריתות אבל הכא נתינת כלי בעי' והא ליכא עכ"ל וט"ס יש בדבריו וצריך להגיה כתב הרמב"ם שאילו יכול לנתקו ולהביאו אצלו קנה כדאמרינן שאילו יכול לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת וליתא וכו' והר"ן בפרק הנזכר גם הוא דחה דברי הרמב"ם מהטעם שכתב הרשב"א וכן דעת בעל העיטור שכתב במאמר שני ומסתברא דוקא ג' על ג' ואי לא לאו כלום הוא הילכך בעי סהדי לעיוני אי תפיס בה כי היכי דלא מצי טעין אידך לא תפיסנא ואי טעין טענתיה טענה עכ"ל וכ"נ ממ"ש הג"א בהזהב בשם רב עמרם אבל רבינו ירוחם כתב דברי הרמב"ם לבד והגהות בפ"ה מהל' מכירה כתבו בשם רב עמרם וצריך ג' על ג' דהוי כלי דומיא דשלף איש נעלו. ויש לפרש דבריהם דהיינו לומר שיהא בסודר ג' על ג' אבל לא בעינן שיתפוס כל הג':

סעיף ו

אפי' לא נתן הקונה וכו' בפ"ק דקידושין (כו.) גמרא נכסים שאין להם אחריות נקנין עם וכו' איבעיא לן במטלטלין הנקנין אגב קרקעי אי בעינן שיהו המטלטלין צבורין בקרקע ואמרינן ת"ש מעשה באחד שביקש ליתן מטלטלין במתנה ואמר לו אין לו תקנה עד שיקנם על גבי קרקע מה עשה לקח בית רובע ואמר טפח על טפח לפלוני ועמו ק' צאן וק' חביות ומת וקיימו חכמים את דבריו ואי אמרת בעינן צבורין טפח על טפח למאי חזי הב"ע לדמי כלומר מעות היו בידו ליתן מתנה וצבר דמי ק' צאן וק' חביות עליו הנ"מ דאי סלקא דעתך ק' צאן וק' חביות ניקנינהו ניהליה בחליפין ואלא מאי לדמי ניקנינהו ניהליה במשיכה אלא דליתיה למקבל מתנה ה"נ דליתיה למקבל מתנה זו היא גירסת הספרים וכתבו התוספות מכאן מדקדק ה"ר שמעיה דאין מועיל קנין סודר אלא בפני הקונה שלכך לא הקנה לו בחליפין על יד אחר שלא היה מועיל כלום כיון דליתיה למקבל מתנה בפנינו ופלא גדול הוא בעיני ריב"ן שהרי מעשים בכל יום שקונין בסודר שלא בפני הקונה והמקבל מתנה ועוד תדע שבכל התלמוד משמע שמועיל קנין הסודר שלא בפני הקונה ע"י אחר שהעדים קונין מן המקנה עבורו כדאמרינן וקנינא מיניה במנא דכשר למקניא ביה וכו' ובכמה דוכתי אמרינן והוא שקנו מידו משמע בכל מקום שהעדים רגילין לקנות מן המקנה לצורך הקונה ואם אין מועיל קנין העדים אלא בפניו למה עשאוהו עיקר והניחו קנין הקונה דמועיל לעולם אבל של עדים אין מועיל אלא כשיעשה בפני הקונה וגם למה הורגלו לעשות בסודר של עדים כיון שאין מועיל כלום אלא בפני הקונה ואז הוא יכול לעשות כמו עדים ומתוך כך כתבו דה"ג אלא מאי לדמי ניקנינהו ניהליה במשיכה דליתיה למקבל מתנה וכן הגיה רש"י ולפי גירסא זו בא התלמוד לקיים הנ"מ דלעולם לדמי ובעינן צבורין דאי ס"ד ק' צאן וק' חביות ניקנינהו ניהליה בחליפין אלא ודאי מעות היו וכתבו עוד דאף לפי גירסת הספרים יש ליישב דה"ק ה"נ דליתיה למקבל מתנה ולכך לא הקנה לו בחליפין על ידי אחר שלא היה שם אדם שהיה חפץ בהנאתו של קונה ליתן סודרו עבורו משום דאי בעי מקנה פסיק ליה אבל אמת הוא אי הוה משוכח הוה מהני והרא"ש כתב בפרק הנזכר כל זה הדיבור וכתב עוד דאם איתא שצריך שיהא הקנין בפני הקונה היה צריך לפרש בשטר שנעשה הקנין בפניו כמו שמפרשים שאר הדברים במנא דכשר למקניא ביה ועוד הביא ר"י הלבן ראיה מדאמר בהנושא (קב:) ובהניזקין (נא:) בנותיו דלא הוו בשעת קנין לא מהני להו קנין משמע דאי הוו בנות בעולם בשעת קנין מהני להו קנין אע"פ שהקנין לא היה בפניהם ועוד הביא ראיה מדאמרינן (ב"מ יב:) דכותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו

ומוקי לה בשטרי אקנייתא וסתם אקנייתא משמע בסודר אלמא שלא בפני הלוה מקנין לו עכ"ל וכן כתב המרדכי בפרק קמא דמציעא דקנין מהני שלא בפכיו וגם ר"י כתב בנ"י ח"ב שכן עיקר וכן הסכימו האחרונים וכתב העיטור במאמר ב' אמר רב עמרם השתא תקינו רבנן במתיבתא דקני שליח ב"ד או עדים דעבדי שליחותייהו דקונה ומקנה וכתב גאון כיון דאי תפיס להו מקנה לחליפין לא מפקינן מיניה וחזו בית דין דאתו לאינצויי תקנו למיקני בכלי שאינו של קונה דלא חציף אינש למיתפס כלי שאינו של קונה ולמפסקיה וההוא טעמא דניחא ליה לקונה דליהוי מקנה קונה איתא נמי בכלי שאינו של קונה דקיימא לן זכין לאדם שלא בפניו וכ"ש בפניו ואפילו אמר להו מקנה קנו מיניה דלאו שלוחו של קונה הוא קונה ומדברי הרמב"ם בפרק ה' מה"מ שכתב הקנה כלי למוכר כדי שיקנה הלוקח אותו הממכר זכה הלוקח נראה שסובר כהרא"ש שהרי לא חילק בין אם הוא בפניו או אינו בפניו ודברי רב עמרם כתבם המרדכי בהגהות והגהות מיימוני בפרק ה' מה"מ כתבו מעשים בכל יום שקונין בקנין חליפין שלא בפני המקבל מתנה והא דאמרינן בפ"ק דקידושין וניקנינהו ניהליה בחליפין ומשני דליתיה למקבל מתנה פי' ר"ת מה שלא הקנה לו בחליפין על ידי אחר משום דאמרינן בנדרים מאן לימא לן דאי בעי למיפסקיה לסודרא דלא מצי פסיק ליה לכך יש נמנעין מלהקנות סודריהם לצורך חבריהם פן יחזיק בו הזוכה בו עכ"ל: [%א] כתוב בתשובה להרמב"ן סימן ק"א על מי שאחז בכנף מעילו של חבירו ונוטל קנין על דבר כך וכך קנין אין כאן דאין קונין אלא בכליו של קונה והיינו דקרינן ליה חליפין שזה כמחליף נכסיו בסודר זה של קונה ומה שאנו קונין בסודר של אחרים שבעל הסודר מקנה סודרו לקונה אבל זה שתפס בכנף חבירו שלא מדעתו לא עשה כלום שאין כאן סודר של קונה ולא של מקנה עד כאן לשונו:

סעיף ח

קונין בכלי וכו' בריש הזהב (בבא מציעא מז.) קונין בכלי אע"פ שאין בשו"פ. תנא קונין

סעיף ט

ובלבד שיהא עשוי מדבר החשוב וכו' גם זה שם אמר רב ששת בריה דרב אידי כמאן כתבינן האידנא במנא דכשר למקניא ביה. במנא לאפוקי מדרב ששת דאמר קונים בפירות. דכשר לאפוקי מדשמואל דאמר קונין במרוקא. למקניא לאפוקי מדלוי דאמר בכליו של מקנה. ביה רב פפא אמר למעוטי מטבע ורב זביד ואיתימא רב אשי אמר למעוטי איסור הנאה. איכא דאמרי ביה רב פפא אמר למעוטי מטבע. דכשר אמר רב זביד ואיתימא רב אשי למעוטי איסור הנאה אבל מרוקא לא איצטריך: אין קונין בדבר שהוא אסור וכו' כבר נתבאר בסמוך: ולא בפירות ולא בשאר המטלטלין שאינן כלי וכו'

בריש הזהב תנא קונין בכלי ואע"פ שאין בו ש"פ אמר רב נחמן לא שנו אלא בכלי אבל בפירי לא ורב ששת אמר אפי' בפירות מ"ט דר"נ אמר קרא נעלו נעל אין מידי אחרינא לא ואסיקנא התם דהלכה כרב נחמן ופירש"י אבל בפירי כל דבר שאינו כלי לא ואפי' שוה הרבה ובפ"ק דקידושין (כח:) גמרא כל הנעשה דמים באחר פי' רש"י דפלוגתא דרב נחמן ורב ששת בכל מידי דלאו כלי הוא וז"ל שם כל מידי דלאו כלי פירי קרי ליה לענין חליפין ומשום דפירי שכיחי נקט פירי וכתב שיש משנין סוגיא של שמועה זו בשיטה אחרת ואמרי פלוגתא דרב נחמן ורב ששת בפירי דוקא ולא בשאר מטלטלין ולאו מילתא היא דטעמא דרב נחמן מפורש בהזהב דאמר קרא נעלו נעל אין מידי אחרינא לא והתוספות כתבו שר"ח ור"י מקיימין פי' זה וההיא דאמר רב נחמן נעל אין ר"ל כל דדמי לנעל דהיינו כלים שמשתמשים בהן ושור וחמור כנעלדמי ונעשין חליפין לכ"ע דדמי לכלים הואיל שמשתמשים בהן והוי חזי למלאכה וכן נראה שהוא דעת הרי"ף כמו שאכתוב בסמוך וכן דעת הר"ן שכתב בריש הזהב דשור ופרה כיון דב"ח הוי לאו פירי נינהו דלא מיקרי פירי לענין חליפין אלא מה שאינו ראוי אלא לאכילה שהוא הולך ומרקיב אבל בב"ח שראויים למלאכה ככלי דמי עכ"ל. ולא ידענא אירישא דלישנא דוקא שכתב דלא מיקרי פירי לענין חליפין אלא מה שאינו ראוי אלא לאכילה שהוא הולך ומרקיב דמשמע דכל שאינו הולך ומרקיב לא מיקרי פירי ואע"פ שאינו ראוי אלא לאכילה ולא חזי למלאכה כגון טלה או סיפא דלישנא דוקא שכתב אבל בב"ח שראויים למלאכה ככלי דמי דמשמע דוקא ראויים למלאכה אבל אינם ראויים למלאכה כגון טלה פירי מיקרי ואע"פ שאינו מרקיב וכ"כ בהגהות אשר"י בהזהב ונראה דטלה וכיוצא בו שאין ראוי למלאכה מודה ר"י דלא חשיב כלי עכ"ל ואפשר דלהר"ן אף טלה חשיב ראוי למלאכה שהרי עומד לגדל צמר ויגזזו אותו לעשות ממנו בגדים. ובשיטה אחרת לתלמידי הרשב"א מצאתי שכתבו בריש הזהב דרב נחמן ודאי לא בעי כלי דוקא דלא ממעט אלא פירות שעומדין לאכילה ומתרקבין וחסרין והולכין אבל כל דבר המתקיים בכלל נעל הוא ואפי' ב"ח נמי וקונין בהן עכ"ל והוי כדדייק רישא דלישניה דהר"ן ואח"כ מצאתי דהר"ן עצמו כתב בריש הזהב גבי מ"ט דמ"ד אין מטבע נעשה חליפין דלא ממעט מנעל אלא פירי ממש שהם מתרקבין והולכין ולפי זה רישא דלישניה דוקא וסיפא לאו דוקא וכן נראה שהוא דעת הרי"ף כפר"ח ור"י שהרי בפ"ק דקידושין ובהזהב אוקי מתניתין דכל הנעשה דמים באחר דה"ק כל הנישום דמים באחר דהיינו כל המטלטלין כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו כיצד החליף שור בפרה וכו' ופריך ולמאי דס"ד מעיקרא דכל הנעשה דמים היינו מטבע מאי כיצד ה"ק ופירי נמי עבדי חליפין כיצד החליף שור בפרה הניחא לרב ששת דאמר

פירי עבדי חליפין אלא לרב נחמן מאי איכא למימר ומפרש רש"י דכי פריך הניחא לרב ששת כו' היינו בין למאי דס"ד ובין למאי דאוקימנא פריך דהא בהדיא תנן דפירי עבדי חליפין כיצד החליף שור בפרה וכו' ושור ופרה לאו כלים נינהו וקתני דעבדין חליפין והחולקין עליו סוברים דכל מידי דלאו פירי הוא כלי מיקרי ומפרשים דלא פריך הניחא לרב ששת וכו' אלא למאי דס"ד דאמר בהדיא ופירי נמי עבדי חליפין וגורסין כיצד החליף בשר שור בפרה כלומר דבשר פירי הוא אבל למאי דאוקימנא דכל הנשום דמים באחר קאמר לא קשיא לי הניחא לרב ששת וכו' דמתני' כך"ע אתיא דהא שור ופרה כלי מיקרי ומדחזינן שהרי"ף בריש הזהב כתב ולמאי דס"ד דכל הנעשה דמים באחר היינו מטבע מאי כיצד ה"ק ופירי נמי עבדי חליפין כיצד החליף בשר שור בפרה וכו' ואקשינן הניחא לרב ששת דאמר פירי עבדי חליפין אפשר לתרוצי מתני' הכי אלא לרב נחמן מאי כיצד הרי בהדיא שהולך בשיטת החולקין על רש"י דלא פריך הניחא לרב ששת אלא למאי דס"ד משום דהוו מוקי מתני' דפירי עבדי חליפין והוי גרסי החליף בשר שור אבל למאי דאוקימנא מתני' בכל הנישום וגרסינן החליף שור בפרה ניחא משום דשור ופרה לאו פירי נינהו וכן כתבו הגהות בפ"ה מה"מ דלהרי"ף דוקא בשר הוי פירי אבל שור וחמור עצמן הוי כלי הואיל ולמלאכה חזו וכן משמע לשון הרמב"ם עכ"ל ומצאתי בשיטה א' לתלמידי הרשב"א שכתבו בשם הרי"ף כמו שכתבתי דס"ל דכל מידי דלאו פירי הוא כלי מיקרי ובשיטה הנזכרת הרבה קושיות על רש"י והסכים לדעת הרי"ף. והרא"ש בריש הזהב גבי חליפין ומקפיד עליהן מאי ת"ש היה תפוס פרה וכו' כתב מהכא שמעינן דב"ח חשיבי כלים לענין חליפין מדבעי לדקדק וכו' ומ"מ יש להסתפק בדבריו שכתב בסוף אלא ודאי חמור ופרה לא חשיבי פירי ולא הזכיר טלה שהוזכר ג"כ שם ואפשר שסובר כמ"ש בהגהות שכתבתי דטלה כיון שאין ראוי למלאכה לא חשיב כלי וגבי מאי טעמא דמ"ד אין מטבע נעשה חליפין כתב וליכא למימר משום דסבר כרב נחמן דפירי לא עבדי חליפין דהא מטבע לאו פירא הוא מדאמר לקמן במנא לאפוקי מדרב ששת ביה לאפוקי מטבע וכן לקמן ולמאי דס"ד דכל הנעשה דמים היינו מטבע מאי כיצד (הכא) קאמר ופירי נמי עבדי חליפין אלמא מטבע לאו פירות הוא אלא חשוב כלי ואמר ר"ת משום דראוי לנוקבו ולתלותו בצואר בתו אי נמי לפי ששוקלין כנגדו ולא גרע מב"ח דחשיבי כלי לפי שעושין בהו מלאכה עכ"ל וכן דעת רבינו שכתב בסימן ר"ג בד"א שיוצאין בהוצאה אבל אין יוצאין בהוצאה וכו' יש להן דין שאר מטלטלין וכו' וכן קונין בהן בתורת קנין סודר כיון שנפסלה צורתן ובעיטור במאמר ב' כתב דכל דבר הנעשה בידי אדם בכלל נעל וכל דבר הנעשה בידי שמים בכלל פירי ומטבע כיון שנעשה בידי אדם

בכלל נעל הוא אי לאו משום דדעתיה אצורתא וצורתא עבידא דבטלה וז"ל רבינו ירוחם יש מי שכתב שמטבע שנפסל דקונין בו דלא מיעטו אלא מטבע היוצא כי הנפסל ראוי למשקלות ולנקבו ולתלותו בצואר בתו ונסכא שהוא חתיכת כסף יש מי שכתב שקונין בו דאין דינה כפירות דאין עשויה לירקב והתוס' כתבו דבעינן ראוי להשתמש בו כמו שהוא עכ"ל ומדברי התוס' בריש הזהב גבי הא דאמרינן אין מטבע נעשה חליפין משמע דאפי' למי שמפרש דרב נחמן כלי דוקא בעי מטבע מיקרי שפיר כלי שראוי לשקול בו משקלות ולתלותו בצואר בתו כלומר ולא מיפסל אלא משום דדעתיה אצורתא וצורתא עבידא דבטלה ולפ"ז מטבע שנפסל חשיב כלי וקונין בו וכמ"ש ר"י ז"ל ומיהו לרש"י אין קונין בו אפי' נפסל שכתב מ"ט דמ"ד אין מטבע נעשה חליפין הא ליכא למימר דאית ליה דרב נחמן דאמר אין קונין אלא בכלי דא"כ ליפלגו בכל דבר שאינו כלי אלא ע"כ ס"ל דכל המטלטלין נעשין חליפין ובמטבע לחודיה פליגי. ובהגהות בפ"ה מה"מ כתבו שמשמע מלשון הרמב"ם דס"ל כר"י דדוקא בשר הוי פירי אבל שור וחמור עצמם הוו כלי הואיל וחזו למלאכה. ומ"ש דמשמע להו הכי הוא ממ"ש אין קונין אלא בכלים וכו' ולא בפירות ולא במטבע ואם איתא דכוונתו לומר דדוקא כלי לא היה צריך לחזור ולומר ולא בפירות דבכלל מ"ש אין קונין אלא בכלי הוא אלא ודאי דוקא בפירות ומטבע נתמעטו ולא שאר דברים ולא נהירא דאין מכאן הכרע דהרמב"ם לישנא דגמרא נקט ואדרבה מלישנא דידיה איכא למידק איפכא שכתב בפ"ו לשונות של זהב וכסף וכו' ששאר מטלטלין הן ונקנין בקנין וקונין זה את זה בהחלפה וזהו דין הפירות שלדעתו נקנין בקנין סודר ואינן קונין ועוד שכתב בפרק ה' שכותבין בשטרות וקנינא מפלוני בכלי הכשר לקנות בכלי להוציא פירות וכיוצא בהן מאחר שאמר וכיוצא בהן משמע דפירות לאו דוקא אלא כל מידי דלאו כלי פירי מיקרי ועוד דבלישנא בתרא אמרינן התם ביה למעוטי מטבע והוא לא כתב כן משום דס"ל דמטבע לא צריך למעוטי דמכיון דאמר במנא ממילא אימעוט מטבע ותמהני על רבינו שכתב סתם ולא בשאר כל המטלטלין שאינו כלי ולא פירש דמטבע שנפסל מיקרי כלי לדעת הרא"ש שכתב כן בשם רבי' תם וגם כתב דעת ר"י בבהמה כאילו אין חולק עליו והוה ליה לכתוב דעת רש"י:

סעיף י

אין קונין במטבע וכו' בריש הזהב (בבא מציעא מה:) איתמר רב ולוי חד אמר מטבע נעשה חליפין וחד אמר אין נעשה ואמרינן דעולא ורב אסי ורבה בר בר חנה ורבי יוחנן ס"ל דאין מטבע נעשה חליפין ומה שאמר אע"פ שהוא כלי כבר נתבאר בסמוך ופירשו הטעם בריש הזהב משום דדעתיה אצורתא וצורתא עבידא דבטלה ופי' רש"י שדעתו

של מקנה החפץ ונוטל המטבע בחליפין אינו סומך אלא על הצורה שבו שאין המטבע חשוב אלא ע"י הצורה שבו וצורתא עבידא דבטלה שהמלך פוסלה וגוזר לצור צורה אחרת הילכך הו"ל כדבר שאינו מסויים מדכתיב נעל והר"ן כתב דה"פ צורתא עבידא דבטלה והו"ל כאותיות שאין גופן ממון אסיקנא בריש פרק הזהב דכי היכי דאין מטבע נעשה חליפין ה"נ אינו נקנה בחליפין וכן כתבו הפוסקים ונתבאר בסימן ר"ג: כתב רבינו ירוחם בנתיב ט"ו נתן לו מטבע פלונית וקנו מידו אחריות מאחר שהקנין אינו מועיל דמטבע אינו נקנה בחליפין האחריות אינו שום דבר וכעין זה כתב רבינו בסימן ס' בשם הרי"ף: ולא בכלי של מקנה כבר כתבתי לעיל דלא קי"ל כלוי אלא כרב דאמר בכליו של קונה:

סעיף יא

אין הקנין מועיל אלא אם כן מקנה לו החפץ וכו' בספ"ה דנדרים (מח:) ההוא גברא דהוו"ל ברא דקא שמיט כיפי דכיתנא אסרינהו לנכסי עליה אמרו ליה ואי הוה בר ברך צורבא מרבנן מאי אמר להו ליקני הדין ואי הוה בר בריה צורבא מרבנן ליקנייה אמרי פומבדיתאי קני על מנת להקנות הוא ולא קני ורב נחמן אמר קני דהא סודרא על מנת להקנות הוא אמר רב אשי ומאן לימא לן דסודרא אי תפיס ליה לא מיתפיס ועוד סודרא קני ע"מ להקנות הוא וקני מהשתא ואילין נכסי דהדין לאימת קנו לכי הוי בר בריה צורבא מרבנן לכי הוי הדר סודרא למאריה ופירש הר"ן דהוה שמיט כיפי דכיתנא. שהיה גונב אגודות של פשתן: דהא סודרא קני ע"מ להקנות הוא. דכי יהיב קונה סודרא למקנה אינו מזכהו בו לשום דבר אלא שיהא לו בו קנין בכדי שיקנה לו קרקע שלו ואפ"ה חשבינן ליה קנין שע"י קנה לוקח את השדה אלמא קנין כי האי קנה. אמר ליה רב אשי מאן לימא לן דסודרא אי תפיס ליה לא מתפיס כלומר מנ"ל דאי בעי מקנה לעכובי לגמרי לא מצי עביד ועוד סודרא קני ע"מ להקנות מהשתא הוא כלומר לכשת"ל דסודרא קני ע"מ להקנות הוא מיהו איכא ביה חדא למעליותא דהוי קנה ע"מ להקנות מהשתא מקמי דתהדר סודרא למאריה מקנה לקונה דסתם קנין מעכשיו הוא אבל הכא הני נכסי לאימת קני לכי הוי בר בריה צורבא מרבנן דמסתמא כיון שלא הקנהו אלא להקנותם לבנו ודאי לא הוה דעתו שיקנה עד אותה שעה וההיא שעתא הדר סודרא למאריה כלומר כלתה לה אותה הקנאה ורב נחמן נהי דמודה במקנה לאחר ל' יום דלא קנה דהוא גופיה אמר בפרק האשה שנפלו לו נכסים דהאומר לחבירו משוך פרה זו ולא תקנה עד אחר ל' יום דלא קנה בעומדת באגם הוה ס"ד דרב נחמן דהכא כיון דלא אמר בהדיא דלא ליקני עד דהוי צורבא מרבנן כמ"ד מעכשיו ולכי הוי דמי ורב אשי דחי ליה

דכיון דלא רצה להקנות אלא כי היכי דליקנייה לבר בריה מסתמא לא נתכוין שיקנה עד אותה שעה ואותה שעה כלתה קנייתו וכ"כ סמ"ג בשם ר"ש סי' פ"ב וכ"כ נמ"י בשם הרשב"א ור"ת בגט פשוט והרשב"א בתשובה: וכתב עוד הר"ן ולענין הלכה קי"ל כרב נחמן דסודר קני ע"מ להקנות הוא ולא מצי מקנה לעכובי דאע"ג דרב אשי א"ל מאן לימא לן דסודרא אי תפיס ליה לא מיתפיס דיחוי בעלמא הוא דקא"ל ולא ס"ל דאיהו גופיה דאמר בפ"ק דקידושין גבי האומר לאשה הרי את מקודשת לי במנה זה על מנת שתחזירהו לי דבכולהו קני לבר מאשה גזירה שמא יאמרו אשה נקנית בחליפין ואי ס"ד דאי תפיס מיתפיס מאי גזירה דאי הכי נקנית היא בחליפין אלא ודאי רב אשי גופיה ס"ל דסודרא אי תפיס לא מיתפיס והכא דחייה בעלמא הוא דדחי ליה לרב נחמן וכדברי הר"ן כתב הרא"ש ומה שכתבתי לעיל גבי אפילו לא תפס המקנה בכל הכלי בשם רב עמרם דאי בעי פסיק לסודרא אפשר דס"ל כרב אשי ולא תיקשי ליה מההיא דקידושין דכיון שיכולין לקנות בסודר העדים ואז לא מצי למפסקיה גזרינן אפילו היכא שקונה הבעל בסודרו כן נ"ל: [%ב] וכתבו התוספות בקידושין פרק האומר גמרא האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר וכו' וצריך לדקדק אליבא דרבי יוחנן איך אנו קונים שום דבר לאחר זמן כגון שידוכין ושאר תנאים דהא אפילו אמר מעכשיו לא מהני לרבי יוחנן אם חזר בו או אם הוא קנין סודר כיון שאין הסודר ביד הקונה בסוף הזמן דהדר סודרא למאריה ואומר הר"מ דשמא על מנת מהני אפי' לר' יוחנן לא הוי שיורא אלא תנאי ולכך טוב לומר על מנת ומעכשיו עכ"ל וכך הם דברי רבינו שכתב אבל אם אמר לו קני על מנת שתקנה לי מעכשיו ולאחר שלשים יום קנה וצריך עיון למה לו לומר מעכשיו לימא על מנת ובהכי סגי לאפוקי מכל ספיקא ושמא לא אמרו מעכשיו אלא כדי שיתפרסם הדבר שהוא במעכשיו. כתבו התוס' ונמ"י באיזהו נשך גבי הלוהו על שדה ואמר לו אם אי אתה נותן לי מכאן ועד שלשה שנים וכו' דקנין אינו אלא מעכשיו דלא מהני לקנות בו אחר זמן ועיין בתוספות האשה רבה עלה צ"ג ותלמידי הרשב"א כתבו שם דאפשר דאם אינו הקנין לקנות בו אלא לסלק אסמכתא בלחוד מהני אפילו קנו מידו לאחר זמן אי הוי בב"ד חשוב. והר"ן בפרק (רביעי דנדרים) [ארבעה נדרים] גבי והילכתא אסמכתא קניא כתב דכל קנין הוא כמעכשיו מיהו היינו במי שהקנה שדה לחבירו סתם וקנו מידו לאלתר קנה אבל כי אתני אם לא באתי לא משמע דליקני מעכשיו אלא לבתר ההוא יומא ונמצא שאינו קונה כלל אלא משום הכי סגי (הכי) בקנין סתמא משום דב"ד אלימי לאפקועי ממונא והוי כמעכשיו וכתב ולא נ"ל כן וכו' אלא דכיון דבב"ד עסקינן אשמועינן דינא אחרינא דכל היכא דהוי ב"ד חשוב לא צריך מעכשיו דאנן

סהדי דלא מחייך בב"ד וכמ"ד בפירוש מעכשיו דמי עכ"ל ומהרי"ק כתב שורש כ' דבר דהוי בקנין סודר א"צ לכתוב מעכשיו. ודעת ה"ה בפ"ה מה"מ שדעת הרמב"ם דיש קנין בלא מעכשיו ובפ' גט פשוט כתב נמ"י ויש למדין שסתם קנין אינו במעכשיו וכן משמע מדברי סמ"ג במ"ע סי' פ"ב שכתב אסמכתא שקנו עליה בב"ד חשוב ה"ז קונה פסק ר"ח והוא שיתפיס זכיותיו בב"ד אע"פ שלא אמר מעכשיו עכ"ל : [%ג] איזה דברים צריכים קנין סודר ואיזה דברים מתקיימים בדברים בעלמא מהרי"ק בשורש כ': כתב המרדכי בס"פ הספינה קנין חליפין צריך שיהא סודר שלו אבל אם הוא שאול כיון דאינו יכול להקדישו אינו יכול ליתנו עכ"ל ואין נראה לי דאין דרך בני אדם להקפיד אם זה נוטל קנין בסודר שלו כיון שהוא מחזירו לו :

סעיף יב

אע"פ שנגמר הדבר בקנין וכו' פרק יש נוחלין (בבא בתרא ד' קיד.) בסוף גמרא מתניתין קמייתא איתמר קנין עד אימתי חוזר רבה אמר כל זמן שיושבין ורב יוסף אמר כל זמן שעסוקין באותו ענין ואסיקנא דהלכה כרב יוסף ופיר"ש עד אימתי יכול לחזור בו מקניינו ולבטלו דקים להו לרבנן דאדעתא דהכי מקני אינש שיתן לבו אח"כ וידע אם אפשר לו בקנין לעשותו קנין גמור. וכתב הרא"ש ודוקא בקנין הוא שנתנו חכמים זמן לחזרה כי כן דרך לקיים כל דבר פתאום מקיימין אותו בקנין סודר שלא יחזרו בהם לכך נתנו לו שעה להתבוננות אבל בכל שאר קנינין הגבהה ומשיכה ומסירה כסף ושטר וחזקה אין בהם חזרה אחר כדי דבור וכ"כ רבינו ירוחם בנמ"י ח"ב ובנט"ו בשם התוספות ורבינו אפרים והפסקנים וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' מכירה שאין הדין כן בשאר דרכי הקנייה וכן כתב העיטור במאמר ב' וכ"כ בהגהות פ"ה מה"מ בשם ה"ר יונה דדוקא קנין דכיון דלא החזיק בגוף המקח ולא נתן בו דמים נתנו חכמים שיעור שהות בדבר שתתיישב דעתו עליו: [%ד] וכתב עוד דבשאר קניינים תכ"ד מיהא יכול לחזור בו מדאמרינן ביש נוחלין (קכט:) ובנדרים (פז.) תכ"ד כדבור דמי בר מעכו"ם ומקדש ומגדף ומגרש משמע דוקא קידושין וגירושין דאלים ליה היתר ואיסור דא"א אבל בתנאי ממון תכ"ד כדיבור דמי ויש לבעל דין לחלוק ולומר דמשיכה במטלטלי וחזקה בקרקעות אפילו תוך כדי דבור אינו יכול לחזור בו ומקדש ומגרש איצטריך ליה דאע"ג דבהקנאת ממון כיוצא בו כגון בשטר וכסף יכול לחזור בו תכ"ד עכ"ל. ולענין הלכה דברי בעל דין החולק בטלים לגבי כל הנך רבוותא שכתבתי בסמוך דבשאר קניינים יכול לחזור בו תכ"ד וכתב העיטור במאמר שני וכתב הרב המחבר איכא מ"ד בכל קנין קאמר ואיכא מ"ד בקנין ש"מ קאמר אבל בבריא בתכ"ד ודעתי נוטה בכל קנין. ולזה הסכים רבינו

ירוחם בנתיב ט"ו וכ"נ מדברי הרמב"ם ורבינו. וכתב גאון דוקא סתם אבל פירש בשעת קנין בלא חזרה אינו חוזר כלל ודוקא שלא כתבו שטר אבל כתבו שטר אפי' שעסוקין באותו ענין אינו חוזר וכתב עוד ומסתברא דדיינין המקובלים להם ולפשרה בקנין אינן חוזרין אלא בתכ"ד עכ"ל:

סעיף יג

וכשם שקרקע נקנה וכו' ברייתא במרובה (עט.) גמרא גנב ברשות הבעלים וטבח ומכר חוץ מרשותן ובהשואל (צט:) גמרא השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו וכו' אמר ר"א כדרך שתקנו וכו' וכשם שהקרקע נקנה בכסף בשטר ובחזקה כך שכירות קרקעות נקנה בכסף בשטר ובחזקה ופירש"י השכיר לו ביתו משנתן לו כסף או שכתבו לו בעלים ביתי מושכר לך ומסר לו את השטר או שהחזיק בה השוכר אין אחד מהם יכול לחזור בו. ומשמע לי דאפילו במקום שכותבין שטר קונה בכסף לבדו דדוקא גבי מכר אמרו דלא סמכה דעתיה דלוקח עד שיכתוב שטר אבל גבי שכירות בכל דהו קנין סמכה דעתיה וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"א מהל' מכירה שכתב ששכירות קרקע נקנה בכסף לבדו או בשטר לבדו או בחזקה ובמ"ש רבינו ששכירות קרקע נקנה בקנין סודר יש לדקדק דבפ"ק דקידושין (כו:) גמרא נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף וכו' מייתי בגמרא עובדא דר"ג שאמר עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע לקנות ומקומו מושכר לו וכתבו התוספות בסיפא קתני נתקבלו שכר זה מזה ותימה למה לא הקנה לו המקום בחליפין ושמא שכירות אין נקנה בחליפין דאמרינן התם כשם שקרקע נקנה בכסף בשטר ובחזקה כך שכירות קרקע נקנה בכסף בשטר ובחזקה ובחליפין לא קתני ובפ"ק דמציעא (יא:) גמרא ראה אותם רצים אחר המציאה מייתי נמי האי עובדא וכתבו שם התוספות וא"ת אמאי קבלו שכר הו"ל להשאיל להם או להשכיר בחליפין וי"ל דשאלה ושכירות אינה נקנית בחליפין והרא"ש כתב שם ותימה למה לא השאיל להם מקום כדאמרינן בהזורק (עז:) לושיל לה דוכתא דמנח ביה גיטא ותיזיל איהי ותיחוד ותפתח והיה נראה מתוך כך דאין שאלת קרקע נקנה בחליפין ואין נראה לי דקדוק מכאן דאכתי תיקשי אמאי לא נתן להם הקרקע בחליפין עד זמן ידוע אלא הא דפריך וכי לא היה להם סודר לקנות בחליפין היינו למצוא תקנה שלא יהא צריך להקנות להם הקרקע אבל כיון שצריך להקנות להם קרקע יותר קל ליתן פרוטה לשכר מקנין חליפין עכ"ל ותמיהני על רבינו שכתב דבשאלת קרקע יש אומרים שאינו מועיל חליפין ובשכירות קרקע כתב סתם דנקנה בחליפין ולא כתב שי"א שאינו נקנה: [%ה] כתב בעל התרומות בשער ס"ד דשכירות משכונא אינם נקנים במלוה משום דהוו כמכר וכתב עוד שם שדין המשכונא כדין המכר:

סעיף יד

ובשאלת קרקע יש אומרים שאין מועיל חליפין וכו' כבר נתבאר בסמוך: כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות מכירה הקרקעות והעבדים והבהמה ושאר כל המטלטלין כל אחד מהם נקנה בחליפין והוא הנקרא קנין וכתבו רבינו סימן ר"ג ויליף לה הרמב"ם מדאמרינן בריש מציעא (דף טז.) וללוי דאמר בכליו של מקנה הא קאמר קני ארעא אגב גלימא הרי שהקרקעות נקנין בקנין סודר ובפ"ק דקידושין תנן עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה ובגמרא תנא אף בחליפין ותנא דידן מילתא דליתא במטלטלי קתני מילתא דאיתא במטלטלי לא קתני הרי דעבדים ומטלטלין נקנין בקנין סודר ובהמה בכלל מטלטלין היא: ומטבע אסיקנא בפרק הזהב שאינו נעשה חליפין ואינו נקנה בחליפין וכתבו רבינו בסימן ר"ג: כתב הר"ן בפ"ק דקידושין גמרא נכסים שיש להם אחריות וכו' והיכא דקנה מיניה בקנין סודר כתב הרב אלברצילוני"י דפלוגתא היא ביני רבוותא איכא מ"ד דדיניה כשטר ולא קנה עד שיתן דמים ואיכא מ"ד דאלימא מילתא דקנין ואף על גב דלא יהיב זוזי קני וה"נ מסתברא וכן דעת הרמב"ם בפ"ה מהלכות מכירה וכן דעת בעל התרומות בשער סד וכתב שכן דעת רש"י שפירש על הגאולה זו מכירה שמכר לו בדמים ולא קיבל מעות ובאין לקבל דברי מכירתן על ידי קנין וכתב שכן משמע בתשובות הראשונים ואע"פ שהעיטור במאמר ג' כתב דנ"ל כדברי האומרים דכשטר דמי ולא קנה עד שיתן דמים או במתנה: (ב"ה) והרשב"א בתשובה כתבתי בס"ס קצ"ו סובר כן: ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ורבוותא דסברי כוותיה : (ב"ה) והראיה שהביא הרשב"א בתשובה הנזכרת אינה מכרעת דאיכא למימר חדא מתרתי תיקוני נקט ועוד שהמוכר לא יתרצה בקנין אלא אם יכתוב לו שנשאר חייב לו ועוד דזקיפת מלוה עדיף מנטילת קנין ועוד דאשמועינן תיקון לגמור הקנין בכסף שהתחיל בו בלי שיחדש קנין אחר: כתב העיטור במאמר ב' מצינו לאחד מן הגאונים בתשובה דשטר נקנה בחליפין ולא איבריר גבן ור' ברוך אמר כיון דלאו גופייהו ממון לא מיקני בחליפין אלא אגב ארעא וכתבוהו הגהות בפ"ה מה"מ. וכתב עוד וטובת הנאה מסתברא דאינה נקנית בחליפין ולא באגב והא דאמרינן בפ"ק דמציעא ר"ג מטלטלי אגב מקרקעי אקני ליה ליתא דהא רבי אבא לא קבלה ורב פפא אמר שפיר עבד דלא קבלה כדמפרש התם טובת הנאה אינה ממון לקנות בחליפין ואגב והא דאמרינן ולא היא מתנות כהונה מתנה כתיב בהו שינוייא דמאן דקבלה וסוגיין כרב פפא דאמר דעת אחרת מקנה אותן שאני ושינוייא דמקרקעי אגב מטלטלי ליתא וכתבוהו הגהות בפ"ה מהל' מכירה: [%ט] וכתב עוד וקנין בריבית לא מהני כדאמרינן בפ"ק דמציעא אלא מעתה יהא מותר ללות סאה בסאה במקום שקנו מידו ועיין במ"ש רבינו בסימן

ר"ח: וכתב עוד וכתב רבי' האי דדבר שאין ממש כגון אויר ודירה ואכילת פירות בלא גוף לא מהני קנין ואפילו אגב ארעא ואנן דייקינן לה מדגרסינן בפרק מי שמת אמר רב נחמן ש"מ שאמר ידור פלוני בבית זה ויאכל פירות דקל זה לא אמר כלום וכתבו רבינו ירוחם בנט"ו והגהות בפ"ה מהלכות מכירה ואין כן דעת הרשב"א בתשובה שכתבתי בסימן רנ"ג ובתשובה להרמב"ן שאכתוב בסוף סימן זה: [%יא] וכתב עוד דבר שאין בו ממש לא מיקני ודבר שיש בו ממש דוקא דאיתיה בעיניה וברשותיה אבל ליתנהו אי נמי איתנהו וליתנהו ברשותיה כגון מה שתעלה מצודתי ומה שאירש מאבא שהוא ביד אחרים או לכשאקחנה ממך קנויה לך וכגון מלוה שיש לו ביד אחר אע"פ שאינו מטבע דכולהו בכלל שאינו שלו עכ"ל. וכתב רבינו בסימן ס' שנשאל הרי"ף על א' שהוציא שטר על חבירו שכתוב בו מחמת שנתתי לו ק' זהובים ושעבדתי לו כל נכסי באלו הק' זהובים שיגבה אותם מהם וטען שמעון שבשעה שכתבו על עצמו לא היו בידו ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם והשיב שהדין עם שמעון והראב"ד שם כמודה לדבריו בדין זה שלא נחלק עליו אלא מטעם דכיון שאמר נתתי הויא הודאה ולא הקנאה ועיין במ"ש שם: כתב הרמב"ם בפרק ה' מה"מ יש דברים הרבה שאינן צריכים קנין ואין לקנין בהם טעם וכו' עד סוף הפרק וכתב רבינו קצת מדבריו בסימן ר"ג ועיין בדברי מהרי"ק בשורש כ'. וכתב רבינו ירוחם בנט"ו לשון רבינו אפרים בספר הקצר המקנה לחבירו שיתן לו מתנה וכו': [%יב] וכתב עוד בנתיב הנזכר כתב ר"מ מי שקנו מידו בפני עדים שיחזיר לראובן כל זכיות שיש לו עליו גם שיעשה לו שטר מחילה הוא ואשתו מי הוי קנין דברים. תשובה זו מחלוקת ישנה [%יג] כי יש מהגאונים שאמרו דכל לשון עתיד שאעשה כך או שאתן כך הוי קנין דברים ויש מי שאומר דכל האומר אתן כך וכך לאו קנין דברים הוא אלא הרי הוא כאילו קנו מידו בחיוב אותו סך: [%יד] ואין קנין דברים אלא באומר אחלוק כך עמך שאלו דברים בעלמא הם וכן מעשים בכל יום בעסק הנדוניא שקונין מפלוני שיתן לפלוני כך וכך זהובים וכ"כ בעל העיטור כי הוא מחלוקת ולפיכך מסתברא דכל שקנו מידו שיחזיר כל זכיות שיש לו עליו לאו קנין דברים הוא אבל במה שקנו מידו שיעשה הוא ואשתו שטר מחילה נראה דלא עשה ולא כלום ואצ"ל באשתו שא"צ שתעשה מחילה שכל אלו אינן אלא דברים בעלמא עכ"ל ותשובה זו כתובה בתשובות הרשב"א סי' אלף ול"ג וסופה כתוב שם יותר בביאור וז"ל אבל במה שקנו מידו שיעשה לו הוא ואשתו שטר מחילה נראה שלא עשה כלום ואצ"ל במה שקנו מידו שתעשה אשתו שטר מחילה שזה אין צריך לפנים שאינו כלום שאין הקנין מזה שיעשה חבירו מחילה מהני אלא אפי' במה שקנו מידו שיעשה הוא מחילה לא עשה כלום שזה קנין

דברים בעלמא הוא שאין מחילה אלא סילוק שיעבוד ואם קנו מידו שיסלק לאחר זמן שיעבוד שיש לו עליו אין זה אלא דברים בעלמא ולא עשה כלום עכ"ל ועיין בדברי רבי' סימן קנ"ז ובתשובת הרשב"א שאכתוב בסמוך ובנמ"י בריש בתרא בשם הראב"ד ובשם הגאונים: כתבו הגהות בפכ"ג מה"מ בשם העיטור דכל מידי דמשתעבד בקנין מקני ליה אפי' במידי דלא מיחייב מהני קנין כדתניא (ב"מ צד.) מתנה ש"ח להיות כשואל ואמר שמואל בשקנו מידו ופ"ק דגיטין (יד.) הנהו גינאי דפש איסתרא וכו' ודוקא דמקני ליה מידי דלא הו"ל מעיקרא אבל היכא דלא מקנה אלא שלא יחזרו בדברים שביניהם קנין הוא כדאמרינן בפ"ק דבתרא (ז.) וכגון תגרי דאתנו אהדדי בקנין כי זביננא להההוא מידי ליהוי שותפות ביננא ואזל חד וזבניה לית ליה לאידך עליה מידי דקנין דברים בעלמא הוא והכי שדרו גאוני מתא מחסיא ורבותינו מפרשים כל מי שאומר אעשה לך כך וכך ואתן לך כך וכך קנין דברים הוא ולא נהירא לן עכ"ל. ורבי' כתב בזה בסי' ס' בשם הרי"ף וע"ש ובתשו' הרשב"א שאכתוב בסמוך: [%טו] כתב רבי' ירוחם בנט"ו אין קונין בשבת זולתי בש"מ ואם קנו אע"פ שעשו עבירה קנייתן קנין בפ"ח דבתרא ובפ"א דגיטין ובביצה פרק משילין: [%טז] כתבו הגהות בפ"ג מהל' מכירה תשובת רבינו נסים גאון אם מכר ראובן כור חטים בדינר וקנו ממנו וקבל הדמים ולאחר זמן תבעו ונמצא שלא היו לו חטים בשעת הקנין שחייב להעמיד מקח ואפילו נתייקר דתני בתוספתא פ"ג דב"מ בחזקה שיש לו ואין לו לאו כל הימנו לאבד זכותו של זה וכן משמע בירושלמי דהזהב ובמסכת תרומות וכ"כ המרדכי בפ' המוכר את הבית וע"ש ובדברי רבי' ירוחם שכתבתי סוף סימן קפ"ג: (ב"ה) ומ"ש וקבל הדמים נתבאר בסימן זה דלהרמב"ם והר"ן אינו צריך שיקבל הדמים: [%יז] כתב רבינו בסימן רנ"ג דגבי האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה כתבו הרי"ף ור"י הלוי דדוקא בש"מ אבל בבריא אפי' קנו מידו קנין דברים בעלמא הוא דהא יטול קאמר ולא ידענא אמאי חשוב ביטול קנין דברים דהא מעשה גדול הוא עכ"ל: [%יח] המקנה לחבירו בקנין סודר קרקעות ומטלטלין ומעות בבת אחת אם קנה המטלטלין והקרקעות עיין במרדכי פ"ט דבתרא: [%יט] דין המקנה לעובר אם קנה או לאו ודין האומר לחבירו קני את וחמור אם קנה או לאו בסימן ר"י: [%כ] כתוב בתשובות הרשב"א בתולדות אדם סימן ש"א ששאלוהו על מי שיצא עליו שטר שכתוב בו אתן לך כך וכך וכל אתן ואעשה אינו כלום והשיב דכל שקנו מידו אע"פ שלא אמר בלשון חיוב חייב דקנין מילתא אלימתא היא ומתקן הענין וכאילו מחייב עצמו באותו דבר שאמר ליתן וכדאסיקנא בריש הכותב (כתובות פג.) דמגופה של קרקע קנו מידו ובפרק חזקת (בבא בתרא מג.) גבי השותפין מעידין זה לזה ובפרק ז"ב (כד.) בענין נאמן עלי אבא

באתן לך מחלוקת ואסיקנא דלפני גמר דין וקנו מידו אין לאחר קנין כלום הרי שאפי' באתן לך וקודם גמר דין אפילו למ"ד דבלא קנין יכול לחזור בו בקנין מודה שהקנין מחזיק הענין כאילו מחייב עצמו ליתן מה שאמרו הם עכ"ל: [%כא] וכתב עוד בתשובה ומה שטען שאין המתנה מתנה מפני שלא נתנה אלא באגב ואין הקרקע נקנה באגב אין טענתו טענה שהרי כתוב בסוף השטר וקנינו על כל מאי דכתוב ומפורש לעיל ואין לאחר קנין כלום כדאמרינן בפ' חזקת השותפין מעידין זה לזה וכו' ופרקינן בשקנו מידו אלמא אלים כח הקנין ומגופה של קרקע קנו מידו וכדאמרינן בהכותב ומיהו כך קבלתי ממורי ה"ר יונה דדוקא כשהקנין בא באחרונה כגון שאמר דין ודברים אין לי על שדה זו ואח"כ קנו מידו שהקנין מתקן ומקנה גוף הקרקע אבל באומר קנו ממני שאין לי דין ודברים על שדה זו וידי מסולקת ממנה בזה ודאי לא קנו ממנו אלא מדין ודברים ולא מגופה של קרקע עכ"ל: [%כב] כתוב בתשובות להרמב"ן סי' ס"ז על ראובן שנתן דירה לשמעון בעלייתו אם אין בשטר קנין אלא כמו שאמרת שקדם הקנין לנתינת הדירה שכל שאמר קנו ממני שאני נותן לו דירה בביתי י"ל שאין הקנין אלא על הדירה בלבד לא על גופו של קרקע אבל אם אמר הריני נותן לשמעון דירה בעלייתי או שנתתי לו להיות משתמש בעלייתי וקנינו ממנו ה"ז קנה העלייה לדירה שהקנין ענין חזק וכשבא אחר מה שאמר לא דירה בלבד נתן אלא מגופו של קרקע קנו מידו כההיא דפרק הכותב ופרק חזקת ולולי שאני סבור שאין העדים יודעים דין זה הייתי אומר שאפי' אם חזר בסוף השטר וקנינו לפלוני על מאי דכתוב ומפורש לעיל שאף זה יועיל לקנות גופו של קרקע לדירה שבחזרת הקנין שכתבו בסוף קנה דקנין שכתב בסוף ליפות כחו כתבוהו שלא כתבו הקנין שתי פעמים בכדי וכאותה ששנינו בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלו.) גבי כותב נכסיו לבנו לאחר מותו ועל כ"ז אני סבור לומר שיועיל הזכרת שני קניינים לעולם ליפוי כח וכ"נ מל' רש"י בפ' יש נוחלין דאלמא בכל שטרות דעלמא דנין כן וזה יותר קרוב בעיני ועוד שהרי החזיק שמעון בבית ודר בו בפני ראובן ולא ערערו עליו וכיון שכן איפשר לומר שהודה שמגופו של קרקע קנו מידו וכאילו נתן לו גוף לדירה ותדע לך שהרי ר"י נחלק שם ואמר דמדין ודברים קנו מידו ואפ"ה אמר אביי מסתברא מילתיה דרב יוסף בעורר אבל בעומד מגופו של קרקע קנו מידו עכ"ל: [%כג] כתוב בכתבי מה"ר איסרלן סימן קע"ג על קנין סודר שנעשה בין איש לאשתו שיעשו גירושין וגם העמידו קנסות על מי שיעבור דע כי אשיר"י כתב בפ' השותפין בכל קנין דמקני ביה לאחר זמן צ"ל בהדיא מעכשיו ואם לאו הכי לא קנה משום שכבר חזר סודרא למריה והיכא דמקנה סתמא ולא פירש לאחר זמן נראה דהוי ממילא מעכשיו דמסתמא לא הקנה מילי דכדי

הכי משמע בתוספות ובאשיר"י ומרדכי פ' איזהו נשך ונראה לפקפק אהאי קנין סודר שהקנה לגרש את אשתו ואהא אין שום קנין חל כדאיתא במיי' פ"ה מהל' מכירה י"ל דאף על הקנס אינו חל כיון דבקנין א' נעשה הוי כמו קני את וחמור עכ"ל: [%כד] ועוד שם בסימן ר"ו על שטר שכתוב בו וכל דברים דלעיל עשינו בקנין ואין בו במנא דכשר וכולי נראה דאין להוציא ממון בקנין זה וע"ש : (ב"ה) ואין דבריו נראים לי דמסתמא אמרינן שקנה במנא דכשר ומה שנוהגים לכתוב בשטרות אינו אלא לרווחא דמילתא: דיני קניית מטלטלין בחליפין כתב רבינו בסימן ר"ג: כתוב בכלל ס"ו סימן ד' ראובן היה לו ד' בהמות לשחוט ומכר העורות לשמעון בקנין סודר ובעוד שהוליכן לשחוט ברחו ונטבעה האחרת בנהר ופסק הרא"ש ששמעון הפסיד העור:

סימן קצו

סעיף א

עבד כנעני דינו כקרקע וכו' משנה בפ"ק דקידושין (כב:) עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה ובגמרא (שם עד סוף הסימן) תנא אף בחליפין וכבר נתבאר מסימן ק"צ עד סימן זה היאך דרכים הללו קונים בקרקע וכך הם קונים בעבדים:

סעיף ב

ונקנה גם כן במשיכה שם אמר שמואל עבד כנעני נקנה במשיכה כיצד קראו ובא אצלו לא קנאו תקפו ובא אצלו קנאו והתניא כיצד במשיכה קורא לה והיא באה אמרינן בהמה אדעתא דמרא אזלא עבד אדעתא דנפשיה אזיל אמר רב אשי עבד קטן כבהמה דמי. ופי' רש"י אדעתא דמרא אזלא. ע"ד הקונה אותה לפי שאין לה דעת: אדעתא דנפשיה. מדעת עצמו: קטן. דלית ליה דעתא: כבהמה דמי. ואם קראו לשם קנייה ובא אצלו קנאו: ומ"ש רבינו או שאמר לו רבו הראשון וכו' כן כתב הרמב"ם בפרק שני מהלכות מכירה והטעם משום דכיון דהוי טעמא משום דאדעתא דנפשיה אזיל לא שנא לן בין קראו ובא אליו לאמר לו רבו הראשון לך אצל הלוקח:

סעיף ג

וכיצד הוא חזקת העבד וכו' גם זה שם ת"ר כיצד בחזקה התיר לו מנעלו או הוליך כליו אחריו לבית המרחץ הפשיטו הרחיצו סכו גרדו הלבישו הנעילו הגביהו קנאו אמר רבי שמעון לא תהא חזקה גדולה מהגבהה שהגבהה קונה בכל מקום מאי קאמר אמר רב אשי הגביהו הוא לרבו קנאו הגביה רבו לו לא קנאו אר"ש לא תהא חזקה גדולה מהגבהה שהגבהה קונה בכל מקום והרמב"ם בפ"ב מהלכות מכירה כתב וכן אם הגביה הרב את העבד קנה וכתב הרב המגיד בהשגות א"א נראה מדבריו דלא גריס בהא פלוגתא אלא ה"ג הגביה הוא לרבו קנאו הגביהו רבו אמר ר"ש לא תהא חזקה גדולה מהגבהה

והכי גריס ליה הרב ז"ל ע"כ ומיהו בהלכות שלנו במחלוקת שנויה ואף על פי כן כתב הרשב"א וקיימא לן כר"ש דהא נקנה אף במשיכה כדאמר שמואל ורב אשי הכי נמי אמר וכ"ש בהגבהה עכ"ל וגם הר"ן כתב כדברי הרשב"א:

סעיף ה

וכתב א"א ז"ל דוקא במלאכה של שימוש וכו' גם זה שם וכבר כתבתי בסימן קצ"ב שכדברי הרא"ש כתב הר"ן בשם הרמב"ן וה"ה בפ"א מהל' מכירה בשם הראב"ד והרשב"א ובפ"ב מהל' מכירה כתב שלדעת הרמב"ם שאכילת פירות קונה בקרקע ה"ה לעבד כלומר שאם תפר לו בגד או עשה לו אחת מהמלאכות האלו קנאו ומדברי בעל העיטור שכתבתי בסימן הנזכר נראה שסובר כדברי הרמב"ם (א):

סעיף ו

וצריך שתהיה החזקה בפני רבו וכו' כן כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' מכירה וכתב ה"ה זה פשוט שהוקש לקרקע והרי דינו כיוצא בו:

סימן קצז

סעיף א

בהמה בין דקה בין גסה וכו' בפרק קמא דקידושין (כה:) תנן בהמה גסה נקנית במסירה ובהמה דקה בהגבהה דברי ר"מ ור"א וחכ"א בהמה דקה נקנית במסירה ובגמרא דרש רב בקמחוניא בהמה גסה נקנית במשיכה אשכחינהו שמואל לתלמידי דרב אמר להו מי אמר רב בהמה גסה נקנית במשיכה והא אנן במסירה תנן ורב נמי במסירה אמר הדר ביה מההיא הוא דאמר כי האי תנא דתניא וחכ"א זה וזה נקנית במשיכה ר"ש אומר זה וזה בהגבהה ופירש"י נקנית במסירה. אבל במשיכה לא דאין דרכה בכך להוליכה לפניו וכן פי' ר"ת וריב"א והתוס' הקשו על פי' רש"י ופירשו הם בשם ר"י בהמה גסה נקנית במסירה היינו אפי' במסירה וכ"ש במשיכה דעדיפא ובריש הספינה (בבא בתרא עו.) כתבו התוס' ג"כ מחלוקת זה והרא"ש בפ"ק דקידושין ובהספינה פסק כדברי ר"י וכן דעת הר"ן וכן דעת רבי' ירוחם בנמ"י ח"ב וא"כ לדידן דקיי"ל כרב דס"ל כחכמים דאמרי זו וזו במשיכה דוקא במשיכה ולא במסירה וכן נראה שהוא דעת הרי"ף והרא"ש שהשמיטו הברייתא דמיתניא גבי עבד כנעני כיצד במסירה אחזה בטלפה וכו' וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם בפ"ב מהל' מכירה שכתב שנקנית במשיכה ולא הזכיר דין המסירה ובפ"ג כתב הספינה הואיל וא"א להגביהה וכו' לא הצריכוה משיכה אלא נקנית במסירה אלמא דמשיכה עדיפא ליה ממסירה וכדברי ר"י וכ"כ סמ"ג וכתב הרמב"ן בריש הספינה שכן דעת הרי"ף ור"י הלוי דמשיכה עדיפא ממסירה וכן הסכים הוא ז"ל וכתב שכן דעת רבינו האי ז"ל וכן כתב הג"מ בפ"ג מה"מ בשם ה"ר יונה ז"ל דאע"ג דמהניא

מסירה בספינה לר"ה בבהמה לא מהניא ע"כ ואע"פ שאיפשר לפרש דה"ק בבהמה לא מהניא למ"ד דמסירה לא קניא ומיהו איהו ס"ל כמ"ד דמסירה קניא בבהמה מ"מ סוגיא דלישנא משמע דהילכתא בעא לאגמורי דאין בהמה נקנית במסירה ובפרק ד' כתבו ואין דבר שנקנה במסירה אלא ספינה בר"ה וברשות שאינה של שניהם ובפ"ב כתבו דדעת הרמב"ם לפסוק כרבנן דברייתא וכ"פ האלפס וס"ה ולי אבי"ה נראה דהלכה כרבנן דפרק קמא דקידושין דאמרו בהמה דקה במשיכה אבל גסה במסירה וי"א כ"ש במשיכה עכ"ל ורבינו המחבר כתב בפרק ג' דמשיכה טובה ממסירה עכ"ל וכ"פ רבינו ירוחם בנ"י ח"ד והתימה על רבינו שכתב לקמן בסימן זה דמסירה קונה בבהמה וליתיה לדעת הפוסקים ולא לדעת המפרשים זולתי לדעת רש"י ור"ת והוא ז"ל כתב סתם ומסירה ג"כ קונה בבהמה כאילו אין חולק עליו ולא עוד אלא שכתב ולזה הסכים א"א והוא לא הסכים בכך מעולם ומקום הטעות בזה אבאר שם בס"ד : מה היא משיכתה וכו' ברייתא בפ"ק דקידושין (כב:) גמרא עבד כנעני נקנה בכסף ובהספינה (עה:) גמרא כיצד במשיכה קורא לה והיא באה או שהכישה במקל ורצתה לפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה ורבי אסי ואמרי לה רבי אחא אומר עד שתהלך מלוא קומתה ומשמע בגמרא דאף על פי שגוף הבהמה לא זזה ממקומה כיון שעקרה יד ורגל קנה ופסקו הרי"ף והרא"ש כתנא קמא וכן פסק הרמב"ם בפרק ב' מהל' מכירה וכתב הרא"ש בריש הספינה וה"ה אם הנהיגה בקול מידי דהוה אקורא לה והיא באה אלא אורחא דמילתא נקט:

סעיף ד

כתב הרמ"ה שגמל וחמור וכו' בפרק קמא דמציעא (ב.) תנן היו שנים רוכבים על גבי בהמה או שהיה אחד רוכב ואחד מנהיג זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו ובגמרא (ח:) אמר רב יהודה שמעת מיניה דשמואל תרתי רוכב ומנהיג חד קני וחד לא קני ולא ידענא הי מינייהו ואסיקנא לשמואל דרכוב לחודיה לא קני וכל שכן היכא דאיכא חד דמנהיג והוא רוכב ואינו מנהיג ובתר הכי בעינן למיפשט דרכוב לא קני מדתניא שנים שהיו מושכין בגמל ומנהיגין בחמור או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג במדה זאת קנו רבי יהודה אומר לעולם לא קנה עד שתהא משיכה בגמל והנהגה בחמור קתני מיהת או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג מושך ומנהיג אין אבל רכוב לא ה"ה דאפילו רכוב והא דקתני מושך ומנהיג לאפוקי מדרבי יהודה דאמר עד שתהא משיכה בגמל והנהגה בחמור קמ"ל דאפי' איפכא נמי קני אם כן ליערבינהו וליתנינהו שנים שהיו מושכין ומנהיגים בין בגמל בין בחמור איכא חד צד דלא קני איכא דאמרי משיכה בחמור וא"ד הנהגה בגמל ודעת הרמ"ה לומר

דכיון דלא איתמר דאיכא חד צד דלא קני אלא למ"ד רכוב קני אבל למ"ד רכוב לא קני לא איצטרכינן למימר הכי וניחא לן דלא ערבינהו לאשמועינן מלישנא יתירא דרכוב לא קני וכמו שכתבו התוס' ואנן קיימא לן כמ"ד רכוב לא קני ממילא קיי"ל דמשיכה והנהגה קנו בין בגמל בין בחמור אי נמי דסבר הרמ"ה דנקטינן מתניתין כפשטא דמנהיג קנה ולא מפליג בין גמל לחמור וכן קניא משיכה בתרווייהו כדאמרינן בפ"ק דקידושין דבהמה נקנית במשיכה ולא מפלגינן בין גמל לחמור וזה נראה שהוא דעת הרי"ף שהשמיט כל דברי הגמרא ולא כתב אלא המשנה כצורתה והרא"ש כתב דאף על גב דסוגיא דתלמודא אליבא דמ"ד רכוב קני אבל למ"ד רכוב לא קני קניא משיכה והנהגה בין בגמל בין בחמור מ"מ סברת התלמוד אמת דאין בהמה נקנית אלא כמו שרגילין בהנהגתה הילכך אי במכר או במתנה לא קני חד מינייהו כיון דמספקא לן אוקי ממונא בחזקת מריה קמא (ובמציעא) [ובמציאה] והפקר קנו שניהם דהזוכה הוא המוחזק ואין להוציא ממנו בספק והרמב"ם בפרק ב' מהלכות מכירה כתב דבהמה נקנית במשיכה ולא כתב שום חילוק בין גמל לחמור ולא הזכיר שנקנית בהנהגה אך בפרק ט"ז מהלכות גזילה ואבידה כ' שנים שראו גמל או חמור של מציאה וקדמו שניהם והנהיגוהו או משכוהו או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג קנו שניהם בד"א בחמור אבל בגמל אם היה אחד מנהיג ואחד מושך המושך קנה ולא המנהיג וכתב ה"ה והכוונה שבגמל גופיה אם היו שנים מנהיגים קנו שניהם אבל אחד מנהיג ואחד מושך המושך קנה ולא המנהיג ופסק כלישנא בתרא דגמרא דאמרינן איכא דאמרי הנהגה בגמל לא קני ופי' במקום משיכה עכ"ל הכוונה לומר שהרמב"ם מפרש דכי אמרינן ליערבינהו וליתנינהו שנים שהיו מושכים ומנהיגים בין בגמל בין בחמור היינו לומר דאי תנא הכי הוה משתמע דבין היו שניהם מושכים בגמל ובחמור ובין היו שניהם מנהיגים בגמל בין היה אחד מושך ואחד מנהיג בין בגמל בין בחמור קנו שניהם וכי מתרץ איכא חד צד דלא קני היינו דנהי דאם שניהם משכו בגמל או בחמור וכן אם שניהם הנהיגו בגמל או בחמור חנו שניהם מיהו היכא דאחד משך ואחד הנהיג חד קני וחד לא קני א"ד מושך בחמור כלומר שאם אחד משך ואחד הנהיג החמור מנהיג קני מושך לא קני אבל בגמל אפילו אחד מושך ואחד מנהיג קנו שניהם וא"ד הנהגה בגמל כלומר שאם אחד משך ואחד הנהיג הגמל מושך קני מנהיג לא קני אבל בחמור אפילו אחד מושך ואחד מנהיג קנו שניהם ופסק כלישנא בתרא ויש לתמוה למה לא כתב בפ"ב מהלכות מכירה שבהמה נקנית בהנהגה ודוחק לומר שהוא מחלק לומר דהנהגה קניא במציאה והפקר ולא במכר דמנא ליה הא ושמא יש לומר שסמך על מה שכתב בפי"ז מהל' גזילה: (ב"ה) ויותר נראה לומר שמ"ש בפרק שני או שהכישה

ורצתה בפניו היינו הנהיגה: ושמע מינה דמשיכה והנהגה קניא להרמב"ם בין במכר בין במתנה בין במציאה ל"ש בגמל ול"ש בחמור זולתי שבא' משך וא' הנהיג הגמל דאז מושך קנה מנהיג לא קנה ודעת הראב"ד בפ' הנזכר דהנהגה בגמל ומשיכה בחמור ספיקא. ולענין הלכה נראה דכיון דהרי"ף והרמ"ה מסכימים לדעת אחת בזה הכי נקטינן:

סעיף ה

וברכיבה שרוכב עליה וכו' שם במשנה שנים שהיו רוכבין ע"ג בהמה או שהיה אחד רוכב ואחד מנהיג זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי זה ישבע וכו' כתב הרא"ש משנה שאינה צריכה היא ומוקי לה בגמ' דאתא לאשמועינן דרכוב קני וחזינן בגמ' דשמואל סבר דרכוב לא קני ומוקי רכוב דמתני' במנהיג ברגליו ולא אשכחן מאן דפליג עליה וכל מאי דפריך ליה שני ליה ומסתברא דהלכה כוותיה ורכוב ומנהיג ברגליו לא איצטריך מתני' לאשמועינן דקני דהיינו מנהיג גמור ועוד דעדיף טפי דתפיס בה אלא איצטריך לאשמועינן דשנים רוכבים ע"ג בהמה אחת קנו שניהם דלא תימא קמא עדיף שהוא עיקר והשני הוא טפל שכן דרך הנערים לנוח מעט אחר אדוניהם קמ"ל וגם דרכוב ומנהיג כאחד קנו שניהם עכ"ל אבל הרי"ף כתב המשנה סתם והשמיט כל הך שקלא וטריא וכתב הר"ן דמשמע דס"ל דרכוב לחודיה קני ורכוב במקום מנהיג יחלוקו כסתמא דמתני' וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ' י"ז מהלכות גזילה עכ"ל ומ"ש בפ' י"ז מהלכות גזילה זה לשונו היה אחד רוכב ואחד אוחז במוסירה הרוכב קנה הבהמה והמוסירה וכו' ומדנקט רוכב סתם משמע אפילו אינו מנהיג וכתב דקנה הבהמה ובפ"ב מהל' מכירה כתב כן בהדיא כיצד קונין את הבהמה במשיכה ואצ"ל אם משכה והלכה או שרכב עליה והלכה בו וגם ה"ה כתב בפרק י"ז מהלכות גזילה דהרמב"ם כהרי"ף סבירא ליה דרכוב קני אפילו אינו מנהיג ברגליו ויש מקום לבעל דין לחלוק דוהלכה בו שכתב בפ"ב מה"מ היינו ע"י שהנהיגה ברגליו ומ"ש בפי"ז מהלכות גזילה היה אחד רוכב היינו במנהיג ברגליו וסמך על מה שכתב בפרק שני מהלכות מכירה מ"מ כיון שהר"ן וה"ה הסכימו בכך לדעת רמב"ם הכי נקטינן לדעתו ומ"מ נראה לי שאפילו לדעת הרמב"ם רכב עליה לא קנה עד שתלך כמו שכתב בפ"ב מהלכות מכירה ומיהו בעקירת יד ורגל סגי שכך כתב אין צריך לומר אם משכה והלכה או שרכב עליה והלכה בו שקנה אלא אפי' שקרא לה ובאה או שהכישה במקל ורצתה בפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה וקרא לה ובאה לא חשיב כמו רכב עליה דהא בלשון אפילו קאמר לה וכיון דבקרא לה ובאה כיון שעקרה יד ורגל קנה כל שכן ברכב עליה כן נראה לי ורבי' ירוחם בנתיב י' חלק ד' כתב כדברי הרא"ש דברכיבה לחודה לא קנה וז"ל ורכוב לחודיה לא קנה אלא אם כן

מנהיג ברגליו או שניהם רכובים במציאה או בהפקר אבל אם בא אחר והנהיגה הרי היא שלו מאחר שלא היו מנהיגים ברגליהם עכ"ל ונראה לי שסובר דשנים רוכבים אע"פ שלא היו מנהיגים חולקים בשוה ולא אמרינן קמא עדיף מיהו אם בא אחר והנהיג אבדו אלו את זכותם. ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן. וכתב עוד רבינו ירוחם שם ובאשה בלא הנהגה ברגליה קנה ברכיבה לחודה שכן דרך אשה לרכוב בלא הנהגה וקנה בין במכר בין במתנה בין במציאה והפקר עכ"ל. ואיפשר שלמד כן מדאמרינן בגמרא גבי רכוב בעיר ואי איתתא היא קניא ואין ענייניה לכאן דהא אוקימנא רכוב בשדה דקנה במנהיג ברגליו ואם כן כי קנתה אשה בעיר היינו דומיא דקניא בשדה שהוא במנהיג ברגליו ועוד דלפי דעתו הוה ליה למימר נמי דאדם חשוב ואינש זילא אי נמי בר"ה קני ברכיבה לחודה דהא אשה והנך בחדא מחתא מחתינהו תלמודא כמו שכתבתי לקמן בסימן זה:

סעיף ו

אם היה אחד רוכב על החמור וכו' ג"ז שם (ט:) ת"ש אחד רכוב חמור ואחד תפוס במוסירה זה קנה חמור וזה קנה מוסירה שמע מינה רכוב קני ה"נ במנהיג ברגליו אי הכי ניקני נמי רכוב במוסירה אימא זה קנה חמור וחצי מוסירה וכו' ואסיקנא אמר רב אשי זה קנה חמור ובית פגיה וזה קנה מה שתפוס בידו והשאר לא קנו לא זה ולא זה ופרש"י בית פגיה. מה שבראש החמור וכחמור דמי ולכאורה משמע דלא הוצרכו ליישב הברייתא בענין זה אלא למאן דאמר רכוב קני אבל למ"ד רכוב לא קני נקטינן ברייתא כפשטה וכדמשמע מדקאמר א"ה וכמו שכתבו התוס' והשתא לפוסקי' דס"ל דרכוב קני ניחא שפסקו כדאוקי רב אשי לברייתא אבל להרא"ש שפוסק דרכוב לא קני קשה דהו"ל למיפסק כסתם ברייתא דזה קנה חמור וזה קנה מוסירה ונראה לי שאינו גורס אי הכי נקני נמי רכוב אלא ה"ג נקני נמי רכוב במוסירה ומקשי בין אי אמרינן דרכוב לחודיה קני ובין אי אמרינן דלא קני אלא במנהיג ברגליו דלכולי עלמא קשה דליקני נמי רכוב במוסירה: (ב"ה) ולכאורה משמע דהאי ברייתא לענין זוכה מהפקר מיתניא וא"כ לא הו"ל לרבינו לכתבה כאן וצ"ל שרבינו סבר דה"ה לענין מקח וממכר:

סעיף ז

ומסירה גם כן קונה בבהמה וכו' כבר כתבתי בראש סימן זה דהא ליתא אלא לדעת רש"י ור"ת דאילו לשאר מפרשים ופוסקים לא קניא ומה שהטעה לרבינו לסבור דלהרא"ש מסירה קניא בבהמה הוא מדגרסינן בריש הספינה (בבא בתרא דף עה:) איתמר ספינה רב אמר כיון שמשך כל שהוא קנה ושמואל אמר לא קנה עד שימשוך כולה לימא כתנאי כיצד במסירה אחזה בטלפה וכו' כתב הרא"ש לימא כתנאי כיצד במסירה אחזה בטלפה

פירש הריב"ם דלא מיקרי מסירה אלא כשמוסר המוכר החפץ מידו ליד הלוקח והביא ראיה מדאמרינן בפ"ק דמציעא מוסירה מחבירו קנה מהו לשון מוסירה כאדם המוסר דבר לחבירו וקאמר התם מוסירה במציאה ובנכסי הגר מאן מסר לו דליקני אלמא משמע דבעינן מסירה מיד ליד ולא נהירא דאחזה בטלפה משמע דאחזה מעצמה ועוד דאמרינן לקמן בשמעתין גבי מסירה כל היכא דא"ל לך חזק וקני כולי עלמא לא פליגי דקני ואי בעינן מסירה מיד ליד לא הוה ליה למימר לך חזק וקני אלא תא חזק וקני וכן פרש"י אחזה בטלפה. במצות המוכר וההיא דמציעא ה"פ מוסירה מחבירו קנה כשא"ל לך חזק וקני דקנה באחיזה בעלמא והיינו כמוסר דבר לחבירו שמוסר לו לאחזו במציאה ובנכסי הגר לא קנה דמאן מסר ליה דליקנייה פי' מי אמר לו לך חזק וקני שיקנה באחיזה בעלמא ואחר זה כתב לכאורה משמע דמסירה דאותיות כמסירה דספינה מיהו א"א לומר כן דלא מישתמיט בשום מקום בתלמוד להזכיר מסירה במטלטלין אלא בספינה וב"ח משום דמסירה דידהו הוי כמו משיכה דכשאוחז הספינה וכו' הילכך אפילו לא הלכה כלל קני לה במסירה וכן נמי בב"ח אבל שאר מטלטלין לא מיקני במסירה עכ"ל. ואני אומר שאין מכל זה ראיה לומר דס"ל להרא"ש דמסירה קניא בבהמה אלא משום דמסירה קניא בספינה כתב מאי דאיתמר על ההוא דכיצד במסירה אחזה בטלפה וכו' ללמוד בספינה דקניא מסירה אי בעינן שימסור מיד ליד או לא ומ"ש אפילו לא הלכה כלל קני לה במסירה וכן נמי בב"ח היינו למ"ד בהמה גסה נקנית במסירה אבל לדידן דקיי"ל כי ההוא תנא דאמר זו וזו במשיכה משיכה דוקא ולא מסירה וכמו שכתב הרא"ש בעצמו שם בפרק הספינה ואל תשיבני מדאמרינן בפ"ק דמציעא א"ר חלבו אמר רב הונא מוסירה מחבירו קני במציאה ובנכסי הגר לא קני מאי מוסירה אמר רבא אידי אסברא לי כאדם המוסר דבר לחבירו בשלמא מחבירו קני דקא מסר ליה חבריה אלא במציאה ובנכסי הגר מאן מסר ליה דליקני ויש לומר דהנך אמוראי ס"ל כדתנן במתניתין בהמה גסה נקנית במסירה ומיהו אנן לא קיי"ל אלא כדדריש רב בהמה גסה נקנית במשיכה ואע"ג דרבא אמר אידי אסברא לי אפשר דלפרושי טעמיה דרבי חלבו ורב הונא אתא וליה לא ס"ל דנקנית אלא במשיכה אי נמי הנך אמוראי אכתי לא שמיע להו מאי דדרש רב בהמה גסה נקנית במשיכה וכי שמעוה קבעו הלכה כן כדמשמע דעבד שמואל דכי אמרו ליה הוא דאמר כי האי תנא שתק ולא אהדר להו מידי משמע שהודה לדבריהם ואף על פי שסמ"ג כתב בסימן ע"ד בהמת מציאה שקדם אחד ואחזה במוסירה לא קנאה עד שימשוך או ינהיג וכן בנכסי הגר כמו שמפרש שם רב אידי מהו לשון מוסירה כאדם שמוסר דבר לחבירו והילכך מחבירו שמוסר לו קנה אבל באלה מי מסר לו שיקנה ללמד

על מציאה ונכסי הגר דלא קנה מוסירה אפילו למ"ד בהמה נקנית במוסירה הוא שכתבה ולא ללמד על נכסי חבירו ותדע שבסימן פ"ב בדיני הקנין לא הזכיר שבהמה גסה נקנית במסירה: ומה היא מסירתה י"א שצריך המוכר למסרה וכו' כבר נתבאר בסמוך שדעת ריב"ם דמסירה בעינן שימסור מיד ליד וכן דעת ר"ת בריש הספינה ור"י חלוק עליו והרא"ש פסק שם כר"י וכתב ה"ה בפ"ג מהלכות מכירה שדעת הרשב"א כדעת הרא"ש וכ"כ נ"י וכן דעת הרמב"ן בריש הספינה דמסירה קנה אע"ג דלא מסר ליה מיד ליד הואיל וא"ל לך חזק וקני והביא ראיות לדבר וכתב אח"כ ולא עוד אלא בין במסירה בין במשיכה כל בפניו לא בעי למימר ליה לך חזק וקני נמצאת משיכה עדיפא שיש בכללה מסירה אבל לר"ת דס"ל דמסירה עדיפא ממשיכה לא קניא מסירה אלא בפניו ובעינן שימסור מיד ליד וכמו שכתבו התוספות בשמו בריש הספינה וכתבו ג"כ שם דלא ידע ר"י מנ"ל דבעינן בפניו ומדברי הרא"ש שם משמע דס"ל דמסירה דוקא בפניו שכתב והא דמשיכה מועלת אפילו שלא בפניו ומסירה דוקא בפניו לאו משום דמשיכה עדיפא אלא משום דלשון מסירה הכי משמע עכ"ל ואיפשר דלרווחא דמילתא קאמר כלומר אפילו אם נודה לדבריו דמסירה דוקא בפניו אבל אה"נ דלא ידע הרא"ש מנ"ל דבעינן בפניו וכן נראה שהבין רבינו דברי הרא"ש שלא כתב דבמסירה בעינן בפניו. ואע"ג דבהמה אינה נקנית במסירה כלל כמו שכתבתי בסמוך כתבתי כל אלו הסברות משום דנפקא לן לענין הספינה שדינה במסירה כמ"ש בסימן קצ"ח בס"ד:

סעיף ח

מסירה אינה קונה אלא בר"ה וכו' בריש הספינה (בבא בתרא עו:) אביי ורבא דאמרי תרווייהו מסירה קונה בר"ה ובחצר שאינה של שניהם משיכה קונה בסימטא ובחצר של שניהם והגבהה קונה בכל מקום ופר"ש בסימטא. שהוא מקום מיוחד לעומדים שם באותה שעה וכחצר של שניהם דמי וכיון דאיפשר במשיכה לא מהניא ביה מסירה כלום דעיקר מסירה אורחא בר"ה ומשיכה אורחא ברשות שיש לו חלק בו אבל הגבהה קונה בכל מקום אפילו ברשות המיוחד למוכר לבדו אבל ר"ת פירש דמסירה קונה בר"ה וכ"ש בסימטא ודעת הרא"ש כדעת רשב"ם וכן הוא דעת הרמב"ם בפ"ד מהלכות מכירה וכן רבינו ירוחם בנ"י ח"ה וכתב ה"ה מיהו כתב הרשב"א התם ריש הספינה גבי מסירה שקונה בחצר שאינה של שניהם דדוקא כשהכניסה שם מוכר שלא מדעת הבעלים הא מדעת הבעלים לא קנה דאילו פקדון היא ביד בעל החצר הרי שנינו ברשות המופקדין אצלו לא קנה אלא דוקא כשהכניסה שם מוכר שלא מדעת בעלים היא וכיון שלא היה לו רשות להניחה שם הרי הוא להם כר"ה אלו דבריו ז"ל והר"ן בפ"ק דקידושין גמרא

בהמה גסה נקנית במסירה כתב כדעת רשב"ם וכתב שכן דעת הרי"ף והר"י ן' מיגא"ש וסימטא פירש"י כגון מבואות קטנים הסמוכין לר"ה:

סעיף ט

והא דמסירה קונה וכו' ג"ז שם ספינה נקנית במסירה דברי רבי וחכמים אומרים לא קנה עד שימשכנה או עד שישכור את מקומה ואסיקנא דאי א"ל לך חזק וקני כ"ע לא פליגי דנקנית במסירה כי פליגי בדא"ל לך משוך וקני מר סבר קפידא ומר סבר מראה מקום הוא לו. ופר"ש רבנן סברי קפידא. לא גמר להקנותו אלא במשיכה ולא במסירה שאם ירצה מוכר יכול לחזור בו כל זמן שלא משכה זה לרשותו: מראה מקום. אי בעית אפילו למשכה מיד לרשותך לך משוך דהא במסירה אקניתיה לך ואוקימנא בגמרא מאי עד שימשכנה עד שימשכנה מרשות הרבים לסימטא דמשיכה בר"ה לא קניא ואם ברשות הבעלים היא לא קנה עד שישכור את מקומו ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כרבנן שהרי פסקו כשמואל דאמר עד שימשוך כולה אלמא משיכה קניא וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מה' מכירה: וכתב הרמ"ה דוקא היכא דשני לגריעותא וכו' דעת הרמ"ה דמסירה ומשיכה שוות הן דהא במקום שקונה מסירה כגון ר"ה וחצר שאינה של שניהם לא קניא משיכה ובמקום שקונה משיכה כגון בסימטא וחצר של שניהם לא קניא מסירה הילכך כי א"ל משוך וקני אין לו לשנות למסירה שהיא שוה לה במעלה והשתא דאמר ליה משוך וקני עלייה למשיכה והו"ל מסירה גרועה ולפיכך לא קנה אבל אם הגביה כיון דקנין חשוב הוא דהא קונה בכל מקום הכא נמי קנה:

סעיף י

ומ"ש רבינו ולדעת ר"י אפילו שינה למעליותא וכו' וכן דעת רב אלפס וא"א הרא"ש. כתב נ"י בריש פרק הספינה הא דספינה במשיכה וכן בבהמה לא דמי אהדדי דאילו ספינה דוקא בסימטא או בחצר של שניהם אבל בר"ה מקניא שפיר במסירה אבל בהמה אינה נקנית אפילו בר"ה אלא במשיכה וכגון שימשכנה מר"ה לרשותו. וכתב הר"ן בפ"ק דקידושין על מתניתין דבהמה גסה נקנית במסירה והוי יודע [%א] דכל היכא דבעינן משיכה אי א"ל קני במסירה או שאמר ליה לקנות במשיכה בר"ה לא קנה דאע"ג דאמרינן גבי כסף במקום שכותבין שטר אי פריש ואמר אקנה בכספא לחוד קנה התם הוא דמדינא כסף לחודיה קני אלא דבמקום שכותבין שטר לא סמכה דעתיה עד דאיכא שטר הילכך אי פריש ואמר אקנה בכספא לחוד כיון דסמכה דעתיה מהני אבל הכא דמשיכה בר"ה לאו כלום היא כי אמר ליה קני מאי הוי אי אמר קני במסירה בלחוד מי קני עכ"ל:

סעיף יא

משך שלא בפני המוכר וכו' פ' שור שנגח את הפרה (בבא קמא נב.) גמ' בור של שני שותפין וכו' אמר ריש לקיש משום רבי ינאי המוכר עדר לחבירו כיון שמסר לו משכוכית קנה ה"ד אי במשיכה ליקני במשיכה אי במסירה ליקני במסירה לעולם במשיכה ובעי למימר ליה לך משוך וקני וכיון דמסר לו משכוכית כמאן דאמר ליה לך משוך וקני דמי מאי משכוכית הכא תרגימו קרקשתא ר' יעקב אומר עיזא דאזלא בריש עדרא. ופרש"י קרקשתא. זוג שמקרקש בה לפני העדר והולך כולו אחריו: עיזא דאזלא בריש עדרא. יש לבעל העדר עז חריף ודרך העזים להלך בראש והעדר הולך אחריהם. ורבינו תפס כר' יעקב וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מה' מכירה ורבינו ירוחם בנ"י ח"ג כ' כדברי שניהם דעתו לומר שאין מחלוקת ביניהם אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה א"נ מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ומ"ש שאם משך בפני המוכר אינו צ"ל לו ולא למסור לו כלום כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה שהוא דומיא דקרקע שנתבאר דינו בסימן קצ"ב: [%ב] וכתב בהגהות פ"ה מה"מ והוא בתשובות סי' י"ח על ראובן שמכר לשמעון ספר חלוק לשנים ומסר לי חצי הא' והלך שמעון והגביה החצי השני שלא בפני ראובן דלא קנה אם לא שא"ל תגביהנו ותקנה ולא דמי למסר לו משכוכית דע"י משכוכית נמשך לו כל העדר וכן ע"י דלי של בור ומפתח שייכי בכלל הבור והבית שע"י מוחזקים בבור ובבית אבל בחציו אחד של ספר אין רגילין להחזיק בחציו השני עכ"ל: [%ג] כתב רבינו ירוחם נ"י ח"ד מסר י' בהמות באפסר א' קנה כולם במתנה או במכר אם נתן דמי כולם אבל לא נתן דמי כולם לא קנה אלא כנגד מעותיו כמו בקרקע בי' שדות ודוקא במסירה אבל במשיכה לא קנה אלא אותה שמשך כך מוכח בקידושין פ"ק עכ"ל וכבר הוכחתי שאין בהמה נקנית במסירה:

סעיף יב

המוכר או נותן בהמה לחבירו וכו' בפ"ק דמציעא (ט.) גמרא היו שנים רוכבין ת"ש ר' אליעזר אומר רכוב בשדה ומנהיג בעיר קנה כלומר וקשיא למ"ד רכוב לא קני ה"נ במנהיג ברגליו אי הכי רכוב בעיר מאי טעמא לא קני ואסיקנא במקח וממכר עסקינן דא"ל קני כדרך שבני אדם קונים ואי ר"ה הוא קני ואי אדם חשוב הוא קני ואי אשה היא קניא ואי אינש זילא הוא קני. ופרש"י רכוב בשדה. קונה אבל לא בעיר ומנהיג אף בעיר קנה וכ"ש בשדה: ואי ר"ה הוא. קני בעיר דדרך לרכוב שם ולא להנהיג פן יפסיקו עוברי דרכים בינו לבין בהמתו: ואי אדם חשוב הוא. אין דרכו להנהיג בהמות ברגליו ודרך כבוד לרכוב עליהם אף בסימטא שאין בני אדם שם וכן אשה שאין בה כח לאחוז הבהמה פן תנתק הימנה: ואי אינש זילא הוא קני. שדרכו לרכוב לפני כל אף בלא דוחק

אבל אדם בינוני כגון שאינו חשוב בעושר ואינו בוש להוליך בהמה ברגליו אין דרכו לרכוב בסימטא בעיר משום צניעות: (ב"ה) וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ב ממכירה אבל הרא"ש כתב אי אדם חשוב הוא ורכב עליה בר"ה וכן אם אדם מזולזל הוא ואינו מתבייש לרכוב בר"ה קנה ואשה היאך שהיא קונה שכן דרכה תמיד לרכוב ולא להנהיג שמא תשמט הבהמה מידה ואם אדם בינוני הוא בר"ה לא קני שהוא מתבייש לרכוב שם אבל בסימטא או בשדה קנה ובמציאה והפקר בכל ענין קנה וכך הם דברי רבינו וצ"ל שהיה גורם ואי רשות הרבים הוא אי אדם חשוב הוא קנה וקל להבין: ופי' הרמב"ם בפ"ב מה' מכירה: ובמציאה והפקר בכל ענין קנה הם דברי הרא"ש שם ונ"ל דה"ה אפילו במקח וממכר כל היכא דלא א"ל קני כדרך שבני אדם קונים וכמ"ש בסמוך ונקט מציאה והפקר דלא שייך למימר בהו קני כדרך שבני אדם קונים וה"ה לכל דדמי להו:

סעיף יג

וכתב הרמב"ם בפ"ב מה' מכירה וכתב ה"ה דנפקא ליה מדגרסי' בפ"ק דמציעא (שם) גמרא היו שנים רוכבים אמר ר"א משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה מהו ומתמהינן לקכות מי א"ל קני אלא וקני כלים שעליה ונראה שהוא מפרש כך לקנות משמע להבא כמו לעשות לדבר וכיון שכן פשוט הוא שלא קנה ודעת הרב דה"ה לאומר תקנה אח"כ מצאתי מי שדקדק כן מכאן עכ"ל:

סעיף יד

וגדולה מזו פרש"י שאפילו אם א"ל משוך חפץ זה וכו' בהאי מימרא דר"א שכתבתי בסמוך פירש"י לקנות מי קא"ל קני לקנות משמע אתה התכוין לקנות (מי קא"ל) אני איני מקנה לך וכתב הרא"ש מכאן משמע האומר לחבירו משוך חפץ זה לקנותו לא קנאו עד דא"ל קני אותו דמשמע משוך לקנותו אבל איני מקנה לך כדפרש"י ול"נ לחלק דדוקא כשאומר משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה איכא למימר כיון דעיקר הדבר שהוא מושך אין נקנה לו עם הכלים לא אמרינן שהקנה לו אלא אתה אומר לקנות ולא אני אבל כשאומר לו משוך חפץ זה לקנותו ליכא למיתלי במידי וכאילו א"ל קנה אותו עכ"ל וכתב הר"ן חילוק זה בשם אחרים וכתב שאינו מחוור וכ"נ שהוא דעת המרדכי ולא ידעתי מה ענין החידוש הגדול שבדין זה מבדין הקודם דהרמב"ם ורש"י שוים בפי' ההלכה כמו שנתבאר ולדעת רש"י אע"ג דכי אמר לקנות לא קנה אפשר דכי אמר ותקנה קנה וא"כ מאי האי דקאמר רבי' וגדולה מזו פירש"י ורבינו ירוחם כתב בנ"י ח"א א"ל משוך חפץ זה לקנותו לא קנאו עד שיאמר לו קנה אותו כך דקדקו רש"י והתוספות והרמב"ם בפ"ק דמציעא: והראב"ד השיג עליו על הדין שכתב בשם הרמב"ם דהיינו דאומר ותקנה קאי והמשך דברי רבי' כך הם כתב הרמב"ם דאומר תקנה לא קנה ופלא הוא בעיני וגדולה

מזו פירש רש"י דאומר לקנות לא קנה והרא"ש חולק עליו וכשם שנפלאו בעיני דברי הרמב"ם כן נפלאו בעיני דברי הראב"ד שהרי השיג עליו:

סעיף טו

האומר לחבירו משוך בהמה זו וכו' בפ' האשה שנפלו לה נכסים (פב.) גמרא שומרת יבם שנפלו לה נכסים אמר רבי יוחנן האומר לחבירו משוך פרה זו ולא תהיה קנויה לך אלא לאחר ל' יום לאחר ל' יום קנה ואפי' עומדת באגם והא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן לא קני ל"ק הא דא"ל קני מעכשיו הא דלא א"ל קני מעכשיו ובהכותב (פו:) גמרא מי שמת והניח אשה וב"ח ויורשים בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא ה"ז גיטך ולא תתגרשי בו אלא לאחר ל' והלכה והניחתו בצידי ר"ה מהו א"ל אינה מגורשת מדרב ושמואל אדרבה מגורשת מדרב נחמן דאמר האומר לחבירו משוך פרה זו ולא תהיה קנויה לך עד לאחר ל' יום קנה ואפי' עומדת באגם מאי לאו היינו אגם היינו צידי ר"ה לא אגם לחוד וצידי ר"ה לחוד א"ד א"ל מגורשת מדרב נחמן וצידי ר"ה כאגם דמי אדרבה אינה מגורשת מדרב ושמואל מאי לאו היינו ר"ה היינו צידי ר"ה לא ר"ה לחוד וצידי ר"ה לחוד וכתב הר"ן בפ' הכותב שהראב"ד מפרש הך בעיא ומימרא דרב נחמן באומר מעכשיו ולאחר ל' יום שאם לא אמר מעכשיו לא קני כדאמרינן בהאשה שנפלו ודחה הר"ן דבריו ופי' דבעיין בדלא אמר מעכשיו היא ומיבעיא לן אי צידי ר"ה חשיבי כר"ה ממש או לא ופשטינן מדרב נחמן דאע"ג דלא אמר מעכשיו כי קיימא באגם קני דכיון שאינה ברשות הרבים ממש חשבינן לה כאילו עדיין היא ברשותו ולענין הלכה כתוב בחידושי הרשב"א ז"ל דנהי דרמי בר חמא ורב חסדא ס"ל דהא דרב נחמן בדלא אמר מעכשיו היא אנן לא קיי"ל הכי דהא אסיקנא בהאשה דבדלא אמר מעכשיו לא קנה הילכך כי היכי דתיקום לן הא דרב נחמן כהלכתא מוקמינן לה בדא"ל מעכשיו ולדידי לא מחוור לי האי פסקא משום דהא בפ' האשה לאו מסקנא דגמ' היא אלא דר' יוחנן אר' יוחנן מפרקינן וכיון דלאו מסקנא דגמ' היא וחזינן הכא דרמי בר חמא ורב חסדא סברי דרב נחמן בדלא א"ל מעכשיו לית לן למיפלג עלייהו לומר דרב נחמן לא אמרה אלא במעכשיו וכיון דקיי"ל כרב נחמן דס"ל כוותיה בדיני אמר דאפי' בלא מעכשיו קנה ורמי בר חמא ורב חסדא הכי ס"ל נקטינן כוותייהו דאפילו בלא מעכשיו קנה ולא ירדתי לסוף דעתו של הרמב"ם שכתב פ"ט מה"ג דבלא מעכשיו מגורשת ובפ' ב' מה"מ כתב דבלא א"ל מעכשיו לא קנה עכ"ל וה"ה בפ"ט מהלכות גירושין יישב זה לדעת הרמב"ם עיין עליו וכתב הרא"ש דהלכה כלישנא בתרא מ"מ משמע דיש לחלק בין אגם לר"ה כי היכי דמפלגינן בין ר"ה לצידי ר"ה ואם כן דוקא בעומדת באגם או בצידי ר"ה הוא דקנה

אבל אם היתה עומדת בר"ה לא קנה וכ"נ מדברי התוספות בהאשה שנפלו וכן כתבו בהדיא בהאשה רבה (צג.) גמ' האשה שהלך בעלה ובנה למ"ה דלר' יוחנן בעינן שתהא עומדת בסוף ל' באגם שהוא מקום הראוי לקנין אבל אם היתה עומדת בר"ה או ברשות המקנה לא קנה וכ"כ בקידושין פרק האומר גמ' המקדש את האשה ואמר סבור הייתי וכו' וכ"כ בהג"א פרק האשה שנפלו בשם ר"י ויש לתמוה על ה"ה שכתב בפ"ב מהל' מכירה על דברי הרמב"ם ומ"ש אפי' עומדת באגם הכוונה ברשות שאינה שלו וה"ה לר"ה אלא דאורחא דמילתא נקט התם בגמ' עכ"ל ולא ידעתי מנ"ל הא דהא בהכותב משמע דדוקא עומדת באגם אבל עומדת בר"ה לא וכמו שכתבתי וכן יש לתמוה על מה שכתב במישרים בנ"י ח"ג שאם היא בר"ה ספק ככל תיקו דממונא דהא בר"ה ממש פשיטא לן דלא קני: [%ד] וכתבו התוס' בהאשה רבה אי אמר קני בחזקה או בחליפין לאחר ל' יום ולא אמר מעכשיו לא קנה הואיל ובשעה שיש לקנין לחול דהיינו לאחר ל' יום כבר פסקה החזקה או הוחזר הסודר כדאמרינן בהאשה שנפלו משוך פרה זו ולא תהא קנויה לך עד לאחר ל' יום לא קנה כי לא אמר מעכשיו לפי שבשעת הקנין כבר פסקה המשיכה וכן כשקנה בשטר צריך מעכשיו שאפי' אם יהיה נקרע השטר או נאבד קנה ומשמע מדבריהם שאם קנה קרקע בכסף במקום שאין כותבין שטר או שהתנה לקנות בכסף וא"ל קני לאחר ל' יום אפי' לא אמר מעכשיו קנה בסוף ל' יום ואע"ג דנתאכלו המעות חשובים כאילו הם בעין דאילו לא נתקיים המקח היה צריך להחזירם: [%ה] וכתב ה"ה בפ"ג מה"מ שכתב הראב"ד על האומר לחבירו משוך פרה זו ולא תקנה אלא לאחר ל' יום נ"ל אם הפרה עומדת ברשות הלוקח ביום ל"א שהיא קנויה לו מידי דהוה אהרי את מקודשת לי לאחר ל' יום דחיילי קידושין בההוא יומא ע"כ ויש לחלק דאם איתא אפי' בר"ה ג"כ דומה לאשה הוא אלא הכא היינו טעמא דכיון דלא אמר מעכשיו במאי יקנה במשיכה כבר כלתה משיכתו ובפירוש חלקו בתוס' במסכת כתובות בין זו לההיא דקידושין ותו דאף בקידושין גופייהו צריכא רבא כמו שיתבאר בהל' אישות עכ"ל:

סימן קצח

סעיף א

דבר תורה מעות קונות וכו' בריש הזהב (בבא מציעא מז.) א"ר יוחנן דבר תורה מעות קונות ומפני מה אמרו משיכה קונה גזירה דילמא נפלה דליקה באונס אי אוקמת להו ברשותיה מסר נפשיה טרח ומציל ואי לא לא טרח ומציל ור"ל אמר משיכה מפורשת מן התורה והתוס' והרא"ש האריכו להוכיח דהלכה כר' יוחנן וכן דעת הרי"ף שלא כתב

אלא דברי ר' יוחנן וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מהל' מכירה וכתבו הגהות שכן פסק רבי' האי ונ"ל שאם התנו שתגמר קנייתם במעות מכרן קיים ואין אחד מהם יכול לחזור בו וכדאמרינן גבי קרקע דאי אמר אי בעינא בכספא אקנה קנה וכמ"ש בסי' ק"צ : כתוב בהגהות ראשונות דמרדכי פרק הזהב בשם העיטור דוחא עלייה דשכיח בה דליקה אבל מכר לו חטים שבבית דלא שכיחא בה דליקה מעות קונות וה"ג בירושלמי וכו' ואין נראה כן מדברי הפוסקים וכן בדין שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים: (ב"ה) ודבריו דברים תמוהים הם כי הדליקה מצויה בבית כמו בעלייה ורבנן חדא מינייהו נקטו: (ב): כתב הר"ן בריש הזהב שי"א דשכירות מטלטלין נקנה בכסף דליכא למימר שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעלייה דכיון שהגוף שלו טרח ומציל וכדאמרינן התם כגון שהיתה עלייה של לוקח מושכרת למוכר דקנה בכסף מהאי טעמא כמ"ש בסי' זה בס"ד:

סעיף ב

ג (ד) עד שיגביה דבר שדרכו להגביה וכו' בהספינה (דף פו) גמרא המוכר פירות לחבירו תנן התם נכסים שיש להם אחריות וכו' ושאין להם אחריות אין נקנין אלא במשיכה בסורא מתני להא שמעתתא משמיה דרב חסדא וכו' לא שנו אלא דברים שאין דרכן להגביה אבל דברים שדרכן להגביה בהגבהה אין במשיכה לא ואמרינן בתר הכי ת"ש המוכר פירות לחבירו משך ולא מדד קנה והא פירות דבני הגבהה נינהו וקתני דקני במשיכה הב"ע בשליפי רברבי א"ה אימא סיפא הלוקח פשתן מחבירו לא קנה עד שיטלטלנו ממקום למקום אטו פשתן בשליפי רברבי מי לא עבדי שאני פשתן דמשתמיט ופר"ש שאני פשתן דמשתמיט שמחליק ואין יכולין לעשות ממנו משואות גדולות הלכך בעי הגבהה דדרכו בכך ור"ח פי' שאני פשתן דמשתמיט כיון שאם ימשך מתנתק ואין דרכו להמשך לפיכך קני בטלטול ולפי הלשון הזה איכא לאוקמא אפי' בשליפי רברבי ואפ"ה ליתיה במשיכה אלא בהגבהה משום דמתנתק במשיכה ודעת הרמב"ן כדעת ר"ח ונ"ל מדברי הרמב"ם בפ"ג מה"מ שהוא מפרש שאני פשתן שאיפשר לשמטו מעט מעט להגביהו ומש"ה אפילו הוא שליפי רברבי אינו נקנה אלא בהגבהה וה"ה לכל דבר שאין טורח כ"כ כשישמטנו מעט מעט ויגביהנו שאינו נקנה אלא בהגבהה אבל פירות דהיינו כגון אגוזים שקדים ופלפלין דלא משתמטי כלומר שיש טורח גדול להתירן ולהגביהן מעט מעט נקנים במשיכה: [%א] כתבו הגהות פ"ב מה"מ דין הגבהה פרש"י שצריך להגביה שלשה טפחים שיצא מתורת לבוד ור"ת פירש דסגי בהגבהה טפח כדאשכחן (עירובין עט:) גבי שיתופי מבואות ומיהו יש לדחות דשאני שיתופי מבואות דרבנן ועיין בתוספות פרק המניח (בבא קמא כט:) גבי הא דאמר רב אשי כשהפכה פחות מג' עכ"ל

ורבינו ירוחם כתב סברות אלו בנ"י ח"ב עיין עליו ועיין בהרא"ש פרק המניח ובעירובין פרק חלון: [%ב] כתב רבינו ירוחם בנ"י ח"א דה"ה אם היה גדול שאין אדם יכול להגביהו ואם הגביה אחד היה בו טורח גדול דקני במשיכה:

סעיף ה

[1] ומ"ש וכיון שמשך וכו' אינו יכול לחזור בו היינו בדלא עייל ונפיק אזוזי וכמ"ש בסימן ק"צ: ומ"ש וכופין אותו ליתן המעות כן כתב הרמב"ם בפ"ג מה"מ ופשוט הוא:

סעיף ז

ופי' הרמב"ם שאפילו משוי גדול וכו' כבר כתבתי בסמוך טעמו: ויראה כיון שהוא משוי כבד וכו' הוא מפרש כפר"ש לפיכך כתב שיראה לו כן: [%ג] חפץ שמונח חציו ע"ג עמוד וחציו ע"ג קרקע והגביה ראש המונח על גבי קרקע ונתק ראש האחר ונפל מעל העמוד קנאו והוא שיהיה העמוד גבוה י' טפחים ואי לא תפסו אלא גללו ונפל לארץ לא קנה ואם הגביהו דרך עליה כדאמרינן (חולין קמא.) בשילוח הקן טרוף אקן כי היכי דליגבהו קנה בלא תפיסה בפ"ק דמציעא (ט.) בתוספות רבינו ירוחם נתיב י' ח"א ועיין בסוף ח"ב:

סעיף ח

[2] (י) ואם מגביה דבר שאין דרכו וכו' שם אמימרא דלא שנו אלא דברים שאין דרכן להגביה וכו' איתיביה רב אדא בר מתנה לאביי הגונב כיס בשבת חייב שכבר נתחייב באיסור גניבה קודם שיבוא לידי איסור שבת היה מגרר ויוצא פטור שהרי איסור שבת ואיסור גניבה באים כאחד ופר"ש מגרר. בקרקע דהגבהה ליכא ולא קני לה אלא בשינוי רשות שימשכנו לרשותו והרי כאן ובר הגבהה הוא ואפ"ה אי לאו משום איסור שבת הוה קני ליה במשיכה כגון אם היה מגרר ויוצא בחול א"ל במידי דבעי מיתנא ופר"ש כיס גדול מאד. וכתב הרא"ש ודברים שאין דרכן להגביה אי אגבהינהו קנינהו אע"פ שאין דרכן בכך דהא אוקימנא להיא דהגונב כיס בשבת במידי דבעי מיתנא ואפ"ה קונה לה בהגבהה דהא קתני הגונב כיס בשבת חייב שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבוא לידי איסור סקילה שקנאו בהגבהה קודם שהוציאו: ספינה נקנית במשיכה וכו' בריש פרק הספינה (בבא בתרא עו.) ספינה נקנית במסירה ד"ר וחכ"א לא קנה עד שימשכנה או עד שישכיר מקומה ואוקמה רב אשי דאי א"ל בעל ספינה לך חזק וקני הכי נמי דקני במסירה לכ"ע והב"ע דא"ל לך משוך וקני מר סבר קפידא ומר סבר מראה מקום הוא לו. ופר"ש רבנן סברי קפידא לא גמר להקנותו אלא במשיכה ולא במסירה שאם ירצה מוכר יכול לחזור בו כל זמן שלא משכה זה לרשותו: מראה מקום. אי בעית למשכה מיד לרשותך לך משוך דהא במסירה אקניתה לך מ"מ שמעינן מיהא דנקנית במשיכה או במסירה וידוע דהלכה כחכמים וכן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש וכן פסק הרמב"ם בפ"ג

מהלכות מכירה וכבר נתבאר בסימן שקודם זה באיזה מקום קונה המסירה ובאיזה מקום קונה המשיכה וכתב ה"ה בפרק הנזכר וכבר ידעת שהמשיכה אינה קונה אלא בסימטא או בחצר של שניהם ואם א"ל המוכר משוך וקני צריך למשכה כולה ושיוציאנה מאותו רשות שאין משיכה קונה בו ויכניסנה לרשות שהמשיכה קונה בו היתה עומדת בסימטא או בחצר שניהם נקנית במשיכה בהכרח ולא במסירה וכתב הרשב"א בשם הרב ן' מיגא"ש היתה עומדת בר"ה ולא א"ל מוכר מידי ואזיל לוקח ומשך לא קנה עד שימשכנה כדינה מר"ה לסימטא אע"ג דנקנית במסירה בר"ה ומסירה אינה צריכה שימסור ללוקח מיד ליד אפ"ה כיון שהתחיל למשוך כבר גילה בדעתו שאינו רוצה לקנותה בחזקה זו שהוא מחזיק ותפוס בה אלא במשיכה עכ"ל ועיין במה שכתבתי בסי' צ"ז גבי בהמה נקנית במסירה בשם נ"י. כתב עוד נ"י בפרק הספינה מדפי' הר"ש ספינה במסירה בר"ה כגון רקק מים משמע שאינו קונה במסירה אלא כדרך משיכתה שהיא מונחת על המים או ברקק מים וכן כתבו אחרים דבמשיכה אינה נקנית אם היתה מונחת ביבשה אלא צריך שיגביהנה: ואם בא לקנותה במשיכה וכו' ג"ז שם (עב:) איתמר ספינה רב אמר כיון שמשך כל שהוא קנה ושמואל אמר לא קנה עד שימשוך את כולה ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כשמואל וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מה"מ: וכתב א"א ג"ז שם וכתוב בהג"א שכ"כ הרשב"א כהרא"ש וכתב הרמב"ם בפ"ד מה"מ דבר הנקנה במשיכה אם היה בר"ה ומשכו הלוקח לרשותו או לסימטא כיון שהוציא מקצת החפץ מר"ה קנה וכתב הראב"ד נ"ל שאין זה הדין בחפץ דהא קי"ל כשמואל דאמר עד שימשוך את כולה אבל בבהמה סגי ביד ורגל כת"ק וכתב ה"ה שגם דעת הרמב"ן כן שדין החפץ כדין הספינה דבעינן שימשכנה כולה אבל הכא טעמא אחרינא הוא שזה כבר משכה כולה אלא שהיתה ברשות שאין המשיכה מועילה לו וכיון שהכניס מקצתה ברשות שהמשיכה קונה בו די בכך וזהו שאמרו בסוגיא דספינה משיכה בר"ה מי מהניא ופרקינן מאי עד שימשכנה מר"ה לסימטא ודומה לסוגיא זו גבי פירות וסובר דבמקצתם סגי אפילו לשמואל אח"כ מצאתי להרמב"ן פרק אלו נערות שכתב כדברי רבי' ממש בסוגיא דהיה מגרר ויוצא ודקדק כן מאותה סוגיא ומסוגיא דעד שימשכנה שכתבתי עכ"ל ובפ"ק דמציעא גבי הא דבעי רבי אלעזר משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה וכו' כתב הרא"ש דגבי הגונב כיס בשבת משמע דבמשיכת הכיס קנה המעות אע"פ שלא הוציא כל הכיס ולא קנאו והוא דמצי למישקל להו דרך פיו או חור כדאיתא התם עכ"ל. ובמ"ש ה"ה יש תשובה ע"ד הגהות שכתבו כיון שהוציא מקצת החפץ וכו' אבל הר"ר יונה כתב דלא קנה עד שימשוך כל הכלי וכתב רבי' ירוחם בנ"י ח"א שדעת הרמב"ם כהרא"ש דבמשיכה כל דהו קנה

וכתב ה"ה בפ"ג מה"מ וכלים גדולים כגון תיבות גדולות שדרך הבעלים להכניסם בביתו לא קנה עד שימשוך זה דעת כל רבותיו של הרשב"א אבל הרשב"א כתב שדינן כספינה וכ"כ הרשב"א דכל שאינו נמשך אלא לרבים דינו במסירה כספינה וזה דעת רבינו שכתב הספינה וכו' נקנית במסירה וכן כל כיוצא בזה עכ"ל והגהות מיימון בפרק הנזכר כתבו בשם ה"ר יונה כדעת רבותיו של הרשב"א ועוד יתבאר בסמוך דעות אחרות בדינים הללו:

סעיף יא

כתב הרמב"ם בפ"ג ונ"ל שכתב רבינו לשונו בכאן ללמוד שדעתו דכלים כבדים נקנים במסירה מדכתב וכן כל כיוצא בזה וכמ"ש בסמוך:

סעיף יב

וכ"כ הרמ"ה שכל המטלטלין וכו' האי וכן אינו מדוייק דלהרמב"ם דוקא כלים כבדים שיש במשיכתן טורח הוא שנקנין במסירה אבל שאר כלים אינם נקנים במסירה ולהרמ"ה כל הכלים נקנין במסירה היכא דמסר מקנה לקונה מידו לידו ומ"ש וכן הוא לומר בין להרמב"ם בין להרמ"ה יש כלים שנקנים ושלא כדעת ר"י והרא"ש: אבל ר"י פירש דלא מיקני במסירה כן כתבו התוספות בריש הספינה מדתנן בפ"ק דקידושין נכסים שאין להם אחריות אין נקנין אלא במשיכה ומשמע אבל לא במסירה דאיירי נמי בה בההיא משנה גבי הא דקאמר התם במאי אוקימתא כר' ספינה נמי תיקני במסירה וכ"כ הרא"ש שם וכתב רבינו ירוחם בנ"י ח"ב שכן דעת רוב הפוסקים. ומ"ש רבינו בשם ר"י דלא מיקני במסירה אלא ספינה וב"ח היינו למ"ד דבהמה נקנית במסירה אבל לדידן אינה נקנית במסירה וכמו שכתבתי בראש סימן קצ"ז:

סעיף יג

וטעמא שתקנו חכמים וכו' בריש הזהב וכתבתיו בראש סימן זה: וכיון דתקנו חכמים וכו': לפיכך אפילו אם נאבד באונס וכו' כ"כ הרי"ף והרא"ש בריש הזהב וכ"כ הרמב"ן בפ"ג מהלכות מכירה וכן דעת הר"ן וכ' שכן דעת ר"ח וכתב המרדכי שכן דעת אבי העזרי ורשב"ם ור"ת וכ"כ התוס' בהזהב גבי הא דאמרינן מאי איכא בין ר"ש ורבנן איכא בינייהו דרב חסדא וכו' וכתב הרא"ש וכן מוכח בפרק אותו ואת בנו דתנן בד' פרקים בשנה משחיטין את הטבח וכו' לפיכך אם מת מת ללוקח ופריך עלה והא לא משך אלמא אפילו בלא חזרה ברשות המוכר נאנס מדלא קאמר אם חזר בו ומת מת ללוקח והרז"ה לא כתב כן ואין דבריו נראים עכ"ל וגבי הא דאמרינן בהזהב מאי איכא בין ר"ש ורבנן איכא בינייהו דרב חסדא כתב רש"י דכ"ש כי מוקמה לחזרה ברשות לוקח מסר המוכר נפשיה וטרח ומציל שאם יראה הלוקח דליקה באה יאמר חוזרני בי משמע מדבריו דדוקא קודם שיבוא האונס יכול לחזור בו אבל אחר שבא האונס אינו יכול לחזור בו והגהות בפרק ג'

מה"מ כתב דהרי"ף פסק דאף לענין אונסין קאי ברשות המוכר עד משיכה כדברי הרב המחבר וכן מוכיח ר"ת ורשב"ם מהא דאמרינן בד' פרקים בשנה משחיטין הטבח וכו' וכן פסק ראבי"ה ודלא כפירש"י שמשמע מתוך לשונו שאינו יכול לחזור אחר שנשרפו ואפילו מי שפרע ליכא כיון שמפסיד הכל וכן פר"ת ור"י אבל ראב"ן פסק דמקבל מי שפרע עכ"ל ורבינו ירוחם בנ"י ח"ב כתב סברת הרי"ף והרמב"ם ואח"כ כתב ובס"ה כתב דלא קאי ברשות מוכר לענין אונס או לענין יוקרא וזולא אלא כשהיה יכול להציל ולא הציל אבל נשרפו וטרח ולא יכול להציל ולא חזר בו לוקח עד שנאנסו הפסיד לוקח מעותיו וכ"כ רש"י וראשון עיקר עכ"ל: ואפי' מי שפרע א"צ לקבל וכו' יתבאר בסימן ר"ד בס"ד:

סעיף טו

וכיון שטעמא משום הכי הוא אם היה ביתו של לוקח מושכר וכו' בריש הזהב (בבא מציעא מד.) תנן כיצד משך הימנו פירות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול וכו' רש"א כל שהכסף בידו ידו על העליונה ופירש"י כל שהכסף בידו וכו' פליג אדרבנן דאמרי נתן לו מעות יכול לחזור בו אפילו לוקח ואתא ר"ש למימר מוכר שהכל בידו הוא דיכול לחזור בו אבל לוקח לא ובגמרא (מט:) תניא אר"ש אימתי בזמן שהכסף ופירות ביד מוכר אבל כסף ביד מוכר ופירות ביד לוקח אינו יכול לחזור בו מפני שדמי כספו בידו פשיטא אמר רבא הב"ע כגון שהיתה עלייה של לוקח מושכרת ביד מוכר טעמא מאי תקינו רבנן משיכה גזירה שמא יאמר נשרפו חטיך בעלייה הכא ברשותיה נינהו אי נפלה דליקה באונס איהו טרח ומייתי לה. ופרש"י פשיטא. הרי משיכה יש ואפי' רבנן מודו: מושכרת ביד המוכר. והיו פירות מונחים ביד הלוקח ולא שתקנה לו חצרו בנתינת המעות דכיון שקבל השכר נקנה המקום למוכר כל ימי השכירות וחצרו של מוכר הוא אלא ר"ש אית ליה מעות קונות ד"ת ומשיכה תקנתא דרבנן והכא לא איצטריך תקנתא דטעמא מאי תקון רבנן וכו' כלומר הכא כיון דליכא למיחש שמא יאמר לו נשרפו וכו' אוקמיה אדין תורה עכ"ל והרי"ף והרא"ש כתבו דין זה וכתבו דאע"ג דה"מ לר"ש אינון מדר"ש נשמע לרבנן וגם המרדכי בריש הזהב פסק כן וגם הרמב"ם בפ"ג מה"מ כתב לפיכך אם היה ביתו של לוקח שיש בו החפץ שנמכר מושכר למוכר לא תקנו לו משיכה שהרי המקח ברשות הלוקח ומשנתן את הדמים נקנה המקח ואין אחד מהם יכול לחזור בו וכתב ה"ה ודברי רבינו צ"ע דמשמע שהוא סובר דטעמא משום דחצרו של לוקח קונה לו אע"פ שהיא מושכרת עכ"ל ואני אומר שאין נראה כן מדברי הרמב"ם כי ביאור דבריו

כך הם לפיכך אם היה ביתו של לוקח וכו' לא תקנו לו משיכה שהרי המקח ברשות הלוקח כלומר וע"כ טרח ומציל כדי להציל ביתו הילכך משנתן דמים נקנה המקח וכו': כתב רבינו ירוחם בנ"י ח"ב ואם היתה עלייתו של לוקח מושכרת למוכר אין הלוקח יכול לחזור בו ואם נאנסו הפסיד לוקח ודוקא כשהלוקח דר בבית תחתיו אבל אם שכר לוקח בית בפני עצמו למוכר יכול לחזור בו לוקח ואי נאנסו נאנסו למוכר והרמב"ם כתב שאפילו שכר לו בית בפני עצמו שיכול לחזור בו עכ"ל וט"ס יש כאן וצריך להגיה שאפילו שכר לו בית בפני עצמו אינו יכול לחזור בו וכדברי ר"י מצאתי בשם תלמידי הרשב"א וז"ל הילכך אם עליית לוקח מושכרת למוכר והוא דר באותו חצר בכה"ג מעות קונות ואינו יכול לחזור בו עכ"ל: (ב"ה) וכן כתב הריטב"א ואין נראה כן מדברי הפוסקים שלא הזכירו כן:

סעיף טז

וכן אם המוכר השכיר וכו' כ"כ שם הרא"ש שדומה דין זה לדין היתה עלייתו של לוקח מושכרת ביד מוכר שכתבתי בסמוך. גם ר"י בנ"י ח"ב הזכיר דין זה בשם המרשים וכתבו גם בזה התנה שיהא המוכר דר תחתיו. וכתב ה"ה זה מבואר בהרבה מקומות ואיתא בפ"ק דקידושין ופרק הספינה ופ"ק דמציעא ודוקא בחצר המשתמרת לדעת השוכר או שהוא עומד בצד המקום הא לאו הכי לא אלא א"כ הקנה לו מדין מטלטלין אגב קרקע ולדעת ההשגות צריך אגב בפי' והכי משמע פ"ק דמציעא וכ"נ מדברי הרמב"ן והרשב"א פ"ק וקרוב לזה נתבאר פי"ז מהלכות גזילה ומ"ש ה"ה שהוא מבואר בהרבה מקומות הוא עובדא דר"ג שהיה בא בספינה ואמר עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו וכתבו התוספות דקתני בברייתא בסיפא שקבלו שכר מרבי יהושע ובפ"ק דמציעא איכא תרי לישני לחד לישנא מטלטלי אגב מקרקעי הקנה להם דאילו מדין חצר לא קנו לפי שלא היה משתמר לדעת ולא היו עומדים בצדו ולרב פפא דעת אחרת מקנה אותה שאני כלומר דדוקא במציאה הוא דבעינן שיהיה עומד בצד שדהו כשאינה חצר משתמרת אבל במתנה כיון דדעת אחרת מקנה אותה כיון שמשתמרת לדעת הנותן אע"פ שאינה משתמרת לדעת המקבל קנה אפילו אינו עומד בצדה והרי"ף נראה שפוסק כלישנא קמא וכן דעת הרמב"ם בפ"ד מהלכות מתנה אבל הרא"ש בפ"ק דמציעא פסק כלישנא בתרא ותמיהני מה"ה שהביא ראיה לדבריו מהלכות גזילה שהיא כענין מציאה דלכ"ע לא קנה בחצר שאינה משתמרת אא"כ עומד בצדה ולא הביא מהלכות מתנה שבענין מתנה הוא פלוגתא דתרי לישני שכתבתי:

סעיף יז

אע"פ שהנותן דמים על המקח אינן קונות לו בהזהב גמ' [שם] אבל אמרו מ"ש וכו' ההוא גברא דיהיב זוזי אשומשמי לסוף אייקור שומשמי הדרי בהו א"ל לית לן שומשמי תא שקול זוזך לא שקיל זוזי איגנוב אתו לקמיה דרבא א"ל כיון דא"ל שקול זוזך ולא שקיל אפילו ש"ח לא הוי א"ל רבנן והא בעי לקבולי עליה מי שפרע אמר להו ה"נ אמר רב פפי אמר לי רבינא אמר ליה ההוא מרבנן דאי הוו יהבו ליה כל חללא דעלמא לא הוה משני בדיבוריה בדידי הוה עובדא ההוא יומא פניא דמעלי שבתא היה ואתא ההוא גברא א"ל איתי לך שומשמי לזבוני א"ל לא א"ל ליהוו הנך זוזי בפקדון גבך וכו' כתב הרי"ף דרב פפי ורבינא לאיפלוגי אדינא דלישנא קמא אתו ולומר דבההוא גוונא לא הוה אמר רבא דאפילו שומר חנם לא הוי ולא איתמר בגמרא בהדיא מה דיניה אבל חזינן לרבינו האי גאון ז"ל שכתב דכיון דמצי לאפוקינהו להני מעות דהא להכי יהבינהו ניהליה הו"ל כהלואה גביה אפילו א"ל תא שקול זוזך ולא אתי ואיתניסו מיחייב בהו ואע"ג דמשלם בעי לקבולי מי שפרע ומילי דטעמא אינון וכו' הילכך כל כמה דלא קביל עליה מוכר מי שפרע קיימי זוזי ברשותיה ואי איתניסו איתניסו ליה ואע"ג דאיתנהו זוזי בעינייהו ומצאתי בשיטה לתלמידי הרשב"א שנתנו טעם למה אע"פ שאמר לו תא שקול זוזך הוו זוזי ברשותיה עד דמקבל עליה מי שפרע משום דמי יימר דמקבל דילמא לא מקבל ולמדו כן מדברי רש"י שכתב על הא בעי לקבולי עליה מי שפרע כתב ודילמא לא הוי מקבל ואשתכח דזוזי דידיה ואף ע"פ שהשיב רבא ה"נ ופרש"י או משלם השומשמין או יקבל מי שפרע הא אסיקנא דאין הדין כן ומ"מ למדנו משם טענת מי יימר דמקבל. ודעת הרמב"ם בפ"ז מה"מ כדעת הרי"ף וכן דעת ההגהות שם וכתבו עוד כשהמוכר חוזר בו לעולם הוא עליהם ש"ש עד שיקבל מי שפרע ואח"כ יאמר לו בוא וטול מעותיך הילכך אם נגנבו או נאבדו חייב לשלם הדמים וחייב לקבל מי שפרע עכ"ל וכתב הר"ן ומיהו משקבל עליו תורת פקדון עליהם וכל היכא דאמר תא שקול זוזך דלא בעינא לאיחיובי בהו פטור ומיהו ה"מ היכא דלא אפקינהו להנהו זוזי אבל אפקינהו אע"ג דקביל עליה מי שפרע ואמר תא שקול הני זוזי אחריני ברשותיה קיימי לאונסין עד שיבואו ברשותו של מוכר וכן כתב הרשב"א עכ"ל וכן כתב המרדכי בהניזקין נתן כל המעות ולא משך החפץ מותר להשתמש הלה במעות ואם לא הוציאם וא"ל שקול זוזך אפילו ש"ח לא הוי אבל אם הוציאם דינו כלוה. וה"ה בפ"ז מה"מ כתב סברת הרשב"א בשם יש מפרשים ואח"כ כתב ויש מי שכתב דאפילו הוציאן כיון שקבל עליו מי שפרע ונתנם לו אע"פ שלא קבלם לוקח פטור וזה דעת הרמב"ן עכ"ל ורבינו כתב ג"כ סברת

הרשב"א בשם יש מחלקים והרא"ש בהזהב כתב דברי הרי"ף לבד וכתב עוד שם שאין למוכר רשות להשתמש בדמים בעוד שלא נגמר המקח והביא ראיה מדתניא נתנה לספר לא מעל וכמ"ש בסמוך בשם התוס' ואח"כ כתב ומיהו יש לחלק דנהי וכו' וכתירוץ אחרון של תוס' וכתב עוד ומיהו בחילוק פסק זה לא נפקא לן מידי לדברי ר"ת שפסק שאנו חשובים כשולחני לפי שרוב עסקינו ברבית וצריכין אנו תמיד למעות כשולחני וכ"ש בדמי מקח שיכול להשתמש אע"פ שלא נגמר המקח עכ"ל. והרמב"ם בפ"ז מה"מ כתב הנותן דמי המטלטלין או מקצת הדמים וחזר בו הלוקח וא"ל המוכר בוא וטול מעותיך הרי המעות אצלו כמו פקדון ואם נגנבו או אבדו חייב באחריותן אבל אם חזר בו המוכר הרי המעות ברשותו וחייב באחריותן ואע"פ שחזר בו ואמר ללוקח בוא וטול את שלך עד שיקבל עליו מי שפרע ויאמר לו אח"כ בוא וטול את שלך וכתב ה"ה וחייב באחריותן אע"פ שחזר וכו' אחריות זה לפי דברי ההלכות הוא אפילו מאונסין גמורים דהו"ל גביה כהלואה גמורה וכן דעת הרמב"ן אבל דעת התוספות אינו אלא כש"ש ואינו חייב אלא בגניבה ואבידה כיון שהם בעין וכן נראה מדברי הראב"ד עכ"ל ונ"ל לדקדק מדברי הרמב"ם דאי אמר ליה מוכר תא שקול זווך ולא רצה ובאו לב"ד וקיבל עליו מי שפרע אכתי מחוייב הוא באונסין עד שיאמר לו תא שקול זוזך אחר קבלת מי שפרע והר"ן כתב שבתוספות כתבו דרב פפי ורבינא לאו לאיפלוגי אדינא דלעיל קא אתו אלא מעשה שהיה קאמרי אבל לעולם הני זוזי פקדון בידא דמוכר נינהו ולא מתחייב באונסין גמורים דידהו הילכך מכי אמר ליה תא שקול זוזך מיפטר כדין נפקד הרוצה להוציא פקדון מתחת ידו והביא ראיות לדבריהם והרמב"ן כתב להעמיד דברי הגאונים והרי"ף ודחה ראיית התוס' ואני לא מצאתי שכתבו כן התוס' בהזהב אלא בהמפקיד גמ' המפקיד מעות אצל השולחני גבי מאי איריא הוציא אפילו לא הוציא נמי כתבו ואם תאמר כיון דהיתר תשמיש מחייב באונסין הא דתנן נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו המוכר אסור להשתמש במעות שקבל שאם היה מותר תיקשי ההיא ברייתא דנתן לבלן וכו' אבל ספר לא מעל עד דמשיך ואמאי כיון דספר מותר להשתמש ביה אלא ודאי אסור להשתמש בהם וא"כ לא הוי עלייהו אלא ש"ח וא"כ לר' יוחנן מה הועילו במאי דתקינו דאין מעות קונות משום שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעלייה השתא דלא קנוי אמר נשרפו מעותיך בעלייה ויש לומר דלא מצי למימר נשרפו מעותיך בעלייה דהא כספים אין להם שמירה אלא בקרקע ואם תאמר כיון דהיכא דלא משך אסור להשתמש במעות א"כ הא דאמרינן פוסק עמו על גדיש או על שער שבשוק מה מרויח בהקדמת המעות ויש לומר כגון שפירש על מנת להשתמש בהם אי נמי אפילו בסתמא כיון שהוא

פוסק ומקדים מעות חצי שנה מן הגדיש עד ימות הקיץ אדעתא דהכי נותן שישתמש בהם ועי"ל דלמ"ד דבר תורה מעות קונות לא הפקיעו כח שיש למוכר במעות להשתמש בהם כיון דקונות מן התורה והוי שואל עלייהו ולא מצי אמר ליה נשרפו מעותיך בעלייה ובריית בספר עכו"ם ולא מעל עד שימשוך דמעות בעכו"ם אינן קונות עד כאן דבריו ואם כן מה שכתבו המפרשים בשם התוספות הוא מה שכתבו בתירוצא קמא אבל בתירוצא בתרא מסכימים לדעת הרי"ף והגאונים דהוי מוכר עלייהו שואל וחייב באונסין. וכפי מה שכתבו המפרשים לדעת התוספות הוי להו גם כן לכתוב שאסור המוכר להשתמש בדמים דהא משום הכי אמרו להההוא תירוצא דאינו עליה אלא שומר חנם. וזה לשון תשובת הגאונים אי לאו בתורת פקדון שקלינהו אלא בתורת דמים למעבד בהו מאי דניחא ליה כדעביד בממוניה ואית ליה להנפוקינן ולמישתי בהו שיכרא אי בעי דהא הוי ליה בתורת הלואה מיחייב באחריותן ואע"ג דאמר ליה למרייהו תא שקול ולא אתא ואיתניסו מיחייב בהו ומקבל מי שפרע ואי פקדון שקליה ואמר פקדון אינהו גבאי עד דיהיבנא לך פירי דמי לאומנין ושומר שכר הוי וכי אמר ללוקח בוא וטול את שלך הוי שומר חנם ומקבל מי שפרע עכ"ל. וכתבם הרמב"ם בפרק שביעי מה"מ וכתב הראב"ד לא ידעתי מאין לו זה ההפרש והגאון לא הפריש בזה ומשמע בשניהם חייב באחריותו עד שיקבל עליו מי שפרע עכ"ל. וכתב ה"ה כיון שאומר לו טול מעותיך מיד קודם קבלת מי שפרע אפילו תמצא לומר שהוא רוצה שיקבלנו אחר קבלת מעות מ"מ אחר שהוא אינו מאחרם בשביל כך למה יתחייב וקבלת מי שפרע אינו אלא לתועלת מי שאינו חוזר ולא לחובתו עכ"ל ונראה לי שיש מקום לבעל דין לחלוק דכיון שהוא רוצה שיקבל מי שפרע יש לומר מפני כך אין הלוקח רוצה לקחתם עד שימחול לו המי שפרע ואם לא ירצה למחלו יקיים המקח וא"כ דין הוא שיהא מוכר חייב באחריותם שהרי ברשותו הם עד שיטלם הלוקח או עד שיאמר לו טול מעותיך ולא תקבל מי שפרע. וכתב רבינו ירוחם בנתיב תשיעי חלק רביעי שדעת רב אלפס נראה שהוא כדעת הרמב"ם גם בזה וכתב עוד שם יש מי שכתב שאחר שקבל מי שפרע ואמר ליה תא שקול זוזך שאפילו שומר חנם לא הוי ויש מי שכתב שאם הוציאן הרי הוא עליהם שומר חנם ואם הם בעין אפילו שומר חנם אינו מאחר שאמר ליה תא שקול זוזך שהרי הוא כמו פקדון שפטור אחר שאמר לו טול שלך וכן עיקר עכ"ל. כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ד מי שקנה בענין שאין שום אחד מהם יכול לחזור בו והוא ברשות מוכר יש מן הגדולים שכתבו שהוא עליהם כמו שומר חנם ויש מן הגדולים שכתבו שאפילו שומר חנם לא הוי והוה ליה כמו הא ביתא קמך וכן נראה עיקר כך כתוב בהזהב על ההוא דבר תורה מעות קונות: דין

עויל ונפיק אזוזי עיין בסימן ק"ץ: ודין הקונה דבר מחבירו וטעה במנין המעות ואח"כ תבעו המוכר עיין בסימן הנזכר ובסי' רל"ב: אם מעות קונות היכא דאין לו מה למשוך בתשובות מיימוניות דספר קנין סימן ה': אם מעות קונות בעכו"ם או משיכה שם: אם מכר לו ספר חלוק לשנים והגביה חציו השני ג"ז שם בסימן י"ח וכתבתיו בסימן קצ"ז:

סימן קצט

סעיף א

יש מעות קונות וכו' בריש הזהב (בבא מציעא מו:) אמר רבה אמר רב הונא מכור לי באלו קנה ומפרש טעמא בגמרא משום דסבירא ליה דבר תורה מעות קונות ומפני מה אמרו משיכה קונה גזירה שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעלייה מילתא דשכיחא גזרו בה רבנן ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן ופרש"י מכור לי באלו אחז מעות בידו ואמר לחבירו מכור לי חפץ שלך באלו שבידי ולא הקפיד לשאול כמה הם וקבלם מיד הלוקח קנה לוקח החפץ במעות הללו ואין אחד מהם יכול לחזור בו משמע מדבריו דכיון שהמוכר לא ידע כמה הם אע"פ שהלוקח ידע כמה הם נקנה מקח וכן משמע מדברי תלמידי הרשב"א אך הרמב"ם בפרק ה' מהלכות מכירה כתב הרי שחפן מעות בלא משקל ובלא מנין אלא נטלן באכסרא ואמר ליה מכור לי פרתך או יין זה באלו ונתן לו הדמים קנה ואפשר דהרמב"ם אורחא דמילתא נקט וה"ה היכא דמוכר ידע כמה הם ולוקח לא ידע וכיון שלא הקפיד לשאול כמה הם קנה הלוקח ואין אחד מהם יכול לחזור בו: וכן ראובן שמכר לשמעון חפץ וכו' בריש הזהב (בבא מציעא מה:) אמרינן דאין מטבע נעשה חליפין אין קונין שום דבר ע"י שנותן למוכר מטבע שיקנה בתורת קנין סודר ואותביה מדתנן בפ"ק דקידושין כל הנעשה דמים באחר כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו וקס"ד דה"ק כל הרגיל להיות נותן דמים באחר דהיינו מטבע כיון שזכה זה וכו' אם נתנו בעלים בתורת חליפין כחליפי שור ופרה כיון שמשך בעל הפרה את המטבע נתחייב בעל המטבע בכל אונסים שיולדו בחליפין דהיינו הפרה ושני רב יהודה דה"ק כל הנישום דמים באחר דהיינו כל מטלטלין כיון שזכה זה וכו' ה"נ מסתברא מדקתני סיפא כיצד החליף שור בפרה או חמור בשור ש"מ ולמאי דס"ד מעיקרא דכל הנעשה דמים היינו מטבע מאי כיצד ה"ק ופירי נמי עבדי חליפין כיצד החליף שור וכו' הניחא לרב ששת אלא לר"נ מאי איכא למימר ה"ק יש דמים שהם כחליפין כיצד החליף דמי שור בפרה או דמי חמור בשור ופרש"י כיצד החליף דמי שור בפרה. מכר לו שור בכך וכך מעות ומשך את השור ונתחייב לו מעות אמר לו הלוקח פרה יש לי שאני נותן לך בדמי השור וניאותו יחד וקבל עליו נתחייב בעל הפרה לתת לו את הפרה אבל הרי"ף

פירש כגון שמכר ראובן לשמעון שור בנ' זוז ומשכו שמעון לשור ונתחייב בדמיו לראובן והיתה לשמעון פרה והוא רוצה למכרה א"ל ראובן לשמעון מכור אותה לי בנ' זוז דמי השור שיש לי בידך אם א"ל הן הרי היא לך בדמים שיש לך בידי קנה הואיל וזכה בדמים וברשותו הם נתחייב זה בחליפיו שהיא הפרה ואע"פ שעדיין לא משך אותה ואם מתה או כחשה ברשותו מתה או כחשה הנה אלו הדמים קונין בחליפין ואף ע"פ שלא ניתנו בתורת חליפין וטעמא דהאי מילתא דר"נ ס"ל כר"י דאמר ד"ת מעות קונות ומ"ט אמרו משיכה קונה גזירה שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעלייה ומילתא דשכיחא גזרו בה רבנן מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן. וכתב עוד הרי"ף וכל האי שקלא וטריא אע"ג דלא איצטרכינן ליה אלא למאי דס"ד מעיקרא דמטבע נעשה חליפין וכבר נתברר דאין מטבע נעשה חליפין ומתניתין כבר תריצנא כל הנישום דמים באחר וקם ליה ההוא תירוצא האי תירוצא אע"ג דלא איצטריכא ליה הלכתא הוא דס"ל יש דמים שהם כחליפין והרא"ש דחה ראיה זו ומיהו לענין הלכה כתב שנ"ל לקיים דבריו מטעמא אחרינא והוא דרב הונא ס"ל הכי בשמעתין דאמר מכור לי באלו קנה משום דס"ל כר' יוחנן ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן והאי דהחליף דמי שור בפרה מידע ידיע דמילתא דלא שכיח הוא אף בלא האי שקלא וטריא הילכך קנה בתורת דמים והר"ן כתב על פירוש הרי"ף וזה תימה היאך קונה בדמים הללו שהן הלואה ואינם בעין דהא אמרינן בהאיש מקדש גבי מקדש במלוה ושוין במכר שזה קנאו ואקשינן ואם מלוה להוצאה ניתנה במה קנאו ומכח קושיא זו אוקימנא ליה בגוונא אחרינא ומיהו לדעת הרמב"ם שמלוה קונה בקרקעות ככסף וכמטלטלין לענין מי שפרע שכך כתב בפ"ז מה"מ וכן הרי"ף לא הביא בהלכות הא דאמרינן בקידושין ושוין במכר שזה קנאו ואי מלוה להוצאה ניתנה במה קנאו והוא מן התימה שהרי הלכה פסוקה היא שם וכבר השיג הראב"ד על הרמב"ם מזה לפיכך יש לפרש זו שבשמועתינו באומר לו בהנאת מחילת אותה מלוה שיש לך עלי מדמי השור שאת מוחל לי תהא פרתך קנויה לי מעכשיו וזה ע"ד שאמרו בפ"ק דקידושין דהמקדש בהנאת מלוה מקודשת לפי מה שפרש"י והרי"ף שם עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפ"ה מה"מ ראובן שמכר מטלטלין לשמעון בנ' זוז וקנה בו שמעון המטלטלין ונתחייב בדמים ואחר שנתחייב שמעון בנ' זוז אלו היה לו יין או בהמה או עבד וכיוצא בהם משאר המטלטלין והיה רוצה למכרן וא"ל ראובן מכור אותן לי בנ' זוז שיש לי בידך דמי המכר וא"ל הן קנה ראובן המטלטלין בכ"מ שהם ואע"פ שלא משך ולא הגביה שג"ז דבר שאינו מצוי הוא ולא הצריכו בו משיכה אבל אם היה לו חוב עליו שלא מחמת המכר וא"ל מכור לי מטלטלין בחוב שיש לי אצלך ורצו שניהם לא קנה עד שיגביה או ימשוך וכתב ה"ה

שם קושיא זו שהקשה הר"ן מושוין במכר בשם הרמב"ן וכתב גם כן הפירוש שפירש בהנאת מחילת אותה מלוה ונראה מדבריו שהרמב"ן מפרש כן אליבא דהרי"ף וכתב עוד גם בזה העלה הרשב"א דלא אמרו לא קנה אלא בגופה של מלוה דהיא אינה בעולם וכתב הנ"ל מדברי המחבר שאינו סומך על סוגיא דהאיש מקדש כמו שיתבאר פ"ז מכל מקום הוא מחלק בין מלוה מחוייבת מחמת מכר למלוה מחוייבת מחמת שהלוהו ממש בעין וטעם לזה נ"ל לפי שחיוב הנעשה מחמת מכר אינו מצוי ולא תקנו בו משיכה וא"ת במה יקנה והא הנך מעות ליתנהו בעולם איכא למימר דכיון דמחמת מכר נינהו הו"ל כאילו לא נתחייב לו מעולם וכאלו החליפו פרה בשור דכיון שמשך האחד נקנה השאר בכל מקום שהוא אבל במעות הלואה ליכא למימר הכי ומ"מ יש בהן מי שפרע כמו שכתבו ז"ל אבל לדעת הרמב"ן והרשב"א הרי זה כמלוה בעלמא ובכל גווני במלוה עצמה לא קנה בהנאת מלוה קנה. ובפ"ז כתב שהרמב"ם אינו סומך על סוגיא דהאיש מקדש מכח ההיא דאמרינן ויש דמים שהם כחליפין כיצד החליף דמי שור וכו' כפר"ח וההלכות ואינו מחלק בין הנאת מלוה למלוה עצמה גם ר"ח וההלכות לא חילקו ומשמע מההיא דמלוה קונה וסמך על אותה סוגיא הנאמרת במקומה ואולי שזהו שלא הביאו הרי"ף בהלכות סוגיא דהאיש מקדש ואף על פי שהרמב"ן והרשב"א כתבו שסמך על מ"ש שאין אשה מתקדשת במלוה דהוא הדין לשאר הניקנין בכסף שאין נקנין אינו מספיק שהו"ל לפרש עכ"ל ובחידושי תלמידי הרשב"א כתוב שהרמב"ם למד דמלוה קונה מדאמרינן בריש הזהב אמר רבא קרא ומתניתא מסייע לר"ל דאמר ד"ת משיכה קונה מדכתיב וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד ואמר רב חסדא תשומת יד כגון שיחד לו כלים להלואתו וכי אמר קרא דבעיא לאהדורי כתיב והשיב את הגזלה אשר גזל כתיב ואילו תשומת יד לא אהדריה מ"ט לאו משום דמחוסר משיכה ואם איתא דמלוה אינה קונה כמו מעות היכא יליף רבין מהכא דמעות אין קונות לעולם אימא לך מעות קונות והכא שאינו מחוייב להחזיר הכלי למלוה משום דליכא מעות אלא מלוה ומלוה לא קניא אלא ודאי משמע דכל היכא דמעות קונות מלוה נמי קניא ובעל החדושין כתב דאין מכאן ראיה דהא איכא לאוקמי כגון שיחד לו כלי בשעת הלואתו דאיכא מעות ותמה על הרמב"ם אמאי שבק סוגיין דהאיש מקדש דמיפרש בהדיא וסמך על סוגיא זו דאיכא לשנויי כדשניין עכ"ל. וה"ה כתב בפ"ז מה"מ ירושלמי דאמר הקונה קרקעות במלוה לא קנה. ובפ"ק דקידושין כתב הר"ן ההוא דהמקדש במלוה וכתב עליה שדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל דמלוה קונה כמכר מכח ההוא דאמרינן ויש דמים שהם כחליפין כיצד החליף דמי שור וכו' וכמ"ש הה"מ. ודעת הרא"ש כדברי הרמב"ן והרשב"א וכ"כ

רבינו בסימן ר"ד דמלוה לא קנה כלל אפילו למי שפרע אא"כ א"ל בהנאת מחילת מלוה ואפ"ה בהאי דינא דראובן שאמר לשמעון מכור לי חפץ שלך בדמים שאתה חייב לי מדמי חפץ שמכרתי לך וכו' סובר הרא"ש דקנה כמו שכתבתי בסמוך בשמו משום דהוי מילתא דלא שכיחא אוקימנא אדין תורה ועשו כאילו אין הדמים מלוה וכתבו הגהות בפ"ה מה"מ שרבינו האי פסק בשער המקח שהמחליף דמי שור בפרה לא קנה כי כל זו הסוגיא היא למאי דס"ד. ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא חולקים על רבינו האי נקטינן כוותייהו:

סעיף ב

יש זמן שמעות קונות וכו' משנה בפרק אותו ואת בנו (חולין פג.) בד' פרקים המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה מכרתי לשחוט בתה מכרתי לשחוט ואלו הם עי"ט האחרון של חג ועי"ט הראשון של פסח וערב עצרת וער"ה וכדברי ר"י הגלילי אף עי"ה בגליל ובד' פרקים אלו משחיטין את הטבח בע"כ אפי' שור שוה אלף דינר ואין ללוקח אלא דינר כופין אותו לשחוט לפיכך אם מת מת ללוקח אבל בשאר ימות השנה אינו כן לפיכך אם מת מת למוכר ופירש"י משחיטין את הטבח בע"כ כדמפרש ואזיל שאם קיבל דינר מלוקח ליתן לו בדינר בשר אפילו שור שוה אלף זוז שוחטו בע"כ אע"פ שאין לוקחין לשאר ואין ללוקח בו אלא דינר שנתן דינר לטבח מת ללוקח ומפסיד הדינר ובגמרא והא לא משך ואוקמה רשב"י כגון שזיכה לו על ידי אחר בד' פרקים אלו דזכות הוא לו זכין לו לאדם שלא בפניו בשאר ימות השנה דחוב הוא לו אין חבין לאדם שלא בפניו ר"א אר"י בד' פרקים אלו העמידו חכמים דבריהם על דין תורה דאמר ר' יוחנן ד"ת מעות קונות ובפלוגתא דת"ק ור"י הגלילי ידוע דהלכה כת"ק ולכך לא הזכירו הרמב"ם ולא רבינו ערב י"ה ועוד דאפילו לר"י הגלילי דוקא בגליל הוא דקאמר אבל לא בשאר מקומות ולענין אוקימתא דרב שמואל בר יצחק ור"א הרי"ף כתב ואסיקנא אר"א א"ר יוחנן וכו' גם הרמב"ם לא כתב אלא דברי ר"א משמע דס"ל דרב ושמואל ורבי יוחנן פליגי והלכה כר' יוחנן והרא"ש כתב שתי האוקימתות וכן רבינו ירוחם נ"ט ח"ה כתב כשתיהן משום דאע"ג דפליגי והלכה כר' יוחנן מ"מ גם ר' יוחנן מודה שאם זיכה לו ע"י אחר בד' פרקים הללו דזכות הוא לו זכה :

סעיף ג

וביתומים העמידו גם כן דבריהם על ד"ת וכו' עד סוף הסימן הכל מבואר בהניזקין (נב:) גמרא יתומים שסמכו אצל בעל הבית וכו' ולפי שהם דברים פשוטים שם לא כתבתי לשון הגמרא כדי שלא להאריך. וכלל הדברים שבכל הדינין האלו שוים יתומים להדיוט זולתי כשמכר פירות היתומים ומשכן הלוקח והוקרו שיוכל לחזור בו משא"כ בשאר כל

אדם. ועל חלוקת נתנו המעות ולא משכו הפירות והוקרו שיכול המוכר לחזור בו ויקבל מי שפרע מפני שאם נעמידם על דין תורה יאמר המוכר נשרפו פירותיהם הקשה רש"י וכי נשרפו יחזרו בהם כמו שהוזלו וי"ל כיון דברשות יתמי אייקרי מסתברא דברשותם נמי נשרפו וכתבו התוספות וא"ת לעיל דאמר משוך פירי מיתמי אייקור הדרי בהו יתמי הא רעה היא לדידהו דיאמרו להם הלוקחים נשרפו חיטכם בעלייה וי"ל דנעשו הלוקחים ש"ש כיון דיכולים לאכלם ולעשות בהם כל חפצם כדאמרינן בהאומנין הלוקח כלים מבית האומן לשגרם לבית חמיו ונאנסו בהליכה חייב בחזרה פטור מפני שהוא כנ"ש אלמא בחזרה הוי כנושא שכר דהואיל ונהנה מהנה :

סימן ר

סעיף א

ויש עוד דבר שהמטלטלין נקנין בהם וכו' ברייתא בפ' הספינה (בבא בתרא פה.) גמרא המוכר פירות לחבירו וכו' ברשות לוקח כיון שקבל עליו מוכר קנה ופר"ש ברשות לוקח. שהביא המוכר תבואתו למכור בבית לוקח כיון שקבל עליו מוכר שנתרצה ואמר ליה כל תבואה זו קנויה לך בכך וכך כל סאה קנה לוקח מיד אף ע"פ שלא מדד דקני ליה רשותו: ומ"ש דחצרו קונה לו אם הוא משתמר שם אפילו אינו עומד שם וכו' בפ"ק דמציעא (יא.) גמרא ראה אותם רצין אחר המציאה וכו' אוקימנא הא דא"ר יוסי בר חנינא חצרו של אדם קונה לו דוקא בחצר המשתמרת אבל חצר שאינה משתמרת אי עומד בצד שדהו אין אי לא לא ואיכא התם בגמרא תרי לישני לחד לישנא לא שנא לן בין מציאה למכר ומתנה דבכולהו בעינן שיהא עומד בצד חצרו אם היא חצר שאינה משתמרת ולרב פפא דוקא. במציאה בעינן שיהא עומד בצד שדהו אבל במכר ומתנה כיון דדעת אחרת מקנה אותה אפילו אינו עומד בצד שדהו קנה והרי"ף פסק כלישנא קמא וכן דעת הרמב"ם בפ"ד מהלכות מתנה והרא"ש פסק כרב פפא וכן כתב הר"ן בשם ה"ר יצחק ברגלונ"י וכ"נ מדברי המרדכי שם וכן דעת הגהות בפ"ו מה"מ ואפילו לדעתם נראה לי דבנדון דידן מודי שאם אינה חצר משתמרת בעינן שיהא עומד בצדו ואי לא לא קנה משום דחצר שאינה משתמרת דאמרינן התם אף על פי שאין חצר זו משתמרת לדעת הלוקח או המקבל מתנה אבל מ"מ משתמרת היא לדעת המוכר או הנותן וכגון שהשכיר או שהשאיל לו המקום שהמטלטלין הנמכרים או הניתנים הם בתוכו אבל היכא שאינה משתמרת כלל ליכא מ"ד דקני אפילו במכר ומתנה והכי דייק לשון הרא"ש שם שכתב אבל במתנה מסכמת דעת המקבל בכל מקום שיתנהו הנותן שיזכה לו המקום ושמירת הנותן חשובה לו כשמירתו הילכך קני אפי' אין עומד שם עכ"ל ואם כן

היכא שהמטלטלין בחצר הלוקח ואינה משתמרת כלל ודאי דאפילו להרא"ש והסוברים כמותו לא קני. וכתב ה"ה בפי"ז מהלכות גזילה ועומד בתוך שדהו יש שפירשו עומד בצדו ובתוכו אבל בצדו וחוצה לו לא וכן מוכח לדעתם פרק כל גגות. כתוב בהגהות מרדכי פ"ק דמציעא אם מקצה אדם לחבירו פירות שהם בביתו ומשכיר לו מקומן ואין הפסק בין אותן פירות לפירות בע"ה לא קנה ומיקרי חצר שאינה משתמרת וע"ש:

סעיף ב

ג (ד) ואם אין המקח ברשותו וכו' בהספינה (פה.) בברייתא הנזכרת ברשות מוכר לא קנה עד שיגביהנה או שיוציאנה מרשותו ברשות לוקח כיון שקיבל עליו מוכר קנה לוקח ברשות הלה המופקדים אצלו לא קנה עד שיקבל עליו או עד שישכור את מקומו ופר"ש דמשיכה לא מהניא גבי מוכר עד שיגביה דהגבהה קונה בכל מקום או עד שיוציאנה מרשות מוכר לרשות לוקח או לסימטא או שצירף ידו למטה מג' בר"ה סמוך לאסקופת הבית וקבלה כדאמרינן באלו נערות (לא.) גבי היה מגרר ויוצא ולקמן בשמעתין מייתי לה: המופקדין אצלו. שהפקיד שם מוכר פירותיו ומסתמא הקנה לו נפקד למפקיד רשותו לצורך פירותיו לא קנה עד שיקבל עליו נפקד במצות מפקיד ליחד לו רשות ללוקח הפירות באשר הוא שם או שישכור וה"ה נמי גבי רשות מוכר שייך קבלה ושכירות והכא נמי שייך הגבהה והוצאה אלא תנא אורחא דמילתא קתני דסתם מוכר כשמוכר רוצה הוא לפנות את ביתו הילכך קתני התם הגבהה והוצאה וגבי נפקד שייך קבלה ושכירות דכי היכי דהוה נפקד של זה הראשון ה"נ ישמור פקדונו של שני וכתבו התוספות דקשה לפר"ש דא"כ ליערבינהו וליתנינהו ועוד דאין נראה דתועיל קבלה ברשות מוכר דאין אדם מקנה רשותו לאחרים ע"י עצמו כדתנן בכיצד משתתפין דמזכה להם על ידי בנו ובתו הגדולים אבל לא ע"י בנו ובתו הקטנים מפני שידם כידו והרא"ש הסכים לדעת התוס' וכן דעת רבינו ירוחם בנ"י ח"ב. וגם הרמב"ן תמה על פר"ש והסכים לדעת התוס' והרא"ש דברשות מוכר לא קנה עד שיגביהם או עד שיוציאם מרשותו או עד שיקנה הקרקע באחד מהדרכים שהקרקע נקנה בהם לשכירות ורשות הלה המופקדין אצלו שאני שאם היה בידו וא"ל זכה לפלוני זוכה לו לפי שזכין לאדם וחצרו נמי זוכה לו. ודע שבגירסת הרי"ף גבי רשות המופקדין אצלו אין כתוב כיון שקיבל עליו אלא ה"ג ברשות המופקדים אצלו לא קנה עד שיגביהנו או עד שיוציאנו מרשותו. וכתב הרמב"ן דגם לפי גירסא זו כיון שקיבל עליו קנה דהוצאה מרשותו של מוכר היא הוצאה גמורה והוצאה מרשות הלה המופקדין אצלו היא משיקבל עליו הלה שמכיון שקיבל עליו יצא מרשות מוכר עכ"ל ואע"פ שכתב ורשות הלה המופקדין אצלו

שאני שאם היה בידו וא"ל זכה לפלוני וכו' נ"ל דלאו למימרא שצריך שיאמר לו זכה לפלוני אלא כיון שא"ל פירות שברשותך תנם לפלוני וקבל עליו לתתם לו קנה הלוקח דהו"ל כאומר זכה בהם לפלוני ומ"מ למדנו מדבריו דעד שיקבל עליו הנפקד היינו שיקבל עליו במאמר המוכר לאפוקי שאם א"ל הלוקח פירות שברשותך מכרם לי פלוני וקיבל עליו הנפקד לתתם לו לא קנה עד שיאמר לו המוכר ויקבל עליו על פי מאמרו וכ"נ מדברי ה"ה בפ' ד' מהלכות מכירה. והרמב"ם בפ"ד מה"מ כתב היו ברשות המוכר או ברשות המופקדין אצלו לא קנה הלוקח עד שיגביה הפירות או עד שיוציאם מרשותו בשכירות מקומן וכיוצא בו. נראה שהיה גורס כגירסת רי"ף ולא פי' כפי' הרמב"ן לחלק בין הוצאה מרשות מוכר להוצאה מרשות המופקדין אצלו דאתרווייהו בעינן שיוציאם מרשותו ממש ומשמע לדעתו דברשות המופקדין אצלו אע"פ שקיבל עליו לא קנה. וכתב ה"ה ויש גורסין ברשות המופקדים אצלו עד שקיבל הלה פי' הנפקד יקבל ברצון המוכר לתתם ללוקח ובודאי דסגי בכך עכ"ל משמע דס"ל דקנה מטעם זכייה כדברי הרמב"ן:

סעיף ה

ומ"ש רבינו ובאחד מאלו הדרכים קנה לאחר שפסק סכום הדמים אע"פ שלא מדד כן משמע שם בברייתא שכתבתי בסמוך וגם במשנה שם (פד:) המוכר פירות לחבירו משך ולא מדד קנה ופר"ש דמדידה לא מעכבא דאינה אלא גלוי מילתא בעלמא כמה מכר:

סעיף ו

כליו של אדם גם כן קונות לו וכו' בהספינה (שם) גמרא המוכר פירות לחבירו וכו' אמר רב אסי אמר רבי יוחנן מדד והניח על גב סימטא קנה ואסיקנא במדד המוכר ונתן לתוך כליו של לוקח אבל מדד ונתן על גבי קרקע לא דסימטא לא הו"ל כחצרו שיקנה לו המקום אלא כליו קונה לו כיון שיש לו רשות להניח שם רב ושמואל דאמרי תרוויהו כליו של אדם קונה לו בכל מקום חוץ מרשות הרבים רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו אפילו ברשות הרבים אמר רב פפא ולא פליגי כאן ברשות הרבים כאן בסימטא ואמאי קרי ליה רשות הרבים לפי שאינה רשות היחיד וה"נ מסתברא דאמר רבי אבהו א"ר יוחנן כליו של אדם קונין לו בכל מקום שיש לו רשות להניחו שם יש לו רשות שם אין אין לו רשות לא ש"מ. כתב הרא"ש וא"ת והא לעיל אמר רבי יוחנן מדד והניח על גב סימטא קנה ואוקימנא בכליו של לוקח ומשמע דוקא מדד ונתן לתוכן אבל לא מדד לא קנה ליה כליו ויש לפרש דאם הניח בכליו של לוקח בלא מדידה בעי למימר ליה זיל קני ואי לא אמר ליה לא דלא הוה דעתיה דליקני ליה כליו כיון שמחוסרין מדידה אלא לדעת שימדדם ואחר כך ימשכם ויזכה בהם אבל כשמדד המוכר ונתן לתוך כליו של לוקח לא בעי למימר ליה זיל קני עכ"ל וכ"כ התוס' והרי"ף לא כתב הא דר' אסי א"ר

יוחנן מדד והניח על גב סימטא וכו' משמע דס"ל דהיינו כעין הא דאמרי' רב ושמואל דאמרי תרווייהו כליו של אדם קונות לו בכ"מ וכו' ואין חידוש במאמר זה יותר מבזה והא דא"ר אסי א"ר יוחנן מדד לאו דוקא מדד ואורחא דמילתא נקט ולית ליה חילוק זה שכתב הרא"ש בין א"ל זיל קני או לא א"ל וגם הרמב"ם בפ"ד מהלכות מכירה לא ראיתי שחילק בכך ורבינו סתם הדברים לדעת הרא"ש. והגהות בפ"ד מה' מכירה כתבו דברי התוספות שכתב הרא"ש וכתבו עוד וראב"ד כתב דאפילו מדד לוקח לא קנה אא"כ נתן לתוך קופתו שלא נתכוין למשיכה ולקנות במדידה אלא למכירה בעלמא נתכוין ולהרב רבינו יונה נראה שאם מדד הלוקח קנה ועיין עוד שם:

סעיף ז

וכליו של לוקח ברשות מוכר מיבעיא וכו' גם זה שם (פה:) בעא מיניה רב ששת מרב הונא כליו של לוקח ברשות מוכר קנה לוקח או לא א"ל תניתוה זרקה לתוך חיקה או לתוך קלתה מגורשת ופירש רשב"ם ה"ז מגורשת דקנה לה קלתה ברשות המגרש א"ל רב נחמן מ"ט פשטת ליה מההיא דמחו לה מאה עוכלי בעוכלא דא"ר יהודה והוא שתהא קלתה תלויה בה וכו' אלא פשוט מיהא ברשות מוכר לא קנה עד שיגביהנה או עד שיוציאנה מרשותו מאי לאו בכליו דלוקח לא בכליו דמוכר אמר רבה ת"ש משך חמריו ופועליו וכו' פרקן והכניסן לתוך ביתו פסק עד שלא מדד אין שניהם יכולין לחזור בהם מדד עד שלא פסק שניהם יכולין לחזור בהם ומדכליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה כליו של לוקח ברשות מוכר נמי לא קנה אמר מר בר רב אשי במתכלי דתומי ופרשב"ם ומדכליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה מוכר כלו' שאין כליו של מוכר מעכב על רשות הלוקח לקנותן הלוקח כדקתני פרקן ופסק קנה דקנה רשות קודם המדידה ואע"פ שעדיין הפירות בתוך שקיו של מוכר וכיון דאהני רשות לוקח לבטל כליו של מוכר ולהוציאן מרשות מוכר כל שכן וכל שכן כליו של לוקח נמי ברשות מוכר יבטל הרשות את כליו של לוקח שלא להוציאן מחזקת המוכר שמוחזק בהם עד עתה: במתכלי דתומי. חבילות של שומים דליכא שקים. ובתר הכי אמרינן תא שמע רב ושמואל דאמרי תרווייהו כליו של אדם קונות בכל מקום לאתויי מאי לאו לאתויי רשות מוכר התם דא"ל זיל קני וכתב הרא"ש והשתא לא איפשיטא הך בעיא אי כליו של לוקח ברשות מוכר קני אי לא היכא דלא אמר ליה זיל קני נמצא דמספקא לן אם הכלי בטל לגבי הרשות או הרשות בטל לגבי הכלי הילכך כליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה וכן נמי כליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה אבל הרי"ף גורס בעא מיניה רב ששת מרב הונא כליו של לוקח ברשות מוכר קנה או לא קנה אמר ליה לא קנה ומתוך שהשיב לו דלא קנה אלמא שהכלי בטל

לגבי הרשות פסק נמי דכליו של מוכר ברשות לוקח קנה וגירסא זו לא ראיתי בשום ספר אלא הכי גרסי' בכל הספרים אמר ליה תנינא זרק לתוך חיקה וכו' ובעי למיפשט דקני ודחי ליה רב נחמן ולא מצינו כזאת בתלמוד דבתר דפשיט ליה הבעיא שיביא בגמרא תא שמע לפשוט הבעיא הוי ליה למימר מיתיבי או לימא מסייע ליה הילכך נראה כיון דלא איפשיטא דלא קנה לא זה ולא זה עכ"ל והילך דברי הרי"ף בעא מיניה רב ששת מרב הונא כליו של לוקח ברשות מוכר קנה או לא אמר ליה לא קנה אלא אי אמר ליה קני בהכי תניא משך חמרין ופועלים וכו' ואוקמה מר בר רב אשי במתכלי דתומי דליתנון בכלי אבל כליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה רב ושמואל דאמרי תרווייהו כור בל' אני מוכר לך יכול לחזור בו אפילו בסאה אחרונה כור בל' סאה בסלע אני מוכר לך ראשון ראשון קנה משכחת לה בסימטא אי נמי ברשות לוקח והוא דאיתנהו בכליו דמוכר דאי ברשות הרבים הא קיימא לן וכו' ואי ברשות לוקח וליתנהו בכליו דמוכר הא אמרינן ברשות לוקח כיון שקיבל עליו מוכר קנה לוקח ואף ע"פ שלא מדד הילכך לא משכחת לה אלא כדאמרן עכ"ל ולכאורה נראה שדבריו סותרין את דבריו שבתחלה כתב גבי משך חמרין ופועלין וכו' אבל כליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה וגבי כור בל' סאה בסלע אני מוכר לך כתב ראשון ראשון קנה דמשכחת לה ברשות לוקח והוא דאיתנהו בכליו דמוכר וי"ל דברישא בשלא מדד וסיפא מיירי כשמדד דכיון שמדד כמאן דאמר ליה זיל קני דמי א"נ דכיון דאמר ליה סאה בסלע הוה ליה כאילו אומר לו כיון שנמדדה סאה קני אותה וכשם שכליו של לוקח ברשות מוכר כי אמר ליה זיל קני קנה הוא הדין לכליו של מוכר ברשות לוקח דכי אמר ליה זיל קני קנה וזה שלא כדברי הרב ר' יונה שכתב רבינו בסמוך. והרא"ש שכתב בשם הרי"ף דכליו של מוכר ברשות לוקח קנה אפשר שלא היה כתוב בספרו תניא משך חמרין וכו' ואוקמה מר בר רב אשי וכו' אבל כליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה שאילו היה כתוב כן בספרו לא היה מחליט המאמר שהרי"ף סובר דכליו של מוכר ברשות לוקח קנה לפי שהכלי בטל לגבי הרשות ואם תאמר אם כן דפשיטא ליה דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח אלמא שהכלי בטל לגבי הרשות אם כן הוי ליה למיפסק בכליו של מוכר ברשות לוקח דקנה לוקח שהכלי בטל לגבי הרשות יש לומר כיון דאשכחן דמר בר רב אשי אוקי ההיא דמשך חמריו ופועליו וכו' במתכלי דתומי דליתנון בכלי כלומר אבל כליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה לוקח אית לן למימר דתרתי בעינן כלי ורשות דכל היכא דחד מינייהו לא הוי דלוקח לא קנה לוקח כמצא דלפי זה דלהרי"ף לא שנא כליו של לוקח ברשות מוכר ול"ש כליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה לוקח וכן כתב הרמב"ם בפ' ד' מה"מ וכתב שם הרב

המגיד כשם שאין כליו של לוקח קונות לו ברשות מוכר וכו' מפורש בהספינה אימא סיפא ברשות לוקח כיון שקיבל עליו מוכר קנה לוקח ואי בכליו דמוכר אמאי קנה לוקח ומתרצינן סיפא אתאן לכליו של לוקח ועוד נתבאר באותה סוגיא וכן כתוב בהלכות אלא שהוא תימה שאותן סוגיות אליבא דמאן דאמר כליו של לוקח ברשות מוכר קנה דאזיל בתר כליו ולא בתר רשות נינהו ואולי כיון דחזינן אוקימתא הכי אמרינן דהכי הוא קושטא אליבא דכולהו וכן כתב הרב ן' מיגא"ש דכיון דלוקח מוציא מיד מוכר לענין כליו של מוכר ברשות לוקח אזלינן בתר כלי ובכליו של לוקח ברשות מוכר אזלינן בתר חצר והביא ראיה לזה עכ"ל: והנה דעת הר"י ן' מיגא"ש כדעת הרא"ש דבין כליו של מוכר ברשות לוקח בין כליו של לוקח ברשות מוכר הוי ספיקא אי קנה לוקח ואין נראה כן מהרמב"ם שכתב בשניהם לא קנה ואם איתא הוי ליה לכתוב שהוא ספק אם קנה אם לאו כמנהגו בספיקי לחומרא וגם הרי"ף לא הו"ל לכתוב א"ל לא קנה אלא הול"ל ובעיין לא איפשיטא אלא ודאי הרי"ף והרמב"ם סבירי להו דנקטינן כמאי דפשט רב הונא בכליו של לוקח ברשות מוכר דלא קנה לוקח לפי גירסתם ונקטינן נמי כאוקימתא דמר בר רב אשי דס"ל דכליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה דתרתי בעינן וכמו שכתבתי ומה שתמה ה"ה שאותן סוגיות אליבא דמ"ד כליו של לוקח ברשות מוכר קנה י"ל דס"ל להרי"ף והרמב"ם דמר בר רב אשי ס"ל נמי כרב הונא דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח אלא דס"ל דכליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה לוקח א"א לאוקמי האי ברייתא בפירות המונחים בשקים אלא במתכלי דתומי אע"ג דכי אוקימנא לה במתכלי דתומי לא מצינן לאתויי מינה לכליו של לוקח ברשות מוכר דלא קנה לוקח מ"מ דינא הכי הוי אפילו למר בר רב אשי ויש לדקדק כן מדברי הרי"ף שכתב ואוקמה מר בר רב אשי במתכלי דתומי וכו' כלומר לא תפרש דמר רב אשי לדחויי דינא דרבא בכליו של לוקח ברשות מוכר אתא אלא לאוקמי אוקימתא בברייתא אתא ודבריו בעיקר נקטינן להו ולא בדרך דחייה דאיהו נמי ס"ל דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח ומה שהכריחו לרי"ף לפרש כן הוא דכיון דס"ל דהלכה כרב הונא דפשט דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח כל מה דאיפשר לאהדורי למימר דמר בר רב אשי דבתראה הוא לא פליג עליה אית לן לאהדורי וקשה דדילמא אע"ג דס"ל למר בר רב אשי דכליו של לוקח ברשות מוכר קני דחי דמהא ליכא למשמע מינה דאיכא לאוקמי במתכלי דתומי ודחייה בעלמא היא ולאו משום דפשיטא ליה דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח ואם כן מנא להו לרי"ף והרמב"ם דס"ל למר בר רב אשי דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח ואיפשר דכיון דחזינן דמשכן גופיה לאוקמה במתכלי דתומי דהיא

אוקימתא דחיקא טובא לאו לדחייה איכוין אלא לקושטא כי היכי דלא תיפלוג אמאי דקיי"ל כליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה לוקח ודברי הה"מ תמוהים בעיני שכתב ואולי כיון דחזינן אוקימתא הכי אמרינן קושטא אליבא דכולהו ולא פירש מאיזה טעם אמרינן קושטא אליבא דכולהו ועוד שכתב וכ"כ הר"י ן' מיגא"ש כיון דלוקח מוציא וכו' ומאי וכן דהא להר"י ן' מיגא"ש ספוקי מספקא ליה וכפי מה שכתב הוא ז"ל כיון דחזינן אוקימתא הכי אמרינן קושטא אליבא דכולהו לא קני בודאי:

סעיף ח

ואין דעת הר"י הלוי כן שכתב אם קנה כלי וכו' גם הרמב"ם כתב כן בפ"ד מה"מ וכתב הה"מ דנפקא ליה מדאמרינן בפרק הזורק (גיטין דף עח) אמאי דתנן זרקו לתוך חיקה או לתוך קלתה הרי זו מגורשת אמאי כליו של לוקח ברשות מוכר הוא ואוקמה רב דימי כגון שהיה בעלה מוכר קלתות ופירש"י מוכר קלתות. לכך אינו מקפיד על מקומם שיש לו בית לכך. והרמב"ם והר"י ן' מיגא"ש מפרשים שהבעל מוכר קלתות ומכר לאשתו קלתה זו לפיכך אינו מקפיד על מקומה וכתב עוד הה"מ ואף על גב דההיא אוקימתא לא קיימא גבי גט דקיי"ל כר"י דבכל גווני אין אדם מקפיד על מקום קלתה של אשתו נ"מ לגווני אחריני עכ"ל: וכיון שספק אם קנה וכו' נתבאר בסמוך: (ב"ה ויש לתמוה למה כתב רבינו על דברי הרמ"ה ואין דעת הר"י הלוי כן דענייינים מחולקים הם ואינם ענין זה לזה וקל להבין:

ופי' ה"ר יונה כך כתב הרא"ש בפרק הספינה בסתם ולא ידעתי למה כתבו רבינו בשם רבינו יונה ולא כתבו בשם הרא"ש ועיין לקמן בסי' זה גבי כור בשלשים סאה בסלע אני מוכר כי שם כתבתי כי נראה שהרמב"ם אינו סובר כן: וכתב הרמ"ה כיון דתרווייהו ספיקי וכו' נלמד מדתנן בסוף בתרא (דף קעג.) האומר לבנו שטר בין שטרותי פרוע ואינו יודע איזה הוא שטרות כולם פרועים נמצא לאחד שם שנים הגדול פרוע והקטן אינו פרוע ואמרינן שור בין שורי אני מוכר לך וכו': ומה שכתב וה"ה נמי בתרי תובעין וכו' נלמד מעובדא דסוף פרק מי שהיה נשוי (כתובות צד.) ופ' יש נוחלין (בבא בתרא קכז.) גבי בני התערובות וכן בפ' נושאין על האנוסה (יבמות צט.):

סעיף ט

משיכה מהניא בכליו של מוכר וכו' בהספינה גבי בעיא דכליו של לוקח ברשות מוכר אי קנה בעי למיפשט מדתניא ברשות מוכר לא קנה עד שיגביהנה או עד שיוציאנה מרשותו מאי לאו בכליו דלוקח לא בכליו דמוכר וכתבו התוספות משמע מהכא דמשיכה מהניא ללוקח בכליו דמוכר דקתני דקנה כשמוציאה מרשותו וכ"כ הרא"ש והביא עוד ראיה מפ"ק דמציעא וכן כתב הר"ן בפ"ק דמציעא גבי הא דבעי האומר לחבירו משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה מהו וכו' וכן כתבו תלמידי הרשב"א שם וז"ל רבי' ירוחם בנ"י ח"ב

משיכה או הגבהה קונה אפילו בכליו של מוכר מאחר שאמר לו זיל קני או זיל משוך הפירות אפילו לא נתן לו רשות למשוך הכלי קנה מה שבתוכו או משוך קופה זו וקני כלים שבתוכה וכן כתב הרי"ף עכ"ל. והרמב"ן גבי הא דאמרינן בהספינה והא מדכליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה וכו' כתב דיש אומרים דמשיכה לא מהניא בכליו של מוכר ודחה הוא ז"ל דבריהם והסכים לדברי התוס' והרא"ש ז"ל וכתב שכן נראה מדברי רשב"ם ור"ח וכיון דכל הני רבוותא מסכימים בכך הכי נקטינן:

סעיף י

אין הרשות קונה וכו' בהספינה (פד:) משנה המוכר פירות לחבירו משך ולא מדד קנה מדד ולא משך לא קנה ופר"ש מדד ולא משך כגון שמדד בכליו של מוכר והניח על גב סימטא אבל מדד ונתן לתוך כליו של לוקח קנה כדאמר בגמרא ואיתא תו התם (פה:) אמר רבא משך חמריו ופועליו וכו' פרקן והכניסן לתוך ביתו פסק עד שלא מדד אין שניהם יכולין לחזור בהן מדד עד שלא פסק שניהם יכולין לחזור בהן ומפרש בגמרא טעמא משום דפסק סמכה דעתיה לא פסק לא סמכה דעתיה ופי' לא סמכה דעתיה דמי יימר שיתקיים המכר שמא המוכר יעלה בדמיהם והלוקח יזלזל בדמיהם שהרי אין דמיהם קצובים עכ"ל וכתב הרא"ש ובדבר שדמיו קצובים אע"פ שלא פסק קני וכן כתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות מכירה וכתב ה"ה שהוא פשוט ויצא לו מעובדא דהנהו קרי דקייצי דמייהו ומהא דנוטל כלי מן האומן וכ"כ הר"י ן' מיגא"ש ז"ל ולקמן בסי' זה גבי נוטל כלי מן האומן אבאר בע"ה מה נקרא דמיו קצובין וכתב הרמב"ם בפ' הנזכר דקנה באחד מדרכי הקנאות עד שלא פסק לא קנה לפיכך המושך חמרין ופועלין וכו' פרקן הלוקח והכניסן לתוך ביתו אם פסק דמים ואחר כך מדד המוכר אין שניהם יכולין לחזור בהם וכתב ה"ה ומה שכתב המחבר פסק ואחר כך מדד י"מ דלא בעי מדידה בסוף אלא פסק בלבד ברשות לוקח קנה לו ופירשו פסק עד שלא מדד אפילו קודם שמדד אין יכולים לחזור בהם עכ"ל : כתב רבינו ירוחם נ"י ח"ב וכתבו בשם הרי"ף דלא קנה עד שיפסוק אפילו דמיו קצובין עד כאן. ולפירוש הרשב"א והרמב"ן בדמיו קצובין נ"ל שאפילו הרי"ף יודה דהו"ל פסק: ומ"ש וכן אם אמר לו הריני מוכר לך כפי שישימוהו ג' אע"פ שאין דמיו קצובים קני נ"ל שלמד כן מדגרסינן בסוף ע"ז וכתבה הרי"ף בסוף פרק בית כור דאי אמר ליה מזביננא לך האי ארעא כדשיימי בי תלתא אפילו תרי מגו תלתא וכתב וקיי"ל דהני שמעתתא כולהו בדאמר ליה מעכשיו וקנו מיניה וסובר רבינו דדין טלטל בדרכי הקנאתו שוה לדין קרקע בדרכי הקנאתו וכי היכי דבקרקע כי קנו מידו

ואמר ליה כדשיימי בי תלתא קנה הכי נמי במטלטלין כשקנאם באחד מדרכי הקנאתן ואמר ליה כדשיימי בי תלתא קנה ואין אחד מהם יכול לחזור בו:

סעיף יא

בד"א שאין המדידה מעכבת וכו' שם (פו:) ובסוף פרק בית כור (בבא בתרא דף קו:) ובסוף פ' השואל (דף קב:) כור בשלשים אני מוכר לך יכול לחזור בו אפילו בסאה אחרונה כור בל' סאה בסלע אני מוכר לך ראשון ראשון קנה ופר"ש בהספינה כור בל' אני מוכר לך. צריך היה לו למעות כנגד דמי הכור ולא נתכוין שיהא זה קונה פחות מכור ולא יתר על כור אלא כור בצמצום מקנה לו לא פחות ולא יתר הילכך אם משך אע"פ שפסק ואפילו ברשות לוקח ובכליו של לוקח לא קנה עד שיהא הכור מדוד כולו דהכא מדידה מעכבא הואיל והקפיד במכירת פחות מכור ויותר מכור ומש"ה יכול לחזור בו מכל המכירה אפילו כשמדד לו כל שכן שאין חוזר הוא כל זמן שלא נמדד סאה אחרונה ואע"פ שמשך הכ"ט סאין אינה משיכה מעליא דכור זה חד מקח הוא ועד דמשיך כוליה לא קני ומתני' משך ולא מדד קנה היינו כשמקנה לו כל החבילה כמות שהיא והמדידה גלויי מילתא בעלמא היא להודיע כמה מכר וכן דעת הרא"ש שכתב ואע"ג דאמרי' במתניתין משך ולא מדד קנה שאני הכא שפירוש כור אני מוכר לך שגילה בדעתו שלא רצה שיגמר המכר אלא בבת אחת שהיה צריך לדמי כור שלם עכ"ל והיינו לומר שאף על פי שמשך הכ"ט סאין לא קנה אך היכא שמשך כל הכור קודם מדידה לא נתבאר בדברי הרא"ש אי קנה אי לא ורבינו שכתב שדעת הרא"ש דלא קנה איפשר שלמד כן מדלא כתב דברי הרי"ף שאכתוב בסמוך וכתב הרי"ף בהספינה רב ושמואל דאמרי תרווייהו כור בל' וכו' משכחת לה בסימטא אי נמי ברשות לוקח והוא דאיתנהו בכליו דמוכר דאי בר"ה הא קיי"ל דאין כליו של לוקח קונה בר"ה ואי ברשות מוכר הא קיימא לן דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח ואי ברשות לוקח וליתנון בכליו דמוכר הא אמרינן ברשות לוקח כיון שקיבל עליו מוכר קנה לוקח ואע"פ שלא מדד הילכך לא משכחת לה אלא כדאמרן ואם כן מה שאמר רבינו בשם הרמ"ה והרי"ף דוקא בסימטא היינו לאפוקי רשות הרבים או רשות המוכר אבל רשות לוקח כל היכא דאיתיה בכליו דמוכר דינו שוה לסימטא ומה שאמר אבל אם היה ברשות לוקח היינו לומר שהיה ברשות לוקח לגמרי כגון שהיא ברשותו ובכליו אבל אם היא ברשות לוקח והכלי ממוכר לא קנה. והרמב"ם כתב בפרק רביעי מהלכות מכירה כדברי הרי"ף וכתב עוד דבין כי א"ל כור בשלשים אני מוכר לך בין כי א"ל כור בשלשים סאה בסלע אני מוכר לך מיירי בשקבל עליו המוכר למכור והתחיל המוכר למדוד לתוך כליו של מוכר

וכתב ה"ה דדברי הרי"ף נוטים לדברי הרמב"ם אלא דאיפשר דהרי"ף טרם מדידה קאמר אבל בשעת מדידה לכליו של לוקח הוא מודד וכתב דדעת שאר מפרשים דכי אמרינן ראשון ראשון קנה דוקא בכליו דלוקח ובסימטא ובחצר של שניהם ואצ"ל ברשותו ואז כליו קונה לו הא לתוך כליו של מוכר לעולם לא קנה אלא המדה הזו של לוקח היא ושם המוכר מודד וכשא"ל כור בל' לא קנה הלוקח ראשון ראשון מפני שזה מקפיד שלא למכור פחות ואינו רוצה לגמור המכר לחצאין וטרם המדידה היו הפירות בכליו של מוכר אם הרשות הזאת רשות לוקח או ע"ג קרקע אם היו בסימטא זו היא שיטת רש"י והרשב"א ורבינו יונה וזו דעת הראב"ד בהשגות עכ"ל וכתב הה"מ ששיטת רש"י וסייעתו עיקר: (ב"ה) ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם וכל שכן דפשט דברי הרי"ף כוותיה: כתב רבינו ירוחם בנתיב י' ח"ב כור בל' סאה בסלע אני מוכר לך וכו' אבל אם מכר לו כל החבילה ומשך אפי' לא מדד קנה הכל וכן פי' רשב"ם. וכתב הרשב"א שאם נתן מעות אפי' אמר כור בל' אני מוכר לך ראשון ראשון קנה נגד מעותיו עכ"ל: ות"ר יונה הוסיף לומר וכו' כבר כתבתי בסמוך בשם הרב המגיד שדעת רבינו יונה דאע"פ שמשך לא קנה כל שלא מדד כיון שאמר ליה כור בל' אני מוכר לך וזה שלא כדברי הר"ר יצחק אלפסי ואם רבינו הבין כן בדברי רבינו יונה קשה דאחר סברת הרי"ף לא שייך למימר והר"ר יונה הוסיף וכו': וכתב עוד הרב רבי' יונה ואין נראה לא"א הרא"ש [וכו'] א"ל כור בל' סאה בסלע וכו' [כל זה] כבר נתבאר בסמוך: וטעמא משום דמספקא לן וכולי הכי אסיקנא בסוף פרק בית כור (שם) ובסוף פרק השואל (שם) וא"כ לא שנא אמר כור בל' סאה בסלע לא שנא אמר סאה בסלע כור בל' לעולם ראשון ראשון קנה ואין המוכר יכול לחזור בו כיון דברשות לוקח הוא מספיקא לא מפקינן מיניה מיהו הלוקח יכול לחזור בו ולישנא דייק הכי ראשון ראשון קנה דמשמע דלטובת הלוקח אמרינן דקנה מדלא קתני אין אחד מהם יכול לחזור בו וזהו מ"ש הרמ"ה דאם לא נתן המעות אף במה שהוא תפוס יכול לחזור בו וא"ת להרב רבינו משה בר מיימון דמוקי להא דכור בל' וכו' כשהם אחר מדידה ג"כ בכליו של מוכר כמבואר בדבריו בפרק הנזכר וכיון שהוא פסק דכליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה א"כ היכי אמרינן דכיון שהם ברשות לוקח לא מפקינן מיניה וצ"ל דכיון שמדד המוכר הו"ל כאילו א"ל זיל קני וס"ל להרמב"ם דזיל קני מהני ג"כ בכליו של מוכר ברשות לוקח ושלא כדברי רבינו יונה שכתב רבינו לעיל בסימן זה:

סעיף יב

שאלה לא"א כלל ק"ב סי' א': כתב הריב"ש בסימן רכ"ב רואה אני שהדין עם דון שלמה המוכר כי מאחר שנעשה המכר בפני עדים ונתקיים בקנין ובשטר ושניהם מודים בזה

לא נתבטל המכר מחמת מה שטען הקונה שנפל מחלוקת בינו ובין נקמי בוניט במשקל הצמר ובברירתה סגר הדלת אז ומאן לתתה אליו וע"ש:

סעיף יג

הכניס הלוקח את החמורים לביתו וכו' אלא א"כ פרקם והכניסם וכו' ברייתא פרק הספינה (בבא בתרא פה:) וכתבתיה בסימן זה: ומ"ש ומדד המוכר על החמורים [כו'] והראב"ד כתב דאפילו מדד הלוקח על החמורים לא קנה וכו' שתי הסברות איתא בהגהות פ"ד מהל' מכירה עיין עליו:

סעיף יד

היה המוכר מודד וכו' ברייתא בפרק הספינה (שם.) ד' מדות במוכרין עד שלא נתמלאת המדה למוכר משנתמלאת המדה ללוקח בד"א במדה שאינה של שניהם ואם היתה מדה של אחד מהם ראשון ראשון קנה בד"א בר"ה ובחצר שאינה של שניהם אבל ברשות מוכר לא קנה עד שיגביהנה או עד שיוציאנה מרשותו. ופי' רשב"ם עד שלא נתמלאת המדה למוכר. שאם נשפך היין או השמן או הוקיר למוכר ויכול לחזור בו דמוקי לה לקמיה במדה שהשאילו שניהם: משנתמלאת הרי היא ברשות לוקח. לקחתה וליטול בה מקחו עד שיצניענו בכליו דלדעת כן השאילוה להם וכל זמן שעוסק במדידה למלאות המדה הרי היא ברשותו דמודד דהיינו מוכר ואין הלוקח יכול לקנות בתוך כליו של מוכר כל זמן שלא משך או הגביה. אבל אם היתה מדה של אחד מהם או של לוקח או של מוכר ראשון ראשון שנותנים לתוך המדה קנה בעל המדה שאם המדה של מוכר אף על פי שנתמלאת המדה הרי היא של מוכר ולא קנה לוקח עד שימשוך ואם המדה של לוקח אע"ג דלא נתמלאת נמי אחד אחד קנה דדמי למשך אע"פ שלא מדד עכ"ל ובתר הכי (פו:) אוקימנא הא דתניא אם היתה מדה של אחד מהם וכו' כדא"ל הין בי"ב סלעים לוג בסלע אני מוכר לך וכשהיו שנתות בהין כלומר שהיו רשמים בהין למקום מדת כל לוג ולוג וכיון שהגיע לרושם נתמלאת המדה קרינן ביה ודמיא לכור בל' סאה בסלע אני מוכר לך דקנה כל סאה וסאה ה"נ קנה כל לוג ולוג ומשמע דמדסיפא כשהיו שנתות בהין רישא נמי כשהיו שנתות בהין ואפ"ה לא קנה עד שתתמלא המדה וכ"כ הר"ש ורישא דקתני חילוק בין נתמלאת ללא נתמלאת נהי נמי דמיירי כמו בסיפא בדא"ל הין בי"ב לוג בסלע אפ"ה לא קני לוקח א' א' המגיע לסימן דכיון דבמדה שאינה של שניהם עסקילן והוא רוצה למדוד ולמלאותה כולה ה"ה מושאלת לו עד שיגמור מדידתו דלא הויא שאולה ללוקח עד שתתמלא כדפרישית לעיל דע"מ כן שאלוה שניהם זה למדידה וזה לקחתה משתתמלא לשפכם בכליו או ברשותו. ובגמ' אוקימנא דהא דקתני בר"ה היינו סימטא או חצר שאינה של שניהם היינו חצר שהיא של שניהם דאילו בר"ה ממש

ובחצר שאינה של שניהם אלא של אחד לא הוי קני כליו ללוקח כלל ובפרק הנזכר תנן המוכר יין ושמן לחבירו והוקירו או הוזלו עד שלא נתמלאת המדה למוכר משנתמלאת המדה ללוקח ובגמרא הא מדה דמאן אילימא מדה דלוקח עד שלא נתמלאת המדה למוכר מדה דהלוקח היא ואלא מדה דמוכר משנתמלאת המדה ללוקח מדה דהמוכר היא אר"א במדת סרסור היא ופי' ר"ש במדת סרסור שהשאילה לשניהם וכדתניא לעיל בברייתא וטעמא כדפרישית והרב רבינו משה בר מיימון כתב דינים הללו בפ"ד מהל' מכירה וכתב כלשון הברייתא היתה המדה של אחד מהן והיו בה רישומין וכו' וכתוב בהשגות של אחד מהן אמר אברהם של לוקח וכתב ה"ה זהו כפי השיטה שכתבתי למעלה והמחבר הביא לשון הברייתא כפשטה ואני תמה במדה של מוכר במה יקנה לוקח והלא משנה שלימה מדד ולא משך לא קנה ואולי שהוא מפרש אותה דוקא בכור בשלשים שלא נגמרה מלאכת המדידה עכ"ל: ואם הסרסור מודד להם וכו' משנה שם היה סרסור ביניהם נשברה החבית נשברה לסרסור ופיר"ש היה סרסור ביניהם. והמדה שלו דרך הסרסור לקנות מבע"ה ומוכר לאחרים ומרויח נשברה לסרסור דקני ליה כליו וקמ"ל דלא אמרינן דסרסור אינו אלא שלוחו של לוקח וכשנתמלאת נשברה ללוקח והתוספות כתבו שריב"ם פי' היה סרסור ביניהם ומדד להם כדרך סרסורין שמודדין בשכר שנותנין להם ונשברה החבית על ידי מדידה נשברה לסרסור וכגון שלא היה מחמת אונס אלא ע"י שלא נזהר יפה במדידה וכתב הרא"ש דמיירי במודד להם בשכר וקמ"ל שהוא ש"ש אף על החבית אע"פ שאין מקבל שכר אלא על המדידה וכך הם דברי רבינו: (ב"ה) אלא שהוקשה לו מאיזה טעם יתשב שומר שכר על החבית ולכן שינה וכתב נשברה המדה במקום נשברה החבית ואין לו טעם דהא מתניתיו נשברה החבית קתני:

סעיף טו

הנוטל כלי מבית האומן וכילי בהספינה (פז:) גמרא השולח בנו אצל חנוני אמר שמואל הנוטל כלי מן האומן ע"מ לבקרו ונאנס בידו חייב והני מילי דקיצי דמי ובסוף פרק ד' נדרים (נדרים לא:) מוקי להא דשמואל בדבר שלוקחין קופצין עליו דאין הנאה למוכר בלקיחתו של זה ומשום דהנאתו של לוקח היא מיחייב באונסין. וקיצי דמי פיר"ש כגון כלים קטנים שדרכן לעולם לתת בפשוט וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ד מה"מ וכתב הרב המגיד שהרשב"א כתב דמיו קצובים מפי המוכר או שאמר עכשיו בפירוש זה בכך וכך אי נמי שקצץ דמים פעם אחת לכל מי שבא ליקח ממנו כלי כזה הא לאו הכי לא קנה אע"פ שמוכרין כיוצא בו בעיר בקצבה ידוע דאכתי לא סמכה דעתייהו דלמא אין המוכר מתרצה בכך עד כאן לשונו והרמב"ן כתב כדברי הרשב"א. והרמב"ם בפרק ד'

מהלכות מכירה התנה תנאי אחר דהיינו שיגביהנו כדי לקנות כולו וצ"ע ברבינו ירוחם נ"ט ח"א: ומ"ש דמשעה שלקחו חשוב כשלו כתבו בתוספות דלכאורה נראה דטעמא דנאנסו חייב משום דחשוב כשואל אך רש"י ור"י פירשו הטעם משום דחשוב כלוקח וכן הסכים הרא"ש וכן דעת הרמב"ן וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות מכירה: ומ"ש ואפילו אם ירצה המוכר לחזור בו וכו' פשוט הוא: ומ"ש אבל מיהו הלוקח יכול לחזור בו גם זה פשוט וכן כתב הרב המגיד בפרק הנזכר ושכן כתב הר"י ן' מיגא"ש ז"ל דלוקח יכול לחזור בו ולא מוכר וכן כתב רבינו ירוחם בנ"י ח"ב: אלא שמדת חסידות הוא וכו' שם (פח.) ת"ר הלוקח ירק מן השוק ובירר והניח לא קנה ולא נתחייב במעשר גמר בלבו לקנותו קנה אטו משום דגמר בלבו לקנותו קנה אמר רב הושעיא בירא שמים עסקינן כגון רב ספרא דקיים בנפשיה ודובר אמת בלבבו:

סעיף טז

ואם גילה בדעתו שאינו חפץ בו וכו' בס"פ ד' נדרים (נדרים לא:) אמרינן תניא כוותיה דשמואל הלוקח כלים מן התגר לשגרן לבית חמיו ונאנסו בהליכה חייב בחזרה פטור מפני שהוא כנושא שכר ופירש המפרש לנדרים נאנסו בהליכה חייב מפני שהוא כנושא שכר בההיא הנאה דאית ליה שמניחו להוליכו לבית חמיו גמר ומקני נפשיה בחזרה פטור דלית ליה הנאה שלא נתקבלו ומשמע שהרמ"ה מפרש כן בענין חזרה פטור וכבר כתבתי סימן קפ"ו גבי הלוקח כלים לשגרן לבית חמיו שדעת כל המפרשים דבהליכה חייב באונסין ובחזרה פטור מאונסין מפני שהוא כנ"ש בחזרה ולא כשואל אך רש"י פי' בהאומנין ומהו נשיאת שכרו הואיל ונהנה שנתפאר בהם ולפי זה בנוטל כלי מן האומן לבקרו דליכא הנאה דנתפאר בו לא הוי ש"ש בחזרה ואפשר שזהו טעמו של הרמ"ה ולדעת האומרים שהוא חשוב כש"ש נ"ל דס"ל דהתם הרי אומר לו אם אין מקבלין אותם אני נותן לך לפי טובת הנאה שבהם הילכך אע"פ שנתפאר בהם לא עדיף מנוטל כלי מבית האומן לבקרו כיון דכשמחזירו אינו נותן לו שום שכר: ורשב"ם פי' שחייב באונסין עד שיחזירנו בפרק הספינה גבי הא דא"ר הושעיא הכא בבעל הבית מוכר צלוחיות עסקינן וכדשמואל דאמר הנוטל כלי מבית האומן לבקרו ונאנס בידו חייב כתב דסמכה דעתיה לקנותה מאחר שפסק דמיו ואפי' אם חוזר בו ואמר איני חושש בכלי זה לקנותו ונאנס בידו קודם שהחזירו לבעליו חייב דמאגבהיה על מנת לבדקו ולקנותו אח"כ הוא דאיחייב באחריות וכיון דאיחייב באחריותו היכי מיפטר עד שיחזירנו לבעליו עכ"ל. ואע"ג דגבי לוקח כלים לשגרן לבית חמיו תניא בפ' ד' נדרים ובהאומנין דבחזרה פטור שאני התם שכשאין מקבלין ממנו נותן לו כפי מה שנהנה מהן הילכך לא חמיר כולי האי

לחייבו אף בחזרה ויש לדקדק דהא בהספינה תנן השולח את בנו אצל חנוני ופונדיון בידו מדד לו באיסר שמן ונתן לו את האיסר שבר הצלוחית ואיבד האיסר החנוני חייב ר' יהודה פוטר ואוקמה רב הושעיא בב"ה מוכר צלוחיות וכגון שנטלה חנוני ע"מ לבקרה וכדשמואל דאמר הנוטל כלי מן האומן ע"מ לבקרו ונאנס בידו חייב כלומר דרבנן אית להו דשמואל הילכך כיון שנטלה לבקרה חייב באונסין ור' יהודה לית ליה דשמואל והרי כאן דאע"ג שגילה דעתו שאינו חפץ בה כיון שהחזירה לתינוק ואפ"ה חייב באונסין וא"כ היאך אפשר דשום פוסק יאמר שאם גילה דעתו שאינו חפץ בה שיהא ש"ש או ש"ח וי"ל דשאני התם דכשהחזיר לתינוק פשע בה דהוי כמחזיר למקום האיבוד הילכך כיון שמתחילה נעשית ברשותו להתחייב באונסיה מההיא דשמואל כל שהחזירה למקום האיבוד כיון דפשע בה חייב אבל כשגילה דעתו שאינו חפץ בה ולא פשע בה פטור מחיוב אונסיה ולא הוי אלא או שומר שכר או שומר חנם למר כדאית ולמר כדאית ליה כנ"ל: ומ"ש רבינו וכן דעת א"א הרא"ש: ומ"ש והוא שיהיה דבר שיש לו קונים הרבה וכו' כבר כתבתי בסמוך דבס"פ ד' נדרים מוקי לדשמואל בהכי: בפ"ק דקידושין (ז.) גרסינן בעי רבא הילך מנה ואקדש אני לך מהו מר זוטרא משמיה דרבא אמר מקודשת וה"מ באדם חשוב דבההיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה קא מקניא נפשה ואמרינן בתר האי שמעתתא ושמעתא אחרינא אמר רבא וכן לענין ממונא ופירש"י דקאי לאינך שמעתא לא להאי שמעתא וטעמא דבקידושין גופייהו מספקא ליה והיכי לימא וכן לענין ממונא אבל לדידן שכן באדם חשוב משמע דהוא הדין נמי דלענין ממונא וכן דעת ר"ח שכתב הילך מנה ויהיה לך ככסי דההיא הנאה מיחשבא ככלי דיהביה קונה למקנה וקנה בו בתורת חליפין אותם נכסים ולפ"ז אף מטלטלין קנה בה ולא תטעה בדבריו לומר שהוא סובר דההיא הנאה מדין חליפין ולא מדין דמים שא"כ אשה שאינה נקנית בחליפין היאך נקנית בההיא הנאה אלא כך דעתו דההיא הנאה דאדם חשוב חשיבא ליה כנותן חליפין וכדמים ולפיכך אשה נקנית בה מדין דמים מטלטלין מדין חליפין קרקעות שהן נקנות בשניהם מדין שניהם ולא נודע למה השמיט לה הרי"ף וגם הרמב"ם לא כתבה בפ"א מהל' מכירה: יש דרך אחרת שהמטלטלין נקנין בו והוא ארבע אמות כדגרסינן במציעא (ט:) גמרא ראה את המציאה ונפל וכו' אמר ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום תקינו רבנן דלא ליתו לאינצויי ואסיקנא דהאי בכל מקום לאו דוקא אלא בשדה דעלמא או בסימטא או בצידי רשות הרבים דלא דחקי ביה רבים אבל ברשות הרבים דדחקי ביה רבים אי נמי בשדה חבירו לא וכתב הר"ן נראה מדברי הראשונים דלא אמרו אלא לזוכה מן ההפקר דלא ליתו לאינצויי אבל במכר

ובמתנה דלא אתו לאינצויי לא אבל בירושלמי דגיטין משמע דכל שכן במתנה דאיכא דעת אחרת מקנה ולפי זה הא דא"ר יוחנן בהזורק (עח:) לגיטין אמרו ולא לדבר אחר לאו לארבע אמות קאי אלא רבי יוחנן לטעמיה דאמר קרוב לה שנינו אפילו מאה אמה ובהא הוא דאמר לגיטין בלחוד איתמר אבל ארבע אמות בכל ענין איתנהו ואפילו במכר ומתנה וא"כ למה הוצרכו חכמים לתקן משיכה ומסירה בסימטא יקנה בד' אמות יש לומר דלא אמרו ד' אמות אלא כשעומד ונתנו לו לתוך ד' אמותיו הא קדם כלי לא זכו לו לפי שמקומו של כלי קנוי הוא לבעל הכלי עכ"ל וכן כתבו תלמידי הרשב"א ונראה מדבריהם שהם סוברים דד' אמות קונות גם במכר ומתנה וכן דעת הרא"ש בפרק הנזכר אבל לא כתב החילוק שכתבו הר"ן והרשב"א בין קדם הוא לכלי לקדמו הכלי וד' אמות שאמרו שקונים לאדם אם הם ד' אמות לכל רוח עיין בהרא"ש פ' מי שהוציאוהו ותמיהני מרבינו שלא כתב דרך קנין זה מאחר שהרא"ש סובר שקונה ורבינו ירוחם כתבו בנתיב י' ח"ב:

סימן רא

סעיף א

יש עוד דבר שהמטלטלין נקנין בו וכו' בפרק איזהו נשך (בבא מציעא עד.) גמרא אין פוסקין על הפירות אמר רב פפא משמיה דרבא האי סיטומתא קני למאי הילכתא ואסיקנא לקבולי עליה מי שפרע ובאתרא דנהיגי למיקני קני ממש ופי' רש"י סיטומתא. חותם שרושמין על החביות שלוקחים הרבה ביחד ומניחים אותם באוצר הבעלים ומוליכין אותם אחד אחד למכור לחנות ורושמים אותם לדעת שכל הרשימות נמכרות ובאתרא דלמיקני שרגילות לרשום על מנת שבדבר זה תהא קנויה לו כאילו משך וקני וכתבה הרמב"ם בפ"ז מה"מ: וכתב עוד הרמב"ם דהא דסיטומתא קניא דוקא כשפסקו הדמים קודם ופשוט הוא דאין שום קנין קונה קודם פיסוק דמים וכמו שנתבאר בסימן זה:

סעיף ב

ורבינו חננאל פי' כדרך שנוהגים וכו' כך כתב הרא"ש בפ' איזהו נשך וכתבו הגהות בפ"ז מהלכות מכירה ובזמן הזה הסוחרים שנתנו ומסרו לקונה המפתח שהסחורה סגורה בו כמו שנהגו קונה כעין שכירות בית שאם מסר לו המפתח קנה כך פירש ראב"ן עכ"ל ובפ"ה כתבו ז"ל וכתב ראבי"ה דהוא הדין בשוכר או במוכר סחורה המונחת בביתו ומסר לו המפתחות נקנית הסחורה לזה אגב הבית כאילו שכר מקומו עכ"ל ואם דעתם דשכירות בית נקנה במסירת מפתח כדעת רשב"ם וכיון שנקנה לו הבית נקנה לו הסחורה שבתוכו ליתיה לדין זה שכל הפוסקים חולקים על רשב"ם ואם דעתם לומר

דבמסירת המפתח קנה הסחורה שבתוך הבית במקום שנהגו לקנות בכך דהוי כעין סיטומתא הדין דין אמת אך לא ידענא מה ענין שכירות בית לכאן וצ"ע:

סעיף ג

וכתב הרא"ש כי כיוצא בזה באיזה דבר שנהגו וכו' בפרק הנזכר וכתב ה"ה בפ"ז מה"מ בשם הרשב"א גבי סיטומתא ושמע מינה כי המנהג מבטל הלכה בכל כיוצא בזה שבכל דבר שבממון ע"פ קונין ומקנין הילכך בכל דבר שנהגו התגרים לקנות קונין עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם בנתיב ט' חלק ד': (ב"ה) דין סיטומתא לקבל מי שפרע עיין בסי' ר"ד. דין נותן מטבע לחבירו על המקח ע"ש: כתב הרמב"ם בסוף פ"ז מה"מ אחד המושך או המגביה או המחזיק בעצמו או שאמר לאחר להגביה או למשוך או להחזיק לו הרי זה זכה לו וכן בשאר דרכי הקנייה:

סימן רב

סעיף א

מטלטלין נקנין אגב קרקע וכו' משנה פ"ק דקידושין (כו.) נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה כלומר שאם הקייה לו קרקע וטלטל וקנה הקרקע באחד מהדרכים שנקנה בו הקרקע נקנו לו המטלטלין אגבו ובגמרא (כז.) אמר רבא ל"ש אלא שנתן לו דמי כולן אבל לא נתן לו דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו ופירש"י ל"ש. דמטלטלין נקנין בחזקה דקרקע אלא שנתן לו דמי כל המטלטלין והקרקע דכי אחזקיה בקרקע אדעתא למיקני כולהו אחזקיה אבל לא נתן לו דמי כל המטלטלין לא קנה מטלטלין בחזקה דקרקע אלא כנגד מעותיו והרמב"ם לא כתבה להא דרבא בפ"ג מה"מ וכתב ה"ה שהוא תמה על הרמב"ם למה לא כתב להא דרבא ושנ"ל שהוא מפרשה כשהמוכר עייל ונפיק אזוזי כדעת קצת מפרשים אבל אי לא עייל ונפיק אזוזי אע"פ שלא קבל דמי כולן נקנה הכל ללוקח ועל כן סתם וסמך לו על מה שיתבאר בפ"ו בדין עייל ונפיק אזוזי וז"ל הרי"ף אמר שמואל מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן אמר רבא ל"ש אלא שנתן לו דמי כולן אבל לא נתן לו דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו ולפי גירסא זו רבא לא קאי אלא אמכר לו עשר שדות ולא קאי אמטלטלין הנקנין עם הקרקע וזה דעת הרמב"ם שכתב דבעינן שיתן דמי כולן בפ"א מה"מ גבי מכר לו עשר שדות ולא כתבה בפ"ג בדין מטלטלין הנקנין באגב וכתב הר"ן שאולי גירסא אחרת היתה להם וכתב עוד ומ"מ מדאמרינן סתמא אבל לא נתן דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו משמע אע"ג דלא עייל ונפיק אזוזי דכיון שקונה דבר אחד מחבירו כמטלטלין אגב קרקע ושדה שבמדינה זו אגב שדה שבמדינה אחרת

כיון דהקנאה ריעא היא אע"ג דלא עייל ונפיק אזוזי לא קנה אלא כנגד מעותיו ומיהו כד עייל ונפיק אזוזי משמע לי דהוי דינו כנותן מקצת דמים על השדה דכל החוזר בו ידו על התחתונה כדאיתא בהאומנין (עז:) והרא"ש כתב כהרי"ף ולכן לא כתב רבינו הכא להא דרבא. וזה לשון רבינו ירוחם בנתיב י' חלק ה' ודוקא שנתן דמי כל המטלטלין אבל לא נתן דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו כך פשוט שם ודוקא שלא פירש אבל פירש שיקנה באגב קנה בלא מעות אם פירש שיקנה באגב לחוד עכ"ל: [%א] כתב הרשב"א בתשובה מה שטען שלא נקנו המטלטלין באגב לפי שלא סיימה להם קרקע ידוע טענה זו ליתא ואע"פ שממקצת גדולי הראשונים נראה שסוברים כן והראיה להם ממעשה דמדוני דפ"ק דקידושין (כו:) וליתא דמדוני לפי שרצה ליתן להם מתנה גמורה אפילו הסלע ולפיכך סיים להם מה ממנו נותן לפלוני ומה ממנו נותן לפלוני אבל לא מחמת דינא שצריך ומעשה דרב פפא לאו דוקא ומעשה שהיה כך היה ופוק חזי מאי עמא דבר שכן הכל כותבים ונתתי לו ארבע אמות קרקע בחצרי ואין מסיימין ואע"פ שכתוב כאן ונתתי לו ארבע אמות קרקע ולא כתב בחצרי אין בכך כלום שאין אדם מקנה לחבירו אלא קרקע של עצמו ואפילו לא נודע לנו שהיה לו קרקע מעולם כל שאין אנו רגילים אצלו תמיד לדעת מה מעשיו ומה יש לו מן הסתם אנו אומרים קרקע יש לו שקנה או שניתן לו או נפל לו בירושה ולא ידענוהו אלא שאם אנו רגילים אצלו תמיד אנו אומרים חזקה אין לו שאילו היה לו אנו היינו מרגישין והיינו דאמרינן בפ' חזקת בדידעינן ביה דלא הוה ליה קרקע מעולם ואפ"ה היכא דכתב ליה דלא כטופסי דשטרי דאיהו מסהיד אנפשיה דאית ליה דדוקא אקני ליה ולא כטופסי דשטרי שכותבין ליפוי בעלמא מה שאינו ואדם נאמן על עצמו לחייב וליתן ולשעבד עכ"ל ועיין בהריב"ש סימן שמ"ה וסימן ק"ה ובהר"ן פ"ק דגיטין ובפ"ק דקידושין ובתשובת הרשב"א סימן תתקל"ד ותתקל"ה: כתב הריטב"א בתשובה אין לומר כי זכות המטלטלין נקנה באגב כי הוא דבר שאין בו ממש שזה אינו כי הזכות הזה הוא החלק שיש לו בנכסים וכבר דן כן רבינו הרא"ה עכ"ל. ובגמרא (כו.) איבעיא להו מי בעינן צבורין או לא ופירש"י צבורין שיהו אותן מטלטלין מונחין באותו קרקע ופשטינן דלא בעינן צבורין ובתר הכי איבעיא לן אי בעינן אגב או לא ופי' רש"י אגב שיאמר לו קני קרקע וקני מטלטלין אגבה ואסיקנא והלכתא צבורין לא בעינן אגב וקני בעינן וכתב הרמב"ם בפ"ג מה"מ דכל זמן שהמטלטלין צבורין בקרקע לא בעינן אגב וכתב הר"ן נראה שהוא מפרש דכי איבעיא לן בגמרא אי בעינן אגב היינו כשאינן צבורין והיינו דבתר דאסיקנא דלא בעינן צבורין איבעיא לן אי בעינן אגב או לא הא בצבורין לא בעינן אגב דהוה ליה קרקע זה כחצרו וחצרו של אדם קונה

ואין דבריו מחוורים שאם כן הוה ליה לפרש דדוקא בחצר המשתמרת דחצר שאינה משתמרת אינה קונה אלא בעומד בצדה כדמוכח בפ"ק דמציעא (יא.) ואף הוא ז"ל כתב כן בפ"ד מהל' זכייה ומתנה וכבר השיג הראב"ד וגם ה"ה כתב שהרמב"ם מפרש הגמרא כמ"ש הר"ן וכתב שקצת נוטה לשון הרי"ף לדעת הרמב"ם ולי נראה דעוד הכרח אחר הכניסו להרמב"ם לפרש כן דאמרינן בבעיא השניה והילכתא צבורין לא בעינן אגב זקני בעינן ומאחר דפשטינן לעיל דצבורין לא בעינן למה ליה למיהדר למימר דצבורין לא בעינן אלא ודאי היינו לומר צבורין לא בעינן ומשום דאפילו אינן צבורין מיקני אגב קרקע מש"ה אגב וקני בעינן לשאינן צבורין הא אילו לא הוו מיקני שאינן צבורין לא הוה בעינן אגב וקני כלל: ומ"ש הר"ן שאין דבריו מחוורין שא"כ הוה ליה לפרש וכו' אע"פ שהו"ל לפרש דדוקא בחצר המשתמרת הוא מ"מ לא בשביל כך לא יהיה פירושו בגמרא מחוור ואפשר שסמך על מ"ש בפ"ד מהל' זכייה דבחצר שאינה משתמרת לא קנה אא"כ עומד בצדה ומכיון דבצבורין לא בעינן אגב אם כן ע"כ מטעם חצרו קנה ופשיטא דבעינן שיהא עומד בצידה אם אינה משתמרת וכן דרכו של הרמב"ם בכמה מקומות לסמוך כאן על מה שאמר במקום אחר. ומה שאמר וכבר השיג עליו הראב"ד לא מטעם זה השיג עליו אלא משום דשמעתא לא מתחזיא אלא לעולם אגב וקני בעינן צבורין לא בעינן והא "מנין דצבורין בעינן אגב וקני לא בעינן כתב שאינו מחוור ובמה שכתבתי לעיל כתיישב גם זה דה"פ משום דצבורין לא בעינן אגב וקני בעינן לשאינן צבורין הא אילו לא הוה בעינן צבורין לא הוה בעינן אגב וקני כלל כן נ"ל לדעת הרמב"ם: [%ב] ולענין אי לישנא דאגב הוי דוקא או לאו כתב הר"ן בפ' הנזכר דמדברי רש"י נראה דדוקא אגב הוא דמהני אבל עם כלומר דאמר לו קני הקרקע וקני המטלטלין עמו לא מהני ולמד כן מדברי רש"י משום דבגמרא מייתי למיפשט בעיא דאי בעינן צבורין מתרי עובדי דאיתמר בהו שהיה אומר קרקע זה לפלוני ועמו מאה צאן ומאה חביות ומייתי נמי מחד עובדא ומחד מימרא דלא אידכר בהו לא אגב ולא עמו ובתר הכי כי איבעיא לן אי בעינן אגב אמרינן ת"ש דקתני כל הני ולא קתני אגב ופירש"י דקתני כל הני ועמו מאה צאן ולא אגבו מאה צאן משמע דסבירא ליה ז"ל דעם לא הוי כאגב אבל הרא"ה כתב דעם הרי הוא כאגב וכי איבעיא לן אי בעינן אגב או לא היינו לומר אי סגי בלא אגב ובלא עם אלא דאמר ליה קני קרקע ומטלטלין וכי אמרינן תא שמע דקתני כל הני ולא קתני אגב לא מהני דמתני בהו עם מוכח אלא מהני דלא מתני בהו עם ולא אגב כלל וכי אסיקנא דאגב וקני בעינן הוא הדין דסגי בעם. ומ"ש רבינו ל"ש אם שניהם במכר וכו' שם איבעיא להו שדה במכר ומטלטלין במתנה מהו ופשטינן דקני ומינה שמעינן דהוא הדין לשדה במתנה

ומטלטלין במכר דהא מכר ומתנה שוים הם ולא איבעיא לן אלא היכא דמוחלקת קניית קרקע מקניית מטלטלין וכיון דפשטינן דקנה לא שנא לן בין קרקע במכר ומטלטלין במתנה לקרקע במתנה ומטלטלין במכר וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מהל' מכירה וכתב רבינו ירוחם בנתיב י' ח"ב דהוא הדין לקרקע בשכירות ומטלטלין במתנה או איפכא דקנה וכן מוכח בגמרא דר"ג הקנה מעשר לרבי יהושע אגב שכירות קרקע וס"ל דה"ה לאיפכא כלומר קרקע במכר או מתנה ומטלטלין בשכירות דקנה דשכירות ממכר ליומיה הוא כדאמרינן בהזהב (נו:) וכתב עוד רבינו ירוחם שם וקרקע מושאל ומטלטלין במתנה יש מי שכתב דלא קנה ומדברי התוס' נראה דקנה. ודע דכל המטלטלין נקנין אגב קרקע ואפי' מטבע וכ"מ בסי' שאח"ז ועי' בהריב"ש סי' שמ"ה. דיני קנין אגב עי' בטור זה בסי' קי"ג ובסימן רי"א:

סעיף ג

וקרקע אפילו כל שהוא וכו' ג"ז שם ר' עקיבא אמר קרקע כל שהוא חייבת בפיאה וכו' ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות והיא משנה בפ"ג דמס' פיאה:

סעיף ד

הקנה הקרקע לאחד וכו' גם זה שם איבעיא להו שדה לאחד ומטלטלין לאחר מהו ופירש"י אם אמר לבעל השדה קני השדה לעצמך ואגבו יקנו מטלטלין לפלוני תא שמע עישור שאני עתיד למוד נתון לעקיבא שיזכה בו לעניים ומקומו מושכר לו מאי מושכר מושכר למעשר ואיבעית אימא שאני רבי עקיבא דיד עניים הוה ופירוש רש"י דיד עניים הוה הואיל וגבאי עניים היה הרי הוא כידן מה שאין כן באחר ובעיין לא איפשיטא ופסק בה הרמב"ם בפ' ג' מהל' מכירה כדרכו ברוב תיקו האמורים בתלמוד בממונא דאי תפיס לא מפקינן מיניה וכתב הר"ן אבל דעת הרמב"ן והרשב"א דכל כה"ג מפקינן מיניה ומכל מקום מדאמרינן שאני רבי עקיבא דיד עניים הוה משמע דשדה לאפוטרופוס ומטלטלין ליתומים קנו כי היכי דגבאי יד עניים אפוטרופוס נמי יד יתומים אבל אחרים חולקים ואומרים דגבאי שאני לפי שהעניים עליו לפרנסם וכל שאין מעות בבית צריך לטרוח בשבילם ונמצא שיש לגבאי טובת הנאה במה שעניים זוכים בו והו"ל כשדה ומטלטלין לאחד משא"כ באפוטרופוס והראשון נראה עיקר וכן דעת הרשב"א ז"ל עכ"ל וגם הרב המגיד כן דעתו שלא כתב בפ' הנזכר אלא דעת הרשב"א. ונראה לי דיתומים דנקט לאו דוקא דהוא הדין לאדם גדול שיש לו אפוטרופוס אלא אורחא דמילתא נקט דאפוטרופא לדיקנני לא מוקמינן:

סעיף ה

היה לאחד עציץ נקוב וכו' בפ' ב' דגיטין (דף כ"ב) גמרא אין כותבין במחובר לקרקע עציץ של אחד וזרעים של אחר מכר בעל עציץ לבעל זרעים כיון שמשך קנה מכר בעל זרעים לבעל עציץ לא קנה עד שיחזיק בזרעים ופי' רש"י עציץ וזרעים של אחד ומכרן לאחר החזיק בזרעים קנה עציץ זו היא ששנינו נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה החזיק בעציץ אף עציץ לא קנה עד שיחזיק בזרעים ופירש"י עד שיחזיק בזרעים עציץ הוי תלוש ומיקנו במשיכה זרעים הוו מחוברין דינן כקרקע ונקנין בכסף בשטר ובחזקה ועד שיחזיק כגון דניכש או עידר דהויא תזקה ובדלא יהיב מעות מיירי דאי יהיב זוזי מיקנו בכסף: החזיק בעציץ. ולא משכו לקנות אלא עשה בו שום מלאכה במקומו אף עציץ לא קנה דמטלטלין לא מיקנו בחזקה. וכתבו התוספות עציץ לאחד וזרעים לאחר ה"ה דהוה מצי לאשמועינן הכל בעציץ וזרעים של אחד אלא לרבותא נקט הכי דאע"ג דבעל העציץ קונה זרעים אפי' הכי לא קנה אע"פ שהן בתוך עציץ שלו וכתב הר"ן ותמיהני דהך רבותא משתמעא שפיר נמי בעציץ וזרעים של אחד ואפשר דכה"ג אפי' עציץ לא קנה כיון דבבת אחת מכר לו עציץ וזרעים ולא קנה זרעים אף קניית העציץ לא נגמרה דהא קיי"ל דכור בל' אני מוכר לך יכול לחזור בו אפילו בסאה אחרונה ואף על פי שדמי סאה ידועים לפי חשבון הכור וכ"ש הכא שאין דמי העציץ ידועים עכ"ל. וגבי החזיק בזרעים קנה עציץ כתבו התוספות צ"ע אם צ"ל אגב וקני כמו בעלמא או שמא הכא לא צריך דכיון דצריך עציץ לזרעים בטל אגב זרעים והר"ן כתב בשם התוס' דפשיטא להו דלא צריך אגב וקני וכתב ה"ה בפ"ג מה"מ דהכא בעציץ נקוב עסקינן והש"ס מיחשבי זרעים שבתוכו כקרקע הא אילו אינו נקוב אף לזרעים יש דין מטלטלין. ודע דבפ"ק דגיטין פי' רש"י דעציץ של חרס אע"פ שאינו נקוב כנקוב דמי ובשל עץ דוקא הוא דבעינן שינקב ליחשב כקרקע והתוספות כתבו דרבינו תם פירש איפכא דשל עץ אע"פ שאינו נקוב כנקוב דמי ובשל חרס דוקא הוא דבעינן שינקב ליחשב כקרקע:

סעיף ז

הקנה עבדים וקרקעות וכו' בפ"ק דבבא קמא (יב.) גמרא כל שחבתי בשמירתו מכר לו עבדים וקרקעות החזיק בעבדים לא קנה קרקעות בקרקעות לא קנה עבדים עבדים ומטלטלין החזיק בעבדים לא קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה עבדים והתניא החזיק בעבדים קנה מטלטלין אמר רב איקא בריה דרב אמי דכ"ע עבדי כמקרקעי דמי והא דתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים כלומר דמדכתיב ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ילפינן בפ"ק דקידושין קנין אגב הילכך

בעינן מקרקעי דלא ניידי כי התם. איכא דאמרי אמר רב איקא בריה דרב אידי דכ"ע עבדי כמטלטלי דמי והא דתניא קנה בעודן עליו וכי עודן עליו מאי הוי חצר מהלכת הוא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בעומד והאמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד ויושב נמי לא קנה והילכתא בכפות והתניא החזיק בקרקע קנה עבדים התם בעומדים בתוכו ומסיק בגמרא דללישנא דעבדי כמטלטלי דמי אע"ג דקיי"ל לא בעינן צבורין בעינן עומדין בתוכה משום דהוו מטלטלין דניידי וללישנא דעבדי כמקרקעי דמי אע"ג דאמר שמואל מכר לו י' שדות בי' מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן עבדי מקרקעי דניידי הוא התם סדנא דארעא חד הוא נמצא דלתרי לישני החזיק בעבדים לא קנה קרקעות החזיק בקרקעות לא קנה עבדים אא"כ עומדין בתוך הקרקע דאז קני אפי' למ"ד עבדי כמטלטלי דמי החזיק במטלטלין לא קנה עבדים החזיק בעבדים לא קנה מטלטלין אא"כ עודן עליו דאז קני אפילו למ"ד עבדי כמטלטלי דמי והוא שיהיה כפות ודעת הרמב"ם בפ"ג מה"מ דבכפות סגי אבל התוספות כתבו והילכתא בכפות וצ"ל נמי דמיירי בישן דכפות מהני דלא הוי חצר מהלכת וישן מהני דהוי משתמרת לדעתו כדמשמע בהזורק וכן פירש"י שם וכ"פ ה"ג וכ"כ הרא"ש וזה לשון רבינו ירוחם בנתיב י' ח"ג והוא שיהיה העבד כפות פירוש בידיו וברגליואו ישן וכפות ברגליו ואיני יודע מנין לו והגהות כתבו בפ"ג מהל' מכירה נראה לי דלא בעי ישן אלא בגט דחוב הוא לה התם בעינן חצר המשתמרת לדעתה אבל במכר ומתנה דזכות הוא לה ויש שם דעת אחרת מקנה אפילו אינו משתמר ואינו עומד בצדו וכגון שקנה העבד בכסף שהוא כפות ברגליו ולא בידיו ואפי' הוא נעור כיון שאין יפול לילך הוי שפיר חצר לקנות בו המטלטלין שעליו וכך אמר בהדיא בפ"ק דמציעא (יא:) דמתנה לא בעיא עומד בצד חצר דלא גרעה משליחות וזכין לאדם שלא בפניו ואיכא דעת אחרת מקנה: ומ"ש רבינו גבי החזיק בקרקעות לא קנה עבדים אפילו שיאמר לו קנה אותן אגב קרקע הם דברי הרמב"ם בפ' הנזכר ולדידיה דסבר דבצבורין לא בעינן אגב הוי רבותא דהכא כשאינן צבורין אפילו אמר לו אגב כמשפט לא קנה אבל לדעת הסוברים דבין צבורין בין אינן צבורין בעינן אגב לא שייך למימר אפילו דהא ליכא שום קנין מטלטלין עם קרקע אא"כ א"ל אגב. וכתבו התוספות בפ' הנזכר דכי אמרינן שאני מטלטלין דניידי היינו דוקא כשיש להם דעת אבל בהמות לא חשיב מטלטלין דניידי ונקנין באגב אפי' אין צבורין כדאמרי' בפ"ק דקידושין (כו:) טפח על טפח לפלוני ועמו ק' צאן וכ"כ הרא"ש וכתב ה"ה בפ' הנזכר שכן דעת הרשב"א וכתב הרא"ש בפרק הנזכר דכשהעבדים עומדים בתוך הקרקע נקנין עם הקרקע בקנין אגב וגם בקנין חזקה אם החזיק בקרקע קנה עבדים כההיא דשמואל דאמר מכר לו י' שדות בי' מדינות כיון

שהחזיק באחת מהן קנה כולם. ועבדים דניידי בעינן שיהא עומדים בתוך הקרקע ורבינו ירוחם בנתיב י' ח"ד כתב אם החזיק בקרקעות ע"ד לקנות בהמה שבתוכה קנה וההיא דשמואל נתבארה בסימן קצ"ב [%ג] וכתבו התוספות בפ' הנזכר דאין קרקע נקנה אגב קרקע ואפילו אמר קני קרקע הסמוכה לתהום ואגבה תקנה העליונה אע"פ שהוא צבור בתוכו לא קנה וכ"כ המרדכי וכתב ה"ה בפ' הנזכר שכן דעת הרשב"א וכן כתב בתשובת הרשב"א סימן תתקנ"ד וכ"כ רבינו ירוחם בני"א וכ"כ הריב"ש סי' שמ"ה:

סעיף ט

א"ל משוך בהמה זו וכו' בפ"ק דמציעא (ט:) גמרא היו שנים רוכבים על גבי בהמה וכו' בעי ר"א האומר לחבירו משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה וכו' אלא וקני כלים שעליה מהו מי מהניא משיכה בבהמה לאקנויי כלים או לא אמר רבא אי א"ל קני בהמה וקני כלים מי קני כלים חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בשעמדה והאמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד ויושב לא קנה והלכתא בכפות. ופירש"י מי קני כלים. במשיכה דבהמה עם הבהמה דמדקא מיבעיא לך במוכר כלים בלא בהמה מכלל דבמוכר שניהם פשיטא לך דמדקני בהמה קני כלים משום תורת חצר דקיי"ל חצירו של אדם קונה לו ובהמתו כחצירו והילכתא האי דפשיטא ליה דכי א"ל קני בהמה וקני כלים שעליה בכפות הוא דפשיטא ליה דדומיא דחצר הוא קני וכיון דבעיין לא איפשיטא נמצא דכשא"ל משוך בהמה זו וקני כלים שעליה אפילו היא כפותה לא קנה כלל דכיון דלא הקנה לו הבהמה חצירו של מוכר היא והיאך תקנה ללוקח ואי א"ל קני בהמה וקני כלים שעליה ומשך הבהמה לקנותה וגם לקנות כלים שעליה אם היתה כפותה קנה הכלים מטעם חצר ואם לא היתה כפותה לא קנה הכלים דחצר מהלכת היא וכן פסק הרמב"ם בפרק ג' מהלכות מכירה ולא חילק בין מציאה למקח וממכר וכ"כ תלמידי הרשב"א אבל הר"ן כתב דכיון דבעיין לא איפשיטא נ"ל דאי משך בכה"ג לא מפקינן מיניה דהו"ל תופס ברשות דומיא דכור בל' סאה בסלע וראיתי מחלקים ביניהם דהתם משיכה גמורה הוא דעבד אבל הכא דספיקא בגופה דקנייה ודילמא לא קני כלל מפקינן מיניה ואין זה כלום אצלי דהתם נמי איכא לספוקי דלמא מוכר לא נתכוין להקנות עד שימשוך לוקח כל הכור וכלישנא קמא דאמר כור בל' ומשיכה דלא מהניא היא עכ"ל. והרא"ש כתב ובעיין לא איפשיטא הילכך אי א"ל משוך בהמה זו וקני כלים שעליה לא קנה הכלים במשיכת הבהמה ואפילו בכפותה דכיון דבעיין לא איפשיטא אוקי ממונא בחזקת מרא קמא אבל במציאה והפקר אם אמר אני מושך בהמה זו לקנותה ואת הכלים שעליה כיון דמספקא לן הרי הוא מוחזק משפק ואם תפסה אחר מוקמינן לה בחזקת

מרא קמא שהוא מוחזק בה מספק ובמקח ובממכר אי א"ל קני בהמה וקני כלים שעליה לא קנה הכלים אלא אם כן היתה כפותה. וכתבו תלמידי הרשב"א שי"מ דמשיכה לא מהניא בכליו של מוכר ומש"ה אתי לה הכא משום חצר דאי מטעם משיכה פשיטא ליה דלא קני וזה אינו אלא איפכא היא דטעמא דלא אתי לה משום משיכה משום דפשיטא ליה דקנה אלא הכא הכי קמיבעיא ליה היכא דא"ל משוך וקני כלים שעליה על גבה כלומר מדין כליו מי קני והיינו דאקשינן ואפילו כי א"ל קני בהמה וקני כלים מי קני והא חצר מהלכת היא דכליו דקני מדין חצר הוא וחצר מהלכת לא קנה והאי הוא דמיבעיא ליה לר"א דלית ליה זכותא בהאי שאלה דבהמה אלא לקנות כלים בלחוד ולא למידי אחרינא אי מהני או לא משמע מדבריו דפשיטא ליה דאי א"ל קני בהמה ממש וקני כלים דקנה והיינו דאקשי ליה והא חצר מהלכת לא קנה ואסיקנא והילכתא בכפותה ופירש"י בכפותה פשיטא ליה דאי אמר לו קני בהמה דקני כלים אגבה ואי לא מקני ליה בהמה אלא לאקנויי כלים אע"ג דכפותה קא מיבעיא ליה ובעיין לא איפשיטא עכ"ל ולפ"ז אם לא הקנה ולא השאיל הבהמה כלל אלא שא"ל קני כלים אלו ומשך הבהמה נקנו לו כלים שעליה ולא מיבעיא לן אלא היכא דא"ל משוך בהמה זו וקני כלים שעליה על גבה והתוספות כתבו דהכי קמיבעיא ליה אי מהניא במשיכת בהמה לכלים או לא משום דלא דמי משיכות להדדי דמשיכת הבהמה על ידי הילוך ומשיכת הכלים ע"י גרירה כלומר ואע"ג דבכפותה נמי מיירי מ"מ סתם קניית הבהמה על ידי הילוך ומש"ה לא איבעיא ליה באומר משוך קופה זו לקנות כלים שבתוכה דההיא פשיטא דקני לפי שהקופה ומה שבתוכה משיכתן שוה וכן דעת הרא"ש והר"ן וסיים בה עוד הר"ן ואמר ליה רבא מדאיבעיא לך במשוך בהמה משמע דפשיטא לך דאי א"ל קני מהני אף בכלים דאף על גב דמדין משיכה לא מהניא משום דלא דמו מהני מיהא מדין חצר ואמאי חצר מהלכת היא והילכתא בכפותה כלומר בכה"ג קניא מדין חצר וכתב עוד הר"ן והילכתא בכפותה כלומר בכה"ג קניא מדין חצר וכה"ג אמרינן לגבי עבד בהזורק ואיכא מ"ד דהכא והתם ישן בעינן מדאמרינן התם וכ"ת בישן וכו' ואיכא מ"ד דבכפות לחודיה סגי ותמיהני על רבינו שכתב בסמוך גבי עבד דכפות וישן בעינן כדעת התוס' והרא"ש וכאן לא הצריך אלא שתהיה כפותה ושמא ס"ל דדוקא לגבי עבד שהוא בן דעת לא סגי בכפות ובעינן נמי שיהא ישן אבל גבי בהמה שאינה בת דעת בכפותה סגיא:

סימן רג

סעיף א

מטלטלין קונין זה את זה וכו' כעין שקונין בסודר דהיינו קנין גמור שמועיל לכל הדברים כך כתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות מכירה וכתבתי ראייתו בסימן קצ"ה: ופירות נמי וכו' בריש הזהב (בבא מציעא מה:) אמר רב פפא אפילו למאן דאמר אין מטבע נעשה חליפין אקנויי מיקני בחליפין מידי דהוה אפירא לרב נחמן פירא לרב נחמן לאו אע"ג דאינהו לא עבדי חליפין אקנויי מיקני טיבעא נמי לא שנא ואע"ג דאידחי מימרא דרב פפא היינו דוקא במאי דאמר דמטבע נקנה בחליפין אבל במאי דאמר דפירי אפילו לר"נ מיקני נקטינן כוותיה וכן דעת הרמב"ם בפ"ו מה"מ וכן משמע מרש"י שכתב מידי דהוה אפירות לר"נ דאמר נעל דוקא כתיב שיהא כלי ולא שום דבר שאינו כלי נעשה כחליפין מודה הוא שכל דבר שכנגד הכלי נקנין בחליפין הכלי דכתיב לקיים כל דבר עכ"ל נראה מדבריו דמילתא דפשיטא היא דלרב נחמן כל מידי נקנה בחליפין כלי מדכתיב לקיים כל דבר ורב פפא רצה ללמוד משם למטבע ולא קיי"ל כוותיה במטבע וכי אסיקנא דרב פפא הדר ביה פירש"י דהדר ביה ממאי דאמר מטבע נקנה בחליפין ומשמע שכיון לומר דלא נאמר הדר ביה מכל מאי דאמר לעיל דליתא דלא הדר אלא ממאי דאמר אליבא דנפשיה דמטבע נקנה בחליפין אבל ממאי דאמר לרב נחמן דפירי מיקני בחליפין לא שייך ביה חזרה. ודע שמ"ש רבי' שאין קונין בפירות היינו דוקא בתורת קנין סודר שאינו בתורת שיווי הדמים אבל חליפין שהם בתורת שיווי הדמים קונין בפירות וכמ"ש בסמוך: חוץ מדבר שאין בו ממש וכו' בריש בתרא (ג:) מקשינן וכי רצו לחלק החצר מאי הוי נהדרו בהו א"ר אסי א"ר יוחנן בשקנו מידן וכי קנו מידן מאי הוי קנין דברים בעלמא הוא בשקנו מידן ברוחות. ופירש"י קנין דברים בעלמא הוא. ואין חליפין קונין אלא דבר הנקנה או מכר או מתנה או שיעבוד קרקעות שהקנין חל עליו או מטלטלין: ברוחות. זה בורר לו חלק מזרחי וזה בורר לו חלק מערבי וקנו מידם ומעתה נקנה חלק מזרחי לזה ואין לזה חלק בו וכן השני לחבירו. ודין זה כתבו הרמב"ם בפ"ה מהל' מכירה וז"ל הדברים שאין בהן ממש אין הקנין מועיל בהם כיצד הרי שכתב בשטר וקנינו מפלוני שילך בסחורה עם פלוני או שיחלקו השכר שביניהם או שישתתפו שניהם באומנות וכו' וכיוצא בדברים אלו כולן ה"ז קנין דברים ואינו מועיל כלום שהרי לא הקנה לחבירו דבר מסויים וידוע. וכתב רבינו ירוחם בנ"ט שכן כתב רבינו אפרים. וכתב ה"ה בהשגות אבל שיתוף עצמו נקנה בקנין ע"כ נראה דעתו שאם נשתתפו שהטילו שניהם ממון שיתופם לכיס אחד וקנו מידם שזה קנין גמור ובפ"ד מהלכות שלוחין ביאר המחבר דין

זה בארוכה עכ"ל. ויש לתמוה על מ"ש ה"ה שהטילו שניהם ממון שיתופם לכיס אחד וקנו מידם דבמעות מה מועיל קנין הא קיימא לן דמטבע אינו נקנה בחליפין. וכתב רבינו בסימן רנ"ג דבריא האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה אפילו קנו מידו לא קנה דקנין דברים בעלמא הוא לדעת הרי"ף ור"י ן' מיגא"ש והוא ז"ל כתב דאינו יודע למה . וגם דשלב"ל אין אדם יכול להקנותו כמ"ש בסימן ר"י. וכן דבר שאין בו ממש כמו שנתבאר בסימן רי"ב. וכן דבר שלא בא לרשותו כמו שנתבאר בסימן רי"א. וכן דבר שאינו מסויים כמו שנתבאר בסימן ר"ט: אבל שאר כל דבר נקנה בקנין חוץ ממטבע וכו' בריש הזהב (בבא מציעא מה.) אמר רב פפא דמטבע נקנה בחליפין ואותיבנא עליה ואסיקנא ש"מ אין מטבע נקנה בחליפין ואף רב פפא הדר ביה ואמרינן בגמרא (שם) דטעמא דאינו נעשה חליפין משום דדעתיה אצורתא וצורתא עבידא דבטלה וכתב הר"ן פי' רש"י והוה ליה כדבר שאינו מסויים והאי טעמא לא סגי אלא לאין נעשה חליפין אלא הכי פירושו צורתא עבידא דבטלה והוה ליה כאותיות שאין גופן ממון ומשום הכי אינו נעשה חליפין ואינו נקנה בחליפין: אם הקנה לחבירו בקנין סודר קרקעות ומעות ומטלטלין בבת אחת כתב המרדכי בפ' מי שמת שיש אומרים דכי היכי דלא קנה המעות לא קנה השאר ויש אומרים שקנה אף המעות ויש אומרים דמעות לא קנה אבל קרקע ומטלטלין קנה (ג):

סעיף ב

אלא אפילו מקפיד לידע סכום החפץ וכולי בריש הזהב (בבא מציעא מז.) איבעיא לן חליפין ומקפיד עליהם אי קני תרווייהו במשיכה דחד מינייהו או לא אמר רב אדא בר אהבה ת"ש הרי שהיה תופס פרתו ועומד ובא חבירו ואמר פרתך למה לחמור אני צריך יש לי חמור שאני נותן לך פרתך בכמה בכך וכך חמורך בכמה בכך וכך משך בעל החמור את הפרה ולא הספיק בעל הפרה למשוך החמור עד שמת החמור לא קנה בעל החמור את הפרה שמע מיניה חליפין ומקפיד עליהם לא קנה אמר רבא אטו חליפין בשופטני עסקינן דלא קפדי אלא כל חליפין מיקפד קפדי והב"ע דא"ל חמור בפרה וטלה ומשך את הפרה ועדיין לא משך את הטלה דלא הו"ל משיכה מעליא ופירש רש"י חליפין דקרא בשופטני עסקינן דלא קפדי לדעת שיהו שוות קצת דמים שייטב בעיניו לתת לו את שלו כנגדו ואפ"ה קאמר קרא דקנה: כתב רבינו ירוחם בנ"י ח"ג וכתב ר"ח הא דאמרינן דמטלטלין קונין זה את זה בחליפין דוקא כששמו כל אחד בפני עצמו שאם לא עשו שומא לכל אחד בדמים ידועים לו לא סמכי למקני אהדדי וגדולי האחרונים חלקו עליו וכתבו דבין שאינו מקפיד עליהם בין מקפיד בשומתן קנה בתורת חליפין וכל הנישום דמים באחר פירשו שרגילין לשומו אבל לא שמו אותו וכן עיקר עכ"ל ודעת הרמב"ם

בפ' ה' מהלכות מכירה כדעת גדולי האחרונים. ודע שהמחליף פירות בפירות אף על פי שבתורת קנין סודר אינן נקנין וכמ"ש בסמוך בחליפין שהם בתורת שיווי דמים קונים בפירות זה דעת הרמב"ם בפ"ה מה"מ והוא דעת ר"ת כתבוהו התוספות בהזהב (מז.) גבי הא דתניא גאולה זו מכירה וכו' ומשמע מדברי הרב המגיד בפרק הנזכר שכן דעת הרשב"א וכתב עוד אבל קצת מפרשים הסכימו דאפילו בחליפין שהם בתורת שיווי דמים אינן עושים בפירות אבל שור בפרה וכל בעלי חיים בעודם בחיים קונין זה את זה עד כאן לשונו ודעת רבינו נראה שהוא כדעת הרמב"ם ור"ת והרשב"א שהרי כתב בסמוך מטבע אין קונין בו ולא נקנה בקנין ולא הזכיר כן בפירות. וכתב רבינו ירוחם בנ"י ח"ג שדעת רבינו האי כדעת הרמב"ם ור"ת ונראה מדבריו שגם הוא סובר כן שהרי לא כתב שום חולק על זה וכתב עוד דבין פירות בין דבר שאינו מסויים נקנה בחליפין אלו לא נתמעט אלא מטבע: ויש אומרים דוקא בכי האי גוונא וכו' זה דעת הר"ן משום דקשיא ליה אמאי לא קנה כנגד מעותיו כדאמרינן בפרק קמא דקידושין גבי מכר לו עשר שדות ולא נתן לו דמי כולן כשהחזיק באחת מהן לא קנה כולן ומיהו כנגד מעותיו מיהא קנה ותירץ דשאני הכא שאינו ראוי ליחלק אבל החליף פרה וטלה בכור חטים ומשכה לפרה ולא משכה לטלה קנה בחטים כנגד הפרה. כתב בנ"י שכן דעת הרשב"א וכן כתב הרב המגיד בפ"ה מה"מ בשם הרשב"א וגם רבינו ירוחם בנ"י ח"ב כתב כן בשם הרשב"א וש"מ שאע"פ שהמקח הוא אחד אם החזיק במקצתו ונתן דמיו קנה אותו מקצת ולא אמרינן כיון שהמקח אחד לא קנה לחצאין והוא שיהא דבר הראוי ליחלק כן כתב רבינו ירוחם שם. כתב הרשב"א ז"ל בתשובה סימן אלף ורכ"ו המחליף קרקע בקרקע כיון שהחזיק זה בשדה זו קנה חבירו שדה השני ועיין עוד שם. שנים שעשו חילוף מכל נכסיהם ונטלו קנין אינו מועיל הריב"ש סימן רס"ג. ועיין בתרומות הדשן סימן שי"א:

סעיף ג

מטבע אין קונין בו נתבאר סימן קצ"ה: ולא נקנה בקנין כיצד מכר לו פרה וכו' נתבאר סי' קצ"ח: וכן אם בא להקנות לחבירו וכו' נתבאר בסמוך. כתב רבינו ירוחם בנט"ו נתן לו מטבע פלונית וקנו מידו אחריות מאחר שהקנין אינו מועיל דמטבע אינו נקנה בחליפין האחריות אינו שום דבר וכתב רבינו בסימן ס' שנשאל הרי"ף על אחד שהוציא שטר על חבירו שכתוב בו מחמת שנתתי לך ק' זהובים ושעבדתי לך כל נכסי באלו ק' זהובים שיגבה אותם מהם והשיב הרי"ף שהקנין אינו כלום דאין מטבע נקנה בחליפין אלא א"כ אין נושאין ונותנין במדינה באותם זהובים הכתובים בשטר דאז הוו כפירות

ונקנין בחליפין ועיין במ"ש שם בשם תשובת הריב"ש ובסימן רצ"ו כתב גבי האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה פירש הרי"ף ור"י ן' מיגא"ש דהא לא איירי אלא בשכ"מ שדבריו ככתובים וכמסורים דמו אבל לא בבריא דאפילו אם לא קנו מידו קיימא לן אין מטבע נקנה בחליפין ואין נראה דהא אין שייך הכא למימר אין מטבע נקנה בחליפין שאינו מקנה לו מנה במטבע רק שמחייב עצמו ליתן לו מנה ומשעבד לזה נכסיו עכ"ל ועיין במישרים נט"ו ח"ג ובהגהות פרק כ"ג מה"מ ועיין בהריב"ש סימן ק"ה ושמ"ה: אבל יכול לשעבד נכסיו וכו' ומשמשך הלוקח וכו' פרק אע"פ והמוכר את הבית:

סעיף ה

אבל המוכר מטבע במטבע וכו' רפ"ד דמציעא (מד:) תנן הזהב קונה את הכסף והכסף אינו קונה את הזהב הנחשת קונה את הכסף והכסף אינו קונה את הנחשת ואמרינן בגמרא דרבי שנה בילדותו הכסף קונה את הזהב וחזר בו בזקנותו ושנה הזהב קונה את הכסף וכתבו בתוספות דדהבא טיבעא לגבי פירי כדמשמע בגמרא וגם לגבי כספא הוי טיבעא דשמא קי"ל כילדותו דרבי ומיהו ר"ח פירש דהכי אמר רבינו האי גאון דדהבא פירי הוי לכל מילי ושמא בימי האמוראים היה זהב יוצא בהוצאה והוא טיבעא ובימי הגאון לא היה יוצא כלל ולכך אמר דהבא פירא. והרי"ף והרא"ש כתבו דקיימא לן כזקנותו דהא הדר ביה ממאי דאמר בילדותו וסתם לן הזהב קונה את הכסף ורבי יוחנן דאמר בגמרא אסור ללוות דינר בדינר כלומר דינר זהב בדינר זהב הכי סבירא ליה ואף על גב דרב אשי אמר כילדותו מסתברא הא דחי ליה תלמודא וגם הא דבעא למימר דרבי חייא סבר טיבעא הוי אידחי ליה והך ברייתא דאיתא בגמרא דמשמע מינה דדהבא טיבעא הוי שנאה ר' חייא לפום מאי דהוי תני רבי בילדותו אבל לפום מאי דתני רבי בזקנותו ליתא הילכך נקטינן כסתם מתני' דהזהב קונה את הכסף וכן דעת הרמב"ם בה"מ וכתב הרי"ף שדעת רבינו האי דדהבא פירא הוי לכל מילי ומיקני בחליפין והרי"ף חלק עליו וכתב דדהבא לא הוי פירא אלא לגבי כספא אבל לגבי שאר מטלטלי טיבעא הוי דכיון דאשכחן לרבי יוחנן דאמר דהבא לגבי כספא פירא הוי ולגבי פירי טיבעא הוה וליכא מאן דפליג עליה בכולהו אמוראי שמעינן דהכי הלכתא וזהב וכסף ונחשת דתנן במתניתין פשיטא דהיינו מטבעות דוקא וכדתניא ברייתא בגמרא הזהב קונה את הכסף כיצד מכר לו דינר זהב בכ"ה דינרי כסף וכו' דאילו לשונות זהב וכסף ונחושת דינם כשאר מטלטלין מכל שכן דמטבע שנפסל שיתבאר בסמוך שדינו כשאר מטלטלין וכ"כ הרמב"ם בהלכות מכירה: ומ"ש שאם מכר לו דינר זהב בכ"ה דינרי כסף בתורת דמים וכו' הוא מדאמרינן בגמרא (מה:) הזהב קונה את הכסף כיצד מכר לו דינר זהב בכ"ה

דינרי כסף כיון שמשך הזהב נקנה הכסף בכל מקום שהוא אי אמרת בשלמא בחליפין היינו דקתני נקנה הכסף בכל מקום שהוא אלא אם אמרת בדמים האי נקנה הכסף בכל מקום שהוא נתחייב גברא מיבעיא ליה אמר רב אשי לעולם בדמים ומאי בכל מקום שהוא כמו שהוא כדאמר ליה אי אמר ליה מארנקי חדשה יהיבנא לך לא מצי יהיב ליה מארנקי ישנה אף על גב דעדיפי מינייהו מ"ט דאמר ליה ליישנן קא בעינא להו. ופי' רש"י כמות שהוא. כמו שהתנה עמו: מארנקי חדשה. של מטבע סלעים חדשים: ליישנן קא בעינא. צריך להניחם זמן מרובה וחדשים נוחים לי שלא ישחירו יותר מדאי: נחשת קונה הכסף וכו' כיצד מכר לו וכו' ברייתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בריש הזהב וכתבו ותריצנא בגמרא מאי כל מקום שהוא כמות שהוא דאי אמר ליה מארנקי חדשה יהיבנא לך לא מצי יהיב ליה מארנקי ישנה ואע"ג דבגמרא לא אמרו כן על ברייתא זו מכיון שאמרו כן על רישא דהזהב קונה את הכסף כיצד ממילא נשמע לסיפא דהנחשת קונה את הכסף כיצד וכו' וכתב רבינו ירוחם בנ"י ח"ב יש מן הגדולים שכתבו כי מעות שלנו שמעורב בהם כסף ונחשת ושמין בהן מקח וממכר אפילו לגבי כסף טיבעא הוי ואין קונין את הכסף וכסף קונה אותם וכ"נ עיקר עכ"ל: הנחשת גבי הזהב וכו' כתב הרא"ש בריש הזהב כתבו התוספות דנחשת הוי טיבעא לגבי דהבא והביאו ראיה מדהוה ס"ד דאפילו לגבי כספא הוי טיבעא ואף על גב דדחי לה מ"מ כיון דס"ד להחשיבו אף מכסף אע"פ שזה נדחה מ"מ אכתי נשאר לו חשיבות טיבעא נגד הזהב ויראה לי דפירא הוי לגבי דהבא דנהי דאהני לכספא חריפותיה לבטל חשיבות הזהב ולשווייה פירא שאני כספא דאיהו נמי חשוב וגם חריף טפי דסגי בכל דוכתא אבל נחשת דלא חשוב אף על גב דסגי בכל אתרא לא אהני ליה חריפותיה לבטל חשיבות הזהב וכן משמע סידרא דמתניתין דאחרון אחרון גרוע וחשיב פירא טפי מן הראשון עכ"ל וכתב ה"ה בפ"ו מה"מ שדעת הרשב"א כדעת התוספות ובעל נ"י כתב דבירושלמי משמע דנחשת פירא הוי לגבי דהבא וכן דעת הרמב"ן והר"ן ז"ל:

סעיף ו

מעות הרעות שנסדקו וכו' שם במשנה (מד.) מעות הרעות קונות את היפות והיפות אינן קונות את הרעות אסימון קונה את המטבע והמטבע אינו קונה את אסימון ופרש"י מעות הרעות. שנפסלו: אסימון. שאין עליו צורה זוזים עגולים ומוכנים לצור עליה צורה כחותם והתוספות כתבו שר"ת פי' דאסימון יש בה צורה ואינה יוצאה בהוצאה ובדיבור אחר כתבו דמעות הרעות היינו שיוצאות קצת ואפילו הכי איצטריך בזו למיתני דאסימון חשיב פירא דלפרש"י אשמועינן דאע"ג שעשוי כתיקון מטבע דיוצא בעיר ואין חסר רק

צורה מ"מ חשיב פירא אע"ג דאינו חסר אלא דבר מועט שבדבר מועט יציירו הרבה מהם ולרבינו תם נראה לו שיוצאות בדוחק אבל לא כל כך בדוחק כמו מעות הרעות עכ"ל. ובעל נ"י כתב שהראב"ד ז"ל והרשב"א פירשו מעות הרעות היינו שהן משופות ואדומות שהם יוצאים אלא שאין יוצאין להדיא וכן כתב ה"ה בפ"ו מה"מ בשם הרשב"א והראב"ד ז"ל וכתב שדעתם לומר דאע"ג דלשאר מילי טיבעא הוי לענין מעות היפות הוא פירא ואין כן דעת המחבר אלא כרש"י שפירש מעות הרעות שנפסלו עכ"ל והתוספות שפירשו שיוצאות קצת משמע דס"ל כהראב"ד והרשב"א ונראה ג"כ שסוברים שכן דעת רש"י שנפסלו קצת ולא לגמרי ולא כדברי המגיד ז"ל. והר"ן ובעל נ"י כתבו די"מ דאסימון הוי מטבע שיש עליו צורה אלא שנסדקה צורתו ואינו יוצא ואינוי חשוב מחמת צורתו כלל וכן פירשו תלמידי הרשב"א והרא"ש כתב ואסימון גרע ממעות הרעות שנסדקו ורבינו כתב שנסדקו כדברי הרא"ש ופירש ועדיין יוצאין בהוצאה וכו' כדברי הראב"ד והרשב"א והתוספות: אסימון הוא מטבע שאין עליו צורה וכו' כבר נתבאר בסמוך ודעת רבינו בו כפרש"י ונ"ל שצריך להגיה מתחייב במשיכתו המטבע והרמב"ם בפ"ו מה"מ לא הזכיר אסימון: ומטבע אפילו מעות הרעות וכו' כבר כתבתי בסמוך בשם הרא"ש דאסימון גרע וחשיב פירא טפי ממעות הרעות ומאחר דס"ל לרבינו כמו שפירש המעות הרעות יוצאים בהוצאה אבל לא להדיא אם כן כי תנן אסימון קונה מטבע ומטבע אינו קונה אסימון כל מטבע במשמע ואפילו מעות הרעות:

סעיף ז

וכולן יש להם דין מטבע וכו' כן כתב רבינו ירוחם בנ"י ח"ג וכן משמע:

סעיף ח

וכולן זה כנגד זה וכו' כך כתב הרא"ש בריש הזהב וכ"כ הר"ן וגם תלמידי הרשב"א כתבו בשם הרמב"ן דמסתברא דאין דינר זהב קונה דינר זהב אחר דאין מטבע קונה מטבע כלל וזהו שאמרו טלית קונה דינר זהב ואין דינר זהב קונה טלית אבל דינר זהב לחבירו לא והיינו דאמר ר"ל (שם מה:) גבי מתני' דכל המטלטלין קונין זה את זה דאפילו כיס מלא מעות בכוס מלא מעות ואוקימנא בדינרא ניאקא ואניגרא ואפילו דינר זהב בדינר זהב לא אלמא דלאו פירא הוא אלא לענין כספא הלכך אין האחד קונה את חבירו לא בתורת דמים ולא בתורת חליפין עכ"ל:

סעיף ט

בד"א כשיוצאין בהוצאה וכו' הם דברי הרי"ף והרא"ש בריש הזהב והביאו ראיה מדתנן בפ' הנזכר כל המטלטלין קונין זא"ז ואמרינן בגמרא דאר"ל דאפילו כיס מלא מעות בכיס מלא מעות קונין זא"ז ותרגמא רב אחא בדינר אנקא ואניגרא חד פסלתו מלכות וחד

פסלתו מדינה כלומר דל"ש פסלתו מלכות ל"ש פסלתו מדינה אין עליהם דין מטבע אלא כמטלטלין הן וקונין זה את זה. ופירש"י פסלתו מלכות. המלך גזר שלא יוציאו ובני המדינה לוקחים אותו בהצנע: פסלתו מדינה. בני מדינה שנאוהו אבל המלך לא צוה ומוציאין אותו בשאר מדינות המלך: ומ"ש וכן קונין בהם בתורת קנין סודר וכו' נתבאר בסי' קצ"ה:

סעיף י

המטבע אין יכולין לקנותו וכו' אלה הם דברי הרמב"ם בפ"ו מה"מ ולשונו הוא יותר מבואר מל' רבינו וז"ל המטבע אין לו דרך שיזכה בו מי שאינו ברשותו אלא ע"ג קרקע כגון שקנה קרקע וע"ג המעות או שישכור מקום המעות כיון שזכה בקרקע בכסף או בשטר או בחזקה או בקנין זכה במעות וביאור הענין דכיון דקיי"ל דאין מטבע נקנה בחליפין לא בחליפי קנין סודר ולא בחליפי דשוה בשוה וכמ"ש בסימן זה נמצא שאין דרך לקנותו בשום א' מהחליפין מ"מ נקנה הוא אגב קרקע כדאמרינן בריש הזהב (בבא מציעא מו.) דרב פפא הו"ל תריסר אלפא זוזי בי חוזאי אקנינהו לרב שמואל בר אחא אגב אסיפא דביתיה וקשה אמאי קאמר דמטבע אין יכולין לקנותו אלא אגב קרקע הלא נקנה הוא במשיכת המטלטלין וי"ל דה"ק אין מטבע יכולין לקנותו לשקודם שיבוא לידו יזכה בו ואם נגנב או אבד לקונה אבד אלא ע"ג קרקע ואילו במשיכת המטלטלין נתחייב במעות ואם היו לו מעות ואבדו משלם אחרים תחתיהם א"נ ה"ק שאר מטלטלין אם רוצה ליתנם לאחר במתנה או לזכותם לו שיהו כשלו יכול לזכותם לו ע"י קנין סודר אבל המטבע אין לו דרך שיזכה בו מקבל המתנה או הזכות אלא ע"ג קרקע ועיין בדברי רבינו בסימן ס':

סעיף יא

וכתב הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה דסבירא ליה דעובדא דרב פפא שכתבתי בסמוך פקדון הוה אבל מלוה על פה א"א להקנותה באגב וכן דעת הרשב"א בהגוזל קמא ויש מביאין ראיה מדאמרינן בפרק מי שמת (בבא בתרא קמח.) שכ"מ שאמר תנו הלואתי לפלוני הלואתו לפלוני ואקשינן ואע"ג דליתיה בבריא ואמרינן דאיתיה במעמד ג' ולא אמרינן דאיתיה באגב וזה דעת הרמב"ן ז"ל עכ"ל ובעל התרומות בשער נ' כתב אהא דהגוזל עצים (קד:) אההיא דר' אבא הוה מסיק זוזי ברב יוסף בר חמא דאמרינן עלה מאי תקנתיה נקנינהו ניהליה אגב ארעא דמטבע הואיל ואיתיה בעין מהני אגב ארעא וזה החוב כבר הגיע זמנו והיו המעות בעין וה"ה כתב בפ"ו מה"מ שהרשב"א דלג בההיא עובדא הוה מסיק אלא הוה ליה שלא היה חוב אלא פקדון: (ב"ה) וא"א כתב שכותבים הרשאה גם על ההלואה ואין דברי רבינו מכוונים תמה שכתב בשם הרמב"ם שאם הקנה להבירו ע"ג

קרקע חוב שיש לו על חבירו אינו ענין לכתב הרשאה שאפילו מי שסובר שכותבין הרשאה גם על הלואה יודה שאם הקנה לחבירו חוב ע"ג קרקע לא קנה שאין כאן דבר מסויים שיקנה ע"ג קרקע וכן מבואר בדברי הרא"ש פרק מרובה וכתבתיו בסימן קצ"ב:

סימן רד

סעיף א

אע"פ שמעות אינם קונות וכו' משנה בריש הזהב (בבא מציעא דף מד.) נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות אינו יכול לחזור בו אבל אמרו מי שפרע מדור המבול וכו' הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו: ומ"ש בין המוכר בין הלוקח כ"כ הרמב"ם בפרק ז' מה"מ ופשוט הוא דכיון דטעמא לפי שאינו עומד בדיבורו מה לי מוכר מה לי לוקח. כתוב בהגהות מרדכי בסוף כתובות ראובן שהיה חייב לשמעון מנה ואמר שמעון לראובן טלטל זה אמכור לך במנה ונתן לו ראובן המנה יכול שמעון לומר מנה זה אני גובה בחובי והחפץ לא אתן לך ואינו במי שפרע אבל אם א"ל ראובן הא לך עוד מנה ותן לי החפץ צריך ליתן או מקבל מי שפרע מדברי רבינו האי. כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ד בשם רבינו האי אם נתן מעות על הפירוח עד שלא יצא השער שהוא באיסור לא מקבל מי שפרע אם חזר בו (ב): ואפילו לא נתן כל המעות וכו' ג"ז שם פ' הזהב (בבא מציעא דף מח:) איתמר ערבון רב אמר כנגדו הוא קונה ורבי יוחנן אמר כנגד כולו הוא קונה ופרש"י ערבון מקצת מעות נתן לו על פיסוק מרובה. כנגד כולו הוא קונה בקרקע לקנין גמור ובמטלטלין לקבל מי שפרע והכי אמרינן שם בהדיא בגמרא דלר' יוחנן כנגד כולו הוא קונה לקבל מי שפרע וידוע דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וכן דעת הרמב"ם בפ"ז מה"מ וכן דעת הגהות שם. וכבר כתבתי בסימן ק"צ דהיכא דנתן לו ערבון ואמר לו שיקנה הכל ע"י הערבון לרש"י לא קנה אלא כנגד מעותיו ולדברי התוספות קנה הכל דעדיף מנתן לו בתורת פרעון דאז קנה הכל לדברי כל הפוסקים ואם נתן לו סתם קונה הכל ג"כ לדברי כל הפוסקים ואע"פ שכל אלו הדינים שכתבתי שם לעניין קניית קרקע הם אמורים מינה נשמע לקנין מטלטלין לענין מי שפרע דשוים הם וכמ"ש בסמוך בשם רש"י וכן כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ד ובסימן ק"צ כתבתי דברי ר"ח ועיין עליהם ואם נתן הלוקח טבעת למוכר יתבאר בסמוך בס"ד: שיאמר לו הדיין וכו' גם זה שם (שם) על אבל אמרו מי שפרע וכו' איתמר אביי אמר אודועי מודעינן ליה ורבא אמר מילט לייטינן ליה וידוע דהלכה כרבא וכן פסקו הפוסקים: וכתב א"א ז"ל יראה שהדיין אומר לו וכו' כלומר שמדבר עמו לנוכח אבל הרמב"ם בפ"ז מה"מ לא כתב לנוכח אלא הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו וכתב בחידושי תלמידי הרשב"א מילט

לייטינן ליה מהאי לישנא נראה לכאורה דבפירוש לייטינן ליה ביחוד אבל רבינו כתב דלא לייטינן ליה אלא בסתם והכי משמע מלישנא דמתני' דקתני סתם עכ"ל: :

סעיף ג

אבל כל זמן שלא נתן המעות וכו' ג"ז ברייתא שם בהזהב (שם) הנושא והנותן בדברים לא קנה והחוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו ואמר רבא אנו אין לנו אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו ופרש"י אין לנו קללה אחרת אלא אינו הגון בעיני חכמים:

סעיף ד

ואם רשם המקח וכו' נתבאר בסימן ר"א: [%א] ואם נתן לו טבעת הלוקח למוכר כתבו הגהו' בפכ"ג מה"מ והמרדכי פ"ק דקידושין שכתב העיטור בשם הירושלמי שחוזר בו ואינו מקבל מי שפרע וכתבו הם ז"ל דה"ה לנותן משכון בתורת עירבון דלא קנה דהיינו נותן טבעת לחבירו שאמרו בירושלמי דלא קנה. ודין הירושלמי דנותן טבעת הזכירו הרב המגיד בפרק ז' מה"מ וכתב שהסכימו כן קצת המפרשים והירושלמי דנותן ערבון טבעת כתבו הר"ן ותלמידי הרשב"א שנתנו למשכון כעין עובדא דההיא אמתא. ומיהו אם מנהג אנשי המקום שיקנה לגמרי ע"י נתינת הטבעת כיון שנתן לו טבעת קנה ואינו יכול לחזור בו וכמ"ש בסימן ר"א:

סעיף ה

אבל אם נתן משכון וחוזר בו וכו' בפ"ק דקידושין (ח.) בני רב הונא בר אבין זבון אמתא בפריטי ולא הוה בהדייהו זוזי אותיבו נסכא עילוה לסוף אייקר אמתא אתו לקמיה דרבי אמי אמר להו פריטי אין כאן נסכא אין כאן וכתב הרי"ף והרא"ש בהזהב אבל דברים ומשכון לא קאי במי שפרע דגרסי' בפ"ק דקידושין בני רב הונא בר אבין זבון אמתא וכו' וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מה"מ וכתב ה"ה שם שהסכימו כן הרבה מהאחרונים וכתוב בחידושי תלמידי הרשב"א שדעת הרי"ף מכיון דלא אמר להו דמי שפרע ליכא והר"ן פי' דלא קאי במי שפרע אלא במידי דמדאורייתא קני כגון מעות לר' יוחנן אבל במשכון וכיוצא בו דמדאורייתא לא קני ליכא מי שפרע ואף ע"ג דדברים ומעות קני לעבור עליו במי שפרע אפילו לר"ל דמעות אינן קונות מדאורייתא אליבא דר"ל הוא דאמרינן הכי אבל לדידן ליכא מי שפרע אלא במידי דמדאורייתא קני וכדקס"ד וכן מפורש בירושלמי דליכא במשכון מי שפרע וכתבו הגהות ומ"ש הרב בראש פ' זה שמקבל מי שפרע אם נתן ערבון בלבד פירוש כדאמרינן בגמרא שנתן קצת המעות בתורת תחלת פריעת המקח ולא נתן ערבון על הדמים אבל כאן נתן משכון על הדמים ולא בתורת פרעון הילכך אין כאן לא דמים ולא משכון עכ"ל. וכתבו הגהות בפכ"ג מה"מ והמרדכי בפ"ק דקידושין בשם העיטור ומסתברא דאמתא בעידנא דזבנוה לא אותיבו נסכא אלא בתר

שעתא דאי בעידנא דזבינו אמתא אותיבו נסכא זבינייהו זבינא ואח"כ כתבו בשם העיטור ג"כ והרי"ף נמי אייתי ראיה מההיא אמתא דדברים ומשכון לא קאי במי שפרע ואיכא למימר אי בעידנא דזבני יהבי משכון הו"ל כמעות וקאי במי שפרע אבל הכא כיון דבתר הכי יהבי משכון כדפירש' לעיל ליכא מי שפרע ואיכא מ"ד דה"ק פריטי אין כאן דליהוי כעבד כנעני שנקנה בכסף משכון אין כאן דליהוי כנתינת מעות דליקני לגמרי אלא יכול לחזור בו אבל לעולם איכא מי שפרע עכ"ל ונ"ל לפירוש קמא כל שנתן לו משכון אחר שעת המכר ליכא מי שפרע ולפי' שני אף על פי שנתן לו המשכון אחר שעת המכר איכא מי שפרע: (ב"ה) ומדברי הפוסקים אין נראה לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא אף על גב דבעידנא דזבינו אותיבו משכון יכול כל אחד מהם לחזור וליכא מי שפרע: ועיין בתשובות מיימון דספר משפטים סי' ס"ז. כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ד קונה שום דבר וכו' והניח משכון בעבור המעות לא קנה פירוש זולתי אם אומר תקנה בגוף המשכון כך וכך מעות וכבר כתבתי בזה. ולענין הקונה קרקע או דברים הנחנים בכסף והניח לו משכון עליהם כתוב בחידושי תלמידי הרשב"א בפרק הנזכר שלא מצינו בקרקעות מי שפרע וכתב הרמב"ן משום דקנין גמור שלהם בכסף וכיון דלעולם הקנין שלם נגמר באיזה ענין שיהיה אף על פי שתמצא לפעמים שלא נגמר כיון דאותיבו משכון עליה או במקום שכותבין השטר שלא קנה בכסף אין מוסרין אותו במי שפרע ואח"כ כתבו עוד על זה ואמרו דאיפשר דסבירא ליה להרי"ף דאף בקרקעות יש מי שפרע אע"פ שלא מצינו מפורש בכך בשום מקום והר"ן ג"כ נסתפק בדבר וכתב דאפשר דליכא מי שפרע במקרקעי ואח"כ העלה דליכא מי שפרע אלא במידי דקני מדאורייתא כגון מעות לרבי יותנן ולפי דעתו אם נתן כסף לקנות קרקע והוא במקום שכותבין שטר אם בא לחזור בו איכא מי שפרע ואם נתן לו משכון חוזר וליכא מי שפרע:

סעיף ו

וכתב הרמב"ם בפ"ז מה"מ וכבר כתבתי בסימן קצ"ט טעם להרמב"ם שסובר דמלוה אע"ג דלהוצאה ניתנה קונה בדבר שנקנה בכסף ובדבר שאינו נקנה בכסף קונה לענין מי שפרע דלא קיי"ל כההיא דהאיש מקדש (מז.) דאי מלוה להוצאה ניתנה במאי קנה אלא כדמשמע בהזהב (מו:) גבי יש דמים שהן כחליפין לפר"ח והרי"ף דמלוה קוכה בדבר שנקנה בכסף ובדבר שאינו נקנה בכסף קונה לענין מי שפרע ונתבאר שם שהרמב"ם כתב שאם המלוה היא מחמת שקנה שום דבר ונתחייב לו כך דמים וא"ל אתן לך חפץ פלוני בחוב שאני חייב לך אע"פ שלא משכו נקנה לו בכ"מ שהוא לפי שהוא דבר שאינו מצוי העמידו חכמים דבריהם בו על דין תורה שמעות קונות. וכתבתי

שם שדעת המפרשים שבכל דינים אלו דעת הרי"ף שוה לדעת הרמב"ם זולתי הרמב"ן שנראה מדבריו שסובר דמלוה שאינו מחמת מכר אינו קונה כלל. וכתב ה"ה בפרק הנזכר דבירושלמי אמרינן שאם קנה מטלטלין במלוה וחוזר בו אינו מקבל מי שפרע ופסקו כן הרמב"ן והרשב"א:

סעיף ח

אבל א"א ז"ל כתב וכו' וכבר כתבתי בסימן קצ"ט שדעת הראב"ד והרמב"ן והרשב"א והר"ן כדעת הרא"ש:

סעיף ט

י וכתב א"א בהזהב ההוא גברא דיהיב זוזי אחמרא שמע דבעו למינסביה בי פרזק רופילא כלומר מבית שר אחד רוצים ללקחו בחזקה א"ל הב לי זוזאי לא בעינא חמרא אתא לקמיה דרב חסדא אמר ליה כדרך שתקנו משיכה במוכרין כך תקנו משיכה בלקוחות וכתב הרא"ש על זה ואפילו מי שפרע ליכא מדלא קאמר והא בעי לקבולי עליה מי שפרע כדקאמר אהני עובדי דלעיל דליכא מי שפרע אלא היכא דחוזר מחמת יוקרא וזולא אבל אם חוזר מחמת שירא להפסיד הכל אפילו מי שפרע ליכא וכן כתבו התוספות בפרק הנזכר גבי הא דא"ר יוחנן דבר תורה מעות קונות ורבינו ירוחם בנ"ט ח"ד כתב שכן דעת רבינו האי ור"ת וכתב עוד כי מה שאמרנו שיכול לחזור משום פסידא דוקא נפסד לגמרי אבל משום פסידא קצת כגון יין והחמיץ מקבל מי שפרע וכן עיקר עכ"ל. ודברי הרא"ש הכי דייקי. וכתב הר"ן שכן דעת הראב"ד שאע"פ שלא הגיע האונס אלא שחוזר בו מחמת פחד האונס אינו מקבל מי שפרע ואין דעת הגאונים כן אלא היכא שחוזר בו מחמת שנאנס אינו מקבל מי שפרע כיון דלא יהיב מידי וכ"כ רבינו האי אבל כל שחוזר בו קודם שיגיע האונס מקבל מי שפרע והאי דלא אדכר ליה רב חסדא מי שפרע לאו ראיה היא דאינהו לא אתו לקמיה אלא לשאול אם לוקח יכול לחזור בו אבל אה"נ דבעי לקבולי מי שפרע וכ"כ ר"ח וכן אמרו משמו של רבינו האי ז"ל וכבר כתבתי סימן קצ"ח שלדעת רש"י אם נאנסו המטלטלין אינו יכול לחזור בו ולראב"ן חוזר בו ומקבל מי שפרע ולשאר כל הפוסקים חוזר בו ואינו מקבל מי שפרע וכתב בחידושי תלמידי הרשב"א שכדברי ר"ח כתב רבי יצחק בר ראובן אלברצילוני שפירשוה רבים מהגאונים וכן נראה כדבריהם מדאתי לה רב חסדא מטעם חזרת לקוחות ולא אתי לה משום דקיימא ברשות מוכר לאונסין אלא ודאי משמע דפחד אונסין לאו כאונסין ממש הוא ולא קיימא ברשות מוכר להכי הילכך אתי לה מטעם שיכול לחזור ומיהו מי שפרע בעי לקבולי כדברי הגאונים עכ"ל. והמרדכי בריש הזהב כתב קנה ולא משך ושמע שהעכו"ם רוצים לאנס הפירות וחוזר בו מפני האונסין אפילו הכי מקבל מי שפרע כדאמרינן גבי פרזק רופילא

כדרך שתקנו משיכה וכו' אבל מי שפרע מקבל וכ"פ ר"ח ודבריו נראין דבמה יפטר ממי שפרע עכ"ל. ואפשר דאפילו היכא שאנסוהו סובר המרדכי שאם חוזר בו מקבל מי שפרע ומהך טענה שכתב דבמה יפטר ממי שפרע והרמב"ם בפ"ז מה"מ לא הזכיר דינים הללו כלל משמע דס"ל דכיון דד"ת מעות קונות אע"ג דרבנן תיקנו שלא יקנו לגמרי מ"מ למה שאמרו שקונות דהיינו למי שפרע קונות לגמרי ואפילו נאנסו אם בא לתבוע מעותיו צריך לקבל מי שפרע: (ב"ה) ויותר נראה שהוא סובר כדעת הגאונים שהרי כתב בפרק שלישי ממכירה שאם נתן דמי המקח ונאנס קודם שיקחנו ואמר לו תן לי מקחי או החזר לי מעותי אף על פי שיש עדים שנאבד באונס ולא היה כח במוכר להצילו ולא נתרשל בדבר הרי זה מחזיר את הדמים עכ"ל והרי זה כלשון הגאונים שכתבו אינו מקבל מי שפרע כיון דלא יהיב ליה מידי. וכן יש לפרש דברי הרי"ף שגם הוא כתב ואית ליה ללוקח למימר תן לי מקחי או תן לי מעותי:

סעיף יא

אע"פ שבדברים בלא מעות אין צריך לקבל וכו' מכל מקום ראוי לאדם לעמוד בדיבורו וכו' ברייתא בהזהב (מח.) הנושא ונותן בדברים אין רוח חכמים נוחה הימנו ואמר רבא אנו אין לנו אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו ופירש"י אין לנו. קללה אחרת אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו ואיפליגו שם רב ורבי יוחנן דלרב אין בדברים משום מחוסרי אמנה ולר"י יש בהם וכן פסק הרא"ש וכן דעת הרמב"ם פרק ז' מה"מ: וכתב בעל המאור וכו' כן כתב הרא"ש בפרק הנזכר וטעמו מידי דהוה אמעות לר"ש שקונות ללוקח שהוא אינו יכול לחזור ובתרי תרעי יכול לחזור כדאמרינן בא"נ (דף עד:) וראיה מפ"ק דקידושין דבני רב הונא זבון אמתא ואותיבו נסכא למשכון עלה וא"ר אשי אי פריטי אין כאן משכון אין כאן ואי ס"ד יש בדברים משום מחוסרי אמנה אפילו בתרי תרעי היכי מורה להו רב אשי לכתחילה למהדר בהו אטו דברים ומשכון מי גרע מדברים לחודייהו ובחידושי תלמידי הרשב"א כתוב שבעל העיטור כתב שרבינו גם כן כתב כדברי בעל המאור בשם החכם הגדול אחיו והביאו ראיה מדאמרינן לעיל דרב חייא בר יוסף יהב זוזי אמילתא ובעא לאהדורי ביה במה שהוא יותר מכנגד דמים שנתן ואמאי לא חייש לאחסורי הימנותא ומיהו יש לדחות דכיון דס"ל דערבון כנגדו לחוד קונה כרב ה"נ ס"ל כרב דאמר דדברים אין בהן משום מחוסרי אמנה ומיהו מדברי רש"י נראה דסבר דאף בנשתנה השער פליגי רב ור"י בדברים אם יש בהם משום מחוסרי אמנה שהוא ז"ל פי' בההיא דאוקי אביי אליבא דרב ברייתא דהין שלך צדק שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב כלומר בשעה שהוא אומר הדיבור לא יהא בדעתו לשנות אבל אם נשתנה השער לאחר מכאן והוא חזר בו לפי שינוי השער אין כאן חסרון אמנה אלמא דר"י דפליג עליה אפילו בכה"ג פליג ומיהא למאי דכתיבנא הא דאמר אביי כפשטה דמיפרשא דבשעה שהוא אומר הדיבור

לא יהא בדעתו לשנות שהוא אחד בפה ואחד בלב אבל אם אח"כ נמלך לשנות אפילו בלא נשתנה השער אין בכך כלום כיון דבשעת הדיבור לא היה דעתו לכך ותירוצא דאביי אע"ג דלרב איתמר לרבי יוחנן נמי איתיה ולפיכך כתבו הרי"ף אע"ג דהלכה כר"י משום דר"י נמי מודה ביה ע"כ וכתב הר"ן שדעת הרשב"א שאפילו נשתנה השער דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה וכתב בעל נ"י שדעת הראב"ד כדעת הרשב"א ושלזה נוטה דעת הר"ן וגם ה"ה כתב בפ"ז מה"מ שכדברי הראב"ד והרשב"א עיקר וכן נראה מדברי התוס' דאהא דאמרי' דאע"ג דא"ר יוחנן האומר לחבירו אתן לך מתנה מותר לחזור מודה במתנה מועטת דאינו מותר לחזור בו דאית ביה משום מחוסרי אמנה כתבו ויוקרא הוי כמו מתנה מועטת וכ"כ רבינו ירוחם בשמם בנ"ט ח"ד וריהטא דסוגיין כוותייהו משמע דמעיקרא איתא עובדא דרב כהנא יהבו ליה זוזי אכיתנא אייקר כיתנא א"ל רב במאי דנקיטת זוזי הב להו אידך הו"ל דברים ואין בהם משום מחוסרי אמנה דאיתמר דברים רב אמר אין בהם משום מחוסרי אמנה ור"י אמר יש בהם משמע דכי א"ר יוחנן יש בהם משום מחוסרי אמנה אפילו היכא דאייקר אמר דהא אעובדא דאייקר מייתי פלוגתא דאיתמר דברים רב אמר וכו' ולשיטת בעל המאור כתב הר"ן דכי אורי לרב כהנא כך"ע אורי ליה והא דאמרינן עלה דאיתמר ומייתי פלוגתא דרב ור"י לאו למימרא דבהא פליגי אלא משום דדמיא לה אייתי לפלוגתייהו:

סעיף יב

וכן האומר ליתן מתנה לחבירו וכו' ג"ז שם (מט.) אהא דא"ר יוחנן דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה ומי א"ר יוחנן הכי והא א"ר יוחנן האומר לחבירו מתנה אני נותן לך יכול לחזור בו יכול לחזור בו פשיטא אלא מותר לחזור בו אמר רב פפא מודה ר' יוחנן במתנה מועטת דסמכה דעתייהו ופירש"י משום דסמכה דעתיה דמקבל אדיבוריה וכתב הרי"ף ירושלמי רבי יעקב בשם רבי יוחנן אמר ליתן מתנה לחבירו וביקש לחזור בו מותר לחזור בו אלא בשעה שאומרה צ"ל בדעת גמורה רב מפקיד לשמשיה אימת אימר לך תתן מתנה לבר נש אי הוא מסכן הב ליה מיד ואי עתיר אימליך בי תניינות וכתב הרמב"ם ירושלמי זה בפ"ז מה"מ וכתב המרדכי דהאי עני היינו שאין לו מאתים זוז דאז נעשה נדר וכופין אותו לקיימו דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט וצ"ל שהירושלמי שאמר מותר לחזור בו דוקא במתנה מרובה דאלו במתנה מועטת אינו מותר לחזור בו וכתב שר"י ט"ע היה מוציא ממון מי שתקע כף לחבירו ליתן לו כך וכך ועיין במהרי"ק סימן קי"ט כתוב בהגהות ראשונות דמרדכי פ"ו דמציעא רבים שאמרו לאדם א' ליתן לו מתנה אינם יכולין לחזור בהם אפילו אם היא מתנה מרובה :

סימן רה

סעיף א

מי שאנסוהו למכור וכו'. בפרק חזקת (בבא בתרא מז.) גמרא האומנין והאריסין וכו' אמר ר"נ אמר לי הונא כולן שהביאו ראיה ראייתן ראיה ומעמידין שדה בידן גזלן שהביא ראיה אין ראייתו ראיה ואין מעמידין שדה בידו ופי' רש"י ראיה. עידי מכירה או עידי הודאה אבל מתן מעות לא ראו אין ראייתו ראיה רב ביבי מסיים בה משמיה דרב נחמן קרקע אין לו מעות יש לו בד"א שאמרו עדים בפנינו מנה לו אבל אמרו עדים בפנינו הודה לו לא כדרב כהנא דאמר אי לאו דאודי ליה היה ממטי ליה ולחמריה לשחוור ופר"ש קרקע אין לו. לגזלן כמו שאמרנו אין מעמידין שדה בידו: אבל מעות. שנתן לו הגזלן בדמי קרקע זו יש לו שיחזירם לו הנגזל ולא קנסינן לגזלן לאבד מעותיו ושמע מיניה דסבירא ליה לרב ביבי תליוה וזבין לאו זביניה זבינא: במה דברים אמורים. דמעות יש לו כגון שאמרו העדים בפנינו מנה לו הגזלן לנגזל ונתן לו המעות או שכתבו בשטר אנו ראינו שנתן לו המעות דמשום פחד דגזלן לא מסהדי עדים וכתבו שיקרא. וגרסי תו התם אמר רב הונא תליוה וזבין זביניה זביני משום דאגב אונסיה גמר ומקני מתיב רב המנונא לקח מסקריקון וחזר ולקח מבעל הבית מקחו בטל ואמאי התם נמי נימא אגב אונסיה גמר ומקני הא איתמר עלה ל"ש אלא דא"ל לך חזק וקני אבל בשטר קנה ולשמואל דאמר אף בשטר לא קנה מאי איכא למימר מודה שמואל היכא דיהיב זוזי ולרב ביבי דמסיים בה משמיה דרב נחמן קרקע אין לו מעות יש לו מאי איכא למימר דרב ביבי מימרא הוא ומימרא לרב הונא לא ס"ל ופר"ש תלויה וזבין. מי שתלו אותו או עשו לו יסורין עד שמכר וקבל הדמים ואמר רוצה אני: זביני' זביני. ולא יוכל לחזור בו. מוד' שמואל דהיכא דיהיב ליה זוזי הסקריקון לב"ה זה הלוקח מן הסקריקון כשחזר ולקח מב"ה יהב ליה זוזי דאגב דמקבל זוזי גמר ומקני דהיינו תליוה וזבין אבל בלא מעות לא גמר ומקני ורב הונא נמי תלויה וזבין אמר אבל תלויה ויהיב לא הוי מתנה ולרב ביבי דמסיים אבל מעות יש לו אלמא ס"ל שאפילו נתן הגזלן לנגזל מעות לא קנה דתליוה וזבין לא הוי זביני' זביני וגרסינן תו אמר רבא הלכתא תליוה וזבין זביניה זביני ולא אמרן אלא בשדה סתם אבל בשדה זו לא ובשדה זו נמי לא אמרן אלא דלא ארצי ליה זוזי אבל ארצי ליה זוזי לא ולא אמרן אלא דלא הו"ל לאישתמוטי אבל הוה ליה לאישתמוטי לא והלכתא בכולהו הוו זביני זביניה ופר"ש לא ארצי זוזי. לא מנה המעות גילה דעתו דבע"כ מקבל: דלא הוה ליה לאשתמוטי. מן האנס בשום דיחוי: והלכתא בכולהו הוו זביניה זביני. ואפילו בשדה זו ולא ארצי זוזי ולא הוה ליה לאישתמוטי דהוי אונס גמור וכגון

דאמר רוצה אני עכ"ל. ומעתה מ"ש רבינו מי שאנסוהו למכור וכו' הוא מימרא דרב הונא דאיפסיקא הלכתא כוותיה והאי אגב אונסיה היינו כשיש עמו נתינת דמים אבל כשלא נתן לו דמים לא קנה וכמו שיתבאר לקמן בס"ד ומשמע בהכונס (סב.) בסוף דכי אמרינן תלויה וזבין זביניה זביני היינו דוקא כשאמר רוצה אני הא אם לא אמר רוצה אני אע"ג דיהיב דמי זביניה לאו זביני ואפשר דלא בעינן שיאמר בפי' רוצה אני אלא כל ששתק וקבל דמים אומר רוצה אני קרי' ביה. ומ"ש בין במקרקעי בין במטלטלי וכו' כן כתב הרמב"ם בפ"י מהלכות מכירה ופשוט הוא דכיון דבגמ' לא פליג בינייהו מהי תיתי לן לפלוגי וגם דטעמא דאגב אונסיה גמר ומקני שייך במטלטלין כמו בקרקעות ומ"ש אלא שהר"י חילק וכו' ומ"ש ונראה לפרש דבריו כשאינו כופהו וכו' טעמא דמסתבר הוא ומצאתי שכתב נ"י בפ' הנזכר וכתב הריטב"א דכיון דבתר דעתיה דמוכר אזלינן ליכא לדמויי לגמרי לאשה ולומר כי היכי דאשה מתקדשת בפרוטה ה"ה אם קיבל פרוטה משדה זו דליהוי מכירה דשאני אשה דהרי נתן לה דמיה דכל אשה מתקדשת בפרוטה אבל הכא ליכא למימר דמשום פרוטה שנותנין לו מתרצה על קרקע של ק' מנה ונראה שדעת הרנב"ר נוטה לזה אע"פ שאחרים אומרים דשוים הם עכ"ל. ונראה שכן הוא דעת רשב"ם שכתב אלא רב הונא מסברא דידיה קאמר דמתוך יסורין גמר בלבו ומקני הואיל ואיכא תרתי יסורין ומתן מעות דלא מפסיד מידי ומדקאמר לא מפסיד מידי משמע שלא היה מפסיד משלו כלום:

סעיף ב

ומ"ש בד"א שראו עדים וכו' הוא מ"ש בגמרא (מז:) בד"א שאמרו עדים בפנינו מנה לו וכו' ואע"ג דרב ביבי קאמר לה והא איפסיקא הלכתא כרב הונא ודלא כרב ביבי ע"כ לא איפסיקא הלכתא דלא כרב ביבי אלא במאי דאמר מעות יש לו למימרא דתליוה וזבין לאו זביניה זביני וחוזר קרקע לבעליו והלה מחזיר לו מעותיו אבל במאי דאמר דכי אמרו עדים בפנינו הודה שקיבל מעות והלה אומר לא קבלתי מעולם ומחמת יראה הודיתי כן מהימנינן ליה וכדרב כהנא וכו' לא נדחו דבריו ולדידן דקי"ל תליוה וזבין זביניה זביני היכא דלא ראו עדים שקבל מעות אלא שהודה בפניהם שקבל ועכשיו אומר שלא קבל מהימנינן ליה ואין כאן מכר והדרא ארעא למרה וכן נראה שהוא דעת רבינו ומה גם להרמב"ם שפוסק כרב ביבי בפ"ט מהלכות גזילה ומחלק בין אונס את חבירו למכור וגזלן דהאונס את חבירו שימכור אם לא מסר מודעה הוו זביני זביני אבל גזלן שחזר וקנה אע"פ שלא מסר מודעה מכרו בטל אפי' ראו עדים שמנה לו מעות דכיון דקי"ל כרב ביבי ילפינן מיניה לדין אונס את חבירו שאם הודה שקבל מעות ועכשיו אומר שלא

הודה שקבל אלא מחמת האונס אבל הוא לא קבל דבר מעולם שהוא נאמן ואין כאן מכר מעולם והדרא ארעא למרה וטעם הרמב"ם שפוסק כרב ביבי יתבאר בס"ד וז"ל הרמב"ם בפ"י מהלכות מכירה מי שאנסוהו עד שמכר ולקח דמי המקח אפי' תליוהו עד שמכר ממכרו ממכר וכו' אע"פ שלא לקח הדמים בפני עדים ולכאורה נראה מדבריו שאפילו הנגזל מכחיש אינו נאמן כיון שהודה בפני עדים שקבלם וכן פירש דבריו הראב"ד והשיג עליו שטעה בזה בדברי הרי"ף בהנזקין וכתב ה"ה שהרמב"ם מפרש ארצי ולא ארצי בעדים ושלא בעדים ואסיקנא דאפילו לא ארצי בעדים קנה והוא שמודה לו ולא אמרי' אגב אונסא מודה כל זמן שלא מסר מודעא עכ"ל ביאור דבריו כל זמן שלא מסר מודעא שלא קיבל המעות ושהוא מודה שקבלם מחמת היראה: ובהניזקין (נה:) אמתניתין דלקח מסקריקון וחזר ולקח מב"ה מקחו בטל אמר רב ל"ש אלא דאמר ליה לך חזק וקני אבל בשטר קנה ושמואל אמר אף בשטר לא קנה עד שיכתוב אחריות וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא כשמואל ואי קשיא לך ההיא דגרסינן בח"ה א"ר הונא תלויה וזבין זביניה זביני ואותיב רב המנונא עליה מהא מתניתין לקח מסריקון וכו' ופריק הא אתמר עלה אמר רב ל"ש אלא דאמר ליה לך חזק וקני וכו' ואקשינן ולשמואל דאמר אף בשטר לא קנה מאי איכא למימר ופריק מודה שמואל היכא דיהיב זוזי ואסיקנא בכולהו זביניה זביני ואפילו בשדה זו בין ארצי ליה זוזי בין לא ארצי ליה אלא בשטר בלבד קנה וכי אמר ליה בתר הכי תא שקול זוזך לא מצי למיהדר ביה למימרא דהלכתא כרב ולא צריכין למכתב אחריות ההיא ל"ק מידי דהא אמרי' מודה שמואל היכא דיהיב זוזי ואף על גב דאיפסיק הלכתא בין ארצי ליה זוזי בין לא ארצי ליה התם גבי תלויה וזבין דעתיה למיתן ליה זוזי ודעתיה דמוכר למישקל מיניה זוזי אבל הכא גבי אשה וסקריקון ליכא מאן דיהיב להו זוזי הלכך לא מהניא כתיבת שטר עלייהו עד דכתבי אחריות עד כאן לשונו מפשט דבריהם שכתבו וכי אמר ליה בתר הכי תא שקול זוזך לא מצי למהדר ביה משמע שהן מפרשים דמאי דאמרינן מודה שמואל היכא דיהיב זוזי לאו דיהיב זוזי ממש אלא הכי קאמר מודה שמואל היכא שהמוכר והלוקח נחתי אדעתא דמעות דכל כהאי גוונא קנה בשטר אף בלא כתיבת אחריות אף על פי שעדיין לא נתן מעות אינו יכול לחזור כיון שאין הלה מעכב מעותיו אלא אומר לו תא שקול זוזך וז"ש בין ארצי ליה זוזי וכו' כלומר דאף על גב דעדיין לא ארצי ליה זוזי כיון שאומר תא שקול זוזך קנה בשטר אף על פי שאין בו אחריות ואינו יכול לחזור בו אבל כי לא נחתי אדעתא דזוזי כגון גבי אשה וסקריקון לא קנה עד שיכתוב אחריות אבל הראב"ד כתב בפ"י מה"מ דלא אמר הרי"ף אלא אף על גב דבשעת מכירה והתלייה לא ארצי ליה אלא לבסוף מכירה היא

נראה שסובר דגם להרי"ף לא הוו זביניה זביני אף על גב דאיכא שטר אא"כ קבל מעות וכפשטא דגמרא דקא מודה שמואל היכא דיהיב זוזי דהיינו יהיב זוזי דוקא ולפי זה צ"ל דברי הרי"ף שכתב ואסיקנא והלכתא בכולהו זביניה זביני ואפי' בשדה זו בין ארצי ליה בין לא ארצי ליה אלא בשטר בלבד קנה וכי א"ל בתר הכי תא שקול זוזך לא מצי למיהדר ביה דה"ק דאפילו לא ארצי ליה זוזי אלא בשטר בלבד מכר לו ע"כ ולא נתרצה אלא היה אומר ע"כ אני מוכר ואם כי א"ל בתר הכי תא שקול זוזך נתרצה הוי זביניה זביני ותו לא מצי למיהדר ביה ולפי זה דעת הרמב"ם שוה לדעת הרי"ף לעולם בעינן שיקח דמי המכר הא כל שלא לקחם עדיין אף על פי שכתב שטר לא הוו זביניה זביני ולא ידעתי מי דחקו להראב"ד לפרש כן דברי הרי"ף והוה מצי לפרש דבריו בריוח כמו שכתבתי:

סעיף ג

ומ"ש רבינו והיכא שראו נתינת המעות ל"ש אנסוהו וכו' הכל מתבאר מתוך הגמרא שכתבתי ופירושו בארצי ולא ארצי כפרשב"ם

סעיף ד

ומ"ש ל"ש אנסוהו אונס הגוף וכו' כלומר אנסוהו אי זה אונס שיהיה שמצדו מכר אם מסר מודעא המכר בטל ואונס הגוף שם (מח.) טבי תלא לפפי אבינרא וזבין ואמרי' דהוי אונס ובלא"ה פשוט הוא דאין לך אונס גדול מזה: ומ"ש ל"ש אנסוהו אונס ממון וכו' בין ע"י עכו"ם בין ע"י ישראל הם דברי הרמב"ם בפ"י מה"מ וה"פ לא מיבעיא אם פחד ההפסד היה ע"י עכו"ם אלא אפילו היה ע"י ישראל דאיכא למימר דשמא יחזיר לו אח"כ הגזילה ומאחר דלא אניס כולי האי ס"ד דלא גמר ומקני קמ"ל וכן כ' הרא"ש בפרק הנזכר וכ"כ העיטור בשם ר"ח ויליף לה מההיא עובדא דההוא פרדיסא דאיתא בפרק הנזכר (מ:) גמרא שלש ארצות לחזקה ואמרינן דהוי אונס וכמ"ש בסמוך בס"ד ובפרק הנזכר גמרא האומנין והאריסין גרסינן טבי תלא לפפי אבינרא וזבין חתם רבה בר בר חנה אמודעתא ואאשקלתא אמר רב הונא אי לאו מודעא מאן דחתים אאשקלתא שפיר חתים רב הונא לטעמיה דאמר תליוה ווובין זביניה זביני ופר"ש תלא לפפי. באילן ששמו בינרא למכור לו שדהו: רב הונא לטעמיה. מהכא שמעינן דכתבי' מודעא אזביני אפילו בתליוה וזבין ודלא כרבא דאמר לעיל לא כתבינן מודעא אזביני אלא היכא דאניס כמעשה דפרדיסא והכא חזינן עובדא אפילו בתליוה וזבין דכתבינן מודעא עכ"ל ומימרא דרבא איתא בההוא פירקא (שם) נמי גמרא ג' ארצות לחזקה דגרסינן התם אמרי נהרדעי כל מודעא דלא כתיב בה אנן ידעינן באונסא דפלניא לאו מודעא היא מודעא דמאי אי דגיטא ודמתנתא גלויי מלתא בעלמא הוא ואי דזביני והאמר רבא לא כתבינן מודעא אזביני מודה רבא היכא דאניס וכמעשה דפרדיסא ופר"ש לא כתבינן מודעא אזביני.

נראה לי טעמא דרבא משום דאמרינן לקמן בפירקין הלכתא תניוה וזבין זביניה זביני ולא אמרן אלא בשדה סתם שכפאוהו למכור אחד משדותיו והוא בירר מעצמו אחד מהן ומכרה דלא הוי אונס אבל בשדה זו לא והלכך לא כתבינן מודעא דאי בשדה זו הא לא הוי זביניה זביני ולא צריך מודעא אלא יביא עדים שאנסוהו ותבטל שטר מכירה בלא שום מודעא ואי בשדה סתם הא הוי זביניה זביני ואין אונס בזה השדה שהרי מדעתו בירר ומכר את זה השדה ובמודעא זו שיכתוב פסולה דמודעא בלא אונס לאו כלום היא: ומשני מודה רבא דכתבי' מודעא היכא דאניס. כה"ג דמעשה דפרדיסא דמתוך פחד שמפחידין אותו להפסיד הפרדס לגמרי בלא דמים קא מזבין ליה אין בלבו למכור לגמרי אלא עד שינצל מן הפחד הכא ודאי כתבינן מודעא דהא אונס גמור הוא האי עובדא דפרדיסא פירש רבינו חננאל אתא מרא דפרדיסא גבי סהדי ואודעינהו שרוצה זה לגוזלו פרדס בטענותיו ואמר להו אנא תבענא ליה קמייכו ושמעו מיניה דטעין זבינתה ניהלי ולית לך עלי מידי ובתר הכי אמר ליה בחשאי אנא מזבנינא לך ואמר ליה כתוב לי שטר מכירה שלא בפני והביאהו לי ואתן לך הדמים והלך זה וסיפר לעדים מה שאמר ליה זה לכתוב לו שטר מכירה וכן עשה וקודם שכתב ומסר השטר מכירה אמר לעדים אתם שמעת' שטען לקוחה היא בידי זה ג' שנים ואנא כתבנ' ליה שטר מכירה מהיום כמו שאמר שלא בפניו ואקבל הדמים השתא מסר אנא מודעא קמייכו דלאו ברעות נפשי מזביננא להאי פרדיסא אלא משום דכפר במשכנתא ובתר הכי תבענא ליה בדינא ומפקינא לה מיניה על ידי שיראו שטר מכירה זו שמהיום ואני אוציא המודעא לפניו המבטלתו והוא לא יתן אל לבו לטעון לומר שג' שנים היתה לקוחה לו שקודמין לשטר זה עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך דגבי עובדא דטבי תלא לפפי כתב רב הונא לטעמיה וכו' מהכא שמעינן דכתבינן מודעא אזביני ודלא כרבא דאמר לעיל לא כתבי' מודעא אזביני אלא היכא דאניס כמעשה דפרדיסא והכא חזינן עובד' אפילו בתליוה וזבין דכתבינן מודעא עכ"ל ביאור דבריו דלרבא שלש חלוקות בדבר בשדה סתם זביניה זביני אפילו מסר מודעא משום דכיון דמדעתו בירר ונתן לו שדה זו ליכא אונס ובשדה זו אינו צריך מודעא דהא כי מברר שהיה אנוס בשעת מכירה בטלה זביני הילכך לא כתבי' וכי הוי כגוונא דפרדיסא דאי לאו דמסר מודעא לא הוי אפשר לברורי אונסיה אי מסר מודעא בטלה זביני דהא שדה זו הוא ואי לא מסר מודעא זביניה זביני דהא לא ידעו עדים באונסיה דמאתר שאינו אומר לו בפני עדים אי לא מזבנית לי אכבשיה לשטר משכנתא נמצא שאינם יודעים באונסו אלא על פי מסירת המודעא ואע"פ שהוא אומר בפני עדים זבינתה ניהלי ואח"כ רואים שטר מכירה מאוחר לשטר שאמר להם (המוכר) [הלוקח] שהיתה מכורה לו

איפשר שבשעת מכירה גמר והקנה מפני שהיה צריך למעות והשתא הדר ביה כיון שלא גילה דעתו בשעת מכירה שמחמת האונס הוא מוכר וכי מסר מודעא בשעת מכירה גלי דעתיה דמחמת האונס הוא מוכר והלכך כל כי האי גוונא כתבינן מודעא כן נראה לי ואל תסתור דברי ממה שכתב ומשני מודה רבא דכתבינן מודעא היכא דאניס כי האי גוונא דפרדיסא דמתוך פחד שמפחידין אותו דהפסיד הפרדס בלא דמים קא מזבן ליה ואין בלבו למכור לגמרי אלא עד שינצל מן הפחד הכא ודאי כתבינן מודעא דהא אונס גמור הוא וכתב בסוף מעשה דפרדיסא כהאי גוונא דמפסיד הכל אם לא ימכור מודה רבא דכתבינן מודעא דמשמע מדבריו אלו דטעמא דכתבינן מודעא בעובדא דפרדיסא משום דהוי אונס גדול ולא מהטעם שכתבתי שהוא משום דאי לאו מודעא לא הוה ידעי באונסיה דיש לומר דע"כ טעמא משום הכי הוא דאלת"ה אלא דטעמא דכתבינן מודעא הוא משום דהוי אונס גדול וכדמשמע מפשט דברים הללו איכא לאקשויי דטפי עדיף תליוה וזבין דכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ואלמלא נגדוה לחנניה וכו' ואפילו הכי לא כתבינן מודעא ואדרבה כל שהאונס גדול לא צריך למיכתב מודעא בשדה זו ועובדא דפרדיסא שדה זו הוה כדפירש ר"ח וכתבו רשב"ם אלא ודאי טעמא דכתבינן מודעא בעובדא דפרדיסא הוא משום דאי לא מסר מודעא לא איפשר לן למידע אם מוכר מרצונו או על כרחו: ומ"ש דמתוך פחד שמפחידין אותו וכו' הוא להוכיח דאונס כי האי אונס הוי כיון שמפסיד כל שדה ודעת התוספות לפרש כרשב"ם שכן כתבו אבל שדה זו לא והא דאמרי נהרדעי כל מודעא דלא כתיב בה וכו' לא משכחת לה אליבא דרבא אלא כי ההוא מעשה דפרדיסא דבסתם שדה לא מהניא מודעא ובשדה זו לא צריך מודעא אלא דלידעו אונסיה עכ"ל. וגבי עובדא דטבי כתבו דרב הונא פליגא אדרבא דאמר לא כתבינן מודעא ובמה שכתבתי לדעת רשב"ם אין מקום למה שתמה עליו הרמב"ן ז"ל וקל להבין ולפיכך לא ראיתי להאריך בזה: ומ"ש עליו ועוד שאם כדבריו לדידן נמי בשדה סתם לא מהניא מודעא ולא ראיתי לאחד מן הגדולים שחלק בין שדה זו לשדה סתם עכ"ל כלומר דכיון דרשב"ם מפרש דטעמא דרבא דאמר לא כתבינן מודעא אזביני הוי משום דבשדה סתם לא מהניא ובשדה זו לא צריך ורב הונא לא פליג עליה אלא בשדה זו לומר דזביניה זביני והילכך צריך למיכתב מודעא אבל בשדה סתם לא פליגי וא"כ אף לדידן דקי"ל כרב הונא ובשדה זו צריך מודעא משום דאי לא מסר מודעא הוו זביניה זביני מ"מ לא כתבי' מודעא לשדה סתם משום דלא מהניא דהא לא פליגי רבא ורב הונא בהכי ולא ראיתי לאחד מהגאונים שחילק בין שדה זו לשדה סתם זו היא תמיה' הרמב"ן על רשב"ם. ואני אומר אם לדין יש תשובה שאע"פ שלא נמצא כן לאחד מהגאונים כדאי

הוא רשב"ם לפרש כן ועוד שהרי נמצאו גדולים שסוברים לחלק בין שדה סתם לשדה זו וע"ד שכתב הרמב"ן לדעת רשב"ם הלא הם רבי' חיים וריצב"א ככתוב בהגהות בפ"י מה"מ וגם דאי איכא למתמה אשיטה זו אהא איכא למתמה דהא רב הונא סתמא אמר תליוה וזבין זביניה זביני דקאי בין לשדה סתם בין לשדה זו ויהיב טעמא משום דאגב אונסיה גמר ומקני ואם כדברי רבי' חיים וריצב"א הול"ל בשדה סתם משום דליכא אונס ובשדה זו משום דאגב אונסיה גמר ומקני ומדיהיב חד טעמא לתרוייהו משמע דס"ל דגם בשדה סתם יש אונס. ועוד דמסיק תלמודא והלכתא בכולהו הוו זביניה זביני ואפילו בשדה זו דמשמע דבכולהו הוו זביניה זביני מחד טעמא והוא משום דאגב אונסיה גמר ומקני מ"מ יש ליישב לדעתם דכיון דס"ל לרב הונא דאפילו איכא אונס זביניה זביני תו לא איצטריך בשדה סתם לאהדורי בתר טעמא דליכא אונס אבל אה"נ דטעמא דשדה סתם הוי משום דליכא אונס דכיון דאשכחן דרבא ס"ל הכי לית לן לפלוגי בינייהו כל היכא דאפשר וכי אמר תלמודא והלכתא בכולהו הוו זביניה זביני ואפי' בשדה זו לאו מחד טעמא הוו זבינייהו זביני דבשדה סתם הוי טעמא דליכא אונס ובשדה זו הוי טעמא משום דאגב אונסיה גמר ומקני ואם כן אע"פ שנודה דרשב"ם ס"ל לפלוגי בין שדה סתם לשדה זו ליכא תמיהא דהא איכא מאן דס"ל הכי וכ"ש שאפשר דרשב"ם ס"ל דל"ש לן בין שדה זו לשדה סתם וכמו שאוכיח לקמן בס"ד שזו סברת רשב"ם לדעת ההגהות בפ"י מה"מ ולפי שיטה זו צ"ל דכי אמר רב הונא תליוה וזבין זביניה זביני לאו מטעמא דרבא כלל הוא דאמר הכי דרבא אמרה בשדה סתם דוקא משום דלדעתו ליכא אונס ור"ה ס"ל דבשדה סתם נמי איכא אונס ואפ"ה הוו זביניה זביני משום דאגב אונסיה גמר ומקני דומיא דשדה זו דאגב אונסיה גמר ומקני והרי"ף כתב אעובדא דטבי תלא לפפי אכינרא וכו' וש"מ דאע"ג דאניס זביניה זביני ואי מסר מודעא לא הוו זביניה זביני ואמרי' נמי בריש פרקין ואלא מודעא דזביני הא אמר רבא לא כתבינן מודעא אזביני ופרקינן מודה רבא היכא דאניס וכמעשה דפרדיסא דש"מ דאע"ג דאנוס בזביני צריך מודעא לבטולי וכן הלכתא עד כאן לשונו משמע מדבריו דס"ל דרבא ורב הונא לא פליגי לענין מסירת מודעא דתרוייהו ס"ל דכל היכא דהוו זביניה זביני למר בשדה סתם ולמר בין בשדה זו בין בשדה סתם כתבינן מודעא וכן דעת העיטור וכן דעת הרמב"ם בפרק הנזכר וכן נראה מדברי הרא"ש וכן נראה שהוא דעת רבינו אפרים כמו שאכתוב לקמן בס"ד וכ"כ בהגהות פ"י מה"מ שראבי"ה כתב דבעובדא דטבי תלא לפפי וחתם רבה בר בר חנה אמודעא לא פליגי רבא ורב הונא דמה לי תליוה מה לי שאר אונס כ"כ הרי"ף ואפשר שג"כ דעת הרב עכ"ל. ותחלת דבריהם שם על דברי הרמב"ם פסק כרב הונא דאמר כתבי'

מודעא אזביני וכן פרשב"ם וכן פסק ריב"ם וה"ר אליעזר אבל רבינו שמשון פסק כרבא וכן פסק בסמ"ג בשם ר"י אבל ראבי"ה כתב כו' ורבינו חיים וריצב"א פסקו כרב הונא וכו' ומדבריהם נראה דס"ל דרשב"ם לית ליה דרבינו חיים וריצב"א אלא דלרב הונא בין בשדה סתם בין בשדה זו כתבינן מודעא שהרי כתבו על דברי הרמב"ם וכן פרשב"ם וריב"ם והר"א משמע דכהרמב"ם ס"ל והרמב"ם מכיון שסתם דבריו אין חילוק לדעתו בין שדה סתם לשדה זו דבכל גווני כתבינן מודעא ואם כן גם רשב"ם וריב"ם והר"א הכי ס"ל ועוד דמדלא עריב לרבינו חיים וריצב"א בהדי רשב"ם וריב"ם וה"ר אליעזר ולא עוד אלא שהפסיק ביניהם בפסק ר"ש וסמ"ג וראבי"ה ש"מ דסברת רשב"ם וריב"ם וה"ר אליעזר לחוד וכסברת רבי' חיים וריצב"א לחוד כדפרישית. וסמ"ג נראה מתוך לשונו דכרשב"ם ס"ל ולא כר"י שהרי כתב במ"ע סימן פ"ב אמר רבא לא כתבי' מודעא אזביני וכן פסק ר"י אבל רשב"ם פסק שם שאין הלכה כמותו אלא ככל שאר האמוראים שסוברים דכתבינן מודעא עכ"ל: ומדכתב אבל רבינו שמואל ולא כתב ורבי' שמואל משמע דדכותיה ס"ל והו"ל כאילו אמר אע"פ שר"י פסק כרבא רבינו שמואל פסק כרב הונא והלכה כוותיה ובהכי ניחא למה סתם דבריו לדעת ר"י ולא פירש דמודה רבא היכא דאניס וכמעשה דפרדיסא לאי זה מהפירושים שהוא תופס עיקר אלא משום דלא ס"ל הכי לא חש להאריך בדבריו כנ"ל: ויש לדקדק לדעת הרי"ף מאי האי דקאמר מודה רבא היכא דאניס דמשמע דמאן דפליג עליה סבר דאע"ג דלא אניס כתבינן מודעא וזה לא עלה על הדעת ונ"ל דלהרי"ף לא כתבינן מודעא אליבא דרבא אפילו היכא דאניס אלא כי הוי כגוונא דפרדיסא שהיה בידו לעשות כמו שאמר אבל כי גזים ליה בדבר שאין בידו לעשות אע"פ שהמוכר אומר מחמת זה אני מוכר לא כתבינן מודעא והיינו דקאמר מודה רבא היכא דאניס וכמעשה דפרדיסא כלומר היכא שהאונס הוא כעין מעשה דפרדיסא דבריר לכ"ע שהיה בידו לעשות כאשר דיבר ומאן דפליג עליה סבר דאפי' בכה"ג כתבי' משום דאע"ג דאנן ברירן לן דאין בידו לעשות מאי דגזים ליה דלמא המוכר לא בריר ליה או הוא ירא ורך הלבב וקי"ל כרבא ורב הונא נמי הכי ס"ל דלא אשכחן להו דפליגי בהכי. אי נמי הוא ז"ל מפרש דכי אמר רבא לא כתבי' מודעא אזביני באונסא דנפשיה קאמר כלומר שאם אמר לעדים פלוני רוצה שאמכור לו שדה פלוני ואיני מוכרו לו ברצוני ועתיד אני לתובעו בדין אע"ג דבגיטין ובמתנה כתבי' כה"ג בזביני לא כתבי' דאונסא דנפשיה לאו אונסא היא ופרקי' מודה רבא היכא דאניס כמעשה דפרדיסא כלומר באונסא דאתי מאחריני כתבינן וכבר נזכר בעיטור פירוש זה ומאי דאמר מודה אפשר דמאן דפליג עליה הוה ס"ל דכי היכי דבגיטין ובמתנה כתבי' מודעא באונסא דנפשיה ה"נ כתבי' בזביני וקי"ל

כרבא ואפשר ליישב עוד לכל הפירושים דאע"ג דאמר מודה רבא לאו למימר דאיכא מאן דפליג עליה בהא אלא ה"ק אע"ג דאמר רבא לא כתבי' מודעא היכא דאניס לא אמר אלא שלשון מודה אינו מדוייק ומה שכתב הרי"ף דש"מ דאע"ג דאניס בזביני צריך מודעא וכו' ולישנא דאע"ג משמע לא מיבעיא היכא דלא אניס דצריך מודעא לבטולי זביני והא ליתא דאי ליתא אונס מודעא מאי עבידתא ונ"ל דאע"ג לאו דוקא והוה ליה למימר כאילו אמר דש"מ דכי אניס אע"ג דזביניה זביני צריך מודעא לבטולי. ומשמע לי דכל הנך רבוותא שהוזכרו בהגהות מעשה דפרדיסא כפר"ח שכתב רשב"ם מפרשי ליה דלא אשכחן להו דפליגי בהכי ועוד שהרי הרמב"ם פירשו כפי' ר"ח ומדלא הזכירו ההגהות ששום אחד מאותן הגדולים חלוק עליו משמע דהכי מפרשי אינהו ומדברי כולם למדנו דכל היכא דלא מסר מודעא לעולם זביניה זביני ואפי' ידעינן באונסי' וכן נראה גם מדברי הרא"ש ז"ל בפרק הנזכר וכן כתב הר"ן בפי' וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה"מ ובפ"ט מהלכות גזילה דאם לא מסר מודעא אפילו הכירו עדים באונסו מקחו קיים אלא א"כ הוחזק גזלן על שדה זה אבל הרמב"ן ז"ל מפרש מודה רבא היכא דאניס וכמעשה דפרדיסא כלומר דכי אניס ליה בכי האי גוונא דטעין ואמר לקוחה היא בידי ודאי לא גמר ומקני והרי הוא כמי שצווח דאמר ליה מאי זבני לך אי לא זבנת ניהלך דידך היא דאי כבשת לשטר משכנתא לא מצינא לאישתעויי דינא בהדך הילכך לא אמר מעולם רוצה אני שהרי הוא באונסו מתחלה ועד סוף ואע"פ שאומר רוצה אני למוכרה הילכך אי ידעי' באונסי' שלא היו עדים לזה והלה חזר והודה לו אע"ג דלא מסר מודעא נמי כתבינן אבל כי אניס ליה באונסא דממונא אחרינא אגב אונסיה גמר ומקני אבל היכא דליכא אונסא אלא מההוא מידי דלא מצי לאפוקי מידיה לעולם מחמת דטעין לקוח הוא לא הוי זביניה זביני דמאי עבד ולא משכחת לה אלא בכגון מעשה דפרדיסא. נקטינן השתא להאי פירושא דלעולם זביניה זביני כל אימת דלא מסר מודעא בר ממעשה דפרדיסא אבל אי מסר מודעא בכולהו לאו זביניה זביני וכן דעת הגאונים ורבי' הגדול עכ"ל ומ"ש שכן דעת רבינו הגדול אם על הרי"ף הוא אומר כמנהגו משמע דלא קאי למאי דאמר דכמעשה דפרדיסא כתבינן מודעא אע"ג דלא מסר אלא למאי דאמר בסמוך אבל אי מסר מודעא בכולהו לא הוי זביניה זביני כלומר ודלא כרשב"ם שצריך לחלק לדעתו בין שדה סתם לשדה זו כפי מה שסבר בו הרמב"ן ז"ל וכמ"ש לעיל. ואפשר דקאי נמי אמאי דאמר דכמעשה דפרדיסא כתבינן מודעא אע"ג דלא מסר שהוא ז"ל סובר שכל עצמו של הרי"ף לא בא אלא ללמדנו דכל היכא דאניס אי ליכא שום מודעא הוו זביניה זביני וזה שאומר וש"מ דאע"ג דאניס הוו זביניה זביני וכו' ופרקינן מודה רבא היכא דאניס וכמעשה דפרדיסא דש"מ דאף

ע"ג דאניס צריך מודעא לבטולי שנראה בהדיא שלא הביא ראיה מעשה דפרדיסא אלא לומר דצריך מודעא לבטולי זביני ולא להשוות עובדא דפרדיסא לשאר מילי דחילוק יש ביניהם דהא בראש דבריו דמיירי בשאר מילי כתב ואי מסר מודעא ובסוף דבריו דמיירי בעובדא דפרדיסא כתב צריך מודעא ולא כתב צריך מסירת מודעא וע"פ דיוק זה כתב הרמב"ן ז"ל וכן כתב רבינו הגדול: וכתוב בספר העיטור דאיכא מאן דפריש והא אמר רבא לא כתבינן מודעא וקס"ד אפילו ידעינן דאנוס הוא ומשני דכי אמר רבא דלא כתבינן היכא דלא ידעינן דאנוס אף על גב דמסר מודעא אבל כי ידעינן דאנוס כתבינן מודעא ולא הוו זביני ופירש כי ההוא מעשה דפרדיסא שאונסו על גוף השדה ומחמת אותו האונס עצמו מכרו ולא הוו זביני ואע"ג דלא מסר מודעא כתבינן אבל היכא שהאונס מחמת תלייה או מענינא אחרינא לא כתבינן עכ"ל ופירוש זה יש לומר שהוא כדברי הרמב"ן ז"ל דהיכא שאין האונס מחמת גוף הדבר אלא מחמת דבר אחר לא כתבינן אא"כ מסר אבל כי מסר מיהא כתבינן ואפשר שעל כן כתב וכן דעת הגאונים דפירוש זה מדברי הגאונים ויש לפרשו בענין אחר דכיון שהאונס מחמת גוף הדבר כתבינן אע"ג דלא מסר וכשהוא מחמת דבר אחר לא כתבי' אף על גב דמסר והיינו לרבא אבל לרב הונא אף על פי שהאונס מחמת דבר אחר כתבינן כשמסר כדאשכחן גבי טבי תלא לפפי וכו' ויהיה הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אי הלכה כרבא או כרב הונא: נמצא כלל שיטות ההלכה הם אלו דלהרי"ף וראבי"ה ועיטור ורמב"ן ורבינו אשר ורבינו אפרים רבא ורב הונא לא פליגי בענין מסירת מודעא דכל היכא דהוו זביניה זביני למר בשדה סתם ולמר בשדה זו אי מסר מודעא בטלו זביני ולדידן דקי"ל דלא שנא שדה זו לא שנא שדה סתם הוי זביניה זביני כתבינן מודעא בין בשדה זו בין בשדה סתם. ולרשב"ם והתוס' וריב"ם וה"ר אליעזר ורבי' שמשון וסמ"ג ור"י ורבי' חיים וריצב"א רבא ורב הונא פליגי דלרבא לעולם לא כתבינן מודעא אלא בכגון מעשה דפרדיסא דלא אפשר למידע דבאונס הוא מוכרו אלא על ידי מסירת המודעא אבל היכא שרואים העדים שאנסו למכור לו שדהו לא שנא שדה זו לא שנא שדה סתם לא כתבינן מודעא בשדה סתם משום דלא מהניא דהא הוו זביניה זביני משום דכיון דלא ייחד לו שום שדה והוא מדעתו בורר את זו הו"ל כאילו ליכא אונסא ובשדה זו נמי לא כתבינן משום דלא צריך דכיון שיביא עדים שנאנס בטלו זביני אפילו בלא מסירת מודעא ולרב הונא בשדה זו צריך לכתוב מודעא משום דאי לא כתביה הוי זביניה זביני מיהו בשדה סתם לדעת רבינו חיים וריצב"א לרב הונא נמי לא כתבינן דטעמא דהוי זביניה זביני הוי משום דכיון דמדעתו בירר אחת משדותיו לאו אונס הוא וזה דעת רשב"ם כפי מה שסבר בו הרמב"ן אך כפי הנראה מדברי הגהות מיימוניות

לרשב"ם וריב"ם וה"ר אליעזר גם בשדה סתם כתבינן ולענין הפסק רבי' שמשון ור"י פסקו כרבא ורשב"ם וריב"ם וה"ר אליעזר ור' חיים וריצב"א פסקו כרב הונא אלא שרשב"ם וריב"ם וה"ר אליעזר פסקו כוותיה ע"פ פירושם דל"ש שדה זו ל"ש שדה סתם לעולם כתבי' מודעא ובזה שוים דבריהם לדברי הרי"ף ורבי' חיים וריצב"א פסקו כוותיה ע"פ פירושם דאשדה זו כתבינן מודעא ובשדה סתם לא כתבינן משום דלא מהניא: והרמב"ם סתם דבריו ומשמע דס"ל דל"ש שדה זו ל"ש שדה סתם כתבי' מודעא וכפסק הרי"ף וסייעתו מיהו בשיטת ההלכה לא בירר לן אי זו שיטה תופס עיקר דאפשר דתופס שיטת הרי"ף וראבי"ה דלא פליגי רבא ורב הונא ואפשר דתופס שיטת רשב"ם וחביריו דפליגי והלכה כרב הונא ולדברי כולם לעולם לא כתבי' מודעא אלא היכא דמסר איהו מודעא אבל היכא דלא מסר לא כתבינן בשום פנים ולא בטלי זביני בהכי דכל שלא מסר מודעא אמרינן אגב אונסיה גמר ומקני וזה נראה שהוא מוסכם לדעת הכל זולתי לדעת הרמב"ן דס"ל דנהי דהכי הוי דינא בכל מילי דעלמא בר מעובדא דפרדיסא דליכא אונסא אלא מההוא מידי דלא מצי לאפוקי מידיה לעולם מחמת דטעין לקוח הוא כיון דידעי עדים באונסיה כתבינן מודעא אע"ג דלא מסר דכיון דטעין אההוא מידי גופיה לקוח הוא בידי ודאי לא גמר ואקני והרי הוא כמי שצווח מתחלה ועד סוף וכ"נ שהוא דעת אחרת שכתוב בעיטור וכבר כתבתי שאפשר לפרשו בענין אחר נמצינו למדים לפסק הלכה דלהרי"ף והרמב"ם והעיטור והרמב"ן והרא"ש וראבי"ה בין בשדה זו בין בשדה סתם הוי זביניה זביני דאגב אונסיה גמר ומקני ואי מסר מודעא בין בשדה סתם בין בשדה זו כתבינן לה ובטלי זביני ולפי הנראה מדברי ההגהות גם זו דעת רשב"ם וריב"ם וה"ר אליעזר וכן נראה שהוא דעת סמ"ג ולרבי' שמשון ור"י לעולם לא כתבינן מודעא אלא היכא דלא אפשר למידע שהוא אנוס אא"כ ימסור מודעא וכגון מעשה דפרדיסא ולדעתו ג' חילוקים בדבר בשדה סתם אע"ג דמסר מודעא זביניה זביני הלכך לא כתבי' משום דלא מהניא מידי ובשדה זו אע"ג דלא מסר מודעא לא כתבינן כיון דמייתי עדים שנאנס בטלי זביני הילכך לא כתבי' דהא לא צריך וכי הוי כגוונא דפרדיסא דאי לאו דמסר מודעא לא הוה אפשר ליה לברורי אונסיה אי מסר מודעא בטלי זביני דהא שדה זו היא ואי לא מסר מודעא לא אפשר לעדים למידע אונסי' הלכך אי אתי למימסר מודעא קמייהו כתבינן ולרבי' חיים וריצב"א בשדה זו כתבינן ובשדה סתם לא כתבינן ולפי מה שסבר הרמב"ן והרשב"ם גם זה דעת רשב"ם וריב"ם וה"ר אליעזר וסמ"ג ולהרמב"ן בין בשדה סתם בין בשדה זו כתבי' מודעא היכא דמסר וכשיטת הרי"ף וסייעתו מיהו ה"מ היכא דאניס ליה ע"י מידי אחרינא אבל היכא דאנוס ע"י ההוא מידי גופיה דטעין לקוח הוא ביד אע"ג

דלא מסר מודעא כתבי' ואפשר שהוא סובר שזה דעת הרי"ף והגאונים וסברא אחרת כתבוה בעיטור ויש לפרשה כן ולסברא זו הכתובה בעיטור כפי הפי' השני שפירשתי בה י"ל דכל שהאונס מחמת גוף הדבר כתבינן ואע"ג דלא מסר וכשהוא מחמת דבר אחר אפשר לומר דלא כתבי' אע"ג דמסר ואפשר לומר דלא כתבי' אא"כ מסר אבל כי מסר מיהא כתבי': נמצאו כללי הפסק בקצרה דשדה זו לכ"ע כתבי' זולתי לר"ש ור"י ואפשר שגם זה דעת סברא אחרת שבעיטור אלא שלדעת אותה סברא אם האונס מחמת הדבר בעצמו כתבינן ובשדה סתם לכ"ע ג"כ כתבינן זולתי לדעת רבי שמשון ור"י ור"ח וריצב"א דלדידהו אע"ג דמסר לא בטלי זביני ולדברי הרמב"ן גם הוא דעת רשב"ם וריב"ם וה"ר אלייעזר וסמ"ג ולסברא הכתובה בעיטור אפשר שגם זה דעתם זולתי שאם האונס מחמת הדבר בעצמו כתבינן וכעובדא דפרדיסא כל היכא דלא מסר מודעא לא כתבי' ולא בטלי זביני לכ"ע זולתי לדעת הרמב"ן דס"ל דכיון דאניס ליה מחמת הדבר בעצמו אע"ג דלא מסר כתבינן ובטלי זביני ואפשר שהוא סובר שזה דעת הרי"ף והגאונים ואפשר שסברא אחרת שכתובה בעיטור הוא כהרמב"ן כתב מהרי"ק בשורש קפ"ו שהטוען שנתן לחבירו מפני שגזמו להביאו בערכאות של עכו"ם אין בטענתו ממש ולא מיקרי אונס ועיין שם. וכתב עוד שם שאע"פ שר"ח כתב שמכיון שהפחידו בדבר שבידו לעשות אע"ג דלא עביד כתבי' מודעא הר"ם וראבי"ה חולקים עליו ועיין שם. כתב נ"י וא"ת היאך יכירו באונסו בהאי עובדא דפרדיסא וי"ל כגון שהטמין עדים אחורי הגדר ושמעו שלא נתרצה למכור אלא בהכרח וכ"כ הראב"ד והרשב"א והר"ן ע"כ. מ"כ בשם הרמב"ן שלא הצריכו חכמים מודעא אלא במי שמאנס או מגזם להזיק בגוף המוכר או בממון אחר חוץ מן המקח אבל מי שמוחזק במקח ומגזם בו עצמו לכבשו תחת ידו כעובדא דפרדיסא אין צריך מודעא וכ"כ העיטור בשם גאון וכתב הריב"ש שזהו הפירוש הנכון בשמועה ואף לדברי רוב האחרונים שפירשו בעובדא דפרדיסא שצריך מודעא יש לומר דדוקא בכה"ג שבא הפרדס לידו בהיתר ועביד איניש דגזים ולא עביד אבל מי שתוקף המקח בזרוע ואח"כ קונה אותה הא חזינן דגזים ועביד עכ"ל :

סעיף ה

ואם מסר מודעא תחלה וכו' כבר נתבאר בסמוך: ומ"ש אפי' החזיק בו כמה שנים וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' מכירה וברור הוא דכיון דע"י אונס באת לידו אין חזקה מוציא מידי קניית אונס:

סעיף ו

ודוקא באונס דאתי ליה מאחריני וכו' כ"כ בעל העיטור וכתבתיו בסמוך ואע"פ שכתב כן לפי פירושו בכגון מעשה דפרדיסא ויש מפרשים בענין אחר לא בשביל שמפרשים

בענין אחר נאמר שחלוקים עליו בזה דהא מילתא דסברא הוא דאל"כ כל אדם ימכור כשיהיה צריך למעות וימסור מודעא וכשיהיו לו מעות יבטל המכר אלא דלעיטור סברא זו כתובה בתלמוד ולשאר מפרשים אינה כתובה לרוב פשיטותה: ואפילו באונס דאתי ליה מאחריני וכו' הרי הוא בכלל מה שנזכר בסמוך דהא אין האונס מצד הקונה:

סעיף ז

ואפי' אם עידי המודעא חתמו וכו' זה נלמד ממאי דגרסי' בפרק חזקת גבי עובדא דטבי תלא לפפי וכו' חתם רבה בר בר חנה אמודעא ואאשקלתא אמר רב הונא אי לאו מודעא מאן דחתם אאשקלתא שפיר חתם ומשמע לרבינו דאשמועינן תלמודא דאע"ג שנראים העדים כעוקרין עדות המקח דהו"ל כעדים שאומרים כתב ידינו הוא זה אבל קטנים היינו דאי כתב ידם יוצא ממקום אחר דאינם נאמנים הכא נאמנים כדמפרש תלמודא טעמא דכיון דעדות בכתב הוא אתי כתב ומרע בכתב וכ"ש היכא ששנים החתומים על המודעא אינם החתומים על המקח דאתו הני ועקרי סהדותייהו דהני ותדע דהא פריך תלמודא עליה איני והאמר רב נחמן עדים שאמרו מודעא היו דברינו אין נאמנים ואיצטריך לשנויי דשאני הכא דכיון דבכתב הוא אתי כתב ומרע בכתב ואילו היו עדים החתומים על המודעא אינם עדים החתומים על המקח לא הוה פריך ליה אלמא כשעדים החתומים על המודעא אינם החתומים על המכר עדיף טפי מכשהם עצמם החתומים על המכר ולא עוד אלא שאם מסר המודעא לפני עדים החתומים על המכר ולא כתבוה לרב נחמן אינם יכולין לבטל המקח ע"י עדות מסירת המודעא דלא אתי על פה ומרע בשטר ואילו מסר מודעא בפני עדים שאינם החתומים על המכר אפי' לא כתבוה יכולין הם לבטל המקח ע"י עדות מסירת המודעא דלא שייך הכא למימר לא אתי עדות על פה ומרע עדות בשטר דלא אמרי' הכי אלא כשהעדים עצמן מעידין על מסירת המודעא משום דאינן חוזרין ומגידים וכדפרשב"ם ואע"ג דלא קי"ל כרב נחמן אלא כמר בר רב אשי דאמר עדים החתומים בשטר שאמרו מודעא היו דברינו נאמנים וכמ"ש בסי' מ"ו מ"מ שפיר מייתי ראיה מדרב נחמן מדחזינן דלרב נחמן עדיפי טפי כשעידי מסירת המודעא אינם החתומים על שטר המכר אלמא כשעידי מסירת המודעא אינם עדים החתומים על שטר המכר המודעא קיימת לכ"ע דהא לא פלוג בהכי וכן דעת הרמב"ם בפ"י מה"מ שכתב עידי המודעא יש להן לחתום הן עצמן באותו הממכר שנמסרה להן המודעא עליו ואין בכך כלום וכ"כ סמ"ג בסי' פ"ב אבל הגהות כתבו בפ"י מהל' מכירה שרבי' אפרים כתב בתשובה דהא דאמר רבא לא כתבינן מודעא אזביני היינו טעמא דאין אדם יכול לבטל מה שעתיד לעשות וכו' עד אין המודעא כלום משמע דס"ל דרבא ורב הונא ל"פ דכיון

דמאי דאשכחן לר"ה דאמר דמהניא מודעא הוא כשהעדים החתומים על השטר הם עצמן היו עידי מסירת המודעא אית לן למימר דלא פליג אדרבא אלא דדוקא בכהאי גוונא הוא דאמר דמהניא מודעא ומאי דמתמה תלמודא ואמר איני והאמר רב נחמן עדים שאמרו מודעא היו דברינו אין נאמנין היינו לומר דבשום צד לא יועילו עידי המודעא אפי' אם הם עצמן העדים החתומים על שטר המכר ומ"מ יש לתמוה על סברתו דאם הטעם שאין המודעא כלום כשעידי המודעא אינם עידי המכר הוא מפני שאנו יכולין לקיים דברי כולן מהאי טעמא נמי כשעידי המודעא הם עצמם עידי המכר הול"ל שהמודעא בטילה כיון שאנו יכולין לקיים דברי שתי העדויות וי"ל דכשעידי המודעא הם עצמם עידי המכר הרי הוא כאילו צווח בשעת המכר ואמר איני רוצה כיון שהעדים עצמם שמעידים על המכר הם יודעין כוונתו אלא שאינו רשאי לומר כן בפיו מפני יראת האנס אבל כשעידי המודעא אינן עידי המכר הרי עידי מכר מעידים שמכר מכירה גמורה כדרך שאר המכירות שהרי לא אמר להם שאינו מוכר ברצונו אלא אדרבה אומר רוצה אני וכיון דאפשר לקיים דבריהם ולומר דאגב אונסיה גמר ומקני ואין כאן סתירה לדברי עידי המודעא הכי עבדינן ותו איכא למידק שכתב דאין אדם יכול לבטל מה שעתיד לעשות ואח"כ נותן וכ"ע לכן נ"ל שכל אדם שעושה מודעא על מחילה ואחר כך מחל בפני ב' אחרים אין המודעא כלום דמשמע מדבריו שגם במתנה אין המודעא כלום אא"כ עידי המודעא הם עצמם עידי המתנה דהא מחילה מתנה הוא וכמ"ש הרמב"ם בפ"י מה"מ ועוד שכתב ואח"כ נותן ואי הוא ז"ל יליף דבעינן שעידי המודעא יהיו עידי המכר מדאמרינן מודה רבא היכא דאניס וכמעשה דפרדיסא וקשה דהא רבא כי אמר דלא כתבינן מודעא אלא בכגון מעשה דפרדיסא אזביני לחוד אמר כן ולא אמתנה וזה מוכרח אם מלשונו דאמר לא כתבינן מודעא אזביני דמשמע דוקא אזביני אבל במתנה כתבינן ואם מסוגיא דגמרא דקאמרה מודעא דמאי אי דגיטא ודמתנתא גלויי מילתא בעלמא הוא ואי דזביני האמר רבא לא כתבינן מודעא אזביני משמע דאי אמרינן אמתנה לא קשיא לן מדרבא מידי דרבא לא אמר אלא אזביני ולא אמתנה ואדרבה קשה לן דהא גבי מתנה קי"ל דכתבי' מודעא אע"ג דלא ידעינן באונסיה וכן דעת הפוסקים דבמתנה אע"פ שלא מסר מודעא אי ידעי עדים באונסיה אין מתנתו מתנה ואין לומר דס"ל לרבינו אפרים דמוחל לאו מתנה הוא ודלא כהרמב"ם ומ"ש ואח"כ נותן היינו נותן המקח דהא ודאי פשיטא דמחילה לא שייך בה שם מכר אלא שם מתנה דאי אמרת מכר הוא מטעם דאי לאו דיהיב ליה מידי או דעביד ליה נייח נפשא לא הוה מחיל ליה ה"נ איכא למימר גבי מתנה. וצ"ל דס"ל ז"ל דנהי דמעיקרא הוה ס"ל הכי דלא אמר רבא אלא אזביני ולא אמתנה מיהו כי אמר מודה

רבא היכא דאניס וכמעשה דפרדיסא שמעינן דה"ה למתנה כל שעידי המתנה אינם עידי המודעא הרי עידי המתנה מעידים על מתנה גמורה וכיון דאפשר לקיים דבריהם שלא יסתרו לדברי עידי המודעא הכי עבדינן ולפי טעם זה ה"ה לגט דכשאין עידי המודעא הם עידי הגט אין המודעא כלום דכיון דעידי הגט מעידים על גט ויש לקיים דברי עידי המודעא שלא יסתרו הכי עבדינן דכי אמרינן במתנה וגט דבגילוי בעלמא סגי לבטלם היינו כשעידי הגט והמתנה הם עידי הגילוי הא לאו הכי לא. ורבא לא אמר אלא לא כתבינן מודעא ולא עוד דאזביני אינם מדברי רבא אלא מדברי הגמרא שאומר דכי הוו שקלי וטרו בזביני אמר רבא לא כתבינן מודעא ומשמע ליה למקשה דדוקא אזביני הוא דאמר הכי אבל לפי האמת איהו אכולהו מילי אמרה דכל שאין עידי המודעא הם עידי הדבר המודעא בטילה ומאי דאמר לעולם אזביני הכי פירושו אפילו לפי דבריך דמפלגת בין מתנה לזביני משכחת לרבא דכתבינן מודעא בכגון מעשה דפרדיסא שעידי המודעא הם עידי המכר ולרבא מתנה וגט שום שאם עידי המודעא אינם עידי המתנה והגט המודעא בטלה כנ"ל ליישב דברי רבינו אפרים: אפילו אמר ברצוני אני מוכר וכו' הוא לשון הרמב"ם בפ"י מה"מ ונלמד מתוך מה שאמרו בגמרא בפרק הנזכר על ענין אחר דאי לאו דאודי ליה הוה ממטי ליה ולחמריה לשחוור:

סעיף ח

ואם העדים מעידים שבפניהם מנה לו וכו' כך כתב הרמב"ם בפ"י מה"מ ונלמד מהאי דאמר רב ביבי בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא מז:) גבי גזלן שהביא ראיה שחזר וקנה השדה שאין ראייתו ראיה קרקע אין לו אבל מעות יש לו בד"א שאמרו עדים בפנינו מנה לו אבל אמרו בפנינו הודה לו לא כדרב כהנא דאמר אי לאו דאודי ליה וכו' וכתבתיו בראש סימן זה וכך לי מי שאנסוהו למכור ומסר מודעא כמו גזלן שחזר וקנה השדה הילכך בתרוייהו כל שלא ראו העדים שמנה לו המעות אע"פ שהודה בפניהם שקבלם אם המוכר אומר לא קבלתי ומחמת האונס הודיתי לאו כלום הוא שמחמת האונס הודה כן ומיהו אם המוכר טוען לא הודיתי כן מעולם אי מדמינן לה לאומר לא לויתי דהוי כאומר לא פרעתי או דלמא כיון דלא קבל המעות לא מסיק אדעתיה שהודה צ"ע:

סעיף ט

וצריך שידעו העדים שהוא אנוס וכו' בפ' חזקת (בבא בתרא מ:) גמרא ג' ארצות לחזקה אמרי נהרדעי כל מודעא דלא כתיב בה אנן ידעינן באונסיה דפלניא לאו מודעא היא ופר"ש דלא כתיב בה אנן עדים ידעינן באונסא דפלניא שאונס גמור יש לו ומכירים אנו איזה אונס אי לא כתב בה הכי אלא סתמא כתבו פלוני אמר לנו שנאנס לאו מודעא היא אבל הרמב"ם בפ"י לא הצריך שיכירו איזה אונס הוא אלא כיון שאנוס הוא כותבין שכך

כתב וכל מודעא שאין כתיב בה ואנו העדים ידענו שפלוני זה אנוס היה אינה מודעה ואפשר שגם לרשב"ם א"צ שיכירו אי זה אונס הוא וכדמשמע מסוף דבריו אלא אורחא דמילתא נקט דמסתמא כשמכירים שהוא אנוס יודעין אי זה אונס הוא והרמב"ן כתב דלא אתו נהרדעי למימר דבעי' דלידעו האונס ולא כתבי' אפומיה דמוכר דהא פשיטא היא אלא ה"ק כל מודעא דלא כתיב בה אנו יודעין שמחמת האונס מכר ולא נתרצה לו אינה מודעא אע"פ שכתוב בה ראינו שאנסו למכור לו קרקעות שמא היה יכול לינצל מידו כשמכר לו ולהכי אקשינן מודעא דמאי וכו' ואי דזביני הא אמר רבא וכו' וכיון דלא כתבי' אלא במסירת מודעא למה לי כולי האי כיון דאנוס קמן ומסר לן מודעיה ודאי בטלי זביני ומפרקינן מודה רבא היכא דאנוס כי ההוא מעשה דפרדיסא דכתבינן ואפילו בלא מסירת מודעא כיון דליכא אונסא עליה מחמת ד"א אלא מההוא מידי גופיה דלא מצי לאפוקי מידיה דכתבי' מודעא בלא שימסור וכבר כתבתי סברתו זאת למעלה מ"מ לדברי הכל צריך שיהיה כתוב במודעא אנן ידעי' באונסא דפלניא לשאר מפרשים מכח מימרא דנהרדעי ולהרמב"ם מכח סברא ולהרמב"ן שסובר שיכולין לכתבה בלא מסירה אם כתובה בלא מסירה פשיטא שצריך שיכתוב בה אנו יודעין שמחמת האונס מכר ולא נתרצה לו:

סעיף י

וכתב ה"ר יונה אפי' יאמר כתבו לי וכו' כ"כ בעל נ"י בשמו בפ' חזקת וטעמו לפי שהוא חושש שמא יאמרו חזקה לא חתמו אא"כ ידעו באונסו כדאמרינן בעלמא חזקה אין העדים חותמין על השטר וכו' ועיין במגיד משנה פ"י מה' מכירה ועיין במ"ש הרא"ש בפרק מצות חליצה גבי הא דאמר רבא אין חולצין אא"כ מכירין דחיישי' לב"ד טועין וכתב עוד בעל נ"י שהרשב"א חלוק בדבר שכתב דאמרי' לאו מודעא היא ולא אמרי' לא כתבינן מודעא אלא למאן דידעי' באונסיה ש"מ דאע"פ דלא ידעינן כתבינן סתם פלוני מסר מודעא בפנינו שפלוני אנסו בכך וכך למכור וזימנין דסהדי אחריני ידעי באונסיה ואי לא מסר מודעא לא מבטלי זביני ולפיכך אין מבטלין המכר מחמת מודעא זו עד שיביא ראיה שנאנס עכ"ל וכתב שכן נראה דעת הרנב"ר וההה"מ בפ"י מהלכות מכירה לא כתב סברת רבינו יונה אלא סברת הרשב"א בשם י"מ וחתם בה וזה דעת הרשב"א. והיכא שמסר מודעא ולא ידעו באונסו וכתבוה ואח"כ בא זה ותבעו לדין והביא עדים שאנוס היה נ"ל שאפילו לרבי' יונה חשבינן לה מודעא דלא מיעט הרב ז"ל אלא שלא יכתבוה משום דחיישי' שמא לא יצריכו את זה לברר שהיה אנוס ומצאתי סעד לדבר ממה שאמר רבי' ירוחם ואם מסר מודעא בכולן אפי' ע"פ וידעו העדים האונס בטל

המקח עכ"ל. ומשמע דכ"ע מודו בהכי דודאי אין המודעא צריכה ליכתב אלא כיון שהעידו העדים שמסר להם והם ידעו באונסו סגי ולא הזכירו בגמרא כתיבה אלא משום דאורחא דמילתא הוא לכתבה למען תעמוד ימים רבים עד זמן שתשבר זרועו של אנס זה וכיון שכן משום דנכתבה מסירת מודעתו של זה לא גרעא וכיון שזה מברר שאנוס היה חשיבא שפיר מודעא:

סעיף יא

לפיכך כל מודעא שאין כתוב בה וכו' כבר נתבאר בסמוך. ומ"ש רבינו ולפיכך אינו נמשך מדברי רבי' יונה דהא גם להרשב"א דפליג מודה בכך דלישנא דגמרא הוא אלא לעיל קאי דקאמר וצריך שידעו העדים וכו' ולפיכך כל מודעא שאין כתוב בה וכו' אינה מודעא דאפילו לדעת הרשב"א אינה מודעא גמורה עד שיברר שהיה אנוס:

סעיף יב

בד"א במודעא של מכר אבל במודעא של מתנה וכו' שם אמרי נהרדעי כל מודעא דלא כתיב בה אנן ידעינן באונסיה דפלניא לאו מודעא היא מודעא דמאי אילימא דגיטא ומתנתא גילוי מילתא בעלמא הוא ופי' רשב"ם גילוי מילתא בעלמא הוא. כלומר הרבה בני אדם יוכלו לידע אונסו דכיון דאינו מקבל ממון במתנה ובגט זה שנותן אם איתא דניחא ליה ליתנה מדעתו למה לו למסור מודעא ואי לא ניחא ליה ליתן למה לו ליתן גט ומתנה אלא ודאי נאנס בגט ומתנה זו הילכך אין צריך לפרש אונסו: וכתב עוד דגילוי מילתא בעלמא הוא כלומר די לנו בגילוי מילתא בעלמא דלא חיישינן אם תתגלה מילתא או לא דסברא היא דאנוס כדפרישית. משמע מדבריו דהיינו טעמא דלא בעינן למידע אונסיה במתנה וגט דכיון שהוא מוסר מודעא אנן סהדי דקושטא קאמר שהוא אנוס ולפי זה אם יתברר הדבר שלא היה אנוס אין מודעה זו כלום וכן כתב הוא ז"ל אבל בלא אונס אי טעין ואמר גט שאעשה לא יהא גט אין זה כלום דכיון שלא נאנס כלל אנן סהדי דגמר בלבו בשעת מעשה לעשותו גט גמור עכ"ל. ומשמע דהוא הדין לענין מתנה. וכתב נ"י שמדברי הרמב"ם נראה דכל (שלא תלה) מודעתו בדבר שאין בו אונס אין בדבריו כלום אבל הרא"ש כתב גילוי מילתא בעלמא הוא פירוש הרי הוא מגלה דעתו במסירת המודעא וכו' עד כשיהיה לו מעות וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה' מכירה וכן כתב רבי' ירוחם וכן דעת בעל העיטור וכן דעת הר"ן וכתב שכן דעת הרשב"א בשם רבו ה"ר יונה וכן כתבו הגהות בשם ה"ר יונה ודלא כיש מפרשים בגילוי מילתא בעלמא דודאי יש להאמינו על המודעא שהרי בידו שלא ליתן ולמסור מודעא אם לא מפני שאונסין אותו ליתן וכן נראה מדברי רבי' שכתב שאפי' אינו אנוס כיון שאמר שאינו נותן מדעתו אין המתנה או המחילה כלום: וכ"כ הרשב"א בתשובה על אשה שמחלה קצת כתובתה

לבעלה מחמת האונס שאע"פ שלא מסרה מודעא אין מחילה זו כלום. והיכא שאנסוהו עד שנתן ולא מסר מודעא כיון שהעדים מעידים שהיה אנוס המתנה בטילה וכן כתבו התוספות והרא"ש דדוקא תלויה וזבין הוו זביניה זביני אבל תלויה ויהיב לא הויא מתנה אפילו לא מסר מודעא אי ידעי עדים באונסיה וכ"כ ר"י וכ"כ מהרי"ק בשורש קי"ח בשם רבינו אפרים וגם זה דעת הר"ן שכתב וז"ל וכן נמי כל היכא דידעי' באונסיה אע"פ שלא מסר מודעא גיטו ומתנתו בטלה וכדמוכח עובדא דההוא גברא דבסמוך דמסקינן ולא היא התם הוא דמוכחא מילתא דמחמת אונסא הוא דכתב ליה כלומר דלאו משום דכתב להדיא מתנתא טמירתא איבטלא מתנה דאחרים אלא מתנה דידיה איפסילא משום דגלי דעתיה דאנוס הוא ולא ברעות נפשיה אקני ליה וכלשון זה כתב ר"ח שלא כדברי מי שאומר דבמסקנא נמי הכי קאמרי' דהכא בלחוד הוא דהויא מודעא לחבירתה משום דעובדא גופיה מוכח דמחמת אונסא הוא וליתא אלא כדאמרן עכ"ל. וכן מתבאר מתוך דברי רבי' בסוף סימן זה וכן דעת רשב"ם דכי אמרי' אגב אונסיה גמר ומקני היינו כי איכא מתן מעות בהדי אונס. ואם תאמר הא בהניזקין (ד' נה:) אמתני' דסקריקון אמרי' דשלש גזירות גזרו וכולי הילכך קמייתא ומציעתא כיון דקטלי אגב אונסיה גמר ומקני ופי' רש"י הילכך אגב אונסיה כי אמר ליה שא קרקע זה והניחני אקנייה ניהליה בלב שלם וקי"ל תליוה וזבין זביניה זביני ומשמע מהכא דע"י אונס בלא דמים נמי גמר ומקני ויש לומר דשאני התם שאונס חמור הוא שאין לך חמור הימנו דהיינו שהיו הורגים אותם וכיון דאונס גדול הוא אגב אונסיה גמר ומקני אף בלא דמים אבל בשאר אונסים אי איכא זוזי בהדי אונס גמר ומקני ואי לא לא. וקשה על זה דהא ייסורין חשיבי אונס גדול ממיתה כדאיתא בפרק אלו נערות (כתובות לג.) וא"כ איכא למימר איפכא דכיון דגבי אונס דמיתה גמר ומקני בלא דמים כ"ש גבי אונס דיסורין והכא בתליוה וזבין קיימינן דהיינו יסורין וכתבו כל הנך רבוותא דלא גמר ומקני אא"כ נתן לו דמים ועוד שלפי זה נצטרך לחלק בין אונס נפשות לאונסין אחרים ואין זה במשמע דברי הגמרא והפוסקים ומצאתי שכתב הרשב"א בהניזקין ואע"ג דקי"ל כרב הונא דאמר תליוה וזבין זביניה זביני שאני התם דקא יהיב דמי ואגב אונסיה עם קבלת מעות גמר ומזבין ומיהו בהרוגי המלחמה אע"ג דלא יהיב דמי אין בו דין סקריקון דאגב אונסייהו גמר ומקני הואיל והפקיר אותם המלכות להריגה ואינם מקוים לשוב לנחלתם עוד עכ"ל נראה מדבריו דשאני התם שלא היו מקוים לשוב לנחלתם עוד ומשום הכי הוי כאילו קבלו דמי השדות שהרי לא היו שלהם כלל ולא היו מקוים לשוב לביתם עוד והילכך אגב אונסייהו גמר ומקני ולי נראה לתרץ בענין אחר דכשהאנס אומר תן לי קרקע זו ואי לא קטלינא לך ודאי

לא גמר ומקני אא"כ נתן לו דמים אבל כשאין האנס תובע ממנו כלום אלא שהוא רצה להרגו וזה נותן לו קרקעו כדי שיניחנו ודאי שאף בלא דמים גמר ומקני משום הכי בשתי גזירות כיון שהופקרו להריגה האנס היה בא להורגו בלא שיתבע ממנו קרקעו וזה היה פודה עצמו בקרקעו וגמר ומקני אבל בגזירה בתרייתא כיון דאמרי כל דקטיל ליקטליה ודאי לא היה בא להורגו אלא על ידי שתובע ממנו קרקעו ומגזים לו שיהרגנו אם לא יתננו לו ולפיכך לא גמר ומקני כיון שלא נתן לו דמים. ועוד י"ל דכי אמרי' דלא גמר ומקני אגב אונסיה אלא כי יהיב דמי דוקא היינו היכא דאיפשר ליה למיקבל עליה למחר וליומא אחרא דאע"ג דהשתא שעה משחקת לו עשויין בעלי זרוע ליפול הילכך לעולם דעתיה למיתבעיה והילכך כל דלא יהיב דמי לא גמיר ומקני אבל כשהיא גזירת מלך כגון בשתי גזירות ראשונות חושב שתתקיים הגזירה כל ימי אותו הדור ומשום הכי לא מסיק אדעתיה למיתבעיה והלכך אגב אונסיה גמר ומקני בלא נתינת דמים ואיפשר שזה בכלל דברי הרשב"א: ולענין פשרה ומחילה כתב הרמב"ם בפ' עשירי מה"מ דפשרה דינה כמכר ומחילה דינה כמתנה וטעם המחילה פשוט דמה לי נותן לו עכשיו ומה לי מוחל מה שהוא חייב לו. ופשרה דמיא למכר לפי שהתובע ירא שמא יפסיד כל תביעתו בדין ולכן הוא מתפייס ליטול קצת בפשרה וכן הנתבע ירא שמא יחייבנו לשלם כל מה שתובע ממנו ולכן מתפייס לשלם מקצתו בפשרה והיינו מכר ממש שהוא מוכר לחבירו כל זכות שיש לו בתביעה זו בסך שמתפשרים ביניהם והילכך אם אנסו עד שנתפשר עמו פשרתו פשרה אלא אם כן מסר מודעא ואם לא כתבו במודעא אנן סהדי ידעינן באונסיה אין מודעא זו כלום אבל אם אנסו עד שמחל לו אם יש עדים שיודעים באונסו אע"פ שלא מסר מודעא וכן אם מסר מודעא ולא ידעו עדים באונסו אין מחילתו מחילה: כתב מהרי"ק בשורש קפ"ו הנאנס לעשות דבר מה ומטי ליה הנאה מיניה הוי כתליוה וזבין דזביניה זביני הגם כי ההנאה שקבל הוא דבר מועט בערך מה שנאנס לעשות :

סעיף יג

כתב הרמב"ם בפ"י מה"מ בד"א שצריך מודעא וכו' וכן כתב פ"ט מה' גירושין ג"כ ובאמת שדבריו תמוהין דהא איתא בפרק חזקת וכתבתיו בראש סימן זה אמר רב נחמן אמר לי הונא כולן שהביאו ראיה ראייתן ראיה ומעמידין שדה בידו גזלן שהביא ראיה אין ראייתו ראיה ואין מעמידין שדה בידו רב ביבי מסיים בה משמיה דרב נחמן קרקע אין לו אבל מעות יש לו ואמרינן בתר הכי אמר רב הונא תלויה וזבין זביניה זביני ואותיבנא עליה מדתנן לקח מסקריקון וחזר ולקח מבע"ה מקחו בטל אמאי התם נמי נימא אגב אונסיה גמר ומקני ושני הא איתמר עלה אמר רב לא שנו אלא דא"ל לך חזק וקני אבל

בשטר קנה ולשמואל דאמר אף בשטר נמי לא קנה מאי איכא למימר מודה שמואל היכא דיהיב זוזי ולרב ביבי דמסיים בה משמיה דרב נחמן קרקע אין לו מעות יש לו מאי איכא למימר דרב ביבי מימרא הוא ומימרא לרב הונא לא ס"ל ופי' ר"ש ולרב ביבי דמסיים ואמר בה וכו' אבל מעות יש לו לגזלן שנתן לנגזל אלמא ס"ל דאפילו נתן הגזלן מעות לנגזל לא קנה דתליוה וזבין לאו זביניה זביני ובתר הכי אסיקנא הלכתא דתלויה וזבין זביניה זביני וכיון שכן משמע דכרב הונא קי"ל ולא כרב ביבי אלא תלויה וזבין זביניה זביני אלא אם כן מסר מודעא וכן כתבו הרי"ף והרא"ש וכן נראה מדברי שאר הפוסקים זולתי רבינו ירוחם שהוא כתב דברי הרמב"ם ויש לתמוה שכיון שפסק כרב הונא דתלויה וזבין זביניה זביני וכדאסיקנא בגמרא היאך פסק כרב ביבי דלא ס"ל לרב הונא כוותיה דאם איתא דבגזלן נמי סבירא ליה לרב הונא דמקחו בטל לא הול"ל דלא ס"ל כדרב ביבי וטפי הוה עדיף למימר דרב ביבי בגזלן ומש"ה מקחו בטל ורב הונא נמי מודה בהכי אלא ודאי רב הונא לית ליה דרב ביבי וכרב הונא קיימא לן וכבר השיגו הראב"ד ונראה לי שדעת הרמב"ם לומר דרב הונא מודה לרב ביבי דגבי גזלן תלויה וזבין לאו זביניה זביני ורב המנונא דאותיב ליה מלקח מסקריקון וכו' הוה ס"ד דרב הונא פליג אדרב ביבי ותלמודא אהדר ליה לפום שיטתיה דרב הונא לא ס"ל דרב ביבי אבל קושטא דמילתא היא דאית ליה דרב ביבי ועוד יש לומר דאין הכי נמי דרב הונא לית ליה דרב ביבי וכדמשמע מפשטא דגמרא מיהו כיון דרב ביבי משמיה דרב נחמן אמר לה ורב נחמן דיינא הוה והילכתא כוותיה בדיני הכי קי"ל ודבר פשוט הוא דלפי זה שאין פירוש דברי רב ביבי לדעת הרמב"ם כמו לדעת רשב"ם דלפי' רשב"ם תלויה וזבין לעולם לאו זביניה זביני ולפירוש הרמב"ם גם לרב ביבי זביניה זביני אלא אם כן הוחזק גזלן על שדה זו דאף על גב דרב הונא לית ליה דרב ביבי רב ביבי אית ליה דרב הונא: גרסינן בפרק חזקת מודעא בפני שנים ואין צריך לומר להם כתובו ופי' רשב"ם מי שאנסוהו למכור וליתן את שלו בעל כרחו ולכתוב שטר מכירה או מתנה בפני עדים צריך להודיע קודם לכן לשני עדים וכו' ודוקא קודם כתיבת השטר אבל אחר כך אין המודעא שוה כלום דאם כן כל השטרות שבעולם כשיתחרט אחר שנעשו ונמסרו בכשרות יבא לפוסלן וכן כתבו הגהות בפ"י מה"מ וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכ"כ רבינו ירוחם: כתב בעל העיטור דוקא אנסוהו למכור גמר ומקני אבל אנסוהו לקנות לא אמרינן אגב אונסיה גמר וקני כדאמרינן מודה שמואל היכא דיהיב זוזי: גרסינן תו בחזקת הבתים רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו לא כתבינן מודעא אלא אמאן דלא ציית דינא אביי ורבא דאמרי תרוייהו אפילו עלי ועלך ופירש רשב"ם אפילו עלי ועלך דצייתינן דינא ראוי לכתוב

עלינו מודעא דזמנין דאין ב"ד מזומן מיד. כתב הרמב"ן דבמודעא דגיטא ומתנתא פליגי והיינו טעמא דאביי ורבא דכיון דלגלויי מילתא היא אף ע"ג דציית דינא לית לן למימר דלאו קושטא קאמר דזימנין דלא מתרמי ליה ולא מיכנפי דיינא ואחרים פירשו דבין בגיטא ומתנתא בין בזביני היא וס"ל לרבה ורב יוסף דכיון דציית דינא הרי זה יכול לסלק מעליו האונס וכיון שאינו מסלקו לאו אנוס הוא כדאמרינן בגיטין (נח:) כיון דאיכא בי דואר ולא אזיל אחולי אחיל ואביי ורבא סברי דכיון שאין ב"ד יכולין להצילו אלא מחמת שהוא צאית דינא ואי בעי לא צאית אונס הוא ולשון זה נראה לי עכ"ל וכך היא דעת כל הפוסקים שהרי כתבתי לעיל שדעתם הוא לומר דבמתנה אע"ג דידעינן דלא אניס מודעיה מודעא וכן אם ידענו באונסו אף ע"פ שלא מסר מודעא בטלה המתנה ולפי פירוש ראשון משמע דבמתנה נמי אם מסר מודעא וידענו שלא היה אנוס המתנה קיימת ועוד שכל הפוסקים סתמו דבריהם ולא חילקו בין ציית דינא ללא ציית לא במתנה ולא במכר ורבינו ירוחם כתב הא דכתבינן מודעא אפילו למאן דציית דינא גבי אנסוהו למכור ולפיכך נראה שכדברי הפירוש השני הם מפרשים ופסקו כאביי ורבא דבתראי נינהו. ומכל מקום מדברי הרמב"ן כדברי הפירוש השני משמע שאם בית דין של ישראל יש לו הורמנא דמלכא לכוף הבעלי דינין שידונו לפניו לא כתבינן מודעא דהו"ל כמו היכא דאיכא בי דואר דכיון דלא אזיל אחולי אחיל ולא ראיתי כן בדברי שום אחד מהפוסקים והמפרשים ולכן צ"ל שאע"פ שהפוסקים סוברים כדברי הפירוש השני שהזכיר הרמב"ן לומר דהאי פלוגתא בזביני היא מיהו לענין טעמא דאביי ורבא ס"ל לפוסקים שלא כדברי הפירוש ההוא אלא דהיינו טעמייהו משום דפעמים שאין ב"ד מזומן מיד והשתא בכל גווני כתביני מודעא והתוספות משמע דס"ל כדברי הפירוש הראשון שכתבו דכיון דאמר אביי אפילו עלי ועלך א"כ לא אייתי במודעא דזביני: כתב הר"ן בפרק חזקת אעובדא דפרדיסא שאף על פי שלא היה האונס ברור לגמרי אלא שהכמין לו עדים אחוריה גדר ושמעו שלא נתרצה למכור אלא בהכרח כגון זה מעידין על אונסו והכל לפי דעת השומעים וכן כתב הראב"ד ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ובעל נ"י כתב דברים אלו בפרק הנזכר וכתבתים לעיל בסימן זה:

סעיף יד

ואם מסר מודעא ובטלה אח"כ כתב רבינו האי דלא הוי ביטול וכו' כ"כ בעל העיטור דכל היכא דאיתיה לאונס ביטול לאו כלום הוא ואפי' קנין לא מהני עד דכתיב בשטרא דסלקיה לאונס מחמת כך וכך ואפילו אי כתב ליה שטרא אחריני בעי לפרושי ביה ורבינו האי כתב במקח וממכר ותדע איך תבטל המודעא כגון שחידש כתב המכר פעם

שנית ונסתלק מכל ודוקא בזביני אבל בגיטי אפילו מודעא דנפשיה מודעא היא ואי בטיל למודעא בפירוש וא"נ אנסוהו לבטל המודעא הו"ל כדין גט מעושה בישראל וכשר ובמתנה אי אנסיה לבטליה אונסא דנפשיה בטל אבל אונסא אחרינא דידיעא לא מהני ביטול עד דכתב ידעינן אונסא וידעינן סילוקא דידה והילכך הא דכתבי' בשטרא דזביני ביטול מודעא שופרא דשטרא הוא דאי לא ידיע אונסיה לאו מודעא הוא ואי ידיע לא מהני ביטול סתמא עד דמתפרש מודעא וסילוק דידה אבל במתנה מהני לאונסא דלא ידיע ובגט אפילו באונס דידיע וכן הלכתא עד כאן לשונו : וכתב עוד איתברר לסהדי דבטיל ההיא מודעא כתבינן פלוני בטל ההוא מודעא דהוה עביד לה מחמת הכין ואנן סהדי דאיתפשר עמיה על ההוא אונסא מחמת דיהיב ליה כך וכך ובטיל ליה ברעות נפשיה וכה"ג אית ליה רשותא למיכתב ביטול מודעא עכ"ל:

סעיף טו

ומ"ש וכ"כ הרי"ף: ומ"ש והרמב"ם אין דעת הרמב"ם שוה לדעת רבינו האי שהרי כתב בסוף פ"י מה"מ העידו עליו עידי המכר שביטל המודעא הרי המודעא בטלה ולדעת רבינו האי אע"פ שביטל המודעא בפני עדים אין ביטול זה כלום עד שיעידו העדים שידעו בסילוק אונסו ורבינו שכלל הרמב"ם עם בעלי סברא הנזכר הטעם הוא לפי שכתב עוד הרמב"ם ואם אמר לעידי המודעא הוו יודעים שכל קנין שאני לוקח לבטל המודעא שהכל בטל ואיני אומר כך אלא מפני האונס שאתם יודעים ואין בדעתי להקנות לזה האנס לעולם הרי המכר בטל ואף על פי שקנו מידו לבטל המודעא על הדרך שביארתי וזה סותר לסברת הרא"ש לפיכך כייל להרמב"ם בהדי הנך רבוותא לומר שהצד השוה שבהם דכי מסר מודעא על הביטול המודעא קיימת ושלא כדברי הרא"ש וכתב ה"ה על דברי הרמב"ם העידו עליו עידי המכר שביטל וכו' זה פשוט והוא מבואר בערכין ס"פ האומר משקלי עלי (ערכין כא:) דכי בטיל מודעא איבטילא לה וכן כתבו כל המפרשים עכ"ל ולא חילק הה"מ בין היכא שאנסוהו לבטל המודעא להיכא שנסתלק האונס וביטל המודעא מדעתו משמע דס"ל דלהרמב"ם אם ביטל המודעא אפילו מתוך האונס היא מתבטלת וטעמא משום דלא עדיפא ביטול מודעא מתוך האונס מאונס המכר עצמו דאמרי' דאגב אונסא וזוזי גמר ומקני ה"נ גמר ומבטל לה למודעא וכתב עוד הרב המגיד בפרק הנזכר ואם אמר לעידי המודעא הוו יודעים וכו' זו סברא נכונה וכן הסכימו המפרשים וכתב הרשב"א ואותם שכותבים בביטול כל מודעי ומודעי דמודעי עד סוף כל מודעי אינו כלום ומכל מקום כתב ומסתברא לי דתקנת הביטול דפוסל עידי המודעא ויאמר והריני פוסל כל עדים שיאמרו שמסרתי מודעא על מכר זה שהרי שם

אותם לגבי נפשיה כעדים פסולים וכעין שאמרו בנאמנות וכן כתבו אחרים עכ"ל. והר"ן בפרק חזקת כתב דברי הרשב"א וכתב עליהם שנ"ל שאם מסר מודעא אף על פיסול עדים אכתי לא מהני שאף פיסול זה מחמת אונסו הוא שפוסל אותם וכבר קדם ומסר מודעא על זה ולפיכך נ"ל דכל היכא דידעינן באונסיה ומסר מודעא על המכר ועל כל הביטולים שיעשה ואף על ביטול העדים הרי המכר בטל ואין לו תקנה עד כאן לשונו ודברים אלו כתבם נ"י בפרק הנזכר: כתב הר"ן בריש פרק הכותב מהא שמעינן שמה שכותבים בשטרות בביטול כל מודעי אע"ג דכתב עד עולם לא סגי וצריך למיכתב כל מודעא ומודעי דמודעי עד עולם דאי לא מפרשים דעד עולם לא קאי אלא אביטול מודעי אבל לא אמודעי דמודעי ואי מסר מודעא על ביטול מודעא עדיין לא נתבטלה עכ"ל: וכן כתב הרמ"ה מ"ש או שהודה לו שלא מסר מודעא וכו' תמיהא לי דכיון שהוא אנוס מה מועלת הודאה זו הא איכא למימר אי לאו דאודי ליה הוה ממטי ליה ולחמריה לשחוור וכדאמרי' גבי הודה שנתן לו מעות וכו':

סעיף טז

אבל א"א הרא"ש כתב בפרק חזקת וכן כתבו שם התוספות דאגב אונסיה גמר ומבטל. וכתב הרא"ש בתשובה כלל ע"ב סימן ו' ואפילו אומר בשעת מסירת המודעא אם אבטלנה לא תהיה בטילה אינו מועיל שהרי הוא מבטל באחרונה מודעא ומודעי דמודעי דנפקו מגו מודעי עד סוף כל מודעי דמודעי עכ"ל: כתוב בהרא"ש בתשו' שם סי' ה' על ראובן שטען שהפקיד ביד שמעון ק' דינרים והשיב שמעון לא הייתי חייב לך אלא פ' ונתתי לך משכונות בעדים ופטרתני מכל תביעות שהיה לך עלי ומחלת לי והוציא כתב חתום בעדים כדבריו וטען ראובן אנוס הייתי ובע"כ הוצרכתי למחול כי יראתי פן אפסיד כל המעות כי אמרת לי אם לא תרצה למחול לי לא אתן לך אפילו פרוטה כי איני חייב לך ומסרתי מודעא מזה והשיב הרא"ש דלאו מודעא היא והמחילה הויא מחילה דהא לא הכירו העדים באונסו של זה דאיכא למימר הדין היה עם שמעון שלא היה חייב לו אלא שמונים ולא דמי לעובדא דפרדיסא דהתם נתגלה האונס לבסוף כשהוציא שטר קנייתו ונדון זה דומה לכל שאר מחילות שאדם תובע לחבירו הרבה והלה כופר ומפשרין ביניהם ונותן לו מקצת ומוחל לו השאר אטו אם זה מסר מודעא תהיה המחילה בטילה א"כ לא תועיל שום פשרה ומחילה בקנין אלא ודאי לאו אונסא הוא כדפרישית: כתב מהרי"ק בשורש קי"ח על ראובן שהיו לו נכסים ביד שמעון ודחה אותו שמעון עד שהוצרך ראובן לעשות לו שיעבודין להוציא נכסיו מתחת ידו ושוב רצה ראובן לבטל השיעבודין באומרו שאנוס היה על כך כדי להוציא מעותיו מיד שמעון שהיה

מעכבם שלא כדין שאם השיעבודין הם כעין מתנה כלומר שנתחייב ראובן לשמעון בדבר שלא הגיע לראובן שום הנאה תמורת השיעבוד ההוא אלא שמתוך כך נתרצה שמעון לשלם לראובן אם יתברר בעדים שידעו אונס ראובן בשיעבוד ההוא אז ודאי יוכל ראובן לטעון טענת אונס דהוי כתלויה ויהיב אבל אם השיעבודים ההם היו ע"ד מכירה כגון שנשתעבד ראובן לשמעון ליתן לו או לעשות לו כך וכך ובכך נתחייב גם הוא לעשות לראובן איזה דבר תועלת חלף הדבר ההוא שנשתעבד ראובן לשמעון אע"פ שבעיקר הדבר היה ראובן אנוס והיה אומר לא הוא ולא שכרו מ"מ כיון דמטי ליה הנאה בההוא שיעבודא דאשתעביד לשמעון דמתוך כך נתחייב לו שמעון באיזה דבר חלף השיעבוד ההוא הוי כתלויה וזבין דזביניה זביני אם לא מסר מודעא עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסוף סימן י"ב: כתב הרשב"א שנשאל על ראובן שתבע משמעון תביעה שאינו זוכה בה בדין והפחידו שאם לא יתן לו אותם המעות ילשין אותו ועמד אחד ועשה פשרה ביניהם בקנין וביטול מודעא ולאחר זמן תבע שמעון מראובן אותם המעות שלא נתנם לו אלא מפחד שלא ילשינהו וראובן טוען שאין לו עליו כלום מפני שכבר מחל לו בקנין וביטול מודעא והשיב שהדין עם שמעון מפני שאנוס היה והו"ל כתלויה ויהיב והקנין וביטול מודעא הכל היה מחמת אונסו עכ"ל: ובתשובה אחרת כתב הודאה במה שאינה חייבת הרי היא כמתנה ואגב אונסא לבד בלא קבלת מעות אינה גומרת ומשתעבדת עצמה מ"מ נראים הדברים שצריכים העדים לידע שהיתה אנוסה גם בביטול המודעא שאל"כ ביטול המודעא מוכיח שנתרצית אבל כשהעידו העדים שכלל הודאה זו ודברים אלו לא עשתה אותם ולא כתבה כן אלא מתוך האונס הרי ההודאה בטלה ואין בה ממש שאף הביטול לא היה אלא מתוך האונס עכ"ל : ועיין בתשובת הרשב"א סימן אלף וס"א ובהריב"ש סימן קכ"ז וקמ"א ובתשובת הרא"ש כלל ע"ב סימן ו' וז' ובכלל פ' סי' י"א ובכלל ס"ו סימן ח'. ועיין בתשובת הריב"ש סימן ר"ן: (ב"ה) כתב הריטב"א בפרק איזהו נשך הנשבע לתת מתנה לחבירו ובשעת המתנה מסר מודעא כי מפני חיוב השבועה הוא שעושה קרוב הדבד שאין מתנתו כלום:

סימן רו

סעיף א

האומר לחבירו כשאמכור שדה זו וכו' בסוף ע"ז (דף עב.) ההוא גברא דא"ל לחבריה אי מזבנינא להאי ארעא לך מזבנינא בק' זוזי אזל זבנה לאיניש אחרינא בק"כ ואסיקנא דהאי זוזי אנסוה כלומר ואם לא מכרה אלא במנה קנה הראשון אבל כיון שמכרה ביותר ממה שפסק עם הראשון אמרינן זוזי אנסוה ופרש"י דהב"ע בשקנו מידו וכ"כ הרמב"ם בפ"ח

מה' מכירה והוסיף שא"ל מעכשיו וכתב ה"ה וכן דעת רבינו האי והקרקע עומד ביד הלוקח וכ"כ בעיטור בשם רבוותא ז"ל עכ"ל והוה משמע דטעמא דבעי הרמב"ם דלימא מעכשיו משום דאי לא אמר הכי הוי כמו קנין דברים אח"כ מצאתי שכתב בעל העיטור באות תי"ו סימן י"א כתבו רבוותא דוקא פסק וקנו מיניה בלשון מעכשיו הא לאו הכי לא דקי"ל אסמכתא לא קניא ודוקא דקיימא ארעא בידא דלוקח דומיא דפרקן והכניסן לתוך ביתו דאמרן (שם) דהיכא דפסק עד שלא מדד קנה ומסתברא דלאו אסמכתא הוא דלא קאמר מילתא יתירתא אלא לדידך מזבנינא לך בשוה ולא בעינן ביה מעכשיו ומיהו קנין בעינן ודוקא דלא מחייב ליה לוקח כלום אבל אי איחייב ליה לוקח וא"ל אי מזבנינא להאי ארעא לדידך מזבנינא לה מאותן מעות שהוא חייב לו ומכרה לאחר בק' קנה קמא ואף ע"ג דלא קנו מיניה ואיכא למימר דהאי עובדא כה"ג הוא עכ"ל ועל מאי דאמרינן זוזי אנסיה כתב ה"ה ופי' המחבר שהרי זה כמי שנאנס ומכר דלא קנה קמא דאונסא לא מסיק איניש אדעתיה עד דמקבל עליה בפירוש כל אונסא דאתייליד וזה דעת הרמב"ן והוציא הרב מתוך פי' זה שאם א"ל בפירוש אם אני מוכרה לעולם אפילו בכמה לדידך מזבנינא במאה קנה דהו"ל כמאן דמקבל עליה כל אונסא דאתייליד גם הרשב"א כתב כן בשמו עכ"ל. וכ"כ רבינו ירוחם בני"א ח"א : עיין בהריב"ש סימן קמ"א: כתב מהרי"ק בשורש כ' חנות שנותנים בקוטמו נקרא מכירה גמורה ואם נשתעבד לחבירו שלא למכור החנות כי אם לו גם אינו יכול לתתו אקוטמו: וכתב עוד שם דשכירות הרי הוא כמכירה : כתב הראב"ד כן כתב רבינו ירוחם בשם רבינו האי וא"א ז"ל כתב (וכו') בפרק הנזכר:

סעיף ב

אבל אם מכרה לאחר במנה וכו' כבר נתבאר:

סעיף ג

אבל לא הזכיר לו סכום וכו' מסקנא דגמרא שם וטעמא משום דכיון דלא פסק לו דמים אע"פ שקנו מידו לא סמכה דעתיה: ואם אמר כשאמכרנה וכו' עד סוף הסימן הכל מסקנא דגמרא שם אלא שצריך להגיה בדברי רבינו אמר כפי מה שישומו ארבעה עד שיסכימו כל הד' לדעת אחת ואצ"ל אם אמר בפירוש מה שיאמרו ארבעה וביאור הענין שאם א"ל הרי היא מכורה לך מעכשיו כשאמכרנה לאחר כפי מה שישומו בי תלתא וקנו מידו על כך ומכרה לאחר ע"פ מה שהסכימו רוב הג' קנה ראשון וכן מתפרשים שאר בבות וזה דעת הרמב"ם בפ"ח מה"מ ויש לפרשם גם כן אם התנה אדם עם חבירו למכור לו שדה כפי מה שישומו ג' או ד' וכו' ופי' זה מתיישב יפה עם הלשון ופירוש הרמב"ם מתיישב כפי העניין הסמוך לו דא"ל אי מזביננא להאי ארעא לך מזביננא במאה זוזי וכו' ופרש"י כדשיומי בי תלתא כיון דנקט לישנא דשומא ונקט ג' שהם ב"ד

סתם לתורת דיינים נחת ואפילו תרי מגו תלתא שמין אותו ואם שלישי חלוק על השנים אזלינן בתר רובא והרמב"ם כתב בפ"ח מה"מ א"ל כשאמכרנה הרי היא קנוייה לך כמו שישומו ב"ד של ג' וכתב ה"ה לשון הגמרא כדשיימי בי תלתא ופי' המחבר ב"ד של ג' א"ל כמו שיאמרו ג' בפירוש ולא הזכיר ב"ד ה"ז לא ירד לדעת הרוב אלא לדעת כולם וי"מ שהחילוק הוא בין כדשיימי לכדאמרי דשיימי משמע דין שומא שהוא אחר הרוב וכדאמרי עד שיאמרו כולם עכ"ל ודעת רש"י נראה שהוא כדעת י"מ ועל כדשיימי בי ד' פרש"י כיון דנחת לדעות להרבות דעות יותר מכדי ב"ד ודאי לאו לתורת דיינים נחת ולא אזלינן בתר רובא עד דאמרי כולם דאי חולקים מאי אהני ליה דעות וגם ה"ה כתב טעם זה וז"ל והטעם לדעת המחבר שכיון שירד לדעות יותר מב"ד אדעתא דכולהו אמר אע"פ שהזכיר ב"ד עכ"ל ובנוסחאות שלנו אין כתוב בדברי הרמב"ם ב"ד של ארבעה אלא בית דין:

סעיף ה

ומ"ש שמוה שלשה או ארבעה כך כתב הרמב"ם בפרק הנזכר ואע"ג דבגמרא לא אמרינן אלא כדשיימי בי תלתא ואתו תלתא ושמוה וכו' סוברים הרמב"ם ורבינו דהוא הדין לשאר הבבות וטעמא דאין שומעין לו אמרינן בגמרא משום דממאי דהני קים להו טפי דלמא הני קי"ל טפי ולפי זה משמע שאם הדבר ברור דהני בתראי קי"ל טפי או אם ברור לנו דקמאי לא קים להו כולי האי דדינא הוא דמעכב ורבינו סתם הדברים ואמר אין שומעין לו וכן דעת הרמב"ם בפרק ח' מהלכות מכירה שכתב אין שומעין לו שהרי קנו מידו תחלה שמכר מעכשיו: כתב הרשב"א שאלת מי שקנו בעדים שימכור ביתו לחבירו וחבירו קנה לו בקנין ג"כ שיקננה כפי ראות שני אנשים הבקיאים בשומא ונתרצו שניהם על כך הודיעני אחר שלא קבעו זמן על כך אם ימשך זמן הקנייה לעולם כל ימי חייהם: תשובה לשון זה שאמרת איני מכירו ואינה עניין לקניינים אלו וקנין דברים בעלמא הוא שהרי לא הקנה המוכר ביתו לחבירו אלא שקנו מידו שימכור ובמה נתחייב למכור וכן הלוקח לא חייב עצמו בכלום ועובדא דההוא גברא דאמר ליה לחבריה אי מזביננא להאי ארעא לדידך מזביננא בק' זוזי וכו' דאלמא אי זבנה בק' לכולי עלמא קנה קמא התם בשקנה האי ארעא מהשתא והחזיק בה בתנאי שאם ימכרנה שתהא קנויה לו הא לאו הכי לא עשה ולא כלום וכן כתב רבינו האי בספר המקח כגון שקנו מן המוכר ואמר הקניתיה לך בדמים כך וכך מעכשיו וכשארצה למכור והקרקע עומדת ביד הלוקח כהאי גוונא קני ואי לא לא קני. ואם שנים אלו שאמרת חייבו עצמם כראוי זה למכור וזה לקנות ולא קבעו זמן אלא סתם מסתברא שכל שזה בא לקנות חייב השני

למכור וכל שהמוכר בא למכור חייב הקונה לקנות עד כאן לשונו: בתשובות הרשב"א הא דאסיקנא גבי ההוא דא"ל לחבריה אי מזביננא להאי ארעא לדידך מזביננא לה וזבנה לאיניש אחרינא דשני קנה ראשון לא קנה ואע"ג דאמר ליה מעכשיו וקנו מידו ופשטוהו מהא משך חמריו ופועליו וכולי דאלמא כל שלא פסק חזקתו או משיכתו אינה כלום התם משום דלא סמכה דעתייהו דאין הלוקח יודע שמא יפסוק לו המוכר דמים יתרים ולא יתרצה הוא בכך וכן המוכר לא סמכה דעתיה שמא לא יתרצה הלוקח ליתן בדמיו שיפסוק לפיכך שניהם יכולין לחזור בהם אבל אם קבל מוכר שיתן בכמה שיאמר או ישום אחד מן השוק או שנים או יותר וכן הלוקח קבל ליתן כמו שישומו או שיאמרו הם מיד שמשך או שהחזיק בקרקע קנה והיינו דאמרינן התם בסמוך כדאמרי בי תלתא אפילו תרי מגו תלתא וכו' כדאיתא ולאשמועינן דאף על גב דהתם לא קנה קמא משום דלא סמכא דעתייהו היכא דתלויה בשומא או באמירה דאחריני סמכא דעתייהו וזה וזה אין יכולין לחזור בהם וכן כתב הרמב"ן והאמת אמר עד כאן לשונו וע' בתשובות הרשב"א שכתבתי בסימן רנ"א:

סימן רז

סעיף א

המקנה לחבירו בין קרקע וכו' הם דברי הרמב"ם פי"א מה"מ: ומ"ש שאפשר לקיימו מפורש ס"פ הפועלים (בבא מציעא דף צ"ד:) במשנה ובגמרא (שם) שאם התנה תנאי שאי אפשר לקיימו תנאו בטל ולקמן בסימן זה כתב רבינו במה דברים אמורים שקנה כשמקיים התנאי [וכו']: כ' הרשב"א בתשובה האומר לעדים זכו לפלוני בשדה זה ע"מ שתכתבו לו השטר או ע"מ שתתנוהו לו ויזכה לוי בשטר זה ע"ת כן וכן ה"ז יכול לחזור בו עד שישלים כל הענין ואין זה כשאר תנאים דעלמא שאדם מתנה עם בעל דינו שאילו האומר לחבירו זכה בשדה זו ע"מ שתתן לי ק"ק זוז והחזיק בשדה וקודם שהספיק ליתן לו הק"ק זוז חזר בו אין בדבריו כלום למ"ד נתינה בע"כ שמה נתינה ואפילו למ"ד לא שמה נתינה אם אמר ע"מ שתתן לראובן ק"ק זוז הרי זה נותנם לו וזכה בשדה ואפילו בע"כ של בעל השדה ובע"כ של ראובן שהתנה לו בנתינת הק"ק שלא אמרו נתינה בע"כ לא שמה נתינה אלא בנתינה לעצמו באומר ע"מ שתתני לי ק"ק זוז אבל במתנה ליתן לאחר אפילו נתנו לאותו אחר בע"כ הרי זה נתינה: וכתב עוד וז"ל ובנדון שלפנינו אם אמר לעדים קנו ממני לפלוני ע"מ שתכתבו השטר ותתנוהו לשמעון והוא יתנהו ללוי אם עד שלא נתנוהו לשמעון רצה לחזור בו רשאי אבל משנתנוהו לשמעון שוב אינו יכול לחזור בו ועדים אלו שנתנוהו תוך ד' אמותיו של שמעון ושמעון נטלו וקראו כבר נגמר

שליחותן ואפי' לא נטלו שמעון כל שנתנוהו לדעת תוך ד' אמותיו בכל מקום הרי הוא כאילו הגיע לידו חוץ מר"ה ואפילו זרקו שמעון אח"כ אין בכך כלום אבל אם התנה ע"מ שתכתבו את השטר ותתנוהו לשמעון וע"מ שיתנהו לו שמעון לא זכה לוי עד שיגמר כל זה ואם לא אמר להם בע"מ אלא שאמר קנו ממני לפלוני בכך וכך וכתבו השטר ותנוהו לשמעון ושמעון יתננו לו בתנאים כך וכך משעת הקנין זכה לוי בין יתנו לו השטר בין לא יתנו לו והרי זה כאומר זכו בשדה זו לפלוני וכתבו לו את השטר שחוזר בשטר ואינו חוזר בשדה ואפשר שאפי' בשטר אינו חוזר כאן משום דסתם קנין לכתיבה עומד ואינו יכול לעכב בידם מלכתבו לדעת קצת גדולים שפירשו דסתם קנין לכתיבה עומד היינו לומר שאינו יכול לעכב בידם מלכתבו עכ"ל . ועיין בתשובותיו סימן תקצ"ט ועיין במה שאכתוב בסמוך בשם רבינו ירוחם: האומר לחבירו הריני נותן לך כך וכך ע"מ שתעשה דבר פלוני על מי להביא ראיה כתבתי בסי' רמ"א עיין בתשובה שאכתוב בסימן זה בשם חזה התנופה: כתב הרשב"א בתשובה כל שמקבל עליו לזון או שמזכה לאיש בנכסיו מזונות סתם כל זמן שצריך מזונות משמע וכתבתיה באורך באבן העזר סימן קי"ד ואין כן דעת הרא"ש ועיין במישרים נט"ו ח"א. מצאתי כתוב בשם ספר אגודה (אמ"ש ערכין לא:) בראשונה היה נטמן ביום אחרון של י"ב חדש כדי שיהא חלוט לו התקין הלל וכו' מכאן נראה שאדם שנדר לעשות דבר בתוך ל' יום או זמן אחר ולא נאנס תוך הזמן והיה יכול לעשות וביומא דמישלם זימניה נאנס לא קרי אונס מדהוצרך הלל לתיקון דהא הכא נאנס ביום אחרון עכ"ל: מ"כ עוד בשם ספר אגודה מעשה בא' ששלח אחר חבירו כתב לבא אליו וקבל עליו לפצותו מכל הפסדו ונתפס בדרך ופטרוהו למשלח אחריו כי לא היה מסוכן ואונסא דלא שכיח הוא עכ"ל: כתב הריב"ש בסימן ר"ן בשם הרמב"ן מאן דמקבל עליה לחבירו לפיוסי לפלוני א"נ דעבידנא בפלוני הכי ואי לא מחייבנא לך מהשתא מנה או שדי נתונה לך מעכשיו ואזל ופייסיה ולא איפייס אם פייסיה בכל מה שבידו לעשות ולא איפייס פטור דאונס בעלמא הוא ועיין עוד שם. ועיין בתשובות מיימון דספר משפטים סי' ס"ח: דינים דשייכי לסימן זה עיין בטור זה בסי' נ"ד ורכ"ה ורנ"ג ורמ"א: יחידים נתחייבו לראובן שקנה עזר היין בסך ידוע לפרעם לו תוך שמונה ימים שיתבעם מהם וזה אם יהיה שום ערעור מהמלכות בשיטה הנזכר או אם יגיע לו שום הפסד ממון מצד הערעור ההוא אח"כ קרה שהכריז המלך שכל מי שאינו קבוע בעיר שיצא מהעיר וראובן תובע לאותם יחידים שמחמת כרוז המלך בא לו הפסד מחמת היוצאים מהעיר עיין בהריב"ש סימן תכ"ו: עניני תנאי בהריב"ש סי' קמ"ט: כתב רבינו ירוחם בנט"ו ח"ב זכה בשדה זה לפלוני על מנת שתתנו לו ק"ק זוז אע"פ שרוצים לתת לו

ק"ק זוז חוזר בכל משום דתנאי זה פטומי מילי בעלמא שהוא טובתו של לוקח והלוקח היה לו להתנות ולא המוכר: כתב המרדכי בפרק זה בורר בשם הר"מ על ראובן שאמר לחתנו העשיר תלמוד בנך ואתן לך כך וכך פטור ראובן דבלאו הכי מצוה ללמוד את בנו ועשיר הוא ונדר לו כדי שיקיים המצוה המוטלת עליו ומצי א"ל משטה אני בך וכההיא דהיה בורח מבית האסורים וכן חלוץ לה על מנת שתתן לך ק"ק זוז דמצי א"ל משטה אני בך ובכל אלו וכיוצא בהן אפי' אי לא טעין טענינן ליה עכ"ל: וכתב עוד שם אדם שהתנה לבחור אחד בפני האב ללמדו ואבי הבן שתק שתיקה כהודאה דמי: כתב הר"ן בפ"ג דשבועות אמר לחבירו שדי נתונה לך אם איני נותן לך מנה מכאן עד יום פלוני ורצה ליתן והלה לא רצה לקבל לא קנה שדה הרמב"ן ז"ל עד כאן לשונו: כתב הרשב"א בתשובה על אלמנה שנתחייבה לראובן ק"ק זוז אם תינשא עד כ' שנה ונתן ראובן זכותו לשמעון תוך הכ' שנה ומת ראובן ויורשיו מחלו החיוב הזה לאלמנה אם החיוב הזה אינו כאסמכתא המתנה שנתן קיימת ובלבד שנתן כדין נתינת או מכירת שטרות ואין כאן משום דשלב"ל שהרי זכה זה מעכשיו אם תינשא ואם יורשי ראובן מחלוהו הא קי"ל יורש מוחל עכ"ל: וכתב הרמב"ם בפרק הנזכר: וצריך לחלק בדבר וכו' חילוק זו ליתיה לדעת הרמב"ם וכמו שיתבאר בסמוך ולקמן גבי מכר קרקע והתנה שיחזירנו לו וכו': ומ"ש כי ההוא דזבין ארעא וכו' פ' א"נ (סה:) גמ' מכר לו שדה ונתן לו מקצת דמים וכו': ומ"ש כיון שלא התנה הלוקח תנאו אמרי' שלא חשש עליו אינו מבואר יפה בדברי רבי' והילך לשון הרא"ש אע"פ שאמר ליה המוכר לאחר מכאן קודם שנגמר המקח מגבינא לך שופרא ושבחא ופירי ולא חזר הלוקח התנאי שאף הלוקח לא החשיב דברים הללו לעיקר התנאי אלא שהניח עוצבו ורוגזו אמנם חשב בלבו אם אחזיר התנאי הוא יחזור מדבריו וטובה השתיקה הילכך אמרינן פטומי מילי בעלמא נינהו אבל אם בתחלת המכר וכולי ותלמידי הרשב"א כתבו בפרק א"נ וז"ל ואסיקנא דכיון דלוקח בעי לאתנויי ומוכר קא מתני פטומי מילי בעלמא הוא דכל תנאי שמתנה מי שא"צ לו לאו תנאי הוא אלא פטומי מילי בעלמא וכתב הראב"ד שהראשונים פירשו דהאי דנקט הכא מוכר ולוקח לאו דוקא מוכר ולוקח דאין חילוק בזה בין מתנהו מוכר ללוקח אלא ענין מוכר וענין לוקח קאמר וקודם שהתחיל המקח הוי ענין מוכר ובין שהתנהו מוכר בין שהתנהו לוקח מהני ואחר גמר המקח הוי ענין לוקח שהרי הקרקע שלו ואין התנאי כלום בין מתנהו מוכר בין מתנהו לוקח והרב הקשה עליהם והנכון כמו שפי' הרב דדוקא נקט מוכר ולוקח והכא מירי כשהתחיל המקח ועדיין לא נגמר כיון שהחזיק בקרקע ולא נתן לו הדמים א"נ נתן לו הדמים ולא כתבו לו השטר במקום

שכותבין השטר. א"נ אפי' קודם שהחזיק ונתן דמים וכגון שהתנו ביניהם תחלה שהוא מוכר לו קרקע זה שלא באחריות דכיון דמתחלה התנו ביניהם לקנות שלא באחריות ונתרצו בכך עכשיו כשא"ל דאי טרפי לה מיניה מגבי ליה שבח ופירי הו"ל לחזק דבריו כיון שמתנהו חוב שא"צ לו וכיון שלא חיזק אמרינן פטומי מילי הוא אבל אי התנהו לוקח תנאי גמור הוא ומקנה אבל אם התנה כן המוכר בתחלת המקח קודם שנתרצו ביניהם לאו פטומי מילי הוא אלא תנאי גמור הוא דלוקח לא לקח אלא על תנאי זה אבל הכא שכבר התחיל המקח במקצת או שכבר נתרצו ביניהם בכה"ג בלחוד הוא דאמרי' דפטומי מילי הוא עכ"ל ומתוך דברי התוספות משמע שהם מפרשים כפירוש אחרון שכתב הראב"ד דאפי' קודם שהחזיק ונתן דמים עסקי': וכתבו עוד תלמידי הרשב"א ואפילו בכה"ג אומר רבי' נראה דה"מ כשאינו אומר בלשון תנאי אלא שהוא אומר כן דרך סיפור דברים אבל אם א"ל על תנאי כן אני מוכר לך דאי טרפי לה מינך מגבינא לך שבחא ופירי ודאי לאו פטומי מילי בעלמא הוא אלא תנאי גמור עכ"ל. וה"ה בפ"ו מהלכות מלוה כתב שני פירושים אלו ודעת הרמב"ם ז"ל נראה שהוא כפי' הראשונים שכתב הראב"ד ז"ל ולפי זה לא שאני לן בין אם אתני מוכר בין אם אתני לוקח אלא בין אם התנה קודם גמר המכר להתנה לאחר גמר המכר הוא דשאני לן דקודם גמר המכר כל תנאי שהתנה איזה מהם קיים ואחר גמר מכר צריך שיקנו מידו וכמו שיתבאר בסימן זה גבי מכר קרקע והתנה המוכר שיחזירנו לו וכו' :

סעיף ג

ואין התנאי מבטל המקח וכו' כאשר פירשתי בספר אבן העזר סי' ל"ח. ועיין עוד שם בסי' קמ"ד. ועיין בתשובות הרא"ש כלל מ"ב סימן ג': כתב הרשב"א בתשובה אין צורך כאן לתנאי כפול שהרי יש בו קנין וכל קנין הרי הוא כמעכשיו ועוד שהרי יש בו זמן וכל שיש בו זמן הוא כמעכשיו וכל שיש בו מעכשיו אין צורך לכפל כדאמרי' בפר' מי שאחזו (גיטין עה:) גבי ה"ז גיטיך והנייר שלי כל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי אלמא במעכשיו א"צ לתנאי כפול ולא לתנאי קודם למעשה ולא לתנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר וכ"כ הרי"ף בפ' הנזכר וכ' עוד הדין הברור המסור בידינו מפי רבותי שאין הלכה כרבי מאיר דבעי תנאי כפול אלא שהחמירו בגיטין עכ"ל. ועי' בטור זה סי' רמ"א: וכתב עוד שנשאל על אשה שיצא עליה שטר שהודית שיש עליה חוב לפלוני מנה ע"מ אם אנשא נ"ל דע"מ כזה אינו כאומר מעכשיו שלא אמרו אלא בע"מ הבא על קיום מעשה וקיום התנאי כגון הרי זה גיטך על מנת שתתני לי ק"ק זוז וכיוצא בזה שהוא רוצה שיתקיים התנאי דהיינו שתתן לו ק"ק זוז ורוצה שיתקיים (דרך) המעשה שיהא

הגט גט מעכשיו על מנת שיתקיים התנאי אבל ע"מ הבא על מניעת המעשה כגון שהיא מתנה שלא תינשא ואומרת ע"מ אם אנשא בכיוצא בזה לא מצאנו דאדרבה אנו רואים שמחייבת עצמה דרך קנס אם אנשא וכיון דאמרה אם אנשא גם ע"מ זה אינו כאומרת מעכשיו אלא באם כאילו אמרה בתנאי זה אם אנשא וכיון שנתחייבת בלשון אם ואין כאן מעכשיו אינם קונים עכ"ל: כתוב בתשובות שבסוף ספר חזה התנופה ראובן נתן לשמעון חדר בבית שידור בו אע"פ שכתוב בשטר שישתמש שמעון ואשתו בחצר ובבור ובבית הכסא מעכשיו ועד עולם אם מת שמעון לא יירשו בניו זכותו אחריו מדהוצרך להזכיר בשטר שמעון ואשתו נראה שבא למעט בניהם אחריהם עכ"ל: וכתב עוד שם מי שקיבל עליו להחזיק לחבירו על עצמו בשטר בסך ידוע ושיתן לו ערב בשטר ואם לא יעשה כן יפרע לו כך וכך בקנס והחזיק עליו בשטר שכנגדו טוען שלא נתן לו ערב בשטר והלה אומר שנתן לו הערב בשטר והלך לו למדינת הים אם יש בעיר עדים וסופרים ידועים שלא יכתב שום דבר חיזוק אלא על ידיהם יתברר הדבר על פיהם אבל אם אין עדים וסופרים מיוחדים בעיר אז צריך להזכיר שם הערב ושם העדים והסופר וישבע שהוא כדבריו ועיין בטור זה סימן רמ"א: כתב הרשב"א בתשובה מה שנחלקו בו רשב"ג ורבנן באומר הרי זה גיטיך ע"מ שתתני לי ק"ק זוז ומת וכו' דאמרינן בפרק מי שאחזו (גיטין עד.) דפליגי בלי ולא ליורשי או אפילו ליורשי ולרבנן דאמרי לי ולא ליורשי היינו משום דמסתמא בדוקא אתני דאיהו צריך להו אבל האומר לחבירו שדה זו נתונה לך במתנה על מנת שתתן ק"ק זוז ומת בניו נותנים לו לאחר מותו שלא היתה ההקפדה שיתן הוא אלא שינתנו: כתב הריטב"א בתשובה בשם הרמ"ה גבי הא דאמרינן לי ולא ליורשי ש"מ דהא דתנן הלוהו על שדהו וא"ל אם אין אתה מביא לי מכאן עד ג' שנים הרי היא שלי שלא נתקיים התנאי אא"כ מביא המוכר בעצמו ונותן ללוקח מדקאמר אתה ולי דלי ולא ליורשי משמע ואתה ולא יורשיך עכ"ל וכן כתב רבינו ירוחם בשם הרשב"א וכתבתיו לקמן בסימן זה: וכתב עוד הריטב"א התם ודאי בשנטלו לו קנין על זה ואמר אם אתה מביא לי עד ג' שנים אחזיר לך קרקע שלך ולא תהיה מכירתך מכירה היא שנויה דאתה ולא יורשיך דאי באמירה בעלמא לאו כלום הוא ואפילו לדידיה נמי עכ"ל: וכתב עוד הרשב"א בתשובה האומר שדה זו נתונה לך על מנת שתתן לי בכל שנה מנה ה"ז נותן לו כל ימי חייו מת אינו נותן ליורשיו בשנים הבאות לאחריו אבל כל מה שנתחייב לו מן השנים שכבר עברו בחיי האב אם מת האב ולא קבל בחייו נותן הוא לבניו וכ"כ נ"י בפרק המוכר את הבית: כתב מהרי"ק בשורש קי"ב בכל תנאי שאדם מתנה עם חבירו א"א הלך אחר לשון התנאי דוקא שלא נלמוד ממנו לחייב המתנה כי אם באותו תנאי

שהוזכר דוקא ולא בכיוצא בו אלא יתחייב המתנה אפילו בדבר שאינו יוצא מתוך לשון התנאי כלל רק שלא יהיה דבר קשה יותר ממה שהתנה עם חבירו והביא ראיה לדבר: וכתב בשורש קצ"ד דכל תנאי שבממון בשעת מעשה מועיל בלא קנין: וכתב בשורש ז' המתנה תנאי עם חבירו אין כוללין באותו תנאי אלא דברים דשכיחי: וכתב בשורש קפ"ב קצת דיני תנאים: וכתב בשורש קי"ח על פשרנים שפשרו בין ראובן לשמעון שיתן ראובן לשמעון סך מה לכל שנה משך זמן תנאים שביניהם ונזדמן שעמד ראובן עוד שנה אחר כלות התנאים אין לראובן לתת כלום מאותה שנה שעמד בשיתוף אחר זמן התנאים ואם אמר ראובן לשמעון בינו לבינו לתת לו הסך גם מאותה שנה ע"ש אם יכול לחזור בו ולבי מגמגם לחלוק עליו וצ"ע : וכתב בשורש י' אם אמר שמעון ליעקב השתדל להוציא גט לבתך וכל מה שתוציא מחמת זה אפרע לך נ"ל שאם יעקב טוען שהוציא דבר שאין רגילות אין שמעון חייב לפרוע לו אלא מה שאפשר שהוציא דאיכא למימר דלא אסיק אדעתיה שמעון שיהיה מפזר יעקב כ"כ וראיה מפרק מי שאחזו (גיטין עג.) אבל במה שאפשר לומר שכך פיזר או ישבע שמעון שלא א"ל שיפרע לו מה שיוציא או ישבע יעקב ויטול: ומיהו יש דבר שא"צ אפילו להתנות כו' כההיא דזבין נכסיה אדעתא למיסק לארעא דישראל וכו' עובדא זו איתא בפ"ב דקידושין (ד' מט:) גמרא ע"מ שאני כהן ונמצא לוי וכולי וכתבו התוספות בפרק אלמנה ניזונת דכשגילה דעתו בשעת המכר דלמיסק לארעא דישראל קא זבין או לשאר דברים וכ"כ הרא"ש שם וז"ל זבין ולא אצטריכו ליה זוזי וההוא גברא דזבין נכסיה אדעתא למיסק לארעא דישראל אע"ג דגלי דעתיה מעיקרא וידוע לכל שלדעת כן הוא מוכר בעינן גילוי דעת בשעת מעשה דליכא אומדנא דמוכח כולי האי בלא גילוי דעת דהרבה פעמים אדם מוכר קרקעותיו ואין ידוע למה הוא מוכר וכ"כ ה"ה בפי"א מה"מ בשם המפרשים וכתב שכן נראה מדברי הרמב"ם וכ"כ הגהות בפרק הנזכר עיין במ"ש רבינו בסימן ר"ל בשם ה"ר יונה ור"ח ועי' בהריב"ש סימן ק"ב :

סעיף ה

ופרש"י דוקא במוכר קרקעותיו וכולי. בפירושי רש"י שבידינו אין כתוב דבר זה אבל הרא"ש כ' כן בשמו בפרק ב' דקידושין וכ"נ מדברי הרמב"ם פי"א מה"מ וכ"כ התוס' והמרדכי בפרק אלמנה ניזונת:

סעיף ו

ואם פירש בשעת המכר וכו' בפרק ב' דקידושין (דף נ') ההוא גברא דזבנינהו לנכסיה אדעתא למיסק לארעא דישראל סליק ולא איתדר ליה ופירש רש"י ולא איתדר ליה לא יוכל לדור או משום חיסור מזונות או משום שלא מצא דירה אמר רבא כל דסליק אדעתא

למידר הוא והא לא איתדר ליה א"ד אדעתא למיסק הוא והא סליק ליה וכ' הרא"ש והלכתא כלישנא בתרא וכ"פ רבי' אבל הרי"ף כ' ב' הלשונות ולא הכריע ודברי הרמב"ם בפי"א מה"מ סתומים: ואם יארע לו סכנה וכו' ג"ז שם ההוא גברא דזבין נכסיה אדעתא למיסק לארעא דישראל לסוף לא סליק אמר רב אשי אי בעי סליק וא"ד אי בעי לא סליק מאי בינייהו איכא בינייהו דאתיליד אונסא באורחא ופרש"י שמע שהיו ליסטים בדרך ללישנא קמא לא הדר זביני דה"ק דאי בעי למיטרח ולאהדורי בתר שיירתא הוה סליק ללישנא בתרא דקא מתמה אי בעי לא סליק משמע שלא היה לו שום עיכוב אבל אם היה לו צד עיכוב הדר זביני ופסק הרא"ש גם בזה כלישנא בתרא והרי"ף כתב שתי הלשונות ולא הכריע ודברי הרמב"ם פי"א מה"מ סתומים ומדברי התוספות משמע שמפרשים אי בעי לא סליק בניחותא כלומר שא"א לו לעלות אפילו ע"י תייר ולפיכך הדרי זביני הא אם אפשר לו לעלות ע"י תייר לא הדרי וכתב הרא"ש והני תרי עובדי מיירי שגילה דעתו בשעת מכירה: כתב הרשב"א שנשאל על הא דאמרי' זבין ולא אצטריכו ליה זוזי הדרי זביני וכו' כל הנך עד כמה הדרי והשיב כל שעבר אותו ענין ולא נזדמן לו לעשות או לא הוצרכי לו לכך אפילו לשנה ואפילו לשנתים חוזר שהרי גילוי דעתו כתנאי גמור וכל שבתנאי גמור חוזר בגילוי דעת חוזר ותדע שהרי אמרו גבי ההוא דזבין נכסיה אדעתא למיסק לארעא דישראל וכו' והא לא איתדר אלמא אפילו לזמן מרובה הוא לפי מה שהוא ענין: כתב ריו"פ' דאתיליד אונסא כלומר שאינו מוצא חבורה מזומנת כי מאחר שגילה דעתו שמוכר לעלות לא"י בלא עיכוב ואפילו שימצא חבורה לאחר זמן זהו לפי פרש"י ולפי' רבינו האי אפילו שנולד האונס לא אמרי' כבר היה יכול לעשות מיד אם היה רוצה אלא הדרי זביני ולזה הפירוש לא ידענו כמה זמן ניתן להולד האונס שיחזיר המקח עכ"ל : דברים דשייכי לסימן זה עיין בתשובת הרשב"א סימן תתקי"ד ותתקי"ז ותתקל"ג ותתק"ע ואלף וקמ"ט ואלף ונ' ואלף וקס"א: דינים דשייכי לענין תנאי בתשובת הרא"ש כלל ל"ד ול"ה והזכיר רבי' בקצרה קצתם בטור אה"ע סי' ל': הבנת לשון שטר תנאים בכלל מ"ה סימן כ"ה ובתחלת וסוף כלל צ"ז: כתב רבינו ירוחם בני"א ח"א כל תנאי שיאמר הלוקח או השוכר בשעת נתינת הכסף קנה בלי קנין אחר למעלתו אבל לגריעותו אינו מקויים התנאי ויכול לחזור הלוקח או המוכר בלא קנין בפ"ג דבתרא עכ"ל: וכתב עוד שם המקנה שדה לחבירו ע"מ שיתן לו חפץ פלוני יכול ליתן לו דמי החפץ כך מוכח בפ' מי שאחזו (גיטין עד:) כי דוקא בגט צריך ליתן לו החפץ עכ"ל: וכתב עוד בנתיב כ"ז ח"ג מתנה ע"מ שתתן לי כך וכך עד זמן פלוני ומת המקבל תוך הזמן אינו נפטר אע"פ שיתן ליורשיו כי לי ולא ליורשי כדאמרי' בפ' מי שאחזו וכן אתה תתן ומת

קודם שנתן לא קיים התנאי דאתה תתן משמע ולא היורשים כך כתב הרשב"א עכ"ל וכ"כ הריטב"א בתשובה בשם הרמ"ה וכתבתיה לעיל בסימן זה: שמעון שכתב לראובן לכשיהיה בנך ראוי לקדש אם לא אקבל קידושי בתי או בעצמה לא תקבל הקידושין אם תהיה ראוי לקבל קידושין אז אתחייב לך מעכשיו ב' זקוקין ומת שמעון קודם שהיה בן ראובן בן י"ג שנה והיא גדלה ועמדה ונשאת לאחר ועתה תובע ראובן הקנס מבניו עיין במרדכי פ"ק דמציעא: כתב המרדכי בס"פ הפועלים פסק ר"מ כל תנאי ממון שהתנה עליו בתחילתו בשעת מעשה תנאו קיים בלא קנין ומשתעבד מדין ערב בשעת מתן מעות: ראובן תובע את שמעון ט"ו ליטרין שמסר לו להלוותם בריבית על מנת שאם יתרצה בנו לישא בתו שאז יתן לבנו הקרן והריבית ובן שמעון אינו רוצה לישא בתו ולכן יחזיר לו הקרן והריבית עיין במרדכי פרק מי שמת תשובת הר"מ:

סעיף ז

וכן הדין נמי במוכר חפץ וכו' בריש אלמנה ניזונת (כתובות דף צז.) בעיא דאיפשיטא זבן ולא אצטריכו ליה זוזי הדרי זביני ופירש"י מכר שדהו ואנו יודעים שהיה חפץ לקנות שדה פלוני או פרקמטיא פלונית באותן מעות ולא אצטריכו ליה זוזי שחזרו בהם המוכרים בטלי זביניה וכתבו התוספות וכגון שגילה דעתו בשעת המכר דלזבוני ההוא מידי קא זבין וכ"כ רבינו ירוחם וכ"כ הרא"ש שם ותמהני שכתב בתשובות כלל פ"ה דיש מקומות דאפילי גילוי לא בעינן אלא אזלינן אחר דברים שבלב כיון דאיכא אומדנא דמוכח כגון שטר מברחת וזבין ולא איצטריכו ליה זוזי וכיוצא בהם וצ"ע: וכתב ר"ח דוקא במוכר קרקע וכו' כן דעת שאר מפרשים וכמו שכתבתי בסמוך גבי מוכר נכסיו לעלות לא"י דה"ה והוא הטעם הכא: ודוקא דלא איצטריכו ליה זוזי משום דבר שנתחדש אח"כ כההיא בצורתא וכו' עובדא זו איתא בפרק אלמנה ניזונת וגם מייתי התם עובדא דגברא דזבין ארעא למיזבן תורי ולא איצטריכו ליה זוזי והדרי זביני ואע"ג דדחי התם דלפנים משורת הדין הוא דעביד מיהו כיון דאסיקנא דזבין ולא אצטריכו ליה זוזי הדרי זביני ממילא בטלה אותה דחייה: כתוב בנ"י עלה ג' ד"א בשם הרשב"א דבזבין ולא אצטריכו ליה זוזי דאמרינן דהדרי זביני וכן בזבין אדעתא למיסק לא"י ולא סליק או לא איתדר ליה דהדרי זביני א"א ללוקח למיכל פירות ואפי' בתנאי עד דידע דליקיים זביני וכן כתב הר"ן: (ב"ה) וכ"כ ה"ה בפי"א ממכירה בשם הרשב"א דמשלשין כלומר שמניחין ביד שליש את הפירות עד שיגמור המכר: אבל אם הוא בעצמו חזר בו וכו' כן משמע מדברי רש"י שכתב ולא איצטריכו ליה זוזי שחזרו בהם המוכרים איכא למידק בהני עובדי במאי עסקי' אי בשהתנה בשעת המכר וכפליה לתנאיה היכי אמר רב אשי כיון דאי בעי סליק

המכר קיים דהא כיון שהתנה שאם לא יעלה שלא יהיה מכר אי לא בעי למיסק המכר בטל שהרי אין כופין את המתנה לקיים תנאו ואי בדלא כפליה לתנאיה הא תנאי בטל ומכר קיים כדאמרי' בפ"ג דקידושין ולפיכך יש שלמדו מכאן דבממון לא בעינן תנאי כפול ומאי דזבין אדעתא למיסק לא"י לא תנאי גמור הוא אלא גלויי דעתא בעלמא דגלי אדעתיה בשעת המכר דאדעתא דהכי זבין ומש"ה אמרינן דכיון דאי הוה בעי הוה סליק המכר קיים כיון שהוא יכול לעלות הרי מחשבתו קיימת והר"ן בפ"ב דקידושין דחה ראייתם דאיכא למימר דבהני עובדי בכפליה לתנאיה עסקינן בעובדא קמא מקמי דזבין ובשאר עובדי בעידנא דזבין ולא אמר ע"מ שאעלה דא"כ כל שאינו רוצה לעלות אע"פ שהוא יכול לעלות מכרו בטל אלא הכא בשפירש ואמר דאדעתא למיסק קא מזבן ואי לא מצי למיסק דלא ליהוי זביני ועוד דאיכא למימר דכי בעי ר"מ תנאי כפול ה"מ כשהתנה דכיון שלא כפל יש במשמע שאפי' לא מיקיים התנאי יהא המעשה קיים אבל גילוי דעת בלא תנאי הרי הוא כמי שהתנה וכפל עכ"ל: מוכר שום דבר וגלה דעתו שרוצה להוליכו למקום פלוני ששוה יותר וזל קודם שהוליכה יכול לחזור בו כמו מוכר נכסיו לעלות לא"י בפ' המוכר פירות (בבא בתרא צח.): כתב רבינו ירוחם בנתיב ט' ח"א המקנה שום דבר לחבירו ע"מ שיתן לו מאתים זוז ונתנה בע"כ יש מי שפסק כי הויא נתינה ויש מי שפסק דלא. ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בתחלת סימן זה:

סעיף ח

כתב הרמב"ם בפי"א מה"מ וכתב ה"ה זה פשוט דכל תנאי שבממון תנאו קיים והביא שנמצאו בתלמוד עניינים דומים לזה וסיים הרמב"ם בבבא זו וכן המוכר או הלוקח שהתנה שיחזיר לו המקח בזמן פלוני או כשיתן לו המעות הרי המכר קיים ויחזיר כשהתנה ולא חש רבינו לכתבו לפי שהוא בכלל מ"ש:

סעיף ט

מכר קרקע והתנה המוכר שיחזירנו לו וכו' פ' א"נ (סה:) גמרא מכר לו השדה ונתן לו מקצת דמים וכו' מכר לו בית מכר לו שדה וא"ל לכשיהיה לי מעות החזירה לי אסור לכשיהיה לך מעות אחזירה לך מותר מ"ש רישא ומ"ש סיפא רישא דלא אמר ליה מדעתיה סיפא דא"ל מדעתיה ההוא גברא דזבין ארעא לחבריה שלא באחריות חזייה דהוה עציב א"ל אמאי עציבת אי טרפי לה מינך מגבינא לך שופרא שבחא ופירי אמר אמימר פטומי מילי בעלמא הוא. א"ל רב אשי לאמימר טעמא מאי כיון דלוקח בעי לאתנויי והכא מוכר קא מתנה אמרת פטומי מילי בעלמא הוא אלא מתניתא דקתני לכשיהיה לך מעות אחזירה לך מותר דמוכר הוא דבעיא לאתנויי ומוכר לא אתני ולוקח קא מתני ואמר סיפא דא"ל מדעתיה הא לא א"ל מדעתיה לא אמרינן פטומי מילי בעלמא

הוא א"ל נעשה כמאן דא"ל מדעתי' איתמר ופרש"י דא"ל מדעתו אם ארצה אחזירה לך ולא שתתבעני בדין הילכך מותר דאי נמי חזר וקיבל מעותיו עד עכשיו שלו היתה וחוזר ומוכרה לו אבל רישא שע"כ צריך להחזיר מעיקרא לאו מכר היא ושהרא"ש כתב סיפא דא"ל מדעתיה פירוש התנה עמו להחזירה לו אלא שאמר מדעתי שיש לי עתה אבל אם ישתנה דעתי ולא ארצה להחזירה לך איני מחוייב להחזירה לך אבל אם אמר באותה שעה אם יעלה בדעתי להחזירה לך אחזירה לך אין זה קרוי תנאה ולא דמי לרישא. ועל מאי דאמרינן נעשה כמאן דא"ל מדעתיה איתמר פירש"י הא דאמר רבא נעשה כאומר לו מדעתו ה"ק כיון דבעי מוכר לאתנויי ולא אתני והלוקח קאמר ליה מנפשיה נעשה כאומר לו מדעתי אחזירה אם ארצה ואע"ג דלא פריש מדעתיה כמאן דפריש דמי ואין עליו לכופו הלכך א"נ אהדרינה השתא הוא דהדר זבין לה ומשום דאסיקנא דכל שאמר לו הלוקח מעצמו לכשיהיה לך מעות אחזירה מותר כתב רבינו אבל אם אמר הלוקח מעצמו אחזירנו לך לכשתרצה אין כאן תנאי ומה דס"ד דרב אשי לפרש דברי רבא דא"ל בהדיא מדעתיה אתא במכ"ש דלא הוי תנאי. עיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בטור יורה דעה סימן קע"ד: כתב בעל התרומות בשער מ"ו ח"ג שפירש הראב"ד נעשה כאומר לו מדעתו כגון שאמר לו אם יהיה לי זה הדעת באותה שעה וה"ר יצחק פירש בתשובותיו שאין חילוק בין שיתנה מוכר ובין שיתנה לוקח אלא עיקר הדבר שאם היה התנאי בשעת מכירה בין שיתנה מוכר או לוקח אסור לאכול פירות אע"פ שלא היה התנאי בקנין רישא בשהתנה קודם גמר מקח ומוכר דנקט לאו דוקא דה"ה ללוקח אלא אורחא דמילתא נקט וסיפא דקתני מותר בשא"ל לאחר גמר מעשה היא וכמאן דא"ל מדעתיה דכיון שכבר נגמר המקח ולא היה שם קנין דברים בעלמא נינהו ולא שנא התנה מוכר ל"ש התנה לוקח מותר ולוקח דנקט משום אורחא דמילתא: כתב הרשב"א שנשאל על ראובן שמכר קרקע לשמעון במנה מלוה שהיה לו בידו וכתב לו שטר מכירה ומסרה לידו אבל לא החזיק בקרקע ושמעון עשה שטר לראובן שכל זמן שיפרע לו אותו מנה שחייב הוא להחזיר לו שטר המכירה ושאותה המכירה בטלה היא למפרע ולקץ ימים רצה שמעון לירד לקרקע בכח שטר מכירה זה והוציא עליו ראובן שטר הודאה הנזכר שהמכירה אינה כלום כל זמן שיפרענו וטען שכבר פרעו ותובע ממנו שטר המכר שהניח בידו. והשיב המכר אינו מכר שכך התנו מתחילת הענין שאם יפרע לו ראובן מעות שהלוה לו שיהא המכר בטל מעיקרו ושהמכירה אינה כלום וה"ז כאותה ששנינו אמר לו לכשיהיה לי מעות תחזירה לי אסור וכעובדא דאת ונוולא אחי (ב"מ סז.) שהמקח אינו מקח ואינו אלא כמשכנתא בעלמא והלכך הכא איכא למימר דלגבי מעות גריע ממשכנתא דאילו

במשכנתא אי א"ל לוה פרעתי א"ל אידך שטרך בידי מאי בעי אבל הכא כיון דשטר מכר ליכא וכדאמרן הוה ליה כמלוה על פה וכי א"ל פרעתי נאמן בשבועת היסת עכ"ל: כתוב בתשובות להרמב"ן שנשאל על ראובן שמכר שדה לשמעון והתנה בשעת הקנין בפני העדים כי השטר מכירה יהיה מונח ביד שליש עד יעברו ד' שנים ואם לא יתן ראובן לשמעון מנה שיתן השליש השטר מכירה לשמעון ולא יזכה שמעון בשדה זה עד לאחר ד' שנים ותוך הד' שנים עמד ראובן וביטל המכירה ונתן השדה ללוי ולבסוף הארבע שנים לא נתן ראובן המנה לשמעון ונתן השליש השטר לשמעון והשיב דכל קנין כמעכשיו דמי וזכה שמעון בקרקע כשנתן השליש השטר בידו אחר זמן ומתנת לוי בטלה:

סעיף יא

לשון הרמב"ם בפי"א מה"מ מכר לו סתם ואמר לו הלוקח מדעתו וכו' וכתב רבינו שאינו מבין דבריו ובאמת שהן תמוהין לכאורה והתימה מה"ה שלא ביארם: (ב"ה) ובפ"ו ממלוה כתב ה"ה יש מי שפירש דדוקא כשאמר הלוקח אחר שיגמר המקח אבל אם אמר קודם לכן אסור לפי שע"ד כן י"ל שיגמר המכר ויש מי שפירש שאפילו בין התחלה לגמר כגון שנתן מעות במקום שכותבין שטר והטעם שכיון שהמוכר היה מתרצה למכור בלא תנאי וגם כשאמר לו לוקח לא חיזק הדבר לומר שיגמר המכר על פי התנאי הרי זה מותר וכזה העלה הרשב"א ז"ל עכ"ל ומכל זה לא עלה תירוץ למה שהקשה רבי': ונראה לי שהרמב"ם מפרש שמועה זו שלא כדברי רש"י והרא"ש אלא דס"ד דרב אשי דרבא דאמר סיפא דאמר ליה מדעתיה ה"ק אם אמר לו לכשיהיה לך מעות אחזירה לך מדעתי לא שתתבעני בדין מותר כלומר דאין תנאי זה כלום לפיכך מותר הלוקח לאכול פירות הא אם אמר לכשיהיה לך מעות אחזירה לך ולא אמר מדעתי תנאו קיים ומש"ה אקשי לאמימר דכיון דבהאי עובדא לא אמר מדעתי תנאו קיים לדעת רבא ואהדר ליה דה"ק רבא אם אחר שנגמר המקח אמר הלוקח כשיהיה לך מעות אחזירה לך אע"פ שקנו מידו שהתנאי קיים אפ"ה מותר הלוקח לאכול פירות משום דכבר נגמר המקח ולענין איסור אכילת הפירות הוי כאילו אמר לו אחזירה לך מדעתי ולא שתתבעני בדין וכי היכי דהתם מותר ה"נ מותר דכיון שכבר נגמר המקח הוי כאילו חוזר ומוכרה לו אבל בההוא עובדא כיון דלא התנה מוכר קודם שימכור אלא לוקח הוא שהתנה אחר גמר המקח ולא קנו מידו פטומי מילי בעלמא הוא: ומ"ש ואמר לו הלוקח מדעתו אורחא דמילתא נקט שאחר גמר המקח אין דרך המוכר להתנות כך שכבר נסתלקו ידיו מהקרקע ודרך הלוקח הוא להתנות כן להראות טוב לבבו למוכר שאינו רוצה להחזיק בנכסיו אלא כשיבא לו מעותיו יחזירנה לו. ובהג"א מצאתי שפי' בשם ר"ח פירוש זה ונכון הוא לפרש כן דברי הרמב"ם ואע"פ שלא הזכיר שקנו מידו ממילא משמע דכיון

שאחר גמר המכר התנה שכן כתב מכר סתם וכו' היאך יהיה התנאי קיים אם לא בשקנו מידו חיוב וכן משמע מסוף לשונו שכתב שהרי מדעתו חייב עצמו בתנאי זה ואם לא קנו מידו חיוב מהיכא תיתי ליה: ומה שכתב שהרי מדעתו חייב עצמו היינו לומר שכיון שלא היה המכר בתנאי אלא אחר שנגמר המכר הוא שהתנה כן ואילו לא רצה להתנות כן המכר היה קיים על כל פנים אלא מדעתו הוא שחייב עצמו בתנאי זה הוי כאילו היה שלו מעולם והתנה עם זה בקנין למכרו לו כשיביא לו מעות דתנאו קיים ומותר לאכול הפירות עד שיביא הלה הדמים. ועיין בהריב"ש סימן תע"ו:

סעיף יג

הלוהו על שדהו וכו'. משנה בפרק איזהו נשך (שם) הלוהו על שדהו ואמר לו אם אי אתה נותן לי מכאן ועד ג' שנים הרי היא שלי הרי היא שלו ואקשינן בגמרא דאסמכתא היא ולא קניא ומוקי לה בדאמר לו קני מעכשיו ופירש רש"י דאמר ליה מעכשיו אם לא אתן לך עד ג' שנים דלא אסמכתא הוא אלא קנין גמור שעל מנת מכר גמור החזיק בה מעכשיו בדמים הללו ואוזולי אוזיל גביה וזה קבל עליו שאם יחזיר לו מעותיו עד ג' שנים יקבלם והפירות לרבנן משלשין אותם: ומ"ש רבינו והוא שוה יותר היינו לומר שאילו לא היה שוה יותר אפילו לא אמר מעכשיו לא הויא אסמכתא ויש חולקים בזה ויתבאר לקמן (וכו'): (ב"ה) כתב הריטב"א ז"ל הא דקתני אם אין אתה נותן לי מכאן עד ג' שנים הרי הוא שלי הרי הוא שלו יש מי שפירש שאם מת אחד מהם שוב אינו יכול לקיים תנאו וזכה הלוקח בקרקע דאתה ולא יורשיך לי ולא יורשי משמע כדאמרינן גיטין (עד.) בנותן גט לאשתו ע"מ שתתני לי מאתים זוז וכ"כ הרמ"ה ואין זה נכון חדא שלא נאמרו דברים הללו אלא בנותן גט או נותן מתנה דמדעתיה יהיב ומגרש דילמא קפיד בלשון תנאי שאינו רוצה לגרש ולא לתת מתנה אלא באותו לשון אבל בכאן שהוא דרך מכר וכמו שקונס עצמו אנן סהדי דליכא קנסא אלא בשלא באו המעות לידו או ליד יורשיו וכל שפרע המוכר או יורשיו ללוקח או ליורשיו זכה ולא עוד אלא דהא קיימא לן דיש טענת אונס בממון והתם מוכח דמיתה אונסא הילכך כשמת אחד מהם ואינו יכול (דלשון) [לקיים] תנאו אונס הוא ופטור וכן דעת רבותי עכ"ל: ואם בתחלה כשלוה ממנו הקפיד וכו' שם (סו:) אסיק רב פפא אי קפיד בארעא ודאי קני ופירש רש"י קפיד בארעא שלא ימכור שום קרקע אפילו בשוויו ודאי קנה דאינו חש אם תשקע שדהו והתוס' הקשו על פירוש זה ופירשו הם אי קפיד בארעא שאינו רוצה לעשות תנאי זה בשום קרקע אלא בזו א"כ אין בדעתו לפדותה וכן כתב הרא"ש וכן כתבו גם כן תלמידי הרשב"א ובסמוך יתבאר אי קיי"ל כהאי מימרא דרב פפא: ואם אמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו כו' שם אמר רב פפא אע"ג דאמור רבנן אסמכתא לא קניא אפותיקי הוי למיגבא מינה ואסיקנא אפותיקי דקאמר רב פפא מאי היא דא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו ופרש"י דא"ל לא יהא לך

פרעון אלא מזו אף בתוך שלש ואם אין אני נותן לך מגופה כנגד מעותיך עד ג' שנים תהא כולה שלך בהא אמר רב פפא דאף ע"ג דלא קנייה למיהוי כוליה דידיה אפותיקי הוי למיגבא מיניה דבלאו אסמכתא שווייה אפותיקי וכתב הרא"ש ואע"ג דמצי לסלוקיה בזוזי דאם לא כן לא מיקרי אפותיקי דמעתה היא מכורה מקצת או כולה מ"מ לא חשיב דאי כיון שהמלוה אין יכול לתבוע ממנו פרעון ממקום אחר חשוב כקנו מידו אפילו לא אמר לו מעכשיו עכ"ל ותלמידי הרשב"א הקשו על פרש"י שאם התנה בפירוש שיתן לו מן הקרקע כנגד מעותיו ואפילו בתוך הזמן מה ענין אסמכתא לכאן הכא ליכא אסמכתא כלל אלא עיקר פירושא הכי אפותיקי דאמר רב פפא ה"ד דא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו ול"ג כגון כלומר נעשה כמו שאמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו שאינה קנויה לו אסמכתא ואסמכתא לא קניא ומיהו קנה לגבי הא שאם בא לסלקו בשומת קרקע אינו מסלקו בשומת קרקע אחר אלא בקרקע זו דאדעתא דהאי קרקע נחית מיהו אם בא לסלקו במעות הרשות בידו שאינו קנוי לו לגמרי וי"ג כגון דאמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו ומפרשי הכי אע"ג דאמור רבנן אסמכתא לא קניא וכל דאי לא קני אלא א"ל אם לא פרעתי לך מכאן ועד ג' שנים ואני בא לסלקך בקרקע לא תסתלק אלא בזו אע"ג דלא א"ל מעכשיו קנה דהיכא דשווייה ניהליה אפותיקי ליכא משום אסמכתא וזה נכון וכן פירש הראב"ד ז"ל עכ"ל והוי יודע ששתי מימרות הללו דרב פפא לא כתבם הרי"ף ז"ל בהלכותיו וגם הרמב"ם לא כתבם בפי"א מה"מ וכתבו תלמידי הרשב"א בפרק איזהו נשך דאיכא מ"ד דליתנהו משום דכללא אמרינן משמיה דרבא דכל דאי לא קני וזהו שלא כתבן הרי"ף וכן דעת ר"ח אבל יש מי שפסק כרב פפא בתרווייהו ומסתברא דבהא בתרא הלכתא כרב פפא משום דאקשינן ואי א"ל קני למיגבא מיניה מי קני אסמכתא היא אלא אפותיקי דאמר רב פפא מאי היא ואוקימנא לה כגון דאמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו בהא ליכא אסמכתא כלל ומיהו הא דרב פפא דקפיד אארעא אפשר דליתא אע"ג דליכא מאן דפליג עליה משום דאסיקנא משמיה דרבא דכל דאי לא קני עכ"ל והרא"ש פסק בשתיהן כרב פפא ועל המימרא הראשונה כתב הרי"ף לא הביאו ולא ידענא למה אי משום דאמר רבא בסתם כל דאי לא קני והלא רב פפא בתראה הוא פירש בכה"ג קני והלכתא כוותיה עכ"ל ועל מימרא שניה לא כתב שום דבר מהרי"ף ונ"ל שסובר הרא"ש שלא כתב הרי"ף אותה מימרא משום דמילתא דפשיטא היא ולי נראה שאם היה הרי"ף מפרש כפרש"י לא היה נשמט מלכתבה אע"ג דפשיטא היא כיון דתלמודא אמר לה אבל הטעם שהשמיטה הרי"ף הוא לפי שהיה מפרשה כאחד מהפירושים שכתבתי בשם תלמידי הרשב"א וס"ל דקיי"ל כרבא דאמר כל דאי לא קני דמשמע לא קני כלל לשום

דבר בעולם ובשום צד וענין לא קני וס"ל דרב פפא ורבא הלכה כרבא ורבינו ירוחם בנ"ח נמשך אחר דעת הרא"ש וכתב ב' מימרות אלו: וכל היכא שלא קנה השדה משום דהוי אסמכתא וכו' שם א"ר נחמן השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קניא הדרא ארעא והדרי פירי ובתר הכי (שם סז.) גרסי' ההיא איתתא דאמרה להההוא זיל זבין לי ארעא מקריבאי אזל זבן לה א"ל אי הוו לי זוזי מהדרת לה ניהלי א"ל את ונוולא אחי. ופירש רש"י א"ל מוכר לשליח אי הוו לי זוזי רוצה אני שתקבל מעותיך: את ונוולא אחי. אתה והוא קרובים בטוב תתפשרו. אמר רבה בר רב הונא כל את ונוולא אחי סמכה דעתיה ולא גמר ומקני. וכתב הרמב"ם דין זה בפי"א מה"מ וכתבו תלמידי הרשב"א וכל שכן אם שתק השליח ולא אמר את ונוולא אחי דאמרינן לא מכר אלא על דעת כן שהרי התנה [ואמרינן תו] ארעא הדרא פירי מאי רבית קצוצה הוו ויוצאין בדיינים או דילמא כי אבק רבית הוו ואין יוצאין אמר רבה בר רב הונא מסתברא כי אבק רבית הוו ואין יוצאין בדיינים וכן אמר רבא אמר ליה אביי משכנתא מאי אמר ליה התם טעמא מאי משום דלא קץ ליה הכא נמי לא קץ ליה אמר רב פפי עבד רבינא עובדא וחשיב ואפיק פירי דלא כרבה בר רב הונא וכתבו תלמידי הרשב"א שהראב"ד פירש דבמשכנתא בלא נכייתא עבד רבינא עובדא אבל בזבינא לא דמודה רבינא דכל בזבינא לאו רבית קצוצה הוא ואין פירוש זה מחוור דהא אמרינן חשוב ואפיק פירי דלא כרבה בר רב הונא ורבה בר רב הונא בזבינא עבד עובדא והר"ז פירש דבזבינא עבד עובדא אבל לא במשכנתא דמשכנתא לרבינא לאו רבית קצוצה הוא דמשכנתא מכר ליומיה הוא אבל זבינא כיון שהוא מתבטל לאו מכר הוא אלא הלואה והביא ראיה מדאמרינן בריש פירקין (דף סב.) אמר רבינא לרב אשי והא משכנתא בלא נכייתא דבדיניהם מוציאין מלוה למלוה ובדינינו אין מחזירין וגם זה אינו מחוור דהא משמע בשמעתין דטפי איכא למיסר משכנתא מזבינא והפירוש הנכון כמו שפי' הרי"ף דעבד עובדא בזבינא דאת ונוולא וכ"ש במשכנתא בלא נכייתא באתרא דמסלקי דס"ל לרבינא דרבית קצוצה הוא ומאי דאמרינן בריש פירקין דמשכנתא בלא נכייתא בדינינו אין מחזירין למימרא דאבק רבית הוא היינו דוקא באתרא דלא מסלקי דהויא כמכר עכ"ל גם הרא"ש והר"ן הסכימו שכן הוא דעת הרי"ף מ"מ לענין נדון דידן למדנו דלדעת הרי"ף בעובדא דאת ונוולא הפירות הם רבית קצוצה ויוצאים בדיינין ומשמע דה"ה לאם אין אתה נותן לי מכאן ועד ג' שנים הרי היא שלי שהפירות הם רבית קצוצה ויוצאים בדיינים וה"ה לכל היכא דלא קנה השדה לפי שהוא אסמכתא וכן דעת הרמב"ם בפרק ו' מהלכות מלוה וכתב ה"ה כך הוא דעת ההלכות ורוב המפרשים אבל הרא"ש ז"ל כתב א"ר נחמן השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קניא הדרא ארעא והדרי

פירי אותן שאכל אחר ג' שנים ואח"כ כתב בעובדא דאת ונוולא אחי וכו' אמר רב פפי עבד רבינא עובדא וחשיב ואפיק פירי ודלא כרבה בר רב הונא וקשה דהא רבינא גופיה אמר לעיל דמשכנתא בלא נכייתא דבדינינו אין מחזירין ממלוה ללוה וצריך לומר אע"ג דהוה בעי למימר דהוי רבית קצוצה לאו מטעם זה אפיק אלא משום דהוי מחילה בטעות דבתורת מכר ירד לתוך השדה והמכר אינו מכר דכל את ונוולא אחי לא סמכה דעתיה והדרא ארעא ופירי נמי הדרי דהויא מחילה בטעות והוי כמניח את חבירו ליטול חפץ מרשותו וכסבור שהוא שלו ונמצא שאינו שלו עכ"ל וכן פירשו התוס' וכן פי' הראב"ד ז"ל בהשגות פ"ו מהל' מלוה דרבינא דחשיב ואפיק לאו משום רבית אלא משום גזילה ותלמידי הרשב"א כתבו בשם ר"ת בספר הישר גבי הא דאמר רב נחמן השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קניא וכו' דאקשינן עליה למימרא דסבר רב נחמן מחילה בטעות לאו שמה מחילה וכו' ואסיקנא התם זבינא הכא הלואה דהכי פירושו הכא הלואה שהרי לא היה בדעתו מתחלה למכור לו כלום וכיון שכן וזבינא דארעא לאו זבינא דפירי נמי לאו זבינא דלאו משום מיחזי כריבית אלא משום דלא שייכא למימר מחילה בטעות הויא מחילה והא למה זה דומה למי שמניח חבירו ליטול חפץ מרשותו ועל דעת שהוא שלו ונמצא שאינו שלו דלאו מחילה היא עכ"ל הרי שהסכימו לפי' הראב"ד והרא"ש ז"ל אלא שהראב"ד והרא"ש כתבו כן על רבינא חשיב ואפיק פירי ותלמידי הרשב"א כתבוהו על סתם הלואה והתוס' בשם ר"ח כתבו כן על הכא הלואה וגם על רבינא חשיב ואפיק פירי ויש לדקדק בדברי הרא"ש שכתב גבי הא דאמר רב נחמן הדרא ארעא והדרי פירי אותן שאכל אחר ג' שנים דמשמע מדבריו שפירות שאכל תוך שלש שנים לא יחזיר וכיון דקיי"ל כרבינא דחשיב ואפיק פירי משום דהוי מחילה בטעות גם פירות שאכל תוך ג' שנים יחזיר משום דהוי מחילה בטעות דסבר שכיון שלא נתן לו הדמים תוך ג' שנים הרי היא שלו ופירות שאכל בין תוך ג' שנים בין אחר שלש שנים הם גם כן שלו ונ"ל דס"ל דפירות שאכל תוך שלש שנים אינם יוצאים בדיינים משום דכיון דאע"ג דבידו הוא להביא לו מעותיו תוך ג' שנים כל עת שירצה הוה ליה כאתרא דמסלקי אפילו אכיל להנך פירי בלא נכייתא הא ס"ל להרא"ש כפירוש רש"י והתוספות דלא הוי אלא אבק רבית ואינה יוצאה בדיינים וכיון דבתורת רבית אכלם לא הדרי אבל פירות שאכל לאחר שלש שנים לאו בתורת רבית אכלם אלא לפי שהיו סבורים שהמכר קיים ושלו הוא אוכל והוה ליה מחילה בטעות והדרי פירי וגבי עובדא דאת ונוולא אחי כיון שהפירות שאכל לאו בתורת רבית אכלם אלא לפי שהיה סבור שהמכר קיים הדרי פירי וכדרבינא נמצא דכל היכא דלא קנה השדה משום דהוי אסמכתא כל פירות שאכל בין

תוך שלש בין לאחר שלש להרי"ף והרמב"ם רבית קצוצה הוי ויוצאין בדיינים ולמה שכתבו תלמידי הרשב"א בשם הראב"ד אבק רבית הוי ואינם יוצאין בדיינים בין פירות שאכל תוך שלש בין פירות שאכל אחר שלש שנים ולהרז"ה והרא"ש פירות שאכל אחר שלש יוצאים בדיינים להרז"ה משום דהוי רבית קצוצה ולהרא"ש משום דהוי מחילה בטעות ושאכל תוך שלש דינם כמשכנתא דאבק רבית הוא ואינם יוצאים בדיינים ודעת התוספות ותלמידי הרשב"א כדעת הרא"ש וכן נראה דעת הראב"ד בהשגות ורבינו סתם הדברים כדעת הרא"ש :

סעיף יד

כתב הרמב"ם בפרק י"א מה"מ וטעמו דכיון דאמרינן באיזהו נשך בהלוהו על שדהו ואמר לו אם אין אתה נותן לי מכאן ועד ג' שנים הרי היא שלי שאם א"ל מעכשיו לא הויא אסמכתא והוא ז"ל מפרש דכיון דא"ל קנה מעכשיו וקנו מידו על כך אע"פ שלא החזיק עדיין בקרקע קנה וכמו שיתבאר בס"ד אם כן כל שהחזיק בדבר וקנה אותו באחד מהדברים שקונין בהם לא גרע מאומר לו קנה מעכשיו וכן משמע בפרק ד' נדרים (נדרים כז.) דאמרינן ההוא גברא דאתפיס זכוותיה וכו' ולרב הונא מכדי אסמכתא הוא ולא קניא שאני הכא דמיתפסן זכוותיה והתנן מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו וכו' שאני הכא דאמר ליבטלן זכוותיה ומפרש הוא ז"ל שאני הכא שהוא מוחל כל כח וזכות שיש לו באותן שטרות דכיון דמחילה היא לית בהא אסמכתא דמיד זוכה בה חבירו ומינה משמע דהמוסר ביד חבירו ואמר ליה אם לא אעשה כך זכה במה שבידך קנה דליכא אסמכתא אלא באומר אתן או אשלם וכן כתב שם הר"ן שהוא טעם הרמב"ם ולפי זה כי אמר בתר הכי והילכתא אסמכתא קניא והוא דקנו מיניה בבית דין חשוב לאו אהיכא דאמר ליבטלן זכוותיה קאי דבהנהו לא צריך בית דין ולא קנין אלא היכא דאמר אתן הוא דאסיק דבעי קנין בבית דין חשוב ואף על פי שהרמב"ם כתב כיצד המוכר בית לחבירו או נתנו לו במתנה על מנת שילך עמו לירושלים ביום פלוני והחזיק זה בבית הרי זה קנה כשילך וכו' לאו דוקא שא"ל על מנת דא"כ לא היה צריך להחזיק בבית דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי ובמעכשיו ס"ל להרמב"ם דאע"ג דלא החזיק קנה אלא אשגרת לשון הוא. ואפשר שלזה כיון רבינו שהחליף על תנאי במקום ע"מ שכתב כיצד מכר או נתן לו בית וכו' על תנאי שילך עמו וכו' ואפשר שכך היה כתוב בנוסחת הרמב"ם שהיתה ביד רבינו ולפ"ז האומר על תנאי אינו כאומר על מנת:

סעיף טו

ומ"ש לפיכך הנותן ערבון לחבירו וכו' היא ברייתא בריש הזהב (בבא מציעא מח:) ובהאומנין (עז:) וז"ל הנותן ערבון לחבירו ואמר ליה אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך

והלה אומר אם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך נתקיימו התנאים דברי רבי יוסי ר' יוסי לטעמיה דאמר אסמכתא קניא רבי יהודה אומר דיו שיקנה כנגד ערבונו וס"ל להרמב"ם דעד כאן לא פליג רבי יהודה אלא באומר אכפול לך ערבונך אבל במחול לך ד"ה לא קנה ולשון דיו שיקנה הכי משמע דלא פליג אלא שלא יכפול לו ערבונו אבל רש"י פירש דיו שיקנה כנגד ערבונו לא זה יכפול ולא זה ימחול נראה מדבריו דאסמכתא שייכא אפילו במחילה. וכתב הר"ן בהזהב דאיכא למידק על דברי הרמב"ם מדתנן בפרק איזהו נשך הלוהו על שדהו ואמר ליה אם לא אתן לך מכאן ועד שלש שנים הרי היא שלך הרי היא שלו ואוקימנא לה בגמרא בדאמר ליה מעכשיו הא לאו הכי לא אלמא אע"פ שהקרקע ביד מלוה אסמכתא היא ולאו קושיא היא דממאי דמלוה אוכל פירות דילמא לוה אוכל פירות ועוד דקרקע שאני דבחזקת בעליה עומדת אלא אי קשיא הא קשיא דתנן בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסח.) מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר לו אם לא נתתי לך מכאן עד יום פלוני תן לו את שטרו הגיע זמן ולא נתן רבי יוסי אומר יתן רבי יהודה אומר לא יתן והתם ודאי ליכא לפרושי תן לו שטרו שאני רוצה להתחייב לו בדמי כל השטר אף על פי שפרעתי מקצתו דאם כן מה יתן דקאמר רבי יוסי והיאך הוא גובה בשטר זה והרי נמחל השיעבוד מקצתו אלא ודאי ה"ק לא יהיו המעות אלא מתנה וישאר שיעבוד החוב כמו שהיה מתחילה ופליג ר' יהודה ואמר לא יתן אלמא במחילה נמי שייכא אסמכתא וה"נ משמע בתוספתא דתניא הנותן ערבון לחבירו על הבית ועל השדה ואמר ליה אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני אין לי בידך כלום והלה כותב לו אם אחזור בי אכפול לך ערבונך הגיע זמן ולא נתן יתקיים התנאי דברי רבי יוסי רבי יהודא אומר היאך זוכה זה בדבר שאינו שלו אלא נותן לו ערבון שלו מדקאמר הגיע הזמן לא נתן משמע ודאי דאלוקח קאי שנתן ערבון ואמר רבי יהודה היאך זה זוכה בדבר שאינו שלו כלומר המוכר אלא נותן לו מוכר ללוקח ערבון שלו אלמא אפילו ובמחילה איכא אסמכתא וגרסינן תו בתוספתא המלוה את חבירו על המשכון ואמר לו אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני אין לי בידך כלום הגיע זמן ולא נתן הגיעו המשכון בין רע בין יפה וש"מ כיון דלא פליג בה רבי יהודה דאע"ג דכה"ג במקרקעי הויא אסמכתא אלא כי אמר ליה מעכשיו דוקא במטלטלי לית בהו משום אסמכתא וטעמא דכיון דקיימא לן כרבי יצחק דאמר ב"ח קונה משכון ולא שנא לן בין משכנו שלא בשעת הלואתו למשכנו בשעת הלואתו וכמ"ש בסוף פרק שבועת הדיינים (שבועות מד.) כמאן דאמר ליה מעכשיו דמי. ותלמידי הרשב"א כתבו דאפילו למ"ד דלא אמר רבי יצחק אלא שלא בשעת הלואתו דוקא ותוספתא בשעת הלואתו היא מדקתני המלוה על המשכון

איכא למימר דכיון שהלוה עליו אף על פי שאינו קונה אותו בכל תנאין שמתנה עליו כמאן דאמר ליה מעכשיו דמי אף על פי שבקרקעות אינו כן כמו שנתבאר והא דשאני לך בין קרקע למטלטלין היינו מפני שאין אדם מקפיד למכור מטלטלין כמו שמקפיד למכור קרקעותיו הילכך במטלטלין שאינו מקפיד עליהם כל כך אמרינן שהוא כמוכרן לו מעכשיו אחר שהלוה לו עליהם אבל בקרקעות שהוא מקפיד עליהם לא אמרינן הכי אבל בנותן ערבון לחבירו שלא הלוהו עליו כלום אלא שהוא קונס עצמו בדבר אפילו במטלטלין אינו כאומר לו מעכשיו וכדתניא בתוספתא בהדיא ומיהו מדקתני בברייתא הגיעו המשכון בין רע בין יפה דקדק הרמב"ן דה"מ באומר לו אין לי עליך כלום ולא לך עלי אלא יצא חובך במשכוני דבכי הא איכא למימר דמשעה ראשונה קנייה דזביני נינהו אבל אם אמר ליה אם לא פרעתיך מכאן ועד יום פלוני משכוני יהא שלך ואני אפרע לך חובך כהאי גוונא לאו זביני נינהו אלא ערבון וקנס כי האי דשמעתין ואסמכתא היא ולא קניא כך כתבו הר"ן ותלמידי הרשב"א ז"ל וכן דעת התוס' והרא"ש בפרק איזהו נשך דכשלא א"ל מעכשיו לא קנה אפילו החזיק בקרקע מיהו בהתפיסו מטלטלי נסתפק המרדכי שם והגהות פי"א מה"מ לדעת ר"ת אי קני אפילו בלא מעכשיו ואכתוב לשונם לקמן בס"ד אבל לדעת ר"י הדבר ברור בעיני דלא קנה והעיטור באות תי"ו סימן י"א כתב דברי התוספתא סתם וסמ"ק כתב תניא בתוספתא דבריש מציעא המלוה את חבירו על המשכון וא"ל אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני אין לי בידך כלום והגיע הזמן ולא נתן הגיעו בין רע בין יפה ולענין משכון בית או השדה שונה שם למעלה מחלוקת דרבי יוסי ורבי יהודה עכ"ל. וא"ת גבי ערבון כיון שהתפיסו אמאי לא קנה דהא מטלטלין הוא ודמי להא דתניא בתוספתא וי"ל דשאני בתוספתא שעשה לו טובה שהלוהו משא"כ בערבון א"נ התם היינו טעמא דלא קני מפני שהתנה עם חבירו לכפול ערבונו וכיון דאין התנאי קיים לגבי הכפל ג"כ אינו קיים לגבי קנין הערבון לבדו ולפי טעם זה אם גם האחר התפיס ביד מי שזכה בעד שניהם ליכא אסמכתא אבל לטעם אחר כיון שלא עשה לו טובה לא קנה. ובתשובת הרא"ש כלל ק"ח סימן כ"ז כתוב שהרמב"ן כתב שהמלוה על המשכון להחליטו אם לא יפרע לזמן פלוני שקנה והביא ראיה מהתוספתא והר"מ פסק דבמשכון שייך אסמכתא מההיא דהנותן ערבון ומההיא דגבי מהאי חמרא ומהמשליש שטרו והרא"ש הסכים לדברי הר"מ וכ' שהתוס' אתיא כר' יוסי דאמר אסמכתא קניא אי נמי הא דקתני בסוף הגיעו היינו לענין שאין המלוה יכול לחזור בו דסבר וקיבל לשם פרעון אבל גבי לוה הוי אסמכתא אם ירצה לפדותו דלהסמיכו על דבריו נתכוין והיה בדעתו לפדותו עכ"ל. ותשובת הר"מ כתבה המרדכי בפ' איזהו נשך והגהות פי"א מה"מ

ומישרים נתיב ל' ח"ב ולקמן אבאר תשובה זו. והרשב"א בתשובה כ' תוספתא אחרת לסתור דברי הרמב"ם וז"ל בהדיא תנינן בתוספתא דמציעא משכן לו בית משכן לו שדה וא"ל אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני אין לי בידך כלום הגיע הזמן ולא נתן יתקיים התנאי דברי ר' יוסי ור' יהודה אומר היאך זה זוכה בדבר שאינו שלו אלא ינתחנו מודה ר' יהודה בשנים שהיו מעוררים על הבית ועל השדה ואמר אחד מהם אם לא באתי מכאן ועד יום פלוני אין לי בידך כלום הגיע הזמן ולא בא באמת שאיבד את זכותו ומדקתני אין לי בידך כלום וכן נמי מדקאמר רבי יהודה ינתחנו ע"כ כשהיה נתון בידו משמע ואפ"ה לרבי יהודה דאית ליה אסמכתא לא קנה עכ"ל ותוספתא זו יש ליישבה דאין לי בידך כלום ה"ק אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני אז תחזיק בבית או בשדה ולא אוכל להוציא מידך ויהיה כאילו אין לי בידך כלום יתקיים התנאי ד"ר יוסי דאסמכתא קניא ורבי יהודה פליג ואמר אסמכתא לא קניא וכיון שכן אפילו אם כשהגיע הזמן החזיק בו ינתחנו ויוציאנו מתחת ידו א"נ הכי קאמר אין לי בידך כלום כלומר הרי זכותי מסולק ממנו ומסור לך מהיום ההוא והלאה להחזיק בו לעצמך יתקיים התנאי וילך ויחזיק בו ד"ר יוסי דאסמכתא קניא ור' יהודה פליג ואמר דלא קניא ולא ילך להחזיק בו אלא ינתחנו כלומר יתפיס הקרקע או דבר אחר בציווי ב"ד כדי להפרע מחובו אבל מכח התנאי לא דאסמכתא הוא ולא קניא וכעין זה מצינו בסוף פרק המקבל (בבא מציעא קיג.) שליח ב"ד מנתח נתוחי והא דלא תני בסיפא מודה רבי יהודה שאם החזיק מיד בקרקע שנתקיים התנאי משום דההיא לאו אסמכתא היא ופשיטא דקנה אי נמי שהיה מפרשה הרמב"ם גם כן כדברי הרשב"א וס"ל דפליגא אברייתא דמייתינן בגמרא ולא קיימא לן כוותיה ויש ליישב לדעת הרמב"ם דההיא דגט פשוט באומר תן לו את שטרו שאני רוצה להתחייב לו בדמי כל השטר אף על פי שפרעתי מקצתו מיתוקמא ואפילו הכי אמר רבי יוסי יתן משום דאף על גב דקיימא לן דשטר שלוה בו אינו חוזר ולוה בו היינו דוקא כשאינו נותנו לו בעדי מסירה אבל כשנותנו בעדי מסירה חוזר ולוה בו כמו שכתב המרדכי בפרק הכותב ואף על גב דבמרדכי ביום החתימה איירי ומתניתין אפילו תימא דלאו ביום החתימה איירי לא תיקשי להרב רמב"ם זכרונו לברכה דאיהו ס"ל דשטרי חוב המוקדמים גובים בהם מבני חורין א"כ שייך למימר יתן בעדי מסירה כדי לגבות מבני חורין וכן מצאתי להרא"ש שכתב בפרק ד' נדרים וז"ל רבי יוסי אומר יתן דס"ל אסמכתא קניא ויגבה כל חובו מבני חרי אבל ממשעבדי לא שכבר נמחל שיעבוד חצי החוב ושטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר ומלוה בו שכבר נמחל שיעבודו ומבני חרי גבי ביה דקני ליה במסירה ואע"פ שכתב אח"כ א"נ גבי ממשעבדי כל החוב

שכך התנה מתחילה שאם לא יתן לו לזמן פלוני שיהיו המעות שנתן לו מתנה וישאר השטר כמתחלה והאי פירוש ניחא טפי דבקניית אותיות בעינן כתיבה ומסירה ע"כ מ"מ הרי י"ל לדעת הרמב"ם כפירושא קמא וסיפא דתוספתא דקתני הגיעו משכון בין רע בין יפה ולא פליג רבי יהודה א"ש להרמב"ם דאפילו לרבי יהודה כיון שנתן לו המשכון או החזיקו בקרקע זכה במה שבידו ולא שנא לן בין קרקע לטלטל ורישא דקתני הגיע זמן ולא נתן וקתני עליה ר' יהודה אומר היאך זוכה זה בדבר שאינו שלו וכו' י"ל דהגיע זמן ולא נתן לאו דוקא אלא חדא מינייהו נקט וממילא משתמע אידך והוה ליה כאילו אמר הגיע זמן ולא נתן או חזר בו הלה נתקיימו התנאים דברי ר' יוסי ור' יהודה פליג אחזר בו מוכר וקאמר היאך יזכה זה בדבר שאינו שלו כלומר דאין אדם זוכה בדבר אלא באומר מחול לך דהיינו מוכר שנתן לו לוקח הערבון שיהיה שלו אותו הוא שזוכה בו כיון שבא לידו אבל באתן לך דהיינו לוקח שלא בא לידו לא זכה א"נ ה"ק הגיע הזמן והביא הלוקח מעותיו ולא רצה המוכר לתת לו הקרקע אלא שחזר בו כנ"ל לקיים דברי הרמב"ם א"נ ס"ל להרמב"ם דברייתא דגמרא דילן וההיא תוספתא פליגי בדברי ר' יהודה דהוא תרי תנאי אליבא דר' יהודה ובריתא דאיתא בגמרא היא עיקר טפי מתוספתא וכיון דלישנא דברייתא דגמרא דילן משמע דר' יהודה סבר שמי שהערבון בידו קנה כמו שהוכחנו מדקתני דיו הכי נקטינן. והראב"ד הוא מכת החולקים על הרמב"ם בענין זה ועם כל זה כתב בפרק י"א מה"מ אבל אם יאמר לו המוכר המעות שנתת לי לא יצאו מתחת ידי ואתה אם תרצה תניח את מקחך או תניח אותו לעולם הדין עמו וכתב ה"ה שמה שאמר אבל אם יאמר לו המוכר הוא כשא"ל כן בשעת נתינה כלומר שאם לא התנה כן בשעת נתינה לאו כל הימנו לזכות בדבר שאינו שלו וכתב ה"ה בפרק י"א מה"מ דלהרמב"ם במשליש את שטרו דלא יחזיר כרבי יהודה הוי טעמא לפי שתלה הדבר בחזרת השטר ואינה ביד מלוה ואמר ליה אם לא פרעתיך הנשאר מכאן ועד יום פלוני גבה כולו ומה שנתתי לך מחול לך הרי זה גובה כיון שהשטר והמעות בידו וזהו ששנאוה במשליש דוקא עכ"ל ונ"ל שט"ס יש כאן וכך יש להגיה אבל אם נתן השטר בידו וא"ל אם לא פרעתיך הנשאר וכו' ועיין בהריב"ש סימן רס"ג: וכתב רבינו ירוחם ולפי דברי הרמב"ם כמו כן המוכר בית לחבירו על מנת שתתן כך וכך וכו' כל אלו אינם אסמכתא וכן כל כיוצא בזה והחזיק בבית מעכשיו ואח"כ אם קיים התנאי קנה וכן הסכימו כל הפוסקים כמו הרמב"ם כי כל אלו התנאים לא שייך בהו כלל אסמכתא עכ"ל ואיני מבין דבריו שהנך רואה בעיניך גדולי המפרשים חולקים עליו לומר דאע"פ שהחזיק מיד לא קנה אא"כ א"ל מעכשיו וכפשט גמרא דהלוהו על שדהו ורבינו ירוחם בלא מעכשיו מיירי

מדמדמי לה לתנאי בני גד וכו' ואפשר דה"ק דשאר כל הפוסקים סבירי להו דכיון שתלה הדבר בקונה גמר ומקנה ואינה אסמכתא ואם כן בדין זה דהמוכר בית לחבירו ואמר על מנת שתתן כך וכך שאז כולי עלמא מודו דקנה להרמב"ם מטעם דהחזיק ולשאר פוסקים מטעם דלא תלה בדעת עצמו אבל אין זה במשמע לשונו וצ"ע: וכתוב בתשובות הרא"ש ז"ל ראובן ושמעון שעשו שטרות זה על זה ונתנום ביד שליש על מנת שאם יהיה כך יתן שני השטרות לראובן ואם לא יתנם לשמעון. והשיב דע כי כן נהוג בארץ הזאת לקיים כל דבר וסומכין על זה שאינו אסמכתא דכיון שכל אחד מהם נתחייב בחוב גמור בלי שום תנאי אלא שתלו מחילת החוב בשליש שאם ירצה השליש ימחול לשמעון ואם לא מחלו ונתן השטר לראובן נמצא שזכה ראובן בחוב שנתחייב לו שמעון משעת כתיבת השטר והנה חייב עצמו בלי שום תנאי ובסגנון זה כתב הר"ם דלא הוי אסמכתא עכ"ל ונראה לי שזהו מ"ש הרמב"ם בפי"א מה"מ וכתבו רבינו בסימן זה כשיהיו חכמי ספרד רוצים וכו' ועיין בתשובת הרשב"א שאכתוב בסימן זה: דיני אסמכתא עיין בסימן נ"ד ועיין בתשובות הרשב"א סימן תתקי"ו ותתקי"ז ותתקל"ג ואלף וקמ"ט ואלף וקס"א ובמהרי"ק סימן קצ"ד:

סעיף טז

יז (יח) ובמה שכתב אם יהיה ואם לא יהיה ולא חילק בין היכא שהוא בידו אם לאו זה תימה דבגמרא מחלק בזה וכו' בפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף עג:) גמרא אין פוסקין על הפירות וכו'. אמר רב חמא האי מאן דיהיב זוזי לחבריה למיזבן ליה חמרא ופשע ולא זבין ליה משלם ליה כדקא אזיל אפרוותא דזולשפט ופירש"י משלם לו יין לפי דמים קלים שקונין אותו אפרוותא דזולשפט שם מקום שהיין ניקח ונמכר לשם לרוב ואסיקנא אפילו א"ל יין סתם לא משלם מ"ט אסמכתא היא ולא קניא ופירש"י אסמכתא היא. אפילו הבטיחו ואמר אם איני קונה לך אפרע משלי אין זו אלא אסמכתא הואיל ולא קנו מידו וכן כתבו הרא"ש ותלמידי הרשב"א דבהבטיחו וא"ל אם איני קונה לך אפרע משלי עסקינן. ומ"ש מהא דתנן אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא התם בידו הכא לאו בידו. ופי' רש"י אם אוביר ולא אעביד. גבי מקבל מחבירו למחצה והובירה שלא חרשה ולא זרעה שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו שכך כתב לו מתחלה אם אוביר כו' בפ' המקבל אלמא כיון דאפסדיה בהכי ועליה סמך לאו אסמכתא היא שאינו מקבל עליו אלא כדי הפסד שהפסידו: הא לאו בידו. שמא לא ימכרוהו לו. ובפ' זה בורר (סנהדרין כד.) גמרא ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא וכו' משחק בקוביא מאי קא עביד אמר רמי בר חמא משום דהוי אסמכתא ואסמכתא לא קניא רב ששת אמר

כל כהאי גוונא לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עסוקין בישובו של עולם ופי רש"י כל כהאי גוונא לאו אסמכתא היא דהיכי דמי אסמכתא כגון אם אוביר ולא אעביד וכגון משליש שטר דגט פשוט דסומך על לא דבר כסבור כל זה בידי לעשות ומרישא כי מתני אדעתא דלא יהיב ליה לאסמכתא קא מתנה דטועה וסבור לא יבוא לידי כך אבל הכא לא סמיך אמידי דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח ואפ"ה אתני ש"מ מספיקא גמר ומקני ולאו גזילה היא וכתבו התוספות שם ובאיזהו נשך שר"ת הקשה על פירש"י דמדבריו משמע דדבר שהוא בידו חשוב אסמכתא טפי מלאו בידו ובההיא דאיזהו נשך שכתבתי בסמוך אמרינן איפכא דדבר שהוא בידו לא הוי אסמכתא וכשאינו בידו הוי אסמכתא והעלה ר"י דשפיר קאמר רש"י מדתנן בהדי הפסולים מפריחי יונים ואיכא מאן דפריש בגמרא דמפריחי יונים היינו דאמר אי תקדמי יונך ליוני ואמרינן דאע"ג דהיינו משחק בקוביא תנא תולה בדעת יונו ותנא תולה בדעת עצמו וצריכא דאי תנא תולה בדעת עצמו התם הוא דלא גמר ומקני דאמר קים לי בנפשאי דידענא טפי אבל תולה בדעת יונו אימא לא ואי תנא תולה בדעת יונו הו"א דאמר בנקשא תליא מלתא ואנא ידענא לנקושי טפי אבל תולה בדעת עצמו אימא לא צריכא דאלמא דהיכא דאמר קים לי בנפשאי הוי אסמכתא טפי מכי לא קים ליה בנפשיה דהיינו לאו בידו ולפיכך צ"ל דהא דאמרינן באיזהו נשך הכא לאו בידו לאו למימרא דלאו בידו כלל הוא דא"כ לא הויא אסמכתא כדאמרי' בפ' זה בורר אלא לאו בידו לגמרי קאמר דאע"ג דמצוי הוא לקנות כיון דתלוי בדעת אחרים דאם לא ירצו למכור ממי יקנה לא גמר ומקני ואם היה בידו לגמרי לא הוי אסמכתא כדאמרינן גבי אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא וה"מ כי לא גזים אבל כי גזים כגון דאמר אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא אמרינן בהמקבל דכיון דגזים לשלם יותר ממה שהפסידו דהויא אסמכתא ולא קני וכתבו תלמידי הרשב"א בפרק איזהו נשך דלאו מדינא דמדינא אסמכתא היא כדאסיקנא בפ' הרבית(סו:) כל דאי לא קני אלא משום תנאי ב"ד הוא שחייב לשלם כמו שמפורש שם דמשום שההדיוטות נהגו כן תקנו כך שעשאוהו כתנאי ב"ד וכי מקשי בפ' הרבית ולרב אשי מ"ש מהא דתנן אם אוביר ולא אעביד וכו' הכי מקשי מ"ש שלא תקנו בזו כמו שתקנו בההיא דהתם ופריק משום שלא תקנו אלא בדבר שבידו אבל הכא דלאו בידו לא תקנו ובהמקבל גבי אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי דפטור דאקשינן עלה מ"ש מהא דתנן אם אוביר וכו' ה"נ קא מקשה אמאי לא תקון דלישלם כי התם ופריק דלא תקון אלא היכא דלא אמר מילתא יתירתא אבל לשלם לו יותר ממה שגרם לו הפסד לא ואוקמוה אדיניה דאסמכתא הוא ופטור עכ"ל והיותר נראה בפירוש דבריהם הוא דכל מילתא דהוי דומיא דאם אוביר ולא

אעביד אשלם במיטבא דהיינו דאתני עליה הוה בידו ולא גזים חייב לשלם אלא שלדעת התוס' הוא מטעם דלא הוי אסמכתא ולדבריהם אסמכתא הוי אלא שחייב לשלם מפני התקנה ומה שתלו הדבר בדרשת לשון ההדיוטות או בשלא יקבל שדה מחבירו ויניחנה בורה היינו לומר דכיון דבידו הוא ולא גזים וסברא היא לחייבו לכך העבירו עליו את הדין ודרשו לשון ההדיוטות וכן משמע מתוך דברי רבינו ירוחם שהוא מפרש דבריהם כן ומצאתי להר"ן שכתב בפרק גט פשוט וז"ל בידו לגמרי היינו אוביר ולא אעביד לא הויא אסמכתא ומיהו כבר כתבתי בס"פ איזהו נשך שדעת רבינו האי לומר אפילו היכא דבידו לגמרי בעלמא הוי אסמכתא אלא דבאם אוביר תקנת חכמים הוא עיין שם עכ"ל ומתוך לשון זה משמע דכל מידי דבידו ולא גזים לא קנה דאסמכתא הוא בר מאוביר ולא אעביד ותימה הוא דאם כן מאי דמקשי בס"פ איזהו נשך ולרב אשי מ"ש מאם אוביר ולא אעביד אכתי קשה לענין שאר דברים שהם דומים ממש לאם אוביר ולא אעביד ולא תקנו בהם כדרך שתקנו בה ועוד שהר"ן עצמו כתב בס"פ איזהו נשך וז"ל הילכך הא מתניתין דאם אוביר אסמכתא נמי היא ולאו מדינא מהני אלא מתקנתא וכ"כ רבינו האי תדע דאפילו לא כתב נמי כמו שכתב דמי כדמוכח בריש המקבל והיינו טעמא משום דכיון דהאי גברא סמך עליה קנסי ליה רבנן לחיוביה בכנגד הפסדו של זה וכיון שכן כי אקשינן מהא דתנן אם אוביר וכו' הכי מקשינן כי היכי דהתם תקנו רבנן דלישלם כנגד הפסדו של חבירו כיון שהיה סומך עליה ה"נ הו"ל לתקוני דלישלם ומשני התם כיון דבידו ולא עבד קנסוהו רבנן אבל הכא כיון דלאו בידו לא חזו רבנן למיקנסיה דאילו מדינא בין הכא ובין התם פטור וכדאסיקנא לעיל עכ"ל ואין בדבריו אלו הוכחה לומר שמחלק בין אם אוביר ולא אעביד לשאר דברים שהם בידו ולא גזים ולכך נ"ל דהא ודאי מודה רבינו האי דכל היכא דהוי בידו ולא גזים משלם אלא שהוא סובר שאינו מן הדין אלא מן התקנה ומ"ש הר"ן בפ' גט פשוט הוא שלא במתכוין ואגב שיטפא כתב כן וצ"ע: נמצא לפי זה דד' חלוקים בדבר. א' דבר שאין בידו כלל כגון משחק בקוביא אע"ג דגזים בתנאי שחוק שלו מ"מ כיון שהוא יודע שאין בידו להרויח וידוע שאחד מהם ירויח ודאי לא נתכוין להסמיך את חבירו בדבר שאינו אלא גמר ומקני. ב' דבר שהוא בידו לגמרי ולא גזים כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא גמר ומקני שאומר בלבו עלי לשלם ודאי מן הדין מה שבידי לעשות ולא עשיתי. ג' דבר שהוא בידו לגמרי וגזים כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי כיון דגזים הוי אסמכתא וכן אם לא פרעתיך מכאן ועד יום פלוני הפרע חובך מקרקע זה ואפילו א"ל מיין זה הוי אסמכתא וכו' שלא הגיע זמנו עדיין לימכר וכמו שיתבאר לקמן בס"ד וכתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ח מה"מ דאעפ"כ שמין

אותה כמה היא ראויה לעשות ונותנין לו להרי"ף משמע דהוי מדינא דבכלל שיעבוד אלפא זוזי ישנו לשיעבוד כמה היא ראויה לעשות ולהרא"ש מטעם שנהגו לכתוב אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא ואע"פ שלא נכתב ככתוב דמי. ד' דבר שהוא בידו קצת ולא לגמרי אע"ג דלא גזים כי ההיא דחמרא דזולשפט כיון שהוא בידו קצת מעיקרא לא גמר ואקני דסבור הוא שימצא יין למכור שאם האחרים לא ירצו למכור לו לא יוכל לקנות כך כתבו התוס' באיזהו נשך ובפרק זה בורר וכן דעת תלמידי הרשב"א אלא שהם סוברים דמידי דבידו לעשות ולא גזים הוי אסמכתא בר מההיא דאם אוביר ולא אעביד משום דדרשי לשון הדיוט וכדברי רבינו האי וכתב בעל נ"י שכן דעת הרמב"ן דכיון שתלה בדעת עצמו הוי אסמכתא ואע"ג דבתר הכי לא עביד דילמא מעיקרא כי אתני הוה בדעתיה לקיומי תנאיה ולא גמר ואקני ובתר הכי הדר ביה וכל דלא גמר לאקנויי בשעת התנאי אע"ג דבתר הכי גמר לאו כלום הוא והא דאמרינן גבי מתניתין דאם אוביר משום דבידו מהני כבר כתב רבינו האי דתקנה היא שתקנו כדי שלא יקבל אדם שדה מחבירו ויניחנה בורה ויפסידנה והא דמקשינן פרק איזהו נשך גבי קבל זוזי מחבריה למיזבן מהא דתנן אם אוביר וכו' ה"ק הו"ל לרבנן לתקוני כדי שלא יקבלו מעות להרויח ולמה לא נחוש על ביטולן ואמרינן דהתם בידו כלומר וכיון דבידו ממש למעבד ולא עבד חזו רבנן לתקוני ביה לחיוביה אבל הכא לאו בידו וכיון שכן לא חזו רבנן לתקוני ביה עכ"ל והרמב"ן בפרק גט פשוט כתב דרבינו הגדול כתב בתשובה ואם אוביר ולא אעביד משום תנאי ב"ד הוא חייב אבל מדינא אסמכתא הוי וכן נראה דעת ר"ח ז"ל עכ"ל וכתבו עוד התוס' והא דפסקינן דמשחק בקוביא קני דוקא בשמעות שניהם על פני הדף לפי שהדף והמקום קנוי לאותו שירויח כדי לקנות המעות שעליו אבל המשחקים באמנה אפילו הקנו לא מהני אם לא הקנו בב"ד חשוב כדאיתא בנדרים ור"י כתב שאם הדף אינו של שניהם הוי כמשחק באמנה ולא קנה ואם יש להם תביעה זה על זה ושחקו עליה קנו וכן משמע מדברי הרא"ש בפרק איזהו נשך שכתב דטעמא דמשחקים באמנה לא קנו הוי משום דכיון דאין להם תביעה זה על זה לא קנו בדברים בעלמא והרמב"ם כ' בפ"ו מה' גזילה שהמשחק בקוביא ה"ז גזל מדבריהם ונ"ל לפי שהוא לוקח ממון חבירו חנם דרך שחוק והתול ובענין משחק בקוביא כ"כ המרדכי בפרק זה בורר כדברי התוספות וכתב עוד והר"י מקינון מצא כתוב בשם רבי אליהו דאפילו מסר לו משכון קודם שהתחילו לשחוק לא קני דמנה אין כאן משכון אין כאן אבל כשהמעות ומשכון שניהם על הדף ששוחקים בו והמקום קנוי לשניהם ולאותו שמרויח בו לקנות המעות קנה ובשיטה זו של התוס' ממש כתב הרא"ש בסוף פרק איזהו נשך גבי ההיא דחמרא

דזולשפט ולפי זה כשהמוכר תולה התנאי ביד הלוקח היינו דבר שאינו בידו כלל ואף על גב דגזים גמר ומקני וכ"כ בנ"י פ' זה בורר לשיטה זו דכל היכא דלאו בידו כלל אלא תולה בדעת אחרים לגמרי ליכא אסמכתא כיון דלא ידע אי עביד לה ההוא אחרינא כגון זה שמשחק שהריוח או ההפסד תלוי בענין אחר וכן כל המתנה על מה שתלוי על דעת אחר ולא ידע אי עביד איהו להא מילתא ואפ"ה אתני גמר ומקני והיינו כולהו תנאים דעלמא דילפינן להו מתנאי בני גד ולא בטלי משום אסמכתא משום דתולה בדעת אחרים הוא עכ"ל וכתב עוד הילכך לא משכחת לה לאסמכתא אלא בתולה בדעת עצמו ובמידי דבידו ולאו בידו כגון אם לא באתי מכאן ועד שלש שנים הרי הוא שלך וכן אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני תן לו את שטרו דסמכיה דעתיה דהוה ליה זוזי באותו זמן ומכל מקום לאו בידו ממש הוא עכ"ל ותמיהני מרבינו שכתב לפיכך כשהמוכר מקנה ללוקח על תנאי אם תעשה לי דבר פלוני תקנה הוי אסמכתא כיון שקיום התנאי אינו תלוי ביד המוכר אלא ביד הלוקח עכ"ל ונראה שטעמו משום דאמרינן דלפי שהוא מעלה בדעתו שלא יוכל הלה לקיים תנאו זה לפיכך הוא תולה בכך ואילו היה יודע שהיה אפשר לו לקיים תנאו לא היה מתנה כן מעולם הילכך לא גמר ואקני וקשה דכיון שאינו בידו לאו אסמכתא היא ואין לומר דטעמו משום דהוי בידו של לוקח דאנן בתר ידו של מקנה אזלינן ואפשר שטעמו הוא לומר דכי אמרינן דכי אינו בידו גמר ומקני היינו דוקא בשאינו לא בידו ולא ביד לוקח דומיא דמשחק בקוביא דאינו ביד שום אחד מהם כלל אבל היכא דהוי ביד לוקח ולא ביד מוכר ודאי כשתלה התנאי ביד הלוקח הוא לפי שסבור שלא יתכן לו לקיים תנאו הילכך לא גמר ומקני כן נ"ל ליישב דבריו ואינו נראה כלל דבשלמא כשהוא בידו אנו אומרים בדעתו היה לקיים תנאו ומשום הכי קניס נפשיה שאם לא יעשה כך שיפסיד כך וכך והילכך לא גמר ומקנה אבל כשאינו בידו ודאי העלה בדעתו שמא האחרים לא יקיימו התנאי הוה ליה לאתנויי הכי וכיון דאתני גמר ומקני דאי לא גמר להקנות לא היה מתנה כן כדפרישית וכל שכן דאיכא למימר הכי בתולה בדעת שכנגדו דהא ודאי ישתדל לקיים התנאי כדי להרויח והילכך אי לאו דגמר ואקני לא הוה מתני וכן נראה קצת מדברי רשב"ם שכתב בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסח.) וז"ל אסמכתא המבטיח לחבירו דבר על מנת שיעשה דבר לעתיד וסומך בלבו בשעת התנאי שיוכל לקיים הדבר כשיגיע הזמן וכשיגיע הזמן נאנס ולא יכול לקיים לא קניא ואינו נפסד בכך דכאנוס הוא עכ"ל אמתניתין גמרא מי שפרע חובו והשליש שטרו וכו' וכ"כ שם בעל נ"י וסיים בה דכאנוס הוא וגם המלוה לא סמך על דבריו דספק היה לו אע"פ שהבטיחו בדברים הרי שתפסו בלשונם בתולה בדעת עצמו

וכן כתב הרמב"ן בפרק גט פשוט דכל דאמרינן באסמכתא ה"מ בהתנה על עצמו כגון אם לא נתתי לך מכאן עד ל' יום החזר לו שטרו א"נ אם אוביר ולא אעביד אשלם וכן כל אסמכתא שבתלמוד כדרך זו תמצא אותם וכן ההיא דנדרים אי לא אתינא עד תלתין יומין ליבטלן זכוותאי אבל האומר אם תעשה כך וכך או לא תעשה או שאמר אם באת מכאן ועד יום פלוני או אם לא באת זה אינו קרוי אסמכתא אלא זה תנאי בני גד אם לא יעברו ונתתם בין שהתנאי בקום ועשה בין שהתנאי בשב ואל תעשה וזהו דרך כל תנאים שבתלמוד בדיני ממונות וטעמא ברירא הוא דמימר אמר איהו מקיים תנאיה ואזיל דאיהו קים ליה בנפשיה טפי מינאי הילכך גמר ומקני ובהכי שייכא ההיא דאמרינן בסנהדרין גבי משחק בקוביא ורב ששת אמר כל כהאי גוונא לאו אסמכתא היא פירוש לפי שאין הדבר תלוי בדעת עצמו אלא בדעת חבירו ובמעשה חבירו וכן פרש"י והראב"ד ואפילו תולה בדעת אחרים כגון שאמר לחברו שדי נתונה לך אם לא בא איש פלוני מכאן ועד י"ב חדש משמע דלאו אסמכתא היא דהיינו תולה בדעת יונו דלא הויא אסמכתא לכולי עלמא אלא משום דמימר אמר אנא ידענא בנקשא טפי הא לאו הכי תנאה הוי ואי קשיא לך אי הכי היכי אמרינן לקמן לרבי יהודה דאמר אסמכתא לא קני ערב לא משתעבד אלא משום ההיא הנאה דמהימן ליה יש לומר שאני התם דעביד אינש דפרע חוביה ואנן סהדי דאהכי סמך מעיקרא וכתולה בדעת עצמו דמי ועוד דמימר אמר אנא כפינא ליה ופרענא לך מדידיה ואי לא פרענא לך מדידי דאי לאו דאמר קים לי בנפשאי לא הוה מתני הכי תדע דהא ערב דלאחר מתן מעות דליכא הנאה דמהימן ליה ואע"פ כן קנו מידו משתעבד ואילו אסמכתא גמורה שהתנה על עצמו לא קניא עד דקנו מיניה בבית דין חשוב בביטול זכוותא כדפירש רבינו הגדול ש"מ ערב לאו אסמכתא גמורה היא לפי שאין הכל תלוי בדעת עצמו ומ"ש בס"פ א"נ הכא לאו בידו כלומר לאו בידו לגמרי שסבור הוא שבידו שאף זה על עצמו התנה אם לא לקחתי לך יין ואף על פי שאין התנאי מתקיים בלא חבירו כיון שלא תלה תנאו באחרים ותולה בדעת עצמו הוא שאי אפשר שלא ימצא יין ליקח אסמכתא היא שכל שבנוהג העולם והתנה על עצמו אינו תנאי אלא אסמכתא ואי קשיא היאך שומר חנם מתנה להיות כשואל דלאו בידו הוא זו אינה קושיא שכבר נתפרש הדבר מכלל מה שכתבנו שכל תולה בדעת אחרים לאו אסמכתא היא והוא אינו יכול לתלות בדעת עצמו שלא יבוא עליו אונס ומיהו כל שומר שאמר אם לא אשמור כדיני אשלם אלפא זוזי אסמכתא היא ולא קניא והא דתניא אם אני חוזר בך ערבוני מחול לך אף על פי שבידו הוי אסמכתא דגוזמא הוא עכ"ל וכדבריו ממש כתב הר"ן בפרק גט פשוט וכתב שהוא הדרך המחוור בעיניו דאי לא תימא הכי כולהו תנאים

דאיפליגו רבי מאיר ורבנן בתנאי כפול היכי מהני הא כולהו אסמכתא נינהו וכדבריו כתבו תלמידי הרשב"א באיזהו נשך וכן כתב הרשב"א בתשובות שאלה בשם רבותיו אלא שמלשון הרמב"ן והר"ן נראה דמאמרינן בא"נ הכא לאו בידו והוי אסמכתא היינו משום דאפקיה בלשון תולה בדעת עצמו הא אילו אמר ימכרו לי יין לא הוי אסמכתא כיון שתלה בדעת אחרים אבל תלמידי הרשב"א כתבו וז"ל ומיהו בתולה בדעת אחרים במה שהוא מצוי הרי הוא כאילו תלה בדעתא דנפשיה והיינו דאמרינן לקמן דמאן דיהיב זוזי לחבריה למיזבן ליה חמרא וכו' דאסמכתא היא והיינו טעמא משום דדבר מצוי הוא שאדם מוצא יין למכור וסמיך נפשיה למיזבן מיניה עכ"ל נראה מדבריהם שאף על פי שיתלה בפירוש בדעת אחרים כיון שהוא דבר המצוי הוה ליה כתולה בדעת עצמו והוי אסמכתא ובמ"ש הרמב"ן דדוקא בתולה בדעת עצמו הוי אסמכתא אבל לא בתולה בדעת אחרים כן דעת התוס' והרא"ש ורש"י שהרי לדעת רש"י כתבו התוס' באיזהו נשך ובפרק זה בורר דכל היכא דלאו בידו כלל לא הויא אסמכתא והיינו טעמא דמשחק בקוביא לאו אסמכתא היא והסכים הרא"ש לדבריהם ותולה בדעת שכנגדו או בדעת אחרים לאו בידו כלל הוא אא"כ הוא דרך להיות מצוי בידו כגון ההיא דזולשפט שהיה מצוי יין הרבה וגם כי זה פשוט לדעתם עוד יש לו הוכחה בדבריהם ואכתבנה לקמן בס"ד ודברי התוס' והרא"ש נוטים לדברי תלמידי הרשב"א שלא תלו דבריהם בתולה בדעת עצמו אלא במידי דבידו זהו לדעתו אבל רבינו כתב כשיטת התוספות והרא"ש ועם כל זה כתב שאם המוכר מקנה ללוקח ע"ת אם תעשה לי דבר פלוני תקנה הוי אסמכתא כיון שקיום התנאי אינו תלוי ביד המוכר אלא ביד הלוקח וכבר כתבתי שמתוך דבריהם לא משמע הכי והיכא דבשעת התנאי היה בידו ואח"כ לא היה בידו או איפכא מסתברא דבתר שעת התנאי אזלינן וכן נראה ממה שכתבו תלמידי הרשב"א על מה שאמר הרמב"ן ויש להסתפק בתנאי שהוא בלא תעשה ועשה וכו' אבל מדברי הרמב"ם בפי"א מה"מ נראה שגם כשתולה התנאי בדעת שכנגדו הוי אסמכתא וכדברי רבינו וכתב ה"ה שכן דעת הר"י בן מיגא"ש ולענין מה שתמה רבינו על הרמב"ם שלא חילק בין היכא שהוא בידו אם לאו י"ל דהרמב"ם מפרש כפי' רבינו האי שכתבו הר"ן ותלמידי הרשב"א באיזהו נשך והרמב"ן בפ' גט פשוט דכי אמרינן התם בידו הכא לאו בידו לאו למימרא דמידי דלאו בידו הוי אסמכתא ומידי דבידו לא הוי אסמכתא דאדרבה בפרק זה בורר משמע דכל שבידו הוי אסמכתא טפי הילכך הא מתניתין דאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא אסמכתא נמי היא ולאו מדינא מהני אלא מתקנתא דכיון דהאי גברא סמך עליה קנסוהו לחיובי כנגד הפסדו של זה וכי אקשינן מ"ש מהא דתנן אם אוביר וכו' היינו לומר דכי

היכי דהתם תקנו רבנן שישלם כנגד הפסדו של חבירו כיון שהיה סומך עליו ה"נ הו"ל לתקוני דלישלם ומשני התם כיון דבידו ולא עבד קנסוהו רבנן אבל הכא כיון דלאו בידו לא חזו רבנן למיקנסיה עכ"ל ומאחר שהרמב"ם היה מפרש כן ל"ש דבר שהוא בידו לא שנא דבר שאינו בידו לא שנא גזים ל"ש לא גזים הוי אסמכתא ולא קנה אלא דכל היכא דבידו ולא גזים קנסוהו רבנן ולפיכך בפי"א מה"מ ששם נתבארו דיני אסמכתא לא חילק בין אי הוי בידו לאי לא הוי ובין גזים ללא גזים דבכולהו הוי אסמכתא ובפ"ח מהלכות שכירות כתב דהיכא דבידו ולא גזים חייב לשלם ואע"פ שכתב שם ומפני מה נתחייב לשלם מפני שלא פסק על עצמו דבר קצוב כדי שנאמר הרי היא כאסמכתא אלא התנה שישלם במיטבא ולפיכך גמר ושיעבד עצמו דמשמע לכאורה דס"ל כדברי התוספות דטעמא דמשלם לפי שאינה אסמכתא ודינא הוא ולא תקנתא וכן נראה שפירשו דבריו בהגהות י"ל דה"ק אילו היה פוסק על עצמו דבר קצוב לא היו מתקנין לו שישלם שכבר אפשר שלא יבור אלא מקצתה שאין ההפסד שוה כנגד מה שקצב על עצמו וכיון שכן כך לי פוסק על עצמו עשרה זוזי כמו פוסק על עצמו אלפא זוזי משום דהוי אסמכתא גמורה שהיא כדרך גוזמא שאומר אם אוביר אתן כך והוא בוטח בעצמו שלא יוביר ולא גמר ומקני אבל כשאומר אשלם במיטבא אע"פ שהיא אסמכתא אינה כל כך דרך גוזמא כמו האסמכתא הגמורה ודרך בני אדם הוא דכל כה"ג אע"פ שהוא אסמכתא גמר ומשעבד ולפיכך תקנו שישלם אי נמי ה"ק דמחייב עצמו בדבר קצוב כיון שהוא אסמכתא גמורה אע"פ שהיו מתקנים שישלם לא הוה גמר ומשעבד אבל באשלם במיטבא אע"פ שהיא אסמכתא כיון שאינה כל כך גמורה אם יתקנו רבנן דלשלם גמר ומשעבד ולפיכך תיקנו לו שישלם כן נראה לי לדעת הרמב"ן בהמקבל גבי ההיא דאם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי כתב הרי"ף דמכל מקום משלם מאי דאפסדיה ונראה דמשום תנאה חייב דאע"ג דלא אהני תנאה לאלפא זוזי משום דגוזמא הוא מ"מ אהני למאי דאפסדיה והרא"ש כתב דהלכתא כוותיה ולא מטעמיה אלא משום דכיון דנהגו לכתוב אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא אף אם לא נכתב כנכתב דמי הילכך כשתסלק תנאו כמאן דליתיה העמידהו על דינו וישלם מאי דאפסיד ונפקא מינה להיכא דלא רגילי למכתב אשלם במיטבא וכתב אשלם אלפא זוזי דלמאי דמשמע מהרי"ף משלם מיהא במיטבא ולהרא"ש אינו משלם כלל וכתב הרמב"ן בפרק גט פשוט ויש להסתפק בתנאי שהוא בלא אעשה ועשה אם יש בו משום אסמכתא לפי שכל אסמכתא שבתלמוד ישנן בביטול מעשה כגון אם לא נתתי אם לא באתי וסבור לעשות ולא עשה אבל מי שהתנה אם עשיתי כך וכך שדי נתונה לך ועשה יש לומר הואיל ואם ירצה היה מקיים תנאו ולא חשש ועשה

מעשה גמר ומקני אלא שלא מצאתי לראשונים שחילקו בדבר וכתבו תלמידי הרשב"א בסוף פרק איזהו נשך ונראה לי כדברי הראשונים משום שעל שעה שמתנה בה אנו דנין וההיא שעתא איכא למימר דלא היה סבור לעשות אותו מעשה ומשום הכי אמר ליה דאם יעשה כך וכך שיזכה בשדהו ולא גמר ומקני וכיון שכן אע"פ שעשאו אח"כ אני אומר נמלך או משום דאסמכתא היא ולא קניא הוא שעשה כן עכ"ל אבל הר"ן בפרק גט פשוט כתב סתם כדברי הרמב"ן לבד וכ' בסוף הדברים זהו הדרך המחוור בעיני בדיני האסמכתא ובעל נ"י בפרק זה בורר כ' בשם הרמב"ן דכל תולה בדעת עצמו הויא אסמכתא ואפילו בידו ממש דלא תימא כיון שבידו למיעבד ולא עבד גמר ואקני דדילמא מעיקרא כי אתני הוה בדעתיה לקיומי תנאיה ולא גמר ואקני ובתר הכי הדר ביה וכל דלא גמר לאקנויי בשעת התנאי אע"ג דבתר הכי גמר לאו כלום הוא עכ"ל ולכאורה זה הפך ממה שאמר הרמב"ן עצמו בפרק גט פשוט שהרי מכח טענה זו סתרו תלמידי הרשב"א דבריו ואפשר שעל דעת הראשונים כתב כן שהרי הוא ז"ל לא רצה לסמוך על דעתו מאחר שהראשונים לא חלקו בדבר: והוי יודע דבפ' איזהו נשך (בבא מציעא סו.) גמרא הלוהו על שדהו ואמר ליה אם אין אתה נותן לי מכאן עד שלש שנים הרי היא שלי הרי היא שלו אמרינן ולמניומי דאמר אסמכתא לא קניא קשיא מתני' ופרש"י דמתניתין אסמכתא היא הבטחה בעלמא לסמוך על דבריו שאם לא ימלא דבריו יתן לו שוה ר' בק' משמע דס"ל דליכא אסמכתא אלא היכא דאיכא מילתא יתירתא וכ"נ שהוא דעת רבינו שכתב לעיל בסימן זה הלוהו על שדהו מאה זהובים והוא שוה יותר וכו' משמע שאם אינו שוה יותר אפילו לא אמר מעכשיו לא הויא אסמכתא וכ"כ הרא"ש בפ' ד' נדרים שזהו דעת רש"י וכתבו תלמידי הרשב"א שאינו מחוור מדאמרינן התם בסמוך על מתניתין וכי א"ל קני לגוביינא מי קני אסמכתא היא ולא קניא ותו אמרינן התם דאי א"ל אי לא פרענא לך ליום פ' גבי מהאי חמרא הוי אסמכתא ולא קני והתם מאי מילתא יתירתא איכא ומיהו רש"י פי' דהכי א"ל גבי מהאי חמרא בשער של עכשיו אע"פ שבזמן הפרעון היה ביוקר ולפי זה יכול הוא לפרש וכי א"ל קני לגוביינא דהיינו למיגבא מיניה שיעור זוזי כשער של עכשיו אף על פי שבזמן הפרעון הקרקע מתייקר כ"כ תלמידי הרשב"א ובההיא דכי א"ל קני לגוביינא לא היו צריכים לידחק בכך לדעת רש"י שהרי הוא עצמו כ' דאסמכתא היא משום דלא א"ל קני לגוביינא אלא אם איני נותן לך מכאן עד שלש שנים הדר הויא לה אסמכתא דכל דאי אסמכתא היא ולא נהירא שלא נתכוין רש"י לומר דאסמכתא לא הויא אא"כ אמר מילתא יתירתא ומה שאמר אסמכתא היא הבטחה בעלמא וכו' יתן לו שוה מאתים במנה לאו למימרא דאל"כ לא הויא אסמכתא אלא משום

דאין דרך להלוות על שדה שאינו שוה יותר מדמי הלואה ולקנות שאם לא יפרענו ליום פ' יהא שלו כשהוא שוה יותר מדמי הלואה ולפיכך כתב דהכא אין אנו צריכין לומר שהיא אסמכתא משום דא"ל בלשון דאי כיון שיש טענה גדולה מזו דא"ל קני שדה שוה ק"ק במנה ומה שאמר גבי מאי דא"ל גבי מהאי חמרא ולבסוף אייקר היינו משום דאי לא אייקר מאי איכפת ליה לפרעו ביין ולפיכך כ' שקפידא היה בדבר דלבסוף אייקר אבל אה"נ דאפילו לא אייקר אם היה רוצה לחזור בו מלפרעו ביין אלא במעות או בסחורה אחרת הרשות היה בידו דהא אסמכתא הוא כנ"ל מ"מ תלמידי הרשב"א העלו דכיון דאמרינן דכל דאי לא קני משמע דאע"ג דלא אמר מילתא יתירתא לא קני וגבי ההיא דכי א"ל קני לגובייא חשוב אסמכתא לפי שאין אדם רוצה למכור נכסיו בשוויין ולא אפילו ביותר מכדי דמיהן וכן פירשו התוס' והרא"ש וסמ"ג והמרדכי דפ' זה בורר והגהות פ"ח מה' שכירות וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם דאפילו לא אמר מילתא יתירתא הוי אסמכתא שהרי כ' בפי"א מה"מ אם תעשה כך וכו' אמכור לך וסתם אמכור בשוויו משמע וכתבו עוד תלמידי הרשב"א ולקמן גבי חמרא אע"ג דחמרא לזבוני קאי חשוב כמו גזים לפי שעדיין אין זמן מכר היין והוא נותנו עתה בזול וכ"כ בעל נ"י דלא מחוור בעיני המפרשים סברת רש"י דאמר דכל היכא (דאמר) [דליכא] מילתא יתירתא לא הויא אסמכתא וכתב דגבי חמר' היינו טעמא משו' דכל שאתה מכריחו למכור דבר שאינו רוצה למכור ואמר בלשון אם אסמכתא היא וכל דאי לא קניא ואע"פ שהדבר ההוא עומד לימכר לאחר מיכן עכ"ל ומשמע מלשונו שאע"פ שאינו נותנו בזול עכשיו יותר מאחר זמן לא קני כיון שאינו רוצה למכרו ואמר בלשון דאי ודבר תימה הוא דבלא טענה אלא שיאמר אין רצוני למכור עכשיו נימא דהוי אסמכתא לכן נ"ל דכשיש שום קפידא בדבר אם ימכרנו עכשיו כגון שהוא עתה בזול או שום קפידא אחרת בהא דוקא קאמר בעל נ"י דהוי אסמכתא אבל אם אין שום קפידא בדבר כלל לא הוי אסמכתא וכ"נ מדברי ה"ה שכתב בריש פי"א מהל' מכירה שהרי הוא מוחזק מחמת מעותיו וכתבו תלמידי הרשב"א וההיא דהמקבל גבי אם אוביר ולא אעביד דמשמע דליכא אסמכתא אלא במילתא יתירתא כתב הרמב"ן ז"ל דהתם שאני דלאו לענין מכירה הוא אלא לענין שלומי זוזי דכל דלא אמר מילתא יתירתא משלם דדינא הוא דפושע הוא ומשלם היזק שלו וי"מ דהתם נמי מדינא איכא אסמכתא אלא תקנה הוא שתקנו לשלם וזה דעת רבינו האי ז"ל וכתב בעל נ"י בפרק זה בורר שדעת הרמב"ן כרבינו האי ז"ל: כתוב בפ' (י) [ד'] נדרים לתלמיד אחד של הרמב"ן התם בידו הכא לאו בידו כלומר התם בידו הדבר לגמרי פי' שלא להוביר את השדה הכא לאו בידו אלא טועה דסמך דעתו ותולה בנוהג שבעולם שהיין עשוי לימכר ומש"ה הוי

אסמכתא וכי מעיינינן נמי במילי דאסמכתא אשכחן לכולהו דאינון מילי דביטול מעשה אם לא באתי אם לא נתתי ובהני הוא דאיכא למימר שסמך דעתו למיעבד הכי ואתני והשתא לא אתרמי ליה כלומר שהיה סבור שיבוא או שיעשה וכשלא עשה כן לא פשע אבל בקיום מעשה מסתברא דלאו אסמכתא היא כלומר אפילו בתולה בדעת עצמו וה"ד שדי נתונה לך שדי מכורה לך אם אעשה דבר פ' ולא אשגח אתנאיה ועבד ההיא מילתא דאתני ואשגח בה כיון דבדעתא דנפשיה עבד כלומר דמי הכריחו לעשותו ש"מ גמר ואקני וכל דאמור רבנן באסמכתא ליתיה אלא בדיני ממון אבל בגיטין וקידושין ליכא דינא דאסמכתא דהא באסמכתא תנן גבי תנאי גיטין כמה זימני אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש אם אעבור מכנגד פניך ל' יום ולא בטל משום אסמכתא כלומר אפילו במידי דתלי בנפשיה ובביטול מעשה ואע"ג דאדכרו אסמכתא בנזירות בסנהדרין ובמס' נזיר (לד.) ההיא ר' יהודה היא משום ר' טרפון דאמר לא ניתנה נזירות אלא להפלאה עכ"ל: ויש לדקדק כיון דקי"ל אסמכתא לא קניא היאך נותן גט על תנאי הוי גט וכדתנן אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש כתבו גט ותנו לאשתי אם הגט קודם למיתה הרי זה גט והרמב"ן בפ' גט פשוט כ' והוי יודע שלא הוזכרה אסמכתא בתלמוד אלא בד"מ אבל לא בגיטין וקידושין ולא נתן טעם בדבר ותלמידי הרשב"א בפרק איזהו נשך כתבו דהיינו טעמא דליכא אסמכתא בגיטין וקידושין דכיון דמידי דמקפיד עליה אינש הוא אי לאו דגמר ומגרש גמר ומקדש לא אמרן ורבינו נ"ר כתב דטעמא משום דליתנהו אלא מדעתא דנפשיה ובכל מידי דאתני עליה מדעתא דנפשיה ליכא אסמכתא והאומר לחבירו שדי נתונה לך אם לא אעשה כך ולא עשאו קנה דמי הכריחו לומר כן מתחילה הלכך ודאי גמר ומקני דלא שייך אסמכתא אלא במלוה וכיוצא בה שמחמת שהוא צריך למעות הוא מתנה עמו שאם לא יפרעהו לזמן פלוני יזכה בשדה והקשו עליו דהא גבי ערב הוזכרה אסמכתא וודאי מדעתא דנפשיה עבד דמי הכריחו לעשות ערבות וכן גבי משחק בקוביא מדעתא דנפשיה הוא משחק ואמרו שם דאסמכתא היא וכן בנזירות הוזכרה אסמכתא במס' סנהדרין אף על גב דמדעתא דנפשיה עבד אלא אם תדחוק בזו דההיא רבי יהודה משום ר"ט היא ולא נהירא דא"כ כל מאי דתנן בגיטין וקידושין דלא כוותיה עכ"ל וסברא זו שכתבו הם בשם רבינו כתבה הר"ן בפרק גט פשוט בשם ה"ר יונה ב"ר יוסף ז"ל דלא אמרינן אסמכתא אלא בענין שי"ל דמתוך שהוא צריך לאותו דבר התנה ולא גמר ומקני כמכירה והלואה וכיוצא בה שמכירה י"ל מתוך שהוא צריך למעות והלה לא רצה לתת לו אא"כ עושה שדהו מכר והוא אומר שדי מכורה לך אם לא אעשה כך איכא למימר דלא גמר ומקני אלא שהוא סומך שיעשה כך וכן בפרע מקצת חובו שאין

הלה רוצה להאריך לו אא"כ יתנה שאם לא יפרענו ביום פ' שיחזיר לו שטרו וכן במקבל שדה מחבירו שאין הלה רוצה למסור לו השדה אא"כ יתנה דאם אוביר יהיב אלפא זוזי וכן במאן דאזל לפרוותא דזולשפט שאין הלה רוצה למסור לו מעותיו שישתכר בהם אלא אם מקבל עליו פסידא וכן בכולן אבל בגיטין וקידושין שמדעת עצמו הוא עושה אם אינו גומר לקדש ולגרש למה הוא עושה ומתנה וסומך שלא יעשה ומש"ה לית בהו אסמכתא אלו דבריו ז"ל ודבריו נכונים הם ולפי דרך זה אף במתנה לית בה משום אסמכתא עכ"ל הר"ן אבל מתוך דברי הרמב"ן בפרק גט פשוט משמע דבמתנה נמי אית בה משום אסמכתא וכן משמע מתוך דברי הרמב"ם בפ" י"א מה"מ: כתב בעל העיטור באות תי"ו י"א בלא אסמכתא בלשון אי כדאמרינן כל דאי לא קני וכתב רבינו האי במקח וממכר אם לא על מנת ומעכשיו אלא אם או אי אסמכתא הוא בין בגיטין בין בממון כדגרסינן ה"ז גיטך וכו' ותמיהא לן דהתם משום דאין גט לאחר מיתה הוא והרי"ף כ' בתשובות בכל מילי הוי אסמכתא לבד משכירות ואומנות דלא אהני בהו גוזמא כגון אם אוביר ולא אעביד ומתפיס זכוותיה דקנו מיניה בב"ד חשוב: ואכתי איכא למידק הא דתנן בפרק מי שמת (בבא בתרא קמא:) האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה ילדה זכר נוטל מנה ואמאי הא כל דאי אסמכתא הוא ולא קני ומצאתי להרשב"א שכ' בתשובות חלק א' סימן תתל"ג נתחבטו חכמי הדורות ראשונים ואחרונים בענין האסמכתא מהו הדבר הנקרא אסמכתא ובמה הוא תלוי ולא ראיתי לא' שהסכים עם חבירו שהאחד אומר שהוא דבר שאין בידו אי נמי דגזים והאחר אומר שאינו אסמכתא אלא מה שתולה בעצמו אבל לא בתולה בדעת אחרים וי"א שאין אסמכתא בדברי שכ"מ וכל אחד מביא ראיה שראוי לסמוך עליה לפי דעתו ואני יגעתי וטרחתי ומצאתי קושיות והוויות על כל אחד מצדדי אלו עד שמצאתי בחמלת ה' עלי ענין שכל הלכות אסמכתות תלויות בו אין יוצא ממנו אפילו דבר לפי דעתי ואכללהו לך במלות קצרות והוא דכל דאי שאומרו בדרך קנס הוי אסמכתא אם לא נתתי מכאן עד יום פ' החזר לו שטרו אם לא נתתי לו מכאן עד יום פ' הרי הוא שלי אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי ואפילו אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא הויא אסמכתא אלא משום דרישת לשון הדיוטות וכן כולם שתדקדק בהם ובגיטין וקידושין דאם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש שאם לא בא הוי גט דמשמע לכאורה דהוי כקנס וכן אי לא נסיבנא עד יום פ' הנך קושטא דמילתא בדוקא קא מתני משום עגונה וכל שמתנה בדבר שיראה שאומר בדוקא כגון אם תלד אשתי זכר יטול ר' אם תלד נקבה יטול מנה ילדה זכר נוטל ר' וכן בנקבה נוטל ק' ואפילו היה האומר בריא ולא נצטרך להעמידו דוקא בשכ"מ כמו שפירשה אחד מגדולי המפרשים

והדיינים עכ"ל (ועיין בנ"י פ' מי שמת). ומ"ש שהאחד אומר שהוא דבר שאין בידו אי נמי דגזים היא שיטת התוספות והרא"ש. ומ"ש דבר שאין בידו כלומר שאינו בידו לגמרי וכמו שנתבאר. ומ"ש והאחר אומר שאינו אסמכתא אלא מה שתולה בעצמו היא שיטת הרמב"ן והר"ן וע"ק מה שכתבתי שנראה מדבריהם דבדבר שהוא בידו ולא לגמרי אם אמר בלשון שהוא תולה בדעת עצמו הויא אסמכתא ואם אמר בלשון שהוא תולה בדעת אחרים לא הויא אסמכתא ובספר חינוך פרשת בהר סיני מצוה י"ב כתב בשם רבו שכל מה שיתנה האדם עם חבירו דרך קנס כלומר אם לא יהיה כן יענש בממון כך וכך זה יקרא אסמכתא ועל זה אמרו כל דאי לא קני אבל כל תנאי שיתנה האדם עם חבירו ויאמר אם אתה תעשה כן אף אני אעשה כן וכן כדרך בני אדם שמתנים בלשון זה אין זה אסמכתא חלילה שאם כן היאך נמצא ידינו ורגלינו על כל תנאי בני אדם זה עם זה שכולם בלשון אם הם דא"א בלאו הכי ועוד בכל התנאים הנזכרים בענין גיטין וקידושין שכולם בלשון אם הם מה נאמר בהם אלא ודאי טעם נכון מה שכתבנו שלא נאמר אסמכתא לא קניא אלא במה שיתנו בני אדם זה עם זה דרך קנס כגון אם לא פרעתיך עד יום פלוני תהא השדה שלך או המשכון איזה שיהיה וכל כיוצא בזה אבל לא בכל שאר התנאים הרבים שמתנין בני אדם כגון אם תלך למקום פלוני אתן לך כן וכן או אם תעשה בשבילי ענין פלוני אתן לך ר' זוז וכל כיוצא בזה עכ"ל וזה כדברי הרשב"א שכתבתי בסמוך דכל שאינו מתנה בדרך קנס אלא משמע שאומר בדוקא לאו אסמכתא וגיטין וקידושין כשמתנה עמה שתהא מגורשת או מקודשת אם תתן לו או יתן לה ק"ק זוז ליום פ' ההוא בדוקא קמתנה וכמו שכתוב בספר חינוך אבל כשמגרש על תנאי אם לא באתי מכאן ועד ל' יום שהוא בדרך קנס אנו צריכין לדברי הרשב"א דבדוקא מתנה משום עיגונא ולסברא זו ק' מדאיפליגו בפרק זה בורר (סנהדרין כד:) רמי בר חמא ורב ששת במשחק בקוביא אי הוי אסמכתא והא כיון שאינו דרך קנס לאו אסמכתא הוא ונ"ל דבהכי פליגי רמי בר חמא ורב ששת בפ' זה בורר גבי משחקי בקוביא דלרמי כל דאי אע"פ שאינו דרך קנס הוי אסמכתא ולא גמר ומקני ולרב ששת כל כה"ג כלומר שאינו דרך קנס לאו אסמכתא הוא ובפרק גט פשוט כתב בעל נ"י שהחילוק שיש בין דיני אסמכתא לשאר תנאי דלא אמרינן כל דאי אסמכתא הוא אלא במאן דגזים וקניס נפשיה במידי כעין משנתינו ובדבר שאין הקנס מדעתו אלא לסבת דבר שהוא צריך ולאפוקי תנאים שבגיטין וגם באלו דוקא תולה בדעת עצמו כמילתא דבידו ולא בידו לגמרי ולאפוקי תולה בדעת אחרים ולאפוקי דבר שהוא בידו לגמרי או שאין בידו כלל וכדמוכח בסנהדרין וזה הכלל הגמור שכולל כל השמועות קבלתי מפי רבותי הריטב"א ז"ל עכ"ל זה ודברי החינוך

שלא כדעת הרמב"ם שהרי באם תלך עמי ביום פ' למקום פ' אמכור או אתן לך שדה פ' אינו קנס שקונס על עצמו אלא שמתנה לתת לו כך אם יעשה כך וגם אינו תולה בדעת עצמו אלא בדעת חבירו ואפ"ה קאמר דהוי אסמכתא והר"ן בפ' גט פשוט כתב וז"ל שם וראיתי להרשב"ם ז"ל ולאחרים שכללו כלל אחד לעצמם ואמרו דמכולהו תנאים ליכא לאקשויי לאסמכתא דכי אמר אסמכתא ה"מ כשאינו רוצה שיתקיים המעשה אלא שהם מתנים על דרך קנס כגון אם לא אתינא ליבטלן זכוותאי וכן אם לא נתתי מכאן ועד יום פ' תן לו שטרו שאין דעת המתנה שיתקיים המעשה אבל המתנה עם חבירו אם תעשה כך אתן לך כך הרי דעתו בקיום המעשה ולאו אסמכתא היא והיינו תנאי בני גד אם יעברו ונתתם שדעתם של משה וישראל היתה שיעברו ושתנתן להן ארץ הגלעד ויפה אמרו אלא שק"ל לדבריהם משחק בקוביא דפ' זה בורר דלאו אסמכתא היא והא התם אין אחד מהם רוצה בקיום המעשה שירויח חבירו מעותיו ולפי דעתי צריכים הם בזו לאותו טעם שכתבנו למעלה דתולה בדעת אחרים לאו אסמכתא היא מן הטעם שכתבנו או שהן סוברים כדברי ר"ת שכתב בספר הישר דשנים שהמרו זה את זה ליכא אסמכתא דמתוך שכל אחד רוצה לקנות גמר ומקנה עכ"ל ומצאתי שכתבו התוס' בפ' איזהו נשך גבי ההוא דיהיב זוזי לחבריה למיזבן תמרא וז"ל ועוד פר"ת דוקא כי ההיא דאם אני חוזר בו ערבוני מחול לך וההיא דפירקין דאם אין אתה נותן לי מכאן ועד שלש שנים וההיא דמשליש חשוב אסמכתא כיון דגזים שאין מתכוין אלא להסמיך חבירו על דבריו שיאמינהו אבל משחק בקוביא אדעתא דהכי עבדי שירויחו זה או זה עכ"ל וכ"כ שהוא דעת הרא"ש שכ' בתשובות כי כל אסמכתא שבתלמוד זה שנודר דבר זה ואם לא יעשה שמקבל עליו להפסיד כך וכך כגון אם אוביר ולא אעביד וכו' אבל בנדון זה שנתנה מתנה לבנה אם לא יתרצה בנה הקטן לכשיגדיל בפשרה אין ענין האסמכתא בכאן כלל דא"כ כל מתנה שיש בה תנאי תהיה אסמכתא וכי מתנה שנתן משה רבינו לראובני היתה אסמכתא אלא אסמכתא מיקרי כדפירשתי לעיל אבל מתנה ע"ת ילפינן מתנאי בני גד ובני ראובן עכ"ל ויש לפרש דבריו כדברי האומר דלא הוי אסמכתא אלא כשהוא מתנה בדרך קנס הרי דגם לר"ת ורש"י והרא"ש לא הוי אסמכתא אלא כי אמר דרך קנס ולפי זה צ"ל דדוקא בתולה בדעת עצמו שייך אסמכתא אבל לא בתולה בדעת שכנגדו ונראה דה"ה בתולה בדעת אחרים ולדעת הרמב"ם תנאי בני גד שהוא קיים אע"פ שהוא בלשון אם ולא בלשון מעכשיו צ"ל דהתם שאני דהחזיקו קודם שקיימו התנאי וכן תנאים דאיפליגו בהו ר"מ ורבנן בהכי איכא לאוקמינהו אבל מתנאים דגיטין וקידושין שהם קיימים באם אפי' לא נתן לה הגט עדיין כגון שאומר כתבו גט ותנו לאשתי אם לא באתי

מכאן ועד י"ב חדש קשה דאין לומר לדעתו כדברי רבי' יונה ב"ר יוסף דכיון דמדעתי' עבד ליכא אסמכת' שהרי הרמב"ם לא ס"ל הכי שכתב אבל אם התנה ואמר לו אם תלך עמי לירושלים ביום פ' או אם תביא לי דבר פ' אתן לך בית זה וכו' לא קנה ותנאי זה משמע דמדעתי' הוא ועוד דלרבינו יונה מתנה לית בה משום אסמכתא ולהרמב"ם יש בה אסמכתא כמפורש בדבריו וגם אין לומר לדעתו כמ"ש הרשב"א דבגיטין וקידושין בדוקא מתנה משום עיגונא דהא להרמב"ם אע"ג דמתנה בדוקא הוי אסמכתא כמבואר בדבריו אלא י"ל לדעתו כמו שכתבו תלמידי הרשב"א דכיון דמידי דקפיד עליה אינש הוא אי לאו דגמר ומגרש גמר ומקדש לא הוה אמר כנ"ל:

סעיף יט

כתב הרמב"ם בפ' י"א מה"מ כל האומר מעכשיו אין כאן אסמכתא וכו' בפרק איזהו נשך אמתני' דהלוהו על שדהו א"ל אם אין אתה נותן לי מכאן ועד ג' שנים הרי היא שלי הרי היא שלו אקשינן למ"ד אסמכתא לא קניא ממתני' דקתני הרי היא שלו ואוקמה למתני' בדאמר מעכשיו וכתב הרא"ש ואע"ג דבשאר אסמכתות אפי' אמר מעכשיו לא קני כדמוכח פרק ד' נדרים דקאמר והלכתא אסמכתא לא קניא והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב וסתם קנו מיניה בקנין סודר הוא וקנין סודר אינו להקנות לאחר זמן בתר דהדר סודרא והכי איתא בפרק השותפין בנדרים (מח:) אלמא אפי' במעכשיו בעינן ב"ד חשוב שאני הכא דהאי אסמכתא עדיפא טפי לפי שתחלת המשכנתא הוי קצת כעין מקח וממכר שהקנהו לו הקרקע להשתעבד לו על מעותיו בתורת משכון וגם עשה לו טובה בהלואה הילכך כשהתנו שאם יתן לו מעותיו מכאן ועד שלש שנים יהא שלו בדעתו לקיים ולא להסמיכו על דבריו אמר כן תדע לך דע"כ צריכין אנו לחלק בין אסמכתא דהכא לאסמכתא דעלמא מדקאמר רב נחמן אני אומר אסמכתא קניא ומניומי אמר לא קני פירוש והחזירני מדברי וקשה דבלאו מניומי כבר קבל רב נחמן מרבותיו דאסמכתא לא קניא דאמרינן בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסט.) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אין הלכה כרבי יוסי וע"ק מפרק ד' נדרים דפריך לרב הונא דאמר בטלו זכוותיה מרב נחמן דאמר אסמכתא לא קניא ומאי פריך הא רב הונא לית ליה דרב נחמן דהא אמר הכא בשעת מתן מעות קנה וע"כ צריך לחלק בין אסמכתא לאסמכתא כדפרישית ור"ת מחלק משום דתפיסה דהכא עדיפא שהקרקע ביד המלוה עצמו אבל תפיסה דנדרים ביד ב"ד ובגט פשוט ביד שליש עכ"ל והם דברי התוס' בפרק הנזכר וסמ"ג סי' פ"ב מ"ע כתב בשם רבינו שמשון כדברי התוס' דכל קנין סודר אינו אלא כמעכשיו ואפ"ה מצריך בנדרים בית דין חשוב ש"מ דאפי' במעכשיו אין מועיל קנין בשאר אסמכתא

אלא בב"ד חשוב וסמ"ג בסימן הנזכר לא כתב חילוק דעשה לו טובה אלא חילוק דהוי כעין מכר ואפשר דאה"נ דתרווייהו בעי אלא דה"ק סמ"ג אפי' אי ההיא דנדרים הוי הלואה דהיינו עשה לו טובה לא דמיא להאי דהכא דשאני הכא שתחלתו היה כעין מכר והמרדכי בפרק הנזכר והגהות בפרק י"א מה"מ כתבו חילוק ראשון בשם ר"י דשאני הכא דתחלת האסמכתא היתה כעין מקח וממכר וגם עשה לו טובה בהלואה קני במעכשיו בלא ב"ד חשוב ור"מ פסק כן הלכה למעשה שאדם נאמן לישבע על המשכון שנחלט בידו ושא"ל הלוה קני מעכשיו וזכה במשכון הואיל והמלוה עשה לו טובה ואסמכתא זו קניא במעכשיו בלא ב"ד חשוב עכ"ל וכן משמע בהזהב הנותן ערבון לחבירו ולא יקשה עליך מ"ש המרדכי בפרק הנזכר אמר גבי מהאי חמרא וכו' ומסיק דלא קני מכאן פסק ר"מ דאף במשכון שייך אסמכתא דהיינו כשלא אמר ליה מעכשיו אבל באומר לו מעכשיו קנה וקי"ל כן מתוך לשון המרדכי וצ"ל דהיינו דוקא כשא"ל מעכשיו בשעה שמשכנו בידו וכדיהיב ר"י טעמא שתחלת המשכנתא היתה ע"י מקח וממכר וכתבו הגהות בפרק י"א מה"מ דבתשובות דשייכי לספר משפטים סי' ב' נראה דרש"י חולק ול"נ דאין משם הכרע דאפשר דרש"י לא איירי אלא בדלא אמר מעכשיו ובמישרים נתיב ל' ת"ה כתב תשובת ר"מ ונתן טעם דאף על גב דבעלמא הוי אסמכתא ולא קנה הכא קנה דכיון שהוא תופס וגם עשה עמו טובה שהלוהו עכ"ל והיינו כר"ת דף' גט פשוט ומשמע דכיון דתפיס וגם עשה לו טובה קנה אע"ג דלא א"ל קני מעכשיו בשעת משכונו אך מתוך השאלה שכתוב במישרי' משמע שבשעת המשכון א"ל קני מעכשיו וע"ש ואפשר דאפי' משכנו שלא בשעת הלואתו יש לו דין זה כי אתחלת המשכנתא קפידא לא אתחלת החוב וכנ"ל שאפי' משכנו מן הסתם ואח"כ התנה אם לא נתתי וכו' לא הוי אסמכתא דתחלת ביאת הקרקע לידו היה ע"י משכון ובפ' גט פשוט כתבו התו' דמחלק ר"ת דאפי' לא קניא אסמכתא בעלמא התם באיזהו נשך קניא טפי משום שעשה לו טובה שהלוה לו וגומר בדעתו להקנותו יותר ועוד דתפיס מלוה ואין אני מבין בזה דבהא רב נחמן עשה לו כמו כן טובה מיהו מה שנתן הטעם משום דתפיס א"ש דבהא ר"נ לא תפיס אלא שליש עכ"ל ונ"ל דה"פ מה שנתן טעם משום שהלוה לו לאו כלום הוא דבהא דגט פשוט נמי עשה לו טובה שהלוה לו ואפ"ה אמר רב נחמן דאסמכתא לא קניא אבל מה שנתן טעם משום דתפיס א"ש דבהא דגט פשוט דאמר רב נחמן דלא קניא אסמכתא לא תפיס מלוה אלא שליש ומה שהתוס' בפרק איזהו נשך כתבו שר"ת מחלק משום דתפיסה דהכא עדיפא ולא הזכירו שעשה לו טובה שהלוה לו היינו מפני מה שכתב בפרק גט פשוט דאין לחלק בין אסמכתא דאיזהו נשך לאסמכתא דגט פשוט

משום שהלוה לו אלא משום דתפיס ומ"מ לר"ת משמע דתרתי בעינן עשה לו טובה וגם תפיס ואע"ג דההיא דגט פשוט הוא עשה לו טובה לא מהני כיון דלא תפיס מלוה והוצרך לומר דבעינן עשה לו טובה משום דקשיא ליה מערבון דהזהב דתפיס ליה ואפ"ה לא קני ולפיכך הוצרך לחלק בין עשה לו טובה דהתם בערבון כיון דלא עשה לו טובה אע"ג דתפיס לא קנה ובההיא דגט פשוט אע"פ שעשה לו טובה כיון דלא תפיס מלוה לא קנה אבל באיזהו נשך דעשה לו טובה וגם תפיס מלוה משום הכי קנה אי אמר מעכשיו והתוס' בפרק איזהו נשך שלא כתבו לר"ת טעם דעשה לו טובה היינו משום דתירצו ההוא דערבון בע"א כדאיתא התם ובגט פשוט גם כן היה בדעתם לתרץ כי ומשום הכי כתבו דאין לתרץ חילוק דעשה לו טובה אלא חילוק דתפיס וצ"ע ונראה לי דגם לר"י מש"ה איצטריכו תרווייהו דמשו' ההיא דגט פשוט כ' שהיה תחלתו כעין מכר ומשום ההיא דערבון כ' וגם עשה לו טובה וכתוב עוד במרדכי בפ' הנזכר ובתשובות דשייכי לספר קנין סימן שלישי שנשאל ר"מ על אחד שנדר לחבירו לסלק לו המצרן ונתן ערבון ביד שליש עד שיסלק לו המצרן והשיב דאסמכתא היא ואע"פ שלא סלקו לא קנה דפריק בנדרים שאני התם דאמר ליבטלן זכוותיה כלו' ולא נתן לו כלום אלא אמר אי לא אתינא אז אני מודה שכל שטרי זכוותי זיוף הם והודאת בעל דין כק' עדים אבל הנותן דבר לחבירו או לידו או ליד שליש ואמר אם לא אעשה כך וכך תנהו לו לא קני אפילו קנו מיניה בב"ד חשוב והא דאמרינן הלוהו על שדהו וכו' דאסמכתא היא ואפ"ה קניא כדאמר מעכשיו ובלא קנין לאו ראיה דההיא אסמכתא ע"כ לא דמיא לשאר אסמכתות מטעמא דפרישית בסמוך ומדברי הרא"ש שכתבתי לא משמע הכי אלא דאי קנו מיניה בבית דין חשוב כל אסמכתא דעלמא קני וכן נראה מדבריו בפרק גט פשוט וכן נראה ממ"ש בתשובה כלל ע"ב סי' ס' על אחד שהראה שטר על חבירו וכתוב בו שאם לא יפרע לזמן פ' יפרע כך וכך לקנס והשיב דהוי אסמכתא ואסמכתא לא קני אלא בקנין מעכשיו ובב"ד חשוב וכתוב עוד במרדכי אחרון ובהגהות אשיר"י בפ' הנזכר על מ"ש ר"ת דתפיסה דנדרים ב"ד תפסי ליה א"כ משמע אפי' היכא דתפיס ליה מלוה גופיה לא קני דהא הדר ביה רב נחמן מ"מ איכא למידק דדוקא במקרקעי דלא שייכא בהו תפיסה כולי האי אבל מתפיס מטלטלין קונה אפי' בלא מעכשיו אפי למאי דהדר ביה וכן ההוא דאתפיס זכוותיה דאי אתפיס לבעל דינו מבטלי בלא ב"ד חשוב ובלא מעכשיו וכעין זה שמעתי בשם ר"י הלבן אמנם צריך ראיה על זה ותו דלקמן מסיק על ההוא דא"ל אי לא פרענא עד יום פ' גבי מהאי חמרא דהכי אמרינן משמיה דרבא כל דאי לא קני ולא מחלק בין אתפיס ליה חמרא ללא אתפיס מיהו במעכשיו קני ואע"ג דשוי טפי ממעותיו

ואין בזה משום רבית עכ"ל נמצא דלר"י ור"ת אם לא התפיס ביד הקונה אפילו אמר אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני קני מעכשיו הוי אסמכתא ואם התפיסו ביד הקונה לר"י בין שהתפיסו קרקע בין שהתפיסו מטלטלין בין א"ל מעכשיו בין לא אמר ליה לא קנה ולר"ת אם לא א"ל מעכשיו אם התפיסו קרקע לא קנה ואם התפיסו מטלטלין איכא לספוקי אם קנה אם לאו ומדברי הרשב"א משמע דלר"ת אפילו התפיס מטלטלין ביד שליש וקנו מיניה ובמעכשיו לא קנה אא"כ קנו מיניה בב"ד חשוב וכמו שיתבאר לקמן ואם אמר ליה מעכשיו משמע דקונה אפי' בהתפיסו קרקע דהא מתניתין דהלוהו על שדהו אוקימנא באומר מעכשיו וכ"כ הר"ן בפרק ד' נדרים וכן כתב הרשב"א בתשובה שזו היא סברת ר"ת וגם המרדכי בפרק איזהו נשך כתב אסמכתא פר"ת בשם רבינו האי אסמכתא במעכשיו קניא אבל בלא מעכשיו לא קניא אפילו קנו מיניה בב"ד חשוב אא"כ אתפיס ואם האסמכתא היה תחלתו כעין מקח וממכר קצת וגם עשה לו טובה אם א"ל מעכשיו קנה גם לר"י וכתב הרשב"א בתשובה בתולדות אדם סי' צ"ט דלר"ת דבעינן מסירה ליד הקונה עצמו אם מסר ליד שליש ואמר ליה זכה לפלוני הו"ל כאילו מסרו ליד הקונה עצמו וכתב עוד וקרוב אני לומר שאפילו מסר השטר ליד שליש וא"ל אם לא אעשה כן וכן זכה לו בשטר זה מעכשיו אם הוא שטר דלאו אקנייתא לא זכה לו לפי שזה כמזכה לו השטר ואותיות אינן נקנות במסירה ולא עוד אלא אפי' מסר ביד בעל הדבר בעצמו לא קנה עד שיכתוב וימסור והביא ראיה לדבריו ועיין בתשובת הרא"ש שכתבתי לעיל בסימן זה ומכל מקום משמע דס"ל לבעלי שיטות הללו דמתניתין דהלוהו על שדהו וכו' בשהחזיק בה היא ואפילו הכי בעינן דנימא ליה מעכשיו וכן נראה דעת קצת המפרשים כמו שכתבתי וכ"כ ה"ה בפי"א מהלכות מכירה וכן נראה מדברי רש"י שכתב גבי הא דאוקימנא בדא"ל קני מעכשיו דלאו אסמכתא היא אלא קנין גמור שע"מ מכר גמור החזיק בה מעכשיו בדמים הללו וכבר כתבתי שם שאין דעת הרמב"ם כן אלא דמתני' אפי' בשלא החזיקו בה היא ומש"ה אוקמוה בדא"ל מעכשיו הא אילו לא הוה עסקינן אלא בשהחזיקו בקרקע אפילו לא אמר ליה מעכשיו קנה ואה"נ דהו"מ לאוקמי דמתניתין בשהחזיק בקרקע דוקא היא אפילו לא א"ל מעכשיו קנה אלא דטפי עדיף ליה לאוקמי בין כשהחזיק בקרקע בין בשלא החזיק ואפשר דס"ל דההיא מתני' כשהחזיקו בה דוקא היא ומיהו שאני התם דלא מסרו בידו בתורת קנין אלא למשכון שאם לא יפרענו עד ג' שנים תהיה שלו ומש"ה בעינן דלימא קני מעכשיו כדי שתבוא לידו בתורת קנין ובשהחזיקו בה בתורת קנין אלא שהתנה עמו שאם יעשה כך עד יום פלוני שיחזירנה לו קנין גמור הוא אלא שמתנה עמו לכשיהיו לי מעות תחזירנה לי דמכר קיים הוא דאע"ג

שלא אמר מעכשיו הרי הוא כאילו אמרו וקרוב לזה כתב ה"ה בפרק י"א מה"מ אבל מ"ש הר"ן בפרק א"נ דאיכא למימר להרמב"ם דקרקע שאני דבחזקת בעליה עומדת נ"ל שא"א לישבו שהרי הרמב"ם בין בקרקע בין בטלטל מיירי כמו שמבואר בדבריו בפרק הנזכר ודעת הרשב"א בתשובה שלא כהרמב"ם לענין מה שכתב דאם קנה באחד מהדברים שקונין בהם אע"פ שלא אמר מעכשיו אם קיים התנאי קנה ומכל מקום מסוף התשובה נראה שאם א"ל מעכשיו אע"פ שלא החזיקו בדבר ההוא קנה אם כן נצטרך לומר לדעתו כמו שכתבתי בסמוך להרמב"ם דההוא דהלוהו על שדהו שאני שלא מסרה בידו בתורת קנין אלא למשכון בעלמא ואפשר לפרש דברי התשובה דכי אמר דמעכשיו קני אע"פ שלא מסר ליד המלוה היינו דוקא כשמסרו ביד שליש אבל אם עדיין הוא ברשותו לא קני במעכשיו מכל מקום בתשובה אחרת משמע בהדיא דס"ל כמו שכתבתי דכי אמר מעכשיו בכל גווני קני. וכתוב בתשובות הרשב"א שהשיב הרמב"ן כלל זה יהיה מסור בידכם שכל שטר מתנה או מכר או שטר חוב שכתוב בו מעכשיו אע"פ שבשעת המסירה התנו בלשון אם לא הוי אסמכתא דהא זכו במעכשיו וגמרינן הא מילתא מההיא דפ' מי שאחזו דאמרינן זמנו של שטר מוכיח עליו שהתנאי בלשון אם הוה ואעפ"כ כיון דאיכא זמן בשטר דהוי כמעכשיו אמרינן דהוי כאילו אמר מעכשיו בשעת נתינת הגט וכתוב שם שאף באם מסרו ביד שליש כתב הרמב"ן כן והרשב"א מודה לו במסרו ליד חבירו וחולק עליו במסרו ביד שליש דכיון שלא מסרו ביד הקונה ולא הזכיר מעכשיו בשעת המסירה אלא אם אע"פ שכתוב בו מעכשיו לא מהני ונראה לי דכל היכא שכתוב זמן בשטר אין כתוב בו מעכשיו דיינינן ליה כאילו כתוב מעכשיו כדאמרינן זמנו של שטר מוכיח עליו ואע"פ שכתב הרמב"ן שכל שטר מתנה וכו' שכתוב בו מעכשיו לאו דוקא אלא כוונתו לומר שאם אין בו זמן צריך שיהא כתוב בו מעכשיו ואם יש בו זמן הרי יש בו מעכשיו כנ"ל ואיכא למידק שהרי כתב הרמב"ם גבי אמר מעכשיו וקנו מידו כלומר דאי לא קנו מידו אע"ג דאמר מעכשיו לאו כלום הוא וכן בדין דהאומר אם באתי מכאן ועד יום פלוני קנה בית זה מעכשיו במאי קנה אלא ודאי בשקנו מידו הוא וכן כתב המרדכי בפרק איזהו נשך והגהות בפ' י"א מהלכות מכירה וכיון דקיימא לן דכל הדברים נקנים בקנין סודר כמו שכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות מכירה אפילו לא אמר מעכשיו קנה לדעת הרמב"ם שכתב בפרק י"א מהלכות מכירה המקנה בין קרקע בין מטלטלין והתנם וכו' בד"א שקנה בדרך אחד מן הדרכים שקונין בהם וכו' לא הזכיר שם מעכשיו וא"כ קשה למה הוצרך שיאמר מעכשיו כדי שלא יהי' אסמכתא ואין לומר דקנין סודר גריע משאר קניינים ומש"ה בעינן דלימא ביה מעכשיו דהא ליתא דבשלמא חזקה עדיפא

מיניה לפי שהיא בגופה של קרקע אבל כסף ושטר גם הם אינם בגופו של קרקע כמו קנין ועוד שהרמב"ם כתב במה דברים אמורים שקנה בדרך אחד מהדרכים שקונין בהם וקנין סודר בכלל דרכים שקונין בהם הוא ואפשר לומר דכשלא אמר מעכשיו לא קנה אא"כ החזיק אבל ע"י כסף ושטר כיון שאינו עושה מעשה בגוף הקרקע לא קנה וה"ה לקנין סודר ומה שכתב הרמב"ם במה דברים אמורים בשקנה בדרך מן הדרכים שקונין בהם אין כוונתו לומר שקנה באיזה מהדרכים אלא דוקא שקנה בדרך מיוחד מהדרכים שקונין בהן דהיינו חזקה ותדע שאחר כך כתב כיצד המוכר ביתו וכו' והחזיק זה בבית ה"ז קנה ועוד כתב אף על פי שהחזיק בבית אחר שקיים התנאי לא קנה ומדנקט לישנא דהחזיק ולא נקט לישנא דוקנה דפתח ביה משמע דבקנין חזקה עסקינן וכדפרישית. והתוספות ביבמות עלה צ"ג כתבו דבקנין חליפין או בחזקה צריך מעכשיו ולא בכסף ושטר והרמב"ם ס"ל כוותייהו בקנין ולא בחזקה ועיין שם בתוס' קידושין עלה ס"ג. וה' שמואל סב"ע תירץ דקנין סתמא מהני להודיע שאינו אומר הדברים כמשחק וכמ"ש הרמב"ם בפ"ה מה"מ וכיון שהוא עשוי לכך לא גמר ומקני בקנין לחוד לפי שסובר שאינו נוטל קנין אלא להודיע שאינו מהתל ולא להקנות אבל שאר קנייני' או כשאומר מעכשיו בקנין יודע שהוא להקנות וגמר ומקני. ועי"ל דכי קאמר הרמב"ם בד"א בשקנה בדרך מהדרכים שקונין בהם היינו באיזה מהדרכים קאמר ובתר הכי מפרש ואזיל דבשאר קניינים אין צ"ל מעכשיו אבל בקנין סודר צ"ל מעכשיו וטעמא דמילתא משום דכסף ושטר נמי עדיפי מקנין סודר דכסף כיון שנתן דמי כל השדה קנין מעליא הוא ושטר נמי כיון שהוא בידו וכל שעה יכול להראותו קנין חשוב הוא אבל קנין סודר כיון שאינו שוה דמי כל הקרקע וגם אחר שנטל קנין אינו יכול להראותו כל שעה לא חשוב כולי האי ומשום הכי אי לא א"ל מעכשיו לא קני אלא שקשה על פירוש זה דלא הוה ליה למימר כל האומר קנה מעכשיו אין כאן אסמכתא כלל אלא הכי הו"ל למימר בד"א שאצ"ל מעכשיו בשאר קניינים אבל בקנין סודר צ"ל מעכשיו ודע דהא דמהני קנין מעכשיו ולא הוי אסמכתא לדעת הרמב"ם וסייעתו היינו בשיחד לו בית או טלטל ידוע אבל אם אמר לתת לו טלטל סתם או שאמר לתת לו מעות לאו כלום הוא דאין קנין קונה אלא דבר ידוע ואינו מטבע כמבואר ולכן כשכתב הרמב"ם ז"ל דכל האומר קנה מעכשיו קנה כתב כיצד אם באתי מכאן ועד יום פלוני קנה בית זה וכו' ללמדנו דדבר ידוע ומסויים בעינן דומיא דקרקע: כתב הרמב"ן בפרק גט פשוט והר"ר משה ספרדי פי' שכל האומר אם תעשה אתן לך וכו' משמע מדבריו דכי אמרינן דכי אמר מעכשיו ליכא אסמכתא היינו דוקא בשהתפיסו הא לאו הכי אע"ג דקנו מידו לא קני ואין פי' זה נסבל יפה בלשונו דא"כ

הכי הו"ל למימר דכל שלא התפיסו קנין דברים בעלמא הוא ועוד שעיקר הדין ליתיה דאע"ג דלא התפיסו אם קנו מידו קנה ואפשר דה"ק אם אמר בלשון אתן הויא אסמכתא אבל בלשון שדי נתונה לא הויא אסמכתא והקשה עליו דאתן קנין דברים הוא ולא איירי ביה רבנן אלא בשדי נתונה אמרו דהוי אסמכתא אבל לא מצאתי להרמב"ם שהזכיר כן ואפשר שה"ר משה ספרדי לאו אהרמב"ם קאמר וצ"ע: וכיון דס"ל להרמב"ם דבאומר מעכשיו ליכא אסמכת' משמע דה"ה באומר ע"מ דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי וכמ"ש הרמב"ם עצמו בפרק ו' מהלכות אישות מיהו כתב הרשב"א ז"ל בתשובות שאלה שלא אמרו דע"מ הוי כמעכשיו אלא בע"מ הבא על קיום מעשה וקיום התנאי כמו ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי ק"ק זוז ע"מ שתתני לי הנייר ע"מ שאתן ליך מנה ע"מ שלא תלכי לבית אביך שכל כיוצא באלו הוא רוצה שיתקיים התנאי דהיינו שתתן לו הנייר והק"ק זוז ושלא תלך לבית אביה ורוצה שיתקיים בכך המעשה כלומר שיהיה הגט גט והקדושין קדושין מעכשיו ע"מ שיתקיים התנאי אבל ע"מ הבא על מניעת מעשה כגון שהי' מתנה שלא תנשא ואומרת ע"מ אם אנשא בכיוצא בזה לא מצאנו דאדרבה אנו רואים אותה דמחייבת עצמה דרך קנס אם אנשא וכיון דאמרה אם אנשא גם ע"מ זה אינו כאומרת מעכשיו אלא כאם כאילו אמרה ובתנאי זה אם אנשא וכיון שנתחייבה בלשון אם ואין כאן מעכשיו אינן קונין עכ"ל ותלמידי הרשב"א כתבו דכי אמר מעכשיו אע"ג דלא קנו מידו לא הוי אסמכתא שנ"ל דבשהחזיק בקרקע והתפיסו הטלטל או נתנן ביד שליש הוא שאמרו כן ודעת בעל התרומות כדעת הרמב"ם דבמעכשיו ליכא אסמכתא שהרי כתב בשער ס"ג דמשליש שטרו וא"ל אם לא פרעתי מכאן ועד יום פלוני תן לו שטרו אפי' עבר היום ולא פרעו אין לשליש ליתן השטר ביד המלוה אא"כ נעשה השלישות בלשון מעכשיו כלומר שאמר לשליש מעכשיו ולאותו זמן פלוני שלא אפרענו יגבה חוב זה כולו מעכשיו עכ"ל ואע"ג שלא הזכיר קנין ע"כ בקנין הוא דאי לאו הכי במאי קנה ומ"מ אין לשונו מדוקדק וצ"ל אם לא אפרענו ליום פלוני אני מקנה לו השטר מעכשיו לשיחזור ויגבה בו דאילו כלשונו ממש יגבה חוב זה כולו מעכשיו דברים אלו אין בהם ממשות לשיחול עליהם הקנין אלא ודאי כדאמרן כנ"ל אבל מדבריו ז"ל משמע דבלא קנין מיירי הכא שכתב אח"כ ואיכא מ"ד שאם הקנה בקנין הלוה למלוה שיחזיר השליש את שטרו לזמן הקבוע ביניהם ויגבנו כולו דלא הויא אסמכתא דכל אסמכתא בקנין לית בה משום אסמכתא אפילו בלא מעכשיו וראייתם מהא דגרסינן בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלו.) בהקנאה מהו ואסיקנא דכל שטר בקנין כמאן דכתיב ביה מהיום דמי והו"ל כמ"ד מעכשיו עכ"ל ומדכתב שאם הקנה בקנין משמע דעד השתא לאו בקנין

עסקינן דאי תימא דמעיקרא נמי בקנו מידו עסקינן לא הול"ל ואיכא מ"ד שאם הקנה בקנין אלא ואיכא מ"ד דכיון דאיכא קנין ואין לומר דלעולם לעיל נמי בקנין עסקינן אלא דהתם בשקנה השליש מידו והכא בשקנה המלוה דכיון דיהיב טעמא משום דבקנין ליכא אסמכתא לא שאני לן בין קנין מלוה לקנין שליש וגם הר"ן ז"ל סבור כהרמב"ם ז"ל דכל שאמר מעכשיו קנה וכמו שאכתוב לקמן בסייעתא דשמיא: כתב הריטב"א שנשאל על ראובן ושמעון שנתעצמו בדבר אחד ומתוך כך אמר ראובן אם הוא כדבריך אתן לך י' דינרין ונתנם ביד שליש ונשבע (ראובן) [שמעון] ונטלם מיד השליש ויש מי שאומר דאסמכתא הוא ויש לו להחזירם והשיב אין ספק שהביאך לידי שאלה זו מה שראית להרמב"ם שכתב דכל שנתן לו מיד בשעת תנאי אינה אסמכתא והא מחו לה כמה עוכלי מיהו עיקר הלשון שאמר ראובן אינו כאסמכתא כלל דכל שתולה אותו בדעת הקונה אם תעשה אם לא תעשה אינו אסמכתא אלא תנאי כתנאי בני גד ולא ימצא אסמכתא בתלמודא אלא באם לא באתי אם לא עשיתי כך וכך וכן הוכיח הרמב"ן בראיות ברורות וכן ראוי לדון הילכך כיון שקדם שמעון ונטל המעות ה"ז זריז ונשכר עכ"ל: ואם קנו מידו בב"ד חשוב קנה וכו' מדברי רבינו שסמך ואם קנו מידו בב"ד חשוב לכל האומר מעכשיו אין כאן אסמכתא וכו' וגם מדכתב וכן כתב א"א ז"ל שאם קנו מיניה בב"ד חשוב וכו' נראה שהוא סבור דכי אמר הרמב"ם דכל האומר מעכשיו אין כאן אסמכתא אם קנו מידו היינו בשקנו מידו בב"ד חשוב ואע"פ שבפי"א מה"מ אינו סמוך הא דקאמר דקנו מידו בב"ד חשוב לכל האומר מעכשיו אין כאן אסמכתא הו"ל כאילו הוא סמוך דעליה מהדר. ונ"ל שזה כשגגה היוצאה מלפני השליט מכמה טעמים. הא' דאם כדברי רבינו כך הול"ל כל האומר מעכשיו אין כאן אסמכתא וכו' וקנו מידו על זה קנה והוא שיקנו ממנו בב"ד חשוב ומדגבי אומר מעכשיו לא הזכיר ב"ד חשוב משמע דאם קנו מידו אפילו שלא בב"ד חשוב קנה. ועוד דגבי אומר מעכשיו כתב שאין כאן אסמכתא דמשמע דאין בו דין אסמכתא כלל וגבי קנו מידו בב"ד חשוב כתב אסמכתא שקנו מידו עליה בב"ד דמשמע דאסמכתא היא אלא שקנין הב"ד חשוב מבטל האסמכתא ועוד דבאומר מעכשיו לא הזכיר התפסת זכיותיו בב"ד ובקנו מידו בב"ד חשוב הזכירו אלא ודאי להרמב"ם ג' עניינים הם. הא' כשהחזיק את הקונה בשדה או בטלטל אע"פ שלא אמר מעכשיו אין כאן דין אסמכתא. הב' כשלא החזיקו אלא שקנו מידו במעכשיו וגם זה אין בו דין אסמכתא. הג' שלא החזיקו אלא מסר ביד שליש אסמכתא היא אלא שאם קנו מידו בבית דין חשוב הקנין בבית דין חשוב מבטל את האסמכתא וקנה וענין החלק הג' יתבאר עוד לקמן בס"ד וכמו שכתבתי כן נראה מדברי ה"ה בפרק הנזכר

וכ"נ מדברי הרשב"א שכתב בתשובה על הרמב"ם ביטול האסמכתא הוא בשני עניינים ואחד מהם מעכשיו והקשה עליו שהוא עצמו כתב הפך זה בפירוש המשנה בפרק גט פשוט אמתניתין דמי שפרע מקצת חובו שכתב שם דלעולם אסמכתא לא קניא אלא א"כ קנו מידו בב"ד חשוב וסמוך וכל קנין במעכשיו הוא עכ"ל מ"מ למדנו מדברי הרשב"א שפירש דברי הרמב"ם שבפרק י"א מה"מ דבמעכשיו ליכא אסמכמא אפי' לא קנו מידו בב"ד חשוב דאם איתא שהיה מפרש הרשב"א דכשכתב הרמב"ם בפרק י"א מה"מ אסמכתא שקנו עליה בב"ד חשוב קנה וכו' היינו ללמדנו דאמירת מעכשיו לא מהניא אא"כ היה בב"ד חשוב למה לו לאהדורי אחר מ"ש בפי' המשנה לימא שהוא עצמו פי' דבריו בסוף הפרק דהיינו דוקא בקנו מידו בב"ד חשוב אלא ודאי שפירש דברי הרמב"ם מהלכות מכירה דבאומר מעכשיו אפילו לא קנו מידו בב"ד חשוב ליכא אסמכתא ואין לומר שרבי' סמך על מה שאמר בפירוש המשנה דלא הוה ליה למסתם לה סתומי והכי הוה ליה למימר הרמב"ם כתב בהלכות מכירה דליכא אסכתא במעכשיו ופי' המשנה כתב בהפך כמ"ש ומה שסתר הרשב"א דברי הרמב"ם ממה שאמר בפי' המשנה אבאר לקמן בס"ד וכן משמע מדברי הגהות מרדכי פ' א"נ דר"ת בשם רבינו האי כל היכא דאמר מעכשיו אפי' בלא ב"ד חשוב ולא אתפיס זכוותיה כלל לא הוי אסמכתא וכן דעת ר"ן בפ' ארבעה נדרים וכן דעת הרשב"א בתשובה וכ"כ בסמ"ג בשם ר"ח : בתשובות הרשב"א ועוד שאפי' בקנין במעכשיו לדעת רבינו יעקב אין האסמכתא קונה אא"כ קנו בבית דין חשוב הראוי להפקיע ממון ודייק לה מדאמרי' בפ' ד' נדרים והלכתא אסמכתא קניא וכו' והוא דקני מיניה בב"ד חשוב וההיא דפרק איזהו נשך דמשכן לו בית דאוקימנא בדא"ל מעכשיו דמשמע דבא"ל מעכשיו קניא ההיא בשמסר בידו ואף הרמב"ם כן סובר דכל שלא מסר בידו הרי זה אסמכתא ועוד מצאתי לו בפירוש המשנה דאסמכתא לא קניא אא"כ קנו מידו בב"ד חשוב וכו' ואע"פ שיש חולקים על דברי ר"ת והרמב"ם אם דיין חשוב ובקי יש הוא יבור לעצמו אי זו היא דרך ישרה: ובתשובה אחרת בח"ג סימן ס' כתב איברא כל שחייב עצמו במעכשיו אין כאן אסמכתא ואפי' לא א"ל בפירוש מעכשיו כל שקנו מידו הרי הוא כמעכשיו וכ"כ ר"ח אלא שאני מסופק במה שכתבת שקנו מידו קנין גמור כשאר שטרות בע"ד ואיני יודע בית דין זה מה טיבו אם קנס עצמו בפני ב"ד שלא בהכרח בב"ד או אם הכריחוהו ב"ד לעשות קנס שאם קנס עצמו מדעתא דנפשיה אין כאן דין אסמכתא וכמו שאמרתי אבל אם הכריחוהו בית דין לעשות כן לא נסתלק מכאן דין אסמכתא שזה מוכח הוא ולא הועיל הקנין כלום אלא אם היה הבית דין חשוב שיש בידו כח להפקיע ממון וזו היא שאמרו בפרק ד' נדרים והוא דקנו מיניה בב"ד

חשוב דאלמא אע"פ שקנו מידו וכל קנין כמעכשיו היא כדאיתא בנדרים פרק השותפין אינו מועיל אלא בב"ד חשוב וא"ת תקשי על הא ההיא דפרק איזהו נשך דכל שאמר לו מעכשיו אין כאן אסמכתא יש לומר דשאני הכא דהיא אסמכתא דב"ד הצריכוהו לעשות כן עכ"ל. והא דקנו מיניה בב"ד חשוב איתא בפרק ד' נדרים גמרא נדרי אונסין כיצד וכו' דגרסינן התם ההוא גברא דאתפיס זכוותיה בב"ד ואמר אי לא אתינא מכאן עד תלתין יומין ליבטלן זכוותיה איתניס ולא אתא אמר רב הונא בטלי זכוותיה ולרב הונא מכדי אסמכתא היא ולא קניא שאני הכא דמיתפס זכוותיה והיכא דמיתפסו לאו אסמכתא היא והא תנן מי שפרע מקצת חובו והשלישׁ את שטרו וא"ל אם אין אני נותן לו מכאן עד ל' יום תן לו שטרו הגיע זמן ולא נתן רבי יוסי אומר יתן ר' יהודה אומר לא יתן ואמר רב נחמן אין הלכה כרבי יוסי דאמר אסמכתא קניא שאני הכא דאמר ליבטלן זכוותיה והלכתא אסמכתא קניא והוא דלא אניס והיא דקנו מיניה בב"ד חשוב עד כאן שם בגמרא ודברים הללו כתבם הרי"ף בפרק גט פשוט וכתב על זה וקאמר גאון דהאי דינא ליתיה אלא במתפיס זכוותיה בלחוד ומסתברא כוותיה וכתב הרשב"א בתשובה ח"א סימן אלף קס"א דכל מעכשיו קני כההיא דהלוהו על שדהו ולא בעי קנין בב"ד חשוב אלא באסמכתא דב"ד כלומר שב"ד מכריחים להביא ראיותיו עד זמן פלוני כדי שלא יברח מבעל דינו אבל באסמכתא דנפשיה במעכשיו בלחוד סגי ליה ולפיכך כתב הרי"ף ואמר הגאון דהאי דינא ליתיה אלא הכא בלחוד וזהו מן הטעם שכתבנו עכ"ל וכן כתב בעל נ"י בשם הרשב"א בפרק איזהו נשך גמרא הלוהו על שדהו וכולי דאסמכתא דנדרים היא אסמכתא דב"ד ולא מנפשיה ומדעתיה קא מתני אבל הכא דמדעתיה ומנפשיה קא מתני אפילו שלא בבית דין חשוב קניא עד כאן לשונו ויש לפרש דברי הרשב"א דבאסמכתא שב"ד מכריחים אף ע"פ שקנו מידו במעכשיו לא נתבטלה האסמכתא עד שיקנו מידו בב"ד חשוב ואפשר דאין ה"נ דאי קנו מידו במעכשיו מהני אפילו שלא בב"ד חשוב ולא הוזכר ב"ד חשוב אלא דלא אמר מעכשיו ולעניין אסמכתא דנפשיה שקנו מידו בב"ד חשוב ובלא מעכשיו משמע מדבריו דלא מהני ותלמידי הרשב"א כתבו בפרק איזהו נשך ואיכא למידק דהא בנדרים משמע דאסמכתא אינה מסתלקת במעכשיו בלחוד אלא אם כן קנו מידו בבית דין חשוב דאסיקנא התם והלכתא אסמכתא קניא והוא דקנו מיניה בבית דין חשוב והתם ודאי כיון דקנו מידו במעכשיו קנו מידו דאי לא לא מהני כדמשמע בנדרים פרק השותפין וכיון דאיכא מעכשיו למה לי קנין ובית דין חשוב אלא שמע מיניה דאסמכתא אינה מסתלקת במעכשיו בלחוד ויש לומר דהתם בלא מעכשיו קנו מידו ואף על גב דבעלמא קנין בכהאי גוונא לא מהני היינו לקנות אבל התם לא גבי קנייה היא

אלא לסלק אסמכתא בלחוד וכל היכא דקנו מידו אף על גב דקנו לאחר זמן גמר בדעתיה והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב אבל בעלמא כיון דאמר מעכשיו ליכא אסמכתא והיינו דכתב הרי"ף בפרק גט פשוט משמיה דגאון דכי אמרי' דאסמכתא קניא והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב ה"מ במתפיס זכוותיה בלחוד אבל בענין אחר אע"ג דקנו מיניה בד"ת לא מהני ואי איכא מעכשיו ודאי אפי' לא קנו מידו ובלא ב"ד חשוב מהני וטעמא דמילתא דלא מהני קנין וב"ד חשוב אלא במתפיס זכוותיה כתב הרמב"ן משום דמתפיס זכוותיה ב"ד חשוב הוא וכדתנן כל ראיות שיש לך הבא מכאן ועד ל' יום הילכך כי קניה נפשיה לזמן ב"ד מהני דקרוב לדין הוא אבל באסמכתא דנפשיה אין עסק בה לב"ד כלל ואע"ג דקנו מיניה בב"ד חשוב לא קניא עכ"ל ויש להסתפק בדבריהם באסמכתא שבית דין מכריחים אותו כמו שנסתפקתי בדברי הרשב"א ועוד יש להסתפק בדבריהם באסמכתא שב"ד מכריחין אותו אם קנו מידו בבד"ח (בל') מעכשיו ולא התפיס זכיותיו אי מהני וגם הטעם שכתב הרמב"ם צ"ע לישבו שהם שאלו טעם למה קנין בב"ד חשוב לא מהני אא"כ התפיס זכיותיו ואיהו יהיב טעמא משום דמתפיס זכיותיו ב"ד חשוב הוא ואכתי קשיא ב"ד שברור לנו שהוא חשוב כי קנו מידיה אמאי לא מהני אלא א"כ אתפיס זכוותיה ועוד כי מתפיס זכוותיה לא מיתברר לן בהכי דב"ד חשוב הוא בב"ד של הדיוטות נמי יכולין להתפיסו זכיותיו וצ"ע ומ"מ סברת הרמב"ן דקאמ' שלא הוזכר ב"ד חשוב אלא בדברים שב"ד מכריחים אותו כתבה ה"ה בפי"א מה"מ והר"ן בפ"ד נדרים כתב שהגאון כתב דהאי פיסקא ליתיה אלא במתפיס זכוותיה בלחוד וכתבו הרי"ף בפרק גט פשוט וכדבריו נ"ל שאין עסק לב"ד בתנאים שבין אדם לחבירו אלא הכא דוקא קאמר משום דהאי גברא לא מדעתו בלבד אמר דאי לא אתי ליבטלן זכוותיה אלא ב"ד הכריחוהו לכך ומש"ה דוקא כי קנו ב"ד חשוב מהני אע"ג דלא אמר מעכשיו דב"ד חשוב אלים לאפקועי ממונא וכתב אפקועי ממונא דב"ד חשוב ל"ל תיפוק לי דקנו מיניה וכל קנין כמעכשיו דמי אין ודאי קושטא קאמר שמי שהקנה שדה לחבירו סתם וקנו מידו לאלתר קנה אבל כי אתני אם לא באתי לא משמע דליקני מעכשיו אלא לבתר ההוא יומא ונמצא שאינו קונה כלל אלא משום הכי סגי הכא בקנין סתמא משום דב"ד אלימי לאפקועי ממונא והוי כמעכשיו ונמצא עכשיו פסקן של דברים דכל היכא דאיכא מעכשיו לית ביה משום אסמכתא ובמתפיס זכוותיה אי קנו מידו בב"ד מהני ומעכשיו לחודיה נמי מהני ביה ולא נ"ל כן דאי משום אפקעות' בב"ד הגיעו בה קנין ל"ל אלא הכא ה"ק והוא דקנו מיניה כלומר דלא תימא כיון דאמר ליבטלן זכוותי כלומר שהוא מודה שאם לא בא לאותו זמן ראיותיו בטלות לא צריך קנין משום דהודאה בב"ד היא ולא בעיא קנין דליתא דאילו

הודה כן בלא שום תנאי ה"נ אבל כיון שתלה באם אין כאן הודאה גמורה הילכך אפי' אמר מעכשיו לא מהני דאפי' תימא כיון דאיכא מעכשיו ליכא אסמכתא אפ"ה במה יקנה שיבטלו זכיותיו הילכך בעיא קנין כי היכי דליקני חבריה ואה"נ דאי אמר מעכשיו וקנו מיניה לא בעינן ב"ד חשוב דבקנין קני חבריה ובמעכשיו ליכא למיחש לאסמכתא אלא כיון שבב"ד עסקינן אשמועינן דינא אחרינא דכל היכא דהוי ב"ד חשוב לא צריך מעכשיו דאנן סהדי דלא מחיך בב"ד וכמ"ד בפירוש מעכשיו דמי דכיון דב"ד חשוב הוא מאי דאמר ליבטלן כהודאה הגמורה משוינן ליה ונמצא לפי זה שאין אנו צריכין כאן להפקעת ממון ולא נשתנה דין זה משאר דיני אסמכתא וזה דבר נכון ועולה כהוגן כנ"ל עכ"ל ואע"פ שהר"ן כתב ולא נ"ל אין כוונתו לחלוק בעיקר הפסק אלא בטעם בלבד הוא שחלק וזה מבואר לכל מבין. ומה שנסתפקתי בדברי הרשב"א ובדברי תלמידיו הוא פשוט לדברי הר"ן דאסמכתא דב"ד נמי אם קנו מידו במעכשיו אפי' שלא בב"ד חשוב מהני. מצאתי כתוב בשטה אחת לנדרים וז"ל והלכתא אסמכתא קניא והוא דלא אניס והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב. פי' רבינו האי דהאי דינא הוא במתפיס זכיותיו לב"ד לחוד והטעם הוא משום שהדבר מחמת קנס שקונסין אותו שיבא לדין עם חבירו ושלא ישמט מבעל דינו ושיביא ראיותיו אבל אסמכתא שאדם עושה אין לב"ד עסק בה ואפי' הוא חשוב וכ"כ הרמב"ם בהלכותיו וכ"כ הרי"ף בפרק גט פשוט משמיה דגאון וכתב עוד דבהא דגאון מיתרצה לן הא דאמרי' באיזהו נשך דכל היכא דאמר מעכשיו לא הוי אסמכתא והכא בעינן קנין בב"ד חשוב ואע"ג דכל קנין כמעכשיו היא אלמא אע"פ שזהו הקנין הוי כמעכשיו הוי אסמכתא אלא א"כ קנו בב"ד חשוב ותירץ הוא ז"ל כהאי דגאון דשאני הכא דהוי כעין קנסא של ב"ד ומש"ה בעינן מעכשיו וקנין בב"ד חשוב עכ"ל. נמצא שפי' דברי הרי"ף להרשב"א כך הוא דהאי דינא שצריך ב"ד חשוב ולא סגי במעכשיו ליתיה אלא במתפיס לחודיה שהוא דבר התלוי בבית דין אבל באסמכתא דנפשיה לא מהני ב"ד חשוב ומיהו במעכשיו לחודיה שלא בב"ד חשוב מהני וכ"נ שהוא דעת הר"ן ותלמידי הרשב"א הכי פירשו האי דינא דסגי בקנין ב"ד חשוב בלא מעכשיו ליתיה אלא במתפיס שהוא מילתא דב"ד אבל באסמכתא דנפשיה לא מהני ב"ד חשוב מיהו במעכשיו לחודיה שלא בב"ד חשוב קנה מ"מ כולם שוים דלהרי"ף באסמכתא דנפשיה אי קנו מיניה במעכשיו מהני אפי' שלא בב"ד חשוב. אבל הרא"ש בפ' גם פשוט כתב וקאמר גאון דהאי דינא ליתא אלא במתפיס זכוותיה ומסתברא כוותיה והתו' פסקו דאפי' בלא מתפיס זכוותיה קניא אסמכתא בב"ד חשוב והכי נהיגי עלמא עכ"ל ואילו היה מפרש דברי הרי"ף כמו שפירשום הרמב"ן והר"ן והרשב"א ותלמידיו לא היה כותב

והתוס' פסקו דאפי' בלא מתפיס וכו' דגם להרי"ף קניא אסמכתא בלא מתפיס ואדרבה להרי"ף קולא דלתוס' לא קניא בלא ב"ד חשוב ולהרי"ף אי איכא מעכשיו אפי' בלא ב"ד חשוב נמי קניא אלא ודאי נראה שהוא מפרש דה"ק גאון דהאי דינא דביטול אסמכתא ליתיה אלא במתפיס זכוותיה אבל אם לא התפיס זכיותיו אפי' קנו מידו ובמעכשיו לא קנה ומה שאמר והתו' פסקו דאפי' בלא מתפיס זכוותיה קניא אסמכתא בב"ד חשוב זהו לדעת ר"י שכ' אמתני' דהלוהו על שדהו דאע"ג דבשאר אסמכתות אפי' אמר מעכשיו לא קני כדמוכח בנדרים דקאמר והלכתא אסמכתא לא קניא והוא דקנו מיני' בבד"ח וכו' וכמ"ש לעיל דאילו לר"ת שום אסמכתא לא קניא אפי' קנו מידו במעכשיו ובב"ד חשוב אא"כ אתפיס אלא דאי אתפיס ביד שליש או ביד בית דין בעיא קנין בעכשיו ובב"ד חשוב ואי אתפיס ביד בעל דינו אי קנו מידו במעכשיו סגי ולא בעי ב"ד חשוב. ולפי מ"ש המרדכי לדעת ר"י בשם ר"מ משמע דקנין דב"ד חשוב לא מהני אלא כשאומר אי לא אתינא אני מודה ששטרותי מזוייפי' אבל הנותן דבר לחבירו ואמר במעכשיו ובב"ד חשוב לא קניא בשום אסמכתא אלא א"כ היה תחלתה כעין מקח וגם עשה לו טובה כי ההיא דהלוהו על שדהו. ומ"מ יש לדקדק למה דמפרש הרא"ש דברי הגאון והרי"ף דשום אסמכתא לא קניא אפי' בב"ד חשוב ומעכשיו ההוא דהלוהו על שדהו דאוקימנא לה באומר מעכשיו מאי עביד לה ולפי' ראשון שכתבתי בפי' דברי הרי"ף ולדעת הרא"ש צ"ל דס"ל להרא"ש דהגאון והרי"ף מפרשים כמ"ש המרדכי לדעת ר"י דהתם שאני שהוא כעין מקח וגם עשה לו קצת טובה. אי נמי כמ"ש סמ"ג וז"ל מפרש בנדרים שאסמכתא שקנו עליה בב"ד חשוב הרי זה קנה פסק ר"ח והוא שיתפיס זכיותיו בב"ד כדאיתא התם אע"פ שלא אמר מעכשיו והוא שלא יהא אנוס כיצד הרי שהתפיס שטרו וכו' ופסק ר"ח בשם גאון אבל לא התפיס זכוותיה לא קנה אף בב"ד חשוב מאחר שלא אמר מעכשיו עכ"ל והמרדכי פ' הרבית כ' פי' ר"ת בשם רבינו האי אסמכתא במעכשיו קניא אבל בלא מעכשיו לא קנה אף בב"ד חשוב אלא אם כן אתפיס וע"פ זה אפשר לומר שמפרש הרא"ש דברי הרי"ף וקאמר הגאון דהאידנא דמהני קנין אפי' בלא מעכשיו ליתיה אלא במתפיס בלחוד אבל אם אמר ליה מעכשיו סובר הרי"ף דאפי' לא התפיס וליכא ב"ד חשוב קנה וכדמשמע בגמרא מתניתין דהלוהו על שדהו דאוקימנא לה בדאמר ליה מעכשיו ואע"ג דלהרא"ש אין קנין בלא מעכשיו להרי"ף איכא קנין בלא מעכשיו וכמו שכתבתי לדעת הרמב"ם. אבל בתשובה משמע שגם הרא"ש היה מפרש דברי הרי"ף דלא בעינן ב"ד חשוב אלא במתפיס זכיותיו לחוד וע"פ מה שפירשו הרשב"א והר"ן שכ' בתשוב' ס"ז דכלל ע"ב אמנם הרי"ף כ' בשם גאון דלא בעינן ב"ד חשוב ולא כתב לא טעם

ולא ראיה וכיון דרוב חכמי ישראל כתבו דאסמכתא לא קניא אלא בב"ד חשוב לא מפקינן ממונא אפומא דרי"ף והיכא דקיימי זוזי לוקמו וכתב עוד אבל אם נהגו כאן לפסוק כרי"ף דאסמכתא קניא בלא ב"ד חשוב לא באתי לסתור הדינים שנפסקו ע"פ הרי"ף ואם היה בא הדין לפני הייתי פוסק כמו שכתבתי עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א סי' תתקי"ז ועיין במה שכתבתי בסי' נ"ד . וכתב בהגהות מרדכי פרק איזהו נשך אסמכתא פי' ר"ת בשם רבינו האי אסמכתא במעכשיו קניא אבל בלא מעכשיו לא קניא אפי' קנו מיניה בב"ד חשוב אלא כההיא דנדרים דאתפיס זכוותיה בב"ד אבל לא אתפיס לא הוה קני אפי' בב"ד חשוב בלא מעכשיו אבל מפירוש ר"י משמע אע"ג דאתפסינהו בב"ד בעי ב"ד חשוב ומעכשיו ובקנין ע"כ נראה מדבריו דכי אמר מעכשיו אפי' לא התפיס כלל קנה ובלא מעכשיו אם התפיס בב"ד חשוב קונה ואם לאו לא קנה: וכתב בעל העיטור במאמר ב' ומסתברא דאסמכתא בקנין אע"ג דלא אמר מעכשיו קנה וכן כתב רבינו ברוך וז"ל ראינו שכ' הגאון הא דאמרי' והלכתא אסמכתא קניא וכו' גבי ההוא גברא דאתפיס זכוותיה לבי דינא איתמר ולית על דברי הגאון ראיה וסבירא לן שדבר נוהג בכל הוא ורש"י פי' באיזהו נשך אמר רב חמא האי מאן דיהיב זוזי לחבריה למיזבן ליה חמרא וכו' ואמר רב אשי אסמכתא הוא וכיון דלא קנו מידו לאו כלום הוא ז"ל בעל העיטור הסכים כך דפלוגתא דרבי יוסי ורבנן באסמכתא בלא קנין הוא אבל בקנין ליכא אסמכתא ודעת הרמב"ם שכתב בפרק י"א מה"מ אסמכתא שקנו מידו עליה בב"ד חשוב הרי זה קנה וכו' כיצד הרי שהתפיס שטרו או שוברו וכו' נראה דמפרש כמו שפירשו הרשב"א ותלמידיו והרמב"ן דבאסמכתות דנפשיה קניין מעכשיו סגי ולא הוזכר ב"ד חשוב אלא בדבר שב"ד מכריחים אותו על כך וזהו שכתב התפיס שטרו ושוברו ולא כתב התפיס הממון שהוא אומר לתת לחבירו משום דבכהאי גונא אין ב"ד חשוב מעלה ולא מוריד דאי אמר מעכשיו אפי' שלא בב"ד חשוב קנהא ואילו אמר מעכשיו אפי' בב"ד חשוב לא קנה וזהו שאמרו בנדרים שאני התם דאמר ליבטלן זכוותיה כלומר שאני הכא שאמר בב"ד ליבטלן זכוותיה דכיון דאמר הכי בב"ד ע"י שהכריחוהו בכך אלימא מילתא ולא הויא אסמכתא והיינו דאסיק בתר הכי והלכתא אסמכתא קניא והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב כלומר כעובדא דהאי גברא דאתפיס זכוותיה ולזה נוטי' דברי ה"ה בפ' הנזכר דלא הזכיר בד"ח אלא בדברי' שב"ד מכריחי' אותו עליהם אבל בשאר אסמכתות אין ב"ד חשוב מעלה ולא מוריד בהם ואפשר דלהרמב"ם קנין ב"ד חשוב מהני לבטל כל מיני אסמכתות שבעולם והא דנקט התפיס שטרו או שוברו ולא נקט התפיס הערבון לישנא דגמרא דפרק ד' נדרים נקט דאמר שאני הכא דאמר ליבטלן זכוותיה ולישנא דליבטלן

לא שייך אלא בשטרות ולא בערבון וכן משמע נמי מלישנ' דזכוותיה ומעשה שהיה כך היה אבל אין הכי נמי דבהתפסת הערבון נמי מהני אם קנו מידו ב"ד חשוב ולפי זה איפשר לומר דהיינו דבפ"ד נדרי' בתר דאמר שאני הכא דאמר ליבטלן זכוותיה אמר והלכת' אסמכתא קניא והוא דקנו מיניה בב"ד והוה סגי ליהג לבתר מאי שני דשאני הכא דאמר ליבטלן זכוותיה לימא והכי הלכתא אלא משום דאי הוה אמר הכי הוה משמע דוקא בהתפסת שטר הוא דמהני קנין בב"ד חשוב אבל לא בהתפסת ערבון משום הכי אמר והלכתא אסמכתא קני' וכו' לכלול כל מיני אסמכתות דמהני בהו קנין ב"ד חשוב וא"ת כיון דאיכא קנין ע"כ במעכשיו הוא דכל קנין במעכשיו הוא כדמוכח בנדרים וכיון דאיכא מעכשיו ליכא אסמכתא וב"ד חשוב למה לי יש לומר שיסבור כמו שכתבתי לעיל בשם תלמידי הרשב"א דאע"ג דבעלמא קנין בלא מעכשיו לא מהני היינו לקנות אבל הכא לאו גבי קנין היא אלא לסלק אסמכתא בלחוד. הילכך כיון דקנו מידו אע"ג דקנו לאחר זמן גמר בדעתו שיהיה בב"ד חשוב ואי נמי כמו שכתבתי בשם הר"ן דאע"ג שמי שהקנה לחבירו סתם לא בעי דליפרש מעכשיו מיהו כי אתני אם לא באתי לא משמע דליקני מעכשיו א"נ אע"ג דכל קנין במעכשיו הוא מ"מ כ"ע לאו דינא גמירי וכל שקני מידו סתם אמרי' דאסמכתא היא ולא גמר ואקני אבל כשהזכירו מעכשיו אם לא יהיה כך אז ודאי גמר ואקני שאם לא היה גמר להקנותו לא הקנהו מעכשיו ואפי' במאן דבקיאי בדיני אסמכת' הוי דינא הכי דלא פלוג רבנן ולא עוד אלא דבבקיאים שייך נמי למימר דלא מסקי אדעתייהו בשעת הקנין שהם מקני' במעכשיו והילכך לא גמרו ומקנו עד שיאמרו מעכשיו בהדיא א"נ שסובר כמו שכתב ה"ה לדעתו בפרק א' מה"מ דיש קנין בלא מעכשיו וכ"נ ממה שכתבתי בסמוך שכתבו הגהות מרדכי שכתב ר"ת בשם רבינו האי וגם בעל נ"י בפ' גט פשוט כתב שי"א שסתם קנין אינו כמעכשיו הגם כי לדעת זה צריך ליישב ההיא דנדרים ודרך זה נראה בעיני יותר דלכל מיני אסמכתות מהני קניוה דב"ד חשוב נראה מדבריו בפ' גט פשוט בפי' המשנה אמר לו אלא ששם לא ביארו תיקון האסמכתא וכן אלא ע"י בד"ח ולא כ' תיקונה ע"י שימסור הערבון ביד הקונה עצמו או ע"י מעכשיו שאינה מענין המשנה ההיא דמיירי במשליש שטרו וגם לא מיירי במעכשיו מדאמר ר' יוסי לא יחזור ועל הקדמות אלו שהשליש ולא אמר מעכשיו בא לומר שאם התפיס זכיותיו בבד"ח וקנו מידו הב"ד ההוא מודה ר"י דיחזור לפי שנתקן ענין האסמכתא אבל השני דברים שהזכרתי אינם אסמכתא מעיקרם וכיון שאינם אסמכתא פשיטא דלא פליג בהו ר' יוסי וזה מבואר בדבריו פרק י"א מה"מ דגבי קונה בדרך מהדרכים שקונין בהם לא הזכיר אסמכתא וגבי אומר מעכשיו כתב אין כאן

אסמכתא כלל אבל גבי קנין דבד"ח כתב אסמכתא שקנו מידו עליה בב"ד חשוב הרי זה קנה וא"כ כשכתב בפי' המשנה ר' יוסי סבר אסמכתא לא קניא והנה כשיאמר אדם כשתעשה כך או כשיהיה דבר פלוני בעינן פלוני יש לפלוני עלי כך וכך מזהב וכיוצא בזה וכל מה שיהיה ע"ד זה יקרא אסמכתא ואין מתקיים מזה כלום אינו ראוי בשום פנים אלא א"כ נטל קנין על זה בב"ד חשוב וכולי אינו סותר למה שכתב בפרק י"א מה"מ דהיכא שלא מסר ליד הקונה וגם לא אמר מעכשיו וכמו שהמשיל והוא שיאמר אדם כשתעשה כך וכולי ודאי דלעולם לא קנה אלא א"כ קנו מידו בב"ד חשוב וכולי ודבריו בפי' המשנה הם הם דבריו בחיבור ולא תקשי לך כיון שקנו מידו למה לי ב"ד חשוב תיפוק לי דכל קנין כמעכשיו הוה ובמעכשיו ליכא אסמכתא דאיכא לתרוצי באיזה מהתירוצים שתירצתי לעיל בסמוך. וא"ת להרשב"א שכתב בתשובה הרמב"ם כתב בחיבורו ביטול האסמכתא בשני ענינים הא' שיתן וכולי והשני אם אמר מעכשיו ובמה שכתב מעכשיו כתב הוא בעצמו הפך מזה בפירוש המשנה דלעולם אסמכתא לא קני אלא א"כ קנו מידו בב"ד חשוב וכל קנין מעכשיו הוא וכדמוכח בפרק ד' נדרים עכ"ל וקשה למה לא הקשה לו מדברי החיבור עצמו שכתב בפרק ההוא אסמכתא שקנו מידו עליה בב"ד חשוב הרי זה קנה וכיון דכל קנין כמעכשיו הוא למה לי ב"ד חשוב ולמה ליה לאדכורי מ"ש בפירוש המשנה ונראה לי דסבר הרשב"א ליישב דברי החיבור ע"פ דרך ראשון שכתבתי בדעת הרמב"ם דההיא דאומר מעכשיו היא כאסמכתות שבני אדם מתני' עם חביריהם בלא ב"ד ומ"ש אסמכתא שקנו מידו עליה ב"ד חשוב היא במה שב"ד מכריחים אותו עליו דכיון דמוכרח הוא אע"ג דקנו מידו לא גמר ומקנה אא"כ הוא בב"ד חשוב וגם התפיסז זכיותיו הכל בפי' המשנה שעל משנה משליש שטרו דלאו מילתא שב"ד מכריחים אותו עליה היא דאין זה מן הדין שאם לא יפרעהו ביום פלוני שיחזור לו שטרו ועוד שכתב רבי יוסי סובר אסמכתא קניא והוא שיאמר אדם כשתעשה כך וכו' שאינו דבר שמכריחים אותו ב"ד עליו ואפ"ה כתב דלא קני אא"כ קנו מיניה בב"ד חשוב ראה הרשב"א שבהדיא סתר דבריו בחיבור דאין לפרש דבריו כפירוש המשנה בענין שלא יסתרו למה שכתב בחיבור דמעכשיו אין בו אסמכתא כן נראה לי לדעת הרשב"א ואני כבר כתבתי בסמוך ליישב דבריו בחיבור עם דבריו בפירוש המשנה. ודע שהרמב"ם כתב בפ"ז מהלכות סנהדרין וז"ל מי שקנו מידו שאם לא יבא פלוני וישבע יהיה חבירו נאמן בטענתו ויטול כל מה שטען בלא שבועה או שאם לא יבא ביום פלוני וישבע ויטול איבד זכותו ואין לו כלום ויפטור חבירו ועבר היום ולא בא נתקיימו התנאים ואבד זכותו ואם הביא ראיה שהיה אנוס באותו היום אז פטור מקנין זה וישבע כשיתבענו חבירו

כשהיו מקוד' עכ"ל וע"פ מ"ש בפי"א מה"מ נ"ל דכי קאמר יהיה חבירו נאמן בטענתו ויטול כל מה שטען בלא שבועה היינו בשקנו מידו בב"ד חשוב וגם התפיס זכיותיו בב"ד שאם אינו בב"ד חשוב או לא התפיס זכיותיו בב"ד אסמכתא היא ולא קניא ואי איפשר לומר שהתפיסו לתובע שיעור תביעו ואמר ליה קני כל זה אם לא באתי ליום פלוני דא"כ קנין למה כדמשמע בריש פרק י"א מה"מ ומיהו איפשר להעמידה בשא"ל אם לא באתי ליום פלוני קנה מעכשיו דבר פלוני שהוא כשיעור תביעתו וקנו מידו על כך דכל כה"ג קנה כמבואר בפ' י"א מה"מ ומיהא אין לשון הרמב"ם דסנהדרין משמע שיחד לו דבר מיוחד וקנו מידו עליו אלא יש לומר כמו שכתבתי מעיקרא דבקנו מידו בב"ד חשוב והתפיס זכיותיו בב"ד עסקינן והרמב"ם לא נחית לפרש דיני אסמכתא בהל' סנהדרין וסמך עמ"ש בפ' י"א מה"מ ומיהו מ"ש שאם לא יבא ביום פלוני וישבע ויטול וכולי כיון שהלה תפוס איבד את זכותו בכל ענין: ומ"ש רבינו ונקרא ב"ד חשוב ג' שבקיאים וכו' כ"כ הרא"ש בפרק גט פשוט וגם בפרק ד' נדרים כתב וב"ד חשוב היה אומר ר"מ היינו הני דגמירי דיני אסמכתא וידעי דלא קניא אלא מכח הפקר ב"ד ולא הזכיר שם שידעו החילוק שיש בין היכא דגזים וכו' אבל בתשובה כלל ע"ב סי' ה' הזכיר כן והמרדכי כתב באיזהו נשך דב"ד חשוב היינו החשוב שבעיר כדכתיב (דברים י"ז:ט') או אל השופט אשר יהיה בימים ההם וכ"כ בתשובת מיימוניות דספר קנין סי' כ"ו אפי' יש חשובים מהם בשאר מקומות אין לנו אלא ב"ד חשוב של אותו מקום דא"כ אין לדבר סוף עכ"ל ונ"י כתב בפרק גט פשוט ב"ד חשוב ראויין לדון דיני ממונות ביחיד. והרמב"ם בפי"א כתב ב"ד חשוב כלשון הגמרא ולא פירש מה נקרא בית דין חשוב וכתב הרב המגיד שכתב הרשב"א אע"פ שאין סמוך אלא חשוב להפקיע ממון כגון מומחה לרבים עכ"ל וכן פרש"י בפ"ד נדרים ב"ד חשוב מומחה לרבים והרמב"ם בפי' המשנה בפרק גט פשוט כתב דבעינן שיהיו סמוכים בארץ ישראל וכתב הר"ן בפ"ד נדרים ב"ד חשוב כלומר אלים לאפקועי ממונא כגון בי דינא דרב אמי ורב אסי ושלא כדברי הרמב"ם שהצריך סמוך ואם כדבריו הוה ליה למימר ב"ד מומחה: ומה שאומר עוד רבינו ואם קנו מידו בב"ד חשוב קונה אפילו לא התפיס שטרו בבית דין כ"כ הרא"ש בפרק גט פשוט בשם התוס' ואע"ג דאמרי' בפ"ד נדרים שאני הכא דאתפיס זכוותיה ומשמע דאהא הוא דאסיקנא והלכתא אסמכתא קניא וכו' וכמ"ש הרי"ף בשם גאון ופסק כן הרמב"ם ס"ל להרא"ש ז"ל דכי אמרי' והלכתא אסמכתא קניא כללא כייל ויהיב לכל אסמכתות שבעולם דל"ש אתפיס זכוותיה ל"ש לא אתפיס ל"ש אמר ליבטלן זכוותי ל"ש אמר אתן לו אי קנו מיניה בב"ד חשוב קנה בכל גוונא ואי לאו לא קנה ואזדא לטעמיה שכתב בפ' ד' נדרים והלכתא

אסמכתא קניא וכו' י"מ דקאי אההיא דרב הונא דאתפיס זכוותיה אבל אסמכתא דעלמא לא קניא ודייקי לה מדקבע ליה גמרא הכא דאי קאי אשאר אסמכתא הו"ל לרב אשי למכתבה בפרק גט פשוט אפלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי אלא ודאי לא מהני בית דין חשוב אלא בהך דהכא דהויא מחילה ולאו ראיה היא וכו' אלא בכל אסמכתות איירי וכיון דסבירא ליה דבכל אסמכתות איירי אם כן לא קאי לעיל וכיון דלא קאי לעיל אם איתא דצריך נמי להתפיס זכיותיו כי אמר והלכתא אסמכתא קניא וכו' הוה ליה למימר והוא דאתפיס זכוותיה ומדלא אמר הכי משמע שאין התפסת הזכיות מעלה ולא מורדת וכן פרש"י שם והלכתא אסמכתא קניא ואף על גב דלא מתפיס והוי יודע שעוד תנאי אחר צריך למקנה בב"ד חשוב והוא שלא יהיה אנוס שכך אמרו בפ' ד' נדרים והלכתא אסמכתא קניא והוא דלא אנוס ולא כתבו כאן רבינו לפי שסמך לו על מה שכתב בסי' נ"ד ופרש"י והוא דלא אניס באונסא דמוכחא לאינשי כי האי דלעיל דפסקיה מעברא והר"ן כתב והוא דלא אניס כלומר אפילו דומיא דחלה בנו שאינו אונס גמור דאי אונס גמור קאמר פשיטא אלא כי האי אונסא קאמר דהא מדמינן ליה לעיל למתני' דנדרים דכי היכי דאמרי' במתניתין דאדעתא דחלה בנו לא הדירו ה"נ כי אתפיס זכיותיו לא על דעת שיניח בנו חולה ויצא לריב והרמב"ם בפי"א מה"מ כתב ועכבו נהר או חולי וגם רבינו בסימן נ"ד כתב אם עכבו אונס כגון חולי וכיוצא בו. ונ"ל דחולי שם כולל בין לחולי גופו בין לחולי בנו ומטעמא דכתב הר"ן ואיפשר דסבירא ליה דדוקא חולי גופו שאינו יכול לבא והוא חולה אבל אע"ג דחלה בנו יכול הוא לבא וסבירא ליה דלא מיקרי אונס והראשון נראה יותר דלגבי נדרים אשכחן דחולי בנו הוי אונס ודעת נ"י בפרק גט פשוט היא מוחלקת מכל דעות שכתבתי שהוא מפרש מאי דאמרינן בפ' ד' נדרים שאני הכא דאמר ליבטלן זכוותיה כלומר שאני הכא שמחל והוציא הממון מתחת ידו ונתנו ביד ב"ד ותכף זכו ב"ד בעד חבירו אבל באומר אתן לך הוי אסמכתא שאין לה תקנה לקנות וסובר דכשאמרו והלכתא אסמכתא קניא וכו' להאי דאמר ליבטלן זכוותיה קאי דהיינו אומר מחול לך קנו דאילו אומר אתן לך אע"ג דקנו מיניה בב"ד חשוב לא קנה דקנין דברים בעלמא הוא. ובמרדכי פרק איזהו נשך כתב ר"מ בתשובה אחת בשם ר"י גם כן סברא אחרת מוחלקת משאר דעות והיא דכי קאמר שאני הכא דאמר ליבטלן זכוותיה ה"פ שאני הכא שלא נתן לו כלום אלא אמר אי לא אתינא אז אני מודה שכל שטר זכיותי זיוף הם והודאת בעל דין כק' עדים אבל הנותן דבר לחבירו בידו או ליד שליש ואמר אם לא אעשה כך וכך תנהו לו לא קנה אפי' קנו מיניה בב"ד חשוב ואיתא לתשובה זו בתשוב' דשייכי בספר קנין סי' ג' וכבר כתבתי זה לעיל:

סעיף כ

כתב הרמב"ם ז"ל בפי"ח מה' מכירה וכתב הרב המגיד מכאן אתה למד שדעת המחבר והחכמים ההם דאפילו בקנין יש דין אסמכתא ולפיכך היה התנאי במחול לך וכמו שנתבאר בראש הפרק שאין אסמכתא במחול לך עכ"ל ודבריו אינם מכוונים שהרי לדעת הרמב"ם כל היכא דאמר מעכשיו אין בו דין אסמכתא וכאן כתב שכל שיעשה כך וכו' מחול לו מעכשיו וכיון דאיכא מעכשיו אפי' יהיה התנאי באתן לך קנה וא"כ אין מכאן ראיה דאיכא קנין בלא מעכשיו והטעם שלא היו עושים תנאיהם באתן לך אינו מפני מה שכתב הוא ז"ל אלא לפי שהיו צריכים לייחד הדבר שיתן לו אם לא יהיה כך וכך שאין קנין חל אלא על דבר מיוחד ופעמים שאין מזדמן להם דבר שייחדוהו ועוד שלא היו יכולים להקנות מטבע דאין מטבע נקנה בחליפין ודרך רוב העולם לקנוס עצמם בכך מעות לכך היו קונים מזה שהוא חייב לזה כך מעות והוא מתחייב בכך ואח"כ קונין מבעל חוב שאם יעשה כך שהוא מוחל לו מעכשיו ועיין בתשובות הרא"ש כלל ע"ב סימן ב':

סעיף כא

וא"א הרא"ש ז"ל כתב בפרק ד' נדרים ובתשובות כלל ל"ד סי' ב' וכן כתוב בהג"א פרק איזהו נשך ובמישרים נתיב י"ז וכן כתב המרדכי בסנהדרין פרק זה בורר וז"ל ואותן שידוכין רגילין לעשות בו קנין אי נמי אפילו בלא קנין לא חשוב אסמכתא שהחוזר בו מבייש את חבירו ומשום דמתבייש גמרי למקני להדדי וכן כתבו התוספות בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סו.) וז"ל ומיהו קנס שעושין בשעת השידוכין מהני אפילו לא קנו מיניה בב"ד חשוב ועוד דבדין הוא להתחייב כל החוזר בו כיון שמבייש את חבירו וכן כתבו הגהות פרק י"ח מה"מ בשם פמ"ג ורש"י וראבי"ה וכתבו עוד התוספות שם וכן אם המלמד קבל עליו קנס בשעה ששכרוהו אם יחזור בו ולא נמצא מלמד אחר מזומן אין זה אסמכתא דלא חשיב גזים כיון שמפסידו והוי כמו אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא דלאו אסמכתא היא ודין המלמד כתבו המרדכי פרק המקבל בשם א"ז ופרק זה בורר בשם סמ"ג והגהות פ"ח מהלכות שכירות ופי"א מה"מ והג"א פרק איזהו נשך בשם א"ז ורבינו ירוחם בני"ז והתוספות בפרק ד' נדרים כתבו וז"ל ואומר ר"ת שלכך נהגו לאסוף כל בני העיר בשעת שידוכין היינו כי היכי דליהוי ב"ד ולא יהא ערבון אסמכתא ואין נראה לר"י שהרי כמה פעמים אין שם אלא קרובים וגם אין מתקיים לשום קיום תנאי לכ"נ דלענין ערבון של שידוכין קני שפיר בלא מעכשיו וגם בלא ב"ד משום דלפי שמתבייש ביותר מי שחוזר בו לא חשיב אסמכתא כלל דלאו גוזמא הוא מה שמתנה עמו בערבון אם יחזור בו דדמי בושתו הוא ולא גזים כמו אם אוביר ולא אעביד אשלם

במיטבא עכ"ל וכן כתב סמ"ג בסימן פ"ב מ"ע שכתב רבינו שמשון שלפיכך נהגו באלו המלכיות לעשות שידוכין בפני טובי העיר שלא יהא אסמכתא ופר"י דאין כאן חששת אסמכתא אפי' לא יקנו בב"ד חשוב שמתוך שהחוזר בו מבייש את חבירו גמרי ומקני אהדדי והתוספות בפרק איזהו נשך ובפרק זה בורר כתבו בשם ר"ת טעם אחר לקנוס השידוכין וז"ל נראה לר"ת לפרש דלא הויא אסמכתא אלא היכא שאין יכול להרויח כגון משליש שטרו בפרק גט פשוט אבל הכא לא הויא אסמכתא משום דשוים הם כל אחד מקני לחבריה מגו דאי מרויח בעי איהו למקנייה בההיא הנאה גמר ומקנה לחבריה ולפי זה כל שידוכין לא הויא אסמכתא משום דכל חד וחד בעיא למיקני גמר נמי ומקני ומיהו קשה על פר"ת שהרי בפרק הזהב אמרינן הנותן ערבון ואמר אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך וכו' ומסיק דלרב יהודה הויא אסמכתא ולא קניא אלמא אפילו בשוים חשוב אסמכתא ולא אמרינן מגו דאי בעי קני הערבון אם חבירו חוזר בו מקנה נמי הערבון לחבירו כשהוא חוזר בו ובפרק איזהו נשך גמרא אין פוסקין על הפירות כתבו גם כן סברת ר"ת והקשו עליה קושיא זו ועוד אחרת והמרדכי בפרק איזהו נשך והגהות בפי"א מה"מ קיימו דברי ר"ת דערבון דהזהב אליבא דרבי יהודה קני כנגד ערבונו ותרתי בעינן לא גזים ובידו והרמב"ן בפרק גט פשוט כתב סברת ר"ת ויישב ההיא דערבון דשאני התם דשניהם רוצים בקיום המקח ואסמכתא היא דסבר לקיים המקח ואין סברא זו עולה כהוגן במסכת סנהדרין עכ"ל והתוספות כתבו בפרק הנזכר שר"ת חזר בו והגיה בספר הישר גבי עובדא דשנים שהמרו זה את זה בפרק במה מדליקין (שבת לא:) שהקנו זה לזה דאי לא הקנו ליהדרו בהו ואע"ג דיש מקומות דקנו בלא קנין בדברים בעלמא כגון נאמן עלי אבא וכו' דבאתן לך מחלוקת וכן דור לי בחיי ראשך התם הוא דין שיועיל כיון שיש להם תביעה זה על זה והם קבלו כך את הדין ולא דמי להיכא שאין לו שום תביעה עד כאן לשונו ומשמע מדבריהם דלמאי דסבר רבינו תם מעיקרא דכל היכא דזה יכול להרויח כמו זה אפילו בלא קנין אלא בדיבורא בעלמא וכ"נ ממ"ש הגהות וכ"נ ממ"ש המרדכי פרק זה בורר ואותן שידוכין רגילין לעשות בו קנין א"נ אפילו בלא קנין לא חשיב אסמכתא שהחוזר בו מבייש את חבירו ומשום דמתבייש בו גמרי ומקני אהדדי אבל בפרק איזהו נשך כשכתב המרדכי דברי ר"ת כתב וה"נ בשידוכין אע"ג דלא הוי ב"ד חשוב ולא אמר במעכשיו קנו שהרי נותנין זה כנגד זה והוי כמו משחק בקוביא עכ"ל ומדלא כתבו וה"נ בשידוכין אע"ג דלא קנו מידו וכתבו אע"ג דלא הוי ב"ד חשוב משמע דקנין איכא אלא שאינו בבית דין חשוב אבל ממ"ש והוי כמו משחק בקוביא משמע דבשאין שם קנין עסקינן דומיא למשחק בקוביא ונ"ל דבמשחק בקוביא והמעות

מונחים ע"פ הדף קאמר דהוי קנין אלא שהוא כאסמכתא ותדע שהרי אחר שכתב דברי ר"ת כתב ואין קונה אסמכתא אא"כ כשיש קנין טוב מקרקעות כראוי להם ומטלטל כראוי להם אבל בדיבורא בעלמא לא קני ואח"כ מצאתי בהגהות מיימון פרק י' מהלכות עדות שאחר שכתב סברת ר"ת כתב ומיהו בני אדם שמשחקים בקוביא באמנה אר"י דאין חייב לשלם דבמה יקנה דאפילו למ"ד לאו אסמכתא האיך יקנה בדברים בעלמא בלא שום קנין והודה רבינו אליהו לדברי ר"י אבל ר"ת לא הודה לו דמההוא טעמא דלא חשבינן ליה אסמכתא במגו דבעי למיקני אי נצח גמר ומקני ה"נ אפילו בלא קנין וכ"כ ג"כ הגהות פי"א מה"מא וכ"נ מדברי תשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן זה המתחלת ראובן היה לו פרה וכו' שהעלה בסוף כר"ת דשני ב"א שהמרו אינה אסמכתא ואפ"ה פסק דכיון שלא משך הפרה או לא הגביה בשרה יכול לחזור בו ועיין בהריב"ש סי' קע"ה ושל"ה: וכתב המרדכי בפרק איזהו נשך בשם אבי העזרי דמשחקי בקוביא ומפריחי יונים אסמכתא משום דלא גמר ומקני משום דאמר אנא ידענא בנקשא טפי אבל ההוא דפרק במה מדליקין שהמרו זה בזה שאינו תלוי בחכמתן מספק גמרי ומקני אהדדי להפסד ולריוח וכן כל שחוק שאינו תלוי בחכמתו עכ"ל וכ"כ הגהות בפי"א מה"מ:

סעיף כב

שנים שהתנו ביניהם לקיים דבר אחד וכו' בפרק קמא דקדושין גמרא מתני' קמייתא אמר רבא אר"נ אמר לה התקדשי לי במנה והניח לה משכון עליהם אינה מקודשת מנה אין כאן משכון אין כאן וכתבו שם הרא"ש והמרדכי י"מ דהיינו דוקא בקנין אשה ועבדים כי ההוא עובדא דאמתא בסמוך וכן בקרקע לפי שנקנית בכסף ואין כסף שיוכל לקנות שאין המשכון קנוי שלא נתנו לה זכות בגופו אבל אם אדם נותן מתנה לחבירו ונותן לו משכון בשביל המתנה משיכת המשכון כאילו זכה במתנה ומביאין ראיה מפ' האומנין (בבא מציעא עח.) דקאמר התם האומנין שחזרו בהם בדבר האבוד ובאה חבילתו לידי ב"ה דהיינו כלי אומנות של הפועלים שוכר עליהם עד כדי דמיהם אלמא במשיכת המשכון נתחייבו הפועלים לקיים דיבורם וליתא דאין חילוק בין מתנה לקידושין וטעם א' לכולן לפי שאין המשכון משועבד לכלום לפי שאדם יכול לשעבד נכסיו לדבר שנתחייב בו אבל בדבר שלא נתחייב לא חל שעבוד מעולם על נכסיו ובמתנה שאמר ליתן לא נתחייב בה ולא יתחייב בה לעולם לפי שיוכל לחזור בו לפיכך לא נשתעבד לו המשכון שלהם לשכור לו עד כדי דמיו הילכך כשעושין שידוכין ונותנין ערבונות זה לזה לשם קנס לא יאמרו אם אחזור בי אני נותן לך כך וכך והרי חפץ זה בידך וכו' עד או יאמר לו אם אחזור בי תזכה בכך וכך בגוף חפץ הזה וכ"כ שם התוס' אלא שסיימו ושמא בשידוכין

לא אמרי' מנה אין כאן משכון אין כאן כיון שכשהוא חוזר בו השני מתבייש בדבר. ורבי' ירוחם כתב דברי התוס' והרא"ש והוסיף דברים וז"ל כשמשדכין ומשימין משכונות לקנוס החוזר בו וכו' או יאמר בלא ב"ד חשוב אם אחזור תזכה בכך ממון בגוף החפץ הזה ואפי' גזים ואפי' התפיס החפץ המשכון ביד השליש שאינו ביד הקונה או שחייב עצמו בקנין סתם ונתנוהו ביד שליש לית כאן מילתא יתירתא כמו שכתבתי למעלה ובזה הענין יצטרך ב"ד חשוב עכ"ל. ונראה מדבריו דאפי' בשידוכין בעי' שיאמר כלשון הזה ושיתפיס ערבונו ביד שליש הא לאו הכי אסמכתא היא ולא קנה ולפ"ז צ"ל דס"ל דכי אמר הרא"ש דאין בשידוכין דין אסמכתא היינו לומר דאם אמר אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי אע"פ שנתן ערבונות וא"ל אם אוביר תזכה כך ממון בגוף זה החפץ לא קנה כיון דגזים אבל בשידוכין כל כה"ג קני דלאו גזים הוא כיון שחבירו מתבייש על ידו וזה מדברי התוס' שכתבו ושמא בשידוכין לא אמרי' מנה אין כאן משכון אין כאן משמע דמשכון מיהא בעי גם בשידוכין ושמא משום דדרכם היה לתת משכונות לשידוכין כתבו כן ואה"נ דלעיכובא לא צריך אלא כיון שקנו מידו סגי וכן משמע שהוא דעת רבינו שכשכתב דעת הרא"ש בקנס השידוכין לא הזכיר משכון וכבר קדם לרבינו בסמוך דלהרא"ש אין בקנס שידוכין דין אסמכתא וא"כ כשכתב הרא"ש הילכך כשעושין שידוכין ונותנין ערבונות וכו' לאו דוקא דבשידוכין בדיבור בלחוד קני א"נ ה"ק למאן דבעי אפוקי נפשיה מפלוגתא דהרמב"ם דמשמע מלישניה דגם בשידוכין שייך אסמכתא הוא שכ"כ הרא"ש ולכן רבינו לא רצה להזכיר שידוכין אלא כתב שנים שהתנו ביניהם לקיים דבר א' ונתנו ערבונות לקנס וכו' כלומר דאילו בשידוכין א"צ שום תיקון דלית בהו אסמכתא לדעת הרא"ש וכמו שאמרתי בסמוך: ומ"ש או יאמר אחזור בי תזכה וכו' כבר כתבתי שהם דברי התוס' והרא"ש וכ"כ שם הר"ן בשם הראב"ד דהא דקאמר מנה אין כאן לפי שלא נתחייב לה בה דמילי בעלמא נינהו וכיון דמנה אין כאן משכון אין כאן דלא קניא ליה למשכון דמידי דמאי יהבה ליה דקניא לה משכון אבל היכא שנתן לה משכון ואמר לה קני במשכון זה שעבוד מנה והתקדשי לי שמקודשת וכתב שהרמב"ן חלוק בדבר : כתב הרא"ש בתשובה שאם הרויח שמעון מראובן מעות בשחוק ונתן ראובן לשמעון משכון לפרעון בשביל אותן המעות שהרויח אח"כ בקש ראובן משמעון שיחזיר לו משכונו ויסמוך עליו שיפרע לו המעות ועשה כן שמעון והאמין בו והחזיר לו המשכון חייב ראובן לפרוע לשמעון אע"פ שתחלתה היתה אסמכתא משום דקיי"ל אסמכתא קניא ואין בה משום גזילה אלא שאין יכול להוציא בב"ד אם לא שיהיה הדבר בקנין וב"ד חשוב ושחוק שהוא אסמכתא נהי שאין יכול להוציא בב"ד מ"מ אם פרע

לו זכה ואין בו משום גזל וזה שנתן לו הסכין לפרוע זכה בו ואם החזיר לו הסכין ונדר לו ליתן המעות חייב ליתנם לו כי דמי הסכין הוא חייב ליתן לו וכבר פקע חוב הראשון שהוא אסמכתא עד כאן לשונו ולא ידעתי מנין לו זה דכיון דאסיקנא והלכתא אסמכתא קניא והוא דקנו מיניה בבית דין חשוב משמע דלכל דליכא ב"ד חשוב לא קנה ומאן פלג ליה למימר דאפילו בלא ב"ד חשוב קנה אלא שאין יכול להוציא בבית דין וכן משמע בפרק זה בורר דתנן ואלו הם הפסולין המשחק בקוביא וכו' ובגמרא משחק בקוביא מאי קא עביד אמר רמי בר חמא משום דהוי אסמכתא ואסמכתא לא קניא ובודאי טעמא דפסולים היינו משום דהוו גזלנים ואע"ג דרב ששת פליג על רמי בר חמא היינו לומר דשחוק בקוביא לאו אסמכתא הוא אבל אי הוה אסמכתא מודה הוא דגזל הוי וכן משמע מדברי רש"י שכתב שם כל כה"ג לאו אסמכתא היא דהיכי דמי אסמכתא וכו' אבל הכא לא סמיך אמידי דהא לא ידע וכו' שמע מינה מספיקא אתני גמר ומקני ולאו גזילה היא משמע מדבריו שאם היתה אסמכתא גזילה נמי הויא ונ"ל דכי קאמר משום דקיימא לן אסמכתא קניא ואין בה משום גזילה לא אמידי דהוי כי הדין אסמכתא קאמר אלא אמידי דדמי לאסמכתא ואין לו דין אסמכתא כמו המשחק בקוביא דכיון שאינה אסמכתא גמורה קניא ואין בה משום גזילה ומיהו כיון דדמי לאסמכתא אינו יכול להוציאו בדיינין אם לא שיהיה הדבר בקנין וב"ד חשוב ותדע שכן יש לפרש דבריו שהרי כתב ושחוק שהוא אסמכתא וזהו לדברי רמי ורב ששת פליג עליה בפ' זה בורר ואמר דכל כה"ג לאו אסמכתא והלכה כרב ששת וכן פסק הרא"ש ז"ל וא"כ היאך סתר כאן דבריו ואמר דמשחק בקוביא הוי אסמכתא אלא על כרחך יש לך לומר דלאו אסמכתא ממש קאמר אלא דומה לאסמכתא קאמר וכיון דדמי לאסמכתא אינו יכול להוציא בב"ד וכיון דאין לו דין אסמכתא אם פרע לו זכה ואין בו משום גזל וכן נראה לי ליישב דברי תשובה זו וכיוצא בזה כ' בפ' א"נ וז"ל ובני אדם המשחקים בקוביא באמנה אע"ג דהאי אסמכתא קניא כדפי' לעיל אין חייב לשלם דאסמכתא אפילו בקנין לא קניא אלא בב"ד חשוב עכ"ל אח"כ מצאתי להריב"ש שכתב בסימן של"ה על תשובה זו מה שהקשית על הרא"ש דמנה אין כאן משכון אין כאן וכן מההיא דערבון דאפילו במחול לך איכא אסמכתא לדברי הראב"ד והרא"ש אע"פ שיש שם ערבון וכן רש"י פירש לא זה יכפול ולא זה ימחול שלא כדברי הרמב"ם דס"ל דלא פליג רבי יהודה אלא באכפול לך כדקאמר דיו שיקנה כנגד ערבונו ותירצת דכשנותן הערבון באסמכתא לא קנה אבל כשקנה באסמכתא ואח"כ נתן המשכון או הפרעון הרי נראה כי רצה להקנות לגמרי יפה תירצת אבל לא מטעמך שנראה מכוונתו שגילה בדעתו שמתחלה רצה להקנות לגמרי

ולא מן השם הוא זה אלא משום דמחילה בטעות הויא מחילה בזבינא כדאמרינן גבי מוכר פירות דקל: וכתב עוד הרא"ש בתשובה הנזכרת שאם שמעון הפקיד מעות ביד ראובן להלוותם למשחקים והלוה ראובן המעות למשחקים ושחקו עם שמעון והרויחם שמעון חייב ראובן לשלם לשמעון המעות שהפקיד בידו:

סעיף כג

וששאלת שטר שכתוב בו אם לא יפרענו וכו' כלל ע"ב וכן כתוב בעיטור אות תי"ו סימן י"ח וכן בהג"א פרק א"נ בשם א"ז אבל ר"י כתב בשם גאון שאם כתוב בשטר דלא כאסמכתא גלי דעתיה דגמר ומקני עכ"ל. הרא"ש בתשובה הנזכרת הביא ראיה לדבריו ולכן נראה דעליה סמכינן אלא שדברי רשב"ם בפרק חזקת (בבא בתרא דף מד:) גבי הא דאמר רב חסדא והוא דכתב ליה דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי נוטים לדברי הגאון וכן כתוב בספר התרומות בשם גאון וכן נראה שם שהסכים הרמב"ן:

סעיף כד

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן היה לו פרה וכו' כלל ס"ו סימן ט' וקשה לי אמאי לא יתחייב שמעון מדין ערב שהרי על פיו שחטה שאל"כ היה מוכרה בחיים וערב נמי הרי הוא אומר אם לא ישלם הלוה אני אשלם דומיא דמאי דאמר הכא שמעון אם לא תמצא כשרה אשלם כך וכך וי"ל דערב שאני דמשום דמהימן ליה גמר ומקני כדאמרינן אבל הכא לא הימניה שהרי נתן לו משכון ועוד יש לומר דהכא לאו מתורת ערבות נחית לה אלא דרך מקח וממכר אלא שהתנה שאם תמצא כשרה יתן בעדה כך וכך ואם תמצא טריפה יתן בעדה כך וכך וכיון שלא קנה בדרך מדרכי הקנין לאו כלום הוא ולא דמי למשחק בקוביא דהתם כ"כ קרוב להפסד ולריוח זה כמו זה אבל הכא המוכר היה בטוח שאף אם תמצא טריפה לא יפחתו משיעור כך ועוד שהלוקח היה אפשר שיפסיד יותר ממה שירויח ועוד דאפילו משחק בקוביא כשמשחק באמנה אינו חייב לשלם ואף אם נתן משכון משום דמנה אין כאן משכון אין כאן: כתב בתשובת כלל י"ג סי' ב' וז"ל ראובן שנתערב עם שמעון שאם לא יבוא לב"ד לזמן שיתחייב ראובן אלף זוז להקדש בקנין בשטר חוב גמור אם לא קיים התנאי אם חייב ראובן הקנס אף כי הוא בא מצד אסמכתא מ"מ לא שייך אסמכתא ועיין במה שאכתוב בסמוך: כתב בהגהות מיימון בפי"א מה"מ וכתב הר"מ דכותבין בשטר וקנו מיניה בב"ד חשוב אע"פ שלא נעשה הקנין בפני החשוב שבעיר מידי דהוה אמתנה דכתבינן בה כתבוה בשוקא וכו' אע"ג דלא אמר וכו' ה"נ אע"פ שלא היה בב"ד חשוב הו"ל כאילו הודה שהקנה לו בב"ד חשוב כיון שאמר לכתוב שטר אבל אם לא אמר לכתוב שטר לא והכי איתא בתשובות דשייכי לספר קנין סימן ד' וז"ל אבל היכא דסהדי כתבו השטר ע"י קנין שבפניהם אע"ג דלא א"ל כתבו שטרא וכותבין

כך בקנין בב"ד חשוב והקנין לא הוה בב"ד חשוב אם היה נודע לנו דבר זה ע"פ שנים עדים שלא היו בב"ד חשוב ושלא צוה לעדים לכתוב שטר לא היו מוציאין ממנו ממון דתרי ותרי נינהו והיכא דליכא סהדי אחריני שאומרים שלא היה בב"ד חשוב או שלא צוה לכתוב אנן אעדים סמכינן שכתבו וחתמו והעידו שהקנין היה בב"ד חשוב ולא שלא כדין ויהיה הקולר תלוי בצוארם עכ"ל ותשובה זו כתבה רבינו ירוחם בשם הרא"ש ובשם רבני צרפת: כתב עוד בהגהות בפ' הנזכר וכתב הר"מ דנדר ושבועה ותקיעת כף מהני אפי' באסמכתא דרובן ע"י דאי אם יהיה אלהים עמדי (בראשית כ"ח:כ') אם נתון תתן את העם הזה בידי (במדבר כ"א:ב') וכהנה רבות ובמרדכי ס"פ שור שנגח ד' וה' כתב בשם ר"מ דאסמכתא מועלת בהקדש דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט היינו כמסירה המועלת בהדיוט וכ"פ ר"מ דברי שכ"מ כמסורין וכתובין דמי פי' כמכירה המועלת בכל מקום באיזה צד שתועיל שהרי כל דברי שכ"מ מצוה מחמת מיתה אסמכתא היא אם ימות תנו ואפ"ה היכא דמת קנו וכתב עוד ומצאתי בשם רבינו נתנאל דאסמכתא קניא לגבי הקדש וצדקה והביא ראיה לדבריו. ועיין בתשובת הרא"ש שכתבתי לעיל בסמוך. כתב הרשב"א בתשובה על אחד שהתנה עם אשתו שאם תמות היא שיחזיר בעלה לאביה כך וכך מעות ואם תתאלמן היא שיורשי בעלה יתנו לה הסך הנזכר והשיב דאין כאן אסמכתא דהא קנו מידו בין שתמות היא בחייו בין שימות הוא בחייה ולא אמרו כל דאי לא קני אלא כשעיקר הדבר שהוא משתעבד או מקנה תלוי במותו אבל כאן אין עיקר ההקנאה והשיעבוד תלוי בו כלל דבין יהא כן או כן אותו שיעבוד או אותה הקנאה קיימין ואין זה אלא כמי שאמר לחבירו הריני מחייב עצמי לך במנה לזמן פלוני ואם תהיה אתה בעולם באותו זמן אתנה לך ואם לאו אתנה ליורשיך שלא נסתפק אדם בדבר זה שאין כאן אסמכתא עכ"ל: כתב המרדפי בס"פ הפועלים בשם מהר"ם שכל תנאי ממון שהתנה עליו בתחילתו בשעת מעשה תנאו קיים בלא קנין והוא דלא גזים ובידו והביא ראיה לדבריו: כתב מהרי"ק בשורש קצ"ד אפילו היה מתנה דבר שהוא קצת רחוק מן הדעת מ"מ כיון דלא הוה גוזמא גמורה לא הוי אסמכתא והביא ראיה מדכתב המרדכי בס"פ הפועלים דכי מתנה שומר חנם להיות כשואל לא הוי גוזמא: כתב העיטור באות תי"ו סימן י"א והיכא דתפסי ב"ד משכונות בעלי דינין ואמר להו אי לא עבדינן כפסק וכפשרה דילכון הבו לזה מאי דאיתא לכון מינאי גבייכי איכא מאן דמדמי ליה למתפיס זכוותיה ומסתברא דלא מיקרי אסמכתא ואע"ג דלא קאמר מעכשיו קני דלאו מילתא [יתירתא] היא ועוד דכיון דאדעתא דהכי יהיב משכונות בב"ד כמ"ד ליה מעכשיו דמי כמלוה על המשכון דגרסינן בתוספתא וכשנים עוררים על הבית ועל השדה ואף

על גב דאמר בלישנא דאסמכתא אבד את זכותו ובסוף הענין כתב ומסתברא דעצומים אסמכתא: כתב הרשב"א ז"ל שאלת שנים שהיו מתעצמין על בנין אחד והסכימו ביניהם כמו שגזרו עליהם אומני העיר וחייבו עצמם בשטר עשוי בגופן שלהם ומי שימרה מאמרם יענש עשרים דינרים מחציתם לבנין העיר ומחציתם לחבירו ונתנו משכונות ביד האומנים ואותם האומנים פסקו ביניהם ועבר אחד מהם ולא קיים מאמרם וטוען שאותו קנס אסמכתא היא. תשובה מסתברא לי שאין כאן משום אסמכתא מכמה טעמים חדא מפני שתלו הדבר בדעת האומנים ומקצת גדולי רבותי אמרו שאין אסמכתא אלא בתולה בדעת עצמו לפי שהוא בוטח בעצמו וסבור לעשות מה שאמר ולפיכך אינו מתנה בדוקא אבל בתולה בדעת אחרים אין בזה משום אסמכתא דבדוקא מתנה לפי שא"א לסמוך שיעשה כן אותו פלוני או שלא יעשה ועוד דכיון שנתן משכון ביד האומנים והתנה שאם יעבור יפרע הקנס לבנין העיר ולחבירו וידוע באמת שיפרע חלק בנין העיר ולא ינצל מצד האסמכתא אם כן בדוקא התנה ואין לומר שבמחצית התנה בדוקא והמחצית האחר באסמכתא שבדיבור אחד אמרם ואין דיבור אחד מתחלק לב' ועוד שכל שאומר מעכשיו אין בו משום אסמכתא כדאיתא בפ' איזהו נשך וכיון שיש כאן שטר הרי הוא כמעכשיו דקיי"ל כר"י דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו וא"ת מ"מ במה נתחייב זה ובמה קנה חבירו דאי משום משכון שמסרו ביד האומנים הא קיי"ל דאין שליחות לעכו"ם לא אנן להו ולא אינהו לדידן וכן אין זוכין לנו כדאיתא בפ' איזהו נשך וקנין ג"כ אין כאן א"כ במה נתחייב זה וזכה זה אין זה כלום שהרי נתקיימו תנאיהם וחיובם בשטר אע"פ שנעשה בגופן של עכו"ם דקיי"ל כשמואל דאמר בפ"ק דגיטין (ד' י:) דינא דמ"ד ע"כ וכבר כתבתי תשובה זו בסימן ל"ד לעיל. נראה דסברת הרשב"א בתשובה וסברת הרשב"א שכתב רבינו נסים וסברת ר"ת ורבינו שלמה ורא"ש וסמ"ג הכל עולה בדרך אחד שכשהאדם אינו מתנה בדרך קנס וגוזמא אלא בדוקא על הרוב הוא רוצה בקיום המעשה שהוא אומר לו אם אתה תעשה לי דבר פלוני שאני חפץ בו אני אתן לך או אמכור לך דבר פלוני אלא דאיכא בינייהו משחק בקוביא שהוא אומר בדוקא אם תרויח תטול ואינו רוצה בקיומו של מעשה שהרי אינו חפץ שירווח חבירו ולסברת הרא"ש שכתב רבינו נסים נראה שהיא אסמכתא ולכן הוצרך לידחק במה שנדחק אבל לשאר סברות שתלו הדבר במתנה בדוקא לחוד הכי נמי כיון דבדוקא מתני לאו אסמכתא היא וא"צ לידחק כלל: הכלל שכתב בעל נמ"י מעורבים בו דברי כל המפרשים או רובם שמה שאמר כמאן דגזים יש לפרשו שהוא נדרש בפני עצמו והוא על דעת רבי' שלמה דכל דלא אמר מילתא יתירתא לאו אסמכתא היא ויש לפרשו שהוא נמשך עם נקניס ושתי

המלות לא אתי אלא לדרשא אחת והיא שנדרשת בוקניס. ומה שאמר וקניס בא לשלול דהיכא דאמר התנאי בדוקא אינו אסמכתא וכדברי הרשב"א וחינוך וספר מצות גדול ור"ת ורבינו אשר ורבינו שלמה. ובדבר שאין הקנס מדעתו וכו' לאפוקי תנאים שבגיטין זה כדברי רבינו יונה בר ר' יוסף. ומה שאמר וגם באלו דוקא תולה בדעת עצמו וכו' הוא על דעת הרמב"ן ור"ן ורבינו שלמה והראב"ד. ומה שאמר דבידו ולא בידו וכו' הוא על דעת התוס' ורבינו אשר. וזה הכלל לא ניתן ליכתב שאם וגזים היתה הכוונה בו על דעת רבי' שלמה הרי כל הפוסקים חלוקים עליו ואין להעלותו על לשון. ושאר הדברים כולם הם שלא כדברי הרמב"ם ון' מיגא"ש כמו שנתבאר לעיל. ומי זה יכלול כלל ויתן סימן ולא תחשב בעיניו דעת הרמב"ם להזכירה כלל בהיותו עטרת תפארת הפוסקים כל שכן בהצטרף עמו הרב ן' מיגא"ש. ועוד שמה שאמר ובדבר שאין הקנס מדעתו וכו' לאפוקי תנאים שבגיטין והוא על דעת רבינו יונה ב"ר יוסף והרי הרמב"ם ורבינו משה בר נחמן חולקים עליו וגם שאר כל הפוסקים כנראה שהם חולקים כיון שלא חלקו בין מתנה למכר:

סעיף כו

כתב הרמב"ם ז"ל בפי"א מה"מ ואופן חיובו בממון הזה נתבאר בפ' הנזכר ובדברי רבינו סי' מ' ומכל מקום צריך לבאר מה הוצרך להרמב"ם ז"ל להשמיענו שדבר זה אינו אסמכתא דמילתא דפשיטא הוא. וצ"ל דסלקא דעתך אמינא דכיון שאינו חייב לו כלום לא גמר ומקני כי היכי דאמרינן באסמכתא קמ"ל שכיון שבלא תנאי נתחייב ודאי גמר ומקני דאסמכתא לא הוי אלא כשהוא תולה הדבר בשום תנאי וכדאמר רבא כל דאי לא קני: כתוב במישרים המטילים גורלות מנה כנגד מנה לא יכוין מנה גדולה כנגד קטנה שאסור משום קוביא כדאיתא בפ' שואל (קב:):

סעיף כז

חייב עצמו בדבר שאינו קצוב וכו' גם אלה דברי הרמב"ם בפ' הנזכר וכתב שכן הורו רבותיו והראב"ד השיג עליו שם והרב המגיד דחה השגתו ומ"מ כתב שאינו יודע ראיה לדין הרמב"ם ואני בעניי מצאתי ראיה לדבריו מדאמרינן בהנושא וכו' ככתוב בביאורי ותעתיקנו כאן וכתב הרב המגיד שדעת הרמב"ן והרשב"א בתשובותיהם כדברי הראב"ד וכן נראה שהוא דעת הר"ן בפ' י' יוחסין גמרא האומר בני זה ממזר וכו' וכתוב בספר התרומות שער ס"ד גרסינן בהניזקין אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות וכו' מנכסים משועבדים ואע"ג דכתיב בשטרא אנא איקום ואשפי וכו' אהני ההוא תנאה לחיוביה בהם ולמיגבא מבני חרי אבל ממשעבדי לא גבי וטעמא דמילתא מפני שאינן קצובים ומכאן יש לנו ראיה שהמחייב עצמו אף בדבר שאינו קצוב לגבי דידיה מהני

ומתחייב ביה וההיא דהנושא את האשה ופסקה עמו לזון את בתה חמש שנים חייב לזונה חמש שנים אם פסק כך בשעת הקידושין והיכא דקנו מיניה בקנין אע"ג דלא הוי בשעת הקידושין מיחייב לזונה והקנין מועיל ומחייבו אע"פ שאינו דבר קצוב וכדגרסינן בהניזקין ובהנושא דדוקא לגבי טירפא לא מהני קנין מיהו לגבי דידיה מהני קנין ותנאי בית דין גם הרמב"ם ז"ל כתב בפכ"ג מהלכות אישות הנושא אשה ופסק עמה וכולי עד אינה טורפה אלמא שפשוט הוא שהקנין מועיל אפילו לדבר שאין לו קצבה זהו הנראה לפי דעתינו וע"ז היו סומכים כל בני דורינו במנהגם להתחייב כל אחד ואחד לחבירו במזונות ובדבר שאין לו קצבה אך מצינו להרמב"ם שפסק בפרק י"א מהלכות מכירה ע"ד אחרת וז"ל המחייב עצמו בדבר שאינו קצוב וכו' ולא נתחברו דבריו מפני שהם כסותרות זו את זו עכ"ל וכתב עוד ששאל את הרמב"ן על זה והשיב לו כדעת הראב"ד והביא כמה ראיות לדבריו וכנראה שבנוסחת הרמב"ם שהיתה ביד בעל התרומות היה כתוב חייב עצמו בדבר שאינו קצוב כגון שאמר הריני חייב לזון אותך או לכסותך לא נשתעבד ולא היה כתוב לכסות אותך חמש שנים ככתוב בנוסחאותינו ושאל את הרמב"ן דלדעת הרמב"ם אי אמר ה' שנים אי מקרי קצובים וכתב דלדעת הרמב"ם פשיטא דלא נשתעבד לפי שאינן קצובים מיקרי וכדאמרינן באף על פי לאפוקי מזונות דלא קיצי ש"מ מזונות של כל יום ויום לא קיצי דהתם לאו במזונות דלעולם קאמר דא"כ אפילו מעשה ידיה לא קיצי שלא כפי' רש"י בהניזקין וכתב עוד וכן האומר כך וכך מדות של חיטין אני נותן לך בכל שנה ושנה מכאן ועד חמש שנים דבר שאינו קצוב הוא שמא יוקרו החיטים הרבה והילכך לדעת הרמב"ם לא קנה. וכתוב בתשובות הרשב"א ז"ל שדברי הרמב"ם בזה אינם תפוסים בידינו בעיקר ומעשים אנו עושים בכל יום בהפכן. וכתב עוד שאפילו לדעת הרמב"ם ראובן שחייב עצמו לתת לשמעון מנה בכל שנה כל ימי היותו סופר או חזן חייב להשלים תנאו דכל כיוצא בזה נקרא קצוב שהרי קצץ עיקר מה שהוא מתחייב והוא המנה ואע"פ שאין קצבה להמשכת השנים ולא עוד אלא אפי' לא קצץ סך ידוע אלא שאמר הריני מחייב עצמי בקנין לתת לך בכל שנה במעשר פירות היוצאים בשדה זו שנה שנה ה"ז כקוצץ וחייב והביא ראיה לדבר וכתבה רבינו ירוחם נט"ו ח"ג:

סעיף כט

ומ"ש רבינו וכן נראה מתשובות הרא"ש בתחלת כלל ע"ה חילוקי דיני המקבל עליו לזון את חבירו ועיין בתשובות הרשב"א סימן תתצ"ה ובטור אבן העזר סי' קי"ד: כתב הרשב"א שנשאל אם יש בכלל מזונות מלבושים והשיב אי שבא לחייב עצמו מדעתו

שלא מתנאי בית דין אין מוציאין לבעל השטר מלבושים מחמת חיוב מזונות סתם דיד בעל השטר על התחתונה אא"כ פירש אזון ואפרנס דפרנסה היינו מלבושים. וכתב עוד שנשאל על חיים שהוציא שטר על שמעון שנתחייב לפרוע לו ק' דינרים כל זמן שלא ירצה לזונו אבל כל זמן שירצה לזונו יהיה פטור מלפרוע לו הק' דינרים וטוען חיים שלא זן אותו והשיב שאם שמעון טען שלא נתחייב לו בכלום הרי הוא כמודה שלא זנו מעולם אבל אם טוען שזנו צריך חיים לברר שלא זנו ואם יש נאמנות בשטר לחיים א"צ לברר ומ"מ מסתברא לי שאין שמעון מתחייב בכל המאה דינרים אם לא ירצה לזונו חדש או ימים אלא משלם לו מזונות שחסרו עד תשלום מאה דינריין שלא עלה על לב שקנס עצמו שמעון בק' דינרים על עיכוב מזונות של יום אחד ולא כתב שמעון על עצמו לרבות בחיובו רק למעט ולומר שלא יתחייב על סירובו רק בק' דינרים לבד ואפילו לא רצה לזונו כלל עכ"ל. כתב המרדכי פרק הנושא אדם שפסק לזון חבירו שנה או יותר אם הוצרך לילך למקום אחר צריך לתת לו שם כפי שיעור שהיה מוציא עליו בביתו: והר"ן כתב בר"פ הנושא בשם הרשב"א פוסק לחבירו שיזון אותו חייב לזונו במקום שהוא ולא לפי ברכת הבית אלא משלם: וכתב עוד שם המתחייב לזון את חבירו הרשות בידו לומר תן לי דמי מזונות והכי איתא בירושלמי. כתב הריטב"א בפ' הנזכר שלמדנו מהירוש' שהמתחייב לזון את חבירו וחלה אינו חייב ברפואתו אבל חייב לתת לו דמי מזונות שהיה צריך כשהיה בריא וכן דנתי לפני רבותי והודו לדברי עכ"ל :

סימן רח

סעיף א

מקח שנעשה באיסור וכו' באיזהו נשך (דף סה.) גמרא המלוה את חבירו לא ידור בחצירו חנם אמר אביי האי מאן דמסיק זוזי דרביתא בחבריה וקא אזלי חטי ארבע גריוי בזוזא בשוקא ויהיב ליה איהו ה' כי מפקינן מיניה ד' מפקינן מיניה וכו' רבא אמר ה' מפקינן מיניה דמעיקרא בתורת ריבית אתאי לידיה ואמר אביי האי מאן דמסיק ד' זוזי דרביתא בחבריה ויהיב ליה גלימא בגווייהו כי מפקינן מיניה ד' מפקינן מיניה גלימא לא מפקינן מיניה רבא אמר גלימא מפקינן מיניה מ"ט כי היכי דלא לימרו גלימא דמכסי וקאי גלימא דרביתא הוא וכתב הרא"ש משמע דוקא משום דלא לימרו מכסי בגלימא דרביתא הוא דמהדרינן ליה הא לאו הכי המקח קיים ולא אמרינן כיון דנעשה באיסור נתבטל המקח וכן בעובדא קמא דיהב ליה ה' מכאן פסק רבינו האי בתשובה דהיכא דאיכא איסורא בזבינא דאוסיף בדמיה משום אגר נטר או פוסק על הפירות עד שלא יצא השער ונתקיים המקח בקנין ולא נתייקר השער המקח קיים ואין יכול לבטל המקח בשביל שנעשה

באיסור עכ"ל. ואע"ג דכתב ולא נתייקר השער לאו למימרא דאי נתייקר השער מקחו בטל דהא כי אוסיף בדמי משום אגר נטר דמי נתייקר השער וכי היכי דבאוסיף בדמים מקחו קיים לבד שינכה דמי התוספת ה"נ בנתייקר השער מקחו קיים כשעת ההיתר וכן הוא דעת רבינו וכ"כ תלמידי הרשב"א בשם הרמב"ן בפרק הנזכר וגם בעל נמ"י כתב כן בפרק הנזכר בשם רבינו האי ז"ל וכן נראה ממ"ש הה"מ בפ"ח מהלכות מלוה.

(ב"ה) ואפשר שתיבת ולא שיבוש הוא וצריך להגיה ולכתוב ונתייקר השער דמשו"ה מערער המוכר לומר שהוא ריבית דאילו לא נתייקר השער לא היה מערער שהרי אין כאן ריבית: וכתב תלמידי הרשב"א וכ"כ רבינו האי בתשובה דהיכא דאית ביה איסורא דאוסיף בדמים משום אגר נטר לי לא בטלן זביני אלא קיימין בין על לוקח בין על מוכר ומיהו הלוקח ודאי יכול לחזור בו שלא ליתן בהן כשער היוקר שהרי לא לכך ירד שמתחלה כשער הזול פסק עמו וזה פשוט עכ"ל. ודברי הרא"ש אפשר לפרשם כן שמ"ש ואין יכול לבטל המקח בשביל שנעשה באיסור לא קאי אלא אמוכר שהוא רוצה לבטל המקח ושלא לתת יותר ובא לבטלו לגמרי מטעם שנעשה באיסור ועליה דוקא הוא דקאמר דאין יכול לבטלו דע"כ יתן לו כשער של היתר אבל הלוקח אם ירצה יחזור בו שכיון שאינו נוטל כמו שהתנה אין לכופו שיקיים במקח ויטול פחות אבל רבינו כתב דאין אח' מהם יכול לומר המקח בטל : ומ"ש רבינו ונתקיים בקנין וחזר וכתב וקנו בא' מדרכי ההקנאות המקח קיים הוא לאפוקי אם לא קנו בא' מדרכי ההקנאות אלא שנתן מעות דלא קנה אלא לענין מי שפרע ואם לא רצה לקיים דבריו לא לייטינן ליה כיון שבאיסור נעשה המקח וכ"כ תלמידי הרשב"א ובעל נמ"י בשם רבינו האי וגם ה"ה בפ"ח מהל' מלוה הזכיר שכן כתבו הרמב"ן והרשב"א בשם רבי' האי ז"ל. כתוב בהגהות מרדכי דסוף שבועות מי שנשבע או קבל בחרם שלא יתן דבר או לא ימכור או ימחול או שאר דברים ועבר שבועה ומכר או נתן אין במעשיו כלום עכ"ל וממה שנתבאר בסמוך נדחו הדברים הללו:

סימן רט

סעיף א

כתב הרמב"ם המקנה לחבירו וכו' בפרק כ"א מה"מ וכתב הה"מ החלק הראשון בדבר שמינו ידוע פשוט הוא ומבואר בכיוצא בזה פרק המוכר פירות (בבא בתרא ד' צה): ומ"ש אבל האומר לחבירו כל מה שבבית זה וכו' כ"כ רבינו האי ומ"ש וכן המוכר לחבירו בכך דינרים וכו' נתבאר באיזהו נשך (ס: סב:) עכ"ל: ומ"ש בחלק הראשון ויש להם הונייה לפי שער שבשוק נלמד ממאי דגרסינן בריש הזהב (בבא מציעא מו:) אמר רבה אמר רב הונא מכור לי באלו קנה ומחזיר אונאה אך ק"ל מדתניא באיזהו נשך (סד.)

ההולך לחלוב עיזיו וכו' וא"ל מה שעיזי חולבות מכור לך וכו' מותר משמע דקנה אפי' יהיה יותר על דמיו והרי אינו דבר המסויים ולפי מ"ש ר"מ לא קנה אלא כנגד מעותיו ושמא לא כ"כ הרמב"ם אלא בדבר שיש לו שער קבוע כמו החטים וכיוצא אבל חלב וגיזה שאין להם שער ידוע אלא כל אחד קונה כמו שחפץ לית ביה אונאה:

סעיף ג

אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכו' בפ' האשה רבה (יבמות ד' צג.) ובפ"ג דקידושין (ד' סב:) אוקימנא לתנאי דאמרינן אדם מקנה דשלב"ל בשיטה דלא קיי"ל כחד מינייהו ובפ' איזהו נשך (בבא מציעא דף סו:) גמרא הלוהו על שדהו וכו' המוכר פירות דקל לחבירו א"ר הונא עד שלא באו לעולם יכול לחזור בו משבאו לעולם אינו יכול לחזור בו ורב נחמן אמר אף משבאו לעולם יכול לחזור בו וא"ר נחמן מודינא דאי שמיט ואכיל לא מפקינן מיניה וידוע דהלכה כרב נחמן בדיני וכן כתבו התוספות בפ"ג דקידושין. וה"מ מוכר פירות דקל קודם שחנטו פירותיו אבל אם חנטו פירותיו אע"פ שלא נגמרו עדיין מיקרי דבר שבא לעולם וכן פירש"י באיזהו נשך ועיין בפ' ג' דקידושין וכתוב בספר התרומות שער ס"ד ח"ב דהא דאמרינן דאי שמיט ואכיל לא מפקינן מיניה דוקא שמיט ואכיל או תפיס הפירות עצמן שהקנה לו אבל המשכון אינו מועיל כלום דהא לא תפס מאי דאקני ליה מאי קאמרת הא אית ליה משכון ששוה כנגד מה שהקנה לו הא לאו מילתא היא דהא איכא טעמא דמנה אין כאן שיעבוד אין כאן וזה נמי מה שהקנה אין כאן ותפיסת משכון נמי אין כאן ולישנא דרבינו הכי דייקא שכתב ותפיס הפירות דמשמע דוקא תפס פירות אבל תפס משכון לא קנה עיין בסימן ל"ב וס' ובמרדכי פ"ק דמציעא: כתבו התוספות בסוף פרק מי שמת (בבא בתרא דף קנט:) גבי ההיא דבן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו וכו' דאדם משעבד דשלב"ל וע"ש וגם תלמידי הרשב"א באיזהו נשך גבי מוכר פירות דקל כתבו דאע"ג דקיי"ל אין אדם מקצה דשלב"ל אפ"ה ס"ל דאדם משעבד דשלב"ל דכיון שהוא משועבד אף דאקנה משתעבד דגריר בתר שיעבודיה וכדבר שבא לעולם דמי:

סעיף ה

ואם מכר האילן לפירותיו וכולי הכי משמע מדגרסינן בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קמז:) גמרא ש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים א"ר נחמן ש"מ שאמר ידור פלוני בבית זה יאכל פלוני פירות דקל זה לא אמר כלום עד שיאמר תנו בית זה לפלוני וידור בו תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו וכיון דלגבי מתנה מהני קנין גוף לפירותיו ה"ה דמהני במכר דבהא ל"ש לן בין מתנה למכר וכ"כ הרמב"ם בפכ"ג מהל' מכירה:

סעיף ו

כתב בעל העיטור דלא חשיב דשלב"ל וכו' כ"כ בשמו רבינו ירוחם בנתיב י"ז וכתב עוד שם בשם התוס' המוכר פירות לחבירו בחזקת שיש לו ונמצא שאין לו לא כל הימנו לאבד זכותו של זה עכ"ל. ועי' במה שכתבתי בס"ס רי"א וז"ל העיטור במאמר קנין וש"מ דדבר שאין בו ממש לא מיקני ודבר שיש בו ממש דוקא באיתיה בעיניה וברשותיה אבל פירות דקל דליתנהו בעינייהו אי נמי איתנהו בעינייהו וליתנהו ברשותיה כגון מה שתעלה מצודתי ומה שאירש מאבא שהוא ביד אחר וכגון מלוה שיש לו ביד אחרים אע"ג שאינו מטבע וכגון שדה זו לכשאקחנה ממך קנויה לך דכולהו הני בכלל שאינו שלו וברשותיה נינהו וקי"ל כר' יוחנן דאמר גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו. וכתב עוד במאמר הנזכר תשובה לרב פלטוי מאן דכתב בשטר יהבית לברי או לאנתתי כל דאית לי וכל דיהוי לי לא קנו אלא מאי דהוה ליה ההוא שעתא ואינך לא ובסוף מכירת קרקעות סברא אחרינא לרבינו נסים ומיהו סברא דכולהו רבוותא דאין אדם מקנה דבר שאינו ברשותו אלא בפסוקת ותנאי כתובה ובהרשאה דמהני קנין טעמא כדפרשי רבוותא וסברא דילן דכתובה כהרשאה וכ"כ הגהות בשמו בפכ"ב מה' מכירה וסברת רבינו נסים שכתב בסוף מכירת קרקעות ומסתברא דשלב"ל הוא כגון פירות דקל דתרווייהו ידעי ומתנו בדשלב"ל אבל אי מוכר מתני לאקנויי ליה דבר שלא בא לרשותו ואדעתא דהכי יהיב זוזי מיחייב מוכר לקיומי ליה תנאיה ורבינו נסים הכי ס"ל ואייתי ראיה מדגרסינן בתוספתא דתרומות בפרק האומר תרומה הא למה זה דומה למוכר חפץ לחבירו בחזקת שיש לו ונמצא שאין לו חייב להעמיד לו מקחו עכ"ל והרא"ש בס"פ המוכר את הבית כתב ארעא ודיקלי חזינן אי אית ליה דיקלי יהיב ליה תרי דיקלי ואי לא ליזבין ליה תרי דיקלי פירוש כדי לעמוד בדבורו ולא שיהיה מחויב לקנות לו שני דקלים דאין אדם מקנה דשלב"ל וכל דבר שאינו ברשות מיקרי דבר שלא בא לעולם כגון מה שאירש מאבא מכור לך וכ"כ הרי"ף וגם רשב"ם כן דעתו שכתב שם בסמוך ואי משעבדי למלוה זבין ליה תרי דקלי שלא יהא מחוסר אמנה וכן דעת בעה"ת בשער ס"ד וכן דעת הרמב"ם בפכ"ב מהל' מכירה וכתב הרב המגיד שכן דעת הרשב"א ובפכ"ד מה"מ האריך הרבה. ומיהו כי אמרינן אין אדם מקנה דשלב"ל או שאינו ברשותו היינו כשמקנה בתורת קנין אבל בלשון חיוב יכול לחייב עצמו כל מה שירצה ואפילו בדשלב"ל ואפילו בדבר שאינו מצוי בידו וכן כתב בעל התרומות בשער הנזכר והביא ראיות לדבר וכ"כ הרשב"א בתשובה וכתבתיה בסי' ס' וכ"כ שם רבינו וכ"כ ר"י ודין זה דדבר שישנו בעולם ואינו ברשותו יתבאר לקמן: (ב"ה)

ודע דהא דאמרינן דדבר שאינו ברשותו הוי כדבר שלא בא לעולם היינו לענין שלא קנה אבל מקבל מי שפרע וכמבואר בדברי הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ב ממכירה :

סעיף ז

כשם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכו' כיצד מכר שדה לראובן וכו' גם זה בפרק מי שמת גמרא (דף קמח) שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים איבעיא להו דקל לאחד ופירותיו לאחר מהו מי שייר מקום פירי או לא שייר את"ל לאחר לא הוי שיור לעצמו חוץ מפירותיו מהו אמר רבא אמר רב נחמן את"ל דקל לאחד ופירותיו לאחר לא שייר מקום פירי דקל לאחד ושייר פירותיו לפניו שייר מקום פירי מ"ט כל לגבי נפשיה בעין יפה משייר ורבינו מפרשה לענין מכר ומתנה וכן דעת הרמב"ם בפכ"ג מה"מ וכן נראה מדברי התוספות והרמב"ן ורשב"ם שפירשה לענין שיור דש"מ לא נתחוורו דבריו בעיניהם ופירוש התוס' כמוחלק קצת מפי' הרמב"ם ורבינו בענין אם שייר מקום צימוח הפירות וצ"ע. ואף על פי שלא נתבאר בגמרא כשהקנה דקל לאחד ופירות לאחר הפירות אם יהיו למוכר או אם קנה הראשון הכל וגם בדברי הרמב"ם גם כן לא נתבאר בהדיא מכל מקום ממילא משמע דכיון דלא נתכוין לשייר לעצמו לא שייר מקום פירי וכיון דלא שייר מקום פירי שיור דפירי לאו שיור הוא הילכך נקנה הכל לבעל הדקל וכן כתב הרב המגיד בפכ"ג מה"מ בשם הרשב"א וכ"כ הרא"ש והר"ן בפרק מי שמת ומה שכתב רבינו אבל אם שייר מהפירות לעצמו וכולי והוי דבר שיש בו ממש אינו מדוקדק דאנן כי אמרינן דשייר פירי לא הוי שיור לאו משום דהוי דבר שאין בו ממש נחתינן לה אלא משום דהוי דשלב"ל והכי הול"ל ורואין כאילו שייר מקום הפירות וקנה משום דהוי כמשייר גוף מקום הפירות לפירותיו. ודין זה דאם שייר הפירות לעצמו מהני נתבאר במה שכתבתי בסמוך. ודין זה דדבר שישנו בעולם ואינו ברשותו יתבאר לקמן וגם נתבאר במאי דתניא בריש המוכר את הבית (בבא בתרא סג.) ת"ר בן לוי שמכר שדה לישראל וא"ל ע"מ שמעשר ראשון שלי מעשר ראשון שלו. וכתב רשב"ם דבן לוי לאו דוקא דהוא הדין לישראל אלא אורחא דמילתא נקיט ופריך בגמרא אמאי אין אדם מקנה דשלב"ל וכתב הרא"ש פי' כשם שאין אדם מקנה דשלב"ל כך אין אדם משייר לו זכות בדבר שלב"ל ומשני כיון דא"ל ע"מ שמעשר ראשון שלי שיורי שיריה למקום מעשר ופירשב"ם כיון דא"ל ע"מ וכו' כלומר כיון דע"ת מכר רוצה הוא שיתקיים התנאי דאין אדם מתנה על חנם ולדעת כן מכר שיקנה המעשר והילכך שייר בידו קרקע שראוי לגדל בה המעשר וכמי שא"ל שדה שלי אני מוכר לך לאריסות ע"מ שתטול ט' חלקים ואני אטול חלק י' וכתב דאית מפרשי דיתור לשון דעל מנת קא דייק וסתר דבריהם והרי"ף

השמיט במי שמת הא דדקל לאחד ופירותיו לאחר והא דשייר לעצמו פירי לפי שסמך לו על מ"ש בהמוכר את הבית בית לאחד ודיוטא לאחר לא הוי שיור חוץ מדיוטא הוי שיור שנזכר בגמרא בפרק מי שמת והוא דוגמת דין זה כמבואר בגמרא:

סעיף ח

ואפי' מכר לוקח זה השדה לאחר וכו' בריש המוכר את הבית בברייתא שכתבתי בסמוך ואם א"ל כל זמן ששדה זו בידך מכרה וחזר ולקחה אין לו עליו כלום ופירשב"ם אין לו עליו כלום כשמכרה לאחר פקע ליה מקום המעשר ששייר לעצמו וכשחזר ולקחה מה מכר לו ראשון לב' כל זכות שבא לידו ומכיון שאומר שאין לו עליו כלום כשמכרה וחזר ולקחה באם התנה וא"ל כ"ז ששדה זו בידך משמע שאם לא א"ל כן אפילו מכרה לאחר מעשר שלו משום דאינו יכול למכור זכותו של בן לוי וכן כתב רשב"ם בהדיא:

סעיף י

ואם מת המוכר הראשון וכו' בברייתא הנזכרת בן לוי שמכר שדה לישראל ואמר ע"מ שמעשר ראשון שלי מעשר ראשון שלו ואם אמר לי ולבני מת יתן לבניו ופי' רשב"ם יתן לבניו אחריו אבל אם לא פירש כן אינו מוריש בדבר זה זכותו לבניו דכיון דמשום יתור לשון הוא דאמרינן דשייר מקום מעשר די לנו אי אהני ייתורא למה שפירש דהיינו לעצמו: והרמב"ן כתב דלא מחוור שאין הדבר משום לשון מיותר אלא משום דמאן דמשייר לנפשיה בעין יפה הוא משייר וכדמוכח ההוא דפרק מי שמת לפיכך פירש הוא ז"ל דהכא שאני דאע"ג דשיורא הוא ששייר בגוף קנין גמור לפירות מ"מ גוף ודאי ללוקח הוי וכיון שלא שייר דבר מסויים הו"ל כתנאי ובתנאי כל האומר לי ולא ליורשי משמע כענין שאמרו בפ' האומר דקידושין (ס:) ובפ' מי שאחזו (עד) הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי ר' זוז לא נתנה זקוקה ליבם ואפילו נתנה ליורשים זקוקה ליבם דבתנאה לי ולא ליורשי משמע וה"נ דכוותה אבל בעל מנת שדיוטא עליונה שלי אע"ג דאמר לי יירשו בניו אחריו שכיון שלא נכנס בכלל מקחו של לוקח אלא משוייר הוא למוכר ואף היורש יורשו וכתב הר"ן ואחרים אומרים דאפילו לרשב"ג דפליג התם גבי על מנת שתתני לי ק"ק זוז דאמר לי אפילו ליורשי מודה הכא דלא קאמר רשב"ג התם אלא בדבר שהוא קצוב ומסויים דבכה"ג לדידיה אפילו בתנאי לי וליורשי משמע אבל במשייר לעצמו פירות היוצאין שנה שנה בכה"ג ודאי לו ולא ליורשיו אלא ודאי בכל דבר שהוא מתחדש שנה בשנה ולא ליורשיו משמע ולפיכך האומר ע"מ שתתן לי ק"ק זוז בכל שנה ושנה אפילו לרשב"ג לו ולא ליורשיו אבל אמר ע"מ שתתן לי ס' זוז מנה בכל שנה כיון שהא קצוב לרשב"ג לו וליורשיו משמע וכן במשייר פירות של ג' שנים כיון שהוא זמן קצוב לו וליורשיו והרמב"ם בפרק כ"ג מה"מ כתב אבל אם מכר אילן ושייר פירותיו לעצמו

הרי שייר מקום הפירות אע"פ שלא פירש לגבי עצמו בעין יפה משייר ולא הזכיר אם ירשו בניו אחריו אם לאו ומדלא פירש משמע דסבירא ליה דשייר לעצמו וירשו בניו או יורשיו אחריו וקשיא עליה ההיא דבן לוי שמכר לישראל דאמרינן עלה שאם אמר לי ולבני מת יתן לבניו דמשמע שאם לא אמר לי ולבני לא יתן לבניו וכתב הרמב"ם ברייתא זו בפרק ו' מהלכות מעשר וכתב בהדיא שאם לא אמר לי ולבני אפילו שאמר על מנת שהמעשרות שלי לעולם מת לא יתן לבניו וצ"ע וכתב הר"ן בפרק מי שמת שדעת הראב"ד לומר דכיון דטעמא הוי משום דלגבי עצמו בעין יפה משייר דוקא במכירה או במתנת בריא הוא דאמרינן דמשייר לנפשיה אבל במתנת ש"מ דאינו אלא לאחר מיתה לא דהא לנפשיה לא משייר ולא מידי אבל הרשב"א כתב שאף מתנת ש"מ בכלל דכל מאן דמשייר אף לבניו וליורשיו בעין יפה משייר עכ"ל . ואם תאמר לדעת הרשב"א היכי אמרינן בברייתא דבן לוי אם אמר לי ולבני מת יתן לבניו אחריו דמשמע שאם לא אמר לי ולבני מת לא יתן לבניו ואמאי והא כל דמשייר אף לבניו וליורשיו בעין יפה משייר וצ"ל דע"כ לא קאמר הרשב"א דאף לבניו וליורשיו משייר בעין יפה אלא כי נחית לשייר לבניו וליורשיו כגון במתנת ש"מ אבל במשייר לעצמו כיון דלא נחת לשייר ליורשים בהדיא לא אמרינן דשייר אלא לעצמו :

סעיף יא

ואע"פ שצריך ליתן לו הפירות ששייר וכו' בריש המוכר את הבית אברייתא דבן לוי שמכר שדה לישראל ע"מ שמעשר ראשון שלו מעשר ראשון שלו פריך בגמרא אמאי הא אין אדם מקנה דבר שלב"ל וכתב שם הרא"ש וא"ת ונהי דאין אדם מקנה דשלב"ל מ"מ אדם מתנה על דשלב"ל שאם אדם אומר לחבירו שדי מכורה לך על מנת שתתן לי סאה חטים מהיוצא מן השדה שנה שנה ודאי תנאו קיים ואם קיים תנאו כל שנה מכרו קיים ואם לא קיים מכרו בטל וי"ל דע"כ האי תנא סבר דע"מ שיור הוי ולא תנאה דאי סבר דתנאה הוא הוה ליה למיתני אם נתן לו מעשר ראשון בכל שנה קנה ואם לאו לא קנה אלא מדקתני מעשר ראשון שלו שמע מינה דס"ל דשיורא הוי ולהכי פריך שפיר היאך משייר דשלב"ל וטעם דהוי שיור ולא תנאה דבתנאי לא מצי לאתנויי דלא שקיל לוי חלף עבודתו אלא בשביל תנאי עכ"ל. ולפי זה לדידן דקי"ל דע"מ תנאה הוא אם אמר ע"מ שתתן לי או לפלוני מהפירות כך וכך בכל שנה קיום המקח תלוי בו ואם לא יתן כמו שהתנה יתבטל המקח ודעת רבינו כדעת הרא"ש ואע"פ שכתב אבל אם מתנה ע"מ שתתן לי מהפירות וכו' אז קיום המקח תלוי בו לאו למימרא שאם אמר על מנת שתתן לפלוני אין קיום המקח תלוי בו דלפי שיטה זו וגם בעל מנת שתתן לפלוני קיום המקח

תלוי בו אלא ודאי רבינו חדא מינייהו נקט ולאו דוקא אבל הרמב"ן כתב שם שיש לפרש דלאו תנאה הוא אלא שיורא וטעמא לאו משום דס"ל דעל מנת הוי שיורא אלא משום דכיון דבמה שמכר שייר אינו דומה לאומר ע"מ שתתן לי כך וכך מעשר בכל שנה ושנה דהתם ודאי המכר מתבטל אם לא נתן אבל כאן שאומר לו על מנת שמעשר א' שלי ר"ל שהוא משיירו לעצמו דלא מוכרו ואינו כתולה ממכרו במעשר הילכך אע"פ שלא נתן אין המכר מתבטל בכך ולפי זה אפילו למ"ד בעלמא ע"מ תנאה הוא מודה הכא דלא הוי תנאה אלא שיורא כיון שבמה שמכר שייר וכן כתב הרמב"ן שכן דעת ר"ח ודעת רבינו האי גאון וכן דעת הר"ן:

סעיף יג

וכן אם נתן או מכר דקל לאחד ופירותיו לאחר וכו' כבר נתבאר לעיל: ומ"ש וכן הוא משום דלעיל כתב כיצד מכר שדה לראובן ושייר מפירותיו לשמעון או לעצמו דבר ידוע מכל שנה דהיינו דוגמת ברייתא דבן לוי ואח"כ כתב היכא דשייר כל הפירות לשמעון או לעצמו והיינו ההיא דפרק מי שמת דדקל לאחד ופירותיו לאחר לא הוי שיור וצריכי דגבי שיור לשמעון הו"א דוקא כי שייר קצת פירות הוא דלא קנה אבל כששייר כל הפירות קנה וגבי שייר לעצמו הו"א איפכא דדוקא כי שייר לעצמו קצת פירות הוא דקנה ומשום שכבר נתקיים המקח בפירות שקנה הקונה אבל כששייר כל הפירות לעצמו הו"א דלא הוי שיור וקנה הלוקח אף פירות משום דא"כ לא קנה הלוקח כלום דאם אין לו פירות קנין הגוף למה הילכך אשמועינן דהוי שיור והלוקח קנה הגזע לכשייבש א"נ דגבי שייר לשמעון קתני לא זו אף זו וגבי שייר לעצמו קתני זו ואצ"ל זו:

סימן רי

סעיף א

כשם שאין אדם מקנה דשלב"ל כך אין אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם כמו המזכה לעובר וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמב.) אמר רב נחמן המזכה לעובר לא קנה לכשתלד קנה ופיר"ש בההיא שמעתא המזכה לעובר על ידי אחר וכתב עוד לכשתלד כלומר נכסי להאי דמיעברת לכשיולד דכיון דלא זכי ליה כלום עד שיולד אין זה מזכה לעובר ורב הונא אומר אף לכשתלד לא קנה ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה קנה וגרסינן בתר הכי אמר רבי יצחק א"ר יוחנן המזכה לעובר לא קנה וא"ת משנתינו הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו ופי' רשב"ם וא"ת משנתינו דאותביה רב נחמן לרב הונא לעיל האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה ילדה זכר נוטל מנה דעתו של אדם קרובה אצל בנו וגמר והקנה בכל לבו אבל לעובר אחר לא קנה ובתר הכי אמר שמואל המזכה לעובר

קנה ואסיקנא והילכתא המזכה לעובר לא קנה זו היא צורתא דשמעתא ואיכא לעיוני כי אסיקנא והילכתא המזכה לעובר לא קנה אם הוא מטעם דרבי יוחנן סבירא ליה הכי או הוא מטעם דרב נחמן ס"ל הכי שאם הוא מטעם רב נחמן אם כן אית לן למימר דבשתלד קנה וזהו דעת הרא"ש שכתב אר"י אמר רבי יוחנן המזכה לעובר לא קנה וא"ת משנתינו הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו א"ל שמואל וכולי המזכה לעובר קנה והילכתא המזכה לעובר לא קנה לכשתלד קנה כדרב נחמן דהילכתא כוותיה בדיני והוא שלא מת המזכה וכולי עד והשטר ביד הזוכה כשנולד וכ"כ ר"י סתם כדברי הרא"ש אבל הרי"ף לא הזכיר דברי רב נחמן שאמר לכשתלד קנה וגם הרמב"ם בפכ"ב מה"מ לא הזכירו אלמא ס"ל דכי אסיקנא והילכתא המזכה לעובר לא קנה לאו משום דאמרה רב נחמן הוא דאסיקנא הכי אלא משום דאמר ר' יוחנן וכיון שלא הזכיר רבי יוחנן שאם אמר לכשתלד קנה אלמא דל"ש ליה בין אמר לכשתלד למזכה סתם וא"כ אנן נמי לית לן לפלוגי בינייהו והר"ן הכריע דלרבי יוחנן אפילו באומר לכשתלד לא קנה מדאיצטרכינן לפרוקי מתניתין משום דדעתו של אדם קרובה אצל בנו ולא מוקמינן לה באומר לכשתלד ואין זה כדי להכריע דאיכא לדחויי דר"י אית ליה דגבי בנו קנה ומתני' בבנו מיירי ותו לא איצטריך לאוקמה בלכשתלד וכן נראה שהוא דעת רשב"ם שכתב והילכתא המזכה לעובר לא קנה כר' יוחנן וכגון שאין בנו ועיין במרדכי פרק יש נוחלין:

סעיף ב

ופסק ר"ח דה"ה נמי בירושתו שאין לעובר זכיה בה וכולי בפרק אלמנה לכה"ג (סז.) תנן בת ישראל שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת לא יאכלו עבדיה בתרומה מפני חלקו של עובר העובר פוסל ואינו מאכיל דברי רבי יוסי ובגמרא מפרש טעמא משום דקסבר עובר במעי זרה זר הוא כלומר ואית ליה קניה ולפיכך פוסל בעבדים מלאכול בתרומה בשביל היורשים מפני חלקו שהוא זר ואמרינן תו בגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי ר' יוסי אבל חכמים אומרים יש לו בנים אוכלים בשביל בנים אין לו בנים וכו' אוכלים משום משפחה ופרש"י משום משפחה. שאין אחד מישראל שאין לו יורשים וכל זמן שלא נולד העובר זוכה הקרוב לירושת כהן ואוכלים בגינו ופסק שם הרי"ף דלא כר' יוסי אלא כחכמים דאמרי אין לעובר קניה ואין לו חלק עד שיולד הילכך אפילו במעי גרושה לא פסיל להו לעבד עד שיולד והראב"ד תמה עליו והכריע לפסוק כדר' יוסי מכח סוגיית מי שמת והרמב"ן סתר אותה ראיה ואדרבה הכריע כדברי הרי"ף מכח הסוגיא ההיא והרא"ש דחה ראיותיו והסכים לדברי הראב"ד וכל דברי' הללו תמצאם בארוכה בפסק הרא"ש בפרק אלמנה לכ"ג ולא ראיתי להעתיקם הנה שלא להאריך

ודעת התוספות בפרק מי שמת בשם ריב"ם כדעת הראב"ד והרא"ש. וכתב הרא"ש בפרק מי שמת דהרמב"ם פסק כר' יוסי ואני לא ידעתי היכן מצא הרא"ש כן בדברי הרמב"ם שאע"פ שתחילת דבריו בפ"ח מהלכות תרומה משמע לכאורה דס"ל כר' יוסי שכתב שאינו ילוד אינו מאכיל הלא תכף כתב לפיכך אם היה העובר חלל אינו פוסל את העבדים וזה כדברי חכמים והגם כי דבריו באותה בבא יש בהן קושיות והויות יצטרך נגר להולמן וליישבן ע"פ סוגיות הגמרא ודברי התנאים לא אאריך בזה ואיכא למידק דאע"ג דאמרי' בריש מי שמת (שם) דהא דתנן תינוק בן יום א' נוחל ומנחיל בן יום א' אין עובר לא דה"ק נוחל בנכסי האם להנחיל לאחים מן האב ודוקא בן יום אחד אבל עובר לא מ"ט דהוא מיית ברישא ואין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחים מן האב וא"כ אפילו נימא שזוכה בירושה בעודו העובר היכא דמת אינו מוריש לאחיו ירושת אמו ובירושת אביו לית לן בה אם לא יירש דמ"מ יורשיו יזכו מכח מורישיו דילמא לא קי"ל הכי אלא דזמנין דמייתא איהי ברישא כדפי' רשב"ם למר בריה דרב יוסף שם בסמוך ואף על גב דכתב דרפוי מירפי' בידיה דילמא אנן בריר לן ויש לומר דכיון דזמנין דאיהו מיית ברישא הוה ליה ספיקא והמע"ה:

סעיף ג

ואם זיכה לעובר שלו קנה וכו' נתבאר במימרא דרבי יצחק אמר רבי יוחנן שכתבתי בסמוך וכתב העיטור באות זיין זיכוי ומסתברא אפילו בתוך ארבעים יום של יצירה הוא אלא דבעינן הוכר העובר ונ"י כתב בשם הריטב"א דמסתברא כדברי האומרים דדוקא לאחר ארבעים יום אבל תוך מ' יום מיא בעלמא הוא ע"כ. ולי נראין דברי בעל העיטור מיהו כתב הרמב"ן דבש"מ דוקא הוא דמתוך שדעתו של אדם קרובה אצל בנו חששו שמא תטרוף דעתו עליו אבל בבריא לא וכן מוכיח בירוש' וכ"כ הרי"ף בפ' מי שמת (קמב) אמתני' דהאומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה ילדה זכר נוטל מנה מתני' בש"מ והסכימו הרמב"ן והר"ן שמהטעם הנזכר כ"כ הגם כי מדברי הרשב"א בתשובה נראה דכי היכי דלא תיהוי אסמכתא הוא שכתב כן דס"ל דאין אסמכתא בדברי ש"מ ומדברי רבינו בסי' רנ"ג נראה דמשום דאין מטבע נקנה בחליפין וגם משום דהוי אסמכתא הוא שכתב כן מ"מ הני אשלי רברבי כך פירשו דבריו וכן דעת בעל נ"י בפרק אלמנה לכ"ג ובפרק מי שמת וכתב הר"ן יש מן הגאונים שפירשו כן ונזכר בדברי ה"ה בפכ"ב מה"מ שכן כתב בעל העיטור בשם רבינו האי אבל הרמב"ם בפרק הנזכר לא חילק בין בריא לש"מ וכן פירשו דבריו הר"ן וה"ה ובפרק אלמנה לכ"ג כתב הרא"ש דברי הרמב"ן ונחלק עליהם :

סעיף ד

ודוקא במזכה לעובר שלו וכו' אבל אמר לאשתו וכו':

סעיף ה

ואם לאחר שאמר לה כך אמר לאחד מבניו וכו' גם זה בריש מי שמת (בבא בתרא קמב:) דההוא דאמר לדביתהו נכסי לבני דיהוי לי מינך אתא בריה קשישא אמר ההוא גברא מה תהוי עליה אמר ליה זיל קני כחד מבראי הנך ודאי לא קנו דאכתי ליתנהו האי אית חולק לטליא במקום בניה או לא ופרשב"ם כחד מבראי. קני כאחד מן הבנים העתידים לילד מאשה זו: אית חולק לטליא במקום בניה או לא. דאע"ג דבנים לא קנו בכח מתנה זו משום דליתנהו אפ"ה בריה טליא קנה בכח מתנה זו חלק אחד מלבד חלק שיירש עם אחיו שאם יהיו לה ג' בנים מלבד הקשיש חולקים בד' חלקים ויטול זה חלק א' מהם וחוזרים וחולקים ג' חלקים הנותרים לד' ויטול כל אחד חלק אחד בתורת ירושה. טליא תינוק גדול ואיפליגו בהו אמוראי התם ומשמע דמסקנא דלית ליה חולק מדא"ל ר' ירמיה לר' אבהו מידי בקשישותא תליא מילתא בטעמא תליא מילתא וטעמא מאי זיל לגבי ר' אבין דאסברתיה ניהליה וכרכיש ברישיה בי מדרשא אזל לגביה א"ל קני כחמור מי קני ופר"ש כרכיש ברישיה. הודה לדברי: קני כחמור מי קנה. כמו שהחמור לא קנה כן הוא לא קנה ה"נ כי היכי דבנים העתידים לבא בעולם לא קנו איהו נמי לא קנה ומדחזינן דרבין הודה לרבי ירמיה וגם ר' אבהו משמע שקבל הטעם אלמא הלכתא כוותיה ועוד דבסמוך אמרינן בגמרא כחמור לא קנה את וחמור רב נחמן אמר קנה מחצה וכו' ומדנקט סתם תלמודא כחמור לא קנה אלמא הכי קי"ל וכן פסקו כל הפוסקים:

סעיף ו

אבל אם אמר לאחד קני את וחמור וכו' גם זה שם (קמג:) את וחמור רב נחמן אמר קנה מחצה ורב המנונא אמר לא קנה ולא כלום ורב ששת אמר קנה הכל ופרש"י קנה מחצה. דהכי א"ל אתה וחמור תקנו שניכם הוא מחצה ואתה מחצה לא איבד האיש חלקו בשביל החמור שלא תלאן זה בזה וידוע דהלכה כרב נחמן בדיני וכן פסקו כל הפוסקים: כתב בעל נ"י בפרק אלמנה לכ"ג דכי היכי דאין זכיה לעובר במתנה וירושה כך אין משתעבדין לו דשעבוד וזכיה בהא מילתא דינם שוה כדמוכח בגטין (יג:) בשמעתא דמעמד שלשתן ומיהו יכול אדם לזכות לעובר בקני ע"מ להקנות כדאיתא בנדרים הריטב"א ז"ל עכ"ל :

סימן ריא

סעיף א

אין אדם מקנה דבר שלא בא ברשותו וכו' בפ"ק דמציעא (טז:) גמרא מצא שטרי חוב וכו' תניא מה שאירש מאבא מכור לך מה שתעלה מצודתי מכור לך לא אמר כלום מה שאירש מאבא היום מה שתעלה מצודתי היום מכור לך דבריו קיימים מ"ש רישא ומ"ש סיפא א"ר יוחנן סיפא מה שאירש מאבא היום משום כבוד אביו מה שתעל' מצודתי היום משום כדי חייו ופרש"י משום כבוד אביו. שהיה אביו גוסס וצריך מעות לקבורתו ולתכריכין ומוזהר בכבוד אביו שלא לשהותו בבזיון וכן כתבו הרי"ף והר"ן והרא"ש והכי איתא בירושלמי וכ"כ הרמב"ם בפכ"ב מה"מ וכתב הר"ן ופירשו הגאונים דדוקא בשאין לאביו תכריכים הא יש לו אין כאן כבוד אביו עכ"ל כלומר דלא נימא שאע"פ שיש תכריכין לאביו מותר לו למכור שיעור תכריכין דלא פלוג רבנן. וגדולה מזו נראה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר שאם יש לבן מעות לקנות תכריכין אין ממכרו קיים כיון שאם ימות המת לא יצטרך להשתהות וכדברי הרמב"ם כתבו תלמידי הרשב"א בשם רבינו האי ואפשר כי לזו שנראה מדברי הרמב"ם נתכוון הר"ן לכתוב בשם הגאונים ומ"ש הר"ן כשאין לאביו תכריכין לאו למימרא שיהיו של אביו אלא היינו לומר כשאין לו לקנות תכריכין לאביו ומלתא דפשיטא היא שלא אמרו שדבריו קיימין אלא כדי שיקנה לאביו תכריכין הא יתר מכן לא וכ"כ הר"ן וכ"נ מדברי הרמב"ם בפכ"ב מה"מ וכתב הר"ן ומיהו אי לא משתכח לזבוני בכדי שיעור מצומצם מוכר עד כדי שיעור שימצא דכל זה בכלל כבוד אביו וכ"כ ה"ה בפרק הנזכר בשם המפרשים וכ"כ תלמידי הרשב"א וכתבו עוד נראה דאין מדקדקין עליו אם מכר יותר מעט ונראה דמאי דנקטא ברייתא מה שאירש מאבא לאו דוקא וה"ה לשאר מורישים אם היו גוססים ואין להם תכריכין וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר ובמה שתעלה מצודתי היום כתבו הרא"ש והר"ן בשם רבינו האי שלא אמרו אלא בכדי חיי יום וכ"כ ה"ה בפ' הנזכר בשם רבינו האי אבל הרי"ף לא הזכיר היום וגם הרמב"ם כתב וכן צייד עני שאין לו מה שיאכל שאמר מה שתעלה מן הים מצודתי מכור לך ממכרו קיים משום כדי חייו ולא הזכיר היום ותמהני איך לא נתעורר ה"ה על זה ואפשר דס"ל להרי"ף והרמב"ם דסתם מצודה דבר מועט הוא ואין בה אלא כדי חיי יום פחות מעט או יותר מעט אי נמי דכיון דעני הוא ומשום כדי חייו תקנו שיהיו דבריו קיימין אפילו בטפי מיום א' תקינו ליה ומאי דתניא מה שתעלה מצודתי היום אינו אלא לאפוקי חדש או שנה דהוי טפי מכדי חייו ולזה מטין דברי רש"י וכתבו הר"ן ותלמידי הרשב"א שי"א דכיון דמשום כדי חייו תקון רבנן מוכר

אפילו כמה וראיה מפעוטות דממכרן ממכר משום כדי חייו ואפ"ה מתנתו מתנה אפילו מתנה מרובה ודחו הם ז"ל ראיה זו והעלו דדוקא כדי חייו תקינו ליה כדברי הגאונים וכן דעת הרמב"ן. האומר לחברו למצוא לו מרגליות יפות לקנות וקבל קנין סודר על זה ולא מצאם ורוצה לחזור בו עיין בת"ה סי' ש"ך: ומ"ש רבינו ופר"ת דוקא בסתם אבל אם פירש ואמר שדה זו וכו' בריש מי שהיה נשוי (כתובות צא:) גרסי' ההוא גברא דזבנה לכתובתה דאימיה בטובת הנאה וא"ל אי אתא אם ומערערה לא מפצינא לך וכו' וכתבו התוספות והרא"ש שמכאן נראה לר"ת דהא דאמרינן ביש נוחלין ובפ"ק דמציעא מה שאירש מאבא מכור לך לא אמר כלום ה"מ בשאמר מה שאירש מאבא סתם אבל אם אמר שדה זו שאירש קנה ואפילו למ"ד אין אדם מקנה דשלב"ל דאי לאו הכי היאך מוכר כל עיקר כתובת אמו דהיינו מה שאירש מאימא ללשון א' שפרש"י שהיתה אמו נשואה לבעל מיהו ללשון אחר שפרש"י אין ראיה מכאן דפירש זבנה לכתובתה דאימיה שדה שייחד אביו לאמו לכתובתה עוד מייתי ראיה מדאמרינן בשילהי מי שמת (בבא בתרא דף קנט) בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו ומת בנו מוציא מיד הלקוחות משום דמכח דאבוה דאבא קא אתינא והשתא בלאו האי טעמא נמי אין המכר קיים כלל אלא התם ודאי בשדה זו שאירש מאבא איירי שבירר המכר עכ"ל ולא הכריע אי ס"ל כוותיה אם לאו ודעת הגאונים דלא כר"ת שבעל העיטור במאמר קנין כתב שרבינו האי פירש דהא דצריכנא לומר דמכח אבוה דאבא קא אתי היינו כדי שיוציאנה בלא דמים וכן בההוא דזבנא לכתובתה דאימיה אי אתיא אימיה וקא מערערא לא מהדרנא לך דמי קאמרא ואמר רבא אחריות דנפשיה קביל עליה ולהדר דמי אבל קרקע לא קנה דמה שאירש הוא וגאון אוקמה בגוססת דומיא דמה שאירש מאבא היום מכור לך א"נ בכדי חייו דומיא דמה שתעלה מצודתי היום ורבי משה בר חנוך אמר כתובה אינה בכלל הירושות שאין האשה מוחזקת בה עד שתשבע וברשות היתומים הוא ולפיכך יכול למוכרה אבל ירושה אחרת ודבר שאינו ברשותו אינו יכול למכור. ובעל העיטור יישב בענין אחר לדעת הרי"ף ז"ל שכתב שמוכר דשלב"ל וקדם הלה ותפס ההוא מידי דאקני ליה לא מפקינן מיניה וכמ"ש בסימן ר"ט ה"נ כיון דזבן וכתב ליה שטרא כמאן דתפיס דמי: ודע שהתוס' כתבו במי שהיה נשוי ולפי לשון א' לאו ראיה כמו שפירשתי והיינו שכתבו ללשון ב' וכל זמן שלא עמדה בדין אם מכר זה המכר קיים ואינו יכול לחזור שהרי יורש הוא וכל הנכסים לפניו אלא שחייב לתת כתובה לאמו כשתתבענו ולפי טעם זה גם ללשון אחר איכא למימר דשאני כתובה משאר ירושות וכדברי ר' משה בר חנוך כנ"ל וגם הרמב"ם בפכ"ב מה"מ לא חילק בין שדה זו לשדה סתם:

סעיף ב

אפילו אמר מה שאירש מאבא היום וכו' ומת הבן בחיי האב וכו' בס"פ מי שמת (בבא בתרא קנח:) שלחו מתם בן שמכר בנכסי אביו ומת אביו בנו מוציא מיד הלקוחות וזו היא שקשה בדיני ממונות ולימרו ליה אבוך מזבין את מפיק מצי אמר אנא מכח דאבוה דאבא קא אתינא והרי"ף והרא"ש כתבו דין זה בפ' הנזכר אלא שהקדימו לכתוב גמרא דנפל הבית עליו ועל אביו והכריחו התוס' שמוציא מיד הלקוחות בלא חזרת דמים קאמר דאל"כ כיון שמת בחיי אביו אפי' לר"מ דאמר מקנה אדם דשלב"ל בנו מוציא מיד הלקוחות כיון שמעולם לא זכה בהם וא"כ מאי קאמר ולימרו ליה אבוך מזבין ואת מפקת אלא ודאי בנו מוציא ואינו נותן דמים וכ"כ הרא"ש והר"ן וכ"כ ה"ה בפכ"ב מה"מ בשם הרשב"א וגם בעל העיטור במאמר קנין בעה"ת בשער מ"ח ח"ג כתב כן בשם רבינו האי וז"ל בעה"ת הא דאבוה מזבין ואיהו מפיק פי' אב מזבין ומפיק בדמי כלומר אם רצה לבטל מכירתו יש לו להחזיר לו דמים תחלה כדאמרינן בריש מי שהיה נשוי גבי ההוא דזבנא לכתובתה דאמיה ואמרינן דאחריות דנפשיה קבל עליה ופי' רבינו האי דלענין מהדר דמי קאמר אבל קרקע וכתובה לא קני דמה שאירש מאבא הוא והבן מוציא בלא דמים מפני שאביו מכר מה שאינו שלו והוא זכה בו מכח זקנו וכבר כתבתי לעיל ל' העיטור בזה:

סעיף ג

כתב רבינו האי ראובן שלוה וכו' בספר התרומה שער מ"ח ח"ג כתב שהראב"ד נסתפק בדין זה אם בן ראובן מצי טריף משום דאמר מכח אבוה דאבא קא אתינא או שמא לא אמרינן אלא כשמכר בנכסי אביו בחיי אביו שהית' מכירתו שלא כדין ולא היה ממכרו ממכר אבל הכא לא אמרינן:

סעיף ד

אבל הכותב נכסיו לבנו או לאחר אחרי מותו וכו' בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלו.) תנן הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו האב אינו יכול למכור מפני שהם כתובים לבן והבן אינו יכול למכור מפני שהם של אב מכר האב מכורין עד שימות מכר הבן אין ללוקח בהם כלום עד שימות האב ובגמרא (שם) אתמר מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב ר' יוחנן אמר לא קנה לוקח וריש לקיש אמר קנה לוקח והלכה כר"ל דהא היא חדא מתלת. דאמרינן בריש החולץ דהלכתא כר"ל לגבי ר"י. ונתבאר דין זה בדברי הרמב"ם בפי"ב מה' זכיה ומתנה:

סעיף ה

כתב הרמב"ם (וכו') פרק כב מה"מ: כתב המרדכי בהמוכר את הבית שנמצא בתשובת רב נסים גאון שאם ראובן מכר כור חטים לשמעון בדינר וקנה מידו וקבל הדמים ולאחר זמן תבעו ונמצא שלא היה לו חטים בשעת הקנין חייב להעמיד ליה מקחו ואפילו נתייקר דתניא בתוספתא דב"מ פ"ד המוכר לחברו בחזקת שיש לו ונמצא שאין לו לאו כל הימנו לאבד זכותו של זה וגם בירושלמי דתרומות ר' אבהו בשם ר"ל אמר הא למה זה דומה למוכר חפץ לחבירו ונמצא שאינו שלו חייב להעמיד לו מקחו ובעל העיטור במכירת קרקעות כתב סברא זו דרב ניסים והזכירה ה"ה בפכ"ד מה' מכירה והר"ן בהמוכר את הבית בשם העיטור אע"פ שהביא ראיה רב ניסים אתוספתא זו היא לומר דדשלב"ל אלא שאינו ברשותו יכול להקנות והרמב"ם לא ס"ל הכי כמבואר בדבריו פכ"ד מהל' מכירה גבי האומר לחבירו קרקע ודקלים אני מוכר לך וכו' וכמו שאמרת בסימן ר"י מ"מ אפשר שמהתוספתא הנזכרת למד הרמב"ם דין זה ומפרש אותה תוספתא כשפסק על שער שבשוק שכבר יצא שער החיטים בשוק דאז קנה משום דהוי כאילו יש ברשותו וכדתנן בא"נ (עב.) יצא השער פוסקין אע"פ שאין לזה יש לזה ואע"ג דההיא לגבי רבית מיתניא ילפינן מינה לענין קיום המכר כדי לקיים דברי התוספתא אבל כשפסק בדבר שאין שער בשוק הוי כדבר שלב"ל ולא קנה ועיין במה שכתבתי בסימן ר"ט ולא הבנתי דברי ה"ה שכתב על לשון זה שכתב הרמב"ם זה מבואר ר"פ איזהו נשך עכ"ל ומאחר שלא הזכיר דברי התוספת' ליכא לאתויי מההיא דאיזהו נשך דאיתמרא לענין איסור רבית למילף מינה לענין קיום המקח:

סעיף ו

מי שנתן לחבירו קרקע וכו' גם אלה דברי הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה זה פשוט בפ"ק דקדושין (כו.) שאלו אי בעי שיהיו צבורין וכו' עד ודאי לא קנה ורבינו בסי' ס' כתב תשובה להרי"ף והראב"ד בענין ראובן שהוציא שטר על שמעון שכתוב בו מחמת שנתתי לו מאה זהובים וכו' וכתב בהם בהדיא שאם בשעה שקנה מידו לא היה בידו הדבר שנתן לו בקנין לא קנה ומינה נשמע דה"ה למקנה אגב קרקע דמ"ש ולענין אם טוען המקבל שהיתה המתנה ביד הנותן בשעה שהקנה לו נתבאר בסימן ס' בתשובות הנזכרות באורך כתב רבינו ירוחם בנתיב י"ז אל תטעה בין מחייב עצמו בחוב למקנה כי מחייב עצמו יכול לשעבד עצמו אע"פ שאינו ברשותו אבל מקנה שמוכר לו או שנותן לו אינו יכול להקנותו דבר שאינו ברשותו עכ"ל:

סעיף ז

מי שהיה לו פקדון ביד אחר וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר וזה משום דאמרינן בהגוזל (קד:) ופרק הספינה (בבא בתרא עז:) ר' אבא הו"ל תליסר אלפי זוזי בי חוזאי אקנינהו לרב שמואל בר אחא אגב אסיפא דביתיה. וכתב עוד שם הרמב"ם ואם כפר בו זה שהופקד אצלו אינו יכול להקנותו ולא חש רבינו לכתבו לפי שסמך על מ"ש והוא בחזקת בעליו והוא בחזקת שהוא קיים והיינו ודאי מן הסתם דאילו כשכפר בו הרי אינו בחזקת בעליו:

סעיף ח

אבל מי שיש לו מלוה על אחר וכו' זה ג"כ מדברי הרמב"ם בפ' הנזכר ונתן טעם לדבר משום דכיון דלהוצאה ניתנה אינה בעולם וכיון שאינה בעולם אינו יכול להקנותה וכתב ג"כ דין זה בפ"ו מה"מ והביא ה"ה קצת ראיה לדבריו וכתב שכן דעת הרמב"ן: וכתב עוד בפכ"ג מה"מ שאם היתה מלוה בשטר מקנה את השטר בכתיבה ומסירה לפי שהרי יש כאן דבר הנמסר לקנות שעבוד שבו: ואני כתבתי למעלה וכו' בסימן ר"ג ועיין שם:

סימן ריב

סעיף א

אין אדם מקנה לאחר בין במכר בין במתנה וכו' ז"ל הרמב"ם בפכ"ב מה' מכירה שהקדים טעם לדין שיבא בסמוך: לפיכך הקנה לחבירו דירת ביתו וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמז:) גמרא ש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים וכו' א"ר נחמן ש"מ שאמר ידור פלוני בבית זה יאכל פלוני פירות דקל זה לא אמר כלום עד שיאמר תנו בית זה לפלוני וידור בו תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו ופרשב"ם לא אמר כלום. שהדירה אין בה ממש להקנותו ופירות דקל נמי אין אדם מקנה דשלב"ל וכיון דמתנת בריא אפילו בקנין סודר לא קני דמילי לא מיקני אא"כ הקנה לו החפץ כגון דקל לפירותיו ובית לדור משמע מדבריו שטעם ידור וטעם יאכל פירות אינם שוים דטעם ידור הוי מפני שאין בדירה ממש וטעם יאכל פירות לא הוי מהאי טעמא דהא פירות ממש יש בהם אלא טעמא הוי מפני שלא באו לעולם ולכן השמיט רבינו יאכל פירות ולא כתב אלא אם הקנה לחבירו דירת ביתו אבל הרמב"ם בפכ"ב מה"מ כתב גם יאכל פירות לפי שהוא ז"ל מפרש דידור ויאכל פירות תרוייהו הוא מטעם שאין בהם ממש דכיון דאמר יאכל ואכילה אין בה ממש אפילו אי לא הוה טעמא דלא באו לעולם לא קנה. והגהות מרדכי בסוף בתרא דטעמא משוה דלא אמר ידור כך וכך זמן וידור שעה אחת משמע. וכתב עוד שם דבר שאין בו ממש כגון אויר ודירה ואכילת פירות בכולהו לא מהני קנין ואפילו אגב כתב הרשב"א בתשובה מה שאמרו עד שיאמר תנו בית זה לפלוני וידור בו לאו דוקא עד

שיאמר בלשון הזה אלא ה"ה כשיאמר שהוא נותן הבית לדירה וכן בדקל האומר דקל לפירותיו קנה לכ"ע עכ"ל אם כתב נתתי לפלוני בקנין להיות דר בעליה פלונית באחריות עלי עיין בתשובה להרמב"ן סימן ס"ז וכתבתי קצת תשובה זו בס"ס קצ"ה שטר שלא היה כתוב בו קנין הפירות כראוי שלא הקנו לו קרקע לפירותיו אלא נתנו לו כח הפירות של הקרקע עיין במרדכי פ' מי שמת:

סעיף ב

וכן המוכר אויר חורבתו של חבירו וכו' ירושלמי פ' חזקת הבתים וכתבו הרא"ש בהמוכר את הבית גבי ההוא דע"מ שדיוטא עליונה שלי שנכתב בסמוך וכתב דאיתיה נמי בתוספתא וז"ל המוכר אויר חורבתו לחבירו לא עשה ולא כלום אלא מוכר לו חורבה ומשייר אוירא ואם קנו מידו עיין בתשובות הרשב"א שכתבתי בסי' רנ"ג ובתשובת הרמב"ן שכתבתי בס"ס קצ"ה ובדברי רבינו האי שכתבתי בסימן הנזכר:

סעיף ג

וכן המוכר רחל לגיזותיה וכו' ג"ז כתב הרא"ש בפרק הנזכר דאיתיה בירושלמי ובתוס' הנזכר המוכר עובר בהמתו לחבירו לא עשה ולא כלום המוכר ולד שפחתו לחבירו לא עשה ולא כלום אלא מוכר לו בהמה ומשייר עובריה מוכר לו שפחה ומשייר עובריה ואיכא לספוקי אם היו הבהמה או השפחה מעוברת כשמכר לו וולדותיהן אם קנה ואין הכרע בדברי הירושלמי כי יש לפרש בו שקנה ויש לפרש בו שלא קנה כי שני הפירושים עולים כהוגן בלשון הירושלמי ומצאתי להרא"ש שכתב בפרק הספינה תוספתא המוכר שפחה לחבירו וכו' שפחה מעוברת אני מוכר לך מכר את הולד ומשמע שאם לא אמר שפחה מעוברת אלא שפחה סתם דלא מכר את הולד ולא מסתבר כלל עכ"ל ומ"מ תמהני על רבינו שכתב דינים אלו בסימן זה ואינם מעניינו ולא הו"ל לכתבם אלא בסי' ר"ט גבי דבר שלא בא לעולם אם איתא שהיה צריך לכתבם אבל לפי האמת לא היה צריך לכתבם כאן שכבר כתב בסי' הנזכר ואם מכר האילן לפירותיו או פרה ושפחה לעובריהם קנה מיד וכו' ומ"ש ל"ש מכרם או נתנן לזמן קצוב וכו' כן כתב הרמב"ם בפכ"ג מה"מ ופשוט הוא:

סעיף ד

ומיהו אם מכרם לאחר ושייר מקום הדירה והאויר לעצמו מהני כדפרישית לעיל בסימן ר"ט גבי דשלב"ל ה"ה נמי לגבי דבר שאין בו ממש וכמ"ש בסמוך וכתוב בתשו' להרמב"ן סימן י"ח שנשאל אם אמר שיירתי לי ולפלוני דירה מי אמרינן כיון דלגביה שייר גוף ודירה אף לאותו פלוני נמי מהני או לא והשיב נ"ל דאחר שכלל אחר עמו לכולם שייר בענין א' לפי שמן הסתם אדם רוצה לקיים מתנותיו וכל שאיפשר לדון כן נדון אלא שבזה

יש צד אחד שדעתי נוטה שלא יצטרף אותו אחר עמו בזכות הדירה והוא שאפילו אמר ואני משייר גוף הבתים לדירה לפלוני לא אמר כלום כי במה זכה אותו האיש שהרי שיור יש כאן מתנה אין כאן :

סעיף ה

ואפילו לא הזכיר לו שיור בחצר כלל אלא מכר לו הבית וכו' בריש המוכר את הבית (בבא בתרא סג.) אר"ל זאת אומרת המוכר בית לחבירו ואמר ליה על מנת שדיוטא עליונה שלי דיוטא העליונה שלו למאי הלכתא רב זביד אמר שאם רצה להוציא בה זיזין מוציא ובפרק מי שמת גמרא (קמח) ש"מ שכתב כל נכסיו וכו' אמרינן אהא דר"ל א"ר נחמן את"ל בית לאחד ודיוטא לאחר לא הוי שיור חוץ מדיוטא הוי שיור ואליבא דרב זביד דאמר שאם רצה להוציא בה זיזין מוציא משום דכיון דשייר בה דיוטא מקום זיזין נמי שייר ופירוש דיוקא וגם פירוש דברי רב זביד יתבארו בארוכה בסימן רי"ד בסייעתא דשמיא כי אין כאן מקומו: כתב הריב"ש בסימן של"ה מ"ש הרא"ש ז"ל בתשובה במי שהקנה לתת לחבירו מקצת מה שירויח דאע"ג דאין אדם מקנה דשלב"ל אם נשבע להשלים חייב וחבירו קנה דינו אמת שחייב להשלים מכח שבועתו כדי לקיימו וכן לאחר שהשלי' ונתן לחבירו חלקו קנה דלא גרע ממוכר פירות דקל דמחילה בטעות הויא מחילה כדאיתא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא ד' סו:) וכ"ש דמוחל שלא בטעות אלא מדעת כדי לקיים שבועתו דהויא מחילה דאי לא הוי מחילה הרי לא קיים שבועתו אבל לומר שקנה מן הדין ושהשבועה תקיים הקניין ותעשה מה שלא בא לעולם כאילו בא אין זה נכון ואין ראוי להבין זה בכוונתו עכ"ל:

סעיף ו

כתב הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ג מה"מ וכתב עליו הראב"ד ז"ל שאינו מוצא שמוכר לזמן קצוב יבנה ויהרוס אלא באומר נכסי לך ואחריך לפלוני או במוכר שדהו לששים או חמשים או ארבעים שנה מפני שהוא כמוכר בזמן היובל ע"כ. וה"ה כתב ולי נראה שהמחבר מדמה המוכר לזמן קצוב למוכר בזמן שהיובל נוהג דבין קרוב בין רחוק עושה בו כל חפצו: מיהו על מה שכתב והשוכר אינו רשאי להשכיר וכולי איכא למידק שהרמב"ם ז"ל עצמו כתב בפרק ה' מה' שכירות שלא אמרו אין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין מפני שיכול לומר אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר אבל לא בקרקע וחלק על אומרים דגם בקרקע אין השוכר רשאי להשכיר ואין לומר דהתם בית הכא שדה דאדרבה בבית שייך קלקול בזה יותר מבזה וכמו שאמר שם הראב"ד אבל בשדה לא שייך למימר הכי. ואיפשר דלדברי החולקים קאמר שיש חילוק זה ודוחק דלמה ליה לכתוב חילוק לדעת החולקים עליו וצ"ע :

סעיף ח

וכתב עוד בפרק כ"ב מה' מכירה וכוונתו היא לומר שכשם שאין ההדיוט זוכה בדבר שלא בא לעולם כך אין העניים זוכים בדבר שלא בא לעולם ולפיכך האומר פירות דקל זה לעניים והפירות לא באו לעולם לא זכו בהם עניים אבל כשאמר פירות דקל זה אתן לעניים נדר הוא שנדר וחייב לקיימו מטעם נדר לא מטעם שזכו בו העניים דהא ודאי אינם זוכים בדבר שלא בא לעולם וכך הם דבריו ג"כ בפ"ו מה' ערכין והם הם דברי הרא"ש ז"ל שכתב רבינו ולא כדקסלקא דעתא דרבינו שהרמב"ם ז"ל חלוק על הרא"ש ז"ל בזה וזה פשוט והגאונים חולקים על הרמב"ם ז"ל דס"ל דכיון שאילו אמר הרי פירות דקל זה לעניים לא זכו בהם עניים גם כשאמר אתן לא זכו בהם והרמב"ם ז"ל טען נגדם כמו שאמר בפרק כ"ג מהלכות מכירה וז"ל ואין דעתי נוטה לדבריהם שאין אדם מצווה להקנות והא מצווה לקיים דבריו בצדקה או בהקדש כמו שהוא מצווה לקיים הנדר: אבל אי איכא למידק על דברי הרמב"ם ז"ל אינו אלא במה שאמר שאם צוה שכיב מרע ואמר כל מה שיוציא אילן זה לעניים זכו בהם העניים ואף אם נאמר שכוונתו לומר שאמר כל מה שיוציא אילן זה ינתן לעניים וכלשון רבינו מ"מ מי מחוייב לתתו לעניים השכיב מרע ליתיה בעולם והיורשים לא נדרו ולא חל עליהם נדר מורישם וזו היא השגת הראב"ד שכתב רבינו ונראה לי שהרמב"ם סובר דכיון שאומר מורישם כל מה שיוציא אילן זה לעניים והם שמעו ושתקו סבור וקביל והו"ל כאילו נדרו הם בעצמם וחייבים לקיים נדרם:

סעיף יב

שאלה לא"א ז"ל ששאלת אדם שקנה קרקע אדעתא שיעשנו הקדש וכו' בריש כלל י"ג:

סימן ריג

סעיף א

המוכר פירות שובך וכו' ז"ל הרמב"ם בפכ"ג מה"מ והוא נלמד מדתנן בפרק המוכר את הספינה (בבא בתרא דף פ') הלוקח פירות שובך מפריח בריכה ראשונה פירות כוורת נוטל ג' נחילין וכו' ומדמפרש דיני מכירתה אלמא דקנה וכתב הרמב"ם דטעמא משום דאינו מוכר יונים שיולדו וכו' אלא דאכתי איכא למיבעי' מ"ש דכי היכי דבמוכר פירות שובך או פירות כוורת אמרינן דהוי כמוכר שובך או כוורת לפירותיהם ה"נ במוכר פירות דקל נימא דקנה משום דאינו אלא כמוכר דקל לפירותיו ואיפשר דכיון דמוכר פירות אילן או פירות שדה אין לו רשות ליכנס בקרקע שלא ברשות בעל השדה והטעם לפי שרוב האילנות אינם צריכים עבודה אלא פירי ממילא רבו ואע"פ שיש אילנות שצריכים עבודה סתם מוכר פירות לחבירו כבר האילן והשדה נעבדים ואין לו ליכנס בשדה אלא

בשעת אסיפת הפירות ואפילו אם מכרם לו קודם עבודה אינו צריך ליכנס בשדה אלא ימים מספר שהם צריכים לעבודה ואחר כך לא יכנס עד האסיף מה שאין כן בלוקח פירות שובך שהוא צריך ליכנס שם בכל יום להאכיל היונים ולוקח פירות כוורת גם הוא צריך לבקרם בכל יום להכניס הנחיל היוצא פן ילך לו ודומה ללוקח אמת המים שאע"פ שכונתו לדגים שלב"ל המכר קיים לפי שבכל יום הולך לצוד ציד ועי"ל דכיון דשובך וכוורת הם טפילים לגבי פירותיהם דסתמן אינם שוים כ"כ הו"ל כמוכר שובך וכוורת לפירותיהם מה שא"כ במוכר פירות אילן ושדה שהם טפילים לגבי אילן ושדה: (ב"ה) והראב"ד כתב על מה שכתב הרמב"ם אלא מוכר הוא שובך לפירותיו או כוורת לדבשו א"א שאמר לו כך עכ"ל אין זה כמשמע מדברי הרמב"ם ועוד דא"כ מאי איצטריך לאשמועינן הא כבר אשמועינן דבית לדירה ואילן לפירותיו מהני וה"ה לשובך וכוורת: והבציים והאפרוחים שהם עתה בשובך וכו' בסוף חולין (דף קמ) לוי בר סימי אקני פירות שובכו לר"י אתא לקמיה דשמואל א"ל זיל טרוף אקן דליתגבהו וקנינהו למאי אי למקניא נקנינהו ניהליה בסודר הנהו פירי חדתי הוי דלוי בר סימי גופיה לא הוה קני להו וה"ק ליה זיל טרוף אקן דליתגבהו וליקנינהו לוי בר סימי והדר ליקנינהו ניהלך בסודר ופרש"י ביצים שהטילה אותם האם ולא עמדה מעליהם מעולם ולא קנתה לו חצרו ללוי דאסור לזכות בהם כל זמן שהאם רובצת עליהם ולוי היה צריך לילך לקנות ומה שלא קנה אינו יכול להקנות ואם יקנם לו בסודר יכול לחזור בו: זיל טרוף אקן דליתגבהו. אמהות: וליקנינהו. לוי לפירות על ידי חצרו משמע מדבריו שאם עמדה האם מעליהם אפילו שעה א' כבר זכתה לו חצרו ללוי ולא היה צריך שוב לטרוף על הקן אבל הרמב"ם בפכ"ג מה"מ כתב הביצים והאפרוחים עצמם שיש בשובך לא קנה אותם בעל השובך כל זמן שלא פרחו ודבר זה גזירת חכמים ומשום לא תקח האם על הבנים נגעו בה לפיכך הרוצה להקנות אפרוחים וביצים אלו לחבירו מטפח על השובך שיפרחו האמהות ויגבהו מעל הארץ ואח"כ יקנה אותם בקנין או ע"ג קרקע וכו' ולאו למימרא דלהרמב"ם אפילו עמד האם מעליהם לא זכתה לו חצרו כל זמן שלא פרחו דא"כ אפילו שיטפח על השובך מה בכך הא אם תחזור האם עליהם נמצא שלא זכתה לו חצרו ואף כי יש ליישב דכיון דכשהוגבהה האם מעליהם הקנה לאחרים כיון שנכנסה עליהם רשות אחרים תו לא פקע לענין דלא מצי הדר ביה ומ"מ יקשה דבפי"ג מה"ש בדין שילוח הקן כתב אסור לזכות בביצים כל זמן שהאם רובצת עליהם לפיכך אפילו היתה רובצת על הביצים או על האפרוחים בעלייתו וכו' אינן מזומנים ולא קנה לו חצרו ואם איתא הכי הול"ל אסור לזכות בביצים או באפרוחים כל זמן שלא פרחו לפיכך אפילו היו ביצים או אפרוחים

שלא פרחו בעלייתו וכו' אלא ודאי כל שעמדה האם אפילו שעה אחת זכתה לו חצרו אבל כשלא עמדה אסור לזכות בביצים או באפרוחים ואע"פ שאינו זוכה באם והתורה לא אסרה אלא שלא ליקח האם על הבנים אבל ליקח או לזכות בבצים ושלא ליקח את האם לא מיתסר מדאורייתא אבל חכמים אסרוהו גזרה שמא יבא ליקח האם על הבנים ושלא פרחו דנקט הרמב"ם לאו דוקא דאע"ג דלא פרחו אם עמדה האם מעליהן זכתה לו אלא אורחא דמילתא נקט דכל שלא פרחו אין דרך האם לעמוד מעליהם וה"ה שכתב ופירש המחבר פירי חדתי שלא פרחו ורש"י פי' שהטיל' אותם האם ולא עמדה מעליהם עכ"ל דמשמע מדבריו דלהרמב"ם אפילו עמדה האם מעליהם כל זמן שלא פרחו לא זכתה לו לא נראו דבריו בעיני מהטעם שכתבתי לעיל:

סימן ריד

סעיף א

המוכר בית סתם לא מכר היציע וכו' בתר' בפ' המוכר את הבית (דס"א) [המוכר את הבית] לא מכר את היציע אע"פ שהיא פתוחה לתוכו ולא את החדר שהיא לפנים ממנו ובגמרא מאי יציע הכא תרגימו אפתא רב יוסף אמר בדקא חלילא ופרשב"ם אפתא. בנין נמוך אצל הבית מצדו או מאחריו: בדקא חלילא. איהו נמי כעין אפתא סמוך לבית אלא שעשוי חלונות לנוי וכוונת רשב"ם שכתב אפתא בנין נמוך וכו' מפורש בס"פ חזקת (בבא בתרא ס.) יותר בביאור גבי הא דאמרינן ומאי חדר שחלקו לשנים ומאי עליה אפתא ופיר"ש יציע מפרשי לקמן אפתא באידך פירקין ומוכח התם מקראי דהיינו בנין נמוך מצידי הבית או מאחוריו ואינו שוה לגג הבית ומתניתין הכי קתני ובונה עליה על גבי ההוא חדר שלפנים מביתו דהיינו נמי שחלקו בגבהו ועולה דרך ארובה מן החדר להההיא עליה דהיינו יציע שאחורי הבית הוא והילכך קרוי יציע וגם גבי יציע אשכחן כה"ג תחתיים שניים ושלישים כדכתיב הצלע התיכונה וגומר והרי"ף פירש אפתא כגון עליה שעושין אותה ע"ג הבית ואין לה פתח מבחוץ אלא עושין לה ארובה במעזיבה שעל גבי הבית שהוא קרקעיתה של אותה עלייה וממנו נכנס ויוצא וזהו פתחה ובדקא חלילא הוא כמו חדר שעושין סביבות כותלי הבית מבחוץ וכן פירש הרמב"ם בפכ"ח מה"מ וכן פירש הערוך והרחיב הביאור לתת טעם למה נקרא בדקא חלילא וז"ל פירוש בדקא חלילא כגון גזוזטרא שאחורי הכותל מלמעלה ואמרינן תו בגמרא מ"ד אפתא לא מזדבנא כ"ש בדקא חלילא לא מזדבנא למאן דאמר בדקא חלילא אבל אפתא מזדבנא וכתבו הרי"ף והרא"ש דסוגיין כרב יוסף וכן דעת הרמב"ם בפרק הנזכר נמצא דלדעת רשב"ם כל בנין נמוך אצל הבית מצדו או מאחוריו בסתם מכור בכלל הבית ולהרי"ף

והרמב"ם אינו מכור ועליה שע"ג הבית שאין לה פתח פתוח אלא ארובה לבית להרי"ף והרמב"ם מכור בכלל הבית ולרשב"ם לא איתפרשה ורבינו סתם דבריו ביותר מדכתב בסוף דבריו ובעליה כתב הרמב"ם שאם היא פתוחה לבית וכו' משמע דברישא כלישניה מפרש וא"כ הו"ל לכתוב לא מכר את היציע שהוא בנין נמוך שאצל הבית ועשוי חלונות לנוי דאילו אינו עשוי חלונות מכור הוא בכלל הבית ומ"ש על העליה שי"א שאינה בכלל הבית לא מצאתי מי שכתב כן בהדיא ואיפשר שסובר רבינו שדעת רשב"ם כן אע"פ שלא פירש דעתו בזה ומ"ש שהרמ"ה חילק שאם היא עשויה בחלל הבית וכו' איפשר שהוא מפרש בדקא חלילא העשויה בחלל הבית כעין אוצר כלומר שחלוק קצת הבית בגבהו וקרוי אוצר ואפתא היא בנין העשוי על תקרת הבית וגירסתו היא מוחלפת משלנו וכתוב בה דמ"ד בדקא חלילא כ"ש אפתא ומ"ד אפתא אבל בדקא חלילא מזדבנא וסובר דאין הלכה כרב יוסף אלא כהכא תרגימו ומה שהתנה ברחב ד' מפורש בדברי מר זוטרא ומה שהתנה בגבוה י' משום דס"ל דכל היכא דבעינן רוחב ד' בעינן נמי גבוה י' או דיליף לה מגג ששנינו בו שאינו מכור בזמן שיש לו מעקה גבוה י': ומ"ש אפילו אינה פתוחה אלא לתוך הבית הוא משום דמפרש דמאי דתנן במתני' ואע"פ שהיא פתוחה לתוכו דהיינו שאין לה פתח אחר. ומ"ש ואפילו היא עשויה בחלל הבית דוקא דפתוח לגו ביתא וכו' הוא מסברא ואיפשר ע"פ דרך זה שגירסתו כגירסתנו אלא דמפרש אפתא שחלוק הבית בגבהו ובדקא חלילא היינו שעשוי על תקרת הבית ואיתא תו בגמרא אמר מר זוטרא והוא דהוי ד"א ופירשב"ם אמר מר זוטרא הא דתנן לא מכר את היציע והיא דאיכא ארבע אמות על ד' אמות חשוב בפני עצמו ואי לא לא א"ל רבינא למר זוטרא אלא מעתה לגבי בור נמי דתנן לא את הבור ולא את הדות ה"נ אי הוו ארבע אמות אין אי לא לא הכי השתא הא תשמישתיה לחוד והא תשמישתיה לחוד הכא אידי ואידי חדא תשמישתא היא אי הוי ד"א חשיב ואי לא לא חשיב. ובמאי דתנן ולא את החדר פרשב"ם אע"פ שהוא לפנים ממנו ופתוח לתוכו ודריכתו לבית דכיון דאין תשמישו כשל בית דאינו עשוי אלא להצניע שם חפציו לשמור כעין תיבה הילכך אינו בכלל בית ובגמרא ולא את החדר שלפנים ממנו השתא יציע לא מזדבן חדרא מיבעיא לא צריכא אע"ג דמצר ליה מצרא בראי וכרב נחמן דאמר המוכר בית לחבירו בבירה גדולה אע"פ שמצר לו מצרים החיצונים מצרים הרחיב לו ה"ד אילימא דקרו לבית בית וכו' לא צריכא דרובא קרו לבית בית ולבירה בירה ואיכא נמי דלבירה קרו לה בית מ"ד כוליה זבין ליה קמ"ל מדהו"ל למיכתב ולא שיירית בזביני אילין כלום ולא כתב ש"מ שיורי שייר ופרשב"ם השתא יציע שתשמישו שוה לשל בית אמרת לא מזדבן להדי בית חדר העשוי לשמירת ממונו ואין

דומה התשמיש לשל בית לא כ"ש ואמאי איצטריך למיהדר ולמיתני לא צריכא למיתנא לא מכר את החדר אלא דמצר לו מוכר ללוקח בשער מכירה מצרים חיצונים שחוץ לחדר דסד"א מכר את החדר שהרי בתוך המצרים הוא קמ"ל מתניתן דלא מכר אלא בית והאי דמצר חוץ לחדר וכתב ביתו של פלוני מן המערב מצרים הרחיב לו כדרב נחמן שלא ידע לפרש ולומר חדר שלא היה ממערבו של בית דאין זה מצר הניכר לאנשי העיר והילכך כ' מצרים הניכרים. מדהו"ל למיכתב למוכר ולא שיירית בזביני אילין שבתוך ד' המצרים קדמי כלום שהרי כך תיקנו חכמים לכתוב בשביל שיש בני אדם שמרחיבים המצרים בשטר המכירה ואינם מוכרים כל מה שבתוך המצרים ואיהו לא כתב ליה ש"מ וכו' ועל מאי דאמר מר זוטרא והיא דהוי ד"א כתב הרא"ש איכא לאסתפוקי אי בעינן נמי בחדר ד"א מדאמר מר זוטרא למילתיה איציע מכלל דבחדר לא תני ד"א או שמא מדפריך מבור ודות ומשני משום דהא תשמישתא לחוד והא תשמישתא לחוד משמע דוקא בור ודות דתשמישו חלוק לגמרי מתשמיש הבית הוא דלא בעינן ד"א אבל חדר שתשמישו שוה לתשמיש הבית אינו נבדל מן הבית אם לא שיהיו לו ד"א ורבינו כתב דס"ל להרא"ש דדין חדר שוה לדין יציע ונ"ל דטעמיה משום דבתר הכי כתב הרא"ש דין מצר לו מצרים החיצונים אי הוה שוה דין חדר לדין יציע וכתב בסוף ומסתברא דל"ש וסבור רבינו דאדין ד"א נמי קאי והרמב"ן גם הוא סבור דבחדר נמי אם אין בו ד"א לאו חדר הוא ומכור ודקדק כן מדפריך השתא יציע לא מזדבן חדר מיבעיא ולא שני דהב"ע בחדר שאין בו ד"א והר"ן כתב בשם הרשב"א החדר אע"ג דלא הוי ד"א אינו מכור וכ"ת דלהכי איצטריך אף על גב דלית ליה ד"א אכתי פשיטא דבחדר אע"ג דלית ליה ד"א חשוב היא ואי יציע לא מזדבן כדאית ליה ד"א כל שכן חדר אע"ג דלית ליה והיינו נמי דמר זוטרא אמר לה גבי יציע ולא נטר דלימא לה גבי חדר ולימא בתרוייהו והוא דהוי ד"א עכ"ל וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שבפ' הנזכר כתב והוא דהוי ד"א איציע ולא כתב כן אחדר וכ"כ גם הרי"ף ואין לפרש בו דה"ה אחדר כמו שדקדק הרא"ש בגמרא שהרי לא הזכיר אותו חילוק של בור ודות דהא תשמישתיה לחוד וכו' שממנו דקדק הרא"ש כן ועל מה שאמרו לא צריכא דמצר ליה מצר בראי כתבו הגהות בפכ"ה מה"מ שמסופק ר"י אי גבי יציע אמרינן נמי מצרים הרחיב לו והרא"ש כתב איכא לאסתפוקי אי אמרינן ביציע הכי דאיכא למימר ממשנה יתירה דחדר הוא דאמרי' הכי אע"פ שמצר לו מצרים החיצונים וה"ה נמי ביציע או שמא דוקא בחדר דחשיב טפי אמרינן מצרים הרחיב לו אבל יציע קנה ומסתברא דל"ש וכ"כ נ"י בשם רבינו יונה וז"ל מיתורא דמתני' שמעינן דאע"ג דמצר ליה מצר בראי לא מכר לו את החדר וה"ה לענין עליה הבנויה חוץ לכותלי הבית. והרמב"ן כתב שני

הפירושים ולא הכריע ובעל נ"י כתב שדעת הרמב"ן נוטה לסברת רבינו יונה. והרמב"ם בפכ"ה מה"מ לא כתב אף על גב שמצר לו מצרים החיצונים אלא גבי חדר ולא גבי יציע וכן גם הרי"ף לא כתבו גבי יציע אלא גבי חדר משמע דס"ל דגבי יציע אפשר שאם מצר לו מצרים החיצונים מכור הוא בכלל בית: והר"ן כתב פר"ש יציע בנין נמוך אצל הבית מצדו או מאחריו ולא מחוור מדתניא לקמן בברייתא המוכר את הבית מכר את הדלת ובין כך ובין כך לא מכר לא את הבור ולא את הדות ואילו חדר שבפנים שייריה וה"ד אי דמצר ליה מצר בראי בין חדר בין יציע מכור דכיון דכתב ליה הוא וכל מה שבתוכו הרי הוא כאילו כתב לו ולא שיירית בזביני אילין כלום. ואי דלא מצר ליה מצר בראי אפילו חדר נמי לא קנה וא"כ ליתני ולא את היציע ולא את החדר שלפנים ממנו ומ"ש שייריה לפיכך נראה שהיציע הוא עלייה שע"ג הבית וכמו שפירש הרי"ף הילכך ברייתא במצר לו מצרים החיצונים ומש"ה חדר שלפנים ממנו מכור שכיון שכתב הוא וכל מה שבתוכו הו"ל כמו שכתב ולא שיירית בזביני אילין כלום אבל יציע כיון שהוא תוך הבית אינו מכור שאין מצרים אלו מוכיחין בו כלל שהרי לא מחמתו מצר אלא מחמת גופו של בית ומש"ה אינו מכור וכגון שלא כתב לו מארעית תהומא עד רום רקיעא וכי אוקיה מתניתין לקמן גבי חדר דמצר לו מצרים החיצונים ואמרינן טעמא דלא קנה משום דהוה ליה למיכתב לא שיירית וכו' אחדר בלחוד קאי אבל איציע לא דאינו מכור אלא א"כ כתב לו מתהום ארעא עד רום רקיעא שאין המצרים מוכיחים בו כלל הרשב"א ז"ל עכ"ל כתב נ"י דעת הרשב"א שאם מצר לו מצרים וא"ל כל מה שבתוך מצרים אלו אני מוכר לך כולו מכור בין בור ודות בבית או דמרחץ ובית הבד בחצר וראיתי אחרים שכתבו על זה שהוא דבר הגון ומתקבל עכ"ל כתב הרשב"א בתשובה אילו כתב לו בית זה אני מוכר לך ומצר לו מצר הבירה דקי"ל מצרים הרחיב לו אם כתב והודה כמספר מה שהיה אם מה שהוא רוצה להוסיף לו עכשיו ואמר מכרתי ביתי לפלוני ומצריו פלוני ופלוני והריני מיפה עכשיו בכך וכך הודה לו בכל מה דיש תוך המצרים שאין זו שעת הקנאה עד שנאמר מדהוי ליה למכתב ולא שיירית ולא כתב שיוריה שייר עכ"ל: לא מכר את הגג וכו' שם במשנה הנזכר המוכר את הבית לא מכר את היציע וכו' ולא את הגג בזמן שיש לו מעקה גבוה י' טפחים ר' יהודה אומר אם יש לו צורת פתח אע"פ שאינו גבוה י' טפחים אינו מכור לא את הבור ולא את הדות אף על פי שכתב לו עומקא ורומא וידוע דאין הלכה כרבי יהודה לגבי ת"ק וכן דעת כל הפוסקים וכתב בעל נ"י ולא את הגג אף על פי שאינו. מקורה ומגופף מדלא פירשו כן בגמרא משמע דס"ל דמתניתין כפשטא כן דעת הריטב"א ורבו ז"ל. וטעמא דאין אלו מכורים בכלל בית מן הסתם משום דבור ודות תשמיש אחד

להם שאינו כתשמיש הבית שאינם עשויים אלא לשאוב מהם מים וגג בזמן שיש לו מעקה הוי חשוב בפני עצמו ולא בטיל אגב בית כך פירש רשב"ם ובגמרא (סג) אמר רב דימי מנהרדעא האי מאן דמזבין ביתא לחבריה אף על גב דכתב ליה עומקא ורומא צריך למיכתב ליה קני לך מתהום ארעא עד רום רקיעא מ"ט דעומקא ורומא מסתמא לא קני אהני עומקא ורומא למיקני עומקא ורומא ואהני מתהום ארעא עד רום רקיעא למיקני בור ודות ומחילות ופירש רשב"ם האי מאן דמזבין ביתא לחבריה. ומכר לו גם את הבור ואת הדות צריך לכתוב לו בשטר המכירה כן אף על גב דכתב ליה בשטר עומקו ורומו של בית אני מוכר לך לא קנה בור ודות כדמפרש ואזיל דלא אהני מה שכתב עומקא ורומא אלא למיקני עומקו של בית כגון גוף הקרקע עצמו לחפור תחת קרקעית הבית אם ירצה שאם לא כתב לא הוי קני ליה מסתמא אלא הרי הוא של מוכר לחפור בורות שיחין ומערות מתחת קרקעית הבית אלא שלא יזיק לבעל הבית וגם אהני למיקני רומא כגון גג שיש לו מעקה גבוה י' שאינו מכור מסתמא בכלל הבית כדקתני במתניתין וגם לקנות כל האויר עד לרקיע שאם ירצה לבנות בונה דמסתמא לא הוי קני לוקח אלא הרי הוא של מוכר להוצאת זיזין או לבנות באויר וכגון שלא יכביד על ביתו של לוקח אבל למיקני בור ודות שאין תשמישן שוה לשל בית והילכך אינם בכלל עומקא ורומא ולא קני ליה עד דכתב מארעית תהומא עד לרקיע ואהני האי מארעית תהומא למיקני בור ודות ומחילות והאי עד רום רקיע לא מהני דמשכתב לו עומקא ורומא קני עד רום רקיע ולא איצטריך כלל אלא סוף דיבור הוא דלא מצית אמרת מארעית תהומא עד שיפולי ביתא דמשמע דלא זבין ליה משיפולי ביתא ולמעלה כלום. ה"ג מה טעמא עומקא ורומא בסתמא לא קני עד דמפרש עומקא ורומא והלכך לא מהני עומקא ורומא למיהוי ייתור לשון למיקני בור ודות דלגופא איצטריך ועל פי דרך זה כתב דמאי דתנן אף על פי שכתב לו עומקא ורומא אבור ודות דוקא קאי אבל אגג שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים לא קאי דאז ודאי אי כתב ליה עומקא ורומא קני ליה אבל התוספות כתבו בשם ר"י דאגג שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים נמי קאי דאף על גב דכתב ליה עומקא ורומא לא קני ליה והומל"ל ואהני עד רום רקיע למיקני גג אלא דלא חש למינקט אלא גבי בור ודות והוא הדין גבי גג והרמב"ם בפרק כ"ד מהלכות מכירה כתב שהעומק והרום אינו נקנה בסתם וכיון שקנה העומק והרום קנה הרום שהוא האויר בלבד והעומק שהוא עובי הארץ אבל לא קנה הבורות שבמעמקים ושבאויר וכיון שכתב לו מקרקע התהום עד רום הרקיע קנה הבור והדות שבעובי הקרקע והמעזיבות והמחילות שבין המעזיבות למעלה עכ"ל ולפי זה הרי הוזכר רומא במימרא דרב דימי דכי אהני מתהום ארעא עד רום רקיע

למיקני בור ודות ומחילות תהום ארעא אהני לבור ודות ורום רקיעא אהני למחילות שעל הבית וכן פירשו דברי הרמב"ם והרמב"ן והר"ן ז"ל וכן כתב ה"ה בפרק כ"ה מהלכות מכירה שדעת הרמב"ם שאף על פי שכתב רום לא קנה גג שיש לו מעקה גבוה עשרה ושכן כתבו הגאונים והתוספות וכתבו עוד שדוחק ר"י לקיים פירוש הקונדריס דמדכתב עומקא ורומא קני גג ואהני עד רום רקיעא למיקני בור ודות שעל הגג ומעתה נבוא לבאר דברי רבינו מה שכתב ויש בו רוחב ארבע אמות הם דברי הרמב"ם בפרק כ"ה מהלכות מכירה וכתב הרב המגיד שלא מצא בגמרא שיעור לרוחב הגג אבל למדה הרב מיציע עד כאן וטעם זה נכון למ"ש רבינו לדעת הרא"ש דילפינן חדר מיציע לענין ארבע אמות אבל כיון דהרמב"ם לא כתב בחדר שצריך שיהיה בו ארבע אמות דמשמע דלא יליף לה מיציע היכי נימא דיליף גג מיציע דמ"ש גג מחדר ויותר נראה לומר דטעמא דהרמב"ם הוא ועי"ל דכיון דטעמא דחדר אינו מכור בכלל בית הוא לפי שאין תשמיש דחדר כעין תשמיש דבית וכמה שכתב אפילו שלא יהא בו שיעור מקום אינו מכור בכלל אבל גג דטעמא לאו משום שאין תשמישו שוה לבית הוא אלא משום שהוא חשוב בפני עצמו כל היכא דלית ביה שיעור בית דהיינו ארבע אמות לא פלג רשותא לנפשיה: ומ"ש ולא הבור והדות וכו' אפילו עומדים בין המצרים לטעמא דהרא"ש אזיל דאמר דממשנה יתירה דחדר הוא דשמעינן אף על פי שמכר לו מצרים החיצונים וה"ה נמי ביציע ולפי זה ה"ה לבור ודות וכן כתב הרא"ש בהדיא גבי הא דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה המוכר בית לחבירו בבירה גדולה וכו' אבל להרי"ף והרמב"ם דסבירא ליה דלא אמרינן דלא מהני מצר לו מצרים החיצונים אלא בחדר דעליה איתמר אבל גבי יציע אפשר שאם מצר לו מצרים החיצונים שהוא מכור בור ודות נמי שוו ליציע ואפשר שאם מצר לו מצרים החיצונים שהם מכורים: ומ"ש וכתב לו ג"כ ולא שיירית בזביני אילין כלום בעל נ"י כתב במשנה דנ"ל שאם כתב ולא שיירית בזביני אילין קדמי כלום אפילו בור ודות במשמע וחזר למסתפק ביה וכתב שגם ר' יונה מסופק בדבר אבל בגמרא על ההיא דהמוכר בית לחבירו בבירה גדולה כתב דאיכא מרבוותא דכתבי דלא מהני ולא שיירית בזביני אילין כלום אלא בבית ובירה וכיוצא דאיכא דקרו לכולהו בשם אחד אבל בור ודות וחדר דאית להו שם באנפי נפשייהו אף על גב דכתב ולא שיירית לא משתמע דחד שם א"ל תרי שמות לא א"ל וכתב ראיה לדבריהם וכ"כ הרא"ש שם בהמוכר את הבית גבי הא דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה המוכר בית לחבירו בבירה גדולה וכו': ומ"ש לדעת הרמ"ה דגם כשאינו גבוה י' אינו קונה אותו סתם וכו' לדעתי הוא כפי גרסתו במאי דאיתא בגמרא אמימרא דרב דימי שכתבתי בסמוך לימא מסייע ליה ולא את הבור ולא את הדות

וכו' ת"ש ולא את הגג וכו' והרמ"ה ז"ל אינו גורס כן אלא הכי נ"מ מדקתני סיפא ולא את הגג וכו' אמרי כי גבוה י' חשוב כי לא לא חשיב ופירש הרמב"ן הסוגיא לפי גירסא זו ועוד צריך עיון ליישבה לדעת הרמ"ה ולהיות שלברור הדבר היה צריך לפרש כל סוגיות הגמרא ונמצא הדבר רב הטורח מעט התועלת לא חששתי להאריך בו כדי להקל על המעיין פן יקוץ באריכת הדברים ועוד שהיא שלא כדעת שאר הפוסקים שלא חילקו בכך ומשמע דס"ל דכל שאין הגג גבוה י"ט לא חשיב ובטל לגבי בית אפילו לא כתב לו רומא וכ"כ הרמב"ן בהדיא בשם ר"י הלוי על מימרא דרב דימי מנהרדעי שכתבתי בסמוך: ומ"ש ומיהו נהי שלא קנאו וכו' נראה לי סברא דנפשיה דהרמ"ה ומ"מ מ"ש דכי גבוה י"ט דאינו מכור גם קרקעיתו אינו מכור איפשר שגם שאר הפוסקים יודו בכך:

סעיף ב

ומ"ש על כן לא מהני מ"ש לו וכו'. פירושו כיון דאפילו כתב עומקא ורומא אין בור ודות מכורין לכ"ע ולר"י והרמ"ה גם הגג הגבוה י' אינו מכור א"כ לא מהני מ"ש לו עומקא ורומא ולא לענין האויר שעל גביו וכו': ומ"ש והרמ"ה כתב שאפילו לא כתב עומקא ורומא אין המוכר יכול לחפור וכו' שיכול להשתמש בו בהכנסת קורות כלומר להכניס קורות תחת הקרקע כגון שיש לו מערה תחת קרקעו וראשי קורות התקרה נכנס תחת קרקע זה:

סעיף ג

ומ"ש וכ"כ הר"י הלוי וכו' כלומר הרמ"ה והר"י הלוי הושוו בשאין המוכר יכול לחפור תחת הקרקע אע"פ שאינו מזיק דשמא סבור הוא שלא יזיק ושלא במתכוין יזיק אבל במ"ש הר"י הלוי שאם חפר הלוקח בורות וכו' הם של מוכר איפשר שלא יודה לו הרמ"ה בכך ושתי סברות אלו שכתב רבינו אחת דוכן לחפור תחתיו וכו' שהיא סברת רשב"ם כמבואר בלשונו שכתבתי לעיל וסברת ר"י הלוי כתב ה"ה בפכ"ד מה"מ וגם הר"ן הזכיר שתי הסברות הנזכרים ונראה שדעתו ודעת הרשב"א והרא"ש כדעת רשב"ם בזה:

סעיף ד

ומ"ש לפיכך אם מכרה לו בפירוש צריך לכתוב בשטר וכו' כבר נתבאר מדברי הגמרא ומ"ש ומיהו אם כתב לו מארעית תהומא וכו' כ"כ שם הרא"ש וכ"כ הרב המגיד בפכ"ד מה"מ לפי גירסת הגאונים וכן דעת הרמב"ן והר"ן שכתבו די"א דתרוייהו צריכי דאי כתב ליה מארעית תהומא עד רום רקיעא בלחוד לא קני אלא כמו שכתב לו עומקא ורומא אבל כי כתבינהו לתרוייהו משום לישנא יתירא קנה הכל וכתבו הם שאין כן דעת הגאונים אלא דבמארעית תהומא עד רום רקיעא בלחוד סגי ועיין בנ"י:

סעיף ה

כתב הרשב"א המוכר חצר סתם וכו' אבל בחורבה וכו' דין החורבה ודין שדה וכרם שכתב רבי' בשם הרשב"א כתבם ה' המגיד בפכ"ד מה"מ שיש מי שכתב כן והר"ן כתב בהמוכר את הבית דעת הרשב"א בחורבה כמו שכתב רבינו ובשדה וכרם כתב דמסתברא דמסתמא קני רומא ואם בא מוכר לבנות על גביהם אינו רשאי דשוב לא יהיו ראויים לנטיעות ולזריעה אבל עומקא לא קני עד דכתב ליה אבל הרא"ה כתב דאפילו עומקא נמי מסתמא קני ליה שאם בא מוכר לחפור תחתיו מחילות מזיקו בהיזק גדול שמנעו מיניקת התהום שהרי משם יונקים האילנות והזרעים כדאיתא במסכת תענית (כה:) עכ"ל וכתב עוד הר"ן שם ומוכר חצר נמי מסתמא לא קני עומקא ורומא דאף ע"ג דקני לבור ודות וכדתנן מכר את החצר מכר בורות שיחין ומערות שאני בורות שיחין ומערות משום דחצר כולל כל מה שהיה בנוי בתוכו אבל עומקא ורומא לא קנה עד דכתב ליה וה"ר יונה כתב וכן דעת א"א ז"ל: כתב הרשב"א שנשאל על ראובן שמכר בית לשמעון וכתב ליה מארעית תהומא עד רום רקיעא ובאחריות והיה ללוי חלון פתוח על בית זה ועמד שמעון לבנות כנגד החלון ומיחה לוי בידו עד שירחיק מחלונות ד"א שיש לשמעון לחזור על ראובן מחמת האחריות והשיב מום זה כבר ראהו שמעון וסבר וקיבל ואף ע"פ שכתב לו עומקא ורומא אין זה חיסור קרקע אלא שיעבוד בלבד וכן הדין במוכר שיש לשכנו עליו שעבוד מרזב או מזחילה או אמת המים וכיוצא בזה עכ"ל :

סעיף ו

כתב הרמב"ן פ' המוכר את הבית והדין הראשון פשוט שהרי האויר משייר הא למוכר ומפני שנפלה לא נתרוקנה רשות ללוקח וכבר כתב הוא עצמו שזה אינו צריך לפנים:

סעיף ז

והדין השני דהיינו היכא שכתב לו עומקא ורומא והיתה שם עליה ע"ג דיומדין שכתב שכיון שלא קנאה ליקח אם נפלה חוזר ובונה אותה פירש הוא ז"ל הטעם דכיון דלא קנאה לוקח אותו אויר שיורי שייריה ומשוייר הוא כדאיתא בירושלמי המוכר אויר חורבתו לחבירו לא עשה ולא כלום אלא מוכר לו חורבה ומשייר לו אוירא וכיון דשייר משויר אפי' נפלה חוזר ובונה אותה ולקמן בסמוך יתבאר בדברי רבינו שיש חולקים בזה:

סעיף ח

והדין הג' דהיינו שאם מכרה המוכר לאחר ונפלה אזדא ליה שכתב עליו רבינו שאינו מבין טעמו אכתוב לך לשון הרמב"ן עצמו ומשם יתבאר לך טעמו של דבר וז"ל וכשמכרה לאחר נראה שכיון שאין האויר נקנה ללוקח נפל אזדא כדאמרינן גבי משכיר דהא לא קני הכא קנין הגוף אלא אותם עצים ואבנים הוא שקנה עכ"ל ומשמע דה"ק כשהיתה

עליה בנויה וכתב לו עומקא ורומא ולא כתב לו מארעית תהומא עד רום רקיע שאין אותה עליה מכורה נמצא שאע"פ שמכר לו הבית ואויר שעליו שייר לעצמו אויר שאותה עליה בנויה בו וכל שמשייר לעצמו משוייר הוא וכמו שנתבאר בסימן ריב"ב ומיהו אע"ג דאמרינן שהאויר משוייר לעצמו היינו כל עוד שהוא משתמש בו אבל כשבא למוכרו לאחרים הו"ל כמוכר חצר לזה ואויר לזה דהכל לבעל החצר וכמ"ש בסימן ר"ט לגבי משייר דשלב"ל ועכ"ז הוקשה לרבינו דלא דמי למוכר חצר לזה ואויר לזה דהתם כיון דאויר אין בו ממש לא שייך ביה מכירה אבל כאן שאויר זה שיירו לעצמו והוי שיור אמאי לא יהא כח בידו למוכרו ונימא דכי מכר לו עליה מכר לו כל זכות שיש לו בו. וכל דינים אלו שכתב הרמב"ן כתב גם הר"ן:

סעיף ט

ואצל הדין הרביעי דהיינו שאם היתה העלייה בנויה על גבי הבית קנה קרקע ואם נפלה חוזר ובונה אותה כתב וכן אני אומר בור ודות ששייר בפירוש דכיון דארעא אחריתא נינהו מדוקיא דדייקינן בהספינה משום דאין להם דרך לרבנן הילכך אפילו נפלה חוזר ובונה אותה ויש להם דרך: וכתב עוד ואע"פ שראיתי לר"י הלוי דרך אחרת בדברים הללו דרך האמת אין לה שיעור עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן קמ"ג:

סעיף י

בירה שהוא בית גדול ובתים קטנים פתוחים לתוכו והוא עומד באחד מהם ואמר בית זה אני מוכר לך וכו' בר"פ המוכר את הבית (בבא בתרא סא:) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה המוכר בית לחבירו בבירה גדולה אע"פ שמצר לו מצרים החיצונים מצרים הרחיב לו ה"ד אילימא דקרו לבית בית ולבירה בירה פשיטא בית זבין ליה בירה לא זבין ליה אלא דלבירה נמי קרו בית כוליה זבין ליה לא צריכא דרובה קרו לבית בית ולבירה בירה ואיכא נמי דלבירה קרו בית מהו דתימא כוליה זבין ליה קמ"ל מדהו"ל למכתב ולא שיירית בזביני אילין כלום ולא כתב שיורי שייר ופרשב"ם בירה בית גדול הוא ופתוחים לו בתים סביבותיו ואין הבירה עשוייה לתשמיש אלא לישיבה והילוך בני הבתים והכל בית אחד הוא כדכתיב הבירה אשר הכינותי המוכר בית לחבירו וכגון שהיה עומד באחד מבתי הבירה וא"ל בית זה אני מוכר לך כולה זבין ליה דכיון דליכא דקרי לבית בית ולבירה בירה אלא כולה ביחד מיקריא בית מיהו בית זבין ליה קנה הכל דאיכא דקרו לבית שבבירה בית (ולבית) ולבירה עצמה קרו בירה מ"ד כיון דמצר ליה מצר בראי וכולה מיקריא בית כולה זבין ליה קמ"ל רב נחמן דלא אמרי' הכי עכ"ל: וכתבו התוס' אלא דקרו לבירה נמי בית פי' ריב"ם אלא דכ"ע כשמזכירין בית סתם כל הבירה משמע וכשרוצים להשכיר בית אחד בלא בירה צריכין לפרש ולומר בית אחד בלא בירה

אני אומר א"כ אפילו לא מצר מצרים החיצונים כולה זבין ומתוך לשון הקונדריס נמי משמע שרוצה לפרש כן ולפירוש זה הא דכתיב בכל הספרים לבירה נמי בית היינו כמו שקורין לבירה בירה קורין נמי לבירה בית וקשה לר"י דא"כ הו"ל לשנויי לא צריכא דקרו נמי לבית בית וקרו כ"ע לבית בית ולבירה בית ואמאי איצטריך למימר דאיכא דקרו לבירה בירה פירוש ולא בית ואיכא נמי דקרו לבירה בית ונראה לר"י דה"פ ואלא דקרו לבירה נמי בית כמו שקורים לבית בית כוליה זבין כיון דמצר לו מצרים החיצונים ובתר הכי משני דלאו כ"ע קרו לבירה בית אלא איכא דקרו לבירה בירה ולא בית עכ"ל. ודברי רבינו הם כפי' ריב"ם ורשב"ם. וכתב הרא"ש מ"ד כוליה זבין ליה קמ"ל מדהו"ל למיכתב ולא שיירית בזביני אילין קדמי כלום ולא כתב ליה ש"מ שיורי שייר אבל אי כתב ליה ולא שיירית בזביני אילין כלום מכר לו כל הבירה ודוקא דאיכא דקרו לבירה בית אבל באתרא דקרו לבית בית ולבירה בירה אע"ג שכתב לו ולא שיירית בזביני אילין כלום בית זבין ליה בירה לא זבין ליה דכיון שאין בירה בכלל בית נמצא שאין בירה בכלל זביני אילין עכ"ל וכ"כ ה"ה בפכ"א מה"מ בשם המפרשים: כתב הרשב"א שנשאל מי שמכר לראובן בית מסוים בתוך חצרו וכתב לו מכרתי לך בית פלוני כמו שהוא בנוי עכשיו ולא כתב לו עומקא ורומא ולא מארעית תהומא עד רום רקיעא אחר כך חזר ומכר ללוי כל הבתים ובכללם אותו בית שמכר לראובן וכתב לו מארעית תהומא עד רום רקיעא מי אמרינן אהני שטרא דלוי למקני אוירא אע"פ שלא קנה הבית שכבר מכרו לראובן והשיב רומא אין לו גוף ואויר בלבד קנה ואינו נמכר בפני עצמו כדגרסי' בירושלמי ולפיכך אפילו מכר ללוי בפירוש אויר שעל בית זה שמכר לראובן לא עשה כלום ומ"מ אם מכר לו כל חצרו וסיים לו מצרים וכתב לו כל מה שיש בתוך מצרים אלו מכרתי לך ולא שיירית בזביני אילין קדמי כלום עומקא שתחת הבית שמכר לראובן מכור ללוי וכן בור ודות החפורים וכן גג שעל בית של ראובן ואם יש גג ע"ג בית של ראובן כיון שהוא נכנס בכלל מכר של לוי אף האויר שעל הגג עד רום רקיעא קנוי ללוי שהרי נקנה עם גוף הגג ואני אומר דאיפשר שאם מכר בפירוש ללוי עומקא ורומא של אותו הבית וכתב לו הבית לרומא קנה כמוכר שדה למעשרותיו ודקל לפירותיו לפי שבירושלמי נראה שהשוו אותם זה לזה ומיהו צריך להתיישב עוד בדין זה שיש לחלק דשאני דקל שאין הפירות בעולם ולפיכך א"א לשיירן אא"כ שייר גוף לפירות אבל האויר ממילא הוא משוייר וא"צ לשייר גוף שהרי לא נכנס בכלל המכר וא"כ במוכר גוף לאויר המשוייר לא עשה כלום ובירושלמי לא להשוותן לגמרי הביאן אלא להשוותן לדין זה בלבד שאם מכרם אינם מכורים ואם שייר משויירים ולא מטעם אחד אלא כל אחד לפי

ענינו ולעולם המוכר את הבית ולא כתב לו עומקא ורומא אין הרום מכור וממילא הוא משוייר ואין צורך לשייר גוף לאויר ולפיכך אם חזר ומכר גוף לאויר לא עשה כלום עכ"ל. ועיין בתשובת הרשב"א סימן תת"פ. וכתב עוד הרשב"א בתשובה המוכר או הנותן כל שלא פירש ממכרו או מתנתו לא נכניס אנו בהקנאתו יותר ממה שהקנה אבל הסיפור בדרך הודאה במה שכבר הקנה אינו צריך רק לספר ולהודות דרך כלל לא דרך פרט והוא שאמרו (גיטין סד) האומר גירשתי את אשתי נאמן להבא ואע"פ שלא פירש אם גירש אותה לגמרי או שייר מעשה ידיה וכיוצא בזה או שמא לא התירה לכל אדם וכן האומר עשיתי את פלוני עבדי בן חורין לא הוצרכו לפרש שם כיצד עשאו בן חורין וזה נ"ל ברור עד שאני אומר שאילו האומר לחבירו בית זה אני מוכר לך ומצר לו מצרי הבירה דקי"ל מצרים הרחיב לו מדהוו"ל למיכתב ולא שיירית בזביני אילין קדמי כלום ואם כתב והודה לו כמספר מה שהיה עם מה שהוא רוצה להוסיף לו עכשיו ואמר מכרתי ביתי לפלוני ומצריו פלוני ופלוני והריני מיפה עכשיו כחו בשוה כך וכך הודה במה שיש תוך המצרים שאין זו שעת הקנאה עד שנאמר מדהוה ליה למיכתב ולא כתב שיורי שייר עכ"ל: וכתב עוד בסי' אלף וקל"ה שאלת ראובן ירש בית מיעקב אביו ועירב בו בתים תוך המצרים אח"כ נתנו במתנה לחנוך בנו וכתב לו איך נתתי לו במתנה הבית שהיה מיעקב אבי וסיים לו מצרים אחר כך מת ראובן ויצאו עוררין על חנוך לומר לא נתן לך ראובן תוספת הבנין שבנה הוא כי זה התוספות לא היה של יעקב אביו. תשובה אם פרץ ועירב קרקע שהיה חוץ למצרי בית יעקב אביו ולא מצר לו מצרים החיצונים הדבר ברור שאינו בכלל המתנה ואם מצר לו מצרים החיצונים וכתב לו כל מה שיש תוך המצרים נתתי לו הכל נתן לו ואם בנה בתים בתוך מצרי בית אביו כגון שבנה עליות ע"ג הבית הכל לפי מה שכתב שאם כתב לו מתהום ארעא עד רום רקיעא הכל נתן לו ואם בנה בתים בחצרות בית אביו ובתוך המצרים ומצר לו מצרים החיצונים דינו מבואר בר"פ המוכר את הבית בההיא דרב נחמן אמר רבה בר אבוה עכ"ל: כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש שנשאל על ראובן שיש לו שני בתים זה אצל זה ומכר אחד לפלוני ודרך הבתים שבתי הכסאות נמשכים מבית לבית דרך חפירות ובא הלוקח לסתום החפירה שהיה נמשך בית הכסא של בית המוכר והלוקח טוען שכתב לו מתהומא ועד רקיעא והמוכר טוען שלא מכר לו ע"מ שיפסיד לו ביתו והשיב שהדין עם המוכר:

סעיף יא

מכר הבית והתנה על מנת שדיוטא עליונה שלי ולא היה צריך לזה התנאי וכו' שם (סג.) תנו רבנן בן לוי שמכר שדה לישראל ואמר לו על מנת שמעשר ראשון שלי מעשר

ראשון שלו ואם אמר לי ולבני מת יתן לבניו אמאי אין אדם מקנה דשלב"ל כיון דאמר ליה ע"מ שמעשר ראשון שלי שיורי שייריה למקום מעשר א"ל ר"ל זאת אומרת המוכר בית לחבירו וא"ל ע"מ שדיוטא עליונה שלי דיוטא העליונה שלו למאי הלכחא רב זביד אמר שאם רצה להוציא בה זיזין מוציא רב פפא אמר שאם רצה לבנות עליה על גבה בונה בשלמא לרב זביד היינו דקתני זאת אומרת אלא לרב פפא מאי זאת אומרת קשיא פרשב"ם אמאי מעשר ראשון שלו הא אין אדם מקנה וכו'. אמר ר"ל זאת אומרת. ברייתא זו אשמעי' דכל תנאי שאינו לא מעלה ולא מוריד אא"כ שייר אמרינן שיורי שייר לעצמו מקום פורתא מינה שמעינן דהמוכר בית לחבירו וא"ל ע"מ שהדיוטא העליונה שלי הדיוטא העליונה שלו הוא גג שיש לו מעקה גבוה י' דאמרינן שאינו מכור עם הבית ותנאי זה אינו מועיל דבלאו הכי נמי הרי הוא של מוכר כדקתני במתני' ולא את הגג וכו' ולא היה צריך להתנות הילכך דיוטא העליונה שלו להוצאת זיזין כנגד רשותו של לוקח כדמפרש ואזיל וה"ה אם א"ל חוץ מדיוטא העליונה דשייר מקום בחצר להוצאת זיזין ואליבא דרב זביד כדאמרינן פרק מי שמת למאי הלכתא אמר ר"ל דאהני תנאיה למהוי דיוטא עליונה שלו הא בלאו הכי הוא שלו דהמוכר את הבית לא מכר דיוטא העליינה שאם רצה מוכר להוציא זיזין מדיוטא עליונה כנגד חצר של לוקח שמכר לו זה הבית והחצר מוציא להכי אהני תנאיה והכי א"ל ע"מ שתהא דיוטה העליונה שלי לגמרי לעשות בה חפצי אף להוציא ממנה זיזין כמתחילה קודם שמכרתי לך הבית והחצר דשייר בתנאי מקום בחצר כמו ששייר למעלה בשדה מקום מעשר דכל תנאי דלא מהני מאי דקאמר אהני מיהא לשייר מקום והיינו זאת אומרת דקאמר ר"ל ודוקא הוא אבל בנו אין לו רשות להוציא זיזין עד שיפרש לי ולבני כדאמרינן לעיל גבי מעשר דכל מילתא דדייקינן מיתורא די לנו כי אהני ייתורא לעצמו כמו שפירש ע"מ שמעשר ראשון שלי ה"נ אמרינן ע"מ שהדיוטא העליונה שלי אבל לבניו לא מהני תנאי המיותר רב פפא אמר כולי האי לא אהני לשייר מקום ממה שמכר אלא להכי אהני תנאי המיותר שאם רצה לבנות דיוטא זו אם תפול על גביו של הבית בונה והכי מסיק לקמן דאי נפלה הדר בני לה דאי הוה שתק המוכר ומכר הבית סתם היתה הדיוטא העליונה שלו כל ימי שיתקיים אבל אם תפול לא יחזור ויבנה ע"ג בית זה דלהאי דיוטא הוא דאשתעבד ליה בית אבל לדיוטא אחרת לא משתעבד עד דא"ל בהדיא ייתור לשון כדאמרינן בפרק הבית והעליה אי דא"ל עליה זו ונפל אזלא ליה וכו' והא דתנן הבית והעלייה של שנים שנפלו וכו' אם אמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות וכו' התם בדחלקי זה נוטל בית וזה נוטל עליה ודאתני בהדדי להשתעבד בית לעליה כל הימים ואפילו לא אתנו מסתמא

ע"ד כן חלקו. ולרב זביד אהני תנאה להוצאת זיזין ולא להדר בני דהוצאת זיזין מסיק אדעתיה שהרי צריך לו מיד אבל להדר בני לה אם תפול לא מסיק אדעתיה לעתים רחוקות: בשלמא רב זביד וכו' אלא לרב פפא מאי זאת אומרת. למה לו לר"ל לומר זאת אומרת לאשמועינן דאהני ייתור לחזור ולבנות הדיוטא אם תפול בלא הברייתא נמי הוה ידעינן דאהני ייתור תנאי שאינו צריך לטפויי מילתא או הא דר"פ או שום דבר בעולם כדאמרינן במתניתין (סד.) ומודה ר"ע בזמן שא"ל חוץ מאלו שאינו צריך ליקח לו דרך ומברייתא לא שמעינן טפי ממתני' עכ"ל: וכתבו התוספות שאם רצה לבנות עליה על גבה לא על גבה ממש אלא דאי נפלה הדר בני לה כדמסיק לקמן אבל אם לא אמר על מנת לא בני לה אע"ג דתנן הבית והעליה שנפלו אמר בעל העליה לבעל הבית לבנות וכו' אר"י דוקא בעליה דעדיפא וחשיבא טפי מדיוטא אבל דיוטא דלא חשיבא כולי האי לא יפה כחה כמו בעליה ובקונדריס בחנם דחק לפרש בע"א עכ"ל: וכתב הרא"ש רב זביד אמר שאם רצה להוציא בה זיזין מוציא רשב"ם פי' להוציא ממנה זיזין לחצר שמכר עם הבית ור"ת פירש שאם יעשה בנין בחצר יוציא ממנו זיזין על הדיוטא רב פפא אמר שאם רצה לבנות על גביו בונה בשלמא לרב זביד היינו דקתני זאת אומרת דהוצרך ללמוד מן הברייתא דשייר מקום בחצר להוצאת זיזין לפירשב"ם דאפילו התנה ע"מ שאוציא זיזין בחצר אין בדבריו כלום וכמו שאין אדם מקנה דשלב"ל כך אין אדם מקנה לחבירו האויר דמי שהיה כותלו סמוך לחצר חבירו והקנה לו בעל החצר שיוציא [זיזין] מכתלו לאויר חצרו לא עשה ולא כלום שאין האויר נתפס בקנין אלא צריך שיאמר אני מקנה ומשעבד לך חצר להוצאת זיזין דאין אדם מקנה לחבירו קרקע לאויר כמו שמקנה קרקע לפירותיו הילכך הוצרך ר"ל ללמוד מברייתא זו דכי היכי דאמרינן גבי אומר ע"מ שמעשר ראשון שלי ששייר מקום המעשר משום דבעין יפה משייר ואע"ג דלא הזכיר המקום ה"נ אמרינן דמשייר דיוטא לתשמישו להוציא בה זיזין שייר דשייר בחצר להוציא בה זיזין שלא יהא כמשייר אויר אע"ג דלא הזכיר החצר כלל גבי נפשיה בעין יפה משייר כן פי' ה"ר יונה ז"ל לפי' רשב"ם והלכתא כרב זביד דגרסי' בפרק מי שמת (בבא בתרא קמ"ח.) אמר רבא אמר רב נחמן את"ל בית לאחד ודיוטא לאחד לא הוי שיור חוץ מדיוטא הוי שיור ואליבא דרב זביד דאמר אם רצה להוציא בה זיזין מוציא עכ"ל וכן פסק הרי"ף דהלכתא כרב זביד דאמר אפילו אם רצה להוציא בה זיזין מוציא וכ"ש אם רצה לבנות על גבה. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בסוף פכ"ד מהלכות מכירה וז"ל המוכר בית לחבירו על מנת שדיוטא עליונה שלי הרי זו שלו ואם רצה להוציא בה זיזין מוציא ואם נפלה חוזר ובונה אותה ואם רצה לבנות על גבה בונה כשהיה מקודם עכ"ל:

והרמב"ן ז"ל הקשה כמה קושיות על פירשב"ם וכתב שגם ר"ת הקשה על פירשב"ם ופירש שהדיוטא היא שורות הכותל העליונה כשיש בה בנין באויר ובעינן למאי הלכתא כלומר אם היה שם דיוטא בנויה פשיטא ומאי זאת אומרת ואם אין שם בנין מה שייר ומהדרינן לעולם שאין בדיוטא שום בנין עסקינן רב זביד אמר שאם רצה להוציא בה זיזין מוציא לחצר שהיא של מוכר שהמוכר את הבית לא מכר את החצר ואם רצה להוציא זיזין באותה שורה שיהו יוצאין מן החצר שלו מוציא ואף על פי שהוא מכביד על הבית של לוקח בניעוץ זה ובדירתו והוא דר בדיוטא זו כיון ששיירה בפירוש לכך שיירה ואהני תנאיה להכי ומיהו אף על גב דלא כתב ליה עומקא ורומא לא מצי לבנות על גבי הבית עלייה משום דלא משתעבד ליה כתלין דלוקח אלא לדיוטא כלומר להשתמש שם כדרך הדיוטות בזיזין אבל לבנות עליהן עליות כולי האי לא קביל עליה ולא מהני תנאיה להכי בסתם ורב פפא סבר דלא מצי להוציא בה זיזין ולהוסיף הכבדות אלא שהוא יכול לבנות עלייה למעלה באויר כגון ע"ג עמודים ולא ישתמש בכותלין כלל אלא באויר ובשילהי שמעתא אוקימנא לרב פפא שאם נפל כל הבית כופה לבעל הבית לבנות ביתו משום הך דיוטא ואע"פ שאין זה משתמש בה מהני ליה דלא מבעית אי נמי שהרוח מזיקתו ומפיל בניינו בלא בית תחתיו ודוקא משום תנאה אבל בלא תנאה אינו כופה לבעל הבית שהרי אין לו בבתים כלום עכ"ל ופירוש זה כתבוהו התוספות וגם ה"ה כתבו וכתב עוד והרב ן' מיגש פירש שמי שלא מכר הרום שהוא יכול לבנות על גבי דיומדין ואם נפל הבית ובנה לוקח אותו אין המוכר יכול לבנות אף ע"ג דיומדין שלא שייר אלא אויר ביתו וזה בית אחר הוא וכשהתנה ואמר על מנת דאי נפל ביתא ובני לוקח הדר מוכר ובני על גביו עליה אלו דבריו וקיימא לן כרב זביד וכ"ש כרב פפא דטפי אמר רב זביד מרב פפא והמחבר הביא שמועה כפשטה והושג במה שכתב ואם רצה לבנות עליה על גביו בונה כשהיה מקודם א"א זה שבוש דאפילו בנין חדש הוא בונה אם הוא רוצה עכ"ל ה"ה ז"ל: ולענין הלכה נראה דכהרי"ף והרמב"ם ז"ל נקטינן לגבי רשב"ם והרא"ש ז"ל. ועל מה שאמר רשב"ם ודוקא הוא אבל בנו אין לו רשות להוציא זיזין עד שיפרש לי ולבני כדאמרי' לעיל גבי מעשר כתוב בנמוקי יוסף דוקא גבי מעשר אמרו כן מפני שלא נשאר לו בגוף הקרקע כלל דגוף הקרקע ודאי דלוקח הוי אבל גבי דיוטא שנשארה לו וכן בדקל אם היה משייר אילנות לפניו כיון דדבר מסויים שייר לעצמו אף היורש יורשה אע"ג דקאמר לי עכ"ל וכ"כ דעת כל הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בינו ליורשיו : כתב הרשב"א בתשובה שכתבתי בסימן קע"ג מה שטען ראובן על השנות בשטר מלת לעולם פעמים דלטפויי מילתא אתא ואפילו נפלה בני לה אינה טענה שלא אמרו אלא

במה שהוא מעצמו משוייר וזה בא וטפי מילתא ושיירו בפירוש כאומר חוץ מאלו כמו ששנינו בפרק המוכר את הבית וכן באומר על מנת שדיוטא עליונה שלי שהדיוטא כבר היתה משויירת לו בסתם וכן בשכיב מרע האומר תנו ק"ק זוז לפלוני בכורי בראוי לו ולב"ח בראוי לו ולאשתו בראוי לה שבכל אלו לא הו"ל לומר בראוי להם אם בראוי לבכורה או בחובו או בכתובתה קאמר אבל כאן צריך היה לומר לעולם לשופרא דשטרא וכן כשאמר לבאים מכחו חזר והזכיר לעולם:

סעיף יד

טו והיכא שמכר לו סתם שאין בור ודות נמכר צריך הוא ליקח לו דרך מן הלוקח ליילך לבורו וכו' ואם אמר ליה חוץ מן הבור והדות וכו' והמוכר בור ודות לבד אין הלוקח צריך ליקח לו דרך וכו' שם (סד.) במשנה המוכר את הבית לא מכר את היציע וכו' לא את הבור ולא את הדות אע"פ שכתב לו עומקא ורומא וצריך ליקח לו דרך דברי רבי עקיבא וחכמים אומרים אינו צריך ליקח לו דרך ומודה ר"ע בזמן שאמר ליה חוץ מאלו שאינו צריך ליקח לו דרך מכרו לאחר ר"ע אומר אינו צריך ליקח לו דרך וחכמים אומרים צריך ליקח לו דרך ופר"ש צריך המוכר ליקח דרך מן הלוקח ליילך לבור ודות שלו דמוכר בעין יפה מוכר דברי ר"ע ורבנן ס"ל דמוכר בעין רעה מוכר ושייר דרך לעצמו ממה שמכר בזמן שאמר ליה חוץ מאלו חוץ מבור ודות ותנאי שלא לצורך הוא שהרי אינן בכלל בית אלא לטפויי מילתא קאתי ושייר לו דרך ולרבנן לא אתא לאטפויי כלל דבלאו הכי שייר לעצמו דרך ולרווחא דמילתא אמר כן שלא יאמר לוקח כל הבית מכרת לי ולא עכבת דרך שאין כל מוכרים בקיאים בדינים: מכרן לבור ודות לאחר והבית עיכב לעצמו ר"ע אומר אין צריך הלוקח ליקח לו דרך לבור ודות שקנה דמוכר בעין יפה מכר לו עכ"ל. ובגמרא איתמר רב הונא אמר רב הלכה כדברי חכמים ורב ירמיה בר אבא אמר שמואל הלכה כר"ע א"ל ר"נ לרב הונא הלכתא כוותן או הלכתא כוותייכו אמר ליה הלכתא כוותייכו דמקרביתו לבבא דר"ג דשכיחי דייני. ופר"ש הלכתא כוותיה דשמואל ורב נחמן תלמידו. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ה מהלכות מכירה כר"ע:

סעיף טז

מי שיש לו ב' בתים זה לפנים מזה ומכרם או נתנם לשנים כאחד אין לפנימי דרך על החיצון וכו' שם איתמר ב' בתים זה לפנים מזה שניהם במכר שניהם במתנה אין להם דרך זה על זה כ"ש חיצון במתנה פנימי במכר חיצון במכר ופנימי במתנה סבור מינה אין להם דרך זה על זה ולא היא מי לא תנן בד"א במוכר אבל בנותן מתנה נותן את כולן אלמא מאן דיהיב מתנה בעין יפה יהיב ה"נ מאן דיהיב מתנה בעין יפה יהיב. ופר"ש זה לפנים מזה. ודריסת הפנימי על החיצון לר"ה: שניהם במכר. שמכרן ביחד לשני בני אדם

או שניהם ביחד במתנה לשני בני אדם אין לו דרך לפנימי על החיצון דכי היכי דלפנימי זבין ויהיב בעין יפה לחיצון נמי בעין יפה יהיב וזבין ולא מקרי עין רעה אפילו לרבנן אלא דמכר הפנימי ועיכב לעצמו את החיצון כי מתני' אבל היכא דלא עיכב לעצמו כלום כ"ע מודו דלזה מכר כל החיצון ולזה כל הפנימי ואין לפנימי על החיצון כלום דלא תהיה עינו יפה לזה ורעה לזה: כ"ש חיצון במתנה וכו'. דודאי לא תהיה עינו יפה אצל לוקח ורעה אצל מקבל מתנה דלההוא דיהיב ליה לדידיה רחים ליה: ומ"ש רבינו ודוקא כשהקנה לשניהם כאחד וכו' כן כתב ה"ה בפכ"ה מה"מ וז"ל פסק הרב ן' מיגא"ש ז"ל דוקא כשהוא מקנה שני (דברים) כאחד הא אם מכר הפנימי ואח"כ מכר החיצון תיכף שקנה הפנימי זכה בדרך דהא קיי"ל כר"ע דקונה בור ודות יש לו דרך ושוב אין זכותו מסתלק וכן חיצון במכר ופנימי במתנה אם יהיה המכר ראשון לא זכה הפנימי בדרך שהרי לא היה לבעליו דרך דהא קיי"ל כר' עקיבא דמשייר בור ודות צריך ליקח לו דרך וכיון שכן אין למקבל המתנה אלא הזכות שהיה לבעליו בו אבל כשהקנה לשניהם כאחד מה שהוא עין יפה לזה הוא רע לזה ולפיכך אין להם דרך אבל במתנה בעין יפה הוא נותן יותר ממוכר כמו שכתב המחבר ועיקר עכ"ל:

סעיף יז

המוכר את הבית מכר כל הדברים הקבועים כגון דלת ומנעול וכו' משנה שם (סה.) המוכר את הבית מכר את הדלת אבל לא המפתח מכר את המכתשת הקבועה אבל לא את המיטלטלת מכר את האצטרובל אבל לא את הקלת ולא את התנור ולא את הכירים ולא הריחים בזמן שאמר לו הוא וכל מה שבתוכו הרי כולם מכורים ובגמרא ת"ר המוכר את הבית מכר את הדלת ואת הנגר ואת המנעול אבל לא את המפתח מכר את האצטרובל אבל לא את הקלת בזמן שא"ל הוא וכל מה שבתוכו הרי כולם מכורים בין כך ובין כך לא מכר לא את הבור ולא את הדות ולא את היציע. ופר"ש המוכר את הבית. סתם: מכר את הדלת וכו'. כללא דמילתא כל תשמישי בית הקבועים מכורים בכלל בית והמיטלטלים אינם מכורים: את הדלת. דכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע: אבל לא את המפתח. דמיטלטלא: המכתשת הקבועה. בקרקע: אצטרובל. עיגול שסביב הריחים ודבר קבוע הוא ואין מזיזין אותו ממקומו: הקלת. האפרכסת ערמוייא בלע"ז ומיטלטלת היא: ה"ג לא את התנור ולא את הכירים דכל הנך מיטלטלין הן והכי נמי תניא בתוספתא ובסדר המשנה גרסינן מכר תנור מכר כירים ולא נהירא ואם איתא צריך לאוקמה במחוברת לקרקע: נגר. בריח וקבוע בכותל: מנעול. קבוע בדלת: בין כך ובין כך. בין שאמר לו כל מה שבתוכו בין שלא אמר: לא מכר לו את הבור וכו'. דאינו בתוכו של בית אלא בניינים

בפני עצמן הן עכ"ל. ואמרינן בגמרא מפתח דומיא דדלת קתני מה דלת דקביע אף מפתח דקביע ופר"ש מפתח דומיא דדלת קתני מה דלת דקביע לעולם שאין מזיזין אותו משם להטלטל ממקום למקום אף מפתח בשל עץ מיירי דקביעא שיש מפתחות שאין מזיזין אותם מן הפותחות כגון של בני כפרים ואפילו הכי לא מכר את המפתח דאם איתא דמפתח שאינו קבוע מיירי ליפלוג וליתני בדידה המוכר את הבית מכר את המפתח הקבועה אבל לא את המיטלטלים כדקתני גבי מכתשת וכ"ש דלת דקביע טפי אלא מדקתני דלת שמעינן דליכא לאיפלוגי אלא בין דלת למפתח ואע"ג דקביע בדלת אינו מכור שהרי תשמיש קל הוא ונוח לטלטלו ופעמים שמיטלטלת אבל לא תדיר: ומ"ש אבל לא גג ויציע ובור ודות ומחילות כתב נ"י דאיכא מרבוותא דאמרי דאע"ג דכתב ולא שיירית בזביני וכו' לא מהני לבור ודות ומחילות וחדר: לשון הרמב"ם ז"ל המוכר בית מכר תנור וכירים וריחים וכו' ז"ל פרק כ"ה מהלכות מכירה המוכר את הבית מכר את התנור ואת הכירים ואת מלבנות הפתחים המחוברים בטיט ואת הדלת ואת הנגר ואת המנעול אבל לא את המפתח ומכר את המכתשת הקבועה אבל לא את המיטלטלת ומכר את האצטרובל אבל לא את הכלי שהקמח יורד לתוכו והוא כמו כפיפה של עץ ולא מכר את מלבנות כרעי המטה ולא את מלבני החלונות אע"פ שהן מחוברין בטיט מפני שהן לנוי ובזמן שא"ל הוא וכל מה שבתוכו הרי כולם מכורים וכתב ה"ה גירסת הרב אינה כגירסת ספרינו שאנו גורסים במשנה ובברייתא לא מכר התנור והכירים ומ"מ נ"ל שאף המחבר לא אמרה אלא במחוברין דאי מיטלטלין לא עדיפי ממפתח: ודין המלבנות הכי איתיה בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סט.) בעי רבי אלעזר מלבנות של פתחים מהו היכא דמחבר בטינא לא תיבעי לך דהא מחבר כי תיבעי לך דנקיטי בסיכי מאי תיקו. בעי רבי זירא מלבנות של חלונות מהו מי אמרינן לנוי בעלמא הוא דעבידי או דילמא כיון דמחבר מחבר תיקו. בעי רבי ירמיה מלבנות של כרעי המטה מהו כל היכא דמיטלטלי לא תיבעי לך דהא מיטלטלי כי תיבעי לך היכא דלא מיטלטלי מאי תיקו. ופי' ר"ש בעי רבי אלעזר. במוכר את הבית קא בעי אם מכר בכלל הבית מלבנות של פתחים אם לא והוא תיקון שעושין סביב המזוזות ומלמעלה ומלמטה שהדלת שוקף עליהן: דמחברי בטינא. ומחוברים בכותל אבנים בטיט: דהא מחברי. והוו מן הבית עצמו: בסיכי. יתדות ונוח לפרקו: מאי. מי אמרינן אינן צריכים לפתח כל כך ולא מכרן או לא תיקו: בעי רבי זירא. אם תמצא לומר מלבנות של פתחים דנקיטי בסיכי מכורים בכלל הבית היינו משום דלחיזוק עבידי אבל מלבנות של חלונות דנקיטי בסיכי מהו לנוי עבידי ולא מזדבני או דילמא כיון דמחבר בסיכי הא מחבר ונמכרין כדאמרן גבי

מלבנות פתחים אבל מחבר בטיט לא מיבעיא לן כן נראה בעיני: מלבנות כרעי המטה. חתיכת עץ היו נותנים תחת כרעי המטה כדי שלא ירקבו בקרקע ואם תמצא לומר גבי פתחים וחלונות דמזדבני היינו משום דמחברי מיהא בסיכי אבל הכא בדלא מחברי למטה כלל כדמפרש ואזיל קמיבעיא ליה אם הוא מכור עם המטה או לא: דמטלטלי בהדה. שמחוברת במסמרות או בסיכי עכ"ל: וכתב ה"ה מלבנות הפתחים ן' מיגא"ש פירש כגון פצימין עשויים של עץ וכתב רבינו המחוברים בטיט שאם ביתדות כיון דלא איפשיטא לא קנה ובמלבנות כרעי המטה הרב ן' מיגא"ש פירש דלענין מוכר את הבית היא השאלה ופירש כל היכא דמיטלטלין בהדי מטה לא תיבעי דלא מזדבני בהדי ביתא וזה דעת רבינו ובעיא דמלבנות החלונות פשטה כדברי המחבר דאף במחוברין בטיט היא השאלה ועלתה בתיקו ולא קנה אבל הרשב"א ז"ל כתב בדלא מחברי בטיט אלא ביתדות כאותה של מלבנות פתחים וכך הוא שואל אע"ג דלגבי פתחים לא הוברר אם קנה כאן גבי חלונות ודאי לנוי הן עשויין וכל שאינן מחוברים ודאי לא קנה או דילמא הרי הן כמלבנות פתחים כיון דמחברי בסיכי ואף כאן הוא בספק אלו דבריו ז"ל ור"ש פירשה גם כן במחוברים ביתדות דבטיט פשיטא דקנה ופירשה באם תמצא לומר גבי פתחים קנה גבי חלונות מאי ולא ידעתי מי הכריחו לזה עכ"ל: ומה שאמר רבינו ולא ידענא מה ענין מלבני כרעי המטה לגבי מכירת הבית וכו' נראה דלדעת הר"י ן' מיגא"ש והרמב"ם ז"ל היינו טעמא דאיבעיא לן משום דכיון דלא מיטלטלי בהדי מטה איכא למימר דבטילי לגבי קרקע ונמכרים בהדי בית:

סעיף יח

האומר לחבירו בית אני מוכר לך יכול ליתן לו עלייה וכו' בפרק הנודר מן הירק (נדרים נו.) תנן הנודר מן הבית מותר בעלייה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים עלייה בכלל בית ובגמרא כמאן אזלא הא דאמר רב הונא בר חייא משמיה דעולא בית בבתי אני מוכר לך מראהו עלייה טעמא דא"ל בית בבתי אני מוכר לך אבל בית סתם אינו מראהו עלייה לימא ר"מ היא אפילו תימא רבנן מאי עלייה מעולה שבנכסים ופירש הרא"ש לימא ר"מ היא דמשמע משום שאמר בית בבתי דמשמע בית כל דהו הא אמר בית סתם אינו יכול ליתן לו עלייה והיינו כר"מ דאמר עלייה ליתא בכלל בית דאי רבנן אפילו אמר בית סתם נמי: מאי עלייה מעולה שבבתים. ודאי אם א"ל בית סתם מראהו עלייה אבל השתא דא"ל בית בבתי האי לישנא משמע לאפוקי עלייה דגריעא משום עלייה וירידה וצריך ליתן לו המעולה שבין שני בתים דהיינו בית ועלייה מיהו הגרוע שיש לו יכול ליתן לו והכי מסיק בשילהי מנחות (קח:) דיד בעל השטר על התחתונה עכ"ל. וההיא דשילהי מסכת

מנחות הכי איתא דתנן התם האומר אחד מכבשי הקדש אחד משוורי הקדש היו לו שנים הקטן שבהם הקדש שלשה הבינוני שבהם הקדש ובגמרא א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא דאמר אחד משוורי הקדש אבל אמר שור בשוורי הקדש הגדול שבהם הקדש תורא בתוראי קאמר איני והאמר רב הונא אמר רבי חייא משמיה דעולא האומר לחבירו בית בבתי אני מוכר לך מראהו עלייה לאו משום דגרוע לא מעולה שבבתים מיתיבי בית בבתי אני מוכר לך ונפל מראהו נפל ואמאי ליחזי הידין נפל לוקח קאמרת שאני לוקח דיד בעל השטר על התחתונה השתא דאתית להכי אפילו תימא עלייה דגריעא יד בעל השטר על התחתונה וכתב הר"ן בפרק הנודר מן הירק לפום הך מסקנא דמנחות דאמרינן דעלייה ממש דגריעא משמע דליכא לאוקמי לדרב הונא כרבנן דא"כ ל"ל בבתי דקאמר אפילו בית נמי בכלל עלייה הוא ואפ"ה איפשר דקי"ל כרבי מאיר מיהו כתב הרמב"ן דאפילו למסקנא דהתם הא דרב הונא כרבנן אתיא דאיכא למימר דהאי דנקט בית בבתי ולא נקט בית סתם לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בית סתם דמראה עלייה דגריעא אלא אפילו כי אמר בית בבתי דכה"ג למעליותא משמע כדאמרינן התם הגדול הקדש אפ"ה גבי לוקח מראהו עלייה דגריעא הילכך כיון דלפום מסקנא דהתם איכא למימר דמימריה דרב הונא כרבנן אתיא נקטינן כוותייהו דעלייה בכלל בית. וכן פסק הרמב"ם ז"ל עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפרק כ"א מה"מ האומר לחבירו בית מבתי ושור שבשוורי אני מוכר לך נותן לו הקטן שבהם מת אחד מן השוורים או שנפל אחד מן הבתים מראה לו זה שמת או שנפל שיד בעל השטר על התחתונה עכ"ל והיינו כמסקנא בסוף מנחות ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש:

סעיף כ

המוכר מקום לחבירו לעשות לו בית סתם או רפת בקר וכו' משנה בפרק המוכר פירות (בבא בתרא ד' צח:) המוכר מקום לחבירו לעשות לו בית וכן המקבל מחבירו לבנות לו בית חתנות לבנו או בית אלמנות לבתו בונה ד' אמות על שש דר"ע רבי ישמעאל אומר רפת בקר הוא זה והרוצה לעשות רפת בקר בונה ד' אמות על ו' בית קטן ו' על ח' גדול ח' על י' טרקלין י' על י' רומו כחצי ארכו וכחצי רחבו. ובגמרא רפת בקר מאן קתני לה איכא דאמרי ר"ע קתני לה וה"ק אע"פ שרפת בקר היא פעמים שאדם עושה דירתו כרפת בקר ואיכא דאמרי רבי ישמעאל קתני לה וה"ק שהרוצה לעשות רפת בקר עושה ד' אמות על ו' תנא וקנתיר י"ב על י"ב מאי קנתיר תרביץ אפדני. ופר"ש בית חתנות לבנו. שלקח אשה ודרך האב לעשות לבנו יציע קטן סמוך לביתו: בית קטן ו' על ח'. הרוצה לבנות בית קטן לחבירו לכל הפחות וכגון דא"ל עשה לי בית סתמא ויד הבונה על

העליונה לעשות לו פחות שבבתים הואיל ולא פירש כמה יעשהו קטן לכל הפחות ו' על ח' דכיון דלא א"ל בית חתנות אלא בית סתמא לעצמו קבעי לה וצריך להיות גדול מבית חתנות וה"ה למוכר מקום לחבירו לעשות לו בית דצריך ליתן לו קרקע ו' על ח': גדול ח' על י'. וכגון שפירש לו עשה לי בית גדול: טרקלין. למושב שרים עשוי ולא לתשמיש הילכך מרובע בעינן: רומו כחצי ארכו וכו'. אכולהו קאי והיינו בית חתנות שהוא ד' על ו' רומו ה' דהיינו חצי ארכו וחצי רחבו בבית קטן ז' וט' בבית גדול וי' בטרקלין: תרבץ אפדני. חצר גדול שעושין שרים בתוך אפדני שלהם ועל שם שמרביצים אותו תמיד במים להשכיב האבק קרי ליה תרבץ וז"ל הרמב"ם בפכ"ה מה"מ המוכר מקום לחבירו לעשות בית או רפת בקר וכן המקבל מחבירו לעשות בית חתנות לבנו או בית אלמנות לבתו עושה לו ד"א על שש מכר לו בית גדול עושה ח' על י' מכר לו מקום טרקלין עושה י' על י' תרבץ של חצר י"ב על י"ב ורום כל בית ובית בחצי ארכו ובחצי רחבו וכתב ה"ה פירוש המשנה לדעת המחבר כדעת ן' מיגש דהך סיפא דבית קטן אליבא דר' ישמעאל ואין הלכה כמותו לגבי ר"ע ודין רפת בקר ללישנא קמא דגמרא מפורש היא שאפי' ר"ע מודה שהוא ד' על (ד') [ו'] אף ללישנ' בתרא אע"ג דר' ישמעאל היא לא חזינן בהדיא דפליג ר"ע ומש"ה קי"ל הכי ויש מפרשים פירושים אחרים וזה עיקר עכ"ל. וז"ל הר"ן בית קטן שש על ח' פר"ש דהך בבא ר' עקיבא קתני לה דנהי דאמר ברישא ד' אמות על שש התם במפרש בית חתנות שהוא קטן משאר בתים אבל באומר בית סתם לא משמע לבית חתנות אלא לעצמו ולפיכך עושה ו' על ח' נמצא עכשיו לדידן דקי"ל כר"ע בית חתנות ארבע על שש בית סתם ו' על ח' אבל הרא"ש פירש דהך סיפא דבית קטן רבי ישמעאל קתני לה לפי שאין חילוק כלל בין בית סתם לבית חתנות ור"ע ס"ל דתרווייהו ד' על ו' וא"ל ר' ישמעאל רפת בקר היא זו אלא אין לך בית קטן פחות מו' על ח' ולא תיקשי לך להוא לישנא דאמרי' בגמ' דרפת בקר ר"ע קתני לה היכי מפסקין למתני' פסקי פסקי דרפת בקר ר"ע ובית קטן ר' ישמעאל דלאו קושיא היא דכי אמרינן דר"ע קתני לה ר' עקיבא מודה בה אמרינן וה"ק רבי ישמעאל לרבי עקיבא רפת בקר היא זו שאתה מודה שהרוצה לעשות רפת בקר עושה ד' אמוח על ו' וכיון שכן בית קטן שש על ח' ונקטינן כי ההוא לישנא דבתרא הוא דרפת בקר אפילו ר"ע מודה בה אלא דס"ל דלפעמים אדם עושה דירתו כרפת בקר ונמצא עכשיו לפי פירוש זה דלדידן דקיימא לן כרבי עקיבא דבין בבית חתנות בין ברפת בקר בין בבית סתם עושה ארבע אמות על שש וכן פסק הרמב"ם בפרק כ"א מהלכות מכירה ומיהו דוקא במוכר מקום לחבירו לעשות לו בית אי נמי במקבל לעשות לו בית דכל שבא לבנות בתחלה בבציר מד"א על שש

אמות לא טרח אבל המוכר בית לחבירו סתם נותן לו בית של ד' אמות על ד' אמות דכיון דבית מיקרי כדאמרינן בריש סוכה (ג.) דכל בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות אינו בית דאלמא בד' אמות הוי בית אין לו ללוקח אלא פחות שבבתים דהא קיי"ל נמי מראהו נפול וכן דעת רבינו האי גאון זל בספר המקח עכ"ל. והסברא הראשונה שכתב רבינו נראה שהיא כדברי הרמב"ם ובמקום מה שכתוב בספר רבינו ארבע אמות על ארבע אמות צ"ל ד' אמות על שש: ומ"ש שי"א דרפת סגי בד' על ד' ובבית סתם צריך שיהיה ו' על ח' א"א ליישב גירסא זו דהא ליכא למ"ד דרפת בקר הוי ד' על ד' ולכן נראה להגיה גם פה ארבע אמות על ו' ולא בא לחדש בסברת י"א אלא דבית סתם ו' על ח' וכפירוש רשב"ם ובית חתנות לפי פירוש זה כבר נתבאר שהוא ד' על שש ומפני זה לא הזכיר רבינו לפירוש זה שיעור בית חתנות לפי ששיעורו כשיעור שהזכיר לפירושא קמא:

סימן רטו

סעיף א

ב (ג) המוכר את החצר מכר בורות שיחין ומערות שבה וכו' משנה בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סז.) המוכר את החצר מכר בתים בורות שיחין ומערות אבל לא את המטלטלין בזמן שאמר לו הוא וכל מה שבתוכו הרי כולן מכורים בין כך ובין כך לא מכר את המרחץ ולא את בית הבד שבתוכה ובגמרא (שם) תנו רבנן המוכר את החצר מכר בתים החיצונים ובתים הפנימים ובית ההלפאות חנויות פתוחות לתוכה נמכרות עמה ושאין פתוחות לתוכה אין נמכרות עמה פתוחות לכאן ולכאן אלו ואלו נמכרות עמה והא תני ר' חייא אלו ואלו אין נמכרות עמה לא קשיא הא דרוב תשמישתייהו לגו הא דרוב תשמישתייהו לבר. ופר"ש המוכר את החצר. סתם: מכר בתים. הפתוחים לחצר ובורות שיחין ומערות שבתוך הבית אע"ג דהמוכר את הבית לא מכר בורות שיחין ומערות לגבי חצר מיהא בטלי ונמכרין בכלל חצר: אבל לא את המטלטלין. תשמיש הבית שאינן קבועים כ"כ הנך דאמרן לעיל דאינן מכורים בכלל בית וכ"ש שאר מטלטלין דאינם בכלל תשמישי בית: הרי כולם מכורים. המטלטלין תשמישי בית כולם דאיקרו מטלטלי כדאמר בפ' מי שמת ולא חיטי ושערי: החיצונים. הפתוחים לחצר: ההולפאות. פר"ח קרקע שעפרו חול שמוציאין ממנו זכוכית ובפרק קמא דשבת (דף טו:) אמרינן בזכוכית שתחלת ברייתו מן החול והילכך מקום חשוב בפני עצמו: חנויות הפתוחות לתוכה. שאין מוכרין אלא לבני חצר זו: שאין פתוחות לתוכה. אלא לרה"ר: הא דר' חייא. דרוב תשמישתיה לבר פתח שלצד החוץ פתוח יותר להשתמש בו מפתח הפנימי עכ"ל וכתב ה"ה בפכ"ה מה' מכירה הטעם שהבור והדות מכור בחצר ולא בבית לפי שהחצר עשוי

לכביסה ולהשקאת בהמות ותשמיש החצר והבור הוא תשמיש אחד ולפיכך נמכרין עמה אבל בית אינו עשוי לכביסה ולהשקאת בהמות אלא לדירה ואין תשמישן שוה מנימוקי הרשב"א ז"ל והרב ן' מיגא"ש ז"ל נתן ט"א לפי שדרך החצרות להיות בהן בור ודות ואין דרך הבית בכך עכ"ל:

סעיף ד

המוכר את הבית הבד מכר את האבן הגדולה הבנויה על הארץ וכו' משנה שם (שם:) המוכר את בית הבד מכר את הים ואת הממל שעושין בו מלאכה ואת הבתולות אבל לא מכר את העכירים ואת הגלגל ואת הקורה ובזמן שא"ל היא וכל מה שבתוכה הרי כולן מכורים ובגמרא שם ים טלפחא ממל מפרכתא בתולות א"ר יוחנן כלונסות של ארז שמעמידין בהם הקורה עכירים כבשי גלגל חומרתא ת"ר המוכר בית הבד מכר את הנסרים ואת היקבים ואת המפרדות ואת הריחים התחתונות אבל לא העליונות בזמן שא"ל הוא וכל מה שבתוכו הרי כולן מכורים בין כך ובין כך לא מכר את העכירים ולא את השקין ולא את המרצופין. ופר"ש נראה בעיני דכל הנך דקתני בהו מכר קבועין הם שם ואינך דאינן מכורים בכלל בית הבד מיטלטל הן כדאמרינן גבי בית שמכר מכתשת קבועה ולא המיטלטלת: טלפחא. היא עריבה עגולה כעדשה: מפרכתא. אבן נקובה שמכניסין בה עץ ומפרכין בה הזיתים בבית הבד: כלונסות. אותן שנועצים בארץ בראש הגת מכאן ומכאן ונוקבים זה כנגד זה ונותנים בריחים מזה לזה ומעמידין הקורה על הבריח: כיבשי. נסרי' שנותנין על הזיתים בבית הבד כשמורידין הקורה לכבשן ומשום דמיטלטלי לא מיזדבני: חומרתי. ויין בלע"ז שמגלגלין בה את הקורה להעלות ולהוריד: מכר את הנסרים. אינם כיבשי דא"כ תיקשי אמתניתין אלא הן כעין נסרים נתונים סביב הזיתים בבית הבד כדי שלא יתפזרו אנה ואנה בהכביד הקורה עליהם ונראה בעיני שמחוברים שם וקבועים הם שם לעולם והיינו עקל בית הבד שקושרים בהם הזיתים כדי שלא יתפזרו: יקבים. היינו ים החקוקה ועשויה כעין יקב: הריחים התחתונה. קבועה היא וטוחנין בה זיתים שבתחלה מפרכין אותם במפרכות ואח"כ עוצרין אותם בבית הבד: שקים ומרצופין. לשאת בהם זיתים בבית הבד אלא שהמרצופין הן של עור והשקים מנוצה של עזים וכל דמיטלטל לא מזדבן. והרמב"ם פירש בפירוש המשנה ים האבן שטוחנים בתוכו הזיתים וממל הוא האבן שטוחנין בו הזיתים למעלה בתולות הן כלונסות של ארז שמעמידין בהם את הקורה מהבד עכירין הם הנסרי' הכבדין שמכבידי' אותם (את) האמתחו' ששמים בהם הזיתים הכתושים ועליהם נתלית האבן וכובשין וגלגל שמגלגל האבן ומגביה אותה ומכביד על הזיתים הכתושים והשמן יוצא עכ"ל.

וז"ל בפכ"ה מהלכות מכירה המוכר את בית הבד מכר את האבן הגדולה הבנויה בארץ שטוחני' עליה זיתים ואת הכלונסאות של ארז שסומכין בהם בעת טחינת הזיתים ואת היקבים ואת הכלים שנותנים בהם את הזיתים הכתושים והם המפרכות אבל לא מכר את הריחים העליונה ובזמן שא"ל הוא וכל מה שבתוכו הרי כולן מכורים בין כך ובין כך לא מכר את הכובשין שמכבשין בהם הזיתים ולא את הגלגל ולא את הקורה ולא את השקין ולא את המרצופין וכתב הה"מ האבן הגדולה זה כתב במקום ים הנזכר במשנה ולשון ן' מיגא"ש ז"ל והוא כמו אבן ריחים בנויה ע"ג אצטבא שעליה טוחנין זיתים עכ"ל ורבינו נמשך אחר דברי הרמב"ם ז"ל בה"מ וזהו שכתב מכר את האבן הגדולה וכו': ומ"ש ואת הים שהשמן יורד לתוכו כשנעצר זהו פי' יקבים הנזכר בברייתא וכדברי הרמב"ם וי"ל ויש לתמוה עליו למה לא כתב שמכר את המפרכות אבל אין לתמוה עליו למה לא כתב שלא מכר את הכובשין ולא את הגלגל דאיכא למימר דמשמע ליה שכל זה בכלל ריחים העליונה וכן אין לתמוה עליו למה לא כתב שאם א"ל הוא וכל מה שבתוכו הכל מכור חוץ מהכובשין וגלגל וקורה וכמ"ש הרמב"ם ז"ל דאדרבא על הרמב"ם ז"ל יש לתמוה למה פסק כן דהא מתני' קתני דאם א"ל היא וכל מה שבתוכה עכירים וגלגל וקורה מכורים ואע"ג דברייתא קתני בין כך ובין כך לא מכר את העכירים לא הו"ל למיפסק אלא כסתם מתניתין ועוד דאפילו כברייתא לא אתי דהא ברייתא לא קתני דלא מכר אלא עכירין ואילו גלגל וקורה לא קתני וצ"ל שהרמב"ם היה גורס כן במשנה ויש קצת גילוי לזה בדברי ה"ה ז"ל וז"ל הרא"ש ת"ר המוכר את בית הבד מכר את הנסרים וכו' בין כך ובין כך לא מכר את העכירים ולא את הגלגל ולא את הקורה ולא את השקין ולא את המרצופין כך כתוב הגירסא בספרים וכן הביא רב אלפס ותמיהא לי דבמתניתין לא מיתניא הכי ומתני' היא עיקר ואם אמר בין כך ובין כך כולן מכורין עכ"ל. וכתוב בנ"י שכן פסקו רבינו חננאל ורבי' האי ז"ל וראיתי כתוב שכן נראה מדברי הרי"ף שכתבן סתם ומה שהביא ברייתא לאו משום דבעי למימר דהלכה היא אלא ללמוד ממנה אותם שנשנו בברייתא ולא נשנו במשנתינו עכ"ל: א"ל בית הבד וכל תשמישיו אני מוכר לך והיו לו חוצה לו חנויות וכו' דברי רבי' קצרים שהו"ל לכתוב תחלה ואם אמר לו בית הבד וכל תשמישיו אני מוכר לך הרי כולם מכורים וכדקתני בברייתא בגמ' וכתבה הרמב"ם בפכ"ה מה"מ כלומר ואפילו שקין ומרצופין מכורי' ואח"כ הו"ל לכתוב היו לו חוצה לו חנויות כו' והא דהיו חוצה לו חנויות שם (סח.) ההוא דא"ל לחבריה בית הבד וכל תשמישיו אני מוכר לך הוי הנהו חנואתא אבראי דהוו שטחי בהו שומשמי אתא לקמיה דרב יוסף א"ל תנינא בית הבד וכל תשמישיו אני מוכר לך הרי כולן מכורים אמר ליה

אביי והא תני רבי חייא אין כולן מכורין אלא אמר רב אשי חזינן אי א"ל בית הבד וכל תשמישיו ואילין מצרנהא קני ואי לא לא קני. ופר"ש חנואת' חנויות למכור בו פת ויין: שטחי בהו שומשמי. לייבשן כדי לעשות שמן בבית הבד זה אבל עיקר תשמישן למכור בו פת ויין הוא: הרי כולן מכורים. ואפי' אוצרות של עצים וה"ה לחנות זה. אי אמר לו בית הבד וכל תשמישיו ואילין מצרנהא והני בכלל הני מצרני קנה ואי לא לא קנה:

סעיף ה

המוכר את המרחץ מכר המקום שמצנועין שם הנסרים וכו' משנה שם (סז.) המוכר את המרחץ לא מכר את הנסרים ואת הספסלים ואת הבלניות ובזמן שאמר לו היא וכל מה שבתוכה הרי כולן מכורים בין כך ובין כך לא מכר את המגורות של מים ולא את אוצרות של עצים ובגמרא תנו רבנן המוכר את בית המרחץ מכר את בית הנסרים ואת בית היקמין ואת בית הספלים ואת בית הוילאות אבל לא את נסרים עצמן ולא יקמין עצמן ולא ספלים עצמן ולא וילאות עצמן ובזמן שאמר לו היא וכל מה שבתוכה הרי כולן מכורים בין כך ובין כך לא מכר הבריכות המספקת לו מים בימות החמה ובימות הגשמים ולא בית כינוס העצים ואם א"ל מרחץ וכל תשמישו אני מוכר לך הרי כולם מכורים ופר"ש הנסרים שנותנים ע"ג קרקע המרחץ ועומדים עליהם הרוחצים שלא יכוו רגליהם לחום הקרקע א"נ שלא יטנפו רגליהם ומשום דמטלטלי לא מזדבני: ספלים. לתת בהם מים לרחוץ ומטלטלין: וילאות. מסך כנגד הפתח ול"נ בגד שמסתפגין בו: מגורות מים. בריכות מים ששופכים מים למרחץ: ולא אוצרות של עצים. שהיו לחמם בהם המרחץ והיינו טעמא דאין אלו תשמישין המיוחדין למרחץ כי הנך דלעיל ואין אלו מאני תשמישתיה אלא ממונו הן ליהנות בהן אפי' תוך ביתו דכשקונה אותם קונה להסיק בביתו ולאפות ולצלות בהם: בית הנסרים. בית שמכניסין בו הנסרים לאחר רחיצה. את בית היקמים גרסינן בתוספתא יש מפרשים חדר שמצניעין בו הגיגיות שמשימים בו מים חמין ולא נהירא לי דהיינו נמי בית היורות דקתני בתוספתא וי"מ יקמין סודר שמעטפין בהן ראשן מפני חום המרחץ וכל הני בתים מחברי לבית המרחץ: בין בימות החמה. שהן מועטין וסד"א ליבטלו גבי המרחץ: וכל תשמישיו. לטפויי אתא בריכות ואוצרות של עצי' דהוו תשמיש למרחץ פורתא כדמפרש לקמן שמצר לו מצרי' החיצונים והנם בתוך המצר עכ"ל:

סעיף ו

המוכר את העיר מכר בתים וחצרות וכו' משנה שם (סח.) המוכר את העיר מכר בתים וחצרות בורות שיחין ומערות מרחצאות שובכות בית הבדים בית השלחין אבל לא את המטלטלין ובזמן שא"ל היא וכל מה שבתוכה אפילו היו בה בהמות ועבדים הרי כולם

מכורים. ופי' ר"ש בית השלחין. שחוץ לעיר וסמוכים לעיר ובגמרא מפרש מאי שלחין: אבל לא את המטלטלין. מאני תשמישתיה כגון תנור וכירים וכל הנך מטלטלין דלעיל דאמרו בהו לא מכרן וכ"ש חיטי ושערי. בהמה ועבדים אין נקראים מאני תשמישתיה ומאחר שאינם מכורים כ"ש חיטי ושערי וכסף וזהב דהוי מטלטלי דלא ניידי עכ"ל ותניא בגמרא אבל לא שייריה ולא בנותיה ולא חורשין המוקצין לה ביברין של חיה ועופות ודגים הרי אלו נמכרים מאי שייריה פסקי בגי הא בגי עצמם מזדבני ולא ביברין של חיה ושל עופות ושל דגים ורמינהו היו לה בנות אין נמכרות עמה היה לה חלק אחד בים וחלק אחד ביבשה ביברים של חיה ועופות ודגים הרי אלו נמכרים עמה לא קשיא הא דנגיח קאיהי לגיו והא דנגיח קאיהי לבר והא קתני ולא את החורשין המוקצין אימא המוקצין הימנה. ופר"ש פסקי בגי. חתיכות בקעה הגדולה הסמוכה לעיר אלא שמופלגת ממנה קצת שיש הפסק צונמא בנתים: פסקי בגי הוא דלא מזדבני שהרי רחוקים ומופלגים מן העיר הא בגי עצמן הסמוכים לעיר מזדבני. ה"ג היה לה חלק אחד בים וחלק אחד ביבשה וכו' הרי אלו נמכרים עמה. וחלק אחד בים נמי אעיר קאי דכיון דקתני רישא היו לה בנות אין נמכרות עמה משמע בנות הוא דלא מזדבן דמופלגין מן העיר ואינן מאותה העיר ממש שהרי שם אחר יש להם אבל אם יש לעיר חלק אחד בים ונקרא בשם העיר נמכר עמה דהא עיר אחת היא בין הכל א"נ חלק אחד ביבשה כמו שאר העיר אלא שמופלג מן העיר ומיהו על שם העיר נקרא דנגיח קייהו לגיו פתיחתן לצד העיר נמכרין עמה אבל הך קמייתא בדנגיח קייהו לבר והקתני בהך קמייתא ולא את החורשין המוקצין לה דמשמע דנגיח קייהו לגיו ואפ"ה לא מכר אימא המוקצין הימנה ופתוחין לחוץ עכ"ל: ומ"ש רבינו שמכר השדות הידועות לה היינו דאמרינן בגמרא דבגי עצמן מזדבני בהדי עיר: ומ"ש רבינו ואם א"ל היא וכל מה שבתוכה הכל מכור אינו מכוון שאצל לא קנה המטלטלין שבה הוה ליה לכתוב כן דאילו כפרים וביברי חיה ועוף שאין פתוחין כנגדה אפילו א"ל היא וכל מה שבתוכה אינם מכורים דהא לא קתני במתני' דאם א"ל היא וכל מה שבתוכה כולן מכורין אלא אהנך ולא אהני דלא איתנו בה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפכ"ו מהל' מכירה ודע דבהא דחלק אחד בים וחלק אחד ביבשה כתב הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר דאין נמכרים עמה ונראה שהיה גורס בברייתא כן ורבינו השמיט דינם ואיפשר דמשום דמספקא ליה איזו גירסא עיקר מש"ה השמיטם:

סעיף ז

המוכר שדה מכר את מצריו וכל אילנות שבה והעומדים על מצריו שם אהא דתנן (דף סח:) לא מכר את החרוב המורכב ולא סדן השקמה אמרינן בגמרא (סט:) מנא ה"מ אמר

רב יהודה אמר רב דאמר קרא ויקם שדה עפרון אשר במכפלה וגו' מי שצריך לגבול סביב יצאו אלו שאין צריכין לגבול סביב אמר רב משרשיא מכאן למצרים מן התורה ופר"ש מכאן למצרים מן התורה שהקונה את השדה קנה את המצרים עצמן וכל האילנות הנטועים במצר דמצרים בכלל שדה דהכי משמע סביב כל האילנות הנטועים בקרקע המצר שהוא סביב השדה קנה אברהם: ומ"ש ואת האבנים שמניחין על העמרים שלא יפזרם הרוח וכו' משנה שם (סח:) המוכר את השדה מכר את האבנים שהם לצרכה ואת הקנים שבכרם שהם לצרכו ואת התבואה שהיא מחוברת לקרקע ואת חיצת הקנים שהיא פחותה מבית רובע ואת השומירה שאינה עשויה בטיט ואת החרוב שאינו מורכב ואת בתולת השקמה אבל לא מכר את האבנים שאינם לצרכה ולא את הקנים שבכרם שאינם לצרכו ולא את התבואה שהיא תלושה מן הקרקע בזמן שא"ל היא וכל מה שבתוכה הרי כולם מכורים בין כך ובין כך לא מכר את חיצת הקנים שהיא בית רובע ולא את השומירה שהיא עשויה בטיט ולא את החרוב המורכב ולא את סדן השקמה ובגמרא מאי אבנים שהם לצרכה הכא תרגימו אבני דאכפא והוא דמכסן עולא אמר אבנים הסדורות לגדר והוא דסדרן ואת הקנים שבכרם שהם לצרכו אמרי דבי רבי ינאי קנים המחולקים שמעמידין תחת הגפנים והוא דמוקמן ואת התבואה המחוברת לקרקע ואף על גב דמטאי למחצה ואת חיצת הקנים שפחותה מבית רובע ואף ע"ג דאלימי ואת השומירה שאינה עשויה בטיט אף על גב דלא קביעא בארעא ואת החרוב שאינו מורכב ואת בתולת השקמה אע"ג דאלימי אבל לא מכר את האבנים שאינם לצרכה דלא מחתן ולעולא דלא סדרן ולא את הקנים שבכרם שאינם לצרכם דלא מוקמן ולא את התבואה התלושה מן הקרקע אף ע"ג דצריכא לארעא ולא את חיצת הקנים שהיא בית רובע אף על גב דקטיני אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן לא חיצת אלא אפילו ערוגה קטנה של בשמים ויש לה שם בפני עצמה אינה נמכרת עמה והוא דקרו לה ורדא דפלניא ולא את השומירה העשויה בטיט ואף על גב דמיחברא בארעא ולא את חרוב המורכב ולא את סדן השקמה ואף ע"ג דקטיני. ופר"ש האבנים שהם לצרכה. בגמרא מפרש ואע"ג דתשמישין המיטלטלין הן כיון דקביעי להאי תשמיש ואין מזיזין אותן מהאי שדה לעולם כמחובר חשיב להו: שומירה. סוכת נוצרים: שאינה עשויה בטיט. טוחה בטיט: ואת החרוב שאינו מורכב. דהיינו בבחרותו אבל כשמזקין ומתגבר מרכיבין אותו ויש לו שם בפני עצמו ולא בטל לגבי שדה: בתולת השקמה. בבחרותה קודם שנחתכו ענפיה אבל כשמזקין וגדל הרבה קוצצין הענפים ובאין אחרים במקומם ונקרא סדן השקמה: לא את חיצת הקנים וכו'. שכל אלו חשובים שדה בפני עצמן והרי הוא כמי שמוכר לחברו שתי

שדות ויש לו שדה אחרת בתוך השתים ואם א"ל שתי השדות וכל מה שבתוכן אני מוכר לך דאין השדה השלישית שביניהם מכור אף כאן שדה אחת מכר לו ולא שתי שדות וחיצת הקנים וחרוב המורכב וסדן השקמה חשובים שדה בפני עצמו: אבני דאכפי. לאחר שקצרו העמרים מניחין אותן ליבשן ומניחין עליהם אבנים כדי שלא יפזרם הרוח: הסדורות בתוך השדה. לעשות גדר לשדה: והוא דמחתן. שהן מונחות בתוך השדה: קנים המחולקים. מפוצלים שמניחים תחת הגפנים כדי שיהיו הגפנים זקופים: והוא דמוקמן. והוא שזקופי' ונעוצים בקרקע: דצריכא לארעא. לשטחו בשדה לאחר קצירה לנפח התבוא' מריח הקרקע ולייבש: דקטיני. קנים דקים: לא את חיצת הקנים בלבד שהוא דבר חשוב ומחזיק בית רובע בקרקע אמרו דאינו מכור עם השדה אלא אפילו ערוגה קטנה דלא הוי בית רובע ואורחא דמילתא נקט של בשמים לפי שדרך לקרות לו שם בפני עצמו וה"ה לכל דבר שיש לו שם בפני עצמו ובחיצת הקנים בלבד פירש לך שיעור דמילתא דפסיקא היא דאי הוי בית רובע יש לו שם בפני עצמו ואי לא לא: אע"ג דקביעא. השומירה בקרקע כיון דטוחה בטיט אינה מיטלטלת עוד וחשיבא ויש לה שם בפני עצמה והרי הוא כמוכר השדה שלא מכר את הבית דאין בית בכלל שדה אלא בכלל חצר עכ"ל: ומ"ש רבינו ואת האבנים שמניחים על העמרים שלא יפזרן הרוח והוא שהונחו פעם אחת על העמרים כך פירשו התוספות בשם ר"י מה שאמרו בגמרא והוא דמחתן והרמב"ם בפכ"ו מהלכות מכירה כתב כלשון הזה ואת האבנים שמונחין על העמרים מפני שהם לצרכה. וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר מכר את האבנים הסדורות לגדר וכתב ה"ה שטעמו מפני שפסק כשתי לשונות האמורים בגמרא דלענין הדין שניהם אמת ולא נחלקו עכ"ל ורבינו שלא כתב אלא הא דאבני דאכפא נראה שסובר דמאן דאמר אבני דאכפא ל"ל אבנים הסדורות לגדר ומאן דאמר הסדורות לגדר כ"ש אבני דאכפא ופסק כלישנא דמיקל דהמוציא מחבירו עליו הראיה: ומה שאמר רבינו ולא את הבור והגת והשובך שבה בין חרבין בין ישובין שם במשנה (עא.) ופר"ש לא את הבור שבשדה אע"פ שאמר ליה כל מה שבתוכה:

סעיף ח

ומה שאמר וצריך המוכר ליקח לו דרך לילך לבורו ולשובכו ואם א"ל חוץ מאלו א"צ ליקח לו דרך שם במשנה צריך ליקח לו דרך דר"ע וחכמים אומרים אין צריך ומודה ר"ע בזמן שאמר ליה חוץ מאלו שאינו צריך ליקח לו דרך וכבר נתבאר בסימן שקודם זה דהלכה כר"ע וכתב ה"ה בפכ"ו שהרשב"א כתב דלאילנות המשויירים א"צ דרך ור"ש כתב דאף לאילנות צריך עכ"ל. ודע דאיתא תו במתניתין מכרו לאחר ר"ע אומר אינו צריך

ליקח לו דרך וחכמים אומרים צריך ליקח לו דרך ונתבאר בסי' שקודם זה דהלכה כר"ע ולא כתב רבינו דין זה פה לפי שסמכו על מ"ש בדין שבסי' שקודם זה: וכל אלו שאינן נמכרים בכלל בית חצר ושדה וכל הנך אחריני אם נתנם לאחר במתנה הכל בכלל וזכה המקבל בכולם לפי שנותן בעין יפה הוא נותן וכן אחין שחלקו והחזיק אחד מהם בשלו זכה בכולן וכן המחזיק בנכסי הגר זכה בכולן שם במשנה וכתב הר"ן כתב ר"י בן מיגא"ש ז"ל דכי אמרינן זכה בכולן דוקא במה שהוא תוך השדה או תוך הבית כגון חרוב ובור וגת אבל במה שאינו בתוך הקרקע שנתן לו כגון יציע וחדר מכר ומתנה שוים הם דכי היכי דאינן בכלל מכר הכי נמי ליתנהו בכלל מתנה והביא ראיה לדבר וכתב ה"ה בפרק כ"ו שלדבריו הסכים הרשב"א. וכתב עוד הר"ן איכא מאן דאמר דלא עדיף מתנה ממכר אלא לדברים המחוברים בקרקע אבל בדברים התלושים כאבנים שאינן לצרכה ותבואה התלושה אע"ג דצריכא לארעא שניהם שוים אבל ר"ש כתב דאפילו בדברים התלושים זכה והביא הרמב"ן ז"ל ראיה לדבריו עד כאן לשונו. והרמב"ם ז"ל בפרק כ"ו כתב בלשון הזה כללו של דבר הנותן קרקע קנה המקבל כל המחובר לה עד שפירש וכתב ה"ה גם זה כתב הרשב"א שאין כלל משנתינו אלא לדברים המחוברים או לדברים הצריכים לקרקע כגון תבואה תלושה וז"ל ומיהו אם יש מעות בשדה או תבואה תלושה שאינה צריכה לקרקע וכל דבר שלא הוצרך למתניתין להזכיר ולומר שלא מכר דפשיטא דאינן בכלל שדה ההוא ודאי לא קנה ליה מקבל מתנה עכ"ל ומכל מקום מדברי רבינו נראה שאפילו תבואה התלושה הצריכה לקרקע אינה נתונה שהרי כתב כל המחובר בדוקא והרמב"ן הכריע כדברי ר"ש ואין זה אלא במתנת קרקע אבל בספינה ויתר המטלטלין הנותן והמוכר שוים שלא נזכר זה אלא בקרקע וכן כתב רש"י ז"ל עד כאן לשונו:

סעיף י

כתב הרמב"ם ז"ל אף במוכר ולוקח אין כל הדברים הללו וכל כיוצא באלו אמורים אלא במקום שאין שם מנהג ולא שמות ידועים לכל דבר ודבר בפני עצמו וכו' עד סוף הסי' בפכ"ו מה"מ וכתב ה"ה זה מבואר בגמרא פ' המוכר את הבית (בבא בתרא סא.) גבי המוכר בית לחבירו בבירה גדולה היכי דמי אילימא דקרו לבית בירה וכו' וכיוצא בזה בפ' הספינה (בבא בתרא עז:) גבי צמד בקר וכן שנינו בתוספתא בד"א במקום שלא נהגו אבל במקום שנהגו הכל כמנהג המדינה עכ"ל:

סימן רטז

סעיף א

אע"פ שהמוכר שדה בסתם מכר כל האילנות שבה טוב הוא לפרש בשטר וכו' בפ' המוכר את הבית (בבא בתרא סט:) אמר רב יהודה האי מאן דמזבן ארעא לחבריה צריך למיכתב ליה קני דקלין ותאלין והוצין וציצין ואע"ג דכי לא כתב ליה קני אפ"ה שופרא דשטרא הוא ופי' רש"י דקלין. שגדלו כל צרכן: תאלין. שתילין נטעים בחורים: הוצין וציצין. גם הם מיני דקלים וי"מ שאין אלו טוענין פירות: ואע"ג דכי לא כתב לי' הכי קני. כדתנן המוכר את השדה סתם מכור חרוב שאינו מורכב ובתולת השקמה וכ"ש שאר אילנות דהא לא משייר במתני' אלא חרוב המורכב וסדן השקמה: שופרא דשטרא. יפוי השטר דאפי' אי אתו לפני ב"ד טועין יהבי ליה שהרי מפורשים בתוך השטר:

סעיף ב

ומה שאמר וכן המוכר קרקע טוב הוא שיכתוב ולא שיירית לי בזביני אילין כלום בר"פ המוכר את הבית כמאן אזלא הא דאמר רב מרי משמיה דאביי האי מאן דמזבן מידי לחבריה צריך למיכתב ולא שיירית בזביני אילן קדמי כלום כמאן כדרב נחמן אמר רבה בר אבוה ופרש"י כרב נחמן אמר רבה בר אבוה דמשום דס"ל דאמרינן בעלמא מצרים הרחיב לו הילכך תקינו לכתוב כן דלא ליטעון מוכר מצרים הרחבתי ויפסיד לוקח: כתב נ"י שמעינן מזו המשנה שהמוכר את השדה מכר את הכרם וכן כל שאר האילנות בכלל שדה הם חוץ מחרוב המורכב וסדן השקמה:

סעיף ג

מכר השדה ופירש ואמר חוץ מדקל פלוני וכו' שם א"ל לבר מדיקלא פלניא חזינן אי דיקלא טבא הוא שיורא שייריה אי דיקלא בישא הוא כ"ש הנך ופירש"י א"ל מוכר שדה אני מוכר לך לבר מדיקלא פלניא חזינן אי דיקלא טבא הוא כלומר מן הבינונים שטוענים פירות קצת לחודיה שייריה דדעתו ליהנות מפירות שדהו פורתא וקנה הלוקח כל השאר בכלל השדה ואי דיקלא בישא הוא אע"פ שיש עדיין רעים ממנו אלא דקרו ליה אינשי להאי דיקלא בישא כגון דלא טעין קבא דאילו טעין קבא לאו דיקלא בישא הוא כדאמרי' בעלמא דיקלא דטעין קבא אסור למקצייה כ"ש הנך המוטבים ממנו ששיירן לעצמו דה"ק אפי' ההוא דיקלא בישא אני משייר לעצמי ומיהו אם יש בשדה דיקלא בישא טפי מהאי אינהו מזדבני בכלל דהא דאמרי' כ"ש הנך אדיקלי דטבי טפי מהאי קאי. וז"ל הרמב"ם בפכ"ד המוכר שדה לחבירו והיו בה דקלים וא"ל חוץ מדקל פלוני אם דקל טוב ומשובח הוא אותו הדקל לבד הוא ששייר והשאר ללוקח ואם דקל רע הוא ששייר לא קנה מן הדקלים כלום. וכתב ה"ה בחידושי הרשב"א פי' הר"י ן' מיגא"ש

דלאו הטוב שבכולן או הרע שבכולן אלא מן הטובים או מן הרעים עכ"ל גם הר"ן כתב אי דיקלא טבא הוא שיורי שיריה כלומר ואע"פ שיש טובים ממנו לדידיה הוא לחוד דשייר דעבידי אינשי דמשיירי דקל טוב וכן דעת הראב"ד ז"ל אבל דיקלא בישא אנן סהדי דמשום האי דיקלא לא נחית לשיורא אלא כ"ש הנך קאמר ומיהו אותם שהם רעים ממנו כתב ר"ש שאינן משויירין ואיפשר שאף הם משויירין דלא נחית למידק כולי האי ולברר הרע שבכולן ואיהו אכולהו איכוין עכ"ל. ונראה שזהו טעמו של הרמב"ם שכתב לא קנה מן הדקלים כלום:

סעיף ד

מכר לו שדה וכתב לו חוץ מן האילנות וכו' שם א"ל לבר מאילני אי אית ליה אילני לבר מאילני אי אית ליה דיקלי לבר מדיקלי אי אית ליה גופני לבר מגופני אילני וגופני לבר מאילני אילני ודיקלי לבר מאילני גופני ודיקלי לבר מגופני אמר רב כל שעולין לו בחבל הוי שיור כל שאין עולין לו בחבל לא הוי שיור דייני גזילה אמרו כל שהעול כובשו לא הוי שיור כל שאין העול כובשו הוי שיור ולא פליגי הא בדיקלי הא באילני. ופר"ש אם אמר מוכר ללוקח שדה אני מוכר לך לבר מאילני חזינן אי אית בה שאר אילנות כגון זיתים ותאנים ותפוחים וכל שאר אילנות חוץ מדקלים וגפנים שאין נקראין אילני: לבר מאילני. מכר לו את השדה אבל האילנות אינם מכורים שהרי הוציאן מכלל השדה ושיירן לעצמו: אית בית דיקלי. בההוא שדה ואין בו שאר אילנות לבר מדיקלי מכר השדה והנהו דקלים שייר לעצמו ואע"ג דאין סתמן קרויין אילנות אלא רגילין לקרותן דקלים מתוך חשיבותן ומתוך שהיו רוב אילנות שלהם דקלים כיון דאין כאן שאר אילנות אלא דקלים האי דקאמר לבר מאילני אדקלים קאי: אי אית בה גופני. בההוא שדה והמוכר את השדה מכר את הגפנים וכיון דאמר לבר מאילני ובשדה זו אין בו אלא גפנים: לבר מגופני קאמר. אם יש בשדה אילנים וגופני ואיהו אמר לבר מאילני הכל מכר ואפי' הגפנים לבר מאילני דגפנים אין קורין אילנות ועליה דהמוכר רמיא לגלויי דגם הגפנים שייר לעצמו הילכך יד הלוקח על העליונה: אילני ודיקלי לבר מאילני. הכל מכר לבר מאילני שהדקלים אין קורין להם אילני. גופני ודיקלי לבר מגופני. אם א"ל לבר מאילני ואין בשדה אלא דקלים וגפנים הדקלים מכר והגפנים שייר דגפנים לגבי דקלים נקראים אילני ובכלל אילני הם טפי מדיקלי וי"מ דאין זה וזה בכלל אילנות ואין זה נקרא אילן יותר מזה והילכך המוטב דהיינו גפנים שייר לעצמו ולא נהירא דאם איתא דשניהם שוים ואין זה נקרא אילן יותר מזה ואיהו אמר לבר מאילני הוה ליה למימרא דתרוויהו שייר לעצמו שהרי גילה דעתו שהכל קרא אילני מאחר שאין כאן שום אילן אחר שיקרא אילן אלא אלו: אמר רב כל

שעולין וכו'. לעיל קאי היכי דא"ל לבר מאילני וקמפרש רב אלו הן אילנות ששייר שאם קטנים הם הרבה לא מיקרי אילני: כל שעולין לו בחבל. ללקט פירותיו חשוב אילן ובדקל מיירי כדמפרש לקמיה שגבוה הרבה ופירותיו בראשו: כל שעול כובשו. חורשין היו בבקר סביב האילנות ואם העול כופף את האילן ועובר השור לדרכו ואין האילן מעכב השור לא חשיב ומיהו אם אין אילנות גדולים בשדה אלא אלו הוי שיור כדאמרי' גבי דקלי: הא בדקלי. מילתיה דרב: הא באילני. שהעול כובשו דשיעור דעליית חבל לא שייך בהו דבלא חבל עולין ככל שאר אילנות ע"י ענפים המתפצלי' לכל צד ושיעורא דכבישת עול נמי איכא למימר דלא שייך בדיקלי דאפי' היכא דכביש ליה עול חשוב הוא אם עולין בחבל עכ"ל. ומה שאמר מיהו אם אין אילנות גדולים בשדה אלא אלו הוו שיור כ"כ ה' המגיד בפ' כ"ד בשם הר"י מיגא"ש ז"ל: היו בה חרובין ואמר חוץ מחרוב פלוני או חוץ מחצי חרוב פלוני לא קנה שאר חרובין וגם חצי חרוב ששייר לא קנה וכו' שם בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת חוץ מחרוב פלוני חוץ מסדן פלוני מהו אותו חרוב הוא דלא קנה הא שאר חרובין קנה או דילמא שאר חרובין נמי לא קנה א"ל לא קנה איתיביה חוץ מחרוב פלוני חוץ מסדן פלוני לא קנה מאי לאו אותו חרוב הוא דלא קנה הא שאר חרובין קנה א"ל לא אפילו שאר חרובים נמי לא קנה וא"ד בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת חוץ מחצי חרוב פלוני חוץ מחצי סדן פלוני מהו שאר חרובים ודאי לא קנה הא מה ששייר באותו חרוב קנה או דלמא אפי' מה ששייר באותו חרוב נמי לא קני א"ל לא קני איתיביה חוץ מחצי חרוב פלוני חוץ מחצי סדן פלוני שאר חרובין לא קנה מאי לאו שאר חרובין לא קנה הא מה ששייר באותו חרוב קנה א"ל לא אפי' מה ששייר באותו חרוב נמי לא קנה. ופר"ש חוץ מחרוב המורכב פלוני חוץ מסדן השקמה פלוני והיו בה הרבה חרובים וסדנין מהו אי הוה שתיק לא היו מכורין בכלל שדה אבל עכשיו ששייר א' איכא למימר דשאר חרובין מכר לו או דילמא שיורו לא יגרע כחו אלא אפי' שאר חרובין נמי לא קני הלוקח דבשביל שיפה המוכר כח שלו שפירש בפירוש איני מוכר לך ההוא חרוב אין לנו לגרע כחו בשאר אלא אי איכא מילתא לאטפויי בהאי חוץ כגון דרך מטפינן ליה כדאמרינן במתני' מודה ר"ע בזמן שא"ל חוץ מאלו שאין צריך ליקח לו דרך והאי חוץ מחרוב פלוני דקאמר לשייר דרך להאי נתכוין ולא למעט השאר עכ"ל. והרי"ף ז"ל השמיט בעיא זו וגם הרמב"ם לא הזכירה והטעם נתבאר בדברי הרמב"ן שכתב ה"ג ר"ח אלא לדמי ה"נ לדמי וכו' וא"ת ודילמא לשייר לו דרך אמר וכו' איכא למימר בעיין לרבנן הא לר"ע שייר לו דרך לאותו חרוב ולא לשאר ושמא לכך השמיטה רבי' ז"ל מן ההלכות עכ"ל:

סעיף ה

אמר לו קרקע ודקלים אני מוכר לך פר"י שאין נותן לו אלא שני דקלים וכו' ואם א"ל קרקע בדקלים אני מוכר לך וכו' קרקע של דקלים אני מוכר לך וכו' שם א"ל ארעא ודיקלי חזינן אי אית ליה דיקלי יהיב ליה תרי דיקלי ואי לית ליה זבין ליה תרי דיקלי ואי משעבדי פריק ליה תרי דיקלי ארעא בדיקלי חזינן אי אית בה דיקלי יהיב ליה ואי לאו מקח טעות הוא ארעא בי דיקלי לית ליה דיקלי דחזיא לדיקלי קאמר ליה. ופיר"ש א"ל מוכר ללוקח ארעא ודיקלי מזבינא לך ב' מכירות הן שדה זו אני מוכר לך וקנה את השדה ואת הדקלים שבתוכו ודיקלי נמי מזבנינא לך במקום אחר דהא לא קאמר בדיקלי כדלקמן דהוה משמע דקלים שבתוכה אי אית ליה דיקלי יהיב ליה תרי דיקלי לבד אותן שבשדה המכורין בכלל שדה דמכירה אחרת היא זו ויש ספרים שכתוב בהם אי אית ביה דיקלי יהיב ליה תרי דיקלי דמשמע דאם יש שם דקלים הרבה באותו שדה שמכר לו יתן לו מהם שנים ולא יותר והשאר יעכב לעצמו ולא נראה כלל דאילו אמר ליה האי ארעא מזבנינא לך קנה הכל אפי' הדקלים וכשהוסיף לפרש ארעא ודיקלי יפסיד הלוקח כ"ש שייפה כחו: ואי משעבדי. למלוה: זבין ליה תרי דיקלי. וקנה לצרכו של זה שני דקלים שלא יהא מחוסר אמנה שכן התנה לו אני מוכר לך אילנות שאקנה לצרכך או יחזיר לו מן המעות כנגד דמי שני דקלים: ארעא בדיקלי. שדה עם דקלים שבתוכו אני מוכר לך מקח טעות הוא ששיקר בו והדר מעות. ארעא בי דיקלי. מקום הראוי לדקלים לית ליה ללוקח דקלים שאם אין דקלים בשדה אין זה מקח טעות מאי טעמא דחזיא לדיקלי קאמר ליה קרקע יפה לגדל דקלים ומיהו אי אית ביה דיקלי הרי זה של לוקח דכל שכן דהכי קאמר ארעא דחזיא לדיקלי מזבנינא לך כלומר שהדקלים שבה טוענין פירות הרבה עכ"ל. וז"ל הרא"ש ארעא ודיקלי כו' ואי לא ליזבין ליה תרי דיקלי פירוש כדי לעמוד בדיבורו ולא שיהא מחויב לקנות לו שני דקלים דאין אדם מקנה דשלב"ל וכל דבר שאינו ברשות מיקרי דבר שלא בא לעולם כמו מה שאירש מאבא מכור לך עכ"ל. ומ"ש ר"ש גבי ארעא בי דיקלי דאי אית בה דיקלי הרי הן של לוקח כ"כ ה"ה בפכ"ד:

סעיף ח

הקונה ג' אילנות בתוך שדה חבירו קנה קרקע משנה בפרק הספינה (בבא בתרא פא.): וכתב הר"י דוקא אילנות גדולו' וכו' נראה שטעמו משום דאילנות תנן והנך נטיעות הן ולא אילנות ומפני כך כתב רבינו דמיסתבר כותיה ומה שאמ' בשם הרמב"ם הוא בפכ"ד וכתב ה"ה שטעמו משום דשלשה אילנות סתם שאינו לא שנא קטנים לא שנא גדולים וכתב עוד הרמב"ם דאפי' מכר לו ג' בדי אילן הרי יש ללוקח קרקע הראוי להם וכתב ה"ה דהיינו בעיא דרבי ירמיה שיתבאר בסמוך: ואם קנה שלשה אילנות יוצאין

משורש אחד למטה תחת הקרקע וכו' שם (פג.) בעי רבי ירמיה מכר לו שלשה בדי אילן מהו אמר ליה רב גביהה מבי כתיל לרב אשי ת"ש דתנן המבריך שלשה גפנים ועיקריהם נראין ר' אלעזר בר צדוק אומר אם יש ביניהם מארבע אמות ועד ח' מצטרפים ואם לאו אין מצטרפין ופר"ש שלשה בדי אילן. אילן אחד מכר לו שיש לו שלשה בדים מרוחקים זה מזה ארבע אמות והעלתה קרקע שירטון ונראין בשעת מכירה כשלשה אילנות מי אזלינן בתר גוף האילן דמיניה קא רבו ואין לו קרקע או דילמא כיון דנשרשו כל אחד בקרקע קנה קרקע ואף על גב דמחברי תחת הקרקע: מצטרפים. ואע"ג דכל שני גפנים ינקי משורש אחד והוא הדין לשלשה בדי אילן דקנה קרקע: יבש האילן או נקצץ יכול ליטע אחר במקומו שם במשנה: ומה שאמר וקונה כל אילנות קטנות שביניהם שם בברייתא כמה יהו מקורבין ארבע אמות וכמה יהו מרוחקים י"ו אמה הרי זה קנה קרקע ואת האילנות שביניהם: ומה שאמר רבי' דדוקא קטנות נראה שטעמו משום דאם גדולים הם אין סברא שבקניית שלשה יקנה כל האחרים: וכמה קרקע קונה עמהם תחתיהם וכל מה שביניהם וחוצה להם כמלה אורה וסלו ברייתא שם. ופירש רש"י תחתיהם. תחת עיקר האילנות והנופות: וביניהם. קרקע מגולה שבין נופות אילן זה לנופות אילן אחר: וחוצה להן. סביב האילנות מקום שכלין נופותיהם ולחוץ: ומה שאמר וזה המקום שחוצה להן אין אחד מהם רשאי לזורעו בלא דעת חבירו שם אמר ליה אביי לרב יוסף אותן אורה וסלו מי זורען אמר ליה תניתי' וכו' הא לא דמיא אלא לסיפא זה וזה אינם רשאים לזורעה ותניא נמי הכי ופר"ש אותן אורה וסלו מי זורען. בעל האילן דשלו הן או בעל השדה דלא נשתעבדו לבעל האילנות אלא בשעת לקיטת פירותיו לדרוס עליהם אבל תחתיה' וביניהם פשיטא ליה דבעל האילן זורען. וכתב ה"ה בפכ"ד דטעמא דמקום אורה וסלו אין אחד מהם רשאי לזורעו זה לפי שאינו שלו וזה שלא יטנפו פירותיו הנושרין: ומה שאמר ואם פירש ששיירו הקרקע לעצמו לא קנה הקרקע שתחתיהן וביניהם וחוצה להן לא שנא אם יש קרקע הרבה יותר ממה שצריך לאילנות וכו': בד"א שבשלשה קנה קרקע בזמן שנטועין כחצובה וכו'. שם כיצד הם עומדין רב אמר כשורה ושמואל אמר כחצובה מאן דאמר כשורה כ"ש כחצובה ומאן דאמר כחצובה אבל כשורה לא משום דמזדרע ביניהו ופירש רש"י כחצובה. קנקן שיש לו ג' רגלים אחד כנגד אויר השתים כל שכן כחצובה דאין הקרקע ראוי לחרישה ולא שיירה לעצמו וידוע דהלכה כשמואל בדיני ויש גורסים רבי יוחנן במקום שמואל וידוע דהלכה כמותו לגבי רב וכן פסקו הפוסקים: ומה שאמר ושיהיה בין אילן לאילן לא פחות מארבע אמות ולא יותר מי"ו שם אסיק רבא הכי ותניא כוותיה ופירש רש"י עד י"ו

ולא י"ו בכלל והתוס' כתבו דהני עד ועד בכלל וכך הם דברי רבינו וכתב הר"ן שכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בה' מכירה: ומה שאמר ואלו הארבע והשש עשרה מודדין ממקום יציאת האילן מן הארץ שהיא עבה שם בעי רבי ירמיה כשהוא מודד ממקום קצר הוא מודד או ממקום רחב הוא מודד אמר ליה רב גביהא מבי כתיל לרב אשי תא שמע דתנן הרכובה שבגפן אינו מודד אלא מעיקר השני ופירש ר"ש ממקום קצר. מגובה גזע האילן הוא מודד הי"ו אמות והארבע אמות או ממקום רחב סמוך לקרקע הוא עב: תא שמע. דמן הבינוני הוא מודד: עקר השני. פקק השני אבל לא מן העקר הראשון שרחב יותר ולא מן השלישי שקצר הרבה אלא מן הבינוני והוא הדין לאילנות אבל התוספות פירשו דמדנקט לשון עקר מוכח שמודדין ממקום רוחב ודברי רבי' כדברי התוספות וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפכ"ד וה"ה כתב על דברי הרמב"ם פי' רשב"ם ולא דק: ומה שאמר אבל אם אינם עומדים כצורה זו או שהם מקורבים יותר מארבע או מרוחקים יותר מי"ו או שמכרן בזה אחר זה שם בברייתא (פג.) פחות מכאן או יתר על כן או שלקחן בזה אחר זה הרי זה לא קנה את הקרקע ולא את האילנות שביניהם לפיכך יבש האילן או נקצץ אין לו קרקע: ומה שאמר או שמכר לו שנים בתוך שדהו ואחד על המצר או שנים בתוך שלו ואחד שיש לו בתוך שדה של חבירו וכו' או שמפסיק ביניהם בור או אמת המים או רכב דקלים או ר"ה כל זה שם בעיא דסלקא בתיקו וידוע דכל תיקו דממונא חומרא לתובע וקולא לנתבע: ומה שאמר ואין צריך לומר אם לא מכר לו אלא שני אילנות לבד וכולי פשוט הוא ומבואר שם במשנה (פא.) הקונה שני אילנות בתוך שדה של חבירו לא קנה קרקע: ומה שאמר והוא שאין גזעו מחליף שם אהא דתניא לפיכך יבש האילן או נקצץ אין לו קרקע. כתב הרא"ש נראה לפרש נקצץ דומיא דיבש מה יבש בזמנו אף נקצץ בזמנו כלומר שהזקין ונקצץ ואין גזעו מחליף והכי דייק בפ' המקבל אבל אם גזעו מחליף אין זה אילן חדש והוי כיוצא מן הגזע ה"ר יונה ז"ל עד כאן לשונו: ופירש רשב"ם לר' עקיבא דאמר מוכר בעין יפה הוא מוכר וקיימא לן כוותיה אפי' קונה ב' יש לו קרקע בפ' חזקת (בבא בתרא לו:) אהא דאמרי' מכר אילנות ושייר קרקע לפניו פלוגתא דרבי עקיבא ורבנן פירוש דבקונה שני אילנות מיירי דלרבי עקיבא קנה קרקע ולרבנן לא קנה וסתם מתניתין דפרק הספינה דקתני לא קנה קרקע כרבנן והתוספות חלקו עליו ופירשו דבקונה שלשה מיירי דלרבי עקיבא קנה קרקע אבל בקונה ב' אף לרבי עקיבא לא קנה קרקע כסתם מתניתין דפרק הספינה וזהו שכתב רבינו בשם ר"י: ומה שאמר וכן כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בפרק הספינה הכריע כן וכן הוא דעת הרי"ף שכתב סתם מתניתין ובעי' דמכר לו שנים בתוך שלו ואחד על המצר וכו' וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ד:

ופר"י אע"ג דשנים אין לו קרקע ליטע אחרים במקומן ולא קרקע שביניה' יש לו כמל' אורה וסלו וכו' שם (פב:) אהא דאמר רבי זירא מדברי רבינו נלמוד שלשה הוא דאין לו דרך הא שנים יש לו דאמר ליה בארעא דידך קיימי ופר"ש מדברי רבי' ר' אליעזר שפירש טעמו משום דארעא אחריתי היא הא שנים יש לו דרך דהא אין לו קרקע דאמר ליה לוקח בארעא דידך קיימי ושעבדת לי קרקע שלך לצורך אילנות כאדם שמשאיל מקום לחבירו בביתו להניח חפציו כן גם זה משאיל לו וכתבו התוס' מדברי רבינו נלמד וכולי פירוש משמע מתוך דברי ר' אליעזר דיותר יש להם דרך מאורה וסלו ומדתנן בשני' הגדילו לא ישפה אלמא יש אורה וסלו כיון דאפי' משפה אינו ומדיש לו אורה וסלו בשנים כ"ש דרך עכ"ל: והר"י כ' שאין המוכר רשאי לזרוע תחתיהן דמיטנפי פירי דלוקח והא דאמרינן שלא קנה לוקח תחתיהם היינו לענין שאינו רשאי לזרוע שם: ובשלשה שקנה קרקע אם הגדילו הענפים ונתפשטו חוץ משיעור הקרקע צריך לקוצצם שם (פא.) במשנה קנה ג' קנה קרקע הגדילו ישפה ופיר"ש הגדילו. חוץ לקרקע שלהן ישפה המוכר דכיון דאין נטועין בשל מוכר כי אם בקרקע של לוקח והמוכר לו שעבד לא קרקע שלו אינו מניחן ליכנס בשלו מאחר שמזיקין לו: וכתב ה"ר יונה אפי' לא הגדילו אלא תוך מלא אורה וסלו צריך לקוצצן שאם לא ישפה שמא יחזיק ע"י תוספת הענפים כמלא אורה וסלו חוץ לענפים עיין בנ"י: ואם נחלקו לאחר זמן שיאמר הלוקח עד כאן היו מגיעים הענפים בשעת מכירה וכו'. כתב הרמב"ן שעל הלוקח להביא ראיה וכו' ה"ג ולא כמו שכתוב בספרים הרמב"ם במ"ם שהרי לא נמצא כן בדברי הרמב"ם והרב המגיד כתב סברא זו ג"כ בשם הרמב"ן וכתב עליה והרשב"א כתב שלולי שאמרה הרב ז"ל הייתי אומר שעל המוכר להביא ראיה לפי שאני אומר כאן נמצאו וכאן היו ואין זה כבאין לטעון על השדה שזה אומר עד כאן מכרת לי וזה אומר לא מכרתי שעל הלוקח להביא ראיה שהוא המוציא דשאני הכא דהדבר ידוע שמכר לו האילנות והקרקע שתחתיה מכור עמהם ואנו רואים ענפי האילן נוטים ע"כ והן עדות על מכירת הקרקע והמוכר שטוען שגדלו ולא היו כאן בשעת המכירה עליו הראיה כנ"ל אלא שאני מבטל רצוני מפני דעתו עד כאן לשונו. וגם נמקי יוסף כתב כן בשם הרשב"א וגם בשם הריטב"א שביטלו דעתם מפני דעת הרמב"ן: וכל השריגים היוצאים מהם ל"ש אם הם מגוף האילן ל"ש מן השרשים הכל לבעל האילן. שם במשנה קנה שלשה קנה קרקע העולה מן הגזע ומן השרשים שלו: ובשנים שלא קנה קרקע אם נתפשטו אפילו הרבה אין צריך לקוצצן ואם הוציאו שריגין מהשרשים והוא במקום שאינו רואה פני חמה הן של מוכר ואם הוציאו מן הגזע והוא ממקום שרואה פני חמה הרי הן של לוקח אבל צריך לקוצצן מיד וכו' שם במשנה

הקונה שני אילנות בתוך של חבירו ה"ז לא קנה קרקע הגדילו לא ישפה העולה מן הגזע שלו מן השרשים של בעל הקרקע ופר"ש הגדילו. הרחיבו הענפים הרבה: לא ישפה. לא יקצוץ אותן בעל הקרקע אף על פי שהצל רע לבית השלחין דכיון דאין לו קרקע לבעל האילנות הרי שיעבד לו שדהו לצורך האילנות כל צרכן שע"מ כן לקחו: העולה מן הגזע שלו של בעל האילן דמגוף אילנות קא אתי: מן השרשים של בעל הקרקע. דכיון דמתחת לקרקע יוצא מקרקעי גדול ובגמרא (פב.) ה"ד מן הגזע ה"ד מן השרשים אמר רבי יוחנן כל שרואה פני חמה זהו מן הגזע ושאינו רואה פני חמה מן השרשים וליחוש דילמא מסקא ארעא שרטון וא"ל תלתא זבינת לי ואית לי ארעא אלא אמר רב נחמן יקוץ וכן אמר ר' יוחנן יקוץ ופר"ש כל שרוא' פני חמה. היינו כל האילן חוץ מן הקרקע ושאינו רואה פני חמה היינו מתחת לקרקע: וליחוש זימנין דמסקא וכו'. כיון דאמרת מן הגזע היינו כל שרואה פני חמה ואפילו סמוך לקרקע הרי הוא של בעל האילן ואם כן היכי תקון רבנן מילתא דאתי בה מוכר לידי פסידא והא זימנין שיש לו אילן אחד בתוך שדה חבירו ואמור רבנן דהיוצא מן הגזע שלו ומסקא ארעא שרטון ותגביה הקרקע עד יתכסה אילן היוצא מן הגזע מקצתו בקרקע ויראה כג' אילנות וכגון שהיה רוחב בין הגזע לאילן כשיעור המפורש לפנינו ויטעון לוקח שיש לו קרקע ויפסיד המוכר דהוי כג' אילנות וקנה קרקע והו"ל לרבנן למימר היוצא מן הגזע יחתוך בעל האילן פן יפסיד המוכר א"ר נחמן יקוץ מתניתין דקתני היוצא מן הגזע שלו לא שיניחנו כך ויגדל אלא הרי הוא שלו ע"מ לקצוץ ולשרוף: ואם קנה דקל אין לו כלום בשריגים אפילו היוצאים מעיקר הדקל שם אמר רב נחמן נקטינן דקל אין לו גזע ומסקינן דה"ק אין לו גזע לבעל דקל לפי שאינו מוציא גזע ופר"ש לפי שאין דרך דקל להוציא מן הגזע כלום אלא מלמעלה בראשו גדילים כל ענפיו ומש"ה מסיח דעתו ואפי' אי מקרי יוצא מן הגזע הרי הוא של בעל הקרקע:

סעיף ט

מכר הקרקע ושייר לעצמו אילנות אפילו לא שייר אלא שני אילנות יש לו קרקע הצריך להם בפרק חזקת (בבא בתרא לז.) פשיטא מכר קרקע ושייר אילנות לפניו יש לו קרקע ואפילו לר"ע דאמר מוכר בעין יפה מוכר ה"מ גבי בור ודות דלא מכחשו בארעא אבל אילנות דקמכחשו בארעא שיורי שייר דאי לא משייר אמר ליה עקור אילנך וזיל ופר"ש מכר קרקע ושייר אילנות לפניו אפי' אינם אלא שנים יש לו קרקע כדי מחית האילנות וצרכן וגם אם יבשו יטע אחרים במקומן דודאי מוכר לעצמו שייר קרקע דהכי אמרינן בהדיא בהמוכר את הבית אמר רב הונא אע"ג דאמור רבנן הקונה ב' אילנות בתוך של חבירו לא קנה קרקע מכר קרקע ושייר הני אילנות לפניו יש לו קרקע: ומ"ש בשם

הרמב"ם ז"ל שיש לו חצי הקרקע הוא בפרק כ"ד וז"ל המוכר קרקע ושייר אילנות הרי יש לו חצי הקרקע כולה שאילו לא שייר בקרקע הרי אומר לו הלוקח עקור אילנך ולך וכן אם שייר שני האילנות בלבד יש לו קרקע הראוי להם שאילו לא שייר הקרקע היה לוקח אומר לו עקור אילנך ולך עכ"ל. ומה שאומר עליו ולא נהירא כבר השיגו הראב"ד ז"ל ואכתוב לשונו לקמן בסמוך וה"ה הליץ בעדו וגם בזה לא הונח לו: דין מוכר זיתיו לעצים עיין בסימן קכ"ח:

סעיף י

מכר לשנים כאחת לזה הקרקע ולזה האילנות מסקינן זה קנה אילנות וחצי קרקע וזה קנה חצי קרקע בפרק חזקת (שם) זה החזיק באילנות וזה החזיק בקרקע אמר רב זביד זה קנה אילנות וזה קנה קרקע מתקיף לה רב פפא א"כ אין לבעל אילנות בקרקע כלום לימא ליה בעל הקרקע לבעל האילנות עקור אילנך שקול וזיל אלא אמר רב פפא זה קנה אילנות וחצי קרקע וזה קנה חצי קרקע ומה שאמר ופירש רשב"ם לאו דוקא חצי קרקע וכו' שם: ומ"ש ור"י פי' שאין לבעל האילנות בגוף הקרקע כלום וכו' וכן הדין אפילו אם קנה שנים וכו' שם כתבו התוספות לימא ליה בעל הקרקע עקור אילנך שקול וזיל פירוש לכשיתיבשו וכו'. ועוד מצינו למימר עקור אילנך לאלתר קאמר וכו' ואע"ג דבעלמא בחד לוקח בקנה שנים דלא קנה קרקע מכל מקום יעמוד שם האילן עד שימות הכא גרע טפי מהאי טעמא דאמר ליה כי היכי דלדידי לית לו באילנות הכי נמי לדידך לית לך בקרקע אלא ודאי לית לך למימר האי טעמא הילכך כשמכר לזה קרקע ולזה אילנות בעל אילנות קנה מקום הגזע ליטע אחרי' במקומם כשיבשו ומיירי בין בג' אילנות בין בשתים כדפ"ה ואפילו בשלשה אין לו קרקע הצריך לאילנות כמו שפי' בהדיא לזה קרקע ואפי' בשני אילנות כשייבשו יטע אחרים במקומם משום כי היכי דלדידך בעין יפה זבין כו' עכ"ל: ומה שכתב וכן כתב הרא"ש וז"ל הרמב"ם בפרק כ"ד המוכר את האילנות ושייר את הקרקע יש לבעל האילנות קרקע הראוי להם כמו שביארנו מכר את הקרקע לאחד ואת האילנות לאחר והחזיק זה באילנות וזה בקרקע זה קנה האילנות עם חצי קרקע וזה שהחזיק בקרקע קנה חצי קרקע בלבד עכ"ל ועל מ"ש הרמב"ם ז"ל המוכר קרקע ושייר האילנות הרי יש לו חצי קרקע כולה וכו' כתב הראב"ד דבר זה לא ידעתי מנין לו ואין לו שורש שלא נאמר זה בגמרא אלא כשמכר קרקע ואילנות בבת אחת לשנים שאמר להם זכו בשדה זו ואיליניה וכל מי שהחזיק יזכה במה שהחזיק זה החזיק בקרקע וזה החזיק באילנות שהרי לשניהם אמר זכו בשדה זו ויש בכלל אילנות שדה שא"א להם בלא שדה אבל אין לבעל הקרקע באילנות שאיפשר לו זולתן ואומר אני אפי' לשני האילנות דין זה

וחצי הקרקע ממש ולא כמו שכתב זה החכם אבל מכר קרקע ושייר אילנות לפניו אין לאילנות קרקע אלא תחתיהן וביניהן וחוצה להן כמלא האורה וסלו עכ"ל:

סעיף יא

הקונה אילנות לקוצצן לשריפה בזיתים מניח לו ב' ענפים הסמוכים לארץ שאז הם חוזרים וגדלים משנה פרק הספינה (בבא בתרא פ.): ומה שאמר בבתולת שקמה מניח ג' טפחים וכולי עד סוף הסימן ברייתא שם ופיר"ש בתולת השקמה. שלא נקצצה מעולם: סדן השקמה. שכבר נקצץ פעם אחרת וגדל: טפח. דהדר וצמח ואף ע"ג דלא אנח שם גרופות:

סימן ריז

סעיף א

המוכר לחבירו מקום בתוך שדהו לעשות בו אמת המים להשקות ממנו בית השלחין נותן לו רוחב ג' אמו' וכו' והרמב"ם כתב שצריך לו ד"א וכו' ואם מכר לו מקום להשקות בקילון נותן לו חצי אמה לעיקר רוחב האמה וכו' גם בכאן כתב הרמב"ם ז"ל שצריך אמה לרוחב האמה מימרא דרב יהודה אמר שמואל בפרק המוכר פירות (בבא בתרא צט:) וגירסת ספרים דידן כדברי הרמב"ם וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש ז"ל ובקשתי חבר לגירסת רבינו ולא מצאתיו. ודע שלשון המימרא אמה מכאן ואמה מכאן לאגפיה ופי' רש"י לאגפיה כדי לתקן מאותו קרקע אגפיה של אמת המים אם יפלו: וגבי מכר לו מקום להשקות בקילון כתב ה"ה בפרק כ"א לשון הרב ן' מיגאש פירוש מכר לו בחצרו מקום לעשות בו אמה להעביר עליה מי רגלים ומי תכבוסת חצרו וכיוצא בהן וכו' ע"כ וכן פרש"י שהוא עשוי להשקות בהמה ורחיצת בגדי' וכלים ואינו גדול כ"כ עכ"ל: ומה שאמר ואותן השפות נוטען אבל אינו רשאי לזורען וכו' שם אותן אגפיים מי זורען אמר רב יהודה אמר שמואל בעל השדה זורען רב נחמן אמר שמואל נוטען מ"ד זורען כל שכן נוטען מ"ד נוטען אבל זורען לא חלחולי מחלחלי ופסק כרב נחמן בדיני וכן פסק הרמב"ם בפרק כ"א מה"מ: ומה שאמר ואם נפלו השפות נוטל עפר מן השדה וחוזר ומתקנן מימרא שם ויהיב טעמא שעל מנת כן קבל עליו בטל השדה וכתב רשב"ם מיהו להכי אהני מה שנותן לו מתחילה אמה מכאן ואמה מכאן לאגפיה דאין לו לבעל השדה שם שום תשמיש שיקלקל האגפיים כגון בנין או כל דבר שמכבידו:

סעיף ב

המוכר לחבירו דרך לעבור בו בתוך שדהו אם דרך היחיד נותן לו שתי אמות ומחצה וכו' בפרק המוכר פירות (שם) תנן דרך היחיד ארבע אמות ובגמרא תנא אחרים אומרים כדי שיעבור חמור במשאו אמר רב הונא הלכה כאחרים ואסיקנא דשיעורו שני אמות ומחצה

וכתב ה"ה בפכ"א שכתב הרשב"א בשם הר"י ן' מיגש מסתברא לן דה"מ דלא מסיימי מחיצתא אבל היכא דאיכא מחיצתא חמור במשאו בשני אמות ומחצה לא מסתגי וכל שכן דלא הדר עכ"ל:

סעיף ג

ומ"ש מכר לו דרך לעבור בו מעיר לעיר נותן לו שמנה אמות וכולי ופרש"י דרך מעיר לעיר. שהדרך מיוחדת לשני עיירות הללו ואין אנשי עיירות אחרות נכנסין לשם: שמנה אמו'. שאם יפגעו ב' עגלות זו בזו שלא יתעכבו זו בזו. ובספרי רבינו כתוב ה' אמות ונוסחא משובשת הוא שנתחלף בהן בין חי"ת לה"א:

סעיף ד

ומה שאמר דרך רה"ר נותן לו י"ו אמות משנה שם ופירש רש"י דרך הרבים. כגון עיר שיש בה מעבר שבאים דרך שם בארץ רחוקה וכתב ה"ה בפכ"א ע"ז דה"ה דכל מקום ששיערו י"ו אמה כיון שהזכיר דרך עכ"ל:

סעיף ה

ומה שאמר מכר לו מקום לעשות לו מעמד נותן לו בית ד' קבין משנה שם ופירוש מעמד מקום שהיו עומדים העם בשובם מן הקבר סמוך לבית הקברות:

סעיף ו

מכר לו בור וכותליה נותן לו מקום רוחב הכותל ג' טפחים ברייתא ריש פ' לא יחפור (בבא בתרא יז:):

סעיף ז

המוכר מקום לחבירו לעשות לו מקום לקבורה או המקבל עליו לעשותו עושה מעשרה ד' על ו' ופותח לתוכו ח' כוכין וכו' משנה בסוף המוכר פירות (בבא בתרא ק:) אלא שיש בדברי רבינו טעות סופר בשני מקומות האח' שכתוב בספריו שנים לכל צד לאורך המערה וצריך להגיה ג' לכל צד לאורך המערה השני שכתוב וגבהן ששה טפחים וצריך להגיה ז' טפחים ועוד שכתוב בספרים ורוחב הכוכין וצריך להגיה ואורך במקום ורוחב. והרמב"ם בפכ"א מהלכות מכירה השמיט סיפא דמתני' דקתני עושה חצר ע"פ המערה וכו' וכתב ה"ה שנ' שהוא מפרש סיפא בשקביל עליו לעשות חצר בפירוש עכ"ל וק"ל על דבריו דמ"מ היה לו לכתב' להשמיענו דין המקבל עליו בפירוש לעשות חצר ול"נ דטעמו של הרמב"ם משום דסבר דההיא סיפא ליתא אלא לר"ש ולא קי"ל כותיה:

סעיף ח

המוכר קבר ודרך קברו וכו' בריתא שם ומפרש טעמא משום פגם משפחה ופר"ש גנאי הוא להם שאין לקרובים מקום לקבורה:

סימן ריח

סעיף א

האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך והיה בתוך השדה הרים סלעים גבוהים עשרה טפחים או בקעים עמוקים עשרה טפחים אין נמדדין עמה משנה ריש פרק בית כור (בבא בתרא קב:): ומ"ש אפילו אם ראוי לזריעה הכי משמע בגמרא (קג.): ומ"ש פי' רשב"ם דוקא כשהם רחבים ד' טפחים שאז הם חשובים מקום בפני עצמן אפילו לענין רשות היחיד דשבת ואין דעתו של אדם לקנות שדה אחת ויהיה לו טורח בשתי שדות לחרוש ולזרוע בשני מקומות למעלה ולמטה כדמפרש בגמ' עד כאן לשון רשב"ם: וכתב ה"ה בפרק כ"ח על דברי רשב"ם והרשב"א כתב ובירושלמי בעו לה היה שם בקעה עמוק עשרה ואין בו ד' ומתוך מה שאמרו שם משמע שהוא נמדד ומכל מקום משמע התם בהדיא מתוך בעיא זו שאם יש ברחבן ארבע על ארבע אינן נמדדין כדברי ר"ש עכ"ל וסוף דבריו אינם מובנים לי דמשמע מינייהו דביש ברחבן ארבע על ארבע אף על פי שאין בהם י' קאמר רשב"ם דאין נמדדין והא ודאי ליתא דתרתי בעי רשב"ם שיהיו גבוהים או נמוכים עשרה ושיהא בהן ד' על ד': וכתב הרמב"ם אין נמדדין עמה אלא לוקח אלו הבקעים וסלעים בכלל בית כור בלא דמים בפרק כ"ח וכתב ה"ה שכן נראית סברת ן' מיג"ש: ורשב"ם פירש שישארו למוכר כן נראה ממה שכתב אין נמדדין עמה אלא נותן לו בית כור שלם מקרקע חלק: ומ"ש וכ"נ מדברי א"א שכתב אין מודדין עמה אלא קרקע המישור שביניהם וכו' שם בפסקיו: ומדלא הזכיר אלא קרקע המישור משמע דהנך אין ללוקח בהם כלום. וכתב הר"ן שכן נראה לו עיקר: ומ"ש בשם הראב"ד שכופין את הלוקח ליקח אותה וכו' כתבו הר"ן וה"ה דלא דמו למה שאמרו ביתר מרובע דהתם כיון שהקרקע שוה אין קפידא ללוקח בכך אבל הכא אין אדם רוצה שיתן מעותיו במקום אחד ויראו אותו כשנים וג' מקומות:

סעיף ב

ופי' רשב"ם דוקא דא"ל בית כור עפר וכו' שם: ומ"ש אבל ר"י פי' אפי' א"ל בית כור סתם וכו' שם בתוספות כתב הרא"ש דהכי מסתבר:

סעיף ג

לא היו הבקעים עמוקים י' ולא הסלעי' גבוהי' י' נמדדין עמה שם במשנה (קב:) ופר"ש דטעמ' משום דאין שדה בלא טרשין ובטילי להו ומ"ש והוא שלא יהא בכולן אלא שיעור ד' קבין וכו' שם בגמרא (קג:) אמתני' דקתני פחות מכאן נמדדין עמה א"ר יצחק טרשין שאמרו בית ד' קבין ופירש רשב"ם טרשין שאמרו במתני' פחות מכאן נמדדין עמה וה"ה לנקעים מלאים מים דלא חזו לזריעה ה"מ דנמדד כגון דלא הוי אלא בית ד' קבין בין

כולם כי מצרפת להו בההוא בית כור וה"ה לקביים בחצי כור אבל טפי מד' קבין לא מקבל לוקח דהא בית כור עפר אתני ליה מוכר ללוקח וכולי האי לא מחיל איניש: וכתב הרמב"ן ע"ז והוי יודע דוקא בנקעים קטנים כגון מד' טפחים ועד י' א"נ עד ד' אמות אבל נקעים גדולים לא שהרי יש להם שם בפני עצמם וכיון שמלאים מים אין נמדדין ושיעורן מצינו בירושלמי רוחבן כמה ר' ינאי אומר עד י' ר"י בר בון אומר עד ד' אמות ונראה דאנקעים קאי כמו שפירשתי עכ"ל ומ"ש אבל יש בהן יותר מד' קבין אין נמדדין עמה אפילו ראויין לזריעה ואינם גבוהים עשרה טפחים: ומיהו היה אומר א"א הרא"ש ז"ל דווקא כשגבוהים ג' טפחים אבל אם אינם גבוהין ג' אפי' אם יש בהם יותר מד' קבין כיון שראויין לזריעה נמדדין עמה: וכתב הרמב"ן ז"ל הא דנמדדין עמה כשהן בהם יותר מד' קבין דוקא כשאין קטנים מד' טפחים וכו' הרמב"ן גרסינן בנו"ן ולא כמו שכתוב בספרים הרמב"ם במ"ם כי לא נמצא כן בדברי הרמב"ם אבל בדברי הרמב"ן נמצא וכתבתי לשונו לעיל בסמוך ומשם יתבאר לך שמ"ש עד י' אמות הוא ט"ס וצריך להגיה ד' במקום י': ואם אמר לו כבית כור עפר אני מוכר לך וכו' שם במשנה (קב:) אם אמר לו כבית כור עפר אפי' היו שם נקעים עמוקים יותר מי' טפחים או סלעים גבוהים יותר מעשרה טפחים הרי אלו נמדדין עמה ופר"ש כבית כור משמע כמו שהיא בין סלעים בין עפר דהכי משמע כבית כור עפר ולא בית כור עפר ממש: ופרשב"ם דהכא נמי בעי שלא יהא בהם טפי מד' קבין כך פי' במתני' וכן דקדק הרא"ש מדברי הרי"ף שסובר דהא דאמר ר' יצחק טרשים שאמרו בית ד' קבין קאי אכל נמדדין עמה דקתני במתני' גם אסיפא דקתני ואם א"ל כבית כור עפר אני מוכר לך וכו' וכן הסכימו הרא"ה והר"ן ז"ל אבל מדברי הרמב"ם בפרק כ"ח נראה דכשאמר ליה כבית עפר בכל גונא נמדדין עמה וכ' רבי' סברתו לקמן: וקאמר רב עוקבא שצריך שאותן ד' קבין יהו מפוזרין בתוך ה' קבין וכו' שם (קג.) אהא דאמר רבי יצחק טרשין שאמרו בית קבין אמר רב עוקבא בר חמא והוא שמובלעין בה' קבין ופר"ש והוא שמובלעין הנהו ד' קבין בה' קבין שמפוזרין בכל ה' קבין וכ"ש אם מפוזרין יותר כגון בששה או בשבעה קבין דבטילי אבל אם אינם מפוזרין אלא בד' קבין ומחצה כמו שמכונסין דמו ולא בטילי ואין נמדדין עמה דכאבן א' רחבה ד' קבין דמי ודוקא ד' קבין אבל פחות מד' קבין כיון דאין גבוהין י' אפילו הוו סלע אחד נמדדין עמה עכ"ל ומדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש בהפך שכתב בפכ"ח בד"א כשלא היה בהן אלא בית ד' קבין והיו הד' קבין מובלעין בתוך י' קבין בתוך רובה של שדה אבל אם היתה יתר על ד' קבין או שהיו מפוזרים הרבה או אינן מובלעין אע"פ שאין בהם י' אין נמדדין עמה עכ"ל ונראה מלשונו שהיה גורס בדברי רב עוקבא מפוזרים בתוך י' קבין אבל

מדברי ה"ה נראה שהיה גורס בתוך ה' קבין כמו בספרים דידן: ורבי יוחנן אמר שצריך שיהיו מפוזרין ברובה של שדה שם רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן והוא שמובלעין ברובה של שדה ופר"ש אפילו מובלעין בטפי מה' קבין כרצופים דמי ואין נמדדין עמה וכ"ש בה' קבין ואין נמדדין עמה עד שיהו מובלעין ברובה של שדה כגון דבית כור הוי ל' סאין ורובן הוי י"ו וד' קבין היינו י"ו רבעים רבעי הקב נמצאו ד' קבין המובלעים ברובה של שדה היינו רובע לכל סאה אבל ביותר מרובע לסאה חשיבי כמכונסין ולא בטילי ואין נמדדין עמה: ומ"ש רבי' וכן פי' ר"י הלוי והראב"ד פי' דלא פליג עליה וכו' סברות אלו כתב הר"ן וגם ה"ה בפכ"ח וכתב שכדברי הראב"ד שפי' דמוסיף הוא דהא והא בעינן נראה מדברי הרי"ף שהביאן לשתיהן בהלכות וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ' הנזכר: מ"ש רבי' דמסתבר פירוש רשב"ם נראה שטעמו מדאמרי' רב חייא בר אבא א"ר יוחנן ואי לאו דאתי לאפלוגי הכי הול"ל אמר רב חייא בר אבא אמר ר"י: לא היו מובלעין בשוה רובע לבית סאה אלא רובע הד' קבין וכו' בו' סאין וכו' וכן אם עומדים בעגול או כשורות הרבה זו אצל זו או כקרני השור או כעקלתון ולא אפשיטא שם ודברי רבינו בהן כפי' רשב"ם ודברי הרמב"ם בפכ"ח בקצתן בע"א: ומ"ש לפיכך אם כבר נתן המעות צריך לקבלם ואם עדיין לא נתנם א"צ לקבלם שם כתב הרא"ש וכיון דסלקו בתיקו נמדדין עמה דמתני' איירי שכבר קבל המוכר המעות מדקתני מהו שיחזיר לו מעות:

סעיף ד

וכן מיבעיא היכא דהוי עפר מלמטה וסלע למעלה או עפר מלמעלה וסלע למטה ולא איפשיטא שם ופי' רבינו בה כדברי הרמב"ם זכרונו לברכה בפכ"ח אבל רשב"ם פירש דקאי אהא דקאמר התם אם היה סמוך למצר אפי' כל שהוא אין נמדד עמה וכתב ה"ה שכן פי' ן' מיגש ז"ל:

סעיף ה

ואם הוא סלע יחידי שאינו מובלע בתוך השדה וכו' שם תנא אם היה סלע יחידי אפי' כל שהוא אין נמדד עמה ואם היה סמוך למצר אפי' כל שהוא אינו נמדד עמה ופר"ש אמתני' קיימינן דקתני פחות מכאן נמדדין עמה וקתני עלה שאם היה סלע יחידי חוץ מן השדה סמוך לשדה ובא לו המוכר להתחיל למדוד משם אפילו אי הוי ההוא סלע כל שהוא דהוי נמוך מי' טפחים הרבה וקצר מד' טפחים אפ"ה אין נמדדין עמה דלא בטיל לגבי שדה אלא היכא דמובלע בתוך השדה אבל כשהוא חוץ מן השדה לא בטיל לגבי שדה ול"מ אי הוי יחידי ממש אלא אפי' אי הוה בתוך שדה אלא שסמוך למצר אפילו כל שהוא אין נמדד עמה אלא היכא דהוי מובלע באמצע שדה הוא דמקרי שדרי ארעא ובטילי עכ"ל והרמב"ם כתב בפכ"ח היה בה סלע יחידי אפי' בית רובע אין נמדד עמה

ואם היה סמוך למצר אפי' כל שהוא אין זה נמדד עמה וכתב ה"ה היה בה סלע יחידי וכו' כגירסת רב האי ז"ל ולומר דכשאמרו נמדד עמה אפילו טרשין של ארבע קבין ה"מ טרשין כעין צרורות אבל סלע של אבן שם בפני עצמו יש לו ואינו נמדד עמה הרשב"א ז"ל עכ"ל. וכן פירשו הרמב"ן והר"ן ז"ל וכתבו שכך היא בירושלמי: וכתב עוד הרמב"ם שם הפסיק עפר בין סלע למצר ה"ז ספק והיא בעיא דרב פפא שם וסלקא בתיקו ופר"ש מופסק עפר כל שהוא בנתים כגון פחות מג' בין ההוא סלע קטן למצר מי חשבינן ליה כסמוך למצר או לא וז"ל הר"ן מופסק עפר בנתים כלומר בין המצר והסלע ולא איתפרש בגמרא כמה עפר מפסיק בעינן אבל בירושלמי פירשו דכל שהמחרישה מסבבתו זהו באמצע וכן הגירסא בפר"ח. וכתב עוד ולענין הלכה בכל הני בעיי דסלקי בתיקו כתב ר"ת דקי"ל דכל תיקו דממונא לקולא כלומר קולא לנתבע וכך כתב הרמב"ם בפכ"ח וכתב הרשב"א וי"א ספיקא הוי וקי"ל ממון המוטל בספק חולקין ע"כ. ולא ירדתי לסוף דעתו דהא דקי"ל ממון המוטל בספק ה"מ כשאין אחד מהם מוחזק אבל כשהאחד מוחזק לא והכא מוכר מוחזק דקי"ל קרקע בחזקת בעליה עומדת אלא אם כן אומר כגון שהלוקח לא פרע המעות שכשם שהמוכר מוחזק בקרקע כך הלוקח מוחזק במעותיו דבכי האי גוונא אפשר הוא שאם באו שניהם לקיים המקח חולקין ביניהם ומ"מ לא הו"ל לרשב"א ז"ל לכתבה בלשון הזה עכ"ל: ויראה מדברי הרמב"ם אם א"ל כבית כור עפר אז בכל ענין נמדד עמה וא"א הרא"ש כתב כסברא ראשונה כבר נתבאר:

סעיף ו

וכל זה מיירי בשאינו עומד בתוך השדה לפיכך כשא"ל בית כור עפר ודאי צריך ליתן לו בית כור שלם וכו' אבל אם עומד בתוך השדה וכו' שם (קג:) אהא דתנן בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל פיחת כל שהוא ינכה יתר כל שהוא יחזיר ואם א"ל הן חסר הן יתר אפילו פיחת רובע לסאה או הותיר רובע לסאה הגיעו יתר על כן יעשה חשבון ואיבעיא להו בית כור סתמא מאי ופשט רב אשי דמסתמא כהן חסר הן יתר דמי כתב הרא"ש וא"ת הא דא"ר יצחק טרשים שאמרו בית ד' קבין אבל יתר משמע דאין נמדדין עמה ואמאי והא מתניתין בית כור עפר סתמא קתני וכהן חסר הן יתר דמי ואפילו לא היו שם אותן טרשין כל עיקר אלא היה הקרקע חסר הוה אמרינן הגיעו וכל שכן השתא ותירץ רבינו שמשון דהכא מיירי בעומד בתוך השדה ורואה אותה הילכך מסתבר לומר דעד רובע הוי מחילה דאם אינו רואה השדה והתנה עמו למכור לו בית כור פשיטא דלא מצי למיתב ליה בית כור שחסר ממנו ז' קבין ומחצה ומסתבר דאפילו ע"י ניכוי אינו חייב לקבלו דמצי לוקח למימר לא היה דעתי לקנות אלא בית כור שלם והכי איירי

רישא דמתני' דאומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך והיו שם נקעים וסלעים מש"ה א"ר יצחק בית ד' קבין אבל טפי חזינן ליה כדליתנהו ואפילו אם לא היה חסר אלא קב חייב להשלים דלא קני אלא בית כור שלם עכ"ל: והר"י הלוי פירש דוקא כשאמר בית כור עפר זה אני מוכר לך וכו': ועל מה שכתב אבל בית כור סתמא לא אפי' עומד בתוכו כתב המרשים גדולה מזו נראה מפי' רשב"ם דאפי' באמר בית כור וסיים השדה אם הקונה איניש דלא קים ליה במדת הקרקע חזר הדין לדין משנתינו דאמרי' פחות משתות הגיעו עכ"ל:

סעיף ז

אמר ליה בית כור עפר מדה בחבל אני מוכר לך פיחת כל שהוא ינכה לו מן הדמים הוסיף כל שהוא יחזיר משנה ופר"ש מדה בחבל. כלומר בצמצום אני מוכר לך שדה שיש בו בית כור עפר כמו שמודדין במדת החבל לא פחות ולא יותר פיחת כל שהוא שלא היה באותו שדה בית כור שלם ינכה המוכר כפי הפחת והמקח קיים:

סעיף ח

ומ"ש והיכא דא"ל בית כור עפר הן חסר הן יתר ואפי' אינו עומד בתוכו או שעומד בתוכו ואמר בית כור סתם דאמרי' אם פיחת או הותיר שבעה קבין ומחצה דהיינו רובע הקב לכל בית סאה דהוי מחילה כבר נתבאר בסמוך. ומ"ש ה"ה אפי' אלף רביעין לאלף סאין הוי מחילה שם (קד.) אמר רב הונא ט' קבין שאמרו ואפילו בבקעה גדולה ורב נחמן אמר נותן שבעה קבין ומחצה לכל כור ופר"ש רב נחמן אמר נותן שבעה קבין ומחצה וכו' דל"ש רובע אחד לסאה אחת ול"ש אלף רבעין לאלף סאין הוה מחילה וידוע דהלכה כרב נחמן בדיני וכן פסקו הרי"ף והרא"ש: היה הפחת או היתרון יותר מרובע הקב לכל בית סאה יחשוב כל הרבעים שחסרו או שהותירו וכו' משנה שם (ד' קג:) בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל וכו' אם א"ל הן חסר הן יתר אפי' פיחת רובע לסאה או הותיר רובע לסאה הגיעו יתר מכאן יעשה עמו חשבון מה הוא מחזיר לו מעות אם רצה מחזיר לו קרקע ולמה אמרו מחזיר לו מעות ליפות כחו של מוכר שאם שייר בשדה ט' קבין ובגנה בית חצי הקב וכדברי ר"ע בית רובע מחזיר לו את הקרקע ולא את הרובע בלבד הוא מחזיר אלא כל המותר. ובגמרא (קד.) לייפות כוחו של מוכר אמרי' לייפות כוחו של לוקח לא אמרי' והתניא פיחת ז' קבין ומחצה לכור או הותיר ז' קבין ומחצה לכור הגיעו יותר מכאן כופין את המוכר למכור ואת הלוקח ליקח התם כגון דהוה יקירא מעיקרא וזל השתא דאמרינן ליה אי ארעא יהבת ליה כזולא דהשתא והתניא כשהוא נותן לו נותן לו כשעה שהוא לוקח ממנו התם כגון דהוה זולא מעיקרא ויקרא לה השתא ופי' רשב"ם שאם שייר בשדה ט' קבין וכו' כלומר האי דמחייבין ללוקח ליתן מעות המותר למוכר

ייפוי כח דמוכר הוא משום דלא חזי ליה האי קרקע בפני עצמו שאילו היה בהאי מותר שיעור שדה כגון ששייר בהאי בית כור קב ומחצה יתר על שבעה קבין ומחצה דהו"ל בין הכל ט' קבין אז מחזיר לו קרקע ולא מעות דהשתא חזי ליה האי קרקע דקי"ל בפ"ק (י"א.) דשדה חשוב בט' קבין וגינה חשובה בחצי קב והשתא שמעי' ממתני' ז' קבין ומחצה לבד הוי מחילה ח' ומחצה או יותר עד ט' קבין ולא עד בכלל יעשה חשבון ט' קבין יחזיר קרקע: בגנה בית חצי קב. דרובע לסאה הוי מחילה כמו רובע לסאה דשדה יתר מרובע יעשה חשבון שני רבעים דהיינו חצי קב מאחר דחשיב גנה יחזיר קרקע: התם כגון דהוה יקירא. כלומר לעולם כדי לייפות כחו של מוכר אמרי' לייפות כחו של לוקח לא אמרי' דלעולם לא כפינן המוכר למכור בע"כ המותר אלא אם רצה מוכר יחזיר לו קרקע כדתני במתני' והאי דקתני כופין את המוכר למכור לא למכור ממש את הקרקע בע"כ אלא הב"ע שהמוכר חפץ למכרה ללוקח כמו שייפו חכמים כחו של מוכר שאם רצה יחזיר לו לוקח מעות והך ארעא הוה יקירא מעיקרא בשעת מכירה והשתא זול ארעתא והוא רוצה לכפות את הלוקח שיחזיר לו דמי המותר כפי שעת היוקר דמעיקרא והיינו דקתני כופין את המוכר למכור כשעת הזול דמעכשיו והא דקתני ואת הלוקח ליקח היינו שאם חפץ מוכר ליתנה בדמי הזול כופין את הלוקח ליקח משום יפוי כח דמוכר דהשתא לא מפסיד הלוקח מידי עד כאן לשונו: ומה שכתב רבינו יחזור לו אף הרבעים עצמם כלומר דלא תימא די שיחזיר הנוסף על הרבעים והרבעים עצמם לא יחזיר קמ"ל דאף הרבעים עצמם יחזיר והכי מפרש בגמרא (שם:) הא דתנן לא את הרובע בלבד הוא מחזיר לו דה"ק לא את המותר בלבד מחזיר לו אלא את כל הרבעים כולם: ומה שכתב ואם יש בתוספת ט' קבין והוא מכר לו פחות מל"ו סאין כלומר שאילו מכר לו ל"ו סאין שלמים לא היה צריך להחזיר לו כלום משום דתשעה קבין היו ל"ו רבעים וכל שאין בתוספת יותר מרובע לבית סאה אינו צריך להחזיר לו כלום אבל כשהמכר פחות מל"ו סאין הו"ל ט' קבין יותר מרובע לסאה וצריך להחזיר: ומה שכתב וכן אם נשאר למוכר שדה אצל הנמכרת אפילו אין בתוספת ט' קבין צריך לקבלו וכו' שם תנא אם היה סמוך לשדהו אפילו כל שהו מחזיר לו קרקע: ומה שכתב ואם היה מפסיק ביניהם בור או אמת המים או ר"ה או ריכבא דדיקלא מיבעיא ולא איפשיטא שם: ומה שכתב ולקולא ומחזיר לו מה שירצה נתבאר דכל תיקו דממונא הוי קולא לנתבע ולוקח הוי נתבע שהוא מוחזק בקרקע: ומ"ש ובגינה הוי חצי קב כדין ט' קבין בשדה וכו' כבר נתבאר: ומ"ש היה שדה בשעת מכירה וכו' ונעשית גנה קודם שיחזיק בה וכו' או גנה ונעשית שדה וכו' שם בעי רב אשי שדה ונעשית גנה גנה ונעשית שדה מאי תיקו ופר"ש בעי רב אשי מכר

לו שדה. כגון שמכר לו סאה או סאתים והותירו יתר משני רבעים לסאתים אבל אינן ט' קבין דהו"ל בתורת יעשה חשבון ונעשה גנה ביד לוקח קודם שהחזיר לו לא מעות ולא קרקע גדל נהר לכאן או נובע מעין לכאן דהוה ליה ראוי לגנה מהו מחזיר לוקח למוכר מי אזלינן בתר שעת מכירה ויעשה חשבון רצה נוטל מעות רצה נוטל קרקע או דילמא כיון דתקנתא דרבנן משום יפה כח דמוכר שלא יפסיד מיעוט קרקע שאין ראוי לכלום השתא דהוי ליה חצי קב גנה וחשוב שדה צריך שיטול את שלו ויחזיר לו לוקח קרקע ולא מעות א"נ מכרו כשהוא גנה ונתישבה ונעשית שדה ביד לוקח מי אזלינן בתר שעת מכירה ויחזיר לו החצי קב ולא מעות או דלמא השתא נמי יש לנו לעשות תקנה למוכר הואיל ונעשית שדה ואין ראוי לו בפני עצמו ואם רצה יטול מעות או קרקע עכ"ל: ורבינו שכתב ונעשה גנה קודם שיחזיק בה נראה מדבריו שאם לא נעשה גנה עד אחר שהחזיק בה אע"פ שעדיין לא נמדדה פשיטא ליה דבתר שעת מכירה וחזקה אזלינן ומה שכתב בשם רשב"ם דלא מפלגינן בין פחות מתשעה קבין לתשעה קבין אלא ביתר מכן אבל אם פיחת טפי מרובע לסאה לעולם ינכה לו מהדמים וכו' שם במשנה כתב כן. ומה שכתב רבינו ונראה דה"ה נמי אם המוכר רוצה ליתן לו משדה אחר וכו' דברים פשוטים הם: והרמב"ם ז"ל כתב בפרק כ"ח כלשון הזה א"ל בית כור עפר אני מוכר לך ה"ז כמי שפירש ואומר בית כור עפר בין חסר בין יתר ואם פיחת מן המדה אחד מכ"ד שהיא רובע לכל סאה או הותיר כך רובע לכל סאה הגיעו יתר על כן יחשוב עמו על כל הרבעים כולם שחסרו או הוסיפו וכל שפחת מבית כור ינכה לו מן הדמים וכל שהוסיף על בית כור יחזיר לו ומה הוא מחזיר לו אם היתה התוספת פחותה מט' קבין מחזיר לו דמים כשעת המכירה ליפות כח המוכר ואם היתה התוספת סמוכה לשדה של מוכר מחזיר לו אותה התוספת קרקע שהרי סומך אותה לשאר שדותיו ואינו מפסיד כלום היתה התוספת יתרה על תשעה קבין נותנין רובע לכל סאה וסאה והנשאר יתר על הרבעים אם יש בו תשעה קבין נותן לו כל הרבעים כולן עם היתר מן הקרקע ונותן לו כשעה שלקחה ממנו בד"א כשהיה בזול בשעת המכר והוקירה בשעת החזרת היתר אבל אם היתה ביוקר והוזלה אומרים ללוקח אם רצית ליתן לו דמי התוספת כולה תן לו דמים כפי הממכר ואם רצית ליתן לו קרקע תן לו כמו ששוה עכשיו ודין חצי קב בגנה כדין תשעה קבין ובשדה שאם הותיר בגנה פחות מחצי קב על הרבעים אינו מחזיר לו אלא דמים הותיר חצי קב מחזיר לו את כל הרבעים עם היתר בדמים או קרקע כשעת הזול של עת החזרה מכר שדה ונעשית גנה ביד הלוקח או גנה ונעשית שדה ה"ז ספק אם מחשב לו כדין שהיתה בשעת המכר או כדין שהוא עתה עכ"ל: וכתב ה"ה יתר על

כן וכו' במשנה ובגמרא לא את המותר בלבד הוא מחזיר פירוש מותר על הרבעין אלא מחזיר לו את כל הרבעין כולן ואכולה קאי וכן פירשו רב האי ור"ש ז"ל לומר דאם מכר לו עשרים סאים והותיר כ"א רבעים מחזיר לו כולם במעות שלא כדברי ן' מיגאש ז"ל שכתב שאם אין במה שהוא יתר על הרובע לכל סאה וסאה שיעור ט' קבין שאינו מחזיר לו את המותר ולא הרובעין ואם הותיר בעשרים סאים כ"א רובעין אינו מחזיר לו אלא רובע א' ולשון המחבר מורה כדברי רב האי ז"ל. היתה התוספת יתירה על ט' קבין נותן רובע על כל סאה וסאה וכו' עד או קרקע כשעת הזול של עת החזרה זה נמצא בדברי המחבר ולפי זה נראה שפירוש המשנה שאמרה שאם שייר השדה בית ח' קבין בגנה בית חצי קב יותר על הרובעים קאמר וכבר נתבאר למעלה שאפילו לא הותיר אלא כל שהוא על הרבעים הכל בכלל חזרה כדברי רב האי ז"ל אלא שהמחבר סובר דכל שאין שם ט' קבין יתר על הרבעים החזרה במעות אע"פ שיש בכל ט' קבין וכשיש תשעה קבין יותר על הרבעים החזרה בקרקע ודברי תימה הם שהרי כל שהוא דבר הראוי למוכר למה לא יתן לו קרקע ולמה נכריח הלוקח לתת לו דמים: גם מה שכתב בדין הזול והיוקר שהוא כשהותיר ט' קבין לא נתבררו דבריו דכל היכא שיש שם דבר ראוי דינו כחזרת קרקע בין הוקר בין הוזל ואם רצה המוכר למכרו לא יתרצו שניהם מן הדמים שלא נאמרו דברים בגמרא אלא כשאין שם דבר ראוי שכיון שדינו במעות ואם ירצה המוכר לקחתו יקח קרקעו לפיכך אם הוזל נותן לו המעות כשעת המכר ואם נותן לו קרקע בשומא נותן לו כדהשתא ואם הוקרה אחר המכר אם ירצה המוכר לקחת קרקע ודאי כל מה שהותיר יחזיר כדמעיקרא ואם רצה מעות נותן לו כשער של עכשיו לפי שעכשיו הוא מוכרו שהרי אם רצה יטול ממנו קרקע וכ"פ הראב"ד ז"ל וכמה פירושים נאמרו באותה שמועה וצ"ע: מכר שדה ונעשית גנה וכו' כתב המחבר ה"ז ספק ולא ביאר מה נעשה ונראה שאין כופין הלוקח ליתן דמים שהמע"ה עכ"ל: וכתב הר"ן אהא דתנן יתר מכאן יעשה עמו חשבון כלומר בין בחסר בין ביתר ומיהו כי אמרינן דבחסר פחות מכאן יעשה חשבון דוקא בפחת שעדיין נקרא בית כור אבל פחות יותר מכן לא דמ"מ בית כור אמר ליה הרא"ה ז"ל עד כאן לשונו: וכתב עוד איבעיא להו סתמא מאי ומסקנא דסתמא כהן חסר הן יתר דכי תנן פיחת רובע לסאה הגיעו דוקא כשאין לו אלא אותו שדה ואומר לו בית כור שיש לי במקום פלוני אני מוכר לך אבל מכר לו בית כור בשדותיו נותן לו בית כור מכוון. וכן כתב הר"י הלוי ז"ל עכ"ל:

סעיף ט

א"ל בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל הן חסר הן יתר מספקא לן אי תפיס לשון ראשון או אחרון וכו' משנה שם (דף קד:) מדה בחבל אני מוכר לך הן חסר הן יתר בטל הן חסר הן יתר מדה בחבל הן חסר הן יתר מדה בחבל בטל מדה בחבל הן חסר הן יתר דברי בן ננס ובגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי בן ננס אבל חכ"א הלך אחר פחות שבלשונות ואסיקנא דזו ולא ס"ל מאי טעמא משום דתפיס כלומר ומספיקא לא מפקינן ממונא ופסקו הפוסקים כמותו וזה לשון הרמב"ם בפכ"ח האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל בין חסר בין יתר או שאמר בית כור אני מוכר לך בין חסר בין יתר מדה בחבל הלך אחר הפחות שבלשונות ואין לו אלא כדין אם חסר אם יתר וכתב ה' המגיד פי' אלו הלשונות סותרים זה את זה שאם אמר מדה בחבל לבד בכל שהו ינכה או יחזיר ובהן חסר הן יתר רובע לסאה היא מחילה ועכשיו שאמר שניהם איזה שיהיה מוקדם או מאוחר הלך אחר הפחו' שבשניהם: ומ"ש רבי' בשם רשב"ם שם בפירושו: ומה שכתב בשם הראב"ד בהשגות בפרק הנזכר: וכתב ה"ה פירש ן' מיגאש דסבירא ליה יד בעל השטר על התחתונה דהא מוציא מחבירו הוא ועליו הראיה ומש"ה לא יהבינן ליה אלא בפחות שבלשונות ל"ש הוה ליה ראשון לא שנא הוה ליה אחרון ור"ש פירש דיד המוכר שהוא מוחזק על העליונה הילכך אם פחת להכי אמר ליה הן חסר הן יתיר ואם הותיר להכי אמר ליה מדה בחבל עד כאן וזה דעת המחבר וכן נראה לי ואפילו בא מוכר ליקח מעו' כופין את הלוקח ליתן כשהותיר לפי שהקרקע בחזקת בעליה עומדת וכן אמרו בענין שכירות עכ"ל:

סעיף י

אמר ליה בית כור עפר אני מוכר לך כמו שהוא בתוך סמניו ומצריו וכו' שם במשנה (קו.) בסימניו ומצריו פחות משתות הגיעו עד שתות ינכה ופירש ר"ש האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך בתוך הסימנים והמצרים הללו שאתה רואה הכל קח לך פחות משתות הגיעו דהיינו טפי מרובע לסאה כפלי כפלים דשתות היינו קב לסאה והיינו טעמא דלא דמי להן חסר הן יתר דהתם הוי שיעוריה ברובע לסאה אבל הכא בעי טפי דהא כיון דאמר בית כור עפר אני מוכר לך כהן חסר הן יתר דמי כדאוקימנא לעיל והשתא דאמר בית כור בסימניו ובמצריו אני מוכר לך מטפיא שיעורא ואמרי' אפי' פחות משתות הגיע דכיון דהראה לו המצרים כמאן דזבין לה שדה זו סתמא דמי כמות שהוא בין קטן בין גדול אלא דאהני מאי דאמר בית כור שיהא קרוב לבית כור שאינו חסר יותר משתות וכן דלא ליהוי מותר יתר על שתות עכ"ל ובגמ' (שם) איתמר רב הונא אמר שתות כפחות משתות רב יהודא אמר שתות כיותר משתות וכתב הרי"ף והלכתא כרב

הונא דתניא כוותיה ואע"ג דקפסיק רב האי גאון כרב יהודה הלכתא כרב הונא מהאי טעמא דכתיבנא וכ"כ הרא"ש וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפכ"ח וזה לשונו מכר לו בית כור ואמר ליה בסימנים ובמצרים פיחת שתות או הותיר שתות הגיעו פחת יתר על שתות ינכה לו מן הדמים הוסיף לו יתר על שתות יתן לו דמים או קרקע הכל לפי השיור אם הנשאר בשדה פחות מתשעה קבין ובגנה פחות מחצי קב ולא היה סמוך לשדה המוכר מחזיר לו הדמים וכתב ה"ה פחת יתר משתות וכו' לשון המחבר כל' הגמ' ולא נתבאר שם אם זה הנכוי או התוספת הם במה שהוא יתר משתות לבד או שמא כיון שהוא יתר משתות הכל בחזרה ובתשלומין דומיא דיתר מרובע כהן חסר הן יתר דלעיל וצריך עיון עכ"ל ולי משמע דכיון דסתם הרמב"ם דבריו נראה שהוא שוה להההיא דלעיל וכן נראה מדברי רבינו: וכתב ה"ה כתבו ז"ל אם אמר ליה בית כור שיש לי במקום פלוני שסימניו ומצריו כן או שהעמידן עליו ואמר ליה בית כור אפילו פחות משתות הגיעו ועיין בנ"י:

סעיף יא

וכתב הרמ"ה א"לבית כור עפר זה ומצר לו מצריו וכו':

סעיף יג

המוכר שדה לחבירו וא"ל בסימניו ובמצריו והלוקח מכירה כו' שם רב פפא זבן ארעא מההוא גברא א"ל הוי עשרין גריוא משחא ולא הואי אלא ט"ו אתא לקמיה דאביי א"ל סברת וקביל והתנן פחות שתות הגיעו עד שתות ינכה ה"מ היכא דלא קים ליה אבל היכא דקים ליה בגוה סבר וקביל והא עשרין א"ל דעדיפא כעשרין ופי' ר"ש א"ל ההוא מוכר לרב פפא הך קרקע דמזבננא לך הויא עשרין גריוא וכגון דא"ל בסימניו ובמצריו אבל מר קים ליה בגוה מכיר אתה שדה זו ויודע היית שאין בו אלא ט"ו וכיון דידעת מחלת. א"ל אביי מצי למימר לך דהאי קאמר כ' לא לתת לך כ' שהרי גם הוא היה יודע שאין בשדה אלא חמיסר אלא דעדיפא כעשרין של שדה א' אמר לך ולהשביח מקחו אמר כן: וכתב הרב המגיד בפכ"ח כתבו ז"ל דאפי' אם אינה אלא מחצית הגיעו:

סעיף יד

האומר לחבירו בית כור פלוני אני מוכר לך אפילו אין במדתה אלא לתך הגיעו וכו' והוא שנקרא בית כור וכן אם א"ל כרם או פרדס שיש לי במקום פלוני אני מוכר לך וכולי בריש פרק המקבל (בבא מציעא קד.) תניא האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך אע"פ שאין בו אלא לתך הגיעו שלא מכר לו אלא שמא והוא דמתקרי בית כור כרמא אני מוכר לך אע"פ שאין בו גפנים הגיעו שלא מכר לו אלא שמא והוא דמתקרי כרמא פרדס אני מוכר לך אע"פ שאין בו רמונים הגיעו שלא מכר לו אלא שמא והוא דמתקרי פרדסא:

סעיף טו

ומ"ש רבינו שאמר ליה בית כור פלוני וכרם ופרדס שיש לי במקום פלוני כן כתב הרמב"ם זכרונם לברכה בפכ"א וטעמו דאם לא כן לית לן למימר שלא מכר לו אלא שמא ומה שאמר לפיכך צריך המוכר להביא ראיה שנקרא בית כור כן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר ופשוט הוא שהוא הדין לכרם ופרדס שאין בהם גפנים או רמונים שצריך המוכר להביא ראיה שנקראים כן:

סעיף טז

וכתב הרמב"ם ז"ל כל אלו הדברים כשאין מנהג במקום וכו' בסוף פרק כ"ח:

סעיף יז

האומר לחבירו חצי שדי אני מוכר לך וכו' משנה בסוף פרק בית כור (כז.) האומר חצי שדה אני מוכר לך משמנין ביניהם ונוטל חצי שדהו:

סעיף יח

חציה בדרום אני מוכר לך משמנין ביניהם ונוטל חציה בדרום אמר רבי חייא ברבי אבא א"ר יוחנן לוקח נוטל כחוש שבו א"ל רבי חייא בר אבא לר"י והא אנן משמנין ביניהם תנן א"ל אדאכלת כפנייתא תרגימנא מסיפא דקתני סיפא חציה בדרום אני מוכר לך משמנין ביניהם ונוטל חציה בדרום ואמאי משמנין ביניהם והא חציה בדרום א"ל אלא לדמי הכא נמי לדמי ופר"ש לוקח נוטל כחוש יד הלוקח על התחתונה לפיכך נותן המוכר ללוקח המקום הגרוע שבאותו שדה דדילמא דמי חצי שדה אמר לו לפיכך נוטל מן הכחוש יותר מן החצי כדי דמי חצי השדה. תרגימנא לרישא מסיפא אמאי משמנין ביניהם כלומר אם כדבריך כן הוא דחצי שדה אני מוכר לך ממש הוא למה משמנין ימתחו קו המדה ויטול הלוקח חצי בדרום הן כחוש הן יפה שהרי כך פירש לו חציה בדרום אלא מדקתני אפי' בסיפא משמנין שמע מינה דהאי דקתני משמנין לדמי הוא וכדפרישנן לעיל כלומר מה ששוה חצי שדה זו מכרתי לו מן הקרקע באיזה מקום שארצה אתן לך מיהו רישא דמתניתין שמין כל השדה ואם עלו דמיה מאה דינר נותן מוכר ללוקח מה ששוה חמשים דינר במקום הכחוש בשדה זו שיד הלוקח על התתתונה וזה פירוש משמנין ביניהן ונוטל חצי שדהו פירוש כדמי חצי שדהו אבל סיפא דמתני' אין שמין כל השדה אלא חציה שבדרום הן כחוש הן יפה ומה ששוה חציה שבדרום נותן המוכר ללוקח כנגד אותן הדמי' באיזה רוח שירצה דהיינו בכחוש יד הלוקח על התחתונה דדילמא זה שאמר חציה שבדרום שומת חציה שבדרום קאמר ולא חציה שבדרום ממש הוא שמכר לו: ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם ז"ל הוא בפרק כ"א מה"מ. ומ"ש רבינו עליו ול"נ הוא משום דמשמע ליה פשטא דמילתא כדברי רשב"ם ז"ל אבל הר"ן כ' על דברי רשב"ם ז"ל ולא

מיחוור דכיון שסיים לו חציה שבדרום למה לא יטול בדרום ואם רצה שיטול בדרום ממש באיזה לשון מבואר יותר מזה יאמר לו לפיכך נראין הדברים דהאי בדרום הוא נוטל ומיהו אינו נוטל חציה שבדרום מדה בחבל אלא משמנין ביניהם לדמי ועושין מן השדה שני חלקים שוים בדמים ונוטל חלקו בדרום והיכא דאמר ליה נמי חצי שדהו משוין את החלקים בדמים ולוקח נוטל כחוש וכן כתב הרמב"ם ז"ל עכ"ל. וכתב הרב המגיד שלזה הפירוש הסכימו הרא"ה והרשב"א ז"ל ועיקר ומה שאמר והמוכר נותן לו מחצי הנשאר מקום לעשות לו גדר וחוצה לו מקום לעשות חריץ רחב שלשה טפחים וחוץ לאותו חריץ מקום לחריץ אחר רחב ששה טפחים ובין שני החריצים מקום טפח הכל שם במשנה הנזכרת ובגמרא וצורך החריצים האלו נתבאר שם שהוא כדי שלא תקפוץ הנמייה:

סעיף יט

ראובן שהיה לו שדה בשותפות עם שמעון ומכרו ללוי ולא פירש כמה כלומר לא פירש כמה אמות מכר לו אלא שכתב לו פלגא דאית לי בארעא או פלגא בארעא דאית לי וכו' מימרא דרבה בריש פרק המוכר את הבית (בבא בתרא סב:) והטעם מבואר: הכותב שנותן לבנו חלק שמינית מבית שיש לי במקום פלוני ואח"כ נודע שאין לו אלא רביע כל הבית והנותן טוען לא נתתי לו אלא שמינית אותו רביע שיש לי והמקבל טוען שמינית כל הבית נתן עיין במרדכי ס"פ המוכר פירות:

סעיף כ

היתה לו בקעה גדולה ובתוכה יש הרבה שדות וכו' בד"א שחלוקות במצריהם וכו' בר"פ המוכר את הבית (בבא בתרא סא:) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה המוכר שדה לחבירו בבקעה גדולה אע"פ שמצר לו מצרים החיצונים מצרים הרחיב לו ה"ד אילימא דקרו לשדה שדה ולבקעה בקעה פשיטא שדה זבין ליה בקעה לא זבין ליה ואלא דלבקעה נמי קרו שדה כולה זבין ליה לא צריכא דאיכא דלשדה קרו שדה ולבקעה קרו בקעה ואיכא נמי דלבקעה נמי קרו שדה מהו דתימא כולה זבין ליה קמ"ל מדהו"ל למכתב ליה לא שיירית בזביני אלין קדמאי כלום ולא כתב ליה שיורי שייר ופר"ש בבקעה גדולה. שיש בה שדות הרבה והן שלו וכגון שהיה עומד באחת מן השדות וא"ל שדי זו אני מוכר לך. וכתב הרא"ש המוכר שדה לחבירו בבקעה גדולה כו' וכגון שיש מצר מפסיק בין כל שדה ושדה ועמד באחת מן השדות ואמר שדה זו מכורה דומיא דלעיל דכל בית ובית חלוק במחיצות דאי אין מצר מפסיק בין שדה לשדה כיון דאמר שדה זו כולה זבין דכל מה שסובל במצר אחד הכל נקרא שדה ולא מסתבר לומר דלא מכר אלא תשעה קבין

עכ"ל וקצר רבינו בפרטי דין זה לפי שסמך על מ"ש בסימן רי"ד בדין מוכר בית לחבירו בבירה גדולה:

סעיף כא

האומר לחבירו ארעא דבי פלניא אני מוכר לך וכולי שם ההוא דאמר ליה לחבריה ארעא דבי רבי חייא מזבננא לך היו ליה תרתי ארעתא דהוו מתקרו דבי רבי חייא אמר רב אשי חדא אמר ליה תרתי לא אמר ליה ואי אמר ליה ארעתא סתמא מיעוט ארעתא שתים ואי א"ל כל ארעתא כל ארעתא דאית ליה לבר מביסתני ופרדסי ואי א"ל זיהרא אפילו בוסתני ופרדסי לבר מבתי ועבדי ואי א"ל נכסי אפי' בתי ועבדי ופי' ר"ש ארעא דבי ר' חייא. שקנה מרבי חייא: ומ"ש רבינו שנותן לו הפחותה שבהם כן פי' ר"ש וכן כתב הרמב"ם בפכ"א וטעמא משום דיד בעל השטר על התחתונה:

סעיף כב

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דה"ה אם א"ל ארעתאי או ארעא דילי שאינו נותן לו אלא שתים נראה מדבריו שהיה מפרש דהא דאמרינן ואי א"ל ארעתא וכו' א"ל ארעתא דבי רבי חייא קאמר ומש"ה הוצרך לרבות בהדיא הדין לאומר ארעתאי אבל ר"ש פי' ואי א"ל איניש לחבריה ארעתאי מזביננא לך וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפכ"א האומר לחבירו שדות אני מוכר לך מיעוט שדות שתים וכתב הר"ן ז"ל ואי א"ל ארעתא מיעוט ארעתא תרתי וא"ת דאמרינן בס"פ השואל האי מאן דשאיל נרגא מחבריה למרפק פרדסי רפיק כל פרדסי דאית ליה לאו קושיא היא דהתם כיון שהשואל מוחזק בכלי ברשות המע"ה ויש מחלקים בין פרדסי לפרדסאי ואמרינן דהתם פרדסאי גרסינן ופרדסאי כולן במשמע וכן הגירסא שם בהלכות אבל פרדסי לא משמע אלא תרתי וא"ת מה הפרש יש בין פרדסאי לארעתא דבי ר' חייא בפרדסאי מכנה להו בשמא דנפשיה והתם מכנה להו בשמא דחייא ומ"ש י"ל דכל שהקדים תחלה הקרקעות אמרינן מיעוט ארעתא תרתי דמה שהוא אומר לאחר כן של פלוני אינו אלא כדי לברר מאיזה קרקעות הוא אומר וה"ה לאומר ארעתא שלי אינו אלא כדי לברר שמשל עצמו הוא מוכר אבל באומר פרדסאי או ארעתאי הרי מכר לו כל מה שכלל הכנוי וה"ה לאומר קרקעות חייא דכיון דלא אמר של חייא או דבי חייא כולן מכורים כאילו אומר שדותי כ"כ הרשב"א ז"ל ואחרים חולקים כיון שלא הזכיר השם והכנוי יחד ומיהו אם אמר הקרקעות שלי או הקרקעות של פלוני כולם במשמע דכיון שהזכירם בה"א הידועה שאמר הקרקעות הידועים משמע ואם אתה אומר שאינם אלא שתים אינם ידועים וכ"כ ה"ר יונה ז"ל עכ"ל: ומ"ש רבינו בשם ה"ר יונה דוקא כשאומר לשון ארעתא וכו':

סעיף כג

ומ"ש ואם א"ל זיהרא אף גנות ופרדסים מכורים וכו'. כבר כתבתי שהוא לישנא דגמרא ופי' רש"י זיהרא. כל הקרקעות קרוים כן ומ"ש רבינו ופירש רשב"ם אבל מטלטלי לא עד דאמר כל נכסי שם אבל התוספות כתבו ואי אמר נכסי אפילו בתי ועבדי אבל מטלטלי לא ואע"ג דאמרינן בפרק מי שמת כל נכסי לפלוני גלימא איקרי נכסי לשון נכסי שאני דמשמע ריבוי יותר מנכסי דהכא אבל אין לחלק משום דהתם אמר כל נכסי דא"כ הו"ל לחלק התם כדמחלק בין מטלטלי לכל מטלטלי ועי"ל דהתם מיירי במתנה דבעין יפה הוא נותן והכא במכר וכ"כ הרא"ש וכתב עוד וה"ר יונה ז"ל תירץ דהכא מיירי באומר נכסי דבי חייא דהא אמרינן אבל מטלטלי לא לפי שאין המטלטלין הנמכרים נזכרים על שם המוכר אלא דוקא מקרקעי ועבדי אבל האומר כל נכסי אני מוכר לך גם המטלטלים בכלל עכ"ל. והר"ן כתב כתב ר"ש אבל מטלטלי לא עד שיאמר כל נכסי ואיכא למידק מדאמרינן בפ' מי שמת גלימא איקרי נכסי אלמא מטלטלי בכלל נכסים והתם נכסי גרסינן ולא כל נכסין יש מי שאומר דהתם נכסאי באלף והכא נכסי א"נ י"ל דהתם מתנה ובעין יפה הוא נותן והכא מכר ומיהו הרי"ף גריס ואי אמר כל נכסאי אפילו בתי ועבדי ולפי זה ה"ה למטלטלי אלא דאגב הנך דלעיל נקטיה ומשמע נמי דלאו דוקא בכל נכסי דה"ה לאומר נכסי אלא דמשום דאמר כל ארעתא נקט נמי כל נכסי וה"ה לאומר נכסי עכ"ל וזה לשון הרמב"ם ז"ל בפכ"א האומר לחבירו שדות אני מוכר וכו' א"ל נכסים אפילו גנות ופרדסים חוץ מבתים ועבדים ואם א"ל כל נכסי אפילו עבדים ובתים וכל המטלטלי הידועים לו ואפילו תפילין שבראשו בכלל המכר וכתב ה"ה גירסת המחבר כגירסת ההלכות אי א"ל נכסי אפילו פרדסי ובוסתני ואי א"ל כל נכסי אפילו בתי ועבדי ע"כ. וה"ה באומר כל נכסי שהמטלטלין בכלל כמ"ש המחבר והכי מוכח בפ' מי שמת ואמרינן התם דאפילו תפילין איקרו נכסי ודע שהמפורשים חלקו בין האומר נכסים לאומר נכסי לפי שבאומר נכסי א"צ ליה לומר כל אלא אפילו בלא כל נכללין כולם וכן מוכח פרק מי שמת כמו שיתבאר פי"א מהל' זכייה ומתנה וכן הדין באומר שדותי שא"צ למלת כל וכולן בכלל אבל אומר נכסים שלי או שדות שלי אין הכל בכלל והטעם שכיון שהוא מזכיר כינוי עצמו אח"כ אין הכל בכלל עכ"ל:

סעיף כד

האומר לחבירו נכסי דבי פלניא אני מוכר לך וכו' ואם היתה לו שדה אחת שנקראת על שם בי פלניא וכו' בר"פ חזקת (בבא בתרא ל.) ובס"פ מי שמת (בבא בתרא קנט:) ההוא דא"ל לחבריה כל נכסי דבר סיסין מזביננא לך הואי ההיא ארעא דהוה מיקריא דבי סיסין א"ל האי לאו דבי סיסין הוא ואיקרויי הוא דמקריא דבי סיסין אתא לקמיה

דרב נחמן אוקמא בידא דלוקח ויהיב טעמא משום דכיון דא"ל דבי סיסין ומיקרי דבי סיסין עליה דידיה רמיא לגלויי דלאו דבי סיסין היא ופרש"י כל נכסי דבי בר סיסין. כל אותן קרקעות שקניתי מאותו אדם ששמו בר סיסין ואע"ג דרבא פלג עליה פסקו הפוסקים כרב נחמן: ומ"ש רבינו ואם אין לו אלא שדה אחת והיא נקראת על שם פלוני ולא קנאה ממנו צריך ליתנה לו:

סימן ריט

סעיף א

האומר לחבירו שדה פלוני אני מוכר לך קנה כולה וכו' ואם סיים המצרים והזכיר מצר מזרחי ומערבי וכו' בר"פ המוכר את הבית (בבא בתרא סב.) אהא דגרסינן מצר לו מצר אחד ארוך ומצר אחד קצר אמר רב לא קנה אלא כנגד הקצר אמר ליה רב כהנא ורב אסי לרב ויקנה כנגד ראש תור כתב הרא"ש פרשב"ם ז"ל מצר מזרחי ארוך ומצר מערבי קצר ומצר צפון דרום כולו דאי לא מצר לו מצר צפון כלל היכי קאמר רב אסי לרב ויקנה כנגד ראש תור אדרבה הוה ליה למימר לא ליקני אלא תלם אחד דמזרח ותלם אחד דמערב והכי קאמר רב אסי כשמצר לו מצר ראשון שני ושלישי ולא מצר לו רביעי דלא קנה אלא תלם אחד על פני כולו ומיהו יש לומר דיותר טוב כשלא מצר לו אלא ב' מצרים מזרח ומערב דאז ודאי קונה כל מה שבין שני המצרים כי נתכוון לקצר ולא כתב מצרי הצדדים אבל היכא דמצר לו מצר א' מן הצדדין ודאי נתכוון לשייר נמי בכולה וכן מסתבר דכשמצר לו מצר מזרח ומערב לכ"ע קנה הכל והאומר לחבירו שדה זו אני מוכר לך ולא מצר לו מצרים קנה כל השדה ואפילו כאנטוכיא כל זמן שאין מצר מפסיק עכ"ל: הזכיר מצר מזרח ומערב ודרום ולא הזכיר צפון קנה כולה חוץ מצפון שם מצר לו מצר ראשון ומצר שני ומצר שלישי ומצר רביעי לא מצר לו אמר רב קנה הכל חוץ ממצר רביעי ושמואל אמר אפילו מצר רביעי ורב אסי אמר לא קנה אלא תלם אחד על פני כולה אמר רבא הלכתא קנה הכל חוץ ממצר רביעי ופר"ש דקנה הכל. כל מה שמובלע בתוך ג' המצרים חוץ ממצר רביעי התלם עצמו של מצר רביעי לא קנה דלהכי אהני מאי דלא כתב מצר רביעי: ומ"ש רבי' בשם ה"ר יונה: ומ"ש בד"א שלא קנה מצר רביעי בשאינו מובלע בין המצרים וכו' שם במימרא דרבא שכתבתי ולא אמרן אלא דלא מבלע אבל מבלע קני וכי לא מבלע נמי לא אמרן אלא דליכא עליה ריכבא דדיקלא והוי ט' קבין אבל איכא עליה ריכבא דדיקלא ולא הוי ט' קבין לא קני איכא דאמרי אמר רבא הלכתא קנה הכל ואפי' מצר רביעי ולא אמרן אלא דמבלע אבל לא מבלע לא קני וכי לא מבלע נמי לא אמרן אלא דאיכא עליה ריכבא דדיקלא והוי ט' קבין אבל ליכא עליה ריכבא

דדיקלי ולא הוי ט' קבין קני שמעינן מתרוייהו לישני דרבא דבשדה לא שייר ולא מידי ושמעינן נמי דהיכא דמבלע וליכא עליה ריכבא דדיקלי ולא הוי ט' קבין קני לא מבלע ואיכא עליה ריכבא דדיקלי והוי ט' קבין לא קני מבלע ואיכא עליה לא מבלע וליכא עליה איתמר להאי גיסא ואיתמר להאי גיסא שודא דדייני ופר"ש ולא אמרן. דלא קנה מצר רביעי אלא דלא מבלע בתוך ב' המצרים שמכאן ומכאן אלא הולך על פני שניהם אבל מבלע קנה כל מה שיש בתוך המצרים ה"ג וכי לא מבלע נמי לא אמרן אלא דאיכא עליה ריכבא דדיקלי והוי תשעה קבין אבל ליכא עליה ריכבא דדיקלי ולא הוי תשעה קבין אף על גב דלא מובלע נמי מכלל דכי מבלע אף על גב דאיכא עליה ריכבא דדיקלי והוי תשעה קבין קנה ואמאי דקאמר רבא בהדיא חוץ ממצר רביעי קאי ואוקמה בדלא מיבלע וקא מפרש וכי לא מיבלע נמי דאמרן לא קנה לא אמרן אלא דאיכא עליה הרכבת דקלים הנטועים שם אי נמי דהוי ההוא מצר ט' קבין כשיעור שדה דכיון דחשיב שייריה לעצמו: וקא דייק תלמודא מכלל דברי רבא אנו למדין מדאוקמיה להאי חוץ ממצר רביעי בתרתי לריעותא בדלא מיבלע וכגון דאיכא עליה ריכבא דדיקלי מכלל דאי מבלע אף על גב דאיכא עליה ריכבא דדיקלא קני דליכא אלא חדא לריעותא איכא דאמרי וכולי ואפילו מצר רביעי ולא אמרן אלא דמבלע אבל לא מבלע לא קני וכי מיבלע נמי לא אמרן אלא דליכא עליה ריכבא דדיקלא ולא הוי ט' קבין אבל איכא וכו' אע"ג דמיבלע נמי לא קני מכלל דכי לא מבלע אע"ג דליכא עליה כו' לא קני מדאוקמה רבא להאי ואפילו מצר רביעי בתרתי לטיבותא בדמבלע וליכא עליה מכלל דאי לא מבלע אע"ג דליכא עליה לא קני משום דאיכא חדא לריעותא וקפסיק תלמודא ושמעינן מהני תרי לישני דרבא וכו' דאע"ג דפליגי לישני כדלקמן בהכי מיהא לא פליגי וכן הלכה דבארעא לא שייר אלא במצר דהיינו כרב דהיכא דמיבלע וליכא עליה קני דאיכא תרתי לטיבותא. היכא דלא מיבלע ואיכא עליה וכו' לא קני דאיכא תרתי לריעותא. מובלע ואיכא עליה א"נ לא מובלע וליכא עליה דהיינו חדא לטיבותא וחדא לריעותא אמרי לה בתרי לישני ואליבא דרבא ללישנא קמא קנה ללישנא בתרא לא קנה וקפסיק תלמודא שודא דדייני השלכת הדיינים שאחר דמספקא לן נעביד שודא הכל לפי הענין שיראו הדיינים ויכירו המוכר אם עינו יפה או רעה הכל לפי אומד דעתן עכ"ל ונתבארו דברי רבינו וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפכ"א וכתב ה"ה בהא דמצר רביעי ראיתי המפרשים חלוקים בפירושו הר"י ן' מיגא"ש פירש קנה הכל חוץ ממצר רביעי דעבדינן ליה ד' פיסקא וקני לג' פיסקי מינייהו בר מפיסקא רביעאה ור"ש פי' חוץ ממצר רביעי התלם עצמו של מצר רביעי לא קנה. גם בפירוש מובלע נחלקו ולשון ן' מגאש דלא מבלע האי מצר רביעי עם השדה

כולה אבל מבלע ונראים כשדה אחת קנה כולן. ור"ש כתב דלא מבלע בתוך המצרים שמכאן ומכאן וכו' וטעם ט' קבין לפי שהוא דבר חשוב כשדה וי"ל ששיירו וה"ה לגנה דחצי קב וכן בכל דבר כפי מה שהוא לחלוקה כמו שיתבאר פ"א מה' שכנים עכ"ל: מצר לו מצר מזרח כולו וחצי מצר מערב קנה באלכסון מצר הקצר לצד הארוך וכו' שם מצר לו מצר א' ארוך ומצר אחד קצר אמר רב לא קנה אלא כנגד הקצר א"ל רב כהנא ורב אסי לרב ויקנה כנגד ראש תור שתיק רב ומודה רב היכא דאיכא מצר ראובן ושמעון מחד גיסא ומצר לוי ויהודה מהאי גיסא מדהוו"ל למיכתב ליה דראובן כנגד לוי ודשמעון כנגד יהודה ולא כתב ליה שמע מיניה כנגד ראש תור הוא דאמר ליה ופרשב"ם המוכר שדה לחבירו. בשטר המכירה מצר מערבי ארוך ק' אמה ומצר מזרחי קצר כנגדו חמשים אמה שלא הגיע אלא עד חצי השדה ומצר של צפון ודרום מימין ומשמאל מן המזרח עד המערב: אלא כנגד הקצר. כנגד מצר מזרחי הקצר דהיינו חצי השדה ומצר מערבי שהוא ארוך: מצרים הרחיב לו. דמצר שלם הוצרך לכתוב בשטר: ויקנה כנגד ראש תור. כלומר הא איכא למימר דדוקא כתב לו מצר למערב ארוך ומצר מזרח היינו כדי לקנות מצר מערב ק' אמה באורך המצר ומצר מזרח חמשים אמה וה"ד כגון שיקנה כל השדה כנגד ראשי השורות של מזרח ומערב: ומודה רב. מקמי דאישתיק אבל בתר דאישתיק אודי בתרוייהו עכ"ל וכן הסכימו התוספות והרא"ש ז"ל דהא דשתיק רב משום דאודו להו. וכתב הרא"ש ומה שהביא רב אלפס ז"ל ההיא דמודה רב כתב ה"ר יונה ז"ל כדי להשמיענו דפליגי כשמצר הארוך של אדם אחד ואפ"ה אמרו רב כהנא ורב אסי דקני כנגד ראש תור: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל הוא בפכ"א וטעמו משום דס"ל ז"ל דהא דשתק רב משום דלא חש להשיבה הוא והלכה כרב: ומ"ש רבינו אפילו לא מצר לו מצר צפון ודרום נתבאר בדברי הרא"ש ז"ל שכתבתי בראש סימן זה: לא סיים לו אלא ד' מצרים וכו' מיבעיא ולא איפשיטא שם וכתב הרא"ש איבעיא להו סיים לו את הקרנות ד' קרנות בד' שדות מהו מי אמרינן לא מכר לו אלא מה שהוא כנגד הקרנות כמו שתי וערב ובלבד שיהיו לו ט' קבין באלו הרצועות דכיון דמכר לו שדה לא יפחות לו מט' קבין או דילמא אין דרך למכור כנגד הקרנות לבד ולקצר נתכוון ולא רצה להאריך ולכתוב מצר כל אורך הרוחות ואמר בלבו שמצר הקרנות יספיק למצרי כל השדה. כמין גם מהו כמין שני גמין א' במקצוע מזרחית צפונית ואחת במערבית דרומית מי אמרינן הרי יש כאן מצר של ד' רוחות וקנה הכל או דילמא לא קנה אלא רצועה אחת בין שני המצרים ובלבד שיהא בה ט' קבין ויתנו לו אף שלא כנגד המצרים עד תשלום ט' קבין בסירוגין מהו ועלו בתיקו ויהבינן להו הפחות עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפכ"א סיים לו את הזויות בלבד

ולא סיים לו את המצר של כל רוח או שסיים לו ב' מצרים כמין גם או שסיים לו חלק מכל רוח ורוח ה"ז לא קנה את כולה אלא יקנה ממנה כפי מה שמסר לו וכמו שיראו הדיינים וכתב ה"ה כולן בעיות בתלמוד עלו בתיקו ופסק רבינו שודא דדייני: (ב"ה) ויש לתמוה למה פסק בה שודא דדייני הו"ל לפסוק כשאר תיקו דדיינין בהו קולא לנתבע :

סעיף ב

היה מצר ראובן במזרח ומערב ומצר שמעון בצפון ודרום צריך לכתוב לו מצר ראובן מב' רוחות וכו' שם בגמרא וכתבו התוס' אע"פ שאם היה כותב לו קרקע שבין שדות ראובן ובין שדות שמעון לא היינו יכולין לומר שיקנה חצי שדה כזה דאם כן לא הוי בין שדות ראובן ושמעון בזוית ומיהו קאמר דקנה באלכסון לקרן דהויא בין שדות ראובן ושמעון בזוית: ונראה דה"ה אם מצר ראובן מזרח וצפון וכו' כלומר דלא תימא התם שאני שמצרי כל אחד אינם סמוכין שהרי מצר ראובן מזרח ומערב ומצר שמעון צפון ודרום אבל היכא שמצרי כל אחד סמוכים שמצר ראובן מזרח וצפון ומצר שמעון מערב ודרום אפילו לא כתב לו אלא השדה שבין ראובן ושמעון קנה הכל אלא בהא נמי לא קנה אלא באלכסון אבל הרמ"ה כתב דכיון שמצרי ראובן סמוכים זה לזה וכן מצרי שמעון הו"ל כמצר אחד ארוך וקנה הכל:

סעיף ג

היה לו שדה ומכר ממנה סתם ולא פירש כמה ומצר לו מצר מערב וכו' בר"פ המוכר את הבית אסיקנא דדין מצר ארעא פליגא ובין מצר ארעא דמינה פסיק א"ל אלין מצרנהא פלגא לא א"ל אלין מצרנהא תשעה קבין ופרש"י ראובן שהיה לו שדה ומכר מקצתו לשמעון לצד מערב ומצד מזרח עיכב לעצמו ולא פי' כמה מכר וכמה שייר לעצמו אלא כך כתב המצרים שדה פלוני אני מוכר לפלוני מצד מערב לוי ומצד מזרח ארעא דמינה פליגא הקרקע עצמה שהיא שלי שחלוקה ממנה זו שמכרתי היא מצר מזרחי שלה. אי א"ל ואילין מצרנהא מצר מזרח פליגא מצר מערב פלוני וכן הולך וחושב כל המצרים והילכך האי ואילין מצרנהא יתר הוא ליפות כחו.

סימן רכ

סעיף א

המוכר את הספינה מכר לו את התורן וכו' עד המנהיגין אותה בהם משנה ר"פ המוכר את הספינה (בבא בתרא עג.): ומ"ש ואת הכבש שעולין בה וכו' שם תנו רבנן המוכר את הספינה מכר את האסכלא ואת בור המים שבתוכה רבי נתן אומר המוכר את הספינה מכר את הביצית סומכוס אומר המוכר את הספינה מכר את הדוגית וכתבו הרי"ף והרא"ש ולית הלכתא כוותייהו. ופי' ר"ש אסכלא. כבש של ספינה שעולין בו: בור המים

שבתוכה. נותנין בו מים מתוקים לפי שמי הים מלוחין: ביצית ודוגית. היינו ספינה קטנה שקושרין לספינה גדולה וכשרוצים לעלות ליבשה נכנסים מאותה גדולה לקטנה שהגדולה אינה יכולה ליקרב אל שפת הים: ומ"ש ולא את הדוגית והיא ספינה קטנה שצדין בה המלחים דגים כ"כ הרמב"ם ז"ל בפכ"ז ויש לתמוה עליו דהא אמרינן בגמרא אמר רבא ביצית היינו דוגית ר' נתן דבבלאה הוא קרי לה ביצית סומכוס דבן ארץ ישראל הוא קרי לה דוגית משמע דביצית ודוגית דבר אחד הוא ואפשר דס"ל ז"ל דה"פ ביצית ודוגית היינו ספינה קטנה אלא דבבבל שהיו הימים והנהרות אצל שפתם נמוכים היו צריכים לספינה קטנה לעלות בה ליבשה מהספינה הגדולה ובא"י שימים שבה עמוקים אצל שפתם וע"י כן יכולה הספינה הגדולה להתקרב ליבשה לא היו צריכין לספינה קטנה לעלות בה ליבשה ולא היו משתמשים ממנה אלא לצוד בה דגים וע"ש זה היו קורין אותה דוגית והשתא ה"ק הרמב"ם לא מכר ספינה קטנה בין שהיא עשויה ליילך בה ליבשה בין שהיא עשויה לצוד בה דגים. וכתב ה"ה המשוטין המנהיגין אותה פירוש החבלים שבהם מושכים הספינה ומכניסים אותה לנמל ויש לפרש העצים שמושכים בהם הספינות זה לשון ן' מיגא"ש ז"ל ור"ש פי' רימוש בלע"ז: והאסכלא פירש ן' מיגאש בית הכסא שבספינה ור"ש פירש כבש וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפכ"ו: ומ"ש ולא את העבדים המשמשין אותה ולא את המרצופין שנותנין בהם סחורה ולא את הסחורה ואם אמר היא וכל מה שבתוכה הרי הכל מכור שם במשנה:

סעיף ב

המוכר הקרון לא מכר הפרדות ואם מכר הפרדות לא מכר את הקרון שם במשנה (דף עז): ומ"ש ואם קשורים זה בזה מכר הקרון מכר גם הפרדות שם תני רב תחליפא בר אבימי קמיה דרבי אבהו מכר את הקרון מכר את הפרדות והא אנן לא מכר תנן אמר ליה אסמיא אמר ליה תתרגם מתניתך באדוקים בו ופירש ר"ש באדוקים בו. שקשורים ביחד בשעת המכירה הילכך הכל מכר ומתניתין בשאין אדוקים בו:

סעיף ג

ומה שאמר מכר את הפרדות לא מכר את הקרון ומשום דלא אמרו בבריית' דאדוקים בו מהני אלא במכר את הקרון מכר את הפרדות לפי שהפרדות נגררות אחר שם הקרון אבל אין הקרון נגרר אחר שם הפרדות אפילו באדוקים בו:

סעיף ד

ומה שאמר במה דברים אמורים במוכר אבל המשכיר הקרון משכיר גם הפרדות אפילו אינם קשורים בו כ"כ נמק"י ונתן טעם לפי שאין דרך לשכור עגלה מאחד ופרדות מאחר:

סעיף ה

המוכר את הצמד לא מכר הבקר מכר הבקר לא מכר הצמד שם במשנה: ומה שאמר ל"מ אם הכל קורין לצמד צמד וכו' אלא אפילו יש מקצת שקורים לצמד צמד ולבקר בקר ויש מקצת שקורים לבקר צמד אפילו הכי לא מכר הבקר שם בגמרא: ומה שאמר ואפילו משך הלוקח הצמד והבקר ולא נתן מעות מוציאין ממנו הבקר והמעות: ומה שאמר ואין הדמים ראיה לומר אין הצמד שוה כל כך בלא הבקר אלא אם טעה בכדי שהדעת טועה יש בו אונאה או ביטול מקח וכו' שם במתני' דהמוכר את הצמד לא מכר את הבקר מסיים ר' יהודה (אומר) הדמים מודיעים וחכמים אומרים אין הדמים ראיה וקאמר עלה בגמרא ואי אין הדמים ראיה ליהוי בטול מקח מאי אין הדמים ראיה נמי דהוי ביטול מקח ואי בעית אימא כי אמור רבנן אונאה וביטול מקח בכדי שהדעת טועה אבל בכדי שאין הדעת טועה לא אימור מתנה יהיב ליה ופירש ר"ש מאי אין הדמים ראיה. היינו ביטול מקח שאין הדמים ראיה לקנות את הבקר להתקיים המכר אלא לא מכר את הבקר ויבטל המקח משום אונאת יותר משתות בכדי שהדעת טועה וסבור בלבו שכך שוה כגון שוה ה' בז' או ו' בח' והילכך בטל מקח דמקח טעות הוא אבל בכדי שאין הדעת טועה כמתניתין דצמד ששוה פרוטה אין קונין אותו במנה או ק"ק ומסתברא כתירוץ אחרון וקמא שינוייא דחיקא הוא עכ"ל וכתב הר"ן לענין הלכה קי"ל כלישנא בתרא וכן דעת ר"ש והרמב"ן ז"ל וכן נראה דעת רי"ף ז"ל שכתבן להני לישני סתם אבל ממה שכתב ר"ח לקמן בפרק המוכר פירות משמע דסבירא ליה כלישנא קמא דמאי אין הדמים ראיה ביטול מקח עכ"ל והרמב"ם בפרק כ"ז הסכים לדעת הפוסקים כלישנא בתרא שכתב ואין הדמים ראיה שאם טעה בכדי שהדעת טועה יש לו אונאה או ביטול מקח כדין כל מוכר ולוקח ואם טעה בכדי שאין הדעת טועה לא בטל המקח שזה מתנה נתן לו וכתב ה"ה שכן דעת הרשב"א ז"ל ומה שאמר רבינו בשם רבינו האי שהדמים ראיה לבטל המקח וכולי טעמו מפני שפוסק כלישנא קמא. ומה שאמר וא"א הרא"ש ז"ל כתב כדברי הרשב"ם אף על פי שלא כתב הרא"ש בזה בפירוש מכל מקום מתוך שכתב הני תרי לישני סתם משמע שפוסק כלישנא בתרא וכמו שכתב הר"ן לדעת הרי"ף ז"ל וכיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן כתב הר"ן ורבנן סברי אין הדמים ראיה פירוש ואפילו משך הלוקח צמד ובקר ועדיין המעות בידו מוציאין ממנו הבקר והמעות דכל היכא דקתני לא מכר לאו משום ספק הוא אלא דינא פסיקא קתני וכן כתב הרמב"ן ז"ל:

סעיף ו

וכתב הרשב"ם אפילו אם היו קשורים ביחד אינם מכורים כן כתב שם וזה לשונו ואפילו כשאדוקים בו נמי לא קנה דהא לא מפלגינן בין אדוקים לשאינם אדוקים כדמפלגינן גבי קרון ופרדות ולקמיה בשמעתין נמי אמרינן דמתניתין מילי מילי קתני: ומה שאמר בשם הר"י הלוי דדוקא בשאינם קשורים וכו' כ"כ בשמו ה"ה בפרק כ"ז וכתב שכן דעת הרמב"ן ז"ל דתנא דברייתא תנא בקרון והוא הדין לצמד דחד טעמא אית להו: ואם הכל קורין לבקר צמד ל"מ אם אין קורין לצמד לבדו צמד עד שיפרשו צמד לבדו והוא מכר לו צמד סתם פשיטא שהכל מכור אפילו בלא הודעת הדמים אלא אפילו אם הכל קורין לצמד לבדו גם כן צמד סתם כיון שהכל קורים גם כן לבקר צמד אמרינן הדמים מודיעים שם אהא דתנן מכר את הצמד לא מכר את הבקר וכו' רבי יהודה אומר הדמים מודיעים וחכמים אומרים אין הדמים ראיה אמרינן בגמרא ה"ד אילימא דקרו לצמדא צמדא ולבקר בקר פשיטא צמדא זבין ליה בקר לא זבין ליה ואלא דקרו נמי לבקר צמדא כוליה זבין ליה לא צריכא באתרא דקרו לצמדא צמדא ולבקר בקר ואיכא נמי דקרו לבקר צמדא רבי יהודה סבר הדמים מודיעים ורבנן סברי אין הדמים ראיה ופר"ש ה"ד דמיפלגי רבי יהודה ורבנן אילימא דקרו באותה העיר לצמדא צמדא העול קורין באותה העיר צמד ולא השוורים ולבקר קורין בקר ולא צמד צמדא זבין ליה בקר לא זבין ליה ואמאי קאמר ר' יהודה דדמים מודיעים שמכר את הבקר והלא אינו בכלל בקר כלל דנימא לשון שלו כך הוא שקרא גם הבקר צמד אלא דקרו נמי לבקר צמד כולה זבין ליה ואמאי אמרי רבנן אין הדמים ראיה הא ודאי כיון דכ"ע קורין גם לבקר צמד וגם הדמים מודיעים עליה דמוכר רמיא לגלויי דלא בקר קא מזבין אלא העול לבדו ומדלא פירש אמרינן שמכר הכל עכ"ל. הרי לך מבואר מה שכתב רבינו אם הכל קורין לצמד לבדו ג"כ צמד סתם כיון שהכל קורין ג"כ לבקר צמד אמרינן הדמים מודיעים: ומ"ש אם אין קורין לצמד לבדו עד שיפרשו צמד לבדו וכו' פשוט הוא וכיוצא בזה אמרינן בר"פ המוכר את הבית גבי מוכר בית לחבירו בביר' גדולה וכמו שנתבאר בסימן רט"ו: ואפי' אם אין הכל קורין לצמד בקר אלא הרוב קורין לצמד בקר כתב הרמ"ה שהדמים מודיעים כיון דאיכא רוב והודעת דמים והא דאמרינן שאין הדמים מודיעים היינו היכא שהרוב קורין לצמד צמד ולבקר בקר והמיעוט קורין לבקר צמד או פלגא ופלגא כלומר בתחלה כתב רבינו כדעת רשב"ם שאין הדמים מודיעים אא"כ הכל קורין לבקר צמד כמבואר בדבריו שכתבתי בסמוך והשתא קאמר שהרמ"ה סובר שאפילו אין הכל קורין לבקר צמד כיון שרובם קורין לו כן הדמים מודיעים דכי אמרינן ואלו דקרו נמי לבקר צמדא כוליה זבין ליה

דהיינו עם הודעת הדמים כדפי' רשב"ם בדקרו רובא לבקר צמדא הוא. וכי אמרינן לא צריכא באתרא דקרו לצמדא צמדא ולבקר בקר ואיכא נמי דקרו לבקר צמדא ר"י סבר הדמים מודיעים ורבנן סברי אין הדמים ראיה לדעת הרמ"ה היינו היכא שהרוב קורים לצמד צמד ולבקר בקר והמיעוט קורין לבקר צמד או פלגא ופלגא אבל אם הרוב קורים לבקר צמד הדמים מודיעים והיינו להרמ"ה אבל לרשב"ם אפילו אם הרוב קורין לבקר צמד אין הדמים מודיעים כמו שנתבאר שלדעתו אין הדמים מודיעים עד שיהו הכל קורים לבקר צמד ודע שמה שכתב ואפילו אם אין הכל קורים לצמד בקר אלא הרוב קורים לצמד בקר כוונתו לומר שקורים הרוב לבקר צמד: והא דאמרינן מכר את הבקר לא מכר את הצמד דוקא בסתמא דאיכא למימר לשחיטה זבניה אבל אם פירש לרדיא מכר את הבקר מכר את הצמד:

סעיף ז

ח כתב הרמב"ם המוכר את העול מכר את הפרה וכו' מכר את העגלה מכר את הבקר וכו' בפכ"ז: ומ"ש בשם הראב"ד שם א"א אע"פ שהוא כן בתוספתא אין סומכין עליה שאין הטעם שלה ברור והרב לא הביא אותה עכ"ל וכ' ה"ה ולפי מה שפר"ש לא ידעתי מה הוא שהוא פירש קרון עגלה ופי' צמד הוא העול עכ"ל כלומר דאהא דתנן מכר את הקרון לא מכר את הפרדות וכו' מכר את הצמד לא מכר את הבקר וכו' פירשב"ם קרון עגלה צמד הוא העול וכלי העגלה הקטנה והעגלה עצמה המחברים את השוורים יחד ולפי זה כיון דכתב הרמב"ם בסמוך מכר את הקרון לא מכר את הפרדות מכר את הצמד לא מכר את הבקר היאך כתב המוכר את העול מכר את הפרה מכר את העגלה מכר את הבקר ול"נ ליישב דאיפשר דאף ע"ג דפרדות אינם בכלל קרון בקר הם בכלל עגלה ואע"ג דאין בקר בכלל צמד פרה לבדה הוא בכלל עול בלשון בני אדם:

סעיף ט

המוכר החמור מכר האוכף והמרדעת וכו' בפרק הספינה (בבא בתרא ד' עח.) תנן המוכר את החמור לא מכר את כליו נחום המדי אומר מכר את כליו ובגמרא אמר עולא מחלוקת בשק ודסקיא וכומני דת"ק סבר סתם חמור לרכוב קאי ונחום המדי סבר סתם חמור למשאוי קאי אבל אוכף ומרדעת קלקי וחבק ד"ה מכורים מאי כומני מרכבתא דנשי איבעיא להו בעודן עליו מחלוקת אבל בשאינם עליו מודה להו נחום המדי או דילמא בשאינן עליו מחלוקת אבל בעודן עליו מודו רבנן לנחום ובספרי הרי"ף והרא"ש מסיים בה או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת וכתבו הם ז"ל ולא איפשיטא הילכך בין בזו ובין בזו אינם מכורים דכל המע"ה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ז דמוכר חמור לא מכר שק ומרכבת נשים ואפילו היו עליו בשעת המכר וכ' עוד דמרדעת ואוכף מכורים

אע"פ שאינם עליו כ' ה"ה זהו כדעת רבו ן' מיגאש ז"ל שפירש דמדקא סתם עולא ש"מ דלעולם מכורים דאי דוקא בעודן עליו היה לו לבאר: ומ"ש ואפילו א"ל חמורך זה שם במשנה מפליג ר' יהודה בין אומר מכור לי חמורך זה לאומר חמורך הוא וכל מה שעליו והלכה כת"ק דלא מפליג בהכי: ומ"ש ואפילו אמר חמור וכליו אא"כ אמר חמור וכל מה שעליו אלא א"כ שאמר הוא ברייתא שם חמור וכליו אני מוכר לך ה"ז מכר את האוכף ואת המרדעת ואת הקילקי ואת החבק אבל לא מכר שק ודסקיא וכומני ובזמן שאמר ליה הא וכל מה שעליו הרי כולן מכורים: והרמ"ה כתב דאוכף ומרדעת אם עודן עליו מכורים ואם אינם עליו אינם מכורים ושק ודסקיא אפילו הן עליו אינם מכורים אלא א"כ אמר הוא וכל מה שעליו וכו' ה"ה כתב בפכ"ז ויש חולקין בדין האוכף והמרדעת בשאין עודן עליו ואמרו דעולא סתם דבריו לפי שלא נתבאר אם מודים חכמים בשק בעודן עליו או חולקין הילכך לכשת"ל שהן מודים בשק וחביריו בעודן עליו באוכף ומרדעת קנה אף בשאין עודן עליו וכיון דבעיין לא איפשיטא אוכף ומרדעת לא קנה אלא בעודן עליו ושק אפילו עודן עליו לא קנה ולזה הסכים הרשב"א ז"ל עכ"ל. וזה מבואר כדברי הרמ"ה שכתב רבינו: ומ"ש או כל מה שראוי להיות עליו הכי משמע בגמרא דמוקי הא דתניא ובזמן שא"ל הוא וכל מה שעליו הרי כולן מכורים דה"ק אם אמר ליה הוא וכל מה שראוי להיות עליו הרי כולם מכורים: ומ"ש בד"א בסתם וכו' אבל אם פירש לו לרכיבה שק ודסקיא אינם מכורים אפילו הם עליו כדי נסבה דבהא אפילו בסתם אינם מכורין לדברי כל הפוסקים ואפילו הם עליו וכ"ש בפירש לרכיבה: ומ"ש ואם פירש למשוי שק ודסקיא מכורים אם הם עליו נראה דהא לדברי כל הפוסקים נמי איתא דע"כ לא אמר ת"ק דאינם מכורים אלא משום דסתמיה לרכיבה קאי אבל היכא דפירש למשוי מודה שהם מכורים כשהם עליו מיהת: ומה שכתב ואם אינם עליו קולא לנתבע וכולי הטעם דכיון דאיבעיא לן אי בעודן עליו מחלוקת או דילמא בשאינן עליו מחלוקת ולא איפשיטא הוי קולא לנתבע ואע"ג דבעודן עליו פשיט' לן דכיון דפירש למשוי שהם מכורים כמו שכתבתי בסמוך כשאינם עליו מידי ספיקא לא נפקא: ומ"ש ואוכף ומרדעת אם אינם עליו אינם מכורין דכיון דפירש למשוי הני כלים שהם לרכיבה פשיטא דאינם מכורים כשאינם עליו וכשהם עליו מידי ספקא לא נפקא והוי קולא לנתבע: ומ"ש ואם פירש בין לרכיבה בין למשוי כולהו חד דינא אית להו וכו' נראה דהכי קאמר שק ודסקיא ואוכף ומרדעת כולהו חד דינא אית להו שאם הם עליו מכורים כמו שנתבאר בפי' למשוי לענין כלי המשוי דאם הם עליו מכורים ואם אינם עליו מידי ספיקא לא נפיק והוי קולא לנתבע: ומ"ש וא"א הרא"ש כתב כדברי רב אלפס כבר כתבתי כן בסמוך: ומ"מ יש לתמוה על

רבינו שנראה מדבריו שרב אלפס והרא"ש חלוקי' על הרמ"ה וזה אינו מוכח שהרי במה שכתבו הרי"ף והרא"ש בענין בעיין בשק ודסקיא דלא איפשיטא הילכך בין עודן עליו בין אינן עליו אינם מכורים גם הרמ"ה פסק כן ולענין מ"ש הרמ"ה דאוכף ומרדעת אם עודן עליו מכורים ואם אינם עליו אינם מכורים בהא לא איירי הרי"ף והרא"ש ואיפשר דכוותיה ס"ל ואע"פ שהוא ז"ל כתב לדעתם דאפילו אם אינם עליו מכורים אין דבריו מוכרחים ואי הוו בעי למיכתב פלוגתא על דברי הרמ"ה הר"י ן' מיגא"ש והרמב"ם ז"ל הוה ליה למכתב דאינהו פליגי עליה בהא כמו שכתבתי: המוכר פרה או חמור סתם לא מכר ולדיהן ופרה אפילו אמר ליה פרה מניקה אני מוכר לך לא מכר הולד אבל אם א"ל חמורה מניקה אני מוכר לך מכר ולדה בפרק הספינה (בבא בתרא עח:) תנן המוכר את החמור מכר את הסיח מכר את הפרה לא מכר את בנה ובגמרא היכי דמי אי דאמר ליה היא ובנה אפילו פרה נמי אי דלא אמר ליה היא ובנה אפילו חמור נמי לא א"ר פפא דא"ל חמור מניקה ופרה מניקה אני מוכר לך בשלמא פרה איכא למימר לחלבה בעי לה אלא חמור מאי קאמר ליה ש"מ היא ובנה קאמר ליה: ואם א"ל חמורה או פרה מעוברת אני מוכר לך מכר הולד ושפחה דינה כפרה וכו' תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בפ' הספינה שפחה מעוברת אני מוכר לך פרה מעוברת אני מוכר לך מכר את הולד שפחה מניקה אני מוכר לך פרה מניקה אני מוכר לך לא מכר את הולד ופסקה הרמב"ם בפ' כ"ז וכתב הר"ן דטעמא דשפחה מניקה משום דדרך בני אדם לקנות שפחה מניקה להניק לו את הולד ויש בספרי רבינו טעות מבואר שבמקום מ"ש ושפחה דינה כחמורה צריך להגיה דינה כפרה וכן מצאתי בספרי מוגה ועיין בזו בנ"י פרק המוכר את הספינה ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל כתב דאפילו פרה וחמורה ושפחה זו סתם ולא אמר מעוברות אם הן מעוברות מכר העובר ז"ל הרא"ש על התוספתא הנזכר הא דקתני שפחה מעוברת אני מוכר לך מכר את הולד דמשמע הא לא קאמר שפחה מעוברת אלא שפחה סתם לא מכר לו את הולד ולא מסתברא כלל עכ"ל:

סעיף יא

המוכר שפחה לחבירו מכר לו כל כלים שעליה אפילו הן מאה אבל לא מכר את השירין ואת הנזמים וכו' עד הרי כולן מכורים תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק הספינה והרמב"ם בפרק כ"ז:

סעיף יב

כתב הרמב"ם האומר לחבירו ראש עבד זה או ראש חמור זה אני מוכר לך ה"ז מכור חציו וכן הדין בכל אבר שהנשמה תלויה בו אבל אם אמר יד עבד זה או יד חמור זה מכור לך וכו' בפכ"ז ובריש ערכין תניא ראש עבד זה הקדש היא והקדש שותפין בו ראש

עבד מכור לך משמנין ביניהם ראש חמור זה הקדש הוא והקדש שותפין בו ראש חמור מכור לך משמנין ביניהם ראש פרה מכור לך לא מכר אלא ראשה של פרה ולא עוד אלא אפילו אמר ראש פרה הקדש אין להקדש אלא ראשה ואמר רב פפא דהא מיזדבן רישא דתורא בבי טבחא וכתבו התוס' בשם רש"י משמנין. לשון שומא כלומר שישומו אותו אבר שמכר לאיזה מלאכה הוא ראוי ולפי שווים יטול עכ"ל ובריייתא זו נראה שחולקת על הרמב"ם ואיפשר שהוא ז"ל היה גורס בברייתא כמו שכתב א"נ שהיה גורס כמ"ש בספרים דידן ואפ"ה חילק בין מוכר אבר שהנשמה תלויה בו למוכר אבר שאין הנשמה תלוייה בו מדפלגינן הכי לענין ערכין כדאיתא בפרק האומר משקלי עלי ואע"ג דלענין ערכין אומר ערך אבר שהנשמה תלויה בו עלי נותן ערך כולו התם דלגבוה שאני אבל הכא דלהדיוט מסתייה שיהא חציו מכור:

סעיף יג

המוכר הראש בבהמה גסה לא מכר הרגלים וכו' עד מכר הקנה מכר הכבד משנה בפ' הספינה (בבא בתרא ד' פג:) ופירש ר"ש הקנה הוא הריאה ונקראת על שם קנה שלה: ומה שאמר וכל זה לא איירי אלא במקום שאין מנהג ידוע וכו' תוספתא כתבוה שם רשב"ם והרא"ש ז"ל וכבר נזכר זה בדברי הרמב"ן סוף פרק כ"ז:

סעיף טו

כתב רשב"ם כל אלו הדברים שאין נמכרי' במטלטלים הוא הדין נמי שאין ניתנין וכו' בר"פ הספינה (בבא בתרא עג:) כתב כן והוצרך לכתוב כן משום דבסוף פרק המוכר את הבית תנן דכל הנך דברים שאינם מכורים בהדי בית וחצר ומרחץ ובית הבד ושדה בנותן או מקדיש או מחזיק בנכסי הגר כל אותם הדברים נתונים מוקדשים ומוחזקים עמהם כמו שנתבאר בסוף סימן רט"ו וקאמר רשב"ם דה"מ במקרקע אבל במטלטלי אין חילוק בין מוכר לנותן ומקדיש ומחזיק בנכסי הגר והכריע כן מדלא קתני להו בפרק המוכר את הבית:

סעיף טז

מכר בור מכר מימיו מכר אשפה מכר זבלה משנה בפרק הספינה (בבא בתרא עח:) פר"ש ז"ל בור של מים מכונסים אשפה מקום עמוק שלשה או גבוה שלשה שרגיל לתת שם זבל בהמותיו ואמרינן בגמרא אמר רבא מתניתין יחידאה היא דתניא מכר בור לא מכר מימיו ר' נתן אומר מכר בור מכר מימיו וכתב הרי"ף וכיון דיחידאה הוא לא סבירא לן כוותיה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפכ"ז ורשב"ם ז"ל כתב דהלכה כמתניתין דסתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם דמתניתין ודאי כשהאמורא אומר דבר אחד מדעתי ומקשי ליה ממתני' ומשני לה יחידאה היא לא סבירא ליה כההוא משנה

דסמכינן אאמורא דפסיק הלכתא דלא כמתניתין אבל הא דקאמר הכא יחידאה היא לאו למימרא דלא סבירא ליה כוותיה אלא לאשמועינן דרבי אלעזר בר"ש כרבנן כתב הרא"ש וכן מסתבר ולי נראה דטעמא דהרי"ף והרמב"ם משום דא"כ לימא רבא מתניתין מני רבי נתן היא ומדאמר מתני' יחידאה היא משמע ודאי דאתא למימר דמשום דיחידאה הוא לא קי"ל כוותיה כתב נ"י כי היכי דפליגי בבור ה"ה בשובך ואשפה וכוורת אלא דחדא מינייהו נקט במתניתין ושלא כדברי הראב"ד ומיהו בבאר מים חיים כ"ע מודו שמכר את מימיו שע"ש זה נקרא באר הריטב"א בשם רבו הרא"ה. וכתב הר"ן ומיהו בהקדש קי"ל דהקדיש בור הקדיש מימיו דעדיף הקדש מהדיוט והוא הדין למתנה דהקדש ומתנה שוין הם וכדמוכח בפרק המוכר את הבית וכ"כ נ"י:

סעיף יח

אם מכר המים והזבל כתב רשב"ם שלא מכר הבור והאשפה:

סעיף יט

מכר כוורת מכר דבורים מכר השובך מכר היונים משנה בפרק המוכר את הספינה: ומ"ש וכן איפכא מכר דבורים מכר כוורת מכר יונים מכר השובך בד"א שפירש שמכר כל פירות הכוורת והשובך בלא שיור וכו' שם כתב הרא"ש בתוס' קתני מכר דבורים מכר כוורת מכר יונים מכר שובך לפי שאין דרכן של בני אדם למכור כל הדבורים כשדעתו לשייר את הכוורת כדמוכח מתני' דקתני הלוקח פירות כוורת נוטל שלשה נחילין וזה שפי' שמכר כל הפירות בלא שיור מכר גם את הכוורת וכן נמי בשובך ותנן הלוקח פירות שובך מפריח וכו' וזה שפירש שמכר הכל מכר גם את השובך עכ"ל:

סעיף כ

ומ"ש אבל אם מכר סתם פירות הכוורת ל"מ שלא מכר כוורת אלא אף הדבורים לא מכר כולם אלא יקח הלוקח ג' נחילין וכו' שם במשנה הלוקח פירות כוורת נוטל ג' נחילין ומסרס ובגמרא במה מסרסן וכו' רבי יוחנן אמר נוטל ג' נחילין בסירוס במתני' תנא נוטל ג' נחילין בזה אחר זה מכאן ואילך נוטל אחד ומניח אחד ופסקו הפוסקים הלכה כהא דמפרש במתני': ואם מכר סתם פירות השובך לא יקח כל הגוזלות שיולדו וכו' אלא מניח הזוג הראשון שיולדו וכו' שם במשנה (שם) הלוקח פירות שובך מחבירו מפריח בריכה ראשונה ובגמרא והתניא בריכה ראשונה ושנייה. אמר רב כהנא לא קשיא הא לה הא לאמה מ"ש אמה דמצטוותא אברתא ואזוגא דשבקינן לה איהי נמי תצטוות אאמה ואזוגא דשבקינן לה אימא אברתא מצטוותא ברתא אאמה לא מצטוותא ופי' ר"ש הלוקח פירות שובך. כגון שא"ל בניסן מכור לי פירות שנה זו מה שילדו בכל חדש אבל האמהות לא קנה ודרך היונים לעשות שני ולדות בכל חדש זכר ונקבה חוץ מחדש אדר

שאין יולדין והנהו ולדות גם הם לסוף שני חדשים עושין וולדות בכל חדש וכל שני וולדות קרויין בריכה: מפריח. הלוקח: בריכה ראשונה. מניח לפרות עם האם שאותן לא מכר הלוקח שכן דרך המוכרים פירות שובך לעכב בריכה ראשונה להיות צוות לאמהות להתקיים השובך פן יברחו האמהות והוא שובכו לא מכר הילכך מסתמא גם בריכה ראשונה של שנה זו עכב: לא קשיא הא לה הא לאמה. האי שנייה אבריכה ראשונה קאי שיפריח גם בריכה ראשונה שתלד ההיא בריכה ראשונה לסוף שני חדשים כדי שיהו צוות לבריכת אמן ראשונה וכו' משמע הא לה האי שנייה לה לבריכה ראשונה משיירין אותה כדי שתתקיים הא והא לאמה האי בריכה ראשונה דקתני במתני' ובברייתא לאמה קא משיירין לה לאם בריכה ראשונה ממנה להיות לה לצוות ובאה הברייתא להשמיענו דמההיא בריכה ראשונה של אם משיירין ממנה גם בריכה ראשונה משום דשניים הם לאמהות של אמה בני בנים שניים הם לזקנים ופריך תלמודא לאמה מ"ט די בבריכה ראשונה כדקתני במתני' פשיטא משום דמצטוותא אברתא כלומר אבריכה ראשונה דשבקינן לה ואזוגא הוא הזכר בן זוגה איהי נמי בריכה ראשונה תצטוות אאמה ואבן זוגה ולמה אנו מצריכים להניח לה בריכה ראשונה לא מצטוותא אאמה לבד ואבן זוגה אא"כ יש לה בנים הילכך מניחים גם לבריכה ראשונה בנים דהשתא איכא חבורות טובא אמה ובן זוגה ובריכה ראשונה ובריכה של בריכה ראשונה בת הבת דכיון דאיכא שלש חבורות אפילו בני בריכה ראשונה לא ערקי דמצטוותי אאמם ואם אמם ואין להניח להם בנים לאצטוותי בהדייהו דהשתא האם מצטוותא אברתא בריכה ראשונה ובריכה ראשונה מצטוותא נמי אברתא בריכה שנייה לאם שהיא ראשונה לה וההיא מצטוותא אאמה ואאם אמה דהו"ל חבורות טובא עכ"ל וכך הם דברי רבינו: ומה שאמר בשם הרמב"ם הוא בפרק כ"ג ואחר שהוא חולק על מ"ש רבינו תחלה הו"ל לכתוב והרמב"ם כתב דלישתמע דלאפלוגי אתא. וכתב הרב המגיד שדבריו הם כפירוש ר"י ן' מיגא"ש ז"ל ונראה שהוא מה שפירש הר"ן וז"ל נראה דבשובך יש שתי זוגות אמה ובתה דפחות לא מיקרי שובך והוא לקח פירות שתיהן דהיינו פירות שובך וקתני במתניתין שצריך להניח בריכה ראשונה שתלד האם להיות לה צוות עם בריכה ראשונה שכבר היתה בשובך ואקשינן והא תניא מפריח בריכה ראשונה ושנייה וקס"ד דה"ק שצריך להניח בריכה ראשונה ושנייה שתלד האם לאחר מכירה כדי שיהיו לה ג' זוגות של בנות ופריק לא קשיא הא בה הא באמה פי' מתניתין לא מיירי אלא במאי דצריך להניח לאמה ולאמה בשתי בריכות סגי לה קמייתא דמקמי מכירה ושנייה שלאחר מכירה ובריייתא דקתני מפריח בריכה ראשונה ושנייה בבתה איירי כלומר שאף לבתה צריך להניח שתי בריכות

כדשבקינן לאמה והיינו דמקשינן אמה מ"ט כלומר כי היכי דאמה סגי לה בצוות של שתי זוגות דהיינו בבריכה שהיתה כבר בשובך ובזוגא דשבקינן לה כלומר בבריכה ראשונה שלאחר מכירה דלבריכה קרי זוגא ופריק דברתא לא מצטוותא אאמה אלא אברתא ולפיכך צריך להניח לה ב' זוגות מבנותיה וכך נראה זה הפי' מדברי הריא"ף ז"ל ואפשר דה"ה שמניחין כן לכל זוג וזוג או איפשר דכיון דהוו כולי האי מצטוותי אהדדי וא"צ יותר עכ"ל

סימן רכא

סעיף א

מי שבקש לקנות מקח מחבירו ושאל ממנו ק"ק ונתן לו מנה ולא נתרצה כו' עד סוף הסימן תוספתא כתבה הרי"ף בפ"ק דקידושין והרמב"ם ז"ל בפרק ב' מה"מ: כתב הרשב"א שאלת ראובן שלקח קרקע משמעון בשטר והחזיקו בקרקע וכתוב בשטר מכירה היוצא מתחת יד ראובן שמכר לו שמעון באלף דינרים אח"כ פרע ראובן לשמעון תת"ק וכשבא שמעון לגבות ממנו המאה הנותרים טען ראובן מעולם לא הודיתי באותו סך והנה הסרסורים אמרו לי שאקנה באותו סך כמו שיאמר יהודה ואותו יהודה העיד בב"ד שהוא לא אמר אלא תת"ק השיב שמעון מכיון שקבלת השטר מיד הסופר וידעת שכתוב בו אלף דינרים גילית דעתך שנתרצית באותו סך השיב ראובן לא בא לידי השטר אלא לאחר שהחזקתי ופרעתי התת"ק ולא קבלתי השטר אלא כדי שיהיה לי לראיה על קניית הקרקע והסרסורים מעידים שלא נתרצה ראובן אלא בסך שיאמר אותו יהודה אלא שאחד מהסרסורים אומר שאותו יהודה אמר מתחלה אלף וכשצעק הלוקח עליו חזר ואמר תת"ק: תשובה אילו שמעון שנתרצה למכור במה שישום יהודה כיון ששם אותו בתת"ק לא נתחייב ראובן ביותר ואפילו החזיק קודם שפסק יהודה וקנה ואע"פ שזה אמר לסופר לכתוב בשטר המכר אלף דינרים לא נתחייב בכך הלוקח ואפילו קבל השטר מיד הסופר שהרי קנה בחזקה ובשומא ששם אותו האמצעי וטענת ראובן שטען שלא קבל השטר אלא כדי שיהא לו לראיה על קניית הקרקע טענה יפה היא ואם נפל ביניהם מחלוקת שהמוכר אומר אלף פסק האמצעי והלוקח אומר לא פסק אלא תת"ק נתבטלו דברי המוכר שהרי אחד מהסרסורים ואותו אמצעי מעידים כדברי הלוקח ואע"פ שהסרסור האחר אומר כי מתחלה פסק אלף הו"ל חד ואין דבריו של אחד במקום שנים ועוד שהלוקח נאמן במגו דאי בעי אמר פרעתי כל האלף ואם שניהם מודים שלא נתרצו זה לזה בפירוש כמו שיאמר אותו אמצעי אלא שהמוכר אומר לא נתרציתי אלא באלף שאמרו לי הסרסורים ושטר המכר מוכיח וזה אומר לא אמרו לי אלא כמו שיאמר אותו

אמצעי והוא אמר תת"ק ופרעתי יבואו הסרסורים ויעידו אם נתרצה המוכר בכך וחזר הדין לכמות שאמרנו ואם אין הסרסורים כאן הלוקח נאמן משום מגו דאי בעי אמר פרעתי ואע"פ שכתוב בשטר אלף אין זה כמגו במקום עדים שהרי אין עדים מעידים שנתרצה לו הלוקח בכך ואפילו בטענת שמעון איני רואה שטוען עליו אלא מצד קבלת השטר והרי יש כאן מגו כמו שאמרנו וקבלת השטר אינה מוספת חיוב עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן ר"ו:

סימן רכב

סעיף א

שנים שחלוקים על המקח כל אחד אומר לי מכר וכו' בפרק עשרה יוחסין (קידושין עג:) תניא נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי בד"א שמקחו בידו אבל אין מקחו בידו אינו נאמן וניחזי זוזי ממאן נקט לא צריכא דנקט מתרוייהו ואמר חד מדעתיה וחד בע"כ ולא ידיע הי מדעתיה והי בע"כ. ופרש"י לזה מכרתי וכו'. אם ב' מעוררים על המקח זה אומר מכרת לי וזה אומר מכרת לי ושלי המקח: בזמן שמקחו בידו. דרמיא עליה למידק שלא לחזור לו מזה ולהחזיר לו דמיו ויתן המקח למי שלא נמכר לו דקם ליה במי שפרע הילכך מידק דייק אבל בזמן שאין מקחו בידו ושניהם אוחזים בו אינו נאמן דכיון דלאו עליה רמיא תו לא דייק לזכור מי הוא: וניחזי זוזי ממאן נקט. קס"ד שלא קבל מעות אלא מאחד מהן הא ודאי מידכר דכיר זוזי דמאן. ובריש מציעא (ב.) הא דתנן שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו דמוקי לה בגמרא רישא במציאה סיפא במקח וממכר ומקשי' ניחזי זוזי ממאן נקט ומשני לא צריכא דנקט מתרוייהו מחד מדעתיה ומחד בע"כ ולא ידע מי הוא מדעתיה ומי הוא בע"כ הביא הרי"ף ההיא דפרק עשרה יוחסין וכתב עלה שמעינן מינה דהיכא דאין המקח יוצא מתחת ידו של מוכר אינו נאמן לומר מהאי נקיטנא מדעתאי ומהאי בע"כ וק"ל הא דגרסינן הכא ולא ידע מי הוא מדעתיה ומי הוא בע"כ מכלל דאי ידע מי הוא מדעתיה ומי הוא בע"כ נאמן ואע"ג דאין המקח יוצא מתחת ידו דהא שנים אוחזין בטלית קתני ומסתברא לן דהא דקתני שנים אוחזין בטלית לאו אכולה מילתא קאי אלא אמציאה בלחוד קתני אבל מקח וממכר בדאיתיה בידא דמוכר הוא כדקתני בברייתא ומש"ה אמרינן לא ידע מי הוא מדעתיה ומי הוא בע"כ הא ידע מהימן אבל ליתיה בידא דמוכר אלא שניהם אדוקים אין בעל המקח נאמן לחודיה לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי אלא עד דמצטרף אחרינא בהדיה כשאר עדיות דעלמא עכ"ל. וכתב

הרא"ש על זה וכן פרש"י דהאי דפריך תלמודא בקידושין וניתזי זוזי ממאן נקיט קאי אשאין מקחו בידו ולפי דבריהם אם מקחו בידו נאמן אי נקוט זוזי מאחר אפילו לומר לאחר נתרציתי וזה השליך מעותיו בעל כרחי ואי אין מקחו בידו ונקיט זוזי מתרוייהו לא מהימן למימר מזה קבלתי מדעתי ונתרציתי והאחר השליך מעותיו בע"כ ואי נקיט זוזי מחד נאמן אפילו אי אומר נתרציתי לאחר דמידכר דכיר וקשה לפירושו דכשאין מקחו בידו אפילו נקיט זוזי מחד מינייהו אמאי מהימן טפי מאינש דעלמא כיון שנסתלק מן המקח וקבל מעותיו וכן משמע לשון התוספתא דקתני אבל אין המקח יוצא מתחת ידו הרי היא ככל אדם ועוד לרב אלפס דגריס ולא ידע ומתוך כך הוצרך לדחוק ולומר דשנים אוחזין דמתני' לא קאי אמקח וממכר קשה טובא דמאי דוחקיה דבעל הגמרא לאפוקי מתני' ממשמעותה ומתוך זה הוצרך לומר ולא ידע לוקמה כפשטה דשנים אוחזין קאי אכולה מתני' ואפילו ידע נמי אינו נאמן כיון דאין מקחו בידו הילכך נראה כפר"ח שפי' בקדושין בזמן שמקחו בידו נאמן במגו שיכול ליתנו לאיזה צד שירצה ועלה פריך וניחזי זוזי ממאן נקיט ואנן סהדי דלאותו נתרצה והוי כמגו במקום עדים אם אמר שלאחר נתרצה ומשני התם דנקיט זוזי מתרוייהו ואין יודע ממי קיבל ומי השליך בפניו לא הוי כמגו במקום עדים אבל אם אין מקחו בידו אפילו יודע לא מהימן ואפילו נקיט זוזי מחד לא מהימן דהוי כאינש דעלמא כיון שקיבל מעותיו ונסתלק מן המקח ומיהו קשה מאי דפריך הכא וניחזי זוזי ממאן נקיט והלא אין מקחו בידו ופר"י הא דפריך הכא והתם וניחזי זוזי ממאן נקט לא בשביל נאמנות המוכר קאמר אלא כלומר דנשאל להם ממי קבל המוכר מעות שבזה לא ישקרו ואינם חלוקים אלא שזה אומר לי נתרצה המוכר וזה אומר לי נתרצה המוכר אע"פ שלא נתתי המעות ומורה היתר לעצמו דחבראי דמי קא יהיב ואנא דמי קא יהיבנא אבל לגזול אין מתכוין ור"ת פי' דה"פ נשאל למוכר ממי קבל המעות דנהי דאין נאמן בזמן שאין מקחו בידו מ"מ הוי כע"א ולכל הפחות תועיל עדותו שיטול בלא שבועה חציה אותו שהמוכר מסייעו וגם את חבירו הוא מחייב שבועה דאורייתא ומשני דנקיט זוזי מתרוייהו ולא ידע הי מדעתיה הי בעל כרחיה ולא גרסינן ולא ידוע כללא דמילתא דהיכא דידוע ממי קבל המעות ע"פ עדים או ע"פ הלוקח הוא זוכה במקח והמוכר אינו נאמן לומר שנתרצה לאחר אפילו מקחו בידו דהוי כמגו במקום עדים ואם אין ידוע אלא על פי המוכר אי נקיט זוזי מתרוייהו ומקחו בידו נאמן לומר מזה קבלתי מדעתי במגו דאי בעי יהביה ניהליה ואי נקיט זוזי מחד אינו נאמן לומר נתרציתי לאחר ואי אין מקחו בידו אי נקיט זוזי מחד בעדים או בדיבור הלוקחין זוכה במקח ואי נקיט זוזי מתרווייהו אין נאמן לומר מזה קבלתי מדעתי אלא כאינש דעלמא חשיב כע"א

עכ"ל: והשתא מה שכתב רבינו לרב אלפס כל זמן שמקחו בידו נאמן לא שנא נקיט מתרווייהו וכו' לא שנא נקיט מחד מבואר הוא בדברי הרא"ש שכתב לדעת הרי"ף אבל מה שכתב ואפילו אם ידוע בעדים איזה מהן נתן לו המעות או מי מהן נתן לו בעל כרחו נאמן לומר שנתרצה למי שלא נתן לו מעות וכו' זו איני יודע מנין לו שיהא הוא נאמן להכחיש את העדים כי זה לא נזכר לא בדברי הרי"ף ולא בדברי הרא"ש ז"ל : (ב"ה) ועל מ"ש הרא"ש ולהרי"ף אפילו נקט זוזי מחד ואומר לאחר נתרציתי נאמן יש לתמוה מנין לו לומר כן לדעתו שזה לא נזכר בדבריו כלל ועוד שמאחר ומפרש מתניתין כשמקחו בידו ועלה אקשי וניחזי זוזי ממאן נקט ושני לא צריכא דנקט זיזי מתרווייהו משמע דאי לא נקט אלא מחד לא הוה מהימן לומר לאחר נתרציתי דאל"כ לוקמה בדנקט זוזי מחד ולא ידיע אי מדעתיה אי בעל כרחיה אלא ודאי דכל דלא נקיט זוזי אלא מחד אנן סהדי דלא נתרצה אלא לו ואין לומר דס"ל להרא"ש דלהרי"ף כיון דבפ' עשרה יוחסין לא אקשי וניחזי זוזי ממאן נקט אלא אאין מקחו בידו משמע דכשמקחו בידו נאמן בכל ענין אפילו אומר לאחר נתרציתי וכי אקשי הכא ונחזי זוזי ממאן נקט על כרחין ה"ק נשיילה זוזי ממאן נקט ואי נקטינהו מדעתיה ומשני דלא ידע הי מדעתיה דא"כ אמאי אצטריך לאוקמה בדנקט מתרווייהו הא אפילו בדלא נקט אלא מחד הוה מצי לאוקמי דלא ידע הי מדעתיה הילכך נ"ל דלהרי"ף כי נקט זוזי מחד אע"פ שמקחו בידו אינו נאמן לומר לאחר נתרציתי דאנן סהדי דלאותו שנתן מעות נתרצה וכי פריך בפ' עשרה יוחסין וניחזי זוזי ממאן נקט בין אמקחו בידו בין אאין מקחו בידו פריך דמאי נאמן ואינו נאמן ניחזי זוזי ממאן נקט דודאי לו נתרצה ודבריו של זה לא מעלים ולא מורידים ומשני בדנקט זוזי מתרווייהו הוא דצריכים לנאמנותו של זה ומפלגינן בין מקחו בידו לאין מקחו בידו דאי לא נקט זוזי אלא מחד אפילו מקחו בידו אינו. נאמן לומר שלאחר נתרצה. ומה שהקשה הרא"ש דלהרי"ף מאי דוחקיה דבעל הגמרא לאפיקי מתני' ממשמעותה י"ל שבעל הגמרא נתכוין להשמיענו דכי נקיט זוזי מחר אפילו מקחו בידו אינו נאמן לומר לאחר נתרציתי. ועל מ"ש עוד הרא"ש דלהרי"ף אפילו אין מקחו בידו אי לא נקט זוזי אלא מחד נאמן לומר לאחר נתרציתי יש לתמוה מנין לו לומר כן להרי"ף דהא פשטא דגמרא פ' י' יוחסין דפריך אאין מקחו בידו וניחזי זוזי ממאן נקט דאי ידעינן ממאן נקט ודאי לו נתרצה ובהכי ניחא מה שהקשה עליו הרא"ש דכשאין מקחו בידו אפילו נקט זוזי מחד אמאי מהימן טפי מאיניש דעלמא ובכן עלו כל דברי הרי"ף כהוגן בלא פקפוק : ומה שאמר ולדעת רבינו חננאל היכא דנקיט זוזי מחד אפילו מקחו בידו אינו נאמן לומר שנתרצה לשני וכו' עד אלא הרי הוא כע"א דעלמא לפטור מן השבועה אותו שמסייע לו נתבאר בדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך: ומ"ש ואם שניהם תופסים במקח אותו שאומר שנתרצה לו נוטל חציה וחצי הדמים בלא שבועה וכו' עד נשבע שבועה דאורייתא להכחיש המוכר מתבאר במתניתין דשנים אוחזין בטלית וכו' וע"פ דברי ר"ת שכתבתי בסמוך שכתב הרא"ש: ומה שאמר ואם אין שום אחד מוחזק בו כל דאלים גבר זה מתבאר מדין ההוא ארבא דהוו

מינצו עלה בי תרי דאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא לד:) דכל דאלים גבר וכתבו התוס' והרא"ש בריש מציעא דטעמא משום דלא היה שום אחד מהם מוחזק בה: ומ"ש ואם גבר אותו שהמוכר מסייעו אין כאן שבועה ואם גבר השני צריך לישבע להכחיש המוכר מתבאר ע"פ דברי ר"ת שכתבתי בסמוך שכתב הרא"ש: ומ"ש ואם נקיט זוזי מתרווייהו ואינו יודע למי נתרצה ולא ממי קבל מדעתו נשבעים שניהם בתקנת חכמים וכו' מבואר במתני' דשנים אוחזין בטלית וכו' זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו ואוקימנא סיפא במקח וממכר: ומ"ש לא שנא אם המקח ביד המוכר לא שנא אם שניהם תופסים בו הא דשניהם תופסים בו היינו פשטא דמתניתין דשמעתין דשנים אוחזין דאוקימנא במקח וממכר ונקיט זוזי מתרווייהו מחד מדעתיה ומחד בע"כ ולא ידע הי מדעתיה והי בע"כ והא דאם המקח ביד המוכר משום דכיון שהמוכר מוחזק במקח זה בשביל אחד מהם ואינו יודע בשביל איזה מהם הוי כאילו שניהם אוחזים בו: וז"ל הרמב"ם בפ"כ מה' מכירה נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי אימתי בזמן שהמקח יוצא מתחת ידו אבל אם אין המקח יוצא מתחת ידו הרי היא ע"א בלבד ודינו בעדות זו כדין כל אדם שהרי אינו נוגע בעדותו לפיכך אם נטל הדמים משנים ונטל מאחד מדעתו ומאחד בעל כרחו ולא ידע ממי נטל מדעתו וממי נטל בעל כרחו בין שהיה המקח בידו בין שהיו שניהם תופסים בו אין כאן עדות כלל וכל אחד מהם נשבע בתקנת חכמים בנקיטת חפץ ונוטל חצי המקח וחצי דמים עכ"ל דבריו כדברי הרי"ף ז"ל וכתב ה"ה מתוך דברי המחבר נראה שהוא גורס ולא ידע פירוש שאף המוכר אינו יודע אי נמי אפילו יודע המוכר רצה הלה לישבע שבועת התורה וליטול מחצה נוטל וחבירו נוטל בלא שבועה ודין זה יתבאר בריש מציעא ואמרינן התם מקח וממכר וניחזי זוזא ממאן נקט וכו' ופירש בעל המאור ניחזי זוזי ממאן נקט דאע"ג דאין מקחו בידו ואינו נאמן אלא ככל אדם מכל מקום זה שהוא מעיד כנגדו הוא מתחייב שבועת התורה על פיו דעד אחד הוא וזה שהוא מסייעו יש לפטרו לגמרי דכיון דשבועתו אינה אלא מדרבנן ואיכא חד סהדא דמסייע ליה דינא הוא דלשקול בלא שבועה ופריק דלא ידע שהמוכר עצמו אינו יודע עכ"ד וזאת היתה כוונת המחבר שאם המוכר יודע ומכיר והוא הדין לעד אחד זה שמסייעו העד נוטל בלא שבועה והראב"ד כתב שאין הדין ברור אצלו וכבר הראה פנים בעל המאור לזה ועיקר עד כאן לשונו: (ב"ה) ויש לדקדק על הרמב"ם שלא כתב דבזמן שמקחו בידו וכו' וכתוב בכסף משנה פרק עשרים מהלכות מכירה: ועיין בסימן ס"ט ושע"א :

סעיף ב

לקח מקח מחמשה ואינו יודע ממי וכו' בפרק האשה שלום (קיח) ובפרק הגוזל עצים (בבא קמא קג:) אמר רשב"א לא נחלקו רבי טרפון ורבי עקיבא על שלקח מאחד מה' ואינו יודע מאיזה מהם לקח שמניח דמי מקח ביניהם ומסתלק על מה נחלקו שגזל אחד מה' שר' טרפון אומר מניח דמי גזילה ביניהם ומסתלק ורבי עקיבא אומר אין לו תקנה עד שישלם הגזילה לכל אחד ואחד ואף ע"ג דבפרק האשה שלום אמרינן דתנא קמא פליג עליה דרשב"א וסבר פליגי אף בלקח מקח מאחד מה' מדמוקי סתם מתניתין דהתם כרשב"א משמע דהילכתא כוותיה וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפרק כ' מהלכות מכירה: ומ"ש רבינו ויהא מונח עד שיודו אחד לחבירו כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר מניח דמי המקח ביניהם ומסתלק ויהיו הדמים מונחים עד שיודו או עד שיבוא אליהו וכתב ה"ה בהא דתנן מניח דמי מקח ביניהן ומסתלק פירשו ז"ל שמניחן ביד ב"ד וזהו שכתבו יהיו הדמים מונחים הכוונה בבית דין עכ"ל: ומה שאמר ואם הוא חסיד ובא לצאת ידי שמים נותן לכל א' וא' כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר ונראה שלמד כן מדתנן בפרק המפקיד (בבא מציעא לז.) אמר לשנים גזלתי לאחד מכם מנה ואיני יודע איזה מכם או אביו של א' מכם הפקיד אצלי מנה ואיני יודע איזהו נותן לזה מנה ולזה מנה ואוקימנא לה בגמרא בבא לצאת ידי שמים וכתב ה"ה בזה חלוקים עליו הרמב"ן והרשב"א ואומרים דבמקח אפילו בא לצאת ידי שמים מניח ביניהם ומסתלק וכן כתבו בפ' המפקיד עכ"ל :

סעיף ג

לקח מאחד מה' וכפר לו ונשבע לו על שקר וכו' חייב לשלם לכל אחד ואחד מפני שעבר עבירה כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"כ מהלכות מכירה וכתב ה"ה זה מתבאר בפ' הגוזל עצים בסוגיא דאמרינן התם ואי סלקא דעתך דנשבע מה לי גזל מה לי מקח הרי דבנשבע מקח וגזל שוין:

סעיף ד

כתב הרמב"ם הרי שטען לחבירו ואומר לו מכרת לי וזה משיבו לא מכרתי לך וכו' עד סוף הסימן בפ"כ מהלכות מכירה וכתב ה"ה דין זה פשוט בכמה מקומות בתלמוד המוציא מחבירו עליו הראיה:

סימן רכג

סעיף א

המחליף פרה בחמור ומשך בעל הפרה את החמור ועדיין הפרה בביתו וילדה וכו' וכן המוכר שפחתו וקבל המעות וילדה וכו' בפרק השואל (ק.) תנן המחליף פרה בחמור

וילדה וכן המוכר שפחתו וילדה זה אומר עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר משלקחתי ילדה יחלוקו ובגמרא אמאי יחלוקו ניחזי ברשות דמאן קיימא וליהוי אידך המוציא מחבירו עליו הראיה אמר שמואל בעומדת באגם שפחה נמי דקיימא בסימטא ונוקמה בחזקת מרה קמא וליהוי אידך המוציא מחבירו עליו הראיה הא מני סומכוס היא דאמר ממון המוטל בספק חולקין ופסקו הרב אלפס והרב רבינו אשר שם ובריש פרק הפרה הלכה כחכמים כ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות נזקי ממון: ומה שאמר רבינו ואפילו אם הלוקח טוען ברי והמוכר טוען שמא כ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר וז"ל זה אומר עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר משלקחתי ילדה אפילו אמר המוכר איני יודע על הלוקח להביא ראיה אף ע"פ שהפרה עומדת באגם והשפחה בסימטא לא הביא ראיה ישבע המוכר בנקיטת חפץ על ולד הפרה אבל על ולד השפחה אינו נשבע אלא היסת שאין נשבעין בנקיטת חפץ על העבדים ולכאורה נראה דטעמו מדאמרינן בגמרא לרבה דפסק הרי"ף והרא"ש כוותיה דעד כאן לא אמר סומכוס אלא בשמא ושמא אבל בברי וברי לא אמר ותני זה אומר שמא עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר שמא משלקחתי וסיימו בה הרי"ף והרא"ש אבל בברי וברי או ברי ושמא אע"ג דקיימא באגם וסימטא מוקמינן לה בחזקת מרה קמא והוי אידך המוציא מחבירו עליו הראיה אלא דאיכא למידק דמשמע דהאי ברי ושמא דאמרו הרי"ף והרא"ש היינו במוכר אומר ברי ולוקח אומר שמא ומשום הכי מודה סומכוס אבל בלוקח אומר ברי ומוכר אומר שמא פשיטא דלא מודה בה סומכוס דהמוציא מחבירו עליו הראיה וק"ו הוא משמא ושמא וה"ה כתב בלשון הזה מ"ש המחבר אפילו אומר המוכר איני יודע שישבע מוכר שאינו יודע לאו למימרא דכשהלוקח טוען ברי ולא הביא ראיה לדבריו ומוכר אומר איני יודע שישבע מוכר שאינו יודע ותהיה שלו שהרי יתבאר לפנינו שאם שניהם טוענים שמא יחלוקו כל שכן כשהלוקח טוען טענת ברי והמוכר אומר איני יודע שאינו נוטלה מוכר בשבועה שאינו יודע אלא הכוונה שצריך לוקח להביא ראיה ואין אומרין כיון שהוא טוען ברי ומוכר שמא יטול לוקח בלא ראיה עכ"ל. ואיני יודע מה תקן במ"ש אלא הכוונה שצריך להביא ראיה וכו' דמכל מקום ביד המוכר מעמידין אותה כל זמן שלא הביא הלוקח ראיה והדרא קושיא לדוכתה דכ"ש הוא משניהם אומרים שמא ואין לומר דלמאי דס"ד אם נשבע אפילו הביא אח"כ הלוקח עדים אין מוציאין אותה מיד המוכר דהא ודאי לא עלה על דעת שנכחיש עדות העדים מפני שבועת המוכר ועוד קשה דשבועה זו למה יעמידוה ביד מוכר בלא שבועה וכשיביא הלוקח ראיה יוציאנה מידו וצל"ע: ומ"ש רבינו ואם הלוקח מוחזק אז צריך המוכר להביא ראיה כן כתבו התוס' שם דמדלא קאמר אלא

הא מני סומכוס היא משמע דלא הדר ביה ממאי דאוקמה בעומדת באגם ולא איירי סומכוס אלא בשאין מוחזק לא זה ולא זה אבל היכא דמוחזק מודה סומכוס דעל אידך להביא ראיה ועיין בדברי רבינו סימן קל"ט: כתב הרמב"ם לא הביא הלוקח ראיה ישבע המוכר על ולד הפרה בנקיטת חפץ וכו' זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע וכו' זה אומר ברשותי ילדה וכו' הכל בפ"כ מה"מ וכבר כתבתי בסמוך דברי הרב המגיד על מ"ש ישבע המוכר ומה שחילק בשבועה בין ולד פרה לולד שפחה בפרק השואל בברייתא פלוגתא דר"מ וחכמים וקיי"ל כחכמים דאמרי הכי וסתם מתני' דפ' שבועת הדיינין דאין נשבעין על העבדים: ומ"ש זה אומר ברשותי ילדה והלה שותק זכה הטוען בולד ברייתא בפ' השואל וטעמא משום דשתיקה זו כהודאה דמיא: ומ"ש זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע וכו' יחלוקו ברייתא שם ואוקימנא כסומכוס וכתב עליו רבינו דל"נ דאין הלכה כסומכוס אלא כחכמים דאמרי המע"ה וגם ה"ה תמה עליו שהרי הוא עצמו פסק בפ"ט מהלכות נזקי ממון כחכמים וכתב ואולי שהוא סובר דאי מוקמי לה כסומכוס ודלא כרבנן בשעומדת ברשות מוכר היא אבל בעומדת באגם אפילו רבנן מודו ואין זה משמעות הסוגיא וצ"ע עכ"ל:

סעיף ב

היו לו שתי שדות א' גדולה ואחת קטנה וכו'. עד ישבע המוכר שהקטן מכר הם דברי הרמב"ם בפ"כ מה"מ וכתב ה"ה ידוע שאין נשבעין על העבדים דבר תורה אלא היסת לפיכך כתב הרב כן: כתב הרמב"ם בפ"כ מה"מ אמר הלוקח גדול לקחתי והמוכר שותק זכה הלוקח בגדול ואם אמר המוכר איני יודע על הלוקח להביא ראיה או נשבע המוכר שאינו יודע ואין לזה אלא קטן עכ"ל: ומ"ש בד"א בשלא טענו אלא שדה ועבד אבל אם טענו שדה גדולה בעומריה ועבד גדול בכסותו וכו' משנה ואוקימתא דגמרא בפרק השואל: ומ"ש ואם הלוקח אומר גדול לקחתי והמוכר אומר איני יודע אם אין עסק שבועה ביניהם פטור וכו' למד כן מדאמרינן בפ' השואל (צז:) אהא דתנן השואל אומר שאולה מתה והלה אומר איני יודע חייב שמע מינה מנה לי בידך והלה אומר איני יודע חייב לימא תיהוי תיובתא דרב נחמן דאמר פטור הב"ע בשיש עסק שבועה ביניהם ופרש"י שיש עסק שבועה ביניהם. שנתחייב לו שבועה בטענתו והוא אינו יכול לישבע דהא איני יודע קאמר:

סימן רכד

סעיף א

המחליף פרה בחמור ומשך בעל החמור את הפרה וכו' בס"פ המדיר (כתובות עו.) אמר רב יהודה אמר שמואל המחליף פרה בחמור ומשך בעל החמור את הפרה ולא הספיק בעל הפרה למשוך את החמור עד שמת חמורו על בעל החמור להביא ראיה שהיה חמורו קיים בשעת משיכת הפרה מיתיבי מחט שנמצא בעובי בית הכוסות מב' צדדין טריפה הוגלד פי המכה בידוע שג' ימים קודם שחיטה לא הוגלד פי המכה המוציא מחבירו עליו הראיה ואי יהיב טבח דמי בעי לאתויי ראיה ומפיק ואמאי בעל בהמה לייתי ראיה ונוקים בדלא יהיב טבח דמי מאי פסקא אלא כי אתא רמי בר יחזקאל אמר לא תצייתינהו להני כללי דכייל יהודה אחי משמיה דשמואל הכי אמר שמואל כל שנולד ספק ברשותו עליו להביא ראיה מיתיבי מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות וכו' ואי דלא קא יהיב טבח דמי בעל בהמה בעי לאתויי ראייה ומפיק ואמאי ספיקא ברשות טבח אתייליד דיהיב טבח דמי ומאי פסקא סתמא דמילתא כמה דלא יהיב אינש זוזי לא יהבי ליה חיותא ופי' רש"י ומשך בעל החמור את הפרה. והחמור היה בבית בעליו ותנן בפרק קמא דקידושין כל הנעשה דמים באחר כיון שזכה זה שמשך אחד מהם נתחייב חבירו באונסי חליפין בכ"מ שהם: עד שמת החמור. זה אומר עד שלא משכת את פרתי מת חמורך וזה אומר משמשכתי מת וכבר קנוי הוא לך: כל שנולד ספק ברשותו. על בעל הפרה להביא ראיה שמת החמור קודם משיכה הואיל וספק ברשותו נולד שלא נמצא החמור מת עד לאחר משיכת הפרה. וכתב הרא"ש על זה כך פירשו חכמי אשכנז וצרפת דכל מי שנולד ספק ברשותו עליו להביא ראיה בין להוציא בין להחזיק ממון שבידו מדפריך לקמן והא ספיקא ברשות טבח אתייליד והיינו להחזיק ורב אלפס כתב שאף לדברי רמי בר יחזקאל על בעל החמור להביא ראיה וקרי נולד ספק ברשותו לפי שהחמור היה עומד ברשותו וכאן נמצאו וכאן היו ואית לן למימר שמא מת החמור קודם משיכת הפרה אבל אם היה החמור עומד בסימטא על בעל הפרה להביא ראיה ולרב יהודה על בעל החמור להביא ראיה אפילו עומד בסימטא ולא נהירא האי פירושא דמיד שמשך בעל החמור את הפרה נקנה החמור לבעל הפרה בכל מקום שהוא עומד וחזקת ממון וחזקת הגוף מסייע לבעל החמור ולמה נזקיק אותו להביא ראיה ולא שייך כאן נמצאו וכאן היו וכו' ועוד מאי קאמר רמי בר יחזקאל לא תצייתינהו להני מילי דכייל יהודה אחי כיון דלתרווייהו על בעל החמור להביא ראיה דילמא הא דקאמר רב יהודה על בעל החמור להביא ראיה היינו משום דמסתמא דמילתא כל זמן שלא משך בעל הפרה

את החמור עדיין הוא עומד בבית בעל החמור אבל אם היה עומד בסימטא היה מודה דעל בעל הפרה להביא ראיה אלא ודאי מילתא דרב יהודה ורמי בר יחזקאל הם דבר והפכו ואני אומר דטעות סופר הוא במה שכתב בהלכות רב אלפס בעל החמור וטעה בין פרה לחמור עכ"ל הרא"ש וזה לשון הרי"ף אמר שמואל המחליף פרה בחמור משך בעל החמור את הפרה ולא הספיק בעל הפרה למשוך החמור עד שמת חמורו על בעל החמור להביא ראיה שהיה חמורו קיים בשעת משיכת הפרה מאי טעמא כל שנולד ספק ברשותו עליו להביא ראיה וכתב דאיכא מאן דאמר דלית הלכתא כשמואל ואיכא מאן דאמר הלכתא כוותיה ונראה מדבריו דהלכתא כוותיה. וכתב הר"ן פירש הרז"ה דרב יהודה סבר שאותו שנולד הספק בממונו עליו הראיה וחמור ממונו של בעל החמור מיקרי וכי אתא רמי בר יחזקאל אמר הכי אמר שמואל כל שנולד ספק ברשותו עליו להביא ראיה כלומר דלאו בממונו תליא מילתא אלא ברשותו תליא דכל שנמצא ספק בביתו עליו להביא ראיה משום טעמא דכאן נמצאו וכאן היו ונפקא לן בין כללא דרב יהודה לכללא דרמי דאילו לרב יהודא אפילו נמצא החמור מת ברשות בעל הפרה על בעל החמור להביא ראיה כיון שהיה בעליו תחלה ואילו לרמי כיון שלא נולד הספק ברשותו אלא ברשות בעל הפרה על בעל הפרה להביא ראיה משום דאמרינן כאן נמצא וכאן מת ומשום הכי אתי שפיר מאי דאמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה דהיינו טבח מסתמא כדמסקינן דסתמא דמילתא כמה דלא יהיב אינש זוזי לא יהבי ליה חיותא ואין הכי נמי דאפילו לא יהיב טבח דמי צריך טבח להביא ראיה להפטר מדמי פרעון סך הבהמה משום דאמרינן כאן נמצאו וכאן היו ועל זה הפירוש סמך הרי"ף ז"ל שהביא הלשון הראשון בגמרא ואע"ג דאידחי ליה משום דכיון שמת בבית בעל החמור כולהו מודו דעליו הראיה דלא פליגי אלא בטעמא ונפקא מינה היכא שמת בביתו של בעל הפרה וכמו שכתבתי ורב אלפס פסק כשמואל עכ"ל וזה לשון הרמב"ם בפ"כ מהלכות מכירה כל שנולד הספק ברשותו עליו להביא ראיה כיצד המחליף פרה בחמור ומשך בעל החמור את הפרה ולא הספיק בעל הפרה למשוך זה החמור עד שמת החמור על בעל החמור להביא ראיה שהיה חמורו קיים בשעת משיכת הפרה וכן כל כיוצא בזה וכתב הרב המגיד זה מימרא דשמואל בפרק המדיר בזה הלשון ממש ויש מי שלא פסקה בהלכה אלא על בעל הפרה להביא ראיה וכבר נכתב דעת זה בהלכות ויש מי שפסקה ולזה נוטה דעת המחבר ורב אלפסי ז"ל ומ"מ כתבו קצת מפרשים דלא אמרינן הכי אלא כשמת החמור ברשות בעל החמור ובעל החמור אינו טוען ברי שהיה חי בשעת משיכת הפרה הא אם היה בעל החמור טוען ברי או שהיה החמור באגם על בעל הפרה להביא

ראיה וכתב הרשב"א בסוף דבריו וצ"ע על הרב אלפסי שלא חילק בזה כלל וכן כתב הרמב"ן ז"ל עכ"ל ומעתה זכינו לדינו של הרא"ש דבעומד חמור בסימטא על בעל הפרה להביא ראיה דאיפשר דגם הרי"ף והרמב"ם ז"ל יודו בזה:

סעיף ב

ולא מיבעיא כאן שהוא בא להוציא וכו' דקיימא לן הוגלד פי המכה בידוע שנעשה שלשה ימים קודם השחיטה וכו' או יפרע אפילו הוא מוחזק וכו' ברייתא זו שכתבתי בסמוך איתא נמי בפרק אלו טרפות (חולין דף נ:) וכתבו התוס' והרא"ש המע"ה פי' על הלוקח להביא ראיה שברשות מוכר נטרפה אע"פ שלא נתן מעות עדיין כאן נמצאו וכאן היו כדאמרינן בסוף פ' המדיר והא דקרי ליה מוציא משום דמסתמא כל כמה דלא יהיב זוזי לא יהבי ליה חיותא וכך הם דברי הרמב"ם שכתב בפ"כ מהלכות מכירה לא הוגלד פי המכה הרי הדבר ספק ועל הטבח להביא ראיה שקודם לקיחתו נטרפה שהרי ברשותו נולד הספק ואם לא הביא ראיה ישלם הדמים למוכר וכתב ה"ה זה מבואר בסוגיא שם אליבא דשמואל דכי אמרינן בברייתא לא הוגלד פי המכה המוציא מחבירו עליו הראיה דוקא כשנתן הטבח מעות אבל לא נתן הטבח מעות אין על המוכר להביא ראיה אלא מוציאין מן הטבח בלא ראיה וכן נתבאר בהלכות ומ"מ כבר כתבתי שיש פוסקים דלא כשמואל וכאן אם לא נתן הטבח דמי על המוכר להביא ראיה ובלא ראיה אין מוציאין מן הטבח וכן הרשב"א ז"ל הקשה לדברי המחבר לומר דסוגיין דלא כהלכתא עכ"ל: ומה שאמר רבינו ושאר טריפות כגון מחמת סירכא יתבאר לקמן וכו' בסימן רל"ב: כתב המרדכי בפ' הזהב שמעון שמכר סוס לראובן ביין ומשך ראובן הסוס ועדיין היין בידו ואח"כ בא עכו"ם אחד ואמר שהסוס נגנב ממנו ולקח הסוס וראובן מעכב היין הדין עם שמעון שכיון שמשך הסוס נקנה היין לשמעון ומה שטוען שהוא מקח טעות כיון שאין שמעון מודה שהעכו"ם לקחו בדין שודאי נגנב ממנו סתם עכו"ם אנסים הם כדאמרינן בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא מה:) ואין צריך שמעון לישבע שאינו יודע שהוא גנוב ומיהו אם יש עדות ששמעון היה יודע שגנב ובדין לקחו העכו"ם הוי מקח טעות וכן כתוב בתשובות מיימון דספר קנין סימן ו'. וכתב עוד המוכר סוס לחבירו ונמצא בו מום משביעין המוכר שלא ידע ולא הרגיש במום זה מעיקרא:

סימן רכה

סעיף א

המוכר לחבירו בין מקרקעי בין מטלטלי חייב באחריותן וכו' ואפילו לא נכתב האחריות בשטר חייב דתלינן בטעות הסופר שלא כתבו בפ' קמא דמציעא (טו:) אסיק רבא

הלכתא אחריות טעות סופר הוא בין בשטרי הלואה בין בשטרי מקח וממכר: כתב בעל התרומות בשער מ"ז דלא אמרינן שאע"פ שלא קיבל עליו אחריות כמו שקיבל דמי אלא במוכר בשטר אבל במוכר ע"פ כיון דזביני לא הוו דלא כתיב בהו שטרא הכי נמי אמרינן דאחריות לא קיבל אבל אם קיבל בפניהם אע"פ שלא נכתב הרי זה גובה בעדי המכירה מנכסים משועבדים כדגרסינן בפ' חזקת (בבא בתרא מא:) עכ"ל אבל נ"י כתב אחריות טעות סופר הוא לאו דוקא בשטר הוא דקאמר אלא אפילו מוכר שדהו בעדים קיימא לן דגובה מנכסים משועבדים אע"פ שלא פירשו אחריות כלל גובה וכ"כ הרשב"א והר"ן עכ"ל ועיין במה שכתב עוד בפ' חזקת גמרא כל חזקה שאין עמה טענה וכו' בזה ובנותן שדהו בעדים וקיבל עליו אחריות: וכתב עוד שלשה מיני אחריות הם אחריות דנפשיה אחריות דמחמתיה אחריות דעלמא אחריות דנפשיה כי ההיא דפרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צא:) אחריות דמחמתיה כגון דבעל חוב דידיה אחריות דעלמא כגון נמצאת שדה שאינה שלו ולפיכך כתב רבינו האי דנהי דמסתמא אע"פ שלא פירש כולם בכלל והיכא שפירש אחד מהם הרי הוא כאילו מיעט שלמעלה ממנו ולפיכך אם פירש לו אחריות דנפשיה הרי הוא כאילו מיעט אותו דמחמתיה ודעלמא שהם למעלה ממנו ואם פירש דמחמתיה הרי מיעט דעלמא שהוא למעלה ממנו אבל אם פירש דעלמא דמחמתיה ודנפשיה שהם למטה ממנו בכלל ואם פריש דמחמתיה נהי שאין דמעלמא בכללו שהוא למעלה ממנו דנפשיה שהוא למטה ממנו בכללו אבל במתנה דלאו אחריות ט"ס הוא צריך לפרש את כולם הא קבל עליו אחד ממיני אחריות שזכרנו אין לך בו אלא פירושו בלבד אבל לא לשלמעלה ממנו ושלמטה ממנו אלו דברי גאון כמ"ש הרמב"ן וביאר טעמן כדי לישבן ולהלמן הר"ן ז"ל עכ"ל וכתב הר"ן בפ' מי שהיה נשוי שאם כתב שהוא מוכר שלא באחריות כלל אפילו אחריות דנפשי' לא קיבל עליה ומיהו דוקא בזכות שיבוא לו מיום זה ואילך אבל בזכות שהיה לו כבר אע"פ שלא קיבל עליו שום אחריות אותו זכות מיהא קיבל עליו שלא יוכל לערער מחמתו והביא ראיה לדבר:

סעיף ב

ומ"ש בד"א שהוציאו המקח מידו בב"ד ישראל וכו':

סעיף ג

אבל אם עובד כוכבים הוציאו מיד הלוקח אינו חייב באחריותו אע"פ שהעכו"ם טוען שהמוכר גנב או גזל חפץ זה ממנו וכו' ואפילו הוא חמור ולקחו העכו"ם ולא לקח האוכף וכו' בפ' חזקת (בבא בתרא דף מה:) מכריז רבא ואיתימא רב פפא דסלקין לעילא ודנחתין לתתא האי בר ישראל דזבן ליה חמרא לישראל חבריה וקא אתי עכו"ם ואניס ליה מיניה דינא הוא דמפצי ליה מיניה ולא אמרן אלא שאינו מכיר בה שהיא בת חמורו אבל מכיר

בה שהיא בת חמורו לא ולא אמרן אלא דלא אניס ליה לדידיה ולאוכפא אבל אניס ליה לדידיה ולאוכפא לא אמימר אמר אפילו ליכא כל הני לא מאי טעמא מידע ידיע דסתם עובד כוכבים הוא אנס וכו' ופסק הרי"ף הלכה כאמימר וכן פסק הרמב"ם בפי"ט מה"ט וכתב ה"ה וכן הדין לעולם אינו חייב אלא א"כ תצא ממנו בדינינו וכדאמרינן (ב"ק ט.) אחוי טירפך ואשלם לך ופי' רש"י שכדין טרפוה ממך וכן עיקר ואפילו היה הטורף ישראל אם טרף שלא כדין אינו חייב לו:

סעיף ד

ומה שאמר ואם קיבל עליו כל אונס שיארע לו בזה המקח אז חייב באחריותו ואפילו הוציאו עכו"ם מידו גם זה כתב הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר וכתב ה"ה הטעם הוא לפי שהוא אונס מצוי וכיון שקיבל עליו כל אונס זה הוא בכלל: ומ"ש אבל אם שטפה נהר או שפסק ממנה הנהר וכו' אינו חייב באחריותו כיון דאונסא דלא שכיח הוא וכו' עובדא בפרק מי שאחזו (גיטין עג.) וכתב הרשב"א בתשובה אפי' כתב שהוא מקבל עליו כל אונסים שבעולם שיתיילדו אין אונס דלא שכיח בכלל:

סעיף ה

ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל וה"ה לכל תנאי מתון שאומדין דעת הנותן וכו' עד כשהתנה בפי"ט מה' מכירה וכתב ה"ה פשוט הוא שלמדין מדבר לחבירו בכל כיוצא בזה: ומ"ש כההיא דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע זבין שומשמי אגודא דנהר מלכא וכו' בפ' מי שאחזו שם:

סעיף ו

ומ"ש ואם פירש המוכר בפירוש שלא קבל עליו אחריות אפילו אם נמצאת גזולה וכו' אין המוכר חייב באחריותו וכו' בפ' חזקת (בבא בתרא דף מד:) אמר רב פפא אע"ג דאמור רבנן המוכר שדה לחבירו שלא באחריות ובא ב"ח וטרפה אינו חוזר עליו נמצאת שאינו שלו חוזר עליו ורב זביד אמר אפילו נמצאת שאינה שלו אינו חוזר עליו דא"ל להכי זבני לך שלא באחריות ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב זביד וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות מכירה ועיין בפ' איזהו נשך בענין פטומי מילי ועיין בסימן ר"י:

סעיף ז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ילמדנו רבינו ראובן שמכר לשמעון מרתף של יין שהיה לו בכפר וכו' כלל ק"ב סי' ב': ראובן שקיבל בית משכנתא מהעכו"ם ומכרו באחריות לשמעון ועתה תבע העכו"ם את היהודי לדין בערכאות ודנו לגבות השכירות של כל שנה מפני שאומרים שאסור ליקח רבית אם ראובן חייב לשלם לשמעון עיין בתשובת הרא"ש כלל י"ח סימן ד' :

סימן רכו

סעיף א

ראובן שמכר שדה לשמעון אפילו שלא באחריות ובא לוי בעל חובו להוציאה משמעון וכו' בפרק קמא דב"ק (ח:) ובפ"ק דמציעא (יד.) ובפרק מי שהיה נשוי (כתובות צב:) אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות ובא ב"ח דראובן וקא טריף לה מיניה דינא הוא דאזיל ראובן ומשתעי דינא בהדיה ולא מצי אמר ליה לאו בעל דברים דידי את דא"ל דמפקת מיניה עלי דידי הדר איכא דאמרי אפילו שלא באחריות נמי דאמר ליה לא ניחא לי דליהוי לשמעון תרעומת עלי ומשמע דהלכה כלישנא בתרא וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפרק י"ט מהלכות מכירה וכתב הרשב"א דדוקא במכירה דיהיב זוזי ובודאי אית ליה תרעומת עליה אבל במתנה לא: ומ"ש ונ"מ במה שראובן טוען כנגד הבעל חוב שאם עשאה לו ראובן אפותיקי וכו' א"נ נ"מ דמסיק שיעור ארעא ולא שיעור שבחא כו' כל זה כתב הרא"ש בפ' קמא דמציעא ועוד כתבו התוספות בפרקים הנזכרים נפקותות אחרות. והרב המגיד כתב בפרק הנזכר בשם הרמב"ן דאין צורך לכל זה אלא נ"מ דאיהו ידע למיטען טפי:

סעיף ב

ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות וחזר ראובן ולקח משמעון באחריות ובא ב"ח של ראובן לטרפה אינו יכול לחזור על שמעון וכו' אבל אם ב"ח של אביו דראובן בא לטרפה חייב שמעון לסלקו כאילו בא אחר לטרפה בפרק מי שהיה נשוי (כתובות צא: צב.) אמר רמי בר חמא ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ואתא שמעון ומכר לראובן באחריות ואתא ב"ח דראובן וקא טריף ליה מיניה דינא הוא דאזיל שמעון ומפצי ליה א"ל רבא נהי דאחריות דעלמא קיבל עליה אחריות דנפשיה מי קיבל עליה ומודה רבא בראובן שירש שדה מיעקב ומכרה לשמעון שלא באחריות ואתא שמעון ומכרה לראובן באחריות ואתא ב"ח דיעקב וקא טריף ליה מיניה דינא הוא דאזיל שמעון ומפצי ליה מיניה מ"ט ב"ח דיעקב כב"ח דעלמא דמי. ובפ' אלמנה ניזונת (כתובות דף צו.) בעי מרב ששת מוכרת למזונות מהו שתחזור ותטרוף בכתובתה כיון דאחריותא איתמי טרפה או דילמא נהי דאחריותא דעלמא לא קבילה אחריות דנפשיה קבולי קבילה ופשט הכי דאחריות דנפשיה קבילה וכתב הר"ן ומהא שמעינן שהמוכר שדה לחבירו שלא באחריות דחייב באחריות דנפשיה מיהו דוקא בזכות שיש לו בשעת מכירה אבל בא לו זכות לאחר מכאן חוזר עליו דהרי זה כאילו הלוהו אח"כ וכתב הרא"ה דדוקא באלמנה הוא דאמרינן דאחריות דנפשיה קבילת לפי שמוכרת לעצמה אבל אפוטרופסי יתומים כיון שאין מוכרין לעצמן אלא ליתומים לא אמרינן דאחריות נפשייהו קבילו אלא חוזרים

וטורפין בחובם דאע"ג דבפ' חזקת (בבא בתרא ל:) מוכח שכל שעושה מעשה במה שיש לו זכות עליו איבד את זכותו דאמרי' דיבורא מיקרי ואמר משמע הא אם עשה מעשה איבד את זכותו וה"נ אפוטרופסין עושין מעשה לא דמי דאין ה"נ דכל שעושה מעשה שהוא מוכיח הפך מה שהוא טוען דאיבד את זכותו אבל הכא שאינו טוען בגוף הקרקע כלום אלא שיש לו שיעבוד עליו מה איכפת לו אם הקרקע ביד זה או ביד אחר הילכך ודאי אפוטרופין דמו לב"ד שמכרו דליכא למימר דאחריות דנפשייהו קבילו עכ"ל וכ"ז כתב גם כן הריטב"א ז"ל:

סעיף ג

ראובן (שקנה) קרקע (משמעון) [לשמעון] ונתקיים המקח בקנין וכו' בפ"ק דב"ק (ח: ט.) ובפ"ק דב"מ (יד:) ובפ' מי שהיה נשוי (כתובות צב: צג.) אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ויצאו עליו עסיקין עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו משהחזיק בה אינו יכול לחזור בו משום דאמר ליה חייתא דקיטרי סברת וקבילת ומאימתי מחזיק בה מכי דייש אמצרי איכא דאמרי אפילו באחריות נמי דאמר ליה אחוי טירפך ואשלם לך ודברי רבינו בפי' מימרא זו כפי' ריב"ם שכתבו התוס' בפ' מי שהיה נשוי: ומ"ש ועדיין לא נתן מעות כן פי' רש"י שם ופירושים אחרים יש וע' במישרים נ"ט ח"ב. והרמב"ם כתב בפ' י"ט מהל' מכירה וז"ל המוכר קרקע לחבירו ואחר שקנה הלוקח באחד מן הדרכים שקונין בהם קודם שנשתמש בה יצאו עליה מערערין הרי זה יכול לחזור בו שאין מום גדול מזה שעדיין לא נהנה בו ובאו התובעים לפיכך יבטל המקח ויחזיר המוכר את הדמים ויעשה דין עם המערערים ואם נשתמש בה הלוקח כל שהוא ואפי' דש אמיצר שלה וערורו עם הארץ אינו יכול לחזור בו אלא עושה דין עם המערערים ואם הוציאוה מידו בדין יחזור על המוכר כדין כל הנטרפין עכ"ל ופסק רבינו כלישנא בתרא דאפי' באחריות נמי וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך: וכתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ב בשם הרשב"א דהא דיצאו עליו עסיקין היינו דוקא עוררין בגוף הקרקע אבל אם יצאו עליו חובות אפי' לא החזיק אינו יכול לחזור ועיין בתשובת הרא"ש שאכתוב בסמוך : וכתב בסוף ני"א אדם שקנה בית וקודם שנתן מעות נפל ולא החזיק בו עדיין חזקה גמורה אלא שקנהו בקנין סודר י"מ שכתבו שיכול לחזור בו וי"מ שכתבו שאינו יכול לחזור בו: וכתב א"א הרא"ש ז"ל דמיירי שלא נתברר עדיין הערעור אלא א' בא וערער ואמר שדה זו גזלה ממני ראובן ואביא עדים וכו' עד הכל לפי הענין בפרק קמא דב"ק. וז"ל הרשב"א בתשובה הא דאמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון אפילו באחריות ויצאו עליה עסיקין משהחזיק בה שאינו יכול לחזור בו דא"ל אחוי טירפך ואשלם לך היינו

כשהמוכר אמיד דאי מפיק לה מיניה לא יפסיד אבל כשאינו אמיד לא מפקינן מהאי דאי טרפי לה מיניה נמצא זה מפסיד ממונו עכ"ל. וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ט ח"ב בשם רב אלפס: [%ב] וכתב עוד הרשב"א שאלת ראובן הקנה שדהו לבנו קטן וחזר ומכרו לשמעון ושמעון מכרו ללוי באחריות וזקפה עליו במלוה ונשבע לפרעה לזמן מת ראובן והניח אותו הבן הקטן ובנים אחרים ואח"כ מת אותו הבן הקטן וקודם שהגיע זמן החוב שזקף עליו לוי נמצא שטר מתנת הקטן ועכשיו בא שמעון לגבות חובו מלוי וטען לוי שמכר לו שדה שאינו שלו השיב שמעון הרי החזקת בו ולא תבעוך בדין ואם יוציאוהו מידך אחוי טירפך ואשלם לך טען לוי אינך אמיד שתשלם לי ועוד שאתה דר תחת שלטון אחר ואם אפרעך אני מניח מעותי על קרן הצבי: תשובה אם המתנה בקנין הדין עם לוי ואפילו לא הגיע השטר מתנה לידו מעולם ומעתה לא תעלה חזקה לא לאב ולא לשמעון ולא ללוי האב משום דאין לו חזקה בנכסי הבן ועוד דאין מחזיקין בנכסי קטן שמעון ולוי ג"כ משני טעמים אלו ששניהם מכח האב ראובן הם באים ולפיכך אין המכר מכר וכל שהמכר אינו מכר החוב שנעשה מדמי המכר אינו ועוד שאם זה חושש לאותו שטר מתנה ורוצה מספק לצאת ידי שבועה יגבה לו שדה זו בעצמה באותו ממון שהוא חייב לו וכההיא דרמי בר חמא פרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צא:) ועוד שהטענה שטען לוי שנמצא מניח מעותיו על קרן הצבי טענה יפה היא עכ"ל: הקונה שדה מחבירו ויצאו עליה עסיקין ובא לב"ד וטוען קנה באותן מעות קרקע שאם תצא השדה מידי אמצא ממה לגבות עיין בסי' ע"ג:

סעיף ד

כתב הרמב"ם ז"ל אסור לאדם למכור לחבירו קרקע או מטלטלין שיש עליו עוררין עד שיודיעו וכו' בפי"ט מה"מ: ומ"ש שאע"פ שאחריותו עליו הוא ממה שנתבאר בסימן שקודם זה שהמוכר קרקע לחבירו או מטלטלין סתם אחריותו עליו וכתב ה"ה דינו של הרב פשוט הוא והטעם שלא יהיה זה פחות משאר אונאות שהן אסורות ובפרק שבועת העדות (שבועות דף לא.) אמרינן ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו זה הלוקח שדה שיש עליו עסיקין וכיון שהלוקח לא טוב עשה נראה שהמוכר אסור למכור אותה בסתם ולא יודיעו ופירוש עסיקין עוררין מלשון התעסקו עמו (בראשית כ"ו) עכ"ל:

סעיף ה

שאלה לא"א הרא"ש ראובן קנה בתים משמעון בקנין סודר ונתן לו מהמעות אלף זהובים וכו' סוף כלל צ"ז ועיין בדברי רבינו ירוחם שכתבתי בסמוך: כתוב ברא"ש כלל ע"ו ראובן שמכר שדה לשמעון באחריו' ושמעון ללוי באחריות ובא ב"ח וטרף מלוי ושמעון איננו לגבות ממנו מילתא דפשיטא היא שיכול לוי לגבות מראובן במקום שמעון:

סימן רכז

סעיף א

אסור לאדם להונות לחבירו בין במקחו בין בממכרו ואיזה מהם שאינה בין מוכר בין לוקח עובר בלאו וכו' זה מבואר בכתוב וכי תמכרו ממכר לעמיתך וגו' לא תונו: ומ"ש ואין לוקין לפי שבכלל דלא תגזול הוא דניתן להשבון פירוש שדומה ללאו דלא תגזול דמשום דניתן להשבון אין לוקין עליו וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ' י"ב מה"מ דאין לוקין על לאו דאונאה משום דניתן להשבון וכתב ה"ה זה נתבאר בפ' אלו הן הלוקין (מכות ד' יו.) דכל המשלם אינו לוקה וה"ז כגזל ואבידה וגניבה: ומ"ש שהמאנה את חבירו חייב להחזירו ובלבד שאינהו במעה וכו' בפרק הזהב (בבא מציעא נה.) תנן חמש פרוטות הן ההודאה שוה פרוטה וכו' ובגמרא (שם) וליתני נמי האונאה שוה פרוטה אמר רב כהנא זאת אומרת אין אונאה לפרוטות ולוי אמר יש אונאה לפרוטות וכתב רב אלפס ז"ל ולית הלכתא כוותיה דלוי וכ"פ הרמב"ם בפי"ו וז"ל אין המאנה חייב להחזיר עד שתהיה ההונייה יתר על פרוטה היתה פרוטה בשוה אינו מחזיר שאין הונייה לפרוטות וכתב ה"ה פסק כרב כהנא וכן בהלכות פירש המימרא לדעתו שאין אונאה בשוה פרוטה אלא כשהיא יתר לפרוטה עכ"ל. ורבינו אשר כתב וז"ל אמר רב כהנא אין אונאה לפרוטות פרש"י אם היה המקח שוה שש פרוטות אין אונאה לפרוטות בפחות מכאיסר שהוא מטבע כסף ונ"ל דלא דק דאין מטבע של כסף פחותה ממעה ולהכי קתני במתני' שהאונאה ארבע' כסף מכ"ד כסף לסלע ולא פירש שם המטבע לפי שידוע היה להם שאין מטבע של כסף פחותה ממעה וה"נ תניא בתוספתא והביא רב אלפס בריש פרקין הנחשת קונה את הכסף כיצד נתן לו שלשים איסר בדינר כסף ה"ז קנה כסף בכל מקום שהוא הילכך נראה כיון דאפיקתה לאונאה מפרוטות אינה פחותה ממעה כסף ולוי אמר יש אונאה לפרוטות וכתב רי"ף דלית הלכת' כוותיה וסברתו משום דמתני' דייקא כוותיה דרב כהנא מדלא קתני אונאה ונראין לי דברי הרמ"ה שפסק הלכה כלוי דתניא כוותיה לקמן והא דלא קתני במתני' אונאה מתרץ לוי דהוי בכלל גזל עכ"ל: ומ"ש רבינו על סברת רב אלפס וכיון דאפיקתיה מפרוטה אינה בפחות ממעה וכו' כבר כתבתי שהם דברי רבינו אשר על דברי רב כהנא דפסק רב אלפס ז"ל כוותיה אבל אינו מוכרח לפרש כן בדברי רב אלפס שכבר אפשר שהוא ז"ל סובר כדברי הרמב"ם שלא מיעט רב כהנא אלא פרוטה בלבד אבל כל שהוא יותר מפרוטה הוי אונאה:

סעיף ג

כמה תהיה האונאה שחייב להחזיר שתות וכו' היתה האונאה פחותה מכן כל שהוא וכו' אינו חייב להחזיר וכו' היתה האונאה יותר על שתות כל שהוא וכו' אין כאן חזרה

וכו' בפרק הזהב (בבא מציעא ד' נ:) אמר רבא הלכתא פחות משתות נקנה מקח יותר על שתות בטל מקח שתות קנה ומחזיר אונאה: ומ"ש בין שתות במקח וכו' בין שתות במעות וכו' שם (מט:) אתמר רב אמר שתות מקח שנינו ושמואל אמר שתות מעות נמי שנינו ופסקו הפוסקים כשמואל משום דהלכתא כוותיה בדיני ועוד דתניא כוותיה: כתב המרדכי מכר שוה נ"א בששים או שוה ששים בנ"א דהשתא ליכא לא שתות מקח ולא שתות מעות אבל לגבי חד הוי ביטול מקח ולגבי אידך הוי מחילה לעולם אזלינן בתר מקח הן לענין מחילה הן לענין ביטול מקח דטעי אינשי בדמי מקח ולא טעי במעות:

(ב"ה) (ד) היתה ההונאה פחותה מכן כל שהוא כגון שמכר שוה ס' דיגר בנ' ופרוטה ה"ה תמה על נוסחא זו וכתב שהעיקר כנוסחת הרמב"ם כגון שוה ע' דינר בס' ופרוטה:

סעיף ה

ומ"ש וכתב א"א הרא"ש ויראה דאפילו פחות משתות אסור להונות אם יש בו שוה פרוטה וכו' עד וירא שמים יוצא ידי כולם בפרק הנזכר כתב כן:

סעיף ו

ומה שאמר היתה האונאה יתר על שתות כל שהוא וכו' אין כאן חזרה אלא אם המתאנה תובע אונאתו יכול המאנה לומר לא אחזיר לך אלא יתבטל המקח וכו' בפ' הספינה (בבא בתרא פג:) א"ר חסדא מכר לו שוה ה' בששה והוקרו ועמדו על שמונה מי נתאנה לוקח לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר מ"ט דא"ל אי לאו דאוניתן לא מצית הדרת בך והשתא דאוניתן מצית הדרת בך מכר לו שוה שש בה' והוזלו ועמדו על שלשה מי נתאנה מוכר מוכר יכול לחזור בו ולא לוקח משום דא"ל אי לאו דאוניתן לא מצית הדרת בך והשתא דאוניתן מצית הדרת בך וכתב רב אלפס ז"ל מסתברא לן דלא קיימא דרב חסדא אלא אליבא דמ"ד מי שהוטל עליו ידו על העליונה והא דרב חסדא ליתא דהא פסק רבא הלכתא שתות קנה ומחזיר אונאה אלא מיהו כי ליתא לדרב חסדא בשתות הוא דליתא אבל בביטול מקח כגון שמכר לו שוה ארבעה בחמשה ולא הספיק בכדי שיראה לתגר או לקרובו עד שהוקרו ועמדו בשבעה לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר דא"ל לוקח אי לאו דאוניתן לא מצית הדרת בך השתא דאוניתן מצית הדרת בך וכן המוכר שמכר שוה חמשה בארבעה והוזל ועמד על שלשה מוכר יכול לחזור בו ולא לוקח דא"ל אי לאו דאוניתן לא מצית הדרת בך השתא דאוניתן מצית הדרת בך וכתב שם רבינו אשר וא"ת בביטול מקח דאמרינן בפ' הזהב דשניהם חוזרים אמאי לא קאמר מתאנה למנאה אי לאו דאוניתן וכו' כמו דאמרי בשתות ותירץ ריב"ם דביתר משתות אין המאנה חוזר אא"כ תובע אונאתו:

סעיף ז

אבל אם המתאנה רוצה לעמוד במקחו ופוטר את המאנה מדמי אונאתו אין המאנה יכול לבטל המקח משום דא"ל אי לאו דאוניתן ונראה שרב אלפס סובר כן מדמפרש דלדידן נפקא במילתיה דרב חסדא לענין ביטול מקח דלא מצי מוכר הדר ביה משום דא"ל אי לאו דאוניתן וכו' אלמא דבביטול מקח ליתא חזרה לגבי מוכר אם אין המתאנה תובע אונאתו עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפי"ב מה"מ וזה לשונו היתה ההונייה יתירה על השתות בכל שהוא כגון שמכר שוה ששים בחמשים פחות פרוטה בטל המקח והמתאנה יכול להחזיר החפץ ולא יקנה כלל אבל האונה אותו אינו יכול לחזור אם רצה זה וקבל: ומ"ש רבינו בשם ה"ר יונה שם כתב הרא"ש על מה שכתבתי בסמוך שדקדק מדברי הרי"ף הקשה ה"ר יונה דהא דקאמר תלמודא בפ' הזהב דאילו יתר משתות שניהם חוזרין אי אפשר לפרש כן דשניהם חוזרין סתמא קאמר וסתמא לאו בתובע אונאתו מיירי שהרי אין יכול לתבוע אונאתו ביותר משתות אלא או יבטל המקח או יתרצה בו ופירש ה"ר יונה ז"ל דהא דקאמר שניהם חוזרים היינו כל זמן שהמתאנה יכול לחזור בו גם המאנה יכול לחזור בו והיינו טעמא דלא מצי א"ל אי לאו דאוניתן וכו' משום דאין חזרת המאנה אלא משום לתא דחזרת המתאנה דמקח שיש בו טעות ביתר משתות מסתמא יחזור בו המתאנה דכיון שאין יכול לתבוע אונאתו ודאי יבטל המקח שאין אדם מוחל על אונאה יתר משתות הילכך כיון דמסתמא מקח טעות הוא גם המאנה חוזר דהא לא שייך למימר אי לאו דאוניתן וכו' שהרי כנושא ונותן בלא משיכה דמי אבל אם נתרצה המתאנה במכר אין המאנה יכול לחזור בו אח"כ וכן אם נתאנה הלוקח ביתר משתות ושהה בכדי שיראה אע"ג דאמרו רבנן מוכר לעולם חוזר הכא אין המוכר יכול לחזור בו כיון שנתקיים המקח לגבי הלוקח שנתאנה אין יכול לחזור בו אפילו בביטול מקח אחר בכדי שיראה אלמא שנתקיים המקח הילכך אין המאנה יכול לחזור בו דהא ליכא למימר מקח טעות כיון דאותו שנתאנה אין יכול לחזור בו דודאי לא תקון רבנן חזרה לגבי המאנה משום דאמר לו אי לאו דאוניתן וכו' עכ"ל: ומה שאמר והכי מסתברא לא"א הרא"ש בפרק הזהב כתב דכמו שכתב בפ' הספינה בשם ה"ר יונה הוא עיקר ודע שכתב שם הרא"ש אחר דברי ה"ר יונה והשתא לא צריכין למימר דרב אלפס סבר שאין המאנה יכול לבטל המקח אלא כשהמתאנה תובע אונאתו דלמאי דפרישנא דהיכא שנתרצה המתאנה במקח עד שלא חזר בו המאנה שוב אין המאנה חוזר ניחא נמי הכא דמסתמא כיון דהוקרו אין הלוקח עומד לחזור בו ומ"מ לוקח יכול לחזור בו אע"פ שאין כאן עוד אונאה ולא אמרינן לאלתר כשהוקרו כמו שנתרצה בפירוש דמי דכיון דנתנו חכמים כח בידו לחזור עד זמן

ידוע אין רוצה לקיים המקח לגמרי וטוב לו שיהא בידו לחזור אם ירצה עכ"ל ואעפ"כ כתב רבינו דלרב אלפס אין המאנה יכול לבטל המקח אלא כשהמתאנה תובע אונאתו משום דפשטא דלישנא דרב אלפס הכי משמע ועוד דהרמב"ם סבר הכי ומסתמא בשיטת הרי"ף רבו אמרה: על מי להביא ראיה שהיה אונאה במקת בשעת הקנין מרדכי סוף פ' המדיר: כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ב מקח טעות גובה הלוקח מהמוכר מעות אם יש לו כדין ב"ח כך כתב ר"ת בספר הישר פי' ואינו יכול לומר טול מה שמכרתי לך במעותיך או מטלטלין אחרים וכן נראה מגירסת רב אלפס בפ"ק דב"ק:

סעיף ח

עד מתי יכול לחזור ולתבוע אונאתו וכו' משנה בפ' הזהב (בבא מציעא מט:) עד מתי מותר לחזור עד כדי שיראה לתגר או לקרובו ופירש"י אם שהה יותר מחל ופסק רבינו בגמרא (נ:) דהאי שיעורא הוי בין לשתות בין ליתר משתות: ומ"ש ואם שהה יותר אפילו אם לקח מנה בק"ק אינו יכול לחזור וכו' כ"כ הרמב"ם בפי"ב מה"מ ופשוט הוא:

סעיף ט

לשון א"א הרא"ש ז"ל ואם נתעצל ולא חקר לידע אם נתאנה וכו' בפרק הזהב אהא דאמר רב נחמן (נ.) לא שנו אלא לוקח אבל מוכר לעולם חוזר: ומ"ש רבינו ויש לדקדק בלשונו שאם מברר שאירעו אונס יכול לחזור בו עדיין איני יודע למה הוצרך רבינו להוציאו מדיוק לשונו שהרי מבואר הוא בדבריו: כתב המרדכי בשם אבי"ה אם ידע הלוקח ושתק עד לאחר זמן ותבעו לדין לא הויא שתיקתו מחילה ע"כ ואיני מבין דבריו שזה הפך מה ששנינו עד מתי מותר להחזיר וכו' :

סעיף י

בד"א בלוקח וכו' אבל מוכר שנתאנה חוזר לעולם וכו' שם (נא.) מימרא דרב נחמן: ומ"ש בשם הרמב"ם לפיכך אם היה המקח דבר שאין במינו שינוי וכו' בפרק י"ב מה"מ. וכתב עוד וכן אם נודע שבא לידו כממכרו וידע שטעה ולא תבע אינו יכול לחזור ולתבוע שהרי מחל וכ"כ רב אלפס ורבינו אשר וכתב הה"מ שעל מ"ש הרמב"ם לפיכך אם היה המקח דבר שאין במינו שינוי וכו' כ' הרמב"ן וגם זה אמת אבל הרשב"א חלוק בדבר דמוכר בכל גווני לעולם חוזר כדי שלא תחלוק בשיעורים עכ"ל. ונראה דככל הני רבוותא נקטינן ולא כהרשב"א ודקדק הרמב"ן מדברי רש"י שאם נתייקרו עכשיו טליתות יותר משעת המכר שאינו יכול לחזור בו שא"א לומר עד עכשיו לא הכיר באונאתו ועכשיו ראה טלית אחרת שכמותה נמכרת בדמים יקרים והכיר באונאתו שהרי נתייקרו טליתות אלא בשעת הזול ראה והכיר ושתק עד עכשיו וכבר מחל:

סעיף יא
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת הא דאמרינן מוכר לעולם חוזר עד מתי יהיה זה וכו' כלל ק"ב סימן ד':

סעיף יב
מכר לו שוה ד' בה' וכו' ולא הספיק להראותו וכו' וכן אם מכר שוה ה' בד' וכו' והוזל ועמד בג' וכו' היינו מימרא דרב חסדא דפ' הספינה (בבא בתרא פג:) שכתבתי בסימן זה שכתב עליה הרי"ף דאע"ג דרב חסדא איירי באונאה שתות ולא קי"ל כוותיה מ"מ נ"מ לדידן לענין ביטול מקח בהכי גווני שכתב רבינו וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"ב מה"מ: והיכא שמכר לו שוה ה' בו' ולא הספיק להראותו וכו' ולא עוד אלא שחייב ליתן ללוקח האחד וכו' וכן אם מכר שוה ו' בה' והוזל וכו' בפרק הספינה אהא דא"ר חסדא מכר לו שוה ה' בו' והוקרו ועמדו על ח' מי נתאנה לוקח לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר כתב הרא"ש ואם אין הלוקח רוצה לחזור בו אלא תובע אונאתו מן המוכר י"א שצריך להחזיר לו אונאתו דכיון שאם תבע קודם שהוקרו היה צריך להחזיר לו אונאה גם עתה כשהוקרו ברשות דידיה אייקור וה"ר יונה ז"ל כתב שאין יכול לתבוע אונאתו דכיון שהיה יכול לחזור בו לא נתקיים המקח עד עתה ואין המתאנה יכול לתבוע אונאתו אלא כשיש שם אונאה בשעה שהמקח מתקיים ועוד דקדק מלשון הטעם שנתן רב חסדא לדבריו וכו' ואע"ג דמשמע מדברי הרא"ש שדעתו נוטה לדעת ה"ר יונה סתם רבינו דבריו כדברי יש אומרים משום דמסתבר ליה טעמייהו וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק י"ב מה"מ. כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ג אין אומרים במקח וממכר שמא שוה כך וכך במקום פלוני או לזמן פלוני ישוה כך כי אין בזה הדבר אלא מקומו ושעתו בפ"ק דקדושין:

סעיף יג
כשם שיש אונאה להדיוט כך יש אונאה לתגר אע"פ שהוא בקי משנה בפ' הזהב (בבא מציעא נא.) כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר רבי יהודה אומר אין אונאה לתגר וידוע דהלכה כת"ק:

סעיף יד
ובכל דבר שייך אונאה בין בפירות כין בבהמה בין בספרים ואבנים טובות ומרגליות שם במשנה (נו.) אלו דברים שאין להם אונאה העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות ר' יהודה אומר אף המוכר ס"ת בהמה ומרגליות אין להם אונאה אמרו לו לא אמרו אלא אלו וידוע דהלכה כת"ק:

סעיף טו

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם בפ' י"ב מהל' מכירה כתב כן על ספרים ואבנים ומרגליות ולמד כן מדתנן שם (נב.) גבי סלע חסירה עד מתי מותר להחזיר בכרכים עד שיראה לשולחני בכפרים עד ערבי שבתות ויהיב טעמא בגמרא אמאי בטלית לא מפליג בין כרכים לכפרים משום דטלית כל אינש קים ליה בגויה סלע שולחני הוא דקים ליה:

סעיף טז

ואף במטבע יש בו אונאה ופסק רב אלפס עד שתות וכו' שם במשנה (נא:) כמה תהא הסלע חסירה ולא יהא בה אונאה ר"מ אומר ד' איסרות איסר לדינר רבי יהודה אומר ד' פונדיונות מפונדיון לדינר ר"ש אומר ח' פונדיונות משני פונדיונין לדינר ובגמ' מ"ש בסלע דפליגי ומאי שנא בטלית דלא פליגי אמר רבא מאן תנא טלית ר"ש היא אביי אמר טלית עד שתות מחיל אינש סלע כיון דלא סגי ליה לא מחיל וכ' רב אלפס והלכה כרבא הילכך הלכתא כר"ש בסלע דסתם לן תנא כוותיה בטלית וכבר פסק רבא בטלית כוותיה מדאמר רבא הלכתא פחות משתות נקנה מקח עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפי"ב מה"מ והרא"ש כתב על דברי רב אלפס אמנם רבה גרסינן הכא ולא רבא שלא מצינו בכל התלמוד שקבע רב אשי דברי רבא קודם אביי כי אביי מלך קודם רבא והיה פותח תחלה בבית המדרש הילכך נקבעו דבריו תחלה וכיון דגרסינן רבה א"כ הלכה כאביי דבתרא הוא עכ"ל. וגם ה"ה כתב על דברי הרמב"ם ויש חולקים וגורסים רבה ופסקו כר' יהודה דסלע חלק מי"ב ואינו דומה לאונאת שאר דברים כדפריש אביי התם וכן דעת הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועל מ"ש הרמב"ם אם היה הסלע חסירה שתות והיו מוציאין הסלעים במנין ולא במשקל מחזיר ההונייה כתב ה"ה פי' שאם היו מוציאין במשקל אפילו בכל שהוא חוזר כמו שיתבאר פט"ו וכיוצא בזה כתב בפ"ז מהל' גניבה. כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ג שכל דינר של כסף או זהב ששוקלים אותו ולקחו סתם שחוזר הן שחסר ממנו מעט או הרבה וכן מותר לקיימו לפי שכל הלוקחו ישקלנו:

סעיף יז

וכל זמן שהוא בתורת מחילה מותר לכתחילה להוציאה ביפה כדפי' לעיל בסי' זה וכ"כ התוס' בפ' הזהב אהא דאמר אביי (שם נב.) פחתה יתר מכדי אונאה איסר אסור להוציאה:

סעיף יח

ושיעור חזרה למטבע בכרכים עד שיראנו לשולחני בכפרים שאין שולחני מצוי עד ערב שבת שבא להוציאה משנה בפ' הזהב (בבא מציעא נב.): ומה שאמר ומיהו מדת חסידות להחליפה אפילו לאחר זמן זה אם הוא מכירו ובלבד שתצא ע"י הדחק משנה וגמרא שם:

סעיף יט
נפחתה וחסרה כדי אונאה אסור לקיימו וכו' עד מפני שניכר לכל הפחת שלו ברייתא וגמר' שם ונתבאר בדברי הרמב"ם פ"י מה' גניבה:

סעיף כא
מכור לי באלו כתב הרמב"ם ז"ל שיש בו אונאה בפי"ג מה' מכירה כתב וז"ל הלוקח בדמים אכסרה כגון שחפץ במעות וא"ל מכור לי פרתך באלו אף על פי שקונה בחליפין קנה ומחזיר אונאה והוא הדין ללוקח פירות אכסרה בסלע או בשתים שקנה ומחזיר אונאה וטעמו מדגרסינן בריש פ' הזהב (בבא מציעא מו: מז.) אמר רבא א"ר הונא מכור לי באלו קנה ויש לו עליו אונאה משום דמכור קאמר ליה כלומר לשון ממכר ולא לשון חליפין רב אבא א"ר הונא מכור לי באלו קנה ואין לו עליו אונאה ופסק כרבא וכן דעת הרי"ף שלא כתב אלא דברי רבא והרא"ש כתב לא ידענא אי הלכתא כרבא או כרבי אבא ואי הוה גרסינן רבא הוה מסתברא דהלכה כרבא דבתראה הוא אבל התוספת כתבו לקמן דא"א למיגרס רבא דרבא לא ראה רב הונא מעולם ולא ברירא לן אי הלכתא כוותיה אי כר' אבא הילכך לא מפקינן אונאה מיד המאנה עכ"ל. ובספר רב אלפס כתוב רבא. ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף כב
כתב הרמב"ם ז"ל החליף כלים בכלים וכו' אין בו דין אונאה:

סעיף כג
אבל החליף פירות בפירות וכו' יש להם אונאה בפי"ג מה' מכירה וכתב ה"ה בהשגות לא ידעתי מנין לו ואולי טעה בירושלמי דפ' הזהב והרמב"ן ז"ל כתב וז"ל חליפין ומקפיד עליהם מאי אע"ג דאסיקנא דחליפין נינהו נ"ל שיש לו אונאה וכי אמרינן דאין אונאה לחליפין בחליפין שאינו מקפיד עליהם אבל במקפיד יש לו אונאה וכן אני אומר במחליף כלי בכלי וראה אותו שיש לו אונאה ולא אמר אין לו אלא במי שניכר שאינו מקפיד כגון מכור לי באלו אבל בכל חליפין דעלמא יש לו אונאה ויש מי שחולק ואומר לעולם אין אונאה לחליפין עכ"ל ותלמידי הרשב"א כתבו שכדברי הרמב"ם נראה עיקר שאין אונאה לחליפין לעולם אלא במכר דממכר כתיב וגם סמ"ג לא הביא אלא דברי הרמב"ם ז"ל :

סעיף כד
אמר המוכר חפץ זה אני מוכר לך ע"מ שאין בו אונאה אין זה תנאי בפ' הזהב (בבא מציעא נא:) מימרא דרב ענן משמיה דשמואל: ומ"ש שפרשב"ם כן כתבו שם התוספות: ומ"ש בשם פירש"י עד אם ירצה שם:

סעיף כה

ומה שאמר ואפילו אם התנה ע"מ שאין לך עלי אונאה אינו מועיל ויש בו אונאה שם פלוגתא דרב ושמואל ופסקו כרב דאמר הכי:

סעיף כו

ומ"ש בד"א בסתם אבל אם פירש ואמר חפץ זה אני מוכר בק"ק וכו' שם אותיבנא לרב מדתניא האומר לחבירו ע"מ שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה ושני רבא ל"ק כאן בסתם כאן במפרש דתניא בד"א בסתם אבל במפרש מוכר שאמר ללוקח חפץ זה שאני מוכר לך בק"ק יודע אני שאינו שוה אלא מנה ע"מ שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה וכן לוקח שאמר למוכר וכו' ומה שאמר רבינו ומיהו כתב הרמב"ם ז"ל היה מוכר חפץ במנה ואמר חפץ זה אינו שוה אלא זוז בפט"ו מה"מ כתב כן ולמדה מדין המוכר שפחה לחבירו וא"ל שפחה זו גדמת היא חגרת היא וכו' שיתבאר בסימן רל"ב:

סעיף כז

ב"ה המוכר את כליו ואינה את הלוקח וכו' בפרק הזהב (בבא מציעא נא.) עובדי דאמוראי ואמרו לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית אין לו עליו אונאה ומפרש טעמא משום דמאני תשמישתיה כיון דיקירי עליה לא מזבין להו אי לאו בדמי יתירי וכתב רש"י בשם השאילתות דהוה ליה כמפרש יודע אני שיש בו אונאה דאין לו עליו אונאה: ומ"ש ואפילו שמכרם מחמת דוחק דלא שייך האי טעמא אפ"ה לא פלוג רבנן וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ק"ב והאריך לתת טעם לדבר: ומ"ש ומיהו פירש ר"י דוקא בשתות וכו' כ"כ הרא"ש ז"ל וז"ל כתבו התוס' מסתברא דדוקא עד שתות אמרינן הכי דומיא דהנך תרי עובדי דאיתא בגמרא אבל ביתר משתות לא כן עשה ר"י מעשה עכ"ל אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם ז"ל שסתם וכתב בפי"ג מה"מ בעל הבית שמכר כלי תשמישו אין לו אונאה שאילולי לא הרבו לו הדמים לא היה מוכר לו כלי תשמישו וכתב הה"מ בשם המפרשים שאם נתאנה בין בשתות בין ביותר מכן אין הלוקח יכול לתבוע אונאה:

סעיף כח

ומ"ש ופי' א"א הרא"ש ז"ל דוקא שהלוקח יודע שזה המוכר ב"ה וכו' שם על מ"ש רש"י בשם השאילתות דטעמא משום דהו"ל כמפרש וכו' כתב הרא"ש ז"ל נ"ל כיון דהוי טעמא משום דהוי כמפרש צריך שידע הקונה שהמוכר הוא בעל הבית הילכך מחל על אונאתו אבל אם לא ידע שהוא בעה"ב או שמכר ע"י סרסור יש לו אונאה:

סעיף כט

ומ"ש בשם הרמ"ה דל"ש מכר בעה"ב ואינה או נתאנה או לקח ואינה או נתאנה בכל ענין אין בו דין אונאה יש לתמוה על סברא זו דכיון דיהיב טעמא בגמרא משום דמאני תשמישתיה יקירי עליה האי טעמא לא שייך בנתאנה ולא בלוקח בין אינה בין נתאנה אבל מצאתי שכתב המרדכי בשם ר"ת אם נתאנה בעל הבית בקניינו אין לו אונאה מהאי טעמא דמאני יקירי עליה: ומ"ש ול"נ לא"א הרא"ש ז"ל אלא דוקא במכר ואינה וכו' נראה מדברי רבינו שהביא הרא"ש דברי הרמ"ה וכתב עליהם דל"נ ואינו כן שהרא"ש לא הביא סברת הרמ"ה אלא סתם וכתב אבל מאני תשמישתיה יקירי עליה ואין לו אונאה אם נתאנה לוקח אבל אם נתאנה הוא דינו כתגר וכן כתב הגהות מיימון בשם המפרשים וכתב ולזה נתכוין המחבר שכתב שאילולי לא הרבו לו הדמים וכו' ואין זה הטעם אלא כשנתאנה הלוקח:

סעיף ל

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן מכר חפץ לשמעון ולא נתרצו בסכום וכו' כלל ק"ב סי' ג': (ב"ה) (לד) ומ"ש כיון שיש אונאה יתר על שתות אין חילוק בין ב"ה לאחר כ"כ הרא"ש בתשובה הנזכרת ובפרק הזהב בשם התוס' שדקדקו כן מהגמרא ושכן עשה ר"י מעשה אבל ה"ה בפרק י"ג כתב בשם המפרש דה"ה ליתר על שתות ומדברי הרמב"ם שכתב אין לו אונאה יש לדקדק דס"ל כתוס' והרא"ש:

סעיף לה

ששאלת על סרסור שהביא חפץ של שמעון לראובן לקנותו וכו' ג"ז בכלל ק"ב סי' ה':

סעיף לו

הכנעני עובד כוכבים אין לו אונאה בריש פ"ב דבכורות (יג:) מייתי לה מדכתיב אל תונו איש את אחיו: ומ"ש וכנעני שאינה את ישראל מחזיר האונאה וכו' כן כתב הרמב"ם בפ' י"ג מהלכות מכירה וכתב ה"ה יצא לו זה ממאי דאמרינן בריש פ"ב דבכורות ובעכו"ם פרק השוכר (דף עא:) דבביטול מקח יחזיר הכנעני וה"ה לאונאה:

סעיף לז

הנושא ונותן באמונה אין לו דין אונאה ברייתא בפ' הזהב (בבא מציעא דף נא:): ומ"ש ופירשב"ם שאומר לו חפץ זה בכך וכך לקחתיו וכו' כן כתבו הרמב"ם בפרק י"ג מה' מכירה וכתב הרב המגיד שכן פר"ח ונתן טעם למה אין לו דין אונאה מפני שלא סמך משעה ראשונה על השיווי אלא על הדמים שלקח זה ויש ט"ס בספרי רבינו וצריך להגיה ופי' הרמב"ם במקום הרשב"ם: ומ"ש רבינו אפי' לא א"ל בכך וכך לקחתיו אלא א"ל תן לי חפץ זה כמו שקנית אותו וכו' פירוש זה כתוב בהגהות אשיר"י בשם א"ז ומשמע לרבינו שהיא פירוש מחודש ולי נראה דבכלל דברי הרמב"ם הוא:

סעיף לח
והנושא והנותן באמונה לא יחשוב הרע באמונה והיפה בשוויו ברייתא שם:

סעיף לט
ומ"ש ומעלה לו על דמי המקח שכר הכתף והפונדק וכו' אבל שכר טרחו לא יעלה על המקח וכו' גם זה שם בברייתא:

סעיף מ
ואלו דברים שאין בהם אונאה עבדים ושטרות וקרקעות משנה שם (נו.) ובגמ' (נז.) אמר רבא אמר חסא בעי רבי אמי אונאה אין להם ביטול מקח יש להם או אין להם אמר רב נחמן הדר פשיט רבי אמי אונאה אין להם ביטול מקח יש להם רבי יונה אמר אהקדשות ר' ירמיה אמר אקרקעות ותרווייהו משמיה דרבי יוחנן אמר אונאה אין להם ביטול מקח יש להם מאן דאמר אהקדשות כ"ש אקרקעות ומ"ד אקרקעות אבל אהקדשות לא וכתב רב אלפס הא מילתא חזינא בה פלוגתא דרבוותא איכא מאן דסבירא ליה הלכתא כרבי אמי לרבי יוחנן דאונאה אין להם ביטול מקח יש להם ואיכא מאן דסבר ביטול מקח דאמר רבי יוחנן לאו יותר משתות הוא אלא על חד תרין הוא וגמרי לה מגמרא דבני מערבא גבי אלמנה שהיתה כתובתה מאתים ומכרה שוה ק' בק"ק וכו' אמר רבי יוחנן אם היה דבר מופלג יש לו אונאה וכו' אלמא דרבי יוחנן הוי ביטול מקח שוה ק' בק"ק ואנן עיינינן בהא מילתא שפיר ואסתבר לן דהאי מימרא דרבי אמי ורבי יוחנן ליתיה משום דחזינן לרב נחמן דהוא בתרא דס"ל דאין לקרקעות אונאה כלל ואפילו שוה מנה במאתים דאמרינן בענין דינא דבר מצרא בפרק המקבל (בבא מציעא קח.) זבין בק"ק ושוה מאה הכי אמרי נהרדעי משמיה דרב נחמן אין אונאה לקרקע ועוד דגרסינן בפ' האיש מקדש (קידושין דף מב.) אמר רב נחמן האחין שחלקו הרי הן כלקוחות וכו' אמר רבא הא דאמרן יתר על שתות בטל מקח וכו' לא אמרן אלא במטלטלי אבל במקרקעי אין אונאה לקרקעות ועוד אמרינן בפ"ק דב"ק (יד:) שוה כסף מלמד שאין ב"ד נזקקין אלא לנכסים שיש להם אחריות ומאי נינהו קרקע מאי משמע אמר רבה בר עולא דבר השוה כל כסף דאין להם אונאה והא דרבי אמי ורבי יוחנן ליתא דקיי"ל כרב נחמן בדיני ועוד דרב נחמן גופיה הוא דאמרה משמיה דחסא אמר רבי אמי והא לא סבירא ליה כוותיה והא דאיתמר בגמרא דבני מערבא משמוה דר' יוחנן לא עדיף מהא דאיתמר משמיה בגמרא דילן והא אידחי ליה מדרב נחמן ומהני ראיות הילכך הלכתא כדכתבינן ולית בה ספיקא. והרא"ש כתב לא יכולתי לעמוד על דעת רב אלפס שפסק הלכה כרב נחמן נגד רבי יוחנן משום דבתראה הוא דדוקא מאביי ורבא ואילך הוא דפסקינן הלכתא כבתראי אבל מקמי אביי ורבא לית הלכתא כתלמיד במקום הרב ורב נחמן תלמידו של

שמואל היה והלכה כר"י נגד שמואל בכל מקום וכל שכן נגד רב לחמן תלמידו והא דקיימא לן הלכה כרב נחמן בדיני היינו דוקא כנגד רב ששת הילכך נראה כפר"ת שפירש דגמרא דידן סברה כגמרא דבני מערבא והא דאמר רבי יוחנן הכא ביטול מקח יש להם היינו בפלגא וכן רב נחמן דהכא סבר כרבי אמי דאמר ביטול מקח יש להם בפלגא והא דאמרינן בפרק המקבל זבין בק"ק ושוה מנה אין אונאה לקרקעות לאו דוקא מאתים אלא מעט פחות מק"ק או שוה ק' ומעט יותר ובפרק האיש מקדש קאמר דביתר משתות אין ביטול מקח לקרקעות וכן פר"ת וההיא דב"ק דקרי קרקע שוה כל כסף לפי שאין להם אונאה עד פלג עכ"ל:

סעיף מא

והרמב"ם בפי"ג מהלכות מכירה פסק כדברי הרי"ף שאפילו מכר שוה אלף בדינר או שוה דינר באלף אין בהם הונייה וכיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן : כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ג כתב רבינו האי אין להקדש עניים אונאה ולא להקדש ב"ה ולא נראה כן מדברי הרי"ף וראשון נראה עיקר עכ"ל ומדברי רבינו נראה כדברי הרי"ף:

סעיף מב

ובחטין שזרען בקרקע ולא השרישו עדיין מיבעיא אם יש בהן דין אונאה וכו' ולא איפשיטא בפרק הזהב שם (בבא מציעא נו:) בעי רבא חטין וזרען בקרקע מהו יש להם אונאה או אין להם אונאה כמאן דשדיין בכדא דמיין ויש להם אונאה או דילמא בטלינהו על גב ארעא ה"ד וכו' אלא דאמר איהו שדאי בה כדאיבעי ואיגלאי מילתא דלא שדא בה כדאיבעי לה יש להם אונאה או אין להם אונאה תיקו. ופרש"י יש להם אונאה. אם מכרן: בטלינהו אגב ארעא. ואין אונאה לקרקעות ובשלא השרישו קאי: כדבעי לה. כמה שצריך לקרקע דמידי דאומדנא דשכיח דטעו הוי כדין אונאה. והרמב"ם ז"ל כתב בפי"ג כלשון הזה ואמר זרעתי בה זריעה הראוי לה ובאו עדים שזרע בה פחות מן הראוי לה ה"ז ספק אם יש לו הונייה מפני הזרע או אין לו הונייה מפני הקרקע לפיכך אין מוציאין מיד הנתבע. והרמב"ן ז"ל הקשה על פי' רש"י ועל דברי הרמב"ם ז"ל וכתב ובפירושי ר"ח כתוב מי שזרע חטים בקרקע ומכרן לחבירו וא"ל שדאי בה כמה דבעיא מאי הני חטי כמאן דשדיין בכדא דמי ואית ליה אונאה או בטלו להו לגבי ארעא ואין כתוב בהן ואיגלאי מילתא דלא שדא בה כדאיבעי לה ולזו הגירסא איפשר שפירוש האונאה שמכרן ביותר מכדי דמיהן וה"ה לאומר זרעתי בה כך וכך שהדין אחד ודשכיח ליה נקט עכ"ל וכ"כ ה"ה בשם הרשב"א ז"ל:

סעיף מג

מד וכשם שאין אונאה לקרקע כך אין אונאה לשכירות קרקע וכו' אבל בשכירות מטלטלין יש בו דין אונאה וכו' שם בעי ר' זירא שכירות יש לו אונאה או אין לו אונאה אמר אביי מי כתיב וכי תמכרו ממכר לעולם ממכר סתמא כתיב ושכירות ליומיה ממכר הוא וכתב הרא"ש ז"ל הילכך בשכירות מטלטלים יש להם אונאה: ומ"ש רבינו דאין אונאה לשכירות קרקע שאפילו אם שכר טרקלין גדול בדינר וכו' וכן מה שכתב אבל בשכירות מטלטלין יש בו דין אונאה וכו' בין נתאנה שוכר או משכיר דברי הרמב"ם בפי"ג מהלכות מכירה: ומ"ש ומחזיר האונאה אפילו לזמן מרובה בפרק הנזכר וכתב הרב המגיד דבר נכון הוא שאין זמן קצוב אלא בלוקח שמקחו בידו ומראה לתגר או לקרוביו ואין כן דרך בשכירות וגם בגמרא לא נזכר זמן שכירות:

סעיף מה

ומ"ש עוד השוכר את הפועל לעשות עמו בין במקרקעי בין במטלטלין אין בו דין אונאה וכו' וקבלן יראה שיש בו אונאה וכו' בפרק הנזכר וכתב ה"ה השוכר את הפועל וכו' זה נלמד מהטעם האמור בסמוך לפי שהוא מכירה ליומא ולשון הרמב"ן ז"ל ובשכירות ישראל כגון ששכר פועלים י"א דאין להם אונאה וכן בקבלנות ע"כ וכן כתב הרשב"א ז"ל ואצל מה שכתב הרמב"ם יראה לי שקבלן יש לו אונאה וכולי כתב כבר כתבתי דעת המפרשים החלוקים עליו וטענת הרב ז"ל שכיון שאין זה שכירות ימים כשאר פועלים יש בה אונאה וצל"ע דהא קיי"ל דאין אומן קונה בשבח כלי וקבלנות הרי היא כשכירות לענין בל תלין כמו שנתבאר פי"א מהלכו' שכירות ואיתא בהמקבל עכ"ל ועי' בתה"ד סימן שי"ח :

סעיף מח

שליח שמכר וטעה אין בו דין אונאה וכולי בר"פ האיש מקדש (קידושין ד' מב:) אמר רבא הא דאמרת פחות משתות נקנה מקח לא אמרן אלא דלא שווייה שליח אבל שווייה שליח אמר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי: ומ"ש רבי' בין במקרקעי בין במטלטלי כן כתב הרמב"ם ז"ל בפי"ג מה"מ ופשוט הוא דהא טעמא דלתקוני שדרתיך וכו' בין במקרקעי בין במטלטלי שייך והכי אמרינן בפ' אלמנה (צט:) דטעה השליח לא קאמינא אמרו ליה והא אמר מר אין אונאה לקרקעות ה"מ היכא דטעה בעל הבית אבל טעה שליח א"ל לתקוני שדרתיך וכו': ומה שאמר ואפוטרופא דינו כשליח כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ' הנזכר וז"ל ונראה לי שכן הדין באפוטרופוס בכל שהוא בין במטלטלין בין בקרקעות חוזר ואינו דומה לבית דין מפני שהוא יחיד וכתב ה"ה שכן דעת הרמב"ן ז"ל בפרק האיש

מקדש ויש סמך לדבריהם בפ' אלמנה נזונית (ד' ק) מדאסיקנא דשליח כאלמנה ולא כדיינים משום דמה אלמנה יחידה אף שליח יחיד לאפוקי ב"ד דרבים נינהו:

סעיף מט

ואם אינה את הלוקח כתב רב האי שמכרו בטל והרב ר' יונה כתב שאם אינה הוא דינו כשאר כל אדם וכו' בפסקי הרא"ש פרק אלמנה ניזונת:

סעיף נא

האחין שחלקו דינן כלקוחות וכו' עד ואם טעו בשתות החלוקה בטלה מימרא בר"פ האיש מקדש (קידושין דף מב:) (ו): ומה שאמר אין אונאה לקרקעות עד פלגא כבר נתבאר בסימן זה שזהו לדעת רבינו תם אבל לדעת הרמב"ם אפילו שוה ק"ק בדינר או שוה דינר בק"ק אין לו אונאה:

סעיף נב

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן ושמעון אחים וכו' כלל נ"ח סי' ה':

סימן רכח

סעיף א

כשם שיש אונאה במקח כך יש אונאה בדברים משנה בפרק הזהב (נח שם:): ומה שאמר וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון וכו' בפ' הנזכר: ומה שאמר והצועק על אונאת דברים נענה מיד שם (דף נט.) אמר רב חסדא כל השערים ננעלין חוץ משערי אונאה:

סעיף ב

ג ומה שאמר ויותר צריך ליזהר באונאת הגר וכו' וכן מ"ש וגם צריך ליזהר באונאת אשתו לפי שדמעתה מצויה וכו': וכן מה שאמר וכיצד הוא אונאת דברים וכו' עד זכר נא מי הוא נקי אבד הכל שם:

סעיף ד

ומה שאמר ויזהר אדם מלכנות שם רע לחבירו וכו' שם א"ר חנינא כל היורדים לגיהנם עולין חוץ מג' שיורדים ואינם עולים ואלו הן הבא על אשת איש והמלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם רע לחבירו מכנה היינו מלבין אף ע"ג דדש ביה בשמיה ופרש"י דדש ביה. כבר הורגל בכך שמכנה אותו כן ואין פניו מתלבנות מ"מ זה להכלימו מתכוין:

סעיף ה

אסור לרמות בני אדם במקח ובממכר או לגנוב דעתם כגון אם יש מום במקחו צריך להודיע ללוקח מתבאר מתוך מה שמבואר בסימן זה:

סעיף ו

ואף אם הוא עכו"ם לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שהיא שחוטה:

סעיף ז

ואף לגנוב דעת הבריות בדברים אסור. וכו' עד אלא צריך להודיע שאינו פותחם בשבילו בפרק גיד הנשה (חולין צד.) ומסיים שם בברייתא ואם בשביל כבודו מותר איני והא עולא איקלע לבי רב יהודה פתח לו חביות המכורות אודועי אודעיה ואי בעית אימא שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה ופרש"י ואם בשביל כבודו. של אורח להודיע לבריות שחביב הוא עליו מותר וזה כתבו רבינו לקמן אבל הא דשאני עולא דחביב ליה לרב יהודה וכו' לא ידעתי למה השמיטו רבינו ואפשר דמשום דמילתא דפשיטא הוא: ומ"ש ודוקא כה"ג דלא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה וכו' כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבדו וכו' שם מר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קא אזיל לבי מחוזא ורבא ורב ספרא הוו קא אתו לסיכרא פגעו אהדדי הוא סבר לאפי' קא אתו אמר להו למה להו לרבנן לטרוח ואתו כולי האי אמר ליה רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דהוה קא אתי מר אי הוה ידעינן טפי הוה טרחינן אמר ליה רבא מאי טעמא אמרת ליה הכי דאחלישתיה לדעתיה אמר ליה והא קא מטעינן ליה איהו הוא דקא מטעי נפשיה וכתבו התוספות והרב רבינו אשר והא דקתני לעיל בפותח חבית המכורות לחנוני כשאומר לו בשבילך אני פותחם דודאי גונב דעתו ואין נראה דהא אלא אם כן הודיעו קתני דמשמע אפילו בסתם אסור ועוד דמאי פריך מרב יהודה דפתח ליה לעולא דהא ודאי שלא היה מטעהו רב יהודה לומר לו בשבילך אני פותחם לכך נראה דהתם בסתם אסור משום דאין לאורח לאסוקי אדעתיה דמכורות לחנוני אבל הכא איבעיא ליה לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו היו באים אלא לצורך עצמן: ומ"ש לא יאמר לו סוך שמן מפך זה והוא ריקן ולא ילך לבית האבל ובידו כלי ריקן וכו' ולא ימכור מנעל של עור בהמה מתה וכו' ולא ישלח חבית של יין ושמן צף על גביו הכל שם ומפרש התם טעמא דלא ימכור לו מנעל של עור בהמה מתה בחזקת שהיא שחוטה מפני ב' דברים א' מפני שמטעהו ואחד מפני הסכנה. ופי' רש"י בהמה שמתה מאליה אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה: הסכנה. שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור: ושלא ישלח חבית של יין ושמן צף על גבו. מפרש טעמא בברייתא מפני שיסבור שהכל שמן ויזמן עליה אורחים ובטוח שיש לו שמן הרבה לצרכן ונמצא מתבייש:

סעיף ח

אין מפרכסין האדם והבהמה והכלים וכו' עד ואין בני השוק יכולים לעכב עליו משנה וגמרא בס"פ הזהב (בבא מציעא ס.):

סעיף ט

ומ"ש בשם הרא"ש דישני' אסור לערב בחדשים כ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ח מה"מ ואפילו הישנים ביוקר מן החדשים:

סעיף י

ומ"ש בעירוב יין ביין ז"ל המשנה (שם) באמת ביין התירו לערב קשה ברך מפני שהוא משביח ובגמרא אמר רב נחמן ובין הגתותשני ודברי רבי' בזה כדברי הרא"ש ורש"י פירש מפני שמשביח וקשה משביח את הרך לפיכך פסק עמו רך מערב עמו קשה ודוקא קתני קשה ברך ולא רך בקשה פסק עמו קשה לא יערב בו את הרך:

סעיף יא

ואהא דמי שנתערב מים ביינו גרסינן בגמרא שם רבה אמזיג ליה חמרא שדריה לחנואה א"ל אביי והתנן ולא לתגר אף ע"פ שמודיעו אמר ליה מזיגא דידי מידע ידיע וכ"ת דמייתי חמרא חייא ומערב ביה עד שלא יהא ניכר טעם אם כן אין לדבר סוף ופרש"י א"כ. דכולי האי חיישינן אין לדבר סוף שאף המים לבדם אסור למכור לחנוני שמא יערבם ביין אלא לא חשו חכמים אלא בזמן שאני מוכר לו דבר העשוי לרמות בו כמו שהוא עכשיו:

סעיף יב

ומ"ש ובמקום שנהגו שכל מי שקונה דבר טועמו תחלה הותר לערב בו לעולם וכו' היינו דאמרינן בגמרא שם והאידנא דקא מערבי שלא בין הגתות א"ר פפא דידעי וקא מחלי רב אחא בריה דרב איקא אמר הא מני רבי אחא הוא דתני' ר' אחא מתיר בדבר הנטעם ופרש"י בדבר הנטעם. שאדם טועם קודם שלקחו ויכול להבחין שנתערב בו והרמב"ם בפי"ח מהל' מכירה כתב כלשון הזה ואם היה טעמו ניכר מותר לערב בכ"מ שכל דבר הניכר טעמו מרגיש הלוקח עכ"ל והא דרבי אחא מתיר בדבר הנטעם אע"ג דבגמרא אמערב יין קשה ברך איתמר כתבה רבינו גבי עירוב מים משום דה"ה והוא הטעם וכתב רבינו בסימן שאחר זה שכל אלו הדברים במקום שאין מנהג אבל במקום שיש מנהג הולכים אחר המנהג:

סעיף יח

הקונה מחבירו חבית של יין או שמן סתם וכו' אפי' אם מוכר בשעה שהוא צלול וכו' אבל אם מכר לו הרבה שמן ביחד וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא מ.) תנן המפקיד פירות אצל חבירו ה"ז יוציא לו חסרונות וכו' יוציא לו ג' לוגין שמן למאה לוג ומחצה שמרים לוג ומחצה בלע אם היה שמן מזוקק אינו מוציא לו שמרים ר' יהודה אומר אף המוכר שמן מזוקק לחבירו ה"ז מקבל עליו לוג ומחצה שמרים למאה וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכה כת"ק ובגמרא (שם:) אמר אביי כשתמצא לומר לדברי רבי יהודה מותר

לערב שמרים ופרש"י המוכר שמן. לחבירו סתם בעת שהוא מזוקק ששקע ושקטו שמריו מותר לערב ולבלבל שמרי' המשוקעי' שיחזרו ויתערבו ויצאו עם השמן תוך המדה ורב פפא אמר איפכא מסתברא לדברי חכמים מותר לערב שמרים וכתב הרא"ש והלכתא כרב פפא דבתראה הוא ומותר החנוני לערב ולבלבל השמן שהוא מוכר כדי שימכור השמרים שבחבית עם השמן וה"נ אמרינן בפ' הזהב גבי יין דאין מערבין שמרי יין זה ביין של חבית אחרת אבל נותן לו את שמריו של אותה חבית ואם יש לחלק בין עכירות דיין לעכירות דשמן מהך דהכא אין ראיה שהמוכר שמן לחבירו בעת שהוא מזוקק שיכול לערב בו שמרים דשאני הכא שלקח השמן בשעת בית הבדים שכל השמן בחזקת שהוא עכור והתנה עמו ליתן לו כל השנה להסתפק ממנו ובאותו זמן יצלל השמן ובהא קאמרי רבנן דמותר לערב כיון שלקחו בשעת עכירות אע"פ שההסתפקות בזמן צלילותו ומיהו מדקאמר תלמודא אי ערבת לי מעיקרא הוה מזביננא ליה וסלקא דעתך דאיירי בתנוני אלמא בשעה שהשמן מזוקק מותר לערב בו שמריו ולמכרו עם השמן עכ"ל והשתא מה שהשוה רבינו יין ושמן להתיר לערב שמרים שבחבית וימדוד הכל ביחד ואפי' אם מוכר בשעה שהוא צלול מבואר בדברי הרא"ש שכתבתי:

סעיף יט

כ ומ"ש אבל אם מכר לו הרבה שמן ביחד ונתן לו מעט מעט וכו' אינו מנכה לו בשביל השמרים שהיה יכול לערבן וכו' כ"כ משום דאהא דתנן (שם) ר' יהודה אומר אף המוכר שמן מזוקק לחבירו כל ימות השנה וכו' פרש"י כשם שאמרו שמרים במפקיד כן אמרו במוכר שהמוכר שמן לחבירו ונותן לו מתוך חביותיו כשהוא מסתפק תמיד והוא מזוקק הרי הלוקח מקבל עליו לפחות לוג ומחצה מחמת שמרים משמע דלתנא קמא דפליג עליה אינו מנכה לו כלום בשביל השמרים וכבר נתבאר דהלכה כתנא קמא: ומ"ש אבל מנכה לו בשביל הקמחים הצפים עליו בד"א שקנאו ממנו בשעת הבדים וכו' שם תנא אחד הלוקח ואחד המפקיד לפקטים דכי היכי דמפקיד מקבל פקטים לוקח נמי מקבל פקטים והתניא רבי יהודה אומר לא אמרו שמן עכור אלא למוכר בלבד שהרי לוקח מקבל עליו לוג ומחצה שמרים בלא פקטים ל"ק הא דיהיב ליה זוזי בתשרי וקא שקיל מיניה בניסן כי מדה דתשרי הא דיהיב ליה זוזי בניסן וקא שקיל מיני' בניסן כי מדה דניסן. ופרש"י פקטים. פסולת הגרעינים הצפין על פני השמן: לוקח מקבל פקטים. אם מכר לו שמן סתם יקבל ממנו שמן עם פקטים: לא אמרו שמן עכור אלא למוכר. לא אמרו הפסד עכירת השמן אלא למוכר: כי מדה דתשרי. כשער הדמי' של תשרי שהוא בזול וסתם שמנים עכורים וקיבל עליו פקטים: הא דשקיל מיניה בניסן. כשער של ניסן

ביוקר דדרך כל השמנים להיות מזוקקים בניסן והלוקח סתם והמוכר סתם אין מוכר אלא מזוקק עכ"ל: ומה שכתב רבינו בשם הרמב"ם הוא בפי"ח מהלכות מכירה ותחלת דבריו שכתב אסור לערב שמרים בין ביין בין בשמן וכו' ביין מתניתין היא בסוף פרק הזהב אין מערבין שמרי יין ביין אבל נותן לו את שמריו ומפרש בגמרא דה"ק אין מערבין של אמש בשל יום ושל יום בשל אמש אבל נותן לו את שמריו תניא נמי הכי ר' יהודה אומר השופה יין לחבירו הרי זה לא יערב של אמש בשל יום ולא של יום בשל אמש אבל מערב של אמש בשל אמש ושל יום בשל יום ופירש רש"י של אמש. מיין ששפה אמש ונשארו השמרים אין מערבין אותו ביין ששפה היום ששמרי יין זה מקלקלין יין אחר אבל נותן הוא לו את שמריו של יין עצמו ויום ואמש לאו דוקא וה"ה ליום ויום משתי חביות אלא אורחא דמילתא נקט דסתם יום ואמש מב' חביות עכ"ל. והרמב"ם נראה שמפרש ג"כ דיום ואמש לאו דוקא ולא קפיד אלא אב' חביות אפילו לערב שמרי זו בשמרי זו: ומ"ש דבשמן נמי אסור לערב היינו כאביי דאמר כשת"ל לדברי חכמים אסור לערב ופסק כמותו משום דהוא מארי דתלמודא טפי מרב פפא ובנוסחי דידן בספרי הרמב"ם כתוב אבל אם עירה היין מכלי אל כלי נותן שמריו לתוכו ומשמע דדוקא ביין הוא דשרי אבל לא בשמן דביין דאיתמר איתמר בשמן דלא איתמר לא איתמר: ומ"ש המוכר לחבירו שמן מזוקק אינו מקבל שמרים מכר לו שמן סתם מקבל עליו לוג ומחצה שמרים לכל מאה לוג כתב המרשים נראה שפוסק כרבי יהודה ומפרש דהא דאמר רבי יהודה המוכר שמן מזוקק מקבל עליו לוג ומחצה שמרים לאו שאומר בפירוש כן אלא במוכר סתם ונותן לו שמן מזוקק וכבר כ' ה"ה שיש מי שפי' כן דברי הרמב"ם ז"ל ואין נ"ל לשוויי הרמב"ם חולק על הרי"ף ופוסק כיחידאי וטפי עדיף לומר שהוא ז"ל סובר דלא פליגי רבנן עליה דרבי יהודה אלא במפרש ואומר שמן מזוקק אני מוכר לך אבל במוכר שמן סתם מודי ליה דמקבל לוג ומחצה שמרים למאה: ומה שכתב ומקבל עליו שמן עכור העולה למעלה על פני השמן זהו לדעתו פירוש פקטים האמור בגמרא: ומה שאמר בד"א כשנתן לו המעות בתשרי שהשמן עכור וכו' זהו לדעתו פי' מה שאמרו בגמרא הא דיהיב ליה זוזי בתשרי וקא שקיל מיניה בניסן כי מדה דתשרי וכו' כי הוא ז"ל מפרש דמדה דתשרי ומדה דניסן לענין גודל המדה וקטנה הדברים אמורים

סימן רכט

סעיף א

המוכר לחבירו חטים סתם צריך שיקבל הלוקח מכל סאה לחטים רובע הקב קטנית ובשעורים מקבל רובע נישובת לכל סאה ובקטנית מקבל רובע עפרורית לכל סאה

ברייתא בפרק המוכר את הפירות (צד.) ופירוש נישובת אבק וקשין שניזרה בנשיבה: ומ"ש בתאנים מקבל עשר מתליעות לכל ק' משנה שם (צג:): ומ"ש והוא הדין נמי אחד לעשרה איצטריך דלא תימא הקונה דבר מועט אין דעתו ליקח שום תאנה מותלעת קא משמע לן: ומ"ש בשם הרמב"ם ובשאר פירות מקבל עליו רובע טינופת לכל סאה בפי"ח מהלכות מכירה ויש לתמוה למה כתבה רבינו בשם הרמב"ם דמשנה שלמה היא בריש פ' המוכר פירות הרי זה מקבל רובע טינופת לסאה ואיפשר דמשום דרשב"ם פירש המוכר פירות תבואה ולדבריו אין דין שאר פירות מפורש לא במשנה ולא בברייתא והרמב"ם סובר דמתני' דהמוכר פירות אייריי בשאר פירות בר מחטים ושעורים וקטנית השנויים בברייתא מש"ה כתבה בשם הרמב"ם ז"ל: ודע דבגמרא אמרינן. דבשאר מינים חוץ מעדשים מקבל עפרורית פחות מרובע והשמיטוהו הפוסקים וצריך טעם למה ושמא משום דדברים הללו תלויים במנהג כמו שיתבאר לא חשו להאריך: וכתב הרמ"ה דוקא דאמר לו פירות סתם ולא אמר אלו וכו': ואם יראה ללוקח שיש בהם יותר מאלו השיעורים וכו' שם (צד.) אמר רב הונא אם בא לנפות מנפה את כולו אמרי לה דינא ואמרי לה קנסא אמרי לה דינא מאן דיהיב זוזי אפירי שפירי יהיב ורובע לא טרח אינש טפי מרובע טרח אינש וכיון דטרח טרח בכוליה ואמרי לה קנסא רובע שכיח יותר לא שכיח ואיהו הוא דעריב וכיון דעריב קנסוהו רבנן בכוליה וכתב הרא"ש ז"ל וללישנא דקנסא אי אישתכח טפי מרובע וידיע דאיהו לא עריב לא קנסינן ליה ומסתבר דאי ליכא אלא רובע וחזינן דעריב חצי רובע או שליש רובע דקנסינן ליה בכוליה רובע אפי' ללישנא דדינא דלית ליה קנסא דכיון דודאי עריב מקצתו ואיכא למימר דכוליה רובע עריב הכא מודה דקנסינן ליה וכן מוכח סוגיא דשמעתין וכיון דאיכא תרי לישנא עבדינן כלישנא דקנסא לקולא ואי ידעינן דלא עריב לא קנסינן ליה עכ"ל. ורשב"ם כתב על הני תרי לישני ונפקא מיניה דאי ידעינן ביה דלא עריב אפילו טפי מרובע הוי מחילה וקנה לוקח והייינו דאיכא בין דינא לקנסא. וכתב הר"ן ולא מחוור דודאי אף ע"ג דאיהו לא עריב לית ליה ללוקח לקבל אלא רובע דביתר מרובע קפיד אינש שאם לא תאמר כן וכי לא קפיד לעולם אלא ודאי אפי' למ"ד קנסא אף על גב דידעינן דלא עריב מנפה מאי דאיכא יתר מרובע אבל ברובע עצמו הוא דאיכא בין דינא לקנסא וכתב החכם הגדול ר' יהודה בר חסדאי ז"ל דכיון דלא איבריר בשמעתין אי דינא אי קנסא מסתברא דהיכא דאיכא יותר מרובע וידעינן בודאי דאיהו לא עריב דאינו מנפה אלא עד רובע וכמ"ד קנסא דספיקא הוא וקיי"ל בכל ספק ממונא חומרא לתובע וקולא לנתבע הילכך מקילין אצל המוכר שהוא הנתבע ולא מנפה אלא עד רובע ויפה אמר לפי שיטה זו אבל ראיתי

להרמב"ם שכתב סתם בפי"ח מה"מ נמצא בהן יתר על השיעורים הללו כל שהוא ינפה את הכל ולא חילק ולפי זה נראה שדעתו ז"ל דאפי' למ"ד קנסא אע"ג דידעינן דלא עירב לא פלוג רבנן וליכא בין דינא לקנסא אלא כמו שפר"ח דלמ"ד דינא ילפינן מיניה בעלמא ולמ"ד קנסא לא ילפינן דקנסא מקנסא לא ילפינן ולפי פירושו נצטרך לדחוק במקצת השמעתין דאייתינן עלה עכ"ל ועי' בנ"י: בד"א במקומות שאין בהן מנהג וכו' כן כתב שם הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפרק י"ח מה"מ:

סעיף ב

הבורר צרור מתוך גרנו של חבירו צריך ליתן לו חטים כשיעור הצרור וכו' מימרא בפ' הנזכר:

סימן רל

סעיף א

האומר לחבירו מרתף של יין אני מוכר לך למקפה וכו' בפ' המוכר פירות (בבא בתרא צג:) תנן מרתף של יין מקבל עליו עשר קוססות למאה פי' קוססות. יין רע ואוקימנא בגמ' דה"מ בדלא א"ל למקפה אבל א"ל למקפה נותן לו יין שכולו יפה דתני רב זביד בר אושעיא מרתף של יין אני מוכר לך נותן לו יין שכולו יפה מרתף זה של יין אני מוכר לך נותן לו יין שכולו יפה ומקבל עליו י' קוססות למאה וזהו אוצר ששנו חכמים ותניא בברייתא מרתף של יין אני מוכר לך נותן לו יין שכולו יפה מרתף זה של יין אני מוכר לך אפי' כולו חומץ הגיעו ומשנינן דרב זביד בא"ל למקפה ובברייתא בדלא אמר ליה למקפה הילכך מרתף של יין ואמר ליה למקפה נותן לו יין שכולו יפה מרתף זה של יין ואמר ליה למקפה נותן לו יין שכולו יפה ומקבל עליו עשר קוססות למאה מרתף זה של יין ולא אמר ליה למקפה נותן לו יין הנמכר בחנות מרתף זה ולא א"ל של יין אפילו כולו חומץ הגיעו ומרתף של יין סתם ולא אמר זה ולא אמר לו למקפה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר מקבל עשר קוססות למאה וחד אמר לא מקבל וכתבו הרי"ף והרא"ש וקיימא לן דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל וקיי"ל נמי דכל ספק ממונא חומרא לתובע וקולא לנתבע וכתב הר"ן הילכך נקטינן דמקבל עליו לוקח י' קוססות למאה דמסתמא מוכר הוא הנתבע ומיהו אע"פ שלא פרע עדיין הלוקח המעות מקבל עליו עשר קוססות עכ"ל: ומ"ש רבינו או אפי' לא הזכיר יין אלא אמר מרתף זה אני מוכר לך למקפ' כ"כ רשב"ם דהיכא דא"ל למקפ' ל"ש מרתף זה אני מוכר לך ממרתף זה של יין אני מוכר לך נותן לו יין שכולו יפה ומקבל עליו עשרה קוססות למאה וכתב הרב המגיד שכן דעת הרמב"ן וכן דעת הר"ן ז"ל ונראה שמה שכתב רבינו בתחלת דבריו או

אפילו לא הזכיר לו יין אלא אמר מרתף אני מוכר לך למקפה צריך ליתן לו יין שכולו יפה וכו' ממה שכתבתי בשם רשב"ם למדו דכי היכי דבאומר מרתף זה למקפה לא שני לן בין מזכיר יין לאינו מזכיר יין ה"ה באומר מרתף למקפה ולא אמר זה דל"ש לן בין מזכיר יין לאינו מזכירו: ומ"ש ובמוכר חבית אחת אם א"ל של יין ולא אמר זה וכו' נותן לו יין שכולו יפה ברייתא שם: ומ"ש אפי' אם התנה שיתן לו מעט מעט כשימכרנו בחנות וכו': ובחבית זו של יין כתב הרמ"ה שדינו כמרתף של יין וכו': לקח יין כדי למכרו בחנות הוי כאילו אמר ליה למקפה וכו' שם (צח.) אמר רבא האי מאן דזבין חביתא דחמירא לחנואה אדעתא לסבוייה ותקיף אפלגא או אתלתא דינא הוא דמקבל לה מיניה ולא אמרן אלא דלא שני בברזא אבל שני בברזא לא ולא אמרן אלא דלא מטא יומא דשוקא אבל מטא יומא דשוקא לא ואע"פ שרשב"ם פירשה במוסר חבית לחנוני כדי למכור היין בחנותו וחמרא ברשותא דמוכר קאי כבר כתבו התוס' והר"ן דלישנא לא משמע הכי דזבין מכר גמור משמע וכ"כ הרמב"ם בפי"ח מה"מ: כתב רב האי ה"ה היכא דלא א"ל למקפה וכו' ה"מ היכא דשהה טפי ממאי דראוי ליה לשהויי וכו': כתב ר"י בנ"ט ח"ב בשם הרשב"א דכל מקום שיכול לומר לו מוכר לא איבעי לך לשהויי דוקא אדם שאין דרכו למשהייה כאותו עת שישהה: וכל זה לא איירי אלא בשלא עירה הלוקח לתוך כליו וכו' אבל אם עירהו לתוך כליו וכו' אין המוכר חייב באחריותו וכו' שם בפ' המוכר פירות (בבא בתרא ד' צז:) תנן המוכר יין לחבירו והחמיץ אינו חייב באחריותו ובגמרא א"ר יוסי בר חנינא לא שנו אלא בקנקנים דלוקח אבל בקנקנים דמוכר אמר ליה הא חמרך והא קנקנך וכי קנקנים דמוכר מאי הוי לימא ליה לא איבעי לך לשהויי לא צריכא דא"ל למקפה ופליגא דרב חייא בר יוסף דאמר חמרא מזלא דמריה גרים וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכה כר' יוסי בר חנינא ואע"פ שרשב"ם פסק לקמן כרב חייא בר יוסף כל הפוסקים חולקים עליו וגרסינן תו בגמ' (צו.) איתמר המוכר חבית יין לחברו והחמיצה אמר רב כל ג' ימים ברשות מוכר מכאן ואילך ברשות לוקח ושמואל אמר חמרא אכתפא דמאריה שויר עבד רב יוסף עובדא כוותיה דרב בשיכרא וכוותיה דשמואל בחמרא והלכתא כוותיה דשמואל וכתבו הרי"ף והרא"ש הא דשמואל אי בקנקנים דמוכר קאמר בדלא א"ל למקפה הוא ואי בקנקנים דלוקח קאמר אע"ג דאמר ליה למקפה כי היכי דלא תיקשי אדרבי יוסי בר חנינא דתרווייהו נינהו ולא קשיאן אהדדי וכתבו התוספות חמרא אכתפא דגברא שוור פרשב"ם דחמרא מזלא דגברא גרים דס"ל כרב חייא בר יוסף ואין נראה חדא דהו"ל למינקט לישנא דלקמן חמרא מזלא דמאריה גרים ועוד כי אמרי' לקמן ופליגא דרב חייא בר יוסף הול"ל ופליגא דשמואל ועוד דאין סברא שיגרום מזלא דגברא

שימהר להחמיץ תוך שלשה דלעולם אין היין מחמיץ אלא לאחר שלשה ונראה לפרש לרבינו תם חמרא אכתפיה דגברא שוור כלומר היין כיון שנשאו בכתפים נתקלקל על ידי שנענע ומיהר להחמיץ ואם תאמר ורבי יוסי בר חנינא דאמר דבקנקנים דמוכר מצי אמר ליה הא חמרך והא קנקניך והיכי מצי אמר ליה הכי דילמא נתקלקל על ידי שנענע ולמה ישלם המוכר ויש לומר דלקמן מוקי לה בדא"ל למקפה דכיון דאמר ליה הכי יש לו להתקיים אפי' כשמנענעו ואפי' אחר שלש וכן הסכימו הרמב"ן והר"ן ז"ל לדחות פירשב"ם וז"ל הר"ן לפיכך נראה כמו שכתב הריא"ף דשמואל לא אזיל בשיטתיה דר' חייא בר יוסף אלא כרבי יוסי בר חנינא סבירא ליה ומשכחת לה אי בקנקנים דמוכר ובדלא אמר ליה למקפה ואי בקנקנים דלוקח ואע"ג דאמר ליה למקפה וכך פירושה דשמואל הכי קאמר נהי שאין היין משתנה להיות חומץ גמור בפחות מג' ימים וכדתניא בברייתא ה"מ בשלא טלטלו אותו אבל כל שטלטלוהו מתוך שהטלטול קשה לו אכתפא דגברי שמטלטלין אותו שוור ומשתנה לאלתר מיין לחומץ הילכך אפילו בקנקנים דמוכר ואפילו שלשה ימים הראשונים ברשות לוקח. ולפי דרך זה נמצינו למדים ד' חילוקים במוכר חבית של יין לחבירו. דכל שלא טלטלו אותו אף על גב דלא אמר ליה למקפה שלשה ימים הראשונים ברשות מוכר שא"א ליין שישוב חומץ בלא טלטול בפחות מג' ימים והיינו ברייתא כל ג' ימים ודאי וזהו דין ראשון. אבל כל שטלטלו אותו אפי' בתוך ג' ימים הראשונים ואע"פ שהוא עדיין בקנקנים דמוכר מכיון דלא א"ל למקפה הגיעו והיינו דשמואל דאמר חמרא אכתפא דמריה שוור וזהו דין שני. אבל היכא דא"ל למקפה כל זמן שהוא בקנקנים דמוכר אפי' לאחר שלשה אע"פ שטלטלו אותו מצי אמר ליה הא חמרך והא קנקניך והיינו דרבי יוסי בר חנינא ומיהו כל היכא שהריקוהו לקנקנים דלוקח אינו חייב באחריותו ולא מפני קלקול הקנקנים אלא אפי' נודע שהיו משובחים ביותר אינו חייב באחריותו מפני שהעירוי קשה לו ואע"ג דאמר ליה למקפה שאין לך יין בעולם שלא יתקלקל מחמת העירוי וזהו דין ג'. אבל היכא שאמר ליה יין מבושם אני מוכר לך זו היא ששנינו חייב להעמיד לו עד העצרת כלומר ואע"פ שעירו אותו לקנקנים דלוקח דדומיא דרישא תנא סיפא אפ"ה חייב שהרי הוא כמו שהתנה בפירוש. זו היא שיטת שמועתו על נכון וכפי דרך ראשון של הרי"ף ז"ל שפירשה בקנקנים דמוכר ולא אמר ליה למקפה ואיפשר לפרשה ג"כ בקנקנים דלוקח ואע"ג דא"ל למקפה וכמו שכתב הרב ז"ל ודקאמר אכתפא דגברא ה"ק שע"י העירוי שמערבין אותו הכתפים מכליו של מוכר לתוך כליו של לוקח שוור ומתקלקל הילכך אע"ג דא"ל למקפה פטור וכההיא דר' יוסי בר חנינא עכ"ל: וז"ל הרמב"ם בפ"י מה"מ המוכר יין לחבירו ונתנו הלוקח בקנקניו

והחמיץ מיד אינו חייב באחריותו ואע"פ שא"ל לתבשיל אני צריך לו ואם ידוע שיינו מחמיץ ה"ז מקח טעות מכר לו יין והרי הוא בקנקניו של מוכר והחמיץ אם א"ל למקפה אני צריך והחמיץ מחזיר וא"ל הרי יינך וקנקניך שאני לא קניתי לשתותו אבל לבשל מעט ואם לא אמר למקפה הוא א"י להחזיר שהרי אומר לו למה לא שתית אותו ולא היה לך להשהותו עד שיחמיץ עכ"ל. ודבריו מבוארים בדברי הרי"ף ז"ל ונראה מדבריו שהכל תלוי בעירוי אבל טלטול לא מעלה ולא מוריד וכך הם דברי רבינו: ומ"ש רבינו אפילו א"ל למקפה או למכרו בחנות דמשמע דאומר למכרו בחנות אני לוקח כאומר למקפה דמי טעמו מפני שהוא נמכר מעט ושוהה למכרו וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן וכיוצא בזה כתב ה"ה אם א"ל לשתות מעט מעט לעצמו הרי זה כאומר למקפה: ומ"ש רבינו שאנו אומרים יין היה כשמכרו המוכר ומזל הלוקח גרם לו להחמיץ אע"ג דהאי לישנא רב חייא בר יוסף הוא דקאמר ליה ולית הלכתא אלא כר' יוסי בר חנינא מ"מ לא נמנע רבינו מלמינקט האי לישנא משום דע"כ לא פליג ר"י בר חנינא אלא בדא"ל למקפה אבל לא א"ל למקפה אין אחריותו על המוכר ומטעמא משום דכל כהאי גוונא מזלא דלוקח גרים: ומה שאמר אלא א"כ נמצא חומץ חזק שאז ודאי היה חומץ בשעה שקנאו וכו' למד כן מדגרסינן בגמרא (שם) תניא הבודק את החבית להיות מפריש עליה תרומה והולך ואחר כך נמצאת חומץ כל ג' ימים ודאי מכאן ואילך ספק מאי קאמר א"ר יוחנן ה"ק כל ג' ימים הראשונים ודאי יין מכאן ואילך ספק וריב"ל אמר כל ג' ימים האחרונים ודאי חומץ מכאן ואילך ספק דרומאי מתני משמיה דריב"ל ראשונים ודאי יין אחרונים ודאי חומץ אמצעים ספק הא גופא קשיא ראשונים ודאי יין אלמא ריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא והדר אמרת אחרונים ודאי חומץ אלמא ריחיה חלא וטעמיה חמרא חלא כגון דאשתכח חלא סופתקא דאי לאו דעקר תלתא יומי לא היה משתכח תלא סופתקא ופר"ש לעולם ריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא הא כדמוכח רישא וסיפא דקתני ודאי חומץ היינו טעמא דמיירי כגון דאשתכח חומץ חזק יותר מדאי שהדבר ידוע שזה ששה ימים שהתחיל להחמיץ ולסוף שלשה נעשה חומץ ובשלשה האחרונים נתחזק ונתחזק מאוד ונעשה סופתקא חזקה: (ב"ה) וסובר רבינו דהלכה כדמתני דרומאי משמיה דריב"ל משום דהלכה כריב"ל לגבי דר"י כמו שכתבו התוספות בפרק בני העיר: והיכא שידוע שיינו של מוכר מחמיץ וכו' חייב באחריותו וכו' שם במשנה (סוף דף צז:) המוכר יין לחבירו והחמיץ אינו חייב באחריותו ואם ידוע שיינו מחמיץ הרי זה מקח טעות ואוקי ר' יוסי בר חנינא רישא בקנקנים דלוקח ומסתמא בההוא גוונא מיירי בסיפא ואפי' הכי קתני דהוי מקח

טעות: ומה שאמר ודוקא כשאמר ליה למקפה כן כתב הרב המגיד משום דאי לאו הכי מצי א"ל מוכר לא איבעי לך לשהויי כדאמרינן בגמרא אריש:

סעיף ב

האומר לחבירו יין מבושל אני מוכר לך צריך ליתן לו יין שראוי להתקיים עד עצרת משנה שם (צח.) אלא דבנוסחי דידן בגמרא והרי"ף והרא"ש גרסי מבושם והרמב"ם ורבינו גרסי מבושל ובנ"א מספר רבינו מצאתי מבושם: ומה שאמר אבל אם עירהו הלוקח לתוך כליו אינו חייב באחריותו נלמד מדר"י בר חנינא שנתבאר בסמוך אבל רבינו ירוחם כתב אם א"ל יין מבושם אפי' בקנקנים של לוקח חייב להעמיד לו עד עצרת ואם החמיץ אחר עצרת קנקנים של לוקח גרמו: יין ישן אני מוכר לך נותן לו משנה שעברה מיושן משל ג' שנים גם זה משנה שם: ומ"ש וצריך שיהא ראוי להתקיים עד החג ברייתא שם:

סעיף ג

ומ"ש וכל זה לא אמרו אלא במקום שאין מנהג אבל במקום שיש מנהג הכל לפי המנהג כ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ז מהלכות מכירה וכבר נתבאר כן בסימן שקודם זה:

סעיף ד

המקבל יין מחבירו בעסקא על מנת שיוליכנו למקום פלוני וכו' (שם צח.) אמר רבא האי מאן דקביל חמרא אדעתא דממטי ליה אפרוותא דזולשפט ואדמטו התם זל דינא הוא דמקבל ליה איבעיא ליה הוה חלא מאי א"ל רב הלל לרב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמר לן חלא לא ודלא כר"י בר חנינא ואיכא דאמרי אפילו חלא נמי מקבל כמאן כרבי יוסי בר חנינא וכבר נתבאר בסימן זה דהלכה כרבי יוסי בר חנינא ופרשב"ם האי מאן דקביל חמרא מחבריה למחצית שכר והקנקנים דמוכר והוא קיבלו בדמים כשער של עכשיו בעיר הזאת והריוח יחלוקו וכל מקבלי ממון למחצית שכר הוי פלגא מלוה ופלגא פקדון ואם הוקיר או הוזל או נאבד הוי על שניהם אבל אמר ליה בעל היין אפילו אם הוקיר לא יהא לך רשות למכרו בכאן אלא זיל ואמטיה אפרוותא דזולשפט ששם היו מוכרים היין ביוקר וקודם שהגיע לשם זל היין בכל המקומות ופיחת מכדי דמים שקיבלו דינא הוא דמקבלו בעל היין את כל הזול דכיון דאפילו אם הוקיר מיד לא היה לו רשות למכרו עד שמגיע לפרוותא דזולשפט לענין זולא נמי ברשותא דבעל היין קאי ומיהו לגבי גניבה ואבידה ברשותא דמקבל נמי קאי:

סעיף ה

וכתב ה"ר יונה אבל הלוקח יין מחבירו אע"פ שאמר דעתי להוליכו למקום פלוני והוזל קודם שהגיע לשם המקח קיים וכו': אבל ר"ח כתב שאין חילוק בין מוכר ללוקח הרב

המגיד כתב בפי"ז מהלכות מכירה יש מי שפירש דדוקא במקבל לעסק דאע"ג דפלגא מלוה ופלגא פקדון כיון דבתורת עסק קבלה ולהוליכה למקום פלוני וזל קודם לכן מחזירה לו שלא על דעת כן קבלה ורבינו חננאל וכן הרא"ש זכרונו לברכה פירשו אפילו בלוקח גמור והטעם שכיון שהזכיר להוליך למקום פלוני הרי הוא כמתנה שאם תוזל קודם לכן שיחזירנה לו והוא שהזכיר בשעת מכירה כן וזה נראה דעת ן' מיגא"ש ז"ל ודעת המחבר צריך עיון לאיזה צד הוא נוטה עכ"ל:

סעיף ו

וכן כתב הרמ"ה אלא שחילק דוקא שהתנה שלא יתן הדמים עד שיוליכנו למקום פלוני וכו':

סעיף ז

שכר אין דינו כדין היין שהיין תלוי במזל האדם טפי מה שאין כן בשכר לפיכך המוכר חבית של שכר לחבירו והחמיץ תוך שלשה ימים הראשונים הוא באחריות המוכר וכו' נראה דהיינו כדרב יוסף דעבד עובדא כרב בשיכרא וכשמואל בחמרא וכמו שהבאתי לעיל בסי' זה וצ"ל שלא היה גורס והלכתא כוותיה ושמואל כמו שכתוב בנוסחי דידן ובפסקי הרא"ש ליתיה: ומ"ש במה דברים אמורים כשהניחו בכליו של מוכר אבל עירהו הלוקח לתוך כליו אפי' החמיץ תוך שלשה ימים אינו חייב באחריותו מתבאר מדרבי יוסי בר חנינא דלעניין זה ל"ש לן בין שכר ליין ודברי ר"י כדברי רבינו לחלק בין שכר ליין אבל אין כן דעת הרי"ף שהרי אחר ההיא דעבד רב יוסף כרב בשיכרא וכו' כתב והלכתא כשמואל וגם הרמב"ם בפי"ז לא חלק ביניהם: (ב"ה) בהעתקת הספרכ' כאן פלפול על דברי הרמב"ם וה"ה ולא חשתי להדפיסו משום דאות באות הוא מ"ש בכ"מ פי"ז מהל' מכירה:

סימן רלא

סעיף א

אסור לרמות לחבירו בענין המדה והמשקל אלא צריך שיהו המדות והמשקלות ישרות מצודקות ולא ירמה בהם ואם אינו עושה כן עובר בלאו של לא תעשו עול במדה במשקל ובמשורה מלבד מה שגוזל את חבירו פשוט הוא:

סעיף ב

חייבים ב"ד להעמיד ממונים שיהו מחזרים על החנויות שיהו מצודקות המדות והמשקלות והמאזנים וכו' ברייתא בסוף פ' הספינה (בבא בתרא פט.)יהיה לך מלמד שמעמידין אגרדמים למדות ופיר"ש אגרדמים. ממונה להלקות ולענוש מעוותי המדות:

סעיף ג

אסור לאדם להשהות מדה חסרה בביתו אפי' שאינו מודד בה וכו' ואם יש מנהג בעיר וכו' שם א"ר יהודה אמר רב אסור לאדם שישהה מדה חסרה או יתירה בתוך ביתו ואפי' היא עביט של מימי רגלים אמר רב פפא לא אמרן אלא באתרא דלא חתימי אבל באתרא דחתימי אי לא חזי חותמא לא שקיל ובאתרא דלא חתימי נמי לא אמרן אלא דלא מהנדסי אבל מהנדסי לית לן בה ולא היא זימנין דמיקרי בין השמשות ומיקרי ושקיל ופי' ר"ש מהנדסי. הולכים ובאים ממונים של מלך לבדוק את המדות והרי"ף והרא"ש לא כתבו אלא עד אי לא חזי חותמא לא שקיל וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות גניבה נראה שלא היו גורסים בגמרא יותר ואת"ל שהיו גורסים כנוסחת ספרים דידן צריך לומר שהיו מפרשים דהא דקאמר ולא היא זימנין דמיקרי בין השמשות וכו' לא קאי אלא למאי דמפליג בין מהנדסי ללא מהנדסי אבל לא קאי למאי דמפליג רב פפא בין חתימי ללא חתימי:

סעיף ד

מכמה עושין המדות מסאה וחצי סאה וכו' עד אפילו היא קטנה מאד שאין ברתיחה שוה פרוטה הכל בפרק הנזכר. ופר"ש מחק שמוחקין בו את המדה צדו אחד עבה וצדו אחד קצר מפני שהקצר נכנס בתוך התבואה ומוחק יפה והעבה אינו נכנס כ"כ ואינו מוחק יפה ואם צדו אחד עבה וצדו אחד קצר כשהוא קונה ימחוק בעבה וכשהוא מוכר ימחוק בקצר אלא שניהם עבים או שניהם קצרים כפי המנהג. אשכרוע בוויש בלעז:

סעיף ז

וצריך להשהותה אחר שיפסוק הקילוח כדי שיטיפו ממנה ג' טיפין וכו' בד"א בב"ה המוכר אבל חנוני א"צ להטיף כלל אחר שיפסוק הקילוח משנה שם (פז.) המוכר יין ושמן לחבירו וכו' חייב להטיף לו ג' טיפין הרכינה ומיצה הרי הוא של מוכר והחנוני אינו חייב להטיף ג' טיפין ופר"ש וחייב להטיף לו ג' טיפין. לאחר עירוי השמן והיין חייב להטיף עוד ג' טיפין מן הדבוק בדופני הכלי החנוני טרוד הוא במכירתו ולכך לא הזקיקוהו להטיף דאין לו פנאי:

סעיף ח

הסיטון שקונה הרבה ביחד וכו' מקנח המדות וכו' ובעל הבית שאינו מוכר כ"כ די שיקנח אחת לי"ב חדשים משנה שם (פח.) הסיטון מקנח את מדותיו אחת לשלשים יום בע"ה אחת לי"ב חדש רשב"ג אומר חילוף הדברים ופסק הרמב"ם בפ"ח מה' גניבה כת"ק וכך הם דברי רבינו ויש לתמוה דהא קיי"ל כ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו ואיפשר דשאני הכא דמסתבר טעמיה דת"ק: ומ"ש רבי' אבל לדבר יבש א"צ

שאינו נדבק שם במשנה אמר רשב"ג בד"א בלח אבל ביבש א"צ: ומ"ש רבי' בשם הרמ"ה שאף לדבר יבש צריך איני מוצא לו טעם כיון דדבר יבש אינו נדבק מה יקנח: ומ"ש והחנוני כו' צריך לקנח פעמים בשבת שם במשנה:

סעיף ט

' במקום שנהגו למדוד בדקה לא ימדוד בגסה וכו' שם במשנה מקום שנהגו למדוד בדקה לא ימדוד בגסה בגסה לא ימדוד בדקה למחוק לא יגדוש לגדוש לא ימחוק ופר"ש בדקה. קב לא ימדוד בגסה דהוה הפסד דלוקח דאין לו מו' קבין כ"א הכרע א' ואיבד חמש הכרעות ואפי' שמוחקין נמי אי אפשר למחוק כל כך בצמצום לא ימוד בדקה דמפסיד מוכר משום שאינו יכול למחוק כל כך ובדקה מוחק יותר אי נמי משום שמודד לו בריוח וכשמודד בגסה מכביד ומפסיד הקונה ובגמרא תנו רבנן מנין שאין מוחקין במקום שגודשין ואין גודשין במקום שמוחקין תלמוד לומר שלמה ומנין שאם אמר הריני מוחק במקום שגודשין לפחות מן הדמים והריני גודש במקום שמוחקין להוסיף לו על הדמים שאין שומעין לו תלמוד לומר איפה שלמה וצדק יהיה לך ופר"ש מנין שאין מוחקין במקום שגודשין. ואפי' מחיל קונה ואין גודשין במקום שמוחקין ואפי' מחיל מוכר ת"ל איפה שלמה צריך שיהא האיפה שלמה שלא יבוא לידי רמאות דאם עושין כן שמא יראו אותם אחרים ויאמרו כך המנהג וירמה הלוקח את המוכר או המוכר את הלוקח והא ליכא למימר דבלא מחיל מירי דההוא מלא תעשו עול נפקא שגזל את שלו בידים: לפחות מן הדמים. תלתא דגודשא תלתא דהשתא לא לרמות כיון דפחת לו משער היוצא כולי עלמא ידעי דבשביל כך פחת לו דאין מנהג בעיר למחוק וכיון שמוסיף יודעים שבשביל כך מוסיף דאין דרך לגדוש ת"ל איפה שלמה וצדק לטפויי אתא וצדק מכל מקום דאף זה יכול לבוא לידי רמאות דאיכא דחזי במדידה ולא ידע לא בפחות ולא בתוספת: ומה שכתב רבי' ול"מ זה שאסור אלא אפילו במקום שמוכרים סאה גדושה בג' דינרים וכו' כ"כ שם הרא"ש דהיינו דאשמועינן סיפא דברייתא:

סעיף יא

המשקלות עושין אותן מליטרא וחצי ליטרא וכו' אבל לא פחות שם תנו רבנן היה מבקש ממנו ליטרא וכו' רביע ליטרא שוקל לו רביע ליטרא מאי קא משמע לן דמתקנים מתקלי עד הכא ופר"ש בית דין קדמונים התקינו המדות עד כאן ובפחות מכאן שוקלין במטבעות ואם יבוא אדם לתקן בפחות אין שומעין פן יבואו לרמות ולומר זהו רביע ליטרא אי נמי מתקנים מתקלי בענין זה ולא שליש ליטרא ולא חמישית ליטרא מפני שמטעין בהם:

סעיף יב

אין עושין משקלות שיהא תוספת הגדול על הקטן פחות מהכפל וכו':

סעיף יג
ואין עושין אותן לא מבדיל ועופרת ושאר מיני מתכות אלא עושין אותן של זכוכית ואבנים חלקים ברייתא שם:

סעיף יד
ומה שאמר בשם ר"ת דוקא משקלות ששוקלין בהם בשר ושמן וכו' כן כתבו שם בשמו התוספות והרא"ש ז"ל וכתבו התוספות דבמשקלות קטנות ששוקלין בהן כסף וזהב צריך לחפות עור שבשחיקה מועטת יבוא לידי הפסד גדול אבל שאר משקלות גדולות ששוקלין בהן נחשת וברזל ועופרת שאין בא לידי הפסד גדול אלא אם כן ישחקו יותר מדאי אין צריך לחופו: ומה שאמר רבינו שהרמב"ם נתן טעם מפני שמעלין חלודה ומתחסרין בפרק ח' מהלכות גניבה וכן פי' רש"י:

סעיף טו
ומה שאמר ולא יטמין המשקלות במלח ברייתא פ' איזהו נשך (בבא מציעא סא:) ופרק הספינה (שם): ומה שאמר כדי שיקלו כן פירשו תוספות בשם רבינו תם וכן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר והרשב"ם פירש מפני שמכבידין:

סעיף טז
החנוני ששוקל דבר לח צריך לקנח המשקל פעם אחת בשבת והמאזנים בכל פעם ופעם ששוקל בהם משנה בפ' הספינה (בבא בתרא פח.):

סעיף יז
והמאזנים צריך שיהו מיושרי' כל אחת לפי מה שהוא כיצד מוכר עששיות נחשת וברזל יהיו גבוהים מן הארץ שלשה טפחים וכו' עד אלא כפי מה שירצה ברייתא שם (פט.) ובאורך קנה וחוטין של מוכר כסף וזהב שנו שם קנה ומיתנא שלה איני יודע ולפיכך כתב רבינו לא נתנו בהם שיעור אלא כפי מה שירצה וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מהלכות גניבה וכתב רשב"ם שהטעם שמאזנים של מוכר עששיות נחשת וברזל צריכין להיות גבוהים מן הארץ שלשה טפחים ורחוקים מן הגג ג' טפחים כדי שלא תגיע בקרקע או בגג כשיכריע וכל אחת לפי מה שהן גדולות צריכות להרחיק מן הגג ומן הקרקע לפי ששוקל בהם משקל כבד ומכריע יותר. ודע דבברייתא הכי איתא קנה ומיתנא שלה שנים עשר טפח ושל צמרים תשעה טפחים ושל חנוני ובעל הבית ששה טפחים ופירש ר"ש קנה הוא הקנה שהלשון קבוע באמצעיתו ושתי המיתנות תלויים בראשי מיתנא הן החבלים שהכפות תלויות בהם שנים עשר טפחים ארבעה טפחים הקנה וארבעה טפחים כל אחד מן החבלים התלויות בשני ראשי הקנה אבל אי הוי פחות אין מכריע המאזנים בשביל דבר מועט מתוך שהמשקל מרובה עכ"ל ורבי' מפרש דשנים עשר אורך

הקנה וי"ב אורך המיתנא קאמר והרמב"ם ז"ל בפ"ח מה' גניבה העתיק דברי הברייתא ומ"מ דברי רבינו נראים דאם לא כן הוה ליה לברייתא לפרש ולא לסתום. ואהא דמוכר עששיות נחשת וברזל פר"ש ששוקלין חתיכות גדולות של מאה ליטרות ביחד:

סעיף יט

במקום שנהגו להכריע צריך להכריע טפח ובמקום שנהגו שלא להכריע שוקל עין בעין וצריך להוסיף אחד ממאה בלח ואחד מת' ביבש משנה שם (פח:) חייב להכריע לו טפח היה שוקל לו עין בעין נותן לו גירומיו אחד מעשרה בלח ואחד מעשרים ביבש ומפרש בגמרא דרישא דקתני חייב להכריע במקום שנהגו להכריע ואסיפא דקתני נותן לו גירומיו בעי בגמרא מנא הני מילי אמר ר"ל דאמר קרא וצדק צדק משלך ותן לו וכמה גירומיו אמר רבי אבא בר ממל אחד מעשרה בליטרא בלח לעשרה ליטרין איבעיא להו היכי קאמר אחד מעשרה בלח לעשרה דלח ואחד מכ' ביבש לכ' דיבש או דלמא אחד מי' דלח ולכ' דיבש תיקו וכיון דספיקא הוא הוי קולא למוכר ולא יתן אלא אחד מי' בלח לי' דלח ואחד מכ' ביבש לכ' דיבש שהוא אחד מק' בלח ואחד מת' ביבש כן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל וכך הם דברי רבינו וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות גניבה וכתב הרב המגיד יש מי שכתב שהטעם שהכרע הלח מרובה על היבש מפני שמן הלח ישאר בכלי ואין כן מן היבש וטעם נכון הוא: וכתב רשב"ם נראה בעיני דלפחות מליטרא לא בעי' הכרע טפח דנפיש יותר מדאי הכרע טפח בדבר קל:

סעיף כ

ומה שאמר היה שוקל לו עשר ליטרא לא יאמר לו שקול כל ליטרא לבדה עם הכרעה וכו' ברייתא שם:

סעיף כא

ומ"ש היה שוקל לו ג' רביעי ליטרא לא יאמר לו שקול לי כל רביע ורביע בפני עצמה וכו' ג"ז ברייתא שם (פט.). וכתב הרמב"ם בפ"ח מהל' גניבה שהטעם מפני שאם אתה אומר יתן חצי ליטרא ורביע ליטרא בכף אחת שמא יפול רביע הליטרא ואין הלוקח רואה ופי' ר"ש במקום שאין מכריעים עסקי' דאי מכריעין נמצא נותן לו הכרע של אותו רביע שנותן עם הבשר בחנם:

סעיף כב

באו בני המדינה להוסיף על המדות ועל המשקלות ולבטל את הראשונות יכולין להוסיף עד שתות וכו' אבל יותר משתות אין רשאים להוסיף מימרא דשמואל שם (צ.) קאמר בגמרא דקרא אשכח ודרש:

סעיף כג

וכן צריכין לדקדק במדידת הקרקע והמודד בין אחין ובין שותפין לא ימדוד לא בימות החמה וכו' בר"פ איזהו נשך (בבא מציעא ד' סא:) ת"ר לא תעשו עול במשפט כמשמעו במדה זו מדידת קרקע שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים: ומ"ש לפי שהחבל מתקצר בימות החמה וכו' כן פי' רש"י שם וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מהל' גניבה: ומ"ש שאם מדד בקנה או בשלשלת של ברזל אין בכך כלום כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר: כתב הרמב"ם ז"ל בפ' הנזכר במדת הקרקע צריך לדקדק בחשבון משיחת הקרקע ע"פ העיקרים המתבארים בכתבי הגימטריא שאפילו מלוא אצבע מן הקרקע רואין אותה כאילו היא מליאה כרכום ד' אמות הסמוכים לחריץ מזלזלים במשיחתן והסמוכים לשפת הנהר אין מושחין אותן כלל מפני שהן של בני ר"ה עכ"ל: ומ"ש שאפילו מלוא אצבע מן הקרקע רואין אותה כאילו היא מלאה כרכום וכן מה שכתב ד' אמות הסמוכים וכו' מימרות דרב יהודה בפ' המקבל (בבא מציעא דף ק"ז):

סעיף כד

כתב הרמב"ם אחד הנושא ונותן עם ישראל או עם העכו"ם עובד כו"ם אם מדד או שקל בחסר עובר בל"ת וחייב להחזיר בפ"ז מהלכות גניבה וכתב הרב המגיד דין גזל העכו"ם אסור נתבאר בפ"א מהל' אלו וכבר נתבאר שהמשקל הוא כגזל כדאיתא ר"פ איזהו נשך (בבא מציעא סא:) ופרק המוכר את הספינה (שם):

סעיף כה

ומ"ש קשה עונשן של מדות מעונשן של עריות וכו' בסוף פ' הספינה (בבא בתרא פח:) מימרא דרבי לוי בפ' הספינה ומפרש התם מאי עודפייהו דהתם אפשר בתשובה והכא לא אפשר בתשובה ופר"ש מדות שגוזל את הרבים א"א לו בתשובה שאינו יודע למי יחזיר ואע"ג דאמרינן יעשה בהם צרכי רבים אין זו תשובה מעליא. והרמב"ם קיצר הדברים וכתב שזה בינו ובין המקום וזה בינו ובין חבירו: ומ"ש כל הכופר במצות מדות ככופר ביציאת מצרים וכו' וכתב הרב המגיד דאיתא בספרא וענין זה מאמר שהשוקל במדה חסירה הוא כעובר עבירה בסתר שדוחק רגלי השכינה ופירוש המאמר ההוא שהוא כופר בהשגחה וסובר שהיא כלה עד גלגל הירח ולא בארץ הנקראת על צד ההשאלה הדום רגלי ה' כמו שאמר והארץ הדום רגלי וכן הוא הכופר במצוה הזו ויציאת מצרים היו מופתים מחודשים והם מורים על החידוש ועל ההשגחה ובזה יתקיימו לנו ציוויי התורה ואזהרותיה ובלתי כן יתבטלו כולן וזה מאמרו שהיא גרמה לכל הציוויים עכ"ל:

סעיף כו

חייבים בית דין להעמיד ממונים על השערים וכו' בסוף פרק הספינה (בבא בתרא פט.) אמר רב חמא אמר רב יצחק מעמידין אגרדמים בין למדות בין לשערים ופסקו כן הפוסקים ולא כשמואל דאמר התם דאין מעמידין אגרדמים לשערים: ומה שאמר שאין לו לאדם להרויח אלא השתות מימרא דשמואל שם (צ.): ומה שאמר בד"א במוכר סחורתו ביחד בלא טורח אבל החנוני המוכר מעט מעט שמין לו טרחו וכל יציאותיו ומותר עליהם ירויח שתות בפ' המפקיד (בבא מציעא מ.) באתריה דרב יהודה רמו מ"ח כוזי בדנא אזיל דנא בשיתא זוזי פריס רב יהודה שיתא שיתא בזוזא וכו' א"ה נפיש ליה טפי משתות איכא טרחיה ודמי ברזנייתיה וכתב הרא"ש ז"ל שמע מיניה דהא דאמר שמואל המשתכר אל ישתכר יותר משתות היינו כשמוכר סחורתו בבת אחת בלי טורח אבל חנוני המוכר על יד על יד נותן לו טרחו וכל הוצאותיו ויתר עליהם משתכר שתות וכך הם דברי רבינו ורשב"ם כתב בפרק הספינה המשתכר אל ישתכר יותר משתות כגון חנוני הקונה יין ופירות מן הסיטון הרבה ביחד כדי למכור מעט מעט אל ישתכר יותר משתות עד כאן: ומה שכתב כגון חנוני הקונה יין אין דבריו מכוונים מההיא דהמפקיד שהבאתי בסמוך והרמב"ם בפרק י"ד מה' מכירה לא הביא ההיא דהמפקיד וצריך טעם למה: ומ"ש רבינו במה דברים אמורים שלא הוקר השער וכו' כן כתב שם רשב"ם והרא"ש זכרונו לברכה: וכתב הרמ"ה היכא דאיכא בי דינא דפרשי לכולהו מוכרין לזבוני הכי וכו' דברים של טעם הם וכן יש לדקדק מדברי הרמב"ם ז"ל בפ' י"ד מהל' מכירה:

סעיף כז

וכל המפקיע השערים שמוכר ביותר מן הראוי רשאים להלקותו ולענשו כפי הראוי לו כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות גניבה וכתב הרב המגיד זהו אגרדים הנזכר ברייתא פרק הספינה ממונה להלקות מעוות המדות ומפקיע שערים וכן פירשו זכרונם לברכה עכ"ל:

סעיף כח

במה דברים אמורים בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות אבל בשאר עניינים אין פוסקין להם שער אלא ירויחו בהן מה שירצו דברים אלו מדברי הרמב"ם ז"ל לקחם ואינם מבוארים יפה והילך ל' הרמב"ם ז"ל בפרק י"ד מה"מ לא ישתכר המוכר יתר על שתות בד"א בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות ושמנים וסלתות אבל העיקרים כגון הקשט והלבונה וכיוצא בהם אין פוסקים להם שער אלא ישתכר כל מה שירצה וכתב ה"ה זה אינו מבואר לחלק בדין הריוח בין דברים שיש בהם חיי נפש לדברים שאין בהם אבל נראה שדימ' זה למה שאמרו שם (צ:) אין אוצרים בא"י דברים שיש

בהם חיי נפש כגון יינות שמני' וסלתות אבל תבלין כמון ופלפלין מותר שהענין בעצמו נכון ונ"ל ראיה מדאמרינן (צא.) אין משתכרין פעמיים בביצים פליגי בה רב ושמואל חד אמר על חד תרין וחד אמר תגרא בתר תגרא ולא אמר תסתיים דשמואל הוא דאמר תגרא בתר תגרא מדאמר שמואל המשתכר אל ישתכר יותר משתות והכא על חד תרין אלא משמע כי אמר שמואל שתות לא אמר אלא בדברים שיש בהם חיי נפש ומפני כן לא הוכיח ממנה כלום עד כאן לשונו ונראה מדבריו דביצים לאו בכלל דברים שיש בהם חיי נפש ואין דבריו נראין כלל דדבר פשוט דביצים יותר חיי נפש הם מהשמנים ולא עוד אלא דמשמע דכל שהוא מאכל אדם בכלל דברים חיי נפש הם והא דקתני בברייתא גבי דברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות לדוגמא נקטינהו וה"ה לכל מאכל אדם והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב אבל העיקרים כגון הקשט והלבונה וכיוצא בהם דמשמע בהדיא דדוקא הני וכיוצא בהם דלא חזו למאכל אדם אבל כל שהם ראוים למאכל אדם בכלל דברים שיש בהם חיי נפש והיינו דבברייתא דאין אוצרין פירות דברים שיש בהם חיי נפש קתני אבל תבלין כמון ופלפלין מותר דמשמע דלא נתמעטו אלא הני וכיוצא בהן אבל כל שאר דברים שהם מאכל אדם בכלל דברים שיש בהם חיי נפש הם ואפשר דמדנקט הרמב"ם אבל העיקרי' כגון הקשט והלבונה דדוקא הני וכיוצא בהן דאינן ענין למאכל אדם כלל אבל תבלין כמון ופלפלין שהם מכשירי מאכל אדם בכלל דברים שיש בהם חיי נפש הם לענין שלא ישתכר בהם יותר על שתות ומה שרצה להכריע מדלא אמר תסתיים לאו כלום הוא דאיכא למימר דמילתא דפשיטא היא דשמואל הוא דאמר תגרא בתר תגרא מש"ה לא אמר תסתיים ועי"ל דלא הו"מ למימר תסתיים דהא איפשר דהא דקאמ' על חד תרין אתי שפיר בהדי ההיא ואל ישתכר יותר משתות וכמו שאכתוב בסמוך בשם התוס'. וממה שכתבתי יש תשובה ג"כ לרבינו שכתב לקמן בסמוך דביצים אין בהם כל כך חיי נפש: אין משתכרין בביצים הכפל אבל עד הכפל רשאין להשתכר בהן וכו' בס"פ הספינה (בבא בתרא דף צא.) תניא אין משתכרין פעמים בביצים ואפליגו בה אמוראי כמו שכתבתי בסמוך ופסק רבינו כמ"ד על חד תרין ונתן טעם לפי שאין בהם כל כך חיי נפש והם דברי רשב"ם שם וכבר כתבתי בסמוך דטפי חיי נפש הן משמן וכ"נ מדברי התוס' דבכלל דברים שיש בהם חיי נפש האמור בברייתא הם שכתבו ח"א על חד תרין וא"ת מאי איריא ביצים אפי' שאר דברים נמי כדאמרן המשתכר אל ישתכר יותר משתות ותירץ ריב"ם דמיירי אפי' טרח דהיכא דאיכא טירחא יכול להשתכר יותר משתות כדאמרי' בהמפקיד איכא טירחא ודמי ברזנייתא ולרשב"א נראה דהכא מיירי אפילו בביצים שאינו לוקח מן השוק אלא

מתרנגולת שבביתו דכה"ג בשאר דברים שרי עכ"ל ורשב"ם עצמו נתן טעם אחר דיש בביצים טורח מרובה וריוח מועט הוא לעני המחזר בעיירות לקנות ביצים ולכך התירו להשתכר יותר משתות ע"כ וזה כדברי ריב"ם והרמב"ם ז"ל בפי"ד מה"מ פסק כמ"ד תגרא בתר תגרא שכתב וז"ל ואין משתכרין פעמיים בביצים אלא התגר הראשון הוא מוכרן בשכר והלוקח ממנו מוכרן בקרן בלבד:

סעיף כט

אין אוצרין פירות שיש בהן חיי נפש בא"י ברייתא בסוף פרק הספינה (בבא בתרא צ:): ומ"ש והוא הדין בכל מקום שרובן ישראל כ"כ הר"ן והרא"ש בשם רשב"ם וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ד מה"מ והכי מוכחי עובדי דשמואל ואבוה דאיתא התם בגמרא דהא אינהו בח"ל הוו ומשבח להו במאי דהוו גרמי לאוזולי תרעא: ומ"ש בד"א בלוקח מן השוק כדי לאצור אבל כל אדם רשאי לאצור הגדל בשלו שם מימרא דרב ובריתא. וכתב רשב"ם ומיהו לפרנסת ביתו יכול לקנות אם אין לו משדותיו: ומ"ש ובשנת בצורת לא יאצור כלל וכו' שם בברייתא ובשני בצורת אפי' קב חרובין לא יאצור מפני שמכניס מארה בשערים ופר"ש לא יכניס בשלו ומיהו ישייר לעצמו כדי הוצאתו לשנה:

סעיף ל

רשאין בני העיר לפסוק השערים וכו' בפ"ק דב"ב (ח:) רשאים בני העיר להתנות על המדות ועל השערים ועל שכר פועלים ולהסיע על קיצתם ופירש רש"י להסיע על קיצתם. לקנוס את העובר על קיצת דבריהם להסיעם מדת דין שבתורה: ומ"ש וכן כל בעלי אומניות רשאין לתקן תקנות מענין מלאכתם וכו' בד"א כשאין אדם גדול וחכם בעיר וכו' שם (ט.) הנהו בי תרי טבחי דאתנו בהדי הדדי דכל מאן דעביד ביומא דחבריה נקרעיה למשכיה אזל חד מינייהו עבד ביומא דחבריה קרעוהו למשכיה אתו לקמיה דרבא חייבינהו רבא לשלומי איתיביה רב יימר בר שלמיא לרבא ולהסיע על קיצתן לא אהדר ליה רבא אמר רב פפא שפיר עבד דלא אהדר ליה מידי ה"מ היכא דליכא אדם חשוב אבל היכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמינייהו וכתב הר"ן פי' הרא"מ אדם חשוב הממונה פרנס על הצבור וטעמא דמילתא דכיון דאיכא פסידא לאחריני בתנאייהו דהא מייקרי תרעא ומפסדי לוקחין לאו כל כמינייהו דמתני אלא אם כן נטלו רשות מאותו פרנס הממונה על הצבור אבל היכא דליתא פסידא דאחריני תנאייהו תנאה וכן נמי אי ליכא אדם חשוב אף על גב דאיכא פסידא ומיהו כי אמרינן דתנאייהו תנאה דוקא בדאתנו אהדדי כל טבחי מתא משום דכל בני אומנות אחת הוו כבני העיר לגרמייהו ורשאין להסיע על קיצתן אבל תרי או תלתא לא עכ"ל וקצת דברים אלו כתב ה"ה בפרק י"ד מה"מ וז"ל הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר רשאין אנשי אומניות לפסוק ביניהם וכו' בד"א

במדינה שאין בהם חכם חשוב לתקן מעשה המדינה ולהצליח דרכי יושביה אבל אם יש בה אדם חשוב אין התנאי שלהם מועיל כלום ואין יכולין לענוש ולהפסיד על מי שלא קבל התנאי אא"כ התנה עמהם ועשו מדעת החכם וכל מי שהפסיד לפי התנאי שאינו מדעת החכם משלם עכ"ל וכתב ה"ה פי' הרא"מ אדם חשוב ממונה על הצבור וזהו שכתב המחבר לתקן מעשה המדינה כלומר שהוא ממונה על כך הא אם היה ממונה אפי' זולתו תנאו קיים עכ"ל ואיכא למידק בדברי הרמב"ם ז"ל דממה שכתב ואין יכולין לענוש ולהפסיד על מי שלא קיבל התנאי משמע שאם קיבל עליו התנאי אע"פ שלא הי' בפני החכם חייב וזה הפך מאי דאיתמר בגמרא בעובדא דהני תרי טבחי דאתנו בהדי הדדי ואסיקנא דמשום דלא היה בפני אדם חשוב לאו כלום היא וכן מבואר בדבריו ז"ל בסמוך שכתב אא"כ התנה עמהם ועשו מדעת החכם דמשמע בהדיא שאע"פ שהתנה עמהם אם לא עשו מדעת החכם לאו כלום הוא וצ"ל שמה שכתב אין יכולין לענוש ולהפסיד על מי שלא קיבל התנאי פירושו על מי שעבר התנאי:

סימן רלב

סעיף א

המוכר לחבירו דבר במדה או במשקל או במנין וטעה אפילו בכל שהוא חוזר לעולם וכו' בר"פ האיש מקדש (קידושין מב:) ובכמה דוכתי אמר רבא כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר ופרש"י שאין זה כשאר אונאות דקיי"ל בהזהב פחות משתות מחיל אינש דהתם אין כל אדם יכול לצמצם הדמים אבל טועה במדה טעות הוא ואדעתא דהכי לא עביד וכתב הר"ן בפרק בית כור אהא דתנן מדה בחבל פוחת כל שהיא ינכה יתר כל שהוא יחזיר כתב ר"ש ז"ל דאע"ג דאמר רבא כל דבר שמדה ושבמשקל ושבמנין אפי' פחות מכדי אונאה חוזר ומוכח בפרק הספינה דמקח טעות הוי ה"מ במטלטלי אבל במקרקעי לא שייך בהו חזרה וליתא דודאי רבא אפילו במקרקעי אמרה דהא אמרינן בפרק הזהב חטין שזרען בקרקע מהו וכו' ובפרק האיש מקדש אמרי' בהדיא ובמקרקעי נמי לא אמרן אלא דפליג בעילויי' אבל פליג במשחתא לא דאמר רבא כל דבר שבמדה וכו' אלמא רבא אף במקרקעי אמרה אלא ודאי דגמר דבריו ז"ל נתפס עיקר תירוצו דכיון שא"ל מדה בחבל לפי מדה בחבל קאמר ואם יחסר או יותיר ינכה או יחזיר הא לאו הכי בטל מקח לגמרי כדרבא ומיהו נהי דאמרינן דכל דבר שבמדה וכו' דוקא כגון שא"א להשלים הא איפשר להשלים משלים ואינו בטל כיצד מכר לו סאה פירות ונמצאת חסירה משלים אבל בשא"א להשלים כגון בקרקעות בטל מקח לגמרי וכ"כ הרמב"ם בפרק ט"ו מה"מ ומתני' דתנן אפי' בקרקעות ינכה ויחזיר

היינו טעמא משום דא"ל מדה בחבל כדכתיבנא ולפ"ז המוכר שדה לחבירו ונמצא שגזל מוכר מקצתו והרי אותו מקצת יוצא מתחת ידו מכיון שבטל מקצתו בטל כולו אבל הרשב"א ז"ל סובר דכי אמר רבא כל דבר שבמדה אפי' פחו' מכדי אונאה חוזר לאו בטול מקח קאמר אלא אונאה חוזרת ושתות ופחות משתו' ויתר על שתות כולן שוין בדבר זה שבכולן המקח קיים והאונא' חוזרת ואין חילוק בין דבר שאיפשר להשלים לדבר שא"א להשלים שאפי' בדבר שא"א להשלים כבית או שדה קנה ומחזיר אונאה והיינו מתני' דתנן ינכה והיינו דשמואל דאמר מקמצין ולפי זה הלוקח שדה מחבירו ומקצתה יוצא מתחת ידו מפני שגזלה מוכר המקח מתקיים בשאר עכ"ל הר"ן שם ובר"פ האיש מקדש וז"ל הרמב"ם בפרק ט"ו מה"מ המוכר לחבירו במדה במשקל או במנין וטעה בכל שהוא חוזר לעולם שאין הונייה אלא בדמים אבל בחשבון חוזר כיצד מכר לו ק' אגוזים בדינר ונמצא ק"א או צ"ט נקנה המקח ומחזיר את הטעות ואפילו לאחר כמה שנים וכתב ה"ה שכ"כ הר"י ן' מיגא"ש דהא דאמר רבא כל דבר שבמדה כו' חוזר פי' שהמקח קיים ומחזיר מה שחסר אבל אין בטעות בזה בשום צד ביטול מקח אפילו ביותר משתות כיון דלא הוי טעותא בסך הערך וכן העלה הרשב"א פי' האיש מקדש עכ"ל ומשמע דע"כ לא אמר הרמב"ם אלא בדבר שאיפשר להשלים אבל בדבר שא"א להשלים בטל מקח וכמו שכתבתי בסמוך בשם הר"ן וכן דעת הרמב"ן בפרק בית כור וכך הם דברי הרא"ש שכתב בפרק בית כור דאם אינו רואה את השדה והתנה עמו למכור לו בית כור לא מצי למיתב ליה בית כור חסר ומסתבר דאפילו ע"י ניכוי אינו חייב לקבלו דמצי למימר ליה לא היה בדעתי לקנות אלא בית כור שלם ומשמע מדבריו דדוקא משום דהוי דבר שא"א להשלים הא בדבר שאיפשר להשלים נקנה מקח ומחזיר אונאה וכן נראה מדבריו בתשובה שכתב רבי' בסי' זה בתשובה המתחלת ראובן ושמעון היו באשבליא וכו' ודעת הראב"ד כתבו רבינו לקמן בסמוך. וכתב נ"י בפרק בית כור המוכר שדה לחבירו ובא גזלן והוציא מידו מקצתה המקח קיים בשאר אבל הריטב"א ז"ל סובר שכיון שלא חל המכר על הגוזל כלל הוי דינו כאילו נמצא חסר ממש וכן דעת רבו הרא"ה עכ"ל: וכן אם טעה במנין המעות שנמצא חסרון או יתרון וכו' כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר ופשוט הוא מימרא דרבא דבסמוך: ומ"ש ואפי' אם לא תבעו אם הוא בכדי שהדעת טועה וכו' וה"ה לכל המקבל מעות מחבירו בין בתורת הלואה וכו' בפ' א"נ (פג:) אמר רב נחמן האי מאן דאוזיף פשיטי מחבריה ואשכח ביה טופיינא אי בכדי שהדעת טועה מיחייב לאהדורי ליה ואי לא מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה היכי דמי בכדי שהדעת טועה אמר רב אחא בריה דרב יוסף בעישורייתא וחומשייתא א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ואי אינש

תקיפא הוא דלא יהיב מתנה מאי א"ל דילמא מיגזל גזליה ואבלע ליה בחשבון ואי אינש דאתי מעלמא דלא שקיל וטרי בהדיה מאי אמר ליה דילמא אינש אחרינא גזליה וא"ל כי יזיף פלוני פשיטי מינך אבלע ליה בחשבון ופרש"י עישורייתא וחומשייתא אם יש לחלקם למעות העודפות להוציאם י' י' או ה' ה' ואין א' או ב' עודפות שאין באות לכלל ה' י"ל שטעה בחשבונו אם עישורייתא נינהו טעה בין חמשים למ' בין מ' לל' ואם אין עשיריות וישנן חמישיות יש שהיו רגילים למנות ה' ה' ואם היו עודפות הרבה כגון נ"ה טעה בעשיריות כדפרישית ויש כאן טעות של חמשים בדילוג א' ובה' העודפות טעה בין ג' לד' או אם עודפות ט"ו כ"ה טעה ג' פעמים או ה' פעמים בחשבון של ה' אבל אם עודפות על החמישיות אחת או שתים או ג' וד' שאינן מגיעות לה' לא טעה כלום וכולם מתנה וכתב הרמב"ם דין זה בפ"ד מה' מלוה:

סעיף ב

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם אפי' קנו מידו וכו' הוא בפט"ו מה"מ ואדברים שבראש הסימן קאי ועיין בס"ס ק"ץ. כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ג אבל אם בא הוא וא"ל טעיתי במנין המעות שנתתי לך חייב להחזיר בב"ד ובהגהות מרדכי בפ' הנזכר כתוב בהיפך:

סעיף ג

וכתב הראב"ד פעמים שהמקח בטל וחוזר בו כל זמן שלא השלים לו וכו' בהשגות פט"ו מה"מ וכתב עליו ה"ה דימה הר"א ז"ל זה למקדש את האשה במנה זה דאם לא ידעה ונמצא חסר דינר אינה מקודשת כדאיתא בפ"ק דקידושין וסובר הר"א ז"ל דע"כ לא מפלגינן בין מכר למלוה בכה"ג (או) כשלא אמר מנה זה וכדאית' התם מ"מ אין קידושין דומים למקח וממכר בכה"ג ודברי המחבר ורבו עיקר וגם הרמב"ן ז"ל הודה לדבריהם בפ' בית כור כל זמן שאפשר להשלים עכ"ל ותמיהני שנראה שהראב"ד אינו חולק על דברי הרמב"ם ורבו אלא שחידש לנו דין אחר שלא נזכר בדבריהם ודברי טעם הם ואפשר שגם הם יודו בו:

סעיף ד

מכר חפץ לחבירו ונמצא בו מום שלא ידע בו הלוקח מחזירו אחר כמה ימים שזהו מקח טעות כן כתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל בפרק הזהב וזה לשונו והיכא דזבין אינש מידי לחבריה ולאחר זמן אתגלי דאית ביה מומא דהוה ביה מעיקרא מקמי דליזבניה אית ליה לאהדורי למריה ולא אמרינן בכה"ג שהה ליה בכדי שיראה לתגר או לקרובו דלא אמור רבנן הכי אלא גבי אונאה אבל גבי מומין מקח טעות הוא וכל אימת דמגלי ליה מהדר לי' למריה והכי כתב רב האי גאון ז"ל עכ"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפט"ו מה"מ וכתב ה"ה ויש מי שכתב שאם היה דבר שהלוקח יכול להבחינו לאלתר כגון שיכולים לנסותו

ולטעמו ולא הקפיד לעשות כן והמוכר מכר לו סתם אינו חוזר: ומ"ש והוא שלא נשתמש במקח אחר שידע המום וכו' וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר וכ' [ה"ה] יצא לו ממה שאמרו כן במקדש את האשה ובא עליה ונמצא בה מומין דאמרי' חזקה אין אדם שותה בכוס אא"כ בודקו יפה וחייב בכתובתה כמו שנתבאר בפכ"ד מהלכות אישות וכן הם דיני מקח וממכר שוים לאשה בדינים אלו כדאיתא בפרק המדיר עכ"ל: אין מחשבין פחת המום אפי' מכר לו חפץ שוה ק' דינרין נמצא בו מום המפחיתו באיסר מחזיר לו הכלי וכו' עד או תקח מעותיך והחזר לי מקחי כל אלה דברי הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר וכתב ה"ה זה פשוט שהרי מום כמקח טעות הוא ומבואר בפרק האומנים שמום הוא כמקח טעות:

סעיף ה

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן ושמעון היו באשבליא וכו' בסוף כלל צ"ו. כתב רבינו ירוחם בסוף ני"א נשאל רב אלפס ראובן מכר חצר לשמעון ודר בו שמעון זמן ארוך ואח"כ תבע שמעון את ראובן ואמר שמצא בחצר מומין שבסתר ואמר ליה ראובן אתה ששכנת בחצר כל זמן זה ולא תבעת ראית ומחלת ועוד שלא לקחת ממני עד שבדקת ביד שכנים והשיב זה שאמרת ההלכה מפני שבדוקה ביד קרובותיו אין דנין כן אפילו בעבדים ושפחות ולא בחצירות שהרי הוא בעצמו רואה מה שאין כן באשה ומה ששאלת באיזה מום יבטל המקח לא הזכירו רבותינו בחצירות מומין הילכך כל מידי דקפדי עליה הוישאלת מום ובטל המקח ואין לדבר זמן קצוב אלא כל זמן שמתגלה המום יש לו לתבוע. וכתב עוד שם שנשאל ר"י ן' מיגא"ש על ראובן שהחליף בתים לשמעון ומצא בהם מומים וטען שלא ידע בהם ולא הודיעו וראובן אומר הודעתיך ועוד אני אתקן כל המומין וע"ש :

סעיף ו

כתב הרמב"ם כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום ומחזירין בו המקח מחזירין וכו' עד צריך שידע הדבר שמוחל ויפרש אותו בפט"ז מהלכות מכירה ומסיים שם ויפרש אותו כמו המפרש בהונייה וכתב ה"ה לא ידעתי זה מבואר אלא מדמיון זה לאונאה למד כן ומק"ו שהרי המום לעולם חוזר אע"פ שאין האונאה חוזרת אלא לזמן ידוע עכ"ל ודברי רבינו נכונים דהרמב"ם אזדא לטעמיה דאמר אין אדם מתחייב לחבירו בדבר שאינו קצוב כמבואר בסימן ר"ז וה"ה למחילה: (ב"ה) אלא דמסיים וכתב כמו המפרש דאונאה משמע דמטעם דמיון דין האונאה נגע בה כדברי ה"ה ולא מטעם מתחייב בדבר שאינו קצוב שכתב רבי': ומ"ש ואני כתבתי למעלה שלדעת א"א הרא"ש ז"ל יכול להקנותו בסימן הנזכר כתוב

בנ"י פרק בית כור אם הראה לחבירו כוס של עץ ואמר ליה קנה זה של זהב כיון דחזו ליה מצי למימר ליה דעדיף ליה כשל זהב :

סעיף ח

המוכר פרה לחבירו ואמר ליה יש בה מום פלוני ופלוני הניכרים ובכללן הזכיר מום שאינו ניכר וכו' בפרק האומנים (בבא מציעא פ.) א"ר יוחנן המוכר פרה לחבירו ואמר לו פרה זו נגחנית היא נשכנית היא בעטנית היא רבצנית היא והיה בה מום אחד וסנפו בין המומין ה"ז מקח טעות מום זה ומום אחר אין זה מקח טעות א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי היו בה כל המומין הללו מהו א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמרינן משמיה דרבא היו בה כל המומין הללו אין זה מקח טעות וכתבו הרי"ף והרא"ש פירוש פרה זו לא היתה נשכנית ולא רבצנית ולא בעטנית אבל היה בה מום אחר שאינו ניכר ומנאו המוכר עם אלו המומין שאינם בה אע"פ שהזכירו ומנאו עם אלו המומין הרי זה מקח טעות שהוא אומר לו כי כשראיתי שאינה לא רבצנית ולא נשכנית ולא בעטנית אמרתי כשם שאלו המומין אינם בה כך מום אחר אין בה ולהשביח דעתי אמרת לי כך הילכך הרי זה מקח טעות ואין יכול לומר לו כבר הודעתיך אבל הראה לו מום אחד שהוא ניכר ונראה לעין ואמר ליה פרה זו יש בה מום זה ויש בה מום אחר ולא היה נראה לעין אין זה מקח טעות שהרי לא הטעהו ולא אמר ליה אלא מומין שבה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפרק ט"ו מהל' מכירה המוכר פרה לחבירו ומנה בה מומים גלויים ומומים שאין ניכרים ולא היו בה מאותן המומים הגלויים שמנה ונמצא בה מום מאותן שאינם ניכרים ה"ז מקח טעות וחוזר ואף ע"פ שפירש המום שנמצא שהרי הלוקח אומר כשראיתי שאין בה אלו המומין שנראין שמנה כך אין בה אלו שאינן נראין שמנה ואינו מפרש מומים אלו אלא להשביח דעתי כיצד פרה זו עורת היא חגרת היא נשכנית היא רבצנית היא ונמצאת רבצנית בלבד או נשכנית ה"ז מקח טעות היו בה כל המומין שמנה אין זה מקח טעות וכן אם היתה חגרת ונמצאת נשכנית אף ע"פ שאינה עורת אין זה מקח טעות הראה לו המום שיש בה וא"ל מום זה יש בה ומום פלוני אף על פי שאותן המומין שמנה אין נראין ונמצאו בה כולן או מקצתן אין זה מקח טעות עכ"ל ורש"י פירש מום זה ומום אחר שפירש לו שם אותו המום לבדו ואמר ליה מום זה בה ועוד מומים אחרים אין זה מקח טעות דכיון דאותו המום הזכיר לו לבדו הו"ל לבדוק והתו' כתבו דמשמע בתוספתא דכתובות שאם הזכיר שני מומין אחד יש בה ואחד אין בה לא הוי מקח טעות אלא דוקא כי סנפו בין הרבה מומין שאין בה. כתב נ"י בשם הרמ"ה אע"ג דקיבל עליו כל מומין שבמקח מסתמא אי אשכח ביה מומא מקח טעות הוי :

סעיף ט

המוכר עבד או שפחה ונמצאו בהן מומין אין זה מקח טעות שאם הן גלויין הרי ידע ומחל וכו' עד גנב או קוביוסטוס אינו מום ברייתא בפ' המוכר פירות (בבא בתרא צב:) המוכר עבד לחבירו ונמצא גנב או קוביוסטוס הגיעו לסטים מזויין או מוכתב למלכות אומר לו הרי שלך לפניך. ופר"ש נמצא. שהי' גנב קודם לכן גונב ממון: קוביוסטוס. גונב נפשות: הגיעו. ללוקח ואין כאן מקח טעות: לסטים מזויין. הורג נפשות וסופו ליהרג: או מוכתב למלכות. ליהרג: הרי שלך לפניך. דגברא קטילא זבין ליה. ובפרק אף על פי (כתובות נז:) ובפ"ק דקידושין (יא.) אמרינן אלא מעתה עבד כהן שלקחו מישראל לא ליכול בתרומה משום סמפון בעבדים ליכא אי דבראי הא קא חזי ליה ואי דגואי למלאכה קא בעי ליה ושבסתר לא איכפת ליה נמצא גנב או קוביוסטוס הגיעו מאי איכא לסטים מזויין או מוכתב למלכות הנהו קלא אית להו: ופרש"י סמפון בעבדים ליכא. אין מומו מבטל מקח: קוביוסטוס. גונב נפשות: הגיעו. ללוקח ואין המקח בטל שסתמן גנבים הן: לסטים מזויין. אין דרכו בכך: מוכתב למלכות. חטא למלכות עד שצוה לגזור עליו שיהרגנו כל מוצאו: קלא אית להו. וסבר וקיבל עד כאן לשונו. וכתבו התוס' קשה לר"ת דבפרק המוכר פירות אמרינן בהדיא לסטים מזויין או מוכתב למלכות אומר לו הרי שלך לפניך ומפר"ת קלא אית להו ולא שכיחי ולא חשו להו לסמפון כיון דלא שכיחי ורבינו אליהו מקיים פירוש הקונטרס דהיכא דקבל המוכר מעות אמרינן מדלא בדקה לוקח קודם נתינת המעות הני מומין דאית להו קלא אם כן סבר וקיבל והא דאמרינן הרי שלך לפניך מיירי קודם שנתן הלוקח מעות וקצת משמע כן התם דפריך ולימא המוציא מחבירו עליו הראיה אלמא משמע דהלוקח מוחזק ע"כ לשונו ודברי רבינו כדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפט"ו מהלכות מכירה המוכר עבד או שפחה אין הלוקח יכול להחזירו מפני מומין שאין מבטלין אותו ממלאכתו והם הנקראים סמפון שאם היה זה סמפון גלוי כבר ראהו ואם אינו נראה כגון שומא בבשר או נשיכת כלב או ריח הפה או החוטים וכיוצא בהן הואיל ואינו מבטלו ממלאכתו אינו מחזיר שאין העבדים לתשמיט המטה אלא למלאכה נמצא בו שחין רע או חולי המתיש את כחו או שהיה נכפה או משועמם הרי זה מום מפני שמבטלו ממלאכתו וכן אם נמצא בו צרעת וכיוצא בה מהדברים המגועלים הרי זה מום מפני שנפשו של אדם אוננת מהם ונמצא שאינו מתעסק לו במלאכת אכילה ושתייה וכן אם נמצא לסטים מזויין הרי זה מום המאבד את כולו מפני שהמלך תופס אותו והורגו וכן אם נמצא מוכתב למלכות ה"ז מום ומחזירו מפני שהמלך תופסו למלאכתו בכל עת שירצה אבל אם נמצא גנב או חוטף או גונב נפשות או בורח תמיד או זולל

וסובא וכיוצא בדברים אלו אינו יכול להחזיר שכל העבדים בחזקת שיש בהן כל הדעות הרעות אלא אם כן פירש עכ"ל. ובהשגות א"א הלא אמרו בגמרא הנהו קלא איתי להו ומה שאמרה התוספתא פרק המוכר פירות לסטים מזויין או מוכתב למלכות אומר לו הרי שלך לפניך לא שיאמר הלוקח למוכר אלא המוכר ללוקח אך יש לפרש הנהו קלא איתי להו כלומר אין לחוש לעבד שלקחו כהן מישראל שמא לסטים מזויין הוא ומקח טעות שאם כן קול יצא עליו וכיון שלא יצא הקול מסתמא אין לנו לחוש לזה הטעות מיהו אם יודע הדבר שהוא כן מקח טעות הוא וחוזר בו ואומר טול את שלך ותחזיר לי מעותי ועל דרך זה הלך זה המחבר ועכשיו שיש בזה שני דרכים הללו הדין בזה ספק הוא אם נתן הדמים לא יטול ואם לא נתן לא יתן עכ"ל וה"ה כתב שמה שאמרו הנהו קלא איתי להו פירשו המפרשים אם היה כן היה הקול נשמע לפיכך אין לחוש מסתם ודבר זה עיקר שא"א לפרש א"ל הש"ל אלא שהלוקח אומר למוכר וכ"כ רוב המפרשים אח"כ מצאתי בתוספתא דב"ב פ"ה המוכר עבד לחבירו ונמצא גנב או קוביוסטוס הגיעו לסטים מזויין או שהיה מוכתב למלכות ה"ז מקח טעות וזה מבואר כדברי רבי' עכ"ל: ומ"ש רבינו ופרש"י קוביוסטוס הורג נפשות וכ"כ הרמב"ם ט"ס הוא וצריך להגיה גונב במקום הורג וכן מצאתי בספר מוגה:ומ"ש שי"מ דקוביוסטוס הוא משחק בקוביא וכן פר"ח כ"כ התוס' בפרקים הנזכרים:

סעיף י

המוכר פרה לחבירו ושחטה ונמצאת טריפה אם ידוע שהיתה טריפה כשלקחה וכו' בפרק אלו טריפות (חולין ד' נ:) ת"ר מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד כשירה משני צדדים טריפה נמצא עליה קורט דם בידוע שלפני שחיטה לא נמצא עליה בידוע שלאחר שחיטה הגליד פי המכה בידוע שג' ימים קודם לא הגליד פי המכה המע"ה ופרש"י הוגלד בידוע שהוא ג' ימים קודם שחיטה ואם לקחה בתוך ג' ימים הוי מקח טעות וצריך המוכר להחזיר לו מעותיו לא הוגלד פי המכה איכא לספוקי אי קודם מקח הוה אי לאחר מקח הוה ועל השבח שהוא מוציא מידו דמסתמא כל כמה דלא יהיב זוזי לא יהבי ליה חיותא עליו להביא ראיה שקודם מקח הוה דמספיקא לא מפקינן ממונא מחזקה והתו' והרא"ש כתבו המע"ה פי' על הלוקח להביא ראיה שברשות מוכר נטרפה ואע"פ שלא נתן מעות דכאן נמצא כאן היה כדאמרינן בשילהי המדיר (טו:) והא דקרי ליה המוציא משום דסתמא דמילתא כל כמה דלא יהיב דמי לא יהיב ליה חפצא וכבר כתבתי בסוף סי' רכ"ד שכן דעת הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ב מהלכות מכירה. כתב רבינו ירוחם בנ"ח ח"ב דוקא מי שהבהמה שלו אבל סרסור דקונה מזה ומוכר לזה משתבע

דלא ידע ומפטר והוא מדברי הגמ' בפרק המפקיד ואכתבנו בסמוך וצ"ע אם יש לחלק בין הא להההיא: ומ"ש בשם הרמב"ן ז"ל דה"ה נמי טרפות מחמת סירכא מבטל המקח כ"כ הרא"ש בפ' אלו טרפות בשמו והביא ראיות לדבריו והרא"ש דחה ראיותיו והסכים לדברי רבינו אפרים ובעל העיטור והר"ן כתבו דברי רבינו אפרים אבל הרמב"ן כתב וכו' וכ' דברי הרמב"ן באורך ונראה שכך הוא סבור וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ' י"ו מה"מ המוכר בהמה לחברו לטבחה ושחט' ונמצאת טריפה אם נודע בודאי שהיתה טריפה כשלקחה ה"ז מחזיר לו את השחוטה ויחזיר המוכר את הדמים וסתם וכתב ונמצאת טריפה משמע דבכל טריפות שבעולם הוי דינא הכי:

סעיף יא

וכתב הרמב"ם מכאן אתה למד שהמוכר דבר שהיה בו מום כשמכרו ועשה בו הלוקח מום אחר קודם שיודע לו המום הראשון וכו' בפרק י"ו מהלכות מכירה:

סעיף יב

ועל מה שכתב המוכר קרקע לחבירו ואכל פירותיה וכו' כתב ה"ה זה פשוט באיזהו נשך (סו:) בכיוצא בזה שאם המקח בטל הדרא ארעא והדרי פירא:

סעיף יג

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת ראובן שמכר לשמעון וכו' בכלל ק"ב סי' י"ב ודין זה נלמד מדין המוכר פרה לחבירו ושחטה ונמצאת טריפה שנתבאר בסמוך:

סעיף יד

ששאלת שמעון שקנה ב' נודות של שמן וכו' בכלל ק"ב סי' ז': (ב"ה) ועל מ"ש וישומו כמה דמיו פחותים משמן טוב ויחזיר לו הפחת יש לתמוה שיכול לומר הלוקח אינו רוצה שמן עכור ויש לומר דהכא במאי עסקינן כשהלוקח רוצה לקחתו אם יפחתו לו מדמיו א"נ מירי הכא כשאותו שמן יכול ליעשות צלול ע"י שיניחו אותו וירדו שמריו ועכירות שבו למטה: וכתוב עוד בשאלה שמעון זה רגיל לשלוח שמן בכל יום ו' לחזן ב"ה ע"י נער לצורך ב"ה ועתה שלח לו מזה השמן והנער נתנו בעששית אמנם השמש בעצמו הדליק הנרות ויש מהם שכבו ויש מהם שכהו אורם ועתה רוצה השמש להחזיר לו מותר השמן אם הדין עמו או נאמר שהוא הדליק הנרות וראהו סביר וקיבל. והשיב השמן ששלח לשמש יחזיר לו המותר להחזירו לראובן והשמש יכול להחזירו שלא דקדק לראות אם הוא טוב כי לא נתנו בעששית:

סעיף טו

המוכר לחבירו דבר שיש בו מום שאינו נראה ואבד המקח מחמת אותו המום וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא מב:) ההוא אפוטרופא דיתמי דזבן תורא ליתמי ומסריה לבקרא לא הוי ליה ככי ושיני למיכל ומית אמר רמי בר חמא היכי נידיינו דייני להאי דינא

נימא לי' לאפוטרופוס זיל שלים אמר אנא לבקר' מסרתיה נימא ליה לבקרא זיל שלים אמר אנא בהדי תורי אוקימתיה אוכלא שדאי ליה לא הוה ידענא דלא אכל מכדי בקרא ש"ש דיתמי הוא איבעי ליה לעיוני אי איכא פסידא דיתמי הכי נמי והב"ע דליכא פסידא דיתמי דאשכחוה למריה דתורא ושקול יתמי זוזי מיניה אלא מאן קא טעין מריה דתורא קא טעין איבעי ליה לאודען מאי מודעינן ליה מידע ידע דמקח טעות הוה בספסירא דזבן מהכא ומזבין להכא הלכך משתבע איהו דלא הוה ידע ומשלם בקרא דמי בשר בזול ופי' רש"י מריה דמורא טעין. שמת בהמתו אצלך ותובע את האפטרופוס: ספסרא. קונה ומוכר בשוק ביום שקנה מוכר: משתבע ספסירא. דלא הוה ידע ומשלם בקרא דמי בשר בזול עכ"ל: ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ' י"ו מהלכות מכירה וז"ל היה המוכר ספסר שלוקח מזה ומוכר לזה ואינו משהה המקח עמו לא ידע במום זה הרי הספסר נשבע שבועת היסת שלא ידע במום זה ויפטר מפני שהיה על הלוקח לבדוק השור בפני עצמו ולהחזירו לו קודם שימות ויהיה הספסר מחזירו על המוכר הראשון והואיל ולא עשה הוא הלוקח הפסיד על עצמו וכן כל כיוצא בזה עכ"ל ומ"ש אינו נראה כן מהה' עובדא דאפטרופא דיתמי וכו' ואסקינן שהמוכר חייב לשלם אע"פ שהיה סרסור שקונה ומוכר ואיפשר שלא הכיר בו מ"מ הטעה אותם וצריך לשלם הכי משמע בהדיא מדאוקימנא האי עובדא בספסירא דזבן מהכא ומזבין להכא ואמרי' דליכא פסידא ליתמי דאשכחוה למריה דתורא ושקלי יתמי זוזי מיניה וגם ה"ה כתב שמעשה זה צריך עיון לדעת הרב והחכם המרשים כתב נראה שהרמב"ם מפרש הא דאמרינן אשכחוה למריה דתורא ושקלי יתמי זוזי מיניה שנתנם המוכר מרצונו ולא שמחוייב בזה עכ"ל ואינו מחוור דאטו בשופטני עסקינן שהיה המוכר פטור ורצה לשלם מדעתו ועוד דאם כן לא הוה ליה לתלות הדבר ביתומים ולומר דאשכחוה למרי דתורא ושקול יתמי זוזי מיניה אלא הוה ליה לתלות הדבר במוכר ולומר דמריה דתורא יהיב זוזי ליתמי ול"נ דהרמב"ם ז"ל מפרש דבההוא עובדא הוה סלקא דעתין דבעו למפטר הבקרא ומשו"ה אקשינן דהא ש"ש דיתמי הוא ואמאי פטור ופרקינן דהב"ע דליכא פסידא ליתמי דאשכחוה למריה דתורא ושקול יתמי זוזי מיניה לא דשקלו ממש אלא היינו לומר דכיון דמוכר נמי קמן תו ליכא פסידא ליתמי דהא מצו למשקל דמי תורא מיניה אלא דאיהו טעין איבעי ליה לאודען ומשו"ה בעי לפטור עצמו ואקשינן מאי מודעין ליה מידע ידע דמקח טעות הוא ופשיטא דחייב ומהדרינן ספסירא הוא וכיון שהוא ספסירא פשיטא דמיפטר וא"כ לית לן לספוקי אלא אי משלם אפטרופא או בקרא ומש"ה אמרינן היכי נידיינו דייני להאי דינא נימא לאפטרופס זיל שלים וכו' נימא לבקרא זיל שלים וכו' ולא אמרינן נימא

למוכר זיל שלים אלא ודאי פטור היא הספסירא ומש"ה אסיקנא משתבע הספסירא דלא הוה ידע ומיפטר ומשלם בקרא ליתמי דמי בשר בזול משום דש"ש דיתמי הוא ופשטא דמילתא הכי משמע מדמסיק דמשתבע ספסיר' דלא הוה ידע ואי כדברי רבינו המחבר כיון שכבר שקלו יתמי דמי תורא מהספסירא מאי האי דקאמר משתבע ספסירא שבועה זו מאי עבידתה ואע"ג דאיכא למימר דמשתבע כדי להשתלם מהבקרא מה שפרע ליתומים וכדמשמע מפרש"י מ"מ פשטן של דברים כדפרישית אליבא דהרמב"ם דייקי טפי:

סעיף טז

ומ"ש רבינו וכן כתב הרא"ש ז"ל בתשוב' המוכר בצים לחבירו ונמצאו מוזרות וכו' הוי מקח טעות אע"פ שקנאם גם הוא ונתאנה וכו' בכלל ק"ב סי' י' כתובה שאלה זו וחיסר המדפיס התשובה ובספר כתיבת יד מצאתיה כדברי רבינו ומשמע מדברי רבינו שהרמב"ם חולק על דין זה וכן כתב בהדיא החכם המרשים ולי נראה דאין הנדון דומה לראיה דע"כ לא קאמר הרמב"ם דישבע המוכר שלא ידע במום זה ויפטר אלא מפני שהיה לו ללוקח לבדוק השור ולהחזירו קודם שימות והיה הסרסור מחזירו לבעלים וכמבואר בדבריו אבל במוכר בצים לחבירו ונמצאו מוזרות דלא שייך האי טעמא דהא אין אדם עשוי לבקע בצים אלא בשעה שהוא צריך להם מודה הרמב"ם דהוי מקח טעות ומיהו אנן השתא בדין ביצים שנמצאו מוזרות לא נהיגינן להחזיר ומנהג מבטל הלכה: השוחט בהמה ולא בדק הסימנים והניחם כסבור שהם שחוטים ואח"כ בא בעל הבשר ומכר הבני מעים בששה פשוטים על מנת שיפרעם הלוקח אם כשרה אם טריפה ולבסוף נתברר הדבר שלא נשחט כראוי כתב הריב"ש בסי' תי"ג שהדין עם המוכר ואין כאן מקח טעות מחמת המום הנמצא במכר מחמת פיסול זה כיון שפירש לו בין כשרה בין טריפה אבל אם יש מצד הערך אונאה שתות מחזיר אונאה יותר משתות בטל מקח:

סעיף יח

המוכר לחבירו זרעוני גנה וזרען ולא צמחו חייב באחריותן ודוקא זרעוני גנה שאינן עומדין אלא לזריעה וכו' בבתרא ר"פ המוכר פירות (בבא בתרא צב.) המוכר פירות לחבירו ולא צמחו אפי' זרע פשתן אינו חייב באחריותן רשב"ג אומר זרעוני גנה שאינם נאכלים חייב באחריותן ובגמרא (צג:) ת"ר מהו נותן לו דמי זרע ולא הוצאה וי"א אף הוצאה מאן י"א א"ר חסדא רשב"ג היא הי רשב"ג אילימא רשב"ג דמתניתין דתנן המוכר פירות לחבירו ולא צמחו וכו' הא זרעוני גנה שאינן נאכלים חייב באחריותן אימא סיפא רשב"ג אומר זרעוני גנה שאינם נאכלים חייב באחריותן ת"ק נמי ה"ק אלא לאו הוצאה איכא בינייהו מ"ס דמי זרע ומר סבר אף הוצאה ודילמא כולה דרשב"ג הוא וחסורי

מיחסרא וה"ק המוכר פירות לחבירו ולא צמחו אפילו זרע פשתן אינו חייב באחריותן הא זרעוני גנה שאינן נאכלים חייב באחריותן דברי רבן שמעון בן גמליאל שרשב"ג אומר זרע פשתן הוא דאינו חייב באחריותן הא זרעוני גנה שאינן נאכלין חייב באחריותן וכתבו הרי"ף והרא"ש ת"ר המוכר זרעוני גנה לחבירו זרעים שאינן נאכלים זרען ולא צמחו חייב באחריותן זרעים הנאכלין זרען ולא צמחו אינו חייב באחריות ואם התנה עמו מתחילה לזרע חייב מהו נותן לו דמי זרע ויש אומרים אף הוצאה והלכתא כתנא קמא עד כאן לשונו וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק י"ו מהלכות מכירה וכתב דה"ה לדברים הנמכרים לרפואה או לצביעה וכן כל כיוצא בזה ומה שאמר ואם פירש אז חייב באחריותן אפילו בחטין מבואר בברייתא שכתבתי בסמוך ומ"ש והא דחייב באחריותן בזרעוני גנה דוקא בשאין דבר אחר לתלות בו מה שלא צמחו אבל אם יש דבר אחר לתלות בו כגון ברד או דבר אחר תלינן בו וכו' כן כתב שם הרי"ף וז"ל וה"מ דלא צמחו מחמת עצמן אבל מחמת דבר אחר כגון ברד וכיוצא בו אינו חייב באחריותן וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר וכתב הרא"ש משמע מתוך דברי רב אלפס דכל היכא שאין הלקוי ידוע כגון ברד וכיוצא בו תלינן בגריעותא דזרעים וזהו שכתב רבינו אבל כל זמן שאין דבר לתלות בו מסתמא הוא חייב באחריותו. וז"ל הר"ן והא דאמרינן הכא דחייב באחריותו. דוקא בשזרען בקרקע בדוקא ושנים כתקנן אבל זרען בטרשים או שלא היו שנים כתקנן אינו חייב באחריותן דתלינן בשנים או בריעותא דקרקע אא"כ באו בקיאים ואמרו שראו אותן ולא היו ראויין לזריעה וכן נראה מדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל עכ"ל: ומ"ש עוד רבינו ומחזיר לו דמיו אבל לא מה שטרח והוציא בזריעתו כבר נתבאר בסמוך דהלכה כת"ק דאמר נותן לו דמי זרע ולא כמ"ד אף הוצאה ומ"ש וכל דמיו מיהא מחזיר לו ואינו יכול לומר לו החזיר לי זרעוני ואתן לך הדמים כו' כן דקדק הר"ן אהא דמתני' ה"ק שרשב"ג אומר זרעוני גנה שאינן נאכלין וכו' וז"ל ק"ל מאי קמ"ל פשיטא שאין נקחין אלא לזריעה ואינן ראויין לה אין לך מקח טעות גדול מזה ונ"ל דהא אתא לאשמעינן דאע"פ שזרען וא"א להחזירן חייב דהרי היא כמי שפירש לו מוכר לך וזורעם בקרקע דסלקא דעתך אמינא נהי דמקח טעות היא מצי א"ל מוכר הבא לי חטי ואחזיר לך דמיהן קמ"ל דלא עכ"ל:

סעיף יט

וכתב הרמב"ם מכאן אתה למד שהלוקח מקח מחבירו ומודיעו שמוליכו למדינה פלונית למכרו שם וכו' עד היה לו להודיעו למוכר ולא הודיעו הרי הוא ברשות לוקח הכל בפי"ו מהלכות מכירה וכתב נ"י בשם הריטב"א אבל אינו נותן לו מה שהוציא דלית הלכתא כרשב"ג. וכתב הראב"ד על בבא קמייתא דין זה אמת הוא אלא שאין מכאן ראיה וכו'

וה"ה נותן טעם לדברי הרמב"ם ז"ל שהביא ראיה מכאן וגם הר"ן בחידושיו הביא ראיה לדין זה מכאן. ואיכא למידק במ"ש הרמב"ם ואפילו אבד או נגנב אחר שהודיעו הרי הוא ברשות מוכר דמשמע דאם אבד או נגנב קודם שהודיעו הרי הוא ברשות לוקח ואם לא היה לו שהות להודיעו איכא למתמה אמאי הוא ברשות לוקח לכן נ"ל לפרש דהא ודאי מעת שנמצא בו המום הוא ברשות מוכר כל זמן שלא היה לו שהות להודיעו וביאור דברי הרמב"ם כך הוא ואפילו אבד או נגנב הוא ברשות המוכר מאחר שהודיעו שרוצה להוליכו למדינה פלונית:

סעיף כ

ומ"ש הלוקח מקח ונמצא בו מום ואבד או נגנב אח"כ וכו': והרמ"ה כתב ואם המוכר ידע שהיה בו מום חייב אף בהוצאה שהוציא הלוקח וכו':

סעיף כא

המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן אם אין להוכיח מן הלוקח אם קנאו לרדיא או לשחיטה וכו' בר"פ שור שנגח את הפרה (בבא קמא מו.) ובר"פ המוכר פירות (בבא בתרא צב.) המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן רב אמר הרי זה מקח טעות ושמואל אמר יכול לומר לשחיטה מכרתיו לך אמאי וניחזי אי גברא דזבין לרדיא אי גברא דזבין לנכסתא לא צריכא בגברא דזבין להא ולהא וניחזי אי דמי רדיא לרדיא אי דמי נכסתא לנכסת' לא צריכא דאייקר בשרא וקאי בדמי רדיא למאי נפקא מינה לטירחא רב אמר ה"ז מקח טעות בתר רובא אזלינן ורובא לרדיא זבני ושמואל אמר כי אזלי' בתר רבא באיסורא בממונא לא וידוע דהלכה כשמואל בדיני וכן פסקו הפוסקים ז"ל: ומ"ש רבינו ואם הוא גברא דלא זבין אלא לרדיא והמוכר מכירו הוי מקח טעות וכו' נראה שסובר שאם אין המוכר מכירה דלא זבין אלא לרדיא לא הוי מקח טעות: ומ"ש ואי גברא דלא זבון אלא לשחיטה מסתמא לשחיטה קנאו וכו':

סעיף כב

ואי זבין לרדיא ולשחיטה ואיכא הוכחה בדמים וכו' מבואר מתוך הסוגיא שכתבתי בסמוך: ומה שאמר ואף ע"ג דקיי"ל כרבנן שאין הדמים ראיה ה"מ גבי צמד בקר שהדמים מכחישין את עיקר הלשון וכו' כן כתבו התוס' והרא"ש ז"ל בריש פרק הפרה בשם ר"ת וכיוצא בזה כתב הר"ן בריש פרק המוכר פירות: ודברי הרמב"ם בדין זה שם בפי"ו מה"מ וז"ל המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן יכול לומר לו לשחיטה מכרתיו לך בד"א בשהיה הלוקח קונה לשחיטה ולחרישה אבל אם היה יודע שהוא קונה לחרישה בלבד ה"ז מקח טעות וחוזר וכן כל כיוצא בזה עכ"ל: כתב נ"י בריש פרק המוכר פירות היכא דהוי מקח טעות משמע מהכא דהיכא דלית ליה זוזי למוכר לא מצי למימר הרי שלך לפניך טרח

וזבין אלא יפרע ממטלטלי אבל אי אית ליה זוזי בעי למיתן ליה שדינו כדין בעל חוב. ועיין בדברי תשובות מיימון שאכתוב בסמוך: [%א] הקונה ביצים ואומר שרוצה מאותם שנולדו ונתנו לו ביצים הנמצאים במעי תרנגולת וכן אם אמר שרוצה ביצים הנולדים מתרנגול ותרנגולת ונתנו לו ביצי ספנא מארעא אמרינן בפ"ק דביצה (ז.) דהוי מקח טעות ועיין בהר"ן פרק האיש מקדש: ראובן שמכר סוס לשמעון ביין ואח"כ בא עכו"ם אחד ואמר שהסוס נגנב ממנו ושמעון מעכב היין שעדיין הוא ברשותו עי' בתשובות מיימוניות דספר קנין סימן ו' והוא במרדכי פרק הזהב וכתבתיה בסימן רכ"ה: ראובן שמכר סוס לשמעון ושוב נמצאו בו מומין ביד שמעון והוא טוען שברשות ראובן נעשו עיין שם סימן ז' ובמרדכי פרק המדיר: כתב בתשובות מיימוניות דספר משפטים סימן י"ג המוכר לחבירו דבר שהוא מקח טעות שצריך להחזיר לו הדמים דינו כבעל חוב דאי אית ליה זוזי לא מצי לסלוקיה בארעא ור"י אומר שדינו כנזקים דאע"ג דאית ליה זוזי מצי לסלוקיה בארעא ועיין בנ"י שכתבתי בסמוך:

סימן רלג

סעיף א

ב המוכר לחבירו מין ממיני פירות ונתן לו מין אחר אין כאן מכר ושניהם חוזרין בהן כיצד מכר לו חטים לבנות ונמצאו אדומות או איפכא וכו' עד סוף הסימן משנה בפ' המוכר את הספינה (בבא בתרא פג:) ארבע מדות במוכרים מכר לו חטים יפות ונמצא רעות הלוקח יכול לחזור בו רעות ונמצאו יפות המוכר יכול לחזור בו יפות ונמצאו יפות רעות ונמצאו רעות אין א' מהן יכול לחזור בו שחמתית ונמצאת לבנה לבנה ונמצאת שחמתית עצי' של זית ונמצאו של שקמה של שקמה ונמצאו של זית יין ונמצא חומץ חומץ ונמצא יין שניהם יכולים לחזור בו: ומ"ש רבי' ואין המוכר יכול לחזור בו אפי' אם הוקרו מכר לו רעות ונמצאו יפות מוכר חוזר בו וכו' ולא לוקח אפי' אם הוזלו מבואר שם בגמ' וכתב הר"ן ז"ל יפות ונמצאו יפות רעות ונמצאו רעות אין אחד מהם יכול לחזור בו ואם תאמר פשיטא פירשו בשם רבינו האי גאון ז"ל שנמצאו יפות שביפות ואפילו הכי לאו כל כמיניה דמוכר לומר שנתאנה כיון דיפות מכר וכן רעות ונמצאו רעות כגון שנמצאו רעות שברעות ואפילו הכי אין לוקח יכול לחזור בו והרמב"ם ז"ל כתב בפרק י"ז מה"מ רעות ונמצאו רעות יפות ונמצאו יפות אע"פ שאינן יפות שאין למעלה מהם ולא רעות שאין למטה מהן אין אחד מהם יכול לחזור בו וכולהו איתנהו עכ"ל וז"ל ה"ה בפרק הנזכר פירשו ז"ל שאמר המוכר שהם יפות ונמצאו שקורין לכמותן רעות אע"פ שאין אונאת שתות בין אלו לאלו בדמי המקח אפ"ה הלוקח יכול לחזור בו מפני

שהטעהו ויש ביניהן שינוי השם וה"ז קצת כשינוי חפץ מחפץ שאם רצה המתאנה לחזור בו ולבטל מקחו רשאי אבל לא המוכר לפי שאינו שינוי חפץ לגמרי רעות ונמצאו יפות וכו' כלומר שהטעה הלוקח את המוכר וא"ל חטין שלך רעות הן ונמצאו שהן מן היפות מוכר שנתאנה יכול לחזור בו ולא לוקח שחמתית פירוש אדומה כל אחד משניהם יכול לחזור בו אע"פ שאין אונאה בדמי המקח והטעם שזה כשינוי חפץ לגמרי עכ"ל: [%א] כתוב בת"ה סימן שכ"ב על המוכר לחבירו בשר בחזקת שהוא מאיל מסורס ונמצא שהוא מאיל שאינו מסורס אינו יכול לחזור בו לגמרי אלא יחזיר לו דביני וביני אא"כ ידוע שהלוקח כ"כ אסטניס דלא אכיל כלל בשר איל שאינו מסורס וה"ה ללוקח שאר מיני מאכל בחזקת ענין אחד ונמצא בענין אחר: כתב המרדכי בפרק אלו מציאות מעשה באחד שקנה בדיל מעכו"ם ושוב נמלך ומכרו לישראל בחזקת בדיל ונמצא שכולו כסף מבפנים ותבעו בדין שאינהו ופטרו אבי"ה מפני שלא זכה בו כשקנאו מהעכו"ם כיון שלא ידע ולא נתכוין לקנות הכסף מהראיה שכתבתי לעיל והודה לו רבינו תם עכ"ל. ראובן שטוען על שמעון מכרת לי חפץ בתורת זהב ושברתיו ומצאתי בתוכו עופרת ושמעון משיב לא נדרתי לך כלום אלא כמו שקניתי כך מכרתי עיין במרדכי פ' המפקיד: כתב המרדכי בפרק הספינה פסק רבי' מאיר על אודות ראובן שקנה חפץ מהעכו"ם בחזקת שהוא של זהב ומכרו לשמעון ולא נתכוין להטעותו ונמצא של כסף דאפילו הכי חייב ראובן להחזיר מעותיו ואע"ג דביטול מקח כגון יותר משתות בעיא היא אי לעולם חוזר ולא איפשיטא האי הוי כמו שחמתית ונמצאת לבנה דלעולם חוזר. וכתב עוד ואביאסף פסק דאם מכר כסף סיגים בחזקת כסף צרוף אין יכול לחזור בו אבל זהב ונמצא כסף או להפך שניהם יכולים לחזור עכ"ל. ומ"ש במכר כסף סיגים בחזקת כסף צרוף אין יכול לחזור בו היינו כשאין בו שיעור אונאה וכן משמע בהגהות מיימון פרק י"ז מה"מ:

סימן רלד

סעיף א

המוכר בשר בכור לחבירו ונודע ששחטו ולא הראהו למומחה מה שאכל אכל ויחזיר לו הדמים והנשאר ביד הלוקח יקבר ויחזיר לו הדמים וכן הדין במוכר בשר טרפה וכו' עד ומה שקבל ממנו המוכר יותר מדמי הטרפה צריך להחזיר משנה בס"פ פסולי המוקדשין (לז.) וכתבוה הרי"ף והרא"ש ז"ל בפרק המוכר פירות:

סעיף ב

ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל וכן כל מוכר דבר שאסור לאכול מן התורה כן הוא דינו וכו' עד סוף הסי' הכל בפי"ו. וכתב עוד שם המוכר בשר לחבירו ונמצא בשר בכור פירות ונמצאו טבלים יין ונמצא יין נסך מה שאכל אכל ויחזיר לו את הדמים והיא בבריית' בפרק הנזכר: ועל מה שכתב אבל המוכר דבר שאיסור אכילתו מדברי סופרים וכו' כתב ה"ה לא מצאתי זה מבואר אבל ראיתי שלא נשנה בגמרא לבד איסורין של תורה או איסורי הנאה של דבריהם כגון יין נסך שהכוונה סתם יין אבל איסורים של דבריהם באכילה לא אבל כיון שאכלו ונהנו לא יחזיר להם כלום ובירושלמי דשביעית חלקו לענין סחורה ואמרו כל דבר שאיסורו דבר תורה אסור לעשות בו סחורה וכל דבר שאיסורו מדבריהם מותר לעשות בו סחורה ואיפשר שאף זה כן ואולי ממקום אחר יצא זה לו עכ"ל וכתב הריב"ש בסימן תצ"ט על דברי הרמב"ם אע"פ שאין לרב ראיה ברורה בדין זה לא מצאנו מן הבאים אחריו שחלק עליו: [%א] וכתב עוד שם נדון זה הרי הוא כאיסורים של דבריהם שהרי לא נמצאת טרפה בודאי אלא שאסרו מפני שלא נבדקה כהוגן והבדיקה אינה אלא מדבריהם כמו שאמרו בירושלמי דמסכת ביצה:

סימן רלה

סעיף א

קטן ד"ת אין מקחו מקח ואין ממכרו ממכר וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפכ"ט מה"מ וכתב ה"ה על זה מפורש במשנה בפ' הנזקין (גיטין נט:) מציאת חש"ו יש בה גזל מפני דרכי שלום הא מדאורייתא אין בהם גזל לפי שאין להם זכייה ואמרו שם גבי פעוטות דממכרן ממכר משום כדי חייהן הא לאו הכי לא וי"א דקטן זוכה לעצמו דבר תורה כשיש דעת אחרת מקנה ופשטן של שמועות כדברי המחבר ואמרו פרק האיש מקדש (קידושין מב.) איש זוכה ואין קטן זוכה ובפרק מי שמת (בבא בתרא קנז.) זכין לגדול ואין זכין לקטן ועיקר דבר זה בפ' התקבל ונראה שדעת רבי' דבמתנה קנה ד"ת אבל במקח כיון שאין נתינתו בדמים נתינה אף אין מעשיו כלום מן התורה אבל במתנה אם זכו לו קנה דבר תורה כיון שיש שם דעת אחרת וכן כראה ממה שכתב פ"ח מהלכות לולב ופ"ד מהלכות זכייה ומתנה עכ"ל: ומ"ש אבל חכמים תקנו שמבן שש שנים ואילך ויודע בטיב משא ומתן שממכרו ממכר במטלטלין אבל לא במקרקעי ודינו כדינו של גדול אם טעה עד שתות הוי מחילה וכו' בפ' הנזקין (שם) תנן הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין ובגמרא (שם) ועד כמה מחוי רב יהודה לרב יצחק בריה כבר שית כבר שבע כבר תמני במתניתא תנא כבר תשע כבר עשר ול"פ כל חד וחד לפום חורפיה

וטעמא מאי אמר רבי אבא בר יעקב אמר רבי יוחנן משום כדי חייו וטעותן עד כמה אמר יונה אמר רבי זירא עד שתות כגדול ודקדק רבינו לכתוב ויודע בטיב משא ומתן ללמדנו שמה שכתב שמבן שש ואילך ממכרו ממכר במטלטלין לא בכל קטנים קאמר אלא דוקא ביודע קצת בטיב משא ומתן וכדאמרינן בגמרא ולא פליגי כל חד וחד לפום חורפיה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפכ"ט מה"מ וז"ל קטן עד שש שנים אין הקנייתו לאחרים כלום ומשש שנים עד שיגדיל אם יודע בטיב משא ומתן מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו קיימת בין בדבר מרובה בין בדבר מועט בין במתנת בריא בין במתנת שכ"מ ודבר זה מדברי חכמים כמו שבארנו כדי שלא יבטל ולא ימצא מי שימכור לו ולא יקח ממנו והכל במטלטלין אבל בקרקע אינו מוכר ולא נותן עד שיגדיל. בודקין את הקטן אם יודע בטיב משא ומתן או אינו יודע לפי שיש קטן חכם ונבון והוא בן ז' ויש אחר שאפי' בן י"ג אינו יודע בטיב משא ומתן. קטן היודע בטוב משא ומתן שאין לו אפוטרופוס שנשא ונתן במטלטלין וטעה דינו כדין הגדול פחות משתות מחילה שתות מחזיר ההונייה יתר על שתות בטל מקח כמו שביארנו עכ"ל : ומה שכתב רבינו בשם הרמב"ם קטן עד שתים עשר שנה אין הקנאותיו כלום וכו' ספר מוטעה נזדמן לרבי' ויש לתמוה עליו למה לא תמה שאין מציאות לאותה נוסחא בפי' הגמרא וכבר כתבתי הנוסחא האמיתית בדברי הרמב"ם מוסכם עם הגמרא: ומה שכתב וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא הראשונה זה נמשך למה שעלה על דעתו שיש מקום לאותה סברא שכתב בשם הרמב"ם אבל לפי האמת לא הו"ל לכתוב וא"א ז"ל כתב כסברא הראשונה דתלמוד ערוך הוא ואין כאן חילוף סברא בזה: ומ"ש שחילק הרמ"ה עד עשר בחזקת שאינו חריף וצריך בדיקה וכו'. נראה שטעמו מדאמרינן בגמרא כבר שית כבר שבע כבר תמני כבר תשע כבר עשר ולא פליגי כל חד וחד לפום חורפיה משמע שבתוך שנים הללו אין מקחן וממכרן קיים עד שיבדקוהו אם הוא חריף: ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר שמבן עשר ואילך כל שאינו שוטה ממכרו ממכר כלומר לאפוקי מהרמ"ה שכתב ומכאן ואילך סתמיה בחזקת חריף עד שיתברר שאינו חריף דמשמע שאם אינו חריף אין ממכרו ממכר וכתב הרב המגיד בודקין את הקטן וכו' פירוש במטלטלין הוא וזהו מה שאמרו כל חד וחד לפום חורפיה קטן היודע בטיב משא ומתן וכו' פחות משתות מחילה בפרק הנזקין וטעותן עד כמה אמר רבי זירא עד שתות כגדול ופר"ח ופירש המחבר דעד שתות הוא מחילה כגדול שתות קנה ומחזיר אונאה יתר משתות בטל מקח וכן פרש"י ז"ל אף על פי שמצאתי במקצת פירושים וטעותן של פעוטות עד כמה הויא עד שתות כגדול עד שתות קנה הקונה ומחזיר אונאה נראה שהוא טעות סופרים אלא עד שתות מחילה

שתות קנה ומחזיר אונאה וזה פשוט ובהשגות א"א שהקטן אין לו מחילה כדאמרינן בריש אלו מציאות יתמי לאו בני מחילה נינהו עכ"ל ודברי תימה הם שאם כן הו"ל בגמרא לפרש והיאך יאמרו עד שתות כגדול ויהיה בגדול מחילה ובקטן ניתן לחזרה ומ"ש דיתמי לאו בני מחילה נינהו מ"מ חכמים שתקנו שיהיה ממכרן ממכר משום כדי חייהם הם תקנו שיהיה טעותן כגדול וגדולה מזו אמרו מתנתן מתנה אפילו מתנה מרובה ודברי המחבר עיקר עכ"ל. וכתב עוד הרמב"ם. בפ' הנזכר קטן שהגדיל והביא הזכר ב' שערות אחר י"ג שנה והבת אחר י"ב אע"פ שאינו יודע בטיב משא ומתן מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו מתנה במטלטלין. וריב"ש כתב בסימן תס"ח שאם הגיע הזכר לי"ג ויום אחד והנקבה לי"ב ויום אחד אע"פ שאינו יודע בטיב משא ומתן מקחו מקח וממכרו ממכר במטלטלין כיון שהוא גדול ובזה יפה כחו מן הפעוטות שאין מוכרים אף במטלטלין אלא א"כ יודעים בטיב משא ומתן כמו שיפה כחו מהם בקרקעות שהפעוטות אין מוכרים אע"פ שיודעים בטיב משא ומתן והגדול מוכר מהם כל שיודעים בטיב מו"מ: ומ"ש בד"א כשאין לו אפוטרופוס אבל יש לו אפוטרופוס אין ממכרו ממכר בסוף פ' מציאת האשה (כתובות ע.) תנן התם הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין אמר רפרם ל"ש אלא שאין שם אפוטרופוס אבל יש שם אפוטרופוס אין מקחן מקח ואין ממכרן ממכר ודייק לה ממתניתין דהתם ופירש"י אפוטרופוס. שמינהו אבי יתומים או ב"ד. וכתב ריב"ש בתשובות סי' הנזכר דה"ה לב"ה שסמכו יתומים אצלן מעצמו או שמשתדל בנכסיהם שדינו כדין מינהו אבי יתומים כדאיתא בפ' הנזקין בכולן כיון שהם יכולים למכור לצורך היתומים נסתלק כח היתומים במשא ומתן דהא ליכא טעמא דכדי חייו. וכת' עוד שם בשם הרא"ה מדאמרינן בפעוטות דאם יש להם אפוטרופוס אין ממכרן ממכר במטלטלין משמע דבגדול אפילו יש לו אפוטרופוס כגון שמינה אותו אביהם להם לזמן ידוע אע"פ כן מיד שהוא גדול מקחו מקח וממכרו ממכר אלא שאין מוציאין הנכסים מיד האפוטרופוס למסרן ליורש כל אותו זמן שצוה מוריש ויש הוכחה לדבריו בס"פ מציאת האשה : ומ"ש וטעמא דתקנו חכמים שיהא ממכרו ממכר משום כדי חייו כבר כתבתי דהכי איתא בפרק הנזקין ופרש"י משום כדי חייו דאי לאו זביניה זבינא לא מזבני ליה ולא זבני מיניה: ומ"ש בשם רבינו האי כן כתבו שם בשמו הרא"ש והר"ן ז"ל: ומ"ש בשם הרמב"ם טעות סופר הוא וצריך להגיה הרמב"ן בנו"ן וכ"כ שם בשמו הרא"ש והר"ן וכתבו שהביא ראיות לדבריו: ומ"ש ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל שם כתב על דברי הרמב"ן ז"ל דהכי מסתבר. וכתב ריב"ש בתשובה שכך הסכים הרשב"א ז"ל:

סעיף ב

ומ"ש ומתנתו נמי הוי מתנה משש ואילך ויודע בטיב משא ומתן בין במתנה מרובה בין במתנה מועטת בין במתנת בריא בין במתנת שכיב מרע בעיא דאיפשיטא פ' הנזקין:

סעיף ג

ד ומ"ש ודוקא במטלטלי אבל במקרקעי לא שם אהא דאמרי' דמתנתו מתנה בין במתנה מרובה בין מועטת וכו' כתב הרא"ש מדלא קאמר נמי אחד מתנת מטלטלין ואחד מתנת קרקע נראה דדוקא במטלטלי דאירי בהו קאמר והא דאמרי' בפ' מי שמת (בבא בתרא קנה:) גבי פחות מבן עשרים דאין מוכר בנכסי אביו ומתנתו מתנה במקרקעי התם בגדול בן י"ג ויום אחד אלא שאין מוכר עד שיהא בן עשרים עכ"ל: ומ"ש אפילו נתנו לו במתנה או שקנאו לו אפוטרופוס שלא ירשה מאביו אפ"ה לא הוי מתנתו מתנה כ"כ הרא"ש בתשובות סוף כלל פ"ה וסוף כלל א': ומ"ש בשם הרא"ש בתשובה שאם ירש שטר חוב מאביו שיכול ליתנו לאחר בכתיבה ומסירה דלענין זה חשוב כמטלטלין ויכול ליתנו בכלל הנזכר סי' ט': ומ"ש בשם ר"ח דמתנתו מתנה אפילו אם יש לו אפוטרופא וכו' כ"כ הרא"ש בסוף פ' מציאת האשה וז"ל פסק ר"ח בשם רבי' האי גאון ז"ל אבל במתנתו מתנה אע"ג דבפ' הנזקין מיבעי' כשאין שם אפוטרופא אם מתנתו מתנה ופשיט דמתנתו מתנה ומדאיבעי' לן היכא דמקחו מקח משמע דפשיטא דהיכא דאין מקחו מקח דאין מתנתו מתנה מיהו לא דמי דלעולם מתנתו מתנה בין יש שם אפוטרופוס בין אין שם אפוטרופוס דהא דאין מקחו מקח בשיש שם אפוטרופוס לפי שעל אפוטרופוס ליקח ולמכור אבל ליתן אין הרשות בידו והואיל ומתנתו מתנה משום דאי לא עביד ליה נייח נפשא לא הוה יהיב ליה אין חילוק בין יש שם אפוטרופוס בין אין שם אפוטרופוס עכ"ל וריב"ש בסי' ק"ט כתב על דברי ר"ח ויש מי שלא חלק בזה אלא מתנה כמכר היא וכשם שאינו מוכר אפי' מטלטלין כשיש לו אפוטרופוס כך אינו נותן וכן דעת הרמב"ם ז"ל פרק כ"ט מה"מ אבל נראה מדבריו שמדעת האפוטרופוס מתנתו מתנה ומקיים האפוטרופוס במתנת הקטן אע"פ שאין האפוטרופוס לבדו יכול ליתן כלום מנכסי יתומים עכ"ל :

סעיף ה

ומ"ש בשם הרמב"ן אין מקח קטן קיים במטלטלין אלא כשמשך או המשיך וכו' ט"ס הוא וצריך להגיה הרמב"ם במ"ם כי דברים אלו הם דברי הרמב"ם בפרק כ"ט מה"מ וכתב ה"ה אין מקח הקטן וכו' כבר נתבאר פ"ט שהיתומים אינן מקבלין מי שפרע כדמשמע בפ' הנזקין (גיטין נב.) והוא ביתומים שיש להן אפוטרופוס וכן הדין לקטן עצמו ועיקר:

סעיף ו

וכן אם קנו מיד הקטן או השכיר וכו' נתן טעם המחבר לקנין הקטן למה הוא סובר שאינו מועיל לפי שסתם קנין לכתיבה עומד וכל שאינו ראוי לכתיבה אינו קנין ודין השכירות פשוט הוא דאינו מועיל דשכירות מכירה ליומיה היא ואין ממכרו ממכר במקרקעי ומכאן שאם השכיר הקטן בית לדור שיכול לחזור בו ואין מעשיו כלום ובהשגות א"א וכן אני אומר שאם הקנה בקנין קנו שהקנין לא גרע מכסף והוא כסף עצמו והוא מעשה דגיטין (לט:) דההיא אמתא דשדא לה מרה כומתא וא"ל קני הא וקני נפשך וכו' נמצא שהוא כסף גמור דעדיף משאר כסף וקונה לגמרי וכן אם קנה הוא בקנין קנה שהמקנה מקנה לו כל קניינו ואינו חוזר בו אבל אם השכיר מקום פירות ולא קנו מידו לא עד כאן ואיני מבין דבריו מה ענין זה לדמיון שהקנין ככסף דאם הוא ככסף ודאי לא קנה המקבל כמו שכתב המחבר שאין הכסף קונה ביתומים וכבר נתבאר וגם מה שאמר שהוא כסף גמור דעדיף משאר כסף וכוונתו ז"ל לומר דהקנין בעבדים גומר להוציאן לחירות ואינן צריכין גט שיחרור והכסף אינו גומר שעדיין הם צריכין גט שיחרור ויליף לה מעובדא דההיא אמתא חוץ מכבודו שאינו דבפירוש השוו שם הקנין לכסף ולא יפו כחו כלל וכ"ש שיש שם מפרשים דלאו בתורת קנין היה עושה אותו מעשה סוף דבר איני רואה בכל מה שהביא הר"א שום דמיון בדין קנין אם הוא מועיל:

סעיף ח

וכן קטן שקנה מטלטלין וכו' ראיה לדבר שאין חצר של קטן ולא ד' אמות שלו קונין מימרא מפורשת בפ"ק דמציעא (י:) ובהלכו' וסובר המחבר דכ"ש שכירות מקום שאינו קונה דלא עדיף מחצרו ומ"מ אין מכאן ראיה להיכא שקנו מאחרים מפני מה לא זכה ודעת ההשגות שלא אמרו אין לו חצר אלא במציאה אבל כל זמן שדעת אחרת מקנה יש לו חצר כמו שיתבאר למטה:

סעיף ט

אבל הקטנה שנתרבתה חצרה מידה וכו' ג"ז מבואר שם בגמרא הדין והטעם שחצר הקטנה הוא מדין יד כמ"ש:

סעיף י

ויראה לי שהקטן שקנה קרקע וכו' מבואר בגמרא שמי שמקנה קרקע לקטן שקנה והכי משמע לכאורה פרק האיש מקדש (קידושין מב.) דאמרי' מנין שזכין לאדם שלא בפניו שנאמר ונשיא אחד נשיא אחד ממטה וכו' פרש"י וקטנים הרבה הוי בנחלת הארץ וכשלא בפניהם דמי ואע"ג דאדחייא הך אוקימתא מ"מ מפורש הכי בס"פ יש נוחלין (בבא בתרא קלז:) גבי ההיא דיקלא אזל רב ביבי אקנייה לבנו וכבר כתבתי שיש

סוברים דאפילו מדאורייתא יש להם זכייה כשדעת אחרת מקנה ומה שחדש המחבר הוא שאפי' במקח שהרי אין מקחו מקח ונראה שהקטן יכול לחזור בו ואין המוכר יכול לחזור בו ובהשגות א"א מעתה לפי דבריו אם קנה מטלטלין ושכר את מקומן למה אמר למעלה שלא קנה והלא המוכר זכה לו המטלטלין ע"י שכירות ובכל מיני זכיה זכין לו לאדם שלא בפניו הילכך זכה בשכירות מקומן וכשאמרו איו לו חצר ואין לו ארבע אמות לענין מציאה בלבד אמרו ע"כ ובאמת אין מדברי המחבר תפיסר על עצמו שאע"פ שכשהשכיר לו הלוקח מקום המטלטלין יהיה השכירות קיים מכל מקום לא קנה בכך המטלטלין לדעתו ז"ל לפי שחצרו מדין שליחות ואין קטן עושה שליח ומ"מ מה שכתב הרא"ש ז"ל שלא אמרו אין לו חצר אלא במציאה יש לדון בדבר ואין לי הכרע בו עכ"ל:

סעיף יב

ויראה מדברי אדוני אבי דבמקרקעי אין מקחו מקח ואין ממכרו ממכר עד שיגדיל וכו' ומשהגדיל דהיינו משהביא שתי שערות אחר שהיה לו י' שנים ט"ס הוא וצריך להגיה י"ג במקום י' וכן מצאתי בספר מוגה בסוף פרק מי שמת איתמר קטן מאימתי מוכר בנכסי אביו רבא אמר ר"נ בן י"ח ורב הונא בר חנינא אמר ר"נ בן כ' ואסיקנא דהלכה כמ"ד בן כ' וכתב הרא"ש ומיירי שא"י יודע בטיב מו"מ וגם אינו שוטה ונראה דדוקא מכירתו אינה מכירה בפחות מכ' אבל מקחו מקח במקרקעי משעה שנעשה גדול דהא טעמא דאין מוכר מפרש לקמן משום דמקרבא דעתיה לגבי זוזי ומזבין לנכסיה דאבוה ובלקנות לא שייך האי טעמא ומהאי טעמא נראה נמי דדוקא נכסי אביו אבל אם קנה קרקע יכול למכרו דכיון שקנאו א"כ לא מקרבא דעתיה לגבי זוזי שהרי בזוזי קנאו ואוהבו יותר מזוזי וכן פי' רב אלפס דדוקא בנכסי אביו קאמר ור"ת פי' דאורחא דמלתא נקט אביו וה"ה נמי אם קנה קרקע אין יכול למכרו וקצת משמע כן מדקאמר דאין עדותו עדות במקרקעי כיון דאין מכירתו מכירה ואם היה בשום מקרקעי מכירתו מכירה היה נמי יכול להעיד וגרסינן תו בגמרא שם שלח ליה גידל בר מנשיא לרבא ילמדנו רבינו תינוקת בת י"ד שנה ויום אחד יודעת בטיב משא ומתן מהו שלח ליה אם יודעת בטיב משא ומתן מקחה מקח וממכרה ממכר ולשלח ליה תינוק מעשה שהיה כך היה ולשלח ליה תינוקת בת י"ב שנה ויום אחד מעשה כך היה וכתב הרא"ש לפי ששמע גידל מרבא בסתם הבן אינו מוכר בנכסי אביו עד שיהא בן י"ח שנה שאל ממנו אי איירי נמי בקטן שהוא פקח ויודע בטיב משא ומתן והשיב לו דהא דבעינן שיהא בן י"ח שנה היינו בקטן שאינו שוטה וגם אינו פקח אבל אם הוא פקח ויודע בטיב משא ומתן מוכר בנכסי אביו כשהוא בן י"ג אם הביא שתי שערות ורב אלפס לא כ"כ ויותר נראה כמו שכתבתי עכ"ל: ומעתה מה

שכתב רבינו ויראה מדברי א"א ז"ל דבמקרקעי אין מקחו מקח ואין ממכרו ממכרו עד שיגדיל ומשהגדיל דהיינו משהביא ב' שערות אחר שהיה לו שלש עשרה שנים אם הוא חריף ופקח ויודע בטיב מו"מ אז דינו כגדול לכל דבר ומקחו מקח וממכרו ממכר בין במקרקעי בין במטלטלי אפילו שירש מאביו:

סעיף יג

ואי לא חריף אז לא הוי ממכרו ממכר בקרקע שירש מאביו אף ע"פ שאינו שוטה עד שיהא בן עשרים שנה שלמים מבואר בדברי הגמרא ובדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך: ומה שאמר ויביא שתי שערות ואפי' אם הביא תוך שנת עשרים עדיין אין יכול למכור מבואר שם בגמר' ויתבאר בסמוך: ומה שכתב ומיהו אם קנה קרקע מקחו מקח מבואר בדברי הרא"ש שכתבתי גבי קטן מאימתי מוכר בנכסי אביו: ומה שכתב ואם הוא בן עשרים ולא הביא שתי שערות עדיין חשוב קטן ואינו יכול למכור עד שיהא בן ל"ו שנים בד"א בשלא היה לו סימני סריס אבל אם היה לו סימני סריס מיד כשהוא בן כ' חשוב גדול ויכול למכור שם בגמרא אהא דמותיב למ"ד דאין הבן יכול למכור בנכסי אביו עד שיהא בן כ' מדתניא מעשה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת ובאו בני המשפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתה ובאו ושאלו את ר"ע מהו לבדקו אמר להם אי אתם רשאים לנוולו ואי אמרת מבן כ' כי בדקו ליה מאי הוי והא תנן בן עשרים שלא הביא שתי שערות יביאו ראיה שהוא בן כ' והוא הסריס לא חולץ ולא מייבם לאו איתמר עלה א"ר שמואל בר רב יצחק אמר רב והוא שנולדו בו סימני סריס וכי לא נולדו בו סימני סריס עד כמה תני רבי חייא עד רוב שנותיו איבעיא להו תוך זמן כלפני זמן או כלאחר זמן ואסיקנא תוך זמן כלפני זמן וכתבו כל זה הרי"ף והרא"ש שם והרמב"ם בפכ"ט מהלכות מכירה. ופר"ש והוא הסריס. והרי הוא סריס ולא חולץ ולא מייבם אלמא מבן עשרים ואילך אע"ג דלא אייתי שערות כגדול מחזיקינן ליה ומפני שהוא סריס לא מייתי שערות: והוא שנולדו בו סימני סריס. סימנים המפורשים ביבמות דכיון דאיכא תרתי חשבינן ליה כגדול אבל בן כ' שלא הביא שערות ואין בו סימני סריס חשבינן ליה כקטן עד רוב שנותיו כדמפרש ואזיל. ואי נולדו בו סימני סריס מקמי דליהוי בן כ' ושערות נמי לא אייתי אכתי לא סמכינן למחשביה סריס עד דליהוי בן כ' ויהא בו סימני סריס דאיכא תרתי: וכי לא נולדו סימני סריס. ושערות נמי לא הביא עד כמה נחזיקהו בקטן: רוב שנותיו. ל"ו שנים: תוך זמן. שנת עשרים גופה והביא שערות: כלפני זמן. שאין מכירתו מכירה בנכסי אביו. וזה לשון ריב"ש בסימן תס"ח הגיע לכלל כ' שנה שלמות והביא גם כן שתי שערות מעתה הרי הוא כבן ע' שנה ומוכר בין במטלטלין בין בקרקעות בין שלו

בין של אביו ואף אם אינו יודע בטיב משא ומתן דלא בעינן יודע בטיב משא ומתן אלא בפחות מבן כ' שעדין לא עמד על סוף דעתו אבל בן כ' שהביא ב' שערות או שנולדו בו סימני סריס הרי עמד על סוף דעתו ואי השתא לא ידע לעולם לא ידע ואי אמרת דאפי' בבן כ' כל דלא ידע בטיב משא ומתן לא מזבין אימת מזבין כל הכי (נעבידד) וניזיל עכ"ל והביא ראיה לדבר: וכתב עוד ומה שאמרנו בבן כ' שיכול למכור אף בנכסי אביו זהו דוקא בשהביא ב' שערות אבל אם לא הביא ב' שערות אינו יכול למכור ואפילו בנכסי עצמו אלא במטלטלין כדין הפעוטות לפי שזה כיון שלא הביא ב' שערות עדיין קטן הוא (כיון שלא הביא ב' שערות) אע"פ שהוא בן כ' אא"כ נולדו בו סימני סריס שאז נתברר שהוא גדול: וכתב עוד ופי' רוב שנותיו הרמב"ם כתב בן ל"ה שנה ויום אחד והרמ"ה כתב בן ל"ה שנה ושלשים יום מן השנה האחרת: ומה שכתב רבי' אבל אם קנה קרקע או ניתן לו במתנה יכול למכרו מיד לאחר שהגדיל אפי' אינו יודע בטיב משא ומתן רק שאינו שוטה מבואר בדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך וז"ל ומהאי טעמא נראה דדוקא נכסי אביו אבל אם קנה קרקע יכול למכרו דכיון שקנאו א"כ לא מקרבא דעתיה לגבי זוזי וכו' וכן פי' רב אלפס דדוקא בנכסי אביו קאמר ואע"פ שכתב שר"ת פי' דה"ה אם קנה קרקע וכו' וגם כתב שקצת משמע כן בגמרא נראה לרבינו דסברא קמייתא נקט הרא"ש עיקר מאחר שרב אלפס סובר כן ואהא קאי מ"ש רבינו בתחלת דבריו ויראה מדברי א"א הרא"ש ז"ל כלומר אע"פ שאין זה מבואר בדבריו שהרי הביא שתי הסברות ולא הכריע ביניהם מ"מ היותר נראה מדבריו הוא סברא קמייתא דאם קנה קרקע יכול למכרו מיד לאחר שהגדיל דאילו שאר דברים שכתב כאן מבוארים הם בדברי הרא"ש ולא הו"ל לכתוב עליהם לשון ויראה מדברי. ומ"מ איכא למידק על מ"ש דאם ניתן לו במתנה יכול למכרו מיד לאחר שהגדיל דהא ההוא טעמא שכתב הרא"ש דכיון שקנאו לא מקרבא דעתיה לגבי זוזי לא שייך גבי ניתן לו במתנה וא"כ הול"ל שלא יוכל למכרו כמו קרקע שירש אביו ומתוך דברי ריב"ש שאכתוב בסמוך אצל דברי הרמ"ה יתיישב זה דאי לאו דטרח קמי' לא הוה יהיב ליה וכיון דלאו ממילא אתו ליה קפיד בהו: ומ"ש ואפי' קרקע שירש יכול ליתנו מיד לאחר שיגדיל אפילו אינו יודע בטיב משא ומתן שם בפרק מי שמת אמר אמימר ומתנתו מתנה ופר"ש מתנתו. של בן י"ג ויום א' הויא מתנה אע"פ שאינו יודע בטיב משא ומתן ואין מכירת קרקעותיו מכירה וכ"כ ריב"ש בתשובה סימן תס"ח וז"ל אף בנכסי אביו דוקא למכור בעינן בן כ' אבל לתת לא אלא מתנתו מתנה אף בנכסי אביו כיון שהוא גדול ואע"פ שאינו יודע בטיב משא ומתן ואפי' בקרקעות דבמתנה לא תקון רבנן מידי וכיון שמן הדין משאו ומתנו קיים כיון שהוא

גדול לענין מתנה העמידוהו חכמים על דינו כדאמרי' התם אמר אמימר מתנתו מתנה והסכימו המפרשים ז"ל דאף בנכסי אביו הוא ואף בשאינו יודע בטיב משא ומתן עכ"ל וכ"כ ה"ה בפכ"ט מה"מ בשם המפרשים ז"ל ומפרש טעמא בגמרא משום דקים להו לרבנן דינוקא מקרבא דעתיה גבי זוזי ואי אמרת זביניה זבינא זימנין דמקרקשי ליה זוזי ואזיל מזבין לכולהו נכסיה גבי מתנה אי לאו דהו"ל הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה אמרו רבנן תיהוי מתנתו מתנה דליעבדו מיליה. והרא"ש בתשובות כלל פ"ה האריך להוכיח דלדברי כל הפוסקים הא דאמר אמימר ומתנתו מתנה דוקא כשהוא בן י"ג ויום אחד אבל בציר מהכי אין מתנתו מתנה ואפילו בקרקע שניתן לו ואע"פ שהוא יודע בטיב משא ומתן ונתן טעם לדבר משום דמה שהוא יודע בטיב משא ומתן מהני לענין מכר וקנייה שלא יזלזל בדמי שוויו אבל לענין מתנה כיון דלאו בר דעת הוא לא מהני משום דכיון דלאו בר דעת הוא יפתוהו ליתן וחשו טפי לקרקעות דהוי דבר מסויים. והעלה דאפי' נתנו קטן במתנת שכ"מ לא מהני: (ב"ה) וכתב ה"ה בפ' י"ט מהלכות מכירה על מ"ש הרמב"ם מתנתו כשהוא פחות מבן כ' בין מתנת בריא בין מתנת שכ"מ קיימת פי' ויותר על י"ג והביא ב' שערות דאי לא אין מתנתו מתנה כמ"ש המחבר למעלה וכן מתבאר בגמרא עכ"ל: ומה שכתב בשם רב אלפס דאפילו בנכסים שקנה אינו יכול למכור עד שיגדיל וכו'. אמאי דפסק הלכה כמ"ד למכור בנכסי אביו עד שיהא בן כ' כתב דהא דגידל בר מנשיא דבת י"ב ויום א' אם יודעת בטיב משא ומתן מקחה מקח וממכרה ממכר לא למכור בנכסי אביו הוא אלא למכור בנכסי עצמו כגון דזבין ליה אפוטרופא דיליה כד הוה קטן ובעי איהו השתא לזבונינהו וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפכ"ט מהל' מכירה קטן שהגדיל והביא הזכר ב' שערות אחר י"ג שנה והבת אחר י"ב שנה אע"פ שאינו יודע בטיב משא ומתן מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו מתנה במטלטלין אבל בקרקע אין מעשיו קיימים עד שיהיה יודע בטיב משא ומתן אחר שהגדיל בד"א בקרקע שלו אבל קרקע שירש מאבותיו או משאר מורישין אין ממכרו ממכר עד שיהא בן כ' שנה אע"פ שהביא ב' שערות ויודע בטיב משא ומתן שמא ימכור בזול מפני שדעתו נוטה אחר המעות ועדיין לא נתיישבה דעתו בדרכי העולם עכ"ל. וכתב ה"ה אבל בקרקע וכו' מפורש בפרק מי שמת אם יודע בטיב משא ומתן ממכרו ממכר וכו' בד"א בקרקע שלו וכו' זה מפורש שם ואמרו בפרק התקבל בשמועה דג' מדות בקטן ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן כ' והוא אפי' ביודע בטיב משא ומתן כדאיתא בהלכות בפ' מי שמת פי' אבל כשהוא בן עשרים והביא ב' שערות אע"פ שאינו יודע בטיב משא ומתן ממכרו ממכר אפי' בקרקע אביו וכ"כ ן' מיגא"ש ז"ל והביא ראיה לזה ועיקר עכ"ל . כתב נ"י בפרק מי שמת בשם

הריטב"א דקטן כיון דעל הרוב מוזיל ומזבין לא פלוג רבנן ואפילו כי מזבין ביוקר זביניה לאו זבינא ויכול לוקח למהדר ביה עכ"ל. וכתב עוד שם בשם הרא"ם דכל שיש לו כ' וסימנים אע"פ שאינו יודע בטיב משא ומתן ממכרו ממכר ושהרא"ה והריטב"א חולקים. קטן שנתן במתנת שכ"מ קרקעות ומטלטלין עיין במרדכי ס"פ מי שמת. כתוב בהגהות מרדכי דבתרא וכי גדלי יתמי אשתעי דינא בהדייהו כי גדלי יתמי דהוו בני מיעבד דינא דהיינו מי"ג ואילך שמחויבין במצות [תוציא] שט"ח שיש לך על אביהם ותשבע ותטול כדין הבא ליפרע מנכסי יתומים קטנים והיינו י"ג שנה והא דאמרי' פרק מי שמת ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן כ' ה"מ שמוכר לצורך הוצאה אבל לפרוע חוב אביהם מוכרים ב"ד מי"ג ואילך ואפי' במלוה על פה ויש עדים שהלוהו ולכי גדלי יתמי ישבע ויטול עכ"ל רשב"ם: [%א] כתב הרשב"א שאלת מה שאמרו ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים מי צריך להביא ראיה המוכר או הלוקח. תשובה שורת הדין כל שנתקיים שטר המקח הלוקח נאמן לפי שאין העדים רשאים לחתום על שטר ממכרו עד שיהא בן כ' ולפיכך כשחתמו חזקה נתברר להם שהוא בן כ' ושהביא ב' שערות ואם לא כן לא היו חותמין כדר"ל דאמר חזקה אין העדים חותמים אא"כ נעשה גדול והיינו דאמרינן בפרק מי שמת גבי אותו שבבני ברק שמכר בנכסי אביו אלא שאני מפקפק עכשיו שאין העדים יודעים זה אם נסמוך על חתימתם דומה למה שאמרו בפרק זה בורר (סנהדרין כט:) גבי אידיתא ומי איכא דאנן לא ידעי' וספרי דבי רב ידעי וכו' אלמא כל היכא דאיכא לספוקי אי ידעי מספקינן כל שכן עכשיו שהוא ודאי דלא ידעי אלא שי"ל דכל כי האי מסתמא לא חיישינן מדלא אשכחן דחשו לה בכל דוכתי ובכל מקום אמרו חזקה אין העדים חותמין אלא אם כן נעשה גדול וכ"ש כשהקרקע ביד הלקוחות עכ"ל: [%ב] וכתב עוד שנשאלת אם קטן יכול לשעבד נכסי אביו והשיב שיעבודו שעבוד ולא אמרו אלא מכר שאם אי אתה אומרכן נמצאת נועל דלת בפניו שלא ימצא מי שילונו ולא מי שימכור לו ולא מי שיקח ממנו: [%ג] וכתב עוד שם אפי' מכר בנכסי אביו שאמרו לא עשה כלום מ"מ חייב הוא להחזיר דמי המכר ואפי' ליתנהו להנהו זוזי חייב לשלם מנכסי אביו וגובה הלוקח מנכסים בני חורין ולא מהמשועבדים שכל שאין עיקר המקח מקח חזרו המעות להיות כמלוה על פה כדאסיקו במעשה דפרדיסא פרק חזקת ומסתברא שאפילו אין לו שאר נכסים לגבות מהם גובה מנכסי האב: [%ד] כתוב בתשובות להרמב"ן סי' ב' אין הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר אלא במטלטלין אבל במקרקעי אין מעשה קטן כלום ומעשיו בטלים מעכשיו ואף על פי שלא חזר בו ממילא הוא בטל והקרובים או ב"ד מבטלין הדבר ומונעים מקבל המתנה מלאכול פירות ומ"מ אם רצה הקטן שתתקיים

מתנתו ומתוך כך אכל הפירות אין מוציאין מידו ואפילו חזר בו הקטן אחר שאכלן אינו חייב לשלם שאע"פ שהיה סובר שמתנתו מתנה ומתוך כך היה מניחו לאכול והו"ל מחילה בטעות הא קיי"ל מחילה בטעות כי האי הויא מחילה כדאיתא באיזהו נשך (כז.) וקיי"ל דמחילת פעוטות הויא מחילה דהא אסיקנא בפרק הנזקין דמתנתו מתנה ומתנה ומחילה כי הדדי נינהו וכ"ש אם נתרצה בפירוש שיאכל מקבל מתנה הפירות ואפילו חזר בו אחר שלקטן ואין שומעין לו כיון שהוא בן דעת וממכרו ממכר במטלטלין וה"ה למתנתו. הר"ן בתשובה סי' מ"ט כתב בדינים שבסימן זה וכתב בקרקעות אין מעשה הפעוטות כלום אפי' אין להם אפוטרופוס אע"פ שמצאתי בספר העיטור באות מכירת קרקעות כלשון הזה וה"מ בנכסי אבוה אבל בנכסי דידיה ומקרקעי דידיה אפילו מבן ו' כשם שמקחו מקח כך ממכרו ממכר אינן דברים של עיקר לסמוך עליהן או אפשר שטעות הוא בספרים ומה שכתבתי במטלטלין שיצאו מקרקעות לא שמעתי מעולם חילוק במטלטלין אם יצאו מקרקעות אם לאו כל שהן עכשיו מטלטלין גמורים וכתב עוד הפעוטות שקדמו ומכרו בנכסים מועטים במקום בנות לא הפסידו הבנות מזונותיהן דכיון שהפעוטות מן הדין אין מעשיהם כלום אלא דתקון להו רבנן משום כדי חייהם בכגון דא שיעשו שלא כהוגן לא תקנו להו רבנן עכ"ל: וכתב הרמ"ה איכא מרבוותא דאמרי דוקא בנכסי אבוהון דשכיחא עבדו רבנן תקנתא וכו' וכתב הוא שאין חילוק בין נכסי אביו לשאר מורישיו וכו' כבר כתבתי בסמוך דברי הרמב"ם ז"ל שהשוה נכסי שאר מורישיו לנכסי אביו וכתב ה"ה שכ"כ בעל העיטור ושהרשב"א ז"ל נחלק על זה ואמר שהדברים אמורים בדוקא כלומר בן ממש ובנכסי ירושת אביו הא בן בנכסי מתנת בריא מאביו או בת בנכסי ירושת אביה או בן בנכסי ירושת שאר מורישים חוץ מאביו הרי ממכרו באותם נכסים כממכרו בנכסי עצמו והטעם שהחכמים לא תקנו אלא בדבר המצוי ונכסי ירושת האב לבן מצויה ושאר ירושות אינן מצויות וכן מתנת בריא מאב לבן אינה מצויה ולא חששו אלא למצוי אלו דבריו עכ"ל. והר"ן בפרק התקבל כתב סברות אלו וכתב שהרשב"א הביא ראיה לדבריו וכתב הר"ן עליה אין זו ראיה של כלום ודברי הראשונים נראים לי עיקר עכ"ל וכן יש לדקדק מדברי הרי"ף בפרק מי שמת גבי ההיא דגידל בר מנשיא דלא אשכח שיהיו לבן שלש עשרה ויום אחד נכסי עצמו שיוכל למכור אלא דזבין ליה אפוטרופא דיליה כד הוה קטן וזה לשון ריב"ש בסי' תס"ח דעת הרמב"ם ז"ל וכל הראשונים והאחרונים ז"ל דנכסי אביו לאו דוקא דהוא הדין קרקעות שאר מורישיו אלא שדברו בהווה וכן דעת הרי"ף ז"ל וכתב הרמ"ה ז"ל שהטעם בכולן שוה שחשו חכמים ז"ל שכיון שבאו לו בירושה דלא טרח בהו וממילא אתו ליה לא קפיד

עלייהו ומזבין להו לכולהו משום דתינוק מקרבא דעתיה לגבי זוזי אע"פ שיודע בטיב משא ומתן עד שיהא בן עשרים שהרי עמד על דעתו והרי הוא כבן ע' שנה ואיתא להאי בכל מה שבאו לו בירושה אבל בקרקעות של עצמו שלא באו לו בירושה כיון דטרח בהו קפיד עלייהו וכן באותן שניתנו לו במתנה דאי לאו דטרח קמיה לא הוה יהיב ליה ולאו ממילא קא אתו ליה אלא שהרשב"א ז"ל כתב דדוקא נכסי שאר מורישיו וכן כתב דדוקא בן אבל לא בת דכיון דלא שכיח לא תקינו ליה רבנן ובכל זה לא הודו לו עכ"ל ועיין שם בסימן הנזכר כי האריך לכתוב בכל דינים שבסימן זה ועיין עוד שם בסי' שע"ה וסי' כ' וק"ח ועיין בתשובות הרשב"א סי' תתצ"ח : ומה שאמר וכן אם נתנו לו במתנת שכיב מרע שהיא כירושה דינו כירושה אבל אם נתנו לו במתנת בריא דינו כשאר נכסי שקנה או נתנו לו במתנה כ"כ ריב"ש בתשוב' הנזכרת:

סעיף יד

ומ"ש וכתב עוד אע"ג דמכר קודם שנתברר שהוא גדול וכו' אין מכירתו כלום וכו' מ"מ אם נתברר שהוא סריס וכו' הוי מכר למפרע ז"ל ריב"ש בסי' תס"ח הנה נתבאר שאף בן עשרים שלא הביא ב' שערות עדיין קטן הוא עד שיביאם או שיולדו לו סימני סריס אמנם יש הפרש בין הבאת ב' שערות לסימני סריס דבהבאת ב' שערות אינו נעשה גדול למפרע אלא משעה שיביאם ואילך ובסימני סריס אבן כ' נעשה גדול למפרע מבן י"ג שנה ויום אחד לפי שעתה נתברר שהוא סריס ממעי אמו ומה שלא הביא ב' שערות היה בסבת זה והא דבעינן ב' שערות זהו במי שעתיד להביאם אבל זה שהוא סריס ממעי אמו ואינו עתיד להביאם הרי הוא גדול מי"ג שנה ויום אחד כן כתב הרמ"ה ז"ל עכ"ל:

סעיף טו

כתב הרמב"ם ז"ל פחות מבן כ' שמכר בנכסי אביו חוזר ומוציא מיד הלקוחות בין קודם כ' בין לאחר כ' וכו' עד שהרי רצה בממכרו וכו' בפכ"ט מה"מ וכתב ה"ה אפשר שלמד הרב ז"ל זה ממה שאמרו מתקדשת למיאונין כיון שגדלה שעה אחת ולא מיחתה שוב אינה יכולה ואע"ג דהאי ממונא ושם איסורא מ"מ גם זה מדין שתיקה הוא ואף כאן היא כהודאה ומועילה זה נראה דעת המחבר אע"פ שאיני רואה בראיה זו הכרח וכן גבי פרנסה אמרו שאם לא מיחתה שהפסידה עכ"ל:

סעיף יז

מי שמכר בנכסיו או בנכסי אביו ומת ובאו קרוביו וערערו וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא קנה.) מעשה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתה ובאו ושאלו את ר"ע מהו לבדקו א"ל אי אתם רשאים לנוולו ועוד סימנים עשויים להשתנות לאחר מיתה ומסיק התם בגמרא טעמא אחרינא מאי

קאמרי קטן היה חזקה אין העדים חותמין על השטר אא"כ נעשה גדול והרמב"ם בפכ"ט מה"מ כתב שלש הטענות ורבי' לא חשש לכתוב אלא האחרונים : כתב הרשב"א שנשאל על מי שנתן מתנה לקטן על ידי גדול ומסרה המקבל לקטן והפסידה והשיב אם הקטן הגיע לעונת הפעוטות זה שמסרה לו פטור אבל אם לא הגיע לעונת הפעוטות לא ימסור לו לכתחלה ואם החזיר לו מסתברא שאינו חייב בתשלומין כל שהגיע לידיעת צרור וזורקו אגוז ונוטלו ומה ששאלת אם נעשה אפוטרופא מן הסתם נראה לי שאם היה שם הקטן בשעה שמסר לזה יש הוכחה שלא ע"ד שיזכה לו בלבד מסר לו שאם לא כן למה לא מסר ליד הקטן עצמו אבל אם מסר לו במקום שאין הקטן מצוי אפשר שלא מסר לו אלא ע"ד זכייה בלבד ואם לא רצה ליעשות לו שומר הרשות בידו ולא שיהא רשאי למסור בידו משום השבת אבידה אבל אינו נעשה שומר ממש שיתחייב בתשלומין אם החזיר לו ואפילו לדעת רבינו האי דמחייב לכל אפוטרופוס בפשיעה ועיין בתשובותיו בדפוס סימן תתק"ו : דין קטן וקטנה לענין שיקנה להם חצירם או ד"א עי' בסי' רס"ח. כ' הריטב"א בתשובה המתנה שנתנה לך אותה קטנה ממטלטלין מתנה גמורה היא אם היא פקחת ויודעת בטיב משא ומתן כל שהיא משש שנים ולמעלה ואפי' היא מתנה מרובה כדאיתא בפרק הניזקין ומיהו בשטרי חובות אין מתנתה כלום דהא בעינן אגב או כתיבה ומסירה וקטן לאו בר הכי הוא וכמו שכתב הרמב"ם לענין מתנת המטלטלין שצריך שתהא במשיכה ולכך ראוי שתעשה ההקנאה לנדונייתא בשטרא ותתן לך כל המטלטלין במשיכה או בהגבהה כדינם גם תעשה לך מחילה מכל המטלטלין ולענין מה ששאלת אם הוא טוב שתשאל לבית דין שיעמידו לה אפוטרופוס לא טוב הדבר כי מי שמך לתת עליה שר ושופט שהרי לאחר שיהיה לה אפוטרופוס לא תוכל לתת ולמחול כדאמרינן בס"פ מציאת האשה (כתובות ע.) ואם אתה רוצה לפטור עצמך היום או מחר משבועה על מתנתה שנתנה לך תעשה מתנתה ומחילתה לך מהמטלטלין בפני שלשה ויעשו לך שטר מעשה בית דין לראיה ויכתבו בו שהכירו בה שהית' פקחת וראויה לתת מתנת מטלטלין ובזה די לך עכ"ל:

סעיף יח

קטן שלוה מאחרים כתב הרמ"ה שחייב לשלם כשיגדיל והר"ר יונה כתב שאינו חייב לשלם וכו' וא"א הרא"ש זכרונו לברכה חילק בדבר וכו' בפ' שני דייני גזירות וכתב רבינו ירוחם בנתיב י"ט שאם ערב הקטן את אחרים פטור מלשלם אף כשיגדיל:

סעיף יט

החרש דינו כקטן שמעשיו קיימים במטלטלין וכיצד הוא המכר ברמיזה שרומז באצבעותיו אבל לא בקפיצת פיו וכתב א"א ז"ל יראה מדברי רב אלפס שאף בקפיצה הוא

מוכר ולא מסתבר לי דבפ' הניזקין (גיטין נט.) תנן חרש רומז ונרמז בן בתירא אומר קופץ ונקפץ במטלטלין ופרש"י רומז ונרמז. מה שהוא רומז קיים ומה שרומזין לו והוא מתרצה קיים רמיזה בידיו ובראשו קפיצה עקימת שפתים שנאמר קפצה פיה ואינו סי' ניכר כרמיזה במטלטלין אם מכר מטלטלין ובגמ' א"ר נחמן מחלוקת במטלטלין אבל בגיטין דברי הכל ברמיזה איכא דאמרי אמר רב נחמן כמחלוקת במטלטלין כך מחלוקת בגטין וכתב הרא"ש מדהביא רב אלפס ז"ל הך מימרא דרב נחמן בהלכותיו משמע שפוסק כבן בתירא וכלישנא בתרא דרב נחמן לקולא ולסברתו מדאמר רב נחמן דבריו אליביה דבן בתירא אלמא דקסבר הלכתא כוותיה ולא מסתבר לי דבכל התלמוד מפרשים האמוראים דברי התנאים לידע פירוש המשנה במה נחלקו אע"ג דלית הלכתא כוותייהו והבא להקל צריך ראיה עכ"ל ודברי הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ט מה"מ כדברי הרא"ש דברמיזה דוקא וגם הרב אלפס אפשר שזה דעתו ולא הביא דברי רב נחמן אלא ללמדנו דלת"ק דהלכתא כוותיה גטין נמי ברמיזה ולא אמרינן דמודה דסגי בקפיצה משום עגונה: ואחד חרש גמור שאינו לא שומע ולא מדבר ואחד נשתתק שאינו מדבר ושומע דינן שוה ובשניהם אין מעשיהם קיימים עד שיבדקו אותם וכו' דין חרש גמור כבר נתבאר בסמוך דרומז ונרמז במטלטלין וגבי נשתתק תנן בפרק מי שאחזו (גיטין סז:) נשתתק אמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו בודקין אותו ג' פעמים אם אמר על לאו לאו ועל הן הן הרי אלו יכתבו ויתנו ובגמרא (דף עא) תניא כשם שבודקין אותו לגטין כך בודקין אותו למשאות ולמתנות וכיון דלנשתתק שהוא שומע צריך בדיקה כ"ש לחרש גמור דתנן ביה דרומז ונרמז במטלטלין דהיינו על ידי בדיקה דוקא: ומ"ש ויראה שהמדבר ואינו שומע דינו כפקח נראה שטעמו משום דכיון שהוא מדבר מתוך דיבורו ניכר אם הוא בן דעת: ומ"ש ואין דעת הרמב"ם כן שכתב חרש שאינו מדבר וכו'. ז"ל הרמב"ם בפכ"ט מה"מ חרש שאינו שומע ולא מדבר או מדבר ואינו שומע כלום מוכר ולוקח המטלטלין ברמיזה אבל לא בקרקע ואף במטלטלין לא יתקיימו מעשיו עד שבודקין אותו בדיקות רבות ומתיישבין בדבר אלם ששומע ואינו מדבר או מי שנשתתק מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנותיו קיימות בכל בין במטלטלין בין בקרקעות והוא שיבדק כדרך שבודקין לגטין או יכתוב בכתב ידו עכ"ל. וכתב ה"ה שיש לתמוה עליו למה לא השוה מדבר ואינו שומע לשומע ואינו מדבר שהרי בפרק מי שאחזו הקשו על רב כהנא מדתניא מדבר ואינו שומע זהו חרש שומע ואינו מדבר זה אלם וזה וזה הרי הן כפקחין לכל דבריהם עכ"ל. ויש לדקדק עוד על הרמב"ם שכתב דשומע ואינו מדבר מקחו וממכרו ומתנותיו קיימים אף בקרקע ונראה שטעמו משום דחרש דתנן ביה רומז ונרמז במטלטלין אמרו דלגיטין

אינו רומז ונרמז אלמא גיטין וקרקעות כי הדדי נינהו א"כ בנשתתק דתנן דהרכנת הראש מהני לגיטין ע"י בדיקת ג"פ הן הן ולאו לאו וכן כתב ידו מהני כדאמר רב כהנא בפ' מי שאחזו ה"ה דלקרקעות מהני הנך מילי ולענין תמיהת ה"ה י"ל דההיא ברייתא דקתני מדבר ואינו שומע ושומע ואינו מדבר הרי הם כפקחים לכל דבריהם ע"כ לא כפקחים ממש קאמר דפקחים ממש אינם צריכין בדיקה ואילו שומע ואינו מדבר צריך בדיקה וכיון דקתני מדבר ואינו שומע זהו חרש משמע דדינו כחרש גמור לדבריהם שלא נאמר בו בפירוש שאינו כחרש. ועוד י"ל דס"ל להרמב"ם ז"ל דכי תניא במדבר ואינו שומע שהוא כפקח היינו דוקא בששומע קצת וקרי ליה אינו שומע לפי שאינו שומע לגמרי אבל אם אינו שומע כלל דינו כחרש גמור ולשון הרמב"ם ז"ל דייק הכי שכתב מדבר ואינו שומע כלום:

סעיף כ

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת מי שהוא חרש וכו' בסוף כלל פ"ה:

סעיף כא

שוטה אין מעשיו קיימים לא במטלטלי ולא במקרקעי מבואר פ"ב דכתובות (כב.) גבי בר שטיא דזבין נכסי וכו' ובפ' מי שמת (בבא בתרא קנה:) ההוא תוך זמן דזבין נכסי ואמר רבא לא עשה כלום משום דחזא ביה שטותא יתירתא דהוה משחרר לעבדיה וסימני שוטה כתבתי בטור אבן העזר:

סעיף כב

וכתב הרמב"ם צריכים ב"ד להעמיד אפוטרופא לשוטה כדרך שמעמידין לקטן בפכ"ט מהלכות מכירה וטעמו מדתניא בפ' נערה שנתפתתה (כתובות מח.) מי שנשתטה בית דין יורדין לנכסיו וזנין אשתו ובניו:

סעיף כג

מי שהוא עת שפוי ועת שוטה וכו' בפ' ראוהו ב"ד (ראש השנה כט:) עתים חלים עתים שוטה כשהוא שוטה הרי הוא שוטה לכל דבריו וכשהוא פקח הרי הוא כפקח לכל דבריו והכי משמע בפ"ב דכתובות (כ:) גבי בר שטיא דזבין נכסי ואי תרי מסהדי כשהוא שוטה זבין ותרי מסהדי כשהוא חלים זבין אמרי' בפ"ב דכתובות (שם) ואוקי תרי להדי תרי ואוקי ממונא בחזקת בר שטיא ולא אמרן אלא דאית ליה חזקת אבהתא אמרינן כשהוא שוטה זבן וכשהוא שוטה זבין וכתבו התוספות והרא"ש ואוקי ממונא בחזקת בר שטיא דוקא בקרקע אמרי' הכי אבל במטלטלין הוו בחזקת המוחזק וכ"נ מפרש"י: ומ"ש וצריכין העדים לחקור הדבר היטב וכו' הם דברי הרמב"ם בפכ"ט מה"מ וז"ל וצריכים העדים לחקור הדבר היטב שמא בסוף שטותו או בתחלת שטותו עשה מה שעשה ע"כ

כתב הרא"ש בפרק ב' דכתובות בשם הרמ"ה שוטה שנתנו לו נכסים במתנה אם הקנו אותם לו בקנין או בחזקה על ידי אחר קנאם קנין גמור ואין מכירתו בהם כלום אבל קנה נכסים אפי' זבין לו ע"י אחר לא זכה בהם זכיה גמורה עכ"ל :

סעיף כד

השיכור מקחו וממכרו ומתנותיו קיימים והוא שלא הגיע לשכרותו של לוט ברייתא ומימרא פ' הדר (עירובין סה.) ופסקה הרמב"ם ז"ל בפכ"ט מה"מ:

סעיף כה

כתב הרמב"ם המוכר קרקע או מטלטלין וזכה בהן אחר ללוקח שלא מדעתו וכו' עד ואין צריך לקנות ממנו כלום בפכ"ט מהלכות מכירה ודברים פשוטים הם כתב ה"ה שדין העבד כתבו רבינו האי וכתב עוד ה"ה פשוט הוא זה שדין זה הוא בעבד כנעני ובו אמרו מה שקנה עבד קנה רבו:

סעיף כז

ודין מכירת הבעל בנכסי אשתו ומכירת האשה פירשתי בספ' אבה"ע בסי' (צו):

סעיף כח

ב"ד שמכרו או לקחו בנכסי יתומים וכו'. עד אבל אין מתנתו מתנה הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ל מה"מ וכתב ה"ה מבואר הוא שאין מתנתן כלום שאפילו למכור יש צדדים שאינן רשאים כדאיתא בהנזקין ונתבאר פי"ח מהל' נחלות עכ"ל ומ"ש ולא לצורך כל הדברים רשאין למכור כאשר יתבאר בע"ה בדין האפטרופסין בסי' ר"צ:

סעיף כט

המוכר או קונה קנין בשבת או י"ה כו' ירושלמי פ' אחרון די"ט ופסקוהו הרי"ף והרא"ש וכ"פ הרמב"ם ז"ל בסוף ה"מ:

סימן רלו

סעיף א

עכו"ם אנס שישראל מסור בידו להרגו ואנס קרקע מידו אם שהתה בידו י"ב חדש ואח"כ קנאה ישראל אחר ממנו ה"ז שלו אלא שצריך ליתן לבעליו השליש ממה שנתן לעכו"ם וכו' בפ' הנזקין (גיטין נה:) תנן לא היה סקריקון ביהודה בהרוגי המלחמה וכו' זו משנה ראשונה בית דין של אחריהם אמרו הלוקח מסקריקון נותן לבעלים רביע אימתי בזמן שאין בידם ליקח אבל אם יש בידם ליקח הם קודמין לכל אדם רבי הושיב ב"ד ונמנו שאם שהתה לפני סקריקון י"ב חדש כל הקודם ליקח זכה אבל נותן לבעלים רביע ופרש"י סקריקון. רוצח שנותן לו ישראל קרקע בפדיון נפשו ואומר לו שא קרקע זו ואל תמיתני: נותן לבעלים רביע. ששיערו דסקריקין מוזיל גביה ריבעא ובגמרא (נח.) אמר רב רביע

בקרקע או רביע במעות ושמואל אמר רביע בקרקע שהוא שליש במעות במאי קמיפלגי מ"ס נכי רביע זבין ומ"ס נכי חומשא זבין ופרש"י רביע בקרקע או רביע מעות. או יתן לבעלים רביע שנתן לאנס או יתן לו קרקע שוה רביע המעות אם לקחה במנה נותן לו רביע מנה או מן הקרקע עצמו שוה רביע מנה דהיינו חמישית שבקרקע אם הבעלים חפצים בקרקע דקסבר רב נכי חומשא זבן מהעכו"ם שוה חמשה בד' הילכך יהיב ליה רביע מנה או חמישית הקרקע דהיינו רביע מנה שהקרקע הנקנית מן הסיקריקון במנה שוה חמשת רביעים ושמואל אמר רביע בקרקע נותן לו או שליש מנה דקסבר שמואל נכי ריבעא זבן שוה ד' לקח בשלש הלכך שדה זו שלקח במנה שוה ארבע שלישי מנה עכ"ל וידוע דהלכה כשמואל בדיני וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהל' גזילה: ומ"ש ואלו העשרה אם ירצו הבעלים יתנם לו במעות או קרקע שוה עשרה שם בברייתא הלוקח מן הסקריקון נותן לבעלים רביע ויד בעלים על העליונה רצו בקרקע נוטלין רצו במעות נוטלים: ומ"ש ואם איני מאמין לו בכמה קנאה וגם אין לו עדים בכמה קנאה ישבע לו בכמה קנאה: ומ"ש ואם קנאה מהעכו"ם תוך י"ב חדש אם ירצו הבעלים צריך להחזירה להם ויתן לו כמו שקנאוה מן העכו"ם ואם ירצו יניחוהו בידו ויתן לו שליש ממה שנתן לעכו"ם:

סעיף ב

ומ"ש ואפי' תוך י"ב חדש אם קנאה מהבעלים תחלה ואח"כ קנאה מהעכו"ם מקחו קיים וכו' שם במשנה לקח מסקריקון וחזר ולקח מבעל הבית מקחו בטל מב"ה וחזר ולקח מסקריקון מקחו קיים ופרש"י מקחו בטל. דאמרינן מיראה עבד אי נמי השני נוח לי והראשון קשה ממני ובגמרא (נח:) אמר רב לא שנו אלא דא"ל לך חזק וקני אבל בשטר קנה ושמואל אמר אף בשטר נמי לא קנה עד שיכתוב לו אחריות וידוע דהלכה כשמואל בדיני וכן פסקו הפוסקים ז"ל: ומ"ש או שהודה או יש עדי' שראוי שקבל ממנו מעות פשוט הוא: כתוב במישרים נתיב ל"ח ח"ה ירושלמי אמרו בעלים בידינו היה ליקח תוך י"ב. חודש והלקוחות אומרים לא בידכם היה ליקח המע"ה וע"ש:

סעיף ג

לקח אחד מן העכו"ם ושהתה בידו ג' שנים ואחר כך מכרה לאחר אין לבעלים על הלוקח שני כלום שטוענין לו לומר שהראשון קנאה מהבעלים ונתן להם שליש שם (ד' הנ"ל) ת"ר לקח מן הסקריקון ואכלה ג' שנים בפני בעלים וחזר ומכרה לאחר אין לבעלים על לוקח שני כלום ה"ד אי דקא טעין ואמר מינך זבנה אפי' ראשון נמי אי דלא קא טעין ואמר מינך זבנה אפי' שני נמי לא אמר רב ששת לעולם דלא קא טעין ליה וכגון זה טוענין ליורש וטוענין ללוקח ואידך אי טעין אין ואי לא טעין לא ופרש"י טוענין ליורש

וטוענין ללוקח. הלוקח מסקריקון והורישה לבניו ואכלה ג' שנים או מכרה לאחר ואכלה ג' שנים ובאו בעלים להוציאה ממנו ואינו יודע לטעון הראשון קנאה ממך ב"ד טוענין בשביל היורש ובשביל הלוקח ומ"ש . וה"ה נמי אם לא שהתה ביד הראשון אלא יום אחד וביד לוקח שני ג' שנים כ"כ שם הרמב"ן ז"ל: ומ"ש וכן הדין במי אם שהתה ביד הלוקח ג' שנים ומת והורישׁ' לבניו טוענין ליורש מבואר בגמ' שכתבתי בסמוך כגון זה טוענין ליורש:

סעיף ד

לקח העכו"ם מהבעלים קרקע בחובו ומכרה לאחר כתב הרמב"ם אין הבעלים יכולים להוציא מיד הלוקח בד"א שהודו הבעלים שאמת טען העכו"ם וכו' בפ"י מה' גזילה וז"ל עכו"ם בעל זרוע שאנס נכסי ישראל וירד לתוך שדהו מחמת שהיה לו חוב על בעל השדה או מחמת שיש לו נזק ביד זה הישראל או מחמת שהפסיד ממונו ואחר שתקף לו את השדה מכרה לישראל אחר אין הבעלים יכולים להוציא מיד הלוקח בד"א בשהודו הבעלים שאמת טען העכו"ם וכן אם היה שם מלך או שר באותו מקום שיוכל לכוף את העכו"ם שמכר לדין ולא תבעו הבעלים את העכו"ם אינם יכולים להוציא מיד הלוקח מן העכו"ם אע"פ שאינו מודה לעכו"ם ואע"פ שאין שם עדים שאמת טען העכו"ם שהרי אומר הלוקח לבעלים אם גזלן הוא למה לא תבעתם אותו בדיניהם עכ"ל וכתב ה"ה נ"ל שהרב הוציא זאת הבבא מדגרסי' בפ' הנזקין (שם) ת"ר הבא מחמת חוב ומחמת אנפרות אין בו משום סקריקון אמר רב יוסף נקטינן אין דין אנפרות בבבל מ"ט כיון דאיכא בי דואר ולא אזל קביל אימר אחולי אחיל וזה פירושה לפי דעתו ז"ל מחמת חוב עכו"ם שירד לתוך קרקע ישראל מחמת חוב שהיה חייב לו הישראל ולא המתין שידונו לו בב"ד של ישראל ולא בערכאות של עכו"ם וכן מחמת אנפרות פי' שירד לתוך קרקע של ישראל מחמת טענתו שיש לו נזק שזה הישראל הזיקו או הפסידו וזהו מלת אנפרות נזק והפסד אין בו משום סקריקון שהלוקח ממנו אין צריך להמתין כלל וכן אין נוהגין בו דיני סקריקון אלא מקחו קיים וביאר הרב שאין לו אלא כשהבעלים מודים שהיו חייבים לו המעות או שיש עדים לעכו"ם מזה שאל"כ בטלה דין סקריקון שכל אנס יאמר יש לי חוב עליו אמר רב יוסף אין דין אנפרות בבבל פי' שהעכו"ם שיורד לתוך קרקע ישראל אין צריך להוכיח דין אנפרות שהוא טוען דכיון דאיכא ב"ד קבוע של עכו"ם ולא אזיל ישראל קמייהו ונראה שהאמת טוען העכו"ם ומפני שדין האנפרות הוא שיש עדים לעכו"ם בודאי וכדאמרן קאמר הכא שאין דין אנפרות זה נראה בפירוש השמועה לדעת

רבינו עכ"ל: וא"א ז"ל כתב שמוציאו מיד הלוקח אפי' שהתה בידו יותר מי"ב חדש ונותן לו מה שפרע בשבילו:

סעיף ה

בא העכו"ם בעקיפין עליו ולקחה ממנו ולא היה מסור בידו להרגו ומכרה לאחר פירש רש"י שצריך להחזיר לבעלים בחנם וכולי אברייתא שכתבתי בסמוך הבא מחמת חוב ומחמת אנפרות אין בו משום סקריקון פי' רש"י עכו"ם הבא מחמת חוב על ישראל או מחמת אנפרות גזל בעלמא ואינו מסור בידו להרגו ואנס העכו"ם קרקע בחובו או באנפרות אין בו משום סקריקון ואם שהה בידו י"ב חדש לתת רביע לבעלים כתקון חכמי' ויחזיק בקרקעות אלא מחזיר לו הקרקע בחנם דגבי סקריקון היא דחזרו ונמנו דכיון דגמר ואקני אגב אונס מיתה אבל האי לא גמר ואקני מידי ואע"ג דשהתה י"ב חדש לא באת לו שעה לכופו הלכך אין מכירתו מכירה כלל ומה שאמר בשם ר"ג שאין צריך להחזירו בחנם כ"כ התוס' והרא"ש בשמו בפ' הכונס וכתב המרדכי ר"פ האומנין אע"פ שרש"י חולק אנן קי"ל כפסק ר"ג ור"י וכן דן ר"מ וכ"פ המיימוני פ"ה מה' גזילה אבל אם קצף השר על עבדיו ומשרתיו ולקח מאחד מהם ביתו דינא דמלכותא דינא : ומ"ש ואם יש שופטים בארץ וכו' היינו מה שכתב בסמוך דא"ר יוסף אין דין אנפרות בבבל: ומ"ש ולזה הסכים א"א הרא"ש זו"ל היינו מדכתב בפ' הכונס דלר"י נראה כפסק ר"ג ונתן טעם לדבר:

סעיף ו

וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שאם הוציא עליו הלוקח כדי להוציאה מיד עכו"ם וכו' בסוף כלל צ"ה כתב שנשאל על הא דפסק ר"ג שב"ה יתן ללוקח מה שההנהו פרש לי מה רוצה לומר מה שההנהו והשיב דע כי מה שההנהו הוא עד כדי דמיו אם הוציא בו כל כך כדאמרי' (ב"מ צג) גבי רועה שהו"ל לקדם ברועים ומקלות עד כדי דמיהם משום כושרא דחיותא אבל יותר ממה שהוציא עליו לא יטול כיצד הלה עושה סחורה בביתו של זה ואם נתן לו בחנם יחזירנו לו בחנם ע"כ:

סעיף ז

ומ"ש ואם בעוד' בידו בנה אותה וכו' ג"ז בתשו' הנזכרת עכו"ם שאנס ביתו של ישראל ומכרו לעכו"ם שאינו אנס ובא ישראל ולקחו ממנו עיין בהריב"ש סי' ר"ץ:

סימן רלז

סעיף א

המחזר אחר דבר לקנותו בין קרקע בין מטלטלי ובא אחר וקנאו נקרא רשע וכתב ר"ת דה"ה בשכירות וכו' רפ"ג דקדושין (נט.) אמרינן עני המהפך בחררה ובא חבירו ונטלה

ממנו נקרא רשע ופרש"י עני המהפך בחררה. מחזר אחריה לזכות בה מן ההפקר או שיתננה לו ב"ה וכתבו התוספות והרא"ש וקשה לרבינו תם מהא דתנן במס' פאה ומייתי בפ"ק דב"מ גבי פאה נפל לו עליה פירש טליתו עליה מעבירין אותה ממנו משמע דאותו שנטלה לא מקרי רשע ונראה לר"ת ז"ל דבהפקר ומציאה לא נקרא רשע לפי שאינם מצויים בכל מקום וכל הזריז לקדום ולזכות בה מותר ודוקא במכר או שכירות שיכול למצוא לקנות או להשתכר במקום אחר כי הך עובדא דרב גידל והיינו נמי עני המהפך בחררה שממציא עצמו אצל ב"ה לעובדו כדי שיתן לו לפעמים חררה כי זה יכול למצוא גם הוא והר"ן כתב שהרמב"ן סובר כדברי רש"י שאפי' במציאה נקרא רשע וזו ששנינו לענין פאה מעבירין אותה ממנו היינו טעמא שלא הוא בלבד מחזר אחריה שהרי כל העניים מהפכים כמותו אחר הפאות ומכל מקום עשיר המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו אינו נקרא רשע לפי שהעשיר מצוי לו לחם בביתו ליקח משכניו ואע"ג דהאי עובדא דרב גידל מוכח דבעשיר הבא ליקח שייך נמי עני המהפך בחררה ה"מ במקח קרקעות לפי שאין הקרקעות מצויים ליקח עכ"ל ורבינו סתם דבריו כדעת ר"ת ז"ל: ומ"ש בין קרקע בין מטלטלי דין הקרקע מבואר שם בעובדא דרב גידל ודין הטלטל הוא נלמד מלשון עני המהפך בחררה דחררה מידי דטלטל הוא כתבו התוספות שם על דברי רבינו תם מכאן נראה למהר"י שאסור למלמד להשכיר עצמו לב"ה שיש לו מלמד אחר כל זמן שהמלמד בביתו שמאחר שהוא שכור שם ילך המלמד במקום אחר להשתכר שם אם לא שיאמר בעל הבית דאין רצונו לעכב המלמד שלו אבל אם שכר ב"ה מלמד אחר יכול ב"ה אחר לשכור אותו מלמד עצמו ואינו יכול לומר לו הב"ה לך ושכור מלמד אחר דנימא ליה אין רצוני אלא לזה שהרי כמדומה לי שזה ילמוד בני יפה ממלמד אחר עד כאן לשונו כתב המרדכי פרק חזקת בשם הר"מ שאם ישראל מחזר לקנות וקדם ישראל אחר וקנה אינו נקרא רשע ולא שייך עני המהפך בחררה אלא א"כ שהישראל ראשון גמר פיסוק הדמים עם העכו"ם ולא היו חסרים רק כתיבת השטר ולהעלות בערכאות שלהם ולברר המקח וכי האי גוונא אם קדם שמעון והלך לקנותו נקרא רשע אבל אם לא גמר ראובן עם העכו"ם ודוחק אותו שמא יוזיל לו העכו"ם וקדם שמעון וקנאו לא מיקרי עני המהפך בחררה ובלוקח מישראל נמי לא מיקרי מהפך בחררה אלא היכא דגמרו הפיסוק כבר הלוקח והמוכר ונתרצו זה לזה ולא היו חסרים רק הקנין והלך זה וקנאה או באותם דמים או הוסיף דמים אז נקרא רשע אבל אם המוכר אינו רוצה למכרה בכך והלך אחר וקנאה לאו רשע הוא : כתב המרדכי פ' קמא דמציעא על דברי רבינו תם וכ"כ רבינו מאיר ראובן שהיה מהפך בקרקע של עכו"ם על המצר של שמעון וקדם שמעון

וקנה דלא מיקרי רשע דהוי כמו מציאה דלאו כל שעתא איתרמי ליה לקנות קרקע על המצר שלו:

סימן רלח

סעיף א

כותבין שטר למוכר שמכר שדה לפלוני אף ע"פ שאין אותו פלוני לפנינו וכולי משנה פרק גט פשוט (קסז) כותבין שטר למוכר אף ע"פ שאין לוקח עמו ואין כותבין שטר ללוקח עד שיהא המוכר עמו: ומ"ש וכגון שמכירם וכולי נלמד מדתנן התם בסמוך כותבין גט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו ושובר לאשה אע"פ שאין בעלה עמה ובלבד שיהא מכירן ומפרש בגמ' שיכיר שם האיש ושם האשה בגט וכן בשבר:

סעיף ב

וכתב הרמב"ן כך צריך להגיה ולא ככתוב בספרים הרמב"ם במ"ם אלא הרמב"ן בנו"ן גרסינן וזה לשונו שם הא דקתני אין כותבין ללוקח ולמלוה כשבאו הם לבדם לכתוב ושלא לצורך נשנית שאם נכתוב להם עדות שקר הוא אלא אגב רישא קתני לה ויש לפרש דארישא קאי לומר דאם קנו מן המוכר שלא בפני הלוקח ובא מוכר לכתוב כותבין לו בא לוקח לכתוב אין כותבין לו דלא אמרינן דסתם קנין לכתיבה בשלא בפניו אי נמי אפשיטי זייר ולא ניחא ליה דנמסר שטרא עד דשקיל דמיה ומיהו זכה זה במקחו מחמת הקנין לדעת ר"ש בפ"ק דמציעא עכ"ל: ומ"ש והלוקח נותן שכר הסופר אפי' שהשדה רעה וכו' שם משנה וגמרא:

סעיף ג

ואף למוכר אין כותבין בלא לוקח אלא בשטרי אקנייתא וכו' בפ"ק דמציעא (יב:) אמרי' אלא הא דתנן כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו ניחוש שמא כתב ללוות בניסן ולא לוה עד תשרי ואתי למיטרף לקוחות שלא כדין אמר רב אסי בשטרי הקנאה דהא שעביד נפשיה אבייי אמר עדיו בחתומיו זכין לו ואפילו שטרי דלאו הקנאה ופסק הרי"ף דלית הלכתא כאבייי והרא"ש כתב שהתוס' פסקו הלכה כמותו ונראה מדבריו שכך הוא דעתו: (ב"ה) וז"ל ה"ה בר"פ ב"ד מתוך דברי רבינו נראה ששטר מכירה אפילו בלא קנין כותבים למוכר בלא לוקח דלא בעינן קנין אלא בחוב אבל רש"י והרמב"ם והרשב"א ומפרשים אחרים פירשו דאף בשטר סבר בעינן קנין דאי לא הו"ל מוקדם ופסול ובאמת אין טעם ברור לחלק בין מכר להלואה בדין זה וצריך עיון עכ"ל:

סעיף ד

וכתב ה"ר יוסף הלוי הא דכותבין שטר למוכר היינו שמעידין על עצמו שכבר קיבל הדמים מיד הלוקח וכו':

סעיף ה

והרמ"ה כתב עוד שאפי' העיד על עצמו שקבל המעות וכו': והרמב"ן כתב שכותבין אפילו לא העיד המוכר על עצמו שקבל המעות וכו' עד ולא שייך בהו קנין כלל בפ' גט פשוט כתב כן ובספרים כתוב הרמב"ם במ"ם וט"ס הוא: [%א] כתב הרשב"א שאלת ראובן מכר שדהו לשמעון וקנו ממנו עדים וכתבו עדותם בספר הזכרונות ולא כתבו שם סך דמי המכירה ולאחר זמן תבע שמעון מהעדים שיכתבו לו שטר המכר ואין עדים זכורים עכשיו סך הדמים כיצד יעשו תשובה אם העדים זכורים שקנו מידו כותבין את השטר אפי' לאחר כמה ימים ואם ירצו יכתבו סתם שקנו ממנו שמכר לו השדה ואם ירצה יכתבו בסוף השטר ולפי שלא כתבנוהו בזמנו שכחנו סך הדמים ולפיכך לא כתבנוהו שהזכרת הממון אינו מעכב: [%ב] וכ' ע שם ואם המוכר טוען לא נתן לו עדיין דמי המקח ולוקח אומר נתתי הלוקח נאמן שדמי המקח חזרו כמלוה על פה וכדאמרינן בפ' מי שמת הרי שהיה אוכל את השדה בחזקת שהיא שלו וקרא עליו ערעור וכו' ואם לאו הלך אחר שטר כלומר יתקיים השטר בחותמיו ואין הלוקח צריך ראיה אחרת וה"נ מוכח בפ"ק דבתרא (ו.) גבי סמך לו כותל אחר בחזקת שלא נתן ה"ד אילימא דאמר ליה פרעתיך בזמנו אמאי בחזקת שלא נתן כלומר כיון דסמך לו כותל אחר גילה דעתו דניחא ליה במה שהגביה חבירו ומיד קנתה לו חצירו וחזרו דמי חלקו בכותל מלוה ע"פ עכ"ל ועיין בתשובות דפוס סי' אלף וקל"ו בתשובות להרמב"ן סי' ד': [%ג] וכתב עוד מה שאמרת להודיעך דעתי בענין מה שכתוב בירושלמי ראובן גזל שדה משמעון ומכרה ללוי והלך לוי ונתנה ליהודה בא שמעון וטרפה מיהודה יהודה לא אזיל גבי לוי דהיא מתנה לוי אזיל גבי ראובן דהיא מכירה א"ל ולאו מתנה יהבתה יכול דהוא מימר ליה בעיא הוינא מיתן כמה וישלם לי טיבו ונסתפקת אם אח"כ יכול יהודה לתבוע מלוי מה ששלם לו ראובן כך דעתי נוטה שאין יהודה חוזר אצל לוי לעולם שהוא מתנה ואין אחריות למתנה ואין יהודה זוכה בשעבוד האחריות שיש ללוי על ראובן שאלו ענינים מוחלקים הם ואין האחריות נגרר אחר גוף השדה ואם השדה קנה אחריות השעבוד לא קנה ואפילו במכר אלא א"כ בא עליו מצד האחריות שיש לו על לוי ומדרבי נתן וע"כ הנהגתי אני בכל נותני קרקע מתנה ואפילו במוכרים לכתוב בשטר המתנה והמכר אגב קרקע זו אני נותן לפלוני לוקח זה או מקבל מתנה זו כל שטרי אונות שיש לי על קרקע זו ויזכה בהם ובכל שעבודן כדי שיוכל לטרוף לוקח או מקבל מתנה זו האחריות כדי שיהיה יכול לטרוף ממנו מי שמכרו או נתנו לו עכ"ל. והיא בתשובו' להרמב"ן סימן צ"ו. דין אחד משטרי קרקעות עיין בסוף סי' נ"ד. כתב המרדכי בס"פ המוכר פירות מאן

דאתא קמי סהדי ואמר להו בית יש לי במקום פלוני כתבו שאני נותנו לפלוני פשיטא דלית להו לסהדי למידק דאי קושטא קאמר הא אינהו לא מסהדי אלא על המתנה שהוא נותן והכי קא מסהדי בית פלוני שאמרנו שהוא שלו נתן לפלוני :

סימן רלט

סעיף א

מי שבא ואמר אבד לי שטרי שהיה לי על שדה פלוני וכולי בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסח:) תנו רבנן הרי שבא ואמר אבד שטר חובי אע"פ שאמרו עדים אנו כתבנו וחתמנו ונתננו לו אין כותבים לו את השטר בד"א בשטרי הלואה אבל בשטרי מקח וממכר כותבין חוץ מן האחריות שבו ופי' רש"י בשטרי הלואה. אפי' באו לכתוב חוץ מן האחריות שבו אין כותבין דאתי למיטרף ביה מבני חרי ושמא לא אבד הראשון א"כ דילמא חזר ומצאו וטריף והדר טריף אבל בשטרי מקח וממכר אם אמרו עדים כתבנו וחתמנו ונתננו כותבין לו אחר חוץ מן האחריות מאחר שאמת הדבר שזה הקרקע קנוי לו והוא ירא פן ישתקע הדבר ויערערו עליו שלא כדין כותבין לו שטר מקח בלא אחריות כדמפרש לקמיה שטרא דנן דכתבנוהו לא למיגבי ביה לא ממשעבדי ולא מבני חרי אלא כי היכי דתיקום ארעא בידא דלוקח ועיין בתשובת הרא"ש כלל מ"ח סי' י"ז וכ"ג ועיין במה שכתבתי בסי' ס"א. כתב הרשב"א בתשובות שטרי מקח וממכר כל שבא ואמר לעדים לכתוב לו שטר מתנה או שטר מכר בלא אחריות כדאיתא בפ' גט פשוט כותבין ואפי' רוצה שיכתבו לו י' שטרות ביחד על שדה כותבין לו כל שהם בענין הנזכר בגמרא שלא יהא בהם חשש אחריות: (ב"ה) וכתב ר"י דוקא מזמן ראשון וכו' כ"כ התוס' שם:

סעיף ב

אע"ג דשטרי חוב מאוחרים כשרים שטרי מכר המאוחרים פסולים שאם מכר לו בניסן וכתב לו שטר בתשרי כלומר שאם בשעת המכר היה עומד בניסן וכתב זמן השטר תשרי הבא יש לחוש שמא קודם זמן תשרי יהיו לו המעות למוכר וכו' ודין זה מימרא דרב המנונא בפ' ג"פ (קעא.): ומ"ש אלא יכתבו מזמן שלקח בקנין אפי' אם אחרו לכתוב וכו' גם זה בפרק הנזכר א"ל רבא בר שילת להנהו דכתבי שטרי כי כתביתו שטרי אקנייתא אי ידעיתו יומא דקניתו ביה כתבי ואם לא כתבי יומא דקיימיתו ביה כי היכי דלא מתחזי כשיקרא וכתב הרא"ש ומוקדם לא הוי דכיון דנכתב השטר עדים מפקי לקלא משעת הקנין דסתם קנין לכתיבה עומד כדאמרינן בפרק חזקת עכ"ל וא"ת והיכי קאמר דאם אינם זוכרים יכתבו זמן הכתיבה הא איכא למיחש שמא בין זמן המכירה וזמן הכתיבה חזר המוכר וקנה הקרקע מהלוקח וכו' וצ"ל דכל כה"ג קלא אית ליה הלכך לא חיישינן:

וכתב ה"ה בפכ"ג מהלכות מלוה בשם הרמב"ן שאף שטרות מקח וממכר כשרים כל היכא דמפורש בהם שהם מאוחרים דליכא למיחש למידי ע"כ ואף בעיטור כתוב כן ומסתבר דה"ה בשטרי מקח וממכר אי כתיב ביה איחרנוהו וכתבנוהו כשרים עכ"ל. עיין בתשובות הרשב"א שכתבתי בס"ס רל"ח ובתשובות הרשב"א שכתבתי בס"ס מ"א:

סימן רמ

סעיף א

מי שהוציא ב' שטרות על שדה א' בין של מכר בין של מתנה וזמנו של זה אחר זמנו של זה ביטל האחרון את הראשון וכו' בפ' נערה שנתפתתה (כתובות מד.) א"ר נחמן ב' שטרות היוצאים בזה אחר זה ביטל שני את הראשון א"ר פפא ומודה רב נחמן דאי אוסיף ליה דיקלא לתוספת כתביה פשיטא ראשון במכר ושני במתנה ליפות כחו הוא דכתב ליה משום דב"מ וכ"ש ראשון במתנה ושני במכר דאמרינן משום דינא דב"מ הוא דכתב כן אי שניהם במכר שניהם במתנה ביטל שני את הראשון. מ"ט רפרם אמר אימור אודויי אודי ליה רב אחא אמר אימור אחוליה אחליה לשיעבודיה מאי בינייהו איכא בינייהו אורועי סהדי לשלומי פירי ולטסקא. ופירש"י שני שטרות. של שדה אחד של מכר או מתנה וכתבן ראובן ושמעון אחד בניסן ואחד בסיון: ביטל שני את הראשון. ואם כתב לו אחריות וטרפיה ממנו אין גובה אלא מזמן שני דאי מוסיף בה דקל בשטר בתרא לתוספת כתביה ולא לבטולי קמא אלא דאי מזמן שני אתי למיגבי ליקני עיקר ותוספת ואי ניחא ליה בקמא משום דקדים לא ליקני תוספת: מ"ט ביטל: אודי ליה. בעל השטר שהראשון מזוייף היה ונתרצה על האמת לקנות מזמן שרי: אורועי סהדי. החתומים בראשון ולשלומי פירי שאכל לוקח בין זמן ראשון לשני: לרפרם משלם. ולטסקא לפרוע מס הקרקע למלך מזמן ראשון לזמן שני לרפרם על המוכר לפרוע לרב אחא על הלוקח לפרוע. וכתב הרא"ש אמר רב פפא ומודה רב נחמן דאי אוסיף ביה דיקלא לתוספת כתביה ולא ביטל השני את הראשון אלא השטר הראשון קיים וקנה הדקל בשטר השני לכאורה משמע דכיון דאיכא למיחש לתוספת כתביה לא ביטל השני את הראשון ושניהם קיימים וקשה מ"ש מהא דאמר רב הונא הוציאה עליו ב' כתובות א' של ק"ק וא' של ש' באת לגבות ק"ק גובה מזמן א' ש' גובה מזמן שני אלמא אע"פ שהוסיף בכתובה שנייה לא אמרינן שתיהן קיימות ותגבה ק"ק מזמן ראשון וק' מזמן שני אלא מדלא כתב לה ואוסיפי' לך מאה אמאתי' אחילה לשיעבודא קמא אם באת לגבות השני וכן הכא לישנא דאי אוסיף בה דיקלא לא משמע דכתב לה ואוסיפית לך אשטר הראשון אלא שטר אחר כתב לו ממש ויש בו דקל יותר מבשטר הראשון וא"כ אמאי

שניהם קיימים ומיהו פרש"י גם כאן לתוספת כתביה לא שיהו שניהם קיימים אלא אם ירצה בשטר הראשון יגבה השדה בלא הדקל ואם ירצה שטר השני יגבה גם הדקל וכ"כ רב אלפס בתשובה ולישנא דאי אוסיף בה דיקלא לתוספת כתביה משמע דבהא מודה רב נחמן דלא ביטל שני את הראשון ושניהם קיימים והר"י ברבי ברוך תירץ דלא דמיין אהדדי דבכתובה שדרך העולם כשמוסיפין על עיקר כתובה שכותבין ואוסיף לה מדילי' כך וכך והשתא לא עבד הכי אלא כתב לה ב' כתובות סתם ולא הזכיר באחרונה לשון תוספת כמנהג העול' מוכחא מילתא דלא נתכוון להוסיף על הראשון אלא שאם תרצה לזכות בשניה שתבטל הראשון אבל במכר שאין דרך המוכרים ב' דברים לכתוב בשטר ב' ואוסיפית לך דבר זה על המכר הראשון סתמא דמילתא אנו אומרים שלא ביטל שני את הראשון אלא השני לתוספ' הדקל נכתב והשטר הראשון קיים ויגבה הדקל בשטר השני וכן עיקר עכ"ל. וסתם דברי רבי' כדעת הרא"ש ז"ל. וז"ל הר"ן דאי אוסיף בה דיקלא בשטרא בתרא לתוספת כתבי' ולא לבטולי לקמא אלא דאי מזמן שני אתי למיגבי ליקני נמי ההוא דיקלא ואי ניחא ליה בקמא משום דקדים לא ליקני דיקלא כך נראה מדברי רש"י ולפי' זה איכא מ"ד דשניהם במתנה דליכא אחריות כמאן דלא כתב ואוסיפי' לך דיקלא אקמא מיבטיל שטרא קמא לגמרי דהא ליכא למימר הכא אי מזמן ראשון גבית ואי מזמן שני גבית ולא ניחא לי בהכי דהכא נמי איכא למימר דכוותה אי ניחא לך דתזכה מזמן ראשון כדי שלא יטרפו מינך מלוים שלי לא תקנה ההוא דיקלא ואי בעית למקנייי' לא תזכה בגוף הקרקע עד זמן שני ונפקא מיניה דב"ח קודם גובה ממנו ומיהו כי איכא למימר הכי ה"מ היכא שלא זכה עדיין בשטר ראשון והוא שיזכהו בשניהם בבת אחת הא לאו הכי כיון שכבר זכה בגוף הקרקע בשטר ראשון א"א שיבוא ב"ח מאוחר ויטרוף ממנו שאין גוף הקרקע יוצא מרשותו במחילה ובתנאי דברים בעלמא הילכך בכה"ג מודינא דביטל השני את הראשון אבל הרמב"ם ז"ל כתב פ"ה מהלכות זכייה היו ב' שטרות במכר אם הוסיף בשני כלום הרי הראשון קיים שלא כתב השני אלא מפני התוספת משמע דס"ל ז"ל דלא אמרינן אי מזמן ראשון גבית אי מזמן שני גבית אלא דוקא בשטרי חוב אבל בשטרי מכר כל שבא לגבות מחמת האחריות גובה עיקר מזמן ראשון ותוספות מזמן שני עכ"ל. וגם הרב המגיד כתב על דברי הרמב"ם פי' ואם הוא שטר מכר ובא לגבות מחמת האחריות גובה העיקר מזמן ראשון ותוספת מזמן שני כן כתבו רוב המפרשים עכ"ל: ומ"ש רבינו וצריך שלא יראה שטר של מכר כשמראה שטר המתנה וכו' כן כתבו שם התוספות והרא"ש ז"ל וז"ל הר"ן וה"מ בשלא נודע שכתב לו שטר א' של מכר דאילו נודע ודאי לא מהני ולא מידי ואית בה משום דינא דבר מצרא

דלא גרע ממתנה באחריות דאית בה משום דינא דבר מצרא ואע"פ שהגאון רב נטרונאי כתב שאף על פי שנודע שטר המכר ליה בה משום דינא דבר מצרא כיון שכתב לו שטר מתנה לא נתחוורו דבריו והרשב"א כ' דשמא נאמר לפי דבריו דשטר מתנה באחריות שאני לפי ששטר זה בעצמו נדון כמכר ואין כאן מתנה כלל אבל כתב לו שטר מתנה מוחלט לכך כתב לו אם יערער עליו בן המצר שלא יהא המכר מכר ויזכה בו מחמת מתנה זו וצ"ע ע"כ ואין זה מספיק עכ"ל ודברים אלו כתב ג"כ הרב המגיד בפ"ה מהלכות זכיה: ומ"ש רבינו ואפילו אי לא שייך ביה יפוי כח דדינא דבר מצרא וכו' רואין אם יש בו שום יפוי כח אחר דשייך במתנה ולא במכר כגון לענין דרך וכו' ג"ז כתבו שם התוס' והרא"ש ז"ל: ומ"ש וגם בזה כתב א"א הרא"ש ז"ל שצריך להראות שטר השני לבדו וכו' שם כתב כן ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה וכתב עליו וטעמא דמסתבר היא דברים נכונים הם וצריך לתת טעם למה שכתב הרא"ש דגם בזה צריך להראות שטר השני לבדו וכולי: ולענין פלוגתא דרפרם ורב אחא כתב הרא"ש שהרמ"ה פסק כרב אחא והר"ן כתב שכן פסק הרמב"ן אבל הרמב"ם בפרק ה' מהלכות זכיה פסק כרפרם משום דקרקע בחזקת בעלים הראשונים עומדת ולא ידעתי למה השמיט רבינו זה : אם כתב לו שדי מכורה לך שדי נתונה לך עיין בפ"ק דקידושין (כו:) גמרא נכסים שיש להם אחריות כתב הריטב"א שנשאל על יעקב שנתן בק"ג מעכשיו לראובן מקום אחד בב"ה בסימניו ובמצריו ונתן במתנת ש"מ לשמעון שני מקומות שיש לו בב"ה ולא מצר אותם ושני השטרות זמנם יום אחד ושמעון טוען כי המקום שכתב לראובן הוא אחד מהמקומות שכתב לו וראובן טוען מקומות אחרים הוא שנתן לו והשיב כיון שאין המקום ממיצר במתנת שמעון טענת ראובן טענה היא והמקום בחזקתו שאין ספק מוציא מידי ודאי ועל שמעון להביא ראיה שהוא המקום הנתון לו וראיה בעדים ואפילו בעידי השטר עצמו יכולים הם לפרש. ואין בהם משום כיון שהגיד עכ"ל :

סעיף ג

שני שטרות שיוצאים על שדה אחד של מכר או של מתנה ואין בהם קנין וכולי ואינו ידוע למי נמסר תחילה קי"ל שודא דדייני וכו' בס"פ מי שהיה נשוי (כתובות צד.) איתמר שתי שטרות היוצאים ביום א' רב אמר חולקין ושמואל אמר שודא דדייני וידוע דהלכה כשמואל בדיני ופירש"י ב' שטרות מכר שדה אחד לשני בני אדם ביום אחד. ומה שפירש רבינו בשודא דדייני כן פירש"י והתו' כתבו בפ' הכותב (כתובות פה:) בשם ר"ת דשודא דדייני היינו שהדיין יתן למי שירצה: ומ"ש רבינו ואין בהם קנין משום דביש בהם קנין איכא לפלוגי בהו כדמפליג בסמוך: ומ"ש ואינו ידוע למי נמסר תחלה היינו למי

נמסר יום א' או יותר קודם חבירו דאילו נמסרו לשניהם יום אחד אפי' ידוע שנמסר לזה בבקר ולזה בערב אין בהם דין קדימה וכדאיתא בפ' הנזכר (שם:) אימיה דרמי בר חמא כתבתינהו לנכסא לרמי בר חמא בצפרא לאורתא כתבתינהו למר עוקבא בר חמא אתא רמי בר חמא לקמיה דרב ששת אוקמיה בנכסים אתא מר עוקבא לקמיה דרב נחמן אוקמיה בנכסיה אתא רב ששת לקמיה דר"נ א"ל מ"ט עבד מר הכי א"ל ומ"ט עבד מר הכי א"ל דקדים א"ל אטו בירושלים יתבינן דכתבי שעות אלא מר מ"ט עבד הכי א"ל שודא דדייני א"ל אנא נמי שודא דדייני א"ל חדא דאנא דיינא ומר לאו דיינא יעוד מעיקרא לאו בתורת הכי אתית לה ועיין במרדכי סוף פ"ק דמציעא וס"פ מי שהיה נשוי :ומ"ש רבינו וכתב ר"י דלא אמרינן שודא דדייני אלא במקרקעי ובדיין מומחה ט"ס הוא וצריך להגיה ר"ח במקום ר"י כי כן כתבו שם התוס' והרא"ש ז"ל ופי' ר"ח קבלה היא בידינו דשודא דדייני דוקא במקרקעי ודוקא דיין מומחה כרב נחמן בדורו דהא רב ששת גברא רבא הוא וא"ל ר"נ אינך דיין לעשות שודא דדייני וכן כתב הרא"ש בתשובה סוף כלל ק"ז בשם הירושלמי לאי זה שירצו בית דין מחליטין לו ובלבד שיהא ב"ד מומחה:ומ"ש רבינו בשם ר"י דאף במטלטלין אמרינן שודא דדייני שם כתבו התוס' על דברי ר"ח ולי נראה שודא נמי במטלטלי דגבי שליח מייתי לה בפ"ק דגיטין וז"ל הרא"ש על דברי ר"ח ונראה דגבי מטלטלי נמי שייך שודא דדייני כי ההיא (גיטין יד.) וכאן אמרו מה שירצה שליש יעשה וקרי ליה בשמעתין שודא דדייני ונ"ל דר"ת קאמר בשודא דדייני הבא לפני הדיין אבל ההיא דשליש עליו היה מוטל לעשות שודא דדייני עכ"ל:ומ"ש רבי' ואי שטרי הקנאה נינהו שהקנה בקנין לשניהם וכו' דברים פשוטים הם הרי"ף כתב על עובד' דאימיה דרמי בר חמא האי עובד' מתנת בריא הוה בשטר בלחוד בלא קנין כדתנן נכסים שיש להם אחריות נקנים בכסף בשטר דאי אית ביה קנין הוה קיימא בידא דמאן דקדם אפי' שעה אחת. וז"ל הרמב"ם בפ"ה מהלכות זכיה ב' שטרות שזמנן ביום אח' והם כתובים על שדה אחת בין במכר בין במתנה אם דרך אנשי המקום לכתוב שעות כל הקודם זכה ואם אין דרך המקום לכתוב שעות הרי הדבר מסור לדיינים כל שדעתם נוטה להעמיד שדה זו בידו יעמידו בד"א בשטר שאין בו קנין אלא קנה שדה זו בשטר זה שאין אנו יודעים מי הוא משניהם שהגיע שטרו לידו תחלה אבל אם היה בכל שטר מהם קנין כל שקדם לו הקנין זכה וישאלו העדים וכן אם היו שם עדים שזה הגיע לידו שטר מתנתו תחילה קנה הראשון עכ"ל וכתב ה"ה אם דרך אנשי העיר לכתוב שעות כל הקודם זכה פי' וכשנכתבו בשטרות אלו שעות ואע"פ שאין אנו יודעים למי מסר ראשון תלינן שהמוקדם נמסר לו קודם והרי קדימת השעות במקום שנהגו לכתוב כקדימת

הימים בכל מקום ואם אין דרכן לכתוב שעות וכו' אע"פ שידענו איזה מכם נכתב ראשון כיון שלא ידענו שעת המסירה הרי הדבר מסור לב"ד עכ"ל. וכך הם דברי הרא"ש שר' אעובדא דרמי בר חמא מתנת בריא בשטר בלא קנין היה ולא נודע למי נמסר תחלה א"ל משום דקדים לכתיבה ומסתמא כיון שנכתב תחלה גם נמסר תחלה. א"ל אטו בירושלים יתבינן דכתבינן שעות והואיל ואין ניכר זמן הכתיבה בשטר לא תלינן המסירה בכתיבה עכ"ל. כתב הרשב"א בתשובה על ב' שטרי המתנה לחוד רואה אני שהמתנה שנעשית בט' בתמוז שהיא מתנה גמורה לעשות ממנו כל חפצה מעכשיו בין יושבת תחתיו בין מורדת ובמתנה השנית הכתובה אחרי זאת נאמר בה בהפך כל זה שלא עשה לה מתנה זו אלא לחיזוק התנאי שהתנה עמה שאם תמות בחייו תהיה רשאה לתת נדוניתא לאביה או ליורשיו אלא שהתנה עוד שאם יגרשנה שלא לרצונה תגבה הכל ולפי שטר זה אין לה בנכסים כלום לתת ולמכור מעכשיו עד שיגרשנה שלא מדעתה וגם שטר זה נכתב בט' בתמוז ונחתם מידי עדים אחרים אם ידעתם והיה שטר זה מוקדם ואחר כך קנו העדים ממנו על השטר שכתב ראשון ועל תנאיו היא קנתה הכל מעכשיו שהרי חזר והקנה לה קנין גמור מוחלט מהיום ואפי' אם היה שטר זה מוקדם וחזר וגרע בשטר זה השני מן הדין קנתה היא בשטר הראשון משעה שקנו ממנו דקנין קונה וגומר מיד בין נכתב בין לא נכתב כמ"ש בפ"ק דמציעא ואפי' לא הגיע השטר לידה מעולם וכדברי רש"י וכן עיקר וכיון שכן אפי' נתרצית היא לבטל אותו קנין ראשון ולהעמיד ענינה על זה השני לא נתבטל הקנין הראשון וצריכה היא שתחזור ותתן לו ולכתוב לו שטר מתנה מכל זה שנתן לה וכדאיתא בפ"ק דמציעא גבי שטרי חליטאתא ואדרכתא אלא שאני רואה שהיא מודה בשטר שני זה אלא שטוענת טענות אחרות ונראה מתוך הדברים שהקנין ההוא שעומד את הכל לכבוד בעלמא אתם רגילים לכתוב כן ולא לחלוטין והשטר הוה השני עיקר שמגלה עיקר התנאים ואם כן אינה יכולה ליתן ולא להקנות מכח שטר זה שני עד שתתגרש שלא מדעתה:

סעיף ד

כתב הרמ"ה ה"מ דדייניין שודא כגון שנתן או מכר לשנים ויצא הממון מרשות המוכר או מרשות הנותן וכו' עד סוף הסימן דברי טעם הם:

סימן רמא

סעיף א

כדרך שנקנה המקח כך נקנית המתנה כיצד נתן לו מטלטלי לא קנה עד שיגביה או ימשוך וכו' וכל זמן שלא קנה כראוי יכול לחזור בו ממתנתו וכן עבדים וקרקעות נקנין

מיד הנותן בחזקה או בשטר וכולי כן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק שלישי מהלכות זכיה וכתב ה"ה דבר פשוט היא זה בהרבה מקומות וכבר נתבאר פ"ז מה' מכירה דבדברים בלבד אף על פי שלא קנה המקבל החוזר בו יש בו משום מחוסרי אמנה ובמתנה מועטת כמו שנזכר שם :

סעיף ב

ומ"ש וכיון שהחזיק בכל דבר ודבר כראוי לו אפי' בינו לבינו קנה אם מודים זה לזה בקידושין פרק האומר (סה) מר זוטרא ורב אדא סבא פלוג נכסייהו אתו לקמיה דרב אשי אמרי ע"פ שנים עדים אמר רחמנא דאי בעו למהדר לא מצי הדרי בהו ואנן לא הדרינן או דלמא לא מיתוקמא מילתא אלא בסהדי א"ל לא איברו סהדי אלא לשיקרי:

סעיף ג

ומ"ש אבל המוחל לחבירו דבר שהוא חייב לו אין צריך קנין אלא מיד כשמחל לו זכה במה שבידו בפ"ק דסנהדרין [1%] ובפ' המקבל (בבא מציעא קיב.) דקדקו כן התוספות והרא"ש בכמה דוכתי וכן דקדק הר"ן בפ"ק דקידושין אמתניתין דע"ע נקנה בכסף :

סעיף ד

ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל וכן הדין בנותן פקדון לחבירו שהיה מופקד בידו קנה מיד בלא קנין פרק שלישי מה' זכיה והטעם מבואר דכיון שהוא בידו מיד זכה בו דאין לך משיכה גדולה מזו. מחילה בטעות אימתי הוי מחילה עיין במהרי"ק שורש כ"א: [1%א] דיני מחילה כתבתי בסי' י"ב ועיין בסימן ל"ג וע"ז: כתב מהרי"ק בשורש צ"ד אין מועיל במטלטלין כשהם בעין לשון מחילה אלא לשון נתינה אדם שעושה מעשה שנראה שמודה לחבירו הוי כמחילה מהרי"ק בשורש קי"ח ותשובו' הרא"ש כלל מ' סי' ב'. הזן את חבירו סתם אם חוזר ומשתלם ממנו מגיד משנה פי"ב מהלכות אישות ועיין במה שכתבתי בטור יורה דעה סי' רנ"ג. הרואה שלו ביד אחרים ולא תבעו אי הויא מחילה בפסקי הרא"ש פרק איזהו נשך. דיני מחילה בטעות עיין במישרים נט"ו חלק שלישי: כתוב בהגהות מרדכי דב"ב שלשה אחים שהתנו יחד בקנין על נכסי אחותם שנתן לה בעלה שכל מי שיקבל מתנה מאחותם שיחלקו בשוה ואחר כך נתנה מתנה לאחד מהם אע"ג דאין מקנה דבר שלא בא לעולם בההיא הנאה דסמכי אהדדי גמרי ומקני. אם אמר לחבירו מנה נותן לך והניח לו משכון עליו עיין בפרק קמא דקידושין בתוספות והרא"ש והמרדכי: [1%ב] כתב הרשב"א בתשובה מה שנסתפק לך במוחל לחבירו מה שיטול מנכסיו אם מחילתו מחילה בודאי המוחל לחבירו כל מה שיטול מנכסיו יכול הוא לחזור בו קודם שיטול אבל לאחר שנטל מה שנטל נטל ודוקא מטלטלין אבל קרקע לא ואע"פ שדר בה והחזיק לפי שקרקע לא שייך בה תפיסה דקרקע בחזקת בעליה עומדת

ואפי' בהקנאה כן הדברי' כמו שאמרתי דהא מוכר פירות דקל לחבירו אם שמט ואכל מה שאכל אכל משום דבשעה שאוכל ולא מיחה ולא חזר בו אותה שעה רואין אותו כמוחל עכשיו ואפילו הניחו אוכל מפני שהיה טועה בהקנאתו וסבור שקנה לוקח ואילו היה יודע שלא קנה היה מונעו אפ"ה זכה משום דמחילה בטעות הויא מחילה כדאיתא בפ' איזהו נשך (בבא מציעא סו:) עכ"ל וכתב עוד שאלת שמעון היה חייב לראובן מנה ונתפשרו ביניהם שיעשה שמעון שטר חוב בשם לוי מכ' ליטרין אחר כך נתרצה ראובן ועשה לו מחילה גמורה מכל תביעת ממון ואח"כ כתב לוי לראובן שטר הרשאה לתבוע משמעון אותם עשרים דינרים ובא ראובן ותבעו משמעון ושמעון טוען כי לוי לא הלוהו שום ממון אלא העשרים דינרים שלך הם אלא שעשית השטר בשם לוי ואתה כבר אחלת לי כל תביעת ממון תשובה אם העשרים דינרים של ראובן אע"פ שהשטר בשם לוי הכל נכנס בכלל המחילה שעשה לשמעון שאע"פ שכתב ראובן השטר בשם לוי לא הקנה המעות ללוי וכן שמעון שיודע שהמעות של ראובן אע"פ שכותבין ללוי לראובן מתחייב והכי מוכח בר"פ הגוזל עצים (בבא קמא קב:) בשמעתא דהלוקח שדה בשם חבירו וב"ד יפה יוציא הדבר לאמתו : [ג%] האוכל עם חמיו יותר מהשנים שקצב לו שתי שנים ואח"כ תבעו לשלם לו מזונות אותם שתי שנים עיין בת"ה סימן שי"ז כתב הרשב"א שאלת ראובן היה תופס קרקעו של שמעון ולא היה יכול להוציאו מידו עד שא"ל ראובן לשמעון מחול לי הקרקע ועשה לי שער מחילה ואתן לך ק' דינרים ותסתלק מהקרקע ועשה שמעון כן וכתב לו שטר מחל לו אותו קרקע בק' דינרין ואחר זמן בא שמעון וטען לראובן לא קנית בשטר זה דהו"ל כידי מסולקות ממנה דלא קנה ואפי' המעות איני חייב להחזיר לך לפי שלא קבלתי המעות אלא בשביל שאעשה לך שטר מחילה וכבר עשיתי תשובה הדין עם ראובן דכל שקנו מידו אפילו באומר דין ודברים אין לי על שדה זו קי"ל דמגופו של קרקע קנו מידו ולענין המעות להתלמד במקום אחר אם לא קנה מן הדין חייב להחזיר דאומדן דעתא הוא דלא נתן אלא ע"מ שיהא הקרקע שלו במחילה זו עכ"ל :

סעיף ה

היה לו מנה ביד חבירו ונתנו לו במעמד שלשתן קנה ג"כ בלא קנין ולמעלה פירשתיו יפה בסי' קכ"ו:

סעיף ו

כתב הרמב"ם ז"ל כשם שהמוכר צריך לסיים הממכר כך הנותן כיצד הכותב לחבירו קרקע מנכסי קנויה לך וכו' בפ"ג מה' זכייה: מ"ש רבי' ואני כתבתי למעלה שגם במכר יכול להקנות דבר שאינו מסויים בסימן קכ"ז:ומ"ש וכן השיג עליו הראב"ד לא קאי אלא למה שהקשה מההיא דמנחות אבל מה שהקשה תחלה דמ"ש חלק שאינו מסויים משדה

ידוע או קרקע שאינו מסויים מכל נכסיו לא נזכר בדברי הראב"ד ועיקר דינו של הרמב"ם כתב ה"ה שהוא מדמייתי בפ"ק דגיטין (נח:) מתני' דפיאה הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין וקס"ד לאוקמי דטעמא דלא יצא לחורין משום דלא פלגינן דיבורא היא וזה לשון הרי"ף ז"ל בהלכותיו ת"ק סבר כיון דשייר קרקע כל שהו סתם לא יכול עבד לברור להההוא כל שהוא דליקני שאר נכסים הילכך לא קני בנכסים ולא מידי וכיון דלא קנה כלום עצמו נמי לא קנה דלא פלגינן דיבורא ע"כ ואע"ג דהך אוקימתא לא קיימא למסקנא דגמרא דקדק ממנה הר"י הלוי וכתב דכל דלא סיים לא קנה ושמיע ליה מינה כיון דהכי דינא מאן דמקני מידי לחבירו אגב ד' אמות קרקע צריך לסיימי ליה להנהו ד' אמות דאי לא סיים ליה ד' אמות בפירוש לא קנה ואע"ג דאמרי' (ב"ב קז:) חצי שדה אני מוכר לך משמנין ביניה' ונוטל חצי שדהו התם משום דסיים לו השדה אלו דבריו בגיטין וזאת היא סברת המחבר תלמידו וחכמי הדורות נחלקו עליהם ואמרו שטעם זה לחלק בין מסיים לו ואינו מברר החלק לאינו מסיים כלל אינו דכי היכי דכשאינו מסיים לו כלל יכול לדחותו ולומר לו בכל הקרקע לא זהו שנתתי לך ה"נ בחלקי השדה יכול לדחותו ולומר לו בכל חלק ממנו לא זהו אלא ודאי ש"מ דלא בעינן סיום כלל ועוד ראיה מדגרסי' בפ' שני דייני גזירות (כתובות קט:) ההוא דא"ל דיקלא לברת וכולי והאריך ה"ה להליץ בעד הרמב"ם ובסוף הניח הדבר בצ"ע: (ב"ה) ואני אומר דההיא דפ' שני דייני גזירות וכו' וכתב בכסף משנה מה' זכייה פ"ג: דיני מתנה עיין בסי' ס' וקי"א וקי"ב וקכ"ה וקק"ז וקק"ד. הנותן מתנה קרקע לבנו ע"מ שלא יחול שום חוב על אותו קרקע ולא היה לו בן אחר ובשעת פטירתו הניח לו קרקע או טלטל אחר ולאחר פטירתו לוה הבן ובא בעל חובו לגבות מאותו קרקע עיין בתשובת הרא"ש כלל ע"ה: הרוצה לתת לבתו מתנה ע"מ שלא יחול עליה שום שעבוד לא להבא ולא לשעבר בכלל הנזכר: האומר לחבירו הריני נותן לך כך וכך על מנת שתעשה דבר פלוני על המקבל להביא ראיה שקיים תנאו אבל אמר על מנת שלא תעשה על הנותן להביא ראיה שביטל תנאו הר"ן פרק מי שאחזו גמרא ה"ז גיטך על מנת שתתני לי ק"ק זוז:

סעיף ז

ח הנותן מתנה לחבירו אינה מתנה אא"כ שיהיה בדעת הנותן שתהא ברשות המקבל לעשות בה כל חפצו. בד"א שנתנה לו סתם וכו' בפ' י"נ (קלד.) מייתי מתני' דמעשה בית חורון דאמרו חכמי' כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה וכ' הרא"ש ז"ל ולא דוקא להקדיש אלא ה"ה נמי אם אין יכול ליתנה במתנה ולמכה דאינה מתנה אם לא שיוכל לעשות בה כל חפצו דאל"כ מאי קא מדמי שמאי הך עובדא דיונתן בן עוזיאל

למעשה דבית חורון ורצה להוציא ממנו דמתוך שלא יוכל להחזיר לבניו תתבטל המתנה אלא ודאי אין חילוק בין הקדש לשאר דברים ואינה מתנה עד שתהא ברשותו לעשות בה כל צרכי חפצו והיינו דוקא כשנותן לו בסתם אבל אם פירש דבריו אפי' נתן שלא ליתן ושלא למכור ושלא להקדיש ושלא יעשה בו דבר כ"א דבר א' הויא מתנה לאותו דבר וכן מוכח בנדרים פ' השותפין (נדרים מח:) גבי ההוא גברא דהו"ל ברא דהוה שמיט כיפי דכיתנא וכו' ורבא פריך ליה התם ממעשה בית חורון דקני ע"מ להקנות הוא ולא קני ומשני משום דסעודתו מוכיח עליו שלא היתה כ"א הערמה בעלמא א"נ ר' אליעזר הוא דאמר אפילו ויתור אסור במודר הנאה וכן משמע נמי בירושלמי דקאמר התם בעי רבי ירמיה מעתה אין אדם נותן מתנה לחבירו ע"מ שלא יקדישנה לשמים כיני מתניתין כל מתנה שהיא כמתנת בית חורון שהיתה בה ערמה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה וה"נ אמרינן לקמן (קלז:) אתרוג זה נתון לך במתנה ע"מ שתחזירהו לי אע"פ שאין יכול להקדישו הוי מתנה רק שיחזירהו לבסוף עכ"ל:

סעיף ט

והנותן מתנה על מנת להחזיר בין מיד או לזמן קצוב וכו' בד"א שמחזירה לנותן בזמן הקצוב וכו' בס"פ י"נ (קלז:) אמר רבא אתרוג זה נתון לך ע"מ שתחזירהו לי נטלו ויצא החזירו יצא לא החזירו לא יצא קמ"ל דמתנ' ע"מ להחזיר שמה מתנה ועיין בהר"ן ריש קידושין: [%ד] כתב הרשב"א בסימן אלף שאלת הנותן מתנה לחבירו ע"מ להחזיר ולא קבע זמן והנותן אומר לא נתכוונתי אלא שתחזירהו מיד והמקבל אומר אין לו להחזירו כי יש לי זמן להחזירו כל ימי חיי וכל זמן שאחזירנו המתנה קיימת תשובה אם אמר על מנת שתחזירהו הדין עם המקבל וכן הדין אפילו באתרוג כשא"ל ע"מ שתחזירהו ולא אמר לי אבל אם אמר ליה ע"מ שתחזירהו לי בזה יש לחלק מה שהוא ענין שאם היתה המתנה בדבר שהדעת מכרעת שצריך לו עכשיו אנו אומרים לא נתכוין זה אלא שיחזירנו לו למה שצריך לו עכשיו לאחר שעה והיינו מה שאמרו גבי אתרוג ע"מ שתחזירהו לי לא החזירו לא יצא אבל אם אינו צריך לו עכשיו למצותו וכיוצא בזה כל שלא קבע לו זמן מקיים תנאו והולך ובלבד שיחזירהו בענין שיהא ראוי לו וכדאמרינן בשור זה נתון לך על מנת שתחזירהו הקדישו והחזירו הרי זה מוקדש ומוחזר על מנת שתחזירהו לי מאי דחזי לי קאמר ולמאן דאמר בעל מנת שתתני לי מאתים זוז ומת ניתנת לאחד מהיורשים ה"נ מחזירו ליורשיו : הנותן לחבירו מתנה ע"מ להחזיר ונאנס מידו אם הוא חייב באונסו עיין בפסקי הרא"ש פרק לולב הגזול:

סעיף י

לפיכך הנותן שור לחבירו ואמר ליה ע"מ שתחזירהו והקדישו והחזירו קדוש אבל אמר ליה על מנת שתחזירהו לי אינו קדוש וכו' מימרא שם: וכתב רשב"ם בנותן שור לחבירו ע"מ להחזיר בתוך ל' ומת בתוך הזמן דפטור מלשלם דלא הו"ל שואל להתחייב באונסין ואף לא שומר להתחייב בגניבה ואבידה אלא מקבל מתנה הוא ולא יתחייב אלא בפשיעה והביא דבריו ה"ה בפ"ג מה' זכייה וכתב עוד ה"ה ויש לדקדק בע"מ שתחזירהו ולא אמר לי והמיתו והחזירו אם חייב לשלם או לא דילמא כי היכי דאקדשיה פטור הכי נמי המיתו או דילמא מת לאו חזרה היא עכ"ל ועיין במישרים נט"ו ח"ב:

סעיף יא

וכן כל מתנה שהיא על תנאי בין שהתנה הנותן בין שהתנה המקבל אין המתנה קיימת אא"כ נתקיים התנאי כ"כ הרמב"ם בפ"ג מה' זכייה וכתב ה"ה זה פשוט בכמה מקומות עכ"ל ודע דבפ"ק דקידושין (כז.) למיפשט בעיין דמי בעינן צבורין מייתי הא דאמר רבה בר יצחק אמר רב שני שטרות הן זכו בשדה זו לפלוני וכתבו לו את השטר חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה על מנת שתכתבו לו את השטר חוזר בין בשטר בין בשדה וכתב שם הר"ן בשם הרמב"ן דמהא שמעינן שאע"פ שהתנאי לתועלת המקבל תנאה הוי ואע"ג דבעלמא גמרינן מתנאי בני גד ובני ראובן והתם תנאה להנאת הנותן הוה אפ"ה תנאה דהוי להנאת המקבל כי הכא מהני ואין הלה יכול לומר הריני כאילו התקבלתי שהמוכר ג"כ לפיכך תלה הדבר בתנאי כדי שיוכל לחזור בו בכל שעה קודם שיתקיים התנאי ולפיכך האומר לחבירו שדי מכורה לך ע"מ שאתן לך ק"ק זוז חוזר בזה ובזה עכ"ל והביא דבריו ה"ה בספ"ו מה"מ ונתבאר זה בדברי רבינו סי' רמ"ג. והוא שיהיה התנאי כפול והן קודם ללאו וכו' דברים אלו נתבארו יפה בטור אה"ע סי' ל"ח:ומ"ש אע"פ שרשב"ם וקצת גאונים כתבו שא"צ כל אלו אלא לתנאי גיטין וקדושין ר"ת פי' שצריך בכל התנאים וכ"כ הרמב"ם ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל ג"ז נתבאר בסי' הנזכר דברי הרמב"ם ז"ל הם בפ"י מהל' אישות ופ"ג מהל' זכיה והסכמת הרא"ש היא בס"פ נ"י ובתשובה כתבה רבי' בסמוך:

סעיף יב

שאלה לא"א הרא"ש ראובן נתן ממונו לשני בניו וכו' ברא"ש כלל פ"א ועיין בסי' קק"ז:

סעיף טז

וששאלת אלמנה שנתנה לאחד מבניה על תנאי שאם לא יתרצה בנה הקטן וכו' כלל ע"א ועי' בסי' רצ"ח: [%ה] ראובן שנתן אלף זוז ללוי להתעסק בהם ושיתן פירותו לשמעון ומת ראובן ובאים היורשים ואומרים אנו רוצים המעות ושמעון מעכב עיין בתשובת הרשב"א

סימן תתקי"ט דין אחד ממתנה בתשובו' הנזכרו' סי' אלף קנ"ט: [1%] כתב עוד הרשב"א שנשאל על ראובן שהלוה לשמעון ולוי ויהודה בניו מנה ומשכנו לו בתים ואח"כ מת ראובן וקודם שיחלקו הירושה כתב שמעון ללוי שטר מתנה מכל מה שירש מאביו עמד לוי ותבע משמעון הנותן חוב זה טען שמעון ואמר כיון שמת אבי נמחל שעבוד שטר זה מעלי והשיב שהדין עם שמעון מפני שעם גמר מיתת האב זכה במה שהיה חייב לאביו ונמחל שעבודו אפי' קודם חלוקה והאריך בדבר: וכתוב במישרי' נט"ו ח"ב הנותן לחברו מנה והניח לו משכון עליהם י"א קנה אע"פ שלא קנה במכר וי"א לא קנה אא"כ הקנה לו בגוף המשכון לדמי המתנה וזה עיקר ומזה דקדקו כי הנותן מתנה באחריות ונמצאת המתנה בטל האחריות כמו מנה אין כאן משכון אין כאן בפ"ק דקידושין עכ"ל מה נקרא מתנה שכתוב בה אחריות בתשובות מיימונית דספר קנין סי' ל"ד. ראובן שטען על שמעון אחיו חלוק לי בנכסי אבינו ושמעון השיב אבינו נתן לי במתנה קרקע פלוני וראובן טען כי סתר המתנה ההיא כי שוב נתן לי ולאחיותי שטר אחר וחזר בו ממתנה ראשונה וכח היה בידו לעשות כן שהרי במתנה ראשונה כתב וכל ימי חיינו יש לנו כח בנכסינו לעשות כל חפצינו וליתן במתנה לכל מי שנרצה בחיינו ושמעון אומר לא היה יכול לחזור בו שהרי כתב בשטר מתנה ראשונה דלא להשנאה ודלא למהדר ומה שכתוב בה וכל ימי חיינו וכו' יש לפרש שר"ל שיהא אפטרופוס להכניס ולהוציא עיין בתשובות מיימוניות סי' ס"ט ראובן היה מחזיק בבית א' ושמעון היה מערער עליו לומר שלי היא והלך שמעון ונתנה במתנה ללוי ואחר כך תקפו שמעון לראובן לדין והוציא מידו ועתה תובעה לוי ממנו ושמעון אומר מתנתי לא היתה מתנה כי אז לא היתה ברשותי עיין במרדכי פ"ק דמציעא וכל בו סי' קכ"ג. עכו"ם שמשכן מטלטלין לראובן ואח"כ נתנם העכו"ם לשמעון בשטר זכה ראובן במטלטלין אלו תשובות הרשב"א בסי' אלף ול"ב עיין בתשובות הרשב"א סי' תתקס"א הרוצה לתת מתנה לבתו נשואה שלא יהיה לבעלה רשות בהם לא בחייה לפירות ולא לאחר מיתתה בגוף הנכסים עיין בהריב"ש סי' רט"ו בעל שנתן מתנה לאשתו והיא היתה חייבת לאחר מעות ובא לגבות מאותה מתנה בכלל ל"ט סי' ו': נוסח שטר מתנה שכתוב בו שאמר לעדים כתבו ותנו לה שם מי שיש לו בית ונפלו ממנו מקומות והאבנים והקורות בתוך הבית ואח"כ נתן חצי ביתו והמטלטלין לבתו אם הקורות האלו בכלל המטלטלין בכלל מ"א סימן ד' ובכלל ע"ו סי ג' דיני אלמנה שנתנה מתנות בכלל חמשים ונתבארו בטור אה"ע:

סימן רמב

סעיף א

הנותן מתנה מחמת אונס שאנסוהו ליתן אינה מתנ' פשוט הוא פ' חזקת (בבא בתרא מ.): ומ"ש בשם ה"ר יונה אפילו אם קבל עליו אחריות נכסים בשטר אינה מתנה כיון שאנסוהו לכך:

סעיף ב

ומ"ש ואפילו אם אינו מוסר מודעא אי ידעינן באונס אינה מתנה לפיכך המוסר מודעא כתבינן ליה אע"ג דלא ידעינן באונסיה וכו' בפ' חזקת (שם) אמרו נהרדעי כל מודעא דלא כתיב בה אנן ידעינן באונסיה דפלני' לא מודעא היא [מודעא] דמאי אי דגיטא ודמתנתא גלויי מילתא בעלמא היא וכתב הרא"ש פי' הרי הוא מגלה דעתו במסירת המודעא שאינו נותן מתנה זו בנפש חפיצה ולא ניחא ליה דליקני והמתנה בטילה בכך וכן הגט דהא אפי' מתנה טמירתא אמרינן דבטלה אלמא בגלוי דעתא כל דהו בטלה המתנה כ"ש כשמסר המודעא ואפילו אם ידוע הדבר שאותה מודעא שמסר בפני העדים דברי שקר הן הויא מודעא לבטל המתנה ולא דמיא לזביני דכיון דמקבל זוזי גמר ומקני וכ"כ הרמב"ם פ"י מה"מ וכבר כתבתי בסר"ה שכן דעת העיטור וה"ר יונה והרשב"א והר"ן ז"ל ודלא כרשב"ם דמשמע מדבריו שאם ידוע שלא היה לו אונס מסירת מודעא דידיה אפי' במתנה וגט לאו כלום היא:

סעיף ג

והיכא דידעינן באונסיה ומסר מודעא ובטלה לא מהני הביטול כיון דאנוס הוא אפי' אי לא מסר מודעא לא הוי מתנה אבל אי מסר מודעא ולא ידעינן באונסיה ואח"כ בטלה מדעתו הביטול מהני כיון שלא הכירה באונסו ולכך נהגו לכתוב ביטול מודעא במתנה כל זה דברי הרא"ש בפרק חזקת:

סעיף ד

וכל מתנה בין של בריא בין של ש"מ צריך שתהא גלויה ומפורסמת ל"מ אם אמר לעדים תתחבאו וכתבו שאינה מתנה וכו' אלא אפי' אמר סתם כתבו לו אינו כלום אא"כ אמר להם כתבוה בשוקא וחתמוהו בברא וכיוצא בזה בפרק חזקת (שם:) א"ר יהודה האי מתנתא טמירתא לא מגבינן בה ה"ד מתנתא טמירתא אמר רב יוסף דא"ל לסהדי זילו איטמרו וכתבו ליה ואיכא דאמרי אמר רב יוסף דלא א"ל תיתבו בשוקא ובברא ותכתבו ליה מאי בינייהו איכא בינייהו סתמא איבעיא להו סתמא מאי רבינא אמר לא חיישינן רב אשי אמר חיישי' והילכתא חיישי': ומ"ש ואפי' אי תפס מפקינן מיניה כ"כ הרא"ש אהא דאמר רב יהודה האי מתנתא טמירתא לא מגבינן בה ואפילו אי תפס מפקינן מיניה

שאנו אומדים דעתו שלא גמר לתת לו בנפש חפיצה אלא שהוצרך לפנים לתת לו הילכך לא קנה ולא שיהיה הדבר מסופק אם קנה אם לא קנה ואפילו אי הוי ספיקא דדינא לא מהניא תפיסה דתפיסת ספק לאו תפיסה היא דאוקי ממונא בחזקת מריה כדאמרינן בפ"ק דמציעא (ד' ו.) תקפו כהן מוציאין מידו עכ"ל: והר"ן כתב אהא דאסיקנא והלכתא חיישינן איכא מ"ד דמדנקט האי לישנא ולא אמר פסולה משמע דלאו פסולה היא לגמרי אלא דחיישינן לה דלא עבדינן בה עובדא והיכא דקיימא תיקום ואי תפס לא מפקינן מיניה ואיכא מ"ד חיישינן לה אם הנותן מערער אבל אם אינו מערער מגבינן בה אבל ר"ח כתב חיישינן ופסולה עכ"ל ורבינו שכתב דאפילו אם תפס מפקינן מיניה קודם שיכתוב דאפילו אמר סתם כתבו לו אינו כלום הוה משמע דספוקי מספקא ליה באמר סתמא אי תפס אי מפקינן מיניה ומש"ה גבי אמר לעדים תתחבאו וכתבו כתב דאפילו אי תפס מפקינן מיניה כלומר בהא פשיטא דמפקינן מיניה אבל באומר סתמא כתבו מידי ספיקא לא נפיק. ומיהו ממ"ש בסמוך בשם הרמ"ה משמע דבאומר סתמא כתבו פשיטא ליה דמפקינן מיניה דע"כ לא קאמר הרמ"ה דלא מפקינן מיניה אלא בשטוען דבמתנה גמורה יהביה ניהליה כלומר דא"ל כתבוה בשוקא וכו' אלא שהעדים לא הקפידו לכתבו וכגון דליתנהו לעדים קמן דנשיילינהו אבל היכא דהלה מודה דסתמא א"ל כתבו מודה הרמ"ה דאי תפס מפקינן וא"כ י"ל דכיון שכתב דאפי' אמר סתם כתבו לו אינו כלום ממילא משמע שדינו כאילו אמר לעדים תתחבאו וכתבו דאפי' תפס מפקינן מיניה אבל מדכתב אחר דברי הרמ"ה אבל א"א הרא"ש ז"ל כתב דמפקינן מיניה ודברי הרא"ש אינם על סתמא אלא על מאי דאמר רב יהודה האי מתנתא טמירתא לא מגבינן בה כמבואר בפסקיו משמע שרבי' סובר שדעת הרמ"ה דבמתנה טמירת' גמורה נמי אם תפס לא מפקינן מינה אבל פשט דברי הרמ"ה מוכיחין כמו שפירשתי ומ"מ היותר נראה בדברי רבי' הוא שסובר דסתמא נמי אי תפס מפקינן מיניה לדעת הרא"ש ז"ל וכדברי הרא"ש נראה וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ה מה' זכיה כל שטר מתנת קרקע שאין כתוב בו ואמר לנו פלוני הנותן שבו בשווקים וברחובות וכתבו לו מתנה גלויה ומפורסמת וכיוצא בעניינים אלו חוששין לה שמא מתנה מסותרת היא ולא זכה המקבל וכתב ה"ה מ"ש המחבר קרקע לאו למימרא דמתנת מטלטלי שהיא מסותרת שתועיל דהא סתמא אמרינן האי מתנה טמירתא לא מגבינן בה וכן מוכיחין דברי המפרשים וכן המחבר הקדים הנותן מתנה סתם ולא אמר הנותן מתנת קרקע אלא מ"ש כאן קרקע אינו אלא מפני שאין שטר מועיל במטלטלין בלא קנין וה"ה לקנין ומטלטלין ודאי כשצוה להסתירו זה הדין מבואר בפרק חזקת וכו' עד והלכתא חיישינן ומתוך כך כתב המחבר

חוששין שמא מתנה מסותרת היא ולא זכה המקבל וכן פר"ש ור"ח דחיישינן ופסולה וכ"נ דהאי לישנא בתרא דרב יוסף לפרושי מתנתא טמירתא דאמר רב יהודה הוא ורב יהודה הא אמר לא מגבינן בה אבל קצת הגאונים ז"ל חלקו בזה ואמרו מדקאמר חיישינן ולא אמר לא קני אלמא חששא היא ואיכא לדקדוקי עלה דמילתא כגון דפייס מיניה חד גברא למיתב ליה מתנה ודחי ליה זימנא בתר זימנא ובתר הכי א"ל לסהדי כתובו ליה סתמא דהתם ודאי איכא למיחש דדחויי בעלמא הוא דקא מדחי ליה אבל אי חזינן דכתבה מדעתא דנפשיה ליכא למיחש להאי חששא ולא מחזקי' ליה בסתמא למתנה טמירתא ומתנה מעלייתא היא כ"כ בעיטור בשמא דרבוותא והרב ן' מיגאש כתב ה"ק רבי' הרב ז"ל וכך הורה בתשובותיו וגאון נמי מצינו לו תשובה בענין זה וכך הורה עכ"ל ופ"א י"ל חיישי' הא מפסל לא פסליה ונ"מ דהיכא דאתא נותן וערער ערעורו ערעור הא לא אתא וערער מגבינן בה ודברי המחבר עיקר דודאי סתמא הרי הוא כמתנתא טמירתא ממש וכבר כתבתי סעד לזה עכ"ל:

סעיף ו

כתב הר"ר יוסף הא דמתנתא טמירתא לא קניא דוקא בדלית בה קנין וכו' ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל וז"ל הרמב"ן ובתשובה לגאון בקנין לחודיה אי אמר בשעת קנין דהא מתנת פרהסיא היא קני ואי לא אמר הכי חיישינן לסתמא ור"ח סמך עליו ודברי הר"י ז"ל מטין כן עכ"ל וגם הר"ן וה"ה בפ"ה כתבו דברי ר"ח דבמתנה בקנין נמי אם לא אמר בשעת הקנין שהיא מתנת פרהסיא פסולה וז"ל רבי' ירוחם בנט"י ח"ב דין מתנה טמירתא אפילו דקנו מיניה ואם החזיק אותו בה מעכשיו לא שייך בה דין טמירתא וכ"כ הרמב"ם עכ"ל [%א] כתוב בתשובות הרשב"א סי' תתקצ"ד אם כתוב בשטר ילך ויחזיק מעכשיו אע"ג דלא כתוב כתבוה בפרהסיא וחתמוה בשוקא כשר שהרי זה פרסום:

סעיף ז

כתב ה"ר יונה אם לא צוה לכתוב בפרהסיא וצוה לחתמו בפרהסיא כשר וכו' אבל ודאי צריך לצוות על חתימה שתהא בפרהסיא כלומר דלא תימא כי היכי דאם צוה לחתמו בפרהסיא אף ע"פ שלא צוה בפרהסיא אלא אמר סתמא כתבו מהני ה"נ אי אמר כתבו בפרהסיא אע"פ שלא צוה לחתום בפרהסיא אלא אמר סתמא חתמו מהני דליתא אלא על כל פנים צריך לצוות על החתימה שתהא בפרהסיא:ומ"ש ואם צוה ליתנו בעידי מסירה בפרהסיא כשר וכו' וכן אם צוה על החתימה שתהיה בפרהסיא אע"פ שלא צוה על המסירה המתנה קיימת וכו' דברים ברורים הם ונכונים בטעמם ודברים אלו שכתב בשם ה"ר יונה כתבם ג"כ נ"י בשמו פרק חזקת:

סעיף ח

וכתב א"א הרא"ש ז"ל האידנא דלא כתבינן בשטר כתבוה בשוקא וכו' בפרק חזקת ודברים אלו לא העתיקן רבינו כהלכתן דהשתא נראים כסותרים אלו את אלו שבתחלה כתב האידנא דלא כתבינן בשטר כתבוה בשוקא וכולי משמע שבזמנו לא היה כותבים כתבוה בשוקא וכו' ואח"כ בסמוך כתב משום דנהיגי למכתב בכל שטרי מתנה הכי אבל לשון הרא"ש לא קשה מידי שכתב והאידנא דלא חיישינן לסתמא משום דנהיגי למכתב בכל שטרי מתנתא וכו' וה"ק האידנא כי נפק שטר מתנה קמן כתוב סתם בלא כתבו בברא וכו' לא חיישינן למפסלוה משום דנהיגי למכתב בכל שטרי מתנתא וכו' ועי"ל דה"ק האידנא דלא חיישינן לסתמא כלומר אין אנו חוששים אם הנותן אומר סתמא כתבו ואין אנו מצריכים אתו שיאמר כתבו בשוקא וכולי משום דנהיגי למכתב וכו' הלכך כשמצווה וכו' דעתו היה שיכתבוהו כמנהג הסופרים וכו' ופי' זה נראה יותר שכך הם דברי התוס' שם וז"ל קשה לר"י דפסקינן לקמן הלכתא דחיישי' בסתמא וא"כ היכי מגבינן כולהי מתנתא כיון דאינו אומר לסהדי כתבו בשוקא ברייתא ומיהו לפי שנוהגים עתה לכתוב בשטרי מתנה וא"ל מתנה זו כתבוה בשוקא וחתמוה בברא הלכך כי א"ל נמי סתמא דעתו לומר כמו שכותבים בשטרות ובימי האמוראים לא היו נוהגים לכתוב כך לכך היה צ"ל להם בפירוש כתבו בשוקא וכו' עכ"ל ומיהו רבינו שכתב בשם הרא"ש האידנא דלא כתבינן בשטר כתבוה בשוקא וכו' אין לפרש דבריו כפירוש שני אלא כפי' ראשון וכתבו עוד התוס' שם ור"ח גריס דא"ל לא תיתבו בשוקא ברא וקרי ליה סתמא שאינו אומר להם להטמין עצמן ואמר שלא לפרסם והיינו סתמא כלומר לא פרסם ולא הטמינם אבל כתובו לא חשיב סתמא וכשר לפר"ח ולפיכך מה שנהגו לכתוב בשטרות מתנה זו כתבוה בשוקא וחתמוה בברא אינו אלא לשופרא דשטרא ומיהו לישנא דסתמא לא משמע הכי עכ"ל וז"ל נ"י כתב ה"ר יונה שאם אמר הנותן לעדים כתבו כל יפוי השטרות הרי יש בכלל שיכתבו כראוי לכתבה בשוקא ובברייתא מ"מ נכון הדבר שישאלו את פיו בפירוש וכתב הרמב"ן דאע"ג דהני שטרי דילן כתיב בהו בכל לשון של זכות לא מהני מידי אם לא פירשו בשטר כתקנת חכמים כמו שפי' ר"ת וכתב ה"ר יונה דכיון שכותבים הסופרים כתיקון כדפי' והנותן רוצה שיעידו עליו נמצא שהוא נותנה בלב שלם ונראה מדבריו שכן ראוי להורות בדיעבד עכ"ל. וז"ל הרמב"ן ומסקנא חיישינן למתנה טמירתא בסתמא ואיכא דאמרי דהנך בשטרי דילן כיון דכתיב בהו בכל לשון של זכות אינהו כתבי ומפרסמי למילתא דמיפה כח הוא ולא סבירא לן עכ"ל ועיין בהר"ן פ' האשה שנפלו גבי שטר מברחת וכתבתיו בסי' ס"א: כתב הרי"ף כתב

רב האי גאון לא רגילין בצואות למיחש לסתמא ומעשים בכל יום כד נפקא פקדת דמצוה מחמת מיתה במתנה מקיימינן לה וגבינן בה ולא חיישינן למאי דלא כתיב בה בפרהסיא ועוד כתב ז"ל מ"ש דאמר לא תגלו היאך תפקידתא אלא לאחר מותי לא הויא מתנה טמירתא דלכי מתקיימא לאחר מיתתן ההיא עידנא לאו טמירתא היא דהא אמר לסהדי לאחר מותי גליוה והא ודאי דבר מוכיח דעבידא לאיגלויי הוא דאמר להו לאחר מיתה לסהדי בצואתו וליכא למיחש בה למתנתא טמירתא עכ"ל ויש לדקדק כיון דאסיקנא דחיישינן למתנה טמירתא היאך כתב רבי' האי דלא חיישינן לסתמא והסכים הרי"ף על ידו ומדברי הרא"ש נראה שהוא סובר שטעמו של רבינו האיי משום דנהיגי למכתב בשטר מתנה הכי וכו' שהרי אחר שכתב והאידנא דלא חיישינן לסתמא משום דנהיגי למכתב בכל שטרי מתנתא וכו' כתב וכ"כ רב האי ז"ל דהאידנא לא חיישינן לסתמא ע"כ אבל קשה שא"כ הו"ל לרבינו האי והרי"ף לפרש טעם דבריהם ולא לסתום ול"נ דלא אמרו רבינו האי והרי"ף לא חיישינן לסתמא אלא במצוה מחמת מיתה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' זכיה מצוה מחמת מיתה אינו צ"ל גלו את המתנה אלא אע"פ שהיא כתובה סתם אין חוששין לה שמא מסותרת היא ע"כ ואפשר שטעמא משום דטעמא דמתנה טמירתא שאינו נותן מדעתו אלא להחניף לאיש במצוה מחמת מיתה ליכא למיחש להכי דהא מאית ואזיל ליה וגם אהבתו גם שנאתו כבר אבדה א"נ שכשם שהיקל ר"ש שזורי במסוכן האומר כתבו גט לאשתי שיכתבו ויתנו לפי שמתוך טרדתו אינו יכול להאריך ולומר כתבו ותנו ה"נ לענין מתנתו אמרינן דמתוך טרדתו אינו יכול להאריך ולומר כתבוה בשוקא: והא דכתב ריי"ף בשם רבי' האי ש"מ שאמר לא תגלו הא תפקידתא אלא לאחר מותי וכו' כתבה ג"כ הרא"ש שם ורבי' בסי' רנ"ג והרמב"ם בפ"ט מה' זכייה וכתב ה"ה ודוקא שצוה לגלותה לאחר מיתה הא אם צוה להסתירה לא קנה וזהו שכתב המחבר רפ"ה הנותן מתנה בין בריא בין ש"מ צריך שתהיה גלוייה וכו': כתב הר"ן אמר רב יהודה האי מתנתא טמירתא לא מגבינן בה מדאמרינן לא מגבינן בה ולא אמרינן לאו כלום היא [%ב] יש ללמוד דאנן היא דלא מגבינן משום דאיפשר דלא גמר ויהיב אבל אם החזיקו הוא בנכסים או שהחזיק הוא בהם בפני הנותן ולא מיחה בו בכי הא ודאי מהני דאיגלאי מילתא דלאו למתנה טמירתא איכוין אלא דעתו היה להקנות וכן היה דן הריא"ף ז"ל עד כאן לשונו וכתבו נמוקי יוסף וכיוצא בזה כתב הרמב"ן וכבר כתבתי בזה לעיל בסי' זה:

סעיף ט

מתנה טמירתא לא חשיבא אפילו כמודעא לבטל מתנה גלויה וכולי. שם אמתנה טמירתא אמר רבא והויא מודעא לחברתה אמר רב פפא הא דרבא לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא גברא דאזל לקדושי איתתא אמרה לו אי כתבת לי כולהו נכסי מיקדשנא לך וכו' עד איטמרו וכתבו ליה והדר כתבו לה אתי לקמיה דרבא א"ל לא מר קנה ולא מר קנה מאן דחזא סבר משום דהויא מודעא לחברתה ולא היא התם מוכחא מילתא דמחמת אונסא היא דכתב לה אבל הכא מר ניחא ליה דליקני ומר לא ניחא ליה דליקני: ומה שאמר רבינו ואף על פי שהיה אנוס בשניה לא היתה מתבטלת אלא בשביל הראשונה שקדמה לה ופירש רבינו יוסף הלוי דהיינו טעמא משום דאונס דאיתיה מחמת נפשיה הוא וכו' כלומר הוקשה לרבינו למה הוצרכנו להקדמת מתנה ראשונה לבטל מתנה שניה היכא דאיכא הוכחה בשניה תיפוק ליה דבלא קדימת ראשונה בטלה השנייה כיון שהוא אונס במתנ' שנייה דא"ל אי כתבת לי כולהו נכסך מקדשנא לך וכו' וכתב שהר"י הלוי תירץ דהיינו טעמא משום דאונסא דאתי מחמת נפשיה הוא וכו' כלומר דאי הוה בעי מצי למיכף ליצריה ולא לקדושי ההוא אתתא ולא לכתוב לה נכסי הילכך לאו אונס הוא אבל ר"ח פירש הא דלא קנתה אתתא לא משום מתנתא קמייתא וכו' אלא משום דמוכחא מילתא דאנוס הוא וכו'. והרב המגיד בפ"ה מה' זכיה ביאר דברי הרמב"ם כמו שכתב רבינו בשם הר"י הלוי ז"ל: כתב הרא"ה אהאי עובדא דא"ל לסהדי איטמרו וכתבו ליה מהא שמעינן דאף על גב דמחמת טענה אמר להו דליטמרו מתנתא טמירתא היא דהא הכא מחמת טענה היא ואפילו הכי אמרי' דמתנה טמירתא הוא ומיהו איפשר דהכא דוקא משום דלא יהיב מנפשיה שרצונו היה שלא ליתן לא לזו ולא לזה [ג%] אבל היכא דאזיל ויהיב מנפשיה וא"ל מחמת טענה איטמרו כדי שלא ישמע פלוני בני או קרובי בכי הא מסתברא דלאו מתנה טמירתא היא עד כאן לשונו וכתבו נמוקי יוסף בשם המפרשים:

סימן רמג

סעיף א

המזכהלחבירו מתנה על ידי אחר כיון שהחזיק הזוכה במטלטלין או בקרקע או שהגיע השטר לידו זכה המקבל ואין הנותן יכול לחזור בו ויד המקבל על העליונה וכו' בספ"ק דגיטין (דף יד.) משמע שהמזכה לחבירו על ידי אחר אין הנותן יכול לחזור בו:ומ"ש שיד המקבל על העליונה וכולי פשוט הוא בס"פ יש נוחלין (בבא בתרא קלח.) גבי פלוגתא דרשב"ג ורבנן בכותב נכסיו לאחר והיו בהם עבדים ואמר הלה אי אפשי בהם ומבואר

שם דהיינו בצווח מעיקרו אבל אם שתק ולבסוף צווח לרבנן קנה וכתב נ"י דבצווח מעיקרו דלא קנה הדרא למרה ולא הויא הפקר ויתבאר לקמן בסימן רמ"ה:

סעיף ב

ומ"ש בד"א שאמר זכי במתנה זו לפלוני אבל אם אמר לו הולך לפלוני מנה זה שאני נותן לו לא הוי כזכי ויכול לחזור בו כל זמן שלא הגיע ליד המקבל בר"פ השולח (נב:) אמר אביי נקטינן שליח מתנה הרי הוא כשליח הגט נ"מ להולך לאו כזכי דמי ופרש"י ואע"ג דמתנה זכות היא מצי למיהדר דהולך לאו כזכי דמי:ומ"ש ואם המקבל עני אינו יכול לחזור בו דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אין דברי רבינו מכוונים שלא אמר אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אלא לגבי הקדש כמבואר פ"ק דקדושין (כט:) אבל עני הדיוט מיקרי ועוד דלפי דבריו מאי איריא אמר לאחד הולך לפלוני מנה עדיפא מיניה הו"ל לאשמועינן דאם אמר אתן לפלוני מנה אם הוא עני אינו יכול לחזור בו דאמירתו לגבוה וכו' ומ"מ יש להביא קצת ראיה לדין זה מדגרסי' בר"פ שור שנגח ד' וה' (בבא קמא לו:) ההוא דתקע לחבריה וחייביה למיתב ליה פלגא דזוזא אמר לא בעינא ניתביה לעניים הדר אמר ניתביה ניהלאי אמר רב יוסף כבר זכו עניים ואע"ג דליכא עניים הכא אנן יד עניים אנן ובפ' הזהב (בבא מציעא מט.) קאמר רבי יוחנן דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה ואף רבי יוחנן לא אמר אלא במתנה מועטת משום דסמכה דעתיה אבל במתנה מרובה לא וקאמר עלה בירושלמי דהני מילי בעשיר אבל בעני נעשה נדר וכתב שם המרדכי דלא מיקרי עני אא"כ אין לו ק"ק זוז ובטור י"ד כתבתי בזמן הזה כמה יהיה לו לשלא יקרא עני:

סעיף ג

ומ"ש ואפי' אם א"ל זכי לפלוני אינו קונה אלא א"כ הוא ברשותו אבל אם אינו ברשותו לא ומיהו אפי' אינו ברשותו לכשיבוא ברשותו זכה בשבילו אם לא יחזור בו הנותן קודם שתבוא לרשותו כ"כ רבינו בסימן קכ"ה בשם הרמ"ה ודברים של טעם הם:

סעיף ד

ופר"ת דה"ה נמי אם אמר תן מנה זה לפלוני לא הוי כזכי במתנה וכו' והרמב"ם כתב דתן הוי כזכי הכל נתבאר יפה בסימן קכ"ה:

סעיף ו

אמר #א לשנים זכו בשדה זו לפלוני וכתבו שטר עליה וכולי:

סעיף ח

אבל אם אמר להן זכו לו בשדה ע"מ שתכתבו לו את השטר וכו' בפרק הספינה (בבא בתרא דף עז.) אמר רבה בר יצחק אמר רב שני שטרות הן זכו בשדה פלוני לפלוני וכתבו

לו את השטר חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה על מנת שתכתבו לו את השטר חוזר בין בשטר בין בשדה ופר"ש זכו בשדה זו לפלוני. אני מקנה לכם בסודר זה שדה זו לצורך פלוני והן קנו אותו לאותו פלוני כמו שצוה להם: חוזר בשטר. ואפי' אמר כתבו ותנו דכל זמן שלא בא ליד מקבל מתנה יכול זה לעקור שליחותו דאין עושין שטר בע"כ של נותן דאם ייפה כחו במתנה בעל פה לא ניחא ליה דתיהוי מתנה בשטר: ואינו חוזר בשדה. שכבר זכו וזכין לאדם שלא בפניו: ע"מ שתכתבו וכולי. הכי קאמר לא יזכה עד שיבא השטר לידו. וכתב הרא"ש יש מקשים אמאי חוזר בזה ובזה יכתבו השטר בע"כ ויתקיים המקח מידי דהוה אשאר תנאים דעלמא דאילו אמר זכו בשדה זו לפלוני על מנת שתתנו לו מאתים זוז לא מצי למהדר ולומר לא תתנו לו ולא יתקיים המקח אלא בעל כרחו יתנו לו ויתקיים המקח למפרע דקיימא לן כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי ומתרצי' דשאני הכא שתנאי זה הוא חובתו ואינם יכולים לכתוב חובתו בלא רשותו הוא עשאן שלוחים לכתוב והוא יכול לבטל השליחות ולי נראה דאפילו אמר זכו בשדה זו לפלוני ע"מ שתתנו לו ר' זוז יכול הוא לבטל התנאי והמעשה ולא אמרי' יקיימו התנאי בע"כ ויתקיים המעשה למפרע משום דתנאי זה אינו אלא פטומי מילי בעלמא שהיא טובתו של לוקח ועליה דידיה רמי לאתנויי ולא על המוכר ואמרינן בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סו.) דתנאי כזה לאו תנאי הוא אלא פטומי מילי בעלמא הוא הלכך לטובת הלוקח לאו תנאי הוא ויכול המוכר לבטל התנאי והמעשה בטל ממילא ואין לומר כיון דלאו תנאי הוא אם כן המעשה קיים ואפי' לא נתקיים התנאי דלטובת המוכר ודאי תנאי הוא ואם חזר מן התנאי גם המעשה בטל עד כאן לשונו ובסי' רמ"א כתבתי שדעת הרמב"ן והר"ן וה"ה ז"ל כדברי הרא"ש ז"ל ועיין בתשובת הרא"ש כלל ל"ד סי' ד'. ועיין בתשובת הרא"ש שכתבתי בסי' קק"ז בתחלתו ומ"ש רבינו יכול לחזור בו וכולי אפי' אם כתב לו השטר כל זמן שלא מסרוהו לידו שע"מ שתכתבוהו ותתנוהו לו קאמר:

סעיף ט

ובזכו לו וכתבו לו השטר שחוזר בשטר כתב ר"ת דוקא בשטר מתנה וכולי ור"י פי' דאפי' בשטר מכר אין כותבין בלא דעת המוכר וכו' בפרק הנזכר בתוספות וז"ל הרא"ש שם אמר זכו בשדה זו לפלוני וכתבו לו את השטר חוזר בשטר ואין חוזר בשדה ואף על גב דאמרינן דסתם קנין לכתיבה בשטר עומד וזכו בשדה זו משמע בקנין סודר ואפילו הכי מצי למיהדר ביה דסתם קנין לכתיבה עומד כל כמה דלא הדר ביה לא בעי לאימלוכי ביה ואף על גב דלא אמר כתובו אבל אם מיחה בידם שלא לכתוב לא יכתבו חובתו בע"כ וא"ת ומה חובה יש לו בדבר אם שטר מתנה הוא אין מפסיד כלום דאין עליו אחריות

ומצוה לכתוב כדי שלא יכפור הנותן ואם מכר הוא נמי אינו מפסיד ואי משום אחריות אפילו בלא שטר נמי דאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא מא:) המוכר שדהו בעדים גובה מנכסים משועבדים ואי טעין לוה ואומר לא ימצא העדים לגבות על ידם ממשעבדי ועל ידי השטר יגבה בכל עת כל שכן שאין לשמוע לו כיון דמן הדין גבי ממשעבדי וכוונת המוכר להפקיע דינו אנו מחוייבים לרדוף אחר הצדק שלא יפיק זממו לעוות הדין ויש לומר דמשום דאית ליה טענה לנותן ולמוכר דאית ליה קלא לשטר יותר מלקנין ולא ניחא ליה דליפשו שטרי עילויה משום דזילי נכסי ולא יוכל לא למכו' ולא ללוות שסבורי' העולם שכל נכסיו משועבדים ואף ע"פ שגם הלוקח יכול לחזור בו ולומר אדעתא דלא כתבת לי לא זבינית מיהו גם המוכר יכול לחזור בשטר או יקבלנו (הלוה) [הלוקח] בלא שטר ור"ת פירש דבשטר מתנה דוקא איירי דלא ניחא ליה דליפשו שטרי עילויה אבל בשטר מכר כשזכו לו בשדה מסתמא אדעתא דכתב ליה שטרא זכו ליה ואין יכול לחזור בו ואין דבריו מובנים לי דהא דקאמר מסתמא אדעתא דכתבו ליה שטרא זכו האי מסתמא לא עדיף מתנאי גמור ואפי' אמר בפירוש ע"מ שתכתבו לו את השטר מצי למיהדר ביה עכ"ל וגם ה"ה כ' בפ"ו מה"מ דהאי דינא אפילו בשטר מכר וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם ז"ל שכתבה לזו בהלכות מכירה עיין בנ"י :

סעיף י

וה"ר יונה כתב וחילק בין זיכה לו ע"י אחר ובין זוכה הוא בעצמו שכתב אע"פ שחוזר בכתיבת השטר אם הוא מכר אינו יכול לחזור בו מאחריותו וכו' כ"כ נ"י בשמו. גרסינן בפרק הנזכר אם קדם המוכר וכתב שטר ללוקח אע"פ שאין לוקח עמו כיון שהחזיק זה בקרקע נקנה לו שטר בכל מקום שהוא ואם יכול להקנות לו אותו שטר בקנין בלא אגב עיין בנ"י: כתב הריטב"א בתשובה אע"פ שרבינו אלפסי כתב בתשובה דהא דאמרינן דמשעת קנין זכה ה"מ דמטא שטרא לידיה ומיהו כל היכא דמטא שטרא לידיה אפילו אחר כמה ימים זוכה הוא למפרע מיום הקנין אין זה דרך רש"י ושאר רבותינו אלא שאפי' לא הגיעו לידו מעולם זכה במתנתו משעת קנין והכי רהטא כולא סוגיא דשנים אוחזים ולזה הסכימו שני רבותי הרא"ה והרשב"א וכן נראה דעת הרמב"ם ממ"ש בהל' זכיה אל תטעה בש"מ שכתב כל נכסיו ופירש שנתן הכל מעכשיו והקנה מחיים שאין זה מתנת ש"מ אלא כשאר כל מתנות הבריאים אם הגיע השטר ליד המקבל או שקנו מיד הנותן קנה הכל ואינו יכול לחזור בו עכ"ל ולא אמרו בפרק יש נוחלין דשטר מתנה בעינן שיזכה בה מחיים אלא דוקא בדייתיקי שהוא מתנת ש"מ שאינה קונה אלא לאחר מיתה ואפילו יש בה קנין במיפה כחו אבל במתנת בריא אפי' במהיום ולאחר מיתה

ומ"ש בשנים אוחזים איזו היא מתנת בריא שהיא כמתנת ש"מ כל שכתב בה מהיום ולאחר מיתה כבר נתפרש דהיינו לענין שאין הזוכה מחזיק לאכול פירותיה מחיים אבל בגופה של מתנה זוכה הוא בה מהיום ואף לפי' ר"ת שפירשה בשאמר אם ארצה לחזור בו קודם מיתה אחזור הכי נמי קאמר שאין ידועה זכייתו עד לאחר מיתה ודוקא שהתנה בגופה של מתנה אבל כל שלא התנה במתנה אלא בשטר אין תנאו כלום לגבי המתנה ולפיכך כותבין שטר שיש בו קנין ונותנים לנותן ואע"פ שיש בידו לחזור בנתינת השטר גופה של המתנה קיימת היא משעת קנין וכ"ש כשהיה השטר ביד העד וזה ברור זאת ועוד אחרת אפילו ללשון שאמר העד זכה המקבל ואפילו מחיים שהעד זכה בשבילו שהרי הוא אומר שאחר שנטל הקנין ונכתב ונחתם בלא שום תנאי בעולם נתן הנותן השטר בידו ואמר ליה יהא בידך בשביל בני כמו שכתוב בו ע"מ שאם אתבענו לך בחיי תתנהו לי ואם לאו תתנהו לו ומ"ש הנותן לעד שיהא בידו בשביל בנו הוא כאילו אמר שיקבלנו בשבילו וכדאמרינן (גיטין סג:) שא לי טול לי יהא לי בידך כולם לשון קבלה הם ודכ"ע התקבל לשון זכי כדאיתא התם נמצא שכבר זכה המקבל מחיים אף בשטר ומה שאמר הנותן שאם יתבענו בחייו יתנהו לו אינו מגרע כלום בגופה של מתנה ואינו צריך לא מתנה אחרת ולא שום כתיבה ומסירה אף לדברי מורי הרשב"א שסובר דשייכא כתיבה ומסירה בשטר העשוי לשמו של זוכה משא"כ דעת שום גדול מכל המפרשים הראשונים והאחרונים ולא הוזכר בתוס' כלל והסוגיא שבפרק חזקת שהביא לרב ז"ל האומר כן דרך אחרת יש לה לדעת הרמב"ם וכל המפרשים ז"ל ומיהו אף לדברי מורי הרשב"א אין לה מקום כאן עכ"ל: ועיין בהריב"ש סימן קס"א בתשובות ה"ר דוד כהן בית ל':

סעיף יב

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן שקנו מידו שנתן לשמעון בית והעדים עשו כתיבת זכירה על זה וכו' בראש כלל ס"ו:

סעיף טו

וי"א #ב שאם אמר כתבו וזכו לו בשטר שמיד שכתבוהו זכו לו וכולי:

סעיף טז

ששאלת ראובן הוציא שטר משכונא על חצר ידועה לשמעון וללאה אמו וכו' כלל ס"ו סי' ג' ועיין בכלל ס"א סימן י"ו וסי' פ"ג ובפסקים פ' גט פשוט:

סעיף יח

ששאלת ראובן מת ונמצאו בידו שטרות קשורים יחד וכו' סוף כלל ק"ה:

סעיף יט

אין מזכין למקבל ע"י אחר אא"כ הוא הזוכה גדול ובן דעת אבל חש"ו אין מזכין על ידם ואם יש בקטן קצת דעת כגון שנותנין לו אגוז ונוטלו צרור וזורקו זוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים בפרק התקבל (גיטין סד:) אמר רב יהודה א"ר אסי צרור וזורקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים וכן אמר רבא התם. וכתב הר"ן וא"ת דהכא אמרינן דקטן זוכה לעצמו ואילו בפרק הניזקין (גיטין נט:) תנן מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן גזל מפני דרכי שלום י"ל דהתם היינו טעמא משום דליכא דעת אחרת וא"ת דבפרק מי שמת (בבא בתרא קנו:) אמרי' דזכין לקטן ואין זכין לגדול כלומר דאיכא תנא דס"ל דקטן משום דאיהו לא מצי זכי אין זכין לו מ"מ משמע מהתם דקטן לא מצי זכי והכא אמרינן דזכה לעצמו תירצו בזה דכי אמרינן זוכה לעצמו דוקא במטלטלין ודוקא בשהגיעו לידו. אבל בהקנאה אחרת כגון אגב וחליפין לא לפי שהקטן אינו יודע בדרכי הקנאה כלל וכשאמרו הפעוטות מקחן וממכרן ממכר במטלטלין דוקא כשמחזיק בהם הזוכה דכיון דברשותו של קטן מחזיק בהן תקנו בהן שיזכה משום כדי חייו אבל בהקנאה אחרת ליתיה כלל ולפיכך מי שמתחייב לקטן בין בשטר בין בקנין כיון דאין אותו דבר תחת ידו אינו זוכה אא"כ זיכהו ע"י אחר והיינו דאמרינן בפרק מי שמת דזכין לקטן משום דאיהו גופיה לאו בר זכייה הוא בדרכי ההקנאה אבל אין זכין לגדול כיון שהוא עצמו יכול לזכות בהן ואחרים העמידו ההיא דפרק מי שמת בקטן שלא הגיע עדיין למדה הזאת עכ"ל וז"ל הרב המגיד בפ"ד מה' זכיה זוכה לעצמו פירוש בשיש דעת אחר' מקנה הא לאו הכי אין לו זכיה אלא מפני דרכי שלום ושם העלו ומבואר בהלכות דלאחרים אינו זוכה עד שיביא שתי שערות וכשמואל עכ"ל:

סעיף כ

ומ"ש וכן החרש זוכה לעצמו ולא לאחרים כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות זכיה ונראה שטעמו ממה שכתב בפכ"ט מהלכות מכירה ונתבאר בסימן רל"ה שהחרש דינו כקטן שמעשיו קיימים במטלטלין: (כא) ומ"ש אבל שוטה אין לו זכיה ואפי' לעצמו כ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר וכ' ה"ה כבר ונתבאר בהלכות מכירה והוא ממה שנתבאר בסי' רל"ה ששוטה אין מעשיו קיימים לא במטלטלי ולא במקרקעי:

סעיף כב

ומ"ש והמזכה לחש"ו אפילו בן יומו ע"י מקח קנה דין הקטן פשוט בכמה מקומות בהם בפ' מי שמת במשנה (קנו:) והחרש דינו כקטן כמו שנתבאר בסימן רל"ה. ודין השוטה פשוט הוא דאע"ג דאין לו דעת והוי כשלא בפניו הא קי"ל זכין לאדם שלא בפניו וה"ה בפ"ד מהלכות זכיה הביא ראיה לדין השוטה ואין צורך:

סעיף כג

וכתב הרמב"ם ז"ל אחד האיש ואחד האשה יכולין לזכות למקבל וכו' עד כך אינו זוכה לו בפ"ד מהלכות זכיה וכתב ה"ה עבד ושפחה בני זכיה נינהו ודאי כדמשמע סוף פ"ב דגטין (דף כג:) אפילו בכנענים ומיהו נ"ל שאם היה המזכה אדונם שאינם יכולים לזכות מדאמרי' בפרק חלון (עירובין עט:) גבי שיתוף מזכה להם ע"י עבדו ושפחתו העברים וע"י אשתו אבל לא ע"י עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידם כידו ומשמע דה"ה בכל מילי דעבד כנעני אינו יכול לזכות לאחד מיד רבו ושם מבואר בגטין שהעבד מקבל גט שיחרור לחבירו מיד רבו של חבירו אבל לא מיד רבו שלו וזה פשוט ואף באשתו העמידוהו פרק בתרא דנדרים (דף פח:) ביש לה חצר באותו מבוי דמגו דזכי לנפשיה זכי לאחריני הא לאו הכי לא וכן כתבו ז"ל שאם הבעל הוא מזכה אין האשה זוכה בעד אחרים אא"כ יש לה זכות בדבר ומדין מגו: (כד) אבל עובד כוכבים וכו' מבואר פ' א"נ (עא: עב.) שדחו אוקימתא דרבינא דאמר דנהי דאין לעובד כוכבים שליחות זכייה אית ליה והעלו שם דאפי' זכייה לית ליה עכ"ל:

סעיף כה

נתן המתנה בחצר המקבל וכו' בפ"ק דמציעא (יא.) אמתני' דראה אותם רצים אחר מציאה וכו' ואמר זכתה לי שדי זכתה לו א"ר יהודה אמר שמואל והוא שעומד בצד שדהו ותקני לו שדהו דא"ר יוסי ב"ח חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו ה"מ בחצר המשתמרת אבל חצר שאינה משתמרת אי עומד בסוף שדהו אין אי לא לא איתיביה מעשה בר"ג וזקנים שהיו באים בספינה אר"ג עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו וכולי וכי רבי יהושע ור"ע בצד שדהו של ר"ג היו עומדים א"ל מטלטלי אגב מקרקעי הקנה להם רב פפא אמר דעת אחרת מקנה אותו שאני א"ל רב שימי לרב פפא הרי גט דדעת אחרת מקנה אותו ואמר עולא והיא שעומדת בצד ביתה או בצד חצרה וכולי אלא אמר רב אשי חצר אתרבאי משום יד ולא גרעה משליחות וכו' וכתב הרא"ש לא הביא רב אלפס דברי רב פפא ומתוך דבריו משמע שאין מחלק בין מציאה למתנה וסבר כשינוייא קמא דמטלטלי אגב מקרקעי הקנה להם ויותר נראה כאשר כתבתי דרב פפא בתראה הוא וגם רב אשי מתרץ דבריו מה שהקשו לו מגט למתנה עכ"ל ודברי הרמב"ם ז"ל שכתב רבי' הם בפ"ד מהל' זכיה וכתב ה"ה בשם הרמב"ן מתוך דברי הרי"ף נראה שהוא משוה מתנה למציאה ובעינן עומד בצד החצר וכן מוכחת הסוגיא שבפ"ק דקידושין וזה דעת המחבר ז"ל עכ"ל. וכתב הר"ן לדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל רב אשי לאו לפרוקי אליבא דרב פפא בלחוד אתא אלא כי היכי דלא תקשי לדידן גט דאפילו במשתמרת בעינן עומדת בצד ביתה ותירץ רב אשי דחצר אתרבאי משום יד הלכך בגט בעינן סמוכה לה דומיא

דיד ולא גרעה משליחות כלומר נקיט ליה סתמא לרב פפא כדאית ליה אפילו באינה משתמרת ולדידן דוקא במשתמרת משום דס"ל דאינה משתמרת לא דמיא לשליחות שהשליח משמר וזה אינה כן אבל משתמרת כשליחות היא וזכיה במתנה משום שליח ובמציאה לרב פפא מאותם הטעמים שכתבנו למעלה ולדידן מתקנת חכמים שמשום יד א"א כיון שמתנה אינה קונה אלא מתורת שליחות עכ"ל:

סעיף כו

נתן המתנה בד' אמותיו קנה ודוקא בסמטא או בצדי ר"ה תקנו חכמים שיהיו קונות ד' אמות של אדם אבל בר"ה ובחצר חבירו לא בפ"ק דמציעא (י.) אר"ל משום אבא כהן ברדלא ד' אמות של אדם קונות לו בכל מקום מ"ט תקנו ליה רבנן כי היכי דלא ליתו לאינצויי ואסיקנא דהאי בכ"מ לאו דוקא אלא בשדה דעלמא או בסמטא או בצדי ר"ה דלא דחקי בה רבים אבל בר"ה דדחקי בה רבים א"נ בשדה חבירו לא:

סעיף כז

ומ"ש #ג וקטנה יש לה תורת חצר ותורת ד' אמות להיותם קונים לה מה שיגיע לתוכם:

סעיף כח

אבל קטן אין לו תורת חצר ותורת ארבע אמות שם אמר ר"ל משום אבא כהן ברדלא קטנה אין לה חצר ואין לה ארבע אמות ור"י משום ר' ינאי אמר יש לה חצר ויש לה ד"א במאי קא מיפלגי מ"ס חצר משום ידה אתרבאי כי היכי דאית לה יד חצר נמי אית לה ומ"ס חצר משום שליחות אתרבאי כי היכי דשליחות לית לה חצר נמי לית לה ומי איכא למ"ד חצר לאו משום ידה אתרבאי והתניא ידה אין לי אלא ידה גגה חצרה קרפיפה מנין ת"ל ונתן מ"מ לענין גט כ"ע לא פליגי דחצר משום ידה אתרבאי כי פליגי לענין מציאה מ"ס ילפינן מציאה מגט ומ"ס לא ילפי' ואי בעי' אימא בקטנה כ"ע לא פליגי והכא בקטן קמיפלגי מ"ס ילפינן קטן מקטנה ומ"ס לא ילפינן ואיבעית אימא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וז"ל רב אלפס והלכתא קטנה יש לה חצר ויש לה ד' אמות אבל קטן אין לו חצר ואין לו ד' אמות דחצר דקטנה משום ידה אתרבאי דכתיב ונתן בידה וכו' וילפי' מציאה מגט אבל חצר דגברא משום שליחות אתרבאי וקטן הואיל ואין לו שליחות אין לו חצר ואין לו ד' אמות דלא ילפינן קטן מקטנה וכת' הרא"ש ע"ז פסק כלישנא בתרא דמר אמר חדא ומר אמר חדא ול"פ או כלישנא קמא וכר"י כתב נ"י הא דאמרי' דקטנה אית לה יד ה"מ דלית לה אב אי נמי יש לה אלא שכבר נשאת הא לאו הכי אין לה יד כדאיתא בפרק התקבל (גיטין סד:):

סעיף כט

ל (לא) הזורק ארנקי לבית בפתח זה ויצא דרך פתח אחר ונתנו לב"ה במתנה וחזר בו מיבעיא אי הוי כמונח ויזכה לו אויר ביתו או לא ויכול לחזור בו ולא איפשיט' לפיכך אם חזר בו אין ב"ה יכול להוציאו מידו אבל אם הפקירו וזכה בו אחר בעודו באויר מוציאין אותו מידו ונותנין לב"ה ודוקא אויר שאין סופו לנוח וכו' כמונח דמי ואינו יכול לחזור בו וזכה בו בעל החצר שם (יב:) בעי רבא זרק ארנקי בפתח זה ויצא בפתח אחר מהו אויר שאין סופו לנוח כמונח דמי או לא א"ל רב פפא לרבא לאו היינו מתני' ראה אותם רצים אחר המציאה ואמר רב ירמיה אמר ר"י והוא שרץ אחריהם ומגיען ובעי ר' ירמיה במתנה היאך וקבלה מיניה רבי אבא בר כהנא במתנה אע"פ שרץ אחריהם ואין מגיען א"ל מתגלגל קאמרת שאני מתגלגל דכמונח דמי וכתב הרא"ש זרק ארנקי בפתח זה ויצא בפתח אחר והפקירו או נתנו לו במתנה מהו אויר שאין סופו לנוח כמונח דמי וזכה ב"ה בהפקר או במתנה אם חזר בו הנותן אבל אויר שסופו לנוח פשיטא ליה דכמונח דמי כדאמרינן פ' הזורק (גיטין עט.) ובפ' מרובה (בבא קמא ע:) ולא איפשיטא הילכך במתנה יכול לחזור בו דאוקי בחזקת מריה קמא אבל בהפקר הואיל ונסתלקו הבעלים אם החזיק בה אחר מוציאין מידו דב"ה מוחזק מספק תחלה עכ"ל. ונ"י כתב וז"ל לענין בעיין דלא אפשיטא אם נחלק בין מתגלגל לדבר שעובר דרך אויר או לא והוי ספק ממון יש לחלק בין מתנה להפקר דמתנה לעולם לא נפקא מרשות נותן עד דאתיא לרשות מקבל בודאי ומפקינן מכל אדם להחזירו לנותן דאוקי ממונא בחזקת מריה דהיינו נותן אבל הפקר מעידנא דאפקריה נפק ליה מרשותיה כדאיתא בשילהי אין בין המודר (נדרים מג:) הילכך כל הקודם זכה בו כיון דליכא למימר אוקי ממונה בחזקת מריה וכן דעת הרי"ף שהשמיט בעיין דלא איפשיטא והוי ככל תיקו דממונא וכן כתב הרנב"ר ז"ל עד כאן לשונו: (ב"ה) ומ"ש רבינו אין בעה"ב יכול להוציאו מידו אינו מדוקדק דמשמע דוקא כשהוא ביד הנותן אבל אם הוא ביד הבעל בית אין הנותן יכול להוציאו מידו והא ליתא דאפילו הוא ביד ב"ה מוציאין מידו ונותנים לנותן דמוקמינן לה בחזקת מרא קמא:ומ"ש אבל אם הפקירו וזכה בו אחר בעודו באויר מוציאין אותה מידו וכו' ג"כ אינו מדוקדק דמאי איריא זכה בו בעודו באויר אפי' זכה בו אחר שיצא מהפתח האחר נמי:.

סימן רמד

סעיף א

האומר לשנים כתבו וחתמו ותנו לפלוני שטר מתנה שאני נותן לו שדי אינם יכולים לומר לאחרים וכו' בפרק כל הגט (כטי) רב אמר מתנה אינה כגט ושמואל אמר מתנה הרי היא כגט והביאו מחלוקת זה הרי"ף והרא"ש בס"פ התקבל וז"ל אמר רבה מתנה אינה כגט כלומר בגט הוא דאמרינן אם אמר כתבו גט לאשתי לא מצי לשווייי שליח למיכתב גט משום בזיון דבעל אבל במתנה דליכא בזיון דבעל כי אמר כתבו שטר מתנה לפלוני בשדה שלי מצי לשווייה שליח למיכתב ושמואל אמר מתנה נמי הרי היא כגט וטעמא דשמואל בגט משום דמילי נינהו ומילי לא מימסרי לשליח וקיימא לן הלכתא כשמואל בדיני:

סעיף ב

ומה שכתב רבינו בשם הרמב"ם שאם אמר לשלשה שיאמרו לעדים שיכתבו ויחתמו שטר מתנה ויתנוהו לפלוני אינו כלום וכו' בפרק ד' מה' זכייה כ"כ וכתב ה"ה דלטעמיה אזיל שכתב בפ"א מהלכות גירושין דאומר אמרו הגט בטל ויש סוברים שבגט כשר וה"ה למתנה:ומ"ש רבינו בשם הרמב"ן ז"ל הר"ן בס"פ התקבל כתב הרמב"ן סובר דנהי דאמרי' דמתנה הרי היא כגט דוקא באומר לג' תנו אבל באומר אמרו לסופר ויכתוב ולפלוני ולפלוני ויחתמו אינה כגט דבגט טעמא אחרינא הוא דאפי' ממנה אותם הבעל שלוחים לכך מדעתם שלא בפניהם לא מהני ולפי דעת הרא"ה ז"ל ומה שכתבתי אפי' בגט מהני אם ממנה אותם שלוחים מדעתו ואפילו שלא בפניהם מהני ובאומר אמרו אפילו במתנה פסול וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מה' זכייה עכ"ל ועיין בתשובות מהר"ר דוד הכהן בית ששי:

סימן רמה

סעיף א

ב כתב בשטר נתתי שדה פלוני לפלוני או שכתב נתתיה לו או הרי היא שלו באחד מאלו שלשה הלשונות שכתב ומסר לו שטר קנאה אבל אם כתב אתננה לו ומסר לו השטר לא קנה בפ' השולח (גיטין מ:) ת"ר האומר נתתי שדה פלוני לפלוני נתתיה לפלוני הרי היא שלו הרי היא שלו אתננה לפלוני ר"מ אומר קנה וחכ"א לא קנה ת"ר יוחנן וכולן בשטר ופרש"י וכולן בשטר. האי האומר דקתני כותב הוא שכתב לו א' מן הלשונות הללו ומסר לו אבל באמירה בעלמא לא מקניא ארעא ור"מ סובר דבאומר אתננו משמע בשטר זה שאני מוסר לו עכשיו וחכ"א לא קנה שאין זה אלא שמבטיח שיתננה לו אחר זמן ובשטר אחר ועדיין לא עשה:ומ"ש דבאמר אתננו אפי' אם קנו מידו לא קנה כתב הר"ש בר

צמח שכ"כ הרמב"ן בפ' גט פשוט בשם תשובת הרי"ף וכ"כ דעת הרא"ש ואפי' המתנה מפורסמת וכתב הר"ן וא"ת אמאי לא מהני אפי' בע"פ באומר נתתי משום הודאת בע"ד י"ל דכי אמר בדרך הודאה ה"נ אבל הכא בבא ליתן לו נכסיו בלשונות אלו עסקינן:

סעיף ג

וכתב הרמ"ה אבל אם כתב לו בשטר שדה פלוני תהא נתונה לו כו':

סעיף ו

ז האומר נתתי שדה פלוני לפלוני והוא אומר לא נתת לי הולכין אחר דברי הנותן וכו' ואם אומר נתתיה לו בידו והוא אומר לא נתת וכו' ואם המקבל מת ובנו אומר שלא נתנה לאביו וכו' שם בברייתא האומר נתתי שדה פלוני לפלוני והוא אומר לא נתן לי חיישינן שמא זיכה לו ע"י אחר כתבתי ונתתי לו והוא אומר לא כתב ולא נתן לי הודאת בעל דין כמאה עדים דמי מי אוכל פירות רב חסדא אמר נותן אוכל פירות ורבה אמר משלשין את הפירות ולא פליגי הא באבא הא בברא. ופרש"י הודאת בעל דין וכו'. כיון דאמר לא קבלתי נאמן ויכול זה לחזור ולזכות בו אם ירצה דאמרינן טעה כסבור שקבלה זה מידו: משלשין. ביד שליש נאמן עד שיבוא אליהו: הא באבא הא בברא. אם מקבל מתנה עצמו בחיים ואמר לא ניתן לי נאמן ואוכל הנותן פירות אבל אם מת ובנו אומר לא נתן שדה זו לאבא משלשין דשמא יבואו עדים שמסרה לאביו וזה לא ידע. וכתב הרא"ש חיישינן שמא זיכה לו ע"י אחר פי' ודאי זיכה לו ע"י אחר וכתב ה"ה בפ"ו מהלכות זכייה שכך מפורש בתוס':

סעיף ח

כתב הרמב"ם מקבל שטען שדה זו שתחת ידי אינה מתנה בידי וכו' בפ"ד מה' זכייה:ומ"ש רבי' ואיני מבין מה ענין שבועה לכאן וכו' הראב"ד השיגו כן וגם ה"ה כתב באמת לא הבנתי מה ענין שבועה לכאן ואיפשר אם תבעוהו בעלי חוב שלו ואמרו ליה אתה מערים בזה כדי להפקיעה מתחת ידינו נשבע על זה היסת וצ"ע עכ"ל ודוקא בטוענים טענת ודאי אבל בטענת שמא אין עליו חרם סתם וכתב עוד ה"ה טען הנותן ואמר שומר אתה עליה וכו' זה פשוט הוא דדוקא כגון שהמקבל החזיק בה שני חזקה:

סעיף י

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל יעקב נתן לראובן בנו קרקע וכו' כלל ס"ח סי' כ"ח:

סעיף יא

יב מקבל מתנה שאמר לאחר שבאה המתנה לידו מתנה זו מבוטלת היא תבטל אי איפשי בה אינה כלום וכו' אבל אם אמר בטלה היא אינה מתנה דבריו קיימין בריש פ' השולח (גיטין לב.) אמר רבה בר אבהו מקבל מתנה שאמר לאחר שבאת מתנה לידו

מתנה זו מבוטלת תבטל אי איפשי בה לא אמר כלום בטלה היא אינה מתנה דבריו קיימים ופי' רש"י לא אמר כלום וזכה בה בע"כ ואם יש לו ב"ח גובה אותה בשבילו לפי שכל הלשונות הללו לשון עתיד הן והואיל וקבלה אינו יכול לחזור בו בטלה היא משמע בטלה היתה מקודם שקבלתי הודאת בעל דין כק' עדים דמי והרי הוא אומר שלא זכה בה וחוזרת לנותן:

סעיף יג

כתב הרמב"ם דכשאומר אי איפשי בה לאחר שבאה לידו הוי הפקר וכל הקודם בה זכה בפ"ד מה' זכייה ודבריו מבוארים בכריתות ר"פ המביא אשם תלוי (כד.) אמר ר"ל הנותן מתנה לחבירו ואמר הלה אי איפשי בה כל המחזיק בה זכה ובסמוך אכתוב ביאור דברי הרמב"ם בפרק הנזכר בארוכה: ומ"ש ורש"י חילק במטלטלי כיון שהם בידו ואמר אי איפשי בהם הוי לשון הפקר אבל קרקע שאינו בידו לא הוי אי איפשי בו לשון הפקר וכו' שם בפרק הנזכר פריך אהא דר"ל ומ"ש מהא דאמר רבה בר אבהו אמר רב ששת מקבל מתנה שאמר לאחר שבאת מתנה לידו מתנה זו תבטל מבוטלת אי איפשי בה דבריו קיימין בטלה אינה מתנה לא אמר כלום מאי לאו דבריו קיימין דהדרא למרה לא דבריו קיימין והוא נמי לא קני לה אלא כל המחזיק בה זכה והתוס' והר"ן ז"ל נתחבטו בר"פ השולח על חילוף הגירסאות שבמימרא זו מפרק השולח לפרק המביא אשם תלוי ורש"י כתב בפרק המביא אשם תלוי ה"ג תבטל מבוטלת אי איפשי בה לא אמר כלום בטלה היא אינה מתנה דבריו קיימין ה"ג לה בהשולח וטעמא מפרש התם משום דתבטל מבוטלת אי איפשי בה להבא משמע והוא כבר קבלה לפיכך לא אמר כלום ומהא ליכא לאותוביה לר"ל דכי אמר ר"ל במתנה במטלטלין דכיון דאתו לידיה והפקירם הויא הפקר אבל זה לא הפקיר השדה אלא אינו חפץ שתהא המתנה קיימת אלא סיפא תמיהא לן אדר"ל דקתני בטלה היא אינה מתנה דבריו קיימין דלשעבר משמע והכי קאמר כשקבלתיה לאו לשם מתנה קבלתיה והודאת בעל דין כק' עדים דמי לפיכך דבריו קיימין מאי לאו דבריו קיימין והדרא למרה אלמא היכא דאהנו דבריו הדרא למרה לא דבריו קיימין ולא קני לה ולמרה נמי לא הדרא וכו' וה"ה דהוה מצי לתרוצי לא דמי לדר"ל דהכא כיון דאמר לא לשם מתנה קבלתיה הויא למרה דכי יהיב אינש מתנה אדעתא דמקבלי לה מיניה ואי לא מקבלי לאו מתנה היא אבל דר"ל לאחר שקבלה בתורת מתנה הפקירה והכי מתרצינן לקמן בשמעתין קושיא אחריתא ומיהו בקושיא קמייתא דחייב כה"ג ולקמן דלא מצי לדחוייה שניא הכי. וז"ל הרא"ש בר"פ השולח אמר רבה בר אבהו אמר רב ששת מקבל מתנה שאמר לאחר שבאת מתנה לידו מתנה זו מבוטלת

היא וכו' ובפרק בתרא דכריתות גרסינן ברוב ספרים איפכא וגירסא דהכא עיקר היא ורש"י גריס התם כגירסא דהכא ופירש דדוקא במקרקעי הוא דאמרינן אם אמר אי איפשי בה לא אמר כלום אבל במתנת מטלטלין קאמר ר"י הנותן מתנה לחבירו ואמר הלה אי איפשי בה כל הקודם בה זכה והיינו טעמא דבמטלטלי שכבר נכנסו לרשותו אם אמר אי איפשי בה הוי לשון הפקר שמסלק עצמו מהן וכבר יצאו מרשות הנותן והוי הפקר אבל במתנת קרקע משמע אי איפשי שתהא המתנה קיימת ולא לשון הפקר כיון שאין הקרקע בידו וכיון דאי איפשי להבא משמע לא אמר כלום עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בפ"ד מהלכות זכייה המקבל את המתנה וזכה בה ואחר שבאה לידו והוא שותק חזר בו ואמר איני רוצה בה או איני מקבלה או הרי היא בטלה או שאמר מום זה נראה לי בה לא אמר כלום וכשם שאין הנותן יכול לחזור בו כך המקבל אינו יכול לחזור בו אחר שזכה. מתנה זו שאמר המקבל איני רוצה בה אחר שבאה לידו הרי היא הפקר וכל הקודם בה זכה בה שהרי הפקירה המקבל אחר שזכה בה אבל אם היה צווח מעיקרו לא קנה המקבל וחוזרת לבעלים הראשונים. וכתב הר"ן בר"פ השולח על מ"ש הרמב"ם דאם אמר הרי היא בטילה לא אמר כלום יש לתמוה למה והראב"ד כתב דוקא הרי היא בטילה אבל אמר בטילה היא אינה מתנה ואף זה תימה שלא הוזכר חילוק זה בגמרא בין הרי היא בטילה לבטילה היא עכ"ל. וז"ל ה"ה המקבל את המתנה וזכה בה ואחר שבאת לידו וכו' זו מימרא מפורשת ס"פ יש נוחלין (בבא בתרא קלז:) אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב נכסיו לאחר ואמר הלה אי איפשי בהם קנה ואפי' הלה עומד וצווח ור"י אמר לא קנה אמר ר' אבא בר ממל ולא פליגי כאן בצווח מעיקרו כאן בשתק ולבסוף צווח ובהשגות א"א דוקא אמר הרי היא בטילה אבל אמר בטילה היא אינה מתנה והכי איתא בגיטין ובכריתות ותמה אני מזה שהרי לא הוזכר בגמרא חילוק אלא בין אומר תבטל לחומר בטילה היא כדאיתא התם אבל בין הרי היא בטילה לבטילה היא זו ודאי לא שמענו מתנה זו שאמר המקבל וכו' בכריתות פרק בתרא אמר ר"ל הנותן מתנה לחבירו ואמר הלה אי איפשי בה כל המחזיק בה זכה בה ומ"ש מהא דאמר רבה בר אבהו אמר רב ששת וכו' וכמה גירסאות נאמרו בה לפי שהוקשה להם השיטה שבפרק השולח שנראה כמהפכה מימרא דרבה בר אבהו עד שמתוך כך אמרו קצת המפרשים שהיא אחת מהסוגיות המתחלפות שבתלמוד ומתוך כך נראה שהמחבר לא רצה לכתוב אלא מימרא דר"ל שאמר אי איפשי וזהו איני רוצה שכ' ולא הכניס עצמו במחלוקת הסוגיות לבאר דין בטילה היא לגבי המחזיק בה מהו אבל פשוט הוא שאינה חוזרת לבעלים מכיון שבאה ליד המקבל בשתיקה וזהו שכתב המחבר למעלה לא אמר כלום כלומר

לענין שתחזור לבעלים וזהו מוכרח לדעת כל הסוגיות דכיון שקבלה פעם אחת שוב אינה חוזרת לבעלים בל' מלשונות אלו אא"כ חזר ונתנה לו אבל יש צד שהות כמפקירה כמו שביארנו עכ"ל ויש לתמוה עליו שאין דרכו של הרמב"ם להשמיט הדינים מפני חילוף הגירסאות והו"ל לכתוב הדין היוצא כפי הגירסא היותר נכונה ועוד ק"ל שהיאך כתב שלא הכניס עצמו במחלוקת הסוגיות שהרי כתב בראש הפרק שאם אמר איני רוצה בה לא אמר כלום וזו כגירסא שבר"פ השולח שאילו לגירסת הספרים בכריתות דבריו קיימים מיבעיא ליה ע"כ נ"ל לפרש דברי הרמב"ם שבמקום אומר תבטל או אומר מבוטלת כתב הרי היא בטילה דלרבותא נקט האי לישנא דל"מ אומר תבטל או מבוטלת לרבא משמע אלא אפי' אומר הרי היא בטילה להבא משמע ופירשו בהשגות דמדבריו נלמד דדוקא באומר הרי היא בטילה אבל אם אמר בטילה היא אינה מתנה וכדאיתא בגיטין ובכריתות ונראה שגירסת הרמב"ם ז"ל בשני המקומות הנזכרים במימרא דרבה בר אבהו תבטל מבוטלת אי איפשי בה לא אמר כלום בטילה היא אינה מתנה דבריו קיימים בכריתות פריך לר"ל מדאמר רבה בר אבהו דאי איפשי בה לא אמר כלום דמשמע שהיא בחזקת המקבל וקשיא לר"ל דאמר כל המחזיק בה זכה ומשני לא מאי לא אמר כלום דלא הדרא למרה קמא אבל הוא נמי לא קני לה אלא כל המחזיק בה זכה כך נראה לגרוס לדעתו ז"ל ובהכי סלקא שמעתא שפיר אליביה בלי חסרון שמה שהשמיט סוף מימרא דרבה בר אבהו דאמר בטילה היא אינה מתנה דבריו קיימים לאו השמטה היא לפי שסמך על מ"ש בסוף הפ' שהאומר כתבתי ונתתי שדה פלוני לפ' והוא אומר לא כתב ולא נתן לי הודאת בעל דין כמאה עדים דמי וממילא משמע דה"ה לאומר בטילה היא אינה מתנה דדבריו קיימים כיון דודאי לשעבר משמע וכמו שדייקו ההשגות מדבריו הו"ל הודאת בעל דין וכק' עדים דמי: (ב"ה) ומ"מ מ"ש הרמב"ם שאם אמר מום זה נראה לי בה לא אמר כלום איני יודע מנין לו ואין טעם בדבר דהיאך אפשר שמתחלה שתק מפני שחשב שלא היה בו מום ועכשיו (שהזכיר) [שהכיר] במום שבה צווח שמעולם לא היה בדעתו לקבלו במום: הכותב נכסיו או נתן מתנה לפלוני ואמר המקבל מיד איני רוצה בה לא קנה וחזרה ליד הנותן אבל שתק תחלה ואח"כ אמר אי איפשי בה אם הנותן בריא לא זכה וכו' ואם הנותן שכיב מרע דבריו ככתובים וכמסורים דמו ומיד כשכתבו לו והוא שתק זכה וכו' בסוף פ' יש נוחלין (בבא בתרא קלז:) אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב נכסיו לאחר ואמר הנה אי איפשי בהם קנה ואפי' עומד וצווח ורבי יוחנן אמר לא קנה א"ר אבא בר ממל ל"פ כאן בצווח מעיקרא כאן בשותק ולבסוף צווח וכתבו הרי"ף והרא"ש האי דינא בשכ"מ הוא דדבריו ככתובין וכמסורין דמו וכיון ששתק כמו שנמסרו לו דמי אבל במתנת בריא

עד דמטי שטרא לידיה. וכ' עוד הרא"ש פירשב"ם בצווח מעיקרא לא קנה דאינו קונה בע"כ ומיהו לא תחזור המתנה של נותן שהרי סילק עצמו מהנכסי' והפקירן וכל הקודם בהם זכה כדאמרינן בפ"ב דכריתות אמר ר"ל הנותן מתנה לחבירו ואמר הלה אי איפשי בה כל המחזיק בה זכה בה ול"נ דבצווח מעיקרו ולא רצה לקבל המתנה אמאי הוי הפקר והלא לא יצאה מרשות הנותן מעולם הוא סילק עצמו מהנכסים אדעתא שיקבלם הלה ואם לא רצה לקבלם אשתכח דלא נפקא מרשותיה כדאמרינן בפרק הגוזל בתרא גבי חמרא דרב ספרא אדעתא דאריא אפקריה אדעתא דכ"ע לא אפקריה הילכך נראה דבצווח מעיקרא הדרא מתנה למרה אבל שתק ולבסוף צווח לא הדרא למרה דכיון דשתק קנה לה וכשצווח ואמר אי איפשי בה הפקירה וכל הקודם בה זכה והכי מוכח בכריתות דמילתיה דר"ל בשתק ולבסוף צווח איירי עכ"ל וכן הכריע הרמב"ן ז"ל וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד מה' זכייה דבצווח מעיקרו לא קנה המקבל וחוזרת לבעלים הראשונים ומ"ש רבינו לחלק בין מטלטלין לקרקע הוא ע"פ שיטת רש"י והרא"ש בההיא דר"ל דפ' בתרא דכריתות וכבר נתבאר שאין דעת הרמב"ם לחלק ביניהם ועיין בנ"י:

סעיף יד

ואם זיכה לו ע"י אחר בפניו ושתק ואח"כ אומר אי איפשי בה כתב הרמב"ם שהוא ספק לפיכך אם קדם אחר וזכה בהן לעצמו אין מוציאין מידו וכו' ואם חזרו הבעלים הראשונים ותפסוה מיד זה שזכה בה אין מוציאין מידן וכו' בפ"ד מהל' זכייה ודין זה איתיה בס"פ י"נ (קלח.) ור"פ בתרא דכריתות (עד:) דתניא התם הכותב נכסיו לאחר והיו בהם עבדים ואמר הלה אי איפשי בהם אם היה רבן שני כהן הרי אלו אוכלים בתרומה רשב"ג אומר כיון שאמר הלה אי איפשי בהן כבר זכו בהן יורשים ואסיקנא דבזיכה לו ע"י אחר ושתק ולבסוף צווח פליגי דת"ק סבר מדשתק קנינהו והאי דקא צווח מיהדר הוא דקא הדר ביה ורשב"ג סבר הוכיח סופו על תחילתו והאי דלא צווח עד השתא דסבר כי לא מטי לידי מאי אצווח וכתב ה"ה שפסק הרמב"ם דספק הוי משום דאמרינן בפרק השוחט (חולין לט:) על השוחט את הבהמה ואח"כ חשב עליה לזרוק דמה ולהקטיר חלבה לעכו"ם זה היה מעשה ולא אמרו בה לא איסור ולא היתר ומסיק דלא אמרו בה איסור משום כבודן דרבנן ולא היתר משום כבודו דרשב"ג דהכותב נכסיו לאחר והיו בהם עבדים וכו' דסבר הוכיח סופו על תחילתו ואם הם נסתפקו מי יכריע וכן כתב בעיטור דרבותיו הגאונים פסקו דספק הוא: (ב"ה) ולא חילק הרמב"ם בין אם היא מתנת שכיב מרע לאם היא מתנת בריא כמו שחילקו הרי"ף והרא"ש: ומ"ש ומדברי א"א הרא"ש ז"ל יראה שזכה בה המקבל טעמו מדכתב בס"פ י"נ האי פלוגתא דרשב"ג ורבנן וכתב

דפליגי בזיכה לו ע"י אחר ושתק ולבסוף צווח ולא הכריע ומסתמא משמע דהלכה כת"ק וכן יש לדקדק מדברי הרי"ף שגם הוא הביא פלוגתא דרשב"ג ורבנן ולא הכריע ומסתמא משמע דהלכה כת"ק וכן פסק הרשב"א ז"ל :

סימן רמו

סעיף א

ב אף על פי שהנותן נותן בסתם אנו הולכים אחר אומד הדעת כיצד מי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת וכתב נכסיו לאחרים ואחר כך בא בנו וכו' ברייתא בפרק מי שמת (בבא בתרא קמו:) אליבא דר"ש בן מנסיא והרי"ף והרא"ש גורסים אמר רב נחמן הלכה כר"ש בן מנסיא והכי איתא בהדיא בגמרא בפרק י"נ וכתב הרשב"ם בפרק ו' מהלכות זכייה לפיכך אי שייר מנכסיו כל שהוא בין קרקע בין מטלטלין מתנתו קיימת:

סעיף ג

וכתב הרמ"ה וה"ה נמי בריא שכתב כל נכסיו לאחר מחמת שהיה צריך לברוח וכו' והרמב"ן פי' דלא איירי אלא בשכ"מ אבל בריא אפי' בא בנו מתנתו קיימת וכו' נראה דמ"מ דינו של הרמ"ה בבריא שכתב נכסיו לאחר מחמת שהיה צריך לברוח וכו' הרמב"ן נמי מודה בה ולא אתא לאיפלוגי אלא בההיא ששמע שמת בנו וכתב כל נכסיו לאחרים לומר דלא איירי אלא בשכ"מ. והר"ן בפרק מי שמת הביא דברי הרמב"ן וכתב עליהם איפשר אף לפי דבריו ז"ל דאפילו בבריא איתא כגון דאמר מהיום ולאחר מיתה דבכה"ג לא שביק נפשיה או אפשר דאפילו בכה"ג נמי שביק נפשיה מיקרי כיון שהוא מסלק כחו מנכסיו שלא יוכל למכור אותם עכ"ל:

סעיף ד

וכן הכותב נכסיו לא' מבניו ל"ש בריא ול"ש שכ"מ לא קנה שלא נתכוין אלא לעשותו אפוטרופא על שארהבנים כדי שיכבדוהו ואפילו הוא קטן המוטל בעריסה בפרק י"נ (קלא:) א"ר יהודה אמר שמואל הכותב נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא פשיטא בנו הגדול לא עשאו אלא אפוטרופא בנו הקטן מאי איתמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל אפילו בנו קטן המוטל בעריסה בעי רבא בבריא היאך בשכ"מ הוא דניחא ליה דלישתמעון מיליה אבל בבריא הא קאי הוא או דלמא בבריא נמי ניחא ליה דלישתמעון מיליה מהשתא ולא איפשיטא וכ' הרי"ף ולקולא עבדינן ולא עשאה אלא אפוטרופא וכן פסק הרא"ש ז"ל וז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"ו מה' זכייה הכותב כל נכסיו מתנה לאחד מבניו בין שהיה בריא בין שהיה שכ"מ אפי' היה בן קטן המוטל בעריסה לא עשהו אלא אפוטרופא והרי הוא בכל הנכסים כאחד מאחיו אומדן דעת הוא שלא נתכוין אלא להיות אחיו נשמעים לו ואם שייר כל שהוא בין קרקע בין מטלטלין זכה הבן במתנה

עכ"ל והא דאם שייר כל שהוא וכו' זכה הבן במתנה כתבו רבינו בסוף הסי' ושם יתבאר בס"ד: וכתב הר"ן אהא דמסקינן דבנו אפי' קטן ומוטל בעריסה אפוטרופא שווייה כתב הרז"ה דדוקא בצריכים אפוטרופוס כגון קטן בין הבנים הקטנים או דליתנהו הכא הא בגדולים ואיתנהו הכא מתנה גמורה היא והרשב"א ז"ל מסתפק בדבר עכ"ל ואני מצאתי להרשב"א שכ' בתשובות שאין דברי הרז"ה מחוורים והביא ראיה לדבר לסתור דברי הרז"ה וה"ה בפ"ו מה' זכייה כ' על סברת הרז"ה וליתא וכן הסכימו ז"ל דבכל גווני לא קנה עכ"ל:

סעיף ה

ומ"ש רבינו בד"א שכתבם לו בלשון מתנה אבל אם כתב לו בלשון ירושה קנה אם הוא שכ"מ ודוקא בכותב לבן בין הבנים וכו' שם כתב הרא"ש ז"ל על הא דאמרינן שהכותב כל נכסיו לבנו לא עשאו אלא אפוטרופא וא"ת והא פסקינן כרבי יוחנן בן ברוקא דאמר אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימים ורשב"א תירץ דבלשון ירושה ודאי קני כדכתיב והיה ביום הנחילו את בניו ובלשון מתנה אזלינן בתר אומדנא דנתכוין לאפוטרופא דשייך ביה נמי לשון מתנה ור"ח תירץ דהתם באומר והכא בכותב ולא מסתבר וכי הורע כחו בשביל הכתיבה וקצת יש ליתן טעם דכתיבה מכוין לאפוקי קלא כדי לאחשוביה כדי שיכבדוהו ועוד תירץ דהכא מיירי בכל הנכסים ורבי יוחנן לא אמר אלא כשריבה לאחד ומיעט לאחד וקשה מהא דאמרינן לקמן אמר רב הונא שכ"מ שכתב כל נכסיו לאחר אם ראוי ליורשו נוטלו משום ירושה וא"ל ר"נ אימא הלכה כר"י וכו' אלמא בכל הנכסים ובכותב נמי אמר דלא עשאה אפוטרופא ולתירוץ רשב"ם ניחא דכיון דראוי ליורשו אע"ג דאמר נכסי לך הוי כאילו הזכיר ירושה ומצינו למימר דרב הונא איירי בבת בין הבנות ובאח בין האחים אבל בן בין הבנים עשאו אפוטרופא וכן אוקמה רב אלפס ז"ל. ומ"ש בת בין הבנות הוי מתנה לא ידענא מנא ליה דמשמע מדמיבעיא ליה בבת אצל הבנים אלמא דבת בין הבנות פשיטא ליה דהוי כבן בין הבנים ועוד מצינו למימר דהא דקאמר ר"י בן ברוקא דקני בלשון ירושה מיירי דפירש בהדיא שאינו עושהו אפוטרופא אלא רוצה שיירש עכ"ל וז"ל רב אלפס פשיטא בנו גדול לא עשאו אלא אפוטרופא וכו' ומפרשי רבנן דוקא כותב אבל אמר יירשני בני שפיר דמי וירית דקיי"ל כר"י בן ברוקא ואי קשיא לך ההיא דאמרינן לקמן אמר רב הונא שכ"מ שכתב כל נכסיו לאחר אם ראוי לירשו נוטלן משום ירושה ואם לאו נוטלן משום מתנה וא"ל ר"נ גנבא גנובי למה לך אי סבירא לך כר"י בן ברוקא אימא הלכה כרבי יוחנן בן ברוקא דשמעתיה כרבי יוחנן בן ברוקא אזלא דש"מ דאמר ר"י בן ברוקא אפילו בכותב למי שראוי לירשו דבריו קיימים

ההיא בשאר יורשים כגון בת בין הבנות ואח בין האחים אבל בן בין הבנים בכתיבה לא עשאו אלא אפוטרופוס כדקאמר שמואל ודרב הונא לא פליגא עליה ולא פליגא נמי אדרבי יוחנן בן ברוקא אלא כל חדא וחדא קיימי באנפי נפשה ולא פליגי אהדדי ואי אמרת בנו מ"ט לא קני בכתיבה אלא אמרינן אפוטרופוס הוא דשווייה וכולהו יורשים קנו הא מילתא כבר אמרינן עלה בגמרא דהלכתא בלא טעמא היא ולית לן אלא מאי דאמרו רבנן עכ"ל ודברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות זכייה כדברי הרי"ף דלא אמרו דלא עשאו אלא אפוטרופא אלא בכותב לבן בין הבנים אבל אם כתב לבן בין הבנות או לבת בין הבנות או לאחד מן היורשים בין שאר היורשים אע"פ שלא שייר כלום מתנתו קיימת וכתב ה"ה כתוב בהלכות פרשי רבנן דוקא כותב אבל שכ"מ שאמר יירשני פלוני בני קנה הכל דקיי"ל כר"י בן ברוקא וכו' והרב ן' מיגא"ש נחלק עליהם ואמר דל"ש כותב ל"ש אומר אלא ההיא דר"י בן ברוקא בשבירר דבריו דלהקנאה גמורה איכוין ורב יהודה בשלא בירר והמחבר הביא מימרא כפשטה עכ"ל: והשתא מ"ש רבינו בד"א שכתבם לו בלשון מתנה אבל אם כתב לו בלשון ירושה קנה אם הוא שכ"מ היינו מה שתירץ רשב"ם דהא דאמרינן לא עשאו אלא אפוטרופוס כשכתב לו בלשון מתנה ודר"י בן ברוקא כשכתב לו בלשון ירושה ולשון ירושה לא שייך אלא בשכ"מ:ומ"ש ודוקא בכותב לבן בין הבנים אבל אם כותב כל נכסיו לבתו וכו' הוי מתנה שם בגמרא איבעיא להו בת אצל הבנים מהו רבינא אמר לא קנה רב עוירא אמר קנה וכתב הרא"ש והלכה כרבינא ורב אלפס לא גריס בת אצל הבנים ולפי גירסתו כ' דבת בין הבנים הוי מתנה:ומ"ש רבינו דבין שיש לו בנים בין שאין לו בנים כ"א בנות הוי מתנה וכן אם כתב לאח בין האחים וכו' כן נראה מדברי הרי"ף שלא אמרו אלא בכותב לבן בין הבנים הוי הלכתא בלא טעמא אבל בכותב לאחד משאר יורשים קנה:ומ"ש אבל לדעת א"א הרא"ש ז"ל בת בין בין הבנים בין בין הבנות לא קנתה כבר כתבתי דגריס איבעיא להו בת בין הבנים מהו ופסק כרבינא דאמר לא קנה וכתבתי שכתב על דברי רב אלפס דמדאיבעיא לן בבת בין הבנים משמע דפשיטא ליה בבת בין הבנות דהוי כבן בין הבנים: וכתב עוד בן בין הבנות היכא דחזו למשקל מזוני וכתב כל נכסיו לבנו אע"ג דמשמעתין לא משמע אי קני אי לא קני מסתברא אע"ג דקני לא מפקינן לבנות מזוני דידהו דבר פשוט הוא בעיני דכיון דאדם חייב במזונות בתו והאומר אל יזונו בנותי מנכסי אין שומעין לו א"ב כשכתב כל נכסיו לבנו אפילו את"ל שנתכוין ליתנן לו במתנה לאו כל כמיניה להפקיע מזונות בנותיו:

סעיף ו

וכתב ה"ר יונה איכא מ"ד הא דאמרינן בכותב כל נכסיו לבנו שלא עשאו אלא אפוטרופא דוקא שלא כתב לו בקנין וכו' דברים אלו כתבם נ"י בשם ה"ר יונה: ומה שכתב ונראה דאיירי במייפה כחו ואמר תנו כל נכסי לפלוני ואף כתבו ואפ"ה לא קנה כ' זה לחלוק על איכא מ"ד דכיון שיפה כחו בקנין קנה דליתא אלא אפילו יפה כחו ביותר שכתב תנו כל נכסי לפלוני ואף כתבו דבעלמא במייפה כחו בכה"ג קני כמבואר בסי' ק"נ בכותב כל נכסיו לבנו לא קנה דלא עשאו אלא אפוטרופוס וא"כ ה"ה למייפה כחו בקנין דלא קנה דלא עשאו אלא אפוטרופא וכ"כ נ"י דאפילו כתב לו בקנין לא עשאו אלא אפוטרופא:

סעיף ז

ח ומ"ש ואם אמר כתבו ותנו כל נכסי לפלוני ואינו מייפה כחו אפילו אפוטרופא לא עשאו שהרי זה בא לעשותו אפוטרופא בדרך הקנאה וכו' ואין שטר לאחר מיתה זה נלמד ממאי דאמרינן בפרק אע"פ (כתובות נה.) ובפרק מי שמת (בבא בתרא קנב.) גבי מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין:ומ"ש ואפילו האריך בלשון כדרך שופרא דשטרי ילך יזכה יחזיק במתנה אפילו הכי לא עשאו אלא אפוטרופוס דכל יפוי כח שכתב לא הוי אלא כדי דלישתמעון מיליה טפי דברי טעם הם:ומ"ש ומיהו אם פירש בשטר שמקנה לו הקנאה גמורה ולא בתורת אפוטרופוס או שפירש בשטר ויהא רשאי למכור ולתת לאחרים קנה כ"כ נ"י וכבר כתבתי שכן כתבו הרא"ש וה"ה בשם ן' מיגא"ש ז"ל ובטור אב"ה סימן ק"ז כתב רבינו בשם תשובת הרא"ש שכל שכתוב בשטר המתנה לשון שאיפשר להוכיח ממנו דלמתנה גמורה נתכוין הויא מתנה וז"ל הרשב"א ז"ל בתשובה להראב"ד אפילו לא בירר שאינו לאפוטרופסות אלא שכתב לו מתנה בקנין מתנה גמורה היא ונראה שהרב אלפס אינו סובר כן אלא אפילו בירר ואפילו בקנין אינו אלא לאפוטרופסות דכל זה שכתב אינו אלא לכבוד בעלמא כי היכי דלישתמעון מיליה ולא נתברר לנו דעתו של הרב אלפסי בזה אלא מה שנראה לי דין אמת דכל שבירר שאינו מתכוין לאפוטרופסות אלא למתנה גמורה מתנתו מתנה וכן כל שקנו מידו שאין קנין לאפוטרופסות והלכתא בלא טעמא הוא ולא מוספינן עלה עכ"ל וכן כתוב בתשובות להרמב"ן ז"ל סימן ל"ט וכתב עוד הרשב"א ז"ל אם כתבה מטלטלי אגב מקרקעי הוי כאילו ביאר דבריו שלא נתכוין לאפוטרופסות אלא למתנה ואכתוב דבריו בסמוך :

סעיף ט

י ואם כתב כל נכסיו לבנו ולאחר האחר קנה החצי ובנו הוי אפוטרופוס בחצי שם בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קלא:) פשיטא בנו ואחר לאחר במתנה ובנו אפוטרופא: ומ"ש ל"מ אם כתב החצי לאחר תחילה והשאר לבנו דהוי אפוטרופוס וכו' עד ואם כתב חצי

נכסי לבני פלוני וחצי נכסי לבני פלוני הראשון הוי מתנה והשני הוי אפוטרופוס הכל שם בפסקי הרא"ש ובנימוקי יוסף וכתב דטעמא דהשני הוי אפוטרופוס מדלא כתב כל נכסי לפלוני ופלוני בני:ומ"ש רבינו ואפילו הראשון נמי שנתן לו חצי הנכסים יש לו חלק בחצי האחר כאחד מן האחים בנ"י כתב שיש לדון בדבר וכתב נ"י אם כתב כל נכסיו לשני בניו במקום שיש בנים אחרים שניהם אפוטרופין אלא שבעל הלכות כתב שקנו ולא אמרינן דאפוטרופין שוינהו ואפשר דכיון דהלכתא בלא טעמא הוא אין לנו אלא מה שהוזכר בפירוש והרשב"א בתשובה כתב מה שאמרו הכותב נכסיו לבנו לא עשאו אלא אפוטרופא אין חילוק בין כותב לאחד לכותב לשנים או לשלשה ואכתוב לשונו בסמוך: [%א] כתב הרשב"א שנשאל על מי שהיו לו בנים רבים ינתן לשלשה מהם כל מה שיש לו בעולם קרקעות ואגבן מטלטלי מהו והשיב מסתברא שאע"פ שכתב לשלשתן לא עשאן אלא אפוטרופין כי מה חילוק יש בין אחד לשנים כי שמא לא נתכוין שישמעו אלא דברי שלשתן ומ"מ כאן ברור שאלו הג' קנו כל הנכסים מחמת מתנה: [%ב] ואפי' כתב לאחר בכיוצא שכתב לאלו קנה משום מתנה שהרי כתב להם מטלטלי אגב מקרקעי ואי משום אפוטרופסות למה לא כתב להם כן ועוד שמתוך הדברים שנתן להם בקנין ואי לאפוטרופסו' קנין למה אלא ודאי למתנה גמורה נתכוין וכ"כ הראב"ד שם בפירוש שאם הקנה לו בקנין קנה שהרי בירר דבריו שלא נתכוין אלא למתנה גמורה ודברים ברורים הם בעיני עכ"ל: [%ג] וכתב עוד בתשובה הנזכרת דכל היכא דאיכא לאסתפוקי בלשון המתנה אם נתכוין למתנה גמורה או לאו על מקבל המתנה להביא ראיה ופשוט הוא: [%ד] ובתשובה אחרת כתב על שכ"מ שאמר אני נותן לבני כך וכך ושאר כל נכסי לאשתי כיון שנתן מקצת נכסיו לבנו ואין לו אלא אותו הבן זה ודאי מוכיח מצד עצמו שלא נתכוין בנתינת האשה לעשותה אפוטרופא בשאר נכסים עליו שא"כ מ"ש אותו מקצת שלא עשאה אפוטרופא עליו כמו שעשאה על השאר ועוד שכבר אמרו ה' עד שיכתבו כל נכסיהם וזו אחת מהם וכאן הרי לא כתב כל נכסיו שהרי נתן מהם מקצת לבן אע"פ שיש לבעל דין לחלוק מ"מ כל שבנו מוציא מידי זה אינו כמחולק ועוד דכיון דבשעה אחת נתן מקצת לבן והשאר לאשה ה"ז כמשייר בין שנתן לבן תחלה ואח"כ לה ובין שנתן לה תחלה ואח"כ לבן עכ"ל:

סעיף יא

הכותב נכסיו לשתי נשיו הוי ככותב לשני בניו כן כתב הרא"ש ז"ל שם וטעמא משום דהכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא כדין הכותב לבנו וכמו שנתבאר בטור א"ה א"כ דין הכותב לשתי נשיו שוה לדין הכותב לשני בניו:ומ"ש וכותב לאשתו

ובנו כתב ה"ר ישעיה דתרווייהו הוי אפוטרופסין וא"א ז"ל כתב דלאשתו הוי מתנה ולבנו אפוטרופוס ז"ל הרא"ש שם ואם כתב כל נכסיו לאשתו ולבניו יראה דלאשתו הוי במתנה ולבנו אפוטרופא דאשתו לגבי בנו כאחר דמי וכן משמע לישנא דתלמודא דקאמר פשיטא בנו גדול לא עשאו אלא אפוטרופא משמע מתוך דברי שמואל דאמר הכותב לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא וכל שכן בן וכן אמר שמואל במימרא אחת אשתו ובמימרא אחרת בנו הקטן אבל בנו הגדול לא הוצרך לומר וכך היא הגירסא בהרבה ספרים אשתו ובנו לאשתו במתנה ובנו אפוטרופא ורשב"ם מחק ואין צריך עד כאן לשונו: [%ה] כתב הריב"ש בסימן ת"ע אין בלשון רשאה ושלטאה אלא שתהיה כמו אפוטרופא או לכל היותר שתאכל פירות בחייה אבל בגוף הנכסים זכו היורשים ועיין בתשובות הרא"ש כלל פ"ד סימן ג': כתוב בתשובות הגאונים בשם רבינו האי שכ"מ שאמר תטול בתי נ' זהובים ובתי פלונית נ' זהובים והיו לו ג' בנות ואשה אחת והבת הגדולה נשואה אמר ליה אחיו אשתך מה תתן לה א"ל השאר שלה. תשובה דבריו קיימים וכל שאר נכסיו שלה ולא אמרינן דלא עשאה אלא אפוטרופא כיון שחילק לשתי בנותיו שהן יורשות חמשים חמשים לא כתב לאשתו כל נכסיו בודאי אילו לאדם נכרי נתן עם אשתו מקצת נכסיו בזאת לא היתה אשתו אלא אפוטרופא דאמרינן אשתו ואחר לאחר במתנה ואשתו אפוטרופא עכשיו שלבנותיו כתב ולא לאחרים איך נאמר כי אפוטרופא עשאה על בנותיו והרי נתן לשתים מהן מה שחפץ וא"ת שהרי יש גדולה שלא נתן כלום כיון שהעמיד ירושת התורה אפילו באחד מבניו הרי קמה ואין צריך לפטור את שאר יורשיו שהתורה נתנה רשות לאב להנחיל נכסיו לכל מי שירצה עכ"ל. עיין בהגהות מרדכי דבתרא אצל בא מעשה לידינו ונתעלמה ממנו הלכה בענין כותב נכסיו לאשתו ואחריה לילדי בנותי אך היא תתן מנכסי עשרה ליטרין לצדקה והיורשים אומרים שלא עשאה אלא אפוטרופא ועיין בתשובות הרשב"א סימן אלף ומ"ח ובתשובות להרמב"ן סימן ע"א :

סעיף יב

ודוקא בכותב כל נכסיו אבל אם שייר כל שהוא בין קרקע בין מטלטלין הוי מתנה בין ששמע שמת בנו וכתב לאחרים בין בכותב נכסיו לבן בין הבנים כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' זכייה גבי ששמע שמת בנו וכתב כל נכסיו ואם שייר מנכסיו כל שהוא בין קרקע בין מטלטלין מתנתו קיימת וכתב עליו ה"ה מפורש בברייתא כל נכסיו ואל יקשה עליך מ"ש רב נחמן בפרק מי שמת ה' עד שיכתבו כל נכסיהם ואינו מונה דין זה עמהם מפני שכבר מנה שכ"מ דתנן הכותב נכסיו לאחרים ושייר קרקע כל שהוא מתנתו

קיימת וכו' ועל אותה משנה אמרו בגמרא מאן תנא דאזיל בתר אומדנא ר"ש בן מנסיא דתניא מי שהלך בנו למ"ה ושמע שמת וכתב כל נכסיו לאחרים ואח"כ בא בנו וכו' אלמא דינן שוה וכי היכי דהתם הוי שיור אפילו מטלטלין ה"ה הכא וזה פשוט עכ"ל. ובדין כותב כל נכסיו לבנו כתב ג"כ הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר דבעינן שלא ישייר כלום לא קרקע ולא מטלטלין וכתב ה"ה שהטעם מדאמרינן בפ' מי שמת (בבא בתרא קנ:) אמר רבא א"ר נחמן ה' עד שיכתבו כל נכסיהם וחד מינייהו כותב כל נכסיו לאשתו דקיי"ל שלא עשאה אלא אפוטרופא ובפ' י"נ משמע שדין כותב כל נכסיו לבנו דלא עשאו אלא אפוטרופא נלמד מדין כותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא וא"כ כי היכי דבאשתו בעינן שיכתוב כל נכסיו בלא שום שיור ה"ה לבנו ובטור אבן העזר סי' ק"ז כתב רבינו תשובת הרא"ש על לשון מתנה אחת ששייר לעצמו מה שירצה לתת בעד נפשו וגם שיפרעו בכל שנה מה שיש עליו לשלם לצורך ב"ה אי הוי שיור או לא:

סעיף יג

יד (טו) (טז) וכן הכותב נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופוס והכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה והכותב כל נכסיו לאשתו ויצא עליו שט"ח מוקדם הפסידה כתובתה ושטר הברחה ושכ"מ שאמר תטול אשתי כאחד מן הבנים בכל אלו אזלינן בתר אומדנא ובספר א"ה ביארתיו היטב ובסי' ק"ו ובסימן ק"ז ובסי' צ' ועיין בטור זה סי' צ"ט : כתב ה"ר ר' יהודה בן הרא"ש בעיא בגמרא אשה אצל אחים ואצל בני הבעל מי אמרינן אף באלו רוצה שיכבדוה או לא ומסיק דאף באלו אפוטרופא היא אבל ברחוקים מאלו פשיטא דהויא מתנה: [1%] כתב מהרי"ק בשורש כ"ב העדים עצמם אינם נאמנים לומר שהוא שטר מברחת לפי שמשימים עצמם רשעים [2%] ואם עד אחד שאינו חתום על השטר מעיד שהוא שטר מברחת צריך לישבע להכחיש העד [3%] ושם ביאר איזהו שטר מברחת דלא ליקני הלוקח או המקבל מתנה:

סעיף יז

כתב הרמב"ם כל הנותנים כל נכסיהם כשתבטל המתנה ויחזרו כל הנכסים לבעליהם הראשונים אין מקבל המתנה מחזיר הפירות שאכל וכו' בפ"ו מהלכות זכייה וכתב ה"ה זה פשוט כל זמן שאין הבטלה בטעות שתהא בטלה מעיקרא וראיה מנותן מתנה בפירוש ע"מ להחזיר ובודאי דלא עדיף סתמו מפירושו עכ"ל:

סימן רמז

סעיף א

השולח חפצים שיתנום לבני ביתו ולא פירש היאך יחלקו וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא קמג:) ההוא דשדר פסקי דשיראי לביתיה א"ר אמי הראויים לבנים לבנים ראויים

לבנות לבנות ולא אמרן אלא דלית ליה כלתא אבל אית ליה כלתא לכלתיה שדר ואי בנתיה לא נסיבן לא שביק בנתיה ומשדר לכלתיה. ופר"ש פסקי דשיראי. חתיכות מעיל וסתם שלח לחלק לבני ביתו: הראויים לבנים. מלבושי זכר. לכלתיה שדר. ולא לבנתיה דאינסיבא שאינה מוטלת עליו: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שאם יש בו דברים הראויים לבנים ולבנות יתנו לשניהם לא הוצרך הרמ"ה להשמיענו זה שפשוט הוא בדברי ר' אמי ולא כתבו אלא כדי לכתוב עליו וה"מ דלית ליה איתתא וכו': (ב"ה) מ"מ הרמב"ם חולק בדבר כדבסמוך: ומסברא הוא דקאמר לה וכ"כ נ"י:

סעיף ב

ג ומ"ש שלח ואמר יתנו לבני הבנות בכלל וכו' בד"א בבריא אבל שכ"מ שאמר נכסי לבני אין הבנות בכלל ירושלמי בפרק שני דייני גזילות מי ששלח ממדינת הים ואמר ינתנו אלו לבני בנותיו בכלל ואם אמר בשעת מיתה אלו לבני אין הבנות בכלל וכתבוהו הרי"ף והרא"ש ורשב"ם ז"ל בפ' מי שמת וכתב נ"י טעמא דמילתא משום דבחייו רוצה לכבד בנותיו כדי שיהו חביבות על בעליהן אבל בשעת מיתה אינו רוצה לעקור נחלה דאורייתא ובודאי לא מיירי התם בדברים הראוים לאלו טפי מאלו דא"כ רישא דירושלמי הוה פליג עם תלמודנו דהתם תני בנותיו בכלל ואילו הכא אמרינן הראוי לבנות לבנות ומיהו בסמוך כל נכסי א"א שלא יהיה בהם דבר שראוי לבנות טפי ואפ"ה קיי"ל דלבנו נתן הכל ואפשר לומר דה"ק בנותיו בכלל כלומר ומה שראוי לבנות לבנות אבל בשעת מיתה לעולם אימא לך דאפילו מה שראוי לבנות לבנים עכ"ל. וז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות זכייה מי ששלח כלים ממ"ה ואמר ינתנו אלו לבני הרי אלו ינתנו לבנים ולבנות הראוי לבנים כגון ספרים וכלי מלחמה לבנים והראוי לבנות כגון כלי משי הצבועים וכלי זהב יטלום הבנות היו ראויים לזכרים ולנקבות יטלו אותם הזכרים וכן המשלח כלים לביתו סתם והיו בהם כלים הראויים לבנות יטלו אותם בנותיו אומדן דעת הוא שלהן שלח ואם אין לו בנות או שהיו בנותיו נשואות יטלו אותם נשי בניו שהדעת נוטה שלהן שלח עכ"ל ונראה שתחלת דבריו הם מהירושלמי שכתבתי בסמוך וסוף דבריו הם מהעובדא שכתבתי בסמוך ההוא דשדר פסקי דשיראי לביתיה ומפרש ז"ל דהא דאמור בירושלמי בנותיו בכלל היינו לומר דאם יש בהם דברים שאינם ראויין אלא לבנות ינתנו להן אבל בדברים שאין ראויים אלא לזכרים אין לבנות חלק בהן וכדאמר רב אמי הראוי לבנים לבנים הראוי לבנות לבנות דאם לא כן הו"ל הירושלמי חולק עם תלמודא דידן ולא עוד אלא אפי' הם דברים הראויים לזכרים ולנקבות אין לבנות חלק בהן וכתב ה"ה פשוט הוא שדעתו קרובה אצל בנו יותר מבתו שהרי אפילו באשת בנו דעתו קרובה יותר מבתו

הנשואה והטעם מפני שעל בנו לפרנסה כל שכן בבנו ובתו שדעתו קרובה יותר אצל הבן עכ"ל: כתב המרדכי בפרק מי שמת דבריא שאמר אם אמות ינתן כך וכך היינו מצווה מחמת מיתה וכבר כתבתי בסוף סימן ר"נ שהרשב"א חולק בזה וגם מהרי"ק מגמגם על דברי הר"מ : ומ"ש רבינו אבל שכיב מרע שאמר נכסי לבני אין הבנות בכלל אפילו שאין לו אלא בן אחד אין הבנות בכלל אף ע"פ שאמר בני לשון רבים בפרק מי שמת שם ההוא דאמר להו נכסי לבני הוה ליה ברא וברתא מי קרי אינשי לברא בני ולסלוקי לברתא מעישור קאתי או דלמא לא קרו אינשי לברא בני ולמשכה לברתא במתנה קאתי אמר רב ובני פלוא אליאב ופר"ש ההוא דא"ל בשעת מיתה נכסי לבני ולא הו"ל אלא בן אחד זכר וגם בנות היו לו ובעי תלמודא מי קרו אינשי לברא יחידאה בני לשון רבים ואם כן כל נכסיו נתן לבנו ואין הבנות בכלל או לא ויחלקו הבנות עמו ואסיקנא דקרו אינשי לחד ברא בני כדכתיב ובני פלוא אליאב וכתב הר"ן ואם תאמר אם כן למה ליה למימר הכי לישתוק מיניה דממילא ההוא ברא ירית לה י"ל דילמא כתב נכסיו דייתיקי מעיקרא לאחר והשתא הדר ביה דקיי"ל דייתיקי מבטל דייתיקי:ומ"ש וכן אין בן הבן בכלל אע"פ שאמר בלשון רבים שם ההוא דא"ל נכסי לבנאי הו"ל ברא ובר ברא קרו אינשי לבר ברא ברא או לא ופר"ש ובר ברא. בן של אותו בן או של אחר שמת מי קרי אינשי לבר ברא ברא ולפיכך אמר נכסי לבני לשון רבים ויחלקו ביניהם או לא קרו ליה ברא והאי דקאמר לשון רבים היינו כדאמרן לעיל ובני פלוא אליאב ואסיקנא דלא קרו אינשי לבר ברא ברא וכתוב בתשובות הרא"ש כלל פ"ב סימן ד' אע"ג דאמרינן בעלמא בני בנים הרי הם כבנים מייתי ראיה מנדרים [תוספתא פ"ג] דבלשון בני אדם אין בני בנים כבנים:

סעיף ד

ומ"ש בשם הרמ"ה דאי ליה ברא אלא בר ברא ודאי אבר ברא קאמר (וכתב) מסתברא דה"מ היכי דאית ליה ברא אבל ליה ברא אלא ברתא ובר ברא לבר ברא יהיב או לשניהם וז"ל נ"י והיכא שאין לו בנים ויש לו בני בנים ויש לו בנות ואמר נכסי לבני מספקא לן אי משום בני בנים קאמר או משום בנות ודעת רבותי דמשום בני בנים קאמר שהם ראויים לירשו ועומדים במקום בנים והדבר ידוע שהאומר נכסי לבני או לבנותי כולם בכלל ואפילו הם מאה ולא אמרינן בהא מיעוט רבים שנים וכן האומר לקרובי או לקרובותי יש בכלל כל הקרובים שהם פסולים לו לעדות ודבר פשוט הוא וכ"ה בתשובת רבותי עכ"ל הריטב"א ז"ל : כתוב בתשובת מיימון דספר משפטים סימן

מ"ח שאם כתב שטר מתנה לבן אשתו וכתוב בו ותנו לבני שפיר דמי וכן אם כתב שטר מתנה לחמותו וכתוב ותנו לאמי פב"ב ש"ד:

סעיף ה

שאלה לא"א הרא"ש ראובן חילק נכסיו מחמת מיתה וכו' כלל פ"ה סימן ג' והאריך עוד שם והרשב"א בתשובה סימן תתקס"ג נראה שחולק עליו עיין עליו:

סעיף ז

הנותן מתנה לחבירו או שכתב לו נכסיו וא"ל לך ולבני פלוני הוא נוטל החצי אע"פ שהם רבים ובנו פלוני החצי בפרק מי שמת שם ההוא דאמר לדביתהו נכסי לך ולבניך אמר רב יוסף אשתו קנאי פלגא אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו ואיפסיקא בגמרא הלכתא כרב יוסף: ומ"ש וכן אם הנפרטים מרובים והנכללים מועטים וכו' עד סוף הסימן הכל דברי הרא"ש ז"ל שם וכן כתב הר"ן וזה לשונו נ"ל דטעמא דרב יוסף אינו מפני חשיבותו של פרט לומר שכיון שהזכירו ופרטו החשיבו כנגד הכלל דאי הכי מאי מקשינן עליה מהרי עלי מנחה ק' עשרון להביא בשני כלים דהתם לא גילה בדעתו לחשיבותן של כלים כלל ולא שייך התם למימ' שכיון שפרטן החשיב אלא עיקר טעמיה דר' יוסף לומר שכוונתו היתה לחלק נכסיו כפי חילוק דבריו וכיון שהוא עשה ב' חלקים מדבריו האחד ליך והשני לבניך יש לנו לחלק נכסיו בשני חלקים כמו שאמר וקנה מחצה ולפ"ז נמי אילו אמר נכסי לראובן ושמעון ולבני פלוני נוטלין ראובן ושמעון מחצה ובני אותו פלוני מחצה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"א מה' זכייה ולפי זה ג"כ אילו אמר נכסי לראובן ולשמעון וללוי ולבני פלוני והיו לאותו פלוני שני בנים אותם שנים נוטלים מחצה וג' הראשונים אין נוטלין אלא מחצה אף ע"פ שנמצא עכשיו שהורע כחן של נפרטין לפי שלא מפני חשיבותו של פרט אמר רב יוסף דקנה מחצה אלא מפני שראוי לחלק נכסיו כמו שחלק דבריו ולפיכך אפי' לא פרט אלא אחד אותו אחד הוא כנגד הכלל כולו וכן אם ריבה בנפרטין כולן אינן אלא כנגד הכלל זהו דעתי בזה והוא מסכים עם דברי הרמב"ם ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל כתב שלעולם אין הכלל נוטל אלא כאחד מן הנפרטין נראה מדבריו שהוא סובר דכי אמרינן קנה פלגא מפני חשיבותו של פרט כיון שהזכירו בפירוש עכ"ל. וה"ה כתב דעת הרמב"ם ודעת הרמב"ן ז"ל ואח"כ כתב שמ"ש הר"א בהשגות הוא חילוק דק כחוט השערה ונ"י כתב סברות אלו וכתב עוד בשם הריטב"א שהוא מקובל מפי רבו שאין זה במתנה בלבד אלא בכל דבר אפילו בחוב אם אמר הלוו פלוני ופלוני ובניהם וכן תנאי והסכמת יחיד או ציבור עכ"ל : כתוב בתשובות הרשב"א סימן תתקצ"ג בראובן שצוה לתת מנכסיו לרחל ת"ק דינרים ויהיו לנישואיה שנותנים מיד ואין ממתינין עד זמן נשואין וכן הדין

באומר תנו ת"ק לנשואיה ולא אמר ויהיו וה"ז כאומר תנו מנה לפלוני למזונות שאין אומרים יתנו לו יורשים מזונות בכל יום עכ"ל. כתב המרדכי בפרק מי שמת בשם רבי מאיר בשם ר"י האומר כתבו נכסי לבני ולבנותי אם שכ"מ או מצוה מחמת מיתה ויש לו נחלות קרקעות ותכשיטי נשים הראוי לבנים לבנים ולבנות לבנות:

סימן רמח

סעיף א

הנותן מתנה לחבירו או שכתב לו כל נכסיו ואמר ליה ואחריך לפלוני ואחריו יירש פלוני מת ראשון קנה שני מת שני אחרי מות ראשון קנה שלישי ברייתא בס"פ י"נ (קכט:) נכסי לך ואחריך יירש פלוני ואחריו יירש פלוני מת ראשון קנה שני מת שני קנה שלישי:ומ"ש וכגון שאין הראשון ראוי לירשו וכו' בפרק הנזכר (שם) אמתניתין דהמחלק נכסיו לבניו על פיו שלח רב אחא בריה דרב עוירא לדברי ר"י בן ברוקה נכסי לך ואחריך לפלוני וראשון ראוי לירשו אין לשני במקום ראשון כל שאין זה לשון מתנה אלא לשון ירושה וירושה אין לה הפסק עיין במרדכי וכתב הר"ן פר"ש דדוקא באומר נכסי לך סתם הוא דאמרינן שכיון שהוא ראוי לירש אינו לשון מתנה אלא לשון ירושה ומש"ה אין לה הפסק הא אם אמר ליה לשון מתנה מפורש אע"פ שהוא ראוי לירשו מתנה היא ויש לה הפסק והיינו דקאמר שאין זה לשון מתנה אלא לשון ירושה כלומר שאינו לשון מתנה כן דעת הרז"ה אבל הגאונים סוברים שאפילו אמר בפירוש לשון מתנה למי שראוי לירש ירושה היא ואין לה הפסק והקשה עליהם הרא"מ מדתניא לעיל תנו שקל לבני בשבת וכו' ואם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם בין שאמר תנו בין שאמר אל תתנו אין נותנין להם אלא שקל כלומר משום דזכו אחרים תחתיהם ואם איתא דאפילו בלשון מתנה אמרינן דירושה היא ואין לה הפסק היאך יירשו אחרים תחתיהם אלא ש"מ דבלשון מתנה יש לה הפסק ותירץ הוא ז"ל לדעתם דאה"נ דאילו אמר תנו נכסי לבני דלא יירשו אחרים תחתיהם אבל כיון דלא אמר אלא תנו שקל לבני בשבת נמצא שלא זיכה להם אלא שקל שקל בכל שבת ושבת ובמה שזכו אה"נ שאין לו הפסק שאילו לא הספיקו ליטלן בכל שבת ושבת ומתו יורשיהם יורשים אותם אבל השאר לא זכו בו מעולם ואחרים מוסיפים עוד ואומרים דש"ה שלא באו ליד היורש מעולם דשוינהו לנכסי ביד שליש ומש"ה יעשה שליש מה שהושלש בידו אבל באומר הריני נותן נכסי לבני ואחריהם לפלוני לא אמר כלום דאין לה הפסק וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפי"ב מה' זכייה שאפילו באומר בלשון מתנה ירושה היא ואין לה הפסק ומיהו כתב הרב ז"ל שם שאם פירש ואמר לא משום ירושה אני נותן שאין לה הפסק אלא במתנה יש לה הפסק ומהך ברייתא דתנו שקל לבני

בשבת גמר לה והא דרב אחא בר עוירא דוקא בשכיב מרע אבל במתנת בריא לא אמרינן דאין לה הפסק אלא יש לשני מה ששיר ראשון וכ"כ הרב הנזכר בפרק הנזכר עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובות סי' אלף ול"א דהא דרב אחא בריה דרב עוירא אין הדברים אמורים אלא בשכיב מרע אבל לא בבריא וכן כתוב בתשובות להרמב"ן סי' מ"ה וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר שכיב מרע שאמר נכסי לפלוני ואחריו לפלוני אין לשני אלא מה ששייר ראשון ואם היה הראשון ראוי לירשו כגון שהיה בן מכלל הבנים אין לשני כלום שכל לשון מתנה ליורש הרי הוא כלשון ירושה וירושה אין לה הפסק ואע"פ שאמר ואחריו לפלוני אבל הבריא שנתן מתנת בריא על דרך זה וכתב לזה נכסי לך ואחריך לפלוני אין לשני אלא מה ששייר ראשון בין שהיה הראשון ראוי לירשו בין שלא היה ראוי לירשו שכיב מרע שאמר נכסי לך ואחריך לפלוני והיה הראשון ראוי לירשו ופירש ואמר לא משום ירושה אני נותן לך שאין לה הפסק אלא במתנה והרי הפסקתיה השני קונה מה ששייר הראשון לפיכך אם נתן המעות על ידי שליש או שאמר תנו לבני שקל בכל שבת ולא משום ירושה אני נותנה להם והנשאר מן הנכסים אחר מותם יהיה לפלוני אין נותנים להם אלא שקל אע"פ שאינו מספיק להם עכ"ל וכתב ה"ה ואע"פ שאמר ואחריך לפלוני וכו' כתבו ז"ל שאפי' היה השני ראוי לירשו ג"כ אינו כלום ולא זכה שני ומוכרח הוא בסוגיא וכ"כ הרא"מ שאפילו לא נתן ולא הוריש כלום לראשון אלא שאמר יירש פלוני בני כל נכסי לאחר מיתת פלו' אחיו בין שאמר לשון מתנה או לשון ירושה אינו זוכה כלום השני בחלק אחיו אחר מיתתו והרמב"ן ז"ל נסתפק בזה. אבל הבריא שנתן מתנת בריא וכו' נראים דברי הרב ז"ל נכונים בדין הבריא שכיון שהעלינו שאין הבריא יכול להעביר נחלה אלא בלשון מתנה ואם היה לשון ירושה אפי' בראוי לירשו אינה כלום א"כ ודאי מתנה יש לה הפסק שלא אמרו אלא ירושה אין לה הפסק ואפילו לדברי הגאונים ז"ל לא אמרו אלא שהמתנה היא כירושה אבל הבריא שאין דבריו קיימים בירושה אם אתה עושה המתנה כירושה אף היא אינה כלום שכיב מרע שאמר נכסי לך ואחריך לפלוני וכו' ופירש ואמר לא משום ירושה אני נותן לך שאין לה הפסק אלא במתנה והרי הפסקתיה וכו' זה כתב לתרץ הקושיא שהקשו רבינו מהברייתא שאמרה גבי האומר תנו שקל לבני בשבת וכו' אם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם וכו' אין נותנין להם אלא שקל ותירץ רבינו שאע"פ שלמי שראוי לירשו המתנה כירושה כשאמר לא משום מתנה אלא משום ירושה בפירוש ודאי יש לה הפסק עכ"ל ולי נראה דהרמב"ם מתרץ קושיא זו גם בענין אחר דהיינו לומר דהתם שאני דלא באו הנכסים לידם הילכך אפילו אמר בלשון ירושה לא זכה בהם וכבר נזכר תירוץ זה בדברי הר"ן שכתבתי וסובר

הרמב"ם ז"ל דלענין דינא שני התירוצים אמת וזהו שכתב לפיכך אם נתן המעות על ידי שליש או שאמר תנו לבני שקל בכל שבת ולא משום ירושה אני נותנה לה וכו' שבמה שכתב אם נתן המעות ע"י שליש נתכוין לתירוץ שכתבתי ובמה שכתב או שאמר תנו לבני שקל בכל שבת ולא משום ירושה אני נותנה להם וכו' נתכוין לתירוץ שכתב הר"ן וה"ה לדעת הרמב"ם ז"ל ועיין בתשובות הריב"ש סי' קס"ח וז"ל הר"ן וכ"ת בראוי לירשו ורבי יוחנן בן ברוקא היא והא שלח רב אחא בר עוירא מהא שמעינן דהא דרב אחא בר עוירא לאו דוקא באומר נכסי לראובן בני ואחריו לאחר שאינו יורשו של נותן אלא אפילו באומר נכסי לראובן בני ואחריו לשמעון בני מכיון שהחזיק ראובן בנכסיו הוה ליה יורש שהתורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה וכיון שמחזיק בהן מכח ירושתו אע"פ שהוא בא להפסיקה ולתתה לבנו האחר אינו רשאי שהרי הוא כמצוה על הנכסים שאינן שלו דהא כי בעינן לאוקמי ברייתא דנכסי לך בראוי לירשו בין בשני בין בשלישי בעינן למימר הכי דאם איתא דלא בעינן לאוקמי בראוי לירשו אלא שני בלבד אכתי תיקשי לך שלישי אמאי קנה דכשתי שדות ושני בני אדם הוא אלא ודאי תרווייהו בעינן לאוקמי בראויין לירש ואפ"ה מקשינן מדרב אחא בר עוירא ש"מ הא דרב אחא אפילו בששניהם ראויים לירש הוא : [%א] וכתב הרשב"א שאפי' באומר ואחריך מעכשיו לפלוני אין בדבריו כלום שכל שזכה בו הראשון ירושה היא ואין לה הפסק דאלת"ה רב הונא דאית ליה (שם קכ"ה:) באומר אתריך כאומר מעכשיו דמי פליג אדרב אחא בר עוירא דאמר אחריך לפלוני אם ראשון ראוי לירשו לא אמר כלום ואם איתא מאי מותיב מינה הכא לכולהו דילמא הני נמי כרב הונא ס"ל באומר אחריך דכאומר מעכשיו דמי ומיתוקמא ברייתא בראוי לירשו ולקמן (קיג:) נמי דהוה סבר רב עיליש דשני נמי שקיל וכו' אלא ודאי שמעינן דבראשון ראוי לירשו אפילו באומר מעכשיו אמר רב אחא בר עוירא אלו דברי הרב ז"ל. ונ"ל שזה אפשר לדברי האומר דאמרינן דנכסי לך ואחריך לפלוני דאם קדם הראשון ומכר דאין לשני אלא מה ששייר ראשון אפילו באומר מעכשיו הוא אבל לדברי האומר דבאומר מעכשיו אם מכר ראשון שני מוציא מיד הלקוחות לא אמרינן דירושה אין לה הפסק עכ"ל וז"ל נ"י בסוף פ' י"נ כתב הרשב"א דאפילו חל קנין שני מחיים כגון שנתן לו בקנין וא"ל מעכשיו נכסי קנויים לך בקנין זה אפ"ה אין לו לשני כלום כיון שהראשון ראוי לירש ירושה אין לה הפסק ומצא סיוע לדבריו בה' הר"י נשיא אלברגילוני עכ"ל וז"ל הרשב"א בתשובה סי' תס"ד אפילו אמר ואחריו מעכשיו לפלוני לא אמר כלום כדמוכח בהדיא בגמרא עכ"ל אבל בתשובה אחרת לו ז"ל מצאתי שכתב שנשאל על הנותן מתנה לבתו וא"ל נכסים אלו שלך ע"מ שלא יירשם הבעל אלא יחזרו

לי או ליורשי וא"ל שיש חשש בלשון ע"מ אם א"ל ואחריך מעכשיו ליורשי וקנו מידו ליורשיו אם תמות בתו בלא ולד קיימא מהו והשיב אם כתב השיור במעכשיו וכ"ש במעכשיו ובקנין הדברים פשוטים בעיני שאין כאן מקום לדברי רב אחא בר עוירא שאין ירושה זו מופסקת אלא מעכשיו ניתנו הנכסים ליורשים אלו אלא שתלה מתנתו להם בדבר ולומר לכשתמות הבת מעכשיו יהיו הנכסים נתונים ליורשי וזה ברור גם בהלכות הר"ם כתוב כן מפורש שם עכ"ל והיא בתשובה להרמב"ן סי' מ"ה ועיין במה שאכתוב עוד בסימן זה וגם בתשובות שאכתוב בסוף סימן זה :

סעיף ב

ומ"ש רבינו ואם מת שני בחיי ראשון ישארו הנכסים ליורשי ראשון שלא זיכה לשלישי אלא מכח שני וכיון שלא בא ליד שני א"א לשלישי לזכות בברייתא שכתבתי בראש הסימן מסיים מת שני בחיי ראשון יחזרו נכסים ליורשי ראשון וכתב ה"ה בפי"ב מהלכות זכייה על ברייתא זו למדנו ממנה שאע"פ ששלישי קיים כיון שמת שני בחיי ראשון אין לו כלום שלא נתן לו אלא שיקבלם מן השני ואיננו וכן הדין במת שלישי בחיי שני שהנכסים של יורשי שני כשמת אחר הראשון ודין שלישי עם שני כדין השני עם הראשון עכ"ל:ומ"ש שהרי כל זמן שהוא ברשות הראשון הכל שלו גוף ופירי שהרי יכול למכרם דאחריך לפלוני לאו כאומר מעכשיו דמי וכאילו אמר כל ימי חייך יהיה לך גוף ופירי ואם תשאיר דבר אחריך יהיה לפלוני לפיכך אין לשני אלא מה ששייר ראשון בפרק הנזכר (קכה:) אמתני' דאחד הבן וא' הבת לנחלה ההוא דאמר להו נכסי לסבתא ובתרה לירתאי הו"ל ברתא הוות נסיבה שכיבה בחיי בעלה ובחיי סבתא ובתר דשכיבה סבתא אתא בעל קא תבע אמר רב הונא לירתאי ואפילו לירתי ירתאי רב ענן אמר לירתי ולא לירתי ירתאי שלחו מתם הלכתא כוותיה דרב ענן ולאו מטעמיה הלכתא כוותיה דרב ענן דבעל לא ירית ולאו מטעמיה דאילו רב ענן סבר אע"ג דהו"ל ברא לברתיה לא ירית ולא היא דאילו הו"ל ברא לברתיה ודאי ירית ובעל היינו טעמא דלא ירית משום דהו"ל ראוי ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק מכלל דרב הונא סבר בעל נוטל בראוי כבמוחזק אמר ר' אלעזר כל האומר אחריך כאומר מעכשיו דמי אמר רבא מסתברא טעמא דבני מערבא דאי קדים סבתא וזבנה זבינה זבינא ופי' ר"ש מסתבר טעמייהו דבני מערבא דחשבי להו ראוי לגבי בת ולא מוחזק דליכא למימר כאומר מעכשיו דמי דהא אם קדמה הזקנה בחייה ומכרן לאחרים זבינה זבינא וכשתמות הזקנה אפילו אם תהיה הבת קיימת לא תטול כלום וכדאמרינן בכתובות ולקמן בפרקין נכסי לך ואחריך לפלוני אם קדם הראשון ומכר מה שמכר מכר ואין לשני אלא מה ששייר ראשון ואם לא שייר כלום לא שקיל מידי והילכך

בעל לא ירית דאשתו לא הוי הוחזקה כלל בהני נכסי בחייה שהרי היתה הזקנה יכולה למכרן לגמרי משא"כ במתנה מהיום ולאחר מיתה ונמצא שאף גוף הקרקע לא הוחזק לבת בחיי הזקנה וגם כשמתה הזקנה אין הבת בחיים להוריש המוחזק לה לבעל וכתב הרי"ף על הא דא"ר אלעזר כל האומר אחריך כאומר מעכשיו דמי ולית הלכתא כוותיה ודייקינן מינה טעמא דאמר אחריך הוא דהוי ראוי הא אמר מעכשיו מוחזק הוי וירית לה בעל וכן כתב הרא"ש וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפי"ב מהלכות זכייה. וז"ל הר"ן דעת הרי"ף דהיינו טעמא דזבינה זבינא משום דסבירא לן דאומר אחריך לאו כאומר מעכשיו דמי והיינו טעמא נמי דרשב"ג אין לשני אלא מה ששייר ראשון ומש"ה דייק מינה הרב ז"ל דאי אמר בפירוש אחריך מעכשיו לברתא דירית לה בעל ולא מחוור דכיון דאמר רבא מסתבר טעמייהו דבני מערבא דאי קדים סבתא וזבנה זבינה זבינא משמע דלאוסופי אתא ולמימר דאע"ג דכל האומר אחריך כאומר מעכשיו דמי אכתי ראוי הוא ולא ירית לה בעל דאי טעמא דידיה משום דלאו כאומר מעכשיו מאי אתא לאשמועינן הא מקמי דידיה ידעינן דטעמייהו משום דלאו כאומר מעכשיו ועוד דבני מערבא כיון דיהבי טעמא למאי דלא ירית לה בעל משום דהוה ליה ראוי מכלל דס"ל דשאר יורשי' דידה שאינם יורשי הסבתא דהיינו קרוביה מצד האב יורשים הנכסים דלא ממעטינן אלא בעל ומשום ראוי ואם איתא דאומר אחריך לאו כאומר מעכשיו היאך הם זוכים בנכסים שהרי הבת לא זכתה בנכסים עד לאחר מיתת הסבתא ואין אדם יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב אלא ודאי אית להו דכל האומר אחריך כאומר מעכשיו דמי ולפיכך כיון שזכתה הבת בנכסים מעכשיו יורשיה מצד אביה קמים תחתיה אבל בעל לא ירית משום דהוה ליה ראוי דא"ג דאומר אחריך כאומר מעכשיו דמי אי קדים וזבין זביניה זבינא דמה שתשייר אחריך כאמר וקיימא לן הכי זהו מה שהשיבו על הרי"ף ז"ל ואני אומר אינה תשובה שלפי דבריו שהוא סובר שהאומר אחריך לאו כאומר מעכשיו דמי אה"נ שאין קרובי הבת מצד האב יורשים הנכסים מכיון דהוה ליה ראוי משום דלאו כאומר מעכשיו דמי והוא הדין והוא הטעם שאין קרובי הבת יורשים הנכסים מטעם אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל מן האב אלא דכיון דבבעל קיימינן נקטינן טעמא דראוי דאיתמר בה בכל דוכתי ומיהו לישנא דרבה מוכח דאע"ג דכאומר מעכשיו דמי מיקרי ראוי וכ"כ הרב בעל המאור וה"ר יונה והרשב"א ז"ל ולפי זה אפי' אמר בפירוש אחריך מעכשיו לברתא לא ירית לה בעל ואי קדמה וזבנה זבינה זבינא אא"כ נאמר דכיון דאמר מעכשיו ולא צריך לטפויי קאתי ולמימר שלא יזכה ראשון אלא באכילת פירות בלבד דקיימא לן כר"ע (שם קלח:) דדייק לישנא יתירא וכ"כ הרא"ה ז"ל ולא נ"ל כן דכי

דייקינן לישנא יתירא ה"מ במשייר מה שאינו צריך שיור דמשייר לא צריך לישנא יתירא דנכסים בחזקתו הם אבל לישנא דלגבי לוקח או מקבל מתנה לא דייקינן ליה למימר דלטפויי מילתא קאתי אלא שופרא דשטרא הוא נברר הדבר לפי שבכל דבר מסופק יד לוקח על התחתונה ודרכו של לוקח לפרש ביותר עכ"ל ורבינו סתם דבריו כדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורשב"ם ז"ל וכתב נ"י בס"פ י"נ סברת המפרשים דכי אמר נכסי לך ואחריך לפלוני או נכסי לך ואחר מיתתך לפלוני אם קדם הראשון ומכר מה שמכר מכר:

סעיף ג

ומ"ש ואפילו היו בהם עבדים והוציאן לחירות וכו' ואפילו היו בהם כלים ועשאם תכריכין למת בסוף הפרק הנזכר (קלז.) תניא נכסי לך ואחריך לפלוני וירד ראשון ומכר ואכל השני מוציא מיד הלקוחות ד"ר רשב"ג אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון א"ר זירא א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג ואפילו היו בהם עבדים והוציאן לחירות פשיטא מ"ד א"ל למעבד איסורא לא יהבית לך קמ"ל אר"י א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג ואפילו עשאן תכריכין למת פשיטא מ"ד לשוויינהו איסורי הנאה לא יהבית לך קמ"ל ופר"ש למעבד איסורא דהמשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו:ומ"ש אם נתן הראשון לאחר במתנת שכ"מ לא קנה שאין מתנת שכ"מ קונה אלא לאחר מיתה וכו' שם א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג ומודה שאם נתנן במתנת שכ"מ לא עשה כלום מ"ט אמר אביי מתנת שכ"מ לא קנה אלא לאחר מיתה וכבר קדמו אחריך ומהכא משמע בהדיא [%ב] שאם נתנו במתנת בריא הויא מתנה ואין לשני אלא מה ששייר ראשון והרא"ש כלל פ"ד סי' ב' דחק למצוא ראיה לדין זה ולא נזכר לזה שהוא פשוט:ומ"ש בשם הרמב"ם בד"א שמכר הראשון או נתן לאחרים אבל אם מכר הראשון או נתן לבנו או לאחד מיורשיו לא עשה ולא כלום בפרק י"ב מהל' זכייה וכתב ה"ה זה הוציא ממעשה דרב ביבי דאיתא בס"פ י"נ (שם:) ההיא איתתא דהוו"ל דיקלא בארעא דרב ביבי אקניתיה ניהליה כל שני חייו אזל רב ביבי אקנייה לבנו קטן נ"א אקנייה לבנו אמר רב הונא בריה דרב יהושע אפילו רשב"ג לא קאמר אלא באחר אבל לעצמו לא ופירש רבינו לא קאמר רשב"ג אין לשני אלא מה ששייר ראשון אלא שנתן ראשון לאחר אבל לעצמו כגון שנתנה למי שראוי לירשו שהוא כעצמו לאו כל כמיניה והטעם נראה שהוא מפני שכוונת הנותן כשאמר ואחריך לפלוני לא היה בדעתו שיוכל המקבל הראשון לתתם לבניו או ליורשיו שא"כ לא עשה ולא כלום בשיור שכל מה שיש לאדם הוא נותן לבניו אבל כשאינו יכול לתתם לבניו או ליורשיו אע"פ שיכול לתתם לאחרים אין אדם חוטא ונותן לאחרים זהו דעת רבינו וכן פר"ח ה"מ אם נתנו רב ביבי לאחר אבל לעצמו לא ובנו כעצמו ונראה שאין גירסת רבי' לבנו קטן

אלא לבנו סתם ופירוש אחר יש באותו מעשה דאפילו רשב"ג לא קאמר דאין לשני אלא מה ששייר ראשון אלא כגון שאמר ואחריך לפלוני אבל אמר הנותן ואחריך לעצמי או ליורשי כגון כאן שלא נתנו לו אלא כל ימי חייו ודאי אין הראשון יכול למכור ולתת והראו לזה פנים ואין דינם עולה לדעת רבינו כמו שיתבאר ומדברי יתבארו דברי הרא"ש ז"ל עכ"ל ודברי הר"ן כדברי הפירוש השני שכתב גבי עובדא דההיא סבתא דהא דאמרי' בעובדא דרב ביבי אפילו רשב"ג לא קאמר אלא לאחר אבל לעצמו לא היינו לומר דאפילו רשב"ג לא קאמר אלא באומר אחריך לאחר אבל לעצמו לא דבכי הא מודה רשב"ג שאין לו אלא אכילת פירות דבכה"ג שיורא הוא ששייר לעצמו וה"ה באומר אחריך ליורשי דשיורא הוא דמשייר להו ליורשים ואם קדם ראשון ומכר מוציאין הן מיד הלקוחות עכ"ל:ומ"ש רבינו ואיני מבין מה חילוק יש בין יורש לאחר וכו' רבינו היה מפרש עובדא דרב ביבי כדברי הפירוש האחר שהוא פירוש רשב"ם וכמבואר בדבריו לקמן שכתב בד"א שאמר ואחריך לפלוני אבל אם אמר ואחריך יחזור לי ומכר הראשון ונתן מעשיו בטלים ולא עלה על דעתו פירושו של הרמב"ם ולכן כתב שאינו מבין מה חילוק בין אחר ליורש:

סעיף ד

ומ"ש עוד בשם הרמב"ם היה חוב על הראשון או כתובת אשה ובאו ליפרע מנכסים אלו אע"פ שהראשון קיים אין בית דין מגבין מגוף נכסים אלו אלא מהפירות בלבד מת הראשון ובא ב"ח ואשתו לגבות מנכסים אלו אין ב"ד מגבים מהם כלום וכו' בפי"ב מה"ז וכתב ה"ה היה חוב על הראשון וכו' לא מצאתי זה מבואר ומ"מ נראה שפשוט הוא כל שלא מכר או נתן לגמרי שא"א לסלק הקונה במעות ודאי זכה שני וכיון שכן בשיעבוד הרי יכול לסלק מי שנשתעבדו לו במעות דאי לא כשאמרו למכור יאמרו לשעבד דעדיפא ליה טפי שאינו מסתלק עתה לגמרי אלא ודאי כדאמרינן וכ"כ ז"ל דרך פשיטות ועיקר: מת הראשון וכו' ג"ז נמשך אחר האמור למעלה עכ"ל. ובעה"ת כתב בשער מ"ח דכי היכי שאם מכר ראשון ממכרו ממכר ה"נ אם שעבד חל שיעבודו עליו ומגבין למלוה חובו מאותו קרקע אם אין לו דבר אחר ממה שיגבה חובו כך נראה בעיני אלא שמצאתי הרמב"ם שחילק בין מכר לשיעבוד עכ"ל ובשער נ"א כתב ואיכא למיפרך על סברא זו דלא דמי שעבוד למכר בכה"ג וכן מצאתי בזה סברת הרמב"ם ז"ל עכ"ל. וז"ל נ"י בס"פ י"נ והיכא שלא מכר הראשון ולא נתן אלא ששעבד ואפי' באפותיקי ומשכונא ומת יורד השני ואין חוב זה גובה ממנה דכל שלא מכר ונתן ממש זוכה בהם אחריך אם לא החליט לו מחיים וכן דעת שני רבותי הריטב"א ז"ל עכ"ל ועיין במ"ש עוד אח"כ. וזה לשון הר"ן

בעובדא דההיא דאמר נכסי לסבתא ובתרה לירתאי איפשר שאם לותה סבתא אין ב"ח נפרעים מן הנכסים אלו וכ"כ הרשב"א ז"ל עכ"ל:

סעיף ה

ומ"ש והר"מ מרוטנבורק לא כתב כן שכתב בתשובה: (ב"ה) תשובה זו כתבו הגהות מיימון בפי"א מזכייה: על אחד שנתן קרקע לבנו וכו' ואדוני אבי הרא"ש ז"ל הביא דברי הר"מ בתשובותיו והסכים לדבריו ונתן טעם בהם משום דכתובה חל שעבודה מחיים וקדמה לאחריך וכו' בכלל פ"ד: וכתב ה"ר יונה לאו משום דא"ל ואחריך לפלוני וכו' אלא משום דנכסי לך לשון מתנה גמורה משמע והה"נ אם אמר נכסי לפלוני ואם מת לפלוני ומיהו אם א"ל נכסי לך לי' שנים ואחריך לפלוני ומכר הראשון השני מוציא מיד הלקוחות וכו' וז"ל נ"י בס"פ י"נ המפרשים מסופקים אם נתן לראשון לזמן ידוע ואחריו לפלוני ולא קצב זמן אם מה שמכר הראשון מכור או לאו דמשמע דלא יהיב לראשון בעין יפה כמו לשני ואינו יכול למכור בגוף הקרקע או אם נאמר דלאותו זמן מיהא שנתן נתן בעין יפה בשלימות ומה שמכר מכר עכ"ל: ואם אמר נכסי לך ואחריך מהיום לפלו' ומכר הראשון השני מוציא מיד הלקוחות כבר נתבאר שזהו דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל ושיש חולקים עליהם:ומ"ש וכן אם מת שני בחיי ראשון יחזרו ליורשי שני זה מבואר לפי שיטה זו דהוי כאילו נתן גוף הקרקע מהיום לשני ופירי לאחר מיתת הראשון: ומה שכתב ואם הם שלשה ואמר לראשון ואחריך מהיום לפלוני ואחריו מהיום לפלוני כתב הרמ"ה שראשון ושני לא קנו אלא הפירות והשלישי קנה את הגוף מהיום ופירי לאחר מיתת השני ג"ז מבואר לפי שיטה זו:ומ"ש והוא שבאו ליד שני תחילה הילכך אם מת שני בחיי ראשון יחזרו ליורשי נותן הטעם משום דלא זיכה לג' אלא אחר שבאו ליד השני וכיון שלא באו ליד שני מעולם שהרי מת בחיי ראשון לא זכה השלישי והראשון לא היה לו בקרקע זו כי אם פירות בחייו בלבד הילכך יחזרו ליורשי נותן. האומר נכסי לך ואחריך ליורשי ולא היה לו בשעת המתנה אלא בת ואח"כ נולדו לו בנים מי נוטל הנכסים מכח מה שאמר ואחריך ליורשי הבת או הבנים עיין במרדכי פ' י"נ . אלמנה שהגבו לה ב"ד כתובתה מבית שנתן לבעלה חמיה ושאר נכסיו חילק לחתניו כשהיה שכ"מ ועתה מערערים חתניו לומר שיש להם שטר שבית זה לא נתנו חמיהם לבנו רק בתנאי אם יהיה לו זרע ואם לאו תהיה הירושה לבנותיו עיין במרדכי פרק יש נוחלין:

סעיף ז

אע"ג דקיי"ל היכא דלא א"ל ואחריך מעכשיו לפלוני שאין לשני אלא מה ששייר ראשון אסור לו לראשון למכור הגוף וכו' כלומר אע"ג דקי"ל באומר נכסי לך ואחריך לפלוני כל שלא אמר מעכשיו אין לשני אלא מה ששייר ראשון אסור ראשון למכור הגוף וכו'

וזה מבואר בס"פ י"נ (קלז.) דתניא נכסי לך ואחריך לפלוני וירד הראשון ומכר ואכל רשב"ג אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון ורמינהו נכסי לך ואחריך לפלוני רשב"ג אומר אין לראשון אלא אכילת פירות ל"ק הא לכתחלה הא דיעבד:ומ"ש והמשיאו עצה למכור או ליתן נקרא רשע שם אמר אביי איזהו רשע ערום המשיא עצה למכור בנכסים כרשב"ג ופר"ש זה המשיא עצה. לראשון למכור בנכסי' דהא קיי"ל כרשב"ג דאין לשני אלא מה ששייר ראשון ולא נעשה נחת רוחו של מת שאמר אחריך לפלו' דהוה ניחא ליה אם ישתייר ומיהו לא הקפיד קפידא גמורה שלא יוכל הראשון למכרם אם ירצה:

סעיף ח

בד"א שאמר ואחריך לפלוני אבל אם אמר ואחריך יחזור לי ומכר הראשון ונתן מעשיו בטלים בס"פ י"נ (שם:) ההיא איתתא דהוו"ל דיקלא בארעא דרב ביבי בר אביי אקניתיה נהליה כל שני חייו אזל איהו אקנייה לבנו קטן אמר רב הונא בריה דרב יהושע אפילו רשב"ג לא קאמר אלא לאחר אבל לעצמו לא ודברי רבינו בהאי עובדא כפרשב"ם וכבר נתבאר בסימן זה שהרמב"ם מפרש בו פירוש אחר. [ג%] כתב הריב"ש בסימן ת"ע אם אמר נכסי לך כל ימי חייך אינו יכול למכור ואין לו אלא פירות בלבד דהוי כאומר ואחריך לי או ליורשי ואם מכר יורשי הנותן מוציאין מיד הלקוחות וכ"כ הרמב"ן בפרק י"נ ולענין ראוי ומוחזק הו"ל לגבי יורשין כמו שדה החוזרת ביובל דהוי מוחזק כדאיתא בשילהי פ' השולח (גיטין מח.):

סעיף ט

ומ"ש ואם אמר ואחריך ליורשי והו"ל בת ומתה בחיי המקבל והניחה זרע זרעה עומד במקומה ליטול כשימות המקבל אבל אם אין לה זרע אין שאר יורשיה כגון אחי אביה או בני אחי אביה עומדים במקומה ליטול וכן בעלה אינו עומד במקומה אחרי מות המקבל דהוו"ל ראוי וכו' היינו עובדא דההוא דאמר נכסי לסבתא ובתרה לירתאי שכתבתי לעיל בסי' זה דאסיקנא דהלכה כרב ענן דאמר דלית לבעל כלום ולא מטעמיה דאילו רב ענן סבר אע"ג דהו"ל ברא לברתיה לא ירית ולא היא דאילו הוה ליה ברא לברתיה ודאי ירית ובעל היינו טעמא דלא ירית משום דהוה ליה ראוי וכו' ומיהו מה שאמר רבי' אבל אם אין לה זרע אין שאר יורשיה כגון אחי אביה או בני אחי אביה עומדים במקומה ליטול יש לתמוה עליו דהא כיון דנותן אמר ובתרה לירתאי כי לית לברתיה זרע מאי הוי הרי אחיו או בני אחיו ירתי דידיה ויחזרו להם הנכסים וצ"ע והרב רבי' נסים כתב נכסאי לסבתא ובתרה לירתאי הוה ליה ברתא דאינסיבה זו היא גירסת ר"ש ולא מיחוורא דא"ה היכי קאמרינן מסתברא טעמייהו דבני מערבא דאי קדמה סבתא וזבנה זבינה זבינא כלומר וכרשב"ג דאמר הכי לקמן דהא אמרי' בסוף פרקין ההיא איתתא דהוו"ל דיקלא בארעא

דרב ביבי בר אביי וכו' אפי' רשב"ג לא אמר אלא באומר אחריך לאחר אבל לעצמו לא דבכי הא מודה ר"ג דשיורא הוא ששייר לעצמו וה"ה באומר אחריך ליורשי דשיירא הוא דמשייר להו ליורשים ואם קדם ראשון ומכר מוציאין הן מיד הלקוחות אלא ודאי ה"ג נכסי לסבתא ובתרא לירתאי הוה לה ברתא דהוות נסיבא וכך היא גירסת הגאונים ובהלכות הרי"ף ז"ל וא"ת ולפום הך גירסא למה הוצרך לומר ובתרה לירתה לישתוק מיניה דממילא היה בתרה לירתה לאו קושיא היא דנ"מ דאי לא אמר ובתרה לירתה כיון שמתה הבת בחיי הסבתא ואין לה בן יורשי הסבתא יורשים הנכסים ולא יורשי הבת ממשפחת אביה לפי שאין הבן כשהוא בקבר יורש את אמו להנחיל למשפחת האב אבל עכשיו דאמר ובתרה לירתה אם אין לה בן יורשיה ממשפחת אביה יורשים אותה דלא מפקינן אלא בעל משום דהוי ליה ראוי וזה לפי שטת קצת מפרשים שהם סוברים דלמסקנא דשמעתין קיי"ל באומר אחריך כאומר מעכשיו דמי הילכך כל שאמר ובתרה לירתה יורשיה ממשפחת אביה יורשים אותה אבל לדעת הרי"ף שהוא סובר דלמסקנא האומר אחריך לאו כאומר מעכשיו דמי אף יורשיה ממשפחת אביה אין יורשין אותה ונ"מ דאי לא אמר ובתרה לירתה אלא נכסי לסבתא בלחוד בן הבת יורש אותה והשתא דאמר ובתרה לירתה ומתה הבת בחיי הסבתא אפי' הוה ברא לברתה לא ירית להו דכיון שאמר נותן זה ובתרה לירתה הרי התנה שיורשת הסבתא דהיינו בתה לא תזכה במתנה זו מכח סבתא אלא מכח נותן וכיון שמתה הבת בחיי הסבתא ולא זכתה בנכסים אף בנה של בת זו אינו זוכה דהא נותן שוויה לבת זו כאחר וכיון שאחר אינו זוכה לא הוא ולא יורשיו כל שמת בחיי ראשון אף יורשי בת זו אינן זוכין ונמצאו נכסים חוזרין לשאר יורשי סבתא וכדאמרינן יחזרו נכסים ליורש ראשון ותו נ"מ דאילו לא אמר ובתרה לירתה היתה הסבתא זו רשאה למכור לכתחלה אבל עכשיו לא תמכור לכתחלה ואם נתנם נמי במתנת שכ"מ לא עשתה ולא כלום וכדאיתא לקמן וכן אפשר דאם לותה סבתא אין ב"ח נפרעין מנכסים וכ"כ הרשב"א ז"ל ועוד כתב ז"ל וכדי שלא ישתבש אדם בהלכה זו ללמוד ממנה לאותם שכותבים בשטרי מקח ומתנה לך וליורשיך ולבאים מכח שיהא הדין נוהג שם כדין שאמרו כאן אני כותב שלא נאמרו דברים שבשמועה זו אלא באומר אחריך אבל באומר לך וליורשיך שופרא דשטרא הוא שהמתנה או המכר לא יהא להם הפסק שכן כותבין למכור ולמשכן ולעשות כל חפצת נפשם ואין צורך כי אם לשופרא דשטרא בעלמא ע"כ ודברים פשוטים הם עכ"ל:

סעיף י

ומ"ש רבינו אבל נכסי לפלוני ואחריו מעכשיו ליורשי ומתה בתו בחיי המקבל בעלה עומד במקומה ליטול אחרי מות המקבל כיון דא"ל מעכשיו הו"ל כמוחזק כבר נתבאר בתחילת סימן זה שזהו דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל ושיש חולקים עליהם

סעיף יא

ואם אמר לאשה נשואה או פנויה נכסי לך ואחריך לפלוני זה ביארתי בספר אה"ע סי' צ"א: כתוב בתשובת הגאונים יעקב צוה מחמת מיתה דאי דייר ראובן ברי בביתא פלונית לא תימרון ליה מידי ואי נפיק מיניה יזדבן ביתא ויתייהב לעניי מית יעקב דר ראובן בההוא ביתא ה' שנין ויהביה להההוא ביתא לבריה במתנה ונפק מיניה ראובן ודר ביה בריה אי נמי אי ההיא בר ראובן לא דר בההוא ביתא ונפק עם אבוה ואי דר ביה ראובן תרי תלת שבועי ומית וקמת אינתתיה ונפקת מההוא ביתא אי נמי לא נפקא היכי עבדינן. תשובה אי יהביה ראובן במתנה לבריה קנייה ההוא בריה ואי יתיבו ביה בניהם ואיתתא בתריה קנייה דאמרינן נכסי לך ואחריך לפלוני וראשון ראוי לירשו אין לשני במקום ראשון כלום דירושה אין לה הפסק ואי נפקי בני ראובן ואיתתיה מההוא ביתא לאלתר קם ליה בחזקת עניי ליזדבן וליתייהיב דמי לעניי ואי לא נפקת איתת ראובן ובנים מההוא ביתא קמת ליה ירושה בידייהו ולית מן דינא לאפוקינהו ולמיתן לעניי עכ"ל. ויש לתמוה על זה דכיון דחשיב להאי מילתא כאומר נכסי לך ואחריך לפלוני כי נפקי בני ראובן ואיתתיה מההוא ביתא אמאי קם ליה בחזקת עניי הא כיון דזכה בה ראובן היורש אין לו הפסק וכי נפקי מיניה איתתיה ובניה מאי הוי: כתוב בתשובות הרשב"א סימן אלף וקמ"ז שנשאל על אב שכתב שטר מתנת קרקע לבתו והפקידו ביד שליש בתנאי שאם לא תגיע הבת לנשואים יהיה רשות ביד השליש לחלק הקרקע למי שירצה ונפטרה הבת קודם שתנשא ונתנה הקרקע לאחר וע"ש:

סעיף יב

שאלה לא"א ז"ל מי שנתן מתנות לבניו לפלוני כך ולפלוני כך והתנה אם ימות אחד מהם בלא זרע שיפול חלקו לאחיו ולאחיותיו ונתן שמעון מחלקו לגיסו וכו' כלל פ"ד סימן ב' וסיים בה ואין לומר בנדון זה הוי כאילו התנו בפירוש שלא יתנו ולא ימכרו לאחרים אלא יורישו אחריהם לאחיהם ולאחיותיהם דאם לא כן למה הוצרך לפרש שאם ימותו בלא זרע שיירשוה אחיו אטו בר קשא דמתא לירות אלא לישנא יתירא לטפויי אתי כאילו התנה שלא ימכרו ושלא יתנו לאחרים כדי להעמיד הנחלה ביד בניו הא ליתא כי אינה סברא כלל שהתנה שלא ימכרו בניו מחמת דוחק וכי עלתה על דעתו שימותו ברעב להרבות נחלה אחרי מיתתם לאחיהם ומאחרי שיוכלו למכור ה"ה ליתן כי מתנה ומכר

דין א' להם וגם מתנה שנתן שמעון לגיסו הוי כמו מכר שהרי בחליפי המתנה הבטיחו שאם תמוט ידו ולא יהיה לו כ' ליטרין שימלאם לו ועוד בשטר מתנה אין בו לישנא יתירתא כי מה שהוצרך לפרש שאם ימות בלא זרע שיירשוהו אחיו בשביל שרצה לסיים חלקו בשאר נכסים שבנים ובנות שוים בהם יפול לבני ולבנותי בשוה ואלמלא לא פירש היו אחין יורשים הכל ועוד אני אומר דכל אותו התנאי לא היה אלא אם ימות אחד מבניו בחייו אבל אחר מותו שכבר בא חלקם לידם על זה לא התנה כלום וכן מוכיח כל הלשון וכו' עכ"ל ובסימן זה גבי עובדא דההיא סבתא כתבתי בשם הר"ן כמה נפקותות איכא במאי דאמר ובתרה לירתה:

סעיף יג

ששאלת ראובן שנתן לשמעון ולוי בניו בית במחצה והתנה בעיקר המתנה שאם ימות לוי או ישא אשה בחיי אביו ראובן שתחזור המתנה ממנו ותהי לאחיו שמעון מעכשיו וכו' כלל פ"א סי' ב':

סעיף יד

ששאלת #ג ראובן נתן חדר בביתו לשמעון וכתב בשטר שישתמשו שמעון ואשתו בחצר ובבור שבחצר עם שאר בני הבית מעכשיו ולעולם וכו':

סעיף טו

בריא או שכ"מ שאומר אני נותן לפלוני מטלטלין כל כלי ביתו בכלל חוץ מחטי ושערי ובהמותיו וכו' בפ' מי שמת (בבא בתרא קנ.) פשיטא אמר מטלטלי לפלניא כל מני תשמישתיה קני לבר מחטי ושערי כל מטלטלי לפלניא אפי' חטי ושערי ואפי' ריחים העליונה קנה לבר מריחים התחתונה כל דמטלטל אפילו ריחים התחתונה קני איבעיא להו עבדא כמקרקעי או כמטלטלי דמי ולא איפשיטא. ופי' ר"ש אמר שכ"מ מטלטלי לפלניא וה"ה לבריא על ידי קנין: לבר מחטי ושערי. והוא הדין לבר מבהמותיו כ"נ בעיני: ואפילו ריחים העליונה. שרגילים ליטלה משם כדי לתקנה אבל ריחים התחתונה במקומה מתקנין אותה: כל דמטלטל כל שיכולים לטלטלו שאינו מחובר לקרקע ממש ואף על פי שאין רגילים לטלטלו: איבעיא להו עבדא כמטלטלי דמי. נהי ודאי דעבדא כמקרקעי דמי לענין שבועה וקנין כסף ושטר וחזקה דכל מילי דאורייתא דין מקרקעי יש להם מוהתנחלתם אבל לענין לשון בני אדם מיקרו להו מטלטלי וישנו בכלל מתנות מטלטלין שהרי מטלטלי הוא או לא:ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דאף שאר מיני סחורות אינם בכלל וכו' דברים פשוטים הם שהרי אמרו כל מני תשמישתיה קני ופשיטא דמיני סחורות אינם בכלל מני תשמישתיה ולא הוה ליה לרבינו לכתוב והרמ"ה כתב דמשמע שבא לחלוק על מה שאמר למעלה ואינו כן כמו שהוכחתי וכך הו"ל לכתוב וכתב הרמ"ה

דאז הוה משמע שבא להוסיף ולא לחלוק:ומ"ש בבעיא בעבדים שכתב הרמ"ה שלא קנה טעמו משום דכיון דלא איפשיטא הו"ל ספיקא והמע"ה:ומ"ש שהרי"ף והרא"ש כתבו שקנה על בעיא זו כתבו והלכתא כמטלטלי דמי דגרסי' בפרק י"נ (קכח.) אמר רב נחמן אין גובין מן העבדים ואיפסיקא הלכתא כוותיה בהדיא אלמא עבדא כמטלטלי דמי וכ"פ הרמב"ם בפי"א מה' זכייה ואע"פ שנ"י כתב דמההיא דרב נחמן לא מיפשטא בעיין וכן משמע מדברי רשב"ם שכתבתי כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל הסכימו שקנה הכי נקטינן : ואם אמר נכסי לפלוני קנה כל המטלטלין וכו' (שם:) אמר נכסי לפלניא עבדא איקרי נכסי דתנן הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין ארעא איקרי נכסי דתנן נכסים שיש להם אחריות נקנים בכסף בשטר ובחזקה גלימא איקרי נכסי דתנן ושאין להם אחריות אין נקנין אלא במשיכה זוזי אקרי נכסי דתנן ושאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה כי הא דרב פפא הו"ל י"ב אלפי זוזי בי חוזאי וכו' שטרי איקרי נכסי דאמר רבה בר יצחק שתי שטרות הן וכו' ורב חייא בר אבין אמר רב הונא שלש שטרות הן וכו' וזו היא ששנינו נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה בהמה איקרי נכסי דתנן המקדיש נכסיו והיתה בהם בהמה ראויה לגבי מזבח וכו' עופות איקרי נכסי דתנן המקדיש נכסיו והיו בהם הראוים לגבי מזבח יינות שמנים וסלתות ועופות תפילין איקרו נכסי דתנן המקדיש נכסיו מעלין לו תפילין ואיבעיא להו ס"ת מאי כיון דאסור לזבוני לאו נכסי או דילמא כיון דמזדבן ללמוד תורה ולישא אשה נכסי הוא תיקו:ומ"ש שחילק הרמ"ה בין ס"ת לשאר ספרים כ"כ נ"י בשם הריטב"א וטעמא דמסתבר הוא דהא לא אמרו דאין מוכרין אלא ללמוד תורה ולישא אשה אלא בס"ת אבל שאר ספרים אינם בכלל ואפילו למה שכתב הרא"ש וכתבו רבינו בטור יורה דעה דהאידנא ספרי מקרא ומשנה וגמרא אין למכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה מ"מ לא חמירי כס"ת ומעשים בכל יום שאדם מוכר ספריו הילכך ודאי הוו בכלל נכסי ולא איסתפק לן אלא בס"ת דוקא וכדברי הרמ"ה ז"ל וכן כתב המרדכי: כתב הרא"ש בסוף כלל ע"ו על הבגדים שצוה הבעל להניח לה ונסתפקת אם גם בגדי מועד וחופות בכלל נ"ל דכל מידי דמיתקרי בגדים נתן לה כדאמרינן גבי שכ"מ שאמר נכסי לפלוני דכל מידי דמיתקרי נכסי בכלל: וכתב עוד שם דסרבל בכלל מלבושים וכן כל י"ח כלים שאדם לובש כדי להציל מפני הדליקה בשבת כדאיתא בפרק כל כתבי. וכתב עוד שם שהאבן שע"ג הקבר בכלל צרכי קבורה היא: [%ד] כתב הרשב"א שאלת ראובן נתן לשמעון כל מה שיש לו וזה לשון השטר נתן לו ד' אמות קרקע ואגבן כל מטלטל שיש לו בכל העולם בין זהב וכסף בין שאר כלים

גדולים וקטנים ובגדי פשתן ובגדי צמר ומשי וכל ששמו ממון וכל מה ששמו נכסים אם יכול שמעון לתבוע בכח מתנה זו כל הקרקעות שהיו לראובן. תשובה לא קנה קרקעות ולא עבדים ולא ס"ת הקרקעות לא קנה משום דלא הקנה לו כלום אלא אגב קרקע ואין קרקע נקנה באגב ועבדים כקרקעות הם ותניא בפ"ק דבבא קמא [יב.] החזיק בעבדים לא קנה קרקעות בקרקעות לא קנה עבדים וס"ת נמי לא קנה דהא לשון נכסי כולל יותר מלשון מטלטלי כדאיתא בפרק מי שמת ואפילו הכי אמרינן באומר נכסי לפלוני דקנה הכל ואפ"ה איבעיא לן ס"ת מאי וסלקא בתיקו וכיון שכן יד בעל השטר על התחתונה ולא קנה:

סעיף טז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן נתן לדינה אשתו כל נכסיו במתנת בריא וכו' כלל ע"ו סימן ב' ועיין בתשובות הרשב"א סימן תתקי"ח ובדברי הרב המגיד פרק י' מהלכות זכייה ועיין עוד בתשובות הרא"ש כלל פ"ג סי' ד' (י): [%ה] כתב הריב"ש בסי' קס"ז שנשאל על שכ"מ שצוה מחמת מיתה והיה לו בן ושתי בנות ונתן לבן בתורת ירושה הספרים ושאר כל נכסיו הניח לבן ושתי הבנות שיחלקום בשוה ושאם ימות אחד מהם יירשו הנשארים בשוה ואם ימותו שנים מהם יירש הנשאר הכל ואם ימותו שלשתם יהיו מחצית הנכסים להקדש פלוני ומחציתם ליורש היותר קרוב ואח"כ מתו הבן ושתי הבנות והיורש בא לירש הנכסים. והשיב בספרים שנתן לבן בתורת ירושה אין ספק שזוכה בהם זה היורש דכיון שהבן ראוי לירש ירושה אין לה הפסק ובשאר נכסים שנתן לבן ולבנות בתורת מתנה יש לספק בחלק הבן בהם כי יש מהגאונים והרי"ף מכללם שאומרים שאפילו נתן בלשון מתנה כיון שהוא ראוי לירשו הרי הוא כאילו אמר בל' ירושה ואין לה הפסק וכן דעת הרמב"ם בפי"ב אבל דעת הר"ש והרז"ה דכל שאמר בלשון מתנה יש לה הפסק וכיון שיש מחלוקת בזה אין להקדש בחלק ההוא כלום שאין מוציאין מחזקת היורש על הספק כדי לתת להקדש דומיא דשכ"מ שהקדיש או חלק כל נכסיו לעניים ועמד דסלקא בתיקו ופסק הרמב"ם בפ"ט שחוזר לפי שהנכסים בחזקתן וגם בחלק הבנות אם מתו קודם הבן זכה בהם הבן מכח צוואת אביו והרי הוא ראוי לירש וירושה אין לה הפסק אע"פ שמתחלה זכו הבנות בלשון מתנה ולא היו ראויות לירש ואף אם מת הבן ראשון וזכו הבנות בחלקו הלא זכו מכח הלשון של ירושה והנה הן ראויות לירש אותו ולכן יש לומר בחלק הבן שזכו בו הבנות ירושה אין לה הפסק וכן אם מת הבת האחת קודם האחרת יש לומר כן לאותו חלק שירשה מאחותה שאין לה הפסק אמנם אם אחת מהבנות מתה באחרונה בזה י"ל שבחלקה שזכתה מכח מתנת האב בצוואתו

ולא היתה ראויה לירשו שזהו שליש הנכסים חוץ מהספרים אין ספק שזוכה ההקדש במחצית השליש ההוא שהרי אין מקום בזה לומר ירושה אין לה הפסק ומ"ש הרמב"ם בפרק י"ב שכ"מ שאמר נכסי לך ואחריך לפלוני והיה הראשון ראוי לירשו ופירש ואמר לא משום ירושה אני נותן לך שאין לה הפסק אלא במתנה והרי הפסקתיה וכו' השני קנה מה ששייר הראשון ע"כ איני רואה בצוואה זו זה הלשון גם שאין טעמו ברור וכבר השיג עליו הראב"ד וכן נראה דעת הרשב"א בתשובה שלא מצא דרך לשכ"מ להפסיק הירושה מן הראוי לירשו מאחר שיזכה בה גם בגמרא נראה היפך סברת הרמב"ם בזה דא"ל רבא לרב נחמן והא אפסקה א"ל הוא סבר יש לה הפסק ורחמנא אמר אין לה הפסק עכ"ל: [1%] כתב הרשב"א ח"ג סימן קכ"ה שנשאל על ראובן שלא היה לו כי אם בת ובשעת פטירתו נתן כל נכסיו לבת בתורת ירושה והתנה שאם תמות הבת יחזרו הנכסים להקדש והשיב שזכתה הבת בכל הנכסים ומה שרצה להפסיק ולתת להקדש לא אמר כלום והאריך להוכיח כן להוציא מדברי מי שחלק עליו בזה ובתשובה אחרת כתב היה חלוק עלי מי שכנגדי לענין הקדש ועמדו דברינו לפני חכמי צרפת והודו לדברי עכ"ל בסי' תס"ד: [3%] כתב עוד ח"ג סי' קכ"ט שאלת שכ"מ שאמר תנו מנה לפלוני לאחר שישא פלונית או לאחר שנה מי אמרינן בכי הא כבר זכו יורשים בירושתן ושוב אין לה הפסק והשיב כל כי האי ודאי קנה שלא אמרו אין לה הפסק אלא במי שמחזיק את היורש בנכסים בכח כאומר נכסי לבני אבל במניח נכסיו סתם ליורשיו ואומר תנו מנה לפלוני לאחר שיעשה כן או לאחר זמן פלוני ודאי קנה ותדע דהא אמרינן במסכת י"ט ההוא דאמר לינסוב פלוני ברתי והבו ליה ת' זוז אי נסיב יהיבה ובפרק מי שמת אוקימנא מתניתין דהאומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה באומר לכשתלד: קרקע שניתן ליתומים מחמת זקנתם שלא יהא משועבד לכתובת אמם וזקנתם לא נשבעה על כתובתה אמנם היתומים הוציאו שטר שאביהם מחל לה השבועה ועתה טוענת האלמנה מיד שמת חמי היו הנכסים משועבדים לכתובתה ולאו כל כמיניה דבעלי למחול לאמו השבועה עיין בתשובות מיימוניות דמשפטים סימן ז':

סימן רמט

סעיף א

הנותן מתנה לחבירו וחזר בו הרי זה ממחוסרי אמנה. כלומר האומר לחבירו ליתן לו מתנה וחזר בו הרי זה ממחוסרי אמנה במה דברים אמורים במתנה מועטת אבל במתנה מרובה לא וכו' בפרק הזהב (בבא מציעא מט.) אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן האומר לחבירו מתנה אני נותן לך מותר לחזור בו אמר ר"פ ומודה רבי יוחנן במתנה מועטת דסמכה

דעתיה ונתבאר בסימן קק"ד ועיין במהרי"ק שורש קי"ח ובהגהות הראשונות דמרדכי פרק ו' דמציעא:

סעיף ב

אסור ליתן מתנת חנם לעובד כוכבים אבל מותר ליתן לגר תושב וכו' ספ"ק דעכו"ם (כ.) תניא לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי אחד גר ואחד עכו"ם בין בנתינה בין במכירה דברי ר"מ רבי יהודה אומר דברים ככתבן לגר בנתינה לעכו"ם במכירה וידוע דהלכה כרבי יהודה והקשו התוס' דבפרק כל שעה מוקמינן ההיא דשולח אדם ירך לעכו"ם כר' יהודה ותירצו דבתוספתא תניא גבי מילתיה דר"י בעכו"ם המכירו מותר מפני שהוא כמוכרו והא דאמרי' בפרק הדר דא"ל להוא עכו"ם טול גלוסקא ואע"פ שלא היה מכירו כדמשמע התם שאני התם שהיה מתלוה עמו בדרך ואם תאמר וכי לית ליה דמפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום וי"ל דדרכי שלום אין זו מתנת חנם עכ"ל ומ"ש רבי' אסור ליתן מתנת חנם לעובד כוכבים לאו לאפוקי ישמעאל אלא לאפוקי גר תושב דהיינו שקיבל עליו ז' מצות בני נח וזהו שאנו מצווים להחיותו:

סעיף ג

הנותן מתנה לעבד או לאשה קנו האדון והבעל וכו' מבואר בכמה מקומות מהם פ"ק דקידושין (כג.) ופרק חלון (עירובין דף עט):

סעיף ד

הכותב כל נכסיו לעבדו קנה את עצמו בן חורין וזה ביארתי בספר יורה דעה סימן רס"ז:

סעיף ה

מדת חסידות שלא לקבל מתנה משום אדם אלא לבטוח בה' וכו' בריש פ"ג דקדושין (נט.):

סימן רנ

סעיף א

במה דברים אמורים שמתנה צריכין קנין או אחד מדרכי ההקנאות במתנת בריא אבל במתנת שכ"מ אינה צריכה כלום שהחכמים תקנו שדברי ש"מ ככתובין וכמסורין דמו בפ' מי שמת (בבא בתרא קנו.) איפליגו ר' אליעזר ורבנן במתני' בהא וידוע דהלכה כרבנן דאמרי הכי ובפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנא.) גבי מלוגי דשטרי דרב עמרם ובסוף בתרא (קעה.) ובספ"ק דגיטין (טו.) אמרינן בהדיא דקי"ל דברי ש"מ ככתובין וכמסורין דמו:ומ"ש בין אם כתב או אמר נכסי לפלוני קונה למפרע הכי משמע בהנך דוכתי דבאמירה בלא כתיבה נמי הוי דברי ש"מ קיימין. ולישנא דככתובין וכמסורין דמו

הכי דייק וכ"כ הרא"ש בכלל פ"ג סי' ד' וסוף כלל א' ועיין שם : כתב הריטב"א בתשובה מה שטוען ראובן לבטל הצואה לפי שאין כתוב בה שהיה מוטל במטה ודעתו מיושבת עליו והלשונות שרגילים זה אינה טענה שלא היצרכו אותן בדיקות שהוזכרו בר"פ מי שאחזו (סו:) אלא במי שאחזו קורדיקוס וכיוצא בו אבל סתם ש"מ דעתו צילתא היא ובלא שום בדיקה דבריו קיימים וכן מוכח באותו פרק ופרק יש נוחלין ופר' מי שמת אלא דבנשתתק מתוך חליו אמרו בירושלמי שצריך בדיקה פעם אחת וכל הלשונות שכותבים בסתם צוואה לשופרא דשטרא הוא דכתביה וכ"ש שכבר כתבו כאן ששאלו אותו והשיב על הן הן ועל לאו לאו עכ"ל: ומ"ש קונה לכשימות למפרע משעת נתינה אפי' בלא קנין ק"ל שהרי אמרו מתנת ש"מ אינו קונה אלא לאחר מיתה:

סעיף ב

ומה שכתב ואם יעמוד חוזר אפי' אם היתה בקנין בפר' מי שמת (בבא בתרא קנב.) א"ר יהודה אמר שמואל ש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים אע"פ שקנו מידו עמד חוזר בידוע שלא היה מצוה אלא מחמת מיתה:ומ"ש וא"צ לחזור בפירוש כשיעמוד ולומר חוזרני בי אלא מיד כשיעמוד תתבטל המתנה אפי' אינו אומר כלום וה"מ כשנתרפא לגמרי וכו' בפרק מי שאחזו (גיטין עב.) אמר רב הונא גיטו כמנתו מה מתנתו אם עמד חוזר אף גיטו אם עמד חוזר תנן זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה ועמד והלך בשוק וחלה ומת אומדין אותו אם מחמת חולי הראשון מת הרי זה גט ואם לאו אינו גט ואי אמרת אם עמד חוזר ל"ל אומדנא הרי עמד אמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא שניתק מחולי לחולי והא עמד קתני עמד מחולי זה ונפל לחולי אחר והא הלך בשוק קתני הלך על משענתו והא קמ"ל דהלך משענתו היא דבעינן אומדנא אידך אומדנא נמי לא בעי ש"מ שכ"מ שניתק מחולי לחולי מתנתו מתנה דאמר רבי אלעזר משמיה דרבה ש"מ שניתק מחולי לחולי מתנתו מתנה רבה ורבא לא ס"ל הא דרב הונא גזירה שמא יאמרו יש גט לאחר מיתה. ופרש"י גיטו דש"מ כמתנתו מה מתנתו אמרינן בב"ב אם עמד חוזר אף גיטו אם עמד חוזר ולא מיבעיא היכא דאמר אם מתי דהא לא מיית אלא אפי' לא אמר אם מתי אלא יהב לה גט סתמא אם עמד חוזר דמסתמא אדעתא דמיתה יהיב לה: שניתק מחולי לחולי. ואין זו עמידה אא"כ בא לכלל רפואה שעה אחת: על משענתו. נשען על מקלו ולעולם חולה הוא והא דנקט הלך לאו משום דעמידה היא דתילף מינה אם עמד אינו חוזר אלא הא קמ"ל טעמא דהלך הוא דבעינן אומדנא אם מחמת חולי הראשון מת דאיכא למיחש הואיל והנך ניצול מאותו חולי ומת מחולי אחר והוא אמר מהחולי זה. אידך מי שלא הלך בשוק מסתמא אע"פ שניתק לחולי אחר יש בו מחולי הראשון ולא

בעי אומדנא. מתנתו מתנה. אם מת מחולי האחת אמרת לאו עמידה היא וגבי גט דמתני' היא דבעינן אומדנא משום דמחולי קאמר. וכתב הרא"ש יש לדקדק מכאן דהא דאמרינן דש"מ אם עמד חוזר לאו דוקא חוזר שיצטרך לומר אני חוזר בי ואם לא אמר כן ומת אחר כך הויא מתנה אלא מיד כשעומד מחליו נתבטלה המתנה ממילא מדדייק הכא ואי אמרת אם עמד חוזר למה לי אומדנא הרי עמד משמע מיד שעמד נתבטל הגט ועוד ע"כ צ"ל הכי דאי עד דאמר אני חוזר בי למה לי עמד הא אמרינן כל שאילו עמד חוזר חוזר במתנתו עכ"ל וכן כתב עוד בפ' מי שמת גבי עובדא דההוא דהוה כתיב ביה כד הוה קציר ורמי בערסיה ולא כתיב ביה ומגו מרעיה איתפטר לבי עלמיה וכ"נ נ"י בפרק מי שמת. וכתב הריב"ש בסימן ר"ז שכן כתבו כל האחרונים ושכן נראה מל' הרמב"ם פ"ח והדבר מוסכם אין חולק בו עכ"ל. וכתב הרי"ף בפרק מי שמת וז"ל גרסינן בפרק מי שאחזו אמר רבי אלעזר ש"מ שניתק מחולי לחולי מתנתו מתנה וסוגיא דשמעתא התם בשלא עמד והלך על משענתו אבל עמד בין חולי לחולי והלך על משענתו אומדין אותו אם מחמת חולי הראשון מת מתנתו מתנה ואם הלך לשוק בלא משענת אין מתנתו מתנה ואינו צריך אומד וכן פי' הרמב"ם בפ"ח מה' זכיה וכתב ה"ה דברי המחבר כדברי ההלכות והרמב"ן אמר בגיטין דבהלך על משענתו לא בעינן אומדנא אלא באומר בפירוש מחולי זה שדברי רב הונא שלשם אמהיום אם מתי מחולי זה קאי ושטה אחרת יש דאמהיום אם מתי קאי והיא דעת המחבר וההלכות ומפורשים בחידושי הרשב"א ז"ל עכ"ל: כתב המרדכי בפרק מי שמת אם עמד והלך על משענתו לא נתבטלה מתנתו דבעינן שעמד והלך על משענתו בשוק: [%א] כתב הריב"ש בסימן ר"ז בשם הרשב"א בתשובות מצוה מחמת מיתה כל שעמד חזרה מתנתו ממילא ואפי' אמר בפירוש ואפי' איתרפא לגמרי ואחיה כמה ימים תהא צואתי קיימת כל זמן שלא אחזור בי אין בדבריו כלום דמתנת ש"מ דרבנן היא והם לא אמרו שתהא מתנתו קיימת אלא כדי שלא תטרף דעתו עליו ולפיכך קיימו דבריו לאחר שימות אבל זה שעמד ונתרפא לגמרי הרי יש לו זמן לחזור וליתן ואין חוששין לו שמא תטרוף דעתו מעתה וכשעמד נתבטלה לגמרי מתנתו והרי זה כאילו צוה בבריאתו בלשון מצוה לאחר מיתה שאין בדבריו כלום עכ"ל והיא בתשובת הרשב"א סימן תתקע"ה ובתשובה להרמב"ן ז"ל סימן ו' עיין עוד שם :

סעיף ג

ומ"ש בד"א בנותן מתנה אבל אם הודה על נכסיו שהם של פלוני לא הוי כנותן וקנאה זה שהודה שהם שלו אפי' אם יעמוד אינו חוזר בפרק מי שמת (בבא בתרא קמט.) איבעיא להו ש"מ שהודה מהו ת"ש דאיסור הו"ל י"ב אלפי זוזי בי רבא רב מרי בריה הורתו

שלא בקדושה הוה אמר רבא היכי נקנינהו רב מרי להני זוזי וכו' ואסיקנא לודי איסור דהלין זוזי דרב מרי ולקנינהו באודיתא ופר"ש דמיבעיא ליה אי אמרינן שאמר כן שלא להשביע את בניו או דילמא כיון דאודי אודי והתוספת הקשה עליו וכתבו דנראה לר"י לפרש שכ"מ שהודה מהו מי שהודה שיש לפלו' מנה בידו אע"פ שאנו מוחזקים בו שאין לו מי אמרי' דקני כמתנת שכיב מרע ואם עמד חוזר או דילמא קני לגמרי ואם עמד אינו חוזר ופשיט מההוא מעשה דאיסור גיורי דקני לגמרי כמתנת בריא על ידי הודאתו דאי כמתנת שכיב מרע היאך קנה והא אמרינן כל מאן דאיתיה בירושה איתיה במתנת ש"מ וכן משמע מתוך פר"ח שפירש לודי איסור דהני דמים דרב מרי בריה וקני להו באודיתא דאביה עכ"ל וכן פירש הרא"ש ז"ל. והרמב"ם כתב בפ' ט' מהלכות זכיה שכיב מרע שהודה שיש לפלוני אצלו כך וכך תנהו לו או שאמר כלי פלוני פקדון היא בידי לפלוני תנהו לו חצר פלוני של פלוני הוא חוב שיש לי ביד פלוני אינו שלי של פלוני הוא בכל אלו הדברים וכיוצא בהן הודאתו הודאה ואפי' הודה הגר לבנו שאין הורתו בקדושה דבריו קיימין אפי' הודה שכיב מרע לעכו"ם נותנין לו אבל שכיב מרע שצוה ליתן לעכו"ם מתנה אין שומעין לו שזה כמי שצוה לעבור עבירה מנכסיו וכ' ה"ה שכיב מרע שהודה שיש לפלוני וכו' בעיא דאיפשיטא פרק מי שמת ומ"ש תנוהו לו שאם לא כן אין נותנין כמו שיתבאר פרק י' ופירש הרב ן' מיגאש שהודאתו כהודאת בריא ואם עמד אינו חוזר שאין זה מתנה ואינו צ"ל אתם עידי שאין אדם משטה בשעת מיתה וכ"כ הראב"ד ז"ל עכ"ל. ואם האי הודאה מהניא דוקא בפקדון או אפי' בהלואה עיין במרדכי בפרק הנזכר: [%ב] כתב הרשב"א בתשובה אפילו הודה שמעון בשעת פטירתו שקבל כך וכך מעות בפקדון מראובן ואפילו עשה לו שטר הודאה אינו מזיק לאשה דהודאת בעל דבר במקום שחב לאחרים אינה כלום כמו שאמרו בפ' ב' דכתובות (יט.) עכ"ל. וכיוצא בזה כתוב בתשובותיו דפוס סי' אלף ומ"ז וכן מצאתי בתשו' הגאונים על ש"מ שצוה לפלוני עלי כך וכך תנו אותו לו מממוני ותנו לו כך וכך שיש לו עלי שגנבתי בנערותי ויש עליו כתובת אשה ושטרי חובות אין סומכין על הודאת המת להקדים מי שאין בידו ראיה קדומה ומ"מ כולם נשבעים לבעל הצואה ולבעל הגניבה:

סעיף ד

ומ"ש ואם הקדיש נכסיו או הפקירן או נתנם לעניים מיבעיא אי הוי דינו כמו נותן וחוזר אם יעמוד או לא ולא איפשיטא בפ' הנזכר (קמח:) איבעיא להו הקדיש כל נכסיו ועמד מהו מי אמרינן כל לגבי הקדש גמר ומקני או דילמא כל לגבי נפשיה לא גמר ומקני הפקיר כל נכסיו לעניים מהו מי אמרי' צדקה מיגמר גמר ומקני או דילמא כל לגבי

נפשיה לא גמר ומקני חילק כל נכסיו מהו מי אמרינן כיון דאף לעניים כעשירים גמר ומקני או דילמא כל לגבי נפשיה לא גמר ומקני תיקו ל"א הקדיש כל נכסיו מהו הפקיר כל נכסיו מהו חילק כל נכסיו לעניים מהו תיקו ז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות זכיה ש"מ שהקדיש כל נכסיו ולא שייר כלום או הפקיר או חלקן לעניים אם עמד חוזר בכל הטעם פשוט דכיון דעלו בתיקו אין מוציאין מידו אלא בראיה ברורה וכ"כ רבי' בסימן רנ"ב בשם הרמ"ה ומ"ש בשם הרא"ש שאין מבטלין ההקדש וההפקר והחילוק שחילק וכו' שם בפסקיו ודברים תמוהים הם בעיני דהכא ודאי איכא אומדנא ברורה דלא עביד איניש דיהיב כל נכסיו לאחריני והוא יחזיר על הפתחים אלא משום דלדבר מצוה נינהו מספקא לן דילמא גמר ומקני הילכך מספיקא אין מוציאין מידו כדברי הרמב"ם והרמ"ה ז"ל וכ"ד הריב"ש בסי' ק"ס : [ג%] וכתב עוד שם ומה שכתבת שקודם בא היורש החזיקו עניי עולם בחלקם אין זה חזקה אלא תקיפה במה שאינו שלהם שיורש הבא ליירש מחמת קורבה חזקתו בנכסי' ברורה וההקדש בא לזכות מכח הצוואה שהוא ספק ואין ספק מוציא מידי וודאי ואפשר שאם הספק היה בשניהם כגון שזה לא בא מחמת קורבה וירושה דממילא אלא ששניהם באים לזכות מכח הצואה שהיא ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ואיפשר שאם הספק היה בשניהם באים לזכות מכח הצואה ויש בה ספק אז היה איפשר שתועיל להקדש התפיסה במטלטלין לא [ד%] בקרקעות שאין תפיסה מועלת בהם וגם במטלטלין יש מהאחרונים סוברים שאין תפיסה מועלת בהם אלא בלא עדים אבל בעדים לאו תפיסה של כלום היא [ה%] והרמב"ן סובר דאפילו בלא עדים אין תפיסה מועלת אלא כשהספק הוא מחמת הכחשה אבל כשהוא מחמת הדין עצמו [ו%] כגון כל תיקו שבתלמיד כיון שדינו לקולא לנתבע בין תפס בעדים בין שלא בעדים מוציאין מידו וטעמא דמסתבר היא אע"פ שדעת הרמב"ם בקצת תיקו שבתלמוד דאי תפס לא מפקינן מיניה כמו שכתב זה בספר מגיד משנה בפ"א מהל' נזקי ממון ואלו הדינים מתבארים בסוגיא דתקפו כהן בפרק קמא דמציעא עכ"ל (ו:): אלמנה שהיתה חולה ואמרה לקהל אחר מותי בואי בחדרי וקחו כך וכך לצדקה וביום השני אמרה לאחיה כל אשר בחדרי קא לך ולאחיותיך ולא היה לה כי אם חדר אחד עיין במרדכי פ' מי שמת:

סעיף ה

ומ"ש ואם מכר כל נכסיו ועמד ורצה לחזור שם (קמט.) איבעיא להו מכר כל נכסיו מה זימנין אמר רב יהודה אמר רב אם עמד חוזר וזימנין אמר אינו חוזר ולא פליגי הא דאיתנהו לזוזי בעינייהו הא דפרעינהו בחובא ופי' ר"ש הא דאיתנהו בעינייהו. חוזר

דלהכי שבקינהו אם אעמיד מחליי אחזירם:ומ"ש רבי' וגם הרמב"ם בפ"ט מהל' זכיה הוציאם במקום מה שאמרו בגמרא פרעינהו בחוביה משום דמשמע דבכל ענין שהוציאם אינו חוזר דכל שהוציאם מוכחא מילתא דלא מכר ע"מ להחזיר אם יעמוד:

סעיף ו

ומ"ש בד"א בנותן כל נכסיו אבל אם שייר כלום שלא נתן אז דינו כמתנת בריא וכו' קאי אכל מה שכתב בסימן זה דמתנת ש"מ אינה צריכה קנין ואם עמד חוזר וקאמר דהיינו דוקא בשנתן כל נכסיו אבל אם שייר כלום שלא נתן אז דינו כמתנת בריא ואינה נקנית אלא בקנין ואם עמד אינו חוזר בו וכו' דין זה הוא משנה בפ' מי שמת (בבא בתרא קמו.) ש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים שייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת ופר"ש ש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים. וה"ה אם חילק על פיו בלא כתיבה שאמר נכסי לפלוני כדתנן לקמן באמן של בני רוכל ומתה וקיימו חכמים את דבריה: מתנתה מתנה. דמתנת ש"מ במקצת אם עמד מחליו אינו חוזר וכגון שכתוב בו קנין כדפסקינן לקמן בגמרא והלכתא מתנת ש"מ בעי קנין אע"ג דמית ומצוה מחמת מיתה לא בעי קנין והוא דמית: מתנתו מתנה. הואיל ושייר לעצמו הרי היא כמתנת בריא הלכך בין עמד מחליו בין מת מתנתו קיימת דשלא מדאגת מיתה נתן: לא שייר קרקע כל שהיא אין מתנתו מתנה. ואם עמד חוזר שנראין הדברים שמחמת מיתה נתן וע"מ שאם לא ימות לא יתקיים דמדלא שייר מידי אמרי' לאו אדעתא דהכי יהב ליה שאם יעמוד מחליו ימות ברעב ויצטרך לבריות אבל אם מת מיהא מתנתו מתנה בין שייר בין לא שייר כדמוכח בגמרא אמר רב נחמן ש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים אם כמחלק מת קנו כלם וכו' ואפי' לא קנו מידו קנו הנכסי' לאחר מיתתו היכא דלא שייר מידי דדברי ש"מ ככתובין וכמסורין דמו וטעמא מפרש בגמרא ודוקא ש"מ שכתב כל נכסיו סתם ולא צוה מחמת מיתה ולא הזכיר דברי מיתה בשעת צואה אבל מצוה מחמת מיתה אפילו שייר קרקע כל שהו וקנו מיניה אין מתנתו מתנה אלא אם עמד חוזר כדפסקינן לקמן בגמרא וכדפרישית וז"ל הר"ן שייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת וכו' פירוש שייר קרקע כל שהוא דהו"ל מתנת ש"מ במקצת מתנתו קיימת אפי' שעמד ומיהו דוקא בשקנו מידו הא לאו הכי לא מהניא ולא מידי דהא אסיקנא בגמרא דמתנת ש"מ במקצת בעיא קנין לא שייר קרקע כל שהיא אין מתנת קיימת אע"פ שקנו מידו וכדאמרינן בגמרא אע"פ שקנו מידו אם עמד חוזר בידוע שלא היה קנין אלא מחמת מיתה ומיהו כשמת מתנתו מתנה אפי' בלא קנין ואם בקנין צריך הקנין במיפה כחו וכדמסקינן בגמרא אליבא דשמואל דקיי"ל כוותיה הא לאו הכי לא מהניא ולא מידי כל שיש בה קנין אע"פ שמת אליבא

דשמואל כדאיתא בגמרא עכ"ל:ומ"ש וכמה הוא השיור שנעשה אותו כמתנת בריא כתב רב אלפס אפי' כל שהוא וכו' שם אהא דתנן שייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת וכמה כל שהוא רב יהודה אומר קרקע כדי פרנסתו רב ירמיה אמר מטלטלין כדי פרנסתו א"ר זירא כמה מכוונין שמעתתא דסבי קרקע מ"ט דאי קאי סמיך עלה מטלטלי נמי סמיך עלייהו אמר רב יוסף מאי כוונתך מאן דאמר מטלטלין קרקע תנן ומאן דאמר כדי פרנסתי כל שהוא תנן וכתב רב אלפס וליתא לדרב יהודה מדרבא אמר רב נחמן ה' עד שיכתבו כל נכסיהם ואלו הן ש"מ עבדו אשתו ובנו ומברחת וש"מ דשיור מידי בכולהו הוי שיור ולא בעינן כדי פרנסתו ובכולהו מטלטלי הוי שיור וכתב הרא"ש ותמהני על הדין פסקא דלא אשכחן מאן דפליג על רב יהודה ורב ירמיה בר אבא ורבי זירא ששיבח דבריהם אלא רב יוסף שתמה על ששיבח רבי זירא דבריהם ולא מלאו לבו לחלוק על דבריהם וגם אביי הקשה יפה לרב יוסף שתמה על דבריהם ורב יוסף דחה דברי אביי בדברים שאין בהם ממש ומה שרצה רב אלפס להשוות כל חמשתן ביחד בשייר מידי בכולהו הוה שיור אין בראיה זו ממשות לדחות דברי אלהים חיים דלאו כולהו בחדא מחתא מחתינהו דרב נחמן לא קאמר אלא הדין שאמרו חכמים אין נוהגים במקצת נכסים ולאו דוקא שיהא שיור כולן שוה דלכולהו מטלטלי הוי שיור לבר מכתובה משום דכתובה ממקרקעי תקינו רבנן וכן לענין שיור נמי מסתבר דשכיב מרע בעינן כדי פרנסתו דמידי הוא טעמא אלא משום אומדנא דלא יהיב איניש כל מאי דאית ליה וימות ברעב אלא אדעתא דמיית קא יהיב והאי אומדנא לא בטלה אם לא ששייר כדי פרנסתו ומסתבר כי היכי דבטלה תמיהת רב יוסף על קרקע הכי נמי איתבטלא על כל שהוא עכ"ל:ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ויראה שיעור פרנסתו אם הוא עובד אדמה וכולי שם ודברי הרמב"ם. ז"ל בפרק שמיני מה' זכיה כדברי רב אלפס: (ב"ה) צריך לומר לדעתם שאע"פ שאין בשוויה כדי פרנסתו שמא דעתו לחיות חיי צמצום מאז והלאה: ומה שאמר רבינו וכן דעת בעל העיטור דבעינן כדי פרנסתו אלא שנסתפק בשיעורו וכו':

סעיף ז

ומ"ש וכל שלשה ימים הראשונים יש לו דין מתנת שכיב מרע מכאן ואילך יש לו דין מצוה מחמת מיתה בד"א שלא קפץ עליו החולי אבל אם קפץ עליו אפילו כל צואתו סתמא מחמת מיתה היא כן כתב הרא"ש בפרק מי שמת וז"ל מסוכן שתקף עליו החולי ונטוי למות כל צואתו חשבינן מחמת מיתה אפילו לא הזכיר מיתה והכי איתא בירושלמי דפאה איזהו ש"מ כל שלא קפץ עליו החולי דרך ארץ הקרובים נכנסים אצלו

מיד והרחוקים אחר ג' ימים ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסים מיד אלמא משמע דאחר ג' ימים נקרא ש"מ וכל צואתו מחמת מיתה היא עכ"ל:

סעיף ח

ומ"ש לשון הרמב"ם הסומא או הפיסח וכו' אבל החולה שתש כחו וכו' בפ"ח מה' זכיה:ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא הראשונה כלומ' הרמב"ם כתב שאולי שתש כחו וכו' נקרא ש"מ ולא חילק בין תוך ג' ימים לאחר ג' ימים וא"א הרא"ש כתב כסבר' ראשונה שמחלק ביניהם ומיהו מ"ש הרא"ש דקפץ עליו החולי הוי מצוה מחמת מיתה גם הרמב"ם כתב כן בפ"ט מהלכות זכיה וז"ל המסוכן והוא שקפץ עליו החולי והכביד עליו חליו כמצוה מחמת מיתה הוא והרי דבריו ככתובין וכמסורין אם מת ואם ניצל ועמד אפילו קנו מידו במקצת חוזר:

סעיף ט

ומ"ש ואם נשתתק ואינו יכול לדבר ורמז ליתן מתנה בודקין אותו כדרך שבודקין אותו לגיטין ואם הוא בדעתו מתנתו מתנה ואם לאו אין מתנתו מתנה ברייתא בפ' מי שאחזו (גיטין ד' עא.) כשם שבודקין אותו לגיטין כך בודקין למשאות ולמתנות:ומ"ש כמו שפירשתי בספר אבן העזר בסימן קכ"א כתב ענין בדיקות הללו לענין גיטין:

סעיף י

ומ"ש וגוסס כתב ר"ח דאין מתנתו מתנה אע"פ שמדבר וכן פי' רש"י אבל רשב"ם ור"י פירשו שמתנתו מתנ' מחלוקת זה כתוב בפרק י' יוחסין (קידושין עח:) בתוס' ובפסקי הרא"ש ושם הסכים הרא"ש לדעת ר"י וכ"ד רשב"ם בפ' י"נ (קכז:) וכן דעת הרשב"א והר"ן בפרק מי שאחזו וכ"ד סמ"ג וסמ"ק ובטור א"ה סימן קנ"א כתבתי בדין זה: כתב המרדכי בספ"ק דמציעא פסק הר"מ דאף הבריא שאמר לפלוני כך וכך אם ימות זה נקרא מצוה מחמת מיתה וקנה וכן משמע מתוך פירש"י עכ"ל וכ"כ עוד בפרק יש נוחלין והרשב"א בתשובה חולק עליו וכתבתיה בס"ס זה ושם כתבתי תשובת מהרי"ק בזה:

סעיף יא

בד"א שמתנת ש"מ שיש בה שיור אינה נקנית אלא בקנין ואם עמד אינו חוזר כשנתן סתם ולא פי' מחמת מיתה אבל אם פירש מחמת מיתה או אפילו לא פירש אלא שנראה מתוך דבריו שהוא נותן מחמת מיתה וכו' אפילו אם יש בה שיור נקנית באמירה בלא קנין לכשימות ואם יעמוד חוזר אפילו אם יש בה קנין בפרק מי שמת (בבא בתרא קנא:) אסיקנא והלכתא מתנת שכיב מרע במקצת בעיא קנין ואף על גב דמת מצוה מחמת מיתה לא בעיא קנין והוא דמת עמד חוזר ואע"ג דקנו מיניה וגרסי' תו התם (שם) אחתיה דרב דימי בר יוסף הו"ל פיסקתא דפרדסא וכו' זימנא חדא חלשה שלחה ליה תא קני

שלח לא בעינא שלחה ליה תא קני כל היכא דבעית אזל שיירה וקנו מינה כי קימה הדרה בה אתאי לקמיה דרב נחמן א"ל לסהדי היכי הוה מעשה א"ל אמרה הכי ווי דקא מיתא הך איתתא א"ל א"כ הוה מצוה מחמת מיתה ומצוה מחמת מיתה חוזר ופר"ש א"ל. העדים: אמרה. כששלחה בשביל אחיה: ווי דקא מיתא הך איתתא. ולא תראה את אחיה שאינו רוצה לבוא אלי: וכתב הרא"ש אע"ג דלא הזכירה מיתה בשעת המתנה דבגילוי מילתא בעלמא סגי:

סעיף יב

ומ"ש רבינו ומ"ש בן חפני פי' מי שמזכיר מיתה הוא הנקרא מצוה מחמת מיתה כלומר אבל אם לא הזכיר מיתה אפי' אחר ג' ימים לחלי ויש לו דין ש"מ ולא דין מצוה מחמת מיתה וזה כדעת הרמב"ם דלעיל בסמוך:ומ"ש ובעל העיטור כתב מסוכן שחליו קשה וכו' וג' ימים הראשונים נקרא שכיב מרע וכו' וזה כדעת א"א הרא"ש ז"ל נתבאר לעיל בסמוך: וז"ל [%ז] הרשב"א בתשובה אין צריך שיאמר המצוה שהוא מצוה מחמת שהוא חולה אלא כל שהוא מוטל בערש דוי וצוה על נכסיו ה"ז מתנת ש"מ ואם חילק כל נכסיו הרי הוא כמצוה מחמת מיתה ואפילו חילק מקצתם והוא מסוכן אע"פ שלא הזכיר שם מיתה אנו דנין אותה כמתנה מחמת מיתה עכ"ל: כתב נ"י בשם רבוותא דמצוה מחמת מיתה אפי' בקנין וזיכוי מצי למהדר וכ"כ הר"ן ן' מיגאש ונראה בעיני האחרונים וכתב עוד בשם הריטב"א אם התנה בפירוש שנותן מתנה קיימת לעולם וקנו מידו במעכשיו הרי הוא כמתנת בריא לדברי הכל עכ"ל: וכתב עוד אהא דאמרינן דמצוה מחמת מיתה אפילו בקנין וזיכוי חוזר נראה מדברי הרא"מ דמחיים אפילו לא עמד חוזר אלא שזה אינו נראה בעיני הרא"ה והריטב"א:

סעיף יג

כתב רב אלפס היוצא בקולר ומפרש ויוצא בשיירא דינם בצואתם כמצוה מחמת מיתה בפרק התקבל (גיטין דף סה:) תנן בראשונה היו אומרים היוצא בקולר ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו חזרו לומר אף המפרש והיוצא בשיירא ר"ש שזורי אומר אף המסוכן ופר"ש היוצא בקולר. ליהרג למלכות ואמר כתבו אע"פ שלא אמר תנו יכתבו ויתנו דאגב פחדיה טריד ולא פריש ובגמרא אמר רב הונא גיטו כמתנתו מה מתנתו אם עמד חוזר אף גיטו אם עמד חוזר ומה גיטו אע"ג דלא פריש כיון דאמר כתובו אף על גב דלא אמר תנו אף מתנתו כיון דאמר תנן אע"ג דלא קנו מיניה וכתב הרי"ף על זה למימרא דהני ארבעה דתנן במתניתין כולהו כשכיב מרע דמצוה מחמת מיתה הוא וכן הלכתא וכ"כ עוד בפרק מי שמת וכתב עליו הרא"ש ולא מסתבר טעמיה במפרש ויוצא בשיירא דודאי יוצא בקולר הוי יוצא ליהרג ואין לך מצווה מחמת מיתה גדול מזה אבל מפרש

ויוצא בשיירא נהי דלענין גט מדמינן להו ליוצא בקולר היינו לענין בהלה דמחמת טרדת הדרך הם בהולים ואין דעתן מיושבת עליהם לגמור דבריהם ולומר תנו ובהילי טפי ממסוכן אבל לענין נתינת ממון לא דמו כלל דיוצא בקולר ומסוכן כשנתנו כל ממונם ודאי מדעתם שהם סבורים למות נתנו אבל מפרש ויוצא בשיירא מדעתם יצאו ודעתם לחזור וכן כתב ה"ר יונה ז"ל עכ"ל ומה שכתוב בספרי רבינו וא"א ז"ל כתב מסתבר טעמייהו דבני מערבא טעות סופר הוא וצריך למחוק דבני מערבא ויו"ד ווי"ו מתיבת טעמייהו וכ' ר"י בנתיב כ"ד שדעת התוספות כה"ר יונה והרא"ש. ודברי הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות זכייה כדברי הרי"ף וכתב ה"ה שדעת הרמב"ן כהרמב"ם ודעת הרשב"א כה"ר יונה ז"ל והר"ן בפרק התקבל ובפ' מי שמת האריך בטענות וראיות שתי סברות הללו והסכים לדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל והכי נקיטינן ועיין בנ"י פרק מי שמת:

סעיף יד

כתב הרמב"ם ז"ל הא דמתנת שכיב מרע במקצת בעיא קנין ובנותן הכל אין צריך קניין היינו בסתם אבל אם נתן מקצת נכסיו בפירוש במתנת שכיב מרע שאינו קונה אלא לאחר מיתה א"צ קנין ואם עמד חוזר וכו':

סעיף טו

וכן אם כתב כל נכסיו ומפרש שנותן הכל מעכשיו וכו' קנה הכל ואין יכול לחזור בו בפ"ח מהלכות זכייה ודברים פשוטים הם:

סעיף טז

אע"פ שנתן שכיב מרע כל נכסיו היודעים חשבינן ליה כמתנת בריא וצריכה קנין ולפיכך אינו חוזר אם יעמוד משום דחיישי' שמא יש לו עוד נכסים שאין ידועים לנו ולא חשבינן ליה מתנת שכיב מרע בכולה אלא א"כ מוחזק לנו שאין לו עוד נכסים אחרים וכו' א"נ באומר כל נכסי וכו' בפ' מי שמת (בבא בתרא קמח:) א"ר יוסף בר מניומי אמר ר"נ שכ"מ שכתב כל נכסיו לאחרים ועמד אינו חוזר חיישי' שמא יש לו נכסים במדינה אחרת ואלא מתני' דקתני לא שייר קרקע כל שהו אין מתנתו קיימת היכי משכחת לה אמר רב חמא באומר כל נכסי אלו מר בר רב אשי אמר במוחזק לן דלית ליה ופר"ש ש"מ שכתב כל נכסיו הידועים ולא נמצא לו שיור ועמד אינו חוזר בו: באומר כל נכסי. לא חילק שדותיו וכרמיו לכל א' בפני עצמו אלא לשון זה כתב כל נכסי אני נותן לפלוני ופלו' דכל היכא דאיתנהו נתונים הם במתנה ואין כאן שיור ובפר"ח גרסי' כל נכסי אלו הן ול"נ: במוחזק. שאנו מוחזקים בו שאין לו עוד נכסים: וכתב הרא"ש חיישי' שמא יש לו נכסים במ"ה והא דחיישי' מספיקא לאפוקי ממונא היינו טעמא משום דיש כאן מתנה גמורה בקנין אלא דמחמת אומדנא הוא דאמרי' אם עמד חזור והאי אומדנא לא אמרינן אלא היכא

דבריר לן בודאי דהוי מתנה בכל נכסיו אבל היכא דמספקא לן לא אמרי' אומדנא ומ"ש רבי' שפרשב"ם שמוחזק בעדות גמורה שאין לו יותר ור"י פי' שא"צ עדות אלא בחזקה בעלמא סגי. כתב הר"ן אמר רב אחא באומר כל נכסי ובהלכות הרי"ף באומר כל נכסי אלו ויש לתמוה דלפי גירסא זו יש לחוש יותר שיש לו נכסים במקום אחר דאי לא מאי אלו ואבל הרמב"ם פי' בפרק ח' מהלכות זכייה וכ"כ עד שיאמר כל נכסי שהם אלו עד כאן לשונו: וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר ש"מ שנתן הנכסים שהדבר גלוי שהם כל נכסים שיש לו הרי זה כמתנה במקצת ואם קנו מידו ועמד אינו חוזר חוששין אנו שמא נשארו לו נכסים אחרים במד"ה עד שיאמר כל נכסי שהם אלו או שהיה מוחזק שאין לו נכסים אלא אלו ואח"כ תהיה המתנה בכל וכתב ה"ה לשון הגמרא אמר רב נחמן ש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים וכו' ופי' לא שאמר כל נכסי אלא שנתן כל הנכסים הידועים לו כאן וחיישינן שמא יש לו נכסים במקום אחר והלכך הו"ל מתנה במקצת ואינו חוזר ופירש' המחבר בשקנו מידו שאם לא קנו יכול לחזור ודאי שאם תאמר יש לו נכסים אחרים הרי זה מתנת ש"מ בכל ואם עמד חוזר וזה מוכרח ומ"מ נראה שאף בלא קנין אם מת זכו ואין היורשים יכולים להוציא מידן שיאמרו ה"ז מתנת ש"מ במקצת וכיון שאין בה קנין אינה מתנה עד שיבררו בראיה ברורה שיש לו נכסים במקום אחר שלא אמרו חיישינן אלא לתועלת המקבלים: עד שיאמרו כל נכסי שהן אלו כגירסת ההלכות ופירש ן' מיגאש דגלי אדעתיה דלית ליה נכסי אחריני כ"ש אם אמר כל נכסי סתם ע"כ אבל הרשב"א ז"ל כתב ולפי גירסא זו יש לחוש יותר שיש לו נכסים אחרים במקום אחר דאי לא מאי אלו וגירסת ספרים שלנו באומר כל נכסי סתם וזו נראית עיקר עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א סימן אלף ונ"ח:

סעיף יז

אין חילוק במתנת ש"מ בכולה בין אם נתן לאחד בין אם נתן לשנים כאחד לפיכך שכיב מרע שחילק כל נכסיו לשנים או לשלשה אם לא הפסיק בין אחד לחבירו וכו' (שם) אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים רואים אם כמחלק נכסיו מת קנו כולם עמד חוזר בכולם אם כנמלך מת קנו כולם עמד אינו חוזר אלא באחרון ודילמא עיוני קא מעיין והדר יהיב סתמיה דשכיב מרע מידק דייק והדר יהיב ופירש ר"ש אם כמחלק. שמשעה ראשונה שהתחיל לחלק היה בדעתו לחלק כל נכסיו ולא לשייר כלום אם מת קנו כולם כדין כל מתנת ש"מ שאין צריכה קנין אם מת: אם כנמלך. שלא היה בדעתו לחלק כל נכסיו אלא אחר שחילק שתק ולא רצה לחלוק עוד חזר ונמלך בעצמו לחלק כל הנותר: אלא באחרון. (כ"כ) דלא הוי ביה שיור אבל

קמאי קנו כדקתני מתני' שייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת: ניחוש דילמא האי דשתק וחישב בין מתנה למתנה לא הוי כנמלך אלא עיוני מעיין מה יתן לכל אחד ומעיקרא היה בדעתו לחלוק את הכל ויחזור בו כשיעמוד מחליו ואמאי קנו קמאי. סתמא דש"מ. עיוני מעיין בלבו מה יתן לכל א' קודם שיבואו לפניו ואין לו לשתוק בין זה לזה ומדשתק נמלך הוי וכתב הר"ן ואם כנמלך מת קנו כולם עמד אינו חוזר אלא באחרון עד כאן אליבא דהלכתא בשקנו מידו ובמיפה כחו עסקי' דאי לא קנו מידו למה אינו חוזר אלא באחרון והא הו"ל הנך קמאי מתנת ש"מ במקצת ובעיא קנין כדמסקי לקמן ואי בקנין גרידא ובלא מיפה כחו מת אמאי קנו כלום דהא הו"ל האי בתרא מתנת ש"מ בכל הנכסים וקי"ל כשמואל דאמר לקמן דמתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין לא מהניא דאין קנין לאחר מיתה אלא ודאי אליבא דהלכתא לא מתוקמ' אלא בקנין ובמיפה כחו עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפ"ח מהלכות זכיה ש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים רואין אם כמחלק כתבה מת קנו כלום עמד חוזר בכולם ואם כנמלך אחר ששייר חזר וכתב וקנו מידו על כל אחד ואחד מת קנו כולם עמד אינו חוזר אלא באחרון שהרי נתן לו כל הנכסים הנשארים וכתב ה"ה וז"ל כתב המחבר בנמלך וקנו מידו וכו' דאי לא הויא לגבי חד מתנת ש"מ במקצת ובעיא קנין וכ"כ בעיטור ופשוט הוא ובהשגות א"א האחרון צריך שיהא קנינו ליפות כחו ע"כ והאמת כן הוא שאם קנו מידו אף באחרון צריך שיהא הקנין ביפוי כח משום דלדידיה הו"ל מתנת ש"מ בכל שכתוב בה קנין וחוששין לה כמו שנתבאר וכבר ביאר כל זה המחבר בפ"ט ומ"מ אני מוסיף על דבריהם דודאי לגבי האחרון לא בעיא קנין כלל דכיון שנתן לו כל נכסיו הנשארים הו"ל לגבי מתנת ש"מ בכל נכסי ולא בעיא קנין וזהו שאם עמד חוזר במתנת האחרון שהרי לא היו לו נכסים אחרים בשעה שנתן לזה ופשוט הוא עכ"ל: כתב הרשב"א בתולדות אדם לרשב"א סימן רצ"ג שנשאל על יעקב שנתן קרקע א' לבנו מתנת בריא מהיום ולאחר מיתה ואחר כמה שנים צוה יעקב מחמת מיתה וחלק כל נכסיו לבניו והניח אותו קרקע לשמעון בנו ולא פירש שום דבר מהמתנה שכבר נתן לראובן וצוה לכתוב בסוף הצואה שכל מי שיסרב או יערער בשום דבר מכל מה שצוה ושנתן עכשיו לא יטול כלום בנכסיו ויהיה הכל לאחיו האחרים והשיב הדעת נוטה ששכחה גרמה לו אבל מה נעשה ואין אומדן דעת הזה חזק כל כך ויודע אני שנוכל לסמוך עליו לבטל מה שצוה שאם יסרב או יערער על מה שצוה שלא יטול כלום ויהיה הכל לאחיו ושמא זכור היה באותה שעה ובאמת אילו אמר בפירוש וקרקע שנתתי לראובן אני מצוה שיהיה לשמעון או יתננו ראובן לשמעון ואם יסרב ראובן לא יטול כלום בנכסי ויהיה הכל לאחיו בלי פסק אם יערער ראובן לא יטול כלום

באותו חלק דומה לתנאי בני גד ואע"פ שלא כפל תנאו הא קי"ל דלית הלכתא כר"מ דאמר בעינן תנאי כפול ומ"מ אני אומר שלא זכה שמעון באותו קרקע ואין לו בו אלא כאחד מן השוק דבמה זכה בו שאילו מכח מתנת האב מה שלא היה שלו נתן לו אלא שראובן מעוכב לירד לאותו קרקע מכח אותו תנאי וכאילו אמר האב ואם ידור ראובן בבתים שקנה יהיו כל נכסי לשאר בני אבל אם מת ראובן יורשיו נכנסים לקרקע זה ג"כ ומי מעכב והלא קרקע זה של ראובן מורישם הוא אלא דכל ימיו אריא דתנאו של זקן רביע עליה ופומיה דראובן הוא דכאיב ליה וקרקע זה אינו הפקר שיזכה בו שמעון וכיון שראובן לא סירב ולא ערער כבר זכה בחלק ירושתו שהורישו אביו עוד אני רואה בלשון צואה זו פטפוטי דברים שכתב שאם יערער אחד מהאחים כלום בצוואת האב אותו אבד נכסיו ויחזרו כל נכסי הזקן לאמצע שאר אחים ויחלקו הכל בשוה וא"כ אם צוה ונתן רוב נכסיו לשמעון ונתן לו גם כן בתוך מתנותיו אותו קרקע ועמד ראובן וערער נמצא שמעון מפסיד אותו קרקע ומפסיד יתרון חלקו שחוזר וחולק את הכל עם שאר אחיו ונמצאו קרח מכאן ומכאן ומפסיד מתוך שבחו עכ"ל :

סעיף יח

ש"מ שנתן כל נכסיו וחזר במקצתן מסתמא חזר בכל:

סעיף יט

לפיכך אם נתן כל נכסיו לא' וחזר ונתן מקצתן לשני הראשון לא קנה אפי' אם ימות וכו'.

סעיף כ

נתן מקצתן לראשון בקנין והמותר לשני ראשון קונה אפי' לא מת וכו' שם איבעיא להו חזרה במקצת הוי חזרה בכולה או לא ת"ש כולן לראשון ומקצתן. לשני שני קנה ראשון לא קנה מאי לאו בשמת לא בשעמד הנ"מ מדקתני מקצתן לראשון וכולן לשני ראשון קני שני לא קנה אא"ב בשעמד מש"ה שני לא קנה אא"א בשמת תרוייהו ליקנו א"ל רב יהודה לרב אשי ותהוי נמי כשעמד אא"ב חזרה במקצת הויא חזרה בכולה היינו דשני מיהת קנה אא"א חזרה במקצת לא הויא חזרה בכולה להוי כמחלק וחד מינייהו לא ליקני והלכתא חזרה במקצת הויא חזרה בכולה רישא משכחת לה בין שמת בין שעמד וסיפא לא משכחת לה אלא כשעמד וכתב הרא"ש פי' וכולן מה ששייר ולא נתן לראשון ומשכחת לה לרישא בין כשמת בין כשעמד ראשון לא קנה דחזרה במקצת הויא חזרה בכולה ושני קנה אפילו עמד דהו"ל מתנת שכיב מרע בקנין דסיפא לא משכחת לה אלא בשעמד דאי כשמת שני נמי קנה וז"ל הרמב"ם בפ"ט מה"ז שכיב מרע שחזר במקצת חוזר בכל כיצד נתן כל נכסיו לראשון וקנו מידו כדי ליפות את כחו וחזר ונתן מקצתן לאחר וקנו מידו כדי ליפות את כחו השני קנה אבל ראשון לא קנה כלום בין שעמד

בין שמת נתן מקצת נכסיו וקנו מידו ואח"כ נתן כולן לאחר וקנו מידו כדי ליפות את כחו אם מת קנה הראשון המקצת וקנה השני את השאר ואם עמד ראשון קנה שני לא קנה וכתב ה"ה כיצד נתן כל נכסיו לראשון וקנו מידו וכו' פי' ואפי' קנה מידו ומבואר הוא בגמרא במימרא דשמואל אף על פי שקנו מידו אם עמד חוזר: וכתב נ"י הא דפסק תלמודא דהויא חזרה בכולהו ודאי לא משמע היכא דאמר בפירוש איני חוזר בי אלא ממקצתן דהא ודאי נשארו מקצתן לראשון ואע"ג דהשתא הוי מתנת מקצת ובעי קנין אנן בתר שעתא קמייתא אזלינן וההיא שעתא בדיבור בעלמא יהיב ואם מת קנו כולם כך מצאתי כתוב לאחד מהאחרונים וכתב עוד ואפילו נתן נכסיו לב' בני אדם וחזר בו באחד מהם הוי חזרה באידך כיון שהיא בדייתיקי והיכא שנתן מקצת נכסיו לאחרים והשאר ליורשיו דעת הרמב"ן דלא הוי חזרה לאידך כי מה שנתן ליורשיו לא הוי אלא כירושה דעלמא וכן נראה עיקר הריטב"א ז"ל ונ"ל דהיינו כשנותן זה הנשאר שחזר בו לאחרים דסוף סוף כל נכסיו בעי למיתן אבל אם משייר אותו מקצת לעצמו הא גלי דעתיה דלאו מתנת ש"מ יהיב אלא מתנת בריא ואם כן בלא קנין א"א כלל עכ"ל (י): איש ואשתו שהתנו ביניהם שאם ימות הוא יטלו יורשיו שני שלישים והיא שליש והגיע השטר ליד היורשים ואח"כ צוה מחמת מיתה לתת קצת מהשני שלישים לאחרים בכלל מ"א סימן ה' עיין בסוף סימן קכ"ה:

סעיף כא

ש"מ שכתב כל נכסיו דקי"ל שחוזר אפילו כתב לו שטר ומסרו לידו יכול לחזור בו אבל אם מסרו לידו ולקח עוד בקנין פרשב"ם שאינו יכול לחזור בו ור"י כתב אפילו כתב לו שטר ומסרו לידו וגם לקח לו בקנין אפ"ה יכול לחזור בו וכו' שם (קנב:) פשיטא כתב לזה וכתב לזה היינו דכי אתא רב דימי אמר דיאתיקי מבטלת דיאתיקי כתב וזיכה לזה כתב וזיכה לזה רב אמר ראשון קנה ושמואל אמר שני קנה רב אמר ראשון קנה הרי היא כמתנת בריא ושמואל אמר שני קנה הרי היא כמתנת שכיב מרע בסורא מתנו הכי בפומבדותא מתני אמר רב ירמיה בר אבא שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבי' שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים וקנו מידו מהו שלח להו אין לאחר קנין כלום סבור מיניה הני מילי לאחר אבל לעצמו לא אמר ליה רב חסדא כי אתא רב הונא מבי כופרי פירשה בין לעצמו בין לאחרים ההיא דקנו מיניה אתא לקמיה דרב הונא אמר ליה מי אקנית כדקנו אינשי ופירש ר"ש כתב וזיכה לזה. כתב כל נכסיו לראובן ומסר לו את השטר לראיית זכותו בפומבדיתא מתנו שלחו מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו כתב וזיכה לראשון וקנו מידו מאי שלח להו כיון שזיכה לו וקנו מיניה קנה ואין יכול לחזור במתנתו וכ"ש

להקנותה לאחר ואין אומרים בזה שמא וכו' כיון דכולי האי עביד לא הוי אלא ליפות כחו קנה: סבור מיניה ה"מ. דאין לאחר קנין כלום שאם כתב וזיכה לראשון וכתב וזיכה לאחר ראשון קנה לגמרי וכגון שמת שכיב מרע אבל לעצמו יכול לחזור בו אם יעמוד מחליו אמר ליה רב חסדא בין לאחר בין לעצמו ולא דמי לדרב יהודה אמר שמואל דאמר בידוע שלא היה קנין אלא מחמת מיתה דהתם כתב וקנו אבל הכא כתב וזיכה וקנה דכל כך ודאי ליפות את כחו: ההיא דקנו מיניה. כתב וזיכה וקנו מיניה רצה לחזור בו כשעמד מחליו: כדקני אינשי. ש"מ הנותנים לאחר מיתה לדעת שיחזרו בהם אי יעמדו שכותבין או מקנין או כותבין ומקנין אבל אתה כתבת וזכית והקנית דהא ודאי שמואל מודה בין לעצמו בין לאחר. והרא"ש הקשה על פרשב"ם וכתב וריב"ם פי' כתב לזה וכתב לזה כתב ומסר לזה וכתב ומסר לזה דייתיקי מבטלת דייתיקי כת' וזיכה לזה פי' שכ' ומסר לו השטר וגם זיכה לו הנכסים ע"י אחר אם מטלטלין הם מסרן לאחר שיזכה לו בהן ואם מקרקעי הן אמר לך חזק לצרכו וכתב לו הזיכוי בתוך השטר והיינו ממש מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין דאיפליגו בה לעיל ולכך אמר רב ראשון קנה ושמואל אמר שני קנה דהוי כמתנת שכיב מרע דקני שני לאחר מיתה כדין דייתיקי מבטלת דייתיקי ומיירי בייפה כחו דבלא ייפה כחו אף שני לא קנה כדאמר שמואל במתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין והלכתא כשמואל בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו שלחו מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו שכיב מרע שכתב וזיכה וקני מידו מהו פי' שכתב ומסר וזיכה לו הנכסים על ידי אחר וקנו מידו א"ל אין לאחר קנין כלום ולא מצי למהדר ביה בין לעצמו בין לאחר ההיא דכתב לכולהו נכסיו וקנו מיניה פי' אחר הכתיבה והזיכוי אתא לקמיה דרב הונא אמר מאי אעביד לך דלא אקנית כדמקנו אינשי עכ"ל:

סעיף כג

ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם דה"ה במתנת שכיב מרע במקצת וכתב עליו לא נהירא ז"ל הרמב"ם בפ"ט מהלכות זכייה שכיב מרע שכתב לזה וחזר וכתב לאחר האחרון קנה שיש לו לחזור עד שימות בין בכל בין במקצת בין לעצמו בין לאחר ואפי' כתב וזיכה לראשון וכתב וזיכה לאחרון האחרון קנה ששכיב מרע שזיכה עדיין מתנת שכיב מרע היא אבל שכיב מרע שכתב וזיכה וקנו מידו אין לאחר קנין כלום ואינו יכול לחזור בו לאחר ולא לעצמו בין שנתן הכל בין שנתן מקצת עכ"ל ורבינו תמה עליו במה שכ' דבמתנת מקצת יכול לחזור בו דהא מתנת ש"מ במקצת דינו כמתנת בריא לכל דבר ואינו יכול לחזור בו וכמו שנתבאר בסי' זה ויש לומר דמשכחת לה מתנת ש"מ במקצת שיוכל לחזור בו כגון שבשעה שנתן לו אותו מקצת פירש שהוא נותנו לו בתורת מתנת שכיב

מרע דכל כה"ג יכול לחזור בו וכמו שכתב הרב ז"ל בפ"ח מה' זכייה והעתיק דבריו רבי' לעיל בסימן זה:

סעיף כד

כה ומ"ש רבינו אבל אם כ' שטר ומסרו לידו וגם זיכה לו המתנה ע"י אחר ולקח בקנין ודאי קנה ואין יכול לחזור בו וכו' מבואר לפי פי' ריב"ם שהעתקתי בסמוך מדברי הרא"ש ז"ל. וכתב ה"ה על דברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך וזיכה פר"ש שמסר לו שטר מתנה. והגאונים פירשו דא"ל לך חזק וקני:ומ"ש רבי' בשם הרמ"ה דמצוה מחמת מיתה נמי אם זיכה לו וגם קנו מידו אינו יכול לחזור בו אפי' אם עמד:

סעיף כה

ומיהו אם פירש בהדיא דמחמת מיתה הוא נותן אפילו הקנה בכל מיני הקנאות חוזר בו דברים נכונים הם וטעמם מבואר:

סעיף כו

ש"מ שכתב כל נכסיו לעבדו חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד וכו' מימרא דרב נחמן בפ"ק דגיטין (ד' ח:) וכתב ה"ה בפ"ח מהלכות זכייה נתן הרשב"א טעם לדבר וכתב ואינו חוזר בעבד שהרי יודע הוא שיצא עליו שם בן חורין ואין בן חורין חוזר ונעשה עבד ולפיכך גמר וזכהו לעצמו מעכשיו עכ"ל. וכן כתב הר"ן וסיים בה ומיהו אם כתב לו בפירוש מהיום אם ימות ודאי מצי למהדר ביה כיון שהתנה בפירוש:

סעיף כז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל כלל מ"ה סימן ה':

סעיף כח

כט מתנת ש"מ בכולה לא בעי קנין כדפרישינן ואם היה בה קנין וכו' גרע ולא קנה אפילו אם מת ואפי' אם מסר לו השטר מחיים לא קנה וכו' ואם פירש שלא הקנה אלא כדי ליפות כחו וכו' קנה בפרק מי שמת (בבא בתרא קנב.) איתמר מתנת ש"מ שכתוב בה קנין בי רב משמיה דרב אמרי ארכבה אתרי ריכשי ושמואל אמר לא ידענא מה אדון בה שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה ובגמרא רמי אהא דשמואל מדאמר רב יהודה אמר שמואל שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים אף ע"פ שקנו מידו עמד חוזר בידוע שלא היה קנין אלא מחמת מיתה ומוקי להההיא דאמר רב יהודה אמר שמואל במיפה כחו ה"ד מיפה כחו אמר רב חסדא וקנינא מיניה מוסיף על מתנתא דא ופר"ש על מתנת ש"מ שכתוב בה קנין ע"כ בכותב על נכסיו מיירי דאי במקצת הא אסיקנא לד"ה הלכתא דמתנת ש"מ במקצת בעיא קנין: שכתוב בה קנין. וה"ה אם אין כתוב קנין בתוך השטר או אפילו אין כאן שטר כלל אלא ש"מ שהזכיר צואת שכיב מרע כשחילק

כל נכסיו וגם הקנה אותם בקנין סודר אבל אורחא דמילתא נקט שדרך לכתוב הצואות והקנינים בשטר וקנינא מיניה מוסף על מתנתא דא בכל מאי דכתוב מפורש לעיל במנא דכשר למקניא ביה שריר וקיים כלומר וקנינא מיניה קנין גמור להוסיף וליפות כחו לבד המתנה שנתן בע"פ ולישנא יתירא ליפות כחו היא: ובס"פ יש נוחלין פר"ש וקנינא מיניה מוסף על מתנתא דא כלומר אינו אלא תוספת בעלמא לייפות את כחו: וכתב הרמב"ן מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין לאו דוקא כתוב אלא אפילו צוה בקנין ולא כתב כמו שכתב דמי שהרי על דרך בריא הקנה לו וחיישינן שמא לא גמר להקנותו אלא בקנין ואין קנין סודר לאחר מיתה והרי הוא כבריא שפירש קני לאחר מיתה ולא עכשיו כלל דודאי לא קני ותמהני מה לי ולגמר דעת שלו הא תקינו רבנן בש"מ דליקנו לאחר מיתה ולאו מילתא היא דהא כיון דמקניא כבריא דיניה כבריא שנתן לאחר מיתה בפירוש דלאו כלום הוא ועוד הא קי"ל בפרק הספינה (בבא בתרא עו.) דכל כהאי גונא קפידא הוי בהא קני בשאר מילי לא תיקני עכ"ל. וכתב נ"י שכן הסכימו כל המפרשים. ועיין במרדכי פרק מי שמת: וכתב עוד הרמב"ן נקטינן מתנת ש"מ שכתוב מהיום צריכה קנין כמתנת בריא ולא קניא אלא בקנין ואפילו כתוב בה מהיום ולאחר מיתה: וכן כתב נ"י בשם המפרשים וכתב שאם אין כתוב כן בפירוש מהיום אע"פ שכתוב זמן בשטר לא מהני:ומ"ש רבינו ואפילו אם מסר לו השטר מחיים לא קנה וכו':

סעיף ל

ומיהו הא דאמרינן אפילו הגיע השטר ליד המקבל אינו קונה אלא במיפה את כחו היינו שאין השטר כתוב בלשון צואה אלא בלשון מתנה וכו' אבל אם השטר כתוב בלשון צואה וכו' אם הגיע ליד המקבל מחיים קנה וכו' כל זה כתב שם הרא"ש בפסקיו ויש בספרי רבינו בסוף דברים אלו חסרון תיבת אלא וכך צריך להגיה ולא אמרינן שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר אלא בשלא מסר השטר לידו מחיים ויש לתמוה כיון שיש בה קנין חיישינן שמא לא גמר להקנותו אלא בקנין ואין קנין אלא לאחר מיתה כשהשטר כתוב בלשון צוואה ומסרו לו מחיים היאך מוציאנו מידו אין קנין לאחר מיתה ועוד ק"ל מה שכתב כשאין השטר כתוב בלשון צואה אלא בלשון מתנה דאז הוי מסירת השטר כמו קנין ואי במתנה שיש בה קנין עסקינן מה צורך למסירת השטר שיהיה כמו קנין:

סעיף לא

ומ"ש גם כאן כתב הרמב"ם ז"ל דמתנת ש"מ במקצת שיש בה קנין אינו קונה אלא במיפה כחו ול"נ דבמקצת הויא כמתנת בריא לכל דבר כבר ישבתי בסמוך דברי הרמב"ם ז"ל: כתבו התוספות בר"פ אע"פ (כתובות נה:) למאי דקי"ל כשמואל יש תימה מה שתקנו הגאונים לכתוב במתנת ש"מ ואמר לנו הוו עלי עדים וקנו ממני בכל לשון של זכות

ולא כתבו שום ייפוי כח וי"ל דכל לשון של זכות חשוב ייפוי כח וטוב שיכתוב וקנינא מיניה מוסף על מתנתא דא או יכתוב בתחלה ואף קנו ממני בכל לשון של זכות דומיא דאף כתבו וחתמו והבו ליה בפרק י"נ עכ"ל וכן כתב סמ"ג כתב הריב"ש בסימן קס"ז וצ"ע בצואה זו מפני שכתוב בה קנין וקי"ל כשמואל דאמר שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר וכו' וא"כ כל צואה זו בטלה ונשארו כל הנכסים בחזק' היורש ואיפשר לומר בזה כי מה שכתוב בצואה שאחר הקנין שאלוהו אם הוא קיים במה שצוה שיעשה בנכסיו ואמר שהוא קיים בכל מה שאמר וצוה שיעשו כן שזהו כדי שיהיה הקנין כדי ליפות כח המקבלים ולזה כיוונו וראויה שיהיו עידי הצואה נשאלים על זה ונאמנים הם לבאר דבריהם בכונת המוריש עכ"ל: וכתב בסי' קס"ח וז"ל ומ"ש בספר חשן משפט ששכיב מרע שמסדר צואתו בדיבור ואח"כ מצוה לכתבה לא נתכוין אלא לזכרון בעלמא לא אמר זה בקנין אלא באומר כתבו שגם בזה צריך ייפוי כח כגון שיאמר ואף כתבו ובזה אפשר שאם לאחר שסידר כל ענייניו בצואתו וגמר אותה צוה לכתבה לא נתכוון אלא לזכרון אבל בצואה שיש בה קנין אין ענין הקנין לזכרון וגם בעל ספר המצות כתב יותר מבואר שכתב שאין צורך ייפוי כח לומר ואף כתבו אלא כשנתכוון דוקא להקנות בשטר אבל אם לא נתכוון להקנות אלא שיכתבו לזכרון דברים בעלמא להיות לראיה כמה מניח לכל אחד מתנתו קיימת ואין לאותה מתנה דין שטר כלל נראה מלשונו שהמצוה מבאר שלזכרון דברים הוא מכוין . גם תשובת רבינו האי שהשיב והאי דנהגו בני מקומכם לכתוב בצואת שכיב מרע וקנו ממני וחששת שמא שטר זה לאחר מיתה אל תחוש שאין בזה הזמן מי שמתכוין להקנות בשטר אלא בצואה בעלמא הם מקנים וראיה בעלמא הוא לאו רבינו האי חתים עליה ואם היא אמיתית לא הוה משתמיט הרי"ף והרמב"ם לכתוב זה בחיבוריהם גם לא אחד מהאחרונים וכולם כתבו להדיא דמתנת שכיב מרע שיש בה קנין בטלה כדין הגמרא ואיפשר כי רבינו האי גאון לבני המקום ההוא שכולם נהגו כן היתה כונתו לא לשאר מקומות וזה אמת ויציב וגם מה שכתבת בשם גאון אחר שלא ידענו מי הוא אין לנו להניח תלמוד שבידינו והרי"ף והרמב"ם וכל המחברים ז"ל ונלך אחר דברי נביאות ועוד שכל שיש מחלוקת בדבר הנכסים בחזקת היורש עכ"ל: [%ח] ובתשובה אחרת כתב שנשאל על ש"מ שצוה ואמר הוו עדים עלי וכתבו וחתמו בכל לשון של זכות ותנו לפלוני ופלוני שרציתי ומיניתי אותם אפוטרופסים על כל מה שיש לי בעולם שיהיה להם כח ורשות לעשות מכל ממוני מה שירצו הן למכור הן למשכן הן להלוות הן לשאת ולתת יהיה מרוצה ומקובל אצלי יורשי אחרי והשיב מסתברא שלא אמרו מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין או שכתוב בה אמר לנו כתבו וחתמו לא ידענא

מה אידון בה שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר וכו' ומסתברא שלא אמרו אלא לענין מתנותיו אבל לענין אפטרופסות אינו כן דמה הוא נותן להם שנאמר לא גמר להקנותו להם אלא בשטר והלא השטר אינו אלא לראיה שהוא ממנה אותם אפוטרופסים ולענין מה שאמרת שלא הזכיר במינוי האפטרופסות אלא נכסי או מה מיש לי ממוני ותכף שמת יצאו הנכסים מכלל ממונו כההיא דפרק השותפין (נדרים ד' מו.) קונם לביתך שאיני נכנס ומת או שמכרו לאחר הרי זה מותר כו' ועוד נ"ל דלענין שכיב מרע אנו הולכים אחר אומדן דעתא ומקיים דבריהם בכל מה שאנו רואים שהיה בדעתם לומר בכל כיוצא בדברים אלו עכ"ל : כתוב בתשובת הרשב"א ז"ל סימן תתפ"ב בשכיב מרע שנתן [%ט] קרקעותיו ואגבן כל נכסיו שלא זכה במטלטלין ובשטרות מפני שלא קנה קרקעות עד לאחר גמר מיתה והרי זה כמקנה מטלטלי אגב קרקעות של עצמו שלא קנה אפילו אמר במתנת המטלטלין והרי אני נותן לו מטלטלי אגב מקרקעי אינו אלא כמיפה כחו אא"כ יאמר והריני נותן לו מטלטלי ואף אגב מקרקעי שהדבר נראה שהוא נותן לו מטלטלי במתנת ש"מ ועוד מוסיף לו אגב קרקע ולכשאתה אומר שקניית האגב בטלה יקנה מצד מתנת ש"מ עכ"ל: [%י] וכתב עוד שנשאל על שכיב מרע שאמר אני ממנה את פלוני אפוטרופוס על בני ולא היה לו אלא בן אחד ילוד והניח אשתו מעוברת וילדה בן אחר מיתתו והבן הראשון נפטר והנער הנולד לאחר מיתת האב הוא שהאפטרופוס משתדל בנכסיו אם יש לו דין אפוטרופא והשיב נ"ל שהאפוטרופסות קיים על היולד לפי שדעת האב קרובה אצל בנו ואע"פ שלא נולד עדיין דעתו למנות עליו אפוטרופוס שהרי הוא ידע שאשתו מעוברת וכשצוה ומינה אפוטרופוס על הכל צוה עכ"ל והאריך בטעם הדבר ואח"כ כתב ועוד שהיתום הזה הילוד הרי סמך על האפוטרופוס כיתום שסמך אצל בעל הבית אלא שאם היינו באים מזה הצד לא היו יכולין למכור בקרקעות אלא כאפוטרופא סתם ואולי מדין מינוי האב רשאים בכל מה שהרשה אותם עכ"ל: [%יא] כתב בתשובות להרמב"ן סי' ו' זה שנתן בצואות ש"מ לא חלה מתנתו עד לאחר גמר מיתה וא"כ אפילו קנו מידו במייפה כחו לא נתייפה שתהי' מתנתו מעכשיו ולאחר מיתה אלא שתהא לאחר מיתה כמו שצוה וא"א שאין שטר לאחר מיתה ועוד שאפשר שאפילו אמר כן בפירוש שהוא רוצה שיקנו בקנין זה לאחר מיתה לא קנו שלא אמר רבי יוסי זמנו של שטר מוכיח עליו אלא משום דכתב הוא זמן בשטר וצוה לעדים לכתוב בו זמן עכ"ל ותשלום דבריו בתשובה זו אכתוב בסימן רנ"ח: ומ"מ מ"ש שאפילו קנו מידו במיפה כחו לא נתיפה וכו' תמיהא לי דאם כן כשאמרו במתנת ש"מ שכתוב בה קנין שאם קנו מידו במיפה כחו מהני היכי משכחת לה וצ"ע:

סעיף לב

ואם כתב לאחד והקנה לו וחזר וכתב גם לשני והקנה לו כתב הר"מ מרוטנבורק שהשני קונה אף בלא יפוי כח ואפי' אם לא הגיע השטר לידו מחיים דלא תלינן למימר דהאי קנין דשני לגרועי אתא וכו':

סעיף לג

ולפי זה אם כתב ומסר וזיכה לזה וכתב ומסר וזיכה גם לשני שני קונה אף בלא יפוי כח וכו': לאה שהיתה חולה וחלקה נכסיה במתנת שכיב מרע ואמרה נכסי לפלוני ופלוני חוץ ממה שנתנה לצדקה ומתה ושוב ראו ביד ראובן מנכסיה ותבעוהו מקבלי המתנה ואמר היא נתנה לי במתנת ש"מ קודם שנתנה לכם עיין בתשובות מיימוניות דספר קנין סימן י"ב ועיין בתשובות הרא"ש שאכתוב בסימן זה: ע"ש סי' י"ג פשיטא שיש להשיב לאחד מהיורשים אע"פ שאין כל היורשי' בכאן: יהודית שנפטרה ואמר הרא"מ ליורשיה שנדרה ס' דינרים לצדקה והוא החזיק בממונה אחר פטירתה והיה אומר שלא ישיבם ליורשיה אלא יתננו לצדקה והם אומרים שאינם יודעים מצדקה זו כלום ג"ז שם סימן י"ט:

סעיף לד

וכן אם צוה ש"מ שיכתבו שטר למקבל עם הנתינה אין כותבין ונותנין וכו'. בס"פ י"נ (קלה:) שלח רבין משמיה דרבי אבהו הוו יודעים ששלח רבי אלעזר לגולה משום רבי' ש"מ שאמר כתבו ותנו מנה לפלו' ומת אין כותבין ונותנין שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה ור' יוחנן אמר תבדק מאי תבדק כי אתא רב דימי אמר ש"מ שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני ומת רואין אם במיפה כחו כותבין ואם לאו אין כותבין מתיב רבי אבא בר ממל בריא שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני ומת אין כותבין ונותנין הא שכיב מרע כותבין ונותנין הוא מותיב לה והוא מפרק לה במיפה את כחו ה"ד מיפה את כחו כדאמר רב חסדא וקנינא מיניה מוסף על מתנתא דא ה"נ דאמר אף כתובו וחתומו והבו ליה איתמר אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כותבין ונותנין וכן אמר רבא אמר רב נחמן הלכה כותבין ונותנין ופירש ר"ש כתבו ותנו מנה לפלוני ומת השכיב מרע קודם שכתבו ונתנו לו את השטר למקבל מתנה שוב אין כותבין ונותנין לו את המנה שמא לא גמר וכו' והא דנקט כתבו ותנו לאו דוקא דה"ה אם אמר תנו וכתבו כדמוכח לקמן דלא חשיב ליה מייפה את כחו לקנות בלא שטר עד דאמר להו תנו אף כתבו אם במייפה את כחו וכו' אם כדי ליפות כחו של מקבל מתנה צוה לכתוב לו השכיב מרע את השטר להיות לו לעדות על מתנה זו ולא לעכב המתנה נתכוון דלא יקנה אלא בשטר כותבין ונותנין אפילו לאחר מיתה כותבין ונותנין דכי היכי דאמרינן גבי צואת ש"מ דדבריו ככתובין וכמסורים דמו משום שלא תטרף דעתו עליו הכי נמי אמרי' גבי שטר

שלו דיש שטר לאחר מיתה דכנכתב מחיים דמי. והוא מפרק לה להך דוקיא במיפה את כחו ומיהו בריא אע"פ שמיפה את כחו כענין ייפוי ש"מ דקאמר תנו אף כתבו אפ"ה אין כותבין ונותנין לאחר מיתה דבבריא אמרי' משום דדבריו אינן ככתובין הוצרך לזכות לו בשטר ולא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה. הלכה כותבין ונותנין לאחר מיתה במיפה כחו כר"י דאמר תבדק והכי מוקמינן לה בהדיא בפרק מי שמת להא דשמואל במיפה את כחו עכ"ל: ולשון וכן שכתב רבינו מבואר דקאי אמאי דכתב לעיל דמתנת ש"מ שיש בה קנין לא קנה משום דשמא לא גמר להקנותו אלא בקנין ואין קנין לאחר מיתה. וה"נ אמרינן הכא שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה: ומ"ש בשם הראב"ד שאם לא ייפה את כחו אפי' אם נכתב השטר מחיים אין נותנין לו הרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות זכייה שכיב מרע שאמר כתבו ותנו לפלוני מנה ומת קודם שיכתבו ויתנו לו אין כותבין ואין נותנין לו שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה ואם אמר כתבו כדי לייפות כח המקבל כגון שאמר תנו מנה לפלו' ואמר ואף כתבו ותנו לו הרי אלו כותבין וחותמין ונותנין לאחר מיתה וכתב ה"ה סברת המחבר שאם כתבו ונתנו קודם מיתה שקנה ובהשגות אני וחברי אומרים אפי' כתבו מחיים לפי שהעדים שלוחין הן וכיון שהשולח מת מעשה השליחות בטל שהרי לא נתקיים מעשה השליח אפילו שעה אחת מחיים ע"כ וכדברי רבינו פיר"ש ולזה נוטה דעת בעל העיטור וכן עיקר דודאי אם נכתב ונמסר מחיים ודאי זכה דלא גרעה ממתנת בריא וזהו ששנינו במימרא ומת אין כותבין ונותנין הא לא מת כותבין ונותנין דברי הר"א ז"ל תמוהים אא"כ נאמר דמתנה זו אינה חלה אלא לאחר מיתה ולפיכך השטר בטל וצריך עיון עדיין דודאי זו שנכתבה ונמסר מחיים דין מתנת בריא יש לה ונראה שאינו יכול לחזור בו ודברי המחבר עיקר אבל ודאי אם נכתב ולא נמסר אין נותנין לאחר מיתה ועיקר וכן כתבו ז"ל עכ"ל. ול"נ דגם הר"א לא אמר אלא בשכתבו השטר מחיים ולא מסרוהו עד לאחר מיתה אבל אם מסרוהו מחיים כבר עשו שליחותן מחיים והר"א לא להשיג בא אלא לבאר וכ"נ שהוא דעת רבינו שהביא. דברי הראב"ד לבד. וכתב נמק"י בפרק י"נ שהרבה מהאחרונים הסכימו לדעת ר"י שחולק על הרמב"ם והר"ש:

סעיף לה

ומ"ש ודוקא דאמר כתבו ותנו או כיוצא בזה וכו' אבל שכיב מרע שמסדר ענינו וגומר צואתו ומצוה לכתבה ודאי אינו מצוה לכתבה אלא לזכרון בעלמא וכו' כן כתב רבינו ירוחם וז"ל כתב ספר המצות ודוקא שנתכוון להקנות בשטר אבל לא נתכוון אלא שיכתבו לזכרון דברים בעלמא להיות לראיה כמה הניח לכל אחד מתנתו קיימת ואין

לאותה כתיבה דין שטר כלל וכן כתבו הגאונים עכ"ל וגם בתשובות הרשב"א סימן אלף ומ"ד כ"כ בשם סה"מ ובתוספות כתיבת יד ר"פ אף על פי אפלוגתא דרב ושמואל במתנת ש"מ שכתוב בה קנין מצאתי חילוק זה. ועיין בהריב"ש סי' קס"ח בתשובות הרמב"ן סימן פ"ג: וכתב עוד רבינו ירוחם והא דאמרי' שאין כותבין ונותנין אם כתבו ונתנו מחיים קנה ואחר כן כתב וז"ל מה שאמרנו שצריך ליפות כחו דוקא שלא נמסר לו שטר מתנה מחיים אבל אם מסר לו השטר מחיים אינו צריך יפוי כח אם נכתב השטר בלשון צואה דאינו עומד אלא לראיה ומשמסר לו לא אמרינן שמא לא גמר להקנות אלא בשטר אבל אם לא נכתב השטר בלשון צואה אלא בלשון מתנה שכתוב בו נתונה לך אפי' מסר השטר לידו אם היה מסורת השטר כמו קנין דקרקע דנקנה בשטר דינה כמתנת שכיב מרע דכתיב בה קנין וצריך ייפוי כח ובלא יפוי כח אינו קונה עכ"ל ואח"כ כתב בסוף נתיב כ"ד בריא שאמר ביפוי כח אף כתבו ותנו אם לא כתבו מחיים לא קנה שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה ואם היה ש"מ כשאמר כן קנה מטעם דברי ש"מ ככתובין וכמסורין דמי ונמק"י כתב הא דקאמרינן אין קנין לאחר מיתה לרבותא נקט ואפילו קנו מידו וכתבו לו את השטר לא קני ורש"י כתב בכתובות כיון דמית תו לא מצו למכתב שטרא בשמיה וכתב הריטב"א נראה מדבריו שאם כתבוהו מחיים שהיה קונה וכן כתב רשב"ם והרמב"ם ואינו נכון עד שיקנה ויאמר מעכשיו כדין בריא עכ"ל: [%יב] כתב הרשב"א שנשאל על ש"מ שעשה צוואתו בגופן של עכו"ם וצוה שיושמו הדברים בצואתו ע"פ פלוני ופלוני שיועילו בלשון עברי ולאטי"ן מהו שישימו אותם פלוני ופלוני אותם דברים בצואתו אחר פטירתו והשיב דברים ברורים הם דלאחר מיתה אין יכולין להוסיף ולא לגרוע על מ"ש ואפי' עודנו חי אא"כ עמד הוא על אותו לשון וצוה כן אלא שיכולים לכתוב בשטר ולחתום ואפילו ק' ואפילו לאחר מותו ובלבד שיאמר בפירוש אף כתבו וחתמו והבו ליה הא לאו הכי חוששין שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה וכ"ש זה שצוה שיושמו הדברים בשטר בלשון שיועיל דאלמא כונתו היתה על השטר ונ"ל שאלו דברים פשוטים הם לכל יודעי דת ודין עכ"ל ועיין בתשובותיו דפוס סימן תתש"ד: כתב הריטב"א בתשובה מתוך לשון הצואה אני דן שהוא כמתנה מהיום ולאחר מיתה שהרי קנו ממנו בק"ג מעכשיו ואפילו מאן דפליג בזמנו של שטר במעכשיו מודה ואע"פ שכתוב בתחלתו שצוה מחמת מיתה ושנתן מתנותיו לאחר מיתה אין השם ההוא מוציא מידי עכשיו הכתוב בסופו ואנו מצרפים שניהם והם מתנה מהיום ולאחר מיתה ואינו דומה למתנת ש"מ שכתוב בה קנין דאמר שמואל לא ידענא מה אידון בה דהתם ספיקא דשמואל מפני שלא כתב בו מהיום ולא מעכשיו ושמא לא

גמר להקנות מתנתו שנותן לאחר מיתה כדין הקנאת ש"מ המקנה בדברים אלא כדין בריא ובדין בריא. ולא בהקנאותיו אין מתנה לאחר מיתה הא כל שפירש מעכשיו מתנתו קיימת מעכשיו וזה פשוט עכ"ל:

סעיף לו

ומ"ש אבל ה"ר יונה כתב דוקא דאמר כתבו ותנו מנה לפלוני וכו' אבל כשאומר תנו מנה לפלוני וכתבו לו את השטר וכו' לא נתכוון בצואת כתיבת השטר אלא לזכרון דברים ולא להקנות לו בשטר כלומר ודלא כדפר"ש דבאומר תנו וכתבו נמי אין כותבין ונותנים:

סעיף לז

ומ"ש עוד ה"ר יונה וכן ש"מ שאמר תנו מנה לפלוני ולאחר כדי דיבור אמר כתבו ותנו לו את השטר מסתמא לא לחזור בו ממתנה ראשונה נתכוון אלא ליפות כחו וכו' מבואר הוא לפי שיטתו. וכל דברי ה"ר יונה שכתב רבינו כתבם נ"י בפרק י"נ גבי הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפטרופא וכתב עוד בשמו שאם אמר תנו כל נכסיו לאשתו ואחר כך שאלו ממנו אם יכתבו לה את השטר והודה שיכתבו לה שודאי ליפות כחה נתכוון אי נמי שפירש ואמר תנו לה כל נכסי וכתבו לה שטר לזכרון בעלמא בפרק מי שמת כ' שאם כתב בכתב ידו שדה פלוני נתונה לפלוני או שאמר לעדים שיכתבו לו למזכרת צואתו וכתבו בו לשון זה שדה פלוני נתונה לפלו' ומחתים עליו עדים ובכה"ג לא חיישינן למימר שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה אלא דוקא כשאמר לעדים כתבו ותנו משמע מתוך דבריו שהמתנה לא תהיה אלא בכתיבה כ"כ האחרונים בשם הראב"ד עד כאן לשונו :

סעיף לח

ומ"ש רבינו ובריא שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני ומת אין נותנין אפילו במיפה את כחו מבואר בגמרא שכתבתי לעיל בסמוך:ומ"ש בשם רבינו יונה אבל אם אמר תנו ולא אמר כתבו נותנין אע"ג דליכא אלא דיבור בעלמא משום מצוה לקיים דברי המת דשייך אף בבריא בס"פ מציאת האשה (כתובות סט:) פסק רב נחמן דהלכתא כוותיה בדיני הלכה כר"מ דאמר מצוה לקיים דברי המת ובספ"ק דגיטין (טו:) משמע דאף בבריא אמרי' הכי:

סעיף לט

ומ"ש בשם הרמ"ה דבבריא ובמתנת ש"מ במקצת שאינו מחמת מיתה ל"ש אם אמר כתבו ותנו לא שנו אם אמר תנו לחודיה אין כותבין ונותנין לו וכו' דלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת אלא היכא דאתפסיה ביד שליש זה שכתב דלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת אלא באתפסיה ביד שליש כ"כ התוס' והרא"ש והר"ן ז"ל בסוף פ"ק דגיטין ובס"פ מציאת האשה בשם ר"ת: (ב"ה) וכתבו רבינו בסי' רנ"ב: ומ"ש בסוף דבריו ואי קנו

מיניה וא"ל כתבו ותנו בכל ענין כותבין ונותנין כו' פשוט היא דכיון דקנו מיניה וסתם קנין הוי במעכשיו משעת קנין הוא קנוי לו ומה שכותבין אינו אלא לראיה וז"ל נ"י בפרק מי שמת שאף על פי שלא אמר עם הקנין יפוי כח אם אמר בפירוש שנותן בקנין מהיום ולעולם הכל לפי תנאו ואפילו הוא מצוה מחמת מיתה וצריך שיהא מקנה כדין בריא וכמו שכחב הרמב"ם עכ"ל: [%יג] כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף ונ"ה הא דאמרינן בספ"ק דגיטין דאומר תנו מנה לפלוני דלמנה קבור לא חיישינן ה"מ דמי שמצאו לו מנין בעין אבל אם לא מצאו לו שום מנה אין חייבין ליתן לו ואין אומרים דשוה מנכסיו אמר ליתן לו ועיין שם: כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ד בשם הרשב"א דמתנת ש"מ דכתיב בה אגב לא קנה דמאחר שאינה קונה אלא לאחר מיתה אז הקרקע אינו שלו ונמצאו מקנה על גב הקרקע שאינו שלו: ראובן תבע את שמעון שאמו הפקידה בידו ואמר לו שיתנהו לראובן אחר מותה ושמעון משיב כך אמרה לי אם אצטרך תנהו לי ואם אמות תנהו לראובן בני עיין במרדכי פ' י"נ: רחל שהיתה חולה וחילקה נכסיה ואחר מותה נודע שלאה היתה בביתה ותפסה צררי מעות ומטלטלי והיא אומרת שמחיים נתנתם לה עיין במרדכי פרק מי שמת בתשובת הר"מ: אלמנה שנשאת וחזרה ונתאלמנה ונתנה מטלטלי לבתה ומתה ובניה מבעלה הראשון מערערין על המתנה מפני שלא נשבעה על כתובתה מאביהם עיין במרדכי פרק הנזכר ובכמה מקומות אחרים וכתבתים בטור אה"ע: אלמנה שצותה בשעת מיתה לתת מנכסיה לפלוני והבן שתק ועכשיו טוען שלא נשבעה על כתובתה ומה ששתק שלא להכעיסה עיין במרדכי פ"ג דסנהדרין: כתוב בסוף הגהות מרדכי דבתרא ש"מ שאמר תנו ח' זקוקים לפלוני למחר חזר ואמר שמונה זקוקים לפלוני מסתברא דאין לו אלא ח' זקוקים וכ"כ המרדכי בפרק נערה שנתפתתה בשם ר"ת:

סעיף מב

מי שמת ונמצאת קשורה בו צואת ש"מ וכו' לא יתנהו לזה שכתובה על שמו וכו' זיכה בו לאחר בחייו בין מן היורשים בין שלא מן היורשים דבריו קיימים משנה בפ' י"נ (קלה:) מי שמת ונמצאת דיאתיקי קשורה על ירכו אינו כלום זיכה בה לאחר בין מן היורשים ובין שאינו מן היורשים דבריו קיימים. ופר"ש דייתיקי. צואת ש"מ: על ירכו. רבותא נקט דליכא למימר אחר כתב ונתנה לשם כדי לזכות בנכסי המת: ה"ז אינו כלום. שאפי' אם החזיק אחר מיתה באותו השטר אותו שנכתבה לו המתנה לא קני דאע"ג דצואת ש"מ קונה לאחר מיתה ה"מ כדי שלא תטרף דעתו עליו אבל כח השטר לא עדיף כצואתו שהרי לא גמר להקנותו אלא בקבלת השטר ואין שטר לאחר מיתה: זיכה בה. הש"מ לאחר מחיים אע"פ שלא נכתב לשם אותו האיש אלא כך א"ל נכסים שבשטר זה

אני מקנה לך בקבלת השטר שתקבל ממנו ה"ז קנה דלא גרע מצואת פיו לרבותא קתני לאחר: דבריו קיימים. אע"ג דאין ראוי ליורשו קנו לאחר מיתה בלא קנין דדברי ש"מ ככתובין וכמסורין דמי. וז"ל הרמב"ם בפ"ט מהל' זכיה מי שמת ונמצאת מתנה קשורה על ירכו אע"פ שהיא בעדים וקנו מידו כדי ליפות כח אלו שנתן להם ה"ז אינה כלום שאני אומר כתבה ונמלך ואם זיכה בה לאחר בין מן היורשין ובין שאין מן היורשין כל הדברים שבה קיימין ככל מתנות ש"מ וכתב ה"ה מ"ש המחבר וקנו מידו כדי ליפות כחו של מקבל הוא במתנת כל הנכסי' הא במקצתן ודאי לא אלא זכה בהן כיון שיש בהן קנין ואע"ג דלא מטא שטרא לידי' וכ"כ הר"ם ז"ל ודייתיקי זו אינה הקנאה מחיים בקנין כדי שנאמר שעבד נפשיה משעת קנין ע"כ אלמא דבמתנת בריא בקנין לא בעי מטא שטרא לידיה וכמו שכתבתי פי"א מה' גזילה כדעת קצת המפרשים ז"ל. ונראה שהמחבר פירש דבריו קיימים שאם זיכה במקצת לאחד אף כל השאר קיים שהרי גילה דעתו שהוא רוצה בה ולא ראיתי כן לאחד מן המפרשי' שיהיה מפרש זה כדבריו בכאן עכ"ל: (ב"ה) ונ"י בסוף פ"ק דמציעא חולק בהבנת הרמב"ם בזה ועיין בהריב"ש סימן קס"ה כי הכריח מרברי הרמב"ם בפרק ה' כדברי הרב המגיד: ומה שאמר רבינו בתחלת דבריו או שמפורש בו מהיום אם לא אחזור בי עד לאחר מיתה שגם בזה לא נגמר עד לאחר מיתה וכו' כן כתבו שם התוס' אהא דאמרי' אי זו היא מתנת בריא שהיא כמתנת שכיב מרע דלא קני אלא לאחר מיתה כל שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה מפרש ר"ת מהיום ולאחר מיתה היינו מהיום אם לא אחזור בי עד לאחר מיתה ומיירי כגון שפירש בפירוש מהיום אם לא יחזור עד לאחר מיתה דמסתמא אם אמר מהיום ולאחר מיתה הוי מהיום קני גופה ולאחר מיתה קני פירות כדמשמע במתני' בסמוך:

סעיף מד

כתב הרמב"ם וכן מי שכתב שטר חוב על עצמו בשם אחר או בשם אחד מבניו ונתן אותו ביד שליש וכו' בפ"ט מהלכות זכיה: [%יד] כתב הרשב"א בתשובה אמרו משמן של גאונים כי נותן סתם מטלטליו לאחר מעכשיו ולאחר מותו ואחר שמת טוענים היורשים הבא ראיה שמטלטלים אלו היו לו בשעת המתנה דשמא לאחר מכאן לקחם ואמרו שעל היורשים להביא ראיה דמסתמא כאן נמצאו וכאן היו וכל שטען חדש עליו הראיה עכ"ל: [%טו] וכתב עוד בתשובה סימן תתפ"ב על שכיב מרע שנתן קרקעותיו ואגבן כל נכסיו שלא זכה במטלטלין והשטרות מפני שלא קנה קרקעות עד לאחר גמר מיתה והרי זה כמקנה מטלטלין אגב קרקעות של עצמו שלא קנה ואפילו אמר במתנת המטלטלין והריני נותן מטלטלי אגב מקרקעי אינו אלא כמיפה כחו אלא אם כן יאמר והריני נותן

לו מטלטלי ואף אגב מקרקעי שהדבר נראה שהוא נותן לו מטלטלי במתנת שכיב מרע ועוד מוסיף לו אגב קרקע ולכשאתה אומר שקניית האגב בטלה יקנה מצד מתנת ש"מ עד כאן לשונו וכתב עוד בתשובה אפי' קדם אחד מהיורשים והחזיק בנכסים אין חזקתו כלום דהו"ל כשותפין שאין מחזיקין זה על זה ואפי' בטוען אתה מכרתם לי לאחר מיתת המוריש שאינו נאמן ואפי' במטלטלין שנודע להם בירושה אי איכא עדים וראה דומיא דאומן ונפקד וכ"ש בקרקעות וכתב עוד מה שטען ראובן שאפי' מה שחייב זה היורש למורישם יש לו ליתן לו חלקו הדין עם ראובן כל זמן שאין זה בא אלא מכח מתנה זו שנתן לו מוריש' כל חובותיו בין בשטר בין בעל פה לפי שמלוה ע"פ אינה ניקנית בשטר וכיון שמוריש' לא מחל לו חוב זה אלא שנתן לו נכסיו סתם אין מלוה של אחרים בכלל נכסיו אע"פ שנכסי הלוה משועבדים לו דקי"ל כרבא דבפרק כל שעה (פסחים ל:) דב"ח מכאן ולהבא הוא גובה ועוד שאפילו נתן לו בשטר מתנה כל מה שאדם חייב לו אינו קונה ולפיכך אפילו מה שחייב לו לא קנה ולא נמחל לו מחמת מתנה זו אא"כ טען שפרעו או שמחל לו בפירוש ומה שטען ראובן שישבע שלא היה תחבולה באותה מתנה אינו חייב לישבע לפי שאין לו בזה טענת בריא עכ"ל: וכתב עוד ח"ג סי' קי"ב שאלת ראובן שהוא חולה ומתייירא שמא ימות פתאום ומהלך בחוץ כשאר בני אדם ועלה בדעתו לצוות על ביתו מחיים כדי לסלק מחלוקת מבין יורשיו ורוצה למנות אפטרופסין על בניו והם קטנים מעכשיו ולאחר מיתה ולחלק נכסיו בין יורשיו. תשובה תחלת כל דבר צריך אתה לדעת שמתנת ש"מ שאינה צריכה קנין ולא כתיבה ולא מסירה שאינו מדאורייתא אלא מדרבנן כדי שלא תטרף דעתו עליו כדאיתא בפרק מי שמת ובש"מ בלחוד היא שתקנו ר"ל בחולי שנפל למשכב מתמת חוליו דהשתא היא דאיכא למיחש שמא תטרף דעתו עליו אבל במהלך על רגליו לא תקנו ולפיכך ראובן זה שאין מתנותיו קיימות אלא א"כ נותנן במתנת בריא ויכול הוא ליתן מהיום ולאחר מיתה ובכך קנו מקבלי המתנות גוף הנכסים מהיום ופירות לאחר מיתה וכדאמרינן בפרק י"נ גבי הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו ומיהו אם כתב כן אם רצה לחזור בו לאחר מכאן אינו רשאי ואפילו מכר לצורך מזונותיו אינו מכור אלא עד שימות האב אבל אם רצה לשייר ישייר בפירוש כן שאם רצה למכור שיהא רשות בידו או שיכתוב בשטרו המתנות ולכשלא אחזור בי כדאמרינן בר"פ האשה שנפלה (ד' עט.) הרוצה שתבריח נכסיה מבעלה כיצד היא עושה כותב' שטר פסים לאחר דברי רשב"ג וחכ"א משחק בה שתכתוב לו מהיום ולכשארצה כלומר ולכשארצה שלא אחזור בי ויכול היא למנות אפוטרופא על בניו לפקח על נכסיהם לאחר מותו דבין חולה בין בריא יכול למנות אפטרופסין ויכתוב להם

שהוא ממנה אותם אפטרופסין על נכסיו אלו ועל הנכסים שהוא מזכה להם ושיפקחו בנכסיהם לאחר פטירתו ומ"מ אם יש לו עסק או סחורה או מטלטלין שאינם מסוימים ורוצה לחלקם ביניהם ולרבות לאחד ולמעט לאחר איני יודע לו דרך שיוכל לזכותם להם במתנת בריא מעכשיו ולאחר מיתה שמא מה שיש לו היום לא יהיה לו בשעת פטירה ולפיכך אין לו תקנה בזה אלא בחיובים ר"ל שיחייב עצמו ונכסיו מעכשיו ולאחר פטירה לכל אחד ואחד כפי מה שירצה למעט או לרבות והמרדכי בספ"ק דמציעא ובפרק י"נ ופרק מי שמת חולק על זה ובתשובת מהרי"ק סי' צ"ד על אשר לא היתה חולה כשצוותה צואה זו הרבה יש לגמגם דאע"ג דפסק מהר"ם דכל זמן שהמצוה מצוה בפירוש לאחר מותו דחשיב כמצוה מחמת מיתה נחלקו עליו שאר פוסקים ואף הוא עצמו כתב שאינו מועיל אם לא יכתוב זמן בשטר וכרבי יוסי ואף כי אומרים שצותה סמוך למיתתה להחתים העד השני מ"מ אין העד מעיד שבאותה שעה הזכירה מיתה אלא שחתם הצואה שנעשית מחמת בוריה עכ"ל ובתשובת הריב"ש שכתבתי בראש סימן זה נראה שסובר כהרשב"א: [%יז] אשה שעשתה צואה ונטל הבעל קנין לקיים צואת אשתו בהריב"ש סי' ר"ז ובתשובות הרא"ש כלל מ' סימן ב' ובכתבי מה"ר איסרלן סי' פ"ו: [%יח] כתוב בתשוב' הרא"ש סימן אלף ומ"ג מי שהיו לו ב' בנים ובת ונתן לשלשתם כל נכסיו והתנה שבזמן שישאו הבת או תשיא הוא עצמה תטול נדוניא ותסתלק אם השיאה אח א' ופסק לה בנדוניתה יותר משליש לאו כל כמיניה שלא בא אלא לגרוע כחה אם נשאת והכניסה בנדוניתה פחות משליש הנכסים שתסתלק בכך: [%יט] וכתב עוד ח"ג סי' קכ"ג שנשאל על ראובן שצוה בשעת פטירתו שתטול בתו מנכסיו כך וכך ולא צוה שתטול מחמת נישואיה אם תטול אותו סך מוסיף על עישור נכסים והשיב שדעתו נוטה לומר שאע"פ שפסקו הפוסקים כר' יוחנן דאמר בפרק מי שמת גבי מי שמת והניח שתי בנות ובן וקדמה הראשונה ונטלה עישור נכסים ולא הספיקה השניה לגבות עד שמת הבן שניה ויתרה משום דאית לה רווח ביתא מהני נכסי כיון דבירושלמי פסקו כר' חנינא דפליג אר' יוחנן די לנו שנפסוק כר' יוחנן במה שנתפרש בהדיא דהיינו כשמת הבן דאית לה רווח ביתא בירושת הנכסים כבן אבל רווח ביתא מחמת מתנת האב לא שאין מתנה זו אלא בנכסים שבאו לה במתנה ממקום אחר: וכתב עוד שם סי' קכ"ג שאם הבת קטנה ויש לה אפוטרופסין יכולים מעכשיו לתובע מה שהניח לה אביה כי מעכשיו הוא שלה והפירות שלה: [%כ] וכתב עוד שם סימן קכ"ז על ש"מ שצוה לעשות שני ספרים והסופר שכתב הצואה קבע זמן להשלמתן שתי שנים וכששמע כן הש"מ אמר זמן מועט הוא שתי שנים די שיעשו תוך ה' שנים והסופר שכח ולא תיקן הצואה והשיב שאע"פ שבצואה כתוב

שיעשו תוך שני שנים אין הולכין אלא אחר דבריו האחרונים אפי' קבע מתחלה זמן שתי שנים יכול הוא לחזור בזו ולומר חמש וכל שאתם יודעים האמת שכך אמר הולכים אחר דבריו ואחר גילוי דעתו : [%כא] וכתב עוד שם סי' קכ"ח אמרת שהוא אמר ויהיו אותם ספרים כס"ת אחר שהקדיש פלוני ונסתפקת אם דמיון זה הוא במשקל העטרה ובנויי הספר או בשיווי הדמים תשובה נראה שהוא רצה לעשות בנוי והידור כאותו ספר בכתיבה נאה ונויין ותפוחים וקשוטי הספרים כאותו ספר שנתכוון שיזכרו אותו לטוב שעשה שנים כאחד שעשה פלוני: [%כב] וכתב עוד שנשאל על ראובן שעשה שטרי מתנת בריא שנתן לשמעון אחיו בתים וכרמים ונתן השטר ביד נאמן וצוהו שיתן לאחר פטירתו שטר זה לאחיו ואח"כ נשא ראובן אשה והוליד בנים ונפטר ואז מסר הנפקד אותו שטר לשמעון והאלמנה והיורשים מוחים ביד שמעון וטענו כי אחר שכתב השטר חזר ראובן ולקח משמעון והחזיק בהם שני חזקה ולא מיחה שמעון והשיב שמעון כי הוא לא ידע במתנה עד עכשיו ומפני כן לא מיחה והשיב הרב דטענת שמעון יפה היא ודומה למה שאמרו בפרק ב' דכתובות (יז:) אין מחזיקין בנכסי קטן אפי' הגדיל ומיהו דוקא אם היורשים והאלמנה מודים לו שלא בא לידו שטר המתנה עד עכשיו אבל אם אינם מודים לו עליו להביא ראיה כי כל מי שטוען לא הייתי יודע שקרקע זה שלי או שטוען שזה החזיק בקרקעי עליו להביא ראיה שהיה במקום רחוק שלא נודע לו או שהיה בענין שלא יכול למחות כגון שהיה בורח מחמת מרדין או שהיה בשכוני גוואי ואע"פ שהנפקד מעיד לו אינו אלא עד אחד עכ"ל. ראובן כתב לשמעון כל נכסיו במתנה ונפטר ראובן ושמעון מקבל המתנה שואל ללוי על קצת מטלטלין שאומר שהנותן הפקידם בידו ולוי אומר שראובן נתנם לו מחיים עיין בתשובות הרא"ש כלל ק"ז סימן ב' ועיין בתשובות מיימון בספר קנין סי' י"ב ועיין בכלל פ"ג סי' ג' וסי' ד'. כתוב בתשובות הרשב"א סי' אלף ונ"ג הנותן ביתו ומשייר דירה לעצמו יש מחכמי האחרונים שאמרו שאינו יכול להשכירם לאחרים ואינו מחוור וכן הסכימו הראשונים ז"ל עכ"ל. עיין בדברי רבינו סי' רצ"ד והריב"ש שמ"ה. עיין בכלל ס"ח סי' ב' וכ"ג וכ"ח צוואת אשת איש שנתרצה לה הבעל עיין במרדכי פרק הזהב:

סימן רנא

סעיף א

מתנת שכ"מ בקנין במקצת שכתוב בה שדי זו אני נותן בחיים ובמות או מחיים ובמות כיון שהזכיר בה מות יש לה דין מתנת שכ"מ וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא קנג.) ההיא מתנתא דהוה כתוב בה בחיים ובמות רב אמר הרי היא כמתנת שכיב מרע מדכתיב בה

במות אחר מיתה קאמר ליה והאי דכתיב בחיים סימנא בעלמא דחיי ושמואל אמר הרי היא כמתנת בריא אמרי נהרדעי הלכתא כוותיה דרב אמר רבא ואי כתיב בה מחיים קנה ואסיקנא דלית הלכתא כרבא. ופר"ש ההיא מתנת. שכ"מ במקצת שכתוב בה קנין וקונה לד"ה בין עמד ובין לא עמד: דהוה כתוב בה בחיי ובמותי. מתנה זו אני מקנה לך בחיים ובמות וליכא לאוקמא במתנת בריא דהיכי לימא רב הרי היא כמתנת שכ"מ למיקני לאחר מיתה והלא אין שטר לאחר מיתה: רב אמר הרי היא כמתנת שכ"מ. למיקני לאחר מיתה ואם עמד חוזר וכ"ש אם מתנת שכ"מ בכל בלא שיור דלא קני אלא עד לאחר מיתה: סימנא לחיים. כלומר במות דוקא הוא ומחיים לאו דוקא אלא לסימן טוב לפי שהזכיר מיתתו שלא רצה לפתוח פיו לשטן כלומר המקום יצילני מחולי זה ולא אמות. כתב רבינו ירוחם בנכ"ד אי כתב בה מהיום אם מתי או מהיום ולאחר מיתה צריך קנין ולא אמרינן דבריו ככתובין וכמסורין ואם עמד חוזר דאם מתי מחולי זה קאמר ושטר צוואה שיש בה זמן לא אמרינן כמאן דאמר מעכשיו דמי עד כאן לשונו:

סעיף ב

וכתב הרמב"ם אבל בריא שכתב מתנה וכתב בה מחיים ובמות הרי זו מתנה גמורה וכו'. בסוף הל' זכייה:

סעיף ג

מתנת שכ"מ שכ' בכולה בקנין שאין מפורש כדקציר ורמי בערסיה וכו' הוא אומר שכ"מ היה ורוצה לחזור בו והמקבל אומר בריא היה או שכתוב בו כדקציר ורמי בערסי' ואין מפורש בו דאתפטר מגו מרעיה וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא קנג.) תנן לא כתב בה שכ"מ הוא אומר שכ"מ הייתי והם אומרים בריא היה צריך להביא ראיה שהיה שכ"מ דר"מ וחכ"א המע"ה. ופר"ש לא כתב בה שכ"מ כד קציר ורמי בערסיה וגם לשון מתנת בריא לא נכתב כדמהלך על רגלוהי בשוקא שזהו לשון מתנת בריח כדאמרי' בגמרא ובמתנה בלא שיור מיירי דאמרן ביה דאינה מתנה שאם עמד חוזר. ובגמרא ההיא מתנתא דהוה כתיב בה כד הוה קציר ורמי בערסיה ולא כתיב בה ומגו מרעיה איפטר לבי עלמי' אמר רבה הרי מת והרי קברו מוכיח עליו א"ל אביי השתא ומה ספינה שרובן לאבד נותנין עליהן חומרי חיים וחומרי מתים חולים שרובן לחיים לא כל שכן אמר רב הונא בריה דרב יהושע כמאן אזלא הא שמעתא דרבא כר' נתן דתניא מי מוציא מיד מי הוא מוציא מידיהם בלא ראיה והם אין מוציאין מידו אלא בראיה ד"ר יעקב ר' נתן אומר אם בריא הוא עליו להביא ראיה שהיה שכ"מ אם שכ"מ הוא עליהם להביא ראיה שבריא היה. ופר"ש מגו מרעיה איפטר וכו'. כך היו רגילין לכתוב מתנת שכ"מ הנכתבת לאחר מיתתו להודיע שהנכסים הללו נתונים לזה המקבל בצוואת שכ"מ ומתוך אותו

חולי נפטר שלא עמד בינתים ולא חזר בו: אמר רבא הרי. אנו רואים שהוא מת ובתר השתא אזלינן והעמידנו על חזקת מיתתו ויש לנו לומר שמתוך אותו חולי מת וקנה המקבל מתנה: א"ל אביי. מאן לימא לך דמההוא חולי איפטר לבי עלמיה והלא רוב חולים לחיים וחזר בו ואח"כ חלה ומת: השתא ומה ספינה וכו'. ומיהו רבא לא הדר ביה וקיי"ל כוותיה דשמעתין כר' נתן אזלא דקיי"ל כוותיה כדאמרי' בעלמא ר' נתן דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא. וכ' הרא"ש ורבא לא חשש לתשובת אביי משום דלא דמי התם לא ראינו אותם מתים ולכך אית לן למימר שמא ניצולו אבל הכא ודאי מת ואית לן למימר שלא נתרפא אלא מת מתוך אותו חולי והרי"ף כ' ולית הלכתא כרבא דהא אוקימנא להא דרבי נתן כר"מ ודרבי יעקב כרבנן דתנן וחכ"א המע"ה ואמרינן ראיה במאי רב הונא אמר ראיה בעדים ורב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי ראיה בקיום השטר רב הונא אמר ראיה בעדים קמיפלגי ר"מ ורבנן בפלוגתא דר' יעקב ורבי נתן דר"מ כר' נתן ורבנן כר' יעקב וכן אמר רבה ראיה בעדים א"ל אביי מ"ט וכו' איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי אוקי ממונא בחזקת מריה והאי טעמא עדיף טפי ומסתבר מדרב חסדא ורבה בר רב הונא דאמרי ראיה בקיום השטר הילכך לדברי רב הונא ורבה דאמרי ראיה בעדים קם ליה ר' נתן כר"מ ור' יעקב כרבנן וקיי"ל הלכתא כרבנן הילכך ליתא לדרבא דאמר הרי מת והרי קברו מוכיח עליו דשמעתיה כר' נתן אזלא דלית הלכתא כוותיה עכ"ל וכ"פ הרמב"ם בפ"ח מה' זכייה: (ב"ה) ומ"ש ולזה הסכים א"א אינו מוכרח אדרבא משמע מדבריו שפסק כרבא ומ"מ לענין הלכה מאחר שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן: ומ"ש רבינו לא מצא ראיה ישבע הנותן שבועת היסת ויפטר וכו' פשוט הוא. וכתב נ"י בשם הרמב"ן והריטב"א שיכולים העדים לסמוך בזה ע"פ עבדים המשמשים אותו שאם שואלים להם והן אומרים הכביד פלוני הכביד פלוני ונפטר מתוך כך יכולין העדים להעיד עליו שנפטר מחליו :

סימן רנב

סעיף א

מתנת שכ"מ אינה קונה אלא לאחר מיתה לפיכך מוציאין מיד המקבל למזון האשה והבנות ולכתובתה וכו' בפרק י"נ (קכג.) ההוא דהוה שכ"מ אמרו ליה נכסי למאן דילמא לפלוני אמר להו ואלא למאן א"ר הונא אם ראוי לירשו נוטלן משום ירושה ואם לאו נוטלן משום מתנה סבר רב אדא בר אהבה למימר אם ראוי לירשו אלמנתו נזונת מהן ואם לאו אין אלמנתו נזונת מהן א"ל רבא מיגרע גרעא השתא ומה ירושה דאורייתא אמרת אלמנתו נזונת מנכסיו מתנה דרבנן לא כל שכן וכתב הרא"ש פי' מתנת שכ"מ שאינה

אלא מדרבנן כדאמרינן בפרק מי שמת (בבא בתרא קמז:) מתנת שכ"מ דרבנן היא שמא תטרף דעתו עליו והא דתנן אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים היינו במשועבדים מחיים כגון נתנם במתנת בריא ומכרם אבל במתנת שכיב מרע אינו קונה אלא לאחר מיתה ומדרבנן הילכך כירושה שוויוה רבנן ומוציאין ממתנת שכ"מ למזון האשה ומבנות וה"ה למלוה ע"פ כיון דהוי כירושה ואית ספרים דגרסי אטו יורש מיגרע גרע ולית בהו השתא ומה ירושה דאורייתא וכו' ותרווייהו חד טעמא נינהו אלא דחד לישנא אריכא ויש מן הגדולי' דסמכי אההיא גירס' קצרה ומפרשי אטו יורש מיגרע גרע אלא בין משום ירושה בין משום מתנה אין אלמנתו נזונת מנכסיו דכיון דא"ל נכסי לך דהוא לשון מתנה אלא דאמרי' משום דראוי ליורשו מפרשים לי' משום ירושה היינו דוקא ליפות כחו כדמפרשים בתר הכי דאין לה הפסק אבל לא גרע כחו שתהא אלמנה ומלוה ע"פ גובה ממנו ממה שנתן לו יותר על שאר יורשין דהוי כאילו נתנו לאיש נכרי דלא גרע יורשין בין היורשים משאר מקבלי מתנות אבל במה שראוי לירש אע"פ שנתן לו בלשון מתנה הוי דינו כשאר היורשים ומביאים ראיה לדבריהם מהא דתנן אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים ואינה ראיה דההיא מיירי במתנת בריא ומכירה כדפרישית והא מתני' דאסתייעא מינה עלייהו תיובתא דאי מתני' פליגא עליה דרב אדא הוה רבא מותיב מינה ש"מ דלא הוי מתני' תיובתא אלא טעמא דמתני' לחוד ודרב אדא לחוד וליכא עליה דרב אדא פירכא אלא מדרבא עכ"ל. וכך הם דברי הרי"ף ז"ל שם וכן דעת הריב"ש בסימן ק"ז : וכתב הרשב"א בתשובת הגאונים הראשונים גורסים אטו יורש מיגרע גרע והם מפרשים כשם שאם נתנם למי שאינו ראוי ליורשו אין אלמנתו נזונת מנכסיו כך אין אלמנתו נזונת מנכסים שנתן למי שראוי לירשו ויש לסברא זו סיוע אבל מה נעשה והסכימו עם הרי"ף כל האחרונים ורשב"ם והראב"ד והתוס' ואינו אין בנו כח לחלוק על דבריהם שנביאים ובני נביאים הם מעתה שמעון זה שנתן נכסיו ללוי בן אחיו אלמנתו נזונת מנכסיו ואפילו מהמטלטלין שנתן גם הכתובה נגבית מהם שהרי תקנו הגאונים שהמטלטלין בזמן הזה כמקרקעי ועוד שבזמן הזה שרוב עסק בני אדם במטלטלין וסחורות חזרו המטלטלין כקרקע עכ"ל וז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות זכייה מתנת שכ"מ אינה קונה אלא לאחר מיתה ואין אחר זוכה בדבר שצוה לו בין במקרקעי בין במטלטלי אלא לאחר מיתה לפיכך מוציאין לכתובת האשה ומזון האלמנה והבנות מיד אלו שצוה לתת להם שהרי במיתתו נתחייבו הנכסים בכתובה ובמזונות ואלו שנתן להם לא יקנו אלא לאחר מיתה וכתב ה"ה לפיכך מוציאין לכתובת אשה וכו' פי' כתובת אשה כתובת בנין דכרין שאינה טורפת ממשועבדים אחרים וטורפת

משעבוד מתנת שכ"מ ודין זה פי"ט מהל' אישות ואין לו כתובת אשה שהיא בחיים דההיא אפי' ממשועבדים גמורים טורפת וזה פשוט וכבר השיגה הרא"ש ז"ל שם והודה לו במזון האלמנה ונחלק עליו בשאר והדין הזה יצא למחבר בטעמו ממאי דאמרינן בפ' י"נ בירושה דאורייתא אלמנתו נזונת מנכסיו מתנת שכיב מרע דרבנן לא כ"ש וזה דעת הרב אלפסי ועוד למד משם ן' מיגא"ש ז"ל דמלוה ע"פ כיון שגובה מן היורשין ק"ו שגובה ממתנת שכ"מ ובפי"ז מהלכות מלוה יתבאר על איזה צד גובה מן היורשים ולדבריו הסכים הרשב"א ז"ל וכתב דכי אמרי' בפרק הניזקין (גיטין ד' נ:) דמשועבדים דמתנה אפילו דשכיב מרע כמשועבדים דלקוחות לא אמרן אלא במקום דליכא פסידא למלוה אלא בין בינונית לזיבורית דמ"מ גובה הוא חובו אבל במקום שיפסיד ב"ח חובו לגמרי ודאי טריף ממתנת שכ"מ במקום פסידא גמורה כמזון האשה והבנות ומלוה על פה דכירושה שוויוה רבנן למתנת שכ"מ וה"ה לכתובת בנין דכרין עכ"ל : כתוב במישרים נכ"ג ח"י שכתובה ומזונות אינם נגבים ממתנת בריא הן שנתן האב בחייו הן שנתנו יתומים אחר מיתת אביהם עכ"ל וזה דבר תימה דכיון שמת אביהם נפלו מטלטלין לפני האלמנה מתקנת הגאונים ומה תועיל מתנת היתומים אח"כ מצאתי בתוס' פרק נערה (כתובות מט:) כדברי ר"י ונראה דקודם תקנה מיירי ואעפ"כ יש לגמגם בדבר ועוד קשה למה לו לר"י מה שהיה קודם התקנה. שכ"מ שנותן מתנה לאחר זמן בתנאי אם היא חלה עיין בנ"י בפרק י"נ גמרא המחלק נכסיו לבניו. כתב נ"י בס"פ י"נ מכאן אתה למד שאין אלמנה נזונת ממקבלי מתנת שכ"מ אלא באין שם נכסים אצל היורשים וכ"כ ר"י עכ"ל. כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש שנשאל על הנותן מתנת בריא מעכשיו ולאחר מיתה אם תזון אלמנתו מאותם נכסים והשיב שדינה כמתנת שכ"מ ואלמנתו נזונת מנכסיו וחלקו עליו כמה חכמים ואמרו שדינה כמתנת בריא ואינה נזונת מנכסיו והאריכו בראיות : אם מתנת שכ"מ מפקעת שיעבוד כתובה עיין במרדכי פרק י"נ ובסוף הגמ"ר דבתרא ופרק נערה שנתפתתה ובפרק הנזכר כתב דמתנת בריא מפקעת מזונות האשה בחייו ומזון האלמנה וכ"כ בפרק שני דייני גזרות:

סעיף ב

קיי"ל מצוה לקיים דברי המת בסוף פ"ק מציאת (פט:) פסק רב נחמן הלכה כר"מ דאמר הכי וכתבו הרי"ף והרא"ש דכן הלכה דהא הלכה כרב נחמן בדיני ובסוף פרק דגיטין משמע דאף בבריא אמרינן הכי:ומ"ש בד"א שנתנו ביד שליש לשם כך וכו' כך כתבו התוס' והרא"ש והר"ן ז"ל בספ"ק דגיטין ובס"פ מציאת האשה ועיין במרדכי בפרק מי שמת ובהגהת מרדכי דבתרא. והר"ן בפ"ק דגיטין כתב חילוק אחר בשם הרמב"ן ועיין

בתשובת הריטב"א שאכתוב בסמוך ובהריב"ש סי' ר"ז ועיין במישרים נכ"ד ותמצא שיש בין מצוה לקיים דברי המת ובין דברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמו שלשה חילוקים. אי אמרינן בקטן מצוה לקיים דברי המת עיין במרדכי סוף פרק מי שמת: כתב הרשב"א בתולדות אדם סי' קל"ט שנשאל על ראובן שמת והיה לו אחות במדינה אחרת והניח הממון והספרים ביד אדם אחד וצוה שלא יתנו הספרים ביד דודו בשום צד בעולם ולאחר זמן מכרה אותה אחות ראובן לדודו הנזכר כל אותם ספרים והרשתו לקחתם מיד הנפקד ולא רצה הנפקד לתתם לו משום דמצוה לקיים דברי המת והשיב שאיפשר שלא צוה המת שלא למסרם ביד דודו אלא בתורת פקדון שלא מדעת אחותו אבל היא שזכתה בהם מחמת שהיא יורשת יכולה היא למסרם בידו בין בתורת פקדון בין בתורת מכר: [%ב] שכ"מ שהודה על סך ממון שהוא של בניו ואשתו הודית לו שכן הוא ואח"כ באה לגבות כתובתה מאותו ממון וכן שכ"מ שצוה ליתן לפלוני כך וכך ולא סירבה אשתו בדבר ואח"כ באה לגבות כתובתה מאותו ממון עיין בכתבי מה"ר איסרלן סי' פ"ו ובתשובות הרא"ש כלל מ' סי' ב' ובהריב"ש סי' ר"ז. כ' רבינו ירוחם בנ"ו ח"ג מתנת שכ"מ ב"ח גובה ממנו ואפי' מלוה ע"פ כך כ' ן' מיגא"ש עכ"ל: [%ג] כתב המרדכי פרק י"נ הטוען לאמו שאביו צוה בשעת מיתתו לתת לו כך וכך אף אם בפניה צוה ושתקה לא הפסידה אא"כ חילק כל נכסיו ולא שייר כלום וכתב לה קרקע כל שהוא עכ"ל ופשוט הוא. וכתב עוד שם על ראובן ושמעון שהיו שותפים והלכו למדינת הים וחלה ראובן ובשעת מיתתו אמר לשמעון תן מנכסי שיש לי בידך לפלוני כך וכך ובשוב שמעון למקומו הושיב ב"ד וסיפר להם מה שצוה ראובן ועשה כאשר צוהו ראובן ועכשיו תובעת אלמנת ראובן מהמקבל מה שנתן לו שמעון מפני שאין לה כדי כתובתה ועיין שם כי מה שכתב שם על זה הוא היפך הדין: בריא שהשליש מעות ביד שמעון וא"ל תנם לבני בנישואין ואח"כ מת הנותן ואח"כ מת בנו קודם הנישואין או שהיה הבן קיים ונשא אשה אחרי מות אביו אם אלמנת הנותן גובה כתובתה מאותם מעות עיין במרדכי בפרק מי שמת. וכתב עוד בפרק הנזכר גר שהשליש מעות ביד אחר וצוה לתתם לפלוני כשימות הגר זכה בהם השליש לעצמו. וכתב עוד בפרק הנזכר על ראובן שהיה לו זקוק ביד שמעון וא"ל תנהו לאבא ולא מיחתה אשתו והיקל תליו ועמד והלך על משענתו ואח"כ הכביד חליו וחזר וצוה לשמעון לתתו לאביו ואז מיחתה אשתו ומת ונתן שמעון הזקוק לאבי המת והאלמנה תובעתו שהדין עם שמעון וראיה הראשונה שהביא מדאמר ר"ע (כתובות פ"ד.) ואין מרחמין בדין אלא ינתנו ליורשים אינה נראית בעיני דההיא קודם תקנת הגאונים היא אבל אחר תקנת הגאונים דכתובה נגבית ממטלטלין הלכה כר"ט כמו שכתבו הרי"ף והרא"ש בפרק הכותב. כתב

הרשב"ץ מה שצוה ראובן להקדשות ופרעה האלמנה מקצתן ומתה ויורשיה אינם רוצים להשלים לפרוע ההקדשות מן הדין הוא כיון שהנכסים מטלטלין ותפסתם האשה לאחר מיתת בעלה הרי הם בחזקת יורשים בפרעון כתובתה ואם יש שם קרקעות כיון שלא נשבעה האלמנה ימכרו הקרקעות וישלימו ההקדשות אבל אם הדבר ברור שכשהתחילה לפרוע ההקדשות היה דעתה להשלים מצות בעלה אלא שקפצה עליה מיתה א"כ הרי היא כמי שהודית בשעת מיתה שנשארו בנכסי בעלה לקיים מצותו וחייבים היורשים לקיים צוואתו אפי' ממטלטלין ואם אין הדבר הזה ברור אין מוציאין מיורשיה ע"כ ותמיהני עליו דלפי דבריו שתפיסתה במטלטלין מהניא אפי' לא נשבעת כשהתחילה לפרוע קצת מהקדשות ומתה למה נחייב יורשיה לפרוע כל ההקדשות מהטעם שכתב דהא איכא למימר איפכא שלא היו בנכסים כדי כתובתה ואפי' הכי התחילה לפרוע קצת מההקדשות שצוה בעלה מפני כבודו או מפני כפרת נפשו ואם כן למה נחייב לפרוע השאר מן הספק ועוד אעיקרא דדינא פירכא שכתב דמטלטלין שתפסה ומתה עד שלא נשבעה על כתובתה שהם של יורשיה ואיני יודע מנין לו זה דכל שלא נשבעה משמע לי דלא מהניא לה תפיסה ויורשי הבעל מוציאים מיד יורשיה. כ' הרשב"א האומר רוצה אני שיהו מטלטלין אלו לשמעון לכ"ע קנה שאין זה לשון הודאה אלא לשון הקנאה אלא עיקר שאלה באומר נכסים אלו לשמעון או שאמר יש לשמעון בידי שהוא לשון הודאה ואע"פ שאנו מוחזקים בו שאינו חייב לו כלום ובענין זה פירשו התוס' ההוא דאיסור (ב"ב קמט.) וקיי"ל דקנו בין בשכ"מ בין בבריא והילכך בנדון שלפניך אם בריא הוא ואמר מטלטלין אלו של פלוני צ"ל אתם עדי ואם שניהם מודים שלא היו של שמעון אלא שראובן בא להקנותם בהודאה זו לא קנה עכ"ל. כתב הריטב"א שנשאל על שכ"מ שצוה שתתפרע אשתו מנדונייתה במעות מנכסיו תיכף לפטירתו והאלמנה תובעת שימכרו מנכסיו כפי מה שימצאו ואפילו בזול ויפרעו לה כתובתה במעות בעין כמו שצוה הבעל מי הוה מצוה לקיים דברי המת הואיל ולא צוה בב"ד ולא את היורשים והשיב דומה לי שנגעת בשאלתך זו במה שנתחבטו בו במה שאמרו חכמים מצוה לקיים דברי המת שהיא מצוה שכופין עליה כדאמרינן (גיטין מ:) גבי האומר פלונית שפחתי עשו לה קורת רוח כופין את היורשין ועושין לה קורת רוח באיזה ענין היא שרבינו ן' מיגא"ש ואחרים עמו כתבו שאין אומרים מצוה לקיים דברי המת אלא במי שהשליש ממון ביד אחרים ואומר לו עשה מהם דבר פלוני אבל כל שלא הוציא מעות מתחת ידו אע"פ שצוה את היורשים לעשות אין בו משום מצוה לקיים דברי המת לכן הוצרכו חז"ל לתקן דין מתנת שכ"מ אבל הנכון בעיני כדברי הרא"ה שאפי' הוציא מתחת ידו כל שצוה ליורשים

או למי שסיפוק בידו לעשות וקבל עליו אי שתק יש בו משום מצוה לקיים דברי המת וכופין עליה לקיימו אבל אם צוה על היורשים שלא בפניהם אין בו משום מצוה לקיים דברי המת ומעתה בנדון זה אין בו משום מצוה לקיים דברי המת ואם באנו לומר שתזכה בגוביאה זה מדין מתנת שכיב מרע כאומר שתטול אשתי כאחד מן הבנים אינו מתחוור לי דדוקא התם דקאמר תטול שהוא ל' מתנה אבל תתפרע אינו ל' מתנה והו"ל כדין שאר נשים הבאות להפרע מהיורשין עכ"ל. וכתב בתשובה אחרת מה שאמר לאפוטרופא שמינה שיתנו לבנות בנו או שיחזיק בעדן כל הנשאר מכל הנכסים הנ"ל אין זכייתן בזה מכח לשון המתנה שלו שאין כאן שום לשון מלשונות מתנה ואין זכייתן בזה אלא מדין דמצוה לקיים דברי המת דאיתיה אפילו בבריא ולפי דעת רבי' תם והרבה מהאחרונים ליתיה אלא בנותן ממון ההוא ביד שליש מחיים ומורי הרא"ה היה אומר דבעי' שיצוה למי שסיפוק בידם לעשות כגון יורשים או מי שהממון בידם שיש להם השלטה לעשות כן וקבלו עליהם או שתקו אבל כל שלא צוה לאלו אין בו משום מצוה לקיים דברי המת ודברים של טעם הם עכ"ל . וכתב עוד מי שנשבע לתת סך ידוע לבתו ומת ולא נתן הדבר פשוט שאפי' היה שכ"מ כשנשבע כיון שלא נתן ולא צוה ליורשיו לתת שהם פטורים לגמרי ואין בזה משום מצוה לקיים דברי המת עכ"ל . הנותן מתנה לבנו במתנת בריא אי מפקי כחוב עיין במרדכי פ' נערה שנתפתתה :

סעיף ג

שכ"מ שהודה על כל נכסיו שהם של ראובן וכו' ואין לה דין מתנת שכ"מ ואינו יכול לחזור בו אם יעמוד וכו' עד סוף הסימן אילו לא נכתב ראוי היה ליכתב אבל מאחר שכבר כתב כל זה בסימן ר"ן לא ידעתי למה חזר ושנאו כאן:

סימן רנג

סעיף א

חולה שצוה לפני שלשה ל"מ אם שלח החולה לקבצם אלא אפי' באו לבקרו וצוה לפניהם נעשו כדיינים וכו' בד"א ביום אבל אם צוה לפניהם בלילה כיון שאין השעה ראויה לדין נעשו עדים ואינם יכולין לדון כו' בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין ד' לד:) ובריש פרק י"נ (ד' קיג:) תניא והיה ביום הנחילו את בניו ביום אתה מפיל דין נחלות ואין אתה מפיל דין נחלות בלילה ותניא אחריתא נמי והיתה לבני ישראל לחוקת משפט אורעה כל הפרשה כולה להיות דין וכדרב יהודה דאמר ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין אמר רב חסדא ל"ש אלא ביום אבל בלילה אפילו ג' כותבין ואין עושין דין מאי טעמא דהוה ליה עדים ואין עד נעשה דיין: ופי' רש"י (בפרק אחד ד"מ) רצו

עושין דין. השומעין רשאין ושליטין להיות מחזיקים כל אחד בשלו הכל כמו ששמעו: שנים אין עושין דין. דמתחלתן לא נראו להיות דיינים: אבל בלילה. שאינו ראוי לדון: כותבים ואין עושין דין. אפילו למחר שמתחלתן לא נראו לישב לשם דין. וז"ל התוס' בפרק י"נ מפר"י אורעה כל הפרשה להיות דין לענין שע"כ של בנים נעשים דיינים אותם העומדים שם בשעת צוואה ועושין דין ולא מצי האי למימר איני רוצה לדון לפניכם אלא לפני ב"ד הגדול או לפני ב"ד שבעירו אלא ע"כ מקבל אותם בדיינים ע"כ. וז"ל הרא"ש שם שנים כותבין ואין עושין דין ודייק לה רב יהודה מדקרייה רחמנא חוקת משפט מה שאדם מנחיל את בניו אלמא שהעומדים שם בית דין הם אם רצו לעשות דין כאילו צוה תחלה שיהיו אלו ב"ד על דבריו לכל דבר ודבר שיסתפק אדם בלשון הצוואה ואין אחד מן היורשין יכול לערער לומר לב"ד הגדול קאזילנא או לבית דין חשוב שבעיר ולהכי נקט שלשה שנכנסו לבקר את החולה דל"מ אם צוה את החולה שיבואו שם שלשה ויצוה בפניהם דאיכא למימר דלפיכך צוה שיבואו שם שלשה כדי שיהו דיינים על צוואתו אלא אפילו נכנסו מעצמן לבקר נעשים דיינים ואליבא דר"י בן ברוקא דאמר במתניתין אם אמר על מי שראוי לירשו דבריו קיימין ודריש ליה מדכתיב והיה ביום הנחילו התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה והלכתא כוותיה והיינו דקאמר ביום נגמרה הנחלה בדיבורו של המת על פי העומדים שם לפי שנעשו דיינים ולא בלילה וכתב הר"י ז"ל דמסתברא דכיון דאמור רבנן דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו אף בצוואה שהוא מצוה ליתן לאחרים שאין ראויין לירשו כך ה"ה לשלשה העומדים לשם נעשו דיינים דמתנת שכיב מרע כירושה שוויוה רבנן והרי אינה חלה אלא לאחר מיתה כעין ירושה וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ורב יהודה סתמא קאמר למילתא דג' שנכנסו לבקר את החולה ל"ש במחלק לבניו ול"ש במחלק לאחרים עכ"ל ואף ע"פ שהתוס' כ' כדברי הרא"ש הראשונים ודלא כה"ר יונה דברי רבי' מבוארים כדברי ה"ר יונה וכן בדין שהרי גם הרא"ש לא נחלק עליהם:ומ"ש אבל אם צוה לפניהם בלילה וכו' ואפי' אם דנו בדיעבד אין דינם דין שם כתב הרא"ש וז"ל רשב"ם כ' שאם קבלו עדות בלילה יש להם לדון ע"פ אותה קבלה וה"נ איתא בירושלמי אם טעו ודנו בלילה דיניהם דין והרמב"ן ז"ל כתב דגמרא דידן פליגא כדמשמע בפ"ק דסנהדרין (יא:) ובפרק מצות חליצה (יבמות קד.) ע"כ ודעת הר"ן נראה שהוא כדברי הרמב"ן ז"ל וכך סתם רבינו דבריו:ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דוקא שלא נכנסו להעיד וכו' נ"ל שט"ס הוא וצריך להגיה רשב"ם במקום רמב"ם שדברים הללו רשב"ם כתבם שם והתוס' בפ"ק דסנהדרין (ד' ט.) כתבו נראה לר"י דדוקא בעד המעיד אין עד נעשה דיין אבל במתכוין להעיד לא ולא כפי' רשב"ם שפירש

שנתכוין להעיד אינו נעשה דיין ובפרק י"נ דחו התוספות והרא"ש דברי רשב"ם והעלו כדברי ר"י וכבר נתבאר כל זה בסי' ז' ושם כתבתי שמדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות עדות נראה שהוא סובר כדברי ר"י :ומ"ש ופי' עוד רשב"ם דאיירי במתנת שכ"מ במקצת בקנין ול"נ דההיא יש לה דין מתנת בריא לכל דבר ואין יכולים לעשות דין אלא לא איירי אלא בשכיב מרע שמחלק נכסיו כדפרישית וכדברי רשב"ם משמע בגמרא גבי הא דאיתמר התם קנין עד אימור חוזר וכו' וכמו שאכתוב בסמוך והתוס' גם כן מפרשים כדברי רשב"ם ומה שהוקשה לרבינו מתיישב מתוך דבריהם שכתבו וז"ל לא מיירי במתנת שכ"מ דהא לא היו דבריו ככתובים וכמסורים אלא מדרבנן אלא מיירי כשנותן בקנין גמור במתנת בריא מעכשיו וקרי ליה נחלה שאינו קונה אלא לאחר מיתה ולר"י בן ברוקא אתי שפיר אפילו בלא קנין דאמר במתניתין אם אמר על מי שראוי לירשו דבריו קיימים מן התורה עכ"ל:ומ"ש ואין יכולים לעשות דין עד דמשהה לבתר דסליק מההוא עניינא בענין שאינו יכול לחזור בו אבל מקמי דסליק מההוא עניינא אין להם לדון בפ' י"נ (קיד.) איתמר קנין עד אימתי חוזר רבה אומר כל זמן שיושבין רב יוסף אמר כל זמן שעוסקין באותו ענין אמר רב יוסף כוותי דידי מסתברא דאמר רב יהודה ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין ואי ס"ד כל זמן שיושבין ליחוש דילמא הדר ביה כלומר אבל לדידי מיירי בדסליקו מענין לענין ומהכא משמע בהדיא דסבירי להו לתלמודא דהא דרב יהודה במתנה שיש בה קנין מיירי וכמו שכ' רבינו בסמוך בשם רשב"ם ואילו היה מדקדק בזה לא היה כותב עליו דלא נהירא:ומ"ש ואם דנו פרשב"ם שאינו דין אבל ר"י פירש נהי נמי דלכתחלה אין להם לדון אבל אם דנו דיניהם דין אהא דאמר רב יוסף ואי ס"ד כל זמן שיושבים ליחוש דילמא הדר ביה פרשב"ם ליחוש דילמא הדר ביה. ואמאי קאמר רצו עושין דין דמשמע באותו מעמד אע"פ שעדיין יושבין עושין דין גמור ואמאי הא כיון דיכול לחזור בו ויבטל הדין לא הוי דין וכתבו התוס' ואין נראה לר"י דאם כן הו"ל למיפרך והא מצי הדר ביה ונראה לפרש דאמאי עושין דין ניחוש שמא יחזור בו והוי כמו אטרוחי בי דינא בכדי. והרמב"ם בפ"ג מהל' סנהדרין סתם דבריו וכ' כלשון הזה הנחלות כדינין שנא' בהם לחוקת משפט לפיכך אין מפילין נחלות בלילה שנים שנכנסו לבקר את החולה וצוה בפניהם כותבין ואין עושין דין ואם היו ג' רצו כותבין רצו עושין דין בד"א ביום אבל בלילה כותבין ואין עושין דין עכ"ל ודבריו סתומים כדברי הגמרא:

סעיף ב

שכיב מרע שאמר יטול פלוני כל נכסי או מקצתם או יזכה או יחזיק או יקנה כולן לשון מתנה הן וקנה בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמח:) אמר רב ששת יטול ויזכה יחזיק ויקנה כולן לשון מתנה הן:

סעיף ג

ד ומ"ש בשם הרמ"ה דה"מ בשכ"מ אבל בבריא לא מהני הני לישני וכן יחלוק פלוני בנכסי וכו' כ"ד הרמב"ם ורבו הרב ן' מיגא"ש ז"ל וז"ל הרמב"ן שם יטול יזכה יחזיק יקנה כולן לשון מתנה הן לדברי הרב ן' מיגא"ש ז"ל דוקא בשכ"מ אבל בבריא לא ואף על פי שכתב או קנו מידו דקנין דברים הוא וכ"כ ה"ר משה הספרדי ז"ל תלמידו שהאומר משוך ותקנה וכל שמשמעותו להבא לא קנה ואינו מחוור לי שאין קנין דברים אלא באומר אתן לך או אמכור לך או שקנו מידם לחלוק אבל האומר יטול ויזכה במתנה זו משמע או במשיכה זו וה"ג בפ' השולח (גיטין מ:) נתתי שדה פלונית לפלוני נתתיה לו נתונה לו הרי היא שלו הרי היא שלו אתננה לו ר' אומר קנה וחכמים אומרים לא קנה א"ר יוחנן וכולן בשטר ואילו הוה קנין דברים בשכ"מ נמי לא מהני ולא מידי דשכ"מ שאמר אתן מנה לפלוני לאו כלום הוא דלאו מתנה היא ולאו מצוה לקיים דברי המת היא דהא לא קאמר ליורשים תנו אלא מילתא דליתא בבריא היא וליתא בשכיב מרע כלל ומיהו שמעינן מיהא בבריא שאמר טול זכה וחזק וקני כולן לשון מתנה הן עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפ"ב מה"מ האומר לחבירו משוך ותקנה או חזק ותקנה וכיוצא בדברים אלו והלך ומשך או שהחזיק לא קנה שמשמע תקנה להבא ועדיין לא הקנה לו אלא צריך המוכר או הנותן לומר לו חזק וקנה או משוך וקנה וכיוצא בדברים אלו שמשמען שיקנם עתה בעת שימשוך או יחזיק והשיג עליו הראב"ד שהרי מצינו יטול ויזכה ויחזיק כולן לשון מתנה הן וכתב עליו הרב המגיד ההיא דיטול ויזכה וכו' בשכיב מרע הוא שהוא מדבר לאחר מיתה וכ"כ הר"י ן' מיגא"ש דדוקא בשכיב מרע אבל בבריא לא ומכל מקום יש חולקים שם ומ"מ לא מצינו סעד לדברי רבינו לבד ראה זה מצאתי דגרסינן בפ"ק דמציעא [ט:] אמר רבי אלעזר משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה מהו ומתמהינן לקנות מי אמר ליה קני אלא וקני כלים שעליה וכו' ונראה שהוא מפרש כך לקנות משמע להבא כמו לעשות לדבר וכיון שכן פשוט הוא שלא קנה אלא וקנה דמשמע בשעת המשיכה כלומר שאינו הכרח שיהיה לאחר מכאן וכן דעת הרב בתקנה אחר כך מצאתי מי שדקדק כן מכאן אבל רש"י ז"ל אמרה בלשון אחרת ודבריו צ"ע עד כאן לשונו: ומ"ש רבינו עוד בשם הרמ"ה דנכסי לך לא מהני בבריא: ומ"ש שהרא"ש כתב דהני לישני מהני בבריא וכו' ז"ל שם א"ר ששת יטול ויזכה יחזיק וקנה כולן לשון מתנה הן בשכיב מרע וכל שכן

בבריא שיש עמו קנין:ומ"ש שכן כתב הרמב"ן כבר העתקתי לשונו בסמוך. האומר תטול אשתי כאחד מהבנים עיין בתשובת הרא"ש כלל מ"א סימן ג':

סעיף ה

ומ"ש ושכ"מ שאמר אני מניח לפלוני כתב א"א ז"ל דהוי לשון מתנה ז"ל בכלל פ"ג ששאלת אם כתוב בצוואה אני מניח לפלוני כך וכך אי מהני משום דבבריא לא מהני האי לשון ואמרינן כל דליתיה בבריא ליתיה בשכיב מרע. תשובה יראה לי דמהני דעיקר לשון צוואת שכיב מרע הוא בלשון זה לפום ריהטא דעלמא לפי שהוא נפטר מן העולם ומניח נכסיו אחריו הוא מצוה לפלוני אני מניח זה ולפלוני זה אבל בבריא לא שייך האי לישנא ולא דמי למאי דאמרינן (ב"ב קמז:) ידור פלוני בבית זה וכו' לא אמר כלום ומפרש טעמא משום דליתיה בבריא ליתיה נמי בשכיב מרע דהתם אין טעם לחלק וליפות כח שכיב מרע יותר מבריא אלא כששניהם הוי טעות דטעו בזה דסבורים היו דירת בית הוי דבר שנתפס בקנין ואין קנין תופס בדירת אויר ולא בפירות עד שיקנה לו גוף הבית לדירה וגוף הדקל לפירותיו הילכך כיון דליתיה בבריא ליתיה בשכיב מרע בדיבור אבל בדבר שיש חילוק בין בריא לשכיב מרע בלשון ובבריא היה מועיל בו קנין בדבר הניתן בלשון השייך בבריא מועיל בו נמי דיבור בלשון המועיל בשכיב מרע ובשכיב מרע א"ר ששת יטול יזכה יחזיק יקנה כולן לשון מתנה הן וכשאומר השכיב מרע אני מניח לפלוני כאילו הי' אומר פלוני יטול כי הנטילה היא חילוף ההנחה כדתנן בפרק שתי הלחם (מנחות צט:) רבי יוסי אומר אפילו אלו נוטלין ואלו מניחין אף זו היתה תמיד עכ"ל ואע"פ שמהר"י קולון בשורש צ"ד כ' דשכיב מרע שאמר אני מניח לפלוני כך וכך לא הוי לשון מתנה ודקדק כן מדברי המרדכי בפרק יש נוחלין מה"ר דוד כהן ז"ל בתשובה סתר דבריו והעלה דשכיב מרע שאמר מניח לפלוני כך וכך הוי שפיר לשון מתנה וכ"כ הרשב"א ז"ל בתשובה בפשיטות וכן דעת הריב"ש בסימן ת"פ ומיהו בההיא עובדא דמהרי"ק מטעמא אחרינא נראה שיש לגמגם בה לומר דלא מהניא ההיא מתנה לפי שהיתה כתובה בלשון הזה צותה להניח חמשים דוקאט"י לרבי מנחם ע"כ ואילו היה כתוב אמרה אני מנחת חמשים דוקטא"י לר' מנחם ודאי היה מועיל כמו שנתבאר בדברי הרשב"א והרא"ש ז"ל אבל צותה להניח משמע שצותה לאחר שיניח החמשים דוקאט"י אלא שאפשר דכל כי הא מוכחא מילתא דטעות סופר הצוואה הוא דהא ודאי היא המנחת ולא מצוה להניח ואפי' אם ברור לנו שאמרה היא באותו לשון ממש שכתוב בצוואה כיון דקיי"ל דאין אדם מוציא דבריו לבטלה סתמא דמילתא שהיא המנחת אלא שלא דקדקה בלשונה:

סעיף ו

ומ"ש ואם אמר יחסין או יירש על מי שראוי לירשו זוכה מתורת ירושה בפרק מי שמת שם אהא דאמר רב ששת יטול יזכה וכו' כולן לשון מתנה הן במתניתא תנא אף יחסין ויירת בראוי לירשו ור"י בן ברוקא היא ופר"ש אם הוא ראוי לירשו. כגון בן בין הבני': ור"י בן ברוקא היא. דאמר בפרקין דלעיל דבריו קיימין וקיי"ל כוותיה. כ' רבי' ירוחם בנ"ט וכ' הרמב"ן ביחסין ויירש אם אינו ראוי לירשו נוטלן משום מתנה ואם ראוי לירשו נוטלן משום ירושה עד כאן לשונו וצ"ע:ומ"ש ואם אמר לשון יפול לפלוני כך וכך כתב בתשובה ל' ירושה הוא כן כתוב בתשובות הרא"ש ז"ל כלל פ"ד סי' ג' וסימן ז' וכתב עוד בכלל הנזכר מה שנתן לאשתו מממונו בלשון ירושה לא עשה כלום דתנן בפ' י"נ (קל.) איש פלוני יירשני במקום שיש בת בתי תירשני במקום שיש בן לא אמר כלום ר"י בן ברוקא אומר אם אמר על מי שראוי לירשו דבריו קיימין ותני עלה א"ר ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקא לא נחלקו אבא וחכמים על אחר במקום בת ובת במקום בן שלא אמר כלום על מה נחלקו על בן בין הבנים ובת בין הבנות שאבא אומר יירש וחכ"א לא יירש אלמא כולהו מודו דאין לשון ירושה מועיל אלא לראוי לירש וגם שכתב לשון מחילה אינו כלום דלא שייך מחילה אלא על ממון שיש לו ביד אחר אבל על ממון שבידו לא שייך מחילה אמנם רואה אני לקיים שטר זה מתוך תיבה אחת שכתב בו ותחזיק בכל מה שיש לי בעולם ומילת תחזיק היא לשון מתנה כדאמרינן בפ' מי שמת יטול יזכה יחזיק יקנה כולן ל' מתנה הן ותנן בפ' י"נ (קכו:) כתב בין בתחלה בין בסוף בין באמצע משום מתנה דבריו קיימין עכ"ל: ומ"ש אם אמר יהנה פלוני מנכסי או יעמוד או יראה או ישען בהם מיבעיא ולא איפשיטא בפ' מי שמת (בבא בתרא קמט.) וכ' ה"ה בפ"ט מה' זכייה שפי' הראב"ד דאפילו באומר נכסי לפלוני שיעמוד בהן או שישען אינו כלום. מי שהפקיד מעות אצל חבירו וא"ל אם אמות תעשה בה המוטב כ' המרדכי בפ' מי שמת שיתנו ליורשים:

סעיף ז

כתב הרמב"ם מצוה מחמת מיתה אין צריך לומר גלו את המתנה וכו' בפ"ט מה' זכייה וכבר נתבאר בסי' רמ"ב:ומ"ש בשם רבינו האי שאפילו אם אמר אל תגלו עד לאחר מיתה הוי מתנה וכו' ג"ז נתבאר שם:

סעיף ח

ששאלת ראובן שנתן קרקע לאשתו במתנת שכיב מרע ובאו היורשים לבטלה וכו' סוף כלל ע"ט:

סעיף י

שכ"מ שאומרים לו נכסיו למי ואמר כמדומה לי שיש לי בן או שאשתי מעוברת וכו' ברייתא פרק מי שמת (סוף בבא בתרא דף קמו:):

סעיף יא

שכ"מ שאמר נכסי לפלוני או שאמרו לו נכסיך למאן וכו' אם ראוי לירשו זוכה בהם משום ירושה ונ"מ שאם אמר ואחריו יהיו לפלוני אינו כלום וכו' בפרק י"נ (קלג.) אמר רב הונא שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר אם ראוי [לירשו] נוטלן משום ירושה ואם לאו נוטלן משום מתנה א"ל גנבא גנובי למה לך וכו' דילמא כי הא קאמרת דההוא דהוה שכיב ואמרו ליה נכסים למאן דילמ' לפלניא א"ל אלא למאן ואמרת לן עלה אם ראוי לירשו נוטלן משום ירושה ואם לאו נוטלן משום מתנה א"ל אין הכי קאמינא ומסיק התם בגמ' דנ"מ בין נוטלן משום ירושה לנוטלן משום מתנה לכדשלח רב אחא בר עוירא לדברי ר"י בן ברוקה נכסי לך ואחריך לפלוני אם היה ראשון ראוי לירשו אין לשני במקום ראשון כלום שאין לשון מתנה אלא לשון ירושה וירושה אין לה הפסק וכבר נתבארו משפטי האומר נכסי לך ואחריך לפלוני בסימן רמ"ח: וכתב ה"ה בפרק ט' מהלכות זכייה שכ"מ שכתב כל נכסיו לאחר וכו' יש מי שפירש שאפילו נתנן במתנה בפירוש למי שראוי לירשו נוטלן משום ירושה וי"א שאין זה אלא באומר נכסי לפלוני סתם הא באומר נכסי נתונים אפילו ראוי לירשו נוטלן משום מתנה ויתבאר פי"ב איזה חילוק יש בין משום ירושה למשום מתנה ושם כתב המחבר כלשון הראשון וכ"כ הרא"ה ז"ל והוא דעת הגאונים ז"ל עכ"ל:ומ"ש בד"א שנוטלו משום ירושה בבת או אח או אחד משאר יורשין אבל אם הוא בנו לא עשאו אלא אפוטרופא כלומר בכותב לו כל נכסיו כדפרישית לעיל סי' רמ"ו ושם נתבארו כל חילוקי דין זה. ומהרי"ל כתב בתשובה וז"ל בלשון הצוואה כתוב יהא לבני וכו' ואין זה לא לשון מתנה ולא לשון ירושה אלא כי ההיא דנכסי לפלוני או נכסיך למאן אלא לפלוני ומשמעות הני לישני מסקינן עליה בפרק י"נ אם ראוי לירשו נוטלן משום ירושה ואם לאו משום מתנה ואי משום דאמר יהא בהא לא משמע טפי לשון ירושה או מתנה והאשיר"י והטור כתבו אההיא דא"ל למאן יהא נכסיך אלמא דאין חילוק בין יהא לסתמא וכיון דחזינן דמפרשי ליה לשון ירושה דלא תיהוי לה הפסק ה"נ נלע"ד לפרשו כי היכי דלא ליהוי אפוטרופוס אלא ירושה אבל בטור ח"מ לא כתב כן אלא כתב אההיא דאמר נכסי למאן אם ראוי לירשו נוטלן משום ירושה ה"מ שאינו בנו דאם הוא בנו הוי אפוטרופא ותימהתי עליו מנא ליה הא דאיהו גופיה לא הביא אלא פירוש רשב"ם חילוק דירושה ומתנה בההיא דלא עשאו אלא אפוטרופא ותמה אני עליו מאד מנא ליה וכן היא מסקנת הרא"ש והרא"ש כ' שם

מפרשי' ליה לשון ירושה הילכך לא מצינא למיקם עלה דמילתא מאי דעתיה בהאי דלפי המשמעות דעובדא משמע כמו שפירשתי ומותבינן אשמעתא אם כן יפרש התם האי נפקותא בהא דאם ראוי לירשו דנ"מ דלא הוי אפוטרופוס ונ"ל דניחא ליה לפרושי אליבא דכ"ע אי נמי ניחא ליה לפרושי דאין שם אלא חד ברא ועוד דיורשיו סתמא קאמר ולא בן ובאחים ובשאר יורשים לא עשאו אפוטרופוס לענין הבנים אע"ג דמפרשי ליה לגבי בן בלשון ירושה נלע"ד דפלגינן דיבוריה ומפרשי' לה לגבי ברתא בלשון מתנה כיון דתרי לישני משמע מפרשים לכל חד כדי ליפות כחו כדחזי ליה כי היכי דאמרינן בנו ואשתו ואחר בנו או אשתו משום אפוטרופוס ואחר משום מתנה ה"נ הכא וכן פרשב"ם וז"ל ואם לאו דאינו ראוי לירשו פירוש בע"כ נכסים נתונים לפלוני קאמר דאין אדם מוציא דבריו לבטלה ולמתנה איכוין עכ"ל וא‍ההיא דאם ראוי לירשו פירש אם ראוי לירשו כגון בן בין הבנים נוטלו בתורת ירושה דכיון דראוי לירשו מסתמא להוריש לו נתכוין וכו' עד הילכך כל היכא דאיכא לאוקמי בירושה דתפסה מן התורה לא מקניא ליה בסתמא במתנה למיעקר נחלה דאורייתא עכ"ל הרי שכתב כל דבריו וראיתי שכתב הרא"ש ההיא דרב הונא נוכל לאוקמי בשאר יורשים אבל בן בין הבנים הוי אפוטרופא ונראה דאהך סמך בעל הטורים וכתב כן לע"ד נראה ששגג בזה כי הרא"ש לא כתב כן אלא לתרוצי ר"ח והרי"ף שחילקו בין אומר לכותב ופי' כן לרב הונא אבל לרשב"ם מיושב בבן בין הבנים כמו שפי' ואגב חורפיה לא עיין בה עכ"ל :

סעיף יב

יג שכ"מ שאמר תנו ק"ק זוז לפלוני בני בראוי לו וכו' עד ואם הבכורה והכתובה והחוב יותר מק"ק זוז נוטלין אותם ברייתא בס"פ יש נוחלין (בבא בתרא קלח.) ומתמה תלמודא: (ב"ה) כך היא גירסת הרא"ש אבל גי' הרי"ף (והרמב"ם) פי"א מזכייה גבי ב"ח אם אמר כראוי נוטלם ונוטל חובו ואם אמר בחובו אין לו אלא חובו והיא נוסחת ספרים דידן בגמרא ויתבאר הטעם בסמוך ועיין בהגה"מ בפרק הנזכר: משום דאמר בראוי לו נוטלן ונוטל את חובו ודלמא בראוי לו בחובו קאמר אמר רב נחמן אמר לי הונא הא מני ר"ע דדייק לישנא יתירא דתנן לא את הבור ולא את הדות וכו' ה"נ כיון דלא צריך וקאמר לטפויי קא אתי:

סעיף יד

ומ"ש #ג אבל אם אמר תנו ק"ק זוז לפלוני בני שהוא פשוט בירושתו אין לו אלא ק"ק זוז:

סעיף טו

ומ"ש בשם רשב"ם דה"ה אם אמר לבני סתמא דידו על העליונה ושהרא"ש חלק עליו שם אהא דתניא דאם אמר בבכורתו דידו על העליונה וה"ה אם אמר תנו ק"ק זוז לפלו'

בני סתמא ולא אמר בבכורתו דידו על העליונה כדפרכינן לקמן ודילמא בראוי לו בחובו קאמר ומשנינן ר"ע היא דדייק לישנא יתירא אם לא אמר כראוי לו הוה אמרינן דבחובו או בבכורתו קאמר דיטול ק"ק זוז והאי דנקט הכא בבכורתו אתא לאשמועינן דאע"ג דפריש בהדיא בבכורתו אפ"ה יטול כל בכורתו אם היא יותר מק"ק זוז דידו על העליונה וכתב עליו הרא"ש ולי נראה דודאי אם אמר תנו ר' זוז לבני בכורי נוטלו בבכורתו מדהזכיר בכורה וכן לפלוני אבל אם אמר לפלוני בני או לפלונית אשתי מתנה נתן להם יותר על הראוי להם עכ"ל וה"ה בפרק י"א מהלכות זכייה כתב שדעת הריטב"א כדעת רשב"ם ושכן עיקר ובסמוך אעתיק לשונו ב"ה ועיין בתשובת הרא"ש בתחלת כלל פ"ג וכתב הריב"ש בסימן ת"פ שהסכימו הרמב"ן והרשב"א דדוקא באומר תנו מנה לפלוני בעל חובי או לאשתי הוא דאמרי' רצה נוטלן רצה נוטל חובו אבל אם אמר בפירוש אני נותן במתנה לאשתי מנה או לפלוני בעל חובי נוטלן ונוטל חובו ועיין עוד שם: כתב הרשב"א ח"ג סי' ר' שנשאל על ראובן שיש לו ב' בנים אחד גדול ואחד קטן וכתב שהוא נותן לגדול ק"ק זוז לאחר פטירתו מחמת ירושה ומת ובא הגדול ליטול הק"ק זוז ולחלוק עם אחיו בשאר נכסים והשיב מסתברא שאין לזה אלא או ק"ק זוז או חלק ירושתו שאם רצה האב ליתנה לו יותר על חלקו למה כתב לו מחמת ירושה וה"ז כאותה שאמרו תנו לבני בכורי ק"ק זוז בבכורתו ונעמיד אפוטרופוס לקטן כההיא דיתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם עכ"ל:

סעיף טז

ומ"ש שי"א לפלוני בחובו אין לו אלא חובו דמיחזי כרבית וכו' כן כתב בספר התרומות שער נ"ט: (ב"ה) וכבר כתבתי בסמוך שזו היא גירסת הרי"ף והרמב"ם והכי נקטינן: [%א] וכתב עוד שם כתב בעל העיטור אם אמר לפלוני בעל חובי סתם ולא אמר בראוי לו ולא בחובו כיון דסתמא קאמר רצה המלוה בחובו נוטלן רצה במתנה נוטלן דבדעתיה תליא מילתא אבל אינו נוטל את שניהם אלא שאם הוא פקח נוטל את שניהם והכי איתא בריש פרק אלמנה נזונת (כתובות צו:) דקאמר התם אמר אביי קשישא משל דר' יוסי למה"ד לשכ"מ שאמר תנו ק"ק זוז לפלו' בעל חובי רצה בחובו נוטלן רצה במתנה נוטלן נטלן במתנה לא כך יפה כחו פי' שהרי יכול לטרוף לקוחות בחובו ולא יוכל לטרוף על המתנה אלמא דפשיטא היא דבסתמא רצה המלוה בחובו נוטלן רצה במתנה נוטלן ולא מסתברא כוותיה דהא כשאמר בראוי לו שנוטלן ונוטל את חובו אינו אלא משום דדייקינן לישנא יתירא אלמא בסתמא דסתמא אינו נוטל אלא בחובו ובעל התוספות מוקי ההוא דכתובות בדקאמר בראוי לו אלא שלא חשש להאריך ואף בכתובה קאמר הראב"ד אשר שאלת

במחלק נכסיו לפני אשתו ואמרה לו ההיא איתתא מה תהא עליה ואמר ינתנו לך אלף זוז ולא אמר שום לישנא יתירא אם לא אמר בכתובתה אינה נוטלת אלא מה שצוה לה וזו אינה צריכה לפנים עכ"ל וזה שכתב בשם הראב"ד צ"ל דבשכתובתה פחות ממה שצוה לה או שוה לו מיירי דאילו היתה כתובתה יותר ממה שצוה לה לאו כל כמיני להפסידה כלום מכתובתה וז"ל ה"ה בפי"א מהל' זכייה הרשב"א ז"ל כתב ב"ח כשאומר בחובו לא אמרינן ידו על העליונה וטעמא משום דהו"ל כרבית מאוחרת אבל כשאומר בראוי לו אמרי' בראוי לו שעשה עמו נחת רוח קאמר והיכא שלא אמר בראוי לו ולא בחובו בכולן ידו על העליונה ואפי' בב"ח אם אמר תנו ק"ק זוז לפלוני בעל חובי אין אומרים דמשום חובו קאמר ומיתחזי כרבית וכן נמי אין אומרים דנוטלן ונוטל את חובו אלא נוטל חובו מתוך המתנה ונוטל המותר משום מתנה עכ"ל וכן כתב ר"ש דכל היכא דלא אמר בראוי לו ולא אמר בבכורתו ידו על העליונה ועיקר עכ"ל וכן דעת מהרי"ק בשורש י"ב בדעת הרשב"א והעתיק לשונו בסגנון אחר עיין בנ"י והביא דברי מגיד משנה הריב"ש בסימן תפ"א :

סעיף יז

שכ"מ שאמר תנו ק"ק זוז לפלו' וש' לפלוני ות' לפלוני אין אומרים כל הקודם בשטר זכה וכו' לפיכך אם יצא עליהם ש"ח גובה מכל אחד לפי חלקו וכו' ברייתא בס"פ י"נ (קלח.) ת"ר שכ"מ שאמר תנו ק"ק זוז לפלו' וש' לפלוני ות' לפלו' אין אומרים כל הקודם בשטר זוכה לפיכך יצא עליו שטר חוב גובה מכולם אבל אם אמר תנו ק"ק לפלו' ואחריו לפלוני ואחריו לפלוני אומרים כל הקודם בשטר זוכה לפיכך יצא עליו שטר חוב גובה מן האחרון אין לו גובה משלפניו אין לו גובה משלפני פניו. ופרשב"ם תנו רבנן שכיב מרע וכו'. להכי נקט שכיב מרע דבדידיה איכא לאיפלוגי בין היכא דאמר אחריו לפלוני להיכא דלא אמר משום דראוי לחלק כל נכסיו בדיבור פיו לזה כך ולזה כך אבל בריא רגיל ליתן לכל אחד בפני עצמו והדבר ידוע למי מקנה תחילה או בסוף: שאמר תנו ק"ק זוז וכו'. וכגון דלא שייר אחריהם כלום דאי שייר מידי שלא חילק להם אף על גב דמית לא קנו אלא א"כ הקנה להם בקנין סודר כדפסקינן במי שמת (קנא:) מתנת שכיב מרע במקצת בעיא קנין ואע"ג דמית אם יצא עליו שט"ח קודם שקבלו המעות אי נמי כגון דהני ק"ק זוז והני ש' זוז שדות ששוות כך וכך דמים הילכך אפי' לאחר שגבו ב"ח גובה מהם דמקבל מתנת שכיב מרע כיורש שוויוהו רבנן ומקרקעי דיתמי משתעבדי לב"ח: גובה מכולן. שהרי לכולן נתכוין ליתן ביחד אלא שאין אדם יכול להוציא שני דברים כאחד וכגון שלא שתק בנתיים דהיינו נמלך הילכך גובה מכולן מן המעט ימעיט ומן

הרב ירבה כגון אם בא ב"ח לטרוף ט' דינרים גובה מן הק"ק ב' דינר ומש' ג' דינר ומן הת' ד' דינר והא דנקט האי סידרא רבותא נקט ומשום סיפא דהיכא דאמר אחריו ואחריו אחרון אחרון נפסד ואע"פ שאוהבו השכיב מרע יותר ליתן לו מתנה מרובה: אין לו. כדי החוב: גובה. המותר משלפניו עכ"ל. וכתב הרא"ש אין אומרים כל הקודם בשטר זכה וכו' ודוקא בכה"ג ק"ק זוז לפלוני וש' לפלוני ות' לפלוני שאין יכול לכללן כאחד אבל אם היה נותן להם בשוה כל הקודם זכה ואפי' בלא אחריו כיון שהיה יכול לכללן ולומר תנו לאלו לכל אחד ק"ק או תנו לשלשתן ת"ר זוז שמע מינה דוקא קאמר תחלה לזה ואחריו לזה וכ"ת אם כן נפלוג בדידה הכל בלא אחריו י"ל דרבותא קא משמע לן כדפי' רשב"ם אע"ג דאחרון חביב ליה שריבה ליתן לו אפי' הכי גובה מן האחרון עכ"ל וכ"כ נ"י בשם המפרשים וכתב ואפילו תפס אחד מהם מטלטלין מוציאין מידו ועיין במה שכתבתי בסימן קי"א:

סעיף יח

ומ"ש רבינו מתנת שכיב מרע כיורש שוויוה רבנן הוא נתינת טעם למה שאמר שאילו גבו מטלטלין לא משתעבדי לבעל חוב משום דמתנת שכיב מרע כיורש שוויוה רבנן וכי היכי דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לב"ח ה"נ מטלטלי דמחבל מתנת שכיב מרע ומיהו היינו לדינא דגמרא אבל האידנא משתעבדי כמו שנתבאר:ומ"ש ואע"פ שהוא כיורש כתב ה"ר יונה שאם יש שם יורש גמור ומקבל המתנה ב"ח קודם לגבות מהיורש ממקבל המתנה ודוקא שפירש חלק מקבל המתנה ולא פירש חלק היורש וכו' ז"ל הרב המגיד בפ"י מהל' זכייה כתב הרשב"א דדינא דרישא דלא קאמר כל הקודם בהם זכה הוא במקבלי מתנות כולן אבל אם נתן מתנה והניח נכסיו ליורשיו ודאי אם יצא עליו ש"ח גובה כולו מן היורשים ואם אין להם המקבלי מתנה דיורשים כרעא דמורישן הן ובמקומו עומדים ונכסי ירושתן כבני חורין ואין גובין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין וזה עיקר עכ"ל:

סעיף יט

ומ"ש שאלה לא"א ז"ל יעקב שצוה ליתן מנכסיו לבתו שני שלישים וכו' בכלל פ' סימן י"ד :

סעיף כ

ומ"ש ואם אמר תנו ק"ק זוז לפלוני ואחריו ש' לפלוני וכו' ברייתא כתבתיה בסמוך:

סעיף כא

ומ"ש ופר"י וכן הדין אם נתן לכולם בשוה ופרט אותם זה אחר זה וכו' כבר כתבתי כן בסמוך בשם הרא"ש ז"ל וכבר הזכיר סברא זו ה"ה בפ"י מהלכות זכייה וכתב שהסכימו המפרשים שאין זה מחוור אלא דבכל גווני כיון שלא אמר אחריו כולן שוין:

סעיף כב

ומ"ש וה"ה נמי בבריא שזיכה להם ע"י אחר הוי דינא הכי אבל אם הקנה למקבלי המתנות בעצמם הרי ניכר למי הקנה תחלה ואותו זכה תחלה מבואר מתוך דברי רשב"ם שכתבתי בסמוך:

סעיף כג

כתב הרשב"א מי שאמר יש לי כך וכך נכסים ביד פלוני וכו' ומתוך כך צוה תנו לפלוני ק"ק זוז אין נותנין לו כל הק"ק זוז אלא לפי חשבון מה שיקבצו מהם וכו'. כ"כ גם כן בשמו הרב המגיד בפרק י' מהלכות זכייה. כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש שנשאל על שכיב מרע שצוה לתת לנדוניית אשתו ת"ת זהובים ולשמעון בנו ת"ק ולפי שחשב שאשתו מעוברת אם תמליט זכר ש' ואם נקבה ת' וללאה ודינה קרובותיו ק' לכל אחת והנותר יחלקו בין אשתו ויורשיו שוה בשוה ואם יחסר מכדי הנזכר שיחסרו ליורשיו וללאה ודינה כל אחת כפי מה שנוטלת ולאשתו לא יחסרו כלום וכשבאו לחשוב נכסיו לא מצאו תשלום והוצרכו היורשים ולאה ודינה לנכות שליש ממה שכתב להן ולקח האפוטרופוס חלק העובר כאילו היה נקבה אלא השליש ועתה אין כאן ולד או שהפילתה מה דין מעות אלו והשיב כיון שאין כאן ולד נשאר הממון ברשות האב והוא השוה ללאה ודינה עם יורשיו עד שתקח כל אחת מהן ק' זהובים וע"כ יראה לי שהן ושמעון ימלאו חלקם בחלק שהיה לנולד ליטול עכ"ל:

סעיף כד

שכ"מ שאמר תנו ק"ק זוז לפלוני וישא את בתו וכו' אבל אם אמר ישא את בתי ויתנו לו ק"ק זוז ה"ז תנאי וכו' מעשה בפ"ב דביצה (כ.) והביאו הרי"ף בפ' מי שמת: [%ב] אם ראובן צוה מחמת מיתה שינתן לבת בנו ך' ליטרא לקחת חגורה יפה ומת ואח"כ מתה גם בת בנו קודם שנתנו לה המעות והניחה בן קטן ומת גם הוא ובעלה בא לזכות באותם עשרים לטרין עיין בתרומת הדשן סימן ש"ן :

סעיף כה

שכ"מ שאמר יתנו לפלוני שוה ק"ק זוז מייני והחמיץ וכו'. בפרק התקבל (גיטין דף סה:) גניבא יוצא בקולר הוה אמר הבו ת' זוזי לרבי אבינא מחמרא דנהר פניא וקשיא לן בגמרא חמרא לא קאמר דמי חמרא לא קאמר מחמרא קאמר ומסיק מחמרא כדי

ליפות את כחו. ופירש רש"י חמרא לא אמר. הבו ליה חמרא בת' זוזי: דמי חמרא לא קאמר. הבו ליה ת' זוזי מדמי חמרא דנימא לזבוני חמרא ומיתב ליה: מחמרא קאמר. זוזי מחמרא קאמר דניתבו ליה וכי עושין מעות מיין: כדי ליפות כחו. לכך לא פירש לא זו ולא זו כדי ליפות כחו שיהא לו כל היין שלו אחריות שאם אמר תנו לו יין אם החמיץ מן היין ק' היו היורשים אומרים לו שלך החמיץ ואם אמר דמי חמרא ומכרו ממנו קצת ואבדו המעות אומרים לו אבדו מעותיך הילכך אמר מחמרא דמשמע יין ודמיו שהכל אחריות לו. וכתבו התוס' והרא"ש דהא דכתב רש"י לאו למימרא שיהא כל ההפסד עליו אלא היינו לומר שהיה מפסיד לפי חשבון והשתא שהכל באחריות אינו מפסיד כלל וכתב הרא"ש שריצב"א היה אומר דדברי רש"י כדמשמע מפשטן שכל ההפסד עליו כדאמרינן בפ"ב דבכורות (יח:) הכל מודים במפקיד טלה אצלו ומת א' דמצי למימר ליה שלך מת דהמע"ה ואמרינן נמי בפרק בית כור (בבא בתרא קז:) חצי שדה אני מוכר לך לוקח נוטל כחוש ונראה לי דלא דמי דודאי כשהפקיד דבר מבורר אצל חבירו מצי למימר שלך מת אבל אם הקנה לו בחביותיו י' חביות לא נתבאר חלקו מעולם הילכך הוי שותף בכל היין וההיא דחצי שדה לא דמיא להכא דמעיקרא מכר לו הכחוש וחלקו מבורר עכ"ל והר"ן כתב על דברי התוס' שכתבו דלא רצה רש"י לומר שיהא כל ההפסד עליו וכו' פירוש לפירושם דאע"ג דאמרינן בית בביתי או שור בשורי אני מוכר לך ומת א' מהם או נפל מראהו מת ומראהו נפול כדאיתא בפרק בתרא דמנחות (קח:) התם היינו טעמא לפי שכל בית וכל שור עומדין בפני עצמן ומש"ה מראהו מת ונפול אבל הכא שלא זכר לו חביות כך וכך אלא חמרא הרי היין כולו מעורב והיאך יאמרו לו שלך החמיץ אבל הרמב"ן ז"ל כתב דבדוקא אמר כך רש"י דאפי' בכה"ג מראהו לו חומץ כבית בביתי דמראהו נפול ור"ח פירש דהאי כך וכך דמים רצה לומר ומיהו להכי קאמר מחמרא כי היכי דלא לידחיוהו אשאר נכסי ואע"פ שהורע כחו ג"כ שאינו גובה משאר נכסים כדאמרי' בפ' הנודר מן הירק (נדרים נח.) יפוי הוא לענין שאינו יכול לדחותו אצל שאר נכסים עד כאן לשונו ודעת הרשב"א כדעת הרא"ש זכרונו לברכה וכתב עוד ואף לפירושו של ר"ח יש לנו לומר דמש"ה לא קאמר חמרא דהשתא נמי לא מצו מדחי ליה משום דאי אחמוץ קצתו לא לידחיוהו לגבי חומץ ומדמי חמרא כי היכי דלא לידחיוהו אצל מעות אבודין וכתב הרב המגיד סברות אנו בפי"א מהל' זכייה ואחר כך כתב ולדברי הכל במעשה זה כל היין אחריות לסך שהזכיר לו ומ"מ כתבו ז"ל שאינו גובה משאר נכסים עכ"ל ודברים מבוארים הם מתוך מה שכתבתי: וכתב הר"ן בסוף פ"ק דגיטין ומדשקלינן וטרינן אי חיישינן למנה קבור או לא נהי דמסקינן

דלמנה קבור לא חיישינן מ"מ משמע שהאומר הריני נותן מנה לפלוני מנה ממש דוקא קאמר ולא אמרינן דשוה קאמר הילכך היכא דאיתיה בעיניה מנה ממש קאמר ואם נאבד מראהו אבוד וכן נמי כל היכא שיש לו כמה מנים בעין כל אחד בפני עצמו ונאבד אחד מהם מראהו' אבוד דיד בעל השטר על התחתונה ואפילו אמר מנכסי לא אמרינן דליפות כחו קאמר כדאמרינן בפרק התקבל מחמרא כדי ליפות כחו דשאני התם דיהיב ליה ת' זוזי ותלינהו בחמרא דהוא מידי אחרינא אבל הכא באומר משלי קאמר והיכא דאין לו מנה מיוחד אלא ת"ק זוזי בבת אחת ונאבד מנה מהם לא הפסיד זה אלא לפי חשבון כדתניא בתוספתא דמציעא ב' שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים נגנב מהם או נאבד מהם חולקין לפי חשבון והיכא שאין לו מעות כלל בעין כל שלא אמר מנכסי איכא למימר דלא זכה מקבל דמנה דוקא קאמר והא לית ליה עכ"ל וכ"כ ה"ה בר"פ י' מהל' זכייה. כתב הריטב"א בתשובה מה שטענו שאינם חייבים לפרוע הדינרים שצותה לתת כיון שלא אמר מנכסי והביאו ראיה מתשובת הר"ם נדון זה הרי הוא כאומר מנכסי מכיון שכתוב בסוף הצוואה שמינתה האפוטרופין הנזכרים על נכסי עזבונה ושיהיו כולם ברשותם לעשות מהם כל העניינים הנזכרים וגם באומר תנו מנה לפלוני ולא אמר מנכסי אין הדבר ברור אצלי לחוש למנה קבור כיון שהתלמוד אמר למנה קבור לא חיישינן ואע"ג דמימרא דרב איתמרא באומר מנה מנכסי תלמודא דפסיק ואמר והלכתא למנה קבור לא חיישינן כלל קאמר ואפי' כשאין שם מנים אחרים ולא אמר מנכסי ורב נמי אפי' במנה סתם ולא אמר מנכסי אמרה דהא רב פפא אוקמה למתניתין דקתני תנו מנה לפלוני ומת לא יתנו לאחר מיתה כאידך דרב דאמר תנו מנה לפלוני מנכסי עכ"ל. וכתב עוד ולענין מה ששאלת אם חייבים לתת הדינרים בעין דבר זה נתחבטו בו והעולה בידי שהאומר תנו מנה לפלוני מנכסי שנותנין לו אפילו שוה מנה שלכך אמר מנכסי שתהא המתנה הזאת על כל נכסיו וכאילו כולם משועבדים לזה וכאותה שאמרו בפרק התקבל מחמרא כדי ליפות כחו ופרש"י שיהא כל היין לאחריות עכ"ל: [ג%] כתב הרשב"א בתולדות אדם סי' של"ד שנשאל על שכ"מ שצוה לתת מנכסיו מנה לראובן משטרי העסק וצוה שהאפוטרופסין שלו יבררו ממיטב העסק אותה מנה ויתנו לו ויזכה בה מיד אחר פטירתו והאפוטרופסין ביררו ויחדו בקרן זוית ולא נתנו לו ונאבדו אותם שטרות שביררו והשיב כבר ידעת מה שפירש"י בההיא דת' זוזי מחמרא ומה שכתבו עליו התוספות ורואה אני את דברי התוס' שלא אמרו ומראהו מת ומראהו נפול אלא בדבר המסויים כגון עבד בעבדי ושור בשורי ובית בביתי ודכוותה חבית בחביותי או שטר מחזיק מנה בין שטרותי המחזיקין מנה מנה וכל כיוצא בזה וא"נ אמר שטר שוה

מנה ונאבד אחד מהם שוה מנה אבל אמר תנו לו מנה משטרותי יפה כחו ושיעבד לו כל השטרות לאותו מנה ואע"פ שאמר לאפוטרופסין שהם יבררו לו ממיטב העסק ליפוי כח אמר שיטול מיד ומן המיטב ואם הם ביררו ולא נתנו לו מה היא הברירה זו והוא לא אמר שיבררו ויניחו בקרן זוית אלא תנו קאמר ועד שיתנו לא נתקיימו דברי המת אלא שאני מסתפק לפי הלשון שבא בשאלה דארכבה למתנתו בשני לשונות מנכסיו משטרי העסק ואיני יודע אם עשאו כלל ופרט כאילו אמר מנכסי ופירש אח"כ הנכסים שצוה לתת לו מהם והם שטרי העסק או שאמר יתנו לו מנכסיו ועוד צוה שאם ירצה ליטול משטרי העסק שיבררו לו האפוטרופין ממיטב העסק ויתנו לו ומסתברא שאם אמר אני נותן לפלוני מנכסי אין זה כאומר תנו מנה מחמרא דהתם שפרט חמרא מכלל שאר נכסיו אנו אומדין דעתו דליפות כחו הוא שאמר אבל זה שכלל כל נכסיו איזה יפוי כח יש כאן שמה שאמר מנכסי י"ל שלא אמר אלא כדי שלא תאמר דמנה טבוע קאמר ואם אין לו אינו נוטל כלום ולפיכך פירש ואמר מנכסי וכך אני אומר בכל אומר מנה או זהוב לא שוה קאמר אלא כשמואל בר"פ שבועת הדיינים (שבועות ד' לט:) ולפיכך אני אומר אם כן כתב בלשון שטר הצוואה כמו שכתבת שנוטל לפי חשבון וכדעת התוס' דכל שיש לדון כן וכן יד בעל השטר על התחתונה עד כאן לשונו ועיין בתשובה שאכתוב בסוף סימן זה: כתב הריטב"א שנשאל על שכיב מרע שצוה שיתנו מנכסיו סך מעות ביד פלוני ופלוני שיוציאו אותם באיזה הקדש שיראה להם ויש במשפחתו יתומות ענייות אם רשאים להוציאם בפרנסת נשואיהן והשיב שהם רשאים שגם זה בכלל הקדש בלשון בני אדם בזמן הזה. כתב הריטב"א שנשאל על שכיב מרע שצוה שיחלקו אשתו ובניו כל נכסיו שוה בשוה ואם תרצה היא לשבת עם בניה שיתנו לה פירות כל נכסי הבנים שיתפרנסו בהם היא והבנים עכשיו מת אחד מהבנים והאפוטרופוס טוען שאחר שנפטר אחד מהבנים אין לה להחזיק בנכסיו אלא שיהיו ליורשיו עוד אמר אפוטרופוס שרוצה למכור או למשכן מבתי היתומים לתועלתם והאלמנה טוענת שאינו רשאי לפי שיש לה ליטול פירות כל הנכסים קרקע וטלטל והאפוטרופוס טוען שאין לה ליטול פירות אלא מהמטלטלין והשיב הדין עם האלמנה דכל פירות בין מקרקעי בין מטלטל בכלל נכסיו ואע"פ שמת א' מהבנים עוד זכותה קיים בכל הנכסים ההם ומ"מ לפי לשון הצוואה שכתבת איני רואה שתהא מחזקת בנכסי הבנים אלא הם מחזיקים בנכסיהם ונותנים לה מהפירות שתהא מתפרנסת עמהם כדין אלמנה דעלמא ואם יותיר הרי הוא שלהם ע"כ:

סעיף כז

ומ"ש ואם נתייקר לעולם הריוח ליורשים וכו' וכן אם הוזל ההפסד ליורשים בסוף פרק נערה שנתפתתה (כתובות נד.) ההוא דאמר להו נדוניא לברתא זל נדוניא א"ר אידי בר אבין פורנא ליתמי ההוא דא"ל ת' זוזי מן חמרא לברתא אייקר חמרא א"ר יוסף רווחא ליתמי. ופי' רש"י נדוניא לברתא. קצובים היו תכשיטי הבנות כך וכך לבושי': פורנא ליתמי. הריוח ליתומים ולא אמרי' ניתיב לה דמי הנדוניא כיום הצוואה: ת' זוזי מן חמרא. משמע אותו היין יהא משועבד לכך אבל היין עצמו לא אמר ליתן לה כדמיו של יום הצוואה. וכתב הרא"ש פורנא ליתמי וה"ה נמי אם הוקר ההפסד ליתמי ובספרים כתוב ת' זוזי נדוניא לברתא אותה גירסא נראה לי עיקר דאם לא הוזכר סכום המעות מה חידוש הוא זה דפורנא ליתמי אבל עתה שהזכיר סכום המעות שהיתה הנדוניא שוה באותה שעה השתא הוי חידוש אע"פ שהזכיר סכום המעות הריוח ליתומים כי לא היה דעתו אלא שיתנו לה הנדוניא עכ"ל וכתב עוד אהא דקאמר רווחא ליתמי כתב הראב"ד דוקא דאמר מדמי חמרא אבל אמר מחמרא רווחא לברתא כדאיתא בפרק התקבל ולא דמיא כלל להך דהכא דהתם לא קאמר אלא לענין אם קנה או לא קנה אבל הכא לא שנא עכ"ל:

סעיף כח

שכ"מ שאמר תנו לפלוני בית המחזיק ק' חביות וכו' בסוף פרק המוכר את הבית (בבא בתרא עא.) ההוא דא"ל הבו לפלניא ביתא דמחזיק ק' גולפי אשתכח דהוה מחזיק ק"כ אמר מר זוטרא ק' א"ל ק"כ לא א"ל א"ל רב אשי מי לא תנן אבל בנותן מתנה נותן את כולה אלמא מאן דיהיב מתנה בעין יפה יהיב הכא נמי מאן דיהיב מתנה בעין יפה נותן. ופירש ר"ש דהוה מחזיק ק"כ. ולא היה לו ביתא אחר של ק': ק"כ לא א"ל. ויטול בבית ה' חלקים וחלק ששי דהיינו כ' חביות יפסיד: בעין יפה יהיב. כל הבית כולו והאי דקאמר ק' גולפי סבור היה שלא היה מחזיק יותר ולשם חשובות אמר כן דמתנה גדולה כזאת נותן לו עכ"ל. ונראה דדוקא במחזיק ק"כ הוא דאמרינן הכי משום דעבידי אינשי דטעו בין מאה למאה ועשרים אבל טפי מהכי לא ובספרי רבינו כתוב ק"נ במקום ק"כ ונראה דט"ס הוא שנתחלף לו כ' בנ' כפופה דאפילו את"ל דס"ל דק"כ לאו דוקא אלא ה"ה לק"ן מ"מ היה לו לכתוב דברי הגמרא כצורתן ולכתוב דה"ה לק"ן ולא לסתום דבריו ולכתוב ק"ן ועוד דלפי זה דמאי דנקט בגמרא ק"כ לאו דוקא מאן פלג ליה לומר דעד ק"ן ותו לא אימא עד ק"ס או עד ק"פ או טפי:

סעיף כט

שכ"מ שאמר תנו לבתי ת' זוזי לכתובתה או בכתובתה אם דרך אנשי המקום לכתוב שוה ק' בק"ק וכו' מסקנא דגמרא בפ' המקבל (בבא מציעא קד:) ל"ש אמר לכתובתה ל"ש אמר בכתובתה ת' דאינון ק"ק עד דאמר הבו לה סתמא:

סעיף ל

ומ"ש ואם אמר תנו לבתי לנדוניא כך וכך חפצים והוקרו או הוזלו וכו' בסוף פרק נערה שנתפתתה (כתובות נד.) וכבר כתב רבינו זה בסמוך אלא משום דכתב כאן דין המצוה לתת נדוניא לבתו חזר ושנאו כאן. כתב הריטב"א על זה שמעתי מרבותי שאין להם לתת עד שתנשא ותצטרך לכך ואם מתה בנתיים אין ליורשיה כלום אבל האומר תנו ק"ק זוז לפלו' לנדונייתה חייבים לתת לה ק"ק מעכשיו ויוקרא וזולא דידה הוי ולא עוד אלא אפילו מתה קודם שתנשא זכו בהם יורשיה דכה"ג לאו קפידא הוי אלא כמראה מקום וכההיא דפ' השוכר (עח:) בנותן דינר לעני ליקח בו חלוק שרשאי ליקח בו טלית וכן דעת הרשב"א עכ"ל [%ד] וזה לשונו ה"ר שמעון בן אדרת בתשובה מסתברא אם אמר תנו מנה לפלונית לנישואיה נותנין לה מיד שהרי לא קבע זמן לנתינתן והרי זה כאומר תנו מנה לפלוני למזונות שאין אומרים יתנו לו היורשים מזונות בכל יום ויום אלא נותנין לו מנה למזונות והוא מתפרנס ע"י עצמו ואפי' עמדה היא והוציאה אותם לדברים אחרים שלא לנישואין מה שעשתה קיים אלא שעברה על דעת המצוה וכמעביר על דעתו של ב"ה דלא קיימא לן כרבי מאיר דאמר מעביר על דעתו של ב"ה גזלן הוי וכן פסק הרי"ף בפרק האומנים:

סעיף לב

לג שכיב מרע שצוה לתת לבניו שקל בשבוע והם צריכים לסלע נותנים להם כל צרכם בין שאמר תנו להם שקל בין שאמר אל תתנו להם אלא שקל ואם אמר ואם מתו יירשו פלוני ופלוני וכו' אין נותנים להם אלא שקל מסקנא דגמרא סוף פרק מציאת האשה (כתובות דף סט:) ומקשה בגמרא אריש כי אמר אל תתנו אמאי נותנין להם כל צרכם והא קיימא לן מצוה לקיים את דברי המת ומשני ה"מ במילי אחרנייתא אבל בהא ניחא ליה והא דאמר הכי לזרוזינהו פרש"י לזרוזינהו. שיחזרו אחר מזונותיהם ולא יהיו רעבתנים. ואמאי דקתני ואם אמר אם מתו יירשו פלוני ופלוני וכו' פרש"י אם מתו בלא בנים וטעמו משום דהא קיימא לן שאם הראשון ראוי לירשו אין לאחריך כלום דכיון שזה הראשון ראוי לירשו ירושה אין לה הפסק וכמו שנתבאר בסימן רמ"ח לכך פירש דבמתו בלא בנים קאמר דהשתא שפיר יכול להתנות שאם לא יהיו להם יורשים יטול פלוני דכל כהאי גוונא יש לאחריך ונראה דבנים לאו דוקא דהא בעי נמי שלא יהיו להם

יורשים אחרים דסתמא אמרינן ירושה אין לה הפסק ואפשר דכיון דבשמתו אלו כולם בלא בנים יורשים דידהו הוו אחי האב והנך מכח דאב ירתי ויכול להתנות זה שלא יירשו כיון דמכחו הוא דירתי ולא אמרי' ירושה אין לה הפסק אלא בנותן לבנו ויש לבן הזה בנים או אחים דלאו מכח דאב הנותן ירתי והשתא בדוקא כתב רש"י בלא בנים ולא כתב בלא יורשים וזה דרך מחודש בישוב הא דאומר תנו שקל לבני בשבת וכו' עם ההיא דירושה אין לה הפסק ובראש סימן רמ"ח כתבתי בזה ישובים אחרים ואיכא למידק דהאי יירשו אחרים חחתיהם דקתני היכי מהני הא והא קיימא לן דלשון ירושה למי שאינו ראוי לירש לאו כלום הוא כמו שנתבאר בסימן זה וצ"ל דלישנא דיירשו לאו דוקא אלא היינו לומר דאמר יטלו אחרים תחתיהם ויש לתמוה למה לא חשש רש"י לפרש כך לכך דבראויים הנך לירש מיירי וא"ת א"כ בלא אמירתו היו יורשים י"ל דהב"ע כגון שצוה להוריש אחר בניו יורש בין היורשים כגון אח בין האחים שאילולי אמירתו היו חולקים בין כולם והשתא אחד או שנים מהם נוטלין הכל ואהא דקתני אין נותנין להם אלא שקל פירש"י שאין לנו להפסיד את הבאים אחריהם:

סעיף לד

שכ"מ שאמר תנו מנה לפלו' נותנין בין אם אמר מנה זה בין אם אמר מנה סתם בספ"ק דגיטין (יג.) אמר רב שכ"מ שאמר תנו מנה לפלו' מנכסי מנה זה נותנין מנה סתם אין נותנין חיישי' שמא מנה קבור קאמר והלכתא לקבורה לא חיישינן. ומ"ש הר"ן על זה כתבתי בסי' זה גבי שכ"מ שאמר יתנו לפלוני שוה ק"ק זוז מייני והחמיץ. ומ"ש שם דכל שלא אמר מנכסי אם אין לו מעות בעין איכא למימר דלא זכה מקבל מתנה כתבו המגיד ברישׁ פ"י מהלכות זכייה בשם הרשב"א ועיין במהרי"ק בשרש צ"ד :ומ"ש בשם הרמ"ה דדוקא במצוה מחמת מיתה וכו' אבל היכא דלא אקני אלא חד מנה בסתם לא קני באמירה וכו' והכא כיון דמנה אקני ליה ואפי' בקנין לא קנה וכו כולם דברים נכונים הם בטעמם:

סעיף לה

שכ"מ שאמר הלואתי ופקדוני שביד פלוני לפלוני נותנין וא"צ מעמד שלשתן בפרק מי שמת (בבא בתרא קמז: קמח.) אמר רבא א"ר נחמן שכ"מ שאמר ידור פלוני בבית זה יאכל פלו' פירות דקל זה לא אמר כלום עד שיאמר תנו בית זה לפלוני וידור בו תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו למימרא דסבר רב נחמן מילתא דאיתא בבריא איתא בשכ"מ דליתא בבריא ליתא בשכ"מ והא שכ"מ שאמר תנו הלואתי לפלו' הלואתו לפלו' ואע"ג דליתא בבריא רב פפא אמר הואיל ויורש יורשה רב אחא בריה דרב איקא אמר הלואה איתא בבריא וכדאמר רב הונא אמר רב מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה.

ופרש"י הלואתי לפלוני. ממון שחייב לי פלוני במלוה ע"פ אני נותן לפלוני ויפרעם לו הלוה במקומי נתקיימו הדברים ותהא הלואתו לפלוני: ואע"ג דבבריא ליתיה. דאינו יכול להקנות לחבירו מלוה על פה דלהוצאה ניתנה ואין קנין תופס אלא בדבר שהוא בעין אלא א"כ הוא מלוה בשטר וכגון שמסר לו השטר אי נמי במעמד שלשתן. ומשני הואיל ויורש יורשה לזו המלוה כאילו ברשותו היא ואמרינן לקמן מתנת שכ"מ כירושה שוויוה רבנן הילכך כיון דאיתיה בירושה איתיה במתנת שכ"מ: במעמד שלשתן קנה. מוקמינן לה התם בין במלוה בין בפקדון ואע"ג דאסיקנא דמילתא דליתא בבריא ליתא בשכ"מ אפ"ה מטבע דקיי"ל בפרק הזהב דאין מטבע נקנה בחליפין אפ"ה אם נתנו במתנת שכ"מ מהאי טעמא דהלואתי לפלוני עכ"ל. וכתב הר"ן אמר רב פפא הואיל ויורש יורשה ולפי זה אויר נמי דאיתיה בירושה בלא גוף כגון מי ששייר אויר לפניו שמורישו ליורשיו איתיה נמי בשכיב מרע ומיהו טעמיה דרב פפא לא סליק אלא היינו טעמא משום דבבריא איתא וכדרב הונא דאמר מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה הילכך אויר דליתיה בבריא בשום ענין אלא אגב קרקע לא מהני במתנת שכ"מ אלא עם הקרקע עכ"ל. וכתבו הגהות מיימון בפרק עשירי מהל' זכייה אהא דשכיב מרע שאמר תנו הלואתי לפלוני פסק רא"מ דהני מילי הלואות של ישראל אבל בהקפות של עכו"ם לא סמכה דעתיה ואפילו במתנת שכיב מרע לא קני ונראה בעיני שקרוב הדבר שאפי' אם יש לעכו"ם משכון ביד ישראל דהוי כמו הקפה וישראל מעכו"ם לא קני משכון וכן כתב המרדכי בפ' מי שמת. ואיני יודע מה איכפת לן אי סמכה דעתיה דמקבל מתנה אי לא מכל מקום דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו וכ"נ לי שהוא דעת הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בין הלואה דישראל להלואה דעכו"ם : [%ה] כתב הרשב"א בתשובה מה שכתב ואגב קרקעות אלו נתתי לאשתי עד מאתים דינרים מדעתי לא אמר כלום אלא א"כ יש לו אותם מאתים דינרים בעין באותה שעה ואפילו ישנן לו באותה שעה אותן ממש הוא שקנתה וכיון שכן אם אינן עכשיו בעולם בעין כשבאה לגבותן אין לה כלום כמי שנתן לה חפץ ידוע ואינו בפניה עכשיו שאינו גובה אחר במקומו שאני סבור שכל הנותן סך מטבע ואפילו מטבע היוצא במקומו אינו נותן מנכסיו שוה מאותו סך אלא אותו המטבע ממש עד שיאמר הריני נותן לפלו' מנכסי שוה מאתים דינרים דהשתא ודאי שוה מאתים קאמר וזה בין במתנת בריא בין במתנת שכיב מרע. ועיין בדברי רבינו סי' ס' ובמהרי"ק שורש צ"ד:

סעיף לו

ומה שאמר רבינו וכן אם נתן לפלוני שט"ח שיש לו על פלוני אין צריך לכתוב לו וכו' בפ' מי שמת (בבא בתרא קנא.) אימיה דרב עמרם חסידא היה לה מלוגא דשטרי כי קא שכבה אמרה ליהוו לעמרם ברי אתו אחוה קמיה דרב נחמן אמרו ליה והא לא משך אמר להו דברי שכ"מ ככתובים וכמסורים דמי. ופירש"י מלוגא דשטרי. כרך של שטרות: הני לעמרם בני. כגון שקנה מידה אי נמי בלא קנין וכגון דלא שיירה מידי. וכתב הר"ן אהא דאמר רב נחמן שכ"מ שאמר ידור פלוני בבית זה וכו' לא אמר כלום פי' לפי שאכילה גרידא דבר שאין בו ממש הוא ולפיכך לא קנה עד שיקנה לו גוף לדירה ולאכילת פירות שאין הקנאה חלה אלא בדבר שיש בו ממש וקמ"ל ר"נ שאין שכ"מ יכול להקנות מה שאין בריא יכול להקנות שלא תקנו בשכ"מ אלא דליהוי דיבור דידיה כקנין דברים אבל מאי דלא מהני בקנין לא מהני בשכ"מ ומהא שמעינן דלא מתקנין לישנא דשכ"מ אלא דייניגן ליה כדדייניגן בבריא ולא אמרינן כיון דגלי בדעתיה שהוא רוצה שידור זה בביתו או יאכל פירות דקלו דבית לדירה ודקל לפירות קאמר הילכך שכ"מ שאמר תנו שטר חוב לפלוני לא קנה עד שיאמר הוא וכל שעבודא דאית ביה ומלוגא דשטרי דאימיה דרב עמרם הכי קאמרה ליהוו לעמרם ברי הן וכל שעבודם והאי דלא אידכרו לה בגמרא לישנא קיטא נקט דלאו משום הכי אתינן עלה אבל ראיתי לרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות זכייה שכתב וכן אם אמר תנו שטר פלוני לפלוני זכה במה שיש בשטר וכו' ואין היורש יכול למחול ואפשר לי לקיים דבריו ז"ל דכל שכ"מ שמתחיל הדבר כדרך שיש לו להתחיל אע"פ שלא גמרו אנו גומרים את דבריו וכדאמרינן דשכ"מ שאמר כתבו גט לאשתי כתבו ותנו קאמר שכך דרכו של שכ"מ מתחיל בדבר ונשמט בדרך קצרה ולפיכך אימיה דרב עמרם דאמרה בהנהו שטרי ליהוו לעמרם ברי כבר התחילה בהקנאתן של שטרות אין לנו אלא לומר שאף השעבוד הוא בכלל דבריה אלא שלא פירשה כל צרכה ומכיון שחלה הקנאתה בגופן של שטרות לא חלה לחצאין אבל שכ"מ שאמר ידור פלוני בבית זה אין זה חלות לדבריו כלל לא בכולו ולא במקצתו ואין לנו לחדש לשון אחר לגמרי כדי שתתקיים כוונתו ולפי זה ההיא עובדא דאימיה דרב עמרם דמלוגא דשטרי אתיא כפשטא דמכיון דאמרה ליהוו לעמרם ברי הרי הכל בכלל אינו אלא פי' שאנו עושין לדבריה כן נראה לי ועולה כהוגן עכ"ל. וה"ה כתב פ"י מהלכות זכייה הרשב"א כתב בפרק מי שמת גבי ידור פלוני בבית זה וכו' שמע מינה דלא מתקנינן לישנא במתנת שכ"מ אלא דייניגן ליה כדדייניגן בבריא דדברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמי אבל להוסיף על דבריו לא אמרו דאי לא אף אנו נתקן הלשון ונאמר כיון שאמר

ידור הרי גילה בדעתו שרצה שידור זה בביתו ונתקן ונאמר דבית לדירה קיימא וזה נראה לי ברור ולפיכך שכ"מ שאמר תנו שטר חוב לפלוני לא קנה אלא הנייר בעלמא כמו שאמרו (ב"ב עז:) במוכר שטר חוב לחבירו ועוד דאמר הוא וכל מה שכתוב בו בבריא לא עכ"ל: וכבר נחלקו עליו וכן נראה דעת המחבר שלא הזכיר הוא וכל שעבודו ונ"ל לחלק בין זה להההיא דדירה לפי ששם אם לא נוסיף מתנה אחרת בכלל דבריו והוא גוף הבית אי אפשר לתקן שיועילו דבריו וכיון שכן אמרינן אילו רצה לתת גוף לפירותיו היה נותן אבל בשטר כשאנו אומרים שבמלת תנו שטר זה יהיה נכלל שעבוד השטר וזכותו אין זו מתנה אחרת ואדרבא השטר הוא עיקר הראיה שבו מה שאינו כן בדירת הבית שהבית הוא עיקר ואף על פי שהמועיל בשטר הוא הראיה מכל מקום אין הראיה בלא השטר ואפשר להיות הבית בלא דירה והרי גוף השטר דומה לגוף הבית וראיית השטר לדירת הבית וכשם שהדירה נקנית בגוף הבית כך ראיית השטר נקנית במילות השטר אלא שבבריא צריך לפרוט משום דמילי נינהו זה נראה לי לדעת המחבר עכ"ל: ומה שאמר רבינו ואין היורש של הנותן יכול למחול אע"ג דבריא הנותן או המוכר שטר חוב וחזר היורש ומחלו מחול אם נתנו במתנת שכיב מרע אין היורש יכול למחול בפרק מי שמת (בבא בתרא ד' קמז.) אמר רב נחמן מתנת שכ"מ מדרבנן בעלמא היא שמא תטרף דעתו עליו ומי אמר רב נחמן הכי והא אמר רב נחמן אע"ג דאמר שמואל המוכר שטר חוב לחברו וחזר ומחלו מחול ואפי' יורש מוחל מודה שמואל שאם נתנו במתנת שכיב מרע דאינו יכול למחלו אי אמרת בשלמא דאורייתא משום הכי אינו יכול למחול אלא אי אמרת דרבנן היא אמאי אינו יכול למחול אינה של תורה ועשאוה כשל תורה ופר"ש מודה שמואל. שאם נתנו המלוה לאיש אחר במתנת שכ"מ וכגון שחילק כל נכסיו אי נמי על ידי קנין כדין כל מתנת שכ"מ במקצת אי נמי בלא קנין דכיון דמסרו לו בחייו אין לך קנין גדול מזה ומיהו אם עמד חוזר אם מתנת שכ"מ במקנת היא דאינו יכול למחול דדברי שכ"מ ככתובים וכמסורין דמו ואלימי ממתנת בריא ואין היורש יכול למחול עכ"ל:

סעיף לז

ומה שאמר רבינו אבל אם אמר ידור פלוני בבית זה או יאכל פירות דקל זה אינו כלום עד שיאמר תנו לו הבית לדור בו או תנו לו הדקל לאכול פירותיו כבר נתבאר בסמוך: [1%] כתב הרשב"א ז"ל שאלת ראובן השאיל ביתו לשמעון ודינה וקנו מידו וכן כתוב בשטר ההשאלה קנו ממנו וכו' תשובה מלשון השטר נראה שהגוף הקנה להם כיון שכתב להם ולעשות בו כל צרכם וכל חפצם ורצונם כאדם שעושה בביתו ממש ולשון

זה רחב וכולל הרבה יותר מן ההשאלה שאפי' בנין הצריך נראה שנכנס בכלל זה שכן אדם עושה בביתו ועוד שהרי קנו מידו וכל שקנו מידו אלים כח הקנין שאינו בא על דבר שאין בו ממש אלא מגופו של קרקע קנו מידו וכמו שאמרו בפרק הכותב (כתובות פג.) גבי דין ודברים אין לי על שדה זו וכו' [%ז] ועוד דבר מן דין כל שירד שמעון לקרקע ודר בו וראובן לא ערער בודאי גילה ראובן בדעתו שגוף הקרקע הקנה לו וכמו שאמרו בפרק הכותב אמר אביי מסתברא מילתיה דרב יוסף בעורר אבל בעומד מגופה של קרקע קנו מידו ולא עוד אלא דבר מן הדין כל שהניחו אפי' תמצא לומר שהיה בטעות שהיה סבור דיכול אדם להקנות דירה בלא גוף אפילו הכי מכל מקום כל השנים שעמד שם מחילה בטעות היא והויא מחילה כדאיתא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף סו:) ולפיכך אין ראובן על שמעון כלום ושמעון שהושיב יהודה בנו בו אין לראובן עליו בזה שום תרעומת שאע"פ שאמרו (גיטין כט.) אין השואל רשאי להשאיל ה"מ בשאלת מטלטלים אבל קרקע רשאי להשאיל והשוכר רשאי להשכיר כדאיתא במסכת בבא מציעא בפרק השוכר את האומנין (בבא מציעא עט:) גבי שוכר את הספינה ופרקה לה בחצי הדרך וכו' ולפיכך אפילו על יהודה אין לו כלום שזכות הדירה לשמעון היא ולא בשל ראובן דר אלא בשל שמעון אביו ואינו חייב להעלות לו שכר ומיהו אם הפסיד בו יהודה כלום בדירתו חייב לשלם לו נזקו לפי אומד דעת הבית דין ולענין הבנין שבנה בו יהודה כל שצווח ראובן וגילה בדעתו שאינו חפץ בו אינו חייב לו ומכל מקום אם רצה יהודה לומר עצי ואבני אני נוטל הדין עמו וכגון שבנה חורבה אבל אם היה בנוי וסתר יהודה ובנה הכל לפי מה שיראו בית דין יטול זה עציו ואבניו וישלם לו דמי נזקו שסתר ביתו ובניינו עכ"ל. ובמה שכתב דאלים כח הקנין שאינו בא על דבר שאין בו ממש אלא מגופו של קרקע קנו מידו חלוק עליו רבינו האי כמו שכתבתי בסימן קצ"ה:

סעיף לח

צוה שיתנו דקל לפלוני ויש לו חצאי דקל וכו' בפ' שני דייני גזירות (כתובות קט:) ההוא דא"ל דיקלא לברתא שכיב ושביק תרי פלגי דדיקלי יתיב רב אשי וקא קשיא ליה מי קרו אינשי לתרי פלגי דיקלי דיקלא או לא א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אביי מהגרוניא משמיה דרבא קרו אינשי לתרי פלגי דיקלי דיקלא. ופי' רש"י שבק תרי פלגי דיקלי. שהיו לו בשותפות ושאר דקלים הרבה היו לו והיתומים היו נותנים לה אותן שני חצאין שיש טורח בהם יותר. קרו אינשי וכו'. וע"כ ידה על התחתונה שהנכסים בחזקת היתומים וזו אינה באה עליהם אלא מכח הצוואה. וכתב רבינו אשר ויש מפרשים דאי אית ליה דיקלי אחריני פשיטא דבעו למיתב לה דקל שלם דבמקום דקלים שלמים פשיטא דלא

קרו אינשי לתרי פלגי דיקלי דיקלא ולא שייך הכא למימר יד בעל השטר על התחתונה ומיירי הכא בשאין לו שום דקל אלא שני חצאי דקל ומיבעיא ליה מי קרו אינשי לתרי פלגא דיקלי דיקלא ואית לה תרי פלגי דיקלי או לא קרו ולית לה ולא מידי ודמי דיקלא לא אמר למיתב ופירש"י נראה עיקר דאי לית ליה אלא הני תרי פלגי דיקלי פשיטא דהיה דעתיה אהני עכ"ל. ודברי הרמב"ם בפרק י"א מהלכות זכייה נוטים לדברי יש מפרשים:

סעיף לט

שכ"מ שאמר תנו מאתים זוז לעניים או ספר תורה לבית הכנסת יתנו באותה העיר שהוא רגיל בה היה רגיל בשתים יתנו לכל אחת ואחת תוספתא בפ' הגוזל וכבר כתב רבינו דין זה בטור יורה דעה סי' רמ"ח:

סעיף מ

מא מי שאמר יחלוק פלוני בנכסי בין אם הוא בריא בין אם הוא שכ"מ יטול חציים אבל אם אמר יטול פלוני חלק בנכסי אם הוא שכ"מ ומחלק נכסיו לבניו נוטל חלק כאחד מן הבנים אם הוא בריא או אפי' שכ"מ ואמר תנו חלק לפלוני מנכסי וכו' אמר תנו לו חלק בבור שיש לי נוטל רביע הבור וכו' במסכתא בבא בתרא בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סג.) פשיטא אמר יחלוק פלוני בנכסי פלגא תנו חלק לפלוני בנכסי מאי אמר רבינא בר קיסי תא שמע האומר תנו חלק לפלוני בבור סומכוס אומר אין פחות מרביע לחבית אין פחות משמינית לקדירה אין פחות משנים עשר לטפיח אין פחות מששה עשר. ופירש ר"ש תנו חלק לפלוני מהו והא דתניא בתוספתא האומר תנו חלק לפלוני יטול כאחד מן הבנים הכא מיירי כגון דלית ליה בנים ואע"ג דאית ליה יורשים בעלמא אי נמי הכא מיירי כגון דאמר תנו חלק לפלוני בנכסי והשאר לפלוני. ואהא דפשטינן מדתניא האומר תנו חלק לפלוני בבור וכו' כתב הרא"ש פרשב"ם דמספקא לן אי חלק חצי כל הבור משמע או חלק כל דהוא הילכך חולקין מספק וקיימא לן כסומכוס דממון המוטל בספק חולקין ור"י פסק דהלכה כרבנן דהמע"ה וכן פסק רב אלפס והא דפשיט תלמודא בעיין ממילתא דסומכוס כתב רב אלפס לא מטעם ספק אלא משום דחלק סתם משמע רביע לפי דרך בני אדם וטעם דחבית וקדירה לא איתברר לן הילכך נראה טפי כרשב"ם שפירש כולן משום ספק ומכל מקום אין ראיה מכאן דהלכה כסומכוס דתלמודא מייתי מילתא דסומכוס לאשמועינן דהאומר תנו חלק מספקא לן אי חלק כל דהוא קאמר אי פלגא ולהכי קאמר סומכוס דנוטל רביע וממילא שמעינן דלרבנן המוציא מחבירו עליו הראיה עכ"ל. וזה לשון רב אלפס תא שמע דתניא האומר תנו חלק לפלוני בבור וכו' שמעינן מינה דמאן דאמר תנו חלק לפלו' בנכסי סתם ויהבינן ליה ריבעא כמו הנותן בבור חלק סתם שנותנין לו ריבעא וכן הלכתא פירוש בור זה בור

של מים הוא אם אמר תנו חלק לפלוני בו סתם ולא אמר לא לחבית ולא לזולתה יהבינן ליה רביע שאין דרך בני אדם לומר חלק סתם פחות מרביע אבל אם אמר תנו לו בו חלק לחבית נותנין לו חלק משמונה חלקים ואם אמר חלק לקדרה נותנין לו חלק משנים עשר חלקים ואם אמר תנו חלק לטפיח נותנין לו חלק אחד מט"ז חלקים והני שיעורי דמיפרשי בהאי תניא לענין חבית וקדרה וטפיח לא קמינן על טעמיהון שפיר הילכך לא גמרינן מינייהו לדינא אחרינא אבל ודאי מאן דאמר תנו חלק לפלו' בכך וכך סתם ולא פירש כמה הוא החלק נותנין לו רביע כדגמרינן מהאי תניא ואע"ג דחזינן לרבוותא בהאי דינא טעמי אחריני האי טעמא דכתבינן טעמא תריצא הוא ולית ביה ספיקא כלל עכ"ל. וז"ל רמב"ם בפ' י"א מהלכות זכייה שכ"מ שאמר יחלוק פלוני בנכסי יטול מחצה תנו חלק לפלוני בנכסי יטול אחד משש עשר ויש מי שהורה יטול רביע הנכסים שכ"מ שאמר תנו חלק לפלוני בבור היין שיש לי יטול רביע היין אמר תנו לו בה חלק לחבית הרי מיעוט ויטול שמינית היין אמר תנו לו בו לקדרה נוטל חלק משנים עשר מן היין אמר תנו לו בו חלק לטפיח נוטל חלק משש עשר מן היין שבבור שהרי גילה דעתו שלחלק מועט נתכוין ואין גומרין מן השיעורין האלו לדין אחר וכתב ה"ה בגמרא תנו חלק לפלו' מנכסי מהו תא שמע דתניא האומר חלק לפלוני בבור וכו' ויש מי שמפרש דכי אמר תנו חלק סתם דייניגן פחות שבשיעורים דהיינו ששה עשר אבל הגאון ז"ל אמר רביע כרישא דברייתא דאמרה תנו סתם וכתוב בהלכות ועיקר וכ' רבי' חננאל דהא מתניתא דסומכוס דוקא במתנה אבל במקח וממכר הדמים מודיעים בענין זה וכן כתב הגאון בספר המקח דבאומר חלק בשדה שלי אני מוכר לך בכך וכך הכי קאמר חלק אחד בשדה ובכך וכך לפי חשבון המעות ובדקדוק עכ"ל בחידושי הרשב"א ז"ל. וז"ל הר"ן ז"ל האומר תנו חלק לפלו' בבור סומכוס אומר אין פחות מרביע פירוש דכיון שלא פירש למאי אין לדון בו אלא מלשון חלק ופחות מרביע אינו קרוי חלק ומשום הכי גמרינן מינה לאומר תנו חלק לפלוני בנכסי נוטל רביע אבל הנך שיעורי דלחבית ולקדרה ולטפיח אומדני נינהו בהני מילי בלחוד דהכי הוו בקיאי אינהו בהו ולא גמרינן מינייהו ופסק רב אלפס בהא כסומכוס הילכך האומר יחלוק פלו' בבית או בשדה נוטל מחצה ואם אמר תנו לו בהם חלק נוטל רביע וכתבו ר"ח ורבי' האי ז"ל דהך מתני' דסומכוס במתנה בלחוד היא אבל במכר אינו כן אלא לפי חשבון הדמים בדקדוק בלבד הוא נוטל שכל כיוצא בזה הדמים מודיעים דהכי קאמר תנו לו חלק לפי דמיו ומיהו בתוספתא מתניא הא דסומכוס במכר דתניא התם המוכר חלק לחבירו וכו' ואפשר לומר לפי דעת אלו הגאונים ז"ל שאומרים שאינה אלא במתנה שמפני כך החליפו אותה בגמרא מלשון

מכר ללשון מתנה אבל רמב"ם ז"ל כתב בפ' י"א מהל' זכייה שהאומר תנו חלק לפלוני בנכסי יטול אחד ששה עשר ויש מי שהורה יטול רביע על כן נראה שהוא סבור כיון דבמילי אחריני לא בקיאינן אלא בהנך דאמור רבנן אין לך אלא פחות שבשעורים דהיינו לטפיח עכ"ל. וז"ל נ"י יחלוק פלוני בנכסי פלגא וכו' היינו דוקא בשיש לו לחלוק עמו או עם בן אחד משום שעשאו שותף אבל אם אמר יחלוק עם פלוני ופלוני אינו נראה שיטול אלא כאחד אלא אם כן אמר יחלוק עם בני שעשה מכולם כלל אחד וכן מצינו בתוספתא ששנינו גבי תנו חלק לפלוני בנכסי יטול כאחד מהבנים ואילו הכא אמרינן נוטל רביע אלא ודאי הכא מיירי שבא לחלוק עמו או עם בן א' הריטב"א ולפירוש הגאונים דמוקמי לה דוקא במתנה התוספתא דנקט במכר מיירי כגון שאין הדמים ראיה דומיא דמתנה ומשכחת לה דאמר ליה אני מוכר לך חלק כדשיימי תלתא הריטב"א ואמר שכן נראה דעת הרמב"ן עכ"ל:

סעיף מב

שכ"מ שהיתה אשתו מעוברת ואמר אם תלד אשתי זכר יטול מנה וכו' עד הנקבה תטול מאתי' והזכר מנה משנה בפרק מי שמת (בבא בתרא קמ:) האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה וכו': ופירש רשב"ם דאו או קאמר וכו' שם: ומה שאמר שיש מפרשים שאם ילדה תאומים יטול הזכר מנה והנקבה מאתי' הרשב"ם הזכיר פירוש זה ודחה אותו: ומה שאמר שכן פירש רבי' אשר ז"ל בתשובה הוא בסוף כלל אחד ושמונים וגם נ"י כתב שפירוש זה נראה בעיני המפרשים: (ב"ה) ועיין מ"ש בסימן ר"י: וכתב עוד נ"י שיש אומרים דדוקא לאחר ארבעים יום אבל תוך ארבעים יום מיא בעלמא הוא ואין דעתו קרובה אצלו דהוי כאילו לא היה בעולם כלל שלא תקנו בו כלום וטעמא דמסתבר הריטב"א ז"ל עכ"ל ובסי' קק"י שכתבתי שהעיטור חולק על זה ונראין לי דבריו: ומה שאמר ילדה טומטום ואנדרוגינוס יטול בפחות שבשניהם שם במשנה ילדה טומטום אינו נוטל ובגמרא אוקמה רבא כרשב"ג דאמר ילדה טומטום ואנדרוגינוס אין קדושה חלה עליהם וכתבו הרי"ף והרא"ש ולית הלכתא כרשב"ג אלא אם ילדה טומטום נוטל בפחות שבשניהם וז"ל נ"י ולית הלכתא כרשב"ג אלא כרבנן דפליגי עליה בברייתא וסברי דנוטל בפחות שבשניהם ואע"ג דלא תנן במתני' אלא טומטום הוא הדין אנדרוגינוס דהא גבי בכור בשניהם הוא דאמר רשב"ג דכיון דסיפא דהכא אליביה אם כן בתרווייהו קאמר דאינו נוטל וא"כ לרבנן דקיי"ל דנוטל נמי בתרווייהו עכ"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק ח' מהל' זכייה:ומ"ש ואם נקרע אח"כ ונמצא זכר יטול כפי תנאו דלא בעי' זכר משעת לידה:ומ"ש פי' רב אלפס והר"י הלוי דהא לא איירי אלא בשכ"מ

וכו' הרי"ף כתב מתני' בשכ"מ וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' זכייה וכתב הרב המגיד משנה פ' מי שמת ופירשה המחבר דוקא בשכ"מ כדברי רבו ז"ל שכתב דבבריא לא משכחת לה דאי נמי קנו מידו הא קיי"ל דאין מטבע נקנה בחליפין ועוד אסמכתא היא דאם ילדה קאמר ועוד דקנין דברים בעלמא הוא דהא יטול קאמר ע"כ ונחלקו עליו לומר דאפילו בבריא משכחת לה ובמקרקעי ושוה מנה קאמר ובקנין ויטול לא מיקרי קנין דברים עכ"ל הרשב"א ז"ל:ומ"ש רבינו ואין נראה דהא אין שייך הכא למימר אין מטבע נקנה בחליפין וכו' כבר נתבאר בדברי הרב המגיד שכתבתי בסמוך:

סעיף מג

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן שהיתה אשתו מעוברת וצוה מחמת מיתה שאם תלד אשתו זכר ינתן לו שני שלישי ממונו ולאחיו השליש וכו' בסוף כלל פ"א: ראובן שהיתה כלתו מעוברת וצוה מחמת מיתה שמה שתלד כלתו יירש חלקו כאחד מבניו ולאחר פטירתו ילדה כלתו בן וחיה תשעה ועשרים ימים ומת ואבי הבן תובע שיתנו לו חלק בנו עיין בתשובת הרא"ש כלל שנים ושמונים סי' ה':

סעיף מד

שכ"מ שצוה ואמר נכסי לטוביה ובא אחד ששמו טוביה ותובע הנכסים יתנו לו וכו' בפ' הכותב (כתובות פה:) ההוא דא"ל נכסי לטוביה שכיב אתא טוביה אמר רבי יוחנן הרי בא טובי' אמר טוביה ואתא רב טוביה לטוביה אמר לרב טוביה לא אמר ואי אינש דגיס ביה הא גיס ביה אתו שני טוביה שכן ותלמיד חכם ת"ח קודם איבעיא להו שכן וקרוב מאי תא שמע טוב שכן קרוב מאח רחוק שניהם קרובי' ושניהם שכנים ושניהם תלמידי חכמים שודא דדייני. ופי' רש"י ההוא דאמר ליה. בצוואת מיתה: נכסי לטוביה. ולא פירש לאיזה טוביה: דגיס ביה. רגיל אצלו ומגו דגייסי אהדדי קורא לו בשמו כאילו לא נסמך: תלמיד חכם קודם. דמסתמא אדם מצדיק מעשיו לזכות בשעת מיתה דאמר מר כל הנביאים לא נתנבאו אלא למהנה תלמידי חכמים מנכסיו: שודא דדייני. הטלת הדיינים לפי מה שיראו הדיינים שהיה דרכו של מת לקרב את זה יותר מזה או מי שבשניהם טוב ונוהג בדרך ישרה שיש לומר בו נתכוין המת לזכות. והתוס' כתבו שודא דדייני לא כפירוש הקונטרס אלא אומר רבינו תם שהדיין יתן למי שירצה ומביא ראיה מסוף פ"ק דגיטין ופרק בתרא דקידושין וכן בירושלמי למי שירצו הדיינים להחליט מחליטין ואם תאמר א"כ יתן הדיין למי שיתן לו יותר שכר ויש לומר דכל דיין דמקבל אגרא לאו דיינא הוא: ומה שאמר רבינו ואפילו אם יש טוביה אחר שראוי להסתפק בו אין ממתינין לו וכו' כך פי' רבינו אשר אהא דאמר ר' יוחנן הרי בא טוביה:

סעיף מו

ומ"ש והאי שכן לא מיירי בשכן הדר אצלו וכו' כך פירש שם רבינו אשר בפסקיו וז"ל הא דאמרינן שכן קודם לא בעי למימר שכנו הדר אצלו דכמה אנשים דרים זה אצל זה ואין להם שייכות יחד אלא שכן היינו שהוא חבירו ורגיל אצלו תמיד במשא ומתן על זה אמר הכתוב טוב שכן קרוב מאח רחוק עד כאן. ונראה מדבריו שחבירו הרגיל אצלו תמיד במשא ומתן הוא קרוי שכנו אע"פ שאינו דר אצלו שהדירה אינה מעלה ולא מורדת מאי שכן דשכין גביה במעשיו שרגיל אצלו תמיד במשא ומתן ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב אלא בשכן חבירו ורגיל עמו במשא ובמתן. ובענין שודא רבינו נסים הסכים לפירוש רבינו תם וכן הסכים רבינו אשר ז"ל בפרק חזקת אבל דעת רמב"ם ז"ל בפרק י"א מהל' זכייה כפי' רבינו שלמה וסתם רבינו דבריו לדעתם. וכתב הר"ן ורמי אשמעתין היכי אזלינן בתר קורבא ואומדן דעתא והא תניא בתוספתא פרק גט פשוט האומר עשו טבי עבדי בן חורין אם היו שם שני טבי אין דורשין לשון הדיוט לזה היה אוהב ולזה לא היה אוהב אלא שניהם בן חורין ונוטלין משניהם דמי א' מהם וכן האומר יש מאתים דינרים ליוסף בן שמעון והיו שני יוסף בן שמעון אין דורשין לשון הדיוט לומר לזה היה אוהב ולזה לא היה אוהב אלא שניהם חולקין בשוה אלמא לא אזלינן בתר אומדן דעתא וקורבא יש לומר דמשחרר שאני דכיון דעבר אעשה לא מחזיקינן ליה דמנפשיה שחרריה אלא אמרינן שנפדו בכסף של אחרים ולפיכך אין כאן מקום לאומדנא קורבת הדעת וסיפא נמי לאו דאמר תנו מתנה אלא באומר מלוה או פקדון יש לו בידי ולפיכך אין כאן מקום לאומדנא שאדם מצוי לקבל פקדון או ללות ממי שאינו אוהבו עכ"ל. ודברים אלו כתב ה"ה בפ' י"א מהל' זכייה: ומ"ש רבינו וי"א דהאי קרוב מיירי שאינו ראוי לירשו וכו' ולא נהירא דאדרבא כשהוא ראוי לירשו איכא הוכחה טפי וכו': כתב נ"י בסוף מס' בבא בתרא גרסי' בתוספתא עשו טבי עבדי בן חורין אם היו שני טבי אין דורשין לשון הדיוט לזה היה אוהב אלא שניהם בני חורין ונוטלין משניהם דמי אחד מהם האומר מאתים דינרים ליוסף בן שמעון אין דורשין לשון הדיוט לזה היה אוהב אלא שניהם חולקין יצאה עליו כתובת אשה ובעל חוב שניהם נותנים בשוה וכ' הריטב"א נ"ל דסיפא נמי בנותן מתנה הוא עכ"ל:

סעיף מז

שכ"מ שצוה שלא יספידוהו שומעין לו במסכת סנהדרין בפרק נגמר הדין (סנהדרין מו:) וכתבתיו בטור יורה דעה סימן שד"מ:ומ"ש ואם צווה שלא יקברוהו מנכסיו אין שומעין לו וכו' מימרא בפרק נערה שנתפתתה:

סעיף מח

שאלה לא"א ז"ל ראובן עשה צוואת בריא ונתן לשמעון כל נכסיו במתנה וכו' כלל י"ג סימן י"ז וי"ח וכלל פ"ו סי' ו' ועיין בטור זה סי רפ"ט ועיין בכלל פ"ו סי' י"א:

סעיף מט

ששאלת על שכ"מ שאמר תנו מנה לפלוני בני ולא יירש ומנה לפלוני בני ויירש וכו' סוף כלל פ"ב:

סעיף נ

ששאלת שטר צוואת שכ"מ העולה בערכאות העכו"ם וכו' כלל י"ח ס"ג: [%ח] כתב הרשב"א בתשובה על מי שאמר בשעת פטירתו יתנו מנכסי כך וכך לפלוני ויתנו מנכסי שש מאות דינרים לשמעון והשאר לפלוני היתום קרובי והניח קרקעות עידית בינונית וזיבורית ושטרי חובות רעועים על עכו"ם ובא שמעון ואמר ליתן לו שש מאות דינרים במעות והאפוטרופוס של יתום אמר שאין לו ליתן מעות אלא מעט מן העידית ומעט מן הבינונית ומעט מן הזיבורית נראה לי שהדין עם שמעון שכל שאמר תנו לו כך וכך מעות דוקא קאמר ופלוגתא היא דרב ושמואל כדמשמע בריש פרק שבועת הדיינים (שבועות לט:) ואע"ג דבעיקר פלוגתא דרב ושמואל הלכה כרב בפלוגתא דשוה דוקא מסתבר לי דהלכה כשמואל ואם אמר תנו שש מאות דינרים לפלוני כי ליתנהו בעין לא הוו יהבי ליה מידי דהא ליתנהו ודבר שלא בא לעולם הוא דלאו שוה קאמר אלא דוקא קאמר והא לית ליה ואי נמי אית ליה והא שש מאות דינרים קבורים קאמר וכעין הא דאמרינן בשילהי פ"ק דגיטין (יג.) ואף על גב דאמרינן התם הלכתא למנה קבור לא חיישינן היינו דוקא בדאיכא מנה בעין אבל היכא דליכא מנה בעין אמרי' דלית ליה ולא קנה אי נמי אית ליה וקבור וכדי לצאת מספק זה אמר מנכסי ועוד נ"ל דאפי' רב לא נחלק אלא בתובע ונתבע לפי שדרך התובע לשום תביעתו במטבע ואם הפקיד בידו כור חטים או שהלוהו שוה סלע שאומר סלע בידך והנתבע נמי משיבו באותו לשון בדרך שומא אבל בנותן או מודה מעצמו תנו לפלוני מנה מתנה או מודה שהפקיד בידו או שהלוהו אפי' רב מודה בהא דדוקא קאמר הילכך הא דקאמר מנכסי לא לקבל מזה קאמר אלא ליפות כחו שאילו אמר תנו לו מנכסי שוה ו' מאות זוז אם נאבדו קצת הנכסים מראין לו אותן שנאבדו כולן כדעת רבינו שלמה ז"ל ומקצת מרבותי ז"ל או לפחות לפי חשבון כשותפים כדעת התוס' או שהיו יכולים לומר קח מהנכסים שוה שש מאות דינרים ויטרח וימכור לעצמו ואילו אמר תנו לו שש מאות דינרים מדמי נכסי היו הם מוכרים אלא שלא היה נוטל אלא כשער שהיה שוה בשעת נתינה ואם הוזל פוחתין לו אבל עכשיו שאמר מנכסי יתנו לו ו' מאות דינרים בין שהוקרו בין שהוזלו עכ"ל והיא בתשובות לרמב"ן סימן ס"ב: [%ט]

כתב הרשב"א ח"ג סימן קי"ט שאלת ראובן מת בלא בנים והיו לו שני קרובים שמעון ונפתלי שמעון ממשפחת האב ונפתלי ממשפחת האם וצוה ואמר שתי שדות שיש לי במקום פלוני לבני שמעון הזכרים אם יהיו לו בנים זכרים ואם לא יהיו לו בנים זכרים יהיו השדות לזכרים ממשפחת נפתלי ונפתלי היו לו בנים זכרים ומיד ירדו בני נפתלי לשדות ואחר פטירת ראובן היו בנים זכרים לשמעון. תשובה אין אחד מאלו זוכה בשדות בני שמעון לא זכו לפי שלא היו בעולם ואין אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם ובני נפתלי גם כן לא זכו שהרי לא נתן להם אלא אם לא יהיו בנים זכרים לשמעון והנה נולדו לו בנים זכרים ואע"פ שלא היו באותה שעה בעולם אין בכך כלום דאדם מתנה בדבר שלא בא לעולם הילכך הנכסים חוזרים ליורש ואם אין יורש קרוב יותר מבני שמעון יטלו השדות מכח ירושתן: [%י] וכתב עוד ח"ג סימן (ק"כ) [קט"ו] שאלת ראובן נתן לשמעון דירה באחד מהבתים שלו וזה לשון המתנה נתתי לו בקנין גמור בית אחד לדירתו איזה בית שיברור בבתים שאני דר ומשתמש בהם היום הן בבתים העליונים הן בבתים התחתונים צריכים אנו לדעת אם יש לו רשות לברור לו הבית האמצעי. תשובה מהלשון הראשון משמע שנתן לו רשות לברור בכל מקום שירצה ואע"פ שאח"כ כתב הן בעליונות הן בתחתונות אין לשון זה ממעט אלא מרחיב ונותן בעין ייפה וחוזר וכופל לשון מתנתו ולשון הן שאמר אינו מגרע אלא מבאר ומפרש שאילו היה למעט לא היה כותב הן אלא היה כותב בבתים שאני דר ומשתמש בהם היום בבתים העליונים או התחתונים שהלשון הזה היה אפשר לומר שלא בא אלא למעט ולומר דוק' בעליונים [או בתחתונים] אבל עכשיו שכ' הן ל' זה תוספת ביאור של עין יפה הוא לפ"ז נמצא דעליונות דקאמר כל העליונות קאמר עליונו' ועליונות שבעליונו' עכ"ל: [%יא] וכתב עוד בתולדות אדם סי' רע"ב שאלת יעקב נתן בקנין גמור מעכשיו לראובן מקום ישיבה שהיה לו בבית הכנסת בסימניו ובמצריו ומיד החזיק ראובן כמה שני חזקה ובאותו יום צוה יעקב ונתן לבני שמעון שני מקומות שהיו לו בבית הכנסת ולא סיים ולא מצר ולא זכר אפילו שם העיר. תשובה הדין עם ראובן ולא מן הטענה שטען דכל האומר ביתי לפלוני אע"פ שלא סיימו אין היורשים רשאים לומר שמא בית אחר היה לו צא ובקש אלא חזקה הידוע לו נתן ואין המצרים מעכבים במכירה ומתנה דאסיקנא בסוף פ"ק דגיטין למנה קבור לא חיישינן אלא טעמא משום דראובן משעת קנין זכה במתנת בריא בקנין מעכשיו ומתנת בני שמעון אינה עד לאחר מיתה וכל כי הא לא איפליגו רב ושמואל בפרק מי שהיה נשוי (כתובות צד.) בשני שטרות היוצאים ביום אחד אלא בב' שטרות מקח או מתנת בריא בלא קנין אבל בקנין כל הקודם זכה ועוד דהכא מה נפשך אם מתנת ראובן קדמה

הרי זכה ומעתה אינו יכול לחזור בו ואם מתנת בני שמעון קדמה הרי מתנת שכ"מ יכול לחזור בו וכשנתן לראובן הרי חזר בו ממתנת בני שמעון: כתב בתשובות לרמב"ן סימן ע"ג שנשאל על ראובן שנתן כל מה שיש לו לבנו ושתי בנותיו והתנה שאם תנשא אחת מהבנות תטול נדונייתה ולא יהא לה חלק במתנה זו ומתה הבת האחת והאחרת נשאת והבן תובע כל נכסים מהאב ועיין שם: וכתב עוד שם בסימן פ"ג שאם העדים כתבו כל מקבלי המתנה בשטר אחד ותבע אחד מהם לעשות לו שטר בפני עצמו על חלקו אם רוצה העדים לעשות הרשות בידם אבל אין כופין אותם אבל מעידים לו כן בפני ב"ד או אם רצה האפוטרופוס מוציא שטר מתנה ובית דין מתפיסין לו זכותו ושפיר דמי: וכתב עוד שם בסימן הנזכר צוואת שכ"מ אם אמרו היורשי' פרענו נאמנים כי שטר צוואה אינו שטר אלא זכרון דברים בעלמא אבל הודאה בחוב שהוא חייב הוי כשטר. ועיין מה שכתבתי בסוף סימן רנ"ה: [%טו] וכתב עוד שם בסימן פ"ח ראובן צוה לבנו חנוך לתת מנה לשמעון קטן בן שש שנים הגדיל שמעון ותבע מיתומי חנוך נאמנים יתומי חנוך לומר שמא פרע אבינו דדברי שכ"מ אינם ככתובים לענין שלא יהא נאמן לומר פרעתי ואפילו לא היה שמעון אלא מוטל בעריסה שמא נתנו לאפוטרופא שלו דכל שצוה לתת מנה לקטן אין אומרים נמתין עד שיגדיל אלא האפוטרופא או מי שהוא סמוך אצלו דנין ומוציאים ועיין במ"ש בסימן רנ"ה: [%טז] כתוב בכתבי מה"ר איסרלאן סימן צ"ט על שכ"מ שאמר לבנו אבקשך שאם יזמן השם ליתומה פלונית זיווג נאה שתניח לה מה שהיא חייבת שנראה שהוא לשון צוואה אע"פ שאמר בלשון בקשה ואח"כ גמגם בדבר: [%יז] כתוב בתשובות מה"ר דוד הכהן בית שלשים שכ"מ שהיה מצוה בעזבון נכסיו אע"ג דלא אמר מנכסי הוי כאילו אמרו: [%יח] וכתב עוד שם שטר מתנת שכ"מ צריך שימסר מחיים ביד המקבל וע"ש וע' במה שכתבתי בסי' רמ"ג: מצאתי כתוב בשם ספר אגודה שאלו לר"ב שכיב מרע שאמר תנו מנה לפלוני ואחר שעה אמר פעם אחרת תנו מנה לפלוני אם נותנים לו ק"ק והשיב דאין נותנים אלא מנה כיון דלא אמר תנו עוד מנה וכן דנו גדולים אחרים עכ"ל: כתב המרדכי בסוף פרק הזהב הטוען על חבירו אשתך בשעת פטירתה צותה ליתן לי ממלבושיה כך וכך לאחר מותה ונתרצית לצוואתה אם המקבל איש עני שאין לו מאתים זוז כופין אותו שיקיים דברו אבל אם יש לו מאתים זוז נהי שאסור לחזור בו משום שארית ישראל לא ידברו כזב מכל מקום אין כופין אותו: כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש על ראובן שמסר לשמעון כלים וחפצים כשנטה למות כדי שיתנם לבנו הקטן כשיהיה בן י"ח שנים ועתה בא הבן וקרוביו ואומרים שם היינו ושמענו דבריו שצוה לתתם לו בהיותו בן שלש עשרה שנה ותנם לו ושמעון אומר דבריו של מת

ששמעתי אני רוצה לקיים והשיב מצווה שמעון לקיים דברי המת הברורים שאמר לו אמנם אם ב"ד רואים שהוא תועלת הבן לתת הממון לבן אחר שהגדיל יתן על פיהם:

סימן רנד

סעיף א

אע"פ שמתנת שכ"מ אינה צריכה קנין אם בקש שיקנו ממנו קונין אפילו בשבת בפרק מי שמת (בבא בתרא קנו:) אמר רבי לוי קונין קנין משכיב מרע אפילו בשבת ולא לחוש לדברי רבי אליעזר אלא שמא תטרף דעתו עליו. ופיר"ש קונין משכ"מ אפילו בשבת. לא שנא היכא דצריך קנין כגון ששייר לא שנא במחלק כל נכסיו דכיון דתלי טעמא משום שמא תטרף דעתו עליו דלא סמכה דעתיה שתתקיים צוואתו באמירה הילכך כדי להביא דעתו קונין אפילו בשבת בכל מתנתו בין ששייר וצריך בין שלא שייר ובאמירה סגי ואע"ג דקנין דמי למקח וממכר שהרי קונין בכליו של קונה שמקנה סודרו כדי לקנות בו המתנה: ולא לחוש לדברי רבי אליעזר. מה שקונין לאו דצריך קנין כרבי אליעזר דהא קיי"ל כרבנן דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין אלא להפיס דעתו כדי שלא תטרף קונין דהשתא סמכה דעתיה. וז"ל הרא"ש פירש רשב"ם ואפילו במתנה במקצת ונראה דבמתנה במקצת לא חיישינן לטירוף דעת דכיון דדעתו לתת בכל ענין ואינו נותן משום דאגת מיתה ומהאי טעמא אמרו חכמים דאין קונה באמירה כיון דליכא למיחש לטירוף דעת ואע"פ שהוא תובע קנין ומיהו מתנה בכולה קונין ואפי' מפורש שלא יחזור בו אם יעמוד דאז מועיל הקנין מכל מקום קונין דחיישינן לטירוף דעת כיון שנותן כל נכסיו אע"פ שפירש שלא יחזור אם יעמוד מ"מ דאגת מיתה איכא ולא כדברי המפרשים דבמקום שמועיל הקנין אסור לקנות בשבת אפי' משכ"מ שלא התירו אלא היכא שהקנין לא מעלה ולא מוריד ולא נהירא עכ"ל הרא"ש ז"ל והביא ראיות לדבריו ומה שאמר בספרי רבינו והרשב"א כ' קונין אפי' בשבת שזה הקנין אין צריך ט"ס הוא שהרי רשב"ם אפילו יש נפקותא בקנין כתב שקונין בשבת ורמב"ם ז"ל הוא שכתב בפרק ח' מהל' זכייה אם אמר קנו ממני אפילו בשבת קונין ממנו שזה הקנין א"צ ולכן במקום והרשב"ם צריך לכתוב והרמב"ם:

סימן רנה

סעיף א

שכיב מרע שאמר יש לי מנה ביד פלוני כותבין העדים וכו' בסוף פרק יש נוחלין (בבא בתרא קלח:) פלוגתא דר' מאיר וחכמים בברייתא ואיפסקא הילכתא כמאן דאמר הכי: וכתב הרמ"ה דוקא במחלק נכסיו לאחרים ואומר תנתן שדה שלי לפלוני וכו':

סעיף ב

שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי ואותו לא תבעו כלומר לא תבעו קודם שהודה: או שהקדיש נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי וכו' בסוף בתרא (דף קעד:) אמר רב הונא שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן חזקה אין אדם עושה קנוניא על הקדש מתקיף לה רב נחמן וכי אדם עושה קנוניא על בניו דרב ושמואל דאמרי תרוייהו שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי אמר תנו נותנין לא אמר תנו אין נותנין אלמא אדם עשוי שלא להשביע את בניו הכי נמי אדם עשוי שלא להשביע את עצמו כי קאמר רב הונא התם דנקיט שטרא מכלל דרב ושמואל דלא נקיט שטרא אמר תנו נותנין מלוה על פה היא ורב ושמואל דאמרי תרוייהו דאינו גובה לא מן היורשין ולא מן הלקוחות אלא אמר רב נחמן אידי ואידי דנקיט שטרא ולא קשיא הא דמקויים הא דלא מקויים אמר תנו קיימיה לשטריה לא אמר תנו לא קיימיה לשטריה. וכתב הרא"ש ומסקינן דהא דרב הונא בדנקיט שטר מקויים והא דרב ושמואל בדנקיט שטר שאינו מקויים אמר תנו קיימיה לשטריה לא אמר תנו לא קיימיה לשטריה וה"ה בלא שטר נמי אי אמר תנו נותנין דקיימא לן מלוה על פה גובה מן היורשין וכיון דאמר תנו לא אמרינן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו עכ"ל. וכתבו התוספות אדם עשוי שלא להשביע את בניו והיינו כשלא תבעוהו ואמר מעצמו אבל תבעוהו והודה חייב כדאמרינן לקמן בשמעתין דטעמא דלהשביע את בניו לא שייך התם ומשטה אני בך נמי לא טענינן ליה אף על גב דבריא אי לא טעין טענינן ליה דאין אדם משטה בשעת מיתה כדאמרינן בסמוך והא דאדם עשוי שלא להשביע אומר ר' דמשמע אפילו לא טעין טענינן ליה דאמרינן בפרק זה בורר (סנהדרין כט:) ההוא דהוי קרו ליה קב רשו אמר מאן מסיק בי אלא פלניא ופלניא תבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן אמר אדם עשוי וכו' משמע דרב נחמן הוה טעין ליה הכי עכ"ל וכן כתב הרא"ש בפרק זה בורר. וז"ל הרמב"ם בפרק י' מהלכות זכייה שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי אם אמר תנו נותנין לא אמר תנו אין נותנין שמא לא אמר מנה יש לפלוני בידי אלא כדי שלא יאמרו על יורשיו שיש להם ממון לפיכך אם אמר זה דרך הודאה ולא היה שם חשש הערמה נותנין אע"פ שלא אמר תנו: וכתוב בספר התרומות שער מ"ב והיכא שהקדיש שכ"מ כל נכסיו ואח"כ הודה שיש לפלוני אצלו מנה על זה גרסינן בפרק גט פשוט שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואח"כ הודה ואמר מנה לפלוני בידי נאמן חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש ואיכא דקשיא ליה למה להו למימר טעמא משום חזקה תיפוק ליה דנאמן משום שיכול לחזור בו ומתוך זה פסקו הראשונים שאין יכול לחזור ובעלי התוספות אוקמוה בשהקדישן בבריאתו

והודה לזה בחליו וכתב הרב אלפסי ה"מ דאיכא ביד בעל חוב שטר מקויים כראוי אבל אי איכא בידיה שטר ואינו מקויים כראוי אי אמר תנו ואשתכח דקיימיה לשטריה נותנין לא אמר תנו אין נותנין מאי טעמא אדם עשוי שלא להשביע את בניו והוא הדין היכא דליכא בידיה שטרא כלל ואמר תנו נותנין וכתוב על זה בספר המאור תמה על עצמך אף בשאמר תנו היאך נותנין לגבות מן המשועבד בלא שטר מקויים אם אמרו רב ושמואל ביורשים שרשות ביד אביהם לצוות ולתת ולומר תנו משלי יאמרו כן בהקדש ובמשועבדים וכתב עליו א"א זה הדבר קרוב אל הסברא אם יש להעמיד דברי הרב כי הוא מצווה את בניו תנו מנה לפלוני שיש לו בידי ואין שטרו מקויים אף על פי כן יתנהו לו שאמת דבריו ואם לא ימצאו שם בני חורין גובה מן ההקדש כי כמו שהוא מקויים אצל בניו ואין עליו תורת מלוה על פה כך הוא מקויים דרך ההקדש דזיוף לא שכיח וקיום שטרות דרבנן הוא וכל היכא דליכא למיחש לשלא להשביע כשאמר תנו מהני בין להיורשים בין ללקוחות בין להקדש תדע הרי שאפילו במקום אם בא ליפרע מן ההקדש צריך שבועה וכיון שהודה במנה לפלוני בידי קיימיה לשטריה ולא צריך שבועה משום דאהני ליה שטריה הילכך כי לא מקויים נמי אי אמר תנו קיימיה לשטריה אבל לגבי הקדש אי איכא שטר מקויים אפי' למנה לפלוני בידי גובה מן ההקדש ואין צריך לומר תנו וגובה בלא שבועה אבל לגבי לקוחות דעלמא איפשר שיעשה קנוניא ובלשון הודאה אינו גובה אלא בשבועה אפילו במקויים כל זה אנו יכולים לומר אם אמר הרב כן אבל בלשון ההלכות אני רואה אי איכא בידיה שטרא דלא מקויים אמר תנו קיימיה לשטריה ונותנין וכו' מדקאמר נותנין ואין נותנין ולא קאמר גובה ואינו גובה משמע דליורשים קאמר אבל להקדש וללקוחות איפשר כי ליכא שטר מקויים אפי' אמר תנו לא מהימני למיגביה מינייהו עד כאן ויש מתרצים דהא דאמר וחזר ואמר שיש בידי מפלוני מנה ואוקמה דבשעה שהקדיש תוך כדי דיבור הודה מה שהודה אבל אחר שהקדיש לא דלא גרע הקדש מהדיוט דאין יכול לחזור לחוב להם בהודאתו וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק ז' מהלכות ערכין אין אדם נאמן אחר שהקדיש לומר חוב עלי לפלוני שמא יעשה קנוניא על ההקדש ואפילו היה שטר ביד בעל חוב אינו גובה על פי הודאתו אלא כדרך שגובה כל בעל חוב בד"א בבריא אבל חולה שהקדיש כל נכסיו ואמר בשעה שהקדיש מנה לפלוני בידי נאמן שאין אדם עושה הערמה על ההקדש בשעת מיתתו וחוטא לאחרים שהרי הוא הולך למות לפיכך אמר תנו אותה לו נוטל בלא שבועה ואם לא אמר תנו אין נותנין אא"כ היה בידו שטר מקויים הרי זה נוטל מן ההקדש מפני הצוואה ואם אחר שהקדיש אמר תנו אין נותנין ואין שומעין לו אלא הרי הוא כשאר בעל חוב עכ"ל:

סעיף ג
ומה שאמר רבינו וכן אם תבעו והודה נותנין לו אף על פי שלא אמר אתם עדי שאין אדם משטה בשעת מיתה בעיא דאיפשיטא בסוף בתרא (קעה.):

סעיף ד
ומה שאמר בשם הרא"ש בתשובה שאם הודה בכתב ידו שכל הנכסים שהיו לו שהן של פלוני הויא הודאה וכו' בכלל ס"ה סי' א':

סעיף ה
תבעוהו מנה והודה ואין שטר ביד התובע וחזרו היתומים ואמרו פרענו כתב הרמב"ם שאין נאמנין וכו':

סעיף ו
אמר תנו ואמרו היתומים פרענו נאמנים וכו' בפרק מהלכות זכייה וכתב הרב המגיד שטעמו מדגרסינן בסוף בתרא (שם) אמר רבה שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי ואמרו יתומים פרענו נאמנים תנו מנה לפלוני ואמר יתומים פרענו אין נאמנים כלפי לייא איפכא מסתברא אמר תנו מנה כיון דפסקה אבוהון למילתא איכא למימר דפרעיה מנה לפלוני בידי כיון דלא פסק אבוהון למילתא איכא למימר דלא פרעיה אלא אי איתמר הכי איתמר שכ"מ שאמר מנה לפלוני בידי ואמרו יתומים חזר ואמר לנו אבא פרעתי נאמנין מאי טעמא אידכורי מידכר תנו מנה לפלוני ואמרו יתומים חזר ואמר פרעתי אין נאמנים דאי איתא דפרעיה לא הוה אמר תנו והוא מפרש כלפי לייא זה האמור בגמרא כר"י ן' מיגא"ש דכי אמר תנו ודאי נאמני' דמידע ידעי דמחייבי ליה בההיא מנה וכי לא אמר תנו כיון דאיכא למימר דשלא להשביע לבניו איכוין אע"ג דמייתי ההוא פלוני ראיה דקושטא קאמר ודרך הודאה קאמר אמאי מהימני לומר פרענו אטו מי הוי ידעי דמייתי ההוא פלוני ראיה דקושטא קאמר ולאו שלא להשביע את בניו איכוין כי היכי לדיפרעו ניהליה עוד כתב ודמיא להההוא דאמרי' (ב"מ יז.) צא ותן לו ואמר פרעתי נאמן חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי אינו נאמן וכו' והראב"ד ז"ל בהשגות האריך ואמר שטעות גדולה היא והאריך בזה ואמר דבכל גווני נאמנים שאם הודה כמערים הרי שאין חייבים ליתן ואם כמודה איך נאמר מנין היו יודעים שהם חייבים ליתן הרי יודעים ומצווים וכשאמרו עשינו מצות אבינו נאמנים ותו לא מידי עד כאן גם הרשב"א הלך בשיטה זו ומה שכתב רבינו תבעוהו והודה משום דאם הודה מעצמו אין בהודאתו כלום דאמרינן שלא להשביע את בניו אמר כן וכמו שנתבאר בסמוך וכן כתב הרא"ש ז"ל גבי אלא אי איתמר הכי איתמר ואפילו בלא תבעוהו נמי משכחת לה כגון שאמר דבריו בדרך הודאה ולא בדרך הערמה וכמו שכתב ה"ה בפ"י מהל' זכייה לדעת רמב"ם ועיין בתשובה

לרמב"ן שכתבתי בסוף סי' רנ"ג: כתב הרשב"א בתשובה סי' אלף ומ"ו שכ"מ שאמר תנו מנה לפלוני קטן נאמן היורש לומר פרעתי ואפי' היה קטן המוטל בעריסה אם יש לו אב או אפוטרופא או סמוך על אחרים נאמן לומר פרעתי להם עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם בנכ"ד בשם ספר המצות בקי"ח ועיין בתשו' להרמב"ן שכתבתי בסוף סי' רנ"ג :

סעיף ז

ח תבעוהו והודה ואמרו היתומים אח"כ אמר לנו שפרע נאמנים אבל אם תבעוהו ואמר תנו לו ואמרו היתומים אחר כך אמר לנו אבינו שפרע אין נאמנים זהו מה שכתבתי בסמוך שאמרו בגמרא באלא אי איתמר הכי איתמר וכתב הרמב"ם בפ"י מהלכות זכייה דהא דאמרינן דנאמנים היינו על ידי שבועת היסת ופשוט הוא:ומ"ש רבינו תבעוהו והודה כבר כתבתי טעמו בסמוך:ומ"ש רבינו ופירש ואמר לנו פרעתי שפרעו קודם שהודה לו וכו' פשט הלשון כך הוא דקאמר מאי טעמא אידכורי מידכר ואם איתא דפרעיה לא הוה אמר תנו והני לישני לא שייכי אלא באומר שפרעו קודם לכן וכן פירשו התוספות וכתבו שיש מפרשים דדוקא בשכ"מ שייך למימר אידכורי מידכר שאין דעתו מיושבת עליו אבל בריא לא:

סעיף י

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן צוה מחמת מיתה ליתן מנה לשמעון וכו' כלל פ"ו סי' ה':

סעיף יא

ומ"ש שאין היורשים נאמנים לומר שנתנו לו וכו' נ"י כתב בסוף בתרא כל שצוה תנו אפילו יש שטר צוואה אינה אלא מלוה ע"פ ואם אמרו יתומים נתננו נאמנים בשבועת היסת וכן הסכימו רבותי וכן כתב הראב"ד והריטב"א ז"ל עכ"ל וסיים בה הריטב"א בתשובות וכן אנו דנים בכל יום וכן כתבתי בסוף סי' רנ"ג בשם תשובה להרמב"ן. וכתב עוד נ"י שם וז"ל אסיקנא דבהודאת שכיב מרע אין צריך לומר כתובו מיהו אין כותבין אלא בחייו דהא הודאתו כהודאת בריא היא ואם עמד אינו חוזר כדפירשנו בעובדא דאיסור (ב"ב קמט.) ואם מת בטל שליחותו על הכתיבה ואין כתיבתה אלא מזכרת בעלמא ומה שכותבין שטר צוואה לאחר מיתה ההיא כיון דלמזכרת דברים הוא וצריך שיכתוב לאחר מיתה כדי שיאמרו ומגו מרעיה אתפטר לבי עלמא נתנו חכמים רשות לכתוב ועשאוהו כמעשה ב"ד שכותבין שלא בשליחות בעל דבר מפי מורי ה' הלוי הריטב"א ז"ל עכ"ל:

סעיף יב

ראובן שהטמין אביו מעות ואמר של פלוני הן או של הקדש הן וכו' עד סוף הסימן ברייתא בפרק זה בורר (סנהדרין ד' ל.) וכתב הרא"ש בתשובה כלל ס"ח נראה

דאפוטרופוס הממונה על נכסי ב"ה וכן האשה הנושאת והנותנת בתוך הבית מודים ויודעים שהיה לו לב"ה נכסים אחרים תחת ידו ומת ונשאר הממון ברשות ב"ה והאפוטרופוס או האשה מושלים על הנכסים ויודעים של מי הם ובידם להחזיר חייבים להחזיר לכל אחד שלו ולא אמרינן כיון שמת בעל הבית זכו היורשים בכל הנמצא ברשות אביהם ואין כח לא באפוטרופוס ולא באשה ליתן לשום אדם כלום וגם אם יאמרו של פלוני הם לא מהימני אלא אדרבא חייבים להחזיר לכל אחד מהם שלו ואם לא החזירו ובאו לב"ד מהימני במגו שאם היו רוצים היו מחזירים וראיה מפ' זה בורר אמר להם ראיתי את אביכם שהטמין מעות ואמר של פלוני הם בשדה דבריו קיימין ואם לא נתנו הממון לבעלים אלא אמר כל הדבר ליורשים דבריו קיימים ונאמר מגו אע"פ שיצא כבר מתחת ידו וחייבים היורשים להחזיר מה שאמר ואם הוא ירא שאם יאמר הדבר ליורשים לא יחזירו הממון לבעליו חייב הוא להחזירו כדי לקיים מצות השבה ובנדון זה שהאשה היתה שולטת בכל אשר לו והממון היה הכל תחת ידה אחר מותו ויודעת ומכרת בכל עסק ועסק של מי הוא והיתום הוא קטן יונק וגם רגלים לדבר ומקצת בני הבית מכירים של מי העסק חייבת האלמנה להחזיר לכל אחד שלו לקיים מצות השבה ולמנוע היתום מאיסור גדול ואם יצא הממון מידם ובא ליד האפוטרופוס או ליד בית דין יעשו ב"ד ככל אשר תאמר האלמנה במגו דמיד אחרי מות אישה היתה מחזרת לכל אחד שלו דבית דהכא כמו בשדה דהתם דיכולה ליטלם עד כאן לשונו :

סימן רנו

סעיף א

גר שנתן מתנת שכיב מרע אינו קונה דמתנת שכיב מרע כירושה שוויוה רבנן וכו' פשוט בפרק מי שמת (בבא בתרא קמט.) גבי עובדא דאיסור הוי ליה י"ב אלפי זוזי בי רבא וכ' הרי"ף במתנת יורש בלחוד הוא דקאמר הכי ועיקרא דמילתא משום דקיי"ל דלגבי יורש לשון ירושה ולשון מתנה חד טעמא נינהו אבל מתנת שכיב מרע למי שאינו יורש ואפי' לגר דעלמא קני דקיי"ל דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו והכי שדר רבינו האי גאון ז"ל עכ"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' זכייה והראב"ד השיגו וכתב דעתו כדעת האחרונים שהקשו על הגאונים ואמרו דאם איתא דמתנת שכיב מרע גר לגר אחר קנה בנו נמי כל שלא היה הורתו ולידתו בקדושה אינו נחשב בנו ואינו ראוי לירש כנכרי הוא ולמה לא יקנה במתנה ועוד קושיות אחרות והרמב"ן ז"ל האריך לתרצם ובחידושי הרשב"א ז"ל והפירוש הנכון במה שאמרו גבי איסור גיורא כל היכא דליתיה בירושה ליתיה במתנה משום דמתנת שכ"מ אינה אלא לאחר גמר מיתה וכירושה היא

לכל אדם ומן הדין אינה כלום בכל אדם שאין מתנה לאחר מיתה אלא דמשום ירושה תקנוה והילכך גר שנתן במתנת שכיב מרע כיון שאינו בר ירושה אף מתנתו אינה מתנה עכ"ל. וזה דעת הרא"ש שכ' על דברי הרא"ה כלשון הזה גם כי נתלה באילן גדול דברים תמוהים הן דמה נפקא מינה בהא דרב מרי בנו של איסור גיורא היה מאחר שהיתה הורתו שלא בקדושה ואין ראוי לירשו מה לי איסור גיורא שנתן לרב מרי בנו מה לי לאדם אחר אי מהניא לאדם אחר אמאי לא מהני לרב מרי בנו ואין אלו אלא דברי נביאות עכ"ל ותמיהני היאך הפריז על מידותיו לדחות דברי הני רבוותא בגילא דחטיתא דהא טעמא רבה איכא במילתא דאי הוה מהני מתנתו לרב מרי בנו מאן דחזי סבר דמטעם ירושה הוא נוטלן למימר דגר יורש את אביו ומש"ה אמור רבנן דמתנת גר שכ"מ למי שהוא ראוי לירשו לא תועיל אבל במתנתו למי שאינו ראוי לירשו לא חילקו בינו לשאר כל אדם:

סעיף ב

ומ"ש אבל אם הודה שנכסיו לבנו הויא הודאה מבואר בגמרא פרק מי שמת בעובדא דאיסור גיורא שכתבתי בסמוך:ומ"ש כדמפורש לעיל הוא בסימן ר"נ ורנ"ב:

סעיף ג

כתב הרמב"ם ז"ל שכ"מ שצוה לתת מתנה לעובד כו"ם אין שומעין לו וכו' בפ"ט מה' זכייה:

סעיף ד

ומ"ש אבל אם הודה לו נותנים לו דבר פשוט הוא שאם הודה לו שהוא חייב לו נותנין לו ואף על פי שאנו חושדים שאינו חייב לו אלא שהוא רוצה ליתן לו מתנה מ"מ כיון דבלשון הודאה אמרה נותנין לו ומיהו שתהיה הודאה כהלכתה שלא יפול בה טענת שלא להשביע את בניו וכיוצא בזה:

סעיף ה

ומ"ש עשו לפלוני עבדי בן חורין כופין היורשין ומשחררין אותו מפורש בירוש' פ"ק דגיטין ובתוספתא פ"ה דגיטין ובגמרא דידן פ' השולח (גיטין מ.) גרסי' כי אתא רב דימי א"ר יוחנן מי שאמר בשעת מיתתו פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה לאחר מותי כופין את היורשין וכותבין לה גט שיחרור אמרו לפניו ר' אמי ור' אסי רבי אי אתה מודה שבניה עבדים ופרש"י אי אתה מודה. דאל ישתעבדו אינו לשון שיחור ולא ל' הפקר אלא לא יטריחוה בעבודתם אבל ולדות היוצאים ממנה מעכשיו עבדים הם ואמאי כופין לשחררה ויפסידו ולדות מכאן ולהבא שלא צוה אביהם כן ע"כ משמע בהדיא שלא פליגי רבי אמי ור' אסי אלא משום דאין בכל זה לשון שיחרור אבל אם היה אומר לשון שיחרור

מודו דכופין את היורשין לשחררה ובההיא דאומר פלונית שפחתי עשתה לי קורת רוח יעשה לה קורת רוח מפורש בהדיא לפי פרש"י דבאומר לשון שיחרור כופין את היורשים לשחרר' וכמו שיתבאר בסמוך:ומ"ש שעבד חייב מצות מבואר שהוא ליתן טעם היאך מותר ליתן לו גופו במתנה כיון דאינו ישראל גמור וקאמר דכיון דחייב בקצת מצות שרי ולא אסרו ליתן מתנה אלא לעכו"ם גמור וכ' ה"ה בפ"ט מהלכות זכייה שהקשו המפרשים כיון דקיי"ל דהמשחרר עבדו עובר בעשה היאך שומעין לו לעבור על ד"ת והרבה דברים נאמרו בזה וכתב הרשב"א ושמא נאמר שכל שאמר הרב לשחררו אומדין אותו שעשה לו טובה שהוא חייב לו כך על גמולו דאחזוקי אינשי בעוברים בעשה לא מחזיקינן וכיון שכן הרי הוא כמוכרו לו ומה שאסרה תורה לשחרר עבדים בלא גמילות אלא ברצון הלב עכ"ל:ומ"ש אמר פלונית שפחתי יעשו לה קורת רוח עושין וכו' בפרק השולח שם כי אתא רב שמואל בר יהודה א"ר יוחנן מי שאמר בשעת מיתתו פלונית שפחתי קורת רוח עשתה לי יעשו לה קורת רוח כופין את היורשין ועושין לה קורת רוח מצוה לקיים דברי המת ופירש הרי"ף מאי קורת רוח דעבדי לה דאי אמרה האי עבידתא לא מצינא למעבדה לא כייפי לה וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מה' זכייה וז"ל עושין לה קורת רוח ואינה עובדת אלא עבודה שהיא רוצה בה מכל העבודות הידועות לעבדים באותו מקום ורש"י פירש אם לא נתקרר רוחה בלא שחרור משחררין אותה וכתב הרא"ש וכן מסתבר שהדבר ידוע שקורת רוח של השפחה הוא השיחרור ואדעתא דהכי צוה עכ"ל ואין סברא זאת מוכרחת משום דאם כן הוה אמר בפירוש שחררו אותה אלא ודאי לא צוה אלא שיעשו קורת רוח בעבודה שתעבוד וכדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל:ומ"ש ואם אמר אל ישתעבדו בה אין כופין אותן לשחררה כבר נתבאר לעיל בסמוך:ומ"ש רק שלא יטריחוה במלאכות כבדות כ"כ הרא"ש בפרק השולח ובטור י"ד סימן רס"ז כתבתי דעת הר"ן בזה ושם כתב רבי' דברי הרמ"ה:

סעיף ז

שאלה לא"א ז"ל גיורת שנתנה נכסים בצוואת שכ"מ לשמעון וכולי עד סוף סימן בכלל ט"ו ולטעמיה אזיל דגר ליתיה בתורת מתנת שכיב מרע כלל אבל להרי"ף והרמב"ם אם המקבל לא היה ראוי לירשו זכה במתנתו וכמו שנתבאר בסימן זה. וכתב עוד בכלל הנזכר סימן ג' גר שמת ובזבזו ישראל נכסיו כלום אינם חייבים בקבורתו יותר משאר ישראל כתבה רבינו בסימן קקע"ה:

סימן רנז

סעיף א

הכותב נכסיו לבנו הגוף מהיום והפירות לאחר מיתה האב תולש הפירות כל ימי חייו וכו' משנה בס"פ יש נוחלין (בבא בתרא קלו.) הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו האב אינו יכול למכור מפני שהם כתובים לבן והבן אינו יכול למכור מפני שהן של אב מכר האב מכורים עד שימות מכר הבן אין ללוקח בהם כלום עד שימות האב האב תולש ומאכיל לכל מי שירצה ומה שהניח תלוש של יורשים וכתב הרא"ש ומה שהניח תלוש של יורשים והה"נ מה שהניח מחובר ועומד ליתלש דהא בפרק הכונס (בבא קמא נט.) פסק רב כר"ש דאמר אכלה פירות גמורים משלם פירות גמורים דכל העומד ליתלש כתלוש דמי והא דתנא ומה שהניח תלוש לאשמועינן פירות שנתלשו קודם זמנן ולא היו עומדין ליתלש בשעה שמת האב ואפ"ה כיון שנתלשו הרי הן של יורשין וזה שלא כדברי רשב"ם שכתב מה שהניח מחובר לקרקע בשעת מיתתו אע"פ שעומד ליתלש הרי הוא של בנו מקבל מתנה:

סעיף ב

ומ"ש בד"א בנותן לבנו וכו' אבל אם נתן לנכרי או שמכר בן המקבל מתנה כחו לנכרי אפי' במחוברים שלא הגיע זמנן ליתלש אין לנכרי המקבל או לבא מכח הבן כלום וכו' שם בגמרא (קלח:) תלוש אין מחובר לא והתניא שמין את המחוברים ללוקח אמר עולא ל"ק כאן בבנו כאן באחר הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו ופר"ש ומקשינן תלוש אין מה שהניח תלוש הרי הן של יורשים אבל המחובר הרי הוא של מקבל מתנה דכגופה של קרקע דמי ואקנייה ניהלה לאחר מיתה והתניא שמין את המחובר ללוקח ובתוספתא דכתובות היא שנויה מכר הבן ומת האב אם יש בנכסים המחוברים לקרקעות שמין לו ופירושה הכותב כל נכסיו מהיום ולאחר מיתה לבנו והלך אותו הבן ומכר הנכסים הללו בחיי אביו ואחר זמן מת האב זכה הלוקח במה שמכר לו בגופה של קרקע אם יש בנכסים פירות מחוברים לקרקע לא זכה הלוקח אלא בגופה של קרקע אבל בפירות אע"ג דמחוברים הן ליורשים הן לפיכך שמין אותן ללוקח ונותן דמיהן ליורשין ומשני כאן בבנו מתניתין שכתב לבנו ולא מכרן לאחר בחיי האב דדעתו של אדם קרובה אצל בנו דלדעת כן אקני ליה גופא לאחר מיתה עם הפירות המחוברים דליזכי בהו איהו גופיה ולא לדעת כן שיהיה גובה הלוקח מבנו בחייו כאן באחר שמכרו הבן לאחר בחיי האב ה"ה אם כתבו האב לאחר מהיום ולאחר מיתה שאין לו חלק במחוברים. והרי"ף פירש והתניא שמין את המחוברים ללוקח פירוש ללוקח מן האב והנה הבן שכתבן לו אינו נוטל הפירות המחוברים אלא לדמיהם ועל מה תנן ומה שהניח תלוש של יורשין תלוש

אין מחובר לא אמר עולא לא קשיא כאן בבנו כאן באחר הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו ולפיכך מוחל לו בפירות המחוברים בשעת מיתתו ואין היורשין יורשין אותם אבל הלוקח שהוא אחר אינו מוחל אצל בנו של מוכר ולפיכך שמין לו עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בסוף הל' זכייה עבר האב ומכר מכורים עד שימות וכשימות האב מוציא הבן מיד הלקוחות ואם היו שם פירות מחוברים שמין אותם ללוקח ונותן הבן דמיהם היו תלושים או שהגיע להבצר הרי הן של לוקח ע"כ וכתב ה"ה שכן פי' הרא"ם ז"ל וכתב עוד בשם רש"י והתניא שמין את המחוברין ללוקח אדם שמכר שדהו לחבירו לסוף י' שנים ולא בתוך עשר וכשהשלימו הי' שנים היתה שם תבואתו של מוכר מחוברת לקרקע ולא נגמר בישולה שמין אותה ללוקח והוא יקנה אותן מן המוכר משום דברשותא דמוכר גדלו או אם ירצה יניחם שם עד שיתבשלו כל צרכם ויטול המוכר אבל לעקרו עכשיו אין מזקיקין אותו ה"נ גבי אב כיון דהניח פירות מחוברים ובחייו גדלו אמאי לא הוו דכולהו יורשים ופריק הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו כשכתב לו נכסיו אחר מותו מחל לו הפירות מחובר' בשעת מיתתו עכ"ל ולפ"ז הפירוש אפשר שאפילו מכר האב הפירות אין שמין ללוקח פירות וכן היה נראה דלא עדיף מגברא דאתי מחמתיה או מיורשיו וצ"ע עכ"ל:

סעיף ג

ומ"ש האב אינו יכול למכור הגוף והבן אינו יכול למכור הפירות מעכשיו מכר האב הפירות מכורים עד שימות מבואר במשנה שכתבתי בסמוך וכתב נמוקי יוסף פירוש אם ירצה לוקח שאם אינו רוצה חוזר בו ומבטל המכר אא"כ ידע שאין לו אלא פירות או שא"ל זכות שיש לי בשדה פלונית מכר לך. וכתב עוד בשם הריטב"א שנראים הדברים שאפי' חזר האב וירשה או לקחה מהבן אין ללוקח כלום:

סעיף ד

ומ"ש ואפי' אם מת הבן בחיי האב יורשים עומדים במקומו לירש מתנתו כך פירש רשב"ם ונתן טעם שהפירות מכר האב אבל הגוף קנוי לגמרי לבן משעה שכתב לו האב וכשמת הבן ואח"כ האב ויש לו בנים לאותו הבן הם יורשים כחו. ואם יש בידו לשייר שיהא רשות בידו למכור כתבתי בתשובת הרשב"א שבסוף סי' ר"נ:

סעיף ה

ומ"ש מכר הבן אין ללוקח כלום עד שימות האב מבואר במשנה שכתבתי בסמוך:ומ"ש וכשימות האב יקח הלוקח הכל אפי' מת הבן שם (קלו.) בגמרא איתמר מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב אמר רבי יוחנן לא קנה לוקח קנין פירות כקנין הגוף דמי ור"ל אמר קנה. לוקח קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ובפרק החולץ (יבמות לו.) אמרינן דהא

היא חד מתלת שמעתתא דהלכה כר"ל: [%א] כתב הרשב"א בתולדות אדם סי' שכ"ז שנשאל על מי שאמר הריני מקנה אלף זהובים לפלונית עם פטירתה אם זכתה בהם אם לאו והשיב האומר כל נכסי לך מעכשיו ולאחר מיתה ה"ק מעכשיו הגוף ולאחר מיתה הפירות והוא הדין באומר מעכשיו ולאחר פטירתך כי מעכשיו הוא מקנה הגוף ושייר פירות עד זמן פטירת המקבל ואינו כנותן הפירות לאחר מיתה ולומר שלא תחול המתנה בפירות עד לאחר מיתה אלא שיורי הוא דמשייר הפירות ותדע שהרי שנינו בפרק י"נ הכותב כל נכסיו לבנו לאחר מותו וכו' ואמרינן עלה בגמרא מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב ר"י אמר לא קנה לוקח ור"ל אמר קנה לוקח קנין פירות לאו כקנין הגוף וקיי"ל בהא כר"ל אלמא אע"פ שמת הבן בחיי האב (לא) קנה (האב) [הלוקח] לפי שלא שייר האב במתנתו אלא אכילת פירות לבד כל ימי חייו וזה מבואר ועוד שאפילו אמר נכסי קנויים לך עם פטירתך קנה שכל שהוא קיים ואפי' גוסס יש לו [זכייה] לזכות ולזכות: הנותן נכסיו כולם במתנה מהיום ולאחר מיתה והיורש טוען אחר המתנה קנה נכסים אלו עיין בסימן קי"ב: כתב הר"ש בר צמח שטר מתנה זו שכתב בו קנין מעכשיו אע"פ שכתוב בו זמן כיון שכתוב בו בפירוש והמתנה הזאת שנתתי היא לאחר מיתה אבל לא מהיום והלאה בעוד שאני בחיים לא אמרי' בה זמנו של שטר מוכיח עליו ופשוט הוא: כתב הרמב"ם ז"ל מתנת בריא שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה ה"ז כמתנת שכ"מ שאינה קונה אלא לאחר מיתה וכו' בסוף ה' זכייה והיינו מדגרסי' בספ"ק דמציעא (יט.) ובס"פ י"נ (קלה:) ת"ר איזו דייתיקי וכו' אמר אביי ה"ק איזו היא מתנת בריא שהיא כמתנת שכ"מ דלא קני אלא לאחר מיתה כל שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה ופר"ש דלא קנה פירות אלא לאחר מיתה דומיא דמתנת שכ"מ שאינה קונה אלא לאחר מיתה ומיהו בהכי עדיפא משכ"מ דמתנת שכ"מ יכול לחזור בו וליתן לאחר אבל מתנת בריא דמהיום ולאחר מיתה אינו יכול למכור עוד הגוף כל ימי חייו אלא פירות:

סעיף ז

ומ"ש ואם כתב לו מהיום אם לא אחזור בי עד לאחר מיתה ודאי היא לגמרי כמתנת שכ"מ וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש שזהו פי' ברייתא דבסמוך והדין בעצמו דבר פשוט הוא. ויש לתמוה למה כתב רבינו הא דלעיל בסמוך בשם הרמב"ם שהרי דבריו מבוארים בברייתא הנזכרת לפי פר"ש וגם לפי' התוס' והרא"ש מ"מ פשיטא להו דהאומר מהיום ולאחר מיתה הוי מהיום קני גופא ולאחר מיתה קני פירות כמבואר בדבריה': כתב המרדכי בספ"ק דמציעא פסק הר"מ דאף הבריא שאמר לפלוני כך וכך אם ימות זה נקרא מצוה מחמת מיתה וקנה וכן משמע מתוך פירוש רש"י עכ"ל ועיין בתשובות הרשב"א

ומהרי"ק שכתבתי בסוף סי' ר"נ שהם חולקים עליו: כתב נ"י בס"פ י"נ אם נתן נכסיו מהיום ולאחר מותו ויש שם מעות או חובות ילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות אלא א"כ פירות שיוכל להתעסק בהם והריוח שלו ואם נפסד מהקרן נפסד ולא משתעבד ליה רווחא שלא אמרו כן אלא בשותפים ומתעסקין מפי רבינו נ"ר הריטב"א ז"ל עכ"ל: [%ב] כתב הרשב"א שאלת ראובן נתן מחצית ביתו לבנו ושייר במתנתו הלשון הזה ושיירתי לעצמי בלבד דירה ומזונות ואח"כ נשא ראובן זה אשה ורוצה לדור עם אשתו באותו מחצית ולמשכן קצת מהם לצורך מזונותיו והבן טוען שלא שייר אלא לעצמו בלבד ועוד טען שאין לו למשכן הבתים למזונות שהרי לקח נדוניא ויכול להתפרנס ממנה והאב טוען שלא קבל נדוניא אלא בחובות ואולי לא יועיל לו שום תועלת והבן טוען שישבע האב שאם יגבה מאותם חובות שיפרע לו מה שיגבה והוא יוציא לו מזונותיו. תשובה שורת הדין כל הנותן נכסיו אפי' לבנו אם לא שייר אין נזונים מהם לא הוא ולא אשתו כדמסיק בפרק נערה (כתובות נ.) אבל במשייר דירה לעצמו מסתברא לי שאף לאשתו שייר דלא עלה על הדעת שיהא לו שמש לשמשו ויצטרך הוא לאפות ולבשל לעצמו ולא גרעה אשתו משמש והא דקאמר לעצמו לבד לומר שלא ידורו עמו אפי' בניו הקטנים ולא הנטפלים עמו ונ"ל כן מדאמרינן בירושלמי פרק נערה גבי הא דאמר ר"ל באושא התקינו הכותב נכסיו לבנו הוא ואשתו נזונים מהם מהו מסבתיה אשה וכו' ואע"פ שאין הלכה כר"ל היינו בנותן סתם אבל זה ששייר דירה לעצמו שייר לאשתו או לשמשו לשמשו כל זמן שהוא קיים דלא גרע זה ששייר מנותן סתם לתקנת אושא אבל במה שטוען האב שרוצה למשכן הבתים למזונות ואע"פ שיש בידו עסק בחובות אין בטענתו ממש שאם לא שייר מזונות אלא כל שאין לו ממקום אחר הרי יש לו עסקי חובות ויכול הוא לגבות או לזון או שימכור מאותם חובות לאחרים או לבן שאם אי אתה אומר כן אפילו עשיר שבעשירים ששייר לעצמו מזונות כל שאין לו מעות מצויות בידו יזון ממה שנתן ושייר וזה אינו אא"כ ראו ב"ד אותם חובות אינו יכול לגבות מהם כלום ואינו מוצא לוקח עכשיו הוא שיכול ליזון ממה שנתן ואין לאב לישבע שיפרענו כשיגבה שהרי ראו ב"ד והבקיאים באותם חובות שא"א לו לגבותן ולא למכרן אבל מ"מ אני רואה שלא נתן האב לו אלא מחצית הבתים ואם נשאר לו עוד מחצית הבתים הרי יש ליזון מאותו מחצית שנשאר: וכתב עוד שנשאל על ראובן שנתן מחצית ביתו לבנו ושייר במתנתו כלשון הזה ושיירתי לי ולמי שישמשני כל ימי חיי דירה בזה המחצית הבתים שאני נותן עתה והעמדת כלי בו ואח"כ נתן ראובן אותו שיור לאחר והבן טוען שלא שייר אלא לעצמו ולכליו בעוד שהם שלו. והשיב נראה פשוט שהדין עם האב שהמשייר דירה לעצמו

לכל ימי חייו שייר בין לדור בה הוא בין להשאיל מקום דירתו לאחר בין למכרו עד שימות ומכל מקום אינו רשאי להכניס דיורים עמו אלא מי שישמשנו ולא להכניס כלים אחרים עם כליו אבל אם רצה להכניס שם אנשים במקומו כשמסר אנשי ביתו ושמשין או להכניס כלים אחרים ככליו רשאי עכ"ל: כתב רבינו ירוחם בנתיב ט"ו חלק א' כותב כל נכסיו בבריא הוא ואשתו אין נזונין מהם ואם שייר בפירוש מזונות שוכרין לו שמש וכן משיאין לו אשה במקום שמש כי הכל בכלל מזונות עכ"ל: כתב המרדכי בפרק י"נ בשם הרמ"ה על הכותב לבתו ולחתנו במתנת בריא מהיום ולאחר מיתה ליטול כאחד מהבנים הזכרים והנכסים ביום המתנה מרובין ונתמעטו או מועטים ונתרבו כיצד יחלקו עיין עליו: וכתב עוד שם על הנותן מתנה מהיום ולאחר מיתה שאלמנתו גובה כתובתה תחלה. הכותב שטר מתנה לחתנו שיטול מנכסיו כאחד מהיורשים וכתוב בו מהיום ולאחר מיתה כתב המרדכי בפרק י"נ שהמתנה קיימת בנכסיו הידועים בעדים שהיו לו בשעת המתנה ונותן זה יכול ליתן מתנה לאחרים בחייו ואם כתב לו חלק חמישי או ששי שבנכסיו אינו יכול ליתן מתנה לאחרים. וכתב עוד שלא יטול בחלק הבכור אלא בחלק אחד מהפשוטים. וכתב עוד שמתנה זו מפקעת כתובת בנין דכרין:

סימן רנח

סעיף א

רנח הנותן מתנה לחבירו וכתב שדי נתונה לך לאחר מיתה אם יש בשטר זמן וכו' בס"פ יש נוחלין (בבא בתרא קלו.) תנן הכותב נכסיו לבנו צריך שיכתוב מהיום ולאחר מיתה דברי רבי יהודה ורבי יוסי אומר אינו צריך ופר"ש בריא שרוצה לישא אשה ואינו רוצה לשעבד נכסיו לאשתו פן יפסידו בנים שיש לו מאשתו ראשונה ורוצה לכתוב נכסיו לאחר מותו אלא שיאכל פירות בחייו צריך שיכתוב מהיום ולאחר מיתה דמשמע מהיום יהא קנוי לך הגוף לבדו ולאחר מיתה תהיה נגמרת המתנה שתאכל גם הפירות לאחר מיתתו אבל בלא מהיום לא נתן כלום דאין מתנה לאחר מיתה רבי יוסי אומר אינו צריך ומפרש טעמיה בגמרא משום דזמנו של שטר מוכיח עליו שמאותו זמן התחילה המתנה ופסק רב בגמרא הלכתא כרבי יוסי:

סעיף ג

ומ"ש וכן אם יש בו קנין קונה הגוף מיד וכו' שם בעא מיניה רבא מרב נחמן בהקנאה מהו ואסיקנא בהקנאה אינו צריך ופר"ש בהקנאה מהו. בשטר שכתוב בו קנין מי פליג ר"י ומצריך למכתב מהיום וכ' הרא"ש בהקנאה מהו פי' שטר שיש בו קנין מהו פר"ח דנהגו במתיבתא כר' יהודא דהא רבה קא מיבעיא ליה אליבא דרבי יהודה

ואי לית הילכתא כוותיה מנ"מ ונראה דאין ראיה מכאן דאפי' לרבי יוסי מיבעיא ליה היכא שאין כתוב זמן בשטר אי מצריך ר' יוסי בהקנאה מהיום ולאחר מיתה ואסיקנא דלא מצריך:ומ"ש כיון שהוא בקנין קונה מיד כשהגיע השטר לידו נראה דה"ק כשהגיע השטר לידו שקונ' למפרע מזמן כתיבתו ומ"מ יש לתמוה כיון דאיכא קנין מה צריך שהגיע השטר לידו:ומ"ש בשם הרמ"ה דוקא דכתיב ביה זמן וכו'. לכאורה נראה שדעתו כדעת ר"ח שהזכרתי בסמוך שפסק כר' יוסי דמצריך למיכתב מהיום מיהו היכא דאיכא הקנאה לא צריך למיכתב מהיום ומשמע להרמ"ה דזמן מיהא צריך להיות בו דשטר הקנאה לר"י דינו כשטר דלאו הקנאה לר' יוסי אבל ממ"ש עוד בסמוך בשם הרמ"ה נראה שפוסק הלכה כר' יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו איפשר דאע"ג דס"ל הלכה כר"י כתב הא דלקמן לומר דבההוא גוונא דכותב נכסיו לאחר ל' יום אפילו מאן דפסק כר' יוסי מודה והרי"ף כתב שיש פוסקים כר' יוסי ויש פוסקים כר' יהודה ונראה שדעתו נוטה לדברי הפוסקים כר' יוסי וכן פסק הרמב"ם בסוף הלכות זכייה וז"ל שטר מתנה שכתוב בה שיקנה פלוני שדה פלוני לאחר מיתה בין שהיה בשטר קנין בין שלא היה בו קנין כיון שכתוב בו זמן ובזמן זה חי היה הזמן מוכיח שמחיים הקנה לו ואינו זוכה אלא לאחר מיתה שאילו היה בדעתו להקנות לו בשטר זה לאחר מיתה לא היה כותב בו זמן לפיכך אע"פ שאין כתוב בו מהיום ולאחר מיתה קונה לאחר מיתה וזה שכותבין בכל המתנות והממכרות מעכשיו ואע"פ שיש בשטר הזמן להרויח הדבר כותבין כן אע"פ שאינו צריך עכ"ל ובפ"ח מהלכות גירושין כתב המגרש ע"ת כשיתקיים התנאי תהיה מגורשת בשעה שיתקיים לא בשעת נתינת הגט לידה וכתב ה"ה אמרו בגמרא דר"י הנשיא התירה לינשא אפילו במקום יבם בלא חליצה כרבי יוסי דאמר בפ' י"נ זמנו של שטר מוכיח עליו ופסק שם רב הלכה כר' יוסי ובפרק המגרש (גיטין פה:) אמרו דאתקין רב מן יומא דנן ולעלם לאפוקי מדרבי יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו ובהלכות פי"נ כתוב קשיא דרב אדרב דהכא פסק הלכה כרבי יוסי ובפרק המגרש אמר לאפוקי מדרבי יוסי וחזינן למקצת רבוותא דשנו לא דמי מתנה לגט דהתם ממונא והכא איסורא וטעמא דמסתבר הוא וכן דעת רבי' ועדיין יש לבאר דעת רבינו שכתב בפ' ז' מהלכות אישות וכן הדין בגיטין ובממונות בשעה שיתקיים התנאי הוא שיהיה גט או יתקיים המקח או המתנה וכיון דקיי"ל כרבי יוסי בדיני ממונות וכן פסק רבינו עצמו בפרק אחרון מהלכות זכייה למה אמר רבינו שבד"מ אין הענין מתקיים עד שיתקיים התנאי ונראה לי לדעתו ז"ל שהוא סבור דלענין דינא לא אמרה ר' יוסי אלא דוקא במזכיר מיתה לפי שידוע שאין שטר לאחר מיתה וכיון שכן שלא לפסול השטר לגמרי אמרינן זמנו של

שטר מוכיח עליו אבל כשאינו מזכיר מיתה אלא שתולה דבריו בתנאי או שאמר לאחר זמן פלוני כיון שאפי' בלא מעכשיו איפשר שיתקיים הענין בקיום התנאי או בהגעת הזמן ההוא בחיי המגרש לא מצינו לרבי יוסי שאמר זמנו של שטר מוכיח עליו ע"כ ואין דבריו נוחים לי דהא טעמא דרבי יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו הוי משום דאם לא כן זמן שכתוב בשטר למה ואם כן מה לי אם הוא תולה דבריו במיתה או בד"א ודי בזה עדותו של ה"ה שהעיד על עצמו שלא ראה לא' מן המפרשים שחילק כן ולענין קושיתו מהלכות אישות נראה לי דל"ק כלל דהתם במוכר או נותן בלא שטר או בשטר שאין בו זמן דהתם לא נחת לכתוב אלא דיני התנאים מצד מה שהם תנאים לא מצד שהם כתובים בשטר שיש בו זמן ובסוף הלכות זכייה הוא שכתב דין שטר שיש בו זמן דזמנו מוכיח עליו. וז"ל ר' ירוחם בנט"ו ח"א ר"ח כ' כי נהגו במתיבתא שאם אין בה קנין צריך לכתוב מהיום ולא אמרינן זמנו של שטר מוכיח עליו אלא בשיש בו קנין ויש מי שכתב שאם יש בו קנין אפי' אין בו זמן אינו צריך לכתוב מהיום עכ"ל: [%א] כתב הרשב"א בתשובה שלא אמר רבי יוסי זמנו של שטר מוכיח עליו אלא משום דהתם כתב הוא זמן בשטר או צוה לעדים לכתוב בו זמן וזכור אני שכן קבלתי ממורי הרב ז"ל ואפי' ת"ל שאפי' לא צוה לעדים אלא שכתבו הם הזמן מעצמן התם הוא לפי שהוא צוה לעשות לו שטר ומן הסתם יש לו לדעת שיכתבו בו זמן אבל כאן שאינו אלא מזכרת ולא צוה להם לחתום אם יכתבו הם בו זמן אין אותו זמן מוכיח עכ"ל . וכ"כ בתשובות להרמב"ן סי' ו' עיין במהרי"ק סוף שורש נ"ד ועי' בטור זה בס"ס רמ"א ועיין בנ"י בס"פ י"נ:

סעיף ד

כתב עוד הרמ"ה הא דאמרינן זמנו של שטר מוכיח עליו היינו דוקא בכותב נכסיו לאחר מותו אבל כותב נכסיו לאחר או לבנו לאחר ל' יום וכו' דבשלמא הכותב נכסיו לאחר מותו כיון שהמיתה מבררת הזמן מה צריך לכתוב שום זמן בשטר וכו' אבל היכא דצריך לברר הזמן בשטר הני שלשים יום מאימתי מתחילים אין לומר זמנו של שטר מוכיח עליו וכו' נראה לי שאין זו טענה דהא גם בכותב נכסיו לפלוני לאחר שלשים יום איכא למימר מה צריך לכתוב שום זמן בשטר דהו"מ למיכתב הרי נכסי נתונים לך ליום פלוני והיה זמן הנתינה מבורר בלא כתיבת זמן השטר: כתב הרשב"א שנשאל על שרה שהיה לה בן ובנות ונתנה כל נכסיה לבנותיה בקנין גמור מעכשיו כל מה שימצא אחריה מנכסיה ולאחר שנים רבות נפטרה שרה ותפסו בנותיה אחר פטירתה כל מה שנמצא והבן מערער וטוען עליהן והשיב הדין עם היורש לגבי המטלטלין שתפסו עכשיו בפני עדים ושראו עכשיו בידם לפי ששטר המתנה אינו כלום ומהטעם שאמר היורש

שאין כאן אלא עדים מפי עדים [%ב] ועוד דמילי דשיקרא אית כאן שכתבו העידתנו על עצמה והיא לא העידם על עצמה אלו אלא לשנים אחרים שאמרו לאלו כן ואפילו כתבו בלישנא דב"ד כגון באו לפנינו פלוני ופלוני ואמרו לנו העידתנו פלונית על עצמה גם כן אינו כלום שאין ב"ד פחות מג' אבל אם היה שם מטלטלין ותפסום הבנות שלא בפני עדים א"נ בפני עדים ולא ראו עכשיו נאמנות הן לומר היא נתנה להן בקנין או באגב מגו דאי בעו אמרי לקוחים הם בידינו או לא תפסנו אי נמי תפסנו והחזרנו כל היכא דליכא עדים וראה וכדאיתא בפ' הכותב (כתובות פד:) בעובדא דבקרא דיתמי ומה שטען כי מה שקנתה או שטרי חוב שנעשו לאחר זמן המתנה לא קנו דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כדין טוען:

סימן רנט

סעיף א

המוצא את האבידה חייב ליטפל בה להשיבה לבעליה שנאמר השב תשיבם ואם נטלה על מנת לגזלה ועדיין לא נתייאשו ממנה הבעלים עובר משום השב תשיבם ומשום לא תגזול וכו' עד אינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כו:) אמר רבא ראה סלע שנפלה נטלה לפני יאוש על מנת לגזלה עובר בכולן משום בל תגזול ומשום השב תשיבם ומשום לא תוכל להתעלם ואף ע"ג דהחזירה (לפני)[לאחר] יאוש מתנה הוא דיהיב ליה ואיסורא דעבד עבד נטלה לפני יאוש על מנת להחזירה ולאחר יאוש נתכוין לגזלה עובר משום השב תשיבם המתין לה עד שנתייאשו הבעלים ונטלה אינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם בלבד. ופי' רש"י לא תגזול לא שייך אלא בשעת נטילה כמו ויגזול את החנית מיד המצרי לא תוכל להתעלם אינו אזהרה אלא לכובש עיניו ונמנע מלהציל הילכך הנוטל ע"מ להחזיר ולאחר יאוש נתכוין לגזלה אין כאן מתעלם אבל השב תשיבם איכא משנטל עד שישיבנה: המתין לה. בשעה שראה אותה ולא נטלה להחזיר עבר בלא תוכל להתעלם שהרי העלים עיניו עכ"ל. ואהא דאמרינן מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה ואיסורא דעבד עבד כתבו התוספות וא"ת והלא לאו דלא תגזול מיקרי ניתק לעשה פרק שילוח הקן אם כן כיון דלענין גזילה לא מיקרי מתנה גם השב תשיבם למה לא תיקן ויש לומר דלא קאי אלא על לאו דלא תוכל להתעלם שעבר שלא החזיר קודם יאוש:

סעיף ד

בד"א שהוא במקום שחייב להשיב משם ובמקום שראוי להסתפק בה באבידה ושתהא בענין שמוכחת שהיא אבידה ושלא תהיה מדעת ויהיה בה שוה פרוטה וסימן בגופה

או במקומה ושהיה מטפל בה אם היתה שלו ושתהיה של מי שחייב להשיב אבידתו אבל אם חסר אחד מאלו אינו חייב בהשבתה כל זה מתבאר והולך בסימן זה ובסימנים שאחריו:

סעיף ה

ומ"ש כיצד המוצא מציאה במקום שישראל מצויים שם חייב להחזיר וכו' ואפילו אם העיר מחצה כותים ומחצה ישראל או אפי' רובה כותים והוא מצאה במקום שרוב העוברים שם ישראל חייב להחזיר אבל אם רוב העיר כותים או אפי' רוב העיר ישראל ומצאה במקום שהעוברים שם כותים אינו חייב וכו' שם (כד.) תניא וכן היה רשב"א אומר המציל מן הארי ומן הדוב וכו' והמוצא בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצויים שם הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשים מהם איבעיא להו כי קאמר רשב"א ברוב כותים אבל ברוב ישראל לא אמר או דילמא ברוב ישראל נמי תא שמע דאמר רב אשי מצא חבית בעיר שרובה כותים מותרת משום מציאה ואסורה בהנאה בא ישראל ונתן בה סימנין מותרת בשתייה למוצאה מאן אזיל בתר רובא רשב"א וש"מ ברוב כותים אמר ברוב ישראל לא אמר לעולם אימא לך ברוב ישראל נמי אמר ורב אסי סבר לה כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא וכתב רב אלפס כיון דרב אסי סבר כוותיה ברוב כותים ולא ברוב ישראל קיי"ל הכי הילכתא וכ"כ הרא"ש וכן פי' הרמב"ם בפרק י"א מהלכות גזילה ודלא כהראב"ד כפסק כרשכ"א אפילו ברוב ישראל:ומ"ש רבינו ואפילו העיר מחצה כותים ומחצה ישראל משנה בפ"ב דמכשירין ואיתא בפ' אלו מציאות:ומ"ש או אפילו רובה כותים והוא מצאה במקום שהעוברים שם ישראל חייב להחזיר כ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר וכן משמע בגמרא בפרק אלו מציאות בעובדא דההוא דאשכח ד' זוזי בסדינא ושדו בנהר בירן:

סעיף ו

ומ"ש אבל אם רוב העיר כותים כבר נתבאר. ומ"ש או אפילו רוב העיר ישראל ומצאה במקום שרוב העוברים שם כותים אינו חייב כן משמע בפרק הנזכר (שם) דתניא המוצא מעות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובכל מקום שהרבים מצויים שם הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשים מהם ומוקי לה בגמרא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דיתבי בהו כותים וע"כ בעיר שרובה ישראל מיירי דאל"כ אמאי נקט כנסיות ומדרשות דיתבי בהו כותים הא כל העיר דינא הכי וכן משמע נמי מדקא אמר התם דמצא בשוקא דבי דייסא או בשוקא דגלדאי הרי אלו שלו דוקא מצא באותם שווקים הוי שלו משום דרוב עכו"ם מצויים בהם אבל מצא בכל שאר העיר חייב להכריז משום דרובה ישראל:ומ"ש אפילו אם ידע שמישראל נפלה ויש בה סימן שודאי נתייאשו הבעלים שם רבא הוה שקיל

ואזיל בתריה דרב נחמן בשוקא דגלדאי א"ל מצא כאן ארנקי מהו א"ל הרי אלו שלו בא ישראל ונתן בה סימן מהו אמר ליה הרי אלו שלו והלא עומד וצווח נעשה כצווח על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים:ומ"ש וכגון שהוא מדברים שיש לתלות שידע מיד בנפילתו כאשר יתבאר לקמן סימן רס"ב:

סעיף ז

ומ"ש לפיכך המוצא חבית של יין בעיר שרובה עכו"ם תולין אותה בשל עכו"ם והיין אסור בהנאה והקנקן מותר אמימרא דרב אשי שכתבתי בסמוך קאמר בגמרא וכי מאחר דאסירא בהנאה מותרת משום מציאה למאי הלכתא אמר רב אשי לקנקנה:ומ"ש ואם בא ישראל ונתן בה סימן אז ודאי של ישראל היא ונתייאש ומותרת בשתייה למוצאה במימרא דרב אסי שכתבתי בסמוך:ומ"ש אם היא רשומה נראה שטעמו משום דאם אינה רשומה איכא למיחש שמא נגע בה שום עכו"ם:

סעיף ח

מצא חבית צפה בנהר בעיר שרובה עכו"ם אסורה ובעיר שרובה ישראל מותרת אפילו מצא קרוב לבית העכו"ם. (ב"ה) ועיין בדברי ה"ה פי"א מאבידה: בפרק לא יחפור (בבא בתרא דף כד.) איתמר חבית שצפה על פני הנהר אמר רב נמצא כנגד עיר שרובה עכו"ם אסור כנגד עיר שרובה ישראל מותר ושמואל אמר אפילו בעיר שרובה ישראל אסור אימור מהאי דקרא אתאי וכתב הרא"ש והלכתא כרב באיסורי ואם נמצאת כנגד עיר שרובה ישראל מותר אפילו נמצאת קרוב לבית עכו"ם דאזלינן בתר רוב העיר:

סעיף ט

ומ"ש ונודות של יין הנמצאים במקום שרוב מוכרי היין ישראל גדולים מותרים קטנים אסורים ואם יש קטנים וגדולים ביחד הכל מותר גם זה בפ' לא יחפור (שם) וכבר נתבארו דינים אלו בטור יורה דעה סימן קכ"ט כי שם ביתם ולא ניתנו ליכתב כאן אלא שהביאם רבינו אגב גררא:

סעיף י

ואע"פ שמן הדין אינו חייב להחזיר במקום שרוב כותים מצויין שם מ"מ טוב וישר הוא לעשות לפנים משורת הדין להחזיר למי שנותן בו סימן אע"פ שרוב כותים מצויין שם בפ' אלו מציאות (בבא מציעא כד:) רב יהודה הוה שקיל ואזיל בתריה דמר שמואל בשוקא דבי דייסא א"ל מצא כאן ארנקי מהו א"ל הרי אלו שלו בא ישראל ונתן בה סימן מהו א"ל חייב להחזיר תרתי א"ל לפנים משורת הדין:

סעיף יא

יב מקום שרובן עכו"ם ורוב טבחים ישראל בתר הנמצא שם שחוט מותר וכו' אבל עוף שחטף בשר והשליכו למקום אחר מותר אפי' אם רובן ישראל הוא של מוצאו שודאי נתייאשו בעליו (שם) ההוא דיו דשקל בשרא ושדייה בצנייתא דבי בר מריון אתא לקמיה דאביי אמר ליה זיל שקול לנפשך והא רובא ישראל נינהו ש"מ הלכה כרשב"א אפילו ברוב ישראל שאני דיו דכזוטו של ים דמי רבי חנינא מצא גדי שחוט בין טבריה לציפורי והתירוהו לו א"ר אמי התירוהו לו משום מציאה כרשב"א משום שחיטה כר' חנניא בנו של ר' יוסי הגלילי מדהתירוהו לו משום שחיטה רובה ישראל נינהו ש"מ הלכה כרשב"א אפי' ברוב ישראל אמר רבא רוב עכו"ם ורוב טבחי ישראל:

סעיף יג

יד המציל מן הארי ומן הדוב ומזוטו של ים ומשלוליתו של נהר הרי אלו שלו אפילו שהבעל עומד וצווח וכו' (שם) וכן היה רשב"א אומר המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס ומזוטו של ים ומשלוליתו של נהר המוצא בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצויים הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשים מהם וכתב הרא"ש האי מתייאשים אסרטיא ופלטיא ורבים מצויין שם קאי אבל אינך אפי' עומד וצווח נעשה כצווח על ביתו שנפל: ומ"ש בד"א שאין מכשולות בנהר להעמיד דבר הצף בו אבל אם יש בנהר מכשולות אם נפל בו דבר שיש בו סימן סתמא לא הוי יאוש נפלו בו קורותיו ועציו שהוא דבר שאין בו סימן שיחזירם על ידו אם בעלים מרדפים אחריה' אז הוכחה שאין שלהן ומחזירין להם וכו' (שם כב.) אהא דאמר רבא יאוש שלא מדעת הוי יאוש ת"ש שטף הנהר קוריו עציו ואבניו ונתנן בתוך שדה חבירו הרי אלו שלו מפני שנתייאשו הבעלים טעמא דנתייאשו הבעלים הא סתמא לא הב"ע בשיכול להציל א"ה אימא סיפא אם היו הבעלים מרדפים אחריהם חייב להחזיר אי ביכולים להציל מאי איריא מרדפין אפילו אין מרדפין נמי הב"ע ביכולין להציל ע"י הדחק מרדפין לא אייאוש אין מרדפין אייאוש ופי' רש"י בשיכול להציל ודכוותה במציאה אחרת דבר שיש בו סימן שיכול ליתן סימן וליטול מודינא בה דחייב להחזירו כתבו התוס' שטף נהר קוריו עציו ואבניו ה"ג אם נתייאשו הבעלים הרי אלו שלו דצ"ל דמיירי ביכול להציל בקל אם רודף בשעת שטיפה דאי לאו הכי הוי כזוטו של ים שאבוד ממנו ומכל אדם על זה לא היה אומר הא סתם לא אלא איירי ביכול להציל בקל בשעת שטיפה ואפי' אין בהן סימן ולפי שיעכבם עקולי ופשורי ויקחם שם ואפי' יקדמו אחרים ויקחו יחזירו לו לפי שניכר שהוא בעליו לפי שרדף מיד וס"ד דמיירי דאם לא רדף מיד בשעת שטיפה שלא יכול עוד כלל להציל כדמוכח בסיפא לפי שיקחום אחרים כשיעכבם עקולי ופשורי ולא

יחזירו לפי שאין בהם סי' וה"פ אם נתייאשו הבעלים דהיינו שהיו שם בשעת שטיפה ולא רדפו ואפי' אומרים שאינם מתייאשים אין בכך כלום דודאי הם מתייאשים בלבם הא סתמא שלא היו בעלים בשעת שטיפה ולא נתייאשו עד שידעו הבעלים ששטפה נהר ואז כבר אינו יכול להציל לפי שאין בו סי' לא דכשמצאו באיסורא אתאלידיה שהבעלים לא ידעו עדיין אלמא יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש ומשני ביכולים להציל אפי' אחר שטיפה כגון שיש באבידה סימן שהבעלים אינם מתייאשי' כשידעו ופריך א"ה אימא סיפא אם היו הבעלים מרדפים וכו' מאי איריא מרדפים אפילו היו בעלים שם בשעת שטיפה ולא רדפו נמי יחזיר ומשני ביכול להציל אחר שטיפה על ידי הדחק דאף על פי שיש בו סימן בטורח יכול להציל לפי שיתרחקו הרבה שהנהר מוליכן ברחוק ולכך אם הוא בשעת שטיפה ואינו מרדף ודאי מתייאש כיון שעתה יכול להציל בלא דוחק ואינו מציל אבל אין הבעלים בשעת שטיפה יחזיר דכשידעו הבעלים לא יתייאשו ויצילו ע"י הדחק עכ"ל:ומ"ש רבינו ואם הוא סתמא שלא ידענו אם נתייאש אם לא לא הוי יאוש (שם) איתמר יאוש שלא מדעת אביי אמר לא הוי יאוש רבא אמר הוי יאוש בדבר שיש בו סימן כ"ע ל"פ דלא הוי יאוש ואף על גב דמייאש לבסוף לא הוי יאוש דכי אתא לידיה באיסורא הוא דאתא לידיה דלכי ידע דנפל לא מייאש מימר אמר סימנא אית לי בגווה יהיבנא סימנא ושקילנ' ליה בזוטו של ים ובשלוליתו של נהרא אע"ג דאית ביה סימן רחמנא שרייה כי פליגי בדבר שאין בו סימן אביי אמר לא הוי יאוש דהא לא ידע דנפל מיניה רבא אמר הוי יאוש דלכי ידע דנפיל מיניה מייאש מימר אמר סימנא לית לי בגווה מהשתא הוא דמייאש ופרש"י יאוש שלא מדעת. דבר שסתמו יאוש לכשיודע שנפל ממנו וכשמצאו עדיין לא ידעו הבעלים שנפל מהם ואיפסיקא בגמרא הלכתא כאביי שזו אחת משמועות יע"ל קג"ם:

סעיף טו

ומ"ש ונהר שעושין בו שכר אגמי נפש לצוד בו דגים ופועלים ישראל רגילים לעשותו ולתקנו כשיתקלקל המוצא בו מציאה חייב להכריז וכו' שם (כד:) ההוא גברא דאשכח ד' זוזי דציירי בסדינא ושדו בנהר בירן אתא לקמיה דרב יהודה א"ל זיל אכריז והא זוטו של ים הוא שאני נהר בירן כיון דמתקיל לא מייאש והא רובא עכו"ם נינהו שאני נהר בירן דישראל סכרו ליה וישראל כרי כיון דישראל סכרו ליה אימור מישראל נפול כיון דישראל כרו ליה לא מייאש:

סימן רס

סעיף א

המוצא או בכותל ישן שאין זוכרין מי בנאו ולא היה מימות העולם בחזקת זה שדר בו עתה ובחזקת אבותיו הרי הוא שלו והוא שהעלה חלודה וכו' וכותל חדש שידוע שאבותיו של זה שהוא דר בו עתה בנאוהו ולא יצא מרשותם מציאה הנמצאת בו מחציו ולחוץ הוא של מוצאו וכו' משנה בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כה: כו.) מצא בגל או בכותל ישן הרי אלו שלו מצא בכותל חדש מחציו ולחוץ שלו מחציו ולפנים של ב"ה ופי' רש"י מצא בגל גל אבנים מחומה שנפלה ובגמרא הרי אלו שלו תנא מפני שיכול לומר לו של אמוריים הם אטו אמוריים מצנעי ישראל לא מצנעי לא צריכא דשתיך טפי ופי' רש"י דשתיך טפי העלה חלודה רבה דכולי האי לא שביק להו וכתבו התוס' והרא"ש מפני שיכול לומר של אמוריים הם וחצרו אין קנה לו בדבר שיכול להיות שלא ימצאנו לעולם וכ"כ הרמב"ם בפי"ו מהלכות גזילה שהטעם שלא זכתה לו חצירו לפי שממון זה אבוד ממנו ומכל אדם ולפיכך הוא של מוצאו וכתבו הר"ן ונ"י וכיון דתלינן באמוריים שמעינן ודאי דאפי' יש בו סימן הרי אלו שלו: ומ"ש רבינו ואפי' שהיה הכותל של זה שנים רבות ואפשר שהעלה חלודה מאותו זמן אפ"ה הוא של מוצאו כ"כ הרא"ש שם בהדיא:ומ"ש בשם הרמב"ם והוא שימצאנה מטה מטה כדרך המטמוניות וכו' בפי"ז מהלכות גזילה:ומ"ש וכותל חדש שידוע שאבותיו של זה שהוא עתה דר בו בנאוהו ולא יצא מרשותם וכו' היינו דתנן מצא בכותל חדש מחציו ולחוץ שלו וכו' וכתב הרא"ש בכותל חדש היינו בכותל שידוע שאבותיו של זה שהוא עתה שלו בנאוהו ולא יצא מרשותם מעולם אלא הוא ואבותיו היו דרים בו מעולם מחציו ולחוץ שלו ואפילו בדבר שיש בו סימן כדמוכח בגמרא דומיא דסכין וכיס דכיון דשתיך טפי ודאי נתייאשו הבעלים ושכחו אנה הצניעו מדלא בעי לבקשו וליטלו זה ימים רבים מידי דהוה אכופרא דבי מעצרתא: ומ"ש מחציו ולפנים של ב"ה היינו מתניתין דבסמוך: ומ"ש אפילו אם העלה חלודה כ"כ שם הרא"ש וז"ל מחציו ולפנים של ב"ה אע"ג דשתיך דרך ב"ה להניח חפציו בביתו ימים רבים ואינו מתייאש: ומ"ש ואם הוא ממלא כל הכותל חולקין ואפילו אם הכותל משופע וכו' ברייתא וגמרא שם: ומ"ש במה דברים אמורים במוכין ונסכא שאין להוכיח מאיזה מקום בא שם אבל סכין או כיס מוכיח על עצמו מאיזה מקום בא שאם בית יד הסכין ורצועות הכיס לבר ודאי מחוץ בא שם והוא של מוצאו ואפילו מחציו ולפנים ואם הם לצד פנים הם של ב"ה אפילו מחציו ולחוץ שם מימרא דרב אשי:

ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל דהא דמחציו ולפנים של ב"ה דוקא שהוא טוען שהוא שלו או שהוא יורש וכו' בפי"ו מהלכות גזילה כתב כן מסברת עצמו ודברים נכונים הם:

סעיף ב

המשכיר ביתו לאחרים מציאה הנמצאת בו היא של הדר בו באחרונה אפי' אין נותן בה סימן ואם האחרון עכו"ם הרי היא של מוצאה וכן אם היו דרים ב' עכו"ם וישראל ביחד וכו' שם במשנה ואם היה משכירו לאחרים אפילו בתוך הבית הרי אלו שלו ובגמרא ואמאי ניזיל בתר בתרא אמר ר"ל משום בר קפרא כגון שעשאו פונדק לג' ישראל ש"מ הלכה כרשב"א אפי' ברוב ישראל אלא אמר רב מנשיא בר יעקב כגון שעשאו פונדק לג' עכו"ם רב נחמן אמר רבה בר אבוה אפי' תימא לג' ישראל מ"ט ההוא דנפל מיניה מייאש מימר אמר מכדי אינש אחרינא לא הוה בהדאי אלא הני אמרי קמייהו כמה זימני ולא הדרו לי והשתא להדרו ואזדא ר"נ לטעמיה דאמר ראה סלע שנפל מג' אינו חייב להחזיר מ"ט ההוא דנפל מיניה אייאושי מייאש כו' וכתב הרא"ש ואמאי ניזיל בתר בתרא מי שדר בבית באחרונה הרי ודאי הוא שלו ואפילו אינו נותן בהם סימן שהראשונים ודאי חפשו ולא הניחו כלום בבית ואוקמה רב מנשי' בר יעקב כגון שעשאו פונדק לג' עכו"ם וה"ה אפי' לעכו"ם אחד אלא אגב דקאמר ר"ל שעשאו פונדק לג' ישראל קאמר נמי רב מנשיא לג' עכו"ם וחצרו לא קניא ליה אחר שיצאו משם העכו"ם דכיון שהוא פונדק ומשכירו תמיד אין עתיד לימצא לבעל החצר עכ"ל אבל התוספות כתבו לג' עכו"ם בפחות מג' לא חשיב רוב עכו"ם וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפי"ו מה' גזילה ואם השכירו לג' עכו"ם כאחד הרי עשהו פונדק וכל הנמצא בו אפילו בתוך הבית הרי הוא של מוצאו מפני שאין אחד יכול לטעון שהם שלו או שהוא טמן שהרי עשהו פונדק וכתב ה"ה בהשגות א"א בגמרא מסקינן אפילו לג' ישראל ע"כ והאמת דרב נחמן הכי ס"ל התם והלכתא כוותיה בדיני ואולי מפני שרבא חולק בההיא דרב נחמן דאמר דאזדא לטעמיה כתב הרב ג' עכו"ם וכן עיקר עכ"ל ולא היה צריך ה"ה להכריע דבר זה מדעתו ולכתבו בלשון אולי שהרי בפי' כתב הרי"ף ואוקמה רב מנשיא בר יעקב בג' עכו"ם ור"נ אמר אפילו בג' ישראלים ואזדא ר"נ לטעמיה וכו' ורבא פליג עליה אפילו ג' חייב להכריז וכו' והלכתא כרבא דבתראה הוא:

סעיף ג

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת ראובן הדר עם שמעון בביתו וכו' רא"ש כלל (צ"ב) [א']:

סעיף ד

המוצא בחנות בין תיבה לחנוני וכו' משנה בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כו:) מצא בחנות הרי אלו שלו בין תיבה לחנוני הרי אלו של חנוני: ופרש"י מצא בחנות הרי אלו

שלו. בדבר שאין בו סימן קאי דההוא דנפל מיניה מייאש שהכל נכנסים לשם: בין התיבה. שהחנוני יושב עליה ותמיד נוטל ממנה ונותן לפניו ומוכר ומעות שנותנין לו נותן לתוכה לא נפל שום דבר אלא מיד החנוני. אבל הרא"ש כתב מצא בחנות הרי אלו שלו ואפילו בדבר שיש בו סימן דומיא דגל וכותל ישן ודומיא דאם היה משכירו לאחרים דאיירי אפילו בדבר שיש בו סימן וברוב ספרים גרסינן בגמרא א"ר אלעזר אפילו צרורין ומונחין ע"ג שולחן וצרורין הוי סימן כדמוכח לעיל ואפילו הכי מייאש והיינו טעמא לפי שהשולחני וחנוני דרים בבית מימר אמרי מכדי הנהו דיירי בהו ואינהו אשכחו אמרי קמייהו ולא אהדרו לי ודאי דעתייהו למגליה ולא מצינא לאוקמינהו בדינא דמשתמיט ואמר אנא לא אשכחנא אינשי דעיילי ונפקי דילמא חד מינייהו אשכח וחצרו לא קנתה דלא סמכה דעתיה כיון דרבים נכנסים ויוצאין ואפילו איתיה בחנות לא מהני עומד בצד חצרו אלא היכא דמצי לשמרו ויכול לעכב שלא יטלוהו אחרים אבל הכא כיון דלא ידע דאיתיה שם ורבים מצויים שם לא קניא ליה חצרו עכ"ל וכן כתב ה"ה בפי"ו מה' גזילה בשם הרשב"א ועיין בנ"י והתוס' כתבו אההיא דר' אלעזר רש"י ל"ג צרורין דאם היה בו סימן מכריז וי"ל דגרסינן ליה ומיירי דאיכא רוב עכו"ם מצויים שם והם שלו אע"ג דאיכא סימן וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפי"ו מהלכות גזילה:

סעיף ה

ומ"ש המוצא מעות בין כסא לשולחני הרי הם של שולחני וכו' שם במשנה לפני השולחני הרי אלו שלו בין כסא לשולחני הרי אלו של שולחני ופרש"י שולחני. מחליף מעות ונותן מטבעותיו בשולחן שלפניו והבאים להחליף אף הם נותנים שם מעותיהם: הרי אלו שלו. דאמרי' מן הבאים נפלו שהרי השולחן מפסיק בין שולחני למעות שנמצאו ואם מן השולחני נפלו היה להם להמצא בינו ולכסא שהשולחן מונח עליו. ובגמרא א"ר אלעזר אפילו מונחין ע"ג שולחן ור"א הא מנא ליה אמר רבא מתניתין קשיתיה מאי איריא דתני בין כסא לשולחני של שולחני ליתני על שולחן אי נמי מצא בשולחנות כדקתני רישא מצא בחנות אלא ש"מ אפילו מונחין ע"ג שולחן הרי אלו שלו. ופרש"י ליתני. ע"ג שולחן של שולחני וכ"ש בין הכסא ולשולחני: א"נ. ניתני ברישא מצא בשולחנות כדקתני רישא מצא בחנות מדנקט לפני השולחני אף על השולחן במשמע: ומ"ש בשם הרמב"ם דבחנות גם כן הנמצא על התיבה הוא של מוצאו בפי"ו מהלכות גזילה: ומ"ש ואינו נראה כך מתוך הגמרא אלא הוא של החנוני טעמו מדאמרינן בגמרא ליתני ברישא מצא בשולחנות כדקתני רישא מצא בחנות וכו' אלמא דלישנא דמצא בחנות לא ע"ג תיבה משמע ומשום דקשיא מאי שנא ע"ג תיבה מע"ג שולחן לכך כתב וטעמא שדרך הבאים

להחליף ליתן מעותיהם על השולחן משא"כ בחנות וכו' ול"נ שטעמו של הרמב"ם ז"ל דכיון דמאי דאמרינן מאי איריא דתני בין הכסא לשולחני של שולחני ליתני על שולחן שייך נמי בחנות דמאי איריא דתני בין תיבה לחנוני של חנוני ליתני ע"ג תיבה לחנוני מדלא תני הכי משמע דעל גבי תיבה הרי הוא של מוצאו והא דקאמר אי נמי מצא בשולחנות כדקתני רישא מצא בחנות ה"פ וא"נ לא היה הכרע זה הו"ל להכריע מדלא קתני מצא בשולחנות כדקתני מצא בחנות והיינו מפרשים דע"ג שולחן לא הוי בכלל שולחנות והשתא דקתני לפני שולחני הוי ע"ג שולחן בכלל ומ"מ אע"ג דקתני מצא בחנות הוי ע"ג תיבה בכלל מדקתני סיפא בין תיבה לחנוני של חנוני ולא קתני על גבי התיבה נמצא דע"ג תיבה וע"ג שולחן דינם שוה אלא דלע"ג שולחן מכריעינן מרישא ומסיפא דהרי אלו שלו ולע"ג תיבה לא מכריעינן ליה אלא מסיפא:

סעיף ו

ז המוצא קציעות בדרך הרי הן שלו אפילו אם מצאן אצל שדה שיש בו קציעות שהדבר מראה שהן ממנו וכן המוצא תאנים אפי' תחת התאנה הנוטה על אם הדרך וכו' משנה פ"ג דמעשרות ומייתי לה בר"פ אלו מציאות גבי פלוגתא דאביי ורבא ביאוש שלא מדעת:ומ"ש שהבעלים מתייאשים מהם לפי שמיד בנפילתן נמאסים שם בפרק אלו מציאות אמרינן דטעמא משום דתאנה עם נפילתה נמאסת ופי' רש"י הילכך כיון דידיע דנתרה מעיקרא מייאש משום מאיסותא דמכי נפלה לא חשיבא עליה ומפקיר לה: ומ"ש אבל כה"ג בזיתים ובחרובים אסורים שם במשנה הנזכרת: ומ"ש וכן תמרים שהרוח משיר אותם מותרים וכו' ואם יש הוכחה שלא נתייאשו וכו' הרי אלו אסורות בר"פ אלו מציאות (בבא מציעא ד' כב:) א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי וכי מאחר דאיתותב רבא דאמר יאוש שלא מדעת הוי יאוש הני תמרי דזיקא היכי אכלינן להו א"ל כיון דאיכא שקצים ורמשים דקא אכלי להו מעיקרא יאושי מייאש מינייהו כרכתא מאי א"ל אסורי. ופרש"י הני תמרי דזיקא. שהרוח משיר היכי אכלינן לה והא לא מייאש: מעיקרא. מקודם נפילתן יאושי מייאש דיודע הוא שהרוח משיר מהן והשקצים מזומנים לאכלם: כרכתא מאי. דקלים הכרוכים ומוקפים בגדר של אבנים סביב שאין שקצים ורמשים נכנסים שם עכ"ל:ומ"ש רבינו או שתקנו המקום שנפלו שם כן כתב הרמב"ם בפט"ו מהלכות גזילה וז"ל וכן אם הקפיד בעל השדה והקיף מקום האילנות או תיקן מקום שיפלו בו הנובלות עד שילקטם הרי אלו אסורות שהרי גילה דעתו שלא מחל וכתב ה"ה הטעם בהיתר התמרים יותר מזיתים וחרובים מפני שהבעלים מוחלים להם מפני שבהמות וחיות אוכלים אותם מחמת מתיקותן ואין אוכלין שאר פירות כגון זיתים

וחרובים: ודע דאמאי דאמרינן דתמרי דזיקא שרו משום דכיון דאיכא שקצים ורמשים וכו' מעיקרא יאושי מייאש מינייהו פריך בגמרא יתמי דלאו בני מחילה נינהו מאי א"ל באגא בארעא דיתמי לא מחזיקינן מוחזק ועומד מאי א"ל אסירן. ופי' רש"י יתמי. קטנים שאין הפקירן הפקר: באגא בארעא דיתמי לא מחזיקינן. אין עלינו להחזיק כל הבקעה בחזקת קרקע של יתומים ולאסור כל התמרים משום ספק קרקע של יתומים אלא הולכים אחר הרוב: מוחזק ועומד מאי. קרקע עצמה של יתומים מאי עכ"ל. וכ"פ הרמב"ם בפט"ו מה' גזילה וז"ל תמרים שמשירן הרוח מותרות שהבעלים מחלום לכל אדם וזו היא חזקתן ואם היו של יתומים שאינם בני מחילה אסורים עכ"ל ולא ידעתי למה השמיט רבי' זה:

סעיף ח

המוצא במקום הגורן שדשו התבואה קב חטים מפוזר בארבע אמות על ד' אמות או יותר וכו' בר"פ אלו מציאות (בבא מציעא כא.) תנן מצא פירות מפוזרות הרי אלו שלו ובגמרא וכמה אמר רבי יצחק קב בד' אמות ה"ד אי דרך נפילה אפי' טובא נמי ואי דרך הינוח אפילו בציר מהכי נמי לא אמר רב עוקבא בר חמא במכנשת' דבי דרי עסקינן קב בארבע אמות דנפיש טרחייהו לא טרח אינש ולא הדר אתי ושקל להו אפקורי מפקר להו בציר מהכי טרח והדר אתי ושקיל ולא מפקר להו. ופירש רש"י אי דרך נפילה. אם מצאם דרך נפילה שיש לדעת שלא הונחו שם מדעת אלא נפלו: אפי' טובא. מקב נמי דכיון דאין בהם סימן אייאושי מייאשי: ואי דרך הינוח וכו'. עתיד לחזור וליטלן: במכנשתא דבי דרי. בשעת אסיפת גרנות וכאן דשן בעליהן ונשא את העיקר ונותרו אלו: נפיש טרחייהו. לקבצן: בציר מהכי. אם הוו פזורין בפחות מכן:ומ"ש וחצי קב חטים מפוזר בב' אמות וכו' שם בעי רבי ירמיה חצי קב בשתי אמות מהו קב בארבע אמות טעמא מאי משום דנפיש טרחייהו חצי קב בשתי אמות כיון דלא נפיש טרחייהו לא מפקר להו או דילמא משום דלא חשיבי וחצי קב בשתי אמות כיון דלא חשיבי מפקר להו קביים בח' אמות מהו קב בארבע אמות טעמא מאי משום דנפישי טרחייהו וכ"ש קביים בח' אמות או דילמא משום דלא חשיבי וקביים בח' אמות כיון דחשיבי לא מפקר להו קב שומשמין בארבע אמות מהו קב בארבע אמות טעמא מאי משום דלא חשיבי ושומשמין כיון דחשיבי לא מפקר להו או דילמא משום דנפיש טרחייהו וכ"ש שומשמין כיון דנפיש טרחייהו טפי מפקר להו קב תמרי בד' אמות קב רמוני בד' אמות מהו קב בד' אמות טעמא מאי משום דלא חשיבי והני כיון דלא חשיבי מפקר להו או דילמא משום דנפיש טרחייהו והני כיון דלא נפיש טרחייהו לא מפקר להו תיקו. ופי' רש"י משום

דלא חשיבי עליה קב פירות לטרוח עליהם טורח קיבוץ של ד' אמות: שומשמין. דקין מאד ויש טורח בקיבוצן יותר מחטים אבל דמיהם יקרים: תמרים ורמונים. גסים הם ואין טורח בקיבוצן. והרמב"ם נראה שהיה מפרש בע"א שכתב בפט"ו מהלכות גזילה היו כמו חצי קב בשתי אמות או קביים בח' אמות או שהיה הקב מב' וג' מינים כגון תמרים שומשמין כל אלו ספק וכתב הרא"ש וכיון דלא איפשיטא ספיקא דאורייתא לחומרא וחייב להכריז אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפרק הנזכר כל אלו ספק לפיכך לא יטול ואם נטל אינו חייב להכריז:

סעיף ט

המוצא גוזלות בדרך אם אין שובך קרוב להם בתוך נ' אמות הרי הן שלו וכולי. משנה בפרק לא יחפור (בבא בתרא כג:) נפול שנמצא בתוך נ' אמות הרי הוא של בעל השובך חוץ לנ' אמות הרי הוא של מוצאו ופי' רש"י נפול. גוזל:ומ"ש ואם מצאן בשביל של כרמים אפילו הן חוץ מנ' לשובך של בעל השובך כן משמע בגמרא דאמאי דא"ר חנינא רוב וקרוב הולכין אחר הרוב מותיב מדתנן נמצא בין שני שובכות קרוב לזה שלו וקרוב לזה שלו ואף ע"ג דחד מינייהו נפיש מחבריה הב"ע ששניהם שוים וליזול בתר רובא דעלמא הב"ע בשביל של כרמים דאם איתא דמעלמא אתי כיון דמדדי לא מצי אתי דכל דמדדי והדר חזי לקניה מדדי ואי לא לא מדדי ופי' רש"י בשביל של כרמים דעל ידי כרמים. מדדה חוץ לנ' ומיהו בתר רובא דעלמא ליכא למיזל דכל המדדה וחזי לקניה כשמחזיר ראשו מדדה ואי לא לא מדדה והאי אי מעלמא אתא לא מצי חזי לקניה דכרמים מפסיקין לפניו עכ"ל הרי דעל ידי כרמים מדדה חוץ לנ' אמה ואיני יודע למה השמיט זה הרמב"ם ז"ל בפט"ו מה' גזילה:ומ"ש ואם נמצא בין ב' שובכין וכו' שם במשנה נמצא בין ב' שובכות קרוב לזה שלו קרוב לזה שלו וכבר כתבתי בסמוך דאוקימנא לה בשביל של כרמים ומש"ה אפילו חוץ לנ' אמה הוי של בעל השובך הקרוב יותר:ומ"ש מחצה על מחצה יחלוקו שם במשנה:ומ"ש בד"א שיוני השובכין שוים במניינם אבל אם יוני אחד רבים הולכים אחר הרוב אפילו הוא רחוק כבר נתבאר בסמוך דאוקימנא למתני' בששניהם שוים אבל אי חד נפיש מחבריה אזלינן בתר רובא וכדר' חנינא:ומ"ש וכל זה לא אייריי אלא כשהם מדדים וכו' שם בגמרא אוקימנא הא דתנן נפול שנמצא בתוך נ' אמה הרי הוא של בעל השובך חוץ לנ' אמה הרי הוא של מוצאו במדדה דאמר רב עוקבא בר חמא כל המדדה אינו מדדה יותר מנ' אמה ופירש"י כולה מתניתין מיתרצא במדדה בגוזל שאינו יכול לעוף אלא בדידוי מעט מעט הילכך תוך נ' אמה של בעל השובך ואע"ג דאיכא חוץ לנ' אמה אחרינא דנפיש מהאי דכל המדדה אינו מדדה יותר מנ' אמה וחוץ

לנ' של מוצאו דכיון דאין מדדה יותר מנ' וזה יצא חוץ לנ' נפקא ליה מתורת מדדה וקם ליה בתורת מפריח ואיכא למיזל בתר רובא דעלמא:

סעיף י

יא המוצא דבר במקום המשתמר כגון קרדו' או טלית בצד גדר וכו' בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף לא.) תניא מצא טלית בצד גדר קרדום בצד גדר אינו אבידה ובריש פירקא (כא.) תנן מצא כריכות בר"ה הרי אלו שלו ופרש"י כריכות. עומרים קטנים בר"ה שהכל דשין עליהם ואם היה סימן נקשר עליהם הרי הוא נשחת ותנן התם (דף כה:) מצא אחר הגפה או אחר הגדר גוזלות מקושרין או בשבילין שבשדות הרי זה לא יגע בהן ובגמרא מ"ט דאמרי' הני אינש אצנעינהו ואי שקיל להו לית להו למרייהו סימנא בגווייהו הילכך לישבקינהו עד דאתי מרייהו ושקיל להו ואמאי ליהוי קשר סימנא אמר ר' אבא בר זבדא אמר רב במקושרים בכנפיהם דכ"ע הכי מקשרי להו וליהוי מקום סימן אמר רב עוקבא בר חמא במדדין אי במדדין מעלמא אתו ומותרים איכא למימר מעלמא אתו ואיכא למימר אינש אצנעינהו והו"ל ספק הינוח וא"ר אבא בר זבדא אמר רב כל ספק הינוח לכתחלה לא יטול ואם נטל לא יחזיר וכתב הרא"ש על זה כללא דמילתא דהינוח במקום המשתמר כגון ודאי הינוח ואפילו יש בו סימן כגון קרדום בצד גדר וטלית בצד גדר לא יטול דאין זה אבידה שכן דרך עובדי אדמה לתת שם כלי מלאכתן ומלבושיהן ואין זו אבידה שחייב בהשבתה ואם נטלו ולא הוליכו משם יחזיר למקומה כיון שאין אבידה לא נתחייב בשמירתה בהגבהתה ואם נטלו והוליכו לביתו לא יחזיר למקומו דדילמא בעוד שהוליכו באו הבעלים וחפשו ולא מצאו כדאיתא בירושלמי אלא יכריז ויתנו הבעלים סימן או בגוף האבידה או במקום ואם הוא במקום המשתמר קצת כגון אחר הגפה והגדר ושבילין שבשדות או כריכות ברה"י נוטל ומכריז ומחזיר בסימן החפץ או בסימן המקום וכיון שאינו במקום המשתמר יפה ניחא לבעלים שהמוצא יטלנו ויכריז ואבידה היא שחייב בהשבתה כי הבעלים הניחוה שם לפי שעה לשוב לקחתו ובמקרה לא יכלו לקחתו מיד ואינה אבידה מדעת כיון שהמקום משתמר קצת וכן נמי ספק הינוח בדבר שיש בו סימן נוטל ומכריז אבל בדבר שאין בו סימן לא בגוף החפץ ולא במקום כגון גוזלות המדדין לא יטול שמא הניחום ויבואו הבעלים ויטלם ואם יטלנו אין בהם סימן ואם נטלו לא יחזירנו למקומו דאבידה היא שחייב בהשבתה וצריך לעשות השבה מעלייתא ובמקום שאין משתמר כלל ואין בו סימן אפי' ודאי הינוח נוטל והוא שלו כגון כריכות בר"ה דאין בהם סימן מקום דמנשתפי ומעיקרא הניחום שם להקל משאם ושכחום שמה ונתייאשו כיון דאין סימן לא בגוף ולא במקום עכ"ל: ומ"ש רבינו

בשם הרמב"ם ז"ל וכתב עליו דלא נהירא כבר השיגו הראב"ד והסכים ה"ה בהשגתו ובסמוך אכתוב בזה בס"ד וז"ל הרמב"ם ז"ל בפט"ו מהל' גזילה כל המוצא אבדה בין שיש בה סימן בין שאין בה סימן אם מצאה דרך הנחה אסור ליגע בה שמא בעליה הניחום שם עד שיחזרו לה ואם בא ליטלה והיה דבר שאין בו סימן הרי אבד ממון חבירו בידו שהרי אין לו בה סימן להחזיר בו ואם היה דבר שיש לו בו סימן הרי זה הטריחן לרדוף אחריה ולתת סימנה ולפיכך אסור לו שיגע בה עד שימצאנה דרך נפילה אפי' נסתפק לו הדבר ולא ידע אם דבר זה אבוד או מונח ה"ז לא יגע בו ואם עבר ונטלו אסור לו להחזירו לשם ואם היה דבר שאין בו סימן זכה ואינו חייב להחזירו וכל דבר שיש בו סימן בין ספק הנחה בין בדרך נפילה בין ברה"י בין בר"ה חייב להכריז וכתב ה"ה לפי הנראה מהסוגיא האמורה על משנתינו דמצא אחר הגפה ע"כ לא אמרינן דספק הינוח לא יטול אלא בשאין בו סימן אבל בשיש בו סימן יטול ויכריז וכן כתב הרשב"א ז"ל אם הוא ספק הינוח ואין בו סימן ה"ז לא יטול ואם נטל לא יחזיר ואם יש בו סימן נוטל ומכריז דהיינו אבידה שחייבה תורה להזקק לה ליטול ולהכריז והיינו דאקשינן הכא וליהוי קשר סימן וליהוי מקום סימן כלומר יטול ויכריז ויתן הבעל סימן קשר או מקום ע"כ כתב לענין פסק הלכה גם הרמב"ן ז"ל הסכים לזה אלא שכתב דה"מ במקום שאין משתמר לגמרי אבל המשתמר לא יטול והנ"ל מדברי רבינו שהוא ז"ל גורס כן בסוף אותה סוגיא אלא איכא למימר אינש אצנעינהו והו"ל ספק הינוח וכו' ואוקימתא זו סותרת אוקימתות הראשונות שהיו מעמידין דוקא בשאין בו סימן ומ"מ הנראה מן ההלכות ומגירסת ספרינו הוא מה שכתבתי וכן פרש"י ספק הינוח בדבר שאין בו סימן עכ"ל והנך רואה כמה דחוקים דבריו לחדש גירסא מדעתו ועוד שהגירסא ההיא מבואר שהיא דחוקה מאד ולכן נראה לי שהרמב"ם ז"ל סובר דכיון דרבי אבא בר זבדא אמר סתם כל ספק הינוח לכתחלה לא יטול בין שיש בה סימן בין שאין בה סימן קאמר והא דקאמר גבי מצא אחר הגפה או הגדר גוזלות מקושרין מה טעמיה דאמרינן הני אינש אצנעינהו ואי שקיל להו לית להו למרייהו סימנא בגווייהו לאו למימרא דלא איירי מתני' אלא בשאין בו סימן דבין ביש בו סימן בין באין בו סימן מיירי והיכא דאית בהו סימן אסור ליגע בהן מפני שגורם להטריח הבעלים והיכא דלית בהו סימן איכא טעמא רבה שגורם שיאבדו הבעלים ממונם וכי פריך ואמאי ליהוי קשר סימן וליהוי מקום סימן לאו למימרא דאי הוה קשר או מקום סימן היה מותר ליטלם אלא משום דאיהו אמר עלה דמתניתין דהיכא דלית בהו סימן איכא טעמא רבה כדי שלא יפסידו הבעלים ממונם מקשי ליה דהא מתני' בשיש בה סימן דקשר או מקום מיירי ואהדר ליה דמתני באין בה סימן נמי מיירי דלישנא דמקושרים

משתמע בין קשר שיש בו סימן בין קשר שאין בו סימן דהיינו שמקושרים בכנפיהן ומיירי בין בשמקום סימן בין בשאינו סימן וכגון שמדדין כ"נ לי ליישב דעת הרמב"ם ז"ל וכתב עוד ה"ה ואם עבר ונטלן אסור לו להחזירו לשם זהו שאמרו בגמרא ואם נטל לא יחזיר ופירשו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכ"נ מן הירושלמי שהטעם הוא מפני שאני אומר שמא בעלים באו ולא מצאו ונתייאשו מהם ולא ישובו לבקשו עוד ויבוא אחר ויטול ויפסידנו מן הבעלים ולפ"ז כתבו דאם לא הלך לו שרשאי להחזירם לשם שהרי ידע שהבעלים לא באו עכ"ל: וכתב עוד ואם יהיה דבר שאין בו סימן זכה בו זו באמת קשה ודאי והאיך יזכה בו ויהיה שלו והלא קודם יאוש בא לידו ואצ"ל בודאי הינוח דלאו כל כמיניה ליטלו ויזכה בו אלא אפילו ספק הינוח ודאי לא זכה בו דהא ספיקא הוא אם הוא דרך נפילה וזכה בו כדין המוצא דבר שאין בו סימן או הוא דרך הנחה והרי בא לידו קודם יאוש וספיקא בכה"ג לחומרא וכמו שכתבתי פי"ד ביאוש שלא מדעת וכבר השיגו הר"א ז"ל וכתב יעמוד עד זמן אשר יבוא אליהו והאמת כדבריו וכ"כ הרמב"ן וז"ל ואיהו לא קני בהאי יאוש דבאיסורא אתא לידיה וכ"ד הרשב"א וה"ר יונתן ז"ל עכ"ל ואפשר לומר לדעת הרמב"ם ז"ל דהא דאמרינן בר"פ אלו מציאות דפלוגתא דאביי ורבא ביאוש שלא מדעת הויא בדבר שאין בו סימן ואיפסקא הלכתא כאביי דאמר יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש משום דהא לא ידע דנפל מיניה היינו לומר דאסור לו ליטלם אבל אם עבר ונטלם זכה בהם משום דכיון שהם בידו ואינו יודע למי יחזירם שהרי אין בהם סימן למקום שמצאם אין לו להחזירם כמו שנתבאר ממילא זכה בהם דאין לנו לומר שיעמדו עד שיבוא אליהו אלא היכא דאיתמר הכי בהדיא:

סעיף יב

המוצא באשפה כלים מכוסים גדולים לא יגע בהם שמדעת הטמינום שם בד"א באשפה שאינה עשויה להפנות כלל וכו' בפרק אלו מציאות שם תנן מצא כלים באשפה אם מכוסה לא יגע בו אם מגולה נוטל ומכריז ופירש"י מכוסה לא יגע בו. דאין זו אבידה שיהא מוזהר עליה בלא תוכל להתעלם דמשתמר הוא ובגמרא ורמינהו מצא כלי טמון באשפה נוטל ומכריז שכך דרך אשפה ליפנות אמר רב זביד ל"ק הא בכובי וכסי הא בסכיני והמניק בכובי וכסי לא יגע בסכיני והמניק נוטל ומכריז רב פפא אמר הא והא בכובי וכסי ולא קשיא כאן באשפה העשויה ליפנות כאן באשפה שאינה עשויה ליפנות אשפה העשויה ליפנות אבידה מדעת היא אלא באשפה שאינה עשויה ליפנות ונמלך עליה לפנותה בשלמא לרב פפא היינו דקתני שכן דרך אשפה ליפנות אלא לרב זביד מאי שכן דרך אשפה ליפנות שכן דרך אשפה ליפנות לה כלים קטנים. פי' רש"י שכן

דרך אשפה ליפנות. ואי לא שקיל ליה האי השתא לכשיפנה יטלנה עכו"ם או ישראל חשוד הילכך אבידה היא ומוזהר עליה: כובי וכסי. טמונים מדעת הואי ולא יגע בהן: סכיני והמניק. שהם כלים קטנים אבידה הם שהשליכם שם עם האשפה שהוציאם מן הבית: אבידה מדעת היא. דהוה ליה לאסוקי אדעתיה שיפנוה: לפנות לה כלים קטנים. מן הבית שלא מדעת. וכתב הרא"ש וב' האוקימתות הלכתא נינהו וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפט"ו מה' גזילה:

סימן רסא

סעיף א

המוצא דבר שניכר שאינו אבוד מבעליו כגון טלית בצד הגדר ופרה וחמור רועים בדרך אפילו כמה ימים זה אחר זה אין צריך ליטפל בהם אבל אם מצאם בלילה וכו' מצא הפרה וחמור רועים בדרך בבוקר השכם או סמוך לפנות ערב שלשה ימים זה אחר זה הוי אבידה וכו' בפרק אלו מציאות (בבא מציעא ל: לא.) אמר רב יהודה ה"ק איזו היא כלל אבידה שהוא חייב בה מצא חמור ופרה רועים בדרך אין זו אבידה ולא מיחייב בה חמור וכליו הפוכים פרה ורצה בין הכרמים הרי זו אבידה ומיחייב בה ולעולם אמר רב יהודה אמר רב עד שלשה ימים היכי דמי אי בלילותא אפילו חדא שעתא נמי אי ביממא אפי' טובא נמי לא לא צריכא דהוה חזי לה בקדמתא ובחשכתא שלשה יומי אמרי אתרמויי אתרמי לה ונפקא טפי ודאי אבידה היא. ופרש"י בקדמתא. לפני עלות השחר: חשכתא. שחשכה ערבית: ומ"ש ודוקא רועה בדרך הוא דלא הוי אבידה אבל אם רצה בדרך אם אל המדבר פניה הוי אבידה וכו' שם במשנה מצא חמור או פרה רועים בדרך אין זו אבידה חמור וכליו הפוכים פרה רצה בין הכרמים ה"ז אבידה ובגמרא הא גופא קשיא אמרת מצא חמור ופרה רועים בדרך אין זו אבידה רועים בדרך הוא דלא הויא אבידה הא רצה בדרך ורועה בין הכרמים הויא אבידה אימא סיפא חמור וכליו הפוכים ופרה רצה בין הכרמים הרי זו אבידה רצה בין הכרמים הוא דהויא אבידה הא רצה בדרך ורועה בין הכרמים אין זו אבידה ואסיק רבא רצה ארצה ל"ק הא דאפה לגבי דברא הא דאפה לגבי מתא רועה ארועה נמי ל"ק כאן באבידת גופה כאן באבידת קרקע כי קתני רועה בדרך לא הויא אבידה הא רועה בין הכרמים הויא אבידה באבידת קרקע וכי קתני רצה בין הכרמים הויא אבידה הא רועה בין הכרמים לא הויא אבידה באבידת גופה דרצה בין הכרמים מסקבא ורועה בין הכרמים לא מסקבא ורועה בין הכרמים נהי דלא מסקבא ת"ל משום אבידת קרקע בדעכו"ם ות"ל משום אבידת גופה דלמא קטלו לה באתרא דמתרי והדר קטלי ודילמא אתרו בה אי אתרו בה ולא אהדרו בה ודאי אבידה

מדעת היא וכתב רבינו ירוחם בנ"כ ונ"ל לפ"ז דה"ה במקום שפורעים קנס ידוע כשימצאו הבהמה רועה בשדות אחרות וממשכנין הבהמה בשביל הקנס ופירש"י באבידת קרקע וחייב להוציאה משום הפסד כרמים:ומ"ש רבינו אם הכרם של ישראל חייב להוציאה וכו' וכיון שהוציאה משם אנקטה נגרי ברייתא וחייב להחזירה כ"כ הרא"ש ולמד כן מדאמרינן התם בסמוך גבי זקן ואינו לפי כבודו שאם הכישה חייב בה ובפ' הספינה משמע דטעמא משום דאנקטה נגרי ברייתא:ומ"ש בשם הרמב"ם אע"פ שאין לו לרואה ליטלה לעצמו מ"מ אין חייב ליטפל בה בפי"א מהל' גזילה כתב כן:ומ"ש רבינו ואין נראה כן דאבידה מדעת הוי הפקר לאו מילתא היא שבשביל שאינו חושש לפקח על נכסיו לא נאמר שהפקירה: מצא הבהמה ברפת אפי' אם הוא פתוח אם אינה מתעה הבהמה וכו' בפרק אלו מציאות (בבא מציעא לב.) תנן מצאה ברפת אינו חייב בה בר"ה חייב בה ובגמרא אמר רבא רפת שאמרו אינה מתעה ואינה משמרת אינה מתעה מדקתני אינו חייב בה ואינה משמרת מדאיצטריך למיתני אינו חייב בה ופרש"י רפת שאמרו במשנתינו עסקינן כשאינה מתעה את הבהמה שבתוכה להיות בורחת ויוצאת ואינה משתמרת שאינה נעולה ואם באה לצאת יוצאה ואמרינן תו בגמרא מצאה ברפת אינו חייב בה אמר ר' יצחק והוא שעומדת תוך התחום מכלל דבר"ה אפילו בתוך לתחום נמי חייב איכא דמתני לה אסיפא בר"ה חייב בה א"ר יצחק והוא שעומדת חוץ לתחום מכלל דברפת אפילו עומדת חוץ לתחום נמי אינו חייב בה והרא"ש לא כתב אלא לישנא קמא וכך הם דברי רבינו אבל ה"ה בפט"ו מהלכות גזילה והרי"ף והרמב"ם לא הזכירו לא זה ולא אותו ולא ידעתי למה:ומ"ש בשם הרא"ש וכגון שניכר שהיא הולכת תועה וכו' וכן מ"ש בשם הראב"ד הכל בפסקי הרא"ש שם:

סימן רסב

סעיף א

ב כל אבידה שאינה שוה פרוטה בשעת אבידה ובשעת השבה אינו חייב בה אפילו היתה שוה פרוטה בשעת אבידה והוזלה וכו' בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כז.) תנו רבנן אשר תאבד פרט לאבידה שאין בה שוה פרוטה ר' יהודה אומר ומצאתה פרט לאבידה שאין בה שוה פרוטה מאי ביניהו ואסיק רבא דפרוטה שהוזלה אי נמי פרוטה שהוקרה לכ"ע פטור כי פליגי בפרוטה שהוקרה והוזלה וחזרה והוקר' מאן דאמר אשר תאבד איכא ומ"ד ומצאתה בעינן דאיכא שיעור מציאה משעת אבידה ועד שעת מציאה וידוע דהלכה כת"ק:ומ"ש בשם הרמב"ם היתה שוה פרוטה בשעת מציאה והוזלה חייב להכריז עליה בפ' י"ג מהלכות גזילה וכתב ה"ה דעת הרב ז"ל דאע"ג דאסקי' בגמרא

דבעינן שתהא שוה פרוטה בשעת אבידה ובשעת מציאה לכ"ע כיון דשוה בשעת מציאה פרוטה חייב בכך והכי משמע התם באלו מציאות עכ"ל וצ"ע:

סעיף ג

ומה שאמר ואפי' אבידה ששוה הרבה אם היא של שותפין הרבה שאין מגיע לכל אחד שוה פרוטה אינו חייב להחזירה בד"א בשידוע שהן שותפין בה וכו' בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כו:) אהא דאמר רב נחמן ראה סלע שנפל מג' אינו חייב להחזיר אמר רבא לא אמרן אלא דלית ביה שוה פרוטה לכל חד וחד אבל אית ביה שוה פרוטה לכל חד וחד חייב להחזיר איכא דאמרי אמר רבא אע"ג דלית ביה אלא שוה שתי פרוטות חייב להחזיר מ"ט אימור שותפי נינהו וחד מינייהו אחולי אחליה למיתיה גבי חברייה ופסקו הפוסקים כלישנא בתרא: ומה שאמר אם אח"כ נודע שלא מחלו אחד לחבירו הרי הוא שלו אפי' בא לידו קודם שנודע שלא מחלו וכו' פשוט הוא:ומ"ש ואם אינו שוה אלא פרוטה הרי היא שלו דלא תלינן דשנים מחלו לא' וכו' כ"כ ה"ה בפי"ד מה' גזילה בשם הרשב"א:ומ"ש ואם אינן שותפין הם מתייאשים מבואר בגמרא גבי הא דאמר רב נחמן ראה סלע שנפל מג' אינו חייב להחזיר מ"ט ההוא דנפל מיניה ודאי מייאש מימר אמר מכדי תרי הוו בהדאי אי נקיטנא להאי אמר לא שקלתיה ואי נקיטנא להאי אמר לא שקלתיה:

סעיף ד

אין המוצא מציאה חייב להכריז אלא בדבר שיש בו סימן בגופו או שראוי ליתן סימן במקומו וכו' או יתן סימן בקשריו או במניניו וכו" מבואר בפ' אלו מציאות (בבא מציעא כא.) דכל דבר שאין בו סימן אינו חייב להכריז ודבר פשוט הוא דמה תועלת בהכרזה כיון שאין בו סימן להחזיר על ידו:ומ"ש דקשר ומנין הוי סימן שם בגמרא (דף נג.) אהא דתנן מצא מחרוזות של דגים הרי אלו שלו ולהוי קשר סימן בקטרא דציידי דכ"ע הכי מקטרי ולהוי מנין סימן במנינא דשוין ופירש"י במנינא דשוין. כבר נהגו הציידין לחרוז במנין הזה בחרוז א' ומקום איפליגו ביה אמוראי התם ופסקו הפוסקים כמ"ד מקום הוי סימן ואמרינן נמי התם דמדה ומשקל הוי סימן וכתבו רבינו לקמן בסימן זה:

סעיף ה

ומ"ש אבל אם אין בו סימן בגופו ולא במקומו וכו' ואם הוא דבר שיש לתלות שבעליו הרגישו בו מיד כשנפל ממנו וכו' הרי הוא של מוצאו וכו' ואם לא צריך להחזיר אע"ג שנתייאש אח"כ כיון שבא לידו קודם יאוש בסוף סימן רנ"ט כתבתי פלוגתא דאביי ורבא (שם כא:) ביאוש שלא מדעת ושנפסקה הלכה כאביי דאמר לא הוה יאוש ואותיבנא עליה מדתנן מצא פירות מפוזרות הרי אלו שלו והא לא ידע דנפל מיניה ואוקמה

במכנשתא דבי דרי וכמו שנתבאר בסי' ר"ס ותו מותיב מדתנן מצא מעות מפוזרות הרי אלו שלו הא לא ידע דנפיל מיניה ומשני אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה וכן משני אהא דתנן מצא לשונות של ארגמן הרי אלו שלו אגב דחשיבי משמושי ממשמש בהו ואמאי דתנן מצא עגולי דבילה וככרות של נחתום הרי אלו שלו אגב דיקירי מידע ידע בהו:

סעיף ו

ומ"ש ואצ"ל אם הדברים מוכיחים שלא נתיאשו הבעלים שצריך להחזיר כגון הרואה חפץ שנפל מב' שודאי אינו מתייאש וכו' מימרא דרב נחמן שם (כו.):ומ"ש ואפי' שראה שנפל מג' וכו' דאיכא למימר שלשתן שותפין באותו חפץ וכו' שם מימרא דרבא כתבתיה בסמוך:ומ"ש וצריך להחזיר אפילו אין בו סימן שאם ראה ממי נפל יחזירנו לו ואם לא ראה ממי נפל אם יש בו סימן יכריז ביניהם ואם אין בו סימן יהא מונח עד שיבא אליהו ז"ל דברים נכונים בטעמם והכי משמע במימרא דרב נחמן שכתבתי בסמוך ראה סלע שנפל מג' ועלה אמר רבא לא אמרן וכו' וסלע דבר שאין בו סימן הוא דמטבע אין בו סימן ומה שאמר ואפי' אינו שוה אלא ב' פרוטות כדפרישית לעיל היינו לישנא בתרא דרבא שכתבתי בסמוך:

סעיף ז

ומ"ש בד"א בסתם אבל אם ידוע שנתייאשו הבעלים וכו' אפי' אם יש בו סימן הוא של מוצאו (שם כג.) אמר רב זביד משמיה דרבא כללא דאבידתא כיון שאמר ווי ליה לחסרון כיס מייאש ליה מינה וכתב הרא"ש והמוצא אח"כ אפילו בדבר שיש לו סימן הרי היא שלו:

סעיף ח

ומ"ש וכן המוצא דבר שמוכיח בו שזמן רב נאבד מבעליו שנתיאשו הבעלים הוא של מוצאו אפי' יש סימן בגופו או במקומו (שם:) ההוא גברא דאשכח כופרא בי מעצרתא אתא לקמיה דרב א"ל שקול לנפשך לימא קסבר רב מקום לא הוי סימן אמר ר' אבא משום יאוש בעלים נגעו בה דחזא דקדיח ביה אלפי ופרש"י דקדיח ביה חילפי. ש"מ מימים רבים היה שם וכבר נואשו הבעלים:

סעיף ט

ומ"ש לפיכך המוצא מעות מפוזרים ועיגולי דבילה וכו' הרי אלו שלו משנה שם (כא.): ומ"ש שבכל אלו הרגישו הבעלים בנפילתם מעות אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה וכן לשונות של ארגמן חשיבי כבר נתבאר דהכי איתא בגמ':ומ"ש ועיגולי דבילה וככרות ומחרוזות מידי דמיכל הוא וחשוב וממשמש בהו וגיזי צמר ואניצי פשתן מחמת כובדן

מרגיש בנפילתן כ"כ שם הרא"ש ויש לתמוה עליו למה החליף שטת הגמרא שאמרו גבי עיגולי דבילה וככרות אגב דיקירי ממשמש בהו ואפשר שהוא ז"ל לא היה מפרש יקירי מלשון כובד אלא מלשון חשיבות אי נמי אפי' את"ל שהיה מפרש יקירי מלשון כובד כיון דבמחרוזות ליכא כובד וצריך ליתן טעם משום דמידי דמיכל הוא חשיבי ההוא טעמא סגי לעיגולי דבילה ותו לא צריך בהו לטעמא דיקירי:ומ"ש בשם הרמב"ם מצא פירות מפוזרות דרך הנחתן לא יגע בהן דרך נפילתן הרי הן שלו בפט"ו מה' גזילה:ומ"ש ול"נ דבגמרא מוקי למתני' דמצא פירות הרי הן שלו במכנשתא דבי דרי וכו' טעמו דכי אותביה עליה דאביי דאמר יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש ממתני' דמצא פירות מפוזרות הרי אלו שלו שני במכנשתא דבי דרי ואם כדברי הרמב"ם טפי הוה עדיף לאוקומה כדאשכחינהו דרך נפילה והחכם המרשים כתב על מ"ש רבינו ול"נ וכו' נהירים ומאירים דבריו דהא דאקשינן ה"ד אי דרך נפילה אפי' טובא נמי וכו' גם אליבא דאביי דהלכתא כוותיה מקשינן לה דכיון דיקירי מידע ידיע כדאמרי' בעיגולי דבילה והא דמותבי לאביי ממתניתין ומתרצינן לה במכנשתא דבי דרי היינו מקמי דידעינן טעמא דיקירי אבל בתר דידעינן ליה מתני' בכל אנפא מתוקמא כאביי עכ"ל וכדבריו כתב הרמב"ן ז"ל אהא דקאמר בגמרא אמאי דתנן מצא פירות מפוזרים הרי אלו שלו וכמה א"ר יצחק קב בד' אמות ה"ד אי דרך נפילה אפילו טובא נמי ואי דרך הינוח אפילו בציר מהכי נמי לא אמר רב עוקבא בר חמא במכנשתא דבי דרי עסקינן והקשו התוס' והרמב"ן ז"ל למה ליה לאוקומה למתני' בקב בד' אמות ובמכנשתא דבי דרי לוקמא בדרך נפילה ואפי' טובא ומפרקי' משום דלאביי דאמר יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש לא מצי לאוקומא בדרך נפילה וכתב הרמב"ן ז"ל וזו שהביא רבינו ז"ל בהלכות אי דרך נפילה אפי' טובא נמי הרי אלו שלו אינו נכון לפי מה שכתבנו וצ"ל שהוא סובר דבתר דמתרצים בגמרא אגב יוקרייהו וחשיבותייהו הני נמי יקירי וחשיבי ולא מצטריך אביי לדרב עוקבא עכ"ל וכ"כ בנ"י: אבל המוצא ככרות של בעל הבית וגיזי צמר צבועים שם במשנה (כה.):ומ"ש וחתיכות בשר או דג שיש בו סימן שם בגמ' (כג:) ומפרש התם דאף ע"ג דיהיב סימנא בחתיכה גופה אי דדפקא אי דאטמא לא הוי סימנא אי לאו דיהיב סימנא בחתיכה כי הא דרבה בר רב הונא מחתך לה אתלת קרנתא וכתבו רבינו לקמן בסימן זה: ומ"ש או כל דבר שיש בו סימן חייב להכריז מבואר שם:ומ"ש והמוצא חבית של יין ושמן וגרוגרות ותבואה קודם שיפתחו האוצרות חייב להכריז וכו' שם בברייתא חביות של יין ושל שמן ושל תבואה ושל גרוגרות ושל זתים הרי אלו שלו ורמי עלה מדתנן כדי יין וכדי שמן חייב להכריז ופריק אביי אידי ואידי ברשום ול"ק כאן קודם שנפתחו האוצרות

כאן לאחר שנפתחו האוצרות ופירשו התוספות ברשום שכל בעל הבית עושה רשימתו משונה משל חבירו ואחר שנפתחו האוצרות לא הוי רושם סימן מפני שב"ה אחד מוכר לחנונים הרבה וכולן רשומים בענין אחד ורש"י פי' קודם שנפתחו האוצרות שעדיין לא הגיע זמן מוכרי חביות ויחיד בעלמא הוא דעביד הוי רושם סימן וז"ש רבינו לאחר שנפתחו האוצרות אין בהם סימן:ומ"ש ועוד אפי' אם יתן בהם ב"ה סימן אינו מועיל וכו' היא כדברי התוס':ומ"ש ופי' ר"י דוקא במלאים שכל מדתם שוות אבל אם הם חסרים יש בהן סימן במדה דבר פשוט הוא וכך הם דברי הרמב"ם שכתב בפט"ו מהלכות גזילה אם נפתחו האוצרות של יין ושל שמן הרי אלו שלו ואע"פ שהן רשומין שכל הכדות כך היו רשומות ונמצאו אלו הכדין כככרות הנחתום שיש צורה אחת לכולן ומשקל אחד לכולם כתב ה' המגיד בפט"ו מה' גזילה כתב הראב"ד דוקא ברקתא דנהרא אבל בדוכתא אחריתי מקום הוי סימן עד כאן לשונו ועיקר דהכי מסקנא דגמרא למ"ד מקום הוי סימן עכ"ל. וכתבו רבינו לקמן בסימן זה: מצא צבורי פירות חייב להכריז משנה שם (כד:):ומ"ש ומקומן הוי סימן כבר כתבתי בסימן זה דהכי אמרינן בפ' אלו מציאות (בבא מציעא כו:) דמקום הוי סימן:

סעיף י

ומ"ש וכן אם מצא ג' מטבעות עשויין כמגדל וכו' (שם כה.) במשנה מצא צבורי מעות ג' מטבעות זו ע"ג זו חייב להכריז ובגמרא (שם) א"ר יצחק והיא שעשויים כמגדלים וה"ד רויחא תתאה ומציעא עילויה וזוטא עילויה מציעא:ומ"ש ויכריז מטבעות מצאתי וזה יאמר ג' הן ואין צ"ל שעשויין כמגדל שם מאי מכריז מנין מאי איריא תלתא אפילו תרי נמי אמר רבינא טבעא מכריז ופרש"י טבעא מכריז. מטבעות מצאתי הילכך תרי לאו סימן הוא דמיעוט מטבעות שנים וכתב הרא"ש ואם לא עשויין כמגדלין אז תליא בדרך נפילה נפל ונתייאש האובד כי לא יוכל ליתן סימן במנינא ותרי אע"פ שהם דרך הינוח דלא אתרמי דנפלי אהדדי כיון דטבעא מכריז א"א ליתן סימן במנינן דמיעוט טבעא שנים וצ"ל דתרי אתרמי דנפלי דאל"כ תרי נמי יתן סי' מקום והא דפריך תלמודא אפי' תרי נמי הו"מ לשנויי תרי נמי איתרמי דנפלי אלא האמת מתרץ לו דטיבעא מכריז מנין הוי סימן והראב"ד מתרץ בדברים קטנים כמו מטבע א"א לכוין המקום עכ"ל:ומ"ש וכן המוצא אחד מכאן ואחד מכאן וא' על גביהן שם בברייתא:ומ"ש או כסולם וכו'. שם בעיא דאיפשטא:ומ"ש אבל מצא ב' אפילו עשויים כמגדל או אפילו ג' ואינן כמגדל וכו' כבר נתבאר בסמוך:ומ"ש או שלחופי משלחופי וכולי הרי הן שלו מבואר שם בגמרא:ומ"ש ואם מצאן כשיר או כשורה או כחצובה מבעיא ולא איפשיטא שם:ומ"ש

בשם הרמב"ם דלא יטול בפט"ז מה' גזילה:ומ"ש בשם הרא"ש דנוטל ומכריז ז"ל שם לא איפשיטא ואזלינן לחומרא דאיסורא הוא ומכריז:ומ"ש בד"א שמחזירין מטבע בסימן בסימני המקום אבל אם אין לו סימן במקום אלא בגופו אפילו יאמר רשומה בחותם מלך פלוני או אפילו שמו כתוב עליה אין מחזירים לו וכו' ברייתא שם ולשון רבינו שכתב שמחזירין מטבע בסימני המקום אינו מדוקדק דהו"ל למימר בסימני מנין וכמ"ש בסמוך וזה יאמר שלש הן ואיפשר דקרי ליה סימני מקום משום דשלש מטבעות בעינן שיהיו עשויים כמגדלים כדי שנדע שדרך הינוח הם: וכתב הרמב"ן הא דתניא אין סימן למטבע נראה דה"ק אין סימן בצורת מטבע להפריש בין דינר לדינר לפי שהרבה מהן נטבעות במטבע אחד וכולן דומות אבל אם נתן בה סימן נסדקה היא בכך וכך מחזיר ומה שאמר רבינו דאמרינן דילמא אפוקי אפקה תפתר בשמו כתוב עליה דאע"ג דודאי ידיעא מילתא דדידיה הוות חוששין שמא הוציא את זו ומאחר נפלה והוא אבד אחרת כיוצא בה והרי היא כדבר שאין בו סימן הא לאו הכי אין חוששין כשם שאין חוששין למכירה במציאה אחרת עכ"ל. וכ"כ נמ"י בשם הר"ן דאם נתן בה סימן נסדקה מחזיר שהרי מטבע לענין זה כשאר כל כלים:

סעיף יא

ראה שנפל סלע מחבירו בין החול או בתוך עפר מותר לו ליקחנו שודאי נתייאש אפילו ראוהו שכובר החול או עפר בכברה לחפשו וכו'. מימרא דרבא שם (כו:):

סעיף יב

יג מצא עמרים קטנים ברשות היחיד כמו שדה זרוע אם ניכר שדרך נפילה באו שם הרי אלו שלו וכו' שם (כב:) אהא דתנן מצא כריכות ברה"ר הרי אלו שלו אמר רבה ואפילו בדבר שיש בו סימן אלמא קסבר סימן העשוי לידרס לא הוי סימן רבא אמר ל"ש אלא בדבר שאין בו סימן אבל בדבר שיש בו סימן חייב להכריז אלמא קסבר רבא סימן העשוי לידרס הוי סימן תנן כריכות ברה"ר הרי אלו שלו ברה"י נוטל ומכריז היכי דמי אי דלית בהו סימן ברה"י מאי מכריז אלא לאו דאית בהו סימן וקתני ברה"ר הרי אלו שלו אלמא סימן העשוי לידרס לא הוי סימן אמר לך רבא לעולם דלית בהו סימן ודקאמרת ברה"י מאי מכריז מקום ורבה אמר מקום לא הוי סימן ת"ש כריכות בר"ה הרי אלו שלו ברה"י נוטל ומכריז והאלומות בין בר"ה בין ברה"י נוטל ומכריז רבא מתרץ לטעמיה במקום כריכות בר"ה הרי אלו שלו דמנשתפא ברה"י חייב להכריז דלא מנשתפא והאלומות בין בר"ה בין ברה"י נוטל ומכריז כיון דיקירא לא מנשתפא. ופרש"י העשוי לידרס. שהמקום שהוא שם רגיל בדריסת בני אדם והחפץ נמוך ונוח לידרס: ברה"י. כגון בשדה זרוע שאין רוב בני אדם דורכין בה ויש מיעוט שהולכים בה. במקום. טעמא דכריכות ברה"י משום

מקום ובדבר שאין בו סימן: דמנשתפא. מתגלגל ברגלי אדם ובהמה ואינה נמצאת במקום שנפלה תחלה עכ"ל. ואמרינן בתר הכי אמר רב זביד משמיה דרבא הלכתא כריכות בר"ה הרי אלו שלו ברה"י אי דרך נפילה הרי אלו שלו אי דרך הינוח נוטל ומכריז וזה וזה בדבר שאין בו סימן אבל בדבר שיש בו סימן ל"ש בר"ה ול"ש ברה"י בין דרך נפילה בין דרך הנחה חייב להכריז ופי' רש"י ברה"י אי דרך נפילה הרי אלו שלו דליכא למימר מקום הוי סימן דהא לא ידע היכי נפל מיניה אי דרך הינוח נוטל ומכריז מקום ולא יניחם שם שמא ימצאם עכו"ם ויטלם שמא שכחום הבעלים:ומ"ש רבינו ומקום שהכל רגילים ליתן שם וכו' אינו סימן וכו' שם בגמרא:ומ"ש כל דבר שיש בו סימן אפילו הוא ברה"ר שהוא נדרס ברגלי בני אדם חשוב סימן היינו כרבא דאמר סימן העשוי לידרס הוי סימן וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפט"ו מהלכות גזילה וכ"נ שהוא דעת הרי"ף ורבינו אשר ז"ל שכתבו הא דאמר רב זביד משמיה דרבא הלכתא כריכות ברה"ר הרי אלו שלו וכו':

סעיף יד

וסימן הבא מאליו כגון ככר שיש בו מעות ועיגול שיש בו חרס וכו' קסבר ר' יהודה דהוי סימן וכו' ורבנן סברי דלא הוי סימן ורמב"ם כתב דהוי סימן ואיני יודע למה פסק כרבי יהודה כתב על זה החכם המרשים נמשך בזה לדעת רי"ף ז"ל שפסק כרבי יהודה ואיפשר משום דאמרינן דכ"ע סימן הבא מאליו הוי סימן אלמא הלכתא הכי ואע"ג דנדינן מיניה אי נמי משום דקיי"ל בחתיכות בשר כל שיש שינוי בחיתוכן חייב להכריז אע"ג דאיפשר שלא נעשה כן בכוונה והו"ל סימן הבא מאליו עכ"ל ואין דבריו נכונים כלל שמה שכתב דמשום דאמרינן דכ"ע סימן הבא מאליו הוי סימן אלמא הלכתא היא וכו' סברא הפוכה היא דכיון דבגמ' אמרינן גבי סימן העשוי לידרס לימא כתנאי וכו' סברוה דכ"ע סימן הבא מאליו הוי סימן ובסימן העשוי לידרס קמיפלגי ואמר רב זביד משמיה דרבא אי ס"ד דקא סבר ת"ק סימן העשוי לידרס לא הוי סימן וכו' ככרות בעל הבית בר"ה אמאי מכריז אלא הכא בסימן הבא מאליו קא מיפלגי דת"ק סבר לא הוי סימן ור' יהודה סבר הוי סימן הרי נדחית סברת הסברוה בטענה והאיך איפשר לפסוק הלכה כוותיה גם מ"ש דמשום דקיי"ל בחתיכות בשר כל שיש שינוי בחיתוכן חייב להכריז וכו' אינו נראה דילמא מיקרי סימן הבא מאליו אלא דבר שבודאי נעשה שלא בכוונה כגון ככר ובתוכו מעות עיגול ובתוכו חרס משא"כ בחיתוכא דבשרא המשונה דרובא דרובא הוא נעשה בכוונה:ומ"ש שהרי"ף פסק כרבי יהודה לא נמצא בספרים שלנו שהרי"ף פסק כן אבל מחלוקת הרמב"ם והרא"ש ז"ל תלוי בגי' המשנה דהרא"ש גריס אלו מציאות שלו וכו' מצא פירות מפוזרות וכו' הרי אלו שלו רבי יהודה אומר כל דבר שיש בו שינוי

חייב להכריז כיצד מצא עיגול ובתוכו חרס ככר ובתוכו מעות חייב להכריז וכיון דמתני' סתמא מתניא הו"ל רבים פליגי על ר' יהודה והלכה כוותייהו והרמב"ם גריס אלו מציאות שלו וכו" מצא פירות מפוזרות וכו' הרי אלו שלו דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר כל דבר שיש בו שינוי חייב להכריז וכו' וכיון דפלוגתא דר' מאיר ור' יהודה היא הו"ל הלכה כר' יהודה:

סעיף טו

המכוין משקל הדבר או מדתו או קשריו או מניניו במקום שאין רגילים לעשות כל הקשרים והמניינים בשוה הוי סימן מבואר בפ' אלו מציאות וכתבתיו בראש סימן זה: ומ"ש לפיכך המוצא מחטין וצינורות ומסמרים אם מצאן אחד אחד הרי הן שלו וכו' ברייתא שם (כד:) אלו הן כלים חדשים שלא שבעתן העין שאינו חייב להכריז כגון בדי מחטין וצינוריות ומחרוזות של קרדומות כל אלו שאמרו אימתי מותרין בזמן שמצאן אחד אחד אבל מצאן שנים שנים חייב להכריז מאי בדי שוכי ואמאי קרו ליה בדי דבר דתלו ביה מידי בד קרו ליה. ופרש"י בדי מחטים. לקמן מפרש בדי מחטין שתולין בו מחטין: וצינוריות. מזלגות קטנים שטוות בו זהב: אחד אחד. בד אחד ומחרוז אחד: חייב להכריז. דמנין הוי סימן. וכתב הרא"ש כל אלו שאמרו שמצאן אחד אחד אבל מצאן שנים חייב להכריז מחטין וצינורות וקרדומות מצאתי והלה אומר בדין היו ושנים היו אבל אם מחרוז אחד היה אין זה סימן שכן רגילין לעשות מהן מחרוזות ואף אם יאמר מנין המחטין לא היה סימן שמנין כל המחרוזות שוה:ומ"ש רבינו וכן אם מצא מחטין הרבה בלא בד יכריז וכו' כן כתב הרמב"ם פ"ו מה' גזילה וז"ל המוצא מחטין וצינורות ומסמרים וכיוצא בהן אם מצאן אחד אחד הרי אלו שלו שנים שנים או יותר חייב להכריז שמנין סימן עכ"ל וצ"ל דמיירי שמצאן אלו ע"ג אלו דאל"כ דילמא דרך נפילה הם ונראה שהוא ז"ל מפרש הא דתניא אימתי בזמן שמצאן אחד אחד אבל אם מצאן ב' ב' חייב להכריז לא בבדים איירי כדפרישית אלא מחט א' או ב' מחטין קאמר וא"כ יש לתמוה על רבינו איך כתב דבריו סתם דמשמע דכ"ע מודו בהו והרי במחלוקת הם שנויים ואיפשר דס"ל דלא פליגי רש"י והרמב"ם אלא בפירושא דברייתא אבל לענין דינא ליכא פלוגתא ביניהו ומ"מ יש לתמוה על פי' של הרמב"ם דהא בהדיא מפרש בגמרא מאי בדי שוכי וכו' וגם על דינו יש לתמוה אמאי במצא ב' חייב להכריז מ"ש ממצא ב' מטבעות דאפי' עשוי כמגדל אינו חייב להכריז וגם לפי' רש"י יש לתמוה שני בדים אמאי חייב להכריז דילמא דרך נפילה כדאמרינן במצא שני מטבעות וא"נ מצא ג' ואינם עשויים כמגדלים וצ"ע :

סעיף טז

חתיכת בשר שאומר מן הצואר כו' אינו סימן אבל כשנותן סימן בחיתוכם הוי סימן מבואר בפרק אלו מציאות (בבא מציעא ד' כג:) ונתבאר לעיל בסימן זה: (מ) הלוקח פירות מחבירו או ששגרם לו חבירו ומצא בהן מעות אם צרורים הם חייב להכריז שהקשר סימן ואם הם מפוזרים הרי הם שלו משנה שם (כו:) ופי' רש"י ואם היו צרורים נוטל ומכריז דהוי סימן קשר או מנין שבהם עכ"ל ורבינו נקט קשר והוא הדין למנין דהוי סימן ויותר נראה לומר דבדווקא נקט קשר דלעולם צריך לומר שהם צרורים דאע"ג דקאמר מנין אם לא אמר שהם צרורים אין מחזירין ואם אמר שהם צרורים אע"ג דלא קאמר מנין מחזירין לו. ומה שאמר בד"א בלוקח מתגר וכו' אבל אם לקח מב"ה חייב להחזיר לו והוא שדשם בעצמו או על ידי עבדיו ושפחותיו הכנענים וכו' שם בגמרא (כז.) ומה שאמר וכן הדין כשהתגר בעצמו מצאן שהן שלו והוא ששהו בידו בכדי שיוכל לערבן עם פירותיו כלומר דאם לא שהו כל כך אין ב"ה מתייאש כן כתב הרא"ש שם:

סעיף יח

מצא חמור ואוכף עליו הנותן סימנים באוכף מחזיר לו גם החמור הכי יליף רבא שם פרק אלו מציאות מיתורא דקרא:

סעיף יט

ומ"ש וכן כלי ופירות בתוכו וכיס ומעות בתוכו מחזירין הפירות אגב הכלי והמעות אגב הכיס אפילו אין כולן בתוכו וכו' אבל אם אין מהם כלום בתוך הכלי אם אחורי הכלי כנגד הפירות אז בכל ענין הם של מוצאן ואם פני הכלי נגד הפירות רואים אם יש לכלי אוגנים וכו' שם (ד' כה.) אהא דתנן ואלו חייב להכריז מצא פירות בכלי או כלי כמות שהוא דייק בגמרא טעמא דמצא פירות בכלי ומעות בכיס הא כלי ולפניו פירות כיס ולפניו מעות הרי אלו שלו תנינא להא דת"ר מצא כלי ולפניו פירות כיס ולפניו מעות הרי אלו שלו מקצתן בכלי ומקצתן על גבי קרקע מקצתן בכיס ומקצתן ע"ג קרקע חייב להכריז ורמינהו מצא דבר שאין בו סימן בצד דבר שיש בו סימן חייב להכריז בא בעל הסימן ונטל את שלו זכה הלה בדבר שאין בו סימן א"ר זביד ל"ק הא בכובא וכיתנא הא בצנא ופירי ר"פ אמר הא והא בצנא ופירי ול"ק הא דאשתייר בה מידי הא דלא אשתייר בה מידי ואי בעית אימא הא והא דלא אשתייר בה מידי ול"ק הא דהדרי אפיה לגבי פירי הא דלא הדרי אפיה לגבי פירי ואי בעית אימא הא והא דהדרי אפיה לגבי פירי ולא קשיא הא דאית ליה אוגניים לצנא הא דלית ליה אוגניים לצנא. ופירש רש"י הא כלי ולפניו פירות. הרי אלו הפירות של מוצאן ואע"פ שהכלי לבעל הסימן: מקצתן בכלי וכו'. הדבר מוכיח דהנך דעל גבי קרקע דהנך הוא וחייב להחזירם למי שיתן סימן בכלי וכן מעות

לבעל הכיס: מצא דבר שאין בו סימן בצד דבר שיש בו סימן. כגון מעות לפני הכיס חייב להכריז על הכל וינתנו המעות לבעל הכיס: בא בעל הסימן ונטל את שלו. את הכיסו ואמר אין המעות שלי זכה הלה במעות: הא דקתני הרי אלו שלו בכובא וכיתנא. גיגית מוטלת ופשתן לפניה דודאי האי פשתן לאו מכובא נפל דאי מיניה נפל הוה משתייר בה והוא הדין לכיס ולפניו מעות מהאי טעמא והאי דתניא חייב בצנא ופירי דעבדי דשרקי ונפלו מינה כולהו: הא דקתני חייב בדאשתייר ואיכא למימר הנך דאבראי מיניה נפול והאי דלא אשתייר כיון דסתם צנא יש לו אוגניים לתוכו אי מתוכו נפל הוה משתייר ביה דאוגניים מעכבי ליה. ה"ג הא והא דלא אשתייר ביה מידי הא דאית ליה אוגנים לאו מיניה נפיל דאי מיניה נפל הוה משתייר ביה מידי. והתוספות כתבו הא בכובא וכיתנא פי' רש"י דמתניתין בכובא וכיתנא וקשה דקתני מצא פירות וי"א דכיתנא איקרי פירי כדאמרינן בב"ר ויבא קין מפרי האדמה זרע פשתן הביא ודוחק ונראה דמתניתין בצנא ופירי דכיון דאין הפירות מחוברים יחד אילו מן הכלי נפלו היה קצת נשאר מהן בכלי אבל פשתן שקשור ביחד יכול להיות שבכלי היו ונפלו ור"ח פירש דפריך אמאי דקאמר מקצתן על גבי קרקע חייב להכריז ורמינהו מצא דבר וכו' בא בעל סימן ונטל את שלו זכה המוצא במה שבידו היינו מה שבחוץ אע"פ שיש בפנים קצת פירות ואפילו בעל כלי אומר שכולן שלו ולפי זה גרסינן בסמוך הא והא דאשתיירו ביה עכ"ל והרא"ש כתב פרש"י ופי' התוס' ולא הכריע ולכן אני תמה על מ"ש רבינו על דברי ר"י וכ"כ א"א ז"ל. וכתב הרא"ש נקטינן לחומרא מכל הני שינויי ללישנא קמא דרב פפא היכא דאשתייר ביה חייב להכריז אפילו לא מהדר אפיה לגבי פיריא ואפילו לית ליה אוגניים והיכא דלא אשתייר דהרי הן שלו פירוש כלישנא מציעא דוקא דלא מהדר אפיה לגבי פירי ואי מהדר אפיה לגבי פירי דחייב להכריז פי' כלישנא בתרא בדלית ליה אוגניים לצנא אבל אי אית ליה אוגניים הפירות והמעות שלו דרב פפא לא פליג אשינויא דרב זביד דמפליג בין כובא וכיתנא ובין צנא ופירי עכ"ל והרי"ף והרמב"ם השמיטו ההוא דרב זביד נראה שהן סוברים דרב פפא פליג אדרב זביד והלכתא כרב פפא:

סעיף כ

כא המוצא דבר שאין בו סימן אינו חייב להכריז כדפרישנא ואם הוא דבר שאפשר שיכירנו בעליו בטביעות עין וכו' אם התובעו ת"ח ואומר שמכירו בטביעות עין שזהו הכלי שנאבד לו חייב להחזירו לפיכך המוצאו במקום שת"ח מצויים כגון בב"ה חייב להכריז וכו' שם במשנה (כא.) רשב"א אומר כל כלי אנפוריא אינו חייב להכריז ובגמרא (כג:) מאי אנפוריא א"ר יהודה אמר שמואל כלים חדשים שלא שבעתן העין ה"ד אי

אית בהו סימן כי לא שבעתן העין מאי הוי אי דלית בהו סימן כי שבעתן העין מאי הוי לעולם דלית בהו סימן נ"מ לאהדורי לצורבא מרבנן בטביעות עינא שבעתן העין קי"ל בגווייהו ומהדרינן ליה כי לא שבעתן העין לא קים ליה בגווייהו ולא מהדרי' ליה דא"ר יהודה אמר שמואל בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשני במילייהו במסכתא בפוריא באושפיזא מאי נ"מ אמר מר זוטרא לאהדורי ליה אבידתא בטביעות עינא אי ידעינן ביה דלא משני אלא בהני תלת מהדרינן ליה ואי משני במילי אחריני לא מהדרינן ליה. ופי' רש"י שלא שבעתן העין לא הורגל בראייתן ותשמישן שיהא מכירן יפה. וכתב הרא"ש נ"מ לאהדורי לצורבא מרבנן בטביעות עינא אי שבעתן העין ובאתרא דשכיחי צורבא מרבנן דלא מייאש שיודעים דמצורבא דרבנן נפל והמוצאו מכריז אולי יכירה בטביעות עין ואי לא שבעתן העין הרי אלו שלו דהא לא קים ליה לצורבא מרבנן בגווייהו. וז"ל הרמב"ם בפי"ד מהלכות גזילה המוצא כלי חרס וכיוצא בהן מכלים שצורת כולן שוה אם כלים חדשים הן הרי הן שלו שהרי הן כמו דינר משאר הדינרים שאין בו סימן ואין הבעלים מכירים אותם שהרי אינו יודע אם פך זה או צלוחית זו שלו או של אחר ואם היו כלים ששבעתן העין חייב להכריז שאם יבוא ת"ח ויאמר אע"פ שאינו יכול ליתן בכלי זה סימן יש לו בו טביעות עין חייב להראותו לו אם אמר שלי הוא מחזירין בד"א בתלמיד ותיק שאינו משנה בדיבורו כלל אלא בדברי שלום או במסכתא או במטה או בבית שהוא מתארח בו כיצד היה עוסק במסכתא דנדה יאמר במקוואות אני שונה כדי שלא ישאלו שאלות בענין נדה או שישן במטה זו יאמר בזו אני ישן שמא ימצא שם קרי או שנתארח אצל שמעון יאמר אצל ראובן אני מתארח כדי שלא יטריח על זה שנתארח אצלו או שהביא שלום בין אדם לחבירו והוסיף או גרע כדי לחבבן זה לזה ה"ז מותר אבל אם באו עדים ששינה בדיבורו חוץ מדברים אלו אין מחזירין לו עכ"ל. וכתב ה"ה מ"ש חייב להכריז שאם בא ת"ח וכו' פי' הרא"ה ז"ל דהכרזה זו אינה אלא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מקום שת"ח מצויים שם ואין מכריזין אלא פעמים שלש והרמב"ן ז"ל פי' שלא אמרו כן אלא במוצא במקום שת"ח מצויים שם:ומ"ש או הביא שלום וכו' מפורש בהלכות בפ' אלו מציאות והיא מימרא בפ' הבא על יבמתו (יבמות סה:) עכ"ל. ומפשט דברי הרמב"ם נראה דאפילו מצא במקום שאין ת"ח מצויים שם אם בא ת"ח ואמר יש לי טביעות עין בכלי שאבדתי חייב להראותו לו וכו' וצ"ל דכיון שהאובד הוא ת"ח כשמרגיש שאבד אע"פ שאין לו סימן אינו מתייאש לפי שהוא יודע שיחזירו לו בטביעות עין כתבו בהגהות אשיר"י בפרק הנזכר אין המוצא יכול לומר לצורבא מרבנן אתה מאותם שמשנים דיבורם ולא אחזיר לך בטביעות עין אלא א"כ יש לו עדים עכ"ל

וכ"נ לדקדק מדברי הרמב"ם ז"ל. כתוב עוד בהגהות אשיר"י אפילו צורבא מרבנן דלא משנה בדיבורו אלא בהני ובשביל השלום אכתי אין מחזירין לו אבידה בטביעות עין אא"כ מקפיד על חלוקו כשלובשו שלא יהפכנו עכ"ל ודבריו מבוארים בפ' אלו קשרים (שבת קיד.) א"ר יוחנן איזהו ת"ח שמחזירין לו אבידה בטביעות עין זה המקפיד על חלוקו להפכו ופרש"י המקפיד על חלוקו להפכו לובשה כשהיא הפוכה מקפיד עליו והופכו שמקפיד עליו שלא יראו התפירות המגונות ואמרי החלוק ויש לתמוה על הפוסקים שהשמיטו זה: כתב נ"י בר"פ אלו מציאות אהא דאמרינן צורבא מרבנן קים ליה בגוויה וחייב להכריז בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומתניתין דקתני אלו מציאות שלו אחר שהכריז בבתי כנסיות ובבתי מדרשות קאמר דהשתא כיון דלית בהו סימן גם לצורבא מרבנן ליכא למיחש כ"כ הרשב"א והר"ן: וכתב עוד בכ"מ שהרבים מצויים אפילו יש סימן מתייאשים הבעלים מהם דומיא דזוטו של ים ברוב ישראל נמי אמרו וטעמא משום דאיכא אינשי דלא מעלי ושקלי ולא מחזירים וכתב עוד ומשמע מסוגיין דבתי כנסיות ובתי מדרשות אם הם חוץ לעיר ויתבי בהו עכו"ם לשמור כיון דעכו"ם יתבי בהו עכו"ם מקבע מחפשין תדיר ומשמשין כל מה שבבית אבל ישראל אין מתעסקין שם אלא בתלמודם ומש"ה אפילו שרוב הנכנסים שם ישראל הו"ל כרוב עכו"ם. דליקה שנפלה בעיר ועמד אחד מהם והציל אם הציל לאמצע במרדכי פרק הגוזל בתרא:

סימן רסג

סעיף א

המוצא דבר שהוא מתבייש להחזירו וכו' ואם לא היה מחזירו בשלו גם אינו חייב בשל חבירו בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף כט:) תנן מצא שק או קופה אם אין דרכו ליטול ה"ז לא יטול. ופי' רש"י אין דרכו ליטול. דבר שגנאי הוא לו שאדם חשוב הוא ואין דרכו ליטול קופה שלו להכניסה מן החוץ לבית שימור: לא יטול. ופטור מהשבת אבידה דילפינן מוהתעלמת. ובגמרא (ל:) אמר רבא כל שבשלו מחזיר בשל חבירו נמי מחזיר והוה תמיהא לי מאי קמ"ל רבא מתני' היא עד שלמדתי מדברי הרמב"ם ישובו של דבר שכתב בפרק י"א מהלכות גזילה מצא שק או קופה אם היה חכם או זקן מכובד שאין דרכו ליטול כלים אלו בידו אינו חייב להטפל בהן ואומד את דעתו אילו היה שלו אם היה מחזירן לעצמו כך חייב להחזיר של חבירו ואם לא היה מוחל על כבודו אפילו היו שלו כך בשל חבירו אינו חייב להחזיר עכ"ל: ומ"ש ואם היא בהמה והכה בה מעט כדי להחזירה חייב להשיבה לבעליה אע"פ שלא היה מטפל בה אילו היתה שלו שם (ל:) מימרא דרבה ומפרש טעמא בפרק הספינה (בבא בתרא דף פח.) משום

דאנקטה נגרי ברייתא ופר"ש משום דהרגילה לברוח ולילך מרחוק נתחייב בה ולפ"ז דוקא בבהמה דשייך בה האי טעמא הוי דינא הכי אבל בכלים דלא שייך בהו האי טעמא אע"פ שהתחיל יכול להניחן ונ"י כתב וז"ל הכישה נתחייב בה להחזירה הואיל והתחיל נתחייב בהשבה גמורה כך פרש"י ולפ"ז ה"ה לכלים וכן הם דברי הרמב"ם בפרק י"א מהלכות גזילה והרנב"ר תמה דלא משמע כן פרק המוכר את הספינה דהתם אמר טעמא משום דאנקטינהו ניגרי ברייתא עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בפרק הנזכר היה דרכו להחזיר כלים כאלו בשדה ואין דרכו להחזירן בעיר ומצאן בעיר אינו חייב להחזיר מצאן בשדה חייב להחזירן עד שיגיעו לרשות הבעלים ואע"פ שהרי נכנס בהן לעיר ואין דרכו בכך וכן אם מצא בהמה והכישה נתחייב להטפל בה ולהחזירה אע"פ שאינה לפי כבודו שהרי התחיל במצוה עכ"ל. ומדקאמר וכן אם מצא בהמה והכישה משמע דדוקא בבהמה הוא דהוי דינא הכי ולא בכלים ואע"ג דבמצא כלים בשדה קאמר דחייב להחזירם אפילו בעיר התם שאני דכיון דדרכו להחזיר בשדה נתחייב בהם אבל כשמצאם במקום שאין דרכו להחזיר אפילו התחיל בהם יכול להניחם אבל מדיהיב טעמא שהרי התחיל במצוה משמע דה"ה לכלים דהא האי טעמא שייך בהו ומשמע שעל זה תמה הרנב"ר ואמר דבפרק הספינה לא משמע כן וכו' וצ"ל דהיינו טעמא דלא חש לה הרמב"ם להיא דפרק הספינה משום דלאו בדרך פירוש איתמר אלא בדרך דיחוי דהכי איתא התם אמתני' דשולח את בנו אצל חנוני וכו' הכא במאי עסקינן כגון שנטלה למוד בה וכדרבה דאמר הכישה נתחייב בה אימור דאמר רבה בב"ח דאנקטינהו ניגרי ברייתא כהאי גוונא מי אמר וכיון דבדרך דיחוי איתמר משמע דפשטא דמלתא דרבה אפילו בכלים דליכא טעמא דניגרי ברייתא אמר ומשום דהתחיל במצוה. ועוד יש לומר דבבהמה דוקא קאמר הרמב"ם והתחיל במצוה דקאמר ה"פ התחיל במצות השבה ואם לא יגמרנה הרי נמשך היזק לבעל אבידה דאנקטינהו ניגרי ברייתא ויש הוכחה לזה מדכתב אחר כך לעולם הוא חייב להטפל בה עד שיחזירנה לרשות בעלים וכו' אבל בעלי חיים לעולם חייב להטפל בה עד שיכניסנה לרשות בעלים המשתמרת ההולך בדרך הטוב והישר וכו' ואע"פ שאינה לפי כבודו ודין זה דאינה לפי כבודו אין זה מקומו ואיחרו כדי לכתוב קודם לו ההיא דבעל חיים לעולם חייב להטפל בה וכו' דהוי טעמא משום ניגרי ברייתא דנילף מינה דהכישה מהאי טעמא הוא: ומה שאמר ואם אין דרכו ליטפל בה בעיר מפני שהוא מתבייש מבני העיר ודרכו ליטפל בה בשדה וכו' מיבעיא ולא איפשיטא בפ' אלו מציאות איבעיא להו דרכו להחזיר בשדה ואין דרכו להחזור בעיר מי אמרינן השבה מעליא בעינן וכיון דלאו דרכיה להחזיר בעיר לא ליחייב או דילמא בשדה מיהת הוא דאיחייב ליה

וכיון דאיחייב ליה בשדה איחייב ליה בעיר תיקו וכתב הרא"ש ראיתי גדולים שפסקו כיון דלא איפשיטא אזלינן לחומרא ומיחייב להחזיר בשדה וכיון דאיחייב איחייב אף בעיר ויראה לי כיון שפטרה תורה את הזקן שאין לו לזלזל בכבודו איסור הוא לגבי דידיה שמזלזל בכבוד התורה במקום שאין חייב ומשום ספק ממון חברו אם הוא חייב בו לא יזלזל בספק איסור ורב אלפס כתב דרכו להחזיר בשדה ואין דרכו להחזיר בעיר בעיא ולא איפשיטא הילכך לא יחזיר בעיר נראה דבספרו היה כתוב מי אמרינן בשדה מיהא דרכו לאהדורי או דילמא השבה מעלייתא בעינן וכיון דלא מיחייב בעיר לא מיחייב אפילו בשדה ופסק לחומרא דבשדה מיחייב לחומרא ואינו מזלזל שם בכבודו ולא דמי להכישה נתחייב בה דלא אנקטיה ניגרי ברייתא דאדרבא הוליכה למקום המשתמר יותר מבשדה עכ"ל ונראה שדעת הרא"ש ע"פ גירסת הספרים היא שאפילו בשדה אינו חייב להכריז דהא לפי גירסא זו או הוא חייב אף בעיר או הוא פטור אף בשדה וכיון דסובר דנקטינן לקולא פטור אף בשדה ורבינו שכתב לדעתו יחזירנה מן השדה וכו' לא דק והרמב"ם ז"ל פסק בפי"א מהלכות גזילה היה דרכו להחזיר כלים כאלו בשדה ואין דרכו להחזיר בעיר ומצאן בעיר אינו חייב להחזיר מצאן בשדה חייב להחזירן עד שיגיעו לרשות הבעלים ואע"פ שהרי נכנס בהן לעיר ואין דרכו בכך ונראה שהיה גורס כגירסת ספרינו דגרסי או דילמא בשדה מיהת הוא דאיחייב ליה וכיון דאיחייב ליה בשדה איחייב ליה בעיר ופסק לחומרא: כתב נ"י וז"ל כתב הרי"ף דכיון דלא איפשיטא לא יחזיר בעיר משמע שאינו חייב להתחיל בשדה כדי שלא יתחייב לגמור בעיר וכן נראה פרש"י דפירש דרכו בשדה מהו שיתחייב להשיבה להתחיל בשדה וכיון דמיחייב שהזיזה ממקומה נתחייב אף בעיר ע"כ ולפ"ז לא יתחייב להתחיל כיון דעלה בתיקו אבל אם התחיל אכתי מצינן למימר שיתחייב לגומרה כדפירש ז"ל בהכישה ואם כן יתחייב אף בעיר עכ"ל ולפי שלא עלה על דעת בעל נ"י גירסא זולת גירסת הספרים נדחק לומר שדעת הרי"ף דלא יחזיר בשדה דהא לפי גירסא זו או מחזיר אפילו בעיר או אינו מחזיר אפילו בשדה וכיון שראה לרב אלפס שכתב דלא יחזיר הוכרח לומר דאפילו בשדה קאמר דלא יחזיר וקשה דא"כ הו"ל לסתום דבריו ולכתוב הילכך לא יחזיר ומדכתב בעיר משמע דבשדה מיהא ס"ל דמחזיר ולכך צ"ל כמו שכתב הרא"ש דבספרו היה כתוב מי אמרינן בשדה מיהא דרכו לאהדורי: כתב הרמב"ם בפי"א מהלכות גזילה ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפנים משורת הדין מחזיר את האבידה בכל מקום ואע"פ שאינה לפי כבודו ונראה שלמד כן מעובדא דרבי ישמעאל בר' יוסי דאיתא בס"פ אלו מציאות (בבא מציעא ל:) דפגע בההוא גברא דהוה דרי פתכא דאופי א"ל דלי לי א"ל כמה שוין

א"ל פלגא דזוזא יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקריה והא רבי ישמעאל ברבי יוסי זקן ואינו לפי כבודו הוה לפנים משורת הדין הוא דעבד ורבינו השמיט זה מפני שכתב רבינו אשר גבי בעיא דדרכו להחזיר בשדה ואין דרכו להחזיר בעיר ראיתי גדולים שפסקו כיון דלא איפשיטא אזלינן לחומרא ויראה לי כיון שפטרה תורה את הזקן שאין לו לזלזל בכבודו איסור הוא לגבי דידיה שמזלזל בכבוד התורה במקום שאינו חייב והחכם שבא לעשות לפנים משורת הדין יוותר מממונו ויעשה כמו שעשה ר' ישמעאל בר' יוסי אבל אין לו רשות לזלזל בכבודו ע"כ ולדעת הרמב"ם ז"ל יש לומר דלא מיקרי מזלזל בכבוד התורה בשביל כך אדרבה הוא כבוד שמים שאין דרכו בכך בשלו והוא מטפל בשל חבירו לפנים משורת הדין:

סימן רסד

סעיף א

מי שאבדה לו אבידה ופגע באבידתו ובאבידת חבירו אם יכול להחזיר שניהם חייב להחזיר כ"כ הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות גזילה ודבר פשוט הוא:ומ"ש ואם לאו יחזיר את שלו שאבידתו קודמת ואפילו לאבידת אביו ורבו כדדרשינן מאפס כי לא יהיה בך אביון משנה וגמרא בס"פ א"מ (דף לג.) ופרש"י לא יהיה בך אביון הזהר מן העניות:ומ"ש ומיהו אף על פי שלא חייבתו תורה אין לו לאדם לדקדק הרבה ולומר אקדים את שלי אם לא בפסידא דמוכח שאם ידקדק הרבה בדבר סופו לבוא לידי עניות שם אמר רב יהודה אמר רב כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך ופרש"י כל המקיים בעצמו כך אע"פ שלא הטיל עליו הכתוב יש לאדם ליכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק שלי קודם אם לא בהפסד מוכיח ואם תמיד מדקדק פורק מעליו עול ג"ח וסוף שיצטרך לבריות:ומ"ש פגע באבידת אביו ובאבידת רבו וכו' שם במשנם: ומה שאמר בד"א ברבו מובהק וכו' מימרא דעולא שם:

סעיף ב

הניח אבידתו והחזיר של חבירו אין לו אלא שכרו הראוי לו כיצד שטף נהר חמורו וחמור חבירו וכו' אין לו אלא שכרו משנה בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קטו:):

סעיף ג

ומ"ש בד"א שהיה בעל החמור שם וזה לא התנה אבל אם לא היה שם או שהיה שם וזה התנה עמו שם במשנה אם אמר לו אציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי חייב ליתן לו:ומ"ש או שהתנה כך בפני ג' חייב ליתן לו דמי חמור שלו כ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק י"ב מהלכות גזילה וכתב הרב המגיד יצא לו לרב ז"ל ממה ששנינו באלו מציאות (ל:) מתנה בפני בית דין כאותה שיתבאר כמטה ע"כ: ומה שכתב רבינו אבל אם לא היה שם

מתבאר מדברי הרא"ש שאכתוב בסימן שאחר זה:ומ"ש חייב ליתן דמי חמור שלו אפילו עלה שלו מאליו שם (קיז.) בעא מיניה רב כהנא מרב ירד להציל ועלה שלו מאליו מהו אמר ליה משמיא רחימו עליה. ופרש"י ירד להציל. על מנת שיתן לו דמי שלו: ועלה שלו מאליו מהו. מי אמרינן מעיקרא דאפקרי' כאבוד דמי ומיחייב ליה היאך לשלומי והדר זכה ביה מרי מהפקרא או דילמא כיון דסליק סליק: מן שמיא רחימו עליה. ויהוב ליה דמיה כאילו מת:

סעיף ד

ומ"ש ירד להציל ולא הציל אין לו אלא שכרו הראוי לו שם בעיא דאיפשיטא:

סעיף ה

[1] ומ"ש וכן שנים שפגעו זה בזה ויש בידו חבית של יין וזה בידו כד של דבש וכו' אין לו אלא שכרו הראוי לו ואם אמר לא אשפוך את ייני להציל הדבש עד שתתן לי דמי ייני שם במשנה:ומ"ש או שאמר כך בפני ב"ד חייב ליתן לו דמי יינו נתבאר בסמוך:ומ"ש ואם הוא בענין שאם לא היה מציל הדבש היה נשפך לארץ ונפסד אז הוי כמו הפקר וכל מה שיציל לעצמו הוא שם בגמרא על המשנה הנזכרת ואמאי לימא ליה מהפקירא קא זכינא בשעקל בית הבד כרוך עליה. ופירש רש"י ולימא ליה מהפקירא זכינא. דבש שלך היה הולך כולו לאיבוד והריני כמציל מן ההפקר ואמאי אין לו אלא שכרו כוליה דבש לשקול וגבי חמור ליכא למימר הכי דיכול להציל הוא: עקל דדובשא כרוך עליה. חבית של דבש קשורה בעקל ולא ישפך הכל אלא מנטף מעט מעט וליכא הפקר... וזה לשון הרמב"ם בפרק שנים עשר מהלכות גזילה שנים שהיו באים בדרך זה בחבית של יין וזה בכד של דבש ונסדק הכד של דבש וקודם שישפך הדבש לארץ שפך זה את יינו והציל את הדבש לתוך החבית אין לו אלא שכרו הראוי לו ואם אמר אציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי או שהתנה בפני ב"ד ה"ז חייב ליתן לו ואם נשפך הדבש לארץ הרי זה הפקר וכל המציל לעצמו מציל וכתב ה"ה מה שחלק בין קודם שפיכה לאחר שפיכה יצא לו מדאמרינן בגמרא ונימא ליה מהפקירא זכינא ותירצו בשעקל בית הבד כרוך עליה ופירש הרב ז"ל בשעקל בית הבד וכו' ועדיין לא נשפך לארץ ונראה לפי זה שאע"פ שלא יוכל להציל אמרינן הכי כיון שעדיין לא נשפך אף ע"פ שעתיד לישפך וזה שסתם רבי' ז"ל אבל רש"י פי' חביות של דבש קשורה בעקל ולא ישפך הכל אלא מנטף מעט מעט וליכא הפקר עד כאן וזה עיקר עכ"ל (ו):

סעיף ז

היה זה בא בדבש וזה בקנקנים ריקנים וכו'. שם בגמרא (קיו.) אהא דתנן אם אמר לו אציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי חייב ליתן לו ואמאי ונימא ליה משטה אני בך

מי לא תניא הרי שהיה בורח מבית האסורין והיתה מעבורת לפניו אמר לו טול דינר והעבירני אין לו אלא שכרו הא לא דמי אלא לסיפא ואם אמר לו טול דינר זה בשכרך והעבירני נותן לו שכרו משלם מאי שנא רישא ומ"ש סיפא אמר רמי בר חמא בצייד השולה דגים מן הים דאמר לו אפסדתני כוורא בזוזא. ופרש"י דאפסדתן כוורא בזוזא. והיינו בשכרו דקתני טול דינר שאתה מפסיד כאן ותעבירני נותן לו אותו ומתני' נמי הרי הפסידו ניכר עכ"ל. ומשם יש ללמוד לזה בא בקנקנים ריקנים דאע"פ שהתנה עמו אין לו אלא שכרו מאחר דלית ליה פסידא וכן פסק הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות גזילה: כתב הרא"ש בפ' מצות חליצה דהא דהיתה מעבורת לפניו וכו' אין לו אלא שכרו וכן ההיא דהלך להביא כרוב ודורמסקין לחולה נראה דהיינו דוקא היכא ששואל דבר גדול במעשה שאין רגילין לתת בו אלא דבר מועט אבל מעשה שרגילים לתת עליו דבר גדול אינו יכול לומר משטה אני בך וכ"כ הגהות מיימון בפי"ב מהלכות גזילה בשם ר"י וכתבו דמטעם זה על השבעת שדים או על שכר שדכנות נותן לו כל מה שפסק עמו ועיין בתשובות מיימוניות דספר נזיקין סימן כ"ח ובמרדכי פרק הגוזל בתרא ועיין מ"ש במרדכי כי כתב דינים בטענות שבין שדכן וב"ה . וכתב הרשב"א בתשובה סימן אלף ור"מ דהא דאין לו אלא שכרו דוקא בשלא הקדים לו אבל אם הקדים לו אינו יכול להוציא מידו וכ"כ המרדכי בפרק החולץ: מי שיש לו סמנים והעלה בדמיהם הרבה וכן רופא שהעלה בשכרו הרבה עיין בטור יורה דעה סימן של"ו ובנ"י פרק מצות חליצה:

סימן רסה

סעיף א

הרואה את האבידה חייב להשיב בחנם בד"א שהוא בטל אבל אם הוא עוסק במלאכה יכול לקבל עליה שכר וכו' בסוף פרק אלו מציאות (בבא מציעא דף ל:) תנן היה בטל מן הסלע לא יאמר לו תן לי סלע אלא נותן לו שכרו כפועל בטל אם יש שם ב"ד יתנה בפני ב"ד אם אין שם ב"ד בפני מי יתנה שלו קודם ובגמרא מאי כפועל בטל אמר אביי כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה. ופי' רש"י לא יאמר לו תן סלע. שבטלתי ממלאכתי שהוא אומר לו אם עשית מלאכתך היית מרבה טורח עכשיו לפי מה שטרחת טול: אם יש שם ב"ד. אם נוח לו לטרוח יותר כדי להרבות שכר ואינו רוצה ליבטל ממלאכתו מה יעשה אם יש ג' בני אדם יתנה בפניהם ויאמר ראו שאני משתכר כך וכך ואי איפשי ליבטל ליטול שכר מועט אני אשיב אם תאמרו שאטול שכרי משלם: כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה. כמה אדם רוצה ליטול ולפחות משכרו ליבטל ממלאכה זו כבדה שהוא עוסק בה ולעשות במלאכה קלה כזו הכל לפי כובד המלאכה וריבוי שכר

יש מלאכה שטרחה קל ושכרה רב או חילוף עכ"ל. והא דתנן מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון מפרש בגמרא (לב.) מצוה מן התורה לפרוק בחנם ולא לטעון בחנם תנינא להא דת"ר פריקה בחנם טעינה בשכר ר"ש אומר זה וזה בחנם וכתב האר"ש וקיי"ל כרבנן וטעינה אפי' הוא פנוי ובטל מכל מלאכה יכול הא לומר איני רוצה לעשות עמך אם לא תתן לי שכר ואם הוצרך לפסוק בשכר מרובה יותר מן השכר הראוי לו ליתן על טורח כזה לא יתן לו אלא כפי הראוי מידי דהוה אטול דינר והעבירני דאין לו אלא שכרו אבל פריקה והשבת אבידה בחנם ואם הוא פנוי אין רשאי ליטול שכר אבל אם הוא עסוק במלאכה והניח מלאכתו שמין כמה אדם רוצה. לפחות משכרו ויניח מלאכתו ולטרוח בהשבת אבידה זו ובפריקה ונותנין לו עד כדי דמי אבידה והיינו אם עושה מעצמו אבל אין מחוייב להניח מלאכתו להשיב אבידה ולפרוק ולפחות משכרו אבל אם יש שם ב"ד או הבעלים והם אומרים לו הנח מלאכתך והשב או פרוק ויתנו כל שכרך חייב ליתן לו כל שכרו אף אם פסק לו יותר מן הראוי מידי דהוה אטול דיינר והעבירני דנותן לו את שכרו משלם דאמרינן בפרק הגוזל בתרא הכא בצייד השולה דגים מן הים דא"ל אפסדתן כוורא בזווא וכיון שיש לו קצת הפסד יטול כל מה שפסק לו ואם הבעלים שם ולא התנה עמהם והניח מלאכתו לעצמו והשיב אבידה לא יטול אלא כפועל בטל לגמרי יואם היה בטל מסלע ולישב בטל היה נוטל דינר ולטרוח בהשבתה היה נוטל ב' דינרין לא יטול אלא דינר דחכמים תקנו ליטול שכר על השבת אבידה כדי שיניח אדם מלאכתו וישיב אבידה אבל אם הבעלים עומדים שם לא הוצרכו לתקן כיון שיכול להתנות ואם לא התנה הפסיד ולא יטול שכר על השבתה אבל כפועל בטל לגמרי יטול דאנן סהדי דניחא להו לבעלים בהכי ודבר זה אנו למדים מההוא דתנן בהגוזל בתרא שטף הנהר חמורו וחמור חבירו הניח שלו והציל של חבירו אין לו אלא שכרו ולא אמרינן שיטול כל מה שהפסידו בהשבתו כי היכי דאמרינן הכא היה בטל מסלע שאין מפסיד כלום בהשבתה אלא נוטל כמו ששמין שאדם היה נוטל על מלאכה קלה כזו אלא היינו טעמא כיון שבפני הבעלים הוא היה לו להתנות ומדלא התנה הפסיד ולא יטול אלא שכר טרחו ומינה שמעינן דאם אין הבעלים שם צריך ליתן לו דמי חמורו עכ"ל ועיין בנ"י וז"ל הרמב"ם בפי"ב מהלכות גזילה היה עוסק במלאכה ובטל ממלאכתו ששוה דינר והחזיר אבידה ששוה ק' דינר לא יאמר לו תן לי דינר שהפסדתי אלא נותן לו שכרו כפועל בטל שיבטל מאותה מלאכה שהיה עוסק בה ואם התנה עם הבעלים או בפני ב"ד שיטול מה שהפסיד והרשוהו ה"ז נוטל ואם אין שם בעלים ולא ב"ד שלו קודם כתב הרב המגיד מ"ש כפועל בטל שיבטל מאותה מלאכה וכו' מפרש בגמרא כפועל

בטל מאותה מלאכה וכו' פי' פעמים שהמלאכה מרובה והיא ביוקר ופעמים שהמלאכה מועטת והפועלים בטלים ואותה שעה משתכרים בזול כדי שלא ישבו בטלים ואם החזיר זה את האבידה בשעה שהמלאכה מרובה ונשתהה בחזרתה כדי שיהא מרויח סלע לא יאמר תן לי סלע שהפסדתי בחזרתה אלא נותן לו כשעה שהמלאכה מועטת והוא יושב ובטל שהיה משתכר חצי סלע כדי שלא יהא יושב ובטל כך פירשו ר"ח והראב"ד והרי"ף ז"ל עכ"ל הרשב"א ולזה הסכים הרמב"ן ז"ל ורבינו ז"ל פי' פירוש אחר בפירוש המשנה פרק עד כמה ז"ל שלפעמים יהיה אדם גבור ומהיר במלאכתו ומרויח בכל יום ממון הרבה אין אומרים נותן לו כנגד מה שבטל האיש הזה אלא אומדין אותה מלאכה על הרוב ורואים כמה אפשר שירויח אדם באותה מלאכה בכל יום וזהו ענין האומדן באותה מלאכה אבל אומדן הביטול של אותה מלאכה אומדין אותה כפי היגיעה שבמלאכה ההיא או המנוחה לפי שיש מן המלאכות שהא בעמל גדול כאומנות חרשי הברזל וחציבת צורי המתכות ולפיכך אם נמסר לאדם רשות לבחור לו לעשות המלאכה המיגעת או שינוח כל היום בלי ספק יבחר לו המנוחה אע"פ שלא ירויח אלא מעט מזער יותר מן העבודה הקשה אף על פי שירויח לו השיעור הידוע אבל המלאכות הקלות שבעליהן בטלנין כגון השולחני המקבל מעות ומטבעות ונוטל שכר על כך והדומה לו שאין הפרש גדול בין העוסק באותה מלאכה או הבטל ואם חרש הברזל היה ד"מ מרויח ביום שני דרכמונים ושולחני שני דרכמונים והיה זה אומן ברזל ובטלו ממלאכתו יום אחד נותן לו חצי דרכמון לפי שאע"פ שבטל הרי נח מעמל גדול ואם היה שולחני נותן לו דרכמון וחצי דרכמון לפי שבטלו מדבר שאין בו טורח והבן הענין הזה שהוא נפלא אמיתי עכ"ל:

סימן רסו

סעיף א

אבידת כותים היתה מותרת לא מבעיא כל זמן שלא הגיע לידו וכו' אלא אפי' אם באה לידו מותרת בפרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיג:) אמר רב חמא בר גוריא א"ר מנין לאבידת כותים שהיא מותרת שנאמר לכל אבידת אחיך לאחיך אתה מחזיר וכו' ואימא ה"מ היכא דלא אתי לידי' דלא מיחייב לאהדורי בתרה אבל היכא דאתי לידיה ליהדריה אמר קרא ומצאתה דאתאי לידיה משמע: ומ"ש ולא עוד אלא שהיה איסור בדבר אם מחזירין לו בפרק הנשרפין (סנהדרין עו:) אמר רב יהודה אמר רב המחזיר אבידה לעכו"ם עליו הכתוב אומר למען ספות הרוה את הצמאה. ופירש רש"י מחזיר אבידה לעכו"ם. השוה וחבר עכו"ם לישראל ומראה בעצמו שהשבת אבידה אינה חשובה לו

מצות בוראו שאף לעכו"ם הוא עושה כן שלא נצטווה עליהם: רוה. כותיים ששבעים ואינם צמאים ליוצרם: צמאה. זו כנסת ישראל שצמאה ותאבה ליראת יוצרה ולקיים מצותיו: ומה שכתב ואם יש חילול השם אם לא יחזירנה לו חייב להחזירה לו בפרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיג:) תניא רבי פנחס בן יאיר אומר במקום שיש קידוש השם אפילו אבידתו אסור: ומ"ש בשם הרמב"ם ואם מחזירה לו כדי לקדש את השם וכו' ז"ל בפרק י"א מהלכות אבידה אבידת העכו"ם מותרת שנאמר אבידת אחיך והמחזירה ה"ז עובר עבירה מפני שהוא מחזיק ידי עוברי עבירה ואם החזירה כדי נקדש את השם שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח ובמקום שיש חילול השם אבידתו אסורה וחייב להחזיר עכ"ל: ומ"ש ואם החזירה לקדש את השם וכו' ה"ז משובח הוא מדאיתא בירושלמי:ומ"ש ובמקום שיש חילול השם אבידתו אסורה היינו דרבי פנחס בן יאיר דבסמוך אלא שר' פנחס נקט קידוש השם במקום חילול השם:ומ"ש וחייב להחזירה נראה דהיינו לומר דאע"ג דלא אתאי לידיה חייב להשיבה כיון שיש בדבר חילול השם אם לא ישיבנה כגון שמצאה במקום רוב ישראל שיחשוב העכו"ם שישראל גנבו:

סעיף ב

ומ"ש ובכל מקום מנכיסים כליהם מפני הגנבים וכו'ירושלמי בפ' הנזקין:

סעיף ג

ד ומ"ש אבל אבידה של כל ישראל חייב להחזיר לו ואפילו הוא אוכל נבלות לתיאבון בפ"ב דעכו"ם (כו:) לכל אבידת אחיך לרבות מומר ומוקי לה באוכל נבילות לתיאבון. אבל להכעיס והמינים והכותיים משמע התם דלא היו מחזירים להם אבידה והרמב"ם בפרק י"א מהלכות גזילה כתב כלשון הזה אפילו היה בעל האבידה רשע ואוכל נבלה לתיאבון וכיוצא בו מצוה להשיב לו אבידתו אבל להכעיס הרי הוא מין והמינים והאפיקורסים והכותים לא היו מחזירין להם אבידה עכ"ל: (ב"ה) ומ"ש שאוכל נבילה הוא מין פסק כר"י דאמר הכי בפ"ב דעכו"ם: ומ"ש והכותים מבואר בפ"ק דחולין (ה.) שדינם כעכו"ם ופי' מה הם מינים ומה הם אפיקורסים כתב בפ"ג מהלכות תשובה. ומ"ש רבינו לא שנא אבידת מטלטלין לא שנא אבידת קרקע וכו' בפ"ב דמציעא (לא.) אמר רבא לכל אבידת אחיך לרבות אבידת קרקע ודין זה אין כאן מקומו אלא בסי' רנ"ט ולא כתבו רבינו כאן אלא משום דדין זה ודין מומר לתיאבון תרווייהו נפקי מלכל אבידת אחיך:ומ"ש ומינין ואפיקורסים וכותים לא היו מחזירין להם אבידתם הם דברי הרמב"ם ז"ל שכתבתי בסמוך וכבר כתבתי עליהם:

סעיף ה

מי שמודר הנאה מחבירו מחזיר אבידתו לא שנא אם נכסי מחזיר אסורים על בעל אבידה לא שנא אם נכסי בעל אבידה אסורים על המחזיר או אפילו אם נכסי שניהם אסורים זה על זה בפרק אין בין המודר (נדרים לג:) וכבר נתבאר בטור יורה דעה סימן רכ"א:ומ"ש ובמקום שנוטלין עליה שכר אם נכסי בעל אבידה אסורים על המחזיר או איפכא יפול השכר להקדש אין דבריו מכוונים כאן אלא כמו שכתוב בטור וסימן הנזכר עיקר וז"ל שם ובמקום שנוטלים שכר על החזרת אבידה אם נכסי בעל האבידה אסורים למחזיר אסור לו לקבלו אלא מחזיר לו בחנם ואם נכסי מחזיר אסורים על בעל אבידה צריך לקבלו ואינו רשאי להחזיר לו בחנם ואם נכסי שניהם אסורים זה על זה אינו יכול לקבל השכר שאם כן הוא נהנה ולא להניחו שאם כן הוא מהנה אלא יפול השכר להקדש ושם כתבתי טעמן של דברים:

סעיף ו

חתול רע ההורג לקטנים א"צ להשיבו לבעליו וכו' בסוף פרק מרובה (בבא קמא פ:) אתא שונרא קטעיה לידא דינוקא נפק רב ודרש חתול מותר להרגו ואסור לקיימו ואין בו משום גזל ואין בו משום השב אבידה לבעלים וכיון דאמרת מותר להרגו מאי ניהו תו אסור לקיימו מ"ד מותר להרגו איסורא ליכא קמ"ל אמרינן וכיון דאמרת אין בו משום גזל מאי ניהו תו אין בו משום השב אבידה לבעלים אמר רבינא לעורו ולא כתב רבי דאסור לקיימו מפני שאין כאן מקומו:

סעיף ז

אמר לו אביו אל תחזיר את האבידה לא ישמע לו משנה בסוף פרק אלו מציאות (בבא מציעא לב.):

סימן רסז

סעיף א

כיצד מצות השבה אם הוא מכיר את הבעל יטפל בה עד שיגיענה לידו לא הגיעו לידו אלא נתנו לגינתו או לחורבתו יצא אע"פ שלא ידעו הבעלים ובלבד שתהא משתמרת שם בפרק אלו מציאות (בבא מציעא לא:) תניא השב אין לי אלא לביתו לגינתו ולחורבתו מנין ת"ל תשיבם מ"מ ה"ד אי דמנטרא פשיטא ואי דלא מנטרא אמאי לעולם דמנטרא והא קמ"ל דלא בעינן דעת בעלים:ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל החזירה למקום שהבעלים נכנסים ויוצאים שם שחרית אינו חייב ליטפל בה יותר וכו' בפי"א מהלכות גזילה ודבריו מבוארים בפ' הכונס (בבא קמא נו: נז.) גבי פלוגתא דרב יוסף ורבה בשומר אבידה אי כש"ח דמי או כש"ש איתיביה רב יוסף לרבה החזירה למקום שיראנה אינו חייב ליטפל

בה נגנבה או אבדה מאי נגנבה או אבדה לאו נגנבה מביתו או אבדה מביתו לא ממקום שהחזירה והא קתני אינו חייב ליטפל בה א"ל הב"ע כגון שהחזירה בצהרים ותרתי קתני וה"ק החזירה שחרית למקום שיראנה ושכיח דעייל ונפיק וחזי לה אינו חייב ליטפל בה החזירה בצהרים למקום שיראנה דלא שכיח דעייל ונפיק דלא חזי לה ונגנבה או אבדה חייב באחריותה איתיביה לעולם הוא חייב עד שיחזירנה לרשותו מאי לעולם לאו אפילו מביתו ש"מ כש"ש דמי א"ל מודינא לך בב"ח כיון דנקטי להו ניגרי ברייתא בעי נטירותא יתירתא ואע"ג דהא דקאמר החזירה שחרית למקום שיראנה וכו' רבה הוא דאוקי ברייתא הכי ולא קיי"ל כוותיה בשומר אבידה אלא כרב יוסף דאמר כש"ש דמי וכמבואר בדבריו פרק י"ג מהל' גזילה ולא איפליגו אלא בגניבה או אבידה מביתו אם הוא חייב או פטור אבל אם החזירה שחרית למקום שיראנה ושכיח דעייל ונפיק וחזי לה אינו חייב ליטפל בה לכ"ע דהשבה מעליא היא זו:

סעיף ב

החזיר הבהמה לרשות הבעלים וברחה אפילו כמה פעמים חייב משנה בפרק אלו מציאות (בבא מציעא ל:) ומייתי לה בגמרא (לא.) מדכתיב השב אפילו מאה פעמים במשמע:

סעיף ג

ואם אינו מכיר את הבעלים מכריז עליה משנה בפרק אלו מציאות:ומ"ש ותניא בראשונה כל מי שמוצא אבידה מכריז עליה שלש רגלים וכו' עד התקינו שיהא מודיע לשכניו ומיודעיו ודיו בפ' הנזכר (כח:):ומ"ש ובמקום דליכא למיחש להא אונסא צריך להכריז בבתי כנסיות ובבתי מדרשות פשוט הוא:

סעיף ד

וכיצד מכריז מזכיר שם האבידה וכו' ואינו חושש לרמאין שבקל ימצאו סי' וכו' שם איתמר רב יהודה אומר אבידתא מכריז דאי אמרת גלימא מכריז חיישינן לרמאי ורב נחמן אמר גלימא מכריז לרמאי לא חיישינן דאם כן אין לדבר סוף ומתניתין דקתני אמר את האבידה ולא אמר את סימניה הרי זה לא יתן לו בדלא אמר סימנים מובהקים דידה אלא סימנים שאינם מובהקים ופרש"י אין לדבר סוף דהשתא נמי מסיק אדעתיה ואמר אם טלית היא שמצאת אלו סימניה וידוע דהלכה כרב נחמן בדיני:ומ"ש ותניא בראשונה כל מי שאבדה לו אבידה היה נותן סי' ונוטלה משרבו הרמאין התקינו שיהו אומרים לו הבא עדים שאין רמאי אתה וטול שם:

סעיף ה
ומה שאמר והאידנא כולהו בחזקת רמאים והרמב"ם ז"ל כתב אפי' בסימן מובהק אין מחזירין לו עד שיביא עדים שאינו רמאי בפרק שלשה עשר מהל' גזילה וטעמו מדתנן בפ' אלו מציאות שם אמר את האבידה ולא אמר את סימניה הרי זה לא יתן לו והרמאי אע"פ שנתן את סימניה ה"ז לא יתן שנאמר עד דרוש אחיך עד שתדרוש את אחיך אם רמאי הוא אם אינו רמאי וכבר כתבתי בסמוך דבגמרא מוקי מתני' אליבא דרב נחמן דמאי לא אמר סימניה סימנים מובהקים דידה ואם כן כי קתני סיפא והרמאי אף ע"פ דאמר סימניה ע"כ בסימנים מובהקים הוא דאי בשאינן מובהקין מאי איכא בין רמאי לשאינו רמאי וז"ל ה"ה פי' סימן מובהק זה שהזכיר כאן רבי' נראה מדבריו של הר"א ז"ל שהוא אף ע"פ שנתן סימן מובהק כגון נקב יש בו בצד אות פלוני שהוא סי' מובהק ביותר שכך כתב אהשגות א"א סימן מובהק לגמרי ואע"פ דסימנים כאלו דאורייתא ברמאי חיישי' ומדאוריית' ילפינן לה: ומ"ש בשם הרא"ש ז"ל שאין צריך עדים אלא כשאינו נותן סימן מובהק אבל נתן סימן מובהק חייב להחזיר לכל אדם:

סעיף ו
ומ"ש מדה ומנין ומשקל ומקום חשיבי סימן מובהק כ"כ הרמב"ם בפרק י"ג מהלכות גזילה וכך מפורש בפ' אלו מציאות (בבא מציעא כג:):

סעיף ז
באו שנים וכל אחד נתן סימן מובהק וכו'. נתנו שניהם סימנים וכו' שם (כח.) אמר רבא סימנים וסימנים יניח סימנים ועדים ינתן לבעל העדים סימנים וסימנים ועד אחד עד א' כמאן דליתיה דמי ויניח:

סעיף ח
ומ"ש רבינו גבי נתן האחד סימן מובהק ואחד הביא עדים וכו' אפילו אינם מעידים שנפלה ממנו אלא מעידים שהיא שלו וכו' כ"כ א"א הרא"ש ז"ל שם:

סעיף ט
ומ"ש גבי נתנו שניהם סימנים וא' מהם הביא עוד ע"א וכו' ומיהו א"א כתב אותו שהעד מעיד כנגדו ישבע וכו' שם:

סעיף י
ומ"ש הביא א' עדי אריגה והשני הביא עדים שנפלה ממנו וכו' עד שאין דרך לשקול הטלית מימרא דרבא שם:

סעיף יג
ומ"ש לפיכך הוי סי' מובהק כלומר יותר מובהק משל חבירו:

סעיף יד
הכריז או הודיע לשכניו ולא באו הבעלים תהא מונחת עד שיבוא אליהו פשוט בפרק אלו מציאות:

סעיף טו
ומ"ש וכל זמן שהיא אצלו כתב הרמב"ם ז"ל שהוא ש"ש עליה וכו' בפי"ג מה' גזילה והיא פלוגתא דרבה ורב יוסף בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כט.) ובפרק הכונס (בבא קמא נו:) ופסק כרב יוסף וכן פסק הרי"ף ז"ל בפרק הכונס וכן פסקו ר"ח וה"ג וכתב ה"ה ויש חולקין לומר כש"ח ודעת הרב עיקר:ומ"ש בשם ר"י שאינו אלא ש"ח עליה שם בתוס':ומ"ש ולזה הסכים א"א ז"ל לטעמיה אזיל רבינו שכתב בסוף סימן ע"ב אע"פ שהרא"ש כתב בתשובה שהמלוה על המשכון ש"ש בפסקיו כתב שהוא ש"ח ודאחרונה היא ולא כתבתי תשובה זו אלא ללמוד ממנה חילוק זה למי שפוסק שהוא ש"ש עכ"ל. וכבר כתבתי שם שאין דברי הרא"ש בפסקים מוכרחים לגמרי שתהא דעתו כדעת ר"י שהרי הביא שתי הסברות בפסקיו ולא הכריע לגמרי וכיון שבתשובה ביאר דבריו כרב יוסף מסתמא הכי ס"ל ובין שיהיה דעתו כן או לא אנן כרב יוסף נקטינן כדעת גדולי הפוסקים:

סעיף טז
כל זמן שהאבידה אצלו צריך ליטפל בה שלא תפסד ולהשביחה כגון לגזוז הצאן ואפילו גיזת זנב השור וכו' בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כז.) שור דכתב רחמנא גבי אבידה למה לי לגיזת זנבו:

סעיף יז
מצא כסות מנערה אחת לל' יום משנה שם (כט:): ומ"ש אבל טפי לא שתתקלקל ולא ינערה במקל ולא בשנים אלא אחד מנערה בידו במה דברים אמורים בשל פשתן וכו' שם בגמרא למימר דניעור מעלי לה והאמר רבי יוחנן מי שיש לו אומן גרדי בתוך ביתו ינער כסותו בכל יום אמרי בכל יום קשי לה אחד לל' יום מעלי לה איבעית אימא ל"ק הא בחד הא בתרתי איבעית אימא לא קשיא הא בידא הא בחוטרא איבעית אימא ל"ק הא בדעמרא הא בדכיתנא. ופירש רש"י בחד באדם אחד אין ניעורו קורעה: דעמרא. קשה לה שנמתח ונקרעת. והרי"ף כתב מצא כסות מנערה אחת לל' יום והני מילי בדעמרא אבל בדכיתנא לא דניעור קשה לה ודעמרא נמי לא אמרן אלא בחד גברא ובידא אבל בתרי גברי או בחוטרא לא וכדבריו כתב הרמב"ם בפי"ג מהל' גזילה: ומה שכתב ושוטחה על גבי מטה לצרכה לבד וכו' שם במשנה שוטחה לצרכה אבל לא לכבודו ובגמרא (ל.) איבעיא לה לצרכו ולצרכה מאי ולא איפשיטא ופסק הרא"ש לחומרא וכן פסק הרמב"ם

בפרק שלשה עשר מהלכות גזילה:ומ"ש ואם יש לו אורחים לא ישטחנה בפניהם אפילו לצרכה לבד שמא תגנב שם ברייתא:

סעיף יח

ומ"ש כלי עץ ישתמש בהן לצרכן מעט כדי שלא ירקבו וכו' עד שיבוא הוא ויטפל בשלו ברייתא שם ואהא דתנן כלי כסף וכלי נחושת משתמש בהם לצרכן אבל לא לשחקן פירש נ"י לצרכן שמתעפשין בקרקע שצריך לתתם בקרקע כדאמרינן לקמן דזו היא שמירתן לפיכך משתמש בהם לפרקים אבל לא לשחקן לא ישתמש בהם שימוש ארוך שישחקם:

סעיף כ

מצא ספרים קורא בהן אחת לל' יום וכו' עד יותר מכדי צורך הספר משנה שם (כט:) וכתב ה"ה בפי"ג מה' גזילה על ולא ילמוד בהם דבר שלא למד מעולם מיהו כתב הרשב"א בשם הרמב"ן ז"ל דלא איתמר האי דינא אלא בס"ת נביאים וכתובים שמי שהוא רגיל בהם א"צ ליגע בהם כלל ושאינו רגיל נוגע ומושך אילך ואילך ויש לחוש שמא יקרא אבל עכשיו שנהגו לכתוב תלמוד השונה פרקו ק' פעמים ומי שלא ראה אותו שוים ליגע בו ולמשמש לפי שהוא צריך מחשבה יתירה וילמוד לכתחלה עד כאן ואע"פ שלא כתב הרב ז"ל אלא בדין השואל נראה שהוא הדין לאבידה וצריך עיון עכ"ל:ומ"ש ולא יקרא פרשה וישנה וכו' ברייתא בדף שם (ותמיהא) [ומסיים] בה ולא יקראו בו ג' בני אדם בכרך אחד הא שנים קורין אמר אביי לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני עניינים ופי' רש"י בענין אחד בפרשה אחת אין קורין בשני עניינים זה בדף זה וזה בדף זה קורין דלא אתי לשמוטי מהדדי והרמב"ם כתב בפי"ג מה' גזילה לא יהיו שנים קורין בב' עניינים שמא ימשוך זה וימשוך זה ויבלה הספר אבל קורין הן בענין א' ולא יקראו ג' בספר אחד ואפילו בענין אחד עכ"ל:

סעיף כא

ומ"ש וכן הדין נמי במי שהפקידוהו ספר ואין הבעלים בעיר בדף שם בברייתא:

סעיף כב

מצא ב"ח שצריך להוציא עליהם הוצאות וכו'. עד מכאן ואילך שם דמיהן ומניחן ברייתא שם (כח:):ומ"ש רבינו מטפל בהן י"ב חדש מיום ששוכרן הרמב"ם בפי"ג לא כתב כן אלא מיום המציאה:ומ"ש וכן תרנגולת שהיא מטלת ביצים בכל יום מטפל בה י"ב חדש שם א"ר נחמן בר יצחק תרנגולת כבהמה גסה:ומ"ש עגלים וסייחים במקום מרעה ג' חדשים שלא במקום מרעה ל' יום שם בברייתא עגלים וסייחים מטפל בהם ג' חדשים ורמי עליה מדתניא מטפל בהם ל' יום ומשני ל"ק הא דרעיא הא דפטומי ופרש"י הא דקתני ג' חדשי'בארץ מרעה ובזמן הדשא שאין טיפולו מרובה והא דקתני ל'יום

בזמן שאין מרעה וצריך לפטמה על אבוסה ממה שבבית שדמיה יקרים:ומ"ש אווזים ותרנגולים קטנים שלשים יום וכו' שם בברייתא אווזים ותרנגולים מטפל בהם שלשים יום ורמי עליה מדתניא אווזים ותרנגולים וכל דבר שטיפולו מרובה משכרו מטפל בהם ג' ימים ומשני ל"ק הא ברברבי הא בזוטרי ופרש"י רברבי אוכלים הרבה הילכך ג' ימים דהא אוקימנא בזכרים והרמב"ם בפי"ג מהלכות גזילה כתב בהיפך דבגדולים שלשים יום ובקטנים ג' ימים:ומ"ש מכאן ואילך שם דמיהן ומניחם ופירש רש"י מוכרן בבית דין ומניח הדמים אצלו זה לשון הרא"ש מכאן ואילך שם דמיהם ומניחן פי' רש"י מוכרן ויניח הדמים אצלו ומשמע לפירושו שצריך למכרו בב"ד דאם לא כן מה לו להזכיר שומא הול"ל מוכרן ומניח הדמים ולישנא דשם דמיהם לא משמע כפירושו ופירשו התוספות שם דמיהם ומניחן הפרה וחמור ואף לעצמו יכול לשומן ולא דמי לגבאי צדקה דאמרינן בפרק המפקיד (בבא מציעא ד' לח.) אין פורטין לעצמן דכיון דמשיב אבידה הוא לא חשדינן ליה תדע דלא בעינן שישומם בבית דין כדלקמן גבי פקדון שצריך למכרו בבית דין וכן לקמן (כט:) גבי תפילין דאמר שמואל שם דמיהם ומניחן לאלתר היינו מניחן בראשו דאין לפרש מניח הדמים אצלו דהא שמואל פוסק כר' טרפון בדמי אבידה ומיהו איכא למימר דדמי תפילין כמעות דמי הואיל ולא טרח בהו ומסתברא כפירוש התוס' דלא הוי הך ברייתא דלא כהלכתא עכ"ל. וכתב עוד רב אלפס גורס בעגלים וסייחים ואווזים ותרנגולים מוכרן בבית דין ולא ידענא טעמא מאי עכ"ל ולפי שהרא"ש היה מפרש שם דמיהם שישום כמה שוים ויקחם לעצמו כפי' התוס' או שימכרם לאחרים כפי' רש"י והוקשה לו על גירסת הרב אלפס מה שאמר דגבי תרנגולת ובהמה שם דמיהם דהיינו שישום כמה שוים ויקחם לעצמו לפירוש התוס' דמסתבר ליה וגבי עגלים וסייחים ואווזים ותרנגולים מוכרן בבית דין ולמה לא ישומם ויקחם לעצמו כמו בתרנגולת ובהמה גסה ועוד בית דין למה בהני טפי מבהנך ומתוך דברי הרמב"ם ז"ל בפרק י"ג מהלכות גזילה עמדנו על טעמם שהוא ז"ל כתב דכל דבר שעושה ואוכל כגון תרנגולת ובהמה גסה לאחר שנים עשר חדש שם דמיהם עליו והרי הם שלו ושל בעלים בשותפות כדין כל השם מחבירו וכיון שכן בעגלים וסייחים ואווזין ותרנגולים שהם אוכלים ואינם עושים א"א לומר בהם שם דמיהם וצריך לגרוס מוכרן בבית דין והראב"ד מודה להרמב"ם בפירוש שפירש בשם דמיהם ומניחן: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שיכול לשומם בעצמו כלומר יכול ליטלם לעצמו באותה שומא שישומו ב"ד:

סעיף כג

ומ"ש ותפילין אין צריך לשמרם וכו' שם (כט:) אמר שמואל המוצא תפילין שם דמיהם ומניחן לאלתר מתיב רבינא מצא ספרים קורא בהם אחד לל' יום וכו' אמר אביי תפילין בי בר חבו מישכח שכיחי ספרים לא שכיחי וז"ל הרא"ש ואין צריך ליטפל בהם לשמרם שלא ירקיבו כמו בספרים ובשאר אבידות דתפילין שכיחי בכל עידן בבית האומן אבל שאר אבידות אדם חפץ בשלו יותר וכבר כתבתי בסמוך שהרא"ש כתב דהיינו מניחן בראשו ואח"כ כתב ומיהו איפשר דיניח הדמים אצלו קאמר ודברי רבינו כאן כדברי הרא"ש האחרונים אבל דברי הרמב"ם בפי"ג מהל' גזילה כדבריו הראשונים:ומ"ש וכן פירות שהתחילו לירקב וכן כיוצא בהן מוכרן מיד כ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהלכות גזילה וכתב ה"ה יצא לו לרב ז"ל מהמשנה דהמפקיד דע"כ לא נחלק רשב"ג וחכמים שחכמים אומרים בפירות המורקבים לא יגע בהם אלא בפקדון שהבעלים מניחין אותו מדעת אבל אבידה לא עכ"ל:

סעיף כד

מה יעשה בדמים ישתמש בהם לפיכך הוא ש"ש עליהם אפילו אם לא נשתמש בהם שם במשנה (כח:) מה יהא בדמים רבי טרפון אומר ישתמש בהן לפיכך אם אבדו חייב באחריותן ר"ע אומר לא ישתמש בהן לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן ואיפסיקא בגמרא הלכתא כר' טרפון ומפרש בגמרא דלפיכך בר' טרפון ה"ק כיון דשרו ליה רבנן לאשתמושי בגווייהו כמאן דאשתמש בגווייהו דמי וחייב באחריותן:

סעיף כה

ומ"ש בד"א בדמי אבידה מפני שטרח לטפל בה אבל מצא מעות כו' מימרא שם (כט.):ומ"ש או אפילו חפץ ולא היה בו שום טורח לשמרו מבואר בדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך גבי תפילין שם דמיהם ומניחן לאלתר:

סעיף כו

ומ"ש וכן מי שהפקידו אצלו מעות של יתומים לא ישתמש בהם מעשה שם:ומ"ש הואיל והוא ש"ח עליהם נ"ל שהוא ט"ס שהרי לא מצינו שיהא ש"ח עליהם כדי שנלמוד מזה שלא ישתמש בהם אדרבה הא דלא ישתמש בהם מפורש בגמרא ומשם יש ללמוד דהוי כש"ח לפיכך נראה להגיה לפיכך הוא ש"ח עליהם:

סעיף כז

ומ"ש בשם הרמב"ם שהוא חייב באונסים על דמי אבידה בפי"ג מהלכות גזילה:ומ"ש וזהו לפי שיטתו שכתב שהוא ש"ש על האבידה כבר נתבאר בסימן זה דלרב יוסף שומר אבידה הוא כש"ש ולרבה הוי כש"ח ושהרי"ף והרמב"ם ז"ל פסקו כרב יוסף וגבי

פלוגתא דר"ט ור"ע דבסמוך אוקימנא אליבא דרב יוסף דבגניבה ואבידה כ"ע לא פליגי דחייב כי פליגי באונסין דשואל ר' טרפון סבר שרו ליה רבנן לאשתמושי בגווייהו והו"ל שואל עלייהו ור"ע סבר לא שרו ליה רבנן לאשתמושי בגווייהו הילכך לא הוי שואל עלייהו:ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה אף ע"פ שהרא"ש כתב סברת הרי"ף שפסק כרב יוסף וסברת התוספות שפסקו כרבה ולא הכריע ביניהם משמע לרבינו שסברתו כסברת התוס' שפסקו כרבה מדכתב גבי הא דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' טרפון והוי ש"ש לפי מאי דפרישית דהלכה כרבה וכבר כתבתי בסימן זה ובסימן ע"ב שמאחר שבתשובה פסק כרב יוסף יש לנו לומר שלא פסק בפסקים בהיפך ומ"ש והוי ש"ש לפי מאי דפרישית דהלכה כרבה יש לדחות דחדא מינייהו נקט דלמאן דפסק דהלכה כרב יוסף הוי שואל עלייהו ובין שיהיה דעתו כן או שיסבור דהלכה כרבה אנן כרב יוסף נקטינן כיון דגדולי הפוסקים סוברים כן:ומ"ש ולאחר שישתמש במעות לכ"ע חייב באונסין שהוא שואל עליהם פשוט הוא:

סעיף כח

כתב הרמב"ם כל אותן הימים שהוא מטפל בהן אם האכילם משלו נוטל מהבעלים ויראה שנוטל בלא שבועה מפני תיקון העולם בפי"ג מהלכות גזילה וכתב ה"ה זה פשוט ויראה לרב ז"ל שהוא בלא שבועה ועיקר ודומה להך דאמרינן בהמוצא מציאה לא ישבע:

סעיף כט

המוצא מציאה לא ישבע מפני תיקון העולם וכו' משנה בפ' הניזקין (גיטין מח:):ומ"ש ואפילו אם טוען שני כיסין מצאת לי והן קשורים יחד וכו' שם א"ר יצחק שני כיסין קשורים מצאת לי והלה אומר לא מצאתי אלא א' נשבע ור' יצחק לית ליה המוצא מציאה לא ישבע עליה מפני תיקון העולם הוא דאמר כראב"י דתניא ראב"י אומר פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו כיצד מנה לאביך בידי וכו' וכתב הרא"ש פר"ח דלא קאי האי שינויא דאפילו ראב"י אית ליה משיב אבידה פטור ולא חלקו ראב"י ורבנן אלא בהא דר"י סבר בבנו אינו מעיז ולפי דבריו נדחו דברי ר' יצחק וכן ריי"ף לא הביא דברי ר' יצחק וכתב בשבועות דהלכה כראב"י ונראה דמפרשים אלא בדרבה קמיפלגי כמו שפר"י דאיירי בטוענו גדול הילכך לא דמי למוצא אבידה עכ"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהל' גזילה: [%א] כתב מהרי"ק בשורש ק"י אם הכריזו בב"ה להחזיר אבידה בתקנת ר"ג ויש אנשים שאומרים שנמסר להם הדבר בסוד שיש לנדות מי שמשתדל לבטל תקנת ר"ג ואפילו נשבע שלא לגלות לא יועיל:

סימן רסח

סעיף א

המוצא מציאה מיד כשתגיע לתוך ד' אמותיו קנאה וכו' בפ"ק דמציעא (י.) אמר ר"ל משום אבא כהן ברדלא ארבע אמות של אדם קונות לו בכ"מ תקינו רבנן דלא אתי לאנצוויי:

סעיף ב

ומ"ש ואם באו שנים כאחד לתוך ארבע אמות או שעומדים שניהם ונפלה המציאה בתוך ארבע אמותיהם קנו שניהם:

סעיף ג

וכתב הראב"ד שלא תקנו ד' אמות אלא בעומד אבל במהלך לא כ"כ הר"ן בשמו: ומ"ש וא"א אומר שאין חילוק:

סעיף ד

ה בד"א בסימטא או בצידי ר"ה אבל בר"ה ובשדה חבירו לא תקנו שיקנו לפיכך ראה את המציאה בר"ה וכו' בפ"ק דמציעא שם אהא דאמר ר"ל ד' אמות של אדם קונות לו בכל מקום מתיב מדתנן גבי פאה נפל לו עליה פירס טליתו עליה מעבירין אותה הימנו ואי אמרת ד' אמות של אדם קונות לו בכל מקום ליקנו ליה ד' אמות דידיה ושני רב פפא כי תקינו ליה רבנן ד' אמות בעלמא בשדה דב"ה לא תקינו ליה רבנן ותו מתיב ליה מדתנן ראה את המציאה ונפל לו אליה ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה זכה ואי אמרת ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום ליקנו ליה ד' אמות דידיה ושני רב ששת כי תקינו רבנן בסימטא דלא דחקי רבים בר"ה דקא דחקי רבים לא תקינו רבנן והא בכל מקום קאמר כל מקום לאתויי צידי רשות הרבים ודע דהתם בגמרא משני מקמי הכי שינויא אחרינא בהני תרי תיובתי כיון דנפל עליה גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני בד' אמות לא ניחא ליה דליקני והרי"ף והרא"ש ז"ל השמיטו האי שינויא וגם הרמב"ם בפי"ז מהלכות גזילה השמיטו משמע דס"ל דכיון דבתר הכי שנינן הנך שינויא דרב ששת ורב פפא לא קי"ל כההוא שינויא והר"ן כתב על ההוא שינויא איכא מאן דאמר דדוקא בקנייה דרבנן משום דהוי כאומר אי איפשי בתקנת חכמים דשומעין לו אבל בקניות דאורייתא אע"ג דגלי דעתיה קנה אבל הרשב"א כתב דה"ה בקניות דאורייתא אבל הרא"ה חולק בדבר אפי' בקניות דרבנן דכיון דרב פפא פריק תיובתיה בפירוקא אחרינא שבקינן האי סברא לגמרי ואינו מחוור עכ"ל וכבר הוכחתי שדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל כדעת הרא"ה ז"ל:

סעיף ו

ואצ"ל שאם הגיעה המציאה לחצירו שקונה לו אפילו אינו עומד אצלו אלא אריש דמילתא קאי דד' אמות הקונות לו לאדם מדין חצר הוא וכיון שד' אמות קונות לו מדין חצר כ"ש שחצרו ממש יקנה לו. ומ"ש בד"א שמשתמרת בתוכו אבל אם אינה משתמרת בתוכו אינו קונה לו אא"כ עומד אצלו בפ"ק דמציעא (יא.) אהא דתנן ראה אותם רצים אחר המציאה אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פרחו ואמר זכתה לי שדי זכתה לו א"ר יהודה אמר שמואל והוא שעומד בצד שדהו ותקנה ליה שדהו דאמר רבי יוסי בר חנינא חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו ה"מ בחצר המשתמרת אבל חצר שאינה משתמרת אי עומד בצד שדהו אין אי לא לא וכתב ה"ה בפי"ז מהלכות גזילה ועומד בתוך שדהו יש שפירשו עומד בצדו ובתוכו אבל בצדו וחוצה לו לא וכן מוכח לדעתם בפרק כל גגות עכ"ל:ומ"ש ואפילו אם אמר תזכה לי חצרי בכל מציאות שיבואו לתוכו היום כיון שאינה משתמרת לא קנה ואם יצא לו שם מציאה בעיר והוא אמר כן אז קונה לו בסוף פרק השואל (קב.) מתיב אהא דאמר ר' יוסי בר חנינא חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו מדתניא אם אמא כל מציאות שיבואו לתוכו היום תקנה לי חצרי לא אמר כלום ואם איתא להא דרבי יוסי בר חנינא אמאי לא אמר כלום הב"ע בחצר שאינה משתמרת א"ה אימא סיפא יצא לו שם מציאה בעיר דבריו קיימין ואי בחצר שאינה משתמרת כי יצא לו שם מציאה בעיר מאי הוי כיון דיצא לו שם מציאה בעיר מיבדל בדילי אינשי מיניה והו"ל כחצר המשתמרת ופרש"י יצא לו שם מציאה. שיצא קול בעיר שבא צבי שבור בתוך שדהו או מן הנהר הציף לתוכה דגים וכתב הרא"ש אהא דקאמר כיון דיוצא לו שם מציאה בעיר מיבדל בדילי אינשי מיניה והוה ליה כחצר המשתמרת והא דבעי אמירה משום דלא הוה חצר משתמרת ממש עכ"ל והרי"ף השמיט כל זה וגם הרמב"ם בפי"ז מהלכות גזילה השמיטו ולא ידעתי למה: (ב"ה) ודע שהרמב"ם כתב בפ"ו משכירות שאפי' חצר השכורה ביד אחרים קונה למשכיר וע"ש ומ"ש לפיכך אם היה צבי או גוזלות בתוך שדהו וכו' פרק קמא דמציעא (דף יא:) אמתניתין שכתבתי בסמוך ראה אותם רצים אחר המציאה אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פרחו ואמר זכתה לי שדי זכתה לו א"ר ירמיה א"ר יוחנן והוא שרץ אחריהם ומגיעם וכתב הרא"ש הא דנקט ואמר זכתה לי שדי לאו דוקא וה"ה כי לא אמר נמי קני כדאמרינן גבי ד' אמות אי תיקנו ליה דליקני כי לא אמר מאי הוי וכן מוכח בפרק הפרה והא דקתני ואמר זכתה לי בשביל למנוע הרצים אחריה אמר כן. ומ"ש אבל אם אינו יכול להגיע או שאינן משתמרים בתוכו אינו קונה להם אפילו אמר תזכה לי שדי שם במשנה היה צבי רץ כדרכו או

שהיו גוזלות מפריחין ואמר זכתה לי שדי לא אמר כלום: ומ"ש בשם הרמב"ם שאפילו משתמר בתוכו אינו קונה אלא אם כן שיאמר תזכה לי שדי בפ' י"ז מהלכות גזילה פסק כלשון הזה חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו ואם נפלה בה מציאה הרי היא של בעל החצר בד"א בחצר המשתמרת אבל בשדה וגינה וכל כיוצא בהן אם היה עומד בצד שדהו ואמר זכתה לי שדי זכה בה ואם אינו עומד שם או שהיה עומד ולא אמר זכתה לי שדי כל הקודם זכה וכתב ה"ה פירוש דבעינן תרתי בחצר המשתמרת עומד בצד שדהו ושיאמר זכתה לי שדי וכן מוכיח פשט המשנה והגמרא וכן מפורש בירושלמי וכן פירשו רוב המפרשים ז"ל אבל הרשב"א חולק ואמר ה"ק מתניתין ואמר זכתה לי חצרי קנה לאו דוקא דה"ה לא אמר כיון דעומד בצד שדהו ומשום סיפא נקטה וראייתו דכיון דארבע אמות דרבנן קונות אפילו לא אמר כ"ש חצרו דאורייתא כיון דעומד בצד שדהו ול"נ דאלימא קניית הד' אמות טפי מפני שהוא יכול לנטות עצמו וליטלה וכן עיקר עכ"ל ול"נ טעם אחר דד' אמות שאני דכיון דמשום דלא אתי לאינצויי תקינו רבנן דליקני לא ראו לחלק בין אמר ללא אמר דא"כ אכתי הוו אתי לאינצויי ונ"י כתב מתניתין דאמר זכתה לי שדי כתב הרנב"ר ודוקא דאמר הכי כיון דצבי וגוזלות הללו מהלכים הם כל שהוא מתעורר לקנותם משתמרים לו דאי רץ אחריהם מגיען כדאיתא בגמרא ואם לא אפילו עומד בצד שדהו אינה משתמרת לו ואינו דומה לידו דידו משתמרת וזו אינה משתמרת וכך הם דברי הרמב"ם בפי"ו מהל' גזילה עכ"ל. ומ"ש שכך הם דברי הרמב"ם אינו מחוור שהרי לטעמו של הר"ן דוקא בהני שהם מהלכים הוא דבעי דלימא זכתה לי שדי אבל במציאה שאינה מהלכת כלל אפילו לא אמר הכי קני ואילו לדברי הרמב"ם אפילו במציאה שאינה מהלכת צריך שיאמר זכתה לי שדי שהרי סתם וכתב ואם נפלה שם מציאה הרי היא של בעל החצר ועל זה כתב שאם לא אמר זכתה לי שדי כל הקודם זכה ולענין הלכה נ"ל דאע"ג דהרשב"א והרא"ש בחדא שיטתא אזלי נקטי' כהרמב"ם דכיון דפשטא דמתניתין כוותיה והירושלמי ורוב המפרשים כוותיה כעדותו של ה"ה והוא גם הוא דבתרא הוא כתב שכן עיקר הכי נקטינן: [%א] אם רשותו של אדם קונה לו לענין שאין אחר רשאי לקנות סחורה שהביאו סוחרים לביתו עיין בתרומת הדשן סימן ש"י ובכל בו סימן קכ"ג דין ט' ובמרדכי פרק קמא דמציעא ועיין בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן ר"ס: כתב המרדכי בפ"ב דמציעא עכו"ם שאבדו לו מעות בבית ישראל ומצאן ישראל אחר הרי הן של מוצאן:

סעיף ז

קטנה יש לה תורת חצר וד' אמות לקנות לה וקטן אין לו תורת חצר ולא תורת ד' אמות בפ"ק דמציעא (דף י:) אמר ר"ל משום אבא כהן ברדלא קטנה אין לה חצר ולא ארבע אמות ורבי יוחנן משום רבי ינאי אמר יש לה חצר ויש לה ארבע אמות במאי קמיפלגי מ"ס חצר משום ידה איתרבאי כי היכי דאית לה יד אית לה חצר ומ"ס חצר משום שליחות איתרבאי וכי היכי דשליחות לית לה חצר נמי לית לה ומי איכא למ"ד חצר לאו משום ידה איתרבאי והתניא ידה אין לי אלא ידה גגה חצרה וקרפיפה מנין ת"ל ונתן מ"מ לענין גט כ"ע לא פליגי דחצר משום ידה איתרבאי כי פליגי לענין מציאה מ"ס ילפי' מציאה מגט ומ"ס לא ילפינן ואיבעית אימא בקטנה כ"ע לא פליגי דילפינן מציאה מגט והכא בקטן קמיפלגי מר סבר ילפינן קטן מקטנה ומ"ס לא ילפינן ואיבעית אימא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ופרש"י והכא בקטן פליגי. דלא אשכחן דרבי ביה חצר מר אמר חדא ריש לקיש אמר לענין מציאה ור"י לענין גט א"נ מר אמר קטן ומר אמר קטנה עכ"ל ופסק הרי"ף והלכתא קטנה יש לה חצר ויש לה ד' אמות אבל קטן אין לו חצר ואין לו ד' אמות דחצר דקטנה משום ידה איתרבאי דכתיב ונתן בידה ותניא אין לי אלא ידה וכו' וילפינן מציאה מגט אבל חצר דגברא משום שליחות איתרבאי וקטן הואיל ואין לו שליחות אין לו חצר ואין לו ד' אמות דלא ילפינן קטן מקטנה וכת' הרא"ש דהיינו כלישנא בתרא דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי או כלישנא קמא וכר' יוחנן וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"ז מהל' גזילה:

סימן רסט

סעיף א

המגביה מציאה לחבירו קנאה בפ"ק דמציעא (ח.) איפליגו אמוראי במילתא ופסקו הפוסקים כדברי האומרים המגביה מציאה לחבירו קנה. ומ"ש ואפילו לא אמר ליה תחלה להגביה לו כ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ז מה' גזילה וכן משמע בגמרא:

סעיף ב

ומ"ש הגביהוה שנים כאחד כ"כ הרמב"ם פי"ז מה' נזילה וכ"כ הרא"ש בפ"ק דמציעא אהא דאמר רמי בר חמא זאת אומרת המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו וז"ל וכל שכן שנים שהגביהו את המציאה כאחד שקנאוה עכ"ל וכן משמע בגמרא: ומ"ש או אפי' אם הגביה אחד ראש אחד תחלה וכו':

סעיף ג

ומ"ש הגביה חרש לפקח לא קנה מתבאר מאותה שלפנינו בסמוך:ומ"ש ולא עוד אפי' הגביהוה חרש ופקח כא' לא קנו לא זה ולא זה שם אמר רבא חרש ופקח שהגביהו

מציאה מתוך שקנה חרש קנה פקח בשלמא חרש קנה דקא מגבה ליה בן דעת וכו' אלא מתוך שלא קנה פקח לא קנה חרש ופרש"י הגבהה דחרש אינה הגבהה לקנות אלא מפני דרכי שלום וז"ל הרא"ש דהגבהת חרש לא מהניא ליה והוי ראש אחד כאילו מונח ע"ג קרקע ומתוך שלא קנה פקח לא קנה חרש ומי שחטפה מידם קנאה:ומ"ש ומיהו מה שביד כל א' קונה כן משמע בגמרא (ט.) גבי הא דאמר רב אשי זה קונה חמור ובית פגיה וזה קנה מה שתפוש בידו: ומ"ש בשם הראב"ד דוקא שלא הגביה פקח כדי שאם יניח אותה הפקח שתעקר מע"ג הקרקע וכו': ומ"ש הגביהוה ב' חרשים קנאוה שניהם מבואר בגמ' פ"ק דמציעא ומפרש טעמא דתקינו רבנן משום דלא ליתי לאינצויי והא דלא תקינו גבי חרש ופקח שהגביהו המציאה משום דהתם לא אתי לאינצויי דמימר אמר פקח לא קני אנא אקני:

סעיף ד

ה טלית שמונח חציה ע"ג עמוד שגבוה ג' טפחים וחציה ע"ג קרקע ובא אחד והגביה ראש האחד שע"ג קרקע וכו' עד אפילו שהדף גבוה ג' טפחים לא קנה בפ"ק דמציעא (ט.) אהא דקתני התם אחד רכוב חמור ואחד תפוס במוסירה זה קנה חמור וזה קנה מוסירה ואמר עליה רבי אבהו לעולם כדקתני הואיל ויכול לנתקם ולהביא אצלו וקאמר עלה תלמודא הא דרבי אבהו בדותא היא דאי לא תימא הכי טלית שהיא מונחת חציה ע"ג קרקע וחציה ע"ג עמוד ובא אחד והגביה חציה מע"ג קרקע ובא אחר והגביה חציה מע"ג עמוד ה"נ דקמא קני ובתרא לא קני הואיל ויכול לנתקה ולהביאה אצלו אלא הא דרבי אבהו בדותא היא כתבו התוס' תימה דמשמע שאם נתקה שהוא קונה כולה משום שעל ידו הוגבהה למעלה מג' ומ"ש מעני המנקף בראש הזית (גיטין נט:) שאין בו גזל אלא מפני דרכי שלום וכן בפרק הגוזל קמא (בבא קמא צח.) הזורק מטבע של חבירו לים הגדול פטור ומוקי לה בדאדייה אדויי אלמא לא חשיב מה שהוגבהה על ידו הואיל וסופו ליפול וי"ל דשאני הכא שתופס בידו א' מן הראש א"כ הכא איירי כשניתק מן העמוד אינו ארוך כ"כ שיגיע ראש השני לארץ ושילהי שילוח הקן (חולין קמא:) זיל טרוף אקן דליתגבהו וליקנינהו התם נמי הוגבהו ע"י יותר ממה שהיה תחלה שהרי קצת מפריחים למעלה לכך קני עכ"ל וע"פ זה כתב הרא"ש ז"ל טלית שמונחת חציה ע"ג קרקע וחציה ע"ג עמוד שהוא גבוה ג' טפחים ובא אחר והגביה ראש האחד המונח ע"ג קרקע קנה כיון שראש האחד בידו וראש השני היה מוגבה מן הקרקע ג' טפחים מכחו ולא דמי לעני המנקף בראש הזית ואע"ג דהפירות מכחו היו מוגבהים אין בהם גזל אלא מפני דרכי שלום וכן אדייה אדויי דזורק מטבע לים הגדול דלא קנה אע"ג שהוא מוגבה

מכחו דהתם לא תפיס בהו כלום וההיא דשילוח הקן זיל טרוף אקן כי היכי דליתגבהו דמוכח דקני כיון שהוגבהו אע"ג דלא תפס בהו כלום שאני התם שעלו למעלה אבל דרך ירידה לא קני אם לא שיהיה ראש א' בידו וההיא דאדייה אדויי מיירי שנפל דרך ירידה אבל אם הגביה ראש האחד ולא נתק ראש השני מן העמוד לא אמרינן דקנו משום שיכול לנתקו ולהביאו אצלו עכ"ל:

סעיף ו

ראה את המציאה ואמר לחבירו זכה לי בה וכו' משנה (ט:) שם היה רוכב ע"ג בהמה וראה את המציאה אמר לחבירו תנה לי נטלה ואמר אני זכיתי בה זכה בה ואם משנתנה לו אמר אני זכיתי בה תחלה לא אמר כלום ובגמרא (יא.) א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו וא"ת משנתינו דאמר תנה לי ולא אמר זכה לי ופרש"י וא"ת משנתינו. דקתני אני זכיתי בה זכה בה ומשמע לן אני זוכה בה עכשיו זכה בה ואף על פי שהגביה לצורך חבירו היינו טעמא משום דקתני ואמר לחבירו תנה לי ולא אמר זכה אתה לי בהגבהתה נמצא שלא עשאו שליח לקנותה בהגבהתה עד שעת נתינה והרי קודם נתינה הדר בו זה משליחותו: דיני מציאת שטרות וחזרתן בסימן ס"ה:

סימן רע

סעיף א

מציאת חש"ו אין בהם גזל אלא מפני דרכי שלום משנה בפרק הניזקין (גיטין נט:):

סעיף ב

ומ"ש לפיכך אם גזלה אחר מידם אין מוציאין אותה מידו שם פליג רבי יוסי ואמר גזל גמור ובגמרא (סא.) אמר רב חסדא גזל גמור מדבריהם למאי נ"מ להוציאו בדיינים ומשמע בהדיא דלת"ק לא נפיק בדיינים וכן פרש"י וכן כתב הרמב"ם בפי"ז מהלכות גזילה: וכתב הרשב"א בתשובותיו שאלת השוכר את הקטן ומעכב שכירותו אם מוציאים ממנו בדיינים. תשובה דברים ברורים הם שמוציאים בידו בב"ד שלא אמרו אלא במציאה מפני שאין לו יד לזכות במה שאינו שלו ואין דעת אחרת מקנה לו אבל בדעת אחרת מקנה לו יש לו יד כדאיתא בפרק המקבל וכן אינו בדיני השומרים לפי שאיש כתוב בפרשה אבל במה שהוא שלו בין שהיה שלו בין שהרויח בשל אחרים בשכירותו הרי הוא שלו גמור עכ"ל:

סעיף ג

מציאת בנו ובתו הסמוכים על שולחנו אפילו הם גדולים וכו' בפרק קמא דמציעא (דף יב.) תנן מציאת בנו ובתו הקטנים ועבדו ושפחתו הכנענים ומציאת אשתו הרי אלו שלו מציאת בנו או בתו הגדולים עבדו ושפחתו העברים ומציאת אשתו שגירשה אע"פ שלא

נתן לה כתובה הרי אלו שלהן ובגמרא אמר שמואל מפני מה אמרו מציאת קטן לאביו שבשעה שמוצאה מריצה לאביו ואינו מאחרה בידו ופליגא דרבי חייא בר אבא דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן לא גדול גדול ממש ולא קטן קטן ממש אלא גדול וסמוך לשולחן אביו זהו קטן קטן ואינו סמוך לשולחן אביו זה גדול וידוע דהלכה כר' יוחנן לגבי שמואל וכן פסקו הפוסקים ז"ל. ופי' רש"י ופליגא דשמואל. דפי' טעמא דמתני' משום דלית ליה זכייה: אדרבי חייא בר אבא. דאמר אף גדול שיש לו זכייה אם סמוך הוא על שולחן אביו מציאתו לאביו משום איבה אבל אינו סמוך על שולחן אביו אפילו הוא קטן מציאתו שלו וכתבו התוספות דלא שייך איבה אלא בבנו שדרכו לזונו תמיד ואם לא יפרנסנו אביו לא יפרנסנו אחר אבל אדם אחר מעלמא סמוך על שולחן חבירו חנם כגון יתום וכל כיוצא בו אין סברא שתהא מציאתו לחבירו וכ"ש עבד ואמה שבשכר טרחן הם אוכלים עכ"ל :ומ"ש ומציאת בתו הנערה אפי' אינה סמוכה על שולחנו בפרק נערה שנתפתתה אהא דתנן (מו:) האב זכאי בבתו במציאתה יהיב טעמא בגמרא (מז:) משום איבה ופרש"י משום איבה. דכיון דאינו חייב במזונותיה אי אמרת מציאתה שלה איכא איבה ולא זיין לה תו וכתבו התוס' ולר"י נראה איבה דמציאתה היינו שלא יקדשנה למנוול ומוכה שחין והא דאמרינן בפ"ק דמציעא גבי מציאת בנו ובתו הקטנים לא קטן קטן ממש אלא גדול וסמוך על שולחן אביו זהו קטן וכו' היינו דוקא בקטן אבל בקטנה אפילו אינה סמוכה על שולחן אביה הויא מציאתה לאב משום איבה שלא יקדשנה למנוול ומוכה שחין וכן פסק הרמב"ם בפי"ז מהל' גזילה:ומ"ש ואפי' היתה מכורה לאחר לאמה כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכן מבואר בגמרא (שם:) דאמרינן גבי הא דתנן מציאת עבדו ושפחתו העברים הרי אלו שלהן האי שפחה היכי דמיא אי דאייתי שתי שערות מאי בעיא גביה ואי דלא אייתי ב' שערות אי איתיה לאב דאבוה הוא לעולם דאיתיה לאב ומאי הרי הן שלהן לאפוקי דרבה ופרש"י לאפוקי שאינו של רבה אלא של אביה וקרו ליה שלהן משום דאב מינה קא זכי:ומ"ש ומציאת אשתו המגורשת אפי' שספק גירושין שחייב במזונותיה הם שלהם שם בגמ' אהא דקתני ומציאת אשתו שגירשה אע"פ שלא נתן לה כתובתה הרי אלו שלהן גירשה פשיטא הב"ע במגורשת ואינה מגורשת דא"ר זירא אמר שמואל כל מקום שאמרו חכמים מגורשת ואינה מגורשת בעלה חייב במזונותיה טעמא מאי אמור רבנן מציאת אשה לבעלה כי היכי דלא תיהוי לה איבה הכא אית לה איבה ואיבה:

סעיף ד

ומ"ש ומציאת פועל נמי לעצמו והא דתניא פועל ששכרו בע"ה לעשות מלאכה סתם מציאתו לבע"ה מוקי לה ר"פ בגמ' ששכרו ללקט מציאות וכו' שם אהא דקתני מציאת עבדו ושפחתו העברים הרי אלו שלהן קאמר בגמ' אמאי לא יהא אלא פועל ותניא מציאת פועל לעצמו בד"א בזמן שא"ל נכש עמי היום עדור עמי היום אבל אם א"ל עשה עמי מלאכה היום מציאתו לבע"ה אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן הכא בעבד נוקב מרגליות עסקינן שאין רבו רוצה לשנותו למלאכה אחרת רבא אמר במגביה מציאה עם מלאכתו עסקינן ר"פ אמר כגון ששכרו ללקט מציאות והיכי דמי דאקפי אגמא בכוורי. ופרש"י לא יהא אלא פועל לא יהא עבדו אלא שכיר בעלמא תנינא דמציאתו לבע"ה בזמן שלא פירש לאיזו מלאכה שכרו ועבד זה כשקנאו רבו לסתם מלאכה קנאו: שאין רבו רוצה לשנותו. הילכך לא ניחא ליה שיגביה לו מציאה דמציאה מעולה בדמים משכר ביטול מלאכתו לא שכיחא הילכך אי אתרמי ואשכח שלו הוא וישלם לרבו שכר ביטולו: עם מלאכתו. שלא ביטל כלום הילכך לעצמו: ר"פ אמר. הא דתניא פועל מציאתו לב"ה: ששכרו ללקט מציאות. הרבה. וכתב הרא"ש רב אלפס לא הביא שקלא וטריא דתלמודא משום דס"ל הלכתא כר"פ דמוקי ברייתא דשכרו ללקט מציאות אבל שאר פועל מציאתו לעצמו. וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מהלכות שכירות כרב פפא וכתב שם הרב המגיד שכן פסק ר"ח ובפ"ח מהלכות גזילה תמה על הרי"ף והרמב"ם למה לא פסקו כרבא וכרבי יוחנן ואולי משום דאוקמיתא דר"פ בתרייתא והוא בתרא פסקו כמותו עד כאן לשונו: בן התובע מאביו שיתן לו מה שהרויח בעודו סמוך על שולחנו בהגהות מרדכי ריש מציעא: ועל מה שכתב רבינו בשם הרמ"ה כתב החכם המרשים דוחה דברי רב פפא ופוסק כסתם ברייתא עד כאן לשונו ואינו מחוור דאם כן הו"ל למינקט לישנא דברייתי' ולא לכתוב והוליכו ללקט מציאות ועוד דממה שכתב דעבד עברי אם א"ל רבו צא ולקט לי מציאות מציאותיו לרבו משמע דאי לא א"ל הכי מציאותיו לעצמו והיינו דלא כר' חייא ודלא כרבא דלר' חייא אפי' בסתמא מציאותיו לרבו אא"כ הוא עבד נוקב מרגליות ולרבא נמי אפי' בסתמא מציאותיו לרבו אא"כ הוא מגביה מציאה עם מלאכתו והיאך יעלה על הדעת שהרמ"ה דחה דברי כל האמוראים ותפס לו דרך לעצמו בפירוש הברייתא ועוד דא"כ תקשה ליה אמתניתין אמאי לא יהא אלא פועל לכך נ"ל שהוא פוסק כרב פפא כדברי כל הפוסקים דלעולם מציאת פועל לעצמו אלא אם כן שכרו ללקט מציאות והרמ"ה מילתא אחריתא אתא לאשמועינן דהא דמציאת פועל או ע"ע לעצמו בששכרו או לקחו סתם לעשות לו מלאכה ובהיותו עוסק במלאכתו מצא מציאה אבל אם בע"ה

הוליכו ללקט מציאות אע"פ שבשעה ששכרו או לקחו לא אמר לו ללקט מציאות אלא לעשות מלאכה סתם כיון שאחר כך הוליכו או אמר לו ללקט מציאות בכלל מלאכה שאמר ליה בתחלה הוא הילכך הוו לבע"ה אבל אם כששכרו אמר ליה לנכש או לעדור אם הוליכו ללקט מציאות אין זה בכלל מאי דאשתעבד ליה מעיקרא הילכך הוו לעצמו:

סימן רעא

סעיף א

בהמה של הפקר ובא אחד לזכות בה או שנים וכו' בנדרים פרק אין בין המודר (נדרים דף מג.) אמרינן הפקר כמתנה ולעיל נתבאר:

סימן רעב

סעיף א

מי שפגע בחבירו ובהמתו רובצת תחת משאה חייב מן התורה לסייעו לפרקה וכן אם צריך להטעינה משאוי חייב לסייעו אלא שבטעינה רשאי לומר לא אטעון עמך עד שתתן לי שכרי וכו' בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף לב.) תנן מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון ר"ש אומר אף לטעון ובגמרא מאי אבל לא לטעון אילימא אבל לא לטעון כלל מ"ש פריקה דכתיב עזוב תעזוב עמו טעינה נמי הא כתיב הקם תקים עמו אלא מצוה מן התורה לפרוק בחנם ולא לטעון בחנם אלא בשכר רבי שמעון אומר אפילו לטעון בחנם ובגמרא מפרש טעמייהו וידוע דהלכה כת"ק וכן פסקו הפוסקים:ומ"ש אפי' אם הוא בטל ממלאכה לפיכך אם צריך להנות עמו ביותר משכרו אין לו אלא שכרו הראוי לו כן כתב שם הרא"ש וז"ל וטעינה אפילו הוא פנוי ובטל מכל מלאכה יכול הוא לומר איני רוצה לטעון בחנם אם לא תתן לי שכר ואם הוצרך לפסוק בשכר מרובה יותר מן השכר הראוי לו ליתן על טורח כזה לא יתן לו אלא כפי הראוי לו מידי דהוה אטול דינר והעבירני (ב"ק קיו.) דאין לו אלא שכרו:

סעיף ב

ומ"ש בד"א שהוא בטל ממלאכה אבל אם הוא עוסק במלאכה רשאי ליטול שכר על בטלתו ז"ל הרא"ש שם אבל פריקה והשבת אבידה בחנם ואם הוא פנוי אין רשאי ליטול שכר אבל אם הוא עוסק במלאכה והניח מלאכתו שמין כמה אדם רוצה לפחות משכרו ויניח מלאכתו ולטרוח בהשבת אבידה זו ובפריקה זו ונותנין לו עד כדי דמי אבידה והיינו אם עושה מעצמו אבל אין מחויב להניח מלאכתו להשיב אבידה ולפרוק ולפחות משכרו אבל אם יש שם ב"ד או הבעלים והם אומרים לו הנח מלאכתך והשב או פרוק ויתנו לך כל שכרו חייב ליתן לו כל שכרו אף אם פסק לו יותר מן הראוי מידי דהוה אטול

דינר בשכרך והעבירני דנותן לו את שכרו משלם דאמרינן פרק הגוזל בתרא (שם) מ"ש רישא ומ"ש סיפא אמר רמי בר חמא הכא בצייד השולה דגים מן הים דא"ל אפסדתן כוורא בזוזא וכיון שיש לו קצת הפסד יטול כל מה שפסק לו ואם הבעלים שם ולא התנה עמהם והניח מלאכתו מעצמו והשיב אבידה לא יטול אלא כפועל בטל לגמרי ואם היה בטל מסלע ולישב בטל היה נוטל דינר ולטרוח בהשבה היה נוטל ב' דינרים לא יטול אלא דינר דחכמים תקנו ליטול שכר על השבת אבידה כדי שיניח אדם מלאכתו וישיב אבידה אבל אם הבעלים עומדים שם לא הוצרכו לתקן כיון שיכול להתנות ואם לא התנה הפסיד ולא יטול שכר על השבתה אבל כפועל בטל לגמרי יטול דאנן סהדי דניחא להו לבעלים בהכי ודבר זה אנו למדים מדתנן בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא קטו:) שטף הנהר חמורו וחמור חבירו וכו' עכ"ל: ומ"ש רבינו ודינו כמו שפרשתי בהשבת אבידה הוא בסימן רס"ה והם דברי הרא"ש שהעתקתי בסמוך:

סעיף ג

פרק וטען פרק וטען אפילו כמה פעמים חייב משנה שם ויליף לה מדכתיב עזוב תעזוב אפילו ק' פעמים:

סעיף ד

ומ"ש היו הבעלים שם והלך וישב לו וא"ל הואיל ועליך מצוה לפרוק ולטעון עשה פטור שם במשנה ויליף לה מדכתיב עמו ובסמוך יתבאר בדברי רבינו דהא דפטור אינו אלא מטעם מצות פריקה אבל מ"מ חייב הוא מטעם צער בעלי חיים והרמב"ם שסתם וכתב בפי"ג מהלכות רוצח דפטור צ"ל שסמך על מה שפסק באותו פרק דין צער בעל חיים:ומ"ש אבל אם אין הבעלים שם או שהיה שם והוא זקן או חולה חייב שם במשנה אם היה זקן או חולה חייב וטעמא משום דכיון דאין בהם כח לסייע הו"ל כמאן דליתנהו:

סעיף ה

ומ"ש היה עליו יותר ממשאו חייב שם במשנה ר' יוסי הגלילי אומר אם היה עליו יותר ממשאו אינו זקוק לו שנאמר רובץ תחת משאו משאוי שהוא יכול לעמוד בו ומשמע בגמרא דרבנן פליגי עליה והלכתא כוותייהו וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהלכות רוצח:ומ"ש אבל אם היה החמור דרכו לרבוץ תמיד תחת משאו או שהוא עומד ומשאו עליו אינו חייב ברייתא שם (לג:) רובץ ולא רבצן רובץ ולא עומד והרי"ף(והרמב"ן) [והרמב"ם] ז"ל השמיטו זה וטעמא משום דאע"ג דפטורים באלו מטעם פריקה חייב בהם מטעם צער ב"ח וכמ"ש רבי' בסמוך:

סעיף ו

מאימתי חייב לפרוק ולטעון עמו משיראהו ראייה שהיא כפגיעה וכו' ברייתא (שם לג.):

סעיף ז

ומ"ש ולאחר שפרק וטען צריך ללכת עמו מיל וכו' גם זה ברייתא שם. (ב"ה) אלא שבברייתא כתוב פרסה וטעות סופר הוא בדברי רבינו: ומ"ש אבל צריך ליתן לו שכרו על זה שם אמר רבה בר בר חנה ונוטל שכר:

סעיף ח

היה כהן והבהמה בבית הקברות אינו מיטמא לסייעו משנה שם (לב.):ומ"ש וכן אם הוא זקן ואינו כבודו שיפרוק ויטעון וכו' שם במשנה (כט:) לענין השבת אבידה ובגמ' (ל.) לענין פריקה וטעינה:

סעיף ט

ומ"ש בשם הרמב"ם שאם הוא חסיד ועושה לפנים משורת הדין וכו' בפי"ג מהל' רוצח ולמד כן מעובדא דרבי ישמעאל ברבי יוסי דאיתא בפרק אלו מציאות שם:ומ"ש אבל א"א ז"ל כתב כיון דהתורה פטרה לזקן אין לו לזלזל בכבוד תורתו וכו' בפרק הנזכר וכבר כתב כן רבינו בסי' רס"ג לענין השבת אבידה:

סעיף צ

הפוגע בשנים אחד רובץ תחת משאו ואחד פרוק וצריך לטעון מצוה לפרוק תחילה משום צער ב"ח ואח"כ יטעון במה דברים אומרים בששניהם אהובים או שנואים אבל אם האחד שונאו ואחד אוהבו מסייע את השונא תחלה ואפי' לטעון כדי לכוף את יצרו ברייתא וגמרא שם (לב.) למ"ד צער ב"ח דאורייתא ופסקו כן הרי"ף והרא"ש וכ"פ הרמב"ם בפי"ג מהלכות רוצח ואהא דאמרינן בגמרא מצוה מן התורה לפרוק עמו בחנם ולא לטען עמו בחנם אלא בשכר כתב נ"י לפרוק בחנם איכא מ"ד בשאינו בטל מן הסלע אבל היה בטל נוטל לו כפועל דלא עדיף מאבידה וקרי כאן אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם אלא בבטל קא אמרינן דהוי בחנם ולפי זה טעינה בשכר אפילו באדם בטל ואינו מחוור בעיני הרנב"ר דכיון דאיכא בפריקה צער ב"ח אפילו בטל מן סלע חייב בחנם אבל טעינה הויא כשאר אבידה דבשכר כל שלא היה בטל אבל אם בטל בחנם. וכתב עוד כדי לכוף יצרו כתב הרמב"ן דלאו היינו שונא דקרא דהא אוקימנא בפרק ע"פ (קיג:) כגון דחזא ביה דבר ערוה דמצוה לשנאותו ולמה יכוף יצרו אלא הכא בשונא דעלמא עסקינן דעביד ביה איסורא כדשני ליה עכ"ל:

סעיף צא

קיי"ל צער ב"ח דאורייתא כבר נתבאר בסמוך:ומ"ש לפיכך אף במקום שאינו חייב לפרוק וכו' חייב משום צער ב"ח כ"כ שם הרא"ש וכבר כתבתי שכך נראה מדברי הרמב"ם ז"ל: ומה שכתב ונ"מ שאם יתן לו שכר שרשאי לקבלו כן כתב שם הרא"ש

ז"ל: כתב המרדכי בספ"ב דמציעא אהא דאמרינן צער ב"ח דאורייתא והא דאמר רבא כל שבשלו אינו פורק בשל אחרים אינו פורק נראה להר"מ דה"פ כל שבשלו אינו פורק כשמוצא פועלים לשכור לפרוק אינו פורק בעצמו בשל חבירו נמי אינו פורק היכא שמוצא חבירו לשכור לו פועלים אבל היכא שאינו מוצא פועלים לשכור לפרוק דבשלו פורק משום צער ב"ח דאורייתא בשל חבירו נמי פורק :

סעיף צב

יג (יד) אין חיוב טעינה אלא בישראל אבל לא בכותים אלא שחכמים אמרו בבהמת כותי אם הכותי שם צריך לטעון עמו משום איבה לפיכך אם בא להטעינו יין נסך אין צריך לסייעו דליכא איבה ובפריקה חייב אפילו אין הכותי שם משום צער ב"ח בס"פ אלו מציאות שם אהא דאמר רבא צער ב"ח דאורייתא לימא מסייע ליה (מציאות) כותי מטפל בה כבהמת ישראל אא"ב צב"ח דאורייתא מש"ה מטפל בה כבהמת ישראל אא"א צער ב"ח לאו דאורייתא אמאי מטפל בה כבהמת ישראל התם משום איבה הנ"מ דקתני אם היתה טעונה יין נסך אין זקוק לה אי אמרת בשלמא לאו דאורייתא משום הכי אין זקוק לה אא"א דאורייתא אמאי אין זקוק לה הכי קאמר ולהטעינה י"נ אין זקוק לה ופרש"י ה"ק ולהטעינה ולעולם דאוריי' ורישא תנא מטפל בה בין בפריקה בין בטעינה פריקה משום צער ב"ח וטעינה משום איבה ולהטעינה יין נסך דלאו צערא איכא ולא איבה איכא שיכול הוא להשמט ולומר דבר איסור הוא לנו אין זקוק לה:

סעיף צג

כתב הרמב"ם ז"ל בהמת כותי והמשא של ישראל אם הכותי מחמר אחר בהמתו אין זקוק לו וכן אם היתה הבהמה של ישראל והמשא של כותי חייב לפרוק ולטעון משום צער ישראל בפי"ג מהלכות רוצח ומסיים בה אבל בהמת הכותי ומשאו אינו חייב ליטפל בו אלא משום איבה:ומ"ש רבינו ואין דבריו מובנים לי ברישא שהכותי מחמר למה אין חייב לסייעו משום איבה וכו'. כתב החכם המרשים דבריו מובנים דברישא כיון שהמשאוי של ישראל לא חיישינן לאיבה והיינו טעמא דמקשי בגמרא בהמת כותי ומשאוי ישראל אמאי וחדלת ול"ק ליה דילמה טעמא משום איבה אבל אם הישראל שם חייב אפי' לטעון ולא משום דין פריקה וטעינה דודאי תורה לא משתעי אלא בשהכל של ישראל אלא משום צערא דישראל חייב נמי משום צערא דהבהמה והוי טעמא דסיפא דכיון דאין הכל של ישראל אין כאן מצות פריקה וטעינה כלל ומשום צערא דישראל שייך אפי' בטעינה חיוב דאילו בפריקה צערא דבהמה נמי איכא אי נמי נקט בסיפא טעמא דצערא דישראל משום טעינה לחוד דסליק מיניה עכ"ל ואין דבריו מחוורים שכתב אבל אם הישראל שם חייב אפילו לטעון ולא משום דין פריקה וטעינה וכו' אלא משום צערא

דישראל וכו' ומנא לן דחייב משום צערא דישראל אם לא משום שהתורה הזהירה על פריקה וטעינה ועל רבינו יש לתמוה למה לא הקשה על הרישא דליחייב לפרוק משום צער בעלי חיים וזה בעצמו קשה גם על החכם המרשים שכתב דברישא כיון דהמשאוי של ישראל לא חיישינן לאיבה והא בלא טעמא דאיבה קשה אמאי כתב דאינו זקוק לה דמשום צער ב"ח ליחייב מיהא לפרוק ולי נראה דמעיקרא ל"ק מידי דהרמב"ם חיוב ופטור מטעם טעינה ופריקה בלחוד אתא לאשמעינן דאילו חיובו משום איבה בסוף דבריו אשמועינן שכתב אינו חייב להטפל בו אלא משום איבה וכן מה שהוא חייב לפרוק משום צער ב"ח סמך על מ"ש בסוף הפרק הפוגע בשנים וכו' מצוה לפרוק בתחלה משום צער בעלי חיים ולישנא דגמ' הכי איתא ת"ש בהמת עכו"ם ומשאוי ישראל וחדלת ואי אמרת צער בעלי חיים דאורייתא אמאי וחדלת עזוב תעזוב מיבעיא ליה לעולם צער ב"ח דאורייתא התם בטעינה אי הכי אימא סיפא בהמת ישראל ומשאוי עכו"ם עזוב תעזוב ואי בטעינה אמאי עזוב תעזוב משום צערא דישראל אי הכי אפילו רישא נמי רישא בחמר עכו"ם סיפא בחמר ישראל מאי פסקא סתמא דמילתא אינש בתר חמריה אזיל ואע"ג דמקשי עלה והא חדלת ועזוב תעזוב בפריקה הוא דכתיב אלא הא מני ר"י הגלילי היא דאמר צער בעלי חיים לאו דאורייתא מ"מ שמעינן מינה וממאי דשקלינן וטרינן בה לדידן דקיי"ל צער ב"ח דאורייתא:

סעיף צד

חמורים שרגליו של אחד מהם רעועות אין חביריו רשאין להקדים ולעבור מעליו וכו' עד עושין פשרה ביניהם תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש ז"ל בר"פ אחד דיני ממונות:

סעיף צה

ומ"ש וכן שתי ספינות שפוגעות זו בזו בנהר וכו' עד שתחזור לאחוריה בריתא שם: (ב"ה) וכתוב בה תדחה קרובה ופירש"י קרובה לעירה ורבינו כתב תדחה שאינה קרובה פירושו שאינה קרובה למקום שהולכים לו: והרמב"ם כתב כל זה בסוף הלכות רוצח וכתוב בהשגות חמורים שרגליו של אחד מהם רעועות אין חביריו רשאים להקדים ולעבור מעליו פירוש אין חביריו רשאים לדרוס עליו ולעבור אבל אם נפל רשאין ודוקא בחמור אבל באדם לא: (ב"ה) ודבר תימה הוא שיהא להם רשות לדרוס עליו ולהניחו נ אא"כ נפל:

סעיף צו

שיירא ההולכת במדבר ועמד עליה גייס לטרפה וכו' ברייתא בסוף ב"ק (קיו:) ופרש"י לטרפה לבזזה ולישנא דברייתא גבי שכרו תייר מחשבין אף לפי נפשות פי' רש"י אף לפי נפשות שטעות הדרך במדבר סכנת נפשות היא וכתב הרא"ש חצי שכר התייר יטילו על

הממון וחצי האחר יטילו על הנפשות עכ"ל והא דקתני רישא עמד עליה גייס לטרפה צ"ל דלא היו באין אלא על הממון בלבד וכפרש"י לטרפה לבזזה שאם היו באים גם על עסקי נפשות מ"ש משכרו תייר דמחשבין אף לפי נפשות ואמאי דקתני לא ישנו ממנהג החמרים פרש"י שאם נהגו לגבות לתייר לפי ממון או לפי נפשות עושין:

סעיף צז

ומ"ש רשאין החמרים להתנות וכו' עד אין נותנין לו חמור אחר שם בברייתא: ומ"ש ואם אמר תנו לי דמי חמורי וכו'. שם אהא דקתני רשאין החמרים להתנות שכל מי שיאבד לו חמורו יעמידו לו חמור אחר ואם אמר תנו לי ואני לוקח אין שומעין לו פשיטא לא צריכא דאית ליה חמרא אחרינא מהו דתימא הא קא מנטר ליה קמ"ל שאני נטירותא דחד מנטירותא דבי תרי ופירש רש"י אין שומעין לו שמא לא יקח החמור והם לא התנו אלא כדי שיקח החמור מוסר נפשו לשמור עמהם בלילות מן החיות והלסטין חד מנטר ליה האחד אני יכול לשמור יפה אבל איני יכול לשמור כולם קמ"ל דאמרינן ליה לא כל שכן דהשתא מסרת נפשך טפי:

סעיף צח

ספינה המהלכת בים ובקשה ליטבע וזרקו בים להקל ממשאה וכו' עד סוף הסימן ברייתא שם ובגמרא אם פירש למקום שאין הספינות הולכים אין מעמידין פשיטא לא צריכא דבניסן מרחקי חד אשלא ובתשרי מרחקי תרי אשלי וקא אזיל ביומי ניסן למקום תשרי מהו דתימא דוושיה נקיט ואזיל קא משמע לן:

סימן רעג

סעיף א

כל דבר של הפקר כל הקודם בו זכה בו לא שנא היו לו בעלים והפקירוהו ל"ש דבר שהוא מופקר ועומד פשוט הוא:

סעיף ב

ומ"ש והוא שיפקירנו בעליו הפקר גמור אבל אם אינו מפקירו אלא לעניים ולא לעשירים לא הוי הפקר בפ"ו דפאה ב"ש אומרים הפקר לעניים הפקר וב"ה אומרים עד שיופקר אף לעשירים וידוע דהלכה כב"ה ופר"ש אינו הפקר וחייב במעשר ואם קדם עני וזכה לא עשה כלום כדמוכח בפרק אלו מציאות (בבא מציעא ל.) בעובדא דרבי ישמעאל ברבי יוסי:

סעיף ג

כתב הרמב"ם ההפקר הרי הוא אמר דבר זה הפקר וכו'. וכתב כנדר ואסור לחזור בו וכו' עד גם השני וכו' הפקר בפ"ב מהלכות כריב"ל לגבי רבי יוחנן בפ' נדרים:

סעיף ו

ומ"ש עבדיו הגדולים זכו בעצמן קטנים כל הקודם בהם זכה אין בהם בפ"ק דקדושין גבי גר שמת (כג.):

סעיף ז

ומ"ש דבר זה הפקר וזה הרי השני ספק הפקר בפ"ק דנדרים (ז.) איבעיא לן אי יש יד להפקר או לא ולא איפשיטא ומפורש שם בגמרא דאי אמר האי ליהוי הפקר והאי נמי הפקר מעליא הוי כי איבעיא לן היכא דאמר האי ליהוי הפקר והאי מי אמרינן והאי נמי ליהוי הפקר קאמר או דילמא והאי למילתא אחריתא קאמר ודיבורא הוא דלא אסקיה:

סעיף ח

וכתב עוד ד"ת אפילו הפקר בפני אחד הוי הפקר וכו' בפ' הנזכר טעמו מדגרסינן בס"פ אין בין המודר (כא:) אמר רבי יוחנן כל המפקיר בפני שלשה הוי הפקר בפני שנים לא הוי הפקר ורבי יהושע בן לוי אמר ד"ת אפילו באחד הוי הפקר ומאי טעמא אמרו בשלשה כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים וקיי"ל דהלכה כרבי יהושע בן לוי לגב רבי יוחנן וכן פסקו הרא"ש והר"ן ז"ל אלא שהרא"ש כתב הילכך הוי הפקר מן התורה אפילו באחד וה"ה נמי אפי' בינו לבין עצמו וא"ת דכיון דמד"ס אינו הפקר עד שיפקירנו בפני שלשה מאי נפקא מינה במה שכתב הרא"ש דאפי' בינו לבין עצמו הוי הפקר יש לומר דנ"מ לענין אם השאיל בהמתו לעכו"ם ולא החזירה לו קודם השבת שיפקירנה בינו לבין עצמו ודיו וכן מבואר שם בדברי התוס' והרא"ש ז"ל ובפסקיו שם כתב שזהו דעת רבינו שמשון והאריך לתת טעם לדבריו:

סעיף ט

דבר של הפקר ובא אחר וישב אצלו לשמו' והביט בו שלא יטלנו אחר לא קנאו וכו' בסוף מציעא (דף קיח:) אסיק רבא כלישנא בתרא דהבטה בהפקר לא קני: (ב"ה) ופסקו הרמב"ם בפ"ב מנדרים ושם כתב כל דיני הפקר (י) ואיזהו דבר מופקר ועומד כגון המדברות והימים והנהרות וכו' כל אשר בהם לפיכך הצד דג מן הנהרות וכו' זכה בהם כ"כ הרמב"ם בפ"א מה' זכייה ופשוט הוא:

סעיף יא

יב כתב הרמב"ם ז"ל אע"פ שאין אדם רשאי לפרוס מצודה בשל חבירו לצוד חיה או עוף אפילו הכי אם פירש וצד קנה ואם בעל השדה עומד בצד שדהו ואומר יזכה לי שדי קנה בעל השדה ואין לבעל המצודה כלום אבל הצד בביבר שיש לו לבעלים וכו' הרי זה גזל בפרק הנזכר:ומ"ש רבינו ונראה דאפילו עומד בתוך שדהו לא זכתה לו אלא אם כן הוא בענין שהוא יכול לקחתם בתוך השדה ואז זכתה לו שדהו אפילו לא אמר

כלום אין כוונת רבינו להקשות על דברי הרמב"ם שהרי כתב בסימן רס"ח שהרמב"ם סובר דאי אמר זכתה לי שדי קנה ואי לא לא קנה ואע"ג דהרא"ש פליג ואמר שאף ע"פ שלא אמר קנה אינו בדין להקשות להרמב"ם מסברת הרא"ש לכן צריך לומר שלא בא רבינו כאן אלא לגלות דעתו ובשיטת הרא"ש אביו ורביה אמרה וכבר נתבאר בסי' רס"ח שכדברי הרמב"ם ז"ל נקטינן והראב"ד כתב על דברי הרמב"ם ואיך לא חילק בין צבי רץ כדרכו וגוזלות מפריחין לשאינן מפריחין והלא המשנה חלקה בהן וכתב עליו ה"ה והלא דין שהוא במציאה כבר נתבאר פי"ז מה' גזילה ושם כתב חילוק המשנה אבל כאן דין אחר הוא זה והענין פירש מצודה ונצוד בו חיה או עוף ואחר שנצוד קודם שבא זה ונטלה אמר הלה זכתה לי שדי וכיון שהוא עומד בתוך שדהו זכה בו לפי שזה שפירס מצודה בשדה חבירו שלא ברשות לא תקנו חכמים שיהיה בהן גזל מפני דרכי שלום שלא אמרו אלא בפורס במקום הפקר שהוא רשאי לצוד שם אבל בפורס שלא ברשות ודאי לא תדע לך שהרי אמרו שם דבמצודה שיש לה תוך הלוקח משם הוא גזלן גמור ואי ברשות חבירו ודאי כליו של אדם ברשות חבירו לא קנה וקל וחומר הוא מכליו של לוקח ברשות מוכר שאע"פ שיש שם דעת אחרת מקנה דלא קנה אלא ודאי בפורס שוא ברשות אפי' יש למצודה תוך קנה בעל הקרקע ואם היא חצר המשתמרת קנה לאלתר ואע"פ שהפורס מצודה גרם להיות נצודין ואם אינה משתמרת בעומד בתוך שדהו ואמר זכתה לי קנה זה נ"ל לדעת המחבר ונכון בעצמו עכ"ל. ומ"מ עדיין צ"ע מהיכן למד הרב ז"ל חילוק זה:

סעיף יג

דגים שקפצו לתוך הספינה קנאם בעל הספינה ולא חשבינן לה חצר המהלכת וכו' בפ"ק דמציעא (טו:):

סעיף יד

מי שפירש מצודה לצוד וצד חיה ועוף ודגים ובא אחר ונטלה ממנו וכו' פ' הניזקין (גיטין נט:) תנן מצודות חיות ועופות ודגים יש בהם גזל מפני דרכי שלום ר"י אומר גזל גמור ובגמרא (ס:) באוזלי ואוהרי כ"ע ל"פ כי פליגי בלחי וקוקרי. ופרש"י אוזלי. רשתות של חוטים שיש להם תוך: כ"ע לא פליגי. דכיון דיש להם תוך קנו לו כליו והוי גזל גמור לחי. חיכים: קוקרי. שאר מצודות ומכשולים. וידוע דהלכתא כת"ק: עני המנקף בראש האילן ומשיר פירותיה וכו' גם זה שם במשנה (נט.) עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום רבי יוסי אומר גזל גמור ופי' רש"י מנקף חותך ובגמרא (סא.) תנא אם ליקט ונתן ביד הרי זה גזל גמור ופי' רש"י אם ליקט ונתן על גבי קרקע ביד הואיל ומטו לידיה גזל גמור הוא:

סעיף טו
שחלים הגדלים בשדה פשתן מותרים לכל אדם ליטלם וכו' בפרק המקבל (בבא מציעא דף קז.) א"ר יהודה הני תחלי דבי כיתנא אין בהם משום גזל עומדות על גבולין יש בהם משום גזל ואם הוקשו לזרע אפילו דבי כיתנא יש בהם משום גזל מאי טעמא מאי דאפסיד אפסיד:

סעיף טז
כל שדה שיש בו כלאים וכו' הרי הוא הפקר וכל הקודם לזכות בזרעים שבה קנאם בריש שקלים תנן באחד באדר משמיעין על הכלאים ובט"ו בו הוי מפקירים כל שדה שיש בו כלאים ובריש מ"ק מפרש דלא הוי מפקירין אא"כ מצאו בה אחד מכ"ד ממין אחר. ומ"מ יש לתמוה על רבינו למר כתב הרי הוא הפקר דמשמע דממילא הוי הפקר והתם משמע דב"ד מפקירין אותו שדה אבל ממילא לא הוי הפקר:

סימן רעד

סעיף א
עוד יש דברים המותרים אע"פ שאינם הפקר משום תקנת יהושע וכו' כל סימן זה הוא בסוף פרק מרובה (בבא קמא פא.):

סעיף יב
ומ"ש והרואה את חבירו שיש לו חבית של דבש שנסדקה וכו' ז"ל התלמוד תנאי ב"ד שיהא זה שופך את יינו ומציל את דובשו ופר"י רשאי בעל הדבש לשפוך את היין אבל בעל היין אם שופך את היין מדעתו יכול לומר בעל הדבש לא מרצוני נעשית ולא הייתי שופך כי הייתי דוחק ומציל ואין לו אלא שכרו:ומ"ש וכתב רב אלפס שאין הלכה לא כר' יהודה ולא כרבי ישמעאל בפרק הגוזל בתרא כתב כן והביא ראיה לדבריו והרא"ש דחה ראיותיו וכתב דאיפשר דהלכתא נינהו ועיין בדברי רבינו בסימן ש"ס והרמב"ם בפ"ה מה' נזקי ממון כתב תקנות שתיקן יהושע והשמיט לדר' יהודה ודרבי ישמעאל ובפ"ו מהלכות גזילה פסק בהדיא דלא כר' ישמעאל ובפי"ג מהלכות נזקי ממון פסקה לדרבי יהודה ונראה שדעתו כדעת הרי"ף ומ"מ מדחזינן בפרק המניח מהדרי אמוראי בתראי לאוקמי מתניתין כרבי יהודה הלכה כוותיה ומיהו במאי דקאמר שהוא מתקנת יהושע לית הלכתא כוותיה אלא כסתם ברייתא דסוף פרק מרובה דעשר תקנות תיקן ולא מני האי בהדייהו ומש"ה השמיטה בפ"ה מהל' נזקי ממון:

סעיף יג
עובד כוכבים שמכר קרקע לישראל וקבל הדמים ולא כתב לו את השטר הרי הוא כהפקר וכו' נתבאר בסי' (קצ"ו) [קצ"ד]:

סימן רעה

סעיף א

ב גר שמת ולא הוליד בישראל אחר שנתגייר אע"פ שהוליד בנים בעודו עובד כוכבים אין יורשים אותו וכל הקודם בהם זכה זה פשוט בכמה מקומות מהם פרק חזקת (בבא בתרא מב:) ופ"ק דקדושין (יז:) ובפרק מי שמת (בבא בתרא קמט.) גבי עובדא דאיסור גיורא הו"ל י"ב אלפי זוזי ביד רבא משמע דאפילו היה לו בן שלידתו בקדושה כיון שהורתו היתה שלא בקדושה אינו יורשו :

סעיף ג

ומ"ש ואין בעל המצר יכול לסלקו וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"א מהלכות זכייה אין בעל המצר יכול לסלקו בדמים שזו כמתנה היא:

סעיף ד

שאלה לא"א ז"ל גר שמת ואין לו יורשים ובזבז ישראל נכסיו אם חייבים הם בקבורתו וכו' בכלל ט"ו:

סעיף ה

ומ"ש הרא"ש בשם הר"מ דאלמנה שגבתה כל הנכסים בכתובתה אינה חייבת בקבורת בעלה עיין בהריב"ש סי' ק"ד ובתשובות הרשב"א אלף וק"ג ובתשובות להרמב"ן סימן ס"ד ונתבאר בטור אבן העזר:

סעיף ו

היה לגר הרבה שדות זה אצל זה ואין דבר מפסיק ביניהם החזיק באחד מהם לקנות כולם קנה כולם אפי' במכוש אחד לא פירש לקנות כולם אלא החזיק סתם לא קנה במכוש אחד אלא כמלוא מענה וכו' בפ' חזקת (בבא בתרא נד.) איתמר שדה המסויימת במצריה אמר רב הונא אמר רב כיון שהכיש בה מכוש אחד קנה כולה ושמואל אמר לא קנה אלא במקום מכושו ושאינה מסויימת במצריה עד כמה אמר רב פפא כד אזיל תיירא דתורי והדר. ופירש ר"ש המסויימת במצריה. שיש לה מצר בד' רוחותיה: כיון שהכיש בה. וחפר במרא מכוש א' הכאה אחת בקרקע קנה כולה דהיינו רפק בה פורתא. והלכתא כרב דהא רב נחמן עבד עובדא כוותיה וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל וכן פסק הרמב"ם בהלכית זכייה וכד אזיל תיירא דתורי והדר פר"ש כשיחרוש צמד בקר שורה אחת מקצה גבול השדה ועד קצהו והדר ובחזירתו יעשה עוד שורה אחת דהיינו שתי שורות ע"פ כל השדה משפתו אל שפתו ממזרח אל מערב מתוך כך קנה כל השדה גם מן הצפון לדרום דכיון דחרש ב' שורות ע"פ כל אורך השדה או על כל רחבו כאילו חרש כולו שהרי החזיק בו מראשו ועוד סופו והתו' דחו פי' זה ופירשו כמה יקנה במכוש אחד

כשיעור מדת תלם והם היו יודעים מדת התלם כמה היה אורך שלו דבשדה גדולה לא היו חורשים במענה א' כל אורך השדה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ' א' מהל' זכייה וכתב ה"ה שכן פי' הרשב"א ז"ל וכן פירשו הרמב"ן והר"ן ז"ל וכן פי' הרא"ש וז"ל קנה במכוש אחד כשיעור מענה לאורך השדה ולרחבו ואם ניכש בגבולי השדה באמצע השדה קנה מלוא מענה לימינו ומלוא מענה לשמאלו ומלוא מענה לפניו מרובע כגון אם המענה מאה אמה קנה ק"ק אמה על ק' ואם ניכש באמצע השדה קנה ק"ק על ק"ק:ומ"ש בד"א בשדה בית הבעל אבל בבית השלחין קונין במכוש אחד כל מה שנקרא על שם הגר וכו' ואם הוא מסויים במצריו כגון שיש ביניהם דבר המפסיק כל מה שהוא בתוך המצר קונה במכוש אחד וכו' שם אמר רב אסי אמר רבי יוחנן המצר והחצב מפסיקין בנכסי הגר אין שם מצר ולא חצב מאי הירש רב מרינוס משמו כל שנקרא על שמו ה"ד אמר רב דקרו ליה ביה גרגותא דפלניא וכתב הרא"ש י"מ דקאי אפאה ואטומאה אבל אנכסי הגר לא קאי דהא אמרינן לעיל כד אזיל תיירא דתורי והדר וי"ל דקאי שפיר אקנייה דנכסי הגר ולעיל מיירי בשדה בית הבעל והכא מיירי בשדה בית השלחין מדקאמר דקרי לה גרגותא דפלניא וכן סברת רב אלפס מדהביא זה לפסק הלכה וכן ההיא דלעיל ופירושא קמא עיקר כדמוכח בתוספתא דטהרות עכ"ל ומשמע שסובר רבינו שלא כתב הרא"ש דפירושא קמא עיקר לדחות פירוש שני אלא היינו לומר דאף פירושא קמ' עיקר וכ"כ הרמב"ן והר"ן דההיא דלעיל בשדה בית הבעל והא דהכא בשדה בית השלחין וכפר"ח: והרמב"ם כתב בפרק א' מהלכות זכייה כלשון הזה בקעה גדולה שיש בה שדות רבות וכולן של גר א' ולא היה ביניהם לא מצר ולא חצב ולא דבר מדברים המפסיקים ובא אחד והחזיק במקצת הבקעה לקנות את כולה כל הנקרא על שם אותו גר קונה אותו וכתב ה"ה ז"ל בהשגות א"א אינו כן שהרי כבר אמרו בגמרא כל שנקרא על שמו ה"ד דאמרי בי גרגותא דפלניא ופי' ר"ח שדה בית השלחין ששותה מגרגותא חדא ע"כ ועתה אבאר כוונת שניהם כתב רשב"א ז"ל וא"ת והא לעיל אמר כד אזיל תיירא דתורי והדר וי"ל דההיא משמיה דרב והא משמיה דרבי מרינוס ופליגי ויש מתרצים דלא פליגי ודרב בשדה לבן ור' מרינוס בשדה בית השלחין וכך פר"ח וזו היא כוונת הר"א ודעת המחבר נ"ל דע"כ לא אמרו כד אזיל תיירא דתורי והדר אלא כשקנה במכוש אחד ושם אינו קונה אלא זה השיעור אבל כאן הוא כשהחזיק בחזקה אחרת כגון הדברים המתבארים בפ"ב וזהו שכתב והחזיק במקצת הבקעה אין מכוש אחד חזקה לקצתה וכן נראה דעת ההלכות שלא חילקו והביאו שתי המימרות עכ"ל ולי נראה. דאפשר עוד לחלק דהא דר'

מרינוס בשנתכוין לקנות את כולה וכמבואר בדברי הרמב"ם וההיא דלעיל בשנתכוין לקנות סתם ולא פירש שכוונתו לקנות את כולה:

סעיף ז

היו לו ב' שדות חלוקות במצר והחזיק בא' לקנותה וכו' עד אף פנימי לא קנה בפרק הנזכר (נג:): ומ"ש ורב אלפס נתן לפנימי כל דין החיצון טעמו מפני שהוא גורס בפנימי החזיק לקנות אותו ואת החיצון פנימי קנה חיצון לא קנה ורשב"ם גורס בזו קנה שתיהן והטעם משום דכיון דחיצון משועבד לפנימי לדריסת רגל הוא בטל לגבי הפנימי להיות נקנה בחזקתו כל שנתכוין לקנות גם אותו והכריע הרא"ש כגירסת רשב"ם וגם ה"ה בפ"א מהלכות זכייה כתב דקצת נראה כגירסת רשב"ם והר"ן כתב שגירסת הרי"ף והרמב"ם היא גירסת הגאונים ונ"ל דכל כה"ג הקדמונים היו בקיאים יותר בגירסאות וכוותייהו נקטינן:

סעיף ט

כיצד היא החזקה בנכסי הגר כדרך שמחזיק הלוקח כגון נעל גדר ופרץ כל שהוא משנה שם (מב.): ומה שאמר כדפרישית לעיל הוא בסי' קצ"ב:ומ"ש ויש שהיא חזקה בלוקח ואינה חזקה בנכסי הגר כגון אכילת פירות דבלוקח הוי חזקה אבל לא בנכסי הגר וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"במה' זכייה וכתב ומעשה באשה אחת שאכלה פירות דקל י"ג שנה ובא אחד והחזיק באילן ובעבודה שעבד בגוף האילן ובא מעשה לפני חכמים ואמרו זה האחרון קנה ונראה שפירש כן בההוא עובדא דמייתא בפ' חזקת (בבא בתרא נד.) ההיא איתתא דאכלה דיקלא בתפישת' י"ג שנין אתא ההוא רפק תותיה פורתא אתא לקמיה דלוי אוקמיה בידיה אתאי קא צווחא קמיה א"ל מאי אעביד לך דלא אחזקת כדמחזקי אינשי ואע"פ שרשב"ם פי' בתפישתה פ"א מ"מ גם הוא כתב גבי האי מאן דשדא ליפתא בי פילי דארעא דאכילת פירות אינה קונה ולא הויה חזקה לקנות שהרי עושה בלקיטת הפירות ולא באכילתם שום תיקון בקרקע שיהא דומה לנעל וגדר ופרץ: ומ"ש לפיכך המוצא שדה הגר חרושה וזרעה ולא כיסה אחר הזריעה וצמחה ואכלה לא הוי חזקה שם אמר רב יהודה האי מאן דשדא ליפתא בי פילי דארעא דגר לא הוי חזקה מ"ט בעידנא דשדא לא הוי שבחא השתא דקא שבח ממילא קא שבח: ניקה השדה מעצים ועשבים שבה אם כיון לתקנה לזריעה ומעשיו מוכיחים וכו' מימרא שם:ומ"ש ואפי' שכיון לתקנה וגם מיתקנה בכך שצריכים שיהיו מעשיו מוכיחים שמכוין לתקן הקרקע כ"כ שם הרא"ש:ומ"ש כרת הגפנים ושריגי האילן אם ניכר שכיון לתקנה כגון שכרת מכל צד קנה וכו' השוה פני השדה אם ניכר שכיון לתקנה לזריעה וכו' מימרא

שם:ומ"ש בשם הרמ"ה דה"ה נמי בלוקח ומ"ש בשם רבינו האי דלוקח קונה בכל ענין וכו' רבינו ירוחם בני"א הסכים לדעת רבינו האי:

סעיף י

יא הבונה פלטרין בנכסי הגר ובא אחר והעמיד להן דלתות הראשון לא קנה וכו' והשני המעמיד הדלתות קנה וכו' מימרא בפרק חזקת (בבא בתרא נג:) ופר"ש דטעמא משום דכל זמן שלא העמיד מאי קא עביד מעיקרא עיילי ברווחא והשתא נמי עיילי לה ברווחא:ומ"ש וכגון שעשה הדלת ונעלה והוא הדין אם עשה הראשון גם הדלתות ולא נעל ובא השני ונעל קנה הרא"ש כתב בפרק חזקת אהא דתנן נעל וגדר ופרץ כל שהוא הרי זה חזקה ופירש דנעל היינו תיקון מנעול שקבע מנעול בדלת לנעול בו אבל סגר דלת ונעלו במפתח בנכסי הגר לא הוי חזקה דאין זה אלא כמבריח ארי מנכסי חבירו וליתא דהא אמרינן בפרק הזורק וכו' וא"ת והא אמרינן לקמן הבונה פלטרין בנכסי הגר ובא אחר והעמיד בה דלתות קנה דמשמע דבנעילה לחודא לא קנה אם לא שגם הדלתות העמיד דאין נראה לפרש דקני בהעמדת דלתות לחודייהו בלא נעילה דמ"ט לא קני קמא משום דליבני בעלמא הוא דאפיך לפי שיכול אדם ליכנס דרך הפתח ואם כן העמיד דלתות לא יועיל מהאי טעמא דמה עשה עדיין יכולים ליכנס כל זמן שלא נעל ונ"ל די"ל דה"ה נמי בנעל בלא העמיד נמי קנה והא דנקט והעמיד להם דלתות אורחא דמילתא נקט דהמעמיד דלתות הוא הנועל ואם איתא דקמא העמיד הוא נמי נעל וקנה עכ"ל וכך הם דברי רבינו אבל מדברי הרמב"ם בפרק ב' נראה דדוקא בהעמדת דלתות קנה כפשטא דלישנא וז"ל ה"ה בפ"ב מהלכות זכייה כתב הרשב"א נראין דברי ר"י הלוי ן' מיגא"ש ז"ל שכתב דלא חפר הראשון יסודות שחפירת קרקע ליסודות כניר את השדה שמתקנו לזריעה ואע"פ שלא זרעה קנה ולא אמרו כאן אלא בבונה ע"ג קרקע שלא תיקן כלום בגוף הקרקע וגם לא גמר הבנין שהרי עדיין פרוצים הם וזה שבא והעמיד דלתות גמר את התיקון ומיהו אם הראשון עשה מהם מקום ראוי להעמיד שם בהמות או תרנגולים קנה כדתנן עשה מקום לבהמתו גבוה עשרה טפחים וכן לתנור וכן לכירים עשה מקום לזבלו גבוה ג' או עמוק ג ואמר עולא דבכי האי בנכסי הגר קנה עכ"ל וכבר נתבאר זה בדברי המחבר באומרו ואין צורת אותו בנין מועלת לו ומ"מ לא נתבאר בדברי המחבר אם השני קונה גוף הקרקע לבד או כל מה שבנה הראשון ואיני יודע במה קנה מה שבנה הראשון אא"כ נאמר שכיון שבנה בנכסי הגר בלא חזקה אף הכל הוא כהפקר כיון שלא כיון להחזיק וצל"ע אח"כ מצאתי לר"י ן' מיגא"ש שכתב היינו טעמא מכיון שבנה הראשון פלטרין שלו נעשו מכלל נכסי הגר שהרי הוא עצמו יצאו מרשותו משעה

שבנאן בנכסי הגר וממילא נעשו מכלל נכסי הגר הילכך כשבא זה האחר והעמיד בהן דלתות קנה ע"כ נראה מדבריו שקנה הכל מהטעם שכתבתי עכ"ל. ומ"ש כבר נתבאר זה בדברי המחבר לא קאי אלא למה שכתב בסוף דבריו אם הראשון עשה מהם מקום גמור ראוי להעמיד שם בהמות או תרנגולים קנה דאילו למה שכתב בתחלת דבריו דלא חפר הראשון את היסודות וכו' אין לשון זה מוכיח כלום ולא הוה ליה להביא אלא ממה שכתב שהראשון לא עשה בגוף הארץ כלום וכן כתב הר"ן ז"ל כתב הרא"מ דדוקא כגון שלא חפר הראשון את היסודות (האלו) [הא אילו] חפר הראשון את היסודות קנה וכך מטין דברי הרמב"ם תלמידו שכתב קנה האחרון שהראשון לא עשה בגוף הארץ כלום עכ"ל ואף על פי שהרמב"ן והרא"ש חולקים ואומרים שאע"פ שחפר הראשון יסודות לא קנה שאין חפירת הקרקע קונה אלא בשדה שהיא עשויה לחרישה והוא שבחה אבל בבנין אין השבח בחפירה ע"כ אנן כהנך רבוותא נקטינן דרבים וגדולים נינהו:ומ"ש ה"ר ישעיה והעצים והאבנים בין אם הם שלו או של גר וקנאם כבר בהגבהה חייב השני ליתנם לו וכו' זה לשון נ"י מ"מ שמין לו כיורד ברשות וידו על העליונה וזוכה בלבנים דהא נתכוין לקנותם ע"כ דיון שבנה מהם הריטב"א ז"ל עכ"ל:ומ"ש בשם הרמ"ה שאם הלבנים היו של גר אע"פ שהגביהם ראשון לא קנאם וכו' ומ"ש בשם הרא"ש ז"ל דלא משכחת לה דקנה השני אלא כשבנה הא' בלבני הגר על ידי פועלים וכו':

סעיף יב

המוצא המוצא פלטרים בנויים ועומדים והוסיף בהן אפילו ציור או כיור של אמה על אמה כנגד הפתח קנה מימרא בפרק חזקת שם והגירסא הוא סיוד ופר"ש טוח בסיד וכך היא גירסת הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות זכייה ומ"ש בלשון רבינו ציור טעות סופר הוא וכתב עוד רשב"ם כיור ציורין מחוקין על הקיר וכנגד הפתח דרך כניסת פתת הבית בכותל שכנגדו דשם נראה יותר לנוי אבל במקום אחר טפי מאמה בעי עכ"ל ומדברי הרמב"ם בפ"ב נראה דדוחא כנגד הפתח אבל שלא כנגד הפתח אפילו טפי מאמה נמי לא: ומה שאמר וכן אפילו לא צר בהן אלא צורה אחת וכו' שם (נד.) אמר רב הצר צורה בנכסי הגר קנה ופר"ש הצר צורת חיה או עוף בנכסי הגר בכותל הבית אבל סיוד וכיור דאמרן לעיל אמה כנגד הפתח לאו היינו צורת בריה אלא ציורים בעלמא מעשה פרחים אבל צורת חיה או עוף חשובה ודי באחת ולא בעינן אמה ולא כנגד הפתח:

סעיף יג

המציע מצעות בנכסי הגר ושכב עליהם קנה וכו' מימרא דרב ששת שם (נג.) המציע מצעות בנכסי הגר קנה ופי' ר"ש המציע מצעות ושכב שם על הקרקע בנכסי הגר קנה

שנהנה גופו מן הקרקע. וכ' הרא"ש אבל אם ישב בבית או מצא מצעות מוצעות ושכב עליהם לא קנה דתשמיש חשוב בעינן ויראה דאם ערך שולחן ואכל דקנה:

סעיף טז

היתה מחיצה בנויה בנכסי הגר ובא אחר ובנה עליה מחיצה להחזיק בו לא קנה אפילו נבלעו מחיצות התחתונות וכו' בסוף פרק שני עירובין (ד' כה.) איתמר העושה מחיצה ע"ג מחיצה בנכסי הגר לא קנה בעי רבה בר בר חנא נבלעו מחיצות התחתונות והעליונות קיימות מהו למאי אילימא לנכסי הגר היינו דאמר רבי ירמיה ביראה אמר רב יהודה האי מאן דשדא ליפתא אפילו דארעא דגר ואתא ישראל אחרינא רפק ביה בתרא קני קמא לא קני מאי טעמא בעידנא דשדא לא קא שבח כי קא שבח ממילא קא שבח ופירש רש"י וה"נ כיון דבשעתא דהחזיק לאו חזקה היא כי הדור הוו מחיצות ממילא הוא דהוו ולא איהו דעביד:

סעיף יז

יח היה גודר ופורץ ולא כיון להחזיק כגון שהיה סבור שהוא שלו ונמצא של גר לא קנה אבל אם היה סבור לזכות בנכסי גר פלוני ונמצא שלא היה שלו אלא של גר אחר קנה מאחר שכיון לקנות פשוט ביבמות פרק ר"ג (יבמות נב:):

סעיף יט

משכונו של ישראל ביד הגר ומת הגר ובא אחר והחזיק בו מוציאין אותו מידו וכו' מימרא בפרק הפרה (מט:):

סעיף כ

ומ"ש וה"ה אם יש לו משכונת קרקע וכו' ז"ל ספר התרומות בסוף שער מ"ט יש לברר אם יש לגר שטר חוב על משכונת קרקע מוחזקת אם דינו כמשכון דמטלטלין דכיון דמתפקע שעבודיה ובעלים זוכים בו מיד שזה פירש למיתה וזה פירש לחיים ומסתברא דה"נ פקע שעבודיה:

סעיף כא

משכונו של גר ביד ישראל ובא אחר והחזיק בו הראשון קונה כנגד מעותיו והשני קונה המותר במה דברים אמורים שלא היה המשכון בחצר הראשון אבל אם הי' בחצרו ומשתמר קנה הכל ג"ז מימרא פ' הפרה שם: וכתב בעל התרומות בסוף שער מ"ט דה"ה לפקדון של גר ביד ישראל שאם היה בחצר הנפקד זכה בו הנפקד ואם לא הי' הפקדון בחצר הנפקד או שאינה משתמרת המחזיק בו זכה. כתב ה"ה בפ"ב מהלכות זכייה וז"ל כתב בעל העיטור אם ישראל יש לו מלוה בשטר או בעדים על המת ומת בתוך זמנו הרי הוא כמשכון של גר ביד ישראל ואם בא ישראל והחזיק בנכסיו של גר אינו יכול להחזיק

כשיעור החוב עכ"ל. ומ"ש ומת בתוך זמנו אעדים קאי דאי בשטר אפילו לאחר זמנו וכן כתב הרשב"א כדבריו ואמר דאף על גב דכשמת הגר נעשו כל נכסיו הפקר אין שיעבודו של זה נפקע דלא עדיף דהפקר מהקדש ובהקדש דמים קיי"ל בערכין (דף כג:) דמוסיף עוד דינר ופודה בו את הנכסים הללו וכן נ"ל אפילו אין לו אלא מטלטלין והא דקאמר משכונו של גר ביד ישראל משום דבעי למימר ובא ישראל והחזיק בו קנה השאר וכו' עכ"ל ועיקר עוד כתב בעל העיטור והמחזיק בנכסי הגר הרי הוא כיורש והבא ליפרע צריך שבועה כדין הבא ליפרע מנכסי יתומים עד כאן ויש לדקדק אם החזיקו שנים זה אחר זה אם יכול הראשון לומר לבעל חוב הנחתי מקום לגבות ממנו ושיגבה מן האחרון או חולקים החוב ביניהם וצ"ע אחר כך מצאתי בתוספתא דמי שהיה נשוי גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו ויצאו עליו כתובת אשה וב"ח גובין מן האחרון אין בהם גובין משלפניו וזה מבואר עכ"ל ה"ה וקצת דברים אלו מבוארים בדברי בעל התרומות סוף שער מ"ט וז"ל עוד יש לברר אם מתחייב הגר לאחרים בשטר חוב שיש להם עליו ומת ובא אחר והחזיק בנכסים זה פשוט שכל מלוה שנגבית מן היורשים או ממשועבדין נגבית כמו כן מזה שהחזיק בהם אך צריך בירור אם משתבע כדין שאר טורף כדין הנפרע מנכסי יתומים ובזה כתב הרב דכיון דזכה בהן המוחזק לא מפקינן מיניה אלא בשבועה ואם הם רבים אחרון אחרון נפסד ואין לו גובה משלפניו עכ"ל ועיין בתשובה להרמב"ן סימן ס"ט: כתב המרדכי בפ"ב דמציעא מי שמת גר בביתו ובא אחר והחזיק בזהב שבאבנטו ואמר ריב"א דלא קנה מטעם חצרו דאין חצרו קונה לו דבר שלא היה לו לידע יותר משאר בני אדם:

סעיף כב

גר שמת ובזבזו ישראל נכסיו ושמעו שיש לו בן או שאשתו מעוברת או שעדיין לא מת חייבים להחזיר החזירו ואח"כ שמעו שהשמועה הראשונה אמת וכו' המחזיקים בשנייה קנו והמחזיקים בראשונה לא קנו בפ' מי שמת (בבא בתרא קמב.) תניא גר שמת ובזבזו ישראל נכסיו ושמעו שיש לו בן או שהיתה אשתו מעוברת חייבים להחזיר החזירו הכל ואח"כ שמעו שמת בנו או הפילה אשתו המחזיק בשנייה קנה ובראשונה לא קנה ואע"פ שרשב"ם פירש דהא דקתני המחזיקין בראשונה לא קנה היינו המחזיקים קודם שמת בנו או הפילה אשתו דואחר כך שמעו שמת בנו וכו' היינו שמת בנו אחר שהחזירו ולזה נוטים דברי הר"י ן' מיגא"ש והרמב"ם ז"ל בפרק ב' מהלכות זכייה כתב כדברי רבינו דואחר כך שמעו שמת בנו היינו שמעו שכבר מת בנו או הפילה אשתו בשעה שהחזיקו

וכתב ה"ה שהטעם שכיון שלא החזיקו אלא מחמת שמועה ולבסוף שמעו שאין חזקתן כלום ונסתלקו מן הנכסים והחזירו נפקעה חזקתן והכריע ה"ה כדברי הרמב"ם:

סעיף כד

גר שמת והיו לו עבדים גדולים וקטנים הגדולים זכו בעצמן ויצאו לחירות הקטנים כל הקודם בהם זכה בפ"ק דקידושין (כב:) רב יהודה הנדואה גר שאין לו יורשין הוה על מר זוטרא לשיולי ביה חזייה דתקיף ליה עלמא טובא א"ל לעבדיה שלוף לי מסנאי ואמטינהו לביתא א"ד גדול הוה זה פירש למיתה וזה פירש לחיים וא"ד קטן הוה ודלא כאבא שאול דתניא גר שמת ובזבזו ישראל נכסיו והיו בהם עבדים בין גדולים בין קטנים קנו עצמן בני חורין אבא שאול אמר גדולים קנו עצמן בני חורין קטנים כל הקודם בהם זכה זו היא גירסת רש"י אבל הרי"ף והרא"ש ז"ל גורסים וכאבא שאול והכריע הר"ן שגירסא זו עיקר ובפרק השולח (גיטין דף לט.) איפליגו אמוראי במילתא ריב"ל אמר הלכה כאבא שאול ורבי יוחנן אמר אין הלכה כאבא שאול ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כאבא שאול מעובדא דרב יהודה הנדואה ותו דריב"ל ור"י הלכה כריב"ל וכן פסק הרמב"ם פ"ב מהלכות זכייה:

סעיף כה

גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו והיו עליו חובות כל מלוה הנגבית מן היורשין ומן הלקוחות נגבית גם מאלו שזכו בהן ואין גובין מהן אלא בשבועה היו רבים שהחזיקו בהן אחרון אחרון נפסד אין לו גובין משלפניו כבר נתבאר בסמוך בדברי ה"ה ובדברי בעה"ת ז"ל: דין משכונו של ישראל ביד עכו"ם ונפל ממנו ומצאו ישראל אחר כתב רבינו בסי' ע"ב:

סימן רעו

סעיף א

איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו מפני שאין לו בן מעבירין את הנחלה להבת וכל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת וכו' עד ובנות אחי המת לאחות אבי המת הכל מבואר בר"פ י"נ במשנה (קטו.) ובגמרא (קיו.):

סעיף ב

ראובן שהיו לו ב' בנים ומתו בחייו ואחד הניח ג' בנים והשני לא הניח אלא בת אחת ואח"כ מת ראובן ג' בנים הללו נוטלין החצי ובת בן השני תטול החצי וכו' מבואר שם במשנה גבי בנות צלפחד שלקחו עם אחיהם בנכסי חפר: [%א] מי שמת בלא בנים והניח פקדון ביד אחר אם ינתן הפקדון ליבם או לאבי המת במהרי"ק שורש צ"א: יבם שייבם

אשת אחיו שמת בחיי אביו ואח"כ מת אביו ואח"כ מת היבם אם בני היבם נוטלים שני חלקים וחלק אביהם וחלק אחיו שמת עיין בתשובות מיימון דספר משפטים סי' נ"א:

סעיף ד

ה משפחת האם אינה קרויה משפחה שאין האם יורשת את בנה לפיכך אחין מן האם אין יורשין זה את זה אלא כל א' משפחת אביו יורש אותו משנה (קח.) וגמ' (קי.) שם ויליף לה מקראי וכתב רשב"ם ז"ל וה"מ שיש קרובים מצד האב היורשין אותו וקרובים לו יותר מקרובי האם ואע"פ שגם אמו ממשפחת אביו אבל אם אמו קרובה לו מצד משפחת אביו ואין לו קרוב מאמיו שקרוב לו כמו אמו אז האם יורשת את בנה ואם אין האם בחיים קרובי האם יורשין אותו דהוה ליה משפחת אביו דמכח קורבת אביו באים לירשו עכ"ל ופשוט הוא:

סעיף ו

ומ"ש אבל האיש יורש את אמו וכן הבת את אמה וכו' משנה (קח.) ובריייתא שם (קיא.):ומ"ש שהבן וזרעו קודמין לבת שם פלוגתא בברייתא שם איכא מ"ד שהבן והבת שוין בנכסי האם ומשמע התם דלית הלכתא כוותיה אלא כמאן דאמר מטות מקיש מטה האם למטה האב מה מטה האב בן קודם לבת אף מטה האב בן קודם לבת:

סעיף ז

ח (ט) אין הבן יורש לאמו בקבר להנחיל לאחין מן האב וכו' משנה וגמ' שם (קיד:) וכתב ה"ה בפ"א מהל' נחלות וה"ה שאינו יורש להנחיל לאביו כגון שנתגרשה אמו ודבר פשוט הוא שכשהזכירו לאחין מן האב לאו דוקא אלא שדברו בהוה וכן מתבאר בלשון רבינו וכ"כ הרשב"א בתשובה וברור הוא עד כאן לשונו:

סעיף ח

ומ"ש וגם עובר במעי אמו אם מתה כשהיא מעוברת להנחיל אחיו מאביו אבל אם מתה האם בחייו ואח"כ מת הבן אפילו הוא קטן בן יומו הואיל וחי אחריה אפילו שעה אחת נוחל אותה ומנחיל לאחיו מאביו בפרק יוצא דופן (נדה מג:) תנן תינוק בן יום אחד נוחל ומנחיל ומפרש בגמרא דה"ק נוחל בנכסי האם להנחיל לאחין מן האב ודוקא בן יום אחד אבל עובר לא מאי טעמא דהוא מיית ברישא ואין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב ואיתא להא נמי בפרק מי שמת (בבא בתרא קמג:) והרמב"ם כתב בפ"א מהל' נחלות אם מתה האם תחלה ואח"כ מת הבן אפילו היה קטן בן יומו ולא כלו לו חדשיו הואיל וחיה אחר אמו שעה אחת ומת הרי זה נוחל את אמו ומנחיל הנחלה ליורשיו ממשפחת אביו וכתב ה"ה מ"ש רבינו ולא כלו לו חדשיו נראה שיצא לו ממה שאמרו שם גבי תינוק בן יום אחד והרי הוא לאביו ולאמו כחתן שלם ובגמרא

למאי הלכתא לענין אבילות ושאלו שם כמאן דלא כרשב"ג דאי כרשב"ג הא אמר כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספיקא הוה ודחו דקים לן ביה שכלו חדשיו דאפילו רשב"ג מודה וממה ששאלו כן גבי אבילות ולא בשאר הדינים למד רבינו ששאר הדינין שוין בין כלו בין לא כלו ומ"מ אין זה מוכרח ועוד יש לדחות דנהי דלא בעינן בשאר הדינין דקים לן שכלו משום דמסתמא מחזיקינן ליה שכלו אבל היכא שנודע לן שלא כלו לעולם אימא לך שאינו נוחל ומנחיל ועוד ק"ל שהרי שנינו שם וההורגו חייב וכתב רבינו בפ"ב מהלכות רוצח שאם לא כלו לו חדשיו הרי הוא כנפל עד שיהיו לו ל' יום ואין ההורגו נהרג עליו ואולי דין הירושה למד רבינו ממה שאמרו שם בן יום אחד אין עובר לא מ"ט איהו מיית ברישא משמע טעמא דאיהו מיית ברישא הא יצא חי לאויר העולם אפי' לא כלו לו חדשיו נוחל ומנחיל וגם זה אינו נראה לי הכרח ועוד צל"ע עכ"ל ובפ"א מה' יבום כתב אם לא נודע אם הוא בן ז' או בן ח' ולא גמרו סימניו נראה ודאי שדעת רבינו שהוא ספק כיון שלא גמרו סימניו ולא שהה שלשים יום והספק הוא בשל תורה הולכין בו לחומרא אלא שלענין מילה מלין אותו בשבת ממ"נ וכו' כללו של דבר שרבינו פוסק כרבי דאמר אשתהי בכל שגמרו סימניו ופסק כרבי שמעון בן גמליאל דכל ששהה ל' יום אינו נפל ואינו צריך לגמרו סימניו דבחדא מתרתי סגי דהיינו או גמר סימנין או שיהוי ל' יום נפק ליה מתורת נפל אע"פ שלא כלו לו חדשיו ואם נודע שכלו לו חדשיו כולי עלמא מודו שהוא של קיימא ואין צריך לד"א זהו ד"ת אבל חכמים החמירו בזה במקצת דברים ובענין ירושה שהוא דבר ממון סבור רבינו שהעמידוהו על דין תורה ולזה כתב רבינו פ"א מהלכות נחלות שקטן בן יומו שלא כלו לו חדשיו אם חיה אחר אמו שעה אחת ומת ה"ז נוחל ומנחיל ורצה לומר בשגמרו סימניו שזה קרוי ולד אבל אם לא נגמרו סימניו ולא כלו לו חדשיו נפל הוא קרוי כמו שכתב רבינו בהלכות מילה ולא רצו חכמים לשנות דבר בדין הירושה מפני שכל דבר שבממון קולו של זה חומרו של זה ובדין הרוצח כתב בפ"ב מהלכות רוצח שההורג קטן שנולד פחות מבן ט' שאינו נהרג עליו תוך ל' ללידתו דבעינן חדא מתרתי או שיהוי ל' יום או שכלו לו חדשיו אבל בבן ח' שלא שהה אף ע"פ שנגמרו סימניו אינו נהרג וזהו ששנו חכמים על דין תורה מפני שכיון שאין אנו מחשבין אותו כולד שלם לכל דבר אינו בדין שיהא אדם נהרג עליו וידוע כל ספק אבילות להקל וכיוצא בזה כתב פ"ה מה' אבל שאין מתאבלים אלא על מי ששהה ל' יום או שכלו לו חדשיו עכ"ל. (י) כל הקרובים אפילו בעבירה יורשים ככשרים וכו' אבל בנו משפחה וכותית אין יורשין אותו משנה וגמרא בפ"ב דיבמות (כב.): [%ב] כתב מהרי"ק בשורש קי"א אח שנתפשר בחלק ירושתו בדבר מועט כי אמרו לו שלא

היו נכסי' מרובים אח"כ נודע לו שהיו כפלים הוי פשרה בטעות: [ג%] שתוקי שמת מי יורש אותו אי הוו נכסיו כנכסי הגר אם לא הניח בנים עיין בתרה"ד סימן שנ"ב: כתב בתשובת הגאונים ראובן היה מוחזק לעשיר גדול והיו לו ב' בנים אחד גדול ואחד קטן והגדול היה נושא ונותן בממון האב ומת האב וטען הגדול שכל הממון היה שלו ולא היה לאב כי אם דבר מועט כי אבי אביו נתן לו חמשה דינרים ומהם הרויח כל הממון ההוא והשיבו שכיון שידוע שנתן לו אבי אביו ה' דינרים נאמן בשבועה וכדאמרינן גבי א' מהאחים שהיה נושא ונותן בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאות על שמו וכו' ואמרינן אבל חלוקין בעיסתן אימור מעיסתו קמץ עכ"ל ועיין בסימן ס"ב ועל מ"ש כיון שידוע שנתן לו אבי אביו ה' דינרים נאמן בשבועה יש לתמוה דמאי איריא ידוע אפילו אין ידוע נמי נאמן בשבועה שהיה לו מעות מיוחדים חוץ משל אביו ומהם הרויח כל המעות ההם: כתוב במישרים נכ"ו ח"ג בשם רמ"ה מי שיש לו שררה על הצבור הוא וזרעו אין הבנים יכולים למכור אותה השררה לשום אדם. אחד מהאחים שרוצה ליקח תחילה מה שהרויח בחיי אביו בהיותו סמוך על שולחנו בהנהות מרדכי ריש מציעא: כתב הר"ש בר צמח אם טוען הבן הגדול שיש לו ארגז בבית אביו בנכסים שהם בחזקתו על פי עדים לא יועיל לו דאין לבן הסמוך על שולחן אביו חזקה בנכסי אביו אלא אם כן הביא ראיה שאביו מכרם או נתנם לו ואין דבריו נראים :

סימן רעז

סעיף א

הבכור נוטל פי שנים בנכסי אביו בין אם הניח בנים מרובים או מועטים לעולם הוא נוטל פי שנים כאחד מן הבנים בפרק י"נ (קכב:) ת"ר לתת לו פי שנים פי שנים כאחד או אינו אלא פי שנים בנכסים ת"ל והיה ביום הנחילו התורה ריבתה נחלה אצל אחין. ופר"ש פי שנים כאחד. כנגד אחד מן האחין נוטל פי שנים שאם היו חמשה אחים חולקים הנכסים בששה חלקים ונוטל הבכור פי שנים מהם: בכל הנכסים. שנוטל פי שנים בכולם שחלקו עם האחין יהא דומה כחלקו עם אחד כשאין שם אלא בכור ופשוט נוטל פי שנים בכל הנכסים: ריבתה נחלה. שלא יטול פי שנים בכל הנכסים היכא דאיכא שנים ושלשה אחין מלבדו: ומ"ש ואלו ב' החלקים חשובים לו כחלק אחד וצריכים ליתנם לו שניהם ביחד כאשר בארתי למעלה בסימן קע"ד:

סעיף ב

ודוקא שנולד בחיי האב אבל אם נולד אחר מיתתו כגון שמת והניח אשתו מעוברת וילדה תאומים או שהיו לו ב' נשים והן מעוברות אין הבכור נוטל פי שנים בפרק מי

שמת (קעב:) ובפ' יוצא דופן (נדה מד:) אמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבה בכור שנולד לאחר מיתת אביו אינו נוטל פי שנים מ"ט יכיר אמר רחמנא והא ליתיה דיכיר ופר"ש יכיר בעינן וכיון דנולד בחייו אפילו לא ראהו אביו ולא הכירו מימיו הואיל וראוי להיכירא אין היכירא מעכבת בו כדרבי זירא דכל הראוי לבילה וכו' כפר"ח עכ"ל. וכתוב בנ"י שדקדקו בתוס' מדנקט יכיר ולא מוילדו למעוטי אם נולד כשהוא גוסס דאינו בר היכירא וכ"כ הראב"ד בשם רש"י עכ"ל:

סעיף ג

ומ"ש ואם יצא רוב פדחת בחיי האב הרי הוא כילוד ונוטל פי שנים אע"פ שלא יצא כל ראשו לאויר העולם כ"כ הרמב"ם פ"ב מהל' נחלות וכתב ה"ה בפרק יש בכור (בכורות מו:) אמר ר"ל פדחת פוטרת בכל מקום חוץ מן הנחלה שנאמר יכיר ור"י אומר אף לנחלה וידוע דהלכה כר"י לגבי ר"ל עכ"ל ואע"ג דההיא דר"י לענין מילתא אחריתא איתמר מ"מ יש ללמוד ממנה לענין זה: (ב"ה) מ"מ לא דקדק רבינו במה שכתב רוב פדחתו דמלישנא דהרמב"ם משמע דבעינן שיצא כל פדחתו:

סעיף ד

בכור שנולד טומטום ואח"כ נקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים דבעינן שיהא זכר משעת לידה בפ' י"נ (דף קכו:) א"ר אמי טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים דאמר קרא והיה הבן הבכור לשנואה עד שיהא בן משעת הויה:

סעיף ה

י בכור שילדה אמו נפל תחילה אפילו שיצא רוב הנפל חי לאויר העולם זה שנולד אחריו הוא בכור לנחלה אבל בן ט' חדשים שיצא ראשו חי אין הבא אחריו בכור לנחלה מבואר במשנה פרק יש בכור (בכורות מו.) וכתב הרמב"ם בהלכות נחלות שבן ט' שהוציא רוב ראשו חי דינו כהוציא כל ראשו. ופי' רש"י הבא אחר נפלים שיצא ראשו של נפל חי כגון שהיו תאומים אחד נפל ואחד כלו לו חדשיו והוציא נפל ראשו חי והחזירו ובא חבירו וקדמו ויצא זה האחרון בכור לנחלה דראשון לא הפסידו ואע"ג דראשו שהוציא חשיב לידה מעליא מ"ט דגבי נחלה כתיב ראשית אונו מי שלב אביו דוה עליו אם מת יצא נפל שהוציא ראשו ראשון והוי כילוד דלאו קיימא הוא ואין לבו דוה עליו:

סעיף ז

המפלת כמין בהמה חיה ועוף אפילו שיש בה צורת אדם בפרק יש בכור (שם) תנן איזהו בכור לנחלה ואינו בכור לכהן הבא אחר נפלים וכו' המפלת כמין בהמה חיה ועוף דר"מ וחכמים אומרים עד שיהא בו מצורת אדם ופרש"י המפלת בהמה וכו'. ולמיפטר מנחלה לא חשיבא דאין הלב דוה עליהם אבל פטר רחם מיהו הוו: עד שיהא בו מצורת

האדם. לא חשוב פטר רחם והבא אחריו בכור אף לכהן עכ"ל. הרי בהדיא דלענין נחלה אף ע"פ שיש בו צורת אדם לא מפסיד נחלה לבא אחריו לכ"ע:ומ"ש או סנדל או שליא או שפיר מרוקם או שיצא העובר מחותך באיבריו הנולד אחר כל אחד מאלו הוא בכור לנחלה שם במשנה:ומ"ש רבינו שיצא העובר מחותך באיבריו לישנא דמתני' הכי איתא היוצא מחותך ופרש"י מחותך איברים איברים:ומ"ש ואצ"ל המפלת שפיר מלא מים או מלא גוונים או מלא דם או כמין דגים שקצים ורמשים והמפלת למ' יום שהבא אחריהם הוא בכור לנחלה שם במשנה (מו.) והרמב"ם בפרק ב' מהלכות נחלות השמיט כל זה לפי שכל אלו הם נפלים והם בכלל מ"ש הבא אחר נפלים אפילו יצא ראש הנפל חי הבא אחריו בכור לנחלה:

סעיף ח

יוצא דופן והנולד אחריו שניהם אינם בכור לנחלה בפ' יש בכור (בכורות מז:) תנן יוצא דופן והבא אחריו שניהם אינם בכור לא לנחלה ולא לכהן ר"ש אומר הראשון לנחלה והשני לחמשה סלעים ובגמרא ראשון לנחלה לא וילדו לו בעינן כלומר דרך לידה שני לנחלה לא ראשית אונו בעינן ור' שמעון לטעמיה דאמר תלד לרבות יוצא דופן וידוע דהלכה כת"ק ולשון רבינו אינו מכוון שהוה ליה למימר יוצא דופן והבא אחריו שניהם אינם בכור לנחלה:

סעיף ט

הבכורה תלוייה באב לפיכך אם אין לאב בנים אפילו נושא אשה שילדה כבר וילדה לו הוא בכור לנחלה אבל אם היו לו בנים אפילו נשא אשה שלא ילדה וילדה אינו בכור לנחלה משנה שם:

סעיף י

כותי שהיו לו בנים בגיותו ונתגייר ונולדו לו בנים אין לו בכור לנחלה שם ופ' הבע"י (יבמות סב.) פלוגת' דר"ל ור"י והלכה כר"י דאמר הכי:

סעיף יא

ומ"ש אבל ישראל שיש לו בן משפחה או מכותית בן הנולד לו אח"כ הוא בכור לנחלה כן משמע במשנה שם ובפרק ב' דיבמות (כב.) תנן דבנו משפחה וכותית אינו חשוב בנו כלל ומינה איכא למשמע דאינו מפסיד את הבא אחריו את בכורתו:

סעיף יב

ומ"ש היה הבכור ממזר אפילו הכי נוטל פי שנים בפרק שני דיבמות (שם) תנן מי שיש לו בן מ"מ בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הכותית ובגמרא מ"מ לאתויי מאי לאתויי ממזר לכל דבר למאי הלכתא לירשו וליטמא לו. וכיון דאמרינן סתם

לירשו לכל דיני ירושה ואף לבכורה משמע וכן פסק הרמב"ם בפ' ב' מהלכות נחלות היה הבכור ממזר נוטל. פי שנים שנאמר כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים זו ששנואה בנישואיה ואצ"ל אם היה בן גרושה או בן חלוצה עכ"ל:ומ"ש ואין צ"ל אם היה בן גרושה או בן חלוצה פשוט הוא:

סעיף יג

ספק בכור כגון שילדו ב' נשיו ביחד ואין ידוע איזו ילדה תחלה אם הוכרו ולבסוף נתערבו כותבין הרשאה זה לזה וכו' לא הוכרו מעולם לא מהני להו שיכתבו הרשא' זה לזה מימרא דר' ינאי בפרק יש נוחלין: וכתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ג חלק ה' הני מילי בשטוענים על ענין בכורה אבל בחלק פשוט ובשאר זכיות כותבין הרשאה זה לזה אפילו לא הוכרו מתחלה ופשוט הוא:

סעיף יד

מי שלא שהתה אחר מיתת בעלה שלשה חדשים ונשאת וילדה לסוף שבעה חדשים [כו'] אין לו כלום מנחלת שניהם אפילו כפשוט משנה בפ' נושאין (דף ק:) ומ"ש והנולד אחריו נוטל בנכסי שני כפשוט אבל חלק בכורה אין לו אפילו ע"י הרשאה שיכתבו זה לזה: (ב"ה) נלמד ממה שנתבאר בסמוך שכל שלא הוכרו מעולם לא מהני להו שיכתבו הרשאה זה לזה ולכך השמיטו דהיינו ספק בכור:

סעיף טו

שלשה נאמנין על הבכור חיה אמו ואביו וכו' בפ' י' יוחסין (קידושין עד.) אמר רב נחמן ג' נאמנים על הבכור חיה אביו ואמו חיה לאלתר אמו כל שבעה אביו כדתניא יכיר יכירנו לאחרים מכאן אמר ר' יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור ופרש"י אמו כל שבעה שעדיין אין אביו מכיר בו שלא יצא מתחת ידי אמו ליכנס לברית מכאן ואילך מוטל על אביו להכירו כדכתיב יכיר וגרסינן תו התם (קכח:) שלח ר' אבא לרב יוסף בר חמא האומר על תינוק בין הבנים בכור הוא נאמן כר' יהודה ור' יוחנן אמר אינו נאמן ומסיק בגמרא דהלכה כדשלח ר' אבא:

סעיף טז

ומ"ש אפילו אמר על מי שלא הוחזק שבנו הוא זהו בכורי נאמן נראה שכתב כן מהא דתנן בההוא פירקא (קלד.) האומר זה בני נאמן ומשמע לרבינו דכיון שהוא נאמן לומר שהוא בנו ה"ה שנאמן שהוא בכורו לרבי יהודה דקיי"ל כוותיה ובסימן רע"ט אכתוב בההוא מתני' דהאומר זה בני נאמן:ומ"ש ונוטל פי שנים אפילו בנכסים שיפלו כשהוא גוסס בפ' י"נ (קכז.) ובפ' עשרה יוחסין (קידושין עט.) א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא בשלמא לרבי יהודה היינו דכתיב יכיר אלא לרבנן יכיר למה לי למאי הלכתא לתת לו

פי שנים פשיטא למה לי קרא מגו דאי בעי מיתבא ליה מתנה מי לא יהיב ליה בנכסים שנפלו לאחר מכאן ולר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם יכיר למה לי שנפלו כשהוא גוסס ופרש"י וצריך היכרא קרא לבכור הוא דאתא וכגון שבאו ממד"ה ולא הוחזק לנו בבכור אלא על פי אביו. לאחר מכאן לאחר שאמר בפנינו בכור הוא נפלו לו נכסים והוא רוצה לילך לדרך רחוקה ומעיד עליו שאם יפלו לו נכסים של אב או של אחד ממורישיו לפניו בחייו יטול זה בהם חלק בכורה דלהכי אי לאו דאשמועינן קרא ליכא מגו דאי בעי למיתבינהו השתא לא מצי יהיב דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם והשתא שקיל להו בתורת ירושה כשהוא גוסס. לאחר שהעיד כך אהני ליה שאם יפלו לו נכסים כשהוא גוסס יטול זה בהם חלק בכורה ואי לאו דהימניה קרא לאב להכירו משום מגו לא זכי בהו דמודה ר"מ באומר נכסים שיבואו לי כשאהיה גוסס נתונים שלא אמר כלום הואיל ובשעה שבא לעולם לאו בר מתנה הוא ולהכי נקט כשהוא גוסס ולא נקט לאחר מיתה דהנהו אפילו בתורת בכורה לא מהני ליה דיבוריה דאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק עכ"ל וכיון דלרבנן מהני אפילו לנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס כ"ש דמהני לר"י: כתב נ"י השתא דקיי"ל כרבי יהודה לא קיי"ל האי דרשה דרבנן דיכיר הילכך בכור אינו נוטל פי שנים בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס אבל חלק פשיטותו יטול בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס:

סעיף יז

ומ"ש וכן אם אמר על המוחזק לנו בבכור שאינו בכור נאמן בפרק י"נ (קכז.) שלחו ליה בני אקרא דאגמא לשמאל ילמדנו רבינו היו מוחזקים בזה שהוא בכור ואמר אביו על אחר שהוא בכור מהו שלח להו כותבין הרשאה זה לזה מני אי כרבנן ס"ל לישלח להו כרבנן אי כר"י ס"ל לישלח להו כר"י מספקא ליה אי כר"י אי כרבנן וא"כ לדידן דקיי"ל כר"י נאמן האב:ומ"ש שפירש רשב"ם לאו בעדים מיירי וכו' וכן מ"ש שהרמב"ן פירש דאיפכא מסתבר וכו' על הא דשלחו ליה לשמואל היו מוחזקים בזה שהוא בכור פירשו כן והר"ן כתב כדברי הרמב"ן ז"ל:

סעיף יח

שמעו עדים שאמר פלוני בני בכורי הוא נוטל פי שנים פלוני בני בכור הוא אינו נוטל פי שנים דשמא בכור לאמו הוא דקאמר מימרא דרב יוסף שם (קכו:):

סעיף יט

ומ"ש אבל אם אמר דברים שמוכיחים עליו שהוא בכור לאב אע"פ שלא פירש נוטל פי שנים כגון שאמר פלוני בכור הוא ורוקו מרפא חולי העינים וכו' שם עובדא דאתא קמיה דרבי חנינא: [%א] כתב מהרי"ק בשורש קמ"ה שאם מת בנו והניח בנים והיה

האב מספיד עליו אוי על בני בכורי הרי הוא מוחזק לבכור ונוטלים בניו פי שנים. וז"ל נ"י אם קורהו אביו בכור גמור במסל"ת בכור הוא ונוטל פי שנים הריטב"א ז"ל עכ"ל וכתב עוד אמר על זה שהוא בכור וחזר ואמר על אחר שהוא בכור אינו נאמן דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ואפילו תוך כדי דיבור: כתוב בתשובות הגאונים האומר לאחיו אני בכור והלה כופר והביא הטוען כתב אחד שכתוב בו נולד פלוני ד' לניסן שנת י"ד והוציא כתובת אמו והיה זמנה בשנים בכסליו שנת י"ג. תשובה אין סומכין על זכרון זמן הלידה עם זמן הכתובה כי אינה צוואה וי"ל טעה או שהיה לו חפץ לכתוב מה שכתב שלא באמת עכ"ל:

סעיף כ

מי שנשתתק בודקין אותו כדרך שבודקין אותו לגיטין וכו' אם רומז בני בכורי הא נוטל פי שנים בפ' מי שאחזו (גיטין עא.) תניא כשם שבודקין אותו לגיטין כך בודקין אותו לירושה ומפרש בגמרא לירושת בנו בכור ופירש"י שרצה להשוות את הבכור לפשוט והתוס' כתבו דאין נראה לר"י אלא היינו שאומר על בן בין הבנים שהוא בכור:ומ"ש כמפורש באבן העזר הוא בסימן קכ"א:

סעיף כא

טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו ממעט בחלק בכור: וכו' מימרא דאמימר בפרק י"נ (קכו:) ומקרא יליף לה: וכן בן הנולד לאחר מיתת האב אינו ממעט בחלק בכורה וכו' בר"פ מי שמת (בבא בתרא דף קמב:) אמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא בן שנולד לאחר מיתת אביו אינו ממעט בחלק בכורה מאי טעמא וילדו לו אמר רחמנא והא ליכא:

סעיף כג

מת הבכור בחיי האב יורשים עומדים במקומו ליטול חלק בכורתו כדרך שנוטלין חלק פשיטותו כגון ראובן שמת והיו לו ב' בנים בכור ופשוט ומתו בחייו ולזה בן ולזה בן כו' מבואר במשנה פרק י"נ (קטז:) בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים בנחלה חלק אביהם שהיה עם יוצא מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי תפר ושהיה בכור ונוטל ב' חלקים (כד): לשון הרמב"ם וכן הדין בבני האחין ובבני אחי האב ובכל היורשים אם היה אבי אחד מהאחין בכור נוטל חלק הבכורה שלו זה היורש מחמתו בפ"ב מהלכות נחלות:ומ"ש רבינו ואיני מבין דבריו דלא שייך בכור אלא בבן היורש את אביו ולא בשאר היורשים כבר היה עולה על הדעת לפרש דברי הרמב"ם דה"ק אם מת ראובן בלא בנים ובלא אחים וירשוהו בני אחיו אם היה אחד מאחיו בכור בנו נוטל חלק בכורתו לפי שאלו יורשים את ראובן מכח אבי אביהם שאנו רואים כאילו היה חי וירש את ראובן בנו ואחר כך מוריש לבניו ובניו לבניהם ואם כן דין הוא שיחלקו בנכסי ראובן כדרך שחולקין בנכסי

אבי אביהם שהרי מכחו נפלה להם ירושה זו וע"ד זה בבני אחי האב אבל אי אפשר לומר כן משום דנכסי ראובן לגבי אביו שכבר מת הוה ליה ראוי וקיימא לן דאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק ומיהו איפשר ליישב דמיירי כשהיה אביו חי כשמת ראובן וירש אותו ואח"כ מת והוריש לבני בניו וקאמר שאם היה א' מאחי ראובן בכור כשם שבני בכור זה נוטלים חלק בכורה בנכסי הזקן כך נוטלים חלק בכורה בנכסים שירש הזקן מראובן דכיון שירשם הו"ל כנכסיו וע"ד זה בבני אחי האב שהיה אבי אביו של ראובן חי בעת שמת ראובן וירשו אביו ואח"כ מת והוריש לבני בני בניו אם היה אחד מאחי ראובן בכור בן בנו נוטל חלק בכורתו וכך פי' דבריו ה"ה אלא שהוקשה לו מה צורך היה להרמב"ם להשמיענו כן דמילתא דפשיטא הוא ובסוף דבריו כתב ואולי רצה רבינו לבאר הדין בכל צדדיו ועוד צריך לי לשונו עיון עכ"ל והחכם המרשים כתב אולי נתכוין הר"מ לומר דאין אבי היורש דודו וכן בן האח האב יורש הבן דודו כגון שמעון בן יעקב היורש את אליפז בן עשו אפילו מתו בחיי האב והיה בכור זה היורשו יורשו ולשון בכור אגב שיטפא נקטיה והכוונה האמיתית לירושה עכ"ל ואינו מחוור:

סימן רעח

סעיף א

אין הבכור נוטל פי שנים אלא בנכסי האב אבל לא בנכסי האם משנה בפרק יש בכור (בכורות נא:) ומפרש טעמא בגמרא דכתיב לו משפט הבכורה משפט הבכורה לאיש ואין משפט בכורה לאשה:ומ"ש אפילו שהוא בכור לאב ולאם חולקים בה הוא והפשוט בשוה פשוט הוא:

סעיף ב

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת ראובן שמת והניח בנים והאלמנה וכו' סוף כלל נ': ואין הבכור נוטל פי שנים אלא במה שהוא מוחזק בבית אביו כשמת אבל לא במה שראוי לבוא לו אח"כ וכו' משנה בפרק יש בכור שם ומייתי לה מדכתיב בכל אשר ימצא לו ואיתא נמי בפרק י"נ ודע שלא חלקו בין ראוי למוחזק אלא למוריש פירוש מה שהוא ראוי למוריש בשעת מיתתו אין בנו בכורו נוטל פי שנים ואין אנו מקפידים ביורש שהרי כשמת הבכור בניו יורשים חלק בכורתו בנכסי הזקן כמו שנתבאר בסימן הקודם לזה. המייבם אשת אחיו הבכור שמת בחיי אביהם ואח"כ מת אביהם ובאים היבם ושאר אחיו לירשו כמה חלקים נוטל היבם עיין במרדכי פ' י"נ:

סעיף ד

ומ"ש ולא נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם גם זה משנה פרק יש בכור אין הבכור נוטל פי שנים בשבח וטעמא משום דכתיב בכל אשר ימצא לו:ומ"ש

אלא נוטל ב' חלקים כמו שהן עם שבחן ונותן דמים בשביל השבח של חלק בכור בפרק הגוזל עצים (בבא קמא צה:) ובפרק המקבל (בבא מציעא קי:) ג' שמין להם את השבח ומעלין אותם בדמים וחד מינייהו בכור לפשוט:ומ"ש ל"ש שהשביחוהו היורשים ל"ש שבחו הנכסים מחמתן לפיכך לא מיבעיא אם בנו בתים ונטעו כרמים שאינו נוטל פי שנים וכו' אלא אפילו היה להם פרה מוחכרת או מושכרת ביד אחרים וכו' בפרק י"נ (קכג:) ת"ר הבכור נוטל פי שנים בזרוע ובלחיים ובקיבה ובשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם כיצד הניח להם אביהם פרה מוחכרת ומושכרת ביד אחרים או שהיתה רועה באפר וילדה בכור נוטל פי שנים אבל בנו בתים ונטעו כרמים אין בכור נוטל פי שנים האי הזרוע והלחיים והקיבה ה"ד אי דאתי ליד אבוהון פשיטא ואי דלא אתי ליד אבוהון ראוי הוא הכא במכירי כהונה ולויה עסקינן ודאשתחיט בחיי אבוהון וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמו ומפרש בגמרא דמוחכרת ומושכרת דומיא דרועה באפר דשבחא ממילא קא אתי ולא חסרי בה מזוני מני רבי היא דתניא אין בכור נוטל פ"ש בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם ר' אומר אומר אני בכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם אבל לא בשבח שהשביחו יתומים לאחר מיתת אביהם ירשו שט"ח בכור נוטל פי שנים יצא עליהם שט"ח בכור נותן פי שנים ואם אמר איני נותן ואיני נוטל רשאי מ"ט דרבנן אמר קרא לתת לו פי שנים מתנה קרייה רחמנא מה מתנה עד דאתיא לידיה אף חלק בכורה עד דמטיא לידיה ורבי אמר קרא פי שנים מקיש חלק בכורה לחלק פשוט מה חלק פשוט אע"ג דלא מטא לידיה אף חלק בכורה אע"ג דלא מטא לידיה אמר רב פפא דיקלא ואלים ארעא ואסיק שרטון כולי עלמא לא פליגי דשקיל כי פליגי בחפירה והוה שובלי שלופפי והוה תמרי דמ"ס שבחא דממילא ומ"ס (לא) אישתני. ופי' ר"ש ירשו שט"ח. היינו מלוה בשטר: בכור נוטל פי שנים. דכיון דמוחזק בשטר ועל פי השטר גובין את המלוה הרי הוא כאילו השטר השביח דהיינו נכסים ששבחו ממילא ומיהו אליבא דרבנן אינו נוטל פי שנים ומסקנא דמילתיה דרבי הוא: יצא עליהם שט"ח. שחייב אביהם לאחרים מילתא באפי נפשה הוא וד"ה ואפילו בלא ירשו שט"ח מיירי: דיקלא. קטן הניח להם אביהם: ואלים. שנתעבה אח"כ וכן הניח להם ארעא ואסקה אח"כ שרטון וזבל ונתייפתה בכך דכולי עלמא לא פליגי דשקיל דעדיין שמו עליו: בחפירה. שחת הניח להם ונעשו אח"כ שובלי וכן שלופפי דקלים שהפריחו פירות ונעשו אח"כ תמרים בכה"ג שבחא דממילא פליגי: ומר סבר. רבנן: אשתני. העשב להיות חטים והפרחים להיות תמרים דבר אחר ושם אחר עכ"ל. וגרסינן תו בגמרא (קכד.) אמר רב נחמן אמר רב אסור לעשות כד"ר קסבר

הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו ורב נחמן דידיה אמר מותר לעשות כד"ר קסבר הלכה כרבי מחבירו אפילו מחביריו אמר רבא אסור לעשות כד"ר ואם עשה עשוי קסבר מטין איתמר ובתר הכי אמר רב פפא הלכתא אין הבכור נוטל פי שנים במלוה בין שגבו קרקע בין שגבו מעות. כלומר דמלוה הוי ראוי ואין הבכור נוטל פי שנים בראוי. ופסק רשב"ם דהלכה כרב פפא דבתרא הוא וכ"נ שהוא דעת הרא"ש שלא הביא אלא הא דרב פפא והרי"ף כתב חזינן מאן דפסק הלכתא כרבי ואייתי ראיה מדאיפסקא הלכתא דיש לבכור קודם חלוקה והאי סברא לאו דסמכא היא דלא איפסקא הלכתא דיש לבכור קודם חלוקה אלא במאי דאתא לידי אבוה ואיתיה השתא ברשותיה אבל מלוה דליתא ברשותיה לא שייכא בהאי מילתא כלל וכ"כ רבינו האי כי האי סברא עכ"ל והר"ן כתב ולענין הלכה קיי"ל כרבא בחפירי והוי שובלי שלופפי והוי תמרי דפליגי בהו ר' ורבנן אסור לעשות כדברי רבי ומיהו אם עשה עשוי וכן פסק ר"ח ואע"ג דאמר רב פפא לקמן דאין הבכור נוטל פי שנים במלוה וקיי"ל כוותיה לא פליג אדרבא ואיפשר דרב פפא לא אמר אלא במלוה דס"ל כיון דליתיה ברשותיה ראוי גמור הוא ולא מיסתבר בה טעמיה אבל בשלופפי והוי תמרי חפירי והוי שובלי דאיתיה ברשותיה אפשר דמודה לרבא דמסתבר טעמיה ואם עשה כדברי רבי עשוי אבל ראיתי להרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות נחלות שכ' שאין הבכור נוטל פי שנים בחפירי שנעשו שבלים וכפניות שנעשו תמרים וכיון שלא כתב יותר מכלל דס"ל דאפי' עשה אינו עשוי וכדבריו נ"ל דהא סוגיין רהטא דטפי מקריא מוחזק מלוה משבח דאיפליגו ביה רבי ורבנן ולפיכך נ"ל דברי הרמב"ם ז"ל עיקר אע"פ שגדולי האחרונים כתבו בהיפך עכ"ל:

סעיף ה

ומ"ש רבינו שהרמב"ם כתב שאינו נועל פי שנים בשבח ואפ"ה כתב הניח להם אביהם פרה מוחכרת או מושכרת וכו' בפי"ג מהלכות נחלות כתב כן ויש לתמוה עליו דכיון דהא דתניא הניח להם אביהם פרה מוחכרת או מושכרת וכו' בכור נוטל פי שנים אוקימנא כרבי כיון שהוא ז"ל פסק דלא כרבי היאך איפשר לו לפסוק כאותה ברייתא הא הוי כמזכה שטרא לבי תרי ותירץ ה"ה שדעת הרמב"ם ז"ל דע"כ לא אוקימנא ההיא ברייתא כרבי אלא מקמי דא"ר פפא דבארעא ואסקא שרטון דיקלא ואלים אפילו רבנן מודו דשקיל והוה ס"ד מעיקרא דרבנן פליגי אפילו בשבחא דממילא ולא אשתני ולהכי אוקימנא הך ברייתא כרבי אבל בתר דאמר רב פפא דאפילו רבנן מודו בשבחא דממילא ולא אשתני ברייתא דפרה אפילו כרבנן אתיא דשבחא דממילא היא ולא אשתני והוקשה לו לה"ה מפרה וילדה דמשמע דולד הוא אשתני ומעיקרא עובר והשתא ולד וליהוי

ככרמל שנעשה שבלים ותירץ דשאני עובר דירך אמו והו"ל כלא אשתני: כתב הרמב"ם בפ' הנזכר שאין הבכור נוטל פי שנים בספינה שהיתה לאביו בים וכתב הראב"ד עליו דבר זה למד ממשנת ערכין פרק השיג יד (יז:) וכתב ה"ה שיש לתמוה היכי יליף מהתם הכי ושהרשב"א בתשובה תמה על זה ואמר שלא מצא דרך שיסמכו בו הרמב"ם והראב"ד:

סעיף ו

ואם מיחה הבכור בפשוטים ואמר אל תשביחו הנכסים עד שנחלוק ולא שמעו לו והשביחום אם לא עשו בהם שינוי וכו' נוטל פי שנים בשבח אבל אם עשו בהם שינוי כגון שדרכום קנאום בשינוי ואינו נוטל פי שנים בשבח וגם לא בהפסד וכו' בפרק י"נ (קכו.) אמר רב הונא אמר רב אסי בכור שמיחה מיחה אמר רבה מסתבר טעמיה דרב אסי בענבים ובצרום זיתים ומסקום אבל דרכום לא ורב יוסף אמר אפילו דרכום [דרכום] מעיקרא עינבי השתא חמרא ליתן לו דמי היזק ענביו. ופי' ר"ש אמר רב הונא אמר רב אסי. אף ע"ג דאוקימנא לדברי הכל דאין הבכור נוטל פי שנים בשבח שהשביחו יתומים לאחר מיתת אביהם ומיהו אם מיחה ואמר אל תשביחו חלקי אלא נחלוק מיד ואשביח אני את שני חלקים שלי ואטול כל שבחן והן נתייאשו מלחלוק והשביח הנכסים הרי מיחא בהם ויטול פי שנים דהא פסקינן לקמן יש לבכור פי' שנים קודם חלוקה משעה שחפץ לזכות בבכורתו והרי חפץ ליטול חלקו לאלתר וזוכה בחלק בכורתו מיד כל מקום שהוא הילכך נכסיו דידיה אשבח: מסתברא מילתיה דרב אשי. דיטול הבכור פי שנים בשבח שהשביחו היתומים בשביל מחאתו כשמיחה בענבים מחוברים ובצרום היתומים שלא מדעתו אי נמי מדעתו בע"כ שלא רצו לחלק או זיתים היו מחוברים כשמיחה בהם ומסקום והשביחום יתומים בבצירה ומסיקה בהאי שבח שקיל בכור פי שנים שנוטל ב' חלקים מן הענבים כמו שהן בצורים ולא נתן להם שבח בצירה דענבים הוו ואכתי ענבים נינהו וענבים דבכור הוא דאשבח: אבל דרכום. ע"מ לזכות הם בשבח דריכה לא שקיל בכור פי שנים דקנינהו יתמי להנך ענבים בשינוי: ליתן לו דמי היזק ענביו. כלומר הא דאמר רב יוסף אפילו דרכום לא ליטול שבח יין היתר על הענבים קאמר דודאי לא שקיל אלא דמי ענבים אלא הכא במאי עסקינן שפחת היין ונשפך או נתקלקל שאין שוה כדמי הענבים ואתא רב יוסף למימר דאפילו דרכום ופחתו בכור נוטל פי שנים בענבים בצורים כדמי שהיו שוים הענבים דכיון שמיחה בהם לא הוה ליה לדרוך ענבים שלו ומשלמים לו דמי ענביו כשעת הגזילה ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וכתב הר"ן אכילו דרכום אסיקנא ליתן לו דמי היזק ענבים ודקאמר אפילו לומר שנוטל בשבח

הבצירה אע"פ שהפסידו בסוף שאין האחין יכולים לומר מכיון שהשבחנו והפסדנו יצא הפסד כנגד שכר ונתן לך דמי ענבים מחוברים ואי שווי טפי לאחר שדרכום וממאי דהוו שוו בעודן מחוברים תזכה באותו שבח בלבד קמ"ל שמכיון שבצרים זכה בכור באותו שבח וכיון שדרכום אחר כך והפסידו משלמין כל ההפסד ומנכין לו דמי ענבים בצורים עכ"ל. וכתב עוד הר"ן ז"ל בכור שמיחה מיחה וכו' נ"ל שזה הוא עיקרו של דבר שחלק בכורה מתנה קרייה רחמנא והנותן מתנה לחבירו ומזכה לו ע"י אחר אין מקבל מתנה זוכה במתיתו עד שישמע ויתרצה בה שאילו כששמע צווח לא זכה כדמוכח לקמן בפרקין ובפ"ב דחולין (ד' ל"ט:) ולפיכך חלק בכורה נמי שהוא כמתנה לא זכה בה בכור עד שיכוין לזכות בה ואילו אמר איני רוצה בה אבד את זכותו מיד וזו היא שאמרו שאם אמר איני נוטל ואיני נותן רשאי כשם שאמרו במקבל מתנה שאם צווח בשעה ששמע לא קנה הילכך כל שבח שהשביחו הנכסים עד שגילה בדעתו שהוא רוצה לזכות בה הרי היא של אחין אבל מכיון שאמר שהוא רוצה לזכות בה זכה בה ושלו השביח עכ"ל. ור"ח פירש הא דבכור שמיחה מיחה בע"א וכדבריו כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות נחלות וכתבה רבינו בסוף סימן זה:

סעיף ז

ואינו נוטל פי שנים במלוה שהיה לאביהם ביד אחרים אפילו היא בשטר לא שנא גבו קרקע או מעות בפ' יש נוחלין (בבא בתרא קכה:) מימרא דרב פפא כתבתיה לעיל בסי' זה:ומ"ש בד"א במלוה בלא משכון אבל במשכון פי' רשב"ם שנוטל פי שנים דכמוחזק דמי אהא דר"פ כתב ואי תפיס עלה משכון אפילו לר"פ נוטל פי שנים דקיי"ל ב"ח קונה משכון וכ"כ ה"ה בפ"ג מהלכות נחלות:ומ"ש אפילו משכנו בשעת הלואתו כן כתב מהרי"ק בשורש קמ"ח. וכתב עוד שם משכונות העכו"ם שכבר נחלטו לסוף הזמן המוגבל מדינא דמלכותא פשיטא שהבכור נוטל פי שנים אבל מלוות של עכו"ם שהיו על משכונות שעדיין לא הגיע זמנם נראה שאין הבכור נוטל פי שנים ואע"פ שפסק רשב"ם וכן ר"ח וגם המרדכי כתב שם דעת רבינו ברוך דבמלוה שיש עליה משכון בכור נוטל פי שנים ולכאורה אפילו במשכנו בשעת הלואתו דברו שכן דרך סתם מלוה על המשכון מ"מ מאחר שנתנו טעם לדבריהם משום דב"ח קונה משכון ושמלוה דעכו"ם אינו קונה לרבנן דרבי מאיר בפ' כל שעה : [%א] וכתב עוד שם שמה שיש לו בשותפות ביד אחרים אפילו חוץ לעיר מיקרי מוחזק ונוטל פי שנים: מי שמת והוא חייב למלך ממיני המסים על הממון אם בנו הבכור נוטל פי שנים עיין בנ"י פרק חזקת: כתב בתשובות הגאונים כך ראינו שכל אלו הקרקעות מוחזקים הם לאשה משעה שמתו קרוביה ויורשם בעלה

אחר מותה ואם יש לו בן בכור נוטל בהם פי שנים כי כל קרקע משעה שמת המוריש הרי זה מוחזק ליורש אע"פ שלא בא לידו דתנן בנות צלפחד נטלו ג' חלקים בנחלה וכו' ואמאי ראוי הוא וכו' עד ירושה היא להם מאבותיהם עכ"ל: ומ"ש ואם המלוה על משכונא של קרקע באתרא דלא מסלקי שקיל בה פי שנים ובאתרא דמסלקי לא שקיל בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סז:) רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דאמרי תרווייהו האי משכנתא באתרא דמסלקי אין ב"ח גובה הימנה ואין הבכור נוטל בה פי שנים ובאתרא דלא מסלקי ב"ח גובה הימנה ובכור נוטל בה פי שנים: ומ"ש בשם הר"י הלוי הא דשקיל באתרא דלא מסלקי דוקא בדלא מטא זימנא בחיי אבוהון וכו': ורשב"א כתב הא דלא שקיל באתרא דמסלקי היינו באתרא דמסלקי מיד אבל בסתם המקומו' ודסתם משכונתא שתא הוי כמכר לעולם ואפי' לאחר הזמן וכו': והא דאינו נוטל באתרא דמסלקי לכאורה נראה דאפי' בגוף השדה הממושכן אבל הראב"ד פי' דלאו אגופה דמשכנתא קאמר אלא אפירי דאכיל מההיא משכנתא בנכייתא וכו': [%ב] וכתב הרשב"א שאלת משכנתא באתרא דלא מסלקי גרסינן בפרק איזהו נשך דבכורו של מלוה נוטל בה פי שנים ובס"פ השולח תניא בכור נוטל פי שנים בשדה החוזרת לאביו ביובל ומי עדיפא משכנתא ממכירה וא"א שיטלו בה פי שנים בכורו של מלוה ובכורו של לוה. תשובה כן הוא באמת כי בכורו של מלוה נוטל בה פי שנים במלוה ובכורו של לוה נוטל פי שנים בגופה של שדה אפילו פדאו לאחר מיתת אביהם :

סעיף ח

ואם היה לאביהם מלוה ביד בנו הבכור נוטל ממנה חצי חלק הבכורה בפי"נ (קכה.) אמר ר"פ הלכתא אין הבכור נוטל פי שנים במלוה בין שגבו קרקע בין שגבו מעות ומלוה שעמו פלגי ופר"ש מלוה שעמו. שהבכור נתחייב לאביו: פלגי. חלק בכורה יחלקו ביניהם איהו מעכב פלגא ונותן לאחיו פלגא דהוה ליה ממון המוטל בספק וחולקין דאין ידוע אי חשוב מוחזק לאביו שהרי הבכור רוצה הוא לשעבד נכסיו לאביו לגמרי ובעין יפה גמר ומקני נכסיו לאביו כדי שיהא אביו מוחזק בהך מלוה ויטול בה פי שנים או דילמא לא שנא משאר מלוה הילכך פלגי וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהלכות נחלות וכתב ה"ה דברי רבינו כפירוש אחרון הנזכר בכאן בהלכות וכן הסכימו הר"י ן' מיגא"ש והרשב"א ז"ל עכ"ל:

סעיף ט

יצא עליהם שט"ח בכור פורע בו פי שנים ואם אינו רוצה ליטול פי שנים ולא לפרוע פי שנים ברייתא שם כתבתיה בתחילת סימן זה יצא עליהם שט"ח בכור נותן פי שנים ואם אמר איני נותן ואיני נוטל רשאי ופר"ש אם אמר איני נוטל פי שנים מכל ירושת

אבי שהריני מוחל בכורתי ואטול חלק כפשוט ולפיכך לא אשלם למלוה פי שנים אלא כנגד מה שאני נוטל רשאי:ומ"ש רבינו ונ"מ דאם שאר היורשים קטנים או אם אינם כאן שאין הב"ח יכול לגבות ממנו אלא כפי חלק הפשיטות כ"כ רשב"ם שם:

סעיף יא

ומ"ש בשם הר"י הלוי דדוקא בחלק הבכורה שהוא מתנה אבל בחלק הפשיטות אינו יכול לסלק עצמו וכו' כ"כ בשמו בעל התרומות בשער ס' וכן מבואר בדברי רשב"ם. ונ"י כתב גם מחלק הפשיטות נראין הדברים שאם אמר איני רוצה ליטפל בו הורידוהו בנכסים ועשו לי שומא רשאי: ומ"ש בשם הראב"ד דלענין חזרה קאמר אי פרעו אחי בזוזי והדר אמר הבו לי מנתי וכו' כ"כ בעל התרומות בשמו בשער ס':

סעיף יב

יג בכור שמכר חלק בכורתו קודם שחלקו מכרו קיים שיש בה זכות קודם חלוקה לפיכך אם חלק עם אחיו במקצת נכסים בין במקרקעי בין במטלטלי ונטל חלק כפשוט גיל' בדעתו שמחל על חלק בכורתו מכל הנכסים ואינו נוטל חלק אלא כפשוט בפרק י"נ (קכו.) אמר רב אסי בכור שנטל חלק כפשוט ויתר מאי ויתר רב פפא משמיה דרבא אמר ויתר באות השדה רב פפי משמיה דרבא אמר ויתר בכל הנכסים כולם קסבר יש לבכור קודם חלוקה ומדאחיל בהא אחיל בכולה ור"פ משמיה דרבא אמר ויתר באות' שדה קסבר אין לבכור קודם חלוקה ומה דאתא לידיה אחיל אידך לא אחיל והא דרב פפי ור"פ לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא בכור דאזל זבין נכסיה ודפשוט אתו לקמיה דרבא א"ל לא עשה ולא כלום מ"ס לא עשה כלום בפלגא ומ"ס בכולהו ואסיקנא והלכתא יש לבכור קודם חלוקה מר זוטרא מדרישבא פלג בצנא דפלפלי בהדי אחים בשוה אתא לקמיה דרב אשי אמר ליה הואיל ויתרת במקצת ויתרת בכל הנכסים כולם. ופר"ש בכור שנטל חלק. באחד מן השדות כאחד מאחיו חלק פשיטות: ויתר. כלומר הרי מחל חלק בכורה וטעמא כדאמרינן לעיל איני נוטל ואיני נותן רשאי דכיון דמתנה קרייה רחמנא ואיהו לא בעי לה לא הויא מתנה ולא יזכה בה עוד: בנכסי דידיה ודפשוט. מכר כל הנכסים שני חלקים שלו וחלק פשוט אחיו מקמי דנפלוג בהדיא מכר כל השדה שלא ברשות אחיו. מר סבר. רב פפי: לא עשה כלום בפלגא. בחלק פשיטתו וכל שכן בחלק פשוט אחיו אבל בחלק בכורה יפה מכר דיש לו לבכור קודם חלוקה. וכתבו התוספות על זה ואין נראה דחלק פשיטותו פשיטא דמכר כדקאמר לעיל מה חלק פשוט אע"ג דלא אתי לידיה אלא נראה דלא עשה כלום בפלגא היינו בחלק פשיטות אחים אבל חלק בכורה מכר וכל שכן חלק פשיטותו וכתב נ"י שכן דעת כל המפרשים וא"ההיא דאסיקנא דיש לבכור קודם חלוקה כתב הרא"ש תימה הא פסקינן לעיל דאין

נוטל פי שנים במלוה והיינו כרבנן ורבנן סברי דאין נוטל פי שנים בשבח דמתנה קרייה רחמנא ועד דמטיא לידיה אלמא אין לו לבכור קודם חלוקה ויש לומר דטעמייהו דרבנן מבכל אשר ימצא לו כדתניא לעיל פרט לשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם והא דמייתי לעיל קרא דלתת לו פי שנים משום דתרווייהו קראי צריכי דאי לא כתיב אלא לתת לו הו"א דאתא למימר שאם אמר איני נוטל ואיני נותן רשאי ואי לא כתב נמי אלא בכל אשר ימצא לו הוה מוקמינן ליה בשבח שהשביחו יורשין ומגלי השתא תרווייהו אהדדי וממעטינן דבר שאינו מצוי כגון שבח דלענין דבר שאינו מצוי קרייה רחמנא מתנה אבל דבר המצוי לא ממעטינן דשפיר הוי ברשותו קודם חלוקה כדאמרינן לעיל דדיקלא ואלים ארעא ואסקא שרטון לא מיקרי ראוי והא דויתר בדיבור בעלמא בלא קנין משום דמתנה קרייה רחמנא ובאמירה בעלמא אם אמר אני רוצה לבטלה יכול להסתלק וזכו אחין בחלקו וכן כתב רב אלפס דלא אמרו יש לו לבכור קודם חלוקה אלא במאי דאתא לידא דאבוה ואיתא השתא ברשותיה אבל מלוה דליתיה ברשותיה לא שייכא בהאי מילתא וכן כתב רב האי גאון עכ"ל: וכתב הרמב"ם בד"א שלא מיחה אבל אם מיחה בפני שנים ואמר ענבים אלו שאני מחלק עם אחי בשוה לא מפני שאני מוחל על חלק בכורה ה"ז מחאה ולא הפסיד מחלקו כלום בשאר נכסים אפי' מיחה בענבים כשהן מחוברי' ובצרום וחלקום בשוה לא ויתר בשאר נכסים אבל דרכן וחלק עמהן בשוה ולא מיחה בהן משנעשו יין ויתר בכל הנכסים וכו' בפ"ג מה' נחלות וטעמו מדגרסי' בפי"נ אמר רב הונא אמר רב אסי בכור שמיחה מיחה אמר רבה מסתבר טעמיה דרב אסי בענבים ובצרום זיתים ומסקום אבל דרכום לא ורב יוסף אמר אפי' דרכום דרכום מעיקרא עינבי השתא חמרא ליתן לו דמי היזק ענביו וכבר כתבתי לעיל בסי' זה שרשב"ם פי' פי' אחר בזה ור"ת פי' פירוש אחר ודברי הרמב"ם ע"פ פר"ח וכתב ה"ה ע"פ פי' זה דרבה ורב יוסף הלכה כרבה ויש לתמוה עליו דכיון דאסיקנא כדרב יוסף דלא אמר אפי' דרכום אלא ליתן לו דמי היזק ענביו משמע בהדיא דמחאה דענבים לא מהניא להיכא דדרכום לכ"ע דלא איירי רב יוסף אלא לענין אם דרכו הפשוטים הענבים שלא מדעת הבכור ונפחתו שמשלמין לו דמי היזק ענביו פי שנים ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי:

סעיף יד

כתב רשב"ם ובחלק פשיטות אין לו בו קודם חילוק למכרו או ליתנו במתנה ול"נ שמיד אחרי מות אביהם זכה בו וכו' כבר כתבתי בסמוך שהתוס' ג"כ חלקו על דברי רשב"ם וגם הר"ן כתב על דברי רשב"ם אין זה מחוור שע"כ לא נחלקו אלא בחלק בכורה משום דכתיב לתת לו אבל חלק פשיטות כ"ע מודו דיכול למכור שהרי שותף רשאי למכור

חלקו וכדאמרינן בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא סב:) פלגא דאית לי בארעא פלגא וכ"כ הראב"ד ועיקר עכ"ל וכ"כ בתשובות מיי' דספר משפטים סימן מ"ב: כתב נ"י בס"פ חזקת (בבא בתרא נד:) אסיקנא דארעא משתעבדא לטסקא וכל היכא דמיית ולא יהיב טסקא בטלה ירושת בנו הבכור מכולהו ארעי דכולהו ארעתי משתעבדי אטסקא והוה מלכא כמאן דמוחזק בכולהו ולפיכך מי שמת והוא חייב למלך כלום ממיני המסים המוטלים על הממון אין בנו הבכור נוטל פי שנים בנכסים וכ"כ הרמב"ן עכ"ל ועיין עוד שם:

סימן רעט

סעיף א

האומר על אחד שלא היינו מוחזקין בו בבנו שהוא בנו או אחיו או אחד משאר יורשין הראויים לירשו וכו' בפ' יש נוחלין (בבא בתרא קלד.) תנן האומר זה בני נאמן ובגמרא למאי הלכתא אמר רב יהודה אמר שמואל לירשו ולפטור את אשתו מן היבום לירשו פשיטא לפטור את אשתו מן היבום איצטריכא ליה. ופי' ר"ש לירשו פשיטא. דמגו דאי בעי יהיב ליה במתנה כי אמר נמי בני הוא ויירשני נאמן ואי משום נכסים הבאים לאחר מכאן ודאי אינו נאמן דהא ליכא למימר מגו. וכתב הרא"ש על זה כתב רבינו מאיר פליאה גדולה היא לומר כן שאם בא אדם ממדינת הים הוא ובנו ואמר זה בני שלא יירש אותו הבן בנכסים שנפל לו לאחר מכאן ופירש הוא לירשו פשיטא דמכח דמתני' דפרק האומר דמייתי לקמן פריך פשיטא וגם הר"ן כתב שהרשב"א הקשה על פי' רשב"ם מדאמרינן לעיל בברייתא אמר בני הוא וחזר ואמר עבדי הוא אינו נאמן אלמא נאמן האב לומר בני הוא ומדקתני סתמא משמע דאפילו בנכסים שנפלו לו לאחר מכאן נאמן דאי לא הו"ל לפרושי אלא ודאי נאמן האב לומר בני הוא אפילו לנכסים שנפלו לו לאחר מכאן ומש"ה מקשינן פשיטא דכיון דלרבנן נאמן לומר זה בני בכור בצריך היכר זה וכ"ש לרבי יהודה דנפקא לן מדכתיב יכיר ה"נ לכ"ע נאמן לומר זה בני עכ"ל ומשמע לפי טעם זה דאף לנכסים שיפלו לו כשהוא גוסס מהני מאי דאמר זה בני דאע"ג דבפרק עשרה יוחסין מפליגינן בין נכסים שיפלו לו לאחר מכאן לנכסים שיפלו לו כשהוא גוסס היינו לר"מ דסבר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כדמפורש התם אבל לדידן דקיי"ל דאין אדם מקנה דשלב"ל נכסים שיפלו לו לאחר מכאן ושיפלו לו כשהוא גוסס שוין הם וכי היכי דמהימן להני מהימן להני וז"ש רבינו אפילו נכסים שיפלו כשהוא גוסס וכ"נ דעת הרמב"ם ז"ל שסתם וכתב בפ"ד מהלכות נחלות האומר זה בני וזה אחי או זה אחי אבי או שאר היורשים אותו ואע"פ שהודה באנשים שאינם מוחזקים שהם קרוביו הרי זה

נאמן ויירשנו בין שאמר כשהוא בריא בין כשהוא שכיב מרע עכ"ל: (ב"ה) ומה שיש לדקדק ע"ז כתבתי בסימן רע"ז:

סעיף ב

ומ"ש ואפי' נשתתק ורמז שזהו היורש בודקין אותו כדרך שבודקין אותו לגיטין בפרק מי שאחזו (גיטין ד' עא.) וכבר נתבאר זה בסימן רע"ז:ומ"ש ורשב"ם פירש שאינו נאמן אלא להורישו נכסים שהן עתה בידו אבל לא שיבואו לו אח"כ וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא הראשונה כבר נתבאר בסמוך:

סעיף ג

ד כתב הרמב"ם היו מוחזקין בו שהוא אחיו או בן דודו ואמר אינו אחי ולא בן דודי אינו נאמן אבל נאמן על מי שהוא מוחזק בבנו לומר אינו בני ולא יירשנו אפילו אם יש לבן בנים אף ע"פ שאינו נאמן עליו לומר אינו בני לענין יוחסין ואין מוחזק אותו ממזר על פיו נאמן ואם לענין ירושה ולא יירשנו בפ"ד מהלכות נחלות ותחלת דבריו מבוארים דאפי' לרבי יהודה דאמר יכיר יכירנו לאחרים אבל בשאר קרובים לא אמר דקרא בבן כתיב ומבואר בפרק י"נ (קכז) דלרבי יהודה דקיימא לן כוותיה נאמן אדם לומר אין זה בני:ומ"ש אפילו יש לבן בנים וכו' כתב הרב המגיד פירושו נתבאר בפט"ו מה' אסורי ביאה שאינו נאמן לענין יחוס כל זמן שיש לבן בנים וכתב רבינו שאין הדין כן לענין ירושה (וכל) שיש ב' טענות (לדברי) האחד דלענין יחוס אינו מן הדין שנאמר שיהיה הוא פסול ובניו כשרים הילכך כיון דלגבי בן בנו אינו נאמן כך לגבי בנו אינו נאמן אבל לענין ירושה מה להם לבני הבן בירושתו בעוד אביהם קיים הילכך אינם מעלין ולא מורידין לענין ירושה והשנית דאפילו יהיה זכות לבני הבנים בירושה מכל מקום כבר הוא יכול להפקיעו אם נותן נכסיו לאחרים משא"כ בענין יחוס שאי אפשר לו לפסלן ואע"ג דלגבי אחיו אינו נאמן לומר זה אינו אחי במגו דאי בעי יהיב נכסיו לאחר התם הוא משום שלא נתנה לו תורה ההיכר אלא בבנו והוה ליה כאומר אחי הוא ולא יירשני שלא אחר כלום אבל בבנו אפי' יש לו בנים ודאי נאמן ומ"מ נראה שאם מת הבן בחייו ואח"כ אמר אין אלו בני בני לפי שהמת לא היה בני אינו נאמן אף לענין ירושה והוה ליה כאומר זה אחי שאינו נאמן דכל שאין דבריו לגבי בנו ממש אינו נאמן כנ"ל ואף מלשון רבינו נראה כן עכ"ל:

סעיף ה

אמר זה בני וחזר ואמר עבדי אינו נאמן במה שאמר עבדי מימרא דרבי יוחנן בפרק י"נ שם ופר"ש דטעמא משום דליכא למימר האי דקרי ליה מתחלה בני משום דאוהבו כבנו דאין דרך לקרוא לעבדו בנו והילכך אחר טענה ראשונה נלך דהואיל וזאת האחרונה

אינו פירוש כ"א הכחשה אין לנו לילך אחר טענה אחרונה דהודאת פיו האמינה תורה במאי דאמר בני כדכתיב יכיר וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד עכ"ל: ומ"ש רבינו בשם רשב"ם דאפילו בתוך כדי דיבור אינו נאמן כך מפורש בדבריו שם:ומ"ש רבינו ונראה דוקא לאחר כדי דיבור וכו' טעמא דמסתבר הוא לכאורה דהא בכל דוכתא תוך כדי דיבור כדיבור דמי ואיפשר ליתן טעם לדברי רשב"ם דכיון דאין דרך לקרוא לעבדו בנו כיון שיצא מפיו לקרותו בני אמרינן חזקה שאם היה עבדו לא היה קורהו כן וכי הדר ביה אפילו תוך כדי דיבור ואמר עבדי אינו יכול להוציאו מחזקתו הראשונה ונמוקי יוסף כתב בשם הריטב"א כדברי ר"ש ומשמע לי דדוקא היכא דחזר ואמר עבדי הוא סתם ולא דיבר יותר הוא דאינו נאמן אבל אם אמר אינו בני ומה שאמרתי זה בני לומר שחביב עלי כבני נאמן דאינו מכחיש דבריו הראשונים אלא מפרש:ומ"ש אמר עבדי וחזר ואמר בני נאמן שמה שקראו עבדו לומר שמשמשו כעבד שם במימרא דרבי יוחנן:ומ"ש ונאמן אפילו אינו משמשו תשמיש של עבד כן כתב שם רשב"ם:ומ"ש אבל אם אמר עבדי זה ששוה כך וכך וכו' וחזר ואמר בני אינו נאמן אפילו משמשו כעבד וכו' שם מתיב לרבי יוחנן מדתניא היה משמשו כעבד ובא ואמר עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא אינו נאמן אמר רב נחמן בר יצחק התם דקרי ליה עבדא מצר מאה מאי מצר מאה מצר עבדא דשוה מאה זוזי. ופירש ר"ש עבדא מצר מאה. כלומר עבד גמור הוא לי שסמוכים לי עליו ק' דינר במצר שלו כלומר ששוה מאה דינר והילכך כי אמר עבדי מצר ק' וחזר ואמר בני אינו נאמן דאילו הוה בנו לא הוה קרי ליה עבדא מצר מאה ואף ע"ג דמשמש ליה כעבדא אין קורין כן אלא לעבד: (ב"ה) והרמב"ם בפ"ד נראה שהיה גורס עבדא בר מאה: ומ"ש ואם היה עובר על המכס ואמר בני וחזר ואמר עבדי נאמן שלא אמר תחלה בני אלא לפטרו מן המכס אמר עבדי חזר ואמר בני אינו נאמן שם במימרא דרבי יוחנן ופי' ר"ש וחזר ואמר בני אינו נאמן אלא ודאי עבדו הוא כדאמר מעיקרא דאילו היה בנו לא היה אומר למוכסן שהוא עבדו: ומה שאמר רבינו בשם הרמ"ה דברים נכונים וברורים הם בטעמם:

סעיף ו

כתב הרמב"ם ז"ל מי שהיתה לו שפחה והוליד ממנה בן והיה נוהג בו מנהג בנים או שאמר בני הוא זה ומשוחררת היא אמו אם תלמיד חכם הוא או אדם כשר וכו' הרי זה יירשנו ואעפ"כ אינו נושא ישראלית וכו' עד ואין ראוי לסמוך על דבר זה בפ"ד מהל' נחלות וכבר האריך ה"ה ליתן טעם לדבריו: ומ"ש רבינו בשם רב נטרונאי ובשם יש אומרים עד איהו גופייהו לא מזבני ליה יורשים כל זה כתב הרי"ף בפ"ב דיבמות אהא

דתנן מי שיש לו בן מ"מ פוטר את אשת אביו מן החליצה ומן היבום ובנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הכותית:ומ"ש וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדברי רב נטרונאי וכתב הרמב"ם לא נראו לי דברי הגאונים ואין דבריו נראין בפרק הנזכר כתב כן והכריע כדברי רב נטרונאי מפרק השולח. מי שזינה עם פנויה או עם א"א ונתעברה ואמרה זה העובר ממנו הוא אם הוא בנו לירושה עיין בטור אבן העזר סי' קנ"ו ובתשובות הרשב"א סי' תר"י :

סימן רפ

סעיף א

אחד מהאחין שאמר על אחד מן השוק זה אחינו ויש לו לחלוק עמנו בירושתנו אם שאר האחים מודים לו יורש עמהם וגם יירשוהו אם ימות ואם אין שאר האחים מודים לו אינו יורש עמהם אלא זה המעיד לבדו נותן לו מחלקו ממה שבא לידו מחלק הספק וכו' מת הספק יחזור מה שנטל למקומו לזה שהעיד וכן אם יפלו לו נכסים ממקום אחר יירשנו זה שהעיד לבדו לא כפרו בו שאר האחין אלא אמרו אין אנו יודעים אם אחינו הוא אם לאו חולקין על הדרך שכתבנו וכו' אבל אם יפלו לו נכסים ממקום אחר יחלקו ביניהם בפ' יש נוחלין (בבא בתרא קלד.) תנן האומר זה בני נאמן זה אחי אינו נאמן ונוטל עמו בחלקו מת יחזרו נכסים למקומן נפלו לו נכסים ממקום אחר יירשו אחיו עמו. ופי' ר"ש מת הספק יחזרו הנכסים שנתן לו מחלקו למקומן כלומר למי שנתנם לו אבל שאר אחין אין יורשין עמו דאמר ליה האי הרי החזקתם בנחלה הראויה לספק מאבינו אותה טלו לכם שהרי לא מחל לכם חלקו ואכתי עד השתא בתורת גזל ישנה בידכם עתה תירשו אותו חלק מן הדין וגם אני אירש חלקי שנתתי לו כמו כן שנמצינו כולנו שוים בנחלתו נפלה לו ירושה לספק בחייו ממקום אחר או קנה נכסים ועכשיו מת ירשו אחיו של מעיד עמו דהא קא מודה להו שאחיהם הוא ובגמרא (קלה.) זה אחי אינו נאמן ואידך מאי קאמרי אי קאמרי אחונא הוא אמאי יטול עמו בחלקו ותו לא אלא דקאמר לאו אחונא הוא אימא סיפא נפלו לו נכסים ממקום אחר יירשו אחיו עמו הא אמרי לאו אחונא הוא לא דקאמרי אין אנו יודעים: ומ"ש ואפילו מה שלקח אם השביח שבח המגיע לכתפים יחלקוהו ביניהם אבל שבח שאינו מגיע לכתפים הוא של המעיד לבדו שם (דף קלה.) בעי רבא שבח ששבחו נכסים מאליהן מהו בשבח המגיע לכתפים לא תיבעי לך דכי נפלו לו נכסים ממקום אחר דמי כי תיבעי לך בשבח שאינו מגיע לכתפים כגון דיקלא ואלים ארעא ואסקא שרטון מאי תיקו. ופר"ש בשבח המגיע לכתפים לא תיבעי לך. שנתן זה לספק קרקע ריקנית וטרח בה זה הספק לחרוש ולזרוע והרי היא

עתה כשחוזרת לו לנותן מליאה פירות לא תיבעי לך דהא ודאי כולהו חולקין בהאי שבח וכי נפלו לו נכסים ממקום אחר דמי דהא לא קרינא ביה יחזרו נכסים למקומן שהרי לא נתן לו פירות אלא קרקע ריקנית: ואלים. דלא נשתנה שמו מכבתחלה: ואסקא שרטון. מעצמה שלא זיבלה הספק ולא טרח בכך: ומ"ש רבינו בשם הר"י הלוי כך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות נחלות וכתב הר"ן פירוש שבח המגיע לכתפים תבואה העומדת ליקצר אבל ליכא לפירושי כדברי מי שמפרש שבח שעשה בעמל כתפיו דאם כן הול"ל כי תיבעי לך בשבח ששבחו נכסים מאליהן ולמה ליה לשנויי לישנא אלא ודאי כדכתיבנא ופסק רבינו בתיקו זה שהוא כאילו נפשטה הבעיא שאין האחים האחרים יורשים וכן פסק הרמב"ם פ"ד מהל' נחלות וכתב ה"ה שהטעם מפני שזה ודאי והאחרים ספק וכל שני יורשים שהאחד ודאי והשני ספק אין לספק כלום כמו שיתבאר: כתב הרמ"ה היכא שנטל הספק עם אחיו שהודה לו בחלקו וקנה נכסים ממקום אחר ומת וכו' דברים תמוהים הם שהרי מה שכתב בסוף ואי ליתיה לממונא דהאי אחא דאודי בעיניה גבי דהאי ספק ופר' סותר למה שכתב בתחלה וצ"ע :

סעיף ב

הרי שיושב בנחלתו ובא אחד ואמר ליה אחיך אני חלוק עמי וזה אמר ליה איני מכירך נאמן אפילו שיצא קול שיש לו אח במדינת הים בפרק המפקיד (בבא מציעא דף לט:) מרי בר איסק אתא ליה אחא מבי חוזאי אמר ליה לא ידענא לך אתא לקמיה דרב חסדא א"ל שפיר קאמר לך דכתיב ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו מלמד שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן וכתב הרא"ש לא הוצרך רב חסדא להביא ראיה לענין דמילתא דפשיטא הוא שאם יבוא אחד ממד"ה ויאמר לבעל נכסים אני אחיך חלוק עמי שיכול לומר איני מכירך וגדולה מזו שנינו בפרק י"נ (קלה.) שאפילו אחד מהאחין אומר אני מכיר זה שהוא אחינו אינו נאמן לירש עמהם אלא לפי שהיה טוען שהוא מכירו וכופר וגם יצא לו קול שאביו הוליד שם ולכך הביא ראיה שטענה טובה היא לא ידענא לך ולא מחזיקינן ליה לרמאי ועיין בנכ"ו ח"ב:

סעיף ג

כל יורש שהוא ודאי יורש ויש אחר שהוא ספק אין ספק מוציא מידי ודאי והודאי נוטל הכל היו שניהם ספק חולקין מתבאר מהדינים הבאים:

סעיף ד

ומ"ש לפיכך מי שמת והניח בן ובת וטומטום וכו' משנה בפ' מי שמת (בבא בתרא קמ:) הניח בנים ובנות וטומטום בזמן שהנכסים מרובים הזכרים דוחין אותו אצל הנקבות הנכסים מועטין הנקבות דוחות אותו אצל הזכרים:ומ"ש ומיהו אינו ממעט חלק הנקבות

וכו' כלומר דבראש הפרק הנזכר (קלט:) אהא דתנן מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובים הבנים יירשו והבנות יזונו הנכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים מפרש בגמ' כמה הן מרובים כל שיזונו מהן אלו ואלו עד שיבגרו הם מרובין פחות מכאן הרי אלו מועטין ואי ליכא לאלו ולאלו עד שיבגרו שקלי בנות לכולהו אלא אמר רבא מוציאים להן מזונות לבנות עד שיבגרו והשאר לבנים והשתא איכא למידק הא דקאמר רבינו ממעט בחלק הבנות וכו' במאי מיירי אי בשהנכסים מרובים על כדי מזון הטומטום והבנות עד שיבגרו כדמשמע סיפא דלישניה דאמר ואח"כ יתנו לטומטום כשיעור הזה דמשמע דהיינו מזונות עד שיבגור וכן משמע מדקתני הזכרים דוחין אותו אצל הנקבות ואי ליכא מותר על מזונותיו ומזונות הבנות עד שיבגרו מאי איכפת להו לזכרים בדחייה זו ועוד מדקרי להו נכסים מרובים א"כ מאי אינו ממעט בחלק הבנות דקאמר דמאי איכפת להו לבנות אם יוציאו למזונותם תחלה או אם יזון הטומטום עמהם מאחר שיש בנכסים שיעור לזה ולהן: ומ"ש ואם יש מותר משיעור מזון הבנות עד שיבגרו נוטל בו חלק עם הבנים ממה נפשך כלומר אם היו הנכסים מועטים שאין בהם כדי מזון הטומטום והבנות עד שיבגרו ומ"מ יש בהן מותר על כדי מזון הבנות עד שיבגרו אותו מותר חולקים אותו בין הזכרים והטומטום ממה נפשך שאם הוא נקבה הרי כל המותר הזה שלו לזון מהם ואם הוא זכר יורש במותר הזה חלקו: ומ"ש ואם אין שם אלא טומטום ובת והנכסים מרובים יטול הטומטום שלשה חלקים וכו' כן כתב הרא"ש שם ונתן טעם למה חולקים באידך פלגא משום דהוי ממון המוטל בספק וחולקים אפילו לרבנן דסומכוס כיון דאין אחד מהן מוחזק ע"כ וצ"ל דמיירי כשהנכסים מרובין כ"כ שברביע מהן אין פחות מכדי שתזון הבת עד שתבגור דאל"כ היאך יטול הטומטום ג' חלקים דילמא זכר הוא והבת יש לה מזונות עד שתבגור אבל הרמב"ם כתב בפ"ה מהלכות נחלות הניח בנות וטומטום ואנדרוגינוס יורשים בשוה והרי הוא כאחת מן הבנות והטעם משום דכשהניח בן איכא למימר דילמא האי טומטום הוי נקבה ואין לבת במקום בן ירושה כלל ולפיכך יורש הבן הכל אבל כשהניח בנות ע"כ יש לטומטום חלק בירושה כאחת מהן ממ"נ אם זכר הוא הכל שלו ואם נקבה הוא לפחות יש לה חלק בירושה כאחת הבנות: ומה שאמר ואם הנכסים מועטים אין לטומטום כלום כן כתב הרא"ש שם וז"ל בנכסים מועטים טומטום יחזור על הפתחים כמו שאין יורש עם הבן דהוי כמו ספק ויבם בנכסי סבא דהוי ספק ספק ויבם ודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי ואפשר דבהא מודה הרמב"ם דלא איירי הרמב"ם אלא לענין ירושה ולא לענין מזונות כמו שאכתוב בסמוך: ומ"ש ואם אין שם אלא טומטום (וכן) אם הנכסים מועטים

כלומר שאין בהם כדי לזון הטומטום עד שיבגור יטול הטומטום ג' חלקים פלגא ממ' שאם הוא זכר פלגא דיליה ואם היא נקבה כולהו נכסי דילה ואידך פלגא חולקין:ומ"ש ואם הנכסים מרובים הטומטום נזון ולא יירש פשוט הוא לפי דרך זה אבל הרמב"ם כתב בפרק הנזכר מי שמת והניח בן וטומטום או אנדרוגינוס הרי הבן יורש הכל שהטומטום והאנדרוגינוס ספק ויש לתמוה עליו למה לא יהא נזון הטומטום דאפי' את"ל שהוא נקבה מזונות מיהא יש לה ושמא יש לומר דלא איירי הרמב"ם ז"ל אלא לענין ירושה שאינו יורש אבל אה"נ שהוא נזון דממ"נ יש לו מזונות:

סעיף ה

ומה שאמר בד"א בטומטום אבל באנדרוגינוס דבריה הוא אם הוא עם הבן אין לו כלום וכו' טעמו דכיון דאנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא כדאיתא בפרק הערל (יבמות פג.) אין לו כלום במקום בן דהוי בן ודאי ואנדרוגינוס ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ובמקום בת יש לו כל היכא שאינו ממעט מזונותיה ומ"מ איני יודע מאין לו לחלק באנדרוגינוס בין במקום בן לבמקום בת לענין ירושה דכיון דמטעם בריה בפני עצמו הוא אין לו כלום במקום בן במקום בת נמי לא היה ראוי להיות לו כלום ועוד דבפ' מי שמת (בבא בתרא קמ:) משמע שדין אנדרוגינוס שוה לדין טומטום לענין ירושה במקום בן או במקום בת וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהלכות נחלות ולפירוש דברי רבינו צריך עיון : ומ"ש ואם אין שם אלא הוא יטול הכל כך מפורש במשנה בפרק מי שמת גבי טומטום ואע"ג דבסמוך חילק רבינו בין טומטום לאנדרוגינוס לענין ירושה לענין זה משמע ליה שהם שוים דהא לא נפקי מכלל ובן אין לו עיין עליו:

סעיף ו

וספק וסבא בנכסי יבם ושאר ספקות שבהן כתבתי בספר אבן העזר סי' קס"ג:

סעיף ז

נפל הבית עליו ועל אמו יורשי הבן כגון אחיו מאביו אומרים האם מתה תחלה וכו' מעמידין הנכסים בחזקת יורשי האם בס"פ מי שמת (בבא בתרא קנח:) תנן נפל הבית עליו ועל אמו אלו ואלו מודים שיחלוקו אמר ר' עקיבא מודה אני בזה שהנכסים בחזקתן ובגמרא בחזקת מי ר' אלעא אמר בחזקת יורשי האם ור' זירא אמר בחזקת יורשי הבן כי סליק ר' זירא קם בשיטתיה דר' אלעא קם רבה בשיטתיה דר' זירא וטעמא מאי הדר ביה רבי זירא אמר אביי הואיל והוחזקה נחלה לאותו השבט וכתב הרא"ש מדהביא רב אלפס דברי אלו האמוראים המפרשים דברי ר"ע מכלל דס"ל הלכה כר' עקיבא וכר' אלעא ור' זירא דאמרי בחזקת יורשי האם וגם אביי מפרש דבריהם וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהלכות נחלות וז"ל נפל הבית עליו ועל אמו מעמידין נכסי האם בחזקת יורשי

האם שהם יורשים ודאין אבל יורשי הבן ספק הם שאם מת הבן תחלה אין לאחיו מאביו בנכסי אמו כלום:ומ"ש לא שנא אם היה לה עוד בן מאיש אחר לא שנא אין לה בן מאיש אחר בסוף פרק מי שמת כתבו הג"א ואפי' כתובה ותוספת שגבתה מבעלה משבאו לידה הרי הם בחזקת שבט אביה ומיירי כגון שאין לה זרע יותר אבל אם יש לה עוד בן מאיש אחר שהוא אחיו מן האם וגם יש לו את מן האב מאשה אחרת ואח מן האב אומר האם מתה תחלה וירשה אחי החצי ואתה חצי ואח"כ מת אחי וירשתי חלקו ואח מן האם אומר לא כי אלא אחי מת תחלה ואח"כ מתה אמי וירשתי כל הנכסים הרי הוא של את מן האם הכל דהו"ל ודאי ואח מן האב ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי כך פירש רשב"ם ונחלקו עליו ריב"א וריב"ם ור"ת ור"י ואומרים דגם בזה יחלוקו עכ"ל ומחלוקת זה מבואר בתוספות על דברי ת"ק דאמר יחלוקו ומינה נשמע לדידן דקיי"ל כר"ע דבין כך ובין כך הנכסים בחזקת האם לדעת כל הנך רבוותא דפליגי על רשב"ם וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל פ"ד ודקדק מדברי הרמב"ם שכך הוא דעתו. כתב ה"ה בפ"ה מהלכות נחלות על הא דנפל הבית עליו ועל אמו נ"ל שה"ה לנפל הבית עליו ועל בתו שהיתה נשואה ואין ידוע איזה מהן מת ראשון שנכסי האב בחזקת יורשי האב ואין הבעל יורש בהן כלום:

סעיף ח

נפל הבית עליו ועל בן בתו אם מת האב תחלה יירשנו בן בתו ומוריש לקרוביו שהן אחיו מאביו ואם בן בתו מת תחלה הנכסים של יורשי האב וכו' וכן הדין אם נשבה האב ומת בשביה ומת בן בתו כאן או שנשבה בן בתו ומת בשביה ומת אבי אמו כאן ואינו ידוע איזה מהם קודם בס"פ מי שמת (בבא בתרא קנט:) בעו מיניה מרב ששת בן מהו שיירש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב א"ל רב ששת תניתוה אב שנשבה ומת בן בתו במדינה ובן בתו שנשבה ומת אבי אמו במדינה ולא ידעינן הי מינייהו מיית ברישא יורשי האב יורשי הבן יחלוקו ואם איתא נהי נמי דבן מת ברישא לירתיה לאבוה דאימיה בקבריה ולירתינהו לאחיה מן אבוה אלא לאו שמע מינה אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מאב וכתב הר"ן ז"ל במתני' דנפל הבית עליו ועל אמו קיי"ל כרבי עקיבא דאמר הנכסים בחזקתן וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות נחלות אבל תמיהני עליו בזו שפסק שם באב שנשבה ומת בן בתו במדינה דיחלוקו ולא ידעתי למה שאף בזו הוחזקה נחלה לשבט האם דכמתניתין היא ממש שבשניהם היינו טעמא לפי שאין הבן יורש את אמו בקבר ובריית דתני יחלוקו משמע דכת"ק דמתניתין אתיא דאמר נמי בנפל הבית עליו ועל אמו דאלו ואלו מודים שיחלוקו ולא ידעתי טעם לדבריו כלל עכ"ל.

וגם ה"ה כתב יש לתמוה היאך פסק רבינו כברייתא זו אחר שפסק כדברי האומר בנפל הבית עליו ועל אמו שהנכסים בחזקת יורשי האם ומשמע דכ"ש הוא בנכסי אבי האם דנכסים בחזקת יורשי אבי האם והיאך יפה כח יורש זה בנכסי אבי אמו יותר מבנכסי אמו וכבר הקשה כן הרשב"א בתשובה על דברי רבינו ולא מצא בזה תירוץ והוא ז"ל כתב דמשמע דהך ברייתא אתיא כמ"ד בנפל הבית עליו ועל אמו יחלוקו ואין הלכה כן ואע"פ שהביאו ממנה ראיה בגמרא לא הביאו לענין דין זה אלא שאין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב ועכ"ז לא רצה לחלוק על דברי רבינו הלכה למעשה עכ"ל. והרא"ש כתב בתשובה כלל פ"ד לתרץ קושיא זו שקשה על דברי הרמב"ם נ"ל לחלק דאם נפל הבית עליו ועל אמו שאם מת הבן תחלה ואח"כ האם באו נכסים ליד קרוביה לכן מעמידין כל הנכסים לאלתר ביד קרוביה אבל בנפל הבית עליו ועל בן בתו ממ"נ הנחלה ממשמשת בקבר לבת שהיא קרובה לבת וספק מת האב תחלה ותחזור ותמשמש למעלה לקרוב קרוב קודם הילכך הואיל וממ"נ ממשמשת הנחלה מן האב לבת אע"פ שהיא עדיין בחזקת אותו שבט הואיל ויצאה מיד מי שהיתה עד היום וספק תורידנה למטה או תעלנה למעלה יחלוקו עכ"ל ועיין בתשובות הרשב"א סימן תשכ"ה ותשכ"ו :

סעיף י

נפל הבית עליו ועל אביו או על אחד ממורישיו והיה על הבן שט"ח וכו' משנה בס"פ מי שמת (קס:) נפל הבית עליו ועל אביו עליו ועל מורישיו והיתה עליו כתובת אשה וב"ח יורשי האב אומרים הבן מת ראשון ואח"כ מת האב וב"ח אומרים האב מת ראשון ואח"כ מת הבן בש"א יחלוקו וב"ה אומרים הנכסים בחזקתן ופר"ש בחזקתן בחזקת יורשי האב שהרי הם יורשים ודאי או מיעקב או מראובן וכמוחזקים דמו שהרי יעקב מוחזק בנכסיו היה ואלו באים מכחו וב"ח ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי עכ"ל: נפל הבית עליו ועל ארבע בנותיו ועל לאה אשתו יורשי הבעל אומרים האשה מתה תחלה ואח"כ הבעל וד' בנותיו ויורשי האשה אומרים הבעל ובנותיו מתו תחלה עיין בתשובות מיימוניות דמשפטים סימן ה' ובמרדכי סוף פרק מי שמת:

סימן רפא

סעיף א

האומר איש פלוני בני לא יירשני בני בכורי לא יטול פי שנים לא אמר כלום משנה בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קכו:) האומר איש פלוני בני בכור לא יטול פי שנים איש פלוני בני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה:ומ"ש וכן אם אמר בתי תירשני ויש לו בן או שאמר לאיש נכרי או אפי' על אחיו יירשני והוא

יש לו בת לא אמר כלום וכו' גם זה שם במשנה (קל.) האומר איש פלוני יירשני במקום שיש בת בתי תירשני במקום שיש בן לא אמר כלום שהתנה על מה שכתוב בתורה:

סעיף ב

ומ"ש אבל אם היו לו בנים רבים ואומר על אחד מהם שיירש הכל או שריבה לאחד ומיעט לאחר וכן אם יש לו בנות רבות ואמר על אחת שתירש את הכל או שריבה לאחד ומיעט לאחרת דבריו קיימים שם במשנה רבי יוחנן ב"ב אומר אם אמר על מי שראוי לירשו דבריו קיימין ועל מי שאינו ראוי לירשו אין דבריו קיימין ואיפסיקא הלכתא בגמרא כר"י ב"ב וכתב הר"ן הלכה כר"י ב"ב פירוש ואליבא דרבי ישמעאל בריה דאמר לא נחלק אבא אלא על בן בין הבנים אבל על אח במקום בת מודה דלא אמר כלום דכיון דלישני נינהו בגמרא כדאיתא לעיל בסמוך מסתברא דנקטינן כרבי ישמעאל בריה דהוה קים ליה במילי דאבוה עכ"ל וכן דעת כל הפוסקים ופי' ר"ש אם אמר על מי שראוי לירשו שהוא ראוי לירשו במקצת כגון בן בין הבנים והילכך דבריו קיימים אם אמר יירש הכל ועל מי שאינו ראוי לירשו כגון אחיו במקום בתו או בתו במקום בנו וכתב עוד לא שנא אם אמר פלוני בני יירש חצי נכסי לא שנא אם אמר יירש כל נכסי דבריו קיימים ואפילו אם כתב כן דלא שנא אם אומר ל"ש כותב כדמוכח לקמן בפרקין והא דאמר שמואל הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופוס ואמרינן ה"ה נמי לבנו דאם כתב לו כל נכסיו לא עשאו אלא אפוטרופוס ה"מ כותב לשון מתנה או אומר ל' מתנה אבל לשון ירושה קנה הכל כדין תורה כדנפקא לן מביום הנחילו את בניו דבשלמא לשון מתנה איכא למימר דהקנה לו הני נכסיו להיותן בחזקתו כדין אפוטרופא שגם כשעשאו אפוטרופוס נתקיים מתנתו שיש נותן מתנה גמורה ויש שנותן מתנת אפוטרופא אבל ירושה אינה יכולה להיות אא"כ קונה הנכסים קנין גמור דלשון ירושה משמע שקם תחת המוריש לקנות נכסיו לגמרי ולהיות מוחזק בהן להיות שלו כמורישו אבל אם אינו אלא אפוטרופוס נמצא שלא הוריש לו כלום. והרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות נחלות כלשון הזה היו לו יורשים רבים כגון בנים רבים או אחים או בנות ואמר כשהוא שכ"מ פלוני אחי יירשני מכלל אחי או בתי פלונית תירשני מכלל בנותי דבריו קיימין בין שאמר ע"פ בין שאמר על כתב אבל אם אמר פלוני בני יירשני לבדו אם אמר ע"פ דבריו קיימין אבל אם כתב כל נכסיו לבנו לא עשאו אלא אפוטרופא כמו שביארנו עכ"ל ודבריו אלו הם דברי הרי"ף בפרק י"נ וכתב ה"ה בפ"ו מהל' זכייה שהר"י ן' מיגא"ש נחלק עליהם ואמר דלא שנא כתב ול"ש אמר אלא ההיא דר"י בן ברוקה כשבירר דבריו דלהקנאה גמורה איכוין ורב יהודה בשלא בירר:ומ"ש בד"א בלשון ירושה שאמר פלוני בני יירש הכל או

יירש כך וכך אבל אם אמר פלוני לא יירש לא אמר כלום מבואר במשנה שכתבתי בראש סימן זה : כתב נימוקי יוסף אהא דר"י בן ברוקה בשם הריטב"א נראים הדברים דדוקא במחלק כל נכסיו אבל לא במקצת שאם לא כן מצינו מתנה במקצת שאינה צריכה קנין כשאמר בלשון ירושה במי שראוי לירשו ואפי' באומר לו חצי נכסי לך וזו לא שמענו בכל התלמוד אלא ודאי כדאמרן עכ"ל: וכתב הרמ"ה א"נ אמר פלוני לא יירש אלא כך וכך א"נ אמר ראובן בני יירש חלקו וחלק שמעון לא אמר כלום וכו' וכן היכא דתלה לירושה דראובן וכו' וה"מ דתלה לה נחלת ראובן בהעברת נחלת שמעון כדאמרינן אבל אם אמר ראובן בני יירשני או יירש כל נכסי ולא יירש שמעון וכו' דברים נכונים הם ונימוקם עמם. וקצת דברים אלו כתב ה"ה בפ"ו מהלכות נחלות וז"ל פשוט אם אמר לא יירש עם אחיו ושאר אחיו יירשו הכל זכו ואצ"ל אם אמר בלשון מתנה כמו שיתבאר כך כתב הרשב"א עכ"ל:

סעיף ג

בד"א בפשוטים אבל בבכור אינו יכול להעביר מחלק בכורתו כלום להוריש לשום אדם ואפי' לאחד מן האחין מבואר בפרק י"נ (קל.) במשנה ובגמרא ומייתי לה מדכתיב לא יוכל לבכר וז"ל ה"ה בפ"ו מה' נחלות דע שכל מה שהזכיר רבינו שבן בין הבנות יורש הכל אם אמר יירש כל נכסי או יירש החצי אם אמר יירש חצי כל נכסי זהו בשלא היה בכור באותן שהנחלה מעוברת מהן בין בכל בין במקצת אבל אם היה שם בכור אין דבריו קיימין אצל הבכור כיון שאמר בלשון ירושה אע"פ שלא הזכיר הבכור בפירוש כיון שמכלל דבריו נגרע זכות הבכור ואמרו בלשון ירושה הרי הוא בכלל לא יוכל לבכר וכ"כ מבואר הרב ן' מיגא"ש ז"ל עכ"ל. ובסמוך יתבארו עוד חילוקים בדין זה:

סעיף ד

ואין חילוק בכל זה בין בריא לשכ"מ לדעת ר"ח אבל רב האי וריי"ף פסקו דוקא בשכ"מ יכול לשנות בלשון ירושה אבל בריא לא מהני וכו' בפרק י"נ (קלא.) בעיא רבא בבריא היאך כי קאמר רבי יוחנן בן ברוקא בשכ"מ דבר אורותי הוא אבל בבריא לא או דילמא אפילו בבריא נמי ופר"ש בריא שאמר פלוני יירש שדה פלוני מי אמר ר"י ב"ב דקני כיון דראוי ליירשו: בר אורותי. ראוי להוריש מיד שהולך למות קרינא ביה ביום הנחילו את בניו. וכתב הריי"ף ולא איפשיטא הילכך לא עבדינן בה עובדא וכתב הרא"ש כ"כ רב האי גאון דלא איפשיטא אבל ר"ח כתב כיון דמסיק מבי דינא בתרא דבי דינא קמא תיקון א"כ איפשיטא בעיא ונראה כדברי רב האי וכדברי ריי"ף ז"ל כיון דשקלא וטריא דתלמודא בלשון ודילמא לית כאן פשיטותא והר"ן כ' דלכאורה משמע דבעיין איפשיטא כדברי ר"ח וכן דעת רב סעדיה ובעל המאור מ"מ אפשר לפרש הסוגיא כדעת הריי"ף דבעיין

לא איפשיטא וכ"פ הרמב"ם בפרק ו' מהלכות נחלות ומאחר שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל מוסכמים בדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף ה

והיכא שיש לו בכור וריבה לאחד בלשון ירושה כגון שאמר פלוני בני יירש כך וכך או שהשוה להם הבכור כתב הר"י הלוי כשם שדבריו בטלים אצל הבכור כך הן בטלים אצל הפשוטים וכו' ויש אומרים שחלוקת הפשוטים קיימת ומקבצים מכולם כפי החשבון ומשלמין לבכור וכו' בפ"ו מהלכות נחלות כתב ה"ה בשם הר"י ן' מיגא"ש שכל שיש שם בכור כשם שבטלה צוואתו אצל הבכור כך בטלה אצל הפשוטים ואין בדבריו כלום כיון שאמרו בלשון ירושה ובזה נחלקו עליו ז"ל קצת מן האחרונים ואמרו שאצל הפשוטים דבריו קיימים וכל אחד מהן מפסיד לפי חשבון מה שהורישו אביו הבכור נוטל כדינו ולשון רבינו במה שכתבתי אינו מבואר אלא שלמטה הביא משנת המחלק נכסיו ריבה לאחד וכו' ונראה שהוא סובר כדעת רבו ז"ל עכ"ל. וכתב הר"ן אהא דתנן דמחלק נכסיו לבניו על פיו ריבה לאחד ומיעט לא' והשוה להם את הבכור דבריו קיימין ואם אמר משום ירושה לא אמר כלום פר"ש דלא אמר כלום לא במה שהשוה את הבכור ולא במה שריבה בלשון ירושה לאחד על אחיו הפשוטים ומתני' רבנן היא ודלא כר"י בן ברוקה ויש מי שאומר דמתניתין ד"ה היא וכי קתני לא אמר כלום אבכור קאי דמודה ביה ר' יוחנן ב"ב והרא"מ הוסיף ואמר דלא אמר כלום אכולהו קאי ואפילו לר"י בן ברוקה דכיון דצוואתו לגבי בכור בטלה אף לגבי פשוטים בטלה וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו מה' נחלות ולא מחוור אלא גבי בכור בלחוד הוא דלא אמר כלום אבל בפשוטין צוואתו קיימת וכן דעת ה"ר יונה ז"ל ולפי זה מקבצין מכולם לפי חשבון ומשלימין לבכור וכן הסכימו גדולי האחרונים ז"ל עכ"ל :ומ"ש רבינו שלזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל עיין בנ"י:

סעיף ו

בד"א דלא מהני בבת בין הבנים או אחר בין הבנות דוקא כשאמר ל' ירושה פלוני יירש אבל אם נתן בלשון מתנה דבריו קיימין ואפי' בחלק בכורה אדם יכול ליתן את שלו לכל מי שירצה ואפי' בת בין הבנים או אחר בין הבנות אם אמר בלשון מתנה עם הירושה מהני בין שכתב לשון מתנה תחלה כגון תנתן שדה פלונית לפלוני ויירשנה או לבסוף כגון יירש ותנתן לו או אפילו כתב לשון ירושה תחלה וסוף כגון יירש שדה פלונית ותנתן לו ויירשנה ואפי' נתן לא' ב' שדות וכתב על א' ל' ירושה ועל השניה לשון מתנה וכו' או שנתן לב' שדה א' וכו' ואפי' שהה בין זה לזה יותר מכדי דיבור אבל ב' שדות וב' בני אדם וכו' לא מהני עד שיאמר פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתי להם במתנה ויירשוה ופי' רשב"ם אפילו אמר פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתים להם

במתנה וכו' בד"א ששהה לומר לשני אחר כדי דיבור שאמר לא' וכו' בפרק י"נ (קכו:) תנן המחלק נכסיו לבניו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להם את הבכור דבריו קיימין ואם אמר משום ירושה לא אמר כלום כתב בין בתחלה בין באמצע בין בסוף משום מתנה דבריו קיימין ובגמ' (קכט.) ה"ד מתנה בתחלה ה"ד מתנה באמצע והיכי דמי מתנה בסוף כי אתא רב דימי א"ר יוחנן תנתן שדה פלונית לפלוני וייירשה זו היא מתנה בתחלה יירשה ותנתן לו זו היא מתנה בסוף יירשה ותנתן לו וייירשה זו היא מתנה באמצע ודוקא אדם א' ושדה א' אבל אדם א' וב' שדות שדה א' וב' בני אדם לא ור' אלעזר אמר אפילו אדם א' וב' שדות שדה א' וב' בני אדם אבל בשתי שדות וב' בני אדם לא כי אתא רבין אמר יירש פלוני שדה פלונית ותנתן שדה פלונית לפלוני רבי יוחנן אמר קנה ור' אלעזר אמר לא קנה ור"ל אמר לעולם לא קנה עד שיאמר פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתים להם במתנה וייירשום ואותיב רב אשי לכולהו מהא דתניא נכסי לך ואחריך יירש פלוני ואחריך יירש פ' מת ראשון קונה שני מת שני קנה שלישי ואם מת שני בחיי ראשון יחזרו נכסים ליורשי ראשון והא הכא דכשתי שדות ושני בני אדם דמי וקתני דקני תיובתא דכולהו תיובתא ואמרינן לימא תיהוי תיובתא דר"ל ותיסברא והא אמר רבא הלכה כר"ל בהני תלת והא חד מינייהו ולא קשיא כאן תוך כדי דיבור כאן לאחר כדי דיבור. ופר"ש כתב בין בתחלה וכו' אדם הנותן מתנה לאחד אם אמר לשון מתנה עם לשון ירושה דבריו קיימים דנהי דלא תפיס לשון ירושה לפי שאין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה וכמי שלא אמר כלום דמי לשון מתנה מיהא תפיס והרי הוא כמי שאומר מתנה לחוד דקני: ודוקא באדם א' ושדה א'. דבההיא שדה שנתן לאותו האיש איכא מתנה בהדי לשון ירושה: אבל באדם אחד וב' שדות. כגון יירש ראובן שדה פלונית שבמזרח ותנתן לו לראובן שדה פלו' שבמערב ההיא דלשון מתנה קני אבל ההיא דלשון ירושה לא קני דמתנה דהאיך לא מסייע לאידך אלא זאת הוריש לו וזאת נתן לו ובההיא דירושה הוי מתנה על מה שכתוב בתורה ולא אמר כלום וכן בשדה א' וב' בני אדם כגון ראובן יירש חצי שדה זו ותנתן חציה לשמעון שמעון קנה ראובן לא קנה וכ"ש ב' שדות וב' בני אדם כגון ראובן יירש שדה פלונית ולשמעון תנתן שדה פלונית אחרת. אפי' אדם אחד וב' שדות. דכי היכי דנתכוין לזה ליתן במתנה ה"נ נתכוין לאידך הואיל ובדיבור א' נתן לשניהם: אבל שתי שדות וב' בני אדם. דהוי אנשים מוחלקים ושדות מוחלקין לא מהניא מתנה דהאי גברא ושדה שלו לאידך גברא ולאידך שדה: ור"ל אמר. לעולם לא קנה בשתי שדות ושני בני אדם ההוא דלשון ירושה ואפי' כי אמר לשניהם ביחד תנתן שדה פלונית לראובן ושדה פלונית לשמעון וייירשום דכיון דגופים מוחלקים

נינהו וכל אחד הוי מעשה בפני עצמו ולא שייך זה בזה כלל הילכך שתי לשונות של לשון מתנה וירושה כנגד ב' מעשים הן לאחד לשון מתנה ולאחר לשון ירושה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון הילכך לא קנו עד שיאמר ירושה בתחלה וירושה בסוף ומתנה באמצע דהשתא יליף לשון מתנה מלשון ירושה דכי היכי דלשון ירושה נאמר לשניהם גם המתנה שבאמצע נאמרה בע"כ לשניהם דלמאן תרמייה והילכך צ"ל כן ראובן ושמעון יירשו שדה פלוני' ופלוני' שנתתי להם במתנה ויירשום דע"כ יירשו קמא עולה על ראובן ובתרא על שמעון הילכך לשניהם נמי לשון מתנה קאמר דאיכא תרתי זימני לשון מתנה דכתב שנתתי להם דמערב אלשון ירושה ואיכא תרתי זימני לשון ירושה אבל אם אמר פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית ותנתן להם שדה פלונית ופלונית ויירשום הוה אמינא דהאי ותנתן ויירשום אשמעון קאי ולא קנה ראובן דכיון דשני מעשים הן יש לחלק להם גם הלשונות וכן אם אמר פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתי להם במתנה ולא אמר ויירשום לבסוף אכתי הוא לראשון לשון ירושה ולשני לשון מתנה דשתי לשונות כנגד ב' מתנות: ל"ק. הא דקתני מתנה לזה וירושה לזה דקנו שניהם ל"ק לר"ל דאמר לא קנה ברייתא דאמר ואחריך יירש פלוני תוך כדי דיבור הראשון דקאמר נכסי לך הילכך מהניא מתנה דראשון גם לשני והא דקאמר ר"ל לא קנה בשתי שדות ושני בני אדם היינו לאחר כדי דיבור ולהכי לא מהני לשון מתנה דהאי אלשון ירושה דאידך והכי קאמר ר"ל לעולם לא קנה בלאחר כדי דיבור עד שיאמר פלוני ופלוני וכו' והילכך כיון דקאמר לשון מתנה אתרווייהו אפילו לאחר כדי דיבור ש"ד עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות נחלות כתב בין בתחלה בין באמצע בין בסוף לשון מתנה אע"פ שהזכיר לשון ירושה בתחלה ובסוף דבריו קיימים כיצד תנתן שדה פלונית לפלוני בני יירשנה או שאמר יירשנה ותנתן לו ויירשנה או יירשנה ותנתן לו הואיל ויש שם לשון מתנה אע"פ שהזכיר לשון ירושה בתחלה ובסוף דבריו קיימים וכן אם היו ג' שדות לג' יורשין ואמר יירש פלוני שדה פלונית ותנתן לפלוני שדה פלונית ויירש פלוני שדה פלונית קנו אע"פ שזה שאמר לו בלשון ירושה אינו זה שאמר לו בלשון מתנה והוא שלא ישהה בין אמירה לאמירה כדי דיבור אבל אם שהה צריך שיהיה לשון המתנה מעורב בשלשתן כיצד יאמר אם היה לשון המתנה באמצע פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתים להם במתנה ויירשום ואם היה לשון המתנה בסוף יאמר יירש פלוני ופלוני לפלוני ופלוני שדה פ' ופ' שנתתים להם במתנה וכתב ה"ה דעת רבינו דר"ל הזכיר דין מתנה באמצע וה"ה לכתחלה או בסוף וכ"כ רבו ז"ל והרשב"א כתב דאין זה מחוור דאם כן מ"ש דנקט לה במתנה באמצע ואמאי לא פריש כולהו בבי דמתני' דהיינו בתחלה ובסוף אבל ר"ש

פירש דבשתי שדות ושני בני אדם קאמר שלא קנו שתהא המתנה באמצע כו' ואני אומר שאין קושייתו על פירוש ן' מיגא"ש מתחוורת כלל חדא שכבר נשמר ממנה ן' מיגא"ש ז"ל ואמר דמשום דלשון מתנה באמצע טפי מרווח מן האחרים נקטינה ורצה לבררו ולי נראה טעם אחר וכו' ואחר שנסתלקה הקושיא אני אומר שאין פר"ש מחוור דהאיך אפשר לומר בלשון מתנה בסוף שהוא אומר שנתתים להם במתנה דלא קאי אלא אאחרון והא שנתתים להם קאמר והיאך אפשר דלא לישתמע אכולהו וכן בלשון מתנה בתחלה קשה לו גם כן אחר שהוא משוה אותם בלשונו היאך נחלק בהם ודברי רבינו ורבו עיקר כנ"ל עכ"ל. כתב נ"י מה שהעלינו דבתוך כדי דיבור מהני מתנה דחד לירושה דאידך היינו כשאומר יירש פלוני שדה פלונית ותנתן שדה פלונית לפלוני בוי"ו אבל אם אמר תנתן בלא וי"ו אפילו באדם אחד ובשדה אחת לא מהני לשון המתנה ללשון הירושה אלא אמרינן תפוס לשון ראשון או תפוס לשון אחרון כמו שכתבנו לעיל כך פסק הרשב"א עכ"ל. בסמוך כתב רבינו בשם תשובת הרא"ש שאם אמר תחזיק הוי לשון מתנה. דברים ששייכי לסימן זה עיין במישרים נכ"ד: שכ"מ שאמר לאפוטרופוס ידך כידי ופיך כפי ועשייתך כעשייתי לחלק לבני בין רב למעט ואפוטרופוס זה ריבה לא' ומיעט לאחר ונתן לבת יותר מעישור נכסים אם דבריו קיימים עיין במרדכי ס"פ יש נוחלין: מי שהיו לו בנים ונשא אשה והתנה עמה כל בנים שיולדו לה יירשו בשוה עם הראשונים עיין במרדכי פרק מי שמת:

סעיף ז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן היה מצוה ואמר אם אפטר אני קודם אשתי עשיתי אותה יורשת גמורה בכל נכסי וכו' סוף כלל פ"ד:

סעיף ח

שאלה אחרת ראובן צוה מחמת מיתה שיתנו נכסיו לפלוני כך וכך והשאר יחלקו אותן לג' אחיותיו וכו' כלל פ"ג ס' ה':

סעיף י

שאלה אחרת ארבע אחיות היו פנויות ודרות ביחד והיה להן אח שלא היה נוהג כשורה לפי דעתן וכו' כלל פ"ד סי' ה'. כתב הרשב"א שנשאל על אחד שהיו לו בני אחיות ובן אח והיה אוהב יותר את בני האחיות ולכן הקדים ונתן מתנה לבן אחיו בתים וכתב בצוואתו שבאלו הבתים הנתונים לו סילק כל חלק וזכות בן אחיו מכל ירושתו וטוענים בני האחיות שכל שאר הנכסים הם שלהם כיון. שסילק את בן אחיו מירושת שאר נכסיו. והשיב לא מצאתי לבני האחיות זכות בנכסים אלו שאין אדם יכול לסלק היורש מירושתו מפני שהוא מתנה על מה שכתוב בתורה ועוד שכל שבן האח ראוי לירש ואין אחר לירש

עמו אע"פ שסלקו מנכסיו כל שלא נתנן לאחר ממילא הוא יורש דמאן לירות בר קשא דמתא והאחיות ובניהם כנכרים גמורים הם במקום בן האח הראוי לירש ואינו דומה למשנתינו דלא יירש עם אחיו דמשמע מינה דטעמא דלא אמר כלום היינו דוקא משום שהתנה על מה שכתוב בתורה הא לאו הכי היה הוא מסולק ויהיו שאר האחים יורשים ממילא ואף ע"פ שלא נתנה להם בפירוש דשאני התם שכולם ראויים לירש וכל שנסתלק האחד השאר יורשים הכל אבל כאן שאין עסק לאחיו בירושה במקום בן האח למה יטלו בני האחיות ומה להם עסק בנכסים יתר מנכרי דעלמא ואיני מוצא בלשון הצוואה שום ענין ולשון שיוכיח ששאר הנכסים הם לבני האחיות ולא עוד אפילו שאמר כתבו ותנו לבני האחיות שאני נותן להם כל שאר נכסי כל שמת אין כותבים ונותנים שאין שטר לאחר מיתה. [%א] וכתב בתשובה אחרת שנשאל על ראובן שכתב שטר לאחד מבניו שנותן לו ק"ק זוז לאחר פטירתו מחמת ירושה ומת ובא זה לחלוק בנכסי אביו וליטול ק"ק זוז יתרום על חלקו מה דינו. תשובה מסתברא שאין לזה אלא או הק"ק זוז או חלק ירושתו שאם רצה האב ליתנם לו יתר על חלקו למה כתב לו מחמת ירושה ומ"מ כיון שלא נתן שאר הנכסים לבן הקטן לא איבד זה זכותו בשאר נכסים והרי זה כאילו פירש שיכנסו אלו בחלק ירושתו וכאותה שאמרו תנו לבני בכורי מאתים דינרים בבכורתו שאם רצה נוטלן או נוטל חלק בכורתו וכיון שכן פשוט הוא שנעמיד אפוטרופוס לקטן כההיא דיתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם ולא עוד אלא כל כהאי גוונא דלא הגיע זמן פרעון בחיי האב מעמידין אפוטרופוס ליתום כדי לפרוע לב"ח דעלמא וכההיא דאמרינן בפ"ק דבתרא (ה:) והלכתא כר"ל אפי' מיתמי ונוטל בלא שבועה ואי משום דאין מקבלין עדים אלא בפני בעל דין הא קיי"ל דמקיימין את השטר שלא בפני בעל דין וכל שנתקיים השטר הרי הוא כאילו נתקיימה עדותן בב"ד מזמן חתימת העדי': [%ב] וכתב עוד ואם הנכסים במקום אחר יותר נכון למנות האפוטרופוס במקום שהנכסים שם שיותר ידקדק ויברור לו מנה יפה כל שיהא שכן לנכסים ויותר יהא חלקו שמור בידו. וכתב הריטב"א שנשאל על ראובן שהיה לו שני בנים ובני בן שלישי שהיה לו בנים ובנות ובשעת מיתתו צוה שיתנו מנכסיו שליש שליש לשני בניו החיים ושליש לבני בנו הנפטר אם יש לבנות (בנות) הנקבות חלק באותו שליש והשיב אין לבנות חלק באותו שליש שהרי זה גילה דעתו שמחלק נכסיו בדרך שהם ראויים לירשו ועוד דאמרי'בפרק י"נ דקרו אינשי לחד ברא בני ולא הויא ברתא בכלל :

סימן רפב

סעיף א

ב הנותן נכסיו לאחרי והניח בנים אע"פ שמה שעשה עשוי וזכה המקבל אין רוח חכמים נוחה הימנו להעביר הנחלה אפילו אם אין היורשים נוהגים כשורה ומידת חסידות שלא יעיד ולא יהיה שום אדם חשוב בצוואה זו שמעבירים הירושה מהיורש אפי' ממי שאינו נוהג כשורה למי שהוא חכה ונוהג כשורה בפ' י"נ (קלג.) תנן הכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו מה שעשה עשוי אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו רשב"ג אומר אם לא היו בניו נוהגים כשורה זכור לטוב ובגמרא (שם) איבעיא להו מי פליגי רבנן עליה דרשב"ג או לא ת"ש דא"ל שמואל לרב יהודה שיננא לא תיהוי בעבורי אחסנא [אפי'] מברא בישא לברא טבא וכ"ש מברא לברתא ופר"ש אלמא פליגי רבנן עליה מדקאמר ליה הכי דאל"ת שמואל דאמר כמאן והכי הלכתא כרבנן דקם שמואל כוותייהו וכן פסקו הפוסקים והא דא"ל שמואל לרב יהודה לא תיהוי בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא וכו' מפרש טעמא בפרק נערה שנתפתתה (כתובות נג.) משום דלא ידעת מאי זרעא נפיק מיניה:ומ"ש ורז"ל אמרו שלא ישנה אדם לבן בין הבנים אפילו בדבר מועט שלא יבוא לידי קנאה בפ"ק דשבת (דף יג) אמר רבא בר מחסיא א"ר חמא בר גוריא א"ר לעולם אל ישנה בנו בין הבנים שבשביל שני סלעים מילת שנתן יעקב אבינו ליוסף נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים וסמך רבינו זה לנותן נכסיו לאחרים ומניח את בניו לומר שאין ראוי לעשות כן שלא להטיל קנאה: כתב הריב"ש בסימן קס"ח וז"ל הבאת תשובת רבינו האי דהכותב נכסיו לאחרים לא שלא יניח כלום דא"כ מתנה על מ"ש בתורה ואיני מבין כוונתו שאם בלשון ירושה אפי' שייר לבניו לא עשה כלום ואם בלשון מתנה אפילו בכל נכסיו דבריו קיימים אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו עכ"ל :

סעיף ג

שאלה לא"א הרא"ש ילמדנו רבי' אם יש שום צד שאדם יכול להנחיל נכסיו לבנו הגדול וכו' כלל פ"ד סי' א': ושוב השיב בתשובת שאלה זו יראה לי שלא תועיל מתנה זו בתנאי זה וכו' שם בסימן ב':

סימן רפג

סעיף א

ב הכותי יורש את אביו ד"ת ואין יורש את אביו הגר ולא גר את הגר לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים אבל גר יורש אביו הכותי מד"ס שלא יחזור לסורו מימרא דרבא פ"ק דקידושין (יז:) וכתב המרדכי אם הקיף או הלוה כותי לישראל ומת אם אינו מחזיר

ליורשיו קאי בעון וכתב ראבי"ה דוקא אם ידוע ליורשים או לאחרים שהוא חייב אבל אם אין ידוע אין חייב להחזיר:

סעיף ג

ומ"ש וכותי וגר שירשו אביהם כותי יכול הגר לומר לכותי טול אתה עכו"ם ואני מעות ואם משבאו לרשותו אסור משנה בפ"ו דדמאי ומייתי לה בפ"ק דקידושין (שם) ובפ"ב דעכו"ם (סד.) ומהכא מייתי בגמרא דגר אינו יורש את אביו העכו"ם מד"ת אלא מד"ס דאי סלקא דעתך מדאורייתא כי לא באו לרשותו נמי כי שקיל חילופי עכו"ם הוא דקא שקיל אלא מדרבנן גזירה הוא דעבוד רבנן שמא יחזור לסורו ופי' רש"י משבאו לרשות גר אסור להחליפם דקא מתהני מאיסורי הנאה כי לא באו נמי מכי מייתי העכו"ם זכה בחציין והשתא קא מחליף להו אלא ש"מ הא דיורש את אביו עכו"ם לאו מדאורייתא הוא דאינו מתייחס אחר העכו"ם וכקטן שנולד דמי אלא מדרבנן הוא שמא יחזור לסורו משום ממונו:

סעיף ד

ישראל שהמיר מן הדין יורש קרובו הישראל בפ"ק דקידושין (יח.) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן עכו"ם יורש את אביו ד"ת דכתיב כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר ודילמא ישראל מומר שאני אלא מהכא כי לבני לוט נתתי את ער ירושה מדקאמר ודילמא ישראל מומר שאני משמע דפשיטא ליה דמומר יורש את אביו ישראל וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות נחלות וז"ל ישראל שהמיר יורש את קרוביו הישראלים כשהיה ואם ראו ב"ד לאבד את ממונו ולקנסו שלא יירש כדי שלא לחזק ידי הרשעים הרשות בידם ואם יש לו בנים בישראל תנתן ירושת אביהם המומר להם וכן המנהג תמיד במערב עכ"ל. וכן פירש הרא"ש בפ"ק דקידושין וז"ל מכאן פוסקים דישראל מומר יורש את אביו מדקאמר ודילמא ישראל מומר שאני אע"ג דעשו לא ירש מאביו אלא לבניו הוריש הארץ שניתנה לו מ"מ כיון שיש לו דין ישראל כהוריש לבניו אע"פ שאין הכותי מוריש לבניו לפי מאי דדחי ודילמא ישראל מומר שאני ה"ה נמי דיורש את אביו וכן מסתבר דאע"ג דחטא ישראל הוא לקדש אשה ולגרש מ"מ אם איפשר טוב לתתו ביד ב"ד דלא יהביה דאזיל ואכיל בגיותיה כדאמרי' גבי קנס בכתובות (יא:) ואם ישוב יתנו לו ירושתו עד כאן לשונו:

סעיף ה

שאלה לא"א מומר שנתן הירושה וכו' הנה כתב ה"ר יהודה בספר הדינין תשובה אחת לרבינו משולם שמומר אינו יורש את אביו וכו' בכלל י"ז סי' י"ח ותשובה זו שהביא הרא"ש בשם רבינו משולם הביאה הרשב"א בתשובותיו בשם רבינו האי ואין להקשות שדברי הרא"ש בתשובה סותרים מה שפסק בפסקיו דמומר יורש את אביו

דא"ל דבפסקיו מיירי מן הדין ובתשובה מיירי לפי תקנת חכמים. והמרדכי כתב בפ"ק דקידושין פסק מר רב צדק גאון דמומר אינו יורש את אביו והא דפריך הכא לר' יוחנן דילמא ישראל מומר שאני ה"פ דילמא ישראל מומר מוריש לבניו דעשו היה מומר והוריש לבניו את הר שעיר כדכתיב כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר וכן פר"ח ולראבי"ה נראה כמו שמוריש לבניו ה"נ יורש את אביו דאע"פ שחטא ישראל הוא אך יש כח ביד חכמים להפקיע ממונו דהפקר ב"ד היה הפקר נראה לראבי"ה דאפי' לדברי הגאון האב יורש בנו המומר דאמאי קנסי' לאב וכן בעל יורש את אשתו המומרת אפילו מת מורישה לאחר שהמירה זכה הבעל בירושה וכן כתב ראבי"ה הלכה למעשה עכ"ל. [%א] מ"כ שהשיב אבי"ה על מי שמת והניח ב' בנות נשואות והמירה האחת ואמם לא נשבעה על כתובתה ונתנה הכל במתנה לבתה ישראלית ומתה ואח"כ מתה המומרת ופסק שבעל המומרת יורש אותה וכיון שהיא היתה ישראלית בשעת מיתת אביה מיד זכתה בחלקה וכשמתה אח"כ יורשה בעלה דאפי' למ"ד דמומר אינו יורש אביו משום קנסא הבעל למה נקנסיניה עכ"ל. ונראה שעל תשובה זו נתכוין המרדכי כשכתב וכ"פ ראבי"ה הלכה למעשה ולקמן בסמוך אכתוב על זה: [%ב] וכתב עוד המרדכי בשם תשובת רש"י מומר לעכו"ם שהפקיד פקדון ביד ישראל קרובו ותבעו המומר לאחר זמן לא רצה להחזירו לו ומת המומר וקרוביו הקרובים לירש תובעים הפקדון אם אין לנפקד עדים שכשתבעו המומר בחייו והוא השיב לא אתן זכו הקרובים בממון וראויים לירש ואם שלח בו יד הנפקד בחיי המומר או יש עדים שתבעו הימנו וא"ל אני זוכה בו אין שליחות יד גדול מזה ונראה בעיני שאין כח בדיינים להוציאו וכיון דלא נפסק הלכתא לא כמר ולא כמר ה"ז זכה מן ההפקר בחיי המומר ואין לנו כח להוציאו ואם לא שלח בו יד בחייו אין כאן זכייה עכ"ל. ומ"כ על זה בתשובה אשכנזית היכא שאלמנה מוחזקת בממון ועדיין לא גבתה כתובתה אע"פ שהכל משועבד למזונותיה כאנשי גליל מנ"ל דחשיב שליחות יד עכ"ל : וכתב בתרומת הדשן סימן שמ"ט הרמב"ם כתב ואם ראו ב"ד לאבד ממונם הרשות בידם משמע מדבריו דצריך הענין דרישת ב"ד אם מומר זה לישמעאלים ראוי לקנסו ולאבד ממונו ולאו מילתא דפסיקתא הוא בכל המומרים לישמעאלים דפקע ירושתם ומדברי אשיר"י משמע יותר הכי שהרי כתב דטוב לתת ביד בית דין שאם ישוב תנתן לו ירושתו ואע"ג דכתב בתשובתו בטור ח"מ דכיון דאינו יורש מיד כשמת אביה המומר זכתה בת המומר בנכסי אבי אביה ולא היה למומר זכייה מעולם בהם משמע מדבריו שאפילו שעה אחת אין לו צד ירושה ומעיקרא פקע כח ירושתה י"ל דההוא עובדא הוה בענין זה דאותו מומר לא הוה ליה צד הרהור תשובה

ואביק מיבק במינות עוד בחיי אביו שהיה פשיטא ראוי לקנסו להפקיע כח ירושתו מיד שלא יהא לו בו צד זכייה כלל אבל היכא דיש בטחון ספיקא שמא יחזור בתשובה לעולם אין מפקיעין ירושתו מידו אלא מפקחין ב"ד על הדבר כדמשמע לשון הרמב"ם ואשיר"י והא דאיתא במרדכי מתשובת רש"י דמומר לישמעאלים מין הוא צ"ל דהתם נמי איירי במומר דאביק מיבק בכו"ם ולא חזינן ביה צד הרהור תשובה ולפי מאי דאסקינן דבעינן דרישת ב"ד ופיקוח במומרים אם ראויים הם להפקיע כח ירושתם מיד א"כ בנדון זה שילדי ראובן הקדוש נאנסו בקטנם כה"ג ודאי יש ספק אולי יתעורר רוחם כשיהיו בני הבנה יפה לחזור לדת האמת ושפיר קטעין שמעון אחי ראובן שהוא יהיה אפוטרופוס על ירושת גר אם אמם של הילדים עד שיתראה לב"ד אם יש תקוה עוד על חזרתם ומ"מ אם יתברר שמתו אח"כ יירש הוא אותם כי הוא יורש שלהם אמנם נראה דאין לומר הכי די"ל דהרמב"ם ואשיר"י נמי ס"ל דמדינא יש לקנוס המומרים לישמעאלים מיד כשעמדו ברשעתם אפילו שעה אחת ולא חזר מיד לדת האמת הואיל ואינו דואג שימות פתאום ברשעו אלא שחשו לנעילת דלת בפני בעל תשובה ולכך לא הפקיעו ירושתם מיד וכיון דטעמא הכי א"כ כל מה שב"ד מפקחים וחוקרים אם ראוי המומר הזה לקנסו אם לאו ואם יש לשמור ולהחזיק בירושתו אם יחזור בתשובה אין זה כלל בשביל שאם ימות הוא אח"כ שתפול הירושה בפני יורשיו דאין בזה משום נעילת דלת כל עיקר אלא דעת בית דין אינו כ"א לפתוח לזה המומר כדי שיחזור בתשובה ויירש ממון ירושתו אבל אירושת יורשים ודאי לא קפיד ותו דאיפשר י"ל דהוכיח סופו על תחלתו דכיון שמת ברשעתו הוכיח דמעיקרא נמי כשמת מורישו לא היה בו צד הרהור תשובה ואם כן מעיקרא היה מסולק מירושה זו כאילו מת א"כ יורשי גר המוריש הם הם היורשים ע"כ. [ג%] וכתב עוד בשם ראבי"ה שבעל יורש את אשתו המומרת אפי' מת מורישה לאחר שהמירה ע"כ והיא התשובה שכתבתי לעיל בסמוך ויש לתמוה על זה דהא כיון שהמירה פקע מינה דיני אשות שהרי אסור לשהות עמה והיאך יירשנה ואיפשר דכיון דאם תחזור לדת האמת ויתברר שלא נבעלה לאחר ברצון מותר להחזירה לא פקע מינה דיני אישות ועי"ל דאע"ג דפקעו מינה דיני אישות שהם לזכותה דיני אשות שהם לזכותו לא פקעי כיון דאיהו לא חטא ועוד האריך בתשובה הנזכרת בכמה חששות ובכמה חילוקים הרוצה לעמוד עליהם יעיין שם כי פה לא ראיתי להאריך יותר. עיין בהגהת אשיר"י פרק יש נוחלין ובכתבי מה"ר איסרל"ן סוף סימן רס"ז ובתשובת מה"ר דוד הכהן בית עשירי ובית כ"ח:

סעיף ו

ילמדנו רבינו לאה נשבית ואמה קבצה ת"ר זהובים וכו' בתשובת הרא"ש כלל ל"ב סימן ח':

סימן רפד

סעיף א

כל היורשים יורשים בחזקה אף ע"פ שאין עדות גמורה שהוא יורש וכו' כן כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות נחלות וכתב ה"ה זה מפורש בהרבה מקומות ועיקר דין החזקה פרק עשרה יוחסין (ב.) ומפרש בתוס' שנים שהיו באים ממ"ה אע"פ שמשאן ומתנן ומאכלן ומשקן כאחד מת אחד מהם ואין חבירו יורשו ואם היה נוהג בו משום אחוה יורשו עכ"ל ועיין בהריב"ש סימן מ"ו: [%א] ואם צריך שיביא ראיה שאין קרוב יותר ממנו עיין בסימן הנזכר ובסימן מ"ז ובתשובת הרא"ש כלל פ"ו סי' ט' ואע"פ שנראה שהריב"ש חולק עם הרא"ש כתבתי בתשובה שאפשר שאינו חולק עמו ולא כתב כן אלא בההוא עובדא אבל בשאר גווני איכא למימר דמודה להרא"ש והכי נקטינן אח"כ מצאתי להר"ש בר צמח שחלק על דברי הריב"ש באותה תשובה והשיגו על כל דבריו בתשובה הנזכרת וכן מצאתי כתוב בשם ספר אגודה בפרק חזקת לר"י נראה גי' ר"ח לסוף אייתי ראיה דאיהו קרוב ול"ג דקריב טפי לפי גירסא זו. אם מת אדם נכרי והביא אחד עדים שהוא קרובו ואין אנו יודעים שום אחר שהוא קרובו יותן לו הנחלה עד כאן לשונו :

סעיף ב

ג אבל אין יורדין לנכסי המת לירש עד שידעו בעדות ברורה שמת אבל אם שמעו בו שמת או כותים מסיחים לפי תומן אע"פ שמשיאה ע"פ ונוטלת כתובתה אין היורשים נוטלים ע"פ האשה שאמרה שמת בעלה אע"פ שנאמנת לינשא על פיה וליטול כתובתה אין האחים יורדין לנחלה על פיה כל זה דברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות נחלות וכתב ה"ה אין היורשים נוחלים וכו' משנה בפרק האשה שלום (יבמות קיז.) שאף על פי שהאשה שאומרת מת בעלי מתירין אותה לינשא אין האחים נכסים לנחלה על פיה וה"ה לשאר הדינין שהאשה נשאת וכן מתבאר בסוגיא בפרק המפקיד (בבא מציעא לח:) עכ"ל ועיין בהריב"ש סי' קנ"ה ועיין בתשובת מהר"ש בר צמח מסימן ע"ג עד סימן פ"ג: וכתב עוד הרמב"ם ז"ל שם אמרה מת בעלי ונתייבמה הרי יבמה נכנס לנחלה על פיה שנאמר יקום על שם אחיו המת והרי קם והוא מימרא דרב חסדא בפרק האשה שלום (יבמות קיז:) ולא ידעתי למה השמיטו רבינו:

סעיף ד

כתב הרמב"ם ז"ל מי שטבע במים שאין להן סוף ובאו עדים שטבע בפניהם אם אבד זכרו אע"פ שאין משיאין את אשתו לכתחלה היורשים נוחלין על פיהם וכו' עד סוף הסימן הכל בפ' ז' מה' נחלות: (ב"ה) ומ"ש בסוף דבריו ואחר כך נשמע שמת לאו דוקא דאל"כ קשיא רישא: ועיין בהגהת מרדכי פי"א דכתובות:

סימן רפה

סעיף א

שבוי שנשבה והניח כאן נכסים מוטל על בית דין לשקוד בתקנתו שלא יפסידו נכסיו ואין להם רשות ליתנם לאריס שכיון שאין מי שיעיין עליו לא יכוין אלא להרבות בפירות ולא יחוש שמפסיד הקרקע בפרק המפקיד (בבא מציעא לח:) אהא דקאמר התם מדרשב"ג נשמע דמורידין קרוב לנכסי שבוי כתב הרא"ש דכי היכי דלגבי פירות חייב הנפקד להשתדל בתקנתן כמו כן חייבים בית דין להשתדל בתקנת השבוי ולהוריד קרוב הראוי לירש בנכסיו אכל הפירות ואם יבואו הבעלים יעשו חשבון עמו וכו' אבל אריס אין ב"ד מורידין דחיישינן שמא יכסיף הקרקע כדאמרינן פרק האשה שנפלו דבעל אינו יכול למכור קרקעות אשתו לפירות אם אין הבעל אריס או אם אין סמוכות לעיר דחיישינן שמא תכסיף אבל קרוב הראוי לירש ישביח הנכסים שמא ימותו הבעלים בשביה ויהיו הנכסים שלו ואף אם יחזרו יטול כאריס:ומ"ש לפיכך אם יש מי שרוצה להיות אפוטרופוס על הנכסים וכו' אבל דבר זה אינו מצוי וכו' לפיכך אין בית דין מצווין לבקש על זה כי לא ימצאו שם (לט.) אמר רב יהודה אמר שמואל שבוי שנשבה והניח קמה לקצור ענבים לבצור וכו' ב"ד יורדין לנכסיו ומעמידין אפוטרופוס וקוצר ובוצר וגודר ומוסק ואח"כ מורידין קרוב לנכסיו ולוקים אפוטרופוס לעולם אפוטרופא לדיקנני לא מוקמינן. ופי' רש"י מעמידין אפוטרופא. להכניס דבר המוכן ויהא שמור לבעלים: ואח"כ מורידין קרוב. להשביח וליטול כאריס: ונקים אפוטרופא לעולם. שלא יטול כלום: אפוטרופא לדיקנני לא מוקמינן. אין ב"ד טורחין לבקש אפוטרופוס לאנשים גדולים שנתמלא זקנם לפי שלא ימצאוהו דבשלמא ליתמי איכא דשמעי להו והוי אפוטרופוס לדבר מצוה אבל לדיקנני לא שמעי להו: וז"ל הרמב"ם בפ"ז מהלכות נחלות ולמה לא יעמידו ב"ד אפוטרופוס לעולם בין במטלטלין בין במקרקעות עד שיבואו הבעלים או עד שיודע בודאי שמתו לפי שאין ב"ד חייבים למנות אפוטרופא לגדולים שהם בני דעת: כתב הרשב"א בתשובה מי שנשתטה ב"ד מעמידין אפוטרופא לפקח על

נכסיו מדאמרינן אפוטרופא לדיקנני לא מוקמינן אלמא בעלמא מוקמינן ושוטה מצוה לפקח בנכסיו כקטן:

סעיף ב

ומ"ש ומיהו היה אומר א"א הרא"ש ז"ל אפי' אם נתרצה אחד להיות אפוטרופא וכו'. יכול היורש למחות שלא נמנותו לא מצאתי להרא"ש שכתב כן לא בפסקים ולא בתשובה ונראה שבע"פ אמר כן לבניו ותלמידיו והכי דייקא לישנא דהיה אומר דאם לא כן הכי הול"ל ומיהו כתב א"א הרא"ש ז"ל וה"ה כתב בפ"ו מהלכות נחלות בשם הרשב"א מסתברא לי שכשאמרו מורידין קרוב לנכסי שבוי דוקא כשאין אחר רוצה לפקח בהם בתורת אפוטרופא אבל אילו רצה אחר לפקח בנכסים בתורת אפוטרופא מעמידין ביד האפוטרופא ואין מורידין בהן את הקרוב ומיהו דוקא שלא שמעו בו שמת אבל שמעו בו שמת שומעין ליורש ואפי' יש מי שרוצה להיות אפוטרופ' מורידין קרוב לתלוש ולאכול אבל לא לירד למכור ודוקא קרקע אבל במטלטלין בכל גווני אין מעמידים אותם ביד קרוב עכ"ל. ונ"י בפרק המפקיד הביא סברת הרשב"א וכתב שהרא"ש חולק ואומר דאפי' אשכחינן שרוצה לפקח בהם לא סמכינן עלי' דכיון דאין דרכם של בני אדם לטרוח בנכסים גדולים חוששין שמא להפסיד הנכסים הוא רוצה:

סעיף ג

ומ"ש לפיכך בין שמעו בו שמת בין לא שמעו בו שמת מורידין קרוב הראוי לירש לנכסיו ולא שימכרם אלא יעבוד השדות והכרמים בפ' המפקיד (בבא מציעא לח.) איתמר שבוי שנשבה רב אמר אין מורידין קרוב לנכסיו ושמואל אמר מורידין קרוב לנכסיו בששמעו בו שמת כ"ע ל"פ דמורידין כ"פ בשלא שמעו בו שמת רב אמר אין מורידין דילמא מפסיד להו ושמואל אמר מורידין כיון דאמר מר שיימינן להו כאריס לא מפסיד להו מיתיבי ר"א אומר ממשמע שנאמר וחרה אפי והרגתי אתכם איני יודע שנשותיהם אלמנות ובניהם יתומים אלא מלמד שבניהם רוצים לירד לנכסי אביהם ואין מניחים אותם אמר רבא לירד ולמכור תנן וידוע שהלכה כשמואל בדיני וכן פסקו הפוסקים: ומ"ש בשם הרא"ש שאם יש ב' או ג' קרובים הראוים לירש יחלקו הנכסים ביניהם ואם מקצתם עובדי אדמה וכו' ירידו העובד אדמה שם בפסקיו:

סעיף ד

ומ"ש בא השבוי אחר כך שמין לזה שהורידו כאריס שם (לט.) תנא וכולם שמין להם כאריס ופרש"י היכא דלא שמעו בו שמת לאו אדעתא דכולא ארעא נחית אלא ליטול כאריס בקל שנה ושאר פירותייהו מונחים והתוספו' הקשו עליו ופירשו שכל הפירות אוכל בחנם ואם זבל וחרש וזרע ובאו בעלים קודם שקצר יטול כאריס וזהו מה שכתב

רבינו בסמוך בשם ר"י ומ"ש שלזה הסכים הרא"ש בתשובה שכתב רבינו בסוף סימן זה: ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל שכל זמן שלא באו הבעלים יטול הכל ולכשיבואו הבעלים מחשבין עמו כמה הוציא וכמה אכל ויטול כאריס בין בפירי בין בשבח הוא בפ"ז מהל' נחלות וכתוב ע"ז בהשגות א"א אני איני אומר כן אלא שכשאמרו שמין להם כאריס לא אמרו אלא כשיבוא וימצא שם פירות אבל מה שאכל עד שלא בא שלו הוא הכל וכתב ה"ה וכבר הסכים הרמב"ן ז"ל לדעת רבינו ועיקר עכ"ל. ומ"ש ולכאורה נראה שאין חילוק בין שמעו בו שמת ללא שמעו בו שמת אבל א"א ז"ל כתב דוקא שלא שמעו בו שמת נוטל כאריס וכו' ז"ל הרא"ש שם וכששמעו בו שמת נ"ל דאין שמין לו בשבח כאריס אלא מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל ואף ע"ג דפריך תלמודא השתא זריז ונשכר הוי מאי דאשבח מיבעיא היינו מקמי דידע אמאי שמין לו כאריס אבל בתר דמסיק טעמא משום דלא סמכה דעתיה תיקנו רבנן דלא ליפסדינהו ממילא ידענא דכששמעו בו שמת דסמכה דעתיה דינו כמוציא הוצאות על נכסי אשתו גדולה עכ"ל אבל הרמב"ם בפ"ז מהלכות נחלות לא חילק בין שמעו שמת ללא שמעו לענין זה שסתם וכתב דמורידין קרוב לנכסי שבוי ואם יבוא שמין לו כאריס:

סעיף ה

י וכל זה אינו אלא במקרקעי אבל במטלטלי שלו יהיו ביד ב"ד או ביד נאמן שיבררו ב"ד עד שיבוא או שיתברר בעדים שמת וכן אם הניח קמה לקצור וענבים לבצור וכו' הא דהניח קמה לקצור וענבים לבצור וכו' מימרא כתבתיה לעיל בסימן זה ומשם יש ללמוד שאין מורידין קרוב למטלטלים וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מה' נחלות:

סעיף ז

ומ"ש בשם הרמב"ם וה"ה נמי בחצרות ופונדקאות וחנויות העומדים להשכיר וכו' בפ' הנזכר וכתב ה"ה ממה שאמרו בגמרא שמין להם כאריס תקינו להם רבנן כי היכי דלא ליפסדינהו משמע שאין זה אלא בשדות וכרמים ודברים העשוים לאריסות והפסד מצוי בהם אבל החצרות והבתים שאינם נותנים באריסות ואין ההפסד מצוי בהם אין מורידין להם קרוב זהו דעת רבינו ודברים נכונים הם עכ"ל:

סעיף ח

בורח מחמת נפשות הרי הוא כשבוי וכו' בפ' המפקיד (שם) מימרא דרב נחמן:

סעיף ט

ומ"ש אבל היוצא לדעת אין מורידין קרוב לנכסיו וכו' שם מימרא דרב נחמן אמר שמואל:ומ"ש בשם הרמב"ם שאם ירד מסלקים אותו בפ"ז מהלכות נחלות ואע"ג דבנוסחאות הרמב"ם שבידינו כתוב אין מסלקין אותו ט"ס הוא דהא תניא בהמפקיד

היורד לנכסי רטושין מוציאין אותו מידו ופירוש רטושין שהלכו להם מדעת כנזכר שם וכן כתב שם ה"ה ז"ל:

סעיף י

ומה שאמר וכיצד יהיה דין נכסי זה מטלטלין יעמדו ביד מי שהם בידו וכו' עד או עד שיבוא הכל פ"ז מהלכות נחלות ועל מה שכתב שמעו בו שמת הרי בית דין מוציאין כל המטלטלין וכו' ומורידין הקרוב לשדות ולכרמים ויהיה בהן כאריס וכו' כתב ה"ה דעת רבינו הוא הדין שמעו בו שמת ביוצא לדעת הוא כדין לא שמעו שמת בשבוי ואין לזה ראיה וכבר חלקו עליו בזה הרמב"ן והרשב"א ז"ל אבל כתבו שאם באו קרובים להוריד בהם רחוק בתורת אריסות כדי שלא יפסדו הנכסים שומעין להם שחוששין לשמועה זו לעשות מעשה כזה להוריד בהן אחר אבל הקרובים לא ירדו עכ"ל וז"ל הרמב"ן ז"ל בפרק המפקיד רטושין דמדעתן ואף על פי ששמעו בהן שמתו מוציאין מידן שאין הקרובים נכנסים לנחלה אלא בעדות גמורה אבל אם באו קרובים להוריד להם רחוק בתורת אריסות כדי שלא יפסדו שומעין להם שחוששין לשמועה זו והר"מ הספרדי ז"ל כתב שמורידין להן קרוב ושמין להם כאריס וא"כ הו"ל למיתני הני בכלל וכו' שמין להם כאריס עכ"ל וז"ל נ"י על הא דתני' היורד לנכסי רטושין מוציאין אותם מידו וכ"ש שאין מורידין לכתחלה ואפי' שמעו בהן שמתו לפי שאין אחים נכנסים לנחלה אלא בעדות ברורה כדתנן ביבמות ומיהו כשיצא הקול שמתו ואמר היורש להוריד אריס בנכסים כדי שלא יתקלקלו הנכסים שומעין לו וגדולה מזו כתב הרמב"ם שמורידין לקרוב עצמו בתורת אריסות אלא שאינו מחוור בעיני הרשב"א והרנב"ר ז"ל שא"כ הו"ל לתנא לכלול אותו בכלל אותן שאמרו שמין להם כאריס ומיהו הראב"ד ז"ל לא השיגו מזה עכ"ל:

סעיף יא

ומ"ש רבינו שכ"כ הרא"ש שאם שמעו שמת מורידין קרוב לנכסיו בפרק המפקיד כתב כן וכיון שהרמב"ם והרא"ש שוים בדבר נקטינן כוותייהו כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש שנשאל על יהודה שהלך למחנ' אל גזירה בהיותם במצור ולא נודע אם נהרג או נשבה מהו למנות אפוטרופוס על נכסיו ואשיב אע"פ שבפרק נערה (כתובות מא.) אמרינן מי שנשתטה ב"ד יורדין לנכסיו וזנין אשתו ובניו וכו' ואמרינן מאי שנא מהא דתניא מי שהלך למ"ה ב"ד זנין אשתו ולא בניו ובנותיו וכו' ופרקינן לא שני לן בין יוצא לדעת ליוצא שלא לדעת ויהודה זה יצא לדעת ואם כן לא נרד לנכסיו לזון בניו וי"ל שהברייתא לא דברה אלא בהולך דרך רחוקה ומקום סכנה ואין השיירות מצויות ועל דעת כן יצא שילך למקום רחוק ודרך ההולך דרך רחוקה כן כותב לתקן ענייניו ולצוות לביתו אבל זה שהלך במקום שהשיירות הולכות ובאות בכל יום אין דרך לצוות לביתו כשיוצא לדרך

כזה ואם אירע מקרה שנהרג או נשבה דומה למי שנשתטה פתאום שבית דין יורדים וזנין אשתו ובניו ואף ע"פ שאם יהודה הנזכר הוא חי אין בית דין חייבים למנות אפוטרופוס על נכסיו כדאיתא בפרק המפקיד אפוטרופ' לדיקנני לא מוקמינן ופי' הרא"ש הטעם לפי שלא ימצאו בית דין מי שירצה להשתדל בענין אבל בנדון זה יש מי שישתדל לתועלת הקטנים אם מת יהודה ותועלתו אם הוא חי בית דין חייבים למנות אפוטרופא על הנכסים לעשות עם החיים ועם המתים ועכ"ל: גרסינן בפרק המפקיד (דף נח:) ומורידין קרוב לנכסי שבוי תנאי היא דתניא היורד לנכסי שבויין אין מוציאין אותם מידו ולא עוד אלא אפילו שמע בממשמשין ובאין וקדם ותלש ואכל הרי זה זריז ונשכר ואלו הן נכסי שבויין הרי שנשבה אביו או אחיו או אחד מן המורישין והלכו להן למד"ה ושמעו בהן שמתו היורד לנכסי רטושין מוציאין אותן מידו ואלו הם נכסי רטושין הרי שהיו אביו או אחיו או אחד מן המורישין כאן ואין ידוע להיכן הלכו ופי' נ"י ואינו ידוע. להיכן הלכו שרצה להרחיק עצמו וללכת על מנת להשתקע שם וידוע שיפסדו נכסיו ולא חשש להם אבל בנטושים נקט שהלכו להם למד"ה לאשמועינן שאע"פ שהלך מדעתו ע"ד לחזור ויקר מקרהו שנשבה חשבינן ליה כשבוי מעיקרא שלא היה יכול לצוות דהשתא נמי היה מצוה אלא שהיה סבור לשוב טרם שיפסדו ולפיכך לא צוה כ"כ הרשב"א עכ"ל וכתב עוד נ"י היורד לאו דוקא דה"ה דמורידין אותו לכתחלה לנכסי שבוי שהוא קרובו ראוי לירשו אלא משום אידך דקתני בה מוציאין ואפי' ירד נקט הכי וכן אמר רב נחמן אמר שמואל לקמן דמורידין קרוב לנכסי שבוי אין מוציאין וכו' כדאמרינן דאף לכתחלה מורידין א"כ כ"ש דאין מוציאין ואע"ג דאיפשר שיזרעה תמיד ויכחישה מ"מ אין מורידין בה אריס אלא הקרוב וטעמא דכיון שאנו עושים תקנה זו מעצמנו אין לנו לעשות תקנה שיהא אפשר שיהא הקרוב זה נפסד בה כגון זה דאפשר שמת המוריש וזה יורש הכל אם כן למה נפסיד אותו ליתן לאריס ואם נחוש שמא יפסידה הא תקנו שאם שמעו בו שמת שאוכל והכל שלו ולא עוד אלא אפילו שמע וכו' תולש ואוכל וכל זה כדי שלא יפסידם לומר כיון שלא באו עדים שמת שקר הוא ולא סמכה דעתיה ושמא יפסידם כדאמרן אבל השתא די לו בזה ויאמר טוב לי לתקן הקרקע כראוי שאם אמת שמת הלא שלי הוא ואם לא אקח מן הפירות כרצוני קודם שיבוא. הנטושים כשבויים שאין מוציאין אותם מידם אלא יקחו הכל כיורש עד שיבואו הבעלים ומחשבים עמהם ונשבעים כמה הוציאו וכמה אכלו ונוטל בכל כאריס למחצה לשליש ולרביע בין בשבח בין בפירות כ"כ הרמב"ם ורמב"ן ז"ל אבל לא אמרינן שאם תלש ואכל ה"ז זריז וכו' וטעמא דכיון דלא שמעו בו שמת לא חיישינן כל כך לשמה יפסידם דבשלמא כששמעו

בו שמת לא היה בוש אם היה מפסידם שיכול לומר בשלי אני עושה אבל בנטושים שלא שמעו שמת אם יפסידם יהא בוש בדבר עכ"ל. וגרסינן תו בגמרא (שם לט.) תנא וכולן שמין להם כאריס אהייא אילימא אשבויין השתא זריז ונשכר הוי מאי דאשבח מיבעיא אלא ארטושים והא מוציאין אותם מידו קתני אלא אנטושים למאן אי לרבנן הא אמרו מוציאין אותם מידו אי לרשב"ג הא אמר שמעתי שהנטושים כשבויים כשבויים ולא כשבויים כשבויים דאין מוציאין אותם מידו ולא כשבויים דאילו התם זריז ונשכר ואילו הכא שיימינן לה כאריס ומ"ש מהא דתנן המוציא הוצאות. על נכסי אשתו הוציא הרבה ואכל קימעא קימעא ואכל הרבה מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל הא לא דמיא אלא להא המוציא הוצאות על נכסי אשתו קטנה כמוציא הוצאות על נכסי אחר דמי אלמא כיון דלא סמכה דעתיה תקינו ליה רבנן כי היכי דלא ליפסדינהו ה"נ תקינהו ליה רבנן כי היכי דלא דליפסידנהו ומשמע דהלכה כרשב"ג דקם ליה כשמואל דהלכתא כוותיה בדיני ויש לתמוה על הרמב"ם ורבינו שלא כתבו דבשמעו בו שמת אם שמע שממשמשין ובאים וקדם ותלש ואכל ה"ז זריז ונשכר ומיהו לרבי' י"ל דכיון שכתב שדעת הרא"ש שאם שמעו בו שמת קודם שהורידוהו ואח"כ בא אין לו בשבח כלל אלא מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל ממילא משמע שאם קדם ותלש ה"ז זריז ונשכר אבל על הרמב"ם שסתם וכתב דמורידין קרוב לנכסי שבוי ואם בא שמין לו כאריס ולא חילק בין שמעו בו שמת ללא שמעו לענין זה יש לתמוה ודע שהרמב"ם כתב בפרק ז' מה' נחלות כלשון הזה שבוי שנשבה ושמעו שמת וירדו יורשיו לנחלה וחלקו אותם ביניהם אין מוציאין אותם מידם וכן הבורח מחמת סכנה אבל היוצא לדעת ששמעו בו שמת וירדו יורשיו לנכסיו וחולקים ג' מוציאין מידם עד שיביאו ראיה שמת מורידין שבוי שנשבה ובורח מחמת סכנת נפשות חייבים בית דין להתעסק בנכסיהם כיצד עושין כל המטלטלים יהיו מופקדים ביד נאמן על פי בית דיין ומורידין לתוך הקרקעות קרובים הראויים לירושה כדי לעבוד את הקרקעות ולהתעסק בהן עד שיודע שמתו או עד שיבואו וכשיבוא השבוי והבורח שמין אלו הקרובים שהורידו מה שעשו ומה שאכלו כמנהג כל האריסים של אותה מדינה עכ"ל וכתב ה"ה דהא דכתב בתחלת דבריו שבוי שנשבה ושמעו בו שמת וירדו יורשיו לנחלה וכו' לא ביורדים להתעסק בהם ולא לדעת למכור ולהחזיק בהם דאם כן מאי איריא שמעו בו שמת אפי' לא שמעו נמי אלא בשירדו ע"ד למכור מיירי וזהו שכתב וירדו יורשיו לנחלה וחלקו אותה ביניהם ובששמעו בו שמת אין מוציאין מידם אבל אם לא שמעו מוציאין ודין מורידין קרוב הוא אף בלא שמעו שמת ולהתעסק בהן כאריס והאריך לבאר מאין יצא לו להרמב"ם ז"ל דין זה:

סעיף יב

כשמורידין קרוב לנכסיו אין מורידין בהם קטן מפני שאינו יודע לעבוד את האדמה מימרא דרב הונא בפרק המפקיד (שם): ומה שכתב ואם אין קרוב אלא קטן מעמידין לו אפוטרופא שיתנם ביד אריס והוא ישמור חלק השבוי נלמד מעובדא דההיא סבתא שכ' רבי' בסמוך:

סעיף יג

ומ"ש וצריך שלא יהא האפוטרופא קרוב לקטן שראוי לירש עמו וכן כשמעמידין אפוטרופא על נכסי קטן אין מעמידין קרוב שראוי לירש עמו שמא יחזיק בהן וכו' שם אמר רב הונא אין מורידין קרוב לנכסי קטן ומסיים טעמא משום דכיון דקטן לא ידע למחויי אתי האי קרוב לאחזוקי בהו ולומר שחלק ירושתו בא: ומה שכתב ואפי' אם הוא קרוב מחמת קרוב אם יש בו צד שיכול להחזיק בהן משום ירושה כגון שהקטן יש לו אח מאם וכו' שם במימרא דרב הונא ולא קרוב מחמת קרוב לנכסי קטן ואוקמוה באחי מאימא ודברי רבינו כפי' הרא"ש וכיוצא בזה הם דברי רש"י: וכתב נ"י בשם הראב"ד דהיכא שלא חלקו האחים והם סמוכים יחד על שלחן אחד מורידין קרוב לנכסי קטן והביא ראיה לדבר :ומ"ש ואין מורידין קרוב אפילו מאם שאינו ראוי לירשו אם יש בו צד שיכול להחזיק בהן כגון שאם הקטן היתה נשואה לאביו וכו' כיוצא בזה פירש רש"י על הא דקאמר התם לא שנח אחי דאבא לא שנא אחי דאימא והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ח מהלכות נחלות לעולם אין מורידין קרוב לנכסי קטן אפי' קרוב מחמת אחי האם שאינם ראויים לירש הרחקה יתירה היא זו: ומ"ש ואין חילוק בזה בין בתים לשדות ואפי' עשו ביניהם חלוקה בשטר שיש לו קול וכו' מסקנא דגמרא שם וכתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות נחלות ואפי' אמר כתבו עלי שטר אריסות לא ירד שמא יאבדו השטרות ויארכו הימים ויטעון ויאמר שזה חלק ירושה בא לו מחמתו או מחמת מורישו: [%א] כתב הרשב"א בתשובה נ"ל שלא אמרו אין מורידין קרוב לנכסי קטן אלא שלא ירד לנכסיו ליטול חלק בפירות אבל אפוטרופא דלית ליה הנאה מיניה שפיר דמי וכ"כ הרב בעל העיטור ונ"ל ראיה מדתני' בפרק הניזקין (גיטין נב.) אין ממנין אפוטרופא נשים ועבדים וקטנים ואם איתא ליתני ולא קרובים ועוד נראה שלא אמרו אין מורידין קרוב אלא בקרקעות שנפלו להם בירושה כדי שלא יאמר קרקעות חלו הגיעו לחלקי אי נמי בקרוב מחמת קרוב כדאיתא בהמפקיד וכל ההיא שמעתא הכי מוכחא אבל בקרקעות דעלמא כאלו שהיו של אביהם של יתומים ליכא חששא כלל ול"ש קרוב ול"ש רחוק מורידין וזה נ"ל מבואר עכ"ל ועיין במה שאכתוב בסי' ר"צ : כתב רבינו ירוחם בנתיב כ"ו קטן שיש לו נכסים שלא באו לו בירושה מורידין להם קרוב: אם הלך ראובן שהוא גדול למ"ה ומת אביו אם

מורידין קרוב לנכסיו עיין במישרים נכ"ו ח"ב וכתב עו"ש בסוף נל"ב אין מורידין קטן אפי' קרוב לנכסי שבוי בשלא שמעו בו שמת אבל שמעו בו שמת מורידין קטן לנכסי שבוי: וכתב עוד שם שבוי שנשבה ושמעו בו שמת וירדו יורשיו לנחלה וחלקו אותה ביניהם אין מוציאין אותה מרשות ידם. וכתוב עו"ש ואם קרוב השבוי קטן מעמידין אפוטרופוס וכל הפירות יהיו מונחים עד שיתברר שמת או שיבוא ואם הם ב' אחד גדול וא' קטן מעמידין אפוטרופוס לכל הנכסים אפילו לחלק גדול. וכתב עו"ש דהא דאמרינן שמעו בו שמת היינו אפילו בעד אחד אבל לירד ולמכור אין הקרוב יורד עד שיתברר עדות ברורה עכ"ל:

סעיף יד

כתב רב אלפס בשם רב צמח גאון דוקא במקרקעי אבל במעות של קטן ממנין עליהם אפי' קרוב וכו' בפרק המפקיד כתב כן וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות נחלות וכתב הריב"ש בסימן כ' שכן הסכימו כל האחרונים:

סעיף טו

ההיא סבתא דהו"ל תלת ברתא אשתבאי היא וחד ברתא וכו' בפרק המפקיד (שם):ומ"ש רבינו שמא מתו שתי השבויות ונמצאו חצי הנכסים לקטן וכו' אף על גב דבגמרא לא קאמר אלא דילמא שכיבא סבתא ולפיכך אין לקטן אלא שליש איכא למימר דמשום דבהכי סגי למימר דאין מורידין הבת לנכסים לא חש למימר דלמא מתו שתי השבויות ורבינו כתב וכל החששות שאיפשר לחוש וכך הם דברי הרא"ש שם וז"ל היכי ליעבוד לוקים נכסי בידא דאחתא כדין שמורידין קרוב לנכסי שבוי לאכול הפירות דילמא שכיבא סבתא ואין מורידין קרוב לנכסי קטן ואפי' בתורת אפוטרופוס לוקמינהו בידא דינוקא לפחות חצי הנכסים הראויים לו אם מתו שתי השבויות דילמא לא שכיבא סבתא ואין מורידין קטן לנכסי שבוי:ומ"ש אלא מעמידין אפוטרופוס לכל הנכסים שם אמר אביי הילכך פלגי יהיבינן לה לאחתא ואידך פלגא מוקמינן ליה אפוטרופא לינוקא רבא אמר מגו דמוקמינן אפוטרופוס לפלגא מוקמינן ליה אפוטרופא לאידך פלגא וידוע דהלכה כרבא. וכתב הרא"ש ואידך פלגא מוקמינן אפוטרופא לינוקא ואף ע"ג דבעלמא אין בית דין מעמידין אפוטרופוס לנכסי שבוי הכא דיורש השבוי הוא קטן בית דין נזקקין לתקנת הקטן ומעמידים אפוטרופוס למה שראוי לקטן לירש ואם יבוא השבוי יטול הקטן כדין קרוב שיורד לנכסי שבוי רבא אמר מגו דמוקמינן אפוטרופוס לפלגא מוקמינן לאידך פלגא רבא ס"ל כיון דזקוקים בית דין למצוא אפוטרופוס לחצי הנכסים מעמידין אפוטרופוס גם לחצי האחר ולא לתקנת הקטן אלא לתקנת השבוי ואפוטרופוס יוריד אריס לנכסים ויקח ממנו חלק השבוי בכל שנה לשמרו לשבוי ואע"ג דבעלמא אין

מוטל על ב"ד להעמיד אפוטרופוס לתקנת השבוי הכא שהיה מוטל על בית דין לטרוח ולהעמיד אפוטרופא לתועלת חלק הראוי לקטן יוסיפו מעט טורח ויעמידו אפוטרופוס לכל נכסי השבוי לתועלת השבוי ואם יבוא יתנו לו כל הפירות עכ"ל והכריח לפרש כן ופי' זה הוא שכתב רבינו בשם ר"י: ומ"ש אח"כ נודע שמתה הזקנה ולא נודע מה נעשה בבת הנשבית עמה ואסיקנא שתרד הבת לשליש הנכסים שהוא חלקה וכו' שם לסוף שמעו דשכיבא סבתא אמר אביי תילתא יהבינן לאחתא ותילתא יהבינן לינוקא ואידך דנקא מוקמינן אפוטרופא לינוקא רבא אמר מגו דמוקמינן אפוטרופא לדנקא מוקמינן נמי אפוטרופא לאידך דנקא וידוע דהלכה כרבא וכתב הרא"ש מוקמינן נמי לאידך דנקא ולתועלת השבוי כדפרישית:

סעיף טז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל סבתא ותרתין בנתאה אשתביין ושבקו ארעא ומטלטלין ונפקו מכלל ישראל ואנסבו לעכו"ם מה יעשו בממונם וכו' בכלל ל"ב סי' ה':

סימן רפו

סעיף א

מי שמת והניח בנים גדולים וקטנים או בנות גדולת וקטנות והגדולים צריכים להוציא יותר מהקטנים במלבושים והקטנים צריכים להוציא יותר מהגדולים במזונות אין נזונים ולובשין מן האמצע וכו' משנה בר"פ י"נ (קלט.):

סעיף ב

ומ"ש בשם ה"ר ישעיה ה"ה בפ"ט מהלכות נחלות כתב בהיפך וז"ל כתב הרשב"א דוקא בשמיחו אבל בסתם נזונין ומתפרנסים אלו ואלו דסתמא שותפין נינהו ומוחלים זה את זה והביא ראיה מן התוספות עכ"ל וכ"כ נ"י:

סעיף ג

ומ"ש בד"א שאין תועלת לקטנים במה שלובשים הגדולים אבל גדול האחים הנושא ונותן בנכסים ויש תועלת לקטנים במה שהוא מלובש יפה כדי שיהו דבריו נשמעים יכול ללבוש מהנכסים שם אמר רבא האי גדול אחי דלבש ואיכסי מביתא מאי דעבד עבד והאנן תנן אין הגדולים מתפרנסים ע"י הקטנים מתניתין בשרכא כלומר אדם בטל שאין להם ריוח בדבר. ופר"ש גדול אחי. שנושא ונותן בנכסים ואיכא הנאה ליתמי כי מכסי מלבושים נאים כי היכי דלישתמעו מיליה: מאי דעבד עבד. ולא יטלו כנגדו ומיהו לכתחלה אין לבזבז בממון אחיו לכך. וכתב הרא"ש ורבינו שמעון ז"ל פירש דאפילו לכתחלה מותר כדמשמע בפ' הניזקין (גיטין נב:) גבי עמרם צבעא אפוטרופא דיתמי הוה וגדול אחי שנושא ונותן בממון לא גרע מאפוטרופ' והא דנקט הכא לשון דיעבד

לאשמועינן דשאר אחי אפילו בדיעבד צריכים לשלם וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות נחלות דלכתחלה מותר וכתב ה"ה ומ"מ אם מיחו בידן הרשות בידם וכ"כ הרשב"א בפ"ק דב"ק: וכתב נ"י בשם הרשב"א דאפילו שרכא כל זמן שלא מיחו לביש ומכסי מן השותפות כי היכי דלא ליתזול:

סעיף ה

כתב הרמב"ם השיא האב את בנו משל אב ועשה לו משתה והיתה ההוצאה משל אב ונשתלח לזה הבן שושבינות בחיי האב כשהיא חוזרת לאחר מיתת האב חוזרת מן האמצע אבל אם הוציא הבן המשתה משלו אינה חוזרת אלא מחלק הבן שנשתלחה לו בלבד בפ"ט מה' נחלות וכתב ה"ה השיא האב את בנו וכו' ברייתא מפורשת פ' מי שמת (בבא בתרא קמד:) נשתלחה לאביו שושבינות כשהיא חוזרת חוזרת לאמצע והכריח ן'מיגא"ש שהוא כשהשיא האב א' מבניו:ומ"ש רבינו אבל הוציא הבן במשתה משלו וכו' דבר פשוט הוא דכל שהוצאות ימי המשתה משל הבן ותועלת השושבינות שנשתלחה לו היה לבן כשהיא חוזרת ודאי משלו חוזר וכן כתבו ן' מיגא"ש והרשב"א ז"ל עכ"ל:

סעיף ו

שלח האב שושבינות לאחר על יד אחד מבניו אם יחד האב לזה כששלחו כו' כשהיא חוזרת היא: של אותו הבן לבדו ואם לא יחד לשום אחד וכו' חוזר לכולם כשאר מלוות אביהם בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמד:) תניא שלח לו אביו שושבינות כשהיא חוזרת חוזרת לו שלח אביו שושבינות סתם כשהיא חוזרת חוזרת לאמצע ופר"ש שלח לו אביו שושבינות. כלומר נתן לו אביו מעות ושלחו לעשות שושבינות חוזרת לו לבדו אבל שלח אביו שושבינות סתם ולא יחד לאחד מבניו אף ע"פ שעל ידי אחד מבניו שלח לו אינה חוזרת לו לבדו אלא לאמצע: והרמב"ם כתב בדרך אחרת וז"ל האב ששלח בשם אחד מבניו תחזור השושבינות לאותו הבן אבל אם שלחה האב בשם בניו בסתם כשתחזור תחזור לאמצע וכו' ספ"ט מהלכות נחלות והוא ע"פ פירושו לברייתא שכתבתי בסמוך. וכתב ה"ה מ"ש רבינו ואין זה שנשתלחה לו חייב להחזיר וכו' כ"כ רבו ז"ל והאריך בטעם זה אבל מ"ש לפיכך אם שמח עם מקצתן וכו' והרי הוא לאמצע אין נראה כן מלשון רבו ז"ל אלא ה"ז ששמח עמו נוטל כל חלק זה שכך כתב אבל אם שמח עם אחד מהן ולא שמח עם כולן אינו חייב לשלם השושבינות כולם אלא משלשין אותה ומי ששמח עמו נוטל חלקו ומי שלא שמח עדיין עמו אינו נותן כלום עד שישמח עמו עכ"ל ואף בהשגות כתוב א"א לא ידעתי מהו ולמה הוא לאמצע וכו' ואני אומר כי הדין עם רבינו דשמא לא ישאו האחרים נשים או אם ישאו לא ישאו אותן כדרך שנשא הלה שנשתלחו לו ויכול זה לומר איני רוצה לעשות עמכם כדרך שעשיתם עמי כמבואר פ"ז

מהלכות זכייה ונמצא שמשושבינות זו לא יחזור להם אלא זה החלק ונמצאו האחים מפסידים חלקם מזה ואין אומרים להם להניח את הודאי על סמך הספק ועוד דפשטא דברייתא הכי משמע דקתני חוזרת לאמצע ואיפשר שדעת ן' מיגא"ש והראב"ד ז"ל הוא שדעת האב כך היה שכל אחד יגבה חלקו לכשישא אשה ודברי רבינו נראין עכ"ל. תנן במתניתין (שם) אבל השולח לחבירו כדי יין וכדי שמן אינן נגבין בב"ד מפני שהן גמילות חסדים ופי' נ"י השולח לחבירו וכו' ואינו אוכל ושמח עמו ואפילו שלחם בבית המשתה והלך שם להיות שושבין דכל שהוא דבר מאכל ומשקה דורון בעלמא הוא שלא ע"מ לחזור וכן פירש הרמב"ם עכ"ל הריטב"א:

סימן רפז

סעיף א

מי שמת והניח בנים גדולים וקטנים והשביחו הגדולי' את הנכסים כל השבח לאמצע משנה בפרק מי שמת (בבא בתרא קמג:) וכתוב בנ"י בפרק המפקיד גבי מרי בר איסק דמשמע מדברי הרי"ף דה"ה לגדולים וגדולים אבל הראב"ד סובר דדוקא גדולים וקטנים:ומ"ש ואפי' שכר עמלם לא יטלו כ"כ הרא"ש השביחו לאמצע ואף שכר עמלם לא יטלו ולא דמי לשאר שותף דאמרי' דכיורד ברשות דמי ונוטל כדין אריס משום דשותפין לא מחלי אהדדי אבל אחין מחלי אהדדי וכ"כ ה"ה בפ"ט מה"נ בשם (הרמב"ם) [הרמב"ן] והרשב"א ז"ל וכתב שבזה מודה הרמב"ם ז"ל: ומ"ש בד"א ששבחו מחמת הנכסים וכו' ואם השביחו בדבר שאם היו מודיעים אותו לקטני' גם הם היו יכולים לעשותו כגון לשמור וכיוצא בו השבח לאמצע וכו' שם על המשנה הנזכרת (שם) אמר רב חביבא בריה דרב יוסף בריה דרבא משמיה דרבא ל"ש אלא ששבחו נכסים מחמת נכסים אבל שבחו נכסים מחמת עצמן השביחו לעצמן איני והא"ר חנינא אפילו לא הניח להם אביהם אלא אודייני השכר לעצמן והא אודייני מחמת עצמו שאני אודייני דלנטירותא הוא דעבידא ואפילו קטנים מצו מנטרי לה: ופר"ש ל"ש. דהשביחו לאמצע: אלא ששבחו נכסים מחמת נכסים. לא טרחו ולא הוציאו משלהם כלום אלא מנכסי אביהם שכרו פועלים והשביחו נכסים: מחמת עצמן. שחפרו ונטעו ושכרו משלהם ולא משל אביהם אז השביחו לעצמן: אודייני. בור וכיסוי ושוכרין אותו להשקות שדות ממימיו: מחמת עצמן. הוא שמשמרין אותו הגדולים וצריכים לעמוד ע"ג פן יהיה הפקר לכל שואבי מים. וז"ל ה"ה בפ"ט מה' נחלות נכסים מחמת נכסים פירוש כגון ששכרו פועלים מממון תפיסת הבית והגדולים לא עשו אלא שטרחו להכניס פועלים ולהוציא פועלים ולקנות ולסחור ולישב בחנות (ב"ה) על מ"ש דלישב בחנות הוי נכסים מחמת נכסים יש לדון דכיון שצריך

לישב שם כל היום הוי מחמת עצמן דכיון שהוא דבר שאין הקטנים יכולים לעשותו דסתם קטנים אינם בקיאים למכור בחנות ואפשר דמיירי בדברים שהקטנים ראויים למכרם: וכיוצא בזה אבל שבחו נכסים מחמת עצמן פירוש בשהוציאו הוצאות הגדולים משלהם וכן אם טרחו בגופם לחפור ולבנות וכיוצא באלו המלאכות שאין אדם טורח ומוחל לאחרים השביחו לעצמן ויש פירוש אחר וזה נכון והוא דעת ן' מיגא"ש ז"ל עכ"ל וכך הם דברי הר"ן ז"ל ועיין בנ"י בפ' המפקיד גבי מרי בר איסק:

סעיף ב

ומה שאמר בשם הראב"ד דהא דמפלגינן בין שבחו נכסים מחמת נכסים בין שהשביחם משלהם דוקא בשנזונים יחד מתפיסת הבית וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא לט:) גבי בר איסק אתא ליה אחא מבי חוזאי אתא לקמיה דרב חסדא א"ל ליפלוג לי מפרדסיו ובוסתני דשתל א"ל שפיר קאמר לך דתנן השביחו גדולים את הנכסים השביחו לאמצע כתב הרא"ש ואע"ג דאמרי' בפ' מי שמת (בבא בתרא קמג:) ל"ש אלא ששבחו מחמת נכסים אבל אם שבחו מחמת עצמן השביחו לעצמן ה"נ מרי בר איסק ירד לכל נכסי אביו והשביח ממקרקעי ומטלטלי הירושה והראב"ד כתב מדלא דקדק רב חסדא אם השביח מרי נכסים מחמת נכסים או מחמת עצמו משמע שאין חילוק והא דמפלגינן התם בשבנים גדולים וקטנים מתפרנסין יחד מתפיסת הבית אז רשאים האחים לירד ולהשביח מיהו לאמצע השביחם אי לא חסרו מדידהו ומסתמא מחלי גבייהו כיון דקטנים נינהו ואם השביחו מחמת עצמן השביחו לעצמן ואם אמרו לבית דין הרי אנו עושים ואוכלים השביחו לעצמן ואפילו השביחו נכסים מחמת נכסים שב"ד נותנין להם רשות כל זמן שהם שותפים ונזונים מן האמצע אבל הכא שלא היה האח נזון עמו אין לו רשות לירד ולהשביח ואפי' השביח מחמת עצמו אינו נוטל אלא כיורד שלא ברשות עכ"ל. כתב נ"י אהא דאמרינן גבי אודייני דאפי' קטנים מצי מנטרי לה יש שפירשו שכל מלאכה שיכולים הפעוטות לעשותה בגופן נמחלת אפי' קטנים אלו מוטלים בעריסה והכי קאמר אפילו מי שהם קטנים מצו מנטרי לה (הרמב"ם) [הרשב"א] עכ"ל. וכתב עוד בשם הריטב"א וכן בכל עסק כיוצא בזה הנעשה בכלי הבית שהפעוטות יכולים לעשותו כמו גדולים אבל משקל ואוזופי ברבית לא הוי דבר שהקטנים יכולים לעשותו דהא צריך דעת גדול לאוזפי במקום בטוח . וכתב עוד ואע"ג דאמרן בעיסקא אין הפעוטות יכולים לעשותו מ"מ גם אינו חשוב כעושה מלאכה בגופו הרא"ה ז"ל ונ"ל דנ"מ להא דאודייני ואפילו הגדול גברא רבא:

סעיף ג

ומ"ש ואם אמרו ראו מה שהניח לנו אבינו הרי אנו עושים ואוכלים וכו' שם במשנה ואם אמרו ראו מה שהניח לנו אבינו הרי אנו עושים ואוכלים השביחו לעצמן:ומ"ש כל השבח שהשביחו בכל הנכסים אפי' בחלק האחין הוא של עצמן וכו' כ"כ שם הרא"ש ז"ל וכתב דל"ש בין גדולים לקטנים לענין זה וה"ה בפ"ט מה' נחלות כתב השביחו לעצמו יש מי שפירש שאפי' מה שהשביחו בחלק הקטנים הוא שלהם הכל כיון שאין הקטנים יכולים להשביח ויש מי שפירש שמה שהשביחו בחלקן הוא לעצמן ובחלק הקטנים שמין להם כאריסי העיר אם למחצה אם לשליש אם לרביע וזה דעת הרמב"ן והראשון נראה מל' רבינו עכ"ל. והר"ן הסכים לדעת הרמב"ן וזה הדעת נוטה: ומ"ש ור"ח פירש שצריך שיאמר בפני בית דין לעצמי אני עושה וא"א הרא"ש כתב שאם הם כולם גדולים א"צ שיאמר בפני ב"ד כו' ז"ל הרא"ש שם בפירוש ר"ח גרסינן אם אמר בב"ד ראו וכן איתא נמי בירושלמי דכיון שאמר בב"ד ולא חששו ב"ד לחלוק והניחו להם להשביח כל הנכסים ראו ב"ד שיש תועלת ליתומים בדבר אבל אמר בפני עדים לא יטול אפילו כאריס דהוי כשדה שאינה עשויה ליטע דידו על התחתונה דאם היה אומר לפני ב"ד גם הם היו מעמידים פועלים להשביח ובגדולים אין חילוק בין בית דין לעדים עכ"ל. וה"ה כתב בפ"ט מה' נחלות ואם אמרו גדולים ראו פירוש אפי' שלא בב"ד ובפני עדים ואע"פ שיש שמי שפירש בפני ב"ד וכן הוא העיקר דלא צריך בית דין ואף כן נראה מדעת רבינו עכ"ל. וכ"כ הר"ן אם אמרו ראו מה שהניח לנו אבא לא בעינן שיתנה כן בפני ב"ד אלא בעדים בלחוד סגי ובגלויי דעתא בעלמא:ומ"ש ואם זה שהשביח ת"ח ואין דרכו ליבטל מלימודו וכו' הרי הוא כאילו פירש לעצמי אני עושה שם בגמרא בעובדא דרב ספרא וכתב נ"י שנ"ל דעכשיו בזמנינו אין אנו ראויים וחשובים כרב ספרא ודין צורבא מרבנן שוה לדין אחרים שאין עוסקים כ"כ בת"ת ואין דבריו נראין לי כלל: ומ"ש בשם הרמב"ם אפילו אמר לעצמי אני עושה השבח לאמצע אלא אם כן השביח מחמת הוצאה שהוציא משלו וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"ט מהל' נחלות שעדיין לא חלקו ירושת אביהם אלא כולם משתמשים ביחד במה שהניח להם הרי הם כשותפים לכל דבר וכן בשאר היורשים הרי הם שותפים נכסי מורישן וכל שנשא ונתן כל אחד מהם בממון זה השכר לאמצע היו היורשים גדולים או קטנים והשביחו הגדולים את הנכסים השביחו לאמצע אמרו ראו מה שהניח לנו אבא והרי אנו עושין ואוכלין השבח של משביח והוא שיהיה השבח מחמת הוצאה שהוציא המשביח אבל שבחו נכסים מחמת עצמן השבח לאמצע וכתב ה"ה לפי מה שנמצא בספרי רבינו גירסתו בגמרא מוחלפת משלנו והוא גורס לפי

הנראה בתירוץ קושיית אודייני אלא אי איתמר הכי איתמר לא שנו אלא ששבחו נכסים מחמת נכסים אבל שבחו נכסים מחמת עצמן השביחו לאמצע ופירוש מחמת נכסים מחמת הוצאה מנכסים אחרים ומחמת עצמן פירוש מחמת עצמן של אותן נכסים זה מורה לשון רבינו וע"כ כתוב בהשגות א"א אין זו הגירסא שלנו ולא של הרב וזה שיבוש הוא ואילו היו קצת הספרים מסכימים לגירסת רבינו יכול הייתי להעמידה עכ"ל. (ב"ה) ול"נ שהיה גורם הרמב"ם וכו' וכתבתי בכ"מ פ"ט מהלכות נחלות:

סעיף ד

ומ"ש וי"א דהאי דינא לא הוי אלא בגדולים וקטנים אבל אם כולם גדולים והשביחו מקצת הגדולים הנכסים לא השביחו לאמצע וכו':ומ"ש אבל א"א ז"ל כתב שאין חילוק בין גדולים וקטנים ובין כולם גדולים וכו' שם בפסקיו וכן כתבו התוס' בשם ריב"ם והאריך שם הרא"ש בטעם הדבר וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל שכתבתי בסמוך:

סעיף ה

וכן הדין אם אשת המת ראויה לירשו כגון ראובן שנשא בת שמעון אחיו וכו' שם במשנה וכן האשה שהשביחה את הנכסים השביחה לאמצע אם אמרה ראו מה שהניח לי בעלי הריני עושה ואוכלת השביחה לעצמה ובגמרא אשה בנכסי יתמי מאיעבידתה א"ר ירמיה באשה יורשת ופר"ש מאי עבידתה. או תטול כתובתה ותלך לה או תטרח קמי יתמי ותהוה נזונת ומעשה ידיה שלהן ואין לה להשתכר בממון היורשים: באשה יורשת. הגון שנשא ראובן את בת שמעון וכו'. ועיין בטוא"ה סימן צ"ה:

סעיף ו

מי שמת אביו וירד לנכסיו והשביחם בחזקת שהיה סבור שאין לו אח ואח"כ בא לו אח שלא היה יודע בו אם זה שבא קטן כל השבח לאמצע וכו' ואם הוא גדול כיון שלא היה יודע בו לא אמרינן כיון דבסתם השביח מחל לאחיו חלקו ויהיה לאמצע וכו' בפ' המפקיד (בבא מציעא לט:) מרי בר איסק אתא ליה אחא מבי חוזאי אתא לקמיה דרב חסדא א"ל ליפלוג לי נמי מפרדיסי ומבוסתני דשתל א"ל שפיר קאמר לך דתנן השביחו גדולים את הנכסים השביחו לאמצע א"ל אביימי דמי התם גדולים גבי קטנים ידעו ומחלו הכא מי ידע דניחול איגלגל מילתא מטא לקמיה דרבי אמי א"ל גדולה מזו אמרו שמין להם כאריס השתא דידי' לא יהבינן ליה אהדרוה לקמיה דרב חסדא אמר ליה התם ברשות נחית הכא לאו ברשות נחית ועוד קטן הוא ואין מורידין קרוב לנכסי קטן אהדרוה קמיה דרבי אמי א"ל לא סיימוה קמאי דקטן הוא וכתב הרי"ף והרא"ש והלכתא כרב חסדא וקושיא דאביי ליתא משום דקטן הוא ואין מורידין קרוב בנכסי קטן הילכך אע"ג דלא ידע דניחול השביח לאמצע אבל גדול ולא ידע דניחול גביה לא השביח לאמצע

אלא שמין לו כאריס וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מה' נחלות וכתב ה"ה וממה שכתב ואם היו גדולים הואיל ולא ידע שיש לו אחין שמין לו כאריס נראה שאם ידע אין שמין לו כאריס אלא השביח לאמצע והטעם שכל שלא אמר ראו מה שהניח לנו אבא הרי דין גדולים וגדולים כל שלא חלקו כדין גדולים וקטנים אבל כל שלא ידע שמין לו כאריס דשמא אם היה יודע היה מחזיק בחלקו בלבד ובשאר היה יורד כארים דהא קיימא לן דמורידין קרוב לנכסי גדול וזה האח כשבוי הוא שאחר שהיה במדינה אחרת מת אביו ולא הניח זה נכסיו לדעת וכן הוא דעת ההלכות וע"ז כתוב בהשגות א"א ואם ידע מה בכך הלא מורידין קרוב לנכסי שבוי אא"כ יצא לדעת ולא צוה דהיינו רטושין עכ"ל אין זו קושיא שכל שלא חלקו וזה משביח בנכסים מן הסתם הוא משביח לאמצע ואין זה דומה למה שאמרו שותף כיורד ברשות דמי דהתם הוא בשנשתתפו מדעת אבל כאן שאין האח כאן וזה יודע שיש לו אח ומשביח בסתם השביח לאמצע כן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל: מי שמת והניח בן גדול ובן קטן והגדול משתדל וקנה בית מנכסי אביו ואמר כי כן צוה לו אביו לקנות בית להקדש וכשגדל הקטן ערער ואמר שאינו מאמין לאחיו ושואל חצי הבית עיין בתשובות הרא"ש כלל פ"ו סי' י' מדינים בענין האחים שהם שותפים בסימן קע"ו ובסי' קע"ז:

סימן רפח

סעיף א

ב (ג) האחין שבאין לחלוק שמין מה שעליהן שקנו מתפיסת הבית וכו' בפ"ק דב"ק (יא:) אמר עולא אמר רבי אלעזר האחין שחלקו מה שעליהם שמין מה שעל בניהם ובנותיהם אין שמין וכתב הרא"ש מה שעליהם שמין מה שקנו מתפיסת הבית ועדיין לא בלו שמין אותם כמה הם שוים עתה והמותר יחלקו אבל אם נאבדו אם בלו אין מנכים לו מחלקו דמעיקרא מחלי אהדדי בכה"ג שלא ידקדקו זה אחר זה אלא בדבר הנראה לעינים וכל זה שקנו סתם אבל מתחלה יכולים למחות שלא יקנה אחד מתפיסת הבית אם לא שינכו מחלקו מה שעל בניהם ובנותיהם אין שמין שמתביישים להביאן לב"ד ומחלה אהדדי ומהאי טעמא דוקא בגדי חול אבל בגדי שבת שיוכלו להביא הבגדים לב"ד ואינם צריכים הם עצמן לבוא שמין והכי איתא בירושלמי וכן פסק הרי"ף וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות נחלות וכתב שעל נשותיהם שוה לשעל בניהם ובנותיהם וכתב הרב המגיד דטעמא דאין שמין מה שעליהן מפני שהאחים כל שהם נזונים ומתפרנסים מתפיסת הבית בסתם מוחלים אלו לאלו אע"פ שיש לזה הרבה בנים יותר מן האחר ושנינו בתוספתא האחים שהניח להם אביהם נכסים ולאחד מהם הרבה בנים ועמדו

בניו של זה והשביחו את הנכסים והביאום לידי הריבוי לא יאמר תנו לי מה שהשביחו בני וכן הם לא יאמרו תן לנו מה שאכלו בניך אלא מה שאכלו אכלו מן האמצע ומה שהשביחו השביחו לאמצע ע"כ וכתבה הרשב"א ז"ל בפרק מי שמת עכ"ל :

סעיף ד

ומ"ש רבינו ובגדול אחים אפילו מה שעליו אין שמין וכו' מימרא דר"פ שם ופרש"י גדול האחים העוסק בנכסים להכניס ולהוציא דעד השתא ניחא לאחים דליכסי מדידהו במלבושים נאים כי היכא דלישתמעון מליה ע"כ ויש לתמוה דההוא טעמא סגי דניכסי ונלבש בגדים נאים ביותר בעודו מתעסק בנכסים ולית ביה איסורא אבל מה טעם לא ישומו מה שעליו כשבאים לחלוק ושמא י"ל דאי אמרת דכשיבואו לחלק ישומו מה שעליו מעיקרא מימנע ולא לביש בגדים נאים ומטי פסידא ליתמי דלא משתמעין מילוי והרמב"ם בפ"י מהלכות נחלות השמיט הא דרב פפא ושמא מהטעם שכתבתי ומשמע ליה דרבי אלעזר דסתם ואמר שמין מה שעליהם אף בגדול אחים קאמר מטעמא דכתיבנא וכיון דטעמא דמסתבר הוא פסק הרמב"ם ז"ל כוותיה:ומ"ש ומיהו לכתחלה יכולים למחות בו וכו' כן כתבו שם התוס' והרא"ש.

סעיף ה

צוה האב ליתן לפלוני שדה פלו' או אילן פלו' וחלקו ולא נתנו לו החלוקה בטלה וכו' בפרק ב' דייני גזילות (קט:) ההוא דאמר דיקלא לברת אזול יתמי פלוג נכסי לא יהבו לה דיקלא ואסיקנא מאי תקנתייהו ליתבו לה דיקלא וליהדרו וליפלגו מרישא וכתב הרא"ש וליהדרו וליפלגו מרישא אם אין אחד מהם רוצה ליתן אחד מדקליו בשביל מעותיו:

סימן רפט

סעיף א

האחין שיש בהם גדולים וקטנים ומבקשים הגדולים שיחלקו כדי שיהא חלקם בידם והם ישמרוהו ויעבדוהו ב"ד מעמידין אפוטרופא לקטנים וחולקים בגורל ובשומת ב"ד והחלוקה קיימת ואין יכולים למחות לכשיגדלו בפרק האיש מקדש (קידושין מב.) אמר רב נחמן אמר שמואל יתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם ב"ד מעמידין להם אפוטרופוס ובוררים להם חלק יפה ואם הגדילו יכולים למחות ורב נחמן דידיה אמר אם הגדילו אינם יכולים למחות דא"כ מה כח ב"ד יפה ומי אית ליה לרב נחמן אם כן מה כח ב"ד יפה והתנן שום הדיינים שפיחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל רשב"ג אומר מכרן קיים אם כן מה כח ב"ד יפה ואר"נ הלכה כחכמים לא קשיא הא דטעו הא דלא טעו אי דלא טעומאי יכולים למחות יכולים למחות ברוחות ואיתא להא נמי בפרק אלמנה נזונת (כתובות ק.) וידוע דהלכה כרב נחמן בדיני וכן פסקו הפוסקים ז"ל וכתב הרא"ש בפרק אלמנה נזונית

נראה דבכל האי שקלא וטריא היכי שהיתומים כולם קטנים וצריכים אפוטרופא לשמור נכסיהם הילכך אין חולקין נכסיהם בלא דעת כולם אבל אם מקצתם גדולים ואומרים אנו רוצים לעבוד ולשמור חלקנו ואין אנו רוצים שיהא אפוטרופוס ממונה על חלקנו מילתא דפשיטא היא ששומעין להם דלמה יפסידו הם בשביל שאחיהם קטנים ולכאורה נראה דמילתא דשמואל לא איירי כלל בכולם קטנים דלא שייך לומר שבאו לחלוק דאין מעשיהם כלום אלא אם יראה לב"ד שהחלוקה טובה יחלקו ביניהם ואם יראה ב"ד שאין החלוקה טובה אין שומעין להם אפי' כולם תובעים חלוקה אלא עיקר מילתא דשמואל איירי בשהגדולים תובעין חלוקה וקמ"ל דזקוקים ב"ד להם להעמיד אפוטרופא לקטנים ולחלוק עם הגדולים ומעמידין ב"ד להם אפוטרופא לחלק על פיו ובוררים להם חלק יפה בגורל ובשומת ב"ד וכן פר"ת דאפי' בגורל שייך ברירת חלק יפה כגון אם יש ג' שדות שיטול כל אחד אחת ויהא חלקו במקום אחד ממה שיטול כל אחד שליש כל שדה ושדה וכמה ענייני ברירות יש אפי' בגורל ובשומת ב"ד כגון בחלונות וסולם ודרך ואין חולקין בדבר דשייך ביה גוד או אגוד דאי חולקין בו אמאי דחיק למימר יכולים למחות ברוחות הול"ל יכולין למחות בגוד או אגוד וכן פר"ח עכ"ל וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"י מה' נחלות מישהניח יתומים מקצתן גדולים ומקצתן קטנים ורצו לחלוק בנכסי אביהן כדי שיטלו הגדולים חלקם מעמידין בית דין אפוטרופא לקטנים ובוררים להם החלק היפה ואם הגדילו אינן יכולים למחות שהרי ע"פ ב"ד חלקו להם ואם טעו ב"ד בשומא ופחתו שתות יכולים למחות וחוזרין וחולקין חלוקה אחרת שהגדילו וכתב ה"ה ממ"ש רבינו שהרי ע"פ ב"ד חלקו להם וכ"כ אם טעו ב"ד ופחתו שתות אין יכולים למחות נ"ל שהוא ז"ל סובר כדברי רבי' יעקב שאמר שאין לאפוטרופסין לחלוק אלא בשומת ב"ד ושלא כדברי מי שאמר שאפילו בלא שומת ב"ד יכולים לחלוק עוד כתב רבינו יעקב שאין לחלוק אלא בגורל ויש חולקין עכ"ל וגם הר"ן כתב בפ' האיש מקדש על הא דאמר רב נחמן יתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם וכו' כתב הרמב"ם כגון שמקצת היתומים גדולים ומקצתם קטנים ולפי שהגדולים מבקשים חלקם מעמידין אפוטרופא לקטנים וכי עיקר ולא שיחלוק האפוטרופא בלבד עם הגדולים אלא בשומת ב"ד הן חולקין וזה מוכרח לפי גירסת הרי"ף שגורס ובוררין להם חלק יפה כלומר ב"ד והאפוטרופוס והאי חלק יפה דקאמרי' לא שיהא יותר משובח משל גדולים אלא לומר שיהו נזהרים שלא יגרע חלקם דלאו בני מחילה נינהו ובכל מקום שיש ספק בדבר גדולים מצו מחלי אלא לאחר שישוו החלקים מטילין גורל ביניהם וחולקין על פיו וכן דעת ר"ח ור"ת ז"ל עכ"ל: וכתב עוד ומדאמרינן הא דלא טעו משמע דוקא דלא טעו כלל אבל טעו אפילו פחות

משתות חלוקתן בטלה אבל מלשון הרי"ף שכתב אבל אם טעו בשום יכולין למחות כדתנן שום הדיינים שפיחתו שתות או הותירו שתות מכרן בטל נראה שהוא סובר דכל פחות משתות אין יכולים למחות דהו"ל כשום הדיינים ממש וכ"ד הרמב"ם ז"ל עכ"ל: כתוב במישרים נתיב כ"ו ח"ו רוב הפוסקים הסכימו מאחר שהם גדולים למעלה מי"ג שיכולים לחלוק בעצמן שאין דין חלוקה במכר וכן עיקר עכ"ל: כתב הרשב"א שנשאל על מי שמת והניח בנים גדולים והניח אשתו מעוברת ובאו הגדולים לחלוק ביניהם כל הנכסים והאלמנה מעכבת על ידם שמא זכר הוא ונוטל חלק בנכסים או שמא תאומים במעיה והשיב הדין עם האלמנה ואם באו הגדולי' ליטול חלקם מעמידים אפוטרופוס לעובר ליטול חלק עד שנדע אם זכר אם נקבה אבל לתאומים לא חיישינן כדמוכח בפרק אלמנה לכ"ג עכ"ל ועיין בדברי רבינו בתחלת סימן שאחר זה: כתב הר"ן בתשובה סי' ט' שאפוטרופא אפי' מינהו אבי היתומים אינו יכול לחלוק בנכסי קטנים אלא ברשות ב"ד אא"כ נתמנה בפירוש לכך :

סעיף ב

ג (ד) לא היו כל האחין כאן ואותם שבכאן מבקשים לחלוק או שחלקו ובא להם את או ב"ח ונוטל חלק אחד מהם כתבתי בסימן קע"ה ואחד מן האחים שירד לאומנות או חלה או רוצה לילך ללמוד כתבתי בסי' קע"ז ואחד מהאחים שהיו שטרות יוצאים על שמו וטוען שלי הן כתבתי בסי' ס"ב כל דין מאלו ביארתי במקומו:

סעיף ה

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת שיש מהיורשים שלקח מחפצי הבית בלא חלוקה וכו' כלל פ"ו סי' ח' ועיין בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסוף סי' רצ"ג:

סימן רצ

סעיף א

מי שמת והניח יורשים קטנים או שאשתו מעוברת או שהניח קטנים וגדולים צריך למכות עליהם אפוטרופא שיתעסק בשביל הקטנים עד שיגדלו לא מינה אותו ב"ד חייבים למנות אפוטרופוס שב"ד אביהם של יתומים הם כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות נחלות ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסוף סימן שקודם זה וכתב ה"ה זה מבואר בהרבה מקומות שאם מינה אבי היתומים אפוטרופוס אין לאחר מעשיו כלום ואם לאו חייבים למנותו ועיקר דבר זה בפרק הניזקין וכתב בהשגות א"א והוא שחלק להם בחייו שאם לא חלק להם יניח הכל ביד הגדולים ואם ישביחו ישביחו לאמצע וטוב להם ע"כ ואני אומר שאף דעת רבינו כן שאם הגדולים רוצים לעמוד בשיתוף עם הקטנים והם אנשים שמשביחים הנכסים יעמדו כן וזהו שכתב למעלה ורצו לחלוק וכ"נ ממה

שנתבאר פ"ט אבל אם אינם משביחים הנכסים טוב להם לקטנים שיחלוקו וכן עיקר עכ"ל :

סעיף ב

ומ"ש צוה המוריש שינתן חלק הקטן לקטן ויעשה בו מה שירצה הרשות בידו כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה זהו שאמרו (גיטין כט: סה.) הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין בשאין להם אפוטרופוס אלמא שאין בית דין מעמידין להם אפוטרופוס בכל גווני ועוד נתבאר בפרק מציאת האשה שאם הניח הנכסים ביד קטנה עושה מהם היא רצונה ואע"פ שאין משם ראיה גמורה מכל מקום כן הדבר מתבאר בסוגיות דמצוה לקיים דברו המת והרשות בידו להניח נכסיו ביד קטנים וק"ו הוא ממה שאמרו בברייתא פרק הניזקין שהרשות בידו למנות אפוטרופוס נשים או עבדים או קטנים וכל שכן שיכול להניחן ביד בניו הקטנים עכ"ל: אם אמר אדם אחד לשכיב מרע רצונך שאהיה שליט בנכסיך ואמר ליה הן מועיל לשון זה להיותו אפוטרופוס כך כתב הריב"ש בסימן ע' וכיוצא בזה כתב הריטב"א בתשובה. מצאתי כתוב בשם ר"ב ראובן שצוה שיש לו היזק מקרקע של בני שמעון שימנו להם אפוטרופוס לדון עמו אין שומעין לו דאין ממנין להם אפוטרופוס לחובתם וראיה מרבה בר שרשום דפרק חזקת וכן פ"ק דב"ב ההוא שטרא דיתמי דנפק עליה תברא ובהגוזל בתרא (קיב.) בר חמוה דרבי ירמיה טרק גלי וכו' והא דפרק שור שנגח ד' וה' (בבא קמא לט.) יש לומר דומיא דמחזיק שאני והא דשילהי בורר (כט.) גבי ההוא ינוקא דתבעוהו בדינא קמי רב נתמן התם בן י"ג הוה א"נ תקף בעבדיו וירד עכ"ל. אפוטרופוס שהלוה מעות יתומים ברבית קצוצה או שהלוה לו סתם ולא אתני בהדיה עיין במרדכי פרק א"נ מי שהיה בידו פקדון ונתנו ע"פ בית דין וטעו במישרים נ"ח ח"א. כתוב בהגהות מרדכי דב"ב אפוטרופוס שתבע אלמנת שמעון מה שבידה והשיבה שכל מה שבידה הוא משל בעלה הראשון אבל מה שהיה משל בעלה השני הוציאו שהיא נאמנת . כתב. הר"ן בר"פ האיש מקדש כל מקום שנזקקין לנכסי יתומים מעמידין להם אפוטרופא לטעון בשבילם:

סעיף ג

ואין בית דין ממנין אפוטרופוס לא נשים ועבדים וקטנים ברייתא בפרק הנזקין (גיטין נב.) ופרש"י נשים אין דרכן לצאת ולבוא ולטרוח עבדים אינם נאמנים קטנים י' אינם בני דעת וכתב הר"ש בר צמח אין מעמידין אשה אפוטרופוס כל שכן אשת המת שרוצה להרבות בכתובתה מנכסי יתומים. אם המת מינה אשתו אפוטרופוס על נכסיו ונשאת ב"ד מסלקין אותה בטור אבן העזר בסוף סי' ק"ז בשם תשובת הרא"ש:ומ"ש שאין ממנין ע"ה ברייתא בס"פ אלו עוברין (פסחים מט:) וכתב הרמב"ם בפ"י מהלכות

נחלות שהטעם מפני שהוא בחזקת חשוד על העבירות וכתב ה"ה משמע מדברי הרי"ף שלא אמרו אלא בע"ה שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ וזהו דעת רבינו ויש חולקים דאע"ג דאיתיה בדרך ארץ ובמצות אין בור ירא חטא ומורי היתרא לנפשיה דאגר טירחא קא שקיל וזה דעת רש"י. ז"ל עכ"ל:ומ"ש ולא קרוב הראוי לירש עם הקטן ואפילו הוא קרובו מאם אם יש בו שום צד שיכול להחזיק בהם וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא לט:) ונתבאר בסי' רפ"ה ושם נתבאר דדוקא במקרקעי אבל במעות של קטן ממנין עליהם אפילו קרוב ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי שם: כתב הריב"ש בסי' תצ"ה שכתב הראב"ד וכן הסכימו מגדולי האחרונים שלא אמרו אין מורידין קרוב לנכסי קטן אלא בשחלקו אי נמי אפילו בלא חלקו אלא כשאין הקטן והקרוב סמוכים על שלחן אחד דאיכא למימר כיון שזה לעצמו וזה לעצמו יחשבו הרואים כבר חלקו ואם אנו מורידים הגדול לחלקו של קטן יחשבו שכל זה הגיע לחלקו של גדול אבל כשכולם סמוכים על שלחן אחד מורידין הקרוב הגדול על הכל שהדבר ידוע שלא חלקו והכל משותף ביניהם ולכשיגדל הקטן הכל ילמדוהו שיתבע חלקו כדתנן בפ' מי שמת (בבא בתרא קמג:) הניח בנים גדולים וקטנים השביחו גדולים את הנכסים השביחו לאמצע ואפילו ברשות ב"ד יכולים לעשות כן כדקתני סיפא ואם אמרו גדולים ראו מה שהניח לנו אבא הרי אנו עושים ואוכלים השביחו לעצמן ושמין להם כאריס והתם הוא לפי שכולם היו מתפרנסים מתפיסת הבית והא דאמרינן בפ' המפקיד (בבא מציעא לט:) גבי עובדא דהאי סבתא היכי נעביד נוקמינהו לנכסי בידא דאקתא דילמא שכיבא סבתא ואין מורידין קרוב לנכסי קטן התם לא היה הקטן עומד עם האחתא עכ"ל. וכ"כ הרשב"א בתשובה בשם הראב"ד וסיים בה וי"א שלא אמרו אין מורידין קרוב לנכסי קטן אלא לנכסי שבוי אבל בעלמא מורידין והראשון נראה לי עיקר ומיהו הנדון שבאת לדון עליו הרי הבנים מתפרנסים עמו ביחד ועוד שכל פירות הקרקעות הן שלו ולנכסי עצמו הוא יורד ואי משום שלא יטעון שלי הם ומעולם לא היו מבני הקטנים יכתבו ב"ד שטר ויניתו ביד אחד מהקרובים שאי אפשר בלאו הכי שאפילו ימנו על הקטנים אפוטרופוס רחוק א"א לירד לנכסים ולפרנסן כדרך אפוטרופוס דעלמא שהרי הפירות של אביהם כל ימי חייו והוא יורד ומפרנס הנכסים מחמת שהם שלו כל ימי חייו עכ"ל. ועיין בתשובות דפוס סימן אלף וצ"ד: כתב עוד הרשב"א בתשובה שב"ד יכולים למנות אפוטרופסים קרובים להם שלא נפסל קרוב אלא לדין קרובו לזכותו או לחייב אבל כשאין בו לא זכות ולא חובה לאפוטרופוס למה יפסול בית דין קרוב עד כאן לשונו: וכתב שאין האם וקרוביה ולא קרובים מצד האב יכולים לעכב ביד ב"ד מלמנות אפוטרופוס הנראה להם:

כתב הרשב"א בתשובה וז"ל כתב העיטור שלא אמרו אין מורידין קרוב לנכסי קטן אלא בשבוי אבל אפוטרופא דעלמא מורידין ולא מצינו לו חבר כלל בכל המחברים עכ"ל: ומה שאמר ואם מינם האב הרשות בידו בברייתא בפרק הנזיקין (נב.) גבי אין ממנין אפוטרופוס נשים ועבדים וקטנים מסיים ואם מינן אבי היתומים הרשות בידו. וכתב הר"ן פירוש ולא חשבינן להו כאפוטרופא דמפסיד דמסלקינן ליה וכתב ר"י ז"ל דהרשות בידם גרסינן וה"פ אם מינן אבי יתומים בחייו שהיה רגיל להפקיד להם הרשות ביד ב"ד למנותן עכשיו דאנן סהדי דניחא ליה לאב עכ"ל. וז"ל הרשב"א עוד נ"ל דהרשות בידן כלומר ביד ב"ד וה"פ ואם מינן אבי יתומי' על נכסיו בחייו לשאת ולתת בהן כלומר שהיו מוחזקי' אצלו בנאמנים זריזים הרשות ביד ב"ד לעשותן אפוטרופוס מדעתן על נכסיו לאחר מותו וכאותה שאמרו בפרק המפקיד שאני התם דכל יומא גבי סבתא היו מפקידין והכי מוכח בתוספתא בפ"ק דתרומות דגרסינן התם אין ב"ד עושין אפוטרופסין נשים ועבדים לכתחלה ואם מינה אותו אביהם בחייו עושים אותן אפוטרופסין עכ"ל ואע"פ שגירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל היא הרשות בידו מ"מ איפשר דאיתיה להההוא דינא מאותן ראיות שהביא : כתב הרא"ש בתחלת כלל ס"ב אדם שמינה אפוטרופוס על נכסיו בחייו ומת אינו אפוטרופוס על נכסי היתומים אלא בית דין ימנו להם אפוטרופוס דהא דתנן אפוטרופוס שמינהו אבי היתומים היינו שמינהו סמוך למיתתו ונתן טעם לשבח:

סעיף ד

וכתב הרמב"ם בודקין על אדם נאמן ואיש חיל ויודע להפך בזכות היתומים בפ"י מה"נ:ומ"ש שיהא אדם נאמן פשוט הוא:ומ"ש שיהא יודע להפך בזכות היתומים וטוען טעניהם בפרק שני דייני גזירות (כתובות קט.) אמר אביי האי מאן דמוקי אפוטרופא ליתמי לוקי כי האי דידע להפוכי בזכותא דיתמי: ומה שכתב אלא שאם הוא קרוב לא ירד לקרקעות נתבאר בסימן רפ"ה. כתב הריב"ש סי' כ' נ"ל שיהיה עולבנא דדייני למנות רך בשנים כזה שלא הורגל לפקח ולהתעסק ולישא וליתן. כתב הריטב"א שנשאל על יעקב שנתן לבניו בית אחד גופה ופירא מהיום ואח"כ באו קרובי אמם ובקשו מב"ד שימנו אפוטרופוס לבנים הללו שאביהם אינו נוהג עמהם כראוי ומינו להם ב"ד אפוטרופוס וידע האב ושתק עד עתה שבא וטען שאין לב"ד להעמיד אפוטרופוס כיון שהוא קיים. והשיב כשם שב"ד חייבים להטפל בנכסי יתומי' כך חייבים להטפל בנכסי כל אדם שאין לו מי שיטפל בהם ואפי' הוא גדול אא"כ הניחם לדעת וכדאיתא בפ' המפקיד אלא דאפוטרופא לדיקנני לא מוקמינן ש"מ דוקא לדיקנני הא לקטנים מוקמינן אע"פ שאינן

יתומים הילכך ב"ד שהעמידו להם אפוטרופא יפה עשו ולא היה להם להעמידו ביד אביהם שהרי הוא בענין זה כקרוב הראוי לירשו ע"כ:

סעיף ה

וכאשר ימנו אותו צריכים ב"ד לחשוב עמו ולכתוב חשבון המטלטלין והקרקעות וכו' בפרק הניזקין (גיטין נב.) גבי אפוטרופין תניא וצריך לחשב עמהם באחרונה דברי רבי רשב"ג אומר אינו צריך ופסקו הפוסקים הלכה כרשב"ג וכתב הר"ן בשם בעל העיטור דדוקא באחרונה אין מחשבין אבל בתחלה צריכים ב"ד לחשב עמהם ולכתוב חשבון המטלטלין והקרקעות והחובות וכל מה שנתנו בידם דאע"ג דאין נשבעין ה"מ בטענת שמא אבל בטענת ברי כגון שא"ל יודע אני שלקחת משלי כך וכך משביעין והילכך צריך שידעו מה שקבלו ומה שהחזירו:

סעיף ו

וכתב הראב"ד ז"ל דכותבין שני שטרות אחד לאפוטרופוס ואחד לקרובים של יתומים אות באות והוא הנקרא שטר שמוש ב"ד עכ"ל ודברים אלו כתב גם כן ה"ה בפ"י מהלכות נחלות בשם הרשב"א ז"ל והריב"ש בסימן תצ"ה ובסי' שכ"ד. וכתב עוד בסימן שכ"ד אם יחסר מהנכסים כ"כ שא"א שהוציא אותן בצרכי היתומים ויראה לב"ד בבירור שהוא גזלם אין ספק שהב"ד מונעין אותו ומוציאין ממנו כדרך שאמר איוב (כ"ט י"ז) ואשברה מתלעות עול וכן כתב בתשובות להרמב"ן סי' קי"ח והביא ראיה לדבר. וכתב עוד בתשובת הריב"ש שם אע"פ שאין האפוטרופא צריך לתת חשבון בדין תורתינו בין מינוהו ב"ד בין מינהו אבי היתומים מ"מ זה שנתמנה בערכאות של עכו"ם ובדיניהם נתחייב לתת חשבון ליתומים כי כן דרכם מחוקיהם ונימוסיהם שהאפוטרופוס מתחייב לשופט הממנה אותו לתת חשבון שלם מכל הנכסים לזה ראו שטר האפוטרופסות וכי השעבוד ההוא תדינו לו עכ"ל. כתוב בתשובות להרמב"ן סי' ג' שנשאל על אפוטרופוס שמינוהו ב"ד וכשבאו לחשבון מצאו שנפחת מהסך שנמסר בידו והוא טוען שלפעמים הניח המעות שבותים מיראתו פן יפסיד בעסק עד שלא הספיק הריוח כפי הוצאת היתומים ואמר שהיתומים חייבים לו אלף דינרים שהלוה לצרכם והשיב שעל הכל נאמן האפוטרופא בשבועה. וכתוב עוד שם על שני אפוטרופסים שקנו קרקע לצורך היתומים ושטר הקנייה בשם שניהם והאחד לבדו פרע כל הסך ותובע מחבירו שיתן לו חלקו והלה אומר אין עלי לשלם כלום אלא לך והפרע מנכסי יתומים שהדין עמו. אפוטרופוס שהיה שכ"מ ועדים מעידים שצוה בענין אחד על נכסי היתומים ועדים אחרים מעידים שצוה בענין אחר עיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן צ"ט ועוד שם עניינים אחרים ע"ש. כתב ה"ר יהודה בן הרא"ש שנשאל על ראובן שנתאלמן והניח אשתו בנים

קטנים וקרובי האשה תובעים שנשים אפוטרופוס לתבוע חצי הנדוניא כפי התקנה כי ראובן אינו הולך בדרך ישרה ויאבד נכסי הקטנים ומשכנו ידינו מפני שכתב הרא"ש בתשובה מי שיש לו אב אין לב"ד ליזקק לנכסיו ולדקדק אחר מעשה האב והשיב נ"ל שאם האב אינו הולך בדרך ישרה שחייבים ב"ד להשתדל לתועלת הקטנים: (ז ח ט י) והאפוטרופא רשאי ללבוש בגדים נאים לתועלתן שישתמעו דבריו בשביל הבגדים נאים יותר ואפי' אם אוכל ושותה יותר מכדי השגת ידו אין חושדין אותו וכו' בפרק הניזקין שם עמרם צבעא אפוטרופוס דיתמי הוה אתו קרובים לקמיה דרב נחמן א"ל קא לביש ומכסי מיתמי א"ל כי היכי דלישתמעון מיליה קא אכיל ושתי מדידהו ולא אמיד אימור מציאה אשכח והא קא מפסיד א"ל אייתי לי סהדי דמפסיד ואסלקיניה דאיתמר אפוטרופוס דמפסיד רב הונא אמר רב מסלקינן ליה ד"ר שילא אמרי לא מסלקי' ליה והלכתא מסלקינן ליה וכתבו הרי"ף והרא"ש מגו דמסלקינן ליה משביעינן ליה והא דאיפסיקא הלכתא דלא משביעינן ליה הני מילי דלא אשכחנא עליה פסידא אבל אשכחנא עליה פסידא מסלקינן ליה ומשביעינן ליה ופרש"י והא קא מפסיד נכסי היתומים שאינו מפרנס הקרקעות כראוי להם וקוצץ אילנות:ומ"ש רבינו ולא מיבעיא אם הפסיד בפשיעה אלא אפילו שלא פשע אלא שעשה שמירה פחותה כן יש ללמוד ממאי דפרש"י מפסיד נכסי שאינו מפרנס הקרקעות כראוי. כתב המרדכי בפרק א"כ כל אפוטרופוס בין מינהו אבי היתומים בין מינוהו ב"ד או יתומים שסמכו אצל בעל הבית אם משנים ממאי דאמור רבנן מסלקינן להו בלא התראה. כתב הריטב"א בתשובה לא אמרו דאפוטרופוס דמפסיד מסלקינן ליה אלא בדמפסיד בדיני האפוטרופסות כדפרשינן שם אבל אם אינו מפסיד בהם אע"פ שמבזבז בנכסי עצמו אין לסלקו כי הרבה בני אדם מבזבזים בשלהם ולא יפסידו באפוטרופסות ובנכסי אחרים דבעי בר נש מיתן כמה ומתקרי מהימן כדאיתא בירושלמי עכ"ל:ומ"ש אבל אם הפסיד באונס לא מסלקינן ליה פשוט הוא:ומ"ש בשם הרמב"ם דוקא בשמינהו אבי היתומים אין מסלקין אותו בשביל חשד וכו' אבל מינוהו ב"ד מסלקין אותו אפילו בשביל חשד ז"ל בפרק י' מהלכות נחלות ב"ד שהעמידו אפוטרופא ושמעו עליו שהוא אוכל ושותה ומוציא הוצאות יותר מדבר שהיה אמוד בו יש להן לחוש לו שמא מנכסי יתומים הוא אוכל ומסלקין אותו ומעמידין אחר אבל מינהו אבי היתומים אין מסלקין אותו שמא מציאה מצא אבל אם באו עדים שהוא מפסיד נכסי יתומים מסלקין אותו וכבר הסכימו הגאונים שמשביעין אותו הואיל ומפסיד עכ"ל. וכתב הרשב"א שלא ירד לסוף דעתו של הרמב"ם בחילוק זה וה"ה כתב שטעמו של הרמב"ם מפני שסובר שמחלוקת רב הונא ודבי רבי שילא

אינו אלא באפוטרופוס שמינהו אבי היתומים שאם במינוהו ב"ד היכי לימרו דבי רבי שילא דלא מסלקינן ליה והלא אין לב"ד לברור אלא אדם נאמן ויודע לשמור הנכסים ואם טעו בזה ומינוהו למה לא יסלקוהו ונמצאת תקלה באה ליתומים ע"י ב"ד אלא ודאי לא נחלקו אלא בשמינהו אבי היתומים ואף מעשה דעמרם צבעא דאמר רב נחמן אימור מציאה אשכח אינו אלא בשמינהו אבי יתומים שאין ב"ד מסלקין אותו אלא בראיה ברורה שמפסיד אלא במינוהו ב"ד אין תולין במציאה שאינה מצויה זהו דעת רבינו וכן הסכים הרמב"ן ז"ל וכתב שדברים נכונים הן ועיקר עכ"ל וכ"כ הריב"ש בסי' שכ"ד: כתוב בתשובת הריטב"א מה שאמרת דמקבלים עדים שלא בפניו ומסלקין אותו אין דעתו בכך אלא דוקא בפניו אבל בתשובות להרמב"ן סימן קי"ת אפוטרופוס דמפסיד מקבלים עדים שלא בפניו מעובדא דעמרם צבעא דאתו קרובים לרב נחמן [וא"ל] והא קא מפסיד ולא אתא הוא לקמיה דא"כ הוה א"ל אימא לי היכי הוה עובדא והוא אמר ליה זילו אייתו ראיה דאפסיד ואסלקיניה. וכתב עוד אין לך מפסיד גדול ממי שקבל ממון בחשבון ואומר שלא נשאר לו כלום. וכתב עוד שם מה שטוען האפוטרופא שהנשים עכבו הנכסים בידו בשביל פרנסתם אינה טענה הגע עצמך שהגדילו היתומים ותובעים לאפוטרופא שיחזיר להם עזבון אביהם היאמר האפוטרופא שלא יחזיר מפני שיש אשה ובנים שנזונים או שיש בעל חוב זה לא נמצא בשום מקום אלא חייב להחזיר להם והם יפרעו חובות אביהם. וכתוב עוד שם אם יכולים היתומים לשעבד נכסיהם שהניח להם אביהם כל זמן שהם תחת האפוטרופא מלשון הצוואה תוכל ללמוד דבר זה שצוה שיהיה הממון ביד האפוטרופא עד שיהיה בן כ"ה שנה ובתוך הזמן שלא יוכל לעשות דבר היורש אם כן מה שעבד עצמו תוך חמש ועשרים שנה שלא ברשות האפוטרופא הרי הוא כחרס הנשבר אפילו אחר שיעברו החמשה ועשרים שנים. וכתוב עוד שם מלשון הצוואה שצוה באלו הנכסים שיהיו ביד האפוטרופא עד שיהיה בן חמש ועשרים שנים נראה שכל האפוטרופסות תלוי בבן לפי שנתן לשנות הבן קצבה ולא דקדק בבנות אם כן אחר שמת הבן קודם הזמן נסתלק האפוטרופוס עוד כתוב שם יש דרך אחרת לסלק האפוטרופוס אפי' תוך זמן שעשאו אפוטרופוס אבי היתומים הואיל ומת אחד מהיורשים בטל אפוטרופא ממה שכתב הרמב"ם האחים או שאר יורשים שלא חלקו ירושת מורישן אלא כולם משתמשים בה יחד הרי הם כשותפין לכל דבר וכתב בהלכות שותפים אחד מהשותפים או המתעסקים שמת בטלה השותפות או העסק אע"פ שהתנו לזמן קבוע שכבר יצא הממון לרשות יורשים עכ"ל ואין דבריו נראים כי מה שהביא ראיה מדברי הרמב"ם יש לדחות . ראובן מת ובאו אנסים ליטול מה שהניח ועמד שמעון

שנתמנה אפוטרופוס ופייס האנסים בתכשיט אחד שהיה של אחד מיורשיו ראובן וא"ל שמעון תן לי תכשיט זה ואתן לך אלף ות"ק זהובים בעדו ומת שמעון ואומר היורש שלא נתן לו מאומה עיין בכלל ס"א סי' א' ואם מודה שנתנה לו אלא שאומר שלא נתנה לו בפרעון החוב הנזכר אלא לצורך הוצאה וגידול אחי עיין בכלל הנזכר סימן ב'. ענין נוגע בזכות יתומים עיין בכלל ס"ג א'. יתומים שהכריזו קרקע למכור לכתובת אמם והיא מחלה כתובתה בסתר ומכרו בית דין הקרקע וכתבו אחריות על היתומים ועתה רוצים היתומים להוציא מקרקע מיד הלוקח כי אומרים דשלא כדין מכרוהו כי כבר מחלה להם אמם כתובתה עיין בכלל הנזכר סי' ב' . דין בנין יתומים בכלל ס"ח סי' א' ועיין עוד בכלל פ"ז בתחלתו ובסופו : עם מי תשב הבת אצל אביה או אצל האפוטרופוס שהוא אבי אמה עיין בכלל פ"ב סי' ג':

סעיף יא

וכתב הרמב"ם עוד הה"נ אם מינהו אבי היתומים שהיתה שמועתו טוב וישר ורודף מצות וחזר להיות זולל וסובא וכו' שחייבים ב"ד לסלקו ולהשביעו וכו' עד שכל ב"ד וב"ד אביהם של יתומים הם בפ"ז מהל' נחלות וכתב ה"ה פירוש כיון שנשתנה לגרועותא אחר מיתת האב מסלקין אותו ואומרים שאילו היה כן בחיי האב לא היה ממנהו על בניו וה"ז כאפוטרופוס דמפסיד דמסלקינן אותו אבל ודאי אם היה כך בחיי האב ומינהו אין מסלקין אותו שהרי רצה בכך עכ"ל וזה לשון הריטב"א בתשובה מה שכתבת דההיא דעמרם צבעא דאפוטרופא דמפסיד מסלקין ליה הדין ההוא אפי' באפוטרופא שמינהו אבי היתומים ולא עוד אלא שמה שאמרו דלא מסלקינן ליה עד דאיכא סהדי דאפסיד ודאי אינו אלא במינהו אבי היתומים דאילו במינוהו ב"ד מכיון דחזינן אמתלאות דמפסיד מסלקינן לאלתר וכן דעת מורי הרא"ה בשם הרמב"ן שאין לצאת מתחת יד ב"ד או שלוחם דבר שאינו מתוקן עכ"ל:

סעיף יב

ומהו שאמר וכשמעמידין בית דין האפוטרופוס מוסרין לו כל נכסי הקטן מקרקעי ומטלטלי שלא נמכרו והוא מוציא ומכניס וכו' עד ולא יצמצם יותר מדאי גם אלה דברי הרמב"ם בפ' י' מהלכות נחלות ודברים פשוטים הם:

סעיף יג

ומה שאמר ובמעות יתומים כתב שאין צריכין למנות עליהם אלא כיצד עושין בודקין על מי שיש לו נכסים שיש להן אחריות ויהיה עידית וכו' עד וימסרו אותו ביד האפוטרופא שלהם גם אלה דברי הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר ואצל נתן משכון זהב משובר שאין בו סימן כתב ולמה לא יקחו משכון כלים של זהב שמא של אחרים הוא ויתנו סימן ויטלום

אחר מותו אם ידע עדיין שאין זה אמוד ודברים אלו איתנהו בפרק איזהו נשך דגרסינן התם אמר ליה רבה לרב יוסף הני זוזי דיתמי היכי עבדינן להו אמר להו מותבינן להו בי דינא ויהבי להו זוזא זוזא א"ל והא קא כליא קרנא א"ל מר היכי עביד א"ל בדקינן גברא דאית ליה דהבא פריכא ונקטינן דהבא מיניה ויהבינן להו ניהליה קרוב לשכר ורחוק להפסד אבל דבר מסויים לא דילמא פקדון נינהו ואתי מריה יהיב סימנין ושקיל ליה אמר רב אשי תינח אי משתכח גברא דאית ליה דהבא פריכא אי לא משתכח גברא דאית ליה דהבא פריכא ניכלו זוזי דיתמי אלא אמר רב אשי חזינן גברא דמשפי נכסיה ומהימן ושמע דינא דאורייתא ולא מקבל שמתא דרבנן ויהבי' להו ניהליה בבי דינא:ומ"ש רבינו ונראה שצריך למנות אפוטרופא על המעות והוא ישתדל לבקש אדם הראוי ליתנם לו וכו' אין בדבריו הכרע:

סעיף יד

ומה שהביא ראיה מדברי רש"י גם המרדכי כתב ויהבינן להו בבית דין משום דהפקר ב"ד הפקר להפקיע ממונם אבל בלא ב"ד הו"ל זוזי דיתמי כמו זוזי דעלמא ואסור אבל הרא"ש כתב שהטעם משום דתיהוי ללוה אימתא דבית דין וגם תלמידי הרשב"א כתבו דלא נהירא להרשב"א דברי רש"י אלא איכא למימר דבית דין צריכי כדי ליטול רשות מהן דאין אפוטרופא רשאי להלוותם מעצמו בלא רשות ב"ד שיש תועלת ליתומים בכך:ומ"ש שמותר ליתן נכסי היתומים בכה"ג כיון שאין בו אלא איסור דרבנן בפרק איזהו נשך שם אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא מעות של יתומים מותר להלוותם קרוב לשכר ורחוק להפסד וכתב הרשב"א בתשובה פירשו בירושלמי כגון שהלוה מתנה שאם יהיה שם ריוח שיקבלו היתומים מחציאותו הריוח ואם ימצא שום הפסד לא יקבלו היתומים כלום אלא הקרן קיימת להם וכגון שהתנו שיעמדו כל המעות מיוחדים ושיקבלו היתומים מן הריוח הנמצא שם ממש אבל לא שיוציאם הלוה לצרכו ושיפרע לאחר מכאן כי זה רבית גמורה היא עכ"ל וכבר כתבתי זה בטור י"ד סימן ק"ס:ומ"ש וכן כל רבית דרבנן מותר בנכסי יתומים כ"כ שם הרא"ש בשם הגאונים:ומ"ש וכן משכנתא בנכייתא וכו' הוא בכלל מ"ש שכל רבית דרבנן מותר בנכסי יתומים ובטור י"ד סימן ק"ס כתבתי שהרשב"א בתשובה כתב שהדעת מכרעת לומר שיש הפרש בין קרוב לשכר ורחוק להפסד לשאר איסור רבית דרבנן משום דקרוב לשכר קיל טפי מפני שקרן היתומים מיוחד והרי הוא כפקדון אצל המקבל ואין מקבלין ריוח אלא מניה הריוח ממש שנמצא במעותיהם ולא מכיס המקבל אבל רבית דרבנן כחכירי נרשאי הרי הלוה פורע מכיסו אותו סך שהתנה בין שכרם המשכונא עושה פירות בין שאינו עושה ולפיכך אסור עכ"ל:

כל דיני מעות יתומים דשייכי לענין רבית כתבתי בטור י"ד סימן ק"ס: כתב המרדכי בפ' איזהו נשך שהשיב הרמ"ה על אפוטרופוס שהלוה מעות של יתומים מה שהלוה אומר פרעתי כך וכך והאפוטרופוס אומר לא פרעת אלא כך אם הלוה מודה שמעות של יתומים הלוה נאמן האפוטרופוס בלא שבועה דהו"ל שליש בינו ובין היתומים ושליש נאמן בלא שבועה כדפירש ר"ת אבל אם טוען איני מאמינך שהם של יתומים וגם טוען פרעתי יותר נהי דא"צ לישבע דמעות של יתומים הן דאין נשבעין על טענת שמא מכל מקום ישבע שלא פרע אלא כמו שהוא אומר:

סעיף טו

כתב הראב"ד כמו שהאפוטרופא יכול ליתן המעות ביד אדם נאמן לשם עסק כך יכול ליקח אותם לעצמו בתורת עסק וכו' כ"כ נ"י בפ' מי שמת גמ' הניח בנים גדולים וקטנים בשם הראב"ד והריטב"א ז"ל:ומ"ש רבינו וז"ל שגנאי הוא הדבר ליקח אותם הוא בתורת עסק משום לזות שפתים אין בו בית מיחוש כיון שהודיע הדבר לבית דין:

סעיף טז

מי' שיש בידו מנכסי יתומים סחורה שיש לחוש שאם ישהה אותן עד שתתייקר שמא תפסיד וכו' אלא לא יעשה בהם דבר כ"א ע"פ ב"ד וכן מכירת מטלטלין דיתמי הכל לפי ראות עיני ב"ד וכו' בס"פ אלמנה נזונת (כתובות ק:) רבינא הוה בידיה חמרא דרבינא זוטי יתמא בר אחתיה הוה לדידיה נמי חמרא הוה קמסיק ליה לסיכרא אתא לקמיה דרב אשי אמר ליה מהו לאמטויי בהדן אמר ליה זיל לא עדיף מדידך והרי"ף והרא"ש גורסין אתא לקמיה דרב אשי א"ל מהו למשקליה בהדאי נשקליה דילמא מיתניס נשבקיה דילמא מתקיף א"ל זיל לא עדיף מדידך וכתב הרא"ש על זה וכן ראוי לעשות לכל מי שיש בידו מעות יתומים שיעשה במאמר ב"ד ולא שיאמר מדעת עצמו אעשה כמו בשלי כי לא יצא בזה ידי חובו ליפטר מן האונס וכן מכירת מטלטלי דיתמי הכל לפי ראות עיני בית דין מה שיראה להם תועלת ותקנת היתומים להשהותם עד יום השוק או למכור לאלתר יעשה עכ"ל: ומה שכתב רבינו ונראה דזה לא איירי אלא במי שהן בידו ולא נתמנה אפוטרופא וכו' יש לדחות דאע"ג דלא נתמנה אפוטרופא כל שנכסי יתומים בידו דינו כאפוטרופא דלא גרע מיתומים שסמכו אצל בע"ה שדין אותו בע"ה כאפוטרופא: ומדברי הרמב"ם נראה דרבינא לא הוה ידע דינא ומש"ה אתא לקמיה דרב אשי אבל מאן דידע דינא לא צריך לאימלוכי בבי דינא שכתב בפי"א מהלכות נחלות מי שהיה בידו שכר של יתומים אם יניחו כאן עד שימכר שמא יחמיץ ואם יוליכו לשוק שמא יארעו אונס בדרך ה"ז עושה בו כדרך שהוא עושה בשלו וכן כל כיוצא ע"כ וכתב ה"ה על עובדא דרבינא שלא התירו להוליכו במקום שיש ספק שמא יארע לו אונס אלא בדבר שיש

לחוש שאם יניח אותו כאן שמא יפסד קודם שימכר אבל בדבר שאין ספק כאן אסור הוא לאפוטרופוס להביאו לבית הספק ואפי' כדי להרויח שהרי לא התירו להוליך מטלטלין של יתומים לשוק אא"כ הוא קרוב למדינה כמו שנתבאר בסמוך וזה מבואר ומכאן שאין שולחין מטלטלין או סחורה של יתומים בדרך ים ולא בדרך שיש בה ספק אונס אלא שכר וכיוצא בו עכ"ל וגם הר"ן כתב על האי עובדא דרבינא דוקא בכה"ג משום דאיכא למיחש שמא יחמיץ אם יניחהו כאן הא לאו הכי שרינן ליה שאע"פ שהוא רוצה ליזוק בשלו אינו רשאי בשל אחרים. כתוב בתשובות הרשב"א סי' אלף וצ"ד מעות יתומים אין עוסקין בהם בסחורה שבים שהים נוטל בשפע ונותן בשפע. כתב המרדכי בסוף פרק אלמנה נזונת ראובן הלוה מעות של יתומים למשרתי ההגמון על כוס של זהב ועל מעיל ואחר ג' שנים טען האפוטרופוס שלהם לתת להם המשכון להוליך במקום דירת היתומים פחות ממהלך יום כי יש שם עשירים וישומו אותם ביוקר וראובן משיב אני ירא מעלילת משרתי ההגמון אך כאשר ישומו ויעריכו כן אתן להם ופסק הר"ב שהדין עם היתומים: גרסינן בפרק אלמנה נזונת (כתובות דף ק:) אמר רב יהודה אמר שמואל מטלטלין של יתומים שמין אותם ומוכרין אותם לאלתר רב חסדא אמר אבימי מוכרין אותם לשווקים ולא פליגי הא דמקרב שוקא הא דמרחק שוקא וכתב הריטב"א פרש"י דמקרב שוקא יומא דשוקא ולפי זה לעולם בעינן שיהא השוק בעיר מיהו זימנין דאפי' מחוץ לעיר נמי ומשהינן ליה טובא נמי כי היכי דמזדבן ומייתי זוזי חריפא וכדאמרינן בעובדא דבסמוך עכ"ל כלומר דאיתא התם רב כהנא הוה בידיה שיכרא דרב משרשיא בר חלקיה יתמא שהייה עד ריגלא אמר אע"ג דנפל ביה איצצא מייתי זוזא חריפא. ופירש רש"י איצצא. טעם הקרוב להחמיץ: זוזא חריפא. ממהר לבוא לפי שכולם צריכים לכך ומביאים מעות ואין מקיפין להם באשראי. כתב הרא"ש בתחלת כלל פ"ו דהא דטעינן ליורש כל מידי דמצי אבוהון למיטען ה"מ מידי דשכיח אבל מידי דלא שכיח לא טענינן להו וכל שכן בדבר הניכר לדיינים שהוא שקר דלא טענינן להו אלא מצוה לדיינים לרדוף צדק ולחקור ולדרוש ולהוציא הדין לאמתו שלא יהא דין מרומה כמו בדין של אדם אחר וגם האפוטרופוס של יתומים אסור לטעון דבר שנראה לו שהוא שקר ועוד נראה שיש חילוק בדבר דלא שכיח כולי האי ואינו ניכר כ"כ שהוא שקר שאם טען האפוטרופוס טענתיה טענה ואם לא טען האפוטרופוס אין לדיין לטעון בשביל היתומים וראיה מפ"ב דייני גזירות (קט:) ההוא שעשאה סימן לאחר שכיב ואוקים אפוטרופוס ליתמי אתא לקמיה דאביי וכו' א"ל אילו הוה אבוהון דיתמי הוה טעין וכו' א"ל שפיר קאמרת וכו' אמר אביי הא דמוקי' אפוטרופוס נוקי כי האי דידע להפוכי בזכותא דיתמי ואביי אמר

מעיקרא זילו הבו ליה ואיבד זכותו ולמה לא טען הוא ליתום אלא כדפרישית לעיל ודוחק לדחות דאביי לא נזכר הני שתי מימרות דר' יוחנן עד ששמע דברי האפוטרופוס עכ"ל וכ"כ הר"ש בר צמח אין טוענין ליורש טענות הידועות שהן שקר ואפילו בדברים שאם היה האפוטרופוס טוען הוה מקבלינן טענתיה אנן לא טענינן כדמוכח פרק שני דייני גזירות גבי ההוא דעשאה סימן לאחר וכן כתב הר"מ מרוטנבורק וכן כתב הרז"ה מ"מ נראה שהאפוטרופוס יכול לטעון הכל וכ"כ הראב"ד בפרק הגוזל בתרא עכ"ל וזה לשון הרשב"א בתשובה לא אמרו טוענין ליורש אלא כשהוא טוען בשמא אבל אם טוען בברי היודע אמתת הדברים אין דנין אותו אלא כפי טענותיו אבל כל שטוענין בשמא מקבלין טענתיה ועוד ב"ד טוענין בשבילם כל מה שהיה מורישם יכול לטעון ובתשובה אחרת כתב אהא דפרק שני דייני גזירות מאי דלא טעין אביי מעיקרא משום דדילמא יטענו היתומים או האפוטרופוס בטענת ברי ולית ליה לטעון בכל כי האי עכ"ל וכן כתב הר"ן בפרק הנזכר ועיין בנ"י פ' הגוזל ומאכיל ובמישרים נתיב כ"ו חלק שלישי. כתוב בתשובות מיימוניות דספר משפטים ראובן טוען על שמעון כסף יתומים הלויתי למחצית שכר החזירהו לי כי אז היית עשיר ושמעון משיב זקנם של יתומים ואמם הלווני כסף למחצית שכר והתנינו שלא להחזיר עד דגדלו יתמי ויזדווגו יחד והשיב אם זקן היתומים ואמם לא היו אפוטרופסים שמינן אבי היתומים ולא ב"ד ולא יתומים שסמכום אצל ב"ה אין במעשיהם כלום ואפי' אם היו אפוטרופסים כיון שהלוו מעות יתומים למחצית שכר על ב"ד לסלקן מהאפוטרופסות כיון ששינו ממאי דאמרי רבנן בפ' איזהו נשך הני זוזי דיתמי היכי עבדינן בהו וכו' ודוקא קרוב לשכר ורחוק להפסד אבל למחצית שכר לא אע"פ שנתכוין להרויח ליתומים יותר וכל אפוטרופוס המשנה ממה שאמרו חכמים אפוטרופוס דמפסיד קרינן ליה ומסלקינן ליה בלא התראה כיון ששמעון מודה שבאו לידו מכח זקנם ואמן של יתומים והני מסרו שלא כדין מפקינן להו משמעון עכ"ל:

סעיף יז

האפוטרופוס רשאי למכור עבדים ושפחות שדות וכרמים כדי להאכיל מדמיהם ליתומים אבל לא ימכור להניח המעות ברייתא בפרק הניזקין (גיטין ד' נב.) ופרש"י אבל לא להניח שמא יגנבו אי נמי משום שבח בית אביהם נוי וכבוד הוא להן: ומ"ש וימכור הפחות פחות קודם וכו' ומ"ש ואינו רשאי למכור שדות וליקח עבדים אבל למכור עבדים וליקח שדות שרי ת"ק ורשב"ג אוסר גם בזה גם זו ברייתא שם ומפרש בגמרא טעמא דרשב"ג דאוסר למכור עבדים וליקח שדות משום דילמא לא משפיין ופרש"י שמא יצא עליהן ערעור:ומ"ש שהרמב"ם פסק כרשב"ג בפי"א מהל' נחלות:ומ"ש שהרא"ש פסק

כת"ק איני יודע היכן פסק כן: כתב הרא"ש בתשובה כלל פ"ה סימן ד' שנשאל על אח גדול שאמר לאפוטרופוס האח הקטן בדבר שאין בו דין חלוקה גוד או אגוד והשיב שלא שייך ביתומים לומר גוד או אגוד שאין האפוטרופוס רשאי למכור חלקם וכ"כ בספר המצות וכן פסק ר"ת עכ"ל:ומ"ש ולכולי עלמא יכול למכור קצת שדות ליקח בדמיו שוורים לעבוד שאר שדות שם ההוא אפוטרופא דהוה בשבבותיה דריב"ל דהוה מזבין ארעא וזבין תורי ולא אמר ליה מידי סבר כרבי יוסי דאמר מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי ודבר פשוט הוא דהיינו דוקא למיזבן קצת ארעא למיזבן תורי לעבוד בהם הקרקע הנשאר דאם לא כן מה תועלת בשוורים בלא קרקע וכך הם דברי הרמב"ם בפי"א מהלכות נחלות: כתב הרשב"א בסימן אלף וט"ו שנשאל על אפוטרופוס שמכר קרקע יתומים כדי לפרוע חובת אביהם לפי שנתפיים עם הבעל חוב בפחות מחובו ובשהגדילו היתומים באו להוציא הקרקע מיד הלקוחות והשיב דכל שיש ריוח ליתומים במכירת הקרקעות מוכרין והאריך בזה ועיין בתשובות הרא"ש כלל פ"ה סימן ה':ומ"ש ואין רשאי למכור אפי' שדה רעה ורחוקה כדי לקנות בדמים שדה טובה וקרובה שמא לא יצליח זה שקנה שם ברייתא:

סעיף יח

ומה שאמר היה לאדם תביעה אצל היתומים אין לאפוטרופוס לטעון בשבילם לדון עמו וכו' שם ברייתא אין אפוטרופין רשאי לדון ולחוב ולזכות בנכסי יתומים לזכות אמאי לא אלא לחוב על מנת לזכות. ופירש רש"י לדון. עם בעלי דין של יתומים הבאים לעורר על נכסיהם שמא יתחייבו בטענותיהם ולכשיגדלו היתומים ידונו עמו: לזכות אמאי לא ידונו עמו. אם דנו ונזדכו היתומים אמאי לא הוי דינא: אלא הכי קאמר אין רשאי לדון לחוב על מנת לזכות. אם דנו כדי לזכות ונתחייבו אין היתומים נפסדים. והרמב"ם כתב בפי"א מהלכות נחלות אין רשאין לדון ולחוב על מנת לזכות יתומים שמא לא יזכו ונמצא החוב קיים וכתב ה' המגיד דה"פ הסוגיא לדעתו קא סלקא דעתך דלחוב הוא כגון שאדם מערער ותובע נכסיהם ולזכות הוא שהם תובעים בנכסי אחרים ונקרא האחד לחוב לפי שאפי' זכו בדינם לא ניתוסף להם ריוח אלא הרי הם בנכסיהם כמו שהיו והשני נקרא לזכות לפי שהוא קרוב לשכר שמא יזכו בדינם ורחוק להפסד שאפילו לא יזכו לא אבדו כלום ממה שהם מוחזקין בו ולפיכך הקשו לזכות אמאי לא והלא אפשר שירויחו ואי אפשר שיפסידו ותירצו אלא לחוב על מנת לזכות כלומר אינם רשאין להזקק לדין עם שום תובע דהיינו לחוב אע"פ שהם באים על מנת לזכות בדין ולטעון דברי זכותם והטעם כתב רבינו שמא לא יזכו ונמצא החוב קיים כלומר שאי אפשר שנאמר שיהיו רשאין

להזקק לדין ואם זכו זכו ואם נתחייבו לא עשו כלום שאם כן לקתה מדת הדין בכך שיהיה תובע זה יכול להפסיד ולא להרויח ולפיכך אמרו שאינם רשאין להזקק כלל עם תובע ובודאי כיון שאין רשאים לדון אם עברו ודנו ונתחייבו לא עשו כלום כן נ"ל לדעת רבינו עכ"ל:

סעיף יט

ומ"ש ואין רשאין להוציא עבדים [לחירות] ואפי' ליקח מהעבד דמים וכו' שם בברייתא אין אפוטרופין רשאין להוציא עבדים לחירות אבל מוכרים אותם לאחרים ואחרים מוציאין אותם לחירות רבי אומר אומר אני אף נותן הוא דמי עצמו ויוצא מפני שהוא כמוכרו לו ופירש רש"י להוציאן לחירות. אפי' אין היתומים נפסדים שהעבדים באים לפדות עצמן בכסף שנותנים להם אחרים על מנת שאין ליתומים רשות בו אפי' הכי אין רשאין שהרי אין גופן קנוי להם לשחררן אבל מוכרים אותם לאחרים לתקנת היתומים כגון להאכיל או ליקח שדות ואותם אחרים שהיו רוצים לתת להם הכסף לפדות עצמן הם יקחום ויהיו קנויים להם ואח"כ ישחררום והר"ן כתב דטעמא דת"ק מפני שנראה כמוציאן לחירות שאין הכל יודעים בדמים שהוא נותן ופסק הרמב"ם בסוף הלכות נחלות כתנא קמא וכתב הראב"ד שיש מי שפסק כרבי דתנא קמא סבר אין כסף גומר בו ורבי סבר גומר וקיי"ל גמור עד כאן וכתב ה"ה ורבינו פסק בפ"ה מהלכות עבדים דכסף גומר ופסק כאן דלא כרבי וכן עיקר דפלוגתייהו לאו בהא תליא וכן כתב הרשב"א ואע"ג דקיי"ל שהכסף גומר בו בהא כרבנן סבירא לן דלית הלכתא כרבי מחביריו והכא כדי שלא יזלזלו בנכסי יתומים הוא דאמור רבנן לפי שלוקח דמים ממנו נראה כשחרור ואי שרית להו זימנין שלא ידקדקו עמו בדמיו והילכך אסרו ליקח דמי עצמו עכ"ד ואף רש"י פירש שאין מחלוקתן בדין כסף גומר וכן עיקר עכ"ל. דין האם שמכרה בנכסי בנה עיין בהריב"ש סי' קמ"ב: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דכל זה מיירי בלא רשות ב"ד וכו' כ"כ ה"ה בסוף הלכות נחלות בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכן מפורש בתוספתא (י) וכתב עוד שכל דינים אלו בין באפוטרופוס שמינהו האב בין שמינהו ב"ד:

סעיף כ

ומה שאמר והאפוטרופסין עושין לקטנים סוכה ולולב וכו' עד וכן כל דבר שאין לו קצבה ברייתא בפרק הניזקין (שם):

סעיף כא

ומ"ש מיהו אם פסק עליהם צדקה לאחשובינהו כדי שיצא עליהם שם טוב והם אמודים לכך ש"ד בפ"ק דב"ב (ח.):

סעיף כב

ומ"ש וכאשר יגדלו היתומים נותן להם ממון מורישם ואין צריך לעשות חשבון מה הכניס ומה הוציא כבר נתבאר בסימן זה דרשב"ג ורבי איפליגו במילתא ושהלכה כרשב"ג דאומר אין צריך לחשב עמהם באחרונה ועיין בתשובת מהרי"ק שורש כ"ג:ומ"ש ונשבע בנקיטת חפץ שלא עיכב משלהם כלום בידו בד"א בשמינוהו ב"ד אבל אם מינהו אבי היתומים או שאר המורישין אין נשבעין בטענת ספק בפרק הניזקין (גיטין נב.) תנן אפוטרופא שמינהו אבי היתומים ישבע שמינוהו ב"ד לא ישבע אבא שאול אומר חילוף הדברים ופירש"י ישבע כשיגדלו היתומין ישבע להן שאין בידו כלום משלהם ואיפסיקא בגמרא הלכתא כאבא שאול ואע"ג דמייתי התם ברייתא דפסקה הלכתא כראב"י דפליגי אאבא שאול פסקו הפוסקים כאבא שאול ומפרש טעמיה בגמרא מינוהו ב"ד בההיא הנאה דקא נפיק עלי' קלא דאינש מהימנא הוא דהא סמיך עליה ב"ד משום שבועה לא אתי לאימנועי מינהו אבי היתומים לא ישבע מילתא בעלמא הוא דעבדי להדדי ואי רמית עליה שבועה אתי לאימנועי ופי' רש"י מילתא בעלמא הוא דעבוד להדדי דברי אהבה ורעות היה ביניהם ולא הנאת ממון כל כך:ומ"ש רבינו או שאר המורישין כ"כ הרשב"א בתשובה וכתב ה"ה בפי"א מהל' נחלות מכאן נראה ללמוד שאין ב"ד יכולים לכוף שום אדם להיות אפוטרופא על היתומים ואינו חייב לקבל האפוטרופסות בעל כרחו ודבר ברור הוא שאין זו מצוה שב"ד יכופו עליה וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דכי אמרינן אתי לאימנועי דמשמע שאפוטרופוס יכול לחזור בו דוקא קודם שיחזיק בנכסים אבל משהחזוק לא כל הימנו ואינו יכול להסתלק וכן מפורש בתוספתא דב"ב אפוטרופין עד שלא החזיקו בנכסי יתומים יכולים לחזור בהם משהחזיקו בנכסי יתומים אין יכולים לחזור בהם אפוטרופוס שמינהו אבי היתומים לא ישבע וכו' ע"כ בתוספתא ומדמפליג בסיפא בין מינהו אבי היתומים למינוהו בית דין ש"מ דרישא בין כך ובין כך משהחזיק בנכסי יתומים אין יכולים לחזור בהם עכ"ל ולקמן בסימן זה כתב רבינו דין זה.

סעיף כד

(ב"ה) כתב הרמ"ה שאין משביעין אותו וכו' מ"ש דלא בעינן הודאת מקצת איני יודע מנין לו: כתב הרשב"א בתשובה ח"ג סימן קצ"א שאע"פ שאפוטרופא שמינהו אבי היתומים לא ישבע מחרימין חרם סתם :

סעיף כה

ומ"ש ואם יש לאפוטרופסין חלק בריוח לכ"ע בין מינוהו ב"ד בין מינהו אבי היתומים ישבע נראה שזה סיום דברי הרמ"ה וטעמא דמסתבר הוא דכיון שיש לו חלק בריוח אף ע"ג דרמית שבועה עליה לא אתי לאימנועי: ומה שאמר בשם הראב"ד שצריך שתהא

בטענה שתי כסף והודאה במקצת וכו' אבל אם אין בטענתו כענין הזה אין משביעין אותו שבועת המשנה אלא שבועת היסת ונשבע להם ע"י גלגול על האפוטרופסות: (ב"ה) על מה שאמר אבל אם אין בטענתו בענין הזה אין משביעין אותו אלא שבועת היסת קשה לי והא על מענת ספק אין משביעין אפילו שבועת היסת ואם בטוענו ודאי מאי אירא מינוהו ב"ד אפילו מינהו אבי יתומים ישבע וכמו שכתבתי בשם הרי"ף והרמב"ם ואפשר לומר שמה שכתב אבל אין בטענתו בענין הזה לא קאי אלא למה שכתב צריך שתהא בטענה ב' כסף והודאה מקצת אבל לעולם בטוענו טענת ודאי מיירי והוא חולק על הרי"ף והרמב"ם וסובר דמינהו אבי יתומים לא ישבע אפילו טענו טענת ודאי ועוד י"ל שהראב"ד חולק על מ"ש הרמב"ם שאין נשבעים היסת על טענת ספק ועדיין יש לדקדק על מ"ש שתהא הטענה ב' כסף והודאה במקצת דבראש פרק שבועת הדיינים משמע שתהא הטענה ב' כסף ופרוטה ויכפור בשתי כסף וי"ל דאין ה"נ ולישנא קייטא נקט:

סעיף כו

וכשמינהו אבי היתומים שאינו נשבע כתב הרב אלפס דוקא בטענת ספק אבל בטענת ברי משביעינן ליה דגדלי יתמי וטענו עליה בטענת ברי וכו' בפרק הניזקין כתב כן וגם הרא"ש כתב וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק א' מהלכות נחלות: ומה שכתב בשם הרמ"ה דאפילו בטענת שמא משכחת לה דמשביעין ליה כגון היכא דאניס גביה מידי ממונא דיתמי דמיחייב לישבע שבועת השומרים וכ"ש היכא דאיכא טענת ברי ואיכא עסק שבועה דאורייתא וכו' כיוצא בזה כתב רבינו בסימן צ"ג בשמו: כתוב במישרים בנתיב כ"ו ח"א וז"ל כתבו הפוסקים דאם מינה האב אפוטרופא לגדולים שיכולים לומר אין אנו צריכים אפוטרופוס ומוציאין מתחת ידו זולתי אם השליש ממון בידו על דעת לעשות כך וכך משום דמצוה לקיים דברי המת כדאמרינן גבי המשליש מעות לבתו בפ' מציאת האשה (כתובות סט:) עכ"ל:

סעיף כז

כתב רבי' חיים דאפוטרופא שפשע בנכסי יתומים שהוא פטור ור"י פסק שחייב בפשיעה וכו' בפרק שור שנגח ד' וה' (בבא קמא לט.) אהא דתנן שור חש"ו שנגחו מעמידין להם אפוטרופוס ומעידין להם בפני אפוטרופוס קאמר עלה בגמרא מעליית מאן משלם רבי יוחנן אמר מעליית יתומים דאי אמרת מעליית אפוטרופסים מימנעי ולא עבדי כתבו התוספות מכאן מדקדק ה"ר חיים דאפוטרופסין לא משלמי אפי' פשעו בשל יתמי דהא הכא פשע בשור האפוטרופא ואפילו הכי מפטר ומה שהאפוטרופוס נשבע ליתמי כדמשמע בהניזקין היינו שלא עיכב כלום משלהם אין נשבעין שלא פשעו שאפילו פשעו פטורים וה"ר שלמה דקדק דמשלמי בפשיעה מההיא דהמפקיד דההוא תורא דלא הוה ליה ככי ושיני וקאמר נימא לאפוטרופוס זיל שלים אמר אנא

לבקרא מסרתיה משמע דאם פשע משלם והשתא קשיין אהדדי ואור"י דודאי מיחייב אפוטרופוס לשלם בפשיעה ולא מימנעי בין מינהו אבי היתומים בין מינוהו בית דין אבל כאן דלא בשביל היתומים ממנים אותו אלא בשביל תקנת העולם כדי שישמור השור שלא יגח אי אמרת דמשלם מימנעי ולא עבדי ובפרק הניזקין כתבו כל זה וכתב שם הרא"ש בפרק שור שנגח ד' וה' כתבתי דמיחייב אפוטרופוס אם פשע בשמירת נכסי היתומים ולא חיישינן דילמא מימנע ולא עביד בין מינהו אבי היתומים בין מינוהו בין דין אע"פ שהוא נמנע בשביל השבועה היינו לפי שאין אדם רוצה שישבעוהו בחנם אבל נראה לו דין שישלם אם פשע בשלהם וה"נ אמרינן בירושלמי אדם מבריח עצמו מן השבועה ואין מבריח עצמו מן התשלומין:ומ"ש עוד בשם הרא"ש מסתברא אע"פ שחייב בפשיעה אין לחייבו שבועה שלא פשע כל כמה דלא ידעינן אם נאבד ליתומים דבר וכו' בפרק הניזקין כתב כן וכך הם דברי התוספות: ומה שאמר בשם הרמב"ם ט"ס הוא כי הרמב"ם לא דבר בזה כלל והרמב"ן הוא שסובר כן ולכן צריך להגיה נו"ן במקום מ"ם וכן הוא בפסקי הרא"ש וסברות אלו כתב הרב המגיד בפי"א מהלכות נחלות וז"ל נחלקו המפרשים בדין פשיעת האפוטרופוס שהרמב"ן ז"ל סבור שאפוטרופוס שמינהו אבי היתומים שפשע פטור אפילו באו עדים דאי מחייבת ליה לשלומי אתי לאמנועי אבל אפוטרופא שמינו ב"ד הרי הוא כנושא שכר וחייב בגניבה ואבידה ולא מיבעיא בפשיעה והאריך בזה ויש מחייבים כל אפוטרופא בפשיעה והוא דעת רבינו האי ולזה הסכים הרשב"א עכ"ל. ואני מצאתי להרשב"א בתשובה בהיפך שכתב וז"ל אנו אין לנו אלא כדברי האחרונים שפטרוהו אפילו מן השבועה ומ"מ נראה דכרבינו האי ור"י והרשב"א ז"ל והרא"ש נקטינן:

סעיף כח

ההוא אפוטרופא דיתמי דזבין להו תורא ומסרו לרועה ולא היו לו שינים וכו' ואסקינן דלא הוי פשיעה ופטור בפרק המפקיד (בבא מציעא מב:): ומה שאמר והיתומים משתלמין מן המוכר או מן הרועה כמו שפירשתי בסימן רל"ב שם נתבאר ועיין בנ"י:

סעיף כט

ומה שאמר ואפוטרופוס שלוה לצורך יתמי כתבתי למעל' בסימן קי"ג ג"ז ביארתי שם: כתב מהרי"ק בשורש כ"ג נראה לי כי ה"ר ברוך פשע במה שהלוה מעות היתומים להרד"ג ואם כי איש נכבד והגון היה מ"מ גלוי וידוע הוא שהיה חייב ממון רב והון עתק ארבע וחמש יותר ממה שהיה לו: כתב ר"מ ששאלת מי שטוען על אפוטרופוס שפשע שטען בבית דין מה שלא צוהו לטעון ובזה נתחייב אם מה שטוען עליו הוא אם היית טוען כך משתבענא ושקילנא או משתבענא ולא משלמנא והשתא לפי מה שטענת

משתבע שכנגדי או שקיל בלא שבועה כל כה"ג לאו פשיעה היא ואפילו דינא דגרמי לא הוי דמי יימר דמשתבע ולא מיקרי פשיעה אלא א"כ שכדבריו היה פטור בלא שבועה ולפי מה שטען האפוטרופא שקיל היאך בלא שבועה ע"כ והיא בתשובה להרשב"א סימן אלף וק"ו ובמרדכי פרק המפקיד: כתב בעל התרומות בשער מ"ט שנשאל ה"ר יצחק על ראובן שהניח משכונו ביד שמעון ומת שמעון והניח יתומים קטנים ובא ראובן לתבוע המשכון מיורשי שמעון ואמר שהוא ממושכן ביד שמעון בנ' וטענו היורשים שאבינו צוה שהוא בידו בק' טען ראובן ישבעו לי הקרובים שכך צוה המת והשיב הקרובים אין עליהם שבועה ולא תרם שהאפוטרופוס של יתומים חובה עליו לטעון ליתומים בכל דבר ודבר ובכל טענה שאפשר לטעון בה כדאמרינן בההוא אפוטרופוס מאן דמוקים אפוטרופוס נוקים כי האי וכו' ושאר משפטים הנופלים בשאלה זו נתבאר בדברי רבינו סימן ע"ב:

סעיף ל

לאחר שנמסרו נכסי היתומים ליד האפוטרופא אינו יכול לחזור בו בין מינוהו ב"ד בין מינהו אבי היתומים הכי איתא בתוספתא וכו' כבר כתבתי בסימן זה שכן כתב ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכתב הר"ש בר צמת היינו כשעומד בעיר אבל אם הולך מהעיר יביא הנכסים לב"ד והם ימנו אפוטרופוס כמו שכתב הרמב"ם על פקדון פ"ז מהלכות שאלה ועיין בהריב"ש סימן כ' ותס"ח ותפ"ט : מי שנתנו לו מתנה בעד קטן והלך המקבל ומסרה לקטן והפסידה עיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בסימן רל"ה:

סעיף לא

יתומים שסמכו אצל ב"ה וכו' יש לו כל דין אפוטרופוס גמור וכו' בפרק הניזקין (גיטין ד' נב.) תנן יתומים שסמכו אצל ב"ה חייב לעשר פירותיהם ובגמרא הנהו יתמי דהוו סמיכי גבי ההיא סבתא הוה להו תורתא שקלה וזבינתה ניהלייהו אתו קרובים לקמיה דרב נחמן א"ל מאי עבידתה דזבנה א"ל יתומים שסמכו אצל ב"ה תנן והא אייקר ברשותא דלוקח אייקר. ופירש רש"י מאי עבידתה דמזבנה. מי מינה אפוטרופא: יתומים שסמכו תנן. ואע"פ שלא נתמנה חשיב כאפוטרופוס: ומ"ש רבינו וכתב הראב"ד שאין משביעין אותו וא"א ז"ל כתב שמשביעין בפרק הניזקין כתב הרשב"א וז"ל כתב הרמב"ן ז"ל כיון דקתני במתני' דבשסמכו אצל ב"ה חייב לעשר ואמרינן הכא דמזבין כאפוטרופוס נקטינן ביה כדברי הראב"ד ז"ל שאמר שאין משביעין וק"ו הדבר השתא באפוטרופוס שמינהו אבי היתומים דאיכא למימר אי לאו דאית ליה הנאה מיניה לא הוה עביד אמרת לא ישבע משום דילמא מימנע כ"ש כשסמכו מאליהם דאתי לאימנועי וקורא אני בזה משלם רעה תחת טובה ול"נ לי האי פיסקא כלל דאיכא למיחש לאדם שאיני הגון שימשוך היתומים

אליו ויכלה ממונם מאחר שאין לו לישבע בשלמא מינהו אבי יתומים או ב"ד איכא למימר דילמא מימנע ולא יעשה בשבילם להשתדל באפוטרופסות אם יש לו לישבע אבל יתומים קטנים שסמכו מי בקש מידו דשייך למימר דילמא מימנע בשביל השבועה אם אינו הגון ימנע וימנע ואם אדם הגון הוא ועושה לש"ש בשביל שרואה שאין להם עוזר וסומך לא ימנע בשביל השבועה עכ"ל וכתב הרב המגיד בסוף הלכות נחלות שדעת הרשב"א כדעת הרמב"ן ז"ל ושכן כתבו מן המפרשים: ומה שאמר רבינו בשם הרמ"ה הא דיש לו דין אפוטרופוס דוקא שהקטן בן ט' וכו' וגם כתב שאין לב"ה כח למכור אלא מטלטלין וכו' בפרק הניזקין כתב הרשב"א כן בשמו וכתב עליו ולא מסתבר לחלק מאחר שיש לו כח לתרום הוי כאפוטרופא גמור להתעסק בכל תועלת היתומים עכ"ל: ומה שאמר רבינו ואפילו בקטן ממש אינו מבואר בדברי הרא"ש. והריב"ש כתב בסי' תצ"ה על דברי הרמ"ה באמת אע"פ שיש מי שלא חילק בזה דברים נכונים בטעמם ורואה אני אותם: וכתב עוד על יתום שסמך אצל אמו אם ראו בית דין עוד להחמיר עליה שתתחייב לתת חשבון בפרט תמיד ביד הקרובים אותם שיראו לתועלת הקטן וכן להשביעה עתה אע"פ שאינו מן הדין להשביעה עד החשבון או בשאר חיזוקים וקיומים שיראה בעיני הב"ד שיהיו לתועלת הקטן הנה מה טוב דבהא ליכא למיחש דלמא מימנע ולא עביד כיון שהיא אמו ודעתה קרובה אצל בנה וגם שהיא חפצה בדבר עכ"ל : הרב המגיד בסוף הלכות נחלות תמה על הרמב"ם שלא כתב דין יתומים שסמכו אצל בעל הבית דהוי כאפוטרופוס: כתב הרשב"א בתשובה יתומים שסמכו אצל ב"ה וזן אותם משלהם אם הוציא משלו לא הניח מעותיו על קרן הצבי וזה מבואר ואפילו לחנן (קז:) ע"כ: וכ"כ בתה"ד סימן שמ"ח וכתב שם דאפי' אחר שאינם סמוכים אצלו שהוציא עליהם לצורך פרנסתם ומזונותיהם שלא ע"פ בית דין לא הניח מעותיו על קרן הצבי וכתב דאפי' שיש להם אפוטרופא אפשר דחייב לשלם וכל זה דוקא שהוציא הוצאות לצורך ולא לבזבז : וכתב עוד הרשב"א על שטען האפוטרופא שהוציא מנכסי היתום בפריעת המס והיתום טוען שכתוב בתיקוני הקהל שכל נפקד שימסור הפקדון ביד הנאמנים שיהא פטור מלפרוע מס על אותו ממון ולפיכך הוה ליה לאפוטרופא למסור הפקדון ולא לפרוע מה שפרע למס כדין עשה שהוא נתחייב להתעסק וידוע מהמתעסקים שפורעים מס ומה שפטרו בתיקוני הקהל הנפקדים קל הוא שהקלו על הנפקד שאם לא רצה לטרוח ולפרוע שיהא פטור עם מסירת הפקדון ואינו אלא למסור הפקדון עכ"פ לנאמנים וזה הלא מסר דטבא למפקיד עבד ליה דשמא ישתקע העסק ביד הנאמנים שאין תובע את הלוין ועוד דשמא הנאמנים יזלזלו בשטרי העסק עד כאן :

סעיף לב
לשון הרמב"ם ז"ל אע"פ שאין האפוטרופוס צריך לעשות חשבון צריך לחשוב בינו לבית עצמו וכו' בסוף הלכות נחלות:

סעיף לג
קטן שהגדיל אפילו הוא אוכל ושותה יותר מדאי וכו' אין בית דין מונעין ממנו את ממונו ואין מעמידין לו אפוטרופס וכו' כן כתב הרמב"ם בפ' י' מהלכות נחלות וכתב ה"ה מבואר בהמפקיד (דף לט:) אפוטרופוס לדיקנני לא מוקמינן ועוד מתבאר במקימות אחרים עכ"ל ועיין בהריב"ש סי' תס"ח וסי' כ':

סעיף לד
ומה שאמר השוטה והחרש דינן כקטנים ומעמידין להם אפוטרופסין גם זה מדברי הרמב"ם שם. וכתב ה"ה דין השוטה מבואר בפ' נערה שנתפתתה (כתובות מח.) שבית דין יורדין לנכסיו וה"ה ודאי אם רצו להעמיד אפוטרופוס ודין החרש מתבאר ביבמות פ' (קיג.) עכ"ל:

סעיף לה
שאלה לא"א הרא"ש ז"ל יתומים שהיה להם שטר על ראובן ונכתב השטר בשם שמעון לחיזוק וכו' כלל פ"ז סי' ג':

סעיף לו
ראובן היה אפוטרופא דיתמי וכו' בסוף כלל ק"ג:

סעיף לז
שמעון ולוי נתחייבו ממון ליתומי' וכו' כלל פ"ז סי' פ': אלמנה שנשבעה והגבוה ב"ד כתובת' ואח"כ מבקש אחד מהקרובים שיחרימו על כל איש ואשה שהפקידה בידם האלמנה הנזכרת נכסים מנכסי בעלה שיבוא ויגיד וכן האשה שתחרים עצמה אם יש לה שום ממון תנכסי בעלה שתודה בב"ד כתב הריב"ש סי' שכ"ה ששומעין לו והבית דין מעצמם ראוי להם להפך בזכות היתומים וראוי להם להחרים סתם על כל מי שיודע בזה עדות או רמז עדות שיבוא ויעיד שאע"פ שנשבעה האלמנה אם יבואו עדים שיש בידה משל יתומים חייבת להחזיר אבל מה שטוען שהאלמנה תחרים עצמה וכו' אינו מן הדין אחר שכבר נשבעה עכ"ל : קטן שלוה מאחרים לצורך פרנסתו אם חייב לשלם כשיגדיל עיין בסימן רל"ה והוא בתרומת הדשן סימן שמ"ח:

סימן רצא

סעיף א
כי יתן אל רעהו כסף או כלים לשמור וכו'. פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם כו' בר"פ השואל (צד:) ת"ר פרשה ראשונה נאמרה בש"ח שנייה בש"ש שלישית בשואל

ומקשה ראשונה בש"ח שנייה בש"ש איפוך אנא מסתברא שנייה בש"ש שכן חייב בגניבה ואבדה אדרבה ראשונה בש"ש שכן משלם תשלומי כפל אפ"ה קרנא בלא שבועה עדיפא מכפילא בשבועה תדע דהא שואל כל הנאה שלו ואינו משלם אלא קרן ופרש"י שלשה פרשיות הן סמוכות כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור ובה פטר על הגניבה דכתיב וגונב מבית האיש שטוען שנגנבה הימנו ונקרב בע"ה אל האלהים ואוקימנא לשבועה שנשבע שלא שלח בה יד ואחריה כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה ובה חייב על הגניבה ופטור על האונסין בשבועה דכתיב ומת או נשבר או נשבה שבועת ה' תהיה ואם גנוב יגנב ישלם ושלישית וכי ישאל וחייב בה את האונסין כשאין בעליו עמו ופטור בבעלים וכתב הרמב"ן בפירוש התורה כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור פרשה זו נאמרה בש"ח ולפיכך פטר בו את הגניבה כפי קבלת רבותינו ונזכר סתם בכתוב מפני שדרך שומרי כסף או כלים לשמור בחנם והפרשה השנייה שבש"ש הזכירה חמור או שור או שה וכל בהמה ודרך הבהמות לתת אותם ביד הרועים לשמור וירעו אותה בשכר:ומ"ש רבי' גבי שואל דאינו פטור אלא א"כ מתה מחמת מלאכה מבואר בפרק השואל:ומ"ש עוד רמז לדין רביעי דהיינו שוכר בהמה או כלים וכו' בפרשת משפטים על פסוק אם שכיר הוא בא בשכרו פי' רש"י אם השור אינו שואל אלא שכיר בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי על ידי שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין ולא פירש מה דינו אי כש"ח או כש"ש לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד משלם רבי מאיר אומר כש"ח רבי יהודה אומר כש"ש עכ"ל והמחלוקת הזה הוא שנוי בפרק הפועלין (בבא מציעא צג.) ובפרק האומנים (בבא מציעא פ:) וידוע דהלכה כר' יהודה:

סעיף ב

ש"ח הוא שהפקיד אצלו כסף או כלים או בהמה או כל דבר לשמור והוא מקבל עליו לשמרו או אפילו אינו מקבל עליו לשמרו אלא א"ל הנח לפני הוא ש"ח משנה ס"פ האומנים (שם) שמור לי וא"ל הנח לפני ש"ח:ומ"ש אבל אם א"ל הנח לפניך או הנח סתמא אפי' ש"ח לא הוי וכו' שם (פא:) א"ר הונא א"ל הנח לפניך אינו לא ש"ח ולא ש"ש איבעיא להו הנח סתמא מאי ולא איפשיטא וכתבו הרו"ף והרא"ש ז"ל ולקולא עבדינן ופטור (ב"ה) וכ"כ הרמב"ם בפ"ב משכירות וכתב עוד דאומר לו הרי הבית לפניך נמי אינו אפילו ש"ח בפרק הזהב (בבא מציעא מט.) וכתב הריטב"א פי' ואע"פ שקבל ממנו שכירות דמכל מקום הא ביתך קמך א"ל ולרבות זה אמר כל הא ביתך קמך עכ"ל: ופרש"י הנח לפניך אינו אלא שומר חנם ולא ש"ש וכו' כיון דא"ל לפניך תיב נטר לך קאמר ליה וכתב רבי' ירוחם ודוקא בשוק אבל

בחצר אם אמר ליה עול עול ואנטר קאמר עכ"ל וכתב נ"י דהא דאמרינן דהנח לפני ש"ח מסקינן בגמרא דאפי' בשוקא הוא וא"ת ובמה נשתעבד לו לשמור דבדיבור לא מתחייב עד דמשך י"ל כגון שהניח בד' אמותיו בסימטא אי נמי הכא מיירי בבהמה ואמר ליה הכישה במקל והיא תבוא:ומ"ש בשם הרמב"ם אבל מחרים על מי שלקח פקדון שלו ואינו מחזירו לבעליו וכו' בפ"ב מה' שכירות:

סעיף ג

שאלה לא"א ז"ל ראובן הלך ליריד ואמר לו שמעון הוליך לי עמך אלו המנעלים א"ל הניחם כאן על החמור וכו' כלל צ"ד סי' ב' וד':

סעיף ד

בקש מחבירו שיתן לו רשות להכניס בהמתו או פירותיו לחצרו ונתן לו רשות ולא פירש לו כלום בשמירתן בהא פליגי רבי סבר שלא קבל עליו שום שמירה ורבנן סברי שקבל עליו שמירתן משנה וגמרא פרק הפרה (מז:) ובגמרא (מח:) איתמר רב אמר הלכה כת"ק ושמואל אמר הלכה כרבי וכתב הרי"ף והלכתא כשמואל דקיי"ל דהלכתא כוותיה בדיני וכתב הרא"ש על זה התוס' כתבו צ"ע משום דרבא שהוא בתראה סובר כחכמים דקאמר הכניס שורו לחצר ב"ה שלא ברשות וחפר בה בורות שיחין ומערות בעל השור חייב בנזקי חצר והיינו כרבנן דאי כרבי ואפילו ברשות נמי ובכולה סוגיא לעיל מסיק רבא כרבנן ואפילו נשברו ברוח אפילו חנק את עצמו עכ"ל ואיני יודע למה כתב רבינו שמסקנת הרא"ש כחכמים שהרי כתב שתי הסברות ולא הכריע ועוד שלא כתב הרא"ש שהתוס' פסקו כחכמים אלא שהקשה להם על פסק הרי"ף והניחו הדבר בצ"ע ולא שבקינן מאי דפשיטא ליה להרי"ף משום מאי דמספקא להו לתוספות ועוד שמה שכתבו התוס' דרבא סבר כחכמים והוכיחו כן מדאמר הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות וחפר בה וכו' והיינו כרבנן לא מכרעא כלל שהרי הרי"ף אע"פ שפסק כרבי פסקה להההיא דרבא ועל כרחך צריך לומר שהוא מפרשה בגוונא דאתיא כרבי ומה שכתבו ובכולה סוגיא מסיק רבא כרבנן וכו' אין זה כדאי לדחות כלל ערוך שבידינו דהלכה כשמואל בדיני דהא רבא לא לפסוק הלכה אתא אלא משום דרבי זירא אוקי מתניתין בתברא מי ששנה זו לא שנה זו אתא רבא למימר דלא צריכינן למדחק בהכי דמצינן לאוקמי כולה כרבנן וכו' אפי' נשברו ברוח וההיא דאפי' חנק את עצמו לא אמרה אלא לפרוקי מאי דאותבוה לרב מברייתא דקתני גבי אכל חטים והתריז ומת אם הכניס ברשות בעל החצר חייב וכיון שכן הא נמי לא מכרעא דרבא סבור כחכמים הילכך פסק הרי"ף עיקר וכ"פ הרמב"ם ז"ל : ומה שאמר רבינו אליבא דרבנן ודוקא בהיזק דאתי ליה מינייהו וכו' שם איבעיא להו היכא דקביל עליה נטירותא מהו דנפשיה הוא דקביל

עליה או דילמא אפי' נטירותא דעלמא קביל עליה ופרש"י היכא דקביל עליה נטירותא. כגון לרבנן סתמא ולרבי דאמר ליה כנוס שורך ואיני אשמרנו: דנפשיה. שלא יגחנו שורו ולא ישכנו כלבו וכתב הרא"ש על זה וק"ל כיון דא"ל כנוס שורך ואני אשמרנו הו"ל ש"ח ואמרי' לעיל א"ר אלעזר מסר שורו לש"ח או לש"ש וכו' אפי' הוזק חייב הילכך נראה דלרבנן דוקא מיבעיא ליה דאמר ליה כנוס שורך סתם אי הוי שומר חנם לגמרי או לא ועלתה בתיקו הילכך אם נכנס שור מעלמא והזיקו לא מפקינן מבעל החצר וכתב עוד א"נ נוכל לקיים פרש"י כי היכי דתיהוי בעיא זו אליבא דהלכתא לפסק רב אלפס ונחלק בין מסר לו שורו לשמרו בסתם דמסתמא כל נטירותא קביל עליה אבל אם אמר ליה כנוס שורך לחצר ואשמרנו אין לשון זה משמע כל מיני שמירות אלא שיהיה שמור בחצר מבהמות שבחצר שלא יזיקוהו עכ"ל ואיני יודע אמאי מסכן נפשיה לאוקמי האי בעיא אליבא דהלכתא לפסק הרי"ף שמאחר שלא כתבם בהלכותיו משמע דסבירא ליה דלרבנן דוקא מיבעיא ליה:

סעיף ה

ומה שאמר רבינו ואפילו כשמקבל עליו לשמור אינו חייב אלא כפי שווי החפץ שמקבל עליו שאם נתן לו לשמור דינר זהב ואמר לו הזהר בו של כסף הוא ופשע בו ונאבד אינו חייב אלא בשל כסף וכו' מימרא דרבא בסוף פ' הכונס: ומה שאמר אבל אם הפסידו בידים משלם של זהב ג"ז במימרא הנזכרת ויהיב טעמא משום דאמר ליה מאי הוה לך גביה להפסידו:

סעיף ו

ומ"ש והשומר הזה מיד כשמקבל עליו לשמור או שאמר הנח לפני ונסתלקו הבעלים משמירתם חייב עליו אם פשע אע"פ שלא משך בפרק האומנים אהא דתנן שמור לו ואמר ליה הנח לפני שומר חנם כ' הרא"ש ואע"פ שלא משכו השומר דש"ת ושומר שכר חייבים כשקבלו עליהם לשמור כדמוכח בפרק השואל ויתבאר זה בארוכה בסי' ש"ז: ומה שאמר בשם הרמב"ם שאינו חייב עד שימשוך ובמקום שמשיכה קונה בפ"ב מהלכות שכירות ובפרק א' ופ"ג מהלכות שאלה:

סעיף ז

ומה שאמר וצריך לשמור כל דבר ודבר כראוי לו ואם שמרו כראוי לו ונגנב או נאבד פטור פשוט הוא דהא שומר חנם פטור בגניבה ואבידה ולא כתב זה אלא משום סיפא שכתב אבל אם פשע בו ולא שמר כראוי אע"פ שלבסוף נאבד באונס חייב כההוא דאפקידו זוזי גביה ואנחינהו בצריפא דאורבני וכו' בסוף פרק המפקיד (בבא מציעא מב.):

סעיף ח

ומ"ש שאל המפקיד פקדונו ואמר הנפקד איני יודע אנה הנחתיו הרי זה פשיעה וחייב ג"ז עובדא דאתא לקמיה דרבא ואמר כל לא ידענא היכא אותבינהו פשיעותא היא זיל שלים: כתב המרדכי בריש פרק המפקיד בשם סה"מ כל לא ידענא פשיעותא היא וחייב לשלם מיד ואין לדחותו ולומר המתן עד שיבוקש ואחזיר לך :

סעיף ט

באו עליו גנבים וגנבו הפקדון ואילו צווח היו באים בני אדם להציל חייב דכיון שלא צווח פשע ואפילו אם באו עליו אנסים צריך לצעוק ולבקש אנשים שיעזרוהו וכו' ודוקא בחנם אבל אינו חייב שכר שיעזרו מבואר בגמרא ס"פ הפועלים (בבא מציעא צג:):

סעיף י

יא פשע השומר ולא שמר הבהמ' כראוי ויצאה לאגם ומתה פטור אע"פ שתחלתו בפשיעה לענין זאבים וגנבים וכו' עתה שנאנסה שם על ידי מלאך המות פטור אבל אם גנבה גנב מן האגם ומתה בבית הגנב חייב וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא לו:) איתמר פשע בה ויצאה לאגם ומתה כדרכה אביי משמיה דרבה אמר חייב רבא משמיה דרבה אמר פטור וידוע דהלכתא כרבא וכן פסקו הפוסקים ומפרש בגמרא טעמיה ל"מ למ"ד תחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור דפטור אלא אפי' למ"ד חייב הכא פטור מ"ט דאמרינן מלאך המות קטלה מה לי הכא מה לי התם ומודה רבא היכא דגנבה גנב באגם ומתה כדרכה בי גנב דחייב מ"ט דאי שבקה מלאך המות בביתיה דגנב הוה קיימא. ופירש רש"י מה לי הכא וכו'. אבל התם גבי זוזי אם שמרן כהלכתן דקיי"ל כספים אין להם שמירה אלא בקרקע לא נגנבו ואע"ג דקיי"ל דצריפא דאורבני אין דרך הגנבי' לבקש שם מעות ואונס הוא מיהו ע"י שלא שמר כדין שמירתן אבדו אבל פרה זו אם היתה בבית נמי היתה מתה: דאי גנבה גנב מאגם. שזהו דבר שהוא פשיעה אצל יציאתה לאגם ואע"פ שסופה מתה בי גנב חייב ולא אמרינן אי הוה בבית שומר נמי הוה מתה מ"ט משעת גניבה היא אבודה מן הבעלים דאי נמי שבקה מלאך המות בי גנב הוה קיימא הילכך החיוב בא לו על שעת הגניבה:

סעיף יב

יג העלה הבהמה לראש ההר ונפלה ומתה ה"ז פשיעה מתה שם כדרכה פטור לא העלה הוה לא מיבעיא אם עלתה בע"כ ונפלה ומתה שהוא פטור אלא אפילו לא עלתה בע"כ אלא היא עלתה מאליה פטור בס"פ הפועלים (שם) תנן עלתה לראשי הצוקים ונפלה ה"ז אונס העלה לראשי הצוקים וגפלה אינו אונס וכתב הרי"ף עלתה לראשי הצוקים ונפלה ה"ז אונס והוא שתקפתו ועלתה תקפתו ונפלה וכתב עליו הרא"ש טעמו משום דמסקינן

הכי בפרק המפקיד והקשה עליו הראב"ד דהא דאסקינן הכי היינו אליבא דאביי דאמר גבי פשעבה ויצאה לאגם וכו' אוירא דאגמא קטלה ופריך ליה מסיפא דמתני' ואליביה מסיק שתקפתו ועלתה וכו' אבל רבא מוקי מתני' כפשטה דעלתא מאליה ונפלה פטור אע"פ שלא תקפתו דלא אמרינן איבעי ליה למתקפה וכי יאחזנה בזנבה וילך אבל אם העלה אותה חייב בנפלתה ואם מתה פטור ואמרינן מלאך המות קטלה מה לי הכא מה לי התם ותירץ הרמב"ן דאביי ורבא מיירי אליבא דרבה ולרבה ודאי אם עלתה מאליה ונפלה פטור ורבה לטעמיה דאמר בשמעתין לעיל מאי הו"ל למעבד הא נטרה כדנטרי אינשי אבל אנן דקיי"ל כרב פפא דאית ליה לעבורי חדא חדא ה"נ להכי יהיב ליה אגרא דאיבעי ליה לתקפה שלא תעלה להכי צריך לאוקמי תקפתו ועלתה תקפתו וירדה עכ"ל והא דקיי"ל כר"פ דאמר איבעי ליה לעבורי חדא חדא בשומר שכר הוא וכדקאמר להכי יהיב לך אגרא אבל בש"ח מודה ר"פ דפטור וא"כ הא דכתב הרי"ף והוא שתקפתו ועלתה וכו' בש"ש הוא אבל בש"ח אפילו לא תקפתו נמי הוי אונס וזהו שכתב רבינו ל"מ אם עלתה בעל כרחו וכו' ומה שאמר ברישא העלה הבהמה לראש ההר וכו' מתה שם כדרכה פטור היינו כרבא דאמר פשע בה ויצאה לאגם ומתה כדרכה פטור משום דמלאך המות קטלה מ"ל הכא ומ"ל התם וכמו שנתבאר בסמוך: כתב מהרי"ק שאם היו חטים מופקדים בידו והניחם בבית אחד ונרקבו מחמת גשמים שירדו עליהם הוי פשיעה:

סעיף יד

הניח הבהמה ונכנס לעיר ובא ארי ודרסה וכו' אין אומרים אילו היה שם היה מציל וכו' אלא רואין אם נכנס בשעה שדרך בני אדם ליכנס פטור וכו' ואם נכנס בשעה שאין דרך בני אדם ליכנס כתב רב אלפס שאם אינו יכול להציל אילו היה שם פטור וכו' בפרק המפקיד גבי פלוגתא דאביי ורבא בפשע בה ויצאה לאגם ומתה כדרכה פסק רב אלפס כרבא דאמר פטור וכתב ע"ז ואי קשיא לך הא דגרסי' בפרק הפועלים איתיביה אביי לרבא רועה שהיה רועה עדרו והניח עדרו ובא לעיר ובא זאב וטרף ארי ודרס אין אומרים אילו היה שם היה מציל אלא אומדין אותו אם היה יכול להציל חייב ואם לאו פטור מאי לאו דעל בעידנא דעיילי אינשי לא בעידנא דלא עיילי אינשי א"ה אימא סיפא ואם לאו פטור אמאי פטור תחלתו בפשיעה וסופו באונס הוא וחייב דשמע מיניה דהיכא דתחלתו בפשיעה אפי' איתניס שלא מחמת פשיע' חייב ההוא מימרא דאביי ורבא הוא ולא עדיף מהאי מימרא דאית להו הכא וכבר דחייה רבא והאי מתניתא דרועה שהיה רועה כפשטה סבירא לן דאומדין אותו אם היה יכול להציל חייב ואם לאו פטור ודקא מוקי' לה אביי דעל בעידנא דעיילי אינשי וקא מוקים לה רבה דשמע קול ארי ועל שינוי

הוא ולא סמכינן אשינויי אלא בין על בעידנא דעיילי אינשי בין בעידנא דלא עיילי אינשי אי הוה יכול להציל אפי' על ידי רועים ומקלות חייב ואם לאו פטור וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק שלישי מהלכות שכירות וז"ל רועה שהניח עדרו ובא לעיר בין בעת שדרך הרועים להכניס ובין בעת שאין דרך הרועים להכניס ובאו זאבים וטרפו ארי ודרס אין אומרים אילו היה שם היה מציל אלא אומדין אותו אם יכול להציל ע"י רועים ומקלות חייב ואם לאו פטור ואם אין הדבר ידוע חייב לשלם עכ"ל: וכתב ה"ה כן פסקו בהלכות ולפי סברתם דין הברייתא הוא אפי' דעל בעידנא דעיילי אינשי ודוקא בשומר שכר אבל בש"ח שנכנס בעת שדרך הרועים ליכנס ודאי פטור שאין זו פשיעה וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ופשוט הוא עכ"ל. ומשום דרבינו בסימן זה בדיני ש"ח מיירי לפיכך כתב שאם נכנס בשעה שדרך בני אדם ליכנס פטור אפי' אם היה יכול להציל אם היה שם. ומ"ש בשם הראב"ד דחייב ולא דמי לפשע בה ויצאה לאגם ומתה וכו' כן כתב נ"י בשמו בפרק המפקיד ובס"פ הפועלים וגם הרא"ש בפרק המפקיד אחר דברי הרי"ף שכתבתי בסמוך כתב ועי"ל דהתם בא האונס מחמת הפשיעה דדילמא אי הוה התם הוה מקיים ביה גם את הארי גם הדוב הכה עבדך כדאמרינן בפרק המקבל (בבא מציעא קו.) ואיפשר דאף מפני אדם חלש בורחין כדכתיב (בראשית ט') ומוראכם וחתכם וכו':ומ"ש רבינו וכן עיקר אינו עיקר דכיון דהרי"ף והרמב"ם מוסכמים לדעת אחת והרא"ש אינו חולק עליהם אין לזוז מדבריהם:

סעיף טו

כל דבר ודבר צריך לשמרו כראוי לו כתב הרמב"ם כיצד דרך השומרים הכל לפי הפקדון יש פקדון שדרך שמירתו להניח בבית שער וכו' בפ"ד מהלכות שכירות ודברים פשוטים הם ומבואר בפ' המפקיד (בבא מציעא מב.) שאין שמירת כל הדברים שוה:

סעיף טז

ומ"ש השומר שהניח הפקדון במקום שאינו ראוי לו ונגנב או נאבד משם אפילו נאנס משם וכו' ה"ז פושע וחייב זה ע"פ מה שנתבאר בסי' זה גבי עובדא דצריפא דאורבני דתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב:

סעיף יז

ומה שאמר אע"פ שהניח הפקדון עם שלו אם המקום ראוי לשמירה פטור ואם לאו חייב הוא ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש ז"ל בפרק המפקיד ועיין בכתבי מה"ר איסרלן סימן רי"ג וכתב המרדכי הניח הפקדון עם שלו משמע שנתנו בתיבה בחדרו ואפ"ה בעינן מקום הראוי לשמירה מאש ומגניבה : כתב המרדכי בפ"ב דב"ק סתם תיבות חתורות הן אצל עכברים וחייב הנפקד אם הניח בגד שם ואכלו העכבר שהיה לו לשום על הנס:

סעיף יח

כספים אין להם שמירה אלא בקרקע מימרא דשמואל בפרק המפקיד (שם):ומ"ש ויתן עליהם עפר בגובה טפח או יתנם בכותל בטפח התחתון הסמוך לקרקע או בטפח העליון הסמוך לקורה שם בגמ':ומ"ש אפי' לא יתנם באמצע עובי הכותל רק שיכנס טפח בתוכו כך כתב הרא"ש שם וכתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות שכירות אבל לא באמצע הכותל שמא יחפרו הגנבים שם ויגנבו ודע דסוגיא דגמרא הכי איתא בפרק המפקיד אמר שמואל כספים אין להם שמירה אלא בקרקע והאידנא דשכיחי גשושאי אין להם שמירה אלא בשמי קורה והאידנא דשכיחי פרומאי אין להם שמירה אלא ביני אורבי אמר רבא ומודה שמואל בכותל א"נ בין הקרנות והאידנא דשכיחי טפוחאי אין להם שמירה אלא בטפח הסמוך לקרקע או בטפח סמוך בשמי קורה. ופרש"י גשושאי. מגששין בקרקע בשפודין של ברזל להכיר מקום שתחתיו חלל: בשמי קורה. בגג מתחתיו: פרומאי. שוברי התקרה: ביני אורבי. בין שורות הבנין בכותל: טפוחאי. מטפחים בכותל לידע אם יש שם חלל: או בטפח הסמוך וכו'. וכולן בכותל עכ"ל ואיכא למידק כשם שחשש הרמב"ם לטפוחאי ומש"ה כתב אבל לא באמצע הכותל למה לא חשש לגשושאי ולא הו"ל לסתום ולכתוב שכספים אין להם שמירה אלא בקרקע. שומר שכר ששמר כספים בקרקע ונגנבו אם הוא חייב או פטור עיין במרדכי שם: וכתוב עו"ש היכא שנתנו במקום המשתמר מאש ומגנבים כגון בכיפה שתחת הקרקע או שע"ג הקרקע פטור: וכתב עוד המפקיד אצל חבירו דברים שאין נשמרים בקרקע שמתקלקלין ויש לנפקד כיפה של אבנים ע"ג הקרקע חייב ליתנם בכיפה ואם לא עשה כן חייב: כתב הר"ש בר צמח ראובן שנתן ארנקי לשמעון שיעבירנו מפתח העיר והעבירו והכניסו בחנותו ונגנב משם אפי' לפי דין התלמוד דכספים אין להם שמירה אלא בקרקע פטור שהרי לא לקחו מידו אלא על דעת להעבירו מפתח העיר ויכנס אחריו ויטול את שלו וכדאמר שמואל דבע"ש לא אטרחוהו רבנן:ומ"ש לא הטמינם כראוי אפי' נתנם בתיבתו ונעל בפניהם ונגנבו או נאבדו חייב כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר ופשוט הוא שהרי סתם אמר שמואל כספים אין להם שמירה אלא בקרקע:ומ"ש ואם הפקידו אצלו בע"ש סמוך לחשיכה אין צריך לטמנם עד מוצאי שבת ובמ"ש צריך לטמנם מיד ואם לא טמנם מיד הוי פושע שם אמר רבה ומודה שמואל בע"ש בין השמשות דלא אטרחוהו רבנן ואי שהה למ"ש שיעור למיקברינהו ולא קברינהו מיחייב וכתב הרא"ש בע"ש בין השמשות פירוש סמוך לערב ולא בין השמשות דלא אטרחוהו רבנן לפי שהוא טרוד בכבוד שבת: ומה שאמר ואם המפקיד ת"ח וכו' שם ואם צורבא מרבנן הוא סבר דילמא מיבעי ליה זווא לאבדלתא ופרש"י ואי צורבא מרבנן

הוא המפקיד שהוא חרד על מצות הבדלה על הכוס אמר השומר דילמא מיבעי ליה זוזא לאבדלתא להכי לא קברינהו ופטור וכתב הרא"ש ואי צורבא מרבנן הוא המפקיד אין חייב עד אור הבוקר דאמר דילמא מיבעי ליה זוזא לאבדלתא והרמב"ם כתב בפ"ד מהלכות שכירות ואם ת"ח הוא אינו חייב עד שישהה אחר שיבדיל כדי לקרבן וכתב ה"ה כך נמצא במקצת ספרי רבינו והלשון מורה אם כך הוא שעל הנפקד הוא אומר כן ואין זו עיקר הנוסחא אלא ואם ת"ח הוא המפקיד וכן מוכיח בהלכות וכן פרש"י ז"ל ובהשגות ואם ת"ח הוא המפקיד א"א ואם ת"ח הוא הנפקד עד כאן מכאן אתה רואה שנוסחת רבינו היא כמו שכתבתי ועיקר עכ"ל וטעמא דהרא"ש שכ' עד שיאור היום היינו משום דכוליה לילה סבר שמא נתעסק באיזה ענין והשתא אתי למשקל זוזא לאבדלתא והרמב"ם שכתב עד שישהה כדי לקברן אחר שיבדיל סבר דאין דרך צורבא מרבנן להתעסק במידי קודם הבדלה הילכך כיון שהבדיל הנפקד ולא אתא המפקיד תו ודאי לא מיבעי ליה זוזא לאבדלתא דאם איתא דמיבעי ליה לא היה מאחר כולי האי מלמיתי ומכל מקום תמיהא לי דאפי' לא הוו לא מפקיד ולא נפקד צורבא מרבנן אמאי מחייבים לנפקד אי לא קברינהו קודם הבדלה ולהרא"ש שפירש דבמפקיד צורבא מרבנן זימניה עד אור הבקר ניחא ויש לתמוה על רבינו דשבק פירושא דאבוה ורביה הרא"ש ונקט פירושא דהרמב"ם: כתב המרדכי בע"ש בין השמשות לאו דוקא בין השמשות אלא אפילו מחצי היום ואילך:

סעיף יט

כתב הרמב"ם הורו מקצת הגאונים שהוא הדין לכל דבר שמשאו קל ואין הקרקע מאבדת אותו מהרה וכו' בפרק ד' מהלכות שאלה ופקדון:

סעיף כ

כתב ה"ר יהודה ברצלוני ודאי כך הלכה וכו' אבל כך קבלנו מרבותינו שלא נאמר זה אלא בשעה שגנבים מצויים וכו' וכתב א"א ז"ל וראוי לסמוך על קבלתו דהכי איתא בירושלמי וכו' בפרק המפקיד ועוד הביא הרא"ש ראיות לדבריו ובסוף כתב וכן ראוי לדון והרמב"ן ג"כ כתב על דברי הר"י ברצלוני כיון שקבלה היא נקבל בסבר פנים יפות והביא ראיות לדבריו מגמרא דידן ומהירושלמי דכספים נמי אם נעלם כראוי כדרך כל אדם בשלו פטור והיינו דאמרינן האידנא דשכיחי גשושאי וטפוחאי ופרומאי אין להם שמירה וכו' אלמא הכל לפי הזמן והכל לפי המקום ודברי שמואל אינם גזירה אלא דברי טעם שכך דרך שמירתן באותו הזמן ובאותו המקום ואמרו בירושלמי אימתי אמרו ש"ח נשבע ויוצא בזמן ששמרן כדרך השומרים נעל כראוי קשר כראוי נתן באפונדתו צררן בסדינו והפשילן לפניו ונתנם בשידה תיבה ומגדל נגנבו או נאבדו פטור מלשלם וחייב

בשבועה וכו' עד נתנם במקום הרגיל את שלו אם היה רחוי לשמירה פטור ואם לאו חייב ורבינו הגדול כתבו בהלכותיו אלא שדילג בו ולא כתב אלא נתנם במקום הרגיל ליתן את שלו ולא ידעתי אי משום דדחי ליה מדשמואל דהא דירושלמי ודאי בכספים היא או שקצר כמנהגו ומיהו מה שכתב ממנו ראיה לדבריו דאמר נתנם במקום הרגיל ליתן את שלו אם ראוי לשמירה פטור דאכספים קאי בירושלמי ואיהו נמי אמתניתין מייתי לה ועוד לשון נתכם במעות אלמא במקום שרגיל כל אדם ליתן את שלו פטור שזהו ראוי לשמירה ולא נאמרו דברי שמואל אלא באותו זמן ובאותו מקום דהוו שכיחי אנסי בכספים כדברי הר"י ברצלוני שקבל מרבותיו ז"ל עכ"ל וכן כתב נ"י בשם הר"ן ז"ל וכן כתבו תלמידי הרשב"א כדברי הר"י ברצלוני וכתבו עוד ובזמן שהגנבים מצויים אין להם שמירה אלא בקרקע והיינו דשמואל ומש"ה כתבוה כל המחברים להא דשמואל עכ"ל ומדברי הרמב"ם לא משמע הכי שכתב סתם להא דאמר שמואל כספים אין להם שמירה אלא בקרקע ולא חילק בין זמן לזמן ונראה דמשום הכי לא הזכיר ה"ה הא דהר"י ברצלוני. ומ"מ נראה לי דהשתא לדידן להרב רמב"ם ז"ל נמי אין כספים צריכין שמירה בקרקע שהרי הדבר ידוע שאין דרך בני אדם עכשיו לשמור כספים בקרקע וכל המפקיד על דעת שישמור כדרך שבני אדם רגילין לשמור באותו זמן הוא מפקיד. והמרדכי כתב בשם רבינו תם דהא דכספים אין להם שמירה אלא בקרקע דוקא לדידהו שהיו לשם בתים רעועים בשדות אבל לדידן האידנא אין צריכים שמירה בקרקע והביאו מהרי"ק בשורש קל"א וכתב עוד מהרי"ק בשורש ו' נלע"ד דאפי' בימי התלמוד לא אמרו שיצטרך הנפקד לקברם בקרקע אלא בסתם מפקיד אצל חבירו לשמרם אבל מפקיד אצל חבירו מעות כדי שיעסק בהם וירויח בהם פשיטא דהוי כמו שאמר לו בפירוש שאין מצריכו לקברו בקרקע דאטו בכל פעם שירצה להתעסק ולעשות בהם סחורה יצטרך מרא וחצינא כדי להוציאם מן הקרקע פשיטא דכל דיינא דדאין כי האי גוונא לאו דיינא הוא עכ"ל ובתרומות הדשן סי' של"ג האריך בדינים אלו: וכתב עו"ש שאם הטמין כר מלא זהובים תחת המיטה הוי שמירה מעולה שהוא מקום שאין האנסים וגנבים נותנים לב שיש שם שום ממון: ואם הניח בני אדם נכרים ליכנס ואח"כ לא נמצא הפקדון ע"ש:

סעיף כא

ואם התנה הנפקד ע"מ שלח אטמנם בקרקע וכן כל דבר ודבר שיניחנו עם שלו הכל לפי תנאו:

סעיף כב

צרר המעות בסדינו והפשילו צאחוריו ונגנבו או נאבדו חייב שצריך שיהו בידו עד שיטמנם משנה וגמרא בפרק המפקיד שם: ומה שאמר או שיהיו צרורים ומונחים לפניו

על בטנו וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' שכירות וכתב עוד ואם לא קשרן בדרך הזאת אפי' נאנסו חייב לשלם שהרי תחלתו בפשיעה ופשוט הוא:

סעיף כג

נתן המעות או הפקדון בידו והוא נתן ביד בניו או בנותיו הגדולות או ליד אשתו ושמרו כראוי ונאבד או נגנב פטור וכו' שכל המפקיד ע"ד אשתו ובניו הוא מפקיד משנה וגמרא בפרק המפקיד (שם) ופרש"י כל המפקיד וכו' ע"ד שלא יהא שומר נמנע מלמסרן לאנשי ביתו הגדולים ונאמנים לו הוא דמפקיד וכו' המרדכי בריש פ' הכונס (בבא קמא נו:) אהא דאמרי' דאורחיה למימסר' לברזיליה וכן הדין לכל אדם שמסר למי שידוע שרגיל למסור לו ובפ' המפקיד כתב דכל בני ביתו בכלל אשתו ובניו הם: (ב"ה) עיין בסימן ע"ב תשובת הרא"ש על מי שהיה בידו משכון וטען בגד הקטן שאלו ממני בשמך ונתתיו לו: ומה שאמר ואם לא שמרו כראוי ונגנב או נאבד כתב הרמב"ם שאם הודיעם שהוא פקדון דפטור ודינו של המפקיד עמהם ואם אין לו לשלם הוא מפסיד בפרק י"ד מהלכות שאלה הביא עובדא דאיתא בפ' המפקיד (בבא מציעא מב.) וכתבו רבי' בסמוך ההוא דאפקידו גבי' דמי יהבינהו לאימיה נתנן בארגז ונאבד ואמר רבא היכי נדיינו דייני להאי דינא נימא לדידיה זיל שלים אמר כל המפקיד ע"ד אשתו ובניו הוא מפקיד נימא לאימיה זילי שלימי אמרה לא אמר לי דלאו דידיה נינהו דאקברינהו נימא ליה אמאי לא אמרת לה אמר כ"ש דכי אמינא לה דדידי נינהו טפי מזדהרא בהו וכתב ע"ז מכאן אתה למד שהשומר שמסר הפקדון לאשתו ובני ביתו והודיען שהוא פקדון ולא שמרו כדרך השומרים שהן חייבים לשלם לבעל הפקדון ובעל הבית פטור שכל המפקיד ע"ד אשתו ובניו הוא מפקיד וכתב ה"ה כתב הרמב"ן והרשב"א ז"ל שאפי' אין להם לשלם שהשומר פטור וכן עיקר וגם זה בכלל דברי רבינו עכ"ל:ומ"ש רבינו בשם הרא"ש בפרק המפקיד על עובדא הנזכר כתב נימא לדידיה זיל שלים כדין שומר שמסר לשומר שחייב כל המפקיד ע"ד אשתו ובניו הוא מפקיד כי יודע שכל אשר לו מוסר בידם ולדעת כן הפקיד בידו ולא מצי למימר אינהו לא מהימני לי בשבועה מיהו אם פשעו הם ואין להם לשלם חייב הוא לשלם דאי לא תימא הכי כל פקדון המופקד בידי אדם יאכלוהו אשתו ובניו ואין להם לשלם ויפטור גם הוא והאי דקאמר נימא לאימיה זילי שלימי לא בשביל שיפטר הוא אם אין לה לשלם אלא לענין דינא קאמר אי מחייבה איהי לשלם לבנה או לא וכן כתבו התוס' והמרדכי בשם ר"ת וכן נראה דעת בעה"ת בשער מ"ט ועיין במרדכי בפ' הנזכר ועיין בסימן ע"ב: כתב מהרי"ק בשורש ו' מי שהופקד בידו ארנקי ומת אין

לחייב אלמנתו מה שנמצא חסר מאותו ארנקי: כתב המרדכי בפ' המפקיד שהמפקיד דבר לחבירו ונתנו לאשר על ביתו ונרקב חייב לשלם מפני שהיה לו להודיעו:

סעיף כד

מסר הפקדון לבניו או בנותיו הקטנים מבואר במשנה פרק המפקיד (שם): ומה שאמר או לידו עבדו בין גדול בין קטן כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהל' שאלה ונראה דטעמו משום דסתם עבדים גזלנים הם ואין המפקיד מפקיד על דעתם והמרדכי כתב בפ' המפקיד אם הניח שמעון עבדו או אחד מבני ביתו בספינה עם הדבר שלו לא הוי שומר שמסר לשומר וכתב עוד שם הרמב"ם דה"ה אם מסרם לאחד מקרוביו שאינם שרויים עמו בבית ואין סמוכים על שלחנו שדינו כמסרן לאחר ובהג"א פרק המפקיד כתוב היכא שידוע בודאי שהנפקד אין רגיל לשמור פקדון בעצמו אלא בבירור שכל פקדון שמפקיד בידו הוא מוסר לשל תחתיו ואין משמרו בעצמו כלל הו"ל כאילו המפקיד בעצמו מסר פקדונו ביד מי שרגיל הנפקד למסור ונסתלק הנפקד לגמרי ואם פשע מי שהפקדון בידו פטור הנפקד לגמרי עכ"ל ואפשר דבכה"ג מודה הרמב"ם שאע"פ שאינו שרוי עמו בביתו ואינו סומך על שלחנו כיון שהכל יודעים שכל פקדון שמפקידים בידו הוא מוסר לשל תחתיו וכתב המרדכי בפרק המפקיד דשכירו או שותפו של אדם שדרך בני אדם להניח את שלהם בידם פטור והביא ראיה מדאמרינן בפרק הכונס מאי מסרה לרועה לברזיליה דאורחי' דרועה למימסר לברזיליה ואפשר דבהא נמי מודה הרמב"ם ז"ל אע"פ שאינו שרוי עמו בביתו ואינו סמוך על שלחנו דלא מיעט אלא א' מקרוביו שאינם שרויים עמו וכו'. (ב"ה) וכתב הריטב"א על דעת אשתו הוא מפקיד פירוש על דעת אנשי ביתו ודוקא בשומר חנם:

סעיף כה

ומ"ש רבינו דשומר שמסר לשומר חייב אפילו שומר חנם שמסר לש"ש וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא לו.) איתמר שומר שמסר לשומר רב אמר פטור ורבי יוחנן אמר חייב וידוע דהלכה כרבי יוחנן אמר אביי לטעמיה דרבי יוחנן לא מיבעיא שומר שכר שמסר לשומר חנם אלא אפי' שומר חנם שמסר לשומר שכר דעלוייה עלייה לשמירתו חייב דא"ל אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר ופרש"י חייב. אפילו באונסים ובתר הכי אמר רבא הלכתא שומר שמסר לשומר חייב ל"מ ש"ש שמסר לש"ח אלא אפילו ש"ח שמסר לש"ש חייב מ"ט דא"ל את מהימנת לי בשבועה היאך לא מהימן לי בשבועה וכתבו התוס' את מהימנת לי בשבועה ולכך היכא שהשומר הראשון יכול לישבע על האונס או שהיו עדים בדבר פטור ואפי' מסר לחש"ו ומתה ברשותם כיון דאף בבית שומר ראשון היתה מתה דמלאך המות קטלה מ"ל הכא ומ"ל התם וסובר רבא שזהו טעמו של ר' יוחנן ולא כאביי דאמר משום דאין רצוני וכו' וכן הלכה כרבא ולא כר"ח דפסק

כאביי עכ"ל וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כרבא וז"ל הרי"ף על מימרא דרבא ש"מ דהיכא דאיכא עדים שנטרה שומר בתרא כי אורחיה ונאנסה לא מיחייב שומר קמא לשלומי דהא ליכא שבועה דלימא ליה את מהימנת לי שבועה ואע"ג דמסר פקדונו ליד אחר בלא רשות ואמרינן בגיטין אין השואל רשאי להשאיל וכו' ה"מ לכתחלה אבל בדיעבד לא מיקרי פשיעה עכ"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות שכירות. וכתב הרב המגיד בשם המפרשים דה"ה אם השומר הראשון יכול לישבע שנאנס אם ראה הוא שפטור אע"פ שאין שם עדים שהרי אין כאן טעם לומר זה אינו נאמן ואתה היית נאמן שהרי הראשון נשבע על כך ופשוט הוא עכ"ל וכתב ריו"ו בנ"ל ח"ב על דברי הרי"ף נראה מדבריו שאפי' יש עדים שנאנסה ואין עדים ששמרה כראוי חייב שומר. ראשון מאחר שנשאר על השומר השני שום שבועה אבל מ"מ אם יש עדים שנאנסה ונטרה כאורחא ולא פשע ולא שלח בה יד פטור ועיין במרדכי פרק המפקיד: ומה שאמר רבינו ואפילו אם ידוע לכל שהשני אדם טוב וכשר יותר מן הראשון כ"כ שם הרא"ש וז"ל ואפילו אי ידעי כ"ע שהוא אדם טוב וכשר יותר מן הראשון יראה דמצי למימר את מהימנת לי בשבועה האיך לא מהימן לי דאין לך להאמין עלי בשבועה כל מי שאין לי עסק עמו וכתב רבי' ירוחם שיש מי שחולק על זה: וכתב מהרי"ק בשורש ו' דהא דאמרינן אין השואל רשאי להשאיל וכו' היינו אפי' כשהשומר הראשון קל שבקלים והשני אדיר שבאדירים:ומ"ש אבל אם נתנו ביד מי שהמפקיד רגיל תמיד להפקיד בידו נשבע השני ששמרו כראוי ונפטר הראשון בפרק המפקיד (שם) הנהו גינאי דכל יומא הוו מפקידי מרייהו גבי ההיא סבתא יומא חד אפקדינהו גבי חד מינייהו שמע קול הלולא נפק אזל אפקדינהו גבה דההיא סבתא עד דאזל איגנוב מרייהו אתא לקמיה דרב פטריה מאן דחזא סבר משום שומר שמסר לשומר פטור ולא היא שאני התם דכל יומא נמי אינהו גופייהו גבה דההיא סבתא הוו מפקידי ועיין במרדכי וז"ל הרמב"ם בפ"א מהלכות שכירות עבר השומר הראשון ומסר לשומר השני וכו' אפילו היה הראשון ש"ח ומסר לש"ש חייב שהרי יש לבעל החפץ לומר לו אתה נאמן אצלי להשביע וזה אינו נאמן לפיכך אם היה דרך הבעלים להפקיד תמיד דבר זה אצל השומר השני הרי השומר הראשון פטור מלשלם שהרי הוא אומר לבעלים זה הדבר שהפקדתם אצלי או השאלתם אמש הייתם מפקידים אותו אצל זה שהפקדתי אני אצלו והוא שלא ימעט שמירתו כגון שהיה מופקד אצלו בשכר והפקידו אצל אותו השני בחנם או שהיה שאול אצלו והפקידו אצל אותו השני בשכר הואיל ומיעט שמירתו פושע הוא ומשלם אמ"פ ששאל או שכר בבעלים הרי הוא הוציא הדבר השמור מידו ליד שומר אחר ואם הביא השומר השני ראיה שיפטר בה שומר ראשון

כדין שמירתו ה"ז פטור כיצד שומר שכר שנתן הבהמה השמורה אצלו לש"ח אם הביא השומר השני עדים שמתה הבהמה כדרכה הרי השומר הראשון פטור וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. וכתב במישרים נ"ל ח"ב כתב הרמב"ם שאם מיעט בשמירתו כגון שמסרה שומר שכר לשומר חנם שחייב אע"פ שהבעלים רגילים להפקיד אצל שומר השני עד שיביא עדים השומר השני שמתה כדרכה ותמהו עליו רוב הפוסקים דמאחר שרגילים בעלים להפקיד אצלו שפטור הראשון ואפי' שמיעט בשמירתו שנתנו לשומר חנם עכ"ל. כתב הריטב"א דהא דאמרינן דאי מסר למי שדרך הבעלים להפקיד אצלו פטור דוקא שלא העני ולא נעשה חשוד בינתים וכתב מהר"י וויי"ל בתשובה וז"ל אם לאה האמינה לו חדא זימנא או תרי זימני דילמא לפעמים האמינה לו מחמת דוחק וכיון דלא אשכחן שהורגלה תדיר מצי לאה למטען אין רצוני וכו' וכן משמע מלשון הרמב"ם שכתב לפיכך אם היה דרך בעלים להפקיד דבר זה תמיד אצל השומר השני השומר הראשון פטור ומדנקט תמיד משמע דוקא שהאמינו תמיד ולא שהאמינו לפרקים עכ"ל ואין דבריו נראים לי שהרי כתב הרמב"ם בסוף דבריו שהרי הוא אומר לבעלים זה הדבר שהפקדתם אצלי או השאלתם אמש הייתם מפקידים אותו אצל זה שהפקדתי אני אצלו והאי טעמא שייך אפי' במאמינו לפרקים (ב"ה) ועוד דלפי דברי מוהר"י וי"ל צריך שיפקיד אצלו תמיד בכל יום ואם יחסר יום או יומים שלא הפקיד אצלו לא וזה דבר שלא על דעת והוא עצמו מורה בכך דהא לא נחית בההוא עובדא אלא משום דלא הפקירה אצלו אלא חדא זימנא או תרי הא אם הפקידה אצלו פעמים יותר מודה דפטור אע"פ שלא היתה מפקדת אצלו תדיר בכל יום והשתא נמי תקשה ליה לפי דרכו כיון דלא בעינן שיפקיד אצלו תדיר איזה גבול ושיעור יהיה לו להקרא מפקיד אצלו תדיר אלא ודאי דמאי דנקט וכו': דמאי דנקט הרמב"ם תמיד לאו דוקא ולישנא דגמ' נקט דאמר שאני התם דכל יומא אינהו גופייהו גבי סבתא הוי מפקדי ואפשר דנקט תמיד לאפוקי אם הפקיד אצלו בשעת חירום וכיוצא בזה דבאותם זמנים שהם זמני טרדה ובהלה לפעמים אדם מפקיד נכסיו אפי' אצל מי שאינו נאמן אצלו לסבות מתחדשות כפי הזמן ולכן אין לומר שהוא מחזיקו לנאמן על ידי שהפקיד אצלו אלא אם כן הפקיד אצלו בשעת ישוב ושופי ועל זה מורה תיבת תמיד ועוד יש לומר דנקט תמיד לאפוקי אם היה רגיל להפקיד אצלו ואח"כ העני הנפקד או נעשה חשוד דהא ודאי אין מה שהיה רגיל להפקיד אצלו קודם לכן הוכחה שהוא מחזיק אותו עכשיו לנאמן וכמו שכתבתי בסמוך בשר" הריטב"א ז"ל ועוד יש לדקדק כן ממה שכתב שהרי הוא אומר לבעלים וכו' אמש הייתם מפקידים אותו אצל זה דמשמעו דומיא דאמש בעינן שאין דרך להשתנות הנפקד מיום ליום הא אם נשתנה ונעשה עני או חשוד לא ויש לדקדק עוד בלשון הרמב"ם דמשמע דדוקא כשהיה

זה רגיל להפקיד אצלו אותו דבר בעצמו אבל אם היה רגיל להפקיד אצלו דברים אחרים אם לא היה רגיל דבר זה שמסר לו שומר הראשון חייב והוא דבר תימה דכיון שהוא מאמינו בממון מה לי מאמינו לדבר זה מה לי מאמינו לדברי' אחרים ונראה דדבר זה דנקט לאו דוקא אלא סירכא דגמר' נקט ואחא דקאמר דמרייהו דאפקידו גבי חד מינייהו הוו מפקדי כל יומא גבי סבתא ומעשה שהיה כך היה אלא שקשה בעיני שכפל פעמים דבר זה משמע דדוקא נקט ואפשר דנקט דבר זה לומר דדוקא עד אותו שיעור שהיה דרכו להפקיד אצלו הוא דפטרינן לזה אבל יותר מכך לא פטרינן ליה דדילמא לא היה מאמינו ביותר מאותו שיעור ודבר זה צריך תלמוד ועיין במהרי"ק סי' ע"ז: ומה שאמר רבינו וכן אם יש עדים ששמר השני כראוי ולא נשאר עליו שבועה וכו' פטור הראשון כבר נתבאר בסמוך: והיכא דנתנו ביד מי שהמפקיד רגיל תמיד להפקיד בידו ופשע בו השני ואין לו ממה לשלם כתב בעל התרומות בשער מ"ח שדינו שוה למוסר פקדון לאשתו ופשעה בו ואין לה ממה לשלם וכתבו רבינו בסי' ע"ב גבי ראובן שמשכן משכונו לשמעון והלך שמעון ומשכנו ללוי: כתבו תלמידי הרשב"א שומר שכר שמסר לאשתו ובניו או למי שהבעלים רגילין להפקיד אצלו דעת הרמב"ן שאילו נשבע השני שהוא ש"ח שלא פשע בה ואומר שנגנבה או שאבדה שהראשון הוא חייב שהרי זה פטור בשבועתו וכיון שהוא פטור ואומר שנגנבה או שאבדה אע"פ שאין אנו יודעים הראשון חייב ולא מצי למימר שמא באונס מתה ופטור אני שעליו לברר וכן היכא שאינו רוצה לישבע השני שמתה כדרכה או שהלך למ"ה הראשון חייב ולא מצי למימר שמא באונס מתה ופטור אני או בפשיעה וחייב השני וכן כתב מורי ר"ש אבל דעת רבי' דש"ש שמסר לשומר חנם ואין השני רוצה לישבע שהלך לו שהראשון פטור ואפילו הלה תובעו בברי שנגנבה מפני שזהו טוען שאינו יודע אם נגנבה והוא חייב או אם נאנסה או מתה בפשיעה והוא פטור והו"ל כמנה לי בידך והלה אומר איני יודע אם נתחייבתי לך דפטור עכ"ל . האומר לחבירו תן לי מה שנתתי לך והוא אומר נתתיו לאשתך עיין במרדכי פרק המפקיד: שומר שמסר לשומר לפני בעל הפקדון ונגנב או נאבד פטור שם. עו"ש על הטוען לחבירו נתתי לך חפץ לקשרו בחבילתך וקשרתי שמתו בספינ' ולא נכנסת בה ואיני יודע מה נהיה בו והלה משיב מה שעשיתי בשלי עשיתי בשלך ושללו עכו"ם הספינה: כתב הרשב"א שאלת ראובן היה חייב אלף דינרין לגזבר העיר והיו לו חבית של יין בביתו ונתיירא שמא יתפסנו הגזבר בחובו ופייס משמעון שיצוה להעביר היין מביתו לבית לוי וכן עשה ופייס ראובן לשמעון שיערים ויקנה היין מהגזבר ויאמר לו שאין בו אלא מאה קבין וכן עשה ואח"כ בא אשת ראובן ומכרה היין בבית לוי ונתנה דמי צ' קביו ליד

שמעון והוסיף שמעון משלו דמי י' קבין ופרע לגזבר עכשיו תובע ראובן משמעון תן לי דמי ק"ק קבי יין שהפקדתי בידך. תשובה איני רואה שיהא חייב שמעון כלום שאפילו ש"ח אינו שהיין לא היה בבית שמעון אלא בבית לוי ובמצותו של ראובן נתנו שם ואם עמדה אשת ראובן או אחר ומכרוהו למה יתחייב שמעון בשמירתו ואם שהעביר ע"י כתפים מבית ראובן לבית לוי נראה שאף ראובן מודה שלא נמדד באותה שעה ככל עצמו של ראובן אינו טוען אלא ששמעון מכרו או אחר על ידו ושהוא לא צוה וכאילו טוען שבשעת המכירה נגנב מה שנגנב ובאותה שעה לא היה שמעון שומר של ראובן שכבר כלתה שליחותו ושמירתו שהוא לא היה חייב לשמרו בבית לוי ואפילו שבועת היסת אין כאן אלא אם ירצה יחרים חרם סתם: ראובן שמת ומאימת המלך לקח הפקיד שלו כל הנכסים והפקידם ביד שמעון ועכשיו טוען שמעון שראובן היה חייב לו מלוה על פה ותופס הנכסים ההם בעד חובו בתשובת הרא"ש כלל ק"ו סימן א' ועיין בסימן ע"ה: אם בא אנס לביתו ליטול הפקדון ונתחלף להן ונטלו חפץ השומר עיין בהגהות מרדכי דבתרא פ"ד: בתשובות מהר"י וי"ל הנפקד יוציא הפקדון ולא יכול לכוף בעל הפקדון שיתן לו פוטרים על כל תביעות וטעמא משום דאיתא במרדכי פ"ק דב"מ דיש פוסקים שלא יכול אדם לעכב פקדון או הלואה ולומר אתה חייב לי מנה ולפי דבריהם הוי כ"ש דהא אפילו מממון לממון אחר לא אמרי' מגו אע"ג דממון דמיא לממון ומכ"ש דל"א מגו שיתן פיטור דלא דמי לממון הפקדון או ההלואה דהוי תרי מילי ואפי' לרבינו יואל והמיימון דאם יכול להחזיק בפקדון או בהלואה ולומר אתה חייב לי מ"א היינו דוקא על ממון אחר דחדא מילתא היא אבל בכה"ג דלא טען רק שיתן לו פיטור דלא דמי לממון כ"ע מודו דלא יכול לעכב בידו ממון חבירו עכ"ל: שני שותפין שהיה להם תיבה ידועה לשום בו עסקם וקנה אחד מהם חפץ ואמר לחבירו שהמפתח בידו שים חפץ זה בכיסך עד שתשים אותו בתיבה ואבד החפץ קודם שיתננו תוך התיבה תשובת הרא"ש בסוף כלל פ"ט: קהל שאנסו לראובן הנפקד בכח חרם לתת הפקדון של שמעון למס בכלל ט' סי' ג': אשת איש ששאלה חפצים ואבדו בסוף כלל ל"ט: דין מפקיד אצל שנים עיין בנ"י בפ' המפקיד גבי שאל מהשותפין ושילם לאחר וכו':

סעיף כו

ההוא דאפקידו גביה דמי יהבינהו לאימיה ולא הודיעה שהיו פקדון בידו נתנתן בארגז ונאבדו ומסקינן שהוא ישבע שמסרן לידה ויפטר אע"פ שלא הודיעה שהיו של פקדון וכו' והיא תשבע שנתנתן בארגז ונאבדו שם ופטור בס"פ המפקיד:ומ"ש ואינה צריכה לישבע שלא הודיעה שהיו של פקדון אע"פ שהיתה חייבת אילו היתה יודעת שהיו של

פקדון מפני שאין המפקיד יכול לטעון ודאי וכו' כך כתב הרא"ש שם:ומ"ש שהיתה חייבת אילו היתה יודעת שהיו של פקדון הוא מפני שהיה לו לקברו דכספים אין להם שמירה אלא בקרקע בזמן חכמי התלמוד וכמו שנתבאר בסימן זה וכתב ה"ה בפ"ד מהלכות שאלה דהא דמצריכינן לבן שישבע משום דזוזי לאו דבר מסויים הוא והאם לא היתה יודעת אם המעות שנתן לה בנה היו מעות הפקדון לפיכך צריך הבן לישבע שהם הם אבל בדבר מסויים כגון כלי או כסות וכיוצא באלו נשבע שני ולא ראשון עכ"ל וכ"כ נ"י בשם הר"ן:

סעיף כז

ההוא דאפקידו גביה כריא דכשותא והו"ל לדידיה נמי כריא דכשותא אמר לשלוחו לך הטל מזה הכשות לתוך השכר והלך והטיל משל הפקדון ואסקינן אם הוא בענין שיוכלו הבעלים להרגיש שהטיל משל הפקדון וכו' ג"ז בס"פ המפקיד שם כתב נ"י בשם הר"ן דדוקא משום שהיה ש"ח הוא דנפטר קצת בטענה זו אבל ש"ש הו"ל לפרש ולמימר ומהא לא תרמי וכתבו התוספות דבפרק התקבל (סהי) משמע שאם היו שני מינים אע"ג דלא א"ל מהאי לא תרמי הוי קפידא וגבי הבא לי מן החלון והביא מן הדלוסקמא דשליח מעל אף גב דמין אחד הוא התם מיירי שלא היו במקום אחד והכא מיירי שהיו בבית אחד:ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ז"ל דבין כך ובין כך השומר צריך לישבע שכך אירע בפ"ד מהלכות שאלה ופשוט הוא:

סעיף כח

בד"א שאינו חייב אלא בפשיעה בסתם שומר אבל התנה שיתחייב אפילו באונסין חייב בס"פ הפועלים (בבא מציעא צד.) תנא מתנה עם ש"ח להיות כשואל במאי בדברים אמר שמואל בשקנו מידו ורבי יוחנן אמר אפילו תימא בשלא קנו מידו בההיא הנאה דקא נפיק עליה קלא דאינש מהימנא הוא גמר ומשעבד נפשיה וידוע דהלכה כרבי יוחנן וכן פסקו הפוסקים: כתוב בתשובות הרשב"א סי' אלף וג' הפקיד אצלו וקבל עליו אחריות סתם הוי כש"ש ולא כשואל ועיין במישרים נ"ל ח"א מ"ש בשם רבינו מאיר :

סעיף כט

ואם בשעה שקיבל עליו הנפקד לשמור היה המפקיד עושה לו שום מלאכה בין בחנם בין בשכר פטור הנפקד היינו מדכתיב גבי שואל אם בעליו עמו לא ישלם פירוש עמו במלאכתו וברי"פ השואל (צה.) יליף דה"ה לשאר שומרין ותניא תו התם שם היה עמו בשעת שאלה אין צריך להיות עמו בשעת שבורה ומתה היה עמו בשעת שבורה ומתה צריך להיות עמו בשעת שאלה ואף ע"פ שממה שכתב רבי' ואם בשעה שקבל עליו הנפקד לשמור משמע דבתר שעה שקבל עליו לשמור אזלינן: (ב"ה) וכמו שכתב לעיל

בסימן זה בשם ר"י והרא"ש דמשעה שקבל עליו לשמור חייב אע"פ שלא משך: כבר כתב אח"כ בשעה שמשך הפקדון לשמרו וכך הם דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות שכירות: (ב"ה) ויש לתמוה על דברי רבינו דנקט רישא כמר וסיפא כמאן דפליג עליה: ומ"ש בין בחנם בין בשכר כן משמע בפרק השואל (דף צז.) דאפילו א"ל אשקיין מיא מיקרי בעליו עמו: ומה שכתב אם פשע ונאבד בריש פרק השואל (צה.) איתמר פשיעה בבעלים פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר חייב וחד אמר פטור ופסקו הפוסקים כמאן דפטור: ומה שכתב לא שנא אם המפקיד השכיר או השאיל עצמו לנפקד בשעה שמשך הפקדון לשמרו ל"ש שהיה שכור או שאול לו תחלה מבואר במשנה ר"פ השואל:ומ"ש כיון שהיה עמו בשעה שמשך הפקדון לשמרו אע"פ שלא היה עמו בשעה שנאבד פטור וכו' ואמרינן היה עמו בשעת שאלה אין צריך להיות עמו בשעת שבורה ומתה הוא הברייתא שכתבתי בסמוך:ומ"ש וה"ה לכל השומרים הוא מה שכתבתי דבר"פ השואל יליף משואל לשאר שומרים:ומ"ש אבל אם לא היה עמו בשעת משיכת הפקדון אפי' שהיה עמו בשעת אבידה חייב היא הברייתא שכתבתי בסמוך:ומ"ש ודבר זה יתבאר עוד לקמן בדין שואל הוא בסי' שמ"ו ועיין בנ"י פרק האומנין גבי הנהו אהלויי דיני שומרים וכמה חילוקים וטענות ביניהם במהרי"ק שורש קנ"ה. נפקד שטען שהמפקיד כתב לו להוציא לצרכו סך זהובים והלה מודה שכתב לו כן אבל אמר לא הוצאת כ"כ אם נאמן הנפקד בשבועה עיין בת"ה סימן של"ה: כתב בכלל פ"ו סי' ו' כל מה שהוצרך הנפקד ליתן למלך בשביל מה שהיה בידו מפקדון ראובן הממון שהפסיד יקח מהפקדון ועיין בהריב"ש סי' קע"ו: כתב במישרים נ"ל ח"א אם נאנס שום דבר שהוא חייב לשלם לא נשתעבדו הנכסים שלו משעה שנשאלה או שנפקדה בידו אלא משעה שנאנסה בפרק הגוזל עכ"ל: כתב הריב"ש בסימן נ"ב אם יתן הנפקד הפקדון לבא לירש מחמת קורבה הנה האשה תוציא ממנו בדיני עכו"ם ואינו מן הדין שיהא הנפקד לוקה בעד הפקדון וכמו שכתב הרמב"ם פרק ז' מהל' שאלה אצל נפקד שרוצה לפרש בים או בשיירא ע"כ והר"ש בר צמח חלק עליו וכתב שאין אוסרים פקדונו של זה ביד זה מפני יראתו שמא יבוא אחר ויגזול ממנו:

סימן רצב

סעיף א

אין הנפקד רשאי לשלוח יד בפקדון ואם שלח בו יד או משהגביהו לשלוח בו יד אפילו אינו מתכוין הב"ה לגזלו אלא להשתמש בו קם ליה ברשותיה וחייב באונסים אע"פ שלא נשתמש בו דשליחות יד אינה צריכה חסרון וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא דף מא.) איתמר רב ולוי חד אמר שליחות יד צריכה חסרון וחד אמר אינה צריכה חסרון. ופרש"י

שליחות יד. שחייבו הכתוב עליו אפי' נאנסה כדכתיב ומת או נשבר או נשבה שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח דמשמע הא שלח נתחייב שוב במיתתה ובשבירתה: צריכה תסרון. לא הוי שליחות יד להעמידה ברשותו אא"כ חסרה. וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא אינה צריכה חסרון דרבא דהוא בתרא' ס"ל הכי וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות גזילה: ומ"ש רבי' רק שיגביהנו כדי להשתמש בו תשמיש שמחסרו אז מתחייב כאילו חסרו בס"פ המפקיד (בבא מציעא מג:) תנן הגביה החבית ונטל הימנה רביעית ונשברה משלם דמי כולה אמר שמואל לא נטל נטל ממש אלא כיון שהגביה ליטול אע"פ שלא נטל:ומ"ש אבל הגביהו לעשות תשמיש שאינו מחסרו אינו חייב משעת הגבהה אלא משעת תשמיש ולא משום שליחות יד שהרי אינו שולח בו יד כיון שאינו מחסרו אלא משום שהוא שואל של מדעת דקי"ל שדינו כגזלן בפרק הנזכר אהא דתנן המפקיד חבית אצל חבירו ולא יחדו לה בעלים מקום וטלטלה ונשברה וכו' ואוקמה רב ששת כגון שטלטלה להביא עליה גוזלות וקסבר שואל שלא מדעת גזלן הוי ומשמע ודאי דלא מיקרי שואל כל זמן שלא נשתמש בה:

סעיף ב

ומ"ש הטה את החבית ונטל ממנה רביעית ונשברה אינו חייב אלא ברביעית כיון שלא הגביהה משנה שם הטה את החבית ונטל ממנו ונשברה אינו משלם אלא רביעית ופרש"י ונשברה לאחר זמן אינו משלם אלא רביעית דשליחות יד אינו מתחייב באונסין עד שימשוך או יגביה דהוה קנייה:

סעיף ג

ומ"ש אבל הגביהה כדי ליטול רביעית חייב אפילו לא נטל שם במשנה הגביהה ונטל הימנה רביעית ונשברה משלם דמי כולה ופרש"י הגביהה ונטל. דהוי קנייה בהגבהתה חייב באונסיה ובגמרא אמר שמואל לא נטל נטל ממש אלא כיון שהגביהה ליטול אע"פ שלא נטל:

סעיף ד

ומ"ש וכן אם הטה ונטל ממנה רביעית והחמיצה חייב בכולה וכו' שם אריסא דמתניתין דקתני הטה את החבית ונטל ממנה רביעית ונשברה אינו משלם אלא רביעית אמר רבה לא שנו אלא נשברה אבל החמיצה משלם כולה מ"ט גירי דידיה הוא דאהני לה:

סעיף ה

ומ"ש במה דברים אמורים בחבית של יין שדרכו להחמיץ כשהוא חסר אבל שאר פירות ששלח יד במקצתן ולא הגביהן אינו מתחייב אלא כפי מה שנטל מבואר הוא ממה שקדם:

סעיף ו

אמר שרוצה לשלוח יד בפקדון אינו חייב וכו' משנה בס"פ המפקיד (בבא מציעא מג:) החושב לשלוח יד בפקדון ב"ש מחייבין וב"ה אומרים אינו חייב עד שישלח בו יד ופרש"י החושב לשלוח יד. אמר בפני עדים אטול פקדונו של פלוני לעצמי חייב באונסים מהיום והלאה אם נאנס חייב באחריותו וידוע דהלכה כב"ה:

סעיף ז

אמר לשלוחו לשלוח יד בפקדון ועשה מאמרו חייב המשלח שם בברייתא אליבא דב"ה אין לי אלא הוא אמר לעבדו ולשלוחו מנין ת"ל על כל דבר פשע ופרש"י אמר לעבדו שישלח יד וכן עשה מנין שמא חייב:

סעיף ח

ט דין השולח יד בפקדון הוי כשאר גזלן שאינו משלם אלא כמו שהוא בשעת תשלומין שאם שלח יד ברחל ריקנית וטענה ונתעברה אצלי וכו' וכן לענין יוקרא וזולא אם בשעה ששלח בה יד שוה ד' זוז וכו' בס"פ המפקיד שם תנן השולח יד בפקדון ב"ש אומרים ילקה בחסר וביתר וב"ה אומרים כשעת ההוצאה ר"ע אומר כשעת התביעה ובגמ' אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ע ורבא אמר הלכה כב"ה ופסקו הפוסקים כרבא דבתרא הוא אמר רבה האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה מעיקרא שויא זוזא השתא שויא ד' תברה או שתיה משלם ד' איתבר ממילא משלם זוזא מ"ט כיון דאי איתא הדרא למרא בעינא ההוא שעתא דקא שתי לה או דקא תבר לה קא גזל מיניה ותנן כל הגזלים משלמין כשעת הגזילה איתבר ממילא משלם זוזא מ"ט השתא לא עביד לה ולא מידי אמאי קא מחייב' ליה אההיא שעתא דגזלה ההיא שעתא זוזא הוא דשויא תנן בית היללל אומרים כשעת הוצאה מאי כשעת הוצאה אילימא כשעת הוצאה מן העולם ובמאי אי בחסר מי איכא למ"ד והתנן כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה ואי ביתר היינו ב"ש אלא פשיטא כשעת הוצאה מבית בעלים לימא רבא דאמר כב"ש ואסיקנא אלא הכא בשבח גזילה קא מיפלגי ב"ש סברי דנגזל הוי וב"ה סברי דגזלן הוי ופרש"י אלא הכא בשבח גזילה פליגי והאי חסר ויתר דמתני' לאו ביוקרא וזולא אלא במאי דחסרה דהיינו גיזוז ובמה שהותירה כגון אם נתעברה אצלו דב"ש סברי הכל ישלם ובית הלל סברי כשעת הוצאה מבית הבעלים וכתבו הרי"ף והרא"ש גבי הא דאמר רבה האי מאן דגזל חביתא דחמרא וכו' היכא דמעיקרא שויא ארבעה והשתא שויא זוזא בין שתיה בין תברה בין איתבר ממילא משלם ד' כדמעיקרא דבחסר ליכא מאן דאמר משלם כי השתא דתנן כל הגזלנין משלמין כשעת הגזלה: ומ"ש רבינו ואפילו היתה טעונה או מעוברת בשעת גזילה וגזזה או ילדה אינו משלם כמו שהיא עתה: מי שהפקיד אצל חבירו דינרי זהב

ושלח בהם יד ובשעת שליחות יד היו שוים מ' זהובים ובשעת החזרה ל"ה כתב הרא"ש בכלל צ"ד ישלם כמו שהיו שוים בשעת שליחות יד:

סעיף י

שלח יד בחבית המופקדת אצלו כגון שטלטלה לצרכו ל"מ אם נשברה בעודה בידו וכו' בפרק המפקיד (מו:) תנן המפקיד חבית אצל חבירו ולא יחדו לה בעלים מקום וטלטלה ונשברה אם מתוך ידו לצרכו חייב לצרכה פטור אם משהניחה נשברה בין לצרכו בין לצרכה פטור יחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה בין מתוך ידו ובין משהניחה לצרכו חייב לצרכה פטור ופרש"י לצרכה. שהיתה במקום התורפה וקרובה להשתבר ובגמרא הא מני רבי ישמעאל היא דאמר לא בעינן דעת בעלים דתניא הגונב טלה מן העדר וסלע מן הכיס למקום שגנב יחזיר דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר צריך דעת בעלים אימא סיפא יחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה בין מתוך ידו ובין משהניחה לצרכו חייב לצרכה פטור אתאן לר"ע דאמר בעינן דעת בעלים אי ר"ע מאי איריא יחדו אפילו לא יחדו נמי ל"מ קאמר ל"מ לא יחדו דלאו מקומה הוא אלא אפי' יחדו נמי דמקומה הוא בעינן דעת בעלים רישא רבי ישמעאל וסיפא רבי עקיבא אין דא"ר יוחנן מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מובילנא מניה לבי מסותא וידוע דהלכה כר"ע ופי' רש"י צריך דעת בעלים ואם לא הודיעם חייב באחריותו אם מת או נגנב דמדשקליה קם ליה ברשותיה והשבה בלא ידיעה לאו השבה היא: ומ"ש ואם טלטלה לצורך מקומה כתב הרמ"ה שלא נעשה גזלן אלא עדיין שומר הוא וחייב בפשיעה ופטור באונסין ודוקא שלא אירע האונס מחמת שינוי המקום כו'. כתב המרדכי בסוף קמא אדם הנפקד אם שאל חפץ אחד מהפקדון שבידו ולאחר זמן החזירו למקום שהיה מונח בתחלה בפקדון שאין עליו דין שואל אלא שומר בעלמא דדעת שומר כדעת בעלים ואפילו לר"ע דאמר (ב"ק קיח:) כלתה שמירתו ה"מ גונב דמעתה לא מהימן ליה אבל שואל מהימן ליה ולא כלתה שמירתו :

סעיף יא

היה הנפקד שולחני או חנוני והופקד אצלו אם אינם חתומים ולא צרורים קשר משונה וכו' מותר להשתמש בהן לפיכך נעשה עליהם ש"ש וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא מג.) תנן המפקיד מעות אצל השולחני אם צרורים לא ישתמש בהן לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן אם מותרים ישתמש בהן לפיכך אם אבדו חייב באחריותן ובגמ' משום דצרורין לא ישתמש בהן אמר רב אסי אמר רב יהודה בצרורין וחתומים שנו רב מרי אמר בקשר משונה ואיכא דאמרי בעי רב מרי קשר משונה מהו תיקו וכתבו הרי"ף והרא"ש הילכך לא ישתמש בהם ואמאי דתנן לפיכך אם אבדו חייב באחריותן אמר רב

הונא ואפילו נאנסו והא אבדו קתני כדרבה דאמר נגנבו בלסטים מזויין אבדו שטבעה ספינתו בים ורב נחמן אמר נאנסו לא א"ל רבא לרב נחמן לדידך דאמרת נאנסו לא אלמא לא הוי שואל עלייהו אי שואל לא הוי ש"ש נמי לא הוי א"ל בהא מודינא לך דהואיל דנהנה מהני הוי בההוא הנאה דאי מתרמי ליה זבינא דאית ביה רווחא זבין בהוי הוי עלייהו ש"ש. ופרש"י ואפילו נאנסו. קאמר מתני' דחייב באחריותן ואפי' לא נשתמש בהן דמהשתא הוי שואל עלייהו: נאנסו לא. כל שלא נשתמש לא הוי שואל אלא אבדו דוקא חייב בש"ש. וידוע דהלכה כרב נחמן בדיני וכן פסקו הפוסקים. וכתב הרא"ש אע"ג דלעיל פסק ר"ף בדמי אבידה כרב יוסף דהוי שואל עלייהו איכא למימר שאני התם דבלא הנאת שימוש הוי עלייהו ש"ש אבל הכא דש"ח אסקיה חד דרגאי בהנאת שימוש והוי שומר שכר ואינו טעם נכון דשכר הנאת שימוש שוה בכל מקום ואם ניתוסף בדמי אבידה פרוטה דרב יוסף אטו בשביל שהשכר מרובה יחשב שואל אין חילוק בין ש"ש ששכרו מרובה ובין ש"ש ששכרו מועט והראב"ד תירץ דהנאת שימוש דהכא גריעא מהנאת שימוש של דמי אבידה לפי שירא לשלוח בהן יד לקנות בהן סחורה שמא יבוא המפקיד לתבוע פקדונו אבל בדמי אבידה יודע שישהה אצלו ימים רבים עכ"ל. ועל הא דהלכתא כרב נחמן כתב הרי"ף והני מילי היכא דאבדו ועדיין לא אישתמש בהו אבל אם אישתמש בהו הוה ליה הלואה גביה וקמו ליה ברשותיה ואי איתניסו איתניסו ליה ובהא אפילו רב נחמן מודה וכן כתב רבינו האי גאון ז"ל עכ"ל וכתב הרא"ש ע"ז צריך פירוש לדבר מה הוצרך להשמיענו ראיה מן הגאון שאם נשתמש בהם שחייב באחריותן וצ"ל דבעי למימי אחר שנשתמש בהם והחזירם למקומם דמדינא לא בעי דעת בעלים אפילו לר"ע כיון דברשות שלח בהם יד אפ"ה חייב באחריותן כיון שכבר נהנה מהם ועוד מצפה ליהנות אם תזדמן לו סחורה וסברא נכונה היא עכ"ל: כתב מהרי"ק בשורש קנ"ה כי אמרינן בההיא הנאה דאי מתרמי ליה זבינא וכו' אין חילוק בין מקום שהתגרים מצויים לאינם מצויים וכן אין חילוק בין עשיר שאינו צריך לאלו המעות לעני : כתב ר"י בנ"ו ח"א אינו נעשה ש"ש בתנאי ואפילו היה בענין שיוכל להשתמש במעות שהפקיד אצלו אינו נעשה בשביל זה שומר שכר אא"כ עשה תנאי עמו שיתן לו שכר עכ"ל ודברי תימה הם וצ"ע: ומ"ש רבינו הופקדו אצל בעל הבית אפילו אינן חתומים לא ישתמש בהן לפיכך אינו חייב באחריותן שם במשנה הנזכרת אצל ב"ה בין כך ובין כך לא ישתמש בהן לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן החנוני כב"ה דברי רבי מאיר ר"י אומר כשולחני וידוע דהלכה כר"י ולפיכך כתב רבינו בתחלת דינים אלו היה הנפקד שולחני או חנוני והופקד אצלו מעות וכו':ומ"ש בשם ר"ת אפילו ב"ה אם רוב

עסקיו ברבית דינו כשולחני וכו' כ"כ הרא"ש בפרק הזהב בשם ר"ת וז"ל המרדכי בס"פ המפקיד בזמן הזה שאין לנו שדות ועסקינו במעות אין דין הנפקד כב"ה אלא כחנוני ודוקא במפקיד מעות ממש אבל המפקיד נסכא כסף אין דרך להוציא כל כך מיהו י"ל דהכל לפי הענין עכ"ל : כתב הרשב"א שאלת ראובן הפקיד מעות לשמעון ונתעסק בהם והרויח לאחר זמן החזיר קצת ממה שהרויח לבעליו וחזר ונתעסק במה שנשאר בידו לימים בא ראובן להוציא מיד שמעון הפקדון ומה שהרויח בו ונתפשרו שיתן לו קצת מהריוח ונשבע שיפרענו לזמן פלוני ואח"כ לא קיים השבועה וטען שהוא לעצמו היה מתעסק ונעשו מלוה אצלו ויש בזה משום רבית והו"ל כנשבע לבטל את המצוה: תשובה אם הפקידם אצלו בתורת עסק סתם עסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון ונוטל המתעסק תרי תלתי באגר ופלגא בהפסד ואם לא מסרם לו אלא להתעסק בו לצורך בעל הפקדון בחנם אם הרויחו לבעל המעות ואם הפסידו הפסידו לו אבל אם הפקיד בידו סתם אין הנפקד רשאי ליגע בהן כמו ששנינו אצל בע"ה בין כך ובין כך לא ישתמש בהן ואם שלח יד והוציאן ה"ז נעשה גזלן עליהן ואם הותירו הותירו לגזלן ואם פחתו פחתו לו אבל אם הרויח בהם לדעת להרויח לבעל המעות ולא לגזול אם הרויח הרויח לבעל המעות ואם הפסיד הפסיד ונפקד זה מעשיו מוכיחים עליו שלצורך בעל המעות מתעסק בהם שהרי נתן לו מתחלה כל הריוח שהרויח בהם ובעל המעות כיון שראה שזה מתעסק בהן וגילה בדעתו דנתרצה בכך וניחא ליה שיתעסק זה במעות וירויח בהם הילכך אף כשהרויח בהם עוד בסתם ע"ד הראשונה נתעסק בהן לבעל המעות אא"כ אמר בפני עדים לעצמו אני מתעסק וכאותה שאמרו בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיו:) גבי שיירא שהיתה מהלכת במדבר וכו' ואוקמא רבא בפועלים וכדרב יהודה דאמר פועל יכול לחזור בו בחצי היום אמר מהדר קא הדר ביה וכו' ובנדון שלפנינו אם אמר בפני עדים הוה ליה גזלן כמו שאמרנו ואם הרויח הרויח לעצמו וחזר הממון להיות מלוה ומ"מ נראה שאם רצה ליתן לו מה שהרויח כולו או מקצתו אין כאן משום רבית דאין כאן אגר נטר ולא עוד אלא אפי' הלוהו ואחר שפרעו נתן לו קצת מה שהרויח אין כאן אלא רבית מאוחרת וגרוע אפילו מאבק רבית ואבק רבית אינו עובר עליו הלוה וכיון שכן זה שנשבע ליתן לו חייב ליתן לו ואין זה כנשבע לבטל אפילו מצוה דרבנן ואע"פ שהמקבל עובר וזה הנותן מושיט לו איסור דרבנן מוטב שיעשה איסורא זוטא ולא יעשה איסורא רבה ומיהו זה שנשבע שיתן עד יום פלוני ועבר הזמן ולא נתן הרי זה מעוות שלא יוכל לתקון ושוב אין כאן חיוב שבועה וחייב על מה שעבר על שבועת ביטוי עכ"ל. ומ"ש ושוב אין כאן חיוב שבועה נתבאר דעת הרא"ש בזה בטור י"ד [בסימן רכ"ח קרוב

לסוף הסימן]: ראובן שמסר פקדון ליד שמעון שילך בו למקום ידוע ועשה לו שטר והלך שמעון למקום אחר וקנה סחורה והפקידם ביד לוי אם יכול ראובן המפקיד להוציא מיד לוי אותה סחורה עיין בתשובה הנזכרת בסי' אלף ופ"ד. שנים שיש להם פקדון ביד אדם אחד ואחד מהמפקידים איננו פה ואותו שישנו פה תובע חלקו עיין בתשובה הנזכרת סי' אלף וק"ב: שמעון שמסר מפתחות ביתו ללאה והפקיד בידה הבית ומה שיש בו וכשחזר מצא מנעול ביתו שבור והבית ריקן ותבע את לאה בב"ד ואמרה שלא הפקיד בידה כלום והביא שמעון עדים שהפקיד בידה הבית וכל אשר בתוכו אבל היא לא ידעה מה יש בבית עיין בתשובה הנזכרת סי' אלף קל"ד: כתב בתשובות מיי' דספר משפטים סי' כ"ח ששאלת על ד' וה' כיסים שבתיבתך משלך ומשל אחרים ולקחה בתך שני דינרים ואינה יודעת מאיזה כך נראה בעיני כיון שלקחה מהקבוע הוי כמחצה על מחצה ודמי לאחד שהפקיד טלה אצל ב"ה (בכורות יח:) דהוי המע"ה עכ"ל ועיין בתשובת הרשב"א סי' תתס"ג: כתב המרדכי בסוף פרק המפקיד אם הפקיד אצל חברו מעות בארונות ואינם קשורים קשר משונה מותר הנפקד להשתמש בהם: וכתב עוד הנפקד לאחר שנשתמש בהם כבר שלקחם מהארנקי נעשה שואל עליהם וחייב באונסים והשתא אם הלוה על המשכון לעכו"ם לא מיקרי פושע דפשיטא דמפקיד אין לו בריוח כלל ואם הנפקד רוצה לתת מעצמו דבר לראובן אין בו משום רבית והיכא שהלוה לעכו"ם באמנה פושע הוא ואם זכה ברבית עיין שם:

סעיף יב

באו אנסים על הנפקד ונתן להם הפקדון אם אינו אמוד בממון פטור וכו' עובדא בסוף קמא (קיז:) וכתב ה"ה בפ"ה מהל' שאלה בשם הרשב"א דכשאמרו פטור דוקא שהוא במקום שיד הגנבים שולטת בהם שאם יחפשו ימצאו הא לאו הכי ודאי חייב דלא גרע מאנס שאנסו להביא ממון והביא שהוא חייב כל זמן שאין יד האנס שולטת באותו ממון ולדברי רבינו שלא חילק י"ל דשאני הכא דכיון שהממון הוא ברשות זה הנפקד ומחמת פקדון זה באו לו גנבים אינו בדין שיתחייב זה משלו לשלם וכן דעת התוספות והרא"ש דשאני שומר דאדעתא דהכי קיבל שמירה. שומר שמחמת שיצא עליו קול עושר מצד הפקדון מפני כך השר הכביד עליו לתבעו יותר משאם לא היה ממון זה בידו עיין בתשובת מיימון דספר נזיקין סימן י"ג:

סעיף יג

הופקד אתו ממון של פדיון שבויים ובאו עליו אנסים וכו' ג"ז עובדא שם:ומ"ש בשם הרמ"ה דוקא שלא הי' אצלו ממון אחר לפדות עצמו וכו' אבל אם יש לו ממון אחר לא כן כתבו שם התוספות: וכתב הרשב"א דבזוזי דפדיון שבויים סתם הוה דאי לשבויים

ידועים לא הוה מיפטר דהא תנן (פ"ב מ"ה) מותר שבוי לאותו שבוי וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה מה' שאלה:

סעיף יד

הופקדו אצלו פירות לא יערבם עם פירותיו וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות שאלה ודבר פשוט הוא:ומ"ש ערבם עם שלו יראה כמה היו שלו וכמה היו של הפקדון וכו' נסתפק מהם ואינו יודע כמה יחשוב החסרון כמו שראויין להתחסר וכו' בפרק המפקיד (בבא מציעא מ.) תנן המפקיד פירות אצל חבירו ה"ז יוציא לו חסרונות ובגמרא תנא בד"א שעירבן עם פירותיו אבל יחד לו זוית אומר לו הרי שלך לפניך וכי עירבן עם פירותיו מאי הוי ליחזי דידיה כמה הויין במסתפק מהן וליחזי כמה אסתפק דלא ידעי כמה אסתפק:ומ"ש כיצד לחטין ולאורז קלוף ד' קבין וחצי לכל כור וכור וכו' ועד וכמדה הזו לכל שנה ושנה משנה וגמרא שם:ומ"ש בד"א שהופקדו אצלו בימות הגורן והחזירם בימות הגורן אבל הופקדו אצלו בימות הגורן והחזירם בימות הגשמים אינו מנכה לו כלום בשביל החסרון וכו' ברייתא שם: ומ"ש הופקד אתו יין וערבו עם שלו ונסתפק ממנו מנכה לו שתות שמן מנכה לו ג' לוגין לכל ק' לוגין וכו' משנה שם:ומ"ש לפיכך אם היה השמן צלול אינו מנכה לו בשביל השמרים ואם היה הכלי ישן אינו מנכה לו בשביל בליעת הכלי ג"ז שם במשנה. ראובן מסר לשמעון י' זהובים ולוי מסר לו ו' להוליכם למקום פלוני והיו לשמעון עצמו כ' זהובים ואמר להם הריני מניח זהובים שלכם עם זהובים שלי בכיסי ואח"כ נאבדו מהם ד' זהובים כיצד חולקים ההפסד עיין בת"ה סי' שי"ד :

סעיף טו

טז כתב הרמב"ם הפקיד אצל חברו פירות שאינן מדודין לא מדדן וערבן עם פירותיו ה"ז פושע ואם אמר המפקיד כך וכך היו והנפקד אומר איני יודע ישלם בלא שבועה וכו' בפ"ה מה' שאלה וטעם דין זה משום דקיי"ל כל המחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ישלם וכתב הרמב"ם ויש לשומר להחרים על מי שלקח ממנו יותר מן הראוי לו: ומה שאמר בשם הרא"ש והוסיף לבאר וז"ל האומר כך וכך פירות הפקדתי אצלך והלה אומר פירות הפקדת אצלי ואיני יודע כמה היו לפי טענת המפקיד היו שוים שתי כסף ופרוטה והנפקד אומר יודע אני שהיו שוים פרוטה ואיני יודע כמה היו שוים יותר וכו' בפרק שבועת הדיינים וכתב ה"ה על דברי הרמב"ם יש שיטה אחרת בדברים הללו והיא שיטת ההשגות וקצת מן החכמים וכתוב בהשגות רבותינו לא הורו כן לפי שאין זה דומה לחמשין ידענא וחמשין לא ידענא דהתם הוה ליה למידע ואיערומי קא מערים ותובע נמי קא טעין עליה ואמר מידע ידעת ודבר שבמנין קא טעין ליה ודבר שבמנין

קא כפר ליה והוה ליה מחוייב שבועה שאינו יכול להשבע ומשלם אבל הני לאו הכי הוא והיינו טעמא דשק צרור דאמרינן עלה ישבע ויטול ולא אמרו יטול בלא שבועה ע"כ שורש דבריו שאין קרוי מחוייב שבועה כל שלא היה לו לידע ואם מחמת זו הטענה ודאי בהפקיד לו פירות מיוחדין ועירבן עם פירותיו ודאי הוה ליה לידע כשעבר ועירבן שהו"ל למדדן אלא שהר"א נשען על הטענה האחרת שאין זה טוענו בבירור אתה יודע שכך היו ואינו כופר לו בדבר שבמנין וכבר דחה הרמב"ן טענה זו בטעם נכון בחידושיו שם בשבועות ומ"מ יש לטענה האחרת מקום כשלא עירבן ונאבדו ובפשיעה שישבע הלה ויטול ואפשר שכן הדין וגם הרשב"א ז"ל כתב כן בהכונס שלא יטול הלה בלא שבועה כלל שלא היה לו לנתבע לידע אע"פ שהוא מודה מקצת ואינו יכול להשבע על השאר עכ"ל והר"ן בס"פ שבועת הדיינים כתב סברות הללו ולא הכריע. ועוד יתבאר זה בסי' רצ"ח. ומאחר שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת וכפי עדותו של הרמב"ם גם הרי"ף והר"י הלוי ז"ל מסכימים כן אין לזוז מדבריהם: (ב"ה) ומיהו מ"ש הרא"ש אם אמר פירות סתם ולא הודה בשוה פרוטה אין בהודאתו וכו' אינו מוכרע בדברי הרמב"ם:

סעיף יז

לא עירב הפירות עם פירותיו והן חסרין והולכין אם חסרו יותר מכדי חסרונן שראוים להתחסר לשנה לכ"ע מוכרן לא חסרו אלא כדי חסרונן שראויים להתחסר ועדיין לא נשלם השנה לדעת רב אלפס לא ימכרם וכ"כ הרמב"ם וא"א ז"ל כתב כיון שחסרו כדי חסרונם לשנה קודם שנשלם השנה יכול למכרם בפרק המפקיד (בבא מציעא לח.) תנן המפקיד פירות אצל חבירו אפילו הן אבודין ה"ז לא יגע בהן רשב"ג אומר ימכור בב"ד מפני השבת אבידה לבעלים ובגמרא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מחלוקת בכדי חסרונן אבל ביתר מכדי חסרונן דברי הכל מוכרן בבית דין איתמר רבה בר יעקב אמר רבי יוחנן הלכה כרשב"ג ורבא אמר רב נחמן הלכה כחכמים וכתב הרי"ף ז"ל והלכתא כדפסק רב נחמן דבתראה הוא וכ"פ הרמב"ם בפרק ז' מה' שאלה והרא"ש זה כתב תמיהא לי על פסק רב אלפס דלא קיימא לן הלכה כבתראי אלא מאביי ורבא ואילך אבל בדורות שלפניהם אין הלכה כתלמיד במקום הרב ואי משום דרבא בתראה הוא לאו משמא דנפשיה קאמר ואי משום דהלכה כרב נחמן בדיני היינו דוקא כנגד בני דורו ולא כנגד רבותיו ועוד דקיי"ל נמי הלכה כשמואל בדיני ואיהו פסיק כרשב"ג ולכאורה נראה דהלכה כר"י ושמואל עכ"ל. ואיני יודע למה דחה טענת דרבא בתראה הוא משום דלאו משמיה דנפשיה קאמר דמ"מ כיון דמשמע דהכי ס"ל נקטינן כוותיה. וכתב ה"ה בפ"ז מהלכות שאלה בשם הרמב"ן פי' כדי חסרונם שחסר בפעם אחת או בחצי שנה

כדי חסרון שמחסרין שאר פירות בכל השנה ואם אי אתה אומר כן היאך אמר רשב"ג מוכרן בב"ד ע"כ ואיפשר שאף זה דעת רבינו וביאור דבריו בשחסרו בזמן מועט חסרון הראוי להם בשנה עכ"ל וכך הם דברי רבינו: וכתב ה"ה בפ"ז מה' שאלה דע שדברים אלו כשאין בעל הפקדון בעיר אבל אם היה בעיר יודיענו ויעשה בהם מה שלבו חפץ וכ"כ בספר המקח ופשוט הוא וכן מתבאר בדברי הרמב"ם שם: : כתב המרדכי הלכה כרב נחמן ופסק ראבי"ה דאם נתייקרו משלם כשעת התביעה כר"ע דסוף פירקון ומיהו האלפסי פסק לקמן כב"ה:

סעיף יח

הופקד אתו יין והחמיץ דבש והדביש וירא שמא יפסיד גם הכלי ברייתא שם המפקיד פירות אצל חבירו והרקיבו יין והחמיץ שמן והבאיש דבש ה"ז לא יגע בהם דר"מ וחכמים אומרים עושה להם תחנה ומכרן בב"ד שמן והבאיש דבש והדביש למאי חזי שמן חזי לגלדאי דבש לכתושא דגמלא וחכמים אומרים עושה להם תקנה וכו' מאי תקנתא עביד להו א"ר אשי לקנקניה ופרש"י לקנקניה הכלי שהיה בתוכו יתקלקל אם ישהה בתוכו וכתב הרא"ש וז"ל כתב הרי"ף שי"א דחכמים דברייתא סברי כרב שמעון בן גמליאל דמתניתין וא"כ לית הלכתא כוותייהו ולא מסתבר דלא שייכא פלוגתא דחכמים ור"מ אפלוגתא דרשב"ג ורבנן דמתני' דבמתני' פליגי בכדי חסרונן ובברייתא פליגי בקנקנים וסברי חכמים דחששו להפסד הקנקנים אבל בכדי חסרונן סברי שפיר כרבנן דלא חששו להפסד מועט כזה כיון דכל הפירות ראויים להתחסר בשיעור זה ולא קיימא אפירות והרקיבו דאוקימנא להו בכדי חסרונן אלא אהפסד קנקנים בלחוד הוא דקיימא ומסתבר לי כי"א דרבנן קיימי אכולה מילתא דר"מ גם אפירות והרקיבו עכ"ל ואעפ"כ לא כתב רבי' שהרא"ש חולק בדין זה דיין והחמיץ דבש והדביש משום דהרא"ש סבר דהלכה כרשב"ג דמתני' כמו שנתבאר בסמוך וא"כ גם לדעתו ז"ל הלכה כחכמים דברייתא:

סעיף יט

הופקד אתו חמץ והגיע זמן הפסח לא ימכור עד שעה חמישית מעשה בפרק אור לארבעה עשר (פסחים יג.) וכתבו הרי"ף בפרק המפקיד ואמרינן התם דאע"פ שנקבוה עכברים לדסקיא שהחמץ בתוכה והיה חמץ מבצבץ ויוצא לא הרשו למפקיד למכרו עד שהגיעה שעה חמישית ערב הפסח:

סעיף כ

ומ"ש בשם הרמב"ם דה"ה בשאר הפקדונות שלא יגע בהן אף ע"פ שיודע בודאי שיוזלו וכו' בפ"ז מהלכות שאלה וכתב הרב המגיד זה למד מזו דפרק כל שעה וכ"ש הוא שהרי בחמץ ההפסד ברור:

סעיף כא

כל נפקד שמוכר פקדון לא ימכרנו כ"א ע"פ ב"ד בברייתא שכתבתי בסמוך וחכמים אומרים עושה להם תקנה ומוכרן בב"ד ומסיים בה וכשהוא מוכרן מוכרן לאחרים ואינו מוכרן לעצמו ולא ידעתי למה השמיטו רבינו והרמב"ם כתבו בפ"ז מה' שאלה וז"ל כך המוכר פקדון ע"פ ב"ד ה"ז מוכר לאחרים ואינו מוכר לעצמו מפני החשד והדמים יהיו מונחים אצלו ויש לו להשתמש בהן לפיכך הרי הוא עליהן ש"ש אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן וכתב ה"ה והדמים יהיו מונחים וכו' לפיכך הרי הוא עליהם ש"ש לא נתבאר זה בגמרא אבל רבינו דימה למעות צרורים אצל חנוני או מותרים אצל בעל הבית שיכול להשתמש בהן והוא ש"ש אע"פ שלא נשתמש עכ"ל:

סעיף כב

הפקידו אצלו ספרים גוללן כל ל' יום וכשהוא גוללן לצורך ספר יש לו רשות לקרות בהן בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כט:) תניא המפקיד ס"ת אצל חבירו גוללו כל י"ב חודש פותחו וקורא בו מאי קאמר ה"ק אם כשהוא גוללו פותחו וקורא בו מותר אם בשבילו פותחו אסור סומכוס אומר בחדש כ' יום בישן י"ב חודש ראב"י אומר אחד זה ואחד זה ל' יום ומשמע לרבינו דהלכה כראב"י דמשנתו קב ונקי והרמב"ם בפ"ז מהלכות שאלה פסק כת"ק וכן דעת הרי"ף והרא"ש שלא כתבו אלא דברי ת"ק לבד:ומ"ש ואם פתח וקרא בו לצורך עצמו ה"ז שולח יד בפקדון כלומר ונתחייב באונסיו כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר: כתב המרדכי המפקיד ספר תורה אצל חבירו גוללו כל י"ב חדש ולא יקרא בו לכתחלה פירש רב יהודאי גאון כשם שאסור לקנות בו כך אסור להעתיק ממנו אפי' אות אחת שלא ברשות וה"מ בבור וע"ה אבל חבר ות"ח מותר לקרות בו ומותר להעתיק ממנו ואפילו לכתחלה והוא שאין לו כיוצא בו לפי שכשהפקידו אצלו יודע היה שילמוד בו ואדעתא דהכי הפקיד אצלו כמו מפקיד מעות כשהם מותרים דישתמש בהם ושמא הטעם משום דאיתא במדרש משלי על לא יבוזו לגנב כי יגנוב שאין לבזות מי שגונב ד"ת ומעתיקן עד כאן לשונו :

סעיף כג

הופקד אצלו כסות מנערה אחד לל' יום ובדיני אבידה כתבתי כיצד ניעור הכסות וגלילת הספרים בסימן רס"ז במה דברים אמורים שאין המפקיד עמו במדינה וכו' על ניעור כסות וגלילת ספרים דמציאה תניא (שם) כדרך שאמרו באבידה כך אמרו בפקדון פקדון מאי עבידתיה גביה אמר רב ששת בפקדון שהלכו בעליו למ"ה:

סימן רצג

סעיף א

אין המפקיד יכול לתבוע פקדונו אלא במקום שהפקידו לשם וכו' בפרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיח.) תניא מלוה ניתנה ליתבע בכל מקום אבידה ופקדון לא נתנו ליתבע אלא במקומו:

סעיף ב

ומ"ש אבל בכל מקום שירצה הנפקד ויתן למפקיד צריך לקבלו כ"כ הרמב"ם בפ' ז' מהלכות שאלה וכתב הרב המגיד דיליף לה מדאמרינן אבידה ופקדון לא ניתנו ליתבע אלא במקומן דמשמע דלא ניתנו ליתבע הא אם רצה להחזיר מחזיר בע"כ של מפקיד שלא אמרו לא יחזיר אלא במדבר ופשוט הוא וכן כתבו התוספות והרא"ש בפרק מי שאחזו דלענין פקדון פשיטא דהוי חזרה בע"כ דתנן בהגוזל בתרא שאם הפקיד אצלו בישוב לא יחזיר לו במדבר הא בישוב מחזיר לו אפילו בע"כ: וכתב ה"ה ונ"ל שאם הפקיד אצלו לזמן ידוע שאינו יכול להכריחו לקבלו ממנו תוך הזמן שיכול לומר קבלת עליך שמירת זה הזמן הקצוב :

סעיף ג

ומ"ש בד"א בישוב אבל אם הפקיד בישוב ובא להחזיר לו במדבר יכול לומר לו איני מקבלו כאן וכו' משנה בפרק הגוזל בתרא (שם) הגוזל את חבירו או שלוה ממנו או שהפקיד לו בישוב לא יחזיר לו במדבר:ומ"ש יכול לומר איני מקבלו כאן אם לא תקבל עליך אחריות כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' שאלה וז"ל הפקיד אצלו בישוב והביא פקדונו במדבר אינו מקבלו ממנו אלא יאמר לו הרי הוא באחריותך עד שתחזירנו לי בישוב כדרך שהפקדתי אצלך בישוב:ומ"ש ואם כשהפקידו אצלו א"ל אני רוצה לצאת במדבר והשיב הנפקד גם אני רוצה לילך במדבר הוי כאילו פירש לו על מנת שאחזירנו לך במדבר ויכול להחזיר לו במדבר שם במשנה על מנת לצאת במדבר יחזיר לו במדבר ובגמרא פשיטא לא צריכא דא"ל ליהוי האי פקדון גבך דאנא למדבר נפיקנא וא"ל איהו אנא למדבר נמי בעינא למיפק אי בעית לאהדרינהו לך התם מהדרנא לך ופרש"י אי בעית להדורי ניהלך התם מהדרנא לך. ואשמועינן תנא דאע"ג דלאו תנאי גמור הוא דהא אי בעית קאמר אפ"ה כיון דידע דאיהו נמי למדבר נפיק ע"כ יקבלם. והרא"ש דילג ולא כתב לא אי בעינא ולא אי בעית וכך הם דברי רבי' והרי"ף והרמב"ם השמיטו כל זה ונראה שהטעם משום דמשמע להו דמילתא דפשיטא היא כיון דא"ל נפקד דאיהו נמי בעי למיפק למדבר דיחזיר לו במדבר:

סעיף ד

כתב הרמב"ם המפקיד אצל חבירו והלך המפקיד למד"ה והנפקד רוצה לפרש מן היבשה לים או לצאת לשיירא יש מי שהורה שאם בא השומר והביא הפקדון בבית דין נפטר מאחריות שמירתו ויש טעם בדבריהם וכו' בפ"ז מה' שאלה ועיין במ"ש בסי' ע"ד:

סעיף ה

שלח לו פקדונו ע"י אחר בין שאומר לו הולך לו או תן לו פקדונו באחריותו וכו' כפיכך אם בא לחזור וליטול מיד השליח רשאי בד"א שלא הוחזק הנפקד כפרן וכו' בספ"ק דגיטין (דף יד) תניא הולך מנה לפלוני פקדון שיש לו בידי תן מנה לפלוני פקדון שיש לו בידי חייב באחריותו ואם בא לחזור אינו חוזר פקדון לימא ליה משלח אין רצונו של מפקיד שיהא פקדונו ביד אחר א"ר זירא בשהוחזק משלח זה כפרן דאנן סהדי דניחא ליה לבעליו שיצא מתחת ידו וכתב הר"ן והה"נ דאפי' לא הוחזק כפרן אלא שהיה רגיל בעל הפקדון להפקיד לזה שהופקד אצלו עתה באחרונה וכך נמי אי שדר ליה פלניא גברא מהימנא הוא אף על גב דלא פטריה אינו יכול לחזור בו וחייב באחריותו:

סימן רצד

סעיף א

תבעו הפקדון וכפר בו מיד נעשה עליו גזלן וכו' בפ' הגוזל (בבא קמא קה:) ובפ"ק דמציעא (ה:) אמר רב אידי בר אבין אמר רב חסדא הכופר במלוה כשר לעדות בפקדון פסול לעדות:ומ"ש בד"א שיש עדים שבשעה שכפר בו היה ברשותו אבל אם אין עדים לא וכו' הכי אוקימנא בפ"ק דמציעא (שם):

סעיף ב

ומ"ש לא כפר בו אלא טען נגנב או נאבד אם אמר שאירע הדבר במקום שעדים מצויים יביא עדים לדבריו ויפטר ואם לאו צריך לשלם בס"פ האומנים (בבא מציעא פג.) תניא איסי בן יהודה אומר אין רואה שבועת ה' תהיה בין שניהם הא יש רואה יביא ראיה ויפטר כלומר ואם לא יביא ראיה חייב ומסיק התם בגמרא הלכתא כוותיה:ומ"ש בשם הרמ"ה דוקא מילתא דשלטא ביה עינא וכו' אבל מילתא כל דהו דלא שלטא ביה עינא וכו' אע"ג דרבים מצויים שם משתבע ומפטר דברים של טעם הם:ומ"ש כההוא עובדא דההוא גברא דהוה מעביר חביתא בשוקא ואיתבר וכו' הוא בס"פ האומנים שם:

סעיף ג

ומה שאמר עוד מי מי שטען טענת אונס בפקדון ומביא עדים שנאנס בידו החפץ ששואל המפקיד כגון ששואל גלימא וטוען שנאנס ומביא עדים שראו שנאנס לו גלימא אע"ג דלא ידעי גלימא דמפקיד הוא פטור וכו' דברים נכונים הם:

סעיף ד

ואם אין עדים מצויים ישבע שהוא כדבריו ויכלול בשבועתו שלא פשע בשמירתו וכו' ואירעו זה שטוען ושלא שלח בו יד וכו' בפרק הגוזל עצים (בבא קמא קז:) ובפ"ק דמציעא (ו:) אמר רב ששת ג' שבועות משביעין אותו שבועה שלא פשעתי בה שבועה שלא שלחתי בה יד שבועה שאינה ברשותו. ופרש"י שלשה שבועות משביעין. את ש"ח האומר נגנבה: שבועה שלא פשעתי בשמירתו כשנגנבה דאי פשע בה חייב דכתיב על כל דבר פשע: שבועה שלא שלחתי בה יד. ליהנות בה קודם לכן דאם שלח בה קמה ליה ברשותיה דנעשה גזלן עליה ומיחייב באונסין וכ"ש בגנבה ואבידה. ובפ"ק דמציעא כתב שלא שלחתי בה יד לעשות מלאכתי דאי שלח בה יד הוי גזלן עליה ומיחייב באונסין ואפי' נאנסה ברשותיה היא קיימא ודידיה היא וכתבו התוספות פרש"י דאם שלח בה יד אפ' נאנסה חייב ואף ע"פ דמשהחזירה פטור כדקתני בהמפקיד מ"מ שמא נאנסה קודם שהחזירה אבל קשה משילהי האומנים דקאמר ונשבר או נשבה אין רואה הא יש רואה יביא ראיה ויפטר והא שמא שלח בה יד וי"ל שיפטר משבועה שנאנסה אך ישבע שלא שלח בה יד א"נ שלא שלחתי בה יד אינו נשבע אלא ע"י גלגול שבועה שלא פשעתי בה וכשיש ראיה שנאנס פטור לגמרי ורבינו תם מפרש אפי' ע"י גלגול לא ישבע היכא שהיא מתה בפנינו דאין מגלגלין אלא בדבר הדומה דלמה י"ל ששלח בה יד דדוקא בשותפים שחלקו וכו' מגלגלין משום דמורי היתירא ושבועה שלא שלחתי בה יד מפר"ת שלא אכלה שאינו בכלל שלא פשע בה ושאינה ברשותו עכ"ל:

סעיף ה

ומה שאמר ופר"י דוקא שאין עדים שנגנבה או נאנסה וכו' אבל אם יש עדים שנגנבה או נאנסה אינו נשבע כלל נתבאר בדברי התוס' שכתבתי בסמוך וז"ל הרא"ש בפ' המפקיד גבי שומר שמסר לשומר מתוך דברי רב אלפס שכתב דהיכא דאיכא עדים דנטרה שומר בתרא כי אורחיה ונאנס משמע דלא מסתייה אי איכא עדים שנאנס אלא צריך גם להביא עדים דנטריה כי אורחיה ולא פשע בה ולא שלח יד ולפום מאי דאיכא דבעי למימר דעיקר שבועת שומרים היא לש"ת שנגנבה ולש"ש שמתה כדרכה ולשואל שמתה מחמת מלאכה ואינך שבועות כולהו אתו מחמת מלאכה מצינו למימר אי איכא עדים שנאנסה אין כאן עוד שבועה עכ"ל. כתב רבינו ירוחם ובמקום שאין שם עדים נשבע שלא נשברה בפשיעה ולא משביעין ליה שנשברה שלא בכוונה : מה שאמר בשם הירושלמי בפרק הנזכר כתב הרא"ש ירושלמי אימתי שומר חנם חייב שבועה בזמן דליכא עדים אבל אי איכא עדים דלא פשע פטור אף מן השבועה אבל אי איכא עדים דלא פשע כלומר שנגנבה או נאבדה בלא פשיעתו פטור אף מן השבועה דלא שלח בה יד דאחזוקי אינשי

ברשיעי לשלוח יד בממון חבריהם לא מחזיקינן ומשמע אם יש עדים שנגנבה או נאבדה בלא פשיעתו פטור אף מן השבועה אבל אם אין עדים רק שנגנבה או נאבדה צריך לישבע שלא פשע בה ואגב אותה שבועה נשבע נמי שלא שלח בה יד עכ"ל והרמב"ם כתב בפ"ד מהל' שאלה המפקיד אצל חבירו בחנם ונגנב או אבד ה"ז נשבע ונפטר שנאמר וגונב מבית האיש וכו' ונקרב ב"ה אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ומגלגלין עליו בתוך השבועה שלא פשע אלא שמר כדרך השומרים ולא שלח בו יד ואח"כ נגנב שאם נגנב אחר ששלח יד בפקדון חייב באחריותו וכתב ה"ה ומגלגלין עליו בתוך השבועה וכו' בהגוזל ובשבועות ג' שבועות משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו ועיקר השבועה המפורשת בתורה י"ל שהיא שנגנב ופירוש הכתוב ונקרב ב"ה לישבע שכן הוא שנגנב כמו שהוא טוען וזהו בשלא שלח בו יד שאם שלח בו יד אין שבועה פוטרתו שחייב הוא באונסין זה דעת רבינו וכ"פ (הרמב"ם) [הרמב"ן] ושאר השבועות מדין גלגול כמ"ש רבינו מגלגלין עכ"ל. ובפ"ו מהלכות שאלה כתב ש"ח שהביא ראיה שלא פשע בה פטור משבועה ואין אומרים שמא שלח בה יד קודם שנאבד וכתב ה"ה אחר שנתבאר בפ"ד שעיקר השבועה הוא שנגנב וזה הביא ראיה שנגנב שלא בפשיעה ופטור מן השבועה בדין הוא שיפטר אף משבועת שליחות יד וזה נראה ממה שאמרו בפרק האומנין הא יש רואה יביא ראיה ופירוש יביא ראיה שלא פשע ונפטר בכך עכ"ל:

סעיף ו

התנה הנפקד שיהא פטור מן השבועה כל תנאי שבממון קיים משנה בס"פ הפועלים (שם) [צד.]:

סעיף ז

ח ואם אחר שנשבע בב"ד נמצא שקרן אלא הוא בידו שיש לו כל דין גנב שמשלם כפל ואם טבח ומכר משלם ד' וה' אף ע"פ שלא שלח בו יד תחלה וכן אם שלח בו יד תחלה ואחר כך טען שנגנב ונשבע בבית דין ונמצא שקרן יש לו כל דין גנב בר"פ מרובה (בבא קמא סג:) א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הטוען טענת גנב בפקדון משלם תשלומי כפל טבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' ומייתי לה התם מקראי ובפרק הגוזל עצים (בבא קמא קז:) אמר רבי חייא בר יוסף הטוען טענת גנב בפקדון אינו חייב כפל עד שישלח בו יד אמר רבי חייא בר אבא הכי אמר רבי יוחנן בעומדת על אבוסה שנו אמר ליה רבי זירא לרבי חייא בר אבא דוקא בעומדת על אבוסה קאמר אבל שלח בה יד קנה ושבועה לא מהני ביה כלום או דילמא אפי' עומדת קאמר אמר ליה זו לא שמעתי כיוצא בה שמעתי דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן הטוען טענת אבוד ונשבע וחזר וטען טענת גנב ונשבע ובאו עדים פטור מ"ט לאו משום דקנה בשבועה ראשונה אמר ליה לא הואיל

ויצא ידי בעלים בשבועה ראשונה אמר רב ששת הטוען טענת גנב בפקדון כיון ששלח בו יד פטור וכתב הרא"ש ולית הלכתא כרבי חייא בר יוסף ולא כרב ששת אלא כי הא דאמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן בעומדת על אבוסה ואף בעומדת על אבוסה קאמר מדאמר ר"י טען טענת אבוד ונשבע וחזר וטען טענת גנב ונשבע ואח"כ באו עדים פטור שכבר יצאה מידי בעלים בשבועה ראשונה ומדלא קאמר שכבר קנאה בשבועה אלמא לא מהניא שבועה למפטר ולא שליחות יד עכ"ל אבל הרמב"ם פסק כרב ששת שכתב בפ"ה מהל' גניבה הטוען שנגנב מביתו הפקדון אם נשבע ואח"כ באו עדים ששקר טען ושהפקדון הזה אצלו ה"ז משלם תשלומי כפל שהרי הוא עצמו הגנב ואם טבח ומכר אחר שנשבע משלם תשלומי ד' וה' בד"א שנשבע קודם שישלח בפקדון יד אבל אם שלח בו יד וטען טענת גנב ונשבע ובאו עדים פטור מן הכפל שכיון ששלח יד נתחייב בו וקנהו והראב"ד השיג עליו וכתב הא דלאו כהלכתא היא דהא ר"י פליג עליה בהדיא וה"ה הליץ בעד הרמב"ם:

סעיף ט

ומ"ש אבל כל זמן שלא נשבע אף על פי שכפר בבית דין אין לו דין גנב משנה בפרק הגוזל עצים (בבא קמא קח:) ומייתי לה בר"פ מרובה (בבא קמא סג:) ויליף לה מקרא:

סעיף י

יא ומ"ש היה אמת שנגנב ונמצא הגנב אח"כ משלם כפל ד' וה' לבעלים זה מבואר בכתוב:ומ"ש נגנב באונס כגון בלסטים מזויין ונמצא אחד שומר חנם ואחד שומר שכר צריך לשלם לבעלים ויעמוד הוא עם הגנב לדין ליפרע ממנו וכו' ואם נשבע קודם שהוכר הגנב אם שומר חנם הוא עומד בשבועה וכו' ואם ש"ש הוא צריך לפרוע לבעלים ויעמיד הוא הגנב לדין בפ' הגוזל עצים (שם) איתמר נגנבה באונס והוכר הגנב אמר אביי אם שומר חנם הוא רצה עושה עמו דין רצה נשבע אם ש"ש הוא עושה עמו דין ואינו נשבע רבא אמר אחד זה ואחד זה עושה עמו דין ואינו נשבע לימא פליגא דרב הונא בר אבין דשלח נגנבה באונס והוכר הגנב אם שומר חנם הוא רצה עושה עמו דין רצה נשבע ואם שומר שכר הוא עושה עמו דין ואינו נשבע אמר לך רבא הב"ע כגון שקדם ונשבע והא רצה עושה עמו דין רצה נשבע קאמר ה"ק רצה עומד בשבועתו רצה עושה עמו דין וידוע דהלכה כרבא וכן פסקו הפוסקים. ופירש רש"י נגנבה באונס. בלסטים מזויין דשומר שכר פטור בו: ואח"כ הוכר הגנב ויכול לכופו ולהוציא מידו: עושה עמו דין. משלם לבעלים והוא יפרע מן הגנב. וכתב ה"ה בסוף הלכות שאלה שהמפרשים הקשו עליו דודאי אינו מן הדין שיתחייבו לשלם האונסין אע"פ שהוכר הגנב אלא כך פירושו שהם חייבים לטרוח לדון עם הגנב משום דלפעמים הגנב אלים וקשה ואין הבעלים רוצים

לטרוח לדון עמו וזה דעת רבינו עכ"ל ואיני יודע מאין הכריע דעת הרמב"ם שהרי דבריו כדברי הגמרא ממש וכל פירוש שיפורש בגמרא יתפרש ג"כ בדבריו:

סימן רצה

סעיף א

טען הנפקד שנגנב הפקדון או נאבד ולא רצה לישבע אלא רוצה לשלם משביעין אותו שאינו ברשותו דחיישינן שמא נתן בו עיניו מימרא דרב הונא בריש פרק המפקיד (בבא מציעא לד:) וכתב הרמב"ם בפרק ו' מהלכות שאלה דשבועה זו היא בנקיטת חפץ ונראה שלמד כן משום דהתם בריש פרק המפקיד מתיב לרב הונא ממתניתין דהמלוה על המשכון כו' משמע דסבר תלמודא דשבועה זו דקאמר רב הונא שבועת המשנה היא דאי לאו הכי מאי מותיב ליה וכיון דשבועת המשנה היא הרי היא בנק"ח כשאר שבועת המשנה:

סעיף ב

ומ"ש וה"ה לכל השומרים כגון שטען הש"ש שנאנסה והשואל שמתה מחמת מלאכה ורוצים לשלם משביעין אותו שאינו ברשותו כן כת' הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות שאלה וכן משמע בגמ' דמותיב לרב הונא ממתניתין דהמלוה על המשכון דשומר שכר הוא שם מתיב לרב הונא מדתנן סלע הלויתני עליו וב' היה שוה וכו' ואם איתא לדרב הונא מגו דמשתבע מלוה שאינה ברשותו לישתבע נמי אגלגול שבועה כמה היה שוה ואוקמא במאמינו. מצאתי כתוב ישבע שלש שבועות שלא פשע וכו' שלא שלח בה יד ושבועת פשיעה יבררו לו הדיינים המשביעים אותו ששמרה כדינו לפי מה שהוא שומר ושלא יהא תחלתו בפשיעה וסופו באונס גם יודיעוהו דין שליחות יד דחייב אפי' באונסין עכ"ל: ומה שכתב שהרמב"ם חילק בדבר וכתב שאם הפקדון דבר שכל מינו שוה ומצוי בשוק לקנותו וכו' ה"ז משלם ואינו נשבע בפ"ו מהלכות שאלה וכתב ה"ה החילוק הזה שכתב רבינו אף על פי שלא נתבאר בגמרא נראה נכון דודאי כל זמן שהדבר מינו שוה למה יחשד הלה שיתן דמיו ויקח הדבר שלא ברשות בעליו:

סעיף ג

טען שנגנב אבל אמר אני רוצה לשלם או אפילו אמר פשעתי והריני משלם ושילם ואח"כ נמצא הגנב משלם הכפל לנפקד ריש פרק המפקיד (בבא מציעא לג:) תנן המפקיד אצל חבירו בהמה או כלים ונגנבו או שאבדו שילם ולא רצה לישבע נמצא הגנב משלם תשלומי כפל טבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' למי הוא משלם למי שהפקדון אצלו ובגמרא (לד.) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן לא שילם שילם ממש אלא כיון שאמר הריני משלם אע"פ שלא שילם ות"כ:ומ"ש או אפי' אמר פשעתי וכו' שם אמר רב פפא שומר

חנם כיון שאמר פשעתי מקני ליה כפילא דאי בעי פטר נפשיה בגניבה שומר שכר כיון שאמר נגנבה מקני ליה כפילא דאי בעי פטר נפשיה בשבורה ומתה שואל שאמר הריני משלם לא מקני ליה כפילא במאי הוה ליה למיפטר נפשיה במתה מחמת מלאכה מתה מחמת מלאכה לא שכיחא איכא דאמרי אמר רב פפא שואל נמי כיון שאמר הריני משלם מקני ליה כפילא דאי בעי פטר נפשיה במתה מחמת מלאכה אמר ליה רב זביד הכי אמר אביי שואל עד שישלם מ"ט הואיל וכל הנאה שלו בדיבורא לא מקני ליה כפילא וכתבו הרי"ף והרא"ש דליתא לדר"פ בשואל אלא כרב זביד קיי"ל דת"כ וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות שאלה והשתא איכא למידק בדברי רבינו שכתב או אפילו אמר פשעתי והריני משלם ושילם דהא לא מצריכינן שילם אלא בשואל אבל בש"ח כיון שאמר פשעתי אע"פ שלא שילם מקני ליה כפילא ואפי' לומר הריני משלם משמע דלא בעינן דכיון שאמר פשעתי הוי כאומר הריני משלם וכן יש לדקדק עליו במה שכתב לקמן בסמוך במה דברים אמורים שקונה הכפל כששילם או נשבע שאינו ברשותו אבל לא שילם ולא נשבע אף על פי שאמר הריני רוצה לשלם אינו זוכה בכפל שהרי כבר נתבאר דלא שילם שילם ממש אלא כיון שאמר הריני משלם אף על פי שלא שילם מקני ליה כפילא ולא אמרו דלא מקני ליה כפילא אלא אם כן שילם אלא בשואל דוקא וכן יש לדקדק עליו במה שכתב או נשבע שאינה ברשותו דשבועה זה מה עניינה להקנות כפל וי"ל דנמשך אחר דברי הרא"ש שכתב וז"ל אמר רב הונא משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו כך היא גירסת הספרים ורב אלפס כתב אמר רב הונא אמר הריני משלם משביעין אותו וכו' ולא אתא למעוטי בהאי לישנא שאם שילם דתו לא משביעין ליה דהא מילתא בלא טעמא הוא אלא אדרבי יוחנן קאי דאמר שאם אמר הריני משלם דמקני ליה כפילא ואתא לאשמועינן דלא מקני כפילא עד שישבע שאינה ברשותו דכל זמן שלא נשבע או שילם לא סמכה דעתיה שיהא כדבריו אלא אימור עיניו נתן בה וקודם שישבע או ישלם יחזור בו הילכך אכתי לא מקני ליה כפילא עכ"ל נמצא לפי זה דהא דאמרינן כיון שאמר הריני משלם אע"פ שלא שילם מקני ליה כפילא היינו דווקא בשנשבע שאינה ברשותו אבל אם לא נשבע אפי' ש"ח לא מקני ליה כפילא אא"כ שילם ממש ולפי זה הדברים מבוארים שמ"ש רבינו בתחלה ושילם קאי בין לטוען פשעתי בין לטוען נגנב ומכל מקום אין דברי הרא"ש מחוורים בעיני לחדש דבר כזה מדעתינו בשביל דקדוק לשון דאי הוה דינא הכי ודאי לא הוה שתיק תלמודא מלאשמועינן חידוש גדול כזה והא דנקט רב אלפס אמר הריני משלם לאו להכי נתכוין אלא דמימרא דרב הונא מרחקא בגמ' טובא ממתניתין ומשמע דמילתא באפי נפשיה היא להכי כתב אמר הריני משלם לומר דאמתניתין קאי

והרי הרמב"ם שהיה תלמיד תלמידו של הרי"ף לא הזכיר דבר זה אלא א סתם וכתב כיון שאמר הריני משלם מקני ליה כפילא ועיין בנ"י בשם הרשב"א: ומה שכתב לא שנא אם היתה עומדת ברשותו בשעה שנגנבה לא שנא לא היתה ברשותו ודוקא בכפל זכה הנפקד וכו' אבל בגיזות וולדות לא וכו' שם אמתני' דשילם ולא רצה לישבע נמצא הגנב משלם תשלומי כפל (לג:) מתקיף לה רמי בר חמא והא אין אדם מקנה דשלב"ל אמר רבא נעשה כאומר לו לכשתגנב ותשלמני הרי פרתי קנויה לך מעכשיו מתקיף לה רבי זירא א"ה אפי' גיזותיה וולדותיה אלמה תניא חוץ מגיזותיה וולדותיה אלא אמר רבי זירא נעשה כאומר לו חוץ מגיזותיה וולדותיה ומאי פסקא סתמא דמילתא שבחא דאתא מעלמא עביד אינש דמקני שבחא דמגופא לא עביד אינש דמקני איכא דאמרי אמר רבא נעשה כאומר לו לכשתגנב ותרצה ותשלמני סמוך לגניבותה קנויה לך מאי בינייהו איכא בינייהו קושיא דרבי זירא א"נ דקיימא באגם ופרש"י נעשה כאומר לו. בשעה שמסרה לו דקים להו לרבנן דניחא לה לבעלים שיהא בטוח בקרן ע"מ שיהא ספק כפל העתיד לבוא של שומר והרי הוא כמוסרה לו ע"מ כן שאם תגנב וישלם לו קרן שחהא הפרה קנויה לו משעה שמסרה נמצא למפרע כשגנב הגנב של שומר היתה דהפרה כבר היא בעולם נעשה כאומר לו בשעה שמסרה לו לכשתגנב ותרצה ותשלמני אם תשלם לי הקרן סמוך לגניבתה קנויה לך שעה אחת לפני גניבה תהא הפרה קנויה לך והרי כבר היא בעולם אי נמי דהוה קיימא באגם כשגנבה גנב ללישנא בתרא לא קני כפילא דהא סמוך לגניבתה לא היתה בחצרו שתהא חצרו קונה לו וכתב הרא"ש למי משלם למי שהפקדון אצלו והיינו טעמא דאזלינן בתר אומדן דעתא כשמתרצה לשלם הקרן והוא יהיה יכול להפטר ממנו בשבועה דעתו להקנות לו גוף הפרה מעכשיו חוץ מגיזותיה וולדותיה דשבחא דאתי מעלמא מקני ליה שבחא דאתי מגופיה לא מקני ליה דהכי אמדינן דעתיה והיינו כלישנא קמא דרבא דהוא עיקר דמתניתין סתמא קתני בין בעומדת באגם בין ברשותו ועוד דברייתא חוץ מגיזותיה וולדותיה מוכח כלישנא קמא עכ"כ וכן נראה דעת הרי"ף שכתב המשנה סתם ולא חילק בין קיימא באגם לקיימא ברשותיה ומכל מקום יש לתמוה עליו למה לא כתב חוץ מגיזותיה וולדותיה ואפשר שלא הוצרך משום דמפשטה משמע הכי דקתני נמצא הגנב משלם תשלומי כפל טבח ומכר משנם תשלומי ד' וה למי הוא משלם למי שהפקדון אצלו משמע דדוקא כפנ וד' וה' משלם לו ולא גיזות וולדות והרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות שאלה חזרה הבהמה עצמה חוזרת לבעליה היא וגיזותיה וולדותיה שאין זה השומר קונה שבח הבא מגופה אלא שבח הבא מאליו וכבר ביארנו שאין הגנב מחזיר גיזות וולדות אלא לפני יאוש

וכתבו תלמידי הרשב"א בפרק המפקיד שיש להביא ראיה נדק זה שכתב הרמב"ם אם חזרה הבהמה עצמה חוזרת לבעלים יש להביא ראיה מדאמרינן בהגוזל קמא גבי תבעו הבעלים לגנב אחר ששילם השומר והודה הגנב או דילמא מצו אמרי ליה כי היכי דאת עבדת לן מילתא וכו' טרחינן בתר גנבא ושקלינן אנן דידן ושקלת חת דידך מדחמרינן שקלינן אנן דידן ש"מ דהכי דינא דכל היכא שהבהמה חוזרת שקלי לה עכ"ל. והרב המגיד כתב מתוך דברי רבינו נראה שאפי' גיזות וולדות שנטענה בבית גנב הם לבעלים קודם יאוש ואין נראה כן דעת שאר מפרשים אלא לנפקד הם ולא אמרו גיזות וולדות שהם לבעלים אלא אותם שנטענה בהם משעת פקדון עד שעת גניבה והאריך לבאר הסוגיא לדעת הרמב"ם ז"ל:ומ"ש רבינו ואם הוקר וכו' שבח דאתי מעלמא הוא והוא של נפקד וכן מ"ש ואפי' שילם אם לא שילם מעצמו וכו' אינו זוכה בכפל ולא במה שהוקר וכו' ואם גבו מהשומר קרקע או כלים מחזירים לו קרקע או כלים שלו בפרק המפקיד (בבא מציעא לה:) ההוא גברא דאפקיד כיפי גבי חבריה א"ל הב לי כיפי א"ל לא ידענא היכא אותבינהו אתא לקמיה דרב נחמן א"ל כל לא ידענא פשיעותא הוא זיל שלים לא שלים אזיל רב נחמן אגביה לאפדניה מיניה לסוף אישתכח כיפי ואייקור אמר רב נחמן הדרי כיפי למרייהו והדרא אפדנא למרא אמר רבא הוה יתיבנא קמיה דרב נחמן ואמרי ליה שילם ולא רצה לישבע ולא אהדר לי ושפיר עביד דלא תהדר לי מ"ט התם לא אטרחיה לבי דינא הכא אטרחיה לבי דינא וכ' הרא"ש וא"ל שילם ולא רצה לישבע ומקני ליה כפילא וה"ה נמי שבחא דאייקור דשבחא דעלמא הוי שתלוי בשער השוק ואינו יוצא מגוף החפץ התם לא אטרחיה לבית דין בתשלומין שהרי שילם מעצמו הכא אטרחיה לבית דין הילכך לא מקני ליה שבחא ודברים אלו כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות שאלה וז"ל כל הקונה הכפל קונה השבח הבא מאליו כיצד הפקיד ד' סאין אצל חבירו והרי הן שוין סלע ונגנבו או אבדו ואמר הריני משלם סלע ואיני נשבע ואחר כך. נמצאו והרי הן שוין ד' סלעים הרי הן של שומר ואינו משלם אלא סלע במה דברים אמורים בשלא הטריחו לבעלים בדין אבל אם הודה שפשע וחייבוהו ב"ד ליתן ולא נתן ברצונו עד שכפוהו בית דין ע"כ ונטלו ממנו ואחר כך הוכר הגנב או נמצא הפקדון יחזיר לבעלים כמות שהוא ומחזירין לשומר הדמים שלקחו ממנו ואם כלים או קרקע גבו בית דין ממנו בשומא מחזיר לשומר כליו או שדהו עכ"ל. ובהשגות כל הקונה הכפל קונה השבח הבא מאליו וכו' א"א דוקא שבא השבח אחר ששילם או שאמר הריני משלם וכתב הרב המגיד ע"ז ול"נ דכל שבא השבח אחר גניבה הוא של שומר לפי שמאותה שעה נקנה לו הפקדון וכלשון אחרון דרבא ולדברי הרא"ש ק"ל וכו' ודעת רבינו אפשר שהוא אפי' במה

שנתייקרו בין פקדון לגניבה וכלישנא קמא דרבא ודוקא אם היה יכול ליפטר באמת אבל בחייב על דרך האמת כששילם ודאי בשעת גניבה שילם שהרי מן הדין הוא חייב ובית דין היו מכריחין אותו בהודאת האמת עכ"ל: ומה שכתב רבינו ודוקא שהטריחו בבית דין על הפרעון וכו' אבל אם פרע מעצמו אפי' נשבע והטריחו לבוא לב"ד בשביל השבועה זוכה בכפל בפ' הגוזל עצים (בבא קמא קח.) תבעוהו בעלים לשומר ונשבע ושילם והוכר הגנב כפל למי אביי אמר לבעל הפקדון דכיון דאטרחיה בשבועה לא מקני ליה כפילא ורבא אמר למי שהפקדון אצלו כיון דשילם מקני ליה כפילא וידוע דהלכה כרבא וכן פסקו הרי"ף והרא"ש בפרק המפקיד וכן פסק הרמב"ם בסוף הלכות שאלה והא דמשמע בפרק המפקיד גבי עובדא דכיפי דאית ליה לרבא דהיכא דאטרחיה לבית דין לא אקני ליה כפילא תירצו התוספות דהתם כשלא שילם ברצון כי התם דאגבייה רב נחמן לאפדניה מיניה: כתוב בהגהות מרדכי פרק המפקיד ריב"א דקדק מדברי רב אלפס ומדברי ראב"ן דהיכא דלא הוצרך הדיין לגבות ממנו בעל כרחו לא מיקרי אטרחיה עכ"ל והכי דייק לשון רבינו:

סעיף ד

אמר איני משלם וחזר ואמר הריני משלם ודאי זכה בכפל פשוט הוא בר"פ המפקיד (בבא מציעא לד.):

סעיף ה

ומ"ש אמר בבית דין הריני משלם וחזר ואמר איני משלם ודאי אינו יכול לחזור בו וכו' כ"כ שם בתוספות והרא"ש:ומ"ש אפי' הכי מיבעיא אי זכה בכפל אי לאו או שאמר הריני משלם ומת ואומרים בניו אין אנו משלמין וכו' בכולהו מיבעיא לן אי זכו בכפל או לא ולא איפשיטא הכל בר"פ המפקיד (שם:) וכתב הרי"ף כל אלו עלו בתיקו וחולקין דקיי"ל ממון המוטל בספק חולקין וה"מ בא"י אבל בבבל קנסא הוא ולא מגבינן ליה ואי קדים חד מינייהו ותפס לא מפקינן מיניה בין בבבל בין בא"י וכתב הרא"ש ונ"מ האידנא אע"פ שאין דנין דיני קנסות אי תפס לא מפקינן מיניה אי אזמניה לדינא לא"י ותמיה לי על רב אלפס שכתב כאן דקיי"ל ממון המוטל בספק חולקין ובפרק הפרה פסק כרבנן דאמרי המע"ה ואפשר דגבי כפל ליכא חזקה הילכך לכ"ע חולקין אבל אין לשונו משמע כן מדקאמר דקיי"ל משמע דאיכא פלוגתא ופסק כמ"ד חולקין ועוד נראה דודאי חזקה איכא כיון דמספקא לן אי אקני בהמה לכפילא אוקי בהמה בחזקת בעליה ולא הקנה לו והכי הלכתא וכן פסקו התוס' דהלכתא כרבנן עכ"ל והרמב"ם בסוף הלכות שאלה פסק כרי"ף ונתן טעם לפי שאין הכפל ביד אחד מהם ומ"ש הרא"ש דודאי חזקה איכא וכו' יש לדחות דכיון דכפילא אינה ביד המפקיד ומעולם לא בא לידו לא הויא חזקה ועל מה

שכתב ונ"מ האידנא אע"פ שאין דנין דיני קנסות אי תפיס לא מפקינן מיניה אי אזמניה לדינא לא"י ק"ל דכיון דהשתא ליכא סמוכים כי אזמניה לדינא מאי הוי ואפשר דהשתא נמי אפשר להמצא סמוכים ע"פ מ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות סנהדרין נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבא"י למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים ויש להם לדון דיני קנסות ויש להם לסמוך לאחרים וכבר כתב כיוצא בזה הרשב"א בר"פ שור שנגח ד' וה': וכתב נ"י בשם הר"ן דכיון דתלינן בטעמא דבדיבורא לא מקני ליה כפילא ולא משום טעמא דמתה מחמת מלאכה לא שכיחא ש"מ דאפילו היכא שהתנה שואל להיות כש"ח דמצי פטר נפשיה במידי דשכיח אפילו הכי כיון דכל הנאה שלו בדיבורא לא מקני ליה כפילא:

סעיף ו

כתב הרמב"ם ז"ל אפי' היה הדבר הנפקד או השאול או השכור שוה' פרוטה השומר נשבע עליו ואין אחד מהשומרים צריך הודאה במקצת בפרק ב' מהל' שכירות ובפ"ג מהלכות טוען וכתב הרב המגיד אפי' היה הדבר הנפקד וכו' שוה פרוטה וכו' נמשך בזה אחר רבו ן' מיגא"ש ז"ל שכ' כן בפ' שבועת הדיינים ומחלוקת היא בין הגאונים ז"ל שיש מי שסובר שצריך שתי כסף משום דכסף או כלים דמיניה ילפינן שתי כסף בשבועת השומרים כתיב ודעת ן' מיגא"ש היא שאינם צריכים דאע"ג דכתיב גבי שומרים עירוב פרשיות כתיב כאן ואינו בטענת מודה מקצת ודעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל כדברי האומרים שצריכה שתי כסף עכ"ל וכדבריהם הסכים הר"ן בפרק שבועת הדיינים וגם הרא"ש הסכים שם כן וכתב שכן דעת בעל המאור וכדבריהם ראוי לדון כי המה הרבים והאחרונים :ומ"ש ואין אחד מהשומרים צריך הודאה במקצת בפרק הגוזל עצים (בבא קמא קו: קז.) פלוגתא דאמוראי ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כרבי חייא בר יוסף דאמר עירוב פרשיות כתוב כאן וכי כתוב כי הוא זה אמלוה הוא דכתיב וליתא לדרמי בר חמא דאמר ארבעה שומרים צריכים כפירה במקצת והודאה במקצת:

סימן רצו

סעיף א

אין חילוק בין המפקיד אצל חבירו בעדים או שלא בעדים דכיון שהודה לו שהפקידו אצלו וכו' צריך לישבע שבועת השומרים ולא פטרינן ליה במגו שהיה יכול לומר לא הפקדת אצלי וכו' ופירש הרמב"ם ולא אמרינן מגו ליפטר בשבועה בפ"ב מהלכות שכירות וכתב ה"ה דין זה מוסכם מכל הפוסקים ז"ל שדין שבועת השומרים היא אפי' בלא עדי פקדון שלא כדברי הסוגיא שבריש פרק כל הנשבעין לפי שאינה עיקרית וכבר

הכריחו כן אבל מה שכתב רבינו שאין אומרים מגו לפטרו משבועה והכוונה בשום מקום בעולם אין מגו פוטר משבועה זה דעת ר"ח והרב ן' מיגא"ש והרמ"ה ז"ל אבל יש מהמפרשים שנחלקו עליהם ואומרים שבמקומות אחרים חוץ משבועת השומרים אמרינן מגו לאפטורי משבועה והדברים עתיקים עכ"ל:ומ"ש רבינו בשם הרא"ש דודאי בעלמא אמרינן שפיר מגו ליפטר משבועה והכא היינו טעמא דלא אמרינן מגו משום דהוי מגו דהעזה וכו' בר"פ כל הנשבעין וכן דעת הר"ן ז"ל שם:

סעיף ב

ומ"ש ומיהו נהי נמי דלא מהימנינן בטענה אחרת במגו דהך אבל טוען לא הפקדת בידי וכו' נשבע היסת ונפטר פשוט הוא והוא מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל בס"פ מהל' שכירות:ומ"ש אפי' הפקיד אצלו בשטר נאמן לומר החזרתי לך במגו שהיה יכול לומר נגנב אם הוא ש"ח כו' בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא דף ע.) בעיא דאיפשיטא:ומ"ש רבינו ששבועה זו היא שבועה דאורייתא בנקיטת חפץ כאילו הי' נשבע אילו היה טוען נאנסו כ"כ הרי"ף בסוף פרק המפקיד והרמב"ם ז"ל בפרק ב' מהלכות שכירות ודברים פשוטים הם:ומ"ש בשם הרמב"ם במה דברים אמורים כשהשומר היה יכול לטעון ולא היה צריך להביא ראיה וכו' עד וישלם בפ"ב מהל' שכירות וכתב ה"ה זה החילוק אע"פ שלא נזכר בפירוש בגמרא פשוט הוא שהרי בזה הצד אין כאן דין מגו כלל וא"כ פשוט הוא שלא יהיה נאמן לומר החזרתי שהרי הטעם שאמרו נאמן אינו אלא במגו וכל זמן שאין שם מגו ודאי אינו נאמן ומ"ש אלא ישבע בעל השטר בנקיטת חפץ וכו' בהשגות א"א והא דאמר ליה אשתבע לי שלא החזרתי לך אבל אנן לכתחילה אמרינן ליה זיל שלים ליה ע"כ דימה זה למלוה את חבירו בשטר וטען הלוה ואמר פרעתיך שאומרים ללוה לך שלם ואם טען הלוה ואמר ישבע לי נשבע המלוה כמו שיתבאר ר"פ י"ד מהלכות מלוה ונכון הוא ורבינו קיצר בכאן עכ"ל : ועיין בתשובת הרא"ש בכלל ק"ו סימן א': כתב הר"ן בפרק שבועת הדיינים כתב הרשב"א בשם מקצת רבותינו הצרפתי' דש"ח פטור אף משבועה שלא שלח בה יד ושאינה ברשותו דמכל השבועות פטרו הכתוב ואיני מודה שיהא פטור משבועה שאינה ברשותו:

סעיף ג

וכתב עוד הרמב"ם בא להחזיר לו פקדונו וטען המפקיד אין זה פקדוני אלא אחר הוא וכו' עד נשבע היסת בפ"ו מהל' שאלה וכתב ה"ה בעל הפקדון שתבע פקדונו וכו' הרי השומר נשבע היסת זו משנה וגמרא בפרק שבועת הדיינים ולשון המשנה פטור אבל ודאי שיש שם היסת מתקנת חכמים כדין כל הנתבעים עכ"ל ונראה שזה שכתב דאיתא בפרק שבועת הדיינים (שבועות מב:) היינו דתנן אין נשבעין אלא על דבר שבמדה

במשקל במנין כיצד א"ל בית מלא מסרתי והלה אומר איני יודע אלא מה שהנחת אתה נוטל פטור זה אומר עד הזיז וזה אומר עד החלון חייב ועל מ"ש הרמב"ם אם מודה במקצת נשבע דאורייתא וכו' כיצד ק' כורים חטים הפקדתי אצלך וזה אומר חמשים נשבע שבועת התורה כתב ה"ה ג"ז שם מבוא' בברייתא ומ"מ דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל וקצת המפרשים שאין זה חייב שבועת התורה אלא כשהפירות שהוא מודה בהן אינן בעין ונחסרו או נאבדו בפשיעה והוא חייב לשלם דמיהן אבל אם הן בעין כמות שהיו אע"פ שהנפקד אינו טוען הילך כל פקדון הוא ברשות בעליו והרי זה כאומר הילך שהוא פטור משבועת התורה ומתוך כך פירשו שזה דוקא כשאינן בעין ולא כן דעת רבינו ודעת הראב"ד ז"ל עכ"ל:

סעיף ד

ומ"ש טען המפקיד שהתנה עמו להתחייב בגניבה וכו' עד שיהא חייב לשלם הכל דברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות שכירות:ומ"ש ושלא גרם לו שיהא חייב לשלם פירושו ישבע שלא איבדו בידים ושלא גרם לו שיאבד בענין שאילו גרם לו כן יהא חייב לשלם וכתב ה"ה טען זה שהיה שם תנאי וכו' זה פשוט שגלגול שבועה הוא מדאורייתא ובכמה מקומות נתבאר

סעיף ה

ומ"ש טען שהפקיד אצלו וכו' גם זה פשוט שאין שבועת השומרים בכופר בכל אלא בטוען נאנסו אבל בטוען לא הפקדתני או לא נעשיתי שומר או החזרתי שכל אלו טענות שהמפקיד יודע בהם כמו הנפקד אין שם חיוב שבועת התורה אלא במודה במקצת וכן מוכיחות המשניות שבפרק שבועת הדיינים בבירור אבל פשוט הוא שיש שם שבועת היסת עכ"ל:

סעיף ו

ומ"ש טען הנפקד תנאי היה בינינו שלא איצטריך לשמרו כדרך השומרים וכו' בפ"ו מהלכות שאלה וכתב ה"ה אף ע"פ שהפקיד אצלו בעדים וכו' פירוש עדים הללו אין כוונת הרב ז"ל שיעידו שבלא תנאי בא לידו שאם כן לא יהיה נאמן השומר שהרי מגו במקום עדים הוא אלא אין עדים הללו מעידים אלא שהדבר הזה הוא פקדון אצל זה ולא ידעו אם בתנאי אם שלא בתנאי ולפיכך הוא נאמן ומדין מגו ובזה נסתלקה השגת הראב"ד ז"ל אבל יש קצת תמיהא בעיני בדברי רבינו שהרי כבר כתב פ"ב מהלכות שכירות דין זה טען שהפקיד אצלו וזה אומר לא אמרתי אלא הנח לפניך נשבע היסת וכו' וכאן הדברים מראים שהיא שבועת התורה שהרי כתב שמדין מגו הוא ובודאי אם היה טוען נאנסו הו"ל לישבע שבועת התורה ואיפשר שיהיה הדין כן מפני שיש שם

עדים ואינו יכול לומר לא היו דברים מעולם ומ"מ הרי יכול לומר החזרתי אע"פ שיש שם עדים וכמו שכתבתי פרק ב' מה' שכירות ונשבע היסת ונפטר ואם דבריו ז"ל כגון שלא זזה יד העדים מידו הוה ליה לבאר עכ"ל: (ב"ה) ואיני אומר שלא דקדק ה"ה וכו' עד אלא שקיצר כתבתי פ"ו מהל' שאלה בכסף משנה וע"ש:

סעיף ז

וכתב עוד הרמב"ם הביא המפקיד עדים שפשע השומר וטען השומר תנאי היה בינינו אינו נאמן וכו' בפ"ו מהלכות שאלה וכתב הרב המגיד זה נכון וכגון שיש עדים שהדבר ההוא פקדון שאם לא היה כן נאמן במגו דלא הפקדתני אבל כשיש עדים שהופקד בידו ופשע בו אף על פי שאין יודעים אם היה שם תנאי אם לא כיון שאין כאן שזה מגו ודאי אינו נאמן זו היא שיטת רבינו ובהשגות שיטה אחרת עכ"ל. ויש חסרון בלשון השגת הראב"ד שכתב רבינו וכצ"ל ואם כשהפקיד אצלו בעדים קאמר דאינו יכול לומר תנאי היה קשיא רישא דמה לי לשקר במקום עדים כמ"ש עכ"ל: (ב"ה): ולא הבנתי מ"ש ה"ה וכו' וכתוב ג"כ שם:

סימן רצז

סעיף א

המפקיד אצל חבירו שלא בעדים נאמן לומר להד"ם פשוט הוא שכל תביעה שאדם תובע לחבירו ואין לו עדים עליה הנתבע נאמן אלא שנשבע היסת: ומ"ש וכן אם הפקידו בעדים ולא ראו אותו עתה בידו נאמן לומר החזרתי לך וכו' בפרק חזקת (בבא בתרא מה:) מסיק שהמפקיד אצל חבירו בעדים אינו צריך להחזיר לו בעדים:ומ"ש או נתתו לי במתנה בפ' חזקת (שם.) אהא דתנן האומנין אין להם חזקה אמר רבה ל"ש אלא שמסר לו בעדים אבל מסר לו שלא בעדים מתוך שיכול לומר להד"ם כי אמר לקוח הוא בידי נאמן מתיב רב נחמן בר יצחק אומן אין לו חזקה אומן הוא דאין לו חזקה הא אחר יש לו חזקה היכי דמי אי דאיכא עדים אחר אמאי יש לו חזקה אלא לאו דליכא עדים וקתני אומן אין לו חזקה תיובתא דרבה תיובתא וכתב הרא"ש הילכך בין מסר ליה בסהדי בין מסר ליה בלא סהדי לית ליה חזקה אבל אחר מסר ליה [בסהדי לית] ליה חזקה ולא יכול למימר הדרית וזבנית מינך ואי אפקיד גביה בלא סהדי אית ליה חזקה ואי אמר זבינתה ניהלי מהימן ובהא דאמרינן לית ליה חזקה בין אומן בין אחר ה"מ היכא דראה כדתניא ראה עבדו ביד אומן וטליתו ביד כובס וא"ל מה טיבו אצלך אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה לא אמר כלום אבל אם לא ראה אף על גב דמסריה ניהליה באפי סהדי מגו דאי בעי אמר הדריתה ניהלך מהימן כי אמר זבינתה ניהלי מהימן והא דאיכא בין אומן לאחר

היינו היכא שמסר לו שלא בעדים אלא שיש עדים שזה החפץ היה שלו וראה עתה בידו בעדים אומן לית ליה חזקה בדברים שהוא רגיל לתקן אבל ראה ביד אחר דברים שאין עשויים להשאיל ולהשכיר נאמן לומר לקוחים הם בידי אם לא שמסר לו בעדים אבל כי מסר ליה בעדים וגם ראה בעדים בידו לא מהימן לומר לקחתיו ממך כיון דבתורת פקדון בא לידו אבל אם לא ראה בידו אף ע"פ שמסר לו בעדים נאמן לומר לקוחין הם בידי במגו דהחזרתים לך דקיי"ל המפקיד אצל חבירו בעדים א"צ להחזיר בעדים ונשבע היסת שלקחו במגו דהחזרתיו לך שגם באותה טענה היה נשבע שבועת היסת עכ"ל. וכך הם דברי הרי"ף שם לענין מפקיד ונפקד. וז"ל הרמב"ם בפ"ז מהלכות שאלה הפקיד אצל חבירו בעדים ובאו עדים שזה החפץ בפנינו הפקידו אצלו אין השומר יכול לטעון ולומר חזרתי ולקחתי ממנו או נתנו לי במתנה לפיכך אם מת השומר מוציאין הפקדון עצמו מן היתומי בלא שבועה וכתב ה"ה דין זה כתוב בה' ס"פ המפקיד וראיה מבוארת מפ' חזקת שם וביאור הדבר כגון שיש כאן ראיה כלומ' שעתה נראה זה החפץ אצל הנפקד בעדים דאל"כ מתוך שיכול לומר החזרתי נאמן לומר לקחתי כ"כ הרשב"א בחידושיו פ' חזקת וזו היא כוונת רבינו באמרו שזה החפץ וכו' שעתה ראו החפץ ההוא עכ"ל. ועיין בנ"י בפרק חזקת (בבא בתרא ל.) גבי ההוא דחמר לחבריה מאי בעית בהאי ארעא אמר ליה מפלניא זבינתה וכו':

סעיף ב

ומה שאמר רבינו ואפילו לא אמיד הנפקד שיהא לו חפץ כזה והמפקיד נתן בו סימן נאמן לומר להד"ם: ומ"ש ואפילו אם טוען הפקדתי בידך חטים וזה אומר החזרתים לך והלה אומר והרי כך וכך היו ונתתם בחבית פלוני ונמצא כדבריו אפ"ה נאמן הנפקד כו' בפרק האשה שלום (יבמות קטו:) עובדא בשומשמין וכתבו הרמב"ם בפ' ו' מהלכות שאלה וכתב ה"ה פירשו הרמב"ן והרשב"א ז"ל שאע"פ שהיו לתובע עדים שיש עתה לזה שומשמין כך וכך בחבית אין מוציאין מתחת ידו והטעם לפי שאין מנין סימן מובהק לגמרי שאם היה סימן מובהק אע"פ שאין העדים מעידים שהם הם היה נוטל כמו שכתבתי למעלה בשמם ז"ל וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרמ"ה וכתב עוד וגם אינו נאמן נתבע לומר חזרתי ולקחתי ממנו כי אין אנו מאמינים אותו עתה לומר החזרתיו מטעם מגו אלא משום דחיישינן שמא כיון החשבון עכ"ל ודע שכתב הרמב"ם בדין זה ישבע השומר בנקיטת חפץ שהחזיר והראב"ד השיגו למה בנקיטת חפץ והלא המפקיד אצל חבירו בעדים א"צ להחזיר לו בעדים וכתב ה"ה ע"ז בודאי כן הוא וכבר כתבתי כן

פ"ב מהלכות שכירות ואולי מפני שנתן כאן סימנין אמר רבינו שישבע בנקיטת חפץ וצ"ע עכ"ל:

סעיף ג

ומ"ש אבל אם עדים מעידים שהפקיד בידו זה החפץ ורואין אותו עתה בידו אינו נאמן לומר חזרתי ולקחתי ממך או נתתו לי במתנה כבר נתבאר בסמוך בדברי הרי"ף והרא"ש פרק חזקת:ומ"ש ל"מ אם הוא חי שמוציאין אותו מידו אלא אפי' אם מת מוציאין אותו מן היורשים בפרק הכותב מבואר בכמה עובדי שאכתוב בסמוך:ומ"ש אפי' בלא שבועה כן משמע בהנך עובדי:

סעיף ד

ומ"ש ולא מיבעיא אם העדים מכירים החפץ וכו' אלא אפילו לא ראו אותו עתה בידו אלא המפקיד בא לב"ד ואומר יש לי עדים שהפקדתי ביד פלוני חפץ שסימנו כך וכך וכו' צריכים להראותו לעדים וכו' האומר לחבירו תן לי פקדון שבידך והלה אומר חזרתי ולקחתיו ממך עיין בפסקי הרא"ש ר"פ הגוזל בתרא: כתב הר"ש בר צמח נפקד שטוען שנכסים אלו בתורת משכון באו לידו על חוב שזה חייב לו ומת הנפקד אם יש עדים שבפקדון באו לידו מוציאים אותו מהיתומים וכ"כ הרמב"ם בפרק ו' מהלכות שאלה:

סעיף ה

[1] ומ"ש לא אמרו היתומים שאמר להם אביהם שהיה שלו והמפקיד יהיב ביה סימן ואינו רגיל ליכנס לבית הנפקד ואין אמיד הנפקד מוציאין מהיתומים ונותנין לו וכו' בפרק הכותב (כתובות פה:) ההוא גברא דאפקיד שב מרגניתא דציירי בסדינא בי רבי מייאשא שכיב ר' מייאשא ולא פקיד אתו לקמיה דרבי אמי א"ל חדא דידענא ברבי מייאשא דלא אמיד ועוד הא קא יהיב סימנא ולא אמרן אלא דלא רגיל דעייל ונפיק להתם אבל רגיל דעייל ונפיק להתם אימור אינש אחרינא אפיק ואיהו מיחזא חזא ומייתי התם כמה עובדי ובכולהו פסקו כה"ג וכתב הרא"ש אע"פ שאם היה ר' מייאשא קיים היה אומר שלי הם מהימן מ"מ מילתא דלא שכיח לא טענינן להו ליתמי כדאמרי' בפ' המוכר את הבית (בבא בתרא ע:) גבי שטר כיס היוצא על היתומים דלא טענינן ליתמי נאנסו משום דלא שכיח אע"פ שאביהם היה יכול לטעון נאנסו ועוד הא קא יהיב סימנא האי ועוד לא אתא לבטולי לטעמא קמא ולמימר דאפילו אי אמיד יהבינן ליה נינהו כיון דקא יהיב סימנא דא"כ לא שבקת חיי לכל בני העשירים שאדם הרגיל אצלו ומכיר בסימני כלי כסף וזהב שלהם ילך לאחרים ויתנו סימן אלא הני תרי טעמי שייכי אהדדי ואין מועילין זה בלא זה דבעינן דלא אמיד ויהיב סימנא ודוקא היכא שהיתומים טוענים שמא אבל אי טוענים אמר לנו אבא שהיו שלו משתבעי דקושטא קאמרי ולא מפקינן

מידייהו וכן היה אומר הר"מ מנרבונא והביא ראיה מדקאמר ולא פקיד הא אי פקיד אע"ג דלא אמיד לא מפקינן מינייהו עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בפ"ו מה' שאלה הפקיד אצלו חבירו בעדים ובאו עדים שזה החפץ בפנינו הפקידו אצלו אין השומר יכול לטעון ולומר חזרתי ולקחתיו ממנו או נתנו לי במתנה לפיכך אם מת השומר מוציאין הפקדון עצמו מן יתומים בלא שבועה ולא עוד אלא מי שבא ואמר כך וכך הפקדתי אצל אביכם ונתן סימנים מובהקים ונמצא הפקדון כמו שאמר והיה יודע הדיין שלא היה המת אמוד שזה הפקדון שלו יש לו לדיין הזה לתת הפקדון לזה שנתן סימניו והוא שלא יהיה המפקיד רגיל ליכנס אצל זה שמת אבל אם היה רגיל אצלו שמא של אחר הוא והכיר הסימנין שלו וכתב ה"ה ולא עוד אלא מי שבא ואמר כך וכך וכו' מעשים בפרק הכותב והם בהלכות בפרק המפקיד וביאורו לדעת רבינו שלא היו שם עדי פקדון כלל אלא שנתן סימנין מובהקין והאב ידוע לדיין שלא היה אמיד וזה התובע לא היה רגיל ליכנס בבית המת ובהתחבר ג' עניינים אלו אמרו שיתננו לו ואיפשר לדעתו ז"ל שאילו היה האב קיים והיה טוען לקחתי כיון שאין שם עדי פקדון וראה אין מוציאין מידו אבל אין אנו טוענין ליתומים כיון שיש כאן כל הצדדין האלו וזה צריך עיון אבל שיטה אחרת יש להרמב"ן ולהרשב"א ז"ל בזה והוא שעדי פקדון היו שם אבל לא היו מכירין אם היו אותם בעצמם וסימנים מובהקים שנתן הם בראה וטענת אמיד אינה מעלה ולא מורידה בדין דודאי אפילו אמיד כיון שיש כאן עדי פקדון וסימנים מובהקים נותנין לו ולא נאמרה אלא לסעד בעלמא זו היא שיטתם ז"ל עכ"ל. וז"ל הר"ן בפרק הכותב גבי הנך עובדי כתב הרי"ף בפרק המפקיד דמהא שמעינן דמאן דמפקיד גבי חבריה ואית ליה סהדי דהאי מידי בעיניה אפקדיה גביה שקיל ליה ואפי' מיתמי ולית להו למיטען דילמא בתר הכי זבניה אבון מינך וה"ה דכי איתא בחיי' לא יכול למטען דהדרית זבנתיה מינך ע"כ ולא למימרא דהכא בדאיכא עדים וראה הוא דא"כ מאי קאמר הא קא יהיב סימנא הול"ל ועוד ראה תניא ועוד אפי' כי עייל ונפיק בביתיה אמאי לא יהבינן ליה דהא כל היכא דאיכא עדים וראה אינו נאמן לומר חזרתי ולקחתיו כדמפורש בפרק חזקת וכמו שכתוב בהל' בפ' המפקיד אלא שהרב ז"ל מפרשה לנו בדאפקיד גביה בסהדי והנהו סהדי לא פקיעי בהו אי הני אינהו אי לא אלא הא דיהיב בהו סימנים ואיכא סהדי אחריני דמסהדי דאית בהו האי סימנא ומש"ה מהני כאילו עדי פקדון מסהדי דהנך נינהו דאפקיד גבייהו ואיכ' מ"ד דהני תרי טעמי צריכי להדדי דאי משום לא אמיד בלבד לא מפקינן מיניה דחיישינן דלמא רבי מייאשא לא הי' מפרסם א"נ מציאה אשכת וכן נמי משום סימנא בלחוד לא מהדרינן כדמוכח בריש פרק האשה שלום בעובדא דשומשמי אלא ודאי הני

תרי טעמי צריכי להדדי ולא נהירא דאף ע"ג דמשום לא אמיד בלחוד לא מהדרינן משום סימנא כי איכא עדי פקדון משמע דמהדרינן כדמשמע בפרק איזהו נשך הני זוזי דיתמי היכי עבדינן בהו וכו' ודוקא דהבא פריכא אבל דבר המסויים לא דילמא פקדון נינהו גביה ואתי מרי דפקדון ויהיב ביה סימנא ושקיל ליה אלמא אע"ג דאמיד כי יהיב שימנא שקיל ליה וכ"ת א"כ קשיא ההוא דשומשמי ל"ק דהתם היינו טעמא משום דלאו סימן מובהק הוא וכדמוכח התם והאי סימנא דאמרי' הכא מיירי בסימן מובהק ותמיהני דהא משמע דסימני' דשבע מרגניתא היינו דאמר בסדין הם צרורות והן שבע ומה בין זו להיא דשומשמי לפיכך נ"ל יותר דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפכ"ד מהלכות סנהדרין מי שבא וטען שיש לו פקדון אצל פלוני שמת בלא צוואה ונתן סימנים מובהקין ולא היה זה הטוען רגיל ליכנס בבית זה שמת אם ידע הדיין שזה המת אינו אמוד להיות לו חפץ זה וסמכה דעתו שאין זה החפץ של מת מוציאין מן היורשו ונותן לזה האמוד לו שנתן סימניו וכן כל כיוצא בזה שאין הדבר מסור אלא ללבו של דיין לפי מה שיראה לו שהוא דין האמת ולפי זה טעמא דההוא סימנא לא סגי ולא טעמא דלא אומוד והא דמוכחח ההוא דפרק איזהו נשך דבסימנא בלחוד מהדרינן התם מיירי בדאיכא עדי פקדון והא דהכא בדליכא עדי פקדון אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפי"א מהל' נחלות ולמה לא יקח משכון כלים של זהב או חלי של זהב שמא של אחרים הוא ויתנו סימן ויטלוהו אחרי מותו אם ידע הדיין שאין זה אמיד עד כאן ובודאי דההיא דפרק איזהו נשך באמיד מיירי משום דחיישינן דילמא איכא עדי פקדון ומיהו הדין אמת דאף על גב דליכא עדי פקדון כל היכא דלא אמיד מהדרינן בסימן ואפי' אינו מובהק עכ"ל:ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל אם באו עדים והעידו בפני בית דין שאין הנפקד אמוד אין מוציאין מהיתומים בעדותן בפרק ו' מהלכות שאלה וכתב ה"ה זה יצא לו מלשון הגמ' שאמרו אמר רב נחמן ידענא ביה דלא אמיד נראה שהדיין צריך לידע וכל זה לפי שיטתו שהוא סובר שלא היו שם עדי פקדון ואין זה הדין אלא מאומדן הדעת עכ"ל ודע שהרמב"ם בפרק כ"ד מהלכות סנהדרין אחר שכתב דין זה ואחרים כיוצא בו שהדיין דן ע"פ אומד דעתו כתב כל אלו הדברים הן עיקר הדין אבל משרבו בתי דינים שאינם הגונים ואפילו הגונים במעשיהם אינם חכמים כראוי ובעלי בינה הסכימו רוב בתי דיני ישראל שלא יהפכו שבועה אלא בראיה ברורה כו' וכן אין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה לא בדעתא דדיין ולא באומדן המת או הטוען ואע"פ כן אם העיד אדם נאמן בדבר מכל הדברים ונטתה דעת הדיין שאמת הוא אומר ממתין בדין ואינו דוחה עדותו ונושא ונותן עם בעלי דינים עד שיודו לדברי העד או יעשו פשרה או יסתלק מן הדין עכ"ל ועיין בתשובות הרא"ש כלל ק"ו סי' א' וכלל

ס"ח סימן ב' ועיין במישרים נכ"ו ח"ג כתוב במישרים נ"ל על בן בית הנקרא מיורדומ"ו אם הפקיד שום דבר או יש לו שום דבר הכל בחזקת שהוא שלו זולתי אם נודעו שהוא מאותו ב"ה בבירור ואפי' שלא היה אמיד וידוע שאין לו שום דבר אלא מאותו ב"ה ואם מת ינתן ליורשים של אותו מיורדומ"ו מההוא עובדא דירושלמי דבר זוזא. כתב הר"ש בר צמח שנשאל על ראובן שנתן חפץ לשמעון שימכרנו וישלח לו על ידי פלוני ומכרו והיה טרוד בעסקיו ונתנם ללוי ונאבדו ממנו והשיב דחייב שמעון מפני שמסר לשומר אחר ועוד מפני שהיה שמעון מותר להשתמש באותם דמים והילכך אע"פ שלא נשתמש חייב באחריותן אפי' נגנבו בלסטים מזויין וכמו שכתב הרמב"ם בפי"ג מהל' גזילה עכ"ל ולא דקדק בדבר שאינו חייב אלא בגניבה ואבידה כל זמן שלא נשתמש בהם כמבואר בפ"ז מה"ש ופקדון ומ"ש בפי"ג מה"ג אינו אלא בדמי אבידה דוקא כמבואר במגיד משנה:

סימן רצח

סעיף א

כתב הרמב"ם כל שומר שנתחייב לשלם ואינו יודע כמה הוא וכו' עד אבל כשההודאה ממין הטענה ובשמא (וקיי"ל) [הוה ליה] מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ישלם הכל בפ"ה מהלכות שאלה ואצל עובדא דהירושלמי דאמרינן ישבע המפקיד ויטול כתוב והוא שיטעון דבר שהוא אמוד בו או אמוד להפקיד אצלו וכתב ה"ה זה למד הרב ז"ל ממה שנתבאר בפ"ז מהלכות חובל ומזיק שמי שלקח כיס חבירו והשליכו לים והניזק אומר זהובים היה מלא והמזיק אומר אני יודע מה היה בו שאין הניזק נשבע ונוטל אלא בדברים שהוא אמוד בהם ומבואר בגמרא פרק הכונס (בבא קמא סב.) וכ"ש כאן שלא אבדו בידים וכ"כ הרשב"א ז"ל ואע"פ שפשט הירושלמי אינו נראה כן אלא בכל דבר יש לדחקו ולפרשו כפירוש זה ואפי' יחלוק דעת גמרתינו עיקר עכ"ל וכל דברי הרמב"ם אלה כתבם הר"ן ז"ל בס"פ שבועת הדיינים בשם הר"י הלוי והאריך לישא וליתן בהם והרא"ש כתב שם וז"ל כתב הר"י הלוי היכא דאמר מלוה אנא לא ידענא כמה היה שוה המשכון אבל ידענא שהיה שוה יותר ממה שהיה לי עליו ואיני יודע כמה הו"ל משואיל"מ אבל אם רצה הנתבע להחרים סתם על מי שנוטל ממונו ולא היה לו ליטול אין מונעין אותו בכך אבל שבועה לא מחייבינן ויש מקשים על דבריו דכיון דלא ידע כמה שהיה שוה לא מחייב שבועה דהא לא מודה בדבר שבמדה ומשקל ומנין ועוד שהרי אינו כופר בשתי כסף שהוא אומר שאינו יודע כמה שוה ומיהו כל הגדולים הסכימו לדברי ה"ר יוסף ז"ל שהרמב"ם כתב בהלכות שאלה ופקדון פ"ה המפקיד פירות אצל חבירו וכו' בעל הפקדון אומר כך היו והשומר אומר איני יודע משלם בלא שבועה שהרי חייב עצמו בתשלומין

ואינו יודע כמה הוא חייב ונמצא מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע וכזה הורו רבותי ה"ר יוסף ורבו ז"ל ונראה לי דל"ק דכיון שאמר יודע אני שהיה שוה יותר ממה שיש לי עליו הודה ששוה פרוטה יותר שפחות משוה פרוטה אין נחשב שוויו בחפץ אחד ואם לא יגיע לש"פ אינו מונה אותו הילכך זה שאומר שהיה שוה יותר מסלע ע"כ בפרוטה הודה והרי יש כאן הודאת ממון וכיון שהודה בסתם אין בכלל הודאה זו אלא בפחות שבממון ואין יכולין להוציא ממנו אלא פרוטה והוי כאילו הזכיר בפירוש שוה פרוטה יותר הילכך על כל השאר אומר שאינו יודע ואילו כפר על השאר יש כאן כפירת שתי כסף וכיון שאמר איני יודע הוי מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע עוד הקשה ה"ר יוסף על דבריו מתוך הירושלמי דפרק הכונס חד בר נש אפקיד גבי חבריה חד שק צרור אירעו אונס וכו' ונדחק הרבה לפרשו ואין עניינו לכאן כלל דבירושלמי מייתי לה על עשו תקנת נגזל באשו ובפרק הכונס פרשתיו עכ"ל וז"ל בפרק הכונס רי"ף הביא הירוש' חד בר נש אפיק גבי חבריה חד שק צרור ארעו אונס וכו' בירוש' מייתי הך עובדא אפלוגתא דטמון באש דרבי יהודה ורבנן ותימה למה יעשו תקנת נגזל במפקיד בשלמא בנגזל עשו תקנה שלא ישבע הגזלן וכן באש שפשע בשמירת אשו הטילו השבועה על הניזק וגם אין המבעיר יכול לידע מה שהיה לניזק בבית אבל במפקיד למה הטילו אי דטעין נפקד ברי סיגין הוה הוה משתבע דהכי הוא ויותר נראה שיהא פטור בלא שבועה מידי דהוה כטוען חטים והודה לו בשעורים ואי דטעין שמא אמאי נשבע המפקיד בלא שבועה יטול דהוה ליה נפקד מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע כמו טענו מנה ואמר ליה חמשין ידענא וחמשין לא ידענא דה"נ טענו שק מלא מטכסין והודה על השק ועל המטכסין אמר לא ידענא דשמא סיגין היו ומיהו איכא למימר דלא אמרינן בכה"ג מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע משלם דדוקא היכא דנראה טענה שלו ברמאות הא דטעין לא ידענא לפי שהו"ל לידע אם הוא חייב אם לאו וכן מוכת בפרק הנשבעין (מז.) אבל נפקד אין לו לידע דמילתא דשכיחא הוא דמפקיד אינש גבי חבריה שקים ותיבות מלאים חפצים ואין הנפקד מדקדק לידע כל מה שיש בשקים ותיבות הילכך לא מיחייב נפקד במה דאין יכול לישבע אלא שעשו תקנת נגזל בפקדון כיון שהנפקד אינו יודע שישבע המפקיד ואהא מייתי לה בירושלמי ודבר קשה הוא מאוד כי מעשים בכל יום שאין הנפקד מדקדק לידע מה שיש בשקים ומרצופין שמפקידים אצלו ואפשר לפרש דירושלמי חד בר נש אפקיד שק צרור גבי חבריה אירע אונס לנפקד שנשרף ביתו בפשיעת שכנו שלא שמר גחלתו ונתחייב המעביר לשלם הנזק אע"פ שמה שבתוך השק הוי טמון ומיירי דנפל גדר מחמת דליקה והוי חציו ומתחייב אטמון ואמר המבעיר דמלא סיגין הוה והשתא מייתי סייעתא

מרב דעשו תקנת גזלן באשו ושמעתי שהגאונים פירשוהו בפקדון וכתבו דעשו תקנת נגזל בפקדון ואין לזוז מדבריהם עכ"ל ונ"י כתב ג"כ בפרק הכונס וז"ל הרא"ה כתב על הירושלמי הזה שהוא תימה איך אמר בזה נשבע ונוטל אדרבה השומר היה לו לישבע ואם בשאמר איני יודע הוה ליה משואי"ל וישלם ועוד דהא והא ליתא דהו"ל טענו חטים והודה לו בשעורים שהוא פטור אף מדמי שעורים ואפילו הנתבע טוען שמא וכתב ז"ל שרבו הרמב"ן היה אומר דההוא ירושל' גבי טמון באש קאי עכ"ל והר"ן בס"פ שבועת הדיינים כתב ג"כ על דברי הר"י הלוי בירושלמי הזה שעיקרן של דברים שאין לירושלמי עסק בדין זה כלל דהתם משום תקנת נגזל באשו נגעו בה דגבי פלוגתא דר"י ורבנן בטמון באש מייתי לה ועל ענין זה הביאו הרי"ף ז"ל בפרק הכונס עד כאן לשונו והרב המגיד כתב בפרק ה' מהלכות שאלה על מה שכתב הרמב"ם מעשה באחד שהפקיד שק צרור אצל חבירו ופשע בו המפקיד אומר חלי זהב ומרגליות וכיוצא בהן היו בו והשומר אומר איני יודע שמא סיגים או חול היה בו וכו' ולמה נשבע כאן בעל הפקדון לפי שאין השומר מחוייב שבוע' וכו' כתוב בהשגו' אין זה כלום שהרי היה שם שק ומטכסין והודה בשק וכפר במטכסין ע"כ ביאור דבריו שזהו פירוש הירושלמי לפי שיטתו שהלוה תבעו בשק אחד ובמטכסין והלה הודה לו בשק ואמר במטכסין איני יודע שמא לא היו בו כ"א סיגים והיה בדין שיטול הלה בלא שבועה שכיון שזה מודה במקצת גמור ואינו יכול לישבע על השאר הרי זה כטוענו חטים ושעורים והודה לו באחד מהם ועל האחד אמר איני יודע שיטול הלה בלא שבועה אלא ש"מ כאן מפני שלא הו"ל לנתבע לידע חייבו שבועה לתובע עוד כתב בהשגות ועוד דלדבריו בשק צרור למה נשבע בעל השק ונוטל ולאו היינו דאמרינן גבי שוורים דקאמר ניזק ברי ומזיק שמא א"כ היינו דרבה בר נתן ותו לא מידי עד כאן וביאר הרב המגיד קושיא זו וחתר לתרצה לדעת הרמב"ם וכתב אלא שכל הסוגיא ששם מראה בהיפך ובסוף דבריו כתב באמת שעיקר הדברים כדברי הר"א ז"ל ולפי דבריו טענו חטים ואמר איני יודע אם הם חטים או שעורים נשבע שאינו יודע ונפטר שאין זה מחוייב שבועה גמורה שאינו מודה מקצת ממין הטענה ובא לצאת ידי שמים חייב בשעורים וכ"כ בעל העיטור ז"ל ועוד יתבאר פרק ה' מהלכות טוען ונטעון עד כאן לשונו: (ב"ה) ומ"ש שכל הסוגיא מורה בהיפך נראה לי שאין בזה כו' וכתוב בכסף משנה פרק ה מהלכות שאלה ופקדון: ולענין הדין הראשון דהיינו שאומר יודע אני שהיו בו זהובים אבל איני יודע כמה כבר כתבתי דכדברי הרמב"ם ז"ל נקטינן ולענין דין הירושלמי שכתב הרמב"ם ורבו הר"י הלוי מאחר שהסכמת המפרשים הוא דלענין טמון באש מיירי ופשט דברי הרי"ף מוכיחים כן נראה דהכי נקטינן ולא כדברי הרמב"ם :

סימן רצט

סעיף א

שנים שהפקידו אצל אחד ובא אחד מהם ליטול את שלו אין שומעין וכו' במה דברים אמורים בשאין השני בעיר וכו' כך כתב הר"ן בסוף פרק שבועת הפקדון והוא נלמד מדגרסינן בפרק מי שהיה נשוי (כתובות צד.) אמר רב הונא הני תרי אחי או תרי שותפי דאית להו דינא בהדי חד ואזיל חד מינייהו בהדיה לדינא לא מצי למימר ליה את לאו בעל דברים דידי את אלא שליחותיה עבד איקלע רב נחמן לסורא שיילוהו כה"ג מאי א"ל מתני' היא הראשונה נשבעת לשניה וכו' ואילו ראשונה לשלישית לא קתני מאי טעמא לאו משום דשליחותה עבדא מי דמי התם שבועה לאחד שבועה למאה הכא אמר אילו אנא הואי טעיננא טפי ולא אמרן אלא דלא איתיה במתא אבל איתיה במתא איבעי ליה למיתי וכבר נתבארו פרטי דין זה בסימן קע"ו :

סימן ש

סעיף א

שנים שתובעים כל אחד אומר הפקדתי אצלך מנה והוא אומר אחד מכם הפקיד אצלי ואיני יודע איזה שניהם נשבעים ונוטלין וכן אם הפקידו ב' זה מנה וזה מאתים וכל אחד אומר מאתים שלי וכו' עד סוף הסימן בפרק המפקיד (בבא מציעא דף לז.) תנן אמר לשנים גזלתי מאחד מכם מנה ואיני יודע איזהו או אביו של אחד מכם הפקיד אצלי מנה ואיני יודע איזהו נותן לזה מנה ולזה מנה שהודה מעצמו שנים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים זה אומר מאתים שלי וזה אומר מאתים שלי נותן לזה מנה ולזה מנה והשאר יהא מונח עד שיבוא אליהו א"ר יוסי א"כ מה הפסיד הרמאי אלא הכל יהא מונח עד שיבוא אליהו וידוע דהלכה כתנא קמא ובגמרא רמי פקדון אפקדון ומאי שנא דברישא מפקינן ממונא מספיקא וחייב ליתן לזה מנה ולזה מנה ובסיפא אמרינן יהא מונח עד שיבוא אליהו אמר רבא רישא נעשה כמי שהפקידו אצלו בשתי כריכות דהוה ליה למידק סיפא נעשה כמי שהפקידו אצלו בכרך אחד דלא הוה ליה למידק כגון דאפקידו תרווייהו בהדי הדדי בחד זימנא דא"ל אתון גופייכו לא קפדיתו אהדדי אנא קפידנא. ופרש"י רישא. דחד גברא הפקיד אצלו הוה ליה כשנים שהפקידו אצלו בב' כריכות כלומר זה שלא בפני זה דהוה ליה למידק מי הפקיד אצלו מנה ומי מאתים: סיפא. שהפקידו אצלו שנים זה בפני זה הו"ל כמי שנאמנין זה על זה להפקיד שני פקדונותם בצרור אחד דלית ליה למידק מה יש לזה בתוכו ומה יש לחבירו ואף על גב דלא כרך אחד הוה מיהו כיון שהפקידו זה בפני זה גילו דעתן שלא חשדו זה

את זה לומר שמא חבירי יתבע המאתים. והדר רמי גזל אגזל גזל אחד מהן וכל אחד אומר אותי גזל מניח גזילה ביניהן ומסתלק דברי רבי טרפון ומתניתין דהכא רבי טרפון דקתני בסיפא דההיא ומודה רבי טרפון באומר לשנים גזלתי אחד מכם ואיני יודע איזהו נותן לזה מנה ולזה מנה ומשני התם דקא תבעי ליה הכא בבא לצאת ידי שמים וכתב הרא"ש ובהאי שינויא מתרצה נמי פירכא קמייתא דרמי פקדון אפקדון ומדלא קאמר אלא משמע דאכתי צריכנא לשינויא קמא דלעיל בין כרך אחד לשתי כריכות וכן מוכח במסקנא דפריך ומי אמר רבא כל בשתי כריכות הוה ליה למידק משמע דאכתי קאי ההוא שינויא דבכרך אחד לא מיחייב אף לצאת ידי שמים ובשתי כריכות חיוב בפקדון אי תבעי ליה ולא דמי למנה לי בידך והלה אומר אני יודע דחייב בבא לצאת ידי שמים כדאיתא בהגוזל בתרא (קיח.) דהתם ברי ושמא והכא ברי וברי ומהאי טעמא נמי ניחא ליה הא דקתני אביו של אחד מכם הפקיד אצלי מנה ולא קתני אחד מכם הפקיד אצלי כדקתני גבי גזל דבכי האי גוונא אפילו לצאת ידי שמים לא מיחייב דהמפקיד עצמו הוה ליה למידק כללא דמילתא לענין פקדון בשתי כריכות חייב דפשע דהוה ליה למידק כגון שנים תובעים אותו כל אחד אומר אני הפקדתי אצלך מנה והוא אומר אחד מכם הפקיד אצלי מנה ואיני יודע איזהו או הפקיד זה מנה וזה מאתים זה שלא בפני זה וכל אחד אומר מאתים שלי ישבע כל אחד ויטול כל אחד כמאמרו אבל הפקידו זה בפני זה זה מנה וזה מאתים אי תבעי ליה פטור דלא הוה ליה למידק ואי לא תבעי ליה פטור אפילו לצאת ידי שמים ושתי כריכות אי לא תבעי ליה חייב בבא לצאת ידי שמים ואחד משנים שהפקידו אצלו ולא תבעי ליה פטור אף לצאת ידי שמים דהוה ליה למפקיד למידק להכי נקט במתניתין אביו של אחד מכם הפקיד אצלי מנה ולא תנא אחד מכם כדקתני גבי גזל ורועה אפילו בכרך אחד הוה ליה למידק כי מוטל עליו להכיר בהמה להחזירה לבעלים עד כאן לשונו:

סעיף ד

ומ"ש בדין הרועה מבואר שם בגמרא אמר ליה רבינא לרב אשי ומי אמר רבא כל שתי כריכות הוה ליה למידק והאמר רבא הכל מודים בשתים שהפקידו אצל רועה שמניח ביניהן ומסתלק אמר ליה התם בשהפקידו בעדרו של רועה שלא מדעתו ונתבאר דברי רבינו ואהא דאמר יהא מונח עד שיבוא אליהו כתבו תלמידי הרשב"א דיהא מונח ביד הנפקד עצמו קאמר ואפשר דיהא מונח ביד בית דין קאמר : והרי"ף לא כתב אלא שינויא דרבא בלבד ובמאי דאמר רבא סיפא נעשה כמי שהפקידו אצלו בכרך אחד נראה מדבריו דבכרך אחד ממש קאמר אלא שאמרו לו מנה שלי וק"ק של חבירי וכך הוא דעת הרמב"ם

ז"ל שכתב בפ"ה מהלכות שאלה וז"ל ב' שהפקידו אצל אחד זה ק' וזה ק"ק כל אחד משניהם אומר אני הוא שהפקדתי הק"ק והשומר אומר איני יודע ישבע כל אחד מהן שהפקיד ק"ק כדין כל נשבע ונוטל ויתן ק"ק לזה וק"ק לזה ומפסיד ק' מביתו שהרי הוא פושע שהו"ל לכתוב שם כל אחד על כיס שלו לפיכך אם הביאו לו השנים כאחד ש' בכרך אחד ובאו ותבעו וכל אחד אומר הק"ק שלי נותן ק' לזה וק' לזה והשאר יהא מונח אצלו עד לעולם או עד שיודה האחד לחבירו שהרי הוא אומר להן כיון שראיתי שאין אתם מקפידין זה על זה והבאתם בכרך אחד לא הטרחתי עצמי לידע ולזכור תמיד מי בעל הק' ומי בעל הר' וכן אם הפקידו אצלו ב' כלים א' גדול וא' קטן וכל אחד ואחד אומר אני בעל הגדול ישבעו שניהן ויתן הגדול לאחד מהן ודמי הגדול לשני וישאר לו הקטן ואם הביאום בכרך אחד כאחד נותן הקטן לאחד ודמי הקטן לשני והשאר יהא מונח אצלו עד שיודה לחבירו או עד לעולם וכן מי שתבעוהו ב' זה אומר אני הוא בעל הפקדון וזה אומר אני הוא בעל הפקדון והשומר אומר אחד מכם הוא ואיני יודע מי הוא ישלם לשניהם וכן ב' שהפקידו ב' בהמות אצל רועה ומתה אחת מהן ואינו יודע של מי היתה ישלם לשניהם ואם הפקידו בעדרו שלא מדעתו מניח הבהמה ביניהן ומסתלק ותהא מונחת עד שיודה האחד לחבירו או עד שירצו לחלוק אותה עכ"ל וכתב ה"ה מ"ש ישבע כל אחד מהן אף על פי שהם טוענים כל אחד ק"ק והוא אומר לכל אחד מנה ודאי יש לך בידי והמנה האחר איני יודע ונתבאר פ"ד מהלכות טוען שהאומר לחבירו מנה יש לי בידך והלה משיבו נ' אני יודע ודאי שיש לך בידי וחמשים איני יודע משלם מנה בלא שבועה כאן י"ל שכיון שהדבר ידוע שלא הפקידו לו בין שניהם אלא ש' והוא מודה בהן מחמת פשיעתו הדבר ברור שהוא מפסיד מנה שלא כדין בדין הוא שישבעו הנוטלין כ"כ הרשב"א ז"ל ועוד שדין זה אפילו באומר לכל אחד הילך מנה הוא ואין זה מודה מקצת וכתבו ז"ל ואי אינהו לא תבעי ליה כל חד בברי ובא לצאת ידי שמים חייב אבל בדיני אדם פטור ומוכרח שם ומ"ש לפיכך אם הביאו לו השנים וכו' ופי' וכל כיוצא בזה אפי' בא לצאת ידי שמים פטור ומ"ש וכן מי שתבעוהו וכו' כבר כתבתי דדוקא תבעוהו אבל לא תבעוהו אינו חייב אלא בבא לצאת ידי שמים עכ"ל וכתבו תלמידי הרשב"א דאפי' לפי גירסת רש"י היכא שהפקיד לו בעל הק"ק בב' כריכות ובעל המנה בכרך א' אע"פ שהפקידו זה בפני זה הו"ל למידק דבין כרך א' ובין ב' כריכות לא הו"ל למיטעי עכ"ל ואיכא למידק על הרי"ף למה השמיט דין הרועה שכתבתי בסמוך דאיתא בגמ' ואפשר דמשום דמילתא דפשיטא היא לא חשש להזכירו:

סימן שא

סעיף א

כל דין השומרים אינו בעבדים ושטרות וקרקעות והקדשות בין לענין שבועה וכו' בין לענין תשלומין וכו' משנה בפרק הזהב (בבא מציעא נו.) ובפ' שבועת הדיינים (שבועות מב:) אלו דברים שאין נשבעין עליהן העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות ש"ח אינו נשבע נושא שכר אינו משלם ובגמרא יליף לה מקראי וכתב הרא"ש בפרק הזהב נהי שאינו משלם שכרו מיהא מפסיד עד שישבע ששמר כראוי וכן משמע התם בגמרא ופשוט הוא וכתב הרא"ש בפרק שבועת הדיינים הומ"ל שואל אינו משלם אונסין וגניבה ואבידה דאיתקש לש"ח אלא כיון דתנא פטור שבועה בש"ח ופטור תשלומין בש"ש ה"ה בכולם ועוד מש"ה לא תנא שואל משום דלא שייך בהקדש וכ"כ נ"י בפרק הזהב בשם האחרונים ז"ל:ומ"ש אבל נשבעין עלוהן מדרבנן כ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק שבועת הדיינין לא אמרן דאין נשבעין עליהן אלא שבועה דאורייתא אבל מדרבנן נשבעין עליהן דה"ג בפרק הכותב (כתובות פז.) בענין הפוגמת כתובתה לא תפרע אלא בשבועה סבר רמי בר חמא למימר שבועה דאורייתא וכו' אמר רבא ב' תשובות בדבר חדא דכל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין והיא נשבעת ונוטלת ועוד אין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות אלא אמר רבא מדרבנן דפרע דייק דמיפרע לא דייק ורמו רבנן שבועה עליה כי היכי דלידק וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהלכות טוען דנשבע עליהן היסת אם היתה שם טענת ודאי וכתב עוד שם הרא"ש והא דאין נשבעין על אלו ה"מ בפני עצמן אבל ע"י גלגול נשבעין דתנן נכסים שאין להן אחריות זוקקין את הנכסים שיש להן אחריות לישבע עליהן: כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות שכירות תקנו חכמים שנשבעין על ההקדשות שבועת השומרים כעין של תורה כדי שלא יזלזלו בהקדשות והוא מבואר בגמרא פרק הזהב (בבא מציעא נח.) וכתבו הגהות מיימון וה"מ בהקדש גמור אבל בשל עניים לא חיישינן כולי האי ולא תקנו לישבע עליהם כשהוא פטור מלשלם וכן מוכח מדברי ריי"ף ע"כ ומשום דהקדש גמור לא שכיח האידנא מפני כך השמיט רבינו דין זה: כתב הרב המגיד בפרק הנזכר בשם המפרשים שבאלו אפי' משבועה שאינה ברשותו פטורים מן הדין לבד בהקדישות מן התקנה ועיקר עכ"ל . וכן כתב נ"י בפ' הזהב ודקדק כן מהגמרא. כתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר ואם קנו מידו חייב באחריותן והוא מבואר בגמרא פרק הזהב (שם) ולא ידעתי למה השמיטו רבינו. כתב נ"י אע"ג דבסוף פרק הפועלים (בבא מציעא צד.) קיי"ל כרבי יוחנן דלא בעי קנין גבי מתנה שומר חנם להיות כשואל דבההיא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשעבד נפשיה אפילו בדברים בעלמא י"ל

דשאני התם שהוא שומר חנם וכיון שהוא בדין השומרים יכול הוא לחייב עצמו להיות כשואל אפילו בדברים אבל כאן שאינו בתורת שומרים כלל א"א שיחול עליו שום חיוב אלא א"כ קנו מידו ומש"ה בעינן הכא קנין והתם לא כן העלו הרשב"א והרנב"ר ז"ל עכ"ל י וכתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות שכירות דה"ה לנכסי עכו"ם אין נשבעין עליהן מדכתיב רעהו וכתב ה"ה שכך מבואר במכילתא:

סעיף ב

וכתב הרמב"ם שלא פטר בהם אלא גניבה ואבידה ואונסין אבל אם פשע בהן ונאבדו חייב לשלם דפושע כמזיק בידים דמי בפ"ב מהלכות שכירות וכתב ה"ה זה מחלוקת ישנה בין המפרשים ז"ל ויש שדקדקו ממה שאמרה המשנה באלו ש"ח אינו נשבע ולא אמרה אינו משלם דדוקא אינו נשבע ונאמינהו במה שאמר שלא פשע הא אם נודע שפשע משלם וכן נראין דברי רש"י ודין הפושע בשטרות לדעת רבינו שהוא כמזיק כבר נתבאר בפ"ז מהלכות חובל השורף שטרותיו של חבירו על איזה דרך הוא חייב והרמב"ן והרשב"א חלוקים בזה ואומרים שאין זו טענה שהמשנה לא הזכירה אלא מה שנזכר בכתוב ובש"ח לא נאמרו תשלומין בכתוב כלל ומ"מ הדין שוה שאפי' פשעו פטורין דפושע לאו מזיק הוא שהרי פשיעה בבעלים פטור ואילו מזיק בבעלים חייב וזה דעת הר"א בהשגות עכ"ל. והרא"ש כתב בפרק הזהב לכאורה משמע דבשבועה דוקא פטריה רחמנא שלא פשע הא אם מודה שפשע בשמירתו או אם יש עדים שפשע ונגנבו או נאבדו חייב וכן מצאתי בפירוש הראב"ד וכן הרמב"ם ורי"ף כתבו בתשובה המפקיד שטרות אצל חבירו ומודה שפשע בהם ונגנבו או אבדו פטור מלשלם ודבריו נראין דכיון שהוציא את אלו מכלל פרשת השומרים אין לחייבם אלא מטעם אדם המזיק ופושע בדבר ונאבד לא חשיב אדם המזיק שהרי פשיעה בבעלים פטור ואילו חשיב כאדם המזיק אמאי פטור בבעלים עכ"ל ועוד האריך בזה בפרק שבועת הדיינים וכן הם דברי המרדכי בפרק הנזכר בשם ר"י ורבינו יואל:ומ"ש רבינו בשם הרא"ש פטור מלשלם ואפילו השואל בפרק שבועת הדיינין כתב כן וכבר כתבתי דבריו בראש סימן זה ונ"י כתב בפרק הזהב נראה מדברי רש"י דמשבועה הוא דפטריה רחמנא אבל היכא דידעינן דפשע משלם וכ"כ הרמב"ם וכ"כ הראב"ד אבל הרי"ף כתב בתשובה דפטור וכתב הרשב"א שכן עיקר ונראה שכן דעת הר"ן ז"ל שכתב בחידושיו שכן דעת הר"י הלוי עכ"ל. ומאחר שהרי"ף והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכ"ש בנדון זה שנלוו אליהם הר"י הלוי והרמב"ן והרשב"א והר"ן והראב"ד ז"ל בהשגותיו. הפושע במעות צדקה עיין במהרי"ק סימן ו' :

סעיף ג
ולמעלה בסימן צ"ה כתבתי מה הדין במי שהוריד אריס לכרמו ופשע בו ולא עבדו שם נתבאר

סעיף ד
והמוסר לחבירו לשמור דבר המחובר לקרקע דינו כקרקע ואפילו ענבים העומדים ליבצר בפרק שבועת הדיינין (שבועות מב:) א"ל י' גפנים טעונות מסרתי לך והלה אומר אינן אלא חמשה ר"מ מחייב וחכמים אומרים כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ובגמרא מוקי פלוגתייהו בענבים העומדין ליבצר וידוע דהלכה כחכמים ובסימן צ"ה כתבתי בזה יותר:

סעיף ה
הופקדו אתו מעות של עניים דינו כשל הקדש ופטור עליהן בד"א במקום שאין לעניים כל אחד קצבתו ידוע וכו' בס"פ החובל (בבא קמא ד' צג.) תניא לשמור ולא לחלק לעניים ההוא ארנקי דצדקה דאתא לפומבדיתא אפקדיה רב יוסף גבי ההוא גברא פשע ביה אתו גנבי גנבוה חייביה רב יוסף א"ל אביי והתניא לשמור ולא לחלק א"ל עניי דפומבדיתא מיקץ קיץ להו ולשמור היא. ופרש"י ולא לחלק. לעניים. דלא קרינן ביה לשמור דכיון דא"ל חלקוהו תו לאו דמפקיד נינהו ומאן קא תבע ועניים לא מצו תבעו דבכל חד וחד מצי אמר לאו לדידך יהבינא אלא לאחריני: קיץ להו. ממון כך וכך לשבת לכל אחד הו"ל ממון שיש לו תובעין וקרינן ביה לשמור. וז"ל הרמב"ם בפ"ה מהלכות שאלה מי שהפקידו אצלו מעות של עניים או של פדיון שבויים ופשע בהן ונגנבו פטור שנאמר לשמור ולא לחלק לעניים והרי הוא ממון שאין לו תובעין אפילו באו עליו גנבים וקדם והציל עצמו בממון שבויים פטור שאין לך פדיון שבויים גדול מזה בד"א בשאין זה הממון מופקד לעניי מקום זה או לשבויים אבל אם היה לעניים אלו או לשבויים אלו והרי הוא קצוץ להם ה"ז הממון שיש לו תובעים וישלם אם פשע או ישבע שלא פשע כדרך השומרים וכתב ה"ה אבל אם היה לעניים אלו או לשבויים והרי הוא קצוץ להם וכו' נראה שהכוונה היא דתרתי בעינן שיהיו אנשים ידועים ויהיה חלק כל אחד ידוע וזהו שכתב והרי הוא קצוץ להם וכן פרש"י עכ"ל ועיין במהרי"ק סי' ו' ועיין במישרים נ"ל ח"ב ומה שאמר אפי' באו עליו גנבים וקדם והציל עצמו בממון שבויים פטור מעשה בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא קיז:) וכבר נתבאר בסימן רצ"ב:

סעיף ו
ומעות יתומים אין להם דין הקדש אלא הרי הן כשאר כל אדם כלומר ונשבעין עליהם: ומה שאמר ואסור להשתמש בהם בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כט:) רחבה הוה ליה

הנהו זוזי דיתמי אתא לקמיה דרב יוסף א"ל מהו לאשתמושי בגווייהו אמר ליה הכי אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי טרפון מותר להשתמש בדמי אבידה אמר ליה אביי ולאו איתמר עלה ל"ש אלא בדמי אבידה הואיל וטרח בה אבל מעות אבידה דלא טרח בהו לא והני כמעות אבידה דמו אמר ליה זיל לא שבקו לי דאשרי לך:

סעיף ז

וכתב הרמב"ם הפקיד הקדש ואחר כך פדהו וכו' כל אלו אין בהם דין שומרים עד שיהא תחלתן וסופן נכסי הדיוט ונכסי ישראל בפרק ב' מהלכות שכירות וכתב ה"ה במכילתא וכי יתן איש אל רעהו וכתיב ישלם שנים לרעהו ולא להקדש ולא לאחרים פירוש בעינן לרעהו בשעת נתינה ובשעת תשלומין ופירוש אחרים עכו"ם:

סעיף ח

אין השומר חייב אלא אם כן שיתנו לו בתורת שמירה אבל אם נתן לו לאבד פטור דדרשינן לשמור ולא לקרוע בסוף פרק החובל (בבא קמא צג.) תניא לשמור ולא לאבד לשמור ולא לקרוע ופירש רש"י לשמור: כי יתן וגו' לשמור ומפרש בגמרא דה"מ היכא דאתא לידיה מעיקרא בתורת קריעה אבל אי אתא לידיה מעיקרא בתורת שמירה והדר אמר ליה קרע חייב אי לא אמר ליה על מנת לפטור.

סימן שב

סעיף א

אחד האיש ואחד האשה בדין השומרים וכו' כן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק ב' מהלכות שכירות וכתב ה"ה זה פשוט בהררה מקומות ואמרו פ"ק דב"ק (טו.) השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה וכמה מעשים בתלמוד בדיני שומרים בנשים עיין בכתבי מהר"ר איסרלן סימן רי"ג:

סעיף ב

וכתב הרמב"ם קטן שהפקיד או השאיל לגדול נשבעין על טענתו בפרק ב' מהלכות שכירות ובפ"ה מהלכות טוען וכתב ה"ה זה דעת הרב ן' מיגא"ש ז"ל בפירושיו פרק שבועת הדיינים דכי תנן אין נשבעין על טענת קטן דוקא שבועות שהן באות מחמת טענה אבל שבועה שהיא באה על שמא כיון ששמר לקטן נתחייב לו שבועת השומרים אבל הרמב"ן והרשב"א והרבה מהמפרשים חלוקים עליו ואמרו שד"ת אין נשבעין לקטן והביאו לזה ראיות ומ"מ יש שהורו שנשבע הוא שבועת היסת על ידי קטן שלא כדברי הראב"ד בהשגות שכתב שאפי' היסת אינו נשבע עכ"ל בפ"ב מהלכות שכירות ובפ"ה מהלכות טוען וז"ל בהשגות כתב הר"א דקטן הבא בטענת אביו מחמת שמירה שנמסר החפץ ליד השומר בחיי אביו הרי שומר זה נשבע על זה ואין זה עיקר אלא בכל גווני

אין שבועת התורה על ידי קטן אבל שבועה של דבריהם יש וכן עיקר עכ"ל: ומה שאמר ואני כתבתי למעלה בסימן צ"ו סברת א"א הרא"ש ז"ל שאין נשבעין על טענתו נתבאר שם : דין המקבל עקרונות מן הנשים ומן העבדים ומן הקטנים בטור א"ה סימן פ"ו:

סימן שג

סעיף א

שומר שכר הוא שנותנין לו בהמה או כסף או כלים לשמור בשכר ודינו כשומר חנם לענין שאינו מתחייב בשמירתו עד שימשוך במקום הראוי למשוך לדעת הרמב"ם אבל לדעת הר"י מיד כשקבל עליו לשמור ונסתלקו הבעלים משמירתו חייב אע"פ שלא משך נתבאר בסי' רצ"א:

סעיף ב

וכיון שנוטל שכר על שמירתו צריך לשמור שמירה מעולה וחייב בגניבה ואבידה מבואר במשנה פרק הפועלים (בבא מציעא צג.) ופרק בתרא דשבועות (מט.) ומ"ש שאפי' שמר כראוי ונגנב חייב ואפילו נתן הכספים תחת הקרקע וכו' אונס בעידנא דניימי אינשי ונגנב או קפץ עליו חולי ולא יכול לשמרם וכל כיוצא בזה חייב וכו' כן דקדקו התוס' והרא"ש בפרק הכונס (בבא קמא נז.) דכל שם גניבה אע"פ שבאת ע"י אונס גדול חייב עליה שומר שכר ואע"פ שהאונס גדול כמו לסטים מזויין והיינו טעמא דכל גניבה קרובה לאונס כדאמרינן בפרק השואל [צה.] הילכך אין חילוק בין שהאונס גדול בין שהאונס קטן אבל אונס לסטים מזויין היינו שבויה ובהא פטר רחמנא ש"ש וכ"כ בשאלתות פ' וישב וה"נ איתא בירושלמי פרק שני דשבועות ונ"י כתב בפ' הפועלים גבי ש"ש אפילו על בעידנא דעיילי אינשי או גנא בעידנא דגנו אינשי ושריג חדא מינייהו במיא חייב שאין זה אונס ומיהו משמע דאי אנסתו שינה או אונס אחר בגופו פטור דמאי הו"ל למעבד אלא שהרשב"א סובר שלעולם ש"ש חייב אפילו באונס שמגיע בגופו של שומר עד שיגיע לגופו של פקדון ממש כדאמר קרא או נשבר או נשבה עכ"ל: וז"ל מהרי"ק בשורש ק"ד פשיטא דש"ש חייב בכל אבידה ואפילו שמר כדרך השומרים ואפילו בדבר שהוא קרוב לאונם מתחייב ולא מיפטר אלא באונס גמור וכן כתב המרדכי וז"ל השיב הר"מ על ראובן שמסר טבעת לסרסור למכור והפסיד האבן מן הטבעת נראה דהסרסור ש"ש ואפי' בהליכה וכו' עד וכיון דהוי שומר שכר חייב לשמור מכל מיני אבידה כדאמרינן בפרק הפועלים ובע"ה א"צ לישבע שלא ידע שלא היתה האבן תקועה יפה דאין נשבעין בטענת ספק וכו' משמע בהדיא שש"ש חייב בכל אבידה ואפי' בענין שלא היה ראוי לחשוב שיארע כי התם דמחייב ליה אם היתה האבן תקועה יפה מדקאמר שאין ב"ה

צריך לישבע שלא ידע וכו' משמע דאדרבא כי אמרינן שהיתה תקועה יפה מחייב טפי ולא אמרינן מאי הו"ל למעבד הא לא הו"ל לאסוקי אדעתיה שתפול עכ"ל ועוד הביא ראיה לדבר וכן כתב עוד בשורש קל"א ורבינו ירוחם כתב בנ"ל ח"ב שדעת הרמב"ן שאם קפץ עליו חולי או אירעו אונס בגופו פטור שזה דומה כמי ששבאוהו לסטים ואח"כ נגנבה הבהמה ובהגהות מרדכי פרק הכונס כתוב לי נראה דכל אונס גמור פטור בש"ש כמו לסטים מזויין שפטור אפילו למאן דאמר גנב הוא ולמ"ד לסטים מזויין כגזלן ה"ה לכל גניבת אונס קרי להו גזלן דהא לסטים מזויין מיטמר ואע"פ כן קרי ליה גזלן ואינו תולה רק באונס ואין חילוק בין גנב לגזלן רק לענין כפל כתב נ"י בפרק המפקיד גבי עובדא דההוא דאפקידו גביה דמי יהבינהו לאמיה וכו' שכתב רבינו בסימן רצ"א דוקא זה שהוא נפקד נפטר בטענה זו אבל ש"ש לא מיפטר שהו"ל לפרש כן כ"כ הר"ן וש"מ דאע"ג דשומר שכר צריך להיות יושב ומשמר מכל מקום יכול למסור ביד בני ביתו הנאמנים לו לשמור:

סעיף ד

ומ"ש ואי זהו אונס בא עליו לסטים מזויין ה"ז אונס בפרק הכונס (בבא קמא נז.) ובפרק אלו מציאות (נט:) ובפרק הזהב (בבא מציעא נח.) מוקי הא דתניא דשומר שכר פטור בגניבה ואבידה נגנבה בלסטים מזויין אבדו שטבעה ספינתו בים ומה שאמר ואפי' גם הרועה מזויין לפי שהלסטים מוסר עצמו יותר בעיא דאיפשיטא בס"פ הפועלים (צו:): ונ"ל שאם נפלה דליקה בעיר ונשרפו חפצים שהוא שומר שכר עליהם אם יודע בבירור שנשרפו נשבע שנשרפו ופטור דהוי כטבעה ספינתו בים והוא שלא היה יכול להציל לא ע"י עצמו ולא ע"י אחרים בשכר שהיה נותן להם וכדאמרינן הוה ליה לקדם ברועים ובמקלות שומר שכר בשכר ושומר חנם בחנם אבל אם אינו יודע בבירור שנשרפו רק שהיו בביתו או בחנותו ונשרף הבית או החנות אינו יכול לישבע שנשרפו דשמא נגנבו ע"י העכו"ם המחזירים לגנוב כלים שבבתים ושבחנויות קודם שישרפו וחייב לשלם אלא א"כ אותם עכו"ם המחזרים לסטים הם מזויינים דאז ישבע שנשרפו או נגנבו ע"י לסטים מזויינים ויפטר ומה שאמר זאב אחד אינו אונס אפילו בשעת משלחת זאבים באו עליו שנים ה"ז אונס משנה שם זאב א' אינו אונס שני זאבים אונס ר' יהודה אומר בשעת משלחת זאבים אף זאב אחד אונס וידוע דהלכה כתנא קמא ומה שכתב כלב אחד או אפי' שנים ובאו עליו מרוח אחד אינו אונס מב' רוחות הוי אונס שם במשנה כלב א' אינו אונס שני כלבים אונס ידוע הבבלי אומר משום ר"מ מרוח אחד אינו אונס מב' רוחות ה"ז אונס ומשמע דידוע הבבלי לאיפלוגי את"ק אתא והלכה כת"ק וכן פסק

הרמב"ם בפ"ג מהלכות שכירות וז"ל שני כלבים אינם אונס אפי' באו מב' רוחות היו יתר על שנים וכו' הרי זה אונס וכתב הרב המגיד היו יתר על שנים וכו' זה לא נזכר שם בפי' אבל מדאמרינן שנים אינו אונס משמע דיותר הוי אונס דאי לא לימרו כלבים סתם עכ"ל ורבינו שפסק כידוע הבבלי נראה שהוא סובר דלאו לאיפלוגי אתא אלא לפרושי מילתיה דת"ק ואיני יודע מי הכריחו לפרש כן: כתוב בהגהות ראשונות דמרדכי פרק איזהו נשך אדם ששלח לחבירו שום דבר להוליך למקום אחר ותוך כך שלח לו דורון נראה דש"ש הוי כדאמרינן גבי טובל עמו בציר הוה עכ"ל וצריך להתיישב בדבר :

סעיף ה

כתב הרמ"ה כל מה דאמרינן דלא הוי אונס דוקא בשלא נשתדל להצילו וכו' דברי טעם הם: כתוב בתשובות מיימונית דספר משפטים סימן י"א שומר שכר או שואל שאמרו מעיקרא איני מקבל אחריותו עלי פטור מכלום אפי' ש"ח לא הוי: הארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו אונסים במה דברים אמורים שבאו מאליהן אבל אם הוליכן למקום גדודי חיה ולסטים אין זה אונס משנה בסו"פ הפועלים (צג:) ומ"ש ואם הרועה התחיל להתגרות בלסטים שאמר במקום פלוני אנחנו רועים וכך וכך רועים אנחנו וכו' הוי כאילו הוליכן למקום גדודי חיה ולסטים וחייב מבואר שם בגמרא:

סעיף ו

באו לסטים עליו או ארי ודרס אם אפשר לו לקבץ רועים שיעזרו לו להציל חייב לקבצן וליתן להם שכר עד כדי הבהמה וחוזר ולוקח מבע"ה מה שנתן להם מבואר שם בגמ' ואיתמר עלה א"ל ר"פ לאביי א"ה מאי אהני ליה מינה לכושרא דחיותא אי נמי לטירחא יתירתא. ופר"ש לכושרא דחיותא. כושר הבהמות שמכיר בהן כבר ולמודות בביתו: לטירחא יתירתא. שלא יצטרך לחזר אחר הבהמות לקנות. ומ"ש ואם לא עשה כן חייב ושמין כמה שוה הבהמה יותר ממה שצריך ליתן לרועים שיסייעוהו ואותו מותר חייב לבע"ה ואם היה צריך לשלם להם כל דמי הבהמה צריך לשלם לו דמי טירחא שצריך לטרוח ולקנות בהמה אחרת בפ"ג מה"ש כתב ה"ה שהרמב"ן כתב שנ"ל כן והניח הדבר בצ"ע ושהראב"ד כתב כן בפשיטות ונראים דבריו ואיפשר שאף רבינו סובר כן וקיצר לפי שכבר ביאר שהשכר משל ב"ה עכ"ל:

סעיף ז

כתב הרמב"ם רועה שטען הצלתי ע"י הרועים בשכר נשבע ונוטל מה שטען וכו' בפ"ג מהלכות שכירות וכתב ה"ה זה כלל לכל המוציאין ברשות שהן נשבעין ונוטלים וכ"כ ר"ח בכתובות פרק האשה שנפלו (כתובות עט:):

סעיף ח

רועה שהיה רועה בהמות בשכר והניח עדרו ונכנס בעיר אם נכנס בשעה שדרך הרועים ליכנס אומדין אותו וכו' ואם נכנס בשעה שאין דרך הרועים ליכנס חייב אפילו לא היה יכול להציל אילו היה שם וכו' בס"פ הפועלים (שם) ההוא רעיא דהוה רעי חיותא אגודא דנהר פפא שריג חדא מינייהו ונפלה למיא אתא לקמיה דרבא ופטריה אמר מאי הו"ל למעבד הא נטר כדנטרי אינשי איתיביה אביי רועה שהיה רועה והניח עדרו ובא לעיר בא זאב וטרף ארי ודרס אין אומרים אילו היה שם היה מציל אלא אומדין אותו אם היה יכול להציל חייב ואם לאו פטור מאי לאו פטור דעל בעידנא דעיילי אינשי לא דעל בעידנא דלא עיילי אינשי א"ה אמאי פטור תחילתו בפשיעה וסופו באונס הוא וחייב דשמע קול ארי ועל א"ה אומדין אותו מאי הוה ליה למיעבד הוה ליה לקדם ברועים ובמקלות רב חסדא ורבה בר רב הונא לא ס"ל הא דרבא דאמרי להכי יהבי לך אגרא לנטורי לי נטירותא יתירתא ופרש"י לא ס"ל הא דרבא. דאמר דמכי נטר כדנטרי אינשי הוה ליה אנוס ופטור: להכי יהבי לך. וכו' ונהי דלאו פשיעה הוא אונס נמי לא הוי והו"ל כאבידה ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כרב חסדא ורבה בר רב הונא ובפרק המפקיד (בבא מציעא לו.) גבי פלוגתא דאביי ורבא בפשע בה ויצאת לאגם ומתה כדרכה כתבו הרי"ף והרא"ש אע"ג דקיימא לן תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב הכא שלא בא האונס מחמת הפשיעה פטור ואי קשיא לך הא דגרסינן בפרק הפועלים איתיביה אביי לרבא רועה שהיה רועה והניח עדרו ובא לעיר ובא זאב ודרס וכו' עד א"ה תחילתו בפשיעה וסופו באונס הוא וחייב דש"מ היכא דתחילתו בפשיעה אפילו איתניס שלא מחמת פשיעה חייב ההיא מימרא דאביי ורבא הוא ולא עדיף מהאי מימרא דאית להו הכא וכבר דחייה רבא והא מתני' דרועה שהיה רועה כפשטה ס"ל דאומדין אותו אם יכול להציל חייב ואם לאו פטור ודקא מוקים לה אביי דעל בעידנא דעיילי אינשי וקא מוקים לה רבה דשמע קול אריה ועל שינוייא הוא ולא סמכינן אשינוייא אלא בין על בעידנא דעיילי אינשי בין בעידנא דלא עיילי אינשי אי היה יכול להציל אפילו על ידי רועים ומקלות חייב ואם לאו פטור וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהלכות שכירות דבין על בעידנא דעיילי אינשי בין על בעידנא דלא עיילי אינשי אומדים אותו אם היה יכול להציל חייב ואם לאו פטור ורבינו שכתב דאם נכנס בשעה שאין דרך הרועים ליכנס חייב אפילו לא היה שם וכו' ושכן עיקר לטעמיה אזיל שכתב בסימן רצ"א אם נכנס בשעה שאין דרך בני אדם ליכנס כתב רב אלפס שאם אינו יכול להציל אילו היה שם פטור אע"פ שתחילתו בפשיעה וסופו באונס דלא הוי אונס מחמת הפשיעה וכו' והראב"ד כתב דחייב ולא דמי לפשע בה

ויצאה לאגם וכו' וכן עיקר עכ"ל וכבר כתבתי שאין דבריו עיקר דכיון דהרי"ף והרמב"ם מוסכמים לדעת אחת הכי נקטינן כ"ש במקום שאין הרא"ש חולק עליהם בהדיא ויש לתמוה על רבינו שכתב דין זה בסי' רצ"א בשם רב אלפס וכאן כתבו בשם הרמב"ם והוה ליה לכתבו כב' המקומות בשם שניהם: כתב הרמב"ם ואם אין הדבר ידוע וכו' חייב לשלם בפ"ג מהל' שכירות ונראה שטעמו משום דמן הסתם יכול להציל על ידי רועים ומקלות ולפיכך עליו להביא ראיה שלא היה יכול להציל:

סעיף ט

העביר הבהמות דרך הגשר ודחפה אחת כחברתה והפילה לנהר חייב שאין זה אונס וכו' בס"פ הפועלים שם בר אדא שבולאה הוה מעבר חיותא אגמלא דנרש דחפה אחת לחבירתה ושדיתא למיא אתא לקמיה דר"פ חייביה א"ל מאי הוה לי למעבד א"ל איבעי לך לאעבורי חדא חדא וטעמו משום דסבר ליה כרב חסדא ורבה בר רב הונח דקאמר התם דלא ס"ל דרבא דאמר גבי ההוא רעיא דהוה רעי חיותא אגודא דנהר פפא שריג חדא מינייהו ונפלה למיא ופטריה רבא משום דאמר מאי הו"ל למעבד הא נטר כדנטרי אינשי אלא אמרינן להכי יהבי לך אגרא לנטורי נטירותא יתירתא ופרש"י להכי יהבי לך אגרא וכו' ונהי דלאו פשיעה הוא אונס נמי לא הוי יהו"ל כאבידה וכבר כתבתי מעשה זה בסמוך ושהלכה כרבא:

סעיף י

מתה הבהמה כדרכה פטור סיגפה ומתה וכו' חייב משנה בס"פ הפועלים (שם) ומ"ש אפילו לא מתה מיד דכיון שסגפה תלינן שמאותה שעה התחילה להתקלקל והוי פשיעה כן כתב שם הרא"ש ז"ל והתוס' כתבו דאפי' יש לתלות ולומר שמתה גם בשביל ד"א אפ"ה חייב דלא הוה ליה לסגפה:

סעיף יא

העלה לראש ההר או אפילו כעלתה מאליה והיה יכול למנעה ולא מנעה ונפלה ומתה חייב וכו' אבל אם גם העליה היתה באונס פטור משנה בסוף פרק הפועלים שם עלתה לראשי צוקין ונפלה ה"ז אונס העלה לראשי הצוקין ונפלה אינו אונס ובפרק המפקיד יהיב טעמא להעלה לראשי הצוקין ונפלה דחייב משום דהיה לו לתקפה ולא תקפה אי הכי אימא רישא עלתה לראשי הצוקין ונפלה ה"ז אונס איבעי ליה למתקפה לא צריכא שתקפתו ועלתה תקפתו וירדה ופרש"י לתקפה. להחזיק בה שכן דרך הרועים: שתקפתו. על כרחו ועלתה ולא יכול להחזיק בה שחזקה היתה ממנו ואע"ג דהאי אוקמת' אליבא דאביי איתמר ולא קי"ל כוותיה כבר כתבתי בסי' רצ"ח שהראב"ד הקשה כן על הרי"ף ושהרמב"ן תירץ דכיון דקי"ל כרב פפא דאית ליה לעבורי חדא חדא ה"נ להכי יהבי ליה

אגרא דאיבעי ליה לתקפה שלא תעלה להכי צריך לאוקומי תקפתו ועלתה תקפתו וירדה וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהל' שכירות וז"ל תקפתו ועלתה לראשי צוקין ותקפתו ונפלה ה"ז אונס העלה לראשי הצוקין או שעלתה מאליה והוא יכול למנעה ולא מנעה אף על פי שתקפתו ונפלה ומתה או נשברה חייב שכל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב:

סעיף יב

ומ"ש העלה לראש ההר ומתה שם כדרכה או שפשע נה ולא שמרה כראוי ויצאת לאגם ומתה שם כדרכה פטור אבל אם גנבה גנב מאגם ומתה בבית הגנב חייב בפרק המפקיד (בבא מציעא לו:) אתמר פשע בה ויצאת לאגם מתה כדרכה אביי אמר חייב רבא אמר פטור משום דאמרי' מלאך המות קטלה מה לי הכא ומה לי התם וידוע דהלכה כרבא ומודה רבא כל היכא דגנבה גנב באגם ומתה כדרכה בי גנב דחייב מ"ט דאי שבקה מלאך המות בביתיה דגנב הוה קיימא ופרש"י פשע בה. שלא נעל בפניה כראוי ויצאת לאגם מקום שאינה משתמרת אצל זאבים ולא אצל גנבים ומיהו לא אכלוה לא זאבים ולא גנבים ומתה דהוי תחילתו בפשיעה שמא יטרפוה זאבים וסופו לא אבדה באותו פשיעה אלא בדבר שהוא אונס: דאי גנבה גנב מאגם. שזהו דבר של פשיעה אצל יציאתה לאגם אע"פ שסופה מתה בי גנב חייב ולא אמרינן אי הוי גבי שומר נמי הוי מתה מ"ט משעת גניבה היא אבודה מן הבעלים דאי נמי שבקה מלאך המות בי גנב הוה קיימא הילכך החיוב בא לו על שעת הגניבה:

סימן שד

סעיף א

המעביר חבית ממקום למקום ונתקל בדרך ישרה ונשבר החבית הוי פשיעה וחייב אפילו אם הוא ש"ח כן משמע בגמ' בסוף פרק האומנין (בבא מציעא פב:) דקאמר התם בשלמא ש"ח משתבע שלא פשע בה אלא ש"ש אמאי משתבע כי לא פשע נמי שלומי בעי ואפילו ש"ח נמי התינח במקום מדרון שלא במקום מדרון מי מצי משתבע דלא פשע ופרש"י התינח במקום מדרון. דאיכא למימר קרוב לאונס הוא: שלא במקום מדרון. ודאי פושע הוא:ומ"ש מ"מ מצוה הוא לעשות לו לפנים משורת וליתן לו שכרו אם אין לו מה יאכל שם רבה בר בר חנה תברו ליה הנהו: שקולאי חביתא דחמרא שקל לגלימייהו אתא אמר לרב א"ל הב להו גמילייהו א"ל דינא הכי א"ל אין למען תלך בדרך טובים יהב להו גלימייהו א"ל עניי אנן וטרחינן כולי יומא וכפינן ולית לן מידי א"ל זיל הב אגרייהו א"ל דינא הכי א"ל אורחות צדיקים תשמור. ופרש"י חברו ליה. שלא במקום מדרון ובפשיעה אי נמי בריגלא: בדרך טובים. לפנים משורת הדין:ומ"ש ואם נתקל במקום מדרון לא

הוי פושע ודומה לגניבה ואבידה ומדינא ש"ח נשבע שלא פשע בה ונפטר ור"ש ישלם אבל חכמים תקנו שגם ש"ש ישבע שלא פשע בה ונפטר דאל"כ אין לך אדם שמעביר חבית לחבירו ממקום למקום בשכר שם במשנה המעביר חבית ממקום למקום ושברה בין ש"ח ובין ש"ש ישבע ואע"ג דבברייתא איפליגו תנאי במילתא הלכה כסתם מתני' ובגמ' למימרא דסבר ר"מ נתקל לאו פושע הוא והתניא נשברה כדו ולא סלקה וכו' ר"מ מחייב וכו' וקי"ל דבנתקל פושע פליגי א"ר אלעזר תברא מי ששנה זו לא שנה זו ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן שבועה זו תקנת חכמים היא שאם אי אתה אומר כן אין לך אדם שמעביר חבית לחברו ממקום למקום היכי משתבע אמר רבא שבועה שלא בכוונה שברתיה ופרש"י שבועה זו תקנת חכמים. להפטר בה שאם אי אתה פוטר מן התשלומין כשנתקל אין לך אדם וכו' שדואג שלא אכשל ותשבר וכתבו הר"י והרא"ש וז"ל מסתברא לן דהא דאמר רבא שבועה שלא בכוונה שברתי' אליבא דר"מ היא דס"ל נתקל פושע היא הילכך לא מצי לאישתבועי דלא פשע בה אבל לרבנן דסברי נתקל לאו פושע הוא וקיימא לן כוותייהו משבעינן ליה שלא בפשיעה נשברה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות שכירות:

סעיף ב

אדם הנושא חבית גדול שהוא כבד למשא אדם א' ונתקל בה פושע הוא ומחיוב:

סעיף ג

והנושא משא כבוד במוט כפוף באמצע וכו' משלם החצי וכו' שם (פג.) אתקין רב חייא בר יוסף בסיכרא הני דדרו באגרא ואיתבר דלשלם פלגא בדיגלא משלם כולה מ"ט נפיש לחד וזוטרא לתרי קרוב לאונס וקרוב לפשיעה ופרש"י דדרו באגרא. מוט כפוף באמצעו ונותנו על כתפו ונושא שני כדין בשני ראשיו ונושא בו משא כבד: משלם פלגא. פועל שקבל עליו להוליך חבית ממקום למקום ונשאם באותו מוט ונשבר משלם פלגא: מ"ט נפיש לחד. ולא הו"ל להטעינו לבדו וזוטר לתרי וכיון דאינו ראוי לב' משאות דרך בני אדם להתחזק ולטוענו באחד הילכך דמי נמי לאונס: דדרו בדיגלא. עץ מפוצל בראשו וקושר בו משא ב' בני אדם ומכניס צוארו בין שני פצליו ומוטל על שתי כתפיו וראשו של מטה ארוך וכשעומד לפוש מציגו בקרקע: משלם כוליה. דפשיעה היא שהרבה במשא לב' בני אדם:

סעיף ד

לשון הרמב"ם אם כשאו שנים החבית במוט ונשברה משלמין החצי וכו' בפ"ג מהלכות שכירות והוא פירוש למה שאמרו דדרו באגרא ואתבר משלם פלגא מאי טעמא נפיש לחד וזוטר לתרי וכו' וטעמו מבואר שם בדבריו שלא היה להם להתחבר שניהם ולא

לשאת אלא משוי שכל אחד יכול להעבירו לבדו וכיון שמשוי זה כבד אצל כ"א מהם היה בדין שישלמו הכל וכיון שהוא קל לשניהם היה בדין שיהיו פטורים ולפיכך משלמין מחצה וכ' עוד הרמב"ם שם מכאן אתה למד שהאחד שהעביר חבית גדולה שאין דרך כל הסבלים להעבירה שהוא פושע ואם נשברה בידו משלם הכל ובהשגות כתוב על זה הוא נותן הפשיעה בעבור הכבדות ואני סבור שאין הפשיעה אלא בשביל הקלות שהנתקל במשא הקל פושע הוא וכתב ה"ה ושטה אחרת יש והוא דעת רש"י והרשב"א ושאר מפרשים שפירשו שלא דברו בשנושאים שניהם ביחד אלא אחד לבדו הוא הנושא וכן פרש"י אגרא מוט כפוף באמצעיתו וכו' והרשב"א כתב דמי לאונס ודמי לפשיעה פירוש דמי לאונס משום דנתקל כעין אונס הוא לפוטרו ובשבועה משום התקנה ודמי לפשיעה מפני שנשא יתר על משאו ובפושע לא תקנו ונושאים בשכר היו ע"כ חייבים במקום פשיעה ופטרם משום תקנה ממחצה עכ"ל ולפי פרש"י אתה למד שכל זמן שאין במשוי כדי שני בני אדם ונשאו אחד שאינו משלם אלא מחצה וכ"נ דעת הרשב"א ולדעת רבינו משלם הכל ולפי דעת ההשגות נראה שהוא פטור מכלום ואינו עד כאן לשונו:

סעיף ה

ואם נשבר החבית בעניין שחייב לשלם וביום השוק שוה ה' דינרים וכו' בפרק השואל (צט:) אמר רבא הני שקולאי דתברי חביתא דחמרא לחנואה ביומא דשוקא מזדבנא בה' בשאר יומא מזדבנא בד' אהדרו ליה ביומא דשוקא מהדרו ליה חביתא דחמרא בשאר יומי מהדרו ליה ה' ולא אמרן אלא דלא הו"ל חמרא לזבוני אבל הו"ל חמרא לזבוני הא איבעי ליה לזבוני ומנכי ליה אגר טירחא ודמי ברזנייתא ופרש"י שקולאי. נושאי משוי: אהדרו ליה ביומא דשוקא. קודם שיגיע יום השוק שיכול למכרה ביום השוק שיגיע ראשון: מהדרו ליה ה'. דאמר להו אי הוי גבאי ביומא דשוקא ה' היה שוה: ולא אמרן. דמהדרו ליה ה' אלא דלית לחנואה חמרא לזביני דהשתא ודאי אי אהדרם ניהליה הוה מזבין ליה. אבל הו"ל חמרא לזבוני ולא זבין גלי דעתיה דלא הוה מזבין ולא משלמי אלא חביתא דחמרא: וכי מהדרי ליה נמי ה'. מנכי להו חנוני מה' אגר טירחא כפועל בטל כמה הוא רוצ' לישב ולא למכור יין חבית אחת פרוטה פרוטה וישב בטל: ודמי ברזנייתא. שנותנין למכריז את היין בשווקים וברחובות יש לפלוני יין למכור וי"מ שהיו צריכים לשכור אומן לנקוב נקב בחבית מפני שהוא של חרס ולתקן ברזא הנך דמי מנכי להו שהרי פטרוהו מכל אלה וכתב הרא"ש הני שקולאי דתברי ליה חביתא דחמרא וכו' מהדרי ליה ה' ומיירי דתברו ליה ביומא דשוקא דאי בשאר יומי לא משלמי אלא ד' שכך היו דמיה בשעת שבירה אבל כיון דתברוה ביומא דשוקא אי הדרא בשאר יומי משלם

ה' כשעת אבידה אבל אי אהדרוהו ביומא דשוקא אמרינן ליה תיב וזבין כאשר היית עושה באותה שנשברה אבל בשאר יומי לא מצי אמרו ליה שמור אותה עד יום השוק ומכור אותה כי אמר למעות אני צריך ואילו לא שברת אותה מכרתיה ואז הייתי משתכר ולא אמרן אלא דלית ליה חמרא לזבוני באותו יום כשמחזירין לו החבית אבל אית ליה חמרא לזבוני כשמחזירין לא כלומר לא מפטרי בחזרת חבית אלא צריכים ליתן לו ה' זוזי דא"ל אם לא שברת הייתי מוכרה אז אבל ביום שוק יש לי יין למכור ואיני יכול למכור חבית זה נמצא יום השוק זה הוא לגבי דידיה כשאר ימים וכך הם דברי רבינו וז"ל ה"ה בפ"ג מהל' שכירות אהדרי ליה ביומא דשוקא מהדרי ליה חביתא דחמרא פרש"י קודם שיגיע זמן השוק שיוכל למכרה ביום השוק שיגיע ראשון ואחרי' פירשו ביום השוק ממש אבל קודם לכן לא שמא תחמיץ בשאר יומי מהדרי ליה ה' פירוש אינו מספיק להם בהשבת חבית יין כמותה דהא אינה שוה אלא ד' ואיהו אמר להו אי הוה גבאי ביומא דשוק ה' היה שויא לי שהייתי מוכרה ביזם השוק שעבר והייתי מוציא הדמים בריוח ולא אמרן דבשאר יומי משלמי ליה ה' אלא שלא הו"ל יין למכור ביום השוק שעבר אבל הו"ל יין למכור לכל מי שרוצה לקנות אינן משלמין אלא ד' זו היא שטת המפרשים ז"ל לפי גירסת הספרים ולפי שטה זו כל זמן שמשלמין דמים אין בין יום השוק לשאר ימים דבר ואין בהם חילוק אלא שביום השוק נפטרין בהשבת יין כמותו ובשאר ימים צריכים לשלם דמים ולא יין ופירש הר"א ז"ל דכי משלמין ה' דוקא בשברוה ביום השוק אבל אם שברוה בשאר ימים אינן משלמין אלא ד' כשעת הנזק וכן פי' רבינו יהונתן וכן הסכים הרשב"א ז"ל עכ"ל: ומ"ש וי"א אם היה לו יין באותו יום השוק ששברה ולא נמכר לו שא"צ לשלם לו אלא ארבע דינרים כמו ששוה בשאר ימים וכו' שם כתב הרא"ש וז"ל עוד כתוב בספרים גירסא אחרת אבל אית ליה חמרא לזבוני איבעי ליה לזבוני והכי פירושו הא דאמרת דמשלמי בשאר יומי ה' כמו שהיתה שוה ביום השוק ששברוה דלית ליה חמרא לזבוני אבל אי הו"ל בההוא יומא חמרא לזבוני לא משלמי אלא ד' דא"ל איבעיא לך לזבוני חמרא דהוה לך והרי לא מכרת כל היין שהיה לך נמצא שלא הפסדנו לך ה' זוזי ול"נ דמ"מ הוי שוי ה' ביום השוק ואם לא הספיק למכור כל יינו באותו יום השוק ימכרנו ביום השוק הבא אחריו כך פירש הראב"ד עכ"ל: וכתב עוד הרא"ש רי"ף גרים ובשאר יומי מהדר ליה ד' ולא ידעתי לפרשה עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפ"ג מהלכות שכירות הסבל ששבר חבית של יין לחנוני ונתחייב לשלם והרי היא שוה ביום השוק ארבעה ובשאר הימים שלשה אם החזירו ביום השוק חייבים להחזיר חבית של יין או ישלמו לו ארבעה והוא שלא היה לו יין למכור ביום השוק אבל אם היה לו יין מחזירק לו ג' החזירו

לו בשאר הימים מחזירין לו ג' ומנכין לו בכל זמן טורח שהיה טורח במכירתה ופגם הנקב שיהיה נוקב החבית וכן כל כיוצא בזה וכתב ה"ה גירסת רבינו בשאר יומי מהדרי ד' וכך הוא במקצת נוסחי ההלכות והכוונה שיש להם לשלם לו חבית יין לפיכך כל שמשלמין דמים רואים כמה היא שוה בשעת החזרה אם ביום ראשון נותנין דמי שויה ביום ההוא לפי שאם ישלמו חבית יין כיון שאין לו יין למכור היה מוכרה ומקבל דמים כשהם מחזירים אותה בשאר ימים אם היו מחזירין יין היו נפטרים כל היום ביין כשהם מחזירין דמים מחזירין בשיווי שאר הימים זו היא סברתי ז"ל עכ"ל: ממה שכתב רבינו בסימן שמ"ג גבי שואל יש ללמוד לש"ש לזמן שכיון שכלה זמנו כלתה שמירתו ואפי' היא עדיין בביתו אינו עליה אלא שומר חנם:

סימן שה

סעיף א

ש"ש דינו כש"ח לענין שאם כופר או שיש טענות אתרות ביניהם וכו' וכל הדינים שפירשתי למעלה בש"ח נוהגים נמי בש"ש יתבאר בסמוך:

סעיף ב

ומ"ש ואם נגנבה בלסטים מזויין והוכר הגנב צריך לפרוע לב"ה והוא יעמיד הגנב בדין ואפילו אם נשבע כבר ונפטר קודם והוכר הגנב כיון שנמצא הגנב צריך להעמידו בדין והוא יפרע לב"ה כל זה נתבאר בסוף סימן רצ"ד ושם נתבאר דהיכא דנשבע כבר ונפטר קודם ואח"כ הוכר הגנב חלוק דין ש"ש מדין ש"ח ואין להקשות על זה ממ"ש בסמוך וכל הדינים שפירשתי למעלה בש"ח נוהגים נמי בש"ש די"ל דאנמצא הגנב הכפל שלו דסמיך ליה קאי לומר שכל הדינים שכתב בסי' רצ"א לענין כפל כשם שנוהגים בש"ח נוהגים נמי בש"ש ואם נפשך לומר דאכל דינין קאי חוץ מדין זה דנשבע ונפטר ואח"כ הוכר הגנב ולפיכך כתבו אחר שכתב שכל הדינים הנוהגים בש"ח נוהגים בש"ש לומר שדין זה אינו בכלל יקשה למה הוצרך לכתוב דין היה השומר עמו במלאכתו ודין קבל עליו להתחייב אף באונסין או ליפטר מגניבה ואבידה ושבועה היה לו לסמוך גם בהם על מה שכתב שכל הדינים שנוהגים בש"ח נוהגים בש"ש לכך צריך לפרש דאדיני כפל קאי כמו שכתבתי תחלה:

סעיף ג

ומ"ש היו הבעלים עמו במלאכתו וכו' פטור אף משבועה כדפרישית לעיל בש"ח בסוף סימן רצ"א ושם נתבאר דבר"פ השואל יליף מקראי שכל השומרים שוים בדין זה:

סעיף ד

ומ"ש ואם קבל עליו השומר להתחייב אף באונסין או שהתנה ליפטר מגניבה ואביד' ומהשבועה הכל לפי תנאו משנה וגמרא בס"פ הפועלי' ונתבאר בסוף סימן רצ"א שאם התנה להתחייב באונסין אפילו בדברים בלא קנין חייב:

סעיף ה

ש"ש שמסר לאחר ל"מ אם מסרו לש"ח שהוא חייב אלא אפי' מסרו לש"ש חייב אלא שפעמים פטור כשמסרו לש"ש כגון שהבעלים רגילים להפקיד בידו נתבאר בסי' רצ"א ומ"ש אבל אם מסרו לש"ח לעולם חייב מפני שמיעט בשמירתו כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות שכירות וז"ל אם היה דרך הבעלים להפקיד תמיד דבר זה אצל השומר השני ה"ז השומר הראשון פטור מלשלם והוא שלא ימעט שמירתו כיצד ימעט שמירתו כגון שהיה מופקד אצלו בשכר והפקידו אצל אותו השני בחנם או שהיה שאול אצלו והפקידו אצל אותו השני בשכר הואיל ומיעט שמירתו פושע הוא ומשלם אע"פ ששאל או שכר בבעלים הרי היא הוציא הדבר השמור מידו ליד שומר אחר עכ"ל וכתב ה"ה והיא שלא ימעט שמירתו וכו' דעת רבינו בזה נראה נכון דעד כאן לא אמרינן שכל זמן שדרך המפקיד למסור לשני הפטור אלא מפני גילוי הדעת שכבר גילה דעתו שהוא מאמינו לשני לפיכך אין לו טענה על הראשון וזה הוא כשהשמירות שוות אבל כשגרע הראשון השמירה ודאי המפקיד כבר גילה דעתו שהוא חפץ עתה בשמירה מעולה וזה הראשון פחתה ואין לך פשיעה גדולה מזו ומ"ש אע"פ ששאל או שכר בבעלים וכו' נ"ל טעמו לפי שאע"פ שהשואל בבעלים ופשע פטור דוקא כשמתה הבהמה או נאבדה בפשיעתו ברשותו אבל כשמסרה לשני הראשון מתחייב באותה שעה שמתה הבהמה ברשות השני ואין שאלה בבעלים פוטרת אלא לשומר ששאל הבעלים אבל לא לשומר שני שלא שאל הבעלים והראשון מתחייב על רשות השני זה נראה וצ"ע עכ"ל: (ב"ה) ול"נ שטעמו של הרמב"ם משום דפשיעה דמפטר בה כשבעליו עמו וכו' וכתב בכ"מ פ' א' מה' שכירות: ומ"ש ומיהו אם יש לשני ראיה במה שיפטר בו הראשון פטור כיצד אם יש שם עדים לשומר שני שמת או נאנס פטור גם הראשון נתבאר בסימן רצ"א ושם נתבאר דה"ה אם השומר הראשון יכול לישבע שנאנס אם ראה הוא שפטור אע"פ שאין שם עדים ומשמע מדברי רבינו דאפילו ש"ש שמסר לש"ח אם יש לשני ראיה במה שיפטר בו הראשון פטור וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות שכירות ואע"פ שכתבתי בסימן הנזכר דטעמא דיהב הרי"ף לפטור היכא דאיכא עדים דנטרה שומר שני כי אורחיה ונאנסה משום דאף על פי שלא הו"ל רשות למסור פקדונו ביד אחר בדיעבד לא מקרי פשיעה וש"ש שמסר לש"ח כתבתי בסמוך בשם הרמב"ם ז"ל דהוי פושע י"ל דלא אמר הרמב"ם דהוי פושע

אלא לענין דאין לפטרו מטעם שהיה המפקיד רגיל להפקיד אצל השומר השני והיינו לענין דלא מהימן שומר שני בשבועה שנאנס אבל היכא שידוע שנאנס ע"פ עדים או ע"פ שבועת שומר ראשון פטור היא:

סעיף ו

שמור לי ואשמור לך הוי שמירה בבעלים כדפרישי' לעיל בש"ח אא"כ יאמר שמור לי היום ואשמור לך למחר וכו' בפ' האומנין (בבא מציעא פ.) תנן שמור לי ואשמור לך ש"ש ובגמ' ואמאי שמירה בבעלים היא אמר ר"פ דאמר ליה שמור לי היום ואשמור לך למחר ופרש"י ואמאי שמירה בעלים היא. בעליו של חפץ זה שנגנב במלאכתו של שומר היה שאף הוא משמר היה וכתיב אם בעליו עמו לא ישלם ודרשינן לקמן עמו במלאכתו: ואני אשמור לך למחר. דלאו במלאכתו הוא השתא ועיין במרדכי פרק חזקת:

סעיף ז

אמר השאילני כליך ואשאילך גם את שלי או שמור לי ואשאילך או השאילני ואשמור לך כולם נעשו שומרי שכר זה לזה וכו' שם (פא.) ת"ר שמור לי ואשמור לך השאילני ואשאילך שמור לי ואשאילך השאילני ואשמור לך כולם נעשו שומרי שכר זה לזה ואמאי שמירה בבעלים היא אמר ר"פ דא"ל שמור לי היום ואשמור לך למחר ופרש"י השאילני ואשאיל לך. אין זה שואל להתחייב באונסין שאין כל הנאה שלו שאף הוא משאילו: שמירה בבעלים היא. אשמור לי ואשמור לך קאי ששניהם במלאכתו של זה אבל השאילני כליך ואני אשאיל לך כלי שמור לי ואשאילך או השאילני ואשמור לך אין כאן בעלים של חפץ במלאכתו של שומר אבל מדברי הרמב"ם ז"ל נראה שהוא מפרש קושיית ואמאי שמירה בבעלים היא ואוקמתא דרב פפא על כל הברייתא שכתב בפ"ו מהל' שכירות כל האומר לחבירו שמור לי ואשמור לך ה"ז שמירה בבעלים אמר ליה שמור לי היום ואשמור לך למחר השאילני היום ואני אשאילך למחר שמור לי היום ואשאילך למחר השאילני היום ואשמור לך למחר כולם נעשו שומרי שכר זה לזה עכ"ל וזה כדברי הרמ"ה ז"ל ובקושיית רבינו על פירוש זה דשמור לי ואשאילך אין המפקיד עמו במלאכתו יש לדחוק ולומר דכיון דכליו שאול לו הוי כאילו בעליו עמו אבל מה שהקשה בהשאילני ואשמור לך דאין המשאיל עם השואל כלל לא הוא ולא כליו הא ודאי קושיא הוא וצ"ע ועיין במהרי"ק שורש קכ"ה: שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת אמר לחבירו השאילני גלימא שלך שהיא קלה וכו' בכלל צ"ג וכתב רבינו שמתוכה נראה כדברי הרמ"ה שהרי פסק בהשאילני ואשאילך בבת אחת דהוי שמירה בבעלים: ואיכא למידק על פרש"י שפירש דהשאילני ואני אשאיל לך כלי דאין כאן בעלים של חפץ במלאכתו של שומר מהך עובדא דחד ארוך וחד גוץ דמייתי הכא הרא"ש והוא

בפ' האומנין הנהו בי תרי דמסגו באורחא חד ארוך וחד גוץ אריכא רכיב חמרא והו"ל סדינא גוצא מכסי סרבלא וקא מסגי אכרעיה כי מטו לנהרא שקליה לסרבליה אותביה עילוי חמרא ושקליה לסדינא דההיא ואיכסי ביה שטפוה מיא לסדיניה אתא לקמיה דרבא וחייביה אמרו רבנן לרבא אמאי שאלה בבעלים היא איכסיף לסוף איגלאי מילתא דבלא דעתיה שקליה ובלא דעתיה אותביה דמהאי עובדא משמע לכאורה דהשאילני ואשאילך הוי שאלה בבעלים י"ל שכבר נזהר רש"י מזה שפירש שאלה בבעלים היא שבשעת השאלה היה המשאיל במלאכתו של שואל ונושא סרבל שלו על חמורו ומעביר לו על אמת המים כלומר דההוא דרכיב חמרא לא לקח סרבל של חבירו להתכסות בו אלא לנושאו על חמורו להעביר לו אמת המים ואינו ענין להשאילני ואשאילך דאין כאן אלא שואל ומשאיל בלבד ואפילו אם תמצא לומר דההוא דרכיב חמרא נתכסה בסרבל לא דמי לשאר שואל דעלמא דכל הנאה שלו אבל הכא בעל החמור היה עוסק במלאכתו של בעל הסרבל לנשאו על החמור להעבירו על אמת המים עיין במהרי"ק שורש ע"ז וקכ"ה וק"ד וקנ"א וקנ"ה:

סימן שו

סעיף א

כל האומנים שנותנים להם לתקן בקבלנות הם שומרי שכר להתחייב בגניבה ואבידה משנה בפ' האומנין (בבא מציעא פ:) כל האומנים שומרי שכר הם: וכתב הרא"ש דבקיבול בעלמא נתחייבו לשמור כדמוכח בפ' השואל (צט.) : ומ"ש וזהו שכרן שמשתכרין במה שנותנים להם לתקן וליטול שכר:

סעיף ב

ומ"ש ואם אמר לב"ה טול את שלך והבא מעות או שהודיעו שגמרו ולא לקחו אינו עוד שומר שכר עליו אלא ש"ח אבל אם אמר לו הבא מעות וטול את שלך וכו' הוא עדיין שומר שכר עליו משנה וגמרא שם ודקדקו תלמידי הרשב"א מלשון רש"י דאי אמר בהדיא טול את שלך ואיני שומרו עוד פטור:

סעיף ג

כל האומנין שקלקלו חייבים לשלם משנה בפרק הגוזל עצים (בבא קמא צח:):

סעיף ד

ומה שחמר וקי"ל דאין אומן קונה בשבח כלי הילכך ל"ש נתן לו שידה תיבה ומגדל לנעוץ בו מסמר ושברו ל"ש נתן לו עצים לעשות שידה תיבה ומגדל וכו' בכל ענין צריך לשלם דמי שידה תיבה ומגדל שם במשנה נתן לחרש שידה תיבה ומגדל נתקן וקלקל חייב לשלם ובגמ' שם אמר רב אשי ל"ש אלא שנתן לחרש שידה תיבה ומגדל לנעוץ

בהם מסמר ונעץ בהם מסמר ושברן אבל נתן לחרש עצים לעשות שידה תיבה ומגדל ועשה מהם שידה תיבה ומגדל ושברן פטור מ"ט אומן קונה בשבח כלי וכתב רב אלפס ואסיק רבא דכ"ע אין אומן קונה בשבח כלי וש"מ דליתא לדרב אסי אלא חייב לשלם דמי שידה וכן הלכתא עכ"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות שכירות:

סעיף ה

בנאי שקבל עליו לסתור את הכותל ושבר את האבנים או הזיק חייב לשלם היה סותר מצד זה ונפל בצד אחר פטור ואם מחמת המכה חייב משנה שם:

סעיף ו

הנותן צמר לצבע והקדיחו יורה שנשרף ונתקלקל נותן לו דמי צמרו צבעו כעור או שא"ל לצבעו אדום וצבעו שחור וכו' אם השבח יתר על היציאה וכו' משנה שם (ק:) נתן צמר לצבע והקדיחתו יורה נותן לו דמי צמרו צבעו כעור אם השבח יתר על היציאה נותן לו את היציאה ואם היציאה יתר על השבח נותן לו את השבח לצבוע לו אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום ר"מ אומר נותן לו דמי צמרו רבי יהודה אומר אם השבח יתר על היציאה נותן לו את היציאה ואם הוציאה יתר על השבח נותן לו את השבח ופרש"י והקדיחו יורה. שרפתו יורה שהרתיחו יותר מדאי: נותן לו דמי צמרו. והכא ליכא שבחא כלל דהא נשרף לגמרי וליכא למימר אם השבח יותר: צבעו כעור. בגמרא מפרש שצבעו בשיורי צבע ומזיק בכוונה היא לפיכך ידו על התחתונה לדברי הכל: ואם השבח. שהשביח הצמר יתר על היציאה של צבע נותן לו לצבע את היציאה ולא שכר שלם ומקבל צמרו ודמי צמרו לא אמרי' דליתיב דליקני איהו שבחא דצמר דהא בצבע שהתנה עמו צבע וליכא שנוייא דנקני: לצבוע לו אדום וכו'. קניא בשינוי לר"מ ולא יהיב ליה אלא דמי צמרו אבל לא דמי שבחו או זה יתן שכרו משלם ויקח הצמר: ר' יהודה אומר וכו'. דקניס ליה להאי דשינה להיות ידו על התחתונה ולא נתהני משבחא ואגרא נמי כוליה לא ישקול אלא יציאה ואם יציאה יתירה על השבח יתן לו את השבח שהשביח את הצמר ואם ירצה לתת את שכרו שלם ששבח יותר על השכר יתן שכרו עכ"ל וידוע דהלכה כר' יהודה:ומ"ש כיצד נתן לו צמר וסממנים שוים י' וקצב לו שכר י' ואילו צבעו כמו שא"ל היה שוה כ"ה אין לו לצבע כלום אא"כ שוה יותר מט"ו שאותן ה' דינרים שהיה משביח הן בכלל הקרן וכו' כך פירשו שם התוספ' והרא"ש ע"פ הירושלמי והגהות אשירי כתבו שה"ר אלחנן פירש בע"א על פי הירושלמי אבל רש"י פירש בפרק הבית והעליה (בבא מציעא קיז:) אם השבח שהשביח הצמר יותר על היציאה שהוציא צבע זה בסממנים ועצים ושכר טרחו כשאר שכיר יום נותן לו את היציאה ולא מה שראוי בקבלנות דהוי טפי וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה וז"ל וענין שבח והוצאה

כמו שאומר לך על ד"מ אילו היה הבגד שוה דינר ואחר צביעתו שוה דינר וחצי והוציא בו בצבע רובע לא יתן לו אלא רובע דינר ואם הוציא עליו שלש רביעי דינר יתן החצי אשר הותיר בדמיו עכ"ל. וזה כפי פרש"י אלא שהרמב"ם ז"ל אינו מחשב שכר טרחו וגם הרא"ש ז"ל כתב לכאורה היה מתפרש מתניתין הכי אם נתן לו צמר שוה י' דינרים והצבע הוציא בסממנין ובשאר הוצאות עשרה דינרים אם הצמר כמו שהוא צבוע שוה יותר מעשרים היינו שבח יתר על ההוצאה ונותן לו לצבע הוצאתו דהיינו י' דינרין ואם הוא שוה י"ח דינרין נותן לצבע ח' דינרין ובירושלמי לא משמע כן אלא לא יטול האומן כלום ער שיטול הבעל תחלה דמי צמרו והשבח שהיה ראוי להשביח אם לא שינה וכו' עכ"ל וכיון שלכאורה יש לפרש כפירוש הרמב"ם ז"ל נ"ל דהכי נקיטינן ואע"פ דבירושלמי לא משמע הכי י"ל דאי תלמודא דידן הוה מפרש כדברי הירושלמי לא הוי שתיק מלפרושי הכי ומדמסתם לה סתומי משמע דס"ל לפרושי מתניתין כפשטה ועוד שדברי הירוש' לא באו מפורשים שתוס' והרא"ש פירשו בענין אחר וה"ר אלחנן פירש בע"א והתוס' עצמם גמגמו על פירושם בדברי הירושלמי הילכך פירוש הרמב"ם ז"ל עיקר :

סעיף ז

ומ"ש וכן הדין בנותן לאומן לעשות לו כסא נאה ועשאו כעור או שאמר לו לעשותו כסא ועשה ספסל או ספסל ועשה כסא ברייתא שם פלוגתא דר"מ ור' יהודה והלכה כר' יהודה דאמר הכי: כתב הרמב"ם אמר בעל הכלי איני רוצה בתיקון זה אלא יתן לו דמי הצמר או דמי העצים אין שומעין לו בפ"י מהלכות שכירות וכן כתב גם בפירוש המשנה ונתן טעם לדבר לפי שאמרנו אם השבח יתר על ההוצאה ואם ההוצאה יתר על השבח היא תקנה לכל אחד משניהם ובזה אין מקום למה שכתב הראב"ד אין לזה טעם:ומ"ש וכן אם אמר האומן הא לך דמי צמרך ודמי עציך אין שומעין לו שאין אומן קונה בשבח כלי פשוט הוא מהטעם הנזכר בסמוך וממה שנתבאר בסי' זה דקי"ל שאין אומן קונה בשבח כלי:

סעיף ח

המוליך חטים לטחון ולא לתתן ועשאן סובין קמח לנחתום ועשאו פת ניפולין בהמה לטבח ונבלה חייבים לשלם אפי' שחט בחנם בד"א בהדיוט אבל אומן בחנם פטור בשכר חייב ר"פ הגוזל עצים (בבא קמא צט:) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן טבח אומן שקלקל חייב לשלם ואפי' הוא אומן כטבחי צפורי ומי אמר ר' יוחנן הכי והאמר רבה בר בר חנה עובדא הוה קמיה דר' יוחנן בכנישתא דמעון ואמר ליה זיל אייתי ראיה דממחית לתרנגולי ואפטרך ל"ק כאן בחנם כאן בשכר מיתיבי המוליך חטים לטחון ולא לתתן ועשאן סובין או מורסן קמח לנחתום ועשאו פת נפולין בהמה לטבח ונבלה חייב מפני

שהוא כנ"ש אימא מפני שהוא נ"ש: וכתב ה"ה בפ"י מהלכות שכירות דוקא נבלה חייב אבל אם עשה בה טרפות הפוסלה מספק כגון שהה במיעוט סימנין פטור וכן מוכח בגמ' בעובדא דמגרומתא וכ"כ הגהות אשירי ועיין בתרומת הדשן סי' קפ"ו: ומ"ש רבינו ודוקא שנתקלקלה בשחיטתו אבל מצא הסכין פגום וכו' לענין ממון לא מפקינן מספק דברים של טעם הם וכבר נתבאר כיוצא בזה בסמוך. וכן כתב הרשב"א בתשוב' ז"ל בטבת בשכר ששחט כראוי ונמצאת סכינו פגומה פטור מלשלם דאימור בעור נפגמה ומיהו שפרו הפסיד דדילמא בסכין פגומה קא שחיט עכ"ל:

סעיף ט

ומ"ש והטבחים שלוקחים הכרכשתות מן הכשרות מיקרי שפיר בשכר וכו' דברים של טעם הם:

סעיף י

המראה דינר לשלחני ואמר לו שהוא טוב ונמצא רע אם הוא בקי גדול ואין צריך להתלמד כלל וראהו בחנם פטור בשכר חייב אבל אם אינו בקי גדול וכו' אע"פ שהוא אומן חייב אפי' בחנם וכתב רב אלפס שאינו חייב אלא א"כ יאמר ראה שאני סומך עליך וכו' בפרק הגוזל עצים (שם) איתמר המראה דינר לשלחני ונמצא רע תני חדא אומן פטור הדיוט חייב ותניא אידך בין אומן בין הדיוט חייב אמר רב פפא כי תניא אומן פטור כגון דנכו איסור דלא צריכי למיגמר כלל אלא במאי טעו בסכתא חדתא דההיא שעתא דנפק מתותי סכתא ופרש"י המראה דינר. לדעת אם טוב הוא ויקבלנו מחבירו: דנכו ואיסור. שולחנים אומנין היו: טעו בסכתא חדתא. שנפסל המטבע והעמידו צורה אחרת ועדיין לא היו בקיאים בה. וגרסינן תו בגמ' ההיא איתתא דאחזיא דינרא לרבי חייא אמר לה מעליא היא למחר אתאי לקמיה ואמרה ליה אחזיתיה ואמרו לי בישא הוא ולא קא נפיק לי א"ל לרב זיל חלפי' ניהלה וכתוב אפנקסי דין עסק בישא:ומ"ש דנכ ואיסור דפטירי משום דלא צריכי למיגמר רבי חייא נמי לאו למיגמר בעי רבי חייא לפנים משורת הדין הוא דעבד. ר"ל אחוי דינרא לרבי אלעזר אמר מעליא היא א"ל חזי דעלך קא סמיכנא א"ל כי סמכת עלי מאי למימרא דאי משתכח בישא בעינא לחלופי לך והא את הוא דאמרת ר"מ הוא דדאין דינא דגרמי מאי לאו רבי מאיר ולא ס"ל כוותיה א"ל לא ר"מ וס"ל כוותיה וכתב הרי"ף ש"מ דהדיוט לא מחייב לשלומי עד דמודע דעליה קא סמיך דאי לא מודע ליה מצי א"ל לא ידענא דעלי סמכת ואי מוכחא מילתא דעליה קא סמיך לא צריך לאודועיה והרא"ש אחר דברי הרי"ף כתב והתוספות כתבו דאפילו לא א"ל חזי דעלך קא סמיכנא חייב דההיא איתתא לא אמרה לרבי חייא עלך קא סמיכנא אפ"ה אי הוה צריך למיגמר חייב והכי מסתברא דסתם מראה דינר הוא מראהו לידע אם

הוא טוב כדי שיפטור מי שנתנו לו ואם כבר פטרי למה לו להראותו כשיוציאנו ידע אם יקבלוהו ממנו עד כאן לשונו: והרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות שכירות כתב כדברי הרי"ף וז"ל המראה דינר לשלחני ואמר לו יפה היא ונמצא רע אם בשכר הראהו חייב לשלם אע"פ שהוא בקי ואינו צריך להתלמד ואם בחנם ראהו פטור והוא שיהיה בקי שאינו צריך להתלמד ואם אינו בקי חייב לשלם אע"פ שהוא בחנם והוא שיאמר לשלחני עליך אני סומך או שהיו הדברים מראים שהיא סומך על ראייתו ולא יראה לאחרים וכתב ה"ה אם בשכר הראהו וכו' זו סברת הרבה מן המפרשים ז"ל דבשכר אפילו בקי ואינו צריך להתלמד חייב דומיא דטבח אומן ואע"פ שבגמרא לא נזכר בראיית המטבעות חלוק בין בשכר לבחנם אבל הרשב"א נחלק עליהם ואמר שהבקי הגמור בראיית המטבע פטור אפילו בשכר ושאינו בקי כל כך אפילו בחנם חייב ונתן טעם להפריש בין טבח לשלחני לפי שמלאכת השחיטה דבר תלוי באימון ידים ואפילו אומן בקי יקלקל לעתים אם לא תיכוין מלאכתו היטב ולפיכך אינו כאנוס וכיון שיש לו שכר חייב אבל ראיית המטבע שהוא תלוי במראית העינים והבקיאות בצורות כל שהוא אומן בקי הרבה אינו מצוי שיטעה וכשהוא טועה הרי זה אונס גמור שומר שכר פטור מן האונסים וזהו שלא הזכירו בגמרא בשולחני חילוק בין בחנם לשכר אלו דבריו ז"ל עכ"ל. ודעת הרא"ש בזה כדעת הרמב"ם וז"ל דאמאי דגרסינן המראה דינר לשלחני ונמצא רע תני חדא אומן פטור הדיוט חייב ותניא אידך בין אומן בין הדיוט חייב אמר רב פפא כי תניא אומן פטור כגון דנכו ואיסור וכו' כתב והא דלא שני כאן בחנם כאן בשכר כדמשני גבי שחיטה משום דבהכרת מטבע צריך בקיאות גדול ולית ליה למחזי אלא בקי כדנכו ואיסור ושאר כל אדם מקרי הדיוט וחייבים אפילו בחנם אבל דנכו ואיסור פטורי בחנם אבל בשכר חייב עכ"ל. וכיון שהרמב"ם והרא"ש ז"ל מסכימים בדבר וכתב ה"ה שזו סברת הרבה מן המפורשים הכי נקיטינן: ולענין אם צריך לומר חזי דעלך קאי סמיכנא כיון שהרי"ף והרמב"ם ז"ל מוסכמים לדעת אחת כוותייהו נקיטינן וכתב ה"ה שלדבריהם הסכים הרשב"א ז"ל ועיקר:

סעיף יא

כתב הרמב"ם טבח ששחט בחנם ונבלה וכן שלחני שאמר יפה ונמצא רע וכן כל כיוצא בזה עליו להביא ראיה שהוא אומן ואם אינו מביא ראיה משלם בפ"י מהלכות שכירות וכתב ה"ה למד הרב ז"ל מההיא דאמרינן גבי טבח בחנם שנבל ואמר לו רבי יוחנן אייתי ראיה דמומחה את ואפטרך אלמא עליו להביא ראיה ואם לאו ישלם וק"ו היא

לשלחני ומה טבח שאמרו חכמים רוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם עליו להביא ראיה שולחני לא כ"ש ופשוט היא עכ"ל:

סעיף יב

שתל הנוטע נטיעותיו של ב"ה והפסיד חייב לשלם ומסלקין אותו אע"פ שלא התרו בו תחילה ומיהו נותן לו חלקו בשבח וכן הטבח שנבל והסופר שטעה בשטרות וכו' בפרק המקבל (בבא מציעא קט.) רוניא שתלא דרבינא הוה אפסיד סלקיה אתא לקמיה דרבא אמר ליה חזי מר מאי קא עביד לי א"ל שפיר עביד אמר ליה הא לא התרה בי אמר ליה לא צריך להתרות רבא לטעמיה דאמר רבא מקרי דרדקי שתלא טבחא ואומנא וספר מתא כולן כמותרין ועומדין דמי כללא דמילתא כל פסידא דלא הדר כמותרין ועומדין דמי. ופרש"י אומנא מוהל תינוקות. כמותרין ועומדין דמי. לסלקינהו: מקרי דרדקי. פסידא דלא הדר הוי דשבשתא כיון דעל על. ומה שכתב רבינו ומיהו נותן לו חלקו בשבח אהא דא"ל שתלא לרבא חזי מר מאי עביד לי כתב הרא"ש על הסילוק נתרעם כי שבחו נתן לו:ומ"ש שהרמב"ם נתן טעם בדבר הואיל והעמידו אותם צבור עליהם וכתב ג"כ שתל של כל בני המדינה ז"ל בפ"י מהלכות שכירות הנוטע אילנות לבני המדינה שהפסיד וכן טבח של בני העיר שנבל הבהמות והמקיז דם שחבל והסופר שטעה בשטרו ומלמד תינוקות שפשע בתינוקות ולא למד או למד בטעות וכן כל כיוצא באלו האומנים שאי אפשר שיחזירו ההפסד שהפסידו מסלקין אותם בלא התראה שהן כמותרין ועומדים עד שישתדלו במלאכתן הואיל והעמידו אותם הצבור עליהם עכ"ל:ומ"ש רבינו ונראה שאין חלוק בין יחיד לשל רבים כההיא עובדא דרוניא שתלא דרבינא הוה וכו' בהשגות ג"כ כתוב וכן נמי אם שתלא דיחיד וכתב ה"ה שיצא לו מעובדא דרוניא שתלא דרבינא הוה ואיפשר שדעת רבינו לומר דרוניא שתלא דרבים היה ובכללן היה רבינא ואירע הדבר שהפסיד לרבינא וכתב עוד ה"ה מלמד תינוקות רש"י פירש משום דשבשתא כיון דעל על וה"ל פסידא דלא הדר ובהלכות דפשע בינוקי פירוש שמתבטל בלימודו ושני הפירושים בדברי רבינו ופירושו לדעת רש"י כגון שהמלמד עצמו טועה בדבר ואינו יודע בכיון ובזה היא דמסלקינן ליה אבל אם יודע הוא הדבר ואינו משגיח על אחד מהתינוקות אם אומר הדבר בטעות לא מסלקינן ליה וזה לשון המרדכי מקרי דרדקי פסידא דלא הדר משום דההיא דמלמדו טעות היה יכול ללמדו דבר אחר ויש מפרשים כל שכן אם בטל יום או יומים דמצי מסלק ליה בלא התראה וכן עשה רבינו מעשה עכ"ל ועל מה שאמר וכן טבח וכו' כתב ה"ה הקשה ראב"ד ז"ל אי בשכר מאי פסידא איכא והלא משלם אי בחנם כי מסלקי ליה מאי פסידא אית ליה ותירץ דאפי' בחנם קנסינן ליה ולא עביד לא בחנם ולא

בשכר וא"נ בשכר ופסידא טובא איכא דאע"פ דמשלם דמי בהמה דמי בשת ודמי בשת אורחיו לא משלם וא"נ זימנין דמצריך לבישרא טובא וליה ליה אלא האי וכתב הוא ז"ל דהתראה הוא דלא צריכי אלא מיהו בעינן חזקה דעד שיהו מוחזקים או שיתרו בהן לא מסלקינן להו עד כאן בחדושי הרשב"א ז"ל עכ"ל. וז"ל נ"י בשם הראב"ד נהי דלא צריכי התראה חזקה בעי' ועד שיהיו מוחזקים תלתא זימני או שיתרו בהם לא מסלקינן להו :

סימן שז

סעיף א

השוכר מחבירו בהמה או כלים דינו כש"ש וכו' בפרק האומנים (בבא מציעא פ:) ובפרק הפועלים (בבא מציעא צג.) תניא שוכר כש"ח דברי ר"מ ר' יהודא אומר כש"ש וידוע דהלכה כר' יהודה:ומ"ש ולהתחייב בגניבה ואבידה מיד משעה שנסתלקו הבעלים:

סעיף ב

אבל המשכיר יכול לחזור בו עד שימשוך השוכר במקום הראוי למשיכה וכו' בפרק השואל (צט.) אמר רב הונא השואל קורדום מחבירו בקע בו קנאו ולא מצי משאיל למהדר לא בקע בו לא קנאו ומצי משאיל הדר ביה ופליגא דרבי אלעזר דאמר כדרך שתקנו משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים ופירש הרא"ש דמשעה שמשך לא מצי למהדר ביה אבל להתחייב באונסין אפילו קודם משיכה נמי דהא שומר חנם בלא משיכה מחייב בפשיעה כדאיתא בפרק האומנים (בבא מציעא פ:) דהנח לפני הוי שומר חנם וה"ה שומר שכר בגניבה ואבידה וכן שואל נמי אם אמר ליה הכישה במקל והיא תבא ויצאה לר"ה במקום שאין משיכה קונה ויכול המשאיל לחזור בו ולא עדיף ממה שאם משכה השואל שם ואפ"ה נתחייב באונסים וכן משמע לישנא דקאמר ופליגא דר' אלעזר משמע דפליג ארב הונא דאירי בחזרה וסברא גדולה לחלק בין חזרה לחיוב אונסין דלענין חזרה ברשות הבעלים קיימא כ"ז שלא עסק בה השומר דבר הקונה במקח וממכר אבל לענין חיוב אונסין מיד שסילק בעל הבהמה שמירתו מעליה מדעת השומר קמה ליה ברשות השומר לשמרה עכ"ל וכך הם דברי התוספות שם: (ב"ה וכ"כ רבינו בסי' רצ"א בשם הרא"ש ושהרמב"ם חולק: והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות שכירות כדרך שתקנו חכמים משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים וכתב ה"ה פירוש שאם היה משאיל חפץ לחבירו כיון שמשך השואל החפץ אין המשאיל יכול לחזור בו וכן בנ"ש וכן שמתחייב השומר משעת משיכה ולא קודם עכ"ל . וכתב עוד הרמב"ם בפ"ה מהלכות שאלה השואל בהמה חייב במזונותיה משעה שמשכה ורבינו כתב בסימן ש"מ

השואל את הפרה מיד כשנסתלקו הבעלים משמירתה חייב הוא בשמירתה ובמזונותיה אע"פ שעדיין לא משכה עיין בנ"י שם:

סעיף ג

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן שכר בית משמעון ונתן חטה באוצר העשוי לכך וכו' כלל פ"ז סי' ו' ועיין עוד בכלל ק' סי' ד' ובהריב"ש:

סעיף ד

כל דיני שומר שכר בשבועותיו ובתשלומין ובעניין קניית הכפל נוהגים ג"כ בשוכר וכשם שאין השומר שכר רשאי למסור לאחר כך אין השוכר רשאי להשכיר לאחר ואם השכיר לאחר חייב אפי' באונסין אא"כ יש לשני ראייה שיפטר בה הראשון כל זה פשוט על הקדמה מה שנתבאר דקי"ל שוכר כנ"ש דמי:

סעיף ה

ומ"ש ואם השאילה לאחר ומתה כדרכה או נאנסה כיון שהשני חייב תחזור לבעלים הראשונים וכו' משנה בפ' המפקיד (בבא מציעא לה:) השוכר פרה מחבירו והשאילה לאחר ומתה כדרכה ישבע השוכר שמתה כדרכה והשואל ישלם לשוכר א"ר יוסי כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו אלא תחזור פרה לבעלים ואיפסיקא בגמרא הלכתא כר"י וכתבו התוס' דטעמא דר"י משום דסבר דשוכר לא קני אלא בשבועה ומשכיר יאמר לו דל אנת ודל שבועתך ומשתעינא דינא בהדי שואל ואפילו אם יש עדים שמתה כדרכה דאין השוכר צריך לישבע מ"מ לא קני לה אלא בהבאת עדים ויאמר לו אני פוטרך מהבאת עדים ונראה אם המשכיר עצמו היה בשעה שמתה ביד שואל שר' יוסי יודה לדברי רבנן דהתם ודאי קני ליה במיתה גרידתא דהשתא אין השוכר צריך לעשות כלום עכ"ל. ורבינו ככתב שאכילו אם המשכיר יודע שמתה כדרכה אפ"ה חייב לשלם למשכיר נראה שלמדו ממה שכתב הרא"ש טעמא דרבי יוסי משום דחשיב שוכר כאילו השאילו בשליחות המשכיר הילכך דין המשכיר עם השואל עכ"ל דכיון דחשיב שוכר כאילו השאילו בשליחות המשכיר אם כן אפילו המשכיר יודע שמתה כדרכה לא הפסיד ועיין במישרים נ"ל ח"ג ומ"ש ומיהו אם אמר לשוכר אם תרצה תשאילנה ויהיה דינך עם השואל ויהיה דיני עמך אז ישלם השואל לשוכר כך מבואר שם בדברי הרא"ש ופשוט הוא: והר"ן כתב שמאחר שלא כתב הרי"ף ההיא דפעמים שהבעלים משלמין כמה פרות לשוכר משמע דס"ל דאליבא דרבנן בלחוד איתמר אבל לרבי יוסי אפילו ידעו הבעלים שמסר א"א שיעשה סחורה בפרתו של זה והיינו דקא מתמה כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של זה משום דס"ל שהשואל נכנס תחת השוכר והוי שומר של בעלים לגמרי

וכך הם דברי הרמב"ם בפי"א מהלכות שכירות וכדברי הר"ן כתוב בחידושי תלמידי הרשב"א דאפילו מתה בפני המשכיר תחזור הפרה לבעלי' ושלא כדברי התוס':

סעיף ו

וכתב א"א הרא"ש ז"ל השוכר מחבירו פרה ונולד בה מכה בפשיעת השוכר שלא מחמת מלאכה כגון ששינה פסקו חכמי צרפת שהוא פטור מלשלם ויש מחייבים דדוקא גבי אדם לא חשבינן מכה שסופה להתרפאות אלא שבת לפי שאינו עומד לימכר וכו' כל זה כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו ר"פ השואל [סי' ד'] ומחלוקת זה כתבוה התוספות בפ' השולח עלה מ"ב והמרדכי בפ' החובל ואף ע"פ שרבינו לא הכריע כאן בסי' ש"מ סתם דבריו כדברי חכמי צרפת ושם יתבאר בס"ד:

סעיף ז

אין אדם רשאי לדוש בפרתו ערבית ולהשכירה שחרית תוספ' כתבוהו הרי"ף והר"ש בפרק הפועלים ופסקה הרמב"ם בסוף הלכות שכירות: כתוב במישרי' נ"ל ח"ג בשם הרמב"ן שכירות מטלטלין נקנה בכסף וכן כתב נ"י בפ' הזהב שיש מדקדקין כן מדאמרינן התם (מט.) דכיון שעומד במקום דליכא למיחש שלא יטרח המוכר אוקמיה אדינא דאורייתא ובפרק השואל כתב דשכירות מטלטלין הוי כמכירה ואינו נקנה אלא במשיכה וכן כתב הרשב"א והסכימו עמו האחרונים:

סימן שח

סעיף א

השוכר בהמה לרכוב עליה איש לא תרכיב עליה אשה לרכוב עליה אשה מרכיב עליה איש:

סעיף ג

שכרה לרכוב עליה אשה מרכיב עליה כל אשה שירצה אפילו היא גדולה מאד והוא מעוברת ומניקה ברייתא וגמרא בפרק האומנים (בבא מציעא עט:): וכתב הרמ"ה דווקא ששכרה לאשה סתמא אבל שכרה לאשה זו אינו רשאי לשנותה לאשה אחרת אלא אם כן שכרה האשה לעצמה כלומר דכיון דסתמא שכרה יכולה היא לשנות לאחרת כיוצא בה:

סעיף ד

ומה שאמר ואם אין השוכר בעצמו הולך עמה או שאין הבעלים בעצמן הולכים עמה אפילו מכבד לקל נמי לא ישנה כלומר דהא דאמרינן לעיל דמותר לשנות מאשה לאיש הני מילי כשהשוכר בעצמו הולך עמה כגון ששכר אותה בהמ' לאשה אחת מבנות ביתו ונמלך שירכיב עליה הוא או אחד מבני ביתו והבעלים עצמם הולכים עמם ומעכבין על ידו ובהא קאמר תלמודא דאינם יכולים לעכב אבל אם השוכר רצה ליתן בהמה השכורה

לו לאחר שלא מדעת הבעלים אינו רשאי ואפי' מכבד לקל וה"פ ואם אין השוכר בעצמו הולך עמה כלומר אלא נתנה או שכרה לאחר הבעלים יכולים לעכב שלא ישנה מכבד לקל ואם אין הבעלים בעצמן הולכים עמה אסור לשוכר לשנות ולהשכירה או ליתנה לאחר מכבד לקל שאין השוכר רשאי להשכיר. כנ"ל לפרש דברים אלו ומיהו לפי מה שכתב רבינו ור"ל שהשוכר בהמה למשא ידוע אינו יכול לשנות וכו' יש לתמוה מאי האי דמסיים בה שאין השוכר רשאי להשכיר דמה ענין זה לזה ועוד דא"כ כי שוכר בעצמו הולך עמה ובעלים הולכים עמה מאי הוי: כתב ה"ה בפ"ד מהל' שכירות בשם הרשב"א דהא דאמרינן השוכר את החמור לרכוב עליה איש לא תרכוב עליה אשה לאו למימרא שאם נזוקה שיהא חייב בתשלומיה דאין שינוי מאיש לאשה פשיעה שיתחייב עליה שהחמור עשוי הוא לרכוב עליו בין איש בין אשה שלכתחלה אין לו לעשות כן ומסתברא שאם מנהג המקום להתייקר יותר בשכר רכיבת הנשים מרכיבת האנשים מוסיף לו שכר כפי המנהג ע"כ ואיפשר שרבינו חלוק בזה כפי מה שיתבאר אצל דין השוכר בהמה לשאת עליה משקל ידוע והוסיף עליה אחד משלשים וכו': כתב המרדכי לא תרכב עליה אשה פסק ריב"א בכ"ש אם הרכיב עובד כוכבים דגרע מאשה כי אינו חס על ממונו של ישראל והיכא דשינה השוכר אם נפחת הסוס והשוכר אומר איני יודע אם נפחת ישבע שאינו יודע ויפטר:

סעיף ה

ובמקום שמוצאין לקנות מזון בכל מלון ומלון בעל הבהמה מניח עליה תבן ושעורים ומזון של אותו היום ויותר מכן השוכר מעכב עליו:

סעיף ו

ואם אין מצוי לקנו' מזון בכל מלון ומלון מניח עליה מזונותיו ומזונות בהמתו של כל אותו הדרך והשוכר מניח עליה כסותו ומזונותיו של אותו הדרך אפילו במקום שמצוי לקנות וכו' הכל ברייתא וגמרא בפרק האומנים (שם) וכתב הרמב"ם בפ"ד מה' שכירות כל אלו הדברים בשוכר סתם ובמקום שאין מנהג ידוע אבל במקום שיש מנהג ידוע הכל לפי המנהג:

סעיף ז

השוכר חמור סתם להביא עליו משוי טוען עליו חצי כור חטים זה לא מצאתי מבואר בגמ' וגם הרמב"ם לא הזכירו ואיפשר שלמד כן מדתנן בפ' האומנין (בבא מציעא פ.) גבי שוכר את החמור להביא לתך חטים והביא לתך שעורים פטור ואע"ג דאיכא למימר דהתם במתנה עמו לתך חטים מיירי משמע לרבינו דאיכא למיגמר מינה דסתם משוי חמור לתך חטים דהיינו חצי כור וכך הם דברי רש"י שם כמו שאכתוב בסמוך ומה

שאמר הוסיף עליו ג' קבין חייב שם במשנה:ומ"ש ובמקום שיש מנהג הכל הולך אחר המנהג בין במשא בין בתוספת פשוט הוא:

סעיף ח

שיעור משא אדם ל' קבין שם ת"ר קב לכתף ופרש"י קב. הוי תוספת לאדם הנושא בכתף וחייב דמוסיף בקלקולו מכאן אתה למד שמשא אדם בינוני ל' קב שהן ה' סאין דתנן תוספת החמור ג' קבין שהן חצי סאה ומשאו לתך ט"ו סאין אלמא תוספת א' מל' במשא הוא ומה שאמר וקאמר בגמרא מכדי בר דעת הוא וכו' וכתב א"א הרא"ש ז"ל והלכתא כוותיה ולאפוקי מדרבא וכו' ומסיים בה הרא"ש וכ"ש דאין הלכה כאביי וגם הרמב"ם סתם דבריו בפ"ד מה' שכירות כרב אשי: ומ"ש בשם הרמ"ה ומסתברא דלא יהיב ליה אלא נזק בלבד וכו' דברי רבינו קצרים שלא הזכיר תחלת הענין שנחייב המוסיף בקלקולו כדי שיפול עליו לומר דלא יהיב ליה אלא נזק בלבד וכו' כך הו"ל לכתוב שיעור משא אדם ל' קבין וחייב המוסיף בקלקולו ועל זה נכון לומר מסתברא דלא יהיב ליה אלא נזק בלבד וכו' והרמב"ן ז"ל כתב וז"ל הא דאמרינן בקב לכתף כסבור חולשא הוא דנקיט ליה דמשמע דחייב משכיר בנזקין תמהני וכי שומר הוא על גופו שישלם לו ואי בשוכר עבד מחבירו אף הוא פטור אפילו מפשיעה וא"ת שנזק אדם הן תימא הוא דהא לא מכחו אתי ליה נזקו אפילו הטעינו הוא עכ"ל: לשון הרמב"ם השוכר בהמה לשאת עליה משקל ידוע והוסיף עליה אחת מל' על הסכום שפסק עמו ומתה חייב וכו' בפ"ד מהלכות שכירות וכתב ה"ה הנראה בדברי רבינו שאע"פ שדרך הבהמה לשאת יותר ממה שהטעינה זה כיון שהוסיף החלק מל' על המשקל ששכרה חייב והרמב"ן ז"ל חלוק בזה ואמר שאם שכר החמור להביא עליה חצי לתך חטים והביא עליה יותר שעורין או חטים עד כדי משוי כל חמור כיוצא בזה אף על פי שאין לו לעשות כן וכדאמרינן לרכוב עליה איש לא תרכב עליה אשה אם עבר ועשה אינו חייב לשלם שמאחר שדרך כל חמור לישא לתך אינו יכול לומר לחצי לתך שכרתי לך ובשביל התוספת מתה שהרי דרך כל חמור לישא כך וכך אם הוסיף על הדרך כגון ששכרה לחמש מילין כיון שדרך כל חמור לילך י' מילין אם מתה פטור והאריך בזה ואמר שהוא פטור אא"כ מתה ודאי מחמת המשאוי והביא ראיה לזה אלא שאינה מכרחת עכ"ל. ועיין בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן ש"ט שהם כדברי הרמב"ם ז"ל וכיון ששניהם מסכימים לדעת אתת כוותייהו נקטינן ובשיטת תלמידי הרשב"א מצאתי דהיכא דאמר ליה משכיר שהוא השכירו לחצי לתך אם הוסיף על כך חייב דמוכחא מילתא שזה היה יודע שחמורו חלוש אבל אם אמר השוכר השכיר לי חמורך להביא עליו חצי לתך והשכירה לו סתם איפשר שאם הוסיף עד כדי משאו

פטור עכ"ל ודברי טעם הם ודברי הרא"ש בתשובה מסכימים לזה וגם הרמב"ם יכולים להתפרש ע"פ דרך זה:

סעיף ט

שכר החמור להביא עליה ט"ו סאין של חטין והביא עליה שעורים וכו' בפרק האומנים (שם) תנן השוכר את החמור להביא עליה חטים והביא עליה שעורים תבואה והביא תבן חייב מפני שהנפח קשה למשוי ובגמרא אביי אמר קשה כמשוי תנן נפחא כי תקלא ואי מוסיף ג' קבין חייב רבא אמר קשה למשאוי תנן תקלא כי תקלא ונפחא הוי תוספת ופרש"י והביא עליה שעורים. שהם קלים מחטים: חייב בקילקוליה. אם הוסיף שלשה קבין ולא אמרינן הואיל והשעורים קלים יש לו להוסיף עד כדי כובד לתך חטים מפני שהנפח קשה לבהמה כמשאוי וכיון דנפח לתך שעורים כנפח לתך חטים קשה לה תוספת. קשה כמשאוי כדפרישית אע"פ שאין משאו כבד כמשא החטים הרי נפחן כנפח החטים והנפח כמשאוי: ניפחא כתקלא. נפח קשה כמשקל הואיל ונפחן שוה הרי הוא כמשקל שוה: ואם הוסיף שלשה קבין. דהוא שיעור תוספת לחמור לקלקל חייב: קשה למשאוי. אם השוה כובד השעורים לכובד החטים כגון שהוסיף סאה שלם על הלתך הרי הרבה הנפח ורוב הנפח קשה למשאוי והרי הנפח זה תוספת לקלקל החמור: תיקלא כתיקלא. אינו חייב עד שישוה כובד השעורים לכובד החטים דליהוי נפח זה תוספת אבל נפח שוה ומשקל חסר לא אמרי' נפח השוה הרי הוא כמשקל וליחייב בתוספת של ג' קבין דקשה למשאוי תנן ולא קשה כמשאוי עכ"ל וידוע דהלכה כרבא: ראובן היה לו סוס ובא שמעון לביתו ולקחו לרכוב עליו לילך להציל חוב אחד שהוא נפסד אם לא ילך להצילו אמרה לו אשת שמעון אל תקחהו כי גם בעלי צריך לרכוב בעד חובו השיב אם יפסיד בעליך חובו אני אפרענו לו וגם שכר הסוס אתן ולקחו ונאנס הסוס בדרך אם חייב לשלם הסוס עיין בתרומת הדשן סימן שי"ו : כתוב בתשובת מיימוניות דספר משפטים סימן כ"ד על אחד ששכר סוס ועגלה מחבירו עד מקום פלוני רחוק שמנה ימים ונתן משכון על השכירות וכשהלך שני ימים נמלך לשוב כי שמע שהדרך מסוכן והשיב שהסוס והעבד והעגלה ברשות השוכר ו' ימים עדיין לעשות בה מה שירצה להשכירו בעיר ולהביא עצים מהיער ושאר מלאכות המצויות שם לעגלות :

סימן שט

סעיף א

השוכר בהמה להוליכה למקום ידוע והוליכה למקום אחר אם אויר המקום שהוליכה לשם משונה מאויר המקום שכרה לילך שם ומתה או שנחשים מצוים שם והכישה נחש חייב וכו':

סעיף ב

ואם שינה מהר לבקעה ומבקעה להר ונתייגעה ומתה חייב אם שינה להוליכה בהר וכו' בפרק האומנים (בבא מציעא עח:) תנן השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה בבקעה והוליכה בהר אפילו זו י' מילין וזו י' מילין ומתה חייב השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה אם הוחלקה פטור ואם הוחמה חייב להוליכה בבקעה והוליכה בהר אם הוחלקה חייב ואם הוחמה פטור ואם מחמת המעלה חייב ובגמרא מ"ש רישא דלא קא מפליג ומ"ש סיפא דקא מפליג אמרי דבי רבי ינאי רישא שמתה מחמת אויר דאמרינן אוירא דהר קטלה ואמרינן אוירא דבקעה קטלא ר"י בר חנינא אמר כגון שמתה מחמת אובצנא רבה אמר כגון שהכישה נחש וכתב הרא"ש ז"ל אמרי דבי רבי ינאי רישא דמתה מחמת אויר וכגון שהיה האויר קשה ומשונה באותו היום והוא שינה תלינן אם היה מוליכה למקום שהשכירה לא היה האויר כ"כ קשה שם והא דנקט הר ובקעה לפי שרגיל אוירן להשתנות זה מזה והו"ל כמפרש שמתה מחמת אויר וה"ה נמי הר והר בקעה ובקעה אם האויר משונה וקשה שם בו ביום ודוקא שהיה האויר משונה בו ביום דאם לא היה האויר משונה שם בו ביום לא היה תלינן מספיקא לומר שאם היה מוליכה במקום שפסק לא היתי מתה כדי להוציא ממון ר"י בר חנינא אמר שמתה מחמת אובצנא שנתייגעה מחמת מלאכה אם שינה מהר לבקעה שמא בהר היה הרוח שולט בה ולא היתה מתייגעת כ"כ ואם שינה מבקעה להר שמא בהר היה לה טורח יותר רבה אמר שהכישה נחש וכגון שידוע שבמקום שהוליכה מצויים נחשים יותר מבמקום שהו"ל להוליכה והא דנקט הר ובקעה לפי שאינן שוים לענין נחשים כדפרישית גבי אויר עכ"ל ונתבארו דברי רבינו והרמב"ם בפ"ד מהלכות שכירות לא כתב אלא סיפא דמתניתין והשמיט הרישא וכתב הרב המגיד שטעמו משום דבגמרא אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן הא מני רבי מאיר הוא דאמר כל המעביר על דעתו של ב"ה נקרא גזלן וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל דלא קיי"ל כר"מ בהא והרמב"ם סמך לו על אוקימתא דר' יוחנן דאוקי רישא כר' מאיר ולא קיי"ל כוותיה ואיפשר שרבי יוחנן חולק על האוקימתות האחרות ולומר דלרבנן כל זמן שאין פשיעתו נכרת פטור דאי לא לא הוה מוקי לה דלא כהלכתא עכ"ל וכתב עוד ה"ה ויש מי שפסק כאותן אוקימתות ולפי זה אם

שינה ממה שאמר ב"ה והכישה נחש או מתה מחמת אויר חייב אבל מתה כדרכה וכ"ש אם הוחמה בהר או הוחלקה בבקעה פטור שאע"פ ששינה אינו חייב באונסים עכ"ל:

סעיף ג

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן השכיר לשמעון בהמתו לילך מאלשך לטוליטולא ולהחזירה לו למחרת וכו' הוסיף השואל לשאול תבאר לי תשובתך כי לא ביארת לי כל הצורך וכו'. בכלל צ"ב: ומה שאמר הרא"ש וכן בנדון זה אע"פ שיש בהמות שהולכות וחוזרות ביום אחד זה שהתנה שיחזירה למחר מכיר כח בהמתו שאין בה כ"כ כח לילך ולחזור ביום אחד וזה ששינה פשע וכו' כבר נתבאר בסימן ש"ח שכך נראה מדברי הרמב"ם ז"ל ואע"כ כאין כן דעת הרמב"ן כמבואר שם מאחר שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

סעיף ד

השוכר את הפרה לחרוש בה בהר וחרש בה בבקעה ונשבר היתד של המחרישה פטור השוכר משנה בפרק האומנים (בבא מציעא פ.):ומ"ש ודין בעל הפרה עם הנערים החורשין בה והן משלמין ומי מהם משלם זה שאוחז ביתד להעמיקו בארץ וכו' שם במשנה השוכר את הפרה לחרוש בהר וחרש בבקעה ונשבר הקנקן פטור בבקעה וחרש בהר ונשבר הקנקן חייב ובגמרא היכא דלא שני בה מאן משלם אמר רב פפא דנקיט פרשא משלם רב שישא בריה דרב אידי אמר דנקיט מנא משלם ואי דוכתא דמחזקא גונדרי תרווייהו משלמי. ופירש"י השוכר את הפרה לחרוש וכו'. וכל כלי המחרישה לבעל הבקר ונעריו הולכים עם בהמתו וזה אוחז הדרבן לכוין הפרה לתלמיה וזה הולך אחר המחרישה ומכביד היתד בקרקע שבו הברזל והוא קנקן דמתניתין: חייב. שהרים קשים לחרוש שהסלעים שם: והיכא דלא שני. ואין לבעל הפרה לתבוע לו כלום ואלו שהיו בפעולתו המנהיג והאוחז יתד שכירים היו איזה מהם פושע בשבירת הקנקן: דנקט פרשא. מרדע הוא משלם שלא כיון את הפרה יפה וע"י שעיוות השורה של מענה נשבר הקנקן: דנקט מנא. קנקן משלם שהעמיק יותר מדאי בארץ: והילכתא דנקיט מנא משלם. שאילו לא העמיקו יותר לא היה נשבר בעיוות השורה: ואי דמחזקא בגונדרי. שהיה ידוע להם בהר שמעלה אבנים וצונמא וטרשין: תרווייהו משלמי. שהיה להם להזהר מאד ובדבר מועע שעיוות אף המנהיג הוא נשבר והוי דבר המוטל בספק עכ"ל: ומה שכתב בשם הרמב"ם שדין השוכר עם הנערים בפ"ד מהלכות שכירות וכתב ה"ה שהטעם הוא מפני שהאומנים אפילו כשחרשו בהר חייבים שהרי מבואר בגמרא דכל זמן שהשוכר לא שינה מדעת בעל הפרה האומנים משלמין לבעל הפרה אע"פ ששכר לחרוש בהר וממילא ג"כ שאע"פ ששינה השוכר דינו עם האומנים והן משלמין לו:ומ"ש בשם הרא"ש

שהם פטורים וכו' אהא דקאמר בגמרא והיכא דלא שני מאן משלם כתב וז"ל אבל היכא דשני לא מיבעיא ליה מאן משלם משום דתרווייהו פטירי דמיירי שהמשכיר שכר פועלים ללכת עם פרתו ולעשות מלאכת השוכר ואמרי ליה פועלים אילו חרשת בבקעה כאשר אמר המשכיר לא נשבר הקנקן ושמירת הקנקן כלא ישבר בבקעה קבלנו עלינו ולא בהר ומכל מקום שכרם לא יפסידו מפני שעברו על דעת המשכיר וחרשו בהר ואם אין לו לשוכר לשלם אל יעכב שכר הפועלים כי היו סבורים שלא יקפיד המשכיר ומאחר שמסרה ליד השוכר לעשות מלאכתו כל מה שיצוה השוכר עליהם לעשות עכ"ל.

סעיף ה

שכרה לדוש בתבואה ודשה בקטנית והוחלקה חייב שהקטנית מחלקת לדוש בקטנית ודש בתבואה והוחלקה פטור וכו' משנה בפ' האומנים (שם):

סימן שי

סעיף א

השוכר את החמור ונסתמא או התליעו רגליו או חולי אחר כיוצא בזה שראוי עדיין למלאכה וכו' אם שכרו למשאוי אפילו אמר ליה למשאוי סתם יאמר לו הרי חמור לפניך וכו' שכרו לרכיבה או לשאת עליו כלי זכוכית וכו' אם שכר לו חמור סתם חייב ליתן לו חמור אחר אמר ליה חמור זה אין צריך ליתן לו חמור אחר ומיהו נראה אם יש בדמי זה לשכור אחר ימכרנו וישכור אחר כו' בפרק האומנים (בבא מציעא עח.) תנן השוכר את החמור והבריקה או שנעשית אנגריא אומר לו הרי שלך לפניך וגמרא מאי והבריקה הכא תרגימו נהוריתא רבה אמר אבזקת. ופרש"י נהוריתא. מולי"א בלעז היוצאה בשחור העין: אבזקת. התולעים התליעו רגליה: אומר לו. משכיר לשוכר: הרי שלך לפניך. טלנה כמו שהיא סמויה ותלך שאף מזלך גורם כמו מזלי וטרח ואשר אותה בדרכים. וכתב הרא"ש גבי הבריקה וראויה קצת למלאכה ומשמע מדבריו שם דאפילו באומר לו חמור סתם קתני מתניתין דאומר לו הרי שלך לפניך ובגמרא רמי ברייתא דקתני השוכר את החמור והבריקה או שנשתטתה אומר לו הרי שלך לפניך אאידך דתניא השוכר את החמור לרכוב עליה והבריקה או שנשתטתה חייב להעמיד לו חמור אמר רבה בר רב הונא לרכוב עליה שאני אמר רב פפא וכלי זכוכית כלרכוב עליה דמי ופרש"י לרכוב שאני. שמא תפול תחתיו בגשר או שתשליכני באחת הפחתים: ומה שחילק רבינו בזה בין אמר לו חמור סתם לאמר לו חמור זה יתבאר בסמוך אצל מת החמור או נשבר וטעמו משום דכל ששכרו לרכיבה או לכלי זכוכית כך לי נסתמא או התליעו רגליה כמו מת או נשבר: ומה שכתב ואם נלקח החמור לעבודת המלך אם בדרך הליכתו ניטל

אין צריך ליתן לו חמור אחר וכו' ואם לאו צריך ליתן לו חמור אחר אמתניתין שכתבתי בסמוך דנעשית אנגריא אומר לו הרי שלך לפניך אמרינן בגמרא אמר רב לא שנו אלא באנגריא חוזרת אבל באנגריא שאינה חוזרת חייב להעמיד לו חמור ושמואל אמר בין אנגריא חוזרת בין שאינה חוזרת אם בדרך הליכתה ניטלה אומר לו הרי שלך לפניך אם שלא בדרך הליכתה ניטלה להעמיד לו חמור. וידוע דהלכה כשמואל בדיני. ופירש רש"י נעשית אנגריא. ניטלה לעבודת המלך: אומר לו. משכיר לשוכר הרי שלך לפניך המתן עד שתשוב שאף מזלך גרם ונפסיד שנינו: אם בדרך הליכתה ניטלה. שהאנגריא מוליכתה לדרך שהיה זה רוצה להלך: אומר לך הרי שלך לפניך: שכן דרך אנגריא נוטל חמורו של זה ומהלך בעליה אחריה וכל חמור שפוגע בו ראשון נוטלו ומחזיר לו את שלו והשני חוזר אחר חמורו עד שפוגע באחר הילכך אומר לו הואיל ואף מזלך גרם שכור חמור ולך אחריו עד שיפגע בחמור אחר. והתוס' כתבו שנראה כפר"ח דמפרש אם דרך הליכה שהאנגריא אין מחפשין בבתים אלא כשפוגעין בדרך והיינו דרך הליכתה אומר לו הרי שלך לפניך דמצי א"ל מזלך גרם שאילו היתה בבית לא היתה ניטלת ואפילו אינה חוזרת דלא דמי למתה דהכא מוכח דמזל דידיה גרם ואם שלא בדרך הליכתה ניטלת דהיינו שמחפשים גם בבתים שאז לא מזלו של שוכר גרם חייב להעמיד לו חמור אחר לעשות מלאכתו לאלתר דאפילו מחזרת האנגריא את החמור לכאן בעוד שתועיל חזרתה לשוכר אין לו לשוכר להתעכב ממלאכתו ולא דמי להבריקה או נשתטתה עד כאן וכתב הרמב"ן שמצא בירושלמי כדברי שניהם דאיכא מאן דמפרש כפרש"י ואיכא מאן דמפרש כפר"ח. וז"ל הרמב"ם בפ"ה מהלכות שכירות השוכר את הבהמה וחלתה או נשתטית או נלקחה לעבודת המלך אע"פ שאין סופה לחזור אם נלקחה דרך הליכה הרי המשכיר אומר לשוכר הרי שלך לפניך וחייב ליתן לו שכרו משלם בד"א ששכרה לשאת עליה משאוי שאיפשר להשליכו בלא הקפדה אבל אם שכרה לרכוב עליה או לשאת עליה כלי זכוכית וכיוצא בהן חייב להעמיד לו חמור אחר אם שכר ממנו חמור ואם לא העמיד יחזיר השכר ויחשוב עמו על שכר כמה שהלך בה עכ"ל נראה מדבריו ז"ל שמפרש דאנגריא שאינה חוזרת היינו שאין מחזירין אותה כלל וזה לשון הרמב"ן פירוש אנגריא חוזרת כדברי הירושלמי דגרסינן התם אית תנייא תני אנגריא כמתה ואית תנייא אנגריא אומר לו הרי שלך לפניך מאן דמר כמתה באותו שהוא יכול לפשר ומאן דמר אנגריא אומר לו הרי שלך לפניך באותו שאינו יכול לפשר וכתב עוד שמדברי רש"י נראה שאינו מפרש אנגריא שאינה חוזרת שאין המלך מחזירה לעולם אלא שאין המלך מחזירה לב' וג' ימים עד שיפגע בחמור אחר. ועל מה שכתב הרמב"ם וחייב ליתן לו

שכרו משלם כתב ה"ה זהו שלא כדברי הר"א והרשב"א ז"ל שהסכים לדבריו שהר"א כתב נ"ל דלענין תבואת (המשכיר) [השוכר] על (השוכר) [המשכיר] בלבד קאמר שאע"פ שהשכיר לו חמור סתם אינו יכול לתבעו שיעמיד לו חמור אחר אבל לענין השכר נ"ל שלא יטול אותו מפני שא"י להשתמש בו כראוי ועוד לשמואל אנגריא שאינה חוזרת שיש למלך מלאכה ארוכה שאינה חוזרת לכמה שנים איך יתבע ממנו שכר והוא אינו יכול להשתמש בה ע"כ ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ודעת רבינו בחלתה או נשתטית שכיון שיכול להשתמש בה ע"י הדחק נותן לו שכרו וכן באנגריא שאינה חוזרת אחר שבדרך הליכתה ניטלה אומר לו משכיר לשוכר מזלך גרם עכ"ל וכתב הרב המגיד בפ' הנזכר שמהתוספתא שכתב הרי"ף יש ללמוד שנותן לו שכרו משלם כדעת הרמב"ם וכן נראה מדברי הרא"ש שגם הוא הביא התוספתא ההיא. ועל מה שאמר הרמב"ם בד"א ששכרה לשאת עליה משאוי וכו' אבל אם שכרה לרכוב עליה או לשאת עליה כלי זכוכית וכו' כתב ה"ה בהשגות א"א אנשתטית קאי ע"כ כלומר דבתלתה או באנגריא אין חילוק בין רכיבה למשאוי וכן נראה כדבריו בגמרא שלא הזכירו חילוק זה אלא בנשתטית אבל מהתוספתא הנמצאת בהלכות למדנו שאפילו בהבריקה שזהו חלתה אם שכרה לרכוב חייב להעמיד לו חמור וכן עיקר שאף בחלתה יש לחוש שמא תפול ותזיקנו אבל בדין האנגריא נראה שזה דבר שוה ברכיבה ובמשאוי וזהו שלא נזכר בתוספתא דין האנגריא בבהמה ואף על פי שבקצת נוסחי ההלכות היא כך היא עיקר שבאנגריא רכיבה ומשאוי שוים עכ"ל. ועל מה שאמר הרמב"ם ואם לא העמיד יחזיר השכר ויחשוב עמו על שכר מה שהלך בה כתב ה"ה זהו פירוש רבינו למה שאמרו בברייתא חייב להעמיד לו חמור שאם רצה כל שכרו חייב להעמיד לו חמור אבל אם אינו רוצה כל שכרו לא וכל זה כפי שיטתו שלמעלה שפירש שכששכרה למשא נותן כל שכרו משלם וברכיבה אינו כך אבל לפי המפרשים האחרים ודאי שכששכרה לרכוב חייב להעמיד לו חמור ממש על הצדדין שיתבארו למטה בחילוק אם אמר חמור זה לחמור סתם כמו שיתבאר עכ"ל:

סעיף ב

ומה שאמר מת החמור או נשבר וכו' שם במשנה מתה או נשברה חייב להעמיד לו חמור ובגמרא (עט.) אמר רבה בר רב הונא אמר רב השוכר את החמור לרכוב עליה ומתה לו בחצי הדדך נותן לו שכרו של חצי הדרך ואין לו עליו אלא תרעומת היכי דמי אי דשכיח לאגורי תרעומת מאי עבידתיה אי דלא שכיח לאגורי אגר איבעי למיהב ליה לעולם דלא שכיח לאגורי ומשום דאמר ליה אילו בעית למיתי [עד הכא] לאו אנרא בעית למיהב היכי דמי אי דאמר ליה חמור סתם ונגר ליה חמור אחר אי דאמר ליה חמור זה אם יש בדמיה

ליקח יקח לא צריכא בשאין בדמיה ליקח אם יש בדמיה לשכור ישכור רב לטעמיה דאמר לא מכלינן קרנא דאיתמר השוכר את החמור לרכוב עליה ומת בחצי הדרך א"ר אם יש בדמיה ליקח יקח לשכור לא ישכור ושמואל אמר לשכור ישכור במאי קא מיפלגי רב סבר לא מכלינן קרנא ושמואל סבר מכלינן קרנא וידוע דהלכה כשמואל בדיני:ומ"ש ופי' הראב"ד דוקא שהקנה לו בקנין וכו' וכיון שמת לא שייך מי שפרע כלומר דליכא מי שפרע אלא במי שמבטל המקח ברצונו אבל מי שהוא אנוס כגון זה שמת חמורו לא שייך מי שפרע:ומ"ש בשם הרא"ש דבמשיכת חמור נשתעבדו נכסי המשכיר להעמיד לו חמור עד אותו המקום מבואר שם בדבריו בפסקים. וזה לשון הרמב"ם בפרק ה' מהלכות שכירות מתה הבהמה או נשברה בין ששכרה לשאת בין ששכרה לרכוב אם אמר ליה חמור סתם אני משכיר לך חייב להעמיד לו חמור אחר מ"מ ואם לא העמיד יש לשוכר למכור הבהמה וליקח בה בהמה אחרת [או שוכר בהמה אחרת] אם אין בדמיה ליקח עד שיגיע למקום שפסק בו וכתב ה"ה פי' רבינו המשנה שאמרה מתה או נשברה חייב להעמיד לו חמור אחר שהיא בין ברכיבה בין במשא בשוכר חמור סתם ופירש הוא ז"ל חייב להעמיד לו חמור ואם לא העמיד הרי נבלת חמור זה שמסר לו ועורו משועבדין לזה אבל אם אינן מספיקין הנבלה והעור אין מכריחין אח המשכיר לשכור לו מנכסיו דבמה נתחייב לו זה עולה מכלל דבריו ז"ל וכמה סברות נאמרו בזה הר"א ז"ל פירש חייב להעמיד לו חמור מנכסיו ופירשה בשקנו מידו ויש מי שפירש חייב להעמיד לו חמור אם רוצה שכר וקא משמע לן שאם אינו מעמיד חמור אינו חייב ליתן לו שכר כלל אפי' ממה שעשה והרשב"א ז"ל פי' חייב להעמיד לו מנכסיו ובלא קנין וכתב אע"פ שאילו חזר בו קודם מסירה אינו עומד אלא למי שפרע אחר שמסר לו חמור אחר כבר נתקיים מעשה ביניהם במסירתו של זה ואלא מיהו כיון דא"ל חמור סתם ומסר לו זה הרי זה כאילו נשתעבד בכך מחמת אחריות להעמיד חמור אחר וכדרך שהוא משעבד לו הנבלה בחמור זה כך משעבד עצמו בחמור סתם באחריות כל נכסיו עד כאן ועוד האריך וכן פירש ה"ר יהונתן ז"ל וכן נראה דעת ההלכות עכ"ל וסברא זו של הרשב"א מבואר שהיא כסברת הרא"ש ז"ל ועכ"ז כיון דאפוקי ממונא הוא נראה לי דלענין מעשה נקטינן כהרמב"ם ז"ל ועוד דהר"ח ז"ל נמי כוותיה סבר ליה היכא דלא קנו מידו וגם סברת יש מי שפי' שכתב ה"ה והיא סברת הרמב"ן חולק על סברת הרשב"א והרא"ש ז"ל :ומ"ש אמר ליה חמור זה אני משכיר לך ומת אם יש בדמי הנבלה ליקח אחר יקח כבר נתבאר בסמוך:ומ"ש ואם אין בדמיה ליקח ישכיר אף על פי שמכלה הקרן כבר נתבאר דפלוגתא דרב ושמואל היא והלכתא כשמואל דאמר הכי:ומ"ש ואם אין בדמיה גם לשכור חינו

חייב ליתן לו חמור אחר הכי משמע מדברי שמואל דאמר לשכור ישכור טעמא משום דיש בדמיו לשכור הא אין בדמיו לשכור כיון דחמור זה הוא דאמר ליה אינו חייב לשכור:ומ"ש אלא יתן לו שכרו הראוי לו עד כאן ויש לו עליו תרעומת מבואר בדברי רבה בר רב הונא שכתבתי בסמוך ואע"ג דאיהו בשיש בדמיו לשכור נמי איירי לדידן דקיי"ל כשמואל אם יש בדמיו לשכור כיש בדמיו ליקח דמי לענין זה ולא חמרינן דנותן לו שכרו של חצי הדרך אלא כשאין בדמיו לשכור: ומה שאמר רבינו שהרמב"ם חילק בחמור זה בין שכרו למשא ובין שכרו לרכיבה וכו' בפרק הנזכר:ומ"ש ואיני מבין מה חילוק בין שכרו למשא או לרכיבה וכן השיג עליו הראב"ד בהשגות א"א אין לזה שורש וענף שאין הפרש בין רכיבה לשאר משא ולשון ההלכות הטעתו שראה שם לרכוב ולאו מדוקא נקט ליה ע"כ [וכתב ה"ה] ובאמת א"א ליישב סברת רבינו לפי גירסת ספרי הגמרא שלנו שכתוב בהם השוכר את החמור ומתה לו בחצי הדרך ואין שם לרכוב בפירוש וכיון שכן אם איתא שיש חילוק בין רכיבה למשאוי כי אקשי ה"ד אי דאמר ליה חמור זה אם יש בדמיה ליקח יקח לוקמא בששכרה למשא וצ"ע ודין הרכיבה מבואר בגמרא ובהלכות עכ"ל וגירסת ספרי הגמרא שבידינו כתוב בהם השוכר את החמור לרכוב עליה ומתה לו בחצי הדרך והיא גירסת הרי"ף והרמב"ם ז"ל וגירסת הספרים שאין כתוב בהם לרכוב אינה קושיא על דברי הרמב"ם ולכן יש לתמוה על ה"ה שהוקשה לו זה והניחו בצריך עיון:ומ"ש והא דנותן לו שכרו על שהוליכו לו לכאן דוקא כשמוצא לשכור במקום שמת זה או אפילו אינו מוצא לשכור אבל יכול למכור סחורתו במעט ריוח וכו' אבל אם אינו מוצא לשכור חמור אחר וגם אינו יכול למכור סחורתו כאן בשום ריוח אינו נותן לו כלום משכרו דברים של טעם הם וכן יש ללמוד מדברי התוספות שכתבו על הא דקאמר אילו עד הכא בעית למיתי לאו אגרא בעית למיהב תימה דהשתא מיהו דלאו עד הכא בעי למיתי למה יתן לו שכר ויש לומר דהא דקאמר לעולם דלא שכיח לאגורי היינו לפי אותן דמים ששכר מזה אבל בטפי פורתא ימצא לשכור והרי נהנה במה שבא עד כאן לכך נותן לו חצי שכרו ואין צריך לפחות המשכיר משכרו מה שזה נותן עתה יותר מעט מכאן ואילך כיון שהוא אנוס אי כמי כגון שיכול למכור סחורתו במקום שמת וירויח בה ויש סוחרים הרבה שאין מביאין סחורתן אלא עד כאן לכך יתן חצי שכרו עכ"ל:ומ"ש ונראה שכל היכא שחייב להעמיד לו חמור וכו' אם מת בחצי הדרך ואינו מוצא לשכור אלא ביוקר גדול צריך המשכיר להשכיר לו ואינו יכול לומר לו אחזיר מעותיך וכן אם ימצא השוכר לשכור בזול לא יוכל לומר אשכיר לעצמי וכו' דברי טעם הם:ומ"ש ומדברי רש"י יראה שיוכל המשכיר לומר אחזיר לך שכרך במתני' אהא דתנן מתה או נשברה חייב

להעמיד לו חמור פרש"י חייב המשכיר למכור הנבלה והעור לכלבים ולהוסיף לו מעות ולהעמיד לו חמור או ישכור לו אחר בדמי נבלה שהרי חמור זה שיעבד לו או יחזיר לו שכרו ונראה שטעמו משום דנהי דחמור זה שיעבד לו ואינו יכול לומר לו בחצי הדרך אחזיר לך מעותיך ואקח חמורי היינו דוקא בעוד החמור חי אבל כשמת אזדא ליה לענין זה שאם רצה להחזיר לו שכרו אינו יכול לכופו למכור הנבלה וליקח או לשכור בדמיה זה נראה לומר לדעת רש"י אבל דעת הרמב"ן כדעת רבינו שכתב ואי דאמר ליה חמור זה אם יש בדמיה ליקח או לשכור ישכור פי' דשעבודי משתעבד ליה חמור זה ואפולו אמר משכיר לא בעינא אגרא מחצי הדרך כלל אפ"ה מיחייב דהא קנייה משעת משיכה וכתב עוד ומיהו שוכר חייב לטפל בנבלה למכור ולשכור ולא משכיר:ומ"ש בד"א שיש בדמיה לשכור אבל אם אמר לו חמור זה ואין הנבלה שוה כלום נראה שצריך ליתן לו שכר חצי הדרך וכו' שלא שיעבד לו מנכסיו כלום אלא זה החמור אבל לא שיתן לו מביתו כלום לפיכך כיון שמת ואינו שוה כלום וכו' אבל אם אינו מוצא אלא ביוקר לזה לא נשתעבד לו להוסיף לו מביתו כיון שאין הנבלה שוה כל כך כן נראה מדברי הרמב"ן שכתב אהא דקאמר קסבר רב לא מכלינן קרנא כתב רש"י וכי תנן במתניתין חייב להעמיד לו חמור היכא דמתה בעוד בעליה עמה דמוסיף מעות ולוקח חמור ולא כליא קרנא ול"נ שכיון שאין בדמי חמור זה ליקח אינו חייב להוסיף מעות דחמור זה אמר ליה ולא נשתעבדו נכסיו והכא אפי' בשהבעלים מחמרים אחריו עסקינן אלא מתני' בשיש בדמיה ליקח וקמ"ל שאין אומרים לו הרי שלך לפניך ולא תמכור אלא חייב להעמיד לו חמור מדמיה של זה ומוכר ולוקח א"נ מתניתין בחמור סתם וקמ"ל שאם אינו מעמיד חמור אינו חייב ליתן לו שכר כלל שאינו דומה לאנגריא שאומר הרי שלך לפניך ותן לי שכרי עכ"ל ומה שאמר שאם אינו מעמיד חמור אינו חייב ליתן לו שכר כלל לטעמיה אזיל שנתבאר לעיל בסימן זה וכבר נתבאר שם שיש סברות חלוקות בזה:

סעיף ג

ששאלת ראובן השכיר בהמתו לשמעון לב' ימים לילך ולחזור ובחזרתו ביום ב' גדל הנהר ממי גשמים וכו' בסוף כלל צ"ב: ומה שאמר אם לא היה ראוי להתגדל פסידא דבעל בהמה ואם היה ראוי להתגדל והשוכר מכיר ענין הנהר ולא המשכיר פסידא דשוכר ואם שניהם ידעו פסידא דבעל בהמה זה נלמד מדגרסינן בריש פרק האומנים (בבא מציעא עז.) אמר רבא האי מאן דאגר אגירא לדוולא ופסק נהרא בפלגא דיומא אי לא עביד דפסיק פסידא דפועלים עביד דפסיק אי בני מתא פסידא דפועלים לאו בני מתא פסידא

דבעה"ב: השוכר את החמור למשאוי ולן בחצי הדרך ולמחר נמצא פיסח והוליכו עוד במשאוי ג' פרסאות ונתקלקל החמור בתשובת הרא"ש כלל צ"ב סימן י':

סימן שיא

סעיף א

השוכר ספינה קטנה שיעור משאה ט"ו כור ואם הוסיף בה חצי כור וטבעה חייב ובינונית שיעורה ל' כור ותוספת כור וגדולה שיעורה צ' כור והתוספת ג' כורין ברייתא בפרק האומנים (בבא מציעא פ:):

סעיף ב

השוכר ספינת להוליך בה יין למקום פלוני וטבעה בחצי הדרך וכו' שם (עט.) ת"ר השוכר את הספינה וטבעה לה בחצי הדרך ר' נתן אומר אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן היכי דמי אילימא בספינה זו ויין סתם אם נתן אמאי לא יטול נימא ליה הב לי ספינתא דאנא מייתינא חמרא אלא בספינה סתם ויין זה אם לא נתן אמאי לא יתן נימא ליה הב לי ההוא חמרא ואנא מייתינא ספינתא אמר רב פפא לא משכחת לה אלא בספינה זו ויין זה אבל בספינה סתם ויין סתם חולקין. וכתב הרי"ף גבי ספינה סתם ויין זה אע"פ שלא נתן יתן משום דמצי אמר ליה הב לי ההוא יינא דאנא מייתינא ספינתא אחריתא דלא אוגרנא לך אלא ספינה בעלמא וכיון דלא יכול לאתויי ליה ההוא חמרא בעיניה יהיב ליה כוליה אגריה ומסתברא לן דמנכי ליה דמי טרחיה כדאמרינן התם (עו:) אינו דומה הבא טעון לבא ריקן עושה מלאכה ליושב ובטל וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מהלכות שכירות והרא"ש כתב על דברי הרי"ף ולא נהירא מה שפירש ויהיב ליה כוליה אגריה דהא לעיל משמע דכל אונס שאירע לב"ה שלא היה לו לידע יותר מן הפועלים פסידא דפועלים גבי האי מאן דאגר אגירי לדוולא ופסק נהרא בפלגא דיומא דאמרינן אי נהרא לא עביד לאסתכורי פסידא דפועלים ולא בעל הבית אע"ג דקיימי פועלים מאחר שאנוס בעל הבית הילכך לא יתן אלא שכר חצי הדרך עכ"ל ולענין הלכה הוה ליה הרא"ש יחידאה במאי דאמר וכן הרמ"ה שכתב רבינו הוה יחידאה במאי דאמר הילכך כהרי"ף והרמב"ם ז"ל נקטינן וכתבו תלמידי הרשב"א גבי ספינה סתם ויין זה אע"פ שלא נתן יתן ע"כ בקנין דאי בלא קנין הרי יכול לחזור בו כל שעה שירצה וליכא למימר דכיון דהתחיל במלאכה אפילו בלא קנין אין שום אחד מהם יכול לחזור בו דכיון דנאנס יכול לחזור בו דדמי לאתא מיטרא דהוי פסידא דפועלים וגבי ספינה זו ויין זה כתב הרא"ש דכיון דכל חד מינייהו לא מצי לקיומי תנאיה כל חד מינייהו דתפיס אגריה מצי למימר לחבריה לית לך גבאי ולא מידי אי בעל הספינה מוחזק מצי א"ל לבעל היין לית לך גבאי ולא מידי

אי משום יינך שלא הולכתיהו תנהו לי ואוליכנו ואי בעל היין מוחזק מצי א"ל לבעל הספינה לית לך גבאי ולא מידי כי מה שטרחת והולכת ייני ע"כ בזה לא הרווחתי כלום הוליכהו באותה ספינה שהתניתי ואתן לך שכרך וגבי ספינה סתם ויין סתם כתב הרי"ף היינו טעמא דחולקין דבעל הספינה מצי אמר לבעל היין הב יינא דאנא מייתינא ספינתא ובעל יין מצי אמר לבעל הספינה הב ספינתא דאנא מייתינא חמרא וכיון דהאי לא מייתי ספינתא והאי לא מייתי חמרא הו"ל מילי דידהו שקילי כהדדי וחולקין וכתב הרא"ש ע"ז מיהו כל א' מהם שהביא את שלו וחבירו לא הביא יפסיד וחולקין דקאמר הכא היינו היכא דשום אדם מהם לא קיים תנאו ואין המוחזק יכול לומר לחבירו עד שתביא את שלך ישאר הדבר כי קודם שתביא את שלך אין לי לשלם דמצי אידך למימר עד שלא תביא את שלך אין עלי להביא את שלי שאיני מאמינך שתביא את שלך ונמצאתי טורח ומפסיד מעותי בחנם וז"ל ה"ה בפ"ה מהל' שכירות גבי ספינה סתם ויין סתם חולקין פרש"י אם קבל יחזיר החצי ואם לא נתן יתן החצי שהרי ביד שניהם להשלים ואם יעכב הנתבע מליתן החצי יעשה מה שהתנה ע"כ פי' ועד שישלים חבירו תנאו יהיה פטור זה כלומר אם בעל הספינה קבל כל השכר והביא ספינה וזה אינו מביא יין אינו נותן לו כלום וכן בהיפך וכ"כ הרמב"ן ז"ל שאפילו כשתובע משלים תנאו ונתבע אינו משלים מוציאין מידו וז"ל ודאמרינן בספינה סתם ויין סתם חולקין דוקא בשאין אחד מהם רוצה להשלים אבל זה מביא יינו וזה אינו מביא ספינה אם נתן שכר נמי יטול ויוציא מתחת ידו עכ"ל:

סעיף ג

ד ומה שאמר ודקדק מכאן הרמ"ה מי ששוכר חמור או ספינה למשא ידוע אין יכול לשנות למשא אחר אפילו אינו כבד ממנו וכן המשכיר חמור זה אינו יכול לדחותו וליתן לו חמור אחר כלומר מדחזינן בשקלא וטריא אהאי ברייתא דאומר ספינה זו או יין זה הוי קפידא ואינו יכול ליתן לו אחר למד הרמ"ה כן:ומ"ש ויש אומרים דודאי בעלמא יכול לשנות דמה לי יין זה שהתנה או אחר אלא שמצאה כאן מקום קפידא לנוח ונחה כן כתב ה"ה בפ' הנזכר בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל וז"ל הרמב"ן והא דאמר ליה הב לי חמרא לאו למימרא דמעיקרא לא מצי לשנויי ליה חמרא אלא דהתם כיון דליכא קפידא במילתא מה לי האי חמרא מה לי אחרינא אבל כיון שטבע ויש לו ריוח בקפידא מצא מקום לתבוע תנאו עכ"ל:

סעיף ה

השוכר ספינה להוליך בה סחורה למקום פלוני ופרקה בחצי הדרך וכו' שם ת"ר השוכר את הספינה ופרקה לה בחצי הדרך נותן לו שכרו של חצי הדרך ואין לו עליו אלא

תרעומת היכי דמי אילימא דקא משכח לאגורי אמאי אית ליה תרעומת ואי דלא קא משכח לאגורי כולי אגרא בעי שלומי לעולם דקא משכח לאגורי אלא אמאי אית ליה תרעומת משום רפסתא דספינה אי הכי טענה מעלייתא היא וממונא אית ליה גביה אלא מאי פרקה דפרקה לטוענייה בגויה אלא מאי תרעומת משום שינוי דעתא אי נמי לאשלא יתירא ופרש"י רפסתא דספינה. ריעוע הספינה שמתרועעת בהוצאת חבילות והכנסת חבילות והא דקאמר דפרקיה לטוענייה בגויה פירשו הרי"ף והרא"ש כגון שמכר הסחורה לאיש אחר והוא נותן לו שכר של חצי הדרך מכאן ולהבא ותרעומת משום שינוי דעתא שכבר הורגל עם הראשון וכן כתבו התוס' בשם רבינו חננאל וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ה מהל' שכירות ורש"י פי' בע"א והא דקאמר אי נמי לאשלא יתירא פירש הרא"ש שמא ירצה זה הקונה להרחיק יותר ומנהג הספנין שצריכים לילך עם בעלי הסחורה עד שימכרו סחורתן וצריך לקנות טבלים ביוקר ומ"ש רבינו גבי אינו מוצא אחר שישכרנה ממנו צריך ליתן לו שכר כל הדרך אלא שינכה לו שאינו דומההבא טעון לבא ריקן טעמא דמסתבר הוא אבל ה"ה כתב בפ"ה מהלכות שכירות אי דלא משכח לאגורי כוליה אגריה בעי למיהב ליה פירשו ז"ל ואינו מנכה לו כלום שכיון שספינה קיימת יכול לומר אנא הא קאימנא אינו דומה לספינה סתם ויין זה וטבעה ספינה שמנכה לו לפי שלשם אין הספינה קיימת עכ"ל:

סעיף ו

ומ"ש רבינו ומכאן ראיה דכל מאי דאמרינן שקבלן וב"ה אין יכולים לחזור בהם היינו דוקא בשיש הפסד לכשנגדו בחזרתו וכו' אבל מוצאין יכולים לחזור בהם פשוט הוא:

סימן שיב

סעיף א

ב (ג) המשכיר לחבירו בית או חצר או מרחץ או חנות לזמן אינו יכול לחזור בו ולהוציאו תוך זמנו אפילו נפל ביתו של משכיר וכו' ואפילו העני וצריך למכרו לאחר אינו יכול להוציאו והמקח קיים ולוקח צריך להניחו ביד השוכר עד שישלים זמנו בס"פ השואל (קא:) אהא דקאמר נפל ביתא דמשכיר א"ל לא עדיפת מינאי כלליה לבריה אי הוה אפשר להודיעו איבעי ליה לאודועי ואי לא מצי א"ל לא עדיפת מדנפשאי כתב הרא"ש כולה שמעתין איירי בסתם אבל אם שכרו לזמן קצוב כמכר דמי אבל אם אין לו מה יאכל יכול למכרו אפילו בתוך הזמן והכי איתא בירושלמי דפרקין המשכיר בית לחבירו ורצה למכרה אמר רבי אמי לא עלתה על דעתו שימות ברעב ורבי זעירא ורבי לא אמרו מ"מ קנוי לו אלא דאמרינן לשבקיה עד דמלי אנקלוניא דידיה. (פירוש זמן שלו) אתא

עובדא קמיה דרבי איסא ולא קביל מה פליג ולא ביתיה הוה ממשכנתא גבי חד רומאי ולא פליג הדין פירוש דירושלמי רבי אמי סבר לא עלתה על דעתו שימות ברעב ויצא השוכר לאלתר רבי זעירא ורבי לא סברי כהא דרבי אמי דהמכר מכר ומיהו אמר ליה מוכר ללוקח שבקיה לשוכר שידור בו עד שישלם זמנו ומכאן ואילך יתן לך השכר ובא מעשה לפני רבי איסא ולא קבל דבריהם ומה פליג בתמיה וכי רבי איסא פליג עלייהו וסבר כרבי אמי דיצא לאלתר ומשני דלא פליג אלא מעשה שהיה כך היה שהיה ביתו של א' ממושכן אצל יהודי אחר במשכנתא דסורא או כל ימיו בכך וכך לשנה כל זמן שלא יפדנה ולא היו לו מעות לפדותה ובזה הורה כרבי אמי שיצא מיד אבל משכיר בית לשנה וצריך למכרה מחמת דחקו צריך להניח שוכר בבית עד שישלים זמנו כר' זעירא ורבי לא והכי נמי איתא בירושלמי דמקום שנהגו כך כתב לי מורי רבינו מאיר ז"ל בתשובה ועוד כתב דאם הקדים לו שכר אפילו לזמן מרובה אינו יכול להוציאו עד שיכלה זמן כל השכירות שהקדים לו והביא ראיה מירושלמי פרק מקום שנהגו המשכיר בית לחבירו ועמד והקדישו ה"ז דר בתוכה ומעלה שכר להקדש אימתי בזמן שלא הקדים לו שכרו אבל הקדים לו שכרו ה"ז דר בתוכה חנם והיינו טעמא דכיון דהקדים לו שכרו ונשתמש זה במעותיו מפני דחקו של משכיר לא יפסיד השוכר עכ"ל וכל זה כתב עוד הרא"ש בתשובה כלל צ"ב ועיין במרדכי פ' השואל ואיכא למידק מה בא לחדש שאם הקדים לו השכר אינו יכול להוציאו עד שיכלה זמן כל השכירות שהקדים לו הא עדיפא מינה אשמועינן ברישא שאם השכירו לזמן קצוב אפילו לא הקדים לו שכר אינו יכול להוציאו תוך זמנו וצ"ל דבסיפא מיירי בשכר ממנו סתם ולא לזמן קצוב והקדים לו מעות וקמ"ל שאף ע"פ שלא קצב עמו זמן כנגד מעותיו קנה ואינו יכול להוציאו עד שיכלה זמן כל השכירות שהקדים לו:

סעיף ד

ומה שאמר וכ"כ הרמב"ם אם אחר שהשכיר ביתו לפלוני חזר ומכרו או השכירו לעכו"ם או לאנס וכו' חייב להשכיר לו בית אחר וכן כל כיוצא בזה בפ"ה מהלכות שכירות וז"ל ה"ה בספ"ו מהלכות שכירות כתב הרשב"א נפל בית המשכיר יש לו להוציאו דוקא בשוכר סתם שכל שעה זמנו ואינו מחוסר אלא זמן ההודעה אבל בשוכר לזמן ידוע אינו יכול להוציאו תוך זמנו וכן מוכח בירושלמי עכ"ל וז"ל הרשב"א בתשובה המשכיר לזמן מפורש אפי' כלליה לבריה ואפילו נפיל ביתיה לא מצי מפיק ליה וכן נ"ל מתוך גירסת הירושלמי דגרסינן התם המשכיר בית לחבירו ובקש למכרו ר' אמי אמר לא עלה על דעת שימות זה ברעב וכו' ומה פליג לא ביתיה הוה ממשכנא גבי חד רומאי ולא הו"ל

למפרקה והורה כר' אמי שימכרנה בגין כך הורה כרבי אמי עכ"ל: וכתב בסי' תשמ"ג שדעתו נוטה כדעת האומרים שהמשכיר בית לחבירו לזמן שאינו יכול לאסרו עליו וטוב להחמיר עכ"ל:

סעיף ה

ומה שאמר וכן אם משכנו לשנים ידועים בכך וכך לכל שנה ושנה כל זמן שלא יפדנו וחזר ומכרו לאחר אין הלוקח יכול ליקחנו מיד המלוה תוך השנה וכו' בס"פ איזהו נשך (בבא מציעא עג:) רב מרי בר רחל משכן ליה ההוא עכו"ם ביתא הדר זבנא לרבא נטר תריסר ירחי שתא שקל אגר ביתא אמטי ליה לרבא א"ל הא דלא אמטאי למר אגר ביתא עד האידנא דסתם משכנתא שתא אי בעי עכו"ם לסלוקי לא הו"מ מסלק לי השתא לישקול מר אגר ביתא:

סעיף ו

ומ"ש ולכשיכלה הזמן הקצוב לו יכול להוציאו מיד אפי' כלה הזמן באמצע ימות הגשמים ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בס"פ השואל אם השכירו לזמן ידוע אפי' הגיע בימות הגשמים הגיע מ"ט מידע ידעה דזימניה בטבת או בשבט וכאילו הודיעו דמי וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות שכירות וכתב ה"ה שכן נראה מן הגמרא שלנו ושכן כתבו הגאונים ז"ל: ואע"פ שפרש"י אהא דקאמר בגמרא א"ר יהודה להודיע קתני וה"ק המשכיר בית לחבירו סתם אינו יכול להוציאו וכו' דאם כלו ימי שכירותו בימות הגשמים אינו יכול להוציאו אא"כ הודיעו בימות החמה ל' יום והיינו מט"ו באלול צריך להודיעו ל' יום קודם החג וכן אם כלו ימי שכירותו בימות החמה אינו יכול להוציאו עד ל' יום משהודיעו ואם בא להוציאו בזמנו צריך להודיעו ל' יום קודם הזמן ובכרכין צריך להודיעו י"ב חדש קודם יציאתו לענין פסק הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל הסכימו כדברי הירושלמי הכי נקטינן וכך יש לפרש דברי גמרא דידן בענין שיסכים עם הירושלמי וז"ל הרמב"ן זה שכתב רש"י שכלו ימי השכירות בימות הגשמים ומשמע ששכרו ממנו לזמן ידוע אינו עיקר אלא כדברי ר"ח ורבינו ז"ל שכתבו שאפילו כלה זמנו בימות הגשמים הגיעו דכמאן דהודיעו דמו ומתני' כגון ששכרו בדינר זהב לכל חודש סתם והיינו דאמרינן בגמרא ה"ק המשכיר בית לחבירו סתם אין יכול להוציאו וכו' אלמא שכרו לזמן כיון שהגיע זמנו מוציאו ואינו צריך להמתין עכ"ל:

סעיף ז

השכירו לו ללינה אין פחות מיום אחד לשביתה אין פחות משני ימים לנשואין אין פחות מז' ימים ירושלמי כתבו הרי"ף והרא"ש בס"פ השואל והרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות שכירות: (ב"ה) אלא שכתב לנשואין אין פחות משלשים יום:

סעיף ח

השכירו לו סתם בכך וכך לחודש אינו יכול להוציאו אא"כ הודיעו ל' יום קודם כדי שיבקש לו מקום בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים אם לא הודיעו עד אחר סוכות אינו יכול להוציאו עד הפסח ואפילו כשיגיע הפסח אינו יכול להוציאו אא"כ הודיעו שלשים יום קודם וכו' משנה בס"פ השואל (שם) המשכיר בית לחבירו בימות הגשמים אינו יכול להוציאו מן החג ועד הפסח ובימות החמה ל' יום ומפרש בגמרא דלהודיע קתני וה"ק המשכיר בית לחברו סתם אין יכול להוציאו בימות הגשמים מחג ועד הפסח אא"כ הודיעו ל' יום מעיקרא תנ"ה כשאמרו שלשים יום וכשאמרו י"ב חודש לא אמרו אלא להודיע וכבר כתבתי בסמוך פירוש משנה ובריייתא זו לדעת הרמב"ן מסכים עם דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל. וכתב רבינו ירוחם משכיר בית לחבירו סתם כלומר לחדשים או בכך וכך לשנה ולא אמרו לכמה שנים וכלתה שנה בימות החמה אינו יכול להוציאו עד שלשים יום אחר שהודיעו. וכתב ה"ה פ"ו מהלכו' שכירות פרש"י וממילא שמעינן דבימות החמה אין יכול להוציאו עד ל' יום משהודיעו וזה דעת רבינו והרמב"ן ז"ל אבל הרשב"א ז"ל כתב והראב"ד ז"ל אמר דבימות החמה יכול להוציאו מיד בסוף החודש אע"פ שלא הודיעו מתחלה משום דשכיחי בתי ונ"ל כדבריו עיקר כל שהוא קודם חצי אלול דשכיחי בתי אבל מט"ו באלול ואילך לא דהיינו טעמא דימות הגשמים שכולם מקדימים ושוכרים שלשים יום קודם החג לצורך ימות הגשמים עכ"ל. ומ"ש דמט"ו באלול חשיב ימות הגשמים לענין זה כך פרש"י וכ"כ רבינו ירוחם ולענין מ"ש שכדברי הראב"ד נ"ל עיקר אינו נראה לי: ומ"ש ואם הודיעו קודם החג ולא נשלמו כל הל' יום לפני החג אפילו לא נשאר מהם רק יום אחד וכו' אינו יכול להוציאו כל ימות הגשמים (שם) א"ר אסי אם נכנס יום אחד בימות הגשמים אינו יכול להוציאו מן החג ועד הפסח והא אנן שלשים יום תנן ה"ק אם נכנס יום אחד בימות הגשמים מהני שלשים יום אינו יכול להוציאו מן החג ועד הפסח:ומ"ש בד"א בעיירות אבל בכרכין אחד ימות החמה ואחד ימות הגשמים צריך להודיעו קודם ובחנויות בין בעיירות בין בכרכים צריך להודיעו תחלה י"ב חודש שם במשנה. ופרש"י בכרכים. שהן מקום השווקים שהכל נמשכים לגור שם והבתים אין מצויין לשכור: ובחנויות. שחנווני מקיף הקפות למכירים ושוהין מלשלם לו ימים רבים וכשמביאין לו מעותיו באין על פתח החנות שהקיפו שם ואם הלך למקום אחר אינם יודעים אנה ימצאוהו אין יכול להוציאו כל י"ב חודש:ומ"ש ובחנות של נחתומין ושל צבעין צריך להודיעו תחלה בכל מקום ג' שנים שם במשנה רשב"ג אומר חנות של נחתומין ושל צבעים ג' שנים ומפרש טעמא בגמרא מפני שהקיפן

מרובה לזמן ארוך והרמב"ם בפ"ו מהלכות שכירות השמיט הא דרשב"ג משמע דס"ל דלית הלכתא כוותיה וכתב ה"ה שכ"כ בעיטור אבל הרי"ף והרא"ש כתבו הא דיהיב טעמא בגמרא לדברי רשב"ג מפני שהקיפן מרובה משמע דס"ל דהלכתא כוותיה וכיון דהרי"ף והרא"ש מוסכמים לדעת א' הכי נקטינן: (ב"ה) מיהו בזמן הזה אפילו חנות של נחתום ושל צבעים אינם צריכים להמתין יותר מי"ב חודש דהא חזינן דבהכי סגי להו האידנא ואפשר שמטעם זה השמיט הרמב"ם הא דרבן שמעון בן גמליאל: ומ"ש וכשם שהמשכיר צריך להודיע לשוכר תחלה כך השוכר צריך להודיע למשכיר תחלה ל' יום ובכרכים י"ב חודש כדי שיבקש מי שידור בביתו שם בברייתא:ומ"ש ואם לא הודיעו אינו יכול לצאת אא"כ יתן לו השכר כ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' שכירות ופשוט הוא. והיה נ"ל דכיון דטעמא די"ב חודש בחנות לא הוי אלא משום שבאים לפרוע הקפותיו על פתח חנותו כמו שנתבאר א"כ כשהשוכר מניח החנות א"צ להודיעו י"ב חודש קודם דהא לא שייך ביה האי טעמא ויותר נראה לי דה"נ שייך האי טעמא שהמשכיר לא ימצא מי שיניח חנותו ויקח שלו אא"כ יניחנו י"ב חודש קודם כדי שיגבה הקפותיו וגם כדי שיודיע לבעל החנות שלו שרוצה לצאת והיכא שהשוכר רוצה לצאת ולא הודיעו קודם לכן ויש שוכר אחר שרוצה ליכנס לדור בבית שהניח זה נראה דכיון שאין המשכיר מפסיד כלום אינו יכול לעכב על ידו ואפי' היה שכור בידו לזמן קצוב ויצא בתוך הזמן ויש להביא ראיה משוכר את הספינה ופרקה לה בחצי הדרך שנתבאר בסי' שקודם זה דאי שכיח לאגורי אין לו עליו אלא תרעומת ומיהו אם השוכר שרוצה ליכנס בבית אינו הגון מאד יכול המשכיר לומר אילו הודעתני קודם הייתי מבקש אדם הגון מאד שישכרנו והכי דייק לישנא דגמ' דקאמר דא"ל אי הודעתן הוה טרחנא ומתיבנא ביה אינש מעליא וחף ע"ג דגבי שוכר ספינה אמרינן דאין לו אלא תרעומת דשנוי דעתא ומכל מקום אינו יכול לעכב עליו בשביל כך התם שאני שאינו סובל אותו שנוי דעת אלא קצת ימים אבל שוכר בית שצריך הוא לסבול שנוי דעתו ה של שנוי זמן רב מעכב הוא על ידו מפני טענה ואפילו אין המשכיר דר אצל אותו בית איכא למיקפד בשנוי דעתא בשעת גביית השכירות ובשכונתו עם השכנים אולי לא תהיה דעתם נוחה הימנו ויצטרך להוציאו וכיוצא בזה ואע"פ שכתב הרב המגיד בפ"ה מהל' שכירות והעתקתיו בסימן שי"ו שלא אמרו שיש לו תרעומת אלא בספינה מפני שיש לו לבעל הספינה לדור עם השוכר ולסבול דעתו אבל בבית אפי' תרעומת אין לו עכ"ל נ"ל שמה שכתבתי הם דברי טעם:

סעיף ט

ומ"ש וכשם שאינו יכול להוציאו אם לא הודיעו כך אם בא להוסיף עליו בשכירות אין שומעין לו בד"א בשלא נתייקרו שכירות הבתים אבל נתייקרו שכירות הבתים יכול לומר לו בסוף כל ל' ול' או צא או תוסיף בשכירות כפי מה שנתייקרו אע"פ שלא הודיעו בס"פ השואל א"ר הונא ואם בא לרבות בדמים מרבה ופרש"י אם בא ב"ה להרבות לו בדמי השכר מרבה משיגיע זמנו ואפי' לא הודיעו א"ל ר"נ האי לינקטיה בכובסיה דלישבקיה לגלימיה הוא לא צריכא דאייקר בתי. וכתב הר"ן מיהו דוקא דאתנו הכי קודם זמן ואע"פ שעבר זמן הודעה הא עמדו בסתם מסחמא דעתם היה על השכר הראשון וכ"כ הריב"ש בסי' תע"ה בשם רבינו האי וכ"כ הרשב"א בתשובה וז"ל כל האומר אני משכיר לך בית זה בכך וכך לשנה כל שיעמוד שם אינו חייב אלא לפי אותו סך בלבד ואפילו אייקור בתי שלא לשנה אחת בלבד השכירה לו אלא כך אמר ליה כל זמן שתעמוד שם ולא אוציאך משם תעלה לי כך וכך בכל שנה ולא עוד אלא אפי' בא להוציאו משם משנה ראשונה ואילך אינו רשאי אלא אם כן הודיעו הזמן הקצוב בגמרא בימות החמה ובימות הגשמים: וכתב הרא"ש בתשו' כלל צ"ב שאם השכירו לזמן ידוע אינו יכול להרבות אפילו נתייקר שער הבתים : (ב"ה) ועיין עוד שם: ומה שאמר וכן אם הוזלו יכול השוכר לומר למשכיר או השכר לי כשער של עכשיו או אצא כן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק ו' מהלכות שכירות ופשוט הוא שלא יהא כח השוכר גרוע מכח המשכיר:

סעיף י

יא נפל בית המשכיר שהיה דר בו יכול להוציאו לסוף שלשים יום אף על פי שלא הודיעו אבל אם נתן המשכיר ביתו לאחר במתנה או מכרו גם האחר אינו יכול להוציאו וכו' השיא את בנו וצריך הבית לבית חתנות וכו' אם היה יודע שבנו ישא לזמן פלוני והיה אפשר לו להודיעו אינו יכול להוציאו וכו' גם זה בס"פ השואל פשיטא נפל ליה ביתא א"ל לא עדיפת מינאי זבנה או אורתה או יהבה במתנה א"ל לא עדיפת מגברא דאתית מיניה כלליה לבריה חזינן אי אפשר לאודועי איבעי לי' להודיעו ואי לא אמר ליה לא עדיפת מינאי. ופרש"י נפל ליה ביתיה. למשכיר. א"ל. לשוכר: לא עדיפת מינאי. הואיל והגיע זמנו מוציאו וא"ל הלא אינך בא עלי אלא מחמת שלא הודעתיך ואתה אינך מוצא בית לשכור אף אני לא היה לי להודיעך שלא ידעתי שיפול ביתי ואני איני מוצא בית לשכור ולא טוב שתדור אתה בפנים ואני בחוץ: זבנה לאחר. האי משביר או אורתה או יהבה במתנה: א"ל. שוכר לזה שקנאה: לא עדיפת מגברא דאתית מיניה. שמכרה לך כשם שהוא לא היה יכול להוציאני אף אתה אין כחך יותר ממנו: כלליה לבריה. השיא את בנו וצריך לבית חתנות. וכתב הרשב"א בתשו' דהא דנפל ליה ביתא א"ל לא

עדיפת מינאי במשכיר סתם הוא אבל בשקבע לו זמן לא עכ"ל. וכ"כ ה"ה בשמו בפ"ו מהלכות שכירות וכן מוכח בירושלמי וכ"כ הרא"ש ונ"י כתב ידורו שניהן יחד: ראובן שהשכיר ביתו לה' שנים ואם ירצה השוכר להשאר בבית עד תשלום עשר שנים לא אוכל אני והבא מכחי להוציאו כי אם לצרכי אם מכרה לאחר אין האחר יכול להוציאו אפי' לעצמו הריב"ש סימן רנ"ז: כתב הריב"ש בסימן תק"י על מי שהשכיר קרקע לחבירו בקנין ובשטר והקדים לו השכירות והיה דוחה המשכיר לשוכר מיום אל יום מלמסור לו הקרקע וכראות השוכר כך א"ל אחר שאינך מוסר לי הקרקע החזר לי מעותי ועתה רוצה המשכיר להחזיר לו דמי השכירות ואומר שכבר נסתלק מהשכירו' ומחל אותו והשוכר אומר שלא נסתלק מהקרקע כיון שלא קנו מידו ו והשיב שהדין עם השוכר. דיני המשכיר בית לחבירו ונמצא שאינו שלו נתבארו בסימן שפ"ג. הדר בחצר חבירו שלא מדעתו נתבאר ג"כ בסימן הנזכר. ראובן שהשכיר ביתו ללוי לי' שנים ולוי השכיר ליהודה ואמר ראובן ליהודה מה אתה עושה בתוך שלי מרדכי פרק חזקת. כתב המרדכי בריש בתרא המשכיר בית לחברו לזמן קצוב ובתוך הזמן רצה לבנותו אינו יכול לכופו לצאת ואפילו לבית יפה ממנו וכן אינו יכול לכופו להכניס בו פועלים לבנותו. מצאתי כתוב על ראובן שהיה דר בבית לאה ורצו להחזיק בקצת הבית ולא עלה בידו והיא טוענת שאינה יכולה לדור עמו שפיר טענה דדמי עלי כאריא ארבא ע"פ כל אלה התואנות והקינטורים שנעשו ביניהם אין אדם דר עם נחש בכפיפה . עו"ש מ"ש ראובן שלא יוכל לצאת בחורף וזמנו הוא בראש חודש אלול איני רואה דבריו דכיון דימים רבים הוא שטענה עמו לאה איבעי ליה למיחש שמא תוציאנו אף כי מר שמואל אמר לו שאין צריך להוציא מוחזק שלו מתחת ידו כיון דציית דינא הוא לפניו מ"מ לא פסק לו שזכה בבית:

סעיף יג

ששאלת בענין שכירות הבתים שיש ראשי שנים קבועים לשכירות הבתים וכו' הדין עם שמעון וכו' בתשובת הרא"ש כלל (צ"ב) [א'] וכ"נ מדברי רש"י שכתבתי:

סעיף יד

השוכר בית בסכום ידוע לשנה ונתעברה א"צ להוסיף בשביל חודש העיבור משנה בס"פ השואל (קב.): ומה שאמר בשם הרשב"א בד"א בשעמד בר"ה ואמר לו שנה זו וכו' אבל אם א"ל שנה אחת אין לו אלא י"ב חדש כרוב שנים שאינם מעוברות הר"ן בס"פ קונם יין כתב דברי הרשב"א אלה שהיה אומר להלכה וסתר אותם וה"ה בפ"ז מהלכות שכירות הביא דברי הרשב"א בפרק קונם יין וכתבו עליהם אבל אין כן דעת רבינו שהרי כתב בפ"י מהל' נדרים שהאוסר דבר על עצמו שנה אחת ונתעברה השנה אסור בה ובעיבורה

והרשב"א נחלק עליו בנדרים ומהם למד לדין השכירות ופשט המשנה שבפרק השואל כדברי רבינו עכ"ל. ואין ספק שרבינו וה"ה לא באה לידם תשובת הרשב"א בענין זה שאילו באה לידם היה להם לכתוב שאף הרשב"א לא אמרה אלא להלכה ולא למעשה שהרי כתב בתשובה כלשון הזה אבל מה אעשה וחבירי ורבותי חולקים עלי והרמב"ם גם הוא כתב באומר שנה אחת שהוא אסור בחודש העיבור ולמעשה אנו מבטלים דעתינו מפני דעתם. ובתשובה אחרת כתב עוד וז"ל ומיהו דברים אלו שאמרתי כדעת המפרשים דכל האומר בית זה בכך וכך לשנה סתם נתעברה השנה נתעברה לשוכר אבל אני אומר להלכה שכל שנה סתם אינה אלא כשנים הפשוטות שהם הרוב ואין חודש העיבור בכלל אלא בבא בתחלת שנה ואמר שנה זו ואתה דרוך על הדרך שדרכו הראשונים נ"ע ועוד דאפוקי ממונא הוא ולראשונים שאמרו שנתעברה לשוכר ואין מוציאין מידו שומעין עכ"ל (ועיין בנ"י פ' השואל): וכתב עוד שנשאל על המשכיר בית לחברו בכך וכך לשנה ודר בו ב' וג' שנים לאותו סך והשנה האחרונה היתה שנת העיבור ותובע ממנו המשכיר שנת חדש העיבור והשיב כל האומר בית זה אני משכיר לך בכך וכך לשנה הוי כאומר לו כל שתעמוד שם ולא אוציאך משם תעלה לי כך וכך בכל שנה ואפילו בא להוציאו משם משנה ראשונה ואילך אינו רשאי אלא אם הודיעו קודם לכן הזמן הקצוב בגמרא ואפילו בח להרבות בשכר הזמן שכבר עמד שם אינו יכול ומעתה אם נתעברה השנה נתעברה לשוכר והרי הוא בכלל משנתינו ששנינו המשכיר בית לחברו לשנה נתעברה השנה נתעברה לשוכר דכל שלא הודיעו אינו יכול להוציאו והרי הוא בכלל השכירות הראשון עכ"ל: השכיר לו לחדשים צריך להוסיף לו בשביל חודש העיבור בס"פ השואל במשנה: ומה שאמר הזכיר לו חודש ושנה בין שאמר לו דינר לחודש י"ב דינרין לשנה בין שאמר בי"ב דינרין לשנה דינר לחודש חודש העיבור הוא של המשכיר דמספחא לן אי תפיס לשון ראשון או אחרון וקרקע בחזקת בעליה עומדת ואין מוציאין אותו מידו ואפילו לא בא לשאול השכירות עד סוף החודש שכבר דר בו צריך ליתן לו השכירות בס"פ השואל פלוגתא דאמוראי ופסקו הפוסקים כרב נחמן דחמר הכי וכתב רש"י שהטעם שאפי' בא בסוף החודש כולו למשכיר מפני שהספק לא עכשיו נולד אלא מתחלת החודש נולד והעמד קרקע על חזקתו ונמצא שדר בשל חברו וצריך להעלות לו שכר:

סעיף טו

ומ"ש בשם הרמב"ם וכן אם אמר בעל הבית לזמן זה השכרתי לך והשוכר אומר בסתם השכרת לי או לזמן ארוך על השוכר להביא ראיה וכו' בפ"ז מהל שכירות. וכתב ה"ה ג"ז

מהטעם האמור למעלה שקרקע בחזקת בעניה עומדת וכן הדין בכל מנתח דלא עבידא לאיגלויי ע"כ:ומ"ש הרמב"ם ישבע המשכיר מבוחר בדבריו שהיא שבועת היסת:

סעיף טז

נפל הבית לאחר שהשכירו אם אמר ליה בית זה אני משכיר לך אינו חייב לבנותו אלא מחשב עמו מה שנשתמש בו וכו' בס"פ השואל (קג.) אהא דתנן המשכיר בית לחבירו ונפל חייב להעמיד לו בית קאמר בגמרא ה"ד אי דא"ל בית זה נפל אזל. ופרש"י אי דא"ל בית זה. אני משכיר לך: אזדא ליה. הנך לו מזלו גרם ואמאי חייב להעמיד לו בית. וכתב הרא"ש אזדא ליה ואינו חייב להעמיד לו בית אחר אלא יחזיר לו שכרו המגיעו עד סוף זמנו וחם לא קבל השכר יתן לו שכר המגיעו עד זמן נפילה וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק ה' מהלכות שכירות וכן כתב הרשב"א בתשובה. וכתב הרב המגיד בפרק י"ח מהלכות אישות גבי מדור אלמנה שנפל אין מחייבים אותו לבנותו כתב הרשב"א ז"ל ולאו למימרא שאין חייבים לבנותו אבל אם בנאוהו שתהא היא דרה בו אלא מכיון שנפל נסתלק זכותה ממנו עכ"ל ומשם יש ללמוד דהוא הדין למשכיר ונראה לי דכי היכי דמדור אלמנה שנפל ואמרה הניחו לי לבנותו אין שומעין לה הוא הדין לשוכר: עיין בנ"י כי יש שם חידושים בדינים דשייכי לזה: ומה שאמר רבינו בשם הרמ"ה שאם יש בדמיו כדי ליקח אחר יקח וחם חין בהם כדי לשכור ישכור למד כן מדין שוכר את החמור ומת שנתבאר בסימן ש"י: ומה שאמר בשם הרח"ש שאפילו יש בעציו ובאבניו כדי ליקח אחר או לשכור אינו צריך ליתן לו אחר בפרק האומנים גבי ההיא דשוכר את החמור ומת אם יש בדמיו ליקח יקח וכו' כתבו התוספות והא דאמרינן בסוף פרק השואל אי דאמר ליה בית זה נפל אזדא ליה ולא אמרינן אם יש בדמיה ליקח יקח וכו' דהתם אין הבית עומד לימכר אלא להוסיף עליו ולחזור ולבנותו כבתחילה וכיון דאמר בית זה ונפל אין למכרו וגם לא קבל עליו להוסיף יציאה בבנין בית זה אלא בית זה כמו שהוא השכיר לו לדור כל זמן שיוכל וכי נפל אזדא אבל חמור אין עומד אלא למכרו בדמים ולכך יש בדמיה ליקח יקח לשכור ישכור וכן כתב ה"ה בפ"ה מהלכות שכירות: ומה שאמר ודוקא בנפל כולו בהא אמרי' כיון דנפל אזדא ליה אבל אם הוא קיים אלח שנתקלקל עד שהוא סכנה לדור בו חייב המשכיר לתקנו דהשתא לא שייך למימר אזדא ליה דמסתמא הוא עומד וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ל"ה סימן ו' על מה שכתבתי שחילקו התוס' בין דין שוכר חמור זה ומת לשוכר בית זה ונפל וז"ל ומזה יש ללמוד דאם נתקלקלו הקורות ותקרה מסתמא עומד הוא ליתקן ולא שייך למימר אזדא ליה דעדיין נקרא בית אלא שמסוכן לדור בו ודמי להההיא דחמור: ומה שאמר ואם המשכיר

סותר הבית חייב ליתן לו אחר כ"כ הרמב"ם בפרק ה' מהל' שכירות וז"ל אבל אם סתרו חייב להעמיד לו בית אחר או ישכור לו כמותו וכן אם חזר אחר שהשכירו לזה והשכירו או מכרו לעכו"ם או אנס שהפקיע שכירות הראשון הרי זה חייב לשכור לו בית אחר כמוהו עכ"ל וכתב ה"ה אבל אם סתרו וכו' פי' שלא אמרו אלא בשנפל מאליו שאין המשכיר סבה בנפילתו אבל אם סתרו פשיטא שחייב להעמיד לו בית ובודאי שהשוכר מעכב עליו שלא יסתרנו בזמן שכירות אבל אם עמד וסתרו ודאי חייב להעמיד לו בית ופשוט הוא ומה שאמר וכן אם חזר אחר שהשכירו וכו' גם זה פשוט שכל שהמשכיר סבה בענין שהוא חייב להעמיד לו בית: השוכר בית מחבירו והקדים לו השכירות לזמן ונשרף הבית תוך הזמן והשוכר תובע שיחזיר לו מעותיו עיין בתשובות מיימונית דספר משפטים סי' כ"ז ומ"ז ובמרדכי פרק האומנים:

סעיף יז

אמר לו בית סתם חייב לבנותו או יתן לו אחר מיהו יכול הוא לשנותו ולעשותו קטן מהראשון וכו' א"ל בית כזה אני משכיר לך אינו יכול לשנותו וכו' ואינו יכול לומר לא אמרתי לך כזה אלא שיהא קרוב לנהר או למרחץ וכו' לפיכך אם היה קטן לא יעשנו גדול וכו' עד אלא מדעת שניהם משנה וגמרא בסוף פרק השואל שם ומשמע מדברי רש"י שם שאם הבית הראשון קרוב לנהר או למרחץ צריך להעמיד לו בית שיהיה קרוב לאותם המקומות :

סעיף יח

ומה שאמר בשם הרמ"ה הא דצריך להעמיד לו בית כי אמר בית סתם לאו למימרא שיכופו אותו לבנות לו בית או להשכיר לו וכו' דברי טעם הם לכאורה אלא שיש להשיב עליהם ולומר דכשהחזיק בבית על התנאי הנזכר נשתעבד לו אותו הבית לקיים התנאי עד כדי דמי אותו בית ואפילו לא קנו מידו: ומה שאמר רבינו ולפי מה שכתב א"א הרא"ש גבי השוכר חמור דבמה שמשכו נשתעבדו הנכסים ליתן לו חמור אחר נתבאר בסי' ש"י:ומ"ש ה"נ כיון שקנו מיניה נשתעבדו לו כל נכסיו להשלים לו כל תנאו וכו' אפילו בלא קנין משהחזיק בבית של התנאי ההוא חייב לבנות או להשכיר בית אחר עד כדי דמי בית ראשון ולא כתב רבינו קנין אלא לענין אם צריך לבית השני יותר מדמי בית ראשון :

סעיף יט

מי שיש לו בית ועלייה על גביו והשכיר לחבירו את העלייה וא"ל עלייה זו אני משכיר לך ונפלה אינו צריך ליתן לו אחרת וכו' א"ל עלייה סתם חייב ליתן לו עלייה ומיהו אם ירצה יתן לו עלייה אחרת אבל אם א"ל עלייה זו שעל בית זה אני משכיר לך הרי שעבד

הבית לעלייה לפיכך אם נפחתה בארבעה טפחים או יותר חייב המשכיר לתקן לו ואם לא יתקנו ידור השוכר עם בעל הבית וכו' בפ' הבית והעלייה (בבא מציעא קיו:) תנן הבית והעלייה נפחתה העלייה ואין בעל הבית רוצה לתקן הרי בעל העלייה יורד ודר למטה עד שיתקן לו את העלייה ובגמרא נפחתה בכמה רב אמר ברובה ושמואל אמר בארבעה וידוע דהלכה כשמואל בדיני. ואמרינן תו התם היכי דמי אי דאמר עלייה זו אזדא אלא דאמר עלייה סתם לוגיר ליה אחריתא ואסיקנא אלא אמר רב אשי דאמר ליה עלייה זו שעל גבי בית זה אני משכיר לך דהיא שיעבד בית לעלייה וכו' הא דאמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק מעשה באחד שאמר לחבירו דלית שעל גבי פרסק זה אני מוכר לך ונעקר הפרסק ובא מעשה לפני רבי חייא ואמר חייב אתה להעמיד לו פרסק כל זמן שהדלית קיימת ופירש רש"י שעבד לבית לגבי עלייה דאי לאו לשעבדו למה ליה למימר שעל גב בית והא קא חזי ליה דעלייה זו קאמר ליה: ומה שאמר ואם לא יתקנו ידור השוכר עם בעל הבית ונכנס ויוצא דרך פתח הבית עד שיתקן לו העלייה שם בעי רבי אבא בר ממל כשהוא דר לבדו כדמעיקרא (כלומר ובעל הבית יצא מביתו) או דילמא שניהם דרים ואם תמצא לומר שניהם דרים כשהוא משתמש דרך פתחים משתמש או דרך גגין כדמעיקרא ואם תמצא לומר דרך פתחים שתי עליות זו על גבי זו מהו איפחית עליונה נחית ודר בתחתונה איפחית תחתונה מהו למיסק ומידר בעליונה מי אמר ליה שם עלייה קבילתה עלך או דילמא אמר ליה חדא עלייה קבילית עלי תרי עליות לא קבילית עלי תיקו וכתב הרא"ש ומסתבר דכל הני אם תמצא לומר הלכתא נינהו וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה מה' שכירות:ומ"ש אבל אם נפל הבית והעלייה אין צריך לבנות לו אחר כיון שאמר לו בית זה מבואר בגמרא דכל היכא דאמר זה נפל אזדא ליה ולא חייבוהו כאן ליתן לו דירה בבית אלא משום דאמר ליה שעל גבי בית זה וכיון דבית נמי נפל אזדא ליה:

סעיף כ

ומה שאמר כההוא דאמר לחבריה דלית שעל גבי פרסק זה אני משכיר לך וכו' אריש קאי דאמר נפחתה בארבעה טפחים או יותר חייב המשכיר לתקן ואם לא יתקנו ירד השוכר ודר עם בעל הבית ואהא קאמר כההוא דאמר לחבריה דלית שעל גבי פרסק אני משכיר לך וכו': ומה שאמר בשם הרמ"ה דוקא נפחתה העלייה יורד לבית אבל אם נפלה לא וכו' כן יש ללמוד מעובדא דפרסק שאמרו חייב להעמיד לו פרסק כל זמן שדלית קיימת משמע הא אין דלית קיימת אינו חייב לו להעמיד לו פרסק וכן כתב הרב המגיד בפ"ה מהלכות שכירות בשם הרשב"א וז"ל דוקא נפחתה תקרת הבית שבני העלייה

דורסין עליה שבאה התקלה מחמת תקרת הבית וזה שיעבד לו הבית כשאמר שעל גבי בית זה שכל זמן שנתקלקלה עלייתו מחמת בית או יתקן או ידור עמו בבית אבל אם נפלו כותלי העלייה אינו חייב לתקן ולא ידור עמו בבית שאין זה הקלקול מחמת הבית וכן כתב ר"י בשם הרשב"א: ומה שאמר עוד בשם הרמ"ה אי נפל ביתא וקיימא עלייה כגון דקיימא על גבי קונדיסין לא מיחייב למיבנא בית וכו' אבל בית שנפל אזל ליה ופקע שיעבודיה מיניה לגמרי והא ליתיה כלל והוא הדין נמי גבי פרסק אי נקצץ לא מיחייב לאוקמי אחרינא דברי טעם הם: ומה שאמר עוד ואפילו היכא דנפחתה העלייה או נעקר הפרסק וכו' ה"מ גבי בית ופרסק גופא וכו' אבל להוציא יציאות לבנות לו העלייה לא מיחייב ליה דברי טעם הם דכיון דאמר ליה שעל גבי בית זה נפל הבית אזדא ליה: ומה שכתב לגבי פרסק לאהדורי' לדוכתיה היינו לומר שהשוכר יחזירנו למקומו ולא יוכל המשכיר לעכב על ידו אבל אין לפרש שיחזירנו המשכיר למקומו שהרי כתב בסמוך והא דאמרינן שחייב להעמיד לו פרסק לא להחזירנו למקומו וכו' והיה צריך להעמידו בפני השוכר בענין שהשוכר יכול להחזירו: ומה שאמר אלא שלא היה רשאי להכריחו היינו לומר דהא דאמר רבי חייא חייב אתה להעמיד פרסק לא להעמידו בידים קאמר להחזירו למקומו אלא שלא היה רשאי לכרתו שאז אין לו תקנה בחזרה למקומו דצריך הוא להעמידו בפני השוכר בענין שהשוכר יכול להחזירו: ומה שאמר רבינו ואין נראה אלא בעל הבית חייב לבנות לו את העלייה וכן אם נפלה כולה חייב לבנותה לו כל זמן שהבית קיים לשון זה תמוה בעיני מצד הלשון דמאי וכן דסיפא ורישא חד מילתא היא וגם מצד הענין הוא תמוה שדברי הרמ"ה דברי טעם הם כמו שנתבאר והיכי דחי להו בגילתא דחטיתא בלי טעם וראיה :

סעיף כא

ומה שאמר היו לו שתי עליות זו על גב זו והשכיר לו עליונה ונפחתה יורד ודר בתחתונה כבר כתבתי בסמוך שהוא פשוט בגמרא:

סעיף כב

ומה שאמר השכיר לו את התחתונה ונפחתה מיבעיא אם יורד ודר בבית וכו' כבר כתבתי בסמוך לשון הבעיא ופירש רש"י איפחית תחתונה. והוא שכר את התחתונה מהו דנדחייה משכיר אצל העליונה או נכוף את המשכיר וידור עמו בבית וכתבו התוספות ואם תאמר אי דאמר ליה עלייה שתחת עלייה זו אני משכיר לך פשיטא שידור בעליונה ששעבד לו ואי אמר שעל גב בית זה אני משכיר לך פשיטא שלא יוכל לסלקו לילך לעליונה ויש לומר דלעולם דאמר ליה שעל גבי בית זה אני משכיר לך ומספקא ליה דילמא עלייה עליונה נמי היא בכלל בית והא דאמר ליה שעל גבי בית זה משום דעיקר

הבית הוא למטה: ומה שאמר רבינו לכך לא ידור בבית ואם דר אין מוציאין מידו כן כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' שכירות ופשוט הוא: כתוב בתשובות הרשב"א סי' אלף וכ"ח שנשאל על ראובן שהשכיר בית לשמעון לשנה או יותר ומת שמעון אחר שנים או שלשה חדשים שדר בו אם בנו יכול לומר ביתך איני רוצה ושכירות איני משלם לך אלא לפי חשבון שדר בו אבי והשיב שאינו יכול דשכירות לזמניה ממכר הוא בין ידור או לא ידור. וכן דעת התוספות בפרק חזקת עלה נ"א לאפוקי ממה שכתב המרדכי פרק האומנים: וכתב המרדכי בפ' חזקת מצאתי ראובן השכיר ביתו ללוי [לי'] שנים וכו' ורוב אותם הדברים הם דחויים למתבונן בהם זולת מה שכתב בסוף הדברים וז"ל ואין לוי יכול לומר כיון שנתתי השכירות כל ימי השכירות תהא בורה שלא ע"מ כן השכירה שתהא שאייה דביתא דמייתיב יתיב עכ"ל: המשכיר או ממשכן בתים לחבירו ויש בהם עליות ע"ג עליות וכתוב בשטר איך ראובן השכיר או משכן ביתו מתחתית המשכונא עד סוף עלייתא כתבתי משפטו בסי' שי"ג: כתב הרשב"א שאלת מי שדר בחצר ואומר שכורה היא אצלי עד זמן פלוני וזה אומר לא כי אלא שאולה עד זמן שארצה תשובה ב"ה נאמן כל שלא החזיק בה שני חזקה דקרקע בחזקת בעליה עומדת שאילו החזיק בה שני חזקה היה נאמן במגו דאי בעי אמר לקוחה היא בידי:

סימן שיג

סעיף א

המשכיר בית לחברו בבירה גדולה יש לו רשות להשתמש בכותל חוץ לבית אף שלא כנגד ביתו באורך הכותל ובזיזין עד ד' אמות וכן בגנה שבחצר וברחבה שאחורי הבית וכו' בפ"ק דבתרא (ו:) א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה המשכיר בית לחבירו בבירה גדולה משמש בזיזיה ובכתליה עד ד' אמות ובעובי הכותל במקום שנהגו אבל בתרבץ אפדני לא ורב נחמן דידיה אמר אפי' בתרבץ אפדני אבל רחבה שאחורי בתים לא ורבא אמר אפילו רחבה שאחורי בתים וידוע דהלכה כרבא דבתרא הוא ופרש"י בירה גדול'. בית ארוך מאד וחלוק בתוכו להרבה חדרים וקיטוניות והשכיר לזה אחד מהן ה"ז משתמש בכתליה בחורי הכתלים על פני ארכה מבחוץ עד ד' אמות אף שלא כנגד ביתו ובזיזין היוצאין מכתליה ובעובי הכותל בראשו כגון אם השכיר לו בהעלייה. וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות שכירות ובכל אלו הדברים הולכים אחר מנהג המדינה והשמות הידועים להם כדרך שאמרנו במקח וממכר:

סעיף ב

המשכיר לחברו חצר סתם לא השכיר לו רפת שבה בס"פ השואל (קב.) א"ר אשי זאת אומרת המשכיר חצרו סתם לא השכיר רפת שבה:

סעיף ג

השכיר לו בית בחצר אין לשוכר בחצר כלום אלא דריסת הרגל לעבור עליו לביתו:ומ"ש כל הזבל המתקבץ בו משאר הבהמות הוא של המשכיר אבל המתקבץ מבהמות השוכר או שמוציאו מביתו לחצר הוא שלו ואפי' המתלקט משאר הבהמות אם לקטו השוכר בכלי מן האויר ולא נח באויר הוא שלו בס"פ השואל (שם) הזבל של ב"ה כלומר של המשכיר ובגמרא במאי עסקינן אילימא בחצר דאגיר ליה לשוכר ותורי דשוכר אמאי של ב"ה אלא בחצר דלא אגירא לשוכר ותורי דמשכיר פשיטא לא צריכא בחצר דמשכיר ותורי דאתו מעלמא מסייע לר"י בר חנינא דאמר חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו מיתיבי זבל הקולט מן האויר הרי הוא שלו ואם איתא לדר"י בר חנינא קולט מאויר אמאי הרי הוא שלו אויר חצרו הוא אמר אביי במדביק כלי בשולי פרה רבא אמר אויר שאין סופו לנוח לאו כמונח דמי ופרש"י בחצר דמשכיר. שלא השכיר את החצר ותורי דאתו מעלמא וסתם גללים אפקורי אפקרינהו בעלים דקניא ליה חצרו אפי' קידם השוכר והגביהו לא זכה בהן. והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ו מהלכות שכירות וז"ל הזבל שבחצר הרי הוא של שוכר לפיכך הוא מיטפל בו להוציאו ואם יש שם מנהג הולכים אחר המנהג בד"א בשהיו הבהמות שעשו הזבל של שוכר אבל אם הבהמות של אחרים הזבל של בעל החצר שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו אע"פ שהיא שכורה ביד אחרים וכתב ה"ה א"א דבר זה אינו מחוור שהרי בגמרא העמידוה בחצר דמשכיר ושוורים דאתו מעלמא פירוש חצר דמשכיר דלא אגירא לשוכר מכלל דאי אגירא ליה כדידיה דמי קניא ליה מידי דהוה אשוכר את מקומו ע"כ ורבינו מפרש הא דאוקמוה בגמרא ובמשכיר אפי' כשהיה שכור ביד השוכר כיון שהוא של משכיר והשוורים מעלמא הזבל של משכיר וזהו שלא הקשו אמאי של ב"ה אלא בחצר דשוכר ותורי דשוכר אבל בתורי דעלמא אע"פ שחצר שכורה ביד שוכר לא הקשו אמאי של ב"ה והרא"ה ז"ל פי' בחצר דמשכיר שלא השכיר החצר לשוכר לעשות בה חפציו אלא ליכנס בה לבית וזה דעת רש"י וקצת נראה כפירוש רבי' ממה ששינו הלשון ואמרו בחצר דמשכיר ולא אמרו בחצר דלא אגירא ליה לשוכר עכ"ל. ומ"מ יש לתמוה על דברי הרמב"ם ז"ל דכיון דקיימא לן דשכירות ליומיה ממכר הוי חצרו של שוכר הוא וזוכה לו ולא היה לו לקנות למשכיר: ומה שאמר והיוצא מן התנור וכירה של השוכר משנה שם:ומ"ש שפירש הרמ"ה דברים נכונים ומוכרחים הם: כתב הרשב"א שאלת מי שמשכן בתים לחברו ויש בהם עליות על גבי עליות וכתוב

בשטר המשכונא איך ראובן משכן ביתו מתחתית המשכונא עד סוף עלייתא ושמעון אומר שכל הבתים והעליות משכן לו וראובן טען שלא משכן לו אלא התחתית והעלייה שעל גבה והסופר אומר שכוונתו לסוף כל העליות ושכן דרכו לכתוב והראה שטרי משכונתא כתוב בהן [לשון זה] והמלוה משתמש ומחיק בכולן ואף הוא אחד מעדי השטר תשובה מסתברא ודאי כדברי שמעון שאילו לא משכן לו ראובן אלא העלייה שעל גבי התחתית מאי עד סוף העלייה שעל גבה דקאמר לא הוה ליה לכתוב אלא התחתית והעלייה שעל גבה וכל שכן אם נהג הסופר לכתוב כן במשכונות ובמכירות ואכלו בעליהן כל העליות בשופי בשטרות אלו ועוד יש סעד במה שהוא אחד מעדי השטר ומברר עדותו ואע"פ שאינו אלא יחיד מ"מ עושין סניף אל האמת וכל שכן אם כתוב בשטר משכנתי כל הבתים מן התחתית עד סוף כמו שאמרת עכ"ל וכבר כתבתי זה בסי' מ"ב:

סימן שיד

סעיף א

המשכיר בית לחברו לעשות לו כל דבר שהוא מעשה אומן כגון להעמיד לו דלתות ולפתוח לו חלונות משנה ובריייתא בסוף פרק השואל (קא:) וזה לשון הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכירות לפתוח לו חלונות שנתקלקלו ועיין בנ"י: ומה שאמר וצריך לחזק לו התקרה ולסמוך הקורה שנשברה ולעשות נגר ומנעול וכיוצא באלו משנה ובריייתא שם. ופירש רש"י לחזק לו תקרה. אם התליעו הנסרים: לסמוך לו הקורה. אם נשברה אחת מהן:

סעיף ב

ומה שאמר וכל דבר שהוא מעשה הדיוט כגון מעקה ומרזב וסולם ולהטיח הגג ומקום המזוזה על השוכר לעשותו שם בברייתא ופירש רש"י מרזב כל גגותיהן טוחין בטיט ומשופעין מארבע צידיהן וסומכין נסרים לכותל אצל הגג להרחיק המים מן הכותל וכשנפלה אחת מהן הדיוט מחזירה. וכ' נ"י סולם כתב הריטב"א דסולם לגג הוא דאמרינן דאילו לעלייה המשכיר חייב דבלאו הכי לא מיתדר ליה. וכתב עוד בשם הריטב"א דכל מה ששוכר עושה יכול להוליכו עמו כשיצא דלא אפיקו בגמרא אלא מזוזה: ומה שאמר ומכל מקום לא יטול המזוזה כשיוצא אם הבית של ישראל בריייתא שם וכבר נתבאר זה בטור יורה דעה ולא היה צריך רבינו לשנותו כאן אלא שנמשך אחר התלמוד שהביאו כאן ומ"מ אינו מדוקדק דתלמודא מייתי ליה אהא דקתני על השוכר לעשות לו מזוזה ואהא שייך למיתני כשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויצא דכיון דמזוזה דידיה היא הוה

אמינא דיטלנה ויצא קמשמע לן אבל רבינו שלא כתב כאן אלא שמקום המזוזה של שוכר אינו ענין לכתוב סמוך לו הא דלא יטול המזוזה כשיוצא:ומ"ש ואם נפחתה המעזיבה והתקרה בד' טפחים חייב לתקנה וכו' בפ' הבית והעלייה (בבא מציעא קיו:) תנן הבית והעלייה נפחתה העלייה ואין ב"ה רוצה לתקן הרי בעל העלייה יורד ודר למטה עד שיתקן לו העלייה ר' יוסי אומר התחתון נותן את התקרה והעליון את המעזיבה ומסיק בגמרא דפליגי בחזוק תקרה רבנן סברי מעזיבה אחזוקי תקרה הוא ותחתון בעי לאחזוקי ורבי יוסי סבר מעזיבה אשוויי גומות ועל העליון לאשוויי וידוע דהלכה כת"ק: (ב"ה) ובגמרא נפחתה בכמה רב אמר ברוב ושמואל אמר בד' טפחים וידוע דהלכה כשמואל: ומ"ש בשם הרמב"ם בכל אלו הדברים הולכים אחר מנהג המדינה ובשמות הידועים להם וכו' בפ"ו מהלכות שכירות:

סימן שטו

סעיף א

כשם שהקרקע נקנה בכסף ובשטר ובחזקה כך שכירות קרקע נקנית בכסף ובשטר ובחזקה ברייתא ומימרא בפרק מרובה (בבא קמא עט.) ובפרק השואל (צט.) ובסימן קצ"ה נתבאר שנקנה ג"כ בחליפין ושם נתבאר דין קנין שאלת קרקע:

סעיף ב

ג ומ"ש וכשם שמתנה אדם כל תנאי שירצה במקח כך מתנה בשכירות וכו' וכל שממכרו ממכר בנכסיו שכירותו שכירות וכל שאין לו למכור כך אין לו להשכיר וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהל' שכירות וכתב ה"ה שהוא פשוט:ומ"ש שהשכירות מכירה לזמן קצוב היא מפורש בפ' הזהב (בבא מציעא נו:): כתב הרא"ש בכלל צ"ב סי' ח' שכירות קרקע כמכירת קרקע ואין אונאה לקרקעות :

סעיף ד

ששאלת שמעון שכר בית מראובן ואומר ששכרו ע"ת שאם ירצה ישכיר מהבית לאחרים שידורו בו עמו וכו' כלל (צ"ב) [א']:

סעיף ה

ששאלת ראובן שכר נער לשמשו וא"ל שמעון לסמוך עליו שישלם לו כל מה שיפסיד בהיות הנער בביתו ולא היה קנין בדבר וכו' כלל א' (וצ"ב): כתב הרשב"א ראובן משכן עליית אוצרו לשמעון בזמן בנכייתא והתנה שלאחר הזמן יהא רשות בידוע לתבוע חובו או לדור בו סיעתו והוא או למשכנה או להשכירה למי שירצה ואחר זמן המשכונא נפטר ראובן ונשארו לו בנים קטנים ואין לו רשות לתבוע חובו עד שיגדלו היתומים ובא למשכנה או להשכירה לאחרים והאפוטרופס טוען שאין לו רשות להשכיר ולא למשכן

אלא לב"ה אחד ושלא יהא לאותו ב"ה סיעה גדולה יותר ממה שהיה לשמעון בשעת המשכונא תשובה הדין עם שמעון לפי שורת הדין אפילו בלא תנאי יכול היה להשכירה או למשכנה אצל אחרים אפי' תוך הזמן שלא אמרו אין השואל רשאי להשאיל ואין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין אבל בקרקע יכול וכדמוכח בפרק האומנים (בבא מציעא ע"ט:) גבי השוכר את הספינה ופרקה בחצי הדרך א"כ מה התנאי הזה עושה שאפי' בלא תנאי היה רשאי ואפילו ליתר מסיעתו כל שיראה לב"ד שאין הפסד מתרבה בכך שאין הדיורים מפסידים אדרבה לעתים מועילים הרבה לקיים הדירה וכדאמרינן ביתא מיתבא יתיב ומיהו אם יראה לב"ד שיתרבה ההפסד בכך אינו רשאי וכדמוכח נמי בההיא דהשוכר את הספינה אבל עכשיו שנתן לו רשות הוסיף להשכירה לכל מי שירצה אפי' לסיעה גדולה ואל תאמר שלא נכתוב התנאי הזה לתוספת ענין אלא לשופרא דשטרא לא היא דכל היכא דאיכא למילף ילפינן ועוד דהכא הא א"ל לכל מי שירצה ולכל מי שירצה אינו בא להרשות להשכיר לראובן או לשמעון דמאי איכפת ליה בין ראובן לשמעון כל שאינו דר עמהם וליכא משום שינוי דעתא וכ"ש שהרי נתן לו רשות לדור בו לאחר הזמן הוא וסיעתו ומי לא עסקינן שיהא לו סיעה גדולה ומה שטען האפוטרופוס שאין לו רשות אלא כסיעה שהיתה בשעת המשכונא דברים בטלים הם ואין כך במשמע כלום:

סימן שטז

סעיף א

כתב הרמב"ם המשכיר בית לחבירו לזמן קצוב ורצה השוכר להשכירו לאחרים עד סוף הזמן משכירו לאחרים שהם כמנין בני ביתו אבל אם היו ד' לא ישכירו לה' וכו' עד ולא נ"ל שזה דין אמת בפ"ה מהלכות שכירות ולמד כן מדין שוכר את הספינה ופרקה בחצי הדרך שנתבאר בסי' שי"א וכתב ה"ה סברת הרב ז"ל וראייתה בצדה מדין הספינה ולא אמרו שיש לו תרעומת אלא בספינה מפני שיש לו לבעל הספונה לדור עם השוכר ולסבול דעתו אבל בבית אפי' תרעומת אין לו ונכון הוא בטעמו ומ"ש וכן אם א"ל ב"ה לשוכר וכו' ג"ז נכון אבל אין לזה ראיה מן התלמוד ומ"ש ויש מי שהורה שאינו יכול להשכיר וכו' בהשגות ח"א יש בדורינו אומרים כן שיש בני אדם מחריבין בית בדירתם ע"כ ונראה כהם ז"ל יחלקו בין ספינה לבית לומר שבספינה יכול הוא להשכירה לאחר לפי שבעליה עמה וישמור שהשוכר הזה לא יקלקלנה ואעפ"כ יש לו תרעומת מפני שינוי הדעת אבל בבית שאין בעליו עמו אינו רשאי ומ"מ טענתם חלושה מאד שהרי זה השוכר השני אם הזיק ישלם ואין מצוי היזק בקרקע שיאמר בו אין רצוני שיהא

פקדוני ביד אחר עכ"ל ועיין במרדכי פ' האומנים ובתשו' הרשב"א שכתבתי בסימן שט"ז ושכתבתי בסוף סי' ע"ב: כתב הרשב"א שאלת ראובן השאיל ביתו לשמעון וקנו מידו וכן כתוב בשטר קנו ממנו וכו' ושמעון השאילו לבנו יהודה ודר בו זמן רב ועכשיו תובע ראובן מיהודה שכירות השנים שדר בהם ואומר ההשאלה שהשאלתי לאביך אין בה ממש שלא הקניתי לו גוף אלא לדירה ועוד כי לו ולאשתו השאלתיה ולא לאחרים תשובה מל' השטר נראה שהגוף הקנה להם כיון שכתב להם ולעשות בו כל צרכם וכל חפצם ורצונם כדרך שעושה בביתו ממש ולשון זה רחב וכולל הרבה יותר מן ההשאלה שאפילו בנין הצריך לדירתו נראה שנכנם בכלל זה שכן אדם עושה בדירתו ועוד שהרי קנו מידו וכל שקנו מידו אלים כח הקנין שאינו בא על דבר שאין בו ממש אלא מגופו של קרקע קנו מידו וכמו שאמרו בפרק הכותב (פג) הלכתא מגופו של קרקע קנו מידו ועוד דבר מן דין כל שירד שמעון לקרקע ודר בו וראובן לא ערער בודאי גילה בדעתו שגוף הקרקע הקנה לו וכמו שאמרו בפ' הכותב (שם.) אמר אכיי מסתברא מילתא דרב יוסף בעור אבל בעומד קנו מידו מגופה של קרקע כלומר שהניחו לירד בו ולעמוד ולאחר זמן ערער אפי' רב יוסף מודה שערעורו בטל שכל שהניחו לעמוד גילה בדעתו דמגופה של קרקע קנו מידו ולא עוד אלא דבר מן דין כל שהניחו לעמוד אפי' את"ל שהיה בטעות שהיה סבור דיכול אדם להקנות דירה בלא גוף מ"מ כל השנים שעמד שם מחילה בטעות היא והויא מחילה כדאיתא בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סז.) ולפיכך אין לראובן על שמעון כלום ושמעון שהושיב בנו אין לראובן בזה עליו שום תרעומת שאע"פ שאמרו אין השואל רשאי להשאיל וכו' ה"מ במטלטלין אבל בקרקע רשאי ולפיכך אפי' על יהודה אין לו כלום שזכות הדירה לשמעון היא ולא בשל ראובן דר אלא בשל שמעון אביו ואינו חייב להעלות לו שכר ומיהו אם הפסיד בו יהודה כלום בדירתו חייב לשלם לו נזקו לפי אומדן דעת ב"ד והכרתם עד כאו וכבר כתבתי זה בסי' [רנ"ג]:

סעיף ב

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן ושמעון שכרו בני בתים זה אצל זה וכו' כלל א' (וצ"ב) [סי' ב']:

סימן שיז

סעיף א

אמר השוכר פרעתי שכר הבית והמשכיר אומר לא פרעת אם תבעו בתוך הזמן שקצב לו וכו' על השוכר להביא ראיה וכו' תבעו לאחר זמנו אפי' ביום שנשלם הזמן על המשכיר להביא ראיה או ישבע השוכר שפרעו ויפטר בס"פ השואל (קב:) בעו מיניה מר' ינאי

שוכר אומר לא נתתי ומשכיר אומר לא נטלתי על מי להביא ראיה אימת אי בתוך זמנו תנינא אי לאחר זמנו תנינא דתנן מת האב בתוך שלשים יום בחזקת שלא נפדה עד שיביא ראיה שנפדה לאחר שלשים בחזקת שנפדה עד שיאמרו לו שלא נפדה לא צריכא ביומא דמישלם זמניה מי עביד איניש דפרע ביומא דמישלם זמניה או לא אמר ליה ר' יוחנן תניתוה שכיר בזמנו נשבע ונוטל שכיר הוא דרמו רבנן שבועה עליה משום דב"ה טריד בפועליו אבל הכא שוכר מהימן בשבועה ופרש"י שכיר בזמנו נשבע ונוטל וכו'. אבל בעלמא אפי' ביום זמנו נאמן לומר פרעתיך כבר ובשבועת היסת שהטילו חכמים על מי שאינו מודה מקצת: וכתב נימוקי יוסף ביומא דמישלם וכו' דהוא יום אחרון של שכירות ומן הדין חייב לפרעו דומיא דשכיר נשבע וכו' ומיהו בבית דין אינה משתלמת עד למחרתו דדרשינן כשכיר שנה בשנה שכירות של שנה זו אינה משתלמת עד שהתחיל שנה אחרת :ומ"ש או יתן ויחרים על מי שלקח ממנו [וכו'] או יטעון עליו לאחר שפרעו תביעה בפני ענמה בדמים שנתן תחלה וישביענו שבועת היסת כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות שכירות ופשוט הוא:ומ"ש ואין חילוק בזה בין אם היה שכירות על פה או בעדים או בשטר כ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר ופשוט הוא ועיין בהריב"ש סימן שי"ג ושמ"ה:

סעיף ב

השכירו לו בשטר לעשר שנים ולא הזכיר בו זמן המשכיר אומר כבר כלו והשוכר אומר עדיין לא כלו על השוכר נהביא ראיה וכו' מימרא דרב גחמן בס"פ השואל (קג.) וכתב רש"י דטעמא משום דקרקע בחזקת בעליה עומדת על כל דבר הספק הבא לפנינו ועיין בנ"י שם כי האריך בזה:

סעיף ג

השכיר לו הבית בשטר וכתוב בו שנים סתם המשכיר אומר שנים והשוכר אומר ג' וקדם השוכר ודר בו ג' שנים אין מוציאין מידו עד שיביא המשכיר ראיה וכו' בפרק המקבל (בבא מציעא קי.) ההוא שטרא דהוה כתיב ביה שנין סתמא מלוה אומר ג' ולוה אומר ב' קדים מלוה אכלינהו לפירי מי נאמן רב יהודה אומר קרקע בחזקת בעליה קיימת רב כהנא אמר פירות בחזקת אוכליהם והלכתא כרב כהנא והא קיי"ל דהלכתא כרב נחמן דאמר קרקע בחזקת בעליה עומדת התם מילתא דלא עבידא לאיגלויי היא הכא מילתא דעבידא לאיגלויי היא ולאטרוחי ב"ד תרי זימני לא מטריחינן. ופרש"י ההוא שטרא. שטר משכנתא דסורא במשלם שניא אילין ולא פירש בו מנין השנים: קדים מלוה אכלינהו לפירי. דשנה שלישית מקמי דנתבעיה לדינא: ה"מ מילתא דלא עבידא לאיגלויי. כלומר בתר קרקע ודאי אית לן למיזל ומיהו ה"מ בספק שאין עומד להתברר כי ההוא דמספקא

לן ביה אי תפיס לשון ראשון ואי תפיס לשון אחרון: אבל הכא מילתא דעבידא לאיגלויי. בסוף שיבואו עדי השטר ויעידו: ואטרוחי בי דינא תרי זימני. שמא הדין עם המלוה ואם נוציאנו מידו עתידים אנו לחזור ולגבותו מיד הלוה לאחר זמן:ומ"ש בשם הרא"ש לפיכך אם מתו העדים ונשתכח הדבר מפי אחרים וכו' מוציאין מיד השוכר מה שדר בו שם בפסקיו:

סעיף ד

ומ"ש ואם דר בו השוכר כבר ג' שנים וכבש השטר ואומר לחמש שנים שכרתיו וא"ל הבא שטרך וטוען שנאבד נאמן במגו שהיה יכול לומר לקוח הוא בידי וכו' ג"ז בפרק המקבל (שם) מלוה אומר ה' ולוה אמר ג' א"ל אייתי שטרך א"ל שטרא אירכס לי אמר רב יהודה מלוה נאמן מגו דאי בעי אמר לקוחה היא בידי וכתב ה"ה בפ"ז מהלכות שכירות ודוקא שאין שם עדים שממושכנת או מושכרת היא וגם בעל הקרקע לא מיחה שהרי השוכר או המלוה יכול לומר לקוחה היא בידי הא לאו הכי ודאי אינו נאמן שהרי נאמנותו אינו אלא מדין מגו ואם אין שם מגו בטל נאמנותו עכ"ל ופשוט הוא:

סימן שיח

סעיף א

ראובן השכיר ריחים לשמעון שיטחנו לו בשכר כך וכך סאין לשנה לצורך מאכל ביתו והעשיר ראובן וקנה ריחים וכו' אם שמעון מוצא לטחון הרבה בענין שלא יפסיד בדבר צריך ליתן לו דמים וכו' בפרק הנושא (כתובות קג.) ההוא גברא דאוגר ריחיא לחבריה לטחינה לסוף איעתר זבן ריחיא וחמרא א"ל עד האידנא הוה טחיננא גבך השתא הב לי אגרא א"ל מיטחן טחיננא לך סבר רבינא למימר היינו מתני' לא יאמרו שניהם הרי אנו זנין אותה כאחד אלא אחד זנה ואחד נותן לה דמי מזונות אמר ליה רב עוירא מי דמי התם חד כריסא אית לה תרתי כריסתא לית לה הכא מצי אמר ליה טחון זבין טחון אותיב ולא אמרן אלא דלית ליה טחינה לריחיא אבל אית ליה טחינא לריחיא כגון זו כופין אותו על מדת סדום. ופרש"י לטחינה. לא התנה שוכר לתת מעות למשכיר אלא שיטחון לו למזונות ביתו בשכרו: לסוף איעתר. משכיר: זבן ריחיא וחמרא. לטחון בה מזונות ביתו: טחון וזבין. באותה שלקחת: טחון ואותיב. למזונותיך באותן שאצלי: ולא אמרן. דלא יהיב דמי: אלא דלית ליה טחינה לריחים. שאין שוכר מוצא לטחון בשכר כל שעה לפיכך אמר ליה אני יושב בטל אטחון לך ולא אתן דמים אבל כל זמן שמוצא לטחון טוחן בשכר ונותן לזה דמים:ומ"ש ואם גם ראובן אינו מוצא לטחון לדעת ר"י יכול לחזור בו מהשכירות וכו' וא"א ז"ל כתב שאפי' שראובן אינו מוצא למי יטחון אינו יכול

לחזור מהשכירות וכו' שם כתב הרא"ש וז"ל ואם תאמר הואיל ואוקימנא בדלית ליה טחינה אמאי הוצרך רב עוירא למימר הכא טחון זבין טחון ואותיב אפי' אי לא משכח המשכיר למטחן ולמזבן דהוי השתא כחד כריסא אכתי לא דמי למתני' דבמתני' ליכא פסידא לבעל כי יהיב דמי דמ"ל מזונות מה לי דמיהן אבל שוכר אית ליה פסידא אי יהיב דמי שהרי אינו מוצא לטחון וצריך לפרוע מכיסו ונראה דודאי בלאו האי טעמא דטחון וזבין טחון ואותיב מיפטר שוכר מלמיתב דמי הואיל ואית ליה פסידא ומיהו אי לאו האי טעמא דטחון וזבין טחון ואותיב גם המשכיר יאמר לדידי אית לי פסידא שכר ריחים שלי ויוכל לבטל השכירות קודם הזמן ונהי דהשוכר לא יצטרך ליתן השכר מכיסו אבל לעכב הריחים עד הזמן לא יוכל הואיל והמשכיר אית ליה פסידא אבל השתא דמצי למימר ליה טחון וזבין טחון ואותיב מצי אמר ליה לית לך פסידא אם תניח הריחים אצלי אבל אם תחזור בך אית לי פסידא ורבינא הוה סבר לאתויי ראיה ממתניתין שיתן לו שכר או יחזור בו המשכיר ורב עוירא קא"ל כיון דמצי אמר ליה טחון וזבין טחון ואותיב לא יהיב ליה דמי וגם לא יחזור בו המשכיר כך פירשו התוספות ולא נראה לי דדבר פשוט הוא דאפילו לא משכח המשכיר למטחן ולמזבן דהשתא אית ליה פסידא אפילו הכי לא מצי משכיר למהדר ביה בגו זימניה דשכירות ליומיה ממכר הוא ומי הזקיקו לקנות ריחים ויפסיד השוכר והואיל ואיכא פסידא לתרוייהו יותר ראוי שיפסיד המשכיר ויתקיים שכירות הריחים עד זמנו והא דקאמר טחון וזבין טחון ואותיב לישנא יתירא נקט לאלומי למילתי' ל"מ דבלאו האי טעמא נמי לא דמי למתניתין דהא אית ליה פסידא לשוכר כי יהיב דמי ועוד אם גם אתה אינך מוצא לטחון בשכר אתה עשיר ויש לך מעות לקנות חטים קנה חטים ומכור קמח עכ"ל:

סימן שיט

סעיף א

מי שבקש מחבירו שישכיר לו ביתו להכניס בו פירותיו ולא רצה והטעהו עד שהכניסם לביתו רשאי ב"ה ליקח מהפירות לשכור פועלים שישליכום לשוק וכו' בס"פ השואל (קא:) ההוא גברא דזבן ארבא דחמרא לא אשכח דוכתי לאותובי א"ל להך איתתא אית לך דוכתא לאוגורי א"ל לא אזל קדשה יהבה ליה דוכתא לעיולי אזל לביתיה כתב לה גיטא שדר לה אזלא איהי אגרא שקולאי מיניה וביה אפיקתיה ואותביה בשבילא אמר הונא בריה דרב יהושע כאשר עשה כן יעשה לו גמולו ישוב בראשו ל"מ חצר דלא קיימא לאגרא אלא אפי' חצר דקיימא לאגרא אמרה ליה לכ"ע ניחא ליה לאוגורי ולך לא ניחא לי דדמית עלי כי אריא ארבא וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכירות ה"ה למכניס פירותיו

לחצר חבירו שלא מדעתו וכתב עליו ר"י בנ"ל ח"א נראה מדבריו שלא חילק בין קיימא לאגרא ובין לא קיימא לאגרא ויש מי שכתב בדלא קיימא לאגרא יש לו רשות להוציאו דעביד אינש דינא לנפשיה אבל בחצר דקיימא לאגרא לא חפי' זולתי בדבר שעשה שלא כהוגן עכ"ל: ומה שאמר ומיהו צריך להודיעו ואם נאנס לאחר שהודיעו פטור כן כתב שם הרא"ש ז"ל: ומה שאמר בשם הרמב"ם מדת חסידות הוא שיודיע לבית דין וכו' בפרק הנזכר ומשמע דהרמב"ם פליג על הרא"ש דלהרא"ש צריך להודיעו ואם לא הודיעו ונאנסו הפירות חייב ולהרמב"ם פטור אלמא שמדת חסידות הוא להודיע הדבר לבית דין ויש לתמוה על רבינו שלא כתב והרמב"ם כתב דלישתמע דאתי לאיפלוגי אלא וכתב הרמב"ם דמשמע דלא אתי לאיפלוגי:

סימן שכ

סעיף א

ב החוכר שדה מחבירו ליתן לו ממנו דבר קצוב מן הפירות לשנה דינו כאילו שכרו ממנו במעות קצובים בכל שנה ואין ביניהם אלא השם וכו' וקבלנות הוא שמקבל שדה לעבדה והוא יתן לבעל השדה חלק ידוע מהיוצא השדה כפי מה שיתנו ברייתא במסכת דמאי כתבה הרי"ף בפ' המקבל: ומה שאמר וזהו דינו חלוק מהשוכר במקצת דברים מתבאר והולך בסימנים הבאים:

סעיף ג

ומה שאמר ובין בחוכר ובין במקבל אע"פ שכבר התנו ביניהם לקבל את השדה אין כותבין שטר זה על זה אנא מדעת שניהם משנה בפרק גט פשוט (בבא בתרא קסז:) אין כותבין שטר אריסות אלא מדעת שניהם:ומ"ש שכל שלא כתבו יכולים שניהם לחזור בהם ומשכתבו אינם יכולים לחזור בהם ואם התנו שישלם לו כלום משכתבו קנו והו"ל כמלוה בשטר:

סעיף ד

ומה שאמר והמקבל נותן את השכר אפי' אם הובירה אהא דתנן אין כותבין שטרי אריסות וקבלנות אלא מדעת שניהם מסיים בה והמקבל נותן את השכר ובגמ' (קסח.) פשיטא לא צריכא בבורה ופר"ש שצריך להובירה שנה או שנתיים ואין ריוח עתה למקבל: ודינו של מקבל שיתן בעל השדה עיקר הדברים הצריכים לעבודת בעל הקרקע' כמו הקרדום שחופרין בו וכו' והדברים שאינם מעיקר העבודה אלא להקל מעבודתו כגון היאורים וכו' וכל דבר שאין השדה נשמר זולתו וכו' הוא על בעל השדה וכל דבר שהוא כדי לעשות שמירה מעולה על המקבל הוא מימרא דרב יוסף בר"פ המקבל (בבא מציעא קג:) ופרש"י דטעמא דנטירותא יתירתא היא על האריס מפני שאינו עושה אלא להקל

מעליו שלא יצטרך לטרוח כלל בשמירתה:ומ"ש בשם הרמ"ה ז"ל דה"ה נמי (ב"ה) כ"כ ג"כ ברמב"ם בפ"ח משכירות: בחכירות נראה שטעמו משום דכיון דחוכר נמי אינו משלם אלא מפירות השדה כמו שיתבאר הרי הוא כמקבל לענין זה:ומ"ש שי"א דבחוכר אין על בעל השדה לתקן כלום טעמם משום דכיון דדבר קצוב נותן לו בין יוציא השדה רב או מעט הו"ל כשוכר שאין לבעל השדה עסק בצרכי השדה וכתב רבינו דהכי מסתבר:

סעיף ה

ובין בחוכר וביין במקבל במקום שנהגו לקצור התבואה אינו רשאי לעקור לעקור אינו רשאי לקצור ואיזה מהם שבא לשנות חבירו מעכב עליו משנה ובריייתא ריש פרק המקבל שם: ומה שכתב ובמקום שנהגו לחרוש אחר הקצירה צריך לחרוש אפילו אין מנהג לנכש עשבים והוא ניכש שם במשנה מקום שנהגו לחרוש אחריו יחרוש פרש"י לחרוש. אחר הקצירה או העקירה כדי להפוך שרשים של עשבים רעים שבו וימותו ולא יחזרו ויצמחו לכשתזרע ובגמרא פשיטא לא צריכא באתרא דלא מנכשי ואזיל איהו ונכיש מהו דתימא אמר ליה האי דנכישנא אדעתא דלא כריבנא לה קמ"ל דאיבעי ליה לפרושי ליה ופרש"י ואזיל איהו ונכיש. בעוד שהתבואה מחוברת ועקר ממנה עשבים רעים אלא שלאחר מכאן חזרו וגדלו בהן קצת מהן:ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שאם פירש בשעת הניכוש שעושה זה כדי שלא יחרוש ושתיק בעל השדה גלי דעתיה דניחא ליה ק"ל מאי אתא הרמ"ה לאשמועינן תלמוד ערוך הוא דקאמר קמ"ל דאיבעי ליה לפרושי ליה משמע בהדיא דכל היכא דפירש א"צ לחרוש וי"ל דהו"א דהא דמהני בשפירשו לו דוקא כשהלה הודה לדבריו אבל אם שתק לא קמ"ל הרמ"ה דאפי' שתק נמי כהודה דמי ויש לתמוה על רבי' שכתב והרמ"ה כתב דמשמע דלאיפלוגי אתי וכיון דלא לאיפלוגי אתי הו"ל לכתוב וכתב הרמ"ה: ואם נוהגים לנכש והוא אינו רוצה אין שומעין לו אפילו אם ירצה לחרוש אחר הקציר כדי לעקור העשבים: ואם נוהגים שהחוכר שדה סתם נוטל חלקו באילנות שבו יש לו חלק בהם אפילו אם הוסיף בעל השדה בחלק החוכר וכו' ואם נהגו שלא ליטול חלק באילנות אז הן של בעל השדה ואפילו אם הוסיף בחלק של בעל השדה שם ת"ר מקום שנהגו להשכיר אילנות ע"ג קרקע משכירין מקום שנהגו שלא להשכיר אין משכירין מקום שנהגו להשכיר משכירין פשיטא לא צריכא דכ"ע יהבי תילתא ואזל איהו ויהביה בריבעא מהו דתימא דא"ל האי דבצרי לך אדעתא דלא יהיבנא לך באילנות קמ"ל דאיבעי ליה לפרושי ליה מקום שנהגו שלא להשכיר אין משכירין פשיטא לא צריכא דכ"ע מקבלי בריבעא ואזיל איהו וקבלה בתילתא מ"ד א"ל האי דטפאי לך אדעתא דיהבת לי באילנות קמ"ל דאיבעי ליה לפרושי ליה וכתב ה"ה

בפ"ח מהל' שכירות אצל דין המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות כתב הראב"ד אפי' במקום שנהגו להשכיר אילן אגב קרקע הני מילי בפירות אבל אם מת האילן וקצוהו אין לו בקורה כלום ואפי' קצוהו לעצים עכ"ל:

סימן שכא

סעיף א

החוכר או המקבל שדה מחבירו והוא בית השלחין או שיש בה אילנות וכו' אין מנכה לו מחכירו וכו' בר"פ המקבל (בבא מציעא קג:) תנן המקבל שדה מחבירו והיה בית השלחין או בית האילן יבש המעין ונקצץ האילן אינו מנכה לו מחכירו ובגמ' ה"ד אילימא דיביש נהרא רבא אמאי אינו מנכה לו מחכירו נימא לו מכת מדינה היא כלומר ותנן המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה אם מכת מדינה היא מנכה לו מחכירו אמר ר"פ דיביש נהרא זוטא דא"ל איבעי לך לאתויי בדוולא: ומ"ש גבי נקצצו האילנות שלא נשאר בהם ממטע עשרה לבית סאה מתבאר מתוך הירושלמי שאכתוב בסמוך וכתב ה"ה בפ"ח מהלכות שכירות דדוקא אחכירות אקשינן אמאי אינו מנכה לו מחכירו אם יבש הנהר הגדול הואיל ומכת מדינה היא אבל בקבלנות אף על גב דמכת מדינה היא לא מנכה לו ומה שימצאו יחלקו לפי מה שהתנו ולדבריו הסכים הרשב"א עכ"ל וכתבו תלמידי הרשב"א דביבש נהרא זוטא אע"פ שיבשו בכל העיר לא חשיבא מכת מדינה לנכות לו בכך שאין זה אלא ריבוי טורח לאריס וזה דרכו בכך:ומ"ש היה עומד בתוכה וא"ל בית השלחין זה או שדה האילן אפי' יבש הנהר הקטן ונקצץ האילן מנכה לו מחכירו בסיפא דמתניתין שכתבתי בסמוך אם א"ל חכור לי שדה בית השלחין זה או שדה בית האילן זה יבש המעין ונקצץ האילן מנכה לו מחכירו ובגמרא ואמאי ולימא ליה שמא בעלמא אמרי לך מי לא תניא האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך אף על פי שאין בו אלא לתך הגיעו שלא מכר לו אלא שמא והוא דמתקרי בית כור אמר שמואל ל"ק הא דאמר ליה מחכיר לחוכר הא דאמר ליה חוכר למחכיר א"ל מחכיר לחוכר שמא בעלמא אמר ליה חוכר למחכיר קפידא רבינא אמר אידי ואידי דאמר ליה מחכיר לחוכר מדקאמר זה מכלל דקאי בגוה עסקינן בית השלחין למה ליה למימר דקאמר ליה בית השלחין כדקיימא השתא וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל והלכתא כרבינא וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות שכירות וכיון דרישא אוקימנא ביבש נהרא זוטא סיפא נמי דקתני מנכה לו מחכירו דכוותה היא בדיבש נהרא זוטא:ומ"ש במה דברים אמורים שלא נשתייר בו ממטע י' לבית סאה ויבש הנהר כולו אבל אם נשאר בו ממטע י' לבית סאה ולא יבש הנה רכולו אלא היה עמוק ונתייבש וכו' אין מנכה לו מחכירו

ירושלמי כתבו הרא"ש ז"ל שם נקצץ האילן א"ר יצחק כשנקצץ האילן כולו אבל אם נשתייר ממטע י' לבית סאה יכול הוא למימר בקדמיתא הוו כחישי ולא הוו עבדי סגין ברם כדין אינון דלילין עבדין סגין יבש המעין א"ר ביבש המעין כולו ברם אי הוה עמיק תרתי אמין ואתעביד עמיק תלת אמין יכול למימר לעי ביה והוא סגי והרי"ף והרמב"ם ז"ל השמיטו הירושלמי הזה והיה נראה לכאורה דלא ס"ל כוותיה ויותר נראה לי שלא השמיטוהו אלא משום דמשמע להו דמילתא דפשיטא היא דיבש המעין ונקצץ האילן תנן וסתם יבש לגמרי משמע ונקצץ האילן סתמא משמע שנקצצו לגמרי כל האילנות וכן נראה שהוא דעת ה"ה שהביא הירושלמי הזה על דברי הרמב"ם ז"ל ומ"מ יש לגמגם בנקצץ האילן דאי סתמיה שנקצצו כל האילנות משמע א"כ אפילו נשתייר בהם פחות ממטע י' לבית סאה אינו מנכה לו מחכירו ואילו לירושלמי כל שלא נשתייר בהם ממטע י' לבית סאה מנכה לו מחכירו:ומ"ש ופי' הרמ"ה הא דאמרינן דכי אינו עומד בתוכה אינו מנכה מחכירו דוקא כי אמר מחכיר לחוכר בית השלחין אני מחכיר לך אבל אמר חוכר למחכיר וכו' מנכה לו אע"פ שאינו עומד בתוכה היינו כאוקימתא דשמואל שכתבתי בסמוך וכתב ה"ה בפ"ח מהל' שכירות שכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל דמדלא אמר רבינא לעולם ל"ש אמר מחכיר לחוכר ול"ש אמר חוכר למחכיר ש"מ דמודה רבינא היכא דאמר חוכר למחכיר דקפידא ואע"פ שאינו עומד בתוכה ותניא נמי בתוספתא שדה בית השלחין אני שוכר הימך שדה בית האילן אני שוכר הימך יבש המעין ונקצץ האילן חייב להעמיד לו מעין וחייב להעמיד לו אילן אחר שדה בית השלחין זו אני שוכר הימך שדה בית האילן זו אני שוכר הימך יבש המעין ונקצץ האילן מנכה לו מחכירו וזה מבואר כדבריהם ז"ל וכ"כ נ"י וז"ל אידי ואידי בין רישא דאמר אינו מנכה בין סיפא דאמר דמנכה הכל מיירי בדאמר ליה מחכיר לחוכר חכור ממני וחכור לי דקתני חכור ממני קאמר וסיפא דקתני מנכה משום דאמר זה ודייקו רבוותא ז"ל מדלא קאמר רבינא ל"ש אמר מחכיר ל"ש אמר חוכר משמע דמודה רבינא דחוכר למחכיר קפידא כשמואל אלא דאתא לאשמועינן דאפי' מחכיר לחוכר משכחת לה קפידא והרנב"ר ז"ל נמי דייק לה מדאיצטריך רבינא לדחוקי מתניתין ולפרושי דחכור לי ממני קאמר דאם איתא דחוכר למחכיר נמי לאו קפידא אלא מטעם זו הוא דמנכה ליה א"כ פשיטא דמתני' בדאמר ליה חוכר למחכיר שפיר אתי ולמה ליה לאוקמה במחכיר לחוכר ולדחוקי לומר ממני וכן נמי משמע מן התוספתא דחוכר למחכיר קפידא בלא זו כלל דתניא התם שדה בית השלחין אני שוכר הימך וכו' ובריש דהך תוספתא לא קתני זו ואפ"ה חייב להעמיד לו מעין ואילן אחר כיון דקפיד ומיהו בסיפא דאמר זו הא פירש מעין זה ואילן זה ובשעת

המקח אין כאן טעות אלא דכיון דאמר זו דמשמע קפידא כדקיימא השתא דמי לאחריות וכשם שהלוקח שדה באחריות ובא ב"ח וטריף מקצתה אין המקח מתבטל בכך אלא שחייב מוכר לשלם לו ביבש האילן ומעין נמי דכוותה ולפיכך מנכה לו נמצא עכשיו פסקן של דברים ג' עניינים אמר חוכר למחכיר קפידא אפילו לא אמר זו אמר מחכיר לחוכר חכור ממני בית השלחין סתם שמא בעלמא מכר לו אמר חכור ממני בית השלחין זו קפידא ואם יבש מנכה לו עכ"ל. וז"ל הרא"ש י"מ דדוקא קאמר רבינא כדא"ל מחכיר לחוכר אבל אי אמר ליה חוכר למחכיר הוי קפידא בלאו האי טעמא מדלא קאמר אידי ואידי בין אמר ליה מחכיר לחוכר בין וכו' וליתא דהא מתני' בדא"ל חוכר למחכיר איירי כדקתני אם אמר ליה בית השלחין זו אפ"ה דוקא משום האי טעמא הוי קפידא וע"כ צריכנא למימר דאף בדאמר חוכר למחכיר צריכנא האי טעמא והא דלא קאמר אידי ואידי בין א"ל חוכר למחכיר בין א"ל מחכיר לחוכר משום דשמואל לא אשכח קפידא אלא בדאמר ליה חוכר למחכיר קאמר איהו דאף בדאמר ליה מחכיר לחוכר נמי איכא קפידא בכהאי גוונא דאיירי מתניתין והא דתנן מנכה לו מחכירו ואינו חייב להעמיד בית השלחין אחר ובית אילן אחר משום דא"ל בית השלחין זו אבל אם אמר חוכר למחכיר בית השלחין אני חוכר ויבש המעין חייב ליתן לו בית השלחין אחר או יחכור מעין אחר או יטע אילן אחר והכי תניא בתוספתא שדה בית השלחין אני חוכר ממך וכו' עכ"ל: ומה שאמר רבי' ובתוספתא משמע כדברי הרמ"ה מבואר במה שכתבתי בשם ה"ה ונ"י: ומ"ש ועוד מחלק בתוספתא כי אמר ליה חוכר למחכיר בית השלחין זו אני חוכר ממך ויבש הנהר מנכה לו וכו' :

סימן שכב

סעיף א

א **החוכר שדה בין בפירות בין במעות ואכלה חגב או נשדפה אם מכת מדינה היא מנכה לו מחכירו וכו'** בפרק המקבל (בבא מציעא קה: קו. ושם מבואר כל הסי') תנן המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה אם מכת מדינה היא מנכה לו מחכירו ואם אינה מכת מדינה אינו מנכה לו מחכירו ופרש"י הא ליתא אלא בחכרנותא דאי בקבלנותא מאי מכה איכא מה שימצאו יחלוקו והרמב"ם בפרק ח' מהלכות שכירות כתב השוכר או המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב וכו' וכתב ה"ה כדברי רש"י פשוט בגמרא ומוכרח ותמה היאך הביא רבי' המקבל ואולי מפני שלשון המשנה הוא כך המקבל אחז לשון המשנה ופירושו מקבל בשכירות או בחכירות ומכל מקום הו"ל לבאר עכ"ל:

ב **ומ"ש ואיזו היא מכת מדינה כגון שלקו רוב השדות של אותה הבקעה ובאשתדוף ד' שדות לד' רוחותיה כתב הראב"ד דהוי נמי מכת מדינה ולדעת רב אלפס לא הוי מכת מדינה וכו'** (שם) ה"ד מכת מדינה אמר רב יהודה כגון דאשתדוף רובא דבאגא עולא אמר כגון שנשתדפו ד' שדות מד' רוחותיה ופרש"י רובא דבאגא. רוב הבקעה שזו בתוכה וכתבו הרי"ף והרא"ש וסוגיין כרב יהודה וכך הם דברי הרמב"ם שכתב בפ"ח מהל' שכירות אם אירע דבר זה לרוב השדות של אותה העיר מנכה לו מחכירו הכל לפי ההפסד שאירעו ואם לא פשטה המכה ברוב השדות אינו מנכה לו מחכירו וכתב ה"ה גירסת רבינו רובא דבאגי והוא כולל כל בקעות העיר וכן מצאתיה בקצת נוסחי ההלכות עכ"ל.

ג **והראב"ד כתב** נראה מדברי רבי' שפוסק כעולא ולענין הלכה ודאי לא נקטינן כוותיה במקום כל הני רבוותא:

ד **לא לקו רוב שדות של הבקעה אע"פ שלקו כל שדותיו של מחכיר אינו מנכה לו מחכירו דאמרי' מזלו גרם וכן אם לקו כל שדות של חוכר אע"פ שלקו רוב שדות של הבקעה אינו מנכה לו דתלינן במזלו של חוכר** (שם קו.) נשתדפו כל שדותיו של מחכיר ואשתדוף הא נמי בהדייהו ולא אשתדוף רובא דבאגא מאי מי אמרינן כיון דלא אשתדוף רובא דבאגא לא מנכה ליה או דילמא כיון דאשתדוף כולהו ארעתא מצי אמר ליה האי משום לתך דידך הוא דהא משתדפו כל שדותיך מסתברא דא"ל אי משום לתאי דידי הוה משתייר לי פורתא כדכתיב כי נשארנו מעט מהרבה נשתדפו כל שדותיו של חוכר ואשתדוף רובי' דבאגא ואשתדוף נמי האי בהדייהו מאי מי אמרי' כיון דאשתדוף רוביה דבאגא מנכה ליה או דילמא כיון דאישתדוף כולהו ארעתא מצי אמר ליה משום לתך דידך הוא והא משתדפו כל שדותיך מסתברא דא"ל משום לתך הוא אמאי ה"נ נימא ליה אי משום לתאי דידי הוא הוה משייר לי פורתא דהוה מקיים כי נשארנו מעט מהרבה משום דאמר ליה אי הוות חזי לאישתיורי לך מידי הוה משתייר לך מדנפשך:

ה **ומ"ש ואם המחכיר התנה עמו כו' ושינה וזרעה שעורים כלומר ואכלה חגב או נשדפה במכת מדינה** בעיא שם ופשטוה מסתברא דאמר ליה אי זרעתה חיטי הוה מקיים בי ותגזר אומר ויקם לך ופי' רש"י ותגזר אומר מה שתבקש מן היוצר יעשה ואני לא בקשתי מן השמים בתחלת השנה שיצליחני בשעורים אלא בחטים:

ו **ומה שאמר או שזרעה ולא צמחה** שם אמר שמואל ל"ש. אם מכת מדינה הוא מנכה לו אלא שזרעה וצמחה ואכלה חגב אבל לא זרעה כלל ואשתדוף רובא דבאגא אינו מנכה לו דאמר ליה אילו זרעתה הוה מקיים בי לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו:ומ"ש או

שזרעה ולא צמחה ולא זרעה פעם אחרת אמר ר"ל ל"ש אלא שזרעה וצמחה ואכלה חגב אבל זרעה ולא צמחה א"ל בעל הקרקע זרע לה ואזיל ודע דבגמ' קודם מימרא דר"ל הביאו ברייתות תני חדא פעם ראשונה ושנייה זורעה שלישית אינו זורעה ותניא אידך שלישית זורעה רביעית אינו זורעה לא קשיא הא כרבי דאמר בתרי זימני הוי חזקה הא כרשב"ג דאמר בתלתא זימני הוי חזקה וכתב ה"ה בפ"ח מהלכות שכירות אמר ריש לקיש ל"ש אלא שזרעה וצמחה ואכלה חגב וכו' פרש"י בשזרעה ואכלה חגב כעין משנתינו ואע"פ שזרעה ואכלה חגב והוא מכת מדינה אינו מנכה לו אלא בשזרעה ב' לרבי וג' לרשב"ג לפי שאין בני מדינה עושין כן בשלהם וקאמר ר"ל ל"ש דבשתים או ג' סגי אע"פ שעדיין נמשך זמן הזריעה אלא באכילת חגב אבל לא צמחה כלל אפילו כמה פעמים זורעה עד שיכלה זמן הזריעה זו היא שיטתו ולזה הסכים הרשב"א וכתב עוד ואם זרעה כל זמן זריעותיה ולא צמחה אם מכת מדינה היא מנכה לו ואפילו לא הספיק לזרעה אלא ב' פעמים לרשב"ג או א' לרבי שאע"פ שלא הוחזקה זו מנכה לו מחכירו שהרי זרעה כל צרכו ולא פשע בה בכלום ע"כ ובריייתות אלו אינן בהלכות ובשיטתו הלך רבינו שלא פסקן וצ"ע עכ"ל וז"ל הרא"ש תני חדא פעם ראשונה ושנייה זורעה וכו' ל"ק הא כר' הא כרשב"ג וקיי"ל כר' בנשואין ומלקות וכרשב"ג בוסתות ושור המועד ובמאי דלא אפסיק הלכתא נראה דהלכה כרשב"ג דהוה אבוה ורביה דרבי אמר ר"ל ל"ש אלא שזרעה וצמחה ואכלה חגב אבל זרעה ולא צמחה לא וכו' נראה דר"ל קאי אהני בריייתות דלרבי שלישית ולרשב"ג רביעית ל"ש אלא שזרעה וצמחה אבל זרעה ולא צמחה חייב כל זמן משך הזריעה ואם לא זרעה אין מנכה לו אבל רב אלפס לא הביא הנך בריייתות והביא הך דר"ל ואמתני' קאי ל"ש דמנכה לו מחכירו אלא שזרעה וכו':

ז **ומ"ש ועד מתי חייב ליטפל בה ולזרעה פעם אחרת אם לא תצמח כל זמן שראוי לזריעה באותו מקום** כ"כ הרמב"ם ז"ל פ"ח מהל' שכירות וכתב ה"ה פי' בגמ' יש שעורים חלוקים והכוונה כדברי רבינו ולפי מה שהוא מקום:

סימן שכג

סעיף א

החוכר שדה מחבירו ליתן לו כך וכך חטים לשנה לקתה שהיו חטים רעות נותן לו מתוכה כמו שהיא משנה בפרק המקבל (כל הסימן הזה וסימן שאחר זה הוא בדף קו ודף קז) ופרש"י זו בחכירות הוצרך לשנותה דאי בקבלנות פשיטא דכל אחד זוכה ומתחייב בחלקו:ומ"ש אפילו לא לקתה במחובר אלא שלקו העמרים בשדה אחר שנקצרו שם מודה רב אשי בשדה שלקתה בעמרים:

סעיף ב

ומ"ש ואם היו יפות לא יאמר לו אקנה לך מן השוק וכו' שם במשנה:ומ"ש בד"א שלא שינה אבל אם שינה כגון שהתנה עמו וכו' צריך לקנות לו שעורים טובים מעשה שם:

סעיף ג

ומ"ש קבלו ממנו כרס בכך וכך סלי ענבים והקריסו בעודם בכרם אפילו אחר שנבצרו נותן כמו שהן (שם) מודה רב אשי בענבים דקריס ופי' רש"י ענבים שהתליעו בעודן שטוחות ליבש בימות הקיץ דכל זה עודם צריכים לקרקע וכן הענבים שהתליעו בין בצירה לדריכה וכגון דלא איחרוה יותר מן המנהג:ומ"ש אבל אם קבל ממנו בכך וכך יין והחמיץ בחבית צריך ליתן לו יין טוב (שם) ההוא גברא דקביל פרדס מחבריה בעשרה דני חמרא תקיף ההוא חמרא סבר רב כהנא למימר היינו מתני' לקתה נותן לו מתוכה א"ל רב אשי מי דמי התם לא עבדא ארעא שליחותא הכא עבדא ארעא שליחותא. ופרש"י פרדס. כרם: עבדא ארעא שליחותא הענבים לא לקו אלא משנעשה יין בחביותיו ובביתו לקה ואמרי' בב"ב (צו:) חמרא אכתפא דגברא שוור זה קונהו מזה טוב ומזלו גרם להחמיץ:

סימן שכד

סעיף א

החוכר שדה מחבירו ע"מ שיזרענה שעורים לא יזרענה חטים חטים וכו' וכן אם התנה לזרוע תבואה לא יזרענה קטנית וכו' חטים יזרעה שעורים קטנית יזרענה תבואה משנה בפרק המקבל (שם) זו היא גירסת רש"י אבל הרי"ף והרמב"ם ז"ל גורסים קטנית לא יזרענה תבואה תבואה יזרענה קטנית: ומ"ש במה דברים אמורים בחכירות וכו' אבל בקבלנות יכול מקבל לשנות לדבר המכחיש אם הוא טוב יותר וכו' כן כתב רש"י וז"ל הא לא מיתוקמא אלא בחכירות דאי בקבלנות הא אמרינן תכתוש ארעא ולא ליכחוש מרה והרי הוא נהנה בשינוי זה וכתב ה"ה בפ"ח מהלכות שכירות ואין כן דעת הרמב"ן לפי מה שקדם בדין הפשתן אלא בהפך דאי בקבלנות קבלה אפי' קבלה לחטים לא יזרענה שעורים שה"ז אומר חטים אני רוצה וכן משעורים לחטים ועיקר עכ"ל: ומ"ש בד"א בא"י אבל בבבל וכיוצא בה שהיא לחה יכול לשנות מאיזה מין שירצה שם בגמ' (קז.) מתני ליה רב יהודה לרבנן תבואה יזרענה קטנית א"ל והא אנן תנן תבואה לא יזרענה קטנית אמר ליה ל"ק הא לן והא להו ופרש"י מתני' בא"י קאי שהיא מקום הרים ואיכא למיחש לכחשא דארעא אנן השתא בבבל קיימינן שהיא מצולה וטבועה בבצעי המים וליכא למיתש לכחשא דארעא הילכך משנה לכל מה שירצה מקטנית לתבואה ומתבואה לקטנית וכך הם דברי הרא"ש אבל גירסת הרי"ף והרמב"ם מתני ליה רב יהודה לרבנן

תבואה לא יזרענה קטנית אמר ליה והא אנן תנן יזרענה קטנית אמר ליה לא קשיא הא לן והא להו ולפי זה ה"ק בבל וכיוצא בה לא יזרענה קטנית מפני שהקטנית שם מכחשת את הארץ :

סימן שכה

סעיף א

החוכר שדה מחבירו לפחות משבע שנים לא יזרענה פשתן ואין לו בקורת שקמה משנה בפרק המקבל (בבא מציעא קט. ושם מבואר כל הסימן) ופרש"י משום דזרע פשתן מכחיש בארץ הרבה ואינה חוזרת ליושנה עד ז' שנים והא לא מיתוקמא אלא בחכירות דאי בקבלנות מאי דבעי ליזרע שהרי הבעלים חולקין אין לו בקורת שקמה עץ סרק הוא וקוצצין ענפיו לקורות הבנין והם חוזרים וגדלים ופחות מז' שנים אין נעשים קורות הילכך קבלה לפחות מז' שנים לא יקוץ קורות שבה דלאו אדעתא דקורות נחית: ומה שאמר ואפי' בשבח שהשביחו הענפים בעודן ברשותו אין לו שם אמר אביי בקורת שקמה אין לו בשבח שקמה יש לו ורבא אמר אפי' בשבח שקמה אין לו ופרש"י שבח שקמה יש לו. עשו והשביחו שמין לו שבחם לכשיסתלק וידוע דהלכה כרבא: ומה שאמר קבלה לז' שנים יכול לזרוע שנה ראשונה פשתן וקוצץ קורת שקמה שם במשנה. ומה שאמר בין אם ירד לתוכה כסוף ז' משנקצצה בין אם ירד לתוכה בשנה שלישית או רביעית קוצצה כשישלימו לה ז' שהרי יגדלו לכשיצא ממנה עד שיחזרו לכמות שהיתה כשירד לתוכה כ"כ שם הרא"ש ז"ל:ומ"ש ופירש רש"י דזה לא אייריי אלא בחכירות אבל בחבלנות יזרענה כל מה שירצה אפי' תוך ז' וכו' כתבתיו בסמוך וכתב ה"ה פ"ח מה' שכירות שהרמב"ן הקשה עליו ופי' דאדרבה משום סיפא דקתני קבלה ממנו לז' שנים יזרענה פשתן ואי בקבלנות אמאי יזרענה פשתן כיון שקבלה לתבואה ה"ז אומר לו לתבואה אני צריך ובקב תבואה אני רוצה וכו' רבינו ז"ל העמידה בין בחכירות בין בקבלנות והוא קצת תימה ואיפשר שהוא סובר כמו שפירש הרשב"א דרב פפא לאו לענין דינא ממש קאמר אלא יש מהם דדינא לא אשתני אלא שלא הוצרך להשמיענו הדין ההוא אלא או בחכירות או בקבלנות עכ"ל:

סעיף ב

קבל השדה לזורעה וצמחו בה אילנות מאיליהן אם עלו במקום שאין ראוי לזריעה וכו' עד סוף הסימן (שם) רב פפא קביל ארעא לאספסתא קדחו בה תאלי כי קא מסתלק אמר ליה הבו לי שבחא אמר ליה רב שישא בריה דרב אלא מעתה דיקלא ואלים ה"נ דבעי מר שבחיה א"ל התם לאו אדעתא דהכי נחית אנא אדעתא דהכי נחיתנא כמאן כאביי אפי'

תימא כרבא התם לית ליה פסידא הכא איכא פסידא אמר ליה מאי ידא דאספסתא שקול ידא דאספסתא וזיל א"ל אנא כורכמא רישקא רבאי אמר להו גדלית אדעתך דלמישקל ואיסתלוקי עבדת שקול כורכמא רישקא וזיל אין לך אלא דמי עצים בלבד רב ביבי בר אביי קביל ארעא ומהדר ליה משוניתא קדחו ביה זרדתא כי קא מסתלק אמר ליה הבו לי שבחאי אמר רב פפי אפילו רב פפא לא אמר אלא דאית ליה פסידא הכא מאי פסידא אית לך. ופרש"י קדחו בה תאלי. צמחו בה אילנות: דיקלא ואלים. קבל ממנו אילן לפירותיו כך וכך שנים ונתעבה ה"נ וכו': התם לית ליה פסידא. כל מה שהשביח שקמה לא מנע ממנו חרישה וזריעה: ידא דאספסתא. מקום הדקלים היה זורע אספסתא ידא כמו איש על ידו: אנא כורכמא רישקא רבאי. אני הייתי מגדל במקומן כרכום שדמיו יקרים: אמר ליה. מדאמר כורכמא רישקא רבאי שהוא דבר הנקצץ בכל שנה ולא אמר אנא תאלי הייתי נוטע בה למשקל שבחייהו גלית אדעתך דלא נחתת להאי ארעא אדעתא למיעבד בה מידי דבר קיימא למישם ליה שבחיה ומפיק אלא מידי דתעקרי' ותשקלי' ותזיל מסתלקת שקול כי כורכמך רישקך אותו כורכמא רישקא דהיינו תאלי שקיימת בה עקור אותו ולך וכשתבוא לעקור אינו אלא עצים וזה יתן לך דמי עצים: אהדר ליה משוניתא. הגביה סביב גבוליה כעין שן הר: קדח ביה זרדתא. בההוא משוניתא צמחו בה אילנות של עוזרדין: אפילו רב פפא. דבעי שכר שבחא דתאלי: דאית ליה פסידא. שצמחו במקום הראוי לזרוע: הכא מאי פסידא איכא. במשוניתא אין דרך לזרוע. וכתבו התוס' אין לך אלא דמי עצים בלבד ואע"ג דבס"פ השואל אמרי' דמצי למימר זיתי אני נוטל אי לאו משום ישוב א"י הכא לא מצי אמר ליה דמיירי דהני תאלי לא היה ראוי לנוטעם במקום אחר ואם היה נוטעם היו מתים ולא היו שוים אלא לעצים א"נ מדלא א"ל תאלי הוי נטענא אלא כורכמא רישקא שמשעוקרים אותו אין נוטעין אותו במקום אחר גלית אדעתך שלא היית חושש בדבר שראוי לנטעו ולכך אין לך אלא דמי עצים וכגון שהתאלי לא היו מכחישים אותה יותר מאספסתא וכורכמא רישקא שאל"כ לא יכול לומר תאלי הוה נטענא שהרי לאספסתא קבלה עכ"ל והרמב"ם בפי"ח מהלכות שכירות לא חילק בין אומר שאילו לא עלו האילנות היה נוטעם לאינו אומר כן ולא בין אם אותן האילנות ראויים ליטע במקום אחר לאינם ראוים שהרי כתב וז"ל המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות אין כמקבל כלום בקורת השקמה וכיוצא בה ולא בשבח האילנות שיצאו מאיניהן בשדה אבל מחשבין כו מקום האילנות כאילו היה בהן אותו זרע שזרע בכל השדה והוא שצמחו האילנות במקום הראוי לזריעה אבל אם יצאו במקום שאינו ראוי לזריעה אין מחשבין לו כלום עד כאן לשונו:

סימן שכו

סעיף א

המקבל שדה מחבירו לזרעה שומשמין וכו' וזרעה חטים והצליח וכו' אין המקבל יכול לומר אילו זרעתיה שומשמין היה נכחש הקרקע יותר וגם לא היתה מצלחת בזריעת החטים אם לא שטרחתי בה הרבה לפיכך אנכה מחלקך וכו' בפרק המקבל (בבא מציעא קד:) ההוא גברא דקביל ארעא לשומשמי זרעה חטי עבדא חטי כשומשמי סבר רב כהנא למימר מנכה ליה כחשא דארעא א"ל רב אשי לרב כהנא אמרי אינשי כחשא ארעא ולא ליכחוש מרה ההוא גברא דקביל ארעא לשומשמי זרע חיטי עבדא חיטי טפי מן שומשמי סבר רבינא למימר יהיב ליה שבחא דביני ביני א"ל רב אחא מדפתי לרבינא אטו הוא אשבחה וארעא לא אשבחא ורבי' כתב בבבא אחת העולה משני המעשים: לשון הרמב"ם המקבל שדה לזרעה שומשמין וזרעה חטים וכו' עד סוף הסימן פ"ח מהלכות שכירות וכתב ה"ה אין לו עליו אלא תרעומת פי' שנותן לו חלקו מן החטים ואינו יכול לומר לו לא הכחשתי שדך כמו שהיתה מכחשת בזריעת השומשמין וע"כ נכה לי אלא אינו מנכה לו כלל ומבואר הוא בגמ' והעלה הרשב"א דבין בחכירות בין בקבלנות הדין כן עשתה פחות ממה שהיא ראויה וכו' זה פשוט שהרי זה משלם המותר כיון ששינה עשתה חטים יותר ממה שהיא ראויה וכו' מעשה שם עכ"ל:

סימן שכז

סעיף א

המקבל שהגיעו זמנו להסתלק ויש בשדה זרעים שעדיין לא נגמרו או אפי' נגמרו ולא הגיע יום השוק וכו' בפרק המקבל (בבא מציעא קט.) תניא המקבל שדה מחבירו והגיע זמנו לצאת שמין לו ואוקימנא בירקא וסילקא ירקא וסילקא נעקור ונשקול בדלא מטא יומא דשוקא וז"ל הרמב"ם בפ"ח מהלכות שכירות הגיע זמנו להסתלק מן השדה והיו שם זרעים שעדיין לא הגיעו להמכר או שנגמרו ולא הגיע יום השוק למכרן שמין אותן ונוטל מבעל הקרקע וכתב ה"ה תוספתא הניחה ויצא והיה בה תבואה נקצור ענבים לבצור זיתים למסוק הרי אלו שמין לו אם היה שכיר נותנין לו שכירותו ואם קבלן נותן קבלנותו ופירש הרמב"ן אע"פ שצריכים לקרקע ושמין לו לפי מה ששוה וזה דעת רבינו שכתב ועדיין לא הגיעו להמכר:

סעיף ב

וכשם שחולקין בעל השדה והמקבל בתבואה כך חולקין בתבן ובקש וכשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות ובקנים וכו' אם עשאום בשותפות יחלקום ביניהם משנה וגמרא

בר"פ המקבל (בבא מציעא קג:) ומ"ש ואם אחד מהם עשאם לבדו יקחם הוא לבדו כן משמע שם בגמרא:

סימן שכח

סעיף א

המקבל שדה מחבירו ורוצה להסתלק ממנה מפני שהיא רעה אם יש להוציא ממנה שתי סאין אחר כל ההוצאה אינו יכול להסתלק וכו' בפרק המקבל (בבא מציעא קה.) תנן המקבל שדה מחבירו ולא עשתה אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב ליטפל בה ובגמ' וכמה כדי להעמיד בה כרי אמר ר"י בר חנינא כדי שתעמוד בו הרחת איתמר לוי אמר ג' סאין דבי רבי ינאי אמרי סאתים אמר ר"ל סאתים שאמרו חוץ מן ההוצאה ופסק הרא"ש הלכה כר' ינאי וכדפריש ר"ל וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהל' שכירות:ומ"ש בד"א בקבלנות אבל בחכירות אפילו אינה עושה כלום צריך ליתן לו חכירותו כ"כ רש"י שם ופשוט הוא:

סעיף ב

ומה שאמר לא עבדה אלא הובירה שמין כמה ראויה לעשות אם עבדה ונותן לו כפי תנאו שכן כותב לו וכו' משנה שם (קד.) וכתב ה"ה בפ"א מהלכות שכירות פי' אף ע"פ שלא כתב לו ממש לשון זה הוי דינו כמו שכתב דכתנאי ב"ד דמי וכ"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכן כתב ר"י אלברגלוני תשובה לרבינו האי ז"ל עכ"ל וכ"כ התוס' והרא"ש ז"ל וכתבו תלמידי הרשב"א אהא דתנן שכך כותב לו אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא פירוש טעמא דכך כתב לו אבל מדינא פטור דהו"ל מבטל כיסו של חבירו וכתבו עוד ומיהו לא אצטריך תנאה אלא לביטול קרקע אבל מה שהקרקע נפסדת בעמידתה בורה מדינא חייב ולא מדין מזיק דלא עדיף מכופת שורו של חבירו ומת ברעב דפטור אלא טעמא משום דקבל עליה למפלחה שכך כותב לו אנא אניר ואזרע וכו' ואע"פ שהוא יכול לחזור בו דפועל הוא ואי נמי קבלן ובעל השדה שוכר עליו אריס מ"מ כל זמן שלא חזר בו הוא חייב בכל היזק שיגיע לשדה בסבת ביטול המלאכה שנתחייב בה עד כאן לשונו:

סעיף ג

ומ"ש רבינו ואם א"ל אם אוביר ולא אעביד אשלם לו אלפא זוזי הוי אסמכתא ולא קנה מעשה שם ומפרש בגמרא דלא דמי למתני' דאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא דהתם לא גזים הכא כיון דאמר מילתא יתירתא גוזמא בעלמא הוא דקא גזים:ומ"ש וכמו דלא כתב לו דמי וישלם לו לפי מה שראוי לעשות כ"כ שם הרי"ף דלא אמר רבא דהוי אסמכתא אלא מאי דגזים אבל שיעור מאי דאוביר לא הוי אסמכתא ומאי דאוסיף על שיעורא דראויה לעשות הוא דהוי אסמכתא ולא שעבד נפשיה אבל שיעורא דראויה

לעשות איתא בכלל אלפא זוזי שעבודי משעבד נפשיה ומיתייב ביה והביא ראיות לדבר וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מה"ש ואע"פ שהרא"ש חלק על ראיות הרי"ף כתב דהלכתא כוותיה ולא מטעמיה משום דכיון דקי"ל דכיון שנהגו לכתוב כן אף אם לא כתב מחוייב לשלם מאי דאפסיד הילכך ה"נ כשתסלק דבריו העמידהו על דינו וישלם מאי דאפסיד עיין בנ"י:

סימן שכט

סעיף א

המקבל שדה מחבירו לזמן ידוע וכו' לא יאמר לבן תן לי מה שאכל אביך וכן הבן לא יאמר לו תן לי מה שעשה אבי וכו' בפרק המקבל (בבא מציעא קט.) רב יוסף הו"ל ההוא שתלא שכיב שבק חמש חתנותא א"ל אי ניחא לכו דשקליתו שבחייכו מוטב ואי לא מסלקנא לכו בלא שבחא דאמר רב יהודה האי שתלא דשכיב מסלקי' ליה בלא שבחא ולאו מילתא היא וכ' הרא"ש ולא מילתא היא פירוש הא דקאמר מסלקינן ליה בלא שבחא אבל אי בעי יהיב לי' שבחא ומסלק ליה דאינו ממון להורישו לבניו והכי איתא בתוספתא דפרקין המקבל שדה מחבירו לא יאמרו לו תנו לנו מה שעשה אבותינו אלא שמין ונותנין לו וכ"כ הרמב"ם אחד מן השותפין או מן המתעסקין שמת בטל השותפות או העסקא אפי' התנו לזמן קבוע וכזה הורו הגאונים עד כאן לשונו :

סימן של

סעיף א

המקבל שדה מחבירו שיטענה לו צריך בעל השדה לקבל י' אילנות בורין לכל (סאה) מהם ואם יש לו בהן יותר מכן מגלגלין עליו את הכל וכו' בפ' המוכר פירות (בבא בתרא צה.) תניא המקבל שדה מחבירו ליטע ה"ז מקבל עליו עשר בוריות למאה יותר מכאן מגלגלין עליו את הכל ופרשב"ם פועל שמקבל עליו ליטע כל שדה חבירו כשיעור שיכולי' ליטע כגון ממטע י' לבית סאה מקבל בעל השדה י' בוריות למאה אם יש עשרה אילנות שאין עושין פירי לא יצטרך מקבל ליטע אחרים תחתיהם דאורחייהו דאילנות להיות בהן בוריות כ"כ ומחיל יתר מכאן כגון י"א מגלגלין עליו את הכל יטע לו י"א אילנות תחתיהם דהשתא ליכא מחילה כלל עכ"ל והרמב"ם בפ"ה מהלכות שכירות גורס י' בוראות לסאה וכתב ה"ה שכך היא גירסת הרב ן' מיגא"ש ופי' מקבל עליו עשר שורות מבויירות לסאה א"נ יש לפרש י' נטיעות מבויירות לסאה עכ"ל ן' מיגא"ש:

סעיף ב

ג נטע והשביח נטע והפסיד ועדיין יש שבח בנטיעות רואין כמה הוא המנהג שיש לו ליטול בשבח ומנכין לו מחלקו כשיעור שהפסיד וכו' ואפילו אם התנה על עצמו ע"מ שלא יטול בהם כלום וכו' אין מנכין לו אלא מה שהפסיד בפרק המקבל (בבא מציעא קט:) ההוא שתלא דאמר ליה אי מפסדנא מסלקנא אפסיד אמר רב יהודה מסתלק בלא שבחא רב כהנא אמר מסתלק ושקיל שבחא ומודה רב כהנא דאי אמר אי פסידנא מסתלקנא בלא שבחא רבא אמר אסמכתא היא ולא קניא ולרבא מאי שנא מהח דתנן אם אוביר ולא אעביד התם מאי דאפסיד משלם והכא מאי דאפסיד מנכינן ליה ואידך יהבינן ליה ופסקו הפוסקים כרבא דבתרא הוא:

סעיף ד

שתל שרוצה להסתלק אם המנהג שבכל שנה נוטל הבע"ה החצי והשתל החצי ואריס היורד לשדה נטועה נוטל השליש צריך לראות שלא יפסיד בעל השדה כיצד אם יש שם שבח י"ב דינרים יטול בעל השדה חציה וכו' שם (קט:) ההיא שתלא דאמר ליה הב לי שבחי דבעינא למיסק לארעא דישראל אתא לקמיה דרב פפא בר שמואל אמר ליה הבו ליה פלגא דשבחא אמר ליה עד האידנא הוה שקיל ב"ה פלגא ושתלא פלגא השתא בעי למיתב מנתא לאריסא אמר ליה ריבעא דשבחא קא אמינא סבר רב אשי למימר ריבעא דההוא דנקא דאמר רב מניומי בריה דרב נחומי באתרא דשקיל שתלא פלגא ואריסא תילתא האי שתלא דבעי לאסתלוקי יהבינן ליה שבחא כי היכי דלא נמטייה הפסד לב"ה אא"ב ריבעא דההוא דנקא שפיר אא"א ריבעא ממש קא מטי ליה פסידא לב"ה פלגא דנקא אמר ליה רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי ולימא ליה אנת מנתא דילך הב לאריסא ואנא מנתא דילי מאי דבעינא עבידנא ביה אמר כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי ופרש"י האי שתלא. דבעי לאסתלוקי שיימינן ליה כי היכי דלא נפסיד ב"ה כלומר מעיינינן במילתא למיתב ליה כי היכי דלא נמטייה פסידא לב"ה בסילוק זה וכתב הרי"ף והרא"ש יהבינן ליה שבחא כי היכי דלא נמטייה הפסד לב"ה והיכי דמי כגון דהוה ליה כוליה שבחא י"ב סלעי לשתלא שיתא ולמרי ארעא שיתא ואי בעי שתלא לאסתלוקי שקיל אריסא דנחית בדוכתיה תילתא דאינון ד' סלעי פשי להו תמניא שקיל מרי ארעא מינייהו שיתא סלעי דאינון מנתא דידיה פשו להו תרי סלעי דאינון ריבעא דתמניא ודנקא דתריסר שקיל לה שתלא והיינו דקאמר ריבעא דהוא דנקא ואהא דקאמר כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי פרש"י י"מ דדחויי דחייה רב אשי לרב אחא ולא הוא דע"כ קבלה מיניה דסברא טובה היא ורב אלפס פסק כרב אשי וכתב הרא"ש וכ"כ הראב"ד ופירש כי מטית לשחיטת קדשים כלומר אחר שתתחכם ותלמוד

בכל מקום תוכל להקשות לי כי עתה אין ראוי להקשות לי שאם יאמר השתל נחלוק הכרם ואעבוד חלקי וחלקך אין שומעין לו ואינו חולק אלא בפירות וכן מסתבר דהלכה הכי ואף ע"ג דקאמר סבר רב אשי למימר וכן מצינו בריש בתרא סברוה דמתקיים עכ"ל וכן פסק הרמב"ם בפ"י מהלכות שכירות. המקבל שדה מחבירו עד אימתי אינו יכול להסתלק עיין בתוספתא כתבו נימוקי יוסף בפרק המקבל: כל שתל שנוטל החצי כמו שנוטל החצי בפירות כך נוטל החצי בגפנים שהזקינו וכו' שם אמר רב מניומי בריה דרב נחומי קופא סבא פלגא שטפא נהר ריבעא. ופרש"י קופא סבא. גפן שהזקינה בכרם הרי הוא כשאר זמורות שחולקין בהם ונוטל בהם והשתלא פלגא כשאר פירות דכיון דאורחא בהכי אדעתא דהכי נחית: שטפה נהר. ובאו לחלוק העצים הוה ליה כי שתלא דמסתלק בלא זימניה ושקיל ריבעא:

סעיף ה

טען האריס שהתנה שיטול החצי ובעל השדה טען שלא הורידו אלא ליתן לו השליש הולכין אחר מנהג המדינה שם פלוגתא דרב יהודה ורב נחמן וידוע דהלכה כרב נחמן:

סימן שלא

סעיף א

השוכר את הפועלים במקום שיש מנהג ידוע אינו יכול לשנות עליהם ממנהג המדינה לכל דבר בין לענין המזונות שצריך ליתן להם כפי המנהג משנה בר"פ הפועלים (בבא מציעא פג.):

סעיף ב

ומה שאמר ואם יש מנהג שנותנין להם מזונות ואעפ"כ פסקו עמו בפירוש שיתן להם קאמר ת"ק שצריך להוסיף להם על המנהג וכו' ורשב"ג אומר שאינו צריך שם במשנה השוכר את הפועלים וכו" מקום שנהגו לזון יזון לספק במתיקה יספק הכל כמנהג המדינה ומעשה בר"י בן מתיא שאמר לבנו צא ושכור לנו פועלים הלך ופסק להם מזונות וכשבא אצל אביו אמר ליה אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת י"ח עמהם שהם בני אברהם יצחק ויעקב אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם ע"מ שאין לכם עלי אלא פת וקטנית בלבד רשב"ג אומר לא היה צריך לומר אלא הכל כמנהג המדינה ובגמרא מעשה לסתור ח"מ וה"ק ואם פסק להם מזונות ריבה להם ומעשה נמי בר"י בן מתיא שאמר לבנו צא ושכור לנו פועלים וכו' ופרש"י ריבה להם. יתר על המנהג דכיון דלא צריך לאתנויי ואתני מזוני יתירי קאמר: ומה שאמר רבינו שהרמ"ה פסק כרשב"ג כן נראה שהוא דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל שכתבו המשנה כצורתה ולא כתבו

מאי דאיתמר עלה בגמרא וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם ז"ל שסתם וכתב בפ"ט מהלכות שכירות הכל כמנהג המדינה:

סעיף ג

ומ"ש וכן לענין המלאכה יעשו כפי המנהג שאם נהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן להשכים ולהעריב אפילו שמוסיף להם על שכרם וכו' שם השוכר את הפועלים וא"ל להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו רשאי לכופן ובגמרא פשיטא לא צריכא דטפא להו אאגרייהו מהו דתימא הא דטפאי לכו אאגרייכו אדעתא דמקדמיתו ומחשכיתו בהדאי קמ"ל דאמרי ליה האי דטפת לן אדעתא דעבדינן לך עבידתא שפירתא וכתבו התוס' ואמר להו להשכים ולהעריב פר"י כששכרן סתמא ואמר להו אחר ששכרן כבר להשכים ולהעריב אבל אם התנה מעיקרא הכל לפי תנאו:

סעיף ד

ומ"ש בד"א שיש מנהג ידוע אבל אם אין בעיר מנהג ידוע או אפילו יש מנהג שלא להשכים ולהעריב והוא אומר אני שוכר אתכם כדין תורה חייבים לצאת מביתם בזריחת השמש וכו' שם אמר ריש לקיש פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל ב"ה שנאמר תזרח השמש יאספון וכו' יצא אדם לפעלו וכו' וליחזי היכי נהיגי בעיר חדשה וניחזי מהיכא אתו בנקוטאי אי בעית אימא דאמר להו דאגריתו לי כפועל דאורייתא. ופרש"י בכניסתו. לעיר: משלו. צריך לוותר משלו אצל ב"ה ולהחשיך אצלו: וביציאתו. למלאכתו בבוקר: משל ב"ה. אינו צריך להקדים אלא עם הנץ החמה: יאספון. החיות דלעיל מיניה כתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער תזרח השמש וכו' יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב עד שתחשך: וניחזי היכי נהיגי. בעיר והכל כמנהג המדינה ודר"ל מאי היא: בנקוטאי. שנתלקטו ממקומות הרבה ויש מקום שמקדימין ויש מקום שמחשיכין וליכא למיסמך אלא אדאורייתא. והרי"ף והרמב"ם השמיטו כל זה ונ"ל שהטעם לפי שהם מפרשים הא דר"ל כמו שפר"ח דה"ק בכניסתו למלאכתו נותן משלו לב"ה וממהר לצאת קודם הנץ שהוא זמנו לצאת ויוצא מעלות השחר ולכך ביציאתו ממלאכתו משל ב"ה שיוצא קודם צאת הכוכבים שיגיע לביתו עד צאת הכוכבים וזהו משל ב"ה שהרי דינו היה עד צאת הכוכבים כמו שמביא מן הפסוק וקמ"ל ר"ל ששינו העולם מנהגם מדין הפסוק שמביא לקיים הא דאמרי' לעולם יכנס אדם בכי טוב ע"כ דלפי זה לא אשמועינן ר"ל אלא מנהג הפועלים שבזמנו והא לא אצטריכא להו לפוסקים ז"ל דהכל בכלל מה שכתבו הכל כמנהג המדינה א"נ אפילו אם יפרשו כפרש"י לא איצטריכא להו משום דאוקימנא דמימרא דריש לקיש ליתא אלא בעיר חדשה דנקוטאי

אי נמי בדאמר להו אגריתו לי כפועל דאורייתא ומילתא דלא שכיחא הוא ולפיכך לא חשו לכתבו:

סעיף ה

ומ"ש רבינו ירושלמי בד"א בחול אבל בע"ש בין השכמה בין הערבה משל ב"ה וכו' עד היכן כדי למלאות לו חבית של מים וכו' ירושלמי זה כתוב בהגהות אשיר"י בפרק הנזכר גרסינן בירושלמי בפרק הנזכר בני טבריה לא משכימין ולא מעריבין בני מעון משכימין ומעריבין בני טבריה שעלו לשכור מבני בית מעון נשכרים כבני בית מעון ובני בית מעון שעלו לשכור מטבריה נשכרים כבני טבריה אבל אדם שהלך מטבריה לשכור פועלים מבית מעון יכול הוא מימר כן סלקת במחשבתין דלא הוינן משכח מיגר פועלים מטבריה אלא בגין דשמעית עלייכו שאתם משכימים ומעריבים בגין סלקית להכא וכתבו נ"י שם ועיין בתשובת הריב"ש שכתבתי בסוף סימן של"ב:

סעיף ו

ואם אמר להם אני נותן לכם כאחד או שנים משמנין בפ' הנזכר(פז.) תניא השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר נותן לו בפחות שבשכירות ד"ר יהושע וחכמים אומרים משמנין ביניהם וידוע דהלכה כחכמים ודברי הרמב"ם ז"ל בפרק ח' מהלכות שכירות בפי' משמנין כדברי הרמ"ה ונראה מדברי ה"ה שכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל: כתב הריב"ש בסי' תע"ו כל מה שאדם נודר בשכירות אפילו בעל פה ובלא שום קנין יש להשלים כל שהנשכר עשה מלאכתו: כתב מהרי"ק בשורש קע"ג המבקש מחבירו להצילו מהסכנה וכן עשה ואמר שנתן שוחד כך וכך נאמן בשבועתו כמה הוציא ואינו צריך לגלות למי נתן השוחד מפני הסכנה : ראובן הבטיח לשמעון להשתדל בעדו בעסק מה בחנם וכשקרב הדבר לגמור חוזר בו ראובן ואמר לא אגמור ההשתדלות אלא אם תתן לי כך וכך ובכן נתן לו שמעון ופייסו ואח"כ הגיעו מעות ראובן ביד שמעון ואמר לקחת שלי שלא כדין כי אנוס הייתי כאשר פייסתיך במעות שרצית ממני כתב מהרי"ק בשורש קל"ג שהדין עם ראובן: ראובן שכר אחד שילך בעדו למדינה פלונית והלך לו ראובן חוץ לעיר והשליח אמר לשנים רצוני שיתן לי גם כן ההוצאות כי כן המנהג וכשחזר משליחותו לא רצה ראובן ליתן לו ההוצאות כי אמר מפני כך שכרתיך בעשרה ואלמלא כן לא היה ראוי ליתן לך אלא ז' עיין בת"ה סי' שכ"ג: מתי חייבים שכר שדכנות לשדכן ואם נתפייסו בשידוכין ואח"כ חזרו בהם בכתבי מהר' איסרלן סימן ס"ה: מי שטרח בשטר חוב של חבירו עד שהביאו לידי פרעון ונדר לו הרביע בקנין אם יכול לחזור בו הב"ה עיין בכתבים הנזכר סימן ש"ל: ראובן שנדר לשמעון חתנו ב' ליטרא כדי שיהא

לומד בן של עצמו נינו של ראובן זה ועתה ראובן חוזר בו ואינו רוצה ליתן מפני שלא היה קנין בדבר עיין בתשובת מיימון דספר משפטים סימן ס"ד:

סימן שלב

סעיף א

האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים בד' ושכרם לו בג' אינו נותן אלא ג' ל"ש אמר שכרכם עלי וכו' ואפילו עשו מלאכ' ששוה ד' וה' ואם א"ל ב"ה בג' והוא שכרם בד' וה' עד ותרעומתם על השליח בר"פ האומני' (עה:) השוכר את האומנים והטעו זה את זה אין להם זה על זה אלא תרעומת ובגמרא (עג.) חזרו זה בזה לא קתני אלא הטעו זה את זה דאטעו פועלים אהדדי ה"ד אי דא"ל ב"ה זיל אוגר פועלים ואזל איהו ואטענהו ה"ד אי דאמר ליה ב"ה בד' ואזיל איהו אמר ליה בתלתא תרעומות מאי עבידתיה סבור וקביל אי דא"ל ב"ה בתלתא ואזיל איהו א"ל בד' אי דאמר להו שכרכם עלי נתיב להו בדידיה דתניא השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מב"ה מה שההנהו לא צריכא דא"ל שכרכם על ב"ה ולחזי פועלים היכי מתגרי לא צריכא דאיכא דמתגר בד' ואיכא דמתגר בג' דא"ל אי לאו דאמרת לן בד' טרחינן ומתגרי' בד' אי בעית אימא הכא בב"ה עסקינן דאמרו ליה אי לאו דאמרת לן בד' היה זילא בן מילתא לאתגורי אב"א לעולם בפועלים עסקינן דא"ל כיון דאמרת לן בד' טרחינן ועבדי' לך עבידתא שפירתא ולחזי עבידתייהו ברפקא דמלי מיא ולא ידיע אב"א לעולם דא"ל ב"ה בד' ואזיל איהו א"ל בג' ודקאמרת סבור וקביל דא"ל לית לך אל תמנע טוב מבעליו וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל כללא דנקיטינן מהא שמעתא דהיכא דא"ל ב"ה לשלוחו צא ושכור לי פועלים בד' ד' זוזי ואזיל שליח וא"ל בג' ג' זוזי ואמרי ליה אין סבור וקביל ואע"ג דשויא עבידתייהו דלא שקלו אלא ג' דאוזולי קא מוזלי גביה אבל אית לה עליה תרעומת דא"ל הואיל וא"ל ב"ה בד' אמאי בצרת לן והא לית לך אל תמנע טוב מבעליו והיכא דא"ל ב"ה בג' וא"ל איהו בד' אי א"ל שכרכם עלי שקלו פועלים מיניה ד' והדר איהו ושקול ג' מב"ה כדתניא השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חברו וכו' ואי א"ל שכרכם על ב"ה חזינן היכי מתגרי פועלים בההוא דוכתא אי בד' יהיב להו ב"ה ד' ואי בג' יהיב להו ג' כיון דשני שליח בשליחותיה בטלה לה שליחותיה והו"ל כמאן דעבדי ליה סתמא דדינא דשקלי כמנהג המדינה ואי אפילו איכא מאן דמתגר בתלתא ואיכא מאן דמתגר בד' לא שקלי אלא ג' דדעתא דאיניש אתרעא זילא ועלייהו רמי לגלויי לב"ה דלא מתגרינן לך אלא בד' וה"מ היכא דלא שויא עבידתייהו ד' אבל היכא דשויא עבידתייהו ד' כגון דטרחי אנפשייהו ועבדי ליה עבידתא דשויא ד' שקלי

ד' מבעה"ב דא"ל אי לאו דא"ל שלוחך ד' לא הוה טרחינן ועבדינן לך מאי דשוי ד' ואי לא ידיע עבידתייהו מאי דשויא כגון ריפקא דמליא מיא ואינון אמרין דשויא עבידתייהו ארבע לא שקל אלא תלתא כמנהג אבל אית להו תרעומת עליה דשליחא דא"ל אי לאו דאמרת לן ד' לא הוה טרחינן כולי האי ומבואר בדבריהם דהיכא דא"ל ב"ה אוגר לי בג' ואזל ואגר בד' וא"ל שכרכם עלי משלם להן ד' ואינו נוטל מב"ה אלא ג' וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות שכירות ומשמע דאפילו לא מתגרי פועלים בבציר מד' אינו נוטל מב"ה אלא ג' דכיון דלא א"ל ב"ה אלא בג' לא הו"ל למיגר בטפי ולומר שכרכם עלי וכיון דשני בשליחותיה ונקט שכירות עליו איהו דאפסיד אנפשיה ולפי זה הא דמייתי מהשוכר את הפועל וכולי וחוזר ונוטל מב"ה מה שההנהו מאי דא"ל ב"ה למיגר ביה קרי הכא מה שההנהו. ובנוסחת ספר שלפני בדברי רבינו כתוב וחוזר ונוטל מב"ה מה שהתנה הוא ע"כ כלומר מה שהתנה עם השליח דהיינו ג' וממ"ש רבינו בשם הרמ"ה דוקא עד ד' אבל יותר אינו נוטל מב"ה וכו' משמע דנוטל מב"ה מה שההנהו היינו דאי לא מתגרי פועלים בבציר מג' וחצי שקיל ג' וחצי מב"ה ומפסיד חצי מביתו ואי לא מתגרי בבציר מד' שקיל כולהו ד' מב"ה דכל דלא הוה משכח לאוגורי בבציר מהכי מה שההנהו מיקרי וכ"מ מפרש"י אי נמי אע"ג דאית דמתגרי בג' אם עשו אלו מלאכה שוה ד' נוטל מב"ה ד' דכיון דמלאכת' שוה ד' מה שההנהו מיקרי וקאמר הרמ"ה דדוקא בשלא הוסיף על דברי ב"ה אלא רביע הוא שנוטל מב"ה מה שההנהו אבל אם הוסיף טפי אינו נוטל מב"ה ומ"ש שלא יהא עושה סחורה בפרתו של זה אינו מתיישב יפה לפי זה דבפרק המפקיד (בבא מציעא לה:) דאתמר האי לישנא במתני' דהשוכר פרה מחבירו והשאילה לאחר ומתה כדרכה ישבע השוכר שמתה כדרכה והשואל ישלם לשוכר ושייך שפיר למימר הכי שהשוכר זוכה בדמי פרתו של חברו אבל הכא שליח זה אינו זוכה בשום דבר שאינו נוטל מב"ה יותר ממה שנותן לפועלים וצ"ל דמסתמא הפועלים מחזיקין לו טובה שאע"פ שב"ה לא א"ל לשכרם אלא בג' ושכרם הוא בד' או בה' ולההיא טובת הנאה קרי סחורה וסבר כיון דתלמודא נקט מלתיה בא"ל אוגר בג' ואזיל איהו א"ל ד' איתי לן למימר דדוק' עד ההוא שיעור הוא דנוטל מב"ה אבל טפי לא מההיא טעמא שלא יהא עושה סחורה בפרתו של זה ומ"מ יש לתמוה על רבינו שאם הגירסא בדבריו נוטל מב"ה מה שהתנה הוא דהיינו ג' כמו שפירשתי לעיל איך יפול על זה וכתב הרמ"ה דוקא עד ד' אבל יותר אינו נוטל מב"ה וכו' דמשמע דד' מיהא נוטל מב"ה ולפי מה שקדם אינו נוטל אלא ג' ואם נאמר שהגי' הנכונה בדבריו נוטל מה שההנהו ומשמע ליה דהיינו כדפרש"י והרמ"ה וכ"נ ממ"ש לקמן גבי אם הב"ה א"ל

בג' והוא א"ל בד' וכו' ואם א"ל שכרכם עלי נותן להם וחוזר ונוטל מב"ה יש לתמוה למה השמיט פי' הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ז"ל שהם עמודי ההוראה ומ"ש בשם הרמ"ה אפילו שאומר ב"ה איני יודע אם שוה ד' וכו' פשוט הוא: כתבו תלמידי הרשב"א שאם שכרם בג' א"נ בסתמא יעביד עבידתא שפירא דשויא ד' אינו נותן אלא ג' דאוזולי אזולי גביה לעיבודתא שפירתא וכ"מ מדברי הרי"ף עכ"ל:

סעיף ב

ואם בע"ה אמר לו בג' והוא א"ל בד' ואמרו כמו שאמר בע"ה ודאי לא היה דעתם לפחות ממה שאמר להם וכו' ואם בע"ה אומר בד' והוא אומר להם בג' והם אומרים כמו שאמר ב"ה אין להם אלא ג' וכו' שם פשיטא אי א"ל ב"ה בג' ואזל איהו א"ל בד' וא"ל כמו שאמר ב"ה דעתייהו אעילויא אלא אי א"ל ב"ה בד' ואזל איהו א"ל בתלתא ואמרו כמ"ש ב"ה מאי אדיבורא דידיה סמכי דא"ל מהימנת לן דהכי אמר ב"ה או דילמא אדיבורא דב"ה קא סמכי ולא איפשיטא ופסקו הפוסקים לקולא דלית להו אלא תלתא ומ"ש ואם א"ל שכרכם עלי נותן להם ד' וכו' ואם א"ל שכרכם על ב"ה נותן להם ד' אם יש שנשתכר בג' ויש שנשתכר בד' או אם מלאכתם שוה ד' וכו' שם כתב הרי"ף בלשון הזה פשיטא א"ל ב"ה בג' ואזיל איהי א"ל בד' וא"ל כמו שאמר ב"ה דעתיה אעילויא ואי שויא עבידתייהו ד' שקלי ד' מבעל הבית אלא א"ל ב"ה בד' ואזיל איהו א"ל בג' וא"ל כמו שאמר ב"ה מאי וכו' וכתב ע"ז הרא"ש מ"ש רב אלפס דעתיה אעילויא ואי שויא עבידתייהו ד' שקלי ד' לא מחוור לי דאפילו אי לא עבדי עבידתא אלא כשאר פועלים שקילי ד' כמו שא"ל השליח דדעתייהו אעילויא אי א"ל ב"ה טפי מד' ואין לפחות ממ"ש השליח אף אם אמר לו ב"ה פחות הילכך אפי' אי לא עבדי אלא כשאר פועלים שקלי ד' דלא בעינן דלעבדו עבידתא שפירתא אלא היכא דאיכא דמתגרי בג' ואיכא דמתגרי בד' ואמר ליה ב"ה בג' וא"ל בד' ואמר להם שכרכם על ב"ה ומיהו נראה דיפה כתב דע"כ מיירי דאמר להו שכרכם על בע"ה ואיכא דמתגרי בארבעה ובטלה שליחותו כיון דשינה וס"ד כיון שאמר כמו שאמר בע"ה הוי כאילו שכרן ב"ה בג' ואפילו אי עבדי עבידתא שפירתא לא יהיב להו אלא תלתא קמ"ל דדעתייהו אעילויא והוי כאילו לא אמר כמו שאמר ב"ה עכ"ל: (ב"ה) ומ"ש רבינו ואם אמר להם שכרכם על ב"ה נותן להם ד' אם יש שנשכרו בג' ויש שנשכרו בד' יש לתמוה דאמרינן לעיל היכא דאמר ב"ה בג' ואמר להו בד' דאפילו איכא דמתגרי בד' ואיכא דמתגרי בג' אי אמר להו שכרכם על ב"ה לא יהיב להו אלא ג' וכ"כ רבינו והיך כתב כאן שנותן להו ד' לכן נראה שיש להגיה ולכתוב ונותן להם ג' אפילו יש שנשכרים בג' ויש שנשכרים בד' אבל אם כולם נשכרים בד' או אם מלאכתם שוה ד' נותן להם ד' אפי' כולם נשכרים בג' ועדיין יש לדקדק על מ"ש אבל אם מלאכתם שוה ד' נותן להם ד' אפי' כולם נשכרים בג' שהרי לא כתב הרא"ש דבעבידתא שפירתא נותן ד' אלא היכא

דאיכא דמתגדי בד' משמע מדבדיו דכולהו מתגרי בג' אע"ג דעבדי עבידתא שפירתא אינו נותן אלא ג' וי"ל דמשמע לרבינו דכי אמרינן ואב"א כו' ועבדינן עבירתא שפירתא בכל גוונא היא אפי' כולהו מתגרי בג' וכ"מ מפשטא דגמ' ואף דברי הרא"ש יש לדחוק ולפרש כן: וזה לשון הרמב"ם בפ"ט מה' שכירות א"ל ב"ה בג' והלך השליח וא"ל בארבע ואמרו הריני כמו שאמר ב"ה אין דעתם אלא שיתן ב"ה יתר על ד' לפיכך שמין מה שעשו אם שוה ד' נוטלין ד' מב"ה ואם אינו יודע או אינו שוה אין להם אלא ג' אמר לו בע"ה בד' והלך השליח וא"ל בג' ואמרו לו כמו שאמר בע"ה אע"פ שמלאכתן שוה ד' אין להם אלא ג' שהרי שמעו ג' וקבלו עליהם וכתב ה"ה לפיכך שמין מה שעשו אם שוה ארבע נוטלים ד' מבעל הבית וכו' זה בהלכות ומוכרח הוא שהרי כדין שנתבאר למעלה באומר לשלוחו שכור לי בג' ושכר בד' וא"ל שכרכם על ב"ה שכל זמן שיש במדינה מי שנשכר בג' שרואין המלאכה כמה הוא שוה כמו שנתבאר ובודאי שאפילו כאן אם לא היה במדינה מי שנשכר פחות מד' נוטלין ד' ואם א"ל שכרכם עלי יתן משלו וכן פרש"י עכ"ל:ומ"ש רבינו ואם אמר להם שכרכם עלי נותן להם ד' וחוזר ונוטל מבעל הבית נתבאר לעיל בסי' זה: כתבו תלמידי הרשב"א היכי דאמר להם ב"ה בואו עמי בה' כדרך שבאו חבירכם ואמרו לו כמו שבאו הם ואשתכח דבי' יהיב להו י' דדעתייהו אעלוייא וזה ברור עכ"ל ועיין בנ"י ור"י בנתיב כ"ט ח"א כתב בשם הרשב"א שאם הטעה ב"ה להם כגון שאמר תבאו עמי כמו שנשכרים ואמרו מכמה אמר להם בה' והיו בי' וכן אם הטעו פועלים לב"ה ואמרו לו שרובם נשכרים בי' ונמצאו רובן בה' וכתב בירושלמי שאין להם זה על זה אלא תרעומת וליתא כי כשהבעל הבית הטעה אותם נתבטל תנאם והוה ליה פועלים בלא קציצה ונוטלים כפחות שבפועלים וכשהפועלים הטעו לב"ה שכירות בטעות היתה ואין להם אלא ה' עכ"ל וכתב עוד שם בח"ב מי שהתנה עם פועל שיתן לו חפץ פלוני בשכרו אחר שעשה המלאכה נותן לו החפץ או הדמים מה שירצה ב"ה מאחר שלא משכו הפועל לא קנאו עכ"ל :

סעיף ד

שכרם בעל הבית בעצמו בסלע ונתזלזלה המלאכה והראה להן בעל הבית פנים זועפות ופייסוהו בדברים אינו יכול לומר לא נתפייסתי אלא ע"ד שתפחתו משכרכם כפי הזול וכו':

סעיף ה

וכן אם הוקרה המלאכה והם הראו לו פנים זועפות ופייסם בדברים אינם יכולין לומר לא נתפייסנו אלא על דעת שתוסיף על שכרנו כפי היוקר וכו' שם בגמרא פירוש על ברייתא ועיין במה שכתב נ"י בשם האחרונים:

סעיף ו

ומ"ש ואם המלאכה שוה ה' דינרים ושכרם בד' והוזלה ועמדה על ד' אינו יכול לומר כמו ששכרתי אתכם בפחות דינר מהראוי גם עתה שהוזלה אפחות לכם פחות דינר ממה ששוה עתה וכן אם שכרם ביותר דינר מהראוי לפי היוקר של עכשיו גז"ש בגמ' פי' על הברייתא: כ' הריב"ש בסימן תע"ה על חזן שרוצה לפטור עצמו מהמס שאם מנהג העיר לפטור החזנים גם זה פטור דבעניני שכירות הפועלים ודאי הולכים אחר מנהג המדינה ומ"מ נראה דבכגון זה צריך שיהיה המנהג ברור לפטור דהא לא דמי למנהג פועלים שכמה פועלים נשכרים בכל יום ויכול אדם לראות איך נוהגים אבל בפטור החזן שאין בעיר כ"א חזן אחד איך יקרא מנהג מה שלא שאלו מס לחזן אחד או שנים אא"כ הוא ידוע ומפורסם בעיר שמחמת מנהג העיר לפטור החזן פטרום ולמנהג מקומות שבא משם החזן אין להביט כלל דמאי דאמרינן בריש פרק הפועלים וליחזי מהיכא אתו דמשמע דמעיר חדשה שאין בה מנהג הולכים אחר מנהג המקום שבאו משם היינו לומר שאם כל בני העיר החדשה באו ממקום אחד כולם הולכים אחר מנהג המקום שבאו משם כיון שזאת העיר חדשה ואין בה מנהג ידוע עדיין לפי שדעתם להנהיג העיר כפי מקומם הראשון ולהכי מתרצינן בגמ' בליקוטאי רצה לומר שהעיר מקובצת אלה מצפון ואלה מים ולזה אין כאן מנהג שנוכל לילך אחריו אבל שנלך אחר המקום שבא הפועל משם כיון שהוא בא להשכיר עצמו בכאן ומה שאמרו בירושלמי בני טבריה לא משכימין ולא מעריבין בני מעון משכימין ומעריבין בני מעון שבאו לשכור מטבריה נשכרין כבני טבריה אבל אדם מטבריה וכו' זהו כשהשוכר הולך למקום הפועל לשכרו שיכול הפועל לומר ע"ד מקומי השכרתי עצמי אבל הפועל ההולך להשכיר עצמו במקום אחר ע"ד מנהג פועלי המקום שנשכר שם הוא עושה עכ"ל: מי ששכר מלמד לבנו ולבן חבירו לזמן ותוך הזמן עמד חבירו ושכר מלמד אחר לבנו אם חייב לפרוע לראשון בתשובת הרשב"א סימן תרמ"ג. מי ששכר מלמד לבנו לשנה ונתעברה השנה למי נתעברה בתשובות הנזכר סימן תרמ"ה. שלשה שוכרים שהקדימו שכר לגבאי ושוב חכרו כלל החכירה לאחד מהם כתב הרא"ש בסוף כלל ס"ו שלא יחזיר להחוכרים ראשונים מה שהקדימו לו וגם החוכר מהם לא ישלם להם דמים הללו ונכתבה תשובה זו ג"כ בסוף כלל כ"ב: שכיר שמצא מציאה למי הוא עיין בפרק שנים אוחזין (בבא מציעא יב:) ובתוספות פרק אלמנה ניזונת עלה צ"ח. מי ששכר את חבירו לזמן ידוע לישא וליתן בנכסיו והתנה שכל מציאה וריוח שיהיה בהם שיהא של שוכר זה והיו בהם שטרות פרועים ונתפשר עם בעלי השטרות בתשובות הרשב"א סימן אל"ף וי"ד. כתב הר"ן בפרק בתרא דע"ז שהשוכר

את הפועל ופסק עמו לתת לו כור חטין זה או בגד זה אם רצה לחזור חוזר ויהיב ליה מידי אחרינא דהא מחוסר משיכה ופשוט הוא. הקונה מלבושים למשרתו אם נוטלן כשיצא ממנו בפסקי הרא"ש סוף פרק נערה שנתפתתה. בפרק מי שאחזו (עג.) אסיקנא דשוכר פועל לעשות שם דבר בקבלנות וקיבל עליו כל אונסא דאתיליד ואתא אונסא דלא שכיח פטור כי ע"ד כן לא התנה בפרק הניזקין (גיטין נד:) אמרינן שמי שכתב ס"ת לחבירו ואח"כ אמר אזכרות שבו לא כתבתים לשמן או גווילין שלו לא עיבדתים לשמן נאמן להפסיד שכרו וכ' רבינו ירוחם ודוקא כה"ג שפסלו הפועל בעצמו אבל פועל שנפסלה המלאכה שלא מדעתו כגון שבא עכו"ם וניסך היין ולא היה יכול למנעו לא איבד שכירותו:

סימן שלג

סעיף א

השוכר את הפועל אי זה מהם שבא לחזור הפועל או הב"ה הרשות בידו שיכול ב"ה לומר לפועל השכר עצמך במקום אחר וגם הפועל אומר לב"ה צא ושכור לך פועל אחר אלא שיש על החוזר תרעומות בשביל הטורח בר"פ האומנים (בבא מציעא עו:) תניא השוכר את האומנים והטעו את ב"ה או ב"ה הטעה אותם אין להם זה על זה אלא תרעומות ופירש"י אין להם זה על זה וכו'. דאומר להם תשכירו עצמכם לאחרים ואינהו נמי אמרו ליה כי הדרי בהו צא ושכור אחרים ומיהו תרעומת איכא שיהו צריכים לחזר זה אחר פועלים וזה אחר שוכרים ותביעת ממון ליכא דהא דברים בעלמא נינהו. וכתב ה"ה בפ"ט מהלכות שכירות בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל דהא דאין להם עליו אלא תרעומת דוקא בשנח היו יכולים להשכיר עצמם אמש כששכרם אבל אם היו נשכרים אמש ועכשיו אינם נשכרים כלל ה"ז כדבר האבד להם ונותן להם שכרם כפועל בטל וכן אם נשכרים בפחות משלמים הפחת. ומ"ש ומיהו כתב ר"ת אם משך ב"ה כלי אומנות שעושין בו המלאכה נגמר קנין השכירות וכו' בריש פרק הזהב (בבא מציעא מח.) אהא דאמר רבא קרא ומתניתא מסייע ליה לר"ל דאמר משיכה מפורשת מן התורה דתניא נתנה לספר מעל וספר הא בעי לממשך תספורת כתבו התוספת מכאן אומר ר"ת דהסופר שהשכיר עצמו אם משכו ממנו קולמוס או תער שלו שוב אינן יכולים לחזור בהם וא"ת מ"ש מפועל דיכול לחזור בו וי"ל דפועל דוקא דכתיב ביה עבדי הם ולא עבדים לעבדים יכול לחזור בו ולא קבלן וכתבו הרא"ש ז"ל בפסקיו ועיין במרדכי פרק האומנים כתבו תלמידי הרשב"א דכל שבאת חבילה לידו שוכר עליהם מדמי חבילה אפי' בדבר שאינו אבד ואפי' לא התחיל במלאכה דמשבאת חבילה לידו זכה בע"ה בשכירותו כדמשמע

בהזהב גבי נתנה לספר וכו' וליכח בין דבר האבוד לשאינו אבוד למי שפירש חבילה כלי אומנות אלא דבדבר האבד יכול לשכור פועלים בדמי כל החבילה ואפילו שוה כמה חם אינו מוצא בפחות מכדי דמיהן כדי שלא יפסיד וכשאינו אבד יש לו להמתין עד שימצא פועלים בזול ושוכר עליהם מדמי החבילה ואח"כ פירשו דבזול דקאמרי' היינו בנוהג שבעולם ולא אתו למעוטי אלא שלא יוסיף על שכר הראוי להם עכ"ל :ומ"ש בד"א שיכולים לחזור בהם כ"ז שלא משך כלי האומנות וכן בדבר דלא שייך ביה משיכה כשלא הלכו אבל אם הלכו החמרים להביא תבואה ולא מצאו או שהלכו הפועלים לעבוד את האדמה ומצאו שדה לחה נותנין להם שכרם כפועל בטל וכו' ברייתא בר"פ האומנין השוכר את האומנין והטעו את בע"ה או בעל הבית הטעה אותן אין להם זה על אלא תרעומת בד"א שלא הלכו אבל הלכו חמרום ולא מצאו תבואה פועלים ומצתו שדה כשהיא נחה נותן שכרם משלם אבל אינו דומה הבא טעון לבא ריקן עושה מלאכה ליושב ובטל. ומה שכתב ואם אמר לו לך והשכר עצמך במה שיוכל ואני אשלים על שכרך השיעור שפסקתי עמך צריך לעשותו פשוט הוא: וכתבו תלמידי הרשב"א אם אינו מוצא להשתכר אלא במלאכה כבידה מזו אם רצה לא יתעסק ונותן לו שכרו כפועל בטל :ומ"ש בשם הרא"ש לאו דוקא הלכו ולא הלכו וכו' עד והוא ישלים להם כתנאי שפסק עמהם שם בפסקים וגם התוס' כתבו אהא דתניא אין להם זה על זה אלא תרעומת קשה לר"י דהא קי"ל כר"מ דדאין דינא דגרמי א"כ אמאי לא יתן להכ. כפועל בטל כיון שעל ידו נתבטלו אותו היום וי"ל דמיירי שכשחוזר בו מיד ימצאו להשתכר ומ"מ יש עליו תרעומת שעתה לא ימצאו אלא ע"י טורח וכי מפליג בסמוך בין לא הלכו חמרים להככו ומצאו שדה לחה הו"מ לפלוגי אף בלא הלכו כלל בין יכולים עוד להשתכר בין חוזר בו אחר שלא מצאו עוד להשתכר אלא אורחא דמילתא נקט. וז"ל ה"ה בפ"ט מהלכות שכירות בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל דוקא הלכו הם עצמם שאז נתקיים ביניהם השכירות ששכירות פועלים נגמר בתחלת מעשה הלך שם שליח אין להם אלא תרעומת וכשאמרו אין להם אלא תרעומת בשלא הלכו דוקא בשלא יכולים להשכיר עצמם אמש כששכרם ב"ה זה אבל אם היו נשכרים אמש ועכשיו אינם נשכרים כלל ה"ז כדבר אבד להם ונותן להם שכרם כפועל בטל וכן אם נשכרים בפחות משלם הפחת ואם הלכו אע"פ שלא היו מוצאים להשכיר עצמם אמש נותן להם שכרם כפועל בטל והוא שעכשיו אינם נשכרים כלל אבל אם היו נשכרים אין להם עליו אלא תרעומת שהרי הוא אומר צאו והשכירו עצמכם וכן נשכרים בפחות משלם להם הפחת ונפטר בכך וכל אלו הדינים בשלא בקר ב"ה מלאכתו מבערב שהוא בפשיעתו אבל אם לא היתה פשיעת ב"ה בדבר

כלל ה"ז אנוס ונפטר כמו שכתב רבינו וכל זה מוכרח כראיות ברורות עכ"ל: כתב הריטב"א בתשובה בשם רבותיו שלא אמרו שפועל יכול לחזור בו אלא בשוכר עצמו באמירה אבל כל שנשתעבד בקנין לטפויי מילתא אתא שלא יוכל לחזור בו:

סעיף ב

בד"א בשלא התחילו במלאכה הילכך יכול ב"ה לחזור כל זמן שאין גורם להם הפסד כו' והפועל אם הוא שכיר יום יכול לחזור אפילו בחצי היום וידו על העליונה וכו' בר"פ האומנים אהא דתניא השוכר את האומנים והטעו את בעל הבית או בע"ה הטעה אותם אין להם זה על זה אלא תרעומת מסיים בה במה דברים אמורים שלא התחילו במלאכה אבל התחילו במלאכה שמין להם מה שעשו כיצד קבלו קמה לקצור בשני סלעים קצרו חציה והניחו חציה בגד לארוג בשני סלעים ארגו חציו והניחו חציו שמין להם מה שעשו היה יפה ז' דינרים נותן להם סלע אז יגמרו מלאכתן ויטלו שני סלעים רבי דוסא אומר שמין להם מה שעתיד להעשות היה יפה ז' דינרים נותן להם שקל או יגמרו מלאכתן ויטלו שני סלעים ובגמ' רבנן סברי ידן על העליונה ורבי דוסא סבר יד בעל הבית על העליונה אמר רב הלכה כרבי דוסא ומי אמר רב הכי והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום וכ"ת שאני ליה לרבי דוסא בין שכירות לקבלנות והתניא השוכר את הפועל ולחצי היום שמע שמת לו מת או שאחזתו חמה אם שכיר הוא נותן לו שכרו אם קבלן הוא נותן לו קבלנותו מני אילימא רבנן כי לא אניס נמי הא אמרו רבנן יד פועל על העליונה אלא לאו רבי דוסא היא וש"מ לא שאני ליה לרבי דוסא בין שכירות לקבלנות ואסיקנא רבי דוסא תרתי קאמר ורב סבר לה כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא ופרש"י שאני ליה בין שכירות לקבלנות. דגבי שכירות איתיה להאי טעמא דעבדי הם ולא עבדים לעבדים אבל בקבלנות אין זה עבד אלא לעצמו ור' דוסא בקבלנות מיירי כדקתני קבלו קמה לקצור ודרב בשכיר יום: ומה שאמר רבינו וכן אם הוזל וכו' פשוש הוא דמהוקר נלמוד להוזל: כתב המרדכי בשם ר"מ דאפילו התחיל במלאכה יכול ב"ה לחזור בו היכא דפועל מוצא להשתכר ואין לו עליו אלא תרעומת והביא ראיה לדבר ולפי זה הא דאמרינן במה דברים אמורים שלא התחילו במלאכה וכו' לא איירי בשכירות אלא בקבלנות כדפרש"י עכ"ל:ומ"ש ומיהו אומר ר"י דוקא כשחוזר בו סתם אבל אם חוזר בו מחמת היוקר אין שומעין: [%א] כתב מהרי"ק בשורש קפ"ב פועל יכול לחזור בו אפילו קבל כבר דמי שכירותו ואין המעות בידו לשלם לבע"ה אפ"ה יכול לחזור בו והמעות חוב עליו:ומ"ש ואם הוא קבלן שקבל עליו המלאכה בכך וכך גם הוא אינו יכול לחזור בו ואם חוזר בו ידו על התחתונה וכו' כבר נתבאר ועיין בנ"י במתניתין דהשוכר את

האומנים וחזרו בהם: ומה שאמר ומיהו אם נתיקרה הרבה שצריך ליתן עליה יותר ממה שפסק עמו אינו צריך לשלם לו מכיסו כלום. כ"כ שם הרמב"ן והרא"ש ופשוט הוא. ומ"ש לפיכך אם התחיל במלאכה אע"פ שהלך דהוי כמו התחילו במלאכה ונתיקרה אין מפסיד אלא טורח הליכתו כיון שאינו תופס משלו והוא אינו צריך ליתן לו מכיסו כלום כלומר ל"מ אם התחיל במלאכה ממש ונתיקרה וחזר בו שאינו משלם לו מכיסו ודיו שהפסיד מה שהתחיל לעשות אלא אפילו הלך להביא תבואה וכיוצא בזה שנתבאר לעיל דהוי כמו התחיל במלאכה אם חזר בו אינו מפסיד אלא טורח הליכתו בלבד וא"צ ליתן לו מכיסו כלום:ומ"ש כיון שאינו תופס משלו דמשמע שאם היה תופס משלו היה צריך לשלם לב"ה כל מה שהפסיד הוא על פי מ"ש ה"ה פ"ט מהלכות שכירות אהא דקאמר בגמרא גבי פועלים שחזרו בהם בדבר האבד שאם באת חבילת פועלים ליד בעל הבית וחזרו בהם שוכר עליהם אפילו במ' ונ' זוז שיש מי שכתב דבכה"ג שכלי אומנותם בידו אפי' בדבר שאינו אבד שוכר עליהם עליהם עד כדי שכר המלאכה אפי' נתיקרה בנתים וזה נראה דעת הרשב"א וכ"נ דעת הרמב"ן ז"ל עכ"ל:ומ"ש הוזלה שיכול לגומרה בשני דינרים אפ"ה אינו נותן לו אלא ד' דינרין מבואר דכיון דבקבלן החוזר בו יד בעל הבית על העליונה בנתיקרה המלאכה ה"ה בהוזלה:ומ"ש וכן הדין בב"ה החוזר בו שידו על התחתונה שאם הוזלה המלאכה ויכול לגומרה בשני דינרים צריך ליתן לו ששה דינרים על כל מה וכו' ואם הוקרה צריך ליתן לו ד' דינרים שם במשנה השוכר את האומנין וחזרו בהם ידן על התחתונה אם ב"ה חוזר בו ידו על התחתונה:

סעיף ג

בד"א שפועל יכול לחזור בו יותר מקבלן כשאין הדבר אבד וכו' אבל בדבר האבד וכו' בין פועל בין קבלן אם הם אנוסים וכו' יכולין לחזור בהן וידן על העליונה וכו' שם ברייתא כתבתיה בסמוך (עז:) השוכר את הפועל ולחצי היום שמע שמת לו מת או שאחזתו חמה אם שכיר הוא נותן לו שכרו אם קבלן הוא נותן לו קבלנותו ומוקי לה רב נחמן בר יצחק בדבר האבד ודברי הכל ופרש"י נותן לו שכרו. הואיל ואנוס הוא אין לקנסו ולעשות ידו על התחתונה ונותן לו חצי דמי שכרו:ומ"ש ומיהו א"צ ליתן להם כל שכרם פשוט הוא ולא כתבו אלא לסמוך עליו דברי הרא"ש שכתב בסמוך:ומ"ש בשם הרא"ש ה"מ שאינו נותן להם כל שכרם דוקא כשבא להם האונס בחצי היום האחרון אבל אם בא להם האונס בחצי היום הראשון ואחר שעבר האונס קבלן ב"ה למלאכתו סתם נותן להם כל שכרן ואין מנכה להם מה שבטלו בשביל האונס:ומ"ש אבל אם אינם אנוסים וחזרו בהן ידן על התחתונה כיון שהוא דבר האבד ומטען משנה בר"פ האומנים

שכר את החמור ואת הקדר להביא פרייפרין וחליליין לכלה או למת ופועלים להעלות פשתנו מן המשרה וכל דבר שאבד מקום שאין שם אדם שוכר עליהם או מטען ופירש"י מקום שאין שם אדם. שאינו מוצא פועלים לשכור והפשתן אבד והוא סמך עליהם שוכר עליהם בני אדם ביוקר ועליהם לשלם או מטען בגמרא מפרש כיצד מטען: ומה שאמר רבינו ומטען אפי' אם עדיין לא התחילו במלאכה כתב הרא"ש שם שכן דקדק הראב"ד ממתניתין וכ"כ הרמב"ן ז"ל:ומ"ש כיצד מטען אומר להם סלע קצצתי לכם בואו וטלו שתים כדי שיגמרו מלאכתן ולא יתן להם אלא מה שקצץ להם שם בברייתא (עו.) ומ"ש בשם הרמב"ם אפילו אם נתן להם ב' צריכים להחזיר לו התוספת בפ"ט מהלכות שכירות:ומ"ש אבל אם מוצא פועלים אחרים לשכור והטעה את אלו כתב א"א הרא"ש ז"ל צריך ליתן להם כפי מה שפסק עמהם באחרונה שם בברייתא אהא דקתני שוכר עליהם או מטען מסיים בה בד"א בזמן שאין שם פועלים לשכור אבל אם יש שם פועלים לשכור יאמר צא ושכור מאלו אין לו עליהם אלא תרעומות ופירש"י בד"א. דשוכר עליהם בשאינו מוצא לשכור וכתב הרא"ש ע"ז פירוש בלא תוספת אבל אם יש שם פועלים ישכור כדי שכרן אומרים לו צא ושכור וק"ל פשיטא כיון שמוצא לשכור בלא תוספת למה יעשה מעותיו אנפרות ויתן להם יותר ממה שמוצא לשכור ונראה לי דקאי אמטען דאם מצא אחרים לשכור א"ל צא ושכור ואם הטען צריך ליתן להם התוספת עכ"ל וכן כתב ה"ה בשם הרשב"א:ומ"ש ואם אינו יכול להטעותן שוכר פועלים אחרים וכל מה שמוסיף לאלו יתר על מה שפסק עם הראשונים נוטל מהראשונים אפילו עד כדי הכפל וכו' ואם היה בידו משלהם יכול לתפשו לשכור בו הפועלים וכו' אפילו עד מ' או נ' דינרין שם בגמ' אהא דתנן שוכר עליהן עד כמה שוכר עליהם א"ר נחמן עד כדי שכרן איתיביה רבא עד מ' ונ' זוז א"ל כי תניא ההיא שבאת חבילה לידו ופרש"י עד כדי שכרן. אם עשו אצלו קצת המלאכה ולא קבלו כלום שוכר עליהם כל מה שהוא חייב להם יוסיף לאחרים ויגמרו: שבאת חבילה לידו. אם יש בידו משלהן הרבה כדרך האומנים המקבלים עליהם מלאכה מביאים כלי אומנות לבית בע"ה עכ"ל. ביאור דבריו כל מה שהוא חייב להם יוסיף לאחרים על שכרם והיינו כפל שכר הראשונים ותוספת זה נוטלו מפועלים הראשונים וכ"כ הרמב"ן וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל פ"ט מהלכות שכירות וז"ל כל שיוסיף לאלו הפועלים האחרים על מה שפסק לראשונים נוטל מן הראשונים עד כמה עד כדי שכרן של ראשונים ואם היה להם ממון תחת ידו שוכר להשלים המלאכה עד מ' ונ' זוז בכל יום לכל פועל אע"פ ששכר הפועל ג' או ד' וכתב ה"ה לשון הברייתא עד מ' ונ' זוז ופירש רבינו שהכוונה לפועל א' ביום א' ודרך גוזמא אחזו ונכון הוא עכ"ל.

וכתב הרמב"ן ז"ל ואם באת חבילה לידו שוכר עליהם מדמי החבילה אפי' עד מ' ונ' זוז דקנה אותה להשתלם ממנה שכירותו ומיהו אם שכרן במנה אינו משתלם ממנה שאין זו שכירות אבל עד מ' ונ' דרך בעלי בתים לשכור כן בדרך האבד עכ"ל. ואין נראה כן מדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך דכיון דמ' ונ' גוזמא הוא מ"ל מ' ונ' מ"ל מנה : וכתב הרמב"ן אהא דשוכר עליהם או מטען אע"פ שכל זמן שלא באת חבילה לידו אין כאן אלא דברים חייבים לשלם עד כדי שכרן ולא יותר דסמכה דעתייהו מעיקרא ואין כאן דרך לקנין ומיהו אם לא שכר עליהם אלא הפסיד בהמתנתו אינן משלמין שהרי לא קבלו עליהם לשלם וכל זמן שלא נעשו שומרין אע"פ שפשעו פטורים עכ"ל כתוב בנ"י אמאי דמחייבינן לפועלים החוזרים בדבר האבד כתב הרשב"א דוקא כשהיה מוצא פועלים אחרים לשכור בשעה שנשתכרו אלו אצלו ועכשיו אינו מוצא אבל אם לא היה מוצא אחרים פטורים ע"כ ובשטת תלמידי הרשב"א כתוב בשם הרמב"ן בדבר האבד חייבים פועלים אפי' לא היה ב"ה מוצא פועלים אחרים מתחילה משום דאין אדם רואה ממונו אבד ושותק ומסתמא טרח בתר פועלים ואי טרח ומטפי להו אאגרייהו קצת ודאי משכח מיהו היכא שפועלים לא היו מוצאים לשכור אינו חייב ליתן להם שכרם דליכא למימר גבי פועלים אנא טרחנא ומיתגרנא דאיפשר שיטרח כל היום ולא יוכל להשתכר וה"מ בשלא התחילו עדיין במלאכה אבל אם משהתחילו המלאכה חזר בו ב"ה נותן להם שכרם משלם אם אינם מוצאים להשתכר במקום אחר דבהתחלת מלאכה הוא קונה שכירותו והיינו דקתני בד"א שלא הלכו חמרים וכו' דהליכת חמרים הוא התחלה במלאכה ואע"פ שלא היו מוצאים מתחלה להשכיר עצמם נותן להם שכרם משלם אבל י"א שאף ע"פ שלא מוצאים פועלים אלו אצל מי שישתכרו מתחלה כיון שאין יכולים להשתכר עכשיו בעל הבית חייב אע"פ שלא התחילו במלאכה דא"ל אי לא אוגרתן את הוה טרחינן ומוגרין נפשין בדוכתא אחרינא כדאמרינן בדבר האבד דב"ה שאפילו לא היה מוצא ב"ה פועלים אם חזרו בהם חייבים דא"ל אנא טרחנא ומוגרנא ע"כ:ומ"ש רבינו ובכל זה אין חילוק בין פועל לקבלן כ"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכות שכירות וכן משמע בגמרא דלא חילקו בין פועל לקבלן אלא בדבר שאינו אבד אבל בדבר האבד אין חילוק ביניהם. ומ"ש בד"א בשאינו מוצא עתה פועלים אחרים לשכור אבל מוצא פועלים אחרים לשכור וכו' בין פועל בין קבלן אין לו עליהם אלא תרעומת ברייתא שם ונתבארה לעיל בסמוך. ומ"ש ושמין להשכיר יום מה שעשה וכו' ולקבלן שידו על התחתונה שמין לו מה שעתיד לעשות כ"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכות שכירות ופשוט הוא ע"פ מה שנתבאר בסי' זה בדין שכיר קבלן שחזרו בהן:ומ"ש בשם הרשב"ם דמיירי ג"כ שהיה

מוצא פועלים אחרים לשכור בשעה ששכר אלו וכו' אבל אם לא היה מוצא אחרים פטורים שהרי לא הפסידוהו כלום נראה שט"ס הוא ובמקום הרשב"ם צריך להגיה הרשב"א שבשמו כתב דברים אלו ה"ה בפ"ט מהלכות שכירות וכן מצאתי בספר מוגה:

סעיף ד

שאלה לא"א ראובן קבל משמעון בגד לארוג ה' אמות בדינר וכו' כלל ק"ד סימן ב': (ב"ה) לשון התשו' אף אם היה מוצא פועל אחר ואף אם אינו אבד יפה עשה שהטעתו וזה לפי מאי דמשמע מפרש"י אהא דתניא בד"א בזמן שאין שם פועלים לשכור דקאי אשוכר עליהם ומשמע דמאי דקתני או מטען אפילו שמוצא פועלים לשכור ורבינו כתב דברי התשובה בענין שיסכים עם מה שכתב הרא"ש בפסקים דקאי אמטען:

סעיף ה

שאלה ראובן אמר לאומן עשה לי כך וכך דבר פלוני ואקחנו ממך וכו' בסוף הכלל הנזכר: [%ב] כתב הריב"ש בסי' תע"ה על ש"ץ שטען שהתנה תנאי אחד עם הברורים הראשונים בודאי אם התנה כן עם הברורים הראשונים ויש עדים בדבר או שהם מודים הרי תנאם קיים ואף על פי שאין כתוב זה התנאי בשטר השכירות לא הפסיד כיון שהם הבטיחוהו כן על פה ועל דעת כן השכיר עצמו והברורים האחרים ששכרוהו ג"כ אח"כ על דעת התנאי הראשון שכרוהו אא"כ פירשו : [%ג] כתב הרשב"א שנשאל על בני חבורה ששכרו חכם לדרוש להם בכל שבת ועכשיו חזרו בהם בני חבורה והשיב שאינם רשאים וחייבים ליתן כל שכרו משלם ולא שייך הכא אינו דומה הבא טעון לבא ריקן וכו' דאדרבא לב הדורש שמח יותר בדרשו בהקהל להשמיעם את המצות ופקודי ה' ישרים משמחי לב ועוד כי המתעסקים בלימוד התורה נוחים הם ואם אינם עושים מלאכתם ייעפו ויגעו והרי הם כאוכלוסי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי וכ"כ בתשובות להרמב"ן סימן א' שנשאל [%ד] על י' תלמידים ששכרו רב אחד בעשרה. ליטרין והתנו ביניהם שכל מי שימרוד מללמוד יפרע שכרו כל השנה ונתן כ"א משכון ביד שליש ונתוספו תוך השנה תלמידים עד שעלה שכר הרב לי"א ליטרין ונסתלק אחד מהתלמידים ולא רצה לפרוע אלא כפי ערך הזמן שלמד באמרו שבלאו הכי יש לרב שכירות י' ליטרין ויותר והשיב הדין עם הרב שלפי מה שיראה מתוך כדברים רשאי היה להוסיף תלמידים אחרים כדי להרבות בשכרו שאם לא כן איך הוסיפו לרב אותו תלמיד ואם כן מפסיד הוא בחזרתו של זה וחייב לשלם ועוד שלימוד החכמה אינו כשאר מלאכות שיאמר לו צא והשכר עצמך לאחרים כי יש תלמיד מבין וקל ללמדו ויש תלמיד וטורח ללמדו ולומדי התורה אינם נהנים בביטולם אלא מצירים ודמו לאוכלוסי דמחוזא ועוד דכיון שהתנה מתחלה שאם יחזור בו יפרע משלם נ"ל שהוא חייב לשלם משום תנאו דאי אמרת לא

התנה זה אלא שאם יחזור ולא ימצא הרב מי ישכרנו דאם כן לא היה צריך תנאי שאפילו לא התנה כך הוא דינו וכיון דלא צריך ואמר לטפויי אתא וכדאיתא בפרק יש נוחלין אבל לא מצד הערבון שנתן ליד שליש כדעת הרמב"ם חדא דערבון הנתון ביד שליש אינו כנתן ביד המלמד ואפילו הרמב"ם מודה בזה עכ"ל ועיין בתשובת דפוס סימן אלף ומ"ב: [%ה] כתוב בתשובות להרמב"ן סי' ק"ה שנשאל על ראובן שהעמיד בנו באומנות עם שמעון בסך ידוע בשנה ועשה עמו שני חדשים או יותר ואחר כך סירב ולא רצה לקיים תנאי אביו והשיב אם האב מעלה לו מזונות שכירותו דאב הוי והאב מתנה בשכירותו כמו שירצה אבל אם אינו מעלה לו מזונות אפשר לומר שאין במה שקצב האב בשכירותו כלום שאינו אלא כנכרי ואם סירב עכשיו הבן נוטל שכרו על שעשה כשכיר כההוא דר"פ הפועלים אלא מיהת בין מעלה לו האב מזונות בין שאינו מעלה יכול לבטל תנאי האב ובלבד שיאמר שאינו רוצה ליזון משל אב ואפשר דאפילו אין סומך על שלחן האב כל שנעשה בתנאי האב אין לו לערער במה שפסק עליו האב בשכירותו עד שעה שיחזור בו משום דמסתמא כיון שידע בתנאי האב בקיצתו ונכנס במלאכה מינח ניחא ליה במה שעשה האב כיון שלא מיחה וזה נ"ל יותר ולפיכך נוטל כל מה שעשה כפי קיצתו של אב וחוזר בו כל זמן שירצה ופועל הוא זה ולא קבלן ע"כ: [%ו] שכיר שחלתה אשתו ומתוך כך לא גמר מלאכתו חשוב אונס בכה"ג עיין בתרומת הדשן סימן שכ"ט ושם תמצא כמה דיני שכיר (ומסיים דיכול לחזור) ע"ש שכרו לעשות כך וכך חביות יין אע"ג דימי הבציר קצבתן ידועה מיקרי קבלן: [%ז] ע"ש בעל הבית השוכר משרת ורוצה לחזור באמצע הזמן מיקרי דבר האבד: [%ח] מצאתי כתוב על שוחט ובודק ששכרוהו לכך והקצבים אינם מניחים אותו לבדוק מפני ששוהא יותר מדאי בבדיקה דדרך טבחי עכו"ם להקפיד נראה דלא גרע מגניבה ואבידה דאע"ג דגניבה קרוב לאונס מ"מ מפסיד אגריה אבל אם מקפידים בדבר שאין טבחי עכו"ם מקפידים כלל ומעולם לא שמע אדם שהקפידו בכך דמי לאונסין ולא מפסיד אגריה ואם אין דרך להקפיד טבחי עכו"ם של מקוסה בודק ודרך טבחים שבעירכם להקפיד וידוע לקהל שהם מקפידים בכך איבעי לקהל לאתנויי בהדיה ואי לא אתנו פסידא דידהו הוי ויהבי ליה כפועל בטל כדאמרינן בפ' האומנים האי מאן דאגר אגירי לרפקא ומלאי ארעא מיא וכו' האי מאן דאגר אגירי לדוולא ופסק נהר בפלגא דיומא וכו' ע"כ מתשובת הר"מ: [%ט] עכו"ם ששיגר שלוחו לקרוא לו חייט וקרא לו ראובן וכשהתחיל ראובן לחתוך נכנס גם שמעון וחתך ותיקן כראשון ובעת הפרעון קבל הראשון שכר שניהם ואומר ראובן שאינו רוצה ליתן לשמעון אלא כמתלמד ושמעון תובע שיתן לו כאומן שגם הוא אומן כמוהו כתב הרא"ש בכלל ק"ד סי' ג' שהדין

עם שמעו': מי ששכר מלמד לבנו ללמדו שנה א' ובתוך השנה מצא טוב ממנו ורוצה להוציאו מהראשון לתתו לו כתב הרא"ש בכלל הנזכר סימן ד' כיון ששכרו לזמן קצוב והתחיל במלאכתו אינו יכול להוציאו מתחת ידו תוך זמנו אם אינו פושע במלאכתו: הנותן מטוה לארוג וטוען שנחלף לו והאורג מודה שנחלף אך לא בידיעתו ואינו יודע כמה על מי לישבע בכלל הנזכר סימן ה': [%יא] המשכרת עצמה להניק בן ב"ה אם יכולה להניחו בכלל י"ז סי' ז' ובטור אבן העזר סי' פ' : ועיין בתשובות הרשב"א שכתבתי בסוף סימן של"ד ובסוף סימן של"ב ראובן נתרעם משמעון ששכרו לשנה ללמד תינוקת ולמד עד הפסח ואחר הפסח עמד שמעון ושכר מלמד ותובע שמעון שרוצה ללמד עד תום שנתו בתשובת הרשב"א סי' אלף וקצ"ז: קצת דיני שוכר את חבירו תמצא בטור זה בסימן רס"ד: הנותן מעות לחבירו לכתוב לו ס"ת ונמצאו בו טעיות וצריך לשכור מי שיגיה אותה כתב הרשב"א בסימן אלף ונ"ו אם הם טעיות שדרך הסופרים לטעות בכך אין הסופר חייב כלום אבל אם טעה כל כך שאין דרך הסופרים לטעות חייב ומ"מ כל כיוצא בדברים הללו תלויים במנהג המקומות אם מנהג המקום שכותבי ספרים מגיהים אותם אף זה כשקבל סתם ע"ד להגיהו קבלו ובסתם המקומות שאין על הסופר להגיה אם עמד והגיהו מעצמו חייבים הבעלים לשלם לו ע"כ:

סימן שלד

סעיף א

השוכר הפועל לחפור בשדה ובא מטר בלילה וכו' אם הראה לו השדה בערב פסידא דפועל הוא וכו' לא הראה לו תחלה נותן לו שכרו כפועל בטל וכו' בר"פ האומנין (בבא מציעא עו: עז.) אמר רבא האי מאן דאגר אגירי לרפקא ואתא מטרא ומליא מיא אי סיירא לארעיה אורתא פסידא דפועלים לא סיירא לארעיה מאורתא דבעל הבית ויהיב להו כפועל בטל. ופירש רש"י סיירא לארעא מאורתא. הוליך הפועלים וראוה ולא הבינו שהיתה לחה או שירדו גשמים בלילה לית להו כלל דהא חזו אינהו גופייהו וע"מ כן נשתכרו לו והרי לא יכולים ולא היה להם לילך בבקר: לא סיירוה מאורתא. עליו היה לתת לב בדבר ולהודיעם אם תמצאו שדה לחה לא אתן לכם כלום ויהיב להו כפועל בטל: פסידא דפועלים. גשמים שירדו הפסד פועלים הוא דלא יהיב להו מידי דאמר להו מזלייכו גרם: לא סיירא פסידא דב"ה. דאמרי ליה מי יימר דאדעתא דההוא ארעא אגרתן. וכתב הרא"ש אי לא סיירא לארעא פסידא דב"ה לפי שב"ה מכיר את ארצו ויודע דכי אתי מיטרא לא חזיא לריפקא והול"ל בבקר לפועלים שישכירו עצמן למקום אחר והפועלים לא הכירו את ארצו נמצא שבגרמתו הפסידו שכר פעולת היום אי נמי כיון

שלא הראה מבערב באי זה שדה יעשו מלאכה יכולים לומר לריפקא סתם השכרתנו תנה לנו שדה אחרת דחזיא לריפקא הלכך נותן להם שכרם כפועל בטל עכ"ל:ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל אם בקר בעל הבית מלאכתו מבערב וכו' בפ"ט מה' שכירות וטעמו מפני שהוא ז"ל מפרש דסיירא לארעא מאורתא קאי לב"ה כלומר שהוא עצמו בקר שדהו:

סעיף ב

השוכר הפועל להשקות שדהו מן הנהר ופסק הנהר אם אין דרך הנהר לפסוק או אפילו שדרכו לפסוק והפועל יודע דרך הנהר פסידא דפועל וכו' שם (עז.) אמר רבא האי מאן דאגר אגירי לדוולא ופסק הנהר בפלגא דיומא אי לא עביד דפסיק פסידא דפועלים עביד דפסיק אי בני מתא פסידא דפועלים לאו בני מתא פסידא דבע"ה וכתב הרא"ש אי לא הוה רגיל דפסיק פסידא דפועלים דכל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתייהו לא פועל ולא בע"ה אי נמי תרוייהו איבעי לאסוקי אדעתייהו פסידא דפועלים דהמע"ה וידו על התחתונה הוה רגיל דפסיק אי בני מתא נינהו פסידא דפועלים בני מתא אחרינא פסידא דב"ה דאיבעי ליה אתנוייי: (ב"ה) והרמב"ם פירש פ"ט משכירות בענין אחר וכבר השיגו הראב"ד:

סעיף ג

ומ"ש לפיכך אם שכרו להשקות שדהו ובא מטר בלילה וכו' אם בא בחצי היום וכו' אבל אם עלה הנהר והשקה השדה פסידא דב"ה הוא וכו' שם אמר רבא האי מאן דאגיר אגירי לדוולא ואתא מיטרא ופסידא דפועלים אתא נהרא פסידא דב"ה ויהיב להו כפועל בטל ופרש"י לדוולא. להשקות שדות: ואתא מיטרא. והשקה אותה ואינה צריכה לדוולא: אתא נהרא. גדל הנהר ועלה ונכנס בחריצין העשויין בשדה ומהם היא שותה ואינה צריכה לדוולא:

סעיף ד

ומ"ש בד"א בפועל אבל מי שהתנה עם אריסו שאם ישקה השדה שלש פעמים שיקח חצי הפירות וכו' בפרק מי שאחזו (ניטין ד' עז) ההוא גברא דא"ל לאריסיה כ"ע דלו תלת דליאתא ואכלי ריבעא את דלי ארבעה ואכיל תילתא לסוף אתא מיטרא א"ר יוסף הא לא דלה רבה אמר הא לא איצטריכא ליה ופסקו הפוסקים כרבה ופרש"י הא לא איצטריך ומזלו גרם. וכתב הרי"ף וק"ל ההיא דאמר רבא בפרק האומנין האי מאן דאגר אגירי לדוולא ואתא מיטרא פסידא דפועלים ומסתברא לן דשאני אריס מפועל דאריס כשותף דמי דאי אתניסא ההיא ארעא לא הוה שקיל מידי הילכך כיון דקביל עליה דדלי ארבעה קנה ליה תילתא וכיון דלא אצטריך לא פקעא מנתא דיליה וכן כתב הרא"ש והר"ן כתב וז"ל אבל הראב"ד ז"ל כתב דלאו דוקא אריס שאפילו קבלן נמי כך היא דינו שאם קבל קמה לקצור וקצר חציה ובאו אחרים או נמלים וקרסמוה זכה בשכירות דדוקא בפועל

הוא דאמרינן דפסידא דידיה לפי ששכרו אינו אלא כפי טרחו וכל שאינו טורח אינו נוטל אבל קבלן אין שכרו תלוי אלא בגמר מלאכה וכל שנגמר בין על ידו בין ע"י אחרים נוטל קבלנותו עוד כתב הרב ז"ל בשם אחרים שאפילו בפועל כך הוא דינו כל זמן שהתחיל במלאכה שמאותה שעה זכה בשכירותו ואע"פ שלא נעשית על ידו ורווחא דידיה הוא וכי אמרינן פסידא דפועלים דוקא בשלא התחילו במלאכה וראיה לדבר מדאמרי' התם בסמוך דמאן דאגר אגיריה לעבידתיה ושלים עבידתא בפלגא דיומא דאי לית ליה דכוותה נותן להם שכרם משלם כלומר של כל היום אלמא דאפילו פועל כל שהתחיל בה אף על פי שלא טרח בה כפי מה שנשכר נוטל שכרו משלם והרמב"ן חולק בשתיהן בפועל כל שלא עשה שליחותו אף על פי שמשהתחיל במלאכה נעשית מלאכתו מאיליה לא זכה בשכרו וראיה לדבר מדאמרינן בהגוזל בתרא (קטז.) גבי שטף נהר חמורו וחמור חברו בעא מיניה רב מר' ירד להציל מהו א"ל זו שאלה אין לו אלא שכרו איתיביה השוכר את הפועל להביא לו כרוב ודורמסקנין לחולה ומצאו שמת או שהבריא נותן לו שכרו משלם ושני ליה התם עבד שליח שליחותיה הכא לא עבד שליח שליחותיה אלמא טעמא דעבד שליחותיה הא לאו הכי אף על פי שנעשית מלאכה מאליה כגון שבאו לו דורמסקנין ממקום אחר הפסיד שכרו ואפילו בקבלן נמי הפסיד דמסתמא הך ברייתא דמצאו שמת או הבריא בקבלן הוא ואפ"ה טעמא דעבד שליח שליחותיה הא לאו הכי אינו נותן לו שכרו וכ"ת א"כ קשיא הא דאמר רבא אי לית ליה עובדא דכוותה נותן להם שכרם משלם ואמאי והא לא טרח לאו קושיא היא דהתם נמי עבד שליח שליחותיה דההיא ע"כ בשכרו בפירוש למלאכה ידועה היא דאי לא תימא הרי מלאכה דקשיא מינה אמאי לא מפקינן להו והא כיון ששכרו סתם אי בעי מסר ליה קשיא ברישׁ אלא ודאי בששכרו למלאכה ידועה היא וכיון שכן ב"ה דהו"ל לאתנויי ולא אתני איהו דאפסיד אנפשיה דכולא פשיעותא דידיה היא דאיהו הוא דידע אבל פועל לא ידע לא הו"ל לאתנויי עכ"ל. וכל זה כתב ג"כ בנ"י בפרק האומנים. והרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות שכירות כתב כדברי הרי"ף שמחלק בין פועל לאריס וכתב הרב המגיד כתב הרמב"ן דקבלן דינו כפועל שלא כדברי הראב"ד ועיקר עכ"ל :

סעיף ה

וכיוצא בזה כתב רבינו יואל מי ששכר מלמד לבנו וחלה התלמיד אם אינו רגיל באותו חולי וכו' עד סוף הסימן הכל דברי הרא"ש בר"פ האומנים שלמד כן מההיא דרבא שכתבתי בסמוך האי מאן דאגר אגירי לדוולא ופסק נהרא בפלגא דיומא אי לא הוה רגיל דפסק פסידא דפועלים ועיין שם במרדכי ועיין בתשובות מיימונית דספר קנין סימן

ל"א. ומ"ש ודמי לאוכלוסי דמחוזא וכו' יתבאר בסי' שאחר זה ומ"ש שלומדי התורה דומים לאוכלוסי דמחוזא כ"כ הרשב"א בתשובה וכן כתב בתשובות להרמב"ן סימן א' ובמישרים נכ"ט ח"ג וכתב עוד שאפילו יש למלמד תלמידים אחרים זה שחוזר בו משלם משום דדיבור לאחד דיבור לק' ויכול לשמוע בכלל האחרים וכן ראוי לדון עכ"ל: וכתב רבינו ירוחם בנכ"ט ח"ג ואינו יכול לכוף למלמד שילמוד אחר במקום בנו: וכתוב עוד בנתיב הנזכר בשם הר"פ והרא"ש חזרת המלמד כמו פועל בכל דיניו וכן בשוכר עליהם או מטען עליהם אלא תרעומת ואם המלמד חוזר בו מחמת חולי או אם חוזר בו ב"ה עיין שם ובתשובות מיימוניות דספר קנין סימן ל"א ובמרדכי פרק האומנין ואכתוב דבריו בסמוך. וכתב עוד שם רבינו ירוחם כי שכר מלמדי תינוקות בעיירות קטנות שאין יכולין היחידים לשכור מלמד כי הוא על כל הקהל לפי ממון ואח"כ נסתפק בדבר. מצאתי בתשובת מהרי"ל שאם שינוי אויר בעיר והבריח הבן דינו שוה להא דרבינו יואל : כתוב בתשובת הרשב"א סי' תתע"ג ובמרדכי פ' האומנין על מלמד שהתחיל ללמוד ואמר לו בע"ה לך מעמדי ונתרצה המלמד ושוב חזר בו בעל הבית ורצה לעכבו דלא נמחל שעבודו באמירה בעלמא . וכ"כ רבינו ירוחם בנכ"ט ח"ג. וכתב עוד שם ואם תבעו המלמד מה שהיה יכול להרויח הזמן שאמר לו לפרעו ולא פרעו אומדין כמה אדם רוצה ליתן במעות בזמן כזה עכ"ל וכבר כתבתי בטור יורה דעה שזה כשגגה היוצאה מלפני השליט : המלמד את בן חבירו שלא מדעת האב אין האב חייב לשלם לו בתשובה הנזכרת סימן תרמ"ה ובמי' בסוף נכ"ט כתוב אם אמר לפועל או לשכיר בפני ב"ד או בפני שנים לך פטור בלא מחילה אחרת וי"א כי אם אמר לו בכעס שאינו פטור בפ"ק דקדושין עכ"ל: דינים דשייכי לשוכר מלמד בתשובות הרשב"א סי' תרמ"ג ותרמ"ה ואלף מ"ב ואלף קנ"ז: אשה ששכרה מלמד לבנה שלא מדעת בעלה עיין בטור יורה דעה סימן רמ"ח. כתוב בהגהות ראשונות דמרדכי פ"ו דמציעא שאין המלמד יכול לחזור בו בתקופה דלא דמי לפועל שחוזר בו בחצי היום ועיין לקמן בסמוך. כתוב ע"ש ב"ה שאמר למלמד למוד בני ולא נדר לו כלום ולאחר זמן לא רצה ליתן לו מאומה צריך ליתן לו כפי הזמן שלמד. וכתב עוד שם רבים ששכרו מלמד אין יכולים לחזור בהן אע"פ שעדיין לא התחיל במלאכה אם אינו מוצא להשכיר עצמו במקום אחר שכל דבר שנעשה בפני ג' אין יכולין לחזור בהם. וכתוב עוד שם בשם סמ"ג מי ששכר מלמד ע"י קנס חייב לשלם הקנס אע"פ שלא הקנה דדמי לאם אוביר ולא אעביד וצ"ע: וכתוב עוד שם יש ליזהר למלמד או לסופר או לשאר בעלי מלאכות להשכיר עצמו שלא להיות בבית ב"ה להיות סמוך על שלחנו בלי הפסק יותר מג' שנים. כתב המרדכי בפ' האומנין מלמד החוזר בו ואינו רוצה לגמור יד

בע"ה על העליונה שוכר עליו או מטעהו ואם כבר קבל המלמד שכרו צריך להחזיר עד כדי שיוכל להשכיר אחר ואע"פ שרבינו יואל פסק דמלמד יכול לחזור בו כפועל ר"מ כתב דהלכה למעשה דדבר האבד הוא וכתב דה"ה לסופר דהרבה היזק היא הספר שהוא משתי כתיבות והו"ל כדבר האבד: וכתב עוד שאם ביטל המלמד מחמת המושל בעיר הוי מכת מדינה וההפסד של ב"ה. וכתב עוד שהולכים אחר ניהוג המדינה בלהשכים ולהעריב: וכתב עוד שהמלמד אין לו לעסוק בשום מלאכה אחרת ואסור להיות נעור בלילה יותר מדאי כדי שלא יהא למחר עצל מללמוד ואין לי להתענות ולא לעצור במאכל ומשתה וגם לא להרבות במאכל ומשתה וכל המשנה ידו על התחתונה ומעברינן ליה והכי אמרינן בירושלמי לא יחרוש אדם בפרתו בלילה וישכרנה ביום ולא יעשה בשלו בלילה וישכיר עצמו ביום לאחרים ולא ירעיב עצמו מפני שממעט במלאכתו של בע"ה עכ"ל: השוכר מלמד לבנו לזמן ומת הנער בתוך הזמן ב"ה פטור ממה שלא למד מרדכי שם. וכתב ע"ש אם חלה הנער ובע"ה אומר תלמוד לי נער אחר במקומו עד שיתרפא בני הרשות בידו וכגון שאותו הנער אינו קשה בלימודו יותר מהראשון כדאמרינן הכא דקשה מיניה לא עבדי ה"מ היכא דאינו רוצה להוסיף על שכרו אבל אם רוצה להוסיף על שכרו לפי שמלאכתו שניה כבדה מהראשונה הרשות ביד ב"ה: וכתב ע"ש אם חלה המלמד אין שוכר עליו הואיל ואניס ונותן לו ב"ה שכרו משלם ואם צריך המלמד לשלם ימי חליו ע"ש ובתוספתא פ"ק דקדושין ובהגהות ראשונות דמרדכי פ"ז דמציעא ובתשובות מיימוניות דספר קנין סימן ל' ול"א שליח שהיה נושא איגרות בשכר ומצא תגר וחזר אי הוה פסידא דפועל עיין במרדכי פרק האומנים: השוכר מלמד ללמוד את בנו וא"ל שילך אצל לוי שינסהו אם יודע ללמוד ולימד את הבן ואחר כך נודע לו שלא הלך אצל לוי לנסותו ולכן לא רצה ליתן לו שכרו עיין במרדכי פרק מי שמת בתשובת הר"ש בר צמח סימן ס"ד כתב בדיני שוכר מלמד:

סימן שלה

סעיף א

השוכר הפועל למלאכה ידועה כגון לעדור ונשלמה בחצי היום אם יש לו מלאכה כמותה או קלה ממנה צריך לעשות לו וכו' אבל אינו כופהו לעשות הכבדה ממנה וכו' אם הוא אדם שהבטלה קשה לו נותן לו שכרו משלם בריש פרק האומנין (בבא מציעא עז:) אמר האי מאן דאגר אגירי לעבידתא ושלים עבידתיה בפלגיה דיומא אי אית ליה עבידתיה דניחא ליה מינה יהיב להו אי נמי דכוותה מפקיד להו דקשה מינה לא מפקיד להו ונותן להם שכרם משלם אמאי וליתיב להו כפועל בטל כי קאמר רבא באוכלוסי

דמחוזא דאי לא עבדי חלשי ופרש"י אכלוסי דמחוזא. במחוזא שהיא עירו של רבא היו בני אדם הרגילין לשאת משאות תמיד וכשישובים בטלים קשה להן. וכבר נתבאר בסימן שקודם זה שהכריחו הרמב"ן ז"ל דמיירי בשכרו למלאכה ידוע וכ"כ הרא"ש וז"ל האי מאן דאגר אגירא לעבידתא פירוש למלאכה ידועה שהזכיר להן או ניכוש או עידור אבל אם שכרם למלאכה בסתם יכול לשנות ממלאכה קלה למלאכה כבדה וכ"כ ה"ה בפ"ט מהלכות שכירות בשם הרשב"א דכי אמרינן דוקא כמותה אבל קשה ממנה לא דוקא בשא"ל בפירוש כששכרם למלאכה זו הא סתמא אע"פ שמסר להם זו בבקר כשנשלמה מפקיד להם אפילו קשה ממנה שהרי אם היה רוצה היה מוסר להם קשה בבקר עכ"ל ועי' במה שכתבתי בסוף סי' שקודם זה בשם המרדכי:ומ"ש ודוקא שלא הראה לו המלאכה תחלה אבל אם הראה אותה לו וראה שלא היה בה מלאכת יום ולא התנה אינו נותן לו כלום לאחר ששלמה כדפיר' לעיל בסי' של"ד שכל מה ששניהם יודעים יש לו לפועל להתנות:ומ"ש ואם שכרו סתם למלאכת יום אחד יכול לשנותו ממלאכה קלה לכבדה כבר נתבאר בסמוך עיין במהרי"ק סימן קי"ב:

סעיף ב

השוכר את הפועל להביא שליחות ממקום למקום והלך ולא מצא נותן לו שכרו משלם תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בריש פרק האומנים. והרמב"ם בפ"ט מהלכות שכירות וכתב ה"ה פשוט הוא שאינו דומה להלכו חמרים ולא מצאו תבואה לפי ששם לא היה שכרן לאותו מהלך בלבד אלא ליום אחד ונתבטלו כל היום אבל זה כבר עשה מלאכתו משלם לפיכך נוטל שכרו משלם ומ"מ אם היה דבר כבד מה שיש לו להביא מנכה לו שאינו דומה הבא טעון לבא ריקן אא"כ הוא מאותן אנשים שדרכן לטרוח כמבואר עכ"ל ועיין בהגהות ראשונות דמרדכי פ"ו דמציעא ובהגהות מרדכי דקידושין: ומה שאמר להביא לו קנים והלך ולא מצא וכו' ג"ז בתוספתא הנזכרת השוכר את הפועל להביא קנים ודוקרנין לכרם והלך ולא מצא נותן לו שכרו משלם ומ"ש בספרי רבי' ונותן לו שכרו כפועל בטל טעות סופר היא ואפשר שכתב כן משום דקשיא ליה על תוספתא זו תרתי למה לי וניחא ליה דבסיפא שהיא הבאת קנים ודוקרנין צריך לנכות לו שכר טרחו בהבאתו ולא ישלם לו אלא כפועל בטל ולהאי שכר קרי נותן לו שכרו משלם ורישא איירי כששכרו להביא לו שליחות בעלמא שאין טורח הבאה ונותן לו שכרו משלם כמו שהתנה עמו ממש ואינו מנכה לו כלום כתב רבי' אשר בכלל פ"ט מי ששלח בעד אשתו ולא רצתה לבא חייב לשלם לשליח :

סעיף ג

ומה שאמר להביא תפוחים לחולה והלך והביא ומצאו מת או שהבריא לא יאמר טול מה שהבאת בשכרך גם זה בתוספתא הנזכרת ואיתא בגמרא פרק הגוזל בתרא (בבא קמא קטו:) ומסיים בה אלא נותן לו שכרו משלם וכתבו התוס' שכרוהו בשביל החולה יותר ממה שהיה ראוי לשכרו דהכי משמע לשון משלם וצ"ל דמיירי כגון דליכא למימר משטה אני בך שהוא מפסיד במקום אחר כיוצא בזה עכ"ל וזה מפני מה שנתבאר בסימן רס"ד עיין בתשובות הרא"ש שכתבתי בסוף סימן של"ג: כתב הרשב"א שאלת ראובן שלחו המלך ממורסיא לטלמסין ושכר יהודי לשמשו בסך ידוע בכל הדרך ונתן לו קצת השכירות תחלה ושכרו בעדים וקנין והלכו עד קרוב לטלמסאן ונהפך רוח אחרת והחזירם לאחור עד מלכות מורסיא וראובן זה כשחזר למלכות מורסיא מת והשכיר נתעסק בו ושמשו כהוגן בחייו ובמותו והניח ראובן זה נכסים במורסיא וגם יש לו בנים בטלמסאן והשכיר בא לתבוע שכירותו ליפרע מאותן נכסים שיש לראובן במורסיא הודיעני אם אומרים שאין לו ליטול שכרו כיון שלא נגמר המהלך ואת"ל שקנה שכירותו הודיעני אם צריכים להמתין עד שיבואו היתומים אם לאו: תשובה תחלת כל דבר אני אומר שתקנת השכיר היתה אפילו לישבע וליטול מן היורשין אבל אם מת השכיר אין יורשיו נשבעין ונוטלין שלא תקנו אלא לו כדאיתא בירוש' ועוד תדע שאפילו שמת ב"ה עד שלא השלימו כל המהלך קנה השכיר שכירותו חדא דאפי' אם לא היה הדין נותן כן כיון שמנהג מפרשי ימים שם כן הכל הולך אחר המנהג. עוד שהדין נותן כן חדא דזה לא קצב עמו זמן אלא שישמשנו במהלך והרי שמשו כל שהיה חי וכשמת ותנן בפ' מי שאחזו (גיטין עה:) מת הבן או האב ה"ז גט אלמא אע"פ שסתם ההנקה עד תשלום ב' שנים או י"ח חדש אפ"ה כל שמת תוך הזמן ה"ז גט כיון שלא א"ל בפירוש זמן ידוע ועוד אפי' קצב עמו זמן לשמשו שנה כל שמת יכול לומר יבא ואשמשנו שהרי שם בברייתא ה"ז גיטך ע"מ שתשמשי את אבא ב' שנים מת האב וכו' חכמים אומרים אע"פ שלא נתקיים התנאי ה"ז גט יכולה היא שתאמר תן לי אביך ואשמשנו ואע"ג דאוקימנא לה כרשב"ג ולית הלכתא כוותיה כדעת הריף דהתם הוא לגבי גט משום דלצעורא קא מכוין בהקפדה מתנה עמה אבל לגבי ממונא לא ועוד דאף בההיא אפשר דקי"ל כרשב"ג דהא מסתבר טעמיה וכל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו ובירושלמי נמי משמע דר"נ סבר כרשב"ג. ועוד דבפ' האומנין (בבא מציעא עט.) תניא השוכר את הספינה וטבעה בחצי הדרך משום רבי נתן אמרו אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן ואוקימנא דוקא בספינה זו ויין זה הא ביין זה וספינה סתם אפי' לא נתן יתן דא"ל הב ההוא חמר ואנא מייתינא

ספינתא וכ"ש כאן דהו"ל כטבע חמרא וקיימא ספינתא דא"ל הא ספינתא אייתה ההוא חמרא ומסתבר לי דנוטל הכל מדקתני אם לא נתן יתן ולא אמר אבל אינו דומה הבא טעון לבא ריקם ומיהו אם שכרו עד שיהא בטלמסאן וחיילותיה וחזרה הספינה ללכת שם היה זה חייב לשמשו בכל אותו זמן עד שיגיעו לטלמסאן נראה שמנכין לו משכרו שאינו דומה הבא טעון לבא ריקם עושה מלאכה ליושב ובטל ומ"מ בנדון שלפנינו עוד צריך לדעת אם כשחזרה הספינה למורסיא נתיאשו מלחזור ללכת עכשיו מטלמסאן אם לאו שאילו נתיאשו מלחזור עכשיו שם א"כ כבר כלה זמן שכירותו של זה ועדיין היה בע"ה קיים והיה חייב לפרעו וכיון שכן איך השכיר נוטל נשבע ונוטל דשמא פרעו בעל הבית דתנן בפ' השואל (קיא.) עבר זמנו אינו נשבע ונוטל אם יש עדים שתבעו הרי זה נשבע ונוטל ומפרש בגמרא (קיג.) דה"ק אם יש עדים שתבעו בזמנו נשבע ונוטל כנגד יום של תביעה כלומר אינו נשבע ונוטל אלא למחר בלבד שהוא כנגד אותו יום של תביעה אבל מכאן ואילך המע"ה אבל אם הספינה חוזרת שם ואילו היה ראובן חי היה חוזר עמהם והיה שכיר זה עוד חייב לשמשו נמצא שכבר מת ראובן עד שלא הגיע זמנו והשתא הוא דנשבע ונוטל ואפי' מן היורשים וכדאיתא בירושלמי וכמו שאמרנו ולהמתין עד שיבואו היורשים אין זה בדין מכמה טעמים חדא דאפילו בחוב דעלמא אין ממתינין את הנתבע כל שהוא רחוק יותר ממהלך יום אחד כדאיתא בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא קיב:) דאזיל שליחא בשלש בשבתא ואתי בארבעה ובה' בשבתא קאים בדינא ועוד השכיר העני שנשכר בפרוטה וצריך ליכנס בערב לאכול פתו ימתין עד שיבואו היתומים ועוד דהאי תוך זמנו היא וקי"ל דאין אדם עשוי לפרוע תוך זמנו כדאיתא בריש ב"ב (ה.) : [א] ראובן המציא חוב לשמעון ונטל שכרו ואחר זמן נפל קלקול בחוב שיצטרך טירחא גדולה לתקנו ואמר שמעון לראובן מחוייב אתה לטרוח כי קבלת שכרך וראובן אינו רוצה עיין בתרומת הדשן סי' שכ"ד ודבריו מגומגמים בעיני:

סימן שלו

סעיף א

השוכר הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מחבירו מה שההנהו ברייתא בר"פ האומנים (בבא מציעא עו.) ומה שאמר ואינו יכול לומר טול מה שעשית בשכרך אפי' לא אמר שכרך עלי אלא שכרו סתם:

סעיף ב

אבל אם שכרו לעשות בשל חברו סתם יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך וכו' אבל אם אמר ליה שכרך עלי אע"פ ששכרו לעשות בשל חבירו אין יכול לומר טול מה שעשית

בשכרך בסוף פ' הבית והעליה (בבא מציעא קיח.) תנן השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן ובקש אמר ליה תן לי שכרי אמר ליה טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו ובגמרא והא תניא שומעין לו אמר רב נחמן לא קשיא כאן בשלו כאן בשל חבירו אמר ליה רבא לרב נחמן בשלו מ"ט דאמר ליה אגראי עלך בשל חבירו נמי שכרו עליו דתניא השוכר את הפועל לעשות בשלו והראה בשל חבירו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מב"ה מה שההנהו אותו אלא אמר רב נחמן ל"ק כאן בשלו כאן בשל הפקר וכתבו התוס' לעשות בשלו והראהו בשל חבירו משמע דוקא לעשות בשלו אז נותן לו שכרו משלם אבל סתמא לא ותימא אמאי איצטריך לשנויי כאן בשלו כאן בשל הפקר לישני כאן ששכרו בשלו כאן ששכרו סתמא בשל חבירו ואור"י דמש"ה לא משני הכי דהא פשיטא דאם שכרו לעשות בשל חברו דשומעין לו עכ"ל. ונתבארו דברי רבי' ואין בדברי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל הכרע לדברים אלו שלא כתבו אלא משנה כצורתה ומדברי רש"י משמע שחולק על זה שכתב דכי לא אמר ליה שכרך על ב"ה שכרו עליו כ' המרדכי בריש קמא בשם הרמ"ה דוקא בתבן וקש אבל במידי דאכיל' כגון חטים ושעורים ואמר ליה טול מה שעשית בשכרך שומעין לו :

סעיף ג

השוכר את הפועל לעשות בשלו או ללקט לו דבר של הפקר אינו יכול לומר טול מה שעשית בשכרך ואם נתרצה הפועל ליטול בשכרו ואח"כ חזר בו אין שומעין לו במשנה שכתבתי בסמוך מסיים בה משקבל עליו וא"ל הילך את שכרך ואני נוטל את שלי אין שומעין לו: ומה שאמר בשם הרמ"ה ז"ל דוקא דעבד משיכה או הגבהה וכו' דברים נכונים בטעמם הם: (ב"ה) כתבו הגהות מיימוניות בפ"ט משכירות אהא דתנן השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן וקש ואמר לו טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו דווקא בתבן וקש דלאו מידי דמיכל הוא אבל בדבר מאכל כגון תבואה וכיוצא בה שומעין לו עכ"ל. ואיני יודע זה מנין לו ולא עוד אלא שהתוספתא שבסוף סי' שקודם זה הוי תיובתיה: ומ"ש ואם שכרו לשמור לו דבר של הפקר יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך לפי שעדיין לא זכה בו וילך הוא ויזכה בו שם אהא דרמי מתני' אברייתא ושני כאן בשלו כאן בשל הפקר איתיביה רבא לרב נחמן מציאת פועל לעצמו אימתי בזמן שא"ל ב"ה נכש עמי היום או עדור עמי היום אבל אם א"ל עשה עמי מלאכה היום מציאתו לב"ה אלא א"ר נחמן כאן בהגבהה כאן בהבטה ופרש"י בשל הפקר שומעין לו. דא"ל קני ביה את דלדידיה לא קני ליה רב נחמן לטעמיה דאמר המגביה מציאה לחבירו לא קנה. איתיביה רבא לרב נחמן למימרא דפועל לאו בכלל המגביה מציאה לחבירו הוא אלא כיד בע"ה הוא וקנייה בע"ה בהגבהה דפועל

אפילו א"ל עשה עמי מלאכה סתם וכ"ש הכא דשכרו ללקט מציאות ממש: כאן בהגבהה כאן בהבטה. ואידי ואידי בשל הפקר מתניתין כששכרו ללקט תבן וקש בהגבהה דפועל וע"כ שכרו עליו ובריית שששכרו למלאכת הבטה כגון לשמור או להשליך מעליה לארץ דליכא הגבהה דא"ל אכתי לא זכאי ביה אנא זיל את זכי ביה: ומה שאמר בשם הרמ"ה ה"מ דניכא מידי אחרינא גבי ב"ה לאשתלומי מידי וכו' וכתב רבי' ואין נראה דטעמא דיכול לומר טול מה שעשית בשכרך כיון שעדיין לא זכה בו ב"ה וכו' דברי רבי' נכונים ע"פ פרש"י והרמ"ה איפשר שהיה מפרש בענין אחר:

סעיף ד

השוכר את הפועל ונאחז באנגריא וכו' אינו יכול לומר לו הריני לפניך וכו' תוספתא כתבתיה לעיל בסי' ש"י:

סימן שלז

סעיף א

פועל העושה מלאכה לב"ה ה"ז אוכל במה שהוא עושה אפילו אינו מזיז לא ידיו ולא רגליו רק נושא על כתפו משנה בפ' הפועלים (בבא מציעא צא:) ואע"ג דפליג בה רבי יוסי ואמר עד שיעשה בידיו וברגליו ידוע דהלכה כת"ק: (ב) ומה שאמר ומיהו אם חסמו שנא לאכול פטור בפרק הפועלים (בבא מציעא צב.) אמרי' דחכמים דרשי קרא דכנפשך מה נפשך אם חסמת פטור אף פועל אם חסמת פטור:ומ"ש ופרש"י בין אם קצץ עמו שלא יאכל בין שחסמו בע"כ: ומה שאמר דוקא לענין מלקות קאמר שהוא פטור אבל איסור' איכא וכו' כן משמע לישנא דפטור דקאמר: ומה שאמר בשם הרמ"ה דאם חסים ליה שלא מדעתו שלומי משלם.

סעיף ג

בד"א שתוכל כשהיא עושה בגידולי קרקע במחובר בשעת גמר מלאכה וכו' נקט גידולי קרקע במחובר בשעת גמר מלאכה וכו' נקט גידולי קרקע לאפוקי חולב ומגבן ומחבץ ונקט במחובר לאפוקי עושה בתלוש כדלקמן ונקט בשעת גמר מלאכה לאפוקי עושה במחובר לקרקע שלא בשעת גמר מלאכה כדלקמן וכל זה מבואר במשנה פ' הפועלים (בבא מציעא פ"ח.) ויליף לה בגמ' מקראי ומ"ש ובתלוש מן הקרקע קודם שיגמר סוף המלאכה המחייבת אותו בחיוב האחרון שבו ג"ז שם ויתבאר לקמן. ומ"ש ואפי' המנכש בבצלים ושומים כגון שעוקר את הקטנים מן הגדולים לא יאכל מהם ואע"פ שהוא גמר מלאכת הקטנים וכו' שם בגמרא:

סעיף ד

כתב הרמב"ם העושה במחובר כגון בוצר וקוצר אינו אוכל אלא כשיגמור עבודתו וכו' בפי"ב מהלכות שכירות וסיים בה אבל מפני השב אבדה לבעלים חמרו חכמים שיהו הפועלים אוכלים בהליכתן מאומן לאומן ובחזירתן מן הגת כדי שלא יבטלו ממלאכתן וישבו לאכול אלא אוכלין בתוך המלאכה כשהן מהלכין ואינן מבטלין כתב ה"ה וכולן לא אמרו אלא בשעת מלאכה ובגירסת ההלכות אלא בשעת גמר מלאכה אבל מפני השב אבידה לבעלים אמרו הפועלים אוכלין בהליכתן מאומן לאומן ובחזירתן מן הגת ונראה שרבינו מפרש גמר מלאכה בכאן משנתמלא הסל אבל מפני השב אבדה שלא יאכלו בשעת עשיית המלאכה אמרו שיאכלו בעודן ממלאין הסל בהליכתן משורה לשורה או בהחזירן הסל שנופצו לגת וכ' עוד הרמב"ם בפרק הנזכר המבטל ממלאכתו ואוכל בשעת מלאכה הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר וחרמש לא תניף וכו' מפי השמועה למדו שכל זמן שהוא עוסק בקצירה לא יניף חרמש לאכילתו וכן כל כיוצא בזה עכ"ל וכתב ה"ה בהשגות א"א דברים הללו אין להם שורש ובסיפרי דרשו וקטפת מלילות בידך שלא יהא קוצר במגל ואוכל וחרמש לא תניף בשעה שאתה מניף חרמש על קמת בע"ה ולא מפני ביטול מלאכה אלא שלא יעשה אכילתו קבע כעין מלאכתו ע"כ והרמב"ן ז"ל פירש הברייתא שאין הכוונה אלא להוציא עודר ומקשקש או מנכש בעשבים שאינן עושין בגמר מלאכה שאינן אוכלים כמו שנתבאר בגמ' וכ' על דברי רבינו וכמדומה לי שטעה בפירוש ברייתא זו שבספרי ורש"י פירש המשנה שהבאתי למעלה כך וכולן לא אמרו שיאכל אלא בשעה שהוא עוסק במלאכה ולא שישב ויאכל לומר הרי מנעתי את עצמי ע"כ ולא בטלתי עכשיו אשב לי זה לשונו וקרובים דבריו לדברי רבינו עכ"ל: ותלמידי הרשב"א הוכיחו מפשט דמתני' דוכולן לא אמרו אלא בשעת גמר מלאכה דעיקר אכילת פועל מן התורה הוא בשעה שמתעסק במלאכת בע"ה ושלא כדברי הרמב"ם וקרא דחרמש לא תניף לאו אזהרה לאוכל הוה אלא אזהרה לקוצר שלא יקצור ויאכל אלא קוטף ואוכל ובברייתא דסיפרי ה"ק דקרא בשעה שאתה מניף חרמש עסקינן וקאמר דקוטף ואוכל כדאמרי' לעיל בשעת חרמש אכול שלא בשעת חרמש לא תיכול וה"נ תניא התם כי תבא בכרם רעך יכול לעולם תלמוד לומר ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בע"ה אתה אוכל וכו' וזהו ברור ומיהו בהלכות הרי"ף גריס במתניתין וכולן לא אמרו אלא בשעת גמר מלאכה ולאו למימרא דאינו אוכל אלא בשעה שמתעסק במלאכתו אלא עד שעת גמר מלאכה קאמר שהוא אוכל כגון בשעה שפורק וטוען

ולאפוקי אחר שנגמרה מלאכתו אתא וכדקתני סיפא ובחמור כשתהא פורקת שפירושו עד שתהא פורקת עכ"ל.

סעיף ה

העושה בתלוש לאחר שנגמרה מלאכתו למעשר כגון בודל בתמרים ובגרוגרות אינו אוכל שכל דבר שאין אחר חיוב מעשר חיוב אחר כגון תאנים וענבים לאחר שנתחייבו אינו אוכל ממנו ובדבר שיש בו חיוב אחר כגון חטים העומדים לעשות פת שחייבת בחלה אוכל עד שיגמור מלאכתו להתחייב בחלה ולאחר מכאן אינו אוכל שם בברייתא (פט.) ובגמרא והתם יליף לה מקרא ומ"ש ואפילו האידנא נמי שאין חיוב מעשר כיון שנגמרה מלאכתו במקום שיש חיוב מעשר השתא נמי לא יאכל: הבודל בתמרים רעים שלא נתבשלו כל צרכן וכו' עדיין לא נגמרה מלאכתן ויכול לאכול מהן ג"ז שם ברייתא וגמרא: נפתחו חביותיו ונתפרסו עיגוליו ושכרו לעשות בהן לא יאכל מהם וכו' בד"א שיודע הפועל שנתפתחו אבל לא ידע שנתחייבו במעשר וכו' חייב לעשר ולהאכילו משנה וגמרא שם (צג:):

סעיף ו

אין הפועל אוכל אלא כשעושה מעשה אבל אם הוא יושב ומשמר אפילו במחובר בשעת גמר מלאכה אינו אוכל וכו' אבל השומר בתלוש קודם שיגמור מלאכתו למעשר אוכל מהלכות מדינה שנהגו כן משנה שם שומרי פירות אוכלים מהלכות מדינה אבל לא מן התורה ובגמרא א"ר ל"ש אלא שומרי גנות ופרדסים אבל שומרי גתות וערימות אוכלין מן התורה קא סבר משמר כעושה מעשה דמי ושמואל אמר לא שנו אלא שומרי גתות וערימות אבל שומרי גנות ופרדסין אינם אוכלים לא מן התורה ולא מהלכות מדינה קסבר משמר לאו כעושה מעשה דמי א"ר אשי כוותיה דשמואל מסתברא דתנן ואלו אוכלים מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה ובתלוש וכו' מכלל דאיכא דלא אכיל מן התורה אלא מהלכות מדינה אימא סיפא ואלו שאין אוכלין מאי אינן אוכלין אילימא שאינן אוכלין מן התורה אלא מהלכות מדינה היינו רישא אלא לאו שאין אוכלים לא מן התורה ולא מהלכות מדינה ומאי ניהו עושה במחובר לקרקע בשעה שאינה גמר מלאכה וכל שכן שומרי גנות ופרדסים:

סעיף ז

יכול הפועל לאכול אפילו יותר משכרו כגון שכל שכרו אינו אלא דינר יכול לאכול קישות אפילו שוה סלע ומ"מ מלמדין אותו שלא לעשות כן וכו' משנה שם (צג:) אוכל פועל קישות אפי' בדינר כותבת אפילו בדינר רבי אלעזר חסמא אומר לא יאכל פועל יותר על שכרו וחכמים מתירין אבל מלמדין את האדם שלא יהא רעבתן ויהא סותם את

הפתח בפניו ובגמרא חכמים היינו ת"ק א"ב אבל מלמדין לת"ק לית ליה מלמדין ולרבנן אית להו מלמדין איבעית אימא איכא בינייהו דרב אסי דאמר אפילו לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד אוכלו ואמר רב אסי אפילו לא בצר אלא אשכול אחד אוכלו וצריכא דאי אשמועינן הך קמייתא משום דלא איכא למיתב לכליו של בעל הבית אבל היכא דאיכא למיתב לכליו של בעל הבית אימא ליתיב ברישא והדר ליכול ואי אשמועינן בהא דאיפשר לקיומי לבסוף אבל הכא דלא אפשר לקיומי לבסוף אימא לא צריכא. ופירש רש"י לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד אוכלו. לאותו אשכול ת"ק אית ליה דרב אסי וה"ק פועל אוכל קישות שהיא לבדה ואין עוד ואפי' היא שוה דינר ואתא ר' אלעזר למימר בין שהיא לבדה בין ששכרו לה ולחברותיה אם שוה יותר על שכרו לא יאכלנה ואתו רבנן בתראי למימר יותר על שכרו מותר הוא לאכול אם שכיר יום הוא אבל שכר לקישות לבדה לית להו דרב אסי: אפילו לא בצר. שכרו לכל היום מותר לאכול אשכול ראשון שבצר וכתב הרא"ש והלכה כחכמים ולא כסתמא דרישא דאשכחן כמה סתמי דיחידאי אינון כדאמרינן סתם מתני' ר"מ אבל לשון חכמים כולל רבים ועוד דמסתברא טעמייהו דנכון הוא וטוב וישר ללמוד כל אדם ולהורות הטוב לו עכ"ל: ומשמע מדברי רש"י דכי אמרינן איכא בינייהו דרב אסי אדרב אסי קמא אמרו כך ולא על מימרא בתרא וכן נראה מדברי הרא"ש ז"ל שם ואם כן מימרא בתרא הלכה היא ורבינו שהוציאה מהלכה נראה שטעמו דכיון דמצרכינן הני תרי מימרי נראה שיש מקום לומר דאף על גב דבקמייתא אוכל בתרייתא אינו אוכל וכיון דליתא לקמייתא בתרייתא נמי ליתא והרי"ף השמיט מאי דאיתמר בגמרא ולא כתב אלא המשנה כצורתה משמע דס"ל דהלכה כחכמים וליתנהו להנך מימרי דרב אסי וגם הרמב"ם ז"ל בפרק י"ב מהלכות שכירות פסק כחכמים והשמיט מימרי דרב אסי:

סעיף ח

היה משמר ד' או ה' עירמות של ה' בני אדם לא ימלא כריסו מאחד מהם וכו' ברייתא שם (צג.):

סעיף ט

היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים אפי' שכרו לעשות בשניהם אבל מונע עצמו מלאכול עד שמגיע למקום היפות ואוכל משנה שם (צא:):

סעיף י

ומה שאמר לפיכך הפועלים עד שלא הלכו שתי וערב בגת אוכלים בענבים ואין שותים התירוש וכו' משהלכו שתי וערב אוכלים בענבים ושותין בתירוש שם מימרא דרב נחמן אמר רבה בר אבוה ופירש רש"י דרכן להטיל ענבים על הגת ודורכין ברגליהם על הגת

ועד שלא הלכו בה שתי וערב אין מלאכתן נכרת ביין אלא בענבים לפיכך אין שותין יין דהוה ליה עושה במין זה ואוכל במין אחר:

סעיף יא

ומה שאמר ומיבעיא לן אם עושין בגפן זה אוכלים בגפן אחר ולא איפשיטא לן שם ומה שאמר לפיכך לא יאכל ואי אכללא מפקינן מיניה פשוט שכן דין כל ספיקא דממונא. ומה שאמר ולא מנכינן ליה מאגריה כן כתב הרא"ש שם ונתן טעם משום דאם כן היינו אפוקי כדאמרינן לעיל גבי משכנתא ומה שאמר ומיהו גפן שמודלית על גב חברתה ועושה באחת מהן יכול לאכול מהשניה:

סעיף יב

ומה שאמר ואינו רשאי לאכול אלא בשעת עשיית מלאכה ולא שישב ויאמר מנעתי עצמי עד עתה ולא נטלתי לאכול וע"כ אשב עתה ואוכל אבל מפני תקנת בעה"ב שלא יתבטל ממלאכתו אמרו חכמים ז"ל אחר שגמר מלאכת שורה זו והולך להתחיל שורה אחרת יכול לאכול אע"פ שאינו בשעת מלאכה וכו' משנה שם וכבר נתבאר לעיל בסימן זה:

סעיף יג

ולא יאכל עם הענבים פת או דבר אחר וכו' ולא יאכל במלח ואם קצץ עם בע"ה שיאכל עד שיעור כך וכך אוכל בין בפת בין במלח בין בכל דבר שירצה ברייתא שם. ומה שאמר ולא ימוץ בענבים ג"ז ברייתא שם (פט:): ומה שאמר ולא יהבהבם ע"ג סלע אפילו אינו צריך לבטל ממלאכתו בכך וכו' חסרון לשון יש כאן דשני דברים הם וכ"צ להגיה יהבהבם ולא יפריך ע"ג הסלע. וכן מצאתי בספר מדוייק והכי איתא בגמרא בפרק הנזכר איבעיא להו פועל מהו שיהבהבם באור ויאכל מי הוי כענבים ודבר אחר או לא ת"ש פועלים אוכלים ובלבד שלא יהבהבו התם משום ביטול מלאכה כי קא מיבעיא לן היכא דאיכא אשתו ובניו מאי ת"ש לא יהבהב באור ויאכל ולא יפריך ע"ג הסלע ויאכל אבל מפריך ע"י ואוכל התם משום ביטול מלאכה ופירש"י מהו שיהבהב באור את המלילות והאור ממתק טעמו וכן הענבים לא יפריך בלצויר בלע"ז כמו שעושים לתפוחים: על יד. מיד ליד. ובעיין לא איפשיטא וידוע שהמע"ה הילכך לא יהבהבם וכן פסק הרמב"ם ז"ל וכתב ה"ה שכן כתבו כל המפרשים: ומה שאמר ולא יאכל אכילה גסה ברייתא שם (פז.) ויליף לה מדכתיב שבעך ולא אכילה גסה: ומה שאמר אבל רשאי פועל לטבל פתו בציר וכו':

סעיף יד

ורשאי ב"ה להשקות את הפועל יין וכו' ברייתא שם (פט:):

סעיף טו

איסי בן יהודה אומר הרוצה לעשות מלאכה בשדה ובכרם חבירו כדי שיאכל יכול לעשות שם בפ' הנזכר (צב.) והרי"ף ז"ל השמיטו משמע דס"ל דלית הלכתא כוותיה וכן דעת הרמב"ם בפרק י"ב מהל' שכירות גבי מתני' דאוכל פועל קשות אפילו בדינר וחכמים מתירים אבל מלמדין את האדם וכו' קאמר בגמרא חכמים היינו תנא קמא איכא בינייהו מלמדין ואיבעית אימא איכא בינייהו דאיסי בן יהודה ופירש רש"י תנא קמא לית ליה דאיסי וחכמים אית להו דאיסי וכתב הרא"ש ולפי מאי דפרישית דהלכה כחכמים אם כן הלכה נמי כהך דאיסי ונראה לפרש דתנא קמא אית ליה הך דאיסי וחכמים לית להו והאריך בדבר:

סעיף טז

פועל שאמר לבעל הבית תן לאשתי ולבני מה שהיה לי לאכול או קצת ממנו אין שומעין לו וכו' שם איבעיא להו פועל משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל למאי נ"מ דאמר תנו לאשתי ובני אי אמרת משלו הוא אוכל יהבינך אלא אי אמרת משל שמים הוא אוכל לדידיה זכי ליה רחמנא לאשתו ובניו לא זכי ליה רחמנא מאי ומסקנא דפלוגתא דתנאי היא דתנא דידן קתני אינו קוצץ ע"י עבדו ושפחתו הקטנים סבר משל שמים הוא אוכל אבל תנא ברא דקאמר קוצץ ע"י עבדו ושפחתו הכנענים בין גדולים בין קטנים סבר משלו הוא אוכל וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל וקי"ל כתנא דידן וכ"פ הרמב"ם ז"ל:ומ"ש ואפילו נזיר ועושה בענבים ואמר לבע"ה תן לבני מה שהיה לי לאכול אין שומעין לו ברייתא שם:ומ"ש וי"א אם כבר נטלו בידו לאכול יש לו רשות ליתנו לאשתו ובניו וכו':ומ"ש ונראה שאפ"ה אינו יכול ליתנו לאשתו ובניו כתב החכם המרשים כן נראה שהרי זיכוי אכילתו מפני תועלת ב"ה הוא כדלקמן עכ"ל נראה שרמז להא דתניא לא ירעיב הפועל ולא יסגף עצמו וכו' מפני ביטול מלאכתו של ב"ה ואי מהא לא איריא דהא מה שפועל אוכל ממה שהוא עושה אינו משום ב"ה שהרי אע"פ שאכל ושתה כבר אוכל ממה שהוא עושה וכן אינו רשאי לאכול פת עם הענבים ואם איתא אדרבה הול"ל שלא יאכל ענבים אלא עם הפת כדי שיתחזק יותר אלא ודאי לא התירה תורה אלא מפני צערו של פועל ומ"מ נראים דברי רבינו משום דאיכא למימר דלא זכי ליה רחמנא אלא מה שהוא נותן לתוך פיו:

סעיף יז

היה הוא ואשתו ובניו עושין והתנה על מנת שלא יאכלו אשתו ובניו אם הם גדולים ומדעתן מהני תנאו וכו' אבל אם הם קטנים לא יכול להתנות עליהם שלא יאכלו וכו' משנה בפרק הנזכר:

סעיף יח

כתב הרמב"ם המבטל מלאכתו ואוכל. בשעת מלאכה או שאוכל שלא בשעת גמר מלאכה הרי זה עובר בלא תעשה כבר נתבאר לעיל בסי' זה. ויש לתמוה רבינו שכתב כאן דברי הרמב"ם בלא מחלוקת ולעיל בסימן זה חלק עליו וכתב ואיני יודע למה לא יאכל בעוד שמתעסק בבצירה וקצירה ואין לומר שכתב דבריו משום סיפא דקתני וכן אם הוליך בידו ממת שעושה או שנתן לאחרים עובר בל"ת שזה מקרא מלא הוא ואל כליך לא תתן:

סעיף יט

אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר ביום ולא ירעיב ולא יסגף עצמו ויאכיל מזונותיו לבניו וכו' תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בפ' הפועלים והרמב"ם בסוף הל' שכירות כתבו שם הגהות מיימון גרסינן בירושלמי רבי יוחנן אזל לחד אתר חזא ספרא אטימיוס פי' מלמד תינוקות שהיה חלש כעין חולה ושאל על מה זה א"ל דהוה ציים כלומר רגיל להתענות א"ל אסור לך השתא במלאכת ב"ו אסור במלאכת הקב"ה עאכ"ו וכתב באביאסף שאסור לו למלמד ליקץ בלילה יותר מעונתו מפני שהוא למחר עצל ללמוד וגם אין לו לעצור במאכל במשתה אם הוא מפרנס את עצמו מפני שלא יוכל לטרוח וללמוד ודכוותה אין להרבות במאכל ובמשתה יותר מן הראוי וכל מי שמשנה ידו על התחתונה עכ"ל:

סעיף כ

כתב הרמב"ם כדרך שמוזהר ב"ה שלא יגזול שכר העני ולא יעכבנו כך מוזהר העני שלא יבטל מלאכת ב"ה וכו' עד סוף הסימן בסוף ה"ש:

סימן שלח

סעיף א

כדרך שפועל אוכל ממה שהוא עושה בגידולי קרקע בין במחובר בין בתלוש כך בהמתו אוכלת בין במחובר בין בתלוש פשוט בריש פרק הפועלים (בבא מציעא פח:) ומ"ש ואוכלת ממשאוי שעליה בשעת הליכתה משנה (צא:) ובריייתא שם (צב.) ומ"ש ובלבד שלא יטול בידיו ויאכילנה שם בברייתא:

סעיף ב

ומ"ש ומותר הבהמה מן האדם שהחוסמה עובר בלאו וכו' פשוט הוא: אחד שור ואחד כל הבהמות משנה בס"פ הפרה (נד.):ומ"ש ולא שנא דייש ולא שנא כל מלאכות של גידולי קרקע אלא שדבר הכתוב בהווה:

סעיף ג
ואחד החוסם ודש בה או שהיתה חסומה כבר ודש בה לוקה בפרק הפועלים (בבא מציעא צ.) בעיא דאיפשיטא. ומ"ש ואפי' חסמה בקול וכו' לוקה שם איתמר חסמה בקול רבי יוחנן אמר חייב דעקימת פיו הויא מעשה ור"ל אמר פטור דקלא לא הוי מעשה וידוע דהלכה כר"י וכ"פ הרמב"ם בפי"ג מהלכות שכירות:

סעיף ד
חסמה אחד ובא אחר ודש בה אין לוקה אלא הדש ולא החוסם:

סעיף ה
חסמה ודש בה אף על פי שלוקה משלם ד' קבין לפרה ושלשה לחמור ברייתא בפרק הפועלים (בבא מציעא צא.) ואקשינן והא אין אדם לוקה ומשלם ושני רב פפא משעת משיכה איחייב במזונותיה ומילקא לא לקי עד שעת חסימה:

סעיף ו
ישראל הדש בפרתו של עכו"ם אפי' אם הדישה של עכו"ם עובר משום לא תחסום ברייתא שם (צ.) ישראל הדש בפרתו של עכו"ם עובר:

סעיף ז
עכו"ם הדש בבהמת ישראל מעצמו וכו' אין בו איסור וכו' שם בברייתא עכו"ם הדש בפרתו של ישראל אינו עובר משום בל תחסום: ומ"ש אפילו הדישה של ישראל אם הוא שלא בפניו: ואם אמר לו הישראל תסום פרתי ודוש בה מיבעיא אי איכא איסורא אי לא שם איבעיא להו מהו שיאמר אדם לעכו"ם חסום פרתי ודוש בה ת"ש דשלחו לאבוה דשמואל הלין תורי דגנבין ארמאי ומגנחין יתהון כלומר מסרסים אותם מהו שלח להו הערמה אתעביד בהו אערימו עליהו ויזדבנון אמר רב פפא בני מערבא ס"ל כרבי חידקא דאמר בני נח מצווין על הסירוס וקא עברי משום לפני עור לא תתן מכשול סבר רבא למימר ימכרו לשחיטה א"ל אביי דיין שקנסת עליהם מכירה בעולם וכתב הרא"ש וז"ל כתב הראב"ד דהך בעיא לא איפשיטא ואזלינן לקולא ונראה דאיפשיטא שפיר בעיא דחסימה ושינויא דרב פפא דמוקי בני מערבא כר' חידקא ליתא דהא אביי ורבא ומר זוטרא והנהו תרי חסידי אית להו דאבוה דשמואל ולית הילכתא כרבי חידקא דהא כמה תנאי פליגי עליה בפרק ד' מיתות וכדברי הרא"ש כתב הרמב"ם בסוף הלכות שכירות וז"ל אמר לעכו"ם חסום פרתי ודוש בה וכו' אסור ואינו לוקה וכתב ה"ה וכן דעת הרמב"ן דכולהו מצות איכא שבות באמירה לעכו"ם ויש חולקין ויש נוסחאות חלוקות גם בספרי רבינו שבקצתן כתוב אומר לעכו"ם חסום פרתי ודוש בה משום דכיון דבעיין לא איפשיטא אזלינן בה לקולא לפי שאיסור האמירה אפי' בשבת אינו אלא מדבריהם

והו"ל ספיקא בדרבנן ולקולא ומ"מ הנסחא האמיתית בספרי רבינו אמר לעכו"ם וכן הוא מוכרח ממה שכתב פרק י"ז מהלכות איסורי ביאה שאסור לומר לעכו"ם לסרס בהמה של ישראל ומוכח בסוגיית הגמרא דלדידן דקיימא לן דבן נח אינו מצווה על הסירוס אחד סירוס ואחד שאר מצות שיש בהן לאו האמירה לעכו"ם שוה בהם עכ"ל וכתב נמוקי יוסף שכך הוא הסכמת האחרונים ז"ל ומה שאמר ופרש"י שהבעיא היא באומר לו חסום פרתי ודוש בה אפי' תבואה שלך ואפילו בזה איכא איסורא כך מבואר שם בפירושיו אבל התוס' כתבו על הבעיא הנזכר חסום פרתי ודוש בה פירות ודוש בתבואתי דמרויח באמירה לעכו"ם דבתבואת עכו"ם פשיטא דשרי כיון שאין ישראל נשכר בחסימה כמו שפשיטא שמותר לומר לעכו"ם לאכול נבלה והרא"ש כתב כדברי רש"י וז"ל חסום פרתי ודוש בה תבואתך אע"פ שמותר לומר לעכו"ם אכול נבלה זו שאני התם שאם היה הישראל עושה בידים מה שהעכו"ם עושה במאמרו דהיינו שנותן הנבלה לתוך פיו היה מותר אבל בחסימה אסור לעשות מה שהעכו"ם עושה במאמרו:

סעיף ח

ובישב לה קוץ מעצמה וכו' בפרק הפועלים (שם) בעי רמי בר חמא הושיב לה קוץ בפיה מהו הושיב לה חסימה מעלייתא היא אלא ישב לה קוץ בפיה מהו הרביץ לה ארי מבחוץ מהו הרביץ לה חסימה מעלייתא היא אלא רבץ לה ארי מבחוץ מהו העמיד בנה מבחוץ מהו היתה צמאה למים מהו פירש לה קטבליא ע"ג דישה מהו ולא איפשטא וידוע דאזלינן בה לחומרא דספיקא דאורייתא הוא ופשיטא דלא לקי מספיקא וכיון דמלקות אין לנו בזמן הזה לא הו"ל לרבינו לכתוב אינו לוקה אלא שנמשך אחר דברי הרמב"ם ז"ל בסוף ה' שכירות ויש לתמוה על רבינו שהשמיט העמיד בנה מבחוץ ושמא יש לומר דלא חשש דממילא הוא נלמד משאר דברים שהזכירם ועל הרמב"ם ז"ל יש לתמוה שכתב הרביץ לה ארי מבחוץ בכלל הנך דאינו לוקה עליהם וכיון דאמרינן עלה בגמ' דחסימה מעלייתא היא לא הוה לכתוב זאת בכללם ונראה לי שט"ס הוא וצריך להגיה רבץ לה ארי מבחוץ:

סעיף ט

ומה שאמר אבל השוכר רשאי להאכילה פקיעי עמיר כדי שלא תאכל הרבה מן הדישה ורשאי בעל הבית להרעיבה כדי שתאכל הרבה מן הדישה ברייתא שם:

סעיף יא

היה לה לפרה חולי מעיים וקשה לה שתאכל הרבה מן הדישה מותר לחסמה וכו' שם בעו מרב ששת היתה אוכלת ומתרזת מהו משום דמעלי לה הוא והא לא מעלי לה או דילמא משום דחזיא ומצטערה והא חזיא ומצטערה אמר רב ששת תניתוה וכו' שמע

מינה משום דמעלי לה הוא שמע מינה ופירש רש"י ומתרזת. חולי מעיים שהחטים קשים לה:

סעיף יב

שעורים שהושרו במים ומייבשים אותם בתנור וכו' אין בהם משום בל תחסום וכו' אבל מפני מראית העין וכו' מביא מעט מאותו המין ותולה בצוארה שתאכל ממנה שם תנו רבנן פרות המרכסות בתבואה אינו עובר משום בל תחסום אבל מפני מראית העין מביא בול מאותו המין ותולה בטרסקלין שבפיה ופרש"י המרכסות בתבואה. ששורין שעורים במים ומייבשים אותם בתנור ודשין אותן בפרות להסיר קליפתן. הרמב"ם ז"ל כתב בסוף הלכות שכירות פרות המהלכות על התבואה לפי שירט להן הדרך אינו עובר עליהן משום בל תחסום וכ' ה"ה שזה פי' על פרות המרכסות בתבואה וכתב שכן עיקר הפירוש מל' [ישעיה מ'] הרכסים לבקעה והרמב"ן ז"ל מסייעו מדברי הירושלמי:

סימן שלט

סעיף א

מצוה לתת שכר שכיר בזמנו ואם אחרו עובר בלאו מבואר בתורה:ומ"ש אחד שכר אדם בהמה וכלים משנה בס"פ המקבל (בבא מציעא קיא.) ובגמרא יליף לה מקראי:

סעיף ב

ומ"ש ועל שכר קרקע כתב הרמ"ה דאינו עובר דדרשינן כל אשר בארצך ולא כל ארצך:

סעיף ג

וכל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נשמתו ברייתא בס"פ המקבל (בבא מציעא קיב:):ומ"ש ועובר בה' לאוין ועשה ברייתא שם (קיא) כל הכובש שכר שכיר עובר בה' שמות הללו ועשה משום בל תעשוק את רעך ומשום בל תעשוק שכר שכיר ומשום בל תלין ומשום ביומו תתן שכרו ומשום לא תבא עליו השמש: (ב"ה) ורש"יגריס נמי עובר משום לא תגזול וכתב דאוקימנא ליה בפרק איזהו נשך לכובש שכר שכיר: ומקשי' בגמרא הני דאיכא ביממא ליכא בלילא דאיכא בלילא ליכא ביממא אמר רב חסדא שם שכירות בעלמא ופרש"י שם שכירות בעלמא. כולהו כחד לא משכחת לה ודאי אלא ה"ק עבירת כל השמות הללו בשם שכירות הן יש מהן בשכירות לילה ויש מהן בשכירות יום ורבינו שסתם וכתב עובר בה' לאוין ועשה נמשך אחר הרמב"ם ז"ל שכתב כן פי"א מה' שכירות וכתב שם ה"ה דברי הגמ' ודברי רש"י וכתב את"כ וא"כ היתה דעת רבינו ז"ל הו"ל לבאר ולא ביאר מהו דעתו של הרמב"ם שסתם וכתב כן ונ"ל לדחוק ולומר שהוא ז"ל מפ' דמאי דאמר רב חסדא שם שכירות בעלמא ה"ק אע"ג דקצתם כתובים ביממא וקצתם כתובים בלילא מ"מ כשהוא כובש ביום או בלילה עובר על כולם דשם שכירות בעלמא חד הוא:

סעיף ד

ואיזהו זמנו שכיר יום יש לו זמן ליתנו לו כל הלילה וכו' עד בערב עובר משום ביומו תתן שכרו משנה שם (קי:) שכיר יום גובה כל הלילה ושכיר לילה גובה כל היום בגמ' שם ת"ר מנין לשכיר יום שגובה כל הלילה ת"ל לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר ומנין לשכיר לילה שגובה כל היום שנאמר ביומו תתן שכרו ואימא איפכא שכירות אינה משתלמת בסוף ופרש"י שכירות אינה משתלמת אלא בסוף. כדאמרינן באיזהו נשך אלמא לא משתעבד ליה לשכיר יום עד שתשקע החמה וכי כתיב לא תבא ע"כ בשכיר לילה תוקמיה שנשתעבד לו לבקר משכלתה שכירותו וכן לא תלין נמי לא תוקמיה בשכיר לילה דהא לא משתעבד ליה עד הבקר: ומה שכתב נ"י בפרק המקבל אהא דת"ר מנין לשכיר יום שגובה כל הלילה בשם התוס' משמע דפועלים דידן שאינם עושים מלאכה עד הלילה ומתחלה אדעתא דהכי אגרי להו כיון ששקעה עליו חמה עובר משום לא תבוא עליו השמש מיהו היכא ששהא במלאכתו עד הלילה משמע דאינו עובר אע"ג דמתחלה לאו אדעתא דהכי אגריה (א): ושכיר שעות אם כלה שכירותו ביום יש לו תשלום כל אותו היום אם כלה בליליא יש לו תשלום כל אותו הלילה שכיר שבת וכו' יצא ביום גובה כל אותו היום יצא בלילה גובה כל אותו הלילה משנה שם שכיר שעות גובה כל היום וכל הלילה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע יצא ביום גובה כל היום יצא בלילה גובה כל הלילה וכל היום ובגמ' אמר רב שכיר שעות ביום גובה כל היום שכיר שעות דלילה גובה כל הלילה ושמואל אמר שכיר שעות דיום גובה כל היום ושכיר שעות דלינה גובה כל היום וכל הלילה תנן שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום תיובתא דרב אמר לך רב לצדדין קתני שכיר שעות דיום גובה כל היום שכיר שעות דלילה גובה כל הלילה תנן היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע יצא ביום גובה כל היום יצא בלילה גובה כל הלילה וכל היום אמר לך רב תנאי היא דתניא שכיר שעות דיום גובה כל היום שכיר שעות דלילה גובה כל הלילה ד"ר יהודה ר"ש אומר שכיר שעות דיום גובה כל היום שכיר שעות דלילה גובה כל הלילה וכל היום ופסקו הפוסקים הלכה כרב דהלכתא כוותיה באיסורא ועוד דפליגי בפלוגתא דר"י ור"ש ורב כר' יהודה וקי"ל ר"י ור"ש הלכה כר' יהודה: עד אימתי שכיר נשבע ונוטל נתבאר בסי' פ"ט:

סעיף ה

נתן טליתו לאומן לתקנה בקבלנות וגמרה וכו' שקבלנות כשכירות היא לפרעו בזמנו שם (קיב.) בעו מיניה מרב ששת קבלנות עובר עליו משום בל תלין או אינו עובר אומן קונה בשבח כלי והלואה היא או אין אומן קונה בשבח כלי ושכירות היא א"ל רב ששת

עובר נימא מסייע ליה הנותן טליתו לאומן גמרה והודיעו אפי' מכאן ועד י' ימים אינו עובר משום בל תלין נתנה לו בחצי היום משקעה עליו חמה עובר משום בל תלין ואי אמרת אומן קונה בשבח כלי אמאי עובר אמר רב מרי בריה דרב כהנא דאגריה מיניה לבטושי בטשא ובטשא במעתא ופרש"י קבלנות. אומן שקיבל עליו לעשות מלאכה בכך וכך ולא לשכירות ימים וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא כרב ששת דתניא דמסייע ליה והכי אסקה רבה בפ' הגוזל עצים (בבא קמא צט:) דכ"ע אין אומן קונה בשבח כלי והא דאוקי רב מרי להאי מתניתא דאגריה לבטושי וכו' דחייה בעלמא היא ולא סמכינן עלה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק י"א מהלכות שכירות:

סעיף ו

האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים ושכרם ואמר להם שכרכם על הב"ה אין שום א' מהם עובר על בל תלין וכו' עד לפיכך הוא עובר משום בל תלין שם (קי:) ת"ר האומר לחבירו צא שכור לי פועלים שניהם אין עוברים משום בל תלין זה לפי שלא שכרו וזה לפי שאין פעולתו אצלו כלומר ולא קרי' ביה לא תלין פעולת שכיר ה"ד אי דא"ל שכרכם עלי שכרן עליו הוא דתניא השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מב"ה מה שההנה אותו לא צריכא דא"ל שכרכם על ב"ה יהודא בר מרימר א"ל לשמעיה זיל אגר לי פועלים ואימא להו שכרכם על בע"ה מרימר ומר זוטרא אגרי להדדי כתבו התוס' א"ל לשמעיה זיל אגר לי פועלים לא משום שהיה דעתו לדחות אלא היה ירא שלא יהא פנוי ליתן להם אפי' משום בל תשהא לא היה עובר כיון שהוא עסוק במלאכה אחרת ואמרי' שם בגמ' אמאי דאמרינן עובר משום בל תשהא מאי קראה אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך ועיין בנ"י ומ"ש אפי' צא א"ל שכרכם עלי אלא שכרם סתם הוא חייב בשכרם וכו' כן נראה ממה שכתב שם הרא"ש גבי האומר לחבירו צא ושכור לי פועלים שניהם אינם עוברים וכו' והוא דאמר להן שכרכם על ב"ה אבל אי לא א"ל הכי עובר דפעולתו היא אצלו כדתניא השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מב"ה מה שההנהו וכ"נ גם מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפי"א מהל' שכירות ואם לא א"ל שכרכם על ב"ה השליח עובר וכתב ה"ה הטעם שכל שלא אמר שכרן עליו הוא כמו שנתבאר: וכתב הרמ"ה דדוקא ששכרו לעשות בשלו והראהו בשל חבירו וכו' אבל שכרן לעשות בשדה סתם כך וכך ולא פירש על מי שכרם אינו חייב בשכרם: והיה אומר א"א ז"ל שכן הוא כדבריו אם הפועל יודע שאינו שלו וכו' לא מצאתי דברים אלו בפוסקים ולא

בתשובות ומשמע שכשהיו מדברים עמו על דברי הרמ"ה היה אומר כן על פה והכי דייק לשון רבינו שכתב היה אומר:

סעיף ז

משעבר זמנו אין בע"ה עובר משום בל תלין ומ"מ הוא חייב ליתן לו מיד וכו' בס"פ המקבל שם תנו רבנן ממשמע שנאמר לא תלין פעולת שכיר אתך איני יודע שעד בקר מה תלמוד לומר עד בקר מלמד שאינו עובר אלא עד בקר ראשון בלבד מכאן ואילך מאי אמר רב עובר משום בל תשהא אמר רב יוסף מאי קראה אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך:

סעיף ח

שכיר שמכיר בבעל הבית שאין דרכו להיות בידו מעות אלא ביום השוק וכולי שם (קיא.) אמר רבה בר רב הונא הני שוקאי דסורא לא עברי משום בל תלין מידע ידעי דעל יומא דשוק סמיכי אבל משום בל תשהא ודאי עובר ופרש"י הני שוקאי דסורא בעלי בתים של סורא שאין מגיעין למעות עד יום השוק: לא עברי. על שכר פועלים: מידע ידעי דאיומא דשוק אסמכו. להגיע למעות הלכך אפי' דאית ליה מעות גביה לא עברי דאדעתא דהכי איתגר ליה וכיון דמיומא קמא לא עבר תו לא עבר כדאמרינן לעיל שאינו עובר עליו אלא בקר ראשון אבל משום בל תשהא עובר מיום השוק ואילך כתוב בנימוקי יוסף נ"ל דנ"מ להני שאינם רגילים לפרוע תכף עד שיעשו חשבון ממה שחייב לו שאפי' יתבענו קודם חשבון אינו עובר ואפי' לא יתבע לו אלא דבר מועט שהוא יודע שהוא חייב לו ואפילו בלא חשבון:

סעיף ט

אין בעל הבית עובר משום בל תלין אלא א"כ תבעו השכיר לא תבעו או שתבעו ולא היו לו מעות ליתן או שהמחהו אצל שלחני ליתן לו וקיבל עליו ליתן לו אינו עובר משנה שם א' שכר האדם וכו' יש בו משום ביומו תתן שכרו יש בו משום לא תלין פעולת שכיר אימתי בזמן שתבעו לא תבעו אינו עובר עליו המחהו אצל חנוני אצל שלחני אינו עובר עליו ובגמרא ת"ר לא תלין פעולת שכיר יכול אפי' לא תבעו ת"ל אתך לדעתך יכול אפי' אין לו תלמוד לומר אתך שיש אתך יכול אפי' המחהו אצל חנוני ואצל שלחני ת"ל אתך ולא שהמחהו אצל חנוני ואצל שלחני ופרש"י לדעתך ולא מדעתו ולשון הרמב"ם פי"א מהלכות שכירות או שתבעו ולא היה לו מה יתן לו וכתב ה"ה פירוש שלא היה לו מעות בעין שהוא חייב ליתן לו כמבואר פ"ט עכ"ל:ומ"ש רבינו וקבל ליתן לו לשון הרמב"ם בפי"א מהלכות שכירות או שהמחהו אצל אחר וקבל הרי זה פטור ומפרש רבינו דהיינו לומר שקבל עליו ליתן לו ופשוט הוא וקצת משמע שאפי' לא נתרצה

הפועל בהמחאה זו כיון שקבל עליו הלה ליתן לו שוב אינו עובר ומ"ש אפילו אין לב"ה ביד שולחני כלום כ"כ רש"י שם בפירוש המשנה הנזכרת וכן מבואר שם בגמרא בדברי הרי"ף והתוס' והרא"ש ז"ל:ומ"ש ואם המחהו אצל שולחני ואין לו בידו כלום וזה לא אמר ליה בפירוש אני פוטרך וכו' שם בגמ' אמתני' דהמחהו אצל חנוני או אצל שולחני אינו עובר איבעיא להו חוזר או אינו חוזר רב ששת אמר אינו חוזר ורבה אמר חוזר וכתב הרא"ש שאם השולחני אינו רוצה ליתן לו פשיטא דחוזר אפי' אומר אני סומך על השולחני במעמד שלשתן שהרי השולחני יכול לחזור בו כיון דאין לבעל הבית בידו לא מלוה ולא פקדון אלא שולחני מקיף לב"ה ואין הלכה כרב ששת כיון שהשולחני יכול לחזור בו גם הפועלים חוזרים ותובעים מבע"ה דאטו בשופטני עסקינן שהשולחני לא יתן לו אם ירצה והם יפטרו את ב"ה ויפסידו שכרן ואפילו אם מחל לו מחילה בטעות היא אלא כי פליגי בששולחני אינו חוזר אם יכולים לחזור ולתבוע מב"ה אם ירצו רב ששת אמר אינו חוזר לפי שמחל לב"ה כל זמן שהשולחני אינו חוזר בו ורבה אמר חוזר דלא חשיב ליה מחילה והלכה כרבה דמתני' דייק כוותיה ומכאן ראיה דמחילה לא בעי קנין דהכא בלא קנין איירי דאי בקנין פשיטא דאינו חוזר דכיון שהקנה לו ודאי לפטרו לגמרי נתכוין ואפי' לא יתן לו השולחני דאי לפטרו כשיתן לו השולחני לזה לא הוצרך קנין שכבר נפרע אלא ודאי מיירי בלא קנין ואפ"ה אמר רב ששת אינו חוזר משום דמחל לו ולרבה דאמר חוזר משום דלא חשיב ליה מחילה עד כאן לשונו וגם הרי"ף פסק כרבה:

סעיף י

דין שבועת השכיר שנשבע ונוטל כתבתי למעלה בסימן פ"ט שם נתבאר:

סימן שמ

סעיף א

השואל מחבירו בהמה או כלים או כל מטלטלין ונאנסו בידו כגון שמתה או נשבר או נשבה חייב ואין צ"ל שחייב בגניבה ואבידה מפורש בתורה ומתני' פרק הפועלים (בבא מציעא צג.) ופרק ד' שומרים (שבועות מט.) תנן השואל משלם את הכל:ומ"ש אבל כל קלקול שאירע בה מחמת מלאכה ששאלה בשבילה ל"מ אם הוכחשה מחמת מלאכה שהוא פטור מכל אלא אפי' מתה מחמת מלאכה פטור בפרק השואל (צ"ו:) איבעיא להו כחש בשר מחמת מלאכה מאי ואסיק רבא ל"מ כחש בשר מחמת מלאכה דפטור אלא אפי' מתה מחמת מלאכה נמי פטור דא"ל לאו לאוקמה בכילתא שאילתה: [%א] ראובן שאל משמעון כלי זיין להלחם עם השונאים ונפלו בני העיר ביד השונאים ולקחו הכלי זיין מראובן הוי כמתה מחמת מלאכה ופטור כך כתוב בתרומת הדשן סי'

שכ"ח והביא ראיה לדבר. כתב נ"י פרק הגוזל ומאכיל השואל חמור לרכוב עליה שלוחו ומתה בדרך והדבר ספק אם מתה מחמת מלאכה כיון דקיימא לן דאינו חייב עליה עד שעת אונסין פטור שהרי זה כאומר איני יודע אם הלויתני אבל השואל חמור לרכוב עליה ונתנה לשלוחו והדבר ספק אם מתה מחמת מלאכה חייב שהרי הוא פושע עליה כשנתנה לשלוחו שהרי אין השואל רשאי להשאיל והוא מתחייב משעת שאלה וה"ז כאומר הלויתני ואיני יודע אם פרעתיך שהוא חייב כתב המרדכי בפ' שבועת הדיינים השואל בית מחבירו ונשרפה פטור ועיין שם:

סעיף ב

ומ"ש והוא שלא ישנה לעשות בה דבר אחר חוץ מהמלאכה ששאלה בשבילה בפרק השואל שם ההוא גברא דשאיל דוולא מחבריה איתבר אתא לקמיה דרב פפא אמר ליה אייתי סהדי דלא שנית ביה ואיפטר ובתחלת הלכות שאלה כתב הרמב"ם השואל כלים או בהמה וכו' אבל אם שאל בהמה מחבירו לחרוש בה וכו' אבל אם מתה קודם שיחרוש בה או שרכב עליה או דש בה ומתה כשהיא דשה או בשעת רכיבה ה"ז חייב לשלם ודבריו מבוארים שכיון ששכרה לחרוש בה כשרכב עליה או דש בה ה"ז משנה ממלאכה ששאלה בשבילה וחייב וז"ל ה"ה או שרכב עליה וכו' פירוש כגון ששינה ממה ששאלה אפי' היתה מלאכה זו שעשה בה קלה ממלאכה ששאל חייב וז"ש בגמרא דלא שנית שהכוונה שום שינוי ואפי' באותה מלאכה אפשר לו לשנות ויתחייב כגון ששאלה לחרוש וחרש בה ביום ובלילה שלא כדרך כל הארץ וכן כל כיוצא בזה וכן כתבו ז"ל עכ"ל:

סעיף ג

ומ"ש וכן אם נכחש הבשר מאליו וסופו לחזור פטור שם כתב הרא"ש וז"ל השוכר בהמה מחבירו ועלה בה מכה ברגליה בפשיעת השוכר כגון ששינה בה ולא היה מחמת מלאכה פסקו חכמי צרפת כיון דסופה להתרפאות מאותה פציעה פטור מלשלם דמי נזקו דלא הוי אלא שבת דאביי ורבא פליגי בפרק החובל (בבא קמא פו.) גבי הכהו על ידו וסופה לחזור אביי אמר נותן לו שבת גדולה ושבת קטנה ורבא אמר אינו נותן לו אלא שבתו שבכל יום ויום דאביי חשיב ליה נזק כיון דאפחתיה מכספיה ורבא לא חשיב ליה נזק כיון דסופו לחזור וא"כ הכא דהוי אדם בשור פטור דאדם בשור לא משלם אלא נזק אבל לא שבת ולדבריהם כחש בשר מחמת מלאכה דשמעתין איירי בכחשא דלא הדר דאי בכחשא דהדר אפי' שלא מחמת מלאכה נמי פטור דהו"ל שבת ויש מחלקין דודאי גבי אדם לא חשבינן ליה אלא שבת דאינו עשוי לימכר הילכך לא חשוב אפחתיה מכספיה ועוד דאדם דמיו יקרים והקונהו פוחת מעט מדמיו כיון דסופו לחזור אבל גבי

שור נקרא נזק שעשוי לימכר ונפחתו דמיו עכ"ל ודברי רבינו כאן כדעת חכמי צרפת שלדבריהם בכחשא דהדר אפי' שלא מחמת מלאכה פטור:

סעיף ד

ומ"ש אבל אם נכחשה מאליה ומתה אחר כך שהוא חייב לשלם כיון שאינה בעין משלם כמו שהיתה בשעת שאלה:

סעיף ה

כתב הרמב"ם השואל מחבירו בהמה לילך בה למקום פלוני ומתה באותו הדרך או ששאל דלי למלאות ונקרע ונפל לבור בשעת מילוי וכל כיוצא בזה פטור שלא שאלה אלא לעשות מלאכה זו והרי לא שינה עכ"ל בפ"א מהל' שאלה ובנוסחאות הרמב"ם שבידינו כתוב ומתה תחתיו באותו הדרך וכן צריך להיות לפי שיטתו ז"ל שסובר דמתה בשעת מלאכה בעינן:ומ"ש רבינו ויראה מדבריו שאינו פטור אלא אם כן מתה בשעת מלאכה ממש מבואר הוא עוד שם מדבריו בפרק הנזכר שכתב השואל כלים או בהמה וכו' אפילו נאנס אונס גדול חייב לשלם הכל בד"א שנאנס שלא בשעת מלאכה אבל אם שאל בהמה מחבירו לחרוש בה ומתה כשהיא חורשת הרי זה פטור אבל אם מתה קודם שיחרוש בה או אחר שחרש בה הרי זה חייב לשלם והרמב"ן חלוק עליו בזה שכתב בפרק השואל וז"ל והא דאמרינן דמתה מחמת מלאכה לאו לאוקמה בכילתא שאילתה קשיא לי מיגרע גרע כיון דכי מתה מיתת עצמה חייב אע"ג דמלאך הוא ומ"ל הכא ומ"ל התם כי מתה מחמת מלאכה דשואל דמ"מ איהו גרם ליה היכי מיפטר ויש לומר דשואל ודאי חייב באונסים אבל לא בפשיעה דמשאיל וכאן משאיל פשע בה שהשאילה למלאכה והיא אינה יכולה לסבול אותה וכגון שמתה מחמת אובצנא דמלאכה וראיתי בספרי הר"מ ז"ל מתה בשעת מלאכה וטעות הוא עכ"ל וז"ל ה"ה בד"א בשנאנס שלא בשעת מלאכה וכו' זה הנמצא בספרי הרב ז"ל שהחילוק הוא בין נאנסה בשעת מלאכה לנאנסה שלא בשעת מלאכה הוא דבר מתמיה שלא נזכר בגמרא שעת מלאכה אלא מחמת מלאכ' ושלא מחמת מלאכה והכוונה שכל שלא שינה בה מהמלאכה ששאלה והיא נתייגעה מחמת המלאכה שעשה בה ומתה אפי' שלא בשעת מלאכה פטור וכבר השיגוהו בזה הרמב"ן והרשב"א ז"ל והדין עמהם דודאי כל שלא עשה בה מלאכה יותר מדאי ולא שינה בה למלאכה אחרת ומתה מחמת המלאכה אפילו שלא בשעת מלאכה פטור שאם לא כן היה להם להזכיר בגמרא מתה בשעת מלאכה ועיקר עכ"ל ועיין בהריב"ש סימן תכ"ג:ומ"ש רבינו אבל א"א הרא"ש ז"ל כתב מתה מחמת מלאכה כגון שדרך הילוכה נכשלה ונפלה ומתה והשואל לא שינה בה ולא פשע בה וכו' עד מחמת מלאכה קרינן בה הכל בפסקיו פרק השואל: (ב"ה) ועל מ"ש אם מתה בדרך ולא הרגיש בה עייפות טורח הדרך

לא יוכל לישבע דמחמת מלאכה מתה דשמא אם היתה עומדת על אבוסה היתה מתה יש לתמוה דאטו משום שמא מחייבינן ליה אדרבא ראוי לומר דכיון דמתה בדרך מסתמא מחמת מלאכה מתה ואין צריך שישבע אלא שמתה בדרך ופטור:

סעיף ו

ז כתב הרמ"ה מי ששואל בהמה לילך דרך ידוע ובאו עליו לסטים באותו הדרך וכו' עובדא דההוא דשאיל שונרא מחבריה ואכלה עכברים ומתה בפ' השואל (צו:):ומ"ש שלא הרגתו המלאכה גופה כלומר שלא הרגתו האכילה עצמה אלא דמחמת דאכל עכברים טובא חביל ומית:ומ"ש וא"א ז"ל אומר דאין נראה דלא דמי לשונרא וכו' לא מצאתי דברים אלו כתובים בספר ונראה שהרא"ש כשראה דברי הרמ"ה אמר כך לתלמידיו ולא כתב אותם הדברים בספר והכי דייק לשון רבינו שכתב וא"א ז"ל אומר שאל"כ הו"ל לכתוב וא"א ז"ל כתב: (ב"ה) ומה שהקשה הרא"ש להרמ"ה י"ל דאין ה"נ דאמרינן דמחמת אותה מלאכה נאנסה שהרי אין חיות רעות וליסטים מצויים בעיר והדרכים בחזקת סכנה:

סעיף ח

השואל את הפרה מיד כשנסתלקו הבעלים משמירתה חייב הוא בשמירתה ובמזונותיה אף ע"פ שעדיין לא משכה לענין שהוא חייב בשמירתה מאותה שעה נתבאר בסי' רצ"א ובסימן ש"ז שזה דעת הר"י והרא"ש ושהרמב"ם חלוק עליהם ומ"ש לענין מזונותיה נראה שטעמו משום דס"ל דחיוב מזונותיה תלוי בחיוב שמירתה וכיון דלהרא"ש זמן חיוב שמירתה הוא משעה שנסתלקו הבעלים משמירתה ממילא הוי זמן חיוב מזונותיה מאותה שעה והרמב"ם ז"ל כתב בפ"א מהלכות שאלה השואל בהמה חייב במזונותיה משעה שמשכה וכך מפרש בגמ' בפ' הפועלים (בבא מציעא צא.) ובפ' אלו נערות (כתובות לד:) אמר רב פפא משעת משיכה איחייב במזונותיה: (ב"ה) זו תשובה נצחת על דברי הר"י והרא"ש וצריך עיון:

סעיף ט

ואם שלח לו המשאיל ע"י עבדו או ע"י בנו וכו' עד ומתה בדרך פטור משנה בפרק השואל (שם): ומ"ש והך שליח מוקמינן ליה בשכירו ולקיטו וכו' בפרק הגוזל עצים (בבא קמא קד.) איתמר שליח שעשאו בעדים רב חסדא אמר הוי שליח רבה אמר לא הוי שליח תנן השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו וכו' האי שלוחו ה"ד אי דלא עשה בעדים מנא ידעינן אלא דעשה בעדים וקתני דפטור קשיא לרב חסדא הב"ע בשכירו ולקיטו ופסקו הפוסקים הלכה כרב חסדא:ומ"ש ואם א"ל השואל שלח ביד א' מאלו או שא"ל המשאיל הריני משלחה לך ביד אחד מאלו וא"ל הן ושלחה ומתה חייב השואל במשנה פרק השואל:ומ"ש בד"א ביד ע"ע אבל שלחה לו ביד עבד

כנעני ומתה בדרך פטור וכו' בפרק השואל אהא דתנן שם השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו וכו' א"ל השואל שלחה לי ביד בני או ביד עבדי או ביד שלוחי וכו' או שא"ל המשאיל הריני משלחה לך ביד בני או ביד עבדי או ביד שלוחי וכו' וא"ל השואל שלח ושלחה ומתה חייב קאמר בגמ' (צט.) ביד עבדו חייב יד עבד כיד רבו אמר שמואל בע"ע דלא קני ליה גופיה ופרש"י ביד עבדו חייב. בתמיה קתני אמר לו השואל שלחה לי ביד עבדך ושלחה לו חייב השואל באונסיה בדרך והרי לא יצא מרשות משאיל דיד עבד כיד רבו דמיא והרי הוא כאילו הוליכה הוא:

סעיף י

כתב הרמב"ם ז"ל אמר לו הכישה במקל והיא תבוא מאליה ועשה כן המשאיל אין השואל חייב עד שתכנס לרשותו אבל אם מתה בדרך פטור בפ"ג מהלכות שאלה וטעמו משום דגבי מה שכתבתי בסמוך דמקשי ביד עבדו חייב יד עבד כיד רבו ושני שמואל בע"ע דלא קני ליה גופיה אמרי' רב אמר אפי' תימא בעבד כנעני באומר לו הכישה במקל והיא תבוא ומשמע דשמואל פליג עליה דרב והלכה כשמואל בדינא ועוד דמייתי תלמודא סייעתא לרב מברייתא ודחי לה רב אשי משמע דכשמואל ס"ל וכן כתבו התוס' בשם ר"ת וכן פסק הרי"ף ז"ל וכתוב בנ"י שכן דעת הר"ן ושכתב עוד שאפי' אמר לו בפירוש הכישה במקל ואתחייב אני לך פטור:ומ"ש אבל א"א כתב שהוא חייב שם כתב שכתבו התוס' על דברי ר"ח דאין כ"כ ראיה דשמואל פליג עליה דרב אלא מר אמר חדא שינויא ומר אמר שינויא אחרינא ונ"ל מדלא פליג שמואל בעיקר מילתיה דרב ודאי ס"ל כוותיה ומתני' ניחא ליה לאוקמי בע"ע מלאוקמי באומר הכישה במקל והיא תבוא ומה שדחק רב אשי לסייעתא דברייתא כך הוא דרך התלמוד כל מה שיכול לדחות הוא דוחה אף ע"ג דהלכתא הכי וכן האמורא בעצמו אומר אי משום הא לא תסייען עכ"ל ולענין הלכה מאחר שהרי"ף והרמב"ם ז"ל מסכימים דלית הלכתא כרב דשמואל פליג עליה הכי נקטינן:

סעיף יא

וכן בחזרה אם החזירה השואל על ידי אחד מאלו ומתה חייב וכו' בפרק השואל במשנה שהבאתי למעלה מסיים וכן בשעה שהוא מחזירה ופרש"י וכן בשעה שמחזירה. אם שלח השואל ביד עבדו או בנו או שלוחו או ביד עבדו ושלוחו של משאיל לא יצאה מרשותו של שואל עד שתבוא ליד משאיל ואם מתה בדרך חייב א"ל המשאיל שלחה לי או שא"ל השואל הריני משלחה וכו' ואמר לו המשאיל שלח ושלחה ומתה פטור וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' שאלה: בד"א כשמחזירה תוך ימי שאלתה אבל לאחר ימי שאלתה פטור בכל ענין מלהתחייב באונסין כשואל אבל חייב בגניבה ואבידה בפרק

האומנים (בבא מציעא פא.) מייתי מתני' דוכן בשעה שהוא מחזירה וקאמר עלה אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא ל"ש אלא שהחזירה בתוך ימי שאילתה אבל לאחר ימי שאילתה פטור משואל וחייב כשומר שכר הואיל ונהנה מהנה הוי ופירש רש"י ל"ש. שהשואל חייב בה עד שתבוא ליד המשאיל אלא שהחזירה בתוך ימי שאלתה שא"ל השאילני עד זמן פלוני והחזירה בתוך הזמן דהתם אכתי לא כליא שאלה עד דאתיא ליד בעלים אבל לאחר ימי שאילתה פטור ואפי' בביתו של שואל מתה משכלו הימים אינו שואל עליה:

סעיף יב

במה דברים אמורים שהוא ברשות השואל מיד כשנסתלקו הבעלים לענין להתחייב באונסים אבל לענין חזרת הבעלים ברשותה הוא עד שעת משיכה או אחד מהדברים הקונים במקח נתבאר בסי' ש"ז: ודע שכל הדינים הללו אינם אלא כשבא להחזיר לו תוך זמן השאלה אבל אחר זמן השאלה אפי' היא עדיין בביתו של שואל פטור מדין שואל ואינו חייב אלא בדין ש"ש וכמבואר בסימן שמ"ג: כתב הרשב"א שאלה השואל כלי מחבירו והחזירו בביתו ליד אשתו ובניו הסמוכים על שלחנו ונגנב או נאבד שלא ידע המשאיל מהו תשובה משנה שלימה שנינו בפ' השואל (צח:) השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו או ביד עבדו וכו' וכן בשעה שמחזירה אלמא חזרה ליד אשתו ובניו אפילו סמוכים על שולחנו אינה מוציאים אותו מידי תשלומין דשואל חזרה לדעת המשאיל צריך וכדר' אלעזר (ב"ק נז.) דאמר הכל צריכים דעת בעלים חוץ ממשיב אבידה: כתב הר"ן בתשובה סי' כ' על ראובן שהשאיל לחבירו כוס של כסף והלה השאיל לו בגד צמר ונאנס הבגד פטור דאין תורת שואל עליו כיון דאין כל הנאה שלו: וכתב עוד בסי' י"ט על ראובן שהשאיל לשמעון ספר א' ושמעון הניח בידו ספר אחר למשכון או לזכרון ובאו שוללים בבית שניהם ושללו גם אותם ספרים לימים החזירו לראובן הספר שהיה בידו משכון. והשיב שחייב להחזירו לשמעון וטעם הדבר עיין שם: כתוב בהגהות מרדכי פרק הכונס על ראובן ששאל משמעון סייף שהיה לו במשכון מעכו"ם ואבדו ושואל ממנו דבר גדול כמו ששואל ממנו העכו"ם לא ישלם אלא דמי שויו דסתם סייף דעלמא . כתב הרשב"א שנשאל על השואל כלי מחבירו ונאבד הכלי המשאיל אומר סלע היה שוה והשואל אומר איני יודע ועד א' מעידו שאינו שוה אלא שקל והשיב אילו לא היה כאן ע"א היה המשאיל נוטל בלא שבועה משום דהוי"ל מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע אבל עכשיו שיש אחד המכחיש את המשאיל אם רצה השואל משביעו שבועת המשנה כענין ע"א מעידה שהיא פרועה (כתובות פז.) ואם רצה נותן לו סלע בפני עד זה ואח"כ

מביאו לידי שבועה דאורייתא וכההיא דפרק הכותב (כתובות פח.) וזה לדברי הרי"ף שכתב שבועת ע"א באה אפי' במקום שאינו תובע ברי אלא ע"פ העד שאומר לו כן וכמו שכתב בפרק כל הנשבעין אבל יש מהגדולים שחלקו עליו ומכל מקום אינו נוטל אלא בשבועת המשנה כענין ע"א. מעידה שהיא פרועה עכ"ל:

סימן שמא

סעיף א

ב השואל מחבירו חפץ סתם כתב רבינו תם שאינו יכול לתבעו בפחות מל' יום אבל רש"י כתב שיכול לתבעו מיד וכו' בפ' קמא דמכות (ז:) תניא המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתבעו פחות משלשים יום וכתב הרא"ש רבינו תם היה אומר דה"ה דסתם שאלה ל' יום והביא ראיה מהא דתניא טלית שאולה עד ל' יום פטורה מן הציצית וכו' ולאו ראיה היא לענין זה וכו' אלא אורחא דמילתא היא שאין דרך להשאיל יותר מל' יום ומפני מראית העין חייב מיהו כל אימת דבעו מיניה תבע ליה וראיה מדאמרי' בפרק שואל (שבת קמח.) השאילני לא אתי למיכתב הלוני אתי למיכתב ופירש"י הלוני משמע לזמן מרובה דקיי"ל במסכת מכות סתם הלואה ל' יום ובאבל תניא המשאיל חלוק לחבירו לילך לבית האבל אין רשאי לשואלו עד שיצאו ימי האבל וברגל עד שיצאו ימי הרגל ובמשתה עד שיצאו ימי המשתה משמע הא סתמא אפי' קודם שיצאו ימי הרגל והמשתה נועלו עכ"ל:ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם השואל מחבירו כלי או בהמה המשאילו תובעו בכל עת שירצה שאלו לזמן קצוב כיון שמשכו זכה בו וכו' בפ"א מה"ש ומסיים בה ואפילו מת השואל הרי היורשים משתמשים בשאלה עד סוף הזמן ולא חשש רבינו לכתבו לפי שסמך על מ"ש בסמוך והניח להן אביהן פרה שאולה משתמשין בה כל ימי שאלתה וכתב ה"ה השואל מחבירו כלי וכו' פי' שלא אמרו פ"ק דמכות המלוה את חבירו אינו רשאי לתבעו פחות מל' יום אלא בהלואה שנתנה להוצאה אבל שאלה שהיא חוזרת בעין אין לה זמן וכן פרש"י בשבת פ' שואל וכן הכריחו הרמב"ן והרשב"א ותוספ' הכתובה בסוף הפרק מוכחא כן ועיקר.

סעיף ג

תניא השואל פונדק מחבירו ללינה וכו' עד אין פחות מל' יום כך כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות שאלה וכתב ה"ה שהיא תוספתא בפרק השוכר:

סעיף ד

כתב הרמב"ם שאל חלוק לילך בו לבית האבל וכו' גם זה בפ"א מהלכות שאלה וכתב ה"ה שהוא תוספתא בפרק השוכר ובמקום מ"ש רבינו בדברי הרמב"ם ז"ל אין פחות מל' יום כתוב בנוסחי דידן בדברי הרמב"ם אין פחות מז' ימים:ומ"ש וא"א הביאו בלשון

אחר לבית האבל אינו רשאי ליטלו עד שיצאו ימי האבילות וכו' נתבאר בטור יורה דעה סימן ש"מ. ראובן שטוען על שמעון השאלתיך סדר קדשים להעתיק ממנו החזירהו לי ושמעון משיב השאלתני אך מסרתי בידך סדר מועד למשכון והוא שוה כפלים מספרך וכפרו ראובן בסדר מועד עד שהביא שמעון ע"א כדבריו ואז הודה ואמר אמת לאחר שהשאלתיו סדר קדשים ואחר זמן רציתי לקחתו עד שמסר בידי סדר מועד ללמד בו בני והשאלתיו לחתני והניחו בחדר אבנים ונשרף ושמעון משיב מעולם לא הרשיתיך להשאילו לא לבניך ולא לחתניך עיין במרדכי פרק המפקיד:

סעיף ה

הניח להם אביהם פרה משתמשין בה כל ימי שאלתה מתה אין חייב באונסיה מימרא דרבא בר"פ הגוזל בתרא (בבא קמא קיב:) ופ' אלו נערות (כתובות לד:) ופרש"י אין חייבין באונסיה דלא קבילו עלייהו נטירותא:ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ז"ל בפסקיו ריש פרק הגוזל בתרא אהא דקאמר אם מתה אין חייבים באונסיה כתב ומיהו בגניבה ואבידה מיחייב דהואיל ונהנין לעשות בה מלאכה חייבים בשמירתה כדין ש"ש כדאיתא בסוף פ' האומנין ויראה לי דבסתם איירי אבל אם המשאיל אמר ליתומים פרה זו השאלתי לאביכם החזירוה לי או קבלו עליכם אונסים כדין השואל הדין עם המשאיל כי אדעתא דהכי השאיל לאביהם שיהיו אונסיה עליו ולמה יניח להשתמש בלא קבלת אונסין עכ"ל:ומ"ש שחייבים בגניבה ואבידה כ"כ נ"י בשם הרשב"א וגם ה"ה כתב כן בפ"א מהלכות שאלה בשם הרשב"א וכ"כ התוס' בפ' אלו נערות בשם ר"י וכתב נ"י בפ' הגוזל ומאכיל אבל הראב"ד כתב דהיכא דרצו להשתמש בה בתורת שאלה אחזיקו בה ומתה חייבים באונסיה והכא במתה באגם דוקא מיירי עכ"ל:

סעיף ו

ומ"ש היו סבורים דשל אביהם היתה וטבחוה ואכלוה משלמין דמי בשר בזול שם במימרא הנזכר ופרש"י בזול כל זוז חשבי' בד' דנקי כדאיתא בפרק מי שמת והיינו שני שלישי דמים וכולהו דמים לא לישלמו דאי הוו ידעי דבעו שלומי לא הוו אכלי בישרא והעור יחזירו כמות שהוא:ומ"ש ואם הניח להם אחריות נכסים או מטלטלין האידנא חייבים לשלם במימרא הנזכר הניח להם אביהם אחריות נכסים חייבין לשלם איכא דמתני לה ארישא ואיכא דמתני לה אסיפא מאן דמתני לה ארישא כל שכן אסיפא ופליגא דרב פפא מאן דמתני לה אסיפא אבל ארישא לא והיינו דרב פפא דאמר היתה פרה שאולה לו וטבחה בשבת פטור שאיסור שבת ואיסור גניבה באים כאחד. ופי' רש"י איכא דמתני לה. הניח להם אביהן אחריות נכסים חייבים: ארישא. דקאמר מתה אין חייבים באונסיה ואם הניח להם אביהם קרקעות חייבין לשלם דאשתעבוד נכסיה

מחיים דאבוהון דקסבר רבא חיוב אונסיה משעת שאלה מוטל על השואל ופליגא דר"פ דאמר לא רמי חיוב אונסין אשואל עד שעה שתאנס: ואיכא דמתני לה אסיפא. טבחוה ואכלוה משלמין פרעון שלם דהוו אינהו במקום אבוהון והואיל והן אכלוה משלמין אבל אארישא דמתה כדרכה לא דלא אמרינן אשתעבוד נכסיה דלא רמי חיוב אונסיה על השואל עד שעת אונסין והכא כי איתניסא ליתיה לשואל והאי לא קביל עליה מידי והיינו דרב פפא. וכתב הרא"ש הניח להם אחריות נכסים חייבים לשלם וה"ה מטלטלין האידנא ואסיפא קאי אבל לא אארישא דאפי' הניח להם אביהם אחריות נכסים אין חייבים באונסין דלא אשתעבדו נכסיה משעת שאלה אלא עד שעת האונס וכדר"פ אבל טבחוה ואכלוה אשתעבוד נכסי בחיי אבוהון שהרי פשע אביהם במה שלא הודיעם שאינו שלו ומתוך כך אכלוה ומשעת פשיעה אשתעבוד נכסי דאבוהון עכ"ל:ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם ז"ל הוא בפ"א מהל' שאלה וז"ל ואם הניח להם אביהם אחריות נכסים ומתה או שטבחוה משלמין את דמיה מנכסיו וכתב ה"ה הניח להם אביהם נכסים וכו' בגמרא שם אחריות נכסים פי' קרקע בדוקא והטעם לפי שמדין התלמוד מטלטלין של יתומים אינן משתעבדין לב"ח אבל מכיון שתקנו הגאונים להיותן שוין לקרקעות לכל שעבוד אין חילוק בין מטלטלין לקרקעות ולפיכך כתב הרב נכסים ומ"ש ומתה או שטבחוה משלמין דמיה מנכסיו השיגוהו הרמב"ן והרשב"א בחלק הראשון דהיינו מתה וז"ל הגמרא איכא דאמרי אארישא ודלא כרב פפא איכא דאמרי אסיפא וכרב פפא מאן דמתני לה אארישא דהיינו מתה אין חייבים באונסיה אם הניח להם אביהם נכסים חייבים לשלם והיינו דלא כרב פפא ומאן דמתני לה אסיפא דוקא דהיינו אכלוה אבל אארישא פטורים והיינו דרב פפא ולפי זה תמהו בלשון רבי' למה פסק כלשון ראשון דלא כרב פפא ולא כלשון אחרון שאינם חולקין ולפיכך פסקוה ז"ל כלשון אחרון ועוד אני רואה מקום תימה בדבריו ז"ל שהוא פסק הא דרב פפא פ"ג מה' גניבה כלישנא בתרא וא"כ היאך פסק כאן כלשון ראשון נגד רב פפא ובודאי שיש לרבינו שיטה אחרת בלשונות אלו וצ"ע: כתוב בנ"י גמ' דמתני' השואל את הפרה שאלה חצי יום וכו' הניח להם אביהם פרה שאולה וכו' חייבים לשלם פסק הרמב"ם מנכסי אביהם מפני שנכסיו נתחייבו משעת משיכה לאונסים והרמב"ן פסק כר"פ דנכסי אביהם לא נתחייבו באונסים מפני שלא נתחייבו הנכסים עד שעת אונסים והשתא בשעת אונסים לאו נכסי אב נינהו שכבר מת וכתב הרשב"א שכדברי הרמב"ן עיקר:

סעיף ז

השואל כלי לעשות בו מלאכה פלו' או כדי לילך בו למקום פלוני כיון שמשך השואל אין המשאיל יכול לחזור עד שיגמור אותה מלאכה וכו' בפרק השואל (צט.) אמר רב הונא השואל קרדום מחבירו ביקע בו קנאו ולא מצי הדר ביה משאיל לא ביקע בו לא קנאו ומצי משאיל למהדר ביה ופליגא דרבי אלעזר דאמר כדרך שתקנו משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרי' ופסקו הפוסקים כרבי אלעזר:

סעיף ח

שואל אדם בטובו לעולם מימרא דר"נ בסוף פרק השואל (קג): ומה שכתב פירוש אמר השאילני כלי זה בטובו השאילו לו שאול הוא לעולם וכו' עד חוזר ונוטלו ממנו כשיצטרך כן פרש"י ז"ל: ומה שאמר ודוקא שלקח ממנו בקנין על השאלה וכו' שם אמר ר' מרי והוא דקני מיניה ופירש רש"י והוא דקני מיניה בבעלים אבל לא קנו מכי אהדריה כלתה קנייה דמשיכה ראשונה:ומ"ש ולכשישתבר מחזיר לו שבריו וכו' שם בגמרא אמר מרי בריה דרב איסי ומהדר ליה קתיה ופרש"י וכשיפחות שלא יהא ראוי יחזיר לו שבריו דהא לאו במתנה יהביה אלא שאולה הואי ובטובו והאי לאו טוב הוא. ומסיים בה הרא"ש ואינו יכול לתקנו שלא היה שאול אצלו אלא כל זמן שהיה בטובו וראוי למלאכה ועיין בנ"י כי האריך בפירוש מימרא זו:

סעיף ט

ומ"ש שרב אלפס כתב בשם גאון שהאומר לחבירו השאילני כלי בטובתך וכו' שם:ומ"ש וכ"כ הרמב"ם הוא בפ"א מהלכות שאלה:ומ"ש ול"נ לא"א ז"ל ובשביל שאמר ליה בטובתך לא יצא מכלל שאלה סתם וכו' כך כתב על דברי הרי"ף ומיהו להרמב"ם ליכא לאקשויי הכי שכתב וז"ל השואל כלי מחברו להשתמש בו וא"ל השאילני דבר פלוני בטובתך כלומר אין אתה משאיל לי דבר זה כדרך כל המשאילין א"א כפי טובת לבך ונדבותך שאינך מקפיד על הזמן אם ארוך אם קנו מיד המשאיל על זה הרי השואל משתמש בו לעולם עד שיתבטל הכלי מלעשות מלאכתו ויחזיר שבריו או שיריו ואין השואל רשאי לחזור ולתקן הכלי או לעשות פעם אחרת עכ"ל. וכתב הה"מ ואין השואל רשאי לחזור וכו' כן פירש רש"י ויש מי שפירש שאפי' נשבר מתקנו ומשתמש בו ואינו מחזיר לו לעולם אלא הקתא שהוא הבית יד כדאמרינן קתא דמגלא עכ"ל: ומה שאמר ומספקא להראב"ד אם יכול המשאיל לקחתו שלא בשעת מלאכתו של שואל בנ"י כתב דברי הראב"ד באורך: ומה שאמר והרמ"ה כתב מסתברא שאין יכול לקחת אותו שלא בשעת מלאכה וכו':

סעיף י

האומר לחבירו השאילני קורדום לחפור בו כרם זה אינו רשאי לחפור בו כרם אחר וכו' עד שלא ישאר בו אלא הבית יד מימרא דרבא ס"פ השואל: (ב"ה) כתב הרב המגיד בפרק א' משאלה שאלו לעבוד בו פרדסים שלו וכו' פי' שאמר לו לעבוד בו פרדסי אבל אם אמר לעבוד בו פרדסים אינו עובד בו אלא שנים וכן כתב הרשב"א עכ"ל: ומ"ש ודוקא באותה שנה אבל לא בשנה אחרת:

סעיף יא

האומר לחבירו השאילני שוקת (זה) ונפל אינו יכול לחזור ולבנותו עד סוף הסי' מימרא דרב פפא בס"פ השואל (שם) ועיין בנ"י.

סימן שמב

סעיף א

אין השואל רשאי להשאיל אפי' שאל ס"ת וכו' אינו רשאי להשאיל לאחרים בבריית' וגמ' בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כט:): כתב הריף בפרק המפקיד דהא דאמר ר"ל אין השואל רשאי להשאיל ולא השוכר רשאי להשכיר ה"מ לכתחלה אבל בדיעבד אע"ג דאינו רשאי אי איכא סהדי דלא פשע בה לא מחייבינן ליה דהא גבי שוכר פרה מחבירו ומתה כדרכה כיון דליכא פשיעותא דהא כדרכה מתה לא מיחייב שוכר לשלומי מדיליה ואע"ג דהשאילה לאחר עכ"ל. וכתב הריטב"א מיהו ש"ח או ש"ש שאין לו רשות להשתמש בפקדון אם השכירו או השאילו דכ"ע חייב באונסין כדין שולח יד בפקדון והיינו דנקט הכא שוכר ושואל עכ"ל: [%א] כתב מהרי"ק בשורש ו' אין השואל רשאי להשאיל וכו' היינו אפי' כשהשומר הראשון קל שבקלים והשני אדיר שבאדירים: [%ב] כתב הרשב"א בתשובה בסי' אלף קמ"ה לא אמרו אין השוכר רשאי להשכיר ואין השואל רשאי להשאיל אלא במטלטלין שאין דרכן של בני אדם להשתכר ולהשאיל עמהם מפני שאפשר להבריחם ואינו רוצה שיהיו מטלטלין אצל אחרים אבל מטלטלין שאין עשויין להבריח שדרכן של בעלים להשתכר ולהשאל עמהם משכיר ומשאיל לאחרים וזהו שאמרו בפרק האומנין (צט:) השוכר את הספינה ופרקה בחצי הדרך וכו' ולא בשכירות בלבד אמרו אלא אפי' בשאלה שלא תאמר מי שהשאיל לא היה בדעתו להשאיל ולעשות חסד אלא לזה דגרסינן בפרק אלו נערות (כתובות לד:) הניח להם פרה שאולה משתמשין בה כל ימי שאלתה ועיין עוד שם:

סעיף ב

ומ"ש ואם השאיל לאחרים אפילו נתקלקל מחמת המלאכה ששאלו בשבילה חייב אלא א"כ שיש לו ראיה שיכול ליפטר בה אילו היתה בידו כדפירשתי לעיל בסי' רצ"א:

סימן שמג

סעיף א

השואל חפץ או כל דבר לזמן מיד כשיכלה הזמן חוזר החפץ השאול לרשות המשאיל ליפטר השואל מהאונסין אפי' הוא עדיין בביתו ומ"מ הוא חייב בגניבה ואבידה כדין שומר שכר בפרק האומנין (בבא מציעא פא.) תנן התם א"ל השואל שלח ושלחה ומתה חייב וכן בשעה שמחזירה אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא ל"ש אלא שהחזירה בתוך ימי שאילתה אבל לאחר ימי שאילתה פטור ופרש"י ל"ש. שהשואל חייב בה עד שתבוא ליד המשאיל אלא שהחזירה בתוך ימי שאילתה שאמר ליה השאילני עד זמן פלוני והחזירה בתוך הזמן דהתם אכתי לא כליא שאלה עד דאתיא לידי בעלים אבל לאחר ימי שאילתה פטור ואפי' בביתו של שואל מתה משכלו הימים אינו שואל עליה ואסיקנא דהא דלאחר ימי שאילתה פטור מסתבר דפטור משואל וחייב כש"ש דהואיל ונהנה מהני הוי ויש ללמוד מכאן לש"ש לזמן שכיון שכלה זמנו כלתה שמירתו ואפי' היא עדיין בבית אינו עליה אלא ש"ח. גרסינן בירושלמי השואל את הפרה שאלה היום ושכרה למחר לילה שבנתים מהו אמר ר' יצחק אי תנן אמר שדרך הפרות ללון אצל בעליהן וזו ע"י שהיתה שכורה אצלו נא לנה כשאולה היא אצלו וחייב ואי תנן אמרי אין דרך הפרות ללון אצל בעליהן וזו כשכורה היא אצלו ופטור ופירשו תלמידי הרשב"א דה"ק שדרך הפרות ללון אצל בעליהם כלומר שעל השואל להחזירן [בלילות] וכל שלא החזירן ודאי שאולות נינהו וכיון שכן זו ע"י שהיתה שכורה לא לנה כלו' לא החזיר' כשאולה היא והוא חייב דכיון דעליה רמי לאהדורה כל שלא החזירה שאולה היא עד שהתחיל השכירות ואי תנן אמרי שאין דרך הפרות ללון אצל בעליהן כלו' שאין על השואל להחזירן בלילות אלא כל שכלה היום כלתה השאלה זו ודאי אינה כשאולה אצלו אלא כשכורה היא ופטור וכשכורה הוי אע"פ שכלתה השאלה ולא התחיל השכירות משום דנהנה מהני כדאיתא בהאומנין עכ"ל:

סעיף ב

ומה שאמר ואם שלחו לו בתוך הזמן ביד עבדו או שלוחו של משאיל או של שואל כתבתי למעלה בסי' ש"מ:

סימן שמד

סעיף א

טען השואל שמתה מחמת מלאכה אם הוא במקום שעדים מצויים אינו נפטר עד שיביא עדים שהוא כדבריו ואם הוא במקום שאין עדים מצויין ישבע שהוא כדבריו בסוף פרק האומנין (בבא מציעא פג:) וכן כתב נ"י פרק השואל בשם המפרשים אעובדא דההוא

דשאיל נרגא מחבריה:ומ"ש ויכלול בשבועתו שאינה ברשותו בפ' המפקיד ונתבאר בסי' רצ"ה:

סעיף ב

ומ"ש ואם התנה שלא ישבע או שלא ישלם אם נגנבה או נאנסה הכל לפי תנאו בס"פ הפועלים (בבא מציעא צד.):

סעיף ג

לא רצה לישבע אלא אמר הריני משלם ואח"כ נמצא הגנב לא נקנה לו הכפל באמירתו שאמר ליה לשלם והרי הוא לבעלים ומיהו אם שילם ואח"כ נמצא הגנב קנה הכפל בריש פ' המפקיד (בבא מציעא לד.) איפליגו אמוראי במילתא ותניא כוותיה דרב זביד דאמר שואל עד שישלם מ"ט הואיל וכל הנאה שלו בדיבורא לא מקני ליה כפילא:

סעיף ד

וכאשר ישלם שמין לו השברים שאם שאל כלי ונשבר שמין לו השברים וכו' בפרק השואל (צו:) גבי ההוא דשאל נרגא מחבריה ואיתבר אסיקנא הלכתא כרב כהנא ורב אשי דמהדר ליה תבריה וממלי ליה דמי מנא פרש"י דטעמא משום דתנן גבי נזקין תשלומי נזק מלמד שהבעלים מטפלים בנבילה ששמין לו הנבילה של בהמתו שמתה ע"י זה שהזיקה לו ועליה מוסיף ומשלם דמים והכי מסיק נמי בריש ב"ק (יא.) דשמין לשואל:ומ"ש ואם הוזלו בין שעת שבירה לשעת העמדה בדין שמין אותו כמו שהיו שוין בשעת שבירה כ"כ שם הרא"ש והוא מדין שורו של זה שנגח בהמתו של זה ומתה ונפחת נבילה בין שעת מיתה לשעת העמדה בדין דאמרי' בפ"ק דב"ק (שם) דלכ"ע ההוא פחת דניזק הוי:ומ"ש וכן אם שאל בהמה ומתה שמין כמה היתה שוה הנבילה בשעה שמתה וכו' כבר נתבאר ממה שקדם: כתב בנ"י בפרק השואל אעובדא דההוא גברא דשאיל נרגא מחבריה הסכימו האחרונים לדעת הרמב"ן שאם א"ל שואל למשאיל טול שברים שלך או הטפל בנבלה שלך ונאנסו לאחר מכאן לגמרי הוי כאילו נאנסו ברשות משאיל ואין השואל חייב כלום אלא מדמי מה שהזיקו מתחלה וכתבו תלמידי הרשב"א מסתברא דאם נגנבו חייב דהרי הוא כש"ש דהואיל ונהנה מהני והוי כש"ש וכן דעת רבינו נ"ר עכ"ל (ב):

סעיף ה

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן השאיל חפץ לשמעון והפסידו וכו':

סעיף ו

השואל פרה מחבירו יום א' ע"ת שליום השני תהיה אצלו בשכירות ומתה וכו' עד סוף הסי' הכל מתבאר במשנה וגמ' פרק השואל (צז.): (ב"ה) והם דברי הרמב"ם בפ"ג משאלה ועל

מ"ש ואם אין לו ראיה ישבע השוכר שבשעת שכירות מתה וכשטוען איני יודע ישבע שהוא כדבריו יש לתמוה היכן מצינו שבועת על טענת שמא וי"ל שהוא צריך לישבע שבועת השומרים וע"י גלגול נשבע שבשעת שכירותה מתה או שאינו יודע איזו היא ואע"פ שיש לטעון על זה ממה שסיים בה הרמב"ם זה אומר שאולה וזה אומר שכורה ישבע השוכר על השכורה שמתה כדרכה כמו שטען ויגלגל עליו שהשכורה היא שמתה ואם איתא היינו דינא קמא וא"כ אמאי לא ערבינהו י"ל משום דבדינא קמא איכא תרי גווני או שהשומר טוען ודאי והמשאיל ספק או בהיפך ובהאי בבא כל א' טוען ודאי משום הכי לא ערבינהו:

סימן שמה

סעיף א

ב שאל ממנו שתי פרות היום בתנאי שלמחרתו יהיו שתיהן בשכירות וטוען המשאיל שתיהן מתו ביום השאלה וכו' מתוך שאינו יכול לישבע משלם וכן אם מסר לו שלש פרות שתים בשאלה ואחת בשכירות וכו' עד סוף הסימן משנה וגמרא בפרק השואל שם (צז.) ועיין שם בנ"י וכתב ה"ה בפ"ג מהל' טוען וא"ת למעלה גם כן כשהשואל אומר איני יודע והיה מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע שלא נגנבה ולא פשע בה אלא שמתה כדרכה ויגלגל עליו המשאיל שישבע ששכורה מתה ומתוך שאינו יכול לישבע ישלם שגלגול שבועה מן התורה הוא יש לומר כיון שעיקר התביעה שיש לו לישבע הוא שמא למשאיל שאינו טוען הפכה בברי אע"פ שהגלגול שהוא מגלגל וטוען שאולה מתה או ביום שהיתה שאולה הוא טוען כן בברי כשהשואל טוען איני יודע אינו חייב לשלם אלא נשבע שאינו יודע ונפטר ואין דינו כדין מודה מקצת ומחוייב שבועה על השאר ואינו יכול לישבע שמשלם כך תירצו ז"ל עכ"ל:

סימן שמו

סעיף א

השואל פרה והיה המשאיל עם השואל במלאכה בשעה שמשך הפרה פטור היינו דכתיב גבי שואל אם בעליו עמו לא ישלם:ומ"ש אפילו פשע בה ונגנבה או נאבדה בר"פ השואל (צה.) איתמר פשיעה בבעלים פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר חייב וחד אמר פטור ופסקו הפוסקים כמאן דפטר:ומ"ש ל"ש שהיה עמו בשאלה כגון שהשאיל את עצמו לעשות מלאכתו לא שנא שהיה עמו בשכירות שהשכיר את עצמו לו מבואר במשנה ר"פ השואל (צה.):

סעיף ב

ג ומה שאמר ל"ש שהיה עמו באותה מלאכה של הפרה ממש ל"ש במלאכה אחרת ואפילו אמר לו השקני מים והשקהו והשאיל לו פרתו בעוד שהוא משקהו הוי שאלה

בבעלים אבל משך תחילה ואח"כ השקהו לא הוי שאלה בבעלים (שם) אמר רבא האי מאן דבעי למישאל מידי מחבריה וליפטר נימא ליה אשקיין מיא דהוה שאילה בבעלים ואי פקח הוא נימא ליה שאיל ברישא והדר אשקייך:

סעיף ד

ה ומ"ש ולא שנא אם באו שאלת הבעלים עם שאלת הפרה כאחד ל"ש היה הוא שכור לו או שאול לו ואח"כ השאיל לו פרתו פטור מבואר במשנה בפרק השואל:ומ"ש אפילו לא היה עמו בשעת שבורה ומתה אבל אם לא היה עמו בשעת שאלה ואחר כך שאל הבעלים או השכירן אין זה שאלה בבעלים אף ע"פ שהיה עמו בשעת שבורה ומתה ברייתא שם בריש פ' השואל (צה:) היה עמו בשעת שאלה אין צריך להיות עמו בשעת שבורה ומתה היה עמו בשעת שבורה ומתה צריך להיות עמו בשעת שאלה:

סעיף ו

ומ"ש ומיהו אם שאל את הבעל ונתרצה להיות שאול לו אע"פ שלא התחיל במלאכת השואל בשעת משיכת הפרה וכו' אבל באמירה שאמר להיות שאול לו ולא הכין עצמו למלאכתו לא הוי שאלה בבעלים וכ"כ הראב"ד א"ל השאילני פרתך והשאל אתה עמה כיון שהתחיל ללכת עם פרתו אע"פ שעדיין לא יצא מביתו כבר התחילה שאלתו בר"פ השואל מדקתני סיפא ואח"כ שאל את הפרה מכלל דרישא דקתני עמה עמה ממש עמה ממש מי משכחת לה פרה במשיכה ובעלים באמירה ובההוא פירקא לקמן לגבי הא דאמר רבא מקרי דרדקי שתלא טבחא ואומנא וספר מתא כולן בעידן עבידתייהו כשאלה בבעלים הוא כתב הרא"ש תימה דהכא משמע דוקא בעידן עבידתייהו ולעיל בר"פ אמרינן בעלים באמירה אלמא משעת אמירה מיקרי שאלה בבעלים אף על פי שעדיין לא התחיל במלאכה וצ"ל דבעידן עבידתייהו לאו דוקא אלא בשעה שמזמינין ומנידין עצמן ללכת מיקרי עידן עבידתייהו והיינו אמירה דלעיל וכן כתב הראב"ד אם א"ל השאילני פרתך והשאל לי אתה עמה כיון שהתחיל ללכת עם פרתו אע"פ שעדיין לא יצא מביתו כבר התחילה שאלתו עכ"ל:ומ"ש וכ"כ הרמ"ה אלא שחילק דוקא פירש לו זמן וכו': (ב"ה) נראה לי שיש כאן ט"ס וכן צריך להגיה אבל כשאמר לו לעשות מלאכתו בזמן ידוע כל זמן שלא התחיל לעשותה אינו קרוי עמו במלאכתו דאל"כ לאו רישיה סיפיה מ"מ יש לי גמגום על זה דא"כ משהגיע אותו הזמן הו"ל עמו במלאכתו אע"פ שעדיין לא התחיל בה:

סעיף ז

השאיל לו פרתו או השכירה לו למשאוי והלך עמה לסעדה ולהטעינה המשאוי הוי שאלה בבעלים וכו' ואם לא הלך אלא לראות שלא יוסיף עליה המשאוי אין זה שאלה בבעלים בפ' השואל (צז:) מר בר חנינא אוגר כודנייתא בי חוזאי נפק לדלויי טוענייה

בהדייהו פשעו בה ומית אתו לקמיה דרבא חייבינהו א"ל רבנן לרבא פשיעה בבעלים היא איכסיף לסוף איגלאי מילתא דלמיסר טועניה היא דנפק ופרש"י למיסר. לראות שלא ירבו במשאה: וכתב המרדכי פי' ר"ח למיסר טועניה לראות שלא יכבד המשאוי על בהמתו והגביהו לראות כמה משקלו ולהנאתו עשה ולא לסייע השוכר ופסק ראבי"ה דאם השאיל לו סוסו ותפס האשטרי"ק בלע"ז זהו לתקנת בהמתו: כתב עוד המרדכי דאין נקרא עמו במלאכתו אלא דשואל בקש מהמשאיל עשה לי דבר פלוני אבל אם עשה מעצמו אין זה עמו במלאכתו ורבינו חולק על זה שכתב הוי שאלה בבעלים אע"פ שנשאל מעצמו:

סעיף ח

א"ל שמור לי ואשמור לך הוי שמירה וכו' בבעלים וכו' אבל א"ל שמור לי היום ואשמור לך למחר אינו שמירה בבעלים וכו' בס"פ האומנים (בבא מציעא פ:) תנן שמור לי ואשמור לך ש"ש ובגמרא (פא.) ואמאי שמירה בבעלים היא אמר רב פפא דאמר ליה שמור לי היום ואשמור לך למחר: ומה שאמר וה"ה נמי אם אמר ליה שמור לי היום ומחר ואני אשמור לך למחר חייב כיון שלא היה עמו תחילה כשמשך: כתב המרדכי ראובן טוען על שמעון בקשת להשאיל לבתך א' עגולה זהב שוה ג' זקוקין ונגנב ממנה והשיב שמעון אמת כן הוא אבל אשתי השאילה לך עגולים חלוף אלו וראובן אמר ליה שלך אינם שוים חצי זקוק דין זה פשוט מהא דהנהו בי תרי דהוו מסגין באורחא חד אריכא וחד גוצא וכו' עד שאלה בבעלים ופטור הילכך שמעון פטור שהרי שאלה בבעלים הוא ואע"פ שפשע פטור וכיון שפטור שמעון מלשלם חייב ראובן להחזיר העגולים שהם בידו ועיין במ"ש שם לדעת רש"י אצל מ"ש נשאל לר"ש בראובן ששאל ספר אחד משמעון לשעה אחת ולא יותר ואחר שעה נפלה דליקה בבית ראובן ונשרף הספר וגם תובעים אותו לוי ויהודה שהשאילו לו ספריהם ואמרו ע"מ שגם הוא ישאיל להם ספריו וכן עשה וע"ש:

סעיף ט

האומר לשלוחו צא והשאל עם פרתי פסק רב אלפס דלא הוי שאלה בבעלים אא"כ אמר לעבדו הכנעני וכו' בפ' השואל (צו.) א"ל רבינא לרב אשי האומר לשלוחו צא והשאל עם פרתי מהו ופשט רב אחא בריה דרב אוויא דפלוגתא דרבי יונתן ורבי יאשיה היא וכ' הרי"ף ולא איפסיק בה הלכתא בהדיא אלא מדחזינן לרב עילית דבעיא מיניה דרבא האומר לעבדו צא והשאל עם פרתי מהו תיבעי למאן דאמר שלוחו של אדם כמותו ה"מ שליח דבר מצוה אבל עבד דלאו בר מצוה לא או דילמא אפילו למאן דאמר לא אמרינן שלוחו של אדם כמותו ה"מ שליח אבל יד עבד כיד רבו אמר ליה מסתברא יד עבד כיד

רבו מכלל דאחר דלאו ידו כידו לא הויא שאלה בבעלים עכ"ל. וכתב הרא"ש דלא הבנתי דבריו דהא דאמר מסתברא יד עבד כיד רבו לאו למעוטי שאר שליח נקט האי לישנא אלא לפי דבריו השיב לו דאפילו לר' יאשיה דלית ליה שלוחו של אדם כמותו יד עבד כיד רבו וכ"ש לר' יונתן דהויא שאלה בבעלים דלא גרע משליח אחר עכ"ל: והרמב"ם בפ"ב מהלכות שאלה פסק כדברי הרי"ף וכיון ששניהם מסכימים כא' הכי נקטינן . וכתב עוד הרמב"ם שם נשאל העבד עמה שלא מדעת רבו אינה שאלה בבעלים וכתב ה"ה זה פשוט שאין בידו לחוב לרבו וזהו שאמרו אמר לעבדו צא והשאל עם פרתי: ומה שאמר רבינו בשם הרמ"ה דשלוחו של אדם כמותו למיהוי שאלה בבעלים אפשר שטעמו לדחות ראיית הרי"ף מהטעם שדחאה הרא"ש וכיון דבעלמא קיימא לן שלוחו של אדם כמותו הכי נמי לא שנא:

סעיף י

שותפין ששאלו זה מזה וכן השואל מאשתו הוי שאלה בבעלים דין השואל מאשתו מבואר בריש פרק השואל שם שאם שאל פרת נכסי מלוג של אשתו פטור עליה משום דהויא שאלה בבעלים שהרי היא עמו תדיר במלאכתו וכתב נ"י אבל הבעל דוקא כשהוא מתעסק במלאכת אשתו הויא שאלה בבעלים אבל כל שאינו עוסק במלאכתה אם שאלה ממנו כלי ונאנס בידה חייבת . והכי מוכח בירושלמי וכן דעת הרמב"ם ואע"פ שהראב"ד השיג עליו האחרונים הסכימו לדברי הרמב"ם. ודין שותפין ששאלו זה מזה כלומר שאחד מהם שאל מחבירו והוא פשוט דהוי שאלה שבעלים דאילו שניהם שאלו זה מזה כבר נתבאר:

סעיף יא

שאל מהאשה פרת נכסי מלוג ונשאל לו בעלה או אשה ששאלה פרה לצורך נכסי מלוג שלה ונשאל בעל הפרה לבעלה לא הוי שאלה בבעלים בריש פרק השואל (שם) שאל מהאשה ונשאל בעלה עמה אשה ששאלה ונשאל לבעל מהו קנין פירות כקנין הגוף דמי או לא אמר ליה רב אחא בריה דרב אוויא לרב אשי פלוגתא דרבי יוחנן ור"ל דאיתמר המוכר שדהו לפירות רבי יוחנן אמר מביא וקורא קנין פירות כקנין הגוף דמי ר"ל אומר מביא ואינו קורא קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ואיפסיקא הלכתא בגמ' בריש פ' החולץ (יבמות לו:) בהא הלכה כר"ל:

סעיף יב

שאל פרה לרבעה או ליראות בה או לעשות בה פחות משוה פרוטה או ששאל שתי פרות לעשות בהן שוה פרוטה מיבעיא לן אם יש לו דין שואל אי לא ולא איפשיטא לן בריש פרק השואל (צו.) בעי רמי בר חמא שאלה לרבעה מהו כדשיילי אינשי בעינן ולהכי לא

שיילי אינשי או דילמא טעמא מאי משום הנאה והאי נמי הא איתי ליה הנאה שאלה ליראות בה מהו ממונא בעינן והאיכא או דילמא ממונא דאית ליה הנאה מיניה בעינן והא ליכא שאלה לעשות בה פחות משוה פרוטה מהו ממונא בעינן ואיכא או דילמא כל פחות מפרוטה לאו כלום הוא שאל ב' פרות לעשות בהן פרוטה מהו מי אמרינן זיל בתר שואל ומשאיל ואיכא או דילמא זיל בתר פרות וכל חדא וחדא ליכא ממונא. ופרש"י שאלה לרבעה. הוא עצמו: מהו. מיחייב באונסיה או לא: ליראות. שיהא נראה עשיר חשוב ולא ימשכו בעלי בתים ידיהם ממנו להקיפו: הנאה מיניה. שנהנה בבהמה עצמו. וכתב הרא"ש כל הני בעיין לא איפשיטו ולא מיחייב כדין שואל אבל אי איכא הנאה שוה פרוטה לשואל מיחייב בגניבה ואבידה כדין ש"ש דהואיל ונהנה מהנה:ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם שחייב בגניבה ואבידה כל היכא דאיכא שוה פרוטה לשואל וכו' ואף לענין אונסין אי תפס לא מפקינן מיניה ז"ל בפ"ב מהלכות שאלה שאל מן השותפין ונשאל לו אחד מהם וכן השותפין ששאלו ונשאל לא' מהם ה"ז ספק אם היא שאלה בבעלים אם אינה לפיכך אם מתה אינו משלם ואם תפסו הבעלים אק מוציאין מידם פשע בה ה"ז משלם השואל את הבהמה בבעלים לרבעה או להראות בה או לעשות בה פחות משוה פרוטה או ששאל ב' פרות לעשות בהן שוה פרוטה כל אלו ספק שאלה בבעלים וכתב ה"ה השואל את הבהמה בבעלים לרבעה וכו' בגמרא לא הזכירו בעלים באלו השאלות אלא שאלה לרבעה מהו וכו' ונראה דעת רבינו שכולן בששאלן בבעלים הן והכל נמשך אחר שאל מן השותפין שהיה בדין שאלה בבעלים אבל רש"י פירשן שלא בבעלים וז"ל שאלה לרבעה הוא עצמו מהו מי מיחייב באונסים או לא ע"כ והטעם מי אמרי' שאלה שחייבה תורה באונסין דוקא כדשיילי אינשי וכן בכולן ולפי פירוש זה כששאלה בבעלים ודאי פטור עכ"ל ומ"מ יש לתמוה על מ"ש רבינו שכתב הרמב"ם ז"ל שחייב בגניבה ואבידה כל היכא דאיכא שוה פרוטה לשואל וכו' כי לא נמצא להרמב"ם שכתב חיוב בגניבה ואבידה וגם לא מצינו לו ז"ל שחלקו בין היכא דאיכא שוה פרוטה לשואל להיכא דליכא ש"פ לשואל ואיפשר שנוסחא משובשת נזדמנה לרבינו בדברי הרמב"ם. ומיהו מ"ש ואף לענין אונסין אי תפס לא מפקינן מיניה הוא נלמד ממ"ש גבי שאל מן השותפין ונשאל לו א' מהן אח"כ מצאתי בספר מדוייק שכתוב בו הרמ"ה במקום הרמב"ם:

סעיף יג

שאל משני שותפין ונשאל לו אחד מהם מיבעיא לן וכו' וכן שותפין ששאלו ונשאל המשאיל לא' מהם מיבעיא לן וכו' שם שאל משותפין ונשאל לו אחד מהן מהו כולו בעליו

בעי' וליכא או דילמא מההיא פלגא דידיה מיהא מיפטר שותפין ששאלו ונשאל לאחד מהן מהו כולו שואל בעינן וליכא או דילמא בההיא פלגא דשייליה מיהת מיפטר ולא איפשיטו:ומ"ש לפיכך אין מוציאין מספק ואי תפס לא מפקינן מיניה כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' שאלה ופשוט הוא ועיין במ"ש נ"י בפרק השואל על דברי הרמב"ם בזה:ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם דבהני בעיין אם פשע בהן השומר ה"ז משלם בפ"ב מהלכות שאלה כתב כן על דין שאל מן השותפין ונשאל לו אחד מהם וכן השותפין ששאלו ונשאל לאחד מהם וכתב עליו ה"ה אף על פי שפשיעה בבעלים פטור ובדין זה הדבר ספק אם הוא בבעלים אם לא דעתו ז"ל שהפושע כמזיק כמו שכתב בביאור בפ"ב מהלכות שכירות וכיון שהוא כמזיק ואין שם ראיה ברורה לפטרו חייב לשלם וכבר כתבתי שחלקו עליו ז"ל עכ"ל ומתוך דברים הללו נתיישב מ"ש רבינו ואיני מבין מה חילוק יש בין פשיעה לאונס:

סעיף יד

מקרי דרדקי של בני העיר ושתלא וטבחא ומקיזי דם וספרי העיר וכו' אם בני העיר שואלים מהם בכל פעם הוי שאלה בבעלים וכו' בפרק השואל (צג:) אמר רבא מקרי דרדקי שתלא טבחא ואומנא וספרי מתא כולהו בעידן עבידתייהו כשאלה בבעלים דמי וכתב הרא"ש בעידן עבידתייהו פי' הראב"ד בזמן הראוי למלאכה קאמר ואע"פ שאין עוסק בה לפי שאין רשאי להשמט מן המלאכה ההיא ר"ל כיון שהוא שכיר לכל בני העיר למלאכה זו בכל עת שהם צריכים לו בכל עת ובכל שעה הוי שאלה בבעלים לכל בני העיר כיון שאם יצטרך לו מחוייב לעשות מלאכתו מידי דהוה אשותפין ששכרו שכיר חודש שכיר שנה דבכל שעה הוי שאלה בבעלים לשותפין עכ"ל. וכתב נ"י שכן הסכימו האחרונים ואין נראה כן מדברי הרמב"ם ז"ל שכ' בפ"ב מהלכות שאלה מלמד תינוקות והנוטע לבני המדינה וכו' כל אחד מאלו וכיוצא בהו ביום שהוא יושב בו לעסוק במלאכתו אם השאיל או השכיר לאחד מאלו שהוא עוסק במלאכתן ה"ז שמירה בבעלים ואפי' פשע בה השומר פטור אבל הוא ששאל או ששכר מהם חייב שאינם שאולין לו:

סעיף טו

הרב השונה לתלמידיו אם הם צריכים ללמוד עמו בכל מסכתא שירצה הוא וכולי שם אמרו ליה רבנן לרבא שאיל לן מר איקפד אמר ליה לאפקועי ממונא קא בעיתו אדרבא אתון שאילתון לי דאילו אנא מצי לאשתמוטי לכו ממסכתא למסכת' אתון לא מציתו לאשתמוטי ולא הוא איהו שאיל להו ביומא דכלה אינהו שאילו ליה בשאר יומי. ופרש"י רבנן. בני בית מדרשו: שאיל לן מר. רבינו נשאל לנו למלאכתנו ללמד לנו תורה שיושב ומלמד לנו תורה כל היום ואם נשאל ממנו בהמה ומתה נפטר: אתון

שאילתון לי. למלאכתי שכשאני חפץ להתחיל במסכתא אחרת שלא תשכח ממני אין אתם יכולים למחות בידי: ביומא דכלה. כשדורשין לפני הרגל בהלכות הרגל דלא מצי לאשתמוטי למילתא אחריתא. וכתב הרא"ש וז"ל הרב השונה לתלמיד אם תלוי ברב ללמד תלמידים איזו מסכתא שהוא רוצה ואם התחיל מסכתא אחת יכול הרב לשנותן ממסכתא זו למסכתא אחרת אז הם שאולים לו ואם שאל מהם הויא שאלה בבעלים ואם הדבר תלוי בתלמידים לשנות הרב ממסכתא למסכתא אז הרב שאול להם ואם הדבר תלוי בשניהם שאין הרב יכול לשנות המסכתא בלא דעת התלמידים ולא התלמידים בלא דעת הרב אינם שאולים זה לזה כלל עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפ"ב מהל' שאלה הרב שהוא מקרא ברצונו לתלמידים בכל עת שירצה ואיזה מסכתא שירצה ואם היו קביעים לבוא תמיד ונשמט להם ממסכתא למסכתא הרי הן שאולין לו ואין הוא שאול להם וביום הפרק שהכל באים לשמוע ענין אותו המועד הרי הוא שאול להם והם אינם שאולים לו עכ"ל: כתב הר"ש בר צמח דש"צ השכור לצבור שאינם יכולים להשמט ממנו בשעת התפלה אם שאל מהם בשעה ההיא הוי שמירה בבעלים ופטור ונראה שגם ביום ההוא אם שאלו ממנו הם פטורים שגם הוא אינו יכול להשמט מהם עכ"ל:

סעיף טז

שאל פרה בבעלים ואח"כ קודם שהחזירה לו שכרה שלא בבעלים וכו' בפ' השואל (צח:) בעי ר' אבא בר ממל שאלה בבעלים שכרה שלא בבעלים מהו מי אמרינן שאלה לחודא קיימא ושכירות לחודא קיימא או דילמא שכירות בשאלה מישך שייכא דהא מיחייב בגניבה ואבידה את"ל שכירות בשאלה מישך שייכא שכרה בבעלים שאלה שלא בבעלים מהו שאלה בשכירות ודאי לא שייכא או דילמא כיון דשייכא במקצת כמאן דשייכא בכולה דמי את"ל לא אמרינן כיון דשייכא במקצת כמאן דשייכא בכולה דמי שאלה בבעלים ושכרה שלא בבעלים וחזר ושאלה מהו הדר אתיא לה שאלה לדוכתה או דילמא איפסקה לה שכירות ביני וביני שכרה בבעלים ושאלה וחזר ושכרה מהו מי אמרינן אתיא לה שכירות לדוכתא או דילמא איפסקא לה שאלה ביני וביני תיקו. והתוספות והרא"ש גורסים בבעיא שניה את"ל כיון דשייכא במוקצת כמאן דשייכא בכולה דמי. ופרש"י שאלה בבעלים וקודם שהחזיר. חזר ושכרה מיניה ובשעת שכירותו לא היה עמו במלאכתו ונגנבה או אבדה בימי שכירות מהו: מי אמרינן שכירות לחודא קיימא. ומילתא אחריתא היא ואע"ג דכי משך לה מעיקרא בבעלים היא ותו לא הדר משך לה מיחייב ליה דבשעת שכירות ברשותו היתה ולא מיחסרא משיכה וקני חצרו באמירה ולעולם קנין אחריתא היא ושלא בבעלים היא: או דילמא שכירות בשאלה מישך

שייכא. כל חיוב שוכר דגניבה ואבידה ישנו בשואל ולא הוסיף כלום ומחמת משיכה ראשונה באו לו וההיא בבעלים הואי ופטור: שכרה בבעלים. וקודם שהחזירה חזר ושאלה ממנו שלא בבעלים ומתה כדרכה וחיוב זה לא מחמת משיכה ראשונה בא עליה דהא חיוב שאלה לא שייך בשכירות מהו מי אמרינן שאלה לענין אונסין בשכירות ודאי לא שייכא וחיוב דמחמת קנין שלא בבעלים בא לו או דילמא כיון דשייכא במקצת דחיוב גניבה ואבידה שעליו יש לתלות במשיכה ראשונה כמאן דשייכא בכולה דמי ופטור אף באונסין: שאלה בבעלים שכרה שלא בבעלים וחזר ושאלה שלא בבעלים הדרה שאלה לדוכתא ואזיל בתר משיכת שאלה קמייתא דהויא בבעלים עכ"ל. וכתב הרא"ש ולפי מה שאמרו הגאונים דכל את"ל פשיטות לבעיא קמייתא לא סליק בתיקו אלא תרין בעיא בתרייתא והנהו נמי כיון דסלקו בתיקו לא מפקינן מיניה ממונא משואל עכ"ל. ודבר פשוט הוא שיש ט"ס בדברי רבי' שכתב ואי תפס מפקינן מיניה וצריך להגיה ואי תפס לא מפקינן מיניה: ומה שאמר רבי' בשם הרמב"ם דלא הוי שאלה בבעלים אלא בשאלה בבעלים ואח"כ שכרה שלא בבעלים ובכל אינך כתב דהוי ספק בפרק ב' מהלכות שאלה כתב כן ונראה שהוא ז"ל לא היה גורס את"ל אלא בבעיא קמייתא לבד וכל אינך לא איפשיטו וכן כ' ה"ה ז"ל: ומה שאמר וא"א כתב כסברא ראשונה כבר נתבאר. ומ"מ יש לתמוה על רבינו שהרי אין דרכו של הרא"ש לפסוק כדברי הגאונים שסוברים דכל את"ל הוא פשיטות לבעיא קמייתא ומ"ש כאן הוא לדברי הגאונים וליה לא ס"ל דלדידיה כולהו הוו ספיקא ואפילו לקמייתא וכ"כ ברמזים:

סעיף יח

שכרה בבעלים וחזר ושכרה שלא בבעלים פשיטא כיון דשניהם בשכירות הויא שנייה בבעלים כמו הראשונה כן דקדקו שם התוספות: ומה שאמר מיהו אם ראשונה שלא בבעלים ושניה בבעלים לא אמרינן דראשונה תגרור לשנייה להיות שלא בבעלים וכו' כן משמע שם בגמרא וכתבו התוספות דגזירת הכתוב הוא דכל היכא דאיכא בעלים או בראשונה או בשנייה פטור:

סעיף יט

בעל בנכסי מלוג של אשתו אפי' פשע בהן ונאבדו פטור דבין אי חשיב בהן שואל או שוכר או שומר הו"ל פשיעה בבעלים וכו' אפילו היו שאולין או שכורין בידו קודם שנשאה שלא בבעלים ואח"כ נשאה מאותה שעה ואילך חשוב שאלה או שכירות בבעלים וכו' פשוט בגמרא פרק השואל (צו:) גבי בעיא דרמי בר חמא:

סעיף כ

ומ"ש ואפי' שכרה פרה מאחר ואח"כ נשאה ומתה או אפילו פשע בה ונגנבה פטור מפני שהוא חשוב בה כלוקח שם כי קמיבעיא ליה לרמי בר חמא כגון דאגרא איהי פרה מעלמא והדר נסבה שואל הוי אי שוכר הוי ואסיק רבא לא שואל הוי ולא שוכר הוי אלא לוקח הוי וכתב הרמב"ם בפ' שני מהלכות שאלה הבעל פטור אע"פ שהוא משתמש בה כל ימי שאילתה אפילו פשע מפני שהוא כלוקח והאשה חייבת לשלם כשיהיה לה ממון עכ"ל ידוע הוא שאין לאשה ממון שתוכל לשלם ממנו אלא לכשתתאלמן או תתגרש. ומ"מ כבר איפשר לה להיות לה ממון קודם לכן אם יש לה נכסי מלוג שכופין אותה למכרם בטובת הנאה ומאותם דמים שתקח תפרע כדאיתא בפרק החובל (בבא קמא פט.) ומה שאמר בשם הרמב"ם ואם הודיעה את בעלה שהיא שכורה ה"ז נכנס תחתיה בפרק הנזכר וכתב ה"ה זה לא מצאתי מבואר בגמרא בפירוש אבל סברת הרב הוא נכונה דודאי כיון שהוא כלוקח לא יפה כחו מכחה שהרי הוא בא מחמתה וכיון שהודיעתו ונשתמש בה חייב ואינו דומה ליורשים שאמרנו למעלה שאפילו נשתמש בה אינן חייבין באונסין וכפי דעת הרשב"א ז"ל דהתם ירושה שהיא ממילא יכולים לומר זכות אבינו אנו יורשים להשתמש בה שלא בקבלת חיוב האונסין ובהשגות א"א והוא מקבל אותה על עצמה בשאלה ע"כ ולדברי רבינו כל שישתמש בה אחר ידיעתו הרי הוא כשואל אבל ודאי לא נשתמש בה א"א לכופו להיות כשואל וזה פשוט עכ"ל ה"ה: כתב ר"י אע"ג דבעל בנכסי אשתו הוי לוקח יש לו דין ש"ח וגבי בעל בנכסי אשתו לא נ"מ שאפילו אם פשע בהם ונגנבו פטור וכולי ומיהו נ"מ ללוקח בהמה לל' יום וכו' הוא ש"ח עליה כ"כ שם התוס' והרא"ש ז"ל:

סעיף כב

וכל אלו החלוקים של שאלה בבעלים נוהגים ג"כ בכל השומרים בר"פ השואל (צה:) אמרינן דאף על גב דדין שמירה בבעלים אינו כתוב אלא בשואל מיניה ילפינן לכל השומרים:

סימן שמז

סעיף א

שאל פרה בסתם והזיק שורו של שואל לשורו של משאיל אפילו אם הוא תם משנם נזק שלם וכו' בספ"ק דב"ק (יג:) תנו רבנן כשהזיק חב המזיק להביא ש"ח והשואל נושא שכר והשוכר שהזיקה בהמה ברשותו תם משלם ח"נ ומועד משלם נ"ש ה"ד אי לימא דאזקיה תורא דמשאיל לתורא דשואל לימא ליה אילו אזיק בעלמא בעית לשלומי את השתא דאזקיה לתורא דידך בעינא לשלומי אלא דאזקיה תורא דשואל לתורא דמשאיל

לימא ליה אילו איתזק מעלמא בעית לשלומי כוליה תורא השתא דאזקיה תורא דידך פלגא ניזקא הוא דמשלמת לי לעולם דאזקיה תורא דמשאיל לתורא דשואל והב"ע שקיבל עליו שמירת גופו ולא שמירת נזקיו ופרש"י לעולם דאזקיה תורא דמשאיל לתורא דשואל וקאמר חייב משאיל לשלם ודקשיא לך הרי על השואל מוטל לשמור שלא יזיק בשקבל עליו השואל שמירת גופו שלא יזיקנו אחר ולא קבל עליו שמירת נזקיו אם יזיק הוא את אחרים:

סעיף ב

ומ"ש גבי הזיק שורו של שואל לשל משאיל אם קבל עליו שמירתו שלא יזיק אבל לא שלא יוזק והזיקו שורו של שואל תם משלם ח"נ ומועד נ"ש כ"כ שם הרא"ש וכן נראה מדברי התוס' ופשוט הוא דכיון דלא קבל עליו שלא יוזק לא שייך למימר ליה אילו איתזק מעלמא בעית לשלומי כוליה תורא:

סימן שמח

סעיף א

אסור לגנוב אפי' כל שהוא כ"כ הרמב"ם ז"ל בריש הלכות גניבה וכתב ה"ה מפורש פרק ד' מיתות (כז.) ודין פחות משוה פרועה בממון כדין חצי שיעור באיסורין: ומה שאמר ואפילו על מנת לשלם הכל אסור בריש פרק איזהו נשך (בבא מציעא סא:) בברייתא יליף מקרא לא תגנובו על מנת לשלם תשלומי כפל ופרש"י ע"מ לשלם כפל שרוצה להנותו ויודע בו שלא יקבל וקאמר תו בברייתא לא תגנוב על מנת למיקט ופרש"י למיקט. לצער ואיפשר שמ"ש רבינו על מנת להחזיר היינו ע"מ למיקט ומ"ש על מנת לשלם היינו לשלם תשלומי כפל: ומ"ש הכל אסור כדי שלא ירגיל עצמו בכך כ"כ הרמב"ם שם: ומ"ש וכל הגונב אפילו שוה פרוטה עובר על לאו דלא תגנובו וחייב לשלם כ"כ הרמב"ם בתחלת הלכות גניבה וכתב ה"ה דין שוה פרוטה נתבאר בהרבה מקומות מהם פרק ד' מיתות (סנהדרין נז.):

סעיף ב

ומה שאמר אחד הגונב מישראל בין קטן בין גדול כ"כ הרמב"ם ז"ל שם: ומה שאמר ואחד הגונב מעובד כו"ם שגניבתו אסור כ"כ הרמב"ם ז"ל וכתב הה"מ בפ' הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיג.) דגזל העכו"ם אסור וה"ה לגניבה ואיתא בשאר דוכתי עכ"ל:

סעיף ג

ומה שאמר אבל טעותו של כותי היה מותר ובלבד שלא יודע לו דליכא חילול השם בפ' הגוזל ומאכיל (שם.):

סעיף ד

ואיזהו גנב כגון הלוקח בסתר ואפילו רואין אותו כיון שמטמין עצמו להסתיר דבריו נקרא גנב וגזלן זה הלוקח בגלוי ובחזקה בפרק מרובה (בבא קמא עט:) אמר רבי אלעזר ראוהו שהטמין בחורשין וטבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' וכיון דראוהו גזלן הוא כיון דקא מטמר מינייהו גנב הוא ואלא גזלן ה"ד א"ר אבהו כגון בניהו בן יהוידע שנאמר ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו ורבי יוחנן אמר כגון בעלי שכם. וז"ל הרמב"ם בתחלת הלכות גניבה איזהו גנב זה הלוקח ממון אדם בסתר ואין הבעלים יודעים כגון הפושט ידו לתוך כיס חבירו ולקח מעותיו ואין הבעלים רואין וכן כל כיוצא בזה אבל אם לקח בגלוי ובפרהסיא בחוזק יד אין זה גנב אלא גזלן לפיכך לסטים מזויין שגנב אינו גזלן אלא גנב אף ע"פ שהבעלים יודעים בשעה שגנב והראב"ד השיגו וה"ה הליץ בעדו:

סעיף ה

ומשעה שמשך הגניבה נעשה עליה גנב בד"א שמשכה חוץ מרשות הבעלים אבל כל זמן שהיא ברשות הבעלים אינו חייב עד שיגביהנה משנה בפרק מרובה (שם) היה מושכו ויוצא ומת ברשות הבעלים פטור הגביהו או שהוציאו חוץ מרשות הבעלים ומת חייב ופרש"י הגביהו אפי' ברשות בעלים שהרי הגבהה קונה בכל מקום:

סעיף ו

ומ"ש ואם הכניסו לרשותו אפי' לגגו חצרו וקרפיפו אם היא משתמרת חייב וכולי דכתיב אם המצא תמצא בידו הגניבה וגו' שנים ישלם בפ"ק דמציעא (י.) תניא בידו אין לי אלא ידו גגו חצירו קרפיפו מנין ת"ל המצא תמצא מכל מקום:ומ"ש אם היא משתמרת נתבאר לעיל סי' רס"ח סעיף ו': כתב המרדכי פ"ק דמציעא אם אמר לחבירו קח לי שור מבית פלוני שהוא שלי ונמצא שלא היה שלו אלא לגנוב נתכוין נתחייב שולחו באחריות השור במשיכת השליח: ומה שאמר וכל דבר נתרבה לענין כפל בריש פרק מרובה מייתי לה מקראי ומיהו עבדים ושטרות וקרקעות והקדשות אין להם תשלומי כפל כדתנן בפרק הזהב (בבא מציעא נז:) ובפרק שבועת הדיינים (שבועות מג:): מה שאמר ומוסף עליהם שור ושה שאם טבחם או מכרם משלם ד' תחת השה וה' תחת השור מפורש בתורה (שמות כ"א:ל"ז) כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו וגו':

סעיף ז

ומה שאמר בד"א שבאו עדים שגנב וטבח ומכר אבל אם הודה מעצמו אינו משלם אלא הקרן וכו' בפרק מרובה (בבא קמא עה.) ואיתיה נמי במשנה פרק בתרא דשבועות (מט.): ומה שאמר ואפי' מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור ובלבד שמחייב עצמו בקרן וכו' בפ' מרובה שם איתמר מודה בקנס ואח"כ באו עדים רב אמר פטור ושמואל אמר חייב

אמר רב המנונא מסתבר מילתיה דרב באומר גנבתי ובאו עדים שגנב שהרי חייב עצמו בקרן אבל אמר לא גנבתי ובאו עדים שגנב וחזר ואמר טבחתי ומכרתי ובאו עדים שטבח ומכר חייב שהרי פטר עצמו מכלום איתמר נמי א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן גנבתי ובאו עדים שגנב פטור שהרי חייב עצמו בקרן אבל אמר לא גנבתי ובאו עדים שגנב וחזר ואמר טבחתי ומכרתי ובאו עדים שטבח ומכר חייב שהרי פטר עצמו מכלום וכתבו הרי"ף והרא"ש וכן הלכתא וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהלכות גניבה ופרש"י באומר גנבתי. דחייב עצמו לשלם קרן מיהא בהודאה הילכך הודאה גמורה היא ופטור מכפל ומד' וה' שהרי פטר עצמו מכלום ובהודאה דטביחה לא היה מחייב עצמו בכלום שהיה יודע שהמודה בקנס פטור הילכך לאו הודאה היא ומשלם אם באו עדים ולא אמרינן מודה ובאו עדים פטור אלא היכא דאיכא קרן וקנס דאיחייב ליה ממונא בהודאתו ומתכוין להחזיר ממון עכ"ל:ומ"ש ומיהו אין מודה בקנס פטור אלא דוקא בפני ב"ד ובמקום ב"ד אבל הודה בפני ב' או אפי' בפני ג' חוץ מב"ד אינו מועיל להפטר מקנס בפרק מרובה (בבא קמא עד:)מתיב למ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור ממתני' מעשה בר"ג שסימא את עין טבי עבדו והיה שמח שמחה גדולה מצאו לר' יהושע א"ל אי אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות שסימיתי את עינו אמר ליה אין בדבריך כלום שכבר אין לו עדים כלומר ועל פי עצמך לא תשלם קנס הא יש לו עדים חייב וש"מ מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב שאני ר"ג דלא בפני ב"ד אודי והא רבי יהושע אב ב"ד הוה שלא בב"ד הוה קאי ופרש"י שלא בב"ד הוה. לא היו ב"ד יושבים ולא מקום ישיבת ב"ד הוה אלא בשוק הודה לו וכתב ה"ה בפ"ג מהל' גניבה על מה שכתב הרמב"ם ז"ל או שהודה בפני שנים ונראה שכוונתו ז"ל אפי' בפני שני דיינים ואפילו במקום ב"ד לפי שדיני קנסות צריכים ג' מומחים כמבואר פ"ה מה' סנהדרין וא"כ ק"ל למה אמר שם רבי יהושע חוץ לב"ד הוה קאי ת"ל אפי' הוה קאי התם יחיד הוה ויראה לי דאי הוה קאי בב"ד היו יושבים עמו ומש"ה איצטריך למימר חוץ לב"ד וקצת נראה כן מפירש"י עכ"ל:

סעיף ח

ומה שאמר לפיכך האידנא שאין לנו ב"ד הראויין לדון דיני קנסות אין מועיל שום הודאה ליפטר מקנס פשוט הוא וכבר נתבאר בסי' א':

סעיף ט

ואלו התשלומין בין קרובין כפל אם יש לו מטלטלין גובים מהם כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות גניבה: ומה שאמר ואם אין לו מטלטלין אלא מקרקעי יורדים להם וגובין מהעדית שלו כשאר נזקין ברישׁ ב"ק (ד:) תני רב חייא כ"ד אבות נזיקין תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' וגנב וגזלן וכו' ואסיקנא אמר רבי אבהו כולהו כאבות לשלם ממיטב: ומה

שאמר ואם אין לו מקרקעי ולא מטלטלין בזמן שהיובל נוהג ד"ת מוכר את עצמו ומשלם לזה את הקרן מבואר בתורה אם אין לו ונמכר בגניבתו ודרשו חז"ל בפ"ק דקידושין (יח.) בגניבתו ולא בכפילו ושאר כל משפטיו מבוארים בפרק הנזכר: ומה שאמר אבל בזמן הזה אינו נמכר שאין תורת עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג:

סעיף י

שאלה לגאון מי שנחשד בגניבה ויש עליו עדים על גניבה אחרת קודם לכן מה דין יש עליו וכו':

סעיף יא

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ששאלת ראובן שאמר לשמעון הברחת ממוני וכו' כלל ס"ד סי' א':

סעיף יג

ששאלת ראובן תבע לשמעון שנכנס לחדרו וגנב ספריו וכו' כלל ק"א סימן ז'. אשה שגנבה מעות מבעלה והפקידתן אצל אשה אחרת שידעה שגנבתם ואחר כך החזירתם לה והבעל תובע לנפקדת עיין במרדכי פרק הספינה: אשה שגנבה משל בעלה ויצאה מהעיר ושלחה משם את שמעון ולקח הגניבה ובעל תובע את שמעון עיין במרדכי פרק הנזכר:

סימן שמט

סעיף א

אחד האיש ואחד האשה שגנבו חייבין לשלם ד' וה' בפ"ק דב"ק (טו.) השוה הכתוב אשה לאיש לכל משפטים שבתורה: ומה שאמר לפיכך אם הקרן בעין מחזירין לבעלים פשוט הוא:ומ"ש בכפל ממתין עד שתתאלמן או תתגרש ויתבענה נתבאר בסוף סימן שמ"ו:

סעיף ב

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל אשת ראובן השאילה לאשת שמעון כלי כסף וכלי זהב ויצא קול בעיר שנגנבו החפצים וכולי סוף כלל ל"ט: (ב"ה) בתשובת הרא"ש שבידינו כתוב כמ"ש רבינו ויש לתמוה למה צריך לישבע שלא פשע שמאחר שאינו שומר כי פשע מאי הוי ומצאתי בספר הזה התנופה שכתב כלשון הזה ישבע הוא וגם היא שאינם ברשותה ושלא שלח הוא יד בהם עכ"ל השמיט שלא פשע בהם וטעמו מפני מה שכתבתי כיון דאין הבעל שומר כי פשע בהם מאי הוי אבל אם שלח יד בהם אף ע"פ שאינו שומר חייב דשואל שלא מדעת גזלן הוי וחייב והאשה אינה צריכה לישבע אלא שאינם ברשותה אבל שלא שלחה בהם יד ושלא פשעה אין להם ענין דבין כך ובין כך חייבת לשלם אפי' נגנבו באוגס גמור דהא שואלת היא:

סעיף ג

קטן שגנב פטור מהכפל וכו' עד אף לאחר שיגדיל כ"כ הרמב"ם ז"ל בתחלת הלכות גניבה:ומ"ש שהוא פטור מהכפל מבואר בתורה דגבי תשלומי כפל איש כתיב:ומ"ש שמחזירין את הקרן לבעלים אם הוא בעין פשוט הוא:ומ"ש ואם אינו בעין פטור מהקרן אף לאחר שיגדיל בפרק החובל (בבא קמא פז.) תנן חש"ו פגיעתן רעה החובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורים העבד והאשה פגיעתן רעה החובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורים נתגרשה האשה ונשתחרר העבד חייבים לשלם ומדלא קתני גבי קטן הגדיל הקטן חייב לשלם משמע דאפי' הגדיל פטור:ומ"ש ועבד שגנב מחזירין הקרן לבעלים אם הוא בעין פשוט הוא:ומ"ש וגם אין בעליו חייב לשלם בשבילו ולא שאר כל דבר שמזיק כיון שהוא בן דעת ובעליו אינו יכול לשמרו שאם יקניטו ילך וידליק גדישו של חבירו וכו' משנה בסוף מסכת ידים ומייתי לה בפ"ק דב"ק: כ' הרמב"ם ראוי לב"ד להכות הקטנים וכו' וכן מכין העבדים אם הזיקו וכו' בפ"א מהלכות גניבה:

סעיף ד

מפני שאין דנין עתה דיני קנסות אין רצוני עתה להאריך בדין כפל ותשלומי ד' וה' וכו' מבואר:ומ"ש אבל משום דלא מפקינן מיניה אם תפס אכתוב מהם מעט נתבאר בסי' רצ"ה: אע"פ שכתב הרמ"ה הא דאמרינן בקנסא אי תפס לא מפקינן מיניה היינו דוקא כדי נזקיה וכו' ול"נ לא"א ז"ל וכ' דלאו תקנתא היא אלא דינא הוי וכו' עד סוף הסי' בפסקי הרא"ש ספ"ק דב"ק:

סימן שנ

סעיף א

גנב שטבח ומכר ל"ש לפני יאוש ול"ש לאחר יאוש חייב בד' וה' בפרק מרובה (בבא קמא סח.) איתמר המוכר לפני יאוש רב נחמן אמר חייב בתשלומי ד' וה' ורב ששת אמר פטור רב נחמן אמר חייב וטבחו או מכרו אמר רחמנא ול"ש לפני יאוש ול"ש אחר יאוש ורב ששת אמר פטור חיוביה לאחר יאוש הוא דאהנו מעשיו דקנייה לוקח אבל לפני יאוש דלא אהנו מעשיו דלא קנייה לוקח פטור וכן אמר רבי יוחנן חיוביה בין לפני יאוש בין לאחר יאוש וכתבו הרי"ף והרא"ש וקיי"ל כרב נחמן חדא דהלכתא כוותיה בדיני ועוד דהא ר"י קאי כוותיה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות גניבה היו מעידין אותו שגנב בין שאותם העדים מעידים עליו שטבח ומכר בין שהעידו בו אחרים וכו' משלם ד' וה': היו ב' עדים על הגניבה ואין על השחיטה אלא ע"א או שהודה בה מעצמו משלם כפל ולא ד' וה' משנה שם:

סעיף ב
גנב שור של שותפין וטבחו או מכרו והודה לא' מהם וכו' משלם לזה שכפר ה' חצאי בקר שם (עא:) בעיא דאיפשיטא:

סעיף ג
גנב ונתן לאחר במתנה או שהקיף לו או שפרע בחובו או שהחליפו באחר או שלחו בסבלונות לבית חמיו חייב ברייתא שם (עח:):

סעיף ד
עשה שליח שימכרנה או יטבחנה ומכרה שלוחו או טבחה המשלח חייב ברייתא וגמרא שם (עא. עט.):

סעיף ה
כתב הרמב"ם גנב ומכרה לאחר שלא תהא קנויה לו אלא לאחר ל' ובתוך ל' הוכר הגנב אינו משלם ד' וה' אלא הכפל בפ"ב מהלכות גניבה וכתב ה"ה בפרק מרובה מימרא אלא שגירסת ספרינו פרט לשיקנה לו לל' יום ופירש ז"ל שלא היתה מכירה חלוטה אלא לל' יום לבד לעשות לו מלאכתו והיינו דאמר התם מה טביחה שאינה חוזרת אף מכירה שאינה חוזרת ואולי שרבינו גורס פרט לשהקנה לו לאחר ל' יום או שהוא ז"ל מפרש כן עכ"ל:

סעיף ו
ומ"ש מכרה חוץ מחלק א' מק' שבה משנה שם (עח:):ומ"ש או חוץ מידה או חוץ מרגלה או ששייר כל דבר הניתר עמה בשחיטה אינו משלם ארבעה וחמשה אבל אם שייר קרנה וגיזתה משלם ד' וה' כל זה לשון רמב"ם בפרק הנזכר והוא פלוגתא דתנאי ואמוראי בפרק מרובה דגרסי' התם מאי חוץ מאחד ממאה שבו אמר רב חוץ לדבר הניתר עמה בשחיטה ולוי אמר חוץ מגיזותיה מיתיבי מכרו חוץ מידה חוץ מרגלה וכו' רב דאמר כי האי תנא וכו' ופסק כרב אבל הרא"ש כתב מכרו חוץ מאחד ממאה שבו חוץ מקרנה ואפי' חוץ מגיזותיה דסברינן כרבנן דברייתא:

סעיף ז
גנב קיטעת או סומא ברייתא שם ופרש"י אע"ג דליכא כולה חייב דמאי דגנב הא זבון כוליה:ומ"ש או טריפה מבואר שם בסוגיא דלרבנן גנב טריפה מכרה או טבחה משלם תשלומי ד' וה':ומ"ש או שגנב מהשותפין ומכרה חייב ברייתא שם:ומ"ש אבל אם היה לו שותפות בה וגנבה ומכרה פטור מד' וה' משנה שם ופרש"י פטור. דמשום דלא קרינן ביה ומכרו כולו באיסור:

סעיף ח
ומ"ש לפיכך גנב משל אביו ואח"כ מת אביו ואח"כ טבח ומכר פטור מד' וה' וכו' אבל אם טבח ומכר ואח"כ מת אביו חייב משנה שם:

סעיף ט
גנב שלמה וקטע ממנה אבר ומכרה או שמכרה חוץ מל' יום או חוץ ממלאכתה מיבעיא אי חייב ד' וה' ולא איפשיטא שם:ומ"ש בשם הרמב"ם שאם תפס אין מוציאין מידו כפ"ב מהלכות גניבה וכתב ה"ה פסק בהם ככל תיקו האמורים בתלמוד בדבר שבממון שאם תפס אין מוציאין מידו:ומ"ש בשם הרא"ש דאפי' אם תפס מוציאין מידו כ"כ בפרק מרובה ולא נתן טעם לדבריו ואיפשר שטעמו כמו שכתוב בהשגות על דברי הרמב"ם לא מחוורא לי דתפיסה מהניא בהא דכיון דיותר ממה שהזיק הוא אין כח לחייבו אלא בב"ד ובדין פסוק לי ספק וזה כיון שספק הוא אצלם איך גמרו את הדין וכתב הרב המגיד ביאור דבריו שהקנס אין אדם זוכה בו עד שעת העמדה בדין:

סעיף יא
גנב ועמד בדין ואמר ליה הדיין צא תן לו ואח"כ טבח ומכר פטור מארבעה וחמשה אמר ליה חייב אתה ליתן לו ואחר כך טבח ומכר חייב מימרא בפרק מרובה (בבא קמא סח:) ופרק הגוזל ומאכיל (קו.) וטעמא דפטור מפורש בפרק הגוזל ומאכיל דכיון דפסקוה ב"ד למילתיה וטבח ומכר הו"ל גזלן וגזלן לא משלם תשלומי ארבעה וחמשה:

סעיף יב
שחטה הגנב ונתנבלה בידו או הנוחר או המעקר פטור משנה בפרק מרובה (בבא קמא עח:):

סעיף יג
ומ"ש אבל השוחט לרפואה או לכלבים או שנמצאת טריפה חייב גם זה משנה שם (ע.) אע"ג דר"ש פליג בנמצאת טריפה ידוע דהלכה כת"ק:ומ"ש וכן השוחט את הכלאים חייב ברייתא שם (עז):

סעיף יד
גנב ברשות הבעלים וטבח ומכר חוץ מרשותם או איפכא חייב גנב וטבח ומכר הכל ברשותם פטור משנה שם (עט:):

סעיף טו
היה העדר ביער כיון שהכיש הבהמה והטמינה בין האילנות חייב בכפל וכו' שם אמר ר' אלעזר ראוהו שהטמין בחורשין וטבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' אמאי הא לא משך חמר רב חסדא שהכישה במקל אמרי וכיון דראוהו גזלן הוא וכיון דקא מטמר מינייהו גנב הוא. ופרש"י שהטמין בחורשין. נטמן ביער לגנוב בהמות הרועות שם:

סעיף טז

גנב ומכר בשבת או לעכו"ם חייב שאין כאן חיוב מיתה משנה שם (ע.) כלומר שאילו היה חייב מיתה היה פטור מממון דק"ל בדרבה מיניה: מ"ש ואם נעשית המכירה באיסור כגון שזרקה המוכר מר"ה לחצר הלוקח וכו' או שאמר הלוקח למוכר עקוץ תאנה מתאנתי וכו' פטור שאיסור גניבה ואיסור מכירה באים כאחד ג"ז שם ופירוש איסור גניבה ואיסור מכירה באים כאחד היינו לומר דחיוב מיתה משום שבת וחיוב ממון משום מכירה באים כאחד ופטור מממון משום דק"ל בדרבה מיניה: וכן הטובח בשבת או לעכו"ם פטור משנה (עד:):ומ"ש אפילו לא התרו בו כיוי שיש בו חיוב מיתה אילו התרו בו בפ' אלו נערות (כתובות לד.) כי אתא רב דימי אמר חייבי מיתות שוגגין וחייבי מלקיו' שוגגין ודבר אחר ר"י אמר חייב ור"ל אמר פטור ר"י אמר חייב דהא לא אתרו ביה ר"ל אמר פטור כיון דאילו אתרו ביה פטור כי לא אתרו ביה נמי פטור אמר רבא ומי איכא למ"ד חייבי מיתות שוגגין חייב והא תני דבי חזקיה מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לא חלקת בו בין שוגג למזיד וכו' אלא כי אתא רבין אמר חייבי מיתות שוגגין כ"ע לא פליגי דפטור כי פליגי בחייבי מלקיות שוגגין ודבר אחר:ומ"ש ואפילו היתה גנובה לו קודם שבת וכו' ואין צ"ל דפטור היכא שגם חיוב הקרן בא בשבת וכו' בפ' אלו נערות (כתובות לד:) אמר רבה היה גדי גנוב לו וטבחו בשבת חייב שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבוא לידי איסור שבת גנב וטבח בשבת פטור שאם אין גניבה אין טביחה ואין מכירה אמר רב פפא היתה פרה גנובה לו וטבחה בשבת חייב שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבוא לידי איסור שבת היתה פרה שאולה לו וטבחה בשבת פטור. ופי' רש"י היה גדי גנוב לו. גנב גדי בחול ונתחייב הקרן וטבחו בשבת דלא אתי עליה חיובא דממון באיסור שבת אלא חיוב קנס: חייב. ד' וה' דקנס חידוש הוא ורבה ס"ל כר"מ: גנב וטבח בשבת. דחיוב ממון דקרן אתא עליה באיסור שבת: פטור. דקיי"ל אין מת ומשלם וכיון דאקרן לא מיחייב קנס נמי לא משלם דתשלומי ד' וה' אמר רחמנא ולא תשלומי ג' וד': שאם אין גניבה. כלומר שמאחר שפטור על הקרן משום מיתה אין טביחה ואין מכירה שאינו מחוייב קנס כדפרישית דתשלומי ד' וה' כתיב ולא תשלומי ג' וד': היתה פרה שאולה לו וטבחה בשבת פטור דההיא שעתא דקא טבחה לה גזיל לה ממרה ומיתה וממון באים כאחד. והתוס' כתבו דאמר רבה היה גדי גנוב לו אליבא דר"מ קאמר ולא משום דסבר הכי עכ"ל מ"מ כיון דלא קיי"ל כר"מ דאמר דבמידי דקנס אדם מת ומשלם ממילא נקטינן דאפ' היו גדי או פרה גנובים לו וטבחם בשבת פטור:ומ"ש בספרי רבינו דאין חיוב בא בשבת אלא חיובו של כפל ד' וה' טעות סופר הוא וצריך

למחוק תיבת כפל שהרי משעת גניבה איחייב ליה בכפל ואין בא בשבת אלא חיוב ד' וה':

סעיף יז

הטובח בי"ה והתרו בו פטור דקיי"ל אין אדם לוקה ומשלם בפרק מרובה (בבא קמא ע:) תנן גנב וטבח בי"ה משלם תשלומי ד' וה' ובפרק אלו נערות (כתובות לה.) אסיקנא כי אתא רבין אמר חייבי מיתות שוגגין כ"ע לא פליגי דפטור כי פליגי בחייבי מלקיות שוגגין וד"א ר"י אמר חייב ור"ל אמר פטור וידוע דהלכה כר"י וכל חייבי מלקיות דלא אתרו ביה כיון דלא לקי הו"ל כשוגג וחייב בממון וכן פסק הרמב"ם בפרק ג' מהלכות גניבה:

סעיף יח

עשה שליח לשחוט לו בשבת והשליח שחט בשבת כתב הרמב"ם שהוא חייב וכו' בפ"ג מהל' גניבה בפרק מרובה (בבא קמא עא.) ובפרק אלו נערות תניא גנב וטבח בשבת משלם תשלומי ד' וה' דברי ר"מ וחכמים פוטרים ומוקי לה בטובח על ידי אחר א"ה מ"ט דרבנן דפטרי מאן חכמים ר"ש היא דאמר שחיטה שאינה ראויה היא שחיטת שבת ראויה היא דתנן השוחט בשבת ובי"ה אף על פי שמתחייב בנפשו שחיטתו כשרה ס"ל כר"י הסנדלר דתניא המבשל בשבת בשוגג יאכל כו' ר"י הסנדלר אומר בשוגג יאכל במ"ש לאחרים ולא לו במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים והרמב"ם סובר דלית הלכתא כר"י הסנדלר כמבואר בה"ש: ומה שכתב רבינו ולדעת א"א ז"ל פטור משום שחיטה שאינה ראויה כר"י הסנדלר בפרק מרובה כתב הרא"ש וז"ל בפרק כירה הביא שרי"ף כל זו הסוגיא וכתב ש"מ דלית הלכתא כר"י הסנדלר וקצרה דעתי מהבין וכו' ואם כן מדהני אמוראי בתראי פליגי בפירוש דברי ר"י הסנדלר היה מסתבר דהלכה כוותיה עכ"ל:

סעיף יט

גנב שגנב מן הגנב אפי' אחר שנתייאשו הבעלים אינו חייב בכפל ולא בד' וה' וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"א מהלכות גניבה הגונב מגנב אחר אע"פ שנתייאשו הבעלים אינו משלם תשלומי כפל ואם טבח ומכר אינו משלם תשלומי ד' וה' לגנב הראשון אינו משלם שהרי דין הבהמה הזאת לחזור בעיניה לבעלים ולא קנאה הגנב ולבעלים אינו משלם הכפל או ד' וה' מפני שלא גנבה מרשותן עכ"ל:

סעיף כ

כא ועל זה ועל מ"ש עוד רבינו גנב וטבח ובא אחר וגנבו ממנו וכו' עד פטור מן הכפל שג"ז מדברי הרמב"ם ז"ל שם כתב ה"ה הכל מבואר במרובה בברייתא וסוגיית הגמרא

ופסק רבינו ז"ל דיאוש כדי לא קני ויאוש ושינוי רשות קני ושנוי רשות לבד אינו קונה ושנוי מעשה לבד קונה וכן עולה בפסק ההלכה מכלל הסוגיות עכ"ל:

סעיף כב

וכן הגונב עבדים שטרות וקרקעות פטור מן הכפל משנה בפרק הזהב (בבא מציעא נו.) ופרק שבועת הדיינין (שבועות מב.) ויליף לה בגמרא מקראי ואיתא נמי בר"פ מרובה (בבא קמא סב:):ומ"ש וכן הגונב את העכו"ם ואת ההקדש אינו משלם את הכפל וכו' דין ההקדש מפורש במקומות הנזכרים ויליף לה מדכתיב רעהו ודין העכו"ם כתבו הרמב"ם בפ"א מהל' גניבה וכתב ה"ה דכיון דממעטינן הקדש מדכתיב רעהו ממילא אימעוט עכו"ם דהכי דרשינן בעלמא ופשוט הוא עכ"ל:

סעיף כג

גנב פטר חמור קודם שנפדה משלם כפל וכו' בפ"ק דבכורות (יא.):

סעיף כד

הגונב חלבו של חבירו ואכלו משלם לו דמי חלבו בפרק אלו נערות (כתובות לא.) א"ר חסדא מודה ר' נחוניא בן הקנה בגונב חלבו של חבירו ואכלו שהוא חייב שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבוא לידי איסור חלב כתב הראב"ד בפ"ב מהלכות גניבה דהיינו לומר דחייב לשלם כפל והודה לו ה"ה וכתב שכך היתה כוונת הרמב"ם ז"ל:

סימן שנא

סעיף א

יש גנב שפטור מלשלם ואיזה זה שבא עם התשלומין חיוב מיתה כגון הגונב כיס בשבת ולא הגביהו ברשות הבעלים אלא היה מגרר ומוציאו מרשות הבעלים לר"ה וכו' אבל אם הגביהו תחלה בבית הבעלים חייב וכו' ברייתא בפ' אלו נערות (כתובות לא.) ופסקה הרמב"ם בפ"ג מהלכות גניבה ומסיק בפרק בן סורר (סנהדרין עב.) דהא דהיה מגרר ויוצא פטור דוקא בדשדינהו בנהרא דליתנהו אבל אי איתנהו חייב להחזיר וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות גניבה :

סעיף ב

וכן הבא במחתרת וגנב כלים והביאן ושברן פטור וכו' ודוקא שאין הכלי בעין כגון ששברו אבל אם הוא בעין צריך להחזירו וכו' בפרק בן סורר ומורה (שם) א"ר הבא במחתרת ונטל כלים ויצא פטור מאי טעמא בדמים קנינהו אמר רבא מסתברא מלתיה דרב בששיבר דליתנהו אבל נטל לא:ומ"ש רבינו בשם ה"ר ישעיה בפ"ג מהלכות גניבה אהא דגונב כיס והיה מגרר ויוצא פטור אי שדינהו בנהרא כתב ה"ה יש מפרשים שאפילו השליכו בנהר אם היה הנהר רחוק מרשות הבעלים חייב ולא פטרו אלא בשהיה סמוך

לרשות בעלים ומיד כשהוציאו השליכו ולא עמד ברשותו כלל וזה דעת רבינו מאיר והיא שיטת הרמב"ן ז"ל וביאור רחוק הוא ודעת רש"י כדעת רבינו ועיקר עכ"ל:ומ"ש ויש בא במחתרת שחייב לשלם כגון אב שחותר על הבן שאותו אין בו חיוב מיתה כאשר יתבאר לקמן בדיני נפשות יתבאר לקמן בסי' תכ"ה:

סימן שנב

סעיף א

הטוען על הפקדון שבביתו שנגנב ונשבע על זה ואח"כ באו עדים שנשבע לשקר וכו' דינו כגנב שחייב בכפל משנה בפרק הגוזל עצים (בבא קמא קח:) ובריש פ' מרובה (בבא קמא סג:) מייתי לה מקרא:ומ"ש ואם טבח או מכר משלם ד' וה' מימרא דר' יוחנן שם ובריש פרק מרובה (שם):ומ"ש אבל אם לא נשבע קודם שבאו עדים לא כן משמע בר"פ מרובה:

סעיף ב

ומ"ש בשם הרמב"ם שאם שלח בו יד תחלה פטור אע"פ שאח"כ נשבע ובאו עדים בפ"ד מהל' גניבה וטעמו מדגרסינן בפרק הגוזל עצים (בבא קמא קז:) א"ר ששת הטוען טענת גנב בפקדון כיון ששלח בו יד פטור מ"ט ה"ק רחמנא ונקרב ב"ה אל האלהים אם לא שלח ידו וכו' הא שלח ידו פטור ופרש"י כיון ששלח בו יד קודם שבועה וכתב הרמב"ם הטעם שהוא פטור מהכפל מפני שכיון ששלח בו יד נתחייב בו וקנהו:ומ"ש רבי' וא"א הרא"ש ז"ל כתב דחייב בפרק הנזכר כתב וז"ל א"ר חייא בר יוסף הטוען טענת גנב בפקדון אינו חייב עד שישלח בו יד ולית הלכתא כוותיה ולא כרב ששת דאמר אם שלח בו יד פטור אלא כי הא דא"ר חייא בר אבא אר"י בעומדת על אבוסה ואף בעומדת על אבוסה קאמר מדא"ר יוחנן טען טענת אבדה ונשבע וחזר וטען טענת גנב ואח"כ באו עדים פטור שכבר יצא ידי בעלים בשבועה ראשונה ומדלא קאמר שכבר קנאה בשבועה אלמא לא מהניא שבועה למפטר ולא שליחות יד עכ"ל וגם בהשגות כתב דברי הרמב"ם הא דלא הלכתא היא דהא דר' יוחנן פליג עליה בהדיא דאמר הטוען טענת אבד ונשבע וכו' אלמא אע"ג דהוי גזלן וקנאה חייב באונסין כיון דהוא פטר עצמו מינה בטענת גנב גנב הוא ומשלם כפל ואם טבח ומכר קודם שבועה ובאו עדים על הכל משלם ד' וה' ע"כ וכתב על זה ה"ה ורבי' כבר הביא המימרא בסמוך ופסקה ודעת רבי' ז"ל דלא פליגי דאע"ג דשליחות יד קודם שבועה פוטר הכל מהכפל לאו משום שנעשה עליו גזלן הוא אלא משום דגזירת הכתוב הוא וכדאמר התם מ"ט אמר רחמנא ונקרב בע"ה אל האלהים אם לא שלח ידו הא שלח ידו פטור וכיון שכן בטען טענת אבד ונשבע שלא שלח בו יד

וחזר וטען טענת גנב ונשבע אי לאו משום דיצא ידי בעלים בשבועה ראשונה היה בדין שישלם כפל ולא הוה פטרינן ליה משום דנעשה עליו גזלן דכל שלא שלח ידו בו אכתי איתיה ברשותיה דמרי' ומש"ה צריכי התם לטעמא דיצא ידי בעלים ובגמרא הכי אמרינן אי מהא לא תשמעיניה כנ"ל לדעת רבי' ויש דוחים דבריו משום דאקשי רב נחמן עליה דרב ששת אלמא דלא ס"ל כוותיה וזה דעת הרשב"א וי"ל דרב נחמן לא פליג עליה אלא לאפוקי טעמא מיניה והא פריק רב ששת קושיא ור' חייא בר אבא משמע התם דס"ל כוותיה ואע"ג דר' זירא דחי ליה ואיתמר משמיה דר' אילעא כדיחוייה כבר כתבתי דה"ק אי מהא לא תשמעיניה ולא שבקינן מימרא בריירא דרב ששת משום האי טעמא עכ"ל:

סעיף ג

טען נאבד ונשבע על זה ונפטר וחזר וטען נגנב ונשבע אח"כ באו עדים פטור מכפל שכבר נפטר בשבועה ראשונה מימרא דר"י בפ' הגוזל עצים כתבתיה בסמוך:

סעיף ד

ה הטוען טענת גנב בפקדון ונשבע באו עדים וחזר וטען טענת גנב ונשבע ובאו עדים אפילו כמה פעמים זה אחר זה חייב על כל שבועה ושבועה ואם כפר ונשבע ה' פעמים משלם ו' הקרן וה' כפלים על ה' שבועות בפרק הגוזל עצים (בבא קמא קח.) בעי רב פפא תרי חומשי או תרי כפילי בחד גברא מאי ה"ד שטען טענת אבד ונשבע והודה וחזר וטען טענת אבד נשבע והודה א"נ כגון שטען טענת גנב נשבע ובאו עדים וחזר וטען טענת גנב נשבע ובאו עדים תא שמע דאמר רבא חמישיתו יוסף עליו התורה ריבתה חמישיות הרבה לקרן אחד שמע מינה ופי' רש"י לקרן א' דכפר וחזר וכפר וה"ה לתרי כפילי וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' גניבה.

סעיף ו

כתב הרמב"ם הפקיד לשנים וטענו נגנב ונשבעו שניהם וכו' עד ואי תפס לא מפקינן מיניה בפ"ד מהלכות גניבה ואיתיה בפרק הגוזל עצים (שם) בעי רבינא חומש וכפילא בתרי גברי מאי ה"ד כגון שמסר שורו לשני בני אדם וטענו בו טענת גנב חד נשבע והודה וחד נשבע ובאו עדים מאי מי אמרינן אחד גברא קפיד רחמנא דלא משלם חומשא וכפילא כו' האי ישלם כפילא והאי ישלם חומשא (כלומר דקיי"ל דאין חומש אלא בהודה מפי עצמו ואין כפל אלא בבאו עליו עדים) או דילמא עילויה חד ממונא קפיד רחמנא דלא ישלם עלה חומשא וכפילא תיקו ומפרש הרמב"ם דקרן פשיטא לן דמשלמי בין תרווייהו וחומש נמי פשיטא לן דמשלם אותו שהודה ולא מיבעיא לן אלא אם זה שבאו עליו עדים משלם כפל ועלה בתיקו:ומ"ש רבינו ואינו נראה כן בגמרא וכו' הוא מדאיתא התם לעיל מההיא בעי רמי בר חמא ממון המחייבו כפל פוטרו מן החומש או דילמא

שבועה המחייבתו כפל פוטרתו מן החומש ופירש"י בעי רמי בר חמא. דקיי"ל בפרק מרובה ממון שאין משתלם בראש דאיכא כפל בהדיה אין מוסיף חומש ע"ש ומשמע דבעיא דרבינא נמי בכה"ג היא דכפל פשיטא ליה דמשלם אותו שבאו עליו עדים ולא מיבעיא לן אלא אם משלם חומש אותו שהודה משום דממון דאיכא כפל בהדיה אין מוסיף חומש או דילמא ה"מ בחד גברא אבל בתרי גברי חד משלם כפל וחד משלם חומש ש"ד והרמב"ם איפשר שהוא סובר דאע"ג דבעיא דרמי בר חמא היא בהאי גוונא בעיא דרבינא הויא בגוונא אחרינא אלא דאכתי קשיא לי דכיון דבעיא דרמי איפשיטא דממון המחייבו כפל פוטרו מן החומש א"כ בבעיא דרבינא היאך איפשר לומר דפשיטא לן דמשלם חומש ולא מספקא לן אלא אי משלם כפל דהא כפל מוציא מידי חומש שמענו בבעיא דרמי בר חמא אבל חומש מידי כפל לא שמענו וצ"ע:

סעיף ז

תבע המפקיד פקדונו מנפקד ונשבע שנגנב והוכר הגנב ותבע הנפקד לגנב והודה וכו' בפ' הגוזל עצים (שם) תבעו שומר והודה תבעוהו בעלים וכפר ובאו עדים נפטר הגנב בהודאת שומר או לא אמר רבא אם באמת נשבע נפטר הגנב בהודאת שומר אם בשקר נשבע לא נפטר הגנב בהודאת שומר רב כהנא מתני הכי רב טביומי מתני בעי רבא נשבע לשקר מהו תיקו ופרש"י אם באמת נשבע. השומר שטען נגנבה באונס ונמצא כן נפטר הגנב בהודאת שומר דכיון דנאמן הא אנן סהדי דאי הוה משתכח בהמה ניחא ליה למריה דתיהוי בידיה דהיאך הילכך על שומר זה לחזר אחריה תביעתו תביעה והודאת גנב הודאה ואם נשבע לשקר שטוען מת או נשבר או נשבה או נגנב באונס ובא ומצאה שאינו כן דכיון דמגליא מילתא דשקרן הוא אנן סהדי דלא ניחא ליה למרה דלהוי תו שומר עלה ותביעתו אינה תביעה: נשבע לשקר מהו. מי אמרינן אכתי עליה רמיא דכיון דלשקר נשבע סופו להתחרט ולשלם הילכך תביעתו תביעה או לא. ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם אין מוציאין הכפל מהגנב וכו' בפ"ד מהלכות גניבה וטעמו משום דכיון דרב טביומי מתני לה בלשון בעיא וסלקא בתיקו לא נפקא מידי ספיקא וכ"כ ה"ה:ומ"ש ולפי גירסת רש"י יראה שהבעלים מוציאין הכפל מיד הגנב נראה מדברי רבינו שעלה על דעתו שהיה להרמב"ם גירסא אחרת במימרא דרבא ואין צורך לכך אלא אין חילוק בין גירסת הרמב"ם לגירסת רש"י אלא טטמא של הרמב"ם משום דרב טביומי מתני לה בלשון בעיא ועלתה בתיקו וכמו שכתבתי:

סעיף ח

תבע המפקיד לנפקד ושילם ואח"כ הוכר הגנב ותבעו המפקיד והודה לו שגנב וכו' שם תבעוהו בעלים לשומר ושילם והוכר הגנב תבעוהו בעלים והודה תבעו שומר וכפר

והביא עדים נפטר גנב בהודאת בעלים או לא מצי א"ל שומר לבעלים אתון כיון דשקליתו דמי אסתליקתו לכו מהכא או דילמא מצי א"ל כי היכי דאת עבדת לן מילתא אנן נמי עבדינן לך טרחנא בתר גנבא שקלנא אנן דידן ושקלת את דידך תיקו ופרש"י את עבדת לן. מילתא טובא ששילמת לפנים משורת הדין הילכך עלה דידן נמי רמיא למעבד מילתא לטיבותא להדורי בתר גנבא ולמתבעיה ותביעתן תביעה:

סעיף ט

הטוען טענת גנב בפקדון של קטן פטור אפילו נתן לו כשהוא קטן ותבעו כשהוא גדול וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' גניבה והוא מדתניא (ב"ק קו:) כי יתן איש אין נתינת קטן כלום ואין לי אלא שנתנו כשהוא קטן ותבעו כשהוא קטן נתנו כשהוא קטן ותבעו כשהוא גדול מנין ת"ל עד האלהים יבא דבר שניהם עד שתהא נתינה ותביעה שוין כאחד:

סעיף י

מי שמצא אבידה וטען נגנבה ונשבע ואח"כ באו עדים שהיתה בביתו ג"ז דינו כגנב וכו' בפ' הגוזל עצים (בבא קמא קו:) א"ר חייא בר אבא אר"י הטוען טענת גנב באבידה משלם תשלומי כפל מ"ט דכתיב על כל אבידה אשר יאמר:ומ"ש בשם הרמב"ם והוא שטען שנגנב בלסטים מזויין וכו' בפ"ד מהלכות גניבה:ומ"ש ולפי מה שכתבתי למעלה דשומר אבידה כש"ח מיירי שפירש בסתם גנב שהרי פוטר עצמו בטענת גנב בסי' רס"ז:

סימן שנג

סעיף א

נשתנית שם הגניבה ביד הגנב כגון שגנב טלה ונעשה איל עגל ונעשה שור קנאה בשינוי השם ואין צריך להחזיר אלא דמים ומשלם הכפל כמו שהיתה שוה בשעת הגניבה לפיכך אם טבח ומכר אח"כ פטור מד' וה' בפ' מרובה (בבא קמא סה.) אהא דאמר רב קרן כעין שגנב תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' כשעת העמדה בדין כתב הרי"ף וה"מ לענין יוקרא וזולא אבל גנב טלה ונעשה איל עגל ונעשה שור משלם תשלומי כפל כעין שגנב והיינו דקאמר רבא טלאים כדמעיקרא דמים כשל עכשיו אבל תשלומי ד' וה' אינו משלם כרבי אילעא דאמר טלה ונעשה איל עגל ונעשה שור נעשה שינוי בידו וקנאו טבח ומכר שלו הוא טובח שלו הוא מוכר והלכתא כוותיה דאמרי' לקמן כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה ואמרי' כל לאתויי מאי לאתויי הא דר' אלעא וכן דעת הרא"ש וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהל' גניבה:

סעיף ב

ומ"ש וכן כל שינוי כיוצא בזה שאינן חוזר לברייתו קונה ואין צריך להחזיר אלא הדמים אבל שינוי החוזר אינו קונה בפ' הגוזל עצים אהא דא"ר פפא (צו.) האי מאן דגזל נסכא

מחבריה ועבדה זוזי לא קני וכו' וכתב הרי"ף שמעינן מהא דרב פפא דשינוי החוזר לברייתו לא הוי שינוי ולפיכך לא קני וכן הלכתא הילכך מתני' דקתני הגוזל עצים ועשאן כלים משלם כשעת הגזילה עצים ושיפן נינהו כגון בוכאני וכדאוקמה רב אשי דהוא בתרא וכ"פ שם הרא"ש דשינוי שאינו חוזר אינו קונה אפילו מדרבנן וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' גזילה. ומ"ש ולקמן בדיני הגזילה יתבאר איזהו שינוי החוזר בסי' ש"ס:

סעיף ג

ואם נתיאשו הבעלים מהגניבה קי"ל שאינו קונה מן התורה וצריך להחזירה ונראה לא"א ז"ל כיון דרבה מספקא ליה אי קני דאורייתא או דרבנן נהי דלא קי"ל כוותיה בהא דמספקא ליה אי קנה דאורייתא וכו' מ"מ אם קדש בו אשה צריכה גט מספק וכו' בפ' מרובה (בבא קמא סו:) אמר רבה שינוי קונה כתיבא ותנינא יאוש אמרי רבנן דנקני מיהו לא ידעי' אי דאורייתא אי דרבנן ורב יוסף אמר יאוש אינו קונה ואפילו מדרבנן (ושם סז.) אמר עולא מנין ליאוש שאינו קונה שנאמר והבאתם גזול את הפסח וכו' רבא אמר מהכא קרבנו ולא הגזול וכו' וש"מ יאוש לא קני ש"מ וכן משמע דסבר התם ר"י ורב נחמן ורב ששת בפלוגתייהו במוכר לפני יאוש. וכתב הרא"ש שם גבי פלוגתא דרבה ורב יוסף וקי"ל כרבה וקני יאוש לחומרא ואם קידש האשה בגזילה אחר יאוש צריכה גט דרבה סבר דלכל הפחות קניא מדרבנן אבל מדאורייתא קי"ל דלא קני כעולא ורב נחמן ורב ששת ור' יוחנן עכ"ל:ומ"ש רבינו ואפילו אין ידוע בודאי שנתייאשו הבעלים דקי"ל סתם גניבה יאוש בעלים במשנה פכ"ו דמסכת כלים ומייתי לה בפרק מרובה (בבא קמא סו.) פלוגתא דת"ק ור"ש והלכה כת"ק דאמר סתם גניבה יאוש בעלים: ולענין מה שפסק הלכה כמ"ד יאוש לא קני כ"נ דעת הרי"ף שפסק בפרק מרובה כרב נחמן ור' יוחנן דאמרי דגנב שמכר בין לפני יאוש בין לאחר יאוש משלם תשלומי ד' וה' וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' גזילה. ומיהו במה שכתב דקני יאוש לחומרא לענין אם קידש אשה בגזילה אחר יאוש צריכה גט בקשתי לו חבר ולא מצאתיו עיין במרדכי פ' מרובה:

סעיף ד

ומה שאמר ואם יש עם היאוש שינוי השם אפילו הוא גרוע שחוזר לברייתו קונה מן התורה ואין צריך להחזיר אלא הדמים כן כתב הרא"ש בפרק מרובה והוא מדברי התוספות שם שכתבו אהא דקאמר התם מי איכא למאן דאמר שינוי מעשה לא קני ולא בעי לאוקמי בשינוי החוזר לברייתו דאיכא למ"ד דלא קני דרב יוסף לא פליג ארבה אלא ביאוש לחודיה אבל שינוי מעשה אפילו בחוזר לברייתו דאיירי ביה רבה כדפירשתי לעיל לא פליג עליה:

סעיף ה

ומ"ש ואם יש עם היאוש שינוי רשות קונה מבואר בכמה דוכתי מהם בפרק הגוזל בתרא (קטו) וכן פסק הרא"ש בפרק מרובה והרמב"ם בפ"ה מהלכות גניבה ופ"ב מהלכות גזילה ומ"ש בשם הרמב"ם דאינו קונה אלא לענין שא"צ להחזיר גוף הגניבה וכו' בפ"ב מהלכות גזילה כתב וז"ל מכרה הגזלן או נתנה במתנה אע"פ שלא נשתנית הגזילה אינה חוזרת בעצמה מיד הלוקח הואיל ונתייאשו הבעלים ובפ"ה מהלכות גניבה כתב נתייאשו הבעלים מן הגניבה בין שנתייאשו ואח"כ מכר הגנב בין שנתייאשו אחר שמכר קנה ביאוש ושינוי רשות ואינו מחזיר הגניבה עצמה לבעלים אלא נותן להם הדמים אם לקח מגנב מפורסם או אינו נותן כלל לא חפץ ולא דמים מפני תקנת השוק אם לא היה זה המוכר גנב מפורסם:ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ן ומ"ש והר"י כתב שקנה לגמרי וא"נ ליתן אפי' הדמים כן נראה שהוא דעת רש"י ממ"ש בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיד:) על משנת המכיר כליו וספריו ביד אחר וז"ל הרשב"א בפ' הגוזל בתרא גבי נטלו מוכסים חמורו וכו' שהראב"ד כתב דאע"ג דיאוש ושנוי רשות קני דמים מיהא בעי לאהדורי משום דבאיסורא אתא לידיה דיאוש כדי לא קני ואע"פ שכתב הרב שזה עיקר עדיין צריכה תלמוד דיאוש ושינוי רשות בכולא תלמודא משמע דקני קנין הגוף דאי לא הא דאמר להו רב הונא (סוכה ל.) להני אוונכרי כי זבניתו אסא מעכו"ם ליגזוז אינהו כי היכי דליהוי יאוש בידא דידהו ושינוי רשות בידייכו מאי אהני דהא מ"מ האי אסא לא מיקניא להו קנין הגוף דהא אינה אלא כעין משכון דבדמים בעי לאהדורי ואנן בעינן ביום הראשון לכם עכ"ל:

סעיף ו

ומ"ש ודוקא שנתייאשו הבעלים קודם שמכר ונתן וכו' בפרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא קטו.) איתמר גנב ומכר ואחר כך הוכר הגנב רב אמר הדין עם הראשון ורבי יוחנן משמיה דרבי ינאי אמר הדין עם השני אמר רב יוסף לא פליגי כאן לפני יאוש הדין עם השני כאן לאחר יאוש הדין עם הראשון רב זביד אמר כגון שנתייאשו הבעלים ביד לוקח ולא נתייאשו ביד גנב ובהא פליגי מ"ס יאוש ואח"כ שינוי רשות קני שינוי רשות ואח"כ יאוש לא קני ומ"ס ל"ש רב פפא אמר בגלימא כולי עלמא לא פליגי דהדר למריה והכא בעשו בו תקנת השוק קמיפלגי וכתבו הר"א והרשב"א רב זביד אמר הב"ע כגון שנתייאשו הבעלים ביד לוקח וכו' ור' יוחנן אמר הדין עם השני יאוש ושנוי רשות קני שינוי רשות ואח"כ יאוש לא קני והלכה כר':ומ"ש בשם הרמב"ם שקונה בפ"ב מהלכות גזילה ובפ"ה מהל' גניבה וכתב ה"ה שהוא תמה דהא באוקימתא דרב זביד ר' יוחנן ס"ל דשינוי רשות קודם יאוש לא קני ושמא הוא סובר דכיון דרב פפא דהוא בתרא אוקי

באוקימתא אחריתא בשלא נתייאשו כלל הדרינן לכללין דיאוש ושינוי רשות קני איזה מהם יהיה קודם כיון שיהיו שניהם וקצת נראה ?כי מההיא דמרובה דאמר שנתייאשו הבעלים ביד לוקח דהו"ל יאוש ושינוי רשות עכ"ל: ומה שאמר וא"א כתב כסברא ראשונה נתבאר בסמוך :

סעיף ז

ח ואין נקרא שינוי רשות אלא במוכר או נותן אבל אם מת והורישו לבניו לא דרשות יורש לאו כרשות לוקח דמי לפיכך אם נתייאשו הבעלים ומת והגניבה קיימת חייבים הבנים להחזיר בר"פ בתרא דב"ק (קיא:) אמתניתין דהגוזל ומאכיל את בניו והניח לפניהם פטורי' מלשלם אמר רמי בר חמא זאת אומרת רשות יורש כרשות לוקח דמי רבא אמר רשות יורש לאו כרשות לוקח דמי והב"ע בשאכלוה והלכה כרבא: ומה שאמר ודבר זה יתבאר עוד לקמן בדיני גזילה בסי' שס"א

סימן שנד

סעיף א

השביחה הגניבה ביד הגנב השבח של גנב לא תיבעיא אם גנב פרה ריקנית ונתעברה אנלו וילדה וכו' עד ונתעברה הפרה ונטענה הרחל אצלו בפרק הגוזל עצים (בבא קמא צג:) תנן גזל פרה מעוברת וילדה רחל טעונה וגזזה משלם דמי פרה מעוברת לילד ודמי רחל טעונה ליגזז גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה רחל ונטענה אצלו וגזזה משלם כשעת הגזילה ובגמרא (צה.) ת"ר הגוזל רחל וגזזה וילדה משלם אותה ואת גיזותיה ואת ולדותיה דברי ר"מ ר' יהודה אומר גזילה חוזרת בעיניה ר"ש אומר רואין אותה כאילו היא שומא אצלו בכסף במאי קא מיפלגי אמר רב זביד בשבח שע"ג גזילה קא מיפלגי ר' יהודה סבר דנגזל הוי ור"ש סבר דגזלן הוי ורב פפא אמר דכ"ע שבח שע"ג גזילה דגזלן הוי אלא למחצה לשליש ולרביע איכא בינייהו ר"י סבר שבח שע"ג גזילה כוליה דגזלן הוי ור"ש סבר למחצה לשליש ולרביע תנן גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה רחל ונטענה אצלו וגזזה משלם כשעת הגזילה ילדה אין לא ילדה הדרא בעינא ולרב פפא דאמר דגזלן הוי הא מני לא ר"י ולא ר"ש אמר לך רב פפא ה"ה אפי' לא ילדה נמי כשעת הגזילה הוא דמשלם והא דקתני ילדה איידי דנסיב רישא ילדה נסיב סיפא נמי ילדה ותניא כוותיה דרב פפא וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא כר' יהודה ואליבא דרב פפא דתניא כוותיה וכתב הרא"ש גזל פרה מעוברת וילדה רחל טעונה וגזזה משלם דמי פרה העומדת לילד ודמי רחל טעונה העומדת ליגזז משזם דקנייה בשינוי מעיקרא גופא מליא והשתא גופא סריקא ואפי' הפרה והרחל בעין קנייה בשינוי וא"צ לשלם אלא דמי פרה

העומדת לילד ודמי רחל טעונה העומדת ליגזז ואין הנגזל יכול לומר החזר לי פרה ורחל שגזלת ממני ושלם לי עליהם שבח העיבור וטעינת הגיזה וכן כל מקום שהוזכר קניית שינוי לענין גזלן היינו לענין זה שישלם דמים והגזילה תהיה שלו ויותר מזה אמרינן בסיפא גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה רחל ונטענה אצלו וגזזה משלם כשעת הגזילה ואמרינן בגמ' אליבא דרב פפא לאו דוקא ילדה וגזזה ה"ה לא ילדה משלם דמי פרה ריקנית כשעת הגזילה כמו ילדה וכתב עוד נראה אע"ג דקאמר דמי פרה העומדת לילד ודמי רחל טעונה ליגזז דמשמע דשמין הפרה כמה היתה שוה רגע אחד קודם ללידתה והרחל סמוך לגיזתה מיהו אינו משלם אלא כמו שהיו שוין בשעת הגזילה דכל היכא דקנה גוף הגזילה בשינוי ואינו מחוייב לשלם אלא דמים חזרה השומא לשעת הגזילה והכי כייל בסיפא זה הכלל כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה קאי אכולהו בבי דמתני' דכולהו שווין לענין זה שתהא שומא כשעת הגזילה ואע"ג דאם הוציאה הנגזל מן הגזלן קודם לידה וגזיזה היה נוטל בהמתו כמו שהיא דברשותיה אשבח ולא אישניא ביד הגזלן השתא מיהא דילדה וגזזה ונשתנית הגזילה משלם כשעת הגזילה וכל השבח שהשביח משעת הגזילה ואילך הוי של גזלן ולא דמי לתברה או שתיה (סה.) דהתם איבדה מן העולם דבאותה שעה נעשה גזלן אבל היכא דהגזילה בעולם אלא שנשתנית וקנאה באותו שינוי משלם כשעת הגזילה וה"ה אפי' לא ילדה נמי משלם כשעת הגזילה ולא כמו שהיתה שוה בשעת השינוי מידי דהוה אגזל טלה וגזזו זמן מרובה עד שנעשה איל דאילו בא נגזל והוציאו מיד הגזלן אם קודם שנעשה איל היה לוקח בהמתו כמו שהיא ולאחר שנעשה איל משלם כשעת הגזילה והא דקאמר דמי פרה העומדת לילד ודמי רחל טעונה ליגזז ולא קאמר דמי פרה מעוברת ודמי רחל טעונה משום דלפעמים אדם קונה פרה מעוברת לשחיטה בשביל השליל וכן רחל טעונה בשביל הגיזה שעליה ואין דמיהם מרובים כדמי פרה שאדם קונה מעוברת לגדל הולד וכן רחל נגדלה לגזוזה וזה הגזלן שהשהם אצלו עד שילדה וגזזה צריך לשלם דמים מרובים עד כאן לשונו:

סעיף ב

ומ"ש והרמב"ם חילק בין שבח דממילא ובין שבח שע"י הוצאה וכו' שכתב השביתה הגניבה מאיליה וכו' רבינו הביא דברי הרמב"ם בערבוביא ולכן ראיתי להעתיק לשונו ולכתוב דברי ה"ה עליהם בפרק א' מהלכות גניבה כתב וז"ל היתה הגניבה ביד הגנב והשביחה מאיליה כגון כבשה שילדה וגזזה משלם אותה ואת גיזותיה ואת ולדותיה ואם אחר יאוש ילדה וגזזה משלם בשעת הגניבה הוציא עליה הוצאה והשביחה כגון שפטמה הרי השבח של גנב אפי' לפני יאוש וכשמחזיר הגניבה עם הכפל נוטל השבח מן הבעלים

או מחשבינן לו מן הכפל וכתב ה"ה פשוט הוא שכוונת רבינו כשהיתה מעוברת בשעת גניבה או טעונה וגזזה כמו שיתבאר בהלכות גזילה וז"ל הרמב"ם בפ"ב מהל' גזילה נשתנית ביד הגזלן אע"פ שלא נתייאשו הבעלים ממנה קנאה בשינוי ומשלם דמי' כשעת הנזילה נתייאשו הבעלים ממנה ולא נשתנית קנה הגזלן כל השבח שהשביחה אחר יאוש ואינו משלם אלא כשעת הגזילה ודבר זה מדבריהם מפני תקנת השבים וכשמחזיר לו הגזילה שמין לו השבח ונוטל מן הנגזל כבר בארנו דהגזילה שהשביחה אחר יאוש או אחר שנשתנית השבח לגזלן מפני תקנת השבים אף ע"פ שהשביחה מאליה כיצד גזל פרה ונתעברה אצלו בין שילדה קודם שתבעו בדין בין שעדיין לא ילדה גזל רחל ונטענה אצלו בין שגזזה חודם שתבעו בדין בין שעדיין לא גזזה הואיל ונתייאשו הבעלים משלם כשעת הגזילה ואם ילדה וגזזה הגיזות והולדות של גזלן ואם עדיין לא ילדה ולא גזזה שמין לו ונוטל השבח מן הנגזל ומחזיר הבהמה עצמה גזל פרה מעוברת ונתייאשו הבעלים ואח"כ ילדה רחל טעונה ונתייאשו הבעלים ואח"כ גזזה משלם דמי פרה העומדת לילד ודמי רחל העומדת ליגזז ואם לפני יאוש או קודם שנשתנה ילדה או גזזה הרי הגיזות והולדות של בעלים ואע"פ שנתעברה או נטענה ביד הגזלן הואיל ולא נתייאשו הבעלים ולא נשתנית הגזילה ברשות בעלים היא עדיין אע"פ שהגזלן חייב באונסיה בד"א בשבח הבא מאליו כגון גיזות וולדות אבל אם היתה כחושה ופטמה אפילו לפני יאוש נוטל מן הנגזל שבח הפטום וכן כל כיוצא בזה משבח שיש בו הוצאה עכ"ל וכתב הראב"ד ראיתי זה החכם חולק בשבח שע"ג גזילה בין לפני יאוש בין לאחר יאוש ויש לדבריו מקצת ראיה ממה שאמרו בפ' מרובה וה"ה כתב נ"ל שאין חילוק בזה וכל הברייתות סתם הם שנויות ולא ראיתי א' מן המחברים שחלק בזה וכן נ"ל מאותה של סוף פרק המפקיד (בבא מציעא מג:) שאמרו בשולח יד בפקדון והוא הגזלן ששבח הגזילה לנפקד ושם ודאי אין ראוי לומר יאוש שהרי הפקדון ברשות נפקד היא והבעל לא מתייאש ממנו שהרי אינו יודע מה יעשה הנפקד ממנו עכ"ל. ועל מ"ש הרמב"ם ואם לפני יאוש או קודם שנשתנית ילדה או גזזה הרי הגיזות והולדות של בעלים כתב הראב"ד שיבוש הוא זה שאין לך שינוי גדול יותר מלידה וגזיזה עכ"ל וזהו שכתב רבינו וכן השיג עליו הראב"ד. ועל מה שכתב הרמב"ם אבל אם היתה כחושה ופטמה וכו' כתב ה"ה זה דבר נכון שלא יעשה הגזלן הוצאה לתועלת הנגזל ולא אמרו אלא בגיזות וולדות דאתו ממילא. ועל מ"ש הרמב"ם וכשמחזיר לו הגזילה שמין לו השבח ונוטל מן הנגזל כתב גם בזה כתב הר"א ז"ל י"א נוטל את השבח עצמו ודוקא אמרינן ג' שמין להן את השבח ומעלין אותם בדמים אבל היזק לא ע"כ וכדברי רבי' פרש"י ז"ל והרשב"א בחידושיו ודע

שדעת רבי' דכי אמרינן בפרק הגוזל עצים לרבי שמעון וכו' בדמי מסלקינן ליה או בגופא משום דלרבי יהודה פשיטא דדינו בדמים שדי בכך מפני תקנת השבים ושאר המפרשים פירשו היפך מזה דלר' יהודה פשיטא דבגוף השבח מסלקינן ליה עכ"ל:

סעיף ג

ד גנב בהמה או כלים ובשעת גניבה היה שוה זוז ובשעת העמדה בדין שוה ד' אם שחטה או מכרה וכו' משלם הכל קרן וכפל כשעת העמדה בדין וד' וה' כשעת טביחה ואם מתה הבהמה והכלי נשבר מאליו משלם קרן וכפל כשעת גניבה ואם היה שוה ד' בשעת גניבה ובשעת העמדה בדין שוה זוז ושחטה או מכרה וכו' משלם קרן כשעת גניבה וכפל כשעת העמדה בדין וד' וה' כשעת טביחה בפרק מרובה (בבא קמא סה.) אמר רב קרן כעין שגנב תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' כשעת העמדה בדין מ"ט דרב דאמר קרא גניבה וחיים אמאי קאמר רחמנא חיים בגניבה אחייה לקרן כעין שגנב ואסיקנא דביוקרא וזולא הוא דקאמר רב ולא לענין כחש ושומן ה"ד אילימא דמעיקרא שויא זוזא ולבסוף שויא ד' קרן כעין שגנב לימא פליגא אדרבה דאמר האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה מעיקרא שויא זוזא ולבסוף שויא ד' זוזי תברה או שתיה משלם ד' איתבר ממילא משלם זוזא אמרי כי קאמר רב כגון דמעיקרא שויא ד' ולבסוף שויא זוזא קרן כעין שגנב תשלומי כפל וד' וה' כשעת העמדה בדין וכתב הרא"ש קרן כעין שגנב מילתא דפשיטא היא דאילו איתבר ממילא ע"כ משלם ד' דבשעת שבירתה לאו מידי עביד ואפילו איתבר בפשיעה דגזלן לא מקבל עליה שמירתה ובשעת גזילה קמחייבת ליה והיא שעתא הויא שויא ד' וכ"ש אי תברה או שתיה הוה משלם דאל"כ מצינו חוטא נשכר ומגניבה וחיים דריש דוקא אחייה לקרן כעין שגנב הא כפל וארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין דלגופיה לא איצטריך כדפרישית אלא לדיוקא ועוד דסברא היא דקרן נתחייב בשעת גניבה אבל כפל ארבעה וחמשה לא מיחייב עד שעת העמדה בדין דאי מודה מיפטר ובשעת העמדה בדין דכפל כמשמעותו כשיוויו עתה כשיגמר הדין אבל לענין ד' וה' שמין כמה היה שוה בשעת טביחה ומכירה דההיא שעתא קא מיחייב עכ"ל:ומ"ש ואם הוקר או הוזל בין טביחה או שבירה להעמדה בדין וכו' שם כתב הרא"ש על מה שכתבתי בסמוך בשמו וז"ל ואם נתייקרה קודם העמדה בדין לא משלם כי השתא דאפי' קרן אם נתייקרה ואיתבר ממילא משלם כדמעיקרא כיון דהשתא לאו מידי עביד וכן אם הוזל אזלינן בתר עידן טביחה ומכירה:ומ"ש ואם הכלי בעין שלא נשבר משלם הכפל כפי העמדה בדין נתבאר מתוך מה שכתבתי בסמוך בשם הרא"ש דכפל כשעת העמדה בדין. והרמב"ם בפ"א מהלכות גניבה סתם וכתב כפשטא מימרא דרב וכמימרא דרבה וז"ל גנב בהמה או כלי וכיוצא

בהן ובשעת הגניבה היה שוה ד' ועכשיו בשעת העמדה בדין שוה שנים משלם קרן כשעת הגניבה ותשלומי כפל או ארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין היה שוה בשעת הגניבה שנים ובשעת העמדה בדין ד' אם שחט או מכר או שבר הכלי או אבדו משלם תשלומי כפל או ארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין ואם מתה הבהמה או אבדה הכלי מאליו משלם תשלומי כפל כשעת הגניבה עכ"ל ומ"ש רבינו וכחשה ופטמה דהוי ממילא כיוקרא וזולא דמי וכו' עד וכן אם הכחישה הוא משלם הכל הקרן והכפל וארבעה וחמשה כשעת הגניבה בפ' מרובה (שם) אהא דאמר רב קרן כעין שגנב תשלומי כפל וארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין אמר רב ששת אמינא כי ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא דתניא כחושה והשמינה משלם תשלומי כפל וארבעה וחמשה כעין שגנב אמרי משום דאמר ליה אנא פטימנא ואת שקלת ת"ש שמינה והכחישה משלם תשלומי כפל וארבעה וחמשה כעין שגנב התם נמי משום דאמרינן ליה מה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא כי קאמר רב ביוקרא וזולא וכתב הרא"ש כחשא דממילא ושבחא דממילא לענין קרן כיוקרא וזולא דמי וכחושה והשמינה בין לענין קרן בין לענין כפל וד' וה' משלם כעין שגנב דאמר ליה אנא מפטימנא ואת שקלת וכן שמינה והכחישה משלם כעין שגנב דמה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא ובנתפטמה ממילא כתוב בתוס' דלענין כפל וד' וה' נמי משלם כעין שגנב משום דא"ל שמינא גנבי מינך והביאו ראיה מר' חנינא דאמר לקמן בשמעתין דא"ל תורא גנבי מינך אע"ג דלא חשיב ליה שינוי וא"כ הוא הדין נמי פיטום דממילא ורב אלפס כתב דוקא כחושה והשמינה משלם כפל וד' וה' כעין שגנב משום דא"ל אנא מפטימנא ואת שקלת וסברא דידיה משום דקיימא לן הלכה כר' אלעא דאמר גנב טלה ונעשה איל עגל ונעשה שור נעשה שינוי בידו וקנאו טבח ומכר שלו הוא טובח ושלו הוא מוכר וכיון דהלכה כרבי אלעא ליתא להא דר' חנינא דאמר תורא גנבי מינך והא דמשלם תשלומי כפל כעין שגנב משום דקנייה בשינוי אבל פיטום דממילא משלם כדהשתא והכי מסתבר עכ"ל והרמב"ם בפ"א מהלכות גזילה כתב ברייתא דגנב כחושה והשמינה או שמינה והכחישה משלם תשלומי כפל וד' וה' כשעת גניבה ופסק כר' אלעא דאמר גנב טלה ונעשה איל עגל ונעשה שור נעשה שינוי בידו וקנאו וכו' וכפי מה שדייק הרא"ש מדברי הרי"ף דסבר דליתא לדר' חנינא הכי נמי איכא למידק מדברי הרמב"ם ז"ל: (ה) גנב כלי שברו או פחתו וכו' אין אומרים יתן לבעלים השברים וישלים עליהם וכו' בפ"ק דב"ק (יא.) אסיקנא והלכתא אין שמין לא לגנב ולא לגזלן ופרש"י אם גנב או גזל בהמה או כלי ונפחתו אצלו אין שמין הנבלה והשברים לבעלים שיחזיר הגנב הפחת אלא ישלם בהמה וכלי מעליא והשברים שלו:ומ"ש ואם ירצו הבעלים ליטול

השברים שישלים עליהם יחזיר להם כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות גניבה וטעמא דמסתבר הוא שהרי לא אמרו אין שמין אלא מפני תקנת הבעלים ואם הם אינם רוצים בתקנה זו שומעין להם אח"כ מצאתי לו ז"ל שכתב טעם זה בפ"ב מהלכות גזילה וכתב שם ה"ה נראה שדעת הרב שבעל כרחו של גזלן מוציאין ממנו השברים וצריך עיון למה לא קנה גזלן בשינוי מעשה ואולי בששמו עליו עכ"ל :

סעיף ו

גנב או גזל ולא נתיאשו הבעלים אינו יכול להקדישו ולא הבעלים וכו' בפרק מרובה (בבא קמא סט.) ובפ"ק דמציעא (ז.) גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדישו זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו: ומה שאמר רבי אפי' אם יש להם עידי גניבה וכו'. ומה שאמר בד"א במטלטלין אבל במקרקעי וכו' יכולים להקדיש בפ"ק דמציעא גבי עובדא דמסותא דמותיב ממימרא דרבי יוחנן ומהדר מי סברת במסותא מטלטלי במסותא מקרקעי עסקינן דכי יכול להוציאו בדיינים ברשותיה קיימא:

סימן שנה

סעיף א

הגונב חפץ מבית חבירו והחזירו למקומו ולא ידעו הבעלים שהחזירו אם יודעים הבעלים שנגנב מהם אף על פי שהחזירו הגנב לא נפטר והוא באחריותו עד שידעו הבעלים וכו' עד סוף הסימן בסוף בבא קמא (קיח.) תנן הגונב טלה מן העדר והחזירו ומת או נגנב חייב באחריותו ואם לא ידעו הבעלים לא בגניבתו ולא בחזרתו ומנו את הצאן והיא שלימה פטור מלשלם. ובגמרא אמר רב לדעת צריך דעת שלא לדעת מנין פוטר וכי קתני ומנו את הצאן והיא שלימה אסיפא ושמואל אמר בין לדעת בין שלא לדעת מנין פוטר וכי קתני והיא שלימה פטור אכולם ור"י אמר לדעת מנין פוטר שלא לדעת אפי' מנין נמי לא צריך וכי קתני ומנו את הצאן והיא שלימה ארישא רב חסדא אמר לדעת מנין פוטר שלא לדעת צריך דעת וכי קתני ומנו את הצאן והיא שלימה ארישא אמר רבה מ"ט דרב חסדא משום דאנקטה נגרא ברייתא וכתב הרי"ף מסתברא לן דהלכתא כרב חסדא דהא רבה כוותיה ס"ל ועוד דטעמא דיליה מסתבר וה"מ בב"ח משום דמנקיט להו ניגרא ברייתא אבל מידי דלאו ב"ח כגון סלע מן הכיס וכיוצא בו הלכתא כר"י דקי"ל דכל רב ושמואל ור"י הלכה כר' יוחנן ורב חסדא לא פליג עליה דר' יוחנן אלא בב"ח משום דמנקיט להו ניגרא ברייתא אבל מידי דלאו ב"ח לא פליג הילכך הלכתא כר' יוחנן דאמר לדעת מנין פוטר שלא לדעת אפי' מנין לא צריך והא דתני חדא הגוזל את חבירו והבליע לו בחשבון יצא ותניא אידך לא יצא אסיקנא דכ"ע מנין פוטר וכולי

עלמא אית להו דר' יצחק דאמר אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה והא והא דאהדר לכיסיה ול"ק הא דקתני יצא דאית ליה זוזי בכיסיה דכיון דאדם עשוי למשמש בכיסו הרי מנאו לאחר שהחזירו ולפיכך יצא דמנין פוטר והא דקתני לא יצא דאהדר לכיסיה דלית ביה זוזי דכיון דלית ביה זוזי לא ממשמש ביה ולפיכך לא יצא דהא לא ממשמש ביה הילכך אי מתבייד או מגניב ברשותי' איגניב ומחייב באחריותיה ובפרק איזהו נשך (בבא מציעא סו:) אמרי' אמר רב נחמן האי מאן דיזיף פשיטי מחבריה ואשכח בהו טפיאתא אי בכדי שהדעת טועה חייב להחזיר ואי לא מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי אי איניש תקיפא הוא דלא יהיב ליה מתנה מאי אמר ליה אימור מגזל גזליה ואבלע ליה בחשבון דתניא הגוזל את חבירו והבליע לו בחשבון יצא וכן הלכתא והא דתניא הגונב טלה מן העדר וסלע מן הכיס למקום שגנב יחזיר ד"ר ישמעאל ר"ע אומר צריך דעת בעלים אוקימנא בשומר שגנב מרשותו דרבי ישמעאל סבר לא כלתה שמירתו ולפיכך לא צריך מידי דאיהו במקום בעלים קאי ור"ע סבר כלתה לה שמירתו ולפיכך צריך דעת בעלים דהא איהו לאו במקום בעלים קאי וכאילו לא החזיר דמי דעדיין ברשותיה קיימא עכ"ל וידוע שהלכה כר"ע מחבירו ועוד דר' יוחנן פסק כוותיה דר' עקיבא בשלהי המפקיד (בבא מציעא מג:) וכתב הרשב"א דלכ"ע אפי' החזירה לחצר המשתמרת לבעלים לא מיפטר דהו"ל כשומר שכלו ימי שמירתו שצריך דעת וכדא"ר אלעזר הכל צריכים דעת חוץ ממשיב אבידה כלומר כל השומרים צריכים דעת ועד שלא החזירה לדעת הבעלים חייב באונסין הואיל וגנבה מתחלה עכ"ל והרא"ש העתיק דברי הרי"ף כשהביא להא דתני הגוזל את חבירו והבליע לו בחשבון יצא ותניא אידך לא יצא אסיקנא דלכ"ע מנין פוטר ואית להו דר' יצחק כתב והא דמנה ורמא לידיה לא יצא דשמא זרקו לתיבתו לשאר מעות והא דמנה ורמא לכיסו ועתיד למנותו כדרבי יצחק כי אדם ממשמש בכיסו וימנה קודם שיתנם לתיבתו איבעית אימא הא והא דמנה ורמא לכיסיה הא דאית ליה זוזי אחריני בכיסיה והוציא מהם ולא ידע מניינם והא דלית ליה זוזי אחריני בכיסיה וכך הם דברי רבינו וז"ל הרמב"ם בפ"א מהלכות גזילה הגוזל את חבירו והבליע לו בחשבון יצא ואם החזיר לכיסו שיש בו מעות יצא שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה והרי מנה שהחזיר לו בכלל מעותיו ומנין שלא מדעת פוטר ואם החזיר לכיס שאין בו כלום לא יצא וחייב באחריות הגזילה עד שיודיעו שהחזיר לכיס פלוני עכ"ל דבריו כדברי הרי"ף וכתב הרשב"א על דברי הרי"ף י"מ בהיפך הא דתניא לא יצא בדאית ליה זוזי בכיסיה ולא ידע כמה והא דתניא יצא בדלית ליה ודברי הרב עיקר מההיא דפ' אלו מציאות :ומ"ש אצל גונב טלה מהעדר וכו' אבל אם ידעו

הבעלים שנגנב נפטר משידעו הבעלים שהוחזר פשוט הוא דהא ליכא טעמא דאנקטה נגרא ברייתא דכיון שידעו הבעלים שנגנב והוחזר עליהם מוטל לשמרו שימור יפה וז"ל הרמב"ם בפ"ד מהלכות גניבה הגונב טלה מעדר חבירו וידעו בו הבעלים והחזירו לעדר שלא מדעת הבעלים ומת או נגנב חייב באחריותו ואם מנו את הצאן והיא שלימה פטור ואם לא ידעו הבעלים לא בגניבתו ולא בחזירתו אע"פ שמנו את הצאן והיא שלימה חייב באחריותו עד שיודיע את הבעלים כדי שישמרו את הטלה הגנוב שהרי למדו דרך אחרת חוץ מדרך שאר הצאן שבעדר זה וכתב ה"ה יש מי שכתב שאם היה הטלה שגנב נקוד וטלוא ואין כמותו בעדר אם ידעו הבעלים בגניבתו והחזירו לעדר אע"פ שלא מנו את הצאן הרי הוא כמנין ופטור שהרי הוא ניכר וכן נראה קצת מן הסוגיא אשר שם אבל לא הביא זה ההלכות גם רבינו סתם עכ"ל:

סימן שנו

סעיף א

אסור לקנות מן הגנב שום דבר בסוף ב"ק (קיח: קיט.) שאסור לקנות דברים שחזקתם גנובין:ומ"ש והקונה ממנו עון גדול הוא שמחזיק ידי עוברי עבירה שגורם לו לגנוב פעם אחרת וכו' בפרק האיש מקדש (קידושין נו:) אמרי לאו עכברא גנב אלא חורא גנב: כתב הריב"ש בסימן ק"ח אותו הנפח שעשה לה ב' מפתחות במסתר פנים מהבעל ולקח בעדה כפולה אחת ראוי ליענש על בלי הגיד לבעל שכבר היה לו להבין שלא לחנם רבתה במחיר המפתחות אלא שהיתה כוונתה לגנוב מנכסי בעלה והנה הוא מסייע ידיה דלאו עכברא גנב אלא חורא גנב:

סעיף ב

והקונה ממנו לפני יאוש והוכר הגנב ויש עדים שזה החפץ שמכר לפלוני גנוב הוא צריך להחזירו לבעלים בפרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא קטו.) איתמר גנב ומכר ואח"כ הוכר הגנב רב משמיה דרבי חייא אמר הדין עם הראשון רבי יוחנן משמיה דרבי ינאי אמר הדין עם השני אמר רב פפא דכ"ע גלימא למריה הדר והפא בעשו בו תקנת השוק קא מיפלגי ומאי הדין הדין עם הלוקח רב משום רבי חייא אמר הדין עם הראשון דינא דלוקח למשקל זוזי מגנב סבר לא עשו בו תקנת השוק ר"י משום רבי ינאי אמר הדין עם השני דינא דלוקח למשקל מב"ה סבר עשו בו תקנת השוק. ופרש"י הדין עם הראשון. דינו של ב"ה ותביעתו על הגנב היא ואין הלוקח בעל דינו ואם בא לגבותו הימנו יתן דמים ואע"פ שהוכר הגנב לא אמרינן יחזיר הלוקח הכלים בחנם ויפרע מן הגנב: הדין עם השני. דין של ב"ה עם הלוקח הוא ויוציא הימנו כליו בחנם: ובגלימא דגניבה כ"ע

לא פליגי דהדרא למרה מיד בחנם ואין הלוקח יכול לעכבו על מעותיו: תקנת השוק. על שקנאה לוקח בשוק בפרהסיא ולא הבין בו שנגנב עשו לו תקנה שישלם לו ב"ה מעותיו. ומסיק בגמרא הלכתא דעשו בו תקנת השוק:

סעיף ג

ומ"ש רבינו אפי' אם נתייאשו אחר שקנאו שאין שינוי רשות קונה אא"כ היה היאוש קודם נתבאר בסי' שנ"ג שזהו דעת הרא"ש והרשב"א ז"ל ושהרמב"ם חולק ואומר שאפי' היאוש אחר השנוי רשות קונה:

סעיף ד

ומה שאמר והבעלים נותנין ללוקח מעותיו שנתן לגנב אף ע"פ שהוכר הגנב והיה הלוקח יכול לתבעו מעותיו אפ"ה תקנו חכמים שאינו צריך להחזיר לבעליו אלא עד שיתן לו מעותיו משום תקנת השוק מבואר במה שכתבתי בסמוך: ומה שאמר ואצ"ל בשלא הוכר הגנב שצריך שיתן ללוקח מעותיו כ"כ הרשב"א דלא פליג רב אלא בהוכר הגנב אבל בלא הוכר אפי' לרב עשו תקנת השוק: וכתב עוד שם הרשב"א דאפי' בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר עשו תקנת השוק דמ"ש ואם אי אתה אומר כן אין אדם קונה דברים העשויים להשאיל ולהשכיר: וכתב עוד הרשב"א שם דבמתנה לא עשו תקנת השוק. ובסי' ח' כתבתי שדעת הרא"ש דבמתנה נמי עשו תקנת השוק:ומ"ש ואין חילוק בין אם קנה שוה ק' בק"ק בין שוה ק"ק בק' שם זביני שוה בשוה עשו בו תקנת השוק שוה ק' בק"ק רב ששת אמר לא עשו בו תקנת השוק רבא אמר עשו בו תקנת השוק והלכת' בכולהו עשו בו תקנת השוק ופרש"י ר"ש אמר לא עשו. ואפי' ליטול ק' דכי היכי דק' יתרים מתנה היא מאה דשויא נמי מתנה הוו ורבא אמר עשו תקנה אפי' ליטול מאתים דאורחיה למזבן בדמים יקרים עכ"ל והיה נראה לי דדוקא בזבן מאה במאתן הוא דאיכא למימר הכי אבל שוה מאתן במנה לא עשו בו תקנת השוק דכיון דמכר בזול מוכחא מילתא דגנוב הוא אתו ולא הו"ל לקנותו אבל רבינו כתב דבהא נמי עשו תקנת השוק וכן כתב הרמב"ם בפ"ה מה' גניבה ונראה שהטעם משום דעביד אינש דמוזיל וזבין לפי שהוא צריך למעות:ומ"ש בד"א בגנב שאינו מפורסם אבל גנב מפורסם לא עשו בו תקנת השוק וצריך להחזירו לבעלים בלא מעות והוא יוציא מעותיו מהגנב כ"כ רב אלפס והרמב"ם אבל ר"י כתב דאף בגנב מפורסם עשו בו תקנת השוק וכו' וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל שם אמר רבא אם גנב מפורסם הוא לא עשו בו תקנת השוק והא חנן בישא דמפורסם הוא ועשו בו תקנת השוק נהי דמפורסם לבישותא לגניבותא לא מפורסם ואהא דאמרי התם והלכתא בכולהו עשו בו תקנת השוק לבר מגנב ופרע בחובו גנב ופרע בהקיפו כתב הרא"ש וז"ל כתבו התוספות מדהוצרך להוציא פרע בחובו ופרע

בהקיפו אע"ג דליכא בהו פלוגתא אינו ענין להא דגנב מפורסם דמימרא בפני עצמה היא וההיא דגנב ופרע בחובו גנב ופרע בהקיפו תחילת ענין הוא שמתחיל איתמר גנב ופרע בחובו ופרע בהקיפו לא עשה בו תקנת השוק ועלה מייתי דין משכנתא וזביני שוה בשוה או שוה מנה במאתן ומסיק והלכתא בכולהו עשו תקנת השוק ואי לא הוה מסיים בה לבר מגנב ופרע בחובו ופרע בהקיפו הוה משמע דעלייהו נמי קאי כיון דבתחלת האיתמר הם אמורים וכתבו הגהות מיימונית בפ"ה מהלכות גניבה דבגנב מפורסם אם אומר הלוקח לטובה נתכוונתי להשיב אבידה נאמן לדברי הכל עכ"ל (כ): (ב"ה) ואין דברים אלו מוכרחים אלא שמצאתי להם קצת סמך בדברי התוס' שאכתוב בסי' שנ"ז גבי המכיר כליו או ספריו ביד אחר ולפחות צריך להטיל חרם סתם והכל לפי מה שהוא אדם והכל תלוי באומד דעת הדיינים: כתב הרשב"א בפרק הגוזל בתרא י"א שלא עשו תקנת השוק אלא בגנב אבל בגזלן הרי הוא כגנב מפורסם דקול יוצא לגזלן אבל הרמב"ם בפ"ה מהלכות גזילה כתב לחלק בין גזלן מפורסם לשאינו מפורסם כמו שחילק בגנב וכתב ה"ה שהעיקר שלא להוציא החפץ מיד הלוקח בלא דמים אם אינו מפורסם ובסימן שס"ט סתם רבינו דבריו כדברי הרמב"ם ז"ל:

סעיף ה

כתב הרמב"ם נתייאשו הבעלים מהגניבה קנאו הלוקח וכו' ואינו מחזיר הגניבה עצמה לבעלים אלא נותן להם דמיו וכו' ספר מוטעה נזדמן לרבינו בדברי הרמב"ם דהיאך כתב נותן להם דמיו אם לא היה המוכר גנב מפורסם דפיון שאינו גנב מפורסם אין ללוקח ליתן כלום דבשלא נתייאשו הבעלים אמרו דמחזיר הגניבה ונוטל דמים מב"ה מפני תקנת השוק והיכא דנתייאשו הבעלי' דאינו צריך להחזיר הגניבה עצמה אי אמרת שיתן דמים בטלה תקנת השוק ועוד שנמצא חומר בנתייאשו מבלא נתייאשו דבלא נתייאשו אין הלוקח מפסיד כלום ובנתייאשו הוא מפסיד דמי הגניבה שמשלם לב"ה וכן מה שכתב ואם לקח מגנב מפורסם אינו נותן ללוקח כלום אין לו הבנה כלל דמדקתני אינו נותן ללוקח כלום משמע דבגנב שאינו מפורסם נותנין הבעלים שום דבר ללוקח והא ליתא דכיון דבנתייאשו מיירי אין הלוקח צריך להחזיר הגניבה לבעלים וא"כ מה יתנו לו ועוד מה זה שכתב וצריך להחזיר לו הכל בלא דמים דכיון דיש כאן שינוי רשות ויאוש קנה ואמאי צריך להחזיר הכלי אפי' קנה מגנב מפורסם ונראה שהנוסחא שנזדמנה לרבינו היא שנזדמנה להראב"ד ולכן כתב עליה אין לו שורש וענף והיא שיבוש המעתיק וכבר כתב ה"ה שהנוסחא הבדוקה היא נותן דמים אם לקח מגנב מפורסם או אינו נותן כלל לא חפץ ולא דמים אם לא היה זה הגנב מפורסם וכך היא גירסת ספרינו והשתא

אתי שפיר דכיון דאיכא יאוש ושנוי רשות ודאי קנה מיהו אם קנה מגנב מפורסם אע"פ שקנה לענין שאינו צריך להחזיר הכלי דמים מיהא צריך להחזיר ואם קנה מגנב שאינו מפורסם מן הדין היה צריך להחזיר לו דמים אלא שמפני תקנת השוק אפי' דמים אינו צריך להחזיר:ומ"ש והוא הולך לשיטתו שאין יאוש ושינוי רשות קונים לגמרי אלא לענין שאינו צריך להחזיר גוף הגניבה וכו' אבל דעת ר"י כיון שיש יאוש ושינוי רשות קונה לגמרי נתבאר בסימן שנ"ג מ"מ מה שכתב והוא הולך לשיטתו אינו מדוקדק דכיון דלא אשכחן להרמב"ם שסובר שאין יאוש ושונוי רשות קונים לגמרי אלא במקום הזה לא שייך לכתוב הולך לשיטתו אלא כך הול"ל מבואר בדבריו שסובר דאין יאוש ושינוי רשות קונים לגמרי וכו' אבל דעת ר"י שהם קונים לגמרי:

סעיף ו

כתב הרמב"ם כשהבעלים צריכים ליתן ללוקח הדמים ואין ללוקח עדים בכמה לקחו נשבע הלוקח בנקיטת חפץ ונוטל בפ"ה מהלכות גניבה ומסיים בה וכל הנשבע ונוטל שבועתו מדבריהם ונשבע בנקיטת חפץ כמו שיתבאר במקומו והוא בפ"ח מהלכות טוען:ומ"ש עוד וכשהלוקח צריך להחזירו בחנם והוא תובע מעותיו מן הגנב והוא אומר בכך וכך לקחתי ממך וכו' הלוקח נאמן לומר בכמה לקחו ונשבע בנקיטת חפץ אבל אין הגנב נאמן בנקיטת חפץ שחשוד הוא על השבועה גם אלה דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' גניבה וכתב ה"ה זה מבואר בפרק כל הנשבעין (שבועות מד:) ושכנגדו חשוד על השבועה וכו. כדאיתא התם:

סעיף ז

גנב ופרע בחובו או בהקיפו לא עשו בו תקנת השוק אלא בעלי' נוטלים הגניב' מהלוקח וישאר החוב על הגנב כשהיה מסקנא דגמרא בפ' הגוזל בתרא (שם).

סעיף ח

משכן הגניבה בין שלקח עליה מעות בשווייה או יותר או פחות משוויה עשו בו תקנת השוק וכו' שם משכנתא שוה ק"ק בק' עשו בו תקנת השוק שוה בשוה אמימר לאמר לא עשו בו תקנת השוק מר זוטרא אמר עשו בו תקנת השוק והלכתא עשו תקנת השוק ופרש"י משכנתא שוה בשוה אין דרך לעשות כן להלוות על המשכן כל שוויו הילכך לאו אדעתא דהאי משכנתא אוזפיה אלא הימוניה הימניה עכ"ל ולפי זה היה ראוי לומר דאף על גב דאסיקנא דאפילו שוה בשוה עשו תקנת השוק מ"מ כשהלוה על המשכון יותר משוויו ודאי לאו אדעתא דהאי משכנתא אוזפיה אלא הימוני הימניה וכעין הדין שכתב בסמוך היה הגנב חייב ללוקח חמשה דינרים וכו' אלא שרבי' כתב דביתר משויה נמי עשו בו תקנת השוק והם דברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות גניבה וכבר הרגיש הראב"ד

בזה וכתב א"א בכדי דמיה וכתב ה"ה שאפשר שסובר הרמב"ם ז"ל דכיון דאמרינן בגמ' בתר הכי זביני שוה ק' בק"ק וכו' ואסיקנא בכולהו עשו תקנת השוק אף משכונא כמכר ויש לחלק עכ"ל ויותר נ"ל דטעמא דהרמב"ם דכיון דאין דרך להלוות על המשכון שוה בשוה ואפ"ה אסיקנא דעשו בו תקנת השוק אם כן הוא הדין להלוה עליו יותר משוויו וטעמא דמלתא משום דאית לן למימר דמשכון לזכרון דברים נקטיה ולא דמי לדין שכתב בסמוך היה הגנב חייב ללוקח חמשה דינרים וכו' דהכא שאני שלא הוציא מעות מידו עד שהביא לו המשכון אלמא כל סמך שלו אינו אלא על המשכון ועיין בתרומות הדשן סי' ש"ט:

סעיף ט

היה הגנב חייב ללוקח חמשה דינרים והביא לו הגניבה ונתנה לו ונתן לו עוד חמשה דינרים אין אומרים החמשה דינרים הראשונים הוה ליה גנב ופרע בחובו וכו' עובדא בפ' הגוזל ואיפליגו בה אמוראי ואסיקנא כמ"ד הכי וכתב ה"ה בפ"ה מהל' גניבה ודוקא בשלא פי' לומר לו הלויני מאה אחרים על חפץ זה אלא שנתן לו החפץ סתם ואמרינן דאקמאי יהביה ניהליה ולא עדיף מגנב ופרע בחובו אבל אם פי' ואמר הלויני על חפץ זה ק' ודאי זה הוא משכונא שעשו בו תקנת השוק והוא פשוט וכן מוכח בגמרא ובכל כי הא מי שהחפץ בידו נאמן בשבועה עכ"ל: (ב"ה) ואיני יודע שבועה זו למה כיון שאין הלה טוען ברי אין כאן אלא חרם סתם:

סעיף י

ראובן שקנה מגנב שאינו מפורסם במאה וחזר ומכרה לשמעון במאה וחמשים והוכר הגנב הבעלים נותנים לשמעון המאה וחמשים ולוקחין הגניבה וחוזרים ונוטלים מראובן חמשים שהרויח ומהגנב מאה גם זה עובדא שם וטעמא משום דהשתא לוקח מגנב עשו בו תקנת השוק לוקח מלוקח מיבעיא: ומה שאמר וה"ה אם מכר שני לשלישי ושלישי לרביעי נוטלין מכל אחד וא' מה שהרויח והקרן מהגנב כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' גניבה ופשוט הוא. וכתב שם הרמב"ם וכל הדברים האלו לפני יאוש כמו שביארנו: ומה שאמר ואם גנב מפורסם הוא נוטל הגניבה משמעון בלא דמים וכו' זה לשון הרמב"ם בפ' הנזכר לקח מגנב שאינו מפורסם במאה ומכר לאחר במאה ועשרים והוכר הגנב בעל הגנב נותן לזה האחרון מאה ועשרים ונוטל גניבתו וחוזר הבעל ונוטל כ' של מכר מן המוכר ונוטל המאה מן הגנב ואם גנב מפורסם הוא נוטל המאה ועשרים מן התגר שלקח מן הגנב והולך התגר ותובע הגנב במאה של קרן וזה לשון הרב המגיד ואם גנב מפורסם וכו' נוטל המאה והעשרים מהתגר כתב הר"א ז"ל נוטל הלוקח השני עכ"ל פי' הבעל נוטל החפץ בלא דמים כיון שהגנב שמכרו ראשונה היה מפורסם אע"פ שזה לקח מן התגר ואין בזה

מפני תקנת השוק ודין זה לא נזכר בגמרא לוקח מלוקח מגנב מפורסם אבל מתוך לשון רבי' נראה שהבעל נותן ללוקח מן התגר מאה ועשרים וחוזר וגובה אותם מן התגר דעד כאן לא אמרינן שלא עשו תקנת השוק בגנב מפורסם אלא בלוקח ממנו בדוקא מפני שלא הוה ליה ליקח אבל לוקח שני שאינו יודע זה ממי לקחו אינו מחזיר החפץ בלא דמים ואין לי בזה הכרע עכ"ל: כתב המרדכי בפרק הגוזל ומאכיל ישראל שלקח כלים וספרים מגנב מפורסם ישראל או עכו"ם ומכרן לישראל אחר והוציאו העכו"ם מהלוקח בדיניהם ואמר שלי הם שנגנבו ממני אם יש עדים שמגנב מפורסם קנאם ישראל הראשון חייב להחזיר דמיו ללוקח השני ולא מצי אמר העכו"ם שהוציא ממך שקרן ולא שלו הוא דמה שאמרו חכמים דאם היה גנב מפורסם לא עשו בו תקנת השוק משום דלא איבעיא ליה למזבן מגנב מפורסם וכיון דזבן מיניה איהו דאפסיד אנפשיה וחייב להחזיר ללוקח את דמיו ואם אין עדים שמגנב מפורסם קנאה לא שהרי עשו בו תקנת השוק ולא יחזיר לו הדמים והעכו"ם דבר שוא ושלא כדין תפשו והלוקח יפסיד עכ"ל. וכתב עוד שם בלוקח מגזלן עשו בו תקנת השוק אלא א"כ הם דברים שהכיר בהם שגזלן או גנבן דאז לא עשו בו תקנת השוק ואפילו מגנב וגזלן לא יגבה הלוקח מעותיו למ"ד הכיר בה שאינו שלו ולקחם וכו' ונתן לשם מתנה ובזה מטלטלין וקרקעות שוים דבתרווייהו שייך האי טעמא:

סימן שנז

סעיף א

המכיר כליו וספריו ביד אחר והוא אינו עשוי למכור כליו ויצא לו שם גניבה בעיר וכו' הרי זה מוציא כליו מיד המחזיק בהן וכו' בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא קיד:) תנן המכיר כליו וספריו ביד אחר אם יצא לו שם גניבה בעיר ישבע לוקח כמה נתן ויטול ואם לאו לא כל הימנו שאני אומר מכרן לאחר ולקחן זה ממנו ובגמרא וכי יצא לו שם גניבה בעיר מאי הוי ליחוש דילמא זבנינהו והוא ניהו קא מפיק שמא אמר רב יהודה אמר רב כגון שבאו בני אדם בתוך ביתו ועמד והפגין בלילה ואמר נגנבו כליו כ"ש עילה מצא רב כהנא מסיים בה משמיה דרב כגון שהיתה מחתרת חתורה בתוך ביתו ובני אדם שלנו בתוך ביתו יצאו ואנברקאות של כלים על כתפיהם והכל אומרים נגנבו כליו של פלוני ודילמא כלים הוו ספרים לא הוו אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כגון דקאמרי נמי ספרים וליחוש דילמא זוטרי וקא טעין רברבי אמר רבי יוסי בר חנינא דקאמרי ספר פלוני ופלוני ודילמא הוו עתיקי וקא טעין חדתי אמר רב כגון דאמרי הללו כליו של פלוני הללו ספריו של פלוני אמר רבא ל"ש אלא ב"ה העשוי למכור כליו אבל ב"ה שאינו

עשוי למכור כליו לא צריך לאהדורי עליה כולי האי דילמא איצטריך ליה זוזי אמר רב אשי הרי יצא לו שם גניבה בעיר ופרש"י לא צריך לאהדורי כולי האי. דנימא פלוני ופלוני וכ"כ הרא"ש הרי יצא לו שם גניבה בעיר ואין צריכין לברר הללו ספריו של פלוני וכתבו התוספות דקאמרי הללו כלים של פלוני כלומר שיצאו הקול אומרים אלו כליו וספריו של פלוני שבני אדם הללו נושאין והם מכירים שהם חדשים: ומה שאמר רבינו גבי עשוי למכור כליו אינו נאמן עד שיעידו הכלים וכו' וזה נותן בהם סי' אע"פ שלא הוזכר בגמרא שצריך שיתן בהם סימן ממילא משמע שאם הם שלו ודאי ידע ליתן בהם סימן ואם אינו נותן בהם סימן בידוע שאינם שלו ואע"ג דאסיקנא בגמרא כגון דאמרי הללו כליו של פלוני הללו ספריו של פלוני היינו לומר שאותם כלים וספרים שנגנבו היו של זה אבל מי יגיד לנו שאלו שנמצא הם אותם שנגנבו לו אלא על פי סימנים שהוא נותן בהם או שמעידים שהיו שלו קודם שיצא לו שם גניבה וצ"ל שמה שכתב וזה נותן בהן סימן קאי גם ארישא שכתב אע"פ שאין העדים מכירים שהם כליו דאם גם סימן אין לו בהם דילמא כלים אלו שהכיר ביד זה לא היו שלו מעולם ומ"מ יש לתמוה על רבינו מנין לו דבשיתן בהם סימן סגי לשנדע שהיו שלו קודם שיצא לו שם גניבה דילמא ראה אותם ביד אחר והכיר סימניהם וכן מבואר בדברי הרמב"ם שאכתוב בסמוך דאין מוציאין מידי ספק זה אח"כ יש עדים שהיו שלו קודם שיצא לו שם גניבה ועוד יש לתמוה עליו שכתב ה"ז מוציא כליו מיד המחזיק בהן אע"פ שאין העדים מכירין שהן כליו : ומה שכתב בשם הראב"ד דמיירי אפילו לאחר שנתייאשו הבעלים שגם הוא סובר שאין יאוש ושינוי רשות קונה אלא לענין שא"צ להחזיר הגניבה אלא הדמים דברי תימה הם דכיון דהכא איכא יאוש ושינוי רשות למה מחזיר הגניבה עצמה וצ"ל דאה"נ דמדינא לא היה צריך להחזיר הגניבה עצמה אלא שמפני תיקון העולם התקינו שיחזירנה ואם איתא דביאוש ושינוי רשות קונה לגמרי וא"צ להחזיר אפילו דמים לא היתה להם להתקין שיחזיר אבל משום דס"ל להראב"ד דדמים מיהא צריך להחזיר היה להם מקום להתקין שיחזיר הגניבה עצמה כך נראה לי ליישב דברי הראב"ד שכתב רבינו אבל להרמב"ם ודאי מיירי לפני יאוש דאילו לאחר יאוש אין הלוקח צריך להחזיר כלום וזה מבואר בדבריו פ"ה מהלכות גניבה ופ"ה מה' גזילה ונתבאר בסי' שקודם זה:ומ"ש אבל לדעת ר"י צריך להיות שלא נתייאשו שאם נתייאשו אין הלוקח צריך להחזיר לו כלום וכו' שם כתבו התוס' המכיר כליו וספריו וכו' לפני יאוש איירי כדפירש בקונטרס דאי לאחר יאוש דאיכא יאוש ושינוי רשות לא הוה מתחייב להחזיר ונראה דבספרים הוי לעולם לפני יאוש שאין רגילות להתייאש מספרים ול"מ מגנבים עכו"ם דלא מייאש אפי' מכלים

כיון דדייני בגיותא כדאמרי' לעיל אלא אפי' בגנב ישראל אין רגילות להתייאש מספרים דסוף יבואו ליד ישראל דאין גנבים מוכרים אותם רק לישראל ולסוף חוזרים לבעלים ובכלים נמי מיירי' לפני יאוש ואפי' לרבנן דאמרי סתם גניבה יאוש בעלים הוא מיירי כגון שהבעלים רודפים אחריו וידוע שלא נתייאשו מהם מעולם מ"מ נוטל מה שנתן מפני תקנת השוק כדאמרינן בגמ' וא"ת בלא תקנה יטול מה שנתן דמצי אמר להציל נתכוונתי ולהשיב אבידה וי"ל שהיה יכול לתבוע מבני אדם שלנו בתוך ביתו אפי' לא היה זה קונה אותם ועי"ל דלא שייך למימר הכי כלל שהרי הלוקח טוען שקנה מאדם אחר נאמן ולא מאותם שלנו בתוך ביתו כדקתני סיפא שאני אומר מכרן לאחר ולקחן זה ממנו והא דלא קאמר שאני אומר שהוא מכרו לו משום שאין הלוקח טוען שזה מכרן עכ"ל והרמב"ם כתב בכ"א מהלכות גניבה ב"ה שאינו עשוי למכור כליו ויצא לו שם גניבה בעיר והכיר כליו וספריו ביד אחרים או שהיה עשוי למכור והיו כליו אלו שהכיר מכלים העשויים להשאיל ולהשכיר אם באו עדים שזה כליו של זה ישבע זה שהם בידו בנקיטת חפץ בכמה לקח ויטול מב"ה ויחזיר לו כליו היה ב"ה עשוי למכור את כליו ולא היו מדברים העשויים להשאיל ולהשכיר אע"פ שיצא לו שם גניבה בעיר והוכרו כליו אינו מחזירין מיד הלקוחות שמא הוא מכרם לאחרים אבל אם באו בני אדם ולנו בתוך ביתו ועמד וזעק בלילה נגנבו כלי וספרי ובאו בני אדם ומצאו מחתרת חתורה ובני אדם שלנו בתוך ביתו יוצאים וצרורות של כלים על כתפיהם והכל אומרים הללו כליו וספריו של פלוני ה"ז נאמן וישבע זה שהכלים בידו בנקיטת חפץ ויטול מבעל הגניבה ויחזיר לו כליו עכ"ל והדבר מבואר שהוא ז"ל מפרש דכי אמר רבא אבל ב"ה שאינו עשוי למכור כליו לא צריך לאהדורי עליה כולי האי היינו לומר שאין צריך שום תנאי מהתנאים האמורים דאפי' לא באו בני אדם בתוך ביתו כלל מאחר שאינו עשוי למכור כליו ועדים מכירים שאלו הם כליו ביצא לו שם גניבה סגי דרגלים לדבר שלא מכרם אלא נגנבו ממנו וכדמסיק רב אשי הרי יצא לו שם גניבה בעיר דמשמע דביצא לו שם גניבה בלחוד סגי אפי' לא באו בני אדם בתוך ביתו וכו' ולא כדפרש"י דמאי דקאמר לא צריך לאהדורי לא קאי אלא לתנאי דאומרים ספר פלוני ופלוני הם דמשמע מדבריו שאין חילוק בין ב"ה העשוי למכור כליו לשאינו עשוי למכור אלא לתנאי זה אבל כל שאר התנאים צריכים הם בשאינו עשוי למכור כשם שהם צריכים בעשוי למכור ולפי פירוש הרמב"ם אתיא מתניתין כפשטה דסתם ותני יצא לו שם גניבה בעיר בלי שום תנאי משום דמיירי בשאינו עשוי למכור כליו כתב בפירוש המשנה וז"ל זה הדין כשיהיה האיש ההוא אינו יודע למכור אותם הדברים שהוא טוען עליהן שנגנבו לו ויצא לו שם גניבה

בעיר ואין צריך שנבאר שצריך ב' עדים שיעידו שאלו הכלים היו שלו ושאלו הספרים שלו היו לפי שזה מבואר אבל אם דרכו שימכור כליו וספריו לא ידינו לו זה הדין אלא אם לנו עמו בני אדם ומצאו בבוקר קירו חתור ואותם אנשים שלנו בביתו יצאו על אותו המחתרת וכליו וספריו של ב"ה בידיהם באותה שעה ידינו לו זה הדין עכ"ל וא"ת א"כ כי אקשי אמתניתין וכי יצא לו שם גניבה בעיר מאי הוי ליחוש דילמא זבנינהו וכו' היכי אהדר ליה כגון שבאו בני אדם בתוך ביתו וכו' דהא הנהו תנאים לא צריכי אלא בעשוי למכור כליו והכי הוה ליה לאהדורי הב"ע בב"ה שאינו עשוי למכור כליו י"ל דבעי לאגלויי ליה דאפי' בעשוי למכור כליו משכחת לה דישבע כמה הוציא ויטול וכגון שבאו בני אדם בתוך ביתו וכו' ובתר הכי גלי ליה דהני מילי בעשוי למכור אבל בשאינו עשוי למכור לא חיישינן דילמא זבנינהו ועי"ל דמתניתין בכל גווני מיירי בין בבע"ה העשוי למכור כליו בין בשאינו עשוי אלא דבעשוי למכור הוי יצא לו לו שם גניבה בכל הנך תנאים שבאו בני אדם בתוך ביתו וכו' ובשאינו עשוי למכור הוי יצא לו שם גניבה יציאת שם גניבה בעלמא ואין צריך לתנאים אחרים ומש"ה כי אקשי ליה ליחוש דלמא זבנינהו וכו' לא בעי לאהדורי הב"ע בשאינו עשוי למכור כליו משום דמתניתין בכל גווני מיתני בין בעשוי למכור בין בשאינו עשוי ולהכי אהדר ליה כגון שבאו בני אדם בתוך ביתו וכו' וכי היכי דלא ליטעי למימר דלעולם צריך הנך תנאים דבאו בני אדם בתוך ביתו וכו' אתא רבא ואמר דעד כאן לא צריכין לאוקמי מתניתין בכל הנך תנאים אלא משום בע"ה העשוי למכור דאלו בשאינו עשוי למכור אתיא מתניתין כפשטא ביצא לו שם גניבה בלי שום תנאי ולהיותו ז"ל מפרש כך כתב ב"ה שאינו עשוי למכור כליו ויצא לו שם גניבה בעיר והכיר כליו וספריו ביד אחרים אם באו עדים שזה כליו של זה ישבע זה ויחזיר לו כליו לומר דבשאינו עשוי למכור כליו ביצא לו שם גניבה בעלמא סגי ואין צורך לבאו בני אדם ולנו בתוך ביתו וכו' ומ"ש אם באו עדים שזה כליו של זה אע"פ שלא נזכר בגמרא הוא מבואר בעצמו שאם אין עדים שזה היה כליו של זה קודם שיצא לו שם גניבה כי יצא לו שם גניבה מאי הוי דילמא מעולם לא היו כלים אלו שלו ויש לתמוה על רבינו שכתב על דברי הרמב"ם ור"ל כיון שהעדים מכירין שהן כליו אין צריך שיעידו שראו אותם האנשים שחתרו ויצאו וחבילות על כתפיהם והכי מסתברא שנראה מדבריו שאין זה סותר למה שכתב תחלה והסתירה מבוארת שתחלת דבריו הם ע"פ פרש"י דכי אמרינן אבל בשאינו עשוי למכור לא צריך לאהדורי עליה כולי האי לא קאי אלא לומר דלא צריך דנימא פלוני ופלוני אבל כל שאר תנאים צריך ואילו להרמב"ם א"צ שום תנאי כמו שנתבאר ואפשר לומר שרבי' כתב תחלה ע"פ פרש"י ואח"כ דברי

הרמב"ם ז"ל החולקים על פרש"י וכתב דהכי מסתברא כדברי הרמב"ם ואין להקשות על זה דא"כ הוה ליה למימר והרמב"ם כתב דלישתמע דלאפלוגי אתא אבל כתב הרמב"ם ז"ל משמע דלא פליג אמאי דאמר לעיל שכבר נודע שאין דרכו של רבינו להקפיד בכך בהרבה מקומות ואין לתמוה עליו שכתב אין צריך שיעידו שראו אותם האנשים שחתרו ויצאו וכו' דמשמע דהאי הוא דאין צריך אבל צריך שבאו בני אדם ולנו בביתו ובלילה עמד וצווח כלי נגנבו והא ליתא דלהרמב"ם אין צריך שום דבר אלא ביצא לו שם גניבה בעלמא סגי דאיכא למימר דמעיקרא דמילתא נקט דהיינו שראו אותם האנשים שחתרו וכו' דאם לא ראו כן כי לנו בני אדם בתוך ביתו וצעק בלילה כלי נגנבו מאי הוי ומ"ש ור"ל כיון שעדים מכירים שהם כליו אין צריך שיעידו שראו אותם האנשים שחתרו וכו' נראה שהוא מפרש שמ"ש הרמב"ם אם יבואו עדים שהם כליו של זה אינו צריך אלא היכא דלא ראו אותם האנשים שחתרו ויצאו וחבילות על כתפיהם אבל היכא דראו אותם שחתרו ויצאו וחבילות על כתפיהם א"צ עדים שהם כליו של זה והא ודאי ליתא דאף ע"ג שנודע לנו שנגנבו כליו וספריו של זה מנין לנו דאלו הכלים והספרים שמצא היו שלו דילמא מעולם לא היו שלו וצ"ל דלטעמיה אזיל דבנותן בהם סי' סגי להודיענו שהיו שלו וכבר כתבתי שאין סי' מוציאנו מידי ספק זה ולעולם צריך עדים שיעידו שהיו שלו וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל שכתבתי בסמוך בשם החיבור ובשם פירוש המשנה ויש לתמוה על ה"ה שקיצר וכתב על דברי הרמב"ם זה מבואר שם בגמרא והיה ראוי לו לכתוב פירוש הסוגיא לדעתו כיון שהוא מוחלק מפרש"י כמו שנתבאר: וכתב עוד שאם הם כלים העשויים להשאיל ולהשכיר אפי' לא יצא לו שם גניבה בעיר נאמן זה שכתב רבי' אפי' לא יצא לו שם גניבה בעיר טעות הוא שכבר כתבתי לשון הרמב"ם לעיל בסמוך והם מבוארים דאיכא לו שם גניבה בעיר שכתב ברישא קאי וכן פירשו דבריו הראב"ד וה"ה ז"ל שהרי כתב ה"ה וז"ל או שהיה עשוי למכור והיו כלים אלו מכלים העשויה להשאיל ולהשכיר פי' והוא טוען נגנבו ממנו ויצא לו שם גניבה אם באו עדים וכו' כתב עליו הר"א א"א אם היו כלים אלו מדברים העשויים להשכיר ולהשאיל לא היה צריך לשם גניבה אלא להפטר משבועה שלא השאילן ושלא השכירן ולא מכרן וזה אינו מבואר בגמרא אבל סובר רבי' דמתוך שחלקו להם בדין הנכנס לתוך ביתו של חבירו וכמו שמתבאר בשבועות וכתב כן פ"ח מה' טוען ונטען אף בזה יש חילוק והר"א ז"ל סובר שאפי' לא יצא שם גניבה נשבע שלא מכרו ונוטל ונרא' שדעתו כשהוא אומר גנובין נאמן (מ"ט) [מה"ט] שהיה יכול לומר שהן שאולין בידך ומדין מגו נאמן בשבועה ורבי' סובר מגו כי האי אם לא יצא לו שם גניבה אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן וכן כתוב שם

ונכון הוא עכ"ל : ומ"ש רבינו ול"נ להרא"ש דכיון שהוא אומר שהם גנובים אתרע ליה חזקה דעשויין להשאיל ולהשכיר וכו' בפרק כל הנשבעין כתב בפסקיו יש שהיו רוצים לדקדק מדקאמר מעיקרא ולא אמרן אלא זה אומר שאולים וכו' והדר מפליג בין עשוים להשאיל ובין אין עשוים להשאיל ש"מ דאפי' אמר גנובים בדברים העשויין להשאיל ולהשכיר אינו נאמן וליתא להאי דיוקא דכיון דאמר גנובים איתרע לה חזקתן של כלים שהן עשויים להשאיל ולהשכיר כיון שהוא טוען שלא יצאו מתחת ידו בתורת שאלה ושכירות ובמגו דשאלה ושכירות לא מחזיקינן אינשי בגנבי עכ"ל ולפי שרבי' עלה על דעתו שהרמב"ם מירי אפי' לא יצא לו שם גניבה בעיר כתב דלא נהירא להרא"ש וכיון שנתבאר דלא איירי הרמב"ם אלא ביצא לו שם גניבה בעיר וגם הרא"ש יודה לדבריו ועיין במרדכי פרק הגוזל ומאכיל כי שם כתב בדינים אלו: ראובן שנאבדו כליו או נגנבו או נטלום ליסטים ובאו ליד עכו"ם וקנאם ישראל אחר ממנו בפחות משוויו ובאו הבעלים ותבעום מיד זה שקנאם כתב רבינו בסי' שנ"ח:

סימן שנח

סעיף א

ב כל דבר שחזקתו גנוב או שרוב הדבר ההוא גנוב אסור לקנותו לפיכך אין לוקחים מהרועים חלב וטלאים וגדיים ולא צמר תלוש משנה בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיח:) ומה שכתב אבל אם הוא תפור מותר וכולי שם בברייתא אין לוקחים מן הרועים לא גיזין ולא תלושין של צמר אבל לוקחין מהם תפורים מפני שהם שלהם ופרש"י תפורים בגדים תפורים דאי נמי גנבו קננהו בשינוי. והרשב"א כתב אינו מחוור דתיפוק ליה משום שטוואו ולבנו וארגו ועוד בגדים מאן דכר שמייהו ונראין דברי הראב"ד ז"ל שפירש גיזין תפורים זה עם זה דלפי שאסרו התלושין של צמר ואפי' יש בהן שיעור שתים ושלש גיזין מפני שנראה כי הוא שומט אותם מן הגיזין וגניבה היא בידו אבל אם אותן תלושים תפורים זה עם זה ויש בהם כשיעור ארבע וה' לוקחין אותם שאם היו גנובים לא היה תופר אותם אבל היה מוכר אותם מעט מעט בגניבה כדי שלא יהא בו הרגשה והרמב"ם בפ"ו מהלכות גניבה השמיט הא דאבל לוקחין מהן תפורים משמע שהיה מפרש כפרש"י והוקשה לו מה שהוקשה להרשב"א ולפיכך השמיטו:ומ"ש ואין לוקחין מהם חלב וגבינה ביישוב אבל לוקחין מהם במדבר וכו' עד ואם אין ב"ה מרגיש אסור ברייתא וגמרא שם:ומ"ש בספרי רבינו וד' אסור טעות סופר הוא וצריך להגיה ושתים אסור וכן מצאתי בספר מדוייק והרמב"ם בפ"ו מהלכות גניבה השמיט פרטי דברים אלו וסמך לו על מ"ש כללו של דבר כל שהרועה מוכר וב"ה מרגיש מותר לקנותו:ומ"ש

ואין לוקחים משומרי פירות פירות או עצים אלא בזמן שהם יושבים על הפתח הגנה וכו' עד אסור בכל ענין משנה ובריייתא שם:ומ"ש ומותר ליקח מן האריס לפי שיש לו חלק בפירות שם בגמרא (קיט.) בעובדא דרבא:ומ"ש בד"א בסתם וכו' אבל אם ידוע לו שלא חלק אסור ליקח ממנו נראה שכתב כן מדגרסינן בר"פ אלו מציאות (בבא מציעא כב.) אמימר ומר זוטרא ורב אשי אקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק אייתי אריסי תמרי ורמוני ושדא קמייהו אמימר ורב אשי אכלי מר זוטרא לא אכל וכתב הרא"ש אמימר ורב אשי אכלי אע"ג דלא ידע מרי בר איסק במאי דיהב להו מ"מ היו סומכים דאריסא מחלקו יהיב להו ויתן לבעלים אחרים כנגדן מר זוטרא לא אכל כיון שמן השותפות קודם החלוקה יהיב להו בלא דעת הבעלים לא מצי למיכל ויש לתמוה על רבינו למה פסק כמר זוטרא הא כיון דאמימר ורב אשי עבוד עובדא דלא כוותיה הלכה כוותייהו דרבים נינהו ועוד דרב אשי מריה דתלמודא הוא כוותיה נקטינן ואפשר שטעמו מדמסיים בה התם אדהכי אתא מרי בר איסק א"ל לאריסיה אמאי לא חייתת לרבנן מהנך שפירתא א"ל אמימר ורב אשי למר זוטרא השתא אמאי לא אכיל מר והתניא אם נמצאו יפות מהם תרומתו תרומה א"ל הכי אמר רבא לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה בלבד וכיון דאמרי ליה השתא אמאי לא אכיל מר משמע לרבינו שנראה שהודו לדבריו ואינו נכון אלא נראה דאפילו ידוע לו שלא חלק מותר ליקח ממנו . (ב"ה) דכיון דאמימר ורב אשי עבדי בה עובדא הכי נקטינן וכך נראה שהיא דעת הרמב"ם בפ"ו מגניבה: ומ"ש לוקחין מן הנשים כלי פשתן בגליל וכו' עד סוף הסימן הכל משנה ובריייתא בסוף ב"ק (קיח: וקי"ט.):ומ"ש אין לוקחין מהגרדי אירין פרש"י דרך הגרדי להניח צמר בקנה של ערב כדי שלא יצא הערב מן הקנה לכאן ולכאן והוא של ב"ה:ומ"ש אבל לוקחין ממנו בגד ואפי' הוא מנומר וטווי או ארוג אפי' אינו טווי הכי איתא בברייתא לוקחין מהם בגד מנומר ערב ושתי טווי ואריג ובגמרא השתא טווי שקלי אריג מיבעיא מאי אריג תיכי ופרש"י בגד מנומר. כלומר בצבעים הרבה אע"פ שרגלים לדבר שגנב הצמר מבגדים שארג לוקחין מהם דקננהו בשינוי: אריג מיבעיא. הא הו"ל טווי קודם לאריג. תיכי שרשרות דלא טוואן קודם לכן ומ"ש ואין לוקחין מהגרדי לא אותות וכו' ט"ס הוא וצריך להגיה מהצבע במקום מהגרדי ופרש"י אותות. כשמביאין לו בגד לצבוע חותך ממנו מעט לפני בעליו לידע אם יקלוט הצבע ופעמים שמעכב אצלו ושכחו בעלים: דוגמאות. שמביאין להבעלים צמר לצבוע ומביא עמו מעט צמר צבוע ואומר כזה צבע לי: תלישי צמר. שתולש מן הצמר מעט מעט:ומ"ש רבינו שלוקחין צמר צבוע אינו מכוון דבברייתא הכי איתא אבל לוקחין מהן בגד צבוע טווי ובגדים ובגמרא השתא טווי שקיל

בגדים מיבעיא מאי בגדים נמטי ופרש"י אבל לוקחין ממנו בגד צבוע. דבגד לא גנב וא"נ גנב קנייה בשינוי טווי ובגדים הנך דוגמאות שטואן או עשה מהם בגדי' לוקחין. נמטי לבדים ואין שם טווי. כתב הרמב"ם פ"ז מהלכות גניבה לוקחין מהסורק כר מלא מוכין. וכתב ה"ה ברייתא דסוף ב"ק ואמרינן עלה מ"ט דקננהי בשינוי ואף ע"ג דשינוי החוזר לברייתו אינו שינוי הכא שאני שאין זה גזל ודאי אלא מספק אתה בא לאסרו וכיון שכן בשינוי כל שהוא מותר כך תירצו המפרשים וזה הכלל לכל כיוצא בזה דאפילו בשינוי כזה מותר עכ"ל : כתב הרמב"ם ובכל הדברים הללו וכיוצא בהך הולכין אחר מנהג המדינה בפרק הנזכר וכתב הרב המגיד שלמד כן מדברי הגמרא: [%א] כתב הריב"ש בסימן ק"א אותם שהיו קונים ממנה סחורה בזול פחות משליש בערכה והיתה אומרת להם להעלים מבעלה עשו איסור ואע"פ שהיתה נושאת ונותנת בתוך הבית שלא לחנם היתה מוכרת להם בזול אלא שכן דרך הגנבים וכבר אמרו בסוף ב"ק שאפילו הדברים שמותר ליקח מהנשים ורועים ושומרי פירות אם אמרו הטמן אסור עכ"ל:

סימן שנט

סעיף א

אסור לגזול אפי' כל שהוא כן כתב הרמב"ם בתחלת הלכות גזילה אסור לגזול כל שהוא דין תורה וכתב ה"ה זה מתבאר בסוגיא דפרק ד' מיתות מיהו כתבו קצת מהמפרשים דוקא כשיעור מאי דקפדי ביה קצת מן האנשים אבל ליטול מן החבילה או מן הגדר לחצות בו שיניו דליכא איניש דקפיד בכי הא שרי ואף זה אסרו בירושלמי ממדת חסידות עכ"ל וטעם הירושלמי מפני שאילו היה עושה כן כל אחד ואחד נמצאת החבילה כולה כלה וכן הגדר נהרס:ומ"ש לא שנא מישראל ל"ש מעכו"ם שגזל העכו"ם אסור בפרק הגוזל ומאכל (קיג.) אמרי' הכי ופסקו כן הרי"ף והרא"ש וכן פסק הרמב"ם ז"ל בתחלת הלכות גזילה:

סעיף ב

ומ"ש וכל הגוזל את חבירו אפילו שוה פרוטה כאילו נוטל נפשו בפ' הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיט.) ומייתי לה מקראי:

סעיף ג

ומ"ש ואסור לגזול אפילו על מנת לשלם בר"פ איזהו נשך (בבא מציעא סא:) דריש לא תגנוב ע"מ לשלם ובפרק הכונס (בבא קמא ס:) דריש קרא דויתאו דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער וכו' דגדישים דשעורים דישראל הוי וגדישים דעדשים דפלשתים וקא מיבעיא ליה מהו ליטול גדישין שעורין דישראל ליתן לפני בהמתו ע"מ לשלם גדישים של עדשים של פלשתים שלחו ליה חבול ישיב גזילה ישלם אע"פ שגזילה

משלם רשע הוא אבל אתה מלך אתה ופורץ לעשות לך דרך ואין מוחין בידך:ומ"ש רבינו בשם הרא"ש דוקא שאין התשלומין בעין כההיא דמייתי עלה שרצו אנשי דוד ליקח גדיש של שעורים ולתת במקומו גדיש של עדשים ועדיין לא היו בידם העדשים וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל יראה דמירי שעדיין לא היו מזומנין אלא רצו ליקח גדישין של שעורים דישראל וכשיזדמן להם גדישין דעדשים דפלשתים יחזירו להם אבל אם היו גדישים דעדשים מזומנים אפי' אין בעלי גדישי שעורים לפנינו מותר לזכות להם גדישין של עדשים ע"י אחר וליקח גדישים של שעורים דזכות היה לו דעדשים עדיפי טפי וכן משמע לישנא דקרא חבול ישיב רשע גזילה ישלם דמשלם אחר שכבר גזלו עכ"ל ופשט דבריו הם שמסברא אומר שהתשלומין לא היו בעין דאל"כ זכות הוא להם וזכין לאדם שלא בפניו וא"כ אין דברי רבי' מדוקדקים שכ' דוקא שאין התשלומין בעין כההיא דמייתי עלה וכו' דמשמע דההוא דמייתי עלה מבואר בה דלא היו התשלומין בעין והא ליתא דלא מפרש בה הכי אלא מכח זכין לאדם שלא בפניו שמעינן לה והכי הול"ל ודוקא שאין התשלומין בעין אבל אם הם בעין ועדיפי מהדבר שנוטל מותר לזכות לו בתשלומין דזכין לאדם שלא בפניו ומיהו אפשר שסמך רבינו על מה שכתב הרא"ש וכן משמע לישנא דקרא חבול ישיב רשע גזילה ישלם שנראה דמקרא דמייתי גבי האי עובדא יליף לה:

סעיף ד

ומ"ש ואפי' אם הוא בסכנת מות ובא לגזול את חבירו וכו' בפרק הכונס (שם) אקרא דבסמוך רב הונא אמר גדישים דשעורים דישראל הוו דהוו מיטמרי פלשתים בהו וקא מיבעיא ליה מהו להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך אתה ופורץ לעשות דרך ואין מוחין בידך וכתב הרא"ש גדישין דישראל הוו ופלשתים טמונים בהם ומיבעיא ליה מהו למיקליי הא לא מיבעיא ליה אי שרי למיקלינהו להצלת ישראל דמילתא דפשיטא היא ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא הכי מיבעיא ליה מהו למיקלינהו אדעתא דליפטר מתשלומין וא"ל אסור להציל עצמו בממון חבירו דליפטר אלא יציל עצמו וישלם ומ"ש ודוקא שידוע שזכות הוא לו כגון בדבר העומד לימכר אבל מחפצי ביתו לא:

סעיף ה

ומ"ש ואפי' הלוקח מחבירו בתורת שאלה אם אינו מדעת הבעלים נקרא גזלן בפרק המפקיד (בבא מציעא מא.) גבי מתניתין דחבית אמר רב ששת הב"ע כגון שטלטלה להביא עליה גוזלות וקא סבר שואל שלא מדעת גזלן הוי ודין זה דהשואל שלא מדעת הוי גזלן כתב הרמב"ם בספ"ג מהלכות גזילה וכתב ה"ה עיקר המחלוקת בפרק הספינה (בבא בתרא פח.) דר"י וחכמים ופסק כחכמים וכ"כ הרב ז"ל בהלכות שם ובפרק המפקיד עכ"ל:

סעיף ו

וכתב הרמב"ם אפי' החוטף משכון מיד חבירו למשכנו שלא ברשות ב"ד נקרא גזלן וא"צ לומר אם נכנס לביתו למשכנו בספ"ג מהלכות גזילה וכתב ה"ה יצא לו לרב מהמשנה שבפרק הנשבעין (מד:) דקתני הנגזל כיצד נכנס למשכנו שלא ברשות וכו' והר"א העמידה בדאשתכח דלא הו"ל כלום ואין נראה כן מלשון המשנה דאמר שלא ברשות וכן נראה מדברי הרב ן' מיגא"ש ז"ל שפירש שם שלא ברשות בעלים ושלא ברשות ב"ד עכ"ל. דין סלע חסרה אימתי אסור לקיימה כדי שלא יבוא לרמות בה בסי' רנ"ז. בן האוכל אצל אביו ועבד האוכל אצל רבו אם יכול ליתן פרוסה לבנו של אוהבו בטור יורה דעה סימן רמ"ח:

סעיף ז

ח וכשם שאסור לגזול כך אסור לעשוק ואיזהו גזל ואיזהו עושק גזל זה הלוקח של חבירו בחזקה וכו' ועושק זה שבא ממון חבירו לידו ברצון חבירו וכו' וכשבא לתבעו אינו מחזירו ומחזיק בו בחזקה כל זה דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות גזילה וכתב ה"ה לפי דעת הרב הסוגיא שבפרק המקבל (בבא מציעא קיא.) דמסקינן התם זהו גזל וזהו עושק ולמה חלקן הכתוב לעבור עליו בשני לאוין פירוש בעושק וגזל האמורים גבי שכירות דלעיל מינה אמר כל הכובש שכר שכיר עובר בחמשה שמות משום בל תגזול ומשום בל תעשוק וגבי שכירות א"א לגזול כעין ויגזול את החנית בשום צד אבל באמת לא נתחוור לי ענין זה לפי פשט הסוגיות שהרי בכתוב לא מצינו כי אם פסוק אחד מלא תגזול ואוקימנא פרק איזהו נשך (בבא מציעא סא:) בכובש שכר שכיר דגזל גמור במיבעיא דרבית ואונאה אתיא ואם כן היאך נעשות מצות חלוקות וצ"ע והרב סמך על הסוגיא דפרק מרובה (בבא קמא עט:) דאמר ה"ד גזלן כעין ויגזול את החנית וכו' ואינה מכרחת עד כאן לשונו: (ב"ה) ודע שכתב הרמב"ם בפרק הנזכר דגם הכותי אסור לעשקו וכתב איזהו עושק כגון שהיה לו ביד חבירו הלואה או שכירות וכו' ויש לתמוה על זה מפרק הגוזל (בבא קמא קיג.):

סעיף ט

י ואפי' אם כופהו שמוכר לו שלו ומקבל דמיו אם הוא שלא מרצונו אסור בפרק הכונס (בבא קמא סב.) ובפרק הגוזל בתרא (שם):ומ"ש אבל אין לו דין גזלן ליפסל מדאורייתא הכי משמע בריש מציעא (ה:) אהא דקאמר לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו: ומה שאמר שהוא נפסל מדרבנן בפ' זה בורר (סנהדרין כה:) הוסיפו עליהם החמסנים: כתב הרמב"ם כל החומד עבדו או ביתו של חבירו וכו' ה"ז עובר בלא תחמוד וכו' עד סוף הסי' הכל בפ"א מהלכות גזילה וכתב ה"ה כל החומד וכו' זה מבואר במכילתא ואמרינן בפ"ק דמציעא (שם). מורי ואמר דמי יהיבנא והא קסבר בלא חחמוד וכתב

עליו הר"א ולא אמר רוצה אני דעתו ז"ל מפני שאם אמר רוצה אני מקחו קיים ולא גרע מתליוהו וזבין דאסיקנא בפ' חזקת הבתים (בבא בתרא מח:) דזביניה זבינא וכיון שכן אין בו לאו ולא כן דעת הרב ז"ל אלא מקחו קיים ואע"פ שעבר. וכתב עוד כל המתאוה וכו' מבואר במכילתא לחייב על התאוה בפני עצמה ועל החימוד בפני עצמו ונראה לו שדעת הר"א שחיוב התאוה זו היא שיתאוה לקנות בדמים שלא ברצון הבעלים. וכתב עוד התאוה מביאה לידי חימוד וכו' שם במכילתא עכ"ל. עיין בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן שע"א:

סימן שס

סעיף א

מצות עשה על הגזלן להשיב הגזילה דכתיב והשיב את הגזילה פשוט הוא:ומ"ש בד"א שהיא שוה פרוטה אבל פחות משוה פרוטה אינה בתורת השבה הכי משמע בפ' הגוזל עצים (בבא קמא קה.) גבי הא דגזל ג' פרוטות וכו' דבסמוך ואע"ג דאיכא לפרושי דלענין להוליכו אחריו למדי קאמר וכדמשמע מפרש"י סובר רבינו דלענין חזרה בעלמא מיפרשא וכן משמע בפרק הזהב (בבא מציעא נה:) וכ"כ הרשב"א וכך הם דברי הרמב"ם [פ"א] מהלכות גזילה:ומ"ש ומיהו אם גזל ג' אגודות שוות ג' פרוטות והוזלו חייב להשיב גם השלישית מימרא דרבא שם:ומ"ש וכל שכן אם גזל שתי אגודות שוות שתי פרוטות והוזלו וכו' שצריך להחזיר לו גם השניה שהרי לא קיים מצות השבה כלל פשוט הוא: ומה שאמר גזל ב' אגודות שוות פרוטה והחזיר לו א' קאמרינן גזילה אין כאן השבה אין כאן חסרון הניכר יש כאן בלשון רבינו ובגמרא בפרק הנזכר בתר דפשיט גזילה אין כאן השבה אין כאן מקשה אי גזילה אין כאן השבה יש כאן אמרינן ה"ק אף ע"פ שגזילה אין כאן מצות השבה אין כאן וכתב הרא"ש פירש הרמ"ה אע"ג דגזילה אין כאן ואין ב"ד כופין אותו להחזיר כיון דאין בו שוה פרוטה ודאי אם לא החזיר אחת מדעתו אלא בציווי בית דין כופין אותו להחזיר את השניה כההיא דתניא (שם) הוזקקו בית דין לשוה פרוטה גומרים אף בפחות משוה פרוטה אלא השתא דהחזיר אחת מדעתו גזילה אין כאן דאין בית דין נזקקין לפחות משוה פרוטה מצות השבה אין כאן ומעצמו חייב להחזיר לקיים מצות השבה ואין בית דין נזקקין לכופו עוד פי' אע"פ שהגזילה אין כאן ואין ב"ד נזקקים לכופו בתורת ממון מצות השבה אין כאן ומכין אותו עד שתצא נפשו לקיים מצות השבה עכ"ל: ומה שאמר רבי' וכ"כ הרמב"ם גזילה יש כאן השבה אין כאן בפ"א מהלכות גזילה כתב כלשון הזה גזילה יש כאן מצות השב את הגזילה אין כאן ובנוסחא אחרת גזילה אין כאן מצות השבת גזילה אין כאן ושתי הנוסחאות תמוהות בעיני אם

השניה קשה כיון שהקשו בגמרא על זה והעלו אף ע"פ שגזילה אין כאן למה לא כתב כדברי המסקנא ולנוסחא הראשונה קשה דהא בגמרא בין למאי דאמרינן מעיקרא בין למאי דאסיקנא אמרינן דגזילה אין כאן והיאך פסק בהיפך דגזילה יש כאן ודוחק לומר דגירסא אחרת היתה לו ולכן נ"ל דגירסא שניה עיקר והוא מפרש דס"ד דמקשה גזילה אין כאן ביד הגזלן כיון שלא נשאר בידו שו"פ השבה אין כאן שלא קיים השבה עד שישיב הכל ומ"ה מקשה אי גזילה אין כאן כלומר דלא מיקריא גזילה מה שבידו מפני שאין בה שוה פרוטה השבה יש כאן כלומר במה שהשיב סגי דשפיר מיקריא השבה אף ע"פ שנשארה בידו אגודה כיון שאין בה שוה פרוטה ומתרץ דה"ק אף ע"פ שגזילה אין כאן כלומר אע"פ שבמה שהשיב לא יש שיעור פרוטה והרי כאילו לא החזיר לו את הגזילה מצות השבה אין כאן כלומר במה שנשאר בידו כיון שאינו שוה פרוטה אין בו מצות השבה והילכך אינו חייב להשיב וכיון שכתב מצות השבה כמו שהוא בתירוץ לא חשש לכתוב תיבת אע"פ ואיפשר שבגירסתו בגמרא לא היה כתוב בתירוץ תיבת אע"פ וה"ה כתב בעיא דאיפשיטא בזה הלשון גזילה אין כאן מצות השבה אין כאן ופירש שלא קיים מצות השבה ואע"פ שאין כאן גזילה חשובה במה שהוא מעכב לעצמו אם בא לקיים מצות והשיב את הגזילה יחזיר הכל כיון שבתחלה היתה הגזילה שוה פרוטה וכן פירשו ז"ל עכ"ל ותמיהני עליו דהא איכא לאקשויי על זה אי גזילה אין כאן השבה יש כאן כמו שהקשו בגמרא:

סעיף ב

ומהו משלם לנגזל הקרן לבד ולא תשלומי כפל כגנב והיינו דמסיים בה לא שנא הודה מעצמו לא שנא באו עדים כלומר דבגנב דוקא מפלגינן בהכי דכשבאו עדים משלם כפל וכשהודה מעצמו אינו משלם אלא קרן משום דמודה בקנס פטור אבל בגזלן בין כך ובין כך אינו משלם אלא קרן אי נמי הכי קאמר ומהו משלם לנגזל הקרן כלומר הגזילה עצמה כמות שהיא והיינו דמסיים בה דאם הגזילה בעין שלא נשתנית מחזירה כמות שהיא והראשון נראה יותר והדלי"ת שבתיבת דאם נראה להגיה במקומה ו' לכתוב ואם וכן מצאתי בספר מדוייק:ומ"ש ואפי' היא קורה ובנאה בבירה דבר תורה הורס כל הבירה ומחזירה אבל חכמים תקנו שיתן דמי הקורה וכו' משנה וגמרא בפ' הניזקין (גיטין נח.) וע' במה שכתבתי בסוף סימן שע"א:ומ"ש גזל קורה ועשה הימנה סוכה לחג נותן לבעל הקורה דמיה לא תבעה עד אחר החג צריך להחזיר לו הקורה בעצמה וכו' מימרא דרבינא בפרק לולב הגזול (סוכה דף לא) ומסיים בה ואי חבריה בטינא אפי' לאחר ז' נמי יהיב

ליה דמי ופרש"י טעמא דבתוך החג אינו נותן אלא דמים משום דמצוה משויא לה כל שבעה כבנין קבע:

סעיף ג

ד נשתנית הגזילה אע"פ שלא נתייאשו הבעלים אין צריך להחזיר אלא דמיה וכו' והוא שלא יהיה שינוי החוזר לברייתו אבל שינוי החוזר לברייתו אינו קונה כיצד גזל עצים משופים לעשות מהם כלי וחברם ועשה מהם כלי לא קנאם וכו' בר"פ הגוזל (בבא קמא צג:) תנן הגוזל עצים ועשאם כלים צמר ועשאו בגדים משלם כשעת הגזילה ואוקמה רב אשי בגמרא דוקא בשינוי שאינו חוזר עצים ועשאן כלים בוכני דהיינו שיפן: ומה שכתב ואפילו שיפן אינו נקרא שינוי אם לא שישתנה שמם על השינוי וכו' כן כתבו שם התוס' והרא"ש מדתנא במתניתין עצים ועשאן כלים שמעינן דשיפוי לא מיקרי שינוי אם לא שנקרא שם כלי עליה כל דהו או ששמו משתנה באותו שינוי כמו כשורי ועבדינהו קצבתא וכן עבדינהו נסרים אבל שיפוי בעלמא שאין שמו משתנה בשיפוי זה לא חשיב שינוי וכן אמרינן (שם צו.) גזל דיקלא וקטליה לא קני דיקלא ועבדינהו גובי לא קני דגובי דדיקלא מיקרא אבל גובי ועבדינהו כשורי קני מעיקרא גובי והשתא כשורי:ומ"ש גזל עפר ועשה לבינה לא קנה וכו' עד הרי הם פנים חדשות מימרא דרב פפא שם (צו.) ופרש"י פנים חדשות באו לכאן לא זו היא לבינה הראשונה אלא זו לבינה אחרת שהוצרך תיקון וגיבול בפני עצמה ומשונה היא מהראשונה דא"א לצמצם בה גדולה או קטנה ואיני יודע למה כתב רבי' עפר ועשה גינה כיון שאינו מוזכר בגמרא ומצאתי בספר מדוייק שאינו והוא הנכון. וכתב הרשב"א עפר ועבדיה ליבני לא קנה משום דהדר עביד להו עפרא מסתברא בדעבד להו ליבני ולא שרפן שאילו שרפן תו לא הדר עביד להו עפרא:ומ"ש רבי' ומטעם זה נמי גזל כסף ועשאו מטבע לא קנה וכו' הכי איתא בגמרא נסכא ועביד זוזי לא קני מ"ט הדר עביד להו נסכא זוזי ועבדינהו נסכא קני וכ"ת הדר עביד להו זוזי פנים חדשות באו לכאן ופירש"י הדר עביד להו נסכא אם ירצה ושינוי החוזר לברייתו הוא והכא ליכא למימר פנים חדשות דאין אדם מקפיד על ריבועה ותיקנה אלא שתהא חתיכה בעלמא. וכתבו התוספות נסכא ועביד זוזי לא קני דוקא עביד זוזי אבל עשה מן הנסכא כלי כסף קנה אף על גב דהדר עביד ליה נסכא דלא גרע מנסרים ועשאן כלים אבל זוזי ולבינה אין תורת חשיבות עליהם כ"כ והרשב"א חולק עליהם וכתב ואינו מחוור בעיני דאין לך חשיבות מן המטבע שהוא נעשה דמים על הכל ולבינה נמי למה לא יחשב כלי חשוב ככלי אדמה והראיה שהביאו מנסרים ועשאן כלים אף הוא נראה דלא קנה דלא קיי"ל לא כאביי ולא כר' יוחנן אלא כרב אשי דאמר תנא דידן נמי תני שינוי

דאורייתא עצים ועשאן כלי בוכני דהיינו שיפן לומר דדוקא בכלים כי הני קנה הא נסרים משופין ועשאן כלים לא קנה עכ"ל: וכתב עוד הרשב"א והא דאמרינן בנסכא ועבדינהו זוזי ובעפרא ועביד ליבני דלא קני לאו למימרא דהדרי בעינייהו לנגזל אינהו ושבחייהו אלא שבחא לגזלן הוי או דיהיב נגזל לגזלן נמי שבחיה דשמין לו ומעלייהו בדמים או שקיל כנגד שבחו בגוף הזוזי והליבני כפי מה שפירשתי למעלה גבי שלשה שמין להם ומעלין אותם בדמים עכ"ל וכתבו רבינו בסימן שס"ב:ומ"ש רבינו גזל מעות ישנות ושיפן וחדשן לא קנה וכו' הכי איתא בגמרא שחמי ועבדינהו חדתי לא קני חדתי ועבדינהו שחמי קני וכ"ת הדר עביד להו חדתי מידע ידיע שיחמייהו ופירש רש"י שחמי שחורים כעין ישנים ועבדינהו חדתי שליבנן לא קנה שסופן לחזור ליושנן והרא"ש גריס במקום מידע ידיע שיחמייהו פנים חדשות באו לכאן וכן כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות גזילה וכך הם דברי רבינו:ומ"ש רבינו גבי גזל מעות ישנות שאם צרפן בכור ועשאם חדשים קנה יש לתמוה למה קנה הא שייך בהו טעמא שסופן לחזור ליושנן ונראה לי דצרפם בכור דקאמר היינו לומר שהתיכם ועשה מהם מטבע חדש דאף ע"ג דנסכא ועבדינהו זוזי לא קני התם שאני משום דהדר עביד להו נסכא ולא שייך למימר בה פנים חדשות מה שאין כן כאן ואיפשר דצרפן ולא התיכן קאמר ואינן חוזרים ליושנן דכל שצרפן לעולם מינכר צירופייהו. גזל אבנים וסתתן קנה צמר ולבנו בגפרית או צבעו בענין שאינו חוזר לברייתו קנה בריש פרק הגוזל עצים (בבא קמא צג:) ומ"ד טווי ועשאו בגדים קנה כ"כ הרמב"ם פ"ה מהלכות גזילה ויש לתמוה עליהם דהא אמרינן בריש פרק הגוזל עצים דטווי ועשאו בגדים שינוי החוזר לברייתו הוא דאי בעי סתר ליה ולא קני והא דתנן התם דצמר ועשאו בגדים קני מוקי לה בנמטי דלאהדר לברייתיה הוא וצ"ע: גזל דקל מחובר וקצצו לא קנאו אפילו עשאו חתיכות קטנות מימרא דרב פפא שם (צו.) ומפרש טעמא משום דגובי דדיקלא קרי להו ונמצא שעדיין שמו עליו:ומ"ש עשה ממנו קורות קנה שם במימרא הנזכר:ומ"ש גזל קורות גדולות ועשה מהם קטנות לא קנה גם זה שם והטעם מבואר לפי שלא נשתנה שמם:ומ"ש עשה לוחות קנה שם והטעם מבואר לפי שנשתנה שמם:ומ"ש גזל לולב והפליג העלין מן השדרה קנה גזל העלים כשהי פרודין וכו' שם אמר רבא האי מאן דגזל לוליבא ועבדינהו הוצי קנה דמעיקרא לוליבא מיקרי והשתא הוצי הוצי ועבדינהו חופיא קני מעיקרא הוצי והשתא חופיא ופרש"י הוצי. שנתקן עלה עלה מן השדרה חופיא חלק כל הוצא לשנים דתו לא הדרא ודע דמסיים בה בגמרא חופיא ועבדיה שרשורא לא קני מאי טעמא דהדר סתר ליה והוי חופיא ופרש"י שרשורא חבל ולא חשש רבינו לכתבו לפי שהוא בכלל מ"ש בסימן זה דכל שינוי החוזר

לברייתו לא קנה:ומ"ש חלק התיומת קנה שם בעיא דאיפשיטא ללישנא בתרא: (ב"ה) והרמב"ם בפ"ב מגזילה השמיטה ואפשר מפני שהיה מפרש דחילוק התיומת היינו הוצי ועבדינהו חופיא. הגוזל את חבירו בעדים אם צריך להחזיר בעדים כתבתי בסי' צ': ומ"ש גזל טלה ונעשה איל עגל ונעשה שור קנה ומשלם כשעת הגזילה מימרא דר' אילעא בפרק מרובה (בבא קמא ס"ה:) ובפרק הגוזל עצים (בבא קמא צו:):

סימן שסא

סעיף א

ב כל זמן שלא נשתנית הגזילה צריך להחזיר אע"פ שנתייאשו הבעלים דיאוש לחוד לא קני ומיהו קדש בו את האשה צריכה גט כדפרישנא לעיל בדין גנב ויאוש ושינוי השם אפי' אם הוא שינוי השם גרוע שחוזר לברייתו כיון דאיכא יאוש בהדיה קני מדאורייתא נתבאר בסימן שנ"ג:

סעיף ג

ומ"ש בד"א בידוע שנתייאשו אבל סתמא קיי"ל סתם גזילה לא הוי יאוש בעלים פכ"ו דמסכת כלים איפליגו תנא קמא ורבי שמעון במילתא ומייתי לה בפ' מרובה (בבא קמא סו:) וידוע דהלכה כתנא קמא דאמר הכי:

סעיף ד

ה ומ"ש ויאוש ושינוי רשות קנה וכו' עד וכן השיג עליו הראב"ד ז"ל נתבאר בסימן שנ"ג:

סעיף ו

ולא הוי שינוי רשות אא"כ מכרו או נתנו לאחר אבל אם בא אחד ונטלו מבית הגזלן שלא מרצונו כאילו נטלו מבית הבעלים כן כ' הרשב"א בריש פ' הגוזל בתרא וכתב שכן דעת הראב"ד:ומ"ש אם ירצה הנגזל גובה מן הראשון או מן השני וכו' עד לא שנא לא ידע לא מצאתי מבואר אבל הוא נלמד מהדין שיבוא בסמוך:

סעיף ז

ומ"ש ואפילו אם אכלו השני חייב לשלם לבעלים בד"א שלא נתייאשו אבל נתייאשו ובא אחר ואכלו פטור נהי נמי שאם היה בעין היה חייב להחזירו עתה שאכלו פטור בריש פרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיא:) אמר רב חסדא גזל ולא נתייאשו הבעלים ובא אחר ואכלו ממנו רצה מזה גובה רצה מזה גובה מאי טעמא כל כמה דלא נתייאשו הבעלים ברשותא דמריה קאי תנן הגוזל ומאכיל את בניו והניח לפניהם פטורים משלם אמר לך רב חסדא כי תניא ההיא לאחר יאוש וכתב ה"ה בפ"ה מהלכו' גזילה כתבו קצת מפרשים שאפילו האכילו הגזלן אם רצה הנגזל גובה מזה שאכל גם רבי' לא חילק עכ"ל:

סעיף ח

ט ומה שאמר וכן אם מת והורישו לבניו לא הוי שינוי רשות אלא הוי כאילו הוא קיים וכו' עד אבל הניח להם אביהם אחריות נכסים אפילו אכלום אחר יאוש חייבים לשלם שם אמתני' דקתני הגוזל ומאכיל את בניו והניח לפניהם פטורים מלשלם אמר רמי בר חמא זאת אומרת רשות יורש כרשות לוקח דמי כלומר דקתני דהניח לפניהם פטורים מלשלם דקנינהו ביאוש ושינוי רשות רבא אומר רשות יורש לאו כרשות לוקח דמי והב"ע בשאכלום הא מדקתני סיפא אם היה דבר שיש לו אחריות חייבים לשלם מכלל דרישא בגזילה קיימת עסקינן אמר לך רבא ה"ק אם הניח להם אביהם אחריות נכסים חייבים לשלם דתנ' רבי אושעיא הגוזל ומאכיל את בניו פטורים מלשלם הניח לפניהם גזילה קיימת חייבין אין גזילה קיימת פטורין הניח להם אביהם אחריות נכסים חייבין לשלם ופרש"י ה"ק אם הנית להם אביהם קרקעות משלו אפי' אכלו הגזילה חייבין דמשתעבד נכסי דאבוה מחיים והא דקתני אין הגזילה קיימת פטורים מוקי לה בגמרא אליבא דרב חסדא לאחר יאוש דאי לפני יאוש רצה מזה גובה רצה מזה גובה ופסקו הפוסקים כרבא דאמר רשות יורש לאו כרשות לוקח דמי:

סעיף י

ומ"ש וכן אם מכרם האב או נתנם לאחר והניח להם אחריות נכסים חייבים לשלם פשוט הוא מהטעם שנחבאר דאישתעביד נכסי אבוהון מחיים וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' גזילה וז"ל מי שעבר ואכל הגזילה אחר יאוש פטור מלשלם ואם אכל קודם יאוש ורצו הבעלים לגבות מן האוכל גובין שעדיין ברשותן הוא ורצו גובין מן הגזלן הגוזל ומת בין שהאכיל את הגזילה לבנים אתר יאוש בין שלא האכילן אלא שמכרה או אבדה אם הניח קרקע חייבין לשלם אבל מן המטלטלין אינן חייבין לשלם שדמי הגזילה חוב הן על הגזלן ואין המטלטלין משתעבדים לב"ח עכ"ל:ומ"ש והאידנא דמטלטלי משתעבדי אפי' לא הניח אלא מטלטלין חייבים לשלם כן כתב שם הרי"ף והרא"ש ז"ל וז"ל השתא דמטלטלי משתעבדי לב"ח חייבים לשלם ממטלטלי דשבק אבוהון בין לפני יאוש בין לאחר יאוש בין אכלו בין לא אכלו דהוה ליה כמלוה על פה וקיי"ל השתא דמלוה על פה גובה מן יורשים בין ממקרקעי בין ממטלטלי וכ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר וז"ל כבר תקנו הגאונים לגבות ב"ח מהמטלטלין ואפי' במלוה על פה לפיכך חייבים לשלם בין אכלו בין לא אכלו בין נתייאשו בין לא נתייאשו בין מן הקרקע בין מן המטלטלי שהניח עכ"ל: ומה שאמר רבי' ואין חילוק בין אם הם גדולים או קטנים ואפי' בגדולים אם אכלוה פטורים ואפילו בקטנים אם היא קיימת חייבים ברייתא וגמרא (קיב:): ומה שאמר ואם אמרו הגדולים ידענו שעשה אבינו חשבון עמך ולא נשאר לך כלום בידו אם

אין ידוע שגזלה אביהם אלא על פיהם נאמנים וכו' שם בברייתא גדולים שאמרו יודעים אנו חשבונות חשב אבינו עמך ולא פש לך גביה ולא מידי פטורין וכתבו התוספות פטורים מגו שהיו יכולים לומר החזרנו לך אי נמי כגון שאין עדי גזילה אלא הודאת הבנים בלבד עכ"ל ורבינו כתב כתירוץ שני [%א] וזה לשון רבינו ירוחם בנתיב כ"ו חלק שלישי ואם אמרו שמא החזיר או לקח אבינו אינם נאמנים שאפילו יהיה נאמן אביהם הם אינם נאמנים בשמא ואנן לא טענינן להו כי הוא דבר שאינו מצוי בגזילה. וכתב עוד בשם התוספות שמה שאמרנו שאם נתנה להם אחר יאוש על מנת לאכול וגזילה קיימת דחייבים דוקא בסמוכים על שולחן אביהם דאם לא כן קנו אותה ביאוש ושינוי רשות ומה שאמרנו שהיתומים קטנים פטורים דוקא בגזל אביהם אבל גזל הוא מטלטלין והם בעין מוציאין אותם מידם ומדברי הרב אלפס והרב רבינו אשר נראה דאפי' בגזל אביהם גזילה קיימת וידועה אצלם מוציאין מידם דלא אמרי' קטנים פטורים אלא כשאכלו עכ"ל: כתב המרדכי בפרק הגוזל ומאכיל שכל ממון שלא נקנה ביאוש למאן דאמר יאוש לא קני אם הפקידוהו בעלים או נגזל מהם ובא אחד ולקח מן הגזלן או הפקידו ביד אחר בכ"מ שהוא ברשות הבעלים קאי ויכולים הבעלים להזמין לבן הגזלן השני או הנפקד השני ואם הם שלישים או רביעים דין אחד להם ולא מצי למימר לבעלים לאו בעל דברים דידי את ואם השומר הראשון הוא עם השני במלאכתו בכך לא נפטר השני כי שמירה בבעלים לא פטרה אלא בבעל הממון:

סימן שסב

סעיף א

השביחה הגזילה כגון פרה וילדה רחל וגזזה כתבתי למעלה בדין גנב שהשבח של גזלן בסימן שנ"ד: ומה שאמר ואין צריך לומר שאם הוציא עליו יציאות והשביחה שהיא שלו פשוט הוא:ומ"ש ואפי' לא עשה בו אלא שינוי החוזר כגון עפר ועשאו לבינים וכו' כבר כתבתי בסימן ש"ס בשם הרשב"א אצל דין עפר ועשאו לבינים:

סעיף ב

ומה שאמר וכשם ששבח גזילה הוא של גזלן כך אם לאחר שהשביחה מכרה או הורישה לבניו אפי' לפני היאוש קנה הלוקח והיורש וכו' בפרק הגוזל עצים (בבא קמא צו.) אמר רבא גזל והשביח ומכר גזל והשביח והוריש מה שהשביח מכר מה שהשביח הוריש:ומ"ש רבינו אפי' לפני יאוש לטעמיה אזיל שבסימן שנ"ד לא חילק בין לפני יאוש בין לאחר יאוש וכבר נתבאר שם שכן דעת ה"ה ושדעת הרמב"ם לחלק ביניהם וכן נתבאר בסמוך: ומה שאמר בשם הרמב"ם בפרק ב' מהלכות גזילה הגוזל והשביח ומכר

או הוריש לפני יאוש מה שהשביח הוריש ומה שהשביח מכר וקנה לוקח או יורש את השבח ונוטל דמי שבח מהנגזל כלומר הלוקח נוטל דמי שבח מהנגזל ומחזיר הגזילה וחוזר הנגזל ונוטל דמי השבח מהגזלן שהרי לא נתייאש וכתב ה"ה הלך הרב לשיטתו דקודם יאוש אין לגזלן דבר וחוזר הנגזל ונוטל דמי השבח מהגזלן וזו הכרח היא לפני יאוש וכמו שהוכחתי עכ"ל:

סעיף ג

ומ"ש רבינו והוא הולך לשיטתו שאינו מחשיב לידה וגיזה שינוי מעשה וכו' אמת שכך היא סברתו כמו שנתבאר אבל אינו ענין לכאן שהרי לא הזכיר כאן הרמב"ם גיזה ולידה אלא שבח סתם ואע"פ שסתמו כפירושו שאם הוא שבח שיש בו שינוי מעשה קנויה היא לו הגזילה אפילו בלא יאוש מ"מ יותר נכון לומר דלשיטתיה דקודם יאוש אין לגזלן כלום אזיל וכמו שכתב ה"ה מאחר שמפורש בדבריו שתלה הדבר בלפני יאוש:

סעיף ד

ומ"ש וכן אם השביחה הלוקח או היורש השבח שלו שם בעיא דאיפשיטא משום דמה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו:

סעיף ה

ומ"ש מכרה הגזלן לעכו"ם אע"פ שהעכו"ם השביחה השבח לבעלים ואם מכרה העכו"ם לישראל אחר שהשביחה מיבעיא אם אותו שבח של נגזל ולא איפשיטא וכו' שם בעי רבא השביחה עכו"ם מהו א"ל רב אחא מדפתי לרבינא תקנתא לעכו"ם ניקום ונעביד לא צריכא כגון דזבנה סוף סוף הבא מחמת עכו"ם הרי הוא כעכו"ם לא צריכא כגון דגזל ישראל וזבנה ניהליה השביחה העכו"ם והדר עכו"ם וזבנה לישראל מאי מי אמרי' כיון דמעיקרא ישראל והדר ישראל עבוד רבנן תקנתא או דילמא כיון דאיכא עכו"ם באמצע לא עבדו ליה רבנן תקנתא תיקו: ומה שכתב לפיכך אין מוציאין מיד הלוקח ואי תפס נגזל לא מפקינן מיניה כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' גזילה ופשוט הוא שכן דין כל ספק בממון:

סעיף ז

ומ"ש בד"א שהשבח של גזלן בגיזה וולדות ופיטום שעל ידי הוצאה אבל נתייקרה או נתפטמה מאליה כל זמן שלא נשתנית השבח של גזלן צריך להחזירה כמו שהיא מתבאר מתוך מ"ש בסי' שנ"ד: ומ"ש אבל נתייאשו בעלים קודם שנתייקרה או שנתפטמה הוי של גזלן:

סעיף ח

ומ"ש לפיכך גזל חבית של יין והוא שוה דינר בשעת גזילה והוקר וכו' עד כמו שהיתה שוה בשעה שמוציאה מן העולם מימרא דרבה בפ' מרובה (בבא קמא סה.) בסוף פרק המפקיד (בבא מציעא מג.) ומפרש טעמא בפרק המפקיד משום דכיון דאי איתא הדרה למרה בעינא ההיא שעתא דקא שתי לה או דקא תבר לה קא גזל מיניה ותנן כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה איתבר ממילא משלם זוזא מ"ט השתא לא עביד ולא מידי אמאי קא מחייבת ליה אההיא שעתא דגזלה ההיא שעתא זוזא הוא דשויה:ומ"ש היתה שוה בשעת גזילה ד' ובשעה שמוציאה מן העולם לא שוה אלא דינר משלם ד' בפ' מרובה (בבא קמא סה.) אמר רב קרן כעין שגנב מ"ט דאמר קרא גניבה וחיים אחייה לקרן כעין שגנב ואוקמוה בגמרא כי קאמר רב כגון דמעיקרא שוי' ד' ולבסוף שויא זוזא:

סעיף ט

הגוזל מחבירו אשכול של תמרים ובו נ' תמרים ואם ימכרו כולם ביחד אינו שוה אלא מ"ט פרוטות וכו' מימרא דשמואל בפ' השואל (נט:):

סעיף י

הגוזל כלי ושברו אין אומרים יתן השברים וישלים עליהם וכו' עד סוף הסי' נתבאר בסי' שנ"ד:

סימן שסג

סעיף א

גזל פרה והזקינה או כחשה כחש שאינו חוזר או יין והחמיץ או פירות והרקיבו כולן הוי כמו שגזל כלי ושברו שמשלם כשעת הגזילה אבל אם כחש הפרה כחש שיכול לחזור או לא הרקיבו כל הפירות אלא מקצתן או גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך משנה וגמ' בפרק הגוזל עצים (בבא קמא צז:):ומ"ש במה דברים אמורים שהוא בעין אבל אם נאבד אחר שנאסר בהנאה חייב להחזיר דמיהם כשעת הגזילה: (ב"ה) כ"כ הרמב"ם בפ"ג מגזילה וכתב ה"ה זה יוצא מהמשנה מפורש בגמרא: גזל מטבע ונסדק משלם כשעת הגזילה שם במשנה:ומ"ש ואם נפסל כתב הרמב"ם ז"נ אם פסלתו מלכות שאינו יוצא כלל משלם כשעת הגזילה ואם פסלתו מדינה וכו' אומר לו הרי שלך לפניך בפ"ג מה"ג ואיתיה בפ' הנזכר אמתני' דגזל מטבע ונסדק משלם כשעת הגזילה מטבע ונפסל אומר לו הרי שלך לפניך אמר רב הונא נסדק נסדק ממש נפסל פסלתו מלכות ורב יהודה אמר פסלתו מלכות נמי היינו נסדק אלא ה"ד נפסל שפסלתו מדינה זו ויוצא במדינה אחרת ומשמע ליה דהלכה כרב יהודה אבל הרא"ש כתב נראה דהלכה כרב הונא דהוה רביה דרב יהודה ועוד דרב ושמואל דפליגי במלוה חבירו על מטבע סברי

כרב הונא דאי הוו סברו דפסלתו מלכות הוי כנסדק לא הוה מצי למיתב למלוה מטבע שנסדק וכן רבה דאמר לקמן בשמעתין השף מטבע של חבירו פטור כי מחייה בקורנס סבר כרב הונא דאי פסלתו מלכות הוי כנסדק כ"ש מחייה בקורנס עכ"ל והרי"ף כפב פלוגתא דרב הונא ורב יהודה ולא הכריע. ובגזל עבדים וכחשו כחשא דלא הדרא כתב רב אלפס דמשלם כשעת הגזילה שם במשנה גזל בהמה והזקינה עבדים והזקינו משלם כשעת הגזילה ר"מ אומר בעבדים אומר לו הרי שלך לפניך ובגמרא אמר רב פפא לא הזקינה ממש אלא אפי' כחשה והא אנן הזקינה תנן אמרי כחשה כעין הזקינה דלא הדרא אבל כחשה דהדרא אומר לו הרי שלך לפניך וגרסינן תו בגמרא אמר רב חנינא בר אבדימי אמר רב הלכה כר"מ וכתב הרי"ף ולית הלכתא כוותיה דקיימא לן עבדי כמטלטלי דמי וכתב הרא"ש ול"נ האי פיסקא דמהיכא קיי"ל עבדי כמטלטלי דמי מהא דאמר רב נחמן לעיל בפ"ק (יא:) דב"ח לא גבי מעבדי דיתמי ומהא דתני אבימי (יב.) פרוזבול חל על הקרקע ואינו חל על העבדים וכו' ומכל הנהו אין ראיה דתיקשי לך הא דא"ל רבא לרב נחמן הא עולא הא ר' אלעזר הא דייני דנהרדעא הא רב חנא בר ביזנא פי' דכולהו סברי עבדי כמקרקעי דמי מר כמאן ס"ל ומאי קאמר ליה רב לרב נחמן הלא כמה דברים מצינו דעבדא כמקרקעי דמי לענין אונאה ושבועה וגזל ופירש רשב"א ז"ל דודאי לכל מילי דאורייתא חשיב כמקרקעי כדכתיב והתנחלתם אותם לרשת אחוזה הקישן הכתוב לאחוזה והתם במילי דרבנן איירי כגון פרוזבול וקנין אגב דרבנן וקרא דערים בצורות אסמכת' בעלמא לגבות מיתמי נמי דרבנן דסבר שעבודא לאו דאורייתא וכ"כ הראב"ד והרמ"ה עכ"ל וגם הרמב"ם בפ"ג מהל' גזילה פסק כר"מ דעבדים והזקינו אומר לו הרי שלך לפניך ורבינו שכתב שהרמב"ם פסק כרב אלפס נוסחא משובשת נזדמנה לו:

סעיף ב

גזל בהמת חבירו וכו' ומיהו אם רגיל לעשות כן קונסין אותו אפי' בח"ל כו' מבואר בפ' הגוזל עצים (בבא קמא צו:) בעובדא דההוא דגזל פדנא דתורי כרב בהו כרבא וזרע בהו זרעא ואתא לקמיה דר"נ ואמר זילו שומו שבחא דאשבח א"ל רבא גזילה היא והדרה בעינא א"ל גזלנא עתיקא הוא ובעינא דאקנסיה: (ב"ה) ויש לתמוה על מ"ש אינו חייב לתת לו כלום ולמה לא ישלם מה שבטלה ממלאכתה כמו גבי עבד דבסמוך וי"ל דהכא שאני שנתכוין לגזול הבהמה עצמה משא"כ שם שלא נתכוין לגזול העבד עצמו:

סעיף ג

התוקף עבדו של חבירו ועושה בו במלאכתו אם היה עושה מלאכת רבו ובטלו ממנה חייב לשלם וכו' שם (צ"ז.) אמר רב דניאל בר קטינא אמר רב התוקף עבדו של חבירו

ועשה בו מלאכה פטור ואוקימנא דה"מ שלא בשעת מלאכה ומפרש טעמא בגמרא משום דניחא ליה דלא נסתריה עבדיה כלומר שלא ילמוד דרכי הבטלה:ומ"ש ואם היו בעליו חייבים לו מעות אסור להשתעבד בו דמיחזי כרבית שם בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סד:):

סעיף ד

התוקף בספינתו של חבירו וכו' ועשה בה מלאכה וקלקלה וכו' בפרק הגוזל עצים (בבא קמא צו:) איתמר התוקף ספינתו של חבירו ועשה בה מלאכה אמר רב רצה שכרה נוטל רצה פחתה נוטל ושמואל אומר אינו נוטל אלא פחתה אמר רב פפא לא פליגי הא דעבידתא לאגרא הא דלא עבידתא לאגרא ואיבעית אימא הא והא דעבידא לאגרא הא דנחית לה אדעתא דאגרא הא דנחית לה אדעתא דגזלנותא וכתב הרא"ש הילכך אי לא עבידא לאגרא אפילו נחית לה בתורת אגרא אין לו אלא פחתא ואי עבידא לאגרא ונחית לה בתורת אגרא כרב ואי בתורת גזלנותא כשמואל וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהל' גזילה:

סעיף ה

ומ"ש וכן הדין ואם נטלו ע"ד שאלה וכו' פשוט הוא ע"פ מה שנתבאר בסימן רנ"ב דשואל שלא מדעת גזלן הוי:ומ"ש בשם הרמ"ה ה"מ שעשה בה מלאכה הוא בעצמו אבל השכירה לאחר וכו' כתב החכם המרשים שהטעם משום דאל"כ נמצא לפעמים הגזלן משתכר ולקתה מדת הדין עכ"ל ובעיני יפלא פסק דינו של הרמ"ה דכיון דקיי"ל כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה מה לי עשה בה מלאכה בעצמו מה לי השכירה לאחר ואדרבה השכירה לאחר עדיף משום דאית בה שינוי רשות דשכירות ליומיה ממכר הוא ומ"ש החכם המרשים דלקתה מדת הדין אינה טענה דהא עדיפא מינה אשכחן שבח גזילה דגזלן הוי:

סעיף ו

הדר בחצר חבירו שלא מדעתו וכו' בפ"ב דב"ק (כ: כא.) איבעיא לרב חסדא הדר בחצר חבירו שלא מדעתו צריך להעלות לו שכר או לא ה"ד אילימא בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר זה לא נהנה וזה לא חסר הוא אלא בחצר דקיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר זה נהנה וזה חסר לא צריכא בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר מאי מצי א"ל מאי חסרתיך או דילמא מצי אמר הא אתהני' א"ל מתניתין היא ואם נהנית משלם מה שנהנית אמר רבא לא דמי למתני' האי זה נהנה וזה חסר והאי זה נהנה וזה לא חסר הוא אמר רב סחורה אמר רב הונא הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אינו צריך להעלות לו שכר והביא הרי"ף הא דרב סחורה וכתב עליה ודוקא בחצר דלא קיימא לאגרא ואע"ג דההוא גברא עביד למיגר מ"מ זה נהנה וזה לא חסר הוא אבל בחצר דקיימא לאגרא צריך

להעלות לו שכר ואע"ג דלא עביד למיגר דהא חסריה ממונא וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהל' גזילה וכתב ה"ה הדר בחצר חבירו וכו' הוא כדברי ההלכות אבל דעת התוס' שהוא פטור ומ"מ כתבו המפרשים שאם חסר הבית בכל שהוא כגון שהיה חדש והשחיר הכתלים וחסרו מערכו אע"פ שהיה חצר שאינה עשוייה לשכר כיון שהוא מחסר קצת מגלגלין עליו את הכל והכי מוכח בגמרא עכ"ל. וז"ל הרא"ש אילימא בחצר דלא קיימא לאגרא וכו' זה לא נהנה וזה לא חסר הוא פר"י דה"ה נמי בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למינר דפטור כיון דלא נהנה אע"ג דגרם הפסד לחבירו דאפי' גירש חבירו מביתו ונעל הדלת בפניו אין זה אלא גרמא בעלמא ולא מיחייב אלא כשעת הגזילה ורב אלפס כתב אבל בחצר דקיימא לאגרא צריך להעלות לו שכר ואע"ג דלא עביד למיגר דהא חסריה ממונא וכדבריו מוכח בשמעתין שלחוה בימי רבי וכי מה עשו זה מה חסרו ומה הזיקו משמע הא חסרו והזיקו פשיטא דחייב ומיהו כבר הוכחתי שעל החסרון אינו חייב דלא הוי אלא גרמא בעלמא וכי איכא לחיוביה מהאי טעמא איכא לחיוביה משום שאכל חסרונו של זה ולא דמי לנועל ביתו של חבירו ולא דר בו שלא בא לידו כלום מחסרון חבירו אבל זה אע"ג שלא נהנה שהיה מוצא דירה אחרת בחנם מכל מקום השתא מיהא הא אכל מה שחבירו נפסד עכ"ל: ומה שאמר רבינו פירוש שרואהו שדר בו ולא א"ל כלום שאם אמר ליה צא ולא יצא ודאי חייב ליתן לו כל שכרו וכו' פשוט הוא. וכ"כ רבינו ירוחם בנתיב י"ב חלק א' בשם ה"ר יונה:ומ"ש בשם רשב"ם הוא מה שכתבתי בסמוך שכתב ה"ה בשם התוספות והרא"ש בשם ר"י ובספר מדוייק מצאתי ר"י במקום רשב"ם והוא הנכון. ומ"ש בשם רב אלפס ומה שהסכים הרא"ש נתבאר בסמוך ונ"ו כתב מחלוקת סברות אלו: ומה שאמר והרמ"ה הוסיף לומר דאפי' לא היה דר בו כיון שהיה עומד להשכיר וגזלו ממנו חייב. ומ"ש ואם אין החצר עומד להשכיר אין צריך לתת לו כלום אפילו שהיה זה הדר בו צריך לשכור כיון שלא חסרו כלום כבר נתבאר בסמוך:ומ"ש לפיכך אם חסרו אפי' דבר מועט כגון שהיה הבית חדש וזה חסרו במה שהשחירו צריך לשלם לו כל מאי דאתהנו טעמו משום דבגמרא אהא דמספקא לן בדר בחצר חבירו שלא מדעתו והוא חצר דלא קיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר אי צריך להעלות לו שכר או לא אתי למפשטה מדתנן הבית והעלייה של שנים שנפלו אמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות והוא אינו רוצה הרי בעל העלייה בונה את הבית ויושב בתוכו עד שיתן לו את יציאותיו רבי יהודה אומר אף זה הדר בחצר חבירו שלא מדעתו צריך להעלות לו שכר ש"מ זה נהנה וזה לא חסר חייב ומשני שאני התם משום שחרירותא דאשייתא וכתב הרשב"א שהבנין זה חדש ולבן וזה משחירו ומכאן שמענו שאע"פ שאין

הפסד אותו שחרורית אלא מעט על ידו מגלגלין עליו כל השכר כפי מה שנהנה וכן נמי שמעינן לה מקיקלתא דיתמי דאמרינן לקמן דאתא ההוא גברא ובנה בה אפדנא ואמר ליה רב נחמן פייסינהו ליתמי ולא פייסינהו ואגביה רב נחמן לאפדניה מיניה ואמרינן לימא קסבר ר"נ הדר בחצר חבירו שלא מדעתו צריך להעלות לו שכר ואמרינן ההוא מעיקרא קרמונאי הוו דיירי ביה ויהבו להו ליתמי דבר מועט כלומר וכיון שהם חסרים אפילו דבר מועט מחייבין אותן ליתן שכרן משלם משל אם בא לנפות מנפה את כולו עד כאן לשונו וכן כתבו התוספות והרא"ש גבי קילקתא דיתמי. וכתב ר"י בני"ב חצר דלא קיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר אם השחיר הכתלים חייב וי"א דהוא הדין בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר וי"א דפטור. כתב המרדכי אפי' אם תקף בחבירו והוציאו בע"כ ודר בו אין זה אלא גרמא בעלמא. וכתב עוד מעשה ביהודי אחד שברח מעירו ולקח השר ביתו והשאילו ליהודי אחר ואותו שאל לו השכירות ופסק הרא"ש שלא יתן לו דהוי לא קיימא לאגרא שאם יצא היהודי מהבית ישאילנו לעכו"ם ונמצא זה נהנה וזה אינו חסר :ומ"ש ודוקא שלא גילה הדר בדעתו שהיה רצונו ליתן לו שכר וכו' אבל אם גילה בדעתו שאם לא הניחו לדור בו בחנם היה נותן לו שכר קודם שהיה יוצא ממנו צריך ליתן לו שכרו אהא דמייתי התם בגמ' למפשט הדר בחצר חבירו אם הוא צריך להעלות לו שכר ממתני' דהמקיף את חבירו מד' רוחותיו וכו' ר' יוסי אומר אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל טעמא דגדר ניקף הא מקיף פטור כתבו התוס' וא"ת ואי זה נהנה וזה לא חסר פטור אפי' עמד ניקף נמי וי"ל שאני עמד ניקף דגלי אדעתו דניחא ליה בהוצאה ולא דמי לדר בחצר חבירו דלא גלי אדעתיה אלא בחנם עכ"ל:

סעיף ז

ומ"ש וא"צ לומר בחצר דלא קיימא לאגרא וכו' אדלעיל קאי שכתב ואם אין החצר עומד להשכיר א"צ לתת לו כלום אפי' שהיה זה הדר בו צריך לשכור והשתא מסיים בה ואין צריך לומר בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר שהוא פטור:ומ"ש ואפי' אם שכרו מאחר שהיה סבור שהוא שלו ונמצא שאינו שלו א"צ ליתן לו שכר אע"פ שנכנס על דעת ליתן לו שכר ואפילו אם נתנו לזה ששכרו ממנו צריך להחזירו ובחצר דקיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר שחייב ליתן לו שכרו אפילו שכרו מראובן ונתן לו השכר ונמצא שאינו שלו שהוא של שמעון צריך ליתן לשמעון שכרו ויחזור ויתבע מראובן מה שנתן לו שם אמר רבה בר רב הונא משמיה דרב הדר בחצר חבירו שלא מדעתו א"צ להעלות לו שכר והשוכר בית מראובן מעלה שכר לשמעון שמעון מאי עבידתיה הכי

קאמר נמצא הבית של שמעון מעלה שכר לשמעון תרתי הא דקיימא לאגרא הא דלא קיימא לאגרא. ופרש"י תרתי. בתמיה כלומר תרתי מילי קאמר דסתרין אהדדי דהאי דשכר בית שמעון מראובן הוה ליה דר בחצר שמעון שלא מדעת שמעון וקאמר צריך להעלות לו שכר ורישא קאמר א"צ: הא דקיימא לאגרא. מעלה שכר לשמעון דהוה ליה זה נהנה וזה חסר. וכתב הרשב"א ה"ק נמצא בית של שמעון מעלה שכר לשמעון ואוקימנא דוקא בדקיימא לאגרא ומכאן שמענו שאע"פ שזה ירד לתוכה על דעת שכירות כיון שלא שכרה מן הבעלים הרי חזר דינו לדין הדר בחצר חבירו שלא מדעתו וזה נהנה וזה לא חסר הוא ופטור והיכא דנתן כבר שכירותו לראובן לעולם מוציאין אותו ממנו שהרי השכיר מה שאינו שלו ואפשר דנותנין לשמעון דהאיך עושה סחורה בביתו של זה ואע"פ שאינה עומדת לשכר כיון שירד לה בתורת שכירות ופרעו כבר זכה בו ראובן לשמעון ואפשר שמוציאין מראובן ומחזירין לשוכר ולא לשמעון שיכול לומר לו מאי חסרתיך עכ"ל וז"ל נ"י הא דקיימא לאגרא הא דלא קיימא לאגרא כתב הרמ"ה דמדקא משנינן הכי ולא משנינן הא דנחית אדעתא דאגרא הא דלא נחית אדעתא דאגרא שמעינן דכל היכא דלא קיימא לאגרא גבי אע"ג דנחית זה אדעתא למיתב אגרא לאינש אחרינא לא מיחייב ולא מידי דכי היכי דגבי משכיר מקח טעות הוא ולא מיחייב למיתב ליה מידי שהרי נתברר שאינו שלו לגבי שוכר נמי מקח טעות הוא וכמאן דלא אוגר דמי כיון דכי אגר לאו אמאן דאית ליה זכותא בגויה אגר לא משתעבד מכח האי שכירות לחד מינייהו ואם נתן לו השכר כיון שהוא ברור דבטעות יהיב ליה חייב להחזירו דמחילה בטעות כה"ג לא הוה מחילה מידי דהוה אקנין בטעות ומידי דהוה אמוכר שדה לחבירו ויצא עליו עסיקין (ב"ק ט.) וכן משמע ממעשה דרב ענן שקל בידקא בארעיה בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא מא.) וכן הסכימו הרא"ה והריטב"א ז"ל והיינו בחצר דלא קיימא לאגרא אבל בחצר דקיימא לאגרא ופרע כבר השכר לראובן חוזר ופורע לשמעון וחוזר הוא על הגזלן דומיא דלוקח שדה מחבירו ונמצאת שאינו שלו שחייב הלוקח להחזיר שדה ופירותיו לבעלים ואין לבעלים דין ודברים עם הגזלן וכ"כ הם ז"ל עכ"ל :ומ"ש ואפו' שכרו מראובן בפחות מכדי דמיו צריך ליתן לשמעון כראוי ליתן לו וכו' כ"כ בתוספי הרא"ש שדקדק ה"ר יונה מדנקט נמצא הבית של שמעון מעלה שכר לשמעון ולא נקט משלם שכר לשמעון והביא דבריו נ"י וכתב שכן דעת הריטב"א ז"ל. [%א] וכתב נ"י שאם שכרו מראובן בדמים יקרים ונמצא הבית של שמעון לא יפרע לו אלא כפי ממה ששוכרים אחרים דשכירות שעשה עם ראובן בטעות הוא ולאו כלום הוא ואפי' אם נתן כבר דמי השכירות לראובן אינו נוטל בה אלא כפי ששוכרים אחרים ומיהו אם באו

הדמים ליד ב"ה והוא טוען שלא היה שוכרה בפחות מספיקא לא מפקינן מיניה: אם המשכיר שכרה מבעלה בזול והשכירה לאחר ביוקר עיין בנ"י שם וגם בפרק השואל אמתני' דהמוכר זיתיו לעצים: וכתב עוד נ"י בשם הרמ"ה דאי איתבריר קודם שדר בה זה לא הוה קפיד בעליו לאגורי אע"ג דמקמי הכי הוה קיימא לאגרא פטור וכתב עוד בשם הרמ"ה דהא דאין צריך להעלות שכר בחצר דלא קיימא לאגרא אפי' ביתומים דלאו בני מחילה נינהו הוא: כתב הרא"ש בר צמח ראובן הדר בחצר שמעון שלא השכירו לו בפירוש אלא א"ל דור בחצרי סתם כשהיה פורש שמעון לים ודאי פטור ואפי' פירש לים ולא א"ל דור בחצרי אלא מעצמו נכנס ודר בו פטור כ"ש כשהוא בעצמו א"ל דור בחצרי וכ"ש זה שא"ל דור בחצרי חנם ודר בה הרבה שנים פטור עד שיאמרו לו מכאן ולהבא תדור בשכר וזאת החצר כשהיה דר בה מתחלה ראובן בחנם היתה חציה שכורה לשמעון וחציה קנויה לו ואח"כ היתה כולה לשמעון ומאותו זמן שקנאה הוא תובע שכירות ודבר פשוט הוא דפטור וק"ו הדברים אם כשהיתה שכורה אצלו היה פורע שמעון השכירות מכיסו וראובן היה דר בה בחנם כל שכן עכשיו שאינו צריך לפרוע שכירות דודאי אינו מעלה לו שכר: כתב הרשב"א בתשובה על אחד מהשותפים בבית שהשכירו לאחר שלא מדעת שותפו אין השוכר משלם למי שהשכירו לו אלא החצי בלבד והחצי האחר יתן לחבירו ואם נתן כל השכירות לראשון השני מוציא מהשוכר חלקו והוא יחזור על הראשון כדין השוכר מראובן ונמצאת של שמעון : ראובן שמשכן בית לשמעון ושמעון השכירו לאחר ואח"כ נמצא הבית של בנו של ראובן כתב הרא"ש בכלל צ"ב שאין השוכר מעלה שכר לשמעון פשוט הוא. וכתב עוד שם על אלמנה שיש לה בנים וקרקעות ונשאת לראובן ולא ידע ראובן בקרקעות ודר בהם לוי כמה שנים ואח"כ מת ראובן ותבעה האלמנה ממנו השכירות וטען שפרע לראובן בעלה כל זמן שלא הורידו ב"ד לאלמנה בקרקעות הבתים הם בחזקת הבנים אפי' אם פרע לוי השכר לראובן חייב לפרוע שנית לבנים: כתבו הגהות מיימונית בפ"ג מהלכות גזלה השוכר בית מראובן והוא קאי לאגרא ונמצא של שמעון מעלה שכר לשמעון ונ"ל דאם אינו משתדל בו להשכירו אע"ג דאילו היו בעלים כאן היו משכירים אותו כיון שאינן כאן לא הן ולא שלוחן הדר בו פטור דהוי כאינו לא קאי לאגרא וכתב ראב"ן דכל הבתים בזמן הזה קיימים לאגורי אע"פ שלא הושכרו מעולם עכ"ל וכ"כ המרדכי:

סעיף ח

מי שהיה לו צמר וסמנין שרויין ובא אחר וגזלן וצבע הצמר בסמנין והוזל צמר הצבוע וכו' בפרק הגוזל עצים (בבא קמא קא.) איבעיא להו יש שבח סמנין על הצמר או לא

ה"ד אילימא דגזל סמנים ודקינהו ותרינהו וצבע בהו תיפוק ליה משום דקנינהו בשינוי לא צריכא דגזל סמנין שרויים וצבע בהו ואוקימנא דהב"ע דגזל צמר וסמנין שרויין דחד וצבעיה להההוא צמר בהנך סמנין וקא מהדר ליה לצמר יש שבח סמנים על גבי הצמר וקא מהדר ליה סמנים וצמר או דילמא אין שבח סמנים על גבי צמר וצמר מהדר ליה סמנין לא מהדר ליה אמרי תיפוק ליה דאייקר ניהליה בדמי לא צריכא דזל ציבעא ופרש"י דזל ציבעא. צמר צבוע הוזל בעולם ואין מגיע צבע לדמי סמנין ואמר ליה נגזל אני הייתי מוכר הסמנין או הייתי צובע בגד ועכשיו הפסדתני דהא לא השביחו בצמר ולא איפשיטא: ומה שכתב ואין מוציאין מהגזלן ואם תפס הנגזל לא מפקינן מיניה פשוט שזהו דין ספיקא דממונא:

סעיף ט

ומה שאמר אבל אם גזל סמנין וכו' וצבע בהם צמרו חייב לשלם דמי הסמנין אפי' לא השביח בהן צמרו:

סימן שסד

סעיף א

ב (ג) (ד) נגזל נשבע ונוטל כתבתי למעלה בסי' צ' כגון שיש עדים שנכנס לביתו של פלוני ונטל כלים ואין ידוע כמה נטל כבר נתבאר שם:ומ"ש אבל אם ראו עדים שנכנס לבית פלוני שלא בפניו ונטל משם כלים וכשנודע לו טען שדרך גזילה לקחם וזה טוען שלי היו או נתתם לי אי בחובי לקחתים או מכרתם לי אינו נאמן אפי' הוציאן מגולים והבעל הבית עשוי למכור כליו שכל מה שהוא בבית האדם בחזקתו וכו' עד אבל עתה שמודה שחטף אלא שטוען שלו היה משלם כל זה כתב הרי"ף באורך בפרק כל הנשבעין והוכיח עיקר דין זה מדאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא לו.) הגודרות אין להם חזקה שמעינן דמאן דתפיס מידי מרשותא דחבריה קמי סהדי דלא באפי חבריה ואמר לקוח הוא בידי אינו נאמן ומההוא מעשה שם דהנהו עיזי דאכלי חושלא בנהרדעא שמעת הכי והא מילתא פשיטתא היא ולית בה ספיקא והא דאצטרכינן לפרושה משום דחזינן תשובה משמיה דגאון דשאילו קמיה בענין חד גברא דאמר לחבריה אית לי חד סהדא דאתית לביתאי ופתחת ליה דלא באנפאי ושקלת מיניה חד טעונה דכיתנא ואמר ליה אידך פתחי ושקלי ואת אמרת לי שקליה בחושבנא דאית לך גבאי וקאמר להו גאון דליכא עליה אלא שבועת היסת ואפילו איכא ב' עדים דאמרינן (שבועות מו.) אמר רב יהודה ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא ואמר לקוחין הן בידי אינו נאמן ולא אמרינן כן אלא בב"ה שאינו עשוי למכור כליו וכו' אלו דברי גאון ודאי שגגה הוא וליכא למיסמך

עליה דהאי שמעתתא דרב יהודה בדאיתא לב"ה בביתיה אמירא אבל האי עובדא טעמא אחרינא הוא דהא לא באפיה שקליה ודאי כל מאי דאיתיה בביתיה דאינש ברשותיה ובחזקתיה קאי ולא מצי אינש לאפוקי מיניה מידי אלא בראיה ומאן דשקיל מיניה קמי סהדי ולית ליה ראיה דדידיה הוא מיחייב לאהדורי לחבריה והשתא דשקליה קמי חד סהדא מחויב שבועה וכיון דאודי דשקליה מביתיה הו"ל מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם ודמי להההוא דחטף נסכא מחבריה קמי חד סהדא אמר אין חטפי ודידי חטפי ואסיק ר' אבא הו"ל מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם עד כאן והעתיק דבריו הרא"ש ז"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות גזילה וסיים בה ואחר שיחזיר חוזר ותובע את ב"ה בכל מה שיטעון והדין ביניהם עכ"ל:

סעיף ה

י (ז) כתב הרמב"ם חטף זהובים בפני עד אחד ואמר דידי חטפתי וכו' היו וכו' עד שאינו יכול לטעון על הגזלן טענת ודאי הכל פרק ד' מהלכות גזילה: ומה שאמר והראב"ד השיג עליו בפרק הנזכר והרב המגיד כתב דעת הרב ז"ל שנשבעין בע"א בטענת שמא ולא על מודה מקצת אלא בטענת ודאי וזה של מודה מקצת מוסכם הוא ובזה נסתלקה ההשגה עכ"ל:

סעיף ח

וכתב עוד הרמב"ם הטוען לחבירו גזלתני מאה דינרים והוא אומר לא גזלתיך נשבע היסת וכו' עד כיון שנשבע ונוטל בפרק ד' מהלכות גזילה וכ' הרב המגיד וכן הטוען את חבירו וכו' מתוך המשנה והסוגיא מתברר דין זה דקתני ראוהו שנכנס לתוך ביתו דוקא דאיכא עדים ופשוט הוא:ומ"ש הואיל והוא נשבע ונוטל הרי הוא נשבע וכו' זה דבר מוסכם מן הגאונים ז"ל שאפי' מי שבידו משכון שהוא נאמן עד כדי דמיו ה"ז נשבע בנקיטת חפץ כדין הנשבעים ונוטלים עד כאן לשונו:

סעיף ט

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן היה דר בחצר ולאה דרה בו גם כן וכו' כלל ק"ז סי' ד':

סימן שסה

סעיף א

הגוזל לאחד מחמשה ואינו יודע מי הוא הנגזל כל אחד ואחד אומר אותי גזל כל אחד נשבע ונוטל במשנה פרק האשה שלום (יבמות קיח.) גזל א' מחמשה ואינו יודע איזה מהם גזל כל א' וא' מהם אומר אותי גזל מניח גזילה ביניהם ומסתלק ד"ר טרפון ר"ע אומר לא זו הדרך מוציאתו מידי עבירה עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד וידוע דהלכה כר"ע מחבירו וכן פסקו הפוסקים:ומ"ש כל א' נשבע כ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק המפקיד

וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות גזילה והטעם משום דכלל הוא לכל נוטל מעות מחבירו ע"פ דיבורו שהוא צריך לישבע אי נמי דכיון דמדינא פטור אלא משום דעבד איסורא אתה קונסו אינו ראוי לקנסו לשלם בלא שבועה:ומ"ש בשם הרמב"ם אפי' אין כאן עדים שגזלו בפ"ד מהלכות גזילה ופשוט הוא:

סעיף ב

ג ומ"ש וכן נמי אם גזל משנים מא' ק' ומאחד ק"ק ואינו יודע של מי הק"ק וכל אחד אומר שלי היה כל א' נשבע ונוטל ק"ק בד"א כשתובעים אותו אבל אין תובעים אותו וכו' אין ב"ד מחייבין אותו אבל אם בא לצאת ידי שמים צריך ליתן לכל א' וא' משנה וגמ' בפ' המפקיד (בבא מציעא לז.):

סעיף ד

ומ"ש אמר לאחד גזלתיך ואיני יודע אם החזרתי כך אין ב"ד מחייבים אותו אבל בא לצאת ידי שמים צריך ליתן לו אמר איני יודע אם גזלתיך וכו' פטור אף לצאת ידי שמים בסוף ב"ק (קיח.) תנן האומר גזלתיך ואיני יודע אם החזרתי לך חייב אבל אם א"ל איני יודע אם גזלתיך פטור ובגמ' איתמר מנה לי בידך והלה אומר איני יודע רב הונא ורב יהודה אמרי חייב רב נחמן ור' יוחנן אמרי פטור תנן אבל אם אמר איני יודע אם גזלתיך ואם הלויתני פטור ה"ד אילימא דלא תבע ליה רישא נמי דלא קא תבעי ליה אמאי חייב אלא דקא תבע ליה וקתני סיפא פטור לא לעולם דלא תבע ליה ורישא בבא לצאת י"ש והלכה כרב נחמן דקיי"ל כוותיה בדיני:

סימן שסו

סעיף א

גזלן הבא לעשות תשובה [וכו'] אמרו חכמים אין מקבלין ממנו וכו' והמקבל ממנו אין רוח חכמים נוחה הימנו ברייתא בפ' הגוזל עצים (צד) ואיתמר עלה אמר רבי יוחנן בימי ר' נשנית משנה זו מעשה באדם א' שביקש לעשות תשובה אמרה לו אשתו ריקה אם אתה עושה תשובה אפילו אבנט אינו שלך ונמנע ולא עשה תשובה באותה שעה אמרו הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלים מהם והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו: ומ"ש ומיהו אם רצה לצאת ידי שמים והחזיר אין ב"ד מוחין לנגזל מלקבל וכו':ומ"ש ופרש"י שלא תקנו חכמים אלא בגנב או גזלן מפורסם וכו' ט"ס הוא ובמקום ופרש"י צריך להגיה ופר"י שבשמו כתבו כן התוס' שם וכן מצאתי בספר מדוייק:ומ"ש ואפי' בגנב מפורסם דוקא כשאין הגזלה קיימת וכו' שם בגמרא אוקמא רב נחמן להההיא תקנתא בשאין גזלה קיימת דוקא:ומ"ש או אפי' אינה קיימת והוא עומד במרדו והנגזל תובעו מחייבין אותו להחזיר כן כתב שם הרא"ש וז"ל ודוקא בבאים מעצמם לפתוח

תשובה כההיא עובדא דרבי ומשום דלא תנעול דלת בפני בעלי תשובה אבל עומדין במרדן כופין אותם להחזיר כההיא דלקמן (צו:) דגזל פדנא דתורי ובפ' בתרא (קטו.) נרשאה גנב סיפרא ונסכא דרבי אבא בשבועות (לב:) וההוא דרעיא בפ"ק דב"מ (ה.) אמרינן בפרק איזהו נשך (בבא מציעא סב:) רבית קצוצה יוצאה בדיינים עכ"ל:

סעיף ב

הרועים והגבאים והמוכסים תשובתן קשה וכו' לפיכך יעשו בהם צרכי רבים וכו' ברייתא בפרק הגוזל עצים (שם) ופרש"י בורות שיחין ומערות להכניס בהם מים לשתות דהוי דבר הצריך לכל ויהנו מהם הנגזלים:

סעיף ג

[ד] עשה תשובה והחזיר הגזילה לרשות הבעלים אף ע"פ שלא ידע בשעה שהחזירה אם אחר כך נודע להם כגון שמנה כליו ומצאם שלמים יצא וכו' עד לא יצא הכל נתבאר בסימן שנ"ה:ומ"ש בשם הרמב"ם וכן אם החזירה לכיס שאין בו מעות וכו' ג"ז נתבאר בסימן הנזכר:

סעיף ה

ומ"ש וכן החוטף כלי מיד בנו של חבירו ומשתמש בו וכו' אפי' אם החזירה ליד הבן אלא שהוא קטן לא יצא הכי אמרינן בפרק הספינה (בבא בתרא דף פח.) אמתניתין דהשולח את בנו אצל חנוני להביא לו איסר שמן וכו' וכתב הרמב"ם בספ"ג מהלכות גזילה דה"ה לחוטף כלי מיד עבדו של בעל הבית ומשתמש בו שאפי' החזירו ליד העבד לא יצא:

סעיף ו

הגוזל את חבירו בישוב ובא להחזירו במדבר לא יצא משנה בסוף ב"ק (קיח.) ודקדק רבינו לכתוב ואם ירצה הנגזל לא יקחנו וכו' דלא תימה לא יחזיר לו במדבר ואם החזירו אינו מוחזר שאם גזלוהו ממנו צריך לשלם לו דליתא דלא אמרו לא יחזיר לו במדבר אלא לענין שאם ירצה לא יקחנו אבל אם לקחו שוב אין לגזלן עסק בו:ומ"ש אבל אם מחזירו בישוב אע"פ שאינו באותו מקום שגזלו יצא הכי משמע מדקתני לא יחזיר לו במדבר ואם איתא הכי הול"ל לא יחזיר אלא למקום שגזלו.

סימן שסז

סעיף א

[ב] אין הנגזל לפנינו ובא הגזלן להחזיר א"צ לילך אחריו להגיע לידו וכו' בד"א שלא נשבע אבל אם כפר לו ונשבע אין לו תשובה עד שיגיעו לידו אפי' אם הוא רחוק ממנו הרבה צריך להגיעו לידו ולא יתן לא לבנו של נגזל ולא ליד שלוחו בפרק הגוזל עצים

(בבא קמא קג.) תנן הגוזל את חבירו שוה פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו אפי' למדי לא יתנהו לא לבנו ולא לשלוחו ומשמע דוקא נשבע אבל לא נשבע א"צ להוליכו אחריו והכי מפורש בגמרא ופרש"י לא יתנהו לא לבנו של נגזל להוליכו שאם יאנסוהו חייב להחזיר ולא הוי השבה עד דמטי לידיה:ומ"ש בד"א שלא עשאו שליח אלא הוא שכירו או לקיטו או ממציא לו שליח ולא עשאו שליח בעדים אבל עשאו שליח בעדים יתן לו שם איתמר שליח שעשאו בעדים רב חסדא אמר הוי שליח רבא אמר לא הוי שליח תנן לא יתן לא לבנו ולא לשלוחו האי שלוחו ה"ד אי דלא עשאו בעדים מנא ידעינן אלא לאו דעשאו בעדים תרגמא רב חסדא בשכירו ולקיטו רבי יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו שליח שעשאו בעדים הוי שליח וא"ת משנתינו בממציא לו שליח דא"ל אית לי זוזי גבי פלוני ולא קא משדר להו אתחזי ליה דילמא אינש הוא דלא משכח לשדורי א"נ כדרב חסדא ופסקו הפוסקים כרב חסדא דר' יוחנן ור' אלעזר קיימי כוותיה:ומ"ש וכן אם עשאוהו ב"ד שליח ונתן לו יצא שם במשנה אבל נותן הוא לשליח ב"ד ופרש"י תקנתא הוא דעבוד רבנן מפני תקנת השבים שלא נחייב לזה להוציא מנה בהוצאת הדרך וכתב הרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות גזילה:ומ"ש ואצ"ל אם נתן לב"ד שיצא כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר ופשוט הוא:

סעיף ג

החזיר לו כל הגזילה או שמחל לו עליה חוץ מפחות מש"פ אין צריך לילך אחריו שם במשנה:ומ"ש אפי' שהגזילה קיימת ולא חיישינן שמא תתייקר וכו' שם (קה.) אמר רב פפא לא שנו אלא שאין גזילה קיימת אבל גזילה קיימת צריך לילך אחריו חיישינן שמא תתייקר איכא דאמרי אמר רב פפא לא שנא גזילה קיימת ול"ש שאין גזילה קיימת אין צריך לילך אחריו לשמא תתייקר לא חיישינן וידוע דהלכה כלישנא בתרא וכן פסק הרא"ש והרמב"ם בפ"ז מהלכות גזילה ופשטא דלישנא משמע שאין חוששין שמא תתייקר אבל אם נתייקרה צריך להוליכה אחריו אפילו למדי וכתב רבינו בשם ר"י היינו לומר דה"פ לשמא תתייקר לא חיישינן לפי שאפי' נתייקרה א"צ להוליכה אחריו ובשם הרמ"ה כתב לפרש כפשטא דלישנא וכ"נ מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר:ומ"ש אבל כל זמן שנשאר בידו ש"פ צריך להחזירה לו או ליד שלוחו או ליד ב"ד או ליד שלוחן פשוט שם:

סעיף ד

מת הנגזל כשבא הגזלן לעשות תשובה יחזירנה ליד הבנים אם היא בעין ואם אינה בעין או שנשתנה יתן להם דמים שם במשנה ואם מת יחזיר ליורשיו וידוע שהיורש במקום מורישו עומד וכל מי שמחזיר למורישו בעין מחזיר גם לו בעין וכל מי שמחזיר למורישו דמים מחזיר גם לו דמים:

סעיף ה

הגוזל מאביו ונשבע לו ומת אביו יתננה לבניו של אביו שהם אחיו וכו' שם במשנה (קח:) הגוזל את אביו ונשבע לו ומת ה"ז משלם קרן וחומש לבניו ולאחיו אם אינו רוצה או שאין לו לוה וב"ח באים ונפרעים ופירש"י ה"ז משלם קרן וחומש לבניו של אביו או לאחיו של אב אם אין לו בנים ואע"ג דנפלה ירושה קמיה דהיאך בעי למיעבד השבה ואינו מעכב אפילו כנגד חלקו ואם אין לו נכסים כ"כ שיכול לוותר על חלקו או שאינו רוצה להפסיד חלקו לוה מאחרים ומשיב לאחיו לקיים מצות השבה וב"ח באים ונפרעים מן ההשבה את חלקו כגון אם היה שני אחים והוא שלישי נפרעין ב"ח מן ההשבה שליש החוב והשאר יגבו ממנו והתוס' כתבו לבניו או לאחיו נראה לבניו של גזלן או לאחיו של גזלן כלומר בתחלה לבניו אם יש לו דהם קודמין לכל אדם בחלק המגיעו ונחשוב אותו כאילו מת הוא והרי בניו יורשים חלקו עם אחיו והם אינם באים מכחו אלא מכח אבוה דאבא כדאמרינן בס"פ מי שמת הילכך אע"פ שאין לאביהם בהם כלום שהרי יש לו להחזיר גזילה אפ"ה הם קודמין בחלקו מההוא טעמא דב"ב או לאחיו כשאין לו בנים:ומ"ש בשם הרמב"ם הגוזל את אביו ונשבע לו ומת אביו אם אין הגזילה קיימת עושה חשבון עם יורשי אביו על הקרן ואם הגזילה קיימת חייב להוציא הגזילה עצמה מתחת ידו לפיכך נותן הגזילה לאחיו ועושה עמהם חשבון כו' ז"ל בפ"ח מהלכות גזילה הגוזל את אביו ונשבע לו ומת האב אם אין הגזילה קיימת או נשתנית עושה חשבון עם אחיו על הקרן ועל החומש ואם הגזילה קיימת חייב להוציא הגזילה עצמה מתחת ידו לפיכך נותן את הגזילה ואת החומש לאחיו ועושה עמהן חשבון ואם אין לו אחים שנמצא זה הגזלן לבדו הוא היורש מוציא הגזילה מתחת ידו לבניו ואם אין בנים לזה הבן הגזלן נותנן לב"ח בהלואתו או לצדקה הואיל ויצאה גזילה עצמה מתחת ידו ונפטר אע"פ שנתנה מתנה או שפרעה בחובו והוא שיודיע ויאמר זה גזל אבא עכ"ל:ומ"ש רבינו ואין זה מדרך המשנה אלא כמו שפירשתי שיתננה לאחי הגזלן או לאחי אביו אם אין לו אחים טעמן משום דבשלמא לפרש"י שפיר נקט לבניו של נגזל ואם אין לו בנים ישלם לאחיו של נגזל אבל לפירוש הרמב"ם והתוס' איבעי ליה למנקט תחלה לאחיו ואח"כ לבניו (ב"ה) ולאו מילתא היא שהרי בדברי התוספות נתיישב יפה: ומ"ש וגם מ"ש שיעשה חשבון עם אחיו משמע שנוטל חלק בגזילה אינו אלא אינו נוטל בה מאומה פשטא דמילתא כך הוא לכאורה אבל הרמב"ם מפרש בענין אחר וכ"כ ה"ה וז"ל נראה שהרב מפרש משלם קרן וחומש ומ"מ מעכב בידו שאר נכסים יותר מחלקו המגיעו בהן כפי מה שהיה מגיעו בהן מקרן וחומש שנתן בהם וזהו שכתב עושה עמהם חשבון וזה אם אינו רוצה לתת

חלקו עכ"ל ונראה שטעמו של הרמב"ם שכיון שנתן כל הגזילה לבניו או לאחיו הרי קיים מצות השבת גזילה ומעתה למה לא יחזור ויתבע חלקו בנכסי אביו:ומ"ש ואם אין לו נכסים שיוכל לוותר חלקו ממנו לוה מאחרים ומשיב לאחיו כל הגזילה וכו' וב"ח באים ונפרעים מן הירושה כנגד חלקו כגון אם היו לו ב' אחין וכו' כבר נתבאר שזהו פרש"י על הא דתנן אם אין לו לוה וב"ח באים ונפרעים וכבר נתבאר בדברי הרמב"ם שהוא מפרש הא דתנן או שאין לו היינו לומר שאין לו לא אחים ולא בנים ולא אדם הראוי לירש:ומ"ש ואם אינו מוצא יורש לאביו יתננו לצדקה שם בגמרא (קט.) אמר רב יוסף אפילו לארנקי של צדקה ופרש"י אם אינו מוצא יורש לאביו למי יתן אותו לכיס של צדקה ולא יעכבנו בידו:ומ"ש ולכל מי שיתננו צריך שיאמר לו זה גזל אבא שם אמר רב פפא וצריך שיאמר זה גזל אבי ופרש"י צריך שיאמר כשהוא משיב לארנקי של צדקה זה גזל אבא ומדברי רבי' נראה דלאו אהא בלחוד קאי אלא לכל מי שיתננו צ"ל כן וכך הם דברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך ואפשר שגם רש"י לא אמשיב לארנקי של צדקה בלחוד קאי אלא חדא מינייהו נקט ומדנקט מתני' ונשבע לו משמע דאי לא נשבע לו לא היה צריך להוציא חלק הנוגע לירושתו מהגזילה ואפשר דה"ה לא נשבע ונשבע דקתני משום סיפא דלוה וב"ח באין ונפרעין לאשמועינן דאע"ג דנשבע שרי בהכי:

סעיף ו

הגוזל הגר ונשבע לו ומת אפי' זקפו עליו במלוה וכו' אפ"ה צריך להוציא הגזילה מידו ליתנה לצדקה ברייתא שם הרי שגזל הגר ונשבע לו ופגע בו וזקפו עליו במלוה ומת הגר זכה הלה במה שבידו דברי ר' יוסי הגלילי ר"ע אומר אין לו תקנה עד שיוציא גזילו מתחת ידו ופרש"י וזקפו גר עליו במלוה נפק ליה גר מתורת גזילה ולכי מיית גר הו"ל האי מוחזק וזכה מן ההפקר וידוע דהלכה כרבי עקיבא מחבירו וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהל' גזילה ומדנקט ונשבע משמע הא לא נשבע זכה מן ההפקר וא"צ להוציאו מידו ואפשר דה"ה לא נשבע ונשבע דקתני להודיעך כחו דר"י הגלילי :

סימן שסח

סעיף א

הילכתא סתם גזילה לא הוי יאוש בעלים וכו' אבל סתם גניבה הוי יאוש בעלים פלוגתא דר"ש ות"ק בפכ"ז דכלים ומייתי לה בפרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיד.) והלכתא כת"ק דאמר הכי:

סעיף ב

ג ומ"ש לפיכך המציל מן הגזלן או הקונה ממנו לא קנה וכו' והקונה מן הגנב קונה בפרק הנזכר שם תנן נטלו מוכסין את חמורו ונתנו לו חמור אחר גזלו לסטים את כסותו

ונתנו לו כסות אחר הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשים מהן ובגמרא אפלוגתא דר"ש ות"ק שכתבתי בסמוך אמר עולא מחלוקת בסתם אבל בידוע דברי הכל יאוש קני רבה אמר בידוע נמי מחלוקת ופרש"י בידוע דשמעינן דמייאש ומתני' דנטלו מוכסין את חמורו וכו' אוקמינא אליבא דעולא בידוע וד"ה ופסק הרא"ש ז"ל כעולא והביא ראיות לדבר וכבר נתבאר בסי' שנ"ג דיאוש כדי לא קני עד שיהא עמו שינוי רשות או שינוי השם:ומ"ש ופירש הראב"ד שקונה גוף הגניבה אבל צריך ליתן לבעלים דמיה ור"י פי' שקונה לגמרי כו' ג"ז נתבאר בסימן הנזכר:

סעיף ד

ה ומ"ש ויש מפרשים הא דבגנב הוי סתמיה יאוש דוקא בגנב ישראל אבל בגנב עכו"ם לא הוי סתמיה יאוש ולפי זה בלסטים אפילו אם הוא ישראל סתמא לא הוה יאוש בפרק הנזכר תנן המציל מן הנהר או מן הגייס או מן הלסטים אם נתייאשו הבעלים הרי אלו שלו ובגמרא אם נתייאשו הבעלים אין סתמא לא לא שנו אלא עכו"ם משום דדייני בגיותא אבל לסטים ישראל כיון דאמרי מימר מייאש. ופרש"י בגיותא. בגיאות ובזרוע: אמרי מימר. צא תן לו ואין חובטין במקלות ל"א דאמרי לנגזל מי יימר כדקאמרת הבא עדים שגנבו ממך. ונראה שדעת היש מפרשים דהא דבגנב הוי סתמיה יאוש דוקא בגנב ישראל וכו' לומר דכיון דחזינן דיש חילוק בין העכו"ם לישראל א"כ כי אמרי רבנן סתם גניבה יאוש בעלים לא אמרו אלא בגנב ישראל אבל בגנב עכו"ם כיון דדייני בגיותא לא מייאש מריה מיניה וכיון דלרבנן סתם גניבה יאוש בעלים וסתם גזילה לא הוי יאוש ע"כ תרווייהו בחדא גוונא קאמרינן להו וכיון דנתבאר דסתם גניבה יאוש בעלים מיירי בגנב ישראל אם כן כשאמרו סתם גזילה לא הוי יאוש בעלים בההוא גוונא נמי הוא דאע"ג דהוא גזלן סתמא לא הוי יאוש ולפי זה מתני' דקתני בלסטים דסתמא לא הוי יאוש בעלים ואוקימנא דוקא עכו"ם אבל ישראל הוי יאוש ע"כ ר"ש היא דאמר סתם גזילה יאוש בעלים הוא ולא אמר הכי אלא בישראל אבל בעכו"ם לא הוי יאוש: ומ"ש אבל מדברי א"א יראה דבלסטים ישראל סתמא הוי יאוש ולסטים עכו"ם סתמא לא הוי יאוש וכו' טעמא משום דהרא"ש כתב מתני' ומאי דאיתמר עלה ל"ש אלא עכו"ם וכו' ומשמע דס"ל דהלכתא הכי וא"כ צ"ל דאתיא כרבנן וכי אמור רבנן סתם גזילה לא הוי יאוש דוקא בלסטים עכו"ם וא"כ ע"כ כי אמור סתם גניבה הוי יאוש בעכו"ם הוא דומיא דסתם גזילה דאיירי בעכו"ם וכיון דסתם גניבה הוי יאוש בעכו"ם כ"ש בישראל:

סעיף ו

שאלה לרב שרירא גאון ראובן שנאבדו כליו או נגנבו או נטלום לסטים ובאו ליד עכו"ם וקנאם ישראל אחר ממנו וכו'. ומ"ש והלוקח מן הלסטים אם בא לצאת ידי שמים

מחזיר כו' כלומר הלוקח מן הלסטים אחר שנתייאשו הבעלים אם בא לצאת ידי שמים מחזיר לבעלים וכו' דאילו קודם שנתייאשו בדיני אדם נמי חייב להחזיר: (ב"ה) ומ"ש אם יש מנהג במקומכם שהקונה מהלסטים וגנבים מחזירים לבעלים כו' חייב כל אדם שלא לשנות מנהגם יש לתמוה למה חייב אותם מכח מנהג בעלמא ונראה דמיירי במנהג קבוע ע"פ זקני העיר כמו הסכמה שלנו: ועיין במרדכי פרק ב' דמציעא: כתב המרדכי פרק הכונס עכו"ם שגזל נכסי ישראל מטלטלין הוי יאוש אבל ספרים לא שייך בהו יאוש שהעכו"ם לא יוכל למכרם רק לישראל ובפרק הגוזל ומאכיל כתב אדם שהניח ספרים בעיר וברח אם קנאם יהודי אחר יחזיר לו עד כדי דמיהן אם נתן כך בהן אפילו לרש"י שפירש דספרים יש בהן דין אנפרות וסקריקון. אם השר לקח כל אשר לראובן ואח"כ לקח כל אשר ללאה וכשנתפשר עם ראובן נתן לו הכל ולאה תובעת את שלה עיין בתשובות הרשב"א סי' אלף וק"ה תשובת הר"ם (ב): ראובן שהיו לו בביתו הרבה פקדונות ושללו את ביתו ושוב נתפשר עם בני העיר ותובעים מפקידים חלקם עיין בתשובות הרא"ש כלל צ"ד סי' ז':

סימן שסט

סעיף א

אסור לקנות שום דבר מהגזלן ואסור להחזיק ידו ולסעדו בשום דבר וכו' ז"ל הרמב"ם בפ"ה מהלכות גזילה אסור לקנות דבר הגזול מן הגזלן ואסור לסעדו על שנויו כדי שיקנהו שכל העושה דברים אלו וכיוצא בהם מחזיק ידי עוברי עבירה ועובר על ולפני עור לא תתן מכשול עד כאן לשונו וכבר נתבאר בסימן שנ"ו:

סעיף ב

ומה שאמר והלוקח ממנו מטלטלין לפני יאוש דינו כלוקח מן הגנב שאם הוא גזלן מפורסם צריך להחזירו לבעלים וכו' כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה שיש חולקים לומר דגזלן מסתמא הוא כגנב מפורסם דקול יוצא לגזילה והעיקר שלא להוציא חפץ מיד לוקח בלא דמים אם אינו מפורסם:

סעיף ג

ומה שאמר ואם נתייאשו הבעלים קודם שלקח קנה כבר נתבאר בסימן שנ"ג דיאוש ושינוי רשות קני: ומה שאמר לדעת הרמב"ם ז"ל קנה גוף הגזילה ומחזיר דמיה לבעלים ולדעת ר"י אין מחזיר כלום נתבאר בסימן הנזכר:

סעיף ד

כתב הרמב"ם אסור ליהנות מדבר הגזול אפילו אחר יאוש והוא שיודע בודאי שדבר זה גזול וכו' בפ"ה מהלכות גזילה: [%א] אם מותר לקנות יין (מכוס) גזול בהריב"ש סי' רע"ג:

סעיף ה

גזלן אסור ליהנות ממנו וכו'. ואם יש לו דבר שידוע לנו שאינו גזול מותר ליהנות ממנו אע"פ שהוא מיעוט ממונו עד שידע בודאי שהוא גזול כלומר עד שידע בודאי שדבר זה שהוא רוצה ליהנות ממנו גזול הוא בידו בסוף בבא קמא (קיט.) איתמר גזלן מאימתי מותר ליהנות ממנו רב אמר עד שיהא רוב משלו ושמואל אמר אפילו מיעוט משלו ופרש"י אפי' מיעוט משלו תלינן ואמרינן האי מידי דיהיב ליה מדידיה הוא וידוע דהלכה כשמואל בדיני ותו אמרינן בגמרא דאורי רב יהודה כוותיה וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהלכות גזילה: ומה שאמר רבינו שר"ח פסק עד שיהא רוב ממונו גזול איני יודע טעמו:

סעיף ז

נטלו לו מוכסין חמור או כסות ונתנו לו חמור או כסות אחר הרי זה שלו מפני שהבעלים מתייאשים מהם וכו' משנה בפ' הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיד.) נטלו מוכסין חמורו ונתנו לו חמור אחר הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשים מהם וזה לשון הרמב"ם בפרק ה' מהלכות גזילה נטלו מוכסין כסותו והחזירו לו אחרת הרי זו שלו מפני שזו כמכירה היא וחזקתה שנתייאשו הבעלים ממנה ואינו יודע בודאי שזו גזולה: ומה שאמר בשם הרמב"ם ואם תלמיד חכם ותיק הוא ומחמיר על עצמו מחזירו לבעלים בפ' הנזכר וטעמא מדגרסינן בגמרא עלה דמתניתין תנא אם נטל מחזיר לבעלים הראשונים קסבר יאוש כדי לא קני ומעיקרא באיסורא אתא לידיה ואיכא דאמרי אם בא להחזיר יחזיר לבעלים ראשונים מאי טעמא יאוש כדי קני מיהו אי אמר אי איפשי בממון שאינו שלי מחזיר לבעלים הראשונים ופרש"י אם בא להחזיר שחסיד הוא יחזיר לבעלים הראשונים ולא למוכס ופסק הרמב"ם כלישנא בתרא דאתי כסתם מתני' הרי אלו שלו מדינא ואע"ג דבעלמא קיימא לן יאוש כדי לא קני ואע"ג דכי אתא לידיה הוה ליה יאוש ושינוי רשות מ"מ באיסורא אתא לידיה הכא שאני שהיא כמכירה שהרי לא נתנה לו בחנם אלא תמורת חמורו ונמצא שאינו נהנה מן הגזילה ואינו יודע בודאי שזו גזולה כלומר דבשעה שנתנוה לו לא ידע שהיא גזולה ואע"פ שחזקתה גזולה בסתמא וגם אח"כ ידע שהיא גזולה וכדקתני מחזיר לבעלים הראשונים מ"מ כיון דבשעה שנתנוה לו לא ידע שהיא גזולה וגם אינו נהנה ממנה שהרי תמורת חמורו נתנוה לו לא אמרינן באיסורא אתא לידיה וכיון דאיכא יאוש ושינוי רשות הרי אלו שלו מדינא ואם בא להחמיר על עצמו שלא לסמוך על דברים הללו וכיון דאיגלאי מילתא שגזולה היתה חשיב ליה דבאיסורא אתא לידיה ומש"ה רוצה להחזיר יחזיר לבעלים הראשונים ולא למוכס:

סעיף ח

ומה שאמר בד"א שהמוכס הוא כגזלן במוכס העומד מאליו או אפי' מטעם המלך ואין לו קצבה ולוקח מכל אדם מה שירצה אבל אם פסק המלך ליקח קצבה ידוע מכל אדם וכו' אינו כגזלן דדינא דמלכותא דינא בר"פ הגוזל בתרא (בבא קמא קיג.): ומה שאמר אם ידוע שזה המוכס נאמן ואינו מוסיף ליקח יותר מחוק המלך כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהלכות גזילה ומוכרח הוא דאל"כ הדר הו"ל גזלן ודע שהרמב"ם כתב בפרק הנזכר בד"א שהמוכס כליסטים בזמן שהמוכס היה כנעני וכו' וכ' ה"ה דעת הרב כשהמוכס היה כנעני מסתמ' הרי הוא כמוכס שאין לו קצבה שסתמו יותר מן הדין הוא נוטל ופי' רבי' אוקימתיה ובריי' דרב אשי במוכס עסקינן אף אמתני' ולא פליגי אשאר אוקימתות ולא כן פירשו שאר המפרשים עכ"ל: ומה שאמר וכל המבריח עצמו מן המכס הוא גזלן וכו' שם בגמרא: ומה שאמר בין שהוא מלך עובד כו"ם בין שהוא מלך ישראל כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר טעמו משום דאל"כ כי מקשינן להבריח מן המכס מי שרי והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא הו"ל לשנויי ל"ק כאן במלך ישראל כאן במלך עכו"ם ומ"ש וכן אם ישראל קנה המכס מהמלך ממבריח עצמו ה"ז גוזל ישראל שקנהו כ"כ הרא"ש שם אהא דמקשי והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא וכ"כ הר"ן בפ"ד דנדרים ומוכרת הוא לפרש כן ונראה שאפי' בשידוע שזה המוכס מוסיף ליקח יותר מחוק המלך שהרי הוא כגזלן אסור להבריח ממנו כדי מה שהוא חוקו דאטו מפני שהוא עושה שלא כדין לגזול יגזלו בני אדם חוקו היינו דאמרי אינשי ברכות (ה:) בתר גנבא גנוב וטעמא טעים: [%ב] וכתב מהרי"ק בשורש קצ"ה שפיר מיקרי דינא דמלכותא אע"פ שהיהודים פורעים יותר מהעכו"ם מאחר שכל העכו"ם פורעים כך נקרא משוה מדותיו והוי דינא דמלכותא:

סעיף ט

מלך שכרת אילנות של בעלי בתים ובנה מהם נשר וכו' מותר ליהנות מהם לפי שזהו חוק המלך ואפי' שצוה לעבדיו לכרות מכל א' וא' דבר ידוע והלכו הם וכרתו הכל מאחד מותר בפ' הגוזל בתרא (קיג): ויהיב טעמא משום דאע"ג דמלכא אמר זילו וקטלו מכל בגי ואינהו אזלו וקטלו מחד בגי שלוחא דמלכא כמלכא ולא טרח ואינהו אפסיד אנפשייהו דאיבעיא להו דאינקיט מכולהו בגי ומישקל דמי: ומה שאמר וכן המס שיש לו לגבות מבעלי השדות אפי' הכניסו כולם תבואתם ולא נשאר רק אחד וגבה ממנו בשביל כולם אינו גזל וכו' בד"א בבעלי השדות אבל האריס אין להם למשכנו בשביל בעלי השדות שם אמר רבא מאן דמשתכח בי דרי ופרע מנתא דמלכא אבל אריסא אריסותיה הוא דמפיק. ופרש"י דמשתכח בי דרי. היו ד' שותפים בגורן והביאו הג' חלקים בביתם והרביעי נמצא בגורן: פרע מנתא דמלכא. בשביל כולם ולכשיבואו חביריו אין יכולים לומר שלך היה

ולא שלנו ואם גבאי זה ישראל הוא שקנה מן המלך את המס אין כאן משום גזל דדינא דמלכותא דינא ואם עכו"ם הוא מיתר לקנות ממנו: אריסותיה מפיק. דאין לו חלק בגופו של קרקע ואין עליו לפרוע חלק ב"ה ולענין זבוני לא מזב' מיני' דגזל הוא מה שנטלו מן האריס:

סעיף י

ומ"ש וכן רשות ביד גבאי המלך למשכן אחד בשביל כל המס בד"א בתוך שנתו שהמס למלך אבל עברה שנתו וכי' אין לו כח למשכן אחד בשביל חבירו שם אמר רבא בר מתא אבר מתא מעבט ה"מ דבלא וכרגא דהאי שתא אבל שתא דחליף הואיל ואיפייס מלכא חליף. ופרש"י בר מתא אבר מתא מעבט. רשות ביד ישראל גבאי המלך למשכן בן העיר על מס בן עיר חבירו דדינא דמלכותא דינא: וה"מ דברלא. מס קרקע שאכל פירות וכסף לגולגולת דשתא דא: אבל שתא דחליף. והוא הגבאי פרע כבר למלך כל קיצבה שקיבל עליו שנה שנה שעברה ומעתה המס שלו ולו אין כח למשכן את זה על חבירו. ונ"י כתב בשם הרא"ש דאתא לאשמועינן דדינא דמלכותא הוא שאם עברה השנה ולא הספיקו עבדי המלך לגבות את המס שפטורים כל אותם שלא פרעו באותה שנה דאם היה דינא דמלכותא שיגבה המלך בשנה זו מס של שנה שעברה אף הקונה ממנו קנה כל זכות שהיה למלך בו ואע"פ שפרע הגבאי למלך משלו לא הפסיד דינו עכ"ל. ואין נראה כן מדברי רש"י וגם לא מלישנא דגמרא:

סעיף יא

גבאי המלך שמוכרין השדות בשביל המס שעליהם אינו גזל ומותר ליקח מהם אבל המס שעל ראש האדם אינו מוטל אלא על האדם עצמו לפיכך אם מכרו שדהו בשביל מס הראש ה"ז גזל ואין לקנות מהם בפ' חזקת (בבא בתרא נה:) הני זהרורי דזבני ארעא לטסקא זבינהו זביני אבל לכרגא לא מ"ט כרגא אקרקפתא דגברי מנח וכתב הרמב"ם בפ"ה מהל' גזילה גבאי המלך ושוטריו אם מכרו השדה במס שעל הראש ה"ז אינו ממכר אא"כ היה דין המלך כך:

סעיף יב

ומה שאמר ואם צוה המלך שכל מי שלא יתן המס הקצוב שתהיה השדה למי שיפרע המס וכו' עד שיחזרו הבעלים כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' גזילה וכתב הה"מ בפרק חזקת מלכא אמר מאן דיהיב טסקא ליכיל ארעא אי נמי מדאמרי' בפרק איזהו נשך (עג): ארעא לטסקא משעבדא ומה שאמר עד שיחזור ר"ל בשלא מכרו גזבר המלך ממכר עולם אלא שזה החזיק מעצמו ופרע מנת המלך עכ"ל:

סעיף יג

ומה שאמר וכן אם צוה שכל מי שלא יתן מס שישתעבד בו כל מי שיתנהו כו' מותר להשתעבד בו בפ' איזהו נשך א"ל ר"פ לרבא חזי מר הני רבנן דיהבי זוזי אכרגא דאינשי ומשעבדי בהו טפי א"ל הכי א"ר ששת מלכא אמר מאן דלא יהיב כרגא לישתעבד למאן דיהיב כרגא וכתבו התוס' ומשתעבדי בהו טפי אית ספרים דל"ג טפי שלבסוף היו מחזירים להם מעות וכרגא שנותנים בעבורם וכל מה שהיו משתעבדים בהם היה בשכר הלואה ע"כ ורבי' לא היה גורם טפי אבל מדברי הרמב"ם בפ"ה מהל' גזירה נראה שהיה גורס טפי: ומה שאמר ובלבד שלא יעבוד בו עבודת עבד כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר ונראה שטעמו משום דקיי"ל דהא דאסור להעביד את עבד עברי בדבריהם שהם מיוחדין לעשות העבדים כגון שיוליך אחריו כליו לבית המרחץ או יחלוץ לו מנעליו שנאמר לא תעבוד בו עבודת ה"מ עבד עברי שנפשו שפלה במכירה אבל ישראל שלא נמכר מותר להשתמש בו כעבד וכמבואר בפ"ה מהלכות עבדים וקמ"ל דהני כיון דבדינא דמלכותא משתעבדי בהו משום כרגא דיהבי עלייהו הו"ל כמכורים ודינם כדין ע"ע שאסור לעבוד בו עבודת עבד: ומה שאמר שדין המלך דין ככל מה שיגזיר בכל מלכותו בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיג.) ובפרק ד' נדרים (נדרים כח.) ובפ"ק דגיטין (י':) ובפ' חזקת (בבא בתרא נה.) אמרו דינא דמלכותא דינא:

סעיף יד

ומ"ש בד"א בדבר כללי שגוזר על כל בני מלכותו אבל מלך שלקח חצר או שדה של א' שלא מדין חוק המלכות ה"ז אסור ליקח ממנו כ"כ הרמב"ם בפרק ה' מהלכות גזילה וז"ל מלך שכעס על אחד מעבדיו ושמשיו מבני המדינה ולקח שדהו או חצרו אינם גזל ומותר ליהנות בה והלוקחה מן המלך הרי היא שלו ואין הבעלים מוציאין אותה מידו שזה דין המלכים כולם ליקח ממון שמשיהם כשכועסים עליהם והרי המלך הפקיע שעבודן ונעשית חצר זה או שדה זו כהפקר וכל הקונה אותם מן המלך זכה בה אבל מלך שלקח חצר או שדה של א' מבני המדינה שלא כדינו שחקק לאו דינא הוא והלוקח ממנו מוציאין הבעלים מידו כללו של דבר כל דין שיחקוק אותו המלך ולא יהיה לאדם א' בפני עצמו אינו גזל וכל שיקח מאיש זה בלבד שלא כדת הידוע לכל לאו דינא הוא עכ"ל וכתב ה"ה מלך שכעס על עבדיו וכו' פירוש בדין החוקות וכמו שכתב למטה וזה מבואר שהרי הרוגי מלכות נכסיהם למלכות כדאיתא בפ' נגמר הדין (סנהדרין מח:) ומ"ש אבל מלך וכו' כבר הודו לו כל בעלי הוראה וכן עיקר דדינא דמלכותא דינא אבל שלא כדין לאו דינא וקרקע אינה נגזלת ולעולם ברשות הבעלים היא וזה מבואר בהרבה מקומות ועוד הוסיף הרמב"ן ואמר שאם בא המלך לעשות דין חדש אע"פ שחקק אותו לכל אם

לא היה כן מחוקי המלכים הראשונים לאו דיניה דינא ואין כן דעת רבינו ורבותינו ז"ל אלא הרי הוא יכול לעשוה דין חדש ולומר כל העושה כך יענש כך ועונשו עונש מן הדין עכ"ל:ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה שאפי' אם הוא מטיל על כל בני המדינה אם דבר חדש הוא וכו' לאו דינא הוא מבואר שהוא כסברת הרמב"ן שכתב ה"ה:ומ"ש רבי' וא"א כתב כסברא הראשונה בפ' ד' נדרים כתב וז"ל פר"ת הא דאמרו דד"ד היינו דוקא כשהמלך משוה גזירותיו על כל בני מלכותו אבל אם הוא משנה למדינה אחת לאו דינא הוא כדתנן [גיטין נה:] לא היה סקריקון ביהודה וכו' ואינה נ"ל ראיה דהתם לא צוה המלך שיקחו הקרקע וכו' והרא"מ כתב דלא אמרי' דד"ד אלא דוקא בדינין התלויין בקרקע כמו מכס שאומר המלך לא יעבור אדם בארצי אם לא שיתן המכס וכההיא דפ' חזקת מלכא אמר מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא וגם כרגא דקרקפתא דאמר מלכא לא יהא בארצי אם לא יתן כך וכך היינו טעמא דדיניו דין דארצו הוא ואף הדיוט שיש לו קרקע כך דינו שלא יהנה אדם מארצו אלא מדעתו ובקצבתו עכ"ל ואע"פ שדחה הרא"ש ראיית ר"ת כתב רבינו שהרא"ש כתב כסברא הראשונה לאפוקי סברת הרמ"ה שלא הזכירה כלל והמרדכי בפ' הגוזל בתרא כתב דברי רא"מ וכתב עוד בשם ראבי"ה ז"ל דדוקא בקרקע שייך לומר דדינא דינא וי"מ שאפילו בשאר ענין בממון ולא הכריע עכ"ל וכתב מהרי"ק בשורש קפ"ח אפילו לאותם דיעות שהביא המרדכי דאפילו בשאר ענייני ממון אומרין דדינא דינא פשיטא דהיינו דוקא לענין ארנוניות ומנהגות של משפטי המלכים כמ"ש רשב"ם בפ' חזקת אבל דין שבין אדם לחבירו פשיטא דלא דא"כ בטלת כל דיני תורה ח"ו ע"כ וז"ל הר"ן בפ"ק דגיטין ודאמרינן דינא ד"ד דוקא במה שהמלך עושה מחוקי מלכות אבל מה שהוא עושה שלא כדין לא ולישנא דמלכותא הכי משמע ומש"ה לא אמרו דינא דמלכא דאי עביד שלא כדין לאו דינא וכתב עוד יש מי שפירש דניידינן מלישנא קמא משום דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא בדברים שהם להנאת המלך וכדאמרי' בהגוזל תדע דקצצי דקלי וגשרי גשורי ועברינן עלייהו אבל מידי דלא שייך ביה מלכא לא אמרינן דינא דמלכותא דינא ול"נ מדאמרינן בפרק חזקת דינא דמלכותא דינא אריסא דפרסאי מ' שנין והכא ליכא הנאה ותועלת למלך בכך עכ"ל וכתב המרדכי בפ' הגוזל בתרא השר שבא לשנות את הדין אין שומעין לו דלא אמרינן בכהאי גוונא דינא הוא כגון מכס שאין לו קצבה:

סעיף טו

אי דינא דמלכותא הוי דינא דוקא בקרקע או אפילו בשאר ממון ובאיזה אופן דינא דמלכותא ושצריך שיהא דבר כללי ולא פרטי במהרי"ק שורש ס"ו ושורש קצ"ה ושורש

קפ"ח ובמרדכי פרק הגוזל ומאכיל: [%ד] כתב מה"ר יעקב ישראל ז"ל בתשובה מה שכתב המרדכי בפרק הגוזל בתרא בשם ר"י בר פרץ דישראל המלוה לחבירו על המשכון אין זקוק לשמור יותר משנה וכו' והביא ראיה מפ"ק דגיטין ותימה אמאי שבק פ' ד' נדרים ופ' הגוזל בתרא ופרק חזקת דמייתי מימרא דשמואל דדינא ד"ד ונ"ל משום די"א דלא אמרינן דד"ד אלא בקרקע והם המרדכי פ' הגוזל בתרא והרא"ש פרק ד' נדרים וי"א דלא אמרינן אלא בדברים שהם להנאת המלך וה"ה כתב בפכ"ז מהלכות מלוה דמשמע דהרמב"ם פסק כלישנא בתרא דפ"ק דגיטין וכתב עוד וי"ל לפי דעתם דאע"ג דקיי"ל דד"ד ה"מ במה שהוא תועלת המלך וכן נראה ממ"ש הרמב"ם בפ"ה מהלכות מלכים רשות יש למלך ליתן מס על העם לצרכיו וכו' וכ"כ בפ"א מהלכות גזילה אבל מכס שפסק המלך וכו' וצ"ל לפי דרך זה דמאי דאמרינן בפ' חזקת מלכא אמר לא יכול ארעא אלא באיגרתא ודיניה דין וכתבו הרמב"ם בס"פ א' מהלכות זכייה שגם בזה יש תועלת למלך שיחתום השטר ויקח חוקו והרשב"א והר"ן בפ"ק דגיטין דחו סברא זו וכן כתב הרמב"ן שם ובפרק חזקת וזו היא כוונת ר"י בר פרץ להביא ראיה מפרק קמא דגיטין ללמדנו דדינא ד"ד שייך בכל מילי ובנדון דידן פשיטא דלא שייך דינא דמלכותא במה שמתנים השררות עם בעלי הרבית לפי שאינו חוק קבוע לקדמונים ואינו כתוב בנימוסיהם אדרבה הוא נגד דתם ועוד דאינו חוק כללי לכל המלכות אלא למלוה ברבית בלבד לא לשאר תגרים ועוד שאין השררה מכרחת שימכור המשכונות אלא נותנת לו רשות וכל שאינו מכריח אינו דינא דמלכותא כמו לא ליכול ארעא אלא באיגרתא שהמלך מקפיד על כך וכן כתב נ"י בשם ה"ר ר' יונה וכן נראה מדברי הרמב"ן שכתב הרב המגיד בפ' כ"ז מהל' מלוה עכ"ל : בד"א במלך שטבעו יוצא באותן הארצות וכו' עד סוף הסימן דברי הרמב"ם בפ"ה מהל' גזילה ודברים פשוטים הם:

סימן שע

סעיף א

כתב הרמב"ם דברים רבים אמרו חכמים שיש בהם משום גזל והעובר עליהם פסול מדרבנן כגון מפריחי יונים ומשחקים בקוביא וכו' עד אלא א"כ מרחיק נ' אמה לכל רוח בפ"ו מהלכות גזילה ודין מפריחי יונים ומשחקי בקוביא בפרק זה בורר (סנהדרין כד:) מני להו במתני' בהדי פסולים לעדות ובגמרא מאי מפריחי יונים הכא תרגימו אם תקדמיה יונך ליון ר' חמא בר אושעיא אמר ארא מ"ד אי תקדמיה יונך ליון מ"ט לא אמר ארא אמר לך ארא מפני דרכי שלום בעלמא. ופרש"י תקדמיה יונך ליוני. אתן לך כך וכך: ארא. מלומד להביא יונים ממקומן לבית בעלים ע"כ. ויש בהן גזל מפני דרכי שלום

בעלמא דתנן יוני שובך ויוני עלייה יש בהם גזל מפני דרכי שלום לא גזל גמור דלא זכה בהן בעל השובך דממילא קא אתו ורבו להתם:ומ"ש ולא ביונים בלבד אלא ה"ה בכל מיני חיה ועוף וכו' ברייתא שם (כה:):

סעיף ב

ג ומ"ש וכן אסרו לצוד יונים בישוב וכו' ואין פורשין רשתות ליונים אא"כ הרחיק לתוך המדבר ד' מילין וכו' עד לפי שהולכים למרחוק ע"י שובכין משנה וגמרא בס"פ מרובה (בבא קמא עט:):

סעיף ד

ה ומ"ש ומרחיקין שובכין מן העיר נ' אמה ולא יעשה בתוך שלו אלא אם כן מרחיק ג' אמה לכל רוח משנה בפרק לא יחפור (בבא בתרא כג.): ומ"ש ולמעלה בדין הרחקת נזקים בארתי דבר זה:

סעיף ו

ומ"ש משחקי בקוביא אלו שמשחקים בעצים וכו' עד גזל מדבריהם הוא ואסור מבואר בפ' זה בורר (סנהדרין כד:):

סעיף ז

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שהמשחק עם עכו"ם בקוביא אין בו משום גזל אבל יש בו משום שעוסק בדברים בטלים וכו' בפ"ו מהלכות גזילה:ומ"ש רבינו ויראה שפוסק משחק בקוביא משום גזל אפי' שיש לו מלאכה אחרת וע"כ מחלק בין משחק בקוביא עם העכו"ם או עם ישראל טעמו משום דבפ' זה בורר אמתני' דפסל משחק בקוביא בעי בגמרא שם מאי קא עביד אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא ולא קניא רב ששת אמר כה"ג לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עסוקין בישובו של עולם מאי בינייהו איכא בינייהו דגמר אומנות אחריתא תנן אמר רבי יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל אם יש לו אומנות שלא הוא ה"ז כשר אלמא טעמא דמתני' משום ישובו של עולם הוא וכ"ת פליגי רבנן עליה דרבי יהודה ואמר ריב"ל ור' יוחנן כל מקום שאמר רבי יהודה אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים גברא אגברא קא רמית מ"ס פליגי ומ"ס לא פליגי הא קמן דלרב ששת דמשחק בקוביא לא מיפסל משום גזל אלא משום שאינו עוסק בישובו של עולם ור"י לפרש דברי חכמים אתא ולא מיקרי אינו עוסק בישובו של עולם אלא כשאין לו אומנות אלא הוא וכיון דלא מיתסר משום גזל לא שנא לן בין משחק עם העכו"ם למשחק עם ישראל וכיון דהרמב"ם כתב דמשחק עם העכו"ם אינו אסור משום גזל אלא משום שאינו עוסק בישובו של עולם משמע בהדיא דעם ישראל מיתסר

משום גזל כרמי בר חמא וכבר נתבאר בגמ' דלרמי בר חמא פליגי רבנן עליה דרבי יהודה וסברי דאפי' יש לו אומנות שלא הוא פסול:

סעיף ח

ומ"ש וא"א פוסק שאינו פוסל אלא א"כ אין לו אומנות אחרת ואותו פסול אפי' משחק עם העכו"ם טעמו מפני שכתב שם משחק בקוביא מאי קא עביד אמר רב ששת לפי שאין עוסקין בישובו של עולם אבל משום אסמכתא לא מיפסל דכל כה"ג לא הוי אסמכתא ובפרק איזהו נשך כתב משחק בקוביא כיון שאין בידו כלל ואין דבר לתלות בו ולומר דאדעתא דהכי התנה שהיה סבור שלא יבוא לידי כך הילכך ודאי גמר ומקני וכבר כתב רבינו זה בסי' ר"ז והאריך בדבר והרי"ף ג"כ כתב דברי רב ששת והשמיטה לדרמי בר חמא וכן משמע דכיון דרמי בר חמא פליג אדריב"ל ור"י לית הלכתא כוותיה ויש לתמוה על הרמב"ם ז"ל שפסק לרמי בר חמא וכבר תמה עליו ה' המגיד והניח הדבר בצ"ע וכבר כתבתי ליישב דעת הרמב"ם בביאורי לספר שופטים פרק י"ב מהלכות עדות:

סעיף ט

הפורס מצודה וצד חיה או עוף או דגים אם יש למצודה בית קיבול שעשויה ככלי אז קונה לו כליו והנוטל ממנה הרי הוא גזלן גמור וכו' ואם אינה עשויה ככלי אין על הנוטל ממנה דין גזלן דאורייתא וכו' משנה וגמרא בסוף פרק הנזקין (גיטין ד' נט) וכת"ק דרבי יוסי וכן פסקו הפוסקים:

סעיף י

ועני המשיר פירות של שכחה מן האילן ונפל לארץ אם באו ליד העני קודם הגעתם לארץ ובא אחר ונטלן הרי זה גזל גמור ומוציאין מידו ואם לא הגיעו לידו קודם שהגיעו לארץ אין בהם גזל ואין מוציאין מידו ואסור מדרבנן גם זה משנה וגמרא שם וכת"ק דרבי יוסי:

סעיף יא

יב כתב הרמב"ם הדבורים אינם ברשותו של אדם כמו תרנגולים ואווזים ואע"פ כן יש בהן קנין מדבריהם [וכו'] לפיכך מי שיצא נחיל של דבורים מרשותו לרשות חבירו יכול בעל הנחיל ליכנס בתוך שדה חבירו ליקח נחילו וכו' עד לא יקצצנו ליתן לו הדמים בפ"ז מה' גזילה והוא משנה בפ' הגוזל (בבא קמא קיד.) ופסק כת"ק ופרש"י קנין דרבנן הוא דאין כאן גזל אלא מפני דרכי שלום דהא דהפקר נינהו ותניא יוני שובך ויוני עלייה אין בהם משום גזל אלא מפני דרכי שלום:ומ"ש רבינו ולמעלה כתבתי שהרשות בידו לקצצו ע"מ ליתן דמיו בסי' רע"ד ושם נתבאר:ומ"ש ואשה או קטן נאמנין. לומר מכאן יצא נחיל זה במשנה שם פ' הגוזל בתרא ובגמרא שם אשה וקטן בני עדות נינהו אמר רב

יהודה אמר שמואל כגון שהיו בעלים מרדפים אחריהם ואשה וקטן מסיחים לפי תומם ואומרים מכאן יצא נחיל זה אמר רב אשי אין מסיח לפי תומו כשר אלא לעדות אשה בלבד והרי נחיל של דבורים מסיח לפי תומו הוא שאני נחיל של דבורים דקנין דרבנן הוא ופרש"י מרדפין אחריהם קודם דיבור הקטן דרגלים לדבר דאלו הם:

סימן שעא

סעיף א

ב קרקע אין דינה כמטלטלין שאם נתייאשו מהם הבעלים ואחר כך קנאם הלוקח שקנאם ביאוש ושינוי רשות אבל קרקע אינה נגזלת אפילו נתייאשו הבעלים קודם שמכר הגזלן לעולם ברשות בעליה עומדת ונוטלה מיד הלוקח בלא דמים וכו' כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ' ח' מהלכות גזילה וכתב ה"ה כרבנן דהגוזל עצים:

סעיף ג

ומה שאמר לפיכך אם אירע בה קלקול כגון ששטפה נהר הפסד הבא מאליו אין אחריות ההפסד על הגזלן וכו' ואומר לו הרי שלך לפניך משנה בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיז:) הגוזל שדה וכו' שטפה נהר אומר לו הרי שלך לפניך: ומה שאמר בד"א בהפסד שבא מאליו אבל אם הפסידה הגזלן כגון שחפר בה בורות שיחין ומערות או שקצץ האילנות וכו' חייב להעמיד בית או שדה כמו שהיה בשעת הגזילה או ישלם לו דמיו בריש מציעא (ה.) ולמאן דאמר הילך פטור אמאי איצטריך קרא למעוטי קרקע משבועה הא כל קרקע הילך הוא אמר לך איצטריך קרא היכא דחפר בה בורות שיחין ומערות:

סעיף ד

גזלוה מהגזלן או שנטלה המלך ממנו אם מכת מדינה היא וכו' אומר לו הרי שלך לפניך ואם לא אירע כן לאחרים חייב להעמיד שדהו ברשותו בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיו.) תנא הגוזל שדה ונטלוה מסיקין אם מכת מדינה היא אומר לו הרי שלך לפניך אם מחמת הגזלן חייב להעמיד לו שדה אחר. ופרש"י ונטלוה מסיקין. אנסים גזלוה מן הגזלן: מכת מדינה. דאנסו ארעתא דאחרים ודהאיך:

סעיף ה

ומ"ש אנסו המלך לגזלן שיראה לו כל שדותיו והראה לו גם את זאת ונטל המלך חייב להעמיד שדהו שם אהא דתנן אם מחמת הגזלן חייב להעמיד לו שדה אחר ה"ד אילימא דאנסיה לארעא דידיה ולא אנסיה כולי ארעתא הא מרישא ש"מ אם מכת מדינה היא וכו' אי לא לא צריכא דאחוי אחוויי ל"א הב"ע כגון דאנסוה עכו"ם ואחוי ליה אחוויי ארעתא ואחוי ההוא בהדייהו. והרי"ף והרא"ש ז"ל לא כתבו אלא לישנא בתרא וכן הרמב"ם בפ"ט מהל' גזילה:

סעיף ו

ז וכשם שהקרקע הנגזלת היא באחריות הנגזל וכו' כך היא לטובתו באחריותו וכו' גזל קרקע ונשתמש בה ואכל פירותיה צריך לשלם מה שנהנה ממנה פשוט בפרק הנזקין במשנה (מח:) ובפ"ק דמציעא (יד:):

סעיף ח

וכתב א"א ז"ל בתשובה על ראובן שתבע לשמעון גזלת כרמי ואכלת הפירות ימים רבים וכו' בכלל צ"ה סימן א' וסי' ב':ומ"ש ישלם לו ענבים של אותם השנים כפי שישבע שמעון ששוו וכו' תמיהני על זה דכיון שיש עדים שגזל שמעון כרם זה הו"ל חשוד על השבועה והאיך משביעין אותו :ומ"ש והפסד קרקע לא ישלם וכו' טעמו מפני שלא הפסיד הכרם בידים אלא מעצמו נפסד וכבר נתבאר דכה"ג אומר לו הרי שלך לפניך:

סעיף ט

עוד לשון א"א ז"ל בתשובה ג' עבירות הן בענין גזילת קרקע וכו' בכלל הנזכר ויש לתמוה למה כתב בענין גזילת קרקע דבגזילת מטלטלין נמי משכחת להני תלתא ועיין במרדכי ס"פ הכונס שם: עכו"ם שאנס שדה מישראל ופדאה ישראל אחר עיין בתוס' ומרדכי פרק הכונס: [%א] ראובן גזל שדה משמעון ומכרה ללוי הלך לוי ונתנה ליהודה בא שמעון וטרפה מיהודה יהודה לא אזיל גבי לוי דהיא מתנה לוי אזיל גבי ראובן דהיא מכירה ירושלמי כתבתיו בסי' רל"ח וע"ש: כתוב במישרים נל"א ת"ב מחסר חבירו בדבר מועט ונהנה אינו משלם מה שחסרו בלבד אלא כל מה שנהנה כגון אדם שיש לו בית כמו חורבה והסוחרים נוטים שם אוהל לסחורתם ונותנים לו דבר מועט משכירות ובא אחר ובנה שם בנין ואין יד בעל החורבה משגת לפרוע לו בניינו אין אומרים יתן לו מה שהיו נותנים הסוחרים שכן חסרו אלא כל מה שנהנה [ושמין] כמה יתן אדם אחר בחורבה כזאת לבנות עליה בפ"ב דב"ק (כ:) עכ"ל ובחלק ו' כתב משיג גבול ובונה הכותל בשל חבירו והכניס מהקרקע בתוך שלו על אותו כותל בניינים גדולים חייב לסתור הכל שלא עשו תקנת השבים בקרקע וכן כתבו הגאונים בתשובה עכ"ל:

סימן שעב

סעיף א

כשבא הנגזל ליפרע מהגזלן מה שהפסיד לו בקרקע או הפירות שאכל אינו גובה אלא מבני חרי וכו' עד גובה הנגזל ממה שמכר מפורש בסוגיא בפ"ק דמציעא (יד:):

סעיף ב

גזל והשביחה והנגזל בא לטרפה שמין לו השבח וידו על התחתונה כו' כן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק ט' מהלכות גזילה וכתב הרב המגיד זה מוכרח בפ"ק מכח הסוגיא ופשוט הוא.

סימן שעג

סעיף א

מכר הגזלן את הקרקע ולא ידע הלוקח שהיא גזולה והשביחה כשבא הנגזל לטרפה טורף אותה מיד הלוקח כמו שהיא עם שבחה ואינו נותן לו כלום בין השביחה הוא בהוצאתו בין בשבחא דממילא והוא חוזר על הגזלן ליטול דמיו הקרן והשבח צריך לומר שמ"ש בין השביחה הוא בהוצאתו בין בשבחא דממילא לא קאי אלא להא דקאמר טורף אותה מיד הלוקח כמו שהיא עם שבחה אבל מאי דקאמר אינו נותן כלום לא הוי אלא בשבחא דממילא או בהשביחה הוא בהוצאתו ואין השבח יתר על ההוצאה אבל אם השבח יתר על ההוצאה נותן ללוקח כל ההוצאה כמ"ש רבינו לקמן בסמוך. ויותר נ"ל דאינו נותן לו כלום דקאמר היינו לומר דאינו נותן כלום מהקרקע אבל דמי' נותן לו היכא דהשבח יתר על ההוצאה כדלקמן: ומ"ש כיצד אם הוציא והשביחה והשבח יותר מההוצאה נוטל כל ההוצאה מהנגזל ומותר השבח עם הקרן נוטל מהגזלן קרן מנכסים משועבדים וכו' ושבח נוטל מבני חרי ואם ההוצאה יתירה על השבח אין לו אלא הוצאה שיעור שבח מהנגזל וכו' עד ולזה הסכים א"א ז"ל בפ"ק דמציעא (יד:) איתמר המוכר שדה לחבירו ונמצאת שאינה שלו אמר רב יש לו מעות ויש לו שבח ושמואל אמר מעות יש לו שבח אין לו אמר רבא הלכתא יש לו מעות ויש לו שבח ואע"פ שלא פירש לו את השבח הכיר בה שאינה שלו ולקחה מעות יש לו שבח אין לו ואחריות טעות סופר הוא וכתב הרי"ף פי' הא דאמר רבא שבח אין לו לאו שבח דאתי מחמת הוצאה הוא כגון שלקח שדה באלף זוז והוציא עליה ק"ק זוז וחזרה להיות שוה אלף וק"ק אלא האי שבחא דאמר רבא שבחא דאתי ממילא הוא כגון שלקחה באלף זוז והוקרה ועמדה באלף וק"ק בכי הא אמר רבא שבח אין לו דכיון שהכיר בה שאינו שלו ולקחה הוו זוזי גבי מוכר כי מלוה ואי שקיל מיניה שבח השתא הו"ל כנוטל שכר מעותיו דהיינו רבית א"נ משום דס"ל כרב דאמר אדם יודע שקרקע אין לו וגמר ונתן לשום פקדון ולהכי אמר רבא שבח אין לו אבל שבת דאתי מחמת הוצאה שקיל ליה מנגזל כדבעינן למימר לקמן וגרסי' נמי בפ' הגוזל עצים (בבא קמא צו.) אמר רבא גזל והשביח ומכר גזל והשביח והוריש מה שהשביח מכר ומה שהשביח הוריש בעי רבא השביח לוקח מהו בתר דבעיא הדר פשטה מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו וש"מ דשבח דאתי מחמת הוצאה ללוקח הוי הילכך שקיל ליה מיניה דנגזל. וכתב עוד כללא דנקטי' מהאי שמעתא דהיכא דזבן לוקח ארעא מגזלן ואשבחה ואתא נגזל לאפוקה מיניה דלוקח דינא הוא דשקיל לה נגזל ולשבחא דאית בה וחזינן ליה לשבחא אי הוי יתר על הוצאה שקיל לה להוצאה מנגזל

דשבח הוצאה גבי דנגזל איהו ואיהו מתהני ומאי דפייש ליה משבחא שקיל ליה מגזלן שכך כותב לו אנא איקום ואשפי ואדכי ואמרוק זביני אילין אינון ועמליהון ושבחיהון וה"מ בשלא הכיר בה שאינה שלו אבל הכיר בה שאינה שלו ולקחה אין לו אלא הוצאה בלבד מנגזל ומאי דפייש מן שבחא פסיד ליה ולא שקיל ליה מיניה כלום כדאמר רבא הכיר בה שאינה שלו ולקחה מעות יש לו שבח אין לו ואם הוצאה יתירה על השבח אין לו הוצאה אלא שיעור שבח מנגזל ולא שקיל מיניה דגזלן כלום אלא קרנא דשקול מיניה בעידן זבינא בלחוד בין הכיר שאינה שלו ולקחה בין לא הכיר בה עכ"ל. וז"ל הרא"ש איתמר המוכר שדה לחבירו ונמצאת שאינה שלו שהיתה גזולה בידו אמר רב יש לו מעות ויש לו שבח ובשבח דממילא איירי כגון דיקלא ואלים ארעא ואסקא שרטון שנוטל הנגזל השדה כמו שהיא משובחת וחוזר הלוקח על הגזלן אבל בשבח שהשביח הלוקח ביציאה שהוציא עליהם לא שקיל נגזל דלא גרע האי לוקח מיורד שלא ברשות שנוטל מה שהוציא אי נמי בשבח יתר על ההוצאה מיירי דשקיל נגזל לכוליה שבחא ולא יהיב ליה אלא הוצאה ושמואל אמר מעות יש לו ושבח אין לו משום דמיחזי כרבית כתב רב אלפס הא דאמרי' שבח אין לו היינו השבח דאתי ממילא וכו' אבל שבח דאתי מחמת הוצאה שקיל ליה מנגזל דאמרינן בפרק הגוזל עצים אמר רבא גזל והשביח ומכר כו' ש"מ שבח דאתי מחמת הוצאה דלוקח הוי הילכך שקיל ליה מנגזל אבל התוס' כתבו דאין לו שום שבח וההיא דהגוזל עצים איירי במטלטלי דמדאורייתא קני גזלן בשינוי דלא הדר הילכך תקון דליקני אפי' בשינוי דהדר מפני תקנת השבים אבל גבי קרקע דאינה נגזלת לא עביד תקנתא כ"כ הרז"ה עכ"ל והרמב"ם בפ"ט מה' גזילה כתב כדברי הרי"ף וכן הלכה :ומ"ש רבי' נוטל קרן מנכסים משועבדים ושבח נוטל מבני חרי מבואר שם בגמ' וכ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר: ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה ז"ל הרא"ש בפ' הנזכר הרז"ה כתב דאם פירש לו את השבח ויש לו קרקע או קנו מידו יש לו השבח דהא מ"מ שמא דזבינא איכא עליה ולא הוי לגמרי הלואה ולא מסתבר לי דכיון דהכיר בה שאינה שלו אפי' זבינא ליומיה אין כאן ולא נתכוין לעולם לשם מכר אלא לאכול והמעות לפקדון ומיחזי כרבית עכ"ל וז"ל הרב המגיד בפ"ט מהל' גזילה ויש מי שכתב שאם קנו מידו וכתב לו את האחריות שיש לו שבת נכסים אע"פ שהכיר בה שאינה שלו עכ"ל וכ"כ הריב"ש בסי' ר"ן בשם הרמ"ה והרשב"א ועיין עוד שם ודע שעל מ"ש הרמב"ם בפ"ט מהל' גזילה גזל שדה ומכרה והשביחה הלוקח אם השבח יתר על ההוצאה נוטל ההוצאה מבעל השדה והקרן נוטל עם שאר השבח מן הגזלן הקרן גובה מנכסים משועבדים ושאר השבח מנכסים בני חורין כתב הראב"ד בשקבל עליו אחריות וכתב עליו ה"ה דברי תימה הם דהא אסיקנא בפ"ק

דמציעא הלכתא יש לו מעות ויש לו שבח ואע"פ שלא פירש לו את השבח ואחריות טעות סופר הוא ואיפשר שהר"א סובר שאם קבל אחריות בסתם אף השבח בכלל ואם לא קבל עליו אחריות חייב באחריות הקרן מפני שהוא טעות סופר אבל לא בשבח ולא כן פירשו המפרשים עכ"ל ודעת הרא"ש כדברי המפרשים שכ' וז"ל אמר רבא הלכתא יש לו מעות ויש לו שבח ואע"פ שלא פירש לו את השבח ואחריות טעות סופר הוא אפי' על השבח. ואמאי דאמרי' יש לו שבח כתב נ"י אם השביח הקרקע קודם שהוציאה נגזל מידו גובה לוקח השבח בין שבחא דממילא בין שבח דמחמת הוצאה במה שהוא יתר על ההוצאה אבל שבת דכנגד הוצאה לא דמנגזל שקל ליה ואפי' לא השביח אלא מה שהכסיף הגזלן וכגון שכשגזלה היה הקרקע מושבח כמו שהוא עכשיו אלא שהגזלן הכסיפו כשגזלו ועכשיו הלוקח החזירו ליושנו בשבחא אפ"ה שקיל אותו שבח מנגזל והדר נגזל ומשתעי דינא בהדי גזלן כן כתב הר"ן אף ע"פ שלא פרש"י כן עכ"ל: וכתב עוד דעת הרז"ה והרשב"א דכי אמרי' שבח אין לו ה"מ כשאין לו קרקע ולא קנו מידו הא אם קנו מידו או שיש לו קרקע היכא שכתב לו אחריות אפי' שבח יש לו אלא שהר"ן כתב שאינו מחוור בעיניו:

סעיף ב

ואם יטעון המוכר שהלוקח ידע שהיתה גזולה וכו' כתב הרמ"ה שעל המוכר להביא ראיה וכו' כ"כ ה"ה בפ"ט מהל' גזילה ז"ל נראה דלכ"ע שעל הגזלן להביא ראיה שהלוקח הכיר בה:ומ"ש ופירות שאכל הלוקח בעוד שהיתה בידו צריך לשלם אותם לנגזל ודינו בהם עם הגזלן כדינו של שבח וכו' עד סוף הסי' הם דברי הרמב"ם בפ"ט מה"ג וכתב ה"ה שאינו נראה כן מדברי רש"י בפ' הניזקין (גיטין דף מח:) שפירש לאכילת פירות הגוזל שדה ומכרה לאחר וזרעה וצמחה ועשתה פירות ובא הנגזל וגבאה עם פירותיה מן הלוקח משמע שאם כבר אכל הפירות שאינו משלם אבל כשהם בעין בקרקע נוטלן נגזל ונותן ההוצאה והכי משמע קצת באוקימתא קמייתא דשנים אוחזין יד.) גבי הא דלאכילת פירות דאמר הכא במאי עסקינן דגזל שדה מלאה פירות ואכל פירות וכו' ואם כדברי רבינו לומר כגון שגזל שדה ואכל פירות ומ"מ דבריו עיקר כדמוכח בפרק הגוזל עצים (בבא קמא דף צו.) גבי התוקף בעבדיו של חבירו ועשה בהם מלאכה פטור דאמרי' התם ואי אמרת עבדי כמקרקעי דמי אמאי פטור קרקע אינה נגזלת וברשותיה קיימא וכן פירשו בתוספות אע"ג דנחית לה בתורת גזלנותא וכתיב [מלכים ב' ח'] השב את כל אשר לה ואת כל תבואות השדה מיום עזבה את הארץ ועד עתה ומבואר בפרק חזקת

(בבא בתרא כט:) הדרא ארעא והדרי פירי כשמחזיקין אותו שאכלה בגזל עכ"ל ועיין בתשובות הרשב"א סי' אלף וקצ"ד :

סימן שעד

סעיף א

הגוזל שדה ומכרה או נתנה לאחר שאין מעשיו כלום ואח"כ קנאה הגזלן מן הנגזל נתקיים המכר והמתנה שעשה וכו' שלא כיון בלקיחתו אלא לעמוד בנאמנותו שתשאר ביד הלוקח או ביד מקבל המתנה בפ"ק דמציעא (דף טו:) בעא מיניה שמואל מרב חזר ולקחה מבעלים הראשונים מהו א"ל מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו מ"ט מר זוטרא אמר ניחא ליה דלא נקרייה גזלנא רב אשי אמר ניחא ליה דליקום בהימנותיה מאי בינייהו איכא בינייהו דמית לוקח מאן דאמר ניחא ליה דלא נקרייה גזלנא הא מית ליה ומ"ד ניחא ליה דליקום בהימנותיה בהדי בני נמי ניחא ליה דליקום בהימנותיה סוף סוף קרו ליה בני לוקח גזלנא אלא איכא בינייהו דמית גזלן וכו' סוף סוף קרו לבנים בני גזלנא אלא איכא בינייהו דיהבה במתנה מ"ד ניחא ליה דליקום בהימנותיה מתנה נמי ניחא ליה דליקום בהימנותיה מ"ד ניחא ליה דלא נקרייה גזלנא א"ל מאי גזלי מינך ופסקו הפוסקים כרב אשי וכתב ה"ה בפ"ט מה"ג חזר הגזלן ולקחה מבעלים וכו' פירוש דוקא כשלא הכיר בה הלוקח שאינה שלו. וכ"כ הר"ן ונ"י דדוקא בלא הכיר בה הא בהכיר בה לא קנה דלא שייך למימר בה הני טעמי דלא ניחא ליה וכו':ומ"ש לפיכך אם לא קנאה עד שתבעו הלוקח בדין וכו' והתחילו ב"ד להכריז על נכסיו לשלם ללוקח ואח"כ קנאה מהנגזל אז לא אמרינן שקנאה כדי לעמוד בהמנותיה וכו' שם (טז.) ועד אימת ניחא ליה דליקום בהימנותיה אמר רב הונא עד שעת העמדה בדין חייא בר רב אמר עד דמטא אדרכתא לידיה ר"פ אמר עד דמתחלי יומי אכרזתא ופסקו הפוסקים כר"פ: (ב) ומ"ש וכן אם אחר שמכרה הגזלן הראשון מכרה עוד גם כן לאחר או נתנה לו במתנה או הורישה לאחד מבניו ואח"כ קנאה מהנגזל אין כאן הוכחה לקיים המקח הראשון וכו' שם פשיטא זבנה אורתה יהבה במתנה לאו לאוקמי קמי לוקח קא בעי ופרש"י זבנה. אם קודם שלקחה מן הבעלים חזר ומכרה לאיש אחר לבד מן הראשון או הורישה לאחד מבניו או יהבה במתנה ואחר כך לקחה הא ודאי איגלאי דעתיה דלאו לאוקמי קמי לוקח ראשון בעי ולא ניחא ליה דליקום בהימנותיה: ומה שכתב רבינו ומלשון הרמב"ם יראה ה"ה נמי אם קנאה [וכו'] או נתנה לאחר וכו' מבואר בדבריו בפ"ט מה"ג:ומ"ש רבי' ואין נראה דמיד כשקנאה נתקיימה ביד הלוקח וכו' כלומר שבשעה שקנאה מיד זכה בה הלוקח וכי זבנה או אורתה בתר הכי מאי הוי ויש לומר דהב"ע כגון דאחר שלקחה מיד

זבנה או אורתה דהא תיכף שלקחה גלי דעתיה דלאו לאוקמי קמי לוקח ראשון לקחה וכן פירש הר"ן בשם הראב"ד (א) ועוד יש לומר דלא אמרינן דלקחה כי היכי דליקום בהימנותיה אלא כל היכא דלא זבנה או אורתה בתר הכי דהא דאמרי' דניחא ליה דליקום בהימנותיה אומדן דעתא בעלמא הוא ונ"מ להיכא דמית גזלן בתר הכי אבל כל היכא דזבנה או אורתה הא גלי דעתיה דליתיה לאומדן דעתא דידן וכיון שהוא מוחזק בקנין השדה מבעליו לוקח ראשון שרוצה להוציא מחזקתו עליו הראיה ולפי זה אפי' לא זבנה או אורתה אלא שהוא עצמו בא לערער להוציאה מיד הלוקח וטוען שלעצמו קנאה ולא כי היכי דליקום בהימנותיה רשאי: (ג) כתב א"א הרא"ש ראיתי מפרשים דהה"נ כל היכא דאיכא טענה בלקיחתה של שדה זו וכו' עד כמו באורתה וזבנה ויהבה במתנה הכל שם פ"ק דמציעא ולפי מה שכתבתי בסמוך נראין דברי אותם המפרשים דיד זה שלקחה מהבעלים הראשונים על העליונה ותלמודא לאו כרוכלא ליזיל וליתני ונקט זבנה או אורתה או יהבה במתנה וה"ה לשאר טענות דבטענה כל דהו סגי לבטולי אומדן דעתא דניחא ליה דליקום בהימנותיה וכתב נ"י שכתב הר"ן בשם הרשב"א כדברי אותם מפרשים: (ד) נפלה לפניו בירושה מהנגזל אחר שמכרה או נתנה לאחר אין כאן הוכחה לקיים המכר והמתנה וכו' גבאה הגזלן מהנגזל בחובו אם היה לנגזל קרקע אחרו כו' שם: ואם נתנה הנגזל לגזלן במתנה פליגי בה רב אחא ורבינא וכו' שם חד אמר מתנה כירושה דהא ממילא וחד אמר מתנה כמכר דאי לאו דטרח וארצי קמיה לא הוה יהיב ליה מתנה ולהכי טרח וארצי קמיה כי היכי דליקום בהימנותיה. וכתב הרא"ש והלכתא כרבינא לקולא ולא מפקינן ממונא מחזקת הגזלן ועל הלוקח להביא ראיה שנתכוין להעמידה בידו וכתב ה"ה בפ"ט מה"ג שכן פסקו ר"ח והרשב"א ז"ל. והרמב"ם פסק שם דהויא כמכר וכתב הרב המגיד דאולי משום דמסתבר טעמא דמ"ד כמכר לדעתו ז"ל ויותר נכון לומר שטעמו כטעם הרמ"ה שכתב רבינו ולענין הלכה נראה לפסוק כדברי ר"ח והרשב"א והרא"ש ז"ל מהטעם שכתבתי בסימן זה דחזקת גזלן שקנאה מהבעלים הראשונים עדיפא מחזקת לוקח מגזלן: (ב"ה) אבל מאחר דהרמב"ם דסוגיין דעלמא כוותיה בדיני ממונות והסכים עמו הרמ"ה בטעם נכון וגם ה"ה כתב דמסתבר טעמיה הכי נקטינן: (ה) גזלן שמביא עדים שלקח שדה מהנגזל כתבתי למעלה בסי' קנ"א שם נתבאר: ועכו"ם שאנס קרקע מישראל ומכרה לישראל אחר כתבתי למעלה בסי' רל"ו שם נתבאר:

סימן שעה

סעיף א

היורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות ונטעו אינו יכול לומר נטיעותי אני נוטל בסוף פרק השואל (קא.) גבי היורד לתוך חורבתו של חבירו ובנאה שלא ברשותו וא"ל עצי ואבני חצי נוטל אסיקנא מאי הוי עלה א"ר יעקב א"ר יוחנן בבית שומעין לו בשדה אין שומעין לו בשדה מ"ט משום ישוב א"י איכא דאמרי משום כחשא דארעא מאי זביניהו ח"ל ופסק הרמב"ם בפ"י מה"ג כלישנא בתרא:ומ"ש ואם בעל השדה אומר עקור נטיעותיך ולך י"א אם היא שדה העשויה ליטע וכו' שם איתמר היורד לתוך שדה חבירו ונטעה שלא ברשות אמר רב שמין לו וידו על התחתונה ושמואל אמר אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנטעה א"ר פפא ולא פליגי כאן בשדה העשויה ליטע כאן בשדה שאינה עשויה ליטע וכתב הרא"ש הא דאמרינן בשדה העשויה ליטע אומדים כמה אדם וכו' ובשאין עשויה ליטע ידו על התחתונה היינו כשבעל השדה רוצה לקיים הנטיעות בשדהו אבל אם אינו רוצה לקיימם אומר לו קח נטיעותיך ולך אפי' בשדה העשויה ליטע שיכול לומר לדידי ניחא לי טפי בשדה לבן. וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה' גזילה אמר לו בעל השדה עקור אילניך ולך שומעין לו ופשט דבריו דאכל מאי דכתב לעיל קאי בין עשויה ליטע בין אינה עשויה ליטע ומיהו כתב ה"ה על זה נראה שאין דעת הרב ז"ל בזה אלא בשדה שאין עשויה ליטע שאז הדין עם בעל השדה אבל בעשויה ליטע לא כל הימנו וכן עיקר וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכ"נ מן ההלכות ומ"ש הראב"ד ז"ל שאין אומרין כן בא"י מפני ישוב א"י י"ל שאין חוששין לכך אלא כשבעל השדה רוצה בכך אבל אם שוה יותר לזרעים מנטיעות וכדאמרינן בשדה שאינה עשויה ליטע אין זו טענה וכן עיקר עכ"ל ומ"ש ה"ה שכן נראה מן ההלכות איני רואה בדברי ההלכות הוכחה לזה. ולענין ההלכה מאחר שהרמ"ה סובר כדברי הרא"ש ופשט דברי הרמב"ם כך הם ומסתבר טעמייהו הכי נקטינן ועיין בנ"י שם :

סעיף ב

ומ"ש אמר ב"ה שחפץ בנטיעות וכו' והיא שדה העשויה ליטע שמין כמה אדם רוצה ליתן בשדה ליטענה וכו' ואם אינה עשויה ליטע ידו על התחתונה שאם השבח יתר על היציאה נותן לו היציאה וכו' פשוט שהוא פירוש דברי רב ושמואל שכתבתי בסמוך. וכמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנטעה כתב הרא"ש כשאר שתלי העיר וכן נראה מפירוש רש"י:ומ"ש בידו על התחתונה שאם השבח יתר על היציאה נותן לו היציאה וכו' כן פרש"י וכתבו הרא"ש וכתב שרב האי פירש דידו על התחתונה היינו בפחות שישומו אותו שמאים בקיאים וה"ה בפ"י מה"ג כתב שפירש"י עיקר וכן פירש הרמב"ן ז"ל שם

וז"ל תלמידי הרשב"א הא דאמר שמואל אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנטעה פירשו בו שנוטל השבח היתר על ההוצאה כשאר שתלי העיר והיינו ידו על העליונה דלקמן ואינו מתחוור דמי עשאו שתל או אריס שיטול בשבח והראב"ד פירש שנותן לו את ההוצאה ואף הרי"ף פירש כן שכתב ונותן לו דמי הבנין עד גמירא ומשמע לפי דבריהם דאע"פ שההוצאה יתירה על השבח נותן לו את ההוצאה וגם זה אינו מחוור דהאיך אפשר שיתן לו יותר ממה שההנהו דהא ירד שלא ברשות והרב בעל המאור פירש ידו על התחתונה כשהשבח יתר על ההוצאה שנותן לו את ההוצאה אין שמין לו את ההוצאה אלא לפי מה שנוטלים פחות שבשכירים ואם ההוצאה יתירה על השבח אינו נוטל אלא הוצאה שיעור שבח ובידו העליונה פי' שאם השבח יתר על ההוצאה נוטל במעולה שבשכירות והיינו דאמר שמואל אומדין וכו' ואם ההוצאה יתירה על השבח אינו נוטל אלא הוצאה שיעור שבח וקרוב לזה פי' רבינו האי ז"ל עכ"ל. בפרק האשה שנפלו גבי בעל שהוריד אריסין בנכסי אשתו וגירשה דאסיקנא דאי בעל אריס הוא איסתלק ליה בעל אסתלקו להו אריסין כתב הר"ן בשם הראב"ד דה"ה ליורד לשדה חבירו שלא ברשות דאי בעל קרקע אריס הוא אינו נותן לו שכר טרחו אפי' בשדה העשויה ליטע אלא דמי נטיעותיו ע"כ ואפשר שאומדין כמה ירצה ליתן שלא ייגע לחפור ולנטוע וזה דעת הרשב"א עכ"ל הר"ן: מי שהיתה בידו שדה גזולה והוריד לתוכה אריס ואח"כ יצאה מרשות הגזלן אם דין האריס כיורד ברשות או שלא ברשות עיין בסי' ל"ז. [%א] כתב הריב"ש בסי' תקט"ז על ראובן שירד לתוך כרם שמעון ועבדו שלא ברשותו אע"פ שחילו פניו חמיו וגיסו של שמעון הנה יטעון שלא ברצונו היה ומה שטוען ששמעון שלח לומר לו ע"י בנו כיון ששמעון כופר בזה על ראובן להביא ראיה לכן נראה שראובן זה הוא כיורד שלא ברשות ואעפ"כ בנדון זה לא יזיק לו שהרי החילוק שיש בין יורד ברשות ליורד שלא ברשות הוא דהיורד ברשות נוטל כשאר שתלי העיר בשדה שאינה עשויה ליטע כשדה העשויה ליטע כדאיתא בפרק חזקת (בבא בתרא מב:) שותף כיורד ברשות דמי לומר שנוטל בשבח המגיע לכתפים ובשדה שאינה עשויה ליטע כשדה העשויה ליטע והיורד שלא ברשות בשדה העשויה ליטע אומדין כמה אדם רוצה ליתן ליטע שדה זו ופרש"י כשאר שתלי העיר ובשדה שאינה עשויה ליטע ידו על התחתונה שאם שבח יתר על ההוצאה נותן לו הוצאה אם הוצאה יתירה על השבח נותן לו שיעור שבח וכן בשדה שאינה עשויה ליטע יכול בעל השדה לומר לו עקור נטיעותיך ולך לא יפרע לו כלום כמ"ש הרמב"ם והרמב"ן והרשב"א ופירוש עשויה ליטע ר"ל שהיא ראויה לאילנות יותר מלזרעים וא"כ אין זה כי אם בנוטע אילנות בשדה לבן שבזה צריך לראות

אם ראויה לאילנות יותר מלזרעים אבל בעובד כרמו של חבירו כגון עובד וזומר ומנכש ויתר עבודות הצריכות לה אין לך כרם שאינה עשויה לזה והו"ל כשדה העשויה ליטע ושמין לו כשאר שתלי העיר וה"ז כאותו שכתב הרמב"ם בפ"י מהלכות גזילה החצרות הרי הן ראויים לבנין ולהוסיף בהם בתים ועליות וכו' וא"כ אפילו נחשוב כרם זה כנכסי רטושים שהוא היוצא לדעת שאינו בורח מחמת מרדין והיה יכול לצוות בנכסיו בשעה שיצא והניח הכל והרחיק נדוד ע"ד שלא לחזור או לעמוד שם זמן ארוך הרבה שאין ב"ד מיטפלין בנכסיו לא להעמיד לו אפוטרופוס ולא להוריד לתוכן קרוב ולא לאחרים אלא ישארו קרקעותיו כמו שהניחם שהרי נראה שדעתו שישארו בורים והוא ברצונו איבד ממונו ואבידה מדעת אין אנו מצווין להחזירה ואף אם ירד קרוב או אדם אחר מסלקים אותו כדאיתא בפרק המפקיד (בבא מציעא לח:) מ"מ כל שלא הספיקו כ"ד לסלקו הוי כיורד שלא ברשות ושמין לו וידו על התחתונה בשדה שאינה עשויה ליטע וכשאר שתלי העיר בשדה העשויה ליטע וכ"כ הרמב"ן בפרק המפקיד וז"ל והוי יודע שכל היורד לשדה חבירו ואפילו לנכסי רטושין אז קרוב לנכסי קטן אם לא הספיקו ב"ד להוציא מידו והשביח שהוציא בה הוצאות משלו שמין לו כיורד לתוך שדה חבירו ונטעה שלא ברשותו וידם על התחתונה וכל היורדים להשביח נכסי אחרים שלא ברשות באותו כלל והוא דידעי אבל בדלא ידעי לא שקלי אלא הוצאה אפילו בשדה העשויה ליטע דהא לאו בתורת אריסות ולא ליטול כלום ירד אבל היורד לדעתו הוא שהבעלי' מתרצים בכך עכ"ל ופירוש לא ידע שכתב ר"ל שסבור שהקרקע שלו ואח"כ נמצאת שאינה שלו דומיא דעובדא דמרי בר איסק (כתובות כז:) דאתא ליה אחא לחלוק בנכסים וכו' הנה מבואר מלשונו שאפי' היורד לנכסי רטושין שדעת הבעלים שישארו בורים ומפני זה אין בית דין מיטפלים בנכסיו ומסלקים היורד בהם כל שלא סילקוהו דינו כיורד שלא ברשות ובשדה העשויה ליטע שמין לו כשאר אריסי העיר ואין צ"ל בנדוי זה דמשמע דלא הוי כנכסי רטושין שהרי נראה שלא הרחיק נדוד כ"כ אבל הוא במקום קרוב ונודע מקומו ואולי דעתו היה לחזור בקרוב ועתה לא יכול כי לא לאדם דרכו ובגמרא התם אלו הן נכסי רטושין כגון שהיו אביו או אחיו או אחד מהמורישין כאן ואין ידוע להיכן הלכו וא"כ הו"ל כנכסי רטושין שהם היוצאים על כרחם הנחפזים ללכת ולא היה להם פנאי לפקח בנכסיהם כגון השבויים והבורחים מחמת מרדין שהיורדים לנכסיהם אין ב"ד מוציאין מידו וכבר כתבו המפרשים דאף מי שלא נשבה ולא ברח מחמת מרדין אלא יצא לסחורתו ע"ד לשוב תוך ג' או ד' חדשים ואח"כ נשבה ולא יכול לשוב הוי בכלל רטושין שהרי לא היה לו להעלות על לבו להוריד אריס בקרקעותיו קודם שילך כיון

שהיה דעתו לשוב בקרוב עכ"ל. כתבו תלמידי הרשב"א דאפי' בשדה עשויה ליטע יכול לומר לו טול עציך ואבניך ונטיעותיך שאל"כ נמצא אדם כופה לעשות שדה וגנה וחצר ובתים וכן נראה מדברי הרי"ף שכתב גבי בית שאם אמר בעל הקרקע לבעל הבנין טול עציך ואבניך שומעין לו ולא חילק בין עשויה לבנות לאינה עשויה ומסתמא בית עשויה לבנות היא ומיהו היכא דגלי דעתיה דניחא ליה או שאמר שהוא רוצה בה מיד זכה בו ושוב אינו יכול לומר לו טול עציך ונטיעותיך עכ"ל. חתן הדר שנים הרבה בבית חמיו ובנה בית בגינתו ודר בה כמה שנים וחמיו אומר שבנאה והחתן אומר לא כי אני בניתיה והוא נתן לי הקרקע במתנה בקנין עיין במרדכי פרק השואל. כתב נ"י בריש בתרא יורד לנכסי חבירו שלא ברשות ונטעה והיא שדה העשויה ליטע ולא מיחה בו בעל השדה שמין לו וידו על העליונה :ומ"ש אמר ב"ה שחפץ בנטיעות או אפילו אמר שאינו חפץ בהם ואח"כ עשה מעשה דמוכח שחפץ בהם וכו' שם ההוא דאתא לקמיה דרבי א"ל זיל שום ליה א"ל לא בעינא א"ל זיל שום ליה וידו על התחתונה א"ל לא בעינא לסוף חזייה דגדרה וקא מנטר ליה א"ל גלית אדעתך דניחא לך זיל שום ליה וידו על העליונה וכתב הרא"ש זיל שום ליה וידו על העליונה כיון דשדה העשויה ליטע היא ורוב המפרשים כתבו דשדה שאין עשויה ליטע הוי ול"נ דקאמר ליה רב מתחלה זיל שום ליה ע"כ שום ליה וידו על התחתונה קאמר כיון דאינה עשויה ליטע א"כ מאי הדר תו קאמר ליה זיל שום ליה וידו על התחתונה הא כבר א"ל הכי ועוד אי שדה שאין עשויה ליטע הואי אע"ג דגדר ומנטר לה לא הוי אמרינן דידו על העליונה דאי לא בעי בעל השדה בהנך נטיעות אלא אומר יש לי נטיעות הרבה אני צריך לשדה לבן אפילו בשדה העשויה ליטע יכול לומר לו קח נטיעותיך כי אני רוצה לעקרן ולזרוע תבואה ולא מסתבר כלל שיתן בעל השדה לנטוע כשתלא והוא אינו חפץ בנטיעות אלא ע"כ מיירי כשאומר בעל השדה הואיל וכבר נטעת אני רוצה לקיימה ואפ"ה בשדה שאין עשויה ליטע ידו על התחתונה עכ"ל אבל רש"י פי' דשדה לבן היתה וכך הם דברי הרמ"ה שכתב רבינו וכבר העיד הרא"ש שכן דעת רוב המפרשים וכ"כ מדברי הרמב"ם בפ"י מהלכות גזילה שסתם ולא חילק והכי נקטינן ומה שהקשה הרא"ש מדא"ל בתחלה זיל שום ליה והדר א"ל שום ליה וידו על התחתונה לא קשיא מידי דבתחלה א"ל זיל שום ליה סתם ודעתו היה לומר שידו על התחתונה וכדחזא דאמר ליה לא בעינא אמר דילמא סבר האי גברא דידו על העליונה קאמינא משום הכי לא בעי אמר ליה כי אמרי לך זיל שום ליה ידו על התחתונה קאמינא ימ"ש ועוד אי שדה עשויה ליטע הואי אף על גב דגדר ומנטר לה לא אמרי' דידו על העליונה וכו' י"ל דאי הכי נמי דאי א"ל הואיל וכבר נטעת אני רוצה

לקיימה בשדה שאינה עשויה ליטע ידו על התחתונה אבל כשאומר תחלה שאינו חפץ ואח"כ גלי דעתיה שהוא חפץ אמדינן דעתיה דניחא ליה כאילו היתה עשויה ליטע והכי דייק לישנא דרש"י שכתב גלית דעתך דניחא לך עשיתה שדה העשויה ליטע וידו על העליונה הוא:

סעיף ג

והיורד לשדה חבירו ברשות אפי' בשדה שאינה עשויה ליטע כתב הרמב"ם דידו על העליונה:

סעיף ד

ובעל בנכסי אשתו כיורד ברשות דמי בפ"י מהל' גזילה היורד לשדה חבירו ברשות אפי' נטע שדה שאינה עשויה ליטע שמין לו דידו על העליונה שאם היתה ההוצאה יתירה על השבח וכו' ובעל בנכסי אשתו ושותף בשדה שיש לו חלק בה כיורד ברשות הן ושמין להם וידם על העליונה וכתב ה"ה זה מתבאר בפ' חזקת (בבא בתרא מב:) דאמר שותף כיורד ברשות דמי שנוטל בשדה שאינה עשויה ליטע כשדה העשויה ליטע ודין הבעל יתבאר לפנינו עכ"ל ובאותו פרק עצמו אצל מ"ש הרמב"ם בעל שהוריד אריסים בנכסי אשתו ואח"כ גירשה וכו' כתב ה"ה דע שהבעל שהוציא בנכסי מלוג ולא אכל מהפירות כלל ישבע כמה הוציא ויטול ואמרי' התם שאם ההוצאה יתירה על השבח אין לו הוצאה אלא שיעור שבח וזהו ידו על התחתונה ודברי הרב למעלה בבעל בנכסי אשתו כיורד ברשות הוא באשתו קטנה כדאמרינן התם (כתובות פ.) וכמדומה לי שכן ראוי להיות למעלה בפי' עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה. כתב הרשב"א בתשובה על ראובן שהשאיל ביתו לשמעון ושמעון השאילו ליהודה ובנה יהודה בה בתים שלא ברצון ראובן ועכשיו תובע יהודה מראובן השבח או ההוצאה כדין הבונה שלא ברשות שידו על התחתונה כל שצווח ראובן וגילה בדעתו שאינו חפץ בו אינו חייב לו ומ"מ אם רצה יהודה לומר עצי ואבני אני נוטל הדין עמו וכגון שבנה חורבה אבל אם היה בנוי וסתר יהודה ובנה הכל לפי מה שיראו ב"ד יטול זה עציו ואבניו ויש לו דמי נזקו שסתר ביתו ובניינו ע"כ:

סעיף ה

הבונה חורבתו של חבירו שלא ברשות שמין לו וידו על התחתונה כ"כ הרמב"ם בפרק י' מהלכות גזילה וכתב ה"ה פי' דהוה ליה כשדה שאינה עשויה ליטע וכ"נ בהלכות:

סעיף ו

ומ"ש אמר בעל הבנין עצי ואבני אני נוטל שומעין לו מסקנא דגמרא פ' השואל:

סעיף ז

ומ"ש ואם אמר בעל החורבה טול עציך ואבניך וצא שדרו ממתיבתא דשומעין לו אבל אי שביק ליה בעל הבנין ואזיל ליה וחזינא לבעל החורבה דגדר ליה ומנטר ליה ודאי ניחא ליה וכו' כ"כ הרי"ף בפרק הנזכר וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהלכות גזילה. (ב"ה) וכתב הרשב"א בתשובה גבי א"ל בעל הקרקע מול מה שבנית שומעין לו מיהו לא ראינוהו שנכנס לביתו ודר בו מחייבים אותו כמעשה דרב בההוא דהוה מנטר ליה ומ"ש רבינו בשם הראב"ד ושכתב הרא"ש דמסתבר טעמיה היכא שלא היה משתמש בחורבתו ויש לו משלו וכו' הכל בפסקי הרא"ש ז"ל ואפשר שאף למאי דשדרו ממתיבתא איתנהו לדברי הרא"ש וכתב נ"י אהא דשדרו ממתיבתא דאי א"ל בעל הקרקע טול עציך ואבניך שומעין לו משמע דאפי' בעשויה לבנות יכול בעל הבנין לומר עצי ואבני אני נוטל ובעל הקרקע יכול לומר טול עציך ואבניך ומיהו בעל הבנין גרע כחו טפי במקצת דאם בעל הקרקע היה מקדים לו דמיו לא מצי תו למימר עצי ואבני אני נוטל דכיון שעל דעת ליטול מב"ה בנה הוי ליה כאומר לחבירו זכה לפלוני במנה זה אם ירצה דכיון שרצה הלה זוכה זה בשבילו ה"נ כיון שנתרצה זכתה לו חצרו ושוב אין הלה יכול לחזו' בו והרשב"א הביא ראיה לזה ונראה שדעת הרנב"ר נוטה לזה עכ"ל ובשיטת תלמידי הרשב"א כתובה סברא זו ואח"כ כתבו וז"ל אבל רבינו נרו כתב דהכא בחורבה שאינה עשויה לבנות עסקינן ומשום הכי אי אמר עצי ואבני אני נוטל שומעין לו מפני שיכול לומר שלא זיכה בניינו לזה אלא ע"ד שיתן לו כל הוצאתו אם ירצה וכיון שהוא מפסיד שאינו נוטל אלא בידו על התחתונה יכול לומר עצי ואבני אני נוטל אבל בשדה העשוייה ליטע או בבית העשוי לבנות אינו יכול לומר לו עצי ואבני אני נוטל שהוא ע"ד שיזכה בו חבירו בנה ונטע וא"כ כל זמן שלא אמר איני רוצה בו אין הלה יכול לחזור בו שהרי חצרו קנתה לו מיד וכן דעת הרמב"ם דבחורבה שאינה עשויה לבנות עסקינן שמדבריו בפ"י מהלכות גזילה נראה שהוא סבור דסתם חורבה אינה עשויה לבנות עכ"ל כתוב בנ"י בפרק הנזכר אמתני' דהמוכר זיתיו לעצים שדקדק הרשב"א דמי שירד לחורבתו של חבירו שלא ברשות ובנאה לא מצי אמר אדור בתוכה אלא נותן לו כל הוצאתו ומסתלק ואם כבר דר בה אם מעיקרא לא הוה קיימא לאגרא כלל א"צ להעלות לו שכר ואי מעיקרא הוה קיימא לאגרא ואפילו לשכר מועט צריך להעלות לו שכר בדמים של עכשיו והביא ראיה מפ' כיצד הרגל (כא.) ואם השכירו בונה לאחרים שלא כדין אי חצר דלא קיימא לאגרא היה השוכר פטור ואי קיימא אגרא מעלה שכר לבטל הקרקע וכתב עוד מסתברא דאפילו לא היתה החורבה עשויה לשכר ולא היו מעלין ממנה שכר מעיקרא כלל אם עמד זה ובנאה השכירה אצל

אחרים מחשבין לו כל מה שקבל בשכירות הבתים מדרבי יוסי דאמר (ב"מ לה:) כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של זה עכ"ל. כתב הר"ר יהודה בן הרא"ש שנשאל על ראובן שהיה לו בית אחד בטוליטול"א והוא הלך. למקום רחוק ונפל הבית ונעשית פרצה בין מגרש היהודים העכו"ם ואמרו הקהל לסופר בנה בית זה לעצמך ולא ננזק מאותה פירצה וכן עשה ומת ראובן והלך אחד שם וקנה הבית מחרגתו כי אשתו כבר מתה ובנים לא היו לו זה בכח שטרו ונכנס בביתו והסופר טוען שיביא ראיה שהבית של אותה המוכרת והשיב מדין התלמוד נ"ל כמו שכתבת שאין לעדים לחתום על מכירת קרקע עד התברר להם שהוא של המוכר אבל רואה אני כי בזמנינו זה אין העדים מדקדקים בדבר והמוכרת הזאת אפשר שירשתו מאמה שמתה אחרי מות בעלה וגבאתו בכתובתה והסופר אינו מחזיק בביתו מכח בעליו אלא ירד ברשותך ויותר נכון שיסתלק מי שודאי ירד שלא ברשות בעליו וישומו לו כדין היורד לחורבת חבירו ובנאה שלא ברשות וישאר ביד מי שקנאו ממי שאפשר שירשתו מאמה ונסמך קצת אחזקה דאין העדים חותמין אם לא שנעשית כהלכתה עכ"ל :

סעיף ח

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל ראובן היו לו בתים והלך מעירו ובא שמעון ודר בהם וראה שהי' הבית רעוע ונטוי ליפול ובנה בו והחזיקו כו': (ב"ה) מ"ש בתשובה זו מה שבנה שלא היה צורך לבנות כגון שבנה חדרים וכו' אומר לו טול עציך ואבניך בו, יש לגמגם בו למה שכתב רבינו בסמוך בשם הרמב"ם שהחצירות ראויות להוסיף בהם בתים ועליות ויש לדחות דשאני בתים ועליות שראויים דהשכירם למי שידור בהם בפני עצמם משא"כ בחדרים:

סעיף ט

כתב הרמב"א החצרות הרי הן ראויות לבנין ולהוסיף בהם בתים ועליות לפיכך הורו הגאונים שהבונה בחצר חבירו שלא מדעתו הרי זה כנוטע שדה העשויה ליטע וכו' עד סוף הסימן הכל בפ"י מה"ג וכתב הרב המגיד כל מי ששמין וכו' זה נלמד מדאמרינן בפרק [האשה שנפלו ע"ט.] האשה שנפלו לה נכסים הוציא ולא אכל ישבע כמה הוציא ויטול אע"ג דבעל כיורד ברשות. ועל מ"ש כל ששמין לו ונועל שטען בעל השדה ואמר נתתי וכו' כתב נראה פשוט שכל המחוייב לתת כיוצא בזה ויודע כמה הוא חייב נאמן לומר נתתיו וכשאינו יודע אינו נאמן וכדאמרינן פ"ק דבבא בתרא (ה.) כותל חצר שנפל מחייבין אותו לבנותו עד ד' אמות בחזקת שנתן עד שיביא ראיה שלא נתן מד' אמות ולמעלה אין מחייבין אותו סמך לו כותל אחר אע"פ שלא נתן עליו את התקרה מגלגלין עליו את הכל בחזקת שלא נתן עד שיביא ראיה שנתן ואמרי' טעמא מי יימר דמחייבי ליה רבנן עכ"ל:

סימן שעו

סעיף א

המסיג גבול רעהו והכניס מתחום רעהו לתוך תחומו אפילו מלוא אצבע אם בחזקה הרי זה גזלן ואם בסתר הרי הוא גנב ואם בא"י עובר בלאו דלא תסיג גבול רעך כן כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות גניבה וכתב ה"ה זה מפורש בברייתא בסיפרי בפרשת שופטים ומ"ש ואם בא"י עובר בלאו דלא תסיג כלומר מלבד מה שעובר בלאו דגניבה או גזילה וכן מפורש בדברי הרמב"ם ופשוט הוא: כתב הרשב"א שאלת במסיג גבול ובנה כותל בחצר חבירו והכניס קרקע בתוך שלו כאמה ובנה על אותו כותל בית גדול שסמך עליו ועכשיו בא בעל החצר להרוס כל בניינו אם נדון בזה כדין מריש או לא. תשובה לא עשו תקנת השבים רק במטלטלין אבל בקרקע לא אמרו שימכור זה את שלו וישחית את נחלתו:

סימן שעז

סעיף א

מי שהיה דרך הרבים עובר בתוך שדהו ונטל' ונתן להם מן הצד הדרך שנתן להם הוא שלהם וגם הדרך הראשון הוא שלהם וכו' משנה בפרק המוכר פירות (בבא בתרא צט:) מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו נטלה ונתן להם מן הצד מה שנתן נתן ושלו לא הגיעו ובגמרא אמאי שלו לא הגיעו אמר רב זביד משמיה דרבא גזירה שמא יתן להם דרך עקלתון רב משרשיא משמיה דרבא אמר בנותן להם דרך עקלתון רב אשי אמר כל מן הצד דרך עקלתון קרובה לזה ורחוקה לזה ולימא להו שקילו דידכו והבו לי דידי ומסיק משום דרב יהודה דאמר מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו ופרשב"ם שהחזיקו בו רבים שהשווהו ותקנוהו להלוך והבעלים ידעו ושתקו אסור לקלקלו דודאי לרבים מחל וכ"ש מתניתין שנתן להם ההוא דרך בידים הילכך מה שנתן נתן וכגון שהחזיק ובתשובת הרשב"א סי' אלף וקנ"ב נתבאר בכמה הויא חזקתן ועיין בנ"י:

סימן שעח

סעיף א

כשם שאסור לגנוב ולגזול ממון חבירו כך אסור להזיק ממון שלו אפילו שאינו נהנה כיון שמזיקו בין בשוגג בין במזיד חייב לשלם משנה בפרק ב' דב"ק: (כו.) אדם מועד לעולם בין בשוגג בין במזיד: ומ"ש ובלבד שלא יהא אנוס כגון אם נפל מן הגג ברוח שאינה מצויה והזיק אבל אם נפל ברוח מצויה והזיק חייב דלאו אונס הוא בספ"ב דב"ק (כז.) אמר רבה נפל מראש הגג ברוח שאינה מצויה והזיק וביש חייב על הנזק ופטור

מד' דברים ברוח מצויה והזיק ובייש חייב בד' דברים ופטור על הבשת והעתיק הרמב"ם ז"ל מימרא זו בפ"א מהלכות חובל ומזיק וכתב שם הרב המגיד דע שג' חלקים הם כל זמן שיש בדבר פשיעה גמורה וזהו רוח מצויה אבל הוא שלא בכוונה חייב בד' דברים ופטור מן הבשת לא היה שם פשיעה וג"כ לא נעשה באונס גמור חייב על הנזק ופטור מן השאר וזהו רוח שאינה מצויה ובאונס גמור כתבו המפרשים שהוא פטור וכתב עוד שם וממה שאמרו הוזקו זה בזה פטורים דקדקו שאונסין גמורים פטור בהם אף בנזקין כמו שכתבתי למעלה ובפ"ו מהל' הנזכר כתב הרמב"ם המזיק ממון חבירו חייב לשלם נזק שלם בין שהיה שוגג בין שהיה אנוס הרי הוא כמזיד וכתב ה"ה כבר כתבתי בפ"א דאונס גמור כתבו ז"ל שהוא פטור והרב לא חילק עכ"ל ומ"מ יש לתמוה שכתב בנפל ברוח שאינה מצויה והזיק פטור ומשמע פטור מנזק והא אמר רבה דחייב על הנזק ולדברי הפוטרים באונס גמור צ"ל דרוח שאינה מצויה לאו אונס גמור הוא וכ"כ הרשב"א ז"ל : כתב הרמב"ם היה עולה בסולם ונשמטה השליבה מתחתיו ונפל והזיק וכו' ואם היתה חזקה ומהודקת והתליעה פטור וכו' בפ"ו מהלכות חובל ומזיק וכתב ה"ה למד זה הרב מהסוגיא שבפרק אלו הן הגולין (מכות ז:) ונראה שהוא גורס ואי בעית אימא הא והא לניזקין ויש גורסין הא והא לגלות וכן הוא בספרינו והטעם שיהיה פטור לדעת הרב מפני שהן אונסים גמורים ואין רוח שאינה מצויה אונס כ"כ עכ"ל והראב"ד כתב תמה אני מ"ש אונס מכח שאינה מצויה מן הישן ובגמרא משמע דלא איתלע אונס דאי איתלע לאו אונס הוא עד כאן:

סעיף ב

ואפי' לגרום נזק לממון חבירו אסור אלא יש צד גורם שחייב לשלם ויש צד גורם שפטור כאשר יתבאר בע"ה [בסי' שפ"ו]:

סעיף ג

ואפי' בראייתו אם יש בו צד היזק לחבירו אסור להסתכל בו זה מבואר מדין הרחקת היזק ראיה:ומ"ש דאמר רב יהודה אסור לעמוד על שדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה בפרק המקבל (בבא מציעא קז.) ופרש"י אסור לאדם וכו' שלא יפסידנה בעין הרע:

סעיף ד

ה כל שמזיק חייב לשלם בין בר"ה בין ברשות הניזק ואפילו ברשות המזיק אם הכניס בו הניזק ממונו שלא ברשות והזיקו לא שנא בגופו לא שנא בממונו חייב לשלם דנהי דיש לו רשות וכו' ומיהו דוקא במזיקו במזיד אבל אם בשוגג הזיק בו פטור ב"ה וכו' בפרק הפרה (מח.) אמר רבא הכניס שורו לחצר בע"ה שלא ברשות והזיק את בע"ה או בע"ה

הזזק בו חייב ואמר רבא נכנס כחצר ב"ה שלא ברשות והזיק את ב"ה או ב"ה הוזק בו חייב הזיקו ב"ה פטור אמר רב פפא לא אמרן אלא דלא הוה ידע ביה אבל הוה ידע ביה הזיקו ב"ה חייב מ"ט משום דא"ל נהי דאית לך רשות לאפוקי לאזוקי לית לך רשותא. ופרש"י הזיק. קרי בין מתכוין בין שאין מתכוין ומיהו בידים הזיקו: הוזק. שזה היה עומד במקומו ובא ב"ה ונתקל בו. ויש ט"ס בלשון רבינו שכתב ואם ב"ה הזיק בנכנס אפילו בשוגג חייב וצריך להגיה הוזק במקום הזיק:ומ"ש בשם הרמב"ם דוקא שלא ידע ב"ה שנכנס בו אבל ראהו שנכנס והוזק בו פטור וכו' טעות סופר יש כאן וצריך להגיה ולכתוב הרמ"ה במקום הרמב"ם וכן מצאתי בספר מדוייק ובסי' תכ"א ג"כ כתבו בשם הרמ"ה:

סעיף ו

ומ"ש היו שניהם ברשות וכו' או שהיו שניהם שלא ברשות וכו' שם ואזדי לטעמייהו דאמר רבא ואיתימא רב פפא שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות הזיקו זה את זה חייבין הוזקו זה בזה פטורים טעמא דשניהם ברשות או שניהם שלא ברשות אבל אחד ברשות ואחד שלא ברשות דברשות פטור שלא ברשות חייב ופרש"י שניהם ברשות כגון בר"ה או חצר השותפין או שנתן לו ב"ה רשות ליכנס או שניה' שלא ברשות כגון שניהן רצים בר"ה הזיקו בידים זה את זה ואפי' שלא במתכוין חייבין דבנזקין לא שאני לן בין מתכוין לשאין מתכוין והא דתנן בהמניח (לב.) שנים שהיו מהלכים בר"ה והזיקו זה את זה פטורין ההוא והזיקו הוזקו הוא ולא דק בלישניה דברשות פטור בין הזיק בבידים בין הזיק דממילא ובלא ידע ליה וכ"כ הרשב"א בפרק המניח דהא דקתני הזיקו זה את זה שניהם פטורים לאו דוקא הזיקו אלא הוזקו זה בזה קאמר אבל הזיקו משלמין במותר נזק שלם כדאמרינן בפרק הפרה וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות חובל ומזיק המזיק ממון חבירו חייב לשלם נזק שלם בין שהיה שוגג בין שהיה אנוס הרי הוא כמזיד בד"א ברשות הניזק אבל ברשות המזיק אינו חייב לשלם אלא אם הזיק בזדון אבל בשגגה או באונס פטור וכן אם היו שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות והזיק אחד מהן ממון חבירו שלא בכוונה פטור וכתב ה"ה ממה שכתב הרב וכן אם היו שניהם ברשות נראה שדעת הרב לפטור המזיק ברשותו אע"פ שהניזק הכניס כליו שם מדעתם ודעת הרב בסוגיא שהבאתי כך הוא שהוא מפרש דלא הוה ידע ביה שלא היה מתכוין להזיקו והוא ידע ביה שהיה מתכוין להזיקו והזיקו זה את זה פירשו הרב בכוונה ואז הן חייבים והוזקו זה בזה שלא בכוונה ואז פטורים זה דעת הרב ומשם הוציא דינים אלו ודעת הר"א כדעת רש"י עכ"ל וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר שנים שהיו מהלכין בר"ה היו שניהם רצים והוזקו זה בזה שניהם פטורים:

סעיף ח

ומ"ש רבינו אחד רץ ואחד מהלך והוזק מהלך ברץ חייב וכו' בד"א בחול אבל בע"ש בין השמשות פטור וכו' משנה וגמרא בפרק המניח (בבא קמא לב.) ובעי בגמרא בע"ש מאי ברשות איכא כדר' חנינא דאמר בואו ונצא לקראת שבת כלה מלכתא וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות חובל ואם היה ע"ש בין השמשות פטור מפני שברשות הוא רץ כדי שלא תכנס השבת והוא אינו פנוי. וכתב המרדכי דוקא אותה מצוה דבין השמשות דאין לו שהות אבל בשאר מצוה כגון לרוץ לב"ה או לבית המדרש דיש לו פנאי אם הזיק חייב :ומ"ש רבי' בשם הרמ"ה אם שניהם רצים אפילו הזיקו זה את זה פטורים וכו' פשוט שהוא כדי ליישב מתני' עם הברייתא ולא יצטרך לידחק במה שנדחק רש"י דההוא הזיקו הוזקו היא ולא דק:

סעיף ט

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל חתן היוצא מחופתו ומיודעיו הלכו עמו ורכבו בסוסים וכו' כלל ק"א סי' ה':

סימן שעט

סעיף א

שנים שמהלכין בר"ה זה בחביתו וזה בקורתו ופגעו זה בזה ונשברה החבית בקורה פטור לפי שהיו שניהם ברשות משנה בפרק המניח (בבא קמא לא:): ומה שאמר ודוקא שסייע בעל החבית בשבירתה וכו' שם (לב.) אהא דמחייב מזיק את אשתו בתשמיש המטה מקשינן אלא הא קתני שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך ומשני התם תרווייהו כהדדי נינהו הכא איהו קא עביד מעשה ופירש רש"י תרווייהו כהדדי נינהו שניהם שוים בשבירתה שאף בעל החבית סייע בשבירתה וכתבו התוספות תרווייהו כי הדדי נינהו שאף בעל החבית מסייע בשבירתה שבדרך הילוכו הטיח חביתו בקורת חבירו וא"ת א"כ למה לי שלזה רשות להלך אפילו אין רשות לא לוה ולא לזה פטור בעל הקורה מטעם זה וי"ל דבא למעוטי אם היה בעל הקורה רץ ובעל חבית מהלך אף על פי שבעל חבית עצמו הטיח החבית אי נמי י"ל דבא למעט במקום שאין לו רשות להלך כגון בחצר בעל החבית דכיון שאין לו רשות לבעל הקורה להלך אין לבעל החבית ליזהר ממנו מיהו כשעמד בעל החבית חייב בעל הקורה אפילו שניהם ברשות כיון שעשה כל ההיזק דדוקא משום דתרווייהו כי הדדי נינהו פטרינן ליה ולא דמי לעמד בעל החבית דמתניתין דכיון שהוא ידע שבא אחריו בעל קורה ונושא כשלדא פשע בעמידה עכ"ל: היה בעל קורה ראשון ובעל החבית אחרון ונשבר החבית בקורה פטור שם במשנה ופרש"י פטור. שזה מהלך לדרכו והוא מיהר ללכת:ומ"ש ואם עמד בעל קורה לנוח מכובד משאו חייב

אפי' אין הקורה ממלא את כל הדרך ואם הזהיר לב"ה וא"ל עמוד פטור ואם עמד לתקן משאו אע"פ שלא הזהירו פטור וכו' שם במשנה אם עמד בעל קורה חייב ואם אמר לבעל חבית עמוד פטור ולעיל (לא.) מההוא מתני' אמתני' דשני קדרים שהיו מהלכים זה אחר זה נתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון הראשון חייב בנזקי שני א"ר יוחנן לא תימא מתני' ר"מ היא וכו' אלא אפי' לרבנן חייב שהיה לו לעמוד ולא עמד רב נחמן בר יצחק אמר אפילו תימא לא היה לו לעמוד היה לו להזהיר ור' יוחנן אמר כיון דלא הו"ל לעמוד לא הו"ל להזהיר דטרוד תנן היה בעל קורה ראשון ובעל חבית אחרון נשברה חבית בקורה פטור ואם עמד בעל קורה חייב מאי לאו שעמד לכתף דאורחיה הוא קתני חייב דהו"ל להזהיר לא בשעמד לפוש אבל עמד לכתף מאי פטור אדתני סיפא ואם א"ל לב"ה עמוד פטור ליפלוג וליתני בדידה בד"א בשעמד לפוש אבל עמד לכתף פטור הא קמ"ל דאע"ג דעמד לפוש כי א"ל לבע"ה עמוד פטור. ופרש"י לכתף. לתקן הקורה על כתפו כדרך נושאי משאוי: לפוש. דמשונה הוא ואין ר"ה עשויה לכך. ופסק הרי"ף כר' יוחנן ואע"פ שהרא"ש תמה עליו למה לא פסק כרב נחמן בר יצחק דבתרא הוא סתם רבינו דבריו כדעת הרי"ף: ומ"ש רבינו חייב אפילו אין הקורה ממלאה את כל הדרך שם בגמרא (לב.) פריך מהך מתניתין לר"ל דאמר שתי פרות אחת רבוצה ואחת מהלכת בעטה מהלכת ברבוצה פטורה רבוצה במהלכת תייבת דמשמע דוקא בעטה הא לא בעטה והוזקה ממילא פטורה והא מתניתין כשעמד בעל הקורה פי' לפוש ושינה שאין דרכו לעמוד לפוש חייב על שבירת החבית אע"ג דהוי ממילא ומשני מתני' דרמיא כשלדא כלומר שעמד בעל הקורה וקורתו על כתפו מונח לרוחב הדרך ואין דרך לבעל החבית אנה ואנה אבל אם עמד בלא שלדא פטור וכתב שם הרא"ש דאע"ג דלכאורה משמע דהכי הלכתא כי היכי דלא תקשה אר"ל רב אלפס לא הביא כל זו הסוגיא אלא המשנה כצורתה דמשמע דס"ל דאפילו בלא שלדא חייב וי"ל דרב אלפס ס"ל כיון דלית הלכתא כר"ל בעיקר דבריו דקאמר בעטה מהלכת ברבוצה פטורה ורבוצה במהלכת חייבת אין בה שום חדוש אין לשנות פשט המשנה לאוקומי דיוקא דר"ל: ומ"ש היה בעל החבית ראשון ובעל קורה אחרון ונשברה חבית בקורה חייב שם במשנה:ומ"ש ואם עמד בעל חבית לנוח פטור ואם הזהיר לבעל הקורה שיעמוד חייב אף על פי ששינה בעל החבית ועמד לנוח ואם עמד לתקן משאו חייב בעל הקורה אע"פ שלא הזהירו שם במשנה אם עמד בעל חבית פטור אם א"ל לבעל קורה עמוד חייב וכבר נתבאר בסמוך דעמד לכתף אורחיה הוא אף ע"ג דלא הזהיר פטור ועמד לפוש הוי משונה וחייב והיכא דהזהיר אע"ג דעמד לפוש פטור ונתבארו דברי רבינו:

סעיף ב

כתב הרמב"ם מי שמילא חצר חבירו כדי יין וכדי שמן אפילו הכניסן ברשות אם לא קיבל עליו לשמרם ה"ז נכנס ווצא כדרכו וכל מה ששיבר בכניסתו ויציאתו פטור עליהם ואם שברם בכוונה אפילו שהכניס שלא ברשות חייב וכן כל כיוצא בזה בפ"ו מהלכות חובל ומזיק וכתב הרב המגיד הרי שמילא חצר חבירו כדי יין וכדי שמן וכו' ברייתא בפרק המניח (בבא קמא כח.) ומ"ש ואפילו הכניסן ברשות הוא נמשך כפי השיטה שכתב למעלה דכל זמן שאינו מתכוין להזיק אפילו ברשות כיון שהוא ברשותו פטור והר"א כתב איפשר לדין זה כשלא נתן לו רשות למלאות אבל נתן לו רשות למלאות חייב וזה נכון עכ"ל :

סימן שפ

סעיף א

ב כתב הרמב"ם האומר לחבירו קרע לי כסותי ושבור כדי והלך זה וקרעו ושברו הרי זה חייב לשלם אע"פ שהרשהו אא"כ שא"ל קרע כסותי והפטר בד"א שחייב וכו' כשבא לידו בתורת שמירה וכו' עד וחיזק ידי עוברי עבירה בפ"ה מהל' חובל ומזיק ודבריו מבוארים בס"פ החובל (בבא קמא צב.) דתנן התם האומר סמא את עיני קטע את ידי שבור את רגלי חייב ע"מ לפטור חייב קרע את כסותי שבור את כדי חייב ע"מ לפטור פטור עשה כן לאיש פלוני חייב בין בגופו בין בממונו ובגמרא (צג.) שבור את כדי קרע את כסותי חייב ורמינהו לשמור ולא לאבד לשמור ולא לקרוע ואסיקנא ל"ק הא דאתא לידיה בתורת שמירה הא דאתא לידיה בתורת קריעה ופרש"י הא דאתא לידיה מעיקרא בתורת שמירה והדר אמר ליה קרע חייב אי לא א"ל ע"מ לפטור:

סעיף ג

ומ"ש וא"א ז"ל כתב אפי' לא אמר ליה בפירוש ע"מ לפטור אלא הניזק א"ל שבור כדי ושאל אותו המזיק אתה אומר ע"מ שאהיה פטור והשיב הניזק לא ואפילו אם נראה קצת בניחותא וכו' שם אמתני' שכתבתי בסמוך האומר סמא את עיני וכו' קרע את כסותי וכו' מ"ש רישא ומ"ש סיפא אמר רב משום שאין אדם מוחל על ראשי איברים שלו רבי יוחנן אמר יש הן שהוא כלאו ויש לאו שהוא כהן תנ"ה הכני פצעני על מנת לפטור ואמר ליה הן יש הן שהוא כלאו קרע את כסותי ע"מ לפטור וא"ל לאו הרי לאו שהוא כהן. ופרש"י רבי יוחנן אמר אדם מוחל על הכל ומתניתין לאו דא"ל נחבל לחובל קטע את ידי ע"מ שתהא פטור אלא קטע את ידי סתמא וא"ל חובל ע"מ לפטור כלומר אמור לי אתה ע"מ שאהיה פטור וא"ל היאך הן וקמ"ל מתניתין דיש הן שהוא כלאו וכגון דמתמה אתמוהי: יש לאו שהוא כהן. אי אתמה פטור והאי דנקט חיובא לגבי מכה ופצוע ופיטורא לגבי ממונא

אורחא דמילתא נקט דמחיל אינש אממוניה טפי מגופיה. וכתבו התוספו' על זה ודוחק הוא אלא נראה לפרש דנזקי גופו אפילו אמר ליה הן שנראה כאומר בניחותא מסתמא בתמיה קאמר ובנזקי ממונו אמר ליה לאו ודומה כאומר בניחותא מסתמא בתמיה קאמר כיון שמתחילה אמר ליה קרע את כסותי ושבור כדי עכ"ל וכך כתב הרא"ש ז"ל וכך הם דברי רבינו והרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות חובל השמיט הא דיש הן שהוא כלאו ויש לאו שהוא כהן וכתב ה"ה דע שרבינו מפרש דרבי יוחנן לא קאי אראשי איברים דמתניתין דלימא דטעמא דמתניתין מפני שאמר ליה הן בתמיה וכדפרש"י אלא דר"י דינא באפי נפשה הוא ובהכצי פצעני הוא בדוקא אבל בראשי איברים אפילו בניחותא חייב וזהו שהזכיר רבינו בראשי איברים בדוקא אבל בהכני ופצעני ודאי הרי הן כנזקי ממון וכן עיקר ולא הביא רבינו דין המדבר בתמיה לפי שהוא פשוט עד כאן לשונו:

סעיף ד

ה רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו וכו' ושבר כלי בין של נרדף בין של כל אדם פטור וכו' עד כדי שלא ימנע מלהציל הנרדף מימרא דרבה בס"פ הגוזל בתרא (בבא קמא קיז:) ובפרק בן סורר ומורה (סנהדרין עד.):

סעיף ו

ז כתב הרמב"ם ספינה שטבעה מכובד משאה ועמד אחד מהם והקיל ממשאה והשליך לים פטור וכו' בסוף הלכות חובל:ומ"ש והראב"ד השיג עליו וכתב שאין זה רודף דלא דמי להוא מעשה דפרק הגוזל וכו' שם וכתב עליו ה"ה כתב הרב עובדא דחמרא שממנו יצא הדין לרבינו ז"ל ואמר שאינו דומה לו ולא כתב הטענה וזהו תימה איך ידחה דברי רבינו בלא טעם וראיה ועתה אפרש גרסינן בפרק הגוזל בתרא (שם) ההוא גברא דהוה מסיק תמריה למברא הוו סלקי אינשי קא בעיא דנטבע אינשי קם חד מינייהו שדא חמרא במיא אתא לקמיה דרבה פטריה א"ל אביי הא מציל עצמו בממון חבירו הוא א"ל האי רודף הוא רבה לטעמיה וכו' ובההיא פירקא (קיו:) גרסינן ת"ר ספינה שהיתה מהלכת בים ועמד עליה נחשול לטבעה והקילו ממשאה מחשבין לפי משאוי ואין מחשבין לפי ממון וכו' ושתיהן בהלכות וכבר כתב רבינו דין זה דברייתא בלשונה פי"ב מה"ג ומתוך דבריו נראה לי שהוא מחלק בין זו לזו דההיא דוקא עמד עליה נחשול ואין הספינה טעונה יותר מדאי אלא להשקיט שאון גלי הים הם משליכים על צד זה אמרו מחשבין לפי משאוי ומ"ש כאן הוא כשהיה מתנהג כדרכו אלא שהספינה טעונה יותר מדאי שא' או ב' מהם טענוה ואז המשאוי כרודף והיינו עובדא דחמרא וזה החילוק מבואר עכ"ל. וכתב נ"י בפרק הגוזל בתרא ע"ז אמר המחבר מפני שאין דעת המחבר כן כמו שהגיד המגיד תפסו הרב שמתוך דבריו ניכר שאינו מדבר באם ידוע שטוען אותה יותר מדאי

ואז חשבה להשבר שנאמר דמה בין זה למעשה דחמרא ועוד שהוא מבואר שאין כן דעת המחבר שאמר והקל ממשאה שלא חילק בין משא של טוען ראשונה שאינו מכביד לטוען באחרונה שמכביד יותר מדאי אלא שהגורם הוא המשא שהיה כבד בה ואין אנו יודעים מי הגורם מן הסוחרים וכן שטענוה יחד או שהחזיקו בה קודם שתלך במים שלא היה ניכר עדיין ההיזק וכשהלכה ע"פ המים חשבה להשבר דלא מצינו למימר לשום אחד הוא הגורם וזה כטעם נחשול שבים שכיון שאין זה גורם יותר מזה מדוע נציל לאחד בממון חבירו אלא כ"א בממונו בחלקים שוים ולא דמי למעשה דחמרא שהיה ידוע שהוא בא וטבע כרודף ממש ולפיכך לא טעם בה הרב שום טעם עכ"ל ואני אומר שמ"ש ועוד שהוא מבואר שאין כן דעת המחבר וכו' אינו קשה כלל שמאחר שבפ' י"ב מהלכות גזילה ואבידה כתב דין ספינה שעמד עליה נחשול ובסוף הלכות חובל כתב ספינה שחשבה להשבר מכובד המשאוי ממילא משמע שמה שכתב בסוף הלכות חובל צריך לפרשו כמ"ש ה"ה דמיירי בכעין עובדא דחמרא ועוד שכתבו סמוך לדין רודף כמו שהוא בגמרא: כתוב בתשובות מיימוניות דספר נזיקין סי' כ' דהאי עובדא דחמרא דוקא כשהיה מתחלה סכנה להכניס חמור בספינה אבל אי הוו רגילים להכניס כמו שעושין עתה ואח"כ היה החמור מקרטע ובאה לטבוע הספינה אם השליכו בנהר חייב דבעל החמור לאו רודף ובמה שחמורו מקרטע הוא אנוס ומציל עצמו בממון חבירו חייב עכ"ל ודברי תימה הם דאטו מי שיש לו כלב רע או דבר המזיק שחייב להרגו ולסלק הדבר המזיק כדי שלא יוזקו אחרים אם קדמו אחרים והרגום מי מיחייבי :

סימן שפא

סעיף א

כתב הרמב"ם חמשה שישבו על ספסל אחד ולא נשבר ובא אחד וישב עליו ונשבר וכו' בפ"ו מהלכות חובל וטעמו מדגרסינן בפרק קמא דבבא קמא (דף י:) אמתני' דהכשרתי במקצת נזקו וכו' מתקיף לה רב פפא הא דתניא ה' שישבו על ספסל אחד ולא שברוהו ובא אחר וישב עליו ושברו האחרון חייב ואמר רב פפא כגון פפא בר אבא ה"ד אילימא דבלאו איהו לא איתבר פשיטא אלא דבלאו איהו נמי איתבר מאי קא עביד סוף סוף מתניתא היכי מיתרצה לא צריכא דבלאו איהו הוה מיתבר בתרי שעי והשתא איתבר בחדא שעה דא"ל אי לאו את הוי יתבינן טפי פורתא וקיימינן ולימא להו אי לאו אתון בדידי לא הוה מיתבר לא צריכא דברי דסמך בה תבר וקמ"ל דכחו כגופו דמי. ופרש"י כגון פפא בר אבא. שהיה בעל בשר: לא צריכא דבהדי דסמך עלייהו. לעולם דבלאו איהו לא הוה מיתבר כלל ודקאמר פשיטא לא צריכא דלא ישב עליו אלא עמד על רגליו ונסמך

עליה ואתא לאשמועינן דכוחו כגופו דמי: סמך בהו. נסמך עלייהו ולא יכלו לעמוד. והרב המגיד כתב על דברי הרמב"ם ברייתא שם ופירש"י דוקא בשנסמך עליהם ולא הניחם לעמוד עכ"ל נראה מדבריו שהרמב"ם מפרש כפרש"י ואף על פי שאינו במשמעות דבריו כך נ"ל עכ"פ אם לא נאמר שגירסא אחרת היתה לו:

סעיף ב

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב שסתם בני אדם היושבים על הספסל ונשבר תחתיהם פטורים וכו' שם כתב הרא"ש וז"ל פי' הרשב"ם דוקא אדם עב ושמן וכבד כגון פפא בר אבא חייב אם נשבר הספסל תחתיו אבל שאר כל אדם פטורים דסתם ספסל עשוי לכך לשבת עליו כל הנכנס לחצר ואין אדם מקפיד על כך כשואל שמתה מחמת מלאכה וכן עשה מעשה ונחלק עליו ה"ר עזריאל והחולק צריך לפרש כמו שפי' ר"ת דנקט כגון פפא בר אבא משום מסקנא דסמך בהו דוקא פפא בר אבא שהיה אדם חזק ויכול לעכב את כולם ואין משמעות הסוגיא סובלת פירוש זה הילכך נראה כפירוש רשב"ם עכ"ל:

סימן שפב

סעיף א

הקוצץ נטיעותיו אע"פ שאינו רשאי פטור אחרים שקצצו חייבים משנה בס"פ החובל (בבא קמא צ:):

סעיף ב

[ג] ומ"ש ואם האילן ראוי ליקצץ כגון שהיה מזיק את הרבים וקדם זה וקצצו או שיש לו שור העומד ליהרג שם (צא:) תנא רבה בר בר חנה קמיה דרב שורי הרגת נטיעותי קצצת אתה אמרת לי להרגו אתה אמרת לי לקצצו פטור א"ל א"כ לא שבקת חיי לברייתא א"ל אסמייה א"ל לא תתרגם מתניתך בשור העומד להריגה ובאילן העומד לקציצה א"ה מאי טעין ליה דא"ל אנא בעינא למעבד האי מצוה. ופרש"י עומד להריגה. שור שהמית: עומד לקציצה. אשרה או כל עץ הנוטה לר"ה ומתיירא שמא יפול על האדם וימות: אנא בעינא למעבד האי מצוה. וכי טעין ליה היאך אתה אמרת לי להרגו מסתמא קושטא קאמר דכיון דלהכי קאי לא קפיד כולי האי ואינשן הוא דאינשי:

סעיף ד

[ה] השוחט חיה ועוף ובא אחר וכסה שלא מדעת השוחט חייב ליתן לו י' זהובים וכו' והדין כן בכל מצות עשה שהיה עליו לעשות וקדם אחר ועשאה וכו' שם ובפרק כסוי הדם (חולין פז.) וכן פסקו שם הרי"ף והרא"ש ז"ל וכן פסק הרמב"ם פ"ז מהלכות חובל וכתב ה"ה בשם הרשב"א ומ"מ לא מגבי' ליה בבבל דהא אמרינן לעיל דלא עבדינן שליחותייהו בכל מידי דלא חסרי' ממונא אבל אי תפס לא מפקינן מיניה וכבר ביאר הרב

דינין אלו פרק ה' מהל' סנהדרין עכ"ל וכ"כ התוספות שם שר"ת פטרו משום דבבבל אין דנין מילתא דלית בה חסרון כיס כדאמרינן לעיל וכבר כתב רבינו בטור יורה דעה סימן כ"ח שאין גובין אותו בזמן הזה וכ"כ הריב"ש בסימן תק"ו בשם הרשב"א והאחרונים ז"ל: וכתבו התוספות שם מעשה באחד שקראו ש"צ לקרות בס"ת ובא אחר וקדם וקרא ואמר ר"ת שיתן לו תרנגול לשחוט תחת אותם שתי ברכות ואין נראה לר"י דא"כ למה חייבו ר"ג י' זהובים ועוד פטרו ר"ת מטעם שיענה אמן וגדול העונה אמן יותר מן המברך עכ"ל ובטור יו"ד בסי' כ"ח כתוב בדינים אלו בשם ה"ר חזקיה: כתוב במישרים נל"א ח"ד מי שאמר למוהל למול וקדם אחר ומל פטור אבל אם גזלה מאביו חייב:

סימן שפג

סעיף א

ב כשם שחייב על נזקי שאר ממון חבירו כך חייב על נזקי בהמתו לפיכך אם הניח גחלת על לב שור חבירו ונשרף או שדחפו לים חייב כאילו עשה כן לבגד חבירו אבל אם הניח גחלת על עבד חבירו ונשרף פטור שהו"ל לסלקה בעיא דאיפשיטא בסוף פ"ב דב"ק (כ"ז.):ומ"ש ולקמן בנזקי האש יתבאר שאינו חייב בהנחת גחלת על לב השור אלא בכפות ובעבד פטור ואפי' בכה"ג אבל אם אינו כפות בשור נמי פטור:ומ"ש ומ"מ כשדוחף השור לים וכיוצא בזה חייב לשלם כלומר דע"כ לא פטרינן בשור כשאינו כפות אלא משום שהו"ל לנער הגחלת מעליו אבל בדחפו לים דלא שייך האי טעמא פשיטא דחייב:

סעיף ג

שור שעלה על גבי שור חבירו להרגו ובא בעל השור התחתון ושמט את שורו להצילו ונפל העליון ומת פטור דחף לעליון ונפל ומת אם היה יכול לשמטו חייב לא היה יכול לשמטו פטור ברייתא בר"פ המניח (בבא קמא כח.) ומבואר שם בגמ' דל"ש לן בין תם למועד לענין זה וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות חובל שור שעלה על גבי שור להרגו ברשות הניזק שהוא בעל התחתון וכו' וכתב ה"ה מ"ש ברשות הניזק לומר דאי ברשות העליון ודאי לא עד כאן לשונו ונראה שזה על פי מה שנתבאר בפרק ההוא שדעת הרמב"ם לפטור המזיק ברשותו אף על פי שהניזק הכניס שם כליו מדעתו וכתבתיו בסימן שע"ט ואף על גב דהתם מיירי באדם המזיק שלא בכוונה י"ל דשור בכוונה דמי לענין זה:

סעיף ד

ה כתב הרמב"ם שנים שהמיתו בהמה או שברו כלי כאחד משלשין ביניהם ה' שהניחו ה' חבילות עליה ולא מתה ובא אחרון והניח חבילתו עליה ומתה וכו' עד כולם משלמין בשוה בפ"ו מהלכות חובל וכתב ה"ה שנים שהמיתו וכו' זה פשוט ונלמד מדין זה דבהמה

שהזכיר עתה ומדין הכסא ומ"ש ה' שהניחו ה' חבילות וכו' זה כתב בפירוש מה שאמרו מרבה בחבילתו בפ"ק דב"ק (י.) וזו היא גרסתו והא איכא מרבה בחבילות ה"ד אי דבלא איהו הוה אזלא פשיטא פירוש דחייב ואלא דבלא איהו נמי אזלא מאי קא עביד ופטור ודברי הרב וגירסתו נכונה עכ"ל:

סעיף ו

היתה בהמת חבירו במים וכבש עליה שלא תעלה ומתה במים או שהיתה בחמה ואחזה שלא יכלה לצאת חייב בפרק הנשרפין (סנהדרין עו:) ההוא גברא דמצמצמה לחיותא דחבריה בשמשה ומתה רבינא מחייב רב אחא בר רב פוטר רבינא מחייב ק"ו מרוצח ומה רוצח שלא עשה שוגג כמזיד ואונס כרצון חייב בו את המצמצם נזקין שעשה בהן שוגג כמזיד ואונס כרצון אינו דין שיחייב את המצמצם רב אחא בר רב פוטר דאמר קרא מות יומת המכה רוצח הוא ברוצח הוא דחייב לן מצמצם בנזקין לא חייב לן מצמצם ופסק הרא"ש כרבינא משום דהוי דינא דגרמי וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהל' חובל וכתב ה"ה דטעמא משום דהוי דינא דגרמי וכ"כ הרמב"ן:ומ"ש ודוקא שאחזה בידו אבל סגר עליה הדלת שלא תצא נראה שפטור מדיני אדם כלומר אבל בדיני שמים חייב דלא גרע מההיא דריש פרק הכונס (בבא קמא נה:) ולישנא דמצמצמה הכי משמע שאחזה בידו אבל סגר עליה את הדלת גורם בעלמא הוא ונראה לרבי' דפטור מדיני אדם:

סימן שפד

סעיף א

אדם המזיק הוא אחד מאבות נזיקין בריש ב"ק (ד.):ומ"ש ונזק העושה בידו או בגופו הוא האב ונזק שאינו עושה בגופו הוא תולדתו כגון זרק אבן או ירה חץ וכו' שם ובכמה מקומות אמרו על נזקין היוצאים מתחת ידי אדם גירי נינהו: ומה שחילק ברוק בין קודם שנח לאחר שנח שם גבי כיחו וניעו (ג:) אמרו ה"ד אי בהדי דאזלי מזקי כחו הוא ואי בתר דנייחי בין לרב בין לשמואל בורו הוא:ומ"ש רבינו דהני מיקרי תולדות כ"כ הרמב"ם בפרק ו' מהלכות חובל ואיני יודע למאי נ"מ שקראו אותם תולדות:

סעיף ב

הכה בפטיש ויצא מתחת ידו ניצוץ והזיק חייב משנה בס"פ הכונס (בבא קמא סב:) גץ היוצא מתחת הפטיש ויצא והזיק חייב:

סעיף ג

הבנאי שקבל עליו לסתור הכותל וסתר ושבר את האבנים או הזיק חייב היה מכה בצד זה ונפל בצד אחר פטור ואם מחמת ההכאה חייב משנה בפרק הגוזל עצים (בבא קמא

צח:) וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכית חובל דטעמא דאם מחמת המכה חייב מפני שזה כזורק חץ והזיק בו הוא:

סעיף ד

החוצב שחצב אבן ונתנה לסתת והזיק הסתת חייב וכו' עד סוף הסימן ברייתא וגמרא בס"פ הבית והעלייה (בבא מציעא קיח:) ופרש"י חייב זה שהיא בידו חייב בנזק אם תפול מידו ותזיק את אחרים או תשבר היא הוא חייב לשלם ואף ע"ג דמוקמינן להא בקבלנות וכולן שותפין במלאכה אין חייב אלא מי שהיתה מסורה לו דכיון דכחו הוא הנזק מוטל עליו כל היכא דמתרמי: וכולן. אלו שהיה שותפין במלאכה אחת ומשהניחו אבן על הדימוס היא שורש הבנין נפלה והזיקה הואיל ולאו כחו דאדריכל הוא שלאחר שהניחה נפלה וליכא לחיוביה משום גירא דיליה כולן חייבים יחד שכולן שותפין בדבר ועליהם המלאכה לעשות וקבלו אחריות הנזק יחד: בשכירות. האחרון חייב: בקבלנות. כולן חייבים היכא דלא נפלה מיד אחד מהן דעל כולן לשמור שתהא מיושבת יפה:

סימן שפה

סעיף א

המזיק לחבירו היזק שאינו ניכר כגון המטמא טהרותיו או שעירב לו יין נסך ביינו מן התורה הוא פטור אבל חכמים קנסוהו לשלם כדי שלא ירגיל עצמו לכך וכו' וכן אם היה שוגג פטור וכו' משנה בפ' הניזקין (גיטין נב:) המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב ובגמ' אמר חזקיה ד"ת אחד שוגג ואחד מזיד חייב מ"ט היזק שאינו ניכר שמיה היזק ומ"ט אמרו בשוגג פטור כדי שיודיענו ור' יוחנן אמר ד"ת אחד שוגג ואחד מזיד פטור מ"ט היזק שאינו ניכר לאו שמיה היזק ומ"ט אמרו במזיד חייב שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו ואומר פטור אני ואותיבנא עליה דחזקיה מדתנן גזל מטבע ונפסל תרומה ונטמאת וכו' אומר לו הרי שלך לפניך וסלקא בתיובתא וקיי"ל כר"י דאמר לא שמיה היזק:ומ"ש לפיכך אם מת המזיק וקודם שישלם אין קונסין בנו לשלם בפרק השולח (גיטין מד:) אמר אביי נקטינן טימא טהרות ומת לא קנסו בנו אחריו מ"ט היזק שאינו ניכר לאו שמיה היזק וקנסא דרבנן הוא לדידיה קנסוהו רבנן לבריה לא קנסוהו רבנן וכתב כל זה הרי"ף בפרק קמא דב"ק והרמב"ם בפ"ז מהלכות חובל וכתב דבאונס נמי פטור כמו בשוגג ופשוט הוא: המנסך יין חבירו לכו"ם לא נאסר שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואם היה לו בו שותפות או שהוא מומר או שהתרו בו וקבל התראה שחשוב כמו מומר ואוסר חייב לשלם מ"ש דבהני גווני אוסר אע"פ שאינו שלו נתבאר בטור י"ד בסימן ד':ומ"ש חייב לשלם אף ע"פ שמתחייב בנפשו שחיוב

תשלומין חל משעה שהגביהו ועדיין לא נתחייב בנפשו מימרא דרבי ירמיה בפ' הניזקין שם ובפ' הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיז.) אהא דתניא חזרו לומר המנסך יינו של חבירו חייב ואמרינן דטעמא משום דס"ל כר' ירמיה ופסקה הרמב"ם בפ"ז מהלכות חובל:

סימן שפו

סעיף א

יש צד במזיק בממון חבירו ואינו עושה שום מעשה אלא שבגרמתו בא הנזק לחבירו וקיי"ל כר"מ דדאין דינא דגרמי בפרק הגוזל עצים (בבא קמא ק.) גבי המראה דינר לשולחני ואח"כ נמצא רע א"ל רבי אלעזר לר"ל והא את הוא דאמרת ר"מ הוא דדאין דינא דגרמי מאי לאו רבי מאיר ולא סבירא לך כוותיה א"ל לא ר"מ וס"ל כוותיה:

סעיף ב

ומ"ש לפיכך כתב הרמב"ם הדוחף מטבע של חבירו עד שנפל לים חייב לשלמו אע"פ שלא הגביהו כלומר שאילו הגביהו בלא דינא דגרמי חייב לשלומי מדינא וכן הפוחס מטבע של חבירו והעביר צורתו חייב אף על פי שלא חסרו כלומר דמחייה בקורנסא ולא שפייה בשופינא דאילו שפייה בשופינא בלא דינא דגרמי חייב לשלומי מדינא בפ"ז מהלכות חובל וכתב ה"ה בכל הני פטר רבא פרק הגוזל עצים (בבא קמא צח.) משום דל"ל דינא דגרמי אבל המפרשים כתבו דלדידן בכולהו חייב וכן דעת ר"ח ובהלכות ויתר הפוסקים ז"ל עכ"ל:ומ"ש וכן השורף שט"ח של חבירו חייב לשלם כל מה שהיה מחזיק וכו' כן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר ואע"ג דבפ' הגוזל גרסינן (שם) אמר רבה השורף שטרו של חבירו פטור דאמר ליה ניירא קלאי מינך כתב הרי"ף דלית הלכתא כוותיה דהא אסיקנא אמר אמימר מאן דדאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי שטרא מעליא הוה עובדא וכפייה רפרם לרב אשי ואגבי ביה כי כשורי לצלמי וכן הלכתא:ומ"ש וכגון שמאמין למלוה שהיה מקויים וכמה סכומו ומיירי שאין עדים יודעים כמה היה כתוב בו וכו' שם בגמרא אמר אמימרא דרבה מתקיף לה רמי בר חמא ה"ד אי דאיכא סהדי דידעי מאי הוה בשטרא ליכתבו ליה שטרא מעליא ואי דליכא סהדי אנן מנא ידעינן אמר רבא תהא במאמינו וכתב רבינו שבכלל זה הוא אמאמינו שהוא מקוים דאל"כ לא היה יכול לגבות בו וכ"כ הרמב"ם בפרק ז' מהלכות חובל וכתב בעה"ת בשער כ"ט אבל בעל השטר אומר מנה היה כתוב בו והשורף אומר לא כי אלא חמשים ישבע כדין מודה מקצת ואי לא מודה ששרפו משתבע היסת אי אודי במקצת ועל השאר טען איני יודע מתוך שאינו יכול לישבע משלם עכ"ל: אשה שקרעה שטרות של יורשי בעלה ואמרה שבעלה צוה לה לעשות כן ואחר כך אמרה שהיורשין עצמם צוו לה לקרעם עיין בכלל ס"ד סימן ה'

ובכלל נ' סימן ז' ועיין בסוף כלל ק"א סופר שכתב שטר לראובן ונתנו ליעקב אביו וראובן תובע ממנו בכלל ל"ט סימן ב': ראובן שהיה לו חבית בר"ה וסמכו באבן ובא שמעון ונטל את האבן כי אמר שהיתה שלו ואמר שסמכה באבן אחרת ואח"כ נמצאת החבית שבורה בכלל ק"א סימן ג' (א): כתוב מישרים נתיב ל"א ח"ב ראובן שהלוה לעכו"ם מעות ברבית ובא שמעון ואמר לעכו"ם הילך בפחות ופרע לראובן אינו חייב לשלם לו כלום דלא ברי הזיקא אלא ספק גרמא דשמא לא יוכל להלוות מעותיו ברבית כל כך מהרה ודמי למבטל כיסו של חבירו ומיהו יש לקרותו רשע טפי מעני המהפך בחררה כך כתב ר"מ בתשובה עד כאן לשונו. וכתוב עוד שם על מי שהשאיל לחבירו חבית של יין בביתו ובשעה שרצה למכור סגר הדלת בפניו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. וכתוב עוד שם שטרי חוב של עכו"ם והם של ראובן שמעון ולוי ויש בו ערב ובא לוי ופטר את הערב בלא דעת חבירו חייב. וכתוב עוד שם על ראובן שתובע משמעון פטרת ערבי או בעל חובי והוא אומר אתה אמרת לי לפטרו ועיין שם ובתשובת מיימוניות דספר נזיקין סימן י"ב ובמרדכי פרק החובל. אם אמר שמעון לראובן כל מה שתעשה בחובך עשו בחובי והלך ומחל לו הכל עיין במרדכי בפרק הנזכר. וכתוב עוד במישרים שם ומזיק חבירו והוא דבר שאם ימכר ביחד ימכר בפחות ואם ימכר אחד אחד ימכר ביותר אינו משלם אלא כמו שהיה נמכר כל מה שהזיקו יחד ואינו יכול ניזק לומר אילו היה בידי הייתי מוכרו אחד אחד מציעא בפרק הזהב: וכתוב עוד שם המזיק שעבודו של חבירו כגון שחפר בשדה המשועבדת לחבירו בורות חייב וכתב רבינו מאיר שאם היתה אפותיקי ומחל לו המלוה בעל הקרקע תובעו ואם היה אפותיקי מפורש אין ב"ח גובה מהמזיק כמו שאינו גובה משאר נכסי הלוה: ומה שאמר וכן הזורק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות וכו' ובא אחר וסילקם המסלק חייב וכו' בסוף פרק א' דבבא קמא (כו:) אמר רבה זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים או כסתות בא אחר וסילקן או קדם וסילקן פטור מאי טעמא בעידנא דשדייה פסוקי מפסקי גיריה וכתב הרב אלפס מסתברא לן דלית הלכתא בהא כרבא משום דסבירא ליה דלא דיינינן דינא דגרמי דהא הוא דאמר בפרק הגוזל עצים השורף שטרותיו של חבירו פטור מדיני אדם וקיימא לן דלית הלכתא הכי דאמרינן כפייה רפרם לרב אשי ואגבייה כי כשורא לצלמי וכן פסק הרמב"ם בפ' ז' מהלכות חובל וכתב הראב"ד הרב פסק כן ואין הכל מודים לו לפי שלא עשה בכלי שום מעשה והרא"ש גם כן כתב בפרק הנזכר על דברי הרב אלפס ור"י פירש דגרמא בניזקין הוי כיון שלא עשה מעשה בגוף דבר הניזוק והכי מסתברא עכ"ל:

סעיף ג

ומה שאמר ור"י פירש כיון דקיימא לן דגרמא בניזקין פטור וגם קיימא לן כמאן דדאין דינא דגרמי צריך לחלק ביניהם והיוצא מכלל דבריו דשורף שטר חבירו והמוכר שט"ח וחזר ומחלו וכו' בכל אלו חייב משום דינא דגרמי אבל המסלק כרים מתחת כלי שזרק חבירו וכו' כל אלו פטורים משום דינא דגרמי כלומר אין בהם משום דינא דגרמי דאינם אלא גרמא בעלמא ופטור וטעם החילוק ביניהם מבואר שם בדברי התוספות דדינא דגרמי דחייב הוא עצמו עושה ההיזק לממון חבירו ועוד חילק דדינא דגרמי דחייב שההיזק נעשה מיד בשעת מעשה וכתב הרא"ש דבריו שם ובפרק הגוזל עצים והתוספות בפרק לא יחפור (בבא בתרא כב:) הקשו על חילוקים אלו מטיהר את הטמא וב"ה עצמו עירבן עם פירותיו אמאי חייב דהוא עצמו אינו עושה היזק בממון חבירו וגם באותה שעה שמטהר אינו בא ההיזק ונראה לריצב"א דדינא דגרמי הוי מטעם קנס כדמוכח בירושלמי ולכך כל היזק המצוי ורגיל לבוא קנסו חכמים וטעם דקנסו שלא יהא כל אחד הולך ומזיק לחברו והיינו טעמא דמאן דמחייב בהיזק שאינו ניכר ואיפשר דבשוגג נמי קניס ר"מ וכי היכי דקניס במטמא ומדמע אחד שוגג ואחד מזיד עכ"ל ועיין בתשובה להרמב"ן סי' ר"מ כי שם כתב לחלק בין דינא דגרמי לגרמא בנזקין ועיין גם בתה"ד סי' ס"ז וסימן שט"ו וסימן שס"ט ועיין במרדכי פרק הגוזל (ובגמרא) ובהגהותיו בפרק הנזכר כי האריך לכתוב בזה ולהרמב"ן בסוף חידושי בתרא מאמר ארוך ביותר בענין זה: כתב הרשב"א בתשובה רואה אני לפטור את שמעון אם עבר והחזיר השטר לעכו"ם לפי שאין כאן דינא דגרמי שאין ראובן זה מתחייב מיד בחזרת השטר לעכו"ם וכל שאינו ניזוק מיד אינו קרוי דינא דגרמי אלא גרמא בניזקין ולא עוד אלא אפילו היה ביד שמעון שטר פרוע ממש של ראובן ונתנו שמעון למלוה נ"ל שהוא פטור מדיני אדם מטעם זה שאמרתי עכ"ל. סופר שטרות שטעה וכתב מנה במקום ק"ק אינו משלם ההפסד שהגיע לו בריעות השטר דגרמא בעלמא הוא כך כתב הר"ן בפרק לא יחפור וכ"כ נ"י וכתב עוד דה"ה לאומן שהקיז וחלה אינו משלם לו צער חוליו . סופר שנתן שטר של שמעון לאביו ונפטר האב ושמעון תובע שטרו מהסופר בכלל ל"ט סי' ב'. כתב הר"ן בפרק המקבל גבי זבן לעכו"ם משמתינן ליה וכו' כתב הראב"ד דכל היכא דלא קבל עליה אע"ג דאתי ליה אונסא לא מיחייב דגרמא בנזקין הוא וכתב הרא"ה וה"ה לכל גרמא בנזקין דמשמתינן ליה עד דמסלק ליה או עד דמקבל עליה כל אונסא דאתו מיניה ע"כ וכ"כ תלמידי הרשב"א בשם הראב"ד וכ"כ בתשובה לרמב"ן שאכתוב בסי' שפ"ח ואע"פ שמדברי הרא"ש שם משמע דמוכר לעכו"ם מדינא חייב לשלם כל אונסא דאתי ליה

כיון דכל הני רבוותא פליגי עליה נקטינן כוותייהו. חיוב דינא דגרמי בסימן קנ"ז. שוכר עדי שקר בסימן ל"ב. כתב נ"י בפ' האומנים וגבי הנותן ערבון לחבירו מכאן נלמוד דכל משלם מחמת דינא דגרמי משלם מעידית שבנכסיו כמזיק :

סעיף ד

כתב הרמב"ם הזורק כלי של חבירו מן הגג ע"ג כרים של בעל הכלי וקדם בעל הכלי וסילק הכרים הזורק חייב וכו' בפ"ז מהלכות חובל:ומ"ש ואני תמה איך מחייב הראשון דבהדיא אמרינן בגמ' בעידנא דשדא פסוקי מיפסק גירי' היא מימרא דרבה שכתבתי בסמוך ואין ממנה השגה להרמב"ם שהוא סובר שהיא דלא כהלכתא וכמו שנתבאר לדעת הרי"ף ואם כן קשה היאך מקשה ממנה להרמב"ם ונראה שרבינו לא היה גורס באותה מימרא ובא אחר וסילקן אלא וקדם וסילקן בלבד וס"ל דבהא הוא דקאמר הרי"ף דלית הלכתא כרבה אבל היכא דסילקן אחר מודה הרי"ף דהלכה כרבה דפטור הזורק ואין זה נוח לי שבספרי' דידן בגמ' והרי"ף והרא"ש גרסינן ליה וצ"ל דאע"ג דגרסי תרווייהו ס"ל דלא קאי הרי"ף אלא להיכא דקדם וסילקן אבל היכא דסילקן אחר מודה דהזורק פטור מטעמא דרבה וכ"נ מדברי הראב"ד שכתב בהשגה לא ראיתי שבוש זה והזורק לעולם פטור דפסקי גיריה והמסלק אם הוא כדברי הרב חייב כדברי אחרים פטור כדכתיבנא עכ"ל ואין כאן מקום להשגה כלל דפשט דברי הרי"ף דפסק דלית הלכתא כרבה היינו לומר דלעולם הזורק חייב בין קדם הוא וסילקן בין סלקן אתר וה"ה כתב וז"ל אמר רבה זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות וכו' והרב מפרש כך זרק כלי של חבירו מראש הגג ובא אחר וסילק הכרים והכסתות שהיו תחתיו או קדם בעל הכלי וסילקן פטור הזורק דבעידנא דשדא פסקי גיריה שהרי לא היה ראוי לישבר באותה שעה אבל בדין המסלק כשאינו בעל הכלי לא דבר רבה ואולי אף רבה יחייב אותו שבשביל מעשה שלו נעשה כל ההיזק והרב אלפסי כתב דלית הלכתא כרבה פי' דבריו לדעת רבינו שאין הלכה כרבה שפטר כהזורק אלא אף הזורק חייב שהוא היה גורם ראשון ואלמלא זריקתו לא נשבר בשום צד הילכך כשאין המסלק בעל הכלי משלמין בין שניהם וכשהוא בעל הכלי משלם הזורק ואין בגירסת הרב או קדם הוא דמשמע הזורק ומצאתי בהלכות וקדם וסילקן או בא אחר וסילקן ודעת הר"א כפרש"י ז"ל עכ"ל:

סעיף ה

הזורק כלים מראש הגג ואין תחתיהם כרים וכסתות ובעודן באויר בא אחר ושברן במקל הזורק חייב והמשבר פטור וכו' מימרא דרבה ספ"ב דב"ק (כו:):

סימן שפז

סעיף א

כאשר ישלם המזיק שמין לו השברים וכו' עד. סוף הסימן ז"ל הרמב"ם בפ"ז מהלכות חובל שמין למזיק בידו כדרך ששמין אם הזיק ממונו כיצד הרי שהרג בהמת חברו או שבר כליו שמין כמה היתה הבהמה שוה וכמה הנבילה שוה וכמה היה הכלי שוה והוא שלם וכמה שוה עתה ומשלם הפחת לניזק עם הנבלה או הכלי השבור כדרך שביארנו בשור שהזיק דין אחד היא עכ"ל וכתב ה"ה שמין למזיק בידו וכו' זה הוא שמין לשואל האמור בפ"ק דב"ק (יא.) ובפ' השואל (דף צו:) ואיתא בהלכות עכ"ל:

סימן שפח

סעיף א

כמו שהנגזל נשבע ונוטל כך ניזק נשבע ונוטל שאם זרק כיסו לים זה אומר שהיה מלא זהובים והמזיק אומר איני יודע מה היה בו נשבע הניזק בנקיטת חפץ ונוטל וכו' וכגון שיטענו בדבר הרגיל כגון שטוענו שהיו מעות בכיסו אבל טוענו בדבר שאינו רגיל כגון שטוען שזרק לו סל מעות לים ואין דרך ליתן בו מעות מיבעיא לן ולא איפשיטא וכו' בס"פ הכונס (בבא קמא סב.) ההוא גברא דבטש בכספתא דחבריה שדייה בנהרא אתא מריה ואמר כך וכך הוה לי בגוה יתיב רב אשי וקא מעיין בה כה"ג מאי א"ל רבינא לאו היינו מתניתין וכו' א"ל אי דקא טעין זוזי ה"נ הב"ע דקא טעין מרגניתא מי מנחי אינשי מרגניתא בכספתא או לא תיקו. ומ"ש שנשבע כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות חובל והוא ע"פ מ"ש בפ' מ"ה שכל הנוטל מחבירו משום דאידך לא ידע אינו נוטל אלא בשבועה בנקיטת חפץ ומ"ש והוא שיטעון עליו דברים שהוא אמוד בהן שיהא לו או שדרכו להיות פקדונות כיוצא באלו בידו שם. ומ"ש בשם הרמב"ם אם תפס אין מוציאין מידו בפרק הנזכר ומ"ש וא"א כתב דספיקא דדינא הוא אין מועיל בו תפיסה ומ"ש ודבר זה מבואר יותר למעלה בסי' צ' שם נתבאר. וכתב ה"ה בפ"ז מהלכות חובל מתוך דברי רבינו נראה שהוא סובר דבעיא בגמרא דההוא דבטש בכספתא דסלקא בתיקו היא שדבר ידוע שאין דרכו להניחו שם וזה טוען שהניחו שם והלה הזיקו ומשום דסלקא בתיקו פסק הרב שאם תפס אין מוציאין מידו כדרכו בכל תיקו האמורים בתלמוד אבל יתר המפרשים ראיתי שפירשו השאלה אותו הענין הנזכר באותו מעשה אם היה ראוי להניחו שם אם לאו אבל פשוט הוא שאם אין דרכו שאינו נוטל בשום צד ודברי רבינו נראין דמשמע דלא ליבעו דרך בני אדם כיצד הוא דלשיילינהו לאינשי אבל לשון הגמרא נראה כדברי האחרים דקאמרי מי מנחי אינשי וכו' ומ"מ אם יש עדים שאותו דבר שהוא טוען היה שם אף

על פי שאין דרך להניחה גובין מן המזיק ונותנין לניזק בלא שבועה כך העלה הרשב"א בזה שלא כדעת בעל ההלכות עכ"ל: וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר ידע המזיק שהיו בו זהובים אבל אינו יודע כמה היו ואומר הניזק אלף היו נוטל אלף בלא שבועה ואינו יכול להשבע כמו שיתבאר בענין הפקדון עכ"ל והראב"ד חלק עליו וכתב וישבע ויטול כמעשה דשק צמר וכבר נתבאר זה: המוסר ממון חבירו ביד אנס וכולי חייב לשלם לו בריש בבא קמא (ה) ובפרק הגוזל בתרא (קז:) ומ"ש בין אנס עכו"ם בין אנס ישראל כן כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות חובל ומ"ש ודינו כשאר מזיק לכל דבר נראה שכתב כן לומר דמשלם ממיטב כדאיתא בריש ב"ק שם ועי"ל שכתב כן לומר שאם מת גובה מיורשיו וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מהלכות חובל וכתב ה"ה שכן כתבו רבינו האי והרמב"ן והרשב"א ומ"ש אע"פ שלא נשא ונתן ביד בד"א שהראהו מעצמו בלי אונס וכו' אבל אם אנסו האנס שיראה לו ממון פלוני והראהו פטור ואם נטלו בידו ונתנו לו חייב אפילו אנסו גם על הנטילה וכו' בפרק הגוזל ומאכיל (בבא קמא קיז:) רב הונא בר יהודה איקלע לבי אביוני אתא לקמיה דרבא א"ל כלום מעשה בא לידך א"ל ישראל שאנסוהו עכו"ם והראה ממון חבירו בא לידי וחייבתיו א"ל אהדר עובדא למריה דתניא ישראל שאנסוהו עכו"ם והראה ממון חבירו פטור ואם נטל ונתן ביד חייב אמר רבה אם הראה מעצמו כנשא ונתן ביד דמי ההוא גברא דאנסוהו עכו"ם ואחוי אחמרא דרב מרי בריה דרב פנחס אמרי ליה דרי ואמטי בהדן דרא ואמטי בהדייהו אתא לקמיה דרב אשי פטריה א"ל רבנן לרב אשי והתניא אם נשא ונתן ביד חייב א"ל ה"מ היכי דלא אוקמי עליה מעיקרא אבל היכא דאוקמיה עליה מיקלא קלייה איתיביה רבי אבהו לרב אשי א"ל אנס הושיט לי פקיע עמיר זה או אשכול ענבים זה והושיט לו חייב הב"ע דקאי בתרי עברי נהרי דיקא נמי דקתני הושיט ולא תני תן ש"מ וכתב הרי"ף איכא מ"ד כי היכי דישראל שאנסוהו עכו"ם והראה ממון חבירו פטור ה"נ ישראל שאנסוהו עכו"ם להביא ממון חבירו והביא פטור ואנן לא ס"ל הכי דכי מעיינא בשמעתא לא סלקא אליבא דהאי סברא כל עיקר דהא דתניא ואם נשא ונתן ביד חייב במאי עסקינן אי באונס הא אמרת פטור ואי מעצמו מאי איריא נשא ונתן ביד אפילו הראה נמי חייב אלא לאו ה"ק וישראל שאנסוהו עכו"ם והראה ממון חברו פטור אבל נשא ונתן ביד חייב ואף על גב דאניס לא שנא אנסוהו והלך הוא והביא לא שנא אנסוהו להביא והביא וכ"ת מאי שנא מראה מנושא ונותן ביד דהאי פטור והאי חייב ותרוייהו אניסי האי גרמא והאי בידים וכ"פ הרא"ש ז"ל וכ"פ הרמב"ם בפ' שמיני מהל' חובל: ומ"ש רבינו דהראב"ד כתב שהוא פטור בהשגות כ"כ וכתב ה"ה שהרשב"א הסכים לדברי הרי"ף וכתוב בתשובת מיי' דספר נזיקין סימן כ' דהא דאנסוהו

עכו"ם להראות ממון חבירו פטור היינו מחמת אונס נפשות אבל מחמת אונס ממון חייב ופשוט הוא ונראה דאונס מחמת מכות הוי כמחמת נפשות ומ"ש או שאנסוהו להראות שלו והראה שלו ושל חבירו שם אהא דתנן הגוזל שדה ונטלוה מסיקים אם מחמת הגזלן חייב להעמיד לו שדה מוקי לה בגמרא כגון דאנסוה עכו"ם ואחוי ליה אחוויה ארעתיה ואחוי ההוא בהדייהו:ומ"ש או שיסרו אותו ולא אמרו לו על מה והראה ממון חבירו ונפטר בו בכך חייב כן משמע התם בעובדא דההוא גברא דאפקידו גביה כסא דכספא סליקו גנבי עליה שקלה ויהבה להו:ומ"ש ומיהו אם כשאנסו האנס להראותו והראהו לו אח"כ נטלו ונתנו בידו פטור אם היה במקום שיכול האנס ליטלו וכו' מבואר בעובדא שכתבתי בסמוך ההוא גברא דאנסיה ואחוי אחמרא דרב מרי בריה דרב פנחס:ומ"ש ואפילו בזה כתב א"א ז"ל שאינו חייב אלא א"כ לא ידע האנס שיש לפלוני ממון אלא ע"פ המסור אבל ידע האנס שיש לפלוני ממון ואנסו לילך לביתו פטור ז"ל הרא"ש בפסקיו פרק הגוזל ומאכיל כללא דמילתא הראה מעצמו חייב אנסוהו והראה אפילו נשא ונתן ביד פטור דכיון דפטור על מה שהראה משום דאנוס הוא והוא לא עשה מעשה פטור נמי על מה שנשא ונתן ביד דכמאן דקלייה דמי ואם אנסוהו לילך לבית פלוני ולהביא מה שבבית חייב והכי משמע צורתא דשמעתא דירושלמי דס"פ החובל גרסינן תני' עכו"ם שאנסוהו ונטלו ממון חבירו בפניו [ולהביאו] פטור נטל הוא ונתן להם חייב א"ר יוסי הדא דתימא באותו שאמרו ליתן לנו ממון סתם אבל באותו שאמרו ליתן לנו ממון פלוני אע"פ שהוציא ונתן ביד פטור ולכאורה משמע שאם אנסוהו לילך לבית פלוני להביא ממונו דפטור ויש לפרש הירושלמי כגון שידע האנס הממון שבבית אותו פלוני ואנסוהו להביאו עכ"ל. כתב החכם המרשים ע"ז שכתב רבינו בשם הרא"ש נראין דבריו כשידע מקום הממון דלא הוי כקאי בתרי עברי נהרא הא לאו הכי לא וכן כל שיכול המסור להציל עצמו לומר ביקשתיהו ולא מצאתיו חייב עכ"ל וה"ה בפ"ח מהלכות חובל כתב בשם הרשב"א וז"ל באנסוהו להביא והביא שהוא חייב ה"מ אם אותו הממון אינו במקום שיד האנס שולטת אבל אם אותו ממון במקום שיד האנס שולטת בו אפי' אינו רואהו כל שיכול לחפש ולמצוא פטור ובודאי ברואהו ויכול ליטלו מפורש שם בגמרא וזה נכלל במ"ש רבינו אבל אונס שאנס את ישראל עד שהראהו וכו' וכ"ש הוא במה שהאנס רואה כבר או ידו שולטת בו שזה המביא פטור כדברי הרשב"א ז"ל ועיקר עכ"ל. עיין בתשובות הרשב"א סימן תתק"פ ובתשובה לו ז"ל שאכתוב לקמן בסימן זה:

סעיף ב

שנים שמריבין על דבר אחד קרקע או מטלטלין כל אחד אומר שלי הוא והלך האחד ומסרו ביד אנס היו מנדין אותו עד שיחזירנו כמו שהיה וכו' שם בפ' הגוזל ומאכיל בעובדא דההוא שותא דהוו מנצו עלה בי תרי וכו' וכתוב בתשובות מיימוניות בספר ניזקין סימן כ"א דמ"מ אינו נקרא מסור ואפילו אם תקפה על ידי אנס לעצמו אין לו דין מסור אפי' אם הפסיד אותו שתקפה מידו הרבה כגון שהעלילו ולקחו לו יותר או שהענישוהו אפ"ה אין על התוקף דין מסור וכ"כ במרדכי (ד):

סעיף ג

ראובן שהיה חייב מעות לכותי ואנס הכותי את שמעון עד שפרעם בשביל ראובן אין ראובן חייב לשלם לשמעון מה שלקח ממנו האנס בשבילו אלא א"כ היה החוב שהיה לאנס על ראובן מן המס כו' ז"ל הרמב"ם בפ"ח מהלכות חובל מי שנתפס על חבירו ולקחו כותי ממונו בגלל חבירו אין חבירו חייב לשלם אין לך מי שנתפס על חבירו ויהיה חבירו חייב לשלם לו חוץ מן הנתפס מפני המס הקצוב על כל איש ואיש בכל שנה או הנתפס על התשורה שנותן כל איש ואיש למלך בעברו עליהם הוא או חיילותיו ה"ז חייב לשלם לו והוא שיקחו ממנו בפירוש בגלל פלוני בפני עדים וכתב ה"ה ירושלמי פרק הגוזל ריב"ל אמר אין אדם נתפס על חבירו וחייב ליתן לו אלא בארנון ובגולגולא ואע"ג דמשמע התם דרב פליג עליה פסק כריב"ל ופירוש ארנון ארנונא האמור בתלמוד בבלי [ב"ב ח.] פירשו סעודה וארוחה ומשאת ונ"ל דטעם אלו מפני שמחוק המלך למשכן מחמת דברים אלו איש על חבירו וא"כ אינו בדין שיפסיד זה עד כאן לשונו וכבר נתבאר כל זה בסימן קכ"ח:

סעיף ד

מסור מיבעיא לן אם נשבע ונוטל ולא אפשיטא בס"פ הכונס (בבא קמא סב:) ומ"ש בשם הרמב"ם שאם תפס הנמסר אין מוציאין מידו בפ"ח מהלכות חובל ומ"ש ולדעת א"א ז"ל כיון דספיקא דדינא הוא לא מהני תפיסה בס"פ הכונס כתבו כן התוספות והרא"ש ודלא כרב האי שכתב דכל תיקו דממונא חולקין ובתשובות מיימוניות דשייכי לספר נזיקים סימן ו' כתוב שגם רבינו האי כתב בתשובתו דכיון דסלקא בתיקו המע"ה ולא כאשר כתוב בשערים:ומ"ש ופר"ת דלא מיבעיא אי נשבע ונוטל אלא כשהמוסר מכחיש הנמסר וכו' ז"ל הרא"ש שם ר"ת היה אומר דהך בעיא מיירי כגון שהמסור מכחיש את הנמסר דומיא דנגזל שהגזלן מכחישו אבל אם המסור עצמו אינו יודע כמה הפסיד ישבע הנמסר כמה הפסיד ויטול ואין נראה לר"י דמשמע דאיירי בעיא דומיא דטמון באש שאין המבעיר יודע כמה הפסיד הניזק והכי מסתברא טפי לדמות בעיא זו לבעיא דטמון באש

מלדמותו לנגזל דהא טמון לא מדמינן לנגזל אע"ג דקאמר עשו תקנת נגזל באשו עכ"ל והרמב"ם כתב בפ"ח מהל' חובל מי שיש עליו עדים שמסר ממון חבירו כגון שהראה מעצמו או שנאנס ונשא ונתן ולא ידעו העדים כמה הפסידו במסירתו והנמסר אומר כך וכך הפסידני והמוסר כופר במה שטענו אם תפס הנמסר אין מוציאין מידו אלא נשבע בנקיטת חפץ וזכה במה שתפס ואם לא תפס אין מוציאין מן המוסר אלא בראיה ברורה עכ"ל. ודקדק ה"ה מדבריו שהוא סובר כדברי ר"ת כתוב בהג"א אם ראובן אומר לשמעון מסרתני ואין עדים ביניהם ישבע לו היסת שלא מסרו:

סעיף ה

כתב הרמב"ם אין המוסר נשבע לא שבועה דאורייתא ולא שבועה דרבנן וכו' עד כשאר הכשרים בפרק הנזכר ופשוט הוא: כתוב בתשובת הרשב"א סימן אלף וצ"ח בשם תשובת הר"מ ראובן שתובע לשמעון שמסר אותו ויש לו עד אחד והעכו"ם מעידים עליו ישבע להכחיש העד בפני העכו"ם וכ"כ המרדכי בפרק החובל וכתב עוד בפרק הגוזל בתרא בשם ר"ת שהצווח על חבירו שמסרו והלה אומר להד"מ שיש לו לישבע בפני השלטון שלא דבר על שכנגדו שום דבר שהביאו לידי הפסד ממון. דיני מסור במרדכי סוף קמא ופ' שנגח את הפרה:

סעיף ו

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל רחל שטוענת את ראובן שמסרה ביד אנס והפסידה הרבה וכו' לפי מה שקיצר רבינו זה שכתב מה שתוכל לברר בעדים שהפסידה יפרע לה וישבע ראובן שאינו יודע שהפסידה יותר קשה דשבועה זו מה טיבה שאם תברר בעדים שהפסידה הו"ל רשע ואין מוסרין לו שבועה כמו שנתבאר בסמוך אבל לפי מה שהיא שנויה באורך לא קשה מידי שז"ל השאלה בכלל י"ז לאה שטוענת על ראובן שמסרה ביד אנס ובזה הפסידה הרבה וקצת בררה בעדים וקצת בהוכחות וראובן השיב נפלה דליקה ובתוך כך גזלת ממוני ובקשתי מן האנס לתופסך כדי להפחידך שתחזיר לי את שלי ולא הפסדת כלום כי פטרתיך מן השר תשובה כל מה שתוכל לאה לברר בעדים שהפסידה באותה תפיסה יפרע לה וישבע ראובן שאינו יודע מה שהפסידה יותר וכו' דהשתא כיון שראובן לא נתכוון למוסרה ולא תפסה אלא כדי להוציא מידה ממונו דכל כה"ג אינו מסור וכשר הוא. אם מת המוסר אין מחייבין בנו לשלם בתשובות הרא"ש תחלת כלל ק"א ובמרדכי סוף בתרא מי שנתחייב ממון עבור מלשינות לאנס ומת גובה מיורשים אבל אם חייבוהו ב"ד קנס לא קנסו בניו אחריו לי) כתוב בתשובת הרשב"א בסי' תקע"א מה שדנו להפסידה כתובתה מפני שמסרה זהו במה שהיא מודה שהפסידה מפני מסירתה או שיש לו עדים אבל בלאו הכי אינה מפסדה כדין כל מוציא

מחבירו ואפילו היא מודה בקצת והשאר טוענת שאינה יודעת עליו להביא ראיה ולא דמי לחמשין ידענא וחמשין לא ידענא דהתם הוא דאפסיד אנפשיה דהו"ל למידע אבל כאן אינה מחוייבת לדעת. מי שתפסו השלטון על דבר עלילה ונתפשר עמו בסך ידוע והשלטון יש לו פקיד יהודי שנוטל עישור כל העונשין אם מותר לו לקבל אותו חלק עיין בתשובה הנזכרת סי' תרי"ב. כתב הרשב"א בתשובה על ראובן שהלשין את שמעון ונמצא פטור גמור שלא עשה שום דבר שיענש עליו כלום הרי מלשינותו מכח הדרך האמצעי המוזכר בתקנתכם שהלשין אבל לא מלשינות שהגיע ממנו נזק לשמעון וא"ת הרי הגיע ונזק גוף וממון שתפסו בעל החצר ושם אותו במשמר והוצרך להוציא ממון על זה אין זו טענה כי כל עיקר המלשינות אין מגיעו נזק וגם זה אילו המתין ולא הוציא הוצאות היה נפטר מכל עונש א"כ לא הגיעו מצד עיקר המלשינות ואם נזק בגרמתו אתם לא הכנסתם בתקנתכם נזקי גרמות אלא נזקי המלשינות וזו גרמא בעלמא בנזקין הוא ופטור אף לפי תקנתכם לפי משמעות התקנה עכ"ל :

סעיף ז

כתב הרמב"ם אסור למסור ישראל ביד אנס וכו' בפ"ח מהלכות חובל ומ"ש ואפילו היה רשע ובעל עבירות:ומ"ש ואפי' היה מיצר לו ומצערו בפ"ק דגטין (ז:) שלת ליה מר עוקבא לרבי אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למוסרן למלכות שרטט וכתב ליה אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני וכו' אע"פ שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום שלח ליה קא מצערן לי טובא ולא מצינא דאיקום בהו שלח ליה דום לה' והתחולל לו השכם והערב עליהם לבית המדרש והם כלים מאליהם והביאו הרי"ף בסוף קמא וכתב ש"מ דאפילו במקום צער אסור לממסר בר ישראל לאנס לא שנא גופיה ל"ש ממוניה:

סעיף ח

ומ"ש וכל המוסר ישראל ביד אנס בין בגופו בין בממונו אין לו חלק לעולם הבא בפרק חלק מני מסורות בהדי הנך דאין אין לו חלק לע"ה להם חלק לעה"ב:

סעיף ט

י ומתרין בו השמר ואל תמסור וכו' כתב ה"ה זה נזכר בעובדא בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קיז.) ההוא גברא דבעא אחוי אתבנא דחבריה אמר להו רב לא תחוי א"ל מחוינא ומחוינא קם רב כהנא וכו' מכאן למד הרב ז"ל וכן מאותו מעשה דרבי שילא דפרק הרואה (ברכות נח.) אלא שאותו מעשה היה במוסר הבא למסור נפשות וההוא נמי שיתרוהו כדאיתא בפ"א מהל' רוצח והוא שיש פנאי ורבי שילא אפשר שלא היה פנאי ומה שכתב וכל המיצר לציבור ומצערם מותר למסרו ביד השלטון להכותו וכו': ומה שכתב אבל מפני צער היחיד אסור למסרו:

סעיף יא

ומ"ש ולאבד ממונו של מוסר אסור וכו' בסוף ב"ק ממון מסור רב הונא ורב יהודה חד אמר מותר לאבדו ביד וחד אמר אסור לאבדו ביד ומ"ד אסור דילמא הו"ל זרעא מעליא וכתיב יכין רשע וצדיק ילבש ופסקו הפוסקים כמ"ד אסור:ומ"ש רבינו בשם הרא"ש מלוניל ומ"ש בשם בעל העיטור. כתוב בתשובת הרשב"א סי' קפ"א אם רגיל לעשות כן כל שאומר לעשות כאילו עשה כההיא דרבי שילא שלא המתין לראות היעמדו דבריו ואפילו מי שאינו רגיל בכך אם הכרנו בו שהוא רוצה לעשות כההיא דרב כהנא הרי הוא כאילו ידענו בבירור שיעשה:

סעיף יב

שאלה לא"א הרא"ש ילמדנו רבינו מה לעשות באיש שנתפרסם עליו שהוא מלשין וכו' בכלל י"ז. וכתב עוד שם על ראובן שאומר שיש לו תרעומת על שמעון שחייב לו מעות ועוד שעשה לו דברים שלא כהוגן שהוציא עליו דבה רעה ואומר שרוצה להתרעם ממנו בפני אנסים בא שמעון לב"ד והזמין לראובן ואמר לב"ד הנני מזומן לירד לפניכם לדין ולהתחייב בכל אשר תחייבו אותי ומעתה תתרו בו שלא יוציא עלי אלו הדבות יראה כי ראובן אינו אלא כמוציא דבה ולעז על שמעון ועובר משום לא תשא שמע שוא וכן כל השומע דבריו ואם יגזום ויאמר אלך ואומר לפני האנסים דבר שיוכל לבוא ממנו הפסד לשמעון משעת דיבורו יצא מכלל ישראל בני ברית וניתן רשות לכל ירא ה' וחרד על דבריו להצילו עכ"ל: כתוב בתשובה להרמב"ן סי' ר"מ על ראובן שחירף וגידף הממונים הממשכנים אותו והרים קול ברחובות לפני כותים כי היהודים עוברים מאמר המלך ולוין יותר ממצותו מלשין זה פטור מדיני אדם אם נא אמר הוא עצמו לשלטון אע"פ שחייב בדיני שמים אם הגיע מחמת דיבורו הפסד לחבירו כיון שהוא עצמו אינו המגיד הראשון וה"ז פחות ממרביץ ארי לפני בהמת חבירו (ב"מ צ:) שאינו מזיק ממש אלא שמעניישין אותו תחלה והיו משמתין אותו עד שיקבל עליו הנזק שיבוא מתוך מעשיו כי ההוא (ב"מ קח:) דבר ישראל דזבן ארעא לעכו"ם אמצר דישראל עד דמקבל עליה כל אונסא דאתי מחמתו ומדשמתינן ליה מעיקרא ש"מ שאם הזיק עד שלא קבל פטור כ"כ הראב"ד עד כאן לשונו: כתוב בתשובות מיימוניות דספר נזיקין סי' י"ד אפי' לפי דבריו שאומר שלא רצה אלא להכריחו למשפט והא אפי' למשכנו אינו רשאי כ"ש שאינו רשאי לתפסו ובסימן ט"ו כתב אותו ר"א לא טוב עשה וראוי לימתח על העמוד על כי הלך שלא כדין תחלה להכריח שכנגדו ואף ע"פ שלא בא להכריח אלא על דת יהודים לא הו"ל לעשות דבר זה אלא ע"פ קהלו או ע"פ גדולים שבמלכות ויקבל עליו הדין ללקות או יתן ממון הכל לפי מה שהוא אדם כאשר ישיתו עליו רבותינו שבמלכות אמנם רבי

יואל חייב לשלם לרבי אפרים כל ההפסד שהפסידו ול"מ כה"ג שר"א לא הפסיד לרבי יואל כלום דחייב ר"י לשלם לרבי אפרים מה שהפסידו אף ע"פ שרבי אפרים התחיל בקלקול אלא אפי' הפסיד תחלה רבי יואל ממסירת רבי אפרים ואחר שנגמר הפסידו של רבי יואל היה הולך ומוסר גם הוא את רבי אפרים והפסידו היה נ"ל דשמין את ההפסדות שעשו זה לזה ואם רבי יואל הזיק לרבי אפרים יותר ממה שהפסיד רבי אפרים לרבי יואל משלם רבי יואל לרבי אפרים במותר נזק שלם עכ"ל ועיין עוד שם ובמרדכי סוף קמא וכתב כתבתי בסי' נ"ו שמדברי מהרי"ק בשורש קפ"ח לא משמע הכי. אדם שחבל בחבירו והלך זה והפסידו ממונו לפני אנס בשעת זעמו עיין בתשו' הנזכרת בסימן הנזכר ובמרדכי פ' הפרה. כתוב במרדכי פרק המניח אדם שכפר בו חבירו פקדונו והלך המפקיד ולקח את שלו ע"י אנסין ומתוך כך העלילו את הנפקד והפסיד הרבה אם אפשר למפקיד להציל את שלו בע"א חייב כמו היה לו לשמטו ולא שמט (יג): כתב הריב"ש בתשובותיו בסי' רל"ט הנה שמעון התפיס בידכם אף אם יתברר שאר הדברים שטענו עליו אינו חייב בדין התורה שאף אם היה באמירת אותן הדברים דין מסירה הנה מאחר שכבר עשה מעשה אין כאן חיוב אא"כ היה רגיל ומוחזק למסור אף כי יש לדון אם יש באמירת הדברים ההם דין מסירה אם לא כי אחרי שראובן ובנו הנאמר עליהם היו חשודים על הגניבה ההיא והיו תפוסים זה כמה ביד הגזבר ומוקדמי הקהל ואין ספק שכבר היה זה מפורסם אם שמעון מרוב שיחו וכעסו על הגניבה שהיתה של אחותו ואולי הגזבר היה מענה את דינה היה צועק שהמשפט מצד המלך היה ראוי לבוא ליועצי העיר ולא לגזבר ולמוקדמין אין זה מסירה גמורה ואם באמרו שראובן ובנו הם הגנבים וחייבים על הגניבה הנה דברים אלו חירופים ולא מסירה ואחרי שכבר היו תפוסים על זה בפרסום ביד הגזבר והדבר ידוע שביו שיהיה המשפט ליועצי העיר או לגזבר הכל יהיה ע"פ הדין גם מ"ש כנגד המוקדמים אין ראוי להקרא מסירה שא"א להיות להם שום עונש על זה אחרי שיד הגזבר היתה באמצע אבל מ"מ בהמשך מן הדברים ההם נזק לקהל והוצאות ולבוא במשפט עם זקני עמו ושריו לא ימלט שמעון מהיות מיצר ומצער הצבור באמרו הדברים ההם וראוי להענש ע"ז כפי מה שיראה בעיני הב"ד כמו שכתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות חובל וכן כל המיצר לצבור ומצער אותם מותר למסרו ביד שלטון להכותו וכו' וכן אם יראה בעיני הב"ד שהדור פרוץ אין חומה באנשים אין מעצור לרוחם להגדיל פה ולהרחיב לשון במסירות בשקר ומלשינות ולא ישימו מחסום לפיהם ולפי צורך השעה ירצו להעניש את זה יותר מן הדין משום מיגדר מילתא לא מפני שהדין כך אלא מפני שהשעה צריכה לכך כו'. וכתב עוד שם בסימן רל"ז הלכה פסוקה

היא שאין מקבלין עדים אלא בפני בעל דין אבל מצאתי בתשובה להרא"ש שבקבלת עדות כנגד המוחזק במסור ומלשין בשקר כדי לדון אותו על ידי שלטון אין צריך לקבל העדות בפניו וכו' עד וגם להציל את ישראל הנרדפים מתחת ידו ובנדון זה אין נראה שיהיה בדרך זה שהרי לא מסר זה פעמים אחרות גם שאין נראה שיהיה גברא אלמא ובעל זרוע ולזה ראוי לקבל העדיות בפניו אא"כ יראה בעיני הדיינים שיש סכנה לזה שאז לצורך השעה יכולים ב"ד לעשות שלא מן הדין לעשות סייג לתורה: וכתב עוד שם בסימן רל"ו שאלת אם יש רשות לב"ד להוציא את שמעון המסור מבית האסורים בערבים בטוחים בסך נורא ובקנסות תשובה אין ספק שכל שיש בעובר עבירה חשש חיוב מיתה שב"ד חייבים לחבשו ולאסרו בבית האסורים עד שיתברר להם שאין בדבר חיוב מיתה רק חיוב ממון לבד ואין נותנין אותו בערבים שהרי העובר אם יראה שיתחייב בדין מידו ברוח יברח ומה יעשו ב"ד לערבים ומה יועילו כי יפגעו בהם והם לא עשו עבירה ועוד שהעובר ילך לו בלי שום עונש ולא מצית לקיומי ביה (דברים כה) ובערת הרע מקרבך ועוד שמי שעבר עבירה שיש בה חיוב מיתה אין ראוי שילך ויטייל עצמו בשוק בעוד שב"ד מעיינים ונושאים ונותנים בדינו וזהו ששנינו במכילתא ונקה המכה יכול יתן ערבים ויטייל בשוק ת"ל אם יקום והתהלך בחוץ מגיד שחובשין אותו עד שיתרפא ולכן אם ראו ב"ד שיש ממש בדברי התובע ושאם יתברר הדבר שיהיה עובר חייב מיתה או עונש אחר בגופו אין נותנין אותו בערבים עכ"ל ועיין עוד בתשו' סימן תע"ג: וכתב הרא"ש בתשובה כלל ו' על הוצאות שעשו למסור המלשין בשקר בידי שלטון הכל חייבים בתשלום הוצאת ביעור הרע מקרבם כי היא תקנת ישוב העיר כי הנשארים ישמעו ויראו ולא יצאו עוד מקרבם בני בליעל להדיח את יושבי עירם ובני העיר כופין זה את זה לבנות חומה דלתים ובריח וכל דבר שהוא צורך העיר ואין לך צורך העיר גדול מזה להתם את הרע ולכלות המורדים לבער עושי רשעה ולפיכך כל הדרים בעיר בין שפורעים מס במקום אחר בין שפורעין בעיר חייבים ליתן חלקם מכל מה שהוציאו בנידון זה ואין שום אדם בעולם יכול לסלק עצמו מפרעון זה עכ"ל. וכתב עוד בתשובה כלל י"ז ששאלת באחד שהתפיס את חבירו ע"י זקני העיר לכופו ליתן גט בלא טענה וסוף דבר יצא מתחת ידיהם והיו רודפים אחריו להתפיסו כאשר בתחלה והלך הנרדף והתפיס את הרודף ע"י אנס כדי לבטל רדיפתו מעליו והפסיד לו בזה י"ד זהובים. דע כי מנהג רע לכוף את האדם לגרש מלבד אותם ששנו חז"ל כתובות (עז.) ושלא כדין תפסהו ואם עזרו השם שיצא ורצה לתפסו שנית שלא כדין יפה עשה שהציל עצמו בנפשו של רודף ועיין בכלל מ"ג סי' י"א וסי' י"ב : ז"ל הרשב"א בכתב א' ששלח לחכמי צרפת על

מלשין אחד בזמן ה"ר יונה בן אחי אביו של ה"ר יונה החסיד ז"ל והרשב"א שצוה המלך לעונשו תחלת של הדברים אמרנו וכו' ומוסיף על זה שלפעמים אנו מקבלים עדים שלא בפני בעל דין שהרי אמרו (ב"ק קיב:) היה הוא חולה או עדיו חולים וכו' מקבלין שלא בפניו ואפי' בששלחו ולא בא היא המימרא וכן פירשה הראב"ד ז"ל והוא הנכון וכ"ש זה שהיה אסור בזיקים ואין לו לב"ד שילכו אצל העדים בכל עיר ועיר עם זה ושיקבצו כולם כא' ואם נפשך לומר שלא אמרו כן אלא בד"מ והראיה מדאמרינן בשילהי שור שנגח ד' וה' (בבא קמא מה.) בפלוגתא דר' יעקב אי מהדרא ליה ניהליה עד שלא נגמר דינו הוה מערקניה לתורא לאגמא אלמא אילו היה באגמא לא היה איפשר להו לגמור דיניה לא היא דהתם מחמת גמר דין קאמר וגמר דין שלא בפניו לא אפשר משום דדילמא אי הוי הכא הוה טעין ושור לאו בר טענתא הוא גזירת הכתוב הוא דאקשי' לבעלים וכדרבנן דרבי יעקב אבל בקבלת עדות לא איכפת לן כל שיש צורך בכך כגון שהיה חולה או עדיו חולים שהרי לאחר קבלה יכול הוא עדיין לטעון ולפסול עדיו וכ"כ בעל העיטור משמן של גדולי ישראל ועוד דאפילו במקום שצריך בפניו אפוטרופוס שלו כמוהו דהא מוקמי' אפוטרופוס לשור של יתומים לשוייה מועד כדאיתא בפרק שור שנגח ד' וה' (בבא קמא לט.) ושליח כאפוטרופוס כדתנן בפרק נערה מאורסה (עג:) האומר לאפוטרופוס כל נדרים שתדור אשתי עד שאבוא ממקום פלוני וכו' א"ל ר"י מצינו בכל התורה ששלוחו של אדם כמותו וא"ת מעשה דינאי מלכא (סנהדרין יט.) דעבדיה קטל נפשה ושלחה ליה תא את אמאי לא שוי שליח י"ל דאה"נ אלא מעשה שהיה כך היה ואי נמי כל היכא דאפשר לא משוי שליח משום כבוד ב"ד והיינו נמי דאמר ליה עמוד על רגליך אע"פ שאפשר לו למחול משום כבודו כדרך שמוחלין לת"ח אלא שכבוד ב"ד היינו כבוד שמים וזהו שא"ל לא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם וגדולה מכל אלו שנדון שלפנינו שאנו לא דננו אלא נשאול נשאלנו מבית אדונינו המלך לראות בעונו ולהגיד עצתינו ולפי מה שעשה אמר שהוא יכול לענשו לפי שלא נאמרו דברים הללו אלא בדיני סנהדרין מגזירת הכתוב אבל בדינא דמלכותא אין משגיחין בכל אלו שאין דינם אלא אחר ידיעת האמת ונענש בדיני המלכות אפי' ע"פ קרובים ואפי' ע"פ עצמו ושלא בהתראה שאין דין המלכות אלא אחר ידיעת האמת שאם אי אתה אומר כן אלא שאתה מעמיד הכל על ד"ת כדין סנהדרין היה העולם שמם שירבו דוברי שקר וחביריהם עוד גדולה מזו שהרי רבי אלעזר בר"ש (ב"מ פג:) תפס גנבי בהרמנא דמלכא ועניש להו וכן רבי ישמעאל ברבי יוסי (שם פ"ד.) ואע"ג דא"ל ריב"ק חומץ בן יין כו' וכן אמר ליה אליהו לר' ישמעאל בר' יוסי מ"מ לא נשוי להו כטועין גמורים בדינים מפורשים אלא שמחמת

חסידותן היה להם להמנע מלענוש על מה שלא חייבה תורה וזהו שקראוהו חומץ בן יין לומר שלא היה נוהגין בחסידות כאבותן ואילו היו טועים גמורים ועושים שלא כדין לא קראום אלא טועים גמורים חלילה וחס לגדולי ישראל וחסידי עליון כמותם ועוד תדע לך מדא"ל ר' ישמעאל לאליהו מאי אעביד הרמנא דמלכא הוא ואהדר ליה אליהו אבוך ברח לעסיא וכו' ואילו היה איסור גמור מאי קאמר הרמנא דמלכא הוא ואליהו נמי לימא ליה (פסחים כה:) מאי חזית דמא דידך סומק טפי אלא ודאי כדאמרי' שכל שהוא ממונה על כך מן המלך דן ועושה כאילו במשפטי המלוכה כי מלך במשפטים אלו יעמיד ארץ ע"כ קצרתי מתוך תשובת הרשב"א הנזכרת: שנים שמסרו ממון ישראל בעלילה ביד אנס ואחד מהם עני אם חייב העשיר לשלם כל הנזק עיין בהגהות מיימין פי"ב מהלכות נזקי ממון ומרדכי פ' הפרה. המוסר את חבירו בעלילה לאנס ובא אחר וחזר ומסרו על מי לשלם ההפסד עיין בתשובת הר"ם שכתב המרדכי פ' הפרה וכן נתבארו שם כמה דברים בענין זה. דין אשת איש שמסרה עיין במרדכי פרק החובל. כתב הר"ש בר צמח שנשאל על ראובן שלוה מעות מישמעאל בשטר והפקידו הישמעאל אצל שמעון וראובן אומר שפרע החוב לישמעל ושצוה הישמעאל לשמעון שיחזיר לו השטר ושמעון אומר שלקח ממנו השטר זקן הקהל בחזקה ומסרו לשר העיר ושר העיר תובע החוב מראובן מפני שהלך הישמעאל מן העיר וראובן אומר אתה גרמת להפסיד ממוני והשיב שאין על שמעון חיוב כיון שהזקן אינו מוחזק באנס והוא הראה שטרותיו לו ובכללם היה זה השטר ולקחו ממנו מה היה לו לעשות ויכול ראובן להזהיר סתם על שמעון אם הוא גרם לו ההפסד ההוא בכוונה ואם היה הזקן מוחזק במלשין ואנס היה חייב שמעון לשלם לראובן כל מה שהפסידו מחמת מסירתו השטר ההוא וגם אם מסרו הזקן לשר ע"פ שמעון חייב ולא תימא אין שליח לדבר עבירה דלא תיפטר בהאי טעמא אלא בישראל אבל אם הוחזק במלשין ובאנס לאו ישראל הוא וכיון שכן אין למשלח טענה לפטור משום דברי הרב וכו' שזה מפורסם הוא שאינו שומע דברי הרב ועוד שזה דומה לשליחות יד דחייביה רחמנא ע"י שליח ועוד יש לחייבו כאילו מסרו אל האנס עצמו ואין אנו צריכים לבוא עליו מדין שליח שכיון שהוחזק הזקן למלשין המוסר בידו כמוסר ביד האנס וכן יראה מדברי הרמב"ם בפ"ח מהל' חובל ופ"ג מהל' תשובה ולא מיפטר בטענתו שטוען שכשהראה השטר לזקן בכלל שטרות אחרים ולא בכוונת מלשין דהא תנן (ב"ק כו.) אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד וגם אין לפטרו בטענת אונס שלא היה יודע שאותו שטר היה בכלל אותם שטרות לפי שהטוען לא הייתי יודע פושע הוא כדאיתא בפ' המפקיד (נז.) וכל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב וגדולה מזאת

שאפי' היה ראובן המלוה ושמעון מסר שטרו ביד מלשין בעלילה והפסיד חובו מיחייב שמעון מדין מלשין בעלילה אע"ג דמדין שומר מיפטר כדאיתא בהזהב (נו.) ע"כ :

סימן שפט

סעיף א

כשם שאסור לאדם שיזיק את חבירו ואם הזיק חייב לשלם כך צריך לשמור ממונו שלא יזיק ואם הזיק חייב לשלם ל"ש יש בו רוח חיים ל"ש אין בו רוח חיים יש בו רוח חיים בהמה חיה ועוף אין בו רוח חיים כגון בור ואש ותולדותיהן מבואר בריש ב"ק (ב.) ומפורש בתורה וחיה ועוף בסמוך יתבארו:ומ"ש ובלבד שלא יהא בן דעת כלומר הא דאמרינן דחייב על נזקי ממונו שיש בו רוח חיים דוקא כשאינו בן דעת אבל אם הוא בן דעת פטור על נזקו וכדמסיים אבל עבד שיש בו דעת אין רבו חייב על נזקיו שאם היה חייב על נזקיו אם יקניטנו רבו ילך ויזיק לחייב את רבו משנה בסוף מסכת ידים ומייתי לה בפ"ק דב"ק (ד.):ומ"ש בהמה דכתיב כי יגוף שור את איש וכו' השתא אהדר לפרושי מ"ש תחלה שהוא חייב על נזקי ממונו בהמה חיה או עוף וקאמר השתא בהמה מיפרשא בקרא פי יגוף שור את איש וכו' ומינה ילפינן לחיה ועוף:ומ"ש רבינו ותנן אחד השור ואחד כל בהמה וחיה במשמע אלא שדבר הכתוב בהווה נראה שטעמו מדתנן בס"פ הפרה (נד:) אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור וכן חיה ועוף כיוצא בהם א"כ למה נאמר שור וחמור אלא שדבר הכתוב בהוה ומייתי לה בגמרא מדכתיב כסף ישיב לבעליו כל דאית ליה בעלים וכיון שכן בנזקי שור דכתיב לשון בעלים דרשינן נמי כל דאית ליה בעלים:

סעיף ב

ומ"ש ואין הדין שוה בכולן יש שמועדין לכתחלה בכל מה שיעשו ויש בהן דברים שהן מועדין בהן מתחלתן וכו' עד יפסיד הניזק הכל מבואר בפ"ק דב"ק (יו.): ומ"ש ותם נעשה מועד על ידי ג' נגיחות שיגח זה אחר זה מבואר בפ"ב דב"ק (כג.) ומ"ש ואין רצוני להאריך בהעדאתו כיצד נעשה מועד וכו' מפני שלא נעשה מועד אלא על פי סמוכין כלומר ובזמן הזה ליכא סמוכים כמו שנתבאר סימן א':

סעיף ג

ואלו הם מועדים מתחלה הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס משנה בספ"ק דב"ק (טו:) ומ"ש אפילו הם בני תרבות שם במשנה רבי אלעזר אומר בזמן שהם בני תרבות אינם מועדים ות"ק משמע דפליג עליה והלכה כת"ק וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהלכות נזקי ממון ומ"ש אם המיתו או הזיקו בהמה גדולה מהם חייב לשלם הכל. ומ"ש בשם הרמב"ם שכולם חייבים לשלם נזק שלם בכל מיני היזק שיזיקו:ומ"ש בשם ר"י דלאו בכל מיני

היזק קאמר אלא כל מועד בדבר שדרכו בו להזיק כגון הארי לדרוס ולאכול וכו' עד והו"ל כקרן תמה כ"כ שם התוספות והרא"ש ז"ל:ומ"ש וחייב עליו ברשות הניזק נזק שלם ופטור בר"ה כדין רגל דכיון דמועדין מתחלתן לכך הוה ליה כרגל שהוא מועד מתחלתו ואם הזיק ברשות הניזק משלם נזק שלם בר"ה פטור: כתב הרא"ש בכלל ק"א סימן ט' סוס שבעט והכה אחד בשוקו ושברו וידוע שדרכו לבעוט אין שור המועד בבבל וגם חצי נזק קנס הוא וכתב הרי"ף מנהג ב' ישיבות אע"פ שאין קנס בבבל מנדין ליה עד דמפייס לחבריה וכד יהיב ליה שיעור מאי דחזי למיתב ליה שרו ליה לאלתר בין איפייס מריה דיליה בין לא איפייס הילכך ישומו ב"ד הנזק ויתן לו עכ"ל: נחש נמי מועד מתחלתו שם במשנה הנחש מועד לעולם:ומ"ש ודרכו בכל מיני היזקות לפיכך באיזה ענין שיזיק חשוב כרגל וכו' שם כתבו התוס' והרא"ש אפילו נחש שאין נהנה מנשיכתו כיון דאורחיה בהכי הוי כמו רגל וחייב ברשות הניזק נזק שלם ופטור בר"ה ולא הוי כמו קרן בתר דאייעד אע"פ שמתכוין דמשמע שהוא כיוצא באחריני מדמני לה בהדייהו: ומ"ש ושאר כל הבהמות יש בהן דבר שהן תמין בו מתחלתן ונעשה מועד כגון קרן אבל בשן ורגל הן מועדין מתחלתן משנה בספ"ק דב"ק שם:

סעיף ד

ומ"ש וקרן תמה משלם חצי נזק בין שהזיק בר"ה בין ברשות הנזק או בחצר השותפין במשנה פ"ב דב"ק (כד) מבואר דבר"ה משלם ח"נ לכ"ע וברשות הניזק ר' טרפון אומר נזק שלם וחכמים [אומרים] ח"נ והלכה כחכמים:ומ"ש או בחצר השותפין בא' זה ענין שיהיו שותפין בו בחצר שאינו של שניהם בכל ענין חייב ואינו פטור אא"כ הניזק ברשות המזיק והוזק שם וכו' בספ"ק דב"ק (יד:) תניא ארבעה כללות היה רשב"א אומר בניזקין כל שהוא רשות לניזק ולא למזיק וכו' למזיק ולא לניזק פטור מכל לזה ולזה כגון חצר השותפין והבקעה פטור בה על השן ועל הרגל על הנגיחה ועל הנגיפה ועל הנשיכה ועל הבעיטה תם משלם ח"נ מועד נ"ש לא לזה ולא לזה וכגון חצר שאינו של שניהם. חייב בו על השן ועל הרגל על הנגיחה ועל הנשיכה ועל הנגיפה ועל הבעיטה תם משלם חצי נזק מועד משלם נזק שלם:

סעיף ה

ומ"ש ומיהו פועלים שנכנסו לרשות ב"ה לשאול שכרם ונגחם שם שורו של ב"ה או נשכם וכו' בפ' המניח (בבא קמא לג.) ת"ר פועלים שבאו לתבוע שכרן מבע"ה ונגחן שורו של ב"ה ומת פטור אחרים אומרים רשאים פועלים לתבוע שכרן מב"ה ה"ד אי דשכיח במתא מ"ט דאחרים אי דשכיח בבית מ"ע דת"ק לא צריכא בגברא דשכיח ולא שכיח וקרי אבבא וא"ל אין מ"ס אין עול תא משמע ומ"ס אין קום אדוכתך משמע תניא

כמ"ד אין קום אדוכתך משמע וכתבו התוס' אית ספרים דגרסי אי דשכיח במתא וכך היא גירסת הרא"ש ז"ל שכתב וז"ל פועלים שנכנסו לתבוע שכרן מב"ה ונגחן שורו של ב"ה או שנשכן כלבו של ב"ה אי שכיח במתא שרגיל לצאת לשוק לכ"ע פטור דשלא ברשותו נכנסו שהיה להם להמתין עד שימצאוהו בשוק ואי לא שכיח לכ"ע חייב ובשכיח ולא שכיח פליגי אחרים ורבנן רבנן פטרי ואחרים מתייבי והלכה כרבנן ועוד דמתני' סתמא כרבנן עכ"ל ויש לתמוה על רבינו שפסק בשכיח ולא שכיח חייב היינו כאחרים:ומ"ש בשם הרא"ש בזמן הזה מנהג פשוט שנכנסין פועלים לבית בע"ה לתבוע שכרן וכו' שם כתב הרא"ש וז"ל תמהני מדוע לא הביא רב אלפס ברייתא זו דאפשר דסבירא ליה דאע"ג דבימיהם היה שייך מחלוקת זה והיה מנהג זה נוהג בזמן שלא היה אדם נכנס לבית חבירו אבל בזמן הזה מנהג פשוט הוא שיכנסו פועלים לבית ב"ה לתבוע שכרן וגם אין מצוי לאדם מעות בכיסו לפרוע לפועלים ובימיהם היו רגילים להמחותה אצל שולחני או אצל חנוני לכך היו תובעים מהם בשוק הילכך ע"פ המנהג המצוי בינינו ישתנה הדין וחייב ב"ה אפי' שכיח בשוק כדקא חזינן שהדין משתנה בין אדם לחבירו אפילו בזמן אחד שכיח פטור לכ"ע לא שכיח חייב כ"ש שישתנה הדין בחילוף הזמן המנהג וכן הדעת נוטה עכ"ל. והרמב"ם ז"ל כתב בפ"י מהלכות נזקי ממון וז"ל אין הבעלים משלמין את הכופר עד שתמית בהמתן חוץ מרשותן אבל אם המית ברשות המזיק אע"פ שהוא בסקילה הבעלים פטורים מן הכופר כיצד הנכנס לחצר ב"ה שלא ברשותו ואפילו נכנס לתבוע שכרו או חובו ממנו ונגחו שורו של ב"ה ומת השור בסקילה והבעלים פטורים מן הכופ' שהרי אין לו רשות ליכנס לרשותו של זה שלא מדעתו עמד בפתח וקרא לב"ה וא"ל הן ונכנס ונגחו שורו של ב"ה הרי הבעלים פטורים שאון משמע כן אלא עמוד במקומך עד שאדבר עמך וכתב ה"ה אין הבעלים משלמין את הכופר וכו' ברייתא פרק כיצד הרגל (כו:) ופסק כת"ק אבל במ"ש רבינו ואפי' נכנס לתבוע שכרו יש קצת תימא איך לא חילק שלפי הסוגיא נראה דאי ב"ה לא שכיח במתא פירוש בשוק שהרי הוא כאילו נכנס. ברשות ואולי שרבינו מפרשה בפנים אחרת עכ"ל. ומ"מ מ"ש הרא"ש לפי מנהג הזמן הזה אפשר דהרמב"ם נמי מודה ביה כי הוא העתיק דברי התלמוד לפי מנהג זמן חכמי התלמוד:

סעיף ו

ושן ורגל אין חייבין אא"כ הזיקו ברכות הניזק אבל ברשות הרבים פטורין פשוט בפ"ק (טו:) ובפ"ב דב"ק (יט.) ומקרא מפורש הוא ושילח את בעירה וביער בשדה אחר ודרשינן בריש ב"ק (ב:) ושילח זה הרגל וביער זה השן:ומ"ש ואצ"ל ברשות מזיק כלומר

שאם קרן שחייב עליו בר"ה פטור ברשות המזיק כמו שנתבאר שן ורגל שפטור עליהם בר"ה לא כ"ש שפטור עליה ברשות המזיק:ומ"ש ומיהו אם התיזה אבנים בר"ה והלכו והזיקו ברשות הניזק או עץ ארוך מקצתו בר"ה ומקצתי ברשות הניזק ודרסו עליו ברשות הרבים ושברו כלים ברשות הניזק חייב בפ' כיצד הרגל (יט.) אסיקנא דהתיזה בר"ה והזיקה ברשות הניזק חייב וכתב הרא"ש דאע"ג דגבי דרסה על הכלי ונתגלגל למקום אחר ונשבר אסיקנא לעיל כרבא דבתר מעיקרא אזלינן הכא לא אזלינן בתר מעיקרא אלא אחר המקום שנעשה בו הנזק דגלי קרא ברגל וביער בשדה אחר והביער היה בחצר הניזק:ומ"ש או עץ ארוך מקצתו בר"ה ומקצתו ברשות הניזק וכו' כ"כ הרא"ש בריש ב"ק שם בשם התוספות:ומ"ש וחצר שאינה של שום אחד מהם או שהיה של שניהם להכניס בה כל דבר בין פירות בין שוורים או שהיא של שניהם לשוורים ואין שום אחד רשאי להכניס בו פירות דינה כר"ה וכו' בסוף פ"ק דב"ק (יג:) אמר רב חסדא אמר אבימי חצר השותפין חייב בה על השן ועל הרגל ורבי אלעזר אומר חצר השותפין פטור בה על השן ועל הרגל איני והא תני רב יוסף חצר השותפין והפונדק חייב בה על השן ועל הרגל ותיובתא דרבי אלעזר אמר לך ר' אלעזר ותסברא והא תניא ד' כללות היה אומר רשב"א בניזקין כל שהוא רשות לניזק ולא למזיק חייב בכל למזיק ולא לניזק פטור בכל לזה ולזה כגון חצר השותפין והבקעה פטור בה על השן ועל הרגל על הנגיחה וכו' תם משלם ח"נ ומועד נ"ש לא לזה ולא לזה כגון חצר שאינה של שניהם חייב בה על השן ועל הרגל קתני מיהת חצר השותפין והבקעה פטור בה על השן ועל הרגל קשיין אהדדי ל"ק כי תניא ההיא בחצר המיוחד' לזה ולזה בין לפירות בין לשוורים ורב יוסף בחצר המיוחדת לפירות ואינה מיוחדת לשוורים מתקיף לה ר' זירא כיון דמיוחדת לפירות הא בעינן בשדה אחר וליכא א"ל אביי כיון דאינה מיוחדת לשוורים שדה אחר קרינא ביה ופרש"י כי תניא ההיא דפטור בחצר המיוחדת לזה ולזה לפירות ולשוורים דהו"ל חצר השותפין לגבי שן ולגבי קרן הילכך בשן פטור בר"ה ובקרן תמה ח"נ בר"ה משלם ודרב יוסף בחצר המיוחדת וכו' דהויא חצר הניזק שלא הו"ל להכניס שם שוורים עכ"ל. ואהא דקתני לא לזה ולא לזה כגון חצר שאינה של שניהם חייב בה על השן על הרגל דייק בגמרא מאי לאו לא לזה ולא לזה כלל אלא דאחר והא בעינן וביער בשדה אחר אלא פשיטא לא לזה ולא לזה אלא דחד ופירש"י אלא דאחר. שאינו ולא ניזק ולא מזיק וקתני חייב על השן והא בעינן שדה אחר. חד מינייהו. כלומר דניזק רבינא משמיה דרבא אמר כולה רבי טרפון הוא ומאי לא לזה ולא לזה לא לזה ולא לזה לפירות אלא דחד לזה ולזה לשוורים דלגבי שן הו"ל חצר הניזק לגבי קרן הו"ל ר"ה ופירש"י אלא דחד. דניזק דלגבי שן הויא חצר הניזק

וחייב המזיק בנזקי שן שהרי לגבי פירות אינה אלא דניזק ולגבי קרן הויא ר"ה שהרי ברשות הכניס שם שורו ומש"ה הוא משלם ח"נ ותו לא וכתב הרא"ש גופא ד' כללות היה רשב"א אומר וכו' כל זאת הסוגיא הביא רב אלפס אף על גב דלית ביה נפקותא לענין הלכה דמאי נ"מ אי רישא רבי טרפון וסיפא רבנן אי כולה רבי טרפון מ"מ הביא רב אלפס לענין פסקי הלכות דנפקי משקלא וטריא דשמעתין הא דקאמר אילימא לא לזה ולא לזה אלא לאחר הא בעינן וביער בשדה אחר וליכא וש"מ דחצר שאינה על שניהם פטור בה על השן ועל הרגל ולא תימא וביער בשדה אחר אתא לאפוקי ר"ה לפי שהבהמה הולכת שם ברשות אבל הכניס ראובן פירותיו לחצר שמעון שלא בידיעת שמעון ונכנס שור לוי ואכלתן שדה אחר קרינן ביה כיון שאין לו רשות ליכנס שם וגם ש"מ דקרן חייב בחצר שאינה של שניהם מדפריך דוקא משן ורגל ולא מקרן וש"מ משינוייא דרבינא דחצר המיוחדת לאחד לפירות ולזה ולזה לשוורים חייב בה על השן ועל הרגל שאע"פ ששור המזיק נכנס שם ברשות קרינן ביה חצר הניזק כיון דמיוחדת רק לאחד לפירות עכ"ל וכתב עוד שם חצר השותפין המיוחדת לשניהם לפירות ולשוורים פטור בה על השן ועל הרגל וחייב על הקרן וחצר המיוחדת לשותפין לפירות ולא לשוורים חייב בה על השן ועל הרגל דכיון דאין מיוחדת לשוורים שדה אחר קרינן ביה וכן אם נגח שור ראובן לשור שמעון בחצר לוי חייב דלא מיפטר אלא ברשות המזיק אבל חצר שאינה של שניהם כר"ה הויא לענין קרן עכ"ל וגרסינן בר"פ הפרה (מז:) תני רב יהודה בר סימון בנזקין דבי קרנא הכניס פירותיו לחצר ב"ה שלא ברשות ובא שור ממקום אחר ואכלם פעור ואם הכניס ברשות חייב ואסיקנא מאן פטור ומאן חייב בעל השור דברשות הו"ל שן ברשות הניזק ושן ברשות הניזק חייב שלא ברשות הו"ל שן בר"ה ושן בר"ה פטורה והשתא מ"ש רבי' דחצר שאינה של שום אחד הוי כר"ה מבואר במה דדייק מאי לא לזה ולא לזה אילימא לא לזה ולא לזה אלא לאחר והא בעינא וביער בשדה אחר ומ"ש או שהיא של שניהם להכניס בה כל דבר בין פירות בין שוורים מבואר במאי דאמרינן כי תניא ההיא דפטור בחצר המיוחדת לזה ולזה לפירות בין לשוורים ומ"ש או שהוא של שניהם לשוורים ואין שום אחד מהם רשאי להכניס בה פירות פשוט שאם אחר מהם הכניס בה פירות הו"ל חצר המזיק ופטור:ומ"ש אבל אם היא של שניהם רק להכניס בה פירותיהם ולא שוורים ונכנס בה שורו של אחד מהם ואכל פירות חבירו חייב היינו דאוקימנא דרב יוסף דאמר בחצר השותפין חייב בחצר המיוחדת לפירות ולא לשוורים ומ"ש אז שהיא של שניהם רק להכניס בה שוורים ולאחד מהם לפירות והכניס בה היא פירות ואכלם שורו של חבירו חייב היינו מאי דאמר רבינא משמיה דרבא וכו' ומאי לא

לזה ולא לזה לא לזה ולא לזה לפירות אלא לחד לזה ולזה לשוורים דלגבי שן הוי ליה חצר הניזק ומה שכתב ואם היא של אחד מהם לפירות ולא לשוורים ושל ב' לשוורים ולא לפירות והזיק אותו שהיא מיוחדת לו לשוורים לאותו שהיא מיוחדת לו לפירות בשן ורגל חייב דלגבייהו חצר הניזק למד מההיא דרבינא שכתב עליה הרא"ש אע"פ ששור המזיק נכנס שם ברשות קרינן ביה חצר הניזק כיון דמיוחדת רק לאחד לפירות. ומ"ש ובקרן פטור דלגבי דידיה הוי חצר המזיק פשוט הוא דכיון דמיוחדת לשוורים לו ולא לחבירו הוי הוא חצר המזיק ומ"ש ואם הזיק אותו המיוחדת לו לפירות לאותו שמיוחדת לו לשוורים בקרן חייב דלגבי דידיה הוי חצר הניזק ג"ז פשוט וכיון דמיוחדת לשוורים לחבירו ולא לו נמצא שהוא חצר הניזק:ומ"ש בשן ורגל פטור דלגבייהו הוי חצר המזיק ג"ז פשוט ע"פ מה שנתבאר:ומ"ש וראובן שהכניס פירותיו לחצר שמעון שלא ברשותו ונכנס שור של לוי שם ואכלתם פטור היינו דרב יהודה בר סימון דר"פ הפרה ונתבאר ג"כ בדברי הרא"ש אהא דקאמר אילימא לא לזה ולא לזה אלא לאחר הא בעינן וביער בשדה אחר וליכא:ומ"ש וחצר שהוא של שניהם לשוורים ולאחד מהם לשאר דברים והכניס בה טליתו וחבירו שמיוחדת לו לשוורים הכניס בה שורו והזיק השור לטלית וגם הטלית לשור אין אומרים יצאו זה בזה וכו' בפ"ק דב"ק (יד:) אהא דתנן שום כסף מפרש בגמרא א"ר יהודה שום זה לא יהא אלא בכסף תנינא להא דת"ר פרה שהזיקה טלית וטלית שהזיקה פרה אין אומרים תצא פרה בטלית וטלית בפרה אלא שמין אותה בדמים כתב הרא"ש פירוש אם הזיקה פרה בטלית בחצר הניזק וטלית הזיקה בר"ה או בחצר המיוחדת לזה ולזה לשוורים ולא לזה ולזה למטלטלין אלא לחד דלגבי חיוביה דשור לא מצי אמר תורך ברשותי מאי בעי דהא מיוחדת לשוורים לגבי רגל נמי כיון דאין מיוחדת למטלטלין אלא לניזק חצר הניזק הוא וחייב אין אומרים שיצאו שני ההזיקות זה בזה אלא שם שני הנזקים ומי שהזיק יותר ישלם עכ"ל. וז"ל הרמב"ם בפ"א מהלכות נזקי ממון הזיקה בר"ה או בחצר שאינה של שנוהם לא למזיק ולא לניזק או בחצר שהיא של שניהם והרי הוא מיוחדת להניח בה פירות ולהכניס בה כגון הבקעה וכיוצא בה אם בשן ורגל הזיקה כדרכה ה"ז פטור מפני שיש לה רשות להלך בכאן ודרך הבהמה להלך ולאכול כדרכה ולשבר בדרך הילוכה ואם נגחה או נגפה או רבצה או בעטה או נשברה אם תמה היא משלם ח"נ ואם מועדת נ"ש: היתה החצר של שניהם מיוחדת לפירות ולא להכניס בה בהמה והכניס שם אחד מהשותפין בהמתו חייב אפילו על השן ועל הרגל וכן אם היתה מיוחדת לבהמה לשניהם והיה רשות לאחד מהם בלבד להכניס בה פירות והזיקה פירותיו חייב אף על השן ועל הרגל עכ"ל וכבר נתבארו דברים אלו בתוך דברי

רבינו וכתב הה"מ דע שהחצר המיוחדת לשניהם לפירות או לבהמה ובאה שם בהמת אחרים שאינה מאחד מהשותפין והזיקה שם בשן ורגל הרי הן כאילו הזיקה בחצר הניזק לגמרי דלגבי אחרים ברשות הניזק הוא וזה מבואר ר"פ הפרה בסוגיא ההוא דתני יהודה בר סימון ולזה נתכוון הרב באמרו שיש להו רשות להלך כאן וכאן ובהמת אחרים אין לה רשות עכ"ל:

סעיף ז

קרן ורגל נקראים אבות לפי שכתובים בפסוק וכו' לאו דוקא הני דהא תנן (ב"ק ב) ארבעה אבות נזיקין השור והבור וכו' ואמרינן בגמרא אבות מכלל דאיכא תולדות ומפרש הי ניהו תולדות ורבינו ג"כ כתב לקמן דשן ובור הוו אבות ויש להם תולדות ולא נקט קרן ורגל אלא מפני שהם שוים בדבר א' ומוחלקים בדבר אחד ששניהם אין הנאה להזיקם וקרן אין דרכו להזיק ורגל דרכו להזיק ומ"ש שכל דבר הדומה לאחד מכל אלו הוי תולדתו ודינו כמותו לכל דבר כיצד שור האמור בתורה הוא שנגח בקרן ואין דרכו בכך וכו' עד או רבצה על כלים ושברתן מבואר בריש ב"ק (שם):ומ"ש ל"ש כלים גדולים או קטנים בספ"ק דב"ק (טז.) אהא דתנן הבהמה אינה מועדת לא ליגח וכו' ולא לרבוץ א"ר אלעזר ל"ש אלא פכים גדולים אבל פכים קטנים אורחי' היא א"ד א"ר אלעזר אפילו פכים קטנים נמי לאו אורחיה היא וכתב הרא"ש רב אלפס לא הביא הני לישני דרבי אלעזר משום דמשמע ליה דבריותא ומתני' בצורתן ובפשטן דלא מיפלגי בין פכים גדולים לקטנים דכולהו לאו אורחיה וכלישנא בתרא דרבי אלעזר:ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם כך הוא גירסת ספרים דידן בפ"א מהלכות נזקי ממון הבהמה אינה מועדת מתחלתה וכו' ולא לרבוץ על כלים גדולים אבל ה"ה כתב וז"ל מ"ש לרבוץ על כלים קטנים פסק כלשון אחרון דר"א ועיקר ותימא שאינה בהלכות עכ"ל וכבר כתבתי בשם הרא"ש למה אינה בהלכות ומ"ש וכל דבר שאין דרכו בכך אע"פ שהיא דרך אכילה כגון שאכלה כסות או כלים דינו כקרן וכו' משנה פ' כיצד הרגל (יט:) אכלה כסות או כלים משלם ח"נ: ועוד יש דברים שמזקת ברגל' או בפיה ודינה כקרן ולקמן יתבאר בדיני שן ורגל בסי' ש"ץ:

סעיף ח

פרה שרבצה בר"ה ופרה אחרת הלכה דרך עליה ובעטה בה חייבת וכו' עד סוף הסי' מסקנא דגמרא בפרק המניח (בבא קמא לב.) ודלא כר"ל:

סימן שצ

סעיף א

רגל הוא אב דושלח את בעירה דכתיב בקרא הוא שהבהמה הולכת ברגלה ומזקת בדרך הילוכה וכו' בריש ב"ק (ב:) תניא ושלח זה הרגל וכן הוא אומר משלחי רגל השור

והחמור ובסוף ההוא פירקא תנן (טו:) הרגל מועדת לשבר בדרך הילוכה ובריש ב"ק אמרי' אי לאו קרא יתירא הו"א או הא או הא או רגל דהזיקו מצוי או שן דיש הנאה להזיקו ומ"ש וכל הדומה לדברים אלו הוא תולדתו ודינו כמותו וכיצד כגון שהזיקה בגופה דרך הילוכה וכו' עד או במשאוי שעליה בריש ב"ק (שם) ומשמע דכל הני במזקת בהן דרך הילוכה הוא דאי לאו הכי אינם ענין לרגל וכן כתב רש"י כל היזק דרך הילוך שלא בכוונה הוי תולדה דרגל דהיזקו מצוי ואין כונתו להזיק: ובשערה. שנדבקו כלים בשערה וגררתן ושברתן. וכן כתב הרשב"א בגופה דרך הילוכה ובשערה דרך הילוכה בהנך שהן גופה ובגופה תני בהו דרך הילוכה באינך לא איצטריך. ומ"ש ותרנגולים שהיו פורחים ממקום למקום ושברו כלים בכנפיהם או שהיו מהדסין ע"ג עיסה או פירות וטינפום או נקרו בהם ברייתא ברפ"ב דב"ק (יז:) ופירוש מהדסין מרקדין. ומ"ש וכן כל דבר המחובר בגופה כגון עגלה המושכת בקרון וכו' מימרא דרבה ובריתא שם: כשכשה בזנבה כדרך כל הבהמות ודאי אורחא היא אבל בכשכוש רב מיבעיא וכו' שם (יט:) יתיב רב יהודה נשיאה וכו' כשכשה בזנבה מהו א"ל אידך כי יאחזנה בזנבה וילך א"ה קרן נמי נימא וכי יאחזנה בקרנה וילך הכי השתא קרן לאו אורחיה הא אורחיה וכי מאחר דאורחיה מאי מיבעיא ליה כשכוש יתירה מיבעיא ליה וכתב הרא"ש כשכשה בזנבה מהו כשכוש יתירה מיבעיא ליה אי הוי אורחיה ופטור בר"ה כרגל או שמא כשכוש יתירה הוי שינוי ומשלם ח"נ וא"ל אידך וכי יאחזנה בזנבה וילך ודאי אורחיה כמו רגל שאין מחוייב לילך אחר בהמתו ולשמר' שלא תזיק דרך הילוכה בר"ה אי הכי קרן נמי וכי יאחזנה בקרניה וילך אפ"ה חייב והאי נמי משונה הוא ונדמייה לקרן ומשני ליה דלא הוי שינוי כלל והוי כמו רגל והכי הלכתא עכ"ל אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהלכות נזקי ממון כשכשה בזנבה כשכוש רב שאין דרכה לעשותה תמיד והזיקה בר"ה או שכשכשה בגיד שלה בר"ה והזיקה פטור ואם תפס הניזק גובה ח"נ ממה שתפס שזה הדבר ספק היא אם אלו תולדות הקרן שחייב עליה בר"ה או תולדות הרגל שפטור עליו ברשות הרבים וכתב ה"ה בעיא ולא איפשטא שם ויש מי שסובר דההוא דזנבה כפשטה ליפטור שהרי היא כרגל דהא דקא הדר וכי יאחזנה בזנבה וילך אפילו אכשכוש יתרה קאי ואין כן דעת הרב אלא שהמשיב היה סבור שעל כשכוש כדרכו היא שואל ומתוך כך פסק שאם תפס אין מוציאין מידו:ומ"ש אבל כשכשה באמתה מיבעיא ולא איפשיטא שם:ומ"ש בשם הרמב"ם דאם תפס הניזק גובה ח"נ וכו' כבר כתבתי לשונו בסמוך:ומ"ש ואם הלכה ברשות הניזק והזיקה גובה נ"ש ואם תפס מבואר בדברי הרא"ש בפסקיו בפרק הנזכר לדעת האומרים דכל תיקו אי תפס לא מפקינן מיניה ומ"ש ור"י פירש כיון דספיקא

דדינא הוא לא מהניא ביה תפיסה וכו' כ"כ הרא"ש בפסקיו בפרק הנזכר וכתב ה"ה בפרק ראשון מהלכות נזקי ממון שכן דעת הרמב"ן ז"ל ומה שהצריך רבינו שיתפוס גוף המזיק ומ"ש אפילו אם הזיק אדם אחד בר"ה וברשות הניזק דינא הכי וכו':

סעיף ב

בהמה שהלכה בר"ה והתיזה ברגליה אבנים או צרורות ושברה כלים אורחה הוא ופטור בר"ה ותולדה דרגל הוא ואפ"ה אינה חייבת ברשות הניזק אלא ח"נ אבל משלמת מן העליה דודאי תולדה דרגל היא אלא שהל"מ שאינה משלמת ברשות הניזק אלא ח"נ בריש ב"ק (ב.) דייק מדקתני אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן או לאו כיוצא בהן א"ר פפא [שם] יש מהן כיוצא בהן ויש מהן לאו כיוצא בהן ואסיקנא [שם ג:] דכולהו תולדותיהן כיוצא בהן וכי קאמר רב פפא יש מהן לאו כיוצא אתולדה דרגל רגל הא אוקימנא תולדה דרגל כרגל בח"נ צרורות דהלכתא גמירי לה ואמאי קרי ליה תולדה דרגל לשלם מן העליה והא מיבעיא בעי לה רבא לרבא מיבעיא ליה לר"פ פשיטא ליה לרבא דמיבעיא ליה אמאי קרי ליה תולדה דרגל לפוטרה בר"ה וכתב הרא"ש כיון דקאמ' תלמודא דלר"פ פשיטא ליה ולרבא בעיא ליה עבדינן כרב פפא דפשיטא ליה ועוד דרב פפא בתרא הוא והלכתא כוותיה וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהל' נזקי ממון:ומ"ש וכן כל כיוצא בזה וכו' לא שנא תרנגולים שהדסו והעלו עפר או צרורות ושברו כלים ל"ש צרורות דשן כגון חזיר נובר באשפה והתיז צרורות והזיק בריש פ"ב דב"ק (יז:) ופרש"י נובר בחוטמו ובלע"ז פורי"ר וכתב עוד חזיר הנובר ומתיז צרורות בחוטמו הוי נמי כצרורות דרגל דכל מה שהוא כחו ולא גופו קרי צרורות:ומ"ש בהמה שהטילה גללים לעיסה וקלקלה היינו צרורות וכו' שם (יח:) בהמה שהטילה גללים לעיסה רב יהודה אמר משלם נ"ש ורבי אלעזר אמר ח"נ ואוקימנא דפליגי בפלוגתא דסומכוס ורבנן בצרורות דלרבנן ח"נ ולסומכוס נ"ש והלכה כרבנן פירש"י גללים היינו צרורות ופריך בגמ' והא משונה הוא כלו' ותולדה דקרן היא דהא אין דרך בהמה להטיל גללים לעיסה דצרורות לא הוי אלא במידי דאורחיה ומשני דדחיק ליה עלמא ופרש" שעומד במקום צר ואין לה מקום לזוז משם: בהמה שהלכה בר"ה והתיזה שם צרורות והלכו לרשות הניזק ושברו שם כלים משלם חצי נזק משנה בפ"ק דב"ק (יז.):ומ"ש לרשות הניזק פשוט משום דרגל אינו חייב אלא ברשות הניזק: היתה מהלכת ברשות הניזק ודרסה על כלי ושברתו ונתז ממנו שבר על כלי אחר ושברו על הראשון משלם נזק שלם ועל השני ח"נ שם במשנה ופרש"י ראשון נזקי רגל הן ומשלמת כולה ואחרון ע"י צרורות נשבר הלכך חצי נזק:ומ"ש ואין חילוק בין כחו לכח כחו וכו' שם (יט.) בעי רב אשי כח כחו לסומכוס ככחו דמי או

לאו ככחו דמי וכתב הרא"ש רב אלפס לא הביא הך בעיא משום דלסומכוס מיבעיא ליה ולית הלכתא כוותיה ול"נ דיש נפקותא גדולה בבעיא זו דמתוך בעייתו משמע דפשיטא ליה כח כחו ככחו דמי לכ"ע ולרבנן משלם על כח כחו ח"נ כמו על כחו ומבעיא ליה אי סומכוס גמר הלכה דצרורות לכח כחו לח"נ כמו לרבנן כחו או דילמא לא גמר הלכתא כלל ואף על כח כחו משלם נ"ש: דרסת על הכלי ולא נשבר ונתגלגל למקום אחר ונשבר שם משלם נ"ש וכו' שם (יז:) בעיא דאיפשט': הלכה ברשות הניזק ובעטה ברגליה ומכח הביעוט נתזו צרורות ושברו כלים מיבעיא אם יש שינוי לצרורות וכו' ולא איפשיטא שם (יט.) ופרש"י יש שינוי לרביע נזק לרבנן דאמרי צרורות כי אורחיה חצי נזק היכא דשינה בהן כגון בעטה ברגליה ומחמת ביעוט התיזה צרורות ושברה כלים מי חשוב שינוי והוי כתם ומשלם רביע נזק דהא אהעדתן ח"נ הילכך תמותן רביע נזק או אין שינוי לשלם רביע דלעולם ח"נ שאין תמות והעדאה בתם דלא אשכחן תם דמשלם בציר מפלגא והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות נזקי ממון וז"ל היתה הולכת בר"ה ובעטה והתיזה צרורות והזיקו בר"ה פטור ואם תפס הניזק רביע נזק אין מוציאין מידו שהדבר ספק הוא שמא שינוי הוא ואינו תולדת רגל שהרי בעטה ברשות הניזק והתיזה צרורות מחמת הבעיטה והזיקו שם חייב לשלם רביע נזק שזה שינוי הוא בהתזת הצרורות ואם תפס הניזק ח"נ אין מוציאין מידו ואפילו היתה מהלכת במקום שא"א לה שלא תתיז ובעטה והתיזה משלם רביע נזק ואם תפס הניזק ח"נ אין מוציאין מידו וכתב הרב המגיד סובר הרב ז"ל דאי אמרינן יש שינוי משמע קולא וחומרא קולא דאפילו ברשות הניזק רביע ותו לא חומרא דאפילו בר"ה משלם רביע נזק דהו"ל כתולדה דקרן דכי אמרי' צרורות תולדה דרגל ופטורים בר"ה דוקא כדרכן אבל ע"י שינוי אי אמרינן יש שינוי לצרורות אפילו בר"ה חייב ואינו משלם אלא רביע נזק דהכי גמיר לה הלכה מפי הקבלה דכל צרורות לא משלמי אלא חצי ממה שהיו ראוים לשלם הילכך כדרכן שהן תולדה לרגל ורגל משלם נ"ש הן משלמין חצי ודוקא ברשות הניזק אבל שלא כדרכן אם יש שינוי לצרורות הן תולדה דקרן וקרן תמה משלם ח"נ הן אין משלמין אלא רביע נזק ואפילו ברשות הרבים משלם ואי אמרינן אין שינוי בר"ה פטורים לגמרי ואפי' בשלא כדרכן כגון מחמת ביעוט וברשות הניזק חצי נזק ועלתה שאלה זו בתיקו ולפיכך כתב הרב בב' הבבות הראשונות מה שכתב כפי שטתו בתיקו האמורים בתלמוד עכ"ל :ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם חייב רביע ואי תפס ח"נ לא מפקינן מיניה כבר נתבאר בסמוך:ומ"ש וזהו בזמן שדנים קנס אבל האידנא דלא דנים קנס אא"כ תפס לעולם גובה החצי כלומר דהאידנא לא שייך למימר חייב רביע כיון דאין ב"ד מגבין שום קנס והיכא דתפס ח"נ הוא גובה ולא רביע

בלבד ואע"ג דח"נ צרורות ממונא הוא את"ל דיש שינוי לצרורות רביע נזק דידהו הוי כח"נ דקרן תמה דאסיקנא בספ"ק דב"ק (טו:) דהוי קנסא והרא"ש כתב שם בפרק הנזכר טעם אחר דלא מצינו בבבל צרורות דביעוט הוי משונה וקנסא הוא:ומ"ש לדעת ר"י שאין מועיל תפיסה לספיקא דדינא אפילו אם תפס אין גובה אלא הרביע כבר כתבתי שדעת הרמב"ן והרא"ש כר"י וכתב הרא"ש בפ"ב דב"ק וכיון דלדידיה לא מהני תפיסה אפילו תפס אינו גובה אלא רביע. ואפילו לא תפס רביע מיהו גבי ומיהו ה"מ בזמן שדנין קנס אבל האידנא דאין דנין קנס אינו גובה כלום ומ"ש ואם הלכה במקום שא"א לה וכו' מיבעיא אי אורחא הוא ומשלם פלגא וכו' שם היתה מהלכת במקום שא"א לה אא"כ מנתזת ובעטה והזיקה מהו כיון דא"א לה אורחיה היא או דילמא השתא מיהא מחמת ביעוט קא מנתזה צרורות תיקו וכתב הרא"ש כיון דלא איפשר לה אורחא היא והו"ל צרורות כאורחייהו ופטור בר"ה או דילמא השתא מחמת ביעוט קא אתי והו"ל קרן ומשלם ח"נ אם אין שינוי לצרורות ברביע נזק וכן פרש"י:ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם כבר כתבתי לשונו בסמוך וכתב ה"ה שהוא י"ל מפרש כפרש"י וכתב הרא"ש וסלקא בתיקו ולדברי האומר דכל תיקו דתפס לא מפקינן מיניה הכא נמי אי תפס הבהמה משתלם ממנה חצי נזק ואף ע"ג דיש ספק ספיקא לחצי נזק דדילמא אורחיה הוא ופטור לגמרי ואת"ל השתא מיהת מחמת ביעוט קא אתי דילמא יש שינוי בצרורות לרביע נזק. ומ"ש ולדעת ר"י דלא מהניא תפיסה אם תפס בר"ה מפקינן מיניה וכו' ז"ל הרא"ש שם ולמאי דפרישית דכל תיקו אי תפס מפקינן מיניה אין נפקותא בבעיא זו אם התיזה בר"ה אבל אם התיזה בחצר הניזק אי תפש מגבינן ליה רביע נזק ומה שהצריך רבינו שיתפוס גוף המזיק. כ"כ ג"כ הרא"ש בהדיא אות ג': וכשם שחייב על כח שיש בו ממש כמו שהתיז צרורות כך חייב על כח שאין בו ממש כגון סוס שצנף וחמור שנוער ושברו כלים בכח קולם מימרא בפ"ב דב"ק (יח:) ומ"ש ותרנגול השובר כלים ברוח כנפיו ברייתא שם. ומ"ש או שהושיט ראשו לאויר כלי ותקע בו ושברו בד"א שיש בו זרעונים דהשתא הוי אורחיה וכו' שם תני רמי בר יחזקאל תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו משלם נ"ש ואוקמי' כסומכוס אבל לרבנן אינו משלם אלא ח"נ ואקשינן והא משונה הוא שאין דרך תרנגול לתקוע בכלי ומשני דאית ביה ביזרוני ופרש"י שיש זרעים בכלי דאורחיה להכניס ראשו בתוכו ולאכול וכיון דאורחיה לאכול אורחיה נמי לצעוק:ומ"ש בשם הרמב"ם בפ"ב מה' נזקי ממון כתב ז"ל תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו אם היו בתוכו תבלין וכיוצא בהן שהושיט ראשו כדי לאכלן על התבלין משלם נ"ש ועל הכלי משלם חצי נזק כח"נ צרורות שכך הוא דרכו ואם היה

הכלי ריקן ה"ז משונה ומשלם חצי נזק ככל הקנסות. וכתב ה"ה דעת רבינו דכי אקשינן והא משונה הוא לסומכוס בלבד הקשו דאי לרבנן מאן לימא לן שיש שינוי לצרורות שיקשו להדיא והא משונה הוא אלא לסומכוס הקשו לומר שאע"פ שלסומכוס משלם בצרורות נ"ש דוקא כדרכן שהן תולדות דרגל והלכתא לא גמיר אבל במשונה תולדה דקרן הוא ולא ישלם אלא ח"נ ופרקו דשדו בהם ביזרוני ודרכו בכך אבל לרבנן לא שני ליה כלל שאע"פ שמסופק לנו אם יש שינוי לצרורות דוקא בשיש שינוי בגוף המעשה כגון התזת צרורות ע"י ביעוט אבל כשאין שינוי בגוף המעשה כגון תקיע' התרנגול אע"פ שאין דרכו להכניס ראשו לאויר הכלים אין זה שינוי בצרורות אלא תולדה דקרן ועדיין צ"ע עכ"ל והרי"ף כ' תני רמי בר יחזקאל תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו משלם נ"ש והוא דחזי ביה ביזרוני אבל לא חזי ביה ביזרוני משונה הוא וח"נ הוא דמשלם אמר רב יוסף אמר רב סוס שצנף וחמור שנער ושברו את הכלים משלם ח"נ וכתב עליו הרא"ש כל זה כתב רב אלפס בהלכותיו וכתב עליו בעל המאור ולא היא בין דהוה ביה בזרוני בין דלא הוה ביה בזרוני לא משלם אלא ח"נ דהא אוקימנא כסומכוס ולית הלכתא כוותיה ונ"ל שלא עמד בעל המאור על דעתו של הרי"ף ז"ל כי גם רב אלפס מודה דאין הלכה כרמי בר יחזקאל דאי לקבוע הלכה כמותו הביא דבריו לא הו"ל להביא דברי רב יוסף אאמרי בי רב אלא הביא דברי כולם להודיענו דכל כה"ג חשיב כחו כגופו והוי צרורות וממילא ידענא דהלכה כרבנן ואי לית בה בזרוני משלם רביע נזח את"ל יש שינוי לצרורות לרביע נזק עכ"ל וכ"כ נ"י והרשב"א כתב דאית ביה בזרוני ואפשר דהשתא דמוקמינן דאית ביה בזרוני ואורחיה היא לאו צרורות היא אלא כששברו בגופו כיון שהכניס ראשו בתוכו וכן נ"ל מדברי הרב אלפס ז"ל שפסק כן דאי לית ביה בזרוני ח"נ ואי אית ביה בזרוני נזק שלם דאלמא לאו משום צרורות וכסומכוס דלית הלכתא כוותיה אלא אפי' לרבנן ולא משום צרורות כדאמרן כנ"ל ועוד צריכה תלמוד לדעת הרב ז"ל משום דק"ל דא"כ הול"ל אלא דאית ביה בזרוני ודלא כסומכוס אלא כרבנן וכן משמע מן הירושלמי דגרסינן התם תרנגול שהיה פורח ממקום למקום והזיק בגופו משלם נ"ש ברוח שבין כנפיו משלם ח"נ סומכוס אומר נ"ש נפח בכלים ושברם משלם נ"ש ע"כ ומשמע דסיפא כ"ע היא דאי סומכוס לעבדה פלוגתא כרישא עכ"ל:ומ"ש רבינו על דברי הרמב"ם ול"נ דכיון שהוא שינוי דצרורות אינו משלם אלא רביע וכן השיג עליו הראב"ד בפ"ב מהל' נזקי ממון: תרנגול שהיה הולך ושבר כלים בדרך הלוכו אורחיה היא ומשלם נ"ש משנה בפ"ב דב"ק (יז:) התרנגולים מועדים לילך כדרכן ולשבר:

סעיף ג

ומ"ש היה חוטין או רצועה קשורה ברגליו ושבר בה את הכלי אם גררה ושברה דרך הלוכו הוי כגופו ומשלם נ"ש זרקו ושבר בה את הכלי משלם ת"נ בד"א בחוט של הפקר וכו' אפי' שלא נתכוון הקושר לזכות בו שם במשנה התרנגולים מועדים לילך כדרכן ולשבר היה דליל קשור ברגלו או שהיה מהדס ושבר את הכלי משלם ח"נ וגמ' (יט:) אמר רב הונא ל"ש אלא שנקשר מאליו אבל קשרו אדם חייב נקשר מאליו מאן חייב אילימא בעל הדליל היכי דמי אי דאצנעיה אנוס הוא ואי לא אצנעיה פושע הוא אלא חייב בעל התרנגול מ"ש כוליה נזק דלא דכתיב כי יפתח איש בור ולא שור בור ח"נ נמי איש בור ולא שור בור אלא מתני' בדאדיי אדויי כי איתמר דרב הונא בעלמא איתמר דליל הפקר א"ר הונא נקשר מאליו פטור קשרו אדם חייב משום מאי חייב א"ר הונא בר מנוח משום בורו המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה ופרש"י ל"ש. דח"נ ותו לא: אלא שנקשר מאליו. הדלי ברגל התרנגול: אבל קשרו אדם חייב. הקושר נ"ש דהוי בור ואם נתקל בו אדם חייב בנזקו. נקשר מאליו דמתניתין מאן חייב לשלומי ח"נ. אי בעל הדליל שאין התרנגול שלו פושע הוא כוליה נזק בעי לשלומי שהרי בורו הוא שהשליכו לר"ה: אלא דאצנעיה בביתו והוציאו תרנגול מביתו וחייב בעל התרנגול. איש בור ולא שור בור והאי דליל תרנגול כרהו. אלא מתניתין לא מיתוקמ' אלא באדייה אדויי שזרק התרנגול הדליל ושיבר בזריקתו כלים דהוי צרורות ואפילו קשרו אדם נמי לא משלם אלא ח"נ בעל התרנגול והקושר פטו' שלא נתקל אדם בבורו ודרב הונא לא מיתוקמא אמתני' אלא בעלמא אתמר והכי איתמר דליל הפקר וכו' נקשר מאליו בתרנגול נתקל בו אדם פטור דמאן ליחייב דליל לית לי' בעלים בעל התרנגול נמי איש בור אמר רחמנא ולא שור בור קשרו אדם חייב הקושר דקנייה בהגבהה ויש להאי דליל בעלים. משום מאי מחייב דהא לאו בור מעליא הוא שהרי לא הזיק במקום שקשרו שם שהתרנגול גררו למקום אחר. בורו המתגלגל דמיחייב ליה בפ"ק בהצד השוה והתוספות כתבו קשרו אדם חייב לאו דוקא קשרו דה"ה אם היה במקום המוצנע והניחו במקום התורפה שפשע בו ואפילו לא הגביהו ולא קנאו ודלא כמו שפי' הקונדריס וכדבריהם כתב הרא"ש ז"ל היה דליל קשור ברגלו או שהיה מהדס ושבר את הכלים משלם ח"נ ומוקי לה בגמרא בנקשר מאליו ובאדייה אדויי דהו"ל צרורות ובדליל של הפקר או בדליל של בעל התרנגול ואצנעיה דאי לא אצנעיה אע"ג דאדייה אדויי הוא משלם נ"ש דהא דצרורות משלם ח"נ היינו כשהתיזה דבר הפקר אבל אם התיזה ממון בעלים משלם נ"ש דצרורות אורחא הוא כאבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו ודוקא בדאדייה אדויי

אבל אם הזיקה תרנגול בדליל דרך הלוכו משלם נ"ש דדבר המחובר לגופו כגופו כמו עגלה המושכת בקרון ואם הזיק הדליל אחר שנח פטור בעל התרנגול דאמר קרא כי יכרה איש בור ולא שור בור ודליל דאית ליה בעלים ולא אצנעיה ונקשר ברגל תרנגול דהפקר בעל הדליל חייב ובתרנגול דאית ליה בעלים והזיק דרך הילוכו משלם בעל הדליל חצי ובעל תרנגול חצי ואי אדייה אדויי משלם בעל התרנגול רביע ובעל הדליל ג' חלקים כרבי נתן דאמר (ב"ק נג.) כי ליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי ודליל של הפקר וקשרו אדם חייב הקושר אפילו לא נתכוון לזכות בו משום בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה וכן נמי דליל דאית ליה בעלים אפילו לא אצנעיה בעלים וקשרו אדם חייב הקושר הכל ובעל הדליל פטור מידי דהוה אהופך את הגלל שם (כט:) דאפילו לא נתכוון לזכות בו חייב אם הגביהו למעלה מג' או שסלקו ממקומו שהיה מונח אפילו החזירו למקומו חייב דאסתלקו להו מעשה ראשון וזה כורה בור חדש והאי דקאמר רב הונא דליל של הפקר משום דבעי למימר נקשר מאליו ואי בדליל דאית ליה בעלים ולא אצנעיה חייב בעל הדליל עכ"ל. וכך הם דברי רבינו ומתוך דברי הרא"ש שכתבתי יתבאר לך שמה שכתב רבינו בשם הרמ"ה אינו אלא עד חייב בו משום אשו ומשם ואילך הוא תשלום דברי הרא"ש והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות נזקי ממון התרנגולין מועדין להלך כדרכן ולשבר היה חוט או רצועה קשור ברגליהן ונסתבך כלי באותו החוט ונתגלגל ונשבר משלם ח"נ בד"א בשקשרו אדם אבל אם נקשר על רגליהם מאיליו בעל התרנגולים פטור ואם היה לחוט בעלים ולא היה החוט הפקר בעל החוט חייב חצי נזק שהרי הוא כבור המתגלגל הצניע בעל החוט את החוט והתרנגולים דרסו עליו והוציאו ונקשר ברגליהן ושברו בו את הכלי אף בעל החוט פטור שהרי אנוס הוא וכתב ה"ה התרנגולין מועדין להלך כדרכן וכו' זה כתב על הסוגיא האמורה של משנה זו ואיני יודע למה לפי גירסת ספרינו וכבר הושג מזה עכ"ל וז"ל הראב"ד זה איני יודע מהו דהא קשרו אדם דקאמר ודאי בעל התרנגולים הוא והאי דקאמר חצי נזק משום דסבירא ליה כרבא דמספקא ליה דרסה על כלי ולא שברתו ונתגלגל למקום אחר ונשבר אי צרורות הוי אי גופה הוא דחוט הקשור בו הרי הוא כשליף שעליה מעתה כשנקשר החוט מאליו ונסתבך זה הכלי ונתגלגל ונשבר אמאי פטור מ"מ צרור דתרנגול הוא ואפילו בחוט של הפקר חייב ומה שאמר עוד שאם היה לחוט בעלים בעל החוט משלם חצי נזק דהו"ל כבור מתגלגל ומשמע ליה דבעל התרנגול נמי משלם חצי נזק שלא מצינו בבור ח"נ לאו מילתא היא דאי בתר דנח הזיק בעל החוט נ"ש הוא דמשלם בור הוא ובעל תרנגול פטור דאיש בור ולא שור בור אם ע"י הגלגול נשבר בעל החוט פטור דלאו בור הוא אלא צרורות דתרנגול

הוא וכחו הוא ומ"ש אף בעל החוט פטור שהרי אנוס הוא וה"ה בעל תרנגול הא לא מתוקמא אלא בשברו בתר דנח ומשום ולא שור בור דאי בהדי דאזל בעל תרנגול אמאי פטור עד כאן לשונו והרי"ף השמיט מימרא דרב הונא לפי שהוא דבר שאינו מצוי כ"כ:

סעיף ד

תרנגול שהיה מחטט בחבל דלי ונפסק החבל ונשבר הדלי אם עיסה דבוקה בחבל וכו' שם(יז.) בעי רבא דרסה על כלי ולא שברתו ונתגלגל למקום אחר ונשבר מהו בתר מעיקרא אזלינן וגופיה הוא או דילמא בתר תבר מנא אזלינן וצרורות נינהו תא שמע תרנגולים שהיו מחטטים בחבל דלי ונפסק החבל ושבר הדלי משלמין נזק שלם שמע מינה בתר מעיקרא אזלינן תרגומה אחבל והא חבל משונה היא דמאוס בלישה והא נשבר דלי קתני אמר רב ביבי דקא אזיל מיניה ופרש"י דקא אזיל דלי מיניה. מיניה דתרנגול ולא נשבר על ידי גלגול למקום אחר אלא הוא דוחפו כל שעה ובשעת שבירה נמי ומה שאמר רבינו או אפי' אין בו עיסה והוא בלוי שדרכה ליפסק ע"י חטיטת התרנגול חייב בין על החבל בין על הדלי נ"ש כך כתבו שם התוספות והרשב"א ז"ל וכתב ה"ה בפ"ב מהלכות נזקי ממון שכך היא שיטת הרמב"ם ז"ל:

סעיף ה

הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו כלים משלם נ"ש משנה שם (כא:) ויהיב טעמא מפני שהם מועדים ומה שאמר ואם נפלו והכלים סמוכים לכותל ושאין ראוי לישבר ע"י קפיצה פטור דאנוס הוא מבואר שם בגמרא ומ"ש ואם הכלי ארוך וראשו האחד קרוב לכותל וראשו השני רחוק וכו' עד לפיכך חייב אע"פ שסופו באונס כ"כ שם התו' והרא"ש ומ"ש ואם הכותל צר אפי' אם קרובים לכותלו ונפלו חייב מימרא שם ופרש"י בכותל צר. שמעקה צר ודחוק וכי הניחם בראש הגג הוה ליה לאסוקי אדעתיה דקפצי אמעקה כדרכן ומן המעקה שהיא צר נפלי ל"א צר משופע ומ"ש ואם דלגו ממטה למענה אנוס הוא וכו' שם ת"ר הכלב והגדי שדילגו ממטה למעלה פטורים מלמעלה למטה חייבים ופרש"י מלמטה למעלה פטורים. מנ"ש וחייבים בח"נ דמשונין הם וכ"כ הרי"ף ז"ל והרא"ש כתב דפטורים לגמרי דהו"ל אונס דאין דרכו בכך כלל והרמב"ם בפ"ב מהלכות נזקי ממון כתב כדברי הרי"ף ורש"י ז"ל והכי הלכתא:ומ"ש בד"א דאמרינן מלמעלה למטה חייב נ"ש כשקפצו כדרכם אבל שינו וכו' ואינו משלם אלא ח"נ כך הוא גירסא הנכונה והוא שם אהא דת"ר הכלב והגדי שדילגו ממטה למעלה פטורים מלמעלה למטה חייבים רמי והתניא הכלב והגדי בין מלמעלה למטה בין מלמטה למעלה פטורים תרגמא רב פפא דאפיך מפיך כלב בזקירא גדיא בסריכא א"ה אמאי פטורים פטורים מנ"ש וחייבים בח"נ פרש"י בזקירא. קפיצה: סריכא. שנועץ צפרניו בכותל שאין דרכו

בכך ומשונים הם ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש דהא דאוקי בדאפיך מיפך היינו מאי דקתני מלמעלה למטה פטורים אבל מאי דתני ממטה למעלה פטורים בכל גונא היא ואפילו כלבא בסריכא וגדיא בזקירא דכל מלמטה למעלה לאו אורחייהו הוא אבל הרי"ף כתב כלבא בסריכא וגדיא בזקירא בין מלמעלה למטה בין ממטה למעלה חייבין בנ"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות נזקי ממון:ומ"ש ואדם ותרנגול בין מלמעלה למטה בין ממטה למעלה אורחיה היא וחייב ברייתא שם:ומ"ש ונ"מ מי שמסר ביתו לחבירו לשמור והיו בו חש"ו וכו' כ"כ התוספות והרא"ש ז"ל משום דאל"כ מאי אשמועינן באדם דחייב:

סעיף ו

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ב מהלכות נזקי ממון:ומ"ש ולא נהירא דהיאך יתחייבו ע"י שינוי טפי מכי אורחיה אין לו טעם דהא מדשני רב פפא דאפיך מיפך כלבא בזקירא וגדיא בסריכא משמע בהדיא דאורחיה דכלב בסריכא ואורחיה דגדיא בזקירה וכדברי הרמב"ם וכך הם דברי הרי"ף וכך היא גירסת הרא"ש ואין לומר שרבינו היה גורס בדאפיך מיפך כלב בסריכא וגדי בזקירא דלפי זה הוי אורחיה דכלב בזקירא ואורחיה דגדי בסריכא שהרי הוא עצמו כתב בסמוך אבל אם שינו כגון שהכלב קפץ ברקידה והגדי בסריכא הילכך ע"כ לומר שמה שכתב רבינו ולא נהירא דהיאך יתחייבו על ידי שינוי טפי מכי אורחיה כתבו בריהטא ולא דק:

סימן שצא

סעיף א

שן הוא אב דהא ושילח את בעירה דכתיב בקרא מוקמינן לה בבהמה שאוכלת פירות הראויות לה ונהנית באכילתן וחייב נ"ש משנה בפ"ב דב"ק (יט:) הבהמה מועדת לאכול פירות או ירקות:ומ"ש בין אם אכלתן בין אם לא אכלתן אלא שהפסידתן ולא כלתה אותם לגמרי בריש ב"ק (ג.) אמרינן דשן בין מכליא קרנא בין לא מכליא קרנא חייב ויליף לה התם מדאקשיה רחמנא לרגל ופירשו התוספות דלא מכליא קרנא היינו שטינפה פירות להנאתה:ומ"ש לפיכך כל הדומה לזה שמזיק בדבר שהוא נהנה הוא תולדתו כגון נתחכך בכותל להנאתו והזיקתו או שטנפה כלים ופירות להנאתה כו' מפורש שם:

סעיף ב

ומ"ש בד"א שאוכלת דבר הראוי לה אבל אכלה דבר שאין ראוי לה כגון כסות וכלים שינוי הוא ואינו משלם אלא חצי נזק משנה בפ"ב דבבא קמא שם:ומ"ש בין שאכלה אותם בחצר הניזק בין בר"ה הטעם משום דכיון דמשונה הוא הו"ל תולדה דקרן ובר"ה נמי מיחייב והוצרך רבינו לכתוב כן משום דמתני' הכי איתא הבהמה מועדת לאכול פירות או ירקות אכלה כסות או כלים משלם חצי נזק במה דברים אמורים ברשות הניזק

אבל ברשות הרבים פטור ובגמרא (כ.) אהייא אמר רב אכולהו מ"ט כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור. ופירש"י אכולהו. הא דקתני מתניתין ברשות הרבים פטור אכולהו קאי ואפילו אכסות וכלים דשינוי הוא ותולדה דקרן: כל המשנה. כגון זה שהניח כסותו וכליו ברשות הרבים: ובא אחר שינה בו. כגון זה שאכלתו. ושמואל אמר ל"ש אלא פירות וירקות אבל כסות וכלים חייב וכן אמר ר"ל אכולהו ואזדא ר"ל לטעמיה דאמר ר"ל שתי פרות בר"ה אחת רבוצה ואחת מהלכת בעטה מהלכת ברבוצה פטורה ור' יוחנן אמר ל"ש אלא פירות וירקות אבל כסות וכלים חייבת לימא ר' יוחנן לית ליה דר"ל אפילו בשתי פרות לעולם אית ליה כסות עבדי אינשי דמנחי גלימא ומתפחי אבל בהמה לאו אורחא הוא וידוע דהלכה כשמואל בדיני וכ"ש דרבי יוחנן סבר כוותיה: אכלה דבר שאין דרכה לאכול אלא על ידי הדחק כגון פרה שאכלה שעורים וכו' עד אבל תיה לאו אורחה בפת ולא בתבשיל ברייתא וגמרא שם ואמרינן תו התם דחמור שאכל דגים אכילה ע"י הדחק היא ושמה אכילה ואמרינן נמי דבהמה שאכלה פת בפתורא אינו משלם אלא ח"נ דאע"ג דאורחה בפת אין מדרכה לאכלו על השולחן ואמרינן דבשר דמטוי לאו אורחה דחיה למיכל ולצבי אין דרכו לא בפת ולא בבשר: בהמה שראתה לחם בסל ושברה הסל ואכלה הלחם משלמת נזק שלם גם על הסל וכו' עד אינו משלם על הסל אלא ח"נ ג"ז שם על עובדא דאתא קמיה דרב יהודה:ומ"ש וכגון שתפס גופה של בהמה דמשונה הוא והוי קרן ואינו משלם אלא מגופו פשוט הוא:ומ"ש וכן אם ראתה אוכלין ע"פ החבית ונסתרכה לעלות בחבית ולאכול אוכלין וכו' ג"ז שם בעובדא דההוא ברחא דחזא ליפתא אפומא דדנא: חיה שטרפה בהמה ואכלתה וכו' אורחה הוא וחייב נ"ש כבר נתבאר בסימ. שפ"ט דהיינו דוקא בשאר חיות אבל ארי אורחיה בדריסה ולא בטריפה: ומה שאמר או שאכלה בשר חי אורחיה הוא וחייב נ"ש מבואר בפ"ב דב"ק (יט:): ומה שאמר אבל כלב שהמית כבש ואכלו או חתול שהמית תרנגולים גדולים ואכלם משונה הוא ואינו משלם אלא ח"נ מבואר במסקנא דגמ' ספ"ק דב"ק (טז:) וס"פ אלו נערות (כתובות מא:):ומ"ש בשם הרא"ש ז"ל דוקא בפחת שפחתה מיתה אינו משלם אלא חצי נזק וכו' אבל דמי הנבלה משלם ברשות הניזק נ"ש וברי"ה מה שנהנית וכו' בפ"ב דב"ק אמתני' דאכלה כסות או כלים משלם חצי נזק דקדק כן:

סעיף ג

אין חיוב השן אא"כ אוכלת ברשות הניזק אבל לקחה בחצירו והוציאה משם ואכל' בר"ה פטור אבל לקחה ברשות הרבים והלכה ואכלה ברשות הניזק כתב הרמב"ם שחייב ופי' פרה כחצר הניזק דמי וכן נמי אפילו במקום שאין לחייבו על הלקיחה וכו'

בפ"ב (כא:) תנן כלב שנטל את החררה והלך לו לגדיש אכל את החררה והדליק את הגדיש על החררה משלם נ"ש ועל הגדיש משלם ח"נ ובגמ' (כג.) דאכלה היכא אילימא דאכלה בגדיש דעלמא הא בעינא וביער בשדה אחר וליכא לא צריכא דאכלה בגדיש דבעל החררה תפשוט דפי פרה כחצר הניזק דמי דאי כחצר המזיק דמי לימא ליה מאי בעי ריפתך בפומא דכלבאי דאיבעיא להו פי פרה כחצר הניזק דמי או כחצר המזיק דמי ומדקאמר אילימא בגדיש דעלמא הא בעינן וביער בשדה אחר וליכא משמע בהדיא שאם לקחה בחצר הניזק והוציאה משם והלכה ואכלה בר"ה או ברשות אחר פטור וכן כתב הרא"ש ונימוקי יוסף ואהא דקאמר תפשוט דפי פרה כחצר הניזק דמי כתבו התוספות תימא אמאי לא פשיט משאר בבי דמתניתין דתנן השן מועדת לאכול את הראוי לה ומההיא דאכלה מצידי הרחבה וכו' ונראה לר"י דמכל הנהו דמתני' לא מצי למפשט ולא מההיא דנטל חררה משום דס"ל דאם לקחה הבהמה פירות בחצר הניזק ואכלם ברשות הרבים או בחצר המזיק חייב דמחייבינן בלקיחה לחודה וכן הסברא נוטה דכיון דפשע בלקיחה מה לנו באכילה והא דממעטינן משדה אחר רשות הרבים היינו לקיחה וקמיבעיא ליה כגון אם הושיט פירות בפי פרה חש"ו ועכו"ם דלאו בני תשלומין נינהו וכגון שהבהמה לא היתה יכולה ליקח אם לא שהושיט לה ואי כחצר הניזק דמי חייב בעל הפרה ואי כחצר המזיק דמי פטור כיון שנתנו אחר לתוך פיה והא דקאמר תפשוט לאו ממתני' אלא מסוגיא דשמעתין דאוקמה דאכלה בגדיש דבעל החררה שמע מינה דבעי לקיחה ואכילה בחצר הניזק אע"פ שאין טעם בדבר מה צורך באכילה אלא דגזרת הכתוב הוא ותפשוט כשנתן אחר לתוך פיה דחייב דכחצר הניזק דמי עכ"ל ונראה מדבריהם דהאי תפשוט דפי פרה כחצר הניזק דמי הכי הוי קושטא דמילתא וכן כתב הרשב"א מ"מ מההיא דחררה שמעינן פרה כחצר הניזק דמי וכן כתב הרא"ש שמע מינה דפי פרה כחצר הניזק ונפקא מינה אם הושיט ראובן פירות של שמעון בחצר שמעון לתוך פי פרה דלוי דחייב לוי דפי פרה כחצר הניזק דמי והמושיט חרש שוטה וקטן ואין לו לשלם עכ"ל ומכל מקום נראה לי שיש טעות סופר בדברי רבי' שכתב בשם הרמב"ם ז"ל דלקחה ברשות הרבים והלכה ואכלה ברשות הניזק שחייב ולא נזכר זה בדברי הרמב"ם ז"ל כלל ובס' מדוייק מצאתי הרמ"ה במקום הרמב"ם והוא הנכון: ומ"ש וכן נמי אפילו במקום שאין לחייב על הנטילה וכו' נראה שהוא ג"כ ט"ס שמתוך לשונו נראה שהם ב' דברים וכפי מה שנתבאר הכל אחד דהא דאפילו במקום שאין לחייב על הנטילה וכו' הוא פירוש פי פרה כחצר הניזק דמי ולכן נראה להגיה ולכתוב פי פרה כחצר הניזק דמי ונ"מ במקום שאין לחייב על הנטילה וכו' וכן מצאתי

בספר מדוייק:ומ"ש רבינו לשון הרמב"ם כלב שנטל בחצר הניזק והוציאו לר"ה ואכלו שם משלם מה שנהנה אכלו בשדה של בעל החצר משלם נ"ש וכו' בפ"ג מהלכות נזקי ממון והוא מבואר במתניתין דחררה וגדיש שכתבתי בסמוך:ומ"ש בבבא דרישא משלם מה שנהנה מבואר שם דאפילו נטלה בר"ה ואכלה ברשות הרבים דפטור מלשלם מ"מ משלם מה שנהנית: כתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר בהמה שהיתה עומדת ברשות הניזק ותלשה פירות בר"ה ואכלתן ברשות הניזק הרי הדבר ספק לפיכך אינה משלמת אלא מה שנהנית ואם תפס הניזק כמה שהזיקה אין מוציאין מידו שהרי ברשותו אכלה וכתב ה"ה שהוא מדגרסינן בפ"ב דב"ק (כ.) בעי רבי זירא מתגלגל מהו ה"ד כגון דקיימא עמיר ברה"י וקא מתגלגל ואתי מרה"י לר"ה מאי והוא ז"ל גורס ה"ד כגון דקיימא ברה"י וקא מתגלגל ואתי מר"ה לרה"י וכתב בהשגות שהיא מיושרת מן הגירסאות שלנו עכ"ל ורבינו בסוף סימן זה כתב בעיא זו וכתב בה שני פירושים: כל מה שנקרא חצר הניזק לגבי רגל כפי מה שפירשתי למעלה חייב בו על השן לא ידענא מאי קאמר שבסימן ש"צ דאיירי בדיני רגל לא כתב שם מה נקרא חצר הניזק ובסוף סי' שפ"ט שכתב מה נקרא חצר ניזק בענין חצר של שניהם או שאינם של שניהם לשוורים ולא לפירות או לפירות ולא לשוורים וכו' הרי ביאר דיני שן כשם שביאר דיני רגלו לא הו"ל לתלות שן ברגל וכך ה"ל לכתוב כבר ביארתי למעלה מה נקרא חצר הניזק לחייב בו על השן:

סעיף ד

אכלה בר"ה משלם מה שנהנית משנה בפ"ב דב"ק (יט:) ומ"ש פליגי בה כיצד משלם מה שנהנית רבה אמר דמי עמיר רבא אמר דמי שעורים בזול שם. ופרש"י דמי עמיר. שאם אכלה שעורים כדי שביעתה אינו משלם לו אלא דמים שהיה צריך ליתן בקשים ותבן להאכילה דא"ל אי איפשי להאכילה שעורים אלא קשין ותבן: דמי שעורים בזול כפי שהיה צריך ליקח שעורים למאכלה אם היה רוצה להאכילה שעורים ולא יתן לו כשער שבשוק דילמא איהו לא מאכיל לה שעורים אלא בזול יתן כדאמרינן בפ' מי שמת כל זוזא חשיב בד' דנקי דהיינו שני שלישי דמים. וכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות נזקי ממון אם אכלה בר"ה ונהנית רואים אותם כאילו הם שעורים או עמיר ומשלם דמי עמיר או דמי שעורים בזול:ומ"ש רבינו שאינו מבין דבריו היאך פסק כדברי שניהם גם ה"ה תמה עליו וכתב איפשר שנסתפק לו פסק ההלכה כמי וכתב שתי הדעות להיות יד המזיק על העליונה איזה מהם שיהא פחות ישלם ונראה שהוא מפרש עמיר אגודת השבלים וכן פירשו בעלי הלשון שלא כדברי רש"י שפי' תבן או קש עכ"ל והרא"ש כתב וז"ל כתב רב אלפס איכא מאן דפסק כרבה דהוי רביה דרבא ואיכא מאן דפסיק כרבא דהוי בתרא

והראב"ד ז"ל כתב דהלכה כרבא דברייתא דת"כ דרביה הוא עכ"ל:ומ"ש רבי' שמסקנת הרא"ש כדברי הראב"ד איני רואה בדבריו הכרע ונ"י כתב שהרא"ה והריטב"א כתבו כדברי הראב"ד. ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסופקים הוה ראוי לומר דנקטינן לקולא על הנתבע ואינו משלם אלא דמי עמיר וכפירש"י ולא כפי' ה"ה שהוא להחמיר ומ"ש שהרמב"ם מפרש כן איני רואה הכרע בדבריו כפי פי' של ה"ה בדברי הרמב"ם ומה שהביא ראיה מבעלי הלשון אינה ראיה דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד אבל מה שפירש ה"ה איפשר שנסתפק לו וכו' דבר תימה הוא בעיני ולכן נ"ל שהרמב"ם מפרש דרבה ורבא לא פליגי דעמיר היינו אגודת שבלים כמו שכתב ה"ה ולא מטעמיה ונמצא דעמיר היינו שעורים בשבלים אלא שכל דבר נמשך כפי זמנו שבזמן הקציר דרך להאכיל עמיר ושנא בזמן הקציר דרך להאכילה שעורים שלא בשבלים ורבה ורבא לא פליגי אלא מר איירי בזמן הקציר ומר איירי שלא בזמן הקציר ואע"ג דמייתי ת"כ דרבה ת"כ דרבא לאו משום דפליגי אלא להוכיח דדבריהם שנויים בברייתא והשתא א"ש מ"ש הרמב"ם משלם דמי עמיר או דמי שעורים שהוא ככ"ע דליכא פלוגתא במילתא וצ"ל דהא דקאמר בזול קאי גם לרבה ופירוש בזול איכא לפרושי כפרש"י א"נ כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה שאם אכלה דמי י' ליטרין תמרים ישלם י' ליטרין שעורים ואם היו השעורין יקרים יותר משלם דמי התמרים בלבד ומ"מ כיון שאין דבר זה מבואר בדברי הרמב"ם לענין מעשה אינו משלם אלא דמי עמיר וכדפרש"י וכמו שכתבתי בתחלה דכל ספיקא דממונא הוי להקל על הנתבע:ומ"ש וכיון דאינה משלמת אלא מה שנהנית אם אכלה דברים הרעים לה פטור ברייתא שם:

סעיף ה

היו הפירות מונחים בצידי רחבה והיא בתוך הרחבה אע"פ שאינה יכולה ליטלם וכו' אינה משלמת אלא מה שנהנית אבל יצאה מן הרחבה לצידי רחבה ולקחתם שם ואכלתם שם משלם כל מה שהזיקה משנה בפ"ב דב"ק (שם) אכלה מתוך הרחבה משלם מה שנהנית מצידי הרחבה משלם מה שהזיקה ובגמרא (כא.) כיצד משלם מה שנהנית וכו' אמר רב ובמחזרת ושמואל אמר אפילו מחזרת נמי פטור ולשמואל היכי משכחת לה דמיחייב כגון דשבקתה לרחבה ואזלא וקמה בצידי רחבה ופירש"י מה שנהנית לאו תשלומין מעליא כינהו כדמפרש בגמרא במחזרת ראשה מרחבה לצידה של רחבה ואכלה פירות קתני מתניתין דמשלמת מה שהזיקה אע"ג דכולה קיימא ברחבה פטורה הואיל וגוף הבהמה קאי ברחבה דאורחה הוא להחזיר ראשה ושן בר"ה הוא וקמה בצידי רחבה שאין דרך שוורים ללכת שם הילכך לאו כר"ה דמי וידוע דהלכה כשמואל

בדיני:ומ"ש רבינו בין דרך הליכתה בין שעמדה שם ואכלתן כ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות נזקי ממון והוא מבואר בגמרא בפרק הנזכר (שם:) גבי הא דאמר רבא בקופצת:ומ"ש משלם כל מה שהזיקה כן פירשו שם התוס' דצידי רחבה חשיבי חצר הניזק שכל אחד יש לו רשות להניח פירותיו כנגד פתח ביתו בצידי רחבה ודלא כרש"י שפי' משלמת מה שהזיקה כדין תם ח"נ ומועד נ"ש דמשונה הוא: אכלה מפתח החנות משלם מה שנהנית מתוך החנות משלם מה שהזיקה שם במשנה והטעם פשוט לפי מה שנתבאר דשן ברשות הניזק משלם נ"ש ובר"ה פטור ומ"מ משלם מה שנהנית וכתבו התוס' מפתח החנות הן תריסי חנויות שמניחין לפני החנויות וכשפותחין אותו נותנין שם פירות:

סעיף ו

הקצה מקום מרשותו לר"ה והניח שם פירותיו ואכלתם שם כתב א"א הרא"ש ז"ל דחשוב כר"ה שם איכא דאמרי מחזרת כ"ע ל"פ דחייבת כי פליגי במקצה מקום מרשותו לר"ה רב אמר פטור ושמואל אמר חייב וכת' הרא"ש הלכתא כלישנא קמא מדקאמר סתמא דתלמודא בתר הכי לא דכ"ע מחזרת אי כרב אי כשמואל וכיון דלישנא קמא עיקר נ"ל דמקצה מקום מרשותו לר"ה פטור דלישנא קמא לית ליה להך פלוגתא דמקצה מקום שהרי מקצה מקום יותר ראוי לפטור ממחזרת דהא רב מחייב מחזרת ופוטר במקצה מקום ללישנא בתרא ושמואל אמר במקצה מקום חייב כמו מחזרת אבל ללישנא קמא דשמואל פוטר במחזרת כ"ש במקצה מקום וראיתי מן הגדולים שפסקו הלכה כשמואל במקצה מקום והנראה בעיני כתבתי וכ"מ מתוך רב אלפס ז"ל שלא הביא בהלכותיו פלוגתא דמקצה מקום עכ"ל וגם הרמב"ם לא הביא דין זה ויש ללמוד מדבריו כמו שלמד הרא"ש מדברי רב אלפס:

סעיף ז

היתה מהלכת ברשות הרבים ופשטה צוארה ולקחה פירות מעל בהמה אחרת חשוב כר"ה ואינו משלם אלא מה שנהנית אבל אם אינה יכולה להגיע וליקח הפירות מע"ג חברתה אא"כ תקפוץ ותקחם אז חשוב כחצר הניזק ומשלם נ"ש וכן כל כיוצא בזה כגון שהיו הפירות מונחים בר"ה במקום שא"א ליטלם אלא א"כ תקפוץ חשוב כחצר הניזק ואם אפשר לה ליטלם בלא קפיצה אז חשוב כר"ה בפרק הנזכר (כ.) אמר אילפא בהמה בר"ה ופשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה חייבת מאי טעמא גבי חברתה כחצר הניזק דמי לימא מסייע ליה היתה קופתו מופשלת לאחוריו ופשטה צוארה ואכלה ממנו חייבת כדאמר רבא בקופצת הכא נמי בקופצת והיכא איתמר דרבא אהא דאמר רבי אושעיא בהמה בר"ה הלכה ואכלה פטורה עמדה חייבת מ"ש הלכה דאורחה הוא עמדה נמי אורחה הוא אמר רבא בקופצת וכתב הרא"ש וז"ל אמר אילפא בהמה בר"ה פשטה

צוארה ואכלה מעל גבי חברתה חייבת מאי טעמא ע"ג חברתה כחצר הניזק דמי והוא דקפצה אבל עמדה לא דהיינו אורחה דאיתמר אמר רבי אושעיא בהמה בר"ה הלכה ואכלה פטורה עמדה ואכלה חייבת ואמרינן מ"ש הלכה ואכלה דאורחה הוא עמדה ואכלה נמי אורחה הוא בקופצת כך כתב רב אלפס כתב בעל המאור מה שפסק הרב לא מסתבר אלא כל ע"ג חבירתה חייבת בין שקפצה בין שעמדה והיינו דאילפא בר"ה ובלא ע"ג חברתה חייבת חצי נזק בקופצת והיינו דרבי אושעיא ולא פליגי אהדדי לכאורה משמע כדברי בעל המאור דהא אילפא איירי בלא קפיצה מדפריש טעמא דעל גבי חברתה כחצר הניזק דמי ותלמודא בעי לאתויי סייעתא לאילפא מהיתה קופתו מופשלת ודחי לה דאיירי בקופצת כההיא דרבי אושעיא דמוקי לה בקופצת והוי שינוי מדקאמר תלמודא מה שנא הלכה דאורחה הוא עמדה נמי אורחה הוא אמר רבה בקופצת משמע דקופצת לא הוי אורחה הילכך חייבת ברשות הרבים וליכא סייעתא מיניה דלאילפא איירי בלא קפיצה ומשום דהוי בחצר הניזק ומיהו כי מעיינת ביה שפיר דברי רב אלפס עיקר דבהמה שקופצת למקום גבוה ואוכלת לאו שינוי הוא כדאמרינן לעיל כיון דאורחה למיכל ליפתא אורחה נמי לסרוכי ולמיסק אלא הך דאילפא ודר' אושעיא ובריית דהיתה קופתו מופשלת טעם אחד להם דכל היכא דיכולה בהמה לאכול כדרכה דרך הילוכה בלא קפיצה אין לו לאדם רשות להניח שם פירותיו והוי ר"ה ופטורה אבל היכא דאין יכולה לאכול אלא בקפיצה יש לו רשות להניח פירותיו ומיקרי חצר הניזק ומעיקרא כדאמר אילפא למילתא ופי' טעם לדבריו משום דע"ג חברתה כחצר הניזק דמי והוה ס"ד דכל ע"ג חברתה כחצר הניזק דמי ואפילו אוכלת כדרכה ואהא בעי לאתויי ראיה וקאמר תלמודא כדמפרש רבא ההיא דרבי אושעיא בקופצת ה"נ איירי ברייתא בקופצת ומילתא דאילפא בקופצת דבע"א לא מיקרי חצר הניזק היינו דקאמר מ"ש הלכה דאורחה הוא כיון שאוכלת כדרכה ודרך הילוכה אין לו רשות להניח פירותיו שם עמדה נמי אורחה הוא אמר רבא בקופצת וכיון שאין יכולה לאכול אלא בקפיצה לאו אורחה הוא ויש לו רשות להניח שם פירותיו וכן מוכח לקמן דאמר אילפא ורבי אושעיא איכא בינייהו ורבי יוסי ור"א אמרי אין דרכה לאכול אלא להלך כיון שאינה יכול לאכול אלא בקפיצה קרינא ביה שדה אחר כי יש לו רשות להניח שם פירותיו עכ"ל והרמב"ם כתב בפ"ג מה' נזקי ממון היתה מהלכת בר"ה ופשטה צוארה ואכלה מע"ג חברתה ואפילו עמדה משלם מה שנהנית שכן דרך הבהמות לאכול זו מע"ג זו ואם קפצה ואכלה ע"ג חברתה משלם מה שהזיקה שגבי חברתה כחצר הניזק הוא חשוב וכתב ה"ה מחלוקת אילפא ורבי יוחנן ופסק שם כר"י וכתירוצים דרבא בקופצת וכ"ד ההלכות עכ"ל ואני שמעתי

ולא אבין דר"י מאן דכר שמיה ואפי' את"ל שנתחלף לו ר' אושעיא בר"י מ"מ לא הוי כר' אושעיא דר' אושעיא לא איירי באוכלת מע"ג חברתה ואפילו את"ל דכיון דאמר בהמה בר"ה הוי בכלל אוכלת מע"ג חברתה הא ר' אושעיא מפליג בין הלכה לעמדה ואיהו לא מפליג ועוד שכתב וכן דעת ההלכות והרי הרי"ף הביא דברי אילפא ודברי רבי אושעיא ומשמע דס"ל דלא פליגי ונ"ל דודאי סבר הרמב"ם דאילפא ור' אושעיא לא פליגי וכי אוקי רבא מימרא דרבי אושעיא בקופצת היינו לומר דעמדה דקאמר היינו קופצת והלכה דקאמר לאו דוקא אלא לשאינה קופצת קרי הלכה בין הולכת ובין עמדה פטורה וה"ק בהמה בר"ה אם אינה קופצת פטורה ואם היתה קופצת חייבת וכ"כ נ"י וז"ל פירוש קופצת היינו שזקפה רגליה ועמדה על הבהמה ואכלה זקופה והיינו לישנא דעמדה ואכלה אבל אם עמדה מעט כדי לפשוט צוארה פטורה וטעמא דמילתא משום דבהמתו לאו רשות הניזק גמור הוא אבל ברשות הניזק גמור חייב וכדתנן מתוך החנות משלם מה שהזיקה עכ"ל וקופצת היינו שקופצת ואוכלת שם אפילו יכולה לאכלה בלא קפיצה חשיב חצר הניזק ושלא כדברי הרא"ש והיינו דקאמר אילפא בהמה בר"ה פשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה אם קפצה על גבה ואכלה שם חייבת משום דגבי חברתה כחצר הניזק דמי אבל אם לא קפצה עליה אלא שפשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה בין הלכה בין עמדה פטורה דאע"ג דגבי חברתה כחצר הניזק דמי כיון שהיא עומדת ברשות הרבים פטורה דדמיא לעומדת בתוך הרחבה ומחזרת ונוטלת מצידי הרחבה דפטורה לשמואל דקיי"ל כוותיה וכבר נתבאר דשן דפטור בר"ה משלם מה שנהנית ומ"ש שכן דרך הבהמות לאכול זו מע"ג זו הוא ליתן טעם למה משלם מה שנהנית כדין שן ולא אמרינן דמשונה הוא ותם משלם ח"נ ומועד משלם נ"ש וכן נ"ל לפרש דברי הרי"ף שכתב והוא דקפצה אבל עמדה לא דהיינו אורחה דה"ק וה"מ דחייבת כלומר לשלם כל מה שהזיקה בדקפצה אבל לא קפצה אפי' עמדה לא מיחייבה מה שהזיקה ומ"מ אינה משונה לשלם תם ח"נ ומועד נ"ש אלא אורחא הוא והו"ל שן בר"ה דאינו משלם אלא מה שנהנית ומימרא דרבי אושעיא נמי מתפרשת לדעתו ז"ל כמו שפירשתי לדעת הרמב"ם ז"ל ולדעת שניהם הא דאמרינן מ"ש הלכה דאורחה הוא וכו' הכי פי' מ"ש הלכה פטורה מלשלם מה שהזיקה ואינה נדונת כמשונה לשלם תם חצי נזק ומועד נ"ש עמדה נמי אורחה הוא ואין לה להתחייב כנ"ל וז"ל נימוקי יוסף חייבת מוקמינן לה בקופצת ופי' רש"י קופצת שקפצה ואכלה על צוארה שאין דרכה כן ותולדה דקרן הוי וחייבת חצי נזק קאמר וכתב הרא"ה והריטב"א דאינו נכון דכי היכי דאמרינן לעיל כיון דאורחה למיכל אורחה לפלוסי הכי נמי כיון דאורחה למיכל אורחה למקפץ הילכך

לאו תולדה דקרן היא אלא שן ממש ונזק שלם קאמר ובירושלמי אמרו בפירוש משלם נ"ש ובתוס' משלמת מה שהזיקה עכ"ל וכ"כ הרשב"א שכן דעת הראב"ד ז"ל וכתב הרשב"א וקופצת דקאמר שקפצה ע"ג האדם שהקופה מופשלת לאחוריו וכן בקופצת ע"ג אצטבא שברשות הרבים דכיון דאורחה למיכל שעורים או כרשינין שבקופה אף היא דרכה לקפוץ שם ולאכול וטעם חיובן של אלו מפני שכל שקופתו מופשלת לאחוריו או שמשאו על גבי בהמתו ברשות הניזק הוא ואע"פ שהם עומדים ברשות הרבים מפני שיש להם רשות לעבור שם עם משאן ובאותה שעה הם כחצר הניזק וכן כשהיה משאו מונח באצטבא שברשות הרבים כיון שיש לו רשות להניחו שם וזו יצאה מן הרשות וקפצה ואכלה הרי זה כאילו נכנסה לרשות הניזק ואכלה ושמא אפילו מאן דפטר בחצר השותפין כרבי אלעזר ורבי זירא מודים בהא משום דחצר השותפין יש לכל אחד קנין גוף ממש בחצר ולפיכך לא קרינן לה שדה אחר אבל הכא כל שזה מניח שם משאו הרי היא כרשותו לענין זה שלא יבוא בו שורו של חבירו ויאכל עכ"ל:ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה מבואר שהוא כדברי בעלהמאור וכך הם דברי הרשב"א ומיהו לענין הלכה אין לנו אלא דברי הרי"ף והרמב"ם וכ"ש שהרא"ש סבר כוותייהו בהא: מתגלגל מיבעיא לן אי חשוב כחצר הניזק ולא איפשיטא בפ' הנזכר (כ.): ומה שאמר ואם תפס אין מוציאין מידו הוא לדעת הרמב"ם אבל לדעת ר"י בספיקא דדינא לא מהניא תפיסה ואם תפס (לא) מפקינן לה מיניה כמו שנתבאר בסימן ש"ץ: ומה שאמר ופירש רש"י כגון לקחה הבהמה האוכלים וגלגלתם לר"ה כבר כתבתי בסימן זה שכך הם דברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות נזקי ממון וכתב עוד רש"י והה"נ אם בהמה ברשות הניזק ועמיר ברשות הרבים וגלגלה מרשות הרבים לרשות היחיד אי בתר אכילה אזלינן חייבת ואי בתר דשקלא ליה אזלינן פטורה:ומ"ש ודוקא כה"ג שהיו כולם מונחין ברשות הניזק וכו' אבל משאוי שהוא ארוך ומקצתו וכו' שם אתו למפשט האי בעיא מדתני רבי חייא משאוי מקצתו בפנים ומקצתו בחוץ אכלה בפנים חייבת אכלה בחוץ פטורה מאי לאו מתגלגל ואתי אימא אכלה על מה שבפנים חייבת על מה שבחוץ פטורה אי בעית אימא כי קאמר רבי חייא בפתילה דאספסתא ופרש"י אי בעית אימא. לעולם כדקתני אכלתו בפנים חייבת על כולו אכלתו בחוץ פטורה על כולו ולא תפשוט דגלגול מילתא היא דכי אמר רבי חייא בפתילה דאספתא משאוי של שחת שעליו ארוכים וראשו אחד בפנים וראשו אחד בחוץ דכיון דהאי רישא כי גריר ליה אזיל אידך בתריה כמאן דמנח כולה בחד דוכתא דמי הילכך אזלינן בתר בהמה כי קא מיבעיא לן כגון שעורים דכולה גרעין קאי בפנים או בחוץ וכי אכלה האי לא אזיל האי בתריה אי לא מגלגל ליה:ומ"ש בשם ר"י שהיה

האוכל מתגלגל מרשות הניזק לרשות הרבים ועכבתו הבהמה ואכלתו (בר"ה) [ברשות הניזק] וכו' כ"כ שם התוס' והרשב"א ז"ל:

סימן שצב

סעיף א

כלב שנטל חררה ובה גחלת והלך לגדיש של בעל החררה ואכל החררה והדליק הגדיש משלם על החררה נזק שלם ועל הגדיש ח"נ משנה וגמרא בפ"ב דב"ק (כא.) ונתבאר שם דבעי' שיהא גדיש דבעל החררה כי היכי דליהוי שן בחצר הניזק דאל"כ פטור על החררה יותר ממה שנהנית דבעינן וביער בשדה אחר וליכא:ומ"ש ואם הניח החררה על הגדיש משלם על מקום החררה נ"ש ועל שאר הגדיש ח"נ ואם זרק על הגדיש משלם על כל הגדיש ח"נ וכו' שם (כב.) בגמרא איתמר רבי יוחנן אמר אשו משום חציו ור"ל אמר אשו משום ממונו תנן הכלב שנטל החררה וכו' בשלמא למ"ד אשו משום חציו חציו דכלב הוא אלא למ"ד אשו משום ממונו האי אש לאו ממונו דבעל הכלב הוא אמר לך ר"ל הב"ע דאדייה אדויי דעל החררה משלם נ"ש ועל מקום גחלת משלם ח"נ ועל גדיש כולו פטור ורבי יוחנן דאנחה אנוחי על חררה ועל מקום גחלת משלם נ"ש ועל הגדיש משלם ח"נ וידוע דהלכה כר' יוחנן ופירש"י ורבי יוחנן דאמר אשו משום חציו מוקים לה בדאנחה כי אורחיה דעל החררה נ"ש דשן הוא ועל מקום גחלת נ"ש דאורחיה הוא ובידים עבד ואגדיש כוליה ח"נ דחציו דכלב הוא היינו צרורות וכתב הרשב"א ה"ה דהו"מ לאוקמא בדאדייה אדויי ועל כולו גדיש ח"נ ובהכי הוה מיפרשי מתניתין טפי שפיר שאין משלם על הגדיש אלא ח"נ ואילו השתא דאוקמינן בדאנחה אנוחי איצטרכינן לחלק בגדיש עצמו על מקום גחלת נ"ש ועל שאר הגדיש ח"נ אלא מסתברא דמשום דאוקימנא אליבא דר"ל דוקא בדאדייה אדויי אמר בדרבי יוחנן דאפשר לפרושי מתניתין אפילו בדאנחה אנוחי וה"ה וכ"ש בדאדייה אדויי עכ"ל וכך הם דברי רבינו אבל הרמב"ם כתב בפ"ב מה' נזקי ממון כלב שנטל את החררה והלך לו לגדיש אם הניחה בגדיש ואכל את החלה והדליק את הגדיש על החלה ועל מקום החלה משלם נ"ש ועל הגדיש ח"נ ואם היה מגרר את החלה על הגדיש והולך ושורף משלם החררה נ"ש ועל מקום הגחלת ח"נ ועל שאר הגדיש פטור וכתב ה"ה הושג ממה שאמר בסוף על שאר הגדיש פטור א"א דצרורות ע"י שינוי מרביץ נזק מיהא לא מיפטר ע"כ איני יודע לתרץ ואולי שהוא ז"ל סובר כיון שהניח כולו חציו ושוב אינו מחוייב על הגרירה כיון שלא נשרף הגדיש אלא מחמת הגרירה וצ"ע עכ"ל ונראה מדבריו שהיא ז"ל מפרש שמה שכתב ואם היה מגרר את החלה וכולי מיירי בשהניח החררה תחלה וכולי מיירי

בשהניח החררה תחלה ואח"כ גירר ואין נ"ל כן אלא כשמשעה ראשונה לא הניח אלא היה מגרר והולך מיירי והיינו אדייה אדויי דאמר בגמרא וכדברי הרמב"ם ז"ל מבואר בדברי התוספות שכתבו ורבי יוחנן בדאנח אנוחי לא מצי למימר בדאדייה אדויי ועל כל הגדיש ח"נ דאי כח כחו לאו ככחו דמי הוי על כל שאר הגדיש פטור עכ"ל: ומ"ש בד"א כששמר בעל הגחלת את גחלתו וכו' אבל אם פשע ולא שמרה כתב הרמב"ם בעל הגחלת חייב וכו' שם בגמרא (כג.) אהא דתנן על החררה משלם כו' מאן חייב בעל כלב וליחייב נמי בעל גחלת בששימר גחלתו אי כשומר גחלתו מאי בעי כלב התם בשחתר ודברי הרמב"ם הם בפ"ב מה' נזקי ממון וטעמו דכיון שאמרו וליחייב נמי בעל הגחלת היינו לומר דנהי דבעל הכלב חייב על אכילת החררה ועל מקומה בעל גחלת ליחייב בשריפת כל שאר הגדיש ורש"י פי' וליחייב נמי בעל הגחלת דהא בין מר ובין מר משום ממונו אית להו הילכך לר"י דאמר לעיל על הגדיש משלם ח"נ דצרורות הן לישלם בעל הגחלת חצי האחר דהא ממונו הוא:ומ"ש רבינו ול"נ אלא אם הניחה על הגדיש על מקום החררה משלם כל אחד החצי כלומר דכששימר גחלתו על מקום החררה משלם בעל הכלב כל הנזק וכשלא שימר גחלתו מיחייבי תרוייהו בכל הנזק כל א' החצי ועל שאר הגדיש משלם בעל הכלב רביע דכיון דכששימר גחלתו אינו משלם בעל הכלב על שאר הגדיש אלא חצי נזק כשלא שימר גחלתו כיון דאיכא שותפא בהדיה אינו משלם אלא חצי מה שהיה חייב דהיינו רביע ובעל הגחלת ג' חלקים מדר' נתן דאמר כל היכא דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי ובספרי רבינו כתוב ובעל הגדיש ג' חלקי' וט"ס הוא שנתחלף לו בעל הגחלת בבעל הגדיש וכן מצאתי בספר מוגה בעל הגחלת במקום בעל הגדיש ומ"ש ואם זרקה על הגדיש בעל הכלב משלם רביע בין על מקום החררה בין על שאר הגדיש מבואר ממה שכתבתי דכיון דכי לית ליה שותפא לא משלם על הכל אלא חצי נזק השתא דאית ליה שותפא לא משלם אלא פלגא דהיינו רביע ובעל החררה דהיינו בעל הגחלת משלם ג' חלקים משום דכל היכא דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי כדרבי נתן:

סימן שצג

סעיף א

הכניס פירותיו לחצר חבירו שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל החצר פטור משנה בפרק הפרה (מ:): ומ"ש ואפילו אם בעל החצר טוחן ונכנס זה עם בהמתו טעונה להביא חטים לטחון שבעל החצר משתכר בכניסתו אפי' הכי חשיב שלא ברשות נראה שלמד כן ממה ששנו שם בברייתא האשה שנכנסה לטחון חטים אצל ב"ה שלא ברשות ואכלתם

בהמתו של ב"ה פטור ומפרש לה בשב"ה טוחן בשכר וכ"כ הרשב"א הא דקתני שנכנסה לטחון רבותא קמ"ל דאע"ג דבשכר כל שלא ברשות חייבת:

סעיף ב

ומ"ש ואם הוזקה בהם בהמת בעל החצר בעל הפירות חייב שם במשנה ובברייתא:ומ"ש בד"א שנגפה בהם או הוחלקה וכיוצא בזה אבל אם אכלה מהם עד שהזיקו לה פטור בעל הפירות שם בגמרא אהא דתנן אם הוזקה בהם בעל הפירות חייב אמר רב ל"ש אלא שהוחלקה בהן אבל אכלה פטור מ"ט היה לה שלא תאכל:

סעיף ג

ומ"ש ואם נתן בעל החצר לו רשות להכניס סתם אבל לא א"ל לשמרה אם הוא עושה דבר של צניעות וכו' חייב בעל הפירות אפילו אם אכלה מהן בהמת בעל החצר הרבה עד שהזיקו לה כההיא איתתא שנכנסה לבית חברתה ללוש וכו' שם ההיא איתתא דעלתה למיפא בההוא ביתא אתא ברחא דמריה ביתא אכלה לליש חביל ומית חייבה רבא לשלומי דמי ברחא לימא פליגי אדרב דאמר הוה ליה שלא תאכל אמרי הכי השתא התם שלא ברשות לא קביל עליה נטירותא הכא ברשות קביל עליה נטירותא ומ"ש מהאשה שנכנסה לטחון חטים אצל ב"ה שלא ברשו' ואכלתן בהמתו של בעל הבית פטור ואם הוזקה חייבת טעמא דשלא ברשות הא ברשות פטור אמרי לטחון חטים כיון דלא בעיא צניעותא מידי לא בעי מסלקי מרוותא דחצר נפשייהו ועליה דידיה רמי נטירותא למיפא כיון דבעי צניעותא מרוותא דחצר מסלקי נפשייהו הילכך עלה דידה רמיא נטירותא:ומ"ש ואם אינה עושה דבר צניעות אז אינו חייב אם אכלתן בהמת בעל החצר והוזקה באכילתן כבר נתבאר:ומ"ש אלא אדרבה בעל החצר חייב בשמירת הפירות שלא תזיקם בהמתו לדעת ר"י דבסתמא מקבל עליה נטירותא כדלקמן אבל אינו חייב לשמרם מהיזק של אחרים יתבאר בסימן שצ"ח בס"ד:ומ"ש בד"א שא"ל כנוס סתם אבל א"ל כנוס ואשמור לך צריך לשמרו מכל היזק שיבוא לו בעיא שם ויתבאר בסימן הנזכר:

סעיף ד

וכיוצא בזה מי שהגדיש בשדה חבירו שלא ברשות חייב אם הוזקה בהן בהמת בעל שדה ובעל שדה פטור אם הזיקתו בהמתו ואם א"ל בעל השדה כנוס ותגדיש וכו' משנה בפ' הכונס (בבא קמא נט:) המגדיש בתוך שדה חבירו שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל השדה פטור ואם הוזקה בהן בעל הגדיש חייב ואם הגדיש ברשות בעל השדה חייב ובגמ' לימא תנן דלא כרבי דאי כרבי הא אמר עד שיקבל עליו ב"ה לשמור אמר רב פפא הכא בנטר בי דרי עסקינן דכיון דא"ל עייל וגדוש עייל ואנטר לך הוא והא דקתני אם הוזקה בהן בעל הגדיש חייב דוקא שהוחלקה בהן אבל אם אכלה מהם עד שהזיקו אותה

פטור דהיה לה שלא תאכל כמו שנתבאר בסימן זה וכתבו הרי"ף וכך כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות נזקי ממון בדין המגדיש שדה חבירו ולטעמייהו אזלי שפסקו הלכה כרבי אבל לדעת ר"י שפסק הלכה כחכמים כמו שנתבאר בסימן רצ"א לא צריכין לאוקמי בנטר בי דרי ומיהו כתב הרא"ש דאפשר דנ"מ בהך דרב פפא אף לרבנן דכי היכי דלרבי בנטר בי דרי היכא דא"ל עול עול ואנטר לך קאמר הכי נמי לרבנן נטר בי דרי העלוהו מעלה אחת ויהא שלא ברשות דידיה כסתמא דעלמא ואם אכלתו בהמה של בעל השדה חייב עכ"ל ויש לתמוה על רבינו למה השמיט זה . ראובן שהעמיד בהמתו בבית שמעון במאמרו ולא קשרה ולעסה כר ומפה של שמעון בלא עדים בכלל ק"א סי' ד':

סימן שצד

סעיף א

המעביר בהמתו אצל גינת חבירו אם אפשר לה לירד וליכנס לגנה אפילו לא ירדה אלא נפלה באונס והזיקתו וכו' משלם כל מה שהזיקה משנה בפ' הכונס (בבא קמא נה:) נפילה לגנה ונהנית משלם מה שנהנית ירדה כדרכה והזיקה משלם מה שהזיקה ופי' רש"י נפלה לגנה או באונס: מה שנהנית. לפי הנאה ולא לפי הזיקה ובגמרא (נז:) אמר רב בנחבטת ואסיקנא דל"מ קאמר לא מיבעיא אכלה דמשלמת מה שנהנית אבל נחבטת אימא מבריח ארי מנכסי חבירו הוא ומה שנהנית נמי לא משלם קמ"ל ואימא הכי נמי מבריח ארי מנכסי חבירו מדעתו האי לאו מדעתו א"נ מבריח ארי מנכסי חבירו לית ליה פסידא האי אית ליה פסידא ופירש רש"י שנחבטה. כשנחבטה על התבואה שיקעתן בקרקע והפסידתן והיא נהנית שלא לקתה מהקרקע וז"ל הרא"ש נפלה לגנה ונהנית כגון שהצילוה העשבים שתחתיה שלא ניזוקת משלמת מה שנהנית וכ"ש אם אכלה והוא שאינה יכולה לירד כדרכה ואם יכולה לירד כדרכה אפילו נפלה משלמת מה שהזיקה דהוי תחלתו בפשיעה וסופו באונס והא דקתני ירדה כדרכה לאו דוקא דה"ה נפלה כיון שיכולה לירד וכתב הרשב"א שיש מי שפירש כן ושהראב"ד חולק ואומר שאע"פ שיכולה לירד אם נפלה פטור ולא קרינן ליה תחלתו בפשיעה וכי אינו רשאי להעביר צאנו בר"ה או יאחזנה בזנבה אלא ודאי כל נפלה פטור עכ"ל:ומ"ש ואפילו ילדה וטנפה פירות במי לידה שם בגמרא (נח.) ירדה כדרכה והזיקה במי לידה למאן דאמר תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב ה"נ חייב:ומ"ש ואפילו שא"א לה שתרד ונפלה שלא באונס משלם כל מה שהזיקה פשוט הוא:ומ"ש אבל אם א"א לה שתרד ונפלה באונס אז אינו משלם אלא מה שנהנית כבר נתבאר דהיינו מתני':ומ"ש ומה היא הנאתה כבר נתבאר:ומ"ש ואפילו שהתה שם כל היום והלכה מערוגה לערוגה ואכלה אינו משלם

אלא מה שנהנית פלוגתא דאמוראי שם ופסק כרבי יוחנן דאמר הכי וכתב הרשב"א הא דא"ר יוחנן אפילו מערוגה לערוג' אפילו כשראוה הבעלים שנפלה וכי רועה היא פטור עד שתצא דמן שמיא הוא דקנסיה וכן פירש הראב"ד ז"ל עד כאן לשונו והביא ראיה לדבר וכן נראה מדברי הרא"ש:

סעיף ב

ומ"ש אבל אם יצאה משם והוא ידע אפילו חזרה אח"כ שלא לדעת ששמרה כראוי וחזרה משלם מה שהזיקה דלא סגי לה תו בשמירה פחותה וכו' מימרא דרב פפא שם אמר רב פפא לא תימא עד שתצא לדעת ותחזור לדעת אלא כיון שיצתה לדעת אע"פ שחזרה שלא לדעת מ"ט דאמר ליה כיון דילפא כל אימת דמשתמטא להתם רהטא ופרש"י תימא וכו' ותחזור לדעת שלא נעל בפניה כראוי אלא כיון שיצאה לדעת וכו' דהשתא לא סגי ליה בשמירה פחותה דא"ל כיון דילפא וכו' וכ"כ הרא"ש ז"ל וה"ה כתב בפ"ג מהלכות נזקי ממון שסובר הרמב"ם שכל שנעל בפניה כראוי והוא לא ידע בצאתה פטור ואינו משלם אלא מה שנהנית ובהשגות א"א האי פירוש לא נהירא אלא ה"פ ואפילו נעל בפניה כראוי ויצתה ולא ידע להיכן הלכה חייב איבעי ליה למידע דהתם הלכה ע"כ ואיני צריך להכריע דברי רבינו כי מן הדעת הם מוכרעים דוודאי אע"פ שהיתה שם פעם אחת אינו צריך לאחזה או לסגרה בדלת שיכולה לעמוד בפני כל רוח והרא"ה בעצמו כך כתב בפירושיו דוקא לא נעל בפניה כראוי הא לאו הכי אינו משלם אלא מה שנהנית וכ"כ הרשב"א שם בשמו נראה שחזר בו ומן ההשגה הזאת ובודאי אם החזירה דרך שם צריך לאוחזה כדי שלא תפיל עצמה שם וכ"כ הרב ז"ל עד כאן לשונו ובאמת שאיני רואה גילוי דעת בדברי הרמב"ם לומר מה שפירש בו ה"ה שדברי הרמב"ם סתומים הם וסובלים איזה פי' משני הפירושים ולענין הלכה כיון דאפוקי ממונא הוא נקטינן לקולא לנתבע וכדברי הרשב"א וההמ"מ והראב"ד בפירושיו:

סעיף ג

ומ"ש ומהו נקרא אונס שפטור אם נפלה וכו' שם בגמרא אמתניתין דנפלה לגנה ונהנית משלם מה שנהנית היכא נפל רב כהנא אמר שהחליקה במימי רגליה רבא אמר שדחפתה חברתה מ"ד שדחפתה חבירתה כ"ש החליקה במימי רגליה ומ"ד שהחליקה במימי רגליה אבל דחפתה חברתה פשיעה היא ומשלמת מה שהזיקה דא"ל איבעי לך עבורי חדא חדא וכתב הרי"ף דהכי הלכתא דדחפתה חברתה פשיעה היא וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות נזקי ממון והרא"ש כתב בשם התוספות דהא דקאמר הכא דחפתה חברתה פשיעה היא היינו דלא כרב פפא בשילהי פרק הפועלים (בבא מציעא דף צג:) גבי עובדא דאדא סבולאה ונראה דהתם לאו משום פשיעה חייבו אלא שש"ש היה וחשיב

כגניבה ואבידה כדמשמע התם ונראה דהלכה כרב פפא וכיון דהלכה דלאו פשיעה היא א"כ דחפוה ונפלה פטור הכא דשן ורגל בשמירה פחותה סגי להו כש"ח הילכך רועה זה אע"פ שהוא ש"ש וחייב לשלם לבעלים אם נפלה והזיקה מיהו אם דחפוה והזיקה פטור תנן מסר לש"ח וכו' כולן נכנסו תחת הבעלים וכי היכא דפטורים בעלים אם נפלה דחפה והזיקה גם השומר פטור וכן פסק הרמ"ה ז"ל עכ"ל. ולענין הלכה נקטינן כהרי"ף והרמב"ם ז"ל שהם מוסכמים ועוד דפשטא דגמרא כוותייהו :

סעיף ד

המעמיד בהמת חבירו וכו' מימרא בר"פ הכונס (בבא קמא נו:) וכתב ה"ה בפ"ד מהלכות נזקי ממון וכן אם הכישה וכו' בהשגות א"א וכ"ש קם לה באפה ע"כ ולא ידעתי מהו דאדרבה קם לה באפה גרמא בלחוד הוא ופטור וכ"כ הוא עצמו בפירושיו וכן מוכח בגמרא שם ופשוט הוא ודע שאפילו היו הפירות בר"ה חייב המעמיד שאין זה שן שפטרה תורה בר"ה שכאן המעמיד הוא שחייב עכ"ל וכ"כ הרשב"א וז"ל המעמיד בהמת חבירו וכו' דאע"פ שאין הבהמה שלו כיון שהעמידה על הקמה הרי הוא כאילו מאכילה בידים ומש"ה פריך פשיטא ומינה דאילו העמיד בהמתו ואפילו בהמת חבירו על פירות חבירו אפילו בר"ה חייב ולא דמי לאכלה מן הרחבה דפטור עכ"ל ואף ע"פ שהתוס' כתבו דא"כ לא משתמיט בשום דוכתא דליחייב שן בר"ה אפילו מקרב בהמתו אצל הפירות ומעמידה עלייהו כדברי הרשב"א וה"ה נקטינן דטענת לא משתמיט לאו טענה היא דמלתא דפשיטא היא דהוי מזיק בידים וליכא לפלוגי ביה בין ר"ה לרשות הניזק:

סעיף ה

בהמה שאכלה או הפסידה פירות מחוברים כיצד משערים הנזק רואין מה שהפסידה ושמין מי שבא לקנות ס' חלקים כדי מה שאכלה כמה היה נותן בהם וכו' בפרק הכונס (בבא קמא נה:) תנן כיצד משלם מה שהזיקה שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה ובגמרא (נח:) היכי שיימינן אמר רבי יוסי בר חנינא סאה בס' סאין רבי ינאי אמר תרקב בס' תרקבים חזקיה אמר קלח בס' קלחים ופסקו הרי"ף והרא"ש כחזקיה דכולה סוגיא דשמעתין כוותיה וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מהלכות נזקי ממון ופרש"י קלח בס' קלחים מה שאכלה בששים שעורים כמותו: ומ"ש וא"א ז"ל כתב שעדיין פוחתין מזה ששמין כמה הרויח הניזק שלא הוכחש שדהו וכו' שם בברייתא פלוגתא דתנאי וכתב הרא"ש פסק הרמ"ה דלא מנכינן כחש גופנא דאמרו לו לר"ש אינו דומה נבעלת באונס וכו' ויחיד ורבים הלכה כרבים ועוד דכמה מתני' ובריייתות אית להו אונס ומשלם את הצער והיינו דלא כר"ש ול"נ דמנכין כחש גופנא כרבי יוסי וכבן עזאי ואמרו לו דר"ש אית להו נמי כחש גופנא אלא דפליגי בהא אר"ש דסבר דצער של נבעלת

באונס אינו גדול משנבעלת ברצון ורבנן סברי שהוא גדול ואותו יתרון צער משלם עכ"ל והרי"ף והרמב"ם ז"ל שלא הזכירו כחש גופנא משמע דכהרמ"ה ס"ל וכן הלכתא:ומ"ש ואם אכלה פירות שנגמרו ואין צריכין לשדה משלם דמי פירות גמורין כשיוויין וכו' משנה שם ר"ש אומר אם אכלה הפירות גמורים משלם פירות גמורים אם סאה סאה ואם סאתים סאתים ובגמרא מ"ט הא דאמר רחמנא וביער בשדה אחר מלמד ששמין ע"ג השדה ה"מ מידי דצריך לשדה הני כיון דלא צריכי לשדה בעינייהו בעי שלומי ואיפסקא הילכתא בגמרא כר' שמעון:

סעיף ו

הפסיד האילן וכן הקוצץ אינן חבירו אם לא נגמר גידולו וכו' אז דינו כפירות שלא נגמרו ושמין אותו בס' ואם נגמר גידולו וכו' אז דינו כפירות גמורים ושמין אותו בפני עצמו שם (נח:) ההוא גברא דקץ קשבא מחבריה אתא לקמיה דר"ג א"ל לדידי חזי ותלת תאלאתא בקינא הוו קיימי והוי שוו מאה זוזי זיל הב ליה תלתין ותלת ותילתא אתא לקמיה דרב נחמן א"ל בששים רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עבדו עובדא כוותיה דרב נחמן בששים ופרש"י קשבא. דקל ואסיקנא הלכתא כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע בדיקלא ארמאי והילכתא כוותיה דר"ג בדיקלא פרסאה וכתב הרא"ש דיקלא ארמאה היינו שלא נגמר גידולו ולא הגיע לכך שיהא ראוי לעקרו ולשתלו במקום אחר הילכך הוי כפירות שאינם גמורים ונישום בס' ודיקלא פרסאה היינו שנגמר גידולו והגיע לכך שאם יעקרוהו וישתלוהו במקום אחר יתקיים הילכך הוי כפירות גמורים ושמין אותו בפני עצמו כר"ש:

סעיף ז

ומה שאמר רבינו ל' הרמב"ם אכלה פירות דקל אם אין פירותיה יפים משערים בס' וכו' בפ"ד מהלכות נזקי ממון וטעמו לפי שהוא מפרש כדפירש רש"י דיקלא פרסאה חשוב הוא מאוד ונישום בפני עצמו: ודע שהרב רבינו אשר פסק כמאן דאמר התם דבכל שאר אילנות אם קטם נטיעה אחת אם בת שנתה משלם שתי כסף אם בת שתים משלם ארבע כסף ולא כתבו רבינו לפי ששאר פוסקים השמיטוהו:

סימן שצה

סעיף א

המשסה כלבו של חבירו בחבירו פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים ובעל הכלב חייב משנה בפ' הנשרפין (סנהדרין עו:) ומייתי לה בפרק ב' דבבא קמא (כד:) שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש פטור ופירש רש"י פטור. משסה דגרמא בנזקין הוא ומשמע לרבינו דמ"מ חייב בדיני שמים וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות נזקי ממון ובפ"ב דב"ק

מפרש דפטור משסה וחייב בעל הכלב ואע"ג דדחי התם ואמר אימא פטור אף משסה ההיא לאוקמי דפי פרה כחצר המזיק איתמר ולא קיי"ל הכי:ומ"ש בשם הרמב"ם ח"נ בפרק הנזכר וכתב ה"ה בהשגות ואם הוא מועד משלם נ"ש עכ"ל ול"נ שאפילו מועד אינו משלם אלא ח"נ כיון שלא עושה מעצמו אלא ע"י שיסוי וכדאמרינן (ב"ק מא.) בדין מיתת האדם שור האצטדין פטור ולפיכך סתם רבינו עכ"ל:ומ"ש ואם שיסהו בעצמו פטור וכו' מימרא דרבא בפ"ב דב"ק:

סימן שצו

סעיף א

שור המועד וכן שן ורגל שהן מועדין מתחלתן די להו בשמירה פחותה לפיכך אם קשרו בעליו במוסירה או שמרן שמירה פחותה ויצאו והזיקו פטור בד"א במועד אבל תם לא סגי ליה עד שישמרנו שמירה מעולה פלוגתא דתנאי בס"פ שור שנגח ד' וה' (בבא קמא מה:) ופסקו הפוסקים כרבי יהודה דאמר הכי ובגמרא מפרש טעמיה דסתם שוורים בחזקת שימור קיימי אמר רחמנא תם נשלם דנבעי ליה שמירה מעולה הדר אמר רחמנא לא ישמרנו גבי מועד דנעביד ליה שמירה מעולה הוי ריבוי אחר ריבוי ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט מיעט הכתוב לשמירה מעולה ופרש"י סתם שוורים בחזקת שימור קיימי אין לך אדם שאינו משמר שורו שמירה פחותה וחייב הכתוב בתם אלמא שמירה מעולה בעי הדר כתב וכו' ואמרינן בר"פ הכונס דשן ורגל סגי להו בשמירה פחותה לכ"ע ומייתי לה מקרא:ומ"ש ואיזהו שמירה מעולה דלת שיכולה לעמוד אפילו ברוח שאינה מצויה ושמירה פחותה שאינה יכולה לעמוד וכו' בריש פרק הכונס (בבא קמא נה:) אהא דתנן הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי ויצאה והזיקה פטור לא נעל בפניה כראוי ויצאה והזיקה חייב ובגמרא שם ת"ר איזהו כראוי ואיזהו שלא כראוי דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה זהו כראוי שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה זהו שלא כראוי וקאמר התם בגמרא דיכולה לעמוד ברוח מצויה מיקריא שמירה פחותה משום דאינה יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה ולפי זה נראה לי שיש טעות סופר בדברי רבינו וכך צריך להגיה ולכתוב איזהו שמירה מעולה דלת שיכולה לעמוד אפילו ברוח שאינה מצוייה ושמירה פחותה שיכולה לעמוד ברוח מצויה אבל אם אינה יכולה לעמוד אפילו ברוח מצויה הוי כאילו לא שמור כלל וחייב וכו' וכן מצאתי בספר מדוייק:ומ"ש וחייב אפילו לא נפלה הדלת ע"י הרוח אלא לסטים הוציאוה או חפרה או חתרה הדלת והפילתו דתחלתו בפשיעה לגבי נפילת הדלת וסופו באונס לגבי חתירה וקיי"ל כל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס הבא מחמת הפשיעה חייב אבל אם חתרה בה פרצה ויצאה משם פטור אע"פ שהוא

רעוע שאין האונס בא מחמת הפשיעה כן משמע בגמרא ריש פרק הכונס גבי הא דאמר רבא והוא שחתרה וע"פ מה שנתבאר בסימן רצ"א בדין תחלתו בפשיעה וסופו באונס והרמב"ם בפ"ד מהלכות נזקי ממון סתם וכתב אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה או שהיה כתלי הדיר רעועין הרי לא נעל בפניהם כראוי ואם יצאה והזיקה חייב ואפי' חתרה ויצאה ואפי' נפרצ' מחיצה בלילה או פרצוה לסטים בעל הצאן חייב:

סעיף ב

ומ"ש אבל שמרה כראוי ונפרצה בלילה או שחתר הדלת ויצאה והזיקה פטור משנה וגמרא שם:ומ"ש פטור אפילו ידע שנפרצה וכו' ודוקא נפרצה בלילה אבל נפרצה ביום חייב וכו' ומיהו בלילה פטור אפילו ידע שנפרצה וכו' כן כתבו שם התוספות:

סעיף ג

ומ"ש הוציאוה לסטים הם חייבים משעת משיכה או שהכישוה במקל להוציאה משנה וגמרא (שם) וכתב הרא"ש ואע"ג דגזלן לא קני לה במשיכה דמאן א"ל למשוך מ"מ כיון שעשה לה דבר הקונה במקח וממכר והיא עתה ברשותו חייב בשמירתה:ומ"ש ודוקא שהוציאוה כדי לגזלה אבל הוציאוה כדי לאבדה פטורים ירושלמי כתבו הרא"ש שם והטעם פשוט:

סעיף ד

הפורץ גדר לפני בהמת חבירו וברחה ונפסדה אינו חייב לשלם הבהמה אפילו שהיה הכותל בריא שם תניא הפורץ גדר לפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים היכי דמי אילימא בכותל בריא בדיני אדם נמי ניחייב אלא בכותל רעוע פי' רש"י אי בכותל בריא בדיני אדם ניחייב מיהא אכותל דהא בידים עביד. בכותל רעוע. דלא אפסדיה דלמסתר קאי: ומה שאמר רבינו בשם הרמ"ה שחייב ג"כ לבעל הבהמה לשלם בהמתו נראה שטעמו לפי שהוא סובר דהא דפריך ניחייב אבהמה נמי קאי דכיון דפרצו גדר בפניה הוי כאילו אבדוה בידים:ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות נזקי ממון הפורץ גדר לפני בהמת חבירו ויצאה והזיקה אם היה ביה גדר חזק ובריא חייב וכתב עליו הראב"ד זה שאמר חייב לא ידענו מהו אם על הכותל אמר למה לי למימר יצאה והזיקה ואם על הנזק אמר אינו כן אא"כ הכישוה והדריכוה לנזק עכ"ל וה"ה כתב פי' רבינו פטור וחייב על הנזק שהזיקה הבהמה והקשו עליו מהמשנה שהביא הוא למעלה דקתני הוציאוה לסטים דוקא הוציאוה הא פרצו בפניה אינן חייבים על נזקיה והשיב ז"ל שחילוק יש בין הלסטים המתכוונים לגנוב ולא לפרוץ גדר ובין זה המתכוין לפרוץ גדר ולא לגנוב והראה פנים לדבריו ואחרים פירשו פטור וחייב על הבהמה שנאבדה וכן

דעת הראב"ד וכן דעת אחרונים ז"ל עכ"ל וכיון דהרמב"ם יחיד הוא בדבר זה לא נקטינן כוותיה בהא:ומ"ש ואם הכותל רעוע פטור מדיני אדם וכו' כבר נתבאר:

סעיף ה

הניחה בחמה או שמסרה לחש"ו ויצאה והזיקה חייב משנה בר"פ הכונס (בבא קמא נה:) ובגמרא (נו:) אמר רבה ואפילו חתרה ל"מ היכא דלא חתרה דכולה בפשיעה היא אלא אפילו חתרה נמי כולה פשיעה היא מ"ט דא"ל מידע ידעת דכיון דשבקתה בחמה כל טצדקא דאית לה למעבד עבדא ונפקא:ומ"ש אפילו היתה קשורה בקשר חזק כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכות נזקי ממון וז"ל מסר בהמתו לחש"ו אע"פ שהיה השור קשור הבעלים חייבים שדרך השור וכיוצא בו להתיר הקשר ולצאת ולהזיק אפילו שמרוה שמירה מעולה חתרה ויצאה והזיקה הבעלים חייבים וכתב ה"ה ברייתא בפ"ק דב"ק ופסק כסוגיין ואליבא דחזקיה דאמר בשור קשור ופירש רבינו בשור קשור כראוי ואע"פ כן חייבין שדרכן של אלו הוא לשחוק בהן ולהתירן וכיון שכן הוה ליה תחלתו בפשיעה ואפילו סופו באונס כגון שחתרה חייב וכן עיקר ובהשגות א"א חיי ראשי דבר זה לא מצאתי לו שורש כי מה שאמרו בור מכוסה ושור קשור שמסר כחש"ו שהוא חייב באינו קשור ואינו מכוסה כראוי עסקינן וסומך על שמירת החש"ו ע"כ וכבר הכריע הרשב"א כפירוט המחבר ז"ל עכ"ל: ומ"ש רבינו ודעת א"א ז"ל כסברא ראשונה:

סעיף ו

מסר שורו לחמשה לשמרו ופשע בו אחד מהם וכו' בפ"ק דב"ק (י:) אמרינן והא איכא מסר שורו לחמשה בני אדם ופשע בו אחד מהם והזיק חייב ה"ד אילימא דבלאו איהו לא הוה מינטר פשיטא דאיהו קא עביד אלא דבלאו איהו מינטר מאי קא עביד ופירש הרא"ש מאי קא עביד ופטור לגמרי כגון שהאחרים לא סלקו עצמם משמירת השור כשפשע האחר ולא רצה לשמור יותר וכיון שנשארו בשמירת השור ויכולים לשמרו בלא האחר הן חייבים והוא פטור שהרי מסר לכולן שורו לכל מי שיכול לשמרו ונתרצו לשמרו אפילו בלא חבירו אבל אם א"ל אם אינך רוצה לשמור גם אנו מסלקין עצמנו משמירתו כולן חייבים עכ"ל: (ב"ה) ולפי זה חסר בדברי רבינו תיבת לא אם הנשארים לא נסתלקו משמירתן הוא פטור והם חייבים:

סעיף ז

מסרו לש"ח או לש"ש או לשואל או לשוכר מסתמא קבל עליו שלא יזיק ושלא יוזק וה"מ בשור סתם אבל אם מכיר בו שהוא נגחן אינו מקבל אלא שלא יזיק אבל לא שלא יוזק בס"פ שור שנגח ד' וה' (בבא קמא מה:) אמר ר' אלעזר מסר שורו לש"ח הזיק חייב הוזק פטור אמרי היכי דמי אי דקביל עליה שמירת נזקיו אפילו הוזק נמי ליחייב ואי דלא קביל

עליה שמירת נזקיו אפילו הזיק נמי ליפטר אמר רבא לעולם שקיבל עליו שמירת נזקיו והב"ע כגון שהכיר בו שהוא נגחן וסתמא דמילתא דלא אזיל איהו ומזיק אחריני קביל עליה דאתו אחריני ומזקי ליה לדידיה לא אסיק אדעתיה ופירש רש"י וסתמא דמילתא שור נגחן כי מקבל אינש נטירותיה עליה למה שהוא מוחזק מקבל עליה דלא לזיק אחריני אבל דלא ליזקוהו אחריני לא מסיק אדעתיה שהרי אין שור מתייצב לנגדו מפחדו עכ"ל וכתב הרשב"א אי דקביל עליה שמירת נזקיו אפילו הוזק נמי ליחייב נ"ל דלאו כשקבל עליו בפירוש קאמר אלא כשמקבל עליו ככל שומר מן הסתם קאמר עכ"ל והביא כמה ראיות לדבר להוציא מדעת הראב"ד שכתב וז"ל דקביל עליה שמירת נזקיו בסתם שלא פירש נזקין דידיה ונזקין דעלמא אלא נזקין סתם וכיון שהוא נגחן סתמא דמילתיה דלא אזיל איהו ומזיק לאחריני קביל עליה עכ"ל וכתב ה"ה בפרק ד' מהלכות נזקי ממון שדעת הרמב"ם כדעת הרשב"א ז"ל ואע"ג דר' אלעזר נקט ש"ח משמע דלאו דוקא אלא ה"ה לשאר שומרים:ומ"ש ואם לא שמרוהו כראוי ויצא והזיק נכנסו תחת הבעלים לשלם תם ח"נ ומועד נ"ש והבעלים פטורים משנה שם:ומ"ש ואם אחר שהזיק התם ברשותו אומר לבעלים הרי שלך לפניך לא אמר כלום שהרי ב"ד לוקחין אותו להשתלם מגופו ז"ל הרמב"ם בפ"ד מהלכות נזקי ממון כך שומר שנתחייב לשלם ואין לו והיה המזיק תם שהוא משלם ח"נ מגופו הרי הניזק משתלם מן הבהמה שהזיק וישאר דמי מה שגבה הניזק חוב על השומר לבעל הבהמה וכתב ה"ה זה יצא לרבינו מהסוגיא שבפרק שור שנגח ד' וה' (בבא קמא מ.) על הברייתא דשאלו בחזקת תם דקאמרי סוף סוף לאו תורא בעית לשלומי לדידיה: כתב הרמב"ם שמרוהו כראוי שמירה מעולה השומרים פטורים והבעלים חייבים בפ"ד מהלכות נזקי ממון:ומ"ש ואיני מבין דבריו כיון ששמרוהו כראוי למה יהיו הבעלים חייבים נתיישב בדברי ה"ה שכתב וז"ל ומ"ש והבעלים חייבים כששמרוהו שמירה מעולה הוא בנזק קרן בלבד [ר"ל בדברים] שהיה תמה להם שבהן הבעלים חייבים אפילו בשמירה מעולה כמו שיתבאר פרק ז' אבל בנזק שן ורגל אפילו הבעלים פטורים וזהו דין הכונס שבראש הפרק (נה:) וחילוק זה מבואר בגמרא (שם) ודע ששמירה פחותה היא דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה ושמירה מעולה שיכולה לעמוד בפני כל רוח ובשמירה זו השומרים פטורים וכן נתבארו שמות הללו בגמרא בפרק הכונס (שם) ויש מי שכתב שהשואל חייב מפני שהוא חייב באונסין ויש לחלק עכ"ל. ועוד אכתוב בזה בסמוך:ומ"ש שמרוהו שמירה פחותה אם ש"ח הוא הוא פטור והבעלים חייבים ואם ש"ש הוא או שואל הם חייבים והבעלים פטורים בס"פ שור שנגח ד' וה' (בבא קמא מה.) ת"ר ארבעה שומרים נכנסו תחת הבעלים הרגו תמין נהרגים

ופטורים מן הכופר מועדים נהרגין ומשלמין את הכופר וחייבים להחזיר דמי השור לבעליו חוץ מש"ח אמרי ה"ד אי דנטריה אפילו כולהו נמי ליפטרו אי דלא נטריה אפילו ש"ח ניחייב אמרי הב"ע דנטריה שמירה פחותה ולא נטריה שמירה מעולה ש"ח כלתה לו שמירתו הנך לא כלתה. ופרש"י כולהו ליפטרו. מדמי שור לבר משואל דהא אנוסים הם: שמירה פחותה. דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה: כלתה לו שמירתו. דאין עליו להתחזק בשמירתו ודי בכך ולאו פשיעה היא הילכך לגבי בעלים פטור מדמי שור דהא סגי ליה בשמירה פחותה והני לא כלתה שמירתן שחייבים היו להתחזק בשמירתו שיהא שמור לבעליו ופשיעה היא מידי דהוי אגניבה ואבידה. וכתבו התוספות חוץ מש"ח ה"ה דהו"מ למימר כולם פטורים בששמרו שמירה מעולה חוץ משואל דחייב באונסים וכ"כ הרשב"א ז"ל ונמצא שמ"ש ה"ה שיש מי שכתב שהשואל חייב הוא סברת רש"י והתוס' והרשב"א ז"ל: וכתב עוד הרשב"א ואוקימנא דשמר שמירה פחותה דש"ח פטור וכל הנך חייבים ולא למימרא שאם שמר שמירה מעולה דהיינו שנעל בדלת הראויה לעמוד בפני כל רוח שיהו ש"ש והשוכר פטורים מלהשיב שור לבעליו שאין שומר שכר והשוכר פטורים אפילו כשהקיפוה חומה של ברזל עד שיהא יושב ושומר וכולהו פטורים דקאמר הכא מן הכופר קאמר ומש"ה אוקמא בשמירה פחותה דאי במעולה כולהו הנך נמי פטורים וא"נ שמירה פחותה נקט משום רבותא דש"ח שהוא פטור בכך מן הכל דכלתה שמירתו עכ"ל ואין זה דעת הרמב"ם ורבינו וע"כ צריך לומר לדבריהם כמו שכתב ה"ה שיש לחלק שאף על פי ששואל חייב באונסים ה"מ היכא דהוזקה הבהמה שהוא שואל עליה אבל לענין יצתה והזיקה בשמירה מעולה פטור שואל וכ"ש ש"ש ושוכר ולענין הלכה נקטינן להקל על הנתבע כדברי הרמב"ם ורבינו וה"ה ז"ל:

סעיף ח

מסרו השומר לשומר והוזק חייב ששומר שמסר לשומר חייב אא"כ שמסר לבנו או לתלמידו נתבאר בסימן רצ"א סוף הסימן:ומ"ש ואם הזיק כתב הרמב"ם הראשון חייב לשלם לניזק וכו' מסרו השומר לבנו או למסעדו נכנסו תחת השומרים וחייבים והשומר פטור. (ב"ה) זה לשון שהעתיק רבינו ונוסחא משובשת נזדמנה לו כי נוסחת ספרינו בהרמב"ם כך היא מסרו השומר לבנו או לבן ביתו או למסעדו נכנסו תחת השומר וחייבים ומ"ש שהראב"ד השיג עליו נראה שהיתה נוסחתו בהרמב"ם כנוסחת רבי' דלפי נוסחא דידן כהרמב"ם אין כאן השגה: בס"ד מהלכות נזקי ממון: ומ"ש שהראב"ד השיג עליו אין כאן השגה דהרמב"ם נמי לא כתב שהראשון חייב לשלם לניזק לומר שאין לו דין עם הב' דודאי דינו עם השני ואם אין לו לשלם או שאינו נוח לו לידון עמו הראשון חייב לשלם לאפוקי מבבא דסיפא שאין

דינו אלא עם השני ולא עם הראשון כלל ודין בבא דסיפא מבואר בהדיא בר"פ הכונס דאמתני' דמסרה לרועה נכנס הרועה תחתיו קאמר בגמרא (נו:) תחתיו דמאן אילימא תחתיו דבעל בהמה תנינא חדא זימנא אלא תחתיו דשומר ושומר קמא איפטר ליה לגמרי לימא תיהוי תיובתא דרבא דאמר שומר שמסר לשומר חייב א"ל רבא מאי מסרו לרועה לברזיליה דאורחיה דרועה לממסר לברזיליה: ומה שכתב דה"ה מסרה לבנו הוא מדאמרינן בפרק המפקיד (בבא מציעא ד' לו:) כל המפקיד על דעת אשתו ובניו הוא המפקיד: ולמעלה בדין השומרים כתבתי אם הזיק שורו של שואל לשורו של משאיל או איפכא בסימן שמ"ז:

סימן שצז

סעיף א

מי שבהמתו רגילה ליכנס לשדה חבירו ומזיקתו כתב ר"י שיכול בעל השדה להתרות בבעל הבהמה וכו' ואינו יכול לומר לו גדור שדך שלא תכנס בו בפ"ב דב"ק (כג.) הנהו עיזי דבי תרבו דהוו מפסדי לרב יוסף א"ל לאביי זיל אימא למרייהו דליצנעינהו וא"ל אמאי איזיל דאי אזילנא א"ל ליגדור מר גדירא בארעיה וכתבו התוספות והרא"ש אשתמוטי הוא משתמיט אביי שלא היה חפץ לילך דהא תנן אכלה מתוך החנות משלם מה שהזיקה ולא אמרינן שהוה ליה לנעול חנותו וכן פסק רב אלפס דליתא לדאביי וכתב נימוקי יוסף שכן פסקו כל המפרשים דאשינוי לא סמכינן ועוד דאביי בההיא שעתא תלמיד לפני רבו הוה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' נזקי ממון:ומ"ש בשם ר"ח שיכול בעל הבהמה לומר לבעל השדה גדור שדך וכו' בד"א בשדה וכו' עד שלא תכנס לבית הניזק כל זה כתב הרא"ש שם:ומ"ש וכן היא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל איני רואה הכרע בדבריו:

סעיף ב

הקצבים שיש להם בהמות לשחוט ביום השוק אם הם מזיקות אפילו ברשות הרבים מתרינן בבעלים שישמרום וכו' בפ' הנזכר (שם) מכריז רב יוסף הני עיזי דשוקא דמפסדי מתרינן במרייהו תרי ותלת זימנין אי ציית ציית ואי לא אמרינן ליה תיב אמסחתא וקבל זוזך. ופרש"י עיזי דשוקא. דקצבי דקיימי לשחיטה אלא דמשהי להו עד יומא דשוקא: מתרינן במרייהו. אי מפסדן אפילו בר"ה: אמסחתא. מקום מעמד הקצבים: וקבל זוזך. אפילו ביומא דלאו דשוקא שחיט להו הואיל ולשחיטה קיימין:

סעיף ג

ומ"ש לשון הרמב"ם בהמה שהיתה רועה ונכנס בשדה אחרת וכו' בפ"ה מהלכות נזקי ממון. ומ"ש אף על פי שעדיין לא הזיקה איני יודע מנין לו:ומ"ש מתרין בבעלים ג"פ

תמיהני דבגמרא לא אמרו אלא מתרין בהו ואיפשר שהוא היה גורס כן:ומ"ש וא"א ז"ל כתב דוקא באותן העומדים לשחיטה וכו' שם וכך הם דברי רש"י שכתבתי בסמוך וכן כתב הראב"ד וכן כתבו התוספות והמרדכי והרשב"א ז"ל והביאו ראיה מדאשכחן גבי עיזי דבי תרבו דא"ל דליצעינהו ולא אמר ליה לישחטינהו וכתב ה"ה שכן הסכימו רוב המפרשים: ולענין הלכה לדברי הרוב שומעין וכ"ש שהוא להקל על בעל הבהמה:

סימן שצח

סעיף א

הכניס שורו לחצר חבירו שלא ברשות ונגחו שורו של בעל החצר פטור משנה בפרק הפרה (מז.):ומ"ש וכן אם הזיקו בעל החצר פטור וכו' מימרא דרבא שם:ומ"ש ומיהו אם הזיקו לדעת חייב לשלם נ"ש וכו' שם מימרא דרב פפא.

סעיף ב

ומ"ש הזיק שור הנכנס לבעל החצר או לשורו דינו כאילו הזיקו בר"ה וכו' פשוט הוא דלגבי קרן לא שאני לן בין ר"ה לרשות הניזק:

סעיף ג

ומ"ש קלקל את החצר כגון שחפר בו בורות שיחין ומערות בעל השור חייב בנזקי החצר ובעל החצר חייב בנזקי הבור וכו' מימרא דרבא שם

סעיף ד

ומ"ש נפל לבור שבחצר והבאיש את מימיו אם הבאיש בשעת נפילה וכו' משנה שם (מז:) נפל לבור והבאיש את מימיו חייב ובגמרא אמר רבא לא שנו אלא שהבאיש בשעת נפילה אבל לאחר נפילה פטור מ"ט הוי שור בור ומים כלים ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים. ופירש רש"י שהבאיש בשעת נפילה. דהוי מזיק ממש ולא דמי לבור: ומים כלים. כל חפצים ככלים דלא חייב בבור על המיתה אלא על נזקי בהמה ושאר חפצים היזקן זו היא מיתתן:

סעיף ה

ומ"ש ואם הכניס ברשות בעל החצר פטור בעל השור בנזקי בעל החצר ז"ל הרמב"ם בפ"ז מה' נזקי ממון ואם הכניס ברשות בעל השור פטור וכתב ה"ה ומ"ש ואם הכניס ברשות בעל השור פטור לא נזכר במשנה כלל אלא בלשון זה ואם הכניס ברשות בעל החצר משלם רבי אומר בכולן אינו חייב עד שיקבל עליו ב"ה לשמור וי"א דברשות כל אחד חייב בנזקי חבירו דהוה ליה כחצר השותפין כיון שהזיקו זה את זה בידים ובהשגות אמר אברהם זה לא ידעתי למה פטור אלא בנגיחה ולא בהבאשת מימיו שהרי חצר השותפין הוא ולא עוד אלא דלגבי מי הבור חצר הניזק הוא שהרי יש רשות לבעל החצר

בחצר לשוורים ולפירות ולזה אינו מיוחד אלא לשוורים ע"כ ולא ידעתי טעם לחילוק זה שחילק הראב"ד ז"ל בין נגיחה להבאשת המים דאי כחצר השותפין חשיב לה אף אנגיחה ליחייב דהא קרן ודאי בחצר השותפין מחייבת ואולי שהוא טעות סופר בהשגות וראוי להיות למה פטור לא בנגיחה ולא בהבאשת מימיו וכבר נתבאר בפ"א ברם נראין דברי התוספות והם כדברי רבינו שכתבו שכך סובר רבי כשמכניס שורו ברשות הרי היא כאילו מתנים בפירוש שיפטר כל א' בנגיחת שורו ובשאר נזקין וכן עיקר:

סעיף ו

ואם הזיק שורו של בעל החצר לשור הנכנס אחר שנתן לו רשות ליכנס בהא איכא פלוגתא דרבוותא רב אלפס פסק כרבי שאינו חייב בשמירתו עד שיקבל עליו לשמרו וכו' עד סוף הסימן נתבאר בסימן רצ"א ושם העליתי דכדברי ריי"ף והרמב"ם ז"ל עיקר שפסקו כרבי:

סימן שצט

סעיף א

ב אף על פי שהתם אינו משלם אלא מגופו פרה מעוברת שהזיקה גובה חצי נזק ממנה ומולדה מפני שהיא כגופה וכו' אבל תרנגולת שהזיקה אינו גובה מביצתה לפי שאינה כגופו מימרא דרבא בפרק הפרה (מז.) וכתב ה"ה בפ"ט מהלכות נזקי ממון בדין ביצת התרנגולים כתבו קצת המפרשים דוקא בדלא אגידא בה אבל אגידא בה גובה מגופה ואולי לזה כתב רבינו מובדלת ומופרשת ממנה:

סעיף ג

ד פרה מעוברת שנגחה ונמצא עוברה בצדה וכו' וכן שור שנגח הפרה ונמצא עוברה מת בצדה וכו' ריש פרק שור שנגח את הפרה (בבא קמא מו.) שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה משלם חצי נזק לפרה ורביע לולד וכן פרה שנגחה את השור ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע וכו' משתלם ח"נ מן הפרה ורביע מן הולד ובגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי סומכוס אבל חכמים אומרים זה כלל גדול בדין המע"ה ואפי' ניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא ופסקו הפוסקים כחכמים: ומ"ש ואפי' שאין המזיק מוחזק כגון שעומדת באגם וכו': ומ"ש ואם לא יביא ראיה פטור ואפי' משבועה דלא רמינן שבועה אנתבע אלא כי היכי דלודי אבל היכא דקנסא הוא וכו' לא מיחייב שבועה: ומ"ש בשם הרמ"ה דאפילו תפס בלא סהדי לא מהני וכו':

סעיף ה

שור שנגח פרה מעוברת והפילה אין שמין פחת הפרה בפני עצמה וכו' אלא שמין הכל ביחד כמה היתה שוה קודם נגיחה מימרא דרבא בפרק הפרה (מז.):ומ"ש היה הפרה לאחר והולד לאחר מה שנפחתה מחמת חסרון שומנה וכו' שם פשיטא פרה דחד וולד דחד פיטמא לבעל פרה נפחא מאי רב פפא אמר לבעל הפרה רב אחא בריה דרב איקא אמר חולקין והלכתא חולקין. ופרש"י פיטמא. מה ששמין אותה שהיתה יפה מפני שומנה הוי דבעל הפרה דהא ולד מחמתיה לא אתי שומנא: נפחא מאי. שהיתה יפה מפני נפחא למי ישלם:ומ"ש והנפל לבעל הולד פשוט הוא:

סימן ת

סעיף א

שור שהיה רודף אחר שור אחר והזיק זה אומר שורך הזיק וזה אומר לא כי אלא בסלע לקה המע"ה משנה בס"פ המניח (לח.):ומ"ש אפילו ניזק טוען ברי ומזיק טוען שמא כן משמע שם בגמרא ובהדיא אמרינן הכי בריש פרק הפרה [מו.] לרבנן דקיי"ל כוותייהו:ומ"ש בשם הרמב"ם ואם טען הניזק אתה יודע ששורך הזיק נשבע היסת שאינו יודע בד"א במועד אבל בתם פטור אף מהיסת וכו' בפרק ט' מהלכות נזקי ממון ודברים פשוטים הם על פי מה שנתבאר שאין נשבעין היסת אלא על טענת ודאי ועל דבר שאם היה מודה היה מתחייב ממון:

סעיף ב

היו שנים רודפים אחריו ועדים מעידים שאחד מהם נגחו וכו' לשון המשנה בסוף פרק המניח (שם) היו שנים רודפים אחר אחד זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק שניהם פטורים אם היו של איש אחד שניהם חייבים וע"כ צריך לאוקמה בשעדים מעידים שאח' מהם נגחו דאם לא כן לא הו"מ למיתני אם היו של איש אחד שניהם חייבים וכן מבואר דהא דקתני שניהם חייבים היינו שאם הם תמים נוטל חצי נזק מהפחות שבשניהם ואם הם מועדים נוטל נזק שלם וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ט מה' נ"מ:ומ"ש בד"א ששניה' לפנינו אבל אם מת א' או נאבד והם תמים פטור אע"פ ששניהם של איש וכו' וכתב הר"י ברצלוני כו' ולא נהירא לא"א אלא הוא פטור מהכל בגמרא מוקי להא דקתני אם היו של אחד שניהם חייבים בתמים וכר"ע דאמר שותפי נינהו ועעמא דאיתנהו לתרווייהו דלא מצי מדחי ליה אבל ליתנהו לתרווייהו כגון שמת או ברח א' מהם א"ל אייתי ראיה דהאי תורא אזקך ואשלם לך וכתב הרא"ש פי' אפילו לר"ע דאמר מוחלט השור משעת נגיחה דק"ל ברשותא דניזק ממ"נ אית ליה חלק בא' מהם ליהוי כב' שוורים של ב' שותפים שאם נאבד לאחד נאבד לשניהם קמ"ל דשאני הכא שלא

נתברר באיזה מהם היה לו חלק מצי למימר אייתי ראיה דהך הוא דאזקך וראיתי בספר הרב הברצלוני שפי' בשם גאון ואם אין שניהם מצויים אלא אחד מהם הוי מצוי והאחר מת או שברח מצי לדחוייה שאמר טול מזה מה שראוי לך כלומר רביע נזקך או שתביא ראיה שזה המצוי הוא שהזיקך וטול כל מה שראוי לך ולא מסתברא אלא כדפרשינן שלא יטול כלום משום המצוי עכ"ל ודברי הרמב"ם בפ"ט מהלכות נ"מ כדעת הרא"ש וכתב ה"ה שכן עיקר:

סעיף ג

היו ב' הרודפים אחד גדול ואחד קטן אחד תם ואחד מועד הניזק אומר הגדול הזיק או מועד הזיק וכו' המע"ה שם במשנה וכתב ה"ה בפרק ט' מהלכות נ"מ מ"ש המע"ה ביאור דבריו שאם לא הביא הניזק ראיה כלל הרי המזיק פטור לגמרי כמו שכתוב לפנינו בדין היו הניזקין ב' שהרי הוא דומה לחטים ושעורים ולא עוד אלא כיון שאינו מודה אלא בתם אם אין שם עדים הרי הוא מוד' בקנס ופטור לדידן דקי"ל פלגא נזקא קנסא:ומ"ש וכל זמן שאין ראיה איזה הזיק אלא עדים מעידים שאחד מהם הזיק ואין יודעים איזה כתב הרמב"ם משלם מה שהמזיק אומר בפ"ט מהל' נ"מ:ומ"ש ובודאי כן הוא כדבריו אם אין הניזק מברר דבריו לומר ודאי זה שהזיקני וכו' אבל יראה מדבריו שאף כשטוען הניזק ברי אינו נוטל אלא כדברי המזיק כשאין לו עדים כלומר שאין לו עדים שמעידים שהמועד או הגדול הזיק אבל מ"מ מעידים שאחד מאלו הזיקו:ומ"ש רבינו וזה תימה שזהו טענו חטים והודה לו בשעורים כבר כתב ה"ה דלא דמי דשאני הכא שיש עדים שאחד מהם נגחו ועוד יתבאר בסימן זה:ומ"ש ויותר מזה כתב א"א ז"ל שאפילו אם תפס הניזק התם או הקטן לא מהניא ליה תפיסה וכו' בס"פ המניח כתב דלא אמרו בגמרא דאי תפס לא מפקינן מיניה אלא היכא דיש לו תביעה על שניהם כדלקמן אבל אם אין לו תביעה אלא על אתד מהם לא מהניא תפיסה: כתב הרמב"ם טען הניזק אתה יודע ודאי שזה הזיק לפניך הרי המזיק נשבע שבועת התורה ומשלם כמו שהודה וכו' בפרק הנזכר:ומ"ש והגיה עליו הראב"ד דאתם ומועד קאי ורצונו לומר דוקא בתם ומועד שהחיוב הוא על כל נכסיו וכו' כלומר דכשהניזק אומר מועד הזיק והתם בכלל תביעתו שהרי כל הנכסים משועבדים לו ותם בכלל נכסיו הוא הילכך הוי הודאה במקצת אבל אחד גדול ואחד קטן וכו' כל אחד חשוב תביעה בפני עצמו ואין כאן מודה מקצת וה"ה כתב על זה ויש לחלק שאפילו כששניהם תמים כיון שיש שם עדים חייב שבועת התורה וצ"ע עד כאן לשונו:ומ"ש ולדעת א"א ז"ל אין כאן שבועה כלל וכו' כן נראה מדבריו בס"פ המניח שהשוה כשאין לו תביעה אלא על א' מהם לטענו חטים והודה לו בשעורים:

סעיף ד

היו הניזקין שנים אחד גדול ואחד קטן והמזיקים שנים אחד גדול ואחד קטן או אחד תם ואחד מועד וכו' המע"ה משנה בס"פ המניח שם:ומ"ש אין שם ראיה פטור לגמרי אם הניזק טוען ברי דהוי כמו טענו חטים והודה לו בשעורים מבואר שם בגמ' וז"ל ה"ה בפ"ט מהלכות נזקי ממון לא היה שם ראיה ברורה המזיק פטור וכו' א"א לבאר מאמר רבינו לומר שאין שם ראיה ברורה איזה מהם הזיק אבל יש שם עדים שהזיקו שא"כ לא יאמר פטור שהרי למעלה אמר בכיוצא משלם המזיק כמו שאמר דכל שיש עדים אינו דומה לחטים ושעורים כמו שנתבאר למעלה אלא ודאי כוונת רבינו שאין שם עדים כלל והמזיק פטור בתמין בדינא דמודה בקנס פטור ובאחד תם ואחד מועד בדין טענו חטים והודה לו בשעורים ודע שדיני בבא זו ושלמעלה ממנה שוין ר"ל שאם יש עדים כשהניזקין שנים משלם המזיק כמו שאמר כמו שנתבאר למעלה ואף שם אם לא היו עדים כלל פטור לגמרי כדין חטים ושעורים ואם תפס אין מוציאין מידו וזה מוכרח בגמרא וזה דעת כל המפרשים להשוותן ורבינו כתב למעלה דין עדים מעידים שהוא חייב אף על פי שאין התביעה אלא על אחד מהם וכ"ש כאן שהתביעה על שניהם וכאן כתב כשאין שם עדים כלל שהוא פטור מדין חטים ושעורים אפילו שהתביעה על שניהם וכ"ש למעלה שאין התביעה אלא על אחד ובזה יש דעת אחרת למפרשים ז"ל עד כאן לשונו:

סעיף ה

ובזה כתב א"א הרא"ש ז"ל שאם תפס הניזק משתלם כמו שאומר המזיק וכו' כלומר אע"ג דבההיא דלעיל שאין התביעה אלא על אחד מהם כתב דאי תפס מפקינן מיניה בזה שהתביעה על שניהם מודה דאי תפס מפקינן מיניה ובאמת שאין לשון רבינו מכוון כראוי שלא הו"ל לתלות זה בהרא"ש שהרי בהאי בבא אי תפס לא מפקינן מיניה מבואר הוא בגמרא וההיא דלעיל הוא שחידש הרא"ש דאי תפס מפקינן מיניה ולא ילפינן מהאי משום דאין התביעה אלא על אחד מהם:ומ"ש אפילו תפס בפני עדים נוטל כמו שאמר המזיק וכו' עד סוף הסימן מבואר שם בדברי הרא"ש ז"ל:

סימן תא

סעיף א

שור שנגח וחזר ונגח הניזק והמזיק שותפין וכו' כיצד שור שוה ק"ק שנגח שור שוה ק"ק וכו' עד כל אחד נוטל כ"ה משנה בר"פ שור שנגח ד' וה' (בבא קמא דף לו.) ואמרינן בגמרא דאתיא כר"ע דאמר שותפי נינהו המזיק והניזק בשור תם שהזיק וקיי"ל דהלכה כר"ע:ומ"ש אבל תפסו ניזק ליפרע ממנו אחר שנגח שנעשה שומר עליו להתחייב בנזקיו

ז"ל הרא"ש בר"פ שור שנגח ד' וה' הך מתניתין מוקי לה בגמרא רישא כרבי ישמעאל וכשתפסו ניזק לגבות הימנו ונעשה עליו כש"ש לנזקים וסיפא כר"ע דאמר שותפי נינהו ופרש"י דלר"ע נמי אי תפס ניזק נעשה עליו שומר לנזקין והפסיד חלקו וניזקין אחרים לא הפסידו כיון שלא פשע בשמירתו והתוספות פירשו דלר"ע דשותפי נינהו ואם כחש או שבח הוא ברשות שניהם לא נעשה שומר אלא מחלקו דעל כל אחד מוטל לשמור חלקו אבל לרבי ישמעאל שאין לו חלק מבורר בגוף השור לשיעבוד בעלמא הוא דתפיס ליה הוי כמו ראובן שחייב לשמעון מנה ותפס שמעון משל ראובן חפץ ששוה ק"ק כדי ליפרע ממנו מילתא דפשיטא היא שחייב בשמירת כל החפץ וכן הדעת נוטה דלר"ע הוי כמו חפץ שהוא של שניהם שלפעמים זה שומרו ולפעמים זה שומרו ולעולם אחריותו על שניהם והלכה כרבי עקיבא עכ"ל. והרי"ף כתב כדברי רש"י וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות נזקי ממון וז"ל ניזק שתפס בהמה שהזיקה לגבות חצי נזקו מגופו נעשה עליה ש"ש לנזקין ואם יצאה והזיקה הניזק הראשון חייב בנזקיה והבעלים פטורים כיצד שור שוה ק"ק שנגח שור שוה ק"ק והפסיד ק"ק ותפסו הניזק לגבות ממנו ק' וחזר ונגח והפסיד בק"מ הרי הניזק האחרון משתלם ע' והניזק הראשון שתפסו משתלם מותר נזקו והוא ל' והבעלים ק' וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. וכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת וגם רש"י סבר כוותייהו הכי נקטינן :

סימן תב

סעיף א

שני שוורים תמים שחבלו זה בזה משלמין במותר חצי נזק וכו' ואם שניהם מועדים משלמים במותר נ"ש אחד תם ואחד מועד מועד בתם וכו' ישלם במותר נ"ש תם במועד ישלם לו ח"נ וכו' משנה בפרק המניח (בבא קמא לג.):ומ"ש בשם הרא"ש דמיירי דוקא שהתחילו בבת אחת וכו' עד סוף הסימן הכל שם ודברי הרמב"ם בפ"ט בהלכות נזקי ממון נראה שהם כדברי ר"י והכי נקטינן:

סימן תג

סעיף א

שמין השברים בנזקין שאם שיבר לו כלי אין אומרים יתן לו כלי שלם וכו' מימרא דשמואל בפ"ק דב"ק (יא.):

סעיף ב

ומ"ש וכן אם המית שור יתן מה שנפחת מחמת המיתה ותשאר לו הנבילה שם: ומ"ש ושמין אותה כמה שהיתה שוה בשעה שנודע לו ההיזק.

סעיף ג
ומ"ש ואם נפחתה בין שעה שנודע לו להעמדה בדין ההפסד לניזק וכו' בפ"ק דב"ק (י:) דריש מקרא דפחת נבילה דניזק הוי ופי' רש"י דמשעת מיתה קאי ברשותיה דניזק ואם הסריח ופחת דמים משעת מיתה ועד שעת העמדה בדין פסידא דניזק הוא ומשלם ליה מזיק מה שההיזק הוי יתר על הדמים שהיתה הנבילה שוה בשעת מיתה:

סעיף ד
ומ"ש אע"פ שהטורח על המזיק וכו' פלוגתא דתנאי בפ"ק דב"ק (יא.) ופסקו הפוסקים כמ"ד טורח נבילה על המזיק:ומ"ש מ"מ משנודע לו לניזק הו"ל להשתדל בו ולהעלותו וכו' פשוט הוא:

סעיף ה
ומ"ש וה"ה אם הוזנה בין שעה שנודע לו כהעמדה בדין אין שמין כשעת העמדה בדין וכו':ומ"ש ואם השביחה כגון שבשעה שנודע לו היתה שוה ק' ובשעת העמדה בדין שוה ק"כ דחולקין ואם הוא מועד משלם לו צ' ואם הוא תם מ"ה בפרק המניח (בבא קמא דף לד.) פלוגתא דר"מ ור' יהודה ופסקו הפוסקים כרבי יהודה דאמר הכי:ומ"ש אבל אם השביחה כ"כ עד שאם יטול חלק בשבת יענה יותר מהיזקו וכו' בהא ודאי לא שקיל שבחא שאין לו להרויח בפרק הנזכר (שם):

סימן תד

סעיף א
שור שוה ק"ק שחבל בשור שוה ק"ק והפחיתו שוה חמשים ושבח הניזק עד ששוה בשעת העמדה בדין ת' אין המזיק יכול לומר לא הפסדתיך כלום וכו' גם אין הניזק יכול לומר אלמנה שנגח בו היה משביח עד שהיה שוה ת"ת אלא נותן לו כשעת הנזק בין שבח דממילא בין שבח דעל ידי פיטום ברייתא וגמרא בפרק המניח (שם):

סעיף ב
כיחש מחמת הנגיחה וכו' שמין הפחת כשעת העמדה בדין וכגון שלא כיחש מחמת מלאכה אלא מחמת עצמו שם בגמ':

סעיף ג
השביח המזיק בין נגיחה להעמדה בדין אם השביח מעצמו נוטל ניזק חלק בשבח וכו' ואם מחמת הוצאה שהוציא עליו המזיק אם ההוצאה יתירה על השבח אין לו לניזק בשבח כלום וכו' ואם השבח יתר על ההוצאה המזיק נוטל הוצאתו וכו' שם בברייתא שור שוה ק"ק וחבל בו שנ' זוז שבח מזיק נותן לו כשעת הנזק כחש כשעת העמדה בדין אמר מר שבח מזיק נותן לו כשעת הנזק מני ר' ישמעאל היא דאמר ב"ח הוא וזוזי הוא

דמסיק ליה אימא סיפא כחש כשעת העמדה בדין אתאן לר"ע דאמר שותפי נינהו רישא ר' ישמעאל וסיפא ר"ע כולה ר"ע היא והב"ע בשפטמו. ופי' רש"י שבח מזיק. ועמד על ש' ונותן לו כ"ה זוז כשעת הנזק ואין יכול ניזק לומר תן לי חלק שמינית שבו שזכיתי בו משעת הנזק וברשותי השביח: כחש כשעת העמדה בדין. ונותן לו חלק אחד שבו שברשותו כחש: כולה רבי עקיבא היא ובשפטמו. מזיק לשור וחסר ממונו לשבוחיה הילכך לא שקיל ניזק בשבחא. וכתבו התוספות הב"ע בשפטמו וכגון שאין השבח יותר על היציאה שאם היה יותר נהי נמי דאמרינן בפרק חזקת (בבא בתרא ד' מב:) דשותף הוי כיורד ברשות מ"מ מה שאדם רוצה ליתן למפטם לפטם יטול המזיק והמותר יש לו להיות לניזק ועוד מצינו למימר דאירי שהשבח יתר על היציאה והא דקאמר נותן כשעת הנזק לאו דוקא אלא בא להשמיענו שיטול יותר מדמי יציאותיו דכיורד ברשות דמי עכ"ל:

סימן תה

סעיף א

שור שחבל באדם דינו כשור שהזיק לשור אם תם הוא משלם ח"נ ואם מועד נ"ש מבואר במשנה פרק המניח (בבא קמא לג.):

סעיף ב

ומ"ש ואפילו נתכוין לבהמה וחבל באדם:ומ"ש ופטור מצער וריפוי ושבת ובשת וכו' משנה בפרק החובל (בבא קמא פז.) ופי' רש"י שור אינו משלם אלא נזק כדאמרינן בפ"ק איש בעמיתו ולא שור בעמיתו:

סעיף ג

ומ"ש לפיכך שור שבייש האדם פטור משנה בפרק המניח (בבא קמא לד:):

סעיף ד

ומ"ש ושורו שחבל באביו ובאמו או שהדליק גדיש בשבת חייב על מעשה שורו דמה שהוא פטור לפי שמתחייב בנפשו וקם ליה בדרבה מיניה ג"ז שם במשנה:

סעיף ה

ומ"ש נגח האשה ויצאו ילדיה פטור מדמי ולדות וכו' משנה בפרק הפרה (דף מח:) ובפרק החובל (בבא קמא פז.) ובפרק שור שנגח ד' וה' (בבא קמא מב.) יליף לה מקרא:

סעיף ו

ומ"ש ומיהו אם נגח שפחה ויצאו ילדיה חייב בדמי ולדות כאילו נגח בהמה מעוברת מימרא דרב פפא בפרק הפרה (מט.):ומ"ש ושמין אותה כמה היתה שוה מתחלה וכמה נפחתו דמיה ומשלם תם חצי נזק ומועד נזק שלם כ"כ שם הרא"ש ז"ל:

סימן תו

סעיף א

שור של ישראל שנגח שור של כותי היה פטור ושל כותי שנגח של ישראל בין תם בין מועד משלם נ"ש משנה בפרק שור שנגח ד' וה' (בבא קמא דף לז:):

סעיף ב

ושל הפקר שנגח פטור שאם קדם אחר וזכה בו הוי שלו ולא עוד אפילו היו לו בעלים בשעת נגיחה והפקירו קודם שעמד בדין פטור בפ"ק דב"ק (יג:) תנן גבי תשלומי נזק נכסים המיוחדים ובגמרא למעוטי מאי במתני' תנא פרט לנכסי הפקר ה"ד אילימא דנגח תורא דידן לתורא דהפקר מאן תבע ליה אלא דנגח תורא דהפקר לתורא דידן ליזול וליתיה כשקדם וזכה בו אחר רבינא אמר למעוטי נגח ואח"כ הפקיר ומייתי לה מדכתיב והועד בבעליו והמית איש עד שתהא מיתה והעמדה בדין וגמר דין שוין כאחד כלומר שיהו לו בעלים משעה שהזיק עד גמר דין:

סעיף ג

ומ"ש וכן אם נגח ואח"כ מכר או הוריש חייב:

סעיף ד

שור של פקח שנגח לשור של חרש שוטה וקטן חייב ושור של חש"ו שנגח לשור של פקח פטור משנה בפרק שור שנגח ד' וה' (בבא קמא לט.):ומ"ש וכן של מי שהלכו בעליו וכו' שם בברייתא משוה דינו לשל חש"ו:

סעיף ה

ומ"ש הוחזקו נגחנים ב"ד מעמידין לו אפוטרופא לשמרו ולא לגבות ממנו אם יגח בתמותו אלא אם הועדו ואח"כ נגחו נפרעים מן היתומים משנה וגמרא שם ופירש"י מעמידין אפוטרופוס לשור היתומים להיות במקום הבעלים לקיים והועד בבעליו וגובין הנזק מנכסי הקרקע של יתומים אבל תם דגבייתו מגופו הוא והוא מטלטלין אין מעמידין אפוטרופוס לכך כדאמרי' בפ"ק שוה כסף מלמד שאין ב"ד נזקקין אלא לנכסים שיש להם אחריות ואוקימנא בדיתמי עד כאן לשונו. ובגמרא איפליגו אמוראי כי הועדו והזיק של מי נפרעים ר' יוחנן אמר משל יתומים ור"י בר חנינא אמר משל אפוטרופוס ופסק כר' יוחנן:

סימן תז

סעיף א

שור תם שהזיק ומכרו הניזק אפילו קודם העמדה בדין הוי מכור וכו' בפרק המניח (בבא קמא לג:) בעא מיניה רבא מרב נחמן מכרו מזיק לר' ישמעאל מהו א"ל אינו מכור והתניא

מכרו מכור חוזר וגובהו וכי מאחר שחוזר וגובהו למה מכור לרדיא תני רב תחליפא בר מערבא קמי דרבי אבהו מכרו אינו מכור הקדישו מוקדש מכרו מאן אילימא מזיק מכרו אינו מכור מני ר"ע היא דאמר הוחלט השור הקדישו מוקדש אתאן לר' ישמעאל דאמר יושם השור בב"ד אלא ניזק מכרו אינו מכור מני ר' ישמעאל הקדישו מוקדש אתאן לר"ע לעולם מזיק וד"ה מכרו אינו מכור אפי' לר"י דהא משועבד ליה לניזק הקדישו מוקדש אפי' לר"ע משום דר' אבהו דאמר גזירה שמא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון ת"ר שור תם שהזיק עד שלא עמד בדין מכרו מכור הקדישו מוקדש שחטו ונתנו במתנה מה שעשה עשוי משעמד בדין מכרו אינו מכור הקדישו אינו מוקדש שחטו ונתנו במתנה לא עשה ולא כלום קדמו בעלי חובות בין חב עד שלא הזיק בין הזיק עד שלא חב לא עשה ולא כלום לפי שאין משתלם אלא מגופו אמר מר מכרו מכור לרדיא. ופרש"י לרדיא. שאם חרש בו לוקח אינו נותן דמי החרישה: משעמד בדין. נשתעבד גופו לניזק ושלו הוא: מכרו. מזיק אינו מכור ואפילו לרדיא. וידוע דהלכה כר"ע מחבירו ונתבאר בברייתא קמייתא דמכרו ניזק לר"ע מכור ומשמע דאפילו קודם שעמד בדין הוא דאי בתר הכי לא הוה פליג רבי ישמעאל:ומ"ש ואפי' אם נשתמש בו הלוקח קודם שנטלו צריך לשלם כבר נתבאר בסמוך דלרבי ישמעאל מכרו מזיק מכור לרדיא וא"כ לר"ע דקיי"ל כוותיה מכרו אינו מכור אפילו לרדיא וכן כתב הרשב"א אלא שהוא מפרש לרדיא לא לענין העלאת שכר לניזק כדפרש"י והראב"ד דהא כשמכרו מזיק גזלן הוא לר"ע וגזלן אינו מעלה שכר לבעלים אלא לרדיא היינו לומר שהלוקח רשאי לחרוש בו לרבי ישמעאל אבל לר"ע אינו רשאי לחרוש בו והרמב"ם כתב בפ"ח מה' נזקי ממון וז"ל שור תם שהזיק אם מכרו המזיק עד שלא עמד בדין אע"פ שהוא מכור הרי הניזק גובה ממנו וחוזר הלוקח וגובה מן המזיק שמכר לו שכיון שנגח קול יש לו ולא היה לו ללוקח ליקח עד שיגבה הניזק וכתב ה"ה מ"ש אע"פ שהוא מכור הכוונה לומר שהלוקח חורש בו לכתחלה וכן שהמכר קיים ואין כל אחד יכול לחזור בו נראה שהוא סובר שהברייתא אתיא אפילו לר"ע דאמר התם שותפי נינהו ויליף לה מדאמר הקדישו מוקדש מדר' אבהו וכו' דאי לרבי ישמעאל דאמר בעל חוב הוא לא צריכין לרבי אבהו ובאמת שאין בסוגיא דבר בהיפך דוק ותשכח עכ"ל: ומה שאמר ואם שחטו המזיק צריך לשלם לו הפחת שפחתו המיתה שם אהא דקתני שחטו ונתנו במתנה מה שעשה עשוי פריך ליתי ולישתלם מבשריה א"ר שיזבי לא נצרכה אלא לפחת שחיטה א"ר הונא בריה דרב יהושע זאת אומרת המזיק שעבודו של חבירו פטור ובפרק השולח פסק הרא"ש הלכה כרבן שמעון ב"ג דאמר מזיק שעבודו של

חבירו חייב כדאיפסיקא הלכתא בהדיא דדיינינן דינא דגרמי וא"כ צריך לשלם לו פחת שפחתו המיתה: ומה שאמר אפי' לדידן דלא מגבינן ליה כיון דאי תפס לא מפקינן מיניה:

סעיף ב

היה המזיק חייב לבעל חוב אפי' חל שעבודו קודם וקדם ותפס קודם לניזק אינו כלום וכו' בסוף הברייתא שכתבתי בסמוך קדמו ב"ח וגבוהו בין חב עד שלא הזיק בין הזיק עד שלא חב לא עשה ולא כלום לפי שאין משתלם אלא מגופו ובגמרא בשלמא הזיק עד שלא חב ניזקין קדמו אבל חב עד שלא הזיק ב"ח קודם ואפילו הזיק עד שלא חב ב"ח קודם ש"מ ב"ח מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה לא לעולם אימא לך מה שגבה גבה ושאני התם דא"ל אילו גבך הוה לא מינך הוה גבי ליה דהאי תורא דאזקן מיניה משתלמנא וכתבו התוס' דהא דקאמר דא"ל אילו גבך הוה [לא מינך הוה] גבי ליה וכו' כלו' דאין גוף השור משועבד לב"ח כמו שהוא משועבד לניזק המשתלם מגופו וכן פרש"י בר"פ שור שנגח ד' וה' עכ"ל ומפרש רבינו דהיינו לומר דטעמא משום דב"ח יכול לגבות ממקום אחר וניזק אינו נפרע אלא מגוף השור:

סעיף ג

ומ"ש לפיכך אם היה משועבד לב"ח באפותיקי מפורש וכו':ומ"ש דב"ח מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה כלומר כיון דשוייה אפותיקי מפורש דאל"כ הא קיי"ל דאין דין קדימה במטלטלין שלא שיעבדן אגב קרקע כמו שנתבאר:

סימן תח

סעיף א

כשם שאין דנין שאר דיני ממונות אלא ע"פ עדים כך אין דנין דיני נזקין אלא ע"פ עדים כשרים משנה בפ"ק דב"ק (יד:):

סעיף ב

ומ"ש ופר"י שבא להשמיענו וכו':ומ"ש ל' הרמב"ם אין הניזקין משתלמין אלא בראיה ברורה ובעדים כשרים שלא תאמר וכו' בפ"ח מה' נזקי ממון והוא מבואר שבא. ליתן טעם למה הוצרכו לומר דאין משתלמין אלא ע"פ עדים:

סעיף ג

שור שהיה רועה ונמצא שור הרוג בצדו כו' אין אומרים זה ודאי הרגו וכו' פלוגתא דתנאי בברייתא בפרק המוכר פירות (בבא בתרא דף צג.) ובפ' שבועת העדות (שבועות לד.) ופסקו הפוסקים כת"ק דאמר הכי:

סימן תט

סעיף א

מפני שהבהמה דקה דרכה לרעות בשדות אחרות והיזקה מצוי תקנו חכמים שלא יגדלנה אדם במקום שדות וכרמים אלא ביערים משנה בס"פ מרובה (בבא קמא עט:):ומ"ש ואפילו בבית אסור כן משמע שם בגמרא (פ.) דאפי' קשורה בכרעי המטה אסור: ומה שאמר ואפי' שאינה שלו כן דקדקו שם התוס' והרא"ש ז"ל והרשב"א כתב שיש לדחות אותם ראיות וכתב שי"א דדוקא ע"י אסור אבל ע"י רועה מותר והביאו ראיות לדבריהם:ומ"ש ומיהו עיקר תקנה זו לא נתקנה אלא על א"י מפורש במשנה שכתבתי בסמוך אין מגדלין בהמה דקה בא"י אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבא"י:ומ"ש אלא דקאמר בגמרא שבבל יש לה דין א"י לדבר זה שם א"ר יהודה א"ר עשינו עצמנו בבבל כא"י לבהמה דקה איכא דאמרו אמר רב הונא עשינו עצמנו בבבל כא"י לבהמה דקה מכי אתא רב לבבל ופרש"י מכי אתא רב לבבל. רבים המתיישבים שם מפני ישיבתו ל"א הוא בא ולמדנו להזהר בכך שראה שם רוב ישראל וישוב קבוע:ומ"ש וי"א דבכל מנהגי דידן בתר בבל גרירינן ולדידן נמי אסור:ומ"ש ולי נראה דבהא לא גרירינן בתר בבל דטעמא דאסור בבבל לפי שהיו שם רוב שדות לישראל וכו' דברי טעם הם:

סעיף ב

ג ואע"פ שאין מגדלין יכול להשהותה קודם לרגל וקודם למשתה בנו ל' יום והטבח לוקח ושוחט לוקח ומשהה עד שישחוט מעט מעט ברייתא שם (עט:):ומ"ש ובלבד שלא תצא ותרעה בעדר וכו' שם בברייתא גבי שאלו תלמידיו את ר"ג:

סעיף ד

ומ"ש ורועה שעושה תשובה אין מחייבין אותו למכור הכל ביחד אלא מעט מעט ברייתא שם:

סעיף ה

ומ"ש אין מגדלין חזירים בכל מקום משנה שם והתם בגמ' מפרש טעמא:ומ"ש אפילו למשוח בהן עורות וכו' כ"כ שם הרא"ש דהא דקתני אין מגדלים חזירים אפי' למשוח בהן עורות קאמר דאילו למכרן לעכו"ם אף מדאורייתא אסור כדתנן בפ"ו דשביעית ובפ' כל שעה (פסחים כג.) דריש לה מקרא:

סעיף ו

ואסור לגדל כלב רע וכו' משנה בס"פ מרובה (בבא קמא פג:) לא יגדל את הכלב אא"כ קשור בשלשלאות ופרש"י את הכלב. מפני שנושך ומנבח ומפלת אשה מיראתו ע"כ ונראה שיש חסרון בלשון רבינו וצריך להגיה אלא אם כן הוא אסור בשלשלאות של

ברזל וכן מצאתי בספר מדוייק:ומ"ש ובעיר הסמוכה לספר מותר לגדלו וקושרו ביום ומתירו בלילה ברייתא שם:

סעיף ז

ומ"ש מי שנפלו לו כלבים וחזירים בירושה אין מחייבין אותו למכרם ביחד וכו' ברייתא שם (פ.):

סימן תי

סעיף א

בור הוא מאבות נזיקין דכתיב כי יכרה איש בור שאחר שחפרו בין הפקירו או לא הפקירו חייב בנזקין יתבאר בסימן זה: ומ"ש וזהו ממונו שמזיק במקום שעשאו שאינו זז ממקומו אלא עומד במקומו והעובר עליו ניזוק לפיכך כל הדומה לו שהוא ממונו ומונח במקומו אם הוא בעומק או בגובה או אפי' לא זה ולא זה אלא ששפך מים בר"ה והוחלקו בהם שור או חמור חייב:

סעיף ב

אחד החופר בור ואחד הפותח בור שכרהו אחר וכיסהו כראוי ובא זה וגילהו חייב מבואר בפרק הפרה (מט:) מדכתיב כי יפתח וכי יכרה: חפר אחד בור ובא אחר וכיסהו וחזר וגילהו בעל הבור חייב אבל אם מילאהו השני וחזר וסילק את העפר האחרון חייב שכבר נסתלק מעשה ראשון בפ' המניח (בבא קמא כט:) בסוגיא אמר רבינא משל דרב אדא בר אהבה למה"ד למוצא בור מגולה וכיסהו וחזר וגילהו אמר ליה מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא ממאי התם לא איסתלקו להו מעשה ראשון הכא איסתלקו להו מעשה ראשון הא לא דמי אלא למצא בור מגולה וטממה וחזר וחפרה דאיסתלקו להו מעשה ראשון וקיימי להו ברשותו וכתב ה"ה בפי"ב מהלכות נזקי ממון המוצא בור וכיסהו וכו' בהשגות בעל הבור חייב בכדי שידע ע"כ דימה הר"א דין זה לבור של שותפין שיתבאר למטה שאין הראשון חייב עד שידע ויש לי לחלק שכאן לא הו"ל לסמוך על כיסוי של אדם שאין לו חלק בבור משא"כ בבור של שותפין: אחד החופר או הלוקח או שניתן לו במתנה כיון שהוא בעליו חייב כן כתב הרמב"ם בפי"ב מה' נזקי ממון ויליף לה מדכתיב בעל הבור ישלם מי שיש לו בעלים מ"מ:ומ"ש אבל אם ממונו עשאו כגון שהיה לו שור שחפר חפירה בר"ה או גלגל אבן וכשלו בו פטור מבואר בכמה מקומות מהם בפרק הפרה (מח.) ולמדו כן מדכתיב כי יכרה איש בור ולא שור בור:ומ"ש אבל אם עשאו השור ברשותו חייב לסלקו אחר שיודע לו לא סלקו חייב עליה בפרק הפרה (שם) אמר רבא הכניס שורו לחצר ב"ה שלא ברשות וחפר בו בורות שיחין ומערות בעל השור חייב בנזקי חצר ובעל חצר חייב בנזקי הבור אע"ג דאמר מר כי יכרה איש בור ולא שור

בור הכא כיון דאית ליה להאיך למלייה ולא מלייה כמאן דכרייה דמי: כתב הרמב"ם אפי' נחפר מאליו במקום שחייב לכסותו ולא כיסהו חייב בנזקיו בפרק י"ב מהלכות נזקי ממון:

סעיף ג

אחד בחופר בר"ה או ברשותו בתוך ד"ט סמוך לר"ה או באמצע רשותו והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו בפ' הפרה (מט:) ת"ר החופר בור ברה"י ופתחו לר"ה חייב וזה בור האמור בתורה ד"ר ישמעאל ר"ע אומר הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו זהו בור האמור בתורה אמר רבה בבור בר"ה כולי עלמא לא פליגי דחייב לא נחלקו אלא בבור ברשותו ר"ע סבר בבור ברשותו נמי חייב ורבי ישמעאל סבר פטור ורב יוסף אמר בבור ברה"י כ"ע לא פליגי דחייב כי פליגי בבור בר"ה רבי ישמעאל סבר חייב ורבי עקיבא סבר פטור ופסקו הפוסקים כר"ע ואליבא דרבה ותנן תו התם החופר בור ברה"י ופתחו לר"ה בר"ה ופתחו לרה"י ברה"י ופתחו לרה"י אחר חייב וכתב הרא"ש ברה"י ופתחו לר"ה היינו בור בר"ה דבתר פותח אזלינן בר"ה ופתחו לרה"י באמצע רשותו ומפקיר אותו רשות ולא הפקיר הבור והו"ל בור ברה"י אי נמי פתח הפתוח בתוך חצרו סמוך לר"ה והו"ל כמו בור ברשותו כדמוכח בגמרא דקאמר הא לאו הכי חייב אלמא החופר בור ברשותו סמוך לר"ה חייב עכ"ל: ומ"ש רבינו שזה הסמיכות תוך ד' טפחים דוקא: ומ"ש או שחפר ברשותו ופתחו לרשות חבירו ונפל בו בהמת חבירו בכל ענין חייב כן פירשו התוספות והרא"ש ז"ל הא דקתני ברשות היחיד ופתחו לרה"י אחר חייב:ומ"ש ומיהו דוקא קודם שנודע לבעל החצר אבל אחר שנודע לו פטור הכורה דכיון שהוא חייב בנזקי בעל החצר הו"ל לבעל החצר למלאותו מיד וזה יפרע לו וכיון דלא מילאהו כמאן דכרייה איהו דמי כן צ"ל לפי פירוש זה וכבר נרמז בדברי התוס':ומ"ש אבל החופר באמצע רשותו והפקיר רשותו ובורו או שהפקיר בורו ולא רשותו פטור וכו' כ"כ הרא"ש וז"ל אבל החופר בור ברשותו והפקיר רשותו ובורו פטור לכ"ע דלא דמי לחופר בור בר"ה דהתם עשה תקלה באיסור וכן נמי חופר בור ברשותו סמוך לר"ה באיסור חפרו כי העוברים בר"ה אינן יכולין להזהר שלא יתקרבו לרשות הסמוך לר"ה ואין מחיצה ביניהן וכן חופ' באמצע רשותו והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו כיון דדידיה הוא עליו להסיר תקלתו כדאמר לעיל גבי שור שחפר בור בחצר של אחר כיון דאית ליה למלייה ולא מלייה כמאן דכרייה איהו דמי אבל הפקיר רשותו ובורו אכרייה לא מיחייב דבהיתר כרהו והשתא נמי לאו בעל הבור הוא וכן מוכח בשמעתין דלא מצי לאשכוחי בור של שני שותפין למ"ד בור ברשותו פטור ואם הפקיר רשותו ובורו חשוב כבור בר"ה משכחת לה בהפקיר

רשותו ובורו ולא כרש"י שפירש דהפקיר רשותו ובורו הוי בור בר"ה וכדברי הרא"ש כתב הרמב"ם ז"ל בפרק י"ב מה' נזקי ממון ונתן טעם משום שנאמר בעל הבור ישלם מי שיש לו בעלים וזה הפקר ובתחלה ברשות חפר וכתב ה"ה שדבר זה פשוט ומוסכם מרוב המפרשים ז"ל:ומ"ש וכן החופר בר"ה לצורך רבים וכו' שם (נ.) ת"ר חפר ומסר לרבים פטור ופרש"י מסר לרבים דאמר לבני עירו הבור הזה שחפרתי צריך לכם לשתות מי גשמים המתכנסים שם וראויה לשתות בהמות מהם הרי הוא מסור לכם: ומ"ש ומסר להם כיסויו של בור כ"כ שם הרא"ש וטעמו מדאמרינן גבי בור של שני שותפין ראשון מאימת מיפטר משימסור לו דליו:ומ"ש בשם הרמב"ם דה"ה אי לית ליה כיסוי והודיע הדבר לבית דין וכו' טעות סופר הוא וצריך להגיה ולכתוב הרמ"ה במקום הרמב"ם וכן מצאתי בספר מדוייק:

סעיף ד

האומר לחבירו לחפור בור בר"ה וחפרו החופר חייב והמשלח פטור מבואר בפרק הפרה (נא.) דקאמר בור של שני שותפין היכי משכחת לה אי דשוו שליח תרווייהו ואמרו ליה זיל כרי לן ואזל כרה להו אין שליח לדבר עבירה:

סעיף ה

הבונה סמוך לר"ה רשאי לחפור לצורך היסוד וכו' ברייתא שם (נ.) החופר בור ברשות היחיד הסמוכה לרשות הרבים כגון אלו החופרים לאושין פירוש ליסוד פטור ומוקי לה בגמרא דארוח ארווחי ופירש"י דארוח בה ארווחי לר"ה דהו"ל חופר בור בר"ה והילכך טעמא דלאושין הא לאו לאושין חייב:

סעיף ו

אחד החופר בור שיח ומערה כולם שוים לחיוב ובלבד שיהא בהם כדי להמית דהיינו עשרה טפחים אז חייב אם נפל שמה שור או חמור ומת או הוזק ואם אין בו עשרה אינו חייב על המיתה משנה שם:ומ"ש אפי' שנפל בו השור מעומד בענין שיש בו גובה עשרה טפחים אם נצרף גובה רגלי השור עם עומק הבור שם (נ:) ההוא תורא דנפל לאריתא דדלאי שחטיה מריה טרפיה רב נחמן אלמא קסבר רב נחמן יש חבטה פחות מעשרה ופירש רש"י לאריתא דדלאי. עומקה אמה איתיביה רבא לרב נחמן היו פחותין מי' טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור מ"ט לאו משום דלית ביה חבטה לא משום דלית ביה הבלא א"ה הוזק בו חייב הא לית ביה הבלא אמרי אין הבל למיתה ויש הבל לנזקין איתיביה כי יפול הנופל ממנו ולא בתוכו וכו' אלא היינו טעמא דרב נחמן סבר מכריסא דתורא לארעא כמה הוי ארבעה אריתא דדלאי כמה הוי שיתא הא עשרה אשתכח דכי קא מיחבט מעשרה הוא דקא מיחבט אלא מתניתין דקתני מה בור

שהוא כדי להמית עשרה טפחים אף כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים בשיתא נמי סגיא אמרי מתני' דאיגנדר לבור ופרש"י שוכב היה ונתגלגל ונפל וכתב הרא"ש וז"ל כתב רב אלפס דהלכתא כרב דתני רב חנניה לסיועיה ואיכא מ"ד הלכה כשמואל דהלכתא כוותיה בדיני ורב נחמן דמוקי מתניתין באיגנדר איגנדורי סבר כשמואל ורבה ורב יוסף מתרצי ברייתא אליבא דרב הילכך הדבר שקול וספק לנו כמאן הלכתא ורב אלפס הביא הא דאותיב רבא לרב נחמן מהיו פחותין מעשרה ושני ליה רב נחמן דיש חבט בפחות מעשרה ולא הביא מסקנא דהא דמותיב תלמודא ממעקה והוצרך לחזור בו ולומר דאין חבט בפחות מעשרה זה נוטה לפי סברתו שפסק כרב ומיהו תימה הוא שלא הביא המסקנא והראב"ד ז"ל דחק ומיישב דברי רב אלפס ולא נראין לי דבריו עד כאן לשונו וגם הרשב"א כתב אהא דאמרינן אלמא קסבר רב נחמן יש חבט בפחות מי' והאי לישנא לא קאי אלא לישנא בתרא דאמר דמכריסא דתורא ועד ארעא ארבעה טפחים והתימה מן הרב אלפס שהביא בהלכות הלשון הראשון ולא האחרון עכ"ל וגם הר"ן כתב בפרק אלו טרפות כלשון הזה אע"פ שמדברי הרי"ף בפרק הפרה משמע דס"ל דיש חבט בפחות מי' לא משמע הכי סוגיא דשמעתא התם עכ"ל ואע"פ שבנוסחת ההלכות שבידינו כתב הלשון האחרון נראה שאינו מנוסחת ההלכות שהרי לפי לשון זה סבר רב נחמן כשמואל ומדברי הרי"ף קודם לכן נראה שדעתו לפסוק כרב הילכך נראה שאינו מדברי ההלכות אלא הגהה מבחוץ היתה והכניסוה בפנים. והשתא מ"ש רבינו ואם אין בו י' אינו חייב על המיתה אפי' שנפל בו השור מעומד וכו' נראה דהיינו דלא כרב נחמן כלל אלא כפשטה דמתניתין דמשמע דעומק החפירה צריך שיהא עשרה בין נפל דרך נפילה בין איגנדר איגנדורי וכן משמע דרבא דבתרא הוא לא ס"ל כוותיה דהא אותביה ואע"ג דשני ליה שינויא דחיקא הוא:ומ"ש בשם הרמ"ה הוא כלישנא בתרא דאסיקנא לרב נחמן:ומ"ש וא"א ז"ל כתב כסברא הראשונה איני יודע מנין לו שהרא"ש סובר כן שהרי הוא מסופק אם הלכה כרב או כשמואל ואת"ל דהלכה כשמואל שפיר מצי סבר כלישנא בתרא דאסיקנא לר"נ:ומ"ש אבל אם הוזק בבור פחות מי' חייב שם במשנה וז"ל הרמב"ם בפרק י"ב מהל' נזקי ממון אם הוזקה בלבד חייב לשלם נזק שלם ואפי' בתל גבוה כל שהוא או בחפירה כל שהוא שהנזק בכל שהוא דבר מצוי וידוע ואין המיתה בכל שהוא מצויה והרי הוא כמו אונס:

סעיף ז

היה עמוק תשעה וטפח מהן מים חשוב כעומק עשרה וכו' עד ואין מחייבין דברי רבינו כדברי הרמב"ם בפי"ב מהל' נזקי ממון וכתב ה"ה שכך היה גורס בפרק הפרה שם אמר

רבא בור ט' ומהם טפח מים חייב קסבר כל טפח מים כשני טפחים דיבשה דמי איבעיא להו בור שמונה ומהם טפחיים מים מהו הא ודאי קריבנא לגבי ארעא או דילמא נפיש הבלא תיקו ובספרינו מוחלפת השיטה דפשיטא להו בור ח' ומהם טפחיים מים דחייב ומיבעיא להו בור ט' וטפח מים ובור ז' וג' טפחים מים עכ"ל ואע"פ שהרא"ש גורס כגי' ספרינו נמשך רבינו אחר דברי הרמב"ם:

סעיף ח

חפר אחד ח' ובא חבירו וחפר בו עוד טפח שניהן חייבים בנזקין כן כתב הרא"ש בפרק הפרה וכן כתב ה"ה בפי"ב מהל' נזקי ממון בשם המפרשים:ומ"ש רבינו כל אחד לפי מה שחפר הוא מסברא:ומ"ש וכן אם חפר י' ובא אחר והשלימו לכ' ובא אחר והשלימו לל' שלשתן חייבים בין למיתה בין לנזקין ברייתא בפרק הפרה שם וכלישנא קמא דרב זביד דאוקמה כרבנן וכן פי' הרמב"ם בפי"ב מהל' נזקי ממון:ומ"ש אבל אם חפר אחד ט' ובא אחר והשלימו לי' בין שחפר בה טפח או שנתן אבנים על שפתו וכו' אחרון חייב לבדו אפילו בנזקין בפרק הפרה (שם) תניא החופר בור ט' ובא אחר והשלימו לי' האחרון חייב רבי אומר אחר אחרון למיתה ואחר שניהן לנזקין וידוע דהלכה כת"ק וכתב ה"ה בפי' י"ב מהל' נזקי ממון דטעמא דת"ק מפני שהאחרון העתיקו ממדת נזיקין למדת מיתה ומתוך כך חייב בכל ואינו דומה לחופר בור ח' ובא אחר והשלימו לט' ששניהם חייבין לפי ששם עדיין במדת נזקין עומד:ומ"ש רבינו או שנתן אבנים על שפתו וכו' שם אמר רבא הניח אבן על פי הבור והשלימו לי' באנו למחלוקת רבי ורבנן פשיטא מהו דתימא למטה הוא דהבלא דידיה קא קטיל ליה אבל למעלה דלאו הבלא דידיה קא קטיל ליה אימא לא קמ"ל:ומ"ש ואם סתם אח"כ הטפח או הסיר האבנים שהוסיף מיבעיא אם כבר נסתלק מעשה ראשון ונפטר וכו' שם בפרק הפרה בעי רבא טם טפח וסילק אבניו מהו מי אמרינן מאי דעביד שקליה או דילמא נסתלק מעשה ראשון וקמה ליה כוליה ברשותיה תיקו:ומ"ש רבינו אם כבר נסתלק מעשה ראשון מבואר דהיינו לומר המעשה הראשון שעשה כבר סילקו ונפטר או לא אמרינן הכי ולא איפשיטא:ומ"ש ולדברי האומר דמהניא תפיסה לספיקא דדינא וכו' נתבאר בסימן ש"צ: חפר אחד בור ובא חבירו והרחיבו קאמר עלה בגמרא תרי לישני וכו' וכ' א"א דקיי"ל כלישנא בתרא שם:ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפי"ב מהלכות נזקי ממון ודבריו מבוארים דמיירי כשלא הרחיבו בהיקף וה"ק אם נפל השור מאותו הצד שהרחיבו אפי' מת מחמת הבל הבור חייב שאם לא הרחיב זה האחרון הבור לא היה נופל שם נפל השור בצד האחר שלא הרחיב אם מת מחמת הבל פטור שהרי מיעט הבלו ואם מחמת חבטה האחרון חייב:ומ"ש ותימה הוא היאך פוסק כתרי

לישני וכו' גם ה"ה תמה עליו ולי נראה שהוא ז"ל סובר דא"א לומר דפליגי לישני אהדדי דא"כ קשיא אלישנא קמא אמאי פטור כי מיית מחמת הבלא אפי' נפל מהצד שהרחיב הא אם לא הרחיבו לא היה נופל וכן קשה ללישנא בתרא כי נפיל מאידך גיסא אמאי פטור אי מיית מחמת חבטה הרי כיון שעשה מעשה בבור אין ראוי ליפטר וכבר הרגישו התוס' בקושיית לישנא קמא וכדי לתרץ זה מפורש ז"ל דהני לישני כל חד סמך אחבריה ולא פליגי ודברים נכונים הם:

סעיף ט

כיסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור משנה שם (נב.): כיסהו כיסוי שיכול לעמוד בפני שוורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים וכו' שם איבעיא להו כיסהו כיסוי שיכול לעמוד בפני שוורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים ואתו גמלים וארעוהו ואתו שוורים ונפלו ביה מאי אמרי ה"ד אי דשכיחי גמלים פושע הוא ואי דלא שכיחי גמלים אנוס הוא לא צריכי דאתיין לפרקים מי אמרינן כיון דאתיין לפרקים פושע הוא דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה או דילמא כיון דהשתא מיהת ליכא אנוס הוא וכתבו התוס' ואתו שוורים ונפלו ביה פר"י דאי נפלו בו גמלים לא מיבעיא לן דחייב דהא לגבי גמלים פושע הוא וכן משמע הלשון ויש ליתן טעם בדבר דאפילו לא שכיחי גמלים כלל יש לחוש שמא יבואו גמלים ויפלו אבל אין לחוש שירעו גמלים ואח"כ יפלו שוורים עכ"ל וכ"כ הרא"ש ואמרינן בתר הכי בגמ' איכא דאמרי הא נמי ודאי לא איבעיא לן דכיון דאתיין לפרקים ודאי פושע הוא דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה כי איבעי לן הכי הוא דאיבעי לן כיסהו כיסוי שיכול לעמוד בפני שוורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים ושכיחי גמלים והתלייא מתוכו מהו מי אמרינן מגו דהוי פושע אצל גמלים הוי פושע נמי לענין התלעה או דילמא לא אמרינן מגו ופסק כלישנא בתרא דכיון דאתיין לפרקים ודאי פושע הוא: כיסהו כיסוי שאינו יכול לעמוד בפני גמלים ויכול לעמוד בפני שוורים וכו' היינו בעיין שכתבתי בסמוך ואסיקנא ת"ש נפל לתוכו שור חש"ו סומא ומהלך בלילה חייב פקח ומהלך ביום פטור ואמאי לימא מדהוי פושע לענין חרש הוי נמי פושע לענין פקח אלא לאו ש"מ לא אמרינן מגו ש"מ וכתבו התוס' קשה לר"י היכי פשוט מנפל לתוכו שור חש"ו הא לא דמי כלל דהא לענין פקח בדין הוא שלא יחשב פושע ע"י מגו שהרי אין פושע לגבי שור פקח כלל אבל בבעיא דידן הוא פושע לענין שוורים כי מרעי גמלים הכיסוי וא"כ יש להועיל שם המגו להחשב פושע לענין שוורים אף לענין התלעה ונראה לר"י דכיסהו שלא כראוי לגמלים איירי בכה"ג שמיד שהגמלים עוברים נפחת תחתיהם הכיסוי דהשתא ליכא פשיעה בשוורים כלל ותחלתו וסופו באונס דאי לא אתו גמלים

ראוי הוא לשוורים ואי אתו גמלים נפחת מכל וכל וחזו שוורים פקחים ומזדהרי ולא נפלי ולפ"ז לא שייך תחלתו בפשיעה וסופו באונס הוא וכ"כ הרא"ש:

סעיף י

בור של שני שותפין שעבר עליו הראשון ולא כיסהו הב' ולא כיסהו שניהם חייבים משנה שם (נא.) בור של שני שותפין עבר עליו הראשון ולא כיסהו השני ולא כיסהו השני חייב [ז"ל הרא"ש] ה"ג רש"י ורי"ף גורס הראשון חייב ואין חילוק בין שתי גירסאות הללו דלפרש"י השני חייב כשהניחו משתמש הא לאו הכי שניהן חייבין ולגירסת רב אלפס ה"פ אף הראשון חייב דלא תימא שני שעבר עליו באחרונה חייב דכיון שעבר עליו לבדו עליה דידיה רמי לכסוייה עכ"ל:ומ"ש ואם מסר הראשון לשני הכיסוי שיכסנו השני חייב והראשון פטור שם בגמרא וראשון מאימת מיפטר רבה ורב יוסף משמיה דר' מני חד אמר משיניחנו משתמש וחד אמר משימסור לו דליו פירוש דליו כיסוי הבור ופסק הרא"ש כמאן דאמר משימסור לו דליו וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"ב מהלכות נזקי ממון: ודע שרש"י כתב כלשון הזה וראשון מאימת מיפטר דיטעון על השני היתה השמירה דפשיטא לן דהני עבר דקתני מתני' נשתמש קאמר דאי כדקתני מתני' שעברו עליו שניהם זה אחר זה אמאי ראשון פטור הרי גם הוא פשע: דליו. כיסוי הבור לכסותו שהראשון פתחו ודלה ובא שני ומצאו ומסר לו ראשון אותו כיסוי הבור עכ"ל. ואין נראה כן מדברי הפוסקים ז"ל:

סעיף יא

וכן הדולה מבור של רבים ובא חבירו וא"ל תן לי ואני אדלה אין השני מתחייב עד שימסור לו הראשון הכיסוי: לשון הרמב"ם עבר עליו הראשון ולא כיסהו וכו' הראשון חייב עד שימסור דליו לשני בפי"ב מהל' נזקי ממון: ומה שאמר ול"נ אלא שניהם חייבים עד שימסור דליו לשני יש לתמוה על רבינו שתמה על הרמב"ם ולא תמה על הרי"ף שגם הוא גורס הראשון חייב ואי ניחא ליה להרי"ף משום דאיכא למימר דאף הראשון חייב קאמר וכדפי' הרא"ש ז"ל ה"נ יפרש כן לדעת הרמב"ם ז"ל ולא יכתבו עליו דל"נ:

סעיף יב

כיסהו הראשון ובא השני ומצאו מגולה ולא כיסהו הב' חייב משנה בפרק הפרה (נב.):ומ"ש ועד מתי פטור הראשון כדי שידע שהוא מגולה וכו' שם אמתני' דבסמוך וראשון עד אימת מפטר א"ר בכדי שידע ושמואל אמר בכדי שיודיעוהו ור"י אמר בכדי שיודיעוהו וישכור פועלים ויכרות ארזים יכסנו ופסקו הפוסקים כר' יוחנן וכתב הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות נזקי ממון כל שימות בו תוך זמן זה הרי השני לבד חייב בו וכל שימות בו אחר זמן זה בזה שניהם חייבים לשלם שהרי שניהם פשעו בו:ומ"ש רבינו

שפירש הראב"ד כדי שידע משמע שיעור מנהגו שחוזר לדלות מבורו שם בהשגות וכתב ה"ה על זה ומדברי שאר המפרשים נראה דבעינן שידע ממש וכדברי רבינו וכן עיקר עכ"ל:ומ"ש שפרש"י שאין נותנין שיעור זה אלא לראשון וכו' ור"י פי' דה"ה נמי לשני נותנין לו וכו' שם [ברש"י ובתוספות]:ומ"ש ולזה הסכים א"א ז"ל שם כתב על דברי ר"י וכן מסתבר דכך היה ראוי לחייב הראשון להושיב שומר כשידע כמו השני כשראהו מגולה אלא זה וזה כיון שכיסוהו כראוי ונתגלה אנוסים הם ואינם צריכין להושיב שומר: כתב הרמ"ה מדקאמר ולכרות ארזים שמעינן שאם אינו מוצא לקנות ארזים אלא ביוקר שצריך להמתין עד שימצא לקנות בשוויים וכו':

סעיף יג

ותו שמעינן מדלא קאמר לדידיה למיקץ ארזים וכו':

סעיף יד

המכסה בור בכיסויו של חבירו ובא בעל הכיסוי ולקחו בעל הבור חייב ואין בעל הכיסוי צריך להודיעו שנטלו מימרא דרבינא בפ' המניח (בבא קמא ל.):

סעיף טו

המוסר בורו לשומר השומר חייב בנזקין מסרו לחש"ו הבעלים חייבים אע"פ שהוא מכוסה כ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק י"ב מהל' בזקי ממון ונתן טעם למה הבעלים חייבים לפי שהבור עשויה להתגלות ואלו אין בהם דעת וכתב ה"ה דין החרש שוטה וקטן ברייתא בפ"ק דב"ק (ט:) ובהשגות א"א אני אומר שאינו מכוסה בטוב ע"כ וכבר הכריע הרשב"א כדברי רבינו שאפילו מכוסה כראוי חייב אליבא דחזקיה דהלכת' כוותיה לגבי ר' יוחנן הוא וכמוכרח הוא בסוגיא שם עכ"ל:

סעיף טז

בענין חיוב בור בר"ה פליגי רב ושמואל וכו' בפ' הפרה (נ.):ומ"ש אבל בור ברשותו חייב גם משום חבטה כן משמע שם דהא לא פטר רב בחבטה אלא משום דקרקע עולם הזיקתו וכך מפורש שם בגמרא בהדיא גבי נפל לפניו מקול הכרייה וכו':

סעיף יז

ומ"ש ונ"מ אם עשה תל בר"ה וכו' שם בגמרא:

סעיף יח

ומ"ש או שנפל השור לבור מאחוריו וכו'. כ"כ שם התוס':ומ"ש ורב אלפס פסק כרב ז"ל רב אלפס הלכתא כוותיה דרב דתני רב חנניא לסיועיה ואיכא מאן דאמר דהלכתא כשמואל דהלכתא כוותיה בדיני עכ"ל ומשמע מדבריו דאיהו כרב ס"ל אלא דאיכא מאן דאמר הלכה כשמואל: ומ"ש . שהרמב"ם פסק כשמואל בפי"ב מהלכות נזקי ממון:ומ"ש ולזה הסכים א"א ז"ל אף על פי שכתב שהדבר שקול וספק לנו כמאן הלכתא מדכתיב

גבי הא דא"ל רב שיזבי לרבה הרחיבו מהו רב אשי ס"ל כשמואל דמחייב אחבטה ע"כ משמע דס"ל דהלכתא כשמואל כיון דרב אשי דבתרא הוא סבר כוותיה. ולענין הלכתא כיון דהרמב"ם והרא"ש ז"ל מסכימים דהלכה כשמואל הכי נקטינן:ומ"ש לפיכך עשה תל בר"ה גבוה עשרה וכו' כבר נתבאר דהיינו דאיכא בין רב לשמואל: ומה שאמר ואם אינו גבוה י' חייב על הנזקין ואינו חייב על המיתה כבר נתבאר בתחלת סימן זה שזהו דין הבור:

סעיף יט

היה הבור מלא ספוגין של צמר חייב עליו משום הבלא וכו' מבואר שם בגמרא והדבר פשוט הוא דמלא לאו דוקא דא"כ לא הוה ביה הבלא:ומ"ש והוא שיהיה עמקו יתר על רחבו וכו' בפרק הפרה (נא:) איתמר בור שעמקה כרחבה רבה ורב יוסף משמיה דרבי מני חד אמר לעולם יש בה הבל עד שיהא רחבה יתר על עמקה וחד אמר לעולם אין בה הבל עד שיהא עמקה יתר על רחבה וכתב הרא"ש מספקא לן כמאן הלכתא ואינו חייב עד שיהא עמקו יתר על רחבו לשמואל ובבור מלא ספוגין ולרב כל בור שאין ברשותו עכ"ל וטעמו משום דאם אינו מלא ספוגין לשמואל ולרב בור ברשותו כי לית ביה הבל מאי הוי הא משום חבטה מיחייב וכך הם דברי הרמב"ם שכתב בפרק י"ב מהלכות נזקי ממון אם היה עומק הבור כרחבו אין לו הבל ואם לא נחבטה הבהמה ומתה פטור היה עומק הבור יתר על רחבו יש לו הבל ואם מתה בו הבהמה חייב אף ע"פ שלא נחבטה בקרקעיתה:

סעיף כ

כתיב ונפל שמה שור או חמור ותנן אחד השור ואחד כל בהמה שוין לחיוב על נפילתן בבור כשור בפרק הפרה (נד:):ומ"ש אבל על אדם וכלים פטור דדרשינן שור ולא אדם חמור ולא כלים אפי' שנפל בו השור עם כלים ומת השור ונשתברו הכלים חייב על השור ופטור על הכלים משנה וגמרא שם (נג:): ומ"ש ולא נתמעט אדם אלא ממיתה אבל אם הוזק בו אדם חייב אבל על הכלים פטור בין אם נשברו לגמרי בין אם הוזקו פשוט בפרק המניח (בבא קמא כח:). ופי' רש"י שור ולא אדם חמור ולא כלים. וה"מ היכא דמת האדם דקרא במיתה משתעי דכתיב והמת יהיה לו אבל בנזק אדם חייב בעל הבור דקרא מכופר ממעטיה: וכלים פטורים. על נזקי כלים פטור בעל הבור דשבירתן זו היא מיתתן:

סעיף כא

כב ומ"ש ואפילו על מיתת בהמה אינו חייב אא"כ שהיא פקחת ונפלה בו בלילה או אם היא חרשת שוטה או סומא ונפלה בו אפי' ביום אבל פקחת שנפלה ביום פטור מסקנא דגמרא ובריייתא בפרק הפרה (נד:):

סעיף כג

וכתב הרמ"ה אבל אדם פקח שנפל אפי' ביום והוזק חייב וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ב מהל' נזקי ממון:ומ"ש שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים איתיה בריש פרק המניח (בבא קמא כז.): וכתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר אם הוזק בו הבהמה הפקחת חייב נזק שלם והראב"ד כתב עליו הבהמה הפקחת ביום למה ומה בין נזק למיתה לענין זה וה"ה טען בעד הרמב"ם ומ"מ כתב שהרשב"א כתב כדברי הראב"ד ז"ל:

סעיף כד

בכור שנפל לבור לא שנא תם ולא שנא בעל מום פטור בפרק הפרה (נד.) אמר רבא שור פסולי המוקדשין שנפל לבור פטור מ"ט אמר קרא והמת יהיה לו במי שהמת שלו יצא זה שאין המת שלו וכתב הרא"ש וז"ל ובכור בעל מום שנפל לבור פטור ואף על גב דמותר לזרים שנא' והמת יהיה לו מי שהמת שלו יצא זה שאין המת שלו מהאי קרא ידעינן דאפילו פסולים המוקדשין שנפדו אם נפלו לבור פטור כיון דאין יכול להאכילו וכ"ש בכור בעל מום שאין לו פדייה דאף אם נגח שור או נגחו שור פטור עכ"ל:

סעיף כה

בור שכרוי ועומד ונכנס בו אדם להרחיבו או להעמיקו ועומד שור על שפתו ונבעת מקול הכרייה ונפל לתוכו חייב בעל הבור אפילו היא פקחת וביום וכו' משנה שם (דף נב.) נפל לפניו מקול הכרייה חייב לאחריו מקול הכרייה פטור פרש"י ונפל לפניו מקול הכרייה בור כרוי ונכנס כורה שכיר לתוכו להרחיב או להעמיק ושור הולך על שפת הבור ושמע קול הפטיש ונתעב ונפל על פניו בבור חייב בעל הבור ואפילו שור שהוא פקח דאמרינן לקמן דבעל הבור פטור דאיבעיא ליה לעיוני ומיזל הכא חייב שקול הכרייה בעתתו ובגמרא (שם:) אמר רב לפניו לפניו ממש לאחריו לאחריו ממש וזה וזה בבור רב לטעמיה דאמר בור שחייבה עליו להבלו ולא לחבטו ושמואל אמר בין מלפניו בין מלאחריו חייב שמואל לטעמיה דאמר להבלו וכ"ש לחבטו אלא ה"ד לאחריו מקול הכרייה דפטור כגון דנתקל בבור ונפל לאחורי הבור אמר מר נפל מקול הכרייה חייב ואמאי נימא כרייה גרם ליה אמר רב שימי בר אשי הא מני ר' נתן היא דאמר בעל הבור היזקא קא עביד וכל היכא דלא אפשר לאשתלומי מהאי משתלם מהאי ופי' רש"י בעל הבור היזקא קא עביד כלומר בתוך שלו נמצא הנזק וכל היכא דלא אפשר לאשתלומי מכורה דקול גרמא

בעלמא הוא משתלם מיניה דבעל הבור עכ"ל וסתם רבינו דבריו אליבא דשמואל וכבר נתבאר בסימן זה שהרמב"ם והרא"ש הסכימו שהלכה כמותו ודברי הרמב"ם בפי"ב מה' נזקי ממון אינם מכוונים וכבר כתב ה"ה שהל' הנמצא בספרים הוא משיבוש המעתיקים ע"כ דברי רבי' עיקר:

סעיף כו

היתה אבן מונחת ע"פ הבור ונתקל בה השור וכו' (שם) [נג.] אמר רבא הניח אבן ע"פ הבור ובא שור ונתקל בה באנו למחלוקת רבי נתן ורבנן ופרש"י באנו למחלוקת וכו'. לרבנן בעל האבן חייב ולרבי נתן בין שניהם משלמי ופסקו הפוסקים הלכתא כרב נתן:

סעיף כז

ושור שדחף בהמה לבור אפי' היא פקחת וביום אם הוא מועד משלם בעל השור החצי ובעל הבור החצי ואם הוא תם משלם בעל השור רביע ובעל הבור ג' חלקים פשוט שם אליבא דרב נתן דהלכתא כוותיה:

סעיף כח

ואם אדם ושור דחפו אותה לבור וכו' שם אמר רבא שור ואדם שדחפו לבור לענין נזקין כולם חייבים:ומ"ש שאם היה אדם בכוונה היה בעל הבור פטור כ"כ שם התו':ומ"ש ואם הוא תם משלם השתות פשוט הוא שזהו תצי הנזק הנוגע לחלקו:ומ"ש ואם דחפו בהמה ויצאו ילדיה האדם לבדו חייב הכל וכו' במימרא הנזכר שור ואדם שדחפו לבור לענין דמי ולדות אדם חייב ושור ובור פטורים והטעם משום דאין חייב בדמי ולדות אלא אדם דכתיב כי ינצו אנשים ולא שוורים וקיימא לן כרבי נתן דכל היכא דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי ויש ט"ס בלשון רבינו וצריך להגיה אשה במקום בהמה: ומה שאמר ואם דחפו בו אדם והוזק שלשתן חייבים בנזק ובשאר ד' דברים חייב האדם לבדו גם זה במימרא הנזכרת וטעמא משום דאין משלם ה' דברים אלא אדם אבל שור אינו משלם אלא נזק בלבד וקיימא לן כר' נתן דכל היכא דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי: ומה שאמר ואם דחפו בו כלים ונשברו האדם ובעל השור חייבים ובעל הבור פטור גם זה במימרא הנזכרת והטעם פשוט משום דבור פטר בו כלים הילכך האדם ובעל השור משלמין כל הנזק כרבי נתן דאמר כל היכא דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי:

סעיף כט

וכתב הרמ"ה דה"ה נמי ב' שמזיקים ושניהם בני חיובא אלא שהאחד ברח או שהוא כאן ואין לו לשלם משתלם מן האחר וכו' כן כתב בהגהות מיימון פי"ב מהל' נזקי ממון בשם תשובת מהר"ם ואחר כך כתבו תשובת מהר"מ עצמו בהיפך: ומה שאמר ואין נראה וכו' וכן כתב ה"ר חזקיה:

סעיף ל

שור שדחף חבירו לבור האידנא אינו משלם ג' חלקים וכו':

סעיף לא

החופר בור בר"ה ונפל עליו השור והרגו בעל השור פטור ואם מת השור נוטל בעל השור דמי שורו מיורשי בעל כ"כ הרמב"ם בפ' י"ב מהלכות נזקי ממון וכמב ה"ה ברייתא הובאה פ"ק דערכין דף ז' ופסק כפסק הברייתא ואיתא בס"פ גט פשוט (בבא בתרא קעה:) והאוקימתות שנאמרו עליה בגמרא הם אליבא דמ"ד מלוה ע"פ אינה גובה מן היורשים ואין הלכה כן כמו שיתבאר פרק י"א מה' מלוה עכ"ל:

סעיף לב

תיא

תולדות הבור אבנו וסכינו ומשאו שהניחן בר"ה והזיקו במקומן בפ"ב דב"ק (כח:) ובפרק המניח (בבא קמא לג:):ומ"ש בין הפקירן בין לא הפקירן מבואר שם דאי אפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור ואי לא אפקרינהו לשמואל הוי נמי בור ולרב הוי שור וידוע דהלכה כשמואל בדיני:ומ"ש או שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו במקומן אחר שנחו וכו' בפ"ק דב"ק שם מבואר דאבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו אי בהדי דאזלי מזקי היינו אש ואי בתר דנייחי היינו בור:ומ"ש לפיכך יש לו כל דין בור לחייב נזק שלם מתחלתו על מיתת בהמה או היזקה ועל נזקי אדם פשוט ע"פ מה שנתבאר בסימן שקודם זה דאין חייב על מיתת אדם בבור אלא על נזקיו ועל הבהמה חייב בין על מיתתה בין על נזקיה:ומ"ש בין נתקל באבן והוזק באבן בין נתקל בקרקע והוזק באבן אבל אם נתקל באבן והוזק בקרקע פטור מימרא דרבי אלעזר בפרק המניח (בבא קמא כח:):ומ"ש ופטור בו ממיתת אדם ונזקי כלים פשוט שזהו דין הבור כמו שנתבאר בסימן שקודם זה: ומה שכתב אם הניחם ברשותו והפקיר רשותו ולא הפקירם ונתקל בקרקע וניזק בתקלה זו והוזק חייב בעל התקלה ג"ז פשוט שכך הוא דין הבור כמו שנתבאר בסימן שקודם זה וכתב הרא"ש בריש ב"ק מסקינן דילפינן אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש הגג ונפלו לר"ה ברוח מצויה והזיקו בתר דנייחי מבור ומאש יש מן הגדולים שכתבו דלא מחייב אלא מה שחייב בשניהם ופטירי מנזקי כלים וממיתת אדם כמו בור ומטמון ויש שנסתפקו בדבר ול"נ דכל דין בור יש להם תדע וכו' ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ז"ל ומ"ש ואם נפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו בשעת נפילה או אפי' אחר נפילה כל זמן שלא הו"ל פנאי לסלקם פטור הכי משמע בפרק המניח וטעמא משום דאנוס הוא:ומ"ש אבל לאחר מכן חייב כלומר משום דהשתא אינו אנוס וכן כתבו שם התוספות:ומ"ש ואי אפקרינהו פטור אפי' לאחר

מכן מבואר בר"פ המניח (בבא קמא כט:) במפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס פטור לרבנן דקיי"ל כוותייהו:ומ"ש ואם הניחן בר"ה ולא הזיקו במקומן אלא נתגלגלו למקום אחר ע"י רגלי אדם או רגלי בהמה וכו' ז"ל הרא"ש בריש ב"ק אם הניחן בר"ה ולא הזיקו במקומן וגלגלתן רגלי אדם ורגלי בהמה למקום אחר אם הזיקו דרך הילוכן ע"י רגלי אדם חייב המתגלגל הכל אע"ג דאמרי' בריש פ' המניח אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים היינו לענין זה שאם שבר כלי שהיה מונח לפניו בלא התבוננות פטור אבל כולי האי אין לו להשתגע בהליכתו שיתיז הכלי ממקומו ויזיק דרך הליכתו ופושע הוא בהיזק זה ובעל התקלה פטור ואף ע"ג דבפרק כיצד הרגל (יט:) גבי דליל הנקשר ברגל התרנגול וכלב שנטל חררה ובה גחלת והדליק בה גדיש מחייבין בעל הדליל ובעל הגחלת מחצה שאני התם דהכלב והתרנגול לאו בני דעה נינהו אבל אדם דבר דעת הוא ופושע והזיק מיפטר בעל התקלה לגמרי ואם גלגלוהו רגלי בהמה והזיקו דרך הילוכן ברגלי הבהמה מיחייב בעל הבהמה החצי ובעל התקלה החצי ואם התיזה הבהמה והזיקו דרך הילוכן כשאין הבהמה נוגעת בהן חלק הבהמה משלמין בעלים חצי נזקו דהיינו רביע הנזק ותשלום בעל התקלה תלוי במחלוקת רבי נתן ורבנן לבתר דנייחי הוי בור גמור וחייב בעל התקלה הכל עד כאן לשונו:

סעיף לג

הכניס שורו לחצר חבירו שלא ברשות והטיל בו גללים וטנפו כליו של בעל החצר פטור בעל השור וכו' מימרא דרבא (מח.) ופירשה רב פפא:

סימן תיב

סעיף א

ב המניח את הכד בר"ה ובא אחר ונתקל בו ושברו פטור שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים ואם הוזק בו בעל הכד חייב ריש פרק שלישי דבבא קמא (דף כז.) המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור ואם הוזק בה בעל החבית חייב בנזקו ובגמרא אמאי פטור לימא ליה איבעי לך עיוני ומיזל אמרי בי רב משמיה דרב בממלא ר"ה כולו חביות ושמואל אמר באפילה שנו ומסקנא הכי אמרי במערבא לפי שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים:ומ"ש דאם הוזק בו בעל הכד חייב ואפילו הפקיר הכד שכל המפקיר נזקיו בדבר שאין לו רשות לעשות מתחלה חייב כ"כ הרמב"ם בפרק י"ג מהלכות נזקי ממון והוא פלוגת' דאמוראי בפרק המניח ופסקו הפוסקים כרבי יוחנן דמחייב:ומ"ש ואם הניח את הכד במקום שיש לו רשות להניחו כמו במקום פנוי שלפני בית הבד וכו' ובא אחר ושברו ונתקל בו חייב שם ההוא עובדא בפומבדית' וחייב

רבה לימא כשמואל סבירא ליה אמר רב פפא קרנא דעצרא הוה דכיון דברשות עבדו איבעיא ליה עיוני ומיזל: ומ"ש ואם הוזק בו בעל הכד פטור שהו"ל להסתכל לפניו כן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר וטעמו משום דאע"ג דאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים במקום דשכיח להיות מלא כדים יש להם להתבונן. ומ"ש ואם הוא אפילה שאינו יכול להסתכל לפניו ונתקל בו ושברו פטור ואם הוזק בו בעל הכד חייב אע"פ שהניחו ברשות כן כתב הרמב"ם בפרק הנזכר וטעמו משום דאע"ג דלא קיי"ל כשמואל דסבר דדרכן של ב"א להתבונן בדרכים כשאינו אפילה מ"מ מינה נשמע לדידן להיכא דהניח הכד במקום שיש לו רשות להניחו שם שאם הוא אפילה אין דרך בני אדם להתבונן בו וחזר דינו כדין מקום שאין לו רשות להניחו שם:

סעיף ג

ז ומ"ש ואם מילא כל הדרך כדים וכו' ואפילו שברם בידים פטור ומיהו אם בשעה ששברם הוזק בחרסיהם פטור וכו' שם אהא דאוקי רב מתניתין בממלא ר"ה כולה חביות אמרינן דלאו נתקל אלא אפילו שבר בידים פטור והאי דקתני נתקל איידי דבעי למיתני סיפא אם הוזק בה בעל החבית חייב בנזקו דדוקא נתקל אבל שבר לא מ"ט הוא דאזיק אנפשיה קתני רישא נתקל:ומ"ש ודוקא אדם אמרינן אין דרכו להסתכל בדרכים אבל בהמה שעיניה למטה דרכה לעיין אנה תלך כ"כ שם הרא"ש ז"ל והביא ראיה מדאמרינן בפרק הפרה (נד:) שור פקח ביום אם נפל בבור פטור בעל הבור משום דכיון שעיניו למטה איבעי ליה לעיוני טפי מאדם:

סעיף ה

ומ"ש לפיכך אם נתקלה והוזקה בכד המונח בר"ה פטור בעל הכד זה פשוט על פי מה שנתבאר דבהמה אית לה לעיוני:ומ"ש ואם שברתו דרך הילוכה הו"ל רגל ופטורה כלומר משום דרגל אינו חייב אלא ברשות הניזק כמו שנתבאר בסימן שפ"ט:ומ"ש ודרך ביעוט הוה ליה קרן וחייב נתבאר שם בסוף הסימן:

סעיף ו

ז מי שהיה טוען כד ונתקל ונשבר הכד והזיק לאחרים בשעת נפילה פטור וכו' משנה שם (כח.) נשברה כדו ברשות הרבים והוחלק אחד במים או שלקה בחרסיה חייב רבי יהודה אומר במתכוין חייב ושאינו מתכוין פטור ומפרש בגמרא מתניתין רבי מאיר היא דסבר נתקל פושע הוא אבל חכמים אומרים נתקל אנוס הוא ולפיכך פטור דתניא נשברה כדו ולא סילקה נפלה גמלו ולא העמידה ר"מ מחייב בהיזקן וחכמים אומרים פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים וקאמר אביי בתרתי פליגי פליגי בשעת נפילה דר"מ סבר נתקל פושע הוא ורבנן סברי לאו פושע הוא ופליגי באחר נפילה במפקיר נזקיו

דר"מ סבר מפקיר נזקיו חייב ורבנן סברי מפקיר נזקיו פטור ואם נתכוין לזכות בחרסיה חייב והיינו דקאמר ר"י במתכוין חייב ובשאינו מתכוין פטור ופסקו הפוסקים כר"י דהיינו חכמים דברייתא:ומ"ש ופטור בהם על הכלים נתבאר בסימן ת':ומ"ש ואם פשע בנפילתו ונשבר הכד חייב על מה שיזיק בשעת נפילה זה פשוט דהיכא דהוי פושע ליכא מאן דפטור ביה:ומ"ש בין על אחר שנחו השברים אפילו דאפקרינהו ג"ז נתבאר בסימן ת"י:

סעיף ח

השופך מים לר"ה ונטנפו בהם כליו של חבירו פטור דהו"ל בור ופטר בו את הכלים בין אם הפקירם או לא מבואר בגמרא פרק המניח (בבא קמא כח:) לשמואל דקיי"ל כוותיה בין אפקרינהו בין לא אפקרינהו הוי בור ופשוט שם ובכמה דוכתי דבור פטר בו את הכלים:ומ"ש אבל אם הוחלק בהם אדם ונפל לארץ והוזק חייב בפרק הנזכר אמר רב דאם הוחלק אדם במים פטור משום דקרקע עולם הזיקתו ולטעמיה אזיל דסבר בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו וכבר נתבאר בסימן ת"י דלא קיימא לן כוותיה אלא כשמואל דאמר בור שחייבה עליו תורה להבלו וכ"ש לחבטו: ומה שאמר וכ"ש אם נבלעו המים בארץ ונעשו רפש וטיט והזיקו דהשתא הו"ל בור ממש כלומר אם נבלעו המים בארץ קצת ולא לגמרי אלא שנתערבו המים עם העפר ונעשו טיט ורפש והזיק באותו טיט ורפש דכה"ג לרב נמי חייב שהמים בעצמם הם הבור המזיק ולא קרקע עולם זהו פירוש דברי רבינו: אפילו אם הוא בימות הגשמים שיש רשות לכל אדם לפתוח ביב שלו להיות מקלח לר"ה אפ"ה אם הזיק חייב לשלם וכל שכן בימות החמה וכו' ברייתא בפרק המניח שם: כתב המרדכי בסוף מציעא דאפי' שלא בשעת הוצאת זבלים רשאי להוציא זבלו לר"ה לפנותו לאלתר ופסק ר"מ דכ"ש מים נקיים ושופכין שאין שוהים ומתעכבין בר"ה ואין בני ר"ה יכולים לעכב על ידו להוציא מי בורו ושופכין לר"ה ואפילו בימות החמה ואפילו ביבין ומערות שהם סרוחים אם דעתו לפנותן לאלתר יש להם רשות ולתקן בור בר"ה עמוק פחות מג' טפחים נראה דאין בני המבוי יכולים לעכב עליו והביא ראיה לדבר:

סימן תיג

סעיף א

שני קדרים שהלכו זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון אם היה הראשון יכול לעמוד ולא עמד לד"ה חייב וכו' משנה בפרק המניח (בבא קמא לא.) שני קדרים שהיו מהלכין זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון הראשון חייב

בנזקיו של שני ובגמרא אמר רבי יוחנן לא תימא מתניתין רבי מאיר היא דאמר נתקל פושע הוא אלא אפילו לרבנן דאמרי אנוס הוא ופטור הכא חייב שהו"ל לעמוד ולא עמד רב נחמן בר יצחק אמר אפילו תימא לא הו"ל לעמוד הו"ל להזהיר ולא הזהיר ורבי יוחנן אמר כיון דלא הו"ל לעמוד הו"ל להזהיר דטרוד ופסק הרי"ף כר"י וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהלות נזקי ממון והרא"ש ז"ל תמה על פסק זה ופסק כרב נחמן בר יצחק ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם ז"ל מסכימים לדעת אחת כוותייהו נקטינן ותמיהותיו של הרא"ש אינם מכריעות דבקל יש לישבם: ואם היה יכול לעמוד או שהיה לו פנאי להזהיר לשני ונתקל בו שהוא חייב לדעת א"א ז"ל כתב רב אלפס שגוף הראשון חשוב כאדם המזיק וכו' וא"א ז"ל כתב שגופו של ראשון יש לו דין בור וכו' שם תניא הקדרין והזגגין שהיו מהלכין זה אחר זה נתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון והשלישי בשני הראשון חייב בנזקי שני ושני חייב בנזקי שלישי אמר רבא ראשון חייב בנזקי שני בין בנזקי גופו בין בנזקי ממונו שני חייב בנזקי שלישי בנזקי גופו אבל לא בנזקי ממונו מיתיבי כולם חייבים על נזקי גופן ופטורים על נזקי ממונן וכו' אלא אמר רבא ראשון חייב בין בנזקי גופו דשני בין בנזקי ממונו דשני ושני חייב בנזקי שלישי בנזקי גופו אבל לא בנזקי ממונו הניחא לשמואל אלא לרב מאי איכא למימר לעולם כדאמר מעיקרא ודקשיא לך כולם חייבים תרגמא רב אדא בר מניומי שהוזקו כלים בכלים וכתב הרא"ש ואליבא דרב הוצרך רב אדא לתרץ כן אבל אליבא דשמואל קאי תירוץ ראשון מיהו כיון דאליבא דרב צריכים אנו לפרש מילתיה דרבא הכי אליבא דשמואל נמי מיפרשא הכי דהך שינויא דחוק הוא ועוד למה נפרש דברי רבא בתרי גווני והקשו התוספות מדמוקי רבא הך מתניתא כר"מ דאמר נתקל פושע הוא אלמא ס"ל הכי ולקמן בפרק הגוזל קאמר רבי יוחנן נתקל לאו פושע הוא וקיי"ל דהלכה הכי ותירצו דהא דמוקים רבא הך ברייתא כר"מ לאו משום דס"ל כוותיה אלא משום דלא מיתוקמא כרבנן הילכך הוצרך לאוקמה כר"מ וא"כ מסקנא דהלכה הוא דאליבא דרבא ואליבא דשמואל דקיי"ל כוותיה דגוף שניהם בור ופטורים על הנזקין דממונו אפילו הוזק בהם אדם ושניהם פטורים על נזקי ממונו דנתקל אנוס הוא והו"ל מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס עכ"ל ורב אלפס כתב תניא הקדרין והזגגין וכו' אמר רבא ראשון חייב בנזקי שני בין דאיתזק בגופו בין דאיתזק בממונו ושני חייב בנזקי שלישי בדאיתזק בגופו אבל לא בדאיתזק בממונו מ"ט דא"ל האי בירא לאו אנא כריתיה וכתב הרא"ש דס"ל לרב אלפס ראשון דמנפשיה נפל אע"פ שהיה אנוס בשעת נפילה אינו טרוד כ"כ והו"ל לעמוד או להזהיר ופושע הוא בזה דחשיב גופו כאדם המזיק וכ"ש אההיא דרבי יוחנן אבל שני שנכשל בראשון נפילתו

מרובה וטרוד בעמידתו ומסתייה אי עבדינן גופו שור משום דהו"ל לעמוד ומ"ש רב אלפס מ"ט דא"ל הא בירא לאו אנא כריתיה לא קאי על דברי רבא אלא על הברייתא שהביא קודם תניא הקדרין והזגגין שהיו מהלכין וכו' סיום הברייתא כולן חייבים על נזקי גוף ופטורי' על נזקי ממונן אמר רבא ראשון חייב וכו' ובא רבא לפרש הברייתא הא דקתני וכולן חייבים על נזקי גופן לא שיהא נזקי גופן שוה אלא ראשון חייב בנזקי שני בין דאיתזק שני בגופו בין דאיתזק בממונו דגוף הראשון חשוב כאדם המזיק שני חייב בנזק של שלישי אי איתזק בגופו אבל לא בממונו דגוף השני הוי כבור אבל כולם פטורים על נזקי ממונו דא"ל האי בירא לאו אנא כריתיה עכ"ל נראה מדבריו שהוא מפרש שמ"ש רי"ף ראשון חייב בנזקי שני בין דאיתזק בגופו בין דאיתזק בממונו גופו וממונו של ב' קאמר ותרווייהו שהוזקו בגופו של ראשון אבל הוזקו בממונו של ראשון אפילו גופו של שני פטור וכן הא דקאמר שני חייב בנזקי ג' בדאיתזק בגופו אבל לא בדאיתזק בממונו גופו וממונו של ג' קאמר שהוזק בגופו של שני דאילו בממונו של שני הוזק הג' אפי' גופו פטור ויותר נראה לפרש דהא דקאמר רב אלפס ראשון חייב בנזקי שני בין דאיתזק בגופו בין דאיתזק בממונו גופו וממונו דראשון קאמר שגופו של שני הוזק בין בגופו בין בממונו של ראשון חייב אבל אם ממונו של שני הוזק אפילו בגופו של ראשון פטור משום דהוי בור ולא מצינו בור שחייב עליו את הכלים וכן הא דקאמר והשני חייב בנזקי ג' בדאיתזק בגופו אבל לא בדאיתזק בממונו גופו וממונו דב' קאמר כלומר שגופו של ג' הוזק בגופו של שני חייב ואם הוזק בממונו של שני פטור משום דא"ל האי בירא לאו אנא כריתיה ואילו ממונו של ג' אפי' בגופו של שני פטור משום דהוי בור ולא מצינו בור שחייב עליו את הכלים והשתא הא דקאמר מ"ט משום דא"ל האי בירא לאו אנא כריתיה קאי שפיר למאי דסמיך ולא נצטרך לדחוק ולומר דלא קאי אדברי רבא אלא אדברי הברייתא ומ"ש הרא"ש שהרי"ף גבי ההיא דר' יוחנן פי' דכל שהו"ל לעמוד חשוב גופו כאדם המזיק כלומר וחייב אף על נזקי ממונו של שני אינו מכוון שהרי"ף ז"ל שהוקשה לו גבי נשברה כדו ולא סילקה אמרינן דאע"ג דהו"ל לסלק ולא סילקה פטור ומ"ש הכא דאמרינן שאם הו"ל לעמוד ולא עמד חייב ותירץ דשאני התם דחרסים ומים מסתמא מפקיר להו ומפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס פטור משא"כ באדם הנופל דלא הוי הפקר הילכך כל שהיה יכול לעמוד ולא עמד לאו אנוס וחייב ומשמע ודאי דלא סגי האי טעמא אלא לשווייה מיהא בור ולאפוקי מדין נשברה כדו אבל לשווייה אדם המזיק מנין לנו ואעידה לי עדים נאמנים מעידים כדברי הלא הם הרמב"ם והראב"ד וה"ה ז"ל שהרי הרמב"ם ז"ל שכתב בפי"ג מהלכות נזקי ממון

וז"ל הקדרים והזגגים שהיו מהלכין זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל הב' בא' והג' בב' וכל אחד מהם יש לו לעמוד ולא עמד הא' חייב בנזקי גופו של שני בין שהוזק בגופו של אחד המוטל בארץ בין שהוזק במשאו והב' חייב בנזקי גופו של ג' אם הוזק בגופו של ב' אבל אם הוזק במשאו של שני שנפל פטור שהרי אומר לו השני בור זה שהוא משאוי אין אני הכורה אותו שהרי הא' הפיל השני עם משאו עכ"ל וכתב ה"ה מ"ש רבינו הראשון חייב בנזקי גופו של שני בשהו"ל לעמוד ולא עמד דוקא כשהזיק גופו אבל כשהזיק ממונו אפילו בגוף הראשון פטור שלא מצינו בור שחייב עליו את הכלים ולזה כתב רבינו בנזקי גופו של שני ועל מ"ש רבינו בין במשאו כתוב בהשגות זהו תימה שהרי כתב הסוגיא כדעת רבי יהודה דאמר כל נתקל אנוס הוא ואמר כל הנתקל ואפילו א' מעתה משאו של א' אינו בורו וראיתי לרב רב יצחק שכתב כן אמרתי א"א שהוא טועה אלא הענין כולו כשלא הפקירו וכבר א"ר יהודה במתכוין לזכות בחרסיה חייב אע"ג דאנוס הוא ודוקא א' שמעצמו נפל אבל שני שמחמת ראשון נפל אף ע"ג דלא הפקיר משאו ההיא שעתא מיהת בורו של ראשון הוא וראשון פטור דהאי לאו בורו הוא ע"כ והדברים פשוטים שכשחייב רבינו במשא הא' לא חייב אלא כשלא הפקירו שאם בשהפקיר משאו כבר נתבאר בפרק זה שנתקל אנוס הוא ונתבאר שמפקיר נזקיו מתוך האונס פטור וחיוב השני כשהוזק גוף הג' בגופו הוא מפני שהו"ל לעמוד ולא עמד ודבריו ז"ל כדברי ההלכות עכ"ל ומדברי הרמב"ם שהעתקתי יתבאר לך שמ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם על מ"ש הוא לדעת רב אלפס טעות הוא אם לא תדחוק לומר דלא קאי אלא למ"ש דממונו חשוב כבור ודבר זה אין לו שחר כפי טבע לשון וכ"כ: ומ"ש היו ג' ונתקל הג' בשני ונפל והוזק בו הוא או כליו גוף השני חשוב כמו בור וחייב אם הוזק בו הג' בגופו ופטור אם נשתברו בו כליו וממונו אפילו דין בור אין לו ופטור בין אם הוזק בו הג' בממונו בין אם נשתברו בו כליו כבר נתבאר שלדעת הכל גופו של שני הוי כבור וממונו של שני אינו חייב בנזקיו כלל ואפי' הוזק בו גופו פטור:ומ"ש ואם מחמת הראשון הוא חייב על נזקי כולם שם בברייתא:ומ"ש ומשכחת לה כגון שהיה מוטל לרוחב הדרך או באלכסון וכו' שם אהא דקתני ואם מחמת הראשון נפלו הראשון חייב בנזקי כולם מחמת ראשון היכי נפל רב פפא אמר דפסקא לאורחא כשלדא רב זביד אמר כחוטרא דסמיותא ופרש"י כשלדא. כנבלה המושלכת למעבר הדרך ברחבו וממלאה את כל הדרך: כחוטרא דסמיותא. כמקל של סומא שמגשש בו שפעמים שמושיטו לרוחב הדרך ומגשש. וכתבו התוספות כחוטרא דסמיותא ארב פפא פליג וס"ל לרב זביד דכי פסקא לאורחא כשלדא לא היה ראשון חייב בנזקי שלישי שהו"ל ליזהר כשראה השני

שנפל אבל כחוטרא דסמיותא דהוי באלכסון כשנתקל הראשון בראש החוטרא אותו שבא אח"כ ונתקל בסוף החוטרא לא ראהו ע"כ וכתב הרא"ש על זה וצ"ע כמאן הלכתא ומתוך רב אלפס משמע דלא פליגי ע"כ וז"ל רב אלפס מחמת ראשון היכי נפיל דשדי כשלדא א"נ כחוטרא דסמיותא כלו' שנפל לרוחב הדרך ונתקל בו אחד מכלפי ראשו ואחד מכלפי גופו ואחד במרגלותיו וכ"כ הרמב"ם בפי"ג מהלכות נזקי ממון נפל הראשון והיה מוטל לרוחב הדרך ונתקל אחד בראשו ואחד ברגליו ואחד בבטנו הרי הוא חייב בנזקי כולם הואיל והוה ליה לעמוד ולא עמד:ומ"ש ולדבריו אם לא היה מוטל לרוחב הדרך ולא באלכסון לא היה חייב בנזקי כולם ולדעת רב אלפס אפ"ה חייב וכ"כ הרמ"ה ט"ס יש כאן דהאיך יתכן ששום אדם יחייב כשאינו מוטל לרוחב הדרך ולא באלכסון כיון שבגמרא לא אשכחן דחייב בנזקי כולם אלא בחד מהני גווני ועוד דאם אינו בחד מהני גווני א"א שנפלו כולם מחמת הראשון וז"ש בגמרא מחמת ראשון היכי נפיל והיאך איפשר לומר דלרב אלפס חייב כיון דלא נפל מחמתיה וגם לא שייך לומר ולדבריו לא היה חייב בנזקי כולם שאם לא נפלו מחמתו למה היה עולה על הדעת לומר שיתחייב בנזקי כולם לכך צריך להגיה ולמחוק תיבת לא ולכתוב ולדבריו אם היה מוטל לרוחב הדרך ולא באלכסון לא היה חייב בנזקי כולם והטעם שמאחר שהרא"ש תופס כשיטת התוספות דס"ל דפליגי והוא מסתפק הלכתא כמאן נקטינן לקולא ולא מחייבינן ליה אלא כשהוא באלכסון ולרב אלפס לא משמע שיהא צריך שיהא מוטל באלכסון דכיון שהוא מוטל לרוחב הדרך חייב וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל שכתבתי בסמוך:

סימן תיד

סעיף א

אין אדם רשאי להוציא זבלו לר"ה שלא בשעת הוצאת זבלים כדי להניחם שם אלא מיד כשיוציאם יוליכם משם משנה בפרק הבית והעלייה (בבא מציעא קיח:):ומ"ש אבל בשעת הוצאת הזבלים יש לו רשות להוציא הזבל והגלל לר"ה ולצברן כל ל' יום כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה ברייתא שם ובפרק המניח (בבא קמא ל.) ובס"פ מרובה (בבא קמא פא:) וקתני טעמא שע"מ כן הנחיל יהושע את הארץ ואליבא דהרמב"ם והרא"ש סתם כאן רבינו דבריו שהם סבורים דהלכה כר"י בהא שיש לו רשות לעשות כן כמו שנתבאר בסימן רע"ד ושם נתבאר שאין כן דעת הרי"ף:

סעיף ב

ומ"ש ואסור לאחר לזכות בו ויש בו משום גזל אם יזכה בו אחר ומיהו אם הזיק חייב לשלם ולאחר שהזיק כל הקודם בהם זכה בד"א בזבל וגלל שאין בו כ"כ היזק לרבים

אבל תבן וקש שהם מזיקים יותר וכו' אין לו רשות להוציאם ואם הוציאם וזכה בהם אחר הרי הן שלו בפרק המניח (בבא קמא ל.) תנן המוציא את תבנו ואת קשו לר"ה לזבלים והוזק בהם אחר חייב בנזקו וכל הקודם בהם זכה ובגמרא לימא מתניתין דלא כר"י דתניא ר"י אומר בשעת הוצאת זבלים אדם מוציא זבלו לר"ה וכו' אמר רב נחמן מתניתין שלא בשעת הוצאת זבלים רב אשי אמר תבנו וקשו תנן משום דמשרקי ותניא התם כל אלו שאמרו מותרים לקלקל בר"ה אם הזיקו חייבים ור"י פוטר וכתב הרי"ף והרא"ש דלית הלכתא כר"י בהא אלא אפי' במקום שנתנו חכמים רשות אם הזיק חייב לשלם וכ"פ הרמב"ם בפ"ג מהל' נזקי ממון:

סעיף ד

ומ"ש ואם הוציאם וזכה בהן אחר הרי הן שלו בין בעיקר התבן והקש בין במה שהשביחו שם אהא דתנן כל הקודם בהם זכה אמר רב בין בגופן בין בשבחן וזעירי אמר בשבחן אבל לא בגופן במאי קא מיפלגי רב סבר קנסו גופן משום שבחן וזעירי סבר לא קנסו גופן משום שבחן ואמרינן לימא כתנאי וכו' אמר לך רב דכולי עלמא קנסו גופן משום שבחן והכא בהלכה ואין מורין כן קא מיפלגי דאיתמר רב הונא אמר רב הלכה ואין מורין כן רב אדא בר אהבה אמר הלכה ומורין כן והא רב הונא אפקר חושלי הנהו מותרין הוו. ופרש"י בהלכה ואין מורין כן קא מיפלגי. ת"ק סבר דקנסו גופן ואין מורין כן: מותרין הוו. שהתרו כמה פעמים בבעלים. וכתב הרא"ש דהלכה כרב דרבו דזעירי הוה ועוד מילתא דזעירי אתיא כתנאי ומילתא דרב כדברי הכל וגם פשטה דמתני' דכל הקודם בהם זכה משמע כרב דבהם משמע בגופן ולהכי לא הביא רב אלפס אלא המשנה כצורתה וממילא ידעינן כיון שלא הביא מחלוקתם דהלכה כפשטה דמתניתין וטעמא דרב משום דקנסו שבחן אטו גופן הילכך בגלל דלית ליה שבחא לא קניס וכך מפורש בגמרא והלכה כרב הונא אליבא דרב דאמר הלכה ואין מורין כן דקאי כת"ק דרשב"ג ואם התרו בהם ולא סלקום מפקירים אותם עכ"ל וגם הרמב"ם בפי"ג מהל' נזקי ממון פסק כרב אלא שלא כתב שאין מורין כן משמע דס"ל דהא דקאמר בהלכה ואין מורין פליגי דיחויא בעלמא הוא דאל"כ לא הו"ל לרב לסתום דבריו:ומ"ש וכל זה לא איירי אלא בשזכה בהם אחר לאחר שהשביחו אבל אם זכה בהם קודם שהשביחו מיבעיא ולא איפשיטא שם בפ' המניח:ומ"ש בשם הרמב"ם בפרק י"ג מהלכות נזקי ממון ולטעמיה אזיל דבכל ספיקא דדינא אי תפס אין מוציאין מידו והרא"ש פסק בפרק המניח בדין זה דמוציאין מידו ואיהו נמי אזיל לטעמיה דסבר דספיקא דדינא אי תפס מפקינן מיניה כמבואר לעיל סימן שפ"ח וסימן ש"צ: ומה שאמר אע"פ שהן כהפקר אם הוזק בהם אדם

ובהמה חייב לשלם אדלעיל קאי שכתב ואם הוציאם וזכה בהן אחר הרי הן שלו: וזה שכתב שאם הוזק בהם חייב לשלם מבואר שם במשנה:

סימן תטו

סעיף א

הגודר גדרו בקוצים סמוך לר"ה אם הוציאן לר"ה אפי' מעט חייב בנזקן וכו' משנה וגמרא פרק המניח (בבא קמא ל.):

סעיף ב

המצניע קוצותיו וזכותיותיו בתוך כתלו של חבירו ובא בעל הכותל וסתר את כתלו וכו' שם ת"ר המצניע קוצותיו וזכוכיותיו בתוך כותל של חבירו ובא בעל הכותל וסתר כתלו ונפל לר"ה והזיקו חייב המצניע א"ר יוחנן ל"ש אלא בכותל רעוע אבל בכותל בריא המצניע פטור וחייב בעל הכותל. ופירש"י בכותל רעוע. דהוה ליה לאסוקי אדעתיה שכותל זה עומד לסתרו: וחייב בעל הכותל. דהו"ל לאצנעינהו: ומ"ש אם הזיקו בשעת נפילה חייב בעל הכותל בכל ענין:

סעיף ג

ומדת חסידות הוא שיצניע אדם קוצותיו ושאר כל דבר המזיק במקום שלא תבוא מהם תקלה וכו' ברייתא שם:

סימן תטז

סעיף א

הכותל והאילן שהן רעועים והתירו בבעלים לסלקם ונפלו לאחר הזמן שנתנו להם והזיקו וכו' בפרק הבית והעלייה (בבא מציעא קיז:) תנן הכותל והאילן שנפלו לר"ה והזיקו פטורים מלשלם נתנו לו זמן לסתור את הכותל ולקוץ את האילן ונפלו בתוך הזמן פטור לאחר הזמן חייב ובריש ב"ק (ו:) מייתי לה וכ' שם הרא"ש ז"ל כותל ואינן שנפלו לר"ה והזיקו או שהזהירו ב"ד לסתור את הכותל ולקוץ את האילן ונתנו לו הזמן ונפלו בתוך הזמן והזיקו בשעת נפילה או אחר נפילה קודם שנודע לבעלים שנפלו או נודע להם ולא הו"ל פנאי לסלק והפקירום ולא סילקום פטורים דהו"ל מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס דאמרי' בפ' המניח (בבא קמא כט:) דפטור ואם נפלו לאחר הזמן והזיקו אחר הנפילה בין אפקרינהו בין לא אפקרינהו בור גמור הוי ואין זה מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס דפושע הוי במה שלא קצצו תוך הזמן ואם הזיקו בשעת נפילה נסתפקו בתו' אם יש להם דין אש או דין בור ונראה דיש להם דין בור ולא דמי לאבנו וסכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצוייה והזיקו דרך הילוכן דהנך נעשו בור ע"י כח אחרים אבל כותל ואילן מחמת ריעותא נפלו מעצמן כי ראו שלא היו יכולים לעמוד יותר והזהירו

ב"ד הבעלים להפילן ואי משום דהולכים ומזיקין משא"כ בבור לא גריעי מחמת זה וכ"ש דיש לחייבו יותר מידי דהוה אקושר אבן ברגלי בהמתו והלכה לר"ה והזיקה ואי משום דאין תחילת עשייתן לנזק שור יוכיח עכ"ל. ונתבארו דברי רבינו:ומ"ש דבין אפקרינהו בין לא אפקרינהו הוי בור כבר נתבאר בסימן ת"י דרב ושמואל פליגי בה והלכה כשמואל דאמר הכי וז"ל הרמב"ם בפי"ב מהלכות נזקי ממון הכותל והאילן שנפלו לר"ה והזיקו פטור מלשלם ואע"פ שהפקירן לפי שאינן דומים לבור שהרי אין תחלתן להזיק ואם היו רעועין ב"ד קובעין לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל וכמה הזמן ל' יום נפלו בתוך הזמן והזיקו פטור לאחר הזמן חייב מפני שהשהה אותן וכתב ה"ה דברי רבינו הן כשהזיקו בשעת נפילה ולפיכך פטור אע"פ שהפקירן וכן מוכח שם מפני הטענה שכתב רבינו ז"ל אבל אם הוזק בהם לאחר נפילה ודאי אם הפקירן הו"ל מפקיר נזקיו מפני האונס ופטור ואם מתכוין לזכות בהם חייב כמו שנתבאר בדין נשבר כדו וכולי וכשהזיק בשעת נפילתו שהוא פטור כתב הרשב"א דוקא כשבנאו כראוי אבל לא בנאו כראוי חייב והכי איתא בתוספתא דקתני נפל הכותל מחמת הזוועות מחמת הרוח מחמת הגשמים אם בנאו כדרכו פטור ואם לאו חייב עכ"ל: עיין בתשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן ש"ז: כתוב במישרים נל"א ח"א אם נפלו מחמת זוועות ורוחות וגשמים אם בנאו כראוי פטור ואם לאו חייב פי' ואפילו לא נתנו לו ב"ד זמן עכ"ל והוא תוספתא כתבה נ"י פרק הנזכר: כתב נ"י בס"פ ד' וה' כותל שותפים רעוע ובא האחד לסתרו אין חבירו יכול לעכב עליו מהא דר' נתן (ב"ק מו י) וסותר ומוציא מזה ע"כ: [%א] כתב הרשב"א כותל שהיה חוצץ בין ראובן ושמעון והיה הכותל רעוע והזהירו שמעון בינו לבינו לתקנו והיה דוחה אותו בדברים ולבסוף חפר עוד ראובן בכותל חורים לנעוץ בו כשורי ולימים מועטים נפל הכותל ממקום החורים שחפר ולמעלה ונפל על הגג ושיבר את הכלים ועכשיו תבע שמעון מראובן לשלם לו הנזק תשובה שנינו הכותל והאילן שנפלו לר"ה וכו' ולפיכך כל שלא נתנו ב"ד זמן לראובן לסתרו אפי' היה הכותל כולו שלו ולא היה לשמעון חלק בו היה פטור כפי שבשעה שבנה הכותל כדין בנה ואין תחלת עשייתו לנזק אינו כפושע אא"כ נתנו לו זמן לקוץ ומה שטען שמעון שפשע בחפירתו זו ודאי טענה היא ודבר זה תלוי בראיית ב"ד ע"פ בקיאין אם יודעים הב"ד ונתברר להם שמחמת חפירתו נפל ה"ז כחציו וחייב לשלם הנזק עכ"ל: כתב הריטב"א בתשובה מה שאמרו בפרק הבית והעלייה על משנת הכותל והאילן שנפלו לר"ה וכו' וכמה זמן ב"ד א"ר יוחנן ל' יום לא אמרו כן אלא בדבר שיש לו מיתון עד ל' יום ואין הלה יכול לעשותו בהרווחה קודם לכן אבל בדבר שאין לו מיתון ואיפשר שיבוא ההיזק לאחרים בנתיים כגון שהיה הכותל

והאילן גוחה ועומד ליפול או כההיא דכדו וגמלו שנפלו לר"ה דפרק המניח אין קובעין זמן ל' יום אלא כופין אותו לסלק מיד בענין שלא יזיקו וכן פירשו שם התוס' עכ"ל:ומ"ש רבינו שאפי' אם אחר מניח את כליו במקום שיכולים להזיק חייב בעל הכלי לסלקו: [%ב] מי שהיה סותר כותל עלייתו שהיתה רעועה ונפלה התקרה עם הכותל והפילה תקרת האוצר של מטה ושברה חביות עיין בהריב"ש סימן תק"ז:

סימן תיז

סעיף א

לא יזרוק אדם אבנים או דבר אחר לר"ה שלא יכשלו בהם רבים פרק שור שנגח את הפרה (בבא קמא דף נ:) ת"ר לא יסקל אדם מרשותו לר"ה:

סעיף ב

אין עושין חלל תחת ר"ה ולא בורות שיחין ומערות אפילו על כיפת אבנים חזקה שמא תפחת משנה סוף פרק חזקת (בבא בתרא דף ס.) אין עושין חלל תחת רשות הרבים בורות שיחין ומערות ר' אלעזר מתיר בה שתהא העגלה מהלכת טעונה אבנים. ופי' ר"ש אין עושין חלל תחת ר"ה. ואע"ג דמקבל עליה כל היזקא דאתיא מחחתיה שאין רצונם של בני אדם ליזוק ולירד לדון על עסקי ממונן. רבי אלעזר מתיר אלא שיכסהו כיסוי חזק כדי שתהא מהלכת עגלה טעונה אבנים. ובגמרא ורבנן זימנין דמפחית ולאו אדעתיה. ופר"ש ורבנן דאסרי סברי חיישינן דזימנין דמפחית ולאו אדעתיה דעובר בר"ה ויעבור ויפול. וידוע דהלכה כת"ק:

סעיף ג

ומ"ש ואין מוציאין זיזין בר"ה שם במשנה. ומ"ש אא"כ הוא למעלה מגמל ורוכבו שם כתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל איכא מאן דאמר דוקא למטה מגמל ורוכבו אבל למעלה מנמל ורוכבו מוציאין וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהלכות נזקי ממון וכתב ה"ה שהוא נלמד מדין אילן הנוטה שיתבאר בסמוך וכ"כ הרשב"א בתשובה וכתב עוד באותה תשובה שגם בעל החצר שכנגד הזיזין היה מעכב עליו מפני שמאפיל עליו והשיב כל שהוא למעלה מגמל ורוכבו אין בני ר"ה יכולים לעכב עליו וחבירו שקדם ופתח חלונותיו לר"ה קדם וזכה וזה שבא לבנות כנגדו צריך להרחיק ממנו ד' אמות כדי שלא יאפיל ואם הרחיק ד' אמות אינו יכול לעכב עליו והוא שלא יזיקנו בהיזק ראייה זו היא שורת הדין זולתי אם יש שם חוקי המלך כמו שיש במקצת המקומות שבכל כיוצא בזה הולכין אחר חוקי המלכות עכ"ל וכ"כ בתשובה אחרת וז"ל אם הזיזין למעלה מגמל ורוכבו אפילו לכתחלה יכול להוציא ומ"מ אם יש מנהג ידוע שאינם יכולי' להוציא אלא מדעת בני ר"ה או ברשות הממלכה הולכין אחר המנהג:ומ"ש בשם הרמב"ם והוא שלא יאפיל

דרך הרבים בפ' הנזכר וכתב הריב"ש בסימן תנ"ה וכ"ש שאם ע"י הוצאת זיזין שופכים ונוטפים הזיזין ויזיקו לבני המבוי שיכולים לעכב עליו והוא מבואר דלמטה מגמל ורוכבו כל אדם יכול לעכב עליו ואף מי שאינו מהמבוי ההוא וכן למעלה משיעור זה אם הוא מזיק בשום דבר לר"ה אם מפני שמאפיל להם הדרך אם מפני היזק אחר כגון שעושין שופכין באמצע הדרך וכיוצא בזה אבל כל שאין מזיק לעוברים בשום דבר אין מעכבין עליו בני ר"ה אבל השכנים מעכבים עליו אם מזיק להם ביחוד או יסלק היזקא עכ"ל: [%א] כתב הרשב"א ראובן היו לו זיזין יוצאים לר"ה וחדש אחרים תחתיהם ובא שמעון לעכב על ידו וטען כי הוציא אלו יותר ממה שהיו בארכן וברחבן ולמטה ממה שהיו וראובן טוען שהחזירם כמות שהיו והביא קבלת עדות וזה ושמעון טוען שלא קבלם לפניו ועוד שהעדים העידו לאחר מכן בכח החרם והעידו שראו הזיזין אבל אינם יודעים כמה ארכן ורחבן: תשובה זה שטען שמעון שלא נתקבלו העדים בפניו לא נתבארה לי טענתו שאם הוא אחד מבני ר"ה דעלמא לבד מה זה טענה שא"כ לא נקבל עדותן של עדים עד שיתקבצו כל העולם אלא כל שנתקבלו בפני אחד מבני ר"ה הוי נתקבלו בפני בעל דין דכולי עלמא שותפין בזה ומה שחזרו העדים והעידו היפך מה שהעידו מתחלה אין משגיחין במה שהם אומרים עכשיו דכיון שהגידו שוב אין יכולין להגיד: [%ב] עוד אחרת שהכותל שעשה ראובן טען עליו שמעון שלקח מר"ה יותר מזרת ובאו ג' עדים והעידו אחד לטפח ואחד לזרת ואחד לפחות וטען ראובן שעדים אלו נוגעים בעדותם מפני שזכות הרבים הוא: תשובה מה שטוען שהעדים נוגעים בעדותן הדין עמו ואילו היו שהעדים כשרים והאחד מעיד טפח ואחד מעיד טפח ומחצה והג' העיד זרת אם מכחישין זה את זה אין בדבריהם כלום אבל אם אין מכחישין זה את זה הולכים אחר מי שאומר טפח ומחצה לפי שיש בכלל האומר זרת טפח ומחצה ומחייבין אותו בטפח ומחצה מתוך זרת כאחד אומר מנה ואחד אומר מאתים שמחייבין אותו מנה מתוך מאתים כדברי ב"ה עכ"ל: [%ג] וכתב בתשובה אחרת שורת הדין מדין בגמ' כל שבא לעשות חלל תחת רשות הרבים אע"פ שראו רבים ושתקו אין זו מחילה המועלת וכההיא דרבי אמי בפ' חזקת (סו.) ואע"פ שאיפשר לומר שכל חלל ישן שהוא בר"ה הרבים מחלו עליו במעמד אנשי העיר שאנשי העיר יכולים למחול בפירוש ואין עוברי דרכים יוצאי ובאי שער עירם יכולים לעכב שהדבר ידוע שאנשי העיר יכולין לפרוץ דרכים ולגדור אחרים וכל מה שאנשי העיר רוצים לעשות בעירם עושים ואף כאן איפשר שמחלו במעמדם ונתרצו בכך וכדמשמע פשטא דההיא דפרק לא יחפור (בבא בתרא כג.) גבי טוענין ליורש וללוקח דקאמר ואי אשמועינן הכא הו"א כיון דיחיד הוא אימור

פיוסי פייסיה אבל התם אימא לא צריכא כלומר דאף התם פיוסי פייס בני העיר ונתפייסו לו בפירוש אלמא אם מחלו בפירוש מחילתם מחילה וההיא דרב אמי במחילת שתיקה בלבד הוא אלא שאפשר לפרש אבל התם כיון דא"א לומר דפייס ואיפייסו ליה דבני רשות הרבים א"א להתפייס ולמחול שהדרך מסור הוא לכל העולם אימא דכי לקח חצר ובו זיזין וגזוזטראות לא תהא בחזקתה קמ"ל דאפ"ה אני אומר להקל עליו דכונס לתוך שלו היה ומיהו עכשיו נהגו בכל המקומות ובכל העיר לעשות לעולם כל ביבין שבעיר חלולות תחת קרקע רה"ר לקלח שם מימי גשמים וכל מימי תשמישי בעלי בתים ומכסים אותם ואין אדם נמנע בכך וכן עושים רוב המקומות בורות למגורות התבואות בר"ה וכבר הורגלו הכל בכך ואין נמנעים והכל צריכים לכך ובאלו הכל מוחלין בכך ורוצים בכך ועשו בזה את שאינו זוכה ואת שאינו רשאי כזוכה וכרשאי וכדאמרינן בעלמא עשו את שאינו זוכה כזוכה בפרק כל הגט (גיטין ל.) גבי המלוה את הלוי ואת העני בפ"ק דמציעא (יב:) עניים גופייהו ניחא להו דלילקטן בנייהו בתרייהו כי היכי דכי אגרי להו לדידהו לילקטו בנייהו בתרייהו וה"נ ניחא להו לכולהו דלכי מצטרכי אינהו ליעבדו נמי הכי וזיזין וגזוזטראות הא מפקי כולהו לכתחלה על דרך הרבים ואינם נמנעים ועוד שעל דעת כן מסר להם המלך את הרשות ואפילו מן הסתם כל שכן כשנתן המלך או אדוני הארץ רשות בפירוש לזה לעשות שהדבר ידוע שהדרכים עם היותם מסורים לרבים של אדוני הארץ הם והם רשאים לסתום דרכים ולפתוח במקום אחר ולהעמיד דלתות על ראש כל דרך לפי שהדרכים שלהם הם והרי הם ככונס בתוך רשותו ע"ד שיוציא זיזין וגזוזטראות או יעשה מחילות לכשירצה עכ"ל:

סעיף ד

ומה שאמר אבל במבוי יכול להוציאו מדעת בני המבוי וכו' מבואר שם בגמרא בעובדא דרב אמי: וכתב ר"י דהיינו דוקא במבוי שאינו מפולש:

סעיף ה

ומה שאמר ואם רצה כונס בתוך שלו ומוציא שם במשנה ופר"ח כונס לתוך קרקע שלו את כתלו ומניח מקרקעו לחוץ כשיעור הוצחות זיזין ומוציא:

סעיף ו

ז ומ"ש כנס ולא הוציא יוציא כל זמן שירצה אבל אינו רשאי להחזיר הכותל למקומו וכו' שם איבעיא להו כנס ולא הוציא מהו שיוציא רבי יוחנן אמר כנס מוציא ור"ל אמר כנס אינו מוציא אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה בר תחליפא אסברא לך להוציא כ"ע לא פליגי דמוציא כי פליגי להחזיר כתלים למקומן רבי יוחנן אמר אינו מחזיר משום דרב יהודה דאמר מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו ור"ל אמר מחזיר וידוע דהלכה כר'

יוחנן: וכתב רבינו ירוחם דהיינו דוקא שדורסין בה בני ר"ה ואם אין בני רשות הרמב"ם דורסין כגון שבנה איצטבא במקום שהכניס בתוך שלו והוא גבוה אפילו החזיקו לעבור שם משואותיהם ברוחב אמה אינה חזקה ואם רצה מחזיר כתלים למקומם:

סעיף ח

לקח חצר ובה זיזין וגזוזטראות בולטין לר"ה הרי הן בחזקתן שם במשנה ופר"ש הרי זה בחזקתן דטענינן ללוקח ואומרים אימור כונס לתוך שלו היה: וכתב רבינו ירוחם ואם יש עדים שכך היתה מתחלה רשות הרבים לא אמרינן טוענין ללוקח:ומ"ש ואפילו אם נפלו חוזר ובונה מימרא דרב הונא שם:

סעיף ט

אילן הנוטה לר"ה קוצצו כדי שיהא גמל ורוכבו עובר משנה ס"פ לא יחפור (כז) וכת"ק:

סעיף י

מניחין בשפתי הנהרות פנוי כרוחב כתפי המלחים שיורדין שם ומושכין הספינות וכל אילן הנמצא ברוחב זה קוצצין אותו בפ' המקבל (בבא מציעא קו:) מכריז ר' אמי מלא כתפי נגדי בתרי עברי נהרא קוצו. ומ"ש וא"צ להתרות בבעליו כן משמע מהמימרא הנזכרת וגם מעובדא דרבה בר ר"נ דמייתי התם (קח.) וכ"פ הרמב"ם בפי"ג מה' נזקי ממון:

סעיף יא

יב (יג) אין שורין טיט בר"ה וכו' עד סוף הסי' משנה בסוף מציעא (קיח:):

סימן תיח

סעיף א

אש הוא אב דכתיב כי תצא אש ומצאה קוצים והוא ממונו שהולך למרחוק ומזיק הרוח המוליכו לפיכך כל הדומה לו שהוא ממונו והולך ומזיק הוא תולדתו וכו' בריש ב"ק (ג.) תולדה דאש מאי ניהו אילימא אבנו וסכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו ה"ד אי בהדי דאזלי מזקי היינו אש מ"ש אש דכח אחר מעורב בו וממונך ושמירתן עליך הני נמי כח אחר מעורב בהן וממונך ושמירתן עליך אלא תולדה דאש כאש כי קאמר רב פפא אתולדה דרגל: כתיב כי תצא אש אפילו מעצמה שמדליק בתוך שלו והולך ודולק בשל חבירו בס"פ הכונס (בבא קמא ס.) פשוט במשנה:ומ"ש אפילו לא שרפה אלא עציו ואבניו או שליחכה נירו וכו' שם במשנה ובגמרא יליף לה מקרא: ומ"ש אלא אם כן הרחיק כשיעור אבל אם הרחיק כשיעור ויצא והזיק פטור שם במשנה (סא.):ומ"ש וכמה שיעור הרחקה הכל לפי הדליקה וכו' שם במשנה פלוגתא דתנאי ואיפסיקא בגמרא הלכתא כרבי שמעון דאמר הכי: ומה שכתב וכן אם יש ביניהם גדר

ומשערים שדליקה זו אינה ראויה לעבור גדר שביניהם וכו' אם יש ביניהם נהר וכו' וכל זה לא איירי אלא וכו' שם במשנה עברה גדר שהוא גבוה ד' אמות או נהר פטור אמר רב לא שנא אלא בקולחת אבל בנכפפת אפילו עד ק' אמה תייב ושמואל אמר מתניתין בכופפת אבל בקולחת אפילו כל שהוא פטור ת"כ דרב בד"א בקולחת אבל בנכפפת ועצים מצויים לה אפילו עד מאה מיל חייב עברה נהר או שלולית שהם רחב י' אמות פטור ואהא דתנן או נהר קאמר בגמרא רב אמר נהר ממש ושמואל אמר אריתא דדילאי מ"ד נהר ממש אע"ג דליכא מיא ומ"ד אריתא דדילאי אי אית ביה מיא אין אי לא לא. ופרש"י ל"ש דפטור אלא בקולחת. אש קולח מתמר ועולה למעלה: אבל נכפפת. שהרוח מטה אותה וכופה לצדדין ומפסיק השלהבת ודולגת. וז"ל הרא"ש דרב פפא מוסיף אמתני' ואמר דבעינן שיהא גבוה הגדר מדבר הנשרף ד' אמות אם הוא קוצים ד' אמות מצד אחד לפי שקוצים בקל נאחז בהם הדליקה וכו' והאי שיעורא בקולחת וכו' ובמתני' איירי בקולחת לענין רוחב וה"נ לענין גובה דתניא במה דברים אמורים בקולחת וכו' ואם עברה נהר רחב ח' אמות אפי' אין בו מים או אריתא דדילאי שיש בו מים פטור ורב אלפס לא הביא כל זה ונראה דזו היא סבירתו משום דקיי"ל כרבי שמעון ואין שיעור אלא הכל לפי הדליקה בין לענין גובה בין לענין רוחב ואע"ג דלכאורה לא איירי ר"ש אלא לענין רוחב עכ"ל: וז"ל הרמב"ם בפי"ד מהלכות נזקי ממון הדליק בתוך רשותו צריך להרחיק מסוף המצר כדי שלא תעבור הדליקה לשדה חבירו וכמה שיעור ההרחקה הכל לפי גובה הדליקה ואם לא הרחיק כראוי ועברה האש והזיקה חייב לשלם נ"ש הרחיק כראוי ועברה והזיקה פטור שזו מכה בידי שמים היא וכן אם עברה נהר או שלולית שיש בהן מים ורחבן ח' אמות פטור עברה גדר אומדין גובה הגדר וגובה הדליקה והעצים או הקוצים המצויים שם אם אינה ראויה לעבור פטור ואם ראויה לעבור חייב בד"א באש הקודחת [הקולחת] אבל אם היה לה להב גדול העולה ונכפף מגובה עליית הלהב והיו עצים מצויים שם אין לה אמוד אלא אפילו עברה אלף אמה חייב עכ"ל ומדלא הזכיר הרמב"ם אריתא דדלאי משמע דס"ל דרב ושמואל בנהר דרוחב ח' כדקתני בברייתא פליגי דלרב אפילו לית ביה מיא מפסיק ולשמואל לא מפסיק אלא בדאיתא ביה מיא ולא קרי ליה אריתא דדלאי אלא למימר דאית ביה מיא ומ"מ בעינן שיהא רוחב ח' אמות ופסק כשמואל דהלכתא כוותיה בדיני ורבינו שכתב אם יש ביניהם נהר רחב ח' אמות וכו' או יאור קטן נראה שהוא סובר דרב ושמואל לא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא דרב אמר נהר ממש דהיינו רחב ח' אמות כדקתני ברייתא ושמואל אמר אע"פ שאינו רחב כ"כ אלא אריתא דדלאי שהיא קטנה ומסיק תלמודא

דלא פליגי אלא דרב בדלית ביה מיא ושמואל בדאית ביה מיא וכן נראה מדברי הרא"ש שכתבתי בסמוך:ומ"ש בד"א שיש שיעור לפטור במדליק בתוך שלו אבל בשל חבירו אין לו שיעור לפטור וכו' כ"כ שם הרא"ש שנראה לו שהמדליק בתוך של חבירו כיון שלא ברשות הדליק לא נתנו בו שיעור:

סעיף ב

נפלה דליקה בחצירו והיה גדר בינו לבין חבירו ונפל הגדר שלא מחמת הדליקה אם היה יכול לחזור ולגדור שלא תעבור חייב וכו' מבואר בפרק כיצד הרגל (כג.) בסוגיא אשו משום חציו:

סעיף ג

השולח הדליקה ביד חש"ו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים משנה בפ' הכונס (בבא קמא נט:):ומ"ש בד"א במוסר לו גחלת שדרכו לכבות אבל מסר לו שלהבת חייב שם פלוגתא דרבי יוחנן ור"ל משמיה דחזקיה ופסקו הפוסקים כר"ל דאמר הכי משום דקאמר לה משמיה דחזקיה דהוה רביה דר"י: שלח ביד פקח הפקח חייב והמשלח פטור משנה בפרק הכונס (שם):ומ"ש וכן אם מסר הבעירה ביד שומר לשמור ויצאה והזיקה השומר חייב כ"כ הרמב"ם בפי"ג מה' נ"מ וכתב ה"ה שיצא לו מדין שאר מזיקים שהשומרים נכנסים תחת הבעלים:

סעיף ד

הביא האחד עצים ובא חבירו והביא האש והדליקו בעצים או שהאחד מביא האש והשני עצים והדליקו בהם האש לעולם האחרון חייב בא אחר וליבה המלבה חייב משנה בפ' הכונס (שם):ומ"ש ליבתו רוח שאינה מצויה כולם פטורים ואם נתלבה ברוח מצויה האחרון חייב שם במשנה ליבתו הרוח כולם פטורים וכתבו התוס' דמיירי ברוח שאינה מצויה וכן משמע בירושלמי וכ"כ הרמב"ם בפי"ד מהלכות נזקי ממון וכתב ה"ה פי' רוח שאינה מצויה תמיד הוא שאין העולם מתנהג בה תמיד אלא לפעמים אע"פ שהיא באה בעתים הרבה ואצ"ל רוח סערה דאינה נושבת אלא לעתים רחוקות וכן מפורש בירושלמי וכן עיקר וכתבו ז"ל וכולן פטורין דוקא כשלא היה הרוח ההוא מנשב בשעה שהאחרון עושה מעשה אבל אם היה מנשב באותה שעה הרי חזר כרוח מצויה וחייב עכ"ל:ומ"ש רבינו ואם אחר שהיו שם האש והעצים בא אחר וליבה עם הרוח שסייעתו אם יש ברוח לבדו כדי ללבות פטור המלבה וכו' שם (ס.) ת"ר ליבה ולביתו הרוח אם יש בליבויו כדי ללבות חייב ואם לאו פטור וכתב הרא"ש (והר"א) שאין ברוח כדי ללבות דאי יש ברוח כדי ללבות אפי' יש בליבויו כדי ללבות פטור דמאי קא עביד בלאו איהו נמי תתלבה ותזיק ואם אין בליבויו כדי ללבות וגם לא ברוח כדי ללבות ונצטרפו יחד וליבו פטור

ולא אמרינן (כיון) [אע"פ] שסייעו הרוח בעשיית האש הוי כאילו הוא עשהו לבדו מידי דהוה אזורה ורוח מסייעתו דחשבינן ליה כאילו עשה המלאכה לבדו דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה אע"ג דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקרה ע"י רוח אבל הכא גרמא בעלמא וגרמא בנזקין פטור עכ"ל ודבריו כאוקימתא דרב אשי שם וכך הם דברי רבינו והרמב"ם כתב בפי"ד מהלכות נזקי ממון וזה לשונו ליבה וליבתו הרוח חייב שהרי הוא גרם וכל הגורם להזיק משלם נ"ש מן היפה שבנכסיו כשאר כל המזיקין וכתב ה"ה בהשגות א"א ואיך לא הפליג כמו שהפליגו בברייתא אם יש בליבויו כדי ללבות חייב ואם לאו פטור ע"כ והייתי סבור לתרץ שדעת רבינו לפסוק כאחת מהאוקימתות שנאמרו על זאת הברייתא דאביי ורבא ור' זירא דכולהו דברי רבינו קיימים דאביי דאמר התם כי בעינן בליבוי כדי ללבות הני מילי כגון שליבה מצד זה וליבתו הרוח מצד אחר פירוש והלכו שני האשים ונתערבו ומפני זה בדוקא אם לא היה בליבוי כדי ללבות פטור ורבא אמר התם דלהכי פטור כגון שליבה רוח מצויה וליבתו רוח שאינה מצויה פירוש שבשעה שהתחיל ללבות לא היה נושב אלא רוח מצויה ולא היה בשניהם כדי ללבות ואחר כך ליבתו רוח שאינה מצויה ומש"ה פטור ור' זירא אמר דצמרא צמורי פי' שלא נפח ממש אלא בנשימה שחממה ומש"ה פטור ולפי אוקימתות אלו דברי רבינו כפשטן קיימין ויפסוק רבינו דלא כרב אשי דאמר התם דגרמא בנזקין הוא ופטור בכל גווני אלא שקשה לי שרבינו עצמו פסק בפי"א מהלכות שכנים כאוקימתא דרב אשי וצל"ע עכ"ל ואני אומר מאן יהיב לן מעפרא דמרן ומלינן עיינין דדלא לן חספא ולא אשכח מרגניתא שכל מ"ש לדעת הרמב"ם קושטא הוא ומה שהוקשה לו ממ"ש בפרק י"א מהלכות שכנים מתוך לשון הרמב"ם עצמו הוא מתיישב שכתב בפרק י"א מהלכות שכנים כלשון הזה מי שעשה גורן בתוך שלו וכו' צריך להרחיק וכו' אף על פי שהוא חייב להרחיק כ"כ אם הוליך הרוח המצויה המוץ ואת העפר והזיקה בהן פטור מלשלם שהרוח הוא מסייע אותו ואין נזק זה בא מכח מזיק עצמו עכ"ל הרי מבואר בדבריו שטעם הפיטור הוא מפני שאין נזק זה בא מכח מזיק עצמו אבל בנדון דידן שהנזק בא מחמת מזיק עצמו שהוא מלבה נקטינן כאינך אמוראי כולהו דאמרי חייב :

סעיף ה

עשה אחד האש ובא אחר והוסיף אם יש במה שעשה הראשון כדי שתגיע למקום שהלכה הראשון חייב ואם לאו הראשון פטור והאחרון חייב מבואר בסוגיא בפ"ק דב"ק (דף י.) אמתני' דהכשרתי מקצת נזקו וכו':

סעיף ו

הכופף קומתו של חבירו כדי שתגיע בה הדליקה אם כפפה במקום שתוכל להגיע שם הדליקה ברוח מצויה חייב לשלם ואם לאו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ברייתא וגמרא ר"פ הכונס (בבא קמא נה:) וכתב ה"ה בפי"ד מה' נזקין ודוקא שאינה מצויה בעת הכפיפה ואח"כ נשבה אבל אם היתה מצויה באותה שעה אפילו בדיני אדם חייב ע"כ. ופי' רוח שאינה מצויה נתבאר למעלה בסימן זה סעיף ד':

סעיף ז

גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברה"ר ונכנס פשתנו לתוך חנות של חנוני ודלקה בנרו של חנוני ודלקה כל הבירה בעל הגמל חייב משנה בס"פ הכונס (בבא קמא סב:):ומ"ש שפשע במה שהרבה במשאוי עד שנכנס בתוך החנות מבואר בגמ' פרק כיצד הרגל (כב.):ומ"ש ואם הגמל הולך ומסכסך האש בכל הבירה חייב בכולה נ"ש ואם לא סכסך בכל הבירה אלא הדליק במקום אחד ומשם נתפשט בכולה חייב על מקום שהדליק נ"ש ועל השאר חצי נזק למד רבינו זה מדין כלב שנטל את החררה והלך לו לגדיש שנתבאר (שם) וכבר הזכיר ה"ה סברא זו בפי"ד מה' נ"מ והרמב"ם כתב המשנה כפשטה:ומ"ש ואם הניח החנוני נרו לחוץ הוא חייב לשלם במשנה ס"פ הכונס (בבא קמא סב:):ומ"ש אף דמי הפשתן לבעל הגמל כ"כ הרמב"ם בפי"ד מה' נ"מ ופשוט הוא:ומ"ש ואפי' הוא נר חנוכה משנה בפ' הכונס (שם) קתני ר"י אומר בנר חנוכה פטור ולא קיי"ל כוותיה אלא כת"ק דלא מפליג. וכתב רבינו ירוחם בנל"א ח"א אם עמדה הבהמה וסכסכה הבירה בעל הבהמה חייב זולתי אם עמדה להטיל מימיה וכתבו המפרשים אין בעל הבהמה שם בעל הבהמה משלם מחצה וחנוני שהניח נרו מבחוץ מחצה עד כאן לשונו:

סעיף ח

הלכתא טמון באש פטור בפרק הכונס (דף פא:) פלוגתא דר"י וחכמים והלכה כחכמים דפטרו ובגמרא יליף לה מדכתיב קמה מה קמה בגלוי אף כל בגלוי:ומ"ש שאם הדליק גדיש חבירו אפילו שהיו טמונים בו מוריגים וכלי בקר שדרך להטמינם בגדיש פטור ורואים מקום שהכלים טמונים כאילו היה שם שעורים או חטים כפי מה שהוא הגדיש וכך ישלם לו במה דברים אמורים במדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בשל חבירו וכו' אבל הדליק בשל חבירו וכו' חייב בדבר שדרכו להטמין בגדיש כגון מוריגים וכלי בקר ובבית כל דבר שרגיל להיות בבית הכל מבואר בס"פ הכונס (שם) וכתבו התוס' דטעמא משום דרבנן פטרי במדליק בתוך שלו כדמשמע קרא כי תצא אש ומשמע דאיירי במדליק בתוך שלו אבל במדליק בתוך של חבירו מחייבי בדבר שדרכו להטמין דלא אשכחן דפטר ביה קרא טמון ובדבר שאין דרכו פטרי מסברא דלא איבעיא ליה לאסוקי אדעתיה שיניח

אדם ארנקי בגדיש:ומ"ש רבינו לחלק בין כלו חציו ללא כלו חציו מבואר בפרק כיצד הרגל (כג.) דלרבי יוחנן דאמר משום חציו וקיי"ל כוותיה לא משכחת ליה טמון פטור אלא בנפל גדר שלא מחמת הדליקה והוה ליה לגדור ולא גדר והרמב"ם בפי"ד מהלכות נזקי ממון לא הזכיר חילוק זה ותמה עליו ה"ה וכתב אולי שרבינו מפרש בפנים אחרות ואפשר שדעתו ז"ל שאין להניח פשט המשניות והברייתות והמימרות שלא חלקו בטמון מפני הסוגיא ההיא עכ"ל: ומ"ש ולא עוד אלא אפילו בכל מה שישבע ב"ה שהיה בביתו נאמן ונוטלן שם אמרו בגמרא דלרבי יהודה דמחייב על נזקי טמון באש עשו תקנת נגזל באשו וכתב הרא"ש דנ"מ לרבנן במדליק בתוך של חבירו:ומ"ש והוא שיטעון בדבר שהוא אמוד בו שיהיה לו או שיהיה רגיל להפקידו בידו נלמד מדין זורק כיס חבירו לים שנתבאר בסימן שפ"ח וכתב הרב המגיד בפי"ד מהלכות נזקי ממון שנחלקו המפרשים בגלוי אם היה המדליק טוען ברי לא היה כי אם כור חטים והלה טוען שני כורים ונודע שהדליק אלא שאין שם עדים כמה היו שיש מי שכתב שמשלם כור אחד ונשבע ונפטר כיון שהוא טוען ברי ויש מי שכתב שהלה נשבע ונוטל כדין הנגזל וכן עיקר עכ"ל:

סעיף ט

המשאיל מקום לחבירו להגדיש והגדיש והטמין בו כלים ועשה המשאיל אש ויצאה והדליק הגדיש אינו משלם אלא דמי הגדיש בלבד השאיל לו מקום להגדיש חטים והגדיש שעורים או להגדיש שעורים והגדיש חטים או שהגדיש חטים וחיפן בשעורים או שעורים וחיפן בחטין אינו משלם אלא דמי שעורים פשוט בברייתא ס"פ הכונס (בבא קמא סב.) ופרש"י חטים וחיפן בשעורים. אע"פ שנתן לו רשות לחטים אינו משלם אלא שעורים דא"ל לא ראיתי אלא שעורים לפיכך לא נזהרתי בהם כ"כ:

סעיף י

ראה אחד הדליקה שמתקרבת לקמת חבירו והלך וכיסה אותה אע"פ שגרם לו הפסד שהרי עשה טמון וגרם לו שנפטר המבעיר פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ברייתא ומימרא בריש פרק הכונס (בבא קמא נו.):

סעיף יא

הלכתא אשו משום חציו וכו' ואם שרף אדם נהרג על ידו ואם הזיקו חייב בד' דברים בפ"ב דב"ק (דף כב.) איתמר ר' יוחנן אמר אשו משום חציו ר"ל אמר אשו משום ממונו ואסיקנא דמאן דאית ליה משום חציו אית ליה נמי משום ממונו מאי בינייהו איכא בינייהו לחייבו בארבעה דברים ולר"י חייב ולר"ל פטור וידוע דהלכה כר"י ופשוט שם בסוגיא דאיכא בינייהו נמי אם שרף אדם דלר"י חייב ולר"ל פטור:ומ"ש במה דברים אמורים כשהאש ראוי להגיע שם וכו' כגון שהיה גדר ביניהם ונפל שלא מחמת האש

אפילו אם היה אפשר לו לגדרה כבר כלו חציו ויש בו דין ממונו שהזיק מבואר בסוגיא בפ' הנזכר:

סעיף יב

יג הניח לחבירו גחלת על לבו ונשרף פטור וכו' הניח על בגדו ונשרף חייב וכו' מימרא דרבא בסוף פ"ב דבבא קמא (שם):ומ"ש אפילו התרו בו וכו' כך כתב שם הרא"ש ופשוט הוא:

סעיף יד

ומה שאמר ועבדו כגופו וכו' ושורו כממונו שם בעיא דאיפשיטא:

סעיף טו

תולדות האש אבנו וסכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו [דרך הילוכן] חייב וכו' מבואר בפ"ק דב"ק:

סימן תיט

סעיף א

כשבאין להגבות נזקו רואין אם יש למזיק מטלטלין אין יורדין לנכסיו למכור קרקעותיו אלא יתן לו מטלטלין כ"כ הרא"ש בפ"ק דב"ק לענין פריעת ב"ח וז"ל ולענין פריעת ב"ח נ"ל אי אית ליה ללוה מטלטלי ומקרקעי כפינן ליה למיתב ליה מטלטלי אם חפץ בהם המלוה יותר מבקרקעי כיון דזוזי יהיב שקיל כל מידי דמקרב לזוזי טפי והיינו מטלטלי דאי לא מזדבן בהאי מתא מזדבן במתא אחריתא עכ"ל ודימה רבינו פריעת נזקין לפריעת בעל חוב אע"פ שיש לחלק ביניהן דעד כאן לא אמר הרא"ש אלא בבעל חוב משום דכיון דזוזי יהיב וכו' אבל בנזקין דליכא האי טעמא לא משמע לרבינו דכיון דלא אשכחן דפלוג רבנן בינייהו בהכי לא מפליגינן: ומ"ש ואפילו שיש לו כסף יכול לשלמו בסובין דכל מילי דמיטלטל מיטב הוא הוא מימרא דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע בפ"ק דב"ק:ומ"ש ושמין אותו כפי מה שיכול למכרן מיד ובמקומו ז"ל הרא"ש שם וכך יהיב ליה מטלטלי אף על גב דאמרינן כל מילי מיטב הוא ואפילו סובין יש לשום כל מה שנותן לו בשומא שיוכל המלוה למכרו מיד באותה שומא אפילו בביתו ולא יצטרך לחזור בעיירות ובשווקים כדי למכרו דאם לא כן נעלת דלת בפני לווין שיתן לו הפחות שבביתו אם אין לו מעות והמלוה לא יוכל למכרו לאלתר עכ"ל ומשמע לרבינו דהוא הדין לנזקין ואף על פי שיש לחלק ביניהם דעד כאן לא אמר הרא"ש אלא בבעל חוב משום דלא תנעול דלת אבל בנזקין דלא שייך האי טעמא לא משמע לרבי' דלא פלוג רבנן בינייהו לענין זה:ומ"ש ואם אין לו מטלטלין יורדים לקרקע עידית שבנכסיו משנה ריש פרק הניזקין (גיטין מח:): ומה שאמר ואפילו אם זיבורית של מזיק טובה כעידית

של ניזק אינו מקבלה ממנו אלא צריך שיתן לו מעידית שבקרקעותיו ברישב"ק (דף ו:) ת"ר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם מיטב שדהו ומיטב כרמו של ניזק ד"ר ישמעאל ר"ע אומר לא בא הכתוב אלא לגבות לנזקין מן העידית ואסיקנא דבהא פליגי דרבי ישמעאל סבר בדניזק שיימינן ואם היתה עידית דניזק כזיבורית דמזיק יהיב ליה זיבורית ור"ע סבר בדמזיק שיימינן ויהיב ליה עידית וקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו:

סעיף ב

ומ"ש ואם יש לו שני עידית אין הניזק יכול לומר לו תן לי מעידית פלוני אלא תלוי ברצון המזיק ליתן לו מה שירצה אבל כשמזיק חפץ ליתן לו העידית שבקש אלא שהיא עתה בזול וממתין עד שתתייקר וכו' אין שומעין לו וצריך ליתנה לו כפי מה שהיא שוה עתה כ"כ הרא"ש בריש ב"ק אהא דקאמר הכא גבי נזקין דינם בעידית אי א"ל הב לי בינונית טפי פורתא א"ל אי שקלת כדינך שקול ואי לא שקול כיוקרא דלקמיה ופריך ליה רב אחא בר יעקב א"כ הורע כחן של נזקין אצל בינונית וזיבורית: אם גובין לניזקין מהלקוחות ואם נאמן לומר פרעתי עיין במישרים נל"א ח"א:

סעיף ג

מת המזיק קודם שישלם וכו' כל זה מבואר בגמרא בפ"ק דב"ק (יד:):ומ"ש בשם רב אלפס שם:ומ"ש בשם רבינו אפרים ומ"ש בשם הרא"ש שם הכל שם בפסקי הרא"ש ז"ל:

סימן תכ

סעיף א

אסור לאדם שיכה לחבירו ואם הכהו עובר בלאו וכו' בהכאת צדיק כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהלכות חובל ופשוט הוא:

סעיף ב

והמרים ידו על חבורו להכותו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע מימרא בפרק ד' מיתות (סנהדרין נח:) ומייתי לה מדכתיב ויאמר לרשע למה תכה רעך למה הכית לא אמר אלא למה תכה: כתוב בתה"ד סימן רי"ח כל מי שהוא תחת ידו של אדם ורואה בו שעושה דבר עבירה רשאי להכותו וליסרו כדי להפרישו מהעבירה ואינו צריך להביאו [לב"ד] והביא ראיה לדבר מפרק המניח (בבא קמא כח.) : אם יש מכה את חבירו שפטור ע' בסימן ד' ובסי' ח' ובסימן צ"ז: כתב במישרים נל"א ח"ב יש אמוד לנזקין כמו לקטלא והאומד בעין העדים לא בב"ד כי אין צריך: ע"ש טעם למה חייב שבת ובושת וריפוי ע"פ עצמו:

סעיף ג

והחובל בו חייב בה' דברים וכו' משנה ר"פ החובל (בבא קמא פג:):ומ"ש ואם אין בה אלא ד' משלם ד' ואם ג' ג' ואם ב' ב' ואם אחד אחד שם בגמרא ויותר מבואר הוא בירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בר"פ החובל:

סעיף ד

ואם הכהו מכה שאין בה שוה פרוטה לוקה וכו' מימרא דרבי יוחנן בפרק אלו נערות (כתובות לה:) כלומר אבל אם יש בה שוה פרוטה כיון שהיא חייב ממון אין אדם לוקה ומשלם:

סעיף ה

ומ"ש ואפילו הכה עבד כנעני של חבירו לוקה וכו'. כ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ו מהלכות סנהדרין ונראה שטעמו מדתניא בפ"ב דמכות (ח:) עבד וכותי גולה ולוקה על ידי ישראל וישראל גולה ע"י כותי ומשמע לי שהיה גורס וישראל גולה ולוקה על ידיהם וכן נראה מדברי ה"ה פ"ה מה' חובל וכתב שם הרמב"ם שהטעם משום דישנו במקצת מצות וכתב הה"מ דהכי אסיקנא בפרק החובל דעבד אחיו הוא במצות והרי הוא כאשה ותמיהני על רבינו למה הצריך שיהא העבד של אחרים דאפילו אם הוא שלו למה לא יתחייב מלקות על הכאה שאין בה שוה פרוטה שאף ע"פ שהוא עבדו כיון שהוא חייב במצות לא ניתן לו רשות להכותו והרמב"ם בפ"י מה"ח לא הזכיר של אחרים אבל בפ"ה מה' חובל הזכיר של אחרים:

סעיף ו

ז כיצד קטע ידו או רגלו או אצבע אחד וכו' נותן לו נזק וצער ריפוי שבת [ובושת] הכהו על ידו וצבתה וסופה לחזור וכו' עד אין כאן אלא בושת ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בר"פ החובל והרמב"ם בהלכות חובל ולשון הירושלמי בחלוקה אחרונה הכהו בטומוס שבידו וכתב הרמב"ם במקום טומוס הכהו במטפחת שבידו או בשטר וכיוצא באלו נותן אחת והיא הבושת:

סעיף ח

ומ"ש רבינו אצל הכהו במקום שאין נראה ולא ראוהו שום אדם כן כתב שם הראב"ד וכתב ה"ה שהדין עמו שכך היא כוונת הרמב"ם ז"ל:

סעיף ט

ואצל הכהו במטפחת שבידו אין כאן אלא בושת כתב הראב"ד ובמקום רואים:

סעיף י

יא (יב) ומ"ש כואו בשפוד על צפרנו וכו' עד נותן לו שבת בלבד בגמרא ר"פ החובל (בבא קמא פה:) וכתב ה"ה אצל כואו בשפוד וכו' גם זה שלא במקום רואין דאי במקום

רואין חייב בושת. ומ"ש בשם הרא"ש דוקא שהכניסו בחדר וכו' אבל אם היה כבר בחדר וכו' הוי גרמא בניזקין ופטור מדיני אדם כ"כ שם בפסקיו מסברא והביא ראיה מדברי התוספות בפ' הנשרפין (סנהדרין עז.):

סעיף יג

יד (טו) (טז) גילח שער ראשו אינו נותן לו אלא בושת וכו' עד אין לך בושת גדול מזה מבואר בגמרא פרק החובל (בבא קמא פו.):ומ"ש אבל בכל אבר שחסרו נותן לו כל ה' דברים ואפילו הפיל את שינו וכו' עד וחייבו בכל ה' דברים כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות חובל וכתב ה"ה פירוש צלקת הוא שחיתה המכה אלא שלעולם הרושם ניכר שאינו חוזר וצ"ע דמשמע דלא בכל מקום משלם (נזק) אלא במקום הנראה כגון פנים.

סעיף יז

וכיצד משערין הה' דברים נזק אם חסרו אבר וכו' משנה פ' החובל: ומש"ה דה"ה לחבל בו חבורה שאין סופה לחזור: וכתב א"א ששמין הנזק לכל אדם כפי (מה) מלאכתו וכו' עד לכל מיני תשמיש הכל בפסקיו פרק החובל: צער אם קטע ידו אומדין מי שנכתבה ידו למלכות לחתכה בסייף וכמה רוצה ליתן וכו' שם בגמרא (דף פה.):ומ"ש אבל אין לשום במי שנכתבה ידו למלכות לחתכה בסם כמה ירצה ליקח שיחתכנה בסייף שזו חומרא למזיק כלומר דלא יקח אדם כל הון שבעולם כדי להצטער וזה כבר נצטער הילכך אין שמין אותו במי שנותנין לו דמים כדי שיצטער וכך מבואר שם בגמרא: והיכא שכואו בשפוד על צפרנו שאין שם אלא צער בלבד יראה מדברי הרמב"ם שאומדים כמה אדם כיוצא בזה לוקח להצטער בכך:ומ"ש בשם הרא"ש שאין שמין כך וכו' עד מליקח ממון לקבל צער כ"כ בפסקיו בפ' החובל במסקנת דבריו: פר"י כששמין הצער אין שמין אלא צער של שעת המכה אבל צער הנמשך אח"כ אינו משלם בתוספות בפרק אלו נערות (כתובות לט: ד"ה צער דמאי):ומ"ש שרבינו משולם כתב שמשלם הכל כן כתבו התוס' שם בשם רשב"א:ומ"ש רבינו וכן היא מסקנת א"א משמע דלסברת רבינו משולם קאי ואינו מדוקדק שהרי בתשובה כלל ק"א סי"ב משמע דכר"י ס"ל: כיצד משערין השבת אם לא חסרו אבר אלא חלה ונפל למשכב נותן לו דמי שבתו של כל יום ויום וכו' בפרק החובל (בבא קמא פו.) איתמר הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור אמר אביי נותן לו שבת גדולה ושבת קטנה ורבא אמר אינו נותן אלא דמי שבתו שבכל יום ויום. ופרש"י שבת גדולה. דמי ידו: ושבת קטנה. כל ימים שיפול למשכב רואין אותו כאילו הוא שומר קישואים: שבכל יום ויום. עד שיחזור לקדמותו נותן לו בכל יום כמו שנשכרים פועלים בשוק ולא כשומר קישואים דהא לרבא לא יהיב ליה דמי ידו. והרי"ף והרא"ש כתבו וקאמר רבא כיון שסופה לחזור אין נותנין לו דמי שבת גדולה אלא יהיב ליה שבתו שבכל

יום ויום ממלאכה דבטיל מינה וכן הלכתא ומסתברא דכפועל בטל שיימינן ליה עכ"ל וכן פסק הרמב"ם בפרק ב' מהלכות חובל וכן כתב הרשב"א וכתב ואי מאוכלוסי דמחווזא הוא (ע' ב"מ עז.) דכי לא עבדי מלאכה חלשי יהיב ליה כוליה:ומ"ש רבינו וזה תלוי כפי שהוא מלאכתו שיש מלאכה כבדה ושכרה מועט וכו' נתבאר: ומה שהשוה רבינו דין לא חסרו אבר אלא חלה ונפל למשכב לדין הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור כ"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות חובל ופשוט הוא:ומ"ש ואם חסרו אבר כבר נותן לו נזק שהוא דמי האבר כגון אם קטע ידו כבר נתן לו מה ששוה פחות לפי שאינו יכול לעשות מלאכה בידו אבל ראוי הוא עדיין לשמור קישואין וכו' משנה בפרק החובל (בבא קמא פג:) שבת רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו ובגמרא (פה:) ת"ר שבת רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין וא"ת לקתה מדת הדין דכי מתפח האי גברא לאו אגרא דשומר קישואים שקיל אלא דלי דולא ושקיל אגרא א"נ אזיל בשליח ושקיל אגרא מדת הדין לא לקתה שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו:ומ"ש וכן אם שבר רגלו אחת עדיין הוא ראוי לשמור קישואין וכו' שם אמר רבא קטע את ידו נותן לו דמי ידו ושבת רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין שבר את רגלו נותן לו דמי רגלו ושבת רואין אותו כאילו הוא שומר הפתח סימא את עינו נותן לו דמי עינו ושבת רואין אותו כאילו הוא מטחינו בריחים וכתב הרא"ש שבר רגלו רואין אותו כאילו הוא שומר הפתח שאין ראוי למלאכה אחרת ובשתי רגליו מיירי דאי ברגל אחת הא אמרינן במתניתין שבת רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו אלא מתניתין ברגל אחת ואכתי חזי לשמירת קישואין כדאיתא בתוספתא רואין אותו כאילו הוא חגר שומר קישואין והכא מיירי בשתי רגליו דומיא דסימא את עינו דאיירי בב' עיניו דאי בעין אחת אכתי חזי למלאכתו ראשונה ובסימא עינו כתב הרשב"א כן דדוקא בשסימא שתי עיניו אבל סימא אחת מעיניו ראוי הוא לכל מלאכה וכתבו ה"ה בשמו בפ"ב מהלכות חובל. וכל זה כתב נימוקי יוסף גם בשם הרא"ש: ומ"ש בשם הרא"ש שזה מיירי בסתם בני אדם שאינם בני אומנות אבל וכו' עד ולמה ישומו לו בימי חליו כאילו הוא שומר קישואין שם וכתב דהכי מוכח בשמעתין (פו.) דקאמר שבת דמרקד בי כובי דבעי אחווירי גווני ברישיה אלמא דנותנין שבת לכל אדם לפי מה שהוא רגיל לעשות: כיצד משערין הריפוי אומדין בכמה ימים ראוי וכו' עד אינו צריך לפחות לו ברייתא בפ' החובל (בבא קמא צא.):ומ"ש בשם הרמב"ם שדבר זה הוא לתועלת המזיק וכו' לפיכך אם אומר המזיק אין רצוני בתקנה זו אלא אתן דבר יום ביומו שומעין לו בפ"ב מהלכות חובל וכתב ה"ה נראה שזה הדבר פשוט אצל הרב דע"כ לא אמרו נותנין לו מיד אלא שאם היה מתנונה

והולך לא יתחייב יותר מן האומד אבל אם רצה המזיק לתת דבר יום ביומו ואם יתרפא קל מהרה ירויח ואם יאחר יפסיד ודאי שומעין לו שהרי אינו חייב אלא ברפואתו ושבתו והרי הוא נותן ונכון הוא עכ"ל ואח"כ כתב אצל דין עלו בו צמחים מחמת המכה וכו' מזה יצא לרבינו מ"ש למעלה שאם רצה המזיק אין שם אמוד שאם בהכרח יש שם אומד תיכף יתן לו אומדו וכן כתבו המפרשים דכשאמדוהו נותן לו אומדו ונפטר עכ"ל: לא אמדוהו אלא נותן לו דמי רפואתו של כל יום ויום ועלו בו צמחים וכו' עד ולא ליתן לו דמי שבתו בפרק החובל (בבא קמא פג:) תנן עלו בו צמחים מחמת המכה חייב שלא מחמת המכה פטור חיתה ונסתרה חיתה ונסתרה חייב לרפאותו חיתה כל צרכה אין חייב לרפאותו ובגמרא (פה.) ת"ר עלו בו צמחים מחמת המכה ונסתרה המכה חייב לרפאותו וחייב ליתן לו דמי שבתו שלא מחמת המכה אינו חייב לרפאותו ואינו חייב ליתן לו דמי שבתו ר' יהודה אומר אף מחמת המכה חייב לרפאותו ואינו חייב ליתן לו דמי שבתו וחכמים אומרים שבתו ורפואתו כל שחייב בשבת חייב בריפוי ושאינו חייב בשבת אינו חייב בריפוי ופסק כת"ק:ומ"ש בשם הרמב"ם שחייב לרפאותו ופטור מדמי שבתו בפ"ה מה' חובל: ומה שאמר ולא נהירא הוא פשוט דהא דלא כמאן וכבר תמה גם ה"ה על הרמב"ם וכתב שבודאי טעות סופר הוא וצריך להגיה אינו חייב לרפאותו ול"נ דיותר נכון לומר שהרמב"ם היה גורס בדברי ת"ק שלא מחמת המכה חייב לרפאותו ואינו חייב ליתן לו דמי שבתו ויש טעם לדבר משום דבגמרא ממעט שלא מחמת מכה מדכתיב רק וגבי שבתו הוא דכתיב רק ואין להקשות אי שלא מחמת מכה אמאי חייב לרפאותו דהא אפילו למאן דאמר אינו חייב לרפאותו קשיא אמאי איצטריך קרא למעוטי ובגמרא מתרץ לה דגרסינן התם אמר מר יכול אפילו שלא מחמת המכה תלמוד לומר רק שלא מחמת המכה בעי קרא אמרי האי שלא מחמת המכה כדתניא הרי שעבר על דברי רופא ואכל דבש או מיני מתיקה מפני שמיני דבש וכל מיני מתיקה קשים למכה והעלה מכתו גרגותני יכול יהא חייב לרפאותו תלמוד לומר רק: ומה שאמר עבר על דברי רופא והכביד את חליו אינו חייב לרפאותו מבואר בברייתא שכתבתי בסמוך ויש לתמוה על רבינו למה הוצרך לכתבו דכיון דזהו שלא מחמת מכה וכבר כתב בסמוך דשלא מחמת מכה אינו חייב לרפאותו וצריך לומר דתני והדר מפרש אבל דברי הרמב"ם שכתב הא דעבר על דברי רופא אינו חייב לרפאותו לפי מה שיישבתי נוסחת שלא מחמת המכה חייב לרפאותו יש לתמוה דאם כן קשיא דידיה אדידיה וצריך לדחוק ולומר דכי קאמר כדתניא הרי שעבר על דברי רופא וכו' לאו דההיא הויא שלא מחמת המכה דאיירי בה מתניתין אלא הכי קאמר גוונא אחריתא כי ההיא דעבר על דברי רופא וכו הוי שלא מחמת מכה

ואע"פ שהם דומות קצת זו לזו לענין הדין הן מוחלקות שבזו חייב לרפאותו ובזו אינו חייב לרפאותו: כתוב בנמ"י ר"פ החובל אמרו בירושלמי דיהיב ליה נמי תוספת מזונו כלו' שמתחלה היה יכול לאכול ירקות ודגים ועתה א"י לאכול אלא ביצים ותרנגולים: וצריך לשכור לו רופא ואם יאמר החובל אני ארפאך או יש לי רופא שירפאך בחנם אין שומעין לו וכו' עד ויקראו אותי מזיק לעולם בגמרא פ' החובל (שם) ואע"ג דלגבי אומר אני ארפאך אמרו בגמרא דהוי טעמא משום דאמר ליה דמית עלי כאריא ארבא נקט רבינו טעמא דאינו מצפה לקיבול שכר משום דהאי טעמא שייך ביה ובאומר יש לי רופא שירפאך בחנם: בושת הכל לפי המבייש והמתבייש וכו' משנה שם (פג:): הכה את חבירו באזנו וחרשו וכו' שם (פה:) אמר רבא חרשו נותן לו דמי כולו ודקדק רבינו לכתוב הכה את חבירו באזנו או אחזו ותקע בו וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק ב' מהלכות חובל לומר דדוקא בהני גווני הוא חייב אבל אם תקע בו בלא אחיזה ונתחרש על ידי כך פטור וכדתניא בסוף פ' החובל (בבא קמא צא.) תקע באזנו וחרשו פטור אחזו ותקע באזנו וחרשו חייב: כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות חובל יראה לי שהנחבל שאמר נתחרשתי או נסמית עיני והרי איני רואה אינו נאמן שהרי אין אנו מכירים הדבר שמא יערים ואינו נוטל הנזק עד שיבדק זמן מרובה ויהיה מוחזק שאבד מאור עיניו או נתחרש ואחר כך ישלם זה עד כאן לשונו וכתבו רבינו לקמן בסימן זה:ומ"ש בשם הרא"ש דדוקא בסתם בני אדם שאין להם אומנות וכו' כן כתבו שם התוספות והרא"ש ז"ל והביאו ראיה מדתנן בערכין (ב.) דחרש נודר ונערך אלמא יש לו דמים: קטע ידו ולא אמדוהו ושבר רגלו ולא אמדוהו ואח"כ חרשו נותן לו דמי כולו לפי מה שאומדין אותו בפעם אחת ואם אמדוהו בין כל מכה ומכה שם בעי רבא קטע את ידו ולא אמדוהו שבר את רגלו ולא אמדוהו סימא את עינו ולא אמדוהו ולבסוף חרשו מהו מי אמרינן כיון דלא אמדוהו בחד אומדנא סגי ויהיב ליה דמי כוליה בהדי הדדי או דילמא חדא חדא אמדינן ויהבינן ליה נ"מ דבעי למיתב ליה צער ובושת דכל חדא וחדא נהי דנזק ורפוי ושבת דכל חדא וחדא לא יהבינן ליה דכיון דקא יהיב ליה דמי כוליה כמאן דקטליה דמי והא יהיב ליה דמי כוליה צער ובשת מיהת דכל חדא וחדא יהיב ליה דהא הו"ל צער ובושת ואת"ל כיון דלא אמדוהו קא יהיב ליה דמי כוליה בהדי הדדי אמדוהו מהו מי אמרינן כיון דאמדוהו חדא חדא בעי למיתב ליה או דילמא כיון דלא שלים יהיב ליה דמי כוליה תיקו: וכתב הרא"ש לענין נזק ושבת אין חילוק בין חד אומדנא ובין כל אבר ואבר לבד וכו' עד כי שמין כל אבר ואבר בפני עצמו. וכתב עוד ואת"ל כיון דלא אמדוהו יהיב ליה דמי כוליה פירוש ואומדין הכל ביחד והכי הלכתא אמדוהו מהו וכו' תיקו ומסתברא דכמאן

דגבו דמי לפי מאי דפרישית דאין נפקותא אלא לפי עילוי שומא פרטים לכללים למה יעשה שומא אחרת אחרי שכבר נתחייב בשומא ראשונה עכ"ל:ומ"ש בשם הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות חובל סימא את עינו ולא אמדוהו וקטע רגלו ולא אמדוהו ואח"כ חרשו הואיל ולא אמדוהו בכל נזק ונזק נותן לו דמי כולו אמדוהו לכל נזק ונזק ואח"כ אמדוהו לכולו אין גובין ממנו אלא דמי כולו בלבד ואם תפס הניזק כל אבר ואבר ודמי כולו אין מוציאין מידו וכתב ה"ה מתוך לשון רבינו נראה שמ"ש נותן לו דמי כולו אינו למעט צער וריפוי ובושת דכל אחת אלא למעט מן הנזק והשבת דכיון דנותן לו דמי כולו אין אומדין הנזקין מוחלקים אלא הרי הוא בכלל האחרון אלא שיקשה לזה הגירסא הכתובה במקצת ספרים לפיכך פירשו בתוס' דאע"ג דצער ובושת וריפוי יהיב ליה לא שיימינן כולהו בהדדי ונ"מ דשומא שנעשה על כולן ביחד אינו עולה כל כך כשומא שעושין לכל אחת בפני עצמה ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ועיקר ואיפשר שאף זו דעת רבינו ז"ל וזו בעיא בפרק החובל ואמרינן את"ל כיון דלא אמדוהו יהיב ליה דמי כולן ונפיק ופסק כאת"ל וכן דרך רבינו בתלמוד עכ"ל וכיון דהתוספות והרא"ש והרשב"א ז"ל מסכימים לדעת אחת והרמב"ם איפשר שאינו חולק עליהם הכי נקטינן:

סעיף יח

כשב"ד מגבין לנחבל ארבעה דברים אין נותנין לחובל בהם שום זמן אבל אם לא עשה בו דבר אלא שביישו נותנין לו זמן וכו' בסוף פ' החובל (בבא קמא צא.) אהא דתנן מעשה באחד שפרע ראשה של אשה ובא לפני ר"ע וחייבו ליתן לה ת' זוז א"ל רבי תן לי זמן ונתן לו ובגמרא ומי יהבינן זמן והא"ר חנינא אין נותנין זמן לחבלות כי לא יהבינן ליה זמן לחבלה דחסריה ממונא אבל לבושת דלא חסריה ממונא יהבינן:

סעיף יט

וכאשר ידונו בית דין על החובל צריכים לשער הדבר שהכהו בו והמקום שהכהו עליו אם ראוי לעשות מכה זו בדבר שהכהו בו חייב ואם לאו וכו' פטור בעיא דאיפשטא בפרק החובל (שם):ומ"ש אבל בבושת א"צ אמוד וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות חובל ופשוט הוא:ומ"ש שהרי אפילו רקק בו בלבד חייב בושת פשוט הוא:ומ"ש לפיכך צריכים לידע במה הכהו וכו' פשוט הוא.

סעיף כ

כתב הרמב"ם אבד הדבר שהכהו בו ואומר החובל לא היה בו כדי להזיק ישבע הנחבל ויטול בפ"א מהלכות חובל וכתב עליו הראב"ד יפה אמר ומה אם במקום שאין העדים יודעים אם חבל בו ב"ה או חבל הוא בעצמו אמרו נשבע ונוטל לפי שאין דרך שיחבול אדם בעצמו והולכים אחר החזקות כאן שראו העדים שחבל ואין דרך אבן קטנה לחבול

חבלה כזאת לא כל שכן שיהא נאמן בשבועתו עכ"ל:ומ"ש וברזל אין צריך אומד וכן' מפורש בר"פ הנשרפין (סנהדרין עו.) לענין מיתה וכ"ש לענין נזקין וכתב ה"ה בפ"א מהלכות חובל ודוקא כעין מחט שהיא חדה אבל אם לא הזיק אלא מחמת משקל שאינו מחודד כלל אומדים אותו כשאר דברים כמו שמפורש שם עכ"ל:

סעיף כא

החובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור אחרים שחבלו בו חייבים משנה בפרק החובל (בבא קמא צ:):ומ"ש בשם הרמ"ה שאינה הלכה וכו' נראה שטעמו מדאמרי' עלה בגמרא (צא:) ואין אדם רשאי לחבול בעצמו והתניא יכול נשבע להרע לעצמו וכו' ומסיק אלא תנאי היא דתניא אמר ר' אלעזר הקפר ברבי מה ת"ל וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכו' אלא זה שציער עצמו מן היין וכו' משמע ליה להרמ"ה דבשום דוכתא לית הלכתא כרבי אלעזר הקפר והרמב"ם בפ"ה מהלכות חובל פסק כסתם מתניתין דאינו רשאי לחבול בעצמו:

סעיף כב

המבעית את חבירו אע"פ שחלה מן הפחד פטור בדיני אדם וחייב בד"ש והוא שלא נגע בו וכו' עד חייב בתשלומי בס"פ החובל (בבא קמא צא.).

סעיף כג

כתב הרמב"ם אם הנחבל אומר נחרשתי או נסמית עיני ואיני רואה ואיני שומע אינו נאמן וכו' בפ"ב מהל' חובל:

סעיף כד

כה המבייש את הערום או מי שהוא בבית המרחץ פטור נשבה בו הרוח והגביהה את בגדיו ונראה כערום ובא אחד והוסיף בהפשטו חייב בבושת וכו' עד כמי שמבייש המלובש ברייתא וגמרא בפרק החובל (בבא קמא פו:):ומ"ש בשם ר"י ודאי מי שמבייש לערום או למי שהוא במרחץ בשאר דברים כגון שסטרו או רקק בו חייב בבושת וכו' כן הכריחו שם התוס' וכתב ה"ה בפ"ג מהלכות חובל שכן דעת הרשב"א ז"ל אבל מדברי רש"י אינו נראה כן אלא בכל בושת פטור וכתב ה"ה שכדעת רש"י נראה מדברי הרמב"ם ואינו מוכרח וכיון דאפוקי ממונא הוא נקטינן כדעת ר"י והרשב"א ז"ל:

סעיף כו

ביישו כשהוא ישן ומת שלא הרגיש בבושת כתב הרמב"ם אין גובין אותו בושת ואם תפסו יורשיו אין מוציאין מידם בפ"ג מהל' חובל וכתב ה"ה שטעמו משום שהיא בעיא בפרק החובל (שם) ולא איפשיטא:ומ"ש רבינו בשם הרא"ש שהוא פטור טעמו מפורש

בפסקיו שם שהוא מפרש סוגיא דהתם לומר דבעיין איפשיט' לפיטורא וכ"נ מדברי התוס' שם:

סעיף כז
ישן שבייש פטור משנה בפרק החובל (שם:):

סעיף כח
המבייש את השוטה פטור את החרש חייב בברייתא שם ולקמן בסמוך יתבאר שאינו דומה המבייש חרש למבייש פקח: המבייש את הגר והעבד חייב כ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות חובל והגר הכי משמע בסוגיא בפ' החובל (בבא קמא פח.) והעבד שם (פז.) פלוגתא דרבי יהודה ות"ק במשנה וידוע דהלכה כת"ק דמחייב: המבייש לקטן אם כשמכלימין אותו הוא נכלם חייב ואם לאו פטור בברייתא וגמרא שם (פו:): ומ"מ אינו דומה המבייש את הקטן למבייש את הגדול ולא המבייש את העבד למבייש בן חורין ולא מבייש חרש למבייש פקח כ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות חובל:

סעיף כט
ל רקק בחבירו חייב במשנה בפרק החובל (בבא קמא צ.): ומה שאמר אבל רקק בבגדיו או שביישו בדברים פטור שם בגמרא ולקמן בסימן זה כתב רבינו דין המבייש את חבירו בדברים: וכתב הרמב"ם ויש לב"ד בכל מקום ובכל זמן לגדור כפי מה שיראו ואם בייש תלמיד חכם חייב לו בושת שלימה ובו' עד אין לו חלק לעוה"ב בפ"ב מה' חובל וכבר נתבאר בטור י"ד (סי' רמ"ג):

סעיף לב
שאלה לאדני אבי ז"ל על ת"ח שביישוהו בדברים וכו' סוף כלל ט"ז:

סעיף לג
כתב רב שרירא גאון המבייש את חבירו בדברים מנדין אותו עד שיפייס המבוייש כראוי לפי כבודו כך כתב הרא"ש בפרק החובל בשם רב שרירא וכתב עליו ומסתברא דיותר בושת דברים מבושת של חבלה דאין דבר גדול כלשון הרע ודבה שאדם מוציא על חבירו עכ"ל. וכ"כ עוד הרא"ש בכלל ק"א וז"ל שנו חכמים ביישו בדברים פטור אמנם נהגו בכל מקומות ישראל לעשות תקנה וסייג לדבר כפי בעלי לשון ולקנוס המבייש הכל לפי הענין וכן יעשו ב"ד בכל ענין לפי הראייה הכל לפי המבייש והמתבייש עכ"ל. ובמרדכי פ' הזהב כתוב שהמאנה את חבירו בדברים מלקין אותו (ד). מצאתי כתוב בשם גדולי אשכנז המקנטר את חבירו אינו מומר או עבריין או כיוצא בזה אפילו דלא אמר כמוך בפירוש הוי כאילו פורש וראיה מספ"ב דמציעה (לג.) בעא רב חסדא מרב הונא תלמיד וצריך לו רבו מהו א"ל חסדא חסדא לא צריכנא לך וכו' וגם ראיה על הא דרמיז רמיזא

קלא דממזרות הוי כאילו פירש להדיא עכ"ל. וכתוב בכתבי מה"ר איסרלן בסימן רנ"ז בשם ספר אגודה דכל הקורא לחבירו כממזר דינו כקוראו ממזר : כתב עוד שם על ראובן שהוציא ש"ר על שמעון ואשתכח שיקרא נראה דאינו חייב לפייסו בממון אע"ג דיורד עמו לחייו שהורע חזקתו גרמא בעלמ' היא ואם ירצה שמעון שלא להתפייס ולנטור לו איבה אינו איסור בזה כדאיתא בסמ"ג במצות תשובה ובמרדכי פרק ד' מיתות דמייתי ירושלמי אהא שלא יהא המוחל אכזרי הדא דתימא שלא הוציא עליו ש"ר אבל הוציא עליו ש"ר אין לו מחילה עולמית וטעמא רבא אית ביה לע"ד דדילמא אינש שמע באפיקי קלא בישא ולא שמע דפייסו ולא נפיק האי גברא מידי חשדא: כתב עו"ש בסימן רס"ה על מי שתבע עלבונו מחבירו על שחשדו במסירה והזקיקו לישבע בפני השלטון דלא מיחייב מידי. דין הקורא לחבירו ממזר או עבד בפ"ק דקידושין (כח.) ועיין במרדכי פרק החובל כי האריך בדבר ועיין בתשובת הרא"ש ראש כלל ק"א ובתשובת הרשב"א סי' שפ"ו ותתנ"ה. הטוענת על ראובן שקראה נפקת ברא והוא טוען עליה שמבזה שוכני עפר במרדכי פרק החובל. דיני נחבל עי' בטור זה סי' י"ו. דין איש ואשה שחבלו זה בזה בתשובת הרשב"א סי' תקמ"ח. דיני חבלה במרדכי פרק הגוזל בתרא. פרק המניח (כח.) אמרינן נרצע שכלו ימיו ורבו מסרהב בו לצאת ואינו יוצא וחבל בו ועשה בו חבורה פטור וכתב המרדכי משמע דה"ה משרתו ואפילו קודם הזמן אם חושש מגניבה וכ"ש אדם מעלמא שיצא עליו שם שהוא גנב: מי שחירף את חבירו והזכיר לו וכו'. עיין בהגהות מרדכי פרק החובל:

סעיף לד

כתב הרמב"ם יש הכאות רבות שיש בהן צער וביזוי מעט ואין להם נזק וכבר פסקו להם חכמים דמים קצובים וכו' עד כפי מה שיראו הדיינים שראוי להשתלם בפ"ג מהלכות חובל: כתב ה"ה מה שכתב הרב שדמים אלו מכל מה שהמזיק חייב חלקו עליו קצת מן המפרשים שפירשו שאינם אלא דמי בושת בלבד ועוד חייב לו בשאר דברים וכן פירש רש"י בפרק המניח:ומ"ש וכמה הוא משלם וכו' לשון הגמרא בפרק המניח (בבא קמא דף כז:) לבעיטה ה' לארכובא ג' לסינוקרות י"ג ופירש הרב סינוקרות קיבוץ אצבעותיו ורש"י פירש פירוש אחר וזה נכון:ומ"ש תקע חבירו בכפו וכו' זה כתוב בפירוש מה ששנינו בפרק החובל (בבא קמא צ:) התוקע לחבירו נותן לו סלע אבל יתר מפרשים פירשו בקול באזנו שתקע בו קול גדול ופ"א המכה כנגד אזנו והר"א פי' בכפו והדין כת"ק דמתני' דהחובל וכן הלכה כדמוכח בפרק ד' וה':ומ"ש סטרו וכו' מפורש במשנה פרק החובל כל זו הבבא:ומ"ש כל אלו הסלעי' הם מכסף א"י באותו הזמן שהיה בכל סלע

חצי דינר כסף וג' דינרין ומחצה נחושת וכו' מפורש בפרק ד' וה':ומ"ש בד"א במכובד וכו' חילוק זה מכל האמורי' מתקע חבירו ע"כ מפורש במשנה בפרק החובל כת"ק דר"ע אבל הג' הראשונים אינם מפורשים אם הם במכובד דוקא ודעת הרב להשוותן ונכון הוא עכ"ל ה"ה ז"ל:ומ"ש רבינו ורב אלפס כתב שאלו הדמים הקצובים אינם אלא בשביל הבושת והצער וכו' כ"כ הרא"ש ז"ל בשמו בפרק המניח אבל בנוסחת הרי"ף שבידינו כתוב בלשון הזה הא דקאמר לרכובה ג' וד' קא מפרשי רבנן דהני דמי צער בלחוד הוא לבר מדמי בשתו ורבנן אחריני אמרי האי דמי הכל הוא ומסייע להאי מימרא ממעשה דחנן בישא דלא חייבוהו אלא פלגא דזוזא ואנן הכי ס"ל עכ"ל הרי בהדיא שהסכימה דעתו לדעת הרמב"ם ז"ל והכי נקטינן וכ"ש דאוקומי ממונא הוא ומיהו ה"מ כשלא היה באותה מכה כדי לעשות נזק גדול אבל אם הכהו בחוזק באותן מיני הכאות עד שהיה בהן כדי לעשות נזק גדול ביותר משמע לי דמודה הרמב"ם שישלם ריפוי ושבת וכ"נ מתוך לשונו דלא איירי בהכהו בחוזק ביותר:

סעיף לה

שאלה לרב האי אמרו רבנן שאין דנין דיני קנסות בבבל החובל בחבירו בזמן הזה וכו' מה יעשו באותו החובל:

סימן תכא

סעיף א

ב אין חייבין על הבושת עד שיתכוין לבייש והמבייש חבירו שלא בכוונה פטור לפיכך ישן שבייש פטור משנה בפ' החובל (בבא קמא פו:):

סעיף ג

ד ומ"ש אם כיון לבייש הקטן ובייש הגדול נותן לגדול דמי בשתו של קטן ואם כיון לבייש עבד ובייש בן חורין נותן לבן חורין דמי בשתו של עבד:ומ"ש אבל צער ריפוי ושבת חייב אפילו שלא בכוונה וכו' בסוף פרק כיצד הרגל (כו.) תנן אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן סימא את עין חבירו ושיבר את הכלים משלם נזק שלם ובגמרא קתני סימא את עין חבירו דומיא דשיבר את הכלים מה התם נזק אין ארבעה דברים לא אף סימא את עין חבירו נזק אין ארבעה דברים לא וכתב רש"י בד' דברים לא. דלא מיחייב אלא במזיד או שוגג קרוב למזיד וכן כתבו התוס' בסוף פרק האומנים (בבא מציעא פב.) וכבר כתבתי בזה בראש סימן שע"ח:

סעיף ו

ומ"ש בד"א שישן חייב כשישנו שניהם כאחד וכו' וכן אם מניח כליו בצד הישן ונתהפך עליהם ושברן פטור וכו' ירושלמי כתב הרא"ש שם והרמב"ם בפרק א' מהל' חובל וכתוב

במישרים נתיב ל"א חלק ב' נראה מכאן כי באונס גמור פטור אפי' מנזק וכל אונס שהוא כעין גניבה פטור וכל שהוא כעין אבידה חייב שהוא קרוב לפשיעה וכן כתבו התוספות עכ"ל:

סעיף ז

שאלה לא"א הרא"ש ז"ל שנים שהתאבקו יחד והאחד הפיל חבירו לארץ ונפל עליו וסימא את עיניו של התחתון מהו דינו. תשובה נראה דפטור מחמשה דברים וכו' כלל ק"א סימן ו'. (ב"ה) ויש לגמגם על תשובה זו כי מתחלה נתן טעם לפטור מפני שהוא אנוס ומה שהביא ראיה מהירושלמי ומההיא דב' שרצו אינה ראיה דשאני הכא שנתכוין להפילו ועשה הוא להיות ניזוק על ידי ההפלה ואח"כ נתן טעם מפני שמחלו זה לזה וטענת מחילה ג"כ אינה טענה שהאומר לחבירו סמא את עיני קטע את ידי ע"מ ליפטר חייב ושמא יש לחלק בין כשהאחד מוחל לחבירו לכששניהם מוחלים זה דזה: ועיין בכתבי מהרא"י סי' ר"ח. אחד הדוחף את חבירו בעת סיבוב ההושענות והזיקו שם סי' ר"י:

סעיף ח

בכל מקום שחובל בחבירו חייב בה' דברים אפילו דברים אפילו נכנס חבירו לרשותו שלא ברשות וחבל בו והוציאו חייב דנהי שיש לו רשות להוציאו אין לו רשות לחבול בו מימרא בפרק הפרה (מח.) כתבתיה בסי' שע"ח:ומ"ש אבל אם הוא מסרב בו ואינו רוצה לצאת יש לו רשות לחבול בו ולהוציאו בריית בר"פ המניח (בבא קמא כח.) מנין לנרצע שכלו ימיו ורבו מסרהב בו לצאת וחבל ועשה בו חבורה שהוא פטור ת"ל לא תקחו כופר לשוב לא תקחו כופר לשב ואע"ג דהתם מוקי לה בעבדא גנבא היינו אליבא דמ"ד לא עביד אינש דינא לנפשיה היכא דליכא פסידא ואנן קיי"ל כמ"ד עביד אינש דינא לנפשיה כמו שנתבאר הילכך ברייתא מיתוקמא כפשטה:

סעיף ט

ומ"ש ומיהו אם לא ידע בו שנכנס והזיקו ב"ה שלא בכונה פטור אף מהנזק כלומר ואצ"ל מד' דברים: ואם זה שנכנס מאליו ב"ה הוזק בו חייב כיון שנכנס שלא ברשות מימרא בפרק הפרה (מח:) כתבתיה בסימן שע"ח ויש בספרי רבינו טעות סופר והנוסחא שכתבתי עיקר:ומ"ש בשם הרמ"ה ומ"ש היו שניהם ברשות או שלא ברשות וכו' כדפרישית לעיל בסימן שע"ח כבר נתבאר שם:

סעיף י

הנכנס לחנותו של נגר בין ברשות בין שלא ברשות וניתזה לו בקעת על פניו וחבל בו פטור מהבושת כיון שלא כיון וחייב בד' דברים בפרק המניח (בבא קמא לב:) ת"ר הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות וניתזה בקעת וטפחה על פניו ומת פטור ואם נכנס ברשות

חייב מאי חייב אר"י בר חנינא חייב בד' דברים ופטור מגלות רב פפא משמיה דרבא מתני לה אארישא הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות וניתזה בקעת וטפחה לו על פניו ומת פטור א"ר יוסי בר חנינא חייב בד' דברים ופטור מגלות ופרש"י חייב בד' דברים. אם לא מת אלא הוזק נותן לו נזק צער וריפוי ושבת אבל בושת לא דאינו חייב על הבושת עד שיתכוין עכ"ל ואע"פ שהרא"ש הרבה דברים בפסקיו בפירוש הני לישני ובפסק דבריהם העולה במסקנתו שדקדק מדברי רב אלפס הוא דהלכה כלישנא בתרא דאפילו שלא ברשות חייב בד' דברים וכפירוש הרמב"ם ז"ל בפרק א' מהל' חובל:ומ"ש בשם פרש"י שם:ומ"ש בשם ריב"א ה"ה בפ"א מהל' חובל כתב שני הפירושים ולא הכריע:

סעיף יא

המבקע ברשות היחיד והזיק ברשות הרבים בר"ה והזיק ברה"י או ברה"י והזיק ברה"י אחר חייב בד' דברים ופטור מהבושת שם המבקע ברה"י והזיק בר"ה בר"ה והזיק ברה"י ברה"י והזיק ברה"י אחר חייב ומשמע דפטור מן הבושת דהא אינו חייב על הבושת עד שיהא מתכוין:

סעיף יב

היתה אבן מונחת לו בחיקו בין לא הכיר בה מעולם כו' חייב בנזק ופטור מד' דברים בספ"ב דב"ק (כו.) אמר רבה היתה אבן מונחת לו בחיקו לא הכיר בה ועמד ונפלה לענין נזקין חייב לענין ד' דברים פטור ופרש"י לענין נזקין חייב. דהא אפקינן שוגג כמזיד ואונס כרצון:ומ"ש רבינו בין לא הכיר בה מעולם בין הכיר בה ושכחה מבואר שם בגמרא ופרש"י לענין ד' דברים פטור דאע"ג דהכיר בה הויא שכחה שוגג ולא פשיעה:

סעיף יג

נפל מן הגג ברוח מצויה חייב בד' דברים וכו' עד אינו חייב אלא בנזק שם (כז.) אמר רבה נפל מראש הגג ברוח שאינה מצויה והזיק ובייש חייב על הנזק ופטור מד' דברים ברוח מצויה והזיק ובייש חייב בד' דברים ופטור על הבושת ואם נתהפך חייב אף על הבושת ויש טעות סופר בספרי רבינו שכתוב המתהפך וצריך להגיה ולכתוב ואם נתהפך:

סעיף יד

המכוין לזרוק ב' וזרק ד' או ד' וזרק ח' חייב בנזק ופטור מד' דברים ג"ז מימרא דרבא ספ"ב דב"ק (כו:) והטעם משום דהוי כאונס ושאר דברים פטורים באונס אבל הנזק חייב כדדריש לה התם מקרא:

סעיף טו

הזורק אבן ולאחר שיצאה מתחת ידו הוציא אחר ראשו וקבלה פטור מד' דברים וחייב בנזק בפרק המניח (בבא קמא לג.) לחד לישנא אמר רבי יוסי בר חנינא דחייב בד' דברים

ופסקו הרי"ף והרא"ש דלית הלכתא כההוא לישנא אלא כלישנא דקאמר דבהא פטור הוא לגמרי ומשמע לרבי' דמ"מ חייב הוא בנזק דהא רבי ביה קרא אונס כרצון אבל הרמב"ם כ' בפ"א מהל' חובל שהוא פטור מכולם משמע מדבריו שאפי' מנזק הוא פטור ונראה שטעמו משום דבגמרא פרק קמא דמכות (דף ח.) ממעט לה מדכתיב ומצא פרט לממציא את עצמו ומשמע ליה דגזירת הכתוב הוא למעטו לגמרי ואפילו מנזק ולישנא דגמרא הכי דייק דקאמר אבל בהא פטור לגמרי

סעיף טז

המזיק אשתו בתשמיש המטה חייב בארבעה דברי' בפרק המניח (בבא קמא לב.) בעי מיניה רבה בר נתן מרב הונא המזיק את אשתו בתשמיש המטה מהו פשט ליה דחייב ומשמע דהיינו בארבעה דברים דוקא אבל בבושת פטור ודאי דאינו חייב על הבושת עד שיהא מתכוין:

סעיף יז

כתב הרמב"ם האומר לחבירו קטע ידי או סמא את עיני על מנת שתפטר אפ"ה חייב וכו' בפ"ה מהל' חובל וכתב ה"ה שנינו בסוף החובל (בבא קמא צב.) האומר סמא את עיני על מנת ליפטר חייב ואקשינן עלה בגמ' (צג.) מדתניא הכני פצעני ע"מ ליפטר פטור אמר רב ששת משום פגם משפחה פירוש בסמא את עיני איכא פגם שהוא חסר אבר משא"כ בהכני פצעני ואמרינן תו אמר רבי הושעיא משום פגם משפחה רבא אמר לפי שאין אדם מוחל ראשי איברים שלו ר' יוחנן חמר יש הן שהוא כלאו ויש לאו שהוא כהן תנ"ה הכני פצעני ע"מ ליפטר וא"ל הן זה הן שהוא כלאו שבור את כדי קרע את כסותי על מנת ליפטר ואמר ליה לאו זהו לאו שהוא כהן פירוש כשאמר הן בתמיה הוא כלאו וכשאמר לאו בתמיה הרי הוא כהן ודע שרבינו ז"ל מפרש דרבי יוחנן לא קאי אראשי איברים דמתני' דלימא דטעמא דמתני' מפני שא"ל הן במתמיה וכדפרש"י אלא דרבי יוחנן דינא באנפי נפשיה הוא ובהכני פצעני הוא אבל בראשי אברים אפי' בניחותא חייב וזהו שהזכיר רבינו בראשי איברים בדוקא חבל בהכני ופצעני ודאי הרי הן כנזקי ממון כן עיקר ולא הביא הרב ז"ל דין מדבר בתמיה לפי שהוא פשוט עד כאן לשונו:

סעיף יח

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש ז"ל שם בפסקיו מ"ש רישא וכו' ואסיקנא דאמר רבי יוחנן יש הן שהוא כלאו ויש לאו שהוא כהן תנ"ה הכני פצעני ע"מ ליפטר יש הן שהוא כלאו וכו' ה"פ בנזקי גופו אפי' אמר הן שדומה בניחותא מסתמא בתמיה קאמר בנזקי ממונו אם אמר לאו ודומה קצת כדחמר בניחותא מסתמא בתמיה קאמר כיון דמתחלה אמר ליה

קרע כסותי ושבור כדי עכ"ל ומשמע מדבריו דבנזקי גופו טעמא משום דאיכא למימר מסתמא בתמיה קאמר הא אם היה מפרש דבריו דבניחותא קאמר פטור:

סעיף יט

כ שנים שחבלו זה בזה אם חבל האחד בחבירו יותר ממה שחבל בו הוא משלם לו במותר נזק שלם משנה בפ' המניח (בבא קמא לג.):ומ"ש בשם הרא"ש ודוקא שהתחילו שנים כאחת וכו' עד כדי לאפרושי מאיסורא שם בפסקים והביא ראיה לדבריו. כתב המרדכי בפרק המניח אין לדחוף אדם את חבירו כשמכין זה את זה אלא יש לשמטו בנחת ואם דחף חייב לעשות לו דין:

סעיף כא

כתב הרמב"ם שנים שחבלו באחד כאחד שניהם חייבין ומשלשין ביניהם היה אחד מתכוין והשני לא כיון השני פטור מבושת בפ"א מה' חובל:

סימן תכב

סעיף א

אע"פ שהחובל נותן לו כל חמשה דברים אין מתכפר לו וכו' משנה בסוף פרק החובל (בבא קמא צב.) ויליף לה מדכתיב ועתה השב אשת האיש וכו':

סעיף ב

ומ"ש וכאשר יפייסנו לא יהא אכזרי שלא ימחול לו וכו' שם במשנה ומנין שלא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וכו' ונוסח הלשון שכתב רבינו הוא נוסח דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות חובל ועיין במה שכתבתי בסי' ת"כ:

סימן תכג

סעיף א

הנוגף האשה ויצאו ילדיה חייב: בדמי ולדות לשלם לבעל פשוט במשנה פ' הפרה (מח:) ופרש"י ונותן לבעל שהתורה זכתה לו דכתיב בעל האשה:ומ"ש ושמין אותה כמה היתה שוה קודם נגיפה בעודה מעוברת וכמה נפחתו דמיה ונותן לבעל שם במשנה כתנא קמא דרשב"ג ופסק כן הרמב"ם בפ"ד מהל' חובל וכתב ה"ה וכמה היא יפה משילדה פי' בלא מכה שילדה מאליה שאילו פחת המכה זהו נזק שהוא לאשה: ומה שאמר ואם מת יתן ליורשיו שם במשנה:ומ"ש וצער ונזק יתן לאשה כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר וכתב ה"ה מ"ש נזק וצער לאשה מפורש שם בברייתא ופירוש נזק מה שנפחתה גופה מחמת המכה ורש"י פירש ונזקה דהכא בחבלה בעלמא והדין קצוב באותה שמועה שיתבאר למטה ורבינו פסק כפשט הברייתי' עכ"ל: ומה שאמר רבינו וכיצד שמין אותו נזק שמין כמה האשה נפחתת ונכחשת יותר כשהיא מפלת על ידי הכאה משילדה כדרכה ושבת ורפוי

רואין אם צריכה ריפוי או צריכה להתבטל יותר משאם תלד כדרכה וכו' פשוט הוא: ומה שאמר ובושת אם הוא בסתר לה ב' חלקים ולו חלק א' ואם הוא בגלוי לה חלק א' ולו שני חלקים משנה בפרק מציאת האשה (כתובות סה:) אליבא דרבי יהודה וכבר נתבאר בטור אבן העזר סי' פ"ג:

סעיף ב

כתב הרמב"ם נגף האשה אחר מיתת הבעל אף דמי ולדות לאשה בפ"ד מהלכות חובל:ומ"ש וא"א ז"ל כתב שהם ליורשיו בפרק הפרה אהא דתנן (מט.) גבי דמי ולדות היתה שפחה ונשתחררה או גיורת פטור וקאמר עלה בגמרא שם אמר רבה ל"ש אלא שחבל בה בחיי הגר ומת הגר דכיון דחבל בה בחיי הגר זכה בהו גר וכיון דמת הגר זכה בהו מן הגר אבל חבל בה לאחר מיתת הגר זכתה לה בגווייהו ומיחייב לשלומי לה אמר רב חסדא מרי דיכי אטו ולדות צררי נינהו וזכיא בהו אלא איתיה לבעל זכה לה רחמנא ליתיה לבעל לא ופירש רש"י איתיה לבעל. או ליורשין זכי להו רחמנא ליתיה לבעל וכו' דחיובא אימת עליה בשעת חבלה והרי אין לה תובעין וכתב הרא"ש מודה רב חסדא דיורשין זכו ביה דכל מאי דאית לאינש מוריש ליורשיו וקתני נמי בהך ברייתא שמביא בסמוך אין הבעל נותן ליורשיו ומוקי לה רב חסדא בשחבל בה אחר מיתת הגר ולא פליגי אלא אהא דקאמר רבה שזוכה בהם האשה מן הפקר והלכתא כרב חסדא דמילתיה דרבה מוקי' כתנאי ורב חסדא כדברי הכל ועוד דרב חסדא היה גדול כדמוכח בפרק שנים אוחזין (בבא מציעא ו:) עכ"ל: ומה שאמר וכן השיג עליו הראב"ד ז"ל בהשגות א"א אין דבר זה מחוור מן הגמרא וההלכה דאפי' לרבה דאמר בשחבל בה לאחר מיתת הגר זכיא לה איהי בגווייהו ה"מ אשת הגר שאין לו יורשין דקיימא וקדמה איהו וזכיא בגווייהו אבל אשת ישראל שיש לו יורשין לעולם הן ליורשיו עד כאן לשונו וכתב הרב המגיד ע"ז באמת לא מצאתי לרבינו טענה ברורה להסמך עליה והסוגיא שבפ' ד' וה' אינה מכרעת לאחד מן הצדדין ואיפשר שהוא סובר כאשר ישית עליו בעל האשה בזמן שהוא בעולם בשעת נגיפה אבל אם מת לאשה דומיא דאשת גר עכ"ל ה"ה ולי נראה דטעמא דהרמב"ם משום דס"ל דהלכה כרבה משום דברייתא קתני אין הבעל נותן ליורשיו ורב חסדא אמר ליתיה לבעל לא ואף שרש"י פירש ליתיה לבעל או ליורשיו פשטא דלישנא לא משמע אלא ליתיה לבעל בלחוד וכיון דהלכה כרבה שאם חבל בה לאחר מיתת הגר זכתה האשה בהם ה"ה לשאר אשה דעלמא ואפי' אינה אשת גר ומשמע דטעמא דרבה משום דכי היכי דאשכחן דקרא זכי לבעל דמי ולדות מדכתיב בעל האשה ה"נ אשכחן דזכי לה מדכתיב ויצאו ילדיה ולא כתיב ויצאו הילדים וע"כ אית לן לאוקמיה בשחבל

בה לאחר מיתת בעלה וטעמא דמסתבר הוא דבשלמא כשחבל בה בחיי הבעל זכה הבעל מיד בדמי ולדות אע"פ שלא גבה כיון שמת מוריש ליורשיו אבל כשחבל בה אחר מיתת הבעל היאך בעל זה מוריש ליורשיו דבר שלא ברשותו הילכך ע"כ של האשה דקרינהו קרא ילדיה ולישנא דברייתא הכי דייק דקתני אין הבעל נותן ליורשיו אין האשה נותן ליורשיה מה אין האשה נותן ליורשיה לא משכחת אלא בשחבל בה בחייה אף אין הבעל נותן ליורשיו ליתיה אלא בשחבל בה בחיי הבעל:

סעיף ג

היתה נשואה לגר וחבל בה בחיי הגר נותן דמי ולדות לגר מת הגר פטור כך פרש"י שם אהא דתנן היתה שפחה ונשתחררה או גיורת פטור וכן מבואר שם בגמ':ומ"ש ואם חבל בה לאחר מיתת הגר כתב הרמב"ם שהם לאשה וא"א ז"ל כתב שהוא פטור כבר נתבאר בסמוך שזהו פלוגתא דרבה ורב חסדא ופסק הרמב"ם כרבה והרא"ש פסק כרב חסדא:

סעיף ד

וכתב עוד הרמב"ם אם היתה שפחה או כותית בשעת הריון וכו' דמי ולדות לאשה בפ"ד מהל' חובל וכתב ה"ה דעת הרב בזה דבשפחה וכותית לא קרינן בה בעל האשה שאין קדושין תופסין בהן ואע"ג דאמרינן בגמרא (ב"מ מג.) התורה זיכתה ולדות לבעל ואפילו בא עליה בזנות ה"מ באשה שיש לו בה קדושין הא לאו הכי לא ואמרינן בירושלמי שא"ל ר"ע בא על אמו בא על אחותו יכול אף הוא בעל [ת"ל בעל] מי שהוא ראוי ליקרות בעל יצאו אלו שאינן ראויין ליקרות בעל עד כאן לשונו וכ"ש באלו שאין קרוי בנו לכל דבר וכיון שכן זכתה בהן האשה זה דעת הרב ז"ל ועיקר עכ"ל:ומ"ש ולדעת א"א ז"ל לא משכחת בה לאשה וכו' כבר נתבא' בסמוך:

סעיף ה

נגף האשה ויצאו ילדיה פטור מלשלם אפי' הוא שוגג וכו' לא נתכוין לאשה חייב בתשלומין כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות חובל וז"ל הנוגף את האשה ויצאו ילדיה ומתה אע"ג שהיה שוגג הרי זה פטור מן התשלומין ואינו משלם כלום שנאמר ולא יהיה אסון ענוש יענש לא חלק הכתוב בין שוגג למזיד בדבר שיש בו מיתת בית דין לפטרו מן התשלומין בד"א שנתכוין לאשה אבל אם נתכוין לחברו ונגף את האשה אע"פ שמתה הואיל והמיתה בלא כוונה ה"ז כדבר שאין בו מיתת ב"ד ומשלם דמי ולדות וכתב ה"ה דעת הרב ז"ל דחייבי מיתות שוגגין פטורין מהתשלומין כדאסיקנא בהדיא בפרק אלו נערות (כתובות לה:) וכדתניא דבי חזקיה בזה החלק שאין חילוק בין שוגג למזיד וסובר כרב אדא בר אהבה דאסיק בפ' ד' וה' (מב.) אנשים שנתכוונו זה לזה אע"ג דיש אסון לאשה יענשו וכרבי דאמר הכי בפרק הנשרפין (סנהדרין עט.) ודלא כתנא דבי חזקיה

בזה החלק ואין הא' תלוי בחבירו ואע"ג דרב אדא בר אהבה ס"ל כר"ש דאמר נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ורבינו ז"ל כבר פסק כר"ש בפ"ד מה' רוצח ונראה כי מכאן יצא לו דמדמקשי רב אדא בר אהבה בפ' ד' וה' בפשיטות על אביי ורבא וס"ל כרבנן דאמרי חייב וכדפרש"י ז"ל אלמא משמע דהלכה כר"ש ותו דמסקנא הכי הוא סתם כרב אדא ואמר דרב חמא כי אתא מדרומא אייתי מתני' כוותיה ומ"מ שיטות אחרות יש עכ"ל:ומ"ש בשם הראב"ד שאפי' לא נתכוין לאשה פטור מתשלומין שם בהשגות:

סימן תכד

סעיף א

החובל באביו ואמו ומת הוציא מהם דם חייב בה' דברים הוציא מהם דם חייב מיתה לפיכך פטור מתשלומין משנה בפ' החובל (בבא קמא פז.):ומ"ש ואפי' הוא שוגג היינו מדאיתא בס"פ המניח (בבא קמא לה.) ובכמה מקומות תנא דבי חזקיה מכה אדם לא תחלוק בו בין שוגג למזיד לחייבו ממון אלא לפטרו ממון:

סעיף ב

ומ"ש לפיכך לא יזיק הבן לאביו ולא יוציא קוץ מבשרו ולא יפתח לו מורסא שמא יבוא להוציא ממנו דם בר"פ הנחנקין (סנהדרין פד:) ונתבאר באורך בטור י"ד סימן רמ"א:

סעיף ג

החובל בחבירו בשבת פטור מתשלומין משנה בפרק החובל (בבא קמא פז.) והטעם פשוט מפני שהוא מתחייב בנפשו:ומ"ש אפילו הוא שוגג כבר כתבתי בסמוך דהיינו כתנא דבי חזקיה:ומ"ש אבל החובל בחבירו ביה"כ אפי' במזיד חייב לשלם לו וכו' בפרק החובל (שם) תנן החובל ביה"כ חייב בכולן כלומר בכל ה' דברים. ובפרק אלו נערות (כתובות לב:) אקשינן אהא דאמרינן וסבר ר' יוחנן כל היכא דאיכא ממון ומלקות ואתרו ביה מילקא לקי ממונא לא משלם והרי חובל בחבירו דאיכא ממון ומלקות ממונא משלם מילקא לא לקי ואפילו אתרו ביה ומשני בפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין היכן ריבתה תורה מכדי כתיב כאשר עשה כן יעשה לו כן ינתן בו למה לי דבר שיש בו נתינה ואמאי ניהו ממון וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות חובל:

סעיף ד

ה החובל בעבד כנעני שלו פטור משנה בפרק החובל (שם): חבלו בו אחרים נזק וצער ושבת ובושת לאדון וכו' אמדוהו להתרפאות לג' ימים ונעשה לו סם חריף ונתרפא לב' ימים אותו היתרון הוא לאדון וכו' בסוף פ"ק דגיטין (דף יב:) אמר ר' יוחנן הקוטע יד עבדו של חבירו נותן שבתו ורפואתו לרבו ואותו העבד נזון מן הצדקה אמר מר נותן שבתו ורפואתו לרבו שבתו פשיטא רפואתו איצטריכא ליה רפואתו דידיה היא דבעי

אתסויי ביה לא צריכא דאמדוהו לה' יומי ועבדו ליה סמא חריפא ואתסי בתלתא יומי מהו דתימא צערא דידיה הוא קמ"ל וכתב רש"י והתוס' והרא"ש ז"ל דה"ה לנזק וצער ובושת דהוו דרבו ושבתו ורפואתו נקט לרבותא כן מפורש בירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק החובל וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות חובל:

סעיף ו

מי שחציו עבד וחציו בין חורין אם בעליו בני כפייה וכו' חבלתו לעצמו ואם בעליו אינן בני כפייה וכו' חבלו בו חבלה שסופה לחזור וכו' בפרק השולח (גיטין מא.) תנן מי שחציו עבד וחציו בין חורין עובד את רבו יום א' ואת עצמו יום אחד דברי ב"ה בש"א תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם וכו' אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו וחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש וגמרא נגחו שור יום של רבו לרבו יום של עצמו לעצמו ת"ש המית מי שחציו עבד וחציו בן חורין נותן חצי קנס לרבו וחצי כופר ליורשיו אמאי ה"נ לימא יום של רבו לרבו יום של עצמו לעצמו שאני הכא דקא כליא קרנא ואלא ה"ד דלא כליא קרנא כגון שהכהו אדם על ידו וצמתה וסופה לחזור וכתב הרא"ש וז"ל נגחו שור יום של רבו לרבו יום של עצמו לעצמו והיינו למשנה ראשונה דאי למשנה אחרונה מעשה ידיו לעצמו דמדמי ליה בסמוך למעוכב גט שחרור ונ"מ למשנה אחרונה כגון של יתומים קטנים דלאו בני כפייה נינהו או שחציה שפחה וחציה בת חורין ולא נהגו בה מנהג הפקר ודוקא היכא דלא מכליא קרנא כגון שהכהו אדם על ידו וצמתה וסופה לחזור אבל אי מכליא קרנא חולקין עכ"ל:ומ"ש והרמב"ם לא חילק וכו' בפ"ד מהלכות חובל וכתב ה"ה מ"ש הר"א בהשגות דלמשנה אחרונה אין כאן חלוקת ימים וגם הרמב"ן אמר כן גם הרשב"א כתב כן ורבינו תפס לשון הגמרא עכ"ל:

סעיף ז

עבד שיצא לחירות ועדיין לא כתב לו רבו גט שחרור וחבלו בו אחרים כתב הרמב"ם אינו יכול להוציא מהם לעצמו וכו' ולא האדון יכול להוציא מהם וכו' בפ"ד מהל' חובל והדין בפרק השולח (גיטין מב:) בעיא דלא איפשיטא מעוכב גט שחרור אם יש לו קנס או אין לו קנס ומשמע התם בסוגיא דאי אין לו קנס ה"ה דאין לו דמי נזקו ומה שאמר שהראב"ד הגיה עליו וכתב שי"א שכותבין הרשאה זה לזה וגובין אותו אין זו השגה דיש לומר דבכה"ג מודה הרמב"ם ולא הוצרך לכתבו משום דדבר פשוט הוא:

סעיף ח

החובל בע"ע חייב בכולן כלומר כל ה' דברים חוץ מן השבת בזמן שהוא שלו משנה בפרק החובל (בבא קמא פז.): חבלו בו אחרים כתב הרמב"ם ילקח בהם קרקע וכו' בפ"ד

מהל' חובל והוא מפורש בפ' החובל (בבא קמא פו.) דגרסינן התם איתמר הקוטע יד ע"ע של חבירו אמר אביי נותן לו שבת גדולה לעבד ושבת קטנה לרב רבא אמר הכל ינתן לעבד וילקח בהן קרקע והרב אוכל פירות וידוע דהלכה כרבא והרא"ש כתב ורבא אמר הכל ינתן לעבד וילקח בהם קרקע וכו' ה"ג רב אלפס וקשה שבח קטנה למה לא תהיה הכל לרב ושבת גדולה ילקח בו קרקע והרב אוכל פירות כנגד מה שהפסיד בקטיעת ידו מה שיש בין שאר מלאכו' לשמירת קישואין וכי נפיק לחירות נפיק ארעא בהדיא והרי הוא יוצא בדמי ידו משלם עכ"ל וכיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת כוותייהו נקטינן וכתב ה"ה על דברי הרמב"ם רבא אמר הכל ינתן לעבד וכו' פירש רבינו הכל אפי' צער ובושת אבל ריפוי פשיטא שהעבד מתרפא בו אע"פ שסתם הוא ויש מי שפירש הכל אשבת קטנה דהיינו כשומר קישואין ובשבת גדולה דהיינו דמי היד אהנהו בלחוד קאי רבא אבל בצער ובושת לא ודעבד נינהו לגמרי עכ"ל:

סעיף ט

חבלו בו בדבר שאין בו הפסד לרבו וכו' לעבד ואין לרבו בה כלום פשוט בגמרא פ' החובל שם:

סעיף י

החובל בבתו קטנה או שחבלו פה אחרים וכו' בפרק החובל (בבא קמא פז. בעי רבי אלעזר מרב החובל בבת קטנה של אחרים חבלה למי א"ל לא זיכתה תורה לאב אלא שבח נעורים בלבד ורבי יוחנן אפי' פצעה פצעה ס"ד צערא דידיה הוא אפי' ר"א לא קא מיבעיא ליה אלא חבלה דאפחתה מכספא אבל פצעה דלא אפחתה מכספא לא קא מיבעיא ליה אמר רבי יוסי בר חנינא שפצעה בפניה דאפחתה מכספא וכתב הרי"ף והלכתא כרבי יוחנן הילכך נזקה דאפחתא מכספא דאביה הוי ושבת אפי' רב מודה דכיון דמעשה ידיה דאביה הוא שבתה נמי דאביה הוא אבל צער דלא אפחתא מכספא ד"ה דידיה הוא וה"ה לבשתה וז"ל הרא"ש ומודה רב בשבת דהוי לאב אם היא סמוכה על שולחנו דשבת הוי במקום מעשה ידיה והם של אב ומיהו לקמן בברייתא אמרי' דאם חבל בה אחר אפי' סמוכה על שולחן אביה הוי שבת דידה דבמידי דאתי לה מעלמא לא קפיד וכן הלכה וגם אינה סמוכה על שולחנו הוי שבת דידה דקא בעי למתזן מיניה ואם יש בשבת מותר על מזונותיה הוי של אב ורבי יוחנן אמר אם פצעה בפניה דאפחתה מכספא בין לענין מעשה ידיה בין לענין קדושין מה שהפחית מכספה דהיינו נזק הוי של אב אבל צערה ובשתה מודה רבי יוחנן דהוי דידה וכן ריפוי כגון סמא חריפא והלכתא כר"י עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפרק ד' מהלכות חובל החובל בבת קטנה של אחרים אם נזק הפוחת אותה מכספה הרי הוא של אב וכן שבתה של אב שהרי מעשה ידיה וכסף

מכירתה של אביה הוא אבל צער ובושת הרי הוא שלה וכן נזק שאינו פוחתה מכספה הרי הוא שלה וכן החובל בבתו משלם צער וריפוי ובושת עכ"ל ומשמע לרבינו דלא אמר הרמב"ם ששבתה של אב אלא דוקא בסמוכה על שולחנו מדמסיים בה שהרי מעשה ידיה של אביה והיינו ודאי בסמוכה על שולחנו דאל"כ אין מעשה ידיה שלו:ומ"ש בשם הרא"ש שאפילו היא סמוכה על שולחנו אם חבלו בה אחרים הוא לעצמו ואם חבל בה הוא פטור אע"ג דהרא"ש לא איירי בחובל בבתו כיון דיהיב טעמא דשבת דידה הוי משום דבמידי דאתו מעלמא לא קפיד ממילא משמע דכי חבל בה איהו פטור דהא ליתיה להוא טעמא:ומ"ש ואם אינה סמוכה על שולחן אביה אפילו חבל בה הוא חייב ליתן לה אע"ג דלא איירי הרא"ש בחובל בבתו כלל מדקא יהיב טעמא לאינה סמוכה על שולחנו דהוי שבת דידיה משום דקא בעי למתזן מינה ממילא משמע דה"ה לחבל בה איהו כיון דשייך ביה האי טעמא וכתב ה"ה בפרק הנזכר גבי האשה שחבלה בבעלה מזה יראה דבתו כשהיא סמוכה על שולחנו אם חבל בה פטור דמה לי בת מה לי בן ובפירוש שנינו בבניו ובנותיו שלו פטור ואוקימנא לה בסמוכים ולפ"ז מ"ש הרב למעלה החובל בבתו משלם לה בשאינה סמוכה על שולחנו ואפילו הכי נזק דאב דאי בעי מזבן לה וא"ת א"כ ליחייב בשבת דהא ודאי מעשה ידיה שלה כיון דאינו מעלה לה מזונות כדאיתא בהדיא בגמרא איכא למימר שהוא זנה כל ימי חליה ומה שהיה יתר השבח על מזונותיה הוא שנשאר לאב והכי פריש לה בגמ' זה נ"ל שהוא עולה מן הסוגיא עכ"ל:

סעיף יא

החובל בבנו גדול שאינו סמוך על שולחנו או שחבלו בו אחרים יתנו לו מיד ואם הוא קטן יעשה לו סגולה וכו' בפרק התובל (פז:) תניא החובל בבנו גדול יתן לו מיד בבנו קטן יעשו לו סגולה ורמינהו החובל בבניו ובנותיו של אחרים גדולים יתן להם מיד קטנים יעשה להם סגולה בבניו ובבנותיו שלו פטור ל"ק כאן בסמוכים על שולחנו כאן בשאין סמוכים על שולחנו מאי סגולה רב חסדא אמר ס"ת רבה אמר דיקלא דאכיל מיניה תמרי:ומ"ש רבינו ופסק הרמב"ם כרבה בפרק ד' מהלכות חובל אבל הרא"ש פסק כרב חסדא ונראה דלטעמיה אזיל שכתב דהלכתא כוותיה לגבי רבה דגדול ממנו היה: ומה שאמר ואם הם סמוכים על שולחנו כתב הרמב"ם חבל בהם הוא פטור בין קטנים בין גדולים חבלו בהם אחרים גדולים יתנו להם מיד קטנים יקחו לו בו קרקע והאב אוכל פירותיו עד שיגדל בפ"ד מהל' חובל אלא שבמקום מ"ש בספרי רבינו והאב אוכל פירותיו כתוב בספרי הרמב"ם שלנו והן אוכלין פירות עד שיגדלו והנוסחא שבספרי רבינו יותר נכונה:ומ"ש בשם הרא"ש ז"ל בפרק החובל והחובל בבנו גדול יתן לו מיד

ואפי' השבת בבנו קטן יעשה לו סגולה ובאינם סמוכים על שולחנו ואם הן סמוכים על שולחנו פטור משבת אבל נזק צער ריפוי ובושת בין סמוכים בין אינם סמוכים חייב:

סעיף יב

החובל בחש"ו חייב והם שחבלו באחרים פטורים משנה שם:ומ"ש אפילו נשתפה השוטה ונתפקח החרש והגדיל הקטן אין חייבין הכי משמע במתניתין מדקתני גבי עבד ואשה נתגרשה האשה ונשתחרר העבד חייבים לשלם ולא קתני הכי גבי הני וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ד מה"ח ונתן טעם לפי שבשעה שחבלו לא היו בני דעת:

סעיף יג

החובל באשה ועבד חייב והם שחבלו באחרים פטורים מפני שאין להם ממה לשלם נתגרשה האשה ונשתחרר העבד חייבין לשלם משנה בפ' החובל (בבא קמא פז.): ומה שאמר לפיכך שמין ב"ד כל ה' דברים וכותבים ונותנין ליד הנחבל ולכשיהיה להם נכסים משלמין כ"כ שם הרא"ש ופשוט הוא:ומ"ש ואם יש לאשה נכסי מלוג או נכסי צ"ב כופין אותה למכור בטובת הנאה נ"מ מפורש שם בגמרא ומשמע דה"ה לנצ"ב וכ"כ שם הרא"ש בהדיא וכתב בסה"ת שער ל"ו בשם רבינו אפרים ואי לא משכח מאן דזבין מינה בטובת הנאה וקא בעי נחבל למיזבן מינה בטובת הנאה כייפינן לה לזבוני ליה נכסי מלוג בחבליה או בהלואתו ואי הויא טובת הנאה טפי מחבליה לא מחייבינן ליה למיתב מידי השתא אלא עד שעתא דקניא נפשיה עכ"ל: ומה שאמר אבל אינה חייבת למכור כתובתה לשלם הנחבל שם בגמרא ויהבי טעמא משום דאמר שמואל המוכר ש"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול וכל לגבי בעלה ודאי מחלה ואטרוחי בי דינא בכדי לא מטריחינן:ומ"ש ואם חבלה בבעל אם יש בחבלה כדי הכתובה תמכרנה לבעלה וכו' ולא חייש כיון שאין לה כתובה תהא קלה בעיניו לגרשה ולהוציאה וכו' עד ואם אינה יתירה על כתובה דאורייתא לא תמכור כלל הכל מבואר שם בסוגיא: ובספר א"ה פירשתי בחבלו בה אחרים למי יתנו ה' דברים ושם נתבאר בסימן פ"ג:

סעיף יד

תשובה לגאון ששאלת אשה שחבלה בבעלה והוא שחבל בה וכן אחרים שחבלו בה כיצד משלמין וכו':

סעיף טו

[טז] תשובה לר"ח גאון האיש שרב עם אשתו ואחז בשערה וכו' עיין בטור א"ה סימן פ"ג ויש לתמוה ששם כתב דברי הרמב"ם והראב"ד שבעל שחבל באשתו פורע היפך מדברי ר"ח גאון:

סימן תכה

סעיף א

מצוה לדון בחייבי מיתות ב"ד ושיגלה הרוצח לערי מקלט מפורש בתורה: ומ"ש ועתה אין אנו דנין דיני נפשות פשוט הוא: ומה שאמר בשם הרב נטרונאי ומה שאמר ואפשר שלא כתב כן אלא מצד הדין וכו' פשוט הוא:

סעיף ב

ג ומ"ש וכן יש תשובה לגאון על אחד שקם על חבירו בפורים וכו' ומ"ש כמו שפירשו רבותינו דמשום דמיגדר מילתא דיחידאה לא קנסינן וכו': הריב"ש בסימן רנ"א כתב והאריך לבאר היאך דנין דיני נפשות בזמן הזה והאיך דנין לרוצח בזמן הזה ועיי"ש. והרא"ש בכלל י"ח (סי' יג) כתב על בת ישראל שנתעברה מגוי היאך ידינו אותה ובכלל י"ז (סי' ח) כתב על מי שבירך את ה' היאך ידינו אותו:

סעיף ג

א (ג) במה דברים אמורים דיני נפשות שצריכים בית דין ועדים אבל הנהרגים בלא בית דין נדונים גם עתה ואלו הם הרודף אחר חבירו להרגו שמצוה על כל הרואה אותו שרודף שיהרגהו כדי להציל הנרדף. משנה וגמרא בסוף פרק בן סורר (סנהדרין עג.):

ב (ד) ומ"ש אפילו הוא קטן כיצד התרו בו שאם יהרגו יהרגוהו והוא רודף אחריו ואפילו שאינו מקבל התראה כיון שעדיין הוא רודף נהרג. שם (עב:) אמר רב הונא קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו קסבר רודף אינו צריך התראה לא שנא גדול לא שנא קטן ופירש רש"י קטן הרודף - את קטן אחר להרגו: ניתן להצילו בנפשו. כדילפינן לקמן רוצח ניתן להצילו בנפשו והאי אף על גב דקטן הוא ולאו בר קבול התראה לגבי רדיפה דינו כגדול: דקסבר. רב הונא רוצח אין צריך התראה לענין להצילו בנפשו. וקאמר עלה בגמרא (שם) נימא מסייע ליה רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו אומר לו ראה ישראל הוא ובן ברית הוא והתורה אמרה (בראשית ט ו) שופך דם האדם באדם דמו ישפך אמרה תורה הציל דמו של זה בדמו של זה ההיא רבי יוסי בר יהודה וכו' ומשמע דהלכה כרב הונא וכפשטה דברייתא דמסייעא ליה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות רוצח (ה"ו - ז) וז"ל הרודף אחר חבירו להרגו אפילו היה הרודף קטן הרי כל ישראל מצווין להציל הנרדף מיד הרודף ואפילו בנפשו של רודף כיצד אם הזהירוהו והרי הוא רודף אחריו אף על פי שלא קבל עליו התראה כיון שעדיין הוא רודף הרי זה נהרג ואם יכולים להצילו באבר מאיברי הרודף עושין:

ג ומ"ש ונראה שאין צריך להתרות וכו'. הם דברי רבינו וכתב כן משום דמשמע ליה שמ"ש הרמב"ם שאם הזהירוהו היינו שהתרו בו שאם יהרגו יהרגוהו ולפיכך כתב

דנראה שאין צריך להתרות רק שיודיעוהו שהנרדף הוא ישראל וכפשטה דברייתא דמסייעא לרב הונא ואני אומר שגם זו היא כוונת הרמב"ם ז"ל ולפיכך דקדק לכתוב שאם הזהירוהו ולא כתב שאם התרו בו:

ד ומ"ש ואם יכולים להציל הנרדף באחד מאיברי הרודף אסור להרגו. שם (עד.) תניא רבי יונתן בן שאול אומר רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו ויכול להצילו באחד מאיבריו ולא הציל נהרג עליו וכתב הרא"ש (סי' ב) דהלכתא כוותיה דסוגיא דשמעתין כוותיה בסוף פרק נגמר הדין (סנהדרין מט.) גבי אבנר ויואב:

ה וכתב הרמב"ם היה יכול להצילו באחד מאיבריו וכו' אבל אין בית דין ממיתין אותו. בפ"א מהלכות רוצח (הי"ג):

ו ומ"ש רבינו ואיני יודע כיון שחייב מיתה למה אין בית דין ממיתין אותו. אפשר לומר דהיינו טעמא דהרמב"ם דכיון שנכנס ברשות אינו בדין שיהרגוהו בית דין: [בדק הבית] ועוד י"ל דפירכא מעיקרא ליתא דלית ביה התראה ושיקבל עליו מאחר שאינו מתכוין אלא להציל [עד כאן]:

סעיף ד

א (ה) וכן הרודף אחר כל אחת מהעריות לאנסה בין חייבי מיתות בית דין בין חייבי כריתות או הרודף אחר הזכור יכול להצילו בנפשו ומצוה להרגו כדי להצילו. משנה וברייתא בסוף פרק בן סורר ומורה (עג.):

ב ומ"ש אבל הרודף אחר בהמה לרבעה או לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה אפילו לחלל שבת או לעבוד עבודה זרה אינו נהרג אלא בבית דין ובהתראה ועדים. שם במשנה ופירש רש"י משום דלא ניתן להצילו בנפשו אלא מדבר שהוא ערוה ויש בה קלון ופגם לנרדף כגון זכור ונערה מאורסה ומיהו רוצח בהדיא כתיב ביה:

ג וכל הנהרגים דוקא קודם שיעשו העבירה אבל אם כבר עשו אותה אין רשאין להרגו. ברייתא שם ופירש רש"י משום דהא אפגימה לה וקרא אפגימה קפיד:

ד ומ"ש אפילו לא גמרה רק שהערה בה. כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות רוצח (הי"ב). ונראה שהטעם משום דהא אפגימה לה:

ה (א) ומ"ש ואם אמרה היא הניחוהו אל תהרגוהו אין שומעין לה. שם בברייתא רבי יהודה אומר אף האומרת הניחו לו שלא יהרגנה אין מצילין אותה בנפשו. ובגמרא (שם:) במאי קמפלגי אמר רבא במקפדת על פגמה ומניחתו שלא יהרגנה רבנן סברי אפיגמא קפיד רחמנא והרי מקפדת על פיגמה ורבי יהודה האי דאמר רחמנא קטליה משום דמסרה נפשה הא לא מסרה נפשה לקטלא. וידוע דהלכה כתנא קמא. ומשמע דטעמא דאמרה הניחו לו שלא יהרגנה דמקפדת על פגמה אלא דלא מסרה נפשה לקטלא

אבל אם אומרת הניחוהו ואל תהרגוהו אין מצילין אותה בנפשו שהרי אינה מקפדת על פגמה. ולפי זה מה שכתוב בספרי רבינו ואם אמרה הניחוהו ואל תהרגוהו אין שומעין לה טעות סופר הוא ומיהו איפשר לקיים גירסא זו דה"נ מקפדת על פגמה היא אלא שאינה רוצה שיהרג על ידה:

סעיף ה

א (ב) (ו) הבא במחתרת גם כן מותר להרגו והטעם שחשוב כרודף שעל עסקי נפשות הוא בא שאין אדם עומד על ממונו וכו'. משנה וגמרא בפרק בן סורר (עב.):

ב ומ"ש לפיכך אין להרגו אלא כשיודע בודאי שאם יעמוד בעל הממון להציל ממונו שזה יקום ויהרגהו ומיהו כל אדם בחזקה זו הוא ויכול להרגו אלא אם כן יודע שהחותר אוהב לבעל הממון ולא יהרגנו אף אם יעמוד נגדו להציל ממונו. שם (עב:) אמר רב כל דאתי עלאי במחתרתא קטילנא ליה לבר מרב חנינא בר שילא משום דקים ליה בגויה דמרחם עלי כרחם אב על הבן:

ג ומ"ש וכן אם האב חותר על הבן מסתמא אין להרגו וכו'. שם (עב.) תנו רבנן (שמות כב א - ב) אין לו דמים אם זרחה השמש עליו אם ברור לך הדבר כשמש שאין לך שלום עמו הרגהו ואם לאו אל תהרגהו תניא אידך אם זרחה השמש עליו אם ברור לך כשמש שיש לו שלום עמך אל תהרגהו ואם לאו הרגהו קשיא סתמא אסתמא לא קשיא כאן באב על הבן כאן בבן על האב. ופירש רש"י אב על הבן. במחתרת מספק אל יהרגהו בנו דודאי רחמני האב על בנו ואפילו הוא מציל ממונו לא יהרגהו הילכך דמים לו עד שיודע לך כשמש שהוא אכזרי עליך ושונאך: בן על האב. וכל שכן איניש דעלמא הרגהו מספק דודאי אדעתא דהכי אתא דאי קיימת לאפיה קטיל לך עד שיודע לך כשמש שהוא רחמני עליך כאב על הבן:

ד (ז) כתב הרמב"ם אחד הבא במחתרת או שנמצא בתוך גנו של אדם וכו' עד שאינו נהרג. בסוף הלכות גניבה (פ"ט ה"ח - יא). וכתב הרב המגיד (ה"ז) מה שחייב ביום נראה לי שיצא לו מן הברייתא ששנינו בפרק בן סורר (עב.) תנו רבנן אם זרחה השמש עליו וכי השמש עליו בלבד זרחה אלא אם הדבר ברור לך כשמש וזה פירוש השמש בלבד כלומר אם פירוש הכתוב כשתזרח השמש ביום יהיה לו דמים שאינו בא להרוג ביום יאמר הכתוב אם זרחה השמש סתם ולא יאמר עליו שהשמש לכל העולם זורח אלא הכוונה היא שבין ביום בין בלילה אין לו דמים אלא אם כן הדבר ברור כשמש. והר"א כתב דביום אינו רשאי להרגו דאין מקרא יוצא מידי פשוטו והאריך בזה. ומה יעשה הרב בפסוק (דברים כה יב) וקצותה את כפה ובפסוק (שמות כא כד) עין תחת עין ובפסוק

(שם כט) וגם בעליו יומת שכל אלו נדרשין (ב"ק כח., פג:, סנהדרין טו:) בממון שלא כפשטן. ואפשר שהוא סובר שהברייתא לא באה למעט שאין לו דמים דודאי יש לו אלא שממלת עליו יצא לנו דין האב על הבן ודברי רבינו ז"ל עיקר שזו היא פשטה של ברייתא באמת. ומדברי רבינו חננאל שכתב בפירוש התורה נראה שהוא סובר כדברי הר"א ז"ל וצ"ע. ועל מה שאמר הרמב"ם (ה"ח) אחד הבא במחתרת או שנמצא בתוך גגו וכו' כתב ברייתא שם (עב:) וזה נוסחה תנו רבנן מחתרת (שמות כב א) אין לי אלא מחתרת גגו וקרפפו מנין תלמוד לומר (שם) ימצא הגנב מכל מקום אם כן מה תלמוד לומר מחתרת מפני שרוב גנבים מצויים במחתרת תניא אידך מחתרת אין לי אלא מחתרת גגו וקרפפו מנין תלמוד לומר ימצא אם כן מה תלמוד לומר מחתרת מחתרתו הרי זו התראתו ופירש רש"י זו היא התראתו שאין צריך התראה אחרת אלא הורגו מיד כיון דטרח ומסר נפשו לחתור דלהכי אתא דאי קאי לאפיה בעל הבית קטיל ליה ואמרה תורה כיון דרודף הוא אין צריך התראה אלא מצילין אותו בנפשו אבל נכנס לגגו וחצרו וקרפפו דרך פתח אינו הורגו עד שהתרו בו עדים חזי דקאימנא לאפך וקטילנא לך וזה יקבל עליו התראה עד כאן ולפי זה לדעת ברייתא זו כשבא בגג או בחצר או בקרפף דרך הפתח צריך התראה ורבינו לא חילק ואיפשר שהוא סובר שהברייתות חולקות שהברייתא הראשונה אין לה חילוק בין בא במחתרת לדרך פתח דבכל גוונא לא בעי התראה ולא אמרה תורה מחתרת אלא מפני שרוב גנבים מצויים במחתרת ואיפשר גם כן שהוא מפרש ברייתא דאמרה מחתרתו זו היא התראתו בפנים אחרים דלאו למעוטי דרך הפתח ליבעי התראה אלא כל גנב הרי הוא כבא במחתרת מה בא במחתרת בא להרוג וזו היא התראתו כך כל גנב כך וכן נראה מדברי רבינו מאיר ז"ל עכ"ל: (ח) ועל מ"ש הרמב"ם (הי"ב) אבל הבא במחתרת וכו' יש לו דמים וכו' כתב זה מתברר מהברייתא (עב:) שלא ריבתה תורה אלא גגו חצרו וקרפפו שבעל הבית מצוי בהן: ועל מ"ש הרמב"ם (הי"א) וכן הגנב שגנב ויצא מן המחתרת וכו' כתב זה פשוט שיש לו דמים כל זמן שיצא מן המחתרת ומבואר שם (עב.) שנטל כלום ויצא: ועל מ"ש הרמב"ם (שם) וכן אם הקיפוהו עדים או בני אדם וכו' כתב וז"ל מה שכתב עדים הוא כדרך התרגום (שמות כב ב) שאמר אם עינא דסהדייא נפלת עלוהי. והענין שאם יש עדים שראו הגנב שנכנס וגונב והוא רואה אותן ודאי יש לו דמים שלא יגנוב שהרי הוא יודע שהעדים יחייבוהו תשלומין בבית דין. זה כתב הרמב"ן ז"ל בפירושיו בתורה (שם) לדעת התרגום. וגם רש"י ז"ל נראה שהיה מודה לדין התרגום. והר"א אף על פי שכתב שהוא על דרך התרגום כתב לא ידעתי מהו: ומה שאמר או בני אדם מבואר במכילתא דרבי ישמעאל שאם יש לו מושיעים שאינו ניתן ליהרג עד כאן:

ה ומ"ש רבינו בשם הראב"ד אף על פי שדרשו חכמים אם זרחה עליו דרך משל מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו וכו' גם מ"ש ומטעם זה גם כן יש לומר דאפילו בלילה דוקא בא במחתרת וכו'. נתבאר בדברי הרב המגיד שכתבתי בסמוך:

סעיף ו

א (ב) (ט) הבא על הגויה מי שמקנא לשם יכול להרגו. משנה בסוף פרק הנשרפים (סנהדרין פא:) הבועל ארמית קנאין פוגעים בו. וזה לשון הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות איסורי ביאה (ה"ד) כל הבועל גויה בין דרך חתנות בין דרך זנות אם בעלה בפרהסיא והוא שיבעול לעיני עשרה מישראל או יתר אם פגעו קנאין והרגוהו הרי אלו משובחין וזריזין ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא ראיה לדבר זה מעשה פנחס בזמרי (במדבר כה ו - ח) וכתב הרב המגיד בפרק אין מעמידין (ע"ז לו:) אמרו הלכה למשה מסיני היא הבועל ארמית קנאין פוגעין בו אלא דאורייתא בפרהסיא וכמעשה שהיה וכו' ובפרק בן סורר (סנהדרין עד:) גבי קידוש השם אמרו אין פרהסיא בפחות מעשרה בני אדם ישראלים: וכתוב בהשגות במה דברים אמורים שהתרו בו ולא פירש אבל אם לא התרו בו לא אמרינן הרי אלו משובחין ע"כ וכתב הרב המגיד וי"ל שכל שהוא מזיד אינו צריך התראה שלא מצינו התראה אלא לחייבי מיתות בית דין אבל זו הלכה היא ואינן רשאין אלא בשעת מעשה ולא מצינו בפנחס שהתרה בזמרי ומכל מקום יראה לי שמה שאמרו (שם פב:) גבי זמרי שהיה לו לפרוש ולא פירש הוא כשהתרה בו פנחס עכ"ל:

ב ומ"ש אבל אם בא לבית דין לישאל אין מורין לו להרגו. מימרא דרבי יוחנן בסוף פרק הנשרפין (פב.):

ג ומ"ש ודוקא בשעת מעשה. במימרא הנזכרת:

ד ומ"ש ובפרהסיא. נתבאר בסמוך:

ה ומ"ש פירש הבועל אין המקנא רשאי להרגו ואפילו אם לא פירש והרג הוא למקנא אינו נהרג עליו. במימרא הנזכרת:

ו ומ"ש הרג אדם אחר למקנא נהרג עליו. זה פשוט ולא ניתן ליכתב לרוב פשיטותו:

סעיף ז

י (יא) (יב) מיני ישראל והם שעובדים לעבודה זרה וכו' עד סוף הסימן. הם דברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות רוצח (ה"י - יב) וזה לשונו המינים והם עובדי עבודה זרה או העושה עבירות להכעיס אפילו אכל נבלה או לבש שעטנז להכעיס הרי זה מין והאפיקורוסין והן שכופרין בתורה ובנבואה מישראל מצוה להרגן אם יש בידו כח להרגן בסייף בפרהסיא הורג ואם לא יבוא עליהן בעלילות עד שיסבב הריגתן כיצד ראה אחד מהם שנפל לבאר והסולם בבאר קודם ומסלקו ואומר הריני טרוד להוריד בני מן הגג ואחזירנו לך וכיוצא

בדברים אלו. אבל הגוים שאין בינינו ובינם מלחמה ורועי בהמה דקה מישראל וכיוצא בהם אין מסבבין להם המיתה ואסור להצילם אם נטו למות כגון שראה אחד מהם שנפל לים אינו מעלהו שנאמר (ויקרא יט טז) לא תעמוד על דם רעך. במה דברים אמורים בישראל בעל עבירה והעומד ברשעו ושונה בו תמיד כגון רועי בהמה דקה שפקרו בגזל והם הולכים באולתם אבל ישראל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד אלא עושה עבירות להנאת עצמו כגון אוכל נבלות לתיאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו עכ"ל. וטעמו מדגרסינן בפרק אין מעמידין (ע"ז כו.) תני רבי אבהו קמי דרבי יוחנן הגוים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אבל המינים והמסורות והמומרים מורידין ולא מעלין א"ל אני שונה לכל אבידת אחיך (דברים כב ג) לרבות את המומר ואת אמרת מורידים סמי מכאן מומר ולישני ליה כאן במומר אוכל נבלות לתיאבון כאן במומר אוכל נבילות להכעיס קסבר אוכל נבילות להכעיס מין הוא ופירש רש"י מינים. כומרים לעבודה זרה בין גוים בין ישראלים: לתיאבון. כשאין להם בשר אבל אינו מופקר להיות איסור והיתר לפניו להניח היתר ולאכול איסור ואם עושין כן זה להכעיס עכ"ל ונ"ל שהיה הרמב"ם גורס בברייתא זו אפיקורוסים במקום מסורות ובפסקי הרא"ש גריס מסורות ואפיקורוסים: וגרסינן תו בגמרא (שם) סבר רב יוסף למימר הא דתניא הגוים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אסוקי בשכר שרי משום איבה אמר ליה אביי יכול למימר ליה קאי ברי אאיגרא אי נמי נקיטא לי זימנא לבי דואר. ודקדק הרמב"ם לכתוב הגוים שאין בינינו ובינם מלחמה כלומר דהא דתניא (בירושלמי) בסוף קידושין ובמסכת סופרים (ספט"ו) טוב שבהם הרוג בשעת מלחמה וכמו שכתבו התוספות (ע"ז כו: ד"ה ולא) בשם הירושלמי: ויש לדקדק דרועי בהמה דקה הרי הן מומרים אוכלים נבלות לתיאבון שחמדת הממון גורם להם לרעות בהמותיהם בשדות אחרים ויש לומר דשאני רועים שכל היום תמיד עוברים עבירה מה שאין כן באוכל נבלות לתיאבון שאינו עובר אלא בשעה אחת ביום ואף זה איפשר שאינו בכל יום והכי דייק לישניה שכתב גבי רועי בהמה דקה שפקרו בגזל והם הולכים באולתם וגבי אוכל נבילות לתיאבון כתב שאינו עומד ברשעו תמיד:

סימן תכו

סעיף א

הרואה את חבירו טובע בנהר או שלסטים באין עליו חייב להצילו בין בגופו בין בממונו בסוף פ' בן סורר (סנהדרין עג.) תניא מנין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטים באים עליו שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך והא מהכא

נפקא מהתם נפקא אבידת גופו מנין ת"ל והשבותו לו דאי מהתם הו"א הני מילי בנפשיה אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קמ"ל וכתב הרא"ש והניצול חייב לפרוע למציל מה שהוציא דאין אדם מחוייב להציל נפש חבירו בממונו היכא דאית ליה ממונא לניצול והביא ראיה לדבר:

סעיף ב

א ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפרק א' מהלכות רוצח וכתבו רבינו בשביל מה שכתב שאם שמע עכו"ם או לסטים מחשבים עליו רע צריך לגלות אוזן חבירו או לפייס העכו"ם. וכתבו הגהות מיימונית עבר על לא תעמוד וכו' בירושלמי מסיק אפי' להכניס עצמו בספק סכנה חייב ע"כ ונראה שהטעם מפני שהלה ודאי והוא ספק וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא:

ב **אברך ה' אשר יעצני ועד כה ברכני להחל ולגמור הספר המפואר הזה ביאור ארבעה טורים אשר קראתיו בית יוסף כי התחלתיו באנדרינופיל"י שנת רפ"ב והשלמתיו בעיר צפת אשר בגליל העליון תוב"ב ביום ד' י"א לאלול שנת בק"ר אור ונתעסקתי עוד בהגהתו ובמהדורא תניינא עד שנת די"ש. אוחילה לאל אחלה פניו יזכני שיתפשט בכל ישראל למען אהיה בכלל מצדיקי הרבים. ויזכני לחבר עוד ספרים הרבה לזכות רבים. ולמען רחמיו וחסדיו לא תפסוק תורה מזרעי כדכתיב לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם:**